ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

(ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)

ସପ୍ତମ (ଭାନୁଗଙ୍ଗା) ଖଣ୍ଡ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସ—ହ)

ସଂଗ୍ରାହକ—**ରାୟ ବାହାଦୁର୍ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ବି. ଏଲ୍.,**
ସାହିତ୍ୟଭୂଷଣ, (କୈସର୍-ଇ-ହିନ୍ଦ୍), ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍, କଟକ ।

ଅମୂଲ ସହକର୍ମିଣୀ ଓ ପ୍ରକାଶିକା—**ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ, ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍, କଟକ ।**

PŪRNṆACHANDRA

ORDIĀ BHĀSHĀKOSHA.

(A lexicon of the Oriya language)

Volume VII—(The last two letters—Sa & Ha)

Compiler—**Rai Bahadur G. C. Praharaj, B. L.,**
Sahitya bhushana (A. R. U.), Kaiser-I-Hind,
Advocate, Patna High Court, Cuttack, B. N. Ry. Orissa, (India).

Principal Colleague and Publisher—**Srimati Pitambari Debi**

Printed by P. Kar,
THE UTKALA SAHITYA PRESS,
CUTTACK.
1940.

The August Dedicatee of the 7th Volume of the Oriya Lexicon
His Excellency The Right Hon'ble Marquis of Linlithgow,
Viceroy and Governor General of India.

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ର ଗ୍ରହୀତା

ମହାମାନ୍ୟବର ଲର୍ଡ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ, ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍ ଓ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ।

To

His Excellency, The Right Honourable

THE MARQUIS OF LINLITHGOW, P.C., K.T., G.M.S.I., G.M.I.E.

VICEROY & GOVERNOR GENERAL OF INDIA,

whose keen personal solicitude for the welfare and progress of His Majesty's Indian subjects, expressed in multifarious ways, even before His Excellency assumed the reins of Viceroyalty, supplemented by the most unselfish labour of love of

HER EXCELLENCY, THE MARCHIONESS OF LINLITHGOW

in redressing and retarding the progress of tuberculosis in India,

has made Their Excellencies dear to the Princes and the people of India and has marked His Excellency's rule as one of the very few golden periods in the history of Modern India, and

whose sincere and spontaneous appreciation of the mother-tongue of 15 millions of His Majesty's most loyal and law abiding Oriya subjects has prompted His Excellency to make liberal personal contribution towards the completion of this national monument, and but for whose generosity and personal interest it would not have been-possible for the stranded poor compiler to bring the labours of 27 years of his humble life to successful termination and put the coping stone on this National Temple of Learing,

The Seventh (and the last) volume

of

PŪRNNACHANDRA

ORDIĀ BHĀSHĀKOSHA

(Quadrilingual dictionary of the Oriya language) is,

with His Excellency's most gracious permission,

DEDICATED

as an humble mark of affectionate regard, by one who is proud to count His Excellency and Her Excellency as the pre-eminent Patrons of the Oriya Lexicon, and who subscribes himself to be His Majesty's most humble and loyal subject and Their Excellencies' humble admirer.

Bhāshākoshāsrama,
Bhashakosha Lane,
CUTTACK. (ORISSA)
September, 1940.

G. C. Praharaj,
Compiler

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସମ୍ରାଟ୍-ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଶ୍ରୀଛାମୁରେ

ସମର୍ପଣପତ୍ର

ଭାରତସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସନଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଜାପୁଞ୍ଜଙ୍କ ଅହରହଃ ମଙ୍ଗଳ ଓ ଉନ୍ନତି-ବିଧାନାର୍ଥ ଯାହାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ୟମ ବହୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରକଟିତ ଓ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି, ରାଜଯକ୍ଷ୍ମାରୂପୀ ରାକ୍ଷସର କରାଳକବଳରୁ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ଘଣ୍ଟି ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବାପାଇଁ ଯାହାଙ୍କ ମହିଷୀ **ମହାମାନନୀୟା ମାର୍ଚ୍ଚିଅନେସ୍ ଅଫ୍ (ଲେଡୀ) ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋଙ୍କ** ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସେବାବ୍ରତ ଭାରତର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କୁ ଚିରକାଳ କୃତଜ୍ଞତାପାଶରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିବ, ଭାରତର ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳଙ୍କ ଓ କୋଟି କୋଟି ପ୍ରଜାଙ୍କ ପରମକଲ୍ୟାଣକାମୀ ରୂପେ ଯାହାଙ୍କ ଶାସନକାଳ ଆଧୁନିକ ଭାରତର ଇତିହାସରେ ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୁଗ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହେବ, ଅବହମାନକାଳରୁ ରାଜଭକ୍ତ ଓ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଦେଢ଼କୋଟି ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଉପରେ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଣୋଦିତ ଅନୁରାଗ-ବାରି ବର୍ଷି ନ ଥିଲେ ଓ ଯାହାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ହିତୈଷଣା ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଏହି ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିର-ଶିଖରରେ ନୀଳଚକ୍ର ବସି ନେତ ଉଡ଼ି ପାରି ନ ଥାନ୍ତା ଓ ଏ ନଗଣ୍ୟ ଜୀବନର ସତେଇଶ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ବ୍ରତର ସଫଳ ଉଦ୍‌ଯାପନ ହୋଇ ପାରି ନ ଥାନ୍ତା

ଓ

ଯାହାଙ୍କୁ ଓ ଯାହାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କୁ ମାତୃଭାଷାର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକଯୁଗଳରୂପେ ଲାଭ କରି ଆଜି ମୁଁ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଅଛି, ସେହି **ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି, ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଓ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍, ଉଦାରହୃଦୟ ମହାମାନ୍ୟବର ମାର୍କୁଇସ୍ ଅଫ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ, ପି. ସି., କେ. ଟି., ଜି. ଏମ୍. ଏସ୍. ଆଇ., ଜି. ଏମ୍. ଆଇ. ଇ.** ଙ୍କ ସାନୁଗ୍ରହ ଅନୁମତିକ୍ରମେ **ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର ଅନ୍ତିମ (ସପ୍ତମ) ଖଣ୍ଡ** ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀକରକମଳରେ ଗଭୀର ରାଜଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମସହକାରେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଓ ସମର୍ପିତ ହେଲା ।

ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମ, ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍,
କଟକ, ଓଡ଼ିଶା
ସନ ୧୯୪୦ ସାଲ, ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ

ନିବେଦକ
ଜଣେ ନଗଣ୍ୟ ବିନୀତ ରାଜଭକ୍ତ ଓ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଦମ୍ପତିଙ୍କ କରୁଣାମୁଗ୍ଧ
ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ

The Illustrious Patroness of the 7th Volume of the Oriya Bhashakosha.
Her Excellency, Marchioness Linlithgow.

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ଅଭିଭାବିକା
ବଡ଼ଲାଟ-ମହିଷୀ ମହାମାନନୀୟା ଶ୍ରୀମତୀ ଲେଡୀ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ ।

"ଓଁ ଅସତୋ ମା ସଦ୍‌ଗମୟ
ଓଁ ତମସୋ ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ
ଓଁ ମୃତ୍ୟୋ ମାମମୃତଂ ଗମୟ ।"

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମ (ଭାନୁତରଙ୍ଗ) ଖଣ୍ଡର

ଅବତରଣିକା

'କ୍ଲେଶଃ ଫଲେନ ହି ପୁନର୍ନବତାଂ ବିଧତ୍ତେ'—କାଳିଦାସ ।

ଶ୍ରମ ସମାପ୍ତି

ପରମ କାରୁଣିକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଅପାର କରୁଣାରୁ ଓ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ୨୭ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ (୧୯୧୩ ସାଲରେ) ମୁଁ ଯହିଁର କଳ୍ପନା କରି ଆଜିକି ୨୧ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ (୧୯୧୯ ସାଲରେ) ଯହିଁର ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସଙ୍କଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସେହି ଶୃଭୁର୍ଭିକେ ଅଭିଧାନ 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ' ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

୧୯୨୭ ସାଲରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କ ସଫା ଲେଖା ସରିବା ପରେ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଟକଳ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ମୁଦ୍ରିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ୩୨୦୦ ପୃଷ୍ଠା ଅଧିକାର କରିବ ଓ ଦୁଇଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ ହେବ ଏବଂ ଏଥିର ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ମୁଦ୍ରଣାଦିର ବ୍ୟୟ ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲାଗିବ । ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର ତଦାନୀନ୍ତନ କମିସନର୍, ବର୍ତ୍ତମାନ ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍‌ଙ୍କ ସୁପାରିସ୍ ଅନୁସାରେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଉକ୍ତ ବ୍ୟୟର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ବହନ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲେ । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ତଦାନୀନ୍ତନ ଡେପୁଟି ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର୍, ମୋ ସୋଦରକଳ୍ପ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମଚରଣ ତ୍ରିପାଠୀ ଆଇ. ଇ. ଏସ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ କ୍ରମେ ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ସର୍ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଦେଓ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ ମୁଦ୍ରଣାଦି ପାଇଁ ଆଠ ହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣାରମ୍ଭର ପଥ ସୁଗମ କଲେ । ମହାରାଜଙ୍କ ସୂଚନାକ୍ରମେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ପୁଣ୍ୟ-ଶ୍ଳୋକ ମହାରାଜ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମରେ ସଂଯୋଜିତ ହେଲା ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ କର୍ମର ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର କଳେବର ପ୍ରଥମ କଳ୍ପିତ କଳେବର ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ହେବ । ପରିଶେଷରେ ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ୯୫୦୦ ପୃଷ୍ଠା ଅଧିକାର କରି ୭ଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ ହେଲା ଓ ଏଥିର ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ମୁଦ୍ରଣାଦି ବ୍ୟୟ ପାଇଁ ସପାଦ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଲାଗିଲା । ବ୍ୟୟ ବୃଦ୍ଧି ହେବା ବିଷୟ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ ଗୋଚର ହେବାରୁ ସେ ୧୯୩୭ ସାଲରେ ଆଉ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ମହାରାଜଙ୍କଠାରୁ ଆଉ କିଛି ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବାର ଆଶା ଅଛି । ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଓ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଛଡ଼ା ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କନିକାର ମହାରାଜା, ରାଜା ଆଦି ଭାଷାନୁରାଗୀ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଦାତାମାନଙ୍କ ଅର୍ଥ-ସାହାଯ୍ୟରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀଖଣ୍ଡମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ବିଷୟ ତତ୍ତତ୍‌ଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାରେ କୃତଜ୍ଞତା ସହକାରେ ଜ୍ଞାପିତ ହୋଇଅଛି ।

ଯେଉଁମାନେ ଏ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ବିବୃତ ହେବ ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ର ଗ୍ରହୀତା ଓ ଅଭିଭାବକଗଣ

୧୩ବର୍ଷ ତଳେ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର କମିସନର୍ ଥିବାବେଳେ ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍ ଏମ୍. ଏ., କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ଏହି ଜାତୀୟ ସାରସ୍ୱତମନ୍ଦିରର ଭିତ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କ ପଦବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏଥିର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିବା, ଦୁଆରି ଦୁଆ କାନ୍ଥ ଉଠିବା, ଲହରି ମୁଦ ହେବା, ଛାତ ପଡ଼ିବା ଓ ଦଧିନଉତି ବସିବା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ନିୟୋଜିତ ହେଲା ଓ ଶେଷରେ ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ରୂପେ ତାଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ଏ ମନ୍ଦିରରେ କଳସ ବସିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ରୂପ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସେ ଓ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ପରମ ପରିତୋଷ ଲଭୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରି ଅମୃତ-ହସ୍ତା ସ୍ଥପତି ମିଳି ନ ଥିଲେ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିର 'ଲଣ୍ଡା ଦେଉଳ' ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବଚନର ବିଷୟ ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତା । ତାଙ୍କ ନାମରେ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।

ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୩୧ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ର ଗ୍ରହୀତା—ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍ ।

ଅଭିଭାବକ—ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ତଦାନୀନ୍ତନ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ମାନ୍ୟବର ସର୍. ଏଲ୍. ଷ୍ଟିଫେନସନ୍, କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ।

ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୩୨ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା—କଟକର ଭୂତପୂର୍ବ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ କଲେକ୍ଟର୍ ଓ ପରେ ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଉଚ୍ଚ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଏନ୍. ଏଫ୍. ପେକ୍, ସି. ଆଇ. ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍

ଅଭିଭାବକ—ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ତଦାନୀନ୍ତନ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜେମ୍ସ୍ ଡାଭିଡ୍ ସିଫ୍ଟନ୍, କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., କେ. ସି. ଆଇ. ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ।

ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୩୩ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା—ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଦେବ;

ଅଭିଭାବକ—ରାଜାସାହେବ ସ୍ୱୟଂ

ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୩୪ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା—ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ-ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା, ଡି. ଲିଟ୍ ।

ଅଭିଭାବକ—ଭାରତର ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତପୁଞ୍ଜ (Eastern States Agency)ର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରେଲ୍‌ଙ୍କର ତଦାନୀନ୍ତନ ଏଜେଣ୍ଟ (Agent to the Governor General) ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇ. ସି. ଗିବ୍‌ସନ୍, ସି ଆଇ. ଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ।

ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୩୬ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା—ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ ।

ଅଭିଭାବକ—ଜୟପୁରାଧୀଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା, ଡି. ଲିଟ୍ ।

ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୩୭ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା—ପାଟଣା ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେଓ ।

ଅଭିଭାବକ—ସ୍ୱୟଂ ମହାରାଜ ।

ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡ—(ସନ ୧୯୪୦ ସାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ର ଗ୍ରହୀତା—ପ୍ରବଳପ୍ରତାପ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଓ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍ ମହାମାନ୍ୟବର ମାର୍କ୍ୱିସ୍ ଅଫ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ ।

ଅଭିଭାବକା—ଭାଇସ୍‌ରୟ୍-ମହିଷୀ ଉଦାରଚରିତା, ଭାରତ-ସେବାବ୍ରତା ମହାମାନନୀୟା ମାର୍ସିଅନେସ୍ (ଲେଡ଼ୀ) ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ ।

କ୍ରମିକ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ବିଷୟ ।

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ—ସମସ୍ତ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ—କ ଠାରୁ ଙ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ—ଚ ଠାରୁ ଥ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡରେ—ଦ ଠାରୁ ପ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡରେ—ଫ ଠାରୁ ମ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡରେ—ଯ ଠାରୁ ଷ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଓ
ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ—ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଶେଷରେ ଥିବା ସ ଓ ହ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।

ସାଧାରଣତଃ ବାଳଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ହ ଅକ୍ଷର ପରେ ଅକ୍ଷର କ୍ଷ ଘୋଷୁଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କ୍ଷ ଅକ୍ଷର କ ବର୍ଣ୍ଣସଂଯୁକ୍ତ ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ+ଷ) ଥିବାରୁ ଧ୍ୱନିବିଜ୍ଞାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ଅକ୍ଷରର ସ୍ଥାନ କ ବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ କେତେକ ବଙ୍ଗଳା ଓ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ କ୍ଷ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ 'ହ' ପରେ ନ ଦେଇ 'କ' ଅକ୍ଷର ପରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ ମଧ୍ୟ 'କ୍ଷ' ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ କ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡରେ ୧୮୬୩ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୧୮୮୦ ପୃଷ୍ଠା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ସମଗ୍ର ଭାଷାକୋଷରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା

ପୂର୍ବତନ ୬ ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟାଂଶ-ମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ଏକ ଲକ୍ଷ ଷାଠିଏ ହଜାର । ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଶବ୍ଦାଦିର ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପଚିଶି ହଜାର । ଅତଏବ ସମଗ୍ର ଭାଷାକୋଷରେ ଏକ ଲକ୍ଷ ପଞ୍ଚାଅଶି ହଜାର (୧,୮୫,୦୦୦) ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି ।

ମୋ ସଂଗୃହୀତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅକ୍ଷରକ୍ରମରେ ମୁଦ୍ରଣ ପରେ କାଳ-କ୍ରମେ ଉଦ୍ଧୃତ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୫ହଜାର ଦେଶାଂଶ ପ୍ରଚଳିତ, ବ୍ୟବସାୟିକ, ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଶବ୍ଦ ମୋ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି ଓ ସେହି ସେହି ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମୁଦ୍ରଣ ସମାପ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନ ଭାଷା-କୋଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରି ନାହିଁ । ସେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଅକ୍ଷରକ୍ରମରେ ସଜ୍ଜିତ କରି ଲେଖାଇ ରଖିଅଛି । ମୋ ସହକର୍ମୀଗଣ ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ଜୀବିତ ଓ ମୃତ ୪୦।୫୦ ଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଜୀବନ-ଚରିତ ମଧ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଅଛନ୍ତି । ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାର କ୍ରମାଧିକ୍ୟ ଫଳରେ ସବୁ ଭାଷାରେ ନିରନ୍ତର ଗୁଡ଼ିଏ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି । ମୁଁ ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ କହି ପାରେଁ ଯେ, ଯେବେ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗଡ଼ଜାତ ମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର କନ୍ଦି ବିକନ୍ଦି ଖୋଜା ଯିବ, ତେବେ ଅନ୍ତତଃ ଆଉ ଦଶ ହଜାର ପ୍ରାଦେଶିକ, ଦେଶାଂଶ ପ୍ରଚଳିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ, ପ୍ରାଚୀନ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ବ୍ୟାବହାରିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉ ଯେ, ମୁଁ ୨।୩ ମାସ ପୂର୍ବେ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହାର୍ଥ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଆଳି ରାଜ୍ୟକୁ ଯାଇଥିଲି । ପୂର୍ବେ ସେ ରାଜ୍ୟ ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ, ପୋତ ଚାଳନ ଓ ସାମୁଦ୍ରିକ ବାଣିଜ୍ୟର ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ବହୁ ଶତ ଶବ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ । ଭାଷାନୁରାଗୀ ଆଳି ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ମୋତେ ଜାହାଜ ଓ ନୌଚାଳନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ୫୦ଟି ଶବ୍ଦ ଦେଲେ; ସେ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାକୋଷରେ ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ ଯେ, ଜାହାଜ ନିର୍ମାଣ, ଜାହାଜ-ଚାଳନ, ନୌକାଚାଳନ, ଜାଲ ଓ ମାଛଧରା ସମ୍ପର୍କରେ ଓ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଉତ୍କଳ ପାଇକ ସେନାମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସହସ୍ରାଧିକ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ସହିତ ସେ ଦେଇ ପାରିବେ । ଏ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ରହିଲେ ଆମ ଭାଷାରୁ ଏ ଗୁଡ଼ିକର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୁପ୍ତ ହେବ । ମୁଁ ଅନୁମାନ କରୁଛି ଯେ, ପରିଶ୍ରମ, ଅନ୍ୱେଷଣ, ନିଷ୍ଠା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ଗୁଡ଼ିଏ କର୍ମଠ ଓ ଜ୍ଞାନୀ କର୍ମୀ ଲାଗି ଗଲେ ସେମାନେ ଯେତେ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ କରିବେ ଓ ମୋ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ଯେଉଁ ନୂତନ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନ୍ୟୂନ ୧୫ ହଜାର ହେବ । ଭାଷାକୋଷରେ ନିହିତ ୧ ଲକ୍ଷ ୮୫ ହଜାର ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସେ ଶବ୍ଦମାନ ମିଶିଲେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇଲକ୍ଷ ହେବ ଓ ଆମ ମାତୃଭାଷା, କେବଳ ଭାରତର କାହିଁକି, ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଭାଷାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ

The Layer of the Foundation of the Bhashakosha,
His Excellency Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S.
THE FIRST GOVERNOR OF ORISSA.

ଏହି ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରର ମୂଳଭିତ୍ତିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା
ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ ହବାକ୍, ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ।

ଷଦାବଭବରେ ପଃ ପକାଇ ପାରବ । ପ୍ରଭୁ ଯେବେ ଏ ସୁଦିନ ମୋତେ ବା ମୋ ଅପେକ୍ଷା କର୍ମଠ ଓ କ୍ଷମାଯୁକ୍ତ କର୍ମିଗଣଙ୍କୁ ଦେବେ ଓ ତାହାଁର ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ଅର୍ଥ ପୋଷକତା ମିଳବ, ତେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷର ପରିଶିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡରେ ଏ ଦେଶମାନ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ।

ଭାଷାକୋଷର କ୍ରମିକ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶରେ ଅତ୍ୟଧିକ ବିଳମ୍ବ

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସମୟ କ୍ରମେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି :—

ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ— ସନ ୧୯୩୧ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍ ମାସ,
ଦ୍ୱିତୀୟ ଖଣ୍ଡ—୧୯୩୨ ଅଗଷ୍ଟ୍ ମାସ,
ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ—୧୯୩୩ ମେ,
ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ—୧୯୩୪ ଜୁନ୍,
ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡ—୧୯୩୬ ମାର୍ଚ୍ଚ,
ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ—୧୯୩୭ ଜୁନ୍ ।

ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, କେବଳ ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡ ଛଡ଼ା ଆଉ ସବୁ ଖଣ୍ଡ ବର୍ଷେ ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟବଧାନରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅନ୍ତିମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ (୧୯୪୦ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ) ତିନି ବର୍ଷରୁ ଅଧିକକାଳ ବିତିଗଲା ।

ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପରେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରବଳ ନଦୀବନ୍ୟାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲା; ସେହି ବନ୍ୟା ଯୋଗୁଁ ମୋର ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତର କ୍ଷତି ଘଟିଲା । ସେ କ୍ଷତିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ବେଳକୁ ୨୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂକଳନରେ ଓ ପ୍ରକାଶରେ ମୋ ସହକର୍ମିଣୀ ଓ ମୁଁ ପୀଡ଼ିତ ହେଲୁ; ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତି ଲଭିବାକୁ ୨।୩ ମାସ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ଶାସନତନ୍ତ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ଓ କଂଗ୍ରେସ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ, ମହାଜନୀ ଦେବୋତ୍ତର ଆଦି ଆଇନ୍ର ପ୍ରଣୀତ, ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଓ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ଫଳରେ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଓ କଳ୍ପଜାତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ 'ପ୍ରଜା-ମଣ୍ଡଳ' ଓ, 'ଇସ୍ତଫା ସଂଘ' ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଭାଷାକୋଷର ଭାବୀ ପୋଷଣାହାସି-ମାନଙ୍କ ଦାତୃତ୍ୱ ସମଧିକ ଭାବରେ ପ୍ରତିହତ ହେଲା; ଏଥି ପୂର୍ବରେ ଉତ୍କଳର ଧନୀକମଣ୍ଡଳର ଦାନ ସ୍ରୋତ ଯେଉଁ ବେଗରେ ଗତି କରୁଥିଲା, ସେ ବେଗ ମନ୍ଥର ହୋଇଗଲା । ତତ୍ପରେ ଶୃଙ୍ଖଳ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ମହା ଯୁଦ୍ଧର ଘନଘଟା ହେତୁ ଭାରତର ରାଜନୀତିକ, ବୈଷୟିକ ଓ ବ୍ୟାବସାୟିକ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ କୁହେଳିକାମୟ ଓ ଧୂଳି ସମାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଗଲା; ଶେଷରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ ।

ଉତ୍କଳର ମୋଗଲବନ୍ଦୀର ଓ ଗଡ଼ଜାତର ଏହି ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗାକୁଳ, ଅତଳ ସମୁଦ୍ରରେ ମୋ ଭଳିଆ ଅସ୍ଥିରପାଦ (ଅଥରପା) ବୁଢ଼ା କାଣ୍ଡାରୀ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡରୂପ ଦଦରା ଡଙ୍ଗାରେ ଉବେଇ ଚୁବେଇ ହେଲା; ଦଦରା ଡଙ୍ଗା କୂଳରେ ଆସି ଲାଗିବା ପୂର୍ବରୁ ଗଭୀର ଦରିଆରେ ଚୁବ୍କିନା ବୁଡ଼ି ଯାଇଥାଅନ୍ତା ।

ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଧାରତ୍ୱରେ ଦଦରା ଡଙ୍ଗାରେ ଯମୁନା ପାର ହେବାକୁ ବସିଥିବା ଗୋପୀମାନଙ୍କ ଉକ୍ତିଗତ ଶ୍ଲୋକ ମୋ ମନରେ ପଡ଼ୁଥାଏ—

ଜୀର୍ଣ୍ଣା ତରୀ ସରିଦତୀବ ଗଭୀରନୀରା
ବାଲାବୟଂ ସକଲମିତ୍ଥମନର୍ଥ ହେତୁଃ
ବିଶ୍ୱାସ ବୀଜମିଦ ମସ୍ତି କୃଶୋଦରୀଣାଂ
ଯନ୍ମାଧବ ! ତ୍ୱମସି ସଂପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣଧାରଃ ।

(ଅର୍ଥାତ୍—ଆମେ ଗୋପୀମାନେ ବସିଛୁଁ ଦଦରା ଡଙ୍ଗାରେ, ଯମୁନା ନଈ ଅତି ଗଭୀର, ଡଙ୍ଗାରେ ଚଢ଼ିଛୁଁ ସବୁ ଅନର୍ଥର ଓ ଅସ୍ଥିରତାର ମୂର୍ତ୍ତି ଆମେ ଗଉଡ଼ୁଣୀଯାକ; ଏସବୁ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଆମ ମନରେ 'ବିଶ୍ୱାସ' ବୀଜ ବୁଣା ହୋଇଛି; କାରଣ, ଆପଣ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପରା ଆମର ମଙ୍ଗୁଆଳ । ଅତଏବ ଆମ ଦଦରା ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିଯିବ ନାହିଁ ।)

ଯାହାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଧାରତ୍ୱରେ ଦଦରା ଡଙ୍ଗା ୬ ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ ସପ୍ତମ ସମୁଦ୍ରରେ ଆସି ପଡ଼ିଲା, ସେହି ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍ଙ୍କ ଭଳି ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି କର୍ଣ୍ଣଧାର (ମଙ୍ଗୁଆଳ) ଏ ଡଙ୍ଗାର ସୁକାନ ଧରିଥାଆନ୍ତି, ତଥାପି ଯାହାଡ଼ମୟ ଓ ବାଡ଼ବାନଳସେବିତ ସପ୍ତମ ସମୁଦ୍ରରେ ଆସି ଡଙ୍ଗା ପଡ଼ିଲାବେଳକୁ ଭାରତ ଶାସନପୋତର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ନୀତିବିଶାରଦ, ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ, ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ବଡ଼ଲାଟ ମହାମାନ୍ୟବର ମାର୍କ୍ୱିସ୍ ଅଫ୍ ଲିନ୍ଲିଥ୍ଗୋ କହୁଆଳ ମିଳିଗଲେ; ଗଙ୍ଗବଂଶର ଅଭିଭାବିକା ବାମଣ୍ଡା ରାଜ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧର ପ୍ରିୟାଦେବୀ ଓ ବାମଣ୍ଡାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ଡଙ୍ଗାର ଅଞ୍ଚଳ (ପାଲ) ଧଇଲେ ଓ ଡଙ୍ଗା ଆସି 'ବିଷମ'ବନ୍ଦରର କୂଳରେ ଲାଗିବା ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟାଗଡ଼ର ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରସିଂହ ମାନଧାତା ଡାଡ଼ ଧରି ଡଙ୍ଗା ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଲଘୁହସ୍ତତା, କ୍ଷିପ୍ର ହସ୍ତତା, ଦୀର୍ଘହସ୍ତତା, ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା, ଅମୃତହସ୍ତତା ଓ ପରିଶେଷରେ ମୁକ୍ତହସ୍ତତା ଡଙ୍ଗାକୁ ଆଣି ମଙ୍ଗଳମୟ ଘାଟରେ ଲଗାଇ ଦେଲା । ନାନା କାରଣରୁ ଯେଉଁ ଦାନ ସ୍ରୋତର ଗତି ଶିଥିଳ ହୋଇଥିଲା ତାହା ପୁଣି ଦାତାମାନଙ୍କ କୃପାରୁ ପୂର୍ବର ବେଗ ଧାରଣ କଲା ।

ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ର ଗ୍ରହୀତା (Dedicatee) ଓ ଅଭିଭାବିକା (Patroness) ଙ୍କ କରୁଣା ଲାଭ :—

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ସ୍ମାରକ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ରାଜଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନରୂପେ ମହାମହିମ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମହାମାନ୍ୟ ନାମରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନ୍ତିମଖଣ୍ଡ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବି ବୋଲି ମୁଁ ୧୯୩୩ ସାଲରେ କଳ୍ପନା କରିଥିଲି (ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାରେ ମୋର ଏ ମଧୁର ସ୍ୱପ୍ନ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି) । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଭକାମୀ ପାଟଣା ହାଇକୋର୍ଟର ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ ସ୍ୱର୍ଗତ ସର୍ କୋର୍ଟ୍ନି ଟେରେଲ୍ ବିଲାତ ଯାଇ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରାଜଦରବାରରୁ ଏ ବିଷୟର ତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ମୋତେ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ ପଦାଧିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନ୍ତିମଖଣ୍ଡ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେବାର ଆଶା ସୁଦୂର-ପରାହତ । ଏହା ଅବଗତ ହୋଇ ବାମନର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରିବା ଆଶା ପରି ମୁଁ ଏ ଆଶାରେ ଅଗତ୍ୟା ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଲି । (ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାରେ ଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।)

ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ପାଟଣାରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୩୭ ଜୁନ୍ ମାସରେ ସମାପ୍ତ ହେଲା ଓ ଜୁଲାଇ ମାସ ସୁଦ୍ଧା ସେହି ଖଣ୍ଡର ବନ୍ଧାଇ ଆଦି ସମାପ୍ତ

ହେଲା । ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରପ୍ରାପ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପିତ ନ ହେଲେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକର ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାର ଶାସ୍ତ୍ରବିଗର୍ହିତ ଅଟେ । ଅତଏବ ମୁଁ ପାଟଣା ରାଜ୍ୟକୁ ଯାଇ ମହାରାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପୁସ୍ତକ ଅର୍ପଣ କରିବା ସ୍ଥିର କଲି; କିନ୍ତୁ ବୁଝିଲି ଯେ, ମହାରାଜ ସିମଳା ଶୈଳାବାସରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀକୁ ଫେରିଆସିବାକୁ ଅନ୍ତତଃ ୨ ମାସ ବିଳମ୍ବ ହେବ । ଅଗତ୍ୟା ମୁଁ ସିମଳା ଯିବା ସ୍ଥିର କଲି । ଏହି ସମୟରେ ମହାମାନ୍ୟ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ (ବଡ଼ଲାଟ)ଙ୍କୁ ଏକସାର ଭାଷାକୋଷ ସିମଳାଠାରେ ଭେଟି ଦେବାର କଳ୍ପନା ମୋ ମନରେ ଉଦିତ ହେଲା । ମୁଁ ଯାଇ ମୋ କଳ୍ପନାକୁ ଭାଷାକୋଷର ଆଜନ୍ମ ଆଶ୍ରୟଦାତା ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍‌ଙ୍କ ଛାମୁରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ସିମଳା ଯିବାକୁ ଦୁଇ ଦିନ ମାତ୍ର ଥାଏ ଓ ସେ ସମୟରେ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ସିମଳାରେ ନ ଥାନ୍ତି । ସର୍ ଜନ୍‌ଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ମୁଁ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ତାଙ୍କ ସାମରିକ ସେକ୍ରେଟେରୀଙ୍କଠାକୁ ପତ୍ର ଦେଲି । ସୌଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ମୁଁ ଯାଇ ସିମଳାରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ସିମଳାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲେ ଓ ୧୦।୮।୧୯୩୭ ତାରିଖ ଦିନ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ତତ୍ରତ୍ୟପ୍ରାସାଦରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଭେଟହେବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶିତ ଛଅଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ନେଇ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଭବନରେ ପହଞ୍ଚି ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀହସ୍ତରେ ସେମାନ ଅର୍ପଣ କଲି । ସେ ସେମାନ ଅତି ଆଗ୍ରହ, ଅନୁଗ୍ରହ ଓ ସ୍ନେହ ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ମୋତେ ତାଙ୍କ ସନ୍ନିଧିରେ ବସାଇ ମୋଠାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ, ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ, ଭାଷାକୋଷ ସଂକଳନର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ, ଅର୍ଥ ଓ କର୍ମ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟକାରୀମାନଙ୍କ ବିବରଣ ମନୋଯୋଗ ସହକାରେ ଶ୍ରବଣ କଲେ । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦବିଭବ, ଅର୍ଥବିଭବ, ଛନ୍ଦୋବିଭବ, ପ୍ରାଚୀନତା ଏବଂ ଭାଷାକୋଷରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ଗୋଟିକେତେ ଶବ୍ଦର ଓ କ୍ରିୟାର ଅର୍ଥ ଓ ଟୀକା ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲି । ସେ ସ୍ୱୟଂ ପୁସ୍ତକର ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠାମାନ ଲେଉଟାଇ ତହିଁରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତିମାନ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟର ପରିମାଣ ଓ ପ୍ରକୃତି ମୋଠାରୁ ଶୁଣିଲେ । ଏ ସମସ୍ତ ଅବଗତ ହୋଇ ସେ ପରମ ପରିତୋଷ ଜ୍ଞାପନ କଲେ । ସେ ମହୋଦୟଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ ନିବେଦନ କଲି—"ଅନ୍ତିମଖଣ୍ଡ ଆପଣଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ଆପଣଙ୍କ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା (ବାମନର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଧରିବା କାମନା ନ୍ୟାୟ) ଗୃହୀତ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ଆଶଙ୍କା ହେବାରୁ ସେଥିପାଇଁ ଆପଣଙ୍କ ସାନୁଗ୍ରହ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ମୁଁ ଭରସି ପାରୁନାହିଁ ।" ଏହା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ସେ କହିଲେ—"ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଏପରି ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଙ୍ଗେ ମୋ ନାମ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହେଲେ ମୁଁ ପରମାନନ୍ଦିତ ହେବି । ମୋ ନାମରେ ଏ ବିସ୍ମୟୋତ୍ପାଦକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନ୍ତିମଖଣ୍ଡ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୃଦୟରେ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି ।"

ମୋର ଚିର ପୋଷିତ ଓ ଏକଦା ବିଫଳୀ-ଭୂତ ଆଶାର ଏବମ୍ଭୂତ ଅତର୍କିତପୂର୍ବ ସଫଳତା ଦେଖି ମୁଁ ଏପରି ଦିଗ୍‌ବିଦିଗ୍‌ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲି ଯେ, ଭାଇସରୟ୍‌ଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖରୁ ଏହା ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ ମୁଁ ଆସନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦରେ ହସ୍ତୋତ୍ତୋଳନପୂର୍ବକ ନୃତ୍ୟକଲି ଓ ତାଙ୍କ ସନ୍ନିଧିକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ କର ସ୍ପର୍ଶ କରି କହିଲି:—

"ମହାମହିମ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମହନୀୟ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଢ଼ କୋଟି ରାଜଭକ୍ତ ଓ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜାତୀୟ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରର ଅଭିଭାବକତ୍ୱସ୍ୱୀକାର ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ଚିରକାଳ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ହୋଇ ବିରାଜିବ । ଭଗବାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ତଥା ତାଙ୍କ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍‌ଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରନ୍ତୁ । ମୋ ରାଜଭକ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍‌ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଜରିଆରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଜ୍ଞାପନ କରୁଅଛି" । ଏହା ଶୁଣି ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ସସ୍ମିତବଦନରେ ପରମପରିତୋଷ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ଆଗାମୀ ବର୍ଷେ ଦୁଇ ବର୍ଷରେ ସେ ଓଡ଼ିଶା ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ କାମନା କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋତେ କହି, ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ପ୍ରସନ୍ନ ହୃଦୟରେ ମୋତେ ସ୍ନେହାଭିବାଦନ କରି ବିଦାୟ ଦେଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଉକ୍ତ ବଡ଼ଲାଟଭବନରେ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରାଇଭେଟ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜେ. ଜି. ଲେଥ୍‌ୱେଟ୍, ସି. ଆଇ. ଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ଙ୍କୁ ଭେଟିଲି ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ଅବଗତ ହେଲି ଯେ, ଟେଲିଫୋନ୍ ଯୋଗେ ସରଜନ୍ ହବାକ୍ ମୋ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଓ ଭାଷାକୋଷ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ମୋ ଭେଟ ପୂର୍ବରୁ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍‌ଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରାଇଥିଲେ ।

୧୯୩୭ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ମୋର ଚିକିତ୍ସାର୍ଥ କଲିକତାରେ ରହିଥିବା ସମୟରେ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍‌ଦମ୍ପତି ସେଠାକୁ ବିଜେ କଲେ । ଭାଇସରୟ୍-ମହିଷୀ ଭାରତରେ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ରାଜଯକ୍ଷ୍ମା ରୋଗର ନିରାକରଣ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ଠା, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଓ ତ୍ୟାଗ ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଭାରତ ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ; ଅତଏବ ଓଡ଼ିଆଜାତିର କୃତଜ୍ଞତାପ୍ରକାଶର ଚିହ୍ନରୂପେ ତାଙ୍କୁ ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ଅଭିଭାବିକା ରୂପେ ବରଣ କରିବାକୁ ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲି । ତହିଁର ଉତ୍ତରରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସାନୁଗ୍ରହ ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲି ।

ମହାମାନ୍ୟ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶର ବ୍ୟୟନିର୍ବାହାର୍ଥ ତିନିଥର ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିର ସଙ୍ଗେ ଭାରତର ମହାମାନ୍ୟବର ଭାଇସ୍‌ରୟ୍-ଦମ୍ପତିଙ୍କ ନାମ ସଂଯୋଜିତ ହେବା ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ପରମ ଗୌରବର ବିଷୟ । ଏଥିପାଇଁ ଏ ସମ୍ପର୍କସ୍ଥାପନର ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ନ କରି ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ ରହି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

ଏହି ଅନ୍ତିମଖଣ୍ଡର ସହାୟକଗଣ

ଏହି ଅନ୍ତିମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶରେ ଅଭାବନୀୟ ଅସୁବିଧା, ଅଭାବ ଓ ଶାବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ଘଟିବାରୁ ମତେ ଏକାଧିକଥର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦାତା, ଭାବୀ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାପାଇଁ ନାନା ସ୍ଥାନ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ହେଲା ଓ କେତେକ ସ୍ଥାନକୁ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିକଥର ଯିବାକୁ ହେଲା; କେତେକ ସ୍ଥାନରୁ ସଫଳକାମ ଓ କେତେକ ସ୍ଥାନରୁ ବିଫଳକାମ ହୋଇ ଫେରିଲି । ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ କାଗଜର ମୂଲ୍ୟ, ଆର୍ଟ୍‌ପେପର୍‌ର ମୂଲ୍ୟ, ବ୍ଲକ ତିଆରିର ମୂଲ୍ୟ, ବହିବନ୍ଧା ଉପକରଣମାନଙ୍କ ମୂଲ୍ୟର ଅତ୍ୟଧିକ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଯିବାରୁ ଏ ଖଣ୍ଡପାଇଁ ପୂର୍ବଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ବ୍ୟୟର ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଗୁଣ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବଦାନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଇଥିଲେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକାଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରି ନ ଥାନ୍ତା ।

The constant well-wishers of the Lexicon
His Excellency Sir John Austen Hubback and Lady Hubback.

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷର ଆମୂଳଚୂଳ ହିତକାମିଯୁଗଳ
ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ସର୍ ଜନ୍ ହବ୍ବାକ୍ ଓ ଲେଡୀ ହବ୍ବାକ୍ ।

ମହା ମାନ୍ୟବର ମାର୍କୁଇସ୍ ଅଫ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ ଭାରତର ଭାଇସ୍‌ରୟ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ, ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାର୍ଡ, ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍, ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ, ବାମଣ୍ଡା ରାଜପିତାମହୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧର-ପ୍ରିୟାଦେବୀ ଓ ବାମଣ୍ଡାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ଦେବ, ରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ମାନଧାତା ନୟାଗଡ଼ ଅଧୀଶ୍ୱର, କେନ୍ଦୁଝର ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ନାରାୟଣଭଞ୍ଜ ଦେବ, ସରାଇକଳା ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଆଦିତ୍ୟପ୍ରତାପ ସିଂହଦେବ, ଆଠମଲ୍ଲିକ ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ; ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଆଠଗଡ ଓ ବରୁଳର ଅଧିପତି ରାଜା ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ, ତାଳଚେରର ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ, ଖଡ଼ିଆଳର ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀ ଅନୁପସିଂହ ଦେବ, ଖଡ଼ିଆଳର ଲାଲ ସାହେବ ଶ୍ରୀ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ବୈଦେହୀକୁମାରୀ ଦେବୀ, ଆଠଗଡ ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ଦେବବର୍ମା, କଣାଇ ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଧରଣୀଧର ଇନ୍ଦ୍ରଦେଓ ଦେବ, ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରସାଦ ଦେବ (ଲଞ୍ଜିଗଡ଼), ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଇନ୍ଦ୍ରଜୟସୁନ୍ଦର ଦେବ ରାଜା ସାହେବ ଅଳ, ଦଶପଲ୍ଲାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେଓଭଞ୍ଜ, ଅଧିକାରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଓଡ଼ିଆ ମଠ ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର ଇଡଦା ଇଷ୍ଟେଟ୍ ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ଚୌଧୁରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ପ୍ରହରାଜ ମାନ୍ଧାତା, ଗୋରଖପୁର ଗୀତା ପ୍ରେସର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଶ୍ରୀ ଜୟଦୟାଲ ଜୀ ଗୋଏଙ୍କା, କଟକର ଜମିଦାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୋତିଲାଲ ପଣ୍ଡିତ ବି. ଏ., ଯାଜପୁର ଜମିଦାର ରାୟ ସାହେବ ଚୌଧୁରୀ ନୃସିଂହଚରଣ ମହାପାତ୍ର, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରୋଫେସର୍ ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ, ତାଳଚେରର ପଟାଏତ ଶ୍ରୀ ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ରଣପୁରାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବୀରବର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ବଜ୍ରଧର ନରେନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର, ବାଲେଶ୍ୱରର ମହାରାଜକୁମାର ରାୟ ବାହାଦୁର ମନ୍ମଥନାଥ ଦେବ, ଦ୍ୱାରଭଙ୍ଗା ଜିଲ୍ଲାର ଲହେରିଆସରାଇର ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାରର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଲୋଚନ ଶରଣ, ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ରାହାଙ୍ଗ ପ୍ରଗଣାର ଶ୍ରୀ ବାବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଶତପଥୀ, ଶ୍ରୀ ବାବୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଓଡ଼ା ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ, ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ରାଜସାହେବ ସୁରଙ୍ଗୀ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ରାଜମଣି ରାଜଦେବ ରାଜା ସାହେବ ମଞ୍ଜୁଷା, ସ୍ୱର୍ଗତ ରାୟ ବାହାଦୁର ଭୂୟାଁ ଭାସ୍କରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁନୀତି-କୁମାରୀ ଦେବୀ, କଟକର ମହାଜନ ରାୟ ସାହେବ ଗିରିଧାରୀଲାଲ ମୋଡ଼ା ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦାତାମାନେ ଭାଷାକୋଷର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଅର୍ଥ ଇତି ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବା ଆଂଶିକ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପାଟଣା ଅଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେବ, ପାଲଲହଡ଼ା ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମୁନିପାଲ, ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଲାଲ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଲାଲ ସଦାନନ୍ଦ ସିଂହ (ରାଜା ବୋଡ଼ାସମ୍ବର), ପାଟଣାର ଲାଲ ରଘୁରାଜ ସିଂହ ଦେଓ, ସମ୍ବଲପୁରର ରାୟସାହେବ ସଙ୍କର୍ଷଣ ଗଡ଼ତିଆ, ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର ଜମର୍ଷି ହରଦାସ, ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ଖଣ୍ଡପତି ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡା ଭକ୍ତିବିନୋଦ, ଶ୍ରୀ ମହନ୍ତ ଗଦାଧର ରାମାନୁଜ ଦାସ ପୁରୀ ।

ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ନିମ୍ନଲିଖିତ କର୍ମୀମାନଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଅଛି :—

ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ ୧୯୧୯ ସାଲଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗତ ୨୧ ବର୍ଷ ହେଲା ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ଭାଷାକୋଷର ସଙ୍କଳନ, ସାଫି କରିବା, ସମ୍ମାର୍ଜନ, ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନ ବିଷୟରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ, ଉତ୍ସାହ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ନ ଥିଲେ ଏକାକୀକ୍ରମେ ଏତେ ଦୀର୍ଘକାଳ ପରିଶ୍ରମ ପାଇଁ ମୋ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟିଥାଆନ୍ତା ।

ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ, ପୂର୍ବତନ ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ, କଟକ (ସମ୍ମାର୍ଜନ)

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ରାୟ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍. ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍, ଜମିଦାର, ଲକ୍ଷ୍ମଣନାଥ (ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଯୋଜନ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍. ଓକିଲ, କଟକ (ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ପ୍ରୁଫ୍‌ସଂଶୋଧନ) ।

ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍. (ସାଫି ଲେଖା, ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖା)

ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ଝା କାବ୍ୟସ୍ମୃତିତୀର୍ଥ, ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରୀ, ବିଶାରଦ, ଶିକ୍ଷକ ଫକୀର୍ ବୈଶ୍ୟବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ (ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଯୋଜନ)

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଭୃଗୁନାରାୟଣ ଠାକୁର, ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ, ଫକୀର୍ ବୈଶ୍ୟ-ବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ (ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଯୋଜନ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର, ରାଇଟର୍, ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରେସ୍ (ସାଫି ଲେଖା)

ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ଅମ୍ବିକା ପ୍ରେସ୍ ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର, କଟକ (ସାଫି ଲେଖା)

ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି କର, ମାନେଜର, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍, କଟକ (ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନ)

ଶ୍ରୀ ସାମନ୍ତ ନରସିଂହ ମହାପାତ୍ର, ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଏକାଡେମୀ, କଟକ (ସାଫି ଲେଖା)

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ବି. ଏ. ବି. ଟି, ପୂର୍ବତନ ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର, କଟକ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ (ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ସନ୍ଦର୍ଭ)

ମୋ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ ଓ ଯୌବନସହଚର ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟସୁହୃତ୍ ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, କାଳିଗଳି, କଟକ, (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ସତ୍ୟକିଙ୍କର ମୁଖର୍ଜୀ, ଶିକ୍ଷକ, ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଏକାଡେମୀ (ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରତିଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀ ଲାଲସାହେବ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବ, ଖଡ଼ିଆଳ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀ ତ୍ରିଲୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ସାମ୍ପାଦକ, ପାଟଣାଷ୍ଟେଟ୍ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱକେଶନ ବହିଦାର, ସମ୍ପାଦକ, ସମ୍ବଲପୁର (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, କଟକ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଓ ସନ୍ଦର୍ଭ)

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ବି. ଏ. ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଅଫିସର୍, ପାଟଣାଷ୍ଟେଟ୍ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ)

ଶ୍ରୀମତୀ ସୁମତି ଦେବୀ, ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟଶବ୍ଦ

ରାୟସାହେବ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର ବି. ଏ. ଦେୱାନ, ଆଠମଲ୍ଲିକ ଷ୍ଟେଟ୍ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ, ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ଗ୍ରାହକ ସଂଗ୍ରହ)

ମୋର ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ପିତାମ୍ବରୀଙ୍କର ଅଶେଷ ଶୈଶବ ସ୍ନେହବର୍ଦ୍ଧିତ ପାଳିତ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ୍ ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରହରାଜ (ସେ ନଅ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମିରେ, କ୍ରିକେଟ୍‌, କ୍ଲାସ୍‌ରେ, ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍ୟାନରେ ଓ ଧୂଳିଖେଳରେ, ଯେଉଁଠାରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଶୁଣେ ତାହା ଜାଣେ ତା 'ବାବା'ଙ୍କ ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିବ, ଏହା ଭାବି ଆସି ମୋତେ କହେ ଓ ଭାଷାକୋଷରେ ସେ ଶବ୍ଦ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ଦେଖାଇ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ ନାହିଁ; ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥାଏ ତାହା ମୁଁ ଟିପିରଖେ। ତା ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ମୁଁ ଅନ୍ତତଃ ୨୦।୩୦ଟି ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ ଯୋଗକରି ପାରିଅଛି। କିଂବଦନ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୁଣ୍ଡୁଚିମୂଷାର ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ବାଲିରେ ଗଡ଼ି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସେତୁବନ୍ଧ ଉପରେ ଆସି ଦେହରୁ ବାଲି ଝାଡ଼ି ହୋଇ ସାହାଯ୍ୟ କଲାଭଳି ବାବା ଜଗବନ୍ଧୁର ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ସାହାଯ୍ୟଦାନ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଅନୁଭବକଥା ମୁଁ ଲିପି କରିଅଛି ତାହା ମୋର ପରମାଦରର ବସ୍ତୁ।)

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଗୁରୁ, ସିଭିଲ୍‌କୋର୍ଟ୍ କମିଶନର୍ ଜଜକୋର୍ଟ, କଟକ (ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ଧନେଶ୍ୱର ଶତପଥୀ, ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରେସ, କଟକ (ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପାଠିଆ ବି. ଏ., ସିନିଅର୍ ରିଡ଼ର୍, ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରେସ (ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ମୋ କନିଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଶ୍ରୀମାନ୍ କୃଷ୍ଣକୃଷ୍ଣ ପ୍ରହରାଜ ବି.ଏ. (ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀମତୀ ଅପର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ ନାୟିକା, ପୁରୀ (ନାରୀ ସମାଜ ପ୍ରଚଳିତ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ଦଶରଥିର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ସମ୍ବଲପୁର (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ନନ୍ଦକିଶୋର ପଟେଲ, ଲଇଡ଼ା, ସମ୍ବଲପୁର (ସମ୍ବଲପୁରୀ ଓ ଲରିଆ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ଚୂଡ଼ାମଣି ନାୟକ, ଗାଙ୍ଗପୁର (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ବେହେରା, ଶିକ୍ଷକ, ସମ୍ବଲପୁର (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବଳି, ବୌଦ୍ଧ ଷ୍ଟେଟ୍ (ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସି. ଆର୍, ବାଟର୍ସ୍‌ବି ଏମ୍. ବି. ଇ, ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରେସର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ (ଏ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କ ବ୍ଲକ୍ ତିଆରି ଓ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କ ମୁଦ୍ରଣ ଓ ବହି ବନ୍ଧାଇ ଉପକରଣ ସଂଗ୍ରହ ବିଷୟରେ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପରାମର୍ଶ)।

ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାନନ୍ଦ କରଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ବିମଳା କର, ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, (ମୁଦ୍ରଣର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ)

ଶ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣାନନ୍ଦ କର, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, (ଏ ଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣ)

ମଜ୍ଜର୍ ଖାଁ, ହେଡ୍ କମ୍ପୋଜିଟର୍, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍ (ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର କମ୍ପୋଜ୍ ଓ ମୁଦ୍ରଣ)

ଏସ୍ ଲାଲ୍‌ଭାଇ, ଫଟୋଗ୍ରାଫର୍, ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର୍, ଫଟୋ ହାଉସ୍, ଚୌଧୁରୀ ବଜାର କଟକ (ଏ ଖଣ୍ଡରେ ଓ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କର ଫଟୋ ଗ୍ରହଣକାରୀ।)

ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ବି. ଏ., ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର୍, ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରେସ୍ (କଟକରେ ଫଟୋମାନଙ୍କର ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ବ୍ଲକ୍‌ମାନ ତିଆରି କରିବା ବିଷୟରେ ଏହାଙ୍କ ନବୋଦ୍ୟମ ଯୋଗୁଁ ଏ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କ ବ୍ଲକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରିଅଛି। ପୂର୍ବେ ବ୍ଲକମାନ କଲିକତାରେ ଅଧିକତର ବ୍ୟୟରେ ତିଆରି କରାଇବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା)।

ଆଜମ ଅଲ୍ଲି ଖାଁ ଦପ୍ତରୀ, ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟ, କଟକ (ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡଠାରୁ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କ ବନ୍ଧାଇ ଏହାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣରେ ହୋଇଅଛି।)

ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ବ୍ଲକ୍ ମେକର୍, କଟକ (ଏ ଖଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ କେତେକ ଚିତ୍ର ଓ ପୃଷ୍ଠାଙ୍କିତ ନାମାଦିର ବ୍ଲକ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତକାରୀ।)

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗଲାଲ ମୋଦି ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ., ନୟାସଡ଼କ୍ କଟକଙ୍କଠାରୁ ଭାଷାକୋଷର କାଗଜ କ୍ରୀତ ହୋଇଅଛି।

ମୋର ବାଲ୍ୟକାଳର ସହପାଠୀ ଦେବାନ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ଏ ଅବତରଣିକାର ସମ୍ମାର୍ଜନରେ ସବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି।

ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଆଡ୍‌ଭାଇସର୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇ. ସି. ଆନ୍‌ସୋର୍, ସି. ଆଇ. ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ସଦୟ ହୋଇ ଏ ଖଣ୍ଡର ଇଂରାଜୀ ଅବତରଣିକାର ଭାଷାକୁ ସମ୍ମାର୍ଜନ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି।

ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସନ୍ଦର୍ଭମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି :—

ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା, ଡି.ଲିଟ୍, ଜୟପୁର

ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷବିଶାରଦ—ଖଲ୍ଲିକୋଟ

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ. ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜ, କଟକ

ଶ୍ରୀ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—କଟକ

ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବିଏ., ବିଏଲ—କଟକ

ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ବଳଭଦ୍ର ଧୀର—ମଧୁପୁର

ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ଘୋଷ, ଓକିଲ—କଟକ

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ବି. ଏ, ବି. ଟି,—କଟକ

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ଏମ୍. ଏଲ. ଏ., ଓକିଲ—ପୁରୀ

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ, କବି—ଯାଜପୁର

ବ୍ରହ୍ମଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା—ସତ୍ୟମହିମା ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ

ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ନଟବର ମହାନ୍ତି—ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍, ଉତ୍କଳ ହୋମିଓପାଥିକ୍ କଲେଜ, କଟକ

ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ କୈଳାଶଚନ୍ଦ୍ର ରାଉ—କଟକ

ମହାମହୋପଦେଶକ ଶ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ସଦାନନ୍ଦ 'ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ,' ବି, ଏ,—ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମଠ, କଟକ

ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, ଅଫିସ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍—କେନ୍ଦୁଝର ଷ୍ଟେଟ୍

ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି.ଏ, ଡିପ ଏଡ୍—ଭୁବନେଶ୍ୱର

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନ୍ୟାୟରତ୍ନ—ରାମକୃଷ୍ଣ ଟୋଲ, ପୁରୀ

ଶ୍ରୀମାନ୍ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ—କଟକ

ଶ୍ରୀମାନ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର, ଓଡ଼ିଶା

ସମଗ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥର ସାହାଯ୍ୟକାରିବୃନ୍ଦ

ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖାର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ, ମୁଖ୍ୟ ଓ ଗୌଣ ଭାବରେ, କାର୍ଯ୍ୟତଃ ଓ ବାକ୍ୟତଃ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମ

Rja Sri Bhanuganga Tribhubana Deb,
The promising Young Ruler of the Bamra State.
(See page 8571 to 8574 of this Volume).

ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ।
(ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଶସ୍ତି ଏହି ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ୮୫୭୧ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୮୫୭୪ ପୃଷ୍ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି) ।

କୃତଜ୍ଞତା ସହକାରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ଓ ଏହି ଅନ୍ତିମ ଖଣ୍ଡରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ସମାଜରେ, ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସରେ, ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଧର୍ମାଧିକରଣରେ ପରସ୍ପର କଟକଟ ହେଉଥିବା ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିବା ପରସ୍ପର ଭେଦଭାବ ଓ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଭୁଲି ଯାଇ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରନିର୍ମାଣରେ ଯଥାଶକ୍ତି ସହଯୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଡ଼େ ଉକ୍ତଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମୋ ପରି ଅକିଞ୍ଚନ, ଅଶକ୍ତ, ଅଜଭକ୍ତ ଓ ନିଃସମ୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ଦୁରୂହ କର୍ମ ସମାପନରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ଏ ଯଜ୍ଞର ସଂକଳ୍ପବାକ୍ୟ ବୋଲା ହେବା ବେଳେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ପୁରୋଧା ହୋଇଥିଲେ; ଯଜ୍ଞପରେ ଅବଭୃଥ ସ୍ନାନ ବେଳକୁ ସମ୍ରାଟ୍‌ପ୍ରତିନିଧି ଭାଇସ୍‌ରୟ ପୌରୋହିତ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଉତ୍କଳମଣି ମହାତ୍ମା ଗୋପବନ୍ଧୁ ଏଥିର ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ କରିଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଏଥିର ଶାନ୍ତିବାଚନ କଲେ । କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ଲହଡ଼ି ବସାଇଥିଲେ, ବେକଂଗ୍ରେସୀ ସରକାର ଏଥିର ଲହଡ଼ି ମୁଦ କଲେ । ମହାମହିମ ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର କମିସନର୍ ରୂପେ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରର ଶୁଭ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସ୍ତୁପଞ୍ଚରତ୍ନ ଅଙ୍କ ଏଥି ଉପରେ ନୀଳଚକ୍ର ବସାଇଲେ । ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା ହୋଇଥିଲେ ଓଡ଼ିଶାର ଭାବୀ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍, ଶେଷ ଖଣ୍ଡର ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଗ୍ରହୀତା ହେଲେ ଭାରତସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ । ମଞ୍ଜି ବୁଣିଲେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ସରକାର, ଫସଲ ଅମଳ କଲେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ।

ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଚଳି ରୋଇଲେ, ଉତ୍କଳର ଏକତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜବଂଶୀୟ ସ୍ୱର୍ଗତ କଳାହାଣ୍ଡି ଅଧୀଶ୍ୱର ରୁଆ ଚଳରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିଲେ, ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜବଂଶୀୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱର ଗଛ ମୂଳର ମଳାରେ ମାଟିଅରୁ ପାଣି ଦେଲେ ଓ ଏ ଗଛକୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା (ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର)ଙ୍କ ନାମ ଦିଆଇଲେ । ଗଡ଼ଜାତର ଓ ମୋଗଲବନ୍ଦିର ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ରମା-ବରପୁତ୍ରକନ୍ୟାମାନେ କ୍ଷେତରେ ସିଆର କାଟି ଗଛ ମୂଳକୁ ପାଣି ମଡ଼ାଇଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗଛଟି ତାଜା ହେଲା ଓ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଗଛରୁ ସାତଟି ଢାଙ୍କୁ (ସାତ ଭଲ୍ୟୁମ୍) ବାହାରିଲା । ଏହି ଗଛ ବଢ଼ିଯାଇ ଫୁଲ ଫଳ ଧରିବା ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶା ସରକାର ଓ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତମ ଦୁଇଟି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜବଂଶ (ବାମଣ୍ଡା ଓ ନୟାଗଡ଼) ଶେଣାରେ ପାଣି ଦିହାଇ ସପୁଷ୍ପଫଳ ବୃକ୍ଷର ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ଏମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ବର୍ଦ୍ଧିତ ଏହି ସାରସ୍ୱତ ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଓ ପୁଷ୍ପ ଦେଡ଼ କୋଟି ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ଝିଅ ଭୋଗ କରନ୍ତୁ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକଗଣ

ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ମହାମାନ୍ୟବର ଭାଇସ୍‌ରୟ ଓ ମାନନୀୟା ଭାଇସ୍‌ରୟ-ମହିଷୀଙ୍କ କଥା ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସମାପ୍ତିଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦୀର୍ଘ ୧୩ ବର୍ଷକାଳ ଏ ଭାଷାକୋଷ ଓ ଏଥିର ସଂଗ୍ରାହକ ଯାହାଙ୍କ କରୁଣା, ସ୍ନେହ, ସହଯୋଗ ଓ ସମର୍ଥନ ପାଇଁ ଅସିଅଛି, ସେହି ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ ହବାକ୍, ଏମ୍. ଏ., କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍‌ଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଓ ମୋ ଜାତି ଋଣୀ ଅଛୁଁ । ଭାଷାକୋଷର ମୁଁ ଜନ୍ମଦାତା ଅଟେଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଆଜିକୁ ୧୩ ବର୍ଷ ହେଲା ତାଙ୍କ ଅହର୍ନିଶ ଯତ୍ନରେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇ ଅସିଅଛି । ତାଙ୍କ ପରି ପାଳକ ପିତାଙ୍କୁ ପାଇ ନ ଥିଲେ ଭାଷାକୋଷ ରୂପ ଶିଶୁର ଅଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସେ ତେର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର କମିସନର୍ ଥିଲେ । ଦୈବଗତ୍ୟା କଟକର ତଦାନୀନ୍ତନ କଲେକ୍ଟର୍ ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଏନ୍. ଏଫ୍. ପେକ୍, ସି. ଆଇ. ଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ଙ୍କ (ଯେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପରେ ବିହାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଜଣେ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ହେଲେ, ତାଙ୍କ) ଦୃଷ୍ଟି ଏ ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ପେକ୍ ସାହେବ ଏଥିରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହବାକ୍ ସାହେବଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏଥିପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କଲେ । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ ହବାକ୍ ସାହେବଙ୍କର ସମୁଚିତ ଧାରଣା ନ ଥିଲା । ପେକ୍ ସାହେବଙ୍କ ସୁପାରିସ୍‌କୁ ଏଡ଼ି ନ ପାରି ସେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମରେ ପାଦ ପକାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଗହଣରେ ଅସିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭିଜ୍ଞ ସ୍ୱର୍ଗତ ହେଣ୍ଡରସନ୍ ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଏକାଧିକ ଅଂଶ ପାଠ କରାଇଲେ । ଦୈବ ଯୋଗକୁ ହେଣ୍ଡରସନ୍ ସାହେବ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଂଶ ପାଠ କଲେ ସେଥିରେ ସଂଯୋଜିତ ଗବେଷଣା, ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟର ପ୍ରମାଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ରହିଥିଲା । ହବାକ୍ ସାହେବ ଏ ମାନ ଦେଖି ଏପରି ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଯେ, ଏ ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ସମ୍ମାର୍ଜନ, ମୁଦ୍ରଣ ଓ ମୁଦ୍ରିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ତଦାକଳିତ ବ୍ୟୟର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ସାହାଯ୍ୟଦେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ ରୂପେ ସୁପାରିସ କଲେ । ତତ୍ପରେ ରାଜକର୍ମରେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତ୍ର ବଦଳି ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ନିଯୁକ୍ତ ପେକ୍ ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାର କମିସନର୍ ରୂପେ ହବାକ୍ ସାହେବଙ୍କ ସୁପାରିସକୁ ଦୃଢ଼ତର କଲେ । ଏଥିର ଫଳରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କ ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ମୁଦ୍ରଣ ନିମନ୍ତେ ସେ ସମୟରେ ଅଟକଳ କରାଯାଇଥିବା ବ୍ୟୟ (ପ୍ରାୟ ୪୦ ହଜାର ଟଙ୍କା)ର ଅଧେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାର୍ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଶ୍ରୀ ହବାକ ସାହେବ ମହୋଦୟ ଓଡ଼ିଶାର କମିସନର୍ ଗାଦି ଛାଡ଼ିବା ପରେ ବାଙ୍କିଙ୍ଗ୍ ଏନକ୍ୱାୟାରି କମିଟିର ସଭାପତି, ଭାବୀ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶର ଶାସନ ସମ୍ପର୍କୀୟ କମିଟିର ସଭାପତି, ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶାସନସଭାର ସଦସ୍ୟ ଓ ସହକାରୀ ସଭାପତି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ସେ ସମୟରେ କଟକରେ, ରାଞ୍ଚିରେ ଓ ପାଟଣାରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଏକାଧିକ ଥର ଭେଟ ହୋଇଥିଲା । ମୋତେ ଭେଟିଲାକ୍ଷଣି ସେ ପ୍ରଥମେ ପଚାରୁଥିଲେ-ଭାଷାକୋଷର ମୁଦ୍ରଣ କର୍ମ କେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ହେଲା ? ସେଥିପାଇଁ କଅଣ ଅଧିକା ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ? ଏମନ୍ତ କି, ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଏକାଧିକ ପୋଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ୍, ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲଙ୍କ ଏଜେଣ୍ଟ୍ ଓ ରେସିଡେଣ୍ଟଙ୍କଠାକୁ ମୋ ହାତରେ ପରିଚୟ ପତ୍ର ଦେଇ ଅର୍ଥ ସନ୍ଧାନ ବିଷୟରେ ମୋତେ ବୁଦ୍ଧି ବତାଇବାକୁ ସାହେବ ମହୋଦୟ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କଠାକୁ ମୋତେ ପଠାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ହୋଇ ଅସିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିଲାତ ଯାଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ ବିଦ୍ୟାଳୟ(College of Oriental studies) ର ପୁସ୍ତକାଗାରରେ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡମାନ ଦେଖି ପରମାନନ୍ଦିତ ହୋଇଲେ । ଯେଉଁ ଦିନ ସେ ନବପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଲାଟ ଗାଦି ଅଧିକାର କଲେ, ଉକ୍ତ

ବାର୍ଷିକ ଦାନ (୨।୮।୧୯୩୭ରେ) ଭାଷାକୋଷର ଶୁଭକାମନା କରି ନିଜ ହାତରୁ କିଛି ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଠାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ହେବା ପରେ ସରକାରଙ୍କ ହାତରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ପାଣ୍ଠି ଅଛି, ସବୁପ୍ରକାର ପାଣ୍ଠିରୁ ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯିବାର ମୂଳରେ ତାଙ୍କ ଶୁଭକାମନା ଓ ପ୍ରେରଣା ବିଦ୍ୟମାନ । ମୋତେ କୈସର୍-ଇ-ହିନ୍ଦ୍ ପଦକ ଓ ରାୟ ବାହାଦୁର ଉପାଧି ମିଳିବାର ମୂଳରେ ମାନ୍ୟବର ହବାକ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ।

ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ ୧୯୩୭ ସାଲ ଜାନୁଆରି ମାସରେ ନବ ବର୍ଷରେ ମୋତେ ଯେଉଁ ଉପାଧି ମିଳିଥିଲା, ତହିଁର ସନନ୍ଦ ଓ ପଦକ ଦିଆଯିବାପାଇଁ ୧୯୩୮ ସାଲ ଜାନୁଆରି ମାସ ତା୨୦ରିଖରେ କଟକରେ ଯେଉଁ ଦରବାର ହୋଇଥିଲା, ସେହି ଦରବାରରେ ମାନ୍ୟବର ମହୋଦୟ ଯେଉଁ ଇଂରାଜି ଅଭିଭାଷଣ ଶୁଣାଇ ମୋତେ ଉକ୍ତ ପଦକର ସନନ୍ଦ ଓ ପଦକ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ, ତହିଁରେ ପଦେ ପଦେ ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କରୁଣା ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଅଛି । ତହିଁର ଅନୁବାଦ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହେଲା । ସର୍ ଜନ୍ ହବାକଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଲେଡ଼ୀ ହବାକ୍ ମଧ୍ୟ ଭାଷାକୋଷର "ପୋଷିଆଁ ମାଆ"ଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଗତ ୧୩ ବର୍ଷ ହେଲା ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି । ହବାକ୍ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଲାଳନ ପାଳନରେ ଏ ଅସହାୟ ଶିଶୁ କେତେ ବାଧାବିଘ୍ନ ଓ ଅରିଷ୍ଟମାନ ଏଡ଼ି ବଢ଼ିଅଛି । ଲେଡ଼ୀ ହବାକ୍ ମୋ ସହକର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୀତାମ୍ବରୀ ଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସହକର୍ମିଣୀତା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଯୋଗୁ ତାଙ୍କୁ ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରି ଉତ୍ସାହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିସମାପ୍ତି ପରେ ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍, ଶ୍ରୀମତୀ ସୀତାମ୍ବରୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହଯୋଗ ପାଇଁ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତ୍ରିବାଙ୍କୋଡ଼ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସର୍ ବଳରାମ ବର୍ମା ଡି.ଲିଟ୍ ଓ ମହାରାଜଙ୍କ ମାତା ମହାରାଣୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସେତୁ ପାର୍ବତୀବାଈ, ଏ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ବିଦ୍ୱତ୍ତା, ଗୁଣଗ୍ରାହକତା ଜଗଦ୍ୱିଖ୍ୟାତ ଅଟେ । ମହାରାଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଜରାଜ୍ୟର ହିନ୍ଦୁମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ହରିଜନମାନଙ୍କର ଅବାଧ ପ୍ରବେଶଲାଗି ଯେଉଁ ଷ୍ଟୁଚଟାଉ (ଅର୍ଡିନାନ୍ସ୍) ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା, ତାହା ନବ୍ୟ ଭାରତର ଇତିହାସରେ ଚିରକାଳ ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟମାନ ହୋଇ ରହିବ । ବିଶାଖାପାଟଣାଠାରେ ୧୯୩୭ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମେଳନରେ ଜୟପୁରାଧୀଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା, ଡି.ଲିଟ୍ ମୋତେ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ କରାଇଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ମହାରାଜଙ୍କଠାକୁ ମୁଁ ଏକ ସାର ଗ୍ରନ୍ଥ ଉପହାର ପଠାଇଲି ଓ ମହାରାଜ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ଭାଷାକୋଷର ବିଶିଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକମାନଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତିମାନଙ୍କ ସହିତ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଫଟୋ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ମୋ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସେମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ସ୍ୱୀକାର କରି ଆମ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଯେଉଁ ମମତା ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ତହିଁପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ଚିରକାଳ ଋଣୀ ରହିବ ।

ପାଟଣାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ସର୍ ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେବ, କେ. ସି. ଆଇ. ଇ ।

ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ଦେବ ।

ପାରଳାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ନାରାୟଣ ଦେବ ।

ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ।

କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ପରିଚାଳିତ ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ।

ଏମାନଙ୍କ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଅବତରଣିକାରେ କୃତଜ୍ଞତାସହକାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଖଣ୍ଡର ଅର୍ଥ-ସହାୟକମାନଙ୍କ ନାମ ମଧ୍ୟ ଏଥିପୂର୍ବେ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ସରକାରୀ ପରାମର୍ଶଦାତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇ. ସି. ଆନ୍‌ସୋର୍ଜ, ସି.ଆଇ.ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍ ୧୩ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା-ସେକ୍ରେଟେରୀ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଇଁ ସରକାରୀ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ନିୟୋଜିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରରେ ଦଧିନଉତି ବସିଲା ବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ୮୦ ସାର ଗ୍ରନ୍ଥର ଅଗ୍ରିମ ମୂଲ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ମୂଳରେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ନିହିତ ହେଲା ।

ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ଜଗଦ୍ଧସ୍ତୁ ଆନ୍ଧ୍ର ରସର୍ଚ୍ଚ ୟୁନିଭର୍ସିଟୀ (ବିଶ୍ୱଭାରତୀ)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୯୨୬ ସାଲରେ କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପାଧି ଅର୍ପିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ୟୁନିଭର୍ସିଟୀର ସଦସ୍ୟରୂପେ ମୁଁ ସେହି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ କବିସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଏକସାର ଭାଷାକୋଷ ଉପହାର ଦେଇଥିଲି । ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶଂସା ପତ୍ର ସେ ମୋ ନିକଟକୁ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଆମଭାଷାର ଗୌରବର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ରହିବ ।

ଜୟପୁରାଧୀଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମାଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଋଣରେ ଋଣୀ, ସେ ଋଣର ହିସାବ ଏପରି ଛନ୍ଦଣି ମନ୍ଦଣି ହୋଇ ମୋତେ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛି ଯେ, ଇହ ଜନ୍ମରେ ସେଥିରୁ ମୁକୁଳିବାର ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ । ଜୟପୁର ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ ହେବାର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ, ଆଜକୁ ୪୦ ବର୍ଷ ହେବ, ମୁଁ ମହାରାଜଙ୍କ ବନ୍ଧୁତା ଲାଭ କରିଅଛି । ସେ ସମୟରେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ସୀମାଭୁକ୍ତ ଥିଲା ଓ ଅଛି, ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟତା ଓ ଜାଗରଣକୁ ଜୀଆଇଁ କରି ମହାରାଜ ରଖି ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସେ ନିଷ୍ଠାପର ସାଧକ ଓ ଅନୁରାଗୀ ଓ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ, ତେଲଗୁ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଅଟନ୍ତି । ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶଭୁକ୍ତ ହେବା ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା, ପ୍ରବେଚନା ଓ ଉଦ୍ୟମର ଅନ୍ୟତମ ଫଳ ଅଟେ । ଭାଷାକୋଷର ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ମହାରାଜ ପ୍ରଥମେ ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲେ । ମହାରାଜ ଆସନ ଅଳଙ୍କୃତ କରି ସେ ଭାଷାକୋଷକୁ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହୋଇ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ଛଡ଼ା ଜୟପୁର ଓ ବିଶାଖାପାଟଣା ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଚଳିତ ବହୁଶତ ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ମହାରାଜ ଏ ଭାଷାକୋଷକୁ ଯୋଗାଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ସ୍ୱୟଂ ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆନ୍ଧ୍ର ରିସର୍ଚ୍ଚ ବିଶ୍ୱଭାରତୀଙ୍କ-ଠାରୁ ମୋର ପ୍ରଥମେ 'ସାହିତ୍ୟବିଶାରଦ' ଓ ପରେ 'ସାହିତ୍ୟଭୂଷଣ' ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତି ମୂଳରେ ମହାରାଜଙ୍କ ସୂଚନା ବିଦ୍ୟମାନ ।

୧୯୩୭ ଡିସେମ୍ବରରେ ତ୍ରିବାଙ୍କୋଡ଼ ମହାରାଜ ଓ ମହାରାଣୀ ସେତୁ ପାର୍ବତୀ ବାଈଙ୍କୁ ଭେଟିବାପାଇଁ ମହାରାଜ ବିଶାଖାପାଟଣାଠାରେ ଯେଉଁ

Raja Sri Bhanuganga Tribhubana Deb, Ruler, Bamra State
(Of the Bamra House, which has contributed most
liberally to the 7th Volume of the Bhashakosha).

ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ
ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ଉଦୟମାନ ଭାସ୍କର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନଦେବ

ସାହିତ୍ୟସମ୍ମିଳନ କରାଇଥିଲେ । ସେଥିକୁ ମୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ମୋତେ ନେଇ ନିବାକୋଡ଼ ମହାରାଜ ଓ ମହାରାଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ କରାଇବା ଫଳରେ ଭାଷାକୋଷ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଅଭିଭାବକତ୍ୱ ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରୁ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍‌ଙ୍କ ନିକଟକୁ ସମାଗତ ରାଜଦୂତ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗୀ କବି, ଗ୍ରନ୍ଥକାର ମହାପଣ୍ଡିତ ଡକ୍ଟର ମାନ୍ୟବର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୋଷ୍ଟ୍‌ହୁଇଲର୍ ଓ ତାଙ୍କ କବି ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଜୟନଗରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆନ୍ଧ୍ର ଉସଚ୍ ନିଖିଳଭାରତୀୟ ଜଗତ ମହୋତ୍ସବରେ ମହାରାଜ ମୋତେ ଓ ଭାଷାକୋଷକୁ ପରିଚିତ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୁଁ ମହାରାଜଙ୍କ ସ୍ନେହବନ୍ଧନରେ ବନ୍ଧା । ଭାଷାକୋଷର ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ମହାରାଜଙ୍କ ନାମରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାପାଇଁ ମହାରାଜଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ପାଇ ଓ ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିଭାବକରୂପେ ବରଣ କରି ଓ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏକାଧିକ ଖଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କର ଓ ମହାରାଜକୁମାରଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି ମୁଦ୍ରିତ କରି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଋଣରୁ କଥଞ୍ଚିତ୍ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାକୁ କ୍ଷୀଣ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛି ମାତ୍ର ।

ବାମଣ୍ଡା ଗଙ୍ଗବଂଶର ଚିରନ୍ତନପ୍ରଥିତଯଶା ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ସ୍ୱର୍ଗତ ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ ଙ୍କ ପୁତ୍ରବଧୂ ଓ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବଙ୍କ ସହକର୍ମିଣୀ ଓ ସହଧର୍ମିଣୀ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ଶ୍ରୀମାନ୍ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବଙ୍କ ପିତାମହୀ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ମିଳି ନ ଥିଲେ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିର ଅଦ୍ୟାପି 'ଲଣ୍ଡା ଦେଉଳ' ହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତା । ଉତ୍କଳର ରାଜବଂଶରେ ଏତାଦୃଶୀ ବିଦୁଷୀ, ବର୍ଷୀୟସୀ, କର୍ମକୁଶଳା, ଦାନମୁକ୍ତହସ୍ତା, ଗୁଣତତ୍ପର ରାଜମହିଳା ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଦାନର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି କି, ନାନା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଅସୁବିଧା ଓ ଅସୁସ୍ଥତା ବଶତଃ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଅର୍ଥ ପ୍ରେରଣରେ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲେ ସେ ପ୍ରତିଗ୍ରହୀତାଙ୍କଠାରେ ବିଳମ୍ବପାଇଁ କୃତାଞ୍ଜଳି ହୋଇ କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସପ୍ତମଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ଦାନ ସର୍ବାଧିକ ଅଟେ ।

ଅଠମଲ୍ଲିକ ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥସଂଗ୍ରାହକ ପ୍ରତି କରୁଣା ଅନିର୍ବଚନୀୟ । ଅନ୍ୟୂନ ୯ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶପରେ ମୋତେ କଟକଠାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମେ ଦେଖା ମିଳିଥିଲା । ସେ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ଦେଖି ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ ଓ ଆଶାମୟ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ, ସେ ବିଷୟ ମୁଁ ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛି । କିଛିଦିନ ପରେ ସେ ତାଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପଠାଇଥିଲେ ଓ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ରାଜାସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଭାଷାକୋଷ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଆସିଅଛି । ସର୍ବସୁଦ୍ଧା ଅଠମଲ୍ଲିକ ରାଜକୋଷରୁ ଭାଷାକୋଷକୁ ଯାହା ମିଳିଅଛି ତାହା ଅନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଂଶ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଅଟେ ।

ପାଟଣା ରାଜ୍ୟର ଉଦୟମାନ ନରପତି ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ସିଂହଦେବଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତା, ଗୁଣଗ୍ରାହକତା, ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ତାଙ୍କ ସୌଜନ୍ୟ, ଆଶ୍ରିତ ବାତ୍ସଲ୍ୟ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ପୁତ୍ରବତ୍ ସ୍ନେହ ଓ ଶାସନକୁଶଳତା ଏକାଧିକ ଥର ମୁଁ ଅନୁଭବ କରି ପରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଅଛି ।

ଖଡ଼ିଆଳର ରାଜପିତୃବ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲାଲ ସାହେବ ଶ୍ରୀ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ପୂର୍ବେ ଆଳାପ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ବାମଣ୍ଡା-କଳାହାଣ୍ଡି ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଭବାନୀ ପାଟଣା ଯାଇଥିଲି । ସେ ମଧ୍ୟ ସେଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏକାଧିକ ଥର ମୋ ଡେରାକୁ ଆସି ସେ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ଅନୁରୋଧ କଲେ—"ଭାଷାକୋଷର ଜଣେ ସହକର୍ମୀ ହେବାର ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ମୋତେ ମିଳୁ ।" ମୁଁ କୌତୂହଳପରବଶ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ନିଯୁକ୍ତିପତ୍ର ଲେଖିଦେଲି । ଦେଖିଲି ଯେ, ୩।୪ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହାର୍ଥ ସମାଗତ ଏକାଧିକ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ୩,୪ ହଜାର ଟଙ୍କାପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପତ୍ର ସେ ଆଣି ମୋତେ ଅର୍ପଣ କଲେ ଓ ଏକାଧିକ ରାଜବଂଶରୁ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବାର ପଥ ସୁଗମ କରିଦେଲେ । ତଦନନ୍ତର ସେଠାରୁ ଫେରିଯାଇ ଖଡ଼ିଆଳ ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଚଳିତ ସହସ୍ରାଧିକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଅର୍ଥ ସହିତ ସେ ମୋତେ ଯୋଗାଇଲେ ଏବଂ କିଛିଦିନ ପରେ ଭାଷାକୋଷର ଅର୍ଥସଙ୍କଟ କଥା ଶୁଣି ଏକାଧିକ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ଭିକ୍ଷା କଲେ ଓ ଭବାନୀ ପାଟଣାଠାରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ଥିବା ଦାତାମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଅର୍ଥ ମୋ ହସ୍ତଗତ ହେବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଏତିକରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଷ୍ପୁତ୍ର ଖଡ଼ିଆଳ ଅଧୀଶ୍ୱର ଲାଲ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦେବ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ ଓ ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀମାନ ଅନଙ୍ଗସିଂହ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବାର ପଥ ସୁଗମ କଲେ । ଶ୍ରୀମାନ ଲାଲ ସାହେବଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ବୈଦେହୀକୁମାରୀ ଦେବୀ ମୋତେ ତାଙ୍କ ମାତୃସ୍ନେହର ଅଧିକାରୀ କଲେ ଓ ଭାଷାକୋଷ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ଓ ସ୍ୱୟଂ ପୁଣି ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଜଣେ ନିଃସ୍ୱ ମୁସଲମାନ୍ ଗ୍ରାହକ ମୌଲବୀ ସେଖ୍ ଅବ୍ଦୁଲ୍ ରସିଦ୍ ଟେକର ମାଦ୍ରାସା ସୁଲତାନିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱଳ୍ପବେତନଭୋଗୀ ଶିକ୍ଷକ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ନିଜର ସ୍ୱଳ୍ପ ମାସିକ ୧୬ ଟଙ୍କା ବେତନରୁ ମାସକୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦେବାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରି ମୋତେ ବହୁ ଅନୁସରଣ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଭାଷାକୋଷ ଚାଳିଶ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟରେ ଦେବି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲି । ଏହି ନିଃସ୍ୱ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଭାଷାକୋଷପ୍ରୀତିରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ବିଷୟ ପଞ୍ଚମଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାର 'ଜ' ପୃଷ୍ଠାରେ ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲି । ମାତୃକଳ୍ପା ଶ୍ରୀମତୀ ବୈଦେହୀକୁମାରୀ ଦେବୀ ତାହା ପାଠକରି ମୋ ନିକଟକୁ ଏକସାର ଭାଷାକୋଷର ତଦାନୀନ୍ତନ ମୂଲ୍ୟ ୧୩୬ ଟଙ୍କା ପଠାଇଦେଲେ ଓ ମୋତେ ଜଣାଇଲେ :—"ଉକ୍ତ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ନିଃସ୍ୱତା ଓ ଭାଷାନୁରାଗ ଦେଖି ମୁଁ ଯତ୍ପରୋନାସ୍ତି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଅଛି । ଏ ଟଙ୍କାତକ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିବ । ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧନତା ଯୋଗୁ ଭାଷାକୋଷ ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କର କଅଣ ହାନି ହେବ ? ଆପଣ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ନାହିଁ ଓ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଷାକୋଷର ମୂଲ୍ୟ ପାଇଁ ସେ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତା ମୋ ପ୍ରେରିତ ଟଙ୍କାରୁ ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବେ ଏବଂ ବାକି ଟଙ୍କା ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ଏକଖାଳ ଗ୍ରନ୍ଥର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂଲ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।" ଉକ୍ତ ଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ଡକାଇ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଟଙ୍କାତକ ତାଙ୍କୁ ଲେଉଟାଇ ଦେଲି ଓ ଉପକାରିଣୀଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କଲି ନାହିଁ । ଲାଲସାହେବ-ଦମ୍ପତି ଭାଷାକୋଷପ୍ରତି ଯେଉଁ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଅଛନ୍ତି ତହିଁର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଅନୁମତି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ସହୃଦୟତା ଓ ଭାଷାନୁରାଗ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସର୍ବଥା ଉଲ୍ଲେଖ-

ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ଧର୍ମତଃ ଜାଣିକରି ମୁଁ ମାନାଙ୍କର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିଅଛି; ଅଜ୍ଞାତରେ ବାତ୍ସଲ୍ୟମୟୀ ମାତା ମୋ ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜନା କରିବେ ।

ଖଡ଼ିଆଳ ଅଧୀଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ଲାଲ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦେବ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ. ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣାର୍ଥ ବରିଷ୍ଠ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଯୁବରାଜଙ୍କର ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଦର୍ଶନ କରି ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥେ ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀ ଅନୂପ ସିଂହଦେବଙ୍କ ନାମରେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପୁଣି ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

କେନ୍ଦୁଝର ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେବ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ଓ ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ଦୁଇଥର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଅଷ୍ଟମ ଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ସେ ପୁଣି ବରିଷ୍ଠ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦାନ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଉଦାରତା ମୁଁ ନୟାଗଡ଼ ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ମାନ୍ଧାତାଙ୍କଠାରେ ଅନୁଭବ କଲି, ଏ ଅନୁଭୂତି ଅନ୍ୟତ୍ର ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟି ନଥିଲା । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ପୂର୍ବରୁ ଆଳାପ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଦେବାନ୍ କର୍ମପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ନନ୍ଦ ବି. ଏ ମହାଶୟଙ୍କୁ ଭାଷାକୋଷର ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ମଳାଟ ମୁଣ୍ଡରେ ପଢ଼ିଥିବା ପାଇଁ ଅନୁରୂପ ଅଭାବ ବିଷୟ ଜଣାଇଲି । ସେ ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇ ମୋ ସଙ୍ଗେ ନୃସିଂହନାଥରେ ତାଙ୍କର ଭେଟ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ମୁଁ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରି

'ବସ୍ତୁ ଯଚ୍ଛତୁ ବା ନ ବା ନରେନ୍ଦ୍ରୋ
ଯଦ କାଂକ୍ଷି କର୍ଣ୍ଣଭିଦତାଂଶୃଣୋତି'

(ରାଜା ମୋ କଥା ଥରେ କାନରେ ଶୁଣନ୍ତୁ, ତେଣିକି ତାଙ୍କଠାରୁ ଧନ ନ ବାହାରିଲେ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ସିନା ଦୋଷୀ ହେବି; କାରଣ, ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦାନର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ଅଟେ ବୋଲି ତାଙ୍କ ମନରେ ମୁଁ ଧାରଣା ଜନ୍ମାଇ ନ ପାରିଲି ବୋଲି ସିନା ସେ ଧନ ନ ଦେଲେ) ଏହି ଶ୍ଳୋକାଂଶଟି ଆବୃତ୍ତି କଲି । ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ନାରିକେଳଶସ୍ୟକୋମଳ ହୃଦୟ ମୌନରୂପ ସଢେଇ ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ । ସେ ସଢେଇକୁ ନିଦାରଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବାରୁ ମୁଁ ସୁମଧୁର ନାରିକେଳ ଗର୍ଭଗତ ମଧୁର ଶସ୍ୟ ଓ ସୁମଧୁର ଜଳ ପାନ କରି ପରିତୃପ୍ତ ହେଲି । ରାଜା ସାହେବ ମୋଠାରୁ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ଉପସ୍ଥିତ ପରିସ୍ଥିତି ବିଷୟ ଶୁଣିଲେ । ମୋର ଅଳ୍ପ କେତେ ମୁଦ୍ରା ଲୋଡ଼ାଥିବା କଥା ଜଣାଇବାରୁ ସେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଲୋଡ଼ା ଧନ ଦେବାକୁ ଦେବାନ ସାହେବଙ୍କୁ ସୂଚନା ଦେଲେ ଓ ଦେବାନ୍ ସାହେବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ଧନ ମୋତେ ଦେଲେ । ଦାନ ବିଷୟରେ ଏପରି ତତ୍ପରତା ଏଥିପୂର୍ବେ ମୋର ଅନୁଭବ ହୋଇ ନଥିଲା । ଏ ସହୃଦୟତା ଦେଖି ମୁଁ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।

ରୋମକ ସମ୍ରାଟ୍ ଜୁଲିଅସ୍ ସୀଜର୍ ଅଫ୍ରିକା ଯାଇ ସେ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରି ସେଠାରୁ ଫେରିଆସି କହିଥିଲେ 'ଭେନି, ଭିଡ଼ି, ଭିସି' (ଲାଟିନ)—ମୁଁ ଗଲି, ମୁଁ ଦେଖିଲି, ମୁଁ ଜିଣିଲି । ମୋର ନୟାଗଡ଼ ଅନୁଭୂତି ସେହିପରି ହେଲା । 'ମୁଁ ନୟାଗଡ଼ ଗଲି, ରାଜା ସାହେବଙ୍କୁ ଭେଟିଲି, ଅଭାବ ଜଣାଇଲି, ଟଙ୍କା ହାତରେ ବାନ୍ଧିଲି, ଆଶ୍ରମକୁ ବାହୁଡ଼ିଲି ।'

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବନ୍ଧୁମାନେ ସବୁପ୍ରକାର କଳ୍ପନୀୟ ଉପାୟରେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । କିଏ ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ଆରମ୍ଭରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କିଏ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସମାପ୍ତି ଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, କିଏ ଶବ୍ଦ ଯୋଗାଇ, କିଏ ଧନାଗମନର ଉପାୟ ବତାଇ ଓ ନିଜେ କରି, କିଏ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠପୋଷକ, ଅର୍ଥସହାୟକ, ଅଭିଭାବକ, ଗ୍ରାହକ ଆଦିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି, କିଏ ଭାଷାକୋଷର ଓ ତାହାଁର ସଂଗ୍ରାହକର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରି, କିଏ ପ୍ରଚାର କରି, କିଏ ମଙ୍ଗଳବାଞ୍ଛା କରି, କିଏ ସାହାଯ୍ୟ-ଦାତାମାନଙ୍କୁ ପାଖେ ଅଣି କରି, କିଏ କଳକର, ସବୁଉପାୟରେ ଭାଷାକୋଷର ମଙ୍ଗଳ କାମନା ଓ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ପ୍ରଥମେ ଆଠମଲ୍ଲିକ ରାଜାଙ୍କ ଦେବାନ୍, ସୋଦର ପ୍ରତିମ ରାୟ ସାହେବ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର ବି ଏ. ଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ମନେକରୁଅଛି । ଅଭିଧାନଗତ 'କାୟମନୋବାକ୍ୟ' ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଭାଷାକୋଷର ହିତସାଧନ ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ଅନୁଭବ କରିଅଛି । ଭାଷାକୋଷର ସାଫଲ୍ୟ ଓ ପୂର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ସେ କଳ୍ପନୀୟ ସବୁ ଉଦ୍ୟମ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଦେଖାହେଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେ ଯେତେ ଯେତେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓ ଦେଶବିଦେଶରେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଅଛନ୍ତି, ସର୍ବତ୍ର ଭାଷାକୋଷର ପୂର୍ତ୍ତି ଓ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହକାରେ ନିଷ୍ଠାପର ଯତ୍ନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯାଜପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ, ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ଅର୍ଥସହାୟକ, ଗ୍ରାହକ ଓ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ, ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ଗଡ଼ଜାତସମୂହର ରେସିଡେଣ୍ଟ, ପୋଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ, ରାଜା, ମହାରାଜାଆଦିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣବ୍ରତ ତାଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଭାଷାକୋଷ ଶତ ଶତ ଭକ୍ତଙ୍କ ନିଷ୍ଠାପର ସେବା ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଅତୁଳନୀୟ ।

ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ମଞ୍ଜୁରି ଅର୍ଥ ବିଷୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବାବେଳେ ମୋର ଅବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଦେବାନ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଦେୟ ବୋଲି ଅଳି କରିଥିଲେ ।

ରାୟ ବାହାଦୁର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାନ୍ତି ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ । ଭାଷାକୋଷର ଅର୍ଥ ସଙ୍କଟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକ୍ଷଣି ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇ ଥାଏ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାର ମୋ ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଉଦୁଆ ।

ସୁଲେଖକ, ଜନ ସେବକ ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା ଭାଷାକୋଷର ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନ ଦେଖି ଅଜିକୁ ୧୨।୧୩ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଭାଷାକୋଷର ମୂଲ୍ୟ ପାଇଁ ବଇନା ଟ ୫୯ ମୋତେ ଦେଇଗଲେ । ସେ ସମୟରେ ଭାଷାକୋଷର ମୁଦ୍ରଣ ଓ ପ୍ରକାଶର ଆଶା ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ମତେ ମନ୍ଦିରେ ଓ ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଲେଖିଲେ 'ଆପଣଙ୍କ ଭାଷାକୋଷ' ରୂପ ଜାତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ ।'

ପୁରୀର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତି ମହାରାଜ ତାଙ୍କ ମାତା ବାମଣ୍ଡା ରାଜପିତାମହୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲେ ।

ସରାଇକଲା ଟିକାଏତ ଶ୍ରୀ ନୃପେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହଦେବ ବି. ଏ. ବି. ଏଲ୍; ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ ଏମ. ଏଲ୍. ଏ.; ଶ୍ରୀମତୀ ଅପର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ, ନାଗପୁର; ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ବି. ଏଲ୍, ଏମ.ଏଲ. ଏ, ଓଡ଼ିଶାର ଭୂତପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ରୀ; ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ପୂର୍ବତନ ଡାଇରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜି.ଇ ଫକସ୍ ସି.ଆଇ.ଇ, ଆଇ.ସି.ଏସ; ଓଡ଼ିଶାର ଭୂତପୂର୍ବ କମିଶନର୍ ଶ୍ରୀ ସି. ଏଲ୍ ଫିଲିପ୍ ସି. ଆଇ. ଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ;

The Late Raja Satchidananda Tribhubana Deb of Bamra.

ସ୍ୱର୍ଗତ ବାମଣ୍ଡାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ
ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ

Raja Sri Sri Sri Ramachandra Deb Gajapati of Utkal

ଉତ୍କଳର ଗଜପତି ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ

The Late Raja Sri Basudeb Sudhala Dev, K. C. I. E., Bamra

ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ,
କେ. ସି. ଆଇ. ଇ., ବାମଣ୍ଡା

The Late Raja Dibyasankar Sudhal Deb, Bamra

ସ୍ୱର୍ଗତ ବାମଣ୍ଡାଧୀଶ୍ୱର
ରାଜା ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ସୁଢ଼ଳଦେବ

Sriman Pradipta Ganga Deb, Jubaraj Saheb, Bamra

ବାମଣ୍ଡା ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀମାନ୍ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଗଙ୍ଗ ଦେବ

ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ପୂର୍ବତନ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ମିଷ୍ଟର୍ ଏର୍‌ଡ଼ିଗ୍ଲି, ସି. ଆଇ. ଇ, ଏସ୍, ଓ, ଆଇ. ଇ. ଏସ୍; ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ବର୍ତ୍ତମାନ ଡାଇରେକ୍ଟର୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମଚରଣ ତ୍ରିପାଠୀ ଆଇ. ଇ. ଏସ୍; ରାୟବାହାଦୁର [illegible] ଲ୍ ଦାସ ଏମ୍. ଏ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯତୀଶଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦ୍ୟୋଗୀ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଭୂତପୂର୍ବ ଦେୱାନ୍ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରାମର୍ଶଦାତା; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାୟବାହାଦୁର ଅରୁଣକୁମାର ବୋଷ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଜିଲ୍ଲା କଲେକ୍ଟର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟର ଦେୱାନ; ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା ଏମ୍. ଏ. ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ; ରାୟବାହାଦୁର ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାନ୍ତି ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ; ରାୟବାହାଦୁର ଚକ୍ରମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଏମ୍. ଏ. ବି.ଏଲ୍.; ରାୟ ବାହାଦୁର ଉମାଚରଣ ଦାସ; ରାୟସାହେବ ଉକାଶଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ କଟକ; କେନ୍ଦୁଝରର ଷ୍ଟେଟରାୟ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେଓ; ରାୟସାହେବ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ମିଶ୍ର; ରାୟସାହେବ ମନ୍ମଥନାଥ ବସୁ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ; ରାୟସାହେବ ସୋମନାଥ ମହାପାତ୍ର; ରାୟସାହେବ ପ୍ରଭାତରଞ୍ଜନ ଦତ୍ତ, ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍‌ର ହେଡ୍ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ; ରାୟସାହେବ ସେଠ ଗିରିଧାରୀଲାଲ ମୋଡ଼ା, କଟକ; ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଅଲ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କଂଗ୍ରେସ ୱାର୍କିଙ୍ଗ୍ କମିଟିର ପ୍ରଥମ ଓଡ଼ିଆ ସଦସ୍ୟ; ପାଲଲହଡ଼ାର ଦେୱାନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଦକ୍ଷପ୍ରସାଦ ଦେବ; ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟର ଏସ. ଡି. ଓ ଶ୍ରୀ ଅଦ୍ୱୈତଚରଣ ମହାନ୍ତି; ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟର ପୁଲିସ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସାହୁ; ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟର ହେଡ୍ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମିଷ୍ଟର୍ ଡି. କେ. ସାମୁଏଲ; ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରୀ ମିଷ୍ଟର ଆର. ପି. ୱାର୍ଡ ଆଇ. ସି. ଏସ୍. କଟକର ଭୂତପୂର୍ବ କଲେକ୍ଟର; ନୟାଗଡ଼ ଷ୍ଟେଟର ଦେୱାନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ନନ୍ଦ; ନୟାଗଡ଼ର ଦେବୋତ୍ତର ମାନେଜର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦ; ନୟାଗଡ଼ର ଟ୍ରେଜରୀ ଅଫିସର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅକ୍ଷୟ କୁମାର ଘୋଷ; ମୋର ଆବାଲ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ; ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଅଠଗଡ଼ ଓ ବରୁଳ ରାଜ୍ୟର ଦେୱାନ୍ ଶ୍ରୀ ଜଗମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ; ତାଳଚେରର ଅଧୀଶଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍‌ମୋହନ ମିଶ୍ର; କେନ୍ଦୁଝରର ଅଫିସ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି; ଗଞ୍ଜାମର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲଲମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ. ଓକିଲ; ଶ୍ରୀ ଯଦୁମଣି ମଙ୍ଗରାଜ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ; କଟକ ମିଉନିସିପାଲିଟିର ଚେଆରମ୍ୟାନ୍ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଭାଗୀରଥୀ ମହାପାତ୍ର ଏମ୍. ଏ. ବି. ଏଲ୍; ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସର ମାନେଜର ଚଉଧୁରୀ ମଧୁସୂଦନ ମହାପାତ୍ର; ସାକ୍ଷିଗୋପାଳ ଇଉନିଅନ୍ ବୋର୍ଡ୍ ଭାଇସ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ମିଶ୍ର; ନବ ଓଡ଼ିଶାର ଓ ଦୈନିକ ଆଶାର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥ; ଦେଶକଥାର ସମ୍ପାଦକ ଲାଲା ନଗେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ରାୟ; ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଆନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ; ସରାଇକଲାର ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଶ୍ୟାମାପଦ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ; ସିଂହଭୂମିର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ; କଟକ ପବ୍ଲିସିଙ୍ଗ୍ ହାଉସ୍‌ର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଉମାଚରଣ ମହାନ୍ତି; ଅଳି ଇଷ୍ଟେଟର ମାନେଜର୍ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରସାଦ ସିଂହ; ଅଠଗଡ଼ର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନାଥ ସାମନ୍ତ; ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ରଥ; ଶ୍ରୀ ବାଲକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି; ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଇନ୍‌କମ୍‌ଟାକ୍ସ ଅଫିସର୍ ଶ୍ରୀ ଏନାମୁର ରହେମାନ୍ ସାହେବ; ଦ୍ୱାରଭଙ୍ଗା ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାରର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଲୋଚନ ଶରଣ; ଉକ୍ତ ଭଣ୍ଡାରର ସହକାରୀ ମାନେଜର ଶ୍ରୀ ରାମେଶ୍ୱର ଝା; କଟକ ଫକିର୍ ବୈଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ପଣ୍ଡିତ ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ଝା କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ବ୍ୟାକରଣ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦ; ଉକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ହେଡ୍ ପଣ୍ଡିତ ଭୃଗୁନାରାୟଣ ଠାକୁର ବିଦ୍ୟାବିଶାରଦ; ଇମ୍ପିରିଅଲ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ କଟକ ଶାଖାର ଟ୍ରେଜରର୍ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରୂପନାରାୟଣ ଉପାଧ୍ୟାୟ; ବୌଦ୍ଧ ଓ ଖଣ୍ଡଆଲର ପୂର୍ବତନ ଦେୱାନ ଶ୍ରୀ ବଟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ବି ଏ, ଶ୍ରୀ ଭୁବନାନନ୍ଦ ଦାସ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ. (ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ); ସ୍ୱୀକୃତସ୍ୱାମିପଦମଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ଦାସ, ଆଡଭୋକେଟ୍; ସୁଦର୍ଶନ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ପରୀକ୍ଷିତ ଦାଶ, କଟକ ଜଜ୍‌କୋର୍ଟ ସିରସ୍ତାଦାର ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର; ହେଡକ୍ଲର୍କ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ମିଶ୍ର, କଟକ ସ୍କୁଲ ସମୂହର ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର୍ ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏମ୍. ଏ. ବି.ଟି, ବୋଡାସମ୍ବରର ଦେୱାନ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅନିରୁଦ୍ଧ ମିଶ୍ର, ଏମ୍.ଏ, ବି.ଏଲ; ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ (ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ) ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ସମୂହର ପୂର୍ବତନ ପୋଲିଟିକାଲ ଏଜେଣ୍ଟ ମାଜର୍ ଡବଲ୍ୟୁ ଏଫ୍ ବେବ; ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ସମୂହର ବର୍ତ୍ତମାନ ପୋଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ଏଲ୍. ସି. ଏଲ ଗ୍ରିଫିଥ୍ ଆଇ. ସି. ଏସ୍; ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା; ବିଜୟନଗର ଆନ୍ଧ୍ର ରିସର୍ଚ୍ଚ ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଡକ୍ଟର ବି. ଶେଷଗିରି ରାଓ ଏମ୍. ଏ.; ଭାରତ ସେବକ ସମିତିର ସଦସ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍. ଏ; ସମ୍ବଲପୁରର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମିଶ୍ର; ଶ୍ରୀ ବଣିକ୍‌ସେନ ବହିଦାର; ଶ୍ରୀ ଯଶୱନ୍ତ ଖଣ୍ଡୁଆଲ; ଗାଙ୍ଗପୁରର ଶ୍ରୀ ଚୂଡ଼ାମଣି ନାୟକ, ବୌଦ୍ଧର ଶ୍ରୀମାନ୍ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବଶି; ଲଇହାର ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ବେହେରା ଓ ନନ୍ଦକିଶୋର ପଟେଲ୍; ପାଟଣା ଷ୍ଟେଟର ସଦର ଏସ୍. ଡି. ଓ. ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ରାୟ ବି. ଏ. ଓ ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ କର୍ମଚାରୀ ସର୍ଦ୍ଦାର ଅମର ସିଂହ; ରାୟପୁର ରାଜକୁମାର କଲେଜର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ମିଷ୍ଟର ଟି. ଏଲ୍. ଏଚ୍. ସ୍ମିଥ୍ ପିଅର୍ସ୍ ଓ ସହକାରୀ ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ମିଷ୍ଟର୍ ଫର୍ବିସ୍; ଉକ୍ତ କଲେଜର ପ୍ରୋଫେସର୍ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତକୁମାର ଦାସ ବି.ଏ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଦାସ ଅଡ଼ଭୋକେଟ, ପାଟଣା; ଶ୍ରୀ ତ୍ରିଲୋଚନ ପଟ୍ଟନାୟକ ସମ୍ପାଦକ, ପାଟଣାଷ୍ଟେଟ; କଟକର ଶ୍ରୀମାନ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ; ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା-ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀମାନ୍ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ଏମ୍. ଏ. ବି. ଇଡ଼୍; ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତୀଶଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ; ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରୋଫେସର ରାୟସାହେବ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ପ୍ରୋଫେସର ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ; ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲଓ୍ୱେ ଟି. ଟି. ଆଇ. ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମନାଭ ମିଶ୍ର, ବୈଦ୍ୟରତ୍ନ ଶ୍ରୀ ବାଲୁକେଶ୍ୱର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ; ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ରତ୍ନାକର ଗର୍ଗବଟୁ; ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଗର୍ଗବଟୁ ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ ଓ ପୁସ୍ତକାଳୟ; ଡାକ୍ତର କୈଳାଶଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ; ବୈଦ୍ୟରାଜ ଶ୍ରୀ ଦୟାନିଧି ମିଶ୍ର; କଟକର ଭୂତପୂର୍ବ ଜେଲର ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରଧାନ; କଟକ ଜେଲର ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ; କଳିଙ୍ଗ ବ୍ୟାୟାମ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉଦ୍‌ଯୋକ୍ତା ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମଚରଣ ରାୟ; ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରେସର ହେଡ୍ ରିଡର ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଷାଠିଅ ବିଏ.; ରିଡର୍ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର; ଜଜକୋର୍ଟର ସିଭିଲକୋର୍ଟ କମିସନର ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ; ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରେସର କର୍ମଚାରୀ ଶ୍ରୀ ଧନେଶ୍ୱର ଶତପଥୀ ।

ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସନ୍ଦର୍ଭମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି :—

ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା; ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିପିନ-ବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ.; ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ଦାଶ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ; ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ବି.ଏ., ଡି. ଟି., ଯାଜପୁରର କବି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ; ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ବ୍ରହ୍ମଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା; ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ; କେନ୍ଦୁଝରର ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି; ପୁରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଟୋଲର ଅଧ୍ୟାପକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନ୍ୟାୟରତ୍ନ; ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି.ଏ., ଡିପ୍.ଏଡ୍; କଟକର ଶ୍ରୀ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ; ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷବିଶାରଦ; କବିଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀ କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ; ଶ୍ରୀ ବିଚ୍ଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି.ଏ., ବି. ଏଲ୍.; ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ କୈଳାଶଚନ୍ଦ୍ର ରାଉ; ମଧୁପୁରର ପଠାଏତ ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ଧୀର; ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ; କଟକ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମଠର ମହାମହୋପଦେଶକ ଶ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀ ବିଚାରାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ ବି.ଏ.; ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଘୋଷ ବି. ଏଲ୍, ଉତ୍କଳ କଟକ; ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ସବ୍‌ଡେପୁଟିକଲେକ୍ଟର ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମରେ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡମାନ ପରିଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି—

ପାଟଣା ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ମାନ୍ୟବର ଏସ୍. ପି. ବର୍ମା

କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ପ୍ରିୟରଞ୍ଜନ ସେନ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ
ଏମ୍. ଏ., ପି. ଆର୍. ଏସ୍.

ପାଟଣାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେବ ଓ ତାଙ୍କ ଗହଣରେ ସମାଗତ ଢେଙ୍କାନାଳ ଅଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶଙ୍କରପ୍ରତାପ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୂର

ବଡଖେମିଣ୍ଡିର ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗଜପତି ଦେବ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.

ଖଡ଼ିଆଳର ରାଜା ଲାଲ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦେବ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.

ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଭର୍ଗୀଜ୍

ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ କଲେକ୍ଟର ରାୟସାହେବ ମନ୍ମଥନାଥ ବସୁ

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମାଜର ସହକାରୀ ସଭାପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ହୀରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦତ୍ତ
ବେଦାନ୍ତରତ୍ନ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍., ପି. ଆର୍. ଏସ୍.

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମାଜ ଭାରତୀୟ ଶାଖାର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜି. ଏନ୍. ଗୋଖଲେ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାକାନ୍ତ ଶରଣ, ସହକାରୀ ଇନ୍‌କମ୍‌ଟାକ୍‌ସ କମିଶନର, ପାଟଣା

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ, ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ

ଓଡ଼ିଶା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପ୍ରେସର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମିଷ୍ଟର୍ ସି. ଆର୍. ଚାଟାର୍ଜି
ଏମ୍. ବି. ଇ.

ଭାଷାକୋଷର ତଥା ସଂଗ୍ରାହକର ସମ୍ମାନଲାଭ ଓ ପ୍ରଶଂସା

ଷଷ୍ଠଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ଯେଉଁ ରାୟ ବାହାଦୁର ଦେ ଭାଇସରୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ପିତ ହୋଇଥିଲା, ତହିଁର ସନନ୍ଦ ଓ ପଦକ ମୋତେ ଅର୍ପଣ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ କଟକରେ ୨୦।୧।୧୯୩୮ ରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ଦରବାର ଆହୂତ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମୋତେ ଏମାନ ଅର୍ପଣ କରି ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ମାନ୍ୟବର ସରଜନ୍ ହବାକ୍ ଏମ୍. ଏ. କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ.; ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ନିମ୍ନଲିଖିତ ମର୍ମରେ ଇଂରାଜୀରେ ଅଭିବାଦନ କରିଥିଲେ—

ରାୟବାହାଦୁର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ !

"ଆମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୃଦୟରେ ଏହି ଆଶା ପୋଷଣ କରୁଅଛୁଁ ଯେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭରୂପୀ ଭାଷାକୋଷକୁ ସମାପ୍ତ କରି ସାରସ୍ୱତ ସେବା ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନପୂର୍ବକ ଆପଣ ଯଶଃଶ୍ରୀମଣ୍ଡିତ ହେବେ । ଏହି ଅଭିଧାନ ସଙ୍କଳନ ଯୋଗୁଁ ଆପଣ ଉତ୍କଳର ଚତୁଃସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରି ବହୁ ଦୂର-ଦେଶର ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନମଣ୍ଡଳୀରେ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ଆପଣ ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱାଲୋଚନରେ ବିଶିଷ୍ଟରୂପେ ସହାୟତା କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତୀୟ କୃଷ୍ଟିର ପୁନଃପ୍ରବର୍ତ୍ତନର ପଥକୁ ସୁଗମ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ କର୍ମରେ ଆପଣ ଯେଉଁ ତେଜସ୍ୱିତା, ଉତ୍ସାହ ଓ ପ୍ରତିଭା ନିୟୋଜିତ କରି ଉତ୍କଳର ନାମକୁ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ସୁପରିଚିତ ଓ ସମ୍ମାନିତ ହେବା ସମୀଚୀନ ହୋଇଅଛି ।

"ଯାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାରବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଆମ୍ଭର ବନ୍ଧୁତାର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଯାହାଙ୍କ ବନ୍ଧୁତାକୁ ଆମ୍ଭେ ତଦବଧି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଜ୍ଞାନ କରି ଆସିଅଛୁଁ, ଆଜି ତାହାଙ୍କୁ ରାୟ ବାହାଦୁର ପଦବୀସୂଚକ ପଦକ ଅର୍ପଣ କରି ଆମ୍ଭେ ପରମାନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ ।"

ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ହେବା ସମୟରୁ ଯେଉଁ କତିପୟ ବନ୍ଧୁ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ତଥା ତହିଁର ଅକିଞ୍ଚନ ସଂଗ୍ରାହକ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସମ୍ବଲପୁରର କର୍ମୀପର କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ମିଶ୍ର 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ୪୧ଶ ଖଣ୍ଡ, ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା (୧୩୪୪ ଆଷାଢ଼)ରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ କବିତାଟି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି :—

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

"ଭାଷାକୋଷ ଭାରତର ସାରକର କୋଷ,
ହୁଅ ମୌନ, ହେ ନିନ୍ଦକ ! ନ ଦେଖାଅ ଦୋଷ ।
କର ପ୍ରଣିପାତ ଧୀରେ ତପସ୍ୱି ଚରଣେ
ସାଧନା ଯାହାର ବାଣୀ ବିଭବଚୟନେ,
ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟେ ଦେଖାଏ ସ୍ଥିର ଯୌବନର ତେଜ,
ନ ମାନେ ନୈରାଶ୍ୟ, ତେଜି କଳ୍ପନାର ସେଜ—
ଯାଥାର୍ଥ୍ୟର ରଙ୍ଗଭୂମି କଲେ ବିମଣ୍ଡନ
କରିବାକୁ ଉତ୍କଳର ଘାନତା ଖଣ୍ଡନ,
ଯେଉଁ ମହାରଥୀ ଦିନେ ପ୍ରମତ୍ତର ସାଜ,
ବୋଲାଏ ଅଜେୟ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରହରାଜ,
ଶତ ତ୍ରୁଟି ହେବ ତାର ବିଲୁପ୍ତ ନିଃଶେଷେ,
ଔଚିତ୍ୟର ଦାବାନଳେ ନ୍ୟାୟ ପରିବେଶେ ।
ରହିବ "ଗୋପାଳ" ଭାଷାକୋଷର ଜନକ,
ଭବିଷ୍ୟେ ଉତ୍କଳର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ରକ୍ଷକ ।
ନୋହି ଅକୃତଜ୍ଞ, ଆହେ ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ !
ବକ୍ଷପରେ ରଖି ହସ୍ତ କର ପ୍ରଣିଧାନ—

One of the Leading Financial supporters of this volume,
Raja Sri Krushna Chandra Singh Mandhata, Ruler, Nayagarh State.

ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟକାରୀ ନୟାଗଡ଼ ରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର
ଦାନଶୀଳ ଶ୍ରୀ ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ମାନଧାତା ।

ଶୁଣିବ ବିବେକ ବାଣୀ :—"ଯେ ମହାସ୍ତୁପତି
ସ୍ଥାପିଅଛୁ ଶବ୍ଦସୌଧେ ଏ ମହା କୀରତି,
ବ୍ୟାକୁଳ ପରାଣେ ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ମିଶ ସବେ
ବାଷ୍ପାକୁଳ ନୟନେ ଦେଖି ବାଣୀ ସ୍ୱାନଗର୍ବେ
ଜଣାଇଛୁ ଯୁକ୍ତକରେ—'ଏ ମହା ସମ୍ଭାର
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବାଯାଏ କର ଅଧିକାର,
ହେ ମୋର ସ୍ୱଦେଶବାସୀ ଓଡ଼ିଆ ସୋଦରେ !'
ସୌଧସ୍ଥିତା ସିଦ୍ଧିଦାତ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତିର ପାଦରେ
ନ କରି ବନ୍ଦନା, ଯଦି ଆଲୋଚନା ଛଳେ
ପଡ଼ିବ ହେ ଈର୍ଷାପ୍ରସୂ ନରକ ଅନଳେ,
ଅତପାତ ହେବ ତାହା; ଜାତୀୟ ଜୀବନ
ଉତ୍କଳର ବରବପୁ କରି ନିଷ୍ପେଷଣ,
ଧାଇଁବ ବିପଥେ ନାଶେ ନିୟତି ଇଙ୍ଗିତେ;
ସହିବାକୁ ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଆଜି ଅଛୁ କି ?
ପକ୍ଷାନ୍ତରେ, କୃତଜ୍ଞତା ପୂରିତ ଅନ୍ତରେ,
ଦେବ ଯଦି ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରେ
ଅଦମ୍ୟ ଉଦ୍‌ଯୋଗମୟ ଏହି ପ୍ରହରାଜେ,
ଦେଖ, ପ୍ରିୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠି ସହ ସର୍ବ ନରରାଜେ,
ସର୍ବଗୋଷ୍ଠୀ ଉପଗୋଷ୍ଠୀ ସର୍ବଶ୍ରେଣୀ ମିଶି,
ମିଶାଇ କଣ୍ଠର ସଙ୍ଗେ କଣ୍ଠ ଦିବାନିଶି
ଗାଅ ଯଦି ଉଚ୍ଚାରଲେ ରାଷ୍ଟ୍ରନୀତିର
ନିର୍ମଳ ବିଜୟଗାଥା, ଶକ୍ତି ଦୁର୍ନିବାର,
ଲଭିବ ହେ ପ୍ରାଣପ୍ରିୟ ! ଉତ୍କଳ ସୁନ୍ଦର,
ହୋଇବ ଭାରତବକ୍ଷେ ମହା ଧୁରନ୍ଧର ।
ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ଛାଣିବାର ଯଶ
କୋଣାର୍କର ଶିଳ୍ପକୀର୍ତ୍ତି ଉଦାର ସରସ,—
ବାସ୍ତବ ସ୍ୱଭାବେ କରି ପ୍ରଭାବ ପ୍ରସାର
ଉଡ଼ାଇବ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ।
ପ୍ରତିଭାର ଅପୂଜନ ବିନାଶର ହେତୁ,
ପ୍ରତିଭାର ସପୂଜନ ମିଳନର ସେତୁ ।
ହେ ଉତ୍କଳବାସୀ ! ଏକା ଭାଷାକୋଷ ବଳେ
ବଜାଅ ବିଜୟଢେଙ୍କା ଏ ତପନ ତଳେ—
ଭାରତେ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟେ ଅଛି ସୁଦୂର ପ୍ରାନ୍ତରେ,
ଗିରିଶିରେ, ସିନ୍ଧୁପରେ, କାନନେ, ପ୍ରାଚୀରେ,
ଶତାବ୍ଦୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠକୃତ୍ୟ କର ପ୍ରଦର୍ଶନ,
କର କ୍ଷୁଦ୍ରତାର ତୁଚ୍ଛ ସଙ୍କୋଚ ବର୍ଜନ,"
ବୋଲ—ଭାଷାକୋଷ ଜୟ ! ଜୟ ! ପ୍ରହରାଜ !
ମରମୂର୍ଦ୍ଧର ତୁମ୍ଭେ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ଆଜ ।
ମିଳନେ ମିଳଇ ଏକା ସାଫଲ୍ୟ ନିର୍ମଳ
ବାଣୀହିଁ ମିଳନମୟୀ, ବିଶ୍ୱର ସମ୍ବଳ !
ବାଣୀର ମନ୍ଦିରେ ରଚି ଦିବ୍ୟ ଭାଷାକୋଷ,
ଲଭଅଛ ପ୍ରହରାଜ ବାଣୀ ପରିତୋଷ,
ଅନନ୍ତ କଲ୍ୟାଣ; ଆଉ ନାହିଁ ଭୟ ତାର—
ପାପ ପୁଣ୍ୟ ନେଇ ସେ ଯେ ଲଭିବ ନିସ୍ତାର ।

କବିସମ୍ରାଟ୍ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ତାଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋ ନିକଟକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମର୍ମରେ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ର ଲେଖି ଅଛନ୍ତି—

ଉତ୍ତରାୟଣ
୨୦।୭।୧୯୩୮

"ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ଗବେଷଣା ବିଭାଗର କର୍ମରେ ବିଶ୍ୱକୋଷାତ୍ମକ ଅଭିଧାନ—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ଅତୀବ ଉପକାରୀ ଅଭିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥକୋଳ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିର ସଂଗ୍ରାହକ ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଓ ତାଙ୍କ ସହକର୍ମିଗଣ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କର୍ମପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।"

(ସ୍ୱାକ୍ଷର) ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର

କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ସରକାରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଥିବା ସମୟରେ ତହିଁର ପରିଚାଳକ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ରାୟସାହେବ ସୋମନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସୂଚନାକ୍ରମେ କଟକର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଆର୍. ପି. ୱାର୍ଡ୍ ସାହେବ (ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ସେକ୍ରେଟେରୀ) ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମ ଯେଉଁ ଗଳିରେ ଅବସ୍ଥିତ ସେହି ପୁରାତନ ନର୍ମାଲ୍ ସ୍କୁଲ୍ ଗଳିକୁ "ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍" ନାମକରଣ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଡକ୍ଟର ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମାଙ୍କ ଅଧିନାୟକତ୍ୱରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଜୟନଗରସ୍ଥ ଆନ୍ଧ୍ର ରିସର୍ଚ୍ଚ୍ ୟୁନିଭର୍ସିଟୀ ଗବେଷଣା ବିଶ୍ୱଭାରତୀ) ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କୁ "ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ" ଉପାଧିରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟ ପକ୍ଷରୁ ଭାରତର ଭାଇସ୍‌ରୟଙ୍କ ନିକଟରୁ ସମାଗତ ରାଜଦୂତ ଡକ୍‌ଟର୍ ପୋଷ୍ଟ୍ ହ୍ୱିଲର୍ ଏମ୍. ଏ ଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ସମାହୂତ ଉକ୍ତ ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ଗତ ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଉତ୍ସବରେ ୧୦।୩।୪୦ ତାରିଖରେ 'ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ' ଉପାଧିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ 'ସାହିତ୍ୟ ଭୂଷଣ' ଉପାଧି ମୋତେ ଅର୍ପିତ ହୋଇଅଛି ।

ମୋ ଲିଖିତ 'ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଭାଷାକୋଷ' ନାମ୍ନୀ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତିକା ଉକ୍ତ ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ପକ୍ଷରୁ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଇଉରୋପ, ଆସିଆ ଓ ଆମେରିକା ଆଦିର ବିଦ୍ୱନ୍ମଣ୍ଡଳୀଙ୍କଠାକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଅଛି ।

ରାୟପୁର ରାଜକୁମାର କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସ୍ମିଥ୍ ପିଅର୍ସ ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫର୍ବିସ୍ ତତ୍ରତ୍ୟ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଇତିହାସ ବିଷୟକ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣାଇବା ପାଇଁ ମୋତେ ସାଗ୍ରହ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଓ ସୁବିଧା ଦେଇ କୃତାର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମାଜ (Theosophical Socie'y)ର କାଶୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଭାରତୀୟ ଶାଖାପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଭାରତୀୟ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା (The Indian Theosophist)ର ୧୯୩୯ ସାଲର ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସର ସଂଖ୍ୟାରେ ଉକ୍ତ ଶାଖାର ତଥା ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜି. ଏନ୍. ଗୋଖଲେ ଭାଷାକୋଷ ବିଷୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମର୍ମରେ ସମ୍ପାଦକୀୟ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

"ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସଂସଦ୍‌ରେ ଓଡ଼ିଶାର ନିଜର ଉପଯୁକ୍ତ ଆସନ ପାଇବାକୁ ବିଳମ୍ବ ଅଛି ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଭାଷା ବିଷୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଆପଣା ଘରକୁ ସଜାଡ଼ିଲାଣି । ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟସାଧନରେ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ ଜଣେ ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଦମ୍ୟ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ, ସାତଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ ପ୍ରାୟ ଅଠହଜାର ପୃଷ୍ଠାବ୍ୟାପୀ ଗୋଟିଏ ବିସ୍ତୃତ ଅଭିଧାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ

ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି। ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ୬ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲଣି ଓ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯନ୍ତ୍ରସ୍ଥ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ (ପ୍ରକାଶିତ ୬ଖଣ୍ଡରେ) ୧ଲକ୍ଷ ୫୯ ହଜାର ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ଓ ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡର ସମାପ୍ତି ବେଳକୁ ସଂଗୃହୀତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧ଲକ୍ଷ ୮୦ ହଜାର ହେବ। ଏ ଅଭିଧାନରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂଳ ଶବ୍ଦ ତଳେ ତହିଁର ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷର (transliteration)ରେ ଦିଆଯାଇଅଛି ଏବଂ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀ, ବଙ୍ଗଳା, ମରହଟ୍ଟୀ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରାମାଣିକ ବଚନମାନ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛି ଓ ଟୀକା notes) ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁରଶ୍ରମସାଧ କର୍ମ । କେବଳ ତାଙ୍କର 'ଅଶିକ୍ଷିତା' ଶ୍ୟାଳିକା ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାରି ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ପ୍ରହରାଜେ ଏକା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୌଳିକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂକଳନ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ ଗାଉଁଗଣ୍ଡାର ଅଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଶତ ଶତ ଗାଉଁଲି ଶବ୍ଦ ଉକ୍ତ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପାଇଁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣି ଅଛନ୍ତି । ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଛାଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ୧୪ ବର୍ଷ ଲାଗିଲା । ତହିଁପରେ କେତେକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ତନ୍ନତନ୍ନ ସମ୍ମାର୍ଜନ କର୍ମ ସମାହିତ ହେଲା ଏବଂ ୧୯୩୧ ସାଲରେ ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରକାଶର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସଂଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ମୁଲ୍ୟହୀନ ହେବ ବୋଲି ତାଙ୍କ ନାମ ମୁଁ ପହିଲେ ଉଲ୍ଲେଖ ନ କରି ଶେଷକୁ ରଖିଲି । ଭାଷାକୋଷରେ ତାଙ୍କ ନାମ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ଇହ ଜୀବନରେ ତାଙ୍କ ନାମ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ବୋଲି ସେ କହନ୍ତି । ଏ ନାମର ପୂର୍ବେ 'ରାୟବାହାଦୁର' ପଦବୀ ଓ ଶେଷରେ 'ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ' ପଦବୀଟିଏ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଛି । ସେ ଯେଉଁ ଗଳିରେ ରହନ୍ତି ସେ ଗଳିର ନାମ ହୋଇଛି 'ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍' । ଏ ସମସ୍ତ କର୍ମରେ—ଅର୍ଥାତ୍ କଥା ଗାଧୋଇ ଯାଉ—ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ଯେ, ମୁଁ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ନିଜକୁ ପଚାରୁଛି "ସେ ଏ କାମରେ ଆଦୌ ହାତ ପୁରାଇଲେ କିଆଁ ?" ମୁଁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଏହିମାତ୍ର ଉତ୍ତର କଳ୍ପନା କରୁଛି:—ବୋଧ ହୁଏ ଆର ଜନ୍ମରେ ସେ ଜଣେ ଦେବୀନ୍ଦ୍ର-କରଣିକ ଥାଇ ତାଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆର ଅବସ୍ଥା ଅନୁଭବ କରି ଦୁଃଖିତ ହୋଇଥିଲେ, କିମ୍ବା ବହୁଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ କୌଣସି ଜନ୍ମରେ ଜଣେ ରାଜ୍ୟବିଜୟୀ ବୀର ଥାଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଗ୍ରନ୍ଥରାଜି ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥିଲେ ଓ ଏହି ଜନ୍ମରେ ତତ୍କୃତ ଋଣ ପରିଶୋଧ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯାହାହେଉ ମୁଁ ଏତିକି ଜାଣୁଛି ଯେ, ମୁଁ ଏପରି କର୍ମ ଆରମ୍ଭ କରି ନ ଥାନ୍ତି କିମ୍ବା ଏହାକୁ ସମାପ୍ତ କରି ପାରି ନ ଥାନ୍ତି । କାହାଣିରେ ଶୁଣିଥିଲି ଯେ, ଥଣ୍ଟରେ ଥରକେ ଟୋପାଏଁ ପାଣି ନେଇ ନେଇ ସମୁଦ୍ରକୁ ଶୁଖାଇବା ପାଇଁ ଖଣ୍ଡେ ଚଢ଼େଇ-ଟିଏ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା । ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପରିଶ୍ରମ ଦେଖି ମୋର ସେହି ଚଢ଼େଇ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଯେତେବେଳେ କଷ୍ଟିନ୍‌କାଳେ ମୁଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇବି ତେବେ ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଦେବତାରୂପେ ରାୟବାହାଦୁରଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାହିଁ କରିବି ।

ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପିତା ଓ ତାଙ୍କ ଶ୍ୟାଳିକା ୪ ମାସ ହେଲା ଥିଅଜଅଫିକାଲ୍ ସୋସାଇଟି (ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମାଜ)ରେ ଯୋଗ ଦେଇଛନ୍ତି ।"

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ପତ୍ରିକା, ୧୯୩୯ ମାର୍ଚ୍ଚ

ବୋମ୍ବାଇର ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ପି.ଇ.ଏନ୍ P. E. N. ନାମକ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟିକ ପତ୍ରିକାର ୨ୟ ଖଣ୍ଡ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟାରେ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଶଂସାମୂଳକ ବର୍ଣ୍ଣନ କରାଯାଇଥିଲା ।

କବିବର ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି 'ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ' ଶୀର୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀରେ ୨ୟ ଖଣ୍ଡର ୧୫୨୫ ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଖଣ୍ଡର ୧୪୧୦ ପୃଷ୍ଠାରେ ଉତ୍କଳ ମିଳନ କାବ୍ୟରେ ଓ ତୃତୀୟ ଖଣ୍ଡର ଜୟପୁର ଶୀର୍ଷକ ଲେଖାରେ ୭୦୬ ପୃଷ୍ଠାରେ ଓ ଲାଞ୍ଜୀଗଡ଼ ଭ୍ରମଣକବିତାର ୭୪୭ ପୃଷ୍ଠାରେ ମଧ୍ୟ ଭାଷାକୋଷର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ

ବହୁ ବର୍ଷେ ବେନିଲକ୍ଷ ଶବ୍ଦ ସୁସମ୍ପଦ
ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ, ଶବ୍ଦ ଯକ୍ଷପତି,
ବାସନ୍ତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରାୟ
ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ-ନଭ କରେ ଆଲୋକିତ ।
ଉତ୍କଳୀୟ ଶବ୍ଦ-ବୃନ୍ତେ ଫୁଟିଛି ବିବିଧ
ପୁଷ୍ପ, ବଙ୍ଗ ହିନ୍ଦୀ ପୁଣି ସମୃଦ୍ଧ ଇଂରାଜୀ,
ଫୁଟେ ଯଥା କାବ୍ୟବୃକ୍ଷେ ରସ, ଭାବ, ଅର୍ଥ;
ଚହଟେ ସୌରଭ ତାର ଦିଗ ଦିଗନ୍ତରେ,
ଆଘ୍ରାଣି ତା' ସୁବାସିତ ମୁଗଧ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ,—
(ସମୁନ୍ନତ ସୁଭାଷିଣୀ ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତାରେ)
ସମାପ୍ତ ସେ ସପ୍ତଖଣ୍ଡେ, ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ସମ
ବିରାଟ ବିଶାଳକାୟ, ବହିଛି ଉଦରେ
ବିବିଧ ରତନ-ମୁକ୍ତା ମାଣିକ୍ୟ ପ୍ରବାଳ,
ମହାର୍ଘ ବିଭବ ତାହା ଦିବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ।
ଦେବଭୂମି ଏ ଉତ୍କଳ, ସ୍ୱର୍ଗାର୍ଥ ମାଳମା
ହେଉ ପଛେ ସୀନା, ମାତ୍ର ଗୁଣେ ଗରୀୟସୀ;
ତାର ସାରସ୍ୱତ ଶକ୍ତି, ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରତିଭାର
ମାନଦଣ୍ଡ—"ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ।"
ଦେବୀ ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମହା ଦରବାରେ
ଲଭିଛି ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଗୌରବ ଆସନ,
ନିରେଖି ଏ ଦୃଶ୍ୟ, ଗର୍ବେ ସ୍ଫୀତବକ୍ଷ ଆଜି,
ଉତ୍କଳ କୋବିଦକୁଳ, ଉଲ୍ଲାସେ ଅଧୀର ।
ଉଠୁଅଛି ଧନ୍ୟବାଦ ଭାଷାକୋଷ ନାମେ
ଜୟଧ୍ୱନି ସହ, ତାର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି
ମିଶି ସେ ଧ୍ୱନିରେ, କରେ ପୂଜିଲ ତାହାକୁ,
ଅମର ହୁଅନ୍ତୁ ଭାଜେ ଉତ୍କଳ-ବନ୍ଦିବେ ।
ପ୍ରହରାଜ କୃପାଧିକ ହେ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର !
କର୍ମଯୋଗୀ ତୁମ୍ଭେ, ଚିର କର୍ମ ଉପାସକ,
ପଞ୍ଚବିଂଶ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ତୀବ୍ର ଯୋଗବଳେ
ସୃଜିଲ ଯେ ସୁବିରାଟ ଶବ୍ଦ-ହିମାଳୟ,

The late Maharaja Purnnacandra Bhanj Deo

Maharaja Sir Pratap Chandra Bhanj Deo, K.C I.E.
Ruler, Mayurbhanj State

ହେଉ ତା'ର ତୁଙ୍ଗଶୃଙ୍ଗ ବହୁଦୂରୁ ଜନେ
ନମିବେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ତାକୁ ଯୋଡ଼ି ବେନିକର ।
ରଚିଗଲ ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ସ୍ମୃତିସ୍ତମ୍ଭ ତବ
ରହିଲା ତୁମ୍ଭର ମୂର୍ତ୍ତି ତୁମ୍ଭ କର୍ମ ମଧ୍ୟେ,
ନେତ୍ରଧାମ୍ନି ଜ୍ୟୋତିର୍ମୂର୍ତ୍ତି ନେତ୍ର ମଧ୍ୟେ ଯଥା;
ତୁମ୍ଭର ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ-ପୁଞ୍ଜ ରଖିବ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ
ଯୁଗେ ଯୁଗେ କୃତବର ! କରିଣ ଅମର ।
ଉତ୍କଳର ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଗଣ
ନିର୍ମିଣି ସୁବର୍ଣ୍ଣେ ତବ ସୌମ୍ୟ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି,
ପୂଜିବେ ଭକ୍ତିରେ ସ୍ଥାପି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେଉଳେ ।
ନ ଚାହିଁ ଶରୀରେ, ପ୍ରାଣେ, ଯାହାଙ୍କ ସକାଶେ
କଲ ତୁମ୍ଭେ ଆୟୁ କ୍ଷୟ, ସେ କୃତଜ୍ଞ ଜନେ
ବୁଝିବେ ତୁମ୍ଭର ମୂଲ୍ୟ, ମହତ୍ତ୍ୱ ନିଶ୍ଚୟ ।
ତୁମ୍ଭର ଅଦ୍ଭୁତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଅସୀମ ସାହସ,
ତ୍ୟାଗ, ଦାନ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ସଙ୍କଳ୍ପଦୃଢ଼ତା,
ଏ ଆଦି ବିଶିଷ୍ଟ ଶୁଭ ସୁଗୁଣ ନିଚୟେ
କରିଣ ଆଦର୍ଶ, ଧରି ଉଚ୍ଚଲକ୍ଷ୍ୟ ତବ
ହେବେ ସର୍ବେ କର୍ମଯୋଗେ ନିରତ ସତତ;
ଢାଳିବେ ପଦ୍ମରେ ତବ ଭକ୍ତି ପୁଷ୍ପାଞ୍ଜଳି
ବରେଣ୍ୟ ଅମର ସ୍ଥାନେ, ଅର୍ପିବେ ଆରତି
ଜାଳି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦୀପାବଳୀ ପ୍ରୀତି-ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ;
ଅମର ଯାହାର କୀର୍ତ୍ତି ସେହି ତ ଅମର ।
ମାହେନ୍ଦ୍ର ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଦେଖା ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ
ତୁମ୍ଭ ଭଳି ପୁତ୍ରରତ୍ନ ଲଭିଥିଲେ, ଅଙ୍କେ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିଲ ମାତୃମୁଖ ତୁମ୍ଭେ ନିଜଗୁଣେ ।
ଧରିଥିଲ ଶୁଭକ୍ଷଣେ ହେ ଭାରତୀଶିଷ୍ୟ !
ମାତୃପୂଜା ବ୍ରତ, ତାହା ନିର୍ବାହ କାମନେ
ବନ୍ଧା ଦେଲ ବାସଗୃହ, କି ଅଦ୍ଭୁତ ତ୍ୟାଗ !
ମାତୃପୂଜା ସହ କଲ ତ୍ୟାଗପୂଜା ଦେବ !
ଏହା ବିନା ବିଶେଷତ୍ୱ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶର ।
ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତବ
ରାଜରାଜେଶ୍ୱର—ମହାମହିମାଭୂଷଣ,
ଅର୍ପିଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଗୌରବ ଉପାଧି—
ରାୟ ବାହାଦୁର, ରତ୍ନ ଜଡ଼ିତ ଭୂଷଣେ;
ଆଉର ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ମସ୍ତକେ ତୁମ୍ଭର
ଆନ୍ଧ୍ର-ଭାରତୀ-ତୀର୍ଥର ବରେଣ୍ୟ ପଣ୍ଡିତେ
ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦାଖ୍ୟ ଉପାଧି ମୁକୁଟ;
ବୁଝନ୍ତି ଗୁଣିକେ ବିନା ଗୁଣର ଗୌରବ ।
ହେ ମହାସାଧକ ! କୀର୍ତ୍ତି କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ତବ ?
ସ୍ମରି ତବ ସୁକଠୋର ଅଖଣ୍ଡ ତପସ୍ୟା
ନତ ହୁଏ ସ୍ୱତଃ ଶିର ପାଦମୂଳେ ତବ,
ଘେନ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା, ଭକ୍ତ୍ୟଭିନନ୍ଦନ ।

ଭଦ୍ରଖ
୧୯୩୭ ସାଲ } ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି

ମୋ ସୋଦରକଳ୍ପ ବାଲ୍ୟବନ୍ଧୁ, ଯୌବନ ସହଚର, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ-ସୁହୃତ୍, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଆଜକୁ ୨୭ବର୍ଷ ହେଲା ଅବୈତନିକ ସମ୍ପାଦକ ଓ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରାହକ, ଆବାଲ୍ୟ ସାହିତ୍ୟସେବାବ୍ରତୀ, ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଓ ସୁଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଭାଇ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥାଇ କଟକର 'ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନ' ଠାରୁ ଧବଳେଶ୍ୱର ଦ୍ୱୀପସ୍ଥ 'ଜାଗୃତନିଳୟ', ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାପ୍ତାହିକ ଧାଁ ଧପଡ଼ରେ ଲାଗିଥାଆନ୍ତି । ଆଜକୁ ୫୨ବର୍ଷ ହେଲା ଦୁହିଁଙ୍କି ଦୁହେଁ ସଂସାରରେ, ସମାଜରେ, ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ, ରାଜନୀତି-କ୍ଷେତ୍ରରେ, ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ କେତେ ଧକାମଧକା ତୋଡ଼ମାଡ଼ ସହିଛୁଁ ଓ ରାଜଦରବାରଠାରୁ ମୁଲିଆଙ୍କ କୁଡ଼ିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗସ୍ତ କରିଛୁଁ । 'କଳସଠା' ଛପିବାରୁ କଟକରେ ଥିବାଯାକେ ଦୁହିଁଙ୍କର ଦିନରେ ଅନ୍ତତଃ ଥରେ ଭେଟ ହେବାପାଇଁ ଦୁହେଁ ଚୁକ୍ତିରେ ପରସ୍ପର ବନ୍ଧା । ମୁଁ ତାଙ୍କ 'ବନ୍ଦିପ୍ରଚିନ୍ତା' ପାଇଁ ଉପକରଣ ଯୋଗାଇଛି; ସେ ମୋ ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇଛନ୍ତି; ଭାଷାକୋଷପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟଦାତାମାନଙ୍କ ପାଖେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଓ ଏକୁଟିଆ ଅଳ ଓ କଳ କରି ଚଳ, ଛଳ, ଟଳ ଓ ଜଳ, ବହୁ ଦୁଃଖ ଅଙ୍ଗେ ନିଭେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏ ସବୁର ଅବତାରଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହିକି, ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅଦଳ କରିବା ତାକତ୍ ମୋର ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ, ଆଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ, ବିଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ, ନିଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟରୁ ଏଡ଼ି ନପାରି (Mutual Admiration Society) ପରସ୍ପର ପ୍ରଶସ୍ତି-ଗାୟକସଙ୍ଘର ସଭ୍ୟରୂପେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଏଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କଲି । ଯାହାଙ୍କର ମନ ହେବ ସେ ପଢ଼ିବେ, ନଇଲେ ଉଦ୍ଧୃତ ଚିହ୍ନାଙ୍କିତ ଅଂଶକୁ ଛାଡ଼ିଯିବେ ।

"ଭାଷାକୋଷକାର

"ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟର ଅନେକ ଦିଗ ଥାଏ, ସଂସାରକୁ ଅନେକ ଆଡ଼େ ବ୍ୟାପୃତ ରହିବାକୁ ହୁଏ, ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରହରାଜଙ୍କର ଯେବେ କୌଣସି ଦିଗ ଥାଏ, ଯେବେ ସେ ସମଗ୍ର ଜୀବନରେ କିଛି ଆରାଧନା କରିଥାନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ଏକମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ । ସଂସାରରେ ମୋହର ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହୋଇଅଛି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଭଳି ଜ୍ଞାନର ଅନନ୍ୟନିଷ୍ଠ ସେବକ ଦେଖି ନାହିଁ । ଉତ୍ସାହସମ୍ପନ୍ନ ଯୁବକର କ୍ଳାନ୍ତି ଅଛି, କିନ୍ତୁ ଶାସ୍ତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚାରେ ବୃଦ୍ଧ ସଂସାରର ଯେ କୌଣସି ଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରେ ପ୍ରହରାଜଙ୍କର କେବେ କ୍ଳାନ୍ତି ଦେଖିପାରିଛି ବୋଲି ମୋହର ସ୍ମରଣ ହେଉ ନାହିଁ ।

ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ବିସ୍ମିତ ଓ ଅବାକ୍ ହେବାକୁ ହୁଏ । ମୁଁ ଦେଖିଅଛି, ଶାସ୍ତ୍ରର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ସୁଦ୍ଧା ସେ କେବଳ ନିଜର ଚିନ୍ତା ପ୍ରଭାବରେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ କହୁଅଛନ୍ତି — ଏହା ଏହିପରି ହେବ ।

ପ୍ରହରାଜେ ଯେ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ; ସେ ଅଳ୍ପ ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ। କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମାତ୍ର ଶବ୍ଦ ଅଭ୍ୟସ୍ତ କରି ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି। ସେ ଯାହା ଧରିବେ ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଗୁଣ୍ଡା କରି ତାହାର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ କିମ୍ବା ମର୍ମସ୍ଥଳରେ ପ୍ରବେଶ ନ କରି ବିଶ୍ରାନ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ। ଅସଲ ଖାଣ୍ଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାହିଁ ତାଙ୍କର ଗତି।

ତାଙ୍କ ହୃଦୟ କୌଣସି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସଂସ୍କାରରେ କଳୁଷିତ ନୁହେଁ। ପକ୍ଷପାତିତା ତାହାଙ୍କୁ ସତ୍ୟ ପଥରେ ଅନ୍ଧ କରି ଦେଇ ନାହିଁ। ସେ ନିଜର କୁ ଦେଖନ୍ତି, ମାତ୍ର ଅନ୍ୟର ସୁ ଦେଖନ୍ତି। ମୁଁ ଦେଖିଅଛି, ସେ କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର, କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନର ବହିର୍ଭାଗ ନ ଦେଖି ଅନ୍ତର୍ଭାଗରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହାର ତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି।

ତାଙ୍କର ସରଳତା ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷୀୟ ଶିଶୁ ଭଳି, ମୁଁ ଏହା ଦେଖିଅଛି ଓ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଅଛି। ତାହାଙ୍କ ଅଶନ ବ୍ୟବହାର ସମସ୍ତହିଁ ପ୍ରୟୋଜନାନୁସାରେ। ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ବୋଲି ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ କିଛିହିଁ ନାହିଁ। ଯେତେଟିକି ପ୍ରୟୋଜନ, ସେ ସେତିକି କରିବେ; ଆହାର ବିହାର ବସନ ପରିଚ୍ଛଦ ପ୍ରଭୃତି ସବୁଥିରେହିଁ ତାହାଙ୍କର ଏହି ନିୟମ ଅବ୍ୟାହତ ଭାବରେ ଚାଲିଅଛି। ପ୍ରୟୋଜନର ଅତିରିକ୍ତ ସେ କିଛିହିଁ କରନ୍ତି ନାହିଁ।

କୌଣସି ଲେଖାରେ ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାଙ୍କୁ ଏହି ନିୟମରେ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ। ହୃଦୟର ଭାବ ଯଥାଯଥ ରୂପେ ସୁବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇପାରେ, ଏ ଭଳି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ତାହାଙ୍କ ଭଳି ନିପୁଣ ଲେଖକ ମୁଁ ବୋଧହୁଏ ଦେଖି ନାହିଁ। ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବାକ୍ୟରେ ଭାବସମ୍ପଦ କି ଭଳି ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ଯେଉଁମାନେ ତାହାଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି। ଭାଷାକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିବା ସକାଶେ ତାହାଙ୍କର ଏହିପରି ଅନୁରାଗ। ନୂତନ ନୂତନ ଭାବର ପ୍ରକାଶ ସକାଶେ ନବ ନବ ଶବ୍ଦ ଉଦ୍ଭାବନରେ ସୃଷ୍ଟି। ତାହାଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ମିଳେ। ତାହାଙ୍କ ଉତ୍କଳକାହାଣୀ, ବୁଢ଼ାଶଙ୍ଖର ହାଲଚାଲ, ବାଇମାହାନ୍ତି ପାଞ୍ଜି, ଆମଘରର ହାଲଚାଲ, ନନାଙ୍କ ବସ୍ତାନି, ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀରେ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଜେଜେବାପାଙ୍କ କାହାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ରଚନାବଳୀରେ ଏଥିର ବିଶିଷ୍ଟ ପରିଚୟ ରହିଅଛି।

ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ରଚନାପ୍ରଣାଳୀର ମୂଳ କେଉଁଠାରେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତରରେ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ କଅଣ? ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଗୋଟିଏ କଥାରେ ଦିଆଯାଇ ପାରେ। Sir Walter Scot ଙ୍କ ପରି ସେ Wizard of Orissa—ଓଡ଼ିଶାର ଅପୂର୍ବ ଯାଦୁକର। ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ। ସେ ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ରସର ଅବତାରଣା କରିଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସର୍ବତ୍ର ତାହାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଯାହା ସୁନ୍ଦର ଓ ଶୋଭନ କିମ୍ବା ମନୋରମ ତାହା ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ ରହିଥାଏ। ଜୀବନରହସ୍ୟର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସେ ଯାହା କରିଅଛନ୍ତି ତହିଁରେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟର ଦାଗ ଫୁଟି ଉଠି ନାହିଁ। ସଂସାରର ଅଶୁଭ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ସେ ବିରକ୍ତ ଓ ବିଷଣ୍ଣ ନ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଅତି ମ୍ଳାନ କଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅବନତ ଅଂଶରୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଚୟନ କରିଅଛନ୍ତି। ଅତ୍ୟାଚାର, ଅବିଚାର, ଅନାଚାର ପ୍ରଭୃତି ଏ ଜାତିକୁ କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ହେଲା ଜର୍ଜରିତ କରିଅଛି। ସାମାଜିକ କୁପ୍ରଥା ଜାତିର ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିଅଛି। ସ୍ୱାର୍ଥପରତା, ଭୀରୁତା, କାପୁରୁଷତା, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଅଜ୍ଞତା ପ୍ରଭୃତି ଏ ସବୁରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି। ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରହରାଜେ ଉତ୍କଳର ଅତୀତର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନର ଅନ୍ତରରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଖଣି ସନ୍ଧାନ ଅଛି, କେବଳ ଏ ଭଳି ଅଭ୍ୟାସରେ ଓ ଇଙ୍ଗିତରେ ତାହାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଅଛନ୍ତି; ଏଭଳି ସରସତା ଓ ପ୍ରୀତିମୂଳରେ ତାହାଙ୍କର ତୀବ୍ର ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗହିଁ କାରଣରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ। ଉତ୍କଳୀୟଙ୍କ ମନରେ ପୌରୁଷର ଅଭିମାନ ଜାଗ୍ରତ କରିବାକୁ ପ୍ରହରାଜେ ଅଗ୍ରଣୀ। ଏ କାଳରେ ଦେଶକୁ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ରୂପେ ଜାଣିବା ସକାଶେ ଗୁରୁଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଆଗ୍ରହ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଓ ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟ କଳୁଷ ଓ ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ଦୂର କରି ପ୍ରକୃତ ସଂସ୍କାର କରିବା ସକାଶେ କିମ୍ବା ଜାତିକୁ ଉନ୍ନତ କରିବା ସକାଶେ ବାସନା ଦୃଷ୍ଟ ହେଉଅଛି। ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଯୌବନ କାଳରେ ଏହା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଆଜି ଯେ ଏହା ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆସିଅଛି, ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରହରାଜେ କୃତଜ୍ଞତାର ଅଧିକାରୀ।

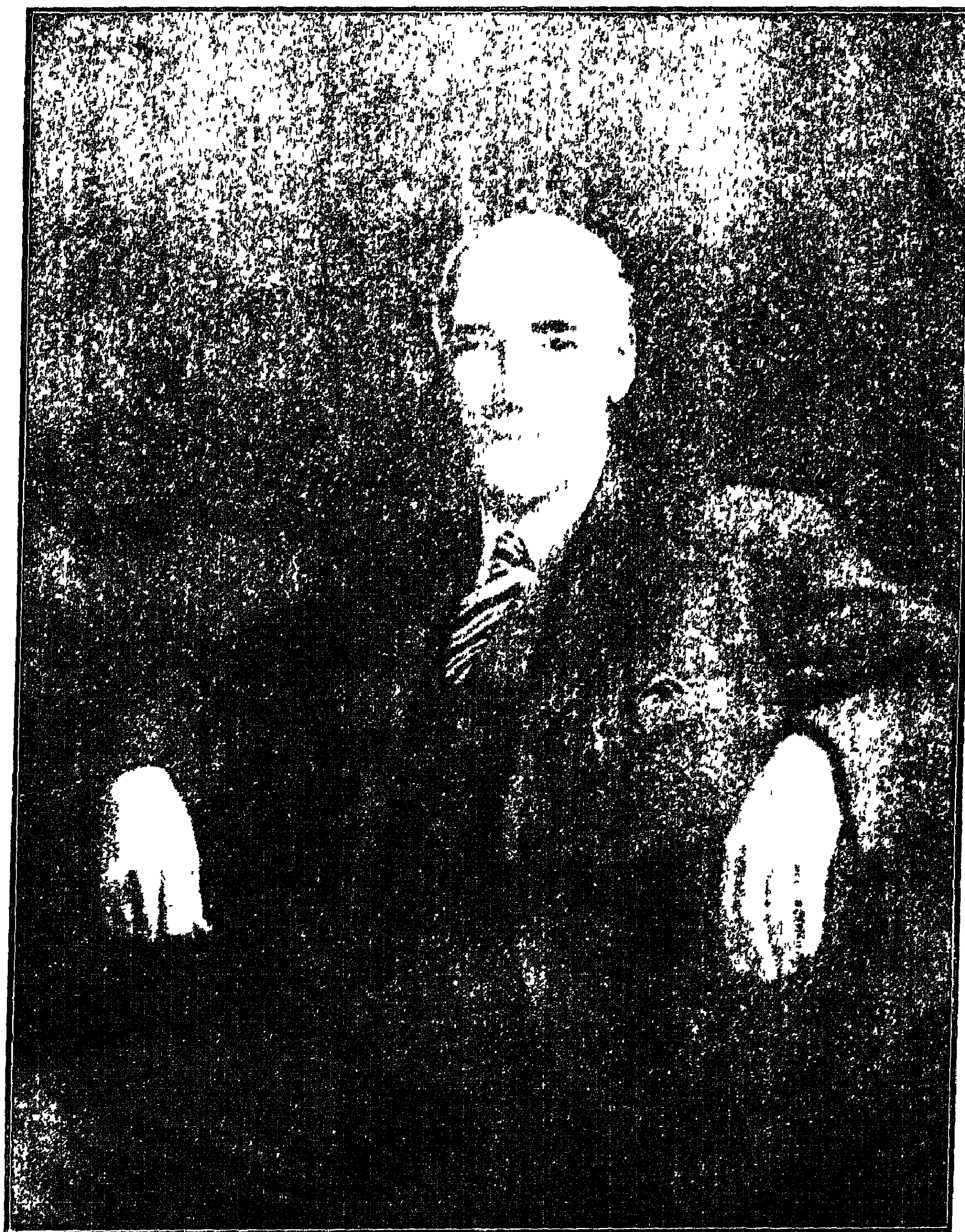
ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟ ଓ ଭାବରାଶି ଯେତେ, ତାହାଙ୍କ ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ଶିକ୍ଷା ଯେତେ ମତଦ୍ୱୈଧ ଥାଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ଭାଷା ଓ ରୀତି ବିଷୟରେ ସହୃଦୟ ସମାଜରେ ଐକମତ୍ୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ। ଏ ଭାଷାର ତୁଳନା ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଏ ରୀତିର ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ। ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ରଜତଖଣ୍ଡ ଭଳି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଏହି ରୀତିହିଁ ଚଳନ୍ତି। ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ମୁଦ୍ରା ଭେଣ୍ଡି—ହୁଏତ ତେଲ କିମ୍ବା ଓଜନରେ ଭାରି ଏବଂ ଅବାଜରେ ବୋଦକା। ରଚନାର ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଜନ, ସରଳତା ଓ ସ୍ପଷ୍ଟତା। ଯେଉଁ ରଚନା ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରେ ଯାହାର ଅର୍ଥ ବୁଝାଯାଏ, ଅର୍ଥଗୌରବ ଥିଲେ ତାହା ସଂନା ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ରଚନା।

ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଭାଷା ପାଠକଙ୍କୁ ଆତଙ୍କରେ କଣ୍ଟକିତ କରେ, ଭକ୍ତିରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱସିତ କରେ; କେବେ ଅବା ଚନ୍ଦ୍ରକୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ବାସନ୍ତୀ ନିଶୀଥରେ କୋକିଳର କୁହୁରବ ଭଳି ହୃଦୟକୁ କବୀନ ସୁଖସ୍ୱପ୍ନରେ ବିହ୍ୱଳ କରି ପକାଏ, କେବେ ଅବା ସକଳବନ୍ଧନ ବିହୀନ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବୈରାଗୀଙ୍କ ଉଦାସୀନ ବାଣୀ ଭଳି ଗୃହହରା କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ପରପାରର ପଥିକ ଭଳି ଉପେକ୍ଷାର ମନ୍ତ୍ରରେ ମୁଗ୍ଧ କରିଦିଏ। ଏ ଭାଷାବଳରେ ସକଳ ସୁଖର ଆଧାର, ଶାନ୍ତିର ତୀର୍ଥ ଯେପରି ଉତ୍କଳର ଗୃହସ୍ଥ ମନ୍ଦିର ଚକ୍ଷୁ ସମକ୍ଷରେ ଭାସି ଉଠିଥାଏ। ପରନ୍ତୁ ସରଳତା ଓ ସ୍ପଷ୍ଟତା ଗୁଣରୁ ଅତି ଜଟିଳ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ବିଷୟକୁ ମଧ୍ୟ ସରସ ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ କରିଅଛି—ଏହି ଭାଷା। ଆଧୁନିକ ରୀତିସମସ୍ତରେ ନୂତନତ୍ୱ କିମ୍ବା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସାର୍ବଜନୀନ ଉପାଦେୟତ୍ୱ ନ ଥାଏ; ଏଭଳି ପ୍ରସନ୍ନତା କିମ୍ବା ଏଭଳି ଅପ୍ରତିହତ ପରିସ୍ଫୁରଣ ନ ଥାଏ। ପଦପ୍ରୟୋଗରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଅନୁପାତ ରକ୍ଷା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ଗୋଟିଏ ସୁଷମାର ଅନୁପାତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ, ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ରୀତି ତାହାର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ନିଦର୍ଶନ। ସେ ମାତ୍ରା, ସେ ସୁଷମା-ରକ୍ଷାର ନିୟମ ସୂତ୍ରାକାରରେ ନିବଦ୍ଧ କରିବା କଠିନ।

ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ପ୍ରତିଭା ପୁସ୍ତକବର୍ତ୍ତିତ ପୁରୁଭୁଜ ଭଳି ଅସଂଖ୍ୟ ବାହୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ‘ଭାଷାକୋଷରେ’ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାର ଯାବତୀୟ ଅଙ୍ଗକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଅଛି।

ଯେଉଁ ଉତ୍କଳଗୌରବ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଭାଷାକୋଷର ପରଦ୍ୟୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ରଶ୍ମି ପ୍ରଭାବରେ ସାହିତ୍ୟ ଗଗନ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ, ତାହାର ପରିଚୟ ଅନାବଶ୍ୟକ। ସାହିତ୍ୟର ମୃତସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧାଧାରା ବ୍ୟତୀତ ଯେଉଁ ଜାତି ସଞ୍ଜୀବିତ,

Sincere wellwisher of the work
E. C. Ansorge Esq, C. I E., I. C S.
Advisor to H. E the Governor of Orissa

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ବଶିଷ୍ଟ ହିତକାମୀ, ଓଡ଼ିଶାର ମାନ୍ୟବର ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଆଡ୍‌ଭାଇସର୍
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇ. ସି. ଆନ୍‌ସୋର୍ଜ, ସି. ଆଇ. ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍.

ଉଦ୍ଦୀପିତ ଓ ଦେଶାତ୍ମବୋଧରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ନପାରେ—ଜାତୀୟ ଜୀବନ ସଂଗଠନର ସେହିପରି ଉପାଦାନ—ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ—ମନୀଷା ଓ ପ୍ରତିଭାର ଦାନ ସ୍ୱରୂପ ଏହି ଭାଷାକୋଷକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକ ସ୍ୱଦେଶ ଓ ସ୍ୱଧର୍ମ-ମହିମାରେ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ ହୋଇ ମୋ ଜାତି ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ଓ କୃତାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିବ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ମହତ୍ ବାକ୍ୟ ଅଛି "ଯାହା ନାହିଁ ଭାରତେ, ତାହା ନାହିଁ ଭାରତେ ।" ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ କଥଣ ନାହିଁ ? ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କର ବିଗତ ୨୭ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରଗାଢ଼ ପରିଶ୍ରମ, ଅଭୂତପୂର୍ବ ନିଷ୍ଠା, ଉଦ୍ଦୀପନାପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାଗ୍ରତା, ଅସାଧାରଣ କ୍ଷମତା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଐକାନ୍ତିକ ନିଷ୍ଠାଶୀଳତା ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସାଫଲ୍ୟ-ମଣ୍ଡିତ କରିଅଛି, ଏଥି ସନ୍ଦେହୋ ନାସ୍ତି । ସବୁଥିରେହିଁ ତାହାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମୟ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦରବାରରେ ଯାହାଙ୍କର ସମ୍ମାନ, ତାହାଙ୍କ ଠାରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ନୀଚ ସ୍ତରର ହରିଜନ ସୁଲଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତା ଦେଖି କିଏ ବିସ୍ମିତ ତଥା ପୁଲକିତ ନ ହେବ ?

ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି "ଯୋତା ସିଲାଇଠାରୁ ଚଣ୍ଡୀପାଠ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।" ପ୍ରହରାଜଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖିଲେ କେଉଁ କଥାରେ ସେ ଦକ୍ଷ ନୁହନ୍ତି, ଏହା ବୁଝି ହେବନାହିଁ । ମୁଗ ଭଜା ଚକିରେ ରଗଡ଼ି କୁଲାରେ ପାଛୁଡ଼ି ଡାଲି ବାହିବା, ବାସନ ମାଜିବା, ଅଳ୍ପ ବସ୍ତୁର ବଡ଼େଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା, ପାନ ଭାଙ୍ଗିବାଠାରୁ ଘର ଝାଡ଼ି ପରିଷ୍କାର କରିବା, କୁକୁର ବିଷ୍ଠା ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଉଠାଇନେବା, ନିଜର ତଥା ଅପରର ପୁରୀଷ ଉଠାଇବା, ଗୋବରରେ ଘସି ପାରିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ସବୁବେଳେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ । ଏପରି ବ୍ରାହ୍ମଣୋଚିତ କର୍ମ କର୍ମୀଙ୍କର ସେ ଧୁରନ୍ଧର । ଶିବ, ବିଷ୍ଣୁ, କାଳୀ, ଦୁର୍ଗା, ଗଣେଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପୂଜାର ଓ ହୋମର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ମନ୍ତ୍ରସମୂହ ତାହାଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଠସ୍ଥ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମର ସକଳଠାରୁ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ହେଲେହେଁ ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ମାନବିକତା ଓ ପ୍ରେମପ୍ରବଣତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ମାନବର ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ ନୁହେଁ—ସଜୀବ ଓ ସତ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଧନୀ, ନିର୍ଧନ, ଉଚ୍ଚ, ନୀଚ, ସକଳ ଅବସ୍ଥାର ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସେ ସମାନ ଭାବରେ ମିଶି ସୁଖୀଙ୍କ ସୁଖରେ ସୁଖୀ ହୋଇ ଓ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ଦୁଃଖରେ ନୟନ ଅଶ୍ରୁ ସିକ୍ତ କରି ନିଜର ମହତ୍ ହୃଦୟର ପରିଚୟ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ସେ ଧନୀ ହେବା ସକାଶେ କେବେହେଁ ଆକାଂକ୍ଷା କରି ନାହାନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ମତରେ ଅର୍ଥସଞ୍ଚୟ କିମ୍ବା ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ମନୁଷ୍ୟ ଶକ୍ତିର ସତ୍ୟ କିମ୍ବା ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ନୁହେଁ । ପୃଥିବୀରେ ମୁଦ୍ରା ନାମକ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ସେ ପରମାରାଧ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ଗ୍ରାସାଚ୍ଛାଦନ ସକାଶେ ଓ ପରୋପକାରପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅର୍ଥରେ ସେ ସର୍ବଦା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ପରୋପକାର ସକାଶେ ତାହାଙ୍କର ଯତ୍‌ସାମାନ୍ୟ ଆୟରୁ ସେ ଅକାତର ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ କଦାପି କୁଣ୍ଠିତ ନୁହନ୍ତି । ଏହା ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟସୂଚକ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ।

ତାହାଙ୍କର ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ମଧୁର ଓ ସର୍ବଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ମୂର୍ତ୍ତି ସର୍ବଦା ମୋ ନେତ୍ର ପଥରେ ପ୍ରତିଭାତ । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଶସ୍ତ ଲଲାଟ, ଅସାଧାରଣ ଜ୍ୟୋତି-ର୍ମୟ ଆକର୍ଣ୍ଣବିଶ୍ରାନ୍ତ ନୟନଦ୍ୱୟ ଏବଂ ହାସ୍ୟବିକଶିତ ସ୍ଥୂଳ ଓଷ୍ଠାଧର ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ତାହାଙ୍କର ଓଷ୍ଠାଧରବିନିର୍ଗତ ମଧୁମୟ ବାକ୍ୟ ସତତ ଅସାଧାରଣ ଶକ୍ତିର ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତିତ୍ୱର ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ସଂସାରଚିନ୍ତା ତାହାଙ୍କର ନିର୍ମଳ ଅନ୍ତଃକରଣରେ କେବେ ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରେ ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାଂସାରିକ ତାପ ତାହାଙ୍କୁ କେବେ ବିଚଳିତ କରିବା ମୁଁ ଲକ୍ଷ କରିନାହିଁ । ସେ ସର୍ବଦାହିଁ ଆନନ୍ଦମୟ, ସବୁବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆନନ୍ଦବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ରୂପେ ବିବେଚିତ । ତାହାଙ୍କର ଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ ମୁଖଶ୍ରୀ ଉଚ୍ଚବଂଶଜାତ, ଧୀମାନ୍ ଓ ଆତ୍ମଶକ୍ତିର ନିର୍ଭରଶୀଳ ପୁରୁଷପୁଙ୍ଗବ ଭଳି । ତାହାଙ୍କ ଦେହ ଓ ମୁଖ-ମଣ୍ଡଳରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଚିହ୍ନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଲେହେଁ ଯୁବଜନ-ସୁଲଭ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି, ସରସପଣ ଓ ଉତ୍ସାହ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ତାଙ୍କ ଠାରେ ଅଦ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି ।"

ତାଳଚେରର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ (ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ କିଶୋରସୁଲଭ କର୍ମଠତାମୟ) ରାଜା ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ହରିଚନ୍ଦନ ଜଗଦେବ ଆଜକୁ ୧୩ ବର୍ଷ ତଳେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରିତ ବିଜ୍ଞାପନ ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁମାରମାନଙ୍କଠାକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲା ତହିଁରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ୧୯୩୯ରେ ହେବା ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବର ସଭାପତିଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣରେ ସେ ଭାଷାକୋଷର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ ।

୧୯୪୦ ସାଲର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବର ପୁରୋଧା କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ପ୍ରିୟରଞ୍ଜନ ସେନ ଏମ୍. ଏ., ପି. ଆର୍. ଏସ୍. କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ତାଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣରେ ଭାଷାକୋଷ ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଓ ଶୁଭକାମନା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

"ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଗୌରବ କରିବାର ବିଷୟ ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦ ବନ୍ଧୁ ଆପଣମାନଙ୍କ ସଭାପତି ଭାଷାଚାର୍ଯ୍ୟ ରାୟବାହାଦୁର ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କର ବହୁବର୍ଷ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମସମ୍ଭୂତ ଭାଷାକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥ । ବାଇମାହାନ୍ତି ପାଞ୍ଜି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ ଏହାଙ୍କଠାରେ ଏକତ୍ର ଦେଖାଇଛି ପରିହାସରସିକତା ଓ ଶାବ୍ଦିକଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଆମ ବଙ୍ଗର ଶ୍ରୀ ରାଜଶେଖର ବସୁଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼େ, ଯାହାଙ୍କ ଗଡ୍ଡଳିକା ଓ ଚଳନ୍ତିକା ଏହି ଦୁଇଟି ଧାରାକୁ ପୁଷ୍ଟ ରଖି ଅଛି । ସେ ଏକାବେଳକେ ଏକୁଟିଆ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହି ବୃହତ୍ ଅଭିଧାନ ରଚନା କରି ଓଡ଼ିଆର ଶବ୍ଦସମ୍ପଦକୁ ସୁପୁଷ୍ଟ କଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେବୀ ଭାରତୀଙ୍କ ସନ୍ତାନ-ଗଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅସାଧ୍ୟସାଧନରେ ସିଦ୍ଧି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଏହାଙ୍କର ସାଧନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତ ଭାରତୀଙ୍କ ପୂଜା ବେଦୀମୂଳେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପାୟନ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରେଁ ।"

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଆଶୀର୍ବାଦକଗଣ

ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମର ଉଦ୍‌ଯୋକ୍ତା, ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠାଧୀଶ ପୂଜ୍ୟପାଦ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସର୍ବଦା ଭାଷାକୋଷର ପୂର୍ତ୍ତିପାଇଁ ଦେବାରାଧନାକୁ ଆପଣାର ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ରତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ ବ୍ରହ୍ମ ଅବଧୂତ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ଓ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରାସାଦଠାରୁ କୃଷକ ଓ ସଉରା ପଲ୍ଲୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ଗଡ଼ଜାତରେ ସୁପରିଚିତ ବାୟାବାବା ଓ ପାଗଳାବାବାମାନେ ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମରେ ପାଦ ପକାଇ ଶୁଭାଶୀର୍ବାଦ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ପୁରୀ ଇମାର ମଠର ମହନ୍ତ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ଗଦାଧର ରାମାନୁଜଦାସ କୈଶର-ଇ-ହିନ୍ଦ୍ ।

ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ତ୍ରିପାଠୀ, କୈଳାଶକୋଷ୍ଠ ଷ୍ଟ୍ରୀଟ୍, କଟକ ।

ଖଲ୍ଲିକୋଟର ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀ କାଇଁକେଳି ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ ।

ପୁରୀ ବୀରକିଶୋରଙ୍କ ପୁରବ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ରଥ ଜ୍ୟୋତିଷରତ୍ନ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ଆଶୀର୍ବାଦକଗଣ

ମୋ ପିତୃଦେବ ସ୍ୱର୍ଗତ ନରସିଂହ ପ୍ରହରାଜ ।

ପିତୃବନ୍ଧୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ. ଙ୍କ ଠାରେ ମୋର ଋଣିତ୍ୱ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡର ଅବତରଣିକାରେ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି ।

ସାହିତ୍ୟ ସେବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋ ଗୁରୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଓ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରାଚ୍ୟବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ହିନ୍ଦି ବିଶ୍ୱକୋଷର ସଂଗ୍ରାହକ ।

ମୋ ପିତୃସ୍ଥାନୀୟ ଯାଜପୁରର ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର (ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାୟ ସାହେବ ବାମଦେବ ଭାଷାକୋଷର ପରମ ଭକ୍ତ ଓ ରାୟ ସାହେବ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଏଥିର ହିତକାମୀ ଅଟନ୍ତି)

ସମାଜ ପତ୍ରିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ମୋର ଆଯୌବନ ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ଉତ୍କଳମଣି ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ ୨୭ । ୮ । ୧୯୨୭ ତାରିଖର ସମାଜରେ 'ପୂର୍ଣ୍ଣିମାବକ୍ଷ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ' ଶୀର୍ଷକ ସମ୍ପାଦକୀୟ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଭାଷାକୋଷର ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କ ଲେଖାର ସମାପ୍ତି ଘୋଷଣା କରି ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନଙ୍କର ସମ୍ମାର୍ଜନାନ୍ତେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କ କରୁଣା ଓ ଧନୀମାନଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟ ୧୩ ବର୍ଷ ପରେ ସେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଥାଇ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାପ୍ତି ଦେଖି ଅବଶ୍ୟ ସୁଖୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ମୋ ଧର୍ମଭ୍ରାତା କାଲେଣ୍ଟର ଉଦ୍‌ଦା ପ୍ରହରାଜ ଇଷ୍ଟେଟର ଜମିଦାର ସ୍ୱର୍ଗତ ଚୌଧୁରୀ ରାମନାରାୟଣ ପ୍ରହରାଜ ମାନଧାତାଙ୍କର ଏପରି ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳତା ବିଷୟ ପୂର୍ବଖଣ୍ଡରେ ବିବୃତ ହୋଇଅଛି । ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚୌଧୁରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ନାରାୟଣ ପ୍ରହରାଜ ମାନଧାତା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଜଣେ ଅର୍ଥସହାୟକ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ୱର୍ଗତ ଶୁଭକାମିଗଣ

ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ୍‌ର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ତଥା ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାନନ୍ଦ କର ।

ପାଟଣା ହାଇକୋର୍ଟର ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ସର୍ କୋର୍ଟନୀ ଟେରେଲ୍ ।

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ସହକର୍ମୀ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଷ୍ଟେଟ୍ ଜଜ୍ ସ୍ୱର୍ଗତ ଅମରବଲ୍ଲଭ ଦେ, ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ୍. ।

ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ କଲେକ୍ଟର୍-ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ଜନୈକ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଆର୍. ପି. ୱାର୍ଡ୍ ସାହେବଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତା ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ କାଥେଲିନ୍ ୱାର୍ଡ୍ ।

ମୋ ସହକର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଧର୍ମଭ୍ରାତା ଓ ଏ ଭାଷାକୋଷର ମଙ୍ଗଳକାମୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାୟବାହାଦୁର ଭୂୟାଁ ଭୁବନେଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର, ଜମିଦାର, ଭଦ୍ରକ, (ଏହାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁନୀତି କୁମାରୀ ଦେବୀ ୧ଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।)

ବୋଡ଼ାସମ୍ବରର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଲାଲ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ (ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ଅର୍ଥରୁ ଯେଉଁ ଧନ ବାକି ରହିଥିଲା ତାହା ତାଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଲାଲ ସଦାନନ୍ଦ ସିଂହ ମହୋଦୟ ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରି ପ୍ରେରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।)

ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମ
ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍
ପୋ: ଚାନ୍ଦିନୀଚୌକ, କଟକ
୧୯୪୦, ସେପ୍ଟେମ୍ବର

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଚାର

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ଭାରତରେ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ, ୟୁରୋପରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥ ସମାପ୍ତି ପରେ ଏହା ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଆଶା କରୁଅଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲକ୍ଷିତ ତ୍ରୁଟି ଓ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦ

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଏଥିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ତ୍ରୁଟି, ଭ୍ରମ ଓ ପ୍ରମାଦାଦି ମୁଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରତିଖଣ୍ଡରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଆସିଅଛି । ମୋ ଭଳି ଶକ୍ତିହୀନ, ବଳହୀନ, ଜ୍ଞାନହୀନ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚେଷ୍ଟାରେ ସଙ୍କଳିତ ଏ ବିରାଟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବହୁ ଭ୍ରମ, ପ୍ରମାଦ, ତ୍ରୁଟି ରହିଅଛି । ମୁଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି; ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଗି ସେମାନେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ତ୍ରୁଟିମାନଙ୍କପାଇଁ ମୁଁ ଏକା ଦାୟୀ । ଈଶ୍ୱର କରନ୍ତୁ, ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଶକ୍ତିଶାଳୀ, ଜ୍ଞାନୀ, ବଳଶାଳୀ, କର୍ମଠ ଧୀମାନ୍ ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କ କର୍ମିସନ୍ତାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଶିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉ ।

ମୁଁ ଏତିକି ମାତ୍ର ଆଶା କରେଁ ଯେ, ପ୍ରଭୁ ଯେବେ ମୋତେ ଶକ୍ତି, ଅର୍ଥ ଓ ବଳ ଦିଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ମୋଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ବହୁ ସହସ୍ର ଶବ୍ଦ ଓ ପରେ ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ହେବା ଶବ୍ଦମାନ ଯାହା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରିନାହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକ ଓ ମୋ ସହକର୍ମିଗଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଇତିମଧ୍ୟରେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମରେ ସଂଗୃହୀତ ଶତାଧିକ ଜୀବିତ ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ ଜୀବନଚରିତମାନ ପରିଶିଷ୍ଟ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ଓ ତହିଁରେ ଭାଷାକୋଷରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଭ୍ରମମାନଙ୍କ ସଂଶୋଧନ ତାଲିକା ମଧ୍ୟ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବି ।

ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ

କନାରେ ଓ ଚମଡ଼ାରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ସମଗ୍ର ସାତଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏକଦା ଦେୟ ନଗଦ ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ଶତ ଟଙ୍କା; ମୋଟା କାଗଜ ବୋର୍ଡ୍‌ରେ ବନ୍ଧା ଏକ ସାତଗ୍ରନ୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ଏକ ଶହ ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଓ ଅବନ୍ଧା ଏକ ସାତର ମୂଲ୍ୟ ଟ ୧୨୦ ଟ । ଯେ କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ପୁସ୍ତକ କିଣିବେ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ବନ୍ଧା ବହି ପାଇଁ ଟ ୨୫ ଟ ଓ କାଗଜ ବୋର୍ଡ୍ ବନ୍ଧା ବହି ପାଇଁ ଟ ୨୦ ଟ ଓ ଅବନ୍ଧା ବହି ପାଇଁ ଟ ୧୫ ଟ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ପରିଶେଷରେ ଯେଉଁ କରୁଣାମୟ ପରମେଶ୍ୱର ଓ ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଦୟାରୁ ଓ ଧନପତିମାନଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ସହାୟତାରୁ ମୁଁ ଏ ଦୁରୂହ କର୍ମର ପରିସମାପ୍ତି କଲି, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଣତିପୁରଃସର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଅଛି ।

ଓଁ ନମୋ ବିଶ୍ୱଗୁରବେ ।
ସର୍ବେ ବୈ ସୁଖିନଃ ସନ୍ତୁ
ସର୍ବେ ସନ୍ତୁ ନିରାମୟାଃ
ସର୍ବେ ଭଦ୍ରାଣି ପଶ୍ୟନ୍ତୁ
ନ କଶ୍ଚିଦ୍ଦୁଃଖଭାଗ୍ ଭବେତ୍ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ସମରାନଳରେ ପୃଥିବୀ ଦଗ୍ଧ ହେଉଅଛି ସେଥିରୁ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଓ ଭାରତ ଜୟ ଓ ସମ୍ମାନ ସହ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରୁ ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତି ଅନ୍ତର୍ଜାତିକ ସମ୍ମେଳନରେ ସ୍ୱୀୟ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁ । ଇତି ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ !!!

ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ

An illustrious wellwisher of the Lexicon, Her Highness
Sri Sri Sri Maharanee Sethu Parvati Bai, D. Litt, Travancore

ଭାଷାକୋଷର ବିଶିଷ୍ଟା ହିତକାମିନୀ
ମାନନୀୟା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ମହାରାଣୀ ସେଥୁ ପାର୍ବତୀ ବାଈ, ଡ. ଲିଟ୍, ତ୍ରିବାଙ୍କୋଡ଼ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ସଙ୍କଳନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କର ନାମ ଓ ସାଙ୍କେତିକ

M. W.—ମନିଅର୍ ୱିଲିଅମ୍ସଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ-ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

କୀର୍ତ୍ତିକାର (Kirtikar)—ଡକ୍ଟର କୀର୍ତ୍ତିକାରଙ୍କର 'Indian plants' (ଭାରତୀୟ ଉଦ୍ଭିଦ) ନାମକ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଆପ୍ଟେ (Apte)—ପ୍ରୋଫେସର୍ ଆପ୍ଟେଙ୍କର Practical Sanscrit-English Dictionary (ସଂସ୍କୃତ-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନ) ।

ବିମ୍ସ୍ (Beames)—Beames Comparative Grammar of four Indo-Aryan languages, (ବାମ୍ସ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଚାରି ଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ।)

ଚ୍ୟାମ୍ବର୍ସ୍ (Chambers)—Chambers's Twentieth Century English Dictionary.

ପ୍ରୋଥେରୋ (Prothero)—A Short Primer of Indian History by Mr. M. Prothero.

Haines—ହାଏନ୍‌ସ୍ ସାହେବଙ୍କ Botany of Bihar and Orissa (ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ତତ୍ତ୍ୱ) ।

Howells—ପାଦ୍ରି ହାୱେଲ୍‌ସ୍ ସାହେବଙ୍କ ଅପ୍ରକାଶିତ ଓଡ଼ିଆ-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ।

Fallon—ଡକ୍ଟର୍ ଫାଲନ୍‌ଙ୍କର ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ-ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

Sir George Greierson—Linguistic Survey of India (ଗ୍ରୀୟରସନ୍‌ଙ୍କ ଭାରତର ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱ) ।

Grundy—ପାଦ୍ରି ଗ୍ରଣ୍ଡି ସାହେବଙ୍କର ଓଡ଼ିଆ-ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

Sutton—ପାଦ୍ରି ସଟନ୍‌ଙ୍କ ସଂକଳିତ ଓଡ଼ିଆ ଅଭିଧାନ ।

ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ—ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ 'ଶବ୍ଦତତ୍ତ୍ୱବୋଧ ଅଭିଧାନ' ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା—ବଙ୍ଗୀୟ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଷଦ୍ ସଂକଳିତ ଇଂରାଜୀ-ବଙ୍ଗଳା କୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ—ଉତ୍କଳ ଅଭିଧାନ ।

ରାମନାରାୟଣ ଲାଲ—ଇଂରାଜୀ-ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦକୋଷ—The Student's practical English-Hindi Dictionary.

ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର—ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଦାସଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଅଭିଧାନ ।

ବିଶ୍ୱକୋଷ—ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାମହାର୍ଣ୍ଣବ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷ, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ।

ରୂପଚନ୍ଦ୍ର—ଅଧୁନାଲୁପ୍ତ ମାସିକ ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା ।

ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର—ରାୟ ବାହାଦୁର ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ବିଦ୍ୟାନିଧିଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ 'ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦକୋଷ' ।

ପ୍ରକୃତିବାଦ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମକମଳ ବିଦ୍ୟାଲଙ୍କାରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସଚିତ୍ର ବଙ୍ଗଳା 'ପ୍ରକୃତିବାଦ ଅଭିଧାନ' ।

ମାଡାମ୍ ବ୍ଲାଭାଟ୍‌ସ୍କୀ—ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା (ଥିଅଜଫି) ବିଷୟକ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦସାଗର—କାଶୀ ନାଗରୀ ପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭାଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ 'ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗର' ବା ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ବୃହତ୍ ଶବ୍ଦକୋଷ ।

ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ମିତ୍ରଙ୍କ ସରଳ ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନ ।

ଗାଙ୍ଗୁଲି—The Student's Bengali and English Dictionary (ବି. ଗାଙ୍ଗୁଲିଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା-ଇଂରାଜୀ ଅଭିଧାନ) ।

ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ—କବିରାଜ ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ସେନ୍‌ଗୁପ୍ତଙ୍କ ବଙ୍ଗଳା 'ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ' ।

ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ

ସମର୍ଥକୋଷ—ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ 'ସମର୍ଥକୋଷ' ଅଭିଧାନ ।

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ

ସ୍କୁଲପାଠ୍ୟ ଇତିହାସ—ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଇଂରାଜୀ ଭାରତ ଇତିହାସ ।

ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହଙ୍କ ସଂକଳିତ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ—ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜଙ୍କ ସଂକଳିତ ।

ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ—ବଙ୍ଗାକ୍ଷରରେ ମୁଦ୍ରିତ ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ ।

ରସ ମଞ୍ଜୁଷା

ଶଙ୍କର ଦିଗ୍‌ବିଜୟ—ସଂସ୍କୃତ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ।

ରତିମଞ୍ଜରୀ

ଚଳନ୍ତିକା—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଶେଖର ବସୁଙ୍କ କୃତ ବଙ୍ଗ ଭାଷାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅଭିଧାନ ।

ରୁଦ୍ର ଯାମଳ

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜର ଇତିବୃତ୍ତ—ବାବୁ ଭାଗବତଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ମେଦିନୀପୁରଙ୍କ ସଂକଳିତ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ବରାହ ପୁରାଣ

ବରାଟ ନଗର ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଚୁଦ୍ରନାରାୟଣ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ବସନ୍ତରାଜ ଶାକୁନ ଗ୍ରନ୍ଥ

ସମାଜ ସଂସ୍କାର—ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଓକିଲଙ୍କ ସଂକଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ବାଲଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକ—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର ବ୍ୟବହୃତ ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କ ନାମ ଓ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ

(ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଦିଆ ଯାଇଅଛି)

ଅଗସ୍ତ୍ୟ ସଂହିତା

ଅଚ୍ୟୁତ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ନେମାଳ ଗାଦିର ମହନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ।

ଅଜୟଚନ୍ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ବାହାଦୁର ଅଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

ଅଭିମନ୍ୟୁ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ।

ଅରୁଣୋଦୟ ପ୍ରେସଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଓଡ଼ିଆ ପଞ୍ଜିକା

ଅଲଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀ—ପଣ୍ଡିତ ଭୂଲମଣି ଦାଶଙ୍କ ସଂକଳିତ ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥ ।

ଆଶା—ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରଥଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାପ୍ତାହିକ ଓ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଶ୍ୱନାଥ କରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।

ଓଡ଼ିଆ—ଅନନ୍ତ ଅଗ୍ରୱାଲଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ।

କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ପ୍ରାଚୀନ କବି କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ।
କାଳିକା ପୁରାଣ ।
କୁନ୍ତଳା, କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ—ଶ୍ରୀମତୀ କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ ଦେବୀ ।
କୁଳମଣି—ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ।
କୃପାସିନ୍ଧୁ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ—ଧରାକୋଟ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜା ।
କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କବି ।
ଗଙ୍ଗାଧର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।
ଗଡ଼ଜାତବାସିନୀ—ତାଳଚେରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ।
ଗୋପବନ୍ଧୁ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ଧର୍ମପଦ କବିତା ।
ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ—ଗଞ୍ଜାମର ପ୍ରାଚୀନ କବି ।
ଗୋଲ୍ଡେନ—ଅଲ୍ଭଦନହେଲ୍ଲ ପ୍ରକାଶିତ କାବ୍ୟ ଇନ୍ଦୁରେଖାର କବି ।
ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର
ଚକଟି—ରାଜାସାହେବ, ଚକଟି ।
ଚନ୍ଦ୍ରମଣି—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ, ବି. ଏ. ବି. ଟି
ଚନ୍ଦ୍ରମଣି (କବି)—କବିବର ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମହାନ୍ତି ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତକାର ଭକ୍ତକବି ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ।
ଜଗବନ୍ଧୁ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ ।
ତାରିଣୀ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ତାରିଣୀଚରଣ ରଥ ।
ତୁଳସୀ-ବିକ୍ରମ—ଜୟପୁରର ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବଙ୍କ କୃତ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ହିନ୍ଦୀ ରାମାୟଣ ଅଦିକାଣ୍ଡର ପଦ୍ୟାନୁବାଦ ।
ଦାଶରଥି—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଦାଶରଥି ଦାସ ।
ଦୀନକୃଷ୍ଣ—ଭକ୍ତକବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଦାସ ।
ଦୈନିକ ଆଶା—ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା ।
ନନ୍ଦକିଶୋର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କବି ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ।
ନବଭାରତ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ।
ନବୀନ—ଶ୍ରୀ କୃପାସିନ୍ଧୁ ପଟ୍ଟଦେବଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ।
ନାରାୟଣ—କବି ନାରାୟଣ ଦାସ (ହରିବଂଶ) ।
ନୀଳକଣ୍ଠ—ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ (ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ଓ କୋଣାର୍କେ) ।
ନୀଳମଣି—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ମିଶ୍ର ।
ପଞ୍ଚାମୃତ—କଟକ ଟ୍ରେଡ଼ିଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ଶିଶୁ ପତ୍ରିକା ।
ପୀତାମ୍ବର—କବି ପୀତାମ୍ବର ଦାସ (ନୃସିଂହ ପୁରାଣ) ।
ପୀତାମ୍ବରୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ ।
ପ୍ରତାପ—ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ପ୍ରକାଶିତ ଶଶିସେଣା ।
ପ୍ରାଚୀ—କଟକ ପ୍ରାଚୀସମିତି ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ।
ପ୍ୟାରୀମୋହନ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ୟାରୀମୋହନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (ଇତିହାସ) ।
ଫକୀର, ଫକୀରମୋହନ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ।
ବଳରାମ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ବଳରାମ ଦାସ (ରାମାୟଣ) ।
ବାଳକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—ଅକାଳ ଟକେଇଲି, ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ।
ବି. କେ. ପୁ.—ବିଷ୍ଣୁ କେଶରୀ ପୁରାଣ ।

ବିକ୍ରମ ଦେବ—ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା
ବାଇକୋଳ—ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ (ଜ୍ୟୋତିଃସାର ସଂଗ୍ରହ)
ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର—ପ୍ରଫେସର ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ।
ବିନାୟକ—ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ।
ବିଶ୍ୱନାଥ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ (ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ)
ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା—ମହିମା ଧର୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ଆଦିଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ମହିମା ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକ ଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ।
ବିଷ୍ଣୁ କେଶରୀ ପୁରାଣ—ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ।
ବ୍ରଜନାଥ—ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସମରତରଙ୍ଗ ।
ଭକ୍ତଦାସ, ଭକ୍ତଚରଣ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଭକ୍ତଚରଣ ଦାସ ।
ଭଞ୍ଜ—କବି ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ।
ଭୀମଭୋଇ—ନିରାକାର ଭଜନାବଳୀର ରଚୟିତା ଅନ୍ଧକବି ଭୀମ ।
ଭୀମା—ଭୀମା ଧୀବର (କପଟପଶା) ।
ଭିକାରୀଚରଣ—ରାୟ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ଭିକାରୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ।
ଭୂପତି—କବି ଭୂପତି ପ୍ରଣୀତ ପ୍ରାଚୀ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।
ମଦନମୋହନ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ (ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ)
ମହାଦେବ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ମହାଦେବ ଦାସ (ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ)
ମଧୁସୂଦନ—ଭକ୍ତକବି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ।
ଯଶୋବନ୍ତ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଯଶୋବନ୍ତ ସିଂହ । (ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା)
ରାଜକିଶୋର—ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ନନ୍ଦ ।
ରାଜକିଶୋର ଦାସଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତ ।
ରାଧାନାଥ—କବିବର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଧାନାଥ ରାୟ ।
ରାଧାମୋହନ—ଟିକାଲିର ରାଜା ରାଧାମୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ।
ରାଧାଚରଣ—ଡାକ୍ତର ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା ।
ରାମଦାସ—ପ୍ରାଚୀନ କବି ରାମଦାସ (ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତି) ।
ରାମଶଙ୍କର—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟ ବାହାଦୁର ରାମଶଙ୍କର ରାୟ ।
ଶଶିଭୂଷଣ—ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ।
ଶିଶୁଶଙ୍କର—ପ୍ରାଚୀନ କବି ଶିଶୁଶଙ୍କର (ଉଷା ଅଭିଳାଷ) ।
ସତ୍ୟ ସମାଚାର—କଟକରୁ ସାତବର୍ଷ କାଳ ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ।
ସମାଜ—କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ।
ସହକାର—ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କରଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ମାସିକ ପତ୍ର ।
ସାରଳା—ପ୍ରାଚୀନ କବି ସାରଳା ଦାସ ।
ସୁଢ଼ଳ ଦେବ—ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ସର ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳ ଦେବ K. C. I. E.
ସୋନପୁର—ସୋନପୁରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜା ସର ବୀରମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହଦେବ ଧର୍ମନିଧି, ଜ୍ଞାନ ଗୁଣାକର, K. C. I. E
ଷ୍ଟେଟ୍ସମାନ୍—କଲିକତାରେ ପ୍ରକାଶିତ ଦୈନିକ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ରିକା
ହରେକୃଷ୍ଣ—କବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର ।
ହି. ଶ—କାଶୀନାଗରୀପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭା ସଙ୍କଳିତ ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦସାଗର ।
ହଣ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ—ଭାରତର ଇତିହାସ ।

An illustrious wellwisher of the Lexicon, His Highness, Maharaja
Sri Sri Sir Bala Rama Varma, D. Litt, G. C. I. E., Ruler, Travancore State.

ଭାଷାକୋଷର ବିଶିଷ୍ଟ ହିତକାମୀ
ମହାମାନନୀୟ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜା ସର୍ ବଲରାମ ବର୍ମା ଡି. ଲିଟ୍, ତ୍ରିବାଙ୍କୋଡ଼ ଅଧୀଶ୍ୱର ।

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷର ସପ୍ତମ ଖଣ୍ଡରେ ଥିବା କେତେକ ଶବ୍ଦ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକଗଣଙ୍କ ନାମ ।

ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର, ବି. ଏ., ଡି. ଏଡ଼୍.—ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ—ଯାଜପୁର
ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ, ଉତ୍କଳ—ପୁରୀ
ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ପ୍ରସାଦ ପାଠିଆ, ବି. ଏ—କଟକ
ଶ୍ରୀ ମହାଏବ ବଳଭଦ୍ର ଧୀର—ଜମ୍ପୁର
ଶ୍ରୀ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ—କଟକ
ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ—ହବ୍‌ରେଜଷ୍ଟାର୍
ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି—କେନ୍ଦୁଝର
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର—ପୁରୀ
ଶ୍ରୀ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାସ—କଟକ
ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ—ଖଲ୍ଲିକୋଟ
ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ, ପ୍ରୋଫେସର—କଟକ
ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଘୋଷ, ଉତ୍କଳ—କଟକ
ଶ୍ରୀ ରାଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା, ଡାକ୍ତର—କଟକ ଓ ପୁରୀ
ଶ୍ରୀ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ବିକ୍ରମଦେବବର୍ମା ଡି-ଲିଟ୍—ଜୟପୁର
ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ ମହାମହୋପଦେଶକ, ବି. ଏ. ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦମଠ—କଟକ
ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ—କଟକ
ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍. ଏ—କଟକ
ବ୍ରହ୍ମ ଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା
ଡାକ୍ତର କଟେବର ମହାନ୍ତି—କଟକ
ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ, ବି. ଏ. ବି. ଟି.
ଶ୍ରୀ ବଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ

ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ଇଂରାଜୀ ଅକ୍ଷରରେ ଅକ୍ଷରାନ୍ତରୀକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ପରିଚୟ

LETTERS & SOUNDS USED IN THE ENGLISH TRANSSLITERATION OF THE ORIYA-WORDS IN THIS WORK.

ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର	Capital	Small	ଓଡ଼ିଆ ଅକ୍ଷର	Capital	Small
ଅ	A	a	ଟ	Ṭ	ṭ
ଆ	Ā	ā	ଠ	Ṭh	ṭh
ଇ	I	i	ଡ	Ḍ	ḍ
ଈ	Ī	ī	ଡ଼	—	rḍ
ଉ	U	u	ଢ	Ḍh	ḍh
ଊ	Ū	ū	ଢ଼	—	rḍh
ଋ	Ṛu	ṛu	ଣ	Ṇ	ṇ
ୠ	Ṛū	ṛū	ତ	T	t
ଌ	Ḷu	ḷu	ଥ	Th	th
ଏ	E	e	ଦ	D	d
ଐ	Ai	ai	ଧ	Dh	dh
ଓ	O	o	ନ	N	n
ଔ	Au	au	ପ	P	p
ଂ (ଅନୁସ୍ୱାର)	—	ṁ	ଫ	Ph	ph
ଃ (ବିସର୍ଗ)	—	ḥ	ବ	B	b
ଁ (ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ)	—	ñ	ଭ	Bh	bh
କ	K	k	ମ	M	m
ଖ	Kh	kh	ଯ	J̄	j̄
କ୍ଷ	Ksh	ksh	ୟ	Y	y
ଗ	G	g	ର	R	r
ଘ	Gh	gh	ଲ	L	l
ଙ	Ṅ	ṅ	ଳ	Ḻ	l
ଚ	Ch	ch	ଅବର୍ଣ୍ୟେ ବ ବା ୱ	W	w
ଛ	Chh	chh	ଶ	Ś	ś
ଜ	J	j	ଷ	Sh	sh
ଝ	Jh	jh	ସ	S	s
ଞ	N̄	n̄	ହ	H	h

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ସାଙ୍କେତିକ ଅକ୍ଷର ଓ ଚିହ୍ନମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ।

ଅ—ଅବ୍ୟୟ ।
ଅଦାଲତ—ଅଦାଲତଅଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
+ଅଧିକରଣ—ଅଧିକରଣ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ଅନ୍ୟରୂପ—ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଭିନ୍ନରୂପ ।
+ଅପାଦାନ—ଅପାଦାନ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ଅଶୁଦ୍ଧ—କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବା ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ବା ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଆ—ଆରବୀ ଭାଷା ।
ଆଇନ୍—ଆଇନ୍ ବା ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଇଂ—ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ।

ଇତର=ଇତରଜନ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଭାଷା ।
ଇଟା(ଟା)=ଇଟା(ଟା)ଲୀୟ ଭାଷା ।
ଇତ୍ୟାଦି=ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଶବ୍ଦ ଓ ସେହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ବା ସେହିଜାତୀୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।
ଉ, ଉର୍ଦ୍ଦୁ=ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ।
ଏକାର୍ଥକ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏକାର୍ଥରେ ବା ସମାନାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦାଂଶ ।
ଓ=ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ।
କଚରିଆ=କଚିରି ଓ ଜମିଦାରୀ ଓ ମହାଜନୀ ସେରସ୍ତା ଅଦରେ ଓ ଅଶିକ୍ଷିତ ଦଲିଲ ଲେଖାଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଭାଷା ।
କନ୍ଧ, କୁଇ=କନ୍ଧମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ।
+କରଣ=କରଣ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
+କର୍ତ୍ତୃ=କର୍ତ୍ତୃ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
+କର୍ମ=କର୍ମ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
କର୍ମଧା=କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ।
କୋଙ୍କ=କୋଙ୍କ ଭାଷା ।
କ୍ରି=କ୍ରିୟାପଦ ।
କ୍ରି. ବିଣ=କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ ।
ଖ୍ରୀ=ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ।
ଖ୍ରୀ. ପୂ=ଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମର ପୂର୍ବାବ୍ଦ ।
ଗଣିତ=ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଗାଳି=ଇତରଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ।
ଗୁ=ଗୁଜରାଟୀ ଭାଷା ।
ଗ୍ରା, ଗ୍ରାମ୍ୟ=ଗ୍ରାମ୍ୟ ବ୍ୟବହାର; ମାର୍ଜିତ ସାହିତ୍ୟରେ ପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ।
ଗ୍ରୀ, ଗ୍ରୀକ୍=ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷା ।
ଜର୍ମାନ୍=ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷା ।
ଜ୍ୟୋତିଷ=ଫଳିତ ଓ ଗଣିତଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ତତ୍=ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ।
ଟା=ଟାମିଲ ଭାଷା ।
ତୁର୍କୀ=ତୁର୍କଦେଶୀୟ ଭାଷା ।
ତୁଳ=ଅଲୋଚିତ ବିଷୟକୁ ବା ଶବ୍ଦକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୟ ବା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କର ।
ତେ=ତେଲଗୁ ଭାଷା ।
ଦର୍ଶନ=ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଦେ=ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ ।
ଦେଖ=ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ଶବ୍ଦକ୍ରମରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଶବ୍ଦକୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ଖୋଜ ।
ଦ୍ର=ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।
ଦ୍ରା=ଦ୍ରାବିଡ଼ ଭାଷା ।
ଧା, ଧାତୁ=ସଂସ୍କୃତ ଧାତୁ ।
ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ=ଧ୍ୱନିଅନୁକରଣରେ କଥିତ ବା ଉଚ୍ଚାରିତ ବା ଅର୍ଥସୂଚନାକାରୀ ଶବ୍ଦ
ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦର ଧ୍ୱନି ବିଶିଷ୍ଟ ସହଚର ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦାଂଶ ।
ନଞ୍ ତତ୍=ନଞ୍ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ।
ନପୁଂ=ନପୁଂସକ ଲିଙ୍ଗ ।
ନାଟକ, ନାଟକୀୟ=ନାଟକରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ବା ଶବ୍ଦ ।
ନାମ=ସ୍ଥାନବିଶେଷର ବା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ନାମ ।
ନିରର୍ଥକ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ଥହୀନ ସହଚର ଶବ୍ଦ
ନୋଟ୍=ଅଲୋଚିତ ଶବ୍ଦ ବିଷୟରେ ଟୀକା ।
ନ୍ୟାୟ=୧. ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର; ୨. ଦେଶପ୍ରଚଳିତ ନ୍ୟାୟ ବା ଭଲ୍ଲାଣ ହିଅଥିବା ପ୍ରାମାଣିକ ଉକ୍ତି

ପଦ୍ୟ=କେବଳ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର ।
ପର୍ତ୍ତୁ(ର୍ଟୁ)=ପର୍ତ୍ତୁ(ର୍ଟୁ)ଗୀଜ୍ ଭାଷା ।
ପା=ପାଲି ଭାଷା ।
ପୁଂ=ପୁଲିଙ୍ଗ ।
ପ୍ରା=ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା ।
ପ୍ରାଚୀନ=ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଫା=ଫାରସୀ ବା ପାରସ୍ୟ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ।
ବ=ବଚନ (୧ବ=ଏକବଚନ, ୨ବ=ଦ୍ୱିବଚନ; ବହୁ ବ=ବହୁବଚନ ।)
ବ=ବଙ୍ଗଳା ଭାଷା ।
ବି=ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ।
ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା=ବିଜ୍ଞାନରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ ।
ବିଣ=ବିଶେଷଣ ପଦ ।
ବିଣର ବିଣ=ବିଶେଷଣର ବିଶେଷଣ ।
ବିପରୀତ=ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶବ୍ଦର ବିପରୀତାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ।
ବୈଦେ=ବୈଦେଶିକ ଭାଷା(ଯଥା—ଇଂରାଜୀ, ଆରବୀ, ଫାରସୀ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍, ଜର୍ମାନ୍)ରୁ ଆନୀତ ବା ଗୃହୀତ ଶବ୍ଦ ।
ବୈଦ୍ୟକ=ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ଆୟୁର୍ବେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ଭତରା, ଭତ୍ରୀ, ଭତଡ଼=ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ କୋଣରେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର କୃଷିଜୀବୀ ଲୋକଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ।
+ଭାବ=୧. ଭାବାର୍ଥର ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
୨. ଭାବ ବାଚ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ଭିନ୍ନାର୍ଥକ ବା ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର=ପୂର୍ବ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ପୃଥକ୍ ବା ବିପରୀତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ବା ଶବ୍ଦାଂଶ ।
ମ=ମରହଟ୍ଟୀ ଭାଷା ।
ମ. ପ. ଲୋ=ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ ।
ଯଥା=ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶବ୍ଦର, ଅର୍ଥର ବା ପ୍ରୟୋଗର ଉଦାହରଣ ।
ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ=ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦର ଆରୋପିତ ଅର୍ଥ ।
ଲରିଆ=ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଛତିଶଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉପଭାଷା ।
ଶିଶୁବଚନ, ଶିଶୁଗୀତ, ଶିଶୁରଞ୍ଜନ=ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥ ବୋଲାଯିବା ବା ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ବଚନ ବା ପଦ ।
ସଂ=ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ।
ସଙ୍ଗୀତ, ପ୍ରାଚୀନ ସଙ୍ଗୀତ=ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ।
+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ=ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ସର୍ବ=ସର୍ବନାମ ପଦ ।
ସହଚର=ମୂଳ ଶବ୍ଦର ସହଚର ଶବ୍ଦରୂପେ ତାହାଁ ସଙ୍ଗେ ବା ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ ।
ସାନ୍ତାଳ=ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା ।
ସ୍ତ୍ରୀ=ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ।
+ସ୍ୱାର୍ଥେ=ଶବ୍ଦର ମୌଳିକ ଅର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ।
ହି=ହିନ୍ଦୀ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଭାଷା ।
ହେବ୍ରୁ=ହେବ୍ରୁ ଭାଷା ।

୧ବ=ଏକବଚନ ।
୧ମ=ପ୍ରଥମ ।
୧ମା=ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ।
୨ବ=ଦ୍ୱିବଚନ ।
୨ୟ=ଦ୍ୱିତୀୟ ।
୨ୟା=ଦ୍ୱିତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।
୩ୟ=ତୃତୀୟ ।
୩ୟା=ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ।
୫ମୀ=ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ।
୬ଷ୍ଠୀ=ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି ।
୭ମୀ=ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତି ।
ବହୁବ=ବହୁବଚନ ।
+(ଯୁକ୍ତ)=ପରସ୍ପର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବା ଧାତୁପ୍ରତ୍ୟୟର ଯୁକ୍ତ ହେବା ଚିହ୍ନ ।
=(ସମାନ)=ଧାତୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବା ପଦ ମିଶି ନିଷ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦ ।
—ଡାସ୍=ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବା ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟରେ ବା ଦୁଇ ଭାବ ମଧ୍ୟରେ ।
୪ର୍ଥ=ଚତୁର୍ଥ—etcetera Etc.
୪ର୍ଥୀ=ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି । Law= Legal term
?—ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ଚିହ୍ନ; !—ସମ୍ବୋଧନ ବା ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଚିହ୍ନ

Raja Sri Aditya Pratap Singh Deo, Sereaikela

ସରେଇକଲାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଆଦିତ୍ୟପ୍ରତାପ ସିଂହ ଦେଓ

Tikayet Sri Nrupendra Narayan Singh Deo, B.A., B.L. Seraikela.

ଟିକାଏତ ଶ୍ରୀ ନୃପେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେଓ ବି.ଏ., ବି. ଏଲ୍.
ସରେଇକଲା

Raja Sri Balabhadra Narayan Bhanj Deo, Keonjhar

କେନ୍ଦୁଝରାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ରନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେଓ

Chhotrai Laksminarayan Bhanj Deo, Keonjhar.

ଛୋଟରାୟ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେଓ, କେନ୍ଦୁଝର

INTRODUCTION TO VOLUME VII
OF THE

PURNNACHANDRA ORDIĀ BHĀSHĀKOSHA.

Completion at last :—

My lifelong devotion to the Oriya language—a language noted for its hoary age, its rich store of vocabulary, its precious gems of classical literature, its melodious metres, its correct pronunciation—which is spoken by no less than 15 millions of people living in five Provinces (Orissa, Bihar, Bengal, Central Provinces and Madras) and the Eastern States Agency and has earned the admiration of many a foreign scholar, made me dream of compiling an encyclopaedic dictionary, the absence of which was, to my mind, not a slight reproach on it. Having resolved to fill up the want I began collecting materials from various sources and localities in 1913, arranging them alphabetically in 1917 and compiling the manuscripts in 1919. In my sister-in-law Srimati Pitambari Debi I got an energetic and devoted colleague, but for whom I could not have succeeded in my endeavours. With her help I finished the manuscripts in 1927.

The quadrilingual Oriya lexicon in 7 volumes covers 9250 (nine thousand two hundred and fifty) pages of dictionary matter, Royal Quarto, which deal with 1,85,000 (one lakh and eighty five thousand) words and phrases used in the Oriya language in the Oriya-speaking areas of India and gives the English transliteration of every word and the derivation or root, Oriya and English meanings and Bengalee and Hindi synonyms in those scripts respectively.

The manuscripts were, at the instance of th Government of Bihar and Orissa, examined by the Director of Public Instruction and by experts who estimated that they would, when printed, occupy 3600 Pages in 2 volumes and would cost about Rs 40,000/-. The matter came up before the Legislative Council of Bihar and Orissa. My esteemed friend and class mate, Dewan Bahadur Srikrushna Mahapatra, then M.L.C, strongly urged that in view of its usefulness the work should receive liberal financial help from the Government. The Government of Bihar and Orissa made a grant of half the amount, leaving me to raise the other half from other sources. But when the work of printing progressed it was gradually found that the bulk and consequently the cost of publication would swell, till at last the work has covered seven volumes in 9250 pages of dictionary matter and about 250 pages of other matters and has cost about one lakh and fifty thousand rupees.

This was not a small performance. I am now nearing my seventieth year, but I have never felt myself unequal to the task laid on me; and during these long 27 years I have never wavered in my devotion to the work. For this strength of mind I again bow to the Lord.

The word collection began in 1913. The printing of the first volume was begun in 1929, and through the Grace of the Almighty Father and the Master the printing of the last word of the last volume was finished in 1940 (August). It will therefore be seen that this has been the product of twenty seven years' labour.

As the work progressed I felt that I would not be able to do justice to it unless I concentrated all my attention and energy on it; and this induced me to give up a tolerably lucrative practice in the Bar and toil day and night. Colleagues I had, but the burden lay on my head. What was most embarassing to me was the huge sum of money required for its production. Fortunately I succeeded, through the strong recommendation of His Excellency Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S. (who was in 1927-28 the Commissioner of the Orissa Division and at the instance of Mr. N. F. Peck, C. B. E, I. C. S, then Collector of Cuttack, kindly inspected the manuscripts and was greatly pleased with them), in enlisting the sympathy and financial support of the Government and the princes and noblemen, patrons of learning and literature of Orissa of whom mention will be made later; but great was my distress when the contributions ran short, and at one stage in the middle of the work I had to

part with my residential house in the town. I have now earned the satisfaction of seeing my labours brought to successful termination and feeling that, humble as I am, I am leaving to my countrymen an heirloom of which they will justifiably feel proud and have rendered some service to my mother-tongue which I hold sacred. I bow to the Lord.

CONTENTS OF THIS AND OTHER VOLUMES :—

The following list gives detailed information about the successive volumes.

Volume.	Date of publication	Contents	No. of pages	Dedicatee	Patron	Remarks
I	September, 1931	The 13 vowels	1193	H. E. Sir J. A. Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S.	H. E. Sir H. L. Stephenson, K.C. S. I., K. C. I. E., I. C. S., Governor of B & O.	Extra 23 pages of printed matter.
II	August, 1932	6 consonants (Ka to Ṅa)	1268	N. F. Peck Esq. C. B. E., I. C. S.	H. E. Sir James David Sifton, K. C.S.I., K. C. I. E., I. C. S., Governor of B & O.	Extra 19 pages
III	May, 1933	12 consonants (Cha to Tha)	1162	Raja Sri N. P. Deb Ruler, Baudh State.	The Dedicatee.	Extra 23 pages
IV	June, 1934	4 consonants (Da to Pa)	1572	Sahitya Samrat, Maharaja Vikrama Dev Varma, D. Litt. Maharaja of Jeypore.	E. C. Gibson Esq. C. I. E., I C. S Agent to G. G, Eastern States Agency.	Extra 31 pages
V	March, 1936	4 consonants (Pha to Ma)	1446	Captain Maharaja K. C. Gajapati Narayan Dev, Paralakimedi.	Sahitya Samarat Maharaja V. D. Varma of Jeypore.	Extra 23 pages
VI	June, 1937	6 consonants (Ja to Sha)	1262	Maharaja R. N. Singh Deo, Ruler, Patna State.	The Dedicatee.	Extra 51 pages
VII	Sept, 1940	2 consonants (Sa and Ha)	1345	H. E. Marquis of Linlithgow, Viceroy and Governor General of India.	H. E. Marchioness Linlithgow.	Extra 80 pages
Total 7 volumes	1931—1940	13 vowels and 34 consonants	9248			Extra 250 pages

This last volume deals with the 2 last letters of the alphabet, namely ଷ (Sa) and ହ (Ha). Words beginning with the letter (Sa) occupy 991 pages of this volume, this being the letter with the largest number of words. The compound letter କ୍ଷ (Ksha) is learnt by beginners at the end of the alphabet, but phonetically it comes after the first consonant (Ka); and so words beginning with that letter have been given after the words beginning with (Ka) (Vide pages 1843 to 1880 of volume-II).

The 6th volume had brought the collection of words and phrases to one lakh and 60 thousand. The last volume contains about 25000 words and phrases, thus bringing the total number to one lakh and 85 thousand.

It will not be out of place to mention here that while the successive volumes were going through the Press, about 5000 (five thousand) provincial(dialectical), technical, scientific and popular words to which I had no access before, came to my notice. I have compiled them alphabetically. I am sure that a thorough search throughout the Oriya-speaking areas, now lying scattered in four Provinces (Bengal, Bihar, Madras and the Central Provinces) and the Oriya-speaking States, and an overhauling of technical, popular, modern and scientific words, coined in the sister languages to cope with the advance of science and knowledge, will bring to light a number of new words to the tune of another ten thousand.

If God and the Master be pleased to vouchsafe to me strength, health, help and resources, I or some one

Raja Kishore Chandra Birabara Harichandan, Talcher State.

ତାଲଚେରାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ।

Patayet Pramode Chandra Deb of Talcher

ପଟ୍ଟାୟତ ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ତାଲଚେର ।

Maheswari Prasad Singh Deb Rajasaheb, Lanjigarh.

ଶ୍ରୀ ମାହେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରସାଦ ସିଂହଦେବ, ରାଜା ସାହେବ, ଲାଞ୍ଜିଗଡ଼ ।

Sri Sri Sri Braja Sundar Deb, Raja Saheb, Aul Estate,
The Proprietor of the famous late Aul-Raj Circus.

ଆଳି ରାଜ୍ୟାଧିପତି ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବ
ରାଜା ସାହେବ, ଆଳି ଇଷ୍ଟେଟ୍
ପୂର୍ବତନ 'ଆଳି ରାଜ ସର୍କସ୍'ର ନେତା ଓ ପରିଚାଳକ ।

younger and more energetic than myself may bring out a supplementary volume which will bring up the total number of words to 2,00,000 (two lakhs), a vocabulary of which any Indian language—nay, any language on the face of the earth—may feel proud.

For instance, during my visit to the headquarters of the Aul Estate (Dt. Cuttack) last June (1940), Sri Sri Brajasundar Dev, the versatile and accomplished Raja Saheb of the Estate gave me a list of fifty nautical terms which were in vogue when Aul was one of the centres of the building of sea-going vessels, but which were not available to me when I compiled the work. The Raja Saheb said he could supply several hundreds of Oriya words relating to shipping, boats and ships, fishing, nets and heraldry, which were current when the above occupations were thriving in our country and which are gradually losing currency and will soon disappear if not recorded.

The Title :—

The title of the work has the name of 'Purnnachandra' in memory of the late Maharaja Purnna Chandra Bhanja Deo of Mayurbhanj State, in deference to the wish of his younger brother, Maharaja Sir Pratap Chandra Bhanja Deo, K.C.I.E., Ruler, Mayurbhanj State, who came forward 10 years ago to supplement the original Bihar and Orissa Government grant with a liberal donation followed by another liberal donation four years ago.

Dedicatees :—

The 1st volume has been dedicated to H. E. Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S, the first Governor of the Orissa Province, who has been the foster-father of this undertaking and who virtually laid the foundation-stone of this national temple of learning 13 years ago when he, while Commissioner of the Orissa Division, first paid a visit to the Bhashakosha Lodge, by recommending to the Government of Bihar & Orissa a grant of half the then requirement. His services to the Bhashakosha will be referred to later on.

The 2nd volume was dedicated to Mr. N. F. Peck, C. B. E, I. C. S, who was for some time Collector of Cuttack and then Commissioner of the Orissa Division. After the creation of the Orissa Province he has adorned a high official position in Bihar. It was he, who had brought the manuscripts to the notice of Sir John.

The 3rd volume was dedicated to Raja Narayan Prasad Deb, Ruler, Baudh State, who had liberally contributed towards the cost of publication of that volume.

When the time came for the dedication of the 4th volume I had ambitiously thought of His Most Gracious Majesty, the King Emperor, but was sorely disappointed to learn from the late Sir Courtney Terrel, Chief Justice of the Patna High Court, who was one of the illustrious patrons of the work and who enquired about the feasibility of my proposal in England, that this proposal had no chance of being entertained, owing to the fact that the earlier volumes had been dedicated to persons of lesser status.

The 4th volume was dedicated to Sahitya Samrat Maharaja Vikrama Dev Varma D Litt. of Jeypore, Dt. Koraput, who has been my friend for the last 40 years. He has not only very liberally rendered financial assistance but has supplied words and written articles for the Bhashakosha. He is a great patron of learning and a great personality in the field of Oriya and Telegu Literature. His services will be referred to later on.

The 5th volume was dedicated to Maharaja Krushnachandra Gajapati Narayan Dev, Maharaja of Paralakimidi, who will be remembered in the history of modern Orissa as the proposer of a separate Orissa Province in the First Round Table Conference in England.

The 6th volume was dedicated to Maharaja Rajendra Narayan Singh Deo, Ruler, Patna State, who very generously came forward to meet the major portion of the cost of bringing out that volume.

This last volume has the unique privilege of being dedicated to His Excellency, the Right Honourable Marquis of Linlithgow, P. C., K. T., G. M. S. I., G. M. I. E., Viceroy and Governor-General of India. This privilege, as far as I know, has not fallen to the lot of any other Indian vernacular. Later on I shall relate how the work has been able to secure the patronage of H. E., the Viceroy. This last volume has also the unique distinction of securing the patronage of Her Excellency, Marchioness Linlithgow, which has fallen to the lot of few works of this class.

The bestowal of patronage on this national monument by His Majesty's August Representative, H. E. Marquis Linlithgow and H. E. Marchioness Linlithgow.

It would be interesting to the people of Orissa to know how the work was able to secure this unique privilege. When after the publication of the 6th volume I decided to go to Simla personally to place the same in the hands of its dedicatee, Maharaja Rajendra Narayan Singh Deo, Ruler, Patna State, who was then passing the summer there, the idea of presenting a set of the work personally to H. E, the Viceroy occurred to me. I approached H. E. Sir John Hubback and solicited his advice. H. E. was not sure that an interview could be arranged at such short notice, but advised me to apply to the Military Secretary and take my chance. I followed his advice. I arrived at Simla and waited for a reply. On enquiry at Simla I learnt that the Viceroy had been out on tour and no one there knew when H. E. would return, but, as good luck would have it, H. E. returned on the 8th August 1937 and the interview was graciously fixed for the 10th. I went to the Viceregal Lodge at the appointed time with the 6 volumes already published. His Excellency received me very warmly and granted me a long audience. I handed over the volumes, one by one, after reading out the presentation inscriptions therein. H. E. took the volumes one by one and kept them arranged on the desk in front of him and bade me sit down. H. E. scanned the volumes and said in a very affectionate manner :—"Well, now let me hear something about your famous Dictionary, your Oriya language and yourself". I pulled up my resources and went on telling H. E. the age and peculiarities of the Oriya language, the extent of its use as a mother tongue, the richness of its vocabulary and its metres and the fullness of its phonetic pronunciation. In support of my submissions I read out passages from the Introductions and the body of the different volumes and the illustrations of the different meanings of some Oriya verbs and their idiomatic usages. H. E. continued to turn over the pages of the different volumes and scan the photographs reproduced therein, while I went on explaining to him what the individual originals of the photographs had done for the dictionary. H. E then graciously enquired about the history of the undertaking, the duration of my labour and the financial and other resources and the patronage of the Local Government and specially of H. E. Sir John Hubback, which had enabled me to come so far. "I had no idea of the richness and melodiousness of your language and its age" remarked His Excellency. Then came the question of dedication of the last volume which would bring my labour of 25 years to its conclusion. I said that it would be presumptious on my part to aspire to dedicate it to His Excellency. "I would deem it a matter of great pleasure to be so associated with this wonderful production of which, I am sure, your nation will feel proud" was the gracious reply of H. E., I was so overjoyed on hearing this, that I sprang on my legs and, forgetting myself, actually danced before H. E., and laying my hands on the person of H. E., exclaimed "Today is a red letter day in the history of the Oriya nation when the August Representative of His Most Gracious Majesty graces its national monument of learning with H. E.'s patronage. May God shower His choicest blessings on Your Excellency and on His Majesty, whose Viceroy you are". H. E. said "The Viceroy has never lent his name to any such undertaking; but considering the excellence of the work and the herculean labour the compilation has involved, I lend my name unhesitatingly to this marvellous production of yours."

I expressed my gratefulness to H. E. and offered my homage to His Majesty, by reciting the Sanskrit Sloka from Manu, which means that the King exists as the human embodiment of the Great God :—

"ମହତୀ ଦେବତା-ହ୍ୟେଷା ନରରୂପେଣ ତିଷ୍ଠତି ।"

His Excellency then bade me a most cordial 'Au Revoir', hoping to meet me again in Orissa which H. E. was proposing to visit the following year. Thus ended the memorable interview which secured for the Oriya language the patronage and good wishes of His Majesty's August Representative in India.

During the interview I heard a tiny bell ring more than once. When after the interview I went to the room of the Private Secretary Mr. J. G. Laithwaite, C. I. E., I. C. S., to pay him my respects, he naively and humorously remarked that I had monopolised more than half an hour of H. E.'s time. I told him that I was only answering H. E.'s questions. He told me that H. E. the Viceroy had been so gracious to me not only because I deserved it but also because Sir John Hubback had spoken very highly of me over the phone.

Maharaja Rajendra Narayan Singh Deb,
Ruler, Patna State.

ପାଟଣାଧୀଶ୍ୱର ମହାରାଜ ରାଜେନ୍ଦ୍ରନାରାୟଣ ସିଂହ ଦେବ

Sahityasamrat Maharaja Vikram Dev Varma D. Litt, Jeypur State.

ଜୟପୁରରାଜ୍ୟାଧୀଶ୍ୱର ସାହିତ୍ୟସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବିକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା, ଡି. ଲିଟ୍.

Soon after my return from Simla I received a communication from the Private Secretary acknowledging with thanks the receipt of the 6 volumes of the work presented to H. E. and intimating that H. E. was pleased to accept the dedication of the seventh volume to him.

I may mention here that H. E. has since then evinced a keen personal interest in the progress of the 7th volume, by more than once sending his good wishe for its early completion and making liberal personal donation thrice. H. E. visited Cuttack at the end of July, 1939, only one month before the outbreak of the War; and though the visit was very brief and though H. E. had a very busy time here, I was granted an interview, at which H. E. enquired regarding the progress of the work and wished its speedy completion.

Besides the Dedicatee, each volume of the work has a Patron of it own. The first six volumes had different Patrons. In grateful recognition of the memorable service Her Excellency has been rendering to the people of India in retarding the progress of Tuberculosis in India, I cherished the idea of constituting Her Excellency Marchioness Linlithgow the Patroness to this volume. I happened to be in Calcutta during the visit of Their Excellencies in December, 1937. I then applied for an interview with Their Excellencies for soliciting Her Excellency's patronage for the 7th volume. Though an interview could not be arranged, all engagements having been drawn up long before Their Excellencies' visit to Calcutta, Her Excellency promptly permitted me to constitute her the Patroness for this volume and favoured me with H. E'.s photograph, which is reproduced in this volume.

My Colleagues and assistants in this volume :—

The following have been my colleagues and assistants in the pudlication of this volume :—

Srimati Pitambari Debi who has been my colleague and helped me since the beginning and has never grudged any assistance required of her during the last 22 years.

Pandit Kulamani Das Kavaytirtha, Retired Headpandit, Ravenshaw Collegiate School, (reviser).

Sri Satindra N. Rai, M.A, B L., D. Litt, Zamindar of Lakhannath (supplier of Bengalee synonyms).

Sri Krushna Chandra Mishra, M.A., B. L. Pleader Cuttack, (reviser).

Pandit Suresh Chandra Jha, Assistant Teacher, Fawcus Baisya Bidyalaya, Cuttack, (supplier of Hindi synonyms).

Sri Bhubaneswar Misra of the Ambika bookshop, (fair copyist).

Sri Jagannath Tripathi B. A., B. T, Retired Headmaster, Training School, Cuttack, (reviser).

Sri Krushna Chandra Kar, Reader, Government Press, Cuttack. (fair copyist).

Pandit Satyakinkar Mukherjee, Assistant Teacher P. M. Academy, (supplier of Bengalee synonyms).

Lal Saheb Sibanarayan Deo of Khariar (supplier of dialectical words).

Pandit Narasingha Mahapatra, Samenta, Assistant Teacher, P. M. Academy, (fair copyist).

Sj. Sashibhusan Rai, Secretary, Utkala Sahitya Samaja, (supplier of words).

Sri Bichhanda Charan Patnaik B. A, B. L, (reviser and faircopyist).

Sri Kabichandra Kali Charan Pattnaik (supplier of words).

Sri Biswaksen Bahidar, News-paper Representative, Sambalpur, (supplier of dialectical words).

Sri Trilochan Patnaik, News-paper Reporter, Patna State, (supplier of dialectical words).

Sj Durga Charan Rai B. A, Sadar S. D. O.. Patna State, (supplier of dialectical words).

Srimati Sumati Debi (wife of Sj D. C. Rai), (supplier of dialectical words).

Sj. Jagannath Rao, Civil Court Commissioner, Judge's Court, Cuttack, (supplier of words).

Master Jagabandhu Praharaj, foster-son of Pitambari Debi and as well as mine, aged 10 years. (When he finds an Oriya word new to him in the playground or class, he runs to me and asks me to find out if the word finds place in the dictionary. Through his inquisitiveness I have added some dozens of words to this volume).

Sj. Narayan Sathia, B. A., Head Reader, Orissa Government Press. (supplier of words).

Sj Dhaneswar Satpathi of Sahakar Press, Cuttack, (supplier of words).

Mr. C. R. Battersby, M. B. E., Superintendent, Orissa Government Press, (adviser as to the printing of blocks and binding).

Sj. Nandakishore Patel of Laida, Sambalpur, (supplier of dialectical words).

Srimati Romola Kar, Proprietress, U. S. Press, Cuttack. (Printer)

Rai Saheb Bamadeb Misra, B. A., Dewan, Athmallik State. (supplier of dialectical words)

Sj. Kulamoni Kar, Manager, U. S. Press, Cuttack (Proof corrector)

Babu Parikhit Khandual of Sambalpur. (supplier of dialectical words).

Srimati Aparnna Debi, Poetess, Puri. (supplier of words)

Babu Batakrushna Praharaj, B. A., my younger brother (supplier of words).

Sj. Balakrushna Kar B. A., Proprietor, Saraswata Press (maker of halftone blocks).

S. Ziaullah, Photographer, Photo House, Choudhury Bazar, Cuttack (photographer for this work).

Manir Khan, Head-compositor, U. S. Press, Cuttack. (Supervisor of composing)

Azam Ali Khan, Daftry, Circuit Court, Cuttack (supervisor of binding).

Sj. Rangalal Modi M. L. A. (supplier of paper)

Mr. E. C. Ansorge C. I. E., I. C. S. Advisor to H. E. The Governor of Orissa, has very kindly gone through this Introduction and revised it.

Writers of articles for this volume.

Sahitya Samrat Maharaja Vikrama Dev Varma, D. Litt, of Jeypore Samasthanam.

Professor B. V. Ray, Ravenshaw College, Cuttack.

Pandit Kulamani Das Kabyatirtha, Government Pensioner.

Poet Chandra Sekhar Das of Jajpur.

Sj. L. N. Sahu M. A, of the Servants of India Society, Cuttack.

Abadhut Biswanath Baba, Missionary Satya Mahima Dharma.

Professor Baikoli Mahaptra, Jyotisha Visarada of Khallikote.

Dr. Natabara Mahanti, Principal, College of Homeopathy, Cuttack

Sj. J. Tripathi B. A. B. T. Govt. Pensioner.

Sj. Bichhanda Charan Patnaik, B. A., B. L.

Dr. Kailash Chandra Rao, Cuttack.

Patayet Balabhadra Dhir of Madhupur Estate.

Kabichandra Kalicharan Patnaik, Cuttack.

Sj. Jagabandhu Singh, M. L. A of Puri.

Mahamohopadesaka Sri Sundranand Bidyabinod B. A of Satchidananda Math, Cuttack.

Sj. Manmohan Ghosh B. L., Pleader, Cuttack.

Sj. Prafulla Chandra Patnaik, Sub Registrar Orissa.

Sj. Banshidhara Mahanty, Office Superintendent Keonjhar State.

Pandit Ramchandra Misra, Head Pandit, Rama Krushna Tol, Puri.

Sj. Kedar Nath Mahapatra, B. A., Dip. Ed Bhubaneswar.

Sj. Jogendra Nath Das, Cuttack.

Distinguished Visitors.

Hon'ble Justice S. P. Varma, Patna High Court.

Sj. Priyaranjan Sen M. A, P. R. S. Kabyatirtha of the Calcutta University.

Maharaja Rajendra N. Singh Deo, Ruler, Patna State, accompanied by Raja Sankar Pratap Mahindra Bahadur, Ruler, Dhenkanal State.

Sri Ramachandra Gajapati Deb, M. L. A. Raja Saheb of Badakhemindi Estate.

Lal Artatran Deb M. L. A., Raja Saheb of Khariar State.

Raja Kishore Chandra Birabara Harichandan, Ruler, Talcher State.

Srijukta Thakkar Bapa.

Raja Dharanidhar Indra Deo Deb, Ruler, Bonai State.

Lt. Colonel G. Verghese, D. P. H. and I. G. of Prisons, Orissa.

Rai Saheb M. N. Basu, Late Dt. Magistrate, Cuttack.

Sj. Biswanath Das B. A., B. L., Ex. Prime Minister, Orissa.

Sj. Harendra Nath Dutta M. A., B. L., Vedanta Ratna, Vice President, Theosophical Society, Calcutta.

Sj. G. N. Gokhale, I. E. S. (retired), General Secretary Indian Section of Theosophical Society, Benares.

Sj. Radhakanta Saran, Assistant Commissioner of Income-tax, Patna.

Sri Gopal Chandra De B. L., Assistant Sessions Judge, Orissa.

C. R. Battersby M. B. E. Superintendent, Orissa Government Press.

Lal Sibanarayan Deb, Khariar

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲାଲ ଶିବନାରାୟଣ ଦେବ,
ବଡ଼ ଲାଲ ସାହେବ, ଖଡ଼ିଆଳ

Sreemati Baidehi Kumari Debi,
wife of Bara Lal Saheb, Khariar

ଶ୍ରୀମତୀ ବୈଦେହୀ କୁମାରୀ ଦେବୀ, ଖଡିଆଳ

Lal Sri Artatran Dev, M. L. A. Raja Saheb of Khariar.

ଲାଲ ଶ୍ରୀ ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଦେବ, ରାଜା ସାହେବ, ଖଡିଆଳ

Jubaraj Sri Anup Singha Dev, Khariar

ଯୁବରାଜ ଶ୍ରୀ ଅନୁପ ସିଂହ ଦେବ; ଖଡ଼ିଆଳ

Financial supporters of this volume :

The financial assistance of the under mentioned contributors enabled me to bring out this volume, which, owing to various reasons, was delayed by 3½ years and consequently cost about 50% more than the previous volumes.

H. E. the Right Hon'ble Marquis of Linlithgow, Viceroy and Governor-General of India, H. E. Sir John Austen Hubback, Governor of Orissa; Ranee Damarudhara Priya Devi, grandmother of the Ruler and her grandson Raja Bhanuganga Tribhubana Dev, Bamra State; Raja Sri Krushna Chandra Singh Mandhata, Ruler Nayagarh State, Raja Aditya Pratap Singh Deo, Ruler Seraikela State; Raja Balabhadra Narayan Bhanj Deo, Ruler Keonjhar State (who had also contributed for the previous volumes); the Ex—Congress Ministry of Orissa; Srimati Baidehi Kumari Debi (wife of Lal Sibanarayan Deb, Bara Lal Saheb, Khariar Estate who had contributed liberally towards the 6th volume); Jubaraj Anup Singh Deo of Khariar Estate (whose father, Lal Artatran Singh Deo M. L. A., Raja Saheb of Khariar Estate had contributed for the sixth volume); Raja Kishore Chandra Birabar Harichandan, Ruler Talcher State; Raja Kishore Chandra Deb, Ruler Athmallik State (who, since the publication of the 1st volume has been rendering financial help almost every year); Raja Radhanath Dev Varma, Ruler, Athgarh State; Raja Ramachandra Mardaraj Dev Bahadur M. L. A, Raja Saheb of Khallikote, Athgarh and Biruli Estates (who had also contributed for volume-3), Raja Dharanidhar Indra Deo Dev, Ruler, Bonai State; Raja Kishore Chandra Deo Bhanj, Ruler Dasapalla State; Sri Sri Sri Braja Sunder Dev, Raja Saheb of Aul Estate; Sri Maheswari Prasad Dev, Raja Saheb Lanjigarh Estate; Adhikari Brundaban Das Goswami, Mahanta of Oriya Math, Puri; Sri Chowdhury Mrutyunjaya Narayan Praharaj Mandahta, Zamindar, Irda Praharaj Estate Balasore, Rai Saheb Chowdhury Nrusingha Charan Mahapatra of Jajpur, Rai Saheb Giridhari Lal Moda, Merchant, Cuttack; Professor Bipin Bihary Ray, M. A. Ravenshaw College. Cuttack; Raja Birabara Krushna Chandra Singh Bajradhara Narendra Mahapatra, Ruler, Ranpur State, Patayet Pramode Chandra Dev of Talcher; Sj. Joyadyalji Goenka, Proprietor, Gita Press, Gorakhpur, U. P; Sri Motilal Pandit Zamindar, Cuttack; Sri Ram Lochan Saran, Proprietor Pustak-Bhandar, Laheria Serai, Darbhanga, Sri Jagannath Satpathi of Nakuapara, Dt. Puri, Sri Satyabadi Hota, Landholder of Sakhigopal; Rai Bahadur Manmathanatha Dev of Balasore; Sree Ramachandra Gajapati Dev M. L. C. Rajasaheb of Bodokhemidi; Sri Purnna Chandra Harichandan Jagadeb, Raja Saheb of Surangi; Sri Jubaraj Jagannath Dev of Sukinda Estate, Sri Jagannath Rajamani Rajdeo, Raja Saheb of Mandasa State, Srimati Suniti Kumari Debi (widow of the late Rai Bahadur Bhuyan Bhaskar Chandra Mahapatra of Ertal, Bhadrak) who has made a decent donationin commemoration of her husband.

The following have made payments of sums promised by them towards the cost of publication of volume 6th :—

Maharaja Rajendra Narayan Singh Deo, Ruler Patna State; Umarshi Haridas, Contractor, Patna State; Sri Khandapati Achhutananda Panda of Patna State; Lal Raghuraj Singh and Sadanand Singh Bhoi of Patna State; Rai Saheb Sankarsan Gartia of Kolabira Estate; Lal Sadananda Singh, Raja Saheb of Bora-sambar Padampur Estate (who has paid the balance of his late father's promised donation); Mahanta Gadadhara Ramanuja Das of Emar Math, Puri; Raja Sarat Chandra Munipal, Ruler Pallahara State.

The other patrons of the work.—

H. E. Sir John Austen Hubback, M. A, K. C S. I., I. C S. the first Governor of the Orissa Province, has been connected with the work since the beginning, when H. E. was the Commissioner of the Orissa Division 14 years ago. It was due to his strong recommendation after examination of the manuscripts hat the work secured the initial financial support of the B & O Government.

As Chairman of the Banking Enquiry Committee, as Chairman of the Orissa Administration Committee, as Executive Councillor and Vice-President of the Executive Council B & O and finally as Governor of the Orissa Province, wherever he has been, H. E has bestowed his fostering care on it and has watched its progress with paternal solicitude. To H. E. I owe the introduction of this work to the most gracious notice of H. E. the Viceroy and H. E. Marchioness Linlithgow, It was due to H. E's recommendation that I was presented with the Kaiser-I-Hind medal and I secured recognition by the bestowal of the title of Rai Bahadur. The following words addressed to me by H. E. on 20. 1. 38 at a Public Durbar at Cuttack always ring in my ears;—

"Rai Bahadur Gopal Chandra Praharaj.

It is my confident hope that you will be able to crown many years of service to education and literature by the completion of the monumental dictionary which has already made you known to scholars far beyond the Province. You have made a notable contribution to the study of language and paved the way for a revival of Oriya culture. It is fitting that the energy, enthusiasm and intellectual ability, which has added lustre to the name of Utkal, should be recognised. It gives me particular pleasure to nvest with the title of Rai Bahadur, one whose friendship I made 12 years ago and have greatly valued ever since"

Naturally *Lady Hubback* has been the foster-mother of the undertaking. She was pleased to grant an interview to my colleague Srimati Pitambari Deb and appreciated the valuable assistance rendered by her to this work for the last 20 years.

Mr. E. C. Ansorge, C. I. E, I. C. S, Adviser to H. E, the Governor of Orissa, but for whose keen solicitude for the completion of the work it would not have been possible for me to finish the printing. He had some hand, as Education Secretary to the Government of Bihar and Orissa, in my securing a liberal government grant 13 years ago, and now as Adviser to H. E. the Governor of Orissa it was he who enabled me to secure the wherwithal to finish the printing of this volume.

While Poet Rabindra Nath Tagore was presented with the title of Kabi-samrat by the Andhra Research University, Vizianagram, I, as a Fellow of the University, presented a set of the work to the Poet. His appreciation couched in the following terms has made me grateful to him:—

TARAYAN
20th July, 1938.

The Purnnachandra Ordia Bhashakosha is an encyclopaedic dictionary which has been found extremely useful for the work of our Research Department in the Viswabharati. The compiler Mr. G. C. Praharaj and his collaborators deserve our sincere thanks for the excellent work they have done.

Lt, Colonel Robson, Late Resident, Eastern States Agency.

Sahitya Samrat, Maharaja Sri Vikram Dev Varma, D. Litt., Maharaja of Jeypore. The 4th volume was dedicated to the Maharaja. His liberality enabled me to bring out the 5th volume. The Maharaja has been connected with the work for about 20 years. As a member of the Vernacular Development Committee, B & O, he first brought the manuscripts to the notice of the Government. To him the work owes its introduction to H. H. the Maharaja of Travancore, H. H. the Maharani Sethu Parbati Bai of Travancore and H. E, the Hon'ble Dr. Post Wheeler, M. A. D. Litt., Envoy of the United States Government to the Government of India. To his influence also I owe the successive titles of Sahitya Bisarada and Sahitya Bhushana awarded by the Andhra Research University of which the Maharaja is the Chancellor.

Ranee Damarudhara Priya Debi, the accomplished Senior Dowager Rani (Raj Jejemata) Bamra State. Her attainments and the life of her consort the late Raja Satchidananda Tribhubana Deb as well as of 3 other Rulers of the Bamra House have been dealt with under the words Satchidananda Deb and Sudhala Deb of this volume. The Bamra House is the biggest financial contributor to this volume.

Sj. Biswanath Das B. A., B. L. Ex-Prime Minister and Sj. Bodhram Dubey M. A., B. L. Ex-Education Minister of Orissa were sympathetic towards this work, and it was in their tenure of office that the Bhashakosha secured a Government grant.

Two successive Governors B. & O., successive Agents to the Governor General and Residents, Eastern States Agency, Commissioners, Political Agents, Deputy Commissioners, Collectors, Directors of Public Instruction and Secretaries to the Government of Bihar and Orissa and of Orissa have extended their patronage and good wishes to this as well as the previous volumes of the work.

Bestowers of blessings and good wishes.

Swami Satchidananda Saraswati, Mahant of Sankaracharya Math, Puri and Bhubaneswar.

Abadhut Biswanath Baba, Satyamahima Dharma Missionary.

Pagla Baba and Baya Baba of the Orissa States who visit the Asrama unannounced and leave in the same way.

Professor Baikoli Mahapatra, Jyotisha Visarada Astronomer, Khallikote.

Pandit Jagannath Rath, Jyotishiratna, Birabalabhadrapur, Puri.

Sri Benjamin Mahanty of Peyton Sahi, Cuttack.

The Late Raja Harihar Mardaraj Deb,
Khallikote & Athgarh Estates.

ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଶ୍ରୀ ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ, ଖଲ୍ଲିକୋଟ-ଅଠଗଡ଼

Raja Bahadur Ramachandra Mardaraj Dev, M L. A.
Raja of Khallikote, Athgarh & Biruli Estates.

ରାଜାବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ.
ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଅଠଗଡ଼, ବିରୁଳି ରାଜ୍ୟାଧିପତି

"It is interesting to record that this Father of the Oriya language and his sister-in-law have joined the Theosophical Society only 4 months ago"... ...Madam Sophia Wadia, Editor of the Indian P. E. N. Magazine, Bombay, has published an appreciative notice of my work in the Magazine (Vol. II. No. 6).

The Raja Saheb of Talcher and Professor Priyaranjan Sen M. A., P. R. S of the Calcutta University very appreciatingly alluded to my labours in the Presidential addresses, delivered in the annual gatherings of the Utkal Sahitya Samaja in the years 1938 & 1940. Professor Sen's appreciation has been reproduced in the Oriya Introduction.

Sj. S. B. Rath, Editor of the 'New Orissa' and the 'Asha' of Cuttack; Sri A. Acharya, Editor of 'the Oriya' of Berhampur; Sj. L. Misra M. A, Editor of the 'Samaja' of Cuttack; Sj. K. S. Patta Deo, Editor, of the 'Nabina' of Berhampur; Lala N. K. Rai, Editor of the 'Desakatha' of Cuttack; the 'Statesman' of Calcutta, and the 'Gardajat Basini' of Talcher have taken appreciative notice of my labours.

Loss of my patrons, wellwishers and colleagues :—

1. The late Mahananda Kar, Proprietor of U. S. Press, Cuttack, in which this work has been printed (who used to take a keen interest in the printing like his late father V. Kar).

2. The late Sir Courtney Terrel, Chief Justice, Patna High Court.

3. The late Raja Rajendra Singh Bariha of Borasambar Estate, Sambalpur.

4. The late Sri Khirod Singh, Zamindar of Atgaon, Patna State.

5. The late Amar Ballav Dey M. A., B. L, State Judge, Bamra State.

6. The late Mrs. K. Ward, who, when she was at Cuttack with Mr. R. P. Ward as Collector, visited the Asrama and took a keen personal interest in the progress of the work.

7. The late Rai Bahadur Bhuyan Bhaskar Chandra Mahapatra, Labour Contractor and Zamindar of Bhadrak District Balasore.

8. The late Prachya Vidya Maharnaba N. N Basu, Compiler of the Bengalee and Hindi Encyclopedias.

Presentation copies :—

H. E. the Viceroy.

H. H. the Maharaja of Travancore, to whom I was introduced at Waltair by Sahitya Samrat Maharaja Bikram Dev Varma, D. Litt, in December 1937, honoured me by accepting a set of the work as a present.

Poet R. N. Tagore.

The California University, U. S. A.

The Andhra Research University, Vizianagram.

The Library of the Theosophical Society, Adyar, Madras.

The authorities of the Ravenshaw College Museum have accepted the manuscripts (about 100 volumes) of the Bhasakosha and have given them a place in the Museum.

Subscribers :—

The work has got subscribers in some of the Provinces of India, outside Orissa, as well as in Burma, England, France, Germany, Italy, Norway.

The Support of the undertaking.

The support and blessing and help the work has received from persons holding opposite views :—

From a study of the progress of this work through the successive volumes and the list of patrons, financial supporters, colleagues, assistants, advocates, appreciators, bestowers of blessing and volunteers of this national work, it will be seen that persons professing different views, political and religious occupying different grades, social and educational, rich and poor, high and low, old and young, Congressmen, officials and non-officials, persons of the world and anchorites, Rajas and subjects, Zamindars and raiyats, quarreling and litigating brothers, ladies and gentlemen, the Bench and the Bar, Swarajists and Loyalists Rulers and Dewans, Title holders and plain persons, Hindus, Muslims and Christians, Mahatma Gandhi and the Viceroy, Residents and Governors, Adviser to the Governor and Ministers, Secretaries to the Congress Ministry and to the Government, Executive Councillors and members of the Assembly (Local and Central) teachers and students, graduates and

Bestowers of blessing in heaven :—

My father, the late Narasingha Praharaj, who, I am sure, is blessing the work from heaven.

The late Mr. M. S. Das C. I. E., whose connection with this work has been alluded to in the 1st volume.

The late Viswanath Kar, Proprietor of the U. S. Press (in which this work has been printed) and Editor of the Utkal Sahitya (Magazine).

The late Pandit Nilamani Misra of Jajpur.

The late Utkalamani Pandit Gopabandhu Das, the Founder of the Samaja paper, published an editorial in his paper on 27-8-27 when the manuscripts had just been completed, and solicited God's blessings on the work. He must be feeling very happy in heaven on seeing the completion.

My God-brother the late Chowdhury Ram Narayan Praharaj Mandhata, Proprietor; Irda Estate, District Balasore (who had been urging me to undertake the compilation of a comprehensive Oriya Dictionary (Vide-Introduction to Vol. 2), the want of which he was keenly feeling, must now be happy in heaven on finding that his unworthy elder brother has at last succeeded in carrying out his wish.

Bestowal of honours, recognition, appreciation: —

Allusion has been made to the speech of His Excellency Sir J. A. Hubback at the Durbar held on 20-1-38 and to the appreciation of Poet Tagore.

The Cuttack Municipality, with Rai Saheb Somanath Mahapatra as Executive Officer and Mr. R. P. Ward I. C. S, as Dt. Magistrate in charge, honoured the Bhasakosha by naming the former Normal School Lane, in Ward No. 2 of the Cuttack Municipality, on which the Bhasakosh Asrama stands, as the Bhasakosha Lane.

The Andhra Research University, Vizianagram, which had bestowed on me the title of Sahitya Bisarada in 1936 has augmented the title by changing it to Sahitya Bhusana at its Convocation held on 11-3-40. The Andhra Research University has published my article "The Oriya Language and Lexicon" as a University publication and presented a set of the work to the California University.

The Principal, Raipur Rajkumar College did me the honour by inviting me to deliver lectures to the College on "History of Orissa and the Oriya Language".

Pandit Laxminarayan Misra of Sambalpur published a poem in Oriya, appreciating my humble work, in the Utkal Sahitya Magazine (Vol. 4 No. 3) in July, 1937. The poem is quoted in the Oriya Introduction.

Poet Chintamani Mahanty has honoured me by publishing a poem appreciating my labours and has included it in his Complete Work. This has also been printed in the Oriya Introduction.

The "Indian Theosophist" (Editor Mr. G. N. Gokhale) had the following appreciating article about myself and the dictionary in its issue of March, 1939.

"Whatever time Orissa takes to come to its own, it certainly has put its house in order, as far as the language is concerned. Thanks to the herculean labours of one man possessed with an idea, the Oriya language can now boast of a Lexicon in 7 volumes. It is altogether a very labourious undertaking; and it is very interesting to remember that the original manuscript was practically the unaided work of the compiler, helped by his 'uneducated' Sister-in-law Srimati Pitambari Debi, who, moving amongst illiterate villagers, collected hundreds of new words. It took 14 years from 1913 to 1927 to get the draft ready. This was then thoroughly revised by a number of Pandits and publication was started in 1931, with the result given above. I have left over the name of the compiler to be mentioned last, as I do not want to make him blush, but as it is already on the lexicon, I shall add that he calls himself in this life Gopal Chandra Praharaj, with a Rai Bahadur in the beginning and a Sahitya Bisarada at the end. The very street on which he lives is called 'the Bhasakosha Lane'.

"The whole work has involved so much labour, not to speak of monetary sacrifice, that I wonder why he did it at all. The only explanation I can suggest is that he must have been an old Oriya grammarian who felt pained at what his lingua had come to, or a tyrannical conquerer who destroyed all the books of the Oriya language centuries ago, and now wants to pay off that debt. Whatever the reason, I know he has achieved what I would never have attempted and never got through. It reminds me of the bird which set about emptying the ocean with its beak; and if I ever build a temple to Patience, I shall not fail to put in it a statue of the Rai Bahadur.

× × × × ×

Raja Sri Radhanath Dev Varma
Ruler, Athgarh State

ରାଜା ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ଦେବ ବର୍ମା, ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟାଧିପତି

Raja Sri Saratchandra Munipal,
Ruler, Pal Lahara State

ପାଲଲହଡ଼ାଧୀଶ୍ୱର; ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୁନିପାଲ

Raja Sri Kishore Chandra Dev
Ruler, Athmallik State

ଆଠମଲ୍ଲିକ ଅଧୀଶ୍ୱର
ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ

Rai Saheb Choudhury Nrusingha
Charan Mahapatra, Jajpur

ରାୟ ସାହେବ ଚୌଧୁରୀ ନୃସିଂହ ଚରଣ
ମହାପାତ୍ର, ଯାଜପୁର

Rai Saheb Seth
Giridhari Lal Moda, Cuttack

ରାୟ ସାହେବ ସେଠ
ଗିରିଧାରୀ ଲାଲ ମୋଡ଼ା, କଟକ

non-graduates, Officers of the I. C. S. and of the P. C. S, Political Agents and Divisional Commissioners have laid aside their differences and personal equations in rendering me help in the raising of this national temple of learning, in every conceivable way, some by patronage, some by propaganda, some by money, some by advocacy before prospective helpers, some by contribution of articles, some by appreciation and criticisim, some by advice and some by blessing and good wishes, some by supply of words and some by actual work.

Mahatma Gandhi had laid his blessing hands on the manuscripts; the late Utkalamani Gopabandhu pronounced his benediction on the manuscripts; His Excellency, the Governor of Orissa (the dedicatee of the 1st volume) had laid the foundation-stone; H. E's Adviser has put the coping stone on this edifice; H. E, the Viceroy (the dedicatee of the last volume) has put the finishing touch to it.

Two of the premier Oriya Rulers (Kalahandi and Mayurbhanj) had made the initial contribution which enabled me to begin the publication. Two of the premier Ruling Houses of Orissa, namely Bamra and Nayagarh, made the concluding contributions which enabled me to bring out this volume.

Sympathisers, wellwishers and volunteers.

The following gentlemen as sympathisers, wellwishers and volunteers have rendered me invaluable help in doing propaganda work, advocating and defending the cause of the Bhasakosha, watching with great interest the progress of the work through the press and bringing it to the notice of prospective patrons and securing subscribers. But for the host of these sincere wellwishers I would not have succeeded in bringing this costly undertaking to completion :—(alphabetically).

Rai Bahadur A.K. Bose, Retired Distirct Magistrate, Dewan Bamra State.

Sj. Adwait Ch. Mahanty, B. A, S. D. O, Bamra State.

Sj. Akshyayakumar Ghose Tr. Officer, Nayagarh State.

Sj. Aniruddha Mishra M. A, B. L, Dewan Borasambar Estate.

Rai Saheb Arta Ballav Mahanty M. A, Professor Ravenshaw College, Cuttack.

Sj. Ajit Kumar Das B. A, Professor, Rajkumar College, Raipur.

Rai Saheb Biswambhar Misra, P. A, to D. P. I, Orissa.

Rai Saheb Bamdeb Misra B. A, Dewan, Athmallik State (the most energetic helper).

Sj. Bansidhar Mahanty, Office Supdt., Keonjhar State.

Sj. Bhagirathi Mahapatra M. A., B. L. Chairman, Cuttack Municipality.

Sj. Batakrishna Mahanty, B. A., late Dewan, Baudh State.

Sj. Batakrishna Praharaj B. A, Cuttack (my younger brother).

Sj. Biswanath Mishra, Head-clerk, Judge's Court, Cuttack

Baidyaratna Balunkeswar Acharya, Cuttack.

Sj. Biswaksen Bahidar, News-Agent, Sambalpur.

Sj. Kumar Bidyadhar Singh Deo B. A., B. L., of Jeypore.

Rai Bahadur Bhikari Charan Patnaik, Cuttack.

Rai Bahadur Chintamani Acharya, M. A., B. L, Advocate, Cuttack.

Sj. Churamani Naik of Gangpur.

W. V. Duke Esq. I. E. S, late D. P. I, Orissa.

Baidyaraja Dayanidhi Misra, Cuttack.

Sj. Durga Ch. Rai B. A, Sadar S. D. O, Patna State and his wife Sm. Sumati Debi.

M. Enamur Rahaman, I. T. O, Berhampur.

G. E. Fawcus Esq. C. I. E., I. E. S, late D. P. I, B and O.

Mr. Forbes, Assistant Principal, Rajkumar College, Raipur.

Sj. Gajendra Prasad Das M. A. B. L, Advocate, Patna.

Sj. Gobinda Prasad Singh, Dewan, Aul Estate.

I. C. Griffith Esq. I. C. S, Political Agent, Orissa States.

Sj. Gopinath Satpathi, Laida, Sambalpur.

Sj. Harekrishna Mahatap, Zamindar, Balasore.

Sj. Hari Prasad Deb, Dewan, Pallahara State.

Sj. Janardan Nanda, Dewan, Nayagarh State.

Sj. Jagamohan Patnaik, Dewan, Khallikote, Athgarh and Biruli Estates.

Sj. Jaganmohan Misra, Secretary to Ruler, Talcher State.

Sj. Jagannath Rao, Civil Court Commissioner, Judge's Court, Cuttack.

Sj. Khitish Ch. Neogi Bar-at-Law, Late Dewan and now Adviser Mayurbhanj State.

Sj. Krushna Chandra Lala, Debottar Manager, Nayagarh State.

Sj. Krushnà Chandra Kar, Reader, Government Press, Orissa.

Sj. Krishna Chandra Sen Gupta M. A, B. Ed., Headmaster, Zilla School, Sambalpur.

Dr. Krushna Chandra Tripathi, Cuttack Jail.

Dr. Kasinath Misra M. B., B. S., D.T. M., Cuttack

Pandit Krushna Chandra Acharya of Singhbhum.

Rai Bahadur Laksmidhar Mahanty, Advocate, Cuttack.

(Chhotrai) Laxmi Narayan Bhanj Deo, Keonjhar.

Sj. Lalmohan Patnaik B. L., Ganjam.

Sj. Lakshmidhar Garabaru, Radharaman Book-shop, Cuttack.

Sj. Laksmi Narayan Sahu, M. A, of the Servants of India Society,

Sj. Laksmi Narayan Misra, Sambalpur.

Chawdhuri Madhusudan Mahapatra, Manager, Arunodaya Press, Cuttack.

Sj. Madan Mohan Misra, Vice-President, Sakhigopal Union Board.

Rai Saheb Manmathnath Basu, Dt. Magistrate Orissa.

Tikayet Nrupendra Narayan Singh Deo B. A, B. L. Jubaraj Seraikela State.

Sj. Nityananda Kanongo B. L., Ex. Minister, Orissa.

Sj. Nityananda Sahu, Supdt. of Police, Bamra State.

Lala Nagendra N, Rai, Editor, the 'Desakatha.

Sri Nityananda Misra, Seristadar, Judge's Court, Cuttack.

Sj. Parikhit Khandual, Sambalpur.

P. Parija Esq., M. A, Principal, Ravenshaw College, Cuttack.

Rai Saheb Pratibha Ranjan Dutta, Supdt. Office of the Secretary to H. E. the Governor of Orissa.

Pandit Parikhit Das, Editor, the Sudarsana, Cuttack.

Sj. Padmacharan Patnaik, M. A., B. Ed., District nspector of Schools, Cuttack.

Sj. Padmacharan Rai, Organiser Kalinga Gymnasium, Cuttack.

Sj. Purnna Chandra Bose, Kathgada Sahee, Cuttack.

Sj. Prahlad Bisi, Baudh State.

Raja Sri Sri Ramachandra Deb, Gajapati Raja Saheb, Puri.

Sj. Ratnakar Garabaru, Bhubaneswar.

Sj. Rupnarayan Upadhyaya, Treasurer, Imperia Bank of India, Cuttack.

Sj. Ramlochan Saran, Proprietor Pustak-Bhandar & Publisher, Laheriasarai, Darbhanga.

Sj. Rameswar Jha (Pustak-Bhandar), Darbhanga.

Dr. Radha Charan Panda (my 1st advance subscriber in 1927)

E. B. Samuel Esq., Hd. Assistant, Home Depart. ment, Orissa Government.

Lal Saheb Sri Sibnarayan Deb of Khariar.

S. C. Tripathi Esq. I. E. S, D. P. I, Orissa.

Rai Bahadur Samuel Das M. A, Secretary of Education, Orissa Government.

Rai Saheb Somnath Mahapatra, Assistant Secretary of Education, Orissa Government.

Srimati Sarala Debi, M. L. A, Cuttack.

Sj. Sashi Bhusan Rai, Author and writer, Cuttack.

Sj. Sashi Bhusan Rath, Editor, 'New Orissa' & 'Asha', Cuttack.

Mr. T. L. H. Smith Pearse, Principal Rajkumar College, Raipur

Sj. Syamapada Sarangi of Seraikela State.

Dewan Bahadur Srikrishna Mahapatra, Retired Superintendent of Police, Cuttack.

Pandit Trupti Narayan Thakur, Headpandit, Fawcus Vaisya Bidyalaya, Cuttack.

Sj, Trilochan Patnaik, News-agent, Patna State.

Rai Bahadur Umacharan Das, Special Officer, Orissa Government.

Sj. Uma Charan Mahanty, Proprietor, Cuttack Publishing House.

R. P. Ward Esq. I. C. S, Secretary, Government of Orissa.

Major W. F. Webb, late Political Agent, Orissa States.

Defects and mistakes :—

As I have admitted in the previous volumes, none is more conscious than myself of the defects, mistakes, omissions and mis-statements which have crept into the work. I plead guilty to the charge.

I had the good fortune to secure a dozen or more of assistants in the work of fair-copying and revision; my thanks are due to them for what they have done; but for the shortcomings I only am responsible. My only excuse is the adage 'To err is human'. The defects are unintentional. I am grateful to those who have pointed out the mistakes.

If God spares me to bring out a supplement giving thousands of words which have escaped inclu-

S. C. Tripathi Esq. I. E. S., D. P. I.
Orissa.

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମଚରଣ ତ୍ରିପାଠୀ,
ଓଡ଼ିଶା ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର

Rai Bahadur Samuel Das, M. A.
Education Secretary, Orissa Govt.

ରାୟ ବାହାଦୁର ସାମୁଏଲ ଦାସ, ଏମ୍. ଏ,
ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ସେକ୍ରେଟେରୀ

H. Dippie Esq. I. E. S., Late D. P. I. Orissa.

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଏଚ୍. ଡିପ୍ପୀ, ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର

P. Parija Esq. M.A., I. E. S.
Principal, Ravenshaw College

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ପରିଜା,
ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍

Rai Saheb Biswambhara Misra B.A., B.T.
P. A. to D. P. I. Orissa.

ରାୟ ସାହେବ [illegible]
ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଡାଇରେ[illegible]

sion in these volumes I intend giving an Addendum and Corrigendum to the work also.

Delay in bringing out this volume :—

The publication of this last volume has taken more than 3 years, due to circumstances over which I had no control. The drying up of the spring of liberality of the patrons, the political and administrative crisis through which Orissa passed during these 3 years, my sickness and the sickness of my constant colleague Srimati Pitambari Debi, necessitating our absence from Cuttack for a pretty long time, the resignation of the Congress Ministry, and lastly the war, all contributed their respective shares to the delay.

Still it would not have been possible for me, even now, to bring out this volume, were it not for the fact that Providence had beforehand (foreseeing the present impediments) given the work a very watchful foster-father in the person of H. E. Sir John Austen Hubback, a never-failing patron in the person of H. E. Lord Linlithgow, an earnest sympathiser in the person of Mr. E. C. Ansorge and the bounteous Senior Dowager Ranee (Raj-grandmother) of Bamra State and the Raja Saheb of Nayagarh State.

I am thankful to Providence that the clouds which had gathered over it have cleared and the frail bark has at last reached its port of destination with H. E. the Viceroy at the helm, H. E. Sir John Hubback at the sails, Mr. E.C. Ansorge at the oars and the Bamra and Nayagarh Raj families watching on the deck to steer the ship clear of many a submerged sand-bank and rock.

Price of the work :—

The cash price of the whole set of 7 volumes, calico and leather bound, is Rs. 150/-, that for stiff board bound set Rs. 130/-, and the price of each volume, purchased separately is Rs. 25/-.

Conclusion.

This undertaking has cost me the sale of my self-aquired Cuttack residence for repaying the loan incurred by me to meet the expenses of the previous volumes when donations and subscriptions ran short and the work could not be stopped. From a worldly point of view the undertaking has not been a bed of roses to me. Still, I have the consolation of knowing that I leave an heir-loom to my countrymen, for which my nation will feel pride one day and which has brought the Oriya language to the notice of linguists in the Old and the New worlds

I began the work while I was comparatively young. While I had advanced to about half, I was involved in a serious lorry-Madras Mail accident in 1924, from which I was miraculously saved, though 3 of my companions succumbed to it. Since God had saved me from it, I consecrated my life solely to this work, and it leaves meold (My present age is 68 years).

However, while concluding my labours and bidding good-bye to my companion for the last 27 years, I am reminded of the famous lines of the Poet to the Muse :—

"And though for her sake I am crost
Though my best hopes I have lost
And know she would make my trouble
Ten times more than ten times double,
I should love and keep her too
I' spite of all the world can do.
× × ×
She doth tell me where to borrow
Comfort in the midst of sorrow,
Makes the desolatest place
To her presence be a grace."

(Whitier's Lines to the Muse).

I gave up a fairly lucrative practice in the Bar and the Government Pleadership at Puri and am now, from a wordly point of view, far worse off than when I undertook the work. I have been living on a subsistence allowance of Rs. 100/- per month from the donations and subscriptions received, which will now cease. I shall have to depend on the sale of the work.

Anyhow, it is not given to all to see their life's work completed; and I am grateful to the Almighty Father and to my Gurudev Who have so far been gracious to me, that I have been able to conclude a task of which I had not imagined the immensity when I began it, and that I have not been, during these long 27 years, attacked with any serious illness, which would have marred its progress and completion. I now consign it to the custody of my nation.

"Oh Lord !

Let all be happy
Let all be healthy
Let all look upon the Noble
Let none be miserable".

Amen !

Bhāshākoshāsrama,
Bhashakosha Lane,
Po. Chandnichauk,
Cuttack B. N. R. (Orissa)
September, 1940.

G. C. Praharaj.
Compiler.

ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶୁଭ କାମିଗଣ

Wellwishers of the work.

Sri Hari Prasad Deb, Dewen Pal Lahira

ଶ୍ରୀ ହର ପ୍ରସାଦ ଦେବ, ଦେବାନ, ପାଲଲହଡ଼ା

Sri Adwait Charan Mahanty
S. D O. Bamra State

ଶ୍ରୀ ଅଦ୍ୱୈତ ଚରଣ ମହାନ୍ତି
ଏସ୍ ଡ଼ି. ଓ. ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟ

Sri Janarddan Nanda, B. A.
Dewan, Nayagarh State

ଶ୍ରୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ନନ୍ଦ, ବି ଏ., ଦେବାନ, ନୟାଗଡ଼ ଷ୍ଟେଟ

Sri Banshidhar Mahanty
Keonjhar State

ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି, କେନ୍ଦୁଝର ଷ୍ଟେଟ

Sri Syamapada Sarangi,
Seraikela State

ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମାପଦ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ସରେଇକଳା ଷ୍ଟେଟ

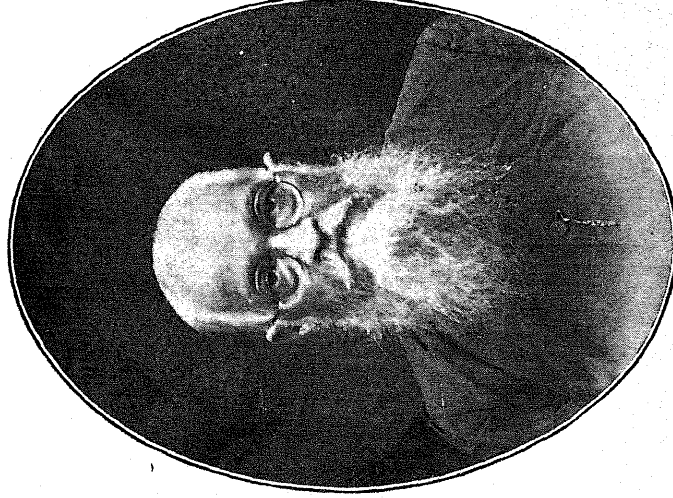
The bestowers of blessings in heaven.
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସ୍ୱର୍ଗତ ଆଶୀର୍ବାଦକଗଣ

The Compiler's father in heaven.

ମୋ ସ୍ୱର୍ଗତ ପିତୃଦେବ ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ପ୍ରହରାଜ

The late Visvanath Kar

ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶ୍ୱନାଥ କର
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକାରର ସାହିତ୍ୟିକ ଗୁରୁ

Late R. N. Praharaj Mandhata

ସ୍ୱର୍ଗତ ଚୌଧୁରୀ ରାମନାରାୟଣ ପ୍ରହରାଜ ମାନ୍ଧାତା

The compiler Rai Bahadur, G. C. Praharaj.

ଭାଷାକୋଷର ସଂଗ୍ରାହକ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ

The Colleague in the work since the beginning Srimati Pitambari Debi.

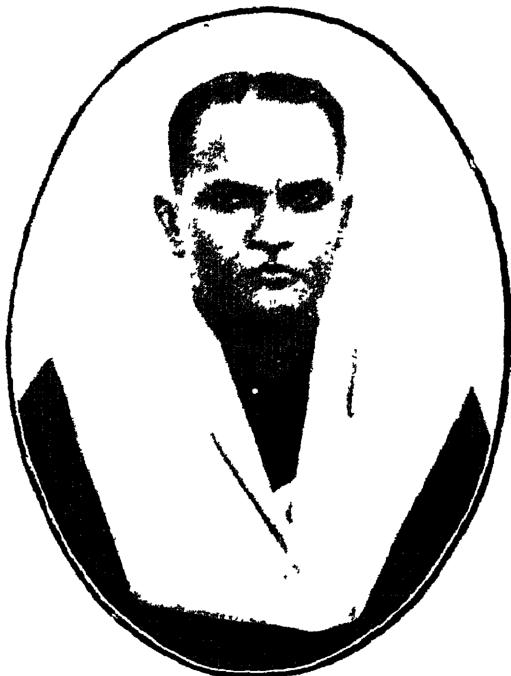
ଭାଷାକୋଷର ଆମୂଳ ସହକର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପିତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ

Master Jagabandhu Praharaj

ଭାଷାକୋଷର ଶିଶୁକର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରହରାଜ

The Late Mahananda Kar,
Proprietor U. S. Press, Cuttack.

ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାନନ୍ଦ କର,
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ

Srimati Romola Kar,
Proprietress, U. S. Press, Cuttack.

ଶ୍ରୀମତୀ ରମଳା କର,
ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରଣୀ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ

Sri Kulamani Kar
Manager, U. S. Press, Cuttack.

ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି କର
ମାନେଜର, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ

Manir Khan
Head Compositor, U. S. Press, Cuttack

ମନିର ଖାଁ
ହେଡ୍ କମ୍ପୋଜଟର୍, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରେସ, କଟକ

ଭାଷାକୋଷର ହିତକାମିଗଣ
Wellwishers

Utkalmani Late Gopabandhu Das

ଉତ୍କଳମଣି ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ

Sri Biswanath Das B. L.
Ex-Prime Minister, Orissa

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ଦାସ ବି. ଏଲ୍.
ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ, ଓଡ଼ିଶା

Mahatma Gandhi

ବିଶ୍ୱପୂଜ୍ୟ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ

Sri Bodhram Dube, M.A., B.L.
Ex-Education Minister, Orissa

ଶ୍ରୀ ବୋଧରାମ ଦୁବେ, ଏମ୍.ଏ., ବି.ଏଲ୍.
ପୂର୍ବତନ ଶିକ୍ଷାସଚିବ, ଓଡ଼ିଶା

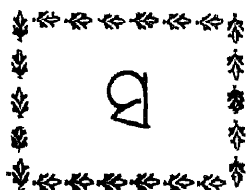
Sri Nityananda Kanungo, B.L.,
Ex-Minister, Orissa

ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋ, ବି ଏଲ
ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ

ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ

ସ — ସ — ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଦ୍ୱାତ୍ରିଂଶ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ—The 32nd letter
Sa स स of the Oriya consonants. [ଦ୍ର—ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ ଦନ୍ତ । ଏହା ଉଷ୍ମ ବା ଅଳ୍ପପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣର ତୃତୀୟ ଅକ୍ଷର । ଜିହ୍ୱାର ଅଗ୍ର ଦନ୍ତମୂଳକୁ ନାମମାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ଏହି ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଏ ବର୍ଣ୍ଣ ଛାମୁଦାନ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବାରୁ ଦନ୍ତହୀନ ଶିଶୁମାନେ ଓ ବୃଦ୍ଧମାନେ 'ସ' ଭଲକରି ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ଇଂରାଜୀ 'S' ଓ ଫାରସୀ 'ସିନ୍' ଓ 'ସେ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ପରି । କିନ୍ତୁ ଭାଷାରେ ଏହା ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଲାବେଳେ ତାଳୁ ଓ ମୂର୍ଦ୍ଧାଆଡ଼କୁ ଢଳି ଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହା ଶ (ଇଂ. ss) ଓ ଷ (ଇଂ, sh) ପରି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ କଥାଭାଷାରେ ତାଲବ୍ୟ ଶ, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ଷ ଓ ଦନ୍ତ୍ୟ ସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଶ, ଷ, ସ ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ପ୍ରାୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । 'ପ୍ରାକୃତ'ରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ତାଲବ୍ୟ ଶ, ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ଷ ଓ ଦନ୍ତ୍ୟ ସ-ଯୁକ୍ତ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଶବ୍ଦମାନ କେବଳ ମାତ୍ର ଦନ୍ତ୍ୟ ସ-ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଲେଖାଯାଏ । କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତ ଏହି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଥିବାରୁ ସଂସ୍କୃତର ଯେଉଁ ଶବ୍ଦରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପ୍ରଚଳିତ ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦଟି ଆସିଅଛି, ତାକୁ ସେହି ମୌଳିକ ଅକ୍ଷର (ଶ, ଷ ବା ସ) ଯୁକ୍ତ କରି ଭାଷାରେ ଲେଖିବାକୁ ହେବ ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ଲେଖିଲେ ତାହା ଅଶୁଦ୍ଧ ହେବ । ଯଥା— ଶିଆଳ (ସଂ ଶୃଗାଲ), ଶୁଆ (ସଂ ଶୁକ), ଷଣ୍ଢ (ସଂ. ଷଣ୍ଡ ବା ଷଣ୍ଢ), ସଖି (ସଂ ସଖୀ), ସୁଅ (ସଂ. ସ୍ରୋତ), ଶୋଇବା (ସଂ. ଶୀ ଧାତୁ), ଶିଖିବା (ସଂ. ଶିକ୍ଷ୍ ଧାତୁ) ଇତ୍ୟାଦି ।

କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଂସ୍କୃତରୁ ନ ଆସି 'ପ୍ରାକୃତ'ରୁ ଆସିଥିବାର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ଥିବାସ୍ଥଳେ ଏପରି କଥାକଣା କେତେଦୂର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ, ତାହା ଶିକ୍ଷିତ-ସାଧାରଣ ବିଚାର କରିବେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ ଏ କୁହେଳିକା ଛାଡ଼ିନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସଂସ୍କୃତରେ ଅନେକ ଶବ୍ଦ 'ଶ' ଓ ବିକଳ୍ପରେ 'ସ' ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ କେତେକ 'ସ' ଯୁକ୍ତ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦ 'ଶ' ଓ 'ଷ' ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖିଲାବେଳେ 'ଶିଆଳ' ଶୁଦ୍ଧ କି 'ସିଆଳ' ଶୁଦ୍ଧ ଏହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତଃସ୍ଥ 'ଯ', ବର୍ଗ୍ୟ 'ଜ' ଓ ହ୍ରସ୍ୱ 'ଇ', ଦୀର୍ଘ 'ଈ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏହାହିଁ ଦେଖାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉ ଯେ, ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦଭେଦପ୍ରକାଶ, ନାନାର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ, ଭୂରିପ୍ରୟୋଗକୋଷ, ନାନାର୍ଥସମୁଚ୍ଚୟ, କଳ୍ପଦ୍ରୁମ, ତ୍ରିକାଣ୍ଡ କୋଷାଦି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ନିମ୍ନରେ ଲେଖା ଯାଉଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଅଛି ଏବଂ ଏଗୁଡ଼ିକର ଓଡ଼ିଆ ଆକାର ଅଶୁଦ୍ଧ ବୋଲି କହିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମୂର୍ଖତା ହେବ । ଯଥା—

ଶବ୍ଦ   ରୂପାନ୍ତର

ଚକୋଷ [illegible]

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ମୂର୍ଦ୍ଧ ୧ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ। ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଅଭିଧାନରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚିହ୍ନିତ ପରସ୍ପର ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ। ଯଥା— 'ଶାର' ନ ମିଳିଲେ 'ସାର' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ; 'ବନ୍ଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅର୍ଘ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ 'ଅର୍ଘ' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବତ୍' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍' ଦେଖିବେ

ଶଣ୍ଡ(ଣ୍ଢ)	ଷଣ୍ଡ(ଣ୍ଢ)
କେଶ	କେଷ
ଶୂକର	ସୂକର
ଶୃଗାଳ	ସୃଗାଳ
ମୁସଳ	ମୁଶଳ, ମୁଷଳ
କଳଶ	କଳସ
ସୀହୁଣ୍ଡ (ଶିହୁ)	ସିହୁଣ୍ଡ, ଶୋହୁଣ୍ଡ
ସୁନାସୀର	ଶୁନାଶୀର, ଶୁନାସୀର, ସୁନାଶୀର
ଶୂନା	ସୁନା
ପାଂଶୁ	ପାଂସୁ
କିଶଲୟ	କିସଲୟ, କିସଲ
କୁଶୀଦ	କୁଷୀଦ, କୁସୀଦ
ଶର(କାଣ୍ଡ)	ସର
ଶୁକ	ସୁକ
ସ୍ରୋତଃ	ଶ୍ରୋତଃ
ଶୂର	ସୁର
ଶୃଙ୍ଗ	ସୃଙ୍ଗ
ସୁରଙ୍ଗ	ଶୁରଙ୍ଗ
କିଂଶୁକ	କିଂସୁକ

ଏଠାରେ ଶତ ଶତ ଦ୍ୱ୍ୟାକାରବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦମଧ୍ୟରୁ କେବଳ କେତୋଟି ମାତ୍ର ଉଦାହରଣରୂପେ ଦିଆଗଲା। ଏଥିରୁ ଏହା ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଯେ, ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ଦନ୍ତ୍ୟ ସ, ତାଳବ୍ୟ ଶ ଓ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ଷ ପ୍ରୟୋଗରେ ଶୁଦ୍ଧି ଓ ଅଶୁଦ୍ଧି ଧରାଯାଏ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଏହି 'ଶୁଦ୍ଧି' 'ଅଶୁଦ୍ଧି' ବାରଣା କରିବା ପାଇଁ ଯେତେ 'ସଂସ୍କୃତ-ଭାଷା-ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ' ଦରକାର, ତାହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାରକାରୀ କେତେ ଜଣଙ୍କର ଅଛି ? ପୁଣି ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମସ୍ୟାର ଶେଷ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ; ଯଥା—

ସନ୍ ଧାତୁ=ଦେବା, ବାଣ୍ଟିବା, ସେବା କରିବା+ ଡ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ଉଦ୍ଦ ବାହାରିଲା ଶଣ୍ଡ ଓ ଷଣ୍ଢ (=ବୃଷ, ନପୁଂସକ)

ଷୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କ୍ୱିପ୍=ଷଷ୍ (ଛଅ)

ଏଣୁ ଏଠାରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି କି, ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ପାଇଁ ଯେତେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ, ପ୍ରାକୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ସେତେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ନ ଥାଏ। ଏଥି ପାଇଁ 'ପ୍ରାକୃତ'ରେ ଗୋଟିଏ 'ସ' ରଖି ଏ ସବୁ ଗୋଳମାଳକୁ ଏଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଅଛି। ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ବୋଲି କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମତ ଅଟେ।

ଆଜି ଯେଉଁ କରଣୀ ଲେଖା, କଟରିଆ ଲେଖା 'ଅଶୁଦ୍ଧ' ବୋଲି ଶବ୍ଦକୋଷମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଁ ନାହିଁ, ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ସେ ସବୁ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନଙ୍କ ହାତୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲେ ସେମାନେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦାବଳୀର ଅର୍ଥ କାଢ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ। ଯାହା ଭାଷାରେ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ଚଳୁଅଛି ଓ ପର୍ବରୁ ଚଳି ଆସିଅଛି, ତାକୁ ଶବ୍ଦକୋଷର ସୀମାରୁ ତଡ଼ି ଦେବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ। ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏଥିର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ରହିଅଛି। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସଂସ୍କୃତ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେ ବୋଲି ଭୁଲ କରିଥିବେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଉକ୍ତ 'ଅଶୁଦ୍ଧ' ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ 'ଶୁଦ୍ଧ' ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଅର୍ଥରେ ଯେ ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି, ଏ ବିଷୟ ମନା କରିବାର 'ଜୁ' ନାହିଁ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର "ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପରିଚୟ"ନାମକ ତିନି ଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟମାନ ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ରାୟସାହେବ ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି ଯେଉଁ କେତେଖଣ୍ଡି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଓ ଓଡ଼ିଆର ପ୍ରାଚୀନ ଚଉତିଶାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ। ଏଠାରେ କେବଳମାତ୍ର ଗୋଟିକେତେ ଉଦାହରଣ ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ।

ସଂସ୍କୃତ	ରୂପାନ୍ତର
ଅୟୁସ୍	ଅଜଶ
ଦେଶ	ଦେସ
ଜତ୍ରେଶ୍ୱର	ଜତ୍ତ୍ରେସର
ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର	ସୀଧେସ୍ୱର
ସାମନ୍ତସିଂହାର	ସାନ୍ତସିଂହାର
ଶତ୍ରୁଞ୍ଜୟ	ଶତ୍ରୁଜୟ
ସୁଣ୍ଢ	ଶୁଣ୍ଢ

ଭାଷାରେ ଦେଶୀୟ ଓ ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ତିନି ଗୋଟି ଶ, ଷ ଓ ସ ର ବ୍ୟବହାରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରଖାଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଇଂରେଜୀ, ଫାରସୀ ଆଦି ଅନ୍ୟ ଭାଷାଗତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଲେଖକମାନେ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଶ, ଷ ଓ ସ ଯୁକ୍ତ କରି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ଏହି ଭାଷାକୋଷରେ ଏହି ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସୃତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଶବ୍ଦମାନ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷର (ଶ, ଷ, ସ) ବିଶିଷ୍ଟ, ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ଶ, ଷ, ବା ସ ବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ ଲେଖା ଯାଇଅଛି ଓ ତାହା ଛଡ଼ା 'ସ' ଉଚ୍ଚାରଣଯୁକ୍ତ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଦନ୍ତ୍ୟ 'ସ' ତଳେ ଦିଆ ଯାଇଅଛି। ଯଦି କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ 'ଶ' 'ଷ' ବିଶିଷ୍ଟ

୧	ଇ	ଢ଼	ଋ,ଌ	ଝ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇଯ୍	ଉଅ	ଯ୍
୨	ଈ	ଙ	ରୁ	ଲୁ	ୟେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଙ୍ଗ	ନ୍

ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦମାନ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ସେହି ସେହି ଅକ୍ଷର ତଳେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଏହି 'ସ' ତଳେ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । କେବଳ ସଂସ୍କୃତର 'ଷତ୍ୱ ବିଧାନ' ଅନୁସାରେ 'ଷ୍' ଓ 'ଷ୍ଠ' ଯୁକ୍ତ ତଦ୍ଦେଶୀଗତ ଶବ୍ଦମାନ 'ଷ' ତଳେ ଲେଖା ଯାଇଥିଲେହେଁ, ତାହା କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକ ସ୍ମ, ସ୍ମ ଆକାରରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ସ ର	କରଣୀ	ଅକାର	[illegible]
ସା	,,	,,	[illegible]
ସି	,,	,,	[illegible]
ସୀ	,,	,,	[illegible]
ସୁ	,,	,,	[illegible]
ସେ	,,	,,	[illegible]
ସୋ	,,	,,	[illegible]

—ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସ—ସଂ. ବ. (ସୋ ଧାତୁ=ଗଡ଼ କରିବା, ନାଶ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ=ଯେ ଗମନ କରେ, ବା ନାଶ କରେ ଇତ୍ୟାଦି)—
Sa
୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—1. God Sibs. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. God Bishnu. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon. ୪ । ବାୟୁ—4. Air; wind. ୫ । ଜୀବାତ୍ମା—5. The Living Soul; the Spirit inhabiting the body of a living being. ୬ । ଜ୍ଞାନ—6 Knowledge. ୭ । ଚିନ୍ତା—7. Thought. ୮ । ଦୀପ୍ତି—8. Lustre. ୯ । ସର୍ପ—9. Serpent. ୧୦ । ଭୃଗୁ; ପର୍ବତାଦିର ଢାଲୁ ପ୍ରଦେଶ—10. Mountain-slope; precipice. ୧୧ । ପର୍ବତୋପରସ୍ଥ ଉଚ୍ଚ ସମତଳ ପ୍ରଦେଶ—11. Table-land. ୧୨ । ଭୃଗୁମୁନି; ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ-12. The sage Bhṛugu; the preceptor of the Demons. ସଂ. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଓ ଉକ୍ତ ରୂପେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ ବିଶେଷଣ ହୁଏ)—୧ । (ଅମୁକ) ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ; ସହିତ ମିଶ୍ରିତ—1. Present with; accompanied with or by; mixed with (something). (ଯଥା—ସପୁତ୍ର, ସଟୀକ, ସଶଙ୍କର ।) ୨ । (ଅମୁକ) ସହିତ ସମାନ; ଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ—2. Equal in (something); having the same or similar (something). (ଯଥା—ସଗୋତ୍ର, ସଜାତି, ସଧର୍ମ ।) ୩ । ଯହିଁରେ (ଅମୁକ) ଉପସ୍ଥିତ ଥାଏ—3. In which (such a thing) is present. (ଯଥା—ସଜୀବ, ସବଳ, ସଜଳ ।) ଦେ. ବ—ସ (ସଃ)—(କଚେରୀ ସାଙ୍କେତିକ) ସରେଜମିଁ (ମକଦ୍ଦମା)—Original (suit).

ସଅଁ—ଦେ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଅରଣ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—
Sa-añ A kind of wild plant.

ସଅଁ କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (କେନ୍ଦୁଝର) କ୍ରି (ସଂ. ସମ)—ସମାନ କରିବା; ଚିକ୍କଣ କରିବା—To plane; to smooth.
Sa-añ kariba

ସଅଁତିରିଷ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତତ୍ରିଂଶତ୍)—ସଇଁତିରିଶ (ଦେଖ)—Saiñtrisa. (See)
Sa-añtirisa(si)
ସ(ସା)ଇଁତ୍ରିଶ सैंतिस [ସଅଁତିରିଶ(ଶି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଅଁପି ଦେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ଗ୍ରାମ୍ୟ) (ସଂ. ସମର୍ପଣ)-ସଁପି ଦେବା (ଦେଖ) Sañpi deba. (See)
Sa-añpi deba
ସଁପେଦେଓଯ଼ା सौंपदेना

ସଅଁବାର—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସୋମବାର)—୧ । ସୋମବାର—Sa-añbara 1. Monday. ୨ । ଶିବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ (ସଂବାର, ସଇଁବାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁଷ୍ଠିତ ସୋମବାର ଉପବାସ ସୋମବାର सोमवार ବା ବ୍ରତ—2. Fast observed on Monday.

ସଅଁବାରି(ରୀ)—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୋମବାର ଦିନ ଜାତ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to persons born on Mondays.
Sa-añbari(ri)

ସଅଁବାରିଆ(ୟା)—ଗ୍ରା. ବିଣ—୧ । ସୋମବାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sa-añbaria(ya), 1. Relating to Monday. ୨।ସୋମବାରରେ ଘଟିବା—2. Happening on Monday; recurring on Monday. (ଯଥା—(ସଅଁବାରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଅଁବାରିଆ ହାଟ) ପୁଂ—୧ । ସୋମବାରରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ—1. A name given to a person born on Monday. ୨ । ଯେଉଁମାନେ ସୋମବାର ବ୍ରତ କରନ୍ତି—2. Those who observe fast on Mondays.
ସୋମବାରେବ सोमवारिया

ସଅଁରାଜ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୋମରାଜୀ)—ସୋମରାଜୀ (ଦେଖ) Somaraji. (See)
Sa-añraja

ସଅଁ ସଅଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସଁ ସଁ (ଦେଖ) Sañ sañ. (See)
Sa-añ sa-añ

ସଅକ(କ) ବଅକ(କ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସକ୍=ଦୋଷ; [illegible])—
Sa-ak(ka) ba-ak(ka) ୧ । କାଁରିଲ; ଦୋଷ; [illegible]—
ଦୋଷ 1. Fault; shortcoming. (ଯଥା—ଏ କାମରେ ମୋର ସଅକ ବଅକ ହୋଇଗଲା ।) ୨ । [illegible] ଭୁଲ ଭ୍ରାନ୍ତି भुल चूक [illegible]—2. Mistakes [illegible]

ସଅଣ ଣି,ଣୀ,ଣିକ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସବଣ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sa-apa(ni,ni,nika) Sabana etc (See)
ସଅପ—ଦେ. ବ—ସପ (ଦେଖ)
Sa-apa Sapa. (See)
ସଅ(ହଗ୍ନଜ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୋମରାଜ)—ସୋମରାଜି (ଦେଖ)
Sa-a(ha)raja Somaraji. (See)
ସଅଳ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. କି. ବଂ. ଓ ବଣ (ସଂ. ସରଳ)—ସବଳ
Sa-ala (etc) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Sabala etc. (See)
शिगगीर जल्दी ୧ । ଚଞ୍ଚଳ; ଶୀଘ୍ର; ଚଞ୍ଚଳ—1. Soon. ୨ ।
सकाल सकाल सबेरे ସତ୍ତ୍ୱର—2. Hastily. ୩ । (ସଂ.ସଦ୍ୟଃ
सरल काल)—ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ—3. Early. ୪ । (ସଂ. ସରଳ)
सरल ସହଜ; ସହଜ—4. Easy. ୫ । ସିଧା—
5. Straight.
ସଅଳଥା(ସ୍ଥା)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସରଳ)—୧ । ସରଳ; ସହଜ—
Sa-alia(ya) 1. Easy. ୨ । ସିଧା—2. Straight. ୩ ।
सरल ସତ୍ତ୍ୱର; ତ୍ୱରିତ—3. Hasty. ୪ । ସାଧାରଣ ସମୟର
जल्दबाज अପେକ୍ଷାକୃତ ପୂର୍ବେ ଘଟିବା—4. Early.
ସଅଳେ—ଦେ. ଅ—ଶୀଘ୍ର—Promptly. [ଉ—ସଅଳେ ସଅଳେ
Sa-ale ଗୁରୁଣ୍ଡା ଖାଇ ଦେଇ ଶୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଫକୀରମୋହନ
शिगीर जल्दी जल्दी ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]
ସଇ(ଈ)—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ସଖୀ; ପ୍ରା. ସହୀ)—ସଖୀ (ଦେଖ)—
Sai(i) Sahi. (See). [ଉ—ସରସ୍ୱରେ ଭୁଷିବେ, ଦେଖ ଗୋ
सई ସଇ । ରାଧାନାଥ ମେଘଦୂତ. ।] ବୈଦେ. ଅ (ଅ)—ସହି
सखी, सहेली (ଦେଖ)—Sahi. (See)
सई सही
ସଇଅଦ୍—ବୈଦେ. ବ—ସୈୟଦ୍ (ଦେଖ)
Saiad Saiyad. (See)
[ସଇୟଦ୍, ସଏ(ୟ)ଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]
ସଇଁ—ଦେ. ଅ(ଧ୍ୱନ୍ୟାନୁକରଣ)—କାଯିକ ପରିଶ୍ରମଜନିତ ଘନ ନିଶ୍ୱାସ—
Sain Hard and repeated hissing sighs due to
[ସଇଁ ସଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] exertion. ଗ୍ରା. ବ—ସ୍ୱାଇଁ ଉପାଧିଧାରୀ
साई साई ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—The nickname of
हक हक person bearing the title of Swain.
ସଇଁଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବଣ—ସୟାଁ (ଦେଖ)
Saiña(añ) Sayañ (See).
ସଇକତ—ଦେ. ବ. (ପଦ୍ୟ)—ସୈକତ (ଦେଖ)
Saikata Saikata (See).
ସଇ ଗା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ଅଳୁ—
Saiga A kind of wild yam.
ସଇତ(ତି,ତୁ)—ଗ୍ରା. ବ. ପୁଂ (ସ. ସତ୍ୟବାଦୀ)—(ଅଦରାର୍ଥକ)—
Saita(ti,tu) ସତ୍ୟବାଦୀର ଡାକନାମ—Name for
ସଇତା, } calling 'Satyabadi.
ସଇତିଅ } —ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ
ସଇତୁଅ }

ସଇତମ୍ବା(ମ୍ବା)—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—ପିଜୁଳି—
Saitamba(mba) Guava.
(ସୋଇତମ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସଇ(ଏ,ୟ)ତାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ଶୈତାନ୍; ଇଂ. ସାଟାନ୍)—
Sai(e, ya)tan ୧ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍, ଯିହୁଦୀ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ
সয়তান शैतान ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣିତ ଈଶ୍ୱରଦ୍ରୋହୀ ସ୍ୱର୍ଗଦୂତ—
1. Satan. [ଦ୍ର—ଏ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନ
ମାନିବାରୁ ଈଶ୍ୱର ଏହାକୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ଓ
ଗନ୍ଧକାଗ୍ନିପୂର୍ଣ୍ଣ ନରକକୁ ତଡ଼ିଦେଲେ । ଏ ସେଠାରୁ
ବାହାରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟ ଇଡ଼େନ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଗୁପ୍ତରେ ଆସି
ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସନ୍ତପ୍ତ କରିବାପାଇଁ ତତ୍‌ସୃଷ୍ଟ ଆଦମ ଦମ୍ପତି
(ଆଡାମ୍ ଓ ଈଭ୍)ଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇ 'ଜ୍ଞାନବୃକ୍ଷ'ର
ନିଷିଦ୍ଧ ଫଳକୁ ଖୁଆଇଲା ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧର-
ମାନଙ୍କୁ ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ (ମନ୍ତ୍ର ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ) ଅଭିଶାପ ଓ
ପାପଗ୍ରସ୍ତ କରାଇଲା । ତତ୍ପରେ ଈଶ୍ୱର ଜନ୍ମତଃ ପାପୀ
ମାନବମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ ନିଜ ପୁତ୍ର
ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କୁ ପୃଥିବୀକୁ ଅବତାରରୂପେ ପଠାଇଲେ ଏବଂ
ଯିଶୁ ନିଜର ପ୍ରାର୍ଥନା, ଅନୁତାପ ଓ ରକ୍ତଦାନଦ୍ୱାରା
ଭକ୍ତ ମାନବମାନଙ୍କୁ ପାପରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ତେବେ
ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଆଦମଦମ୍ପତିକୃତ ପାପରୁ ଯେପରି ମୁକ୍ତ
ହେବେ ସେଥିପାଇଁ ଯୀଶୁ ଗୋଟିଏ ଶରେତ୍ କରି ଯାଇ
ଅଛନ୍ତି; ତାହା ଏହି :—ଯେଉଁ ନରନାରୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ
ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଉପରେ ଭକ୍ତିବେ, ସେମାନେ କେବଳ
ପାପମୁକ୍ତ ହେବେ, ଅଉ ଅନ୍ୟମାନେ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନରକରେ
ପଡ଼ି ଅନନ୍ତକାଳ ଯାଣ୍ଡି ହେବେ ।] ୨ । ଭୂତ; ମୃତ
ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରେତ—2. The ghost of a deceased
person. ୩ । ପଠାଣ ଭୂତ—3. The ghost
of a deceased Mahomedan. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
କ୍ରୂର, ପାପୀ ଓ ଦୁଷ୍ଟବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟକ୍ତି—4. A very
wicked and sinful person.
ସଇତାନ୍ ଚରଖା(ଖି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଶଇତାନ୍, ଅ. ଚରଗ୍—
Saitan charakha(khi) ମସାଲ୍ କା ସ. ଚକ୍ର; ସଇତାନର
সয়তানেরযন্ত্র शैतानका चिराग ଅସ୍ତ୍ର ବା ମସାଲ, ଅର୍ଥାତ୍
ସଇତାନ ଯେଉଁ ଅସ୍ତ୍ର ବା ମସାଲ ସାହାଯ୍ୟରେ ନର-
ନାରୀଙ୍କୁ ପାପଅଡ଼କୁ ପ୍ରଲୋଭିତ କରି ଟାଣିନିଏ ବା ବାଟ
ଦେଖାଏ ।) ୧ । ସଇତାନର ଉଦ୍ଭାବିତ ଯନ୍ତ୍ର ବା ବସ୍ତୁ-
1. A devilish or cursed instrument or
thing. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି)—ଶୂନ୍ୟଗାଡ଼ି;ବାଇସାଇକଲ୍—
Bycycle. ବଣ—ଅତି ପାପିଷ୍ଠ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Very sinful (person).
ସଇ(ଏ,ୟ)ତାନି—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ଖଳତା; ଦୁଷ୍ଟାମି—
Sai(e,ya)tani Wickedness. ବଣ—୧ । ସଇତାନ-
সয়তানী शैतानी ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Devilish; satanic.
୨ । ଅସୁରିକ—2. Demoniac. ୩ । ଖଳ; ଦୁଷ୍ଟତା
ଯୁକ୍ତ—3. Wicked. ୪ । ମନ୍ଦ—4. Evil.

ସଇ(ଏ,ୟ)ତାନଥା—ଦେ. ବଣ—୧ । ସଇତାନ ପରି ଖଳ
Sai(e,ya)tanā . (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Wicked; satanic;
সয়তানী शैतानी devilish [person]. ୨ । ଅସୁରୋଚିତ
(କାର୍ଯ୍ୟ)—2. Satanical; devilish [act].
୩ । ଅତି ମନ୍ଦ—3. Very bad or evil [act or thing].

ସଇତାନି କରିବା,(କାଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଷ୍ଟାପଣ ବା ଖଳତା ପ୍ରକାଶ
Saitāni karibā[kāṛhibā] କରିବା—To show
সয়তানি করা शैतानी करना or exhibit satanic
ସଇତାନି ଦେଖା(ଖେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ propensities;
ସଇତାନି ବାହାର କରିବା } to do wicked acts.

ସଇତାନି ଥଣ୍ଡା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡାଦି
Saitāni thaṇḍā karibā ଦ୍ୱାରା ଉଚିତ୍
সইতানি ঠাণ্ডা করা सैतानी ठंडा करना କରିବା—
[ସଇତାନି କାଢ଼ିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To check a person's wickedness; to punish a wicked person and make him discontinue his wicked acts.

ସଇଁତି(ରି)ଶ(ଶି)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତତ୍ରିଂଶତ୍)—
Saiñti(tri)śa[śi] ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ; ୩୭—Thirty-seven.
[ସଇଁତିରିଶ (ଶି)—ଅନ୍ୟରୂପ]
সইত্রিশ सैंतिस

ସଇ(ଏ,ନ,ନି,ନ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୈନ୍ୟ)—୧ । ସେନା;
Sai[e]na[ni,nya] ଫଉଜ—1. Army. [ଉ—
সৈন্য सेना ଯୁଦ୍ଧକଲେ କୁରୁ ପାଣ୍ଡବ ସଇନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦି] ୨ । ବହୁ ଲୋକ—2. A multitude of persons.

ସଇନ(ନି,ନ୍ୟ) ସାମନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବି— ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ (ଦେଖ)
Saina(ni,nya) sāmanta Sainya sāmanta. (See)
সৈন্যসামন্ত सैन्यसामन्त

ସଇନ୍ଦୁ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ) ବିଣ—(ପୁରାଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ) ସଙ୍ଗମର
Saindu ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଭୂମିଷ୍ଠ (ସନ୍ତାନ)—(a child said in the mythologies to have been) Born immediately after coition or conception. [ଉ—ସଙ୍ଗାନ୍ତମେ ସୁନ୍ଦରୀ ଯେ ନ ପାରଇ ନେଲେ, ସଇନ୍ଦୁ ପୁତ୍ରକ ହୋଇ ଜନ୍ମିଲା ବୋଲାଇ.
ସାରଳା. ମହାଭାରତ. ଅଦି ।]

ସଇନ୍ଦ୍ରୀ(ନ୍ଧ୍ରୀ)—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ)—ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥା
Saindri(ndhri) ରାଣୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ସେବାକାରିଣୀ ଭୃତ୍ୟା—
দাসী A maid servant of the harem; a maid-in-
अंतःपुरकी दासी waiting for queens. [ଉ—ସଇନ୍ଦ୍ରୀକି ବୋଇଲେ ପଣ୍ଡା ସାର ଅଣ, କଙ୍କ ପଣ୍ଡା ଭୁଲରେ ଖେଳିବୁ ଏପଣ ।, କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।]

ସଇନ୍ଦ୍ରୀ ସେବା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ+ସେବା)—ଦାସୀଙ୍କ ପରି
Saindri sebā କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗସେବା କର୍ମ—
দাসীর সেবা Rendering of personal services to a
अंतःपुरदासीकी सेवा lady. [—ଶାଶୁ ବୋହୂକୁ ଦଳଗଣ୍ଡ ସଇନ୍ଦ୍ରୀ ସେବା ଲାଗିଥାଏ । ପୀତାମ୍ବର. କାନ୍ତରବାବୁ ।]

ସଇନ୍ଧ(ନ୍ଦ)ବ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୈନ୍ଧବ) - ସୈନ୍ଧବ (ଦେଖ)
Saindha(nda)ba সৈংধব सोंधानमक Saindhaba.
[ସଇନ୍ଧବ ଲୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] (See)

ସଇପ(ପି,ଫ,ଫି)ନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସାଇପନ (ଦେଖ)
Saipa(pi,pha,phi)n Sāipan. (See)
[ସଇପ(ପି)ନ(କି) ଗୋଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଇ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି--(ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ) ସହିରୂପ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା--
Sai basibā To set up friendship with a
সই পাতা सखी होना,सहेलीहोना person.

ସଇମୋହର(ରି)—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଆ) (ଫା ସହି+ମୋହର)
Sai mohara(ri) ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଓ ଅଫିସ୍‌ର
সহিমোহর ମୋହର ମାରି ଯାଇଥିବା ସରକାରୀ କାଗଜ-
सैमोहर ପତ୍ରର ଅବିକଳ ନକଲ—Certified copy of an official paper. [ଉ— ଦାରୋଗାଙ୍କ ରପୋର୍ଟର ଏକ ପ୍ରସ୍ତ ସଇମୋହର ନକଲ ହାସଲ କରିଅଛୁଁ । —ଫକୀରମୋହନ, ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ସଇ(ଏ,ୟ)ରାତ୍—ବୈଦେ. ବି. [ଫା. ସାଏର୍]—ଜମିଦାରୀର
Sai (e, ya) rāt ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭୂମିର ସ୍ଥାୟୀ ରାଜସ୍ୱ ଛଡ଼ା
সয়রাত ମଛଧରା, ବନକର, ଫଳକର ଆଦି ଅସ୍ଥାୟୀ ଦେଣା;
सायर ଅତିରିକ୍ତ କର—Sair; any fluctuating
ସଇ[ଏ]ର, } or additional rent payable
ସଇ[ଏ]ରାତ୍ ଜମା } for fishery, forests etc besides the fixed rent payable for land.

ସଇରନ୍ଦ୍ରୀ[ନ୍ଧ୍ରୀ]—ଗ୍ରା[ପଦ୍ୟ] ବି.—[ସଂ ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ]--ସଇନ୍ଦ୍ରୀ(ଦେଖ)—
Sairindri (ndhri) Saindri (See) [ଉ—
দাসী अंतःपुरकी दासी ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ସୁଦେଷ୍ଣା ସଇରନ୍ଦ୍ରୀ କହ୍ନେ ଦେଉଁ ଦେଲ ବେଳେ ଯେ ।—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ]

ସଇଲା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—୧ । ସରିବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସାମୀପ୍ୟ ଭୂତ
Sailā କାଳର ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ସେ) 'ସରିଲା'ର
ফুরাল खतम हुआ ଅନ୍ୟରୂପ—1. Another form
खतमहुआ of 'Sarilā', past tense, third person, singular of the verb 'Saribā'. [ପ୍ରୋ କଥାଟି ସଇଲା, ଫୁଲ ଗଛଟି ମଇଲା ।—କଥାର କଥା]
୨ । 'ସହିବା' କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମୀପ୍ୟଭୂତ କାଳର ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ, ଏକବଚନ 'ସହିଲା'ର ଅନ୍ୟରୂପ । — 2. Another form of 'Sahilā'.

ସଇ(ହି) ସମ(ମ୍ଭା)ଲି—କ୍ରି. ବି. ଦେ. ୧ । ସାବଧାନ ହୋଇ—1. Sai(hi) samā(mbhā)li Cautiously. ୨ । ଅଗ ପଛ ସାମଲେ ସଂମାଲकर ବିଚାରି କରି—2. After mature consideration. ୩ । ଅପେକ୍ଷାପୂର୍ବକ—3. After waiting.

ସଇ(ହି) ସମା(ମ୍ଭା)ଳି କଥା କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାବଧାନ ହୋଇ Sai(hi) samā(mbhā)li kathā kahibā କଥା କହିବା-ସାମଲେ କଥାବଲা To be cautious in the use of संभालकर बोलना one's words or talk.

ସଇ ଏ ସ—ବୈ.ଦେ. ବି [ଫା: ସାଇସ; ତୁଳ ସଂ. ଅଶ୍ୱପାଳ] Sai(e)-s ୧ । ଅଶ୍ୱପାଳକ—1. A groom. ୨ । ଘୋଡ଼ାର ସাইস साईस ଯତ୍ନ ନେବା ଚାକର—2. A horse-keeper.

ସଇସି—ବୈ.ଦେ. ବି (ଫା)—ସଇସର କାମ—The post or duty Saisi of a groom. ବୈ.ଦେ. ବିଣ—ସଇସିଆ ସইসি साइसी [ଦେଖ]—Saisiā (See)

ସଇସିଆ—ଦେ. ବିଣ ୧ । ସଇସର ଯୋଗ୍ୟ—1 Befiting a Saisiā groom. ୨ । ସଇସ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating সইসি सईसिया to a groom.

ସଇ ସଙ୍ଗାତ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ସହି ସଙ୍ଗାତ (ଦେଖ) Sai saṅgāta abi saṅgāta (See) সই সাঙ্গাত सखी सहेली [ସଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା) ସଙ୍ଗାତୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଉ(ଓ)ଆ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସପାଦ=୧+୧; ପାଦ=¼; Sau(o)ā ୧+¼=୧¼)—କୌଣସି ଗୁଣ ଓ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ সওয়া सवा ତହିଁରୁ ¼—One and one fourth. (ସୱା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଣ—୧¼ ପରିମିତ—1¼ as much. (ଯଥା—ସଉଆ ସେର=୧¼ ସେର; ସଉଆ ଘଣ୍ଟା=୧¼ ଘଣ୍ଟା ।)

ସଉଆ ମହଣ—ଦେ. ବି—୧¼ ମହଣ—One and one fourth Sauā mahaṇa maund. (ବ୍ର—ପ୍ରଚଳିତ ସଉଆ ସେର, সউআমন सवामन ସଉଆ ଘଣ୍ଟା ଆଦି ଶବ୍ଦ ଭଳି)

ସଉ(ଓ)ଆର୍—ବୈ.ଦେ. ବି—(ଫା. ସବାର୍; ତୁଳ. ସଂ ଅଶ୍ୱବାର) Sau(o)ār—ଯେ ଯାନାଦିରେ ଚଢେ; ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—A rider. সওয়ার सवार (ସୱାର=ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଉଆର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଯାନାଦି) ଚଢ଼ିବା—To ride. Sauār hebā সওয়ার হওয়া सवार होना

ସଉ(ଓ)ଆରି—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ସବାରି (ଦେଖ) Sau(o)āri Sabāri (See) সওয়ারি सवारी

ସଉଆଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) ବୈ.ଦେ. ବି—[ଆ]—ସବାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sauāl [etc] Sabāl etc [See] সওয়াল सवाल

ସଉଆ ଶଅ(ହ,ହେ)—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ (ସଂ.ସପାଦ+ଶତ)—ଏକ ଶତ Sauā śa-a(ha,he) ପଚିଶ; ୧୨୫—One hundred (ସଉଆ ଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) and twenty five. সওয়া শত सवासौ

ସଉଆ ସେର—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଏକ ସେର ଓ ଏକ ପାଆ; Sauā sera ପାଞ୍ଚ ପାଆ, ୧¼ ସେର ବା ୫। ସେର— সওয়াসের सवासेर 1¼ seer (ଯଥା—ମୁଁ ଘିଅକୁ ସଉଆ ସେର କିଣିଲା ଯାଉଛି ।)

ସଉକ୍ (ଖ୍,କି,ଖି)—ଦେ. ବିଣ (ଫ. ସୌଖୀନ୍, ତୁଳ. ଅ ସୌଖ୍)— Sauk(kh,ki,khi) ୧ । ଯେ କୌଣସି ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ବା ସଉକ(ଖି)ନ୍ (ନ) } —ଅନ୍ୟରୂପ ସଉକ(ଖି)ନଅ } ପୋଷାକପ୍ରତି ସର୍ବଦା ବିଶେଷ ଅଗ୍ରହାନ୍ୱିତ— সখী शौक 1. Having a fancy or special liking for a particular thing or dress. ୨ । ବିଳାସପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Luxurious; sportive. ୩ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପୋଷାକ ଆଦର ପ୍ରିୟ—3. Very fond of gala dress. ୪ । ବିଳାସପ୍ରିୟ—4. Gallant; fond of luxury. ୫ । ରସିକ;ରସିକ—5. Witty; humorous. ୬ । ସୁଖେଚ୍ଛୁ—6. Seeking pleasure; desirous of pleasure. ୭ । ଫୁଲ୍ ବସିକ—7. Foppish. ଦେ. ବି (ଫ. ସୌଖ୍ୟ, ଅ.

সখ सौकी ସୌକ୍=ଅଗ୍ରହ)—୧ । କୌଣସି ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ଅଗ୍ରହ ବା ଅଦର—1. Special liking or fancy to any particular thing. ୨ । ମଉଜ ବା ଅମୋଦ; ସୁଖଭୋଗ; ବିଳାସ—2. Ease; enjoyment; luxurious living. ୩ । (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A fop; a gallant; a beaux or belle. ୪ । ବିଳାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person given to dalliance or luxury.

[ବ୍ର—ଲୋକବିଶେଷଙ୍କର (ପୁରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର) ବିଶେଷ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ପୋଷାକ, ସାଜ, ଅଳଙ୍କାର, ପାଟିର ଗାମୁଛା, ପାଳିତ ଜୀବ ପ୍ରଭୃତିପ୍ରତି 'ସଉକ' ଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

'ପୋଷାକ ସଉକ'ମାନେ ଚକଚକିଆ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବା ଓ ଦେଖାଇ ହେବାପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୁଅନ୍ତି ।

'ବାଳ ସଉକ'ମାନେ ନାନାପ୍ରକାରରେ କେଶବିନ୍ୟାସ କରି ଓ ବାଳକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ମାଙ୍ଗ କାଟି ପାନିଆ ସାହାଯ୍ୟରେ ତୈଳାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ସହିତ କରିବାରେ ମାତି ଥାଆନ୍ତି ।

ଏହିପରି 'ଲୁଗା ସଉକ' 'ଜୋତା ସଉକ' 'ଦୋଳ ସଉକ' 'ଚୁଡ଼ି ସଉକ' 'ଦାଢ଼ି ସଉକ' 'ମୁଛ ସଉକ' ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।

'ବଳୁଆ ସଉକ'ମାନେ ପାନ ଖାଇବାପାଇଁ ରଙ୍ଗିନ ବଟୁଆରେ ରୁପାର ଘୁଙ୍ଗୁରଲଗା ଭିଡି ଲଗାଇ ଉକ୍ତ

ବାଦ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସରେ ଖୋଷି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ତାହାପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି ।

'ମୃଦ ସଉକି'ମାନେ କଥା କଥାକେ ହାତର ମୁଦି କା-ଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ହଲାଇ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ନୋଳିସଉକିମାନେ କଥା କହୁ କହୁ ବା ବାଦ୍ୟ ବଜାଉ ବଜାଉ ମୁଣ୍ଡକୁ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ କରି ଆପଣା ନୋଳି ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି । 'ପାଟଲି ଗାମୁଛା ସଉକି' ମାନେ ଗାମୁଛା ପଚୁଇବା (ଅର୍ଥାତ୍ ପାଣି, ତୋରାଣି, ସୋରଷ ତେଲ, ପଇଡ ପାଣି, ସପୁରି ଚୂନୁଡ଼ାରସ, ମହୁ ଆଦି ସାହାଯ୍ୟରେ ରଙ୍ଗାଇବା) ପାଇଁ ବହୁ କଷ୍ଟ ଓ ବ୍ୟୟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି, ଦେହରେ ସୋରଷ ତେଲ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ତେଲ ଲଗାଇଲେ ପାଟଲି ଗାମୁଛାରେ ଦାଗ ଲାଗିଯିବ [ଧଳାଚିତ୍ତ ବା କଳାଚିତ୍ତ ମାରିଯିବ] ବୋଲି ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ଦେହରେ ସୋରିଷ ତେଲ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ତେଲ ଲଗାନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଉକ୍ତ ରଞ୍ଜିତ ଗାମୁଛାରେ ଦାଗ ଲାଗିଗଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ପୁତ୍ରଶୋକରୁ ବଳି ଶୋକ ଜାତ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର ସଉକି ଅଛନ୍ତି । କେହି ଘର ସଜାଇବାରେ, କେହି ବା ଜୀବଜନ୍ତୁ ପାଳିବାରେ 'ସଉକି' ହୁଅନ୍ତି । ଘୋଡ଼ା ସଉକି, ପାରା ସଉକି, ଗୋବର ଚଢ଼େଇ ସଉକି, ମେଣ୍ଢା ସଉକି ପ୍ରଭୃତି କେତେଭଳିର ସଉକି ଅଛନ୍ତି ।

'ମାଇପି ସଉକି' ଓ 'ବେଶ୍ୟା ସଉକି'ମାନେ ନିଜେ ଘର କନା ସିନ୍ଧି ଓ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ନଷ୍ଟ କରି ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରଣୟିନୀମାନଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟସରେ ରଖାଇବାପାଇଁ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି ।

'ନାତୁଆ ସଉକି'ମାନେ ନାତୁଆ ପିଲାଙ୍କୁ ଆପଣା ସ୍ତ୍ରୀ-ବାଳକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଆଦର ଓ ସ୍ନେହ କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ଏ ସବୁ ଛଡ଼ା ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଆମୋଦର ମଧ୍ୟ ସଉକି [ପ୍ରିୟ] ଲୋକ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଯଥା—ନାଚ ସଉକି, ପାଲା ସଉକି, ଆଖଡ଼ା ସଉକି, ପଶାଖେଳ ସଉକି, ଗୀତ ସଉକି ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସଉକ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ବା ଆଦର କରିବା—To have a liking or fancy for a particular article (e g. of dress or show or luxury).
Sauk karibā
সখ্ করা
शौककरना

ସଉକ୍ (ଖ୍, କି, ଖି)ରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ, ବସ୍ତୁ, ଜୀବ ବା ଭୃତ୍ୟ ଆଦିଙ୍କୁ ଅତି ଆଦର ଓ ଅଭ୍ୟସରେ ରଖିବା—To maintain a thing or person in luxury and with great care.
Sauk (kh, ki, khi)re rakhibā
সখেরাখা
शौकसेरखना
[ସଉକି(ଖି)ନରେ ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଉକି(ଖି)ନ (ନି)—ବି ଦେ. ବିଣ—(ଅ: ସୌକିନ୍)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅଭିଳାଷୀ—1. Desirous for anything. ୨ । ରସିକତା-ବିଶିଷ୍ଟ—2. Gallant. ୩ । ବିଳାସୀ—3. Sportive. ୪ । ଯେ ନିଜର ମନର ସାଧ ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟ ବା କର୍ମ କରନ୍ତି—4. Amateur. ବି—୧ । ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A gallant. ୨ । ସଉକ୍ (ଦେଖ)—. Sauk (See).
Sauki(khi)n(ni)
সোখীন
शौखिन

ସଉକି(ଖି)ନ ସେନା—ଦେ. ବି—ଭଲଣ୍ଟିଅର୍ ସେନା; ଯେଉଁ ସୈନ୍ୟମାନେ ସବୁଦିନେ ସୈନ୍ୟବୃତ୍ତି କରନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ଦେଶରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି—Volunteer corps.
Sauki(khi)n senā
সোখীনসেনা
शौखीन सेना

ସଉକି(କୁ)ନିଆଁ—ଦେ. ବିଣ—ସଉକ୍ (ଦେଖ)—Sauk (See)
Sauki(ku)niāñ

ସଉଖ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ସୌଖ୍ୟ)—ସୌଖ୍ୟ (ଦେଖ) Saukhya (See)
Sau'hya

ସଉଣ୍ଡ [ଣ୍ଡା]—ଦେ. ବିଣ.—[ସଂ. ଶୌଣ୍ଡ]—କୌଣସି ବିଷୟରେ ପଟୁ ବା ନିପୁଣ—Expert in anything.
Saunda [ndā]
ধুরন্ধর
निपुण
[ଉ—ପାଣ୍ଡୁପୁତ୍ରମାନେ ସମର-ସଉଣ୍ଡା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ]

ସଉତୁଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସପତ୍ନୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a co-wife. ୨ । ସପତ୍ନୀର ଉଦରଜାତ (ସନ୍ତାନ)—2. (Child) Born of a co-wife.
Sautuniā (āñ)
সতীনের সৌতেলা

ସଉତୁଣିଆ (ଆଁ) କଥା—ଦେ. ବି—ସପତ୍ନୀର ଉପଯୁକ୍ତ ବିଷୟ—A matter befitting a co-wife.
Sautuniā (āñ) kathā
সতীনের কথা सौतिनिया बात

ସଉତୁଣିଆ(ଆଁ) ଘର—ଦେ. ବି.—ଯେଉଁ ପରିବାରରେ କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଏକାଧିକ ପତ୍ନୀ ଥାନ୍ତି—A family in which there are co-wives.
Sautuniā (āñ) ghara
সতীনের ঘর सौतिनिया घर

ସଉତୁଣିଆ(ଆଁ) ପୁଅ—ଦେ ବି. ପୁଂ—ସପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର; ସାବତ ପୁଅ—Step-son.
Sautuniā (āñ) pua
(ବିପରୀତଲିଙ୍ଗ—ସଉତୁଣିଆ ଝିଅ; ସଉତୁଣି ପୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)
সতীনপো, সতীন্‌পো সৌतेला लड़का

ସଉତୁଣୀ—ଦେ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସପତ୍ନୀ)—ସମାନପତିକା ସ୍ତ୍ରୀ—Co-wife, one of two or more wives of a person. [ଉ—ଭୁଞ୍ଜିଲ ସଉତୁଣୀ ସମ୍ପତ୍ତି କ ସତେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ...]
Sautuni
সতনী, সতিন্ सौतीन

ସଂକଟ ସ୍ଥଳ—ସଂ. ବି. (ମ.ସ.ଶ୍ଳୋ.)—୧ । ବିପଦାକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ—1. A Saṁkaṭa sthaḻa place beset with dangers. ୨ । (ସଂକଟସ୍ଥାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିପଦପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ—2. Dangerous or risky matter. ୩ । (ଭୂଗୋଳ ପରିଭାଷା) ଯୋଜକ—3. Isthmus. ୪ । ଭୂବିବର—4 A deep and narrow hole in the ground; abyss.

ସଂକଟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂକଟ+ଆ)—୧ । ଦେବୀ ବିଶେଷ; Saṁkaṭā ସଂକଟାଈ ଠାକୁରାଣୀ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ପୂଜିତା ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ—1. Name of a Goddess, a popular form of 'Durgā'. ୨ । ଅଷ୍ଟଯୋଗିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା; ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ସହଚରୀ ଦେବୀ ବିଶେଷ—2. One of the eight companions of Durgā. (ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟଯୋଗିନୀଙ୍କ ନାମ, ଯଥା—"ମଙ୍ଗଳା, ପିଙ୍ଗଳା, ଧନ୍ୟା, ଭ୍ରାମରୀ, ଭଦ୍ରିକା ତଥା; ଉଲ୍କା, ସିଦ୍ଧିଃ, ସଂକଟା ଚ ଯୋଗିନ୍ୟୋଽଷ୍ଟୌ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ ।" ୩ । କାଶୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ଓ ପୂଜିତା ଦେବୀ ପ୍ରତିମା—3. Name of the image of Durgā worshipped at (ସଙ୍କଟା=ଅନ୍ୟରୂପ) Benares.

ସଂକଟା(ଟେ)ଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସଂକଟା) ୧ । ଗ୍ରାମଦେବତା Saṁkaṭā(te)ī ବିଶେଷ—1. Name of a popular ସଙ୍କଟତାରିଣୀ संकटा Goddess. (ଦ୍ର—ସନ୍ତାନ କାମନାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ ଭୋଗ ମାନସ କରି 'ସଂକଟେଇ ମୁଦି' ପିନ୍ଧନ୍ତି ।) ୨ । ସଂକଟା (ଦେଖ)—2. Saṁkaṭa (See) ୩ । ସଂକଟେଇ ମୁଦି (ଦେଖ)—3. Saṁkaṭei mudi (See)

ସଂକଟାକୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ. (ତୃଚ୍ଚ୍ୟା ତତ୍)—ସଂକଟାପନ୍ନ (ଦେଖ)—Saṁkaṭākīrṇṇa Saṁkaṭāpanna (See) (ସଂକଟାକୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂକଟାକ୍ଷ—ସଂ ବି: (ସମ୍+କଟାକ୍ଷ)—୧ । ତୀବ୍ର କଟାକ୍ଷ—Saṁkaṭākṣha 1. A very frowning look. ୨ । ଧବଳ ବୃକ୍ଷ; ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ—2. Name of a tree; Terminalia Arjuna. ବିଣ—କଟାକ୍ଷ ସହିତ; କଟାକ୍ଷ ଯୁକ୍ତ (ଦୃଷ୍ଟି)—Ogling (look); (ସଙ୍କଟାକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) accompanied with side glances.

ସଂକଟାପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (୨ୟା ।ତତ୍)—୧ । ବିପତ୍ ସଂକୁଳ Saṁkaṭāpanna (ଅବସ୍ଥା ବା ସ୍ଥାନ)—1. Very (ସଂକଟାପନ୍ନା)—ସ୍ତ୍ରୀ dangerous; beset with danger (place or condition); straitened (circumstances) ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚାରିଆଡେ ବିପଦ ଘେରିଥାଏ; ବିପନ୍ନ—(a person) Surrounded by or overwhelmed with danger; fallen in straits.

ସଂକଟେଇ ମୁଦି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଂକଟା+ମୁଦ୍ରିକା)—ସନ୍ତାନକାମୀ Saṁkaṭei mudi ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସନ୍ତାନ ଲାଭପାଇଁ ମାନସିକ সংকট তারিণীর আংগটী କରି, ଓ ସନ୍ତାନ ହେଲେ ସଂକଟେଇ संकटाकी अंगुठी ଦେବୀଙ୍କୁ ଭୋଗ ଦେବେ ବୋଲି ସଂକଳ୍ପ କରି, ଡାହାଣ ହାତର ବଶି ଅଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝି ଅଙ୍ଗୁଠି, ଏ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଛନ୍ଦିକରି ପିନ୍ଧିବା ପରସ୍ପରସଂଲଗ୍ନ O ଆକାରର ଧାତୁମୟ ମୁଦ୍ରିକା—A double ring worn by females desiring offspring. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ପିନ୍ଧିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀର ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଠିଯୋଡ଼ ଏକ ସମୟରେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହୁଏ । ମାନସିକ କରିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ ହେଲେ ଉକ୍ତ ସନ୍ତାନ ବଡ଼ ହୋଇ ଯେଉଁ ଦିନ ମାଆକୁ ପଚାରିବ, "ମା ! ଏ ମୁଦି କାହିଁ ପିନ୍ଧିଛୁ ?" ସେହି ଦିନ ଏ ବନ୍ଧ ଫିଟିଯିବ ଏବଂ ମାଆ ନିଜ ହାତରୁ ଉକ୍ତ ମୁଦି କାଢ଼ି ସଂକଟେଇଙ୍କଠାରେ ମନାସିଥିବା ଭୋଗରାଗ କରିବେ ।]

ସଂକଥନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+କଥ୍‌ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । କଥୋପ- Saṁkathana କଥନ—1. Conversation. ୨ । (ସଙ୍କଥନ, ସଂକଥା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାକ୍ୟାଳାପ—2. Dialogue.

ସଂକର—ସଂ. ବି. (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ+କୃ ଧାତୁ=କରିବା+ଭାବଅ) Saṁkara ୧ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣ—1. Intermix- (ସଙ୍କର—ଅନ୍ୟରୂପ) ture; mixture. ୨ । ବିରୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣ—2. Mixture of opposite or incompatible things. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି ବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person of mixed blood; hybrid; half caste; mixed caste. ୪ । (ସମ୍+କୃ ଧାତୁ=ବିକ୍ଷେପ କରିବା+କର୍ମ ଅ) ଅବର୍ଜ୍ଜନା; ସମ୍ମାର୍ଜ୍ଜନୀ-କ୍ଷିପ୍ତ ଧୂଳ୍ୟାଦି-4.Sweepings; scourings. ୫ । ସାଙ୍କୁଚ ମାଛ—5. Rayfish; the stingray. ୬। ଅର୍ଥାଲଂକାର ବିଶେଷ—5. A figure of speech (ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ଏକାଧିକ ଅଳଂକାର ଏକ ବାକ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ସାପେକ୍ଷ ଭାବରେ ରହନ୍ତି, ସେଠାରେ 'ସଂକର ଅଳଂକାର' ହୁଏ । ଯଥା—ଶୋଭି ସେ ଲଭିଲ ଅପ୍‌ସରୀ ଦିବ୍ୟ ଶୋଭାକୁ କଳି, ଫୁଟିଲ୍ଲ ଲାବଣ୍ୟ-ସରରେ ନବ କମଳକଳି । (ରାଧାନାଥ-ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା)(ଅଳଂକାର ତରଙ୍ଗିଣୀ-କୁଳମଣି) ଦେ·ବି·ପୁ.—ସଙ୍କର୍ଷଣ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ —A name for calling Saṅkarshaṇa.

ସଂକରା—ଦେ· ବି.—(ସଂ ସଂକର=ଖାଚକାଣ୍ଡୀୟ)–ଏକ ପ୍ରକାର କଣୁଆ Saṁkarā କଦଳୀ;ସଙ୍କରା କଦଳୀ—A sort of inferior কাঁঠালীকলা plantain or banana. ଗ୍ରା. ବି.—୧ । निकृष्ट केला (ଗାଳି) ବର୍ଣ୍ଣ ସଂକର—1.(a term of abuse) সঙ্কর A person of mixed caste ୨ । ସଂକର୍ଷଣର संकर ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—2. Name for calling (ସଙ୍କରା—ଅନ୍ୟରୂପ) 'Saṁkarshaṇa in disregard.

ସଂକର କଦଳୀ—ଦେ. ବି. —ଏକ ପ୍ରକାର ନିକୃଷ୍ଟ କଦଳୀ (ଦ୍ର—ଏହା Saṁkarā kadaḹī ଗାଠିଆ କଦଳୀ ଜାତୀୟ ଏବଂ ତାହାଠାରୁ କାଁଠାଳୀକଲା ଆକାରରେ ଛୋଟ ଓ ଖାଇବାକୁ ଅସ୍ୱାଦୁ । ଏହାକୁ **निकृष्ट केला** ବନ୍ୟ କଦଳୀ ବୋଲି ଯାଇପାରେ)—A species of inferior wild plantain.

ସଂକର ଧଣ୍ଡ—ଦେ. ବି.—ଏକ ପ୍ରକାର ପାଣିଧଣ୍ଡ ସାପ—A sort of Saṁkarā dhaṇḍa water snake.
ଟୋଁଡ଼ା **ଢୋଁଢ଼**

ସଂକରାନୁଭୂତି—ସଂ. ବି.—କାବ୍ୟାଲଂକାର ବିଶେଷ (ଏହା ଚତୁର୍ବିଧ)—Saṁkarānubhūti A kind of figure in rhetoric.
(ଉ—ଅବସର ଶ୍ରେଣୀ ହେବେ ଭ୍ରମର ଚକୋର, ଅକ୍ଷ ମୃଗନେ ସୁମନ ହେବେ ସବଂସୁର । ଅରୁଣ ଲୋକନେ ମୁଦ ଲୁମୁଦ ହୋଇବ, ବିପରୀତ କଥାରେ ସୁମନ୍ତି ନ ମିଳିବ । ଅଭିମନ୍ୟୁ—ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି)

ସଂକରାନ୍ତି—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ) —ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ଦେଖ)
Saṁkarānti Saṁkrānti (See)
(ଉ—ଏ ସଂକରାନ୍ତିରେ ପୃଣି ଉଦୟ ଯେବେ ଭାନୁ । (ମକଂସ୍ରନ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରାଚୀ—ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ)

ସଂକରୀ—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂକର+ଈ)—ନବଦୂଷିତା କନ୍ୟା; ଯେଉଁ Saṁkarī କନ୍ୟା ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ଭ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇଅଛି—A newly spoilt girl; a recently deflowered girl.

ସଂକରୀକରଣ—ସଂ. ବି (ସଂକର+ଅଭୂତତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃ ଧାତୁ+ Saṁkarīkaraṇa ଭାବ. ଅନ)—୧ । ନାନାବିଧ ପାପାନ୍ତର୍ଗତ ପାପ ବିଶେଷ; ଖର, ଅଶ୍ୱ, ଉଷ୍ଟ୍ର, ମୃଗ, ହସ୍ତୀ, ମେଷ, ଛାଗଳ, ମତ୍ସ୍ୟ, ଅହି, ମହିଷ, ଏହି ଜୀବମାନଙ୍କର ବଧ); ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ଆରଣ୍ୟ ପଶୁମାନଙ୍କ ବଧ—1. A sort of sin (amongst the nine kinds of sins enumerated in the Hindu Śāstras) commited by killing of certain animals. ୨ । ବହୁ ପଦାର୍ଥର ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରଣ—2. Mixing up of many things. ୩ । ଦୁଇ ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ପଶୁ ବା ବୃକ୍ଷାଦିକୁ ଯୋଡ଼ି କରାଇ ଦୁଇ ଜାତିର ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଜୀବ ବା ବୃକ୍ଷାଦି ଉତ୍ପାଦନ କରାଇବା କ୍ରିୟା—3. Cross-breeding. ୪ । ଜାତିଭ୍ରଂଶକରଣ—4. Causing a person to lose his caste.

ସଂକ(ରୁ)ରୁ—ଦେ.ବିଂ. (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ)—ସଂକର୍ଷଣର ଡାକନାମ—Name Saṁka(ku)ru for calling 'Saṁkarshaṇa.
सङ्कर **सङ्कुर**

ସଂକର୍ଷଣ—ସଂ.ବି. (ସମ୍+କୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ Saṁkarshaṇa କର୍ଷଣ; ଆକର୍ଷଣ—1. Attraction. (ସଙ୍କର୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (+କର୍ମ. ଅନ) କୃଷିକର୍ମ—2. Cultivation; agriculture; ploughing up. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବଳରାମ; ବଳଦେବ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାଗ୍ରଜ (ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ହଳ ଅସ୍ତ୍ର)—3. Balarāma. ୪ । ଶିବ-4. God Śiba. ୫ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର କଳା ବିଶେଷ—5. A phase of Bishṇu. [ଦ୍ର—ବିରାଷ ମାସ ପ୍ରହର ଦଣ୍ଡ ଯେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ସଂକର୍ଷଣ ଅବ ଫଳ ହୋଇଛି ବିବୃତ— ପ୍ରାଚୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।] ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name of males.

ସଂକଳ—ସଂ. ବି (ସମ୍+କଲ୍ ଧାତୁ=ଗଣନା, ସଂଗ୍ରହ କରିବା+ Saṁkaḹa ଭାବ. ଅ)—୧ । ସଂଗ୍ରହ—1. Collection. (ସଙ୍କଳ, ସଂକଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଓ ବିସ୍ତୃତ (ବ୍ୟାକଳନ—ବିପରୀତ) ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ରୀକରଣ—2. Compilation; heaping up. ୩ । (ଗଣିତ) ଯୋଗ; ମିଶ୍ରଣ—3. (mathematics) Addition.

ସଂକଳପ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି. (ସଂ. ସଂକଳ୍ପ)—ସଂକଳ୍ପ (ଦେଖ)—Saṁkaḹapa aṁkaḹpa (See) [ଉ—ନୋହେ सङ्कल्प **संकल्प** ସଂକଳପ ମାନସେ ରହେ, ହେଲା ନୋହେ (ସଙ୍କଳପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯତନରେ ଗୋ ଦେହେ—ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ରୀ· ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସଂକଳୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି ପୁଂ (ସମ୍+କଲ୍ ଧାତୁ=ସଂଗ୍ରହ Saṁkaḹayitā କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ସଂକଳୟିତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. (ସଂକଳୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ବ)—ସଂକଳନକାରୀ; ସଂଗ୍ରହକର୍ତ୍ତା—(ସଙ୍କଳୟିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Collector; compiler.

ସଂକଳିତ—ସଂ ବିଣ (ସମ୍+କଲ ଧାତୁ=ସଂଗ୍ରହ କରିବା+କର୍ମ. Saṁkaḹita ତ)—୧ । ସଂଗୃହୀତ—1. Gathered up. collected. ୨ । ଏକତ୍ର ଯୋଗ କରି ଯାଇଥିବା (ସଂଖ୍ୟାମାନ)—2. Added up (numbers).

ସଂକଳ୍ପ—ସଂ. ବି (ସମ୍+କୃପ୍ ଧାତୁ=କଳ୍ପନା କରିବା+ଭାବ. ଅ — Saṁkaḹpa ୧ । ବାଞ୍ଛା; ମନୋରଥ; ମନୋବାଞ୍ଛା; ଇଚ୍ଛା; (ସଙ୍କଳ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଭିପ୍ରାୟ—1. Wish; desire, volition. ୨ । ମନରେ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା—2. Mental determination; resolve. ୩ । ଧର୍ମକର୍ମ ଓ ବ୍ରତାଦି କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମନରେ ଯେଉଁ ଫଳ-ବାଞ୍ଛା କରାଯାଏ—3. The wished-for aim for which any religious rite is performed. ୪ । ବ୍ରତ ଓ ପୂଜାଦି କରିବା ପୂର୍ବେ ସଂକଳିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂବଳିତ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରାଦି ବା ବଚନ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି—4. An avowal or utterance of the formula embodying the object and nature of the rite performed by a Hindu. [ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ପୂଜା, ହୋମ, ବ୍ରତାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରଥମେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଦି ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ ଓ ତୀର୍ଥମାନଙ୍କୁ ଆବାହନ କରି, ବ୍ରତାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନ ଓ ବର୍ଷ, ମାସ, ତିଥି, ବାର, ନକ୍ଷତ୍ରାଦିର ନାମୋଲ୍ଲେଖ, ତତ୍ପରେ ସଂକଳ୍ପ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଗୋତ୍ର ଓ ନାମ, ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବା

ନ ଅଭୀଷ୍ଟଲାଭ ପାଇଁ ବ୍ରତାଦ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଅଛି ଓ କ ବ୍ରତ, ପୂଜା, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବା ହୋମାଦ ହେଉଅଛି, ତାହା ସବୁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ବୋଲାଯାଇ ହୁଏ । ସଂକଳ୍ପ-ବାକ୍ୟର ଉଚ୍ଚାରଣ ପରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ । ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ଶିବପୂଜା, ବିଷ୍ଣୁପୂଜା, ହୋମ, କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତ, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ, ତୀର୍ଥସ୍ନାନ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଜଳାଶୟାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପ୍ରଭୃତି ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଅଛି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ, ବିନା ସଂକଳ୍ପରେ କରାଯିବା କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ବୃଥା; ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଧର୍ମର କ୍ଷୟ ହୁଏ । ହାତରେ ତାମ୍ରପାତ୍ର ଧରି ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଜଳ, କୁଶାଗ୍ର, ଦୂବ, ପୁଷ୍ପ, ଫଳ, ତଳ ରଖି ପୂର୍ବମୁଖ ବା ଉତ୍ତରମୁଖ ହୋଇ ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଓ ଉକ୍ତ ଜଳକୁ ପାତ୍ରରୁ ଢାଳି ଦେବା ବିଧିକୁ ସଂକଳ୍ପ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସଂକଳ୍ପ ଗୁଆ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଦୈବୀକର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ଯଜମାନ Samkalpa guā ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ପଢ଼ି ପୁରୋହିତ ହାତକୁ (ସଙ୍କଳ୍ପେର ସୁପାରୀ, **संकल्प सुपारी**) ଯେଉଁ ଗୁଆଟି ବଢ଼ାଇଦିଏ—The betel nut which is handed over to the priest by a Jajamāna after he has recited the Sankalpa formula before beginning the rite. (ଦୃ—ଚଣ୍ଡୀପାଠ କମନ୍ତେ ବାବୁଙ୍କ ହାତରୁ ସଂକଳ୍ପ ଗୁଆ ଟେକ ନେଇ ଓଲ୍ଟାଇ ଆସିଲେ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)

ସଂକଳ୍ପଜ—ସଂ. ବିଣ (ସଂକଳ୍ପ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । Samkalpaja ଇଚ୍ଛାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ-1. Born of desire; resulting from desire. ୨ । ପ୍ରଥମେ ସଂକଳ୍ପ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି କରାଯିବା (କାର୍ଯ୍ୟ)—2. (Rite) Done after uttering the requisite formula.

(ସଂକଳ୍ପ ଜନ୍ୟ, ସଂକଳ୍ପ ପ୍ରଭବ, ସଂକଳ୍ପ ମୂଳ — ଅନ୍ୟରୂପ; ସଂକଳ୍ପଜା, ସଂକଳ୍ପଜନ୍ୟା, ସଂକଳ୍ପ ପ୍ରଭବା, ସଂକଳ୍ପମୂଳା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂକଳ୍ପଜନ୍ମା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂକଳ୍ପ + ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Samkalpajanmā ମନସିଜ; କନ୍ଦର୍ପ; କାମ—Cupid.

ସଂକଳ୍ପ ବଚନ(ବାକ୍ୟ)—ସଂ. ବି—ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ Samkalpa bachana(bākya) ବୋଲାଯିବା ମାନସିକ ଅଭିଳାଷସୂଚକ ସଂସ୍କୃତ ବାକ୍ୟ—The formula avowing the object and nature of the rite to be performed.

ସଂକଳ୍ପ ବିକଳ୍ପ—ସଂ. ବି (ସହଚର))—ଅଭିଳାଷ ଓ ସନ୍ଦେହ— Samkalpa bikalpa Determination and doubt.

ସଂକଳ୍ପ ଭବ—ସଂ. ବି (ସଂକଳ୍ପ + ଭୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସଂକଳ୍ପଜନ୍ମା; Samkalpa bhaba କାମ; ମଦନ—Cupid. ସଂ. ବିଣ— ସଂକଳ୍ପଜ (ଦେଖ)—Samkalpaja. (See)

ସଂକଳ୍ପ ଯୋନି—ସଂ. ବି (ସଂକଳ୍ପ + ଯୋନି = ଉତ୍ପତ୍ତି, ହେତୁ; Samkalpa joni ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid.

ସଂକଳ୍ପ ରମଣୀ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ମନୋରଥ ନାୟିକା; ମାନସୀ Samkalpa ramaṇī ନାୟିକା—The lover (lady) the picture of whom is in one's desire or imagination. [ଉ—ସଂକଳ୍ପ ରମଣୀ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ ଲାଞ୍ଛାସେ ବାହୁଲେ ନୃମଣି ରଥ ।

ରାଧାନାଥ. ଉର୍ବଶୀ ।]

ସଂକଳ୍ପ ସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—୧ । (ତୃତୀୟା ତତ୍) ଯାହା ମାନସିକ ଅଭିଳାଷ Samkalpa siddha ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି—1. Accomplished by mental resolve or will. ୨ । (ସଂକଳ୍ପସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ମାନସିକ ବଳଦ୍ୱାରା ଅତିମାନୁଷ ଶକ୍ତି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି—2. One who has gained supernatural power through the strength of will.

ସଂକଳ୍ପ ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନୋବାଞ୍ଛାର ପୂର୍ତ୍ତି—The Samkalpa siddhi fulfilment of one's desire.

ସଂକଳ୍ପିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + କୢପ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)— Samkalpita ୧ । ଅଭିଳଷିତ; ବାଞ୍ଛିତ—1 Wished-for; desired. ୨। କର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ସ୍ଥିରୀକୃତ—2. Resolved to be done as a duty. ୩ । ଯାହା (ବ୍ରତାଦ) ସଂକଳ୍ପବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆରବ୍ଧ ହୋଇଅଛି—3. (Rite) Formally avowed. ୪ । ଚିନ୍ତିତ— 4. Thought of. ୫ । ଖ୍ୟାତ—5. Famed.

ସଂକଳ୍ପିତାର୍ଥ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ସଂକଳ୍ପିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ଅଭିଳଷିତ Samkalpitārtha ବିଷୟ—Wished for object.

ସଂକଳ୍ପିତାର୍ଥ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି (ସିଦ୍ଧି ଲାଭ)—ସଂ.ବି.(ବହୁବ୍ରୀହି, କର୍ମଧା, ୬ଷ୍ଠୀ- Samkālpitārtha phalaprāpti ତତ୍)ବାଞ୍ଛିତ ଫଳର ଲାଭ— (siddhi lābha) The attainment of one's wished for object.

ସଂକସୁକ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + କସ୍ ଧାତୁ = ଯିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଉକ)— Samkasuka ୧ । ଅସ୍ଥିର; ଚଞ୍ଚଳ—1. Restless. ୨ । (ସଙ୍କସୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ—2. Narrow. ୩ । ଅନିତ୍ୟ (ସଂକସୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —3. Transient. ୪ । ଅପବାଦକାରକ— 4. Defaming, vilifying; scandalising. ୫ । ଦୁର୍ବଳ—5. Weak. ୬ । ଦୁର୍ଜନ; ଖଳ—6. Wicked.

ସଂକାର—ସଂ. ବି.—(ସମ୍ + କୃ ଧାତୁ = ବିକ୍ଷେପ କରିବା + କର୍ମ Samkāra ଅ)—ସଂମାର୍ଜନୀକ୍ଷିପ୍ତ ଧୂଳି ଆଦ; ଝାଡ଼ୁଣୀରେ (ସଙ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓଳିଆ ହୋଇ ଗଦା କରି ଯାଇଥିବା ଅଳିଆ—Sweepings.

ସଂକାରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ସଂକାର + ଈ)—ସଂକରୀ, ନବଦୂଷିତା Samkāri କନ୍ୟା—A recently deflowered or ravished girl.

ସଂକାଶ—ସଂ. ବିଣ.—(ସମ୍+କାଶ ଧାତୁ=ପ୍ରକାଶ ପାଇବା+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ୧ । (ଶବ୍ଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ) (ସଙ୍କାଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ (ଯଥା—ପ୍ରଳୟସଂକାଶ, (ସଂକାଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୁନ୍ଦେନ୍ଦୁସଂକାଶ)—1. Equal to; similar to. ୨ । ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ ବା କାନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of a like colour or lustre; resemblin .
Samkāśa

[ଉ—ସେହି ପ୍ରଳୟସଂକାଶ ଭୟଙ୍କର ଦିବସରେ ଯେଉଁସବୁ ଘଟଣାମାନ ଘଟିଥିଲା, ମଧୁସୂଦନ. ଲିସବନଭୂମିକମ୍ପ] ୩। ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ; ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—3. Near; adjacent.

ସଂକିଲ—ସଂ.ବି. (ସମ୍+କିଲ୍ ଧାତୁ=ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ୧ । ଦହନୋଲ୍କା; ଅଗ୍ନି ପିଣ୍ଡ—1. Fire-ball. ୨ । ମଶାଲ—2. Torch. ୩ । ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନି—3. Burning fire; flame.
Samkila

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବିଣ (ସମ୍+କୃ, ଧାତୁ+କର୍ମ.କ୍ତ) ୧ । ଅପ୍ରସର; ଅପ୍ରଶସ୍ତ—1. Narrow; strait. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର; ସୀମାବଦ୍ଧ; (ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସରୁ; ଛୋଟ—2. Limited; small. [ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୩ । ସଙ୍କୁଚିତ—3. Contracted. ୪ । ଉଦାରତାଶୂନ୍ୟ; ଅନୁଦାର (ହୃଦୟ, ମତ)—4. Not liberal; narrow (view). ୫ । ନିବିଡ଼; ଘନ—5. Dense. ୬ । ଜନତାପୂର୍ଣ୍ଣ; ବହୁ ଲୋକ ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ—6. Crowded. ୭ । ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ; ପରିବ୍ୟାପ୍ତ—7. Overspread; diffused; pervaded; spread over. ୮ । ଖେଳିଅ ମେଳିଅ; ବିକ୍ଷିପ୍ତ—8. Confused. ୯ । ନାନାବସ୍ତୁ ମିଳିତ—9. Mixed together. ୧୦ । ଅପବିତ୍ର—10. Impure. ୧୧ । ନାନା ଜାତିର ମିଶ୍ରଣରେ ଜାତ—11. Hybrid; of mixed blood. ୧୨ । ଭେଦପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଜାତୀୟ (ବହୁ ବସ୍ତୁ)—12. Heterogenous. ୧୩ । ସଂକଟମୟ—13. Dangerous; full of dangers. ସଂ ବି.—୧ । ବର୍ଣ୍ଣସଂକର ଜାତି—1. Mixed caste. ୨ । (ସଂଗୀତ) ମିଶ୍ର ରାଗ—2. A mixed tune. ୩ । ସଂକଟ—3. Straits; difficulties.
Samkirṇṇa

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସଂକୁଚିତ କଣ୍ଠ—Contracted throat. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସଂକୁଚିତ କଣ୍ଠ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a contracted throat.
Samkirṇṇa kaṇṭha
[ସଂକୀର୍ଣ୍ଣକଣ୍ଠୀ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣକଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ+ଗ୍ରୀବା)—ଯାହାର ବେକ ସରୁ; ସରୁବେକା; (ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣିବେକୋ—Having a narrow neck.
Samkirṇṇa griba

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀବା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସରୁ ବେକ—Narrow neck. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଗ୍ରୀବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Samkirṇṇa-griba.
Samkirṇṇa griba

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି(କର୍ମଧା)—ନୀଚ ହୃଦୟ; ନୀଚ ମନ—A mean mind. ସଂ. ବିଣ—ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନାଃ [ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଦେଖ)—Samkirṇṇamanāh. (See)
Samkirṇṇa chitta

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଚେତା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଚେତାଃ)—ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଚେତାଃ (ଦେଖ)—Samkirṇṇa chetah (See)
Samkirṇṇa cheta
সংকীর্ণচেতা संकीर्णचेता

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)-ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନାଃ (ଦେଖ)—Samkirṇṇamanāh. (See)
Samkirṇṇa chetāh

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଜାତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ବର୍ଣ୍ଣସଂକର ଜାତି—Mixed caste.
Samkirṇṇa jāti

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ+ଭାବ ଅର୍ଥେ. ତା, ତ୍ୱ)—୧। ଅପ୍ରସରତା—1. Narrowness. ୨ । (ମନର) ଅନୁଦାରତା—2. Want of liberality (of mind); narrowness (of mind). ୩ । ସାଂକର୍ଯ୍ୟ—3. The state of being of mixed blood. ୪ । ଭିଡ଼; ଜନତା—4. Crowd; state of being crowded.
Samkirṇṇatā(twa)

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଦେହ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସଂକୁଚିତ ଶରୀର—1. Contracted body. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହ—2. Small body. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Small-bodied. ୨ । ସଂକୁଚିତକାୟ; ଯାହାର ଶରୀର ସଂକୁଚିତ ହୋଇଅଛି—2. With contracted body.
Samkirṇṇa deha
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣକାୟ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣବପୁଷ — ଅନ୍ୟରୂପ
ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଦେହା, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୀ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କାୟା, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣବପୁଷା — ସ୍ତ୍ରୀ

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ନୀତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଅନୁଦାର ନୀତି—1. Illiberal or narrow policy or principle. ୨ । ନୀଚ ନୀତି—2 Mean policy.
Samkirṇṇa niti

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସରୁ ବାଟ—Narrow path.
Samkirṇṇa patha

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅନୁଦାର ମତ—Illiberal view.
Samkirṇṇa mata

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମନ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅନୁଦାର ମନ—Narrow mind.
Samkirṇṇa mana

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମନା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନାଃ)—ସଂକୀର୍ଣ୍ଣମନାଃ (ଦେଖ) Samkirṇṇamanāh. (See)
Samkirṇṇa manā
সংকীর্ণমনা संकीर्णमना

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ମନାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ+ମନସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ନୀଚମନା—1. Mean-minded. ୨। କ୍ଷୁଦ୍ରଚେତାଃ; ଅନୁଦାରମନାଃ; ଯାହାର ମନ ଉଦାରଭାବାପନ୍ନ ନୁହେଁ—2. Narrow-minded. [illegible]
Samkirṇṇa manāh

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ମୁଖ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସରୁ ମୁହଁ—1. Narrow Samkirnna mukha mouth. ୨ । ସଙ୍କୁଚିତ ମୁହଁ; କୁଞ୍ଚ ମୁହଁ—2. Contracted mouth. ୱ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ସରୁ ମୁହାଁ; କୁଞ୍ଚ ମୁହାଁ—1. Narrow-(ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) mouthed. ୨ । ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଦ୍ୱାର ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having a narrow outlet.

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଯୋନି—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—ନୀଚ ଜାତି—Low caste. Samkirnna joni ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନୀଚଜାତି; ନୀଚ ଜାତୀୟ—Of low class; low born.

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ—ସଂ. ବ. ଓ ବିଣ (କର୍ମଧା ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ତ Samkirnna hrudaya (ଦେଖ)—Samkirnna (ସଂକୀର୍ଣ୍ଣହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) chitta (See).

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାତ୍ମା—ସଂ.ବ. ଓ ବିଣ (କର୍ମଧା ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)--ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଚିତ୍ତ(ଦେଖ) Samkirnnatma Samkirnnachitta (See).

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାୟତନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ଥାନ—1. Small Samkirnnayatana space or area. ସଂ ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of small or limited area. ୨ । ସଂକୁଚିତ—2. Contracted. ୩ । ଅପ୍ରଶସ୍ତ—3 Narrow.

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ+ଅବସ୍ଥା)—୧ । ସଂକୁଚିତ Samkirnnabastha ଅବସ୍ଥାଯୁକ୍ତ—1. Of contracted state. ୨ । ହୀନଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ; ହୀନାବସ୍ଥାଯୁକ୍ତ—2. Of low or mean condition.

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା—ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା)—୧ । ହୀନଦଶା—1. Low or Samkirnnabastha mean condition. ୨ । ସଂକୁଚିତ ଅବସ୍ଥା—2. Contracted state. ୩ । ଅପରିସର ଅବସ୍ଥା—3. Narrow state.

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାୟମାନ—ସଂ. ବିଣ (ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଯ= Samkirnnayamana ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାୟ ନାମଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—କ୍ରମଶଃ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବା—Gradually narrow-(ସଂକୀର୍ଣ୍ଣାୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ing.

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣୀକରଣ—ସଂ. ବ—ସଂକରୀକରଣ; ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ଅରଣ୍ୟ ପଶୁବଧ—Samkirnnikarana ଜନିତ ପାପ—Sin of killing wild and domestic animals.

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ (ନା)—ସଂ.ବ (ସମ୍+କୃତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—Samkirttana(na) ୧ । ଦେବତାଦିଙ୍କ ନାମୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ସ୍ତୁତିଗାନ; ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରରେ ଦେବତାଦିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଗାନ—1. Songs sung in [ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତିନ (ନା)—ଅନ୍ୟରୂପ] praise of God or Deities; chanting of hymns or psalms. ୨ । ଗୁଣାଦି-କଥନ; ପ୍ରଶଂସା କରିବା—2. Praising; eulogising. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣନ—3. Describing. ୪ । ଉଚ୍ଚାରଣ — 4. Uttering. ଦେ. ବ—ସଧା, সংকীর্ত্তন, কীর্ত্তন, **सकीर्तन** କୃଷ୍ଣ ଓ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଖୋଳ କରତାଳ ଓ ନୃତ୍ୟାଦି ସହିତ ଗୀତ ଗାନ—Songs in praise of Radha, Krushna and Chaitanya sung in accompaniment of music. [ଦ୍ର—ଭଗବାନ ଓ ଦେବତାଦିଙ୍କ ନାମସଂକୀର୍ତ୍ତନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଭାଗବତ, ନାରଦ ପଞ୍ଚରାତ୍ର, ବୃହନ୍ନାରଦୀୟ ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଅମଳରୁ ଖୋଳ କରତାଳ ସହିତ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ଗାନ ଓ ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରୀରାଧା-କୃଷ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗାନ ବା ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରତି ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଅଗ୍ରହ ଜନ୍ମିଅଛି । ଚୈତନ୍ୟଦେବ ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, କଳିଯୁଗରେ ହରିନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନହିଁ ମୁକ୍ତିଲାଭାର୍ଥ ମନୁଷ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । କୀର୍ତ୍ତନୀୟ ନାମ ଯଥା—"ହରେର୍ନାମ ହରେର୍ନାମ ହରେର୍ନାମୈବ କେବଳଂ କଲୌ ନାସ୍ତ୍ୟେବ ନାସ୍ତ୍ୟେବ ନାସ୍ତ୍ୟେବ ଗତିରନ୍ୟଥା ।" ଯେଉଁଠାରେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରଧାନତମ ତୀର୍ଥ ଓ ସଂକୀର୍ତ୍ତନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଦରଜ ଯେଉଁଠାରେ ପଡ଼େ, ସେ ସ୍ଥାନ ପବିତ୍ର ହୁଏ । ଏହି କୀର୍ତ୍ତନଧ୍ୱନିରେ ପାପ ସବୁ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପଳାନ୍ତି ଏବଂ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତା ଓ ଗାୟକଙ୍କର ଉପର ଓ ତଳର ସାତ ପୁରୁଷ ଉଦ୍ଧାର ପାଆନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି ଯେ, ସତ୍ୟଯୁଗରେ ତୀର୍ଥ, ତ୍ରେତାରେ ଯଜ୍ଞ, ଦ୍ୱାପରରେ ଦାନ ଓ କଳିରେ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନହିଁ ଯୁଗଧର୍ମ । ପୁଣି କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଦାନ, ବ୍ରତ, ତପସ୍ୟା, ଯଜ୍ଞ, ଏ ସମସ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଅଧିକତର ଫଳପ୍ରଦ ଓ ମୁକ୍ତିପ୍ରଦ ଅଟେ ଏବଂ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ-ବିରହିତ ଦାନାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ ହୁଏ । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରଧାନତଃ ତିନିଗୋଟି ପଦକୁ ଖୋଳ କରତାଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ବହୁ ସହଚରଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରୁଥିଲେ । ପଦମାନ ଯଥା—

୧ । ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ
ହରେ ରାମ ହରେ ରାମ ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ ।

୨ । କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହେ
କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହେ
କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ପାହି ମାଂ
କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ରକ୍ଷ ମାଂ ।

୩ । କୃଷ୍ଣ କେଶବ କୃଷ୍ଣ କେଶବ କୃଷ୍ଣ କେଶବ ପାହି ମାଂ
ରାମ ରାଘବ ରାମ ରାଘବ ରାମ ରାଘବ ରକ୍ଷ ମାଂ ।

ଭାଗବତବର୍ଣ୍ଣିତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ରାଧାଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୀଳା ଓ ଚରିତକୁ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ସମୟ-ସମୟରେ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ପରେ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଭକ୍ତ-ମାନେ ଓ ବିଶେଷତଃ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣ ଚରଣ ଦାସ

"(ଭଜ) ନିତାଇ ଗଉର ରାଧେ ଶ୍ୟାମ
(ଜପ) ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ ରାମ"

ଏହି ପଦକୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କଲେ ଏବଂ ଏହାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେତେ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର ସଂକୀର୍ତ୍ତିତ ପ୍ରଧାନ ପଦ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ମଧ୍ୟ ଗୀତ ହୁଏ ।

ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପୁରୀରେ ବହୁକାଳ ଅବସ୍ଥିତି କରି ଉତ୍କଳରେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଚାରକ ହୋଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ କେବଳ ପୁରୀର ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସବୁ ଜାତି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସଂକୀର୍ତ୍ତନକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍କଳର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ସଂକୀର୍ତ୍ତନ (ବଙ୍ଗ ଭାଷା ଜାଣି ନ ଥିବା ଅଶିକ୍ଷିତ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମୁହଁରେ ବିକୃତ ରୂପ ଧାରଣ କରି ସୁଦ୍ଧା) ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଲ କରତାଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୀତ ହେଉଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ଓ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଲୀଳା ଏହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନମାନଙ୍କ ବିଷୟ । ଦୋଳ ଦଶହରା ଆଦି ଜାନି ଯାତ୍ରାଦିରେ, ଦେବତାମାନଙ୍କ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଓ ଦେବ ମେଳନରେ ଏକାଧିକ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ମଣ୍ଡଳ ଖୋଲ କରତାଳ ସହିତ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ଅମଳରୁ ଅଦ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଥଯାତ୍ରା ଉପଲକ୍ଷରେ ଟଣା ହେଉଥିବା ରଥମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଉତ୍କଳୀୟ ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ସଂକୀର୍ତ୍ତନମଣ୍ଡଳୀମାନେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରି କରି ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଆନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବଙ୍ଗୀୟ କୀର୍ତ୍ତନର ମାଧୁରୀ ହରାଇ ପ୍ରାୟ ହାତେ ବ୍ୟାସବିଶିଷ୍ଟ ଝାଞ୍ଜ ଓ ଦୁଇ ହାତ ଲମ୍ବର ମୃଦଙ୍ଗବାଦନଧ୍ୱନି ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଅତି କର୍କଶ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁଠାରେ ଶିକ୍ଷିତ ଦଳ ବଙ୍ଗୀୟ ସଂକୀର୍ତ୍ତନର ବାଦ୍ୟ (ଛୋଟ ମୃଦଙ୍ଗ ଓ ଛୋଟ ଝାଞ୍ଜ ବା କରତାଳ) ସାହାଯ୍ୟରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଶିଖି-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଶ୍ରୁତିମଧୁର; ନଚେତ୍ ଉତ୍କଳର ମଫସଲରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନର ଅର୍ଦ୍ଧ ଡଜନଟି ମୃଦଙ୍ଗର ଗମ୍ଭୀର ବାଡ଼ିଆ ଓ ୧୦।୧୨ ଯୋଡ଼ା ଝାଞ୍ଜର ଘୋର ଝଣ୍ଝଣା ବାତ ସଦୃଶ ନାଦ । ଏହି ମାତ୍ରର ତାଳରେ ଅନେକ ସମୟରେ ମୃଦଙ୍ଗମାନ ଫାଟିଯାଏ, ଝାଞ୍ଜମାନ ଦଦରା ହୁଏ ଓ ବାଦ୍ୟକଙ୍କ କଣ୍ଠର ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ନିନାଦରେ ପାଏ ବାଟଯାକେ ଲୋକେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଉଠନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ଝାଞ୍ଜ ମୃଦଙ୍ଗ ବଜା ହୁଏ ନାହିଁ, ବାଡ଼ିଆ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଠାକୁରମାନଙ୍କର ଓ ସଂକୀର୍ତ୍ତନମଣ୍ଡଳୀମାନଙ୍କର 'ମେଳନ' ରେ ଭଲ ଭଲ ଗାୟକଙ୍କ ଗୀତର ମାଧୁରୀ ପରୀକ୍ଷା କରି ଯାଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୃଦଙ୍ଗର ବିକଟ ତାଳ ଓ ମୃଦଙ୍ଗ ଏବଂ ଝାଞ୍ଜ ବାଡ଼ିଆରେ କେଉଁ ପକ୍ଷ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷଙ୍କୁ ଜିତିଗଲେ, ଏହାହିଁ ପରୀକ୍ଷା କରିଯାଏ ।

ସଂକୀର୍ତ୍ତନରେ ବ୍ୟବହୃତ ମୃଦଙ୍ଗକୁ 'ଖୋଲ' ଓ ଝାଞ୍ଜକୁ 'କରତାଳ' କୁହାଯାଏ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶେଷରେ ଖୋଲ କରତାଳକୁ ଭୋଗ ଓ ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ଅର୍ପିତ ହୋଇ ପୂଜା କରାଯାଏ ।]

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଆଖ(ଖେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବି: ୧ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶିକ୍ଷା କରିବାର ଗୃହ
Samkirttana akha(khe)rda —1 A room where
କୀର୍ত্তনের আখড়া Samkirttana is taught. [ଦ୍ର—
संकीर्तनआखड़ा ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ (ଶାସନ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମ ବ୍ୟତୀତ) ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଅଖଡ଼ା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗୃହ ଥାଏ । ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ 'ଭାଗବତ-ଟୁଙ୍ଗୀ' ଥାଏ, ସେହି ଟୁଙ୍ଗୀ ମଧ୍ୟ 'ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଅଖଡ଼ା' ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ଅଖଡ଼ା ଘର ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ସାଧାରଣ ଗୃହ ଓ ଏଥିରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଘରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଖୋଲ କରତାଳମାନ ରଖାଯାଏ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶିଖିବା ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଉଠାଇ 'ଗୁରୁ' ରଖନ୍ତି ।] ୨ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନକାରୀ ଦଳ—
2. A company of Samkirttana chanters.

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଗୁରୁ—ଦେ. ବି—ସଂକୀର୍ତ୍ତନର ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟ ଶିଖାଇବା
Samkirttana guru ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷକ—
কীর্ত্তনের গুরু A teacher who teaches songs and
संकीर्तनगुरु music relating to Samkirttana.

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ମଣ୍ଡଳ[ଳି]—ଦେ. ବି—୧ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନକାରୀ ଦଳ ବା
Samkirttana mandala[li] ପକ୍ଷ—1. A band or
কীর্ত্তনের দল choir of persons who perform Sam-
संकीर्तन मण्डली kirttana, (some singing, some striking the drums and other cymbals).
୨ । ମେଳନ ଆଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ବହୁ ସ୍ଥାନରୁ ଆସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ବହୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦଳ—2. A number of Samkirttana parties assembled at a particular place on a particular occasion.

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ମେଳନ(ଣ)—ଦେ. ବି—ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାଇଁ ବା ବିଶେଷ
Samkirttana melana(n) ଉପଲକ୍ଷରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ
কীর্ত্তনমেলা ଏକାଧିକ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଦଳଙ୍କର ସମ୍ମେଳନ—
संकीर्तनमेला A gathering of more than one
(ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ମେଳ[ଳା]—ଅନ୍ୟରୂପ) party of Samkir-ttana chanters at a particular place for competition or on some special occasion.

ସଂକୀର୍ତ୍ତନିଆ(ଆଁ)—ଦେ ବି—ସଂକୀର୍ତ୍ତନକାରୀ ଦଳର ବ୍ୟକ୍ତି—
Samkirttania(an) A member of a choir of
সংকীর্তনিয়া, কীর্ত্তনীয়া, সংকীর্ত্তনে Samkirttana-
संकीर्तनिया chanters.

ସଂକୀର୍ତ୍ତିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Saṁkīrttita ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଉଚ୍ଚାରିତ—
(ସଂକୀର୍ତ୍ତିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Uttered loudly. ୨ । ସଂସ୍ତୁତ—
2. Solicited. ୩ । ପ୍ରଶଂସିତ - 3. Praised; eulogised. ୪। ବର୍ଣ୍ଣିତ—4. Described.

ସଂକୁଚ୍ଚ(ଚେ)ଇବା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ସଂକୁଚିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Saṁkuchā(che)ibā Causative of Saṁkuchibā.
ସଂକୁଚାନ ସୁକୁଚ କରবানা

ସଂକୁଚିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କୁଚ୍ ଧାତୁ=ଗୋଟାଇ ନେବା; ଗୁଡ଼ାଇ
Saṁkuchita ନେବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ;ଯେଉଁ ବସ୍ତୁତ
(ସଙ୍କୁଚିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଦାର୍ଥକୁ ଗୋଟାଇ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ—
(ସଂକୁଚିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Contracted. ୨ । ମୁଦ୍ରିତ; ନିମୀଳିତ—2. Closed. ୩ । ଗୁଡ଼ିଆ ହୋଇଥିବା—
3. Wound up. ୪ । ଅପ୍ରସାରିତ -- 4. Not spread out or expanded. ୫। କୁଣ୍ଠିତ; ସଂକୋଚ ପ୍ରାପ୍ତ—5. Hesitating. ୬ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—6. Abridged. ୭ । କୁଞ୍ଚ କୁଞ୍ଚ ହୋଇଥିବା—7. Shrivelled up; wrinkled.

ସଂକୁଚିତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଙ୍କୁଚିତ)—୧। ଚାପିବା—1.To
Saṁkuchita karibā contract. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତର କରିବା
সংকুচিত করা —2.To shorten. [ଉ—ସିନ୍ଧୁଗର୍ଭେ ପ୍ରବେଶିଲେ
সুকুবানা ସଂକୋଚ ସ୍ୱବପୁ—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ସଂକୁଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଂକୁଚିତ)—୧ । ସଂକୁଚିତ ହେବା—
Saṁkuchibā 1. To be contracted. ୧ । ଲଜ୍ଜାରେ
সংকুচিত হওয়া ଜଡ଼ ହେବା—2. To be overtaken
সুকুচনা with modesty or bashfulness. [ଉ—
ଶ୍ରୀମତୀ ସଂକୁଚିଲେ ଲଜ୍ଜାଭରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସଂକୁଟନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+କୁଟ୍ ଧାତୁ=କୁଟିଳତା ପ୍ରକାଶ କରିବା+
Saṁkuṭana ଭାବ. ଅନ)—ମୃତ୍ୟୁ—Death.
(ସଂକୁଟନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂକୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—ସଙ୍କୁଡ଼ି (ଦେଖ)
Saṁkurḍi Saṅkurḍi (See)

ସଂକୁନ—ଦେ. ବି—ସଙ୍କୁନ (ଦେଖ)—
Saṅkuna Saṁkuna (See)

ସଂକୁ(ଖୁ)ରି—ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବଣ—(ଅଶୁଦ୍ଧ; ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—
Saṁku(khu)ri ସଂଖୁଡ଼ି (ଦେଖ)--Saṁkhurḍi (See)

ସଂକୁଳ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍=ଏକତ୍ର+କୁଳ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରଥି କରିବା
Saṁkuḷa +କର୍ମ. ଅ) ୧ । ବ୍ୟାପ୍ତ; ସମାକୀର୍ଣ୍ଣ; ପୂର୍ଣ୍ଣ;
(ସଙ୍କୁଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁଳ—1. Full of; surrounded
(ସଂକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) by; overspread with. ୨ । ଯୁକ୍ତ; ଏକତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ; ମିଶ୍ରିତ—2. Mixed up; united; compounded. ୩ । ଗୋଳମାଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
3. Tumultuous. [ଉ—ସେହି କାଳେ ସଂକୁଳ ହୋଇଲା ସମର, ମସ୍ତମର ହୋଇ ବହୁତ ମଲେ ନର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ] ୪ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ—4. Narrow; close. ୫ । ବହୁଲୋକସମାକୀର୍ଣ୍ଣ—
5. Crowded. ବି—୧ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଯୁଦ୍ଧ—1. Contest; fight; affray. ୨ । ଜନତା—
2. Crowd. ୩ । ପରସ୍ପରରେ ବିରୁଦ୍ଧ ବାକ୍ୟାଳାପ; କଳି—3. Altercation; quarrel. ୪ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱରଜନିତ ଗୋଳମାଳ—4. Hubbub; tumult. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଂକୁଳ ଶବ୍ଦ ମିଶି ସମାସ ହୁଏ; ଯଥା—ଶ୍ୱାପଦସଂକୁଳ; ବିପତ୍‌ସଂକୁଳ, ସଂକଟସଂକୁଳ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସଂକୁଳନ—ସଂ. ବି—ସଙ୍କୁଳନ (ଦେଖ)
Saṁkuḷana Saṅkuḷana. (See)

ସଂକୁଳ ଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ଗୋଳମାଳିଆ ବା ଅନିୟମିତ ଯୁଦ୍ଧ—
Saṁkuḷa juddha Confused fight; guerilla warfare.

ସଂକୁଳା—ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ସଙ୍କୁଳା (ଦେଖ)
Saṁkuḷā Saṅkuḷā. (See)

ସଂକୁଳାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ସଙ୍କୁଳାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṁkuḷāna (etc) Saṅkuḷāna etc. (See)

ସଂକୁଳିଆ—ଦେ. ବି—ସଙ୍କୁଳିଆ (ଦେଖ)
Saṁkuḷiā Saṅkuḷiā. (See)

ସଂକୁଳିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କୁଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଏକତ୍ରୀଭୂତ;
Saṁkuḷita ସଂଗୃହୀତ—Collected; gathered up.

ସଂକୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍କୁଳିବା (ଦେଖ)
Saṁkuḷibā Saṅkuḷibā. (See)

ସଂକେ(ଖେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ସଙ୍କେ(ଙ୍ଖେ)ଇବା
Saṁke(khe)ibā (ଦେଖ)—Saṅke(ṅkhe)ibā. (See)

ସଂକେତ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସଂକ୍ଷେପ+କିତ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଭାବ.
Saṁketa ଅ)—୧ । ସଂକ୍ଷେପରେ ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା; ଇସାରା; ଇଙ୍ଗିତ—1. Indication; hint.
୨ । ନେତ୍ର ବକ୍ତ୍ର ହସ୍ତାଦି ଦ୍ୱାରା ମନୋଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ ଚେଷ୍ଟାବିଶେଷ—2. An endeavour to express thoughts by the movement of the eyes, face and hands; gesture. ୩ । (+କରଣ.ଅ)
(ସଙ୍କେତ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—3. Indication; sign; signal; symbol. ୪। ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥବୋଧକ ଶକ୍ତି—4.The power of a word to convey a meaning. ୫ । ଠାର; ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଷୟକୁ ବା ବାକ୍ୟକୁ ବା ଅନେକାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦକୁ ଅଳ୍ପରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଚିହ୍ନ—5. A symbolical sign; cypher. ୬ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ମିଳନ ସ୍ଥାନ—6. A place of meeting

of lovers; a trysting place. ୭ । ବୋଧ—7. Understanding. ୮ । ସନ୍ଧାନ; ଅନୁମାନ—8. Guess. ୯ । ସୂତ୍ର—9. A clue. ୧୦ । ବ୍ୟାକରଣାଦିର ସୂତ୍ର—10. Aphorism; axiom; maxim. ୧୧ । ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନ—11. A place of assignment; a place of appointment; a secret place. ୧୨ । ନିୟମ—12. Rule; regulation. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଠାରେ ଯେଉଁ ପରି ମନୋଗତ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଭାବରେ କମ୍ୱା ମସ୍ତକ ସଞ୍ଚାଳନ, ନେତ୍ର ଘୂର୍ଣ୍ଣନ, ବକ୍ଷ ଓ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ, ହସ୍ତଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶକୁ ସଂକେତ ବୋଲାଯାଏ । ଯାହା ବେଶୀ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଅଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରିବା ମଧ୍ୟ ସଂକେତ । ଯାହା ସାଧାରଣବୋଧ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ମଧ୍ୟ ସଂକେତ ।]

ସଂକେତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଇସାରା ଦ୍ୱାରା ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—1. To express one's mind by guestures or signs. ୨ । ଠାରିବା—2. To beckon.
Samketa kariba
সংকেত করা
संकेत करना

ସଂକେତକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଇସାରା କରେ—Giving hints; beckoning; making gestures.
Samketakārī
(ସଂକେତକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂକେତ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରେରକକୁ ଚିହ୍ନିବାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ଦୂତ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବା—1. To give a token of identification to a messenger. ୨ । ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ସଂକେତ ସ୍ଥଳ ନିରୂପଣ କରିବା—2. To appoint or assign a place of meeting between lovers. (ଉ—କେ ଯିବ ପରି, ଅସ ଅସ, ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ ! ଦେଇଛନ୍ତି ସଂକେତ ସେ ମୁରଲୀଧର । ସଂଗୀତ ।)
Samketa deba
সংকেতদেওয়া
संकेत देना

ସଂକେତଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସଂକେତ ବା ଠାର ଜାଣେ—Conversant with signs or cyphers.
Samketajña
(ସଂକେତଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ; ସଂକେତଜ୍ଞତା—ବି)

ସଂକେତ ଜ୍ଞାପକ—ସଂ. ବିଣ (ସଂକେତ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ ଣିଚ=ଜ୍ଞପି. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅକ)—ସାଙ୍କେତିକ—Symbolical; suggestive.
Samketa jñāpaka
(ସଂକେତଜ୍ଞାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ସଂକେତଜ୍ଞାପନ—ବି]

ସଂକେତ ଧ୍ୱନି—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଲୋ)—ସାଙ୍କେତିକ ଧ୍ୱନି—A symbolical sound.
Samketa dhwani

ସଂକେତ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଇସାରା ପାଇବା—To get a hint or sign from another.
Samketa paiba
সংকেত পাওয়া
संकेत पाना

ସଂକେତ ବାକ୍ୟ—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଲୋ)—୧ । ଠାର କଥା—1. Cypher words. ୨ । ସାଙ୍କେତିକ ବାକ୍ୟ—2. Symbolical expression.
Samketa bākya

ସଂକେତ ସ୍ଥଳ(ସ୍ଥାନ)—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ମିଳିତ ହେବା ପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥାଏ—Place of assignment; a secret place of meeting by appointment; rendezvous.
Samketa sthala(sthāna)

ସଂକେତାଗ୍ନି—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଲୋ)—କୌଣସି ସ୍ଥଳର ବା ବିଷୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱସୂଚନା କରିବାପାଇଁ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନି—Beacon.
Samketāgni

ସଂକେତାଲୋକ—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଲୋ)—ସଂକେତଜ୍ଞାପକ ଆଲୋକ—Beacon light; signal given by means of showing different lights.
Samketāloka

ସଂକେତିତ—ସଂ. ବିଣ (ସଂକେତ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—୧ । କୃତ-ସଂକେତ—1. Having made gestures or signs. ୨ । ସଂକେତ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ—2. Hinted; expressed by signs. ୩ । ଅଭିଧା-ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ବୋଧିତ—3. Suggested; understood by suggestion.
Samketita

ସଂକୋଚ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+କୁଚ୍ ଧାତୁ=କୁଞ୍ଚିତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ବସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥର କ୍ଷୀଣୀଭାବ ବା ବିସ୍ତୃତିର ଅଲ୍ପୀଭାବ—1. Contraction. ୨ । ସଂକ୍ଷେପ—2. Abridgement. ୩ । କୁଣ୍ଠା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ବା ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେବାର ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା; ଜଡ଼ୀଭାବ—3. Hesitation. ୪ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା; ଲଜ୍ଜା—4. Shyness; modesty; sensitiveness. ୫ । ବଡ଼ ପଦାର୍ଥ ଗୁଡ଼େଇ ଗାଡ଼େଇ ହୋଇ କମ୍ବା କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଛୋଟ ଆକାର ଧାରଣ କରିବା ଅବସ୍ଥା—5. Becoming crisp or wrinkled; shrivelling; wrinkling. ୬ । ବହୁ ବାକ୍ୟଯୁକ୍ତ ପଦକୁ ଅଳ୍ପ ପଦରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—6. Expressing a big sentence by a smaller one; expressing much in a smaller compass. ୭ । ଅପ୍ରସ୍ଫୁଟନ; ମୁକୁଳି; ମୁଦ ହୋଇଯିବା ବା ବୁଜି ହୋଇଯିବା—7. Closing up; the state of not being expanded or blown. ୮ । ବନ୍ଧନ—8. Binding. ୯ । (ବୈଦ୍ୟକ) କୁଙ୍କୁମ ଜାଫରାନ—9. Saffron. ୧୦ । ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ; ଅଙ୍କୁଶ [illegible]—10. Ray fish.
Samkocha
(ସଙ୍କୋଚ—ଅନ୍ୟରୂପ)

(Raia Sankar). ୧୧ । ରୋଧ—11. Obstruction; prevention. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ—1. Contracted. ୨ । ମୁଦ୍ରିତ—2. Closed. [ଉ—ସେ କାଳ ଅଗମନ ଦେଖି, ସଙ୍କୋଚ କଲେ ବେନ ଅଖି ।—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] (ସଙ୍କୁଚିତ, ସଂକୋଚ୍ୟ, ସଂକୋଚକ—ବିଣ) (ପ୍ରସାର—ବିପରୀତ)

ସଂକୋଚକ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+କୁଚ୍ ଧାତୁ=କୁଞ୍ଚିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ) —Samkochaka ଯାହା ସଙ୍କୁଚିତ କରାଏ—Contracting; causing contraction. (ପ୍ରସାରକ—ବିପରୀତ) (ସଂକୋଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂକୋଚ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ) Samkocha kariba କୁଣ୍ଠିତ ବା ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେବା—সংকোচকরা संकोच करना 1. To hesitate (to do anything). ୨ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ) ଲାଜ କରିବା—2. To feel shy (of a matter).

ସଂକୋଚ ତ୍ୱକ୍—ସଂ. ବି. (ଅଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସାବିଜ୍ଞାନର ପରିଭାଷା) Samkocha twak ୧ । ଶରୀରର ଯେଉଁ ଅଂଶର ଚର୍ମ ମୁଦ ହୋଇଯାଏ (ଯଥା—ଗୁହ୍ୟ ଦ୍ୱାରର, ଓଠର ଇତ୍ୟାଦି)—1. Skin which contracts; Paniculus Carnosus. ୨ । କୁଞ୍ଚିତ ଚର୍ମ—2. Wrinkled skin.

ସଂକୋଚନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+କୁଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=କୁଚ ଧାତୁ=କୁଞ୍ଚିତ Samkochana ହେବା)+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଂକୁଚିତ (ପ୍ରସାରଣ- ବିପରୀତ) କରିବା; ସଙ୍କୋଚକରଣ—1. Act of contracting. ୨ । ଚାପି ଛୋଟ କରିବା—2. Compressing. ୩ । ମୁଦ୍ରଣ; ମୁଦ୍ରିତ କରିବା—3. Act of closing up.

ସଂକୋଚନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍+କୁଚଧାତୁ ଣିଚ=କୁଚଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ-Samkochani ଅନ+ଈ)—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା; ଲାଜକୁଳୀ ଲତା—The mimosa creeper; Mimosa Pudica.

ସଂକୋଚନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+କୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—Samkochaniya ସଂକୋଚ୍ୟ (ଦେଖ)—Samkochya (See).

ସଂକୋଚ ପିଶୁନ—ସଂ. ବି. (ଶବ୍ଦପ୍ରକାଶ) କୁଙ୍କୁମ; ଜାଫରାନ୍—Samkocha pisuna Saffron.

ସଂକୋଚ ବୋଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ Samkocha bodha kariba କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କରିବା—1. To feel hesitation for doing some thing. সংকোচ বোধকরা संकोच मालूम करना ୨ । ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା; ଲାଜଲାଜ ହେବା—2. To feel shy.

ସଂକୋଚୁ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଂକୋଚିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Samkocha(che)iba Causative of Samkochiba. সংকুচিত কবান संकोच करवाना [ଉ—ଏ ଅଙ୍ଗେ ଉତ୍ତରପଞ୍ଚି ତନୁ ସଂକୋଚୁଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ବନ]

ସଂକୋଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ସଂକୁଚିତ)—ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—To be Samkochiba ashamed; to feel delicate. সংকুচিত হওয়া संकोच करना [ଉ—ପଶୁପ-ମହେନ୍ଦ୍ର-ନନ୍ଦନ-ଭାରତୀ-ରସୁଁ ସୁଧା ସଂକୋଚିଲେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ]

ସଂକୋଚି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ସଂ. ସଂକୁଚିତ) ଲଜ୍ଜାରେ ସଂକୁଚିତ Samkochi heba ହେବା—To shrink in shame. সংকুচিত হওয়া संकोचित होना

ସଂକୋଚୀ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ସଂକୋଚ+ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ.) ୧ । ସଂକୋଚ Samkochi ଯୁକ୍ତ; ସଂକୁଚିତ—1. Contracted. ୨ । (ସଂକୋଚିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରସାରୀ—ବିପରୀତ) ଜଡ଼ୀଭୂତ; କୁଣ୍ଠିତ—2. Hesitating. ୩ । ଲାଜକୁଳା—3. Shy; modest.

ସଂକୋଚ୍ୟ—ସଂ ବିଣ. (ସମ୍+କୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ସଂକୋଚନ Samkochya କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ; ଯାହାକୁ ଚାପିକରି ଛୋଟ (ସଂକୋଚ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିଯାଇପାରେ; ସଂକୁଚିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be compressed; compressible; capable of being contracted.

ସଂକୋଚ୍ୟତା—ସଂ ବି. (ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣବିଶେଷ; Samkochyata ଯେଉଁ ଗୁଣ ଥିବାରୁ କେତେକ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଚାପିଦେଲେ ତାହା ଛୋଟ ହୋଇଯାଏ—(Physics) Compressibility of some solid things.

ସଂକ୍ରନ୍ଦନ—ସ.ବି.—୧ । (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+କ୍ରନ୍ଦନ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରନ୍ଦନ; Samkrandana ବାହୁନା; ଅତିରୋଦନ—1. Lamentation; excessive weeping; bewailing. (ସଙ୍କ୍ରନ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) —୨ । (ସମ୍+କ୍ରନ୍ଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, କ୍ରନ୍ଦ-ଧାତୁ=କନ୍ଦାଇବା+କର୍ତ୍ତୃଅନ; ଯେ ଶତ୍ରୁକୁ କନ୍ଦାନ୍ତି) ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—2. Indra; the king of Hindu Gods.

ସଂକ୍ରମ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ ଅ) ୧ । Samkrama ସଂଚାର; ଗମନ—1. Act of going; walking. (ସଙ୍କ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପର୍ଯ୍ୟଟନ—2. Travelling. [ସଂକ୍ରାମକ, ସଂକ୍ରାନ୍ତ, ସଂକ୍ର(କ୍ରା)ମିତ—ବିଣ] ୩ । ଗତି—3. Motion; movement. ୪ । ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଗମନ—4. Act of moving from one place to another. ୫ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଗତି—5. (Astrology) The passing of a planet from one zodiacal sign to another. ୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରବି ସଂକ୍ରମଣ; ସଂକ୍ରାନ୍ତି; ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରବେଶ—6. (Astrology) The passage of the sun from one sign to another. ୭ । ପ୍ରତିହତ ଗତି; ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ଗତି—7 Obstructed motion. ୮ । ଅତିକ୍ରମ; ବାଟଦେଇ ଯିବା—8. Passing by. ୯ । ପାରିହେବା; ଉପର ଦେଇ ଯିବା—9. Crossing over. ୧୦ । ସମସାମୟିକତା; ଏକ ସମୟରେ ଦୁଇଟି ଘଟନା ଘଟିବା—10. Concurrence; the state of being contemporaneous. ୧୧ । ପ୍ରାପ୍ତି—11. Receipt; gain; acquisition. ୧୨ । (+କରଣ ଅ) ଦୁର୍ଗସଂଚର; ପ୍ରବେଶ କରିବାର ପୋଲ—12. A bridge leading to a fort. ୧୩ । ସଙ୍କ; ସେତୁ; ପୋଲ—13. Bridge. ୧୪ । ସୋପାନ—14. Steps. ୧୫ । (+ଭାବ ଅ) (ରୋଗର) ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—15. Infection of desease (from one person to another) ୧୬ । କାର୍ଯ୍ୟସାଧନର ଉପାୟ—16. Resources; means adopted to attain some end. ୧୭। ପ୍ରତିବିମ୍ବନ; ପ୍ରତିବିମ୍ବପାତ—17. State of being reflected; (on water or glass etc).

ସଂକ୍ରମଣ – ସଂ. ବି (ସମ+କ୍ରମ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସଂକ୍ରମ (ଦେଖ)—
Samkramana Sāmkrama (See)
(ଉ—ଅୟନଶେଷ ତୁଲ ସଂକ୍ରମଣ ଦିନ, ଯେ ଦାନ ଦେଇଛ ତା ଫଳ ଅକଳନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।)

ସଂକ୍ରମ ସ୍ୱର —ସଂ. ବି—(ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ର) ଏକସମୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ
Samkrama swara ଉଭୟ ନାକପୁଡ଼ାରେ ବହୁଥିବା ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୱର—The two kinds of breaths blowing at one and the same time through both the nostrils (ଉ—ଦୁଇ ସ୍ୱର ପୂର୍ଣ୍ଣାନ୍ତରେ ବହୁଥାଇ ଯେବେ, ଦୁଇ ପକ୍ଷ ଉପୁଜଇ ଜାଣ ତୁ ଗୋ ଏବେ । ଏହାକୁ ସଂକ୍ରମ ସ୍ୱର କହୁ ଗୋ ଭବାନୀ ! ×× ପ୍ରାଚୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।)

ସଂକ୍ରମିତ— ସ. ବିଣ (ସମ୍+କ୍ରମ ଧାତୁ ଣିଚ୍=କ୍ରମି ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)-
Samkramita ୧ । ପ୍ରବେଶିତ—1. Caused to enter into. ୨ । ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଇଥିବା—2. Thrust into. ୩ । ନିବେଶିତ—3. Engaged in; devoted to. ୪ । ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଗମିତ; ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ—4. Removed; transfered from one place to another. ୫ । ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ—5. Reflected.
ସଙ୍କ୍ରମିତ, ସଙ୍କ୍ରାମିତ, ସଙ୍କ୍ରାମିତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଂକ୍ରମିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ)—ବ୍ୟାପ୍ତହେବା; ବ୍ୟାପିବା—
Samkramibā To spread; to pervade.
ସংক্রমা ফৈলনা (ଉ – ଦନ୍ତର ସଂକ୍ରମି ଏ ଧର୍ମପୁସ—ମଧୁସୂଦନ କୁଲବାଳକ ।)

ସଂକ୍ରା(କ୍ରି,କ୍ରୁ)—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ସଂକର୍ଷଣର ଡାକ ନାମ—
Samkrā(kri,kru) A name for calling Saṁkarshaṇa.

ସଂକ୍ରାଇବା - ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି—(ସଂ. ସଂକୁଚନ)—ସଂକୁଚିତ
Samkrāibā କରିବା; ଜାକିବା—To contract.
[ଯଥା—ଧୁଡ଼ି ସଂକ୍ରାଇ ପାଏନେ ପଣ=ଅର୍ଥାତ୍ (ସଙ୍କ୍ରାଇବା, ସଁକ୍ରାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲୁଗାକୁ ଜାକ ପାରିରେ ପଶ ।]

ସଂକ୍ରାନ୍ତ – ସଂ. ବିଣ (ସମ+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ତି ତ)—୧ ।
Samkrānta ସଂବନ୍ଧୀୟ; ସଂପର୍କୀୟ—(ଯଥା – ରାଜ୍ୟ-
(ସଂକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂକ୍ରାନ୍ତ ବିଷୟ, ଧନସଂକ୍ରାନ୍ତ ବିବାଦ, ଯୁଦ୍ଧସଂକ୍ରାନ୍ତ ସମ୍ବାଦ)—1. Relating to; appertaining to; concerning (any matter). ୨ । ସଂକ୍ରାନ୍ତିଯୁକ୍ତ (ମାସ)—2. (month) Having a samkrānti related to it. [ଦ୍ର—ବର୍ଷର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସୌରମାସ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଅଧିମାସ ବା ମଳମାସ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତ ନୁହେ । ଅର୍ଥାତ୍ 'ଅଧିମାସ'ରେ ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ନ ଥାଏ ।] ୩ । ପ୍ରାପ୍ତ—3. Attained; received. ୪ । (ହିନ୍ଦୁସ୍ମୃତି) କ୍ରମାଗତ (ଧନାଦି); କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଜରିଆରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା—4. (Hindu law) (Property) Coming through some person; received through; inherited through.

ସଂକ୍ରାନ୍ତି - ସଂ. ବି (ସମ୍+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ ତି)
Samkrānti ୧ । ସଂକ୍ରମଣ—1. Advance. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷାର୍ଥ) ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଗମନ; ରବି ସଂକ୍ରମଣ—2. The transition of the sun from one sign of the zodiac to another. ୩ । ବିସ୍ତାର—3. Extension. ୪ । ବ୍ୟାପ୍ତି—4. Overspreading; pervading; diffision. ୫ । କାଳର ସୂକ୍ଷ୍ମଅଂଶ ବିଶେଷ, ଯେଉଁ ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକ ରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିକୁ ଗତିକରେ—5. The minutest division of time at which the sun passes from one sign of zodiac to another. ୬ । ପ୍ରତିବିମ୍ବନ—6. Reflection ୭ । ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ପ୍ରାପ୍ତି—7. Change of condition; attainment of a different condition. ୮ । ପ୍ରତିକରଣ; ଭାଣ; ଛାହନା—8. Feigning; imposition. ୯ । ରବି ସଂକ୍ରମଣ ଦିବସ—9. The day of the transition of the sun from one sign to another. [ଦ୍ର—ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ଦିବସକୁ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସୌର ମାସର ଶେଷ ଦିନ ବୋଲି ଗଣନା

କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୌର ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ବୋଲି ଗଣନା କରନ୍ତି; ଯଥା— ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜିରେ ୧୩୩୩ ସାଲର କର୍କଡ଼ା (ସୌର ଶ୍ରାବଣ) ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ପାଞ୍ଜିରେ ୧୩୩୩ ସାଲର ମିଥୁନ (ସୌର ଆଷାଢ଼) ମାସର ୩୧ଶ ଦିନ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପରଦିନ ଠାରୁ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୌର ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍କଳର ଯାହା 'ମାସାନ୍ତ' ଦିବସ, ତାହା ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବିଚାର କରିବାକୁ ଗଲେ ବଙ୍ଗୀୟ ଗଣନାରୀତି ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ଦେଖାଯିବ । କାରଣ, ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ନାମକରଣ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାସର ନାମ ଅନୁସାରେ କରାଯାଏ; ଯଥା—ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ଧନୁସଂକ୍ରାନ୍ତି ଧନୁ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହା ବିଛା ମାସର ଶେଷ ଦିନ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଧନୁ (ପୌଷ), ମିଥୁନ (ଆଷାଢ଼), କନ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ) ଓ ମୀନ (ଚୈତ୍ର) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଷଡ଼ଶୀତି' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ । ବୃଷ (ଜ୍ୟେଷ୍ଠ), ବୃଶ୍ଚିକ (ମାର୍ଗଶିର), ସିଂହ (ଭାଦ୍ର) ଓ କୁମ୍ଭ (ଫଗୁଣ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ବିଷ୍ଣୁପଦୀ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ । ମକର (ମାଘ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଉତ୍ତରାୟଣ' ଓ କର୍କଡ଼ା (ଶ୍ରାବଣ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଦକ୍ଷିଣାୟନ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ ।

ମେଷ (ବୈଶାଖ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ମହା ବିଷୁବ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ତୁଳା (କାର୍ତ୍ତିକ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଜଳବିଷୁବ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଂକ୍ରମଣ ଘଟିବା ଯୋଗୁଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିମାନଙ୍କୁ ୭ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଅଛି; ଯଥା—୧ । ମନ୍ଦା, ୨ । ମନ୍ଦାକିନୀ, ୩ । ଧ୍ୱାଂକ୍ଷୀ, ୪ । ଘୋରା, ୫ । ମହୋଦରୀ, ୬ । ରାକ୍ଷସୀ, ୭ । ମିଶ୍ରିତା ।

ରବିସଂକ୍ରମଣ ସମୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁଣ୍ୟକାଳ । ଏହି ସମୟରେ ସର୍ବୌଷଧିମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ହୋମ ଦାନାଦି ଓ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିବାଦ୍ୱାରା ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ ହୁଏ; ୧ ତ୍ରୁଟିର ସହସ୍ର ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ କାଳ ରବିସଂକ୍ରମଣ ସମୟ (୧ ନିମିଷର ବା ୧ ଲବର ଅର୍ଦ୍ଧେକ=୧ ତ୍ରୁଟି); ସଂକ୍ରାନ୍ତିଦିନ ସ୍ତ୍ରୀ, ତୈଳ ଓ ଆମିଷାଦି ବର୍ଜନୀୟ । ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ନିରଂଶ ଦିବସ ବୋଲିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଦିନ ଯାତ୍ରାଦି ଶୁଭକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ । ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା ନିଷିଦ୍ଧ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ହେଲେ ତାହାର ନାମ 'ମହାଜୟା' ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା ଓ ଦାନାଦି ପୁଣ୍ୟପ୍ରଦ ।

କେଉଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ କାହିଁକି ପୂଜା ବା କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା । ଯଥା—

୧ । ଚୈତ୍ରର ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ ଘଣ୍ଟାକର୍ଣ୍ଣ ପୂଜା ହୁଏ ।

୨ । ବୈଶାଖର ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଏଥିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଣା, ବାରିପାତ୍ର, ଘଟ, ଛତୁଆ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଛତା ଓ ପାଦୁକା ଦିଆଯାଏ । ଏ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବ ରେଖାକୁ ପାରି ହୋଇ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍କଟ କ୍ରାନ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରନ୍ତି । ଏହି ଦିନ ମସୁର ଓ ନିମ୍ବପତ୍ର ଖାଇଲେ ବର୍ଷକଯାକ ସର୍ପ ଓ ବିଷଭୟ ନ ଥାଏ ।

୩ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

୪ । ଆଷାଢ଼ର ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତି— ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ହୁଏ । ମାସାନ୍ତ-ଠାରୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପରଦିନ ଯାଏ ପୃଥିବୀ ୩ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଜସ୍ୱଳା ରହେ; ଏଣୁ ଏହି ସମୟରେ କୃଷିକର୍ମ ଓ ଭୂମିଖନନାଦି ନିଷିଦ୍ଧ । ଏସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପିଷ୍ଟକାଦି ଭକ୍ଷଣ କରି କ୍ରୀଡ଼ାଦି ଉତ୍ସବରେ ମାତନ୍ତି । ରଜରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ଦୋଳି ଖେଳ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

୫ । ଶ୍ରାବଣ ମାସର ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍କଟ କ୍ରାନ୍ତିରୁ ବିଷୁବ ରେଖା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରନ୍ତି । ଏହି ଦିନଠାରୁ ୩ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଦୀମାନେ ରଜସ୍ୱଳା ହୁଅନ୍ତି ।

୬ । ଭାଦ୍ର ମାସର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

୭ । ଆଶ୍ୱିନର ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା କନ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତି— ଏ ଦିନ କେବଳ ଦେବୀପୂଜାର ବର୍ଷାରମ୍ଭ ।

୮ । କାର୍ତ୍ତିକର ଜଳବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଗର୍ଭଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଏ ଦିନ ଗର୍ଭଣା ଡାଳ ବା କାଠିକୁ ପୂଜା କରି ଧାନ କ୍ଷେତରେ ପୋତିବାକୁ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବ ରେଖାକୁ ଟପି ଏହିଦିନ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଗତି ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।

୯ । ମାର୍ଗଶିରର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

୧୦ । ପୁଷ ମାସର ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି— ଏ ଦିନ ଦେବତାଙ୍କୁ ଧନୁମୁଆଁ ଭୋଗ ହୁଏ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପହିଲି ଭୋଗ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

୧୧ । ମାଘ ମାସର ଉତ୍ତରାୟଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏହି ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମକର କ୍ରାନ୍ତିରୁ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଫେରନ୍ତି । ଦେବତାଙ୍କୁ ମକର ଚାଉଳ ଓ ତିଳୁଆ ଖଜା ଭୋଗ ହୁଏ । ଏହାକୁ ତିଳୁଆ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏ ଦିନ ବାସ୍ତୁପୂଜା କରାଯାଏ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଯାତ୍ରା ହୁଏ ।

୧୨ । ଫଗୁଣର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

ସଂକ୍ରାନ୍ତିମାନଙ୍କରେ ଆଚରଣୀୟ ନାନାପ୍ରକାର କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ବିଷୟ ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ଯଥା—

୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ ବ୍ରତ (ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ)—ମାର୍ଗଶିର ମାସ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁତ୍ରଲାଭାର୍ଥ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ୪ ପ୍ରହର ମଧ୍ୟରେ ୪ ଥର ସ୍ନାନ କରି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ପୂଜାପୂର୍ବକ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ବ୍ରତ କରନ୍ତି ।

୨ । ଜଳ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୩ । ଦାନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣ)—ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ମାସରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ କନିଷ୍ଠ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୪ । ଦଧି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ଉତ୍ତରାୟଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏକ ବର୍ଷ ଦଧି ଓ ଭୋଜ୍ୟ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୫ । ଅନ୍ନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ୧ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ନଦାନ କରାଯାଏ ।

୬ । ଫଳସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ) ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ କନିଷ୍ଠ ଫଳ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୭ । ମଙ୍ଗଳ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ—ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପଡ଼ିଲେ ମଙ୍ଗଳ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଏ ।

୮ । ଯମପୁଷ୍କରିଣୀବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କୌଣସି ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ୪ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯମପୂଜା ଓ ଦାନ କରନ୍ତି ।

୯ । ଧର୍ମଘଟ ବ୍ରତ—ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ମାସ ଲେଖାଏଁ ୪ ବର୍ଷ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବିଷ୍ଣୁ, ଇଷ୍ଟଦେବତା ଓ ପିତୃମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ।]

ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚକ୍ର—ସଂ. ବି. (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର **Samkrānti chakra** ଶୁଭାଶୁଭ ଜ୍ଞାପକ ନକ୍ଷତ୍ରାଙ୍କିତ (ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପୁରୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନରାକାର ଚକ୍ର—(Astrology) A figure of man, in the different limbs of which the 27 asterisms are placed and from which the good or evil of persons born under particular asterisms (during the coming month) is predicted. [ଦ୍ର—ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚକ୍ରରୁ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପରେ ଲେଖି ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତକ, ମୁଖ, ହୃଦୟ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମହସ୍ତ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ପାଦ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ନେତ୍ର ଏବଂ ଗୁହ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ କନିଷ୍ଠ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ଅବସ୍ଥିତିଦ୍ୱାରା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଜଣାଯାଏ । କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଉକ୍ତ ଚକ୍ରର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ଥାଏ, ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ତଦ୍ରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଚଳନ୍ତି, ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ଯଥାକ୍ରମେ ମସ୍ତକାଦିରେ ଲେଖି ଫଳ ଜାଣିବାକୁ ହୁଏ । ମହାବିଷୁବ, ଜଳ ବିଷୁବ, ଉତ୍ତରାୟଣ, ଦକ୍ଷିଣାୟନ, ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ଓ ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଯାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ—ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ରବି 'ଅଶ୍ୱିନୀ' (୧ନକ୍ଷତ୍ର)କୁ ଚଳିଲେ । ଅତଏବ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ମସ୍ତକରେ ୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର (୨।୩।୪।୫।୬।୭।୮), ମୁଖରେ ୩ଟି (୯।୧୦।୧୧), ହୃଦୟରେ ୫ଟି (୧୨।୧୩।୧୪।୧୫।୧୬), ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ୩ଟି (୧୭।୧୮।୧୯), ବାମ ହସ୍ତରେ ୩ଟି (୨୦।୨୧।୨୨), ଦକ୍ଷିଣ ପାଦରେ ୩ଟି (୨୩।୨୪।୨୫) ବାମ ପାଦରେ ୩ଟି (୨୬।୨୭।୧) ଲେଖି ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଫଳ ଜାଣିବାକୁ ହେବ; ଯଥା—ମସ୍ତକେ ରାଜପୂଜା, ମୁଖେ ପଟ୍ଟଭୂଷା, ହୃଦୟେ ଧନଲାଭ, ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତେ ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତି, ବାମ ହସ୍ତେ ଦୁଃଖ, ଦକ୍ଷିଣ ପାଦେ ସୁଖ, ବାମ ପଦେ ଭ୍ରମଣ ।]

ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚଳନ—ସଂ. ବି—ମନୁଷ୍ୟର ଜାତକର ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରାନୁସାରେ **Samkrānti chalana** ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭଜନକ ସଂକ୍ରମଣ (ଏହା ସଂକ୍ରାନ୍ତିଚକ୍ର ଗଣନାରୁ ଧରା ପଡ଼େ)—(ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚଳିବା—ଦେଶଜରୂପ) Auspicious or inauspicious transition of the sun (as far as a person is concerned). [ଦ୍ର—ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚଳନ ଅଶୁଭ ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଚକ୍ରରେ କାହା ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରର ଅବସ୍ଥାନର ଫଳ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅଶୁଭସୂଚକ ହେଲେ ଧୁତୂର ବାଜମିଶ୍ରିତ ସର୍ବୌଷଧି ଜଳରେ ସ୍ନାନ, ବିଷ୍ଣୁମନ୍ତ୍ର ଜପ ଓ ହୋମଦାନାଦି କଲେ ଅଶୁଭ ଫଳ କଟିଯାଏ ।]

ସଂକ୍ରାମ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + କ୍ରମ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—ସଂକ୍ରମ (ଦେଖ) **Samkrāma** Samkrama. (See) (ସଙ୍କ୍ରାମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂକ୍ରାମକ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + କ୍ରମ୍ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. **Samkrāmaka** ଅକ)—୧ । ବ୍ୟାପକ—1. Spreading. ୨ । ସଂଚାରକ—2. Diffused; pervading. ୩ । (ସଂକ୍ରାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂକ୍ରମଶୀଳ; ଗତିଶୀଳ—3. Full of transition; transitory. ୪ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶକାରକ ଅଥବା (ରୋଗ)—4. Contagious, infectious (disease).

କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୌର ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ବୋଲି ଗଣନା କରନ୍ତି; ଯଥା— ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜିରେ ୧୩୩୩ ସାଲର କର୍କଡ଼ା (ସୌର ଶ୍ରାବଣ) ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ପାଞ୍ଜିରେ ୧୩୩୩ ସାଲର ମିଥୁନ (ସୌର ଆଷାଢ଼) ମାସର ୩୧ଶ ଦିନ ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖାଅଛି । ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପରଦିନ ଠାରୁ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୌର ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍କଳର ଯାହା 'ମାସାନ୍ତ' ଦିବସ, ତାହା ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବିଚାର କରିବାକୁ ଗଲେ ବଙ୍ଗୀୟ ଗଣନାରୀତି ଠିକ୍ ନୁହେଁ ବୋଲି ଦେଖାଯିବ । କାରଣ, ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ନାମକରଣ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମାସର ନାମ ଅନୁସାରେ କରାଯାଏ; ଯଥା—ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ଧନୁସଂକ୍ରାନ୍ତି ଧନୁ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହା ବିଛା ମାସର ଶେଷ ଦିନ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ।

ଧନୁ (ପୌଷ), ମିଥୁନ (ଆଷାଢ଼), କନ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ) ଓ ମୀନ (ଚୈତ୍ର) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଷଡ଼ଶୀତି' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ । ବୃଷ (ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ), ବୃଶ୍ଚିକ (ମାର୍ଗଶିର), ସିଂହ (ଭାଦ୍ର) ଓ କୁମ୍ଭ (ଫଗୁଣ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ବିଷ୍ଣୁପଦୀ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ । ମକର (ମାଘ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଉତ୍ତରାୟଣ' ଓ କର୍କଡ଼ା (ଶ୍ରାବଣ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଦକ୍ଷିଣାୟନ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ ।

ମେଷ (ବୈଶାଖ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ମହା ବିଷୁବ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ତୁଳା (କାର୍ତ୍ତିକ) ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ 'ଜଳବିଷୁବ' ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବୋଲିଯାଏ ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଂକ୍ରମଣ ଘଟିବା ଯୋଗୁଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିମାନଙ୍କୁ ୭ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଅଛି; ଯଥା—୧ । ମନ୍ଦା, ୨ । ମନ୍ଦାକିନୀ, ୩ । ଧ୍ୱାଂକ୍ଷୀ, ୪ । ଘୋରା, ୫ । ମହୋଦରୀ, ୬ । ରାକ୍ଷସୀ, ୭ । ମିଶ୍ରିତା ।

ରବିସଂକ୍ରମଣ ସମୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୁଣ୍ୟକାଳ । ଏହି ସମୟରେ ସର୍ବୌଷଧିମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ହୋମ ଦାନାଦି ଓ ବିଷ୍ଣୁମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିବାଦ୍ୱାରା ପୁଣ୍ୟ ସଞ୍ଚୟ ହୁଏ; ୧ ତ୍ରୁଟିର ସହସ୍ର ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ କାଳ ରବିସଂକ୍ରମଣ ସମୟ (୧ ନିମିଷର ବା ୧ ଲବର ଅର୍ଦ୍ଧେକ=୧ ତ୍ରୁଟି); ସଂକ୍ରାନ୍ତିଦିନ ସ୍ତ୍ରୀ, ତୈଳ ଓ ଆମିଷାଦି ବର୍ଜନୀୟ । ସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ନିରଂଶ ଦିବସ ବୋଲିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଦିନ ଯାତ୍ରାଦି ଶୁଭକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ । ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା ନିଷିଦ୍ଧ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ହେଲେ ତାହାର ନାମ 'ମହାଜୟା' ହୁଏ । ଉକ୍ତ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା ଓ ଦାନାଦି ପୁଣ୍ୟପ୍ରଦ ।

କେଉଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ କି କି ପୂଜା ବା କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା । ଯଥା—

୧ । ଚୈତ୍ରର ଷଡଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ ଘଣ୍ଟାକର୍ଣ୍ଣ ପୂଜା ହୁଏ ।

୨ । ବୈଶାଖର ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଏଥିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଣା, ବାରିପାତ୍ର, ଘଟ, ଛତୁଆ, ବ୍ୟଜନ, ଛତ୍ର ଓ ପାଦୁକା ଦିଆଯାଏ । ଏ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବ ରେଖାକୁ ପାର ହୋଇ ଉତ୍ତର ଆଡ଼କୁ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍କଟ କ୍ରାନ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରନ୍ତି । ଏହି ଦିନ ମସୁର ଓ ନିମ୍ବପତ୍ର ଖାଇଲେ ବର୍ଷକଯାକ ସର୍ପ ଓ ବିଷଭୟ ନ ଥାଏ ।

୩ । ଜ୍ୟୈଷ୍ଠର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

୪ । ଆଷାଢ଼ର ଷଡଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ରଜ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଉତ୍ସବ ହୁଏ । ମାସାନ୍ତଠାରୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପରଦିନ ଯାଏ ପୃଥିବୀ ୩ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଜସ୍ୱଳା ରହେ; ଏଣୁ ଏହି ସମୟରେ କୃଷିକର୍ମ ଓ ଭୂମିଖନନାଦି ନିଷିଦ୍ଧ । ଏସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପିଷ୍ଟକାଦି ଭକ୍ଷଣ କରି କ୍ରୀଡ଼ାଦି ଉତ୍ସବରେ ମାତନ୍ତି । ରଜରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ଦୋଳି ଖେଳ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

୫ । ଶ୍ରାବଣ ମାସର ଦକ୍ଷିଣାୟନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ କର୍କଟ କ୍ରାନ୍ତିରୁ ବିଷୁବ ରେଖା ଆଡ଼କୁ ଗତି କରନ୍ତି । ଏହି ଦିନଠାରୁ ୩ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନଦୀମାନେ ରଜସ୍ୱଳା ହୁଅନ୍ତି ।

୬ । ଭାଦ୍ର ମାସର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

୭ । ଆଶ୍ୱିନର ଷଡଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା କନ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ କେବଳ ଦେବପୂଜାର ବର୍ଷାରମ୍ଭ ।

୮ । କାର୍ତ୍ତିକର ଜଳବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଗର୍ଭଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଏ ଦିନ ଗର୍ଭଣା ଡାଳ ବା କାଠିକୁ ପୂଜା କରି ଧାନ କ୍ଷେତରେ ପୋତିବାକୁ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଷୁବ ରେଖାକୁ ଟପି ଏହିଦିନ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଆଡ଼କୁ ଗତି ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।

୯ । ମାର୍ଗଶୀରର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

୧୦ । ପୁଷ ମାସର ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବା ଧନୁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏ ଦିନ ଦେବତାଙ୍କୁ ଧନୁମୁଆଁ ଭୋଗ ହୁଏ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ପହିଲି ଭୋଗ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

୧୧ । ମାଘ ମାସର ଉତ୍ତରାୟଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—ଏହି ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମକର କ୍ରାନ୍ତିରୁ ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ଫେରନ୍ତି । ଦେବତାଙ୍କୁ ମକର ଚାଉଳ ଓ ତିଳୁଆ ଖଜା ଭୋଗ ହୁଏ । ଏହାକୁ ତିଳୁଆ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏ ଦିନ ବାସ୍ତୁପୂଜା କରାଯାଏ ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଯାତ୍ରା ହୁଏ ।

୧୨ । ଫଗୁଣର ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—

ସଂକ୍ରାନ୍ତିମାନଙ୍କରେ ଆଚରଣୀୟ ନାନାପ୍ରକାର କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ବିଷୟ ପୁରାଣରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ଯଥା,—

୧ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ ବ୍ରତ (ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ)—ମାର୍ଗଶିର ମାସ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପୁତ୍ରଲାଭାର୍ଥ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ୪ ପ୍ରହର ମଧ୍ୟରେ ୪ ଥର ସ୍ନାନ କରି କାର୍ତ୍ତିକେୟ ପୂଜା-ପୂର୍ବକ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ବ୍ରତ କରନ୍ତି ।

୨ । ଜଳ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୩ । ଦାନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ବ୍ରହ୍ମ ପୁରାଣ)—ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ମାସରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୪ । ଦଧି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ଉତ୍ତରାୟଣ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଏକ ବର୍ଷ ଦଧି ଓ ଭୋଜ୍ୟ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୫ । ଅନ୍ନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ୧ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ନଦାନ କରାଯାଏ ।

୬ । ଫଳସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ) ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଏକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଫଳ ଦାନ କରାଯାଏ ।

୭ । ମଙ୍ଗଳ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ—ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପଡିଲେ ମଙ୍ଗଳ ଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଏ ।

୮ । ଯମପୁଷ୍କରଣୀବ୍ରତ (ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କୌଣସି ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପ୍ରତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ୪ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯମପୂଜା ଓ ଦାନ କରନ୍ତି ।

୯ । ଧର୍ମଘଟ ବ୍ରତ—ବୈଶାଖ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ମାସ ଲେଖାଏଁ ୪ ବର୍ଷ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବିଷ୍ଣୁ, ଇଷ୍ଟଦେବତା ଓ ପିତୃମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ।]

ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ଚକ୍ର—ସଂ. ବି. (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟର
Saṁkrānti chakra ଶୁଭାଶୁଭ ଜ୍ଞାପକ ନକ୍ଷତ୍ରାଙ୍କିତ
(ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପୁରୁଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନରାକାର ଚକ୍ର—(Astrology) A figure of man, in the different limbs of which the 27 asterisms are placed and from which the good or evil of persons born under particular asterisms (during the coming month) is predicted. [ଦ୍ର—ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚକ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପରେ ଲେଖି ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ମସ୍ତକ, ମୁଖ, ହୃଦୟ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମହସ୍ତ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ପାଦ, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ନେତ୍ର ଏବଂ ଗୁହ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ଉକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ଅବସ୍ଥିତିଦ୍ୱାରା ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଜଣାଯାଏ । କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର ଉକ୍ତ ଚକ୍ରର ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗରେ ଥାଏ, ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ତଦ୍ରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଚଳନ୍ତି, ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ଯଥାକ୍ରମେ ମସ୍ତକାଦିରେ ଲେଖି ଫଳ ଜାଣିବାକୁ ହୁଏ । ମହାବିଷୁବ, ଜଳ ବିଷୁବ, ଉତ୍ତରାୟଣ, ଦକ୍ଷିଣାୟନ, ବିଷ୍ଣୁପଦୀ ଓ ଷଡ଼ଶୀତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଯାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ – ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ରବି 'ଅଶ୍ୱିନୀ' (୧ନକ୍ଷତ୍ର)କୁ ଚଳନ୍ତିଲେ । ଅତଏବ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର ମସ୍ତକରେ ୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ର (୨।୩।୪।୫।୬।୭।୮), ମୁଖରେ ୩ଟି (୯।୧୦।୧୧), ହୃଦୟରେ ୫ଟି (୧୨।୧୩।୧୪।୧୫।୧୬), ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ୩ଟି (୧୭।୧୮।୧୯), ବାମ ହସ୍ତରେ ୩ଟି (୨୦।୨୧।୨୨), ଦକ୍ଷିଣ ପାଦରେ ୩ଟି (୨୩।୨୪।୨୫) ବାମ ପାଦରେ ୩ଟି (୨୬।୨୭।୧) ଲେଖି ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଫଳ ଜାଣିବାକୁ ହେବ; ଯଥା—ମସ୍ତକେ ରାଜପୂଜା, ମୁଖେ ପଟୁତା, ହୃଦୟେ ଧନଲାଭ, ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତେ ଅର୍ଥପ୍ରାପ୍ତି, ବାମ ହସ୍ତେ ଦୁଃଖ, ଦକ୍ଷିଣ ପାଦେ ସୁଖ, ବାମ ପାଦେ ଭ୍ରମଣ ।]

ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି ଚଳନ—ସଂ. ବି – ମନୁଷ୍ୟର ଜାତକର ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରାନୁସାରେ
Saṁkrānti chalana ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭଜନକ ସଂକ୍ରମଣ (ଏହା ସଂକ୍ରାନ୍ତିଚକ୍ର ଗଣନାରୁ ଧରା ପଡ଼େ)—
(ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚଳିବା—ଦେଶଜରୂପ) Auspicious or inauspicious transition of the sun (as far as a person is concerned). [ଦ୍ର—ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚଳନ ଅଶୁଭ ହେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଚକ୍ରରେ ନିଜ ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରର ଅବସ୍ଥାନର ଫଳ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଅଶୁଭସୂଚକ ହେଲେ ଧୁତୁରା ବାଜମିଶ୍ରିତ ସର୍ବୌଷଧି ଜଳରେ ସ୍ନାନ, ବିଷ୍ଣୁମନ୍ତ୍ର ଜପ ଓ ହୋମଦାନାଦି କଲେ ଅଶୁଭ ଫଳ କଟିଯାଏ ।]

ସଙ୍କ୍ରାମ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + କ୍ରମ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ) – ସଂକ୍ରମ (ଦେଖ)
Saṁkrāma Saṁkrama. (See)
(ସଙ୍କ୍ରାମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଙ୍କ୍ରାମକ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + କ୍ରମ୍. ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Saṁkrāmaka ଅକ)—୧ । ବ୍ୟାପକ—1. Spreading.
୨ । ସଂଚାରକ—2. Diffused; pervading. ୩ ।
(ସଂକ୍ରାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂକ୍ରମଶୀଳ; ଗତିଶୀଳ—3. Full of transition; transitory. ୪ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶକାରକ ଓ ଅନ୍ୟ (ରୋଗ)—4. Contagious, infectious (disease).

ସଂକ୍ରାମକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—ରୋଗର ସଂକ୍ରାମକ ଗୁଣ; ଯେଉଁ ଗୁଣଦ୍ୱାରା
Samkrāmakatā(twa) ରୋଗ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ବ୍ୟକ୍ତ୍ୟନ୍ତରକୁ ଛୁଏଁ—Contagiousness of a disease.

ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ(ବ୍ୟାଧି)—ସଂ. ବ—ଛୁଆଁ ରୋଗ; ଯେଉଁ ରୋଗ
Samkrāmaka roga(byādhi) ରୋଗୀର ସଂସର୍ଗଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତ୍ୟନ୍ତରକୁ ସଂକ୍ରମଣ କରେ—Infectious or contagious disease.

ସଂକ୍ରାମଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସଂକ୍ରମ ବା ସଂକ୍ରମଣ)—ସଂକ୍ରମ (ଦେଖ)
Samkrāmana Samkrama. (See)

ସଂକ୍ରାମିକ - ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସାଂକ୍ରାମିକ)—ସାଂକ୍ରାମିକ (ଦେଖ)
Samkrāmika Sāmkrāmika. (See)

ସଂକ୍ରାମିତ - ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କ୍ରମ୍. ଧାତୁ, ଣିଚ+କର୍ତ୍ତି. ତ)—
Samkrāmita ସଂକ୍ରମିତ (ଦେଖ)—Samkramita.
(ସଂକ୍ରାମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)

ସଂକ୍ରାମିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ସଂକ୍ରାମିନ୍+ତା, ତ୍ୱ)—ସଂକ୍ରାମକତା
Samkrāmitā(twa) (ଦେଖ)—Samkrāmakatā. (See)

ସଂକ୍ରିତନ—ଗ୍ରା. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ସଂକୀର୍ତ୍ତନ (ଦେଖ)
Samkritana Samkīrttana. (See)

ସଂକ୍ଲେଦ—ସଂ. ବ (ସମ୍+କ୍ଲିଦ୍. ଧାତୁ=ଓଦା ହେବା+ଭାବ. ଅ)—ଆର୍ଦ୍ରତା—Dampness.
Samkleda
(ସଙ୍କ୍ଲେଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂକ୍ଷୟ—ସଂ. ବ (ସମ୍+କ୍ଷି. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)-୧। ବିନାଶ; ଧ୍ୱଂସ—
Samkshaya 1. Ruin; destruction. ୨ । ପ୍ରଳୟ—
[ସଙ୍କ୍ଷୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Dissolution ୩ । ସମୂଳବିନାଶ—
3. Eradication.

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍=ଏକତ୍ର+କ୍ଷିପ୍. ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ
Samkshipta କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ;
[ସଙ୍କ୍ଷିପ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିକ୍ଷିପ୍ତ—1. Thrown about;
(ସଂକ୍ଷିପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) scattered. ୨ । ସଂକୁଚିତ—2. Con-
[ସଂକ୍ଷେପ—ବ] tracted. ୩ । ଅଳ୍ପୀକୃତ—3. Concise; condensed; abridged; compressed. ୪ । ସଂଚିତ—4. Gathered; stored up. ୫ । ସଂକଳିତ; ଏକତ୍ରୀକୃତ—5. Accumulated; compiled. ୬ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ—6. Abandoned; relinquished; deserted. ୭ । ଗୃହୀତ—7. Received; obtained. ୮ । ଅଟକ କରାଯାଇଥିବା; ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—8. Obstructed; hindered.

ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଅଛି ସାର
Samkshipta sāra ଯହିଁରେ ବା ଯାହାର)—ଯାହାର ସାରାଂଶ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରାଯାଇଅଛି—Having the parts abridged or condensed. ବ—କ୍ରମଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ସଂକଳିତ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—The title of a Sanskrit Grammar by Kramadīswara.

ସଂକ୍ଷିପ୍ତାତ୍‌ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତାତ୍=ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଅପେକ୍ଷା+
Samkshiptāt-samkshipta ସଂକ୍ଷିପ୍ତ)—ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—
Very much abridged or concise.

ସଂକ୍ଷୀୟମାଣ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କ୍ଷି. ଧାତୁ=କ୍ଷୟ ପାଇବା+କର୍ମ.
Samkshīyamāna ଅନ)—କ୍ଷୟ ପ୍ରାପ୍ୟମାଣ; ଯାହା କ୍ଷୟ
[ସଙ୍କ୍ଷୀୟମାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାଉଅଛି—Decaying.
[ସଂକ୍ଷୀୟମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଂକ୍ଷୁବ୍ଧ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କ୍ଷୁଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ତ)—୧। ସଞ୍ଚାଳିତ—
Samkshubdha 1. Caused to move. ୨। ଉତ୍ତେଜିତ—
[ସଙ୍କ୍ଷୁବ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Agitated. ୩ । ଆକୁଳ—
[ସଂକ୍ଷୁବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ] 3. Troubled.

ସଂକ୍ଷେପ—ସଂ. ବ (ସମ୍+କ୍ଷିପ୍. ଧାତୁ=ଫୋପାଡିବା+ଭାବ. ଅ)—
Samkshepa ୧ । ସଂକୋଚ—1. Contraction. ୨ ।
[ସଙ୍କ୍ଷେପ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଳ୍ପୀକରଣ—2. Abridgement; condensing. ୩ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନ—3. Condensed description. ୪ । ଚୁମ୍ବକ—4. Abstract; compendium. ଦେ. ବିଣ—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—Concise.

ସଂକ୍ଷେପକ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+କ୍ଷିପ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅକ)—ସଂକୋଚକ
Samkshepaka —Contracting; condensing. ବ—
(ସଂକ୍ଷେପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସଂକ୍ଷେପ କରେ—One who abridges.

ସଂକ୍ଷେପଣ—ସଂ. ବ. (ସମ୍+କ୍ଷିପ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ
Samkshepana କରଣ; ଚୁମ୍ବକ କରିବା—Abridging;
(ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—ବଣ) condensing.

ସଂକ୍ଷେପତଃ—ସଂ. କ୍ରି. ବଣ—(ସଂକ୍ଷେପ+ତସ୍)—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ
Samkshepatah ଭାବରେ—In a condensed manner; concisely.

ସଂକ୍ଷେପିବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରିବା—To condense;
Samkshepibā to make concise. (ଉ—ଗୁରୁଙ୍କ ଆଗେ
সংক্ষেপ করা ଜଣାଇଲେ । ସଂକ୍ଷେପି ସମସ୍ତ କହିଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ.
सं‍क्षेप करना ଭାଗବତ ।)

ସଂକ୍ଷୋଭ—ସଂ. ବ (ସମ୍+କ୍ଷୁଭ୍. ଧାତୁ=କ୍ଷୁବ୍ଧହେବା+ଭାବ. ଅ)—
Samkshobha ୧ । ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—1. Disturbance; fickleness. ୨ । ଅସ୍ଥିରତା—2. Restlessness; instability. ୩ । ମନଶ୍ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—3. Caprice;
(ସଙ୍କ୍ଷୋଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) unsteadiness; mental agita-
(ସଂକ୍ଷୁବ୍ଧ, ସଂକ୍ଷୋଭିତ—ବଣ) tion. ୪ । ଧର୍ଷଣ—4. The daring of a person to combat. ୫ । ମନସ୍ତାପ; ଅତି କ୍ଷୋଭ—5. Mental affliction; perturba-

tion. ୬ । ଗର୍ବ—6. Arrogance; egotism. ୭ । ଭୟଚକିତତା—7 The state of being alarmed.

ସଂଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samkha (etc) Sankha etc (See)

ସଂଖଡ଼ା— ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତ୍ର) ବି ଓ ବିଣ —ସଙ୍ଖଡ଼ା (ଦେଖ)
Samkharda Sankharda (See)

ସଂଖଳନା—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖଳନା (ଦେଖ)
Samkhalana Sankhalana (See)

ସଂଖଳା—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖଳା (ଦେଖ)
Samkhala Sankhala (See)

ସଂଖା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samkha (etc) Sankha etc (See)

ସଂଖାମୁଠା—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖାମୁଠା (ଦେଖ)
Samkhamutha Sankhamutha (See)

ସଂଖାଳି—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖାଳି (ଦେଖ)
Samkhali Sankhali (See)

ସଂଖୁଆ—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖୁଆ (ଦେଖ)
Samkhua Sankhua (See)

ସଂଖୁଡ଼ି (ଇତ୍ୟାଦି) —ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samkhurdi (etc) Sankhurdi etc (See)

ସଂଖୁରି —ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—ସଙ୍ଖୁରି (ଦେଖ)
Samkhuri Sankhuri (See)

ସଂଖୁ(ଖୋ)ଳା—ଦେ. ବି— ସଙ୍ଖୁଳା (ଦେଖ)
Samkhu(kho)la Sankhula (See)

ସଂଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ=ସଲକ୍ଷଣ ନାମୋଚ୍ଚାରଣ କରିବା+ ଅଧିକରଣ. ଅ)—ଯୁଦ୍ଧ. ସଂଗ୍ରାମ—Battle; fight; contest.
Samkhya
(ସଙ୍ଖ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଖ୍ୟକ—ସଂ. ବିଣ—(ସଂଖ୍ୟା ଶବ୍ଦ ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ 'କ' ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସଂଖ୍ୟ ଆକାର ଧାରଣ କରେ, ଯଥା—ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ, ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ)—
Samkhyaka
୧ । ସଂଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ—1. Numbered; numbering. ୨ । ଗଣିତ; ଗଣା ଯାଇଥିବା—2. Counted; numbered. ୩ । ଗଣନୀୟ—3. Countable; which can be counted.

ସଂଖ୍ୟା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ=ଗଣିବା, କହିବା+ଭାବ. ଅ+ ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସୁମାରି; ଗଣନା; ଗଣତି—
Samkhya
(ସଂଖ୍ୟାତ—ବିଣ) 1. Counting; calculation; reckoning. (ଉ—ଭୋଳାନାଥ ଚୋରର ମହିମା । ସଂଖ୍ୟାରେ କେ କରିବ ସୀମା—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ବିଚାର—2. Consideration; deliberation. ୩ । (ଗଣିତ) ରାଶି; ଅଙ୍କ (୧, ୨, ୩, ୪ ଆଦି)—3. (arithmetic) Number; notation. ୪ । ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଜଣାଯିବା ରାଶି ବା ପରିମାଣ— 4. A number arrived at after counting. ୫ । କୌଣସି ବିଷୟର ତଦନ୍ତ—5. Investigation. [ଦ୍ର—ଏକ ସଂଖ୍ୟାଠାରୁ କ୍ରମଶଃ ଦଶଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥିବା ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କର ନାମ ସୂଚକରେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣର ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକ ମନେ ରଖିଲେ ଦଶଗୁଣୋତ୍ତର ସଂଖ୍ୟାମାନଙ୍କ ନାମ ଓ ଗଣନାରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହୁଏ । ଯଥା—

ଏକଂ ଦଶଂ ଶତଂ ଚୈବ ସହସ୍ରମଯୁତଂ ତଥା
ଲକ୍ଷଂ ଚ ନିୟୁତଂ ଚୈବ କୋଟିରର୍ବୁଦମେବ ଚ ।
ବୃନ୍ଦଃ ଖର୍ବୋ ନିଖର୍ବଶ୍ଚ ଶଙ୍ଖଃ ପଦ୍ମଶ୍ଚ ସାଗରଃ
ଅନ୍ତ୍ୟଂ ମଧ୍ୟଂ ପରାର୍ଦ୍ଧଂ ଚ ଦଶବୃଦ୍ଧ୍ୟା ଯଥୋତ୍ତରମ୍ ।

ଏକରେ ଗୋଟିଏ ଶୂନ୍ୟ ଯୋଗ କଲେ ୧୦ (ଦଶ), ଦୁଇଟି ଶୂନ୍ୟଦେଲେ ୧୦୦ (ଶତ ବା ଶହ), ତିନୋଟି ଶୂନ୍ୟଦେଲେ ୧୦୦୦ (ସହସ୍ର ବା ହଜାର) ହେବ । ଏହିପରି ୧୭ଟି ଶୂନ୍ୟରେ ୧୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦୦ (ଏକ ପରାର୍ଦ୍ଧ) ହୁଏ । କେହି କେହି ପରାର୍ଦ୍ଧ ପରେ କ୍ରମେ ଦଶଗୁଣୋତ୍ତର ଚକ୍ରୌହିଣୀ, ଅକ୍ଷୌହିଣୀ, କାଳ, ମହାକାଳ ଓ କାଟି ଗଣନା କରନ୍ତି ଏବଂ କାଟିଠାରୁ ସଂଖ୍ୟା ହିଦ୍ ବୋଲି କହନ୍ତି ।] ଦେ. ବିଣ (ସ. ସଂଖ୍ୟ, ସଂଖ୍ୟକ)—ସଂଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ—Numbered;. (ଉ—ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା ମୋର ପ୍ରାୟେ । ବାଞ୍ଛାରୁ କରନ୍ତି ଉଦୟେ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅସଂଖ୍ୟ, ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଆଦି ସ୍ଥାନରେ 'ଅସଂଖ୍ୟା', 'ବହୁ ସଂଖ୍ୟା', 'ଶତ ସଂଖ୍ୟକ', ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ ସ୍ଥାନରେ 'ଶତ ସଂଖ୍ୟା', 'ହଜାର ସଂଖ୍ୟା' ଏବଂ ଏହିପରି 'ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟା', 'କୋଟି ସଂଖ୍ୟା' ଓ 'ଶଙ୍ଖ ସଂଖ୍ୟା' ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବି—(ଯୁବକ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନବିଶେଷ) ବାଳକାଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଗଣନାକର— An order of Drill—'Number'.

ସଂଖ୍ୟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ)—ଗଣତି କରିବା; ଗଣିବା; ସୁମାରି କରିବା—
Samkhya kariba
সংখ্যা করা संख्या करना To count; to reckon.

ସଂଖ୍ୟା-ଚାର୍-ଗଣ—ଦେ. ବି—ଯୁବକ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ—
Samkhya-char-gan
A term of drill; By fours in number

ସଂଖ୍ୟାତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । କୃତ-ସଂଖ୍ୟ; ଗଣିତ—1. Counted. ୨ ।
Samkhyata
(ସଂଖ୍ୟାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଚାରିତ—2. Considered. ୩ । ବିଖ୍ୟାତ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ—3. Celebrated; famous.

ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇ-ଗଣ୍—ଦେ. ବି—ସୂଚକ ସୁଧାଶ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ-
Saṁkhyā-dui-gaṇ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ—
A term of drill "By twos-number"

ସଂଖ୍ୟାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଗଣନା;
Saṁkhyāna ଗଣତି କରିବା—1. Counting. ୨ ।
(ସଙ୍ଖ୍ୟାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂଖ୍ୟା—2. Number.

ସଂଖ୍ୟାପନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଖ୍ୟାପି ଧାତୁ+
Saṁkhyāpana(nā) ଭାବ ଅନ;+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—
[ସଙ୍ଖ୍ୟାପନ(ନା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ । ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—
1. Ascertainment of the number.
୨ । ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ; ସ୍ଥିରୀକରଣ—2. Ascertainment; attestation.

ସଂଖ୍ୟାବାନ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସଂଖ୍ୟା=ବିଚାରବୁଦ୍ଧି+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ
Saṁkhyābān ବତ୍ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ—
[ସଂଖ୍ୟାବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. A learned man. ୨ । ପ୍ରାଜ୍ଞ
ବ୍ୟକ୍ତି—2. A wise man. ବିଶ. ତ୍ରିଂ—୧ । ପ୍ରାଜ୍ଞ-
1. Wise. ୨ । ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Learned.

ସଂଖ୍ୟାବିଦ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସଂଖ୍ୟା+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Saṁkhyābid କ୍ୱିପ୍; ସଂଖ୍ୟାବିଦ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—
[ସଂଖ୍ୟାବିଦ—ଦେଶଜରୂପ] ୧ । ଅଙ୍କ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ
ବ୍ୟକ୍ତି—1. Arithmetician; mathematician.
୨ । ପଣ୍ଡିତ—2. Learned man.

ସଂଖ୍ୟା ବିଦ୍ୟା(ବିଜ୍ଞାନ,ଶାସ୍ତ୍ର)—ସଂ. ବି—ଅଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର; ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର—
Saṁkhyā bidyā(bijñāna,śāstra) Arithmetic; mathematics; the science of numbers.

ସଂଖ୍ୟାବେତ୍ତା—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ସଂଖ୍ୟା+ବିଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ;
Saṁkhyā bettā ସଂଖ୍ୟାବେତ୍ତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା ୧ବ)—
(ସଂଖ୍ୟାବେତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂଖ୍ୟାବାନ୍ (ଦେଖ)—Saṁkhyābān (See)

ସଂଖ୍ୟାଲଘିଷ୍ଠ ସଂପ୍ରଦାୟ—ସଂ. ବି—(ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) ଦେଶରେ
Saṁkhyā laghishṭha sampradāya ଯେଉଁ
(ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ବିପରୀତ) ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା
ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା କମ୍—
Minority community of a country.

ସଂଖ୍ୟେୟ—ସଂ. ବିଶ (ସମ୍+ଖ୍ୟା ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଗଣନୀୟ;
Saṁkhyeya ଗଣ୍ୟ—Countable; which can
(ସଂଖ୍ୟେୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) be counted. ୨ । ସଂଖ୍ୟାଯୋଗ୍ୟ—
2. Numerable; calculable.

ସଂଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṁga (etc) Saṅga etc (See)

ସଂଗଡ଼—ଦେ. ବିଶ—ସଙ୍ଗଡ଼ [ଦେଖ]
Saṁgarḍa Saṅgarḍa (See)

ସଂଗଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଗଡ଼ିବା [ଦେଖ]
Saṁgarḍibā Saṅgarḍibā (See)

ସଂଗଣିକା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଗଣ୍ ଧାତୁ=ଗଣନା କରିବା+କରଣ
Saṁgaṇikā ଇକ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ଅନୁପମ କଥୋପକଥନ—
[ସଙ୍ଗଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] Unparalleled conversation.

ସଂଗତ—ସଂ. ବିଶ (ସମ୍+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ;
Saṁgata ସମୁଚିତ; ଉଚିତ—1. Suitable; fit;
[ସଙ୍ଗତ—ଅନ୍ୟରୂପ] proper. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ—2. Adequ-
(ସଙ୍ଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ate; appropriate. ୩ । ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ;
ଯୌକ୍ତିକ—3. Reasonable. ୪ । ସମ୍ମିଳିତ;
ମିଳିତ—4. United. [ଉ—ଦିନ ଯାଏ ସମୟେ କାହୁଁ
ମୋର ସୁତ, ମୋ ପାଶରେ ଅମ୍ପିଣ ହୋଇବେ ସଂଗତ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୫ । ସଂଯୁକ୍ତ—
5. Joined; attached. ୬ । ସଂବଦ୍ଧ; ସଂବନ୍ଧ-
ଯୁକ୍ତ—6. Connected; related. ୭ । ସାକ୍ଷାତ୍-
କୃତ—7. Interviewed; met with. ୮ । ମିତ୍ର
ବା ସହଚରରୂପେ ମିଳିତ—8. Associated or
met as friends. ୯ । ସଂଚିତ; ଏକତ୍ରୀକୃତ—
9. Collected; accumulated. ୧୦ । ସହବାସ
ବା ସଙ୍ଗମ ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ—10. Joined
to each other in coition. [ଉ—ଭୁଞ୍ଜେ ହେବା
ସଙ୍ଗତା ମୁଁ ହେବି ମସ୍ତଗତ, ମହେନ୍ଦ୍ର ବିଚରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ସଂଗୀତ ।] ୧୧ । ଦୃଷ୍ଟ—11. Seen; viewed. ବି—
(ଭାବ. ତ)—୧ । ମିତ୍ରତା—1. Friendship. ୨ ।
ସୌହାର୍ଦ୍ଦ—2. Close friendship, intimacy.
୩ । ମିଳନ—3. Junction. ୪ । ସଂଯୋଗ—
4. Conjunction. ୫ । ସହଚରତ୍ୱ—5. Compa-
nionship. [ଉ—କୁନ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗତରେ
ଗଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)
ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସମସୂତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାନ ବା ମିଳନ—
6. (astrology) The conjunction of
planets; a position of planets in
parallel lines. ୭ । (ସଂଗୀତ) ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ସ୍ୱର
ଓ ତାଳର ମିଳନ—7. (Music) Harmony
produced by the combination of song,
music, tunes and symphony. ଦେ. ବି—
ସଂଗତ ୧ । ଶିଖମାନଙ୍କର ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚାର୍ଥ ବୈଠକ ବା ବନ୍ଧୁ
ସଂଗତ ସମ୍ମେଳନ—1. A religious meeting of the
Sikhs. [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମମାନଙ୍କର ସାପ୍ତାହିକ ବା
ପାକ୍ଷିକ ଧର୍ମପ୍ରସଙ୍ଗାଲୋଚନାର୍ଥ ବନ୍ଧୁସମ୍ମେଳନକୁ ମଧ୍ୟ
ସଙ୍ଗତ ବୋଲାଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର). ବି—ଭିନ୍ନ
ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର କୌଣସି ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକମାନଙ୍କର
ଉପାସ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନାର୍ଥ ଅହୂତ ସଭା—A meeting.

convened for discussion of religious topics amongst people hailing from different localities and professing a particular religion.

ସଂଗତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଗୀତ ସଙ୍ଗେ ଗୀତକୁ ମିଳାଇ ତାଳ ଅନୁସାରେ ବାଜା ବଜାଇବା—1. To keep time with a song by music. (e. g by beating a drum) ୨। ଏକତ୍ର ବସି ଧର୍ମ ସଂବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବା—2. To discuss religious matters in company.
Samgata kariba
সংগত করা
संगत करना

ସଂଗତ କାରଣ—ଦେ. ବି—ସମୀଚୀନ ହେତୁ—
Samgata karana Reasonable cause or ground.
সংগতকারণ युक्तकारण

ସଂଗତ ସଭା—ଦେ. ବି—ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା ନିମନ୍ତେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମେଳନ—A religious gathering.
Samgata sabha
সংগত সভা संगत सभा

ସଂଗତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଗମ୍, ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧। ମିଳନ—
Samgati 1. Union; meeting; junction. (ଉ—
(ସଙ୍ଗତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୋଲନ୍ତେ କୁମ୍ଭ ଶ୍ରୁତି କାହିଁ କି ମୋ ଅଗ୍ରତ କେମନ୍ତେ ବାନର ସଂଗତି। ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।) ୨। ମିଶ୍ରଣ—2. Mixing up; mixture. ୩। ସହବାସ; ସଙ୍ଗରେ ଚଳ ପ୍ରଚଳନ ହେବା; ସଂପର୍କ—3. Society; intercourse. [ଉ—ଅବା ଶ୍ୟାମ ସଂଗତି ଲଭି ସୁଖ୍ୟାବଶ ମଣ୍ଡଳେ ଠେକାଇବ ଛତିକି ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଂଗୀତ. ।] ୪। ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—4. Association; companionship. ୫। ସଂଗମ—5. Co-habitation; contact. ୬। ସଂଭୋଗ; ରତି; ମୈଥୁନ—6. Coition; sexual intercourse. [ଉ—ବେଶ୍ୟା ସଂଗତି ପାଇଲେ ରସିକ ପୁଂସ, କଳଇ କି ସ୍ୱଳ୍ପସ୍ୱାଦରେ ତାର ମାନସ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୭। ଯୋଗ୍ୟତା; କ୍ଷମତା—7. Competence; fitness. ୮। ସଂଚୟ—8. Storing up. ୯। ଜ୍ଞାନ—9. Knowledge. ୧୦। ବୋଧ—10. Understanding. ୧୧। ବୈଷୟିକ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ; ସଂସ୍ଥାନ—11. A person's means or competence; easy worldly circumstances. ୧୨। ଉପଯୋଗିତା—12. Appropriateness; applicability. ୧୩। ଯୋଗାଡ଼—13. Collection of materials; preparation. ୧୪। ସଂବନ୍ଧ—14. Relationship; connection. ୧୫। ପୂର୍ବାପର ସଂବନ୍ଧ-15. Correlation. ୧୬। ଔଚିତ୍ୟ—16. Propriety. ୧୭। ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ—17. Consistency; congruity. ୧୮। ଅବସର; ସୁଯୋଗ—18 Opportunity. ୧୯। (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ଅନନ୍ତର ବକ୍ତବ୍ୟତ୍ୱ—19. (Logic) Sequence in conversation or argument. ୨୦। (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) କଥାର ପ୍ରସଙ୍ଗ—20. (Logic) Connection of a topic; course of talk; logical sequence of a discourse or subjet. ଦେ. ବି—
সংগীত (ସଂ. ସଂଗୀତ)—୧। ସଂଗୀତ—1. Song. ୨। ବାଦ୍ୟାଦି ସହ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ—2. Singing of songs accompanied with music. ୩। ସଙ୍ଗୀ—3. Companion. [ଉ—ଶୋଇଲେ ଏକରୂପ ହୋଇ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗତ ନାହିଁ କେହି । —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]

ସଂଗତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସଙ୍ଗରେ ବାସ କରିବା—1. To live with. ୨। ସହବାସ କରିବା 2. To cohabit to.
Samgati kariba
सहवासकरा

ସଂଗତିପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସଂଗତି+ପନ୍ନ=ଯୁକ୍ତ)—୧। ସାଂସାରିକ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଅବସ୍ଥାଯୁକ୍ତ—1. Well-to-do; (man) of easy circumstances. ୨। ଧନୀ—2. Affluent; rich.
Samgatipanna
(ସଂଗତିସଂପନ୍ନ, ସଂଗତିଶାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସଂଗତିପନ୍ନା, ସଂଗତିସଂପନ୍ନା; ସଂଗତିଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସଂଗତିସଂପନ୍ନତା, ସଂଗତିଶାଳିତା—ବି)

ସଂଗତିବିହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଧନହୀନ; ସମ୍ବଳହୀନ—Very poor; of straitened circumstances of poor means.
Samgati bihina
(ସଂଗତିହୀନ, ସଂଗତିଶୂନ୍ୟ, ସଂଗତିରହିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସଂଗତିବିହୀନା, ସଂଗତିହୀନା, ସଂଗତିଶୂନ୍ୟା, ସଂଗତିରହିତା }—ସ୍ତ୍ରୀ
(ସଂଗତିବିହୀନତା, ସଂଗତିହୀନତା, ସଂଗତିଶୂନ୍ୟତା, ସଂଗତିରାହିତ୍ୟ }—ବି)

ସଂଗତି ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହା ସଂଗତି ବା ସୁଯୋଗ ଘଟାଏ—Causing or bringing out 'Samgati'.
Samgati sadhaka
(ସଂଗତିସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂଗତିସାଧନ—ବି)

ସଂଗତେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. ଓ ଅ.—ସଙ୍ଗତେ (ଦେଖ)—
Samgate Sangate (See)

ସଂଗବ—ସଂ. ବି.—ସଙ୍ଗବ (ଦେଖ)—
Samgaba Sangaba (See)

ସଂଗମ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି.—ସଙ୍ଗମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samgama(etc) Sangama etc (See)

ସଂଗର—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗର (ଦେଖ)—
Samgara Sangara (See)

ସଂଗା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି.—ସଙ୍ଗା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samga(etc) Sanga etc (See)

ସଂଗା(ଗେ, ଗୋ)ଇବା – ଦେ. କି — ସଙ୍ଗାଇବା (ଦେଖ) —
Saṁgā(ge, go)ibā Sāṅgāibā (See)

ସଂଗାଡ଼ି — ଦେ. ବି – ସଙ୍ଗାଡ଼ି (ଦେଖ) —
Saṁgārḍi Saṅgārḍi (See)

ସଂଗାତ (ଇତ୍ୟାଦି) — ଦେ. ବି — ସଙ୍ଗାତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) —
Saṁgāta(etc) Saṅgāta etc (See)

ସଂଗାତୁଣୀ — ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. — ସଙ୍ଗାତୁଣୀ (ଦେଖ) —
Saṁgātuṇi Saṅgātuṇī (See)

ସଂଗିତ(ତା) — ସଂ. ଓ ଦେ. ବି. ପୁଂ — ସଙ୍ଗିତ(ତା) (ଦେଖ) —
Saṁgita(tā) Saṅgita(tā) (See)

ସଂଗିନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) — ବୈଦେ. ବି. ଓ ବିଣ — ସଙ୍ଗିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṁgin(etc) Saṅgin etc (See)

ସଂଗିନୀ — ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ — ସଙ୍ଗିନୀ (ଦେଖ) —
Saṁgini Saṅgini (See)

ସଂଗିବା — ଦେ. କି – ସଙ୍ଗିବା (ଦେଖ) —
Saṁgibā Saṅgibā (See)

ସଂଗିରମାଣ — ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ – ସଙ୍ଗିରମାଣ (ଦେଖ) —
Saṁgirmāṇa Saṅgiramāṇa (See)

ସଂଗୀ — ସଂ. ବି. ପୁଂ – ସଙ୍ଗୀ (ଦେଖ) —
Saṁgi Saṅgi (See)

ସଂଗୀତ — ସଂ. ବିଣ – (ସମ୍ = ସମ୍ୟକ୍ + ଗୈ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ) ୧ । Saṁgita ନୃତ୍ୟ ବାଦ୍ୟ ସହକାରେ ଗୀତ—1. Sung in accompaniment with dance and music. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ଗୀତ—2. Sung in chorus; well sung (song). ସଂ. ବି.— (+ଭାବ ତ) ୧ । ବହୁମିଳିତ ଗାନ—1. Chorus; choral song. ୨ । ତୌର୍ଯ୍ୟତ୍ରିକ; ପ୍ରେରଣାର୍ଥ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟ—2. Concert; music consisting of dancing, singing and playing on musical instruments. (ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦେବାରାଧନରେ ସଂଗୀତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉପକରଣ ବା ଅଙ୍ଗ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନୃତ୍ୟଗୀତ ବାଦ୍ୟ-ଯୁକ୍ତ ସଂଗୀତ କରାଯାଏ । ଦେବସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ଏଥି-ପାଇଁ ଦେବଦାସୀ ଓ ନର୍ତ୍ତକୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଖଞ୍ଜା ଥାଆନ୍ତି । "ଗୀତଂ ବାଦ୍ୟଂ ତଥା ନୃତ୍ୟଂ ତ୍ରୟଂ ସଂଗୀତମୁଚ୍ୟତେ" —ସଂଗୀତ ରତ୍ନାକର । ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ ଓ ନୃତ୍ୟ ଏହି ତିନୋଟିର ସମାହାରକୁ ସଂଗୀତ ବୋଲାଯାଏ ।)

୩ । ତାଳ, ଲୟ, ତୁଣ୍ଡ ସମନ୍ୱିତ ସରସ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ରଚନା—3. Enchanting song sung in complete accordance of time, tune, metric and other accompaniments. ଦେ. ବି.—୧ । ଗୀତ—1. Song. ୨ । ଆଦିରସଯୁକ୍ତ ଓ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ବା ନାୟକ ନାୟିକା ବିଷୟକ ଗୀତ—2. Love song; song depicting the adventures of love between Krushna and Rādhikā. [ଦ୍ର—(୧) ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଶାରୁ ପ୍ରାଚୀନ (classical) ଓଡ଼ିଆ ସଂଗୀତର ଚର୍ଚ୍ଚା ଏକପ୍ରକାର ଉଠି-ଯିବାର ଉପକ୍ରମ ହୋଇଅଛି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷିତ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ବଙ୍ଗୀୟ, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଓ ଓ ଫାରସୀ ସଂଗୀତର ଅନୁକରଣରେ ସଂଗୀତ ରଚନା ଓ ଗାନ କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଉପେନ୍ଦ୍ର, ବନମାଳୀ, ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ କବିମାନଙ୍କର ସଂଗୀତମାନ ଆଦରଣୀୟ ଥିଲେହେଁ ତହିଁର ରାଗରାଗିଣୀମାନଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟତା ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଂଗୀତର ଚର୍ଚ୍ଚା କେବଳ ପୁରୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଂଗୀତକୁ 'ଦକ୍ଷିଣୀ' ସଂଗୀତ ନାମ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା ପାଇଁ ମଫସଲରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ 'ସଂଗୀତ ଅଖଡ଼ା' ଓ 'ଗୋଟିପୁଅ' ନାଚୁଆ ଦଳ ଥିଲେ । ଗୋଟିପୁଅ ପ୍ରଥା କ୍ରମଶଃ କମିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତର ଚର୍ଚ୍ଚା ଓଡ଼ିଶାରୁ ଲୋପ ପାଉଅଛି ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଯେତେ ସାଧନା ଓ କାଳକ୍ଷେପ ଦରକାର, ବଙ୍ଗୀୟ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଗୀତ ଶିଖିବା ପାଇଁ ସେତେ ପରିଶ୍ରମ ଲୋଡ଼ା ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ଓଡ଼ିଶୀ ସଂଗୀତ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ମନୋଯୋଗ ଦେଉ ନ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ସଂଗୀତ ମୁହଁଦ୍ୱାରା ବୋଲାଯାଏ, ତାଳ ବାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହୁଏ ଓ ନୃତ୍ୟ ହସ୍ତପଦାଦିଦ୍ୱାରା ସଂପନ୍ନ ହୁଏ । ସଂଗୀତଜ୍ଞବ୍ୟକ୍ତି ନୃତ୍ୟବାଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ତାଳ ଓ ବାଦ୍ୟରେ ପାରଦର୍ଶୀ ନ ହେଲେ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।]

[ଦ୍ର—୨ । ସାମବେଦାଦିଦଂ ଗୀତଂ ସଂଜଗ୍ରାହ ପିତାମହଃ ।
—ସଂଗୀତରତ୍ନାକର ।
ଗୀତଂ ବାଦ୍ୟଂ ନର୍ତ୍ତନଂ ଚ ତ୍ରୟଂ ସଂଗୀତମୁଚ୍ୟତେ ।
—ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ ।
ଗୀତଃ ସ୍ୱରଶ୍ଚ ତାଳଶ୍ଚ ତ୍ରିଭିଃ ସଂଗୀତମୁଚ୍ୟତେ ।
—ଗାନସ୍ତବ ।

ସଂଗୀତ ବେଦର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ କହିଲେ ଚଳେ । କାରଣ ସଂଗୀତ ଓ ତାଳ ନ ଜାଣିଲେ ବେଦ ପାଠ ସୁସ୍ୱରରୁ ଭାବରେ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସଂଗୀତର ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଜଗତର କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ଗଢ ସୁଦ୍ଧା କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଆମର ଏହି ଦେଶରେ ଜୀବନର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଲୋକ ସଂଗୀତର ଅପେକ୍ଷା କରେ । ଦେବପୂଜାର ସ୍ତୋତ୍ର ଏବଂ ଆରତି ମଧ୍ୟ

ସଂଗୀତକୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ । ପୂର୍ବକାଳରେ ରାଜାମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନୌବତ୍‌ଖାନା ଥିଲା । ପ୍ରହରାନ୍ତରରେ ନୌବତ୍ ବାଜିଲେ ଲୋକେ ସମୟ ଜାଣି ପାରୁଥିଲେ । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଅନେକ ଯନ୍ତ୍ର ଅଛି, ଯହିଁର ବାଦନ ମାନେ ଲୋକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଭାବର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ।(ଯଥା—ଶଙ୍ଖ, ଭେରୀ, କାହାଳୀ, ନାଗରା, କେଦରା ଇତ୍ୟାଦି ।)

ସାମାଜିକ ବ୍ୟାପାର ବ୍ୟବହାରରେ ତଥା ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ସଙ୍ଗୀତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଦୈନିକ କର୍ମ ଥିଲା । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଭାବ ଲୋକର ହାବ ଭାବରେ, ବିଶେଷତଃ ଲଳନାମାନଙ୍କ ଗତି ଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଭୃତିରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ପୂର୍ବେ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ ଏହାର ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରାଜାଧିରାଜଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କୁଟୀରବାସୀ କୃଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଏହି ସଙ୍ଗୀତର ସମାଦର କରୁଥିଲେ ଓ ତହିଁର ପ୍ରଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚକିତ ହେଉଥିଲେ ।

ସଙ୍ଗୀତ ନାରୀକଣ୍ଠରେ ଅତି ସମ୍ମୋହନରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଜଣାଯାଏ ଏହା ନାରୀଜାତିର ସ୍ୱଭାବ-ସିଦ୍ଧ ଦୈବଦତ୍ତ ଗୁଣ । ଏହା ସର୍ବବାଦୀସମ୍ମତରୂପେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ସଂଗୀତ ମାନବହୃଦୟରେ ନୂତନ ଚୈତନ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରେ । ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଏକାଗ୍ରତା ଓ ସଂଯମ ଦ୍ୱାରା ମାନସିକ ବ୍ୟାଧି ତଥା ଶ୍ୱାସୋଚ୍ଛ୍ୱାସ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ଶାରୀରିକ ବ୍ୟାଧି ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକ ।

ନାଦେନ ବ୍ୟଜ୍ୟତେ ବର୍ଣ୍ଣଃ ପଦଂ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ ପଦାଦ୍ବଚଃ
ବଚସୋ ବ୍ୟବହାରୋଽୟଂ ନାଦାଧୀନମତୋ ଜଗତ୍ ।

ଏହି ଶ୍ଲୋକରୁ ଜଗତ୍ ଯେ ନାଦାତ୍ମକ, ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଏହି ନାଦ ପୁଣି ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଆହତ ଓ ଅନାହତ । ସଂଗୀତ ଯୋଗଠାରୁ କୌଣସି ଅଂଶରେ ନ୍ୟୂନ ନୁହେଁ । ଯୋଗ ନୀରସ—ଏହା ସରସ; ତାହା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ—ଏହା ସୁସାଧ୍ୟ ।

Heard melodies are sweet,
But those unheard are sweeter—
Shelley.

ପୂର୍ବକାଳରେ ଏହି ସଂଗୀତ ଦ୍ୱାରା ବୃଷ୍ଟି, ଅଗ୍ନି ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିଲା । ଏହା ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ନୁହେଁ; କାରଣ, ସଂଗୀତର ସେପରି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଅଛି । କେଳାର ସୁସ୍ୱର ଶ୍ରବଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବିଷଧର ସର୍ପ ଗର୍ତ୍ତରୁ ବାହାରି ଅସି ସୁମଧୁର ସଂଗୀତ ଧ୍ୱନିରେ ମୋହିତ ହୋଇ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହେ ।

ଗୁରୁ ପଦାରଥ ଦେଇ ହେ ନାଦବନ୍ଧୁ ସୁଖଦାନ
ପଶୁ ଶିଶୁ ମୃଗକୀଟ ଜନ୍ତୁ ବସ ଜାକେ ସଦାପ୍ରମାନ ।
ବୃନ୍ଦବଚନ ।

[ଏଥିର ମର୍ମ - ନାଦବନ୍ଧୁ ପଶୁ, ଶିଶୁ, ମୃଗ ଓ କୀଟଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ସୁଖ ଦିଏ ଓ ବଶୀଭୂତ କରେ ।]

ସଂଗୀତୋପଯୋଗୀ ନାଦ ତିନି ସ୍ଥାନରୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ହୃଦୟରୁ, କଣ୍ଠରୁ ଓ ଶିରରୁ ବାହାରିଥାଏ । ତାହାକୁ ଉଦାରା, ମୁଦାରା ଓ ତାରା ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ନାଦ ସଂଗୀତରେ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇପାରେ ଓ ଶୁଣା ଯାଇପାରେ, ତାହାକୁ ଶ୍ରୁତି କହନ୍ତି । "ଶ୍ରୂୟତେ ଇତି ଶ୍ରୁତି ।" ସ୍ୱରରେ ଯେପରି 'ମଧୁରତା' ଓ 'ରାଗୋପୃକ୍ତି' ଏ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୁତିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି 'ଗୀତୋପଯୋଗିତ୍ୱ' ଓ 'ଅଭିଜ୍ଞେୟତ୍ୱ' ଏହି ଦୁଇ ଅଙ୍ଗ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ । ତାହା ନ ହେଲେ ରାଗର ପୃଥକ୍କରଣ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୁତି ଅସଂଖ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ସଂଗୀତରେ ଶ୍ରୁତିର ଦ୍ୱାବିଂଶତି ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ତାହା ଗୋଟିଏ 'ସପ୍ତକ'ରେ ଅର୍ଥାତ୍ 'ସା-ରି-ଗ ମ-ପ-ଧ ନୀ'ରେ ଥାଏ; ଯଥା—

ଚତୁଶ୍ଚତୁଶ୍ଚତୁଶ୍ଚୈବ ଷଡ୍‌ଜ ମଧ୍ୟମ ପଞ୍ଚମାଃ
ଦ୍ୱେ ଦ୍ୱେ ନିଷାଦଗାନ୍ଧାରୌ ତ୍ରିସ୍ତ୍ରିଋଷଭ ଧୈବତୌ ।

ସେହି ଶ୍ରୁତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱରର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—'ସ୍ୱୟଂ ଯୋ ରାଜତେ ନାଦଃ ସ୍ୱରଃ ସଂଜ୍ଞିତଃ ।' ଏହି ସ୍ୱର ସବୁ ମଧ୍ୟ ରସାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

'ସ-ରି' ବୀରେଽଦ୍ଭୁତେ ରୌଦ୍ରେ
'ଧୋ' ବୀଭତ୍ସେ ଭୟାନକେ
କାର୍ଯ୍ୟୌ 'ଗ-ନୀ' ତୁ କରୁଣେ
ହାସ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାରୟୋ 'ର୍ମ-ପୌ' ।

ସେହି ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସା ଓ ପ ସ୍ୱର ସ୍ଥାୟୀ ବା ଅଚଳ ଏବଂ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଚଳ ବା ବିକୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହାକୁ ସଂଗୀତଶାସ୍ତ୍ରରେ କୋମଳ, ତୀବ୍ର ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଏ; ଯଥା—ରେ କୋମଳ; ଧ କୋମଳ ।

ସ୍ୱର ସବୁ କ୍ରମରେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନକୁ ଗତି କଲେ ଆରୋହ ଓ ନିମ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଅବରୋହ ନାମରେ କଥିତ ହୁଏ ।

ଶୁଦ୍ଧ ଓ ବିକୃତ ଭେଦରେ ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଅଛି । ସେହି ସ୍ୱରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମନ୍ୱୟରେ ନାନା ରାଗାଦିର ମେଳ ରଚନା ହୋଇଥାଏ । ଯେଉଁ ସ୍ୱର ରଚନା ମନୋ-ମୋହକାରୀ ଓ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜକ ହୋଇପାରେ, ତାହାର ନାମ ରାଗ । ଏହି ରାଗ ପୁଣି ମାର୍ଗ ଓ ଦେଶୀ ଭେଦରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯାହା ଭରତାଦି ଗାନ କରିଥିଲେ ତାହା ମାର୍ଗ ଓ ଯାହା ଦେଶଭେଦରେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ରୁଚି ଅନୁଯାୟୀ ଗୀତ ହୁଏ, ତାହା ଦେଶୀ ।

ଦେଶେ ଦେଶେ ଜନାନାଂ ଯଦ୍ରୁଚ୍ୟା ହୃଦୟରଞ୍ଜନଂ
ଗାନଂ ଚ ବାଦନଂ ନୃତ୍ୟଂ ତଦ୍ଦେଶୀତ୍ୟଭିଧୀୟତେ ।
—ସଙ୍ଗୀତରତ୍ନାକର ।

ଏହି ରାଗମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତିନି ପ୍ରକାରରେ ବର୍ଗୀକରଣ କରାଯାଏ । "ଶୁଦ୍ଧାଚ୍ଛାୟାଲଗାଃ ପ୍ରୋକ୍ତାଃ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣଶ୍ଚ ତଥୈବଚ ।" ଯାହାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ରୀତିରେ ଗାନ କରି ମନୋରଞ୍ଜନ କରାଯାଏ, ତାହା 'ଶୁଦ୍ଧ' । ଶୁଦ୍ଧ ରାଗ ସହିତ ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ଯାହା ଗାନ କରାଯାଏ, ତାହା 'ଛାୟାଲଗ' ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଛାୟାଲଗ ମିଶ୍ରଣରେ ଯାହା ଗାନ କରାଯାଏ, ତାହା 'ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ।'

ରାଗ ଛଅଗୋଟି । କେତେକଙ୍କ ମତରେ—
ଶ୍ରୀରାଗୋଽଥ ବସନ୍ତଶ୍ଚ ଭୈରବଃ ପଞ୍ଚମସ୍ତଥା
ମେଘ ରାଗୋ ବୃହନ୍ନାଟଃ ଷଡ଼େତେ ପୁରୁଷାହ୍ୱୟାଃ ।
ଅନ୍ୟ କେତେକଙ୍କ ମତରେ—
ଭୈରବଃ କୌଶିକଶ୍ଚୈବ ହିନ୍ଦୋଲୋ ଦୀପକସ୍ତଥା
ଶ୍ରୀରାଗୋ ମେଘରାଗଶ୍ଚ ଷଡ଼େତେ ପୁରୁଷାହ୍ୱୟାଃ ।

ପୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର କାହାରି କାହାରି ମତରେ ପାଞ୍ଚ ଓ ଆଉ କାହାରି କାହାରି ମତରେ ଛଅ ରାଗିଣୀ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ରାଗରାଗିଣୀ ଗାନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ରାଗରାଗିଣୀରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଓ ଶ୍ରୁତି ବ୍ୟବହାର କରିବାର ନିୟମ ଅଛି, ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସ୍ୱର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଋତୁ ଓ ସମୟ ଅନୁଯାୟୀ ଗାନ କରିବ । ୫ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ଔଡ଼ବ, ୬ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ଷାଡ଼ବ ଓ ୭ ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦି ଭେଦରେ ରାଗର ଯେଉଁ 'ଜାତି' ଅଛି, ସେ ବିଷୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ରାଗରାଗିଣୀରେ ବାଦୀ, ସଂବାଦୀ ପ୍ରୟୋଗ କରି ରାଗର ସ୍ୱରୂପ ନଷ୍ଟ ନ କରିବାର ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଥିବା ଦରକାର । ଗ୍ରହନ୍ୟାସର ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । 'ଗ୍ରାମ' ସଙ୍ଗୀତର ଗୋଟିଏ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ । ଏ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ ଥିବା ଉଚିତ । ମନୁଷ୍ୟର ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ପରି ରାଗରାଗିଣୀର ଭୂଷଣ ହେଉଛି ମୂର୍ଚ୍ଛନା, ତାନ, ଗମକ ଆଦି । ଏଣୁ ଏହି ଅଳଙ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ କୁଶଳତା ଅର୍ଜନ କରିବା ଦରକାର । ଗୀତରେ କେବଳ ବିନ୍ୟସ୍ତ ପଦ ଉତ୍ତମ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ସମୟ ଓ ଋତୁ ଆଦିର ରସ ଓ ଭାବ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ସବୁ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ରଖି ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀର ଭାବ ଓ ରସ ଅନୁସାରେ ଲୟ ଓ ତାଳ ଅନୁସାରେ ଗାନ ଓ ବାଦନ କରିବା ଉଚିତ ।

ଗାୟନ୍ ସୁଭଦ୍ରାଣି ରଥାଙ୍ଗ ପାଣେ
ର୍ଜନ୍ମାନି କର୍ମାଣି ଚ ଯାନି ଲୋକେ,
ଗୀତାନି ନାମାନି ତଦର୍ଥକାନି
ଗାୟନ୍ ବିଲଜ୍ଜୋ ବିଚରେଦସଙ୍ଗଃ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଛାନ୍ଦ, ଚଉପଦୀ ଓ ଚମ୍ପୂ ଇତ୍ୟାଦି ରୂପରେ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ରାଗାଳାପ ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ତାହା ଛାନ୍ଦ । ଏହି ଶବ୍ଦ ଛନ୍ଦଃ ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାହା କୌଣସି ନା । କୌଣସି ତାଳରେ ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ । ତାହା ଚଉପଦୀ ପରି ତାନ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ସେତେଦୂର ଅଳଂକୃତ ନୁହେ । ତାହାକୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ସ୍ୱରବିନ୍ୟାସ କରି ଗାନ କଲେ ସେହି ସେହି ରାଗର ଆଭାସ ମିଳିବ ।

ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ (ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତ) ଅଞ୍ଚଳର ଚଉପଦୀ ଧ୍ରୁପଦ ବା ଚୌତାଳ ଗୀତ ପଦରେ ଶୋଭିତ । ତାହାର ପଦମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଅଛି । ଯଥା :—୧ ସ୍ଥାୟୀ, ୨ ଅନ୍ତରା, ୩ ସଞ୍ଚାରୀ, ୪ ଆଭୋଗ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେଗୁଡ଼ିକ ସେହି ସେହି ରାଗକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଢଙ୍ଗରେ ଗୀତ ହୋଇଥାଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଚଉପଦୀ ସେପରି ନୁହେ । ଏଥିରେ କେବଳ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ଅନ୍ତରା ଥାଏ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି କୌଣସି ଚଉପଦୀ ଗୀତପଦ କାହିଁକି, ସାତ ଆଠ ପଦରେ ମଧ୍ୟ ଶୋଭିତ ହୋଇଥାଏ ।

ରାଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଉତ୍କଳର ସଙ୍ଗୀତ ଭଣ୍ଡାର କମ୍ ବିଭବଶାଳୀ ନୁହେ ।
ଏ ଘନ ଘର୍ମ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷିବ ଏ କାଳେ……
ଏ ଘୋର ବରଷାକାଳ……
ମୋ କଳାମାଣିକରେ……
ସରି ଯିବନି ଜୀବନେ କିଶୋରୀ ……
ଫାଟି ପଡ଼ିବାର ନିକୁଞ୍ଜସଞ୍ଚାର……

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଉତ୍କଳୀୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ସଙ୍ଗୀତ ପରି ତାଳ ଫେରନ୍ତା ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଗୀତରେ ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ତାଳରେ ବାଦିତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ସେହି ପୂର୍ବ ତାଳରେ ଆସି ମିଳିଯାଏ । ଯଥା—
"ଭଜେ ଅଜ ତୋ ଶ୍ରୀତି ରେ, ପଙ୍କଜନୟନା !"
'ଚତୁରଙ୍ଗ'ରେ ଗୀତ, ସ୍ୱର, ମୃଦଙ୍ଗାଦିର ଶବ୍ଦ ଓ ଆଳାପର ଶବ୍ଦ ଶୋଭିତ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଗାନର ଅଭାବ ନାହିଁ । ଯଥା—
'ନାଚେ ନାଗରବର ନାଗରୀ ସଙ୍ଗେ ।'
ଏହିପରି ରସ ଓ କାଳାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ଗୀତ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଆଦିରସାତ୍ମକ ବୋଲି ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଆଦୃତ ହେଉ ନାହିଁ । ଆଦିରସର ଆବିର୍ଭାବ ନ ହେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସର ପ୍ରସ୍ଫୁଟନ ହେବ ନାହିଁ—ଏହା ଭାବି ବୋଧହୁଏ ପୂର୍ବକାଳୀନ ଲୋକେ ସେହି ରସକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ ।

'ଚମ୍ପୂ' ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟବିଶେଷ । ଉତ୍କଳରେ ଚମ୍ପୂ ମଧ୍ୟ ଏହି ରୀତିରେ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ

କେତେକ ଚଜ୍ଜପଦା ଅଛି ଏବଂ ସଂସ୍କୃତଭାଷାର ମଧ୍ୟ କେତେକ ଗଦ୍ୟ ଅଛି ।

'ବାଦ୍ୟ'—ତା, ଧେତ୍, ଥୁନ୍, ନା, ଏହିପରି କେତେକ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଗରେ 'ବାଦ୍ୟ' ଅର୍ଥାତ୍ ପଖାଉଜ ବା ତବଲାଦି ଯନ୍ତ୍ରରେ ବାଦନ କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ତାଳରେ ଗାନ ହେଉଥାଏ, ତହିଁ ସଙ୍ଗରେ ବାଦନକୁ ମିଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଉତ୍କଳରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ତାଳ ପରି ଝିପତା, ଝୁଲା, ଝମ୍ପା, ଆଠତାଳ ପ୍ରଭୃତି ଅଛି ।

'ନୃତ୍ୟ'—ନୃତ୍ୟ ବାଦ୍ୟର ଅନୁଗତ । ବାଦ୍ୟରେ ତା, ଧେତ୍, ଥୁନ୍ ଓ ନା ନାମକ ଯେଉଁ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରଧାନ 'ବୋଲ' ଅଛି, ସେହି ଚାରିଗୋଟି ଶବ୍ଦ ନୃତ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ସବିଳାସାଙ୍ଗବିକ୍ଷେପୋ ନୃତ୍ୟମିତ୍ୟୁଚ୍ୟତେ ବୁଧୈଃ
— ରାଗ ସର୍ବସ୍ୱ ।

ଗେୟାଦୁତ୍ପଦ୍ୟତେ ବାଦ୍ୟଂ
ବାଦ୍ୟାଦୁତ୍ପଦ୍ୟତେ ଲୟଃ,
ଲୟାଶ୍ରିତଂ ସମାରବ୍ଧଂ
ତତୋ ନୃତ୍ୟଂ ପ୍ରବର୍ତ୍ତତେ—
ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ ।

ପ୍ରଥମରେ ନର୍ତ୍ତକ ଉଭୟ ପଦତଳକୁ ସମଭାବରେ ରଖି ଦକ୍ଷିଣ ପାଦ ଅପେକ୍ଷା ବାମ ପାଦକୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ହସ୍ତ ଦୂରରେ ରଖି ଠିଆ ହେବେ, ପରେ ଦକ୍ଷିଣ ପାଦକୁ ବାମ ପାଦର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠର ସମସୂତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ସେହି ପଦର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା କୋମଳ ଆଘାତ କଲେ 'ତା', ପୁଣି ସେହି ପାଦକୁ ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନକୁ ଆଣି ଗୁଲ୍ଫ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆଘାତ କଲେ 'ଧେତ୍' ଏବଂ ବାମ ପାଦର ଗୁଲ୍ଫ ଭୂତଳ ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ରଖି ସେହି ପାଦର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ଦୁଇଥର ଆଘାତ କଲେ 'ଥୁନ୍' ଓ 'ନା' ଶବ୍ଦ ବାହାରିବ । ଏହି ଶବ୍ଦ ବାହାର କଲାବେଳେ ସମାନ ମାତ୍ରା ରଖିବା ଉଚିତ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ତାଳ ସହିତ ମାତ୍ରାର ହ୍ରସ୍ୱ, ଦୀର୍ଘ, ପ୍ଲୁତ ଇତ୍ୟାଦି ଭେଦରେ ସେହି ଶବ୍ଦକୁ ସଜାଇ ପାରିଲେ ନୃତ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ଏବଂ ତତ୍‌ସଙ୍ଗେ ହାବ, ଭାବ, କଟାକ୍ଷ ଓ ନାନାପ୍ରକାର 'ମୁଦ୍ରା' ସହିତ ଯଥା ନିୟମରେ ପଦବିକ୍ଷେପ କରି ପାରିଲେ ଅସଂଖ୍ୟ ନୃତ୍ୟର ସର୍ଜନ ହୋଇ ପାରିବ । ଅଭିନୟ ଯଥା—

ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲାନନନେତ୍ରଂ ତୁ
ଗଣ୍ଡୈର୍ବିକସିତୈ ରଥ,
କଂଚିତ୍ତିକ୍ଷିତଦନ୍ତଂ ଚ
ହସିତଂ ତ ବିଧୀୟତେ ।
ଅଲକ୍ଷିତାକ୍ଷିଗଣ୍ଡଂ ଯତ୍
ସ୍ମିତଂ ତ ମଧୁରଂ ତଥା,
କାଲାଗତଂ ସାସ୍ୟ ରାଗଂ
ତଦ୍‌ଭବେ ବିହସିତଂ ଭବେତ୍ ।

ଏହିପରି ଅନେକ ପ୍ରକାର ହାବ ଭାବର ଅଭିନୟ ଅଛି । ତାହା ହସ୍ତ ଓ ମୁଖଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇ ନୃତ୍ୟ କରାଯାଏ ।

ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ରସାନଭିଜ୍ଞଃ
ସାକ୍ଷାତ୍ ପଶୁଃ ପୁଚ୍ଛବିଷାଣହୀନଃ,
ତରତ୍ୟସୌ କିନ୍ତୁ ତୃଣଂ ନ ଭୁଙ୍କ୍ତେ
ପରଂ ପଶୂନାମପି ଭାଗ୍ୟମେତତ୍ ।

The man that has no music in himself nor is not moved with concord of sweet sounds is fit for treason—
Shakespeare.

(ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ —ମଟ୍ଟପୁର ପଞ୍ଚାମୃତ ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ଧୀର)

[ଦ୍ର-(୩) – ବୀଣାପାଣୀଙ୍କର ଅପାର କରୁଣା ବଳରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତ କଳାବିଦ୍ୟାରେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲା । କଳାବିଦ୍ୟା ୬୪ ପ୍ରକାର । ଶାସ୍ତ୍ର କହେ କଳାବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କଲେ ରାଜା ଅମରଶକ୍ତି ଲାଭ କରନ୍ତି । "ସକଳ କଳା ପାରଂଗତୋଽମର ଶକ୍ତିମାନ୍ ରାଜା ।" ଶୈବତନ୍ତ୍ରରେ ୬୪ କଳାବିଦ୍ୟା ବିଷୟ ବିଶେଷଭାବରେ ଲେଖା ଅଛି । ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଟୀକାକାରର ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ ସେହି ୬୪ କଳାର ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ନୃତ୍ୟ ଓ ନାଟ୍ୟ ଅଛି ।

କାଳିଦାସ କହିଅଛନ୍ତି —

"ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ରସାନଭିଜ୍ଞଃ
ସାକ୍ଷାତ୍ ପଶୁଃ ପୁଚ୍ଛବିଷାଣହୀନଃ
ତରତ୍ୟସୌ କିନ୍ତୁ ତୃଣଂ ନ ଭୁକ୍ତ୍ୱା
ପରଂ ପଶୂନାମପି ଭାଗ୍ୟମେତତ୍ ।"

ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ଯେ ନ ଜାଣେ ସେ ସାକ୍ଷାତ୍ ପଶୁ— ବରଂ ପଶୁଠାରୁ ଅଧିକ ହୀନ । ପଶୁମାନେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ନ ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱର ଶୁଣି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ପଦ୍ମତୋଳା ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ସର୍ପ ମୋହିତ ହୁଏ । ଶିଶୁମାନେ ଗୀତ ଶୁଣି ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି । ନଦୀର କଳକଳ ନାଦରେ ସଙ୍ଗୀତ ଅଛି । ପବନ ବହିବାରେ ସଙ୍ଗୀତ ଅଛି । ସଙ୍ଗୀତ ନାହିଁ କେଉଁଠି ? ଏ ଜଗତର ଜଗତରେ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବତ୍ର ଅଛନ୍ତି । ନାଦକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ନାଦ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ । ସେହି ନାଦକୁ ତାଳ ସ୍ୱର ସହିତ ଗାଇଲେ ସଙ୍ଗୀତ ହୁଏ । ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ନାଦବ୍ରହ୍ମ ନାନା ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରେ । ମାନବର କଣ୍ଠ ପ୍ରଧାନ ଯନ୍ତ୍ର ଏବଂ ମାନବ ନିଜ ବୁଦ୍ଧି-ବଳରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର କରି ସେହି ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାଦକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଅଛି । ସଙ୍ଗୀତର ବିଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତି ରାଗ ରାଗିଣୀ ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ସଙ୍ଗୀତ ମାନବର ସହଜାତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବ ଊଣା ଅଧିକରେ ସଙ୍ଗୀତପ୍ରିୟ । ସମ୍ପଦ, ବିପଦ, ଦୁଃଖ ଓ ଆନନ୍ଦରେ, ପରିଶ୍ରମ କଲାବେଳେ, ଶାନ୍ତିରେ ବସିଲାବେଳେ ସଙ୍ଗୀତ ସ୍ୱତଃ ମନରୁ ବାହାରି ଆସେ । ସେହି ସଙ୍ଗୀତର ରାଗ ରାଗିଣୀ ଭାରତର ନାନା ପ୍ରଦେଶରେ ନାନା ଆକାର ପ୍ରକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟରେ ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଇ ଅଛି ।

ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଥମ ନିଦର୍ଶନ ବେଦ । ଉଦାତ୍ତ, ଅନୁଦାତ୍ତ ଓ ସ୍ୱରିତ ସ୍ୱର ସଂଯୋଗରେ ସାମଗାନ ଗୀତ ହେଉଥିଲା । ସାମ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଗୀତ । ଶବର ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କ ମୀମାଂସା-ଦର୍ଶନରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି —

"ସାମ ଶବ୍ଦ ବାଚ୍ୟସ୍ୟ ଗାନସ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ମୃଗାଦିଷ୍ପରେଷୁ, କ୍ରୁଷ୍ଟାଦିଭିଃ ସପ୍ତଭିଃ ସ୍ୱରୈଃ ଅକ୍ଷରବିକାରାଦିଭିଶ୍ଚ ନିଷ୍ପାଦ୍ୟତେ । କ୍ରୁଷ୍ଟଃ ପ୍ରଥମଃ, ଦ୍ୱିତୀୟଃ, ତୃତୀୟଃ, ଚତୁର୍ଥଃ, ପଞ୍ଚମଃ, ଷଷ୍ଠ୍ୟସ୍ତ୍ୱରତ୍ୟେତେ ସପ୍ତ ସ୍ୱରାଃ" । ପୁରାଣରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ "ଋଗ୍‌ଭିଃ ପାଠ୍ୟ ମଦ୍‌ଭ୍ୟୋଗୀତଂ ସାମଭ୍ୟଃ ସମପଦ୍ୟତ ଯଜୁର୍ଭ୍ୟୋଽଭିନୟା ଜାତା ବାସସ୍ତ୍ଥାଥର୍ବଣ ସ୍ମୃତା ।" ବେଦଗାନ ସମୟରୁ ସା, ରି, ଗା, ମା ପ୍ରଭୃତି ସପ୍ତ ସ୍ୱରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଅଛି । ସାମ ବେଦର ଗୋଟିଏ ଉପବେଦ ଥିଲା । ସେହି ଉପବେଦର ନାମ ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦ । ଏହି ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦରେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଉପବେଦ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ । ଭରତ ମୁନି ଏହି ବେଦର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ । ସେହି ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦର ମତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ-ଅଛି । ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ସମୟରେ ମହାମୁନି ଭରତ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରଧାନ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ନାଟକାଭିନୟ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଥିଲା । ଗାନ୍ଧର୍ବ ବେଦପ୍ରଣେତା ଭରତ ମୁନି ଏକବ୍ୟକ୍ତି କି ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ସେକଥା ନିଶ୍ଚୟ ରୂପେ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ନୃତ୍ୟ ବାଦ୍ୟ-ଗୀତ-ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ପ୍ରଭୃତି ସଂଗୀତଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତର୍ଗତ । "ଗୀତ ବାଦ୍ୟନୃତ୍ୟାନାଂ ତ୍ରୟଂ ସଂଗୀତ ମୁଚ୍ୟତେ । ଗୀତଂ ବାଦ୍ୟଂ ନର୍ତ୍ତନଞ୍ଚ ତ୍ରୟଂ ସଂଗୀତ ମୁଚ୍ୟତେ" । ଏ ତିନି ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ କଣ୍ଠସଂଗୀତ ପ୍ରଧାନ, ସୁତରାଂ ସଂଗୀତ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ କଣ୍ଠସଂଗୀତକୁ ବୁଝାଏ । ସଂଗୀତ ବିଶାରଦମାନେ ସଂଗୀତକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରନ୍ତି ଯଥା—କଣ୍ଠ ସଂଗୀତ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ସଂଗୀତ । ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ନାଦହିଁ ସଂଗୀତର ମୂଳ । ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ସଂଘର୍ଷରେ ଆକାଶରୁ ନାଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ନାଦ ଦୁଇପ୍ରକାର—ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ । ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ ଯେଉଁ ନାଦ ବାହାରେ ତାହା ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ । ମନୁଷ୍ୟାଦିଙ୍କ କଣ୍ଠ ଓ ତାଳୁର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ଜନ୍ମେ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ । ସୋମେଶ୍ୱର, ଭରତ, ହନୁମାନ୍ ଓ କଲ୍ଲିନାଥ, ଏମାନେ ପୂର୍ବକାଳରେ ସଙ୍ଗୀତବିଶାରଦ ଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏମାନଙ୍କର ଚାରି ପ୍ରକାର ମତ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସେକାଳରେ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ୭ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । (୧) ସ୍ୱରାଧ୍ୟାୟ (୨) ରାଗାଧ୍ୟାୟ (୩) ନୃତ୍ୟାଧ୍ୟାୟ (୪) ତାଳାଧ୍ୟାୟ (୫) ଭାବାଧ୍ୟାୟ (୬) କୋକାଧ୍ୟାୟ (୭) ହସ୍ତାଧ୍ୟାୟ । ସେ ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଉ ମିଳୁନାହିଁ, ସୁତରାଂ କି ପ୍ରଣାଳୀରେ ସେ କାଳରେ ସଙ୍ଗୀତ ତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ଜଣା ପଡୁନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥପରେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଅସଂଖ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ସୁଦ୍ଧା ଲୋପ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ଆଉ ଯେଉଁ କେତେଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚୟ ମିଳୁଛି ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା—

ଗ୍ରନ୍ଥକାର	ଗ୍ରନ୍ଥ
ଶୁଭଙ୍କର	ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର
ବୀର ନାରାୟଣ	ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ
ହରି ଭଟ୍ଟ	ସଙ୍ଗୀତ ସାର
	ସଙ୍ଗୀତାର୍ଣ୍ଣବ
	ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ
ଶିଲ୍ୟନ	ରାଗ ସର୍ବସ୍ୱ ସାର
ଅହୋବଳ ଭଟ୍ଟ	ତାଣ୍ଡବ ରଙ୍ଗେଶ୍ୱର
	ଗୀତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଭାସ୍କର
ବିଶ୍ୱାବସୁ	ଧ୍ୱନି ମଞ୍ଜରୀ
	ରାଗାର୍ଣ୍ଣବ
ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବ	ସଙ୍ଗୀତ ରତ୍ନାକର
ସିଂହ ଭୂପାଳ	ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ
	ରାଗ ମାଳିକା
ହରି ନାରାୟଣ	ସଙ୍ଗୀତ ସାର
	ନାରଦ ସମ୍ବାଦ
	ନାରଦ ପୁରୀ
	ରତ୍ନମାଳା
	ସଙ୍ଗୀତ କୌସ୍ତୁଭ
ଦାମୋଦର	ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ
ଅହୋବଳ	ସଙ୍ଗୀତ ପାରିଜାତ

ଏ ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟରୁ ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ୱୟର ଉଲ୍ଲେଖ ନାନା ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ । ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି ଜନ୍ମେ କାହିଁକି ? ସଙ୍ଗୀତବିଶାରଦ-ମାନେ ଏଥିର ସାତ ଗୋଟି କାରଣ ଦେଇଛନ୍ତି—

ଶାରୀରଂ ନାଦ ସମ୍ଭୂତଃ ସ୍ଥାନାନି ଶ୍ରୁତୟୋ ସ୍ତଥା
ତତଃ ଶୁଦ୍ଧାଃ ସ୍ୱରାଃ ସପ୍ତ ବିକୃତାଃ ଦ୍ୱାଦଶାପ୍ୟମୀ
ବାଦ୍ୟାଦି ଭେଦା ଶ୍ଚତ୍ୱାରୋ ରାଗେ ପ୍ରୀଦନ ହେତବଃ ॥

(୧) ଶରୀର ସଞ୍ଚାଳନ, (୨) ନାଦସମ୍ଭୂତ, (୩) ସ୍ଥାନ ବା ତାଳ ଶ୍ରବଣ, (୪) ଶ୍ରୁତି, (୫) ଶୁଦ୍ଧ ସପ୍ତସ୍ୱର, (୬) ବିକୃତ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍ୱର, (୭) ବାଦ୍ୟାଦି ଚତୁର୍ବିଧ ଭେଦ ସଙ୍ଗୀତ

ଅନୁରାଗୋତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ । ଶୁଦ୍ଧ ୭ସ୍ୱର ଯଥା—ଷଡ୍‌ଜ, ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର, ମଧ୍ୟମ, ପଞ୍ଚମ, ଧୈବତ, ନିଷାଦ । ଏହି ସପ୍ତ ସ୍ୱରକୁ ରାଗ ରାଗିଣୀର ମୂଳ ସା, ର, ଗା, ମା, ପା, ଧା, ନି-ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ସପ୍ତ ସ୍ୱରର କେଉଁଠାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି ? ସାତ ପ୍ରକାର ଜନ୍ତୁଙ୍କ କଣ୍ଠ ସ୍ୱର ଏହି ସପ୍ତ ସ୍ୱରର ମୂଳଭିତ୍ତି । କେଉଁ ଜନ୍ତୁର କଣ୍ଠ ସ୍ୱରରୁ କେଉଁ ସ୍ୱର ନିଆଯାଇଛି, ଏ ବିଷୟରେ ମତାନ୍ତର ଅଛି । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ମୟୂର, ବୃଷ, ଅଜ, କ୍ରୌଞ୍ଚ, କୋକିଳ, କୁଞ୍ଜର, ଅଶ୍ୱ, ଏହି ସାତ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ସ୍ୱରରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସା ର ଗା ମା ପା ଧା ନି ସ୍ୱର ନିଆ ଯାଇଅଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ।

ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ସାତ ସ୍ୱରର ନାନା ପ୍ରକାର ସଂଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଧାନତଃ ୬ ରାଗ ଓ ୩୬ ରାଗିଣୀ ଓ ତହିଁରୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଉପ ରାଗ ଓ ଉପରାଗିଣୀର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସଂଗୀତ-ଦାମୋଦର ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋପୀମାନେ ୧୬ ସହସ୍ର ରାଗର ଆଲାପ କରିଥିଲେ ।

ଗୋପୀଭିଃ ଗୀତ ମାରବ୍ଧ ମେକୈକଂ କୃଷ୍ଣ ସନ୍ନିଧୌ
ତେନ ଜାତାନି ରାଗାଣାଂ ସହସ୍ରାଣି ତୁ ଷୋଡଶଃ ॥

ପ୍ରଧାନ ୬ ରାଗ—(୧) ଭୈରବ, (୨) କୌଶିକ, (୩) ହିନ୍ଦୋଳ, (୪) ଦୀପକ, (୫) ଶ୍ରୀରାଗ, (୬) ମେଘ । ଏହି ରାଗମାନଙ୍କ ନାମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମତଭେଦ ଦେଖାଯାଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ରାଗମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ମଧ୍ୟ ଦେଖା ଯାଏ । ରାଜପୁତାନାରେ କୌଶିକ ରାଗର ନାମ ମାଲକୋଷ । ସୋମେଶ୍ୱର ଓ କଲ୍ଲିନାଥଙ୍କ ମତରେ ୬ ରାଗର ନାମ—ଶ୍ରୀରାଗ, ବସନ୍ତ, ପଞ୍ଚମ, ଭୈରବ ମେଘ ଓ ନଟ ନାରାୟଣ । ନାରଦସଂହିତାରେ ୬ ରାଗର ନାମ -ମାଳବ, ମଲ୍ଲାର, ଶ୍ରୀ, ବସନ୍ତ, ହିନ୍ଦୋଳ ଓ କର୍ଣ୍ଣାଟ । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ସାତ ସ୍ୱରର କଥା କୁହାଯାଇଅଛି ସେହି ସାତ ସ୍ୱରର ଯୋଜନାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉଦାହରଣରୁ ପାଠକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରାଗମାନଙ୍କ ସ୍ୱର-ଯୋଜନା ବିଷୟ ଅବଗତ ହେବେ—

ଶ୍ରୀରାଗ—ସା ରେ ଗା ମା ପା ଧା ନି ସା ରେ ।
ଭୈରବ—ଧା ନି ସା ଗା ମା ଧା ।
ପଞ୍ଚମ—ସା ରେ ଗା ମା ଧା ନି ସା ।
ମେଘ—ଧା ନି ସା ରେ ଗା ମା ପା ଧା ।
ନଟ ନାରାୟଣ—ସା ରେ ଗା ମା ପା ଧା ନି ସା ।

ଏହି ୬ ରାଗର ୩୬ଟି ରାଗିଣୀ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଗର ୬ ଗୋଟି ଆଶ୍ରିତା ରାଗିଣୀ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ରାଗର ଆଶ୍ରିତ ରାଗିଣୀ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା ।

ଶ୍ରୀରାଗର ରାଗିଣୀଗଣ—ମାଳଶ୍ରୀ, ତ୍ରିବେଣୀ, ଗୌରୀ, କେଦାରୀ, ମଧୁମାଧବୀ, ପାହାଡ଼ୀ; ବସନ୍ତ ରାଗର—ଦେଶୀ, ଦେବଗିରି, ବରାଟୀ, ତୋଡ଼ିକା, ଲଳିତା, ହିନ୍ଦୋଳୀ; ଭୈରବୀ ରାଗର—ଭୈରବୀ, ଗୁର୍ଜରୀ, ରାମକିରୀ, ଗୁଣକିରୀ, ବଙ୍ଗାଳୀ, ସୈନ୍ଧବୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ରାଗ ରାଗିଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର, ବଧୂ, କନ୍ୟା, ସଖା, ସହଚରରୂପେ କଳ୍ପିତ ଅସଂଖ୍ୟ ଉପରାଗିଣୀ ଅଛି । କେଉଁ ରସ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ କେଉଁ ସ୍ୱର ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି ।

'ସ-ରୀ' ବୀରେଽଦ୍ଭୁତେ ରୌଦ୍ରେ 'ଧୋ' ବୀଭତ୍ସେ ଭୟାନକେ
କାର୍ଯ୍ୟେ 'ଗନୀ'ତୁ କରୁଣେ ହାସ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାରୟୋ 'ମପୌ' ॥

ସଙ୍ଗୀତର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଙ୍ଗ ଅଛି—ମୂର୍ଚ୍ଛନା, ତାନ, ତାଳ, ମାନ, ଗମକ । ଏ ସବୁ ଦ୍ୱାରା ରାଗ ରାଗିଣୀର ସ୍ୱରୂପତତ୍ତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୁଏ । କେଉଁ ରାଗ କେତେବେଳେ ବୋଲି ହେବା ଉଚିତ ତାହା ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ଭାରତ-ବର୍ଷରେ ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ଏତେ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା ଯେ—ରାଗରାଗିଣୀର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ସଂଗୀତର ଅସୀମ ଶକ୍ତି । ସଂଗୀତର ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ଅଛି । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଦୀପକ ରାଗ ଠିକ୍ ନିୟମାନୁସାରେ ଆଲାପ କରାଗଲେ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାପିତ ଦୀପ ଶିଖାରେ ଅନଳ ସଞ୍ଚାରିତ ହେଉଥିଲା, ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ ଆଲାପନକାରୀ ସେହି ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ମେଘ ମଲ୍ଲାର ରାଗ ଆଲାପ ଦ୍ୱାରା ଅନାବୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ମେଘ ସଞ୍ଚାର ହେଉଥିଲା ଏବଂ ବାରିବର୍ଷଣ ହେଉଥିଲା । ଭୈରବ ରାଗର ଆଲାପ କରାଗଲେ ଉଷାର ଆବିର୍ଭାବ ହେଉଥିଲା ଓ ମୃଦୁ ମେଘ ଓ ଗନ୍ଧବାହୀ ବାୟୁର ସଞ୍ଚାର ହେଉଥିଲା ଓ ବିହଙ୍ଗମ କଳରବ ଏବଂ ପ୍ରଭାତର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଶ୍ମି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣ ନାଚି ଉଠୁଥିଲା । ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗର ଆଲାପ ଦ୍ୱାରା ନବବସନ୍ତର ସମାଗମ ହୋଇ ନବ ମୁକୁଳିତ କୁସୁମ ସୌରଭରେ ଦିଗ୍ ଦିଗନ୍ତ ଆମୋଦିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ଶ୍ରୀରାଗ ଆଳାପ କଲେ ପ୍ରଦୋଷ କାଳର ସମାଗମ ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ପଶ୍ଚିମାକାଶରେ ଅସ୍ତଗାମୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ରକ୍ତିମ ରଶ୍ମି ବିକଶିତ ହେଉଥିଲା । ମାଳବ ରାଗର ଆଲାପ କରାଗଲେ ପ୍ରାଣରେ ଅଭିନବ ଉତ୍ତେଜନା ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । କାର୍ଯ୍ୟକାରିଣୀ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ରାଗର ନାମ-କରଣ କରାଯାଇଅଛି । କେଦାର ରାଗ ଆଲାପ କରାଗଲେ ପ୍ରାଣରେ ଉଦାସୀନତା ଆସେ ଏବଂ ଅମୃତରସ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ରାଗରାଗିଣୀର ଆଲାପ ଲାଗି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ପ୍ରାତଃକାଳଠାରୁ ଦିନ ପ୍ରହରକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୈରବ, ମେଘ, ବସନ୍ତ, ପଞ୍ଚମ ପ୍ରଭୃତି ରାଗ ଏବଂ ଭୈରବୀ, ଭୂପାଳୀ, ଧନାଶ୍ରୀ, ମଲ୍ଲାରୀ ପ୍ରଭୃତି ରାଗିଣୀ ଆଳାପ କରାଯାଏ । ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ଗୁର୍ଜରୀ, ଗୁଣକିରୀ ଏବଂ ଭୈରବୀ ଆଳାପ କରାଯାଏ । ତୃତୀୟ ପ୍ରହର ମଧ୍ୟରେ ବେରାଟୀ, ତୋଡ଼ି, କାମୋଦୀ ପ୍ରଭୃତି ଗାଇବାର

ବଧି ଅଛି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମତ ଭେଦ ଅଛି । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, କେଉଁ ଋତୁରେ କେଉଁ ରାଗ ଆଳାପଗାୟ ତାହା ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଦେଇଅଛି । ୬ ଋତୁରେ ୬ ରାଗ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଋତୁରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଗ ଆଳାପ କରିବା ବିଧେୟ । ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ସପତ୍ନୀକ ବସନ୍ତ ରାଗ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ସପତ୍ନୀକ ଭୈରବ ଇତ୍ୟାଦି । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଗର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବଦେବୀ କଳ୍ପିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଗରାଗିଣୀର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ସେହି ରାଗ ରାଗିଣୀମାନ ଆଳାପ କଲେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ସାକ୍ଷାତ୍ ଦେଖାଯାଏ । କେଉଁ ସ୍ୱରର କିଏ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ, ତାହାଁର ପରିଚୟ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା । ସା—ଅଗ୍ନି, ରେ—ବ୍ରହ୍ମା, ଗା—ସରସ୍ୱତୀ, ମା—ମହାଦେବ, ପା—ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧା—ଗଣେଶ, ନି—ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଆକବରଙ୍କ ଦରବାରରେ ତାନସେନ ସଙ୍ଗୀତର ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପାରିଥିଲେ । ତାନସେନଙ୍କ ଗୁରୁ ହରିଦାସ ସ୍ୱାମୀ । ସେ ସଂସାର ତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଥିଲେ । ସଂଗୀତ ସାଧନା ବଳରେ ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ତାନସେନ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ଆକବରଙ୍କ ଦରବାରକୁ ନେଇ ଯାଇ ଥିଲେ। ହରିଦାସ ସଭାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ରାଗ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ କରି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ବାଦସାହା ସଂଗୀତର ଶକ୍ତି ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲେ । ସମ୍ରାଟ ଏଥିର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାରୁ ହରିଦାସ କହିଲେ ଯେ, ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ମତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ରାଗ ରାଗିଣୀ ଆଳାପ କରାଗଲେ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱରୂପ ପରିଗ୍ରହ କରି ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି। ତାନସେନ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସଂଗୀତ ବିଶାରଦ ଥିଲେ । ଦୀପକ ରାଗ ଆଳାପ କରି ସେ ଅଗ୍ନି ଜଳି ଉଠିବା ଦେଖାଇଥିବାର ଏବଂ ମେଘମଲ୍ଲାର ରାଗ ଆଳାପ କରି ବୃଷ୍ଟି କରାଇ ଥିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି । ତାନସେନ ଗୋୟାଲିଅରର ଗୌଡ଼ୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ (୧୫୫୮ ଖ୍ରୀ); ତାଙ୍କର ମୌଳିକ ନାମ ଥିଲା ରାମତନୁ ପାଣ୍ଡେ । ୧୮ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଯୁବତୀଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ପଡ଼ି ସେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଆକବର ତାଙ୍କଠାରୁ ସଂଗୀତ ଶୁଣି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ତାନସେନ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଯେ, ସଂଗୀତ ମୁକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସୋପାନ ।

"ଜପାତ୍ କୋଟୀ ଗୁଣଂ ଧ୍ୟାନଂ ଧ୍ୟାନାତ୍ କୋଟୀ ଗୁଣଂ ଲୟଃ
ଲୟାତ୍ କୋଟୀ ଗୁଣଂ ଗାନଂ ଗାନାତ୍ ପରତରଂ ନହି"

ପୁନଶ୍ଚ—

"ପୃଷ୍ଟଂ ଚତୁର୍ଣ୍ଣାଂ ବେଦାନାଂ ସାରମାକୃଷ୍ୟ ପଦ୍ମଭୂଃ ।
ଇମଂତୁ ପଞ୍ଚମଂ ବେଦଂ ସଂଗୀତାଖ୍ୟ ମକଳ୍ପୟତ୍"

ଭଗବାନ ନିଜେ କହି ଅଛନ୍ତି—

"ନାହଂ ତିଷ୍ଠାମି ବୈକୁଣ୍ଠେ ଯୋଗିନାଂ ହୃଦୟେ ନ ଚ
ମଦ୍ଭକ୍ତାଂ ଯତ୍ର ଗାୟନ୍ତି ତତ୍ର ତିଷ୍ଠାମି ନାରଦ ।"

ଦେବାଧିଦେବ ମହାଦେବ ପ୍ରଥମେ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ସେହି ମହାଯୋଗୀ ଯେଉଁ ଭଗବନ୍ମହିମା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ତାହାହିଁ ମୌଳିକ ସଙ୍ଗୀତ । ବ୍ରହ୍ମା ମହାଦେବଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦେବଲୋକରେ ଦୁର୍ଗା, ସରସ୍ୱତୀ, ନାଗଲୋକରେ ବାସୁକୀ, ଗନ୍ଧର୍ବ ଲୋକରେ କଳାନାଗ, ସାରିଦଳ, ତୁମ୍ବୁରୁ, କୋହଳ, ହାହା, ହୁହୁ, ଋଷିଲୋକରେ ନାରଦ, ଭରତ, କଶ୍ୟପ, ରାକ୍ଷସଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାବଣ, କପି ମଧ୍ୟରେ ହନୁମାନ, ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ଯେ, ସଂଗୀତ ଭାରତର ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ସମ୍ପତ୍ତି । ଅମରାବତୀରେ ଅମର ସଦନରେ ଅପ୍ସରାମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କରୁଥିବା କଥା ତ ଅତୀତ କାହାଣୀ । ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ ଗାଇଥିଲେ । ଲବ କୁଶ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ସେହି ରାମାୟଣ ଗାଇଥିଲେ । ବୃନ୍ଦାବନରେ ଗୋପାଙ୍ଗନାମାନେ କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରତି ଯୁଗରେ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରି ମୁସଲମାନଙ୍କର ଏବଂ ଆଲେକ୍ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ଭାରତାଗମନ ପରେ ନାନା ରାଜକୀୟ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ପାଇ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଅବନତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଶାସନ ଭାରତରେ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ହେବାପରେ ଆଉ ଥରେ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରା ଯାଇଥିଲା । ଗିୟାସୁଦ୍ଦିନ୍-ତୋଗଲକ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଗୋପାଳ ନାୟକ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ସକଳ ଦେଶର ସକଳ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ନୃତ୍ୟ ଆଦିମ କାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ସଭ୍ୟ, ଅସଭ୍ୟ ସକଳ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତର ପ୍ରଚଳନ ଅଛି । ଯେଉଁ ସମାଜ ଯେତେ ଉନ୍ନତ ସେ ସମାଜର ନୃତ୍ୟାଦି ସେତେଦୂର ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ । ଭାରତରେ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଏପରି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯେ, ତାହାର ଯେଉଁ ଶେଷ ସ୍ମୃତି ଅଛି ତାହା ସହିତ ପୃଥିବୀର ଅନେକ ସଭ୍ୟ ଜାତିର ସଂଗୀତ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସର୍ ୱିଲିୟମ୍ ଜୋନସ୍ ସାହେବ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଂଗୀତ ସହିତ ଇଉରୋପର ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ତୁଳନା କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଂଗୀତବିଜ୍ଞାନ ଅଧିକତର ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ । ସେ ପୁନଶ୍ଚ କହିଛନ୍ତି ଯେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଆବିଷ୍କୃତ ସା ରି ଗା ମା ପା ଧା ନି ସପ୍ତସ୍ୱରର ଆଦର୍ଶରେ ପ୍ରଥମେ ପାରସ୍ୟରେ, ପରେ ଆରବରେ ଏବଂ ପରିଶେଷରେ ଇଉରୋପରେ ସ୍ୱରଗ୍ରାମର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ

ଅଛି । ସର୍ ୱିଲିୟାମ୍ ହେନ୍‌ରି ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ ହେବାର୍ ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଇଟାଲିର ଟସ୍କାନି ପ୍ରଦେଶରେ ଗୁଇଡୋ ଆରେଜୋ ଇଉରୋପରେ ସ୍ୱରସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଐତିହାସିକ ଷ୍ଟ୍ରାବୋ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ, ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶ ଭାରତରୁ ସଂଗୀତ ବିଜ୍ଞାନର ଅଧିକାଂଶ ତତ୍ତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା । ବ୍ରୁଟନ୍ ସାହେବ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିମାନଙ୍କ ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟା ବିଷୟରେ ଏକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି । ସେ ପୁସ୍ତକରେ ଭାରତର ରାଗ ରାଗିଣୀର ଶକ୍ତି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ଗୟାସୁଦ୍ଦିନ୍ ତୋଗଲକଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳର ଗୋପାଳ ନାୟକଙ୍କର ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ଅଦ୍ଭୁତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ଗୋପାଳ ଯମୁନା-ଜଳରେ ଆକଣ୍ଠ ବୁଡ଼ି ଦୀପିକରାଗ ଆଳାପ କରିଥିଲେ, ତଥାପି ସେହି ରାଗର ଫଳରେ ଜାତ ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ଶରୀର ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ତାନ୍‌ସେନ୍ ଦିନେ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ ଶ୍ରୀରାଗ ଆଳାପ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯେପରି ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ରାଗ ଶୁଣା ଯାଇଥିଲା ସେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆକାଶ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ସମ୍ରାଟ ଅକବର ଅନ୍ୟ ଏକ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ବୈଜୁଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କୁ ଦୀପକ ରାଗ ଆଳାପ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ତାନ୍‌ସେନଙ୍କୁ ଦୀପକ ରାଗର ପ୍ରଭାବରୁ ବଞ୍ଚାଇବା ପାଇଁ ବୈଜୁ ମେଘମଲ୍ଲାର ରାଗ ଆଳାପ କରିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହେଲା । ତାନ୍‌ସେନ୍ ଦୀପକ ରାଗ ଆଳାପ କରି ପୋଡ଼ିଗଲେ, ମାତ୍ର ବୈଜୁଙ୍କ ମନରେ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରତି ଈର୍ଷାଭାବ ଥିବାରୁ ସେ ମେଘମଲ୍ଲାର ରାଗକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ଗାଇଲେ ନାହିଁ, ଅତଏବ ତାନ୍‌ସେନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ ସମୟରେ ମେଘ ବର୍ଷା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସମ୍ରାଟ୍ ଏ ଘଟନା ଦେଖି ବଡ଼ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଏ କଥାମାନ ଆଜି ସ୍ୱପ୍ନ ପରି ଜଣା ଯାଇ ପାରେ କିମ୍ବା କବି କଳ୍ପନା ବା ଗାଲ ଗଳ୍ପ ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବି ପାରନ୍ତି, ମାତ୍ର ଭାରତ ଯେ ଦିନେ ସଙ୍ଗୀତ ଆଲୋଚନାରେ ଜଗତରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବେ କୁହା ଯାଇଅଛି, ସଙ୍ଗୀତ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । କଣ୍ଠ ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟ ଉପରେ ସଂକ୍ଷେପରେ କୁହା ଯାଇଅଛି, ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଯନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗୀତର ଅପର ନାମ ବାଦ୍ୟ ।

ବଂଶ୍ୟାଦିକନ୍ତୁ ଶୁଷିରଂ କାଂସ୍ୟ ତାଳାଦିକଂ ଘନଂ,
ତତଃ ବୀଣାଦିକଂ ବାଦ୍ୟମାନଦ୍ଧଂ ମୁରଜାଦିକମ୍ ।

ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଛିଦ୍ର ଅଛି ତାକୁ ଶୁଷିର କହନ୍ତି, ଯଥା—ଶିଙ୍ଗା, ଶଙ୍ଖ, ମୁରଲୀ; ଘନଯନ୍ତ୍ର—ମନ୍ଦିରା, କରତାଳ, ଘଣ୍ଟା, ଦଣ୍ଡି; ତନ୍ତ୍ର ବା ତାର ସଂଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର ବୀଣା, ସାରଙ୍ଗ, ସୀତାର, ତାନପୁରା ଚର୍ମଦ୍ୱାରା ମୁହଁବନ୍ଧା (ଆନଦ୍ଧ) ବାଦ୍ୟ—ଡକ୍କା, ଢୋଲ, ତବଲା, ପଖାଉଜ, ମୃଦଙ୍ଗ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟକୁ ତାଣ୍ଡବ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟକୁ ଲାସ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ ।

ତାଣ୍ଡବ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଝୁମ୍ପତ ଓ ଯୌବତ । ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଏ ତ୍ରିପୁରାସୁର ବଧ ପରେ ଦେବତାମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ନୃତ୍ୟ କଲେ । ସେତେବେଳେ ବ୍ରହ୍ମା ମୃତ୍ତିକାଦ୍ୱାରା ମୃଦଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ମୃଦଙ୍ଗର ମାଟି ଖୋଳ ପୋଡ଼ା ହୁଏ ଓ ସେ ଖୋଳ ଉପରେ ଚମତ୍କାର ସରୁ ପଟ୍ଟମାନ ଗୁଡ଼ା ହୁଏ । ତହିଁର ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି ଦେଖା ଯାଏ । ଏହା ସେହି ତ୍ରିପୁରାସୁର ବଧର ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ମୃଦଙ୍ଗ ନାନାପ୍ରକାର ଅଛି । ଦେବଲୋକରେ ଅପ୍‌ସରାମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବିଷୟ ପୁରାଣବିଦିତ । ରାମାୟଣରେ ରାବଣର ନୃତ୍ୟଶାଳାରେ ନର୍ତ୍ତକୀମାନଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ଭାଗବତରେ ନୃତ୍ୟ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ରାସମଞ୍ଚରେ ଗୋପୀମାନେ ନୃତ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଅର୍ଜୁନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନର୍ତ୍ତକ ଓ ନୃତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତବାସ ବେଳେ ସେ ବିରାଟ ରାଜକନ୍ୟାଙ୍କୁ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ଗୀତ, ବାଦ୍ୟ, ନୃତ୍ୟ ମାନବର ଜନ୍ମରୁ ସହଚର । ତାଣ୍ଡବର ଓ ଲାସ୍ୟର ନାନା ଉପଭାଗ ଅଛି । ତହିଁର ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି; କେଉଁ ନୃତ୍ୟରେ କିପରି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ଶରୀର ଚାଳନା ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ବିଶଦଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତରେ ନାଟ୍ୟାଭିନୟର ଉତ୍କର୍ଷ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ଜୋନସ୍ ସାହେବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି । କାଳର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ନାଟକଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । କେବଳ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର କାଳିଦାସ, ଭବଭୂତି, ବିଶାଖାଦତ୍ତ, ଶୂଦ୍ରକ ପ୍ରଭୃତି କବିମାନଙ୍କ ରଚିତ କେତେ ଖଣ୍ଡ ନାଟକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଅଛି । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସମୟରେ ନାଟକାଭିନୟ ସାଧାରଣ କଥା ଥିଲା । ମୌଦ୍‌ଗଲ୍ୟାୟନ, କାତ୍ୟାୟନ, ଉପତିସ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ନାଟକାଭିନୟ କରୁଥିଲେ ।

ଭାରତରେ ସଙ୍ଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରିଥିଲା । ଉତ୍କଳ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ନ ଥିଲା । ଉତ୍କଳର ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ ପଦ୍ୟରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ପଦ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବହୁଳତା ଉତ୍କଳରେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଉତ୍କର୍ଷତା ପ୍ରମାଣ କରୁଅଛି । ଉତ୍କଳର ସଙ୍ଗୀତରେ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଥିଲା । ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

ପ୍ରାଦେଶିକ ସଙ୍ଗୀତଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ଓଡ଼ିଶାର ଛାନ୍ଦ ଲେଖା ସବୁ ଲେଖା ଅନ୍ୟତ୍ର ବିରଳ । ସଙ୍ଗୀତ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାନା ଅକାର ପ୍ରକାରରେ ଦେଖାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥ ଗୀତ, ହିଂଗୁଳି ଗୀତ, ଘା ଗୁଡ଼ା ଗୀତ, ନଉକ୍ରୀଡ଼ା ଖେଳ ଗୀତ, ଚଉତିଶୋଭା ଗୀତ, ପାଟୁଆ ଗୀତ, ପୁଷ୍ପ ଖେଳ ଗୀତ, ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଓ ଶିଶୁକ୍ରୀଡ଼ା ଗୀତଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚଉପଦୀ, ଚଉତିଶା, ଭଜନ, ଜଣାଣ, ଛାନ୍ଦ, ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ସ୍ତରର ଓ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ସଙ୍ଗୀତର ଅନୁଶୀଳନ ଉତ୍କଳରେ ହେଉଥିଲା—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହ; ଉତ୍କଳ ପ୍ରଭାସ - ୪ର୍ଥ ଭାଗ ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟାରୁ ସଙ୍କଳିତ ।]

ସଂଗୀତ ଅଖଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟ ସହିତ ନୃତ୍ୟ କରିବା Saṁgita ākhaṛā ପାଇଁ ଗଠିତ ଦଳ—A company
গানের দল formed of singers, musicians and
गानकी मण्डली dancers. [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସଙ୍ଗୀତ ଅଖଡ଼ା ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଅଧିବାସୀ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ କିମ୍ବା ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଗଡ଼ଜାତରେ ନର୍ତ୍ତକମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ନୃତ୍ୟ କରନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣରେ ଅତି ପୁରୁଣା ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଚର୍ଚ୍ଚା ଲୁପ୍ତ ନାହିଁ । ଉତ୍କଳର କଟକ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ, ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଓଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନୃତ୍ୟବାଦ୍ୟାଦି ପାଇଁ ନାଟୁଆ ପିଲା ବା 'ଗୋଟିପୁଅ'ଙ୍କ ଦଳମାନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ କମି ଯାଉଅଛି । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ପିଲା ନାଚେ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରେ; ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ବା ତିନିଟି ଲୋକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର (ଯଥା—ଗିନି, ପଖୋଜ ବା ଢୋଲ ତବଲା, ବେହେଲା) ବଜାନ୍ତି ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ବା ନର୍ତ୍ତକର ଗୀତ ପଦମାନଙ୍କରେ ପୁନରାବୃତ୍ତି କରନ୍ତି । ଏହିପରି ଚାରି ପାଞ୍ଚୋଟି ଲୋକ ସମନ୍ୱିତ ଅଖଡ଼ାକୁ 'ସଙ୍ଗୀତ ଅଖଡ଼ା' ବୋଲାଯାଏ ।]

ସଂଗୀତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନୃତ୍ୟବାଦ୍ୟାଦି ସହ ସଙ୍ଗୀତ Saṁgita karibā ବୋଲିବା—1. To sing songs to
সংগীত করা the accompaniment of music and
संगीत करना dance. ୨ । ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିବା—2. To compose songs.

ସଂଗୀତ କଳା (ବିଦ୍ୟା)—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତ ଗାନରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୟା—Saṁgita kaḷā(bidyā) The art of singing; the musical art.

ସଂଗୀତ ଗୁରୁ—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଶିକ୍ଷକ; ସଙ୍ଗୀତାଚାର୍ଯ୍ୟ—Saṁgita guru Music master; teacher of Saṅgita.

ସଂଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚା—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାର ଆଲୋଚନା—Saṁgita charchchā Cultivation of vocal music.

ସଂଗୀତଜ୍ଞ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସଙ୍ଗୀତବିଶାରଦ; ଯେ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ Saṁgitajña ପାରଙ୍ଗମ—Proficient or versed in (ସଂ . ଜ୍ଞା - ସ୍ତ୍ରୀ) music and song.

ସଂଗୀତ ତରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀ (ଦେଖ) Saṁgita taraṅga Saṁgita laharī (See)

ସଙ୍ଗୀତ ତାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରବାହ (ଦେଖ) Saṁgita tāna Saṁgita prabāha (See)

ସଂଗୀତ ତାଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଙ୍ଗୀତରେ କାଳ ବା ସମୟ Saṁgita tāḷa ଜ୍ଞାପକ ସ୍ୱର—The measure of a song.

ସଂଗୀତ ଦର୍ପଣ—ସଂ. ବି—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ Saṁgita darpaṇa କାଳରେ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଆଦ୍ୟ ପାଦରେ) ଓଡ଼ିଆ ଦାମୋଦର ମିଶ୍ରଙ୍କ ରଚିତ ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—(ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଷ୍ଟେଟ ୧୯୩୭ ଜୁଲାଇ ସଂଖ୍ୟା)—Title of a Sanscrit treatise on Hindu music.

ସଂଗୀତ ଦାମୋଦର—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟକ ଶୁଭଙ୍କରଙ୍କ Saṁgita dāmodara ପ୍ରଣୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ—Title of a treatise on Hindu music by Śubhaṅkara.

ସଂଗୀତ ଧ୍ୱନି—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଙ୍ଗୀତର ଶବ୍ଦ—The Saṁgita dhwani sound of vocal music or singing.

ସଙ୍ଗୀତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—ସଂ. ବି.—ନାରାୟଣ ବୀରବର ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ Saṁgita nirṇṇaya ବିଶେଷ—Title of a book on Hindu music, composed by Bīra-nārāyaṇa

ସଙ୍ଗୀତ ପିଲା—ଦେ. ବି.—ଗୋଟିପୁଅ; ନୃତ୍ୟସହ ସଂଗୀତ ଗାଇବା Saṁgita pilā ବାଳକ—A dancing boy singing
নাটুয়া ছোকরা **नटुआ** and dancing to music.
[ଦ୍ର—ଉତ୍କଳରେ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ କରି ନାଚ ଓ ଗୀତ ଶିଖାନ୍ତି । ନାଚ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ହୁଏ, ଯଥା—ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଲୀଳା । ମହାଭାରତ (ଭାରତଲୀଳା), ରାମାୟଣ (ରାମଲୀଳା) ଓ ଭାଗବତ (କୃଷ୍ଣଲୀଳା)ର ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟଣାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯେଉଁ ନାଚ ଓ ଗୀତ ହୁଏ ତାହାକୁ ଲୀଳାନାଟ ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିରେ ବାଳକମାନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ, ବଳରାମ, ରାଧିକା ଆଦିଙ୍କ ବେଶ ପିନ୍ଧି ତତ୍ତ୍ୱର ବିଷୟକ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ଓ ବୟସ୍କ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଋଷି, ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ଦ୍ୱାରୀ ଆଦିଙ୍କ ବେଶ ବା ମୁଖା ସାଜି ନାଚନ୍ତି । 'ଲୀଳା' ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦଳ ଗଠିତ ହୁଏ, ସେଥିରେ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଖା ସାଜିବା ପାଇଁ ୧୦।୧୫ ଜଣ ଲୋକ ଓ ଏକାଧିକ ନାଟୁଆପିଲା ଲୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ 'ସଂଗୀତ' କରିବା ପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶଧାରୀ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବାଳକ ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ଗୁଆ ଧରିବାକୁ ଓ ବାଜା ବଜାଇବାକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୟସ୍କ ମନୁଷ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ହୁଅନ୍ତି । 'ସଂଗୀତ-ଅଖଡ଼ା'ରେ ନାଚିବା ପିଲା ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଥିବାରୁ ତାକୁ 'ଗୋଟିପୋ' ବା 'ଗୋଟିପୁଅ' କୋହନ୍ତି । ଏହି ଗୋଟିପୁଅମାନେ ମୁହଁରେ ସଂଗୀତ ବୋଲି ନେତ୍ର ବକ୍ଷାଦିର ଭଙ୍ଗୀ, ଇଙ୍ଗିତ, ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଅବଲମ୍ବ ବା ପାରିଜା(ସଂକେତ) କରି ଉକ୍ତ ଗୀତର ଅର୍ଥକୁ ଠାରଦ୍ୱାରା ବୁଝାଉଥାଆନ୍ତି । ଉକ୍ତ ସଂଗୀତମାନ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଆଦିରସାଶ୍ରିତ ବା ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଲୀଳାଶ୍ରିତ । ଗୋଟିପୁଅ ମୁହଁରେ ଗୀତ ବୋଲୁଥାଏ ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ଗୀତର ଅର୍ଥ ଓ ତାତପର୍ଯ୍ୟ ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଓ ଅବଲମ୍ବ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରୁଥାଏ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବୋଲା ବନ୍ଦ ହେବା ଅବସରରେ ନାନା ଅଙ୍ଗ ଚାଳନ-ବଶିଷ୍ଟ ଆୟାସସାଧ୍ୟ ନୃତ୍ୟ କରୁଥାଏ । ଗୋଟିପୁଅଙ୍କୁ ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ ଓ ପାରିଜା ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଗୁରୁ ରହନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୀତାର୍ଥ ଓ ସଂକେତରେ ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି । କାରଣ, ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ସଂଗୀତମାନ ବୁଝିବାକୁ ହେଲେ ସଂସ୍କୃତରେ ଜ୍ଞାନଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଗୋଟିପୁଅଙ୍କ ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ଆଉ ଗୋଟିଏ କସୁର ପ୍ରଥା ଚଳୁଥିଲା । ଗୋଟିପୁଅମାନେ 'ବନ୍ଧ' ଭାଙ୍ଗୁଥିଲେ । ଏ 'ବନ୍ଧ'ର ସୂଚନାର୍ଥ ଷୋଡ଼ଶ ପ୍ରକାର 'ରତିବନ୍ଧ' । ଏ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଅତି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ବାଳକମାନଙ୍କର ଅବୟବ ବିରଳ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ଏହି ବନ୍ଧମାନ ଏପରି ଚମତ୍କାର ଯେ, ନ ଦେଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କଦାପି ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ଯେ, ବାଳକମାନଙ୍କର କୋମଳ ଅଙ୍ଗ ଏତେଦୂର ନମନୀୟ ହୋଇପାରେ । ଏହା ଦେଖି ଦର୍ଶକମାନେ ସୁଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ବାଳକଟିର ଅବୟବ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯିବା ଫଳରେ ସେ ବିଶେଷ କଷ୍ଟ ଓ ଶ୍ରମ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ । ଗୋଟିପୁଅ-ମାନଙ୍କୁ 'ବନ୍ଧ' ଭଙ୍ଗାଇ ଶିଖାଇବାର ପ୍ରଥା କ୍ରମଶଃ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଲୁପ୍ତ ହେଉଅଛି ଓ ସର୍କସ୍ ଦଳର ଅଭିନେତୃବର୍ଗ ଏ 'ବନ୍ଧ'ମାନ ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି ।

ସଂଗୀତ ପ୍ରବାହ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ରୋତ; ଅବିରତ
Samgita prabaha ବୋଲିଯିବା ସଂଗୀତ—Flow of musical singing.

ସଂଗୀତ ପ୍ରିୟ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଗୀତ ଅଟେ ପ୍ରିୟ ଯାହାର)
Samgita priya ସଂଗୀତାନୁରାଗୀ—Fond of vocal music; philo-musical.
(ସଂଗୀତପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ, ସଂଗୀତ ପ୍ରିୟତା—ବି)

ସଂଗୀତବିଦ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁ.—(ସଂଗୀତ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍;
Samgitabid ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍; ୧ମା. ୧ବ) ସଂଗୀତଜ୍ଞ—
(ସଂଗୀତଜ୍ଞ—ଅନ୍ୟରୂପ) Versed in music & songs.

ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି.—ସଂଗୀତ ବିଷୟକ ଅଭିଜ୍ଞତା ବା କଳା—
Samgita bidya The art of singing with music; the art of vocal music.

ସଂଗୀତ ବିଶାରଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ.—(୭ମୀତତ୍) ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ
Samgita bisarada ପାରଗମ—Versed in the art of singing.
(ସଂଗୀତ ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଗୀତ ରଚକ(ରଚୟିତା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁ -ଯେ ସଂଗୀତ ରଚନା
Samgita rachaka(rachayita) କରେ; ସଂଗୀତର କବି—The composer of a song.
(ସଂଗୀତ ରଚକା, ସଂଗୀତରଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଗୀତ ରଚନା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସଂଗୀତ ଯୋଡ଼ିବା—
Samgita rachana(na) Composition of songs.

ସଂଗୀତ ରତ୍ନାକର—ସଂ ବି—ଶାର୍ଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ବିରଚିତ ହିନ୍ଦୁ ସଂଗୀତ-
Samgita ratnakara ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—The title of a work on Hindu songs by Sarangadeba.

ସଂଗୀତ ରତ୍ନାବଳୀ—ସଂ. ବି.—ହରିଭଟ୍ଟ ବିରଚିତ ହିନ୍ଦୁ ସଂଗୀତ ଗ୍ରନ୍ଥ-
Samgita ratnabali ବିଶେଷ—The title of a work on Hindu songs by Hari Bhatta.

ସଂଗୀତରା—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ସଂଗୀତ ରାଜ)—ସଂଗୀତଜ୍ଞଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ
Samgitara ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title bestowed on expert singers by Rajas.
[ସଂଗୀତରା(ୟ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଂଗୀତ ରାଗ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସଂଗୀତର ରାଗ ଓ ରାଗିଣୀ—
Samgita raga The tune of a song.
[ଦ୍ର—ରାଗ ରାଗିଣୀ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]
(ସଂଗୀତ ରାଗିଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Raga ragini (See)

ସଂଗୀତ ରାଗମାଳିକା—ସଂ.ବି.—ହରିଭଟ୍ଟ ବିରଚିତ ହିନ୍ଦୁ ସଂଗୀତବିଷୟକ
Samgita ragamalika ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—The title of a work on Hindu songs by Hari Bhatta

ସଂଗୀତ ଲହରୀ (ତରଙ୍ଗ)—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସଂଗୀତର ପ୍ରବାହ;
Samgita lahari(taranga) ଲହରୀ ପରି ପରସ୍ପର ଧାରାବାହିକରୂପେ ଉଠୁଥିବା ସଂଗୀତର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ—Continuous flow of songs accompanied with music.

ସଂଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ ବି—୧ । ସଂଗୀତ ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ, ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ
Samgita Sastra ଗାନ,ବାଦ୍ୟ ଓ ନୃତ୍ୟର ପ୍ରକରଣମାନ ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥାଏ—1. The science of music. ୨ । ନୃତ୍ୟ ଗୀତବାଦ୍ୟର ଶାସ୍ତ୍ର—2. The science dealing with dancing, singing and music. [ଦ୍ର—ଏହା ଚତୁର୍ଥ ନାମାନ୍ତର ଉପବେଦ ବିଶେଷ । ଯଥା—ସୋମେଶ୍ୱର, ଭରତ, ହନୁମାନ ଓ କଲ୍ଲିନାଥ । ଏମାନଙ୍କର ନାମାନୁସାରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି । ସଂଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ ।

ଯଥା—୧ । ସ୍ୱରାଧ୍ୟାୟ । ୨ । ରାଗାଧ୍ୟାୟ । ୩ । ତାଳାଧ୍ୟାୟ । ୪ । ନୃତ୍ୟାଧ୍ୟାୟ । ୫ । ଭାବାଧ୍ୟାୟ । ୬ । କୋକାଧ୍ୟାୟ । ୭ । ହସ୍ତାଧ୍ୟାୟ ।]

ସଂଗୀତସାର—ସଂ. ବ—ହରିଭଟ୍ଟ ବିରଚିତ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ବିଷୟକ Samgitasāra ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—A work on Hindu songs by Hari bhatta. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ବହୁ ଲେକଗୁଡ଼ିଏ ଜନପ୍ରିୟ ସଂଗୀତ ସଂକଳନ କରି 'ସଙ୍ଗୀତ ସାର' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଏ ଶ୍ରେଣୀର କେତେକ ପୁସ୍ତକର ନାମ ଶୁଣିଲେ ହସ ମାଡ଼େ ଯଥା—ସଙ୍ଗୀତ ରସଗୋଲ୍ଲା, ସଙ୍ଗୀତ ଛେନାଗୁଡ଼, ସଙ୍ଗୀତ ପଚିଲା କଦଳୀ ।]

ସଂଗୀତ ସାଗର—ସ.ବ. (ରୂପକ)—ସାଗର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ଅପରମେୟ Samgita sāgara ସଂଗୀତ—Music or song compared to the sea in its vastness. ବେ. ବ.—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ୬ ଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରାଚୀନ ସଂଗୀତ ସଂଗ୍ରହ ପୁସ୍ତକ—Six books containing a collection of well-known Oriya songs compiled by the late Dāmodara Pattanāyaka.

ସଂଗୀତ ସୁଧାକର—ସଂ. ବ—ସିଂହଭୂପାଳ ବିରଚିତ ହିନ୍ଦୁ ସଂଗୀତ Samgita sudhākara ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ—The title of a work on Hindu songs by Simha Bhūpāla.

ସଂଗୀତାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷକ—Samgitāchārjya Music master; professor of music.

ସଂଗୀତାନୁରାଗ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ସଂଗୀତ ବିଷୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା—Samgitānurāga Love for vocal music.

ସଂଗୀତାନୁରାଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ସଂଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ର ବା Samgitānurāgi ସଂଗୀତ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ—Fond (ସଂଗୀତାନୁରାଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of or attached to vocal music; philo-musical.

ସଂଗୀତି—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଗୈ. ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସଂଗୀତ Samgiti (ଦେଖ)—1. Samgita. (See) ୨ । ଅଳାପ; (ସଙ୍ଗୀତି—ଅନ୍ୟରୂପ) କଥୋପକଥନ—2. Conversation; discourse. ୩ । ତନ୍ତ୍ରର ଶାଖା ବିଶେଷ—3. A branch of the Tantras.

ସଂଗୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଗୃ. ଧାତୁ=ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Samgirnna ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ; ଅଙ୍ଗୀକୃତ—Promised. (ସଙ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଗୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍+ଗୁପ୍. ଧାତୁ=ଲୁଚିବା+କର୍ମ. ତ)—Samgupta ୧ । ଲୁକ୍କାୟିତ—1. Concealed; hidden. (ସଙ୍ଗୁପ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୁରକ୍ଷିତ—2. Well protected; carefully guarded; watched well.

ସଂଗୁପ୍ତି—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଗୁପ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସଂଗୋପନ Samgupti (ଦେଖ)—1. Samgopana. (See) ୨ । ଲୁଚିବା ଅବସ୍ଥା—2. The state of being hidden.

ସଂଗୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଗୁହ୍. ଧାତୁ=ଲୁଚିବା+କର୍ମ ତ)—Samgūrdha ୧। ସଂଗୁପ୍ତ (ଦେଖ)—1. Samgupta. (See (ସଙ୍ଗୂଢ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଆଚ୍ଛାଦିତ; ସଂବୃତ—2. Well covered. ୩ । ରାଶୀକୃତ—3. Heaped up; piled up. ୪ । ସଙ୍କଳିତ—4. Collected; compiled.

ସଂଗୃହୀତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଗୃହୀତ)—୧ । ଆହୃତ; ଏକତ୍ରୀକୃତ—Samgruhita 1. Collected; gathered up. ୨ । (ସଙ୍ଗୃହୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଙ୍କଳିତ—2. Compiled.

ସଂଗେ (ଇତ୍ୟାଦି—ଦେ କ୍ରି. ବିଣ—ସଙ୍ଗେ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Samge (etc) Samge etc. (See)

ସଂଗେଇ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (କୟପୁର) କ୍ରି—ସଙ୍ଗେଇ ଦେବା (ଦେଖ) Samgei debā Samgei debā. (See)

ସଂଗେଣ—ଦେ. କି. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ସଙ୍ଗେଣ (ଦେଖ) Samgena Samgena. (See)

ସଂଗେ ସଂଗ—ପ୍ରାଦେ. ଅ (ଉକ୍ତି ଖୋସା)—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ୍ (ଦେଖ) Samge samg Sange sang. (See)

ସଂଗୋପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଗୁପ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Samgopaka ୧ । ସଂଗୋପନକାରୀ—1. Concealing; (ସଙ୍ଗୋପକ—ଅନ୍ୟରୂପ) hiding. ୨ । ରକ୍ଷାକାରୀ—[ସଂଗୋପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Guarding; protecting.

ସଂଗୋପନ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଗୋପନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ Samgopana ଲୁଚିବା—1. Careful concealment. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ରକ୍ଷଣ—2. Guarding; protecting.

ସଂଗ୍ରହ—ସଂ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍, ଏକତ୍ର, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ+ଗ୍ରହ. ଧାତୁ= Samgraha ଗ୍ରହଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଇତସ୍ତତଃ (ସଙ୍ଗ୍ରହ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣ—[ସଂଗୃହୀତ—ବିଣ] 1. Gathering of things scattered about. ୨ । ଗୋଟାଇବା; ଅହରଣ—2. Collecting. ୩ । ସଂକଳନ—3. Compiling; blending; addition. ୪ । ତୋଳିବା; ଚୟନ—4. Plucking. ୫ । ସଂକ୍ଷେପ—5. Abridgement; condensing. ୬ । ସଂଚୟ—6. Storing. ୭ । ସ୍ତୂପୀକରଣ; ରାଶୀକରଣ; ଗଦା କରିବା—7. Heaping up; piling up. ୮ । ଉଚ୍ଚତା—8. Height. ୯ । ମହୋଦ୍ୟମ—9. A great endeavour. ୧୦ । ଆଲିଙ୍ଗନ—10. Embrace. ୧୧ । ମୁଷ୍ଟିବନ୍ଧ—11. Closing of the fist; clenching of the fist. ୧୨ । ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବିଷୟମାନ ଉଦ୍ଧାର

କରି ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରିବା—12. Compilation; compiling of passages or articles from different sources and putting them at one place. ୧୩ । (+ଅଧିକରଣ. ଅନ) ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—13. Title of a Sanscrit grammatical compilation. ୧୪ । ଗ୍ରହଣ—14. Acceptance. [ଉ—ଚେଷ୍ଟା କରି ତାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେ ସଂଗ୍ରହ କଲୁଁ; ଏବେ ଜନ ମୁଖେ ଅପବାଦ ପାଇଲୁଁ । ବିଶ୍ୱନାଥ, ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ସଂଗ୍ରହ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଏକତ୍ର କରିବା—1. To collect; to gather. ୨ । ସଂକଳନ କରିବା—2. To compile.
Samgraha karibā
সংগ্রহ করা **संग्रह करना**

ସଂଗ୍ରହକାରି(ର)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂଗ୍ରହ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ; +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଗୋଟାଏ ବା ଏକତ୍ର କରେ—Gathering; collecting. ବି—ଏକତ୍ର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ସଂକଳୟିତା—Compiler; collector; gatherer.
Samgrahakāri(ra)
(ସଂଗ୍ରହକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥ—ସଂ. ବି (ସଂଗ୍ରହପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରନ୍ଥ; ମ. ପ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ସଂଗୃହୀତ ବିଷୟମାନ ଥାଏ—Compendium; compilation.
Samgraha grantha

ସଂଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଗ୍ରହ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଂଗ୍ରହ (ଦେଖ)—1. Samgraha. (See) ୨ । ସଂଗ୍ରହ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—2. The act of collecting or compiling.
Samgrahaṇa

ସଂଗ୍ରହଣୀ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ) ୧ । ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗ—1. Chronic dysentery. ୨ । ଭୟଙ୍କର ବା ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଉଦରାମୟ; ଅତିସାର—2. An acute form of diarrhoea; chronic diarrhoea. ୩ । ସଂଗ୍ରହ (ଦେଖ)—3. Samgraha (See)
Samgrahaṇī
(ସଙ୍ଗ୍ରହଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଗ୍ରହାଧ୍ୟାୟ—ସଂ. ବି—ଗ୍ରନ୍ଥର କେଉଁ କେଉଁ ଅଧ୍ୟାୟରେ କି କି ବିଷୟ ଓ କେତେ ଶ୍ଳୋକ ଅଛି, ଗ୍ରନ୍ଥ ମୂଳରେ ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହା ଏକତ୍ର ସୂଚିତ ହୋଇଥାଏ—The index chapter of a book; the chapter of a book dealing with the contents of the successive chapters.
Samgrahādhyāya

ସଂଗ୍ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ସଂଗ୍ରହ କରିବା—To collect [ଉ—କୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମ ପାଇବାରେ ସଂଗ୍ରହିଲ ଯିନା ରତ୍ନ ବୋଲି ଶୁଣି ।—ଚିନ୍ତାମଣି, ବିବର୍ତ୍ତବିଳାସ
Samgrahibā
সংগ্রহকরা **संग्रहकरना**

ସଂଗ୍ରହିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ, ୧ମା ୧ବ)—ସଂଗ୍ରହକାରୀ—Collecting; compiling ବି—ସଂଗ୍ରହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Collector; compiler.
Samgrahitā
(ସଂଗ୍ରହିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଗ୍ରାମ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ଗ୍ରାମ୍. ଧାତୁ=ଯୁଦ୍ଧ କରିବା+ଭାବ ଅ)—ସମର; ଯୁଦ୍ଧ; ଆହବ—Fight; battle; contest; war.
Samgrāma
(ସଙ୍ଗ୍ରାମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଗ୍ରାମ କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Field of battle.
Samgrāma kshetra

ସଂଗ୍ରାମ ପଟହ—ସଂ. ବି (ସଂଗ୍ରାମରେ ବାଦିତ ପଟହ; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ) ରଣଡଙ୍କା; ବଡ଼ଢୋଲ—Battle-drum.
Samgrāma paṭaha

ସଂଗ୍ରାମ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ—Warlike; fond of fighting; martial.
Samgrāma priya
(ସଂଗ୍ରାମପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂଗ୍ରାମପ୍ରିୟତା—ବି)

ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ—ଦେ. ବି (ନାମ) ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚିତୋରର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଣା (ରାଜା)—Name of a famous king of Chitor in Rajputānā.
Samgrāma simha
(ରାଣା ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ - ଅନ୍ୟରୂପ)
সংগ্রামসিংহ **संग्रामसिंह**

[ଉ—ପ୍ରଥମେ ଚିତୋର ରାଜା ରାଣା ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ ଭାରତର ପଠାଣ ସମ୍ରାଟ ଇବ୍ରାହିମ ଲୋଦିଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ ଏବଂ ଇବ୍ରାହିମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ କାବୁଲର ରାଜା ବାବରଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ପୂର୍ବକ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ପ୍ରଥମ ପାଣିପଥ ଯୁଦ୍ଧ (୧୫୨୬ ସାଲରେ) କରି ଇବ୍ରାହିମ ଲୋଦିଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । କିନ୍ତୁ ବାବର ଏ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ନିଜ ରାଜଧାନୀ କାବୁଲକୁ ଫେରି ନ ଯାଇ ଭାରତରେ ରହି ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ରାଜଧାନୀ କରି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଫଳରେ ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନବଳ ମୁସଲମାନ ରାଜବଂଶ (ଲୋଦି)ଙ୍କ ହାତରୁ ଯାଇ ପ୍ରବଳତର ଅନ୍ୟ ଏକ ମୁସଲମାନ ରାଜବଂଶ (ମୋଗଲ)ଙ୍କ କରାୟତ୍ତ ହେଲା । ପରେ ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ ବାବରଙ୍କର ଭାରତରେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ରୂପ ଗୂଢ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ପାରି ଜନେକ ମୁସଲମାନ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେଇ ବାବରଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ତଡ଼ିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ରୀ ନାମକ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ (୧୫୨୭ ସାଲରେ) ସେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପରବର୍ଷ ମୃତ ହେଲେ ।

ଗୁଜୁରାଟର ସୁଲତାନ ବାହାଦୁର ଶାହା ୧୫୩୪ ସାଲରେ ଚିତୋର ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ସଂଗ୍ରାମସିଂହଙ୍କ ବିଧବା ରାଣୀ 'କର୍ଣ୍ଣବତୀ' ବାବରଙ୍କ ପୁତ୍ର ସମ୍ରାଟ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ନିକଟକୁ (ରାଜପୁତ ଜାତୀୟ ରକ୍ଷାବନ୍ଧନ ପ୍ରଥାନୁମୋଦିତ) ରାକ୍ଷୀ ପଠାଇ ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କ

ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରବାକୁ ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ; କିନ୍ତୁ ହୁମାୟୁନ ଠିକ୍ ବେଳରେ ସୈନ୍ୟସହ ନ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ବାହାଦୁର ସାହା ଶଢୋର ଦୁର୍ଗକୁ ଅଧିକାର କଲେ। ମାତ୍ର ୧୫୩୭ ସାଲରେ ହୁମାୟୁନ ବାହାଦୁର ସାହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଶଢୋର ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ।]

ସଂଗ୍ରାହ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ) ୧। ସଂଗ୍ରହ Samgrāha (ଦେଖ—1. samgraha (See) ୨। (ସଙ୍ଗ୍ରାହ—ଅନ୍ୟରୂପ) (+କରଣ ଅ) ଅସ୍ତ୍ରର ମୁଠା—2 The handle of a weapon. ୩। ଯୁଦ୍ଧ ଫଳକର ମୁଷ୍ଟି; ଢାଲର ମୁଠା—3. The handle of a shield. ୪। ମୁଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ—4. Binding with the fist. ୫। ମୁଷ୍ଟି—5. Fist.

ସଂଗ୍ରାହକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅକ)—ସଂଗ୍ରହ-Samgrāhaka କାରୀ; ସଂଗ୍ରାହୀ—Collecting; compi (ସଙ୍ଗ୍ରାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ling. ବି—୧। ଯେ ସଂଗ୍ରହ କରେ (ସଂଗ୍ରାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Collector. ୨। ସଂକଳନକାରୀ—2. Compiler.

ସଂଗ୍ରାହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍; ୧ମା. Samgrāhi ୧ବ.)—ସଂଗ୍ରାହକ (ଦେଖ)—Samgrāhaka (ସଙ୍ଗ୍ରାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See) ବି—(ବୈଦ୍ୟକ) କୁଟଜ ବା (ସଂଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପିଚାକୋରୁଆ ଗଛ—Wrightia Anti-Dysenterica (plant). [ଦ୍ର—ଏହା ସଂଗ୍ରହଣୀ ରୋଗର ପ୍ରଧାନ ଔଷଧ ଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି।]

ସଂଘ—ସଂ ବି—(ସମ୍+ହନ୍ ଧାତୁ—ବଧ କରିବା, ପରିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବା+Samgha କର୍ମ. ଅ) ୧। ସମୂହ; ଗୋଷ୍ଠୀ; ଗଦା—1. Collec- (ସଂଘ; ସଙ୍ଘ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion; heap. ୨। ସମିତି; ସଭା; ସମାଜ—2. An association. ୩। ଜନତା; ଲୋକଗହଳ; ଗହଳ—3. Crowd. ୪। ସଜାତୀୟ ଓ ବିଜାତୀୟ ବହୁ ମନୁଷ୍ୟ ବା ଜୀବମାନଙ୍କର ମିଳିତ ଗଣ—4. A company of men or animals (of the same and different class). ୫। ଭିକ୍ଷୁ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀମାନଙ୍କ ସମାଜ—5. The society of Buddhist monks and nuns. ୬। ଦଳ; ଝଣ୍ଟା; ବୃନ୍ଦ; ଦଳ—6. Flock; multitude. ୭। ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସମାଜ ବା ଦଳ; ବୌଦ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟ—7. The aggregate of all the Buddhists; the whole sect of the Buddhists. ୮। ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ତ୍ରିରତ୍ନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ (ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି—ଧର୍ମ ଓ ବୁଦ୍ଧ)—8. One of the 3 gems or Trinity of the Buddhist religion.

ସଂଘଚାରୀ—ସ.ବି.ପୁଂ—(ସଂଘ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.) Samghachāri—ଯେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି—Moving in flocks; gregarious.

(ସଂଘଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି.—ମତ୍ସ୍ୟ—Fish.

ସଂଘଜୀବୀ—ସଂ ବି. (ସଂଘ=ଦଳ, ଜନତା+ଜୀବନ୍=ଯେ ଜୀବିକା Samghajibi ନିର୍ବାହ କରେ,୧ମା. ୧ବ)—୧। ମୂଲିଆ; ବାଗାନ; —1. A day labourer. ୨। କୁଲି; ବୋହୁଆ—2. A common carrier; cooly.

ସଂଘଟ—ଦେ. ବି.—ଓଡ଼ିଶାମାନଙ୍କର ବିବାହାଦିରେ ଗୁଡ଼ିଲ, ଡାଲି, Samghata ପନିକା ଆଦି ମିଶି ସିଝାଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା ଏକ ଖିଚୁଡ଼ି ପାଣ୍ଡିଆ ଖାଦ୍ୟବିଶେଷ, ଯାହା ଚଷାମାନଙ୍କର ଜାତିଆଣ ପଙ୍ଗତରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଜାତିଭାଇମାନଙ୍କ ପତ୍ରରେ ଦିଆଯାଏ—A hotchpot prepared on the occasion of caste dinner amongst the Orda chashās of Orissa. ବିଣ—ଯଥେଷ୍ଟ; ଯଥେଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ—Sufficient; enough. ସଂ. ବି.—

ସଙ୍ଘଟ, ସଙ୍ଘଟ୍ଟ, ସଙ୍ଘଟନ(ନା), ସଙ୍ଘଟ୍ଟନ(ନା), ସଂଘଟ୍ଟନ(ନା) — ଅନ୍ୟରୂପ

(ସମ୍+ଘଟ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା +ଭାବ. ଅ) ୧। ମେଳନ; ସଂଯୋଜନ—1. Meeting; coming together; joining together. ୨। ମିଶ୍ରଣ—2. Combination. ୩। ଗଠନ—୩. Formation. ୪। ଘଟଣା—4. Event. ୫। ଘଟିବା—5. Happening. ୬। ବିବରଣ; ବୃତ୍ତାନ୍ତ—6. Description. [ଭ—ତାହାର ସଂଘଟନ ଯେତେ, ବୁଝାଇ କହ ମୋ ଅଗ୍ରତେ। ଜଗନ୍ନାଥ—ଭାଗବତ।]

ସଂଘଟା(ଟ୍ଟା)—ସଂ. ବି—(ସଂଘଟ+ଆ)—ଲତା; ବଲ୍ଲୀ—Samghatā(ttā) Creeper.
[ସଙ୍ଘ(ଙ୍ଘ)ଟା(ଟ୍ଟା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଂଘଟିତ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍+ଘଟ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ) ୧। ସଂଯୋଜିତ-Samghatita 1. Joined together, united; [ସଙ୍ଘ(ଙ୍ଘ)ଟିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] connected. ୨। ନିର୍ମିତ—2. Built. ୩। ଘଟିଥିବା—3. Happened; taken place.

ସଂଘଟ୍ଟ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଘଟ୍ଟ ଧାତୁ=ଘର୍ଷଣ କରିବା+ଭାବ ଅ) ୧। Samghatta ସଂଘର୍ଷ—1. Adherence; cohesion.

ସଙ୍ଘଟ୍ଟ, ସଙ୍ଘଟ୍ଟ, ସଂଘଟ୍ଟନ(ନା), ସଙ୍ଘ(ଙ୍ଘ)ଟ୍ଟନ(ନା) —ଅନ୍ୟରୂପ

୨। ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣ—2. Rubbing together; friction. ୩। ଘୋଟିବା; ମର୍ଦ୍ଦନ—3. Act of rubbing or pounding. (ସଂଘଟ୍ଟିତ—ବିଣ) ୪। ପରସ୍ପର ଆଘାତ ଲାଗିବା—4. Clashing together; collision. ୫। ବାଦବିବାଦ—5. Conflict; encounter. ୬। ମିଳନ; ସଂଯୋଜନ—6. Meeting; joining. ୭। ଆଲିଙ୍ଗନ—7. Embracing. ୮। ନିକଟ ସଂସର୍ଗ—8. Close contact.

୯। ଚାଳନ—9. Causing to move; moving, ୧୦। ମାଲମାନଙ୍କର କୁସ୍ତିକାଳୀନ ପଞ୍ଜା ପକାଇବା ବା ଦାବ୍ବା ଲଗାଇବା—10. Intertwining of two wrestlers in a bout of wrestling. ୧୧। ଧାକୁଡ଼ାଧାକୁଡ଼ି; ଦେଖାଦେଖି—11. Encounter.

ସଂଘଡ଼(ଢ଼)—ଦେ. ବିଣ—ସଙ୍ଘଡ଼ (ଦେଖ) Samghard (rdh) Sanghard (See)

ସଂଘ ତଳ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯୁକ୍ତ କରତଳଦ୍ୱୟ; ଅଞ୍ଜଳି; Sangha tala ଅଞ୍ଜଳି ବନ୍ଧନ—The two hands with the open palms brought together. (ସଙ୍ଘ ତଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବିଣ ପୁ.—କୃତାଞ୍ଜଳି; ଅଞ୍ଜଳି (ସଂଘତଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) With folded palms.

ସଂଘନ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍+ଘନ)—ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ Samghana Impervious; impenetrable.

ସଂଘମିତ୍ରା—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ଅଶୋକଙ୍କ କନ୍ୟାର ନାମ—Name Samghamitra of the daughter of king Asoka. সংঘমিত্রা संघमित्रा [ଦ୍ର—ସଂଘମିତ୍ରା ଓ ତାହାଙ୍କ ଭାଇ ମହେନ୍ଦ୍ର ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଅଶୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସିଂହଳକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସଂଘର୍ଷ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ଘୃଷ୍ ଧାତୁ=ଘଷିବା+ଭାବ. ଅ)—୧। ପର-Samgharsha ସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ସହିତ ଆହ୍ୱାନ—Mutual defiance; mutual challenge. ୨। ବାଜି ରଖିବା—2. Laying a wager. ୩। ପରସ୍ପର ଘର୍ଷଣ—3. Rubbing together; friction. ୪। ମର୍ଦ୍ଦନ; ଘୋଟିବା—4 Pounding; pestling. ୫। ଧୀରେ ଧୀରେ ଗମନ—5 Going gently; gliding ୬। ଧୀରେ ଧୀରେ ବହିବା (ପାଣି, ପବନ—6. Gentle flowing of water, or blowing of wind. ୭। ଡଙ୍ଗା ବାହିବା—7. The steering of a ship; the plying of a boat. ୮। ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା—Rivalry; emulation (Apte). ୯। ଈର୍ଷା—9. Jealousy; envy (Apte). ୧୦। ଯୁଦ୍ଧ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—10. Contest; fighting; duel.

ସଂଘର୍ଷଣ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ଘୃଷ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସଂଘର୍ଷ (ଦେଖ) Samgharshana Samgharsha (See) (ସଙ୍ଘର୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଘଶଃ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂଘ+ଶସ୍) ୧। ଦଳେ ଦଳେ—1. In Samghasah crowds; in multitudes; ୨। ବହୁଶଃ 2. Much; in great numbers.

ସଂଘସ—ସଂ. ବି.—(ସମ୍+ଘସ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+ଭାବ ଅ)—୧। Samghasa ଭୋଜନ—1. Eating; taking meals. ୨। (+କର୍ମଅ) ଭୋଜ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Meal; eatables.

ସଂଘା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସଙ୍ଘା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Samgha etc Sangha etc (See)

ସଂଘା(ଘେ,ଘୋ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଘାଇବା (ଦେଖ) Samgha (ghe, gho) iba Sanghaiba (See)

ସଂଘାଟିକା—ସଂ ବି.—(ସମ୍+ଘଟ୍ ଧାତୁ=ମିଳିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃଅକ Samghatika +ଅ) ୧। ଯୋଡ଼ା; ଯୁଗ୍ମ—1 Pair (ସଙ୍ଘାଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) couple. ୨। ଘ୍ରାଣ—2. Scent; smell. ୩। କୁଟ୍ଟା; କୁଟ୍ଟିନୀ—3 A panderess; a procuress. ୪। ଜଳ କଣ୍ଟକ; ସିଂଘଡ଼ା—4. Water.

ସଂଘାଡ଼ି—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଘାଡ଼ି (ଦେଖ) Samghardi Sanghardi (See)

ସଂଘାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଘାଡ଼ିବା (ଦେଖ) Samghardiba Sanghardiba (See)

ସଂଘାଣକ—ସଂ. ବି—ସିଂଘାଣି— Samghanaka The mucus of the nose (Apte.)

ସଂଘାତ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ହନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ଆଘାତ—Samghata 1. Strike; blow. ୨। ହତ୍ୟା; ବଧ—2. Killing; slaughter. ୩। ନିବିଡ଼ତା; ଘନତ୍ୱ—3. Solidity; density; thickness; compactness. ୪। ସମୂହ—4. Collection; multitude; assemblage. ୫। ଦଳ—5. Crowd. ୬। ନିବିଡ଼ ସଂଯୋଗ; ଜମାଟ ବାନ୍ଧିବା—6. Crystallisation; coagulation; combination. ୭। ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଳନ; ସମ୍ମିଳନ—7. Union; combination (Apte). ୮। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କଫ—8. Phlegm. ୯। (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ନରକବିଶେଷ—9. Name of a part of the hell. ୧୦। ନାଟ୍ୟାଭିନୟରେ ଗତିବିଶେଷ ବା ଏକପ୍ରକାର ଚାଲି—10. A kind of walking (in dramatic performance). ଗ୍ରାଂ. ବି—ସଙ୍ଗାତ; ମିତ୍ର—A dear friend. [ଦ୍ର—ଶୁଣି କୋଇଲି ଶୁଣ ସଙ୍ଗାତ, କଷ୍ଟେ ନାଶିଲେ ଦାମୋଦର ଜାନ୍ତ—ଭକ୍ତଚରଣ· ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।] ଦେ. ବିଣ—ମୃତ—Dead. [ଦ୍ର—କାଳେ ଯେ ଦେଖିଲି ସଂଘାତ କାଳଦଣ୍ଡେ । ଅବଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ସଙ୍ଘାତ—ସନାତନ. ଭଗକଲ୍ଲୋଳ ।]

ସଂଘାତ କଠିନ—ସଂ. ବିଣ—ନିବିଡ଼ ସଂଯୋଗ ଯୋଗୁଁ ଘନ—Samghata kathina Solid; hard like a solid.

ସଂଘାତ ପତ୍ରିକା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶତପୁଷ୍ପା; ଶତ୍ରୁଘ୍ନ—Samghata patrika Dill seed (plant).

ସଂଘାତ ବଳ—ଦେ. ବି (ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ)—ଏକ Samghata bala ବସ୍ତୁ ଘାତ ଭଳି ବଳ ଦେଉଛୁ ବସ୍ତୁକୁ সংঘাত বল ଅତ୍ୟଧିକ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ ସେହି ବସ୍ତୁ

सं घात वल ବଳର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଉତ୍ପନ୍ନ ନୂତନ ବଳ—(physics) The resultant of two or more forces acting on a thing at one point.

ସଂଘାତ୍ତୀ—ଦେ. ବଣ ଓ ବି—ଘାତକ—Murderous; murderet
Samghātī [ଉ--ବ୍ରଜକଣ୍ଠ ସ୍ୱତେ ବଳରେ ଭୁଲଗେ ଗେରିକା ସଂଘାତ୍ତୀ ଯାତୀ . **सं घात करनेवाला** ହୋଇଲା--ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସଂଘାର - ଗ୍ରା• ବି (ସଂ. ସଂହାରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସଂହାର
Samghāra (ଦେଖ)—Samhāra (See)

ସଂଘାରାମ—ସଂ• ବି (ସଂଘ+ଆରାମ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ୟାସୀ-
Samghārāma ମାନଙ୍କର ମଠ—The math of Buddhist mendicants.

ସଂଘାରିବା—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି (ସଂ• ସଂହାର)—ସଂହାରିବା
Samghāribā (ଦେଖ)—Samhāribā (See)
সংহার করা **सं हार करना** [ଉ—ଅଇଲ ସଂଘାରି ଉତ୍ତର ବାଲି—ପ୍ରଭାତ• ଶଶିସେଣା ।]

ସଂଘିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଘିବା (ଦେଖ)
Samghibā Sanghibā (See)

ସଂଘୁଷିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଘୁଷ୍ ଧାତୁ=ଘୋଷଣା କରିବା+କର୍ମ
Samghushita ତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ପ୍ରଶୃରିତ ବା ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ—1. Very widely proclaimed; published broadcast. ୨ । ଶବ୍ଦିତ—2 Sounded; resounded. ସଂ. ବି—୧ । (+ଭାବ ତ) ଶବ୍ଦ—1. Sound. ୨ । ଘୋଷଣା—2. Proclamation.

ସଂଘୁଷ୍ଟ—ସଂ• ବଣ (ସମ୍+ଘୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ• ତ)—ସଂଘୁଷିତ
Samghushta (ଦେଖ)—Samghushita (See)

ସଂଘୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଘୃଷ୍ ଧାତୁ=ଘଷିବା+କର୍ମ. ତ)—
Samghrushta ୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ମର୍ଦ୍ଦିତ—1. Well rubbed; well pounded. ୨ । ଚକ୍କଣ ହୋଇ ବଟା ଯାଇଥିବା—2. Well bruised; reduced to a fine paste.

ସଂଘେନି—ଗ୍ରା. ଅ—ସଙ୍ଘେନି (ଦେଖ)
Samgheni Sangheni (See)

ସଂଚ—ସଂ• ବି—ସଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Samcha Sancha (See)

ସଂଚ ଘଂଚ—ଦେ. ବଣ (ସହଚର)—ସଞ୍ଚ ଘଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Samcha ghamcha Sancha ghancha (See)

ସଂଚତ୍—ସଂ• ବଣ—ସଞ୍ଚତ୍ (ଦେଖ)
Samchat Sanceat (See)

ସଂଚନ—ଦେ• ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) – ସଞ୍ଚନ (ଦେଖ)
Samchana Sanchana (See)

ସଂଚପ—ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ସଞ୍ଚପ (ଦେଖ)
Samchapa Sanchapa (See)

ସଂଚପ କହିବା—ଦେ• କ୍ରି—ସଞ୍ଚପି କହିବା (ଦେଖ)
Samchapi kahibā Sanchapi kahibā (See)

ସଂଚପିବା—ଦେ . କ୍ରି—ସଞ୍ଚପିବା (ଦେଖ)
Samchapibā Sanchapibā (See)

ସଂଚୟ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ• ବି—ସଞ୍ଚୟ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samchaya (etc) Sanchaya etc (See)

ସଂଚୟନ—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚୟନ (ଦେଖ)
Samchayana Sanchayana (See)

ସଂଚୟନୀୟ—ସଂ. ବଣ—ସଞ୍ଚୟନୀୟ (ଦେଖ)
Samchayaniya Sanchayaniya (see)

ସଂଚୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସଞ୍ଚୟୀ (ଦେଖ)
Samchayī (ସଂଚୟିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sanchayī (See)

ସଂଚର- ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚର (ଦେଖ)
Samchara [ସଞ୍ଚରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] Sanchara (See)

ସଂଚରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଚରାଇବା (ଦେଖ)
Samcharā(re)ibā Sancharāibā (ee)

ସଂଚରିତ—ସଂ. ବଣ—ସଞ୍ଚରିତ (ଦେଖ)
Samcharita Sancharita (See)

ସଂଚରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଚରିବା (ଦେଖ)
Samcharibā Sancharibā (See)

ସଂଚରିଷ୍ଣୁ—ସଂ• ବଣ—ସଞ୍ଚରିଷ୍ଣୁ (ଦେଖ)
Samcharishnu Sancharishnu (See)

ସଂଚଳନ—ସଂ• ବି—ସଞ୍ଚଳନ (ଦେଖ)
Samchalana Sanchalana (See)

ସଂଚା—ସଂ. ବି ଓ ବଣ—ସଞ୍ଚା (ଦେଖ)
Samchā Sanchā (See)

ସଂଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଚାଇବା (ଦେଖ)
Samchā(che)ibā Sanchāibā (See)

ସଂଚାଣ—ଦେ ବି ଓ ବଣ—ସଞ୍ଚାଣ (ଦେଖ)
Samchāna Sanchāna (See)

ସଂଚାଣି—ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ସଞ୍ଚାଣି (ଦେଖ)
Samchāni Sanchāni (See)

ସଂଚାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଞ୍ଚାଣୀ (ଦେଖ)
Samchānī Sanchānī (See)

ସଂଚାନ—ସଂ• ବି—ସଞ୍ଚାନ (ଦେଖ)
Samchāna Sanchāna (See)

ସଂଚାଯ୍ୟ—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚାଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Samchājya Sanchājya (See)

ସଂଚାର (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ• ବି—ସଞ୍ଚାର ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samchāra Sanchāra (See)

ସଂଚାରକ—ସଂ• ବଣ• ପୁଂ—ସଞ୍ଚାରକ (ଦେଖ)
Samchāraka Sanchāraka (See)

ସଂଚାରଣ - ସଂ• ବି—ସଞ୍ଚାରଣ (ଦେଖ)
Samchārana Sanchārana (See)

ସଂଚରିକା—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚାରିକା (ଦେଖ)
Samchārikā Sañchārikā (See)

ସଂଚାରିଣୀ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—ସଞ୍ଚାରିଣୀ (ଦେଖ)
Samchāriṇī Sañchāriṇī (See)

ସଂଚାରିତ -ସଂ. ବିଣ—ସଞ୍ଚାରିତ (ଦେଖ)
Samchārita Sañchārita (See)

ସଂଚାରିବା—ଦେ. କି—ସଞ୍ଚାରିବା (ଦେଖ)
Samchāribā Sañchāribā (See)

ସଂଚାରୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ—ସଞ୍ଚାରୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samchārī (etc) (ସଂଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sañchārī etc (See)

ସଂଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସଞ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Samchārjya Sañchārjya (See)

ସଂଚାଳନ - ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚାଳନ (ଦେଖ)
Samchālana (ସଂଚାଳିତ—ବିଣ) Sañchālana. (See)

ସଂଚାଳୀ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ—ସଞ୍ଚାଳୀ (ଦେଖ)
Samchālī (ସଂଚାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sañchālī (See)

ସଂଚିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଞ୍ଚିଆ (ଦେଖ)
Samchiā (ସଂଚେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sañchiā (See)

ସଂଚିତ ମାରିବା—ଗ୍ରା ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ସଞ୍ଚିତ୍ ମାରିବା (ଦେଖ)
Samchit māribā Sañchit māribā. (See)

ସଂଚିତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସଞ୍ଚିତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samchita (etc) Sañchita etc. (See)

ସଂଚିତ୍ରା ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚିତ୍ରା । (ଦେଖ)
Samchitrā Sañchitrā. (See)

ସଂଚିନ୍ତିତ—ସଂ. ବିଣ—ସଞ୍ଚିନ୍ତିତ (ଦେଖ)
Samchintita Sañchintita. (See)

ସଂଚିବା ଦେ. କି—ସଞ୍ଚିବା (ଦେଖ
Samchibā Sañchibā. (See

ସଂଚିଲା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ସଞ୍ଚିଲା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samchilā (etc) Sañchilā etc. (See)

ସଂଚୂର୍ଣ୍ଣନ—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚୂର୍ଣ୍ଣନ (ଦେଖ)
Samchūrṇṇana Sañchūrṇṇana (See)
[ସଂଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—ବିଣ]

ସଂଚେତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସଚେତବ୍ୟ (ଦେଖ)
Samchetabya Sañchetabya (See)
[ସଚେତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଂଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ଓ ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samja (etc) Sañja etc. (See)

ସଂଜନ—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଜନ (ଦେଖ)
Samjana Sañjana. (See)

ସଂଜବନ—ସଂ ବି—ସଞ୍ଜବନ (ଦେଖ)—
Samjabana Sañjabana (See)

ସଂଜବ(ମ)ଣୀ ପୁର(ରୀ)(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜବଣୀ ପୁର (ଇତ୍ୟାଦି)
Samjaba(ma)ṇi pura (rī) (etc) (ଦେଖ)-Sañjabaṇi pura etc (See)

ସଂଜୟ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ସଞ୍ଜୟ (ଦେଖ)—
Samjaya Sañjaya (See)

ସଂଜା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ ଓ ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samjā (etc) Sañjā etc (See)

ସଂଜାଇ—ଦେ. ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—ସଞ୍ଜାଇ (ଦେଖ)—
Samjāi Sañjāi (See)

ସଂଜାତ ସଂ. ବିଣ.—ସଞ୍ଜାତ (ଦେଖ)—
Samjāta Sañjāta (See)

ସଂଜାତି—ଦେ. ବିଣ—ସଞ୍ଜାତି (ଦେଖ)—
Samjāti Sañjati (See)

ସଂଜାପ(ବ)—ବୈଦେ. ବି—ସଞ୍ଜାପ (ଦେଖ)—
Samjāpa(ba) Sañjāpa (See)

ସଂଜିଆ—ଗ୍ରା. ବି.—ସଞ୍ଜିଆ (ଦେଖ)
Samjiā Sañjiā (See)

ସଂଜିଗୀର୍ଷା—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଜିଗୀର୍ଷା (ଦେଖ)—
Samjibīrshā Sañjibīrshā (See)

ସଂଜିଗୀର୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ—ସଞ୍ଜିଗୀର୍ଷୁ (ଦେଖ)—Sañjibīrshu (See)
Samjibīrshu

ସଂଜୀବନ—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଜୀବନ (ଦେଖ)
Samjībana Sañjībana (See)

ସଂଜୀବନୀ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ.—ସଞ୍ଜୀବନୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samjībanī (etc) Sañjībanī etc (See)

ସଂଜୁଆ—ଦେ. ବିଣ.—ସଞ୍ଜୁଆ ଦେଖ
Samjuā Sañjuā (See)

ସଂଜୁ(ଜୋ)ଗ୍(ଟ, ତ୍)—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜୁଗ୍ ଦେଖ—
Samju(jo)g(ṭ, t) Sañjug (See)

ସଂଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ସମାସରେ 'ସଂଜ୍ଞା' ଶବ୍ଦ
Samjña ଅକାରାନ୍ତ ହୋଇ 'ସଂଜ୍ଞ' ରୂପ)—
[ସଞ୍ଜ୍ଞକ, ସଂଜ୍ଞକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ । ସଂଜ୍ଞାଯୁକ୍ତ—1. Having
[ସଂଜ୍ଞା, ସଂଜ୍ଞକା—ସ୍ତ୍ରୀ] the definition of; styled as.
୨ । ଉପାଧିଯୁକ୍ତ—2. Having the title of.
୩ । ଚାଲିଲାବେଳେ ଯାହାର ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁ ପରସ୍ପର ସାଙ୍ଗେ ବାଜେ—3. Knock-kneed. (Apte) ୪ । ଅମୁକ ନାମରେ ନାମିତ—4. Named; called. (Apte).
ସଂ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ ସୁଗନ୍ଧ କାଠ—A yellow fragrant wood. (Apte)

ସଂଜ୍ଞପନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଜ୍ଞା. ଧାତୁ, ଣିଚ୍—ଜ୍ଞପି. ଧାତୁ =
Samjñapana ଜଣାଇବା + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମାରଣ;
ସଞ୍ଜ୍ଞପନ, ସଂଜ୍ଞପ୍ତି, ସଞ୍ଜ୍ଞପ୍ତି }—ଅନ୍ୟରୂପ ବଧ—1. Slaughter; killing. ୨ । ଜ୍ଞାପନ—2. Notifying; proclamation.

ସଂଜ୍ଞା—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଜ୍ଞା. ଧାତୁ + କରଣ. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଯାହାଦ୍ୱାରା
Samjñā ବସ୍ତୁ ଆଦି ଜଣାଯାଏ)—୧ । ଅଭିଧା; ଆଖ୍ୟା—
[ସଞ୍ଜ୍ଞା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Appellation. ୨ । ନାମ—

2. Name; designation. ୩ । [ବସ୍ତୁର ବା ପ୍ରାଣୀର] ବିଶିଷ୍ଟତାବୋଧକ ଶବ୍ଦ—3. Technical name; a term denoting a particular thing or animal. ୪ । ଉପାଧି—4. Title. ୫ । ଜ୍ଞାନ —5. Knowledge; sensation; intelligence. ୬ । ଚେତନା; ଚୈତନ୍ୟ—6. Consciousness; animation; sense-perception. ୭ । ବୁଦ୍ଧି—7. Intellect. ୮ । ସଂକେତ; ହସ୍ତାଦି ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ-ସୂଚନା—8. A sign; a significant sign; gesture. ୯ । [ବ୍ୟାକରଣ] ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ—9. (grammar] A noun. ୧୦ । (ବ୍ୟାକରଣ) —ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ବୋଧକ ବିଶେଷ୍ୟ ବା ନାମ; ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସ୍ଥାନବିଶେଷର ନାମ—10. (grammar) Name or noun having a special meaning; proper name (Apte). ୧୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପ୍ରତ୍ୟୟର ବ୍ୟାକରଣଗତ ନାମ—11. (grammar) A technical name for an affix (Apte). ୧୨ । ବେଦମାତା ଗାୟତ୍ରୀ ଦେବୀ; ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର—12. The mystic formula 'Gāyatri' said to be the mother of the Bedas. ୧୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ (ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନ୍ୟ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଛାୟା)—13. Name of one of the two wives of the Sun-god [ଦ୍ର—ସଂଜ୍ଞା ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ ଏହାଙ୍କ ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପ୍ରଖର ତେଜ ସହିବାକୁ ଅକ୍ଷମା ହୋଇ ଅପଣା ତୁଲ୍ୟାକୃତି ଛାୟା ନାମ୍ନୀ ଏକ ରମଣୀଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖିଦେଇ ନିଜେ ଗୋପନରେ ପିତ୍ରାଳୟକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଏହି ଛାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଶନି ଗ୍ରହଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲା । ପରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଏହା ଅବଗତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କରିବାରୁ ସେ ଅଭିମାନରେ ପିତୃଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍ତର କୁରୁବର୍ଷ ଦେଶରେ ଅଶ୍ୱିନୀ (ଘୋଟକୀ) ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି ବିଚରଣ କଲେ । ଅନନ୍ତର ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ତପୋବଳରେ ଏହା ଜାଣିପାରି ନିଜେ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ-ପୂର୍ବକ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ଅଶ୍ୱିନୀରୂପଧାରିଣୀ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ଔରସରେ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯମଳ ପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱିନୀ-କୁମାର ଦ୍ୱୟ ଜାତ ହେଲେ । ଅଶ୍ୱିନୀରୂପ ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ, ଯମ ଓ ଯମୁନାଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ।] ଦେ. ବି—୧ । ବଂଶୋପାଧି—1. Family-title. ୨ । ବିଜ୍ଞାନ, ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ସ୍ୱରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା—2. The definition of technical and scientific terms.

ସଂଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଜ୍ଞାନ—Samjnāna 1. Knowledge; sensation. ୨ । ଚେତନା—(ସଞ୍ଜ୍ଞାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Consciousness. ୩ । ସଂକେତ—3. Sign; gesture.

ସଂଜ୍ଞାପନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ ଣିଚ ଜ୍ଞପି ଧାତୁ = ଜଣାଇବା + ଭାବ. ଅନ)—ବିଜ୍ଞାପନ; ଜଣାଇବା—Notifying; Samjnāpana (ସଞ୍ଜ୍ଞାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ) the making of a thing known. [ସଂଜ୍ଞାପିତ, ସଂଜ୍ଞାପନୀୟ, ସଂଜ୍ଞାପ୍ୟ—ବିଣ]

ସଂଜ୍ଞା ବିଘାତୀ—ସଂ. ବି (ସଂଜ୍ଞା + ବି + ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ; Samjnā bighāti ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହା ଚୈତନ୍ୟ ଲୋପ [ସଂଜ୍ଞାବିଘାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରେ—Causing loss of consciousness.

ସଂଜ୍ଞା ବିପର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟ)ୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚେତନାର ନାଶ—Samjnā biparjya(rja)ya Loss of consciousness (Apte)

ସଂଜ୍ଞା ଲବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲବ୍ଧସଂଜ୍ଞ; ଲବ୍ଧଚେତନ—Samjnā labdha One who has regained consciousness. [ସଂଜ୍ଞାଲବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଂଜ୍ଞା ଲାଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚେତନା ଲାଭ—Samjnā lābha Regaining of consciousness.

ସଂଜ୍ଞା ଲୋପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚେତନା ବୁଡ଼ିଯିବା; ବେହୋସ Samjnā lopa ହେବା ଅବସ୍ଥା—Loss of consciousness; becoming senseless.

ସଂଜ୍ଞା ଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଅଚେତନ—Unconscious; devoid of sense. Samjnā śūnya [ସଂଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ସଂଜ୍ଞାଶୂନ୍ୟା, ସଂଜ୍ଞାଶୂନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଜ୍ଞା ସୁତ ସଂ. ବି—୧ । ଯମ—1. The God of death. ୨ । Samjnā suta ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ—2. Baibaswata Manu. ୩ । ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟ—3. The twin Aświnikumars. ୪ । ଶନିଗ୍ରହ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—4. The planet- Saturn.

ସଂଜ୍ଞା ସୁତା—ସଂ. ବି—ଯମୁନା (ନଦୀ)—Samjnāsutā The river Jamunā.

ସଂଜ୍ଞିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂଜ୍ଞା + ସଂଜାତ.ଅର୍ଥରେ.ଇତ)—ସଂଜ୍ଞାରେ Samjnita ବା ନାମରେ ଅଭିହିତ—Named as; known (ସଂଜ୍ଞିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) as; called. [ଯଥା—କର୍ମସଂଜ୍ଞିତ=ଯାହାକୁ [ସଞ୍ଜ୍ଞିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲୋକେ 'କର୍ମ' ନାମରେ ଡାକନ୍ତି ।] [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ କେବଳ ଅନ୍ୟ ନାମ ବା ବିଶେଷ୍ୟ ସହିତ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା ଗୋପାଳସଂଜ୍ଞିତ ।]

ସଂଜ୍ଞୁ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ୍ = ମିଳିତ + ଜାନୁ; ଜାନୁ ସ୍ଥଳରେ Samjnu 'ଜ୍ଞୁ' ଆଦେଶ; ମିଳିତ ହୋଇଅଛି ଜାନୁଦ୍ୱୟ (ସଞ୍ଜ୍ଞୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାହାର)—୧ । ଯାହାର ଦୁଇଟି ଯାକ ଅଣ୍ଟୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳି ଯାଇଅଛି—1. (a person)

Having the two knees joined together.
୨ । ଗୁଲ୍ଫଲଗ୍ନବେଳେ ଯାହାର ଜାନୁ ଅଣ୍ଟୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ବାଜେ—2. Knock-kneed. (Apte)

ସଂଜ୍ୱର— ସଂ. ବି—ସଞ୍ଜ୍ୱର (ଦେଖ)— Sanjwara, (See)
Samjwara (ସଞ୍ଜ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଜ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବି—ସଞ୍ଜ୍ୟା (ଦେଖ)—Sanjyā. (See)
Samjyā (ସଞ୍ଜ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଟା(ଟେ)ଇବା —ସଣ୍ଟାଇବା (ଦେଖ)
Samṭā(ṭe)ibā Sanṭāibā (See)

ସଂଠ—ପ୍ରାଦେ· (ଅଠମଲ୍ଲିକ) ବିଣ—ସଣ୍ଠ (ଦେଖ)
Samtha Santha (See)

ସଂଠଣ(ଣା) ଦେ· ବି ଓ ବିଣ—ସଣ୍ଠଣ (ଦେଖ)—Santhana.
Samṭhana(nā) (ସଂଠଣା ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ସଂଡ—ସଂ ବି—ସଣ୍ଡ (ଦେଖ)—Sanda. (See)
Samḍa (ସଞ୍ଜ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଡା(ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଣ୍ଡେଇବା (ଦେଖ)
Samḍā(ḍe)ibā Sandeibā (See)

ସଂଡାଶ(ଶ) - ବୈଦେ. ବି—ସଣ୍ଡାଶ (ଦେଖ)
Samdās(śi) Sandās (See)

ସଂଡାଶି ଦେ. ବି—ସଣ୍ଡାଶି (ଦେଖ)
Samdāśi Sandāśi. (See)

ସଂଡିଶ ସଂ. ବି—ସଣ୍ଡିଶ (ଦେଖ) —Sandiśa. (See)
Samdiśa (ଞ୍ଜ ଡଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଡୀନ—ସଂ. ବି· ଓ ବିଣ—ସଣ୍ଡୀନ (ଦେଖ)—Sandīna. (See)
Samdīna (ସଞ୍ଜ୍ଡୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଡୁଆଶି—ଦେ. ବି—ସଣ୍ଡୁଆଶି (ଦେଖ)
Samduaśi Sanduāśi. (See)

ସଂଡୁଆସ—ପ୍ରାଦେ· (ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ସଣ୍ଡୁଆସ (ଦେଖ)
Samduāsa Sanduāsa. (See)

ସଂଡେ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସଣ୍ଡେ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samde (etc) Sande etc. (See)

ସଂଢିଆ— ଦେ. ବି—ସଣ୍ଢିଆ (ଦେଖ)—Sandhiā. (See)
Samdhiā [ସଂଢିଅଲ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଂତ(ଇତ୍ୟାଦି) — ସ. ଓ ଦେ-ବି—ସନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samt .(etc) Santa etc (See)

ସଂତକ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ବି— ସନ୍ତକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samtaka(etc) Santaka etc (See)

ସଂତତ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ସନ୍ତତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samtata (etc) Santata etc (See)

ସଂତତି— ସଂ. ଓ ଦେ. ବି—ସନ୍ତତି (ଦେଖ)
Samtati Santati (See)

ସଂତତେ—ଦେ. ଅ—ସନ୍ତତେ (ଦେଖ)
Samtate Santate (See)

ସଂତପତ(ନ୍ତ, ନ୍ଥ)—ଗ୍ରା. ବିଣ— ସନ୍ତପତ (ଦେଖ)
Samtapata (nta, ntha) Santapata (See)

ସଂତପତି—ଦେ· ବି—ସନ୍ତପତି (ଦେଖ)
Samtapati Santapati (See)

ସଂତପ୍ତ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ —ସନ୍ତପ୍ତ (ଦେଖ) Santapta (See)
Samtapta (ସନ୍ତପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ; ସନ୍ତପ୍ତି,ସନ୍ତାପ—ବି)

ସଂତମସ - ସଂ. ବି—ସନ୍ତମସ (ଦେଖ)
Samtamasa Santamasa (See)

ସଂତରଣ (ଇତ୍ୟାଦି) —ସଂ. ବି—ସନ୍ତରଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samtarana (etc) Santarana etc (See)

ସଂତର ପଂତର—ଦେ· ବିଣ—ସନ୍ତର ପନ୍ତର (ଦେଖ)
Samtara pamtara Santara pantara (See)

ସଂତରା(ଇତ୍ୟାଦି) ଦେ. ବି—ସନ୍ତରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samtarā (etc) Santarā etc(See)

ସଂତରିବା—ଦେ· କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) —ସନ୍ତରିବା (ଦେଖ)—
Samtaribā Santaribā (See)

ସଂତର୍ପଣ(ଇତ୍ୟାଦି) —ସଂ. ବି—ସନ୍ତର୍ପଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samtarpana (etc) Santarpana etc (See)

ସଂତସ ଂତିଆ —ଦେ: ବିଣ—ସନ୍ତ ସନ୍ତିଅ (ଦେଖ)—
Samtasamtiā Santasantiā (See)

ସଂତା—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି — ସନ୍ତା (ଦେଖ)—
Samtā Santa (See)

ସଂତା(ତେ)ଇବା —ଦେ: କ୍ରି—ସନ୍ତାଇବା (ଦେଖ) —
Samta(te)ibā Santaiba (See)

ସଂତା(ତେ)ଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ତାଇ ହେବା (ଦେଖ)—
Samtāi(te)i hebā Santāi hebā (See)

ସଂତାନ (ଇତ୍ୟାଦି) —ସଂ. ବି—ସନ୍ତାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samtāna (etc) Santāna etc (See)

ସଂତାନକ —ସଂ: ବି—ସନ୍ତାନକ (ଦେଖ)—
Samtānaka Santānaka (See)

ସଂତାନିକା—ସଂ: ବି—ସନ୍ତାନିକା (ଦେଖ)—
Samtānikā Santānikā (See)

ସଂତାନିତ—ସ : ବିଣ. ପୁଂ - ସନ୍ତାନିତ (ଦେଖ)
Samtānita (ସନ୍ତାନିତା —ସ୍ତ୍ରୀ) Santānita (See)

ସଂତାନି ପଂତାନି(ଇତ୍ୟାଦି) ଦେ: ବି—ସନ୍ତାନି ପନ୍ତାନି ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)
Samtāni pamtāni(etc) Santāni pantāni etc(See)

ସଂତାପ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ; ବି—ସନ୍ତାପ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samtāpa (etc) Santāpa etc (See)

ସଂତାପନ —ସଂ· ବି—ସନ୍ତାପନ (ଦେଖ)—
Samtāpana Santapana (See)

ସଂତାପନୀୟ —ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ତାପନୀୟ (ଦେଖ)—
Samtapanīya Santapanīya (See)

ସଂତାପିତ —ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ତାପିତ (ଦେଖ) —
Samtāpita Santāpita (See)

ସଂତାପି ହେବା ଦେ: କ୍ରି—ସନ୍ତାପି ହେବା (ଦେଖ)—
Samtāpi hebā Santāpi hebā (See)

ସଂତାପୀ—ସଂ· ବିଣ—ସନ୍ତାପୀ (ଦେଖ) —
Samtāpi (ସନ୍ତାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Santāpi (See)

ସଂତି—ସଂ. ବ—ସନ୍ତି (ଦେଖ)—
Samti Santi (See)
ସଂତିଆ ଦେ. ବଣ: ପୁଂ—ସନ୍ତିଆ (ଦେଖ)—
Samtiā (ସନ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Santiā (See)
ସଂତୁ(ତୋ)ଳା—ଦେ. ବ ସନ୍ତୁଳା (ଦେଖ)—
Samtu(to)lā Santulā (See)
ସଂତୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସନ୍ତୁଳାଇବା (ଦେଖ)—
Samtulā (le) ibā Santulāibā (See)
ସଂତୁଳିବା—ଦେ. କି—ସନ୍ତୁଳିବା (ଦେଖ)
Samtulibā Santulibā (See)
ସଂତୁଳି ହେବା—ଦେ: କି—ସନ୍ତୁଳି ହେବା (ଦେଖ)—
Samtuli hebā Santuli heba (See)
ସଂତୁଷ୍ଟ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samtushta (etc) (ସଂତୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Santushta etc (See)
ସଂତୁଷ୍ଟି (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samtushti (etc) Santushti etc (See)
ସଂତୋଳନ—ସଂ: ବ—ସନ୍ତୋଳନ (ଦେଖ)—
Samtolana Santolana (See)
ସଂତୋଷ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ ବ—ସନ୍ତୋଷ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Samtosha (etc) Santosha etc (See)
ସଂତୋଷଣୀୟ—ସଂ: ବଣ.—ସନ୍ତୋଷଣୀୟ (ଦେଖ)—
Samtoshaniya Santoshaniya (See)
ସଂତୋଷିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ)—ସନ୍ତୋଷିବା (ଦେଖ)—
Samtoshibā santoshibā (See)
ସଂତୋଷୀ—ସଂ: ବଣ. ପୁଂ—ସନ୍ତୋଷୀ (ଦେଖ)—
Samtoshi (ସନ୍ତୋଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Santoshi (See)
ସଂତ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ (ଦେଖ)—
Samtrasta (ସନ୍ତ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Santraasta (See)
ସଂତ୍ରା—ଦେ: ବ: ଓ ବଣ—ସନ୍ତ୍ରା (ଦେଖ)—
Samtrā Santrā (See)
ସଂତ୍ରାସ—ସଂ: ବ—ସନ୍ତ୍ରାସ (ଦେଖ)—
Samtrāsa Santrāsa (See)
ସଂତ୍ରାସିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସନ୍ତ୍ରାସିତ (ଦେଖ)
Samtrāsita (ସଂତ୍ରାସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Santrāsita (See)
ସଂଥ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ.—ସନ୍ଥ (ଇତ୍ୟାଦି)
Samtha (etc) Santha etc (see)
ସଂଥା—ଦେ: ବ—ସନ୍ଥା (ଦେଖ)—
Samthā Santhā (See)
ସଂଦ—ବୈଦେ. ବ—ସନ୍ଦ (ଦେଖ)
Samda Sanda (See)
ସଂଦଂଶ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦଂଶ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samdamsa (etc) Sandamsa etc. (See)
ସଂଦରସ—ବୈଦେ. ବ—ସନ୍ଦରସ୍ (ଦେଖ)
Samdaras Sandaras (See)

ସଂଦର୍ଭ—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦର୍ଭ (ଦେଖ)
Samdarbha Sandarbha (See)
ସଂଦର୍ଶନ—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦର୍ଶନ (ଦେଖ)
Samdarsana Sandarasana (See)
ସଂଦଷ୍ଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ଦଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samdashta (etc). Sandashta etc. (See)
ସଂଦାଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସନ୍ଦାଡ଼ (ଦେଖ)
Samdārda Sandārda (See)
ସଂଦାନ—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦାନ (ଦେଖ)
Samdāna (ସଂଦତ୍ତ—ବଣ) Sandāna (See)
ସଂଦାନିତ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ଦାନିତ (ଦେଖ)
Samdānita Sandānita (See)
ସଂଦାନିନୀ—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦାନିନୀ (ଦେଖ)
Samdānini Sandānini (See)
ସଂଦାବ—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦାବ (ଦେଖ)
Samdāba Sandāba (See)
ସଂଦି—ଗ୍ରା. ବ—ସନ୍ଦି (ଦେଖ)
Samdi Sandi (See)
ସଂଦିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ସନ୍ଧିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samdia (etc.) Sandhiā etc. (See)
ସଂଦିଆସି—ଗ୍ରା. ବ—ସନ୍ଦିଆସି (ଦେଖ)
Samdiāsi Sandiāsi (See)
ସଂଦିଗ୍ଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samdigdha (etc). (ସଂଦିଗ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) . Sandigdha etc. (See)
ସଂଦିଗ୍ଧତା—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦିଗ୍ଧତା (ଦେଖ)
Samdigdhatā Sandigdhatā (See)
ସଂଦିତ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ଦିତ (ଦେଖ)
Samdita Sandita (See)
ସଂଦିଶା—ଗ୍ରା. ବ—ସନ୍ଦିଶା (ଦେଖ)
Samdisā Sandisā (See)
ସଂଦିଷ୍ଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସନ୍ଦିଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samdishta (etc) Sandishta etc. (See)
ସଂଦିହାନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସନ୍ଦିହାନ (ଦେଖ)
Samdihāna (ସନ୍ଦିହାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sandihāna (See)
ସଂଦୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସନ୍ଦୀ (ଦେଖ)
Samdi Sandi (See)
ସଂଦୀପ୍ୟ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ସନ୍ଦୀପ୍ୟ (ଦେଖ)
Samdipya Sandipya (See)
ସଂଦୃବ୍ଧ—ସଂ. ବଣ—ସଂନ୍ଦୃବ୍ଧ (ଦେଖ)
Samdrubdha Sandrubdha (See)
ସଂଦେ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସନ୍ଦେ (ଦେଖ)
Samde Sande (See)
ସଂଦେଶ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସନ୍ଦେଶ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samdesa (etc) Sandesa etc. (See)

ସଂଦେହ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସନ୍ଦେହ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
S mdeha (etc.) Sandeha etc. (see)
ସଂଦେହୀ—ସଂ ଓ ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସନ୍ଦେହୀ (ଦେଖ)
Samdehi Sandehi (see)
ସଂଦୋହ - ସଂ. ବି—ସନ୍ଦୋହ (ଦେଖ)
Samdoha Sandoha (see)
ସଂଦ୍ରାବ—ସଂ ଓ ଦେ. ବି—ସଂନ୍ଦ୍ରାବ (ଦେଖ)
Samdrāba Sandrāba (see)
ସଂଧା (ଇତ୍ୟାଦି) - ସଂ. ବି. ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସନ୍ଧା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
S mdha (etc) Sandha etc. (see)
ସଂଧା(ଧେ)ଇବା – ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ)
S mdha(dhe)ibā Sandhaibā (see)
ସଂଧାତବ୍ୟ— ସଂ. ବିଣ— ସନ୍ଧାତବ୍ୟ (ଦେଖ)
S mdhātabya Sandhātabya (see)
ସଂଧାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
S mdhāna etc. Sandhāna etc, (see)
ସଂଧାନ୍—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସନ୍ଧାନ୍ (ଦେଖ)
Samdhān Sandhān (see)
(ସଂଧି କଥା – ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ)
ସଂଧାନିକା—ସଂ. ବି —ସନ୍ଧାନିକା (ଦେଖ)
Samdhānikā Sandhānikā (See)
ସଂଧାନିତ - ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ଧାନିତ (ଦେଖ)
Samdhānita Sandhānita (see)
ସଂଧାନୀ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସନ୍ଧାନୀ (ଦେଖ)
Samdhāni (ସଂଧାନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sandhāni (See)
ସଂଧି (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ଓ ଦେ. ବି ସନ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
S mdhi (etc). Sandhi etc. (see)
ସଂଧିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ଓ ଗ୍ରା ବି—ସନ୍ଧିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
S mdhiā (etc) Sandhiā etc. (see)
ସଂଧିଆସୀ ଗ୍ରା. ବି—ସନ୍ଧିଆସୀ (ଦେଖ)
S mdhiāsi Sandhiāsi (see)
ସଂଧିକା—ସଂ ବି—ସନ୍ଧିକା (ଦେଖ)
S mdhika Sandhika (see)
ସଂଧିକ - ସଂ ବି—ସନ୍ଧିକ (ଦେଖ)
Samdhikā Sandhikā (see)
ସଂଧିଜ—ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ଧିଜ (ଦେଖ)
Samdhija Sandhija (see)
ସଂଧିତ୍ସା ସଂ. ବି—ସନ୍ଧିତ୍ସା (ଦେଖ)
Samdhitsā Sandhitsā (see)
ସଂଧିତ୍ସୁ—ସଂ ବିଣ—ସନ୍ଧିତ୍ସୁ (ଦେଖ)
S mdhitsu Sandhitsu (see)
ସଂଧିତ ସଂ ବିଣ—ସନ୍ଧିତ (ଦେଖ)
S mdhita Sandhita (see)
ସଂଧିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସନ୍ଧିନୀ (ଦେଖ)
S mdhini Sandhini (see)

ସଂଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ଧିବା (ଦେଖ)
S mdhibā Sandhibā (see)
ସଂଧିଲା—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧିଲା (ଦେଖ)
S mdhilā Sandhilā (see)
ସଂଧୁକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧୁକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Samdhukshana Sandhukshana (see)
ସଂଧୁକ୍ଷିତ—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧୁକ୍ଷିତ (ଦେଖ)
S mdhukshita Sandhukshita (see)
ସଂଧେଅ ଗ୍ରା. ବି (ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସନ୍ଧେଅ (ଦେଖ)
Samdhea Sandhea (see)
ସଂଧେୟ —ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ଧେୟ (ଦେଖ)
S mdheya Sandheya (see)
ସଂଧ୍ୟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
S mdhyā (etc) Sandhyā etc (see)
ସଂନତ —ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ନତ (ଦେଖ)
S mnata Sannata (see)
ସଂନତି —ସଂ. ବି—ସନ୍ନତି (ଦେଖ)
Samnati Sannati (see)
ସଂନଦ୍ଧ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସନ୍ନଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Samnaddha Sannaddha (see)
ସଂନମନ – ସଂ. ବି—ସନ୍ନମନ (ଦେଖ)
S mnamana Sannamana (see)
ସଂନୟ —ସଂ. ବି—ସନ୍ନୟ (ଦେଖ)
S mnaya Sannaya (see)
ସଂନହନ—ସଂ. ବି—ସନ୍ନହନ (ଦେଖ)
Samnahana Sannahana (see)
ସଂନାହ—ସଂ. ବି—ସନ୍ନାହ (ଦେଖ)
Samnāha Sannāha (see)

ସଂନାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି—ସନ୍ନାହ୍ୟ (ଦେଖ)
S mnāhya Sannāhya (see)
ସଂନିକଟ —ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ନିକଟ (ଦେଖ)
S mnikata Sannikata (see)
ସଂନିକର୍ଷ —ସଂ. ବି—ସନ୍ନିକର୍ଷ (ଦେଖ)
S mnikarsha Sannikarsha (see)
ସଂନିକର୍ଷଣ—ସଂ. ବି—ସନ୍ନିକର୍ଷଣ (ଦେଖ)
S mnikarshana Sannikarshana (see)
ସଂନିକୃଷ୍ଟ —ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ (ଦେଖ)
S mnikrushta Sannikrushta (see)
ସଂନିଧ—ସଂ. ବି—ସନ୍ନିଧ (ଦେଖ)
S mnidha Sannidha (see)
ସଂନିଧାନ—ସଂ. ବି—ସନ୍ନିଧାନ (ଦେଖ)
S mnidhāna Sannidhāna (see)
ସଂନିଧାପନ(ନା)—ସଂ. ବି—ସନ୍ନିଧାପନ (ଦେଖ)
Samnidhāpana(nā) Sannidhāpana (see)

ସଂନ୍ନଧାପନୀ ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିଧାପନୀ ମୁଦ୍ରା (ଦେଖ)
Samnidhāpanī mudrā Sannidhāpanī mudrā (see)

'ନ୍ନଧି (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିଧି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samnidhi (etc) Sannidhi etc (see)

ସଂନ୍ନପତନ—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିପତନ (ଦେଖ)
Samnipatana Sannipatana (see)

ସଂନ୍ନପତିତ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନିପତିତ (ଦେଖ)
Samnipatita Sannipatita (see)

ସଂନପାତ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିପାତ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samnipāta (etc) Sannipāt etc (see)

ସଂନ୍ନପାତନ—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିପାତନ (ଦେଖ
Samnipātana Sannipātana (see)

ସଂନ୍ନବଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନିବଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Samnibaddha Sannibaddha (see)

ସଂନବନ୍ଧ—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିବନ୍ଧ (ଦେଖ)
Samnibandha Sannibandha (see)

ସଂନ୍ନବନ୍ଧନ—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିବନ୍ଧନ (ଦେଖ
Samnibandhana Sannibandhana (see)

ସଂନ୍ନବିଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Samnibishta Sannibishta (see)

ସଂନ୍ନବୃତ୍ତ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନିବୃତ୍ତ ଦେଖ)
Samnibrutta Sannibrutta (see)

ସଂନ୍ନବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Samnibrutti Sannibrutti (see)

ସଂନ୍ନବେଶ—ସଂ. ବ—ସନ୍ନିବେଶ (ଦେଖ)
Samnibesa (ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ—ବଣ) Sannibesa (see)

ସଂନ୍ନଭ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନିଭ (ଦେଖ)
Samnibha Sannibha (see)

ସଂନ୍ନହିତ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନିହିତ (ଦେଖ)
Samnihita Sannihita (see)

ସଂନ୍ୟସ୍ତ—ସଂ. ବଣ—ସନ୍ନ୍ୟସ୍ତ (ଦେଖ)
Samnyasta Sannyasta (see)

ସଂନ୍ୟାସ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସନ୍ନ୍ୟାସ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samnyāsa(etc) Sannyāsa etc (see)

ସଂନ୍ୟାସନ—ସଂ. ବ—ସନ୍ନ୍ୟାସନ (ଦେଖ)
Samnyāsana Sannyāsana (see)

ସଂନ୍ୟାସିନୀ—ସଂ. ବଣ. ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ (ଦେଖ)
Samnyāsinī Sannyāsinī (see)

ସଂନ୍ୟାସୀ—ସଂ. ଓ ଦେ. ବଣ ଓ ବ ପୁଂ—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ (ଦେଖ)
Samnyāsī Sannyāsī (see)

ସଂପତ୍ [ଇତ୍ୟାଦ]—ଦେ. ବ—ସମ୍ପତ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sampat [etc] Sampat etc (see)

ସଂପତ—ଗ୍ରା. ବ—ସମ୍ପତ୍ତି (ଦେଖ)
Sampati Sampatti (see)

ସଂପତ୍ତି [ଇତ୍ୟାଦ]—ସଂ. ବ—ସମ୍ପତ୍ତି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sampatti [etc] Sampatti etc (see)

ସଂପତ୍ତି(ତ୍ତି)ଆ—ଦେ. ବଣ—ସମ୍ପତ୍ତିଆ (ଦେଖ)
Sampatti(ti)ā Sampattiā (see)

ସଂପଦ୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସମ୍ପଦ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sampad (etc Sampad etc (see)

ସଂପଦ—ଦେ. ବ—ସମ୍ପଦ (ଦେଖ)
Sampada Sampada (see)

ସଂପଧି—ଗ୍ରା. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ସମ୍ପଧି (ଦେଖ)
Sampadhi Sampadhi (see)

ସଂପନ୍ନ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପନ୍ନ (ଦେଖ)
Sampanna Sampanna (see)

ସଂପରାୟ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପରାୟ (ଦେଖ)
Samparāya Samparāya (see)

ସଂପରାୟ[ୟି]କ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପରାୟକ (ଦେଖ)
Samparāy(yi)ka Samparāyaka (see)

ସଂପରିଗ୍ରହ—ସଂ ବ—ସମ୍ପରିଗ୍ରହ (ଦେଖ)
Samparigraha Samparigraha (see)

ସଂପର୍କ [ଇତ୍ୟାଦ] ସଂ. ବ—ସମ୍ପର୍କ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samparka [etc] Samparka etc (see)

ସଂପର୍କୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସମ୍ପର୍କୀ (ଦେଖ)
Samparkī (ସଂପର୍କିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Samparkī (see)

ସଂପର୍କୀୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସମ୍ପର୍କୀୟ ଦେଖ)
Samparkīya Samparkīya (see)

ସଂପର୍ଦା—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସଂପ୍ରଦାୟ)—ସମ୍ପର୍ଦା (ଦେଖ)
Sampardā Sampardā (see)

ସଂପର୍ଦାନ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସଂପ୍ରଦାନ)—ସମ୍ପର୍ଦାନ (ଦେଖ)
Sampardāna Sampardāna(see)

ସଂପା[ଇତ୍ୟାଦ]—ସଂ.ବ. ଓ ଦେ.ବ ଓ ବଣ—ସମ୍ପା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sampā [etc] Sampā etc (see)

ସଂପା[ପେ]ଇବା—ଦେ କ୍ରି—ସମ୍ପାଇବା (ଦେଖ)
Sampā[pe]ib Sampāibā (see)

ସଂପାକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—ସମ୍ପାକ ଦେଖ)—Sampāka (see)
Sampāka ଦେ ବ (ସଂ. ସୁପାକ)—ଭଲ ରନ୍ଧଣା—
Nice cooking. [ଭ୍ରୁ ସକଳ ପରବା ଏକଠାବେ ସିଝାଇଲେ । ନଳ ବିଧି ରନ୍ଧନରେ ସଂପାକ କରଲେ— ପ୍ରାଚୀ. ନଳଚରିତ ।]

ସଂପାଗ—ଦେ ବ—ପାକ; ରୋଷେଇ—Cooking (ଭ୍ରୁ—ଚଇଣ
Sampāga ଉଠାଇ ଚଳଇ ବାଳୀ । କହଇ ସଂପାଗ ମନ ହୁଅଇ
पाक रसोई —ପ୍ରଭାସ. ଶଶିସେଣା ।)

ସମ୍ପାଗୀ—ଦେ. ବଣ—ଯେ ନଜର ଖାଦ୍ୟ, ଦ୍ରବ୍ୟ ନଜ ହାତରେ
Sampāgī ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ—One who cooks his
যে স্বয়ং পাককরে स्वयंपाकी food own with his own hands.

ସମ୍ପାଠ—ସ. ବ.—ସମ୍ପାଠ (ଦେଖ)
Sampāṭa Sampāta (see)
ସଂପାତ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ—ସମ୍ପାତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sampāta (etc) Sampāta etc (see)
ସଂପାତି—ସ. ବ (ନାମ)—ସମ୍ପାତି ଦେଖ)
Sampāti Sampāti (see)
ସଂପାତିକ—ସ. ବ—ସମ୍ପାତିକ (ଦେଖ)
Sampātika Sampātika (see)
ସଂପାଦ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ସଂବାଦ)—ସମ୍ପାଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sampāda (etc) Sampāda etc (see)
ସଂପାଦକ—ସ. ବଣ ଓ ବ. ପୁଂ—ସମ୍ପାଦକ (ଦେଖ)
Sampādaka (ସମ୍ପାଦକା ସ୍ତ୍ରୀ) Sampādaka (see)
ସଂପାଦକତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ—ସମ୍ପାଦକତା (ଦେଖ)
Sampādakatā (twa) Sampādakatā (see)
ସଂପାଦକୀୟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବଣ—ସମ୍ପାଦକୀୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sampādakīya (etc) Sampādakīya etc (see)
ସଂପାଦନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ - ସମ୍ପାଦନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sampādana (etc) Sampādana etc (see)
ସଂପାଦନୀୟ—ସ. ବଣ—ସମ୍ପାଦନୀୟ (ଦେଖ)
Sampādanīya Sampadanīya (see)
ସଂପାଦୟିତା ସ ବଣ. ପୁଂ—ସମ୍ପାଦୟିତା (ଦେଖ)
Sampādayitā Sampādayitā (see)
[ସମ୍ପାଦୟିତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ]
ସଂପାଦି (ଧାତୁ)—ସ—ସମ୍ପାଦି ଧାତୁ (ଦେଖ)
Sampādi (root) Sampādi root (see)
ସଂପାଦିତ - ସ. ବଣ - ସମ୍ପାଦିତ (ଦେଖ
Sampādita Sampādita (see)
ସଂପାଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପାଦିବା (ଦେଖ)
Sampādibā Sampādibā (see)
ସଂପାଦ୍ୟ ସ. ବଣ ଓ ବ—ସମ୍ପାଦ୍ୟ (ଦେଖ)
Sampādya Sampādya (see)
ସଂପି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପି ଦେବା (ଦେଖ)
Sampi debā Sampi debā (see)
ସଂପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପିବା (ଦେଖ)
Sampibā Sampibā (see)
ସଂପୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମ୍ପୀ (ଦେଖ
Sampī (ସଂପେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sampī (see)
ସଂପୀଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ସମ୍ପୀଡ୍ (ଧାତୁ) (ଦେଖ)
Sampīrd (root) Sampīrd root (see)
ସଂପୀଡ଼—ସ ବ—ସମ୍ପୀଡ଼ (ଦେଖ)
Sampīrda (ସଂପୀଡ଼ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sampsrda (see)
ସଂପୀଡ଼ନୀୟ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପୀଡ଼ନୀୟ (ଦେଖ)
Sampīrdanīya Sampīrdanīya (see)
ସଂପୀଡ଼ିତ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପୀଡ଼ିତ (ଦେଖ)
Sampīrdita Sampīrdita (se)

ସଂପୀଡ୍ୟମାନ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପୀଡ୍ୟମାନ (ଦେଖ)
Sampīdyamāna Sampīdyamāna (see)
ସଂପୀତି—ସଂ. ବ—ସମ୍ପୀତି (ଦେଖ)
Sampīti Sampīti (see)
ସଂପୁଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ ଓ ବଣ—ସମ୍ପୁଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samputa (etc). Samputa etc. (see)
ସଂପୁଟକ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପୁଟକ (ଦେଖ)
Sampūtaka Sampūtaka (see)
ସଂପୁଟିତ—ସ. ବଣ—ସମ୍ପୁଟିତ (ଦେଖ)
Sampūtita Sampūtita. (see)
ସଂପୁନ୍ନ(ନ୍ୟ) ଗ୍ରା. ବଣ. (ସଂ. ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)—ସମ୍ପୁନ୍ନ (ଦେଖ)
Sampunna(nya) Sampunna (see)
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ (ଇତ୍ୟାଦି) —ସ. ବଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sampūrnna (etc) Sampūrnna etc. (see)
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣତୟା—ସଂ. କ୍ରି. ବଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତୟା (ଦେଖ)
Sampūrnnatayā Sampūrnnatayā. (see)
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣତର(ମ) —ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତର (ଦେଖ
Sampūrnnatara(ma) Sampūrnnatara. (see)
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣତା (ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା (ଦେଖ)
Sampūrnnatā[twa] Sampūrnnatā. (see)
ସଂପୂର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବଣ ଓ ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣା (ଦେଖ)
Sampūrnnā Sampūrnnā. (see)
ସଂପୃକ୍ତ -ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପୃକ୍ତ (ଦେଖ)
Samprukta Samprukta. (see)
ସଂପେଇ ଦେବା - ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ସମ୍ପେଇ ଦେବା (ଦେଖ)
Sampei debā Sampei debā. (see)
ସଂପେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପେଇବା (ଦେଖ)
Sampeibā Sampeibā. (see)
ସଂପୋଡ଼ ଦେ. ବ—ସମ୍ପୋଡ଼ (ଦେଖ)
Samporda Samporda. (See)
ସଂପୋଡ଼େ ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ସମ୍ପୋଡ଼େ (ଦେଖ)
Samporde Samporde. (see)
ସଂପୋଷ୍ୟ ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପୋଷ୍ୟ (ଦେଖ)
Samposhya Samposhya. (see)
ସଂପ୍ରତି—ସଂ. ଅ—ସମ୍ପ୍ରତି (ଦେଖ)
Samprati Samprati. (see)
ସଂପ୍ରତିପତ୍ତି—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରତିପତ୍ତି (ଦେଖ)
Sampratipatti Sampratipatti. (see)
ସଂପ୍ରତିରୋଧ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରତିରୋଧ (ଦେଖ)
Sampratirodha Sampratirodha. (see)
(ସଂପ୍ରତିରୁଦ୍ଧ, ସଂପ୍ରତିରୋଧିତ—ବଣ)
ସଂପ୍ରତିରୋଧକ —ସଂ. ବଣ ଓ ବ. ପୁଂ—ସମ୍ପ୍ରତିରୋଧକ (ଦେଖ)
Sampratiradhaka Sampratirodhaka. (see)
ସଂପ୍ରତୀତ —ସ. ବଣ—ସମ୍ପ୍ରତୀତ (ଦେଖ)
Sampratīta Sampratīta (see)

ସଂପ୍ରଣୀତ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରଣୀତ (ଦେଖ)
Sampratiti Sampratiti (see)
ସଂପ୍ରଦା – ଗ୍ରା. ବ—ସମ୍ପ୍ରଦା (ଦେଖ)
Sampradā Sampradā (see)
ସଂପ୍ରଦାତା—ସଂ ବଣ ଓ ବ· ପୁଂ—ସମ୍ପ୍ରଦାତା (ଦେଖ)
Sampradātā [ସଂପ୍ରଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Sampradātā (see)
ସଂପ୍ରଦାନ—ସଂ ବ—ସମ୍ପ୍ରଦାନ (ଦେଖ)
Sampradāna (ସଂପ୍ରଦତ୍ତ—ବଣ) Sampradāna (see)
ସଂପ୍ରଦାନୀୟ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପ୍ରଦାନୀୟ ଦେଖ)
Sampradāniya Sampradāniya (see)
ସଂପ୍ରଦାୟ (ଇତ୍ୟାଦି) – ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sampradaya (etc) Sampradaya etc (see)
ସଂପ୍ରଧାରଣ (ଣା)—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରଧାରଣା (ଦେଖ)
Sampradhāraṇ [a] Sampradhārana (see)
ସଂପ୍ରପଦ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରପଦ (ଦେଖ)
Samprapad Samprapada (see)
ସଂପ୍ରଯୁକ୍ତ—ସଂ ବଣ - ସମ୍ପ୍ରଯୁକ୍ତ (ଦେଖ)
Samprajukta Samprajukta (see)
[ସଂପ୍ର· ପଦ ଉ-ଶିକ୍ଷକ କ୍ରିୟାଭିଷ୍ଟ—ବଣ]
ସଂପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଗ - ସ. ବ. ପୁଂ —ସମ୍ପ୍ରଯୋଗ (ଦେଖ)
Sampra (yo)ga Samprajyoga (see)
ସଂପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଗୀ—ସଂ· ବଣ—ସମ୍ପ୍ରଯୋଗ (ଦେଖ)
Samprajo(yo)gi Samprajogi (see)
ସଂପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଜକ– ସଂ· ବଣ. ପୁଂ ସଂପ୍ରଯୋଜକ (ଦେଖ)
Samprajo(yo)jaka Samprajojaka (see)
[ସଂପ୍ରଯୋ(ୟୋ) ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]
ସଂପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଜନ(ନ) —ସଂ ବ—ସମ୍ପ୍ରଯୋଜନ (ଦେଖ)
Sampra jo(yo)jana(na) Samprajojana (see)
ସଂପ୍ରସାଦ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରସାଦ (ଦେଖ)
Samprasāda Samprasāda (see)
ସଂପ୍ରସାରଣ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରସାରଣ (ଦେଖ)
Samprasārana Samprasārana (see)
[ସଂପ୍ରସାରି—ବଣ]
ସଂପ୍ରସ୍ଥିତ—ସଂ ବଣ - ସମ୍ପ୍ରସ୍ଥିତ (ଦେଖ)
Samprsthita [ସଂପ୍ରସ୍ଥାନ—ବ] Samprasthita (see)
ସଂପ୍ରହାର –ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରହାର (ଦେଖ)
Samprahār (ସଂପ୍ରହୃତ—ବଣ, Samprahāra (see)
ସଂପ୍ରାପତ—ଦେ· ବଣ—ସମ୍ପ୍ରାପତ (ଦେଖ)
Samprapata Samprāpata (see)
ସଂପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ ବଣ—ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ (ଦେଖ)
Samprāpta (ସଂପ୍ରାପ୍ତି—ବ) Samprāpta (see)
ସଂପ୍ରୀତ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ପ୍ରୀତ ଦେଖ
Samprita (ସଂପ୍ରୀତି - ବ) Samprita (see)
ସଂପ୍ରୈଷ—ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ରୈଷ (ଦେଖ)
Sampraisha Sampraisha (see)
ସଂପ୍ଳବ –ସଂ. ବ—ସମ୍ପ୍ଳବ (ଦେଖ)
Samplaba (ସଂପ୍ଳୁତ, ସଂପ୍ଳାବିତ—ବଣ) Samplaba (see)
ସଂଫାଳ—ସଂ. ବ—ସମ୍ଫାଳ (ଦେଖ)
Samphāla Samphāla (see)
ସଂଫୁଲ୍ଲ —ସଂ. ବଣ—ସମ୍ଫୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)
Samphulla Samphulla (see)
ସଂବ (ଧାତୁ)—ସମ୍ବ (ଧାତୁ) (ଦେଖ)
Samb root Samb root (see)
ସଂବ · ସଂ. ବ—ସମ୍ବ (ଦେଖ)
Samba Samb (see)
ସଂବଚ୍ଛର –ଗ୍ରା· ବ (ସଂ. ସଂବତ୍ସରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସମ୍ବତ୍ସର
Sambachhara (ଦେଖ)—Sambatsara(see)
ସଂବତ୍—ସଂ. ବ—ସମ୍ବତ୍ (ଦେଖ)
Sambat Sambat (see)
ସଂବତ୍ସର – ସଂ. ବ—ସମ୍ବତ୍ସର (ଦେଖ)
Sambatsara Sambatsara (see)
ସଂବଦନ—ସଂ. ବ—ସମ୍ବଦନ (ଦେଖ)
Sambadana Sambadana (see)
ସଂବଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ—ସମ୍ବଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Sambaddha Sambaddha (see)
ସଂବନନ—ସଂ. ବ—ସମ୍ବନନ (ଦେଖ)
Sambanana Sambanana (see)
ସଂବନ୍ଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସମ୍ବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sambandha (etc.) Sambandha etc. (see)
ସଂବନ୍ଧା ସଂବନ୍ଧୀ—ଦେ ବ—ସମ୍ବନ୍ଧା ସମ୍ବନ୍ଧୀ (ଦେଖ)
Sambandhā sambandhi
Sambandhā sambandhi (see)
ସଂବନ୍ଧିନୀ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ: ସ୍ତ୍ରୀ—ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ (ଦେଖ)
Sambandhini Sambandhini (see)
ସଂବନ୍ଧୀ—ସଂ· ବଣ. ଓ ବ, ପୁଂ—ସମ୍ବନ୍ଧୀ (ଦେଖ)
Sambandhi Sambandhi (see)
ସଂବନ୍ଧୀୟ ସଂ. ବଣ—ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଦେଖ)
Sambandhiya Sambandhiya (see)
ସଂବର (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସମ୍ବର ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sambara (etc) Sambara etc (see)
ସଂବରଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ.—ସମ୍ବରଣ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sambarana (etc) Sambarana etc (see)
ସମ୍ବରି(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବଣ. (ସଂ.ସାମ୍ବରୀ)—ସମ୍ବରି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sambari (etc) Sambari etc (see)
ସଂବରିତ ସଂ ବଣ—ସମ୍ବରିତ (ଦେଖ)
Sambarita Sambarita (see)
ସଂବରିବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ସଂବରଣ)—ସମ୍ବରିବା (ଦେଖ)
Sambaribā Sambaribā (see)
ସଂବରୀ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ସମ୍ବରୀ (ଦେଖ)
Sambari Sambari (see)

ସଂବର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ବର୍ତ୍ତ (ଦେଖ)
Sambartta Sambartta (See)
ସଂବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ (ଦେଖ)
Sambarttaka Sambarttaka (See)
ସଂବର୍ତ୍ତକୀ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବର୍ତ୍ତକୀ (ଦେଖ)
Sambarttakī Sambarttakī (See)
ସଂବର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ବର୍ତ୍ତି (ଦେଖ)
Sambartti (ସଂବର୍ତ୍ତକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Sambartti (See)
ସଂବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ)
Sambarddhaka Sambarddhaka (See)
(ସଂବର୍ଦ୍ଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ସଂବର୍ଦ୍ଧନ(ନା)—ସଂ. ବି—ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ (ଦେଖ)
Sambardhhana(nā) Sambarddhana (See)
ସଂବର୍ଦ୍ଧିତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambarddhita (etc) Sambardhita etc. (See)
ସଂବର୍ମ(ର୍ମ୍ମି)ତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବର୍ମ୍ମିତ (ଦେଖ)
Sambarmi(rmmi)ta Sambarmmita (See)
ସଂବଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ବଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambala (etc) Sambala etc. (See)
ସଂବଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସମ୍ବଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambalā (etc) Sambalā etc. (See)
ସଂବଲ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସମ୍ବଲ (ଦେଖ)
Sambalā Sambalā (See)
[ସଂବଲ(ଲେ)ଈ, ସଂବଲେଶ୍ୱରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ସଂବଲ(ଲେ)ଈ ଗଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ସମ୍ବଲଈ ଗଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Sambalā(le)ī ganda Sambalāī ganda (See)
ସଂବଳିତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବଳିତ (ଦେଖ)
Smabalita Sambalita (See)
ସଂବସଥ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବସଥ (ଦେଖ)
Smabasatha Sambasatha (See)
ସଂବହ—ସଂ. ବି. (ବୈଦିକ)—ସମ୍ବହ (ଦେଖ)
Sambaha Sambaha (See)
ସଂବହିକା—ସଂ. ବି—ସମ୍ବହିକା (ଦେଖ)
Sambahikā Sambahikā (See)
ସଂବା(ବେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ବାଇବା (ଦେଖ)
Sambā(be)ibā Sambāibā (See)
ସଂବାକୃତ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—ସମ୍ବାକୃତ (ଦେଖ)—Sambākruta
Sambākruta (ଶଂବାକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)
ସଂବାଦ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ବାଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambāda (etc) Sambāda etc. (See)
ସଂବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମ୍ବାଦୀ (ଦେଖ)
Sambādī [ସଂବାଦନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Sambādī (See)
ସଂବାଧ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବାଧ (ଦେଖ)
Sambādha Sambādha (See)

ସଂବାଧନ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବାଧନ (ଦେଖ)
Sambādhana (ସଂବାଧିତ—ବିଣ) Sambādhana (See)
ସଂ(ସଁ)ବାର—ଗ୍ରା. ବି—ସମ୍ବାର (ଦେଖ)
Sam(sañ)bāra Sambāra (See)
ସଂ(ସଁ)ବାରିଆ - ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ—ସମ୍ବାରିଆ (ଦେଖ)
Sam(sañ)bāriā [ସଂ(ସଁ)ବାରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Sambāriā (See)
ସଂବାଳ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସମ୍ବାଳ (ଦେଖ)
Sambāla Sambāla (See)
ସଂ(ସଁ)ବାଳି(ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବି—ସମ୍ବାଳିଆ (ଦେଖ)
Sam(sañ)bāli(lu)ā Sambāliā (See)
ସଂବାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ବାଳିବା (ଦେଖ)
Sambālibā Sambālibā (See)
ସଂବାସ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବାସ (ଦେଖ)
Sambāsa Sambāsa (See)
ସଂବାହ—ସ. ବି—ସମ୍ବାହ (ଦେଖ
Sambāha Sambāha (See)
ସଂବାହକ—ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ. ପୁଂ—ସମ୍ବାହକ (ଦେଖ)
Sambāhaka (ସଂବାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sambāhaka (See)
ସଂବାହନ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବାହନ (ଦେଖ)
Sambāhana Sambāhana (See)
ସଂବାହିତ ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବାହିତ (ଦେଖ)
Sambāhita Sambāhita (See)
ସଂବିଗ୍ନ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବିଗ୍ନ (ଦେଖ)
Sambigna Sambigna (See)
ସଂବିତ୍—ସଂ. ବି—ସମ୍ବିତ୍ (ଦେଖ)
Sambit Sambit (See)
ସଂବିତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ବିତ୍ତି (ଦେଖ)
Sambitti Sambitti (See)
ସଂବିଦ୍‌ବ୍ୟତିକ୍ରମ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବିଦ୍ ବ୍ୟତିକ୍ରମ (ଦେଖ)
Sambid-byatikrama Sambid-byatikrama (See)
ସଂବିଦା(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ବିଦା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambidā(etc) Sambidā etc. (See)
ସଂବିଦିତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବିଦିତ (ଦେଖ)
Sambidita Sambidita (See)
ସଂବିଧା—ସଂ. ବି—ସମ୍ବିଧା (ଦେଖ)
Sambidhā (ସଂବିଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sambidhā (See)
ସଂବିଭକ୍ତ—ସଂ: ବିଣ—ସମ୍ବିଭକ୍ତ (ଦେଖ)
Sambibhakta (ସଂବିଭାଗ—ବି) Sambibhakta (See)
ସଂବିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବିଷ୍ଟ (ଦେଖ
Sambishta (ସଂବେଶ—ବି) Sambishta (See)
ସଂବୀକ୍ଷଣ—ସଂ ବି.—ସମ୍ବୀକ୍ଷଣ (ଦେଖ)
Sambikshana (ସଂବୀକ୍ଷିତ—ବିଣ) Sambikshana (See)
ସଂବୀତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବୀତ (ଦେଖ)
Sambīta Sambīta (See)

ସଂବୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବୁଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Sambuddha Sambuddha (See)

ସଂବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—ସମ୍ବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)
Sambuddhi Sambuddhi (See)

ସଂବୃତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବୃତ (ଦେଖ)
Sambṛuta Sambṛuta (See)

ସଂବୃତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ବୃତି (ଦେଖ)
Sambṛuti Sambṛuti (See)

ସଂବୃତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବୃତ୍ତ (ଦେଖ)
Sambṛutta Sambṛutta (See)

ସଂବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ବୃତ୍ତି (ଦେଖ)
Sambṛutti Sambṛutti (See)

ସଂବେଗ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବେଗ (ଦେଖ)
Sambega Sambega (See)

ସଂବେଦ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବେଦ (ଦେଖ)
Sambeda Sambeda (See)

ସଂବେଦନ(ନା)—ସଂ. ବି—ସମ୍ବେଦନ (ଦେଖ)
Sambedana(nā) Sambedana (See)

ସଂବେଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ବେଦ୍ୟ (ଦେଖ)
Sambedya Sambedya (See)

ସଂବେଶ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବେଶ (ଦେଖ)
Sambeśa Sambeśa (See)

ସଂବେଶନ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବେଶନ (ଦେଖ)
Sambeśana Sambeśana (See)

ସଂବୋଧ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବୋଧ (ଦେଖ)
Sambodha Sambodha (See)

ସଂବୋଧନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ବୋଧନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambodhana (etc) Sambodhana etc. (See)
[ସଂବୋଧିତ—ବିଣ]

ସଂବୋଧିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ)—ସମ୍ବୋଧିବା (ଦେଖ)
Sambodhibā Sambodhibā (See)

ସଂବ୍ୟାନ—ସଂ. ବି—ସମ୍ବ୍ୟାନ (ଦେଖ)
Sambyāna Sambyāna (See)

ସଂଭବ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭବ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhaba (etc) Sambhaba etc. (See)

ସଂଭବତଃ—ସଂ. ଅ—ସମ୍ଭବତଃ (ଦେଖ)
Sambhabataḥ Sambhabataḥ (See)

ସଂଭବିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ)—ସମ୍ଭବିବା (ଦେଖ)
Sambhabibā Sambhabibā (See)

ସଂଭବୀ—ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ଭବୀ (ଦେଖ)
Sambhabī Sambhabī (See)

ସଂଭବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭବ୍ୟ (ଦେଖ)
Sambhabya Sambhabya (See)

ସଂଭର(ର୍ବ)—ଦେ. ବି—ସମ୍ଭର (ଦେଖ)
Sambhara(rba) Sambhara (See)
[ସଂଭରବ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଂଭରବେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମ୍ଭରବେ (ଦେଖ)
Sambharabe Sambharabe (See)

ସଂଭରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭରିବା (ଦେଖ)
Sambharibā Sambharibā (See)

ସଂଭଲ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ସମ୍ଭଲ (ଦେଖ)
Sambhaḷa Sambhaḷa (See)

ସଂଭଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସମ୍ଭଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhaḷ (etc) Sambhaḷā etc. (See)

ସଂଭଳୀ—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—ସମ୍ଭଳୀ (ଦେଖ)
Sambhaḷī Sambaḷī (See)

ସଂଭା(ଭେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଇବା (ଦେଖ)
Sambhā(bhe)ibā Sambhāibā (See)

ସଂଭାବନ—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭାବନ (ଦେଖ)
Sambhābana Sambhābana (See)

ସଂଭାବନା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭାବନା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhābanā (etc) Sambhābanā etc (See)

ସଂଭାବନୀୟ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭାବନୀୟ (ଦେଖ)
Sambhābanīya Sambhābanīya (See)

ସଂଭାବିତ—ସଂ. ଓ ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ଭାବିତ (ଦେଖ)
Sambhābita Sambhābita (See)

ସଂଭାବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଦେଖ,—Samhbābya (See)
Sambhābya (ସଂଭାବନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଭାର—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭାର (ଦେଖ)
Sambhāra Sambhāra (See)

ସଂଭାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମ୍ଭାରେ (ଦେଖ)
Sambhāre Sambhāre (See)

ସଂଭାଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ଭାଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhāḷa (etc) Sambhāḷa etc (See)

ସଂଭାଳନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ଭାଳନ୍ତା (ଦେଖ)
Sambhāḷantā Sambhāḷantā (See)

ସଂଭାଳିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି—ସମ୍ଭାଳିଆ (ଦେଖ)
Sambhāḷiā Sambhāḷiā (See)

ସଂଭାଳି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳି ନେବା (ଦେଖ)
Sambhāḷi nebā Sambhḷi nebā (See)

ସଂଭାଳିବ—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)
Sambhāḷibā Sambāhāḷibā (See)

ସଂଭାଳି ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳି ଯିବା (ଦେଖ)
Sambhāḷi jī(he)bā Sambhāḷi jibā (See)

ସଂଭାଳୁଆ—ଗ୍ରା. ବି—ଶୁଆଁବାଳି (ଦେଖ)
Sambhāḷuā Suāṁbāḷi (See)

ସଂଭାଷ(ଷା)—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭାଷ (ଦେଖ)
Sambhāsha(shā) Sambhāsha (See)

ସଂଭାଷଣ(ଣା)—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭାଷଣ (ଦେଖ)
Sambhāshaṇa(ṇā) Sambhāshaṇa (See)

ସଂଭାଷଣା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଷଣା ଦେବା (ଦେଖ)
Sambhāshaṇā debā Sambhāsaṇā debā (See)

ସଂଭାଷିବା - ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ସମ୍ଭାଷିବା (ଦେଖ)
Sambhāshibā Sambhāshibā (See)

ସଂଭାଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମ୍ଭାଷୀ (ଦେଖ)
Sambhāshī (ସଂଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sambhāshī (See)

ସଂଭିନ୍ନ - ସ. ବିଣ—ସମ୍ଭିନ୍ନ (ଦେଖ)
Sambhinna Sambhinna (See)

ସଂଭୁ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭୁ (ଦେଖ)
Sambhu Sambhu (See)

ସଂଭୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭୁକ୍ତ (ଦେଖ)
Sambhukta Sambhukta (See)

ସଂଭୂତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭୂତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhūta(etc) Sambhūta etc (See)

ସଂଭୂତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭୂତି (ଦେଖ)
Sambhūti Sambhūti (See)

ସଂଭୂୟ—ସଂ. ଅ—ସମ୍ଭୂୟ (ଦେଖ)
Sambhūya Sambhūya (See)

ସଂଭୂୟକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମ୍ଭୂୟକାରୀ (ଦେଖ)
Sambhūyakārī(ସଂଭୂୟକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sambhūyakārī(See)

ସଂଭୂୟ ସଂଧାନ—ସଂ. ବିଂ—ସମ୍ଭୂୟ ସନ୍ଧାନ (ଦେଖ)
Sambhūya samdhāna Sambhūya sandhāna (See)

ସଂଭୂୟ ସମୁତ୍ଥାନ—ସଂ.ବି—ସମ୍ଭୂୟ ସମୁତ୍ଥାନ (ଦେଖ)
Sambhūya samutthāna
(ସଂଭୂୟସମୁତ୍ଥିତ—ବିଣ) Sambhūya samutthāna (See)

ସଂଭୃତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭୃତ (ଦେଖ)
Sambhṛuta Sambhṛuta (See)

ସଂଭୃତି—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭୃତି (ଦେଖ)
Sambhṛuti Sambhṛuti (See)

ସଂଭେଦ - ସଂ. ବି—ସମ୍ଭେଦ (ଦେଖ)
Sambheda (ସଂଭିନ୍ନ—ବିଣ) Sambheda (See)

ସଂଭୋଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭୋଗ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhoga (etc) Sambhoga etc. (See)

ସଂଭୋଗୀ - ସ. ବିଣ. ପୁଂ - ସମ୍ଭୋଗୀ (ଦେଖ)
Sambhogī (ସଂଭୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sambhogī (See)

ସଂଭ୍ରମ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ଭ୍ରମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhrama (etc) Sambhrama etc. (See)

ସଂଭ୍ରାନ୍ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambhrānta (etc) Sambhrānta etc. (See)

ସଂମତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammata (etc) Sammata etc. (See)

ସଂମତି (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammati (etc) Sammati etc. (See

ସଂମଦ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମଦ (ଦେଖ)
Sammada Sammada (See)

ସଂମର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ସଂ. ବି—ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦ (ଦେଖ)
Sammarda(rdda) Sammarda (See)

ସଂମାତୁର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସମ୍ମାତୁର (ଦେଖ)
Sammātura Sammātura (See)

ସଂମାଦ—ସଂ. ବି—ସମ୍ମାଦ (ଦେଖ)
Sammāda Sammāda (See)

ସଂମାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବି—ସମ୍ମାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammāna (etc) Sammāna etc. (See)

ସଂମାନନ(ନା)—ସଂ. ବି—ସମ୍ମାନନ (ଦେଖ)
Sammānana(nā) Sammānana (See)

ସଂମାନନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମ୍ମାନନୀୟ (ଦେଖ)
Sammānanīya Sammānanīya (See)

ସଂମାନିତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମାନିତ (ଦେଖ)
Sammānita Sammanita (See)

ସଂମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ ସମ୍ମାର୍ଜ୍ଜକ (ଦେଖ)
Sammārja(rjja)ka Sammārjaka (See)
[ସଂମାର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)କା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଂମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନ(ନା)—ସଂ. ବି—ସମ୍ମାର୍ଜ୍ଜନ (ଦେଖ)
Sammārja(rjja)na(nā) Sammārjjana (See)
[ସଂମାର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)ତ, ସଂମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନୀୟ—ବିଣ]

ସଂମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନୀ—ସଂ. ବି—ସମ୍ମାର୍ଜ୍ଜନୀ (ଦେଖ)
Sammārja(rjja)nī Sammārjanī (See)

ସଂମିତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମିତ (ଦେଖ)
Sammita Sammita (See)

ସଂମିଳନ(ନୀ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ମିଳନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammiḷana(nī) (etc) Sammiḷana etc. (See)

ସଂମିଳିତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମିଳିତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammiḷita (etc) Sammiḷita etc. (See)

ସଂମିଶ୍ର—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମିଶ୍ର (ଦେଖ)
Sammiśra Sammiśra (See)

ସଂମିଶ୍ରଣ—ସଂ. ବି—ସମ୍ମିଶ୍ରଣ (ଦେଖ)
Sammiśraṇa Sammiśraṇa (See)

ସଂମୁଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ମୁଖ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammukha (etc) Sammukha etc. (See)

ସଂମୁଖୀନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମୁଖୀନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammukhīna (etc) Sammukhīna (See)

ସଂମୁଗ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ସମ୍ମୁଗ୍ଧ (ଦେଖ)
Sammugdha (ସଂମୁଗ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sammugdha (See)

ସଂମୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ମୂଢ଼ (ଦେଖ)
Sammūṛha (ସଂମୋହ—ବି) Sammūṛha (See)

ସଂମୂର୍ଚ୍ଛଦ—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ସମ୍ମୂର୍ଚ୍ଛଦ (ଦେଖ)
Sammūrchchhada Sammūrchchhada (See)

ସଂମୂର୍ଚ୍ଛନ(ନା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସମ୍ମୂର୍ଚ୍ଛନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sammūrchchhana(nā) (etc) Sammūrchchhana etc. (See)
(ସଂମୂର୍ଚ୍ଛିତ—ବିଣ)

ସଂମୂଳ—ଦେ. ବଣ—ସମ୍ମୂଳ (ଦେଖ)
Sammūla Sammūla (See)

ସଂମୃଷ୍ଟ—ସଂ ବଣ—ସମ୍ମୃଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Sammrushta Sammrushta (See)

ସଂମେଳନ(ନୀ)—ସଂ ବି.—ସମ୍ମେଳନ (ଦେଖ)
Sammelana(ni) Sammelana (See)

ସଂମୋଦ—ସଂ. ବି.—ସମ୍ମୋଦ (ଦେଖ)
Sammoda Sammoda (See)

ସଂମୋହ—ସଂ. ବି.—ସମ୍ମୋହ (ଦେଖ)
Sammoha Sammoha (See)
[ସଂମୁଗ୍ଧ, ସଂମୋହିତ—ବଣ]

ସଂମୋହନ—ସଂ ବି—ସମ୍ମୋହନ (ଦେଖ)
Sammohana Sammohana (See)

ସଂଯ—ସଂ. ବି—(ସମ୍ = ଏକତ୍ରେ + ଯମ୍ ଧାତୁ = ନିବୃତ୍ତି କରିବା + କର୍ତ୍ତି.ଅ; ମ. ଲୋପ)—ପ୍ରାଣୀର ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ ଯଥାବତ ଅବସ୍ଥିତ ସମୁଦାୟ ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ—Skeleton.
Samja

ସଂଯତ୍—ସଂ. ବି—(ସମ୍ + ଯମ୍ ଧାତୁ + ଅଧି.କ୍ୱିପ୍)—୧ । ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—Battle; fight. ୨ । ସଂଶୟ—Doubt.
Samjat

ସଂଯତ୍—ଦେ. ବି—(ଯୁବକ ସିପାହୀମାନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ)—ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ ଦୁଇ ହାତକୁ ସଂଯତ **चौकसी** ଲମ୍ବାଇ ଠିଆ ହୁଅ—Attention ! (as used in drill).
Sam-jat

ସଂଯତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ସମ୍ + ଯମ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ) ୧ । ବଦ୍ଧ—1. Bound. ୨ । ଅବରୁଦ୍ଧ—2. Confined. ୩ । ନିବୃତ୍ତ; ରୁଦ୍ଧ; କୃତସଂଯମ—3. Restrained; checked. ୪ । ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିକୁ ବଶ କରିଅଛି; ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ—4. Self-controlled. ୫ । ନିୟମିତ; ନିଯନ୍ତ୍ରିତ—5. Controlled; regulated; moderated. ୬ । ବଶୀଭୂତ—6. Kept under control; over-powered. ୭ । ପରିମିତ—7. Statiated.
Samjata
(ସଂଯତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସଂଯମ, ସଂଯାମ, ସଂଯମନ—ବି)

ସଂଯତ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ସଂଯତ ଚିତ୍ତ ଯାହାର)—ସଂଯତାତ୍ମା (ଦେଖ)—Samjatātmā (See)
Samjata chitta.
(ସଂଯତ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି, ସଂଯତଚେତାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ସଂଯତ ଚିତ୍ତା, ସଂଯତ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି, ସଂଯତଚେତାଃ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଂଯତ ବ୍ରତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—କୃତସଂଯମ; ନିୟମବଶିଷ୍ଟ—One who has taken the vow of self control; practising self-restraint.
Samjata brata
(ସଂଯତ ବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଯତାଚାର—ସଂ. ବଣ. ପୁ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମିତାଚାରୀ—Moderate in conduct.
Samjatāchāra
[ସଂଯତାଚାରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଂଯତାହାର—ସଂ ବଣ. ପୁ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ପରିମିତାହାର—Moderate in food; abstemious in food.
Samjatāhāra
(ସଂଯତାହାରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଯତାତ୍ମା—ସଂ. ବଣ. ପୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ସଂଯତ ହୋଇଅଛି ଆତ୍ମା ଯାହାଦ୍ୱାରା; ୧ମା. ୧ବ)—ଜିତମନା. ଯେ ଆପଣାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଓ ମନକୁ ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି—Self-controlled; one who has subdued his passions.
Samjatātmā

ସଂଯତେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଯତ ହୋଇଅଛି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯାହାଦ୍ୱାରା)—ଯେ ଆପଣାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି—One who has subdued or controlled his organs of sense.
Samjatendriya
(ସଂଯତେନ୍ଦ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସଂଯତେନ୍ଦ୍ରିୟତା—ବି)

ସଂଯଦ୍‌ବର—ସଂ ବି. ପୁଂ—(ସଂଯତ୍ = ସଂଗ୍ରାମ + ବର = ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ୭ମୀ ତତ୍)—ରାଜା, ନୃପ—King.
Samjad-bara

ସଂଯନ୍ତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ସମ୍ + ଯମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି.ତୃ,୧ମା.୧ବ.)—ସଂଯମକାରୀ; ନିୟନ୍ତା—Controlling; regulating.
Samjantā
(ସଂଯନ୍ତ୍ରୀ - ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଯ(ଯା)ମ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + ଯମ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—୧ । ବନ୍ଧନ—1. Binding; confinement; imprisonment. ୨ । ନିୟମ; ବ୍ରତପାଳନ—2. Observance of a religious vow or fast. ୩ । ନିରୋଧ; ରୋଧ—3. Restraint. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିରୋଧ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହ—4. Self-control; subduing one's passions. ୫ । ବ୍ରତାଦିର ପୂର୍ବ ଦିନ ହବିଷ୍ୟ ଭୋଜନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିଗ୍ରହାଦି ରୂପ ବିଧି; ଏକବାର—5. Moderation in diet etc. observed on the day previous to the day of fasting. ୬ । ସମାଧି ଯୋଗ; ଧ୍ୟାନ—6. Deep meditation or abstraction; contemplation of the Infinite Supreme Being. ୭ । (+କର୍ମ ଅ) ଚତୁଃଶାଳ ଗୃହ;ଚଉକମରା ଘର—7. Four houses built continuously round a square or courtyard. ୮ । (+କର୍ତ୍ତି.ଅ) ଯମଦେବ—8. The God of death. ଦେ. ବି—ଗାଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନ—Tight embrace.
Samja(jā)ma
(ସଂଯମନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
আলিঙ্গন
गोद

[ଭୁ—କହନ୍ତି ସଂଯମେ ପୟୋଧର କରରେ ପୀଡ଼, ମଦନ ରସ ସ୍ୱଭାବେ ଭୂକେ ଭୂଜ ଭିଡ଼ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି ।]

ସଂଯମନୀ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + ଯମ୍ ଧାତୁ + ଅଧି.ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଯମପୁରୀ—The abode of the God of death. [ଭୁ—ସୁଯୋଧନ ରାଜନ ସ୍ମରସେନ ଘେନି, ସୁଖେ ଯାଇ କରି ବସିବେ ସଂଯମନୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।].
Samjamanī
(ସଂଯମନୀପୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଯମମଣିପୁର ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାରି ପକାଇବା—
Samjamanipura dekhā(khe)ibā To kill.
यमपुर दिखलाना — **यमपुर दिखलाना**

ସଂଯମମଣିପୁର ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯମପୁରକୁ ଯିବା; ମରିବା—
Samjamanipura dekhibā To die; (lit.) to go
যমপুৰ দেখা **यमपुर देखना** to the abode of death.

ସଂଯମମଣିପୁରକୁ ପଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାରି ଦେବା; ହତ୍ୟା
Samjamanipuraku pathā(the)iba କରିବା—To
(ସଂଯମମଣିପୁରକୁ ପେଷିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) kill.
যমপুৰ পাঠান **यमपुर पहुँचाना**

ସଂଯମିତ—ସ. ବିଣ. (ସମ୍+ଯମ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ଯମି ଧାତୁ+
Samjamita କର୍ମ. ତ)—୧ । ଦମିତ—1. Restrained;
controlled. ୨ । ରୁଦ୍ଧ—2. Bound; checked.
୩ । ନିୟମିତ—3. Regulated. ୪ । କୃତ ସଂଯମ—
4. Self-controlled.

ସଂଯମିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ)—ସଂଯତ କରିବା—To restrain;
Samjamibā to check; to regulate. [ଉ—ଧ୍ୟାନ
সংযত করা ଧାରଣା ଦୃଢ଼ ସନେ, ସଂଯମି ଚିତ୍ତ ସାବଧାନେ ।
संयत करना ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସଂଯମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂଯମ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Samjamī ୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯମ ଯୁକ୍ତ—1. Having the
(ସଂଯମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) passions under control. ୨ । ଯୋଗ-
ରତ, ଧ୍ୟାନରତ—2. Engaged in abstract
meditation. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ମୁନି; ଯୋଗୀ—
1. A sage. ୨ । ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who has the passions and senses
under control.

ସଂଯାତ୍ରା—ସ. ବି(ସମ୍+ଯା.ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ.ତ୍ର+ଆ)—୧ । ସଂଯାନ
Samjātrā (ଦେଖ)—1. Samjāna. (See ୨ । ଅନୁଯାତ୍ରା;
ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ଗମନ—2. A travelling
of many persons together. ୩ । ଜଳପଥରେ
ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଗମନ—3. Starting of many
persons together in a voyage. ୪ । ଏକ
ଦ୍ୱୀପରୁ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତରକୁ ଗମନ—4. A voyage or
sailing from one island to another;
transportation.

ସଂଯାତ୍ରିକ—ସ. ବିଣ (ସମ୍+ଯା. ଧାତୁ=ଯିବା+ତ୍ର+ଇକ)—ଏକ
Samjātrika ସଙ୍ଗରେ ଯିବା ଯାତ୍ରୀଗଣ—Pilgrims
(ସଂଯାତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) travelling together.

ସଂଯାନ—ସ. ବି (ସମ୍+ଯା. ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Samjāna ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଗମନ (ଯଥା—ଶୋଭାଯାତ୍ରା)—1. A
special starting (e. g. a procession) ୨। ବହୁ
ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ଗମନ; ସହଯାତ୍ରା—2. Travelling in a body; a pilgrimage in
company. ୩ (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ) ସୂଚୀ—3. A needle.
୪ । ଛାଞ୍ଚ—4. A mould. ୫ । (+କର୍ମ.ଅନ) ସମ୍ମେଳନ
—5. A conference; an association.

ସଂଯାବ—ସ. ବି (ସମ୍+ଯୁ. ଧାତୁ=ମିଶ୍ରିତ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—
Samjāba ଘିଅ, କ୍ଷୀର, ଗୁଡ଼ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ପକ୍ୱ ଗୋଧୂମଚୂର୍ଣ୍ଣର
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ - ମଣ୍ଡକ) ପିଠା; ଏକ ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ, ମିଷ୍ଟପିଷ୍ଟକ
ବିଶେଷ; ପୁରକାକର ପିଠା ବା ନାନମାନ—A sort of
sweet wheaten cake or sandwich. [ଦ୍ର—
ଭାବ ପ୍ରକାଶରେ ଏଥିର ପାକକ୍ରିୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପରି
ଲେଖା ଅଛି :—

ଗୋଧି ନଡ଼ଆରେ କର୍ପୂର, ଲବଙ୍ଗ, ଅଳାଇଚ ଗୁଣ୍ଡ
ଆଦି ମିଶାଇ ତାହାକୁ ଉତ୍କଟ କରି ଘିଅରେ ଭୃଜି 'ପୁର'
ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ତା ପରେ ଘିଅରେ ମଇଦା ଦେଇ ମଇଦାର
ରୁଟି ଛାଞ୍ଚ କରି ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପୁରକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରି
ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ମୁଦିବ । ତା ପରେ ତାହାକୁ ପ୍ରଚୁର ଘିଅରେ
ପାକ କରିବ । ଏହା ମଣ୍ଡକ (ମଣ୍ଡା) ଅଟେ ।

ଏହା ମଧୁରରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁପାକ, ପୁଷ୍ଟିକର,
ବଳକାରକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ କଫଜନକ ।]

ସଂଯାମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଯମ୍: ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ସଂଯମ (ଦେଖ)
Samjāma Samjāma. (See)

ସଂଯୁକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍+ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୁକ୍ତ ହେବା+
Samjuk କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ସଂଯୁଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଗୁଣ-
ବାନ୍—1. Full of good qualities; possessed of good qualities. ୨ । ମିତ୍ରବତ୍ସଳ—2. Fond
of friends. ୩ । ସଂଯୁକ୍ତ—3. Conjoined;
joined with. ସଂ. ବି—ଜାମାତା—Son-in-law.

ସଂଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୁକ୍ତ ହେବା+କର୍ମ-
Samjukta ତ)—୧ । ସଂଯୋଗ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Connected
(ସଂଯୁକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) with. ୨ । ସମ୍ମିଳିତ—2. Joined
[ସଂଯୋଗ—ବି] together. ୩ । ସଂଲଗ୍ନ; ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ—
3. Attached to

ସଂଯୁକ୍ତା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ଅଧିପତି ରାଠୋରବଂଶୀୟ
Samjuktā ରାଜା ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ଅଜମୀରର
সংযুক্তা ଅଧିପତି ଚୌହାନବଂଶୀୟ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ମହିଷୀ—Name
संयुक्ता of the queen of king Pruthwirāja of
Delhi. [ଦ୍ର—ସଂଯୁକ୍ତା ଅଶେଷ ରୂପଲାବଣ୍ୟ ଓ ଗୁଣରେ
ଭୂଷିତା ଥିଲେ; ଦିଲ୍ଲୀର ଓ ଅଜମୀରର ଚୌହାନବଂଶୀୟ
ନରପତି ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ବୀର ଥିଲେ । ଉଭୟେ
ଉଭୟଙ୍କର ଯଶୋରାଶି ଶ୍ରବଣ କରି ପରସ୍ପରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ
ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଓ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ବିଶେଷ ଶତ୍ରୁତା ଥିବାରୁ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ସଂଯୁକ୍ତାଙ୍କୁ
ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ ନ କରି କନ୍ୟାର ସ୍ୱୟମ୍ବର
ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ସେ ୧୧୭୦ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ

ଗୋଟିଏ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯଜ୍ଞକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଧୋଇଦେବା ପାଇଁ ବହିର୍ଦ୍ୱାରରେ ଦ୍ୱାରୀରୂପେ ରହିବାକୁ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଏହି ଅପମାନସୂଚକ ନିମନ୍ତ୍ରଣକୁ ଘୃଣାସହକାରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ଏହି ଯଜ୍ଞ ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ସଂଯୁକ୍ତାଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା କଲେ ଏବଂ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଆସି ନ ଥିବାରୁ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ହୀନ ଓ ଅପମାନିତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବିକୃତ ମାଟିର ପ୍ରତିମା ନିର୍ମାଣ କରି ଉକ୍ତ ପ୍ରତିମାକୁ ଦ୍ୱାରୀରୂପେ ବହିର୍ଦ୍ୱାରରେ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ଏଣେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ସଂଯୁକ୍ତାଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ଦେଖିବା ପାଇଁ କୁଡ଼ିଏ ସୈନ୍ୟ ସହି କାନ୍ୟକୁବ୍ଜକୁ ଆସି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କିଛି ଦୂରରେ ଲୁଚାଇ ରଖି ଆପେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବେଶରେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ମଣ୍ଡପ ନିକଟରେ ରହିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ପୂର୍ବରୁ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପିତଚିତ୍ତ ସଂଯୁକ୍ତା ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାକୁ ଆସି ସେଠାରେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଦ୍ୱାର ନିକଟକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ସ୍ଥାପିତ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ପ୍ରତିମାର ଗଳାରେ ବରଣମାଳା ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏହି ଘଟଣା ଦେଖି ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଲୁଚିଥିବା ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରି ପଡ଼ି ସଂଯୁକ୍ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପଛଆଡ଼େ ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ବସାଇ ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ାଇ ଚାଲିଗଲେ । ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଏଥିରେ କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହୋଇ ସଦଳବଳ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଓ ତାଙ୍କର ସେନାଦ୍ୱାରା ବାଟରେ ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ବାରମ୍ବାର ପରାସ୍ତ ହୋଇ ୬ ଦିନ ପରେ ନିଜ ରାଜଧାନୀ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଜୟଚନ୍ଦ୍ର ନିଜେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କୁ ଜିଣି ନ ପାରି କାବୁଲରୁ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ଓ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀ ଏହି ସୁଯୋଗ ଦେଖି ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏହାହିଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯବନାଧିକାରର ପ୍ରଥମ ସୂତ୍ରପାତ । ପ୍ରଥମ ଯୁଦ୍ଧରେ ତିରୋରୀ ବା ଥାନେଶ୍ୱର ନାମକ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ତହିଁରେ ଆହତ ଓ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାଇଗଲେ (୧୧୯୧) ସାଲ । କିନ୍ତୁ ସେ ଭାରତ ତ୍ୟାଗ ନ କରି ଲାହୋରରେ ରହି ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ଓ ୧୧୯୩ ସାଲରେ ପୁଣି ଦିଲ୍ଲୀ ଆକ୍ରମଣ କରି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୈବକ୍ରମେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ନିହତ ହେଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ରାଜ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ବସ୍ତୁତଃ ଭାରତକୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ହତ ହୁଅନ୍ତେ ସଂଯୁକ୍ତା ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୁତାଶନରେ ଝାସ ଦେଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ୧୧୯୪ରେ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀ ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରୱାର ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରାଜିତ କଲେ ଓ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ ଅଧିକାର କଲେ—ପ୍ରୋଥେରୋ ସାହେବଙ୍କ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ ଭାରତ ଇତିହାସ ।]

ସଂଯୁଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ; **Samjuga** ସଂଗ୍ରାମ—1. Fight; battle. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ସଂଯୋଗ (ଦେଖ)—2. Samjoga (See) ୩ । ଯୋଗାଡ଼ ଯତ୍ନ—3. Preparation.

ସଂଯୁଗ ଗୋଷ୍ପଦ—ସଂ. ବି (ଗୋଷ୍ପଦ ବା ଗୋରୁର ଖୋଜ ବିଷୟରେ **Samjuga goshpada** ସଂଯୁଗ ବା ଯୁଦ୍ଧ; ପଦକପାତ)—ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟ ନେଇ ବାଦ ବିବାଦ—A quarrel or contest over a trifling matter; tempest in a tea-pot.

ସଂଯୁତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ସଂଯୁକ୍ତ **Samjuta** ଦେଖ)—Samjukta (See) (ସଂଯୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଯୋଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ସମ୍ମେଳନ; **Samjoga** ମିଳିତ ହେବା; ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳନ—Meeting; [ବିଯୋ(ୟୋ)ଗ—ଈପରୀତ] union; association; conjunction. ୨ । (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ଦୂରସ୍ଥ ବା ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁଦ୍ୱୟର ପରସ୍ପର ପ୍ରାପ୍ତି ବା ଯୋଗ—2. (Nyāya-Philosophy) The junction of two things which were hereto separated. [ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ ମତରେ ଏହା ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁଦ୍ୱୟର ପ୍ରାପ୍ତିରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ । ଏହା ତ୍ରିବିଧ; ଯଥା.—୧ । ଏକ କର୍ମଜନ୍ୟ (ଯେଉଁଠାରେ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ନିକଟକୁ ଆସେ; ଯଥା—ପର୍ବତରେ ପକ୍ଷୀସଂଯୋଗ ।) ୨ । ଉଭୟ କର୍ମଜନ୍ୟ (ଯେଉଁଠାରେ ଉଭୟ ବସ୍ତୁ ପରସ୍ପର ନିକଟକୁ ଆସନ୍ତି;- ଯଥା—ପଶୁଦ୍ୱୟସଂଯୋଗ ।) ୩ । କର୍ମଜନ୍ୟ ସଂଯୋଗ (ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି କର୍ମଯୋଗୁ ଏକ ବସ୍ତୁରେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ସଂଯୋଗ ଘଟେ; ଯଥା—ଅଭିଘାତଦ୍ୱାରା ବୀଣାରେ ନାଦସଂଯୋଗ ।)] ୩ । ସଂଘଟ୍ଟନ—3. Cohesion. ୪ । ମିଶ୍ରଣ—4. Mixing up. ୫ । (ଗଣିତ) ଏକାଧିକ ରାଶିକୁ ଯୋଗ କରିବା; ମିଶାଣ—5. (arithmetic) Addition of numbers. ୬ । ସମ୍ପର୍କ—6. Connection; contact. ୭ । ସଙ୍ଗମ; ମୈଥୁନ—7. Copulation. ୮ । ଅଳଙ୍କାର ବା ଆଭରଣାଦିର ଏକସାର 8. A set (of ornaments or dress) (Apte). ୯ । ପରସ୍ପରଙ୍କ ସାଧାରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ଦୁଇରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଖ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—9. Alliance between two kings or powers for a common object (Apte) ୧୦ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଦୁଇ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କଙ୍କ ମିଳନ—10. (Astronomy) The conjunction of two

heavenly bodies (Apte) ୧୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଉଚ୍ଚାରିତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ (ଯଥା—'ଅ' ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ଉଚ୍ଚାରିତ କ)—11. (Grammar) A conjunct consonant (Apte) ୧୨ । ଶିବ—12. Siba (Apte). ଦେ. ବି.—

ସୁଯୋଗ ସଂଯୋଗ ୧ । ସୁଯୋଗ—1. Good opportunity ୨ । ଦୈବଯୋଗ—2. Luck; chance. [ଉ—ସଂଯୋଗେ ଆସିଥିଲେ ମୁନି, ପ୍ରଶନ କଲ ନୃପମଣି । —ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ] ୩ । ବିଧାନ; ଘଟନ—3. Ordainment; decree [ଉ—ବିଧି ଏହାକୁ ସଂଯୋଗ କରିଅଛି ତୁମ୍ଭର ଭୋଗ କାମନ୍ତେ—ବିଶ୍ୱନାଥ:—ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।] ଦେ. ବିଣ—ସଂଯୁକ୍ତ—Joined; attached. [ଉ—ସନ୍ଧାଣ ପରି ଏ ତୁହେଁ ହୋଇବେ ସଂଯୋଗ ।—ଗ୍ରାମ୍ୟ ବାଲ୍ମୀକିରାମାୟଣଗୀତା]]

ସଂଯୋଗ କାରକ—ସଂ. ବିଣ—(ସଂଯୋଗ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ) Samjoga kāraka ଯାହା ଦୁଇ ବସ୍ତୁକୁ ବା ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମିଳାଏ କରାଏ—Causing union (of two things or two persons.)

(ସଂଯୋଗକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

(ସଂଯୋଗକାରିକା; ସଂଯୋଗକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଯୋଗ ବିଯୋଗ—ସଂ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର) ୧ । ମିଳନ Samjoga bijoga ଓ ବିଚ୍ଛେଦ—1. Meeting and separation. ୨ । (ଗଣିତ) ରାଶିମାନଙ୍କ ମିଶାଣ ଓ ଫେଡ଼ାଣ—2. (Methematics) Addition and subtraction. ୩ । (ବିଜ୍ଞାନ) ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ମିଶ୍ରଣ ଓ ପୃଥକ୍କରଣ—3. (science) Synthesis and analysis.

ସଂଯୋଗ ବିରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ.—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦି Samjoga biruddha ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ବା ମିଶ୍ରିତ ବା ଭକ୍ଷିତ ହେଲେ ବ୍ୟବହାରକାରୀର ରୋଗ ଘଟାଏ ଏବା ବିଷପରି ଫଳ ଜାତ କରେ—(articles) Which cause sickness or become poisonous when mixed up or used or taken together. [ଉ—ଗୋରସ ଓ ଅମିଷ, ତୈଳ ଓ ଘୃତ, ମଧୁ ଓ ଘୃତ, ପଇଡ଼ପାଣି ଓ କର୍ପୂର, ଗୁଡ଼ ଓ କୋଚିଲା, ତାମ୍ରପାତ୍ର ଓ ଅମ୍ଳ ପଦାର୍ଥ ଏମାନ ସଂଯୋଗ ବିରୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁ ଅଟେ ।]

ସଂଯୋଗ ସାଧକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସଂଯୋଗ ବା ମିଳନ ଘଟାଏ—Samjoga sādhaka Causing or bringing about (ସଂଯୋଗ ସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) union.

ସଂଯୋଗ ସାଧନ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଦୁଇ ପୃଥକ୍ ବସ୍ତୁକୁ ବା Samjoga sādhana ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ—The act of uniting two persons or things.

ସଂଯୋଗାତ୍ମକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଯୋଗ+ଆତ୍ମନ୍+କ)—Samjogātmaka ସଂଯୋଗ ବା ମିଳନହିଁ ଯାହାଁର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ (ସଂଯୋଗାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟ—Aiming at union; dealing with Union.

ସଂଯୋଗାନ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଯୋଗ=ମିଳନ ଅଟେ Samjogānta ଅନ୍ତ ଯାହାର)—ଯେଉଁ ନାଟକର ବା. (ସଂଯୋଗାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉପନ୍ୟାସାଦିର ଶେଷରେ ଗ୍ରନ୍ଥୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି- (ବିଯୋଗାନ୍ତ—ବିପରୀତ) ମାନଙ୍କର ବା ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର ମିଳନ ହୁଏ—(A drama or story or moral or poem or plot) Ending with union; concluding with the union of the hero and heroine or of the characters. [ଉ—ସଂଯୋଗାନ୍ତ ନାଟକ, ସଂଯୋଗାନ୍ତ ଉପନ୍ୟାସ; ସଂଯୋଗାନ୍ତ ପଦ୍ୟ; ସଂଯୋଗାନ୍ତ ଗଳ୍ପ ।]

ସଂଯୋଗାନ୍ତ ନାଟକ—ସ. ବି—ଯେଉଁ ନାଟକର ଶେଷରେ ନାଟକୀୟ Samjogānta nātaka ବ୍ୟକ୍ତିଗଣଙ୍କର ମିଳନ ଘଟେ—(ବିଯୋଗାନ୍ତ ନାଟକ—ବିପରୀତ) A drama which ends in the union of the hero and heroine or of its characters.

ସଂଯୋଗିବା—ଦେ କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ) —୧ । ସଂଯୁକ୍ତ କରିବା; ଲଗାଇବା—Samjogibā 1. To connect; to attach. সংযোগ করা ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା—2. To arrange. संयोग करना [ଉ—ରଚା ସଂଯୋଗି ବେଗବନ୍ତେ, ସେ ବନେ ଲକ୍ଷ୍ମୀନେ ଏକାନ୍ତେ । ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ ।]

ସଂଯୋଗୀ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ସଂଯୋଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ, ଇନ୍ ୧ମା, ୧ବ) Samjogī —୧ । ସଂଯୋଗକାରକ—1. Joining; uniting. (ସଂଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସଂଯୋଗ ବିଶିଷ୍ଟ; ସଂଯୋଜିତ—(ବିଯୋଗୀ—ବିପରୀତ) 2. Connected; united; conjoined.

ସଂଯୋଗେ—ଦେ କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଯୋଗେ; ଯୋଗୁଁ—1. For. Samjoge ୨ । କାରଣରୁ—2. On account of; owing যোগে to. [ଉ—ଔଷଧ ଯେତେକ୍ଷେ ନ ରୁଚଇ, ବ୍ୟାଧି हेतुसे ସଂଯୋଗେ ବଳେ ଖାଇ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୩ । ସଂଯୋଗର କାରଣରୁ—3. As a result of union.

ସଂଯୋଜକ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—Samjojaka ସଂଯୋଗକାରକ; ଯେ ମିଳନ ଘଟାଏ—(ସଂଯୋଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Uniting; causing union. (ବିଯୋଜକ—ବିପରୀତ)

ସଂଯୋଜନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+ଭାବେ Samjojana ଅନ)—୧ । ସଂଯୋଗକରଣ; ଏକତ୍ରୀକରଣ (ବିଯୋଜନ—ବିପରୀତ) ମିଶ୍ରଣ—1. Mixing up; uniting.

୨ । ମୈଥୁନ—2. Copulation; sexual union. ୩ । ସହବାସ କରାଇବା; କୋଠ ଖୁଆଇବା—3. Causing or bringing about cohabitation; the act of bringing a male animal and a female animal together for breeding. ୪ । ଯୋଚିବା କର୍ମ—4. Act of yoking. ୫ । ଯୋଗିବା—5. Attaching.

ସଂଯୋଜନା—ସଂ. ବି (ସଂଯୋଜନ+ଆ)—୧ । ସଂଯୋଜନ (ଦେଖ) Samjojanā 1. Samjojana (See) ୨ । ଆୟୋଜନ—(ସଂଯୋଜିତ—ବିଣ) 2. Preparation.

ସଂଯୋଜିତ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଯୁଜ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଯୋଜ ଧାତୁ= Samjojita ଯୋଗ କରାଇବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସଂମେଳିତ; ମିଶ୍ରୀକୃତ—1. Compounded; united; mixed up; joined together. ୨ । ଏକ ପଦାର୍ଥରୁ ବିୟୋଗ କରାଯାଇ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ଯୋଗ କରି ଯାଇଥିବା—2. Caused to be joined with a thing after having been dissociated from another. ୩ । ସହବାସାର୍ଥ ଏକତ୍ରୀକୃତ—3. Brought together for the purpose of cohabitation or breeding. ୪ । ଯୋଚି ଯାଇଥିବା—4. Yoked to. ୫ । ଯୋଗା ଯାଇଥିବା—5. Supplied.

ସଂରକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ରଂଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ରଙ୍ଗା Samrakta ଯାଇଥିବା—1. Coloured; dyed. ୨ । ଟୋପା ନାଲି; ଗାଢ଼ ରକ୍ତ—2. Bright red; scarlet. ୩ । ଭାବୋଦ୍ରେକିତ—3. Fired with passion; impassioned (Apte). ୪ । ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ; କ୍ରୋଧରେ ଜଳୁଥିବା—4. Inflamed with anger (Apte). ୫ । ମୋହିତ—5. Enamoured; charmed (Apte). ୬ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ତ) ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର—6. Charming; beautiful (Apte).

ସଂରକ୍ଷ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+ଭାବ. ଅ Samraksha —୧ । (ବିପଦାଦିରୁ, ବିନାଶରୁ ବା ଧ୍ୱଂସରୁ) (ସଂରକ୍ଷିତ—ବିଣ) ରକ୍ଷା କରିବା—1. Act of saving or protecting; conservating. ୨ । ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ—2. Superintendence; supervision. ୩ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ସମ୍ପାଦିବା—3. Preservation; care. ୪ । ପୂର୍ବାଚରିତମାନ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିବା—4. Conservatism; preserving of the old customs. ୫ । ଜଗା ରଖା; ରଖିବାର ଭାର ଗ୍ରହଣ—5. Custody; charge (Apte).

ସଂରକ୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ. (ସମ୍+ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+ Samrakshaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ ରକ୍ଷା କରେ; ରକ୍ଷାକାରୀ—(ସଂରକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Protector.

ସଂରକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ରକ୍ଷ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—ସଂରକ୍ଷ (ଦେଖ) Samrakshana Samraksha (See)

ସଂରକ୍ଷଣ ନୀତି—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ-Samrakshana niti ନୀତିକ ଓ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥାମାନ ଲୁପ୍ତ ନ କରି ତାହା ଜଗାଇ ରଖିବାର ପଦ୍ଧତି—1. Conservatism (in politics and society). ୨ । ଯେଉଁ ନୀତି ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଣିଜ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା କରାଯାଏ—2. Protection of the interests of a country in trade matters.

ସଂରକ୍ଷଣ ନୀତିକ (ବ୍ୟକ୍ତି, ଦଳ ବା ସଂପ୍ରଦାୟ)—ସଂ. ବିଣ. (ଆଧୁନିକ Samrakshana nitika ପ୍ରୟୋଗ)—ଯେଉଁମାନେ ସଂରକ୍ଷଣ ନୀତିର ପକ୍ଷପାତୀ—Conservative in politics; protectionist in trade.

ସଂରବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ରଭଭ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା; କ୍ରୋଧ Samrabdha କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କ୍ରୁଦ୍ଧ; ସଂକ୍ରୁଦ୍ଧ; (ସଂରମ୍ଭ—ବି) କ୍ରୋଧାଭିଭୂତ—1. Enraged; impassioned; inflamed with anger. ୨ । ବିଶେଷ ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Tumultuous. ୩ । ବ୍ୟାକୁଳ—3. Excited; irritated; agitated. ୪ । (+କର୍ମ. ତ)—ଉତ୍ସାହିତ (ପ୍ରବୃତ୍ତିବାଦ)—4. Encouraged. ୫ । ବର୍ଦ୍ଧିତ; ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ—5. Augmented (Apte). ୬ । ଫୁଲି ଯାଇଥିବା—6. Swelled (Apte). ୭ । ଉଦ୍ରେକିତ—7. Overwhelmed. ୮ । ଲଗାଲଗି; ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ—8. Closely joined; hand in hand (Apte).

ସଂରମ୍ଭ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ରଭଭ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା, ରାଗିବା+ Samrambha ଭାବ. ଅ)—୧ । କ୍ରୋଧ; ରାଗ—1. Anger; (ସଂରମ୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ) fury; wrath; rage. ୨ । ଅକ୍ରୋଶ—2. Resentment. ୩ । ପାଟି କରି କାନ୍ଦିବା; କାନ୍ଦୁଣା—3. Lamentation; wailing. ୪ । ଗର୍ବ; ଅହଂକାର—4. Pride; arrogance; hauteur. ୫ । ମନର ଆବେଗ; ବିଷୟ୍ୱିଶେଷରେ ସ୍ଥାୟୀ ଉଦ୍ବେଗ—5. Enduring eagerness or attachment for a particular object. ୬ । ସଂଭ୍ରମ—6. Honour; respect. ୭ । ବେଗ—7. Force; velocity. ୮ । ଆହବ ; ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—8. Fight; battle; conflict. ୯ । (ଯାନଯାତ୍ରା ଆଦି) ବିଶେଷ ଘଟନାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ହେବା ମେଳା—9. A pompous or tumultuous crowd; a crowd collected on a particular occasion. ୧୦ । ଗୋଳମାଳ; ତୋଫା—10. Tumult; noise; hubbub. ୧୧ । ଆଟୋପ; ଆଡ଼ମ୍ବର—11. Ado; show. ୧୨ । ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମ—12. Turbulence (Apte). ୧୩ ।

ଲାଳସା—13. Hankering; ardent desire; (Apte). ୧୪ । ଉଦ୍ବେଗ—14. Eagerness; anxiety (Apte). ୧୫ । ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା ବା ଅସ୍ଥିରତା—15. Agitation; excitement; flurry (Apte). ୧୬ । ଉତ୍ତାପ ସହ ଫୁଲା—16. Swelling with heat and inflammation (Apte). ୧୭ । ଉତ୍ସାହ—17. Energy; zeal (Apte).

ସଂରମ୍ଭୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂରମ୍ଭ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Samrambhī (ସଂରମ୍ଭିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ—1. Wrathful. ୨ । ବେଗବାନ୍—2. Full of force. ୩ । ଗୋଳମାଳଯୁକ୍ତ—3. Tumultuous; noisy. ୪ । ବ୍ୟାକୁଳ—4. Excited; agitated. ୫ । ଗର୍ବୀ—5. Proud; arrogant (Apte).

ସଂରାଧନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ରାଧ୍ ଧାତୁ=ତୁଷ୍ଟ କରିବା+ଭାବ. ଅନ; +ଆ)—Samrādhana(nā) (ସଂରାଧିତ, ସଂରାଧକ—ବି) ୧ । ଆରାଧନା; ବିଶେଷ ଜାକଜମକ ସହିତ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପୂଜା—1. Worship accompanied with pomp. ୨ । ଆରାଧନାଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୋଷବିଧାନ—2. Propitiation; conciliation (Apte). ୩ । ସମାଧାନ—3. Accomplishment. ୪ । ଗଭୀର ଧ୍ୟାନ—4. Deep meditation (Apte).

ସଂରାବ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Samrāba ୧ । ଆରାବ; ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—1. High sound; clamour. ୨ । ହୋହା; ଗୋଳମାଳ—2. Noise; tumult; uproar.

ସଂରାବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ରୁ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ଶବ୍ଦବିଶିଷ୍ଟ—1. Resounding. Samrābī (ସଂରାବିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଶବ୍ଦକାରକ—2. Sonorous. ୩ । ଗୋଳମାଳକାରୀ—3. Noisy; tumultuous.

ସଂରିହାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଲିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—Samrihāṇa (ସଂରିହାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ନେହରେ ଚାଟୁଥିବା (ଯେଉଁପରି ବାଛୁରିକୁ ଗାଈ; ମୃଗିଶାବକୁ ମୃଗ)—Affectionately licking (as a cow licking her calf (Apte .

ସଂରୁଗ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ରୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣିତ, Samrugṇa ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ—Shattered; broken to pieces (Apte.).

ସଂରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ରୋଧ କରିବା+କର୍ମ. Samruddha ତ)—୧ । ବଦ୍ଧ—1. Bound. ୨ । (ସଂରୁଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅବରୁଦ୍ଧ—2. Beseigend; blockaded. (ସଂରୋଧନ—ବି) ୩ । ନିରୁଦ୍ଧ—3. Obstructed; restrained. ୪ । କାରାରୁଦ୍ଧ—4. Imprisoned; confined; shut up. ୫ । ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—5. Checked; impeded (Apte). ୬ । ପରିପୂରିତ—6. Blocked up; filled up (Apte). ୭ । ଆଚ୍ଛାଦିତ; ଆବୃତ—7. Covered over; concealed (Apte). ୮ । ପ୍ରତିଷିଦ୍ଧ; ନିଷିଦ୍ଧ—8. Refused; withheld (Apte).

ସଂରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା; ଚଢ଼ିବା Samrūḍha +କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଆରୂଢ଼—1. Mounted. (ସଂରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅଙ୍କୁରିତ; ଗଜା ମାରିଥିବା—2. Sprouted; germinated; budded. ୩ । ଜାତ—3. Born. ୪ । ପ୍ରବୃଦ୍ଧ—4. Well-grown; well developed. ୫ । ପୂରି ଯାଇଥିବା (ବ୍ରଣାଦି)—5. Cicatriced; healed (sore) (Apte). ୬ । ଏକତ୍ର ବର୍ଦ୍ଧିତ—6. Grown together (Apte). ୭ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ସଂଲଗ୍ନ ବା ଚେରେଇ ଥିବା—7. Firmly grown; striking root (Apte). ୮ । ସାହସୀ—8. Bold (Apte). ୯ । ଆତ୍ମାଭିଶିଷ୍ଟ—9. Confident (Apte).

ସଂରୋଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ଅଟକାଇବା+ଭାବ. ଅ)—Samrodha ୧ । ରୋଧନ; ନିରୋଧ; ପ୍ରତିବନ୍ଧ; ପ୍ରତିରୋଧ—1. Obstruction; hindrance. ୨ । ଅଟକ; ନିବାରଣ—2. Restraint; prevention. ୩ । ବନ୍ଧନ—3. Binding down. ୪ । ଶତ୍ରୁଦ୍ୱାରା ନଗରାଦି ବେଷ୍ଟନ—4. Siege; blockade. ୫ । କାରାରୋଧ—5. Confinement. ୬ । ନିକ୍ଷେପ—6. Throwing (Apte). ୭ । (+କରଣ. ଅ) ବେଡ଼ି; ବନ୍ଧନ ସାଧନ—7. Bond; fetters (Apte). ୮ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକରଣ—8. Stopping.

ସଂରୋଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ରୁଧ୍ ଧାତୁ=ଅଟକାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. Samrodhaka ଅକ)—ସଂରୋଧକାରୀ—Confining; (ସଂରୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) restraining; preventing.

ସଂରୋଧନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ରୁଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଅଟକାଇବା; Samrodhana ସଂରୁଦ୍ଧ କରିବା—Act of restraining ସଂରୁଦ୍ଧ, ସଂରୋଧ, ସଂରୋଧକାରୀ } ବିଣ or confining or binding or preventing etc.

ସଂରୋହ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. Samroha ଅ)—୧ । ଅଙ୍କୁର; ଗଜା—1. Germ; sprout; seed-bud. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ଜନ୍ମ; ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Birth; production.

ସଂଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ଉତ୍ତମ Samlakshaṇa ଭାବରେ ଚିହ୍ନିତକରଣ—Charactering; marking; distinguishing (Apte).

ସଂଲଗ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଲଗ୍ ଧାତୁ = ଲାଗିଯିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Saṁlagna ୧ । ସଂଯୁକ୍ତ—1. Attached to; connec-
(ସଂଲଗ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ted with. ୨ । ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ—
2. Contiguous to. ୩ । ଏକୀଭୂତ; ମିଳିତ—
3. Brought into; mixed up. ୪ । ଏକତ୍ର ଲାଗି ଯାଇଥିବା—4. Stuck together; adhering to. ୫ । ପରସ୍ପର ଆଘାତ ପ୍ରତ୍ୟାଘାତ କରୁଥିବା—
5. Come to close contact (Apte). ୬ । ମାଡ଼ ମରାମରି ହେଉଥିବା—
6. Coma to blows (Apte).

ସଂଲଗ୍ନିକ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଂଲଗ୍ନ)—୧ । ବନ୍ଧୁତା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ
Saṁlagnika (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (A person) Related to
ଭାୟାଦ another. ୨ । ସଗୋତ୍ର—2. An agnate;
সংবন্ধিক kindred. (ଉ—ସେ ମୋର ସଂଲଗ୍ନିକ ସୃତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।)

ସଂଲୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଲୀ. ଧାତୁ = ଲୁଚେଇ ଯିବା, ମିଶିଯିବା +
Saṁlaya ଭାବ. ଅ)—୧ । ନିଦ୍ରା—1. Sleep. ୨। ପ୍ରଳୟ—
(ସଂଲୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Dissolution of Nature; universal destruction. ୩ । ବିଲୟ; ବିନାଶ—
3. Destruction; ruin.

ସଂଲାପ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଲପ୍ ଧାତୁ = କହିବା + ଭାବ. ଅ)—
Saṁlāpa ୧ । ପରସ୍ପର ଭାଷଣ; କଥାଭାଷା କଥୋପକଥନ—
[ସଂଲାପନ(ନା)—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Conversation; dis-
(ସଂଲାପିତ—ବିଣ) course. ୨ । ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ ପ୍ରୀତିଭାଷଣ; ବିରୋଧରହିତ କଥୋପକଥନ; ପରସ୍ପର କୁଶଳପ୍ରଶ୍ନ ହେବା—2. Friendly conversation; pleasant discourse. ୩ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ବିଶ୍ରମ୍ଭାଳାପ; ଗୁପ୍ତ ସମ୍ଭାଷଣ—3. Confidential talk; secret conversation. ୪ । ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି—
4. Dialogue.

ସଂଲୀନ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଲୀ. ଧାତୁ = ଲୁଚେଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Saṁlīna ୧ । ସଂଯୋଜିତ—1 Joined together.
୨ । ଲଗିଯାଇଥିବା—2. Clung; adhered to. (Apte). ୩। ଲୁକ୍କାୟିତ—3. Hidden; concealed. (Apte). ୪ । ସଂକୁଚିତ—4. Contracted; shrunk. ୫ । ଭୂମିରେ ଲେସଟି ଯିବା—5. Cowering down.

ସଂଲୋଡ଼ନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଲୁଡ଼୍. ଧାତୁ. ଣିଚ୍, ଲୋଡ଼. ଧାତୁ =
Saṁloṛana ଘାଣ୍ଟିବା + ଭାବ. ଅନ)—ଘଣ୍ଟା ଚକଟା—
Disturbing. (Apte). ଗୋଳାଇବା—Confusing. (Apte)

ସଂଶଏ(ୟେ)—ଗ୍ରା. ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) ବି—ସଂଶୟ (ଦେଖ)—
Saṁśae(ye) Saṁśaya (See). [ଉ—ଦାନପୁଣ୍ୟ କରିବାକୁ ନ ଥିବ ସଂଶଏ । ପ୍ରାଚୀ. ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୀତା ।]

ସଂଶପ୍ତକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସମ୍ + ଶପ୍ତ = ଶପଥ କରିଥିବା, ପ୍ରତିଜ୍ଞା
Saṁśaptaka କରିଥିବା + କ; ପୂର୍ବରୁ ଶପଥ କରିଥିବାଯୋଗୁଁ ଯେ ସଂଗ୍ରାମରୁ ଅପରାଙ୍ମୁଖ ବା ଅପଳାୟମାନ ଅଟେ)—
୧ । ଯେଉଁ ଯୋଦ୍ଧା ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ପଳାଇବ ନାହିଁ ବୋଲି ଶପଥ କରିଥାଏ—1. A warrior who has vowed not to desert the battle-field.
୨ । (ନାମ) ନାରାୟଣୀ ସେନା ବିଶେଷ—2. Name of an invincible army of Bishṇu (which is bound by vow not to flee from the battle-field.) ୩ । ବଛା ବଛା ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା (ଯେଉଁମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରେ ଜୟୀ ବା ନିହତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ)—3. 'Forlorn-hope'; picked or chosen soldiers (those who have vowed to win or die.) ୪ । ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ପଳାଇବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ପଳାଇବାକୁ ଛାଡ଼ି ନଦେବା ପାଇଁ ରଖାଯାଇଥିବା ଯୋଦ୍ଧା—4. A warrior kept in the battle-field to prevent the flight of others. (Apte). ୫ । ସହଯୋଦ୍ଧା—5. A brother in arms. (Apte). ୬। ଅନ୍ୟକୁ ହତ୍ୟା କରିବାପାଇଁ ଶପଥ କରିଥିବା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A conspirator who has taken an oath to kill another. (Apte).

ସଂଶବ୍ଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଶବ୍ଦ)—ଉଲ୍ଲେଖ—
Saṁśabda Mention; reference. (Apte)

ସଂଶବ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଶବ୍ଦ. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—
Saṁśabdana ୧ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—1. Praising. ୨ । ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ—2. Making a sound. ୩ । ବଡ଼ ପାଟି କରି ଡାକିବା—3. Calling out to. (Apte)
୪ । ଉଲ୍ଲେଖକରଣ—4. Refering to. (Apte).

ସଂଶୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଶୀ. ଧାତୁ = ଶୋଇବା; ସନ୍ଦେହ କରିବା +
Saṁśaya ଭାବ. ଅ)—୧ । ସନ୍ଦେହ; ସନ୍ଦେହାତ୍ମକ ଜ୍ଞାନ—1. Doubt; hesitation; suspicion.
୨ । ବିଷମ ସମସ୍ୟା; ହଁ କି ନାଁ, ଏହିପରି ଦୋଛାଇ; ଧୋକା—2. Dilemma. ୩ । ଦୋଦୋ ପାଞ୍ଚ; ଦ୍ୱୈଧୀଭାବ—3. Feeling of uncertainty; scepticism; irresolution. ୪ । ବିପଦ—4. Danger; risk. (Apte). ୫ । ସମ୍ଭବତା—5. Possibility. (Apte). ୬ । (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ଏକଧର୍ମିକ ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବାଭାବ ପ୍ରକାରକ ଜ୍ଞାନ; ସଂଶୟ—6. (Nyaya philosophy) Indecision.

ସଂଶୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସନ୍ଦେହ କରିବା—1. To
Saṁśaya karibā doubt. ୨ । ଦୋ ଦୋ ପାଞ୍ଚ ହେବା—
সংশয় কর **संशयकरना, शक करना** 2. To hesitate.

ସଂଶୟ ଗ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ସଂଶୟାକୁଳ (ଦେଖ)
Samśaya grasta Samśayākuḷa. (See)
(ସଂଶୟଗ୍ରସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଶୟଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସଂଶୟ+ଛେଦ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁଁ
Samśayachchheda ଚ୍ଛ) —ସନ୍ଦେହର ବିମୋଚନ—
(ସଂଶୟଚ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Removal of doubt; the
[ସଂଶୟଚ୍ଛେଦକ—ବିଣ] solution of a doubt.

ସଂଶୟଚ୍ଛେତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ; ସଂଶୟକୁ ଛେଦନ କରେ
Samśayachchhettā ଯେ, ସଂଶୟ+ଛିଦ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
(ସଂଶୟଚ୍ଛେତ୍ତା - ଅନ୍ୟରୂପ) ତୃ; ସଂଶୟଚ୍ଛେତୃ, ୧ମା. ୧ବ) —
ସଂଶୟଚ୍ଛେତ୍ତ୍ରୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ସନ୍ଦେହ-ନାଶ-କାରୀ —Dispelling
ସଂଶୟଚ୍ଛେଦିନୀ } doubt; clearing all doubt.
(ଢ—ଅପଣ ତ ସଂଶୟଚ୍ଛେତ୍ତା ଏ ଜଗତେ, ମୋହର ସଂଶୟକୁ ନାଶ ତ କରନ୍ତେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଗ୍ରନ୍ଥ ।)

ସଂଶୟ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ (ସଂଶୟ+ଜନ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Samśaya janaka ସନ୍ଦେହଉତ୍ପାଦକ—Creating suspicion; raising doubt in the mind.

ସଂଶୟ ଜନିତ—ସଂ. ବିଣ—ସନ୍ଦେହରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—Resulting from
Samśaya janita doubt or suspicion.
(ସଂଶୟଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଶୟ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି—୧ । ସନ୍ଦେହବୋଧ; ମନରେ ସନ୍ଦେହ ପୋଷଣ
Samśaya jnāna —Entertainment of a doubt or suspicion in the mind. ୨ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ହେବାରୂପ ସନ୍ଦେହ—2. The state of mind in which either of two alternatives has the appearance of truth when weighed in it. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ରଜ୍ଜୁକୁ ରଜ୍ଜୁ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ 'ଯଥାର୍ଥ-ଜ୍ଞାନ', ରଜ୍ଜୁକୁ ସର୍ପ ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ 'ଭ୍ରମଜ୍ଞାନ' ଏବଂ ରଜ୍ଜୁକୁ ଦେଖି ଏହା ରଜ୍ଜୁ କି ସର୍ପ, ଏପରି ସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ 'ସଂଶୟ-ଜ୍ଞାନ' କହନ୍ତି ।]

ସଂଶୟ ଦୋଳା—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—ସଂଶୟରୂପ ଦୋଳା—
Samśaya doḷā Hesitation or doubt compared to a swing or pendulum.

ସଂଶୟ ମୂଳକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସନ୍ଦେହାତ୍ମକ—
Samsaya mūḷaka Originating from doubt.

ସଂଶୟ ସାଗର—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ସଂଶୟରୂପ ସମୁଦ୍ର—Doubt
Samśaya sāgara compared to the billowy sea.

ସଂଶୟସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ; ସଂଶୟାପନ୍ନ; ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱିତ—
Samśayastha Doubtful; hesitating (Apte)
(ସଂଶୟସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଶୟାକୁଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଦ୍ୱିଧାଗ୍ରସ୍ତ; ଯାହା
Samśayākuḷa ସନ୍ଦେହଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳିତ—Doubtful; (mind) distracted by doubt.
(ସଂଶୟାକୁଳିତ, ସଂଶୟାକ୍ରାନ୍ତ, ସଂଶୟାପନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସଂଶୟାକୁଳା, ସଂଶୟାକୁଳିତା, ସଂଶୟାକ୍ରାନ୍ତା, ସଂଶୟାପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଶୟାତ୍ମା—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସଂଶୟାତ୍ମନ୍, ୧ମା,୧ବ)—
Samśayātmā ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱିତ—Of a hesitating nature; of a suspicious nature; sceptic. ସଂ. ବି— ସନ୍ଦେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମା, ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ ମନ — Doubtful mind.

ସଂଶୟାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସମ୍+ଶୀ ଧାତୁ=ସନ୍ଦେହ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) — ସଂଶୟାଳୁ (ଦେଖ) —
Samśayāna Samśayāḷu (See)
(ସଂଶୟାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଶୟାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ସଂଶୟଯୁକ୍ତ;
Samśayānwita ସନ୍ଦେହପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Doubtful. ୨ ।
(ସଂଶୟାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—2. Irresolute.

ସଂଶୟାଳୁ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସମ୍+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆଳୁ;
Samśayāḷu ଶୀଳାର୍ଥେ) – ସନ୍ଦେହଶୀଳ; ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱିତ; ସନ୍ଦିଗ୍ଧ— Suspicious; hesitating.

ସଂଶୟିତ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସନ୍ଦେହ-
Samśayita ଯୁକ୍ତ—1. Doubtful. ୨ । ଅନିଶ୍ଚିତ— 2. Uncertain. ୩ । ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ—3. Supposed to be in peril or danger; endangered (Apte). ୪ । (+କର୍ମ. ତ)—ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ କରି ଯାଉଅଛି— 4. Doubted; questioned (Apte).

ସଂଶୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଶୀ ଧାତୁ=ସନ୍ଦେହ କରିବା+
Samśayitā କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱିତ—Doubt-
(ସଂଶୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ing; hesitating.

ସଂଶୟୋପେତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଂଶୟାପନ୍ନ—
Samśayopeta Doubting; hesitating
(ସଂଶୟୋପେତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂଶରଣ—ସଂ.ବି. (ସମ୍+ଶୃ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Samśaraṇa ଯୁଦ୍ଧୋପକ୍ରମ; ଯୁଦ୍ଧାରମ୍ଭ—Beginning of hostilities; commencement of battle.

ସଂଶିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଶୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା; କର୍ତ୍ତିବା
Samśita କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । କର୍ତ୍ତିତ; କଟାଯାଇଥିବା;
(ସଂଶିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁସଂସ୍କୃତ; ନିରୂପିତ— 1. Ascertained, settled; fixed; decided; determined. ୨ । ସୂଚିତ—2. Hinted; indicated; attended to. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Completed; finished. ୪ । କୃତାର୍ଥିତ; ସଂପାଦିତ—4. Accomplished; effected. ୫ । ସମ୍ୟକ୍ ଶାଣିତ; ତୀକ୍ଷ୍ଣୀକୃତ— 5. Whetted, sharpened. ୬ । କର୍ତ୍ତାଜଣ;

ବ୍ରତ ପାଳନରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଯତ୍ନବାନ୍—6. Careful or resolved to duly perform a religious vow. ୭ । ସମାପ୍ତ—7. Completed. ୮ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ—8. Sharp (Apte).

ସଂଶିତ ବ୍ରତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଶିତ ହୋଇଅଛି ବ୍ରତ Samsita brata ଯାହାର ବା ସଂଶିତ ଅଟେ ବ୍ରତରେ ଯେ)—(ସଂଶିତବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବ୍ରତନିଷ୍ଠ; ଯଥା ନିୟମରେ ବ୍ରତ-ଅନୁଷ୍ଠାନକାରୀ—1. Performing religious vows regularly and properly; regular in the performance of religious vows. ୨ । ଯେ ବ୍ରତ ପାଳନ କରି ସାରିଅଛି—2. One who has fulfilled his vow.

ସଂଶିତାତ୍ମା—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଶିତ+ଆତ୍ମନ୍; ୧ମା.୧ବ)-Samsitātmā ଯାହାଙ୍କ ମନ ଉତ୍ତମରୂପେ ସଂଯତ ଓ ପରିପକ୍ୱ ହୋଇଅଛି—One whose mind is thoroughly matured and disciplined (Apte).

ସଂଶୀତି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଶୀ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—ସଂଶୟ; ସନ୍ଦେହ—Samsiti Doubt (Apte).

ସଂଶୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-Samsuddha ରୂପେ ପବିତ୍ରୀକୃତ—1. Completely (ସଂଶୁଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) purified. ୨ । ପରିଶୋଧିତ; ସଂସ୍କୃତ—2. Polished; refined ୩ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତଦ୍ୱାରା ଅପଗତପାପ—3. Expiated. ୪ । ଅପରାଧ ବା ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତ—4. Accquitted (of a charges) ୫। ଦାୟିତ୍ୱରୁ ବା ଋଣରୁ ନିଷ୍କୃତିପ୍ରାପ୍ତ—5. Freed or released of a debt or liability. ୬ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପରିଷ୍କୃତ—7. Thoroughly cleansed.

ସଂଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଶୁଦ୍ଧି)—୧ । ମାର୍ଜନ; ସମ୍ୟକ୍ ଶୋଧନ—Samsuddhi 1. Thorough cleansing or scouring; (ସଂଶୁଦ୍ଧ—ବଣ) complete purification. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଶୁଦ୍ଧି—2. Purity; cleanness. ୩ । ସ୍ନାନାଦି ଦ୍ୱାରା ଦେହ ମାର୍ଜନ—3. Cleansing of the body by ablution. ୪ । ସଂଶୋଧନ; ସୁଧାର—4. Correction; rectification. ୫ । ଋଣ-ପରିଶୋଧ—5. Aquittance of debt. ୬ । ଅପରାଧରୁ ବା ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ—6. Acquittance from a charge.

ସଂଶୋଧକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ=ଶୋଧନ କରିବା Samsodhaka +କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ପରିଷ୍କାରକ—(ସଂଶୋଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Purifying; cleansing. ୨ । ସଂଶୋଧନକାରୀ—2. Correcting; reforming. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସଂଶୋଧନ କର୍ତ୍ତା—1. Purifier, cleanser. ୨ । ସଂସ୍କାରକ—2. Reformer.

ସଂଶୋଧନ—ସଂ: ବି (ସମ୍+ଶୁଧ୍ ଧାତୁ=ପରିଷ୍କାର କରିବା+ଭାବ. Samsodhana ଅନ)—୧ । ପରିଷ୍କରଣ; ପରିମାର୍ଜନ—(ସଂଶୋଧିତ, ସଂଶୁଦ୍ଧ—ବଣ) 1. Cleansing; purifying. ୨ । ଭ୍ରମାଦି ଶୋଧନ; ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂରୀକରଣ—2. Correcting; rectification. ୩ । ସଂସ୍କାର କରିବା—3. Reformation.

ସଂଶ୍ୱତ୍—ସଂ. ବି—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ—1. Trick; jugglery Samswat (Apte). ୨ । ମାୟା—2. Illusion (Apte) ୩ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ; ଯାଦୁକର—3. A juggler (Apte).

ସଂଶ୍ୟାନ—ସଂ. ବଣ—୧ । ସଙ୍କୁଚିତ— 1. Contracted; shrunk Srmsyāna (Apte). ୨ । ଘନୀଭୂତ—2. Frozen; congealed (Apte). ୩ । ଗୁଡ଼ାଅ ହୋଇଥିବା—3. Rolled up (Apte) ୪ । ମୁଦ ହୋଇ ଯାଇ-ଥିବା—4. Collapsed (Apte)

ସଂଶ୍ରଦ୍ଧ—ଦେ. ବି—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହ—1. Excessive love. Samsraddha ୨ । ଆଦର—2 Fondness. [ଉ—ମୁଁ ଆଦର ପଠାଏ ଯେ ସଂଶ୍ରଦ୍ଧରୁ ଧରୁ ପଡ଼ୁଁ କି ବଳିରୁ ଗୁରୁଜାନ୍ତି ଗଲି ମୋ କୋଡ଼ରୁ ଉଡ଼ୁ—ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ସଂଶ୍ର (ସ୍ର, ଶ୍ରା, ସ୍ରା)ବ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଅଙ୍ଗୀକାର, Samsra (sra, srā, srā)ba କରିବା, ଗମନ କରିବା, ଶୁଣିବା ଇତ୍ୟାଦି+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମ୍ପର୍କ—1. Connection; relationship. ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Relation. ୩ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—3. Promise. ୪ । ଅଙ୍ଗୀକାର—4. Agreement; engagement. ୫ । ସଙ୍ଗମ; ମିଳନ—5. Meeting, union. ୬ । ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଶ୍ରବଣ—6. Hearing attentively (Apte).

ସଂଶ୍ରବଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ+ଅନ)—୧ । (+କରଣ. Samsrabana ଅନ) କାନ—1. The ear (Apte). ୨ । (+ଭାବ. ଅନ) ଶୁଣିବା—2. Hearing (Apte).

ସଂଶ୍ରୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ସେବା କରିବା, ପାଇବା, Samsraya ଅବଲମ୍ବନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଅବଲମ୍ବନ; ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ—1. Refuse; asylum, resort. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ପ୍ରାପ୍ତି—2. Acquisition. ୩ । ବ୍ୟାପ୍ତି—3. Overspreading; pervading. ୪ । (+କର୍ମ. ଅ) କାରଣ—4. Cause; reason. ୫ । ବାସସ୍ଥାନ; ଗୃହ—5. A resting or dwelling place (Apte). ୬ । (+ଭାବ. ଅ) ରକ୍ଷା; ଆଶ୍ରୟ—6. Protection; shelter (Apte). ୭ ।

(ରାଜନୀତି) ରାଜ୍ୟରକ୍ଷାର୍ଥ ରାଜାଙ୍କର ପାଳନୀୟ ୬ଟି ଗୁଣରୁ ଏକ, ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ—7. (Politics) A proper course of action; an expedient to be used by a king in foreign politics (Apte). [ଦ୍ର—ରାଜ୍ୟରକ୍ଷା ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କ ପାଳନୀୟ ୬ଟି ଗୁଣ ବା ଉପାୟ ଯଥା— ସନ୍ଧି, ବିଗ୍ରହ, ଯାନ, ଆସନ, ସଂଶ୍ରୟ ଓ ଦ୍ୱୈଧ ।] ସ. ବିଣ. (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ସମାସରେ ଲଗେ)—୧ । ଅମୁକ ସଙ୍ଗେ ବାସ କରୁଥିବା (ଯଥା—ଋଷିକୁଳେକସଂଶ୍ରୟ)—1. Dwelling or residing with. ୨ । ଅମୁକ ସଙ୍ଗେ ସଂପୃକ୍ତ ବା ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Pertaining to. (ଯଥା—କୌଶିସଂଶ୍ରୟ) ୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ, ଯଥା—ଏାର ସଂଶ୍ରୟ) ବନ୍ଧୁତା ବା ଆଶ୍ରୟ ଲୋଡୁଥିବା—3 Forming or seeking alliance with; seeking protection or shelter of (Apte).

ସଂଶ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଆଶ୍ରିତ;
Samśrita ଶରଣାପନ୍ନ—1. Taking shelter under; (ସଂଶ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) gone to for refuge (Apte). ୨ । ସଂଯୁକ୍ତ—2. United; joined; attached (Apte). ୩ । ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Supported; sheltered (Apte). ବି—୧ । ଆଶ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A dependant (Apte) ୨ । ଅନୁଚର—2. Follower; servant (Apte).

ସଂଶ୍ରୁତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଶ୍ରୁ ଧାତୁ=ଶ୍ରବଣ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+କର୍ମ.
Samśruta ତ)—୧ । ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ; ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ—1. Promised; agreed to. ୨ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଶ୍ରୁତ—2. Well-heard (Apte).

ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ=ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା+କର୍ମ;
Samślishṭa ତ)—୧ । ଆଲିଙ୍ଗିତ—1. Embraced clasped; pressed together. ୨ । ମିଳିତ—2. United with; joined. ୩ । ସଂଯୁକ୍ତ; ସଂପର୍କଯୁକ୍ତ—3. Connected with; related to. ୪ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ; ସନ୍ନିହିତ—4. Contiguous; adjacent, adjoining; lying close to. ୫ । (ଅମୁକ ବିଷୟ ବା ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା) ଯୁକ୍ତ—5. Having been furnished with, endowed with (Apte).

ସଂଶ୍ଳେଷ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ=ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବା+ଭାବ.
. Samślesha ଅ)—୧ । ଆଲିଙ୍ଗନ—1. Embrace, ୨ । ମିଳନ—2. Union, association. ୩ । ସମ୍ପର୍କ—3. Connection; relation. ୪ । ଲାଗିଥିବା; ଗାଢ଼ ସଂଯୋଗ—4. Contact.

ସଂଶ୍ଳେଷଣ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଶ୍ଳିଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ଆଲିଙ୍ଗନ
Samśleshaṇa କରିବା—1. Embracing. ୨ । ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଚାପିବା—2. Pressing together. ୩ । (+କରଣ. ଅନ) ବନ୍ଧନସାଧନ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁକୁ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧାଯାଏ—3. Means of binding together (Apte). ୪। ସମ୍ପର୍କ—4. Connection. ୫ । ବାନ୍ଧୁଣି—5. Bond; tie (Apte).

ସଂସକାର—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସଂସ୍କାର)—ସଂସ୍କାର (ଦେଖ)
Samsakāra Samskāra (See) [ଦ୍ର—ଠାବ ଖଣ୍ଡିଏ ସଂସକାର କଲ । ପ୍ରଭାତ. ଶର୍ମାରେଖା ।]

ସଂସକୃତ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ସଂସ୍କୃତ)—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା—The
Samsakruta Sanskrit language. [ଦ୍ର—ଯେବେ ନ ସଂସ୍କୃତ **ସଂସକୃତ** ଥାଇ ବୃତ୍ତରସ ସେ ସଂସକୃତେ କାର୍ଯ୍ୟ କସ ? ରୂପଚି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସଂସକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ସନଜ୍ ଧାତୁ=ଆସକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Samsakta ତ)—୧ । ସଂଲଗ୍ନ; ଲାଗି ଯାଇଥିବା—1. Attached to, adhered; stuck together. ୨ । ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—2. Adjoining; contiguous, near. ୩ । ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ; ସମ୍ପୃକ୍ତ; ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ—3. Combined with; united to; joined or linked together. ୪ । ଆସକ୍ତ—4 Devoted to; enamoured of. ୫ । ସମନ୍ତାତ୍ ବିସ୍ତୃତ—5. Spread on all sides. ୬ । ଗୋଳେଇ ହୋଇ ମିଶି ଯାଇଥିବା—6. Blended, mingled; confused (Apte). ୭ । (ଅମୁକ) ବିଶିଷ୍ଟ; ଯୁକ୍ତ—7. Having; endowed with; possessed of (Apte). ୮ । ନିରୁଦ୍ଧ—8. Restrained (Apte). ୯ । ଅମୁକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୃଢ଼ସଂକଳ୍ପ 9. Intent on; bent on (Apte). ୧୦ । ବଦ୍ଧ; ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—10. Fastened (Apte).

ସଂସକ୍ତି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ସନଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ନିକଟ-
Samsakti ବର୍ତ୍ତିତା—1. Contiguity; proximity. ୨ । ଘନିଷ୍ଠ ମିଳନ—2. Close association, union. ୩ । (ବିଜ୍ଞାନ) ପଦାର୍ଥର ଗୁଣବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପରସ୍ପର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପରମାଣୁଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳିତ ହୁଏ—3. Chemical affinity. ୪ । ଲାଗିଥିବା ଅବସ୍ଥା—4. Close adherence. ୫ । ସହବାସ—5. Intercourse. ୬ । ଘନିଷ୍ଠତା—6. Intimacy; intimate acquaintance (Apte). ୭ । ଏକତ୍ର ବନ୍ଧନ—7. Tying; fastening together (Apte). ୮ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲିପ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା; ଏକାନ୍ତ ଆସକ୍ତି—7. Devotion; addiction to any thing.

ସଂଶକ୍ତ ମନାଃ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଶକ୍ତ+ମନସ୍; Samśakta manāḥ ୧ମା. ୧ବ)—କୌଣସି କର୍ମ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର ସଂକଳ୍ପ କରିଥିବା—With the mind fixed or attached (to a particular object (Apte).

ସଂଶକ୍ତ ଯୁଗ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂଶକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଯୁଗ Samśakta juga ଯାହାଠାରେ)—ଯୁଆଳିରେ ଯୋଚା ଯାଇଥିବା—Yoked; harnessed (Apte)

ସଂସଦ୍—ସଂ. ବି.—(ସମ୍+ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅଧିକରଣ. Samsad କ୍ବିପ୍) ୧। ସଭା; ସମାଜ; ଏକତ୍ର ବସିବା—1. Association; assembly; meeting; congregation; society. ୨। ଧର୍ମାଧିକରଣ; ବିଚାରାଳୟ—2. A court of justice (Apte).

ସଂସର—ଦେ. ବି—ସମସର (ଦେଖ)—Samsara Samasara (See)

ସଂସରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅନ) Samsaraṇa ୧। ବିନା ବାଧାରେ ସେନାଙ୍କର ଗମନ ବା ଯାତ୍ରା—1. Unobstructed march of a band of soldiers; unresisted march of troops. ୨। ଗମନ—2. Going; proceeding. ୩। ସଂସାର; ସାଂସାରିକ ବିଷୟ—3. The worldly concerns. ୪। ସ୍ଥିତି—4. A person's worldly circumstances or means. ୫। (+ଅଧି ଅନ) ପ୍ରଧାନ ପଥ; ବଡ଼ ରାସ୍ତା; ରାଜଦାଣ୍ଡ—5. Main road, high-way. ୬। ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ଓ ପୁନର୍ଜନ୍ମ—6. Birth and rebirth (Apte) ୭। ଯୁଦ୍ଧର ଆରମ୍ଭ—7. The commencement of battle (Apte). ୮। ନଗରର ଫାଟକ ନିକଟରେ ଥିବା ପଥିକଙ୍କ ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ—8. A resting place for travellers near the gates of a city (Apte)

ସଂ(ସଁ)ସରା—ପ୍ରାଦେ. (ସାଜପୁର) ବଣ.—ସବୁଦା ସଁ ସଁ ହେଉଥିବା Sam(sañ)sarā (ବଳଦ)—(A bullock) Which is always breathing with a hissing sound. [ଭି—ସସରା ବଳଦ]

ସଂସର୍ଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ସୃଜ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ସହବାସ କରିବା+ Samsarga ଭାବ. ଅ) ୧। ସମ୍ପର୍କ; ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Connection; relationship. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ବସବାସ କରିବା—2. Keeping company with anybody; familiar intercourse; familiarity. ୩। ଏକତ୍ର ବାସ; ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନ—3. Association; living together; co-existence. ୪। ମୈଥୁନ; ଅଭିଗମନ; ସହବାସ—4. Sexual intercourse; cohabitation; copulation. ୫। ସଙ୍ଗ—5. Company. ୬। ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ମିଶ୍ରଣ; ମିଳନ—6. Commixure, junction; union (Apte). ୭। ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—7. Association (Apte). ୮। ନୈକଟ୍ୟ—8. Proximity (Apte). ୯। ସ୍ପର୍ଶ—9. Contact, touch (Apte) (ସଂସୃଷ୍ଟ—ବଣ)

ସଂସର୍ଗଜ—ସ.ବି. (ସଂସର୍ଗ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ସଂସର୍ଗରୁ ଜାତ—Samsargaja Due to or resulting from relationship or contact. (ସଂସର୍ଗଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂସର୍ଗଜା ଦୋଷଗୁଣା ଭବନ୍ତି—ସଂ. ପ୍ରବଚନ—ମନୁଷ୍ୟର ଦୋଷ ବା Samsargajā doshā guṇā bhabanti ଗୁଣ ସଂସର୍ଗରୁ ଘଟେ—A man becomes good or bad as a result of the company he keeps.

ସଂସର୍ଗ ଦୋଷ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ୧। ଦୋଷଯୁକ୍ତ ସଂସର୍ଗ Samsarga dosha ମନ୍ଦ ସଂସର୍ଗ—1. Bad company, evil association. ୨। ସଂସର୍ଗର ଦୋଷ—2. The fault of intercourse. ୩। (ସ. ପ୍ର. ଲେ) ସଂସର୍ଗଜନିତ ଦୋଷ—3. Evil consequences resulting from (bad) association; the fault resulting from keeping company with bad people.

ସଂସର୍ଗ ଲିପ୍ସା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସହବାସ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା—Samsarga lipsā Hankering or desire for association or sexual intercourse. (ସଂସର୍ଗ ଲିପ୍ସୁ—ବଣ)

ସଂସର୍ଗାଭାବ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସଂସର୍ଗ+ଅଭାବ) ୧। Samsargābhāba ସଂସର୍ଗର ଅଭାବ—1. Want of familiar intercourse. ୨। (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ତ୍ରିବିଧ ଅଭାବ [ଯଥା—ପ୍ରାଗଭାବ (antecedent non-existence), ପ୍ରଧ୍ୱଂସାଭାବ (Emergent non-existence) ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତାଭାବ (=absolute non-existence)] 2. (Nyāya philosophy) Three kinds of want of connection or non existence (i.e. 2 kinds of relative non-existence and one kind of absolute non-existence.)

ସଂସର୍ଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସଂସର୍ଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, କିମ୍ବା ସମ୍ Samsargī ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ଶୀଳାର୍ଥେ)—୧। ସମ୍ବନ୍ଧୀ (ସଂସର୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Relative to; intimate with. ୨। ସହବାସକାରୀ—2. Associating or cohabiting. ୩। ସଂଯୁକ୍ତ—3. United, associated with. (Apte). ୪। (ଅମୁକର) ସଙ୍ଗେ ସଂସର୍ଗକାରୀ—4. Keeping

company with; familiar. ସ. ବି. ପୁଂ—
୧ । ସଙ୍ଗୀ; ସହଚର—1. Companion. ୨ । ସହ-
ଯୋଗୀ; ସହକର୍ମୀ—2. An associate.

ସଂସର୍ଜନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସୃଜ୍. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଏକତ୍ର
Saṁsarjana ମିଶାଇବା—1. Commingling. (Apte).
୨ । ତ୍ୟାଗକରଣ—2. Leaving; abandoning
(Apte). ୩ । ଉତ୍ସର୍ଗକରଣ—3. Voiding; dis-
charging. (Apte).

ସଂସର୍ପ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସୃପ୍. ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ଭାବ. ଅ)—
Saṁsarpa ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ଗମନ—1. Particular
(ସଂସର୍ପୀ—ବିଣ. ପୁଂ) kind of going. ୨ । ସର୍ପବତ୍ ଗତି—
2. Serpentine motion; movement like a
snake. ୩ । ସମ୍ପ୍ରସାରଣ; ବିସ୍ତାର—3. Spreading;
extending; diffusion. ୪ । ଧୀରଗମନ; ଗୁରୁଣ୍ଡି
କରି ଯିବା—4. Creeping along; gliding;
gentle motion. (Apte). ୫ । (+ ଅଧିକରଣ.ଅ)
କ୍ଷୟ ମାସ ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଷର ମଳମାସ—5 The inter-
calary month accruing in a year in
which there occurs a Kshyaya māsa.
(Apte)

ସଂସର୍ପଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସୃପ୍. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଗୁରୁଣ୍ଡି
Saṁsarpaṇa ଗୁରୁଣ୍ଡି ଯିବା—1. Creeping along.
୨ । ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଆକ୍ରମଣ—2. Surprise; unex-
pected attack; rally. (Apte).

ସଂସର୍ପୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ସୃପ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍; ୧ମା. ୧
Saṁsarpī ବ)—୧। ଗୁରୁଣ୍ଡି କରି ଯାଉଥିବା—1. Creep-
(ସଂସର୍ପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ing. ୨ । ଧୀର ଗତି କରୁଥିବା—2. Mov-
ing slowly. ୩ । ବକ୍ରଗତି କରୁଥିବା—3. Wind-
ing. (Apte)

ସଂସାଦ୍—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସଦ୍. ଧାତୁ + ଅଧି. କ୍ୱିପ୍)—ସଂସଦ୍ (ଦେଖ)
Saṁsād Saṁsad. (See)

ସଂସାଧନ—ସଂ. (ସମ୍ + ସାଧ୍. ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସମାଧାନ;
Saṁsādhana ସମ୍ପାଦନ—1. Accomplishment;
(ସଂସାଧିତ—ବିଣ) completion. ୨ । ପ୍ରାପ୍ତି—2. Obtain-
ing; getting; acquisition. ୩ । ବ୍ୟବସ୍ଥା—
3. Settlement arrangement. ୪। ବଧ;ମାରଣ
—4. Killing. ୫ । ନିର୍ବାପନ—
5. Extinguishing.

ସଂସାର -ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସୃ. ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + ଅଧି. ଅ;
Saṁsāra ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରାଣିଗଣ ଗମନାଗମନ କରନ୍ତି)—
୧ । ଜଗତ୍; ପୃଥିବୀ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ; ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ; ଇହଲୋକ-
1. The world; the earth; the creation;
the mortal world; course of worldly
existence; earthly existence. ୨ । ମାୟା-
ମୂଳକ ଜଗତ୍—2. The world which is full
of illusion. ୩ । ଅବିଦ୍ୟାବନ୍ଧନ; ମାୟାବନ୍ଧନ—
3. Fascination of the world; the
worldly ties. ୪ । ମାୟାଜନ୍ୟ ବ୍ୟସନ—4. Idea-
lism; the state of being addicted to
delusive pursuits. ୫ । ସାଂସାରିକ ବିଷୟ—
5. Worldy affairs; worldy concern. ୬ । ସ୍ତ୍ରୀ
ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ସମ୍ବଳିତ ପରିବାର—6. One's family
(consisting of wife, children etc.)
୭ । ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ; ଘରକରଣା—7. One's house-hold;
eking out one's existence with family.
୮ । ଜନସମାଜ—8. Human society; the
mankind. (ଉ—ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ, ସାଧୁଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ ଜନମ । କମଳଲୋଚନ. ଚଉତିଶା ।)
୯ । ପୁନର୍ଜନ୍ମ; ବାରମ୍ବାର ମୃତ୍ୟୁପରେ ଜନ୍ମାନ୍ତର—
9. Transmigration; metempsychosis;
succession of births. (Apte).

ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀ—Wife. [ଯଥା—ଯୌବନ
সংসার संसार ବୟସରେ ଗୃହକୁ ନ ଦେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପ୍ରଣି
ବିଦେଶୀ ସଂସାରର ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।]
[ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ମଧ୍ୟ ବଚନ ଅଛି—"ଗୃହଣୀ
ଗୃହମୁଚ୍ୟତେ" ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଗୋଟିଏ ବିନା ଗୃହ;
ତେଣୁ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ଗୃହ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ଏହି
ଅନୁକରଣରେ ମଧ୍ୟ ଏମ ବୁଝାଇବା ଅଥଚ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଲୋକ
'ଘରେ', 'ଘରଅଣେ', 'ମାଇପ', 'ପରିବାର'
ଆଦି ଶବ୍ଦମାନ ଦେଇ ଉଲ୍ଲେଖ କରନ୍ତି ଏବଂ ଚାଷୀମାନେ
'ଭିତର' (ଅନ୍ତଃପୁର) ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ସଂସାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଂସାରୀ ହେବା; ସ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ସହିତ
Saṁsāra karibā ଘରକରଣା କରିବା, ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ
সংসারকরা संसार करना କରିବା—1. To be a house-
holder, to lead a family life (with
one's wife and children); to be a man
of the world ୨ । ଜନ ସମାଜରେ ଚଳିବା—
2. To live and move in the society.
୩ । ବିବାହ କରିବା—3. To marry.

ସଂସାର କାନନ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ଅରଣ୍ୟ ପରି ଅଗମ୍ୟ ଓ
Saṁsāra kānana ଅପଦସଙ୍କୁଳ ସଂସାର—The world
compared to a forest (which is impass-
able and beset with dangers,)

ସଂସାର କାମନା(ବାସନା)—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଐହିକ
Saṁsāra kāmanā (bāsanā) ଭୋଗବାସନା—1. The
desire for the enjoyment of the world

୨ । ସାଂସାରିକ ବାସନା; ବିଷୟ ବାସନା—2. Worldly desire.

ସଂସାର କାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଂସାରିକ ଭୋଗବାସନା ପାଇଁ
Samsāra kāmi ଲାଳାୟିତ ; ସଂସାରିକ ଭୋଗେଚ୍ଛୁ—
(ସଂସାର କାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Desirous of worldly enjoyment.

ସଂସାର କାରା—ସଂ. ବି. (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ଜେଲଖାନା ସଙ୍ଗେ
Samsāra kārā ତୁଳିତ ସଂସାର—The world compared to a prison or dunge on (as a man of the world is sorrounded with the fetters of illusions, delusions and unrealities.)

ସଂସାର କୂପ—ସଂ. ବି. (ରୂପକ କର୍ମଧା)—(ଲୋକେ କୂଅରେ
Samsāra kūpa ପଡ଼ିବା ଲୋକପରି ସଂସାରରେ ଲୋକେ ବିପନ୍ନ ଓ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ଥିବାରୁ)—ସଂସାର ରୂପ କୂପ—
The world compared to a well.

ସଂସାର(ରା) ଗମନ—ସଂ. ବି. (୨ୟା ତତ୍) ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ—
Samsāra(rā) gamana Re-birth after death(Apte)

ସଂସାର ଗୁରୁ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପରମେଶ୍ୱର—1.
Samsāra guru God; (lit) the preceptor of the world. ୨ । କାମଦେବ; କନ୍ଦର୍ପ—2. Cupid. lust personified.
[ଉ—ପୁରୁଷ ତୁଲେ କି ଶୋଭିବୁ ସଂସାରଗୁରୁ-ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩ । ସମଗ୍ର ଜନସମାଜର ଗୁରୁ ବା ଶିକ୍ଷାଦାତା, ସମସ୍ତ ଜନସମାଜର ଗୁରୁସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ—3. World-teacher. ୪ । ସମଗ୍ର ଜଗତର ପୂଜ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A personage revered by the whole mankind.

ସଂସାର ଚକ୍ର—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ସୁଖଦୁଃଖକ୍ରମେ
Samsāra chakra ଚକ୍ର ପରି ଘୂରୁଥିବା ସଂସାର—1. The world or worldly existence compared to a revolving wheel. ୨ । ବାରମ୍ବାର ଜନ୍ମ ଓ ମରଣ—2; Succession of births and deaths of a living being (Apte);

ସଂସାରଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂସାର+ଜ୍ଞା ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତି.
Samsārajña ଅ)—୧ । ସଂସାର ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ ବା
(ସଂସାରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁଭବୀ—1. A person having worldly knowledge or experience. ୨ । ସଂସାରର ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ ଯେ ଜାଣିକରି ଚଳେ—2. Worldly (man); worldly-wise.

ସଂସାର ଜ୍ଞାନ—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ସଂସାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜ୍ଞାନ
Samsāra jñāna ବା ଅଭିଜ୍ଞତା—Worldly knowledge or experienc; worldly wisdom; expediency.

ସଂସାର ତରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ଚଞ୍ଚଳତା ଅର୍ଥାତ୍
Samsāra taranga ଅସ୍ଥିରତା ଯୋଗୁ ତରଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଯାଉଥିବା ସଂସାର—The worldd compared to waves.

ସଂସାର ତାଡ଼ନା—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସଂସାରୀ ଲୋକଦ୍ୱାରା
Samsāra tārdanā ଅନୁଭୂତ କଷ୍ଟ—The buffetings of the world, the sorrows or tribulations of the world.
ସଂସାର ଦୁଃଖ, ସଂସାର ଯନ୍ତ୍ରଣା, ସଂସାର ଯାତନା } ଅନ୍ୟରୂପ
(ସଂସାର ତାଡ଼ିତ—ବିଣ)

ସଂସାର ତୃଷ୍ଣା—ସଂ. ବି—ସାଂସାରିକ ଭୋଗବିଳାସ ପାଇଁ ଅତ୍ୟଧିକ
Samsāra trushnā ବାସନା—Inordinate desire for enjoyment of worldly pleasures

ସଂସାର ଧର୍ମ—ସଂ. ବି (ସଂସାରରେ ବାସ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର କରଣୀୟ
Samsāra dharma ଧର୍ମ)—୧ । ଗୃହସ୍ଥର କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଚୟ—
1. The duties of a householder. ୨ । ସଂସାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୁଣ ବା ଅବସ୍ଥା; ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ—2. The state or qualities required of a man of the world.

ସଂସାର ପଥ (ମାର୍ଗ)—ସଂ. ବି—୧ । (ମ. ପ. ଲୋ.) (ସଂସାରକୁ
Samsāra patha (mārga) ଅସିବାର ପଥ)—ମାତୃଯୋନି
(ସଂସାର ମାର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯେଉଁ ପଥରେ ଜୀବ ପୃଥିବୀରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୁଏ)—1. The mother's generative organ. ୨ । (ରୂପକ କର୍ମଧା) ସଂସାର ଯାତ୍ରା-ପଥ ବା ମାର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ତୁଳିତ ସଂସାର ବା ଇହଜଗତ—2. The world compared to a road; worldly existence. ୩ । ଇହଜଗତର ଘଟଣା-ଚକ୍ର—3. The course of worldly affairs (Apte).

ସଂସାର ପ୍ରାନ୍ତର—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପଡ଼ିଆ ସଙ୍ଗେ
Samsāra prāntara ତୁଳିତ ସଂସାର—The world compared to a vast waste or wilderness. [ଦ୍ରୁ—ଏହିପରି ସଂସାରାରଣ୍ୟ ହୁଏ ।]

ସଂସାର ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସଂସାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Samsāra bandhana ଛନ୍ଦିଥିବା ମାୟା; ମାୟାବନ୍ଧନ—
1. The worldly bond or ties. ୨ । ସଂସାରର ଆକର୍ଷଣ—2. The attraction of the world.

ସଂସାର ବାସ—ସଂ. ବି—୧ । ସଂସାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ବଞ୍ଚିବା—
Samsāra bāsa 1. Worldly life or existence.
(ସଂସାରବାସୀ—ବିଣ) ୨ । ପରିବାର ଓ ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି ଘେନି ଘରକରଣା କରିବା—2. Worldliness; the life of a worldly person.

ସଂସାର ବିତୃଷ୍ଣା—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍; ସାଂସାରିକ ବିଷୟ ପ୍ରତି
Samsāra bitrushnā ବୈରାଗ୍ୟ; ସଂସାରର ଭୋଗବିଳାସ

ସଂସାର ବିରାଗ, ସଂସାର ବିରକ୍ତି, ସଂସାର ବୈରାଗ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ — ବା ମାୟାମମତା ପ୍ରତି ଔଦାସୀନ୍ୟ— Disregard for worldly concerns.
ସଂସାର ବିତୃଷ୍ଣ; ସଂସାର ବିରାଗୀ, ସଂସାର ବୈରାଗୀ } ପୁଂ. ବିଣ

ସଂସାର ଭିତରେ ଘର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି— ସଂସାର କରିବା Samsara bhitare ghara karibā ୧ ଓ ୨ (ଦେଖ)— Samsara karibā 1 and 2 (See)
সংসারে ঘর করা, সংসারে চলা
संसारमें घर करना
ସଂସାରେ ଚଳିବା
ସଂସାରେ ଘର କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ
[ଉ—ଅଣ୍ଟ ଭୁଲୁଥିଲେ ରଙ୍କ ଚଢ଼ୁଥାଏ ଗଛ ପଡ଼ୁଥାଏ ସଦ୍ଧ, ସଂସାର ଭିତରେ ଘର କରୁଥିଲେ ପଥର ପଡ଼ିଲେ ସହ୍ଯ— ପ୍ରବଚନ ।]

ସଂସାର ମରୁ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ବିପତ୍ତିବହୁଳ ବିପତ୍-Samsāra maru ସଙ୍କୁଳ ବିଶାଳ ମରୁଭୂମି ସହିତ ତୁଳିତ ସଂସାର—The world compared to a vast desert.

ସଂସାର ମୋକ୍ଷ (ମୋକ୍ଷଣ)—ସଂ. ବି (୫ମୀ ତତ୍)—୧ । ସଂସାରରୁ Samsāra moksha (mokshaṇa) ମୁକ୍ତି—1. Emancipation from worldly life. ୨ । ପୁନର୍ଜନ୍ମରୁ ମୁକ୍ତି—2. Emancipation from future re-births.

ସଂସାର ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବି—୧ । (ରୂପକ କର୍ମଧା) ଯାତ୍ରା ବା ଭ୍ରମଣ Samsāra jātrā ସଙ୍ଗେ ତୁଳିତ ସଂସାର—1. The worldly existence compared to a journey. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଜୀବନଯାତ୍ରା—2. Livelihood.

ସଂସାର ଲୀଳା—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ଖେଳ ସଙ୍ଗେ Samsāra līlā ତୁଳିତ ସଂସାର—1. The world compared to a pastime or game. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଜୀବଲୀଳା; ସଂସାରରେ ଜାତ ହୋଇ ଜନ୍ମଠାରୁ ମରଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନୁଭବମାନ—2. Existence in this world. ୩ । ସଂସାରୀ ଲୋକର ଖେଳ କୌତୁକ ଓ ଭୋଗ ବିଳାସ—3. The enjoyment of the world; worldly-pleasures or pastimes. ୪ । ଜୀବନଯାତ୍ରା; ଆପଣାକୁ ଓ ପୋଷ୍ୟବର୍ଗଙ୍କୁ ପୋଷିବାରୂପ କ୍ରିୟା—4. Livelihood. ୫ । ଜୀବନଧାରଣ; ବଞ୍ଚିବା—5. Living; being alive.

ସଂସାର ଲୀଳା ସାଙ୍ଗ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମରିବା; ମୃତ୍ୟୁ; ମରଣ—Samsāra līlā sāṅga hebā Dying; death.
সংসার লীলা সাঙ্গ হওয়া **संसार लीला शेष होना**
ସଂସାର ଲୀଳା ଶେଷ ହେବା
ସଂସାର ଲୀଳା ସମାପ୍ତ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଂସାର ସମୁଦ୍ର (ସାଗର)—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—ସମୁଦ୍ର Samsāra samudra (sāgara) ପରି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, ଅକୂଳ, (ସଂସାରାର୍ଣ୍ଣବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗମ୍ଭୀର ଓ ତରଙ୍ଗାକୁଳ ସଂସାର—The world compared to the billowy, deep and wide ocean.

ସଂସାର ସୁଖ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାର୍ଥିବ ସୁଖ—Samsāra sukha 1. Worldly happiness. ୨ । ସଂସାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି, (ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିର ତୃପ୍ତି ଯୋଗୁଁ) ଯେଉଁ ସୁଖ ଭୋଗ କରେ—2. The pleasure or happiness of the senses (enjoyed by a worldly person)

ସଂସାର ସେବା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜଗତର ଜୀବମାନଙ୍କ Samsāra sebā ଉପକାର—Service to the beings on earth. [ଉ—ଶିକ୍ଷ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ଘୋଷା ନେବା ଗୋ, ଜାତିବର୍ଣ୍ଣଧର୍ମଭେଦ ଭାବ ଭୁଲି ଧରିବା ସଂସାର ସେବା ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀଲତା ।]

ସଂସାର ସ୍ରୋତଃ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା; ସଂସାରର ମାୟା ସଂସାରୀ Samsāra srotaḥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଗ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ନେଉଥିବାରୁ) (ସଂସାର ସ୍ରୋତ—ଦେଶଜରୂପ) —ସ୍ରୋତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳିତ ସଂସାର—The world compared to a current.

ସଂସାର ହାଟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଂସାର + ହଟ୍ଟ) - ହାଟଲୁଟେ ତୁଳିତ Samsāra hāṭa ସଂସାର—The world compared to a market. [ଉ—ତୋଳାଅ ଜୀବନ ବାଟ ଗୋ, ସତ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଧରିଣ ହାତରେ କରିବା ସଂସାର ହାଟ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ପୁଷ୍ପ କଜ୍ଜଳବେଣୀ ।]

ସଂସାର ହେତୁ—ସଂ. ବି—ମାୟା; ସଂସାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣର କାରଣ Samsāra hetu ବା ଅବିଦ୍ୟା—Illusion; delusion. [ଉ—ମୁଁ ଯେତେ କହିଲି ବିଷାଦେ, ଏଣେ ସଂସାରହେତୁ ଜାଣେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସଂସାରାନୁରକ୍ତ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ସାଂସାରାସକ୍ତ (ଦେଖ)—Samsārānurakta Samsārāsakta (See) (ସଂସାରାନୁରାଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସଂସାର ବିରକ୍ତ—ବିପରୀତ) (ସଂସାରାନୁରକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂସାରାନୁରକ୍ତି—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ସଂସାରାସକ୍ତି (ଦେଖ) Samsārānurakti Samsārāsakti (See)

ସଂସାରାରଣ୍ୟ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସଂସାର କାନନ (ଦେଖ)—Samsārāraṇya Samsāra kānana (See)

ସଂସାରାଶ୍ରମ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—୧ । ସାଂସାରିକ ଅବସ୍ଥିତି—Samsārāśrama 1. Worldly existence. ୨ । ଗୃହୀର ଅବସ୍ଥା; ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ—2. The living or state of a householder or worldly man,

ସଂସାରାସକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍; ସଂସାର+ଆସକ୍ତ=
Samsārāsakta ଅନୁରକ୍ତ) — ୧ । ଯେ ସାଂସାରିକ ବିଷୟରେ
(ସଂସାରାନାସକ୍ତ, ସଂସାରବିରକ୍ତ—ବିପରୀତ) ଗାଢ଼ରୂପେ ମଗ୍ନ ଥାଏ—
(ସଂସାରାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Engrossed in worldly
concerns. ୨ । ସାଂସାରିକ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗୀ—
2. Addicted to worldly affairs.

ସଂସାରାସକ୍ତ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍ ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Samsārāsakta chitta ଯାହାର ଚିତ୍ତ ସଂସାର ପ୍ରତି
ଅନୁରକ୍ତ—Having the mind engrossed with worldly concerns.
ସଂସାରାସକ୍ତ ଚେତାଃ, ସଂସାରାସକ୍ତ ମନାଃ, ସଂସାରାସକ୍ତ ହୃଦୟ — ଅନ୍ୟରୂପ
ସଂସାରାସକ୍ତ ଚିତ୍ତା, ସଂସାରାସକ୍ତ ଚେତାଃ, ସଂସାରାସକ୍ତମନାଃ, ସଂସାରାସକ୍ତ ହୃଦୟା — ସ୍ତ୍ରୀ

ସଂସାରାସକ୍ତି—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍; ସଂସାର +ଆସକ୍ତି)—ସାଂସାରିକ
Samsārsākti ବିଷୟ ବା ଭୋଗାଦି ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ବା
ଅନୁରକ୍ତି—Being addicted to or engrossed
with worldly concerns

ସଂସାରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଂସାରୀ)—ସାଂସାରିକ—Worldly.
Samsāri ଦେ. ବି—ସଂସାରୀ (ଦେଖ)—Samsāri. (See)
সংসারী **संसारी**

ସଂସାରିକ(କା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସାଂସାରିକ)—ସାଂସାରିକ (ଦେଖ)
Samāsrika(kā) Sāmsārika (See) ଦେ. ବି—ଗୃହସ୍ଥ
সাংসারিক ବ୍ୟକ୍ତି—A house-holder. (ଉ—ସଂସାରିକା
सांसारिक ଘରେ ଥିର କର ଅଳ୍ପ ଅଛି । ପୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହ
ପୁରାଣ ।)

ସଂସାରିକ(କା) ଧର୍ମ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସାଂସାରିକ ଧର୍ମ)—ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ;
Samsārika(kā) dharma ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ—Worldliness;
সংসার ধর্ম, সাংসারিক ধর্ম the duty of a house-holder
संसारिका धर्म (ଉ—ସଂସାରିକା ଧର୍ମ କେବେ ନ ଛାଡ଼ନ୍ତି ମୁନି ।
ପୀତାମ୍ବର. ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।)

ସଂସାରିକା ମତ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସାଂସାରିକ ମତ)—୧ । ଲୋକ-
Samsārikā mata ସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ମତ—1. Opi-
সংসারের মত, সাংসারিক মত nion of the human
संसारिका मत society. ୨ । ସାମାଜିକ ମତ—2. Worldly
intents and purposes; opinion of the
society in which a person moves and
lives.

ସଂସାରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ସଂସାର+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Samsāri ୧ । ବିଷୟୀ ଲୋକ—1. A man of business.
(ସଂସାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଗୃହସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A householder.
୩ । ସଂସାରାସକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A worldly man;
a man of the world. ୪ । ପ୍ରାଣୀ; ଚେତନାବିଶିଷ୍ଟ ଜୀବ—4. A sentient being; creature
(Apte). ୫ । ଜୀବାତ୍ମା—5. The embodied
spirit, the individual soul. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
୧ । ସଂସାରରେ ବାସ କରୁଥିବା—1. Living in the
world. ୨ । ସଂସାରାସକ୍ତ (ଦେଖ)—2. Samsārā-
sakta (See). ୩ । ଜଗତସ୍ଥ—3. Of the world.
୪ । ସଂସାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ସାଂସାରିକ—4. Worldly;
mundane.

ସଂସାରୀ ପାନୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଇନ୍‌କମ୍ ଟିକସ; ଆୟ ଉପରେ
Samāsari pānu ସରକାର ନେଉଥିବା ଟିକସ-Income tax.

ସଂସିକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ସିଚ୍ ଧାତୁ+ଓଦା କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Samsikta ୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବା ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଆର୍ଦ୍ର—
(ସଂସିକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Completely moistened or wet.
(ସଂସେକ—ବି) ୨ । ଓଦା ସରସର—2. Very damp. ୩ ।
ସିକ୍ତ; ଯହିଁରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚା ଯାଇଥାଏ ବା ମଡ଼ା ଯାଇ-
ଥାଏ—3. Sprinkled; watered.

ସଂସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ସିଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ତ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ-
Samsiddha ରୂପେ ସିଦ୍ଧ—1. Well boiled; fully
boiled. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ନିଷ୍ପନ୍ନ; ସୁସଂପନ୍ନ; ସୁସମାହିତ—
2. Well accomplished. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସିଦ୍ଧି-
ପ୍ରାପ୍ତ—3. One who has attained unquali-
fied success; perfected. ୪ । ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ—
4. Natural; accomplished or perfected
by nature. ସଂ. ବି—ସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A man
who has attained moral perfection by
practices during several cycles of exis-
tence. [ଦ୍ର—ଭଗବଦ୍ ଗୀତା ଆଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ,
ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟ ମହାପୁରୁଷ ନିଜକୃତ କର୍ମଫଳରେ ପର
ଜନ୍ମରେ ଶୁଚି ଓ ଶ୍ରୀମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ
ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରୁ ଅଧା ବା ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇ
ଥିବା ଯୋଗକୁ ସେହି ଅଧା ଜାଗାରୁ ସାଧନା କରନ୍ତି ।
ଏହିପରି କରି କରି ବହୁକାଳର ଯୋଗ ସାଧନା ବଳରେ
ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ପରଗତି ବା ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ
ହୋଇ ଆଉ ସଂସାରକୁ ଫେରି ଆସନ୍ତି ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍
ସାଯୁଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ରୂପ ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ
ଚିରକାଳ ପାଇଁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତି ।]

ସଂସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବି. (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ସିଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—
Samsiddhi ୧ । ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି—1. Nature; natural
quality. ୨ । ସ୍ୱାଭାବିକ ବା ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା—
2. Natural state or condition. ୩ । ସମାପ୍ତି-
3. Completion; accomplishment. ୪। ସିଦ୍ଧି-
4. Perfection; success. ୫ । ନିଷ୍ପତ୍ତି—5. Final
decision. ୬ । ମତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ—6. An inebriate
woman. ୭ । ମୋକ୍ଷ; ପରମମୁକ୍ତି—7. The final

liberation of the soul from the material body; beatitude.

ସଂସୃତି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ତି)—Samsṛuti ୧ । (+ଅଧିକରଣ. ତି) ସଂସାର—1. The (ସଂସୃତ—ବିଣ) world; worldly condition; worldliness. ୨ । (+ଭାବ. ତି ପ୍ରବାହ; ସ୍ରୋତ—2. Current; flow. ୩ । ସହଗମନ—3. Going together or with; accompanying. ୪ । ସତୀଙ୍କର ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମରଣ—4. The voluntary dying of a Hindu woman with the death of the husband; the practice of Suttee; self-immolation of Hindu wives on the death of their husbands.

ସଂସୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ତ)—୧ । ସଂଯୁକ୍ତ; Samsṛushṭa ସଂସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—1. Connected or joined to. ୨ । ମିଳିତ; ମିଶ୍ରିତ—2. Combined; mixed with. ୩ । କୃତସହବାସ; ରମିତ—3. Cohabited by. ୪ । କୃତସଂସର୍ଗ—4. Having had relationship. ସଂ. ବି. (+ଭାବ ତ) ସମ୍ପର୍କ—Connection; relation.

ସଂସୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସହବାସ—Samsṛushṭi 1. Intercourse; cohabitation. ୨ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—2. Companionship; association. ୩ । ମିଳନ—3. Junction. ୪। ସଂସ୍ରବ—4. Connection; relationship. ୫ । ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରଣ—5. Amalgamation. ୬ । ଏକାଠିବାସ; ଏକାଠିକର୍ତ୍ତା—6. Coparcenery; jointness in property. ୭ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; କାବ୍ୟର ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ବା ଅଂଶବିଶେଷରେ ଏକାଧିକ ଅଳଂକାରର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ—7. (A figure of speech which is an) Indication of the mixture of several figures of speech in any part of a literary composition. [ଦୃ—ଯେଉଁଠାରେ ଏକାଧିକ ଅଳଂକାର ଏକ ବାକ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ ରହନ୍ତି, ସେଠାରେ ସଂସୃଷ୍ଟି ଅଳଂକାର ହୁଏ; ଯଥା—

ସୁମୁଖୀ-ଚନ୍ଦ୍ରମା- ମୁଖ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ
ମାନସ ଏସନ ପାଞ୍ଚେ,
ବିଶ୍ୱକାନ୍ତ ସାର ବୋଲ ଅବା ମାର
ଡାଳଅଛି ପ୍ରେମ-ଫାନ୍ଦେ । ବ୍ରଜମଣି. ଅଳଙ୍କାର-ତରଙ୍ଗିଣୀରେ ଉଦ୍ଧୃତ ଗୁଧାନାଥ—ପରୀକ୍ଷିତେଶଙ୍କ ।]

ସଂସୃଷ୍ଟୀ—ସ.ବିଣ. ପୁଂ (ସଂସୃଷ୍ଟ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । Samsṛushṭi ଏକତ୍ର ସହବାସକାରୀ—1. Living together; (ସଂସୃଷ୍ଟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) cohabiting. ୨ । ଏକାଠିବର୍ତ୍ତୀ—2. Joint in food. ୩ । ବିଭାଗାନନ୍ତର ପୁନର୍ମିଳିତ; ଯେଉଁ ଅଂଶୀଦାର ଅଲଗା ହେଲା ପରେ ପୁଣି ଏକାଠିବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି—3 Reunited after separation (with one's coparceners or relatives or cosharers.)

ସଂସେକ—ସ. ବି (ସମ୍+ସିଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ପାଣି ସିଞ୍ଚିବା—Samseka 1. Sprinkling. (Apte) ୨ । ପାଣି ମଡ଼ାଇବା—2. Watering. (Apte).

ସଂସ୍କରଣ—ସ. ବି (ସମ୍+କୃ. ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ; ସ ଆଗମ)—Samskaraṇa ୧ । ସଂସ୍କାର; ସଂସ୍କାର କ୍ରିୟା; ପରିଷ୍କରଣ—1. Purification; reformation. ୨ । ଭଙ୍ଗା ଦ୍ରବ୍ୟର ମରାମତି—2 Repair. ଦେ. ବି—୧ । ଛପା সংস্করণ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ—1. Editing of a printed संस्करण book. ୨ । କୌଣସି ପୁସ୍ତକର ମୁଦ୍ରଣର ଥର—2. The edition of a book.

ସଂସ୍କର୍ତ୍ତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ତୃ; ସ ଆଗମ)—Samskarttā ୧। ସଂସ୍କାରକାରୀ—1. Reforming; refin- (ସଂସ୍କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ing. ୨ । ପରିଷ୍କାରୀ—2. Purifying. ୩ । ପାଚକ; ଜାର୍ଣ୍ଣକର—3. Digestive. ୪ । ମରାମତକାରୀ—4. Repairing. ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସଂସ୍କାରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Reformer; refiner. ୨ । ପରିଷ୍କାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Purifier. ୩। ପାଚକ; ରନ୍ଧାକାରୀ—3. A cook. ୪ । ଯେ ମରାମତି କରେ—4. A repairer.

ସଂସ୍କାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ; ସ ଆଗମ)—Samskāra ୧ । ନିର୍ମଳୀକରଣ—1. Purifying; refining. ୨ । ପରିଷ୍କରଣ—2. Cleansing. ୩ । ମରାମତ. ଜାର୍ଣ୍ଣୋଦ୍ଧାର—3. Repair. ୪ । ପ୍ରସ୍ତୁତୀକରଣ—4. Preparation. ୫ । ଶୁଦ୍ଧି—5. Purity. ୬ । ଶୋଧନ; ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା—6. Purification; rectifying. ୭ । ମାର୍ଜ୍ଜନ; ମାଜିବା—7. Polishing; rubbing; scouring. ୮ । ଭୂଷିତ କରିବା; ଅଳଂକରଣ—8. Embellishment; adorning. ୯ । ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ—9. Correcting o rectification of mistakes. ୧୦। ବ୍ୟାକରଣଗତ ଶୁଦ୍ଧତା—10.Grammatical correction;grammatical correctness. ୧୧ । ରନ୍ଧନ—11. Cooking; dressing. ୧୨। ସିଦ୍ଧ କରିବା;ସିଝାଇବା—12. Boiling.୧୩। ଶାସ୍ତ୍ରାଭ୍ୟାସଜନ୍ୟ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି;ଶିକ୍ଷା—13. Proficiency due; to study or learning; refinement; education. ୧୪ । ବ୍ୟାକରଣର ଶିକ୍ଷକର

ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି—14. Proficiency in grammar. ୧୫। ବେଗ—15. Velocity. ୧୬ । ଦ୍ରବ୍ୟର ସ୍ଥିତି-ସ୍ଥାପକତା—16. Elasticity. ୧୭ । ଧାରଣା—17. Impression. ୧୮। ସିଦ୍ଧାନ୍ତ; ବଦ୍ଧମୂଳ ବିଶ୍ୱାସ—18. A fixed idea; 'Ide fixe'. ୧୯। ପୂର୍ବ ଜନ୍ମ-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ; ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ବାସନାଜନିତ କର୍ମ; ଜନ୍ମାନ୍ତରୀଣ ଜ୍ଞାନ; ପ୍ରାକ୍ତନ କର୍ମ—19. Subconscious recollection of the events and actions of one's past birth; instinct or idea or impression left on the mind about one's previous birth (before the present life.) ୨୦ । (ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର) ସ୍ମୃତିହେତୁକ ମନୋବୃତ୍ତି; ଗୁଣବିଶେଷ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—20. (Hindu philosophy) Mental faculty due to memory. [ଦ୍ର—ଏହା ତ୍ରିବିଧ:—ବେଗାଖ୍ୟ ସଂସ୍କାର, ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ ସଂସ୍କାର ଓ ଭାବନାଖ୍ୟ ସଂସ୍କାର ।] ୨୧ । (ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ପ୍ରାଣୀର ସହଜ ପ୍ରବୃତ୍ତି; ସ୍ୱାଭାବିକ ଜ୍ଞାନ; ସହଜ ବାସନା; ଜୀବ ଜନ୍ମ ଲଭିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା ମନରେ ଜାତ ହେବା କେତେକ ଧାରଣା (ଯଥା—ମାତୃ ସ୍ତନ୍ୟପାନ)—21. Instinct; animal instinct. ୨୨ । ମନ୍ତ୍ରପାଠ ଦ୍ୱାରା ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଶୋଧନ—22. Purifying an article by uttering mystic formula. ୨୩ । ପ୍ରୋକ୍ଷଣ; ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଜଳସେଚନ—23. Sprinkling with hallowed or consecrated water. ୨୪ । ଦ୍ୱିଜାତିମାନଙ୍କର ଦେହଶୁଦ୍ଧିବିଧାୟକ ଦଶବିଧ କର୍ମ; ଦଶକର୍ମ; ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ଜାତକର୍ମାଦି ଦଶବିଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ—24. The specific religious ceremonies or purificatory rites which consecrate the body of a Hindu belonging to the three higher or twice born castes. [ଦ୍ର—ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ଦଶ କର୍ମ ବା ଦଶବିଧ ସଂସ୍କାର; ଯଥା—

୧ । ଗର୍ଭାଧାନ (ସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ପୁନର୍ବିବାହ; ଆଶୀର୍ବାଦ ଘର; ଦୁବାଚିତା ଘର); ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁମତୀ ହେବା ପରେ ସ୍ୱାମୀର ପ୍ରଥମ ସହବାସ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମ ।

୨ । ପୁଂସବନ—ଗର୍ଭର ୩ୟ ମାସ ଆରମ୍ଭରେ ଗର୍ଭସ୍ଥ ସନ୍ତାନର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମ ।

୩ । ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ; (ସାଧାରଣ କଥାରେ ସାଧଖିଆ ବା ଚଉଠିଆ)—ଗର୍ଭିଣୀର ୪ର୍ଥ, ୬ଷ୍ଠ ବା ୮ମ ମାସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମବିଶେଷ । ଏଥିରେ ଗର୍ଭିଣୀର ସୀମନ୍ତ ବା କପୋଳ ଉପରର କେଶକୁ ଉପରକୁ ଟେକିବାକୁ ହୁଏ ।)

୪ । ଜାତକର୍ମ—ସନ୍ତାନର ଜନ୍ମ ପରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ବିଶେଷ ।

୫ । ନାମକରଣ—ଜନ୍ମର ପ୍ରଥମ ବା ଦ୍ୱିତୀୟ ମାସରେ ସନ୍ତାନର ନାମ ଦେବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମବିଶେଷ ।

୬ । ନିଷ୍କ୍ରମଣ—୪ର୍ଥ ମାସରେ ସନ୍ତାନର ଗୃହର ବାହାରକୁ ବାହାରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ କର୍ମ ।

୭ । ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ; (ଶିରଘଠା)—ଜନ୍ମର ୬ମାସ ପରେ ସନ୍ତାନକୁ ପ୍ରଥମେ ଭାତ ଖୁଆଇବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ କର୍ମ । (ଏଥିରେ ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁର ପାଟିରେ ଖିରି ଟିକେ ଚଟାଇ ଦିଆ ହୋଇଥାଏ; କାରଣ ସେତେବେଳେ ତାର ଭାତ ଖାଇ ହଜମ କରିବାର ଶକ୍ତି ଆସି ନ ଥାଏ ।)

୮ । ଚୂଡ଼ାକରଣ ବା କର୍ଣ୍ଣବେଧ; (ସାଧାରଣ କଥାରେ କାନଫୋଡ଼ା ବା ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ); ସନ୍ତାନର ଗୃହବର୍ଷ ଗୃହ ମାସ ଗୃହଦିନରେ ପ୍ରଥମ କ୍ଷୌରକର୍ମ, ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଓ କାନଫୋଡ଼ା କର୍ମ ।

୯ । ଉପନୟନ ବା ବ୍ରତ—୭ ଠାରୁ ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସ ମଧ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଧାରଣରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନ । (ପୂର୍ବେ ବାଳକମାନେ ଉପନୟନ ପରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଗୁରୁଗୃହକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଏବେ ତାର ଅତି କ୍ଷୀଣସ୍ମୃତି ମାତ୍ର ଅଛି ।)

୧୦ । ସମାବର୍ତ୍ତନ ବା ବିବାହ—ଗୁରୁଗୃହରେ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ଶେଷ କରିବା ପରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ ତ୍ୟାଗ କରି ବାଳକର ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠେୟ କର୍ମ ।

କୌଣସି କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ବିବାହ' ଦଶବିଧ ସଂସ୍କାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି । ଉକ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ 'ନିଷ୍କ୍ରମଣ'କୁ ସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ଅଧିକନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି 'ବିବାହ' 'ନିଷ୍କ୍ରମଣ' ଓ 'କୋଶାନ୍ତ' ସହିତ ସଂସ୍କାର ୧୨ ପ୍ରକାର ବୋଲି କହନ୍ତି; କୌଣସି କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ସଂସ୍କାରର ସଂଖ୍ୟା ୧୬ ବୋଲି ଯାଇଅଛି ।

ପୂର୍ବେ ଦ୍ୱିଜାତି ବାଳକମାନଙ୍କର ଯଥାକାଳରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିଲା । ଆଜିକାଲି ଅଧିକାଂଶ ଦ୍ୱିଜାତି ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସଂସ୍କାର ଯଥାସମୟରେ ନ କରି ଉପନୟନକାଳରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୮ଟି କର୍ମକୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଅଭିନୟ ପରି ନାମମାତ୍ର ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି ।

ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି—"ଜନ୍ମନା ଜାୟତେ ଶୂଦ୍ରଃ,
ସଂସ୍କାରାଦ୍ଦ୍ୱିଜ ଉଚ୍ୟତେ;
ବେଦାଭ୍ୟାସାଦ୍ ଭବେଦ୍ ବିପ୍ରୋ,
ବ୍ରହ୍ମ ଜାନାତି ବ୍ରାହ୍ମଣଃ ।"

ଜନ୍ମବେଳେ ଦ୍ୱିଜକୁଳଜାତ ବାଳକ ଶୂଦ୍ର ହୋଇଥାଏ ଓ ସଂସ୍କାରଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଜପଦବାଚ୍ୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ କେତେଗୋଟି ସଂସ୍କାର ହେବାର ବିଧି ଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏହି ଶ୍ଳୋକଟି ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପରି-

ଅନୁମିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ୨୫ । ସଂସ୍କ୍ରିୟା; ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଶବଦାହ ଓ ମରଣାଶୌଚ ସଂପୃକ୍ତ ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା—25. Obsequial rites. (Apte) ଦେ ବ—୧। ଶବଦାହ

ସଂସ୍କাব
ସଂस्कार କ୍ରିୟା—1. Cremation. ୨। ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା—2. The Sanskrit language. (ଉ—ବେଦ

ସଂস্কৃত
ସଂस्कार ପୁରାଣ ଆଦ ଯେତେ, ସଂସ୍କାର ପ୍ରାକୃତ ସହିତେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ଦେ ବଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—(ସଂ. ସଂସ୍କୃତ) ପବିତ୍ର; ଶୁଦ୍ଧ—Purified. (ଉ—ଶୁଣି ଅର୍ଜୁନ ଶିରେ କର ଦେଇ, ଚରଣେ ପଡ଼ିଲ ସଂସ୍କାର ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ପରଚେ ଗୀତା ।)

ସଂସ୍କାରକ ସଂ. ବଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ୍+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ. ଅକ)—୧। Samskāraka ସଂସ୍କର୍ତ୍ତା; ଯେ ସଂସ୍କାର କରେ—1. One (ସଂସ୍କାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ) who performs or initiates reforms; reformer. ୨। ପାଚକ—2. A cook. ୩। ଯେ ମରାମତ କରେ—3. Repairer. ୪। ଯେ ପରିଷ୍କାର କରେ—4. Cleaner. ୫। ଯେ ଶୋଧନ କରେ—5. Purifier; refiner.

ସଂସ୍କାର କରିବା—ଦେ. କି—୧। ବଘାରିବା—1. To flavour Samskāra karibā water-boiled curry by ফোড়নদেওয়া **বঘারনা** frying it with spices in oil or ghee. [ଉ—ପରେ ଏଥିରେ ଘିଅ ଲବଣ ସଂଯୋଗ କରି ସଂସ୍କାର କରିବ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ] ୨। ଶୁଦ୍ଧ ବା ପବିତ୍ର କରିବା—2. To purify. ୩। ମରାମତ କରିବା—3. To repair.

ସଂସ୍କାରଜ—ସଂ. ବଣ. (ସଂସ୍କାର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ. ଅ)—ସଂସ୍କାର Samskāraja ଦ୍ୱାରା ଘଟିତ ବା ଉତ୍ପନ୍ନ—Due to or pro- (ସଂସ୍କାରଜନିତ, ସଂସ୍କାରଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) duced by reforms; resulting from reforms.

ସଂସ୍କାର ଜନକ—ସଂ ବଣ.—୧। ସଂସ୍କାରର ଉତ୍ପାଦକ—1. Caus-Samskāra janaka ing or producing recollection of one's past existence. ୨। ଶୁଦ୍ଧିଜନକ—2. Purifying; producing purity.

ସଂସ୍କାର ପୂତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ,—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା Samskāra pūta ପବିତ୍ରୀକୃତ—Purified by purifi- (ସଂସ୍କାରପୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ) catory rites or refinement.

ସଂସ୍କାର ବର୍ଜିତ(ରହିତ)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦଶ ସଂସ୍କାର Samskāra barjita (rahita) ହୀନ; ଉପନୟନାଦ ସଂସ୍କାର (ସଂସ୍କାରବର୍ଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରହିତ (ଅର୍ଥାତ୍ ଶୂଦ୍ର; ଯେ ଦ୍ୱିଜାତି ନୁହେ)—One who has not undergone the purificatory rites.

ସଂସ୍କାର ବିହୀନ(ହୀନ)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ରାତ୍ୟ; ଯେଉଁ Samskāra bihīna(hīna) ଦ୍ୱିଜାତି ଦ୍ୱିଜାତିବିହିତ ସଂସ୍କାରକୁ (ସଂସ୍କାର ବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବର୍ଜନ କରିଥିବା ହେତୁରୁ ପତିତ ହୋଇ ଥାଏ—(A person of a twice born caste) Who has lost his purity by giving up the purificatory ceremonies. [ବି—ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ୧୦ ବର୍ଷ ବା ୫ ବର୍ଷ ତାଳ ବ୍ରାହ୍ମଣର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରେ ଓ ୧୬ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରତ ହୁଏ ନାହିଁ, ତାହାର ସାବିତ୍ରୀ ପତନ ବା ସଂସ୍କାରଚ୍ୟୁତତା ଘଟେ; ସଂସ୍କାରବିହୀନ ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କୁ ବ୍ରାତ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସଂସ୍କୃତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ; ସ ଆଗମ)—Samskṛuta ୧। ସଂଶୋଧିତ; ପରିଶୁଦ୍ଧ—1. Purified; (ସଂସ୍କୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) rectified. ୨। ସଂପାଦିତ; ସଂପନ୍ନ; କୃତ—2. Accomplished. ୩। ଶୁଦ୍ଧୀକୃତ; ପବିତ୍ରୀକୃତ—3. Consecrated; hallowed. ୪। ସଜ୍ଜିତ; ଭୂଷିତ; ଅଲଂକୃତ—4. Decorated; embellished; furnished; adorned. ୫। ପରିଷ୍କୃତ—5. Cleansed. ୬। ପରିମାର୍ଜିତ; ମାର୍ଜିତ—6. Polished; scoured; refined. ୭। ସିଦ୍ଧ—7. Boiled. ୮। ପକ୍ୱ—8. Ripened. ୯। ମନ୍ତ୍ରପୂତ—9. Consecrated by means of mystic incantations. ୧୦। ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ବା ଭ୍ରାନ୍ତିଶୂନ୍ୟ କରାଯାଇ ଥିବା—10. Corrected; rectified. ୧୧। କର୍ଦ୍ଦୋଷୀକୃତ—11. Perfected; made faultless. ୧୨। ସାଧୁ; ବ୍ୟାକରଣସିଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦ)—12. (word) Formed by following correct grammatical rules; grammatical. ୧୩। ବିଶୁଦ୍ଧରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—13. Carefully prepared with a view to produce a purified article. ୧୪। ରନ୍ଧା ଯାଇଥିବା—14. Cooked; dressed. ୧୫। ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ—15. Best; excellent. ୧୬। ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଜାତି ବ୍ୟକ୍ତିର ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ସଂସ୍କାରମାନ କରାଯାଇଅଛି—16. (a person of a twice born caste) Who has undergone due purificatory rites. ୧୭। ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ; ବିବାହିତ—17. Initiated with worldly life; married (Apte) ସଂ. ବି—୧। ଦେବ ଭାଷା; ଗୀରବାଣୀ

(ପ୍ରାକୃତ—ବିପରୀତ) ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବିଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା—1. The Sanskrit language; the language used by the Aryans of ancient India, (which is a refined and highly polished language). [ବି—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାକୁ ଅନୁଶୀଳନ କରି କେତେକ ଆଧୁନିକ ୟୁରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏକ କାଳରେ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ହିଁ ପୃଥିବୀର ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ଥିଲା । ଏହା ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଲାଟିନ୍ ଆଦି ଭାଷା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରାଚୀନତର, ଅଧିକତର ଶବ୍ଦବୈଚିତ୍ର୍ୟ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ଅଟେ ।

ପ୍ରାକୃତ ବା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ କଥିତ ଭାଷା । 'ପ୍ରାକୃତ' ଏବଂ ବେଦାଦି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ତଥା ତଦାନୀନ୍ତନ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାକୁ 'ସଂସ୍କୃତ' ବୋଲି ଯାଉଥିଲା । ପଣ୍ଡିତ-ମାନେ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରଥମେ 'କଥିତ ଭାଷା'ର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ସେହି କଥିତ ଭାଷାରୁ ଲିଖିତ ଭାଷାର ବା ସାହିତ୍ୟର ଓ ବ୍ୟାକରଣର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସେହିପରି ପ୍ରଥମେ 'ପ୍ରାକୃତ ଭାଷା'ର ସୃଷ୍ଟି, ଏବଂ ପରେ ସେହି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାର ଦୋଷ ଓ ପ୍ରମାଦ ।ନ ଶୋଧିତ ବା ସଂସ୍କୃତ ହୋଇ 'ସଂସ୍କୃତ' ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । "ପ୍ରଥମେ ବୀଜର ବା ମଞ୍ଜିର ସୃଷ୍ଟି ? ନାଁ ପ୍ରଥମେ ବୃକ୍ଷର ସୃଷ୍ଟି ?" ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ପରି "ପ୍ରାକୃତ ସଂସ୍କୃତରୁ ଆସିଅଛି, କି ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରାକୃତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ?" ଏହା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା । ଉଭୟମତବାଦୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିଜ ନିଜର ମତ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ।

ଯେବେ ସଂସ୍କୃତକୁ 'ଦେବ ଭାଷା' ବା 'ଆଦି ଭାଷା' ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯିବ, ତେବେ ତେଣିକି ଆଉ ଗୋଲମାଲ କିଛି ଉଠିବ ନାହିଁ; କାରଣ ଦେବତାମାନେ ସର୍ବଜ୍ଞ ଓ ଜ୍ଞାନୀ ଥିବାରୁ 'ବ୍ରହ୍ମା ବାଳିବାଳେଇଲେ ବେଦ ବାହାରିବା' ଯୋଗୁଁ ଦେବତାଙ୍କ ମୁଖରୁ ପରିଶୁଦ୍ଧ ଓ ମାର୍ଜିତ ଭାଷା ପ୍ରଥମରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା ବୋଲି ବୋଲାଯିବ । ତତ୍ପରେ ଆଦିମ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ କ୍ରମଶଃ ଭାରତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଯାଇ ସେହି ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କଲାରୁ ମୂଳ ଭାଷାକୁ ଭୁଲିଗଲେ । ସେହିମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞତା, ଜଳବାୟୁ, ଦୈହିକ ଗଠନ ଆଦି ନାନା କାରଣରୁ ଆଦି ଭାଷା କ୍ରମଶଃ ବିକୃତ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକମୁଖରେ 'ପ୍ରାକୃତ' ବା ଲୌକିକ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । (ମଗଧରେ 'ମାଗଧୀ', ମିଥିଳାରେ 'ମୈଥିଳୀ' ଇତ୍ୟାଦି ।)

କିନ୍ତୁ ଗଭୀର ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ପ୍ରାକୃତ' ବା ଲୋକକଥିତ ଭାଷାମାନ 'ସଂସ୍କୃତ' ବା ପରିମାର୍ଜିତ ଓ ନିୟମାଧୀନ କରାଯାଇ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟବହାରବାହୁଲତା ଯୋଗୁଁ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଗଲା, ସେଠାରେ ତାକୁ 'ବିକଳ୍ପ', 'ନିପାତନ', 'ଆର୍ଷ' ଆଦି ପ୍ରୟୋଗ ରୂପେ ସମର୍ଥନ କରା ଯାଇଅଛି ।

ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଯେଉଁ ବିଭିନ୍ନ 'ପ୍ରାକୃତ' ଭାଷାରୁ 'ସଂସ୍କୃତ' ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା, ସେହି ପ୍ରାକୃତ ଭାଷାମାନଙ୍କରୁ ଅଧୁନା ପ୍ରଚଳିତ ଲୌକିକ ଭାଷାମାନ (ଯଥା—ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ଗୁଜରାଟୀ, ମରହଟ୍ଟୀ) ଜନ୍ମଲାଭ କଲା । ଏପରି ଅନୁମାନ ନ କଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦ-ମାନଙ୍କରେ ଏକ ସମାନ ବା ସମଜାତୀୟ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିଭିନ୍ନ ଆକାରର କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

୧ । କୁକୁର—କୁକ୍କୁର, କୁକ୍‌ର, ୨ । ଜୋଇଁ—ଯାମାତା, ଜାମାତା, ୩ । ଗୃହ—ଆଗାର, ଅଗାର, ୪ । ବଙ୍କା—ବକ୍ର, ବଙ୍କ, ୫ । ଭାଲୁ · ଭାଲୁକ, ଭାଲୂକ, ଭଲ୍ଲୁକ, ଭଲ୍ଲୂକ, ୬ । ଆକାଶ—ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ, ୭ । ବିଷ—ହଳାହଳ, ହାଳାହଳ, ୮ । ସଙ୍ଗୀ—ସହଚର, ସହାଚର, ୯ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—ଶାମଳ, ଶ୍ୟାମଳ, ୧୦ । ଖଳର ପୁଅ—ମୁସଳ, ମୁଶଳ, ମୁଷଳ, ୧୧ । ରାମାନୁଜ—ଲକ୍ଷଣ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ୧୨ । ଇନ୍ଦ୍ର—ସୁନାଶୀର, ଶୁନାଶୀର, ଶୁନାସୀର, ୧୩ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—ସୌଦାମିନୀ, ସୌଦାମନୀ, ସୌଦାମ୍ନୀ, ୧୪ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ନିମିଷ, ନିମେଷ, ୧୫ । ଜୋକ—ଜଳୋକା, ଜଳୌକା, ଜଳୌକସ୍, ଜଳୂକା, ଜଳାଲୋକା, ଜଳୁକା, ଜଳାୟୁକ, ୧୬ । କହୁଣି—କଫୋଣି, କଫଣି, କପୋଣି, କପଣି, କଫାଣି, ୧୭ । ବିଷ୍ଣୁ—ନାରାୟଣ, ନରାୟଣ, ୧୮ । ସ୍ତନ—କୁଚ, କୂଚ, ୧୯ । ବାଲି—ବାଲୁକା, ବାଲିକା, ୨୦ । କରୁଡ଼ି ବା ଭରୁଡ଼ି—କରଟୀ, କରଟା, କରଠା, କାରକା, କାରଟୀ, କରଟୀ, ୨୧ । ପାରା—ପାରଦ, ପାରତ, ୨୨ । ଟଭା—ମାତୁଲଙ୍ଗ, ମାତୁଲିଙ୍ଗ, ମାତୁଲୁଙ୍ଗ, ୨୩ । ନବପତ୍ର—କିସଳ, କିସଳୟ, କିଶଳୟ, ୨୪ । ଭଉଣୀ—ଭଗିନୀ, ଭଗ୍ନୀ, ୨୫ । ମହୁରି—ମଥୁରି, ମଧୁରି, ୨୬ । ପିଅଦା—ପଦାତି, ପାଦାତି, ପାଦାତ, ପଦାତିକ, ପତ୍ତି, ପଦାତ, ୨୭ । ଲାଉ—ଅଲାବୁ, ଅଲାବୂ, ଲାବୁ, ଲାବୂ, ଅଲାମ୍ବୁ, ଅଲାବୁ, ଅଲାବୁକ, ଲାବୁକ, ୨୮ । ସମୁଦ୍ର—ପାରାବାର, ପାରାବର, ପାରପାର, ୨୯ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—ମିହିର, ମହିର, ୩୦ । ଲାଙ୍ଗୁଳ—ଲାଙ୍ଗୁଳ, ଲାଙ୍ଗୂଳ, ଲଙ୍ଗୂଳ, ୩୧ । ଶିବଧନୁ—ଅଜଗବ, ଅଜଗାବ, ଆଜଗାବ, ଅଜକବ, ଆଜଗବ, ୩୨ । ନାକ—ନାସା, ନାସିକା, ନସ୍ୟା, ନସ୍ତା, ନସା, ୩୩ । କାଣ୍ଡ—ଶର, ସର, ୩୪ । ପଳାଶ—କିଂଶୁକ, କିଂସୁକ, ୩୫ । ଘୁଷୁରି—ଶୂକର, ସୂକର, ୩୬ । ବିଲୁଆ—ଶୃଗାଳ, ସୃଗାଳ ।

ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ ଭେଦରେ ସଂସ୍କୃତ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ବେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାର ନାମ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ, ଏବଂ ସାଧାରଣ ସଂସ୍କୃତର ନାମ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ । କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ପୁରାଣ, ସ୍ମୃତି ଆଦିରେ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଅପେକ୍ଷା ନବ୍ୟ । ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ ମଧ୍ୟରେ ଶବ୍ଦଗତ ଓ ବ୍ୟାକରଣଗତ ଅନେକ ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତର ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତର ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ-ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।]

୨ । ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ରଚିତ ଶବ୍ଦ—
2. A word formed regularly according to the rules of grammar; a regular

derivative word (Apte). ୩ । ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଜବର୍ଣ୍ଣର ବେଦବହିତ ସଂସ୍କାରମାନ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଅଛି-3. A person of one of the three high-castes in respect of whom all the purificatory rites have been performed (Apte). ୪ । ଶିକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି; ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି; ପଣ୍ଡିତ—4. A learned man (Apte). ୫ । ବୈଦିକ ନୈବେଦ୍ୟ—5. An offering; Vedic oblation (Apte). ୬ । ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ବିଧି—6. A sacred usage (Apte).

ସଂସ୍କୃତି—ସଂ. ବି (ଅଧୁନାତନ ପ୍ରୟୋଗ)—(ସମ୍ + କୃ ଧାତୁ + ଭାବ
Samskruti କ୍ତି; ସ ଆଗମ)—ସଭ୍ୟତା; ଶିକ୍ଷା; ଉନ୍ନତ ଓ ସାମାଜିକତା ଅବଦରେ ଧାରାବାହିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଅନୁଶୀଳନ ଓ ଅନୁଗମନ—Culture.

ସଂସ୍କୃତ୍ରିମ—ସଂ. ବିଶ (ସମ୍ + କୃତ୍ରିମ; ସ ଆଗମ)—୧ । ସଂସ୍କୃତ
Samskruttrima (ଦେଖ)—1. Samskruta (See) ୨ । ସଂସ୍କାରଦ୍ୱାରା ନିରୁଦ୍ଧ—
2. Restrained by purification.

ସଂସ୍କ୍ରିୟା—ସଂ. ବି (ସମ୍ + କ୍ରିୟା; ସ ଆଗମ)—୧ । ସଂସ୍କାର
Samskriyā ଦେଖ) –1. Samskāra (See). ୨ । ଶବଦାହ କ୍ରିୟା—2. Cremation of dead bodies.

ସଂସ୍ତବ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସ୍ତବ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରଶଂସା; ସ୍ତୁତି—
Samstaba 1. Eulogy; applause; panegyric. ୨ । ତୋଷାମଦ—2. Flattery. ୩ । ପରିଚୟ—3. Acquaintance; familiarity. ୪ । ଆଳାପ—4. Conversation; introduction. ୫ । ପରସ୍ପରଙ୍କ ମନର ମେଳ—5. Harmony; agreeing together (Apte).

ସଂସ୍ତବାନ—ସଂ. ବି, ପୁଂ. (ସମ୍ + ସ୍ତୁ ଧାତୁ = ସ୍ତୁତି କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.
Samstabāna ଅନ)—୧ । (ପୁଂ) ବାଗ୍ମୀ; ସଦ୍‌ବକ୍ତା—1. Orator. ୨ । ଉଦ୍‌ଗାତା; ବେଦମନ୍ତ୍ରଗାୟକ ପୁରୋହିତ—2. A class of priests singing the mantras at Vedic sacrifices. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) ହର୍ଷ—3. Delight; joy (Apte).
(ସଂସ୍ତବାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ବାଗ୍ମୀ—1. Eloquent. ୨ । ଯଥାର୍ଥରୂପେ ପ୍ରଶଂସାକାରୀ—2. Praising properly (Apte).

ସଂସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ସ୍ତନ୍ଭ୍ ଧାତୁ = ସ୍ତବ୍ଧ କରିବା + ଭାବ. ଅ) —
Samstambha ୧ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ—1. Obstruction.
(ସଂସ୍ତମ୍ଭନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଦୃଢ଼ୀକରଣ—2. Making a
(ସଂସ୍ତମ୍ଭ—ବିଣ) thing steady or firm; strengthening. ୩ । ନିବାରଣ—3. Prevention. ୪ । ଦମନ—4. Controlling; checking; restraint. ୫ । ସ୍ତମ୍ଭିତ ବା ସ୍ଥଗିତ କରିବା-5. Stoppyng. ୬ । ଜଡ଼ ଭାବ —6. Stupefaction; paralysis (Apte). ୭ । ସ୍ଥମ୍ଭୀଭାବ—7. Stop; stay (Apte). ୮ । ଅନୁମୋଦନ—8. Confirming (Apte). ୯ । (+ କରଣ. ଅ) ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଟେକ ଧରାଯାଏ; ଠେକ —9. Support; prop (Apte)

ସଂସ୍ତର—ସଂ. ବି (ସମ୍ ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବିଛାଇବା + କର୍ମ. ଅ)—
Samstara ୧ । ଶଯ୍ୟା, ବିଛଣା—1. Bed; bedding
(ସଂସ୍ତରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପତ୍ରବାଦରେ ରଚିତ ଆସ୍ତରଣ—2. A bed of leaves ୩ । (+ଅଧି. ଅ) ହୋମ; ଯଜ୍ଞ—3. Vedic sacrifice; oblations to fire. [ବି—ଏଥିରେ ପ୍ରଥମେ ଭୂମି ଉପରେ କୁଶ ଓ ବାଲି ଅବର ଶଯ୍ୟା ରଚନା ହୁଏ, ତହିଁରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ।

ସଂସ୍ଥା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଂସ୍ଥା) ୧ । ସଚଳ ଅବସ୍ଥା—1. World-
Samstā ly competence; state of being well-
संस्थान संस्था to-do. ୨ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—2. Property. ୩ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—3. Landed property.

ସଂସ୍ଥାବ—ସଂ. ବ—(ସମ୍ + ସ୍ତୁ ଧାତୁ + ଅଧି ଅ)—୧ । ଯଜ୍ଞ
Samstāba ବେଦୀରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବସି
(ସଂସ୍ତାବକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମିଳିତ ଭାବରେ ସ୍ତବ ଗାନ କରନ୍ତି—A place where Brahmanas collectively chant hymns during a Vedic sacrifice at or near the altar. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ପରିଚୟ 2. Acquaintance; familiarity. ୩ । ସ୍ତୁତି 3. Eulogy. ୪ । ସଂକୀର୍ତ୍ତନ—4. Hymning in chorus (Apte)

ସଂସ୍ଥା ବାଡ଼ି—ଦେ ବି—(ସମସ୍ତର)—(ସଂ. ସଂସ୍ଥା + ବାଟିକା) ୧ ।
Samstā bārdi ଜମିବାଡ଼ି—1. Landed property.
(ସଂସ୍ଥାବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଧନ ଓ ଭୂମି—2. Movable
विषयआशय संस्थाबाड़ि and immovable property.

ସଂସ୍ତାର—ସଂ. ବି—(ସମ୍ + ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବିଛାଇବା + ଭାବ. ଅ) — ୧ ।
Samstāra ବିଛାଇବା—1. Spreading out; (Apte). ୨ । ବିସ୍ତାର—2. Extension (Apte).

ସଂସ୍ତୁତ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍ + ସ୍ତୁ ଧାତୁ=ସ୍ତବ କରିବା + କର୍ମ. ତ)—
Samstuta ୧ । ସ୍ତୁତିପ୍ରାପ୍ତ; ଯାହାକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ତୁତି କରାଯାଏ—1. Eulogised. ୨ । ପ୍ରଶଂସିତ—2. Praised. ୩ । ପୂଜିତ—3. Worshipped. ୪ । ଯାହାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯାଏ—4 Solicited. ୫ । ସୁପରିଚିତ—5. Acquainted, intimate, familiar (Apte) ୬ । ଏକତ୍ର ବା ସୁସଙ୍ଗତ

ପ୍ରଶଂସିତ—6. Praised together. ୭। ପରସ୍ପର ସହିତ ମେଳଥିବା—7. Agreeing together; harmonious (Apte). ୮। ଅଭିପ୍ରେତ; ଲକ୍ଷିତ 8. Intended; aimed at (Apte).

ସଂସ୍ତ୍ୟାୟ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ସ୍ତ୍ୟୈ ଧାତୁ=ସଂହତ ହେବା+ଭାବ. ଅ) Samstyāya —୧। ସଂସ୍ଥାନ; ନିବିଡ଼ ସନ୍ନିବେଶ; ସଂଘାତ—1. Accumulation. ୨। ସମୂହ—2. Multitude; assemblage. ୩। ବିସ୍ତାର—3. Extension; spreading; diffusion. ୪। ଗୃହ—4. Residence; house habitation. ୫। ପରିଚୟ; ଆଳାପ—5. Familiarity; family talk. ୬। ରାଶି; ଗଦା—6. Heap. ୭। ନୈକଟ୍ୟ—7. Vicinity (Apte)

ସଂସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। Samstha ଅବସ୍ଥିତ—1. Settled; seated. ୨। ସମାପ୍ତ—2. Finished. ୩। ମୃତ—3. Dead. (ସଂସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୪। ସଦୃଶ— 4. Similar, ସଂ. ବି. ପୁଂ ୧। ଚର—1. A spy. ୨। ନିଜରାଷ୍ଟ୍ରର ଚର—2. An imformer ୪। ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ବାସୀ—2. An inhabitant of one's country; a countryman.

ସଂସ୍ଥା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ସଂସ୍ଥ 'ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Samsthā Samstha. (ସମ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ) (ସଂସ୍ଥିତ—ବିଣ) ସଂ. ବି.—୧। ନ୍ୟାୟ ପଥ୍ରେ ଅବସ୍ଥାନ—1. Continuance in the right way. ୨। ମର୍ଯ୍ୟାଦା—2. Respectability. ୩। ସଦ୍ଚରିତ୍ର; ସଦାଚରଣ—3. Proper or good conduct. ୪। ସ୍ଥିତି; ଅବସ୍ଥିତି; ଅବସ୍ଥାନ—4. Situation; staying. ୫। ସାଦୃଶ୍ୟ—5. Resemblance, similarity, likeness. ୬। ଧ୍ୱଂସ; ନାଶ-6. Destruction; ruin. ୭। ମୃତ୍ୟୁ—7. Death, demise. ୮। ବ୍ୟବସ୍ଥା—8. Arrangement. ୯। ସମାପ୍ତି—9. Completion; accomplishment. ୧୦। ଶେଷ—10. End. ୧୧। ସଙ୍ଗ; ସମାଜ—11. Meeting, association; society. ୧୨। ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି; ବ୍ୟବସ୍ଥା—12. Established custom, usage. ୧୩। ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି ସଂବନ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶିତ ମତ—13. An expressed declaration of law; a statement of law or usage. ୧୪। ଜୀବନ କାଳ—14. Life-time; period of life. ୧୫। ବ୍ୟକ୍ତି—15. Person; individual. ୧୬। ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ—16. A sort of Vedic sacrifice. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁରୁ ପ୍ରକାର; ଯଥା—୧। ନିତ୍ୟ—Daily. ୨। ନୈମିତ୍ତିକ—Occasional. ୩। ପ୍ରାକୃତିକ—Natural. ଏବଂ ୪। ଆତ୍ୟନ୍ତିକ—Excessive.] ୧୭। ପ୍ରଳୟ—17. Dissolution of nature. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟ, ନୈମିତ୍ତିକ, ପ୍ରାକୃତିକ ଓ ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ଭେଦରେ ଚାରି ପ୍ରକାର।] ୧୮। ପ୍ରକାଶ—18. Manifestation; revelation ୧୯। ମୂର୍ତ୍ତି; ଆକୃତି—19. Shape; image. ୨୦। ଆକାର—20. Form. ୨୧। ରାଜାଜ୍ଞା—21. Royal command; edict. ୨୨। ପ୍ରଣିଧି; ଚର; ଦୂତ—22. Ambassador; messenger. ୨୩। ପୁରାଣର ଦଶ ଗୋଟି ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—23.One of the ten characteristics of the Purāṇas. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭାଗବତ ଦ୍ୱାଦଶ ସ୍କନ୍ଧର ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହି ଲକ୍ଷଣାବଳୀ ବିଶଦଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି।]

ଦେ ବି—୧। ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି—1. Property. ୨। ସଂସ୍ଥାନ **सस्थान** ସଚ୍ଛଳ ଅବସ୍ଥା—2. State of being well-to-do; worldy competence.

ସଂସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ସନ୍ନିବେଶ—Samsthāna 1 Situation; position. ୨। ନୈକଟ୍ୟ-(ସଂସ୍ଥିତ—ବିଣ) 2. Vicinity; nearness. ୩। ଚତୁଷ୍ପଥ—3. Cross-road. ୪। ଅନେକ ସଂଘାତ; ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗର ସନ୍ନିବେଶ ବା ସମାବେଶ—4. Aggregation of different limbs forming a body or shape. ୫। ଆକୃତି—5. Shape; form; configuration. ୬। ମୃତ୍ୟୁ—6. Death. ୭। ବିନାଶ—7. Ruin; destruction. ୮। ଚିହ୍ନ—8. Sign. ୯। ନିର୍ମାଣ—9. Fabrication; construction. ୧୦। ସମ୍ୟକ୍ ଅବସ୍ଥିତି—10. Particular existence or position.

୧୧। ଚୟନ—11 Orderly arrangement. ୧୨। ବ୍ୟବସ୍ଥା—12. Arrangement; provision. ୧୩। ଜୀବିକା ନିର୍ବାହର ଉପାୟ—13. Means of livelihood; means of subsistence. ୧୪। ଧନାଦି ସଞ୍ଚୟ 14. A stock of goods or cash. ୧୫। ସମୂହ; ଗଦା—15. Heap; collection; multitude; assemblage. ୧୬। ପରିମାଣ—16. Quantity. ୧୭। ଗୃହ—17. Abode; residence.

ସଂସ୍ଥାପକ—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି ପୁଂ (ସମ୍+ସ୍ଥାପି. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Samsthāpaka ୧। ଯେ ସଂସ୍ଥାପନ କରେ; ଯେ ସ୍ଥିର କରେ—(ସଂସ୍ଥାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Establishing; settling; fixing. ୨। ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା—2. Founder.

ସଂସ୍ଥାପନ(ନା)—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ସ୍ଥା. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ=ସ୍ଥାପି. ଧାତୁ= Samsthāpana(nā) ରଖିବା + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସ୍ଥିତି- (ସଂସ୍ଥାପନୀୟ, ସଂସ୍ଥାପ୍ୟ, ସଂସ୍ଥାପିତ—ବଣ) କରଣ— 1. Settlement; settling. ୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା— 2. Establishing. ୩ । ଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ସ୍ଥାପନ— 3. Placing on a sure footing.

ସଂସ୍ଥାପିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ସ୍ଥା. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ=ସ୍ଥାପି. ଧାତୁ + Samsthāpita କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—1. Established. ୨ । ସ୍ଥାୟୀରୂପେ ଆରବ୍ଧ—2. Commenced on a regular or sure footing; opened; founded. ୩ । ସ୍ଥିରୀକୃତ—3. Fixed; settled.

ସଂସ୍ଥିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ସ୍ଥା. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ଥିତ— Samsthita 1. Well established; well placed. ୨ । ମୃତ—2. Dead; deceased. ୩ । ସମାପ୍ତ— 3. Completed; finished; done with. ୪ । ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ—4. Arranged; bent upon; intent on.

ସଂସ୍ଥିତି—ସଂ. ବ—(ସମ୍ + ସ୍ଥିତି)—ସଂସ୍ଥାନ (ଦେଖ) Samsthiti Samsthāna. (See)

ସଂସ୍ପର୍ଶ—ସଂ. ବ—(ସମ୍ + ସ୍ପୃଶ୍. ଧାତୁ=ଛୁଇଁବା + ଭାବ. ଅ)— Samsparśa ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ପର୍ଶ—1. Close contact. (ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟ—ବଣ) ୨। ମିଳନ—2. Union ୩ । ବସ୍ତୁର ତ୍ୱଗିନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଗୁଣ—3. An attribute of sensation arising from touch; the attribute of matter perceptible by the sense of touch.

ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ସ୍ପୃଶ୍. ଧାତୁ=ଛୁଇଁବା + କର୍ମ. ତ)— Samsprushta ୧ । ସଂଯୁକ୍ତ—1. United; brought into contact. ୨ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ଛୁଆଁ ହୋଇଥିବା— 2. Grasped; closely touched.

ସଂସ୍ଫାଲ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ସ୍ଫଲ୍. ଧାତୁ=ଚଞ୍ଚଳ ହେବା + କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ)— Samsphāla ମେଣ୍ଢା; ମେଷ—Sheep; lamb.

ସଂସ୍ଫୁଟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ସ୍ଫୁଟ)—ସମ୍ୟକ୍ ବିକସିତ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ (ପୁଷ୍ପ)— Samsphuta Expanded (flower).

ସଂସ୍ଫେ(ସ୍ଫୋ)ଟ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ସ୍ଫିଟ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, ସ୍ଫୁଟ. Samsphe(spho)ta ଧାତୁ=ଫୁଟାଇବା + ଅଧି. ଅ)—ସଂଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—Fight; conflict.

ସଂସ୍ୱେଦଜ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଭୂଇଁ ଛତୁ—Mushrooms or Samswedaja fungii growing out of the earth ଭୂଇଁ ଛାତା etc. [ଦ୍ର—ଏହା ଭୂମିରେ, ଗୋମୟରେ, କାଠରେ ଓ ସାଁପକୀଛତୀ, ଛତା, ଛତୋନା ବୃକ୍ଷାଦରେ ହୁଏ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଭୂମିଛତ୍ର, ଅଧିକାଂଶ ବଶାଳୁ ଓ ଦୋଷକାରକ । ଶୀତଳକର । ଯେଉଁ ଛତୁ ଶୁଚି ପ୍ରଦେଶରେ, କାଠରେ, ଗୋବରରେ ବା ବାଉଁଶରେ ଜନ୍ମେ ଓ ଯାହା ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ, ତାହା ଅତିଶୟ ଦୋଷକାରକ ନୁହେଁ । ଛତୁ ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ରିଦୋଷଜନକ, ପିଚ୍ଛଳ, ଗୁରୁ ଏବଂ ବମି, ଜ୍ୱର ଓ କଫରୋଗଜନକ ।]

ସଂସ୍ମରଣ—ସଂ. ବ. (ସମ୍ + ସ୍ମରଣ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ମରଣ— Samsmarana 1. Clear recollection; remem- (ସଂସ୍ମୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) brance. ୨ । ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସଂସ୍କାରଜ ସଂସ୍ମୃତ, ସଂସ୍ମରଣୀୟ } ବଣ ଜ୍ଞାନ—2. Subconcious perception due to previous birth; impression left on the mind by the acts of one's previous existence.

ସଂସ୍ର(ସ୍ରା)ବ—ସଂ. ବ. (ସମ୍ + ସ୍ରୁ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା, ମିଳିତ Samsra(srā)ba ହେବା + ଭାବ. ଅ) ୧ । ସଂଲଗ୍ନ; ସଂପର୍କ—1. Connection; relationship. ୨ । ମିଳନ—2. Union; association.

ସଂସ୍ରବ ରହିତ—ସଂ ବଣ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନାସଂପର୍କ; ସଂଲଗ୍ନଶୂନ୍ୟ. Samsraba rahita Unconnected.

ସଂହତ—ସଂ. ବଣ. (ସମ୍ + ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଦୃଢ଼— Samhata 1. Firm; strongly set; close set. [ସଂହତତା(ତ୍ୱ)—ବ] ୨ । ଲଗ୍ନ—2. Attached to. ୩ । ମିଳିତ—3. Joined; united. ୪ । ନିବିଡ଼ ରୂପେ ସଂଯୁକ୍ତ—4. Closely joined together. [ଦ୍ର— ସଂହତ ମହତ୍ତ୍-ଶବ୍ଦଙ୍କ ଶବ୍ଦ ହେବେ ଯଥା—ସ୍ତମ୍ଭାନାଥ-ମନ୍ଦାଯାନା ।] ୫ । ଏକତ୍ର—5. Collected together; assembled; accumulated. ୬। ଘନୀଭୂତ; ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଥିବା—6. Compact; hardened; coagulated; solidified. ୭ । ସଞ୍ଚିତ— 7. Stored; hoarded. ୮ । ଆହତ; ଅଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ— 8. Wounded; struck. ୯ । ସମ୍ୟକ୍ ହତ— 9. Killed. ୧୦ । ଘନ—10. Solid.

ସଂହତ ଛତ୍ରିକା—ସଂ. ବ. (ସଂହତ=ଦୃଢ଼; ନିବିଡ଼ + ଛତ୍ର + ଇ + Samhata chhātribā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଏହାର ଡେମ୍ଫରୁ ବାହାରିବା ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ନିବିଡ଼ ଛତା ପରି ଦେଖାଯାଏ)—ଶତପୁଷ୍ପା; ଶୁଖ—Dill seed; Anethum Graveyolens.

ସଂହତ ଜାନୁ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର Samhata jānu ଅଣ୍ଟୁ ଦୁଇଟି ଚାଲିବା ବେଳେ ଲାଗିଯାଏ; (ସଂହତ ଜାନୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖଞ୍ଜ; ସଂଜ୍ଞ—Knock-kneed (ସଂହତ ଜାନୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) having the knees knocking with each other while walking.

ସଂହତ ତଳ—ସଂ. ବ. (ସଂହତ=ମିଳିତ + ତଳ=କରତଳ)— Samhata tala (କର୍ମଧା) ମିଳିତ କରତଳଦ୍ୱୟ—The two (ସଂହତ ତଳା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) palms folded together. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଦୁଇହାତ ଯୋଡ଼ି ଯୋଡ଼ିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)— (a person) With the hands folded.

ସଂହତଭ୍ରୁ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Samhata bhrū ଭ୍ରୂଯୁଗଳକୁ ସଂକୁଚିତ ବା ସନ୍ନିହିତ କରିଅଛି—(a person) Knitting the eyebrows (Apte).

ସଂହତସ୍ତନା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତନଦ୍ୱୟ Samhatastana ଖୁବ୍ ସନ୍ନିହିତ—(a woman) Whose breasts are very close to each other (Apte).

ସଂହତି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ହନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସଂଘ; Samhati ସମୂହ—1. Assemblage; multitude. ୨ । ସଂଘାତ; ଗଦା—2. Heap. ୩ । ଜବତ; ସଂଯୋଗ; ସମ୍ମିଳନ—3. Close union; close connection; firm contact. ୪ । ସମ୍ୟକ୍ ବଧ—4. Killing; slaughter. ୫ । ବହୁ ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ରୀଭାବ—5. Aggregation of many things. ୬ । (ବିଜ୍ଞାନ) ଜଡ଼ ବସ୍ତୁର ଗୁଣବିଶେଷ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥର ପରମାଣୁଗୁଡ଼ିକ ଘନ ଭାବରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ରହେ—6. (science) A quality of solid bodies; adhesion, molecular attraction. [ବି—ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର ଯେଉଁ ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ତାହାର ଅଣୁ ସକଳ ଏକତ୍ର ସଂବଦ୍ଧ ହୋଇ ଜମାଟ ବାନ୍ଧେ, ତାହା ସଂହତି । ସଂହତିର ଅଧିକ୍ୟରେ ବାୟବୀୟ ପଦାର୍ଥ ତରଳ ହୁଏ ଏବଂ ଅଧିକ ଅଧିକ୍ୟ ହେଲେ ତାହା ଘନୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ । ପୁଣି ଉତ୍ତାପାଦି ଦ୍ୱାରା ସଂହତି କମିଗଲେ ଘନ ପଦାର୍ଥ ତରଳ ହୁଏ ଓ ଅଧିକ କମିଗଲେ ତାହା ବାଷ୍ପ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଘନ ପଦାର୍ଥ ବାଷ୍ପ ହୋଇ ନ ପାରେ, ସଂହତି କମିଗଲେ ତାହା ଚୂନା ହୋଇ ଫାଟି ଯାଏ ।] ୭ । ମିଳନ—7. Union; combination (Apte). ୮ । ଦୃଢ଼ତା—8. Firmness; compactness (Apte). ୯ । ଘନୀଭୂତ ରାଶି—9. Mass; bulk (Apte). ୧୦ । ମେଳ—10. Agreement; harmony (Apte). ୧୧ । (+କରଣ. ତି) ବଳ—11. Strength (Apte). ୧୨ । (+ଅଧିକରଣ. ତି) ଦେହ—12. Body (Apte).

ସଂହନନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ହନ୍ ଧାତୁ=ଆଘାତ କରିବା+ଭାବ. Samhanana ଅନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଆଘାତ—1. Heavy blow. ୨ । (+ଅଧିକରଣ. ଅନ) ଶରୀର; ଦେହ—2. Body. ୩ । ସମୂହ; ସଂଘାତ—3. Multitude; heap; collection. ୪ । ବଧ—4. Killing. ୫ । (+କରଣ. ଅନ) ବଳ—5. Strength (Apte).

ସଂହରଣ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଂହାର Samharana କରିବା—1. Killing. ୨ । ବିନାଶ—2. Destruction. ୩ । ସଂଗ୍ରହ କରିବା—3. Accumulating. ୪ । ଗଦା କରିବା—4. Heaping up. ୫ । ସଂକ୍ଷେପ—5. Abridgement; compendium. ୬ । ନାନା ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଆଣି ଏକତ୍ର କରିବା—6. Compiling; compilation. ୭ । ସଂକୋଚ—7. Contraction.

ସଂହରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସଂହାରଣ)—୧ । ସଂହାରିବା Samharibā (ଦେଖ)—1. Samhāribā (See) সংহার করা संहार करना ୨ । ବଧ କରିବା—2. To kill. ছাড়া छोड़ना ୩ । ତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To give up. দমন করা रोकना ୪ । ଦମନ କରିବା—4. To control [ଉ—ଯେଉଁ ଲୋକ ବୋଧ ହୋଇଲେ ସଂହରୁଛ, ଅଶ୍ରେୟ ହୋଇ କଥା ତାର କାହିଁ ଅଛି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.] সামলান ବନ ।] ୫ । ସମ୍ଭାଳିବା; ରଖିବା—5. To contain; सँभालना to keep. [ଉ—ଅନ୍ତର୍ଗତ କଥା ଅଟେ ସଂହରି—বন্ধ করা, ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ୬ । ବୁଜିବା—6. To বুজা मूँदना close; to shut up [ଉ—ଶୌନକ ବାକ୍ୟେ ସ୍ତୁତି ମୁକ୍ତ, ତନୁ ସଂହରି ହେଲେ ଭୂନ—ପ୍ରାଚୀ. କର୍ଣ୍ଣ রোধ করা ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] ୭ । ନିରୋଧ କରିବା—7. To enclose. संहरना [ଉ—ଅସ୍ତାରେ ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ଥିର କରି, ପବନ ଅନ୍ତରେ সংযত করা ସଂହରି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୮ । ସଂଯତ କରିବା—रोकना 8. To restrain. [ଉ—ନିରନ୍ତେ ପ୍ରାଣାୟାମ କରି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୂହ ସଂହରି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୯ । সামলান ଦମନ କରିବା; ବଶୀଭୂତ ରଖିବା—9. To check; सम्भालना to control. [ଉ—ଯୁଦ୍ଧେ ହାରିବା କୋଟାରମ୍ଭେ, ସଂହରି ରହେ ନିଜ ଦମ୍ଭେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] বদলান ୧୦ । ବଦଳାଇବା—10. To change. [ଉ—बदलना ଅମୃତ ଦେବଗଣେ ଦେଲି, ସେ ମାୟାରୂପ ସଂହରିଲି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସଂହର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ତୃ; ସଂହର୍ତ୍ତୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. Samharttā ୧ବ)—୧ । ସଂହାରକାରୀ—1. Destroying. (ସଂହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବଧକାରୀ—2. Slaughtering. ୩ । ନିରୋଧକାରୀ; ଦମନକାରୀ—3. Controlling; restraining; checking. ସଂ. ବି—ସଂହାରକର୍ତ୍ତା—Destroyer; slaughterer.

ସଂହର୍ଷ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ହୃଷ୍ ଧାତୁ=ହୃଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—Samharsha ୧ । ଆମୋଦ; ପ୍ରମୋଦ—1. Amusement; glee. ୨ । ଅନ୍ୟଂଶୁଭଦ୍ୱେଷ; ପରଶ୍ରୀକାତରତା—2. Envy; spite. ୩ । ପରସ୍ପର ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା—3. Mutual defiance. ୪ । ଘର୍ଷଣ—4. Friction. ୫ । ରୋମାଞ୍ଚ; ଲୋମହର୍ଷ—5. Horripilation. ୬ । (+କର୍ତ୍ତି. ଅ) ବାୟୁ—6. Air.

ସଂହାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା; ବିନାଶ କରିବା +ଭାବ ଅ)—୧ । ଧ୍ୱଂସ; ବିନାଶ—1. Destruction; ruin; ruination. ୨ । ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଳୟ—2. The dissolution of the world. ୩ । ସଂକ୍ଷେପ—3. Abridgement; compendium. ୪ । ଆହରଣ; ସଂଗ୍ରହ; ସଙ୍କଳନ—4. Collection; gathering up; compilation. ୫ । ସଙ୍କୋଚ—5. Contraction. ୬ । ପ୍ରତ୍ୟାକର୍ଷଣ—6. Mutual attraction. ୭ । ସଂଯମନ; ଦମନ—7. Restraining; checking. ୮ । ବଶୀକରଣ—8. Controlling. ୯ । ବଧ—9. Slaughter. ୧୦ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁକୁ ଯୋଡ଼ିବା—10. Joining together of two things. ୧୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ଅଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଭୈରବବିଶେଷ—11. Name of a class of eight attendants of Siba. [ଉ—ଏମାନେ କୃଷ୍ଣାଙ୍ଗ, ଚଣ୍ଡ, କ୍ରୋଧୋନ୍ମତ୍ତ, କପାଳୀ ଓ ଭୀଷଣ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ଶିବଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସଂହାରମୂର୍ତ୍ତି ।] ୧୨ । (ଅଧିକରଣ. ଅ) ନରକବିଶେଷ—12. Name of a part of the hell. ୧୩ । ପୂଜାକାଳୀନ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ, ସଂହାରମୁଦ୍ରା (ଦେଖ)—13. A posture or figure made by the hands and fingers during worship. ଦେ. ବିଣ—ବିନଷ୍ଟ—Killed. [ଉ—ମହା ବଳିଷ୍ଠ ଅସୁର, କେମନ୍ତେ ହେବ ସଂହାର—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

Samhāra

संहार

सं'हार

ସଂହାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଧ୍ୱଂସକାରକ—1. Destructive; destroying. ୨ । ଯେ ସଂକୋଚନ କରେ—2. Contracting. ୩ । ବଧକାରୀ—3. Slaughtering. [ଉ—ଜୟ ଖଳ ଦୂଷଣ ରାବଣସଂହାରୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।]

Samhāraka

(ସଂହାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂହାରକାରୀ, ସଂହାରକାରକ, ସଂହାରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଂହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଂହାରିବା (ଦେଖ) Samhāriba (See)

Samhāra kariba

संहार करना सं'हार करना

ସଂହାର କାର୍ଯ୍ୟ (କର୍ମ)—ସଂ. ବି—୧ । ଧ୍ୱଂସକ୍ରିୟା—1. Act of destruction. ୨ । ଦମନ ବା ନିରୋଧନ—2. The act of controlling or restraining.

Samhāra kārjya (karma)

ସଂହାର କାଳ—ସଂ. ବି—୧ । ସର୍ବନାଶର ସମୟ—1. A time of ruin. ୨ । ପ୍ରଳୟକାଳ—2. A time of dissolution. ୩ । ଦେଶରେ ମହା ବିପଦ (ଯଥା—ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ, ଜଳପ୍ଳାବନ, ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ପାତ, ବନ୍ୟା)ର ଉପସ୍ଥିତି—3. Time of great calamity (i. e. famine, plague, flood, fire etc)

Samhāra kāla

ସଂହାର ବେଳ(ଳା), ସଂହାର ସମୟ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଂହାରଣୀ—ଗ୍ରା. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସଂହାରିଣୀ)—ସଂହାରକାରିଣୀ—Samhārani (famale) Destroying. (ଉ—ସଂହାରଣୀ ପାଳଣୀ ଧାରଣୀ ସଂସାର, ପ୍ରକୃତିକାରିଣୀ ସର୍ବ ଭୂତେ ବିସ୍ତାର—ପ୍ରାଚୀ. ଗନ୍ଧର୍ବମଞ୍ଜରୀ ।)

संहारिनी सं'हारिनी

ସଂହାର ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି—୧ । ପୂଜା ସମୟରେ ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରମୁଦ୍ରାବିଶେଷ—1. A particular pose of the fingers used during worship. [ଦ୍ର—ଦୁଇ କରପୃଷ୍ଠକୁ ପରସ୍ପରର ସମ୍ମୁଖୀନ କରି ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ରଖି ଦୁଇ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଳିଯାକ ଛନ୍ଦିବା ପରେ ଛନ୍ଦା କରପୃଷ୍ଠମାନଙ୍କୁ ବାହାର ଆଡ଼କୁ ବୁଲାଇଦେବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ମୁଦ୍ରା ହୁଏ, ତାହାର ନାମ ସଂହାରମୁଦ୍ରା । ଅର୍ଚ୍ଚନ ଉପଲକ୍ଷରେ ଏହି ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ଭୈରବ ବିଶେଷ—2. Name of a Bhairaba.

Samhāra mudrā

ସଂହାର ମୂର୍ତ୍ତି(ରୂପ)—ସଂ. ବି—୧ । ଶିବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ମହାଦେବ ସୃଷ୍ଟିକୁ ସଂହାର କରନ୍ତି—1. The form or incarnation of Siba which destroys the Universe. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟଙ୍କର ରୂପ—2. A frightful shape.

Samhāra mūrtti(rūpa)

ସଂହାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ସଂହାର) ସଂହାର କରିବା; ବଧ କରିବା—1. To kill. (ଉ—ଯୋଉଠି ଗଲେ ସଂହାରିବା କମନ୍ତେ, ତାଙ୍କୁ ମାରିଲ ଗୋବିନ୍ଦ ଚକ୍ରେ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।) ୨ । (ସଂ. ସଂହରଣ) ଛାଡ଼ିବା; ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To give up. ୩ । (କ୍ରୋଧ ଆଦିକୁ) ନିବର୍ତ୍ତାଇବା; ଦମନ କରିବା—3. To restrain; to check. ୪ । (ଦୃଷ୍ଟି) ଫେରାଇବା—4. To turn away (one's eye). (ଉ—ସଂହାର ନେତ୍ର ତା କୁ ଛନ୍ଦାରେ ଖୋଲାଖଞ୍ଜନ ଲେଖିଛି ଅଣୀ । ରାଧାନାଥ. ଯଯାତିକେଶରୀ ।)

Samhāriba

संहार करना सं'हार करना

छोड़ना त्यागना

थामना रोकना

फिराना नजरफिरना

ସଂହିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ମଣି ତ)—୧ । ମିଳିତ—1. Joined together. ୨ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ; ରାଶୀକୃତ—2. Heaped up. ୩ । ସଂଗୃହୀତ—3. Collected. ସଂ. ବି—(ଗଣିତ) +; ଯୋଗ ଚିହ୍ନ—(Mathematics) The sign of addition; the plus sign, +.

Samhita

(ସଂହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

[ସଂଧାନ—ବି]

ସଂହିତ ପୁଷ୍ପିକା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂହିତ+ପୁଷ୍ପ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ସଂହିତ=ଏକତ୍ରୀଭୂତ ଅଛି ପୁଷ୍ପ ଯାହାର)—ପିଣ୍ଡୋଲା; ଶାଲିନକୁର—Aniseed; Ane-

Samhita pushpikā

thum Panmorium. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯହିଁର ଫୁଲମାନ (ସଂହତ ପୁଷ୍ପକ—ପୁଂ) ପେଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡା ହୋଇଥାଏ—Flowering in clusters.

ସଂହିତା—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଧା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ+ଆ)—୧ । ନାନା Samhitā ସ୍ଥଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ବା ସଂକଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ—1. A compilation. ୨ । ମନ୍ୱାଦି ସ୍ମୃତି, ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ର—2. The compilation or code of law by Manu and others. [ଦ୍ର—ମନ୍ୱାଦି ସମସ୍ତ ସଂହିତାର ସଂଖ୍ୟା କୋଡ଼ିଏ । ଏହି ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କର ନାମ, ଯଥା—
୧ । ମନୁ, ୨ । ଅତ୍ରି, ୩ । ବିଷ୍ଣୁ, ୪ । ହାରୀତ, ୫ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ୬ । ଉଶନା, ୭ । ଅଙ୍ଗିରା, ୮ । ଯମ, ୯ । ଆପସ୍ତମ୍ବ, ୧୦ । ସମ୍ବର୍ତ୍ତ, ୧୧ । କାତ୍ୟାୟନ, ୧୨ । ବୃହସ୍ପତି, ୧୩ । ପରାଶର, ୧୪ । ବ୍ୟାସ, ୧୫ । ଶଙ୍ଖ, ୧୬ । ଲିଖିତ, ୧୭ । ଦକ୍ଷ, ୧୮ । ଗୌତମ, ୧୯ । ଶାତାତପ, ୨୦ । ବଶିଷ୍ଠ ।
ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମନୁ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଓ ପରାଶରଙ୍କ ସଂହିତାରେ ଲିଖିତ ବିଧିମାନ ଦେଶରେ ପରିପାଳିତ ହେଉଅଛି । ଭୃଗୁଙ୍କ ନାମ ସ୍ମୃତିକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନ ଥିଲେହେଁ ଭୃଗୁ ଜଣେ ସଂହିତାକାର ଅଟନ୍ତି ।] ୩ । ବେଦର ଶାଖାବିଶେଷ—3. Vedic texts arranged into codes. ୪ । ବୈଦିକ କର୍ମକାଣ୍ଡ—4. The body of religious ceremonies and rites enjoined in the Vedas.

ସଂହୂତି—ସଂ. ବ (ସମ୍+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+ଭାବ. ତି)—Samhūti ହୁଲିର; ବହୁଲୋକଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ସମକାଳୀନ ଆହ୍ୱାନ; ହୋ—A halloo or loud cry of many persons.

ସଂହୃତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ହୃତସଂହାର; Samhṛuta ବିନାଶିତ—1. Destroyed; annihilated. (ସଂହୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଆକ୍ରାନ୍ତ—2. Attacked. ୩ । ସଙ୍କଳିତ; ସଂଗୃହୀତ—3. Collected; compiled. ୪ । ସଂଚିତ—4. Stored. ୫ । ନିରୁଦ୍ଧ; ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ—5. Obstructed. ୬ । ପ୍ରତ୍ୟାକୃଷ୍ଟ—6. Drawn towards; withdrawn. ୭ । ସଂକୁଚିତ—7. Contracted. ୮ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—8. Abridged. ୯ । ଦମିତ; ସଂଯତ—9. Controlled; checked.

ସଂହୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ହୃଷ୍ଟ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆନନ୍ଦିତ—Much plea-Samhṛushta (ସଂହୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) sed; very delighted.

ସଂହ୍ରାଦ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଭାବ.ଅ)—Samhrāda ଗୋଳମାଳ; ଘୋର ଗର୍ଜନ; ବଡ଼ ପାଟି—Tumult; noise; uproar.

ସଂହ୍ରାଦୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଘୋର ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ; ଘୋର ଗର୍ଜ୍ଜନକାରୀ—Samhrādī Tumultuous; uproarious. (ସଂହ୍ରାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂହ୍ରୀଣ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ହ୍ରୀ ଧାତୁ=ଲଜ୍ଜିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—Samhrīṇa ୧ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳ; ଲାଜୁଆ—1. Bashful; coy; (ସଂହ୍ରୀଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) modest. ୨ । ଲଜ୍ଜିତ—2. Ashamed.

ସଂହ୍ଲାଦ—ସଂ ବ (ସମ୍+ହ୍ଲାଦ୍. ଧାତୁ=ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. Samhlāda ଅ)—ଆହ୍ଲାଦ—Delight; joy; exultation; mirth; exhilaration. (ସଂହ୍ଲାଦିତ—ବଣ)

ସଃ—ଦେ. ବ (କଚେରୀ ସାଙ୍କେତିକ)—ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଶବ୍ଦର Sah ସାଙ୍କେତିକ—The abbreviated form of (ସଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sub-division.

ସଃ ରେଃ(ରେ)—ଦେ. ବ (କଚେରିଆ ସାଙ୍କେତିକ)—ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର Sah reh(re) ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ—The abbreviated सः रेः सः रः form of Sub-Registrar.

ସଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । କଠିନ ପରିଶ୍ରମଜନିତ ଘନଘନ Sañ ବା ଶୀଘ୍ର ନିଶ୍ୱାସ ନେବାର ଓ ଛାଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ; ଧଁସଁ—(ସଁଅଁ, ସଁଅଁ ସଁଅଁ, ସଁସଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Sound of hard repeated gaspings due to hard labour हाँईं पाँईं or exertion. ୨ । ଶବ୍ଦିତ ବା ଶ୍ୱାସ ଯୋଗୁଁ ନାକବାଟେ सं सं ଶୁଣାଯିବା ଶବ୍ଦ—2. Sound of repeated nasal breathing of a person suffering from cold or catarrh. ୩ । କ୍ରନ୍ଦନଯୁକ୍ତ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସର ଶବ୍ଦ—3. Sound of sighs accompanied with crying. [ଦ୍ର—ସାଇଁ ସାଇଁ, ସୁଁ ସୁଁ, ସେଁ ସେଁ ଇତ୍ୟାଦି ଧ୍ୱନି ଏହି ସଁ ସଁ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଓ ଏହା ସଙ୍ଗେ ଅଳ୍ପାଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରାୟ ସମାନ ।
ସାଇଁ ସାଇଁ—ସଁ ସଁ ଠାରୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣତର ଓ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ;
ସୁଁ ସୁଁ—ସଁ ସଁ ଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଶବ୍ଦ
ସେଁ ସେଁ—ସଁ ସଁ ଅପେକ୍ଷା ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ସ୍ୱର ।]

ସଁଇଁ ସଁଇଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—ସଇଁ ସଇଁ (ଦେଖ)—Sañiñ sañiñ Saiñ saiñ. (See)

ସଁଗୋତ୍ର(ତ୍ରୀ)—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ସମଗୋତ୍ର ବା ସଗୋତ୍ର)—ଜ୍ଞାତି Sañgotra(tri) ଗୋତ୍ରୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Agnate. (ସଅଁ ଗୋତ୍ର[ତ୍ରୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ) सगोत्र(त्री) सगोत्र

ସଁଘା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—(ଭିନ. ହି. ସଗାଇ)—ଶୂଦ୍ରାଣୀ ବିଧବାର Sañghā ବିବାହ; ଦୁଇଅ—Second marriage of a Sūdra widow. ଦେ. ବ—ସଙ୍ଘା (ଦେଖ)—Samghā. (See)

ସଁଧୂପ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା+ଧୂପ)—ସଞ୍ଜ ଧୂପ (ଦେଖ)—Sañ dhūpa Sañja dhūpa. (See) (ସଅଁ ଧୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଁପା—ଗ୍ରା. ବି—ସମ୍ପା (ଦେଖ)—Sañpā Sampā (See).

ସଁପି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପି ଦେବା (ଦେଖ)—
Sañpi d.bā · ampi debā. (See)

ସଁପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପିବା (ଦେଖ)—
S.ñpibā Sampibā. (See)

ସଁବାର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୋମବାର)—ସୋମବାର (ଦେଖ)—
S.ñbāra Somabāra. (See)
(ସଅଁବାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଁବାରିଆ ଗ୍ରା. ବିଣ=ସୋମବାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Relating to
Sañbāriā monday. ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ସୋମବାରରେ ଜନ୍ମ (ସଁବାରି—ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିବା କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
संवारि A name given to some persons born on
सोम्बारि a monday.

ସଁରାଜ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୋମରାଜ)—ସୋମରାଜୀ (ଦେଖ)—
Sañrāja Somarāji. (See)
(ସଅଁରାଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଁହାତି—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ୱହସ୍ତ)—ସହାତି (ଦେଖ)—
S ñhāti Sahāti (See)
(ସଁହାତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସକ୍ (ଖ୍)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ସକ୍; ଇଂ. ଶକ୍)—୧ । ମନୋଦୁଃଖ
Sak (kh) —1. Grief; sorrow; melancholia.
सक ୨ । ସନ୍ଦେହ—2. Doubt; suspicion. ୩ । (ଫା.
शक ସର୍ଓକ୍, ସୌକ୍=ଆଗ୍ରହ; ତୁଳନା, ସଂ. ସ୍ୱୋଶ୍ୟ)—
सख ସଉକ୍; ଆଗ୍ରହ—3. Liking. ୪ । ପସନ୍ଦ—
शौक 4. Choice. ୫ । ଖ୍ୟାତି—5. Celebrity. ୬ ।
पच्छन्द पसन्द ବାବୁଗିରି—6. Foppishness.

ସକ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଆ. ସୌକ)—୧ । ପସନ୍ଦ କରିବା—
Sak karibā 1. To choose; to like. ୨ । ଅଭିଳାଷ
पच्छन्द करा କରିବା—2. To hanker after. ୩ । ସଉକ୍
पसन्द करना କରିବା (ଦେଖ)—3. Sauk karibā (See)
सक करा इच्छा करना सक करा शौक करना

ସକ୍ ବକ୍—ଦେ. ବି—୧ । କାଇଲ୍ ମାତୁଲ୍; ଭ୍ରମ ଓ ଦୋଷ—
Sak bak 1. Mistake and fault. ୨ । ଅଭାବ
ভুল ভ্রান্তি भूल दोष ଅସୁବିଧା—2. Want; disadvan-
অভাব অসুবিধা tage. [ଦୃ—ସକ୍ ବକ୍‌ରେ ଦିନେ ଅଧେ ଉଅଣ
अभाव असुविधा ଚଳି ଗଲେ ଢ଼ୁଏ ନାହିଁ ।]
[ସକ୍ ବଅାଡ଼ାକ୍,ସଅକବଅ (ବ୍ଧ) କ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସକ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ. (ଲରିଆ) କ୍ରି. (ସଂ. ଶକ୍ ଧାତୁ)—ପାରିବା;
Sak—bā (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ) ସମର୍ଥ ହେବା; ସକିବା—
To be able; (to do a thing.)
[ଦୃ—'ଏ ବାଡ଼ିକି ଡ଼ିଶାଏଲ୍ ସକ୍‌ବେ ?'=ଏ ବାଡ଼ିକୁ ଡ଼ିଙ୍ଗି ପାରିବୁ ?]

ସକ୍ ସକ୍—ଦେ. ବି—୧ । ସଁକାଇ କାନ୍ଦିବା—1. Whimper-
Sak sak ing; cry with restrained or bated
ঘ্যান ঘ্যানানো breathings; sobbing cry; cry
सुसुक सुसुक accompanied with restrained sobs.
স্যাঁতসেঁতে ୨ । ଭୂମିର ଆର୍ଦ୍ରତା—2. Wetness or
कीचड़ dampness of the soil. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସକାଇ
ঘ্যান ঘেনে କାନ୍ଦୁଥିବା—1. Whimpering; crying with
सुसुक सुसुक रोनेवाला bated breath or with res-
স্যাঁতসেঁতে trained sob. ୨ । (ସ୍ୱ. ସିକ୍ତ) ଆର୍ଦ୍ର—
कीचड वाला, गीला 2. Wet; damp. ୩ । (ଫା. ସୌକ୍)
হাঁই পাঁই ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ; ଲାଳାୟିତ; ହାଇଁ ଧାଇଁ—3. Cove-
लालची tous; extremely eager.

ସକ୍ ସକ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସକାଇ କାନ୍ଦିବା—1. To cry
Sak sak h bā with suppressed sobs; to whim-
ঘ্যান ঘ্যান করা per; to snivel. ୨ । (ଫା. ସୌକ୍
सुसुक सुसुक होना =ଆଗ୍ରହ) କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ପାଇଁ ଅଳି ଲଗାଇ କାନ୍ଦିବା—2. To whimper for anything; to weep or sob plaintively. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟ ପାଇଁ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ
लालची होना ବା ଲାଳାୟିତ ହେବା, ହାଇଁଧାଇଁ ହେବା—
3. To hanker after anything. ୪ । (ସଂ.
স্যাঁত স্যাঁত করা ସିକ୍ତ) ଆର୍ଦ୍ର ହେବା—4. To be damp.
गिला होना

ସକ୍ ସକା ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସକାଇ କରି କାନ୍ଦିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—
Sak—sakā Given to sobbing cry; habituated
ঘ্যান ঘেনে to weep with sobs; whimpering;
ठुनकनेवाला (ସକ୍ ସକିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) snivelling.
(ସକ୍ ସକୀ, ସକ୍ ସକା(କେ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସକ୍ ସକା(କେ)ଇବା ଦେ. କ୍ରି—ସକ୍ ସକ୍ ହୋଇ କାନ୍ଦିବା;
Sak—sakā(ke)ibā ସକେଇ କାନ୍ଦିବା—To weep or
ঘ্যান ঘ্যান করা cry with suppressed sobs; to
सुसुक सुसुक रोना whimper; to whine; to snivel.

ସକ୍ ସକାଣ ଦେ. ବି—ସକାଣ (ଦେଖ)
Sak—sakāṇa Sakāṇa (See)

ସକ୍ ସକିଆ—ଦେ ବିଣ—୧ । (ସଂ. ସିକ୍ତ) ଖଣ୍ଡସଣ୍ଡିଆ; ଜଳସିକ୍ତ;
Sak—sakiā ଆର୍ଦ୍ର; ଓଦା (ଭୂମି)—1. Damp (soil).
স্যাঁতসেঁতে गिला ୨ । ସକ୍‌ସକା (ଦେଖ)—2. Sak-sakā (See)

ସକ—ବୈଦେ. ବି—ସକ୍ (ଦେଖ)—Sak (See) (ଦୃ—
Saka ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ସକ କରୁା ଦାଖା-ଦାବା ନ ଥିବା ଏକ ଦରୋଜ ଦେଇ।ପଡ଼ା ଥାନା ବାହ୍ୱେଙ୍ଗା ନିକଟକୁ ପଠାଇ ମମଲ ଖତମ କଲେ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।)

ସକଇ କାନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସକାଇ କାନ୍ଦିବା (ଦେଖ)
Sakai kāndibā Sakāi kāndibā (See)

ସକଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସକାଇବା (ଦେଖ)
Sakaibā Sakāibā (See)

ସକଟ—ସ. ବଣ. (ସ=ସହିତ+କଟ=ଅଧମ; ଗାତ)—ଅଧମ; **Sakaṭa** ଗାତ; ଘୃଣ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Vile; base; abominable; wicked (person). ସଂ. ବି—ଶାଖୋଟ ବୃକ୍ଷ; ଶାହାଡ଼ା ଗଛ - Streblus Asper (tree).

ସକଟା—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗୁଲୁବାସ (ଦେଖ) **Sakaṭā** Gulubāsa (See)

ଦେ· ବି—ଶକଟା (ଦେଖ)—Śakaṭā (See)

ସକଟାନ୍ନ—ସ. ବି. (ସକଟ=ଅଧମ+ଅନ୍ନ)—ଅଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ନ— **Sakaṭānna** Defiled or impure food.

ସକଣ୍ଟକ—ସ. ବଣ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହ, ସହିତ+କଣ୍ଟକ)- **Sakanṭaka** ୧ । କଣ୍ଟାଳିଆ; କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ—1. Thorny; (କଣ୍ଟକ—ବିପରୀତ) prickly. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାଧାଯୁକ୍ତ—2. (figurative) Set with obstacles. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶତ୍ରୁ ବେଷ୍ଟିତ—3. (figurative) Infested or surrounded by enemies. [ଭା—ସକଣ୍ଟକ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ ।] ସଂ ବି—(ବୈଦ୍ୟକ)— ୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ କଣ୍ଟକବତ୍ ଅଂଶୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଜଳୀୟ ଶାକ ବିଶେଷ; ଶୈବାଳ—1. Valisneria of several species; Conferia; moss. ୨ । କରଞ୍ଜ ବିଶେଷ; ପୂତି କରଞ୍ଜ; ଗିଲ୍ଲୋଳ—2. A species of thorny Karañja tree; Cæsalpinia Bonducella. ୩ । କଣ୍ଟା କରଞ୍ଜ; କରଦା କୋଳି; କରମର୍ଦ୍ଦକ—3. A thorny plant; Carissa Carandas.

ସକ(ଖ)ତ୍—ବୈଦେ· ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବଣ. (ଅ. ସଖତ୍)—ଅତ୍ୟନ୍ତ; **Saka(kha)** ଶକ୍ତ سخت ଶକତ;ଶକ୍ତ—Very; much.

ସକର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହ, ଯୁକ୍ତ+କର=ହସ୍ତ) **Sakara** —୧ । ହସ୍ତଯୁକ୍ତ—1. Having hands; armed; (ସକରା—ସ୍ତ୍ରୀ) furnished with arms. ୨ । ରାଜସ୍ୱଯୁକ୍ତ; (ନିଷ୍କର—ବିପରୀତ) ଯାହା ପାଇଁ କର ବା ରାଜସ୍ୱ ଦେବାକୁ ହୁଏ (ଭୂମି)—2. (land) For which rent or revenue is payable. ୩ । ଶୁଣ୍ଡଯୁକ୍ତ—3. Having a trunk (like an elephant). ୪ । କିରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—4 Having rays.

ସକରୁଣ—ସ.ବଣ.ପୁଂ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; କରୁଣା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ)— **Sakaruṇa** ୧ । କରୁଣାଯୁକ୍ତ; କରୁଣାଶୀଳ; ଦୟାଳୁ— (ସକରୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Kind; having pity. ୨ । ଯାହା (ନିଷ୍କରୁଣ—ବିପରୀତ) ଦର୍ଶକର ବା ଶ୍ରୋତାର ମନରେ କରୁଣାର ବା ଦୟାର ଉଦ୍ରେକ କରେ; କାରୁଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି— 2. Pitiful; pitiable; compassionate; exciting pity or compassion.

ସକରୁଣ ସ୍ୱର—ସ. ବି—କାରୁଣ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ସ୍ୱର; ଯେଉଁ ସ୍ୱରକୁ ଶୁଣିବା **Sakaruṇa swara** ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନରେ କରୁଣା ଜନ୍ମେ— Pitiful voice.

ସକର୍ଣ୍ଣ—ସ ବଣ. ପୁଂ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+କର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ଶ୍ରବଣ- **Sakarṇṇa** ଶୀଳ; ଶ୍ରୁତି ତତ୍ପର—1. Ready to hear. (ସକର୍ଣ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—2. Having ears.

ସକର୍ମକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+କର୍ମ+କ)— **Sakarmaka** ୧ । କର୍ମ ସମନ୍ୱିତ; କର୍ମଯୁକ୍ତ—1. Having (ସକର୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) work; engaged. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଯେଉଁ କ୍ରିୟାର କର୍ମ ଥାଏ—2. (grammar) Having an object; governing an object; transitive (verb).

ସକର୍ମକ କ୍ରିୟା—ସ. ବି. (ବ୍ୟାକରଣ)—ଯେଉଁ କ୍ରିୟା କୌଣସି **Sakarmaka kriyā** କର୍ମକୁ ଅନ୍ୱିତ କରେ—(grammar) Transitive or active verb. [ଦ୍ର—କ୍ରିୟା ତିନ ପ୍ରକାରର; ଯଥା—ସକର୍ମକ, ଦ୍ୱିକର୍ମକ ଓ ଅକର୍ମକ । ସକର୍ମକ ଯଥା—ରାମ ଭାତ ଖାଉଛି । ଦ୍ୱିକର୍ମକ—ମାଆ ରାମକୁ ଭାତ ଖୁଆଉଛନ୍ତି । ଅକର୍ମକ—ରାମ ଶୋଇଅଛି ।]

ସକଳ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+କଳା= **Sakaḷa** ଅଂଶ; ଯାହା ସମସ୍ତ କଳା ସହିତ ବିଦ୍ୟମାନ, ଅର୍ଥାତ୍ (ସକଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯହିଁରୁ କୌଣସି ଅଂଶ ନ୍ୟୂନ ହୋଇ ନ ଥାଏ)— (ବିକଳ, ନିଷ୍କଳ—ବିପରୀତ) ୧ । ସବୁ; ସମସ୍ତ—1. All. ୨ । ନିଖିଳ; ସମଗ୍ର; ସମୁଦାୟ—2. Whole. ୩ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ— 3. Full; entire. [ଦ୍ର—'ସକଳ' ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଶେଷ୍ୟର ପୂର୍ବରେ ଓ ପରେ ଉଭୟ ସ୍ଥାନରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—'ସକଳ ବନ୍ଧୁ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ' ଓ 'ବନ୍ଧୁ ସକଳ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ' । ମାତ୍ର ଏଥିରେ ଅର୍ଥର ସାମାନ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସୂଚିତ ହୁଏ । 'ବନ୍ଧୁ ସକଳ' କହିଲେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ବନ୍ଧୁମାନେ ବା କେତେକ ବନ୍ଧୁ ବୁଝାଯାଏ; କିନ୍ତୁ 'ସକଳ ବନ୍ଧୁ' କହିଲେ ବନ୍ଧୁମାନେ ସମସ୍ତେ—କେହି ବାଦ୍ ପଡ଼ି ନାହାନ୍ତି, ଏହି ଅର୍ଥ ବୁଝାଯାଏ ।] ୪ । (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; କଳା=ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ)—ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ; ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପଯୁକ୍ତ—4. Artistic; having fine sculpture. ୫ । କଳାଯୁକ୍ତ (ଚନ୍ଦ୍ର)—5. (moon) With digits. [ଭା—ସୁରଙ୍କୁ ବାରୁଣୀ ସେବା କରାଇଲା ବେଳେ, ସକଳ ହୋଇ ରୁଚିର ଅଖଣ୍ଡ ମଣ୍ଡଳେ । ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ସକଳଙ୍କ—ସ. ବଣ. ପୁଂ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କଳଙ୍କଯୁକ୍ତ; **Sakaḷaṅka** ଦାଗ ଥିବା; ଦାଗ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Full of (ସକଳଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) stains; stained. ୨ । କଳଙ୍କିତ— (ନିଷ୍କଳଙ୍କ—ବିପରୀତ) 2. Contaminated; defiled.

ସକଳ ପ୍ରିୟ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଚଣା; ବୁଟ; **Sakaḷa priya** ଚଣକ—Gram; chickpea. (ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଚଣକ, ହରିମନ୍ଥ), ହୋଲା चना, चेना, बुँट ଫା. ନଖୁଦ୍, ଅ· ହୁମସ୍, ତେ· ଶନଗାଲୁ

ସକଲ—ଦେ. ସର୍ବ. ବହୁବଚନ—୧ । ସମସ୍ତେ—1. All. ୨ ।
Sakale ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. All persons.
সকালি সকলে सबआदमीओं, सबकोइ

ସକଲ୍ପନ—ଦେ. ବି.—(ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିପିନ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
Sakalpana 'ଭଙ୍ଗବ୍ୟଞ୍ଜନ' ର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ) (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ)
কল্পিত কল্পিত କଳ୍ପିତ—(Logic) Hypothetical.

ସକଲ୍ପନ ବାକ୍ୟ—ଦେ. ବି. (ନ୍ୟାୟ)—କଳ୍ପିତ ବାକ୍ୟ—(Logic)
Sakalpana bākya Hypothetical sentence.
কল্পিতবাক্য कल्पितवाक्य

ସକଲ୍ୟାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—କଲ୍ୟାଣଯୁକ୍ତ—
Sakalyāṇa Prosperous; blissful.
(ସକଲ୍ୟାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସକ(ଖ)ସ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ସଖ୍ସ୍ =ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ଶକ୍ତିଶାଳୀ
Saka(kha)s ବ୍ୟକ୍ତି—1. Powerful person. ୨ ।
শক্তিমন্ত লোক, সকস্ मजबुतआदमि ବଳୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. Strong person. [ଭି ମୋ ପରି ସକସ୍]
୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Patient man. [ଯଥା—
ଭଲୀ ସକସ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା, ତା କଥାରେ ବିରକ୍ତ ହେବ ।]
୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—4. Patience. ୫ । ଶାରୀରିକ ବଳ;
ସମର୍ଥ—5. Strength; power.

ସକା—ଦେ. ବି—ସକାଇ କାନ୍ଦିବା—Cry accompanied
Sakā by suppressed sobs; whimper; sni-
ঘ্যান্ ঘ্যান্ ठनकना velling. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସକ୍ ସକ୍ ହୋଇ କାନ୍ଦେ; ସକାଇ
ছিঁচ্ কাঁদুনে सुसुक सुसुक रोने वाला କାନ୍ଦୁଥିବା—Given
[ସକା(କେ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] to crying with suppressed
sobs; whimpering; snivelling.

ସକା(କେ)ଇ କାନ୍ଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସକ୍ ସକ୍ ହୋଇ କାନ୍ଦିବା; ଘନ
Sakā(ke)i kāndibā ଘନ ରୁଦ୍ଧ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ
নাকেকাঁদা सुसुक सुसुक रना କାନ୍ଦିବା—To cry
ସକା(କେ)ଇବା - ଅନ୍ୟରୂପ with restrained or suppressed
sobs; to whimper; to snivel. [ଉ—ଭୂଇ
ବସି ସକାଇ କାନ୍ଦୁ ଅଛି କେତେ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବିରାଟ]

ସକା(କେ)ଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସକେଇ ସକେଇ କାନ୍ଦୁଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Sakā(ke)i Whimpering (woman).
ছিচকাঁদুনে सुसुक सुसुक रोने वाली

ସକା(କେ)ଇ ନାନୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଯେଉଁ ବାଳିକା ଟକେଇ
Sakā(ke)i nānī କାନ୍ଦେ—A girl given to sobbing
ছিচ কাঁদুনী ठनकीलड़की cry; a whimpering girl.

ସକାଣ—ଦେ. ବି—ସକା କାନ୍ଦଣା; ସକାଇ କାନ୍ଦିବା—Weeping
Sakāṇa accompanied by suppressed sob-
নাকেকান্দা सुसुक सुसुक रोना bings; whimper-
ing.

ସକାମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି; କାମ=କାମନା ସହିତ
Sakāma ବର୍ତ୍ତମାନ)—୧ । କାମନାଯୁକ୍ତ; କାମନାଯୁକ୍ତ;
(ସକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଭିଳାଷ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(ଯଥା—ସକାମ ଗୃହସ୍ଥ)
(ନିଷ୍କାମ, ଅକାମ—ବିପରୀତ)—1. Having desires; hav-
ing an ultimate object in mind. ୨ ।
ଯାହା ଫଳ କାମନାପୂର୍ବକ କରାଯାଏ—2. (a work)
Done with some ultimate motive or
end in view ୩ । କାମୀ—3. Lustful. ୪ ।
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—4. Content; satisfied. ୫ । ସୁଖୀ—
5. Happy.

ସକାମ କର୍ମ (ମ୍ମ)—ସଂ ବି. (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ କର୍ମ କୌଣସି ବିଶେଷ
Sakāma karma (rmma) ଫଳଲାଭ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
କରାଯାଏ—A work done with some ulti-
mate motive or aim or object in view;
act done for gaining some difinite
object.

ସକାମ ଧର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ଧର୍ମସାଧନରେ
Sakāma dharma (rmma) ସାଧକର ଫଳଲାଭର ଆଶା
(ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମ—ବିପରୀତ) ଥାଏ—Religion or conduct
in the observance of which the
devotee has some ulterior object in
view.

ସକାରାଦି(ଦ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସକାର=' ସ ' ଅକ୍ଷର
Sakārādi(dya) ଆଦିରେ ବା ଆଦ୍ୟରେ ଯାହାର)—ଯେଉଁ
ଶବ୍ଦର ଆଦ୍ୟରେ ' ସ ' ଅକ୍ଷର ଥାଏ—(Word)
Beginning with the letter 'S'.

ସକାରାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସକାର=' ସ ' ଅକ୍ଷର ଅନ୍ତରେ
Sakārānta ଯାହାର)—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଶେଷରେ ' ସ '
ଅକ୍ଷର ଥାଏ—(Word) Ending with the
letter 'S'.

ସକାଲ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—ସକାଳ (ଦେଖ)—
Sakāl Sakāla (See)

ସକାଳ—ସଂ. ବିଣ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମୟୋପଯୋଗୀ—
Sakāla Seasonable; opportune (Apte) ସଂ. କ୍ରି.
ବିଣ—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ—1. Seasonably
(Apte). ୨ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ—2. Early in the
morning (Apte). ୩ । ଶୀଘ୍ର—3. Betimes
(Apte). ଦେ. ବି (ସଂ. ସଦ୍ୟଃ କାଳ)—୧ । ପ୍ରାତଃକାଳ
—1. Morning. ୨ । ପୂର୍ବାହ୍ଣ—2. Forenoon.
প্রাত, সকাল, প্রাতঃকাল ଦେ. ବିଣ.—ପୂର୍ବାହ୍ଣରେ କୃତ ବା
सुबह, सवेर ଅନୁଷ୍ଠିତ—Done or held in the
forenoon. [ଉ—ସକାଳ ପୂଜା; ସକାଳ
ଦରବାର]

ସକାଳ ଓଳି—ଦେ. ବ—ସକାଳ ବେଳା (ଦେଖ)—
Sakāḻa oḻi Sakāḻa beḻā (See)
সকালবেলা **सुबह**

ସକାଳ ଖିଆ—ଦେ. ବ—ପ୍ରାତର୍ଭୋଜନ—Breakfast. ଦେ· ବିଣ—ପ୍ରାତର୍ଭୋଜୀ; ଯେଉଁ ଲୋକର ସକାଳେ ଖାଇବା ଅଭ୍ୟାସ—Habituated to taking meals early in the morning. (ଯଥା—ସକାଳ ଖିଆ ଲୋକର ଅଛ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ବେଳ ଗଡ଼ିଲଣି, (ସକାଳ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏତେବେଳଯାଏ ଗାଧୁଆ ହୋଇ ନାହିଁ ।)
Sakāḻa khiā
সকালবেলা খাওয়া **सुबहका खाना**
যে সকালে খায় **सुबहमें खानेवाला**

ସକାଳ ଗାଧୁଆ—ଦେ· ବ-ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ—Morning bath. (ଉ—ସକାଳ ଗାଧୁଆ ପଖାଳ ଖିଆ, ଦଇବରେ ଯେବେ ଯାଏ । ଭଗ ।) ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରାତଃସ୍ନାୟୀ; ସକାଳେ ଗାଧୋଉଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Taking bath early in the morning.
Sakāḻa gādhuā
সকাল নাওয়া প্রাতঃস্নায়ী
सुबह स्नान
সকাল নাওয়া **सुबहस्नान करनेवाला**

ସକାଳ ପଖାଳ—ଦେ. ବ—ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ପଖାଳଭାତ ଭୋଜନ—Taking stale watered rice early in the morning.
Sakāḻa pakhāḻa
সকালবেলা পান্তাভাত খাওয়া **सुबह पक्खाल खाना**

ସକାଳ ପବନ—ଦେ. ବ—ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ବାୟୁ; ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ସଞ୍ଚାରିତ ମୃଦୁ ଶୀତଳ ବାୟୁ—Morning breeze.
Sakāḻa pabana
সকালের হাওয়া **सुबहकी हवा**

ସକାଳ ପାଇ(ହି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ପ୍ରାତଃକାଳ ହେବା; ରାତି ପାହିବା—Day-break; the breaking of day.
Sakāla pāi(hi)bā

ସକାଳ ବରଷା—ଦେ· ବ—ସକାଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବା ତତ୍ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଝଡ଼ ବା ବର୍ଷା—A shower of rain or storm begun along with daybreak.
Sakāḻa barashā
সকাল বৃষ্টি
सुबह वर्षा
(ସକାଳ ଝଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସକାଳ ବେଳ(ଳା)—ଦେ. ବ—ପୂର୍ବାହ୍ଣ—Fore noon.
Sakāḻa beḻa(ḻa)
সকালবেলা **सुबहका समय**

ସକାଳ ମଣିଷ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସକାଳୁ ଅସିବାର କଥା—A man who is expected in the morning. (ଯଥା—ସକାଳ ମଣିଷ ଅସି ବଳ ଦୁଆରରେ ପଡ଼ିଛି ।)
Sakāḻa maṇisha
সকালের লোক **सुबहआनेवाला आदमि**

ସକାଳ(ଳେ) ସକାଳ(ଳେ)—ଦେ. ଅ—୧ । ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ—1. Early in the morning. ୨ । ଅତି ଶୀଘ୍ର—2. Very soon.
Sakāḻa(ḻe) Sakāḻa(ḻe)
সকাল সকাল **सुबहसे, सुबह**

ସକାଳୁ(ଳୁଁ)—ଦେ· ଅ—୧ । ପ୍ରାତଃକାଳରୁ—1 From the morning. ୨ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ—2. In the morning,
Sakāḻu(ḻuñ)
সকালে **सुबहसे**

ସକାଳୁଆ—ଦେ ବ—ପ୍ରାତଃକାଳ—Morning. ଦେ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରାତଃକାଳୀନ—1. Held or happening in the morning. ୨ । ପୂର୍ବାହ୍ଣକାଳୀନ—2. Held in the forenoon.
Sakāḻuā
সকাল **सुबह**
সকালের **सुबहका**

ସକାଳୁଆ ଅଫିସ(ସି)—ଦେ. ବ—ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପୂର୍ବାହ୍ଣରେ ବସିବା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—Morning office.
Sakāḻuā aphis(si)
সকাল আফিস **सुबहका आफिस**

ସକାଳୁଆ ଇସ୍କୁଲ—ଦେ. ବ—ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପୂର୍ବାହ୍ଣରେ ବସିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ—Morning school.
Sakāḻuā iskula
সকাল ইস্কুল **सुबहका स्कूल**
(ସକାଳ ଇସ୍କୁଲ, ସକାଳ ସ୍କୁଲ, ସକାଳୁଆ ସ୍କୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସକାଳୁଆ କଚି(ଚେ)ରି—ଦେ· ବ—୧ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ପୂର୍ବାହ୍ଣରେ ବସିବା ବିଚାରାଳୟ—Morning court. (ସକାଳ କଚେରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସକାଳୁଆ ଅଫିସ୍ (ଦେଖ) 2 Sakāḻuā aphis. (See)
Sakāḻuā kachi(che)ri
সকাল কাচারী **सुबहकी कचहरी**

ସକାଳୁଆ ଖରା—ଦେ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ହୋଇଥିବା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଖରା—Strong rays of the sun felt on some days soon after sunrise.
Sakāḻuā kharā
সকালবেলার রোদ
सुबहकी धूप

ସକାଳେ—ଦେ. ଅ—୧ । ପ୍ରାତଃକାଳରେ—1. In the morning. ୨ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଶୀଘ୍ର—2. Soon. ୩ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ନିରୂପିତ କାଳ ଅପେକ୍ଷା ଆଗରୁ—3. Earlier than usual
Sakāḻe
সকালে
सुबहमे

ସକାଶ—ସଂ. ବ. (ସ=ସହିତ+କାଶ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ହେବା+ଅ)—ସାମୀପ୍ୟ; ନିକଟବର୍ତ୍ତିତା—Proximity; vicinity (Apte). ସଂ. ବିଣ—୧ । କାଶ (ଗୁଳ୍ମ ଓ ଫୁଲ) ଯୁକ୍ତ—2. Having Kāsa (plant and flower). ୨ । (ଅମୁକ) ପରି ଦେଖା ଯାଉଥିବା—2. Having the appearance of (Apte). ୩ । ଦୃଶ୍ୟ—3. Visible (Apte). ୪ । ନିକଟ—4. Near (Apte). ୫ । ଉପସ୍ଥିତ; ବର୍ତ୍ତମାନ—5. Present (Apte). ଦେ ଅ—୧ । ନିକଟକୁ—1. To; near. [ଉ—ମୁଁ ବନ୍ଧୁର ସକାଶ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ସକାଶାତ୍; ନିକଟରୁ—2. From. (ଉ—ସକ୍ତ ପୁରାଣ ଇତିହାସ; ଶୁଣିଲି ଭୃଗୁଙ୍କ ସକାଶ । —ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ) ୩ । ନିମିତ୍ତ; ପାଇଁ (ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ)—3. For.
Sakāśa
(ସକାଶେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସକାଶରୁ—ଦେ. ଅ. (ସ ସକାଶାତ୍)—ଯୋଗୁଁ; ହେତୁରୁ—Owing to; on account of; for. (ଉ—ତୁମ୍ଭ ସକାଶରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣେ ଅବଧ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
Sakāśaru
জন্যে **कारणसे**

ସକାଶାତ୍—ସଂ. ଅ—୧ । (ଅମୁକର) ନିକଟରୁ—1. From; **Sakāśāt** from the presence of (Apte). [ଯଥା— **কাছথেকে** ତାଙ୍କ ସକାଶାତ୍ ମୁଁ ଏ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲି ।] ୨ । **से** ନିକଟରେ—2. Near (Apte). ଦେ. ଅ— ସକାଶୁ (ଦେଖ)—Sakāśu See)

ସକାଶୁ (ଶୁଁ, ଶେ)—ଦେ. ଅ (ହେତ୍ୱର୍ଥସୂଚକ)—୧ । ଯୋଗୁଁ, ହେତୁ— **Sakāśu (śuṅ, śe)** 1. Owing to; by reason of, **জন্য, জন্যি, জন্যে** [ଉ—ମାଳବ ନୃପଙ୍କର ସକାଶୁଁ ସେ ଅଶ୍ରମ **बदौलत** ହୋଇଣ ଅଛି ଅତି ମନୋହର ଧାମ—କୃଷ୍ଣ- (ସକାଶରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । କାରଣରୁ —2. Due to; resulting from. [ଯଥା—ଗୃହସ୍ଥର ଅସାବଧାନତା ସକାଶୁଁ ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା ।] ୩ । ଯେଣେ; ପାଇଁ; ନିମିତ୍ତ; ନିମନ୍ତେ—3. For. (ଉ— ଏହି ସକାଶରୁ ଯେ ନ ହସିଲି କହ— କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଅଦ ।) ୪ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—4. With the object of. (ଉ—ସେ କି ସକାଶୁଁ ଏଠାକୁ ଅସିଛି ।) ୫ । ଅଭିପ୍ରାୟରେ—5. With the intention of. (ଯଥା—ତୁମଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ ମୁଁ ଏ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ରଖିଅଛି ।) ୬ । ନିକଟରୁ—6. From.

ସକାଶେ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସକାଶ)—୧ । ସକାଶୁ (ଦେଖ)— **Sakāśe** **জন্যে** **बदौलत** 1. Sakāśu (See). **সকাশে** ୨ । ନିକଟରେ; ପାଖରେ—2. Near. (ଉ—ଭୃଷ୍ଣା- **नजदीकमें** ପଣ ଦେଖି ଏ ଦଣ୍ଡ କହିଲେ କହିଲେ ଲୋକ ସକାଶେ — ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।) ୩ । ପାର୍ଶ୍ୱରେ; ପାଖରେ— 3. By the side of. (ଉ—ମୂର୍ଚ୍ଛି ଅନ୍ତରେ ହେଲେ ଉପନୀତ ଯାଇ ନୃପତି ସକାଶେ—ଚିନ୍ତାମଣି. ବନ୍ଧମାଦତ୍ତ୍ୟ ।)

ସକି—ଦେ. ଦେ. ଵିଣ (ଅ. ସକ୍)—୧ ସଉକି (ଦେଖ)— **Saki** 1. Sauki (See). ୨ । ବିରସ ପ୍ରକୃତିକ; ଅଭିମାନୀ;ଯେ **अभिमानी** ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ମନରେ ଦୁଃଖ କରେ; —2. Of sad **सकी** temperament; prone to take offence. ୩ । ସନ୍ଦେହାନ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—3. Suspicious.

ସକୁକ୍ଷି—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସମାନ ଅଟେ କୁକ୍ଷି= **Sakukshi** ମାତୃଗର୍ଭ ଯାହାଙ୍କର)—ଏକମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ (ଭାଇ ବା ଭଉଣୀ)—Uterine;born of the same mother (Apte).

ସକୁର୍ଡ଼ି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସଙ୍କୁର୍ଡ଼ି (ଦେଖ) **Sakurḍi** Saṅkurḍi (See)

ସକୁରଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A kind of **Sakuraṇda** wild tree. (ଦ୍ର-ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଅନ୍ୟ ସଂ-ନାମ—ଗ୍ରନ୍ଥିଫଳ, ଏହା କଷା, ପାଚକ,ରୁଚିକର, ସାରକ, ବିକଟ, ବନ୍ଧୁଭୂଷଣ, ହୁରୁଣ୍ଡ, ଲଘୁ, ଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଫଳ ବସ୍ତ୍ର ରଞ୍ଜନ କରାଯାଏ ।) **সাকুরুণ্ড** ମ. ସାଖୁରୁଣ୍ଡ

ସକୁଳ—ସଂ. ବି—୧ । (ଶକ୍ ଧାତୁ+କଳି, ଉକ୍; ନିପାତନ)—ଶକୁଳ **Sakuḷa** ମତ୍ସ୍ୟ; ଶେଉଳ ମାଛ—1. Ophecephalus (ଶକୁଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Striatus; a kind of fish. ୨ । (ସ=ସମାନ ଅଟେ କୁଳ ଯାହାର)—ଏକବଂଶରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି; କୁଟୁମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A kinsman (ସକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (Apte). ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+କୁଳ)—୧ । ଏକ ପରିବାରର (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Of the same family (Apte). ୨ । ସତ୍କୁଳପ୍ରସୂତ— 2. Belonging to a noble family (Apte). ୩ । ପରିବାର ବିଶିଷ୍ଟ—3. Having a family (Apte). ୪ । ପରିବାର ସହିତ—4. Along with or accompanied by one's family (Apte).

ସକୁଳାର୍ଭକ—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସକୁଳ+ଅର୍ଭକ)—ଗଡ଼ିଶାମାଛ; **Sakuḷārbhaka** ସାନ ଶେଉଳ; ଶେଉଳଛୁଆ— A small Sculā fish.

ସକୁଳୀ—ସଂ. ବି (ସକୁଳ+ଈ)—ଶାକୁଳୀ ୧ (ଦେଖ)— **Sakuḷī** Sākuḷī 1 (See)

ସକୁଲ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସମାନ+କୁଲ=କୁଳ, ବଂଶ **Sakulya** ଯାହାର)—୧ । ସଗୋତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି; ଏକ ବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. One of the same family; one's distant kinsman between the 7th and 10th degrees from a person. ୨ । ଅପଣା ବଂଶର ସପିଣ୍ଡମାନଙ୍କର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ୩ ପୁରୁଷ ଓ ଅଧସ୍ତନ ୩ ପୁରୁଷର ବଂଶଧରଗଣ—2. One's distant kinsmen 3 generations above ones Sapinda ancestors and 3 generations below one's Sapinda descendants. ୩ । ଅପଣାର ଉପରର ୭ ପୁରୁଷର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ୩ପୁରୁଷର ଓ ତଳର ୭ ପୁରୁଷର ଅଧସ୍ତନ ୩ ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତି—3 One's distant kinsmen in the 7th to 9th generation above and below a person i. e. the 7th, 8th and 9th degrees. ୪ । ବଂଶର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଓ ବଂଶଧରଗଣ—4. One's distant agnates in general. (Apte) [ଦ୍ର—ଅପଣାର 'ସପିଣ୍ଡ' ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ୩ ପୁରୁଷ ଓ ଅଧସ୍ତନ ୩ ପୁରୁଷଙ୍କ ସୀମା ମଧ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତି 'ସକୁଲ୍ୟ' ଅଟନ୍ତି । ଅପଣାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ଓ ଅଧସ୍ତନ ୩ ପୁରୁଷ ସୀମା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି 'ସପିଣ୍ଡ' ଅଟନ୍ତି । ସପିଣ୍ଡଙ୍କ ଉପରର ଓ ତଳର ତିନ ପୁରୁଷଙ୍କୁ 'ସକୁଲ୍ୟ' ବୋଲାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅପଣାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ଓ ଅଧସ୍ତନ ୪ର୍ଥ ପୁରୁଷଠାରୁ ୬ଷ୍ଠ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ 'ସକୁଲ୍ୟ' କହନ୍ତି । କେହି କେହି ଅପଣାର ଉପରେ ଓ ତଳେ ୭ମ, ୮ମ ଓ ୯ମ ପୁରୁଷର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସକୁଲ୍ୟ କହନ୍ତି । ସକୁଲ୍ୟଙ୍କ ବହିର୍ଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ 'ସଗୋତ୍ର' ବୋଲାଯାଏ । ଅପଣାର

ସପିଣ୍ଡ ବ୍ୟକ୍ତି ମୃତ ହେଲେ ୧୦ ଦିନ ଓ ସକୁଲ୍ୟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ୩ ଦିନ ଅଶୌଚ ପାଳିବାକୁ ହୁଏ; ଓ ଗୋତ୍ରଜଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ସଦ୍ୟସ୍ନାନ କରି ଶୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରାଯାଏ ।]

ସକୃତ୍—ସଂ. ଅ (ଏକ+ବାରାର୍ଥେ. ସ; ନିପାତନ)—୧ । ଏକବାର; Sakṛut ଥରେ ମାତ୍ର—1. Once only. ୨ । ସର୍ବଦା—2. Always. ୩ । ସହିତ—3. With; together with; along with. ୪ । ଏକଦା; ପୂର୍ବେ କୌଣସି କାଳରେ—4. Once; at one time; on one occasion; formerly. (Apte) ୪। ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—4. At once. (Apte) ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଠା—Fœcus; night-soil.

ସକୃତ୍ ଗର୍ଭା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସକୃତ୍+ଗର୍ଭ+ଅ; ଯେ Sakṛut-garbhā ଥରେ ମାତ୍ର ଗର୍ଭ ଧାରଣ କରି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବକାଳେ ମରିଯାଏ)—୧ । ଖେସର; ଖଚର; ଅଶ୍ୱତର; ଖଚର୍—1. Mule. (Apte) ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଥରେ ମାତ୍ର ଗର୍ଭିଣୀ ହୋଇଅଛି—2. A woman who has once been pregnant. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଥରେ ମାତ୍ର ଗର୍ଭଧାରଣକାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a woman) Who has conceived once.

ସକୃତପ୍ରଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସକୃତ୍=ଥରେ ମାତ୍ର+ପ୍ରଜା=Sakṛut-praja ସନ୍ତାନ+ଅ)—ଯେ ଥରେ ମାତ୍ର ପ୍ରସବ (ସକୃତ୍ ପ୍ରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—Begetting once only. ସଂ. ବି—କାକ; ବୃଥ; ବାୟସ—Crow.

ସକୃତ୍ ପ୍ରଜା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଥରେ ମାତ୍ର Sakṛut prajā ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିଅଛି; ଏକବନ୍ଧ୍ୟାଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has once given birth to a child. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସକୃତ୍ପ୍ରଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sakṛut-praja.

ସକୃତ୍ ପ୍ରସୂତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସକୃତ୍+ପ୍ରସୂତା)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ Sakṛut-prasūtā କେବଳ ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରେ; (ସକୃତ୍ପ୍ରସୂତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) କାକବନ୍ଧ୍ୟା—(a woman) Who bears only one child. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । କାକବନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman who bears only one child. ୨ । ଯେଉଁ ଗାଈ ଥରେ ମାତ୍ର ପ୍ରସବ କରିଅଛି—2. A cow that has calved once.

ସକୃତ୍ଫଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସକୃତ୍=ଥରେ ମାତ୍ର+ଫଳ Sakṛut-phalā +ଅ; ଯାହାର ଥରେ ମାତ୍ର ଫଳ ହୁଏ)—କଦଳୀ ଗଛ—Plantain tree; Musa Sapientum.

ସକୃଦ୍ଦୁଃଖକର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯେ ବା ଯାହା ଥରେ ମାତ୍ର ଦୁଃଖ Sakṛuddukhakara ଦିଏ (ଯାହା ସର୍ବଦା ବା ପଦେ ପଦେ (ସକୃଦ୍ଦୁଃଖପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଃଖପ୍ରଦ ନୁହେ)—Producing (ସକୃଦ୍ଦୁଃଖକରୀ, ସକୃଦ୍ଦୁଃଖପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) grief once for all.

ସକୃଦ୍ବୀର—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Name of Sakṛudbīra a wild tree. (ଦ୍ର—ଏହା କଟୁରସ, ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ମଳଭେଦକ, ବାତଜନିତ ମହାବୀର, ସବୀରକ ସୂଚୀବେଧବତ୍ ବେଦନାର ଉପଶମକ ଏବଂ (ସୁକୃଦ୍ବୀର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୃଧ୍ରସୀ, କଟୀଶୂଳ ଓ ଆଘାତଜନ୍ୟ ବେଦନାର ନିବାରକ ।)

ସକୃଦ୍ବୀରା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକଶାର; କନ୍ୟାକର୍କୋଟକୀ; Sakṛudbīrā ଅସାରିଆ (ଗୁଳ୍ମ)—A plant produ- तितकाँकड़ी cing a bitter fruit which is fried झाँफखखसा and eaten.
ମ. ଝଡ଼ାକଣ୍ଟୋଲୀ ଓ. ଅସାରିଆ

ସକୃପଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଦୁଃସ୍ଥ; ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ—Miserable; wret- Sakṛupaṇa (ସକୃପଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ched (Apte).

ସକେଶ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସହାର୍ଥ; ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+କେଶ)—୧ । Sakeśa କେଶମୟ—1. Hairy; shaggy. ୨ । କେଶ ମିଶ୍ରିତ—2. Having hairs mixed with it.

ସକୈତବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+କୈତବ)—Sakaitaba କପଟୀ; ଛଳନାମୟ—Deceitful; fraudu- (ସକୈତବା—ସ୍ତ୍ରୀ) lent.

ସକୋପ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; କୋପ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ Sakopa ଯେ)—ରାଗାନ୍ୱିତ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry; wrathful. (ସକ୍ରୋଧ, ସରୋଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସକୋପା, ସକ୍ରୋଧା, ସରୋଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସକ୍ରୋଧା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସକ୍ରୋଧ)—ସକୋପ (ଦେଖ)—Sakrodhā Sakopa (See) (ଉ—ବଧା; ବନ୍ଧୁ ମାରୁଛି ହୋଇ ସକ୍ରୋଧା—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସକ୍କା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ଭିସ୍ତି; ଚର୍ମନିର୍ମିତ ଜଳର ଥଳିରେ ପାଣି Sakkā ବୋହିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A carrier of water in a ମଶ୍କା सक्का leathern bag.

ସକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସନ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ଆସକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତ୍ର. ତ)—Sakta ୧ । ଅର୍ପିତ—1. Deposited; offered. ୨ । (ସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—2. Fixed; specified. ୩ । ଆସକ୍ତ—3. Devoted to; attached to; engaged. ୪ । ମନୋଯୋଗୀ—4. Attentive to. ୫ । ସଂଲଗ୍ନ; ଲାଗି ଯାଇଥିବା—5. Connected with; securely joined to; stuck to.

ସକ୍ତି—ସଂ. ବ (ସଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ଆସକ୍ତି—
Sakti 1. Attachment; love for any thing or person. ୨ । ସଂଯୋଗ—2. Union; junction ୩ । ଅଭିନିବେଶ—3. Attention; devotion to any matter.

ସକ୍ତୁ—ସଂ. ବ (ସଚ୍ ଧାତୁ=ସେଚନ କରିବା+କର୍ମ. ତୁ) – ଶକ୍ତୁ;
Saktu ଛତୁଆ—Corn flour; corn meal.

ସକ୍ତୁକ—ସଂ. ବ (ସକ୍ତୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ସକ୍ତୁ (ଦେଖ)—
Saktuka Saktu (See) ୨ । ବିଷବୃକ୍ଷବିଶେଷ (ଯହିଁର ଗଣ୍ଠି ସକ୍ତୁ ତୁଲ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପଦାର୍ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ)—2. A sort of poisonous plant the nodes of wich are full of powdery matter.

ସକ୍ତୁଫଳ(ଳୀ)—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)
Saktuphala(li) Sami bruksha (See)

ସକ୍ଥି—ସଂ. ବ (ସନ୍ଜ ଧାତୁ=ଅସକ୍ତ ହେବା+ଥି)—୧ । ଊରୁ
Sakthi ଊରୁସନ୍ଧି; ଜଙ୍ଘ—1. The thigh. ୨ । ଶକଟର (ସକ୍ଥି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଙ୍ଗବିଶେଷ—2. A part of a cart.
(ଉ—ବିଦ୍ୟମିବ ମୂନ ମ ହକଟି ହନୁମନ୍ତ ପ୍ରଭୃ ସକ୍ଥିଭାଜ —ଭଞ୍ଜ. ବୈ ଦେଶ୍ୟାଣବିଳାସ ।)

ସକ୍ରେଟିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ଦେଶର ଜନୈକ
Sakretis ଦାର୍ଶନିକ ପଣ୍ଡିତ—Socrates;the famous
सक्रेटिस Greek philosopher. (ଦ୍ର—ସକ୍ରେଟିସ୍
सक्रेटिस ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । ଏ ପ୍ରଥମେ ସୈନିକ ଥାଇ ବୀରତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଥିଲେ । ପରେ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରି ମହାପଣ୍ଡିତ ହୋଇ କାମ, କ୍ରୋଧ ଆଦି ରିପୁମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିଥିଲେ । ଦେବତାଙ୍କୁ ମାନୁ ନ ଥିବା ଅଭିଯୋଗରେ ରାଜାଦେଶରେ ବିଷପାନ କରି ସେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଭାରି କୁତ୍ସା ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ନାନା କଷ୍ଟ ଦେଉଥିଲେହେଁ ସେ ତାହା ନିର୍ବିକାର ହୃଦୟରେ ସହି ଯାଉଥିଲେ ।

ସକ୍ରେଟିସ୍‌ଙ୍କ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି; ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଜ୍ୟାନ୍ଥିପୀ (Xanthipe) ଅତି ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡୀ ଥାଇ ସର୍ବଦା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା ଦେଉଥିଲେ । ଦିନେ ସକ୍ରେଟିସ୍ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବାକ୍ୟବାଣ ଓ ଗର୍ଜନରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଘରୁ ବାହାରି ଯାଇ ବାହାରେ ବସି ପୁସ୍ତକ ପାଠ କଲେ । ଏହା ଦେଖି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଧିକ ରାଗି ଯାଇ କୋଠା ଉପରକୁ ଯାଇ ବାଲ୍ଟିଏ ମଇଳା ପାଣି ଆଣି ଏହାଙ୍କ ଉପରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଲେ । ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସକ୍ରେଟିସ୍ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହରାଇ ସ୍ମିତବଦନରେ କହିଲେ, "ଏତେ ବଡ଼ ମେଘ ଗର୍ଜନ ପରେ ଅସରାଏ ବୁନ୍ଦାଏ ବରଷା ହୋଇ ନ ଥିଲେ ଶୋଭା ପାଇ ନ ଥାନ୍ତା ।)"

ସକ୍ଷମ—ଦେ. ବିଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ) (ସଂ. କ୍ଷମ; ସଂସ୍କୃତ 'ଅକ୍ଷମ' ଶବ୍ଦର
Sakshama ବିପରୀତାର୍ଥକ ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର) – ପାରଗ;
सक्षम समर्थ ସମର୍ଥ—Able; competent. (ଦ୍ର—'ସକ୍ଷମ' ଶବ୍ଦଟି ବ୍ୟାକରଣନିୟମାନୁଯାୟୀ ଅଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲେଖକ ଏହାକୁ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଏପରି କି,ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୋଷରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ସକ୍ଷମ ନ ଲେଖି 'କ୍ଷମ' ବା 'ସମର୍ଥ' ଲେଖିବା ଉଚିତ; 'କ୍ଷମା ସହ ବର୍ତ୍ତମାନ' ବା 'କ୍ଷମାଶୀଳ' ଅର୍ଥରେ 'ସକ୍ଷମ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ସେହି ଅର୍ଥରେ ଏହା କେହି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଏହା ପ୍ରଚଳିତ କୁହେ ।)

ସକ୍ଷମତା—ଦେ. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ) (ସଂ. କ୍ଷମତା)—ପାରଗତା; ସାମର୍ଥ୍ୟ—
Sakshamatā Ability; competence.
सक्षमता योग्यता

ସକ୍ଷମା—ଦେ. ବିଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନରେ ସମର୍ଥ—
Sakshamā Able to forgive.
(ଉ—ସକ୍ଷମା ଚରଣକୁ ଅଟେ ଯେବେ ଶରଣ୍ୟରେ ।
ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମକଲ୍ୟାଣ ଗୀତା ।)

ସଖ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sakh (etc) Sak etc. (See)
सख् सक्

ସଖ—ସଂ. ବ ଓ ବିଣ. ପୁଂ—[ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ସଖା' ଶବ୍ଦ ସମାସରେ
Sakha ଯୁକ୍ତ ହେଲେ 'ସଖ' ହୁଏ (ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ରସଖ, ବାୟୁସଖ)]
ସଖା; ବନ୍ଧୁ Friend; The form of word 'Sakhā' when compounded with another word.]

ସଖା—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସଖୀ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ.; ସ=ସମାନ+ଖ୍ୟା ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ. ଇ; ଯାହାଙ୍କୁ ଲୋକେ ସମାନ (ସଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋଲି କହନ୍ତି)—୧ । ବୟସ୍ୟ—1. A friend of the same age. ୨ । ମିତ୍ର-2. Friend. (ଉ—ସଖାଙ୍କଣେ ଥାଇ ଦିନେ ନୃପତନୟ, ମୃଗେ ମୃଗୟାଚରା କରିବାର ଉପାୟ । ଗୋପୀଚନ୍ଦ୍ର. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।) [ଦ୍ର—ବନ୍ଧୁ, ସୁହୃଦ୍, ମିତ୍ର ଓ ସଖା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ନିମ୍ନ ଉକ୍ତିରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି :—
ଅତ୍ୟାଗସହନୋ ବନ୍ଧୁଃ, ସଦୈବାନୁମତଃ ସୁହୃତ୍ ।
ଏକକ୍ରିୟଂ ଭବେନ୍ମିତ୍ରଂ, ସମପ୍ରାଣଃ ସଖା ମତଃ ॥
ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ମିତ୍ରର ବିଚ୍ଛେଦ ସହି ନ ପାରନ୍ତି, ସେ ବନ୍ଧୁ ; ଯେ ସର୍ବଦା ଅନୁମତ ବା ଏକମତ ଥାଆନ୍ତି, ସେ ସୁହୃତ୍; ଯାହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ମିତ୍ରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସଙ୍ଗେ ସମାନ, ସେ ମିତ୍ର ଏବଂ ଯେ ମିତ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରାଣତୁଲ୍ୟ ମଣନ୍ତି, ସେ ସଖା ।] ୩ । ସୁହୃଦ୍—3. Bosom-friend. ୪ । ସହଚର—4. Companion.

ସଖା ଭାବ — ଦେ· ବି—ସଖୀଭାବ (ଦେଖ)
Sakhā bhāba Sakhibhāba. (See)

ସଖାଳ (ଇତ୍ୟାଦି) — ଦେ· ବି— ସକାଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sakhāḷa (etc) Sakāḷa etc (See)
(ଉ—ସେ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନ ବନ୍ଧୁ ସଖାଳେ ଭୁଞ୍ଜା ବାସନ ମାଳେ । ଫକୀରମୋହନ· ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।)

ସଖାଳୁ(ଳୁଁ) — ଦେ· କ୍ରି· ବିଣ – ସକାଳୁ (ଦେଖ)
Sakhāḷu(luñ) Sakāḷu. (See)

ସଖାଳୁଆ (ଇତ୍ୟାଦି) — ଦେ· ବି. ଓ ବିଣ—ସଖାଳୁଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sakhāḷuā (etc) Sakhāḷuā etc. (See)

ସଖାଳେ – ଦେ. କି. ବିଣ —ସକାଳେ (ଦେଖ)
Sakhāḷe Sakāḷe (See)

ସଖା ସୋଦର—ଦେ. ବି—ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ—Friends and
Sakhā sodara relatives. (ଉ —ସଖା ସୋଦର ମୋର
सखा सोदर नାହିଁ, ମୁଁ କିମ୍ପା ଥିବି ଏକା ହୋଇ ? ପ୍ରାଚୀ· କପିଳ
भाईबन्धु ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ସଖି — ସଂ· ବି ପୁଂ (ଶବ୍ଦ) (ସ=ସମାନ+ଖ୍ୟା·ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ·ଇ;
Sakhi ଯାହାକୁ ଲୋକେ ସମାନ ବୋଲି କହନ୍ତି; ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପଦ 'ସଖା' ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—ବୟସ୍ୟ; ମିତ୍ର; ବନ୍ଧୁ; ସହଚର; ସୁହୃଦ୍—Companion; bosom friend. (ଉ—ଏ କାହାରେ ଲୁମ୍ଭର ସଖୀ ଚକ୍ରପାଣି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ ।) ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଖୀ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବୋଧନ)
(ସଖେ—ପୁଂ) ସଖୀ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—Oh friend ! (addressed to a female friend). ଦେ. ବି—
(ସଖୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସଂ. ସଖୀ)— ୧ । କୁଣ୍ଢେଇ; ପୁତ୍ତଳିକା;
पुतुल ପିତୁଳି—1. An image; doll; puppet. ୨ । ସଖୀ
कनियापुतरा ବା ପିତୁଳା ପରି ସୁନ୍ଦରୀ ବାଳିକା—2. A very
परी beautiful girl. ଦେ. ବିଣ—(ଦେ. ସଖୀ) ସଖୀ ବା
सखी ପିତୁଳା ପରି ସୁନ୍ଦରୀ (ବାଳିକା)—Very beautiful (girl). ବୈଦେ. ବିଣ—ସକି (ଦେଖ)—Saki.(See) ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ବନ୍ଧୁ; ସଙ୍ଗ ସୁଖ—Friend.

ସଖିଜନ —ସ. ବି—ବନ୍ଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି; ମିତ୍ରବ୍ୟକ୍ତି—
Sakhijana A friend.
(ସଖୀଜନ ?—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଖିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସଖି+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ—ମିତ୍ରତା; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ;
Sakhitā(twa) सख्य—Close friendship.

ସଖିନାଟ—ଦେ. ବି—କେଳାମାନେ ପିତୁଳା ପଛରେ ଘୋଡ଼ାବାଳ ଲଗେଇ ସେହି ଘୋଡ଼ାବାଳକୁ ଗୁଳଚ କରି
Sakhināṭa ପିତୁଳାମାନଙ୍କୁ ନଚାଇ ଅଭିନୟ କରିବା
पुतुल बाजि, पुतुल नाच ଗୋପଲୀଳା; କଣ୍ଢେଇ ନାଟ—A puppet dance
पुतरी नाच in which puppets are made to dance by pulling the attached horse-hair from behind.

ସଖୀ— ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଖି ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ସଖି+ସ୍ତ୍ରୀ· ଈ)—
Sakhī ୧ । ବୟସ୍ୟା—1. A female companion.
୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ସ୍ତ୍ରୀ ସହଚରୀ —
2. A lady's maid or companion.

ସଖୀ ନାଟ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ ନାଟୁଆପିଲାଙ୍କ
Sakhī nāṭa ନାଟ—Dancing of boys in the garb of girls.

ସଖୀ ପିଲା—ଦେ. ବି—ଗ୍ରାମଲୀଳା, ଭାରତଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା ଆଦିରେ
Sakhī pilā ଯେଉଁ ବାଳକ ସଖୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀବେଶରେ ନାଚେ—
ये सखी साजे The boy who takes female part
सखी बालक in country dance.
(ସଖୀ ମୁଅ – ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଖୀ ଭାବ—ଦେ ବି (ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ବୟସ୍ୟ
Sakhī bhāba ଭାବ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରତି ବୟସ୍ୟା ବା ସହଚରୀର ଭାବ—
सखी भाव The state of being a bosom friend; the
सखी भाव condition of thinking one's self as the 'Sakhā' or 'Sakhī' of Śri Kṛushṇa. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏହି 'ସଖୀ ଭାବ'ରେ ଓ ବିଶେଷତଃ 'ସହଚରୀ'ଭାବେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭକ୍ତି କଲେ କୃଷ୍ଣପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କଲେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ତାଙ୍କର ସଖାମାନେ (ସୁଦାମା, ସୁବଳ ପ୍ରଭୃତି) ଓ ସଖୀମାନେ (ରାଧିକା, ଲଳିତା, ବିଶାଖା ଆଦି) ଯେଉଁ ମଧୁରଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ସଖ୍ୟ ଭାବରେ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ, ସେହିପରି ମାଧୁର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକ୍ତି କଲେ ଭଗବତ୍-ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ।]

ସଖୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସଙ୍ଖୁଣ୍ଡି (ଦେଖ)
Sakhuṛḍi Saṅkhuṛḍi. (See)

ସଖେ—ସଂ. ପୁଂ (ସଖି ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ସଖେ ! ହେ
Sakhe ମିତ୍ର !—Oh friend! (addressed to a male friend.)
(ସଖି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଖ୍ୟ - ସଂ. ବି (ସଖି+ଭାବ· ଯ) —୧ । ମୈତ୍ରୀ; ସୌହାର୍ଦ୍ଦ—
Sakhya 1. Close friendship. ୨ । ଘନିଷ୍ଠତା—
2. Intimacy.
[ଦ୍ର—ଏହାକୁ କେହି କେହି ଅଶୁଦ୍ଧ ଆକାରରେ 'ସଖ୍ୟତା ଲେଖୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ]

ସଖ୍ୟ ଭାବ—ସଂ. ବି—ବନ୍ଧୁଗତ ଅନୁରାଗ –
Sakhya bhāba Friendly attachment.

ସଖ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା
Sakhya sthāpana ବା ଘନିଷ୍ଠତା କରିବାର ଉପାୟ-କରଣ – Establishment of close friendship with a person.

ସଗ—ଦେ. ବିଣ—ସଗା (ଦେଖ)
Saga Sagā. (See)

ସଗଣ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଗଣ=ଅନୁଚର; ଅପଣା Sagaṇa ଜାତୀୟ ବନ୍ଧୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ସାନୁଚର—1. Accompanied with one's retinue; attended by one's followers. ୨ । ସଦଳ; ଅପଣା ଦଳୀୟ ବା ଜାତୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ—2. Accompanied with the members of one's own class. ୩ । (ସ=ସମାନ ଅଛେ ଗଣ ଯାହାର;) ଅପଣା ଜାତୀୟ, ଏକ-ଜାତୀୟ—3. Of the same class. ୪ । ଯେଉଁ ତିନୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଛନ୍ଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ—The three letters that are used in a metrical composition. [ଦ୍ର—ଏହି ତିନୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ଓ ଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣଟି ଗୁରୁ ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ-ସଗଣେ ସଦଳବଳ ହୋଇ—In company with one's ଗଣ ସହିତ attendants and companions. [ଉ—ସଗଣେ ବସିଲେ ସୁନ୍ଦର ରଥେ । ମଧୁସୂଦନ. କବିତାବଳୀ] (ସଗଣେ—ଅନ୍ୟ କ୍ରି. ବିଣରୂପ)

ସଗନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଗନ୍ଧ)—୧ । ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; Sagandha ସୁବାସିତ—1. Scented; smelling; perfumed; fragrant. ୨ । ଗର୍ବଯୁକ୍ତ—2. Proud; arrogant. ୩ । ଏକ ବଂଶଜାତ—3. Born of the same family; kindred. ଦେ. ବି—ଜ୍ଞାତି; କୁଟୁମ୍ବ—Kinsman; kin.

ସଗର—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଗର=ଗରଳ; ବିଷ)—Sagara ବିଷଯୁକ୍ତ; ବିଷାକ୍ତ—Mixed with poison. ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନାମ) (ସ=ସହିତ+ଗର=ବିଷ ବିଷ ସହିତ ମାତୃ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ଥିବାରୁ)—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ନରପତି ବିଶେଷ—Name of a king of the Solar dynasty of ancient India. (ଉ—ଗରଳ ସଙ୍ଗେ ଜନ୍ମ ଯେଣୁ, ସଗର ନାମ ହେଲୁ ତେଣୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) [ଦ୍ର—ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ 'ବାହୁକ' ନାମକ ନୃପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର । ସଗରଙ୍କ ପିତା ବାହୁକ ହୃତରାଜ୍ୟ ଓ ହୃତସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇ ବନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ଓ ସେହି ବନରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ରାଣୀ ଯାଦବୀ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିଲେ । ଯାଦବୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଗରଳ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ, ତଥାପି ତାଙ୍କର ଗର୍ଭପାତ ହେଲା ନାହିଁ ଏବଂ ଯଥା-କାଳରେ ଔର୍ବ ମୁନିଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ 'ସଗର' ଜାତ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାଦବୀଙ୍କ ତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ ଦେଇଥିବା ଗରଳ ମଧ୍ୟ ଗର୍ଭରୁ ପଡ଼ିଲା । ବିଷ ସହିତ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କର ଏପରି ନାମ ହେଲା ।

ସଗର ଉକ୍ତ ଔର୍ବ ମୁନିଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ବଢ଼ି ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ହୃତ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟକୁ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରି ଧର୍ମ-ପାଳନ-ପୂର୍ବକ ପୁତ୍ରନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପାଳନ କଲେ । ଏହାଙ୍କର ଏକ ରାଣୀ 'ଶୈବ୍ୟାଙ୍କ' ଗର୍ଭରୁ 'ଅସମଞ୍ଜ' ନାମକ ଏକ ପୁତ୍ର ଓ ଏକ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହେଲେ । ସଗରଙ୍କ ଅନ୍ୟତମା ରାଣୀ 'ବୈଦର୍ଭୀ'ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗୋଟିଏ ମାଂସପିଣ୍ଡ ଜାତ ହେଲା ଓ ସେହି ମାଂସପିଣ୍ଡରୁ ଷାଠିଏ ହଜାର ପୁତ୍ର ଜାତହେଲେ । ସଗର ୯୯ଟି ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ; ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଶହେତମ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ଏଥିରେ ଭୀତ ହୋଇ ଯଜ୍ଞ ଅଶ୍ୱକୁ ନେଇ ପାତାଳରେ କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଲେ । ଅଶ୍ୱ ହଜିବା ଦେଖି ସଗରଙ୍କର ଷାଠିଏ ହଜାର ପୁତ୍ର, ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପାତାଳ [illegible] ଖୋଳି ସକାଇଲେ । ଯେ, ତାହା ଗଭୀର [illegible] 'ସାଗର' ବା ସମୁଦ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲା । (ସଗର [illegible] ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖୋଳା ହୋଇଥିବାରୁ ସମୁଦ୍ରର ନାମ 'ସାଗର' ହେଲା ।) ସଗରଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ [illegible] ପାତାଳରେ ଯଜ୍ଞ କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ବାନ୍ଧିଥିବା ଅଶ୍ୱକୁ ଦେଖି କପିଳ ମୁନିଙ୍କୁ [illegible] ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରତି କଟୁବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ [illegible] ଉଦ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତେ କପିଳଙ୍କ [illegible] ଯାକ ଦଗ୍ଧ ହୋଇ ଭସ୍ମ ହୋଇଗଲେ । [illegible] ପୌତ୍ର ଅଂଶୁମାନ ପାତାଳକୁ [illegible] ଦ୍ୱାରା ମୁନିଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରାଇ ଯଜ୍ଞ ଅଶ୍ୱକୁ [illegible] ଅରବଧ ଯଜ୍ଞକୁ ଶେଷ କରାଇଲେ । [illegible] ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ବଂଶଧର 'ଭଗୀରଥ' ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ [illegible] ଅଣି (ଏଥିପାଇଁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଭାଗୀରଥୀ' ହୋଇ ଅଛି ।) ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଇ କପିଳ [illegible] ଅଶ୍ରମ ବାଟେ ନେଇ ସମୁଦ୍ରରେ ମିଳାଇଲେ [illegible] ମୁନିଙ୍କ ଅଶ୍ରମରେ ସଗରଙ୍କ ୬୦ ହଜାର ପୁତ୍ରଙ୍କ ଭସ୍ମ ଗଙ୍ଗା-ଜଳ ଦ୍ୱାରା ପ୍ଲାବିତ ହେବାରୁ ସେମାନେ [illegible] । ଅଦ୍ୟାବଧି ଗଙ୍ଗାର ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ [illegible] ସ୍ଥାନ (ଗଙ୍ଗାସାଗର ସଙ୍ଗମ) ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପୁଣ୍ୟ-ତୀର୍ଥ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଅଛି ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମୟରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ହିନ୍ଦୁ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମେଳା ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।]

ସଗର୍ବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ+ଗର୍ବ; ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ଗର୍ବିତ Sagarba (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Proud; arrogant. ୨ । (ସଗର୍ବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗର୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ (ବାକ୍ୟ ବା ବ୍ୟବହାର)—2. (word or act) Full of arrogance.

ସଗର୍ବ(ର୍ବେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସଗର୍ବଂ)—ଗର୍ବ ସହକାରେ; Sagarba(rbe) ଗର୍ବିତଭାବରେ—Proudly; arrogantly; with arrogance. [ପ୍ରଶା—ସଗର୍ବେ . ସଗର୍ବ .

(ସଗବଂରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଗବଂରେ କହିପାରେ ଯେ, ମୋ ସାଥିରେ କିଷ୍ଟଲଙ୍କ ରକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।)

ସଗର୍ଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ=ସହିତ+ଗର୍ଭ=ଉଦର) Sagarbha ୧ । ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ସୂକ୍ଷ୍ମପତ୍ରାଦି ଯୁକ୍ତ (କୁଶ ଦୁର୍ବାଦି)--(ସଗର୍ଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) (a blade of Kusa grass) Enclosing a small leaf within it. ୨ । ଗର୍ଭଯୁକ୍ତ; ଉଦରଯୁକ୍ତ—2. Having a garbha i. e. belly; bellied; having an uterus. ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ=ସମାନ+ଗର୍ଭ=ମାତୃଗର୍ଭ, ଯେ ଏକ ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଜାତ) ଭାଇ; ସହୋଦର—One's full brother; uterine brother.

ସଗର୍ଭା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଗର୍ଭ+ଆ) ଗର୍ଭବତୀ—Pregnant; Sagarbhā big with child. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହୋଦରା; ଏକମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ କନ୍ୟା; ଆପଣାର ଭଉଣୀ—One's full sister or uterine sister.

ସଗର୍ଭ୍ୟ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ. (ସଗର୍ଭ+ଯ)—ସଗର୍ଭ (ଦେଖ)—Sagarbhya Sagarbha (See)
(ସଗର୍ଭ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଗର୍ଭ୍ୟା --ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଗର୍ଭ+ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ସଗର୍ଭା Sagarbhyā (ଦେଖ)—Sagarbhā (See)

ସଗା—ଦେ. ବିଣ [ସଂ. ସଗାତ୍ର (ସ=ସହିତ ବା ସଂଲଗ୍ନ+ଗାତ୍ର=ଦେହ); କୋଡ଼ି ଆଦିର ବେଣ୍ଟ, କୋଡ଼ିର ଗାତ୍ର ବା ଦେହର ସଂଲଗ୍ନ ହେଉଥିବାରୁ]—ଯେଉଁ କୋଡ଼ିର ବା କାଙ୍କର ମୂଳର କଣା (ଯହିଁ ଭିତରେ ବେଣ୍ଟ ପଶେ) ଏପରି ହୋଇଥାଏ ଯେ, ତହିଁରେ ପୂରାଯିବା ବେଣ୍ଟଟି କୋଡ଼ିର ମୁହଁ ପାଖକୁ ଲଗିଯାଏ—(the eye of a spade) Constructed in such a manner that the handle which is passed through it comes very close to its blade or body.
Sagā
ନୀଚୁମୁଖୋ
सेब
ଭୁଲ } ଭୁଲା } ବିପରୀତ

ସଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୋଡ଼ିର ମୂଳର କଣାକୁ) ସଗା କରିବା; କୋ ର ମୂଳର କଣାକୁ ଏପରି ଭାବରେ ତିଆର କରିବା, ଯେପରିକି କୋଡ଼ିର ବେଣ୍ଟ କୋଡ଼ିର ମୁହଁଆଡ଼କୁ ଲଗିଗଲା ପରି ହୋଇ ରହେ—To shape the eye of a spade in such a manner that the handle passed through it will be very near (making an acute angle with) the blade.
Sagā(ge)ibā
ନୀଚୁମୁଖୋ करना
सेब करना
ଭୁଲାଇବା } ଭୁଲ କରିବା } ଭୁଲେଇବା } ବିପରୀତ

ସଗୁଣ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ=ସହ+ଗୁଣ)—୧ । ଗୁଣଯୁକ୍ତ—Saguna 1. Possessed of attributes. ୨ । ଉତ୍ତମ (ନିର୍ଗୁଣ—ବିପରୀତ) ଗୁଣଯୁକ୍ତ—2. Possessed of good attributes or qualities. ୩ । ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ ଆଦି ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ—3. Possessing the three worldly attributes (ସତ୍ତ୍ୱ—good, ରଜଃ—indifferent, ତମଃ—bad). ୪ । ସାଂସାରିକ—4. Worldly. ୫ । ଗୁଣ ବା ଦଉଡ଼ି ଲଗିଥିବା (ଧନୁ); ଯେଉଁ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଚଢ଼ିଥାଏ—5. Stringed (bow). ୬ । ସାକାର; ଶରୀରୀ—6. Corporeal; having a form.

ସଗୁଣା—ସଂ. ବି—ଭକ୍ତିବିଶେଷ—A kind of devotion. [ଉ—Sagunā ସବୁଠି ଦେଖଇ ସମାନ, ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭକ୍ତି ତାକୁ ଜାଣ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ନବ ନବ, ସଗୁଣା ଏକାଅଶୀ ଭାବ—ଜଗନ୍ନାଥ; ଭାଗବତ ।] [ଦ୍ର—ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ରାଜସ ଓ ତାମସ, ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଭକ୍ତିଯୋଗ ମଧ୍ୟରେ ମୃଦୁ, ମଧ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତମ ଭେଦରେ ନଅ ପ୍ରକାର ଭେଦ ଅଛି । ଏହି ନଅ ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନାଦି ଭେଦରେ ନବଧା ଭେଦ ଥିବାରୁ ସଗୁଣା ଭକ୍ତି ଏକାଅଶୀ ପ୍ରକାର ଅଟେ ।]

ସଗୁଣୋପାସନା—ସଂ. ବି (ସଗୁଣ+ଉପାସନା; କର୍ମଧାରୟ)—୧ । Sagunopāsanā ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସଗୁଣ ବା ଶରୀରୀ କଳ୍ପନାରେ ଆରାଧନା—1. Worshipping God as manifesting Himself in a visible body having attributes, human and divine. ୨ । ସାକାର ଉପାସନା—2. Image-worship; idolatry; worship of God considered as possessed of different attributes and assuming different bodies. [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ରୂପରେ 'ବ୍ରହ୍ମା', ପାଳନକର୍ତ୍ତାରୂପରେ 'ବିଷ୍ଣୁ' ଓ ସଂହାରକ ରୂପରେ 'ଶିବ'—ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଏହିପରି କଳ୍ପନାପୂର୍ବକ ଆରାଧନା କରିବା ସଗୁଣୋପାସନାର ବିଧି ।]

ସଗୋତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସମାନ; ଏକ+ଗୋତ୍ର Sagotra =ବଂଶ ଯାହାର)—୧ । ଏକ ଗୋତ୍ରରୁ ଜାତ—(ସଗୋତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Born of the same clan. ୨ । (ଅସଗୋତ୍ର—ବିପରୀତ) ଏକ ବଂଶୀୟ—2. Of the same kin; kindred. ସଂ. ବି—୧ । କୁଳ; ବଂଶ—1. Lineage; pedigree; family. ୨ । ଜ୍ଞାତି; କୁଟୁମ୍ବ—2. Kinsman; kindred; kinsfolk. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋତ୍ର ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋତ୍ର ଏକ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର କୁଳପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି ଜଣେ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ଜଣେ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନିଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି)—3. Persons descended from one and the same progenitor (sage). [ଦ୍ର—ସଗୋତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ନିଷିଦ୍ଧ । ଯେଉଁ ବର ବା କନ୍ୟା ଆପଣାର କମ୍ବା ଆପଣା ମାତାମହଙ୍କ ସଗୋତ୍ର, ତାକୁ ବିବାହ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ସଗୋତ୍ର ବିବାହ—ସଂ. ବି (ତତ୍)—ସଗୋତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବିବାହ
Sagotra bibāha କରିବା—Marriage with an agnate or kinsfolk. [ଦ୍ର—ଏହା ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ଓ ନିନ୍ଦ୍ୟ ।]

ସଗୋତ୍ର ସପିଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ସ୍ମୃତି)—ଯେଉଁ ସଗୋତ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
Sagotra sapinda କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପିଣ୍ଡଦାନଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି—Persons of the same kin connected with a person by the offering of funeral cakes. (ଦ୍ର—ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ପିତାଙ୍କୁ, ପିତାମହଙ୍କ ଓ ପ୍ରପିତାମହଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡଦାନ କରେ ଏବଂ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର ଓ ପ୍ରପୌତ୍ରଙ୍କଠାରୁ 'ପିଣ୍ଡ' ପାଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ନିଜର ଉପରସ୍ଥ ୩ ପୁରୁଷ ଓ ତଳର ୩ ପୁରୁଷ ମୋର ସଗୋତ୍ର ସପିଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି ।
ଯେଉଁମାନେ ଆପଣା ଗୋତ୍ରର ନୁହନ୍ତି, ଅଥଚ ମୋଠାରୁ ପିଣ୍ଡ ପାଆନ୍ତି ଓ ମୋତେ ପିଣ୍ଡ ଦେବେ, ସେମାନେ ମୋର ଅସଗୋତ୍ର ସପିଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି । ଯଥା— ମାତାମହ, ପ୍ରମାତାମହ ଓ ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରମାତାମହ ଏବଂ ଦୌହିତ୍ର, ଦୌହିତ୍ରପୁତ୍ର ଓ ଦୌହିତ୍ରପୌତ୍ର । ଆପଣା ଗୋତ୍ରର ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ପିଣ୍ଡସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ସେମାନେ ମୋର ଅସପିଣ୍ଡ ସଗୋତ୍ର ଅଟନ୍ତି । ଯଥା— ପ୍ରପିତାମହଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ବତନ ପୂର୍ବପୁରୁଷଗଣ ଓ ପ୍ରପୌତ୍ରର ଅଧସ୍ତନ ପୁରୁଷଗଣ ।]

ସଗୋତ୍ରା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଗୋତ୍ର+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—'ସଗୋତ୍ର'ର
Sagotrā ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of 'Sagotra'.

ସଗୋତ୍ରୀ—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି (ସଂ. ସଗୋତ୍ର)—ସଗୋତ୍ର (ଦେଖ)
Sagotri Sagotra. (See)
সগোত্র(ত্রী) **সগোত্রী** (ସଅଁ ଗୋତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଗ୍ଧି—ସଂ. ବି—[ସ=ସହ+ଜଗ୍ଧି=ଅଦ ଧାତୁ=ଭୋଜନ କରିବା+
Sagdhi ଭାବ. କ୍ତି]—୧ । ସହ ଭୋଜନ; ଏକତ୍ର ଭୋଜନ—1. Dining together; taking meals together; act of eating together. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଏକ ପଂକ୍ତିରେ ଭୋଜନ—2. Act of dining with others in the same row in caste feast.

ସଘନ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ଘନ=ନୃତ୍ୟ ବିଶେଷ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Saghana ନୃତ୍ୟଶୀଳ—Dancing. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ
সঘন, ঘনঘন (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ଘନର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)—ଘନଘନ;
बार बार ବାରମ୍ବାର—Repeatedly; over and over.
घन ଦେ. ବିଣ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. 'ଘନ'ର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)—ଘନ—
घन Dense. (ଉ—ବନ ସଘନେ ଘୋରେ ତରୁ; ସେ ନିଜ ଶବଦ ସ୍ୱମରୁ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ସଙ୍କଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସଙ୍କଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkaṭa (etc) Saṁkaṭa etc. (See)

ସଙ୍କଟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂକଟା (ଦେଖ)
Saṅkaṭā Saṁkaṭā. (See)

ସଙ୍କଟା(ଟେ)ଈ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂକଟା(ଟେ)ଈ ଇତ୍ୟାଦି
Saṅkaṭā(ṭe)i (etc) (ଦେଖ)—Saṁkaṭā(ṭe)ī etc. (See).

ସଙ୍କଟାକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ସଂକଟାକ୍ଷ (ଦେଖ)
Saṅkaṭāksha Saṁkaṭāksha. (See)

ସଙ୍କଥନ—ସଂ. ବି—ସଂକଥନ (ଦେଖ)
Saṅkathana Saṁkathana. (See)
(ସଂକଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଙ୍କର—ସଂ. ବି—ସଂକର (ଦେଖ)
Saṅkara Saṁkara. (See)

ସଙ୍କର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସଂକର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkara (etc) Saṁkara etc. (See)

ସଙ୍କରାନୁଭୂତି—ସଂ. ବି—ସଂକରାନୁଭୂତି (ଦେଖ)
Saṅkarānubhūti Saṁkarānubhūti. (See)

ସଙ୍କରାନ୍ତି—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ)—ସଂକରାନ୍ତି (ଦେଖ)
Saṅkarānti Saṁkarānti. (See)

ସଙ୍କରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂକରୀ (ଦେଖ)
Saṅkarī Saṁkarī. (See)

ସଙ୍କରୀକରଣ—ସଂ. ବି—ସଂକରୀକରଣ (ଦେଖ)
Saṅkarīkaraṇa Saṁkarīkaraṇa. (See)

ସଙ୍କରୁ—ଦେ. ବି—ସଂକରୁ (ଦେଖ)
Saṅkaru Saṁkaru. (See)

ସଙ୍କର୍ଷଣ—ସଂ. ବି—ସଂକର୍ଷଣ (ଦେଖ)
Saṅkarshaṇa Saṁkarshaṇa. (See)

ସଙ୍କଳ—ସଂ. ବି—ସଂକଳ (ଦେଖ)
Saṅkaḷa Saṁkaḷa. (See)

ସଙ୍କଳପ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି—ସଂକଳପ (ଦେଖ)
Saṅkaḷapa Saṁkaḷapa. (See)

ସଙ୍କଳୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଂକଳୟିତା (ଦେଖ)
Saṅkaḷayitā Saṁkaḷayitā. (See)

ସଙ୍କଳିତ—ସଂ. ବିଣ—ସଂକଳିତ (ଦେଖ)
Saṅkaḷita Saṁkaḷita. (See)

ସଙ୍କଳ୍ପ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସଂକଳ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkalpa (etc) Saṁkalpa etc. (See)

ସଙ୍କଳ୍ପିତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସଂକଳ୍ପିତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkalpita (etc) Saṁkalpita etc. (See)

ସଙ୍କସୁକ—ସଂ. ବିଣ—ସଂକସୁକ (ଦେଖ)
Saṅkasuka Saṁkasuka (See)

ସଙ୍କାର—ସଂ. ବି—ସଂକାର (ଦେଖ)
Saṅkāra Saṁkāra (See)

ସଙ୍କାରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂକାରୀ (ଦେଖ)
Saṅkārī Saṁkārī (See)

ସଙ୍କାଶ -- ସଂ. ବଣ—ସଂକାଶ (ଦେଖ)
Sankāsa Samkāsa (See)

ସଙ୍କିଳ—ସଂ. ଣ—ସଂକିଳ (ଦେଖ)
Sankila Samkila (See)

ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବଣ—ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankirnna (etc) Samkirnna etc (See)

ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ(ନା) (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ(ନା) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankirttana(nā) (etc) Samkirttana(nā) etc (See)

ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତିତ—ସଂ. ବଣ—ସଂକୀର୍ତ୍ତିତ (ଦେଖ)
Sankirttita Samkirttita. (See)

ସଙ୍କୁଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସଂକୁଚା(ଚେ)ଇବା (ଦେଖ)
Sankuchā(che)ibā Samkuchā(che)ibā. (See)

ସଙ୍କୁଚିତ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବଣ—ସଂକୁଚିତ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Samkuchita (etc) Samkuchita etc. (See)

ସଙ୍କୁଚିବା—ଦେ. କି—ସଂକୁଚିବା (ଦେଖ)
Sankuchibā Samkuchibā. (See)

ସଙ୍କୁଟନ—ସଂ. ବ—ସଂକୁଟନ (ଦେଖ)
Sankutana Samkutana. (See)

ସଙ୍କୁଡ଼ି(ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankurdi(etc) Samkhurdi. etc (See)

ସଙ୍କୁନ—ଦେ.ବ (ସଂ ଶକୁନ)-ସଂକେତ—To ken; sign. (ଉ—
Sankuna ଚିଠିଏ ସଙ୍କୁନ ଦେଇ ସବୁ କଥା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଯାଅ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।)

ସଙ୍କୁରି—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ—ସଂକୁରି (ଦେଖ)
Sankuri Samkuri. (See)

ସଙ୍କୁଳ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବଣ—ସଂକୁଳ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankula (etc) Samkula etc. (See)

ସଙ୍କୁଳନ—ସଂ. ବ— (ସମ୍ + କୁଳ୍ ଧାତୁ = ଏକଜ କରିବା + ଭାବ.
Sankulana ଅନ)—୧ । ଏକତ୍ରୀକରଣ—1. Gathering; heaping up. ୨ । ସଂଗ୍ରହ କରିବା; ଯୋଗାଡ଼ କରିବା—2. Act of getting up many things together.

ସଙ୍କୁଳା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସଙ୍ଖୁଳା (ଦେଖ)
Sankulā Samkhulā. (See)

ସଙ୍କୁଳାନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସମ୍ + କୁଳ. ଧାତୁ = ଏକଜ କରିବା)—
Sankulāna ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତି—Sufficiency. ବଣ ୧ । ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ—
सङ्कुलान 1. Sufficient. ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ—2, Enough.
यथेष्ट [ଅକୁଳାନ—ବିପରୀତ]

ସଙ୍କୁଳାନ ହେବା—ଦେ. କି—୧ । କୁଳାଇବା; ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ହେବା;
Sankulāna hebā କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପାଇବା—1. To suffice.
सङ्कुलान होना ୨ । ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା—
यथेष्ट होना 2. To be enough.

ସଙ୍କୁଳିଆ(ୟା)—ଦେ. ବ—ସଂଖୁଳିଆ[ୟା] (ଦେଖ)
Sankuliā(yā) Samkhuliā(yā). (See)

ସଙ୍କୁଳିତ—ସଂ. ବଣ—ସଂକୁଳିତ (ଦେଖ)
Sankulita Samkulita. (See)

ସଙ୍କୁଳିବା—ଦେ. କି—ସଙ୍ଖୁଳିବା (ଦେଖ)
Sankulibā Samkhulibā. (See)

ସଙ୍କେ(ଙ୍ଖେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କି— ଧାନ କୁଟା ଯିବା ସମୟରେ
Sanke(nkhe)ibā କୁଟା ହୋଇଥିବା ଧାନର ସବୁ ଅଂଶ ଉପରେ ସେଂକୁର ଦେଓ୍ୱା ଚିକିର ପାହାର ସମାନ ଭାବରେ ପଡ଼ିବା ଲାଗି ମଝିରେ ମଝିରେ ହାତରେ ବା ଲମ୍ବା ଯଷ୍ଟି ସାହାଯ୍ୟରେ ଧାନକୁ ଓଲଟାଇ ଦେବା—To turn upside down the contents of the pit with the help of the palm or a rod while paddy is being husked.

ସଙ୍କେତ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସଂକେତ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sanketa (etc) Samketa etc. (See)

ସଙ୍କୋଚ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଙ୍କୋଚ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankocha (etc) Samkocha etc. (See)

ସଙ୍କୋଚନ—ସଂ. ବ—ସଂକୋଚନ (ଦେଖ)
Sankochana Samkochana. (See)

ସଙ୍କୋଚନୀ—ସଂ. ବ—ସଂକୋଚନୀ (ଦେଖ)
Sankochani samkochani. (See)

ସଙ୍କୋଚନୀୟ—ସଂ. ବଣ—ସଂକୋଚନୀୟ (ଦେଖ)
Sankochaniya Samkochaniya. (See)

ସଙ୍କୋଚା(ଚେ)ଇବା—ଦେ କି—ସଂକୋଚାଇବା (ଦେଖ)
Sankochā(che)ibā Samkochāibā (See)

ସଙ୍କୋଚିବା—ଦେ. କି—ସଂକୋଚିବା (ଦେଖ)
Sankochibā Samkochibā (See)

ସଙ୍କୋଚି ହେବା—ଦେ. କି—ସଂକୋଚି ହେବା (ଦେଖ)
Sankochi hebā Samkochi hebā (See)

ସଙ୍କୋଚୀ—ସଂ. ବଣ—ସଂକୋଚୀ (ଦେଖ)
Sankochi Samkochi (See)

ସଙ୍କୋଚ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ ବଣ—ସଂକୋଚ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankochya (etc) Samkochya etc (See)

ସଙ୍କ୍ରନ୍ଦନ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ରନ୍ଦନ (ଦେଖ)
Sankrandana Samkrandana (See)

ସଙ୍କ୍ରମ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ରମ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sankrama (etc) Samkrama etc (See)

ସଙ୍କ୍ରମିତ—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ରମିତ (ଦେଖ)
Sankramita Samkramita (See)

ସଙ୍କ୍ରମିବା—ଦେ. କି— ସଂକ୍ରମିବା (ଦେଖ)
Sankramibā Samkramibā (See)

ସଙ୍କ୍ରା(ଙ୍କ୍ରି, ଙ୍କ୍ରୁ)—ଦେ. କି—ସଂକ୍ରା (ଦେଖ)
Sankrā(nkri, nkru) Samkrā (See)

ସଙ୍କ୍ରା(ଙ୍କ୍ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସଂକ୍ରାଇବା (ଦେଖ)
Sankrā(nkre)ibā Samkrāibā (See)

ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ରାନ୍ତ (ଦେଖ)
Sankrānta Samkrānta (See)

ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sankrānti (etc) Samkrānti etc. (See)

ସଙ୍କ୍ରାମ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ରାମ (ଦେଖ)
Sankrāma Samkrāma (See)

ସଙ୍କ୍ରାମକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ରାମକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkrāmaka (etc) Samkrāmaka etc (See)

ସଙ୍କ୍ରାମଣ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ରାମଣ (ଦେଖ)
Saṅkrāmaṇa Samkrāmaṇa (See)

ସଙ୍କ୍ରାମିକ—ଦେ. ବଣ—ସଂକ୍ରାମିକ (ଦେଖ)
Saṅkrāmika Samkrāmika (See)

ସଙ୍କ୍ରାମିତ—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ରାମିତ (ଦେଖ)
Saṅkrāmita Samkrāmita (See)

ସଙ୍କ୍ରାମିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ରାମିତା (ଦେଖ)
Saṅkrāmita(twa) Samkrāmita (See)

ସଙ୍କ୍ରି(କ୍ରୀ)ତନ—ଗ୍ରା. ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ସଂକ୍ରି(କ୍ରୀ)ତନ (ଦେଖ)
Saṅkri(ṅkri)tana Samkri(kri)tana (See)

ସଙ୍କ୍ଲେଦ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ଲେଦ (ଦେଖ)
Saṅkḷeda Samkḷeda (See)

ସଙ୍କ୍ଷୟ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ଷୟ (ଦେଖ)
Saṅkshaya Samkshaya (See)

ସଙ୍କ୍ଷିପ୍ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkshipta (etc) Samkshipta etc (See)

ସଙ୍କ୍ଷୀୟମାଣ—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ଷୀୟମାଣ (ଦେଖ)
Saṅkshīyamāṇa Samkshīyamāṇa (See)

ସଙ୍କ୍ଷୁବ୍ଧ—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ଷୁବ୍ଧ (ଦେଖ)
Saṅkshubdha Samkshubdha (See)

ସଙ୍କ୍ଷେପ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ଷେପ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saṅkshepa (etc) Samkshepa etc (See)

ସଙ୍କ୍ଷେପକ—ସଂ. ବଣ—ସଂକ୍ଷେପକ (ଦେଖ)
Saṅkshepaka Samkshepaka (See)

ସଙ୍କ୍ଷେପଣ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ଷେପଣ (ଦେଖ)
Saṅkshepaṇa Samkshepaṇa (See)

ସଙ୍କ୍ଷେପିବା—ଦେ. କି—ସଂକ୍ଷେପିବା (ଦେଖ)
Saṅkshepibā Samkshepibā (See)

ସଙ୍କ୍ଷୋଭ—ସଂ. ବ—ସଂକ୍ଷୋଭ (ଦେଖ)
Saṅkshobha Samkshobha (See)

ସଙ୍ଖ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସଂକ୍ରମ)—ପୋଲ; ସେତୁ—
Saṅkha সাঁকো पुल Bridge.

ସଙ୍ଖଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ. ବ (ବସ୍ତୁର) —ଭୁକ୍ତାବଶିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟ; ସଙ୍ଖୁଡ଼ି—
Saṅkharḍā 1. Food left after being par taken of by somebody. ବଣ—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଖାଦ୍ୟ; ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—(articles of food) Left on the plate after taking meal in it.

ସଙ୍ଖ ପୋଲ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସଂକ୍ରମଣ)—ପୋଲ—
Saṅkha pola সাঁকোপুল पुल Bridge.

ସଙ୍ଖଳନା—ଦେ. ବ—ସଙ୍ଖୋଳା; କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ—Accosting; personal enquiry as to how a person is doing.
Saṅkhaḷanā তত্ত্ব লওয়া कुशल प्रश्न
[ଉ—ମୋହ ପର ବହୁତ ମୂନ ତାଙ୍କଠାରୁ, ଅସୁଅଛନ୍ତି ସଙ୍ଖଳନା କରିବାକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସଙ୍ଖଳା—ଦେ. ବ—ଶଙ୍ଖୁଳା (ଦେଖ)—Śaṅkhuḷā (See)
Saṅkhaḷā [ଉ—ତାଠାରେ ଏହା କପା କରିବା ସଙ୍ଖଳା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ସଭା ।]
তত্ত্ব कुशलप्रश्न

ସଙ୍ଖା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶଙ୍ଖ; ପୂର୍ବେ ଏହା ଶଙ୍ଖରେ ତିଆରି ହେଉଥିବାରୁ)—ଶଙ୍ଖା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Śaṅkhā etc (See)
Saṅkhā (etc)

ସଙ୍ଖା ମୁଠା—ପ୍ରାଦେ. (ଚିଲିକାଅଞ୍ଚଳ) ବ—ଚିଲିକାରେ ମିଳିବା ଏକପ୍ରକାର ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି—A kind of shrimp found in the Chilka lake.
Saṅkhā muṭhā

ସଙ୍ଖାଳି(ଳୀ)—ଦେ. ବ—୧ । ଧନ ରତ୍ନ—1. Riches and gems.
Saṅkhāḷi(ḷī) আঁচলের নিধি लाल
[ଉ—ଘରେ ଯାହା ସଙ୍ଖାଳିମାନ ରଖିଥିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ଧନରତ୍ନ ପରି ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁ—2. One's beloved or prized article. [ଉ—ନମିଷକରେ ଜାଳା, ଜଳାଏ ଜାଣି ହାଳାହଳକୁ ଯେ ସଙ୍ଖାଳି ମହାକାଳେ—ଭକ୍ତଚୂଡ଼ା. ଭଞ୍ଜ ।] ୩ । ଧନରତ୍ନ ପରି ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି; ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ—3. One's dearest person. [ଉ—ସଙ୍ଖାଳି ହରାଇ ପ୍ରାଣରଙ୍କ ହେବ—ରାଧାନାଥ ।] [ଦ୍ର—ଅପଣାର ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧନରତ୍ନ ନାମରେ ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ । ଯଥା—ଧନ, ରତନ, ମାଣିକ, ମଣି । ଏହି ସ୍ଥଳରେ ମଧ୍ୟ ସଙ୍ଖାଳି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଯଥା—ନ ବହର ଗୋପ-ସଙ୍ଖାଳି ଏ ମାପ ଗହନରେ ଜଳ ଦନ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋପୀଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦନମ୍ ଙ୍କ ଗୀତ । ଏଠାରେ 'ଗୋପ-ସଙ୍ଖାଳି'ର ଅର୍ଥ ଗୋପବାସୀଙ୍କର ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ ବା ପ୍ରିୟତମ ବ୍ୟକ୍ତି] ୪ । ପାଣ୍ଠି; ସଞ୍ଚିତ ଧନ—4. A hoard.
সম্বল রক্ষা ধন
୫ । ବାଣିଜ୍ୟାଦିରେ ମୂଳ ଧନ; ମୂଳ ପାଣ୍ଠି—5. The capital or stock in trade.
পুঁজি पूँजी
୬ । [ମନୁଷ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ଧନଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅପଣାର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଆଶା କରେ ଭଳି, ମନୁଷ୍ୟ (ପିତା ମାତା) ଯାହା (ପୁତ୍ର) ଦ୍ୱାରା ଭବିଷ୍ୟତରେ ପୋଷି ହେବା ପାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଶା ରଖିଥାଏ; ଏକମାତ୍ର ଭରସାର ସ୍ଥାନ—6. 'One by whom a person hopes to be maintained in future; one in whom another's future hopes are centred.
ভরসা आसरा
[ଉ—ଖୋଜି ମରିତ, ସଙ୍ଖାଳି ଉଭୟ ତିଳ ହରଣ—ଭଞ୍ଜ]

ସଙ୍ଖୁଆ—ଦେ; ବି—ନଦୀ ବା ପୋଖରୀ ଆଦିରୁ ପାଣି ବୋହିଯିବା ପାଇଁ
Sankhuā କର୍ମିତ ପୋଲ; କ୍ଷୁଦ୍ର ସେତୁ—Small bridge
শাঁকো with sluices underneath to drain
छोटा पुल water from a river or pond.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଦେ· ବି (ସଂ, ସଙ୍କର, ସଙ୍କାର=ସଂସ୍ପୃଷ୍ଟ(?) ଧୂଳି,
Sankhurdi ଅବର୍ଜନା; କିମ୍ବା ସମ୍ +କୃ ଧାତୁ=ପାକ କରିବା,
সাঁকড়ি ସିଦ୍ଧ କରିବା ଅର୍ଥ ଯୁକ୍ତ 'ସଂସ୍କାର' ଶବ୍ଦଜାତ, କିମ୍ବା
सकरा; सकरि; सखरी ସଂ. ସକ୍ଷାର)—୧ । ଜଳପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟ
ଅସଙ୍ଖୁଡ଼ି, ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି, ଅମୁଣିଆ } ବିପରୀତ (ଭାତ, ଡାଲି, ତିଅଣ, ଜଳପକ୍ୱ ପିଠା ପ୍ରଭୃତି)—1. Any food boiled in water (i. e. rice, curry etc).
୨ । ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—2. Rice and curry which has already been partaken of and left on the dish. ବିଣ—୧ । ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା (ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି)—1. Boiled (rice, curry etc). ୨ । ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ରଖା ଯାଇଥିବା (ବାସନ)—2. (a pot) In which rice etc, have been kept, after taking of the meal.
[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଜଳରେ ସିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟକୁ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଓ ଜଳରେ ସିଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ଘୃତାଦିରେ ପକ୍ୱ ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟକୁ ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ବୋଲଯାଏ । ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ ଭାତ, ଡାଲି, ତିଅଣ, ମଣ୍ଡା, ଏଣ୍ଡୁରି, ଚକୁଳି, ଗୁଡ଼ୁଲଖିରି ଆଦି ସଙ୍ଖୁଡ଼ି; ଏବଂ ପିଠେଇ, କାକରା, ଆରିସା, ଗହମ-ଖିରି, ଚୂଡ଼ା, ଭୁଜା, ଲୁଣୁଡ଼ା, ଗହମ ତିଆରି ଘୃତପକ୍ୱ ପିଠା ପ୍ରଭୃତି ଜଳଶିଆ ସାମଗ୍ରୀ ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି । ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଜିନିଷକୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକେ ବା ଶୂଦ୍ରାଦି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ତାହା ମାରି ହୋଇଯାଏ; କିନ୍ତୁ ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପଦାର୍ଥରେ ସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଏ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ିର କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଚିତ୍ର ଦେଶାଗୁରୁ ମଧ୍ୟ ଚଳେ । ଯଥା—ଭଜା କିମ୍ବା ତରକାରୀ ଲୁଣ ପଡ଼ି ରନ୍ଧା ହୋଇଥିଲେ ତାହା ସଙ୍ଖୁଡ଼ି (ସଂ. ସକ୍ଷାର) ହୋଇଥାଏ, ଲୁଣ ନ ପଡ଼ିଲେ ତାହା ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଥାଏ । ଗୁଡ଼ୁଲର ଓ ଖିରିର ପିଠା ସଙ୍ଖୁଡ଼ିରେ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଗହମ ଅଟାର ପିଠା ଓ ଲୁଚି ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଅଟେ । ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପଦାର୍ଥକୁ ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚକ୍ର କରେ; କିନ୍ତୁ ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ଚକ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହେଉ ବା ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହେଉ, କୌଣସି ଖାଦ୍ୟକୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଥମେ ଖାଇଲେ ଅବଶିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଅଇଠା (ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ) ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପଦାର୍ଥ ଅଇଁଠା ହେବାର ନିୟମ ବଡ଼ କଡ଼ା । ନିସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପଦାର୍ଥ ଅଇଣ୍ଠା ହେବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେତେ କଡ଼ା ନିୟମ ନାହିଁ ।]

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥିବା ଅନ୍ନ ଆଦିର
Sankhurdi uthā(the)ibā କଣାକୁ ଓ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ବାସନ ଆଦିକୁ
সাকড়ি ওঠান ଭୂମିରୁ ଉଠାଇନେବା—To remove utensils
सखरी उठाना or clear the ground where food has been eaten.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପାତ୍ରରେ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଜିନିଷ
Sankhurdi karibā (ଅନ୍ନ ପ୍ରଭୃତି) ଲଗାଇବା—1. To
সঁকড়ি করা,সকড়ি করা touch any utensil with eaten
सखरी करना food etc. ୨ । ପାତ୍ରସ୍ଥ ଅନ୍ନାଦିରୁ ଅଂଶମାତ୍ର ଖାଇବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ନାଦିକୁ ଅଇଁଠା ବା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ କରିବା—2. To pollute rice etc by partaking of a part of it from the same pot.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଚିଜ (ଜିନିଷ, ପଦାର୍ଥ, ଦରବ)—ଦେ. ବି—ଜଳପକ୍ୱ ଅନ୍ନ
Sankhurdi chija(jinisa, padārtha, daraba) ବ୍ୟଞ୍ଜନ
সকড়ি জিনিষ ଓ ପିଷ୍ଟକାଦି—Rice, curry and cakes
सखरी चिज boiled in water.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଧୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ବାସନକୁ ଜଳଦ୍ୱାରା ସଫା
Sankhurdi dho-ibā କରିବା—To wash utensils
সঁকড়ি ধুয়া soiled with particles of eaten
सखरी धोना rice etc.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ଭୂମିରେ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଚିଜ ବିଞ୍ଚିବା—
Sankhurdi pakā(ke)ibā 1.To strew particles
সাঁকড়ি ফেলা of partaken rice etc. on the ground.
सखरी फेंकना ୨ । ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ବାସନକୁ ନ ଉଠାଇ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଛାଡ଼ିଯିବା--2. To leave unwashed utensils at the place of meal.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ପଡ଼ି ରହିବା)—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହୋଇଥିବା
Sankhurdi pardibā (pardi rahibā) କୌଣସି ସ୍ଥାନ
সাঁকড়ি পড়া ବା ବାସନ ପରିଷ୍କୃତ ନ ହୋଇ ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନରେ
सखरी रखाहुआ ରହିଥିବା—The utensils and place used in eating rice etc. being left uncleansed or unswept.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପ୍ରସାଦ (ଭୋଗ)—ଦେ. ବି—ଅବଢ଼ା ବା ଅନ୍ନ ତିଅଣ ପ୍ରସାଦ;
Sankhurdi prasāda (bhoga) ଦେବତାଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ଅନ୍ନ
সকড়ি ভোগ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି—Rice, curry etc. offered
सखरी प्रसाद to a Deity.
[ଦ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅବଢ଼ା (ଅନ୍ନ ତିଅଣ)ରେ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଦୋଷ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଭୋଗ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହୁଏ ।]

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ବରତନ(ବାସନ)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବାସନରେ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି
Sankhurdi baratana(bāsana) ଜିନିଷ ଲାଗିଥାଏ—
শঁকড়ি বাসন Utensils containing served rice etc.
सखरी बरतन (ଦ୍ର—ଏହିପରି ସଙ୍ଖୁଡ଼ିପତର ହୁଏ ।)

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହୋଇଥିବାର ସ୍ଥାନରେ
Sankhurdi lagā(ge)ibā ପାଣି ଓ ଗୋବର ଲଗାଇ ତାହା
সকড়ি লাগান পରିଷ୍କାର କରିବା—To wash a place
सखरी साफ करना clean of the particles of rice etc. strewn there.

ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅପେ ଅନ୍ନ ଆଦିକୁ ଛୁଇଁବା—
Sankhurdi heba To touch rice etc.
সঁকড়ি হওয়া [ଦ୍ର—ଭାତ ଆଦିକୁ ଛୁଇଁଲେ ବା ହାଣ୍ଡିରୁ ବାଢ଼ିଲେ
सखरी होना ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପରିବେଷଣ କଲେ ଛୁଇଁବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ପଦାର୍ଥକୁ ଖାଇଲେ ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଅଇଁଠା ବା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଉକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ହାତ ମଧ୍ୟ ଅଇଁଠା ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଭାତ ଖାଇ ବସି କିଛି ନ ଖାଇଲେ କିମ୍ବା ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଆହାର କଲେ ଲୋକେ କହୁଥାଆନ୍ତି—'ସେ ଖାଲି ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହେଲା ମାତ୍ର'—ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ସଙ୍ଖୁଡ଼ି ହୋଇ ଉଠିଲା, ଅଇଁଠା ହେଲା ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଖାଇଲା ନାହିଁ ।]

ସଙ୍ଖୁରି—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ. (ଗାଡ଼ ଜାତିଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ) (ସ. ସଙ୍କର, ସଙ୍କାର)—ସଙ୍ଖୁଡ଼ି (ଦେଖ)—Sankhurdi
Sankhuri
সঁকড়ী सखरी (See) [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଗାଡ଼ଜାତୀୟ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଏବଂ 'ସଙ୍ଖୁଡ଼ି' ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଆକାର; କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଏହା 'ସଙ୍ଖୁଡ଼ି' ଅପେକ୍ଷା ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦର ନିକଟତର ଅପଭ୍ରଂଶ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ବଙ୍ଗରେ 'ସକଡ଼ି' ଓ ଢାକା ଓ ପୂର୍ବ ବଙ୍ଗରେ 'ସକରି' ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ; ହିନ୍ଦିରେ ମଧ୍ୟ ସଖରୀ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସଙ୍ଖୁ(ଙ୍ଖୋ)ଳା—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଖୁଳା (ଦେଖ)
Sankhu(nkho)la Sankhula (See)
[ଦ୍ର—ସଙ୍ଖୁଳା ଗିବା ସମୟରେ 'ଶଙ୍ଖ' ବାଜିବା ପ୍ରଥା ଆମ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ସଙ୍ଖୁଳା' ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ 'ସ' ଲଗିତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଏହି କାରଣରୁ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଓ ତତ୍ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ 'ଶ' ଅକ୍ଷରରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସଙ୍ଖ୍ୟ—ସ. ବି ଓ ବିଣ—ସଂଖ୍ୟ (ଦେଖ)
Sankhya Samkhya (See)

ସଙ୍ଖ୍ୟକ—ସ. ବିଣ—ସଂଖ୍ୟକ (ଦେଖ)
Sankhyaka Samkyaka (See)

ସଙ୍ଖ୍ୟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବି—ସଂଖ୍ୟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sankhyā (etc) Samkhyā etc. (See)

ସଙ୍ଖ୍ୟାତ—ସ. ବିଣ—ସଂଖ୍ୟାତ (ଦେଖ)
Sankhyāta Samkhyāta (See)

ସଙ୍ଖ୍ୟାନ—ସ. ବି—ସଂଖ୍ୟାନ (ଦେଖ)
Sankhyāna Samkhyāna (See)

ସଙ୍ଖ୍ୟାପନ—ସ. ବି—ସଂଖ୍ୟାପନ (ଦେଖ)
Sankhyāpana Samkhyāpana (See)

ସଙ୍ଖ୍ୟେୟ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଖ୍ୟେୟ (ଦେଖ)
Sankhyeya Samkhyeya (See)

ସଙ୍ଗତି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବି—ସାଥି; ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—Companion-
Sang-ti ship. [ଉ—କୁସଙ୍ଗତିର ସଙ୍ଗ ହେଲେ ଲୁହାର ଘଣ୍ଟି ବାଜେ; ସୁସଙ୍ଗତିର ସଙ୍ଗ ହେଲେ ସୁନାର ଘଣ୍ଟି ବାଜେ—ଢଗ ।]

ସଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସନ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ଆସକ୍ତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—
Sanga ୧ । ସଂସ୍ରବ; ସଂସର୍ଗ—1. Association; society. ୨ । ସହବାସ—2. Living together; intercourse. ୩ । ମିଳନ—3. Meeting together; union. ୪ । ସଂଯୋଗ—4. Connection. ୫ । ଆସକ୍ତି; ଅନୁରାଗ—5. Attachment; love; affection; devotion. ୬ । ବିଷୟାନୁରାଗ—6. Attachment for worldly affairs. ୭ । ସଂପର୍କ; ସଂବନ୍ଧ—7. Relationship. ୮ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ; ସହଯୋଗ—8. Co-operation. ୯ । ସଙ୍ଗମ; ମୈଥୁନ—9. Cohabitation; sexual intercourse. ୧୦ । ଦୁଇ ନଦୀ କିମ୍ବା ନଦୀ ଓ ସମୁଦ୍ରର ମିଳନ ସ୍ଥାନ—10. Junction of two rivers or junction of a river with the sea. ୧୧ । ମିତ୍ରତା; ବନ୍ଧୁତା—11. Friendship. ୧୨। ପ୍ରତିବନ୍ଧ—12. Obstruction. ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଙ୍ଗୀ)—
সংগী ୧ । ସଙ୍ଗୀ; ସାଙ୍ଗ; ସହଚର—1. Companion; an
संगी associate. [ଉ—ଗୁରୁବେଶାର ମୁହିଁ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ, ଚତୁସ୍ପଦୀ ଗୀତ ରଚନା ସଙ୍ଗ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।] ୨ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—2. Companionship; company. [ଉ—ଏବେ ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗ ପାଇଲି ମୁନିବର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । ମିବାରର ରାଣା ରାଜପୁତ ବୀର ରାଣା ସଗ୍ରାମସିଂହ—3.Rānā Samgrāma Simha, the
সংগ Rajput warrior. [ଦ୍ର—ଏହି ବୀର ପୁରୁଷ ମୋଗଲ
संग ସମ୍ରାଟ୍ ବାବରଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ।] ଦେ. ବିଣ—
আসক্ত ଆସକ୍ତ—Devoted; attached. [ଉ—ସେ ଦର୍ପ
आसक्त ଫଳେ ନୋହୁ ସଙ୍ଗ, ଦର୍ପଣେ ଯେସନେ ଛାୟା ଅଙ୍ଗ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଗମ କରିବା; ସହବାସ କରିବା—
Sanga karibā To cohabit; to have sexual
সংগম করা, সংগ করা intercourse. [ଉ—ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
संगम करना ସଙ୍ଗ କରି, ଗର୍ଭ ହୋଇଲା ତାର ନାରୀ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସଙ୍ଗ ଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବିଣ. (୫ମୀ ତତ୍)—ସଙ୍ଗ ଛଡ଼ା (ଦେଖ)
Sanga chyuta Sanga chardā (See)
(ସଙ୍ଗଚ୍ୟୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସଙ୍ଗଚ୍ୟୁତି—ବି)(ସଙ୍ଗ ଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ)

ସଙ୍ଗ ଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସଂସ୍ରବ ଶୂନ୍ୟ—1. Devoid of
Sanga chhardā association or company; dis-
সঙ্গছাড়া sociated from society. ୨ । ସେହି ଜାତି
संग रहित ସହଚରମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଯେ ରହିଥିବ ସଙ୍ଗ-

ଭ୍ରଷ୍ଟ—2. One who has been separated from his companions. ୩ । ଯେ ଦଳ ଛାଡ଼ି ପଛରେ ପଡ଼ିଥାଏ—3. Straggling. ୪ । ଯାହାକୁ ସଙ୍ଗୀମାନେ ଏକଘରକିଆ କରିଥାନ୍ତି—4. Ostracised; excommunicated.

ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବା—
Sanga chhārdibā To give up the company of a person.
সঙ্গছাড়া संगछोड़ना

ସଙ୍ଗ(ଘ)ଡ଼—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଂଘଟ୍ଟିତ=ଘୋଟା ହୋଇଥିବା; ମିଶ୍ରିତ)—୧ । ଭଲ ଭଲ ସିଝିବା
Sanga(ngha)rda
সুসিদ্ধ मिलाहुआ ସୁସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଏକକ ମିଶି ଯାଇଥିବା (ବ୍ୟଞ୍ଜନ)—1. (Curry) In which the component vegetables or materials have been well boiled and become mixed up with one another. ୨ । (ସଂ—
সুবিধাজনক, মনের মতন ସଂଘଟ) ସୁନ୍ଦର; ସୁବିଧାଜନକ—
सुविधावाला 2. Convenient; congenial. ୩ ।
গুছান संभालाहुआ ଠିକଣା; ସୁବିନ୍ୟସ୍ତ—3. Well
संयत arranged; well set. ୪ ।
[ଅସଙ୍ଗଡ଼(ପାଠି)—ଅସଂଯତ] ସଂଯତ—4. Restrained.

ସଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା,ଙ୍ଘା)ଡ଼ିବା—ଗ୍ରାଦେ. କି. (ଜାହାଜଆ ଭାଷା) ବାନ୍ଧିବା—
Sanga(ngā,nghā)rdibā To tie together.
বাঁধা बाँधना [ଉ—ଖଲାସିମାନେ ଗୁଣ୍ଡୁଲି ପାଗଡ଼ି [ସଙ୍ଗଡ଼ ପକା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଖିପିଛି ପୋଷାକ୍ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ଭୁରକମାନେ ଦୁଇ ଜାହାଜକୁ ସଙ୍ଗଡ଼ ପକାଇଲେ । —ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ]

ସଙ୍ଗଣିକା—ସଂ. ବିଣ—ସଂଗଣିକା (ଦେଖ)—
Sanganikā Samganikā (See)

ସଙ୍ଗତ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସଂଗତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sangata (etc) Samgata etc (See)

ସଙ୍ଗତି(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି ସଂଗତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sangati (etc) Samgati etc (See)

ସଙ୍ଗତେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ)କି.ବିଣ—ସଙ୍ଗେ (ଦେଖ)—
Sangate Sange (See)
সঙ্গে संगमे [ଉ—ବାପାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ତ ଅସିଥିଲ ସେହି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ.
মত ऐसा ଦେ. ଅ—ପରି; ସଦୃଶ—Like. [ଉ—ବୋଲନ୍ତି ଯେ ଜଗତେ ସର୍ବସ୍ୱ ଏ ସଙ୍ଗତେ ଗତେ ନ ଥିଲ ହୋଇ ଧନ୍ୟ ସେ ।
—ଉପେନ୍ଦ୍ର. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସଙ୍ଗ ଦୋଷ—ସଂ. ବି—୧ । ମନ୍ଦବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସଂସର୍ଗ—1. Associa-
Sanga dosha tion with bad people. ୨ । ସଂସର୍ଗ ଦୋଷ—2. Defective or sinful association. ୩ । ଅସତ୍ ସଙ୍ଗ—3. Keeping bad company. ୪ । ଅସତ୍ ସଙ୍ଗଜନିତ ମନ୍ଦ ଫଳ—4. Evils due to evil association. ୫ । ଅପବିତ୍ର ବା ଅବିଶୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସହବାସ ଜନିତ ଦୋଷ; ସଂସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷ—5. Fault due to contact with bad things or persons. ୬ । ସାଂସାରିକ ଅସକ୍ତି ଜନିତ ଦୋଷ—6. Evils due to association with worldly concerns.

ସଙ୍ଗବ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ଗୈ+ଅ; ଯେଉଁ ସମୟରେ ଗୋ ଦୋହନ
Sangaba ସଙ୍ଗତ ହୁଏ)—ପ୍ରାତଃକାଳୀନ ପ୍ରଥମ ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତ—The first three moments of the morning. [ଦ୍ର—ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବର ତିନି ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ସାୟଂ ବେଳା ବୋଲଯାଏ ।]

ସଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—୧ । ସଙ୍ଗୀ ବା ସଙ୍ଗିମାନ ବିଚ୍ଛେଦ—1.
Sanga bhanga Separation of a person from company. ୨ । ମିଳନର ଭଙ୍ଗ—2. Breaking up of any association.

ସଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଗମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ଏକାଧିକ ନଦୀର
Sangama ବା ନଦୀର ଓ ସମୁଦ୍ରର ମିଳନ ସ୍ଥାନ(ଯଥା—ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସଙ୍ଗମ)—1. The junction of rivers or of a river with the sea; the mouth of a river. ୨ । ରତି; ମୈଥୁନ—2. Copulation; cohabitation; coition; sexual union. ୩ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—3. Association. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ମିଥୁନୀଭାବ—4. Conjunction of a male with a female; meeting of lovers. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ସଙ୍ଗମ ତ୍ରିବିଧ—(୧) ପୁରୁଷର ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗେ କଟାକ୍ଷ, ଭାଷଣ, ଓ ହାସ୍ୟ, (୨) ଗନ୍ଧ, ମାଲ୍ୟ, ଧୂପ, ଭୂଷଣ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦି ପ୍ରେରଣ ଏବଂ ଅନ୍ନପାନାଦି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଲୋଭନ (୩) ନିର୍ଜ୍ଜନରେ ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ସମାଶ୍ରୟ ଓ କେଶାକେଶି ଗ୍ରହ ।] ୫ । ସମ୍ଭୋଗ—5. Enjoyment.

ସଙ୍ଗମ ଋତୁ—ସ. ବି—ଯେଉଁ ଋତୁରେ ଜୀବମାନେ ମୈଥୁନ କରନ୍ତି—
Sangama ṛutu Paring season.

ସଙ୍ଗମ କରିବା—ଦେ. ବି—ସମ୍ଭୋଗ କରିବା—To copulate.
Sangama karibā সংগম করা संगम करना

ସଙ୍ଗମକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ମୈଥୁନ କରେ; ମୈଥୁନକାରୀ—
Sangamakārī Copulating.
(ସଙ୍ଗମକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଙ୍ଗମ କାଳ—ସଂ. ବି—ମୈଥୁନର ସମୟ—
Sangama kāla Time of copulation.

ସଙ୍ଗମ ରହିତ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ସଙ୍ଗରହିତ (ଦେଖ)
Sangama rahita 1. Sangarahita (See). ୨ । ମୈଥୁନ ଶୂନ—2. Having no sexual union.

ସଙ୍ଗମ ଲିପ୍ସା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ସମ୍ଭୋଗର କାମନା—
Sangama lipsā A desire to copulate.

ସଙ୍ଗ ମେଳ—ଦେ. ବି—ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସଙ୍ଗ ବା ମେଳ—
Sanga meḷa Company of many persons.
পাঁচ জনের সঙ্গ संग मेल

ସଙ୍ଗର—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଗୃ ଧାତୁ=ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି+ଅଣ୍. Sangara ଅ) —୧ । ଯୁଦ୍ଧ—1. Fight; contest; war.
(ସଙ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—ବିଣ) [ଉ—ବୃଷ୍ଟି ଗଦା ମୁଦ୍ଗର, ଭଲ୍ଲ ଶୂଳ ସଙ୍ଗର, ନଗ ନଗର ପାତ ସେ । ଉଜ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
୨ । ଅବାସ – 2. Residence. ୩ । ବିପଦ; ଆପଦ—
3. Calamity; misfortune. ୪ । ସଂପଦ—
4. Prosperity; good fortune. ୫ । (+କର୍ମି. ଅ) ଅଙ୍ଗୀକାର; ପ୍ରତିଜ୍ଞା—5. Promise; solemn declaration. ୬ । ଜ୍ଞାନ—6. Knowledge.
୭ । ବିଷ—7. Poison. ୮ । କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟକରଣ—
8. Completion of a sale transaction.
୯ । ପ୍ରଶ୍ନ—9. Question. ୧୦ । ନିୟମ—
10. Rule. ୧୧ । (…+ଘିବ. ଅ) କର୍ମକରଣ—
11. Performance; doing. ୧୨ । ଯୁଦ୍ଧ କରିବା-
12. Fighting. ୧୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶମୀ ବୃକ୍ଷ—
13. Acacia Suma tree. ୧୪ । ଶମୀ ବୃକ୍ଷର ଫଳ —14. Fruits of the Acacia Suma tree
সঙ্গে साथ ଦେ.କି.ବିଣ. (ପଦ୍ୟ)— ସଙ୍ଗରେ—In the company.

ସଙ୍ଗ ରହିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ସାଂସାରିକ ସଂସର୍ଗ- Sanga rahita ଶୂନ୍ୟ—1. Free from worldly concern. ୨ । ଏକାକୀ—
2. Lonely; solitary. ୩ । ଆସକ୍ତିରହିତ—3. Free from any attachment.
ସଙ୍ଗଶୂନ୍ୟ, ସଙ୍ଗ ହୀନ, ସଙ୍ଗ ବିରହିତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଙ୍ଗରେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ସଙ୍ଗେ (ଦେଖ)
Sangare Sange (See)

ସଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୀ) ସାଥୀ—ଦେ. ବି. (ଏକାର୍ଥ ସହଚର)—ସଙ୍ଗୀ ଓ ସହଚର—
Sanga(ṅgi) sāthi Companions.
সংগ(গী)সাথি संगी साथी

ସଙ୍ଗ ସୋହ(ହୋ)ବତ୍(ତ)—ଦେ. ବି—୧ । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ—
Sanga soha(ho)bat(ta) 1. Request of one's companions. ୨ । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ—2. Company of friends. [ଉ—କେତେକେ ସଙ୍ଗ ସୋହବତରେ ପଡ଼ି ମଦପିଇ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ।] ୩ । ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ମନ ଖୁସିରଖିବା—3. Sensibility for not wounding the feelings of one's friends.
সঙ্গীদের কথা संग सोहबत

ସଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଦେ. ବି. (ସଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ସଂଲଗ୍ନ ହେବା)—୧ । ଗୃହ Sangā(ṅghā) ଭଳେ ଓ ଛାତ୍ର, ଗୃହକୁ ଛାଇଁଣ, ପ୍ରଭାଇ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ରଖିବା ନିମନ୍ତେ କରାଯିବା ଭିତ୍ତି—
1. A scaffolding made of bamboos inside the triangular thatch. [ଉ-ବରଷାରେ ଚାଳ ଲାଗି ହେଲ୍‌ଣି ଦରବର, ସଙ୍ଗାରେ ଥିଲି ସେ ଭାବୁ ଦେଖିଲି ମାଇପ, ସବୁଯାକ ଚାଳକୁଲ ଧାନ୍ଧ ଦେଇ ଭୁତ । ଭକାସା. କଟକବିଜୟ ।] ୨ । (ସଂ. ସଙ୍ଗମ) ସଙ୍ଗିବା; ପଶୁମାନଙ୍କର ମୈଥୁନ—2. Copulation of beasts (i. e. a bull—copulating with a cow). ପ୍ରାଦେ. (ସଂବଲପୁର) ବି—
১ । ଘରର ଭିତ୍ତି—1. The cross-beam of a thatched house. ୨ । (ଭୂଳ. ହି. ସଗାଇ)— (ବାଲେଶ୍ୱର, ଧଳଭୂମ, ମେଦିନୀପୁର) ବି—ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ 'ଚୁଡ଼ାଘ୍ଲ' ବିବାହ ପ୍ରଥା—2. Widow marriage amongst the Śūdras. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—
১ । ଶକଟ ବହନକାରୀ - 1. A bullock which draws carts. ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେଉଁ ପଶୁ ମୈଥୁନ କରି ଅଛି; କୃତସଙ୍ଗମ—2. (a beast) Which has already copulated.
মাচান, সাঙা मचान
জোড় লাগা, পাল पशु संगम
(ଅସଙ୍ଗା—ବିପରୀତ)

ସଙ୍ଗାଇ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) କି—ଥୋଇ ଦେବା—
Sangāi debā To place; to put.

ସଙ୍ଗାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) କି (ସ. ସଂଗ୍ରହ)—ରଖିବା—
sangāibā To keep.

ସଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଗୋ)ଇବା—ଦେ. କି—ସଙ୍ଘାଇବା (ଦେଖ)
Sangā(ṅge, ṅgo)ibā Sanghāibā (See)

ସଙ୍ଗା ଗାଈ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଗାଈ ବୃଷ-ସଂଗମ ପାଇଅଛି—
Sangā gāi A cow which has been co-habited or crossed by a bull.
পালধরান গাঈ ब्याही हुई गाय

ସଙ୍ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଘାଡ଼ି (ଦେଖ)
Sangārḍi Sanghārḍi (See)

ସଙ୍ଗାଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଘାଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Sangārḍibā Sanghārḍibā (See)

ସଙ୍ଗାତ—ଦେ. ବି ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ସଙ୍ଗ=ସାହଚର୍ଯ୍ୟ; ସଙ୍ଗତ= Sangāta ମିତ୍ରତା; ସଂଘାତ=ମିଳନ; କିମ୍ବା ସମଗୀତ=ଯେ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରର ଗୀତକୁ ଅପରର ବୋଲି ବିଚାରନ୍ତି ନାହିଁ)—୧ । ପରସ୍ପରର ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପି (ସଙ୍ଗାତୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧର୍ମତଃ ଆବଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person connected with another; a close friend by the establishment of a solemn friendship; a sort of god-relationship or relationship of warm friends; god-brother. ୨ । ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ; ମିତ୍ର; ସୁହୃଦ୍—
2. A very close and intimate friend.
[ଉ—ଅନେକ, ରକ୍ତସଂପର୍କ ବା ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ସଂପର୍କଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ, ଧର୍ମକୁ ... ସାକ୍ଷୀ ... କେତେକାଳ
সাংঙাত मित

ବା ମହାପ୍ରସାଦକୁ କିମ୍ବା ତୁଳସୀ ଆଦି ପବିତ୍ର ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ କରି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି । ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ 'ସଙ୍ଗାତ' ମିତ୍ରତା ଏକତମ । ଯେଉଁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ନାମ ଏକ, ସେମାନେ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ 'ମିତ' ବସନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ସଖୀ, ସଙ୍ଗାତ ଆଦି ମଧ୍ୟ ବସନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ 'ସଙ୍ଗାତ' ବସିବାଟା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ।

ସାଧାରଣତଃ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ (ଦୁଇ ଜଣ ବାଳକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିମ୍ବା ଦୁଇ ଜଣ ବାଳିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ) 'ସଙ୍ଗାତ' ମିତ୍ରତାର ସୂତ୍ରପାତ କରାଯାଏ ।

ପୁଣି ବଉଳ ଅମାବାସ୍ୟାଦିନ ବଉଳ, ଅଶୋକାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଓଁଶକା କଢ଼ି, କୁମାରପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ନୈବେଦ୍ୟ ଗୁଡ଼, ଗଙ୍ଗାଜଳ, ଗୋଦାବରୀଜଳ, ତୁଳସୀ, ପହିଲି ଭୋଗ ପ୍ରସାଦ, ଅଭଡ଼ା, ସରପୁଳି, ମହାପ୍ରସାଦ ପରସ୍ପର ଲୁଆଖୋଇ ହୋଇ ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଥାକ୍ରମେ ବଉଳ, ଓଁଶକା, ଗୁଡ଼, ଗଙ୍ଗାଜଳ, ଗୋଦାବରୀ, ତୁଳସୀ, ପହିଲିଭୋଗ, ଅଭଡ଼ା, ସରପୁଳି, ମହାପ୍ରସାଦ ବସନ୍ତି ।

ଆଜି କାଲି ଲୋକେ ମହୁଲି, ଗୁଳୁଗୁଲି, ଫୁଲ, ଗୋଲାପ ଆଦି ମଧ୍ୟ ବଦଳେଇ ହୋଇ ସେହି ନାମରେ ପରସ୍ପରକୁ ଡକାଡକି ହେବା ଦେଖାଯାଏ ।

ସଙ୍ଗାତ ବସିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ସଙ୍ଗାତ, ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ 'ସଙ୍ଗାତୁଣୀ' ବୋଲି ଡକାଯାଏ, ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଏ ।

ସଙ୍ଗାତ ବସିବା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ଆଦି ଉତ୍ସବରେ ବେଭାର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଆଦି ଚଳେ । ମୋ ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ପୁଅ ମୋର ପୁତୁରା ଅଟେ ଏବଂ ମୋତେ ମୋ ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ପୁଅ 'ମଉସା' ବୋଲି ଡାକିବ । 'ସଙ୍ଗାତ' ଆଦି ବସିଥିବା ବନ୍ଧୁମାନେ ପରସ୍ପରର ନାମ ଧରି ଡକାଡକି ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।] ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବି—କୌଣସି ପୁରୁଷର ଅପଣା ଶାଳୀକି ସମ୍ବୋଧନ କଲାବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ—A term used by a male in addressing his wife's younger sister.

ସଙ୍ଗାତ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଦୁଇ ଜଣ) ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ମହାପ୍ରସାଦ Saṅgāta basibā ବଦଳେଇ ହୋଇ 'ସଙ୍ଗାତ' 'ମିତ୍ରତା' সাঙ্গাত পাতান ସ୍ଥାପନ କରିବା—To open a solemn god- मित्र होना, दोस्तहोना। relationship between each other.

ସଙ୍ଗାତ ବାପା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଅପଣା ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ପିତା—Saṅgāta bāpā Father of one's god-friend. সাঙ্গাতের বাবা [ଦ୍ର—ଓଡ଼ଗାରେ, ଏହାଙ୍କୁ 'ମଉସା' ବୋଲି मित बाप ଡାକନ୍ତି ।]

ସଙ୍ଗାତ ବେଭାର—ଦେ. ବି—ଦୁଇ ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଦଳେଇ Saṅgāta bebhāra ହେବା ବେଭାର ବା ଉପଢୌକନ—সাঙ্গাত তত্ব Gifts or presents exchanged between दोस्ती व्यवहार two god-friends.

ସଙ୍ଗାତ ମଇତ୍ର—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁତା—Saṅgāta maitra সাংগাত মিতা दोस्ती मैत्री Sworn (ସଙ୍ଗାତ ମିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) friendship

ସଙ୍ଗାତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—ଦେ. ବି—ବିବାହାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ Saṅgāta marjyādā ସଙ୍ଗାତଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ବସ୍ତ୍ରୋପହାର—সাংগাতের মান(মর্য্যাদা) Present of cloth made to दोस्तकि मान मर्यादा a god-friend on festive occasions.

ସଙ୍ଗାତୁଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସଙ୍ଗାତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife of Saṅgātuṇī one's god-friend. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗାତଙ୍କ সাঙ্গাতী, সাঙ্গাৎনী ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ 'ସଙ୍ଗାତ' ବୋଲାଯାଏ ।] संघातिनी ୨ । ପ୍ରେୟସୀ—2. A beloved lady.

ସଙ୍ଗା ବଳଦ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗ+ବଲୀବର୍ଦ୍ଦ)—ଶଗଡ଼ଟଣା Saṅgā baḷada ବଳଦ—A draft bullock; a যোতা বলদ गाडीबैल bullock drawing the cart.

ସଙ୍ଗିତ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସଂ. ସଙ୍ଗ)—ସହଗୃହୀ; ଏକ ସଙ୍ଗରେ Saṅgita ବିଚରଣକାରୀ—Travelling or moving সঙ্গী संगी together. (ଦ୍ର—ଅସଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗୀତ(ତା), (ସଙ୍ଗିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅସଙ୍ଗରେ ସଙ୍ଗ କଲେ କାଠଘଣ୍ଟ ଲମ୍ବିତ(ତା)—ଢଗ ।)

ସଙ୍ଗିନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସଙ୍ଗୀନ୍)—ବନ୍ଧୁକର ଅଗରେ Saṅgin(ni) ନଳର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୁଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ମୁନିଆଁ সঙ্গীন ବର୍ଚ୍ଛାପରି ଅସ୍ତ୍ର (ଏଥିରେ ଭୁସାଯାଏ); ବନ୍ଧୁକ ସଲଗ୍ନ संगीन ଛୋରା—Bayonet. (ଦ୍ର—ବାସ୍ତଲ୍ୟେ ନ ବାନ୍ଧି ପ୍ରକାଶକର ଶତ୍ରୁ, ବଦେଶି-ସଙ୍ଗିନେ କଲା ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱୀତ—ରାଧାନାଥ. ଦରବାର ।) ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସଙ୍ଗୀନ୍ = ପଥରରେ ତିଆରି, ତେଣୁ ଦୃଢ଼)—୧ । ଗୁରୁତର—সঙ্গীন 1. Serious. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ ମକଦ୍ଦମା ।) ୨ । ଖରୁ संगीन ଭାରି—2. Heavy; weighty. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ ବୋଝ ।) ୩ । ଅତି କଠୋର—3. Very hard. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ ସଜା ।) ୪ । କଷ୍ଟ ସାଧ୍ୟ—4. Difficult. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ କାମ ।) ୫ । ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ—5. Full of responsibility. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ ଗୃହସ୍ଥ ।) ୬ । ଅସାଧାରଣ—6. Extraordinary. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ ଘଟନା ।) ୭ । ମୋଟ ଓ ମଜଭୁତ—7. Coarse and strong. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ ଲୁଗା ।) ୮ । ଖୁବ୍ ମଜଭୁତ; ସୁଦୃଢ଼—8. Very strong. (ଦ୍ର—ସଙ୍ଗିନ୍ ମୂଳଦୁଆ ।)

ସଙ୍ଗିନ୍ ଅବସ୍ଥା—ଦେ. ବି—ଅତି ସାଂଘାତିକ ବା ଗୁରୁତର ଅବସ୍ଥା—Saṅgin abasthā Very fatal or serious সঙ্গীন অবস্থা संगीन अवस्था condition.

ସଙ୍ଗିନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ(କାମ) —ଦେ. ବି—ଅତି କଷ୍ଟରେ ସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—
Sangin kārjya(kāma) An uphill work.
সঙ্গীন কাজ संगीन काम

ସଙ୍ଗିନ୍‌ଧାରୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଫା. ସଙ୍ଗିନ୍+ସଂ. ଧାରନ୍)—
Sangindhārī ବନ୍ଧୁକର ଛୋଟ ଧରିଥିବା (ସୈନିକ)—
(ସଙ୍ଗିନ୍‌ଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Armed with bayonets.
সঙ্গীনধারী संगीनधारी

ସଙ୍ଗିନ୍ ବେଳ(ଳା)—ଦେ. ବି—ଭୀଷଣ ବିପଦ ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଥିବା
Sangin bela(lā) ସମୟ—Critical moment.
সঙ্কট সময় विपद् समय

ସଙ୍ଗିନ୍ ମକଦ୍ଦମା(ମାମଲା)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସଙ୍ଗୀନ୍+ମୁକଦ୍ଦମା;
Sangin makaddamā(māmalā) ମୁଆମିଲା)—ଗୁରୁତର
(ସଙ୍ଗିନ୍ କେସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ମକଦ୍ଦମା—Serious case. (ଉ—
সঙ্গীন মকদ্দমা, সঙ্গীন মামলা ...ଏବଂ ମାମଲା ଭାରି ସଙ୍ଗିନ୍ ଥିବା
संगीन मुकद्दमा ଲଜ୍ଜାରେ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।)

ସଙ୍ଗିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଙ୍ଗିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସଙ୍ଗୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sanginī 1. Feminine of 'Sangī'. (ଉ—କୁହୁଇ
(ସଙ୍ଗୀ—ପୁଂ) କେବଳ ମୁହିଁ ସମ୍ପଦ-ସଙ୍ଗିନୀ ଅଣ୍ଡାବର । ରାଧାନାଥ.
ମହାଯାତ୍ରା ।) ୨ । ବୟସ୍ୟା; ସହଚରୀ—2. A female
companion. (ଉ—କ ନାଦରେ ପ୍ରାଣସଙ୍ଗିନୀ । ଶୁଭୁଛି
କୁଞ୍ଜବନେ । ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଙ୍ଗ)—ସଙ୍ଘିବା (ଦେଖ)
Sangibā Sanghibā.(See)

ସଙ୍ଗିରମାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଗୃ. ଧାତୁ=ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା+
Sangiramāna କର୍ତ୍ତି. ଅନ) ପ୍ରତିଜ୍ଞାକାରୀ—Promising.
(ସଙ୍ଗିରମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସଙ୍ଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sangī ୧ । ସହଚର; ବୟସ୍ୟ; ସଙ୍ଗାତ—1. Companion.
(ସଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । କର୍ମସଙ୍ଗୀ; ଯେଉଁମାନେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ
କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି—2.Fellow-worker. ୩। ପଢ଼ାସଙ୍ଗୀ;
ଶିକ୍ଷା ସହଚର—3. Class-friend; fellow
student. ୪ । ଖେଳସଙ୍ଗ; କ୍ରୀଡ଼ା ସହଚର—
4. Play-mate; play-fellow. ସଂ. ବିଣ—
୧ । ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ; ସଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—1. Accompanying; having the companionship of. ୨ ।
ଆସକ୍ତ—2. Devoted to; attached to. ୩ ।
କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ଆସକ୍ତ—3. Attached to anything.

ସଙ୍ଗୀତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି—ସଂଗୀତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sangīta (etc) Saṁgīta etc. (See)

ସଙ୍ଗୀତି—ସଂ. ବି—ସଂଗୀତି (ଦେଖ)
Sangīti Saṁgīti. (See)

ସଙ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଗୀର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)
Sangīrṇṇa Saṁgīrṇṇa. (See)

ସଙ୍ଗୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଗୁପ୍ତ (ଦେଖ)
Sangupta Saṁgupta. (See)

ସଙ୍ଗୁପ୍ତି—ସଂ. ବି—ସଂଗୁପ୍ତି (ଦେଖ)
Sangupti Saṁgupti. (See)

ସଙ୍ଗୂଢ଼—ସଂ ବିଣ—ସଂଗୂଢ଼ (ଦେଖ)
Sangūṛha Saṁgūṛha. (See)

ସଙ୍ଗୃହୀତ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଗୃହୀତ (ଦେଖ)
Sangṛuhīta Saṁgṛuhīta. (See)

ସଙ୍ଗେ—ଦେ. କ୍ରି: ବିଣ- (ସଂ. ସଙ୍ଗ)—୧ । ସହ; ସହିତ; ସଙ୍ଗରେ—
Sange 1. With; along with. [ଉ—ଭୀମ ଦୁଃଶାସନ
সঙ্গে ସଙ୍ଗେ ଗଦା ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।] ୨ । ମିଳିତ ହୋଇ;
साथमें ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ—2. Together with; mixed
with. [ଉ—ଲଙ୍କା ହେଲେ ଘିଅରେ ଗୁଣ୍ଡା ସଙ୍ଗେ ମିଶୁ
ଖାଇବା] ୩ । ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ—3. In the
company of. [ଉ—ମୁଁ ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବି ।]

ସଙ୍ଗେଇ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Sangei debā ଯତ୍ନରେ ରଖିବା; ସାଇତିବା—To keep
a thing carefully.

ସଙ୍ଗେ କରି—ଦେ. ଅ—ସଙ୍ଗରେ ଘେନି—Taking one into
Sange kari company. [ଉ—ମିତ୍ର ବସିଲା ତା ଅବୋଉ,
সঙ্গে করে, সঙ্গে নিয়ে ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା ସଙ୍ଗେ କରି । ଜଗନ୍ନାଥ.
साथ करके ଭାଗବତ ।]

ସଙ୍ଗେଣ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ପଦ୍ୟ)—ସଙ୍ଗେ (ଦେଖ)—Sange
Sangeṇa (See) [ଉ—ମାତା କହିଲେ ବିଚକ୍ଷଣ । ପୁତ୍ର ଯେ
ମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେଣ । ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ—ପ୍ରାଦେ. ଅ. (ଉତ୍ତର ଭାଷା)—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ (ଦେଖ)
Sange sang With; along with.

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ—ଦେ. ଅ—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ (ଦେଖ)
Sange sange Sānge sānge (See)

ସଙ୍ଗୋପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଂଗୋପକ (ଦେଖ)
Sangopaka Saṁgopaka (See)

ସଙ୍ଗୋପନ—ସଂ. ବି—ସଂଗୋପନ (ଦେଖ)
Sangopana Saṁgopana (See)

ସଙ୍ଗ୍ରହ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସଂଗ୍ରହ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sangraha (etc) Saṁgraha etc. (See)

ସଙ୍ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି—ସଂଗ୍ରହଣ (ଦେଖ)
Sangrahaṇa Saṁgrahaṇa (See)

ସଙ୍ଗ୍ରହଣୀ—ସଂ. ବି—ସଂଗ୍ରହଣୀ (ଦେଖ)
Sangrahaṇī Saṁgrahaṇī (See)

ସଙ୍ଗ୍ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ)—ସଂଗ୍ରହିବା (ଦେଖ)
[illegible]rahibā संग्रह Saṁgrahibā (See)

ସଙ୍ଗ୍ରହୀତା—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ସଂଗ୍ରହୀତା (ଦେଖ)
Sangrahītā Saṁgrahītā (See)

ସଗ୍ରାମ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସଂଗ୍ରାମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sangrāma (etc) Samgrāma etc. (See)

ସଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ସଂଗ୍ରହ (ଦେଖ)
Sangrāha Samgrāha (See)

ସଗ୍ରାହକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଂଗ୍ରାହକ (ଦେଖ)
Sangrāhaka (ସଗ୍ରାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Samgrāhaka (See)

ସଗ୍ରାହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଂଗ୍ରାହୀ (ଦେଖ)
Sangrāhī (ସଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Samgrāhī (See)

ସଙ୍ଘ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସଂଘ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sangha (etc) Samgha etc. (See)

ସଙ୍ଘଟ—ଦେ ଓ ସଂ. ବି—ସଂଘଟ (ଦେଖ)
Sanghaṭa Samghaṭa (See)

ସଙ୍ଘଟା—ସଂ. ବି—ସଂଘଟା (ଦେଖ)
Sanghaṭā Samghaṭā (See)

ସଙ୍ଘଟିକା—ସଂ. ବି—ସଂଘଟିକା (ଦେଖ)
Sanghaṭikā Samghaṭikā (See)

ସଙ୍ଘଟିତ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଘଟିତ (ଦେଖ)
Sanghaṭita Samghaṭita (See)

ସଙ୍ଘଟ୍ଟ—ସଂ. ବି—ସଂଘଟ୍ଟ (ଦେଖ)
Sanghaṭṭa Samghaṭṭa (See)

ସଙ୍ଘର୍ଡ଼—ଦେ. ବିଣ—ସଂଘର୍ଡ଼ (ଦେଖ)
Sanghar̤da Sanghar̤da (See)
(ଅସଙ୍ଘର୍ଡ଼—ବିପରୀତ)

ସଙ୍ଘନ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଘନ (ଦେଖ)
Sanghana Samghana (See)

ସଙ୍ଘର୍ଷ—ସଂ. ବି—ସଂଘର୍ଷ (ଦେଖ)
Sangharsha Samgharsha (See)

ସଙ୍ଘସ—ସଂ. ବି—ସଂଘସ (ଦେଖ)
Sanghasa Samghasa (See)

ସଙ୍ଘା—ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ସଂଲଗ୍ନ ହେବାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ 'ସଙ୍ଘ' ଶବ୍ଦ; କାରଣ ସଙ୍ଘାରେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ବାଉଁଶ ପଡଥାଏ; କିମ୍ବା ସଂ. ସଙ୍ଘ=ସମୂହ କାରଣ ଅନେକ ବାଉଁଶ ପକାଇ ସଙ୍ଘା ତିଆରି କରାଯାଏ)—ଘର ଘରର ତ୍ରିକୋଣାକାର ଚାଳର ତଳେ ଓ ପରସ୍ପର ବିପରୀତ କାନ୍ଥମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୁଡାଏ ବାଉଁଶକୁ ଲଗାଲଗି କରି ଅଡ଼ବାଗରେ ପକାଇ ତିଆରି କରିଥିବା ମଞ୍ଚ—
Sanghā ମାଁଗା, ମାଁଚା ମଚାନ
1. A scaffolding or staging consisting of bamboos put below the triangular portion of the thatch and plaited together, on the tops of opposite walls crosswise and used to store fuel etc. [ଦ୍ର—ଏହି ସଙ୍ଘାରେ ଶୁଖିଲା ନଡ଼ିଆ ରଖି ଦେଲେ ବନା-କେତେ ବାଦ୍ ନଡ଼ିଆମଧ୍ୟରୁ ପାଣି ମରିଯାଇ ଉକ୍ତ ନଡ଼ିଆମାନ 'ଝୁଣ୍ଟୁ' ହୋଇଯାଏ । ଖୁଡ଼ାଳ ଘରେ ଓ ରୋଷେଇ ଘରେ ସଙ୍ଘା ତିଆରି କରାଯାଏ । କାରଣ ସେଥିରେ ରଖାଯିବା ଜାଳ କାଠ ଓ ଘଷି ଆଦି ଉକ୍ତ ଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ଚୁଲିରୁ ଓ ନିଆଁରୁ ଉଠିବା ଧୂଆଁ ଦ୍ୱାରା ଶୀଘ୍ର ଶୁଖିଯାଏ ।] ୨ । ଗଛରୁ ତୋଳାଯିବା ନଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଶୁଖାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ପୋତାଇଥିବା ବାଉଁଶ—2. Rows of single bamboos erected on the floor, to which pairs of whole cocoanuts are attached (one pair over the other) so as to cause the newly plucked cocoanuts to become dry. [ଦ୍ର—ଗଛରୁ ତୋଳା ଯାଇଥିବା ନଡ଼ିଆ ସବୁକୁ ଚୋପା ଲାଗିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଣି ଉକ୍ତ ଚୋପାରୁ ଟିକିଏ ଲେଖାଏଁ ଛେଲି ବା ଲସିକୁ କାଢ଼ି ଦୁଇଟି ନଡ଼ିଆର ଲସିକୁ ଗଣ୍ଠିଆଇ ଉକ୍ତ ନଡ଼ିଆ ଦୁଇଟିକୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ କରାଯାଏ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ 'ପିନ୍ଧୋଇବା' କହନ୍ତି । ଏହିପରି ପିନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ନଡ଼ିଆର ଯୋଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଭୂଇଁରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ବାଉଁଶ (ସଙ୍ଘା) ଦେହରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଛନ୍ଦି ରଖାଯାଏ । ଏପରି ରଖିବା ଦ୍ୱାରା ନଡ଼ିଆ ସବୁ ଶୁଖିବାକୁ ଅଳ୍ପସମୟ ଲାଗେ ।] ୩। (ସଂ. ସଂଗମ)—ସଙ୍ଘିବା; ଗାଈ ସହିତ ବୃଷର ସଂଗମ—3. Cohabitation of a bull with a cow. ଦେ. ବିଣ—୧ । (ସ.ସଙ୍ଗ; ଶଗଡ଼ ସଙ୍ଗେ ବଳଦ ସଂଯୋଜିତ ହେଉଥିବାରୁ)—ଶକଟବାହୀ (ବଳଦ)—1. Drawing a cart (bull). ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ.ସଙ୍ଗମ) ବୃଷ ସହିତ ସହବାସ କରିଥିବା ଗାଈ-2. Having been cohabited by a bull (cow). ୩ । ପୁଂ. (ସଂ. ସଙ୍ଗମ) ଗାଈ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ କରିଥିବା(ବୃଷ)-3. Having cohabited with a cow (bull). ପ୍ରାଦେ—୧ । (ସମ୍ବଲପୁର) କାନ୍ଥରୁଜ—1. Wall-niche. ୨ । (ସିଂହଭୂମ) ସଙ୍ଘା (ଦେଖ)—2. Sangā (See) ୩ । (ସମ୍ବଲପୁର) ଜିନିଷ ରଖିବା ପାଇଁ କାନ୍ଥରେ ମରା ଯାଇଥିବା ପଟା—3. A wooden plate attached to a wall and used as bracket.
ଖୁଣ୍ଟି
ପାଲ ଧରା
ସାଂଗ
ଯୋତା
शकटवाही
ପାଲ ଧବାନ
सँढियाई हुई
(ଅସଙ୍ଘା—ବିପରୀତ)

ସଙ୍ଘା(ଙ୍ଘେ, ଙ୍ଘୋ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । 'ସଙ୍ଘିବା' କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. The causative form of 'Sanghibā'. ୨ । ଗାଈକୁ ବୃଷ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗମ କରାଇବା—2. To cause a cow to be cohabited by a bull. ୩ । (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ ଧାତୁ) ସଂଯୋଜିତ କରାଇବା—3. To cause to be joined. ୪ । ମିଳାଇବା; ମିଳିତ କରାଇବା—4. To cause to meet.
Sanghā(nghe, ngho)ibā
ପାଲ ଧରାନ
सँढियाना
ମେଲାନ
संयोग कराना

ସଙ୍ଘା କାଠ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବି—ଘୁଜ ତଳେ ଥିବା ଘରର ପ୍ରଧାନ ମୋଟ କାଠ; ଭୁଇ—Beam of a house over which perpendicular props are erected to heald up the thatch.
Sanghā kāṭha

୧	ଇ	ଊ	ଋ,ଌ	ଠ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇୟୁ	ଉଅ	ଢ଼
୨	ଈ	ଉ	ଋୂ	ଌୂ	ଯ୍ରେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଘ	ସ	ଗଁ୍ୟ	ଇଅ	ଙ୍ଗ	ନ୍ନ

ସଙ୍ଘାଡ଼ି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଘଟିକା, ପ୍ରା· ସଙ୍ଘାଡ଼ି=ଯୋଡ଼ା)—୧ । Sanghārḍi ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ସୂତାକଠା ଯୋଡ଼ା, ଜୁଦଣୀ ହୋଇ ମୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପଇତା ସୂତାର ଦୁଇପଟ ଜୋଡ଼ା ବା ଦୁଇଟି ମୋଡ଼ା—1. Two rolls of thread twisted for being prepared into a Brahman's sacred thread. [ଦ୍ର—ଜୀବତ୍‌ପିତୃକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏକ ସଙ୍ଘାଡ଼ି ବା ଦୁଇ ପଟ ପଇତାସୂତାଦ୍ୱାରା ଛଅଖିଅ ଉପବୀତ ତିଆରି କରି ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ତର୍ପଣାଦି କରନ୍ତି ଓ ମୃତପିତୃକ, ସେମାନେ ଦେଢ଼ ସଙ୍ଘାଡ଼ି ବା ତିନି ପଟ ପଇତାସୂତାରେ ନଅ ଖିଅ ଉପବୀତ ତିଆରି କରି ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏହି ନଅ ଖିଅ ମଧ୍ୟରୁ ଛଅ ଖିଅ ଉପବୀତ ଓ ଅନ୍ୟ ତିନି ଖିଅ ଉତ୍ତରୀୟରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୁଏ ।] ୨। (ସଂ·ସଙ୍ଘଟ,ସଙ୍ଘଟନ-ମିଶ୍ରଣ, ଯୋଜନ) ଏକାଥରକେ ଶବାଗ୍ନିରେ ମୁହାଁଯିବା ତାଡ଼ା କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡମାନ—2. A quantity of fuel which is sufficient to maintain the cremation fire at a time. ୩ । (ସଂ. ସଙ୍ଘଟିକା=ଯୁଗ୍ମ, ଯୋଡ଼ା) ଯୋଡ଼ା ମଞ୍ଜି ଣ୍ଟୁଆର ବା ମାଛମଞ୍ଜିର ଦୁଇଟି ନୋଳା -3 A pair of fish-roes; two tubes of fish spawn. [ଦ୍ର—ମାଛର ମଞ୍ଜିଟି ଦୁଇ ଫାଳିଆ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇଟି ନୋଳାଯୁକ୍ତ । ଏହି ନୋଳାଦ୍ୱୟକୁ 'ସଙ୍ଘାଡ଼ି' କୋଲଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନୋଳା ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚର୍ମାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ଏବଂ ଦୁଇଟିଯାକ ନୋଳା ଏକ ସ୍ଥାନରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ସୂକ୍ଷ୍ମଚର୍ମାବରଣ ଦ୍ୱାରା ସଂଲଗ୍ନ ହୋଇ ଥାଏ । ସେହି ସଂଯୋଜକ ଚର୍ମାବରଣକୁ ଛିଣ୍ଡାଇ ଦେଲେ ତାହା ପୃଥକ୍ ହୋଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୁଇଟି ନୋଳା ହୁଏ ।]

ସଙ୍ଘାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ସଙ୍ଘଟ)—୧ । ବହୁ ପଦାର୍ଥକୁ ବା ବହୁ Sanghārḍibā ଉପାଦାନକୁ ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ କରିବା—1. To ମିଶାଇଏ ଦେଓୟା, ମେଶାନ mix up many materials. ମିଲାନା ୨ । ଡିଅଣରେ ପଡ଼ିଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପରିବା ଅଧ ସିଝିଗଲା ପରେ ତାହାକୁ ଗୋଳାଇ ବା ଘାଣ୍ଟି ମିଶାଇ ଦେବା; ତିଅଣକୁ ଘୋରିବା ବା ଘୋଟିବା—2. To reduce the boiling curry into a consistent mixture by agitating the boiled ingredients. ୩ । ନବପ୍ରସୂତା ଗାଈ ନିଜ ବାଛୁରୀକୁ ନ ଅବରିଲେ ବା ସୁରୁଖୁରୁରେ ଦୁଧ ଦୁହାଁଇ ନ ଦେଲେ, କିମ୍ବା ଗାଈର ବାଛୁରୀ ମରିଗଲେ ତାଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହିଁବା ପାଇଁ ତା ନିଜର ବାଛୁରୀ ପରି ଅନ୍ୟ ଗାଈର ବାଛୁରୀକୁ ଅଥବା ବାଛୁରୀର ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତି କରି ତାକୁ ଗାଈ ଆଗରେ ସୁଧାରାନ ଠିଆ କରାଇ ସେହି ନକଲି ବାଛୁରୀ ଦେହରେ ମହୁ, ଲୁଣ ସଂଘରାନା ଆଦି ଲେହନୀୟ ପଦାର୍ଥ ଲଗାଇ ଗାଈକୁ ଚଟାଇ ଓ ଚୁଚୁକାର ମାରି ଗାଈକୁ ଆଉଁସିବା, କୋମଳ ବଚନ କହିବା ଓ ଏତଦ୍‌ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା; ଗାଈକୁ ସୁଧାରିବା—3. To employ various means to a milch-cow which is not allowing herself to be milked, in order that she can be easily milked. ୪ । ଦୁଇଟି ଯୋଡ଼ାବାଁଧି ଗୋରୁଙ୍କୁ ବେକରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ଛନ୍ଦି ବଣରେ ବା ଜୋଡ଼ନା ପଡ଼ିଆରେ ଚରିବା ପାଇଁ ଛାଡ଼ି ଦେବା—4. To tie two cattle together and leave them for grazing in jungle or field.

ସଙ୍ଘାତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସଂଘାତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sanghāta (etc) Samghāta etc. (See)

ସଙ୍ଘାଟୀ—ଦେ. ବିଣ—ସଂଘାଟୀ (ଦେଖ) Sanghāṭī Samghāṭī. (See)

ସଙ୍ଘାର—ଦେ. ବି—ସଂଘାର (ଦେଖ) Sanghāra Samghāra. (See)

ସଙ୍ଘାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଂଘାରିବା (ଦେଖ) Sanghāribā Samghāribā. (See)

ସଙ୍ଘିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଙ୍ଗ, ସଙ୍ଗମ=ମୈଥୁନ)—(ବୃଷ) ଗାଈକୁ Sanghibā ମୈଥୁନ କରିବା—(a bull) To copulate ପାଳଦେଓୟା with a cow. [ଦ୍ର—ଗାଈର ଋତୁକାଳ ହେଲେ ନାଁଘନା ଗାଈ 'ବତର ପଡ଼ିଛି' ବୋଲି କହନ୍ତି । ବତର ପଡ଼ିବା ଗାଈକୁ ଷଣ୍ଢ ସଙ୍ଗମ କଲେ ଉକ୍ତ ଗାଈ 'ବଏ ଗଲା' (ବ. ପାଲ ନିଲ) ବୋଲି କହନ୍ତି । ଗାଈ ଥରେ ବଏ ଯିବା ପରେ ଗର୍ଭବତୀ ନ ହେଲେ ଗାଈ 'ଲେଉଟାଇଲା' ବୋଲି କହନ୍ତି ।]

ସଙ୍ଘୁଷିତ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଘୁଷିତ (ଦେଖ) Sanghushita Samghushita. (See)

ସଙ୍ଘୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଘୃଷ୍ଟ (ଦେଖ) Sanghushṭa Samghrushṭa. (See)

ସଙ୍ଘୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—ସଂଘୃଷ୍ଟ (ଦେଖ) Sanghrushṭa Samghrushṭa. (See)

ସଙ୍ଘେନିବା—ଗ୍ରା· କ୍ରି—ସଙ୍ଗେ ନେଇବା ବା ନେବା—To take Sanghenibā with; to be accompanied by. ସଙ୍ଗେ ଲଓୟା ସାଥମେ ଲେନା

ସଚ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବା—1. To form connec- Sach (root) tion. ୨ । ଅନୁଗ୍ରହିତ କରିବା—2. To please; to oblige.

ସଚକିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ଚକିତ=ଭୟ, ଉଦ୍‌ବେଗ; Sachakita ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଭୀତ; ଅପ୍ରତିଭ— 1. Startled; frightened. ୨। ସାବଧାନ; ଜାଗ୍ରତ— 2. Vigilant. ୩ । ଭୀରୁ—3. Timid.

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାର' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଡ଼'ଖୋଜିବେ; 'ମୁଭ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁଡ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗର୍ଘ' ନ ପାଇଲେ 'ଅର୍ଘ' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଡ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଳ୍‌ବଡ଼' ଦେଖିବେ

ସଚକିତ ନୟନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; କର୍ମଧାରୟ; ସ+ଚକିତନୟନ; କିମ୍ବା ସଚକିତ+ନୟନ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି ବା ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭୟଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି; ଯାହାର ନୟନ ଭୟଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—Having a frightened look.
Sachakita nayana
(ସଚକିତ ଦୃଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ସଚକିତ ନୟନା, ସଚକିତ ଦୃଷ୍ଟି—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଚଞ୍ଚଳ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଚଞ୍ଚଳ=ବାୟୁ)—ବାୟୁଯୁକ୍ତ; ପବନଯୁକ୍ତ—Airy; windy. ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. 'ଚଞ୍ଚଳ'ର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ) —ଚଞ୍ଚଳ—Restless.
Sachañchala

ସଚଟ୍(ଟ)—ଦେ. ବିଣ—ସଚୋଟ (ଦେଖ)
Sachaṭ(ṭa) Sachoṭa. (See)

ସଚରାଚର—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଚରାଚର=ସ୍ଥାବରାସ୍ଥାବର)—ସ୍ଥାବରାସ୍ଥାବର ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ; ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମଯୁକ୍ତ (ପୃଥିବୀ)—(the world) Comprising all the moveable and the immoveable things. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସମସ୍ତ; ସମଗ୍ର—1. All. ୨ । ଜଗତରେ ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଯିବା—2. Universal. ଦେ. ବି—୧ । ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି; ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—1. The Creation; the Universe. ୨ । ସୃଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ; ସ୍ଥାବର ଓ ଜଙ୍ଗମ ବସ୍ତୁଚୟ—2. All created things, moving and lifeless. [ଉ—ସଚରାଚର କହେ ଯାହା, ସେ ବସ୍ତୁ ପ୍ରଥମା ଯେ ହୋଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସାଧାରଣତଃ—1. Ordinarily; commonly ୨ । ଏହି ପୃଥିବୀରେ—2. In this world. ୩ । ଏହି ସୃଷ୍ଟିରେ—3. In the creation. (ଯଥା—ସଚରାଚରେ ଏହା ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ବୃଦ୍ଧ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ପାଳନ କରନ୍ତି ।)
Sacharāchara
सचराचर
सचराचर

ସଚଳ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ଚଳ=ଗତିଶୀଳତା, ଗୃଥିଳ୍ୟ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚଳନଶୀଳ; ଗତିଶୀଳ—Moving (ଅଚଳ—ବିପରୀତ) सचल ଦେ. ବିଣ—ସଙ୍ଗତିସମ୍ପନ୍ନ (ଅବସ୍ଥା)—Well-to-do. (ଉ—ତାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ବେଶ୍ ସଚଳ ।)
Sachaḷa
चलतापुरजा, संपन्न

ସଚଳ ଜାତି—ଦେ. ବି—ପାଣିଚଳ ଜାତି; ଉଚ୍ଚ ଜାତି—
Sachaḷa jāti जलचल जाति सचल जाति High caste.

ସଚ ଲବଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ ଲବଣ)—ପଞ୍ଚ ଲବଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକପ୍ରକାର—Sochal salt; Una-qua Sodium chloride.
Sacha labaṇa
(ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ରୁଚକ,ଅକ୍ଷ,ପାକ୍ୟ)
सचल लून, सचल लवन
साँचर नमक
ଫା. ନମକ୍‌ସିୟା
ଅ. ମଲ୍‌ହୁଲ୍‌ଯଜାଜ୍
ସଚଲୁଣ, ସଚଳ ଲବଣ, ସଚଳ ଲୁଣ } ଅନ୍ୟରୂପ
[ଦ୍ର—ଏହି ଲୁଣ ଖନିଜ ଅଟେ । ଏହା କଟୁ ଓ ଲବଣରସଯୁକ୍ତ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁପାକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ହର୍ଷଦାୟକ, ରୁଚିକର, ଭେଦକ, ପାଚକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବାୟୁନାଶକ, କଂଠ ପିତ୍ତକର ଓ ଉଦ୍‌ଗାର ଶୁଦ୍ଧିକାରକ । ଏହା ବିବନ୍ଧ, ଅନାହ, ଶୂଳ, ଗୁଳ୍ମ, କୃମି, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାୟୁ ଓ ଅମ ଦୋଷରେ ଉପକାରୀ ।)

ସଚ୍ଚା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସଚ୍ଛା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sachā (etc) Sachchā etc (See)

ସଚ୍ଚା(ଚେ)ଇ—ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚାଇ (ଦେଖ)
Sachā(che)i Sachchāi (See)

ସଚ୍ଚା(ଚେ)ଈ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଚ୍ଚାଈ (ଦେଖ)
Sachā(che)ī Sachchāī (See)

ସଚି(ଚୀ)—ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ (ସଚ୍ ଧାତୁ=ଅପ୍ୟାୟିତ କରିବା+କର୍ମ. ଇ, ଈ; ଯାହାଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ର ଅପ୍ୟାୟିତ କରନ୍ତି; ଶଚି ବା ଶଚୀର ବିକଳ୍ପ ରୂପ)—ଶଚୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sachi(chī) Śachī etc (See)

ସଚିନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ=ସହ+ଚିନ୍ତା)—ଚିନ୍ତାଯୁକ୍ତ; ଭାବନାଯୁକ୍ତ—Anxious; full of cares.
Sachinta
(ସଚିନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଚିନ୍ତିତ—ଗ୍ରା ବିଣ (ସଂ. ସଚିନ୍ତର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)—ସଚିନ୍ତ (ଦେଖ)
Sachintita Sachinta (See)

ସଚିବ—ସଂ.ବି. ପୁଂ (ସଚ୍ ଧାତୁ=ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇବ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରୀ; ଅମାତ୍ୟ—1. Minister. ୨ । ସାହାଯ୍ୟ—2. Help. ୩ । ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An assistant; a secretary. ୪ । (ବୈଦ୍ୟକ) କୃଷ୍ଣଧୁସ୍ତୂରକ; କଳାଧାତୁରି—4. The black species of Dhtura plant.
Sachiba

ସଚିବାମୟ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବିସର୍ପ ରୋଗ; ଗାଅ ବା ଚର୍ମ ଉପରେ ବିସର୍ପିବା—Erysipelas.
Sachibāmaya

ସଚିଲ୍ଲିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ଚିଲ୍ଲକ=କ୍ଲିନ୍ନ ଚକ୍ଷୁ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କ୍ଲିନ୍ନଚକ୍ଷୁବିଶିଷ୍ଟ—1. Having moistened or bleared eyes. ୨। ଚିଲ୍ଲ-ଅକ୍ଷିଅ—2. Having the pupils of the eyes greenish.
Sachillaka
(ସଚିଲ୍ଲିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଚୀ—ସଂ. ବି—ସଚି (ଦେଖ)—Sachi (See) ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଚ୍ଚୀ (ଦେଖ)—Sachchī (See) ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କ ମାତା—Name of the mother
Sachī
(ସଚ୍ଚ—ପୁଂ. ବିଣ)
(ସଚୀ ଦେବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

সচী **सची** of Sri Chaitanya. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଶଚୀନ୍ଦ୍ରନାଥର ଡାକ ନାମ—Nickname of Sachindranātha. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଚୀ (ଦେଖ) Sachi (See)

ଶଚୀ ନନ୍ଦନ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ—Sri Chaitanya.
Sachi nandana সচী নন্দন **सची नन्दन**

ଶଚୀନ୍ଦ୍ର—ସ. ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra. ୨ ।
Sachindra (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଶଚୀ ଓ ଇନ୍ଦ୍ର—2. Sachi and
সচীন্দ্র **सचीन्द्र** Indra. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
(ଶଚୀନ୍ଦ୍ରକୁମାର, ଶଚୀନ୍ଦ୍ରନାଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) A name given to males. ଗ୍ରା. ବିଣ—ଛଚିନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ) Chhachindra (See)

ସଚେଇ—ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚେଇ (ଦେଖ)—
Sachei Sachchei (See)

ସଚେଇ ହ(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଚ୍ଚେଇ ହବା (ଦେଖ)
Sachei ha(he)bā Sachchei habā (See)

ସଚେଈ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଚ୍ଚେଈ (ଦେଖ)
Sachei Sachchei (See)

ସଚେତ(ତ, ତା)—ଦେ. ବିଣ (ସ. ସଚେତନ)—୧ । ଚେଇଁ ଥିବା;
Sachet(ta, tā) ଅନିଦ୍ରିତ; ଜାଗ୍ରତ—1. Watching. ୨ ।
সচেত ଚେତାଳ; ସାବଧାନ; ବୁଝିଥିବା—2. Watchful;
सचेत vigilant. ୩ । ସଜ୍ଞାନ—3. Conscious. ୪ ।
[ଅଚେତ(ତ, ତା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ପୁନଃ ଚେତନାପ୍ରାପ୍ତ—4. Brought back into sense. [ଉ—ବୃଦ୍ଧା ହୋଇଲେ ଜାତ ସଚେତ, ଜାମ୍ବୁବନ୍ତ ପୁନଃ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତେ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସଚେତ(ତ) ନିଦ—ଦେ. ବି—୧ । ଯହିଁ ସହଜ୍ଞ; ଯେଉଁ ନିଦରେ
Sachet(ta) nida ମନୁଷ୍ୟ କା ଭାବ ବୁଝିଥାଏ ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍
সচেত নিদ্রা କିଛି ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ଜାଗ୍ରତ ହୁଏ—1. Watch-
सचेत निंद ful or waking sleep. [ଉ—କୁକୁର
(ଅଚେତ ନିଦ—ବିପରୀତ) ମାନଙ୍କର ସଚେତ ନିଦ; କେଣେ କେଣେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ସଚେତ ନିଦ ଓ କେଣକେଣର ଅଚେତ ବା ଗାଢ଼ ନିଦ ।] ୨ । ସ୍ୱଳ୍ପ ନିଦ୍ରା; ଯାହା ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା ନୁହେଁ—2. Light sleep; nap.

ସଚେତନ—ସ. ବି. ପୁଂ (ସ=ସହ+ଚେତନ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sachetana ୧ । ଚୈତନ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Sentient. ୨ ।
(ସଚେତନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଜୀବ; ଜୀବନ୍ତ—2. Living; animate.
(ଅଚେତନ—ବିପରୀତ) ୩ । ବୁଝିଥିବା; ସତର୍କ—3. Watchful, vigilant.

ସଚେତନ ଜୀବ (ପ୍ରାଣୀ)—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ—
Sachetana jība (prāni) Living being; sentient being.

ସଚେତନ ଦୃଷ୍ଟି—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି—1. Sharp
Sachetana drushti look. ୨ । ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି—2. Watchful eyes. ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having sharp eye-sight. ୨ । ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିବିଶିଷ୍ଟ—2. Having watchful or vigilant eyes.

ସଚେଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ଚେଳ=ବସ୍ତ୍ର; ସହାର୍ଥ
Sachela ବହୁବ୍ରୀହି)—ପରିହିତବସ୍ତ୍ର; ସବସ୍ତ୍ର—Wearing
(ସଚେଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) cloth; with clothes on
(ସଚେଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଯଥା—ଯାନାରୂଢ଼ ଯତିଙ୍କୁ ଓ ଶବାରୂଢ଼ ଋତୁମତୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସଚେଳ ସ୍ନାନ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ ଅଟେ ।]

ସଚେଳ ସ୍ନାନ—ସ. ବି—ସବସ୍ତ୍ର ସ୍ନାନ; ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗାଧୋଇବା—
Sachela snāna Taking a bath with clothes on.

ସଚେଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ଚେଷ୍ଟା; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି) —
Sacheshta ୧ । ଚେଷ୍ଟାଯୁକ୍ତ; ଚେଷ୍ଟାନ୍ୱିତ—1. Exerting;
(ସଚେଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) endeavouring; striving. ୨ । ଉଦ୍ୟୋଗୀ—2. Energetic. ସ. ବି—ଆମ୍ର; ଅମ୍ବ—Mango.

ସଚ୍ଚୋଟ(ଟ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସତ୍)—୧ । ସାଧୁ; ସତ୍—
Sachot(ta) 1. Honest. ୨ । ପ୍ରଭୁଭକ୍ତ—2. Dutiful;
সাচ্চা, সাঁচা loyal. ୩ । (ସଂ. ସତ୍ୟ) (ପୁଂ) ସତ୍ୟବାଦୀ—
सच्चा 3. Truthful. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସତୀ—4. (a wife)
Faithful to the husband; chaste. ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚୋଟପଣ—Honesty.

ସଚ୍ଚୋଟ ଦେଖା(ଖେ)ଇ ହ(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଚ୍ଚୋଟପଣ ଦେଖାଇ
Sachot dekhā(khe)i ha(he)bā ହେବା—To simul-
স(সা)চ্চা দেখান ate honesty or truthfulness.
सच्चा दिखलाना

ସଚ୍ଚୋଟ ପଣ—ଦେ. ବି—୧ । ସାଧୁତା—1. Honesty ୨ । ସତ୍ୟ
Sachot pana ବାଦିତା—2. Truthfulness.
সাচ্চা পনা, সাঁচ্চা পানা **सच्चा पन**
(ସଚୋଟ ପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଚ୍ଚୋଟ ପଣ ଦେଖା(ଖେ)ଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଚ୍ଚୋଟ ଦେଖାଇହେବା
Sachot pana dekhā(khe)i hebā (ଦେଖ)—Sachot dekhāi hebā (See)

ସଚ୍ଚୋଟି—ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚୋଟ ପଣ (ଦେଖ)—
Sachoti Sachot pana (See)
(ସଚ୍ଚୋଟିଆ—ବିଣ)

ସଚ୍ଚଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସତ୍)—
Sachchat (etc) ସଚ୍ଚୋଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sachot etc (See

ସଚ୍ଚଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସଚ୍ଚୋଟ (ଦେଖ)
Sachchatiā Sachot (See)

ସଚ୍ଚଟିଆ ପଣ—ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚୋଟ ପଣ (ଦେଖ)
Sachchatiā pana Sachot pana (See)
[ସଚ୍ଚୋଟିଆ ପଣିଆ, ସଚ୍ଚଟ ପଣ, ସଚ୍ଚଟ ପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଚ୍ଚା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ହିନ୍ଦୀର ଅନୁକୃତ)—୧ । ସଚ୍ଚୋଟ୍ (ଦେଖ)
Sachcha 1. Sachoṭ (See) ୨ । (ସଂ. ସତ୍ୟ) ଅଂଲ;
ସାଚ୍চা, সাঁচা ଖାଣ୍ଟି; ଅକୃତ୍ରିମ; ଅମିଶ୍ର; ପ୍ରକୃତ—1. Genuine;
सच्चा pure; unadulterated; unmixed; real
[ସଚ୍ଛେଇ, ସଚ୍ଚୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (article). ଦେ. ବ—ସଚ୍ଚାପଣ—
[ଝୁଠା—ବିପରୀତ] Honesty; truthfulness.

ସଚ୍ଚାଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବ—ସଚ୍ଚେଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sachchāi (etc) Sachchei etc (See)

ସଚ୍ଚାଈ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଚ୍ଚାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Sachchāī (ସଚ୍ଚା—ପୁଂ) Feminine of Sachchā (See)

ସଚ୍ଚା ଜରି—ଦେ. ବ (ସଂ· ସତ୍ୟ+ପା· ଜର)—ଅସଲ ସୁନାରୁ
Sachchā jari ବା ରୁପାରୁ ନିର୍ମିତ ଜରି—Lace of pure
স[সাঁ]চ্চা জরি असली जरी gold or silver.
[ଝୁଠା ଜରି—ବିପରୀତ]

ସଚ୍ଚା ଦେଖା[ଖେ]ଇ ହ[ହେ]ବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଚ୍ଚୋଟ୍ ଦେଖାଇ
Sachchā dekhā[khe]i ha[he]bā ହେବା (ଦେଖ)—
সাচ্চা দেখান सच्चा दिखलाना Sachot dekhāi hebā
(See)

ସଚ୍ଚା ପଣ—ଦେ. ବ—ସଚ୍ଚୋଟ୍ ପଣ [ଦେଖ]—Sachoṭ paṇa
Sachchā paṇa সাচ্চাপন(না) सच्चापन [See]
[ସଚ୍ଚା ମଣିଷ, ସଚ୍ଚାଗିରି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଚ୍ଚାପଣ ଦେଖା[ଖେ]ଇ ହ[ହେ]ବା—ଦେ. କ୍ରି—(ମନାର୍ଥ)—
Sachchāpaṇa dekhā[khe]i ha(he)bā ୧ । ଲୋକଙ୍କୁ
সাচ্চাপানা দেখান ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ନିଜର ସାଧୁତାର ବା
सच्चापन दिखलाना ସତ୍ୟବାଦିତାର ବାହାନା କରିବା—
1. To feign honesty or truthfulness; to affect honesty or truthfulness.
୨ । ନିଜର ସତ୍ୟବାଦିତା, ସାଧୁତା ବା ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବିଷୟରେ ଲୋକସମାଜରେ ଅସ୍ଫାଳନ କରିବା—2. To brag or boast of one's honesty, chastity or truthfulness.

ସଚ୍ଚା ମାଲ—ଦେ. ବ—ଶୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ ଓ ବିଶୁଦ୍ଧ ପଦାର୍ଥ; ଉତ୍ତମ ବସ୍ତୁ;
Sachchā māla ଖାଣ୍ଟି ଜିନିଷ; ଅସଲ ଚଳ—
স(সা)চ্চা মাল असली माल Genuine article.

ସଚ୍ଚାରା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—
Sachchārā Turmeric.

ସଚ୍ଚିତ୍—ସଂ· ବ (ସତ୍+ଚିତ୍; ଯେ ସତ୍=ନିତ୍ୟ ଓ ଚିତ୍=
Sachchit ଜ୍ଞାନମୟ ଅଟନ୍ତି)—ପରବ୍ରହ୍ମ; ବ୍ରହ୍ମ—The Divine Essence or the Universal Soul.

ସଚ୍ଚିଦ ଆନନ୍ଦ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ· ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)
Sachchida ānanda —ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ (ଦେଖ)
সচ্চিদ আনন্দ Sachchidānanda (See)
सच्चिद आनन्द [ଉ—ଚୌବନେ ସଚ୍ଚିଦ ଆନନ୍ଦ, ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି ଗୋବିନ୍ଦ—ପ୍ରାଚୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ—ସଂ. ବ (ସତ୍+ଚିତ+ଆନନ୍ଦ; ଯେ ସତ୍=ନିତ୍ୟ
Sachchidānanda ଚିତ୍=ଜ୍ଞାନମୟ ଓ ଆନନ୍ଦ=ଆନନ୍ଦମୟ ଅଟନ୍ତି)—୧ । ବ୍ରହ୍ମ—1. The Divine Essence or the Universal Soul. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । ପରମେଶ୍ୱର—3. God. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱନାମ-
Sachidānanda tribhubana deba ଧନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା—
Name of late illusrious Raja of Bamra State of Orissa.

[ଉ—ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ—ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅଧିଶ୍ୱର । ଜନ୍ମ—ଖ୍ରୀ୧୮୭୨; ଲୋକାନ୍ତର—୧୧।୭।୧୯୧୨ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଉତ୍କଳୀୟ ଦେଶୀୟ ରାଜାଗଣଙ୍କ ଅଗ୍ରଣୀ ଗଙ୍ଗବଂଶ ଭୂଷଣ ଲୋକୋତ୍ତର ପ୍ରତିଭାସମ୍ପନ୍ନ ବାମଣ୍ଡାଧିପ ପ୍ରଥିତଯଶା ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳଦେବଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାତ୍ମଜ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନଦେବଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ଉତ୍କଳର ପଲ୍ଲୀରେ ଗୃହେ ଗୃହେ ସାଧିତ । ପିତୃପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ବାମଣ୍ଡାର ନରପତି ରୂପେ ଉତ୍କଳରେ ଯେ ଯେଉଁ ରାଜାଦର୍ଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ତାହାର ପଶ୍ଚାନ୍ତରେ ଉତ୍କଳରେ କାହିଁକି, ଭାରତରେ ବିରଳ ହେଲ । ଏକାଧାରରେ ସୁଶାସକ, ସୁକବି, ସୁଲେଖକ, ସୁବକ୍ତା, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଯୋଦ୍ଧା, ମୃଗୟୁ, ଚିତ୍ରକର, ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞ ଓ ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ହେବା ଶତେକେ ହଜାରକେ ଜଣେ ଜଣେ ନରପତିଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଥାଏ । ଅଳ୍ପ ପିତା ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ଉତ୍କଳକୋଳରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଦିବ୍ୟଧାମକୁ ଚାଲିଯାଇଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଦୁହିଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀର ଦିବ୍ୟସୌରଭ ପୂର୍ବ ପରି ଉତ୍କଳର ଗଗନ-ପବନକୁ ପୁଲକିତ କରି ରହିଅଛି । ପ୍ରତାପରୁ ପ୍ରତାପ ଜାତ ହୋଇ ଧ୍ୱାନ୍ତ ନାଶ କଲାପରି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ ଉତ୍କଳ ଶଶିଙ୍କୁ ନିଜର ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟରେ ଧବଳିତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବାମଣ୍ଡାର ଭାଗ୍ୟାକାଶ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସୁଧାକର ରୂପେ ଲାଭ କରି ଧନ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳଦେବଙ୍କ ପଟ୍ଟମହିଷୀ କଳାହାଣ୍ଡି ମହାରାଜକୁମାରୀ ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ୱର୍ଗତା ଗିରିରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ୧୮୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମେ ମାସ ୩ ତାରଖ ଦିନ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତୁଇଟି ମାତ୍ର ବର୍ଷ ମାତୃସ୍ନେହ ଭୋଗ କରିଥିଲେ, କାରଣ ଦାରୁଣ କ୍ଷୟରୋଗର କର୍ମ୍ମ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ତଦୀୟ ମାତା ଅଖିଳ ଗୁଣବତୀ ଗିରିରାଜ-କୁମାରୀ ବାମଣ୍ଡା ରାଜାନ୍ତଃପୁରକୁ ଘୋର ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଏବଂ ଅନୁରାଗୀ ପତିଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଶତଧା ଭଗ୍ନ କରି ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ତେଣୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଅଶୈଶବ ମାତୃସ୍ଥାନ ଓ ମାତୃ-

ବାତ୍ସଲ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ । ତାଙ୍କ ସ୍ନେହମୟୀ ପିତାମହୀ ମାତାଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଲାଳନପାଳନ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମାତୃବିରହଜନିତ ଶୋକର ମୁର୍ମୁରିଦାହ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ କବି-ହୃଦୟକୁ ଆମରଣ ଦଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ନିଜର ସ୍ନେହମୟୀ କନିଷ୍ଠା କନ୍ୟା ମନ୍ଦାକିନୀଙ୍କୁ 'ମା', 'ମା' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରି ସେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ନିଦାରୁଣ ବିଧାତା ଏ ଜେମାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ କୋଳରୁ ମୃତ୍ୟୁର କରାଳ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଅପସାରିତ କରି ନେଇଗଲେ ।

"ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ"ର ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ରରେ ସ୍ୱର୍ଗତା ଜନନୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କବି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଯାହା ଲେଖି-ଯାଇଅଛନ୍ତି ତହିଁରେ ତାଙ୍କ ଜନନୀପ୍ରୀତି ଉଦ୍‌ବେଳ ହୋଇ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଅଛି ।

"ମା ! ନାହିଁ ମୋର ମନେ, ପୁଣି ତାହା ନାହିଁ ଚିତ୍ତରେ
'ମା'—ବୋଲି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସଦା ମୋହର ଭାଗ୍ୟରେ
'ମା', ଏମୁଖେ ହଳାହଳ ଏ ଅମିୟ ବାଣୀ;
ଭୋଗିବାକୁ ଦୁଃଖମୟ ଜୀବନ ମୋହର
ଡାକୁଥିଲି ତବ ନାମେ, ସ୍ୱପ୍ନେ 'ମା' 'ମା' ବୋଲି ।
ଈଶ୍ୱର ହୃଦୟେ ଦିବ୍ୟ ଶାନ୍ତି ସ୍ୱରୂପିଣୀ
ମନୋଜ୍ଞା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକଳିତା ତନୟାକୁ ମୋର ।
+ + +
"ନନ୍ଦନର ଅକାନରେ ସେ ଗର-ପରଶେ
ପରାଣତୋଷିଣୀ ରମ୍ୟା କୁସୁମକଳିକା
ଅଧିଷ୍ଠିତା ଆଜ ସେହି ତବ ବାମକ୍ରୋଡ଼େ
ପାଳି ରଖ ଅନ ତବ ତନୟ ପାଇଁ କି ।"

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମପତ୍ରିକାରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସମୁଚ୍ଚ ଅବସ୍ଥାନ ଦେଖି ଜ୍ୟୋତିଷୀମାନେ କହୁଥିଲେ ଯେ, ସେ ଜଣେ କବିତ୍ୱଗର୍ବୀ ନରପତି ହେବେ ଏବଂ ମେଧାବିତା ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ବିଦ୍ୱଜ୍ଜଗତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବେ । ଯଥା-କାଳରେ ସେମାନଙ୍କର ଉକ୍ତ ବାଣୀ ସଫଳ ହୋଇଥିଲା ।

କୁମାରଙ୍କ ବ୍ରତୋପନୟନାଦି ପରେ ରାଜା ସର୍ ସୁଢ଼ଳ ଦେବ ଗୃହଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ କରି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରାଇଲେ । ମେଦିନୀପୁର ନିବାସୀ ୰ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଆଦ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାସମାପ୍ତି ପରେ ସୁଦ୍ଧା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ସେ ମହାଶୟଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଚଳା ଭକ୍ତି ରହିଥିଲା । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଆମରଣ ଟ ୩୦୯ ଲେଖାଏଁ ପେନ୍‌ସନ୍ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିଧବା ପତ୍ନୀ ମଧ୍ୟ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବୃତ୍ତିରେ ପ୍ରତିପାଳିତା ହୋଇ ବାମଣ୍ଡାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ପରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ବାଙ୍କୀ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରବାସୀ ବାବୁ ଜଗନ୍ନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ନିବାସୀ ବାବୁ ଭୋଳାନାଥ ସାମନ୍ତରାୟ ଏବଂ ବଙ୍ଗଦେଶର ବାବୁ ରାମଲାଲ ମିଶ୍ର, ବାବୁ ଟୈଶଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ, ବାବୁ ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର, ବାବୁ ଗୋ.ପା.ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ, ବାବୁ ରେବତୀମୋହନ ଦାସ ଏମ୍. ଏ ଓ ଢେଙ୍କାନାଳର ବାବୁ ଗଣେଶ୍ୱର ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏ. ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୃହଶିକ୍ଷକ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ପ୍ରଜାପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଦେବା ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କର ନୀତି ଥିଲା । ଭବିଷ୍ୟତର ରାଜା ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ପ୍ରଜା ପରସ୍ପର ସହିତ ଆଗରୁ ମିଶିବାର ଅବକାଶ ପାଇଲେ ପରିଚୟ, ସହଯୋଗ ଓ ସହାନୁଭୂତିର ସୁଯୋଗ ମିଳିବ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ସର୍ ବାସୁଦେବ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ-ଙ୍କର ଦେବଗଡ଼ ରାଜକୁମାର ହାଇ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବାମଣ୍ଡାରେ ପ୍ରଜାସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ଆଦୌ ଆଦର ଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ଯୁବରାଜ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସ୍କୁଲରେ ପଢୁଅଛନ୍ତି ଓ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ ପିଲାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ମିଳିବ, ଏହି ଆଶାରେ ଅଭିଭାବକମାନେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ନିଜର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲକୁ ପଠାଇଲେ ଏବଂ ଦିନକୁ ଦିନ ରାଜକୁମାର ହାଇ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିଲା । ପାଠଦଶାରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ନିଜର ସୌଜନ୍ୟମୟ ବିନୀତ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ସହାଧ୍ୟାୟୀମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଯୁବରାଜ ପଦବୀକୁ ଭୁଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ସହାଧ୍ୟାୟୀ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉ ଥିଲେ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ପରି ସେ ସହାଧ୍ୟାୟୀମାନଙ୍କ ସହିତ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହାଧ୍ୟାୟୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ସେହି ସୁଦିନର ସ୍ମୃତିକୁ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ସ୍ମରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । ରାଜକୁମାର ହାଇ ସ୍କୁଲର ସାପ୍ତାହିକ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା ସଭା ଥିଲା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ତାହା ଆଜି ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହି ସଭା ନିମନ୍ତେ ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖା ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଦେବଗଡ଼ରେ ବହୁ ସାହିତ୍ୟ ସେବକଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନର ମୂଳଭିତ୍ତି ପଡ଼ି ପାରିଥିଲା ଓ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀ 'କୁଥଙ୍ଗ କେଳାସର' ରୂପେ ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡରେ ନିଜର ଟେକକୁ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିଥିଲା । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଯେ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟରଥୀ ହେବେ, ଏଥିର ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଲୋଚନା ସଭା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧାବଳୀ ଓ ପଦ୍ୟାବଳୀରୁ ମିଳିଥିଲା ।

୧୮୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ଇଂଲିଶ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେଶାଟନପ୍ରେମିକ ପିତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଭାରତ ଭ୍ରମଣରେ ବହିର୍ଗତ ହେଲେ । ଭ୍ରମଣରୁ ଫେରିଆସି ସେ "ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ"ରେ 'କବିର ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଦର୍ଭ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଲିଖିତ ଉକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନର ସୂଚନା ମିଳିଥିଲା । ତାଙ୍କ ବହୁତୋମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କୁ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଘଟଣାବଳୀ ଓ ଦୃଶ୍ୟା-ବଳୀକୁ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ରୂପେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲା । ଛାତ୍ରଜୀବନରେ ତାଙ୍କ '[illegible] ପ୍ରତିଭା-ବୃକ୍ଷର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍‌ଗମ ହୋଇଥିଲା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟଗତ ଶିକ୍ଷା ଛଡ଼ା ସର୍ ବାସୁଦେବ ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ସବିଶେଷ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ସମୁଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଏ ସବୁ ଭାଷାରେ ସେହି ଯୁଗର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତବିଦ୍ୟ ମନୀଷୀମାନେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୃହଶିକ୍ଷକ ପଦରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ରାଜକୁମାରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟଶିକ୍ଷା ଛଡ଼ା ବିଜ୍ଞାନଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାନା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ଯାଇଥିଲା । ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପକରଣ 'ବିଜ୍ଞାନାଗାର' ନାମକ ଗୃହରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରଖା ହୋଇଥିଲା ଓ ବେତନପ୍ରାପ୍ତ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଛଡ଼ା କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ତତ୍କାଳୀନ ବିଜ୍ଞାନାଧ୍ୟାପକ ରାୟବାହାଦୁର ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ବିଦ୍ୟାନିଧି ଏମ୍. ଏ. ରାଜା ବାସୁଦେବଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରକ୍ଷା କରି ବାମଣ୍ଡାରେ କେତେକାଳ ଅବସ୍ଥାନ ପୂର୍ବକ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଜ୍ଞାନଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସହାୟତା କରୁଥିଲେ ।

ସଙ୍ଗୀତ, ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ପ୍ରଭୃତି ଲଳିତ କଳା ମଧ୍ୟ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଅବହିତ ଚିତ୍ତରେ ଅନୁଶୀଳନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞାନ କବିଜୀବନରେ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ସହାୟତା କରିଥିଲା । କଲିକତାର ତତ୍କାଳୀନ ବିଖ୍ୟାତ ସଙ୍ଗୀତ ସମାଜ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ସଭ୍ୟ ପଦରେ ବରଣ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ଟ ୫୦୦୯ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ବିଧାନ କରିଥିଲେ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ହସ୍ତାଙ୍କିତ ନାନା ଚିତ୍ର ଇଂରାଜୀ ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ମାସିକ ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ବଙ୍ଗଳାର ବିଖ୍ୟାତ ଚିତ୍ରକର ଓ. ସି. ଗାଙ୍ଗୁଲୀ ପ୍ରଭୃତି ସୁଧୀବର୍ଗ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ପ୍ରତିଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ଏ ସବୁ ଛଡ଼ା କ୍ଷତ୍ରିୟୋଚିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଅସାମାନ୍ୟ ନିପୁଣତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଅବ୍ୟର୍ଥସନ୍ଧାନୀ ମୃଗୟୁ ରୂପେ ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଖ୍ୟାତି ଥିଲା ଓ "ଅଖୋଜ" ବାମଣ୍ଡାର ହିଂସ୍ର ଶ୍ୱାପଦବର୍ଗଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ମାରଣତତ୍ପରତା ଯୋଗୁଁ ବାମଣ୍ଡାରାଜ୍ୟବାସିଗଣ ଏକାବେଳେକେ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ୧୮୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଲିକତାର ରୟାଲ୍ ଆସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟି ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନଗରିମାର ପରିଚୟ ପାଇ ତାଙ୍କୁ ସଭ୍ୟ ପଦରେ ବରଣ କରିଥିଲେ ।

ଦେବଗଡ଼ରେ ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ନିମନ୍ତେ 'ଆଲୋଚନା ସଭା' ନାମରେ ଯେଉଁ ସମିତି ସଂସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ସେହି ସମିତିପକ୍ଷରୁ ଟୀକାଏତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ "ଆଲୋଚନା" ନାମକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଏ ପତ୍ରିକାରେ ନାନାବିଧ ବିଷୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ପ୍ରକାଶ କରି ଯୁବକ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାମୟ ଭବିଷ୍ୟତ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଯେ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ହେବେ ଏହା ମଧ୍ୟ "ଆଲୋଚନା"ରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ ପଦ୍ୟାବଳୀରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହେଉଥିଲା ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଷୋଡ଼ଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମ ବେଳେ ସର୍ ବାସୁଦେବ ତାଙ୍କର ଶୁଭ ବିବାହପାଇଁ ଆୟୋଜନ କଲେ । କାଶୀପୁର ରାଜପରିବାର ଆଭିଜାତ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜପରିବାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମାନ ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ । ସେ ରାଜପରିବାରର କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ ଉତ୍କଳର ରାଜନ୍ୟ ମହଲରେ ଶ୍ଳାଘ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ । ସେ ସମୟରୁ କାଶୀପୁରର ମହାରାଜା ବୈଦ୍ୟନାଥସିଂହ ଦେବ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିଥିଲେ ଓ ରାଜ୍ୟଶାସନଭାର ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟା ବୁଦ୍ଧିମତୀ ରାଣୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁମାରୀ ଦେବୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁମାରୀଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ରୂପୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ଅତୀବ ଗୁଣବତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀରୂପେ ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତା ହେଲେ ଏବଂ ୧୮୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମହାସମାରୋହରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଶୁଭ-ବିବାହୋତ୍ସବ କାଶୀପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏ ବିବାହୋତ୍ସବକୁ ଉତ୍କଳର ବହୁଗୁଣୀ ଓ ସୁଧୀ ଦେବଗଡ଼କୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଉପଯୁକ୍ତ ପୁରସ୍କାରଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସେ ସ୍ମୃତି ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଅନେକଙ୍କ ହୃଦୟପଟରୁ ଅପସାରିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଆଦର୍ଶ ଯୁବରାଜ, ଆଦର୍ଶପୁତ୍ର ଓ ଆଦର୍ଶ ଭ୍ରାତାରୂପେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜପରିବାରକୁ ନିଜର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ କରୁଥିଲେ । କଲ୍ୟାଣୀର କନ୍ୟା (ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀ)ଙ୍କ ବିୟୋଗ ପରେ ସେ ଆଉ ତିନି ଜଣ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଆଠ ଜଣ କୁମାର ଓ ତିନି କୁମାରୀ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ବିମାତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଭକ୍ତି ମାତୃଭକ୍ତିଠାରୁ କୌଣସି ଅଂଶରେ ନ୍ୟୂନ ନ ଥିଲା । ବୈମାତ୍ରେୟ ଭ୍ରାତା ଓ ଭଗିନୀମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ସୋଦରୋଚିତ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଲାଭ କରି କୃତାର୍ଥ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ଅଯୋଧ୍ୟାର ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଯୁବରାଜ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲା ପରି ବାମଣ୍ଡାର ପ୍ରକୃତିବର୍ଗ ସେମାନଙ୍କ ଭାବୀ ଭାଗ୍ୟବିଧାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପୁତ୍ରବତ୍ସଳ ବିଚକ୍ଷଣ ସର୍ ବାସୁଦେବ ଟୀକାଏତ୍ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଶାସନର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ପରିଚାଳନ କରିବା ଭାର ଅର୍ପଣ କରି ନିଜେ କେବଳ ଅପିଲ୍ ବୁଝିବା ଭାର ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଯୁବରାଜଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ରାଜଜୀବନ ଗଠନର ସୂତ୍ରପାତ କରି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ତିରୋଧାନ ବେଳକୁ ରାଜ୍ୟଶାସନର ମହାଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗ୍ୟତା ଅର୍ଜନ କରି ପାରିଥିଲେ । ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠାତ୍ମଜ କୁଳପାବନ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ସର୍ ବାସୁଦେବ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ମୀ

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଏହି ପୌତ୍ରଙ୍କ ଆବିର୍ଭାବରେ ଯଜ୍ଞେଶ୍ୱରୋପାସ୍ତି ତୃପ୍ତି ଲାଭ କରି ଏହି ମହୋତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଅଜସ୍ର ଧନ ବିତରଣ କରିଥିଲେ । ୧୮୧୬ ଅବ୍ଦରେ ବାମଣ୍ଡାର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜପିତୃବ୍ୟ ଶ୍ରୀମାନ୍ ହୃଦୟନାଥ ଦେବ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ପୁଣ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଡ଼ଜାତ ମହାରାଜା ଲାଲମୋହନ ମୋହନ ଦେବ ଜନ୍ମ ପରିଗ୍ରହ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସୁତ ତରଙ୍ଗିଣୀ (ବର୍ତ୍ତମାନ କଳାହାଣ୍ଡୀ ରାଜ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ମହାରାଣୀ) ଏବଂ ୧୯୦୪ ଅବ୍ଦରେ ସର୍ବ କନିଷ୍ଠା ଜେମା ମନ୍ଦାକିନୀଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏହି ଜେମା ମନ୍ଦାକିନୀଙ୍କୁ ମା ମା ବୋଲି ଡାକି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମାତୃ ଆହ୍ୱାନ ସୁଖ ଲାଭ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଏ ଅକାଳରେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

୧୯।୧୧।୧୯୦୩ ତାରିଖ ଦିନ ବାମଣ୍ଡା ତଥା ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡକୁ ଶୋକତମସାଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଦେଇ ରାଜର୍ଷି ସର ବାସୁଦେବ ଯୋଗିଜନେଷ୍ଟ ପରଲୋକକୁ ପ୍ରୟାଣ କଲେ । ପ୍ରୟାଣର ଅର୍ଦ୍ଧଘଣ୍ଟିକା ପୂର୍ବରୁ ସେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନିକଟକୁ ଡାକି ଶେଷ ଆଶିଷ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ କହିଲେ, "ଟୀକାଏତ ବାବୁ ! ଆମ୍ଭେ ଚାଲିଲୁଁ । ତୁମ୍ଭେ ଅଖଣ୍ଡଭାବରେ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରି ଯଶସ୍ୱୀ ହୁଅ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ସ୍ଥିରଏ ବିବେଚନା ସହିତ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କଲେ ତୁମ୍ଭର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ମାର୍ଗରେ ଗତି କଲେ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ କଲ୍ୟାଣ ସାଧିତ ହେବ, ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ଏକଯୋଗରେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରି ତୁମ୍ଭର ସେ ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଜନ୍ମିଅଛି ।"[୫]

ପିତୃଭକ୍ତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଜର୍ଷିତୁଲ୍ୟ ପରମ ଜନକଙ୍କ ତିରୋଧାନରେ ପ୍ରଥମେ ଶୋକରେ ମୂହ୍ୟମାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧର ତାଡ଼ନାରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଧାରଣ କରି ରାଜ୍ୟଶାସନର ତନ୍ତ୍ରରେ ଆପଣାକୁ ନିୟୋଜିତ କଲେ । ୭।୧୨।୧୯୦୩ ଦିନ ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା ସମାପନ କରି ସ୍ୱର୍ଗତ ଜନକଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଣୀକୁ ସମସ୍ତ ମଙ୍ଗଳର ବିଧାନ ଭାବି ସେହି ଦିନ ସେ ନିଜ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବର ଆୟୋଜନ କଲେ ଏବଂ ମହାସମାରୋହରେ ଏ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

୭।୧୨।୧୯୦୩ ଠାରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରାଜଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭ । ଏହି ଦିନଠାରୁ ୧୯୮୮ ବର୍ଷମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଶାସନଭାର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲା । ବାମଣ୍ଡାର ଲୋକେ ନବଯୁଗର ଅବତାରଣା ନିମନ୍ତେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ସତୃଷ୍ଣନୟନରେ ଅନାଇଁ ରହିଲେ ।

ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କଲା ପରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ କେତେକ ଗୋଟି ପାରିବାରିକ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅଷ୍ଟମା ଭଗ୍ନୀଙ୍କର ଓ ଭଗିନୀଙ୍କ ବିବାହ ଓ ଟୀକାଏତ ବିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ବ୍ରତୋପନୟନ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବାମଣ୍ଡା ରାଜପରିବାରର ଚିରାଚରିତ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ ଓ ବିବାହିତା ଜେମାମାନଙ୍କୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଅଜସ୍ର ଯୌତୁକ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଟୀକାଏତଙ୍କ ବ୍ରତୋପନୟନ ଉତ୍ସବରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ପୂର୍ବକାଳୀନ ଗତାନୁଗତିକତା ପରିହାର କରିଥିଲେ ଓ ଏ ଉତ୍ସବର ଆଦର୍ଶକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରକାରରେ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

"ବାହ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ଚାକଚକ୍ୟ ଦେଖାଇ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ଏପରି ଭାବରେ ଏ ଉତ୍ସବ ସମାଧା କରିବାକୁ ହେବ, ଯାହା ସାଧାରଣଙ୍କ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ଓ ତୃପ୍ତିଦାୟକ ହେବ ଓ ତହିଁରେ ଦେଶର ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ବିଷୟ ନିହିତ ଥିବ ।"

ଉପନୟନ ଉତ୍ସବର କର୍ମନିର୍ଘଣ୍ଟର ଚଠା ମଧ୍ୟ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଏହି ବ୍ରତୋପନୟନ ଉତ୍ସବକୁ ଯେଉଁ କେତୋଟି ବିଶିଷ୍ଟତାରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ନରପତିମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ନିଜେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଣି ଦେବଗଡ଼ରେ ଏକତ୍ର କରିବା ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାମାନେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଓ ଅଭିଜାତ୍ୟରେ ବାଧା ପଡ଼ିବା ଭୟରେ ଅନ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀକୁ ଯାଇ ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଯାତାୟାତର ପଥ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ସୁଗମ ନ ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଏ ସବୁକୁ ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ ନ କରି ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀରେ ଏ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ରାଜନ୍ୟ ସମ୍ମେଳନୀ ଘଟାଇଲେ, ତାହା ବହୁକାଳ ହେଲା ଉତ୍କଳରେ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ଓ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଥିଲା । ଉତ୍ସବର କର୍ତ୍ତାରୂପେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜଧାନୀକୁ ନିଜେ ଗମନପୂର୍ବକ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ରାଜଧାନୀରେ ଓ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ନଗରମାନଙ୍କରେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଆୟୋଜନ ସବୁ ହୋଇଥିଲା, ତହିଁରୁ ବାମଣ୍ଡା ରାଜପରିବାର ଓ ତହିଁର ତନ୍ତ୍ରମାସ୍ୱରୂପ ଏହି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ କେଉଁ ଆସ୍ଥାସୂଚକ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା, ଏହା ସୁସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ ହେଉଥିଲା । ଏ ଉତ୍ସବସଂକ୍ରାନ୍ତ ରାଜଦରବାର, ପଣ୍ଡିତ ସଭା, ମହୋତ୍ସବ ଓ ଅକାତର ଧନ ବିତରଣ ଆଦି ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଶତମୁଖରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଶାଳ କଳ୍ପନା ଓ ପ୍ରଶସ୍ତ ହୃଦୟବତ୍ତାର ପ୍ରଶଂସା କରି ଥାଆନ୍ତି । 'ବ୍ରତୋତ୍ସବ' ନାମକ ବୃହତ୍ ପୁସ୍ତକରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୀତବାସ ପ୍ରଧାନ ଯେଉଁ ଘଟଣାବଳି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି, ସେ ସବୁ ଯେ କୌଣସି ରାଜପରିବାର ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ ବୋଲିବାକୁ ହେବ । ଏହି ଉତ୍ସବରେ ନାନା ଗତାନୁଗତିକତା ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରି ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାର ପ୍ରଗତିଶୀଳତାର ଯଥେଷ୍ଟ

ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ବାମଣ୍ଡାରେ ନବଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ଏହି ବ୍ରତୋପନୟନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ।

ବାମଣ୍ଡାରୁ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର ଦୂରୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ୧୨୪ ଗୋଟି ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନୂଆ କରି ବସାଇଥିଲେ ଓ ଗୌନ୍ତିଆମାନଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରି ଦେଇଥିଲେ। ସେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ କରିବା ପାଇଁ 'ଗ୍ରାଣ୍ଟ ସ୍କୁଲ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ ବସାଇଥିଲେ। ମଫସଲରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଅଭାବର କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସେମାନଙ୍କ ବେତନର ହାର ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲେ। କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ସମରୋପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ମଧ୍ୟ ସେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥିଲେ। ରାଜ୍ୟର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ବୃତ୍ତି ଆଦି ଖଞ୍ଜି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଠସରଞ୍ଜାମମାନ ମାଗଣା ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲେ। ସ୍ୱର୍ଗତା ରାଜକୁମାରୀ ମନ୍ଦାକିନୀଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା କଳ୍ପେ ସେ ଦେବଗଡ଼ରେ 'ମନ୍ଦାକିନୀ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ' ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ।

ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଅଫ୍ ସ୍କୁଲ୍‌ସଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ସେ ରାଜକୁମାର ହାଇ ସ୍କୁଲର ଘରକୁ ଲାହୋର ଇସ୍‌ଲାମିଆ କଲେଜ୍‌ଘରର ଆଦର୍ଶରେ ପୁନର୍ଗଠନ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ। ଯୁବରାଜ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଏହି ସ୍କୁଲରୁ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ରାଜପଥ ସବୁ ଉନ୍ନତ ଧରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରା ଯାଇଥିଲା।

ମହାନଦୀ ନଦୀ ଉପରେ ଯେଉଁ ପୋଲ ତିଆରି କରା ହୋଇଥିଲା ଏକା ତହିଁରେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଚିରକାଳ କୃଷକମାନଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁ। ଜଳସେଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିମନ୍ତେ ସେ ସ୍ୱୀୟ ସ୍ତ୍ରୀଧନରୁ ବହୁଧନ ବ୍ୟୟ କରି ବାରକୁଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ୩୦ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ୱ ଗୋଟିଏ କେନାଲ୍ ଖୋଳାଇ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ ଭୂମି ଉପରେ ଜଳ ସେଚନ ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି। ସ୍ୱୀୟ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଓ ବ୍ୟୟରେ ଓ ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ କୁଲ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ ରାଣୀଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ କେନାଲ୍‌କୁ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ "ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା କେନାଲ୍" (D. P. Canal) ନାମ ଦେଇଥିଲେ। ଏହି କୁଲ୍ୟାଦ୍ୱାରା ୧୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ ଭୂମିର ଜଳକଷ୍ଟ ଦୂର ହୋଇଥିବାରୁ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କର ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁଣ୍ୟସ୍ମୃତି ବାମଣ୍ଡାର ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଚିରକାଳ ଜାଗ୍ରତ ରହିବ। ରାଣୀ ମହୋଦୟାଙ୍କ ଚରିତରେ ଏଥିର ବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ।

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଅନେକ ଖମାର ନିର୍ମିତ କରାଇଥିଲେ ଏବଂ ଲୁଗାବୁଣାକଳ ଓ ଚିନି ତିଆରି କଳ ବାମଣ୍ଡାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ। ଏ କାରଖାନାର ଆଖୁପେଡ଼ାକଳରେ ପ୍ରଜାମାନେ ବିନା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ନିଜ ନିଜର ଆଖୁ ପେଡ଼ି ନେଇ ପାରୁଥିଲେ। ବଙ୍ଗ ସରକାର ବାମଣ୍ଡା ନରେଶଙ୍କର ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅଜସ୍ର ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଆଲୋକ ଆଣିଥିଲେ ଓ ବାମଣ୍ଡାରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଚାଳିତ ପ୍ରେସ୍ ବସାଇଥିଲେ।

ପ୍ରଧାନପାଟପ୍ରପାତରୁ ଦେବଗଡ଼କୁ ଜଳ ଆଣିବା ଯନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଭବ, ପ୍ରଧାନପାଟ ପର୍ବତର ସାନୁଦେଶରେ 'ବସନ୍ତ ନିବାସ' ନାମକ ଉପଭୋଗ୍ୟ ରାଜପ୍ରାସାଦ ବା ବିଶ୍ରାମାଗାର ନିର୍ମାଣ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନର ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ଘଟନା ଅଟେ। 'ବସନ୍ତ ନିବାସ'ର ଭିତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ନୀତି ଓ ପ୍ରକୃତିପୂଜା ବିଷୟରେ ସୁନ୍ଦର ଲେଖାଏଁ ଶୁଭ୍ର ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତରରେ ଖୋଦିତ ହୋଇ ମଣ୍ଡି ହୋଇଅଛି। ବସନ୍ତ ନିବାସର ଲୁହା ରେଲିଙ୍ଗ୍ ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ ବାରଣ୍ଡାରେ ବସିଲେ, ତତ୍‌ସନ୍ନିହିତ ଘୋରବନର ପଶୁମାନଙ୍କ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିଚରଣ ଦର୍ଶକର ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ।

ନବୀନ ସଭ୍ୟତାର ନବଆଲୋକ ଆଣି ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଅଛନ୍ତି, ବାମଣ୍ଡା ଅବନୀର ଆଦର୍ଶ ନରପତି ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ସର୍ ବାସୁଦେବ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ। ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଉତ୍କଳରେ ନବଯୁଗର କେତେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସୁଧୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ ପୁଷ୍ଟ ଓ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାହାର କଳନା ନାହିଁ। ଏ ଦୁହେଁ ନବଯୁଗର ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଓ ସୁଧାକରରୂପେ ଉତ୍କଳର ଧ୍ୱାନ୍ତ ନାଶ କରି ଉତ୍କଳକୁ ପ୍ରଗତିପଥର ପଥିକ କରାଇଅଛନ୍ତି। ଏ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ନରପତିଦ୍ୱୟ ଉତ୍କଳର ପ୍ରତି ଗୃହରେ ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି।

ସନ ୧୯୧୬ ମସିହାରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ପାଟଜେମା ସୁରତରଙ୍ଗିଣୀ ଦେବୀଙ୍କୁ କଳାହାଣ୍ଡିର ମହାରାଜ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ। ଏହି ବିବାହ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡର ଓ ବଙ୍ଗ-ବିହାର, ବାରାଣସୀ ଆଦିର ଶତ ଶତ ଗୁଣୀ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଦେବଗଡ଼କୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ। ବିବାହର ସମାରୋହ, ଅତିଥିମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ବଦାନ୍ୟତା, ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଓ ଦରିଦ୍ର, ଅନ୍ଧ, ଖଞ୍ଜ ଓ ଛତ୍ରଭୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଭୂରିଭୋଜନ ଦେବା, ବ୍ୟାୟାମ, କ୍ରୀଡ଼ା, ଆତସବାଜି, ରାଜ୍ୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ (ଯଥା—ଖମାର, କେନାଲ୍, ଆଖୁକଳ, ଧାନକଳ, ସ୍ଲିପର୍ କଟିତ ହେବା କାରଖାନା, ଉଦ୍ୟାନ ଆଦି)ମାନଙ୍କର ସମାଗତ ଅତିଥିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଦର୍ଶନ, ସମାଗତ ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେସନ୍‌ରୁ ୬୦ ମାଇଲ୍ ବାଟ ଦେବଗଡ଼କୁ ଆଣିବା ଓ ସେଠାରୁ ଫେରାଇ ପଠାଇବା ଓ ଜାମାତାଙ୍କୁ ଅଗଣିତ ଯାନବାହନାଦି ଯୌତୁକ ଦାନ ଆଦିର ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ କରିଥିଲେ, ସେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ତଦବଧି ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉତ୍ସବରେ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ। ଓଡ଼ିଶାରୁ ରାମଶଙ୍କର, ସୁଦାମଚରଣ,

ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ଶଶିଭୂଷଣ, ଫକୀରମୋହନ ଓ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମ୍ପାଦକ ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଦେବଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସଭା କରି ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ 'ସରସ୍ୱତୀ' ଉପାଧିରେ ମଣ୍ଡିତ କରିଥିଲେ ।

ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ବିବାହର କେତେକ ଦିନ ପରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ବହୁତୋମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ତଦାସ୍ତ୍ରୀ ଗୁଣୋପାସକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ "ନବୀନ" ପତ୍ରିକା (୧୦।୧।୩୫)ରେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ତାହା ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଲା—

"୧୯୦୩ ସାଲରେ ୰ ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ତିରୋଧାନ ଉତ୍ତାରୁ ୰ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବାମଣ୍ଡାର ଶାସନ ଓ ପାଳନ ଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯୁବରାଜ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ମହୋଦୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରଭୂତ ଆଲୋଚନା କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ Kinematograph (ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର), ସର୍ବପ୍ରଥମ ରଞ୍ଜନରଶ୍ମି (X'ray), ସର୍ବପ୍ରଥମ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଲୋକ (Electric light) ଏହାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଆନୀତ ହୋଇଥିଲା । ୧୮୯୯ ମସିହାରେ ଯୁବରାଜ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଟେଲିଫୋନ୍ ଯନ୍ତ୍ର ସର୍ବପ୍ରଥମରେ ଯେତେବେଳେ ବାମଣ୍ଡାରେ ବସିଲା ସେତେବେଳେ ଭାରତର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍‌ମାନ୍ "Statesman" ଘୋଷଣା କରିଥିଲା, "The longest telephone in India"; ଅର୍ଥାତ୍, ବାମଣ୍ଡାର ଗୋବିନ୍ଦପୁରଠାରୁ ବାରକୋଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୮୦ ମାଇଲ୍ ଦୀର୍ଘତାବିଶିଷ୍ଟ ଟେଲିଫୋନ୍ ସେ ସମୟରେ ଭାରତରେ କୁତ୍ରାପି ବସି ନଥିଲା । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ଲେଖକର ପ୍ରଗାଢ଼ ଘନିଷ୍ଠତା ଓ ଆତ୍ମୀୟତା ଏହାଙ୍କ ତିରୋଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଥିଲା । ଲେଖକ ଇଂରେଜୀ ଅଭିଧାନରେ Many—sidedness (ବହୁତୋମୁଖତା) ଶବ୍ଦ ଦେଖିଅଛି; ମାତ୍ର ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତାର୍ଥ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନରେ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତରେହିଁ ଦେଖିଥିଲା । ଦୂରରୁ ଯେଉଁମାନେ ରାଜା ବାମଣ୍ଡାର ଅଧୀଶ୍ୱରରୂପେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୁଣ ଶୁଣି ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ପୁରାତନ ପ୍ରବାଦ ଅନୁରୂପ ଭାବିଥିବେ,— 'ନାମ୍ ବଡ଼ା, ଦର୍ଶନ୍ (କାମ୍) ଥୋଡ଼ା' । ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘନିଷ୍ଠତା ହୋଇଗଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ବିଚାରୁଥିଲେ, "ନାମ୍ ଥୋଡ଼ା, କାମ୍ ବଡ଼ା" । ଲେଖକ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ସବୁବେଳେ ଘନିଷ୍ଠଭାବସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ତନ୍ତୀ, କୁମ୍ଭାର, ଚିତ୍ରକାର, କମାର, ମାଳୀ, ଜ୍ୟୋତିଷୀ, ସ୍ଥପତି, ବଢ଼େଇ, କୃଷକ, ଶିକାରୀ ଓ କୁଲି ରୂପରେ ଅନେକ ଥର ଦେଖିଥିଲା ; ଘୋଡ଼ା, ହାତୀର ପରୀକ୍ଷକ ଏବଂ ଇସ୍ପାତ, ଅଳଙ୍କାର ଓ ବସ୍ତ୍ର ପରୀକ୍ଷକରୂପେ କେତେ ଥର ଦେଖିଅଛି, ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ, ଦାର୍ଶନିକ, ବୈଦାନ୍ତିକ, ନୈୟାୟିକ ଓ କବିରୂପେ ଦେଖି ପୁଣି ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନବ୍ୟ ଫେସନ୍‌ର ଉଦ୍ଭାବକ ଓ ସଂରକ୍ଷକ ରୂପରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଛି । ସେ ବାମଣ୍ଡାର ଶାସକ ଓ ଈଶ୍ୱରକ ହୋଇ ସର୍ବପ୍ରକାର ବୈଜ୍ଞାନିକରୂପରେ ବାମଣ୍ଡାର ଇଞ୍ଜିନିଅର୍, ଫଟୋଗ୍ରାଫର୍, ଇଞ୍ଜିନ୍ ଡ୍ରାଇଭର୍, ଟେଲିଫୋନ୍ ଅପରେଟର୍ ପ୍ରଭୃତି କର୍ମ କରୁଥିଲେ । ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବୃଷ୍ଟି ଓ ବାତ୍ୟା ପ୍ରଭୃତିର ପୂର୍ବସଙ୍କେତ ଜଣାଇ ସେମାନଙ୍କର କୃଷି-କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରିବା ତାହାଙ୍କର ସବୁବେଳେ ଅଭ୍ୟାସ ରହିଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବୃଷ୍ଟିବିଜ୍ଞାନ ନାମକ ପୁସ୍ତକ ବୃଷ୍ଟି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଭିଜ୍ଞତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଭିଜ୍ଞତାପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଲେଖକ କେବଳ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନରେହିଁ ଦେଖିଥିଲା । ଜଣେ ସାପ ଖେଳାଇବାକୁ ଗଲେ ସର୍ପର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଶେଷତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ, ଅଥଚ ଜଣେ ତାର୍କିକ ପଣ୍ଡିତ ଗଲେ ତାହାଙ୍କ ତର୍କ ଓ ଯୁକ୍ତିକୁ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକରୁ ଉଦାହରଣ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଖଣ୍ଡନ କରୁଥିଲେ । ସବୁ ବିଷୟରେ ଏଭଳି ଅସାଧାରଣ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲେଖକ ବୋଧହୁଏ ଆଉ କାହାରି ନିକଟରେ ଦେଖି ନାହିଁ ।"

ମସ୍ତିଷ୍କର ଏସବୁ ଗୁଣ ସହିତ ହୃଦୟର ଦୟା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ, ମହତ୍ତ୍ୱାଦି ନାନାଗୁଣରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବିଭୂଷିତ ଥିଲେ । ସ୍ୱଦେଶର ଓ ବିଦେଶର ବହୁ ବହୁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଗୁଣୀ ତାଙ୍କର ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଆମାୟିକତା ଓ ସାରଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ସୌଜନ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବହୁମୁଖରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରିଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରଜାପ୍ରୀତି ଅନନ୍ୟସୁଲଭ । ସେ ପୂର୍ବ-ପ୍ରଚଳିତ ଅନେକ କର ଉଠାଇ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳରୁ ଟଙ୍କାକୁ ୮ସେର ଦରରେ ଚାଉଳ କିଣି ଆଣି ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟରେ ୧୬।୧୮ ସେର ଦରରେ ବିକ୍ରି କରାଇ ଥିଲେ ।

ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେସନ୍‌ଠାରୁ ଦେବଗଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ୬୪ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବ ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ହୋଇଥିଲା ତାହାକୁ ମଟର୍ ଚଳିବା ଉପଯୋଗୀ କରି ପକ୍କା ଓ ବେଶୀ ଚଉଡ଼ା କରିବାରେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଅକାତର ଭାବରେ ବହୁ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ ।

ବାମଣ୍ଡା ଜେଲ୍‌ରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦରି, ଆସନ ଓ ବସ୍ତ୍ର ବୁଣା ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସେ କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୮।୯ ରେ ରାଜ୍ୟରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିବାରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ୩୦ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଧାନ ବିଦେଶରୁ କିଣି ଆଣି ଶସ୍ତା ଦରରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବିକି କରାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ସର୍ବତ୍ର ଶସ୍ୟ-ଗୋଲମାନ କରାଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦାଉରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ।

ବହୁ ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଦେବଗଡ଼ରେ ଦରବାର ମନ୍ଦିର, ବଡ଼ ବଡ଼ ନଈ ଉପରେ ଧୂର ଗୋଟି ଦୀର୍ଘ ପୋଲ

ଓ ୨୭୦ ଫୁଟ୍ ଲମ୍ବ ଓ ୧୬ ଫୁଟ୍ ଓସାର ଗୋଟିଏ ସୁଇମିଂ ପୋଲ ମଧ୍ୟ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ହସ୍ତଚାଳିତ ଛାପାଖାନା ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରିଚାଳିତ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଡ଼ି. ପି. କେନାଲ୍ ରାଜ୍ଞୀ ଡମରୁଧର ପ୍ରିୟାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଅଟେ । ଏହାଛଡ଼ା ୨୦୦୦ ଏକର୍ ଭୂମିରେ ଜଳସେଚନପାଇଁ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ପାର୍ବତ୍ୟ ନଦୀମାନ ବନ୍ଧାଇ ଜଳାଶୟ ଓ କୁଣ୍ଡମାନ ଖୋଳାଇଥିଲେ ।

ମାଛଚାଷ ଓ ପାଳି ମାଛ ବଢ଼ାଇ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଜଳାଶୟ ଖୋଳାଇଥିଲେ । ଟାଇଲ୍ ତିଆରି କାରଖାନା, ମହୁ ତିଆରି ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଲୁଗାକଳ, ତେଲକଳ, ରେଶମ ଚାଷ ଆଦି ବହୁ ମଙ୍ଗଳମୟ କର୍ମ ଏହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ।

କାଳେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ନୀଚଜାତୀୟ ଚମଡ଼ା ଲୋଭୀମାନେ ମାରି ପକାଇବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଚମଡ଼ା ଠିକା ବନ୍ଦ କରାଇ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କାର ଆୟ ପ୍ରତି ମାୟା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ତାଙ୍କର ମହାମାନବିକତାବ୍ୟଞ୍ଜକ ଗୁଣାବଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପୁସ୍ତକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ ।

୧୯୦୩ ମସିହାରେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଭାଇସ୍‌ରୟ (ବଡ଼ଲାଟ୍) ଲର୍ଡ଼ ହାର୍ଡ଼ିଞ୍ଜ୍‌ଙ୍କର କଟକ ଆଗମନୋପଲକ୍ଷରେ ହୋଇଥିବା ଦରବାରକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ମ୍ରିୟମାଣ କଟକର ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟସମାଜକୁ ଦୃଢ଼ ଆର୍ଥିକ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାପାଇଁ ସମବେତ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କର ଯେଉଁ ସଭା ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ଉକ୍ତ ସମାଜର ସ୍ଥାୟୀ ପାଣ୍ଠିରୁ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଟ ୩୩୩୩୮ ଦାନ କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଏସବୁ କୀର୍ତ୍ତି ଛଡ଼ା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଯେଉଁ ଅକ୍ଷର-ସମ୍ବନ୍ଧୀ କୀର୍ତ୍ତିରେ ଉତ୍କଳ-ଭାରତୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ସଜ୍ଜିତ କରିଯାଇ-ଅଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ତାଙ୍କର ନାମକୁ କାଳର ସର୍ବଗ୍ରାସୀ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିବ । ବାମଣ୍ଡା ରାଜପରିବାରରେ ସାରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଅଖଣ୍ଡ ରାଜତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ସାରଦା ସପତ୍ନୀସୁଲଭ ବୈର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସର୍ବଦା ବିରାଜିତା । ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଜାଧୀଶ୍ୱର ଅପେକ୍ଷା କବି ରୂପରେ ବୋଧହୁଏ ଅଧିକ ବଡ଼ । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାବ୍ୟ ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କ ଗଳାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ହାର । ତାଙ୍କ "କାଦମ୍ବରୀ" କାବ୍ୟ, "ବୈଦିକ ପ୍ରକୃତି" କାବ୍ୟ, "ବୀରଗାଥା" କାବ୍ୟ, "ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡ" କାବ୍ୟ, "ତର୍କ" କାବ୍ୟ, "ଭୀଷ୍ମ" ଓ "ମାୟାଶବରୀ" କାବ୍ୟ, ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟଭଣ୍ଡାରର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଭାସ୍ୱର ରତ୍ନ । "ଯୌବନନିର୍ବାଚନ", "ବ୍ରିଟିଶ୍ ବିଜୟ", "ଅବାହନ", ଏ କେତେକ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ ଓ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅତୁଲ୍ୟ ସାରସ୍ୱତ—ସୁଷମାରେ ମଣ୍ଡିତ । ତାଙ୍କ ରଚିତ "ବୃଷ୍ଟିବିଜ୍ଞାନ" ଗମ୍ଭୀର ବିଜ୍ଞାନବେତ୍ତାରୂପେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣୀୟ କରି ରଖିବ । ତାଙ୍କ ରଚିତ "ଅଳଙ୍କାର ସାର" ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଳର ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ । ତାଙ୍କ ରଚିତ "ବୀରଗାଥା" ନାମକ କାବ୍ୟ ତାଙ୍କ ପରଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ କୁମାର ଶ୍ରୀ ହୃଦୟନାଥ ଦେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ଭାରତ ଇତିହାସର ଗଭୀର ଅଧ୍ୟୟନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ । ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ୍ ହାର୍ଡ଼ିଞ୍ଜ୍‌ଙ୍କ କଟକ ଦର୍ଶନ ଓ ଦରବାର ଉପଲକ୍ଷରେ ୧୯୧୨ ମସିହାରେ ରଚିତ "ଆବାହନ" କବିତାରେ ସେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ଇତିହାସର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଏସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକୃତ ସାରସ୍ୱତ ମୂଲ୍ୟ ଯାହା, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଏସବୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ, କାରଣ ଏସବୁ ଜଣେ ନିରନ୍ତ—ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ୟାପୃତ, କର୍ମଠ, ପ୍ରଜାପ୍ରାଣ ନରପତିଙ୍କର ଅବସରହୀନ ଜୀବନର କୃତି । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଉତ୍କଳକୁ ଯେଉଁ ରାଜାଦର୍ଶ ଦେଇଯାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ କବିତାଦର୍ଶ ବହୁଗୁଣରେ ଉଚ୍ଚ । ତାଙ୍କ କବିତାରାଜି ତାଙ୍କ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ଶବ୍ଦଯୋଜନା ପାଟବର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପରିଚାୟକ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାବ୍ୟ-କବିତା କଥା ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ତାଙ୍କ "ସ୍ୱଦେଶୀ ଦୌତ୍ତ୍ୱସା" ରୂପ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୀତିକାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସାଦଗୁଣ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ତାହା ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ବାମଣ୍ଡାରୁ "ବୃଦ୍ଧହଂସ କେଳସର" କରି ପିତାପୁତ୍ର ଦୁହେଁ ସାରସ୍ୱତ ଆରାଧନାର ଯେଉଁ ଅଭିନବ ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ ତାହାର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସ୍ମାରକରୂପେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ କାବ୍ୟ-କବିତାବଳୀ ଉତ୍କଳରେ ସମ୍ପୂଜିତ ହେଉଥିବ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ମୃଣ୍ମୟ ଶରୀର ଶ୍ମଶାନ ଗ୍ରାସ କରିଅଛି, ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନଶ୍ୱର କୀର୍ତ୍ତି ସମୟଗର୍ଭରେ ଅବଶ୍ୟ କାଳକବଳିତ ହୋଇ ପାରିବ, କିନ୍ତୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ କାଳକୀଟ ଦଶନକୁ ପରାଭୂତ କରି ସଗର୍ବ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିବ । ମରଣ ପରେ ଉତ୍କଳର ବାଣୀସେବକମାନଙ୍କଠାରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଆଜି ଯେଉଁ ପୂଜା ଲାଭ କରିବାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଓ ଉତ୍କଳର ବାଣୀସେବକଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗତ ଆତ୍ମା ଯେଉଁ ନୈବେଦ୍ୟ ଲାଭ କରୁଅଛି ତାହା ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରେରଣା-ରୂପିଣୀ ଦେବୀକଳ୍ପା ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧର ପ୍ରିୟା ପାଟମହାଦେବୀ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏ ପୂଜାର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତକାଳ ପରି ଏ ପୂଜା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତହୀନ ।

ପୂର୍ବରୁ କଥିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଧାନ ସାହିତ୍ୟ ପୀଠ "ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟସମାଜ"କୁ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଟ ୩୩୩୩୮ ଦାନ କରିଥିଲେ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ "ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ"ର ବର୍ତ୍ତମାନ ରୂପ ତାଙ୍କରି କଲ୍ୟାଣ କଳ୍ପନାରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ୧୯୧୬ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୧ ତାରିଖ ଦିନ କଲିକତାରେ ନଶ୍ୱର ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଦିବ୍ୟଧାମକୁ ପ୍ରୟାଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମରଣରେ ଉତ୍କଳ ଜୀବନରେ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଓ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଶୋକର ପ୍ରବଳ ବାତ୍ୟା ବହିଗଲା । ତାଙ୍କ ମରଣ ଉପଲକ୍ଷରେ ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ

ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଆନନ୍ଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶୋକଗୀତିକାମାନଙ୍କରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଏକାଧାରରେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ସାହିତ୍ୟିକ କବି, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଭାଷାତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ମହାପଣ୍ଡିତରୂପେ ଉତ୍କଳମାତାଙ୍କ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭକ୍ତିପୂତ ବଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବେ ।

ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀ

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଚରିତରେ ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ନ ରହିଲେ ଉକ୍ତ ଜୀବନ ଚରିତ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବ ।

ପୂର୍ବେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଅଛି ।

କଳାହାଣ୍ଡି ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ କାଶୀପୁରର ରାଜା ବୈଦ୍ୟନାଥ ସିଂହ ଦେବଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ସମୟରେ ତଦୀୟ ରାଜକୁମାର ଉଦିତପ୍ରତାପ ସିଂହ ଅପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଦେବୀ ସ୍ୱୟଂ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି, ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତ ସେବା, ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ନିର୍ବିଶେଷରେ ପାଳନ, ଧର୍ମପ୍ରାଣତା, ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ, ଦରିଦ୍ରପରାୟଣତା, ସାଧୁସନ୍ଥମାନଙ୍କ ସେବା ଓ ଦୁଃସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦୁଃଖାପନୋଦନ ଆଦିର ଯଶଃସୌରଭ ଉତ୍କଳର ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ରାଣୀ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଓ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳ ଦେବ କାଶୀପୁରର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ବୈଦ୍ୟନାଥ ସିଂହଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେମାମଣିଙ୍କ ଅଶେଷ ସୁଗୁଣ ଓ ଶିକ୍ଷା ଆଦିର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ବାମଣ୍ଡାର ଭାବୀ ଅଧୀଶ୍ୱର ଟିକାଏତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପୁତ୍ରବଧୂରୂପେ ବରଣ କରିବା ସ୍ଥିର କଲେ ଓ ଏ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗର ସ୍ଥିରୀକରଣ ପାଇଁ ବିଶ୍ୱାସୀ 'ଭଲଲୋକ' କାଶୀପୁରର ବିଧବା ରାଣୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଏ ବିବାହ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥିର କଲେ ଏବଂ କୁମାରଙ୍କ ସହିତ ସ୍ୱୟଂ କାଶୀପୁର ରାଜଧାନୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ୧୮୮୯ ସାଲରେ [ଟିକାଏତଙ୍କୁ ୧୭ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ] ସପ୍ତାହାଧିକ କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଟିକାଏତଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ସମାପନ କରାଇ ବିବାହାନ୍ତେ ଆତ୍ମୀୟ ସ୍ୱଜନ, ବରବଧୂ, ଯୌତୁକ ସମ୍ଭାର ସହ ମହାସମାରୋହସହକାରେ ଦେବଗଡ଼କୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଓ ଦେବଗଡ଼ରେ ମଧ୍ୟ ଯୁବରାଜଙ୍କ ବିବାହର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉତ୍ସବମାନ ମହାସମାରୋହ ଓ ବହୁ ବ୍ୟୟ ସହକାରେ ସମ୍ପାଦନ କଲେ । କାଶୀପୁରର ରାଜକୁମାରୀ ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ପ୍ରଥମେ ବାମଣ୍ଡାର ଯୁବରାଣୀ, ତତ୍ପରେ ପଟ୍ଟମହିଷୀ, ତତ୍ପରେ ରାଜମାତା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜପିତାମହୀରୂପେ ବିରାଜିତା । ଦ୍ୱିତୀୟା ରାଜକୁମାରୀ ଗାଙ୍ଗପୁରର ଯୁବରାଣୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଗାଙ୍ଗପୁରର ସ୍ୱର୍ଗତ ଭବାନୀଶଙ୍କର ଶେଖରଙ୍କ ଜନ୍ମର ତୃତୀୟ ଦିବସରେ ସେ ସୂତିକା ରୋଗରେ ସ୍ୱର୍ଗତା ହୋଇଥିଲେ । ତୃତୀୟ ରାଜକୁମାରୀ ସୋନପୁରର ଯୁବରାଣୀ, ପରେ ମହାରାଣୀ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜ-ଜନନୀରୂପେ ବିରାଜିତା ।

ଯୁବରାଣୀ ଓ ଯୁବରାଜରୂପେ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନର ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେହେଁ ରାଜମାତାଙ୍କ ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଯୁବରାଜ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଜ୍ୟଶାସନ କର୍ମରେ ତାଲିମ୍ ହେଲେ ଓ ପୁତ୍ରବଧୂ ଶ୍ରୀମତୀ ଯୁବରାଣୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜୀ, ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ବହୁ ପ୍ରବୀଣତା ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କଲେ । ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ରାଜ୍ୟଶାସନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାର ଟିକାଏତଙ୍କ ଉପରେ ଅର୍ପଣ କରି କେବଳ ଅପିଲ ଅଦାଲତର କାର୍ଯ୍ୟ ଆପଣା ହାତରେ ରଖିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଯୁବରାଜ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ରାଜକର୍ମରେ, ରାଜଦରବାରରେ ଓ ଧର୍ମାଧିକରଣରେ କିଛୁକାଳ ବ୍ୟାପୃତ ରହିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଯୁବରାଣୀ ଚିତ୍ରକଳା, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ବ୍ୟାପୃତା ରହିଥିଲେ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସାକ୍ଷାତ୍ ସରସ୍ୱତୀସ୍ୱରୂପା ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ପାଇବାରୁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଜୀବନ ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଓ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ସତେ ଯେପରି ପ୍ରଭୁ ଏ ରାଜଦମ୍ପତିଙ୍କ ବିବାହ ବନ୍ଧନଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ସରସ୍ୱତୀ ମିଳନର ସୂଚନା କରି ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଏକା ଛାଞ୍ଚରେ ଗଢ଼ିଥିଲେ ।

୧୧ ବର୍ଷକାଳ ଯୌବରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରିବା ପରେ ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ଯୋଗୁଁ ରାଜ୍ୟଶାସନର ସମସ୍ତ ଭାର ୧୯୦୩ ସାଲରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ରାଜଦମ୍ପତି ଏକାଙ୍ଗ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀସେବା (ରାଜ୍ୟଶାସନ) ଓ ସରସ୍ୱତୀ ସେବା (ମାତୃଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା)ରେ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ଓ ମଧୁମୟ କଲେ । ରାଜ୍ୟଶାସନର ଗୁରୁତର ବହନ କରିବାରୂପ ଦୁର୍ବହ ଭାର ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ସହଚର୍ଯ୍ୟ, ସହକର୍ମିତା, ସହଧର୍ମିଣୀତ୍ୱ ଓ ପରାମର୍ଶ ଯୋଗୁଁ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଅକୁତୋଭୟରେ ବହନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଭାର ବହନ କରି ସୁଦ୍ଧା ରାଜଦମ୍ପତି ଅବସର ସମୟରେ ଏକତ୍ର ବାଣୀ ଆରାଧନା କରୁଥିଲେ । ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ପାଣ୍ଡୁଲିପିମାନ ପ୍ରଥମେ ରାଣୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମାଲୋଚିତ ଓ ସମର୍ଥିତ ହେବା ପରେ ସେମାନ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୋକଲୋଚନଗୋଚର ହେଉଥିଲା । ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର କି ବିଜ୍ଞାନ, କି ଚିତ୍ରକଳା, କି କ... କି ସଙ୍ଗୀତ, କି ବାଦ୍ୟ, କି ବୈଦିକ ଅଧ୍ୟୟନ, କି ... କି ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ର, କି ଅଳଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର, ସବୁ ... ମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ଫଳସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ... କବିତାମାନଙ୍କ ସମାଲୋଚନା ପାଇଁ ... ଏଥିରୁ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ...

ହେବ । ଏପରି ବିଦୁଷୀ, ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା, ଧୀ ସହଧର୍ମିଣୀଙ୍କୁ ଲାଭ କରି କେବଳ ବାମଣ୍ଡା ନରପତି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଧନ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଓ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରକୃତିପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟ କୃତାର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ଓ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ବିଷୟରେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତରୂପେ କର୍ମ କରି ରାଣୀ ମହୋଦୟା ସନ୍ତୁଷ୍ଟା ରହି ନ ଥିଲେ; ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟୟ ପାଇଁ ରାଜକୋଷରୁ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଧନ ମିଳୁଥିଲା ଓ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଛଡ଼ାଥିବା ବୃତ୍ତିରୁ ଯାହା ଲାଭ ମିଳୁଥିଲା, ତହିଁରୁ ଅଧିକାଂଶ ଧନ ଗରିବ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା, ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳରେ କୂପ, ତଡ଼ାଗାଦି ଖୋଳାଇ ଦେବା, କନ୍ୟାଦାୟଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କନ୍ୟାଦାୟରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା, ଅନ୍ନଭୋଜନଯୂନ ବାଳକଙ୍କ ଉପନୟନ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ, ମରୁଡ଼ି, ବନ୍ୟା, ଗୃହଦାହ ଆଦିରେ କ୍ଳିଷ୍ଟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ ଓ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେବମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ବ୍ୟୟ ହେଉଥିଲା ଓ ଏ ବ୍ୟୟର ଅଧିକାଂଶ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ କାନରେ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ଇଂରାଜୀରେ ଗୋଟିଏ ଉପଦେଶ ଅଛି, "Let not your left hand know what your right hand bestoweth" ଅର୍ଥାତ୍, ତୁମ୍ଭ ଡାହାଣ ହାତରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦାନର ବିଷୟ ତୁମ୍ଭ ବାମହାତ ସୁଦ୍ଧା ନ ଜାଣୁ—ଏ ଉପଦେଶ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇଅଛି ।

ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କ ଅମଳରୁ ରାଜକୁମାରୀମାନଙ୍କର ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା, ସଙ୍ଗୀତ, କଳା ଅଙ୍ଗରଚନାଦିର ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରାଜନଅରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ତହିଁର ଫଳରେ ବାମଣ୍ଡାର ରାଜକୁମାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସୁଶିକ୍ଷିତା ଓ ସରସ୍ୱତୀସେବିକା ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ଅନନ୍ୟ ବିରଳ । ରାଜକୁମାରୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ରାଜନଅରର ବହିର୍ଦେଶରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିୟନ୍ତା (ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ) ଥିଲେ ଯୁବରାଜ ଓ ପରେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ । ରାଜକୁମାରୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାପାଇଁ ରାଜନଅରର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିୟନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଯୁବରାଣୀ ଓ ପରେ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀ । ଏଥିରୁ ମହାଦେବୀଙ୍କ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗ ଓ ନେତ୍ରୀତ୍ୱର ଆଭାସ ମିଳିବ ।

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଓ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ କୋଳରେ ପ୍ରଭୁ ତିନିଗୋଟି ସୁକୁମାର ଓ ଦୁଇଗୋଟି ସୁକୁମାରୀଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର, ତତ୍କନିଷ୍ଠ ବଡ଼କୁମାର ଶ୍ରୀ ହୃଦୟନାଥ ଦେବ ଓ ତତ୍କନିଷ୍ଠ କୁମାର ଶ୍ରୀ ଲଲ ମୋହିନୀମୋହନ ଦେବ (ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱର୍ଗତ ପୁରୀ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ଦତ୍ତକ ସନ୍ତାନରୂପେ ଉତ୍କଳର 'ବୀର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗଉଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳବର୍ଗେଶ୍ୱର, ବୀରାଧି ବୀରବର ପ୍ରତାପ ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦରୂପେ ପୁରୀର ରାଜଗାଦିକୁ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ ନାମରେ ଶୋଭିତ ଓ ମହିମାନ୍ୱିତ କରୁଅଛନ୍ତି)। ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦମ୍ପତିଙ୍କ କୁମାରୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଜେମାମଣି ଶ୍ରୀମତୀ ସୁରତରଙ୍ଗିଣୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ରାଜଦମ୍ପତି କଳାହାଣ୍ଡିର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜମୋହନ ଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ଅତି ମହାରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସୁରତରଙ୍ଗିଣୀ ୨ଟି ରାଜକୁମାର ଓ ୩ ଗୋଟି ରାଜକୁମାରୀଙ୍କୁ ଲାଭ କରି ରାଜକୁମାରୀମାନଙ୍କ ବିବାହକ୍ରିୟା ସମାହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ରାଜକୁମାରୀ ମନ୍ଦାକିନୀ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କରିଥିଲେ ।

ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଏକର୍ ଜଙ୍ଗଲ ଜମିରେ ଜଳ ମଡ଼ାଇବାପାଇଁ ବାରକୋଟ ସବ୍ଡିଭିଜନ୍ରେ ୩୦ ମାଇଲ୍ ଲମ୍ବ କେନାଲ୍ ଓ ଆନିକଟ୍ (ସେତୁ)ର ନିର୍ମାଣ ଓ ଉଦ୍ଘାଟନ କର୍ମ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଗୋଟିଏ ବିଶିଷ୍ଟ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣା ଅଟେ । ଏହି କେନାଲ୍ ବିଷୟ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନଚରିତରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି । ଏହି କେନାଲ୍ ଖୋଳା ହେବାଦ୍ୱାରା ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ବର୍ଗ ମାଇଲ୍ ବ୍ୟାପୀ ଅଞ୍ଚଳର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଏକର୍ ଜମି ଆବାଦ ହୋଇ ପାରିଅଛି ଓ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରଜା ଅନାବୃଷ୍ଟି 'ମରୁଡ଼ି' ଜନିତ ଶସ୍ୟହାନିରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ଅହର୍ନିଶ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଜଦମ୍ପତିଙ୍କର ଯଶୋଗାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ କେନାଲର କଳ୍ପନା ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିଲା ଓ ଏହି ପରିକଳ୍ପନା ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ହେବାରୁ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀଧନରୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ଏହି କେନାଲ୍ ଖନନ କର୍ମରେ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ । ଉକ୍ତ କେନାଲ୍ ଖନନ ଓ ଆନିକଟ୍ ନିର୍ମାଣ କର୍ମ ସଙ୍ଗେ ଷ୍ଟେଟ୍ର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । ରାଣୀ ମହୋଦୟା ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଇଞ୍ଜିନିଅର୍, କର୍ମଚାରୀ ଓ ମୂଲିଆ ନିଯୁକ୍ତ କରି ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ନିଜେ ବହନ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଉକ୍ତ କେନାଲ୍ର ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କୁ ସ୍ୱତ୍ୱବତୀରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ କେନାଲର ଜଳସେଚନ ଯୋଗୁଁ ଉର୍ବର ହୋଇଥିବା ଜମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଆୟ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଭୋଗ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ କେନାଲର ନାମ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା କେନାଲ୍ D. P. Canal ହୋଇଅଛି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରାଣୀ ସାହେବାଙ୍କ ବ୍ୟାବହାରିକ ମନୋବୃତ୍ତି (Business mentality)ର ପ୍ରାଖର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୂରଦୃଷ୍ଟିର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ସନାମଧନ୍ୟା ଉକ୍ତ ରାଣୀ ସାହେବା (ଯେ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ରାଜମାତା ଓ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ରାଜପିତାମହୀ ବା ରାଜ ଜେଜେମାତାରୂପେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଖ୍ୟାତା ହୋଇଅଛନ୍ତି) ଉକ୍ତ କେନାଲର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସୁରକ୍ଷା, ସଂସ୍କାର, ପରିଚାଳନ, ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର ଓ ଆୟଭୋଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କୁମାର [ଅଧୁନା ସ୍ୱର୍ଗତ] ବାମଣ୍ଡା ନରପତି ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ପାଇଁ ରାଣୀ ନିଶ୍ଚିନ୍ତା ଥାଇ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଦୁଇ କୁମାର, ପଟ୍ଟାଏତ (ବର୍ତ୍ତମାନ ସିନିଅର୍ ବଡ଼ କୁମାର) ଶ୍ରୀ ହୃଦୟନାଥ ଦେବ ଓ ଲାଲ୍ ଶ୍ରୀ ମୋହିନୀମୋହନ ଦେବ (ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀର ଗଜପତି ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ) ଓ ସେମାନଙ୍କ ଦାୟାଦମାନେ ଏ କେନାଲ୍‌ର ସୁରକ୍ଷା ଓ ସଂସ୍କାର ଆଦି କରି ଷ୍ଟେଟର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ କେନାଲ୍‌ଦ୍ୱାରା ସେଚିତ ସୀମାନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜମି ପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ରାଜସ୍ୱ ଦେଉଥିବେ ଓ କେନାଲ୍ ସେଚିତ ଭୂମିର ଉତ୍ପନ୍ନ ଓ ଆୟ ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ଭୋଗ କରିବେ, ଏହି ମର୍ମରେ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀ ଗୋଟିଏ ୱିଲ୍ (Will) ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି; ଓ ଉକ୍ତ ୱିଲ୍ ସ୍ୱର୍ଗତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ଓ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହି କେନାଲର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଓ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାର ବିଷୟରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଷ୍ଟେଟ୍ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଷମ ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ନ ପଡ଼ିବ, ତହିଁର ମଧ୍ୟ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି ଓ ଅଦ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଷ୍ଟେଟ୍ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଅନୁମୋଦନ ଓ ପାଳନ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଦେବୀ ଉକ୍ତ କେନାଲର ଭୋଗଦଖଲସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାରିଣୀ ଅଟନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଦଲିଲର ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଉକ୍ତ କୁମାର ଦ୍ୱୟ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନେ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାରୀ ହେବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଓ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଉକ୍ତ କୁମାରଦ୍ୱୟ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଗଣ କେନାଲ୍ ଖୋଲା ହେବା ଆରମ୍ଭ କାଳରୁ ଏକଶତ ବର୍ଷ ଉକ୍ତ କେନାଲକୁ ଓ କେନାଲ୍‌ଦ୍ୱାରା ଉପକୃତ ଭୂଖଣ୍ଡକୁ ନିଷ୍କରରୂପେ ଭୋଗ କରିବେ ଓ ଏକଶତ ବର୍ଷ ପରେ ଷ୍ଟେଟ୍‌କୁ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ରାଜସ୍ୱ ଦେବେ ।

ଏହି କେନାଲ୍ ଓ ଆନିକଟ୍ (ଜଳଭଣ୍ଡାର ଓ ସେତୁ)ର ରଚନ କର୍ମ ସମାପନାନ୍ତେ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଏହି ଉପଲକ୍ଷେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ରାଜ୍ୟର ଓ ବାହାରର ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ସମୂହର ତଦାନୀନ୍ତନ ପୋଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେପ୍‌ଟେନ୍ ରାମ୍‌ସେ, ସି.ଆଇ.ଇ, ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ମହୋଦୟ କେନାଲ୍‌କୁ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କଲେ । ଉକ୍ତ ଉପଲକ୍ଷେ ସାହେବ ମହୋଦୟ ଏ କେନାଲର ପରିକଳ୍ପନା, ତହିଁର ବ୍ୟୟନିର୍ବାହ, ସୁରକ୍ଷା ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱାଧିକାରର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଣୀଙ୍କ ଭୂୟୋଦର୍ଶନ, ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମକ ପରିକଳ୍ପନା, ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ, ଜନହିତ କାମନା, ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଆଦି ଅସାଧାରଣ ଗୁଣମାନଙ୍କର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ଏହି ଡ. ପି. କେନାଲ୍‌ଦ୍ୱାରା ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ୧୦୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ଅଞ୍ଚଳ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଅନାବୃଷ୍ଟି ଜନିତ ଶସ୍ୟହାନି (ମରୁଡ଼ି)ରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବ ଓ ଏହି ପଦ୍ଧତିର ଅନୁସରଣ କରାଯାଇ ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ତୁଲ୍ୟମାନ ଷ୍ଟେଟ୍‌ଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ ହେଲେ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟ ଦିନେ ସୁଜଳା, ସୁଫଳା, ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ହୋଇ ହସି ଉଠିବ ଓ ଷ୍ଟେଟ୍‌ବାସୀ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ପ୍ରଜା ଅନାଭାବ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହେବେ ନାହିଁ, ସେହି ବିଦୁଷୀ ମହାମନା ରାଣୀ ଏପରି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଅଛନ୍ତି ସେ ସ୍ୱନାମକୁ (ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ନାମକୁ) ସାର୍ଥକ କରିଅଛନ୍ତି, ଏହା ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଦୈବଦୁର୍ବିପାକରୁ ରାଣୀଙ୍କୁ, ପୁତ୍ରନିର୍ବିଶେଷରେ ପାଳିତ ଲକ୍ଷାଧିକ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଓ ରାଜପରିବାରଙ୍କୁ ଗଭୀର ଶୋକାର୍ଣ୍ଣବରେ ଭସାଇ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବ ୧୯୧୬ ସାଲରେ ୪୪ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ବୟସରେ ନିତ୍ୟଧାମକୁ ଗମନ କଲେ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଯୁବରାଜ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ସୁଦଳଦେବ ପିତୃଦେବଙ୍କ ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଦାରୁଣ ବିଧି ତାଙ୍କୁ ୪ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ରାଜତ୍ୱ ପରେ ୨୯ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୯୨୦ ସାଲ୍‌ରେ ଇହ ସଂସାରରୁ ନେଇଗଲା; ଏବଂ ସେ ସମୟରେ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ଯୁବରାଜ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ନାବାଳଗ ଥିବାରୁ ଷ୍ଟେଟ୍ ପାଖ ୧୫ ବର୍ଷକାଳ ସରକାରଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହିଲା । ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ନାବାଳଗ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦୀକ୍ଷା ଲାଭକରି ସାବାଳଗ ହେବାରୁ ୧୯୩୫ ସାଲ୍ ଆଦ୍ୟରେ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ରୂପେ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ନିଜ ପୈତୃକ ରାଜ୍ୟର ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଯେଉଁପରି ସ୍ୱୀୟ ପିତୃପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ରାଜ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉନ୍ନତିରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ମଧ୍ୟ ପିତୃ ପିତାମହଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ରାଜ୍ୟର ସମ୍ୟକ୍ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଉନ୍ନତିରେ ଲାଗିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ମଧ୍ୟ ପିତୃପିତାମହଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ ଓ ଅନୁକରଣ କରି ନିଜ ରାଜ୍ୟର, ରାଜପରିବାରଙ୍କର, ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କର, ମାତୃଭୂମିର, ମାତୃଭାଷାର, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଓ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି ଓ 'ଭୁଇଁଷୀ ଦୁଇ ପତ୍ରରୁ ଜାଣିବା' ଭଳି ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପ ୪ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳତା, ସମ୍ରାଟ୍ ଭକ୍ତି, ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରୀତି, ମାତୃଭାଷାର ମଙ୍ଗଳ କାମନା, ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ହୃଦୟବତ୍ତା, ପ୍ରଜା ପ୍ରୀତି, ସରସ୍ୱତୀ ସେବା ଓ ଦାତୃତ୍ୱର ଯେଉଁ ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି, ଆଶା କରାଯାଏ ଯେ, ସେ ଅଚିରେ ଉତ୍କଳ ମଣ୍ଡଳରେ ଆଦର୍ଶ ନରପତି ଶ୍ରେଣୀରେ ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ ଓ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ହେବେ ଓ ଦୟାପର ଏବଂ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ଓ ସମ୍ଭାଜିତ ହେବେ ।

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଲୋକାନ୍ତର ପରେ ରାଜାନ୍ତଃପୁରର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚାଳନାର ଦାୟିତ୍ୱ ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । କିଛିଦିନ ପରେ ପୁଣି ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ଲୋକାନ୍ତରଦ୍ୱାରା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କର ଅଳ୍ପବୟସ୍କା, ବୈଧବ୍ୟବିଧୁରା

ରାଣୀ କନକମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ଛଡ଼ା ରାଜାନ୍ତଃପୁରର ଓ ରାଜପରିବାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେବଗଡ଼କୁ ସମାଗତ ଅତିଥିମାନଙ୍କ ପରିଚର୍ଯ୍ୟାର ଭାର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ପୂର୍ବେ ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ବାମଣ୍ଡାର ଧନ-ଭଣ୍ଡାରର ଦ୍ୱାର ଉତ୍କଳର ଓ ବଙ୍ଗଦେଶ ଆଦିର ପଣ୍ଡିତ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦୁଃସ୍ଥ ଓ ଆତୁର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ରହୁଥିଲା । ବାମଣ୍ଡା ରାଜଦ୍ୱାରରୁ କୌଣସି ପ୍ରାର୍ଥୀ ପୂର୍ଣ୍ଣମନୋରଥ ନ ହୋଇ ଫେରୁ ନ ଥିଲେ । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କର ୪ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ରାଜତ୍ୱରେ ମଧ୍ୟ ବାମଣ୍ଡାର ରାଜଭଣ୍ଡାରରୁ ଦାନସ୍ରୋତ ତାଙ୍କ ପିତୃପିତାମହଙ୍କ ଅମଳ ପରି ବହୁଥିଲା । ଷ୍ଟେଟର କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ପରିଚାଳନକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଏ ସ୍ରୋତର ଗତି ମନ୍ଦ ହେଲା । ଏହା ଦେଖି ରାଣୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ସତତ ଦାନପୂତ ମନରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲା । ସେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌କୁ ବାରମ୍ବାର ଜଣାଇ ଖଇରାତ୍ ଓ ସାହାଯ୍ୟଦାନ ପାଇଁ ରାଜକୋଷରୁ ଅର୍ଥସଂସ୍ଥାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଥିଲେ ଓ ଯେଉଁଠାରେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ସାହାଯ୍ୟ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ସୁନାମ ତୁଳନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ସେ ବିବେଚନା କରୁ ନ ଥିଲେ, ସେ ସ୍ଥଳରେ ସେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବ୍ୟୟ ନିମନ୍ତେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖଞ୍ଜା ଧନରୁ ଅପଣା ଶ୍ରୀହସ୍ତବାକ୍ସରୁ ଧନ କାଢ଼ି ସେ ଦାନ ବା ସାହାଯ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କରୁଥିଲେ । ଏମନ୍ତ କି, ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୌଖିନ୍ୟ ଓ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରାଦି ପାଇଁ ଖଞ୍ଜା ଥିବା ଧନକୁ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ ନ କରି ପଣ୍ଡିତ ଓ ଦୁଃସ୍ଥମାନଙ୍କ ସନ୍ତୋଷରେ ତାହା ପ୍ରସନ୍ନାନ୍ତଃକରଣରେ ବିନିଯୋଜିତ କରୁଥିଲେ ଓ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଜଳର ଅଭାବ ଥିବା କଥା ତାଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ୁଥିଲା ସେଠାରେ କୂପ, ତଡ଼ାଗାଦି ନିଜ ବ୍ୟୟରେ କରି ଦେଉଥିଲେ । ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଓ ନାବାଳଗ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟପ୍ରାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ କୋର୍ଟ ଅଫ୍-ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ଅମଳରେ ପାରିବାରିକ ଅନେକ କଥା ପାଇଁ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ, ନିଯୁକ୍ତ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ଓ ରାଜପରିବାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଓ ବିବାଦ ଘଟଣା ଓ ଜଟିଳତା ଧାରଣ କରେ; କିନ୍ତୁ ରାଣୀ ଡମରୁଧର-ପ୍ରିୟାଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି, କର୍ମକୁଶଳତା ଓ ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅଳ କରିବାରେ ନୈପୁଣ୍ୟ ଓ କୌଶଳ ଯୋଗୁଁ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ଦାତୃତ୍ୱଯଶଃ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ଅମଳରେ କଳଙ୍କିତ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଶ୍ୱଶ୍ରୂଙ୍କ ଆଦର୍ଶ, ଅଙ୍ଗୀର ଓ ଆଚରଣରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବଧୂ [ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ କନକମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜମାତା] ମଧ୍ୟ ଦୟା ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଗୁଣରେ ବିଭୂଷିତା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ନାମକୁ ସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ପାଇଁ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଦେବଗଡ଼ରେ ଯେଉଁ 'ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଲାଇବ୍ରେରୀ' ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ତହିଁର ମୂଳରେ ରାଜମାତା ଡମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ ଉକ୍ତ ଲାଇବ୍ରେରୀର ପୁଷ୍ଟି ଓ ଉନ୍ନତି ପାଇ ରାଜପିତାମହୀ [ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା] ଓ ରାଜମାତା [କନକମଞ୍ଜରୀ] ସର୍ବଦା ସଦୟ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଅଛନ୍ତି । ଏପରି ବଧୂନୁରାଗିଣୀ ଶ୍ୱଶ୍ରୂ ଓ ଶ୍ୱଶ୍ରୂଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରେମଭକ୍ତିମୟୀ ବଧୂ, ରାଜସଂସାର କଥା ଛାଡ଼ନ୍ତୁ, ସମାଜରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଲଭ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ସବୁ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କରି କର୍ମ କରନ୍ତି । ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧରପ୍ରିୟା ମହାଦେବୀ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ କନକମଞ୍ଜରୀ ମହାଦେବୀଙ୍କ ବିଦ୍ୟାନୁରାଗ, ମାତୃଭାଷାନୁରାଗ ଓ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ଫଳରେ ବହୁ ପଣ୍ଡିତ, ଲେଖକ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ଅନେକ ଦୁଃସ୍ଥ ଲେଖକ ସେମାନଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ମୁଦ୍ରିତ କରିପାରିଅଛନ୍ତି । କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍ ଅମଳରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ପୂର୍ବତନ ଦାତୃତ୍ୱର ଯଶଃସୌରଭ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇ ଦେବଗଡ଼କୁ ସମାଗତ କୌଣସି ପ୍ରାର୍ଥୀ ଶୂନ୍ୟହସ୍ତରେ ବାହୁଡ଼ି ଯିବେ, ଏକଥା ରାଜମାତା ଓ ରାଜପିତାମହୀ ହୃଦୟକୁ ଅସହ୍ୟ ହେଉଥିଲା ଓ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସ୍‌ଙ୍କ ଅମଳରେ ବିମୁଖ ହୋଇ ଫେରୁଥିବା କୌଣସି ଅନୁସରଣୀଆଁଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଏହି ଦୁଇ ଦାନୀଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥୋଚିତ ବିଦାୟ, ବାଟଖରଚ ଓ ସିଧାସଞ୍ଜା ଅବିଳମ୍ବେ ପ୍ରେରିତ ହେଉଥିଲା ।

ଭଗବାନଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ରାଜପିତାମହୀ ଡମରୁଧର-ପ୍ରିୟା ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ରୀ, ଜାମାତା, ବଧୂ, ପୁରୁଷ, ପୌତ୍ର, ପୌତ୍ରୀ, ପ୍ରପୌତ୍ର, ପ୍ରପୌତ୍ରୀ, ଦୌହିତ୍ର, ଦୌହିତ୍ରୀ ଆଦିଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଳନ ପାଳନ କରି ରାଜବାଟିର ପୁଣ୍ୟଶ୍ରୀ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛନ୍ତି । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଓ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସାଂସାରିକ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ମାତାଙ୍କର ଓ ପିତାମହୀଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନେଉଥିଲେ ଓ ନେଉଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜପିତାମହୀ ପଅଁଷଠି ବର୍ଷ ବୟସରେ ନିଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନକୁ ଯେଉଁପରି କର୍ମମୟ ଓ ଆଳସ୍ୟହୀନ କରି-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଶୁଣିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଓ ବିସ୍ମୟ ଯୁଗପତ୍ ମନରେ ଉଦିତ ହୁଏ ।

ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋର ୩ଟା ସମୟରେ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରି ରାତି ୧୦ଟା ବେଳେ ସେ ପୁଣି ଶଯ୍ୟା ଆଶ୍ରୟ କରନ୍ତି । ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରି ରାଜପରିବାରର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ଓ ଦାସଦାସୀ ପରିଜନ ଓ ପୋଷ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ କୁଶଳ ସ୍ୱୟଂ ପରିଦର୍ଶନ କରି ରୁଗ୍ଣବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଇଁ ଚିକିତ୍ସା, ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ନିଜର ଦୈନନ୍ଦିନ ଶୌଚାଦି ସମାପନାନ୍ତେ ସ୍ନାନ କରି ଦେବାର୍ଚ୍ଚନରେ ନିଯୁକ୍ତା ହୁଅନ୍ତି ; ତତ୍‌ପରେ ରାଜକୀୟ ପାକଶାଳାରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଖାଦ୍ୟ ଓ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପଥ୍ୟାଦି-ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି, ଗୃହପାଳିତ ପଶୁପକ୍ଷୀ ଓ ଗୋମହିଷାଦିଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନିଅନ୍ତି । ତତ୍‌ପରେ ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ସମାଗତ ଅତିଥି, ଅଭ୍ୟାଗତ, ସାଧୁ, ସନ୍ଥ, ପଣ୍ଡିତ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଓ ଚର୍ଚ୍ଚା ବୁଝନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସିଧା, ସଞ୍ଜା,

ବସ୍ତ୍ର, ଅଗୁରୁ, କାଠବାଡ଼ି ଆଦି ପଠାନ୍ତି; ତତ୍ପରେ ରାଜପରିବାରର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଭୋଜନ କ୍ରିୟାର ତନଖି ନିଜେ କରନ୍ତି ଏବଂ ରାଜବାଟିର ଭିତରେ ଏବଂ ବାହାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୋଜନାଦିର ସମାପ୍ତ ପରେ 'ଦିବସସ୍ୟାଷ୍ଟମେଭାଗେ' ବେଳ ଗଡ଼ିଲା ବେଳକୁ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରି ଜୀବନ-ମାତ୍ର-ଧାରଣୋପଯୋଗୀ ମାତ୍ରାରେ ସେବା କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିବା ପତ୍ର ଆଦି ପାଠ କରି ସ୍ୱହସ୍ତରେ ପତ୍ରମାନଙ୍କ ଉତ୍ତର ଲେଖନ୍ତି ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପତ୍ରିକା ଆଦି ପାଠ କରନ୍ତି । ଅପରାହ୍ଣରେ ପୁଣି ରାଜପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ରାଜାଶ୍ରିତ ଓ ଅଭ୍ୟାଗତ ଓ ସମାଗତ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ବୁଝି ଓ ସେମାନଙ୍କ ରାତ୍ରିଭୋଜନ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା କରନ୍ତି; ଓଡ଼ିଆ, ଇଂରାଜୀ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦି ଆଦି ଭାଷାରେ ବହୁ ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ, ପୁରାଣ, ଶାସ୍ତ୍ର, ଜ୍ୟୋତିଷ, ତନ୍ତ୍ରକଳ୍ପ, ଚିକିତ୍ସା, ଗୋପାଳନ, ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟା ଆଦିର ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି; ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ରାଜପାଳିତ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ଗୋମହିଷାଦିଙ୍କ ଭୋଜନ କଥା ରାଜବାଟିର ଦ୍ୱିତଳରେ ନିଜେ ବସି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି; ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦେବାରାଧନ, ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ, ନାମ-କୀର୍ତ୍ତନରେ କେତେକ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ରାଜ୍ୟ-ଶାସନ ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମ୍ବାଦମାନ ସ୍ୱପୁତ୍ର-ପୌତ୍ରାଦିଙ୍କଠାରୁ କିମ୍ବା ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କଠାରୁ ବୁଝି ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥୋଚିତ ଉପଦେଶ ମଧ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି; ତତ୍ପରେ ରାଜବାଟିର ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା, ସେବା ଓ ପଥ୍ୟ ଆଦି ଓ ରାଜପରିବାରର ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କର ରାତ୍ରିଭୋଜନ ବିଷୟ ବୁଝନ୍ତି ଓ ସିଂହଦ୍ୱାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଖାଦ୍ୟାର୍ଥୀ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା ବୁଝନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି, କାଶୀରେ ମା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ କରାମତରୁ ରାତିରେ କେହି ଜଣେ ଉପବାସୀ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହିପରି ବାମଣ୍ଡାର ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାରୂପିଣୀ ରାଜ-ପିତାମହୀଙ୍କ ତୀକ୍ଷ୍ଣଦୃଷ୍ଟି ଫଳରେ ରାଜବାଟିର ଚତୁଃସୀମାରେ ଓ ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ସମାଗତ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପବାସୀ ରହନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝା ହେବା ପରେ ରାତ୍ରି ୧୦ଟା ବେଳେ ରାଜପିତାମହୀ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ନିଦ୍ରାଦେବୀଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏକାଧାରରେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞା, ରାଜକାର୍ଯ୍ୟାଭିଜ୍ଞା, ପରାମର୍ଶ-ଦାତ୍ରୀ, ଧାତ୍ରୀ, ଭିଷକ୍, ଅନ୍ତଃପୁର ପରିଚାଳିକା, ପ୍ରଜାପାଳିକା, କାଶୀଆରାଧିକା ଆଦିଙ୍କ କର୍ମ ଜଣେ ମହିଳାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୋଷ-ଜନକରୂପେ ସମାହିତ ହେବାର ଉଦାହରଣ, ଏକା ଉତ୍କଳରେ ନାହିଁକି, ଭାରତରେ ବିରଳ । ତାଙ୍କ ପରି ଆଦର୍ଶ ଚରିତ୍ରା, ଗୁଣବତୀ, ବୁଦ୍ଧିମତୀ, ବିଦୁଷୀ, ବିଦ୍ୟାନୁରାଗିଣୀ, ଦାତ୍ରୀ, କର୍ମପଟୁ ଜେଜେମାତାଙ୍କୁ ପାଇ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ହୋଇ-ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପରି ଶ୍ୱଶ୍ରୂଙ୍କୁ ପାଇ ରାଜମାତା ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ଭୀଷ୍ମ ଯେଉଁ ପରି ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତଙ୍କର ପିତାମହ ଥିଲେ, ଉମରୁଧରପ୍ରିୟା ସେହିପରି ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଆବାଳ-ବୃଦ୍ଧବନିତାଙ୍କ 'ଜେଜେମାତା' ରୂପେ ଓ ରାଜ୍ୟର ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ବାମଣ୍ଡାର ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ସ୍ୱୀୟ ଅସାଧାରଣ ଗୁଣରାଶିର ଗରିମାରେ ଓ ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ସନ୍ଦର୍ଭର ଲେଖକ ସପ୍ତାହାଧିକକାଳ ଏକାଧିକ ଥର ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ତଥା ଜେଜେମାତାଙ୍କ ଆତିଥ୍ୟ ଓ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଲାଭ କରି ତାଙ୍କର ଦୈନିକ କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ଘଣ୍ଟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇଅଛି । ଆଲସ୍ୟ, କ୍ଲାନ୍ତି, ଅବସାଦ, ଏ ଶବ୍ଦମାନ ଉମରୁଧରପ୍ରିୟାଙ୍କ ଅଭିଧାନରେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତା ପୁତ୍ରବଧୂ (ରାଜମାତା) ଓ ପୌତ୍ରବଧୂ (ରାଣୀସାହେବା) ଆଦର୍ଶ ରମଣୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ଏହା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ
ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର
ସମ୍ପାଦକ ।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ—ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ନିଜଜନ ବିଷ୍ଣୁପାଦ ଶ୍ରୀମତ୍ Sachchidānanda maṭha ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁରଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟପଦାଙ୍କିତ ଭୂମି କଟକରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୯୨୬ ସାଲ ୧୧ ତାରିଖ ଜୁଲାଇ ଦିବସ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟମଠାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରୀଲ ଭକ୍ତିସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଠାକୁର ଏହି ମଠ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ। ଏହି ମଠ ଶ୍ରୀଧାମ ମାୟାପୁର ନବଦ୍ୱୀପ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମଠର ଗୋଟିଏ ଶାଖାମଠ ଓ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱବୈଷ୍ଣବ ରାଜସଭାର ସଭ୍ୟ-ବୃନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ। ଶ୍ରୀମତ୍ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଠାକୁର ୧୮୬୮ ସାଲରେ କଟକକୁ ଆଗମନ କରି ସ୍ଥାନୀୟ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କଥା କୀର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ। କିଛି ଦିନ ପରେ ଭଦ୍ରଖରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ "ମଠସ୍ ଅଫ୍ ଓଡ଼ିଶା" (Maths of Orissa) ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଲେ। ଇଂରାଜୀ ୧୮୭୯ ସାଲରେ ପୁଣି ଠାକୁର କଟକ ଓ ପୁରୀରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା, ଅଭକ୍ତ ମତବାଦ ନିରାସ ଓ ଭାଗବତ ସଂସତ୍ ସ୍ଥାପନ କରି ଶୁଦ୍ଧଭକ୍ତିର କଥା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ। ଭକ୍ତିବିନୋଦ ଧାରାରେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସେବାର କଥା ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟମଠାଚାର୍ଯ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜଧାନୀ କଟକ ନଗରରେ ଏହି ମଠ ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି।

ପ୍ରଥମେ କାଠଯୋଡ଼ୀନଦୀତୀରସ୍ଥ ଗଣେଶଘାଟରେ, ତତ୍ପରେ ହରିହରଘାଟରେ ମଠାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ଏହିଠାରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ-ଥିଲେ। ସେହିଠାରୁ ମଠାଳୟ ଓଡ଼ିଆବଜାରକୁ ସ୍ଥାନା-ନ୍ତରିତ ହେବାରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠରେ ୨୬ ଜୁନ୍ ୧୯୨୮ ସାଲରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିନୋଦରମଣ ଜୀଉଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ। ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ନାୟକ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ଗୃହରେ ଅଷ୍ଟପ୍ରହର ହରି-କୀର୍ତ୍ତନର ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆବଜାର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠକୁ ଆସି ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟମଠାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଅନୁଗତ ତଦାନୀନ୍ତନ ମଠରକ୍ଷକଙ୍କ ନିକଟରେ ହରି-କୀର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବିରୋଧ ଓ ରସାଭାସ ଦୋଷର କଥା ସଦ୍‌ଯୁକ୍ତି ଓ ଶାସ୍ତ୍ରବାକ୍ୟ ଓ ମହାଜନବାକ୍ୟର ପ୍ରମାଣ ସହିତ ଶ୍ରବଣ କରିଥିଲେ। ଚିନ୍ତାମଣି ବାବୁ ଦିନେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠର ଶ୍ରୀଗୌରବିନୋଦରମଣ ଜୀଉ ତାଙ୍କ ଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏହି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖି ସେ ତାଙ୍କ ନାରିକେଳ ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥିତ ପୁଷ୍କରିଣୀ ସହ ଏକ ଏକର ଜମି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠ ନାମରେ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ। ପରେ କଟକର ସ୍ୱର୍ଗଗତ ରାଜକୃଷ୍ଣ ସରକାରଙ୍କର ଭକ୍ତିମତୀ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତା ବିନୋଦିନୀ ଦାସୀ ଏହି ଜମିରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି। ରସୁଲକୁଣ୍ଡାର ଭକ୍ତିମାନ୍ ବ୍ୟବସାୟୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଜଗୋପାଳ ସୁରେକି ଉକ୍ତ ମଠ ସଂଲଗ୍ନ ଭକ୍ତସଙ୍ଘାରାମ ନିର୍ମାଣ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିଅଛନ୍ତି।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠରୁ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟମଠାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଆଦେଶରେ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଭକ୍ତିଗ୍ରନ୍ଥସମୂହ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଅଛି। ହରିନାମ ଚିନ୍ତାମଣି, ଗୀତାବଳୀ, ଶରଣାଗତି ଓ କଲ୍ୟାଣ କଳ୍ପତରୁ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ପରମାର୍ଥୀ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଅବଦାନ। ୧୮ ମଇ, ୧୯୩୨ ସାଲରୁ ଏହି ମଠରୁ "ପରମାର୍ଥୀ" ନାମକ ପାକ୍ଷିକ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉ-ଅଛି। ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିରାଜ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଶର୍ମା ମହୋଦୟ 'ପରମାର୍ଥୀ' ଓ ପରମାର୍ଥ-ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି। ଏହି 'ପରମାର୍ଥୀ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ୱାର୍କସ' ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠର ଭକ୍ତିସାହିତ୍ୟ ମୁଦ୍ରଣ ଓ ମୁଦ୍ରାଳୟ ଅଟେ। ବାହୁଡ଼ା ଦଶମୀଠାରୁ ଏହି ମଠରେ ଏକପକ୍ଷବ୍ୟାପୀ ବାର୍ଷିକ ହରିକୀର୍ତ୍ତନ-ମହାମହୋତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ। ପ୍ରତ୍ୟହ ପଲ୍ଲୀରେ ପଲ୍ଲୀରେ ଶୁଦ୍ଧ ହରିକଥା ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତ, ଶ୍ରୀଗୀତା ଓ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ ପାଠ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ହୋଇଥାଏ। ସମୟ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଗୌଡ଼ୀୟ ମଠାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏଠାକୁ ଆଗମନ କରି କଟକବାସୀ ସଜ୍ଜନ-ବୃନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରେ ହରିକଥାମୃତ ବିତରଣ କରିଥାଆନ୍ତି। କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜର ପ୍ରବୀଣ ଅଧ୍ୟାପକ ଅଶେଷ୍ୟ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନିଶିକାନ୍ତ ସାନ୍ୟାଲ ଏମ୍. ଏ. ଭକ୍ତିସୁଧାକର, ଭକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ରୀ ମହୋଦୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଠର ମଠରକ୍ଷକ।

(ଲେଖକ—ମହାମହୋପଦେଶକ ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାବିନୋଦ ବି. ଏ.)।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀ—ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ନୟାଗଡ଼ Sachhidānanda Saraswati swāmi ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ନିଜଗଡ଼ ଇଥରଢ଼ା ମାଣ୍ଡି ପରଦାଟ (ଭଟ୍ଟ ମିଶ୍ର) ଉଚ୍ଚ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ ସନ ୧୩୧୦ ସାଲ ମେଷ ୧୩ ଦିନ ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ତିଥିରେ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ।

ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଆଦ୍ୟ ବାସସ୍ଥାନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ରହଙ୍ଗ ପ୍ରଗଣାର ବୀରନରସିଂହପୁର ଶାସନର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଥିଲା।

ଏହାଙ୍କ ପିତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଜାଦୁଧର ମିଶ୍ର ଓ ମାତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ।

ମାତା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଦେବୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ୰ବାଞ୍ଛାନିଧି ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ନାତୁଣୀ ଥିଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଶ୍ୱନାଥ ରଥଙ୍କର କନ୍ୟା।

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ପିତୃବିୟୋଗ ଘଟିବାରୁ ବିଧବା ମାତା ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରତିପାଳନ କରିଥିଲେ, ଏବଂ ସଂସ୍କୃତ, ପ୍ରାକୃତ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଆୟୁର୍ବେଦ, ତନ୍ତ୍ର,

ମଧ୍ୟ, ଧୃଷ୍ଟତରେ ମାତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ବାଲ୍ୟଶିକ୍ଷା ମାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇପାରିଥିଲା । ଏ ପରେ ନୟାଗଡ଼ ମାଇନର୍ ସ୍କୁଲରେ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ ।

ନୟାଗଡ଼ ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଏହାଙ୍କ ପରିବାର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଚଳି ପାରୁ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ନୟାଗଡ଼ ରାଜା ଓ ରାଣୀଙ୍କର ବିୟୋଗ ଘଟିବା ସମୟରୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ମାତା ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇଙ୍କର ବିୟୋଗ ଘଟିବାରୁ ଏ ଅଗତ୍ୟା ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆସି ପ୍ରଥମେ ବେଦକର୍ମକାଣ୍ଡ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କିଛିକାଳ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ତଦନନ୍ତର ପୁରୀ ନରସିଂହାଚାର୍ଯ୍ୟ ମଠସ୍ଥ ଟୋଲରେ ପଣ୍ଡିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ବ୍ୟାକରଣତୀର୍ଥ ମହାଶୟଙ୍କ ପାଖରେ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଓ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟମାପରୀକ୍ଷାପାଇଁ ପଢୁଥିଲେ ।

ଇତ୍ୟବସରରେ ଦୈବୀପ୍ରେରଣା (ପ୍ରାରବ୍ଧକର୍ମ) ବଶତଃ ପୁରୀ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠର ମଠାଧୀଶ ୰ ଶିବାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସଦୀକ୍ଷା ୧୬।୬।୨୪ ତାରିଖରେ ୨୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗୁରୁପାଦ ଏହାଙ୍କୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସୂତ୍ରରେ ମନୋନୀତ କରି, "ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀ" ନାମ ଦେଇ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ଉଇଲ୍ ରେଜେଷ୍ଟରୀ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

ଗୁରୁ ଶିବାନନ୍ଦଙ୍କର ୬।୧।୨୬ରେ ନାରାୟଣ ପ୍ରାପ୍ତି ହେବାରୁ ସମ୍ପାଦିତ ଉଇଲ୍ ବଳରେ ଜାରିସ୍ ସୂତ୍ରରେ ଏ ଶଙ୍କରାନନ୍ଦ ମଠରେ ମଠାଧୀଶତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଅହରହଃ ମଠପରିଚାଳନରୂପ ବୈଷୟିକ ବ୍ୟାପାରରେ ଲିପ୍ତ ରହିବାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୋଚିତ ଧର୍ମ କର୍ମରେ ବାଧା ପଡ଼ିବାରୁ ଗୁରୁଭାଇ ବାଳ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ନାମରେ ୧।୪।୩୧ ତାରିଖରେ ଏକ କବଲା ସମର୍ପଣପତ୍ର ରେଜେଷ୍ଟରୀ କରି ତାଙ୍କୁ ମଠ ପରିଚାଳନା ଭାର ଦେଇ ଏ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍କଳ ଦେଶରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଧାରାରେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁକୁଳ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଷୋଡ଼ଶ ସର୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କୃତ ଶଙ୍କରଦିଗ୍ବିଜୟ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ କରି ଅନୂଦିତ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ସ୍ୱାମୀଜୀ ତହିଁର ପ୍ରଥମଭାଗ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ "ଭାଷାଜ୍ୟୋତିଷ" ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସରଳ ସୁବୋଧ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓଡ଼ିଆରେ ସଂକଳନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ଧର୍ମଶିକ୍ଷା, ନୀତିଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଛୋଟ ଛୋଟ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଓ ଏପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରକାଶିତ କରି ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ବିତରଣ କରିବେ ବୋଲି ସଂକଳ୍ପ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ (୧୯୩୮ ସାଲରେ) ବୟସ ୩୪ ବର୍ଷ ଅଟେ । ଏ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବିବାହ କରି ନ ଥିଲେ । ଉତ୍କଳର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭ୍ରମଣ କରି ଲୋକଙ୍କୁ ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଦେବା ଓ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନାର୍ଥ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବାପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ବ୍ରତ ହୋଇଅଛି । ଏ ନିରଭିମାନ, ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଓ ବିନୀତ । ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷର ନିର୍ବିଘ୍ନ ସମାପ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଗୁରୁକୁଳ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏହାଙ୍କ ପବିତ୍ର ଜୀବନର ବ୍ରତ ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କର ଗଭୀର ପ୍ରବେଶ ଅଛି ଓ ଏହାଙ୍କ ବାଗ୍ମିତା ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଅଛି । ଭାଷାକୋଷର ଅହରହଃ ମଙ୍ଗଳକାମୀରୂପେ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିକୃତି ଭାଷାକୋଷରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି ।] (ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ—ବିଛନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ) ।

ସଚ୍ଚିନ୍ତା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍ + ଚିନ୍ତା)—ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବା ଶୁଭକର ଚିନ୍ତା—Good or pious thoughts.
Sachchintā

ସଚ୍ଚୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସତ୍ୟ)—୧ । ସାଧ୍ୱୀ; ସତୀ—1. Chaste (woman). ୨ । ସାଧୁତାଯୁକ୍ତା—2. Honest (woman). ୩ । ସତ୍ୟବାଦିନୀ—3. Truthful (woman). ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚୋଟ୍ ପଣ (ଦେଖ) —Sachoṭ paṇa (See).
Sachchī
ସା(ସାଁ)ଚ୍ଚୀ
सच्ची
(ସଚ୍ଚା—ପୁଂ. ବିଣ)

ସଚ୍ଚୀ ପଣ—ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ସତୀତ୍ୱ—1. Chastity. ୨ । ସାଧୁତା—2. Honesty. ୩ । ସତ୍ୟବାଦିତା—3. Truthfulness.
Sachchī paṇa
সাচ্চাপনা
सच्चापन
(ସଚ୍ଚୀ ପଣିଆ, ସଚ୍ଚେଇ ପଣ, ସଚ୍ଚେଇ ପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ।

ସଚ୍ଚେଇ—ଦେ. ବି—୧ । ସତୀତ୍ୱ—1. Chastity. ୨ । ସାଧୁତା—2. Honesty. ୩ । ସତ୍ୟବାଦିତା—3. Truthfulness.
Sachchei সা(সাঁ)চ্চাই सच्चाई

ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଚ୍ଚୀ (ଦେଖ)—Sachchi (See)

ସଚ୍ଚେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଚ୍ଚାପଣ ଦେଖାଇ ହେବା—To make a show of honesty.
Sachchei hebā
সা(সাঁ)চ্চাই হওয়া सच्चाई दिखलाना

ସଚ୍ଚୋଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସଚ୍ଚୋଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sachchoṭa (etc) Sachoṭa etc (See)

ସଚ୍ଚୋଟି—ଦେ. ବି—ସଚୋଟି (ଦେଖ)
Sachchoṭi (ସଚୋଟିଆ—ବିଣ) Sachoṭi (See)

ସଚ୍ଛ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱଚ୍ଛ)—ମନର ସ୍ୱଚ୍ଛତା—Purity of mind.
Sachchha ଗ୍ରା. ବିଣ—ସ୍ୱଚ୍ଛ; କଲ୍ପନା ବା ଅସନ୍ତୋଷରହିତ—Free from discontent or hesitation.
স্বচ্ছ स्वच्छ

ସଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)ନ୍ଦ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ)—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ—Unrestrained; contented; happy. ଗ୍ରା. ବି—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା—1. Ease ୨ । ସୁଖ;ସନ୍ତୋଷ—
Sachchha(chha)nda
স্বচ্ছন্দ स्वच्छन्द

2. Happiness; contentment. ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାସହକାରେ—1. Happily; with ease. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ—2. Voluntarily ୩ । ସହଜରେ—3. Easily.

ସଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)ଳ—ଦେ. ବି ଣ (ସ. ସଚ୍ଛୀଳ=ଶୀଳଯୁକ୍ତ, ଦାତା, ବା ସ. Sachchha(chh)la ସଚଳ; ବା ସଂ. ଶଦ୍ୱଳ)—୧ । ସଙ୍ଗତି- ସଚ୍ଛଳ **ଚଲତା ପୁରଜା ସଂପନ୍ନ** ସଂପନ୍ନ (ଅବସ୍ଥା)— (ଅସଚ୍ଛଳ—ବିପରୀତ) 1. Well-to-do (condition). (ବ୍ୟବହାର—ସଚ୍ଛଳଅବସ୍ଥା) ୨।ସମ୍ପଲ ବିଶିଷ୍ଟ ବା ଧନୀ— 2. Rich; affluent. (ଉ—ସଚ୍ଛଳ ଲୋକ) । [ଦ୍ର-ଭଲ ଭଲ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ]

ସଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)ଳତା—ଦେ. ବି—୧ । ସଙ୍ଗତିସମ୍ପନ୍ନ ଅବସ୍ଥା— Sachchha(chha)lata 1. Ease; well-to-do condi- ସଚ୍ଛଲତା **ସଂପନ୍ନତା** tion. ୨ । ସମ୍ପଦ; ଧନବାନ୍ (ଅସଚ୍ଛଳତା—ବିପରୀତ) ଅବସ୍ଥା—2. Affluence; rich or affluent circumstances. ୩ । ଅର୍ଥସ୍ୱଚ୍ଛଳ; ଅର୍ଥପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ—3. Sufficience in money matters.

ସଚ୍ଛାତ୍ର—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍ + ଛାତ୍ର)-ଭକ୍ତିମାନ୍, ଆଜ୍ଞାକାରୀ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ Sachchhatra ଓ ସଦାଚରଣଯୁକ୍ତ ଶିଷ୍ୟ—A dutiful (ସଚ୍ଛିଷ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) student or disciple. (ସଦ୍‌ଗୁରୁ—ବିପରୀତ)

ସଚ୍ଛିଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ସ + ଛିଦ୍ର; ସହ ଯୋଗ ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ— Sachchhidra Having holes; perforated;

ସଜ୍‌ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି (ସତ୍ + ଜ୍ଞାନ)—ଧର୍ମ ବା ଈଶ୍ୱରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ; Saj-jnana ପାରମାର୍ଥିକ ଜ୍ଞାନ—Philosophical know- (ସଜ୍‌ଜ୍ଞାନୀ—ବିଣ) ledge; spiritual knowledge. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଉଚ୍ଚାରଣଦୋଷରୁ 'ଜ୍ଞାନ' ଶବ୍ଦଟି 'ଗ୍ୟାନ'ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିବାରୁ ଅନେକେ ଭ୍ରମରେ 'ସତ୍ + ଜ୍ଞାନ'କୁ ସନ୍ଧି କରି 'ଗ' ପରେ ଥିବାରୁ 'ତ୍' ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଗର ତୃତୀୟ ବର୍ଣ୍ଣ 'ଦ୍'କରି'ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ'ଶବ୍ଦ କଳ୍ପନା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପାଣିନିଙ୍କର ୮।୪।୪୦ "ସ୍ତୋଃଶ୍ଚୁ - ନାଶ୍ଚୁଃ" ସୂତ୍ରାନୁସାରେ ସନ୍ଧିରେ 'ସତ୍ + ଜ୍ଞାନ'ର 'ସତ୍' ସ୍ଥାନରେ 'ସଜ୍' ହୋଇ ଶବ୍ଦଟି 'ସଜ୍‌ଜ୍ଞାନ' ହେବ । ଏହିପରି ତତ୍ + ଜ୍ଞାନ='ତଜ୍‌ଜ୍ଞାନ', ଏତତ୍ + ଜ୍ଞାନ='ଏତଜ୍‌ଜ୍ଞାନ' ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ ।]

ସଜ—ଦେ. ବି (ସ. ସଜ୍ଜା)—୧ । ଶିଳ୍ପୀର ଶିଳ୍ପପନ୍ଥ ; କାରିଗରର Saja ଯନ୍ତ୍ରାଦି—1. Apparatus or implements ସାଜ **औज़ार** of an artisan. [ଦ୍ର—ତନ୍ତୀର ତନ୍ତ, ନଳଗଳ-ଲୁହା ଅଦି; ଭଣ୍ଡାରୀର ଖୁର, କଇଁ ଚି ଅଦି; ବଣିଆର ସୁନାରୁପାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହତିଆର; ବଢ଼େଇର ହତିଆର, ଶିଅଳର ଗଛରୁଗଛକଣ୍ଟା କାଟିବା, ଦଉଡ଼ି ଅଦି; କମାରର ହତିଆର; ଧୋବାର ଭୁଗୁଡ଼ି ଓ ଚମାରର ଛାଲ ଗଛ କଣ୍ଟା କାଟୁରି ଓ ଦଉଡ଼ିକୁ ସଜ କହନ୍ତି ।] ୨ । (ସଂ. ସଜ୍ଜା ବା ସାଜ **सज्जा** ସାଧନ) ବ୍ୟବସାୟୀର ବ୍ୟବସାୟ ପାଇଁ ଦରକାରୀ ସଜ୍ଜା ବା ସାଧନ—2. The fittings or equipments of a trader. [ଦ୍ର—ଦୋକାନୀର ସେର, ତରାଜୁ, ମାଣ ଅଦି; ଗଉଡ଼ୁଣୀର ଦୁଧ ହାଣ୍ଡି, ଦହି ହାଣ୍ଡି, ଟୋକେଇ, ପାଛି ଅଦି; ଗଉଡ଼ଙ୍କ ଶିକା, କାହୁଣୀ, ନଡ଼ିଆ ଅଦି ଓ ତେଲୀର ତେଲ ଘଡ଼ା, ମାପପାତ୍ର ଅଦିକୁ ସଜ କୁହାଯାଏ] ୩ । (ଗଉଡ଼ୁଣୀ,ତେଲୀ ଅଦିଙ୍କ) ପସରା—3. The basket or tray in which commodities are hawked. [ଦ୍ର—ଜୀବିକା- ନିର୍ବାହାର୍ଥ କାରିଗର, ବେପାରୀ, ମୂଲିଆ ଅଦି ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର, ପାତ୍ର, ମାପପାତ୍ରାଦି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତାକୁ ସଜ ବୋଲିଯାଏ । ଦଶହରା ଅଦି ପର୍ବ ଦିନ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାରିଗର ତାହାର ସଜକୁ ପୂଜା କରେ । ଗଉଡ଼ ଗଉଡ଼ୁଣୀମାନେ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସଜକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଫଳତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାରର କାର୍ଯ୍ୟ, ଶିଳ୍ପ, ବ୍ୟବସାୟ, ଓ ଗୃହ ଅଦିର ଆବଶ୍ୟକ ସଜ୍ଜା, ସମ୍ଭାର, ସାଧନ, ଉପକରଣ, ଉପାଦାନ, ଯନ୍ତ୍ର, ଅସ୍ତ୍ର, ପରିଚ୍ଛଦ, ଅଳଂକାର, ବେଶ, ପାତ୍ରାଦିକୁ 'ସଜ' ବୋଲିଯାଏ ।] ୪ । (ସ. ସଜ୍ଜ) ଗୃହର ଉପକରଣ— ସାଜ **सामग्री** 4. Domestic furniture. ୫ । ଗୃହର ବାସନ ବର୍ତ୍ତନ—5. Domestic tusenils. **औज़ार** ୬ । ପଥୁରିଅଙ୍କର ପଥର ହାଣିବା କହାଣ— ସେଟ **छेनी** 6. Stone-cutter's chisel. ୭ । ପୁସ୍ତକ, ଅଳଂକାର ଓ ଯନ୍ତ୍ର ଅଦିର ଏକ ସେଟ୍ ବା ଏକ ସାଇ— 7. One set (of books, instruments, ସୁବିଧା **सुबीता** ornaments). ୮ । (ସ. ସଜ୍ଜ) ସୁବିଧା—8. Convenience. ୯ । ସୁଯୋଗ; ଦାଉ; ସାଜ **साज** 9. Opportunity. ୧୦ । (ସଂ. ସଜ୍ଜ) ଘୋଡ଼ାକୁ ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ କରିବାର ପଦାର୍ଥଚୟ; ଅଶ୍ୱ ସଜ୍ଜା (ଯଥା—ଜିନ୍, ଗୃହଜାମା, ଖସୁରୁ)—10. Harness for a horse; the trappings and saddle etc. of a horse. ୧୧ । ଅଳଂକାରଚୟ; ଭୂଷଣ— 11. Ornaments. ୧୨ । ସଜ୍ଜା—12. Equip- ments; trappings. [ଉ—ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଶୋଣିତାକ୍ତ ଅଙ୍ଗେ ଭରି ସଜ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ ।] ସାଜ **टटका** ୧୩ । (ସଂ. ସଦ୍ୟ)—ସଜ ଲୁଗା; (ବାସି—ବିପରୀତ) ସଜ କରି ହୋଇଥିବା ଲୁଗା— ଶାସ୍ **ताज़ा** 13. A cloth which has been washed by the washerman and re- turned to the owner on the same dya

when it is given to him for washing ୧୪ । (ସଂ. ଶସ୍ୟ)—କଞ୍ଚା ତାଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କୋମଳ ପଦାର୍ଥ; ତାଳସଜ—14. The soft kernel inside the unripe palm-fruit.

ସହଜ **सहज** ୧୫ । (ସ. ସହଜ) ସହଜ ବିଷୟ—15. An easy matter. ୧୬ । ଅବସ୍ଥା—16. Condition; state. [ଉ—ଆପଣ ଯେଉଁ ସଜେ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ସଜେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ହେବ । ଗୋଲକଣ୍ଠ· ପିଲ୍ଲଙ୍କ ରାମାୟଣ ।] ଦେ· ବିଣ (ସଂ. ସଜ୍ଜ=ସଜ୍ଜିତ)—

ଅବସ୍ଥା **हालत**

ସଜ୍ଜିତ **सज्जित** ୧ । ସଜ୍ଜିତ—1. Furnished; equipped. [ଉ—ସ୍ୱଜଅଙ୍କା ପାଇ ସ୍ୱଜପୁତ୍ରବୃନ୍ଦ ସେହିକ୍ଷଣି ହେଲେ ସଜ । ସୁଧାକାଥ. ପାର୍ବତୀ ।] ୨ । ଅଳଙ୍କୃତ—2. Decorated. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ; ସଜିଲ; କୃତାଯୋଜନ—3. Ready or prepared to do a thing. (ଉ—ଯେବେ ପାଇଥାଏ ଘଇତା ଭୁବ, ସଜ ହୋଇଥାଏ ବାପ ଘରକୁ । ଚଗ ।) ୪ ।(ସ. ସଦ୍ୟଃ)ତଟକା—4. Fresh. (ଯଥା— ସଜ ଫୁଲ, ସଜ ଗୋବର, ସଜ ବସ୍ତ୍ର; ସଜ ପଖାଳ, ସଜ ମଣ୍ଡା, ସଜ ହଳଦୀ, ସଜ କ୍ଷୀର ।) [ଉ—ତଥାପି ସେ ସଜ-ସରୋଜ-ବଦନ ଶୋକେ ହୋଇଅଛୁ ଫିକା । ସୁଧାକାଥ. ପାର୍ବତୀ ।] ୫ । ଏକାଦିନକେ ଧୋଇ କରି ଯାଇଥିବା (ବସ୍ତ୍ର)—5. (cloth) Washed, cleansed and returned to the owner in the course of one day (ଯଥା— ସଜ ଲୁଗା ।) ୬ । (ସ. ସହଜ) ସହଜ; ସୁସାଧ୍ୟ; ସୁବୋଧ୍ୟ—6. Easy. (ଉ—ସଜବାଟ; ସଜପାଠ ।) ୭ । ସୁବିଧାଜନକ—7. Convenient. ୮ । ସୁଯୋଗ ଯୁକ୍ତ—8. Opportune. ୯ । ଉପଯୋଗୀ— 9. Suitable.

ତୈୟାର **तैयार**

ସାଜ **टटका**

ସହଜ **सहज**

ସୁବିଧାଜନକ

उपयोगी

ସଜ ଅସଜ—ଦେ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ସୁବିଧା ଓ ଅସୁବିଧା—1. Convenience and inconvenience. ୨ । ସୁଯୋଗ ଓ ଦୁର୍ଯୋଗ; ଖଞ୍ଜ ଓ ଅଖଞ୍ଜ—2. Opportunities and want of opportunities. ଦେ· ବିଣ— ୧ । ସୁବିଧାଜନକ ଓ ଅସୁବିଧାଜନକ (କାର୍ଯ୍ୟ ବା ସମୟ ବା ଘଟନା)—1. Convenient and inconvenient (things); opportune and inopportune (times), ୨ । ସହଜ ଓ କଷ୍ଟ— 2. Easy and difficult.

Saja asaja

ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା **सुबिधा असुविधा**

ସୁବିଧାଜନକ **सुविधाजनक**

ସଜ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦଶହରା ସମୟରେ ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରି ଆଦି ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ (ସଜ ବସାଇବା—ବିପରୀତ) ବସାଇଥିବା ତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରାଦିକୁ ଦଶହରା ବାସିଦିନ ପୂଜା ସରି ପରେ ପୂଜାପୀଠରୁ ଉଠାଇବା—To remove the implements (of barbers and washermen etc) from the place of worship after Daśaharā.

Saja uṭhā(ṭhe)ibā

ସାଜଉଠ(ଓ)ଠାନ **औज़ार उठाना**

[ଦ୍ର—ଦଶହରା ବାସିଦିନ ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରିମାନେ ସଜ ଉଠାଇ ପ୍ରଥମେ ସଜର 'ଅନୁକୂଳ' କରନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ସଜ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ କାମ କରନ୍ତି;ଓ ସେହି ଦିନର ଫଳ ବା ଆୟ ଅନୁସାରେ ବର୍ଷକର ସୁଖଦୁଃଖ ବା ଲାଭାଲାଭର କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ।]

ସଜ ଉଠିବା—ଦେ· କ୍ରି—ପୂଜା ହେବା ପାଇଁ ଦଶହରା ସମୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ବଢେଇ, କମାର ଆଦିଙ୍କ (ସଜ ବସିବା—ବିପରୀତ) ଯନ୍ତ୍ରଚୟ ପୂଜା ପରେ ପୂଜା ସ୍ଥାନରୁ ଉଠାଯିବାରୂପ କର୍ମ—The ceremony of taking out the instruments from the place of worship.

Saja uṭhibā

ସାଜଉଠା **औज़ारका उठना**

ସଜ ଉଣ୍ଡିବା—ଦେ· କ୍ରି—ଖଞ୍ଜ ଉଣ୍ଡିବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସୁଯୋଗ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା—(ସଜ ଖୋଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To be on the look-out for an opportunity.

Saja uṇḍibā

ସୁବିଧାଖୋଜା **सुयोग देखना**

ସଜ କଚ୍ଚା—ଦେ. ବି—ଲୁଗାକୁ ଏକ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ କାମ ଚଳିବା ଭଳି ସଫା କରିକାଚିବା; ଲୁଗାକୁ ସଜ ଧୋଇ କରିବା—The washing of cloth in a day; ordinary washig of cloth (in contradistinction with that which is cleansed with more care and iron).

Saja kachā

ସାଜ କାଚା **टटका धुलाई**

(ବାସିକଚ୍ଚା—ବିପରୀତ)

ସାଜଧୋଆ ଦେ. ବିଣ—ସଜ ଧୋଇ; ସଜ କଚ୍ଚା ଯାଇଥିବା (ଲୁଗା)—(cloth) Washed in the course of one day. [ଦ୍ର—ମଇଳା ଲୁଗା ଯେଉଁ ଦିନ ଧୋବାକୁ କାଚିବା ନିମନ୍ତେ ଦିଆଯାଏ, ସେହିଦିନ ଧୋବା ଉକ୍ତ ଲୁଗାକୁ କ୍ଷାର (କଦଳି ବାସୁଙ୍ଗାର ପାଉଁଶରୁ ଉତ୍ପାଦିତ କ୍ଷାର)ରେ ସିଝାଇ କାମ ଚଳିବାଭଳି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ରାରେ ପରିଷ୍କାର କରି ସେହି ଦିନ ଆଣି ବସ୍ତ୍ରସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବା ପ୍ରଥାକୁ 'ସଜକଚ୍ଚା' ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିରେ ଲୁଗା ସାମାନ୍ୟ ପରିଷ୍କୃତ ବା 'ସଜଧୋଇ' ହୁଏ ।

टटका धोआहुआ

ଯେଉଁ ଲୁଗାକୁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ ସହିତ ସାବୁନପାଣି ଦେଇ ସିଝାଇ (ଭାଟି କରି)ଉତ୍ତମରୂପେ କାଚକୁଚ ସଫା କରି ସେଥିରେ ଉତ୍ତର ମଣ୍ଡ ଓ ନୀଳ ଆଦି ଲେପି ଇସ୍ତ୍ରି କରି ଇସ୍ତ୍ରି କରାଯାଏ, ତାକୁ 'ବାସି କଚ୍ଚା' କହନ୍ତି । ଲୁଗାକୁ 'ବାସି ଧୋଇ' କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଦିନରୁ ବେଶି କାଳ ଲାଗେ । ବାସିଧୋଇ ଲୁଗା ସଜଧୋଇ ଲୁଗାଠାରୁ ବେଶି ପରିଷ୍କୃତ ଓ ଶୁଭ୍ରତର ହୁଏ ।]

ସଜ କଚ୍ଚ(ଚେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ଅପଣା ଲୁଗାକୁ ଧୋବାଦ୍ୱାରା ସଜ ଧୋବ କରାଇବା—To have one's clothes washed in the ordinary manner in one day. (ବାସି କରୁଇବା—ବିପରୀତ)
Saja kachā(che)ibā
साज काचान
टटाका धुलाना

ସଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସଜ କାଚିବା (ଦେଖ)—1. Saja kāchibā. (See) ୨ । ସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To equip; to furnish. (ଉ—ତୃଣାକୁ ପୁଷ୍ପ ଶେଯ ଦେଲେ, ସ୍ୱହସ୍ତେ କୃଷ୍ଣ ସଜ କଲେ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୩ । ଅଳଙ୍କାର ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା ବେଶ କରିବା—3. To equip with dress and ornaments. ୪ । ମରାମତ କରିବା—4. To set right; to repair. ୫ । ଅଭିପ୍ରେତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—5. To keep or set anything ready. ୬ । ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରଖିବା—6. To place an article in its proper place out of a medley; to put in proper order. (ଉ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଙ୍ଗ ଭୂଷା ସଜ କର । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଇ ଚମ୍ପୂ. ଲ. ଗୀତ ।)
Saja karibā
साजकरा
सजाना
साजिए देओया
ठीककरा
मरम्मत करना
तैयार करना
तैयार करना
सजिये राखा
सजाना

ସଜ କାଚିବା—ଦେ· କ୍ରି—ଲୁଗାକୁ ସଜ ଧୋବ କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣଭାବରେ ଏକା ଦିନକେ କାଚି ପରିଷ୍କାର କରିବା—To wash a cloth in the ordinary manner in the course of one day.
Saja kāchibā
साज काचा
टटका धोना
(ବାସି କାଚିବା—ବିପରୀତ)

ସଜ କ୍ରିୟା—ଦେ.ବି (ସଂ.ସଦ୍ୟଃ କ୍ରିୟା)—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ଦିନଠାରୁ ଦଶ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଦିନ କରାଯିବା ପ୍ରେତକର୍ମ—Funeral rites commenced to be performed from the day of death for ten days. [ବି—ଅକ୍ଷମ ଓ ନିର୍ଧନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅସୁବିଧା ଓ ଧନାଭାବରୁ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଦିବସରୁ ୧୦ ଦିନଯାକେ ପ୍ରତିଦିନ ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି-କ୍ରିୟାମାନ କରି ନ ପାରି ୪ର୍ଥ, ୭ମ ବା ୧ମ ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ଏହାକୁ 'ବାସିକ୍ରିୟା' ବୋଲାଯାଏ ।
Saja kriyā
सद्याक्रिया
सद्यप्रेतकर्म

ସଜ ଗ(ଗା, ଗେ, ଗୋ)ଜ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ସଜବାଜ (ଦେଖ) Sajabāja (See)
Saja ga(gā, ge, go)ja
साज गोज

ସଜ ଗୋବର—ଦେ· ବି (ସଂ· ସଦ୍ୟଃ+ଗୋମୟ)—ସଦ୍ୟୋତ୍ପନ୍ନ ଗୋମୟ—Recently discharged cowdung. [ଉ—ଦୁଷି ଘଣେ, ଉଇଁ ନ ହସେ, ଉତ୍ତର ମେଘ ଦକ୍ଷିଣେ ଘଣେ, ସଜ ଗୋବରରେ ଅଂଶେଇ ବସେ, ତେବେ ଜାଣ ବୃଷ୍ଟି ନଷ୍ଟେ ବରଷେ—କୃଷି ବଚନ ।]
Saja gobara
साज गोबर
टटका गोबर

ସଜ ଘାଆ—ଦେ, ବି—ସଦ୍ୟୋଜାତ କ୍ଷତ—A new or fresh wound.
Saja ghā-a
टाटिका घा
टटका घावा

ସଜଡ଼ା—ଦେ· ବି (ସ.ସଜ୍ଜା)—୧ । ସଜାଡ଼ିବା କ୍ରିୟା—1. The act of setting right. ୨ । ମରାମତ କରିବା—2. Act of repairing. ୩ । ସଜ୍ଜିତ କରିବା—3. Act of equipping.
Sajardā
साजान, साजडान
सजावट, मरम्मत

ଦେ. ବିଣ—୧ । ମରାମତ ହୋଇଥିବା—1. Repaired. ୨ । ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଥିବା—2. Equipped. ୩ । ଶୃଙ୍ଖଳୀକୃତ; ସୁସଜ୍ଜିତ—3. Set right; well-arranged. [ଉ—ସଜଡ଼ା ହୋଇ କଳେ ପଡ଼ନ୍ତି ଦୋପଡ଼ା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
सारा, सारान
मरम्मत किया हुआ
साजा सजाया हुआ

ସଜଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଜାଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—୧ । (ସଜାଡ଼ିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. Causative of Sajārdibā. ୨ । ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭଙ୍ଗା ଜିନିଷ ମରାମତ କରାଇବା—2. To get a broken article repaired by another. [ଉ—ଦେଇ ମୁଁ ଧନ ଧନଗିରି ବଶରେ ଗୃହମାନ ସଜାଇବି—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୩ । ସଜ୍ଜିତ କରାଇବା—3. To arrange; to put in order. [ଉ—ବର୍ଧଣ୍ଣି ଡକାଇ ସଜଡ଼ାଇ ଦିଅ ନାବ—ଭଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
Sajardā(rde)ibā
साजान, सारान
बनाना

ସଜଡ଼ା ସଜଡ଼ି—ଦେ, ବି—୧ । ମରାମତ—1. Act of repairing. ୨। ସଜ୍ଜିତ କରିବା କର୍ମ—2. Act of setting right or equipping.
Sajardā sajardi
सजाना उजाना

ସଜଡ଼ା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମରାମତ ହେବା—1. To be repaired. ୨ । ସଜ୍ଜିତ ହେବା—2. To be arranged.
Sajardā hebā
सारान सजावट होना

ସଜ ତୋର(ଡ଼ା)ଣି—ଦେ· ବି (ସ· ସଦ୍ୟଃ+ତୋୟାନ୍ନ)—ସଜ ପଖାଳର ତୋରାଣି—The water of freshly watered cooked rice.
Saja torā(rdā)ni
साज आमानि
टटका भातका पानी
[ବାସି ତୋରା(ଡ଼ା)ଣି, ଅମ୍ବିଳ ତୋର(ଡ଼ା)ଣି—ବିପରୀତ]

ସଜ ଦଇ(ହି)—ଦେ. ବି—ସଦ୍ୟୋମଥିତ ଦଧି—Fresh whey.
Saja dai(hi) साज दई टटका दही

(ମତେ) ସଜ ଦେଖା ପଡ଼ିବା—ଦେ· କ୍ରି—ସୁବିଧାଜନକ ବୋଧ ହେବା; କୌଣସି ବିଷୟରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁବିଧା ବା ସୁଯୋଗ ଜଣାଯିବା—To appear or seem convenient or opportune.
Saja dekhā pardibā
सहज बा सोजा देखायाओया
सहज मालुम होना
(ସଜ ଦେଖାଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଜ ଧୋବ—ଦେ. ବି—୧ । ସଜ ବସ୍ତ୍ର ପାଇ ସହଜ ଡ ହୋଇଥିବା—1. Cloth washed in a day in the ordinary process. ୨ । ସଜ ବସ୍ତ୍ର
Saja dhoba
साज काचा

ଟଟକା ଘୁଲାଇ (ଦେଖ)— . Saja kachā (See) ଦେ. (ବାସି ଧୋବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଣ—ଏକଦିନେ ପରିଷ୍କୃତ (ବସ୍ତ୍ର)—(cloth) Washed in a day.

ସଜନା—ଦେ. ବି—ଶଜନା (ଦେଖ) Sajanā Sajanā (See)

ସଜନା ପତୁରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଚକୁଣ୍ଡା (ଦେଖ) Sajanā paturiā Chākundā (See)

ସଜନା ପତୁରିଆ ଟିଣିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବଡ଼ ବକଲା Sajanā paturiā ṭiniā (ଦେଖ)—Barda bakalā (See)

ସଜନିତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଜନିତ)—ସଂଜାତ—Born. [ଉ—Sajanita ସଜ୍ଜନର ଗୃହଁ ରତ ସଜ। ସଜନିତ ଚିତ୍ତେ ମାନସଜ—ସଂଜାତ पैदा ଲଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି।]

ସଜନୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସଜନ, ସ୍ବଜନ=ଆତ୍ମୀୟ)—୧। ବୟସ୍ୟା; Sajanī ସହଚରୀ; ସଙ୍ଗିନୀ; ସଖୀ]—1. A female compa-सजनी nion. ୨। ମିତ୍ରସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A female सजनी friend. ୩। ପ୍ରଣୟିନୀ; ପ୍ରେମିକା—3. A man's beloved woman; lady-love; one's sweet-heart (lady). ୪। ସ୍ତ୍ରୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା—4. Wife. ୫। ନାରୀ—5. Woman. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସହଚରୀଙ୍କୁ ଏବଂ ପୁରୁଷମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଓ ପ୍ରେମିକାଙ୍କୁ, ବିଶେଷତଃ ଗୀତରେ, 'ସଜନୀ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି। ଯଥା—ଯେତେ ଭାଳ ଥିଲି ଘଡ଼ିରେ ଦିଅ। ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲି ସଜନୀ ଦିନ—ଚଗ।]

ସଜ ନୁଗା—ଗ୍ରା. ବି (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ସଜ ଲୁଗା (ଦେଖ) Saja nugā Saja lugā (See)

ସଜ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ସଜ ଧୋବ କରିବା ପାଇଁ ଧୋବାକୁ Saja pakā(ke)ibā ମଇଳା ଲୁଗା ଦେବା—To give साज देवा soiled cloth to the washerman for टटका धोनेको देना cleansing by ordinary process and returning it the very day.

ସଜ ପଖଳା—ଦେ. ବିଣ—ଅଳ୍ପ ରନ୍ଧା ହୋଇ ପାଣି ମିଶା ଯାଇଥିବା Saja pakhalā (ଭାତ)—(boiled rice) Freshly साज पान्ता टटका पखाला हुआ mixed with water.

ସଜ ପଖାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଦ୍ୟଃ+ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—ରନ୍ଧା ଯାଇଥିବା Saja pakhāḷa ଭାତରେ ପାଣି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମିଶାଯାଇ साज पान्ताभात ଥିବା ପଖାଳ—Moistened rice pre-टटका पखाल pared by mixing water with fresh boiled rice and which in only one day old. [ଦ୍ର—ତପତ ଭାତରେ ପାଣି ମିଶାଇଲେ 'ପଖାଳ' ହୁଏ। ଅଳ୍ପ ପଖଳା ହୋଇଥିବା ଭାତକୁ 'ସଜପଖାଳ' କହନ୍ତି। ସଜପଖାଳ ଏକ ଦିନରୁ ବେଶି ରହିଗଲେ ତାକୁ 'ବାସିପଖାଳ' ବା 'ଅମ୍ବିଳ ପଖାଳ' କହନ୍ତି। ବାସି ପଖାଳର ସ୍ୱାଦ ଖଟ୍ଟା ହୁଏ ଓ ତହିଁର ତୋରାଣି ମଧ୍ୟ ଖଟ୍ଟା ଲାଗେ। ବାସି ତୋରାଣି ବହୁ ଦିନ ରହିଲେ ତାହା କାଞ୍ଜି ପାଣି ହୁଏ। କାଞ୍ଜି ପାଣିରେ ମୂଳା ଆଦି ଦେଇ ସିଝାଇଲେ ତାହା କାଞ୍ଜି ହୁଏ।]

ସଜ ପଡ଼ି(ଡ଼ି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସୁବିଧା ହେବା—1. Being Saja paṭi(ṛdi)bā convenient. ୨। ଖଞ୍ଜ ପଡ଼ିବା; ସୁଯୋଗ सुविधा हओया, फाँक मिला घटिबा—2. Happening of सुविधा होना an opportunity.

ସଜ ଫୁଲ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଦ୍ୟଃ+ପୁଷ୍ପ)—୧। ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ Saja phula ପୁଷ୍ପ—1. Newly blown flower. ୨। ଅଳ୍ପ टाटका फूल ତୋଳା ଯାଇଥିବା ଫୁଲ—2. Freshly plucked टटका फुल flower. (ଉ—ସଜ ଫୁଲ ବାସି ହେଲେ ନାହିଁ (ବାସି ଫୁଲ—ବିପରୀତ) ମଳାରେ। ଗୀତ।)

ସଜ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦଶହରା, ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ, ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା Saja basā(se)ibā ଆଦି ଉତ୍ସବରେ ନିଜ ନିଜର ଜୀବିକା-साज बसान ସାଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଯନ୍ତ୍ରାଦି (ଯଥା—କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଖଣ୍ଡାସ୍ତ୍ର औजार बैठना ଓ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଦୁର୍ଗାପୂଜାରେ ନିଜ ନିଜର (ସଜ ଉଠାଇବା—ବିପରୀତ) ଅସ୍ତ୍ରାଦି; ମସୀଜୀବୀମାନେ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଓ ଗଣେଶଚତୁର୍ଥୀ ଦିନ ଦୁଆତ, କଲମ ଆଦି; ଗଉଡ଼ମାନେ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଶିଙ୍ଗା, ବାଉଁଶୀ, ଦଧି ଦୁଗ୍ଧ ଭାଣ୍ଡମାନ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ) ପୂଜା-ପୀଠ ଉପରେ ସ୍ଥାପନ କରିବା—To place one's professional implements for being worshipped on special festivals.

ସଜ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିଳ୍ପୀ ଆଦିଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ଉପକରଣାଦି Saja basibā ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ପୀଠ ଉପରେ साज बसा ପୂଜାର୍ଥ ସ୍ଥାପିତ ହେବା—The placing of the औजार बैठना implements of artisans on a plat-(ସଜ ଉଠିବା—ବିପରୀତ) form for worshipping on particular festival days.

ସଜବାଜ—ଦେ. ବିଣ—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବେଶ ହୋଇ Sajabāja ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିବା; ସୁସଜ୍ଜିତ—1. Fully साजगोज हओया equipped for any work. (ଉ—सजाधजा ବାଜାବାଲି ଅଜ ବରଯାତ୍ରୀଏ ସଜବାଜ ହେଉଁ ହେଉଁ ....ପାଲିକି ଗାଁ। ବାହାର ଗସ୍ତାର ବଳରେ ଦାଖଲ୍—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ।) ୨। ଅଳଙ୍କାରାଦି ଦ୍ୱାରା ସୁସଜ୍ଜିତ—2. Fully adorned. (ଉ—ଏହା କହି ହିଅକୁ ସଜବାଜ କରି, ଗାଲବଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଦେଲେ ହାତ ଧରି। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ଯୋଗ।)ଦେ.ବି—साजगोज (ସହଚର)—୧। ସାଜସଜ୍ଜା—1. Equipments. सजधज साज ୨। କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ ଯନ୍ତ୍ରାଦି—2. Imple-औज़ार ments. ୩। ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜା—3. Decora-साजा tion. ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ରଜର ପୂର୍ବ ଦିନ—सजधज The day before the 'Raja' festival.

ସଜ ବାସି—ଦେ· ବଣ—୧ । ସଦ୍ୟଃ ଓ ପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ (ବସ୍ତୁ ଅଦ)—
Saja bāsi 1. Fresh and stale (article). ୨ । ଥରେ
টাট্‌কাবাসি, সাজবাসি ବାସିଧୋବ କରାଯାଇଥିବା (ଲୁଗା)—
(Cloth) Which has been washed in a day.
टटकाबासि ଦେ. ବ—ସଜ ଧୋବ କରାଯାଇଥିବା ଓ ବାସିଧୋବ କରାଯାଇଥିବା ଲୁଗାମାନ—Clothes some of which have been washed by ordinary process and others by the extraordinary process, including ironing.

ସଜ ବିଛଣା—ଦେ· ବ (ସଂ. ସଦ୍ୟ+ବିସ୍ତରଣ) —ଅଳ ପଡ଼ିଥିବା
Saja bichhaṇā ଶଯ୍ୟା—Freshly spread bed.
(ସଜ ଶେଯ, ସଜ ଶେଯ୍ୟା —ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାସି ବିଛଣା —ବିପରୀତ)
সাজ বিছানা **टटकाबिछौना**

ସଜ ମଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ସଦ୍ୟୋମୃତ ଜୀବର ଶବ—1. The
Saja maṛā carcass of a recently dead
সাজমড়া animal. ୨ । ସଦ୍ୟୋମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ—2. The
टटका मुर्दा corpse of a recently deceased person.
(ବାସିମଡ଼ା—ବିପରୀତ) ୩ । ମୃତ୍ୟୁର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାହାର୍ଥ ଶ୍ମଶାନକୁ ନୀତ ଶବ—3. Dead body taken to the cremation ground immediately after death. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶବକୁ ମରିବାଦିନ ଶ୍ମଶାନକୁ ନିଅ ନ ଯାଏ, ତାକୁ 'ବାସିମଡ଼ା' କହନ୍ତି ।]

ସଜ ମାଉଁସ—ଦେ· ବ (ସଂ. ସଦ୍ୟଃ+ମାଂସ)—ସଦ୍ୟୋମୃତ ଜୀବର
Saja māuṅsa ମାଂସ (ଯାହା ସଡ଼ିଯାଇ ନ ଥାଏ)—
সাজমাংস **टटकामांस** Fresh meat.

ସଜ ମାଉଁସରେ ଅଁଶେଇ ପକା(କେ)ଇବା—(ନ୍ୟାୟ) ଦେ· କ୍ରି—
Saja māuṅsare aṁśei pakā(ke)ibā (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—
टटका मांसमे कीडा लगाना ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବା ନିଷ୍କଳଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ କଳଙ୍କାରୋପ
ସଜ ମାଉଁସରେ ଅଁଶେଇ ବସା(ସେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ସଜ ମାଉଁସରେ ପୋକ ପକା(କେ)ଇବା
ସଜ ମାଉଁସରେ ପୋକ ବସା(ସେ)ଇବା
କରିବା—(figurative) To defame a really innocent person. [ଦ୍ର—ସଦ୍ୟୋମୃତ ପ୍ରାଣୀର ମାଂସ ବାସି ହେଲେ ବା ଏକାଧିକ ଦିନ ଯାକେ ରହିଲେ ତାହା ସଡ଼ିଯାଏ ଓ ତହିଁରେ ଅଁଶେଇ ବା ପୋକ ପଡ଼ନ୍ତି; ସଜ ମାଂସରେ ପୋକ ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ । ଏଣୁ ସ୍ଥଳରେ ସଜ ମାଂସରେ ପୋକ ପକାଇବାର ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ—ଅଦୂଷିତ ପଦାର୍ଥକୁ ଦୂଷିତ ପଦାର୍ଥ ପରି କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବା ନିଷ୍କଳଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ କଳଙ୍କ ଆରୋପ କରିବା ବା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ କଳଙ୍କ ଲଗାଇବା ।]

ସଜମ୍ବାଳ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହ+ଜମ୍ବାଳ=ପଙ୍କ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)-
Sajambāḷa ପଙ୍କିଳ—Muddy.

ସଜରସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ଜରସ)—ସର୍ଜରସ; ଝୁଣା—Resin.
Sajarasa (ଦ୍ର—ଘୃତ ଛଣ ସଜରସ ଅଗ୍ନିରେ ଢାଳ ଜା-
ধূনা धूना ଭକ୍ତଚରଣ ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।)

ସଜଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ଜଳ, ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ ।
Sajaḷa ଜଳଯୁକ୍ତ—1. Watery. ୨ । ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
(ସଜଳା —ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Full of water; brimming with water. ୩ । ଆର୍ଦ୍ର—3. Moist; wet.

ସଜଳ ନୟନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଲୋତକାର୍ଦ୍ର ନେତ୍ର—
Sajaḷa nayana 1. Eyes wet with tear.
ସଜଳନେତ୍ର } ଅନ୍ୟରୂପ ୨ । ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁଃ—
ସଜଳଲୋଚନ 2. Tearful eyes.
ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ରଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ସଜଳନୟନା } —ସ୍ତ୍ରୀ (a person) With tearful eyes.
ସଜଳନେତ୍ରା
ସଜଳଲୋଚନା

ସଜଳସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ଜରସ)—ସର୍ଜରସ; ଝୁଣା—
Sajaḷasa Resin used as incense.
ধুনা धूना

ସଜଳସ୍ଥଳ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହିତ+ଜଳ,ସ୍ଥଳ, ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି) —
Sajaḷasthaḷa ଜଳଭାଗ ଓ ସ୍ଥଳଭାଗ ସମନ୍ୱିତ (ପୃଥିବୀ)—(the world) Consisting of the land and water.
সমুদায় পৃথিবী ଦେ. ବ—ସମୁଦାୟ ପୃଥିବୀ—1. The
जलस्थल whole world including land and water

ସଜ ଲାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁବିଧାଜନକ ବୋଧ ହେବା—
Saja lāgibā 1. To seem convenient.
সহজ বা সোজা লাগা ୨ । ସହଜ ବୋଧ ହେବା—
उपयोगी होना ठिक होना 2. To seem easy.
୩ । ଉପଯୋଗୀ ବୋଧ ହେବା—3. To seem suitable; to suit.

ସଜ ଲୁଗା—ଦେ. ବ—ସଜ ଧୁଆ ଲୁଗା—Cloth washed in
Saja lugā the course of one day only.
সাজ কাপড় **टटका धोया हुआ कपडा**

ସଜ ଶଉଚ—ଗ୍ରା. ବ—(ସଂ. ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ)—ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ, ସଦ୍ୟଃ
Saja saucha ସ୍ନାନାଦି ଦ୍ୱାରା ଅଶୌଚରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା
(ସଜ ଶୌଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅବସ୍ଥା—Purification
সদ্যশৌচ **सद्यशौच** attained or performed just after the happening of an impurity in some cases (as ordained by the Śāstras).

ସଜ ସାଜ—ଦେ· ବ. (ସଂ. ସଜ୍ଜା)—ସାଜ ସଜ୍ଜା—
Saja sāja সাজসজ্জা **सजधज** Equipments

ସଜ ହ(ହେ)ବା—ଦେ· କ୍ରି (ସଂ. ସଜ୍ଜିତ)—୧ । ସଜ୍ଜିତ ହେବା—
Saja ha (he) bā 1. To be fitted up.
সাজা **तैयार होना** ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା.
2. To get ready for any work
(ଦ୍ର—ସଜ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର ସରକାର ଅବା ଅର୍ଜ—
[illegible] ।)
সাজা **सजधज होना** ୩ । ବେଶଭୂଷାଦ୍ୱାରା ଅଳଂକୃତ

ହେବା—3. To be adorned or dressed up.
(ଉ—ସଜ ହେଲେ ସେହିପରି ଅରଣ୍ୟକ କେଶେ—
ସହଜ ହওয়া **सुबिधाजनक होना** ସୁଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)
୪ । ସୁବିଧାଜନକ ହେବା—4 To suit

ସଜା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଜ୍ଜା)— ସଜ୍ଜିତକରଣ—Decoration;
Sajā ornamentation. ବେଦେ. ବି—୧ । କଇଦ—
সাজন **सजावट** 1. Imprisonment; jail.
(ସଜାଏ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (ଫା, ସଜାଏ) ଦଣ୍ଡ; ଶାସ୍ତି—
সাজা **सजा** 2. Punishment. (ଉ—ଅଶି
ଭୂଇ ଦେଖ, ହାତ ବାନ୍ଧି ଲେଖ,ନ ହେଲେ ଭୋଗିବ କଠିଣ
ସଜା—ଘଟାଏାଚରଣ· ଗୀତଲହରୀ ।) ଦେ· ବିଣ—
সাজা **सजावट** ୧ । ସଜ୍ଜିତ—1 Furnished.
୨ । ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ (ମକଦମା)—
2.Fabricated; got up (case). ପ୍ରାଦେ(ବାଲେଶ୍ୱର)
ବି—ବସା ଦହି କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅଉଟା ଦୁଧରେ ମିଶାଇ
ଦିଆଯିବା ମହି—The whey which is added
to boiled milk to turn the latter
into curd.

ସଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ୍ୱ· ଣିଜନ୍ତ ସଜ୍ ଧାତୁ ବା ସଜ୍ଜ ଧାତୁ)—
Sajā(je)ibā ୧ । ସଜ୍ଜିତ କରିବା—1. To furnish.
সাজান **सजाना** (ଉ—ବନେ ଉପବନେ ତରୁ ଲତା
ଡାଳେ ସଜାଇ ସଘନେ ଅଛି—ମଧୁସୂଦନ ଛନ୍ଦମାଳା ।)
୨ । ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To furnish well.
(ଉ—ବିଗ୍ରହ ବଚନମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତେ ସୁଗ୍ରୀବ ସୈନ୍ୟ
ସଜାଇ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ) ୩ । ଅନ୍ୟ
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବେଶ କରିବା—3. To decorate or
adorn a person. ୪ । ମକଦମାର ପ୍ରମାଣାଦି
ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ସଜ୍ଜିତ କରିବା; ମିଛ ମକଦମା ରଚନ
କରିବା—4. To fabricate a case; to get up
a case falsely.

ସଜାଇବା ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଦେ. ବି—ମିଥ୍ୟା ଓ ରଚିତ ମକଦମା—
Sajāibā makada(dda)mā A got-up case.
সাজান মকদ্দমা **झूठा मुकद्दमा** (ସଜାଇବା ମାମଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଜାଉ—ଦେ. ବି (ସ. ସଜ୍ଜା) ବାଦ୍ୟବିଶେଷ; ଢୋଲ—A sort of
Sajāu musical instrument; drum. (ଉ—
ঢোল **ढोल** ବାଜିଲ ସଜାଉ ଆଉ ଝମକ କଷାଣ—
ସାରଳା· ମହାଭାରତ. ସଭା ।)

ସଜା(ସଜାଏ) ଖଟିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବା—1.
Sajā(Sajāe) khaṭibā To undergo a sentence
সাজাখাটা of punishment. ୨ । ଜେଲ ଭୋଗିବା—
साजाखटना 2. To undergo imprisonment. [ସଜା
(ସଜାଏ) ଖଟିବା (ଭୋଗ କରିବା, ଭୋଗିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଜାଗ—ଦେ. ବିଣ· (ସଂ. ଜାଗ୍ରତ୍; ସ=ସହିତାର୍ଥକ+ଜାଗ=ଜାଗରଣ
Sajāga ଶବ୍ଦଜ)—ଜାଗ୍ରତ୍; ସଚେତ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦୃଷ୍ଟି)
সজাগ **सचेत** Watchful; vigilant.

ସଜାଗ ନିଦ୍ର—ଦେ. ବି· (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ସଚେତ ନିଦ୍ର—Waking
Sajāga nida sleep; wakeful sleep.
সজাগঘুম **सचेत निंद्**

ସଜାଡ଼—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ· ସଜ୍ଜିତ) ୧ । ସୁସଜ୍ଜିତ—1. Ship-
Sajārda shape; well equipped. ୨ । ସୁବିଧା-
সুসজ্জিত ଜନକ—2. Convenient. ୩ । ଆରୋଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ-
सजायाहुआ 3. Recovered. ୪ । ଜୀର୍ଣ୍ଣସଂସ୍କୃତ—4.
Repaired. ୫ । ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ—5. Renova-
ted. ଦେ. ବି.—(ସଂ. ସଜ୍ଜା) ୧ । ସଜ୍ଜିତ ଅବସ୍ଥା—
সাজাবস্থা 1. Equipped or furnished condition.
सजावट ୨ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତ ଅବସ୍ଥା—2. Repaired condi-
সারা, সারন, মেরামত) tion; renovated condition.
मरम्मत ୩ । ରୁଗ୍‌ଣ ଦେହର ଆରୋଗ୍ୟ; ରୋଗ ମୁକ୍ତ ପୂର୍ବକ-
সারা, সুস্থহওয়া ଶରୀରର ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତି; ଆରୋଗ୍ୟ—3.
नीरोग Convalescence; recovery from an
illness; regaining of one's previous
health. [ଉ—୩ ଦିନ ଉପବାସ ରହିବାରୁ ମୋ
ଦେହ ସଜାଡ଼କୁ ଆସିଲା ।] ୪ । ରାଜା ,ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି
ডালা, ডালি ଅତିଥି ଆଦିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଉପହାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରେରିତ
रसद् ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ଭାର; ଭାର; ସଞ୍ଜା—4. A present
of food to a guest (consisting of many
varieties) [ଉ—ବିଶିଷ୍ଟ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ପୁରୀର ଓ
ଭୁବନେଶ୍ୱରର ପଣ୍ଡାମାନେ ଅନ୍ନ, ଛଅଣ, ପିଠା ମହା-
ପ୍ରସାଦର 'ସଜାଡ଼' ଦିଅନ୍ତି ।] [ଉ—ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ଦିଆଯିବା କଞ୍ଚା ପରିବା, ଗୁଡ଼ିଳ, ଡାଲି ଆଦି ଉପହାର
ସମ୍ଭାରକୁ 'ସଞ୍ଜା' ବା 'ସିଧା' ବା 'ଡାଲି' ବୋଲଯାଏ ।
ଜଳଶିଅ, ମହାପ୍ରସାଦ, ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ପକ୍ୱରମ୍ଭା ଆଦି
ସଦ୍ୟଭୋକ୍ତବ୍ୟ ଉପହାରକୁ 'ସଜାଡ଼' ବୋଲଯାଏ ।]
୫ । ଯଥାଯୋଗ୍ୟ
সাজ **सजावट** ସଜ୍ଜା—5. Proper or suitable equip-
ment. ୬ । ଯତ୍ନ—6. Care. ୭ । ପରିଷ୍କୃତ ଓ
ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଅବସ୍ଥା—7. Neat and clean condip-
tion. ୮ । ଉପଯୁକ୍ତ ବା ସୁବିଧାଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—
8. Proper or convenient state.

ସଜାଡ଼ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଜାଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Sajārda karibā Sajārdibā (See).

(ଦେହ)ସଜାଡ଼କୁ ଆସିବା—ଦେ· କ୍ରି.—(ରୁଗ୍‌ଣ ଶରୀର) ଆରୋଗ୍ୟ-
Sajārdaku āsibā ଲାଭ ପୂର୍ବକ ସୁସ୍ଥାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
সেরে যাওয়া, সারিয়া যাওয়া To recover one's strength
नीरोगहोना and health after illness.

ସଜାଡ଼ିଆ—ଦେ, ବିଣ. (ସଂ. ସଜ୍ଜିତ)—୧ । ସୁସଜ୍ଜିତ—1. Well-
Sajārdiā equipped. ୨ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତ—2.
সাজান **सजायाहुआ** Repaired. ୩ । ପୂର୍ବ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ
(ବିଗାଡ଼ିଆ—ବିପରୀତ) ପ୍ରାପ୍ତ; ଆରୋଗ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Recovered;
convalescent. ଦେ.ବି. ସୁବିଧାଜନକ—4. Con-

venient. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଯେ ସଜାଡ଼େ—Repairer; one who sets things right.

ସଜାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ସସଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସଜ୍ଜିତ କରିବା— Sajāṛdibā 1. To furnish. ୨ । ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା— ସାଜାନ ସଜାନା, ବନାନା 2. To equip; to fit up. (ବିଗାଡ଼ିବା—ବିପରୀତ) [ଉ—ଅଣିଥିଲୁ ଭିନ୍ନ କେତେ କଥା, (ସଜଡ଼ାଇବା—ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) ଘନପ୍ରଭ ସୁନଗରୀ ଅତି ଯତନେ ସଜାଡ଼ିରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩ । ନିର୍ମାଣ କରିବା—3. To build. (ଉ—ଶୂନ୍ୟ ଗଗନେ ସଜାଡ଼ ନିବାସ, ଉଡ଼ୁଛୁ ଖାଲି ବାଆରେ—ଭିକାରି- ବନାନା ଚରଣ. ଗୀତିଲହରୀ ।] ୪ । ସର୍ଜନା କରିବା—4. To create. (ଉ—ନାଭିରୁ ଉପରୁ ବନ୍ଦେ ଦ୍ରୁହ କରି, ସଜାଡ଼ିଛନ୍ତି ଭୂମ୍ବ କାୟା କି ପ୍ରକାର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସାଜା, ସାଜାନ ବନ ।) ୫ । ମରାମତି କରିବା; ସୁସଂସ୍କୃତ କରିବା— ସଜାନା 5. To repair, ୬ । ବିଶୃଙ୍ଖଳ ବସ୍ତୁକୁ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ କରିବା—6. To set right. ୭ । ସୁବିନ୍ୟସ୍ତ କରିବା; ଯଥାସ୍ଥାନାବସ୍ଥିତ ବା ଯଥାବସ୍ଥାବସ୍ଥିତ କରିବା— 7. To arrange well. ୮ । ରୁଗ୍ଣ ଶରୀରକୁ ରୋଗମୁକ୍ତ କରିବା—8. To cure (a person of illness). ୯ । ପରିଷ୍କୃତ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରିବା—9. To make neat and clean. ୧୦ । ଛିନ୍ନ ଯାଇଥିବା ବାଳ, ଲୁଗା ପଟା ଆଦିକୁ ସୁବିନ୍ୟସ୍ତ କରିବା—10. To re-arrange the hair or dress which has been out of order. ୧୧ । ଅସୁବିଧାଗ୍ରସ୍ତ ବିଷୟକୁ ସୁବିଧାଜନକ କରିବା—11. To set matters right. ୧୨ ।ଯତ୍ନପୂର୍ବକ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା— 12. To do a thing with care.

ସଜାତି—ସଂ. ବିଶ. (ସ=ସହ+ଜାତି)—ସମଶ୍ରେଣୀୟ—Be- Sajāti longing to the same class or caste. ସଂ. ବି—ଏକ ଜାତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ସନ୍ତାନ— Offspring of parents belonging to the same species or caste. ଦେ. ବିଶ—(ସଂ. [ସଜାତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସଜାତୀୟ)² ୧ । ସଜାତୀୟ (ଦେଖ)— ସଜାତୀୟ ସଜାତି 1. Sajātiya (See) ୨ । ସ୍ୱଜାତୀୟ; ଆପଣାର ଜାତୀୟ—2. Belonging to one's own class or genus or species or caste or nationality.

ସଜାତୀୟ—ସଂ. ବିଶ. (ସ=ସହିତ+ଜାତୀୟ)—୧ । ଏକ ଜାତୀୟ— Sajātiya 1. Of the same class or species or (ସଜାତୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) caste. ୨ । ସମାନ ଜାତୀୟ—2. Of similar class or caste or species. ୩ । ସବର୍ଣ୍ଣ—Of the same caste. ୪ । ଏକଧର୍ମ— 4. Of the same kind. ୫ । ଏକଧର୍ମାକ୍ରାନ୍ତ— 5. Of the same religion or attribute. ୬ । ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ—6. Similar; like.

ସଜା ଦିଆଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡିତ ହେବାର Sajā diāibā ଉପାୟ କରିବା—To cause to be ସାଜା ଦେଓଯାନ ସଜାଦିଲାନା punished. (ସଜାଏ ଦିଆଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଜା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା—1. To inflict Sajā debā punishment. ୨ । ଦଣ୍ଡାଦେଶ କରିବା— ସାଜାଦେଓଯା ସଜା ଦେନା To sentence a man to (ସଜାଏ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) punishment; to convict a person.

ସଜା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଣ୍ଡିତ ହେବା—1. To be Sajā pāibā punished ୨ । ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା— ସାଜାପାଓଯା ସଜା ପାନା 2. To be convicted. (ସଜାଏ ପାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଜାରି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି.—ସାଝିଦାର; ଅଂଶୀଦାର— Sajāri A partner.

ସଜାରି ଚଷ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି.—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମାଲିକାନ ଥିବା Sajāri chāsha ଚଷ—Joint cultivation.

ସଜାରୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶଲ୍ଲକୀ, ଶ୍ୱେଦାର)—ଝିଙ୍କ—Porcupine Sajāru [ଦ—ବେଙ୍ଗ ଭେକ 'ଶଲ୍ୟ' ପର ସଜାରୁ ସାହୀ ଲେଖନ୍ତି]

ସଜା ହୁକୁମ—ଦେ. ବି—୧ । ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା—1. Sentence of puni- Sajā hukum shment. ୨ । ଜେଲ ଯିବାର ହୁକୁମ— ସାଜା ହুকুম, সাজাৰ হুকুম सजाहुक्म 2. Sentence of imp- (ସଜାଏ ହୁକୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ) risonment.

ସଜିଆ—ଦେ. ବିଶ ୧ । (ସଂ. ସଜ୍ଜ)—ସୁବିଧାଜନକ—1. Conveni- Sajiā ent ୨ । (ସଂ. ସହଜ) ସହଜ—2. Easy. সোজা सहज (ସରଳଆ—ବିପରୀତ)

ସଜିଲ (ଲ,ଲି)—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ସଜ୍ଜିତ)—୧ । ସୁସଜ୍ଜିତ—1. Well Sajil(la,li) equipped; ship-shape; nicely arra- সাজা nged. ୨ । ପ୍ରସ୍ତୁତ; ଉଦ୍ୟତ—2. Prepared; तैयार ready. ୩ । ଅଯୋଜିତ—3. Arranged. ୪ । ସୁବିଧାଜନକ—4. Convenient. ୫ । ସଂଗୃହୀତ— 5. Gathered; collected. ୬ । ସୁଯୋଗଯୁକ୍ତ— সোজা 6. Opportune. ଦେ. ବି—୧ । ସୁବିଧା; ସୁଯୋଗ— सुविधा 1. Convenience. ୨ । ସୁଯୋଗ—2. Opportu- nity. ୩ । ସୁସଜ୍ଜିତ ଅବସ୍ଥା—3. Well-equipped condition. ୪ । ସଜ୍ଜା; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—4. Arran- gement. ୫ । ଯୋଗାଡ଼—5. Preparation. ୬ । ଉପକରଣର ସଂଗ୍ରହ—6. Gathering of materials.

ସଜିଲ୍(ଲି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା—1. To
Sajil(li) karibā equip; to fit up; to arrange
साजाना well. ୨ । ଆବଶ୍ୟକ ଧନ, ଉପକରଣାଦି ସଂଗ୍ରହ ବା
सुविधा करना ଅଯୋଜନ କରିବା—2. To get or
collect the requisite funds or materials.
୩ । ସୁବିଧା କରିବା; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—3. To
arrange. ୪ । ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା; ଯୋଗାଡ଼ କରିବା—
4. To prepare; to make preparations.

ସଜିଲ୍(ଲି) ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଜ ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Sajil(li) paṭibā Saja paṭibā. (See)
সজিল হওয়া सुविधा होना

ସଜିଲ୍(ଲି) ସାତ୍(ତି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସହଚର)—ସଜିଲ୍ (ଦେଖ)
Sajil(li) sāt(ti) Sajil. (See)

ସଜିଲ୍(ଲି) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଧନ ଆଦି) ଅଯୋଜିତ
Sajil(li) hebā ହେବା—1. To be got up. [ଯଥା—
যোগাড় হওয়া ମକଦ୍ଦମା ଖରଚ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ସଜିଲ ହେଲା ନାହିଁ ।]
सुविधा होना ୨ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେବା—2. To be arranged. (ଯଥା—ମକଦ୍ଦମା ଚଳିବାର ଜିଲ ନ ହେଲେ
ଆମର ସର୍ବନାଶ ହେବ ।) ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
ପ୍ରସ୍ତୁତ ବା ଉଦ୍ୟତ ହେବା—3. To make preparations or arrangements to do a
thing; to get ready; to be ready to do
a thing. (ଯଥା—ମୁଁ ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ସଜିଲ
ହୋଇଅଛି ।) ୪ । ସୁବିଧାଜନକ ହେବା—4. To be
convenient. (ଯଥା—ମତେ ଏଠାରେ ଚଳିବାକୁ ସଜିଲ
ହେଉ ନାହିଁ ।)

ସଜିଲ୍ ସାଜ(ଜି)ଲ୍—ଦେ.ବି—(କରର୍ଥକ ସହଚର) ବନ୍ଦୋବସ୍ତ;
Sajil sāja(ji)l ଯୋଗାଡ଼—Arrangement. (ଉ—ଦରେ
যোগাড়যন্ত୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ! ତୁ କରୁ ସଜିଲସାଜିଲ କର ସାଇଲୁଣି ?—
सुविधा ଉଦ୍ଧାସାଗରଣ, ଯୌତୁକ)

ସଜିଲାତ୍—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସଜିଲ (ଦେଖ)
Sajilāt Sajil (See)

ସଜୀବ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ଜୀବ=ଜୀବନ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sajība ୧ । ଜୀବିତ; ସଚେତନ; ଯାହାର ଜୀବନ ଅଛି—
(ନିର୍ଜୀବ—ବିପରୀତ) 1. Alive; living; animated;
sentient. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତାଜା; ସତେଜ—
2. Vigorous.

ସଜୀବତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି—୧ । ସଚେତନତ୍ୱ—1. Animation.
Sajībatā(twa) ୨ । ତେଜସ୍ୱୀ ଭାବ—2. Vigorousness. ୩ । ତେଜଃ—3. Vigour.

ସଜୁଆଣି କଦଳୀ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ କଦଳ ଅତି କଷି ନୁହେଁ କମ୍ଭା
Sajuāni kadalī ଅତି ପାଚିଲ ନୁହେଁ—Plantain
अजोह केला which is neither very mature nor
very raw.

ସଜୁନା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଶଜନା (ଦେଖ)
Sajanā Sajunā. (See)

ସଜୁଷ୍—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ଜୁଷ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+
Sajush କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ—1. Loving;
cheerful. ୨ । ସେବାକାରୀ—2. Tending;
serving. ୩ । ଏକତ୍ର ସେବାକାରୀ—3. Serving
together. ସଂ. ବି—ତାପସ—A sage.

ସଜୁ(ଜ୍ୱ)ସ୍—ସଂ. ଅ (ସହ+ଜୁଷ୍ ଧାତୁ=ତୁଷ୍ଟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Saju(jwa)s କ୍ୱିପ୍)—ସହ; ସହିତ—With; along
(ସଜୁଃ, ସଜ୍ୱଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) with. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ଶବ୍ଦର
ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ।]

ସଜେ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଏକ ସାରମାନ—
Saje One set; one set of.
এক সেট एक सेट

ସଜେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଜାଇବା (ଦେଖ)
Sajeibā Sajāibā. (See)

ସଜୋର—ଦେ. ବିଣ (ସ=ସହ ଶବ୍ଦର+ଫା. ଜୋର୍=ବଳ)—
Sajor ବଳୁଅ—Strong; forcible. ଦେ, କ୍ରି, ବିଣ—
জোরাল ୧ । ବଳପୂର୍ବକ—1. Strongly; forcibly.
बलवान, ज़ोरदार ୨ । ଜୋର କରି—2. With force;
সজোরে ज़ोरसे] violently.
(ସଜୋରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଜ୍ଜ—ସଂ. ବିଣ (ସସଜ୍ ଧାତୁ=ସଜ୍ଜିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sajja ୧ । ସଜ୍ଜିତ; ସଜା ହୋଇଥିବା—1. Equipped;
furnished; fitted up. ୨ । ଭୂଷିତ—
2. Adorned. ୩ । ପ୍ରସ୍ତୁତ—3. Prepared; got
ready. ୪ । ଉଦ୍ୟତ—4. Ready. ୫ । ସନ୍ନଦ୍ଧ;
ସାଞ୍ଜୁ ପିନ୍ଧିଥିବା—5. Armed; armoured;
accoutred. ୬ । ପ୍ରାକାରବେଷ୍ଟିତ ସୁରକ୍ଷିତ—
6. Well protected by walls (a town, a
fort). ୭ । ଯେ ବେଶଭୂଷା ପରିଧାନ କରିଥାଏ—
7. Dressed; accoutred.

ସଜ୍ଜକ୍ରମ—ସଂ. ବିଣ (ସଜ୍ଜ+କ୍ରମ)—ପ୍ରସ୍ତୁତ; ସଜ୍ଜିତ—
Sajjakrama Equipped; arranged.

ସଜ୍ଜନ—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧାରୟ; ସତ୍=ସାଧୁ+ଜନ)—୧ । ସଜ୍ଜ;ସାଧୁ;
Sajjana ସୁଜନ—1. Good; virtuous. ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର—
2. Of good character or morals. ୩ ।
ସୁକୀତ; ସତ୍କୁଳୋଦ୍ଭବ—3. Of noble family;
respectable, noble. ସଂ. ବି—୧ । ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତି—
1. A good man. ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A man of good moral character.
୩ । (ସସଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସଜ୍ଜନା (ଦେଖ)—
Sajjanā (See)

ସଜ୍ଜନା—ସଂ. ବ (ସସଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) —୧ । ସଜ୍ଜନ;
Sajjanā ସଜ୍ଜୀକରଣ—1. Act of fitting up; equipping. ୨ । ସାଜସଜ୍ଜା—2. Equipage; trappings. ୩ । ରକ୍ଷୀ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନ—3. A resting place for guards; a sentries' post. ୪ । ଚୌକି; ଥାନା; ଘାଟ; ଘାଟୀ—4. Outpost; military out-post. ୫ । ବିପଦସଂକୁଳ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରହରୀସ୍ଥାପନ—5. Act of putting guards at places or points of danger. ୬ । ଘାଟ—6. Landing place; wharf. ୭ । ବନ୍ଦର—7. Port; quay. ୮ । ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ସୈନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—8. Battle array; cohort. ୯ । ସାଜ; ବେଶ; ପୋଷାକ—9. Dress; accoutrements. ୧୦ । ଘରର ଆସବାବପତ୍ର—10. Furniture. ୧୧ । ଅଳଂକରଣ—11. Adorning; decorating. ୧୨ । ଆୟୋଜନ; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—12. Arrangement; settlement; preparation. ୧୩ । ବେଶ କରିବା—13. Adorning; decorating. ୧୪ । ଘୋଡ଼ାକୁ ସଜାଇବା—14. Harnessing a horse. ୧୫ । ହାତୀକୁ ସଜାଇବା—15. Act of fitting up an elephant.

ସଜ୍ଜନିତ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍ + ଜନ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ଜନି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)-
Sajjanita ୧ । ଉତ୍ତମକୁଳେ ବା ଭାବରେ ପ୍ରସୂତ—1. Well born. ୨ । ସାଧୁତାଜନିତ—2. Due to honesty. (ଉ—ବହୁତକୃତ ବେଷଜସଜ୍ଜନିତ ଏହି ସେ— ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସଜ୍ଜା—ସଂ. ବ (ସସଜ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ + ଆ)—୧ । ସାଜ; ବେଶଭୂଷା;
Sajjā ପୋଷାକ—1. Accoutrements; dress; ornaments. ୨ । ସନ୍ନାହ; ସାଞ୍ଜୁ—2. Arms; armour; coat of mail. ୩ । ଆୟୋଜନ—3. Preparation; arrangement. ୪ । ସଜ୍ଜୀକୃତ ଅବସ୍ଥା—4. Equipped state.

ସଜ୍ଜା ଗୃହ—ସଂ. ବ—ନାଟ୍ୟଶାଳାରେ ଅଭିନେତାମାନଙ୍କ ବେଶ ହେବାର ଗୃହ—
Sajjā gruha Green-room; dressing room.

ସଜ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସସଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ ବା ସଜ୍ଜା + ଇତ)—
Sajjita ୧ । ସଜ୍ଜୀକୃତ—1. Furnished; equipped. ୨ । ଭୂଷିତ—2. Adorned; decorated. ୩ । ବେଶପରିହିତ—3. Dressed. ୪ । ବର୍ମିତ—4. Armed. ୫ । ସନ୍ନଦ୍ଧ—5. Accoutred. ୬ । ଆୟୋଜିତ—6. Arranged. ୭ । ଉଦ୍ୟତ—7. Ready; prepared. ୮ । ଉଦ୍ୟୁକ୍ତ—8. Prepared for action; set ready for use.
(ସଜ୍ଜିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଜ୍ଜୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସଜ୍ଜା + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି + କୃତ)—ଯେ
Sajjīkruta ପ୍ରଥମେ ଅସଜ୍ଜିତ ଥାଇ ପରେ ସଜ୍ଜିତ ହୁଏ— [ସଜ୍ଜୀକୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ସଜ୍ଜୀକରଣ—ବ) Adorned; fitted up.

ସଜ୍ଜୀଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସଜ୍ଜା + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି + ଭୂତ)—
Sajjībhūta ପୂର୍ବେ ସଜ୍ଜିତ ନ ଥାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳେ ଯେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ— Having dressed up; wearing dress; arranged presently.

ସଜ୍ୱର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ = ସହିତ + ଜ୍ୱର; ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sajwara ଜ୍ୱରଯୁକ୍ତ—Feverish; suffering from fever
(ସଜ୍ୱରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ = ସହିତ + ଜ୍ୟା; ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅରୋପିତ
Sajya ମୌର୍ବୀକ; ଜ୍ୟାଯୁକ୍ତ—Furnished with a bow-string.
(ସଜ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଜା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ୱାମୀ) - ସାଇଁ; ସ୍ୱାମୀ; ପ୍ରଭୁ—
Sañjā Master; lord.

ସଞ୍ଚ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ଚି ଧାତୁ = ଏକତ୍ର କରିବା + ଅପ୍ ଅ)—ପୋଥି
Sañcha ବା ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପତ୍ରସମୂହ; ପୋଥିର ଛନ୍ଦ —A collection of palm leaves cut and moulded ready for being written on to be used as a palm leaf manuscript.

ସଞ୍ଚ ଦାଗ ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ସଞ୍ଚ) ଦାଗ; ଚିହ୍ନ; ଚିହ୍ନ—1. Mark left on a thing. [ଉ—ଦନ୍ତର ସଞ୍ଚ ଗଣ୍ଡମାନେ—କୁମର. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ଗ୍ରନ୍ଥି; ଗଣ୍ଠି—2. Knot. ୩ । (ହି. ସାଞ୍ଚା) ଛାଞ୍ଚ; ଖୁବ ସୁରତୀ, ସୁଡୌଲ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—3. Beauty. ୪ । ସୁଢ଼ଳତା—ସୁନ୍ଦର 4. Symmetry. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭନ-ଖୁବ ସୁରତ, ସୁଡୌଲ ସଂଗଳ—1. Beautiful. [ଉ—ସେହି ବନର ଗଛମାନେ ଅତି ଉଚ୍ଚ । ହୋଇଅଛନ୍ତି ଫୁଲ ଫଳେ ସଞ୍ଚ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସୁଢ଼ଳ; ସୁଠାମ—2. Symmetrical. [ଉ— ଦେବଣ ସଞ୍ଚଅଙ୍ଗରୂପ ଧନ୍ୟ ଧାରିଁ ବେଳେ—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ।]

ସଞ୍ଚ ଘଞ୍ଚ—ଦେ. ବିଣ (ସୁନ୍ଦର ସଢ଼ଳ)—ଗାଢ଼ଭାବରେ ସ୍ଥୂଳ; ସୁନ୍ଦର
Sañcha ghañcha ଓ ଘନ—Densely thick; beautiful and dense. [ଉ—ଭବନେ ଅଭୂତ ସଞ୍ଚ ଘଞ୍ଚ ଥନଥନେ ସାନ୍ଦ୍ର, ଘନ ଦ୍ରୁମ-ଦଳ ଲଭେ—ରାଧାନାଥ. ଚିଲିକା ।]

ସଞ୍ଚତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଚ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍)—୧ । ପ୍ରତାରକ;
Sañchat ବଞ୍ଚକ—1. Deceitful. ୨ । ଠକ— 2. Cheating.
(ସଞ୍ଚତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଚନ—ପ୍ରା. ବ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସଞ୍ଚୟନ)—ସଞ୍ଚୟ (ଦେଖ)
Sañchana Sanchaya (See) [ଉ—ଚଢ଼ ଶେଷରେ ସଞ୍ଚ ଚୁଡ଼ । ସର୍ବଦା ଧନ ଭାର କରୁ—ପ୍ରାଚୀ. ଅର୍ଜ୍ଜୁନ... ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ସଞ୍ଚପ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସଂକ୍ଷେପ)—ସଂକ୍ଷେପ (ଦେଖ)—Saṁkshepa
Sañchapa (See) ଦେ. ବିଣ—ସଂକ୍ଷିପ୍ତ (ଦେଖ)
Saṁkshipta (See)

ସଞ୍ଚପି କହିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସଂକ୍ଷେପ)—ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବା—
Sañchapi kahibā To speak concisely.
সংক্ষেপে বলা **संक्षेपमे कहना**

ସଞ୍ଚପିବା—ଦେ. କି—୧ । (ସଂ. ସଂକ୍ଷେପ)—ସଂକ୍ଷେପ କରିବା—
Sañchapibā সংক্ষেপ করা **संक्षेप करना** 1. To abridge.
জমান **संचय करना** ୨ । (ସଂ. ସଞ୍ଚୟ) ସଞ୍ଚୟ କରିବା—
2. To store. ୩ । ସଂଗ୍ରହ କରିବା—3. To
gather. ୪ । ରାଶୀକୃତ କରିବା; ଗଦା କରିବା—
4. To heap up; to amass.

ସଞ୍ଚୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ=ଏକତ୍ର କରିବା+ଭାବ. ଅ)—
Sañchaya ୧ । ସମୂହ—1. Multitude. ୨ । ସଂଗ୍ରହ—
2. Collection. ୩ । ସଂଗୃହୀତ ବସ୍ତୁଚୟର ରାଶୀ-
କରଣ—3. Heaping of collected things.
୪ । ରାଶି; ଗଦା—4. Heap; accumulation. ୫ ।
ରାଶୀକୃତ ଧନ—5. Hoard; stored wealth. ୬ ।
ଜମା; ଗଣ୍ଠି—6. Stock; store.

ସଞ୍ଚୟ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ସଂଗ୍ରହ କରି ସାଇତି କରିବା—
Sañchaya karibā 1. To collect and store.
সঞ্চয়করা, জমান ୨ । ଧନ ଜମା କରିବା—2. To hoard
संचय करना wealth.

ସଞ୍ଚୟ କାରୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଞ୍ଚୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) ଯେ
Sañchaya kārī ଜମା କରେ—Hoarding, storing up.
(ସଞ୍ଚୟକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଚୟ ଗୃହ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସଞ୍ଚୟ ବସ୍ତୁ ରଖିବାର ଘର;
Sañchaya gṛuha ଭଣ୍ଡାର—Stock room.

ସଞ୍ଚୟନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଂଗ୍ରହ-
Sañchayana କରିବା—1. Act of collecting; collection. ୨ । ରାଶୀକରଣ—2. Act of storing
up; heeping up.

ସଞ୍ଚୟ ନିରତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) ଯେ ସବୁବେଳେ ସଞ୍ଚୟ
Sañchaya nirata କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ—Engaged
(ସଞ୍ଚୟରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) in storing up or hoarding.
ସଞ୍ଚୟନିରତା, ସଞ୍ଚୟରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଚୟନୀୟ—ସ. ବିଣ (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ) ସଞ୍ଚିତ
Sañchaniya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Capable of being
stored; fit to be hoarded.

ସଞ୍ଚୟଶୀଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ସଞ୍ଚୟୀ; ଯେ ସବୁବେଳେ
Sañchayasīla ସଞ୍ଚୟ କରେ; ସଞ୍ଚୟ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—
(ସଞ୍ଚୟଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Habituated to storing up;
(ସଞ୍ଚୟଶୀଳତା—ବି) Having a tendency to hoard.

ସଞ୍ଚୟାକାଙ୍କ୍ଷା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍) ସଞ୍ଚୟ କରିବାର
Sañchayākānkshā ଇଚ୍ଛା—Desire to store up.
[ସଞ୍ଚୟାଭିଲାଷ —ଅନ୍ୟରୂପ]
[ସଞ୍ଚୟାକାଙ୍କ୍ଷୀ, ସଞ୍ଚୟାଭିଲାଷୀ—ବିଣ. ପୁଂ]

ସଞ୍ଚୟାଗାର—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍) ଭଣ୍ଡାର ଘର; ଗୋଦାମଘର—
Sañchayāgāra Store room; godown.

ସଞ୍ଚୟାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍, ସଂଞ୍ଚୟ+ଅର୍ଥ ଧାତୁ=
Sañchayārthī ଅଭିଳାଷ କରିବା=କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍) ସଞ୍ଚୟ
[ସଞ୍ଚୟାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରିବା ପାଇଁ ଅଭିଳାଷୀ—Desirous
of hoarding up.

ସଞ୍ଚୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)
Sañchayī ଯେ ସଞ୍ଚୟ କରେ—Storing; hoading.
ସଞ୍ଚୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଚର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଚଳନ;
Sañchara ଗମନ—1. Moving, motion. ୨ ।
(ସଞ୍ଚଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଗମନ—
2. Moving from one place to another.
୩। ସ୍ପନ୍ଦନ—3. Vibration. ୪। କମ୍ପନ-4. Trembling; quaking. ୫ । (+କରଣ. ଅ); ଶଙ୍ଖ;
ସେତୁ; ପୋଲ—5. Bridge. ୬ । ଅମ୍ବୁପଥ—6. An
opening or passage for water. ୭ । (+
ଅଧିକରଣ. ଅ) ପଥ—7. Way. ୮ । (ଅଧିକରଣ. ଅ)
ଶରୀର, ଦେହ—8. Body.

ସଞ୍ଚରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ)—୧। ସଞ୍ଚରିବା
Sañcharā(re)ibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. Causa-
সঞ্চারিতকরা **चालित करवाना** tive form of Sañcharibā. ୨ । ଚାଳିତ କରିବା—2. To cause
to move. [ଯଥା—ଭୃମ୍ଭେ ଯେ ଆକାଶରେ ସଞ୍ଚରାଅ ଘନ ।
—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ଅଦ]

ସଞ୍ଚରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପ୍ରସ୍ଥିତ-
Sañcharita 1. Gone away. ୨ । ପ୍ରଚଳିତ—
2. Moving; Current. ୩ । ଗତ—3. Gone;
past.

ସଞ୍ଚରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ)—୧ । ଗତି କରିବା; ଗତି-
Sañcharibā ବିଶିଷ୍ଟ ହେବା—To move. [ଯଥା—ଯହିଁ
চালিত হওয়া **चलना** ମନ କରେ ତହିଁ କୁ ଯାଇପାରେ, ସଞ୍ଚରୁ
ଥାଏ ଯେ କେବଳ ଆକାଶରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ.
ସଭା ।] ୨ । ବିଚରଣ କରିବା—2. To move to
and fro. ୩ । ପାଦଗତି କରିବା; ଭ୍ରମଣ କରିବା—
3. To walk. [ଯଥା—ଭରତେ 'ସଞ୍ଚରିବା ନ ସହିବ,
ଭର ଶରତେ ଯେବେ ଅନ୍ତେହିକ ।—ଭକ୍ତଚରଣ: ସଂଗୀତ]
রোমাঞ্চ হওয়া **रोमांच होना** ୪ । (ରୋମ) ଠିଆହେବା—4. To
stand on end (said of the hairs).

জাতহওয়া पैदाहोना (ଉ—ଶୀତପ୍ରୀତ ସବୁ ପ୍ରେମ ସଞ୍ଚରନ୍ତି ଅପାଙ୍ଗରେ। —ସଙ୍ଗୀତ) ୫। (ଦେହରେ) ସଞ୍ଚାରିତ ହେବା; ଜାତ ହେବା; ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—5. To pervade; to prevail; to be produced. (ଉ—ବ୍ୟାଧି ଅଳପ ହୋଇ ସଞ୍ଚରଇ, ହେଲା ମାତ୍ରକେ ପଶୁଙ୍କୁ ମାରଇ।—ଭକ୍ତଚରଣ. ମଥୁରାମଙ্গଳ) ୬। ଯାତାୟାତ ହେବା—6. To fre-
যাতায়াতকরা quent. (ଉ—ଏ ଅସ୍ତ୍ର କର୍ମକର୍ତ୍ତା ହୋଇ,
आनाजानाकरना ନାନାଦି ଘଟେ ସଞ୍ଚରଇ।—ଲୁପଭ. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ)।

ସଞ୍ଚରିଷ୍ଣୁ—ସଂ· ବିଣ—(ସମ୍+ଚର ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ କର୍ତ୍ତି ଇଷ୍ଣୁ)—
Sañcharishṇu ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ; ଗତିଶୀଳ; ଭ୍ରମଣକାରୀ—Moving; walking; having a tendency to move.

ସଞ୍ଚଳନ—ସଂ ବି— (ସମ୍+ଚଳ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—
Sañchalana ୧। କମ୍ପନ—1. Trembling; shaking; quivering. ୨। ଦୋଳନ—2. Oscillation. ୩। ପ୍ରଚଳନ—3. Currency; prevalence. ୪। ଗତି କରିବା; ଚଳିବା—4. Moving; motion. [ଦ୍ର—ସ୍ୱଚଳନ=ନିଜେ ଚଳିବା; ସଞ୍ଚାଳନ=ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଗତି।] (ସଞ୍ଚଳିତ—ବିଣ)

ସଞ୍ଚା—ସଂ. ବି—ସଞ୍ଚ (ଦେଖ)—Sañcha (See) ଦେ· ବି—
Sañchā ୧। ଚିହ୍ନ; ଅଳଙ୍କାରର ଚାପରେ ଦେହରେ ରହି
দাগ दाग ଯାଇଥିବା ଦାଗ—1. Marks left on the body by the pressure of ornaments (ଉ—
শোভা शोभा ଅଳଙ୍କାର ଚୂଡ଼ି ସଞ୍ଚା ଦେହରେ ବସେ। ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁଶଙ୍କର. କୃପା ଅଭିଳାଷ।) ୨। ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—
ছিটা दाग—2. Beauty; grace. ୩। ରକ୍ତାଦିର ବିନ୍ଦୁ ବା ଦାଗ; ଛିଟା—3. Stain or spots (of blood etc) on a thing. (ଉ—ବସ୍ତ୍ରରେ ପଡ଼ିଛି ରୁଧିର ସଞ୍ଚା, ବଳଭିଲ ଯୁଦ୍ଧ ପରିପ୍ରେ ପଞ୍ଚା—ରାଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ)।
সামগ্রী रसद ୪। (ସଂ. ସଂଚୟ) ସାମଗ୍ରୀ; ଉପକରଣ—4. Materials. ୫। ଅଭ୍ୟାଗତ, ଅତିଥି ଓ ବରଯାତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଖାଦ୍ୟପାକାର୍ଥ ଦିଆଯିବା ଚାଉଳ, ଡାଲି, ଘିଅ ଆଦି ସାମଗ୍ରୀ; ସିଧା; ଖାଦ୍ୟସମ୍ଭାର—5. Victuals presented to guests; materials for cooking meal sent to guests who cook their own food. (ଉ—ଅଛ ଦେବ ଯେବେ, ମଣୋହି ସଞ୍ଚା ଉଅଇବ ତେବେ—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଚାର ଶଶିସେଣା।)
সংগ্রহ ୬। ସଞ୍ଚୟ; ସଂଗ୍ରହ—6. Collection. ୭। ଏକତ୍ରୀ-
संग्रह କରଣ; ଗଦା—7. Heaping up. ୮। ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ବ୍ୟବସ୍ଥାନ—8. Arrangement. [ଉ—ଭୁ ଯଦି ସଞ୍ଚା ବେଗେ କର, ଯେମନ୍ତେ ଭଞ୍ଜିବୁ ଅମର। ଜଗନ୍ନାଥ.
কঠীন, শক্ত ଭାଗବତ।] ଦେ. ବିଣ—୧। ଦୃଢ଼; କଠିନ—1. Hard.
दृढ़ ୨। (ସଂ. ସଞ୍ଚୟୀ) ପୁଂ—ସଞ୍ଚୟଶୀଳ—2. Storing; (ସଞ୍ଚୀ, ସଞ୍ଚେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) hoarding. ୩। କୃପଣ—
সঞ্চয়ী संचयी 3. Miserly.

ସଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଚାଇବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Sañchā(ñche)ibā Causative form of
সঞ্চয় করান संचय करवाना Sañchibā.

ସଞ୍ଚାଣ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଞ୍ଚୟନ)—୧। ସଞ୍ଚୟ କରିବା କର୍ମ—
Sañchāna 1. Act of storing or hoarding.
সঞ্চয় করান ୨। (ସଂ. ସଞ୍ଚାନ)—ଶ୍ୟେନ ପକ୍ଷୀ—2. Hawk.
संचय [ଉ—ଫିଙ୍ଗି ଉଡ଼ି ଯାଉଛି କାଉଳି, ସଞ୍ଚାଣର ଚଞ୍ଚୁପୁଟ
संचान ଲଭି। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।] ଦେ. ବିଣ· (ସଂ. ସଞ୍ଚୟୀ) (ସଞ୍ଚାଣିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣ. ରୂପ) ସଞ୍ଚୟକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧନ ବା ପଦାର୍ଥମାନ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପାଇଁ ସଞ୍ଚୟ କରେ
সঞ্চয়কারী ରଖେ—1. Habitually hoarding or
संचय करनेवाला storing riches or articles for future use.

ସଞ୍ଚାଣି—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଞ୍ଚୟନ)—ସଞ୍ଚୟ (ଦେଖ)
Sañchāṇi Sañchaya (See)
সঞ্চিত ଦେ. ବିଣ—୧। ସଞ୍ଚିତ—1. Stored. ୨।
संचित ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—2. Settled; fixed.
୩। ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—3 Arranged.

ସଞ୍ଚାଣୀ—ଦେ ବିଣ ଓ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଞ୍ଚୟକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A woman
Sañchāṇi সঞ্চয়কারিণী given to hoarding.
संचय करनेवाली (ସଞ୍ଚା, ସଞ୍ଚାଣ, ସଞ୍ଚାଣିଆ—ପୁଂ. ରୂପ)
(ସଞ୍ଚାଣେଇ—ଅନ୍ୟ ରୂପ)

ସଞ୍ଚାନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଚ ଧାତୁ=ଉଡ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—
Sañchāna ଶ୍ୟେନ ପକ୍ଷୀ; ସଞ୍ଚାଣ—Hawk.

ସଞ୍ଚାଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ—
Sañchājya A sort of vedic sacrifice.

ସଞ୍ଚାର—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଚର ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ଚଳନ;
Sañchāra ଗତି—1. Moving; motion. [ଉ—ଦାନା ବନ୍ତି ହୋଇଣ କରଣ ଛୁଇଁବ, ଭାଇ ସେବ ସଞ୍ଚରେ କରନ୍ତି ସଞ୍ଚାର। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଅଦ।] ୨। (+କରଣ. ଅ)—ସେତୁ; ପୋଲ; ପୋଲ—2. A bridge. ୩। (+ଅଧିକରଣ. ଅ)—ପଥ—3. Way; passage; road. ୪। (+ଭାବ. ଅ) ସଂକ୍ରମଣ; ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ରାଶ୍ୟନ୍ତରକୁ ଗମନ—4. Transition of a planet from one zodiacal sign to another. ୫। ବୃଦ୍ଧି—5. Increase; growth. ୬। ବିସ୍ତାର—6. Expansion; diffusion; dis-

culation. ୭ । କଷ୍ଟଗତ—7. Difficult predicament. ୮ । କଷ୍ଟ; ଦୁଃଖ;ବିପଦ—8. Trouble; calamity. ୯ । ପଥପ୍ରଦର୍ଶନ—9. Leading the way. ୧୦ । ଉତ୍ତେଜନ—10. Exciting; urging; instigating. ୧୧। ଗୂଳନ;ଚଳାଇବା କର୍ମ —11. Causing to move. ୧୨ ।(+କରଣ. ଅ; ଏଥିର ଅଲୋକ ସାହାଯ୍ୟରେ ସର୍ପ ଅନ୍ଧକାରରେ ଗତି କରି ପାରେ) ସର୍ପମଣି—12. A gem on the hood of a venomous serpent. ୧୩ (+ଭାବ ଅନ) ସଂକ୍ରମଣ; ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ରୋଗୀର ଦେହରୁ ଦେହାନ୍ତରକୁ ରୋଗର ଅକ୍ରମଣ—13. Infection; communication by contagion. ଦେ. ବି—୧ । ଛାଉଣୀ; ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ମଡ଼ାଯିବା ସ୍ତର—1. Covering; plating.

ଛାଉନୀ, ଢାକା [ଉ—ବହୁମାନଙ୍କରେ ସୁନା ଦଶଇ ସଞ୍ଚାର । ଛାବନୀ ସ୍ଥାଣୀ, ବୃନ୍ଦାବନରୂପଣ, ଗୀତା ।] ୨ । ବାଦ୍ୟର ଅଦ୍ୟ ତାନ—2. The introductory tunes

ସଂଚାର of a musical instrument.

[ଉ—ମୃଦଙ୍ଗ ବାଜୁଛି ଅଦ୍ୟ ସଞ୍ଚାରକୁ ଫେଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।]

ସଞ୍ଚାରକ—ସଂ. ବି, ପୁଂ. (ସମ୍+ଚର ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ଗୃର ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତ୍ରି,ଅକ)—୧ । ବିସ୍ତାରକ—1. Spreading. Sanchāraka (ସଞ୍ଚାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସଂକ୍ରାମକ—2. Contagious; infectious. ୩। ଗୂଳକ; ଯାହା ଅନ୍ୟକୁ ଗତି କରାଏ— 3. Moving; causing motion. ୪ । ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ—4. Leading the way; guiding.

ସଞ୍ଚାର ଜୀବୀ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ. (ସଞ୍ଚାର=ବିପଦ; ଦୁଃଖ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ +କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Sanchāra jībi (ସଞ୍ଚାର ଜୀବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ଶରଣାପନ୍ନ—1. Having taken shelter or refuge under, ୨ । ଦୁ ଖାକ୍ରାନ୍ତ; ଦୁରବସ୍ଥାଗ୍ରସ୍ତ—2. Fallen into misfortune or danger.

ସଞ୍ଚାରଣ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଞ୍ଚାର କ୍ରିୟା—1. Act of moving. ୨ । Sanchārana ସଞ୍ଚାର (ଦେଖ)—2. Sanchāra (See)

ସଞ୍ଚାର ଫଳ—ସଂ.ବି. (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସଞ୍ଚାର ଜନିତ Sanchāra phala ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ—Good or bad results happening (to persons born under different zodiacal signs or to the world) as the result of the transition of different planets from one sign to another.

[ଦ୍ର—ଗ୍ରହ ସଞ୍ଚାର ଫଳ 'ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଚକ୍ର' ତଳେ ଦେଖ ।]

ସଞ୍ଚାରିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି, ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)- Sanchārikā ୧ । ଯୁଗ୍ମ; ଯୋଡ଼ା—1. A pair; couple. (ସଞ୍ଚାରକ—ପୁଂ) ୨ । ଦୂତୀ—2. A procuress. ୩ । ଘ୍ରାଣ—3. Scent; smell. ୪ । ବାୟୁ—4. The air; atmosphere. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଞ୍ଚାରକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sanchāraka.

ସଞ୍ଚାରିଣୀ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ହଂସପଦୀ ନାମକ ଅପୁଷ୍ପକ ଗୁଳ୍ମ— Sanchārinī A kind of fern; Maiden-hair fern. (ସଞ୍ଚାରୀ—ପୁଂ.ବିଣ) [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷା ଦିନେ ଓଦା ପାଚିରି ଅବ ଉପରେ ମାଡ଼େ ।] ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଞ୍ଚାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Sanchārī.

ସଞ୍ଚାରିତ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଚରଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ଗୃରଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)- Sanchārita ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଗୂଳିତ—Caused to move to and fro. ୨ । ବିକମ୍ପିତ; ଦୋଲାୟିତ— (ସଞ୍ଚାରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Rocked.

ସଞ୍ଚାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ସଞ୍ଚାର)—ସଞ୍ଚାରିତ କରିବା; ବିସ୍ତାର Sanchāribā କରିବା—To diffuse; to spread. সঞ্চারকরা ফৈলানা (ଉ—ଶମଇ ଏ ମହାଅଗ୍ନି ଅମୃତ ସଞ୍ଚାରି । ମଧୁସୂଦନ. ଛନ୍ଦାବଳୀ)

ସଞ୍ଚାରିଭାବ—ସଂ. ବି—(କର୍ମ ଧା; ଦ୍ର—ସମସ୍ତପଦ ହେଲେ ସଞ୍ଚାରିଭାବ ଓ Sanchāribhāba ପୃଥକ୍ ପଦଦ୍ୱୟ ହେଲେ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ ହୁଏ)— ସଞ୍ଚାରୀଭାବ (ଦେଖ)—Sanchāribhāba (See)

ସଞ୍ଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମ୍+ଚରଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ) Sanchārī ୧ । ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ—1. Walking, ୨ । ଗତିଶୀଳ (ସଞ୍ଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Moving. ୩ । ଅସ୍ଥାୟୀ; ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ— 3. Temporary; passing; fleeting; subject to change. ୪ । ବିସ୍ତାରଶୀଳ—4. Expanding. ୫ । ଆଗନ୍ତୁକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—5. Adventitious; casual. ସଂ. ବି—୧ । ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ (ଦେଖ) Sanchārī bhāba (See). ୨ । ବାୟୁ—2. Air ୩ । ଧୂପ—3. Incense. ୪ । (ସଙ୍ଗୀତ) ଗୀତ ବା ରାଗ ଅଲାପର ଗୃରି ପାଦ ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ପାଦ [ଦ୍ର—ପ୍ରତି ଶ୍ଳୋକରେ, ସଙ୍ଗୀତରେ ବା ଛନ୍ଦରେ ଯେପରି ୪ ଗୋଟି ଚରଣ ଥାଏ, ସେହିପରି ଅଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଗୃରିଟି ଚରଣ କଳ୍ପିତ ଅଛି; ପ୍ରଥମ ଚରଣର ନାମ ଅସ୍ଥାୟୀ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଚରଣର ନାମ ଅନ୍ତରା, ତୃତୀୟ ଚରଣର ନାମ ସଞ୍ଚାରୀ ଓ ଚତୁର୍ଥ ଚରଣର ନାମ ଅଭୋଗ ।] 4. The third of the four parts of a song or musical air. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ- ଦୂତୀ—A female go-between. ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ- ସଞ୍ଚରଣକାରୀ—Moving;

ଦୂତୀ सं'चारिका

সঞ্চরণকারী सं'चारी

walking to and fro. (ଉ—ଜୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର ନବନ୍ତ ସଞ୍ଚାରୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ବନ୍ତ।)

ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ—ସଂ ବ [ଦ୍ର—ସମାସ ହେଲେ ଏ ଦୁଇ ପଦ ମିଶି 'ସଞ୍ଚାରି-ଭାବ' ଅକାର ଧାରଣ କରେ।] ୧। କାବ୍ୟାଦବର୍ଣ୍ଣିତ ରସମାନଙ୍କର ନବେଦ, ଅବେଗ ଅଦ ଅସ୍ଥାୟୀ ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ—Some fleeting mental conditions resulting from sentiments (in literature). [ଦ୍ର—ସ୍ଥାୟୀଭାବ, ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବ ଓ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ ଭେଦରେ ଭାବ ଅନେକ ପ୍ରକାରର; ନାନାଭଳୟ ସମ୍ପର୍କେ ଶୃଙ୍ଗାରାଦ ରସକୁ ସ୍ଥାପିତ କରେ ବୋଲି ତାହାକୁ ଭାବ କୋଲାଯାଏ। ଯେଉଁସ୍ଥଳରେ ଏହି ଭାବ ନାନା ବିଷୟରେ ସଞ୍ଚାରଣୀଳ ହୁଏ, ସେଠାରେ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ ହୁଏ। ଶୃଙ୍ଗାରାଦ ରସରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ, ସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବ ଓ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ ଅଛି। ବାତ୍ସଲ୍ୟ-ରସରେ ଅନଷ୍ଟ ଶଙ୍କା, ହର୍ଷ ଓ ଗର୍ବାଦ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ। ଧୀର ରସରେ ଧୃତି, ମତି, ଗର୍ବ, ସ୍ମୃତି, ତର୍କ, ରୋମାଞ୍ଚ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବ ଅଟେ। ଏହିସବୁ ସଞ୍ଚାରୀ ଭାବଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାୟୀ ଭାବର ପୁଷ୍ଟି ହୁଏ—ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷ। 'ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ' ଦେଖ—]

ସଞ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ, ବଣ— (ସମ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସଂକ୍ରମଣୀୟ—Communicable by contact; contagious; infectious.
Sañchāriya

ସଞ୍ଚାଳନ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଚାଳ ଧାତୁ+ଭାବ, ଅନ)—୧। ସଂକ୍ରମଣ—1. Traversing. ୨। ଚାଳନ; (ସଞ୍ଚାଳିତ, ସଞ୍ଚାଳକ, ସଞ୍ଚାଳୀ—ବଣ) ଚଳାଇବା—2. Causing to move. ୩। ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳନ; ଦୋଳାଇବା—3. Causing to move to and fro; rocking.
Sañchālana

ସଞ୍ଚାଳୀ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଚଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଞ୍ଚ—The black-tipped red seed of Abrus Precatorius. (ସଞ୍ଚାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ-ବଣ) ସଂ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ଯାହା ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳିତ କରେ Rocking; causing to move.
Sañchāli

ସଞ୍ଚିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ସଞ୍ଚୟୀ)—୧। ସଞ୍ଚୟଶୀଳ—1. Hoarding. ୨। କୃପଣ—2. Miserly. (ସଞ୍ଚୀ, ସଞ୍ଚେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) सञ्चयशील स'चयशील
Sañchiā

ସଞ୍ଚିକୀ(ଚୀ)ଷୁ—ସଂ. ବଣ (ସମ+ଚି ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—[ସଞ୍ଚିକା(ଚୀ)ଷା—ବ] Wishing to hoard up or heap up.
Sañchiki(chi)shu

ସଞ୍ଚିକ୍ଷିପ୍ସୁ—ସ. ବଣ (ସମ୍+କ୍ଷିପ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—ସଂକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ—Desirous of abridging.
Sañchikshipsu
(ସଞ୍ଚିକ୍ଷିପ୍ସା—ବ)

ସଞ୍ଚିତ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଟୁନ୍‌ଚିତ୍; ମାକଡ଼ଚିତ—Somersault. (ବ୍ୟବହାର—ସଞ୍ଚିତ ମାରିବା)
Sañchit

ସଞ୍ଚିତ—ସଂ, ବଣ (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ସଂଗୃହୀତ—1. Collected. ୨। ରାଶୀକୃତ; ଏକତ୍ରୀକୃତ—2. Heaped up; hoarded; accumulated. ଦେ. ବଣ—୧। ଅବସ୍ଥାପିତ—1. Placed; stationed. [ଉ—ରାଜାଙ୍କ ବନ ପତ୍ନୀଯାତେ। ମଧ୍ୟେ ସଞ୍ଚିତ ହର ମୋହେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।] ୨। ପାଳିତ—2. Nurtured. [ଉ—ଦୁଃଖେ ସଞ୍ଚିତ ତାର ପୁତ୍ର—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।] ୩। ସୃଷ୍ଟ—3. Created. [ଉ—ବ୍ରହ୍ମା-ସଞ୍ଚିତ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ। ବ୍ରାହ୍ମଣେ କବଳ ଅନନ୍ତେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।]
Sañchita
सञ्चित सं'चित पालित पालित सृष्ट पैदा हुआ

ସଞ୍ଚିତ ଧନ—ସ. ବ (କର୍ମଧାରୟ)—ଜମା କରାଯାଇଥିବା ଧନ—Hoarded wealth. ସ. ବଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିଅଛି—(ସଂଚିତଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having hoarded wealth.
Sañchita dhana

ସଞ୍ଚିତି—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧। ସ୍ତରେ ସ୍ତରେ ସଜାଇବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Arrangement in layers. ୨। ଗ୍ରନ୍ଥନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) ଗୁନ୍ଥା—2. Stringing together.
Sañchiti

ସଞ୍ଚିତ୍ରା—ସଂ. ବ—ମୂଷିକକର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ ଶାକବିଶେଷ; ମୂଷାକାନ—Salvinia Cucllata (plant).
Sañchitrā

ସଞ୍ଚିନ୍ତିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଚିନ୍ତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ସମ୍ୟକ୍ ଚିନ୍ତାଯୁକ୍ତ—Vary anxious. [ଉ—ଭାରତ ମହାଭାଗବତ। ରାଧାଙ୍କେ ହୋଇ ସଞ୍ଚିନ୍ତିତ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।] (ସଞ୍ଚିନ୍ତିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। (+କର୍ମ ତ) ସମ୍ୟକ୍ ଚିନ୍ତିତ—2. Well thought of.
Sañchintita

ସଞ୍ଚିନ୍ତ୍ୟ—ସଂ, ବଣ (ସମ୍+ଚିନ୍ତ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସମ୍ୟକ୍-ରୂପେ ଚିନ୍ତନୀୟ—Deserving to be thought of carefully. (ସଞ୍ଚିନ୍ତନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Sañchintya

ସଞ୍ଚିବା—ଦେ, କ୍ରି (ସମ୍+ଚି ଧାତୁ) ୧। ସଞ୍ଚୟ କରିବା—1 To store up; to hoard. ୨। ରକ୍ଷାକରିବା—2. To guard; to protect. ୩। ଯତ୍ନ ସହିତ ସାଇତିବା; ସଜାଡ଼ିବା; ରଖିବା—3. To store up with care. ୪। ପାଳିବା; ପୋଷିବା—4. To maintain. ୫। ନିର୍ମାଣକରିବା—5. To build. (ଉ—ସେ ହର ଅଙ୍ଗ ମାୟା ବଳେ, ସଞ୍ଚି ସଞ୍ଚିଲେ ଏ ଶରୀରେ—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ) ୬। ସୃଷ୍ଟି କରିବା—6. To create. [illegible]
Sañchibā
सञ्चयकरना स'चयकरना पालनकरना पालनकरना निर्माणकरना निर्माणकरना निर्माणकरना निर्माणकरना

ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା—7. To preordain. (ଉ—
স্মরণরাখা **स्मरणरखना** ଛନ୍ଦ ସଞ୍ଚଇ ପ୍ରଜାପତି, ବାକ୍ଟିତ କାନ୍ତି ଯେତେ ଗତି ।—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ) ୮। ସ୍ମରଣରେ ରଖିବା।—8. To cherish in memory. (ଉ—ସେ ରସାନ୍ତରେ ସ୍ନେହ କାତରେ ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତରେ ସଞ୍ଚେ ।—ଭଞ୍ଜ, ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ସଞ୍ଚିଲ—ଦେ· ବିଣ (ସଂ, ସଞ୍ଚିତ)—୧ । ସଞ୍ଚିତ—1. Hoarded;
Sañchilā gathered up. ୨ । ସୃଷ୍ଟ—2. Created. (ଉ-
সঁচিত **सँचित** ଔଷଧି ବନସ୍ପତି ଯେତେ, ତାର ସଞ୍ଚିଲ ଏ ଜଗତେ ।—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ) ।

ସଞ୍ଚିଲ ଜନ—ଦେ, ବି—ପାଳିତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who has
Sañchilā jana been maintained or brought
পালিতব্যক্তি আশ্রিতলোক up by another. (ଉ—ପୂର୍ବ
पालितबन्धित କାଳରୁ ସଞ୍ଚିଲ ଜନ ମୁଁ ।—ବିଶ୍ୱନାଥ· ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ)

ସଞ୍ଚିଲ ଧନ—ଦେ, ବି—ସଞ୍ଚିତ ସମ୍ପତ୍ତି—
Sañchilā dhana Hoarded wealth hoard.
সঞ্চিত ধন **संचितधन**

ସଞ୍ଚୂର୍ଣ୍ଣନ—ସଂ, ବି—(ସମ୍ + ଚୂର୍ଣ୍ଣିଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧। ଉତ୍ତମ ରୂପେ
Sañchūrṇṇana ଚୂରିବା—1. Pulverising (Apte) ୨ ।
ବାଟିବା; ମଳିବା—Crushing; bruising. (Apte)
(ସଞ୍ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—ବିଣ)

ସଞ୍ଚେତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍ + ଚି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—
Sañchetabya ୧ । ସଞ୍ଚୟ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ; ସଞ୍ଚିତ
ସଞ୍ଚେୟ } ଅନ୍ୟରୂପ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be
ସଞ୍ଚୟନୀୟ } stored. ୨। ସଗ୍ରାହ୍ୟ—2. Collect-
able; fit to be collected or gathered.

ସଞ୍ଚୋଦନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + ଚୋଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—ପ୍ରେରଣ
Sañchodana (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Sending; deputing.
(ସଞ୍ଚୋଦିତ, ସଞ୍ଚୋଦନୀୟ—ବିଣ)

ସଞ୍ଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. (ସନ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—ଆସକ୍ତ ହେବା—To be atta-
Sañj (root) ched to; to stick to.

ସଞ୍ଜ(ଞ୍ଝ)—ସଂ. ବି. (ସମ୍ = ସମାନ ରୂପେ + ଜନ୍ ଧାତୁ = ସୃଷ୍ଟି କରିବା
Sañja (ñjha) + କରଣ. ଅ; ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଜୀବ
ସମାନ ରୂପେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—
1. Brahmā. ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Śiba.
ଦେ. ବି. (ସଂ. 'ସନ୍ଧ୍ୟା; ପ୍ରା. ସଂଝା)—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା;
সাঁজ(ঝ) ସାୟଂକାଳ—1. Evening; nightfall. [ଉ—
साँझ ଜହ୍ନି ଫୁଲର ଅଇ(ୟୁ)ଷ ପାଅ, ସଞ୍ଜେ ଫୁଟି ସକାଳେ ଯାଅ । ଅଭଣାସ ବାକ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ।] ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା-
କାଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବସାଯିବା ବତୀ;
ସଞ୍ଜବତୀ—2. A wick lighted and set in the
সাঁজে(ঝে)র evening and dedicated to a Deity. ଦେ,
साँझका ବିଣ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ—Pertaining to or
happening in the evening. [ଉ—ସଞ୍ଜ କୁମୁଦ ସମ ହାସ ବିଳାସ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସଞ୍ଜ ଆଳ(ର)ତି—ଦେ, ବି, (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା + ଆରାତ୍ରିକ)—ସନ୍ଧ୍ୟା
Sañja āḷa(ra)ti ସମୟରେ ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଜ୍ୱଳନ୍-
সাঁজ(ঝ) আরতি ବର୍ତ୍ତିକା ସଂଯୁକ୍ତ କରି କରାଯିବା ଆରାତ୍ରିକ—
साँझ आरती The ceremony of waving lighted wicks before idols in the evening.

ସଞ୍ଜ କରିବା—ଦେ, କ୍ରି—ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)
Sañja karibā Sañja burḍāibā (See)

ସଞ୍ଜ ଘଣ୍ଟ(ଣ୍ଟା, ଣ୍ଟି)—ଦେ, ବି (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା + ଘଣ୍ଟା)—ସନ୍ଧ୍ୟାଘଣ୍ଟା; ସନ୍ଧ୍ୟା
Sañja ghanṭa(nṭā, nṭi) ଆରତି ସମୟରେ ଠାକୁରଙ୍କ
সাঁঝঘণ্টা **साँझकाघंटा** ନିକଟରେ ବଜାଯିବା ଘଣ୍ଟା—Gongs sounded in the evening when lights are waved before Idols

ସଞ୍ଜ ଦୀପ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୀପ)—ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୀପ (ଦେଖ)—
Sañja dīpa Sandhyā dīpa (See)
সাঁজপ্রদীপ **दियाबती, साँझबती**

ସଞ୍ଜ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ
Sañja debā ଜଳନ୍ତା ବତୀ ବସାଇବା—To set a
সন্ধ্যাদেওয়া **साँझदेना** lighted wick in the evening by offering it to the Deity.
(ଉ—ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗୋଟାଏ ବଳଦା ଜାଳି ଆଣି ଠାକୁରାଣୀ ସ୍ଥାନରେ ସଞ୍ଜ ଦିଏ—ଫକୀରମୋହନ· ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ ।) [ଦ୍ର—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦେବାଳୟରେ, ତୁଳସୀଚଉରା ମୂଳେ, ଗାଈଙ୍କ ଘରେ, ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ-ଦୁଆରେ ଓ ଗୃହର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ, ବିଶେଷତଃ ଭଣ୍ଡାରଘରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସଞ୍ଜବତୀ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜଳାଯାଏ ।]

ସଞ୍ଜ ଧୂପ—ଦେ· ବି (ସଂ ସନ୍ଧ୍ୟା + ଧୂପ)—ସନ୍ଧ୍ୟାଧୂପ; ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ
Sañja dhūpa ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅର୍ପିତ ଭୋଗ ଓ
সাংঝধূপ **साँझधूप** ପୂଜା, ଧୂପ ପ୍ରଭୃତି—Worship and offerings of food and incouse to an Idol after evening; evening service of an Idol.

ସଞ୍ଜଧୂପ ବେଶ—ଦେ, ବି (ସଂ ସନ୍ଧ୍ୟା + ଧୂପ + ବେଶ)—ସନ୍ଧ୍ୟାଧୂପ
Sañja dhūpa beśa ବେଳେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଯେଉଁ
সাঁঝ ধূপের বেশ **साँझधूपकावेश** ବେଶ ପିନ୍ଧାଯାଏ—The dress put on an Idol for the evening service.

ସଞ୍ଜନ—ସଂ ବି (ସନ୍ଜ୍ ଧାତୁ = ଆସକ୍ତ ହେବା + ଭାବ ଅନ)—୧ ।
Sañjana ବନ୍ଧନ—1. Confining; binding.
୨ । ସଂଘଟନ—2. Occurrence; meeting.

ସଞ୍ଜ ବତି—ଦେ. ବ (ସଂ ସନ୍ଧ୍ୟା+ବର୍ତ୍ତୀ)—ସନ୍ଧ୍ୟାବତି (ଦେଖ)—
Sanja bati Sandhya bati (See)
সাঁঝবাতী সেঁজতি সেঁজুতি **दियाबती, साँजबती**
(ସଞ୍ଜବଳତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଞ୍ଜବତି ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦେବତା-
Sanja bati lāgibā ମନ୍ଦିରରେ, ଗୃହରେ ବା ତୁଳସୀ-
সাঁঝবাতীলাগা **दियाबती लगाना** ଚଉରା ମୂଳେ
[ସଞ୍ଜବତିଲଗା(ଗେ)ଇବା—କ୍ରିୟାରୂପ] ଜଳନ୍ତା ବତି ଜଳାଯିବା—1. Offering of lighted wicks in the evening in temples and houses before idols.
୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଲୁଚିବା ବେଳ; ସନ୍ଧ୍ୟା—2. Lamplight; nightfall.

ସଞ୍ଜବା(ମା)ନ—ସଂ ବ (ସମ୍+ଜ୍ଞ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅଧିକରଣ
Sanjaba(ma)na ଅନ)—ଚଉଃଶାଳ; ପରସ୍ପରାଭିମୁଖୀ ଗୃହ-
ଚତୁଷ୍ଟୟ—A suite of four houses facing one another built on the four sides of a quadrangle.

ସଞ୍ଜବ(ମ)ନୀ ପୁର(ରୀ)—ଦେ. ବ (ସଂ ସଞ୍ଜୀବନୀ)—ଯମପୁରୀ—
Sanjaba(ma)ni pura(ri) The abode of the
সঞ্জীবনীপুর **संजमनी** God of death.

ସଞ୍ଜବନୀପୁର ପଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯମପୁରକୁ ପଠାଇବା;
Sanjabanipura pathā(the)ibā ମୃତ୍ୟୁମୁଖକୁ ପଠାଇବା;
যমপুরেপাঠান **संजमनीपुरभेजना** ବଧ କରିବା—
To kill (a being)
(ଉ—କେହିଁ ମୃଗମାନଙ୍କୁ ପ୍ରହାର ଶକ୍ତିବର, ପଠିଅଇ
ଦେଲେ ସେ ସଞ୍ଜମନୀପୁର—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ
(ସଞ୍ଜବନୀପୁରକୁ ପଠିଅଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଦ ।)

ସଞ୍ଜ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଜ ଦେବା; ସନ୍ଧ୍ୟାବତୀକୁ ଜାଳି
Sanja basā(se)ibā ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ,
সন্ধ্যাদেওয়া **साँझबतीदेना** ତୁଳସୀମୂଳେ ବା ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରରେ
ରଖିବା—To set lighted wicks before Idols or Tulsi plants in the evening.
[ଦ୍ର—ସଞ୍ଜବତି ଦେବତାଙ୍କ ଆଗରେ ବସାଇବା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ମିତ୍ର ଓ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକାମନା କରନ୍ତି ଏବଂ ଶତ୍ରୁ ଓ ଅପକାରୀ-ମାନଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ସେମାନେ ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡିତ ହେବାପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ଅତଏବ "ସେ ଅମୁକ ନାଆଁରେ ସଞ୍ଜ ବା ସଞ୍ଜବତି ବସାଉଛି"ର ଅର୍ଥ—ସେ ଅମୁକର ଅଶୁଭ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛି । ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ସକାଳେ ସ୍ନାନ କଲାବେଳେ ମାଇପେ 'ଧର୍ମଦେବତାଙ୍କୁ' ତାଙ୍କ ପାଣି ଅଞ୍ଜୁଳା ଟେକନ୍ତି ବା ଦଅନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଶତ୍ରୁର ଅମଙ୍ଗଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ "ଅମୁକ ନାଆଁରେ ପାଣି ଟେକିବା, ପାଣିଅଞ୍ଜୁଳା ଟେକିବା, ପାଣି ଅଞ୍ଜୁଳ ଦେବା" ମଧ୍ୟ ଅମୁକଶତ୍ରୁର ଅମଙ୍ଗଳକାମନା କରିବା ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼(ବେଳ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା+ବେଳା)—ବେଳବୁଡ଼;
Sanja burda(bela) ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ—Nightfall; sunset.
সাংজবেলা সন্ধ্যাবেলা **साँझसमय** (ଉ—ସଞ୍ଜବେଳରୁ କଞ୍ଜ
(ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ିବାବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫୁଟିବାପାଏ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ) ।

ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବାର ପରବର୍ତ୍ତୀ
Sanja burdā(rde)ibā କାଳଯାଏ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
সন্ধ্যা বাহান করিବା—1. To do any work till after
साँझकरना evening. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଅତିବାହିତ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ବିଳମ୍ବ କରିବା—2. To delay a work till after evening. ୩ । ସନ୍ଧ୍ୟାବତୀକୁ ତେଲରେ ବା ଘିଅରେ ବୁଡ଼ାଇବା—To immerse the wick to be lighted in the evening, in oil or ghee.

ସଞ୍ଜ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ ହେବା—The
Sanja burdibā coming of the evening; night-
সন্ধ্যা হওয়া fall. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ଅତୀତ ହେବା—
संध्याबीतना 2. It being past evening.

ସଞ୍ଜୟ—ସଂ. ବ. ନାମ—ଅନ୍ଧ ରଜା ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ—Name
Sanjaya of the minister of the blind King Dhrutarāshtra, who narrated the story of the great battle of Kurukshetra in all its details to Dhrutarāshtra.
[ଦ୍ର—କୌରବ ଓ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ନ ଘଟିବା ପାଇଁ ସଞ୍ଜୟ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳ-ମନୋରଥ ହୋଇଥିଲେ । ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ କୃପାରୁ ସେ ଦିବ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ ଲାଭ କରି ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧର ଦୈନନ୍ଦିନ ବିବରଣ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣାର୍ଜ୍ଜୁନ ସଂବାଦ (ଭଗବଦ୍-ଗୀତା) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ କହିଥିଲେ । କୁରୁ ସୈନ୍ୟ ଧ୍ୱସ୍ତ ହେବା ପରେ ସାତ୍ୟକୀ ସଞ୍ଜୟଙ୍କୁ ବଧନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ବ୍ୟାସଦେବ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କଲେ । ଯୁଦ୍ଧାନ୍ତେ ସେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସହିତ ୧୫ ବର୍ଷ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରହି ଶେଷରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ କରିଥିଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଦାବାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେବାରୁ ସଞ୍ଜୟ ହିମାଳୟକୁ ଯାଇ ତପଶ୍ଚରଣ ପୂର୍ବକ ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନ ଯାପନ କଲେ ।]

ସଞ୍ଜ ଲଗା (ଗେ) ଇବା—ଦେ କ୍ରି.—ସନ୍ଧ୍ୟା ହେବା ପରେ ସଞ୍ଜଦୀପ
Sanja lagā(ge)ibā ଜାଳିବା—To light the evening
সন্ধ্যা দেওয়া **साँझबती जलाना** lamp after nightfall.

ସଞ୍ଜ ଲାଗିବା —ଦେ. ବି-ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା ପରେ ଦୀପ ଜାଳିବା (ବେଳ)—
Sañja lāgibā Lamplight; the lighting of the
सन्ध्याबेला साँझबतीजलना evening lamp after dusk.

ସଞ୍ଜ ସକାଳ—ଦେ. ବି—ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ପ୍ରାତଃକାଳ —
Sañja sakāla Morning and evening; day-
साँझसकाल, सन्ध्यासकाल साँझभुरुह break and dusk.

ସଞ୍ଜ ସକାଳ(ଳେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଓ
Sañja sakāla(le) ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ—In the morning
साँझसकाले साँझभुरुहमे and evening daily.

ସଞ୍ଜା—ସଂ. ବି—(ସଞ୍ଜ ଧାତୁ=ଆସକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତି.ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)—
Sañjā ଛାଗୀ;ମାଈ ଛେଳି (କ୍ୱଚିତ୍ ଶେଷ)—A she-goat.
साँजा ଦେ.ବି—(ସଂ.ସନ୍ଧା=ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସ୍ୱୀକାର; ଯାହା ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ ବା
मनखप ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥାଏ; ଚୁକ୍ତି)—୧ । ଜମିର ନଗଦ ଖଜଣା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଗୃହୀର ଜମିଦାରକୁ ଶସ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପରିମାଣ ଦେବା ପାଇଁ ଜମିଦାରସଙ୍ଗେ ପୂର୍ବରୁ କରାଯିବା ଚୁକ୍ତି—1. Contract for payment of rent in kind fixed beforehand (i.e. before the crop is harvested) and payable to the landlord by the cultivator in lieu of cash rent. ୨ । ସଞ୍ଜା ପ୍ରଥା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶସ୍ୟାଂଶରୂପ କର—2. Stipulated produce-rent settled or previously fixed; rent-in-kind paid by the cultivator to the landlord. [ଦ୍ର—ନଗଦ ଖଜଣା ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ପ୍ରଜାର ଜମିଦାରକୁ ଶସ୍ୟର ଅଂଶ ଦେବା ପ୍ରଥାକୁ 'ଭାଗ' ଦେବା ପ୍ରଥା ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର —୧ । ଧୂଳିଭାଗ, ୨ । ସଞ୍ଜା ଭାଗ । ଧୂଳିଭାଗକୁ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ 'ଭାଗ' ଓ ସଞ୍ଜା-ଭାଗକୁ 'ସଞ୍ଜା' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଉଭୟ ପ୍ରଥାର ମୂଳରେ ଭୂମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟର ଅଂଶ (ଭାଗ) ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେଇ ଦିବା କଥା ବିଦ୍ୟମାନ । 'ଭାଗ'ରେ ଜମିରୁ ଶସ୍ୟାଦି ଯେତେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା, ଶସ୍ୟ ଅମଳ ହୋଇ ଦେଖାଗଲା ପରେ ତହିଁର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଅଂଶ କୃଷକର (ଚଷା ଭାଗ ବା କୃଷୀଭାଗ) ଓ ଅପରାର୍ଦ୍ଧ ଜମିଦାରଙ୍କର (ରଜାଭାଗ ବା ରାଜଭାଗ) ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ 'ସଞ୍ଜା' ରେ ଭୂମିରୁ ଅମଳ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତହିଁର ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପରିମାଣ ଅଟକଳ ବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସଞ୍ଜା ପ୍ରଥା 'ଠିକା' ବା ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ 'ଚୁକ୍ତି' ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଜା ଚାଷ କରୁଥିବା ଜମିରୁ ଅନ୍ଦାଜ ଏତେ ଧାନ ଅମଦାନି ହେବ, ଏହା ଧାନ କଟା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅଟକଳ ବା ଅନ୍ଦାଜ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଏ ଏବଂ ଉକ୍ତ ପରମିତ ଧାନ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ପ୍ରଜା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ବରୁ ଅଙ୍ଗୀକାର (ଠିକା) ବା ଚୁକ୍ତି କରେ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ 'ଭାଗ ପ୍ରଥା' ଜମିର ପ୍ରକୃତ ଉତ୍ପାଦନ ଉପରେ ଓ 'ସଞ୍ଜା ପ୍ରଥା' ଅନୁମାନିକ ଉତ୍ପାଦନ ଅନୁସାରରେ ରଜା ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ହେବା ଚୁକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । 'ଭାଗ' ପ୍ରଥାରେ ଜମିରୁ ମିଳିବା ଧାନରୁ ଅଧେ ଜମିଦାର ନିଅନ୍ତି ଓ ଅଧେ ପ୍ରଜା ନିଅନ୍ତି; 'ଧୂଳିଭାଗ' ପ୍ରଥାରେ ଜମିରୁ ଯେତେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ (ଧାନ, ନଡ଼ା, କୁଟା, ଏପରିକି 'ଧୂଳି' ସୁଦ୍ଧା) ମିଳେ, ତହିଁରୁ ଅଧେ ଜମିଦାର ଭାଗାଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ୟ 'ରାଜଭାଗ' ନିଅନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପ୍ରଜା ଭାଗ 'ଚଷାଭାଗ' ପାଆନ୍ତି । ଭାଗ ବା ଧୂଳିଭାଗରେ ରଜା ପ୍ରଜା ଉଭୟେ ଆଉ ଧାନ କଟା ହୁଏ, ଅଥବା ଧାନଦଲା ଓ ନଡ଼ାଯାକ ଗଣତି କରି ପ୍ରଜା ଅଧେ ଧାନଦଲା ଓ ନଡ଼ା ନିଅନ୍ତି ଏବଂ ଜମିଦାର ଅନ୍ୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ନିଅନ୍ତି; କମ୍ପା ସବୁ ଦଲା ଓ ନଡ଼ା ଏକା ଜାଗା (ଜମିଦାରଙ୍କ ଖଳା ବା ରଇତର ଖଳା କିମ୍ବା ଉଭୟଙ୍କ ମନୋନୀତ କୌଣସି 'ଭଲ ଲୋକ'ଙ୍କ ଖଳାକୁ) ନିଆଯାଇ ସେଠାରେ ବେଙ୍ଗଲା ପଡ଼େ ଏବଂ ବେଙ୍ଗଲା ପରେ ଯାହା ଯାହା ମିଳେ (ଧାନ, ଅଗାଡ଼ି, ଚମ୍ପୁ, କୁଟା) ସେ ସବୁଥିରୁ ଜମିଦାର ଅଧେ ଓ ପ୍ରଜା ଅଧେ ନିଅନ୍ତି । ଏହାକୁ 'ଧୂଳିଭାଗ' ବୋଲାଯାଏ । ସଞ୍ଜାର ନାନା ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଯଥା—୧ । ସାଧାରଣ ସଞ୍ଜା, ୨ । ମୁକରରି ସଞ୍ଜା, ୩ । ଦେଖାମଣା ସଞ୍ଜା ।

୧ । ସାଧାରଣ ସଞ୍ଜା—ଜମିଦାର ପ୍ରଜାକୁ ଜମି ପଟା ଦେଲା ବେଳେ ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜା ଉଭୟେ ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରନ୍ତି ଯେ, ଏ ଜମିରେ ଏତେ ଧାନ ଫଳିବ; ସେହି ଅନୁମାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଶସ୍ୟର ଉକ୍ତ ଅନୁମାନିକ ପରିମାଣରୁ ଅଧେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଜା ଚୁକ୍ତି କରନ୍ତି । ପ୍ରଜାଙ୍କ କର୍ମରୁ ଯେବେ ଉକ୍ତ ଜମିରେ ଅନୁମିତ ପରିମାଣରୁ ଅଧିକ ଶସ୍ୟ ଫଳିଲ, ତାହା ହେଲେ ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିବା ପରିମାଣରୁ ଅଧିକ ଶସ୍ୟ ଜମିଦାର ପ୍ରଜା-ଠାରୁ ଦାବି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ପୂର୍ବରୁ ଯେତିକି 'ସଞ୍ଜା' ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥାଏ, ଜମିଦାର ସେତିକି ମାତ୍ର ଶସ୍ୟ ପାଆନ୍ତି । ଆଉ ଯାହା ବେଶୀ ଫଳେ ଓ ନଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଯାହା ହୁଏ, ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ନିଅନ୍ତି । ପୁଣି ଯଦି ପ୍ରଜାଙ୍କ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଉକ୍ତ ଜମିରୁ ଅନୁମିତ 'ସଞ୍ଜା' ଅପେକ୍ଷା କମ୍ ଶସ୍ୟ ମିଳେ, ତେବେ ପ୍ରଜା ବିନା ଓଜରରେ ପୂର୍ବରୁ ଚୁକ୍ତି କରିଥିବା ପରିମାଣର 'ସଞ୍ଜା' ଧାନ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଯେବେ ଧୋଇ ବା ମରୁଡ଼ି ଯୋଗୁଁ ଫସଲ ଲୋକସାନ ହୋଇଯାଏ କିମ୍ବା କିଛି ନ ଫଳେ, ଅଥବା ପ୍ରଜା ଉକ୍ତ ଜମିକୁ ପଡ଼ିଆ ପକାନ୍ତି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରଜା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ 'ସଞ୍ଜା' ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ସାଧାରଣ 'ସଞ୍ଜା'ରେ ଧୋଇ, ମରୁଡ଼ି, ପଡ଼ିଆ, ଉଠିଆ, ଲୋକସାନ ଆଦିର ଓଜର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।

୨ । ମୁକରରି ସଞ୍ଜା ବା ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସଞ୍ଜା—ଏ ସଞ୍ଜାର ପରିମାଣ ଅବଶ୍ୟ ଅନୁମାନିକ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟର ଅଧେ

ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜା ମଧ୍ୟରେ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥାଏ। ଉକ୍ତ ପରିମାଣର 'ସଞ୍ଜା' ପ୍ରଜା ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି। ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ଧୋଇ, ମରୁଡି ଲୋକସାନ ଅଧିକ ଓଜର ପ୍ରଜା କରି ନ ପାରେ।

୩। ଦେଖାମଣା ସଞ୍ଜା ବା କୂତ ସଞ୍ଜା—ଏହା ପ୍ରତି ବର୍ଷ ପ୍ରତି ଫସଲର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ କମ୍ ବେଶୀ ହୁଏ। ଜମିରେ ପାଚିଲା ଫସଲ ମହଜୁଦ ଥିଲା ବେଳେ ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜା ଉଭୟେ କେତେଜଣ ଭଲଲୋକଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଜମି ଉପରକୁ ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ମହଜୁଦ ଥିବା ଫସଲକୁ ବା ଗଛକୁ 'ଦେଖାମଣା' କରନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ, ଉକ୍ତ ଫସଲ ଅମଳ ହେଲେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏତେ ପରିମିତ ଶସ୍ୟ ମିଳିବ। ଏହି ଅନୁମାନ କରିବାକୁ 'କୂତ' କରିବା ବା କୂଟିବା (ଗଞ୍ଜାମରେ ଗୁଣ୍ଟା ବା ଗୁତ୍ତା) କହନ୍ତି। ଏହି ଅନୁମିତ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଅଧେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେବା ପାଇଁ ପ୍ରଜା ସେହିଠାରେ 'ମଣନ୍ତି' ଅର୍ଥାତ୍ ଅଙ୍ଗୀକାର କରନ୍ତି। ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜା ଉଭୟେ ଜମିର ଫସଲକୁ ଦେଖିବା ପରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟକୁ ପ୍ରଜା ମଣିବାରୁ (ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବାରୁ) ଏ ସଞ୍ଜାର ନାମ 'ଦେଖାମଣା'। ତାପରେ ଫସଲ କଟା ହେବାବେଳେ ଜମିକୁ ଆସିବା ଜମିଦାରଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ। ପ୍ରଜା ଫସଲ କାଟି ଅମଳ କରନ୍ତି ଏବଂ 'ଦେଖାମଣା' ହୋଇଥିବା ପରିମାଣରୁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ବେଶୀ ମିଳୁ ବା କମ୍ ମିଳୁ, ସେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ସ୍ୱୀକୃତ 'ଦେଖାମଣା ସଞ୍ଜା' ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଅଟନ୍ତି। ଏହି ଦେଖାମଣା ସଞ୍ଜାର ପରିମାଣ ଧୋଇ ମରୁଡ଼ି ଆଦି ଅନୁଯାୟୀ ଫସଲର ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ।

ଜମିରେ ଆବାଦ କରାଯିବା ନାନାବିଧ ଶସ୍ୟ (ଧାନ, ମୁଗ, ବିରି, କୋଳଥ, ମାଣ୍ଡିଆ, ଚଣା) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଜା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ। କିନ୍ତୁ 'ମୁକରର ସଞ୍ଜା'ରେ ଓ 'ସାଧାରଣ ସଞ୍ଜାରେ' ଯାହା ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବ, ପ୍ରଜା ତଦପେକ୍ଷା ବେଶୀ ପାଇଲେ କିମ୍ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ ପ୍ରକାରର ଫସଲ ସେ ଜମିରେ ଆବାଦ କଲେ ଜମିଦାର ମୁକରରି ଜମାରୁ ବେଶୀ ପ୍ରଜାଠାରୁ ଦାବୀ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ।

ଗଞ୍ଜାମର ଜମିଦାର (ଅର୍ଥାତ୍ ରଜା ଉପାଧିଧାରୀ) ମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଏହି 'ଗୁତ୍ତା' ପ୍ରଥାରେ ଫସଲରୁ ଅଧେ ନିଅନ୍ତି ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ବହୁ ଗ୍ରାମରୁ ଏହି 'ସଞ୍ଜା' ଆଦାୟ କରିବାର ଅଧିକାରକୁ ଜମିଦାରମାନେ ଜଣେ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ 'ଗୁତ୍ତା' ଦିଅନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ତୃତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଜମିଦାରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ଦେଇ ପରେ ସର-ଜମିନ୍‌ରେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ 'ଦେଖାମଣା ସଞ୍ଜା' ଆଦାୟ କରି ନିଅନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ଜମିଦାରୀମାନଙ୍କରେ ଜମିଦାର ବା ପ୍ରଜା କଲେକ୍ଟର କିମ୍ବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହାକିମଙ୍କ ପାଖେ ଦରଖାସ୍ତ କଲେ ହାକିମ 'ସଞ୍ଜା' ବା 'ଭାଗ' ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ଉକ୍ତ ଜମି ଉପରେ 'ନଗଦ ଖଜଣା' ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଦିଅନ୍ତି। କେବଳ କେତେକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନନ୍ୟୋପାୟ ଜମିଦାର-ମାନଙ୍କ (ଯେଉଁ ଦେବତା-ଜମିଦାରଙ୍କ 'ଭୋଗ' ବସ୍ତୁ, ଯଥା, ଖଇ, ଛେନା, ଚୂଡ଼ା, ଘିଅ ଆଦି ଜମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ, ବିଧବା ଜମିଦାର, ନାବାଳଗ ଜମିଦାରଙ୍କ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ କରଣ ଜାତୀୟ ଜମିଦାର, ଯେଉଁମାନେ ନିଜେ ସାମାଜିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ହଳ ଧରି ନିଜେ ଭୂମି ଚଷି ପାରିବେ ନାହିଁ—ଏମାନଙ୍କ) ଅଧୀନ ରୟତି ଜମିର 'ସଞ୍ଜା' 'ନଗଦ ଖଜଣା'ରେ ବଦଳା ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ। (୧୯୧୩ ସାଲର ୨ ଆଇନ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନର ୪୭ ଦଫା)। ଯେବେ 'ସଞ୍ଜା' ବା 'ଧୂଳିଭାଗ' ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ଜମିଦାର ବା ପ୍ରଜା ଜମି ଉପରକୁ ନ ଆସନ୍ତି ଓ ଏଣେ ପାଚିଲା ଫସଲ ଉଜୁଡି ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ, କିମ୍ବା ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଫସଲ ନେବା ବିଷୟରେ ବିବାଦ ବା କଳହ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ, ତେବେ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପକ୍ଷ (ରଇତ ବା ଜମିଦାର) କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ପାଖେ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲେ କିମ୍ବା ଏଥିର ସମ୍ବାଦ କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ମିଳିଲେ କଲେକ୍ଟର ଜଣେ ସରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (କାନୁଗୋଇ, ନାଜର ପିଆଦା ବା ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀ)ଙ୍କୁ ସର-ଜମିନ୍‌କୁ ପଠାଇ ଶସ୍ୟକୁ କୂତ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି, କିମ୍ବା କଟାଇ ଅମଳ କରାଇ ଉପସ୍ଥିତ ପକ୍ଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ଶସ୍ୟାଂଶ ତାକୁ ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ ଅନୁପସ୍ଥିତ ପକ୍ଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ଫସଲକୁ ଭଲଲୋକଙ୍କ ଜିମାରେ ରଖାଇ ଦେଇ ଆସନ୍ତି; ଅଥବା ଉଜୁଡ଼ି ଯିବା ପଦାର୍ଥ ହେଲେ ତାକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲାମ ଦ୍ୱାରା ଜମି ଉପରେ ବା ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ହାଟରେ ବିକି ଦେଇ ତହିଁରୁ ମିଳିବା ନଗଦ ଟଙ୍କା ଆଣି ସରକାରୀ ଖଜଣା ଖାନାରେ ଡିପୋଜିଟ୍ କରି ଦିଅନ୍ତି। ଅନୁପସ୍ଥିତ ପକ୍ଷ କଚେରୀରେ ହାଜର ହୋଇ ଦରଖାସ୍ତ କଲେ ଉକ୍ତ ଜମା ଥିବା ଶସ୍ୟ ବା ଟଙ୍କା ତାକୁ ମିଳେ ଓ ସେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଉକ୍ତ ଫସଲ, ସଞ୍ଜା ବା ଭାଗ ଅପର ପକ୍ଷଙ୍କ ଠାରୁ ଦାବୀ କରି ପାରେ ନାହିଁ। (୧୯୧୩ ସାଲର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନର ୭୯ ଦଫା)

ଭାଗ ଓ ସଞ୍ଜା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏ ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖା ହେବା ପରେ ନୂଆ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ କଂଗ୍ରେସୀ ମେମ୍ବରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ନୂଆ ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନ ୧୯୩୭-୩୮ ରେ ପାସ୍ ହୋଇ [illegible] ଅଛନ୍ତି। ଏଥିରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର [illegible] ଫସଲର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ-ଗାର୍ଣ୍ଣା [illegible] ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ [illegible]

ସଞ୍ଜାଇ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ. ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେବୀ)—ସନ୍ଧ୍ୟାଦେବୀ; ଦେବତା
Sañjāi ରୂପେ କଳ୍ପିତ ସନ୍ଧ୍ୟା—The evening perso-
সন্ধ্যা দেবী, সন্ধ্যা রাণী nified as a Deity. [ଉ—
संध्या देवी ଶିବେଶ୍ୱରୀ, ସୁରେଶ୍ୱରୀ, ସଞ୍ଜାଇ, ସାରଳା।
ପୀତାମ୍ବର. ନୃସିଂହପୁରାଣ।] [ଦ୍ର—ସଞ୍ଜବତୀ ଦେଉଥିବା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଏହି ଦେବତାଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି ଓ କୌଣସିଠାରେ ଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ଗ୍ରାମ ଦେବତା' ରୂପେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା।]

ସଞ୍ଜା କବୁଲିୟ(ଥ)ତ—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜା ଜମି ପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ
Sañjā kabuliya(a)ta ପ୍ରଜାଙ୍କ ଲେଖି ଦେବା ଚୁକ୍ତିପତ୍ର—
সাঁজা কবুলিয়ত A written agreement executed
मनखप कबूलियत by a royat in favour of the landlord for payment of rent-in-kind.

ସଞ୍ଜା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଉଚିତ ଜମିର ସଞ୍ଜା ଖଜଣା ଦେବା
Sañjā kariba ପାଇଁ ଜମିଦାର ସଙ୍ଗେ (ପ୍ରଜା) ଚୁକ୍ତି କରିବା
সাঁজা করা 1. To contract with the landlord
मनखप लिखदेना to pay the estimated rent-in-kind. ୨। ସଞ୍ଜା ଖଜଣା ଦେବାର ଚୁକ୍ତି କରି ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ (ପ୍ରଜା) ପଟ୍ଟା ନେବା—2. To take lease of a Sanjā-rent-paying holding. ୩। ସଞ୍ଜା ଖଜଣା ଦେବାର ସର୍ତ୍ତରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ଠାରୁ ଉଚିତ ଜମି ପଟ୍ଟା ନେଇ ଚାଷ କରିବା; ସଞ୍ଜା ଧରିବା—3. To hold or cultivate a holding on Sañjā-rent. ୪। ସଞ୍ଜା ଦେଖିବା (ଦେଖ)
4. Sañjā dekhibā (See)

ସଞ୍ଜା ଖଜଣା—ଦେ. ବି—ଜମିରେ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରି ଉଚିତ
Sañjā khajaṇā ଜମିଦାରଙ୍କୁ ନଗଦ ଖଜଣା ନ ଦେଇ
সাঁজা খাজনা ଜମିଦାରଙ୍କ ସହିତ ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ
मनखप ଫସଲର ଯେଉଁ ଅଂଶ ତାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି—Rent-in-kind payable to the landlord by a tenant on the estimated value of a portion (generally half) of the crop.

ସଞ୍ଜା ଚଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଞ୍ଜା ଧରିବା—To hold land on
Sañjā chashibā the Sañjā system.
সাঁজা চাষ করা **मनखप जोतना**

ସଞ୍ଜା ଚା(ତା)ଷ—ଦେ. ବି—୧। ଜମିଦାରଙ୍କୁ ସଞ୍ଜା ଖଜଣା ଦେବା
Sañjā chā(tā)sha ସର୍ତ୍ତରେ କରାଯିବା କୃଷି—1. Cultiva
সাঁজা চাষ tion of land on Sañjā rent. ୨। ସଞ୍ଜା ଜମି
मनखप चास (ଦେଖ)—2. Sañjā jami (See)

ସଞ୍ଜା ଜମି—ଦେ. ବି—ପ୍ରଜା ଯେଉଁ ଉଚିତ ଜମି ପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କୁ
Sañjā jami ନଗଦ ଖଜଣା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସଞ୍ଜା ଦିଅନ୍ତି—
সাঁজা জমি A holding for which Sañjā (rent-in-
मनखप जमीन kind) is payable by the cultivator.

ସଞ୍ଜାତ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ସମ୍+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତ)—୧।
Sañjāta ଜାତ; ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Born; produced. ୨।
(ସଞ୍ଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରାପ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Got; attained.

ସଞ୍ଜାତ—ଗ୍ରା. ବିଶ (ସ. ସ୍ୱଜାତୀୟ; ସଜାତୀୟ)—୧। ସ୍ୱଜାତୀୟ;
Sañjāta ନିଜ ଜାତୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Belonging to
স্বজাতি one's own caste. ୨। ସମଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
सजाती 2. Belonging to the same caste.

ସଞ୍ଜା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସଞ୍ଜା ଲଗାଇବା; ଉଚିତ ଜମିକୁ ସଞ୍ଜା
Sañjā debā ଖଜଣାରେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ବିଲି କରିବା ବା ପଟ୍ଟା
সাঁজা দেওয়া, ଦେବା—1. To let out a holding to
সাঁজা বিলি করা a cultivator on Sañjā-rent. ୨।
मनखप देना ସଞ୍ଜା ଧାନ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଅଦାୟ ଦେବା—
2. To pay the fixed rent-in-kind to the landlord.

ସଞ୍ଜା ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ଜମିକୁ ସଞ୍ଜା
Sañjā dharibā ଖଜଣା ଦେବାକୁ ଚୁକ୍ତି କରି ଚାଷ କରିବା—
সাঁজায় ধরা To hold a land on Sañjā rent.
मनखप करना (ସଞ୍ଜାରେ ଧରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଞ୍ଜା ଧାନ—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜା ଖଜଣାରୂପେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେୟ ଧାନ—
Sañjā dhāna Paddy payable to the landlord,
সাঁজা ধান by the cultivator as Sañjā or
मनखप धान rent fixed in kind. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସଞ୍ଜା ମୁଗ, ସଞ୍ଜା ମାଣ୍ଡିଆ, ସଞ୍ଜା କୋଳଥ, ସଞ୍ଜା ବିରି ଆଦି ହୁଏ।]

ସଞ୍ଜାପ(ବ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସଞ୍ଜାଫ୍)—୧। କୁର୍ତ୍ତା, ରେଜେଇ ଇ
Sañjāpa(ba) ଆଦିର ଧଡ଼ିରେ ସିଲାଇ କରାଯିବା କନାର ସରୁ
সঞ্জাব **संजाफ** ପଟି ବା ଧଡ଼ି—1. Thin border sewn to a garment or quilt. ୨। ପୋଷାକ ତଳରେ ଦିଆଯିବା ପତଳା ଲୁଗା; ଅସ୍ତର—
2. Lining put below a dress.

ସଞ୍ଜା ପଟ୍ଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ. ବି—ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ସଞ୍ଜା ସର୍ତ୍ତରେ ଜମି ବିଲି କରିବା
Sañjā paṭa(ṭṭā) ଉପଲକ୍ଷରେ ଜମିଦାରଙ୍କର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଲେଖି
সাঁজা পাট্টা ଦେବା ପଟ୍ଟା—A written lease granted
मनखप पटा to a royat on a fixed rent-in-kind by the landlord,

ସଞ୍ଜା ପ୍ରଜା—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜା ରଇତ (ଦେଖ)
Sañjā prajā Sañjā raita (See)

ସଞ୍ଜା ବିଲ—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜା ଜମି (ଦେଖ)—
Sañjā bila Sañjā jami (See)
(ସଞ୍ଜା ଭୂମି, ସଞ୍ଜା ଜୋତ, ସଞ୍ଜା ଖେତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଞ୍ଜା ବିଲି—ଦେ. ବି—ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଉଚିତ ଜମି ସଞ୍ଜା ସର୍ତ୍ତରେ ଲଗାଇବା
Sañjā bili ବା ଦେବା—The leasing out of land
সাঁজা বিলি to a royat on a fixed rent-in-kind.
मनखप लगाव

ସଞ୍ଜା ବିଲ କ(ଧା)ରିବା—ଦେ॰ କ୍ରି—ଜମିକୁ ସଞ୍ଜା ଖଣ୍ଡରେ ଗୃହଣ କରିବାକୁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ନେବା—
Sanjā bila ka(dha)ribā
সাঁজায় জমি লওয়া
मनखप लेना
To take on lease a royati land on fixed rent in kind.

ସଞ୍ଜା ଭାଗ—ଦେ॰ବି—୧ । ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ସଞ୍ଜାରୂପ ଜମିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶସ୍ୟର ଅଂଶ—1. The portion of the produce of a holding payable to the landlord or rent in kind.
Sanja bhāga
সাঁজা ভাগ
मनखप हिस्सा
୨ । ସଞ୍ଜା ଖଜଣା ଓ ଧୂଳିଭାଗ ଖଜଣା—2. Fixed produce rent and half the actual produce payable as rent.

ସଞ୍ଜା ରଇ(ଏ, ୟ)ତ—ଦେ॰ ବି—ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ସଞ୍ଜା ଖଜଣାରେ ଜମି ଗୃହଣ କରିଥିବା ପ୍ରଜା—A royat or tenant holding land from a landlord on a stipulated rent in kind.
Sanja rai(e, ya)ta
সাঁজা রয়ত
मनखप रैयत

ସଞ୍ଜା ରଇ(ଏ, ୟ)ତି—ଦେ॰ ବିଣ—ସଞ୍ଜା ରୟତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a tenant paying stipulated rent in kind. ଦେ. ବି—ଜମିକୁ ସଞ୍ଜାରେ ଧରିବାର ରୟତ ସ୍ୱତ୍ୱ—The right of occupancy accruing to a tenant holding land on stipulated rent in kind.
Sanjā rai(e, ya)ti
সাঁজা রায়তি
मनखप रैयती

ସଞ୍ଜା ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ॰ କ୍ରି—ସଞ୍ଜା ବିଲ କରିବା (ଦେଖ) Sanjā bili karibā (See)
Sanjā lagā(ge)ibā
সাঁজা বিলি করা
मनखप लगाना

ସଞ୍ଜିଆ—ଗ୍ରା॰ ବି (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା)—୧ । ସଞ୍ଜ; ସନ୍ଧ୍ୟା—1. Evening; nightfall. ୨ । ସଞ୍ଜବତୀ; ସଞ୍ଜଦୀପ; ସନ୍ଧ୍ୟାଦୀପ—2. Wick lighted in the house or before a Deity in the evening.
Sanjiā সাঁঝ साँझ
সেংজতী
साँझबत्ति

ସଞ୍ଜିଘୃକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଉ)—ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of accepting.
Sanjighrukshu
(ସଞ୍ଜିଘୃକ୍ଷା—ବି)

ସଞ୍ଜିହୀର୍ଷା—ସଂ ବି. (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ ସନନ୍ତ=ଜିହୀର୍ଷ ଧାତୁ=ସଂହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା+ଭାବ. ଅ+ଆ)—ସଂହାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା—Desire to slaughter.
Sanjihirshā

ସଞ୍ଜିହୀର୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ହୃ ଧାତୁ ସନନ୍ତ=ଜିହୀର୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ସଂହାର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of destroying or killing.
Sanjihirshu

ସଞ୍ଜୀବ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଜୀବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପୁନର୍ଜୀବନଦାନକାରୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Restoring to life. ସଂ. ବି. (+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପୁନର୍ଜୀବନଦାନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Restoration to life. ୨ । ନରକ ବିଶେଷ (ବୌଦ୍ଧ ମତେ)—2. Name of a hell according to the Buddhists.
Sanjiba

ସଞ୍ଜୀବକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଜୀବ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଜୀବନଦାନକାରୀ; ଯେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ପାରେ—Restoring the dead to life.
Sanjibaka
(ସଞ୍ଜୀବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସଞ୍ଜୀବିକା, ସଞ୍ଜୀବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଜୀବ କରଣୀ—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜୀବନୀ (ଦେଖ) Sanjibani (See)
Sanjiba karani
[ଉ—ତାଙ୍କୁ କି ପ୍ରକାରେ ଥିବ ଜୀଅଁଧି, କେଉଁ ସଞ୍ଜୀବ କରଣୀ ପିଅଇ । କବିସ ଶ୍ରୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ସଞ୍ଜୀବନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଜୀବ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଜୀଅଁଇବା; ଜୀବିତ କରାଇବା—1. Animating; reviving of life. ୨ । ଜୀବ ଦାନ କରିବା; ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ଦେବା—2. Infusing vitality. ୩ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରାଣ ଧାରଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Living excellently. ୪ । ୨୧ ନରକ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ (ମନୁ ୪।୮୯)—4. One of the 21 hells according to Manu. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତୃ' ଅନ)—୧ । ଯାହା ଜୀଅଁାଏ ବା ଜୀବିତ କରାଏ; ଜୀବନଦାୟୀ—1. Animating; reviving; infusing vitality. ୨ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଯାହା ପୁଣି ଜୀଅଁାଏ—2. Restoring life to the dead; resusciation.
Sanjibana
(ସଞ୍ଜୀବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଞ୍ଜୀବନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଞ୍ଜୀବନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଜୀଅଁଇବାର ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ଔଷଧ—1. Anything which restores the dead to life. ୨। ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ମୃତପ୍ରାଣୀ ବଞ୍ଚି ଉଠେ—2. The art or lore by which the dead is restored to life. (ଉ—ସଞ୍ଜୀବନୀ ବିଦ୍ୟାବଳରେ ଶୁକ୍ର ମୃତ, ଜୀବନ ଦାନ ତାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ପୁଣି । କୃଷ୍ଣସିଂହ॰ ମହାଭାରତ॰ ଅଦି ।)
Sanjibani

ସଞ୍ଜୀବନୀ ପୁର(ରୀ)—ସଂ. ବି—ଯମପୁର; ଯମାଳୟ—The abode of the God of death.
Sanjibani pura(ri)
(ଉ—ଶୁଣି ସେ ମହା-କିଶୂଳ ପେଲିଲ ଛଟକେ, ଦୁର୍ବିଷହି ପୁରଇଷେ ସଞ୍ଜୀବନୀ ପୁରେ । ଚନ୍ଦ୍ରମଣି. ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।)

ସଞ୍ଜୀବନୀ ସୁଧା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମଲା ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜୀଅଁଇ ଦେବା ଅମୃତ—Elixir of life.
Sanjibani sudhā

ସଞ୍ଜୀବୟିଷୁ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଜୀବ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ଜୀବ ଧାତୁ+ସନ୍+ଉ)—ଅନ୍ୟକୁ ଜୀଅଁଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous to restore another to life.
Sanjibayishu
(ସଞ୍ଜୀବୟିଷା—ବି)

ସଞ୍ଜୀବିଷୁ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଜୀବ. ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ. ସନ୍+ଉ)—Sañjībishu ବଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous to live. (ସଞ୍ଜୀବିଷା—ବ)

ସଞ୍ଜୁଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା)—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sañjuā 1. Relating to evening. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେଁଝୋ, সাঁঝের ଘଟିବା; ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ—2. Happening साँझका at dusk. ଦେ. ବ—ସଞ୍ଜ (ଦେଖ)—Sañja. (See)

ସଞ୍ଜୁ(ଞ୍ଜୋ)ଗ(ଟ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସଂଯୋଗ)—୧ । ଆୟୋଜନ Sañju(ñjo)(g,t) ବ୍ୟବସ୍ଥା—1. Arrangement. ୨ । ସଞ୍ଜୁଗ ଉପକରଣାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଖିବା—2. Collection of उद्योग materials; keeping the materials ready. ସଞ୍ଜୁଗ ଦେ. ବଣ (ସଂ.ସଂଯୁକ୍ତ)—୧ । ଆୟୋଜିତ—1. Arranged. उद्योगकिया हुआ ୨ । ଉପକରଣାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା—2. With the materials collected and kept ready.

ସଞ୍ଜ୍ୱର—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଜ୍ୱର)—୧ । ଦାରୁଣ ତାପ—1. Great heat. Sañjwara ୨ । ବିଶେଷ ଜ୍ୱର—2. High fever.

ସଞ୍ଜ୍ୱରକାରୀ } ପୁଂ
ସଞ୍ଜ୍ୱରୀ
ସଞ୍ଜ୍ୱରକର୍ତ୍ତ୍ରୀ } ସ୍ତ୍ରୀ } ବଣ
ସଞ୍ଜ୍ୱରିଣୀ

ସଞ୍ଝ୍ୟା(ଝ୍ୟା)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା)—ସଞ୍ଜ (ଦେଖ)
* Sañjyā(ñjhyā) Sañja. (See)

ସଟ୍(ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଅଂଶ କରିବା—1.To divide into Saṭ (root) parts ୨ । ଚିରି ହେବା—2. To be cut or riven. ୩ । ଅବୟବ ବା ଅଙ୍ଗ ହେବା—3. To be a part or limb of.

ସଟ୍‌କଲା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବଣ—ଶୀଘ୍ର—Soon. Saṭ-kalā

ସ(ସା)ଟ୍‌କିନା(ନି)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ହଠାତ୍ ଶବ୍ଦ Sa(sā)ṭ-kinā(ni) ଉତ୍ପାଦନପୂର୍ବକ—1. Suddenly, by सट करे, सटान emitting a cracking sound. ୨ । सटसे ହଠାତ୍—2. Suddenly. ୩ । ଶୀଘ୍ର—3. Shortly; soon. (ସଟ୍‌କରି[ଧି]ସ୍, ସଟ୍ କରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଟ୍‌ଚାଳିଶ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସତଚାଳିଶ (ଦେଖ) Saṭ-chāḷisa(śi) Sat-chāḷisa. (See)

ସଟ୍‌ତିରିଶ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସଇଁତିରିଶ (ଦେଖ) Saṭ-tiriśa(śi) Saiñtriśa. (See)

ସଟ(ଟା)—ସଂ. ବ (ସଟ୍. ଧାତୁ=ଅବୟବ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ,ଆ)—Saṭa(ṭā) ୧ । ସିଂହ ଓ ଅଶ୍ୱଙ୍କ ବେକ ଉପରର କେଶର—1. The manes on the neck of lion or horse. ୨ । ଋଷିଙ୍କ ଜଟା—2. Matted hair of sages. ୩ । ବରଗଛର ଓହଳ—3. The aerial roots of banian tree. ୪ । ଶିଖା—4. Flame. ୫ । ଚୂଳ; ଶିଖା—5. Crest; a tuft of hair on the crown. ୬ । ପର୍ବତ ଶୃଙ୍ଗ—6. Mountain-peak. ୭ । ଶିଖା; ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବା ଚାଣ୍ଡାଳମାନେ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ରଖିଥିବା ଚୁଟି ବା ଚୂଳ—7. Pigtail grown on the head.

ସଟରସେଁ—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଡୋରି ବନ୍ଧାଯାଇ ଯେ ସେଁ Saṭar-señ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା କାଠର ଏକ ଯନ୍ତ୍ର ବା ଖେଳନା—A wooden contrivance or plaything tied with a string and producing a simmering sound.

ସଟରା—ଦେ. ବ—ପୁରୀର ସାହିଯାତରେ ଏରା ପକ୍ଷୀର ପର ଓ ମାଳି Saṭarā ପିନ୍ଧି ନାଗଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାହାରନ୍ତି ଯେଉଁ ଲୀ- सङ् जोगिया, सटरा ମାନଙ୍କ ସହିତର ନାଗ-ପଙ୍‌କ୍ତିବେଶଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A person wearing the feather of the Era bird and beads and accompanying the Nāgas in the pantomines (sāïjāta) of Puri town. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ହାତୀ ବେଶରେ ଗୀତ ଗାନ୍ତି । ବାହାର ଅଞ୍ଚଳରେ ଡୋଲଯାତ୍ରା ସମୟରେ ଏହିପରି ବେଶଧାରଣ କରି ଯାହାରେ ବାହାର ଗୀତ ବୋଲିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ 'ସଟ୍ରେ' ବା 'ସେଟ୍ରି' କହନ୍ତି ।]

ସଟାଙ୍କ—ସଂ. ବ (ସଟ, ସଟା=କେଶର ଅଟେ ଅଙ୍କ = ଚିହ୍ନ Saṭāṅka ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିଂହ; କେଶରୀ—Lion.

ସଟାଙ୍କ(ଙ୍ଗ)କିନା(ନି)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ହଠାତ୍—Saṭāṅk(ṅg)kinā(ni) 1. Suddenly; abruptly. (ସଟାଙ୍କଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସିଧା ଦୀର୍ଘ ଭାବରେ— सटान् सटसे 2. In straight and long manner; straightaway; straightforwardly

ସଟାଟୋପ୍—ଦେ. ବ - ପଟାଟୋପ (ଦେଖ) Saṭāṭop Paṭāṭop (See).

ସଟାବଟା—ଦେ. ବଣ—ଅସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବା ଯେନତେନ ପ୍ରକାରେ Saṭābaṭā କରାଯାଇଥିବା (କର୍ମ)—(Act) Done clumsily anyhow. ଦେ. ବ—ଭଣ୍ଡାମି—Inveigling.

ସଟାମ—ପ୍ରାଦେ (ଇଂରାଜୀ) ବ—ଯୁଅଣ ଗାଡ଼ି—An office jaun Saṭām (carriage).

ସଟାଳ—ସଂ. ବ (ସଟା+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଅଳ)—ସିଂହ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Saṭāḷa Lion.

ସଟି(ଟୀ)—ସଂ. ବ—ଶଟୀ (ଦେଖ)— Saṭi(ṭī) Saṭī (See). (ଧଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଟୀକ—ସ. ବ (ସ=ସହ+ଟୀକା; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଟୀକାଯୁକ୍ତ—1. Annotated. ୨। ମନ୍ତବ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Joined with or furnished with remarks or notes.
Satika

ସଟେଇ—ଗ୍ରାଦେ (ଲିଟଅ) ବ—ଖାଇଁ ଖାଇଁ କାଶିବା—
Saten Coughing during meal.

ସଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ବଧକରିବା—1. To kill. ୨। ହିଂସାକରିବା
Satt(root) 2. To injure.

ସଟ୍ଟକ—ସ. ବ (ସଟ୍ ଧାତୁ=ବିଭକ୍ତକରିବା+କର୍ମ.ଟକ)—ପ୍ରାକୃତ
Sattaka ଭାଷରେ ନାଟକବିଶେଷ—A sort of drama in 'Prākruta' or ancient vulgar language of India [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରବେଶକ ଓ ବିଷ୍କମ୍ଭକ ନ ଥାଏ ଓ କେବଳ ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ ଥାଏ । ଏଥିରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଅଦ୍ଭୁତ ରସ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ । ଏଥିର ଅଙ୍କମାନ ଯବନିକା ନାମରେ ଖ୍ୟାତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସଟ୍ଟା—ଦେ. ବ—ଅଗଲୁଆ ସଉଦା କରିବାରୂପ ଜୁଆଖେଳ—
Sattā (सट्टा) Speculation on advance contract.

ସଠ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଠକିବା—
Sath(root) To cheat; to deceive.

ସଠ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଶଠ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Satha (etc) Śatha etc. (See)

ସଠା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—୧। ଷଠା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sathā (etc) 1. Shatha etc. (See) ୨। ଶଠା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Śathā etc. (See)

ସଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଣ୍ଡାଇବା—
Sathā(the)ibā To inveigle.

ସଠାସଏ(ହେ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଏକଶତ ଷାଠିଏ—
Sathāsae(he) One hundred and sixty.

ସଠାସଠି—ଦେ. ବ—ଭଣ୍ଡାଭଣ୍ଡି; ଭଣ୍ଡାଇବା କର୍ମ—
Sathāsathi Inveigling.

ସଠିକ—ଦେ. ବଣ—୧। (ସ. ସଟୀକ)—ସଟୀକ (ଦେଖ)—
Sathika 1. Satika (See). ୨। (ହିଂ. सठीक ଠୁଗ୍ ଧାତୁଜ ଦେଶଜ 'ଠିକ୍'ରେ ଅଶୁଦ୍ଧ सठीक ठिक ପ୍ରୟୋଗ)—ଠିକ୍; ସୁନିଶ୍ଚିତ—(ବେଠିକ୍—ବଟସ୍ଥିତ) 2.Certain ୩। ଅଭ୍ରାନ୍ତ—3. Correct. [ଦ୍ର— ଅନେକ ବ୍ୟାକରଣମାନ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖାରେ ଏ ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ ବହୁଳଭ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।]

ସଠିକ ଖବର(ସମ୍ବାଦ)—ଦେ. ବ. (ଠିକ୍ ଖବରର ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)-
Sathika khabara(sambāda) ୧। ସତ୍ୟମୂଳକ ସମ୍ବାଦ-सठीक खबर ठिक खबर 1. Correct or true news. ୨। ସବିଶେଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—2. Detailed news.

ସଠୀ—ସଂ. ବ—ଶଠୀ (ଦେଖ)—
Sathi Sati (See).
ଦେ. ବ—ଷଠୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Shathi etc. (See)

ସଡ୍‌କିନା(ନି)—ଦେ. ଅ—ସଡ୍‌କିନା (ଦେଖ) S t-kinā (See)
Sard-kinā(ni) [ଦ୍ର—ବଂଶଧର ଉପରେ ସଡ୍ ଓ ବନ୍ଦୁକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ସଡାକ୍‌କିନା(ନି), ସଡ଼ାଡ୍‌କିନା(ନି) } —ଅନ୍ୟରୂପ । ସାମାନ୍ୟ ମଡାକ୍, ସଡ୍‌ସଡ୍ } ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । କୋଉଠାରେ ଖୁବ କସି ହୋଇ ବସିଥିବା ଚିଜିଟି ସଡ୍‌କିନା ବାହାରେ; କିନ୍ତୁ ଢିଲା ଚିଜିଟି ଦଡ଼୍‌କିନା ବାହାରେ ।]

ସଡ୍‌କି-ପଲମ—ଗ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଚକୁଳିପିଠା ଓ ରୁଟି ଆଦି
Sard-ki palama କରିବାପାଇଁ ମାଟି ତିଆରି ତେଲେଣି—Flat earthen frying pan used in preparing pancake or chakuli and bread roll.

ସଡ (ଢ) ଇତ୍ୟାଦି—ଦେ. ବଣ—ଶଡ଼(ଢ) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sarda(rdha)etc Śrd (rdha) etc (See).

ସଡ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ବ ଓ ବଣ—ଷଡ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sarda (etc) Shard etc (See)

ସଡକ—ଦେ. ବ (ସ. ସଟକ; ସରଣୀ)—୧। ରାଜଦାଣ୍ଡ—
Sardaka 1. Highway. ୨। ରାସ୍ତା—
सड़क रास्ता सड़क 2. Road. ୩। ତିଆରି ହୋଇଥିବା ବା ନିର୍ମିତ ରାସ୍ତା—3. A constructed road. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୀ ଅନ୍ୟ ପଦ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯେଉଁସବୁ ଶବ୍ଦ ଗଠନ ହୁଏ ସେଥିସହିତ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କପାଇଁ ରାସ୍ତା ଦେଖ ।]

ସଡକ ଦାଣ୍ଡ(ଣ୍ଡି)—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—୧। ଲମ୍ବା ରାସ୍ତା—
Sardaka dānda(ndi) 1. A long road. (ସଡକ ରାସ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ସଡକ; ରାଜଦାଣ୍ଡ—2. A road; highway.

ସଡକା(ଙ୍ଗ,ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବଣ. ଓ ବ—ଶଡକା (ଙ୍ଗ,ଙ୍ଗା) (ଦେଖ)—
Sardakā(ṅga,ṅgā) Ś rd·kā (ṅga, ṅgā) (See)

ସଡ ଦି(ଦେ)ବାଲ(ଲି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍‌ଦିବାଲ୍)—
Sarda di(de)bāla(li) ସର୍‌ଦିଭାଲ (ଦେଖ)
(ସଡ଼ ଦେଭାଲ[ଲି]—ଅନ୍ୟରୂପ) Sar-dibāli (See)

ସଡ୍ରପ—ଦେ. ବ—୧। (ସ. ସରକ) ସଡକ—1. Road. ୨।
Sardapa (ସ. ଇଂ୍‌ଗପଳ=ତାଳଗଛ) ସାଗୁ ବା ସୁଗୁଗଛ
सलप, गोलसागु ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—2. A sort of palm tree; Uaryota Curens. [ଦ୍ର—ଏହା ସୁଆ ଗଛ ଶ୍ରେଣୀର; କିନ୍ତୁ ଏଥିର କାଣ୍ଡ ଓ ଡାଳ ଗଛ ସହ ମୋଟା । ଏଥିର ପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଖଜୁରି ଭଳି
माड़ ପତ୍ର ବଡ଼ା ତୋଳନ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଗେଣ୍ଡା ଫେଣ୍ଡା ହୋଇ ଫଳେ ଓ ଏହି ଗଛର ଦେହରୁ ବର୍ଷକୁ ଥରେ ସୁଆ ତୋଳଯା ରସ ଶୁଖିଲା ବାହୁଙ୍ଗା ଝରେ । ଏଥିରି ଫଳ

ଓ ମଞ୍ଜି ଏକ । ଫଳ ଶୁଖିଗଲେ କଳା ଦେଖାଯାଏ । ଏବଂ ତାହାକୁ ଗୁଆକାତିରେ କାଟିଲେ ତହିଁର କଣ୍ଠି ଓ ସ୍ୱାଦ ଅବିକଳ ଗୁଆ ପରି ଲାଗେ । ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖା ଯାଇଅଛି ଯେ,ଉକ୍ତ ଗୁଆକୁ କାଟି ପାନ ସଙ୍ଗେ ସାଧାରଣ ଗୁଆ ପରି ଖିଆ ଯାଇ ପାରେ । ଏହା ଏ ଦେଶର ଗଛ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ ପାଇଁ ସଉଖୀ ଓ ବଡ଼-ଲୋକମାନେ ଏ ଗଛକୁ ଆଣି ବଗିଚାରେ ଓ ବାଟର ଦୁଇ ପାଖରେ ଲଗାନ୍ତି । ଏ ଗଛଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ ହୋଇଗଲେ ମନୋରମ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଅବିକଳ ସାଗୁ ଗଛ ପରି ଓ ସାଗୁ ଗଛର ଅନ୍ତରୁ ଯେଉଁ ପରି ସାଗୁଦାନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ, ଏହାର ଅନ୍ତରୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏକପ୍ରକାର ଦାନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

ଆସାମରେ ଏହିପ୍ରକାର ଗଛକୁ 'ସରଳ' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଜଙ୍ଗଲରେ ଅନେକ ସଡ଼ପ ଗଛ ଦେଖାଯାଏ । ଗରିବ ଲୋକେ ଏହାର ମଞ୍ଜିରୁ ପାକୁଅ (ଅମ୍ବା) ବାହାର କରି ପିଠା ଓ ଖିରି କରି ଖାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସାଗୁ ପରି ଲଘୁପାକ ନ ହୋଇ ଗୁରୁପାକ ଅଟେ ।]

ସଡ଼ପ କୋଳ(ଗୁଆ)—ଦେ. ବି—ସଡ଼ପ ଗଛରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କଳା କଳା Sardapa koli(guā) ଫଳ—Nut-like fruit of সলপকুল সুপাছিরকুল the Sardapa tree. (ସଡ଼ପ माड़काफल ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ)

ସଡ଼ସଡ଼—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟକୁ କମ୍ପା Sardasarda ଜଳମିଶ୍ରିତ ଖାଦ୍ୟ (ଯଥା ତାଡ଼ି, ପଖାଳ ଭାତ) ଭ ସপাসপ सड़सड़ ହାପୁରି ଖାଇବାର ଶବ୍ଦ—1. The chuckling sound produced by eating সড়সড় चड़चड़ watery food. ୨ । (ସ. ସଟ୍ ଧାତୁ = ଭେଦ କରିବା, ଅବସନ୍ନ ହେବା) ବ୍ରଣ ହେବା ସ୍ଥାନରେ (ଦେହ ଫୋଡ଼ ହେବା ବା ଫାଟି ପଡ଼ିବା ପରି) ବେଦନାର ଅନୁଭୂତି; ସର୍ ସର୍—2. An uneasy and aching sensation felt at the part of the limb where there is a big sore or boil সড়সড় चटपट or ulcer. ୩ । ପୂର୍ବେ ଅନୁଭବ ବା ଉପଭୋଗ କରିଥିବା ସୁଖପ୍ରଦ ବସ୍ତୁକୁ ଦେଖିଲେ ପୁଣି ତାହା ଭୋଗ କରିବାର ଲାଳସା ବା ମନର ଗଲ୍ କଣ୍ଟୁ—3. A hankering after or itching for a thing which has once been enjoyed with pleasure; mental itching. ୪ । সড়সড় सड़सड़ ନଳଅବିମଧ୍ୟରେ ନାକୁଆ ବା ଫୁଗୁଲା ଜିନିଷ ଫୁଗୁଳା ହୋଇ ଯିବା ଆସିବା କରିବାର ଅବସ୍ଥା—4. The state of a loose or slimy thing সড়সড় सरसर passing up and down a hole. ୫ । ସଲସଲ; ଗଲଗଲ; ଦେହରେ କୌଣସି ହାଲୁକା ବସ୍ତୁ ଗୁଲୁଯିବା ବେଳର ଅନୁଭୂତି; ଗଲ୍—5. A creeping sensation felt in the body when a light thing passes over the skin. ୬ । କୁତୁକୁତୁ ଅନୁଭୂତି; ସଲ୍ ସଲ୍—6. Tickling or tingling sensation in the body. ୭ । ସର୍ ସର୍ (ଦେଖ)—7. Sar-sar (See)

ସଡ଼ସଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଘାଆ ବା ବଥ) ଅତିଶୟ କଥାଇବା ବାଧିବା Sarda sarda hebā ବେଦନା ଦେବା—To ache with সডমড়কবা चड़चड़ाना pain (said of a sore or boil).

ସଡ଼ସଡ଼ି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଜଳଯୁକ୍ତ—1. Watery ୨ । ଢ଼ିଲା—Sardasardi 2. Slack. ୩ । ଚିକ୍କଣ—3. Slippery; সেঁতসেতে गीला slimy. ୪ । ନରମ—4. Soft. ୫ । ঢিলা ढ़िला ଗାରସ; ଶୁଷ୍କ—5. Dry. ୬ । କାଦୁଅମୟ—লালাময় लारवाला 6. Clayey, muddly. नरम कोमल नीरस नीरस ভ্যাটভেটে, ভড়ভড়ে कीचड़वाला

(ସଡ଼ସଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ)

ସଡ଼ା(ଢ଼ା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ଶଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sardā(rdhā) (etc) Śardā etc. (See)

ସଡ଼ା(ଢ଼ା, ଡ଼େ, ଢ଼େ)ଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶଢ଼ାଇ ଇତ୍ୟାଦି Sardā (rdhā, rde, rdhe)i (etc) (ଦେଖ)—Śardhāi etc. (See)

ସଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶଡ଼ାଇବା (ଦେଖ) Sardā(rde)ibā Śardāibā (See)

ସ: ଡ: ଓ:—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଏସ୍. ଡି. ଓ. ର ସାଙ୍କେତିକ)—Sa: di: o: ସବ୍‌ଡିଭିଜନାଲ୍ ଅଫିସରର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର—এস্. ডি. ও. S. D. O; Sub-divisional Officer. एस. डि. ओ.

ସଡ଼(ଢ଼ି)ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା, ଙ୍ଗି)—ଦେ. ବି—ଶଢ଼ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା) (ଦେଖ) Sardi(rdhi)ṅga(ṅgā, ṅgi) Śardṅga(ṅgā) (See)

ସ: ଡ: ମ:—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଏସ୍. ଡି. ଏମ୍.ର ସାଙ୍କେତିକ)—Sa: di: ma: ସବ୍‌ଡିଭିଜନାଲ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାର—এস. ডি. এম Abbreviation for Sub-divisional एस. डि. एम् Magistrate.

ସଡ଼(ଢ଼)ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶଢ଼ିବା (ଦେଖ)—1. Śardibā Sardi(rdhi)bā (See). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଜର ସ୍ୱରୂପାର୍ଥକୁ ବା କର୍ମଠ ପଣକୁ କାମରେ ନ ଲଗାଇ ଅଳସ୍ୟରେ ବା ଜନାନ୍ତରାଳରେ ରହି ଜୀବନକୁ ବୃଥା ନଷ୍ଟ କରିବା—(figurative) To rot; to while away one's time without doing work; to idle away one's life by keeping onesel away from public field of action. f

[ଢ଼—ଘରର କୋଣେ ନ ସଢ଼ ଗୋ ! ଅଙ୍ଗି ନାଗଙ୍କର ଚରିତ ବୁଝିଣ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଗଢ ଗୋ । ବାଳକୃଷ୍ଣ ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ।]

ସଢ଼ୁ(ଢ଼ୁ)—ଦେ. ବି [ସଂ ସବୋଢ଼ା (ସ=ସମାନ+ବୋଢ଼ା= Sardu(rdhu) ବିବାହକର୍ତ୍ତା); ଅଥବା ଶ୍ୟାଳିବୋଢ଼ୁ (ଶ୍ୟାଳୀ ভায়(য়ে)বাভাই =ଶାଳୀ+ବୋଢ଼ୁ=ବିବାହକର୍ତ୍ତା [Beames] साढू —(ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭଉଣୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ— One's wife's sister's husband.

[ଦ୍ର—ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭଉଣୀ (ପୁରୁଷର ଶାଳୀ ବା ଦେଢ଼ଶାଶୁ)ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ପୁରୁଷର 'ସଢ଼ୁ' ଅଟନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭଉଣୀ (ନଣନ୍ଦ)ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି 'ନଣନ୍ଦେଇ' ଅଟନ୍ତି ।

ବଡ଼ ସଢ଼ୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଆପଣାର 'ଦେଢ଼ଶାଶୁ' ଓ ସାନ ସଢ଼ୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଆପଣାର 'ଶାଳୀ' ଅଟନ୍ତି ।]

ସଣ—ସଂ. ବି ('ଶଣ' ଶବ୍ଦର ବିକଳ୍ପ ରୂପ; ରାୟମୁକୁଟ କୃତ ଅମର Sana ଟୀକା)—ଶଣ (ଦେଖ)—Śana (See)

ସଣ ପଟ—ଦେ. ବି· (ସଂ. ଶଣ+ପାଟ)—ଶଣପଟ; ଶଣ— Sana pata Flex of Sana hemp; hemp; hem- শণ্ सनपटुआ pen fibres.

ସଣ ଭ(ସ)ଣ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା)— Sana bha(sa)na ୧ । (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ) ସାଲୁ ସାଲୁ; ଭଣଭଣ; শণ শণ্, ভ্যাণ্ভ্যাণ্ ଖାଦ୍ୟାଦିକୁ ମାଛି ଗୁଡ଼ାଏ ବା କୀଟମାନେ सनसन ବେଢ଼ିବା ଅବସ୍ଥା; ଘାଆରେ କୃମି ବେଢ଼ିବା ଅବସ୍ଥା; ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି ସାଲୁ ସାଲୁ ହେବା ଅବସ୍ଥା— 1, The state of (food etc) being infested with fleas, maggots etc. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ପଙ୍କ ବା ବିଷ୍ଠା ଆଦି ପୂରିବା ଅବସ୍ଥା— 2. The state of a place being strewn with mud, nightsoil or filth. ୩ । ପଚା ଜିନିଷ ଓ ମଇଳା ଆଦି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହେବା ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ସ୍ଥାନ ଗନ୍ଧାଇବା ଅବସ୍ଥା—3. The state of a place being full of putrid and foul smell. [ଢ଼—ରଜା ପୁଅ ଯାଇ ମୂଷା ମାରି ଭଣଭଣ, ବଲେଇ ଗୁହ ସଣସଣ, ଗୋଟାଏ ଘରେ କବାଟ କିଳି ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଶୋଇଲେ—କାହାଣୀ] ଦେ. ବିଣ— [ସଣ ଭ(ସ)ଣିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ] ୧। ମଛିକା, ବିଷ୍ଠା,କୀଟ, ମଇଳା শণ্শণে ଆଦି ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ (ସ୍ଥାନ)—1. (a place) Full of filth, maggots, nightsoil etc.; Filthy (place). ୨ । ପଚା ଗନ୍ଧମୟ ସ୍ଥାନ— 2. (place) Full of putrid and foul smell.

ସଣର୍ ମଣର୍—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ସାଲୁ ସାଲୁ (ଦେଖ) Sanar manar Sālu sālu (See)

ସଣ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି—ଶଣ ସୂତ୍ର (ଦେଖ) Sana sūtra Śana sūtra (See)

ସଣ୍ଟା—ଦେ. ବି—ସାଣ୍ଟିବା କର୍ମ; ସାଣ୍ଟିବା (ଦେଖ) Santā The act of Sāntibā (See) ফেনি দেওয়া, ঘুঁটে দেওয়া ଦେ. ବିଣ—ଫେଣ୍ଟା ହୋଇଥିବା— घोंटा हुआ Mixed up thoroughly.

ସଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶଣ୍ଢାଇବା (ଦେଖ)— Santā(nte)ibā 1. Sandāibā (See) ୨ । ସାଣ୍ଟିବା (ଦେଖ)—2. Sāntibā (See) ୩ । ସାଣ୍ଟିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—3. Causative of Sāntibā (See)

ସଣ୍ଠ—ଗ୍ରାଦେ. (ଅଠମଲ୍ଲିକ) ବିଣ—କୃପଣ— Santha Niggardly.

ସଣ୍ଠଣ(ଣା)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଂସ୍ଥାନ)—୧ । ଉତ୍ତମ ଚାଲିଚଳଣ— Santhana(nā) 1. Good conduct or deportment. (ସଣ୍ଠୁଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା—2. Respect; eti- চালিচলন quette, ୩ । ସୁସଜ୍ଜିତ ଅବସ୍ଥା—3. Well- सुचाली arranged condition. ୪। ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥା- 4. Well regulated or equipped condition. ୫ । ପରିପାଟୀ; ପାରିପାଟ୍ୟ—5. The condition of being methodical. ୬ । ସୂକ୍ଷ୍ମକଳା— 6. Fine arts. ୭ । ଚାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—7. Fine [ଅସଣ୍ଠଣ(ଣା), ଅସଣ୍ଠୁଣା—ବିପରୀତ] work. ୮ । କଳାବିଦ୍ୟା-ସାଧନଜନିତ କର୍ମ (ଯଥା—ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିବା, ମୂର୍ତ୍ତି ଦେବା ଇତ୍ୟାଦି)—8. Acts done as a result of one's proficiency in fine arts (e.g. painting, drawing). ଦେ. ବିଣ—୧ । সাজান গুছান ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ—1. Orderly; methodical; सुचालीवाला properly arranged. ୨ । ସୁନ୍ଦର— 2. Elegant. ୩ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଯୁକ୍ତ—3. Respect- (ସଣ୍ଠୁଣୀ, ସଣ୍ଠଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) able. ୪ । ଭଦ୍ର ସମାଜୋଚିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ସମ୍ପନ୍ନ—4. Well-behaved; conforming to the etiquette of polished society. ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରିପାଟୀରୂପେ ବେଶ ଆଦି ପିନ୍ଧେ ବା ବସେ— 5. One who is elegant in the mode of dressing or sitting.

ସଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ସନ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+ଡ଼ କ୍ତି. ଡ଼ ଶଣ୍ଡ ଓ ଷଣ୍ଡର Sanda ବିକଳ୍ପରୂପ- ଅମର ଟୀକା)—ଶଣ୍ଡ (ଦେଖ) Śanda (See)

ସଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ) Sandā(nde)ibā Sandhāibā (See)

ସଣ୍ଡାସ—ବୈଦେ. ବି (ପା. ସଣ୍ଡାସ୍)—ପକ୍କା ଏକମହଲା ପାଇ-Sandās ଖାନା—A pucca ground-privy. [ଢ଼— সাঁড়াশি ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟ ଝାଡ଼ା ଫେରି ବସିବା ବେଳେ ଦୁଇ सँडास ଗୋଡ଼ ରଖିବା ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ଇଟା ବା ପଥର ପଡ଼ି-ଥିବାର ତଳେ ଚୂନକାମ ବା ପକ୍କା କରି ଯାଇଥାଏ ।]

ସଣ୍ଡାଶି—ଦେ. ବ (ସ, ସଣ୍ଡିଶ; ସନ୍ଦଂଶ)—ସଣ୍ଡୁଅଶି (ଦେଖ)
Sandāsi ସଁାଡ଼ାଶି Sanduāsi (See)

ସଣ୍ଡିଶ—ସଂ. ବି—ସନ୍ଦଂଶ; ସଣ୍ଡୁଅଶି—
Sandisa Pincers; pair of tongs.

ସଣ୍ଡୀନ—ସଂ. ବ (ସମ୍ =ସଙ୍ଗତ + ଡୀ ଧାତୁ = ଉଡ଼ିବା + ଭାବ.ତ)—
Sandina ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଉଡ଼ିବାର ପ୍ରକାରବିଶେଷ; ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଉଡ଼ି କରି ବୃକ୍ଷାଦିରେ ପତନ—A kind of bird's flight consisting of alighting on trees. [ଦ୍ର—ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ବସିବା ସ୍ଥାନରୁ ଉଡ଼ିବାକୁ ଉଦ୍ୟମର ନାମ ଡୀନ, ପ୍ରଥମେ ଉଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ନାମ 'ପ୍ରଡୀନ', ଆକାଶକୁ ଉଠିବା କ୍ରିୟାର ନାମ 'ଉଡ୍ଡୀନ' ଓ ଉଡ଼ି କରି ବୃକ୍ଷାଦିରେ ପତନ କ୍ରିୟାର ନାମ 'ସଣ୍ଡୀନ'—ଶବ୍ଦକୋଷ. ଭରତ ।] ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶୂନ୍ୟରୁ ବୃକ୍ଷାଦିରେ ବସିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉଡ଼ୁଥିବା (ପକ୍ଷୀ)—(bird) Flying from one place to a tree.

ସଣ୍ଡୁଆଶି—ଦେ, ବ (ସଂ. ସନ୍ଦଂଶ; ସଣ୍ଡିଶ)—କଣିଆ ଓ କମାରମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିବାହୁକ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ଯାହାଦ୍ୱାରା
Sanduāsi
ସଁାଡ଼ାଶି
सॅडसी
କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଚାପିରେ କାମୁଡ଼ିଲା ପରି ଧରିପାରେ)—A pair of pincers or tongs; pincers. [ଦ୍ର—ଚମୁଟାର ଅଣ୍ଟ ଦୁଇଟି ସିଧା; ମାତ୍ର ସଣ୍ଡୁଅଶିର ଅଣ୍ଟ ବଙ୍କା ।]

ସଣ୍ଡୁଆସ—ପ୍ରାଦେ· (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଘୁଳ ଘରରେ ବଥା । ଯିବା ବତା ବାଉଁର କାମଡ଼ା—The pairs of
Sanduāsa split bamboos which keep the sloping rafters of a thatched roof in position.

ସଣ୍ଡେ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ· ସନ୍‌ଡେ)—ରବିବାର—
Sande ସଣ୍ଡେ सॅडे Sunday.

ସଣ୍ଡେ ଇସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସନ୍‌ଡେ ସ୍କୁଲ୍)—ପାଦ୍ରିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଶିକ୍ଷାର୍ଥ ସ୍ଥାପିତ ରବିବାରଅ ବିଦ୍ୟାଳୟ—Sunday school.
Sande iskul
ସଣ୍ଡେ ସ୍କୁଲ सॅडे स्कुल
(ସଣ୍ଡେ ସ୍କୁଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଣ୍ଢିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ସନ୍ଧି ଶଳକ)—ଶଗଡ଼ ଚକର ପହିରେ ଥିବା ପୁଟିଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ଯୋଡ଼ି ଖୋଳ
Sandhiā ପ୍ୟୋନା କୀଲ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସଲଗ୍ନ କରିବାର ଘର ବା ସନ୍ଧିର (ସଣ୍ଢିଆ ଶଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭିତରେ ବଅସିବା କାଠର ଖିଲ—Wooden pins wedged in between the tennons and mortices of the pieces (arcs) of the rim of a cart. [ଦ୍ର—ଏହି ଖିଲମାନଙ୍କ ଯୋଗୁ ପୁଟିଖଣ୍ଡମାନ ପରସ୍ପର ସହିତ ଦୃଢ଼ସଲଗ୍ନ ହୁଏ ।]

ସତ୍—ସ. ବିଣ—[ଅସ୍ ଧାତୁ=ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ· ଅତ୍ (ଶତୃ); ସତ୍
Sat ଶବ୍ଦ ପୁଂ, ୧ମା· ୧ବ·]—ସନ୍ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସତୀ; କ୍ଳୀବ· ସତ୍)—୧ । ବିଦ୍ୟମାନ; ବର୍ତ୍ତମାନ—1. Existing; existent. ୨ । ସତ୍ୟ—
(ସତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅସତ୍—ବିପରୀତ)
2. True. ୩ । ପ୍ରକୃତ—3. Actual; real. ୪ । ସାଧୁ—4. Honest; righteous. ୫ । ଉତ୍ତମ—5. Good. ୬ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—6. Excellent. ୭ । ପ୍ରଶସ୍ତ—7. Wide. ୮ । ଧୀର—8. Patient. ୯ । ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭନ—9. Beautiful. ୧୦ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ—10. Permanent. ୧୧ । ମାନନୀୟ; ପୂଜ୍ୟ—11. Venerable; honourable. ୧୨ । ଜ୍ଞାନୀ; ବିଦ୍ୱାନ୍—12. Wise; learned. ବି—ବ୍ରହ୍ମ—God; the Divine Essence. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ 'ସତ୍' ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ୧ମା. ଏକ ବଚନରେ 'ସନ୍' ଓ କ୍ଳୀବଲିଙ୍ଗରେ 'ସତ୍' ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ସତୀ' ହୁଏ । ଅନ୍ୟପଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସ ବା ସନ୍ଧି ହେଲେ 'ସତ୍' ରୂପ ରହେ, କିନ୍ତୁ ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ଏକାକୀ ବ୍ୟବହାର ହେଲେ ସଂସ୍କୃତରେ ସନ୍ ଓ ଭାଷାରେ ସତ୍ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ; ଯଥା—ସେ ଅଛି ସତ୍ ଲୋକ । ସତ୍ ଶବ୍ଦ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଗୋଟିଏ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଯାହା ନିତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ, ଯାହାର କ୍ଷୟ ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ ତାହା ସତ୍ । ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ Being ବା Reality ଅର୍ଥସୂଚକ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଅସ୍ତିତ୍ୱବାଚକ (Existential), ଯାହା ସ୍ଥିତି ବାସ୍ତିତ୍ୱ ଅର୍ଥ କଦାପି ଅବ୍ୟୟ କରିପାରି ନ ପାରେ । ଶଙ୍କର-ବେଦାନ୍ତରେ ବ୍ରହ୍ମ ଏକା ସତ୍, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅସତ୍ । ସଂସାର ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଏବଂ ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ତାହା ଅସତ୍ (Non-being) । 'ଓଁ ତତ୍ ସତ୍'ରେ 'ସତ୍' ଶବ୍ଦ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ 'ସତ୍'ର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ଅର୍ଥରେ ସତ୍ ଉତ୍ତମତାସୂଚକ (=The good) । 'ସାତ୍ତ୍ୱିକ' ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପାଦକ 'ସତ୍' ଏହି ଅର୍ଥବୋଧକ । ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ଏହି ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଗ ବିଶେଷଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଯଥା—ସତ୍ ଓ ଅସତ୍ ଲୋକ । ଭଗବାନ୍ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ; ଏବଂ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଶବ୍ଦରେ ସତ୍ ଶବ୍ଦ ଉଭୟ ଅର୍ଥରେ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ସତ୍ (=all good) ଚିତ୍ (all knowing), ଆନନ୍ଦ (all happy) ଅଥବା ଭଗବାନ୍ ସତ୍ (= being), କାରଣ ସେ ନିତ୍ୟ, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅନିତ୍ୟ ଅତଏବ ଅସତ୍—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ ପ୍ରୋଫେସର୍ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ. ।]

ସତ୍‌କଥକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧା)—ସଦ୍‌ବକ୍ତା—Eloquent;
Sat-kathaka fluent. ବି—ଯେ ଭଲ ବକ୍ତୃତା କରି ପାରନ୍ତି—A fluent or eloquent speaker;

ସତ୍‌କଥା—ସଂ·ବ (କର୍ମଧା) —୧। ଭଲ କଥା—1. Good words.
Sat kathā ୨ ଧର୍ମଚର୍ଚ୍ଚା—2. Religious discussion.

ସତ୍‌କଦମ୍ବ—ସଂ. ବି—କେଳିକଦମ୍ବ; ଗିରିକଦମ୍ବ; କୁଙ୍କୁମ ଗଛ—
Sat-kadamba Neuclea Cordifolia (tree).

ସତ୍‌କବି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ଉତ୍ତମ କବି—
Sat-kabi An eminent or good poet.

ସତ୍‌କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ସତ୍‌+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସତ୍‌କୃତ
Sat-karttabya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—
(ସତ୍‌କର୍ତ୍ତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fit to be tended or entertained.

ସତ୍‌କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସତ୍‌କର୍ମକାରୀ—1. Doing good
Sat karttā works. ୨ । ସତ୍‌କାରକାରୀ—2. Enter-
(ସତ୍‌କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) taining (guests). ବି. ପୁଂ—ବିଷ୍ଣୁ (ସହସ୍ର ନାମୋକ୍ତ)—An epithet of Bishnu.

ସତ୍‌କର୍ମ—ସଂ.ବି—୧। ବେଦବିହିତ କର୍ମ-1.Ceremonies or acts
Sat-karma prescribed by the Vedas. [ଦ୍ର— ପ୍ରଶସ୍ତ କର୍ମ ପ୍ରତି ସତ୍‌ ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ସଦ୍ଭାବ ଓ ସାଧୁଭାବରେ ସତ୍‌ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଜ୍ଞ, ତପସ୍ୟା ଓ ଦାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କର୍ମକୁ ସତ୍‌କର୍ମ ବୋଲାଯାଏ । ଅଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ଯାହା ହୁତ, ଦତ୍ତ, ତପ୍ତ, ଓ କୃତ ହୁଏ ତାହାକୁ ଅସତ୍‌ ବୋଲାଯାଏ—ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା—୧୭ଅଧ୍ୟାୟ;୨୬-୨୮ ଶ୍ଳୋକ ।] ୨ । ସାଧୁ କାର୍ଯ୍ୟ; ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Good acts. ୩ । ପୁଣ୍ୟଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ—3. Pious act ; virtuous act. ୪ । ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ—4. Religious act. ୫ । ପରୋପକାର—5.Charitable acts;good service rendered to others.

ସତ୍‌କାବ୍ୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ କାବ୍ୟ ଅଦୋଷଗୁଣ-
Sat-kābya ବିଶିଷ୍ଟ ଅଲଙ୍କାରଦ୍ୱାରା ଅଳଂକୃତ ଓ ରସଯୁକ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—An excellent literary production.

ସତ୍‌କାଞ୍ଚନାର—ସଂ.ବି—ରକ୍ତ କାଞ୍ଚନ ଗଛ—The red-flowered
Sat kānchanāra species of Kānchana tree.

ସତ୍‌କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—୧ । ଚିଲପକ୍ଷୀ—1. Indian kite. ୨ ।
Sat-kānda ଶ୍ୟେନ; ଛଞ୍ଚାଣ. (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Hawk.

ସତ୍‌କାର—ସଂ. ବି (ସତ୍‌+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମାଦର;
Sat-kāra ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—1. Showing respect;tending;
(ସତ୍‌କୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) attending; respectful or reverential treatment; welcome, entertainment. ୨ । ପୁରସ୍କାର—2. Reward. ୩ । ପୂଜା—3. Worship. ୪ । ଶବସଂସ୍କାର; ଶବଦାହାଦି କର୍ମ—4. The act of burning or ସତ୍‌କୃତ-ବିଣ disposing of the dead body; funerals; obsequies.

ସତ୍‌କାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶବ ଦାହ କରିବା—
Sat-kāra kariba 1.To burn a dead body.
সত কার করা সৎকার করা

୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାଦର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବା—
2. To welcome or entertain a person.

ସତ୍‌କାରଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ବିଦ୍ୟମାନ କାରଣ—Existing
Satkārana cause. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାଁର କାରଣ ବିଦ୍ୟମାନ—Whose cause is in existence.

ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସତ୍‌କର୍ମ (ଦେଖ)—Satkarma
Sat-kārjya (See) ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ସତ୍‌+କୃ ଧାତୁ +କର୍ମ ଯ)—ସତ୍‌କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ଦେଖ)—Sat-
(ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) karttabya (See)

ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ ବାଦ—ସଂ.ବି—ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ ମତରେ ଏ ଜଗତ୍‌ ସତ୍‌କାରଣ
Sat-kārjya bāda ବା ସତ୍‌ପଦାର୍ଥରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି, ଏବଂଭୂତ ମତବାଦ—(Sāmkhya Philosophy) The theory that the universe has been created out of some existing matter.

ସତ୍‌କୁଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସଦ୍‌ବଂଶ; ଉଚ୍ଚ ବଂଶ—
Sat-kula Noble family; respectable family.

ସତ୍‌କୁଳଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଦ୍‌ବଂଶଜାତ—Born of a
Sat-kulaja high or noble family, respectable.
ସତ୍‌କୁଳଜାତ
ସତ୍‌କୁଳପ୍ରସୂତ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ସତ୍‌କୁଳୀନ
(ସତ୍‌କୁଳଜା, ସତ୍‌କୁଳଜାତା, ସତ୍‌କୁଳପ୍ରସୂତା, ସତ୍‌କୁଳୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସତ୍‌କୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍‌+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧
Sat-kruta ସମ୍ମାନିତ; ସମାଦୃତ—1. Respected;
(ସତ୍‌କୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) honoured; hospitably. entertained. ୨ । ପୁରସ୍କୃତ—2 Rewarded. ୩ । ପୂଜିତ—3. Worshipped; revered. ବି (ବିଷ୍ଣୁନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁ—An epithet of Bishnu.

ସତ୍‌କୃତି—ସଂ. ବି (ସତ୍‌+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ.ତି)—ସତ୍‌କାର, (ଦେଖ)
Sat-kruti Sat-kāra (See)

ସତ୍‌କ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍‌+କ୍ରିୟା)—୧ ।
Sat-kriya ସତ୍‌କର୍ମକାରୀ—1. Doing good or
(ସତ୍‌କ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) pious acts. ୨ । ଧାର୍ମିକ—2. Virtuous; pious.

ସତ୍‌କ୍ରିୟା—ସଂ, ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍‌+କ୍ରିୟା)—୧ । ସତ୍‌କର୍ମ (ଦେଖ)
Sat-kriyā 1. Sat-karma (See) ୨ । ସତ୍‌କାର (ଦେଖ)—2. Satkāra (See) [ଦ୍ର—ଉଦ୍ଧୃତ ଦେଖାଯାଉ ଜଗତେ ଯୋଗ୍ୟତା, ସତ୍‌କ୍ରିୟାରୁଚେ ଏ ରୂପକଲ୍ପଲତା—ସୁଧାକାନ୍ତ, ଉଜ୍ଜଳ ।] ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ସତ୍‌କ୍ରିୟ (ଦେଖ) ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sat-kriya.

ସତ୍ ଚାକର—ଦେ. ବି—୧ । ଲୁଣକୁ ସଚ୍ଚା ଭୃତ୍ୟ—1. A servant
Sat-chākara true to his salt. ୨। ଯେଉଁ ଚାକର
विश्वासी चाकर नमकहलाल नौकर ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଧନାଦି ଚୋରି
କରେ ନାହିଁ—2. Honest servant.

ସତ୍ ନାରଣ—ଗ୍ରା. ବି—ସତ୍ୟନାରାୟଣ (ଦେଖ)
Sat-nārana Satyanārāyaṇa (See)
(ସତ୍ ନାରାୟଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତ୍ ପତ୍ର—ସଂ. ବି—ପଦ୍ମର ନବଦଳ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Sat-patra The new petals of a lotus.

ସତ୍‌ପଥ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁପଥ; ସୁରାସ୍ତା; ସନ୍ମାର୍ଗ; ଉତ୍ତମ ମାର୍ଗ—
Sat-patha 1. A good road. ୨। ସଦାଚରଣ—
2. Good or virtuous practice or conduct.

ସତ୍ (ତ)ପଥୀ(ଷ୍ଟୀ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶତପଥୀ)—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର
Sat-(ta)pathī(sṭī) ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family-title of Brāhmans.

ସତ୍ ପରାମର୍ଶ—ସଂ. ବି(କର୍ମଧା)—ଉତ୍ତମ ବା ମଙ୍ଗଳମୟ ବା ସମୟୋ-
Sat-parāmarśa ପଯୋଗୀ ପରାମର୍ଶ—Good counsel; beneficial or opportune advice.

ସତ୍ ପଶୁ—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞୀୟ ପଶୁ; ଯଜ୍ଞ ବଳି—
Sat-paśu A victim for a Vedic sacrifice.

ସତ୍ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ପାତ୍ର)—୧ । ଦାନଗ୍ରହଣ
Sat-pātra କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person deserving of charity or gift. ୨ । (କନ୍ୟାକୁ)
ବିବାହ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person deserving to be given a bride.
୩। ଶୁଦ୍ଧ ପାତ୍ର—3. A holy or pure pot or receptacle. ୪ । ସଚ୍ଛିଷ୍ୟ—4. A good and dutiful disciple.

ସତ୍ ପିତା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ପିତା)—ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ଦୟାଳୁ
Sat-pitā ଓ ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବହାରକାରୀ ପିତା—
A good and kind father.

ସତ୍ ପିର୍—ଗ୍ରା. ବି—୧ । ସତ୍ୟପିର (ଦେଖ)—1. Satyapira
Sat-pir (See) ୨ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
2. A name given to males.

ସତ୍ ପୁତ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ପୁତ୍ର)—ସୁପୁତ୍ର—
Sat-putra A good and dutiful son.
(ସତ୍ ପୁତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସତ୍ ପ୍ରତିଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସାଧୁଜନଙ୍କଠାରୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗ୍ରହଣ—
Sat-pratigraha Acceptance of gifts from a good person.

ସତ୍ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ—
Sat-pratijñā Vow to do a good act.

ସତ୍ ପ୍ରତିପକ୍ଷ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତିଯୋଗୀ—1. A
Sat-pratipaksha suitable rival. ୨। (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର)
ସାଧ୍ୟାଭାବ ବ୍ୟାପ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ପକ୍ଷ; ପ୍ରକୃତ ବା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ
ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ଅନୁମାନ—2. (Logic) A guess based on reasoning; reasonable proposition

ସତ୍ ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସଂ.ବି(କର୍ମଧା)—ଉତ୍ତମ ବା ଧର୍ମବିଷୟକ କଥାବାର୍ତ୍ତା—
Sat-prasaṅga Religious topic or discussion.

ସତ୍ ଫଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଫଳ)—୧ । ସୁଫଳ—
Sat-phala 1. Good result. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି; ବୈଦ୍ୟକ)
ଡାଳିମ୍ବବୃକ୍ଷ—2. Pomegranet tree.

ସତ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—ଦେ. ବି (ସମସ୍ତ ପଦ ହେଲେ ସଦ୍ବ୍ୟକ୍ତି ହେବ)—
Sat-byakti ୧ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି; ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତି—1. Good
(ସତ୍ ମନୁଷ୍ୟ, ସତ୍ ଲୋକ—ଅନ୍ୟରୂପ) man. ୨ । ଯେ
साधुलोक सद्व्यक्ति ଉତ୍କୋଚ ଅଦି ନିଏ ନାହିଁ—
2. Honest.

ସତ୍(ତ)ରଙ୍ଗ(ଙ୍କି,ଞ୍ଜ,ଞ୍ଜି)—ଦେ. ବି—ସତରଞ୍ଜ (ଦେଖ)
Sat(ta)raṅga(ṅki)ñj,ñji Sataranga (See)

ସତ୍ ସଂକଳ୍ପ—ସ. ବି—ସତ୍ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—Promise or determination to do good; good resolution.
Sat saṁkalpa
(ସତ୍‌ସଙ୍କଳ୍ପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତ୍ ସଂସର୍ଗ—ସ. ବି—ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହବାସ—
Sat saṁsarga Mixing with good people.
(ସତ୍ ସଂସର୍ଗ—ବିଣ)

ସତ୍ ସଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ସାଧୁସଙ୍ଗ; ସଜ୍ଜନ ସହବାସ; ଉତ୍ତମ ବ୍ୟକ୍ତିର
Sat-saṅga ସଙ୍ଗ—1. Mixing in good company.
୨ । ଧର୍ମ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସହବାସ—
2. Passing time with pious and religiously-minded persons. ୩ । ଅନେକ ଲୋକ
ମିଳିତ ହୋଇ ପାରମାର୍ଥିକ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା—
3. Discussion on religious subjects in
सत्सङ्ग Company. ଦେ. ବି—ଅଶାକାର ଓ ଅଲେଖ ଆ
सतसङ्ग ବିଷୟରେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ ବସି ଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ସଭା—A meeting where people assemble and talk about a popular form of religion.
[ଦ୍ର—ସଙ୍ଗ ତଳେ କୋଠ ଦେଖ ।]

ସତ୍ ସଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ ସଙ୍ଗ କରେ—
Sat-saṅgi 1 One who does 'Sat saṅga'. ୨।ସଚ୍ଚରିତ୍ର
(ସତ୍ ସଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ସହଚର—2. A good and
सत्सङ्गी सतसंगी virtuous companion.

ସତ୍ ସାର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ତମ ସାରଯୁକ୍ତ—Having
Sat-sāra good essence or pith. ବି—୧ । ବୃକ୍ଷ
ବିଶେଷ—1. Name of a tree. ୨ । ଚିତାଗାରୁ

(ଦେଖ)—2. Chitāpāru. (See) ୩ । କବି—3. Poet, ୪ । ଚିତ୍ରକର—4. A painter; an artist.

ସତ୍ ସାହସ—ଦେ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବିଷୟରେ Sat-sāhasa କର୍ତ୍ତୃକତା—1. Courage to do good সৎসাহস things. ୨ । ସତ୍ୟ କହିବା ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତୃକତା—सत् साहस 2. Courage of one's convictions; courage to. speak out truth or one's feelings.

ସତ୍ ସେବା—ସଂ. ବି.—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାଧୁଜନ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବା—Sat sebā Serving under a good person; attending on a good man.

ସତ—ଦେ. ବି. (ସଂ—ସତ୍ୟ)—୧ । ସତ୍ୟ; ଶପଥ; ପ୍ରତିଜ୍ଞା—Sata 1. Promise; truth. (ଉ—ଅପଣା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରଖିବି, (ମିତ—କପଟାତ) ତୁମ୍ଭର ସତ ଛଡ଼ାଇବି । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ সত্য ପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୨ । ସତ୍ୟକଥା—2. Truth. ୩ । ବିଶ୍ୱାସ; सत्य ଆସ୍ଥା—3. Faith ୪ । ସତ୍ୟଯୁଗ—4. The Golden Age of truth; the millenium ୫ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ (ଦେଖ)—5. Sattwa guṇa. (See) ବିଣ—୧ । ସତ୍; ସାଧୁ—1. Honest. (ଉ—ଅମ୍ଭର ମନ সৎ ଯେବେ ସତ, ଯାଇଛି ଗୋବିନ୍ଦ ସଙ୍ଗତ । ଭୂପତି सत्, सच्चा ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୨ । ସତ୍ୟବାଦୀ—2.Truthful. ୩ । ଯାହା ମିଥ୍ୟା ନୁହେଁ; ପ୍ରକୃତ—3. True, (ଉ—ଶରତ ସୁତ ଯୋଗ ସତ ସ୍ୱରୂପା । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।) ୪ । ପ୍ରତିଜ୍ଞାପାଳକ—4 True to promise. ୫ । ବିଶ୍ୱାସୀ—5. Faithful. ଦେ. ଅ—ସିନା (ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ); ନିଶ୍ଚେ—Certainly. (ଉ—ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଦୂରରେ ଥିଲେ ତେଡେ ଭକ୍ତିତ ଥିବାର ସତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋଷ୍ଠି ଚମ୍ପୂ. ଙ. ଗୀତ ।)
[ଦ୍ର—ଏ କଥା ମତେ ସତ ଲାଗେ (ତୁମକୁ) ମିଛ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—
କୌଣସି ଅସମ୍ଭବ ବା ଅବିଶ୍ୱସନୀୟ ଘଟନାକୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲାବେଳେ କହିବା ବାକ୍ୟ; ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ମୁଁ ଦେଖିଛି ବୋଲି ମୁଁ ଏ କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିଛି, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହା ଦେଖି ନାହିଁ ବୋଲି ଏହାକୁ ସତ୍ୟ ମଣିବ ନାହିଁ ।]

ସତ ଉପୁଜିବା—ଦେ. ବି—ପୃଥିବୀରେ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆବିର୍ଭୂତ ହେବା—Sata upujibā The appearance or dawning সত্য উপজাত হওয়া of the millenium or the सत् युगका आगमन Golden Age in the world. [ଉ—ତରକ ଥିବୁ ଦେଖିବୁ, ଚଉଦ ପନର ଦେହ ର ରହିବେ, ସତ ଉପୁଜିବ ସତରକୁ । ମାଳିକା ପ୍ରବଚନ ।]

ସତ କଥା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସତ୍ୟ+କଥା)—୧ । ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ—Sata kathā 1. True words. ୨ । ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା; সত্যি কথা ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ—2. Actual fact, सच्चि बात

ସତ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବାକ୍ୟରେ ବା କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ Sata karibā ଜମା ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରିବା; ସତ ମଣିବା—বিশ্বাস করা 1. To believe a thing to be true. सच मानना [ଉ—ବାପୁଡ଼ା ଶୁଣିଣ ବୋଇଲେ ଏହା ମୁହିଁ, ନ সত্যি করা ଗଣିଲେ କେବେ ସତ କରିବ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂ. सत् करना ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସତ୍ୟ କରିବା; ଧର୍ମରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା—2. To promise or vow to do a thing solemnly.

ସତ୍ୟ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସତ୍ୟ କଥା କହିବା—To speak the Satya kahibā truth. [ଉ—ଶପଥ ଶତ ଅଛି କହୁଛି সত্যি বলা सच कहना ସତ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଗୋଷ୍ଠିଚମ୍ପୂ. ଣ ଗୀତ ।]

ସତ କହିଲା—ଦେ. ବାକ୍ୟ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଛିଙ୍କିଲା ବେଳେ ନିକଟସ୍ଥ Sata kahilā ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ପଦ; ସତ୍ୟଂଜୀବ—সত্যি সত্যি An expression uttered by person सत जीव present when another person sneezes.

ସତକା(କୁ) ସତ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—ପ୍ରକୃତରେ; ବାସ୍ତବରେ—Satakā(ku) sata Actually; truly. সত্যি সত্যি [ଉ—ସତକୁ ସତ ରାବଣ ଯାହା କହିଥିଲା ସେଇୟା सचका सच ହେଲା । ଗୋଲକଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ସତ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲା—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଲୋକେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ-Sata ghaṇṭā bājilā ଥିବା ବେଳେ କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବା সত্য ঘণ্টা বাজল କଥା କୌଣସି ଲୋକ ମୁହଁରୁ ବାହାର ପଡ଼ିବା सचका घण्टा बजा ବେଳେ ଯେବେ ନିକଟରେ ଘଣ୍ଟା ବା ଘଣ୍ଟାର ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଯାଏ ତେବେ ଲୋକେ ଏହା କହି ଥାଆନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ ଏ କଥାର ସତ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧେ 'ଘଣ୍ଟା ବାଜିବା' ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଅଛି—An expression meaning 'The truth of my saying is testified to by the sounding of the bell at this moment'.

ସତ ଚାଳିଶ(ଶି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍)—Sata chālisa(si) ଚାଳିଶରୁ ଅଧିକା ସାତ; ୪୭—সাতচল্লিশ सैंतालिस Fortyseven.

ସତତ—ସଂ. ବିଣ—ଅବିରତ; ନିରନ୍ତର—Constant; uninter-Satata rupted. କ୍ରି. ବିଣ (ସମ୍ ଉପସର୍ଗ+ତନ୍ ଧାତୁ =ବିସ୍ତାର କରିବା+ତ)—୧ । ସର୍ବଦା—1.Always. ୨ । ନିରନ୍ତର—2. Incessantly.

ସତତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ସନ୍ତତ ଜ୍ୱର (ଦେଖ) Satata jwara Santata jwara (See)

ସତ ତିରଶ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସପ୍ତ ତ୍ରିଂଶତ)—ତିରଶରୁ ଅଧିକ ସାତ; Sata tirisa ୩୭—Thirty seven. [ଉ—ସତ ତିରଶେ ଜନେ ଜାଣ, ଶରଣାଗତ ପାଳ ଗୁଣ । ପ୍ରାଚୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣତମ. ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]
সাইঁত্রিশ **सैंतिस**

ସତତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବ. (ସ=ସମାନ+ତତ୍ତ୍ୱ=ପ୍ରକୃତି)—ପ୍ରକୃତି; ସ୍ୱଭାବ—Satattwa Nature; tendency; natural temperament.

ସତନ୍ତର—ପ୍ରାଦେ. (ଲଡ଼ିଆ) ବିଣ—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—Satantara Separate.

ସତପଥି(ଥୀ, ଷ୍ଟି, ଷ୍ଠି)—ସ୍ଥା. ବ—ସତ୍‌ପଥୀ (ଦେଖ) Satapatī(thī, sti, sthi) Sat-pathī (See)

ସତନାମି—ଦେ. ବି—ଛତିଶଗଡ଼ର ଚମାର ଜାତୀୟଲୋକଙ୍କ କଥିତ Sata nāmi ଛତିଶଗଡ଼ି ବା ଲଡ଼ିଆ ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର—Chhatisgari or Laria language spoken by the 'Chamāra's in Chhatisgarh.
সতনামী **सतनामी**

ସତ ଫଳା(ଳେ)ଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—କହିବା କଥା ସତ୍ୟ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ Sata phaḷā(ḷe)i kahibā କହିବା—To speak a thing, so as to make people believe it to be true.
সত্য ফলিয়ে বলা **सचके जैसा कहना**

ସତ ଫଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମିଛ କଥାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି Sata phaḷā(ḷe)ibā ବିଶ୍ୱାସ କରାଇ କଥା କହିବା—1. To depict a false or untrue matter as if it were true. ୨ । ଆପଣା ର କଥାକୁ ସତ୍ୟ ରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ କରାଇବା—2. To prove one's words to be true; to substantiate one's sayings.
সত্য ফলান **सचके जैसा कहना**

(ମୋର) ସତ ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟର ସତ୍ୟତା Sata baḷā(ḷe)ibā ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ—1. Belief in (ସତ ବଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) the truth of a thing. ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ) ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପିତ ହେବା—2. Having confidence on a person. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କ ରିବାକୁ ସାହସ ହେବା—3. Having the boldness to do a thing; venturing to do a thing. (ଯଥା—ଭରତଅଣି ପିଲଟାକୁ ସାତ ସମୁଦ୍ର ଲଙ୍କା ପାରିକୁ ପଠାଇବାକୁ ମୋର ସତ ବଳୁ ନାହିଁ ।) ୪ । ମନ ହେବା; ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହେବା—4. Desire to do a thing. [ଉ—ଏ ସାନ୍ତ ତୋର କ ଥିଲ ଗୋ । ପୋଷି ଥିବା ପକ୍ଷୀ ମାରିବାକୁ ତୋର ସତ କେମନ୍ତେ ବଳିଲା ଗୋ—ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]
সত্য বুঝা **सच समझना**
সত্য নির্ভর করা **सच स्थापित होना**
সাহস হওয়া **हिम्मत होना**
মন লাগা **इच्छा होना**

ସତ ମଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—To believe a thing to be true.
Sata maṇibā
সত্য বুঝা **सच समझना**

ସତମସ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ, ସ+ତମସ୍)—୧ । ଅନ୍ଧକାରଯୁକ୍ତ—Satamasa 1. Dark. ୨ । ରାହୁଗ୍ରହଯୁକ୍ତ—2. Overshadowed by the planet Rāhu. [ଉ—ସତ ମଙ୍ଗଳ ସେ ଯେଉଁ ଉପୁଜେ, ସତମସ ତ ଉଦୟରେ ବସିଲେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]
অাঁধারে ঢাকা **सान्धकार**

ସତ ମିଛ—ଦେ.ବିଣ (ସତ୍ୟର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ସତ୍ୟ, ମିଥ୍ୟା)—୧ । ସତ୍ୟ Sata michha ଓ ମିଥ୍ୟା—2. True and false. ୨ । ପ୍ରକୃତ ଓ ଅପ୍ରକୃତ—2. Real and unreal. ବ—୧ । ସତ କଥା ଓ ମିଥ୍ୟା କଥା—2. Truth and falsehood. ୨ । ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ଓ ଅପ୍ରକୃତ ବିଷୟ—2. Real matter and unreal matter.
সত্যিমিথ্যা **सच्चाझूठा**
সত্যি মিথ্যা **सचझूठ**

ସତ ମିଛ ଲଗା(ଗେ)ଇ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୁଗୁଲି କରିବା; Sata michha lagā(ge)i kahibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ କେତେକ ସତ୍ୟ ଓ କେତେକ ମିଥ୍ୟା କଥା ମିଶାଇ ଅନ୍ୟ ଆଗେ କହିବା—To backbite a person.
চুগুলি কাটা **चुगुली खाना**

ସତ ଯତ—ଦେ, ବିଣ—ଯତ ସତ (ଦେଖ)—Jata sata (See) Sata jata [ଉ—ସତ ଯତ ପ୍ରାଣୀମାନେ ଜଳରେ ବୁଡ଼ନ୍ତି—ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତିଗୀତା ।]

ସତର—ଦେ, ବ ଓ ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତଦଶ)—ଦଶରୁ ଅଧିକ ସାତ Satara ସଂଖ୍ୟା; ୧୭—Seventeen. ବିଣ—ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—Many.
সতের **सतरह**

ସତର ଉତର ଶହେ—ଦେ. ବ—ଏକଶତ ସତର; ୧୧୭—One Satara utara sahe hundred and seventeen; 117.
একশ সতের **एकसौ सतरह**

ସତର ଉତର ଦୁଇ ଶହ—ଦେ. ବ—ଦୁଇଶ ସତର; ୨୧୭—Satara utara dui saha Two hundred and seventeen; 217. [ବ୍ର—ଏହିପରି ସତର ଉତର ତିନି ଶହ, ଚାରି ଶହ ଆଦି ହୋଇ ପାରେ ।]
দুশ সতের **दोसौ सतरह**

ସତରକ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସତର୍କ)—ସତର୍କ (ଦେଖ)—Satarka Sataraka (See) ଦେ. ବ (ସଂ. ସପ୍ତଦଶ)—ସତର ଘର ଗଣିକିଆର ୧୦ ଗଣା—Arithmetical tables from 17×1 to 17×10.
সতেরর ঘর **सतरहकी पट्टी**

ସତର କଥାରେ ସତୀ ଭୁଲେ—ଦେ. (ପ୍ରବଚନ)—୧ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି Satara kathāre satī bhule ଭକ୍ତିମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମୁଖରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ (ସତର) ନାନା ଦୁର୍ନାମ ଶୁଣିଲେ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀର ମନ ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଯାଏ ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିମୁଖ ହୁଏ—1. Even a devoted woman becomes prejudiced against her husband on hearing many bad reports against her husband. ୨ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସତର (ଅର୍ଥାତ୍ ନାନା ପ୍ରକାରେ ବା ବହୁବାର) ପ୍ରଲୋଭନଯୁକ୍ତ କଥା କହିଲେ

ସେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ପଥରୁ ବିଚଳିତା ହୁଏ—2. Even a chaste woman is led astray from the path of virtue by many honeyed and tempting words.

ସତରଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି, ଞ୍ଜ, ଞ୍ଜି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ, ଶତ୍ରଞ୍ଜୀ)—ଚଉ- Sataranga(ngi, nja, nji) ରଙ୍ଗ ଗାର ପରି ସରୁ ସରୁ ସତରଞ୍ଜି **सतरंजी** ହୋଇ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ମୋଟା ସୂତାର (ସତର[ରେ]ଙ୍ଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଛଣା; ଦରି—Durry; a carpet made of cotton thread. ବୈ. ବି ସତରଞ୍ଚ (ସଂ.ଚତୁରଙ୍ଗ)—(ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ଆ. ଓ ଫା. ସାତ୍ରଞ୍ଜ୍ ଶବ୍ଦ **सतरंज सतुरंज** ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି; ଅରବୀ ଭାଷାରେ ସତ୍= ୧୦୦ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେ ରଞ୍ଜେ ବା ଆନନ୍ଦିତ କରାଏ (ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତଦେବଙ୍କ ଶବ୍ଦାର୍ଥକୋଷ)—ଚତୁରଙ୍ଗ ବା ନ୍ୟାୟବଳ ଖେଳ—The game of chess. [ଦ୍ର—ସତରଞ୍ଜି ଖେଳରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା (ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ଓ ପଦାତି)ଙ୍କୁ ଘେନି ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ରାଜା, ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧର ଅନୁକରଣରେ ଖେଳ ହୁଏ । ଏହି ଖେଳରେ ୬୪ଟି ଘର ବା କୋଠି କଟା ହୋଇଥିବ ଖାଲି ବା ପଟା (chess board) ଉପରେ ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଚତୁରଙ୍ଗବଳରୂପ ଗୋଟିମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଜଣ ଖେଳାଳି ଚାଳନ କରି ଖେଳନ୍ତି । ପ୍ରତି ଖେଳାଳିଙ୍କ ଗୋଟିର ରଙ୍ଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କରାଯାଇଥାଏ । ପ୍ରତି ପକ୍ଷରେ ଜଣେ ରାଜା ଓ ତାହାଙ୍କ ବଳ, ଯଥା—ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ (ଫା. ଦାବା, ଇଂ. Queen), ଦୁଇଟି ହାତୀ, (ଫା. ଫିଲ୍, ଇଂ. Bishop), ଦୁଇଟି ଅଶ୍ୱ (ଫା. ଘୋଡ଼ା, ଇଂ Knight). ଦୁଇଟି ରଥ ବା ନୌକା (ଫା. କିସ୍ତି ବା ରୋଖ୍, ଇଂ, Rook or castle) ଏବଂ ଆଠଜଣ ପଦାତି (ଫା. ବଡ଼ିଯା, ଇଂ. Pawn), ଏପରି ପ୍ରତି ପକ୍ଷରେ ୧୬ଟି ଗୋଟିରେ ଖେଳାଯାଏ । ବିପକ୍ଷ ଦଳର ଆକ୍ରମଣରୁ ରାଜାଙ୍କୁ ଜଗିବା ପାଇଁ ସ୍ୱପକ୍ଷର ବଳମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଅପର ପକ୍ଷ ରାଜାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ପଦାତିମାନେ ସାମନାରେ ଗୋଟିଏ ଘର ମାତ୍ର ଅଗ୍ରସର ହେବେ । ଅନ୍ୟ ବଳ- ମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଗତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ମନ୍ତ୍ରୀର ଗତି ଅବାରିତ । 'ବଳ'ମାନେ ବିପକ୍ଷର ବଳଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲେ ରାଜା କ୍ରମଶଃ 'ହୀନବଳ' ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ବିପକ୍ଷ ବଳ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ରାଜାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ଏହିରୂପ ଆକ୍ରମଣକୁ 'କିସ୍ତି' ବୋଲଯାଏ । କିସ୍ତି ହେଲକ୍ଷଣି ରାଜାଙ୍କୁ ବିପକ୍ଷ ବଳର ଆକ୍ରମଣରୁ ଘୁଞ୍ଚାଇନେବାକୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ବଳ ରାଜାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଅପର ପକ୍ଷର ବଳ ଏପରି ଘେରି ଯାଆନ୍ତି ଯେ, ରାଜାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଘୁଞ୍ଚିବାକୁ ଘର ନ ଥାଏ, ତେବେ ରାଜା 'ବନ୍ଦୀ' ହୁଅନ୍ତି । ଏହାକୁ 'କିସ୍ତିମାତ୍' ବୋଲଯାଏ । ତାହାହେଲେ ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ଖେଳାଳି ଜିତନ୍ତି । ରାଜା ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ହାତୀର ଗୃହକଡ଼ରେ ବୁଲିଲେ 'ଫୁଲ୍ଭୀ' (ବା ଗଜଚକ୍ର) ଓ ପଦାତିର ଗୃହ ପାଖରେ ବୁଲିଲେ ଚତୁରଙ୍ଗ (ବା ଚତୁର) ଓ ଅଶ୍ୱର ଗୃହପାଖେ ବୁଲିଲେ 'ଅଶ୍ୱଚକ' (ଅଶ୍ୱଚକ୍ର) ହାର୍ ହୁଏ । ଏ ଖେଳରେ ବିଶେଷ ମସ୍ତିଷ୍କ ଚାଳନା ଦରକାର ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ମାତିବା ଲୋକେ ହିତାହିତଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ଖେଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ଭାରତରେ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତରୁ ପାରସ୍ୟ ଓ ପାରସ୍ୟରୁ ଇଉରୋପକୁ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ଏହା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ସମାଜର ପ୍ରଧାନ ମସ୍ତିଷ୍କଚାଳନାଯୁକ୍ତ ଖେଳରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏହାକୁ ନ୍ୟାୟବଳ ଖେଳ ବୋଲଯାଏ । ଏ ଖେଳର ମାଦକତା ବା ବ୍ୟସନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଚନ ଅଛି —ଜୁଆ, ଝଗଡ଼ା,ପାଶରଙ୍ଗ, ପଶା, ନ୍ୟାୟବଳ, ବେଶ୍ୟା ସଙ୍ଗ । ଏ ଷଡ଼ରସେ ଯେଉଁ ଶୁଏ ଥାଏ, ଲୋକେ ମରି ଠାକୁର ଖାଏ ।]

ସତରଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି, ଞ୍ଜ, ଞ୍ଜି) ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିରେ ସତ- Sataranga(ngi, nja, nji) pakā(ke)ibā ରଞ୍ଜି ବିସ୍ତୃତ ସতরঞ্জি পাতা, সতরঞ্জি বিছান କରିବା—To spread a **सतरंजी बिछाना** durry on the ground. (ସତରଙ୍ଗ ପାରିବା, ସତରଙ୍ଗ ବିଛା[ଛେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତରଞ୍ଜି ଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ନାନା ରଙ୍ଗର ଅନେକ Sataranja gurdi ଖଣ୍ଡ କାଗଜ ଯୋଡ଼ି ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ି ତିଆରି ହୋଇଥାଏ—A kite which is made of pieces of paper of various colours. [ଦ୍ର—ଏହା ଦେଖିବାକୁ ସତରଞ୍ଜି ପରି ହୋଇଥିବାରୁ ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ସତର ପନ୍ଦର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ—1. A many. Satara pandara ୨ । ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ—2. Of un- বার রকম ascertained number. ୩ । ଅନିଶ୍ଚିତ— **बारह बात** 3. Uncertain. ବି—୧ । ଅନିଶ୍ଚିତତା; ଅକଟନିର୍ଣ୍ଣ— 1. Uncertainty ୨ । ସନ୍ଦେହ—2. Doubt.

ସତର ପନ୍ଦର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନରେ କୌଣସି କଥା ସ୍ଥିର Satara pandara karibā କରି ନ ପାରିବା; ସନ୍ଦେହ সাত পাঁচ ভাবা କରିବା—1. To be in doubt. ୨ । ଧନ୍ଦି **उधेड़बुन करना** ହେବା —2. To be in dilemma.

ସତର ଫଳା—ଦେ. ବିଣ—ଓଡ଼ିଆର ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର Satara phalā ଫଳକ ବା 'ଫଳା'ମାନ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ফলা ମିଶି ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ହୁଏ, ସେହି ଫଳକ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷରମାନ— **युक्ताक्षर** The signs representing the consonants while forming dipthongs with other consonants. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଅକ୍ଷରମାନ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସଂଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣରେ ମୂଳ ଅକ୍ଷର ରହେ ତାକୁ ଫଳା ବୋଲଯାଏ ନାହିଁ, ଯଥା— ବ+ଧ=ବ୍ଧ, ଚ+ଛ=ଚ୍ଛ, ଗ+ଭ=ଗ୍ଭ; ବ୍ୟଞ୍ଜନ

ବର୍ଣ୍ଣରେ ଯୁକ୍ତ ହେବା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ଚିହ୍ନମାନଙ୍କୁ 'ମାତ୍ରା' ବୋଲଯାଏ । (ଯଥା—କ+ଆ=କା; ଣ+ଇ=ଣି) । ଦ୍ୱିତ୍ୱ ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ଫଳା ବୋଲଯାଏ ନାହିଁ । ଯଥା—ଚ୍ଚ, କ୍କ, ଗ୍ଗ, ଲ୍ଲ, ଟ୍ଟ, ତ୍ତ, ଡ୍ଡ, ଣ୍ଣ, ଦ୍ଦ, ପ୍ପ, ଜ୍ଜ, ବ୍ବ, ବ୍ଲ । ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ସେହି ବର୍ଗର ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାହାକୁ ମଧ୍ୟ ଫଳା ବୋଲଯାଏ ନାହିଁ । (ଯଥା—ଙ+କ=ଙ୍କ ବା କ୍ଙ, ଙ+ଖ=ଙ୍ଖ ବା ଙ୍ଖ, ଙ+ଗ=ଙ୍ଗ ବ ଙ୍ଗ, ଙ+ଘ=ଙ୍ଘ ବା ଙ୍ଘ, ଞ+ଚ=ଞ୍ଚ, ଞ+ଛ=ଞ୍ଛ, ଞ+ଜ=ଞ୍ଜ, ଞ+ଝ=ଞ୍ଝ, ଣ+ଟ=ଣ୍ଟ, ଣ+ଠ=ଣ୍ଠ, ଣ+ଡ=ଣ୍ଡ, ଣ+ଢ=ଣ୍ଢ, ନ+ଦ=ନ୍ଦ, ନ+ଧ=ନ୍ଧ, ମ+ପ=ମ୍ପ, ମ+ଫ=ମ୍ଫ)

ନିମ୍ନଲିଖିତ ୧୭ଟି ଫଳା ଓଡ଼ିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟରେ ପିଲାମାନେ ଶିଖନ୍ତି—

୧ । କ ଫଳା= ୍କ ଯଥା—ଙ୍କ, ସ୍କ ।

୨ । ଟ ଫଳା= ୍ଟ, ଯଥା—ଷ୍ଟ, ସ୍ଟ ।

୩ । (କ) ତ ଫଳା (ବର୍ଣ୍ଣର ପରେ)= ୍ତ, କ୍ତ, ପ୍ତ, ସ୍ତ, ପ୍ତ, ସ୍ତ ।

(ଖ) (ବର୍ଣ୍ଣର ପୂର୍ବେ) ତ ଫଳା= ୍ତ ଯଥା=ତ୍କ, ତ୍ସ ।

୪ । ଥ ଫଳା= ୍ଥ, ଯଥା=ନ୍ଥ, ସ୍ଥ ।

୫ । ନ ଫଳା= ୍ନ, ଯଥା—କ୍ନ, ତ୍ନ; ଲ୍ନ, ସ୍ନ ।

୬ । ବ ଫଳା= ୍ୱ, ଯଥା=କ୍ୱ, ଜ୍ୱ, ତ୍ୱ, ଦ୍ୱ, ନ୍ୱ ।

[ଦ୍ର—ମ ଓ ଦ ଅକ୍ଷର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଗେ 'ବ' ଫଳା ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଉକ୍ତ 'ବ' ଫଳା ଅନ୍ତର୍ଗ୍ୟ ଓ୍ୱରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । 'ମ'ରେ 'ବ' ଫଳା ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଫଳା 'ବର୍ଗ୍ୟ ବ' ଓ 'ଅବର୍ଗ୍ୟ ଓ୍ୱ'ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ, ଯଥା—୧ । ଅମ୍ବର (ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଉଚ୍ଚାରଣ), ୨ । ତମ୍ୱାହରଣ (ଅବର୍ଗ୍ୟ ଓ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ); 'ଦ'ରେ 'ବ'ଫଳା ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ,ଯଥା—୧ । ସଦ୍ବଳ (ବର୍ଗ୍ୟ ବ ଉଚ୍ଚାରଣେ) ଓ ୨ । ଅଦ୍ୱୈତ (ଅବର୍ଗ୍ୟ ଓ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ)

୭ । ମ ଫଳା= ୍ମ, ଯଥା—କ୍ମ, ଯ୍ମ, ଜ୍ମ, ଦ୍ମ, ଧ୍ମ, ଲ୍ମ, ମ୍ମ ।

୮ । ଯ ଫଳା= ୍ୟ, ଯଥା—କ୍ୟ, ଖ୍ୟ, ଗ୍ୟ, ଚ୍ୟ, ଜ୍ୟ ।

୯ । ର ଫଳା (ବର୍ଣ୍ଣର ପରେ)= ୍ର ଯଥା—ଅ୍ର, ଗ୍ର, ତ୍ର ।

୧୦ । ର ଫଳା (ବର୍ଣ୍ଣର ପୂର୍ବେ)= ର୍, ଯଥା—ର୍କ, ର୍ଣ, ର୍ଗ ।

[ଦ୍ର—ବର୍ଣ୍ଣର ପୂର୍ବେ ର ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଉକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବିକଳ୍ପେ ଦ୍ୱିତ୍ୱ ହୁଏ । ଯଥା—ର୍ଚ୍ଚ, ର୍କ୍କ, ର୍ତ୍ତ, ର୍ଦ୍ଧ, ର୍ଦ୍ଦ ।]

୧୧ । ଲ ଫଳା= ୍ଲ ଯଥା—କ୍ଲ, ଗ୍ଲ, ପ୍ଲ, ଶ୍ଲ

ଲ ଫଳା= ୍ଲ ଯଥା—ଗ୍ଲ, ଳ୍ପ

୧୨ । ରେଫ୍+କ ଫଳା ଯଥା—ର୍କ

୧୩ । ରେଫ୍+ଯ ଫଳା ଯଥା—ର୍ଯ୍ୟ

୧୪ । ରେଫ୍+ମ ଫଳା ଯଥା—ର୍ମ୍ମ

୧୫ । ରେଫ୍+ବ ଫଳା ଯଥା—ର୍ବ୍ବ

୧୬ । ରେଫ୍—ର ଫଳା ଯଥା—ର୍ଣ୍ଣ

୧୭ । ରେଫ୍+ଲ ଫଳା ଯଥା—ର୍କ୍ଲ

ଅତଏବ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସତର ଫଳାର ଫର୍ଦ୍ଦ୍ୟା-ସ୍ପଷ୍ଟ ଦୃଢ଼ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଚଳି ନାହିଁ; ସୁତରାଂ ଫଳା ଓ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ନ ଶିଖିଲେ ଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣର ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ସୃଙ୍ଖଳ ପାଠ୍ୟମାନେ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବିଷୟରେ ଅନେକ ଯାଗାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ । ଉ ଓ ଋ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସ୍ୱରା ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହିତ ମିଶିଲେ ତାକୁ କେତେ ଲୋକ ଫଳା କହନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳାରେ ଦଶଟି ଫଳା ଯଥା—ଯ, ର, ଲ, ବ, ଣ, ନ, ମ, ଋ, ଋ, ଌ ।]

ସତରେ—ଦେ. କି. ବିଣ—୧ । ପ୍ରକୃତରେ—1. Actually.
Satare ୨ । ବିଶ୍ୱାସପୂର୍ବକ—2. With confidence.
ସତ୍ୟି वास्तवमे

ସତର୍କ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ତର୍କ=ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା
Satarka ଉଦ୍ଭୂତଣା)—୧ । ବିବେଚକ; ତର୍କକାରୀ—(ସତର୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Reasoning; reasonable. ୨ । (ସତର୍କତା—ବି) ସାବଧାନ; ହୁସିଆର; ଜାଗରୁଅର—2. Watchful; careful; guarded; vigilant, cautious. ୩ । ଯେ ଆଗ ପଛ ତର୍କଣା କରି କାମ କରେ—3. Acting after due deliberation; sagacious. ୪ । ଯତ୍ନଶୀଳ—4. Diligent; strenuous. ୫ । ମନୋଯୋଗଶୀଳ—5. Attentive.

ସତର୍କ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆସନ୍ନ ବିପଦାଦି
Satarka kariba ବିଷୟରେ ଆଗରୁ ସାବଧାନ କରି ଦେବା
সতর্ক করা বা চেতাই দেবা—To warn a person
सतर्क करना about an impending danger; to caution a person.

ସତର୍କତା—ସ. ବି (ସତର୍କ+ଭାବ. ତା)—ସାବଧାନତା; ହୁସିଆର—
Satarkatā Sagacity; watchfulness.

ସତର୍କତାବଲମ୍ବନ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସତର୍କତା+ଅବଲମ୍ବନ)—
Satarkatābalambana ସତର୍କତାର ଆଶ୍ରୟ ନେବା—Having recourse to due deliberation or sagacity.

ସତର୍କ ହେବା—ଦେ. କି—ସାବଧାନ ହେବା—
Satarka hebā To be careful or vigilant.
সতর্ক হওয়া सतर्क होना

ସତଳ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ସମତଳ)—ସମତଳ; ଚଉରସ—
Satala Level; levelled.
সমতল समतल

ସତ ଷଠୀ ଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ.ସପ୍ତଷଷ୍ଠ୍ୟୁତ୍ତରଶତ)—
Sata shathā sae(he) ଏକଶ ସତଷଠି; ୧୬୭—One
এক সাতষটি hundred sixty seven; 167. [ଦ୍ର—ଏହୁପରି
एकसौ सरसठ ସତଷଠୀ ଦୁଇଶହ ହୁଏ=୨୬୭ ।]

ସତଷଠୀ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସପ୍ତଷଷ୍ଟି)—ଷାଠିଏରୁ ଅଧିକ
Satashathī ସାତ; ୬୭—Sixty seven; 67.
সাতষটি **सरसठ**

ସତସତିଆ—ଦେ. ବ—ଝିଟିପିଟି—The house lizard. [ଦ୍ର—
Satasatiā କୌଣସି କଥାପ୍ରସଙ୍ଗ ଚଳୁଥିବା ବେଳେ ଝିଟିପିଟି
টিকিটিকি ସବକଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି 'ସତ ସତିଆ ବା ସତିଆ
छिपकली ଡାକିଲାଣି, ଏ କଥା ନିଶ୍ଚେ ସତ ହେବ ।']

ସତସା—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ନାଗବଲ୍ଲୀ ବା ପାନ—
Satasā A kind of betel.

ସତସ୍ତ(ସ୍ତୁ)ରି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସପ୍ତ ସପ୍ତତି)—ସାତ ଅଧିକ
Satasta(stu)ri ସତୁରି; ୭୭—Seventy seven; 77.
সাতাত্তর **सतहत्तर**

ସତସ୍ତୁରି ଶଏ(ହେ)—ଦେ ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସପ୍ତସପ୍ତତ୍ୟୁତ୍ତରଶତ)—
Satasturā sae(he) ଏକଶ ସତସ୍ତୁରି; ୧୭୭—One
একশ সাতাত্তর hundred seventy seven; 177.
एकसौ सतहत्तर [ଦ୍ର—ଏହୁପରି ସତସ୍ତୁରି ଦୁଇଶହ=୨୭୭ ହୁଏ]

ସତ ହୁ(ହେ)ବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଥିତ ବିଷୟ ବା
Sata hu(he)bā ବାକ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟତଃ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଦେଖାଯିବା;
সত্য হওয়া (କହିବା କଥା) ସତରେ ଘଟଣାରେ ଘଟିବା—
सतर होना To come to pass; to actually happen.
(ସତ ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ତୁମ୍ଭ ଅଣିବଚନ ସତ ହେଉ ।)

ସତା—ଦେ. ବ—୧ । ସତ୍ତା (ଦେଖ) —1. Santā (See) ୨ ।
Satā (ସଂ. ସତ୍ତ୍ୱ) ସାର; ବଳ; ପରାକ୍ରମ—2. Strength.
সত্তা ୩ । ସାମର୍ଥ୍ୟ—3. Power. ୪ । ସତ୍ତ୍ୱ—4. Existence; presence.
सार, सत्ता

ସତାଅଶି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ସପ୍ତାଶୀତି)—
Satā-asi ସତାଶି; ସାତ ଅଧିକ ଅଶି; ୮୭—Eighty-
(ସତାଶି—ଅନ୍ୟରୂପ) সাতাশি **सतासी** seven; 87.

ସତାଅଶିଆ ଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଏକଶ ଶତାଅଶି; ୧୮୭—
Satā-asiā sae(he) One hundred eightyseven;
একশ সাতাশি 187. [ଦ୍ର—ଏହୁପରି ସତାଅଶିଆ ଦୁଇଶହ
एकसौ सतासी =୨୮୭ ହୁଏ ।]

ସତା(ତେ)ଇ ପତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି (ସକର୍ମକ) (ସଂ. ସନ୍ତପ୍ତ)—
Satā(te)i patā(te)ibā ସନ୍ତାଇବା ୨ (ଦେଖ)
[ସତା(ତେ)ଇ ପତା(ତେ)ଇ ହେବା—ଅକର୍ମକରୂପ] Santāibā
[ସତା(ତେ)ଇ ପତା(ତେ)ଇ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 2 (See)
কষ্ট দেওয়া **सन्ताप देना**

ସତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସନ୍ତାଇବା (ଦେଖ)
Satā(te)ibā Santāibā (See)

ସତା(ତେ)ଇଶ(ଶି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂଖ୍ୟା; ସଂ. ସପ୍ତବିଂଶ;
Satā(te)isa(si) ସପ୍ତବିଂଶତି)—ସପ୍ତବିଂଶତି; ସାତ ଅଧିକ
সাতাশ, সাতাইশ କୋଡ଼ିଏ—Twentyseven; 27.
सताइस [ଉ— ସତାଇଶି କନ୍ୟା ପାଇଲେ କଳାକର—
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ସତାଇଶ(ଶି) ନକ୍ଷତ୍ର—ଦେ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସପ୍ତବିଂଶ
Sataīs(si) nakshatra ନକ୍ଷତ୍ର—The 27 asterisms
সাতাশ নক্ষত্র or groups of stars taken as the
सताइस नक्षत्र bases of calculation of time and
the motions of the planets and of the sun in Hindu astrology. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର
ନାମ ଯଥା—(୧) ଅଶ୍ୱିନୀ, (୨) ଭରଣୀ ବା ଦ୍ୱିଜା,
(୩) କୃତ୍ତିକା, (୪) ରୋହିଣୀ, (୫) ମୃଗଶିରଃ ବା ମୃଗଶିର, (୬) ଆର୍ଦ୍ରା, (୭) ପୁନର୍ବସୁ, (୮) ପୁଷ୍ୟ ବା ପୁଷ୍ୟା,
(୯) ଅଶ୍ଳେଷା, (୧୦) ମଘା, (୧୧) ପୂର୍ବଫାଲ୍‌ଗୁନୀ,
(୧୨) ଉତ୍ତରଫାଲ୍‌ଗୁନୀ, (୧୩) ହସ୍ତା, (୧୪) ଚିତ୍ରା,
(୧୫) ସ୍ୱାତି, (୧୬) ବିଶାଖା, (୧୭) ଅନୁରାଧା, (୧୮)
ଜ୍ୟେଷ୍ଠା, (୧୯) ମୂଳା, (୨୦) ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, (୨୧) ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା, (୨୨) ଶ୍ରବଣା, (୨୩) ଧନିଷ୍ଠା, (୨୪) ଶତଭିଷା,
(୨୫) ପୂର୍ବଭାଦ୍ରପଦ, (୨୬) ଉତ୍ତର ଭାଦ୍ରପଦ, (୨୭)
ରେବତୀ ।
କେହି କେହି ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ ଏହି ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର
ସଙ୍ଗେ 'ଅଭିଜିତ୍' (Vega) ନାମକ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ମିଶାଇ
୨୮ ନକ୍ଷତ୍ର ଗଣନା କରନ୍ତି । ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ାର ଶେଷ ୧୫
ଦଣ୍ଡ ଓ ଶ୍ରବଣାର ପ୍ରଥମ ୪ ଦଣ୍ଡକୁ ଅଭିଜିତ୍ ନକ୍ଷତ୍ର
କହନ୍ତି—ଋଷିନେଷ୍ୟ ।]

ସତା(ତେ)ଇଶ(ଶି) ପୁରୁଷ—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ
Satā(te)isa(si) purusha ଓ ଅଧସ୍ତନ ବହୁପୁରୁଷ—
চৌদ্দ পুরুষ Many generations of a man's progenitors and successors. (ଯଥା—ଏ
सताइस पुरुष
କଥା ତ ଆମ ସତାଇଶ ପୁରୁଷରେ ଦେଖା ନ ଥିଲା ।)

ସତା(ତେ)ଇଶ(ଶି) ଯୋଗ—ଦେ. ବ—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ସପ୍ତବିଂଶ ଶୁଭ-
Satā(te)isa(si) joga ଶୁଭ ଯୋଗମାନ—The 27
সাতাশ যোগ astrological conjunction. [ଦ୍ର—
सताइस योग ୨୭ ଯୋଗ ଯଥା—୧ ବିଷ୍କୁମ୍ଭ, ୨ ପ୍ରୀତି, ୩
ଆୟୁଷ୍ମାନ୍, ୪ ସୌଭାଗ୍ୟ, ୫ ଶୋଭନ, ୬ ଅତିଗଣ୍ଡ,
୭ ସୁକର୍ମା, ୮ ଧୃତି, ୯ ଶୂଳ, ୧୦ ଗଣ୍ଡ, ୧୧ ବୃଦ୍ଧି, ୧୨
ଧ୍ରୁବ, ୧୩ ବ୍ୟାଘାତ, ୧୪ ହର୍ଷଣ, ୧୫ ବଜ୍ର, ୧୬
ଅସୃକ୍, ୧୭ ବ୍ୟତୀପାତ, ୧୮ ବରୀୟାନ୍, ୧୯ ପରିଘ,
୨୦ ଶିବ, ୨୧ ସାଧ୍ୟ, ୨୨ ସିଦ୍ଧି, ୨୩ ଶୁଭ, ୨୪ ଶୁକ୍ଳ,
୨୫ ବ୍ରହ୍ମ, ୨୬ ଇନ୍ଦ୍ର, ୨୭ ବୈଧୃତି ।]

ସତା(ତେ)ଇଶ(ଶି) ହଜାରି—ଦେ. ବଣ—ଅତି ଧନୀ ([illegible]);
Satā(te)isa(si) hajāri (ଯେ [illegible]
সাতাশ হাজারি [illegible])—Very [illegible]

लाखपती ବି—୧ । ଅତି ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A very rich man. ୨ । ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ମାଲଫତଦାରରେ ଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ଖଞ୍ଜା ପୁରୀଜିଲ୍ଲାରେ ଅବ-ସ୍ଥିତ ଜମିଦାରୀ—2. Name of a Zamindary or estate in the Puri district which has been endowed for the worship of the Deity Jagannath of Puri. [ଦ୍ର,—ଏହାର ଆୟ ୨୭ ହଜାର ଟଙ୍କା ଥିବା ବିଷୟ ପୂର୍ବେ ଜଣେଇ ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହାକୁ ପୂର୍ବେ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ନିଜେ ହସ୍ତବୁଦ ବା ଖାସ୍ ତହସିଲ୍ ଅଧୀନ କରି ଏଥିର ଖଜଣା ଅଦାୟ କରି ପୁରୀର ରାଜାଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବା ଖରଚ ପାଇଁ ୨୭ ହଜାର ଟଙ୍କା ନଗଦ ଦେଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଏ ଜମିଦାରିକୁ ରାଜାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଜମିଦାରି ମାହାଲକୁ ପୁରୀ ରାଜା ନିଜେ ବୁଝୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଜମିଦାରିର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ଏଥିର କେତେକ ଜମିର ଖଜଣାକୁ ରଇତ ଓ ମଧ୍ୟସତ୍ତ୍ୱାଧିକାରୀମାନେ ବାଣ୍ଟି କରି ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି ଓ କେତେକ ଅଂଶ ସେହିଙ୍କ ଜମିଦାରିର ଜମିଦାର୍ ପାଇକପଡ଼ା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ମାଲିକଙ୍କୁ ଦିଅନ୍ତି । ଖଜଣାର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ରଇତ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କୁ ଦିଏ ତାକୁ 'ସତେଇଶି ହଜାରି' ଜମା କୁହାଯାଏ ।]

ସତା(ତେ)ଇଶ(ଶି) ହଜାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଧନୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Satā(te)isa(si) hajāriā 1. Very rich. ୨ । ଯାହାର
সাতাশ হজারি ଅନେକ ହଜାର ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚିତ ଅଛି—2. Hav-
लाखपती ing a rich hoard or cash.

ସତା(ତେ)ଇଶ(ଶି) ହଜାରି ମାହାଲ୍—ଦେ. ବି—ସତାଇଶ ହଜାରି
Satā(te)isa(si) hajāri māhāl ୨ (ଦେଖ)—
Satāisa hajāri 2 (See)

ସତା(ତେ)ଇଶ ଶଏ(ଅ, ହ, ହେ)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ,
Satā(te)isā sae(a, ha, he) ସଂ. ସପ୍ତବିଂଶତି + ଶତ)—
একশ সতাশি ଏକ ଶହରୁ ସତାଇଶ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା—
एकसौ सातासी One hundred twenty seven.
(ସତା[ତେ]ଇଶିଅ ଶଏ[ଅ,ହ,ହେ]—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସତା(ତେ)ଇଶ ଦୁଇ ଶହ (୨୨୭) ହୁଏ ।]

ସତାଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସପ୍ତ ଗୁଣିତ ବା ସାତଦ୍ୱାରା ଗୁଣିତ ହେଲେ—
Satāñ Multiplied by seven. [ଦ୍ର—ଏହା ପଣି-
সাতা सताँ କିଥିର ସପ୍ତମ ଖଦା ଅଟେ । ଯଥା—୧୨ ସତାଁ । ୮୪ ପଣ ୫ କାହାଣ ଚାରି ପଣ ।]

ସତା(ତାଁ)ଣ(ନ, ନ୍ନ, ଲ, ଲ୍ଲ)ବେ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ;
Satā(tāñ)ṇa(na, nna, la, lla)be ସଂ. ସପ୍ତନବତି)—
সাতানবই सं'तानबे ସାତ ଅଧିକ ନବେ; ୯୭—Ninety-
[ସତା(ତାଁ,)ଣୋ(ନୋ, ନ୍ନୋ, ଲୋ)ଇ—ଅନ୍ୟରୂପ] seven; 97.

ସତା(ତାଁ)ଣୁ(ନୁ, ନ୍ନୁ, ଲୁ)ଆ ଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟା-
Satā(tāñ)ṇu(nu, nnu, lu)ā sae(he) ବାଚକ)—
একশ সাতানবই ଏକ ଶତ ସତାଣବେ; ୧୯୭—One hundred
एकसौ सं'तानबे ninety-seven; 197.
ସତାନ(ଲ)ଉଅ ଶଏ(ହେ)
ସତାନ(ଲ)ବା ଶଏ(ହେ) } ଅନ୍ୟରୂପ

ସତାନ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—ସତାବନ; ୫୭—
Satāna সতান सतावन Fifty seven; 57.
[ଦ୍ର—ସତାନ ଗୁଣେ ବେଣୁଧର; କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ କଲେ-
ବର—ପ୍ରାଚୀ. ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

ସତାନନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଗୌତମ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଜନକ ରାଜାଙ୍କ
Satānanda ପୁରୋହିତ—Name of the son of
(ଶତାନନ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sage Gautama and priest of king Janaka.

ସତାନ(ନ୍ନ,ଲ,ଲ୍ଲ)ବେ ପୁରୁଷ—ଦେ ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ
Satāna(nna,la,lla)be purusha ଓ ଅଧସ୍ତନ ଅସଂଖ୍ୟ
সাতানববই পুরুষ ପୁରୁଷ—Countless generations of
सं'तानबे पुरुस a person's progenitors and descendants.

ସତାନି ପତାନି—ଦେ. ବି—ସତାଇଶ ପୁରୁଷ (ଦେଖ)
Satāni patāni Satāisa purusha, (See)

ସତାନି ପତାନି ଉଖାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ
Satāni patāni ujhāḷibā ଓ ଅଧସ୍ତନ ବହୁ ପୁରୁଷଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଗାଳି ଦେବା—To abuse a person by alluding to innumerable generations of his progenitors and descendants.
ସତାନି ପତାନି ଶୋଧିବା
ସତାନି ପତାନି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା
ସତାନି ପତାନି ଧରି ଉଖାଳିବା
ସତାନି ପତାନି ଧରି ଶୋଧିବା
ସତାନି ପତାନି ଧରି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା
ସତାନି ପତାନି ଲଗା(ଗେ)ଇ ଉଖାଳିବା
ସତାନି ପତାନି ଲଗା(ଗେ)ଇ ଶୋଧିବା
ସତାନି ପତାନି ଲଗା(ଗେ)ଇ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବା
} [ଅନ୍ୟରୂପ]
চউদ্দ পুরুষ উদ্ধার করা
सतानबे पुरुस उखेलना

ସତାବନ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—(ସଂଖ୍ୟା; ସଂ. ସପ୍ତ
Satābana ପଞ୍ଚାଶତ୍)—ସପ୍ତପଞ୍ଚାଶତ୍; ସାତ ଅଧିକ ପଚାଶ; ୫୭—
সাতান্ন सतावन Fifty seven; 57.

ସତାବନ ପୁରୁଷ—ଦେ. ବି—ସତାଇଶ ପୁରୁଷ (ଦେଖ)
Satābana purusha Satāisa purusha. (See)

ସତାବନାଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—(ସଂଖ୍ୟା; ସଂ. ସପ୍ତ-
Satābanāsae(he) ପଞ୍ଚାଶଦୁତ୍ତର ଶତ)—ଏକଶ ସତାବନ,
একশসাতান্ন ୧୫୭—One hundred fifty-seven;
एकसौसतावन 157.

ସତାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା—1. Waiting.
Satār ୨ । କାଳ ବିଳମ୍ବ—2. Deferring; postponement.
সবুরকরা सबूर

ସତାର୍ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । କେତେକ ସମୟ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା
Satār kāribā କରିବା—1. To wait for some time.
सबुरकरना ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଳମ୍ବ ସହ୍ୟ କରିବା;
सबूर करना ସମ୍ଭାଳିବା—2. To brook delay; to acquiesce in a matter being delayed for some time. ୩ । ସମୟ ଦେବା; ମହଲତ ଦେବା—3. To grant time; to adjourn; to grant adjournment.

ସତାର ମଦାର୍—ବୈଦେ· ବି (ଫା· ସବ୍‌ତର ଶବ୍ଦ)—ସହି ସମ୍ଭାଳିବା;
Satār madār କାଳ ବିଳମ୍ବ—Waiting; deferring
सामने सबुरकरे of a matter to some future time·
सबूरउबूर [ବ୍ୟୁ—'ସତାର'ର ଅର୍ଥ କାଳ ବିଳମ୍ବ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ଓ 'ମଦାର'ର ଅର୍ଥ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟସାଧନାର୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଭାର ଦେବା । ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳତଃ କାର୍ଯ୍ୟ-ସାଧନରେ ବିଳମ୍ବ ଘଟେ ।]

ସତାର ମଦାର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟସାଧନାର୍ଥ
Satār madār karibā କାଳ ବିଳମ୍ବକୁ ସମ୍ଭାଳିବା ବା ମହଲତ ଦେବା—1. To brook delay; to
सामनेसबुर करे करना grant postponement. ୨। କୌଣସି
सबूर उबूर करना କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ ପାଇଁ ମହଲତ ବା ସମୟ ନେବା—2. To take time; to get time by praying for postponement.

ସତାର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । (ସ+ତାର) ତାର ସହିତ
Satāra ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ବା ଯୁକ୍ତ—1. Having or furnished with stars ୨। (ସ+ତାର) ସତନ୍ତୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Furnished with strings.

ସତାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କାଳ ବିଳମ୍ବକୁ ସହ୍ୟ କରେ
Satāriā ବା ସମ୍ଭାଳେ—1.Brooking delay.
सबुरकरा **सबूरकरनेवाला** ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—2 Patient.

ସତାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସବୁର କରିବା; କାଳ ବିଳମ୍ବ ସହିବା; ଅପେକ୍ଷା
Satāribā କରିବା—To wait; to brook delay.
सबुर करा **सबूर करना**

ସତା(ତାଁ)ଲବେ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—ସତାନବେ
Satā(tān)labe (ଦେଖ)—Satānabe. (See)
[ସତା(ତାଁ)ଲୋ(ଲେ)ଇ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସତାସମ—ଦେ. ବି—ସତ୍ତା—Existence. [ଉ—ଜନଗାଳ । ସତାସମ
Satāsama କହିବେ କାହିଁ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।]
(ସତା ସମ୍ବନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତି—ସଂ. ବି (ସନ୍. ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+ଭାବ. ତି; ନ ଲୋପ)—
Sati ୧ । ଦାନ—1. Gift. ୨ । (ସୋ. ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+ଭାବ. ତି; ଇକାରାନ୍ତ) ଅବସାନ; ବିନାଶ—2. Decline; extinction; end.

ସତିଅ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—ସତ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Satiā Satya etc· (See)

ସତିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ସତ୍ୟବାଦୀ)—ସତ୍ୟବାଦୀ—Ttruth-
Satiā ful (person). (ଉ—ସତିଆ ପୁରୁଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟ, ଚୁଆ (ସତୀ, ସତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚୁଟି ଦିଏ ଲଟପଟ । ଢଗ ।) ବି—
सत्यवादी ୧ । ସତ୍ୟବାଦୀର ଡାକ ନାମ—1, Name for
सचबोलनेवाला calling 'Satyabādi'. ୨ । ଝିଟିପିଟି; ଗୃହ
टिकटिकि ଗୋଧିକା; ପଲ୍ଲୀ—2. The common house-
छिपकली lizard. [ବ୍ୟୁ—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଝିଟିପିଟି ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ଅଙ୍ଗବିଶେଷରେ ଖସି ପଡ଼ିଲେ କିମ୍ବା ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସ୍ଥାନର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ଟିକ୍ ଟିକ୍ ଶବ୍ଦ କଲେ, ତହିଁରୁ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ଜଣାପଡ଼େ । ଏଥିପାଇଁ ପକ୍ଷୀ ସତ କହେ ବୋଲି ଏହାର ନାମ 'ସତିଆ' । କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବାବେଳେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରସଙ୍ଗ କହୁଥିବା ସମୟରେ ଯେବେ ଝିଟିପିଟି ଟିକ୍ ଟିକ୍ ଶବ୍ଦ କରେ, ତେବେ ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସତ୍ୟଥିବାର ସୁନିଶ୍ଚିତ ଧ୍ରୁବ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ସେହି ସମୟରେ କହନ୍ତି 'ସତିଆ ସତ କହୁଛି' ।]

ସତିଆ ଅମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସତ୍ୟାମ୍ବ)—ସତ୍ୟ ଅମ୍ବ (ଦେଖ)
Satiā āmba(mbā) Satya āmba (See)
(ସତି ଅମ୍ବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତିଆନାଶ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ସତ୍ୟାନାଶ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Satiānāsa (etc) Satyānāsa etc (See)

ସତିଆନାଶିଆ—ଗ୍ରା· ବିଣ. ପୁଂ—ସତ୍ୟାନାଶିଆ (ଦେଖ)—
Satiānāsiā Satyānāsiā (See)
(ସତିଆନାଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସତିଆ ପୁରୁଷ—ଦେ· ବି (ସଂ. ସତ୍ୟବାଦୀ ପୁରୁଷ)—୧ । ସତ୍ୟବାଦୀ
Satiā purusha ବ୍ୟକ୍ତି—1. A truthful person.
साच्चा लोक ୨ । ସତ୍ୟଯୁଗର ପୁରୁଷ ପରି କପଟ ଓ ଧାର୍ମିକ
सच्चा आदमी ପୁରୁଷ—2. A truthful and upright man (like a person of the Golden Age). ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A liar. ୪ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) କପଟାଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A hypocrite.

ସତିଆ ସତ କହୁଛି—ଦେ. ବାକ୍ୟ—(କୌଣସି ଗୃହରେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗ
Satiā sata kahilā ଚାଲୁଥିବା ସମୟରେ ଗୃହର କୌଣସି
टिकटिकि पाडन ଅଂଶରେ ଝିଟିପିଟି ବୋବାଇବାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲେ କଥିତ ବିଷୟ ସତ୍ୟ ବୋଲି କହି ଏ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ; ଏଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—) ମୋ ବାକ୍ୟର ସତ୍ୟତା ଏହି 'ସତିଆ'ର ଅର୍ଥାତ୍ ଝିଟିପିଟିର ରାବଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଅଛି —(A sentence exclaimed by a speaker in asserting the truth of his statement when the ticking of a lizard is heard while he is making a statement;. It

means—) The truth of my statement is borne out by the ticking of the truthful animal, i. e. the lizard.

ସତିକ(କା, କେ)ଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସତ୍ୟବାଦିନୀ)—୧ । ସତ୍ୟ-
Satika(kā, ke)ī ବାଦିନୀ —1. A truthful woman.
সত্যবাদিনী স্ত্রী ୨ । (ସଂ. ସତୀ) ସତୀ; ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A
सचीस्त्री chaste woman. [ଉ—ସତିକଈ
(ସତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁରସ୍ତମ ଗଲ । ପାଦ ଦଉଡ଼ ଦଉଡ଼ ପଲ—
ଭଗ ।]

ସତିକାପଣ—ଦେ. ବି—ସତୀପଣ (ଦେଖ)—Satīpana (See) Satikāpana সতীপানা
[ସତିକାପଣିଅ, ସତିକ(କା, କେ)ଇପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ(ସାଁ)ତିରିଶ(ଶି)—ଦେ ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସଂ. ସପ୍ତତ୍ରିଂଶତ୍)
Sa(sañ)tirisa(si) —ସପ୍ତତ୍ରିଂଶତ୍; ତିରିଶରୁ ଅଧିକା ସାତ—
সাঁইত্রিশ सैंतिस Thirty seven; 37.
[ସଁତିଶ(ଶି), ସଂନ୍ତ୍ରିଶ(ଶି), ସନ୍ତିଶ(ଶି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ(ସାଁ)ତିରିଶାଏ(ହେ)—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସଂ. ସପ୍ତ-
Sa(sañ)tirisāsae(he) ତ୍ରିଂଶୋତ୍ତରଶତ)— ଏକଶ ସତିରିଶ;
একশ সাঁইত্রিশ ୧୩୭—One hundred thirty seven;
एकसौ सैंतिस 137. (ଯଥା—ଏଠିପରି ସତିରିଶା ଯୁଇଶତ
ସଅଁତିରିଶାଏ(ହେ), ସନ୍ତ୍ରିଶାଏ(ହେ), } ଅନ୍ୟରୂପ =୨୩୭
ସଁତିଶାଏ(ହେ), ସନ୍ତିଶାଏ(ହେ) ହୁଏ ।)

ସତୀ—ସଂ, ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—[ଅସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍ (ଶତୃ) + ସ୍ତ୍ରୀ.
Satī ଈ; ସତ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲ୍ଲିଙ୍ଗ ମନ; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ସତୀ]—
୧ । ବିଦ୍ୟମାନା—1. Existent (female).
୨ । ସତ୍ସ୍ୱଭାବା; ଉତ୍ତମା; ସଚ୍ଚରିତ୍ରା—2. Good (woman); virtuous. ୩ । ସାଧ୍ୱୀ; ପତିବ୍ରତା—
3. Chaste (woman). ବି—[ଷୋ ଧାତୁ = ନାଶ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍ (ଶତୃ) + ଈ; ଯାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରିବା ମାତ୍ରେ ପାପ ନାଶ ହୁଏ]—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚିତାନଳରେ ନିଜ ଦେହକୁ ଦାହ କରେ; ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହମୃତା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman who burns herself on her husband's funeral pyre. [ଦ୍ର—ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ଉଠାଇ ଦେବା କାଳରୁ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ମରନ୍ତି କିମ୍ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସତୀ ବୋଲି କହନ୍ତି ।]
୨ । ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ପତିଗତପ୍ରାଣା ସ୍ତ୍ରୀ; ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀ—
2. A chaste woman; a woman devoted to the loving service of her husband; a woman who has consecrated or offered her body and soul to her husband (even unto death). ୩ । ଦାନ—3. Gift. ୪ । ଅବସାନ—4. Extinction; end. ୫ । ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ମୃତ୍ତିକା—5. A kind of coloured earth. ୬ । ଚତୁରକ୍ଷର ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—6. Name of a Sanskrit metre of 4 syllables. ୭ । (ନାମ) ସାବିତ୍ରୀ (ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ)—7. Sābitrī; the wife of Satyabān. ୮ । (ନାମ) ଉମା; ପାର୍ବତୀ; ଦୁର୍ଗା; ଦକ୍ଷକନ୍ୟା; ମହାଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—8. The daughter of Daksha and wife of Siba. [ଦ୍ର—ଏ ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଥାଇ ମହାଦେବଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମହାଦେବ ପଣାମାଦି ଦ୍ୱାରା ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ନ କରିବାରୁ ଦକ୍ଷ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବା ପାଇଁ ଏକ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କଲେ; ସେହି ଯଜ୍ଞକୁ ଦକ୍ଷ ତ୍ରିଲୋକର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ, ମାତ୍ର ଶିବଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ନାହିଁ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାର ଭାର ନାରଦ ମୁନିଙ୍କ ଉପରେ ଥିଲା । ସେ ଗୋପନରେ କୈଳାସକୁ ଯାଇ ଏ ଯଜ୍ଞର ସମ୍ବାଦ ସତୀଙ୍କୁ ଦେଲେ । ସତୀ ଅନିମନ୍ତ୍ରିତା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ପିତୃଯଜ୍ଞ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ପିତୃଗୃହରେ ଦକ୍ଷଙ୍କ ମୁଖରୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିନ୍ଦା ଶୁଣି ତାହା ସହି ନ ପାରି ଯଜ୍ଞକୁଣ୍ଡରେ ଝାସ ଦେଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ସତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଥିବା ନନ୍ଦୀ ସତୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁସମ୍ବାଦ ନେଇ କୈଳାସକୁ ଫେରିଆସିବାରୁ ମହାଦେବ ସତୀଙ୍କ ବିୟୋଗବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି କ୍ରୋଧ ଓ ଦୁଃଖାବେଗରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ଜଟା ଛେଦନ ପୂର୍ବକ ତହିଁରୁ ବୀରଭଦ୍ର ନାମକ ଭୈରବକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ସ୍ୱଗଣ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଦକ୍ଷଗୃହରେ ପଠାଇଲେ । ଶିବାନୁଚର-ମାନେ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରି ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞକୁ ନଷ୍ଟ କଲେ ଓ ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ବଧ କଲେ । ପରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଦକ୍ଷଙ୍କ ଗଣ୍ଡିରେ ଛିନ୍ନ ମସ୍ତକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଛାଗ ମୁଣ୍ଡ ଯୋଜନ କରି ମହାଦେବ ଦକ୍ଷଙ୍କୁ ବଞ୍ଚାଇଲେ । ମହାଦେବ ସତୀଙ୍କ ମୃତ ଦେହକୁ ତ୍ରିଶୂଳ ଉପରେ ଧାରଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡଯାକ ବୁଲିଲେ । ଏହା ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପେଷି ଉକ୍ତ ସତୀଙ୍କ ଶବକୁ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଶବର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଯେଉଁ ଯେଉଁଠାରେ ପଡ଼ିଲା, ସେହି ସେହି ସ୍ଥାନମାନ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପୀଠ ଓ ଉପପୀଠରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଉକ୍ତ ପୀଠମାନ ହିନ୍ଦୁ-ମାନଙ୍କର ମହାତୀର୍ଥ ରୂପେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବିରାଜିତ ଅଛି । (ପୀଠ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।) ଅତଃପର ସତୀ ପରଜନ୍ମରେ ହିମାଳୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମେନକାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପାର୍ବତୀ ରୂପରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି କଠୋର ତପଃ-ସାଧନ ପୂର୍ବକ ପୁଣି ଶିବଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ରୂପେ ପାଇଲେ ।]
ଦେ. ବିଣ—ସତ୍ୟବାଦିନୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—Truthful
সতী (woman). ବି—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ
सती ପୂର୍ବରୁ ମୃତା ହୁଅନ୍ତି—1. A woman who

predeceases her husband. ୨ । ସତ୍ୟବାଦିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ — 2. A truthful woman.

ସତୀ ଖଡ଼ୁ—ଦେ. ବି—ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହମୃତା ହୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ Sati khardu ହସ୍ତର ବଳୟ (ଓ ଆଜି କାଲି ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ସତୀ କଙ୍ଗନ, ସତୀବାଳା ଉଠି ଯିବାରୁ ସ୍ୱାମୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଯେଉଁ ସତୀକୀ ଅଂଗେଠୀ ସ୍ତ୍ରୀ ମୃତା ହୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କ ହାତର ଖଡ଼ୁ)— The wristlet of a woman who predeceases or dies with her husband. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସଗ୍ରହ କରି ଆଦର ସହିତ ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ସତୀ ଚଉରା—ଦେ ବି. (ସଂ. ସତୀ ଓ ଚତ୍ୱର) —୧ । ସହମୃତା Sati chaurā ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର; ସତୀଙ୍କ ଚିତାଭସ୍ମ ଉପରେ ସତୀ ସମାଧି ନିର୍ମିତ ଚତ୍ୱର ବା ମଣ୍ଡପ—1. A platform सती चौरा raised in her honour, on the ashes of a woman who died with her husband. ୨ । କଟକ ସହରର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀ କୂଳର ଶ୍ମଶାନର ନାମ (ସମ୍ଭବତଃ ଏଠାରେ କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧା ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମଣ୍ଡପ ଥିଲା)—2. Name of a cremation ground on the bank of the Kāthajordi river just to the west of the town of Cuttack. [ଦ୍ର—ଏହିଠାରେ କବିବର ରାଧାନାଥ, ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ, ବିଶ୍ୱନାଥ କର, ଗୋଲମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ, ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ, ଅର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ଶତପଥୀଙ୍କ ଶ୍ମଶାନସ୍ଥ ଚିତା ଉପରେ ସମାଧି ମନ୍ଦିରମାନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହି ଶ୍ମଶାନରେ ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁରାତନ ଓ ନୂତନ ସମାଧି-ଚଉରା ବିଦ୍ୟମାନ ।]

ସତୀ ଡେଙ୍ଗୁରା—ଦେ. ବି—ସତୀ ନାଗରା (ଦେଖ) Sati dengurā Sati nāgarā. (See)

ସତୀତ୍ୱ(ତା)—ସଂ. ବି (ସତୀ+ଭାବ. ତ୍ୱ, ତା)—ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଧର୍ମ; Satitwa(tā) ପାତିବ୍ରତ୍ୟ; ପରପୁରୁଷସଂସର୍ଗହୀନତା—Chastity; female purity.

ସତୀତ୍ୱ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି (ରୂପକ; ସତୀତ୍ୱ+ଧର୍ମ)-ପାତିବ୍ରତ୍ୟରୂପ ବ୍ରତ—Satitwa dharma The vow of chastity observed by a woman.

ସତୀତ୍ୱ ନାଶ (ଭଙ୍ଗ)—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବା; ପରପୁରୁଷ Satitwa nāsa (bhanga) ଦ୍ୱାରା ସତୀସ୍ତ୍ରୀର ରମଣ— The violation of the chastity of a woman; ravishment or rape of a chaste woman.

ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷା (ପାଳନ)—ସଂ. ବି—୧ । ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଧର୍ମ ପାଳନ—Satitwa rakshā (pālana) 1. The observance of chastity by a woman. ୨ । ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଆକ୍ରମଣରୁ ସତୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବା—2. Saving a chaste woman from ravishment.

ସତୀ ଦାହ—ସଂ. ବି—ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶବ ସଙ୍ଗେ ଚିତାଗ୍ନିରେ ସତୀର Sati dāha ଜୀବନୋତ୍ସର୍ଗ; ସହମରଣ; ଅନୁମରଣ—The voluntary immolation or burning of the wife on the funeral pyre of the husband. [ଦ୍ର—ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁରମଣୀ ପତିଙ୍କ ଚିତାନଳରେ ଆରୋହଣପୂର୍ବକ ମୃତା (ସହମୃତା) ହେଉଥିଲେ, କିମ୍ବା ଦୂରରେ ମୃତ ପତିଙ୍କ ଶବ ନ ମିଳିଲେ ପତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଚିତାରୋହଣ-ପୂର୍ବକ ମୃତା (ଅନୁମୃତା) ହେଉଥିଲେ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ସତୀଦାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଷେଧାଜ୍ଞା ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରଥା ଛୋଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱରେ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ୍ ୱିଲିୟମ୍ ବେଣ୍ଟିଙ୍କ୍ ବଙ୍ଗୀୟ ସମାଜସଂସ୍କାରକ ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ (ଅନେକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଆପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ) ଏ ପ୍ରଥା ରହିତ କରି ୧୮୨୯ ସାଲରେ ଗୋଟିଏ ଆଇନ୍ ପ୍ରଣୟନ କଲେ ଓ ତହିଁରେ ଏପରି ବିଧାନ କଲେ ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସତୀଦାହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟ ହେବେ ସେମାନେ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବେ । ସେହି ସମୟରୁ ଭାରତରୁ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ଉଠି ଯାଇଅଛି ।

ସତୀଦାହ ଦୁଇ ପ୍ରକାର—

୧ । ସହମରଣ—ପତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସଙ୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀ ପତିଙ୍କ ଚିତାରେ ଆରୋହଣ କରି ପତିଙ୍କ ଶବକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଚିତାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଥିଲେ ।

୨ । ଅନୁମରଣ—ପତିଙ୍କର ଦୂରଦେଶରେ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ବା ପତିଙ୍କ ଶବ ନ ମିଳିଲେ କିମ୍ବା ପତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ କାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭବତୀ ଥିଲେ (ଗର୍ଭରୁ ମୁକ୍ତା ହେଲେ) ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ପଲାଶପତ୍ରାଦି ରଚିତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କଳ୍ପିତ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ସଙ୍ଗରୂପେ ଧାରଣ କରି ବିଧବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚିତାରେ ଆରୋହଣ କରୁଥିଲେ ।]

ସତୀ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି—ସତୀତ୍ୱ (ଦେଖ) Sati dharma Satitwa. (See)

ସତୀ ଧର୍ଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସତୀର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବା—Sati dharshana Outraging the chastity of a woman.

ସତୀନ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । କଳାୟ; ମଟର—1. Pea; Satina field pea; Pisum Sativum. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କଳାପ୍ର, ମଧୁର, କଷାୟରସ, ମଧୁର ବିପାକ, ହରେଣ୍ଡୁ, ହରେଣୁ । ମଟର केराव, मटर ରୁକ୍ଷ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଅମ୍ଳ-ଦୋଷକାରକ, ପିତ୍ତ, ଦାହ ଓ କଫ ନିବାରକ ।] ୨ । (ସତୀ+ସଂ. ଧାତୁ+ଅ; କ) ସତୀଲ (ଦେଖ)— 2. Satila. (See) ଭେ. ପେଦ୍ଦରଙ୍କ (ସତୀନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତୀ ନାଗରା—ଦେ. ବି—ପୂର୍ବେ ସହମୃତା ବା ଅନୁମୃତା ହେବାକୁ Sati nāgarā ଶ୍ମଶାନକୁ ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା ସତୀଡଙ୍କା, ସତୀନାଗରା ସମୟରେ ବଜା ଯାଉଥିବା ନାଗରା; (ବର୍ତ୍ତ सतीनगारा ବର୍ତ୍ତମାନ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା ରହିତ ହେବାରୁ,ସ୍ୱାମୀ ବଞ୍ଚି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ମୃତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଶବ ଦାହାର୍ଥ ଶ୍ମଶାନକୁ ନିଆ ଯିବା ବେଳେ ଶବଯାତ୍ରା ସଙ୍ଗେ ବାଜବା ବାଦ୍ୟ—

Drum accompanying the corpse of a wife who predeceases her husband and of a woman who jumped with the funeral pyre of her husband (when this custom had not been prevented by law.)

ସତୀନାଥ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) — ମହାଦେବ; ଶିବ—Siba. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.
Sati nātha
सतीनाथ **सतीनाथ**
(ସତୀନାଥ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତୀପଣ—ଦେ. ବି—୧ । ସତୀତ୍ୱ—1. Chastity. ୨ । ସତୀତ୍ୱର ବଡ଼ାଇ—2 Boasting about one's chastity. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର) ସତ୍ୟବାଦିତା—3. Truthfulness of a woman). ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର) ସାଧୁତା—4. Honesty (of a woman).
Satīpaṇa
(ସତୀପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
सतीपणा **सतीपणा**

ସତୀ ପୀଠ—ସଂ. ବ (ନାମ)—୧ । ବିରଜା କ୍ଷେତ୍ର; ଯାଜପୁରର ଏକ ନାମ—1. A name of Jajapura (which is one of the places where parts of the body of Sati fell). [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି— ମହାଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସତୀଙ୍କ ଶବ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ଦ୍ୱାରା ୫୧ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ, ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯେଉଁ ଖଣ୍ଡ ଓଡ଼ିଶା ବନରେ ପଡ଼ିଥିଲା ତାହା 'ବିରଜା' ନାମରେ ବିଦିତ ଓ ସେ ସ୍ଥାନ ସତୀପୀଠ ବା ବିରଜାକ୍ଷେତ୍ର ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା ।
Sati pīṭha

ଶୈବ ପୁରାଣମତରେ—ଯାଜପୁର କାଳୀଙ୍କର ଏକ ପୀଠ । ଶିବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସତୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଶିବ ବାଉଳ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲିଲେ । ତାଙ୍କର ବାଉଳତା ନାଶ କରିବା ପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁ ନିଜର ସୁଦର୍ଶନ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ରରେ ଭକ୍ତ ଶବକୁ ୫୧ ଖଣ୍ଡ କଲେ । ଯେଉଁ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଏହା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନ ସତୀପୀଠ ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା । ବିରଜା ନାମରେ ସତୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ଯାଜପୁରରେ ଅଛି । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏ ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ, ସେଠାରେ ସତୀଙ୍କର ଶବରୁ ଖଣ୍ଡେ ପଡ଼ିଥିଲା ବୋଲି କଥିତ । ଲେଖକ—ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ ।]
୨ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସତୀଙ୍କ ଶବର ଅଂଶମାନ ପଡ଼ିଥିଲା (ପୀଠ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—2. Places where parts of the corpse of Sati fell. (See note under Pīṭha)

ସତୀ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ପ୍ରଥା ରହିତ)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହ-ମୃତା ହେବା—To commit suicide on the cremation pyre of the husband.
Sati jibā
सतीतेसाओसा, सतीहओसा
सती होना
(ସତୀରେ ଯିବା, ସତୀ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତୀର୍ଥ(ର୍ଥ୍ୟ)—ସଂ. ବ (ସ=ସମାନ+ତୀର୍ଥ=ଗୁରୁ ଯାହାର; ସତୀର୍ଥ= ସମାନ ଗୁରୁ;+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—ସମକାଳରେ ଏକ ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିବା ଶିଷ୍ୟ; ସହାଧ୍ୟାୟୀ; ସହପାଠୀ—Fellow student; a fellow disciple; a co-disciple under the same preceptor.
Satīrtha(rthya)

ସତୀଲ—ସଂ. ବ (ସତୀ=ସାଧ୍ୱୀ+ଲା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ; ଯାହା ସାଧ୍ୱୀ କୁଳବଧୂମାନଙ୍କୁ ଧାରଣ କରେ)—୧ । ବଂଶ; କୁଳ— 1. Family; race. ୨ । (ସ=ସମାନ+ତିଲ= ଖସା; ଖସାପରି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ) ମାଷ; ବିରି—2. Kidney bean; Phasolus Radiatus. ୩ । ମଟର; କଲାୟ—Pea; field pea; Pisum Sativum.
Satīla
(ସତୀଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଶୀର୍ବଚନ)—ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପରି ସତୀ ଓ ଗୁଣବତୀ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ—A chaste and good woman (whose husband is alive); a paragon among wives.
Sati lakshmi
सतीलक्ष्मी **सतीलक्ष्मी**

ସତୀଲା(ଲ୍ଲ)—ସଂ. ବ (ସତୀଲ+ଆ)—କ୍ଷିପ୍ରଗ୍ରୀ; ଖେସାରି; ତଣା—A species of kidney bean; Lathyrus Sativus.
Satīlā(llā)

ସତୀଶ—ସଂ. ବ (ସତୀ=ପାର୍ବତୀ+ଈଶ=ସ୍ୱାମୀ; ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ମହାଦେବ; ଶିବ—Siba. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
Satīsa

ସତୀ ସାଧବୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର;ଆଶୀର୍ବାଦ (ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ— A chaste woman; a paragon among women.
Sati sādhabī
सतीसाध्वी **सतीसाधवी**
(ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତୀ ସାବିତ୍ରୀ—ଦେ. ବି (ଆଶୀର୍ବାଦ)—ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ସତୀ— A woman as chaste as Sābitri; a paragon among women.
Sati Sabitri
सतीँसाबित्री **सतीसावित्री**

ସତୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସତ୍ୟବାଦୀ—Truthful. [ଭ୍ର—କନ୍ୟାକୁ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିବୁ, ବୁଝିବୁ ଅଛା ସତୁଆ କ ମିଛୁଆ। ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]
Satuā
साँचा **सच्चा**
(ସତେ[ତୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ମିଛୁଆ—ବିପରୀତ]

ସତୁରାଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟା; ସଂ. ସପ୍ତତ୍ୟୁତ୍ତର ଶତ)— ଏକ ଶହ ସତୁରି; ୧୭୦—One hundred and seventy; 170. (ଯଥା—୧୭ ଦଶ ସତୁରା-ଶହେ ପଣ ଦଶ ବାହାଣ ଦଶ ପଣ—ପଣକଥା ।) [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସତୁରି ଦୁଇଶ=୨୭୦ ।]
Saturāsae(he)
एकश सत्तर
पेकसौ सत्तर

ସତୁରି—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବ (ସଂଖ୍ୟା; ସଂ. ସପ୍ତତି; ପ୍ରା. ସତ୍ତରି)—ସପ୍ତତି; ୭×୧୦; ୬୦ ସଂଖ୍ୟାରୁ ଅଧିକ ୧୦; ୭୦— Seventy; 70.
Saturi
सत्तर **सत्तर**

ସତୁଲ—ଗ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ. (କଟକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଡୁଲ)—ଭୂଷଣ ଖଡୁ; ଦାନ୍ତଥିବା ହାତ ଖଡୁ—Toothed wristlet.
Satula

ସତୁଷ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥେ; ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ତୁଷ)—ତୁଷଯୁକ୍ତ (ଶସ୍ୟ)—(grain) Chaffed; having chaff. ବ—ଧାନ୍ୟ—Paddy.
Satusha

ସତୃଟ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ତୃଷ୍; ସତୃଷ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସତୃଷ୍ଣ; Satrut (ସତୃଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ତୃଷିତ—Thirsty.

ସତୃଷ୍ଣ—ସଂ. ବଣ (ସ+ତୃଷ୍ଣା; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ତୃଷାଯୁକ୍ତ; Satrushna ପିପାସୁ—1. Thirsty. ୨। ସସ୍ପୃହ—(ସତୃଷ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Full of hankering. ୩। ସାଗ୍ରହ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରହଯୁକ୍ତ (ଦୃଷ୍ଟି)—3. Very eager(look).

ସତୃଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତୃଷ୍ଣ+ଦୃଷ୍ଟି)—୧। ସାଗ୍ରହ Satrushna drushti ନୟନ—1. Eager eyes; (ସତୃଷ୍ଣ ନୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ) wistful eyes. ୨। ଲାଳସାଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—2. Hankering look; hungering look. ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ସାଗ୍ରହ ଦୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ—With wistful look.

ସତେ—ଦେ. ଅ—୧। ସତରେ; ସତ୍ୟରେ; ପ୍ରକୃତରେ—Sate 1. Truly; actually. (ଉ—ଦେମ ଗୀରଣ ସତେ, କି (ସତେକି, ସତେରେ, ସତେ ସତେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଦାର୍ଥ କହ ସତ୍ୟି **सच** ପଣ୍ଡିତେ ମତେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ- କବିତା।) ୨। (କାମନା ଓ ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ) ପ୍ରକୃତରେ ବା ଫଳତଃ ଏହାକି ଘଟିବ ?—2. (conjunction) Will it so happen ?; will it come to pass ? ୩। (ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ) ଏହା କି ସତ୍ୟ ? ଭଲ ?—3. (Interjection) Pray ! Is it true ? (ଉ—ଚନ୍ଦ୍ରିକି ଲାଞ୍ଛନ ସତେ, ଗୁମର ଚକୁସ ମତେ, ବହୁକାଳ ପଗୁହଲୁ କହ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. 'କଣୋପ୍ତ ଚମ୍ପୂ. ଚ ଗୀତ।) ୪। (ବିସ୍ମୟାର୍ଥକ) ପ୍ରକୃତରେ; ବାସ୍ତବରେ—5. Actually; in fact. (ଉ—ପ୍ରଣ୍ଣ ମଲ୍ଲୀହାସିରେ। ସତେ ଭୁ ଜ ସାହସୀରେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।) ୬। ଫଳତଃ—6. In the long run. (ଉ—ସତେ ସତେ ସେହି ବାଣୀ ହୋଇଲା ବିଫଳ। ମଧୁସୂଦନ, ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ।)

ସତେଇ ହେ(ହ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଭଲେଇ ହେବା; ଆପଣାର ସାଧୁତା Satei he(ha)ba ଦେଖାଇ ହେବା ବା କହି ହେବା—1. To सांचा हउआ show off one's honesty; to boast of **सचा होना** one's honesty. ୨। ନିଜର କଷ୍ଟଲଙ୍କର ସଦାରେ କହି ବୁଲିବା—2. To boast that one has no blemishes or secrets to be ashamed of. ୩। ଅପଣାର ସତୀତ୍ୱ ଦେଖାଇ ହେବା—3. To boast of on'es chastity. (ଉ—ସତୀ ଲେ! ସତେଇ ହୁଉଛୁ କେତେ! ତୋହୋ ଘର କଥା ଅଣ୍ଡା ରେ ଦୂରେଇ, ସତେଇ ହଉଛୁ ମତେ!—ଉଗ।)

ସତେଜ—ଦେ. ବଣ (ସ+ତେଜଃ=ସତେଜସ୍ ୧ମା. ୧ବ; Sateja ସତେଜାଃ)—୧। ପ୍ରଖର; ତେଜସ୍ୱୀ)—1. Vigor-सतेज ous; energetic; sharp. ୨। ବୀର୍ଯ୍ୟଶୀଳ; तेजी ବଳବାନ୍—2. Strong. ୩। ସଜୀବ—3. Healthy; lively; hale. ୪। ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—4. Well-developed; hale and hearty.

ସତେଜାଃ—ସଂ. ବଣ (ସ+ତେଜଃ=ସତେଜସ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ସତେଜ Satejah (ଦେଖ)—Sateja (See)

ସତେର—ସଂ. ବି—ତୁଷ (ଷ୍ଣିପ୍ରସାର ଉଣାଦ ତୁର୍)—Satera Chaff of grains.

ସତ୍କଥନ—ସଂ. ବି ଓ ବଣ—ସତ୍କଥନ (ଦେଖ)—Sat-kathana Satkathana (See) [ଦ୍ର—ସତ୍ ଶବ୍ଦର ତ୍+କ (କ୍ତ) ଆଦି ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସତ୍ ତଳେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଶବ୍ଦମାନ ଦେଖ।]

ସତ୍ତ—ଦେ. ବି. ଓ ବଣ (ସଂ ସତ୍ୟ)—ସତ୍ୟ (ଦେଖ)—Satta Satya (See) ବଣ (ସଂ. ସତ୍)—ସତ୍ (ଦେଖ) Sat (See)

ସତ୍ତମ—ସଂ. ବଣ (ସତ୍=ଉତ୍ତମ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ତମ)—୧। ଅତି Sattama ଉତ୍ତମ; ସର୍ବୋତ୍ତମ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Best; very (ସତ୍ତମା—ସ୍ତ୍ରୀ) good. ୨। ପୂଜ୍ୟତମ—2. Most venerable. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଶେଷ୍ୟ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ଦ୍ୱିଜସତ୍ତମ, ନୃପସତ୍ତମ, ନାରୀସତ୍ତମା।]

ସତ୍ତା—ସଂ. ବି (ସତ୍+ଭାବେ. ତା)—୧। ବିଦ୍ୟମାନତା; ସ୍ଥିତି—Satta 1. Presence; existence; being. ୨। ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Birth; origin; production. ୩। ସାଧୁତା—3. Honesty. ୪। ଉତ୍କର୍ଷ—4. Excellence. [ଦ୍ର—ଏହା ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ। ଯାହା ପଦାର୍ଥର ସାର ବିଷୟ, ଯାହା ପଦାର୍ଥର ପଦାର୍ଥତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ତାହା ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥର ସତ୍ତା। ସତ୍ (ବା ସ୍ଥିତିବିଶିଷ୍ଟ) ପଦାର୍ଥ ମାନେ ସତ୍ତାବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ଏକ ପଦାର୍ଥର ସତ୍ତା ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ସତ୍ତାଠାରୁ ଭିନ୍ନ। ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ବ୍ରହ୍ମ ଏକା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ସତ୍ତା। ଜୀବାତ୍ମା (Human Soul) ଏବଂ ପରମାତ୍ମା (World Soul) ଏକ ସତ୍ତାବିଶିଷ୍ଟ। ଜାଗତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମାୟା ଅଟେ। ଯଦି ମାୟାବାଦ ସ୍ୱୀକୃତ ନ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାଂସାରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସତ୍ୟତା ଗୃହୀତ ହୁଏ, ତେବେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତାର ଏକତ୍ୱ ସଂରକ୍ଷିତ ରହେ। ଏହି ଅର୍ଥରେ ସାରା ଜାଗତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ (evolution) ଏକ ସତ୍ତାର ବିକାଶ =ଭେଦ ମାତ୍ର। ସାଂଖ୍ୟ ମତରେ ଜଗତ୍ ପ୍ରକୃତି (=body) ଏବଂ ପୁରୁଷ (=soul), ଏହିରୂପ ଦୁଇ ସତ୍ତାଯୁକ୍ତ। ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ଜଗତ୍ ପରମାଣୁରୁ ସୃଷ୍ଟ। ପରମାଣୁ ଅନେକ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ। ଏଣୁ ସତ୍ତା ଗୋଟିକ ଏକ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଭିନ୍ନ—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ. ପ୍ରୋଫେସର୍ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ.।] ଦେ. ବି—चिह्न ଚିହ୍ନ; ଲକ୍ଷଣ—Trace; indication. (ଯଥା—**चिह्न** ସେ ମୋତେ ଅମୁକ ବିଷୟର ସତ୍ତା ଦେଖାଇଲା ନାହିଁ।)

ସତ୍ତ୍ୱେ—ସ୍ତ୍ରୀ. ଅବ୍ୟୟ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ. ସଂ ସତ୍ ଶବ୍ଦୋଦ୍ଭୂତ ସପ୍ତମୀ)—Satte କୌଣସି ବିଷୟର ଉପସ୍ଥିତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ—सत्वे **सत्वे** (conjunction) In spite of; in the (ସତ୍ତ୍ୱେଓ—ଅନ୍ୟରୂପ) face of; notwithstanding.

ସତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବି (ସତ୍+ଭାବ. ତ୍ୱ)—୧। ବିଦ୍ୟମାନତା—Sattwa 1. Presence. ୨। ସ୍ଥିତି—2. Existence; being. ୩। ଚେତନ ପଦାର୍ଥ—3. Sentient being. ୪। ଜୀବ; ପ୍ରାଣୀ; ଜନ୍ତୁ—4. Animal. ୫। ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ; ପ୍ରକୃତିର ବା ପ୍ରକୃତିର ତିନି ଗୁଣ ମଧ୍ୟରୁ

ପ୍ରଧାନ ବା ଉତ୍ତମ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଣ—5. Moral goodness; the best of the 3 qualities in the material Nature; the aggregate of moral good qualities. [ଦ୍ର—ଏହି ଗୁଣରୁ ସତ୍ୟ, ଧର୍ମ, ଦୟା, ସରଳତା, ପ୍ରେମ, ନ୍ୟାୟ, ପରୋପକାର, ପବିତ୍ରତା, ଈଶ୍ୱର ଭକ୍ତି ଆଦି ଭାବ ଜନ୍ମେ ।

ମହାଭାରତ ମତରେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଧର୍ମ ୬ ଗୋଟି; ଯଥା—ପ୍ରସାଦ, ହର୍ଷ, ପ୍ରୀତି, ଅସନ୍ଦେହ, ଧୃତି ଓ ସ୍ମୃତି ।] ୬ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ପଦାର୍ଥ—6. Article; thing. ୭ । ମନଃ; ଅନ୍ତଃକରଣ; ଚିତ୍ତ—7. Mind; the intellectual faculty of mind; intelligence; sensation; feeling. ୮ । ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି—8. Nature; disposition; natural propensities. ୯ । ବ୍ୟବସାୟ; ବ୍ୟବହାର—9. Trade; business. ୧୦ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥା—10. Natural condition. ୧୧ । ବଳ; ଶକ୍ତି; କ୍ଷମତା—11. Strength; power; ୧୨ । ପରାକ୍ରମ—12. Force; might. ୧୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—13. Patience; coolness. ୧୪ । ତେଜଃ—14. Vigour; energy. ୧୫ । ଉତ୍ସାହ—15. Eagerness; exertion. ୧୬ । ଧନ—16. Wealth. ୧୭ । ଜୀବନ; ପ୍ରାଣ—17. Life; vitality. ୧୮ । ଜୀବନଧାରଣ—18. State of living; livelihood. ୧୯ । ଜୀବନକାଳ; ଆୟୁ—19. Life-time. ୨୦ । ଚୈତନ୍ୟ—20. Consciousness; sensation. ୨୧ । ଆତ୍ମା—21. Spirit; soul. ୨୨ । ସାହସ—22. Courage; boldness. ୨୩ । ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ରସ—23 Juice; fluid. ୨୪ । ସାର—24. Essence. ୨୫ । ରସ; ମନୋଗତ ଭାବ—25. Sentiment; passion. ୨୬ । କୁବେର—26. The God of wealth. ୨୭ । ପିଶାଚାଦି—27. Aerial beings; demigods. ଦେ.ବି (ଜଡରୂପ) (ସଂ-ସ୍ୱତ୍ୱ)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱାମୀର ଅଧିକାର; ସ୍ୱାମିତ୍ୱ, ସ୍ୱତ୍ୱ—Proprietory right over a thing; ownership.

ସ୍ୱତ୍ୱ ହକ

ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ—ସ. ବି—ସତ୍ତ୍ୱ * (ଦେଖ)—Sattwa 5 (See)
Sattwa guṇa [ଦ୍ର—ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ—ଏହି ତିନିଗୋଟି ପ୍ରକୃତିର ଗୁଣ; ଜୀବାତ୍ମା ଏହି ଗୁଣତ୍ରୟ ଦ୍ୱାରା ସଂସାରରେ ଆବଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏହି ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ନିର୍ମଳ, ପ୍ରକାଶକ ଓ ଅନାମୟ; ଏହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ସର୍ବଦା ସୁଖରେ ଓ ଜ୍ଞାନରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖେ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ପରମାୟୁ, ସତ୍ତ୍ୱ, ବଳ, ଅରୋଗ୍ୟ, ସୁଖ ଓ ପ୍ରୀତି ବଢ଼େ ଓ ଯାହା ରସମୟ, ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ, ସ୍ଥିର ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ, ତାହା ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକର ପ୍ରିୟ]

ସତ୍ତ୍ୱବାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସତ୍ତ୍ୱ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା ୧ବ)—
Sattwabān ୧ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Possessing (ସତ୍ତ୍ୱବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) moral goodness. ୨ । ସ୍ଥାୟୀ—2. Permanent. ୩ । ସ୍ୱାଭାବିକ—3. Natural. ୩ । ଧାର୍ମିକ—4. Virtuous; pious. ୫ । ନିଷ୍ପାପ—5. Sinless. ଦେ ବିଣ (ଜଡରୂପ)—ସତ୍ତ୍ୱବାନ୍ (ଦେଖ)—Satwabān (See).

ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ—ସ. ବିଣ—(ସତ୍ତ୍ୱ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଅ)—ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ପ୍ରଧାନ
Sattwastha (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) In whom (ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) moral virtues predominate.

ସତ୍ତ୍ୱେ—ଦେ. ଅ—(ସ. ସତ୍ ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ସହିତ)—ଥାଇ ମଧ୍ୟ;
Sattwe ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ; ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ବା; ହେଲେହେଁ—ସଂସ୍ଥେ; सत्वे (ଅମୂଳକ) ବିଦ୍ୟମାନତା ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା—Even though; even if; inspite of; in the presence of. [ଦ୍ର—ଶକ୍ତିସତ୍ତ୍ୱେ କ୍ଷମାଗୁଣ ପରକାଶି—(ସତ୍ତ୍ୱେଓ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସୁଧାକାଥ—ମହାରାଣୀ ଉକ୍ତୋଗ୍ରସ୍ୟ]

ସତ୍ର(ତ୍ର)—ସ. ବି—(ସଦ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅଧିକରଣ. ତ୍ର)—
Sattra(tra) ୧ । ଯଜ୍ଞ—1. Vedic sacrifice or offering of oblations to the Deities through fire. ୨ । ସତତ ଅନ୍ନପାନାଦି ଦାନ—2. Act of free and constant distribution of food and drink. ୩ । ସଦାବ୍ରତ; ଛତ୍ରବ୍ରତ; ସଦା ଦାନ—3. Charity; act of giving gifts continuously. ୪ । ବନ; ଅରଣ୍ୟ—4. Forest. ୫ । ଗୃହ—5. House; abode; residence. ୬ । ଧନ—6. Riches. ୭ । ଆଚ୍ଛାଦନ—7. Covering. ୮ । କୌତୁକ; ଛଳ—8. Deceit; fraud; cheating. ୯ । ସରୋବର—9. Tank; pond. ୧୦ । (ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ର ନାମ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକନାମ—10. A name of Bishṇu. ୧୧ । ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ନପାନାଦି ଲୋକଙ୍କୁ ବିତରଣ କରାଯାଉଥାଏ—11. A place where food or drink or both is distributed free. [ଦ୍ର—ଏହି ସତ୍ର ଶବ୍ଦ ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆରେ ଛତ୍ର ବା ଛତରରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଜଳଛତ୍ର=ଜଳଦାନ ଓ ଜଳଦାନ ଦିଆଯିବାର ସ୍ଥାନ; ଅନ୍ନଛତ୍ର=ଅନ୍ନ ଦିଆଯିବାର ସ୍ଥାନ ।]

ସତ୍ରଶାଳା—ସ. ବି—୧ । ଯଜ୍ଞଶାଳା—1. A room or shed
Sattra śālā where vedic sacrifice is performed. ୨ । ଅନ୍ନ ଦାନାଦିର ଗୃହ; ଯେଉଁ ଗୃହରେ ଅନ୍ନଦାନାଦି ଦିଆଯାଏ—2. A house where food is freely distributed; a free kitchen.

ସତ୍ରା(ତ୍ରା)ଜିତ୍—ସ.ବି. (ନାମ)(ସତ୍ର+ଅ+ଜି.ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି.କ୍ୱିପ୍)—
Sattrā(trā)jit ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ମହିଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ପିତା—Name of a father-in-law of Srikṛushṇa. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ 'ସ୍ୟମନ୍ତକ' ମଣି ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏ ପୁଣି ନିଜ ସହୋଦର ପ୍ରସେନଜିତ୍‌ଙ୍କୁ ଏହା ଦେଇଥିଲେ; ପ୍ରସେନଜିତ୍ ମୃଗୟାରେ ସିଂହ କର୍ତ୍ତୃକ ହତ ହେବାରୁ, ଏହାକୁ ଜାମ୍ବବାନ୍ ପାଇଥିଲେ । ଜାମ୍ବବାନ୍‌ଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପୁଣି ଏ ମଣିକୁ ଆଣି

ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଅକ୍ରୂରଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ଶତଧନ୍ୱା ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ବଧ କରି ଏ ମଣିକୁ ହରଣ କଲେ ।]

ସତ୍ରାନ୍ନ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲୋ; ସତ୍ର+ଅନ୍ନ)—ସତ୍ରରେ ପ୍ରଦତ୍ତ
Sattrānna ଅନ୍ନ; ଅନ୍ନଛତ୍ରରେ କ୍ଷୁଧିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ପକ୍ୱାନ୍ନ—Boiled rice distributed to the famished people who come to a public free kitchen.

ସତ୍ରାନ୍ନଭୋଜୀ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ—ଛତ୍ରଗୃହୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ନ-
Sattrānnabhojī ଛତ୍ରରେ ଗରିବଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଅନ୍ନ ଖାଏ—
(ସତ୍ରାନ୍ନଭୋଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) A person partaking of
(ସତ୍ରାନ୍ନଭୁକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) boiled rice distributed free in a public kitchen.

ସତ୍ରି—ସଂ.ବି.(ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା; ହିଂସା କରିବା+କ୍ରି.କି)-
Sattri ୧ । ମେଷ; ମେଣ୍ଢା—1. Sheep. ୨ । ହସ୍ତୀ—2. Elephant. ବିଣ—ଜୟଶୀଳ—Conquering; victorious.

ସତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସତ୍ର+ଇନ୍; ୧ମା ୧ ବ)—ଯାଗଶୀଳ—
Sattrī Habitually performing vedic sacrifices. ବି. ୧ । ସଦାଗୃହସ୍ଥ ଗୃହସ୍ଥ—1. A dutiful or pious householder. ୨ । ଦୂତ—2. An ambassador.

ସତ୍ପଥ—ସଂ.ବି.—ସତ୍ ପଥ (ଦେଖ)—Sat-patha (See)
Satpatha [ଦ୍ର—ସତ୍ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବକ ତ+ପ (ପୁ) ଅବ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସତ୍ ଶବ୍ଦ ପରେ ଦିଆଯାଇ ଥିବା ଶବ୍ଦ ମାନ ଦେଖ ।]

ସତ୍ୱ—ସଂ. ବି—(ସତ୍+ଭାବେ. ତ୍ୱ; ତ ଲୋପ)—ସତ୍ତ୍ୱ (ଦେଖ)—
Satwa Sattwa (See). ଦେ.ବି. (ସଂ.ସ୍ୱତ୍ୱ) (କଚହରୀ) ବସ୍ତୁରେ ବା ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ; ଅଧିକାର; ସ୍ୱତ୍ୱ—Right and title; ownership; interest; proprietory right. [ଦ୍ର—ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଭୂସମ୍ପତ୍ତିରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସତ୍ୱର ନାମ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଯଥା—ଅସ୍ଥାୟୀସତ୍ୱ, ଖରପୋଷସତ୍ୱ, ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସତ୍ୱ, ଜୀବନ ସତ୍ୱ, ଦଖଲ(ସ୍ଥିତିବାନ)ସତ୍ୱ, କଟ୍ଟେ ସତ୍ୱ, ବକ୍ରୁକ ସତ୍ୱ, ପ୍ରଜା (ରଇତି) ସତ୍ୱ, ଭୂସତ୍ୱ, ମଉରସୀ ସତ୍ୱ, ମଧ୍ୟ ସତ୍ୱ, ଲାଖରାଜ ସତ୍ୱ, ସିକମି ସତ୍ୱ, ଜମିଦାରି ସତ୍ୱ, ମକଦମି ସତ୍ୱ, ବାହେଲ ସତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସତ୍ୱ ଉଚ୍ଛେଦ—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—ସ୍ୱତ୍ୱର ଲୋପ—
Satwa uchchheda Extinction of title.
ସତ୍ୱ ଉଚ୍ଛେଦ **सत्व लोप, हक मारना**

ସତ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—ଖରିଦ ବା ବହୁକାଳ ଦଖଲ
Satwa udbhaba ବା ଉତ୍ତରାଧିକାରିତ୍ୱ ବା ଦାନଗ୍ରହଣ
ସତ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ ଦ୍ୱାରା ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଭୂମି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱର ଉତ୍ପତ୍ତି—
सत्व उद्भव, हकप्राप्त Accrual of title to land by purchase or long possession or inheritance or gift.

ସତ୍ୱ ଦଖଲ—ଦେ. ବି.—(କଚହରୀ; ସଦାଚର ଶବ୍ଦ)—କୌଣସି
Satwa dakhala ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଭୂମି ସମ୍ପତ୍ତିର ଭୋଗ
ସତ୍ୱ ଦଖଲ Title and possession in a property.
सत्व दखल हक दखल

ସତ୍ୱ ଦାବି—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର
Satwa dābi ଦାବୀଦାରୀରେ ଦ.ଦ୍ରା—Claim of title to a
ସତ୍ୱଦାବି **सत्व दावी, हक दावी** property.

ସତ୍ୱ ଦାୟୀ—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଯାହାର ସ୍ୱତ୍ୱ ବା
Satwa dāyī ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଅଛି; ସ୍ୱତ୍ୱବାନ୍ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(A person)
ସ୍ୱତ୍ୱବାନ୍ Having title or interest in a property.
सत्वदायी, हकदार

ସତ୍ୱ ପ୍ରଚାର—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କାହାର
Satwa prachāra ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଥିବା ବିଷୟ ଅଦାଲତଙ୍କଦ୍ୱାରା
ସତ୍ୱପ୍ରଚାର ଘୋଷଣା—Judicial declaration of one's
सत्व घोषणा, हककी डिक्री title to a property.

ସତ୍ୱ ବାନ—ବିଣ.—ସତ୍ତ୍ୱବାନ (ଦେଖ)
Satwabān Sattwabān (See)
ସତ୍ୱବାନ୍ ଦେ. ବିଣ (କଚହରୀ; ସଂ ସ୍ୱତ୍ୱବାନ୍)—ଯାହାର ସମ୍ପତ୍ତିରେ
सत्ववान्, हकदार ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଥାଏ; ହକଦାର୍—Having title to any property.

ସତ୍ୱ ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚହରୀ)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Satwa burdā (rde) ibā ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱକୁ ଯବରଦସ୍ତି
ସତ୍ୱ ଡୁବାନ ଅଧିକାର ଦ୍ୱାରା ଲୋପ କରିବା—To extinguish
सत्व मिटाना, हक मारना a person's title by forcible possession.
[ସତ୍ୱ ବୁଡ଼ିବା (ବୁଡ଼ିଯିବା)—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—କେତେ କାଳ ଅନ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଅଧିକାର କଲେ ସମ୍ପତ୍ତିସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସତ୍ୱ ବୁଡ଼ିଯାଏ ବା ସତ୍ୱଲୋପ ହୁଏ, ତାହା ତମାଦି ଆଇନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ।]

ସତ୍ୱର—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି) (ସ=ସହିତ+ତ୍ୱରା)—
Satwara ଅବିଳମ୍ବେ; ଶୀଘ୍ର—Soon; speedily; hastily.
ବିଣ—ଶୀଘ୍ର; ତ୍ୱରିତ; ଅବିଳମ୍ବ—Speedy; hasty.

ସତ୍ୱର ଗତି—ସଂ. ବି:—ସଂ.ବି. (କର୍ମଧା; ସତ୍ୱର+ଗତି) ଶୀଘ୍ର ଗମନ—
Satwara gati Speedy movement. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ତ୍ୱରିତ ଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Moving speedily.

ସତ୍ୱରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ ବି—(ସତ୍ୱର+ଭାବେ. ତା)—ଶୀଘ୍ରତା—
Satwaratā (twa) Swiftness; speediness; quickness.

ସତ୍ୱ ଲାଭ—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—୧ । ସତ୍ୱ ଉଦ୍ଭବ (ଦେଖ)
Satwa lābha Satwa udbhaba (See). ୨ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ
ସତ୍ୱଲାଭ ଜନ୍ମିଥିବା ସବୁ ପ୍ରକାରର ସ୍ୱତ୍ୱ—2. All rights
सत्वलाभ, हकलाभ which have accrued in a property. (ଦ୍ର—କବଲାରେ ଲେଖାଯାଏ—ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ତହିଁର ସମସ୍ତ ସତ୍ୱଲାଭ ସହିତ ଆମ୍ଭେ ଧାର୍ଯ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରମାଣେ ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତେ ବିକ୍ରି କଲୁ ।)

ସତ୍ୱ ଲୋପ—ଦେ. ବି. (କଚହରୀ)—ବିକ୍ରି ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ଅପେକ୍ଷା
Satwa lopa ବେଶି ସମୟ ବେଦଖଲ ଥିବା ପ୍ରଭୃତି କାରଣରୁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ
ସତ୍ୱଲୋପ ସମ୍ପତ୍ତିସ୍ୱାମୀର ଥିବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱର ନାଶ—Extinction

सत्वलोप, हक्कालोप of one's title to a property by sale or long dispossession.

ସତ୍ୱ ସାବ୍ୟସ୍ତ—ଦେ. ବି. (କଚରିଅ)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର-
Satwa sābyasta ସ୍ୱତ୍ୱ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
সত্বসাব্যস্ত ବିଚାରପୂର୍ବକ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ —Declaration or
सत्व निर्द्धारण establishment of one's title to a property by a court of justice.

ସତ୍ୱସାବ୍ୟସ୍ତ ମକଦ୍ଦମା—ଦେ· ବି (କଚରିଅ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ
Satwasābyasta makaddamā ବାଦୀର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଥିବା
সত্বসাব্যস্ত মোকদ্দমা ବିଷୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ କରାଯିବା
सत्वनिर्द्धारण मुकद्दमा ମକଦ୍ଦମା—Suit for establishment and declaration of one's title to a property.

ସତ୍ୱ ହାନି—ଦେ. ବି (କଚରିଅ)—୧ । ସ୍ୱତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ କ୍ଷତି—1. Loss
Satwa hāni of one's title. ୨ । ସ୍ୱତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବାଧା—
সত্বহানি सत्वहानि, हकनुकसान 2. Detriment to one's title.

ସତ୍ୱାସତ୍ୱ—ଦେ· ବି (କଚରିଅ)—ସ୍ୱତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଷୟ; ବାଦୀ ଓ
Satwāsatwa ପ୍ରତିବାଦୀ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ଦାବୀକୃତ
সত্বাসত্ব ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସତ୍ୱ ଅଛି ଓ କାହାର ନାହିଁ, ଏହି ବିଷୟ—
सत्वासत्व, हकवेहक Title of one party and want of title of the other party in a disputed property, the subject matter of a title suit.

ସତ୍ୱାସତ୍ୱ ମକଦ୍ଦମା—ଦେ. ବି (କଚରିଅ)—ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମାରେ
Satwāsatwa makaddamā ସମ୍ପତ୍ତି (ବିଶେଷତଃ
সত্বাসত্ব মোকদ্দমা ଭୂସମ୍ପତ୍ତି)ରେ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ
सत्वासत्व मुकदमा, हकवेहक मुकदमा କାହାର ସତ୍ୱ ଅଛି କାହାର ନାହିଁ, ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା କରାଯାଏ—Title suit.

ସତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍ +ଯ)—୧ । ପ୍ରକୃତ; ଯଥାର୍ଥ—
Satya 1. Actual. ୨ । ଯାହା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ନୁହେଁ; ଠିକ୍—2. Right. ୩ । ଯାହା ମିଥ୍ୟା ନୁହେ—3. True. ୪ । ନିତ୍ୟ; ଅବିନାଶୀ—4. Permanent; indestructible. ୫ । ନିଃସନ୍ଦେହ; ନିଶ୍ଚିତ—5. Certain; sure. କ୍ରି· ବିଣ (ସଂ, ସତ୍ୟଂ)—୧ । ଯଥାର୍ଥରେ—1. Really. ୨ । ପ୍ରକୃତରେ—2. Actually. ୩ । ନିଶ୍ଚେ—3. Certainly; verily. ବି—୧ । ନିତ୍ୟତା; ଅନଶ୍ୱରତା—1. Permanence; indestructibility. ୨ । ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ—2. Reality. ୩ । ଯଥାର୍ଥ କଥନ; ଅମିଥ୍ୟା; ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା—3. Speaking what is true; truth. ୪ । ପବିତ୍ରତା—4. Purity. ୫ । ପୁଣ୍ୟ—5. Virtue. ୬ । ଯଥାର୍ଥ ଜ୍ଞାନ—6. True knowledge. ୭ । ବିଜ୍ଞାନ—7. Science; scientific knowledge. ୮ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—8. Conclusion; resolution. ୯ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ପ୍ରାକୃତିକ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ନିୟମ—9. Natural or scientific rules or maxims or truths; axiomatic truths; scientific maxims. ୧୦ । ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା; ଶପଥ—10. Vow; solemn declaration. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସତ୍ୟ କହିବାଠାରୁ ଓ ସତ୍ୟପାଳନ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞାପାଳନଠାରୁ ବଳି ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ସଂସାରରେ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି, ସତ୍ୟଠାରୁ ବଳି ଧର୍ମ ନାହିଁ, ମିଥ୍ୟା ବା ଅନୃତଠାରୁ ବଳି ପାତକ ନାହିଁ; ମାତାଙ୍କଠାରୁ ବଳି ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ, ମନ୍ତ୍ରଦାତାଙ୍କଠାରୁ ବଳି ଗୁରୁ ନାହାନ୍ତି; ଯେ ସତ୍ୟ କହେ ଓ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରେ ସେ ସମସ୍ତ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ପାଏ; ସତ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଏ ସୃଷ୍ଟି ଚଳୁଅଛି । ସତ୍ୟରକ୍ଷା ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ଯେ ମିଥ୍ୟା କହେ ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ କରେ ତାଠାରୁ ବଳି ପାତକୀ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ନାହିଁ; ମହାପୁରୁଷମାନେ ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ମିଥ୍ୟା କହନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ସତ୍ୟ (ପ୍ରତିଜ୍ଞା) ଲଙ୍ଘନ୍ତି ନାହିଁ ।] ୧୧ । ସତ୍ୟଯୁଗ; କୃତଯୁଗ; ସୃଷ୍ଟିର ୪ଯୁଗ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଯୁଗ—11. The first of the four ages of the creation according to the Hindu mythology. [ଦ୍ର—ଏହାର କାଳ ୧୦ କୋଟି ୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ; ମତାନ୍ତରରେ ୧୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ ।

ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମରେ ସତ୍ୟଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର ଓ କଳିଯୁଗ ଭୋଗ ହେଲାପରେ ପୁଣି ସତ୍ୟଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଦିନ ସତ୍ୟଯୁଗର ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏଯୁଗର ପରିମାଣ ୧୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ; ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପରମାୟୁ ଲକ୍ଷେ ବର୍ଷ; ମନୁଷ୍ୟ ଉଚ୍ଚରେ ୨୧ ହାତ ଥିଲେ; ମଜ୍ଜାଗତ ପ୍ରାଣ; ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ; ବ୍ୟବହାରପାତ୍ର ସୁବର୍ଣ୍ଣ; ସାମବେଦର ଅଧିକାର; ତୀର୍ଥନାମ ପୁଷ୍କର; ଲୋକେ ସତ୍ୟଧର୍ମରତ ଓ ତୀର୍ଥାଶ୍ରୟୀ । ସତ୍ୟଯୁଗରେ ୭ଜଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ—ବଳି; ବେଣୁ, ମାନ୍ଧାତା, ପୁରୁରବାଃ, ଧୁନ୍ଧୁମାର, କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ, ତାରକବ୍ରହ୍ମନାମ—ନାରାୟଣପରାବେଦାଃ ନାରାୟଣ ପରାକ୍ଷରାଃ । ନାରାୟଣ ପରାମୁକ୍ତି ର୍ନାରାୟଣ ପରା ଗତିଃ ।
ପଞ୍ଚୋକ୍ଷର ବଚନ ।)

୧୨ । ବ୍ରହ୍ମଲୋକ; ସପ୍ତଲୋକର ବା ସପ୍ତ ଭୁବନର ଉଚ୍ଚତମ ଲୋକ—12. The highest of the 7 upper worlds of the Hindu mythology. [ଦ୍ର—ଏହି ଲୋକରେ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ବ୍ରହ୍ମା ବାସ କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ମୃତ୍ୟୁପରେ ନିଜ ନିଜର ପୁଣ୍ୟଫଳରେ ସତ୍ୟଲୋକରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି ସେମାନେ ଆଉ ସଂସାରରେ ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲାଭ କରନ୍ତି

ନାହିଁ ।] ୧୩ା (ସହସ୍ର ନାମ) ବିଷ୍ଣୁ—13. A name of Bishṇu. ୧୪ । (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ) ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର—14. A name of Rāmachandra. ୧୫ । (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—15. The religious fig tree. ୧୬ । ନାନ୍ଦୀମୁଖ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ଦେବତା—16. The Deity invoked in the Nāndimukha Srāddha. ଦେ. ବି.—ତଥ୍ୟ; ବିଜ୍ଞାନ ବା ଦର୍ଶନାଦି ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ବିଷୟ; ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ, ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ—Scientific; philosoplical or religious truths; axioms; axiomatic truths.
সত্য সত্য

ସତ୍ୟ(ତ୍ୟା) ଆମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଦେ. ବି—(ସଂ ସତ୍ୟ ଓ ଆମ୍ର)—ନାଗେଶ୍ୱର ବର୍ଗର ସୁଠାମ ଶ୍ୟାମଳ ତରୁ; ବିଶେଷ—Garcina Xanthochymus (a tree). [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ତମାଳ ଗଛ ପରି ଚିକଣଶ୍ୟାମଳ ଓ ସ୍ଥୂଳ-ସ୍କନ୍ଧ ଗଛ । ଏଥିର ଫଳ ନେଙ୍ଗଡ଼ା ଅମ୍ବ ବା କେନ୍ଦୁ ଫଳ ପରି ଗୋଲ୍ । କଞ୍ଚା ଫଳ ଖଟା; ଫଳ ପାଚିଲେ ଈଷତ୍ ମିଠା ଓ ଖଟା ଲାଗେ ଓ ହଳଦିଆ ବା ନାରଙ୍ଗୀ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ପାଚିଲା ଆମ୍ବର ବର୍ଣ୍ଣ ଧରେ । ପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ବ ପତ୍ରଠାରୁ ବଡ଼, କିନ୍ତୁ ମୋଟା ଓ ଚିକ୍କଣ । ଫୁଲ ଧଳା ଓ ସୁଗନ୍ଧ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ବର୍ଷା ଓ ଶରତ୍ କାଳରେ ଫଳ ପାକେ । ପାଚିଲା ଫଳକୁ ଗରିବ ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ଅମ୍ବିଲ ତରକାରି କରନ୍ତି । କଞ୍ଚା ଫଳକୁ କେହି କେହି କାଟି ଅଚାର କରନ୍ତି । ଫଳ ଭିତରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଖୋସା ବା କରୁଡ଼ା ଥାଏ ଓ କଣ୍ଠାଳ ମଞ୍ଜିଠାରୁ ବଡ଼ ଓ କଳା କଳା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଲମ୍ବ ମଞ୍ଜି ଥାଏ । ଏହାର ଡାଳମାନ ଘନ ଓ ପତ୍ରମାନ ମଧ୍ୟ ଘନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଓ ଗଡ଼ଜାତରେ ଏ ଗଛ ମନକୁ ଜନ୍ମେ । ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ, ଆସାମ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଏ ଗଛ ହୁଏ ।

Satya (tyā)āmba(mbā)

[ସତ୍ୟାମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଂ. ବନାମ୍ର, ରକ୍ତାମ୍ର, ସୁରକ୍ତକ

দাম্পাল

দম্পাল

ମ, ଝାଡ଼ୀ ଆମ୍ବା

ତେ. ନୁରମାଚୁ

ଏହାର ଅପକ୍ୱ ଫଳ ଅମ୍ଳ, ଧାରକ, ବାୟୁନାଶକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ ଓ ପିତ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହାର ପକ୍ୱ ଫଳ—ପାଚକ, ରୁଚିଜନକ, ଲଘୁ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, କଫ ଓ ବାୟୁନାଶକ ।

ଏହାର ବୀଜର ତୈଳ ତିକ୍ତ, ଅମ୍ଳ—ମଧୁର, ପାଚକ, ରୁଚିକାରକ, ବଳକର, ସାରକ; କୃମି, କୁଷ୍ଠ ଓ ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।] ୨ । କୁସୁମ ୨ (ଦେଖ) 2. Kusuma 2. (See)

ସତ୍ୟଂକାର—ସଂ. ବି—ସତ୍ୟଙ୍କାର (ଦେଖ)
Satyaṃkāra　Satyaṅkāra (See)

ସତ୍ୟକ—ସଂ. ବି (ସତ୍ୟ+କ)—ସତ୍ୟଙ୍କାର (ଦେଖ)
Satyaka　Satyaṅkāra (See)

ସତ୍ୟ କଥନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସତ କହିବା—
Satya kathana　Speaking of truth.

ସତ୍ୟକଥା—ଦେ. ବି—ଅମିଥ୍ୟା; ପ୍ରକୃତ ଘଟନାର ବର୍ଣ୍ଣନ—
Satya kathā　Truthful speech.
সত্যি কথা　**सच्चि बात**

ସତ୍ୟ କରଣ—ସଂ. ବି—୧ । ସତ୍ୟଙ୍କାର (ଦେଖ)—1. Satyaṅkāra (See) ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା—2. A resolution to do something. ୩ । ଶପଥ; ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—3. Vow; promise on oath.
Satya karaṇa

ସତ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା—To take a solemn vow to do some thing.
Satya karibā
সত্য করা　**सत्य करना**

ସତ୍ୟ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସତ୍ୟ ବାକ୍ୟ କହିବା—
Satya kahibā　To speak the truth.
সত্য বলা　**सच कहना**

ସତ୍ୟକାର—ସଂ. ବି—ସତ୍ୟଙ୍କାର (ଦେଖ)
Satyakāra　Satyaṅkāra (See)
(ସତ୍ୟ କ୍ରିୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତ୍ୟ କିଙ୍କର—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସତ୍ୟ+କିଙ୍କର)—ସତ୍ୟର ଦାସ; ସତ୍ୟବ୍ରତପରାୟଣ—A servant of truth; practising truthfulness.
Satya kiṅkara

ସତ୍ୟକୁ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସତ୍ୟ ରୂପେ ଘଟିବା—
Satyaku āsibā　To come to be true.
সত্য হওয়া　**सच होना**

ସତ୍ୟଙ୍କାର—ସଂ. ବି (ସତ୍ୟଂ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ, ଅ)—୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାର—1. The conclusion or ratification of a bargain; agreement or promise to purchase a thing. ୨ । ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ କାର୍ଯ୍ୟର ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ସାଧକ ନିମିତ୍ତ ପର ହସ୍ତରେ ଦିଆଯାଉଥିବା ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. Any person or thing given as security for the performance of an act.
Satyaṅkāra

ସତ୍ୟଙ୍କାର କୃତ—ସଂ. ବି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବା ନିମନ୍ତେ କଥା ସ୍ଥିର ହେବାପରେ ବିକ୍ରେତାକୁ ଅଗ୍ରିମ ଦିଆଯିବା ଧନ; ବଇନା—Advance made towards the settled consideration-money for the purchase of an article.
Satyaṅkāra kṛuta

ସତ୍ୟ ଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—Liar. [ଉ—ଅହେ ନୃପ ନୋହୁଁ ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ୟଛଡ଼ା, ସାରିଲଣ କାର୍ଯ୍ୟ, ଦଅ ଅମୃତ ଘୋଡ଼ା । ନୃସିଂହ.ମହାଭାରତ.ବନ]
Satya chharḍā
সত্যছাড়া
सच छोड़ा

ସତ୍ୟ ଜଳ୍ପନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସତ୍ୟକଥନ; ସତ୍ୟ କହିବା—
Satya jalpana　Speaking of truth.

ସତ୍ୟତପାଃ—ସଂ. ବି. ପୁ—(ସତ୍ୟ+ତପସ୍, ୧ ମା ୧ ବ)—
Satya tapāh ମୁନି ବିଶେଷ — Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟାଧ ଥିଲେ, ପରେ ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ବାସାଙ୍କ ବରରେ ଏହି ନାମଧାରୀ ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ମୁନି ହୋଇଥିଲେ। (ବରାହ ପୁରାଣ ସତ୍ୟତପାଃ-ଉପାଖ୍ୟାନାଧ୍ୟାୟ)]

ସତ୍ୟ ଦେବ— ସଂ. ବି—ସତ୍ୟ ନାରାୟଣ (ଦେଖ)
Satya deba Satya nārāyaṇa (see)

ସତ୍ୟଧର୍ମ—ସଂ. ବି. (ରୂପକ)—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନରୂପ ଧର୍ମ; ସତ୍ୟବ୍ରତ-
Satya dharma The vow of keeping one's promise.

ସତ୍ୟଧର୍ମ ପରାୟଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସତ୍ୟବ୍ରତପାଳନତତ୍ପର—
Satyadharma parayāṇa Always true to one's promise.
(ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସତ୍ୟଧର୍ମପରାୟଣତା—ବି)

ସତ୍ୟ ଧୃତି—ସଂ. ବି.—ମୁନି ବିଶେଷ—Name of a sage.
Satya dhruti [ଦ୍ର—ଏ ଗୌତମଙ୍କ ଔରସରେ ଅହଲ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହୋଇ ବେଦବିଦ୍ୟା ପାରଙ୍ଗମ ହୋଇଥିଲେ]

ସତ୍ୟ ନାରାୟଣ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ ବା ନାରାୟଣ—Bishṇu.
Satya nārāyaṇa [ଦ୍ର—ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି କାମନାରେ ଏହାଙ୍କ ପୂଜାପଦ୍ଧତି ଓ ବ୍ରତ ଓ ସେହି ବ୍ରତର ବିଧାନ ଓ ଫଳଲାଭ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ରେବା ଖଣ୍ଡରେ ସତ୍ୟ ନାରାୟଣ କଥା ନାମକ ୪ ଗୋଟି ଅଧ୍ୟାୟରେ ଅଛି। ଏହା ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣୋକ୍ତ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି। ଭଗବାନ୍ ନାରଦଙ୍କୁ ଏହା କହିଥିଲେ; ନାରଦ ଶୁକଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଓ ଶୁକ ନୈମିଷାରଣ୍ୟରେ ଶୌନକାଦିଙ୍କୁ କହିଥିଲେ। ଭାରତରେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଏହି ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ 'ସତ୍ୟପୀର' ନାମ ଦେଇ ମୁସଲମାନ ପ୍ରତିବେଶୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ସାର୍ବଭୌମିକତା ଦେଖାଇଅଛନ୍ତି।

ପୁରାଣରେ ଲିଖିତ ଅଛି, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ କଥାବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ। ହିନ୍ଦୁମାନେ ଉକ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶଧାରୀ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ବୁଢ଼ା ଶ୍ମଶ୍ରୁଧାରୀ ଫକୀର ରୂପରେ ଓ ପୁରାଣ କଥିତ ଏକତ୍ରିତ ପକ୍ୱ ରମ୍ଭାଫଳ, ଘୃତ, ଦୁଗ୍ଧ, ଶର୍କରା ଓ ଗୋଧୂମ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଶାଳୀ ତଣ୍ଡୁଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବା 'ଅମୃତକୁଣ୍ଡ'କୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଶିର୍ନି ରୂପରେ ଓ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜାକୁ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ ପାଲା ରୂପରେ ନାମକରଣ କରି ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ୪ ଗୋଟି କାହାଣୀର ଅଙ୍ଗ ବୃଦ୍ଧି କରି ୧୬ ଗୋଟି ଗଳ୍ପ ବା ୧୬ ପାଲାରେ ପରିଣତ କରିଅଛନ୍ତି। ଏ ସବୁ ନାମକରଣ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ ପାଲା ଗୀତ ବୋଲାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ପୁରାଣୋକ୍ତ ବିଧିରେ ପଞ୍ଚଦେବତା (ଗଣେଶ, ଶିବ, ଦୁର୍ଗା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିଷ୍ଣୁ)ଙ୍କର ଓ ନବଗ୍ରହଙ୍କର ଓ ଦଶ ଦିଗପାଳାଦିଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି "ଧ୍ୟାୟେତ୍ ସତ୍ୟଂଗୁଣାତୀତଂ ଗୁଣତ୍ରୟସମନ୍ୱିତଂ, ଲୋକନାଥଂ ତ୍ରିଲୋକେଶଂ ପୀତାମ୍ବରଧରଂ ହରିଂ, ଇନ୍ଦୀବରଦଳଶ୍ୟାମଂ ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଗଦାଧରଂ, ସତ୍ୟଦେବଂ ଚତୁର୍ବାହୁଂ ଶ୍ରୀବତ୍ସପଦଭୂଷିତଂ, ଗୋବିନ୍ଦଂ, ଗୋକୁଳାନନ୍ଦଂ ଜଗତଃ ପିତରଂ ଗୁରୁମ୍" ଧ୍ୟାନ ଦ୍ୱାରା ଓ 'ଶ୍ରୀମତ୍ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଗୋବିନ୍ଦାୟ ନମଃ' ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ନୈବେଦ୍ୟକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରନ୍ତି ଓ "ଅଚ୍ୟୁତଂ ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷଂ ନୃସିଂହଂ ଦୈତ୍ୟସୂଦନଂ, ହୃଷୀକେଶଂ ଜଗନ୍ନାଥଂ ବାଗୀଶଂ ବରଦାୟକଂ, ଗୁଣତ୍ରୟଂଗୁଣାତୀତଂ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଗରୁଡଧ୍ୱଜଂ, ଜନାର୍ଦ୍ଦନଂ ଜନାନନ୍ଦଂ ଜାନକୀବଲ୍ଲଭଂ ଜୟଂ, ପ୍ରଣମାମି ସଦା ସତ୍ୟନାରାୟଣଂତତଃପରଂ" ଏହି ସ୍ତବ ଦ୍ୱାରା ପୂଜା ଶେଷ କରି ତତ୍ପରେ ବୁଢ଼ା ଫକୀରଙ୍କ କାରାମତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ୧୬ ଗୋଟି ବଙ୍ଗଳା ପଦ୍ୟରେ ରଚିତ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ବା ପାଲା ବୋଲନ୍ତି। ଭାରତର ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୁରାଣୋକ୍ତ ବିଧିରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା କରନ୍ତି; ଉତ୍କଳରେ ଓ ବଙ୍ଗରେ ତାହାହିଁ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ ପାଲା ଉତ୍କଳ ଓ ବଙ୍ଗ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ।

ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, କଳିଯୁଗରେ ନାରାୟଣଙ୍କୁ 'ସତ୍ୟନାରାୟଣ' ରୂପେ ପୂଜା କରି ବ୍ରତ ପାଳିବାହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ଓ ଏତଦ୍ୱାରା ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି, ଦାରିଦ୍ର୍ୟନାଶ, ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଲାଭ, ନଷ୍ଟଧନ ପ୍ରାପ୍ତି, ପୁଣ୍ୟଲାଭ, ଜୟଲାଭ, ଶ୍ରୀଲାଭ, କାରାରୁ, ପୀଡ଼ାରୁ ଓ ବନ୍ଧନାଦିରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ ହୁଏ ଏବଂ ମରଣାନ୍ତେ ସତ୍ୟ ଲୋକ ବା ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ।]

ସତ୍ୟନାରାୟଣ କଥା—ସଂ. ବି—୧। ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ରେବାଖଣ୍ଡର ୪ଟି
Satyanārāyaṇa kathā ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ 'ସତ୍ୟନାରାୟଣ' ବ୍ରତ ଓ ପୂଜା ଏବଂ ଉକ୍ତ ବ୍ରତାଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କାହାଣୀ ବା ଗଳ୍ପ—1. The story (four in number) of the effect of worshipping the Deity Satyanārāyaṇa as narrated in the Purāṇas. [ଦ୍ର—ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ଲିଖିତ କଥିତୋକ୍ତ କଥା ବା ଗଳ୍ପକୁ ସତ୍ୟ ନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା ଶେଷରେ ଶ୍ରବଣ କରି ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ କୁଟୁମ୍ବ ପରିବାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରସାଦ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ ଓ ମନୋବାଞ୍ଛାର ସିଦ୍ଧି ହୁଏ।

୧। କାଶୀପୁରରେ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ଭିକ୍ଷୁକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଦିନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ। ଦିନେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଦେବ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶ ଧାରଣ କରି ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା ଓ ବ୍ରତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ। ବ୍ରାହ୍ମଣ ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଗଲେ;

ଓ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଦୟାରୁ ସେ ଦିନ ପ୍ରଚୁର ଧନ ଭିକ୍ଷା ପାଇ ଉକ୍ତ ବ୍ରତ ଆଚରଣ କରି ପ୍ରତି ମାସରେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା କଲେ । ଏଥିର ଫଳରେ ତାହାଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ନାଶ ହୋଇ ସେ ସର୍ବସମ୍ପତ୍ତିସମନ୍ୱିତ ଓ ସର୍ବପାପମୁକ୍ତ ହୋଇ ଦେହାନ୍ତେ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କଲେ । (ରେବାଖଣ୍ଡ " ସତ୍ୟନାରାୟଣ-ବ୍ରତ —ନାମକ—ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।)

୨ । ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଉ ଦିନେ ଉକ୍ତ ବ୍ରତ ଉତ୍ସବ କରୁଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଘରେ 'କାଷ୍ଠକେତୁ' ନାମକ ଜଣେ କାଠୁରିଆ ଅତି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ଓ ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ଆସି ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ଜଳପାନ ଓ ପ୍ରସାଦ ସେବନ ପୂର୍ବକ ଏ ବ୍ରତର ବିଧାନ ଓ ଫଳ ବ୍ରାହ୍ମଣଠାରୁ ଶୁଣି କାଠ ବିକିବାକୁ ଗଲା ଓ ସେ ଦିନ କାଠ ବିକି କରି ବହୁ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ବଜାରରୁ ପାଚିଲା କଦଳୀ, ଘିଅ, ଦୁଧ, ଗୁଡ଼ ଓ ଗହମ ଅଟା କିଣି ଆଣି 'ଅମୃତ କୁଣ୍ଡ' କରି ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ପୂଜା କଲା ଓ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ଡାକି ବ୍ରତ ଓ ଉତ୍ସବ କଲା । ଏଥିର ଫଳରେ କାଠୁରିଆ ଧନପୁତ୍ର ସମନ୍ୱିତ ହୋଇ ଦେହାନ୍ତେ 'ସତ୍ୟପୁର'କୁ ଗଲା । (୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ)

୩ । ଉଲ୍କାମୁଖ ନାମରେ ଜଣେ ବଳବାନ୍ ରାଜା ଥିଲେ ଓ ସେ ତାଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସହିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବ୍ରତ ଆଚରଣ କରୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ଜଣେ ନିଃସନ୍ତାନ ବଣିକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲା ଯେ, ଏ ବ୍ରତ କଲେ ସନ୍ତାନ ଲାଭ ହୁଏ । ସାଧବ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରି ଯାଇ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୀଲାବତୀକୁ ଏ କଥା କହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା,—ମୋର ସନ୍ତାନ ଲାଭ ହେଲେ ମୁଁ ଏ ବ୍ରତ କରିବି । ସତକୁ ସତ କିଛିଦିନ ପରେ ସାଧବର କଳାବତୀନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲା । କିଛିଦିନ ପରେ ଲୀଲାବତୀ ସାଧବକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ ବ୍ରତ କରିବାକୁ କହିବାରୁ ସାଧବ କହିଲା,—ଏ କନ୍ୟାର ବିବାହ ସମୟରେ ବ୍ରତ କରିବି । ଏହା କହି କରି ଖୋଜାଇ କାଞ୍ଚନ ନଗରବାସୀ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଯୁବା ସଙ୍ଗେ କନ୍ୟାର ବିବାହ ଦେଲା, କିନ୍ତୁ ଦୈବ ଯୋଗୁଁ ସାଧବ ଏ ବ୍ରତ କଥା ଭୁଲିଗଲା । ତତ୍ପରେ ଜାମାତା ସହିତ ସିନ୍ଧୁ ତୀରସ୍ଥ ରତ୍ନସାର ପୁରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରି ପୁର ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଲା । ସାଧବ ବ୍ରତ ନ କରିବାରୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ କୁପିତ ହୋଇ ତାକୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ,—ତୋର ମହାଦୁଃଖ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉ । ଦିନେ ଜଣେ ଚୋର ସେ ଦେଶର ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁଙ୍କ ଘରୁ ଚୋରି କରି ଧନ ନେଇ ପଳାଇ ଯାଉ ଯାଉ ରାଜଦୂତମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଭୟରେ ଧନଯାକ ସାଧବର ଘରେ ପକାଇ ଦେଇଗଲା । ରାଜଦୂତମାନେ ସାଧବ ଘରେ ଲୁଣ୍ଠିତ ଧନକୁ ଦେଖି ସାଧବକୁ ଓ ତାହାର ଜାମାତାକୁ ଚୋର ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ରାଜାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଲେ ଓ ରାଜାଜ୍ଞାରେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ କାରାବଦ୍ଧ କଲେ ଓ ରାଜା ସାଧବର ସମସ୍ତ ଧନ ହରଣ କଲେ । ଏଣେ ସାଧବର ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟରୁ ମଧ୍ୟ ଚୋରମାନେ ସମସ୍ତ ଧନ ଅପହରଣ କଲେ ଓ ସେମାନେ ଶେଷକୁ ଭିକାରୀ ହୋଇ ଭିକ୍ଷା କଲେ । ଦିନେ ସାଧବକନ୍ୟା ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବ୍ରତ ହେଉଥିବା ଦେଖି ମାଆଙ୍କୁ ଆସି କହିବାରୁ ମାତା ଓ କନ୍ୟା ଦୁହେଁ ଉକ୍ତ ବ୍ରତ କରି, ସାଧବ ଓ ଜାମାତା ଫେରି ଆସନ୍ତୁ ବୋଲି ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁ ରାଜାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖାଦେଇ, ସାଧବ ଓ ଜାମାତା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ଅଟନ୍ତି ବୋଲି ଆଦେଶ ଦେବାରୁ ରାଜା ତହିଁ ଆର ଦିନ ସକାଳୁ ସାଧବକୁ ଓ ଜାମାତାକୁ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରି ତାଙ୍କୁ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଧନ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଦେଶକୁ ବିଦାୟ କଲେ । ଏମାନେ ନୌକାରେ ଧନ ରତ୍ନ ବୋଝାଇ କରି ଘରକୁ ଆସୁ ଆସୁ ବାଟରେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପ୍ରଭୁ ବୃଦ୍ଧ ଦଣ୍ଡୀ ବେଶରେ ଦେଖାଦେଇ ସାଧବକୁ ପଚାରିଲେ,—ଏ ଡଙ୍ଗାରେ କଅଣ ଅଛି ? ସାଧବ ଲୋଭପରବଶ ହୋଇ କହିଲା,—ହେ ଦଣ୍ଡି ! ତୁମ୍ଭେ ମୋ ଡଙ୍ଗାର ଧନରତ୍ନ ନେବାକୁ ଲୋଭ କରି ମନେ ପଚାରୁଛ; ଏ ଡଙ୍ଗାରେ ଧନରତ୍ନ କିଛି ନାହିଁ, କେବଳ ଲତାପତ୍ର ଅଛି । ଏହା ଶୁଣି ଦଣ୍ଡୀ କହିଲେ—ତଥାସ୍ତୁ । ସତକୁ ସତ ସାଧବ ଯାଇ ଡଙ୍ଗା ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଧନରତ୍ନ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଇଅଛି ଓ ଡଙ୍ଗାଟି ଯାକ ଲତା ପତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ସାଧବ ଏହା ଦେଖି କାନ୍ଦ ବୋବାଇ ଅସ୍ଥିର ହେଲା । ଜାମାତା ସାଧବକୁ କହିଲା,—ତୁମ୍ଭେ ସେ ଦଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ଶାପରେ ଏପରି ହେଲା; ଚାଲ ତାଙ୍କର ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା । ଏହା କହି ଦୁହେଁ ଯାଇ ଦଣ୍ଡୀଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ପଶିବାରୁ ଦଣ୍ଡୀ କହିଲେ,—ତୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବ୍ରତ କରିବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ କରିବାରୁ ଦୁଃଖ ପାଉଛୁ । ସାଧବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା ଯେ, ଘରକୁ ଯାଇ ବ୍ରତ କରିବ । ଦଣ୍ଡୀରୂପଧାରୀ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ତା ପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଓ ସାଧବ ଯାଇ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ନୌକା ପୂର୍ବପରି ଧନରତ୍ନ ଭରି ହୋଇଅଛି । ସାଧବ ଓ ଜାମାତା ଆପଣା ଗ୍ରାମ ନିକଟରୁ ଖଣ୍ଡେ ଦୂରରୁ ତାଙ୍କ ଆସିବା ଖବର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ସତ୍ୟ-ନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜାକରି ପ୍ରସାଦ ସେବା କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହାର କନ୍ୟା ନିଜର ପତିଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଲୋଭରେ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଭୋଜନ ନ କରି ନିଜ ପତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଲାବେଳକୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ମାୟା କରି ନୌକାକୁ ଓ ତାର ସ୍ୱାମୀକୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ସାଧବ ଓ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ଏହା ଦେଖି ଅବାକ୍ ହେଲେ । କନ୍ୟା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଅନୁମୃତା ହେବାକୁ ବସିଲା । ସାଧବ ସତ୍ୟ-ନାରାୟଣଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବୃଦ୍ଧବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଶରେ ଦେଖା ଦେଇ କହିଲେ,— ତୋ କନ୍ୟା ମୋ ପ୍ରସାଦକୁ ଲଙ୍ଘନ କରି ସ୍ୱାମୀ-ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଆସିବାରୁ ତାକୁ ଏ ଦଣ୍ଡ ହୋଇଅଛି; ସେ ଘରକୁ ଯାଇ ମୋ ପ୍ରସାଦକୁ ଖାଇ

ପୁଣି ଆସିଲେ ତା ପତିକୁ ପାଇବ । ତଦନୁସାରେ କନ୍ୟା ଘରକୁ ଫେରିଯାଇ ନୌକାରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା ପ୍ରସାଦକୁ ଖାଇ ଫେରି ଆସି ଦେଖେ ଯେ, ନଷ୍ଟସ୍ୱାମୀ ଓ ନଷ୍ଟନୌକା ମିଳି ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଘରକୁ ଗଲେ । ସାଧବ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା କଲା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଓ ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଯଥାବିଧି ଏ ବ୍ରତ କରି ଇହଲୋକରେ ସୁଖଭୋଗ କରି ଦେହାନ୍ତେ ସତ୍ୟଲୋକକୁ ଗଲା (୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟ) ।

୪ । ତୁଙ୍ଗଧ୍ୱଜ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ଥିଲେ, ସେ ମୃଗୟାରୁ ଫେରିଲାବେଳେ ବାଟରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଗୁଡ଼ିଏ ଗୋପାଳ ସବାନ୍ଧବ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି । ରାଜା ଗର୍ବରେ ହାତୀରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ନାହିଁ ଓ ଗୋପମାନେ ରାଜାଙ୍କୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଯାଚିବାରୁ ରାଜା ତାହାକୁ ଲଙ୍ଘନ କରି ଚାଲି ଆସିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଭୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ କୁପିତ ହେବାରୁ ରାଜାଙ୍କର ଶତ ପୁତ୍ର ମଲେ ଓ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ସମୁଦାୟ ନଷ୍ଟ ହେଲା । ରାଜା ଏହା ଦେଖି ପୁଣି ସେହି ଗୋପାଳମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ପୂଜାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରସାଦ ଖାଇ ଫେରି ଆସି ନିଜେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବ୍ରତ କଲେ ଓ ନଷ୍ଟପୁତ୍ର ଓ ଧନାଦି ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପରକାଳରେ ସତ୍ୟଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ (୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ) ।

ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା କରି ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ସହିତ ଏ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରସାଦ ସେବନ କଲେ ଇହକାଳରେ ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି, ସନ୍ତାନଲାଭ, ଶତ୍ରୁନାଶ, ଜୟ, ବାଞ୍ଛିତଫଳସିଦ୍ଧି ଓ ପରକାଳରେ ମୋକ୍ଷଲାଭ ଓ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ବା ସତ୍ୟଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ବୋଲି ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ।]

୨ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଏ ଯୁଗରେ ରଚିତ ଏବଂ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆଗତ ଦରଖଣ୍ଡିଆ ବଙ୍ଗୋତ୍କଳ ଭାଷାରେ ବଙ୍ଗ ଭାଷାନଭିଜ୍ଞ ଓଡ଼ିଆଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୋଥି ଧରି ବୋଲାଯିବା (ପୋଥିପୂଜା) ଓ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି ସହିତ ବୋଲାଯିବା (ଠିଆପୂଜା) ପଦ୍ୟାତ୍ମକ ୧୬ଟି ଗଳ୍ପ ବା ପାଲା—2. The stories of the effect of worshipping 'Satyapira' as depicted in Bengalee rhymes and also sung in Oriya (in Bengalee mixed with Oriya language). (The stories are 16 in number). [ଦ୍ର—ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗୀୟମାନେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବ୍ରତର ୪ ଗୋଟି କଥା ସ୍ଥାନରେ ୧୬ ଗୋଟି କଥା ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ୧୬ ଟି କଥା ମଧ୍ୟରୁ ଉକ୍ତ ୪ ଗୋଟି କଥା ପୁରାଣରେ ଅଛି, ଅନ୍ୟ ୧୨ ଗୋଟି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ନାମ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା । ଏସବୁ କବିକଣ୍ଠଙ୍କ କପୋଳକଳ୍ପିତ ରଚନା; ଏବ ପୀର, କୋରାନ, ଦରଗା, ବାଦସାହା ଆଦି କେତେକ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଏ ସବୁ କଥାରେ ଅଛି । ଏହାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ବଙ୍ଗଳାରେ ଭୃଗୁରାମ ନାମକ ଜଣେ କବି ଓ ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବଙ୍ଗଳା ଛନ୍ଦରେ ମଧ୍ୟ ପାଲା ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ କବିକଣ୍ଠଙ୍କ ରଚିତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ୧୬ଟି ଗଳ୍ପାତ୍ମକ ପଦ୍ୟକୁ ଷୋଳ ପାଲା ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—

୧ । ଜନ୍ମପାଲା—ଏକ ବାଦଶାହକନ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କର, ଅବତାର । ମୃତ ବାଳକର ପୁନର୍ଜୀବନଲାଭ ।

୨ । ପଦ୍ମଲୋଚନ ପାଲା—ପଦ୍ମଲୋଚନ ନାମକ ଏକ ଅପୁତ୍ରକ ରାଜାଙ୍କର ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ କୃପାରୁ ପୁତ୍ରଲାଭ ।

୩ । ମର୍ଦ୍ଦଗାଜି ଜନ୍ମ ପାଲା—ଅଭିମନ୍ୟୁ ସୁତ ଅପୁତ୍ରକ ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜାଙ୍କର ଫକୀରବେଶଧାରୀ ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ କୃପାରୁ ପୁତ୍ରଲାଭ ।

୪ । ମର୍ଦ୍ଦଗାଜି ବିଭା ପାଲା—ଗଜେନ୍ଦ୍ର ନାମକ ରାଜାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ପୁତ୍ର ମର୍ଦ୍ଦଗାଜିର ବିଦେଶ ଗମନ ଓ ବିବାହ ।

୫ । ବିଦ୍ୟାଧର ପାଲା—ଭୈରବ ଦେଶର ନୃସିଂହ ରାଜାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ।

୬ । ମଦନସୁନ୍ଦରି ପାଲା—ରତ୍ନାକର ନାମକ ରାଜାଙ୍କର ଓ ଦୁଇଟି ବଣିକ ସାନନ୍ଦ ଓ ବିନୋଦଙ୍କ ସାନ ଭାଇ ମଦନ ସୁନ୍ଦରର ଗଳ୍ପ ।

୭ । ସଦାନନ୍ଦ ସୌଦାଗର ପାଲା ବା ଧନୀ ସୌଦାଗର ପାଲା—ଉକ୍ତ ମଦନ ସୁନ୍ଦରର ଗଳ୍ପ ।

୮ । ଶ୍ୱେତ ବସନ୍ତ ପାଲା—ଶାଳଧ୍ୱଜ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶ୍ୱେତ ବସନ୍ତର ଗଳ୍ପ ବା ଫାସିଆରି ବା ମନୋହର ଫାସିଆରି ପାଲା—ଏକ ଡକାଇତ ହସ୍ତରୁ ରାଜପୁତ୍ରର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ।

୯ । ଶଙ୍କର ଗୁଡ଼ିଆ ପାଲା—କାଞ୍ଚନପୁର ବାସୀ ଶଙ୍କର ନାମକ ଜଣେ ନାସ୍ତିକ ଗୁଡ଼ିଆର ଓ ତାହାର ଛଅ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଗଳ୍ପ ।

୧୦ । ଦୁର୍ଜ୍ଜନସିଂହ ପାଲା ବା ଚନ୍ଦ୍ରାଛତ୍ର ପାଲା—ଅମ୍ବିକା ନଗରର ଦୁର୍ଜନ ନାମକ ନାସ୍ତିକ ରାଜାଙ୍କର ଗଳ୍ପ ।

୧୧ । ହାରଗୁନ ପାଲା—ମାଣିକା ସହରର ଅପୁତ୍ରକ ରାଜା ସନାତନର ଗଳ୍ପ ।

୧୨ । ହରି ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ପାଲା—ସନାତନ ନାମକ ଜଣେ ଅପୁତ୍ରକ ରାଜା ଓ ତାଙ୍କର ଦୁଇରାଣୀଙ୍କ ଗଳ୍ପ । ମୃତ କୁମାରର ପୁନର୍ଜୀବନ ଲାଭ ବା ଭଗ୍ନତାରା ପାଲା ।

୧୩ । କାଠୁରିଆ ପାଲା—ସତ୍ୟ ନାରାୟଣ ପୂଜକ ଗୋଟିଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କୃଷ୍ଣଦାସର ପୂଜା ଦେଖି ଜଣେ କାଠୁରିଆର ଉକ୍ତବ୍ରତ ପାଳନ ଓ ବିଭବଲାଭ ।

୧୪ । ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମର ପାଲା—ବିନାୟକ ଦେଶର ଶିଲ୍ପ ରାଜାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ।

୧୫ । ଅଭଲମଦନ ପାଲା ବା ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କିତ ପାଲା— ବୀରସିଂହ ନାମକ ଜଣେ ରାଜାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ।

୧୬ । ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ପାଲା —ବରୁଣ ସହରର ରାଜା ପଦ୍ମଲୋଚନଙ୍କ ଗଳ୍ପ । (ଏଥିରେ କବିକଣ୍ଠ ବିରଚିତ ୧୬ଟି ପାଲାର ନାମ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ।)

ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଓ ପାଲ, Satyanārāyaṇa pāla ଓଡ଼ିଆ ପାଲ, পালা; ପାଲା ଶବ୍ଦ সত্যনারায়ণপালা ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅଣାଡ) —

সত্যনারায়ণ পূজা ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାପୂର୍ବକ ୧୬ ଗୋଟି ପାଲା ବା ଗଳ୍ପକୁ ଗୀତ ଦ୍ୱାରା କୀର୍ତ୍ତନ— The chanting of the doings of the Deity Satyanārāyana in 16 poems.

[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ବୋଲା ଯାଉଥିବା 'ପାଲା' ମାନ 'କବିକଣ୍ଠ' ବିରଚିତ ବଙ୍ଗଳା ପାଞ୍ଚାଳି ଛନ୍ଦରେ ରଚିତ ବଙ୍ଗଳା ଗୀତର ଅନୁକୃତି ମାତ୍ର । ସଂ. ପାଲ, ଓ. ପାଲି ବ. ପାଲା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବା କ୍ରମ । ପାଲାଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରୁ ଅଣାଡ । ଜଣେ 'ଗାୟକ' ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଜଣେ ବାଦ୍ୟ ବଜାନ୍ତି ଓ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକ ପାଳି ଧରନ୍ତି ବୋଲି ଏହାର ନାମ ପାଲା ହୋଇଅଛି । 'ଗାୟକ' ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି 'ବାୟକ' ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାନ୍ତି । ଗାୟକ ଏକୁଟିଆ ଗୀତ ବୋଲି ଥକି ଗଲେ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ କିମ୍ବା ଗୀତର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଥୋପକଥନଛଳରେ ଗାୟକଙ୍କ ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଗାୟକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ 'ଶିଶୁ ପାଳିଆ' ବା 'ଡାହାଣ ପାଳିଆ' ବା 'ଶ୍ରୀ ପାଳିଆ' ଥାଆନ୍ତି । ଗାୟକଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତରେ 'ମନ୍ଦିର' ବା ଗିନି ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ ଓ ବାମରେ ଚାମର ମୁଠା ଥାଏ । ଶ୍ରୀପାଳିଆ ଝାଞ୍ଜ ଧରିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗାୟକ ଗୀତ ବୋଲିବା ବେଳେ ଶ୍ରୀପାଳିଆ ଝାଞ୍ଜ ବଜାନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଳିଆମାନେ ପାଳି ଧରିବା ବେଳେ ଶ୍ରୀପାଳିଆ ଅନ୍ୟ ପାଳିଆମାନଙ୍କ ସହିତ ଝାଞ୍ଜ ବଜାନ୍ତି ଓ ବାୟକ ଗାୟକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଓ ପାଳିଆଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାନ୍ତି ।

ଗୋଟିଏ ପାଲାଦଳ ଦୁଇଟି ପକ୍ଷରେ ବିଭକ୍ତ । ଗାୟକଙ୍କ ବୋଲିବା ଗୀତର ପାଳି ଧରିବାକୁ ୬ ଜଣ 'ପାଳିଆ' ଥାଆନ୍ତି । ଗାୟକଙ୍କ ଗୀତର ଶେଷାଂଶ ବା ଧୁଆ ବା ଘୋଷାକୁ ଏମାନେ ବୋଲନ୍ତି ଓ ଝାଞ୍ଜ ବଜାନ୍ତି ।

ପାଲାବାଲାମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ବେଶରେ (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଣ୍ଡରେ ପଗଡ଼ି, ଦେହରେ ଚପ୍‌କନ୍ ପରି ଲମ୍ବ କୁର୍ତ୍ତା ଅଣ୍ଟାରେ ଘାଗରା ଓ ଗୋଡ଼ରେ ବଳା ବା ଘାଗୁଡ଼ି ପିନ୍ଧି) ନାଚନ୍ତି ।

ପୁସ୍ତକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପାଲା ବୋଲାଯାଏ ଓ ପୂଜା କରାଯାଏ ତାକୁ ପୋଥିପାଲା ବା ପୋଥିପୂଜା ବୋଲାଯାଏ ।

ପୁସ୍ତକର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାୟକ ଓ ନର୍ତ୍ତକମାନେ ବାଜା ବଜାଇ ଯାହାକୁ ବୋଲି ଅଭିନୟ କରନ୍ତି ତାକୁ ଠିଅପୂଜା ବା ଠିଅପାଲା ବୋଲାଯାଏ ।

ଏକ ଦଳ ପାଲାବାଲା ପାଲା ଅଭିନୟ କଲେ ତାକୁ 'ଗୋଟିକିଆ ପାଲା' କହନ୍ତି ।

ଦୁଇଦଳ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇ ପାଲା ଅଭିନୟ କଲେ ତାକୁ 'ଡାଉଁଳ ପାଲା' ବା 'ଡାଉଁଳ ପୂଜା' କହନ୍ତି । ଏକାଧିକ ଦଳ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇ ପାଲା କଲେ ତାକୁ 'ବାଧା ପାଲା' ବା 'ଲଢ଼େଇ ପାଲା' ବୋଲାଯାଏ ।

ପାଲା ଅଭିନୟକାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ 'ଗାୟକ', ଜଣେ 'ବାୟକ', ଜଣେ 'ଶ୍ରୀପାଳିଆ' ଓ ଦୁଇ ବା ୩ ଜଣ 'ପାଳିଆ' ଥାଆନ୍ତି ।

କବିକଣ୍ଠଙ୍କ ରଚିତ 'ପାଲା'ମାନଙ୍କ ଭାଷା ବଙ୍ଗଳା ଓ ଉକ୍ତ ଭାଷାରେ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦର ବହୁଳତା (ଯଥା—ବାଦସା, ଉଜିର, କାଲାମ, ମୋଲକାତ, ସଲାମ, ହକିକତ, ଦିଲଖୋସ ଓ ହାସିଲ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ) ଦେଖାଯାଏ ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଫାରସୀ ଭାଷାର ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । କବିକଣ୍ଠଙ୍କ ବିରଚିତ ବଙ୍ଗଳା ପାଲା ବଙ୍ଗଳା ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷାର 'ଖେଚୁଡ଼ି'; ତାହା ପୁଣି ବଙ୍ଗଳା ଅନଭିଜ୍ଞ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ମୁହଁରେ ବଙ୍ଗଳା, ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ ମିଶା 'ପଲଉ' ହୁଏ । ତହିଁରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଧାଡ଼ିର ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା—

ଶୁନ ସବେ ଦରବାରେ ପୀରେର କାଲାମ୍
କାୟେତ ହାସଲ୍ ହବେ, ଫତେ ହବେ କାମ୍ ।
ଇୟାର୍ ପିୟାର୍ ଭାଇ ସକଲେ ଶୁନତ
ଯେଉଁ ରୂପେ ଶ୍ୱେତ ବସନ୍ତ ପାଲା ହକିକତ ।
ହରି ହରି ବୋଲ ଦିଅ ସବୁ ସଜ୍ଜନ
ବିପଦ୍ ପଡ଼ିଲେ ରକ୍ଷେ ସତ୍ୟ ନାରାୟନ ।

× × ×

ଯାର ଘରେ ହବେ ପୂଜା ସାହେବେର ନାମ୍
ବଢ଼ାଏ ଦୌଲତ ତାର ଫତେ କରେ କାମ୍ ।
ଶ୍ରୀ କବି କଣ୍ଠେତେ ଗାଏ ନାରାୟନେର ଫାୟ୍
ହରି ହରି ବୋଲ ସବେ ପାଲା ହଇଲ ସାୟ୍ ।

ସାଧାରଣତଃ 'ପାଲା ଗୀତ' ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୪ଅକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଦୁଇଟି ଧାଡ଼ିରେ ରଚିତ, କିନ୍ତୁ ମଝିରେ ମଝିରେ ଏକାଦାଣ୍ଡିଆ (monotony) ଭାଙ୍ଗିବା ପାଇଁ—

'ରଜନୀର ଅବଶେଷେ ଗ୍ରାମେର ଭିତରେ ପଶେ
ଚନ୍ଦ୍ରହାସ ରାଜାର କୁମାର'

୮ ଅକ୍ଷରିଆ ୨ ପାଦ ଓ ୧୦ ଅକ୍ଷରିଆ ଏକପାଦ ଯୁକ୍ତ 'ତ୍ରିପଦୀ' ଛନ୍ଦ ସମ୍ବଳିତ ଗୀତ ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ ।

ଗୀତର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ଅବସର କ୍ରମେ ପାଲାବାଲାମାନେ ଏଥିରେ ଯମକ, ଅନୁପ୍ରାସ, ବ୍ୟାଘ୍ରଗଣ୍ଡ, ମେଷ ଯୁଦ୍ଧ, ଅବନା ଅଦ ଢେ କସରତ୍ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ନବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ, ଚଉପଦୀ, ଡାହୁକା, ଭଜନ, ବନ୍ଦନା ଆଦି ଲଗାଇ 'ପାଲାକୁ' ଲମ୍ବ କରନ୍ତି ଓ କେତେକେ ଗାୟକଙ୍କର ଅଭିଧାନ, ଅଳଙ୍କାର, ନାଟ୍ୟନାଟକ, ଛନ୍ଦ ଆଦିରେ

ଅସାଧାରଣ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଓ କେତେକଙ୍କଠାରେ ଅଶୁଦ୍ଧତାର ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।]

ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ରେବା Satyanārāyaṇa pūjā ଖଣ୍ଡର ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ সত্যনারায়ণ পূজা ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବା ସତ୍ୟଦେବ ବା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର **सतनारायण पूजा** ପୂଜା—1. The worship of Satyanārāyaṇa or Bishṇu according to the instructions given in the Skandapurāṇa. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପାଚିଲା କଦଳୀକୁ ସମଭେମିତ ବା କଞ୍ଚା ଦୁଧ, ଘିଅ ଓ ଗୁଡ ବା ଚିନି ସଙ୍ଗେ ଚକଟି ଉହିଁରେ ଗହମ ଚୁନା ବା ଗୁଆଳ ଚୂନା ମିଶାଇ ଓ ମସଲାଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା 'ଚକଟା' ବା 'କଦଳୀ ଚକଟା' ବା ଅମୃତରୁଣ୍ଡ ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ । ଗୋଟିଏ ପୀଠ ଉପରେ ଆସନ ପକାଇ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧିମତେ ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ ଓ ସଙ୍କଳ୍ପ ଓ ଆବାହନାଦିପୂର୍ବକ ସେଥିର ଚାରି କୋଣରେ କଳ୍ପିତ ଚାରି ଦେବତା (ଗଣେଶ, ଶିବ, ଦୁର୍ଗା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ)ଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନକରି କେନ୍ଦ୍ରରେ 'ସତ୍ୟନାରାୟଣ'ଙ୍କୁ (ଶାଳଗ୍ରାମଶିଳା ରଖି କିମ୍ବା ପୁଷ୍ପାଦି ସ୍ଥାପନ କରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରି) ଅର୍ଚ୍ଚନା କରି ଉକ୍ତ କଦଳୀ ଚକଟାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ନୈବେଦ୍ୟ କରାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ଆପଣାର ଗ୍ରାମବାସୀ ଓ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ପୁରାଣୋକ୍ତ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣାଇବାକୁ ହୁଏ; ନାରାୟଣଙ୍କ ସ୍ତବ ପାଠ କରି ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯାଏ ଓ ପୂଜକଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣାଦ୍ୱାରା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଓ ସ୍ୱପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରିବାକୁ ହୁଏ । ପୋଥି ଧରି ଉକ୍ତ 'କଥା' ବୋଲାଗଲେ ତାକୁ ପୋଥିପୂଜା ବୋଲାଯାଏ । ପଞ୍ଚଦେବତା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ପୀଠରେ ବା ପୀଢ଼ାର ଚାରି କୋଣରେ ୪ଖଣ୍ଡି ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରିକାଯୁକ୍ତ 'କାଣ୍ଡସର'ର କାଣ୍ଡ ପୋତା ଯାଇ ତା ଉପରେ ଫୁଲର ବା ଲୁଗାର ଗୁମ୍ଫୁଆ ଟଣା ଯାଏ । ଏହାହିଁ ପୁରାଣୋକ୍ତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା ପଦ୍ଧତି । ଉକ୍ତ ପୁରାଣରେ ଏହି ବ୍ରତର ନିୟମ ଓ ପାଳନ ବିଧି ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି, ଯଥା—'ନିଶାମୁଖରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଏ ପୂଜା କରିବ । କଦଳୀ ଚକଟାକୁ ନିବେଦନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ସହିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ କଥା ଶୁଣି ଉକ୍ତ ପ୍ରସାଦ ସମସ୍ତେ ସେବନ କରିବେ; ତତ୍ପରେ 'ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି' କରିବେ । ଏହି ନୃତ୍ୟଗୀତାଦିରୁ, ଅଧୁନିକ 'ଠିଅପାଲା'ର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଥିବା ବୋଧ ହୁଏ । ଅଧୁନିକ 'ପାଲା'ରେ ପୁରୋହିତ ପୁରାଣୋକ୍ତ ବିଧିରେ ପୂଜା କରି ସାରିବା ପରେ ଲୋକ ମୁଖରେ 'ପୂଜା' ନାମରେ ଅଭିହିତ 'ସତ୍ୟପୀର ପାଲା' ପୁସ୍ତକର ସାହାଯ୍ୟରେ (ପୋଥିପୂଜା) ଗୀତ ବୋଲାଯାଏ ବା ନାଚ, ଗୀତ ଓ ବାଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରା (ଠିଅପୂଜା) ଅଭିନୀତ ହୁଏ ।] ୨ । ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଉତ୍କଳକୁ ଆଗତ 'କବିକର୍ଣ୍ଣ', ରଚିତ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ପାଞ୍ଚାଳୀ ଛନ୍ଦର (୧୪ ଅକ୍ଷରିଆ) (ଯଥା—

ଶୁନ ଶୁନ ସର୍ବଜନ କରି ନିବେଦନ
କାଟୁରିଆ ପାଲା ଆମି କରିବ ଗାୟନ)

୧୬ ଗୋଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗଳ୍ପ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ୧୬ଟି ପୃଥକ୍ ନାମରେ ଅଭିହିତ ପାଲା ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ ଗୋଟିଏ ଚରିତର ଗୀତକୁ ପୁସ୍ତକ ସାହାଯ୍ୟରେ କିମ୍ବା ନୃତ୍ୟ-ବାଦ୍ୟାଦି ସାହାଯ୍ୟରେ ବୋଲାଯିବାରୂପ କ୍ରିୟା—
2. The performance of dancing and singing (accompanied with drum and cymbals by a party of choristers) in chorus, of one of the 16 stories relating to the prowess of the Deity Satyanārāyaṇa. [ଦ୍ର—ପୁରାଣୋକ୍ତ 'ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା' ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ, ଗୁଜରାଟ, ବମ୍ବେ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲା କେବଳ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଓ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଆଣାଯାଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେଖାଯାଏ । ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ଥିବା ୪ଟି ଉପାଖ୍ୟାନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗଳ୍ପକୁ ମିଶାଇ ବଙ୍ଗର 'କବିକର୍ଣ୍ଣ' ୧୪ ଅକ୍ଷରିଆ ଛନ୍ଦ (ଯେଉଁ ଛନ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଆ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ଶାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି ରଚିତ ହୋଇଛି)ରେ ୧୬ଟି ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେହି ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାମ ଅଛି । ଲୋକେ ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହେବାର କାମନା କରି 'ପୂଜା' କରନ୍ତି, କିମ୍ବା ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ୧ଥର ବା ୪ଥର ବା ୮ ଥର ବା ୧୬ ଥର ପୂଜା କରିବେ ବୋଲି ଯଚନ୍ତି ବା ମନାସନ୍ତି । ଏହି ପୂଜାରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶୀ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କର ମୁସଲମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ଥିବା ବିଷୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ 'ସତ୍ୟନାରାୟଣ'ଙ୍କୁ 'ସତ୍ୟପୀର', ପୂଜାକୁ 'ପାଲା', 'ନୈବେଦ୍ୟ'କୁ 'ଶିରଣୀ' ରୂପେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଅଛି । ସତ୍ୟପୀରଙ୍କୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଭାଷାରେ 'ସତ୍ୟଅପେର ଶିରଣୀ', 'ସତ୍ୟଅମଦ୍ଦଣ ଶିରନୀ', 'ସତ୍ୟଅସହ୍ଲ କେଲ୍ଲ' କହାଯାଏ । ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ 'ଅମୃତରୁଣ୍ଡ ବା କଦଳୀଚକଟାକୁ' 'କଞ୍ଚା ଶିରନୀ' ନାମ ଦେଇ ମୁସଲମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଗହମ ଅଟାର ଛଅଟି ବୁନ୍ଦିଆ ଓ ଚିଠାଇକୁ 'ପକ୍କୀଶିରନୀ' ନାମ ଦେଇ 'ସତ୍ୟପୀର'ଙ୍କଠାରେ ପୂଜା କରାଯାଏ । ପୁରାଣରେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଦେବ 'ବୃଦ୍ଧବ୍ରାହ୍ମଣ' ବା ବୃଦ୍ଧଦଣ୍ଡୀ ବେଶରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ । କବିକର୍ଣ୍ଣ ରଚିତ ପାଲାରେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଦେବ 'ବୁଢ଼ା ଫକୀର' ବେଶରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ପୀଢ଼ା ଉପରେ ଆବାହନ କରି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ପଞ୍ଚଦେବତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବା ସତ୍ୟପୀରଙ୍କ

ନିମନ୍ତେ ଅଭପ୍ରେତ ନୈବେଦ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପାତ୍ରରେ ରଖାଯାଇଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ୪ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ନିକଟରେ ପାନ, ଗୁଆ ସହିତ ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ନୈବେଦ୍ୟ ବା ଗୋଟିଏ କଦଳୀ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ରଖାଯାଏ । ଉକ୍ତ ନୈବେଦ୍ୟକୁ 'ମୁକାମ୍' ବା 'ମୁକା' ବା 'ମୋକାମ୍' କହନ୍ତି । (ଫା, ମକାନ୍=ବାସସ୍ଥାନ)

ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା ଶେଷ କରି ବଙ୍ଗଳାଭାଷାରେ ରଚିତ 'ପୂଜା' ବା ପାଲଗୀତ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଏ ।

ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜାବିଧି ଉକ୍ତ ପୁରାଣରେ ଅଛି ଓ ସତ୍ୟନାରାୟଣ କଥାଶ୍ରବଣ ଓ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି କରିବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଅଧୁନା ଆଚରିତ 'ପାଲ'ର କଥାମାନ ପୁରାଣରେ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏହି ପୂଜାକୁ ଯେ କୌଣସି ଦିନ 'ଦିଶାମୁଖ'ରେ ଅର୍ଥାତ୍ ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଦେବଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରାଇ, ପୂଜକଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣି, ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ (ସମପାଦ ପକ୍ୱରମ୍ଭା, ଦୁଧ, ଘୃତ, ଶର୍କରା ଓ ଗୋଧୂମଚୂର୍ଣ୍ଣ—ଅଭାବେ ଶାଳି ତଣ୍ଡୁଳଚୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶ୍ରଣଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ନିବେଦିତ) ଉକ୍ତ ପ୍ରସାଦ ସେବନ କରି ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି କରିବ । ଏହା କଲେ ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି ହୁଏ । କଳିଯୁଗରେ ଏହା ଛଡ଼ା ମୋକ୍ଷଲାଭର ପ୍ରକୃଷ୍ଟତର ଉପାୟ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ସାଧାରଣତଃ ଶିଶୁର ଏକୋଇଶିଆରୁ 'ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା' କରାଯାଏ । ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ପୋଥି ପୂଜା କରେ ଓ କ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି 'ଠିଆଁ ପୂଜା', 'ଢାଙ୍କୁଣି ପୂଜା' 'ବାଘାପୂଜା' ଆଦି କରନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଏକାଧିକ ପୂଜା ଯାଚି ଥାଆନ୍ତି, ସେମାନେ ପ୍ରତି ବର୍ଷର ପିଲାର ଜନ୍ମଦିନ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପୂଜା କରି ମାନସିକ ଅନୁସାରେ ୪, ୮ ବା ୧୬ ପାଲ ଶେଷ କରନ୍ତି ।]

ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବ୍ରତ—ସଂ· ବି—ମନୋବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି ହେବା ପାଇଁ Satyanārāyaṇa brata ଅନୁଷ୍ଠିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କ ପୂଜା କିମ୍ବା ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି ହେଲେ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ସଙ୍କଳ୍ପ (ମାନସିକ) କରିଥାଏ, ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି ଉତ୍ତାରେ ଉକ୍ତ ପୂଜା କରିବା ଓ ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ ସହିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ କଥା ଶୁଣିବା ଓ ପ୍ରସାଦ ସେବନ କରିବାରୂପ ବ୍ରତ—The vow or promise for the worship of Satyanārāyaṇa and the carrying out of the same vow. [ବୃହନ୍ନ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଯେ କୌଣସି ଦିନ ଓ ବିଶେଷତଃ ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଆଦି ପୁଣ୍ୟ ଦିବସରେ 'ଦିଶାମୁଖ'ରେ ବା ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଏ ପୂଜା କରିବ ଏବଂ କଳିଯୁଗରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ବ୍ରତ କରିବ, ତାହାର ସର୍ବ ବାଧା ପ୍ରଶମନ, ସର୍ବ କାମ ସିଦ୍ଧି, ଇହଲୋକରେ ବିଭବ ଓ ପରଲୋକରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ପ୍ରାପ୍ତି ହେବ । ବଚନ ଯଥା—

ଧନଧାନ୍ୟାଦିକଂ ତସ୍ୟ ଭବେତ୍ ସତ୍ୟ ପ୍ରସାଦତଃ,
ଦରିଦ୍ରୋ ଲଭତେ ବିତ୍ତଂ ବଦ୍ଧୋମୁଚ୍ୟେତ ବନ୍ଧନାତ୍ ।
ଭୀତୋଭୟାତ୍ ପ୍ରମୁଚ୍ୟେତ ସତ୍ୟମେତନ୍ ନସଂଶୟଃ
ଈପ୍ସିତଂଚ ଫଳଂ ଭୁକ୍ତ୍ୱା ଚାନ୍ତେ ସତ୍ୟପୁରଂ ବ୍ରଜେତ୍ ।
ଓ
ଏବଂ କୃତେ ମନୁଷ୍ୟାଣାଂ ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି ଭବେତ୍ ଧ୍ରୁବଂ
ବିଶେଷତଃ କଳିଯୁଗେ ନାନ୍ୟୋପାୟୋଽସ୍ତି ଭୂତଲେ—
ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ରେବାଖଣ୍ଡ, ୪ର୍ଥ ଓ ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ ।]

ସତ୍ୟନାଶ—ଦେ· ବି—ସତ୍ୟାନାଶ (ଦେଖ) Satyanāsa Satyānāsa (See)

ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ+ନିଷ୍ଠା; ସତ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠା Satyanishṭha ଯାହାର)—୧ । ସତ୍ୟବାଦୀ; ଯେ ସର୍ବଦା (ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସତ୍ୟ କହିବାକୁ ଦୃଢ଼ ବ୍ରତ କରିଥାଏ—(ସତ୍ୟନିଷ୍ଠତା—ବି) 1. Resolved to speak the truth. ୨ । ସତ୍ୟ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ବ୍ରତ—2. Resolved to keep one's vow or solemn promise. ୩ । ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ – 3. Attached to truth; devoted to the cause of truth.

ସତ୍ୟ ନିଷ୍ଠା—ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ+ଆ)—ସତ୍ୟନିଷ୍ଠର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Satya nishṭhā The feminine of Satyanishṭha. ବି. (୭ମୀ ତତ୍; ସତ୍ୟରେ ନିଷ୍ଠା)—ସତ୍ୟରେ ବା ସତ୍ୟ ବିଷୟରେ ନିଷ୍ଠା—Rigidity or constancy in the observance of Satya (truth or one's solemn vow).

ସତ୍ୟ ପରାୟଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; କର୍ମଧା. ସତ୍ୟ+ପର+ Satya parāyaṇa ଅୟନ)—ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ (ଦେଖ)—(ସତ୍ୟପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Satyanishṭha (See) (ସତ୍ୟପରାୟଣତା—ବି)

ସତ୍ୟପାଠ—ଦେ. ବି (କଚରିଆ)—ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ୩ (ଦେଖ) Satyapāṭha Satya pratijñā 3 (See)

ସତ୍ୟ ପାଳନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରତିଜ୍ଞାପାଳନ; ସତ୍ୟରକ୍ଷା—Satya pālana Carrying out of one's vows. (ସତ୍ୟପାଳକ, ସତ୍ୟପାଳୟିତା—ବିଣ. ପୁଂ) (.ସତ୍ୟପାଳନା—ଦେ. ରୂପ)

ସତ୍ୟ ପାଳିବା—ଦେ· କ୍ରି—ସତ୍ୟ ବା ଧର୍ମତଃ କରାଯାଇଥିବା ଅଙ୍ଗୀ-Satya pāḷibā କାରକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା—ସত্য পালা সত্য পালনা To carry out one's vow; to keep one's promise.

ସତ୍ୟପୀର—ଦେ. ବି—୧ । ସତ୍ୟନାରାୟଣ (ଦେଖ)—1. Satya-Satyapīra nārāyaṇa (See). ୨ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କୁ সত্যপীর ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to (ସତ ପୀର ଗୋସ [ଙ୍ଗେ] ରି—ଅନ୍ୟରୂପ) males.

ସତ୍ୟପୁର—ସଂ. ବି—ସତ୍ୟଲୋକ (ଦେଖ)
Satyapura Satyaloka (See)

ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ+ପ୍ରତିଜ୍ଞା; ସତ୍ୟ ଅଟେ Satyapratijña ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯାହାର)—୧ । ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପାଳନ (ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟରେ ଅଟଳ—1. Rigid or unalterable in the keeping of one's promise.
୨ । ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ—2. Resolute.

ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସଂ. ବିଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞ+ସ୍ତ୍ରୀ, ଆ)—ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞର Satyapratijñā ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Satyapratijña. ଦେ. ବି (ଜଣରଅ)—୧ । ଶପଥ; ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି ଏହା ସତ ବୋଲି ଶପଥ କରିବା; ହଲପ—1. Swearing to the truth of one's statement; statement on oath. ୨ । ଏଫିଡେଭିଟ୍; ସ୍ୱକୃତପତ୍ର; ଲିଖିତ ଦଲିଲରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟ ସତ ଥିବା ବିଷୟରେ ଲେଖକର ଶପଥ—2. Affidavit; sworn testimony. ୩ । ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷମାନେ (ଅର୍ଥାତ୍ ବାଦୀ ତାହାର ଅରଜିର ଶେଷରେ, ପ୍ରତିବାଦୀ ତାହାର ଜବାବର ଶେଷରେ ଓ ଦରଖାସ୍ତକାରୀ ତାହାର ଦରଖାସ୍ତର ଶେଷରେ) କଚେରୀରେ ଦାଖଲ କରିବା ଅରଜି ଆଦିର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଲେଖିବା ଧର୍ମତଃ ଶପଥ ବାକ୍ୟ; ସତ୍ୟପାଠ—3. Verification at the end of a plaint or a written statement or of a petition filed in court.

ଦ୍ର—ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଆକାରରେ ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞା ବା ସତ୍ୟପାଠ ଲେଖାଯାଏ—

ଆମ୍ଭେ ଅମୁକ ଅଙ୍କ ଅମୁକ ତାରିଖରେ ଅମୁକ ମୁକାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଅଛୁଁ କି, ଏଥି ଲିଖିତ ଅମୁକ ଅମୁକ ଦଫାର ବିଷୟମାନ ଆମ୍ଭ ଜ୍ଞାନମତେ ସତ୍ୟ ଅଟେ ଓ ଅମୁକ ଅମୁକ ଦଫାର ବିଷୟମାନ ଆମ୍ଭର ବିଶ୍ୱାସମତେ ସତ୍ୟ ଅଟେ ।

ବର୍ଣ୍ଣିଷ୍ଟରୂପେ କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେଲେ କୌଣସି କାରପରଦାଜ ବା ଏଜେଣ୍ଟ୍ ସ୍ୱାମୀ (Principal)ଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ସତ୍ୟପ୍ରସନ୍ନ ସିଂହ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗତ ମାନ୍ୟବର ଲର୍ଡ Satyaprasanna simha ଏସ୍. ପି. ସିଂହ ବା ଲର୍ଡ ସିନ୍ହା—The late Lord S. P. Sinha of Raipur. [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ବୀରଭୂମି ଜିଲ୍ଲାର ରାଏପୁର ଗ୍ରାମରେ ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥ ବଂଶରେ ୧୮୬୩ ସାଲରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଏଫ୍. ଏ. ପାସ୍ କରି ବିଲାତ ଯାଇ ସେଠାରେ ଲିନ୍‌କଲ୍‌ନ୍‌ସ୍ ଇନ୍ (Lincoln's Inn) ନାମକ ବାରିଷ୍ଟରୀ ଶିକ୍ଷାଭବନରୁ ୧୮୮୬ ରେ ବାରିଷ୍ଟରୀ ପାଶ୍ କରି କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ବାରିଷ୍ଟର ବ୍ୟବସାୟ କଲେ, ଓ ୧୯୦୪ ସାଲରେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ପ୍ରଥମ Standing Council (ସରକାରୀ ପରାମର୍ଶଦାତା) ଓ ତତ୍‌ପରେ Advocate General (ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଧାନତମ ବାରିଷ୍ଟର) କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ୧୯୦୬ ସାଲରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଶାସନ ସଭା (Executive Council)ର (Law member) ଆଇନ୍ ସଚିବ ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରଥମେ ଏହି ଉଚ୍ଚ ପଦ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତତ୍‌ପରେ ବିଲାତର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ ସଭାରେ ଭାରତର ସହକାରୀ ସଚିବ (Under Secretary) ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସେଠାରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କଠାରୁ (Lord Sinha of Raipur) ଲର୍ଡ ଉପାଧି ପାଇ ଭାରତକୁ ଆସି ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଲାଟ୍ (Governor) ହେଲେ । ଏ ଉନ୍ନତ ପଦବୀ ମଧ୍ୟ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ପ୍ରଥମ ପାଇଥିଲେ ଓ ଅଦ୍ୟାବଧି ଅନ୍ୟ କେହି ଭାରତୀୟ ଏ ଲର୍ଡ ପଦବୀ ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ତତ୍‌ପରେ ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା କାରଣରୁ ଲାଟ ପଦରୁ ଅବସର ନେଇ କେତେକ ଦିନ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଓ କେତେକ ଦିନ ବିଲାତରେ ଏ ରହିଥିଲେ । ଏ ବାରିଷ୍ଟରୀ କରିବା ସମୟରେ ଭାରତର ଜାତୀୟ ମହାସଭା କଂଗ୍ରେସ (Indian National Congress) ର ସଭାପତି ରୂପେ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ରାଜକୀୟ ଓ ସାମରିକ ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏ ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପର ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସଂଘ (League of Nations) ରେ ଭାରତୀୟ ଜନସାଧାରଣ (The people of India) ଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । ଲର୍ଡ ମର୍ଲି ଓ ମିଣ୍ଟୋଙ୍କ ଅମଳରେ ଭାରତକୁ ଯେଉଁ ଶାସନ-ସଂସ୍କାରମାନ ବିଲାତ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ୍ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏ ବହୁତ ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ସଂସ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଇନକୁ ବିଲାତର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ଲର୍ଡସଭା (House of Lords) ରେ ଏ ପେଶ୍ କରିଥିଲେ । ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ଲର୍ଡସଭା (House of Lords) ର ସଭ୍ୟ ରୂପେ ଏହାଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ।

ତତ୍‌ପରେ ଏ ବିଲାତର ପ୍ରିଭିକାଉନ୍ସିଲ୍ ବା ଉଚ୍ଚତମ ବିଚାରାଳୟର ବିଚାରପତି ରୂପେ ସମ୍ରାଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କର ଭାଇ ମେଜର୍ ଏନ୍. ପି. ସିନ୍‌ହା ବିଲାତରୁ ଚିକିତ୍ସା ବିଭାଗୀୟ ଉଚ୍ଚ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ୍ (Civil Surgeon) ବା ଡାକ୍ତର ସାହେବ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲର୍ଡ ସିଂହ ଉପାଧି ପାଇଅଛନ୍ତି ।]

ସତ୍ୟପ୍ରସାଦ ସର୍ବାଧିକାରୀ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଜଣେ
Satyaprasāda Sarbādhikārī ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି
Name of a late celebrated Bengalee doctor. [ଦ୍ର—ଏ ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲାରେ ୧୮୪୮ ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ କଲିକତା ମେଡିକାଲ୍ କଲେଜରୁ ପାଶ୍ କରି କଲିକତାରେ ଡାକ୍ତରି କରୁଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗଳର ସ୍ୱସାଧୂନିକ ସଙ୍ଘର ମେମ୍ବର ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ—ପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ଫ୍ରୀ ମାସନ୍ (Free mason) ନାମକ ସାର୍ବଜନୀନ ଉଦାର ଧର୍ମ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚପଦ (Part-assistant Grand Director of Ceremonies of England) ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଏ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀ ଅଦ୍ୟାପି ଘଟିନାହିଁ ।]

ସତ୍ୟପ୍ରାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ସତ୍ୟ ଅଟେ ପ୍ରାଣ ଯାହାଙ୍କର)—
Satyaprāṇa ସତ୍ୟୈକନିଷ୍ଠ; ଯେ ସତ୍ୟ କହିବା ଓ ସତ୍ୟ
(ସତ୍ୟପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଅଛନ୍ତି—A person whose life is dedicated to the pursuit of truth and to the performance of his vows.

ସତ୍ୟପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ ଅଟେ ପ୍ରିୟ ଯାହାର)—
Satyapriya ୧ । ସତ୍ୟବାଦୀ—1. Truthful. ୨ ।
(ସତ୍ୟପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ—2. Attached to truth.
(ସତ୍ୟପ୍ରିୟତା—ବି)

ସତ୍ୟଫଳ—ସଂ. ବି—ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ; ଶ୍ରୀଫଳ—The Bael tree;
Satyaphala Aegle Marmelos.

ସତ୍ୟବକ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସତ୍ୟବାଦୀ—
Satyabaktā Truthful.
(ସତ୍ୟବକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସତ୍ୟବକତା—ଦେ. ରୂପ)

ସତ୍ୟ ବଚନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସତ୍ୟକଥା—
Satya bachana True words.

ସତ୍ୟବଚାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ+ବଚସ୍; ସତ୍ୟ
Satyabachāḥ ଅଟେ ବଚସ୍=ବାକ୍ୟ ଯାହାର)—
(ସତ୍ୟବାକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସତ୍ୟବାଦୀ—Truthful. ବି—ଋଷି; ମୁନି—A sage; hermit.

ସତ୍ୟବତୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସତ୍ୟବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ସତ୍ୟବତ୍ ଶବ୍ଦର
Satyabatī ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ)—ସତ୍ୟବାଦିନୀ—The feminine of satyabat; Truthful (woman). ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
୧ । ବ୍ୟାସ ଜନନୀ; ଶାନ୍ତନୁଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା ପତ୍ନୀ—1. Name of the 2nd wife of 'Śāntanu' and mother of sage 'Byāsa'.
[ଦ୍ର—ବ୍ୟାସଜନନୀଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ନାମ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା । ଏ ବସୁରାଜଙ୍କ ଔରସରେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପା ଅଦ୍ରିକା ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ମତ୍ସ୍ୟର ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମିଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ଦେହରେ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ ଥିଲା । (ସେଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧା) । ଜନ୍ମ ପରେ ବସୁରାଜ ଏହାଙ୍କୁ ଲାଳନପାଳନାର୍ଥ ଦାସରାଜ (କେଉଟ)ଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଏ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତା ହେଲାରୁ ଦାସରାଜ ଏହାଙ୍କୁ ଯମୁନା ନଦୀ ଘାଟର ଡଙ୍ଗା ଚଳାଇବାର କର୍ମରେ ରଖିଲେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଦିନେ ପରାଶର ମୁନି ଯମୁନା ନଦୀ ପାର ହେବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସଙ୍ଗମ ଲାଳସାରେ ଯୋଗ ମହିମା-ବଳରେ ଏହାଙ୍କ ଦେହରୁ ମତ୍ସ୍ୟଗନ୍ଧ ଦୂରୀଭୂତ କରି ଏହାଙ୍କ ଦେହକୁ ପଦ୍ମଗନ୍ଧମୟ କଲେ । ପରାଶରଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବ୍ୟାସଦେବ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

କେତେ ଦିନ ପରେ ଗଙ୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଓ ଦେବବ୍ରତ (ପରବର୍ତ୍ତୀ ନାମ ଭୀଷ୍ମ)ଙ୍କ ପିତା ଶାନ୍ତନୁରାଜ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଦେହର ପଦ୍ମଗନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ଦାସରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଦାସରାଜ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କୁ କହିଲେ—ଆପଣ ଯେବେ ଆପଣଙ୍କ ଔରସରେ ଏହି କନ୍ୟା ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନକୁ ଆପଣଙ୍କ ଅନ୍ତେ ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ କରିବାକୁ ସତ୍ୟ କରିବେ ତେବେ ଏ କନ୍ୟାକୁ ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବି; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମା ପତ୍ନୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ 'ଦେବବ୍ରତ' ଥାଇଁ ଥାଇଁ ଶାନ୍ତନୁ ଏପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ବିରସ ହୃଦୟରେ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଏଣେ ପିତୃଭକ୍ତ ଦେବବ୍ରତ ପିତାଙ୍କ ମନୋ-ଦୁଃଖର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦ୍ୱାରା ଜାଣି ପାରି ସ୍ୱୟଂ ଦାସରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଏହିପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ ଯେ, ଦାସରାଜଙ୍କ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନିଜେ ପିତୃ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର ନ କରି ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବେ ଓ ସ୍ୱୟଂ ଚିରକୁମାର ରହିବେ । ଦେବବ୍ରତ ଏହି 'ଭୀଷ୍ମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା' କରି ତାହା ପାଳନ କରିଥିବାରୁ ତଦବଧି ତାଙ୍କ ନାମ ଭୀଷ୍ମ ହେଲା । ଦାସରାଜ ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଶୁଣି ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଓ ଭୀଷ୍ମ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କୁ ଆଣି ପିତୃଦେବଙ୍କ ଚରଣରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । କାଳକ୍ରମେ ସତ୍ୟବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଔରସରେ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଓ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଭୀଷ୍ମ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦଙ୍କୁ ରାଜ-ପଦରେ ବସାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ଚିତ୍ରାଙ୍ଗଦ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମୃତ ହେବାରୁ ଭୀଷ୍ମ ତାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ରାଜା କଲେ । ପରେ କାଶୀରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଅମ୍ବାଳିକାଙ୍କୁ ଓ ଅମ୍ବିକାଙ୍କୁ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରୁ ହରଣ କରି ଆଣି ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଲେ । ଦୈବଗତ୍ୟା ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନିଃସନ୍ତାନ ହୋଇ ମୃତ ହେଲେ । ଆପଣାର କୁଳ ଲୋପ ହେବା ଦେଖି ସତ୍ୟବତୀ ଅତି ଦୁଃଖିତା ହୋଇ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସ୍ୱୀୟ କାନୀନ ପୁତ୍ର

ବ୍ୟାସ ଦେବଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ତାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିୟୋଗ ବିଧି ଦ୍ୱାରା ମୃତ ବିଚିତ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ (ଅମ୍ବିକା ଓ ଅମ୍ବାଲିକାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ପାଣ୍ଡୁ ନାମକ କୁମାର-ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଉତ୍ପାଦିତ କରାଇ ଶାନ୍ତନୁଙ୍କ କୁଳ ରକ୍ଷା କଲେ । ପୌତ୍ରଦ୍ୱୟ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟବତୀ ଭୀଷ୍ମଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ରହିଥିଲେ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ବଡ଼ ପୁଅ ଥିଲେହେଁ ଜନ୍ମାନ୍ଧ ଥିବାରୁ କନିଷ୍ଠ ପାଣ୍ଡୁ ରାଜା ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୈବ-ଗତ୍ୟା 'ଅକାଳକାଣ୍ଡ' କପାଳେ ବାଜିବାରୁ ପାଣ୍ଡୁ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମୃତ ହେଲେ । ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସତ୍ୟବତୀ ପୁତ୍ରବଧୂ ଦ୍ୱୟଙ୍କ ସହ ବନବାସ ଆଶ୍ରୟ କରି ତପଶ୍ଚରଣରେ ନିଯୁକ୍ତା ହୋଇ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।] ୨ । ନାରଦ ମୁନିଙ୍କ ପତ୍ନୀ—2. Name of the wife of sage 'Nārada'. ୩ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଭଉଣୀ; ରୁଚିକ ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଶୁନଃଶେଫ ଋଷିଙ୍କ ମାତା—3. The sister of 'Biswāmitra' and wife of sage 'Ruchika'. [ଦ୍ର—ତପୋବଳରେ ଏ ଦେହାନ୍ତେ ସଶରୀର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରିବା ପରେ ପୃଥିବୀର ହିତ କାମନାରେ ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ ରୂପେ ହିମାଳୟରୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ 'କୌଶିକୀ' ନାମ ଧାରଣ କଲେ । କୌଶିକୀ ହିମାଳୟରୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା ବିହାର ପ୍ରଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ନଦୀବିଶେଷ । ଏହା ଭାଗଲପୁରର କିଛି ଦୂର ତଳେ ପୂର୍ବରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଅଛି ।]

ସତ୍ୟବତୀ ସୁତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ୟାସ ଦେବ—
Satyabatī suta The sage Byāsa.

ସତ୍ୟବନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ସତ୍ୟବତ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା ବିଭକ୍ତି, ବହୁ Satyabanta ବଚନରେ ଆକାର 'ସତ୍ୟବନ୍ତଃ')—[ସତ୍ୟବନ୍ତା(ନ୍ତୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ସତ୍ୟବାଦୀ—1. Truthful. সত্যবন্ত ୨ । ଯେ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରେ—2. True to one's सत्यवादी promise or vow. [ଉ—ଭରତ ବଂଶେ ହେଲେ ଏପରି ନୃପତି, ସତ୍ୟବନ୍ତ ଯେ ମହାରଥ ସେ সত্যবান্ ଅଟନ୍ତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ବି. ପୁଂ— सत्यवान ସତ୍ୟବାନ୍; ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ—Satyabān; the husband of 'Sābitrī.' [ଉ—ଏ ରୂପେ କରିବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣେ ସତ୍ୟବନ୍ତ, ଦେହରେ କାଳ ଆସି ହେଲା ଉପଗତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସତ୍ୟବନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସତ୍ୟବନ୍ତ (ଦେଖ)
Satyabantā Satyabanta (See)

ସତ୍ୟବାକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ ଅଟେ ବାକ୍ ଯାହାର)—
Satyabāk ସତ୍ୟବାଦୀ—Truthful. ବି—୧ । ମୁନି; ଋଷି—(ସତ୍ୟବାଚୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Sage. ୨ । ବାୟସ; କାକ—(ସତ୍ୟବାକ—ଦେ. ରୂପ) 2. Crow.

ସତ୍ୟବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍ୟବାଦିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସତ୍ୟ+ବଦ୍. ଧାତୁ+ Satyabādī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ସତ୍ୟଭାଷୀ; ଯେ ସତ୍ୟ କହେ—(ସତ୍ୟବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Truthful; speaking the truth সত্যবাদী ବି—୧ । ମୁନି—1. Sage. ୨ । ବାୟସ; କାକ— सत्यवादी 2. Crow. ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ରହାଙ୍ଗ ପ୍ରଗଣାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ—2. Name of a village in Puri district. [ଦ୍ର—ଏହା ପୁରୀଠାରୁ କଟକ ଆଡ଼କୁ ଆସିଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ସଡ଼କର ନିକଟରେ ପୁରୀଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଜୟପୁର ନାମକ ଗ୍ରାମର ଅଧମାଇଲ ପଶ୍ଚିମରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ବା ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ନାମକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣବିଗ୍ରହଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏଥିପାଇଁ ଏ ସ୍ଥାନର ନାମ ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହି ଗ୍ରାମର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଯୋଗୁଁ ଜୟପୁର ମୌଜାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଡାକ୍ତରଖାନା, ଡାକଘର, ଥାନା ଆଦି ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ ଶବ୍ଦ ଲଗାଇ କୁହାଯାଏ । ଏଠାରେ ଦେବତା 'ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ'ଙ୍କୁ 'ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ' ଓ 'ଗୋପାଳଜୀଉ' ବା 'ଗୋପାଳଜୀ' ବୋଲି ଲୋକେ ଡାକନ୍ତି । ଏହି ବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ କାଞ୍ଚିବିଜୟ କରି ସେଠାରୁ ଆଣି କଟକରେ ରଖିଥିଲେ ଓ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଏହାଙ୍କୁ କଟକଠାରେ ଦେଖିଥିଲେ । ତତ୍ପରେ କେତେକ ଦିନ ଏ ବିଗ୍ରହ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ରଥିପୁର ଓ କନ୍ତିଳବାଇରେ ରଖାଯାଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଠାକୁରଙ୍କର ଭୁଜା ଓ ଭଙ୍ଗା ଦେଉଳମାନ ଅଛି । ଏହାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ଦିର ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ (୯ ବାଟି ୯ ମାଣ ୯ ଗୁଣ୍ଠ ୯ ବିଶ୍ୱା ଜମିରେ ଥିବା) ବଉଳ ଉପବନ ମଧ୍ୟରେ ଅଜକୁ ଅନ୍ଦାଜ ୧୫୦ ବର୍ଷ ହେବ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏ ମନ୍ଦିରର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୃହ ଓ ବସତି ଆଦି ନ ଥିଲା । ଏପରି କି, ଏହାଙ୍କ ସେବକମାନଙ୍କ ବସତି ଦେଉଳଠାରୁ ଅଧମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଦେବତାଙ୍କ ସେବା ନିମନ୍ତେ ଓ ସେବକଙ୍କ ଜାଗିର ନିମନ୍ତେ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାମାନେ ଅନେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ପୂର୍ବେ ଏହାର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣର ଭାର କଣେ ରାଜ-କିଶୋର (ରାଏ ସାହେବ)ଙ୍କ ଉପରେ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ମନ୍ଦିରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖାଇବାରୁ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏ ମନ୍ଦିରର ପରିଚାଳନାର୍ଥ ୧୮୬୩ ସାଲର ୨୦ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରଥମେ ୩ ଜଣ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ୫ ଜଣ ମେମ୍ବର ସମ୍ବଳିତ ଗୋଟିଏ ପରିଚାଳନ କମିଟି (Endowment Committee or Temple Committee) ମୁକରର କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉକ୍ତ ଗାଦି ସମ୍ପତ୍ତିର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଉଳର ଚତୁଃପାଖେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଘର, ଦୋକାନ, ବଜାର, ମନ୍ଦିରଅଫିସ୍, ଧର୍ମଶାଳା, ନିର୍ମିତ ହେବାରୁ ସ୍ଥାନଟି ବସତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଜନତାମୟ

ହୋଇଅଛି । ଦେଉଳର ପଶ୍ଚିମ ପାଖେ ବକୁଳ ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶକର୍ମୀ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ୧୫ ବର୍ଷ କାଳ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରି ସୁଖ୍ୟାତି ସହିତ ତାହା ପରିଚାଳନ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ଭାରତର ନନ୍-କୋ-ଅପରେସନ୍‌ର ଢେଉଲାଗି ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟଟି କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପରେ ଧ୍ୱଂସ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପରେ କେତେକ ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଏବେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ହାଇ ସ୍କୁଲରେ ଏହା ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।

ଏହି ସ୍ଥାନଟି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାବାସୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର, ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାଶ, ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ହରିହର ଦାଶ, ପଣ୍ଡିତ ଗୋଦାବରୀଶ ମିଶ୍ର ଆଦି ଦେଶକର୍ମୀମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ କର୍ମସାଧନାର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ଥିଲା ଓ ଏଠାରେ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ସାପ୍ତାହିକ, ପରେ ଦୈନିକ, ସମ୍ବାଦପତ୍ର 'ସମାଜ'ର ଜନ୍ମ । ସ୍ଥାନଟି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସ୍ୱହାଙ୍ଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଏହାର ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଶାସନରେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବାସ ଓ ଗୋପାଳପୁର ପାଟଣାରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଫଟେଇବାଲିଆ ମହାଜନ 'ଓଝା'ବଂଶର ଓ ନିକଟସ୍ଥ ଜୟପୁର ଗ୍ରାମରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଅନ୍ୟ ମହାଜନ 'ଶତପଥୀ'ବଂଶଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ଅଛି । ସତ୍ୟବାଦୀରେ ଗୋଟିଏ ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ, ଥାନା, ପୋଷ୍ଟ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଅଫିସ୍, ଡାକବଙ୍ଗଳା, ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲୱେର ପୁରୀ ଶାଖାର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ, ଇଉନିୟନ୍ କମିଟି, କେତେ ମାରୁଆଡ଼ି ଓ ମେମନ୍ ମହାଜନଙ୍କ ଗୋଦାମ ଓ ସ୍ୱହାଙ୍ଗର ଜମିଦାର ଧାଇକପଡ଼ା ଷ୍ଟେଟ୍‌ର 'ଲାଲବାବୁ'ଙ୍କ କଚେରି ଓ ଗୋଟିଏ ସୁରମ୍ୟ ଧର୍ମଶାଳା ଅଛି । ଏହା ମଧ୍ୟ ନଡ଼ିଆ ବ୍ୟବସାୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଓ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏଠାରୁ ନଡ଼ିଆ-ମହାଜନମାନେ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ନଡ଼ିଆ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶକୁ ରେଲଦ୍ୱାରା ପଠାନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ କମି(ମେ)ଟି — ଦେ. ବି — ସତ୍ୟବାଦୀ ମନ୍ଦିର ପରିଚାଳନାର୍ଥ ଜିଲ୍ଲାଜଜ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୮୬୩ ସାଲର ୨୦ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ନିଯୁକ୍ତ (ବର୍ତ୍ତମାନ ୫ ଜଣ ମେମ୍ବର ସମ୍ବଳିତ) ସମିତି — The Sākhigopāl Endowment Committee appointed by the District Judge under Act 20 of 1863. [ଦ୍ର — ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ଇଉନିୟନ୍ କମିଟି, ଡାକ୍ତରଖାନା କମିଟି ଆଦି ଅନ୍ୟ କମିଟିମାନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, 'ମନ୍ଦିର କମିଟି' ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ସତ୍ୟବାଦୀ କମିଟି କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ସତ୍ୟବାଦୀ ମନ୍ଦିର କମିଟି ବୋଲି ଲୋକେ ବୁଝନ୍ତି ।]

Satyabādī kami(me)ṭi

ସତ୍ୟବାଦୀ ମନ୍ଦିର କମି(ମେ)ଟି, ସତ୍ୟବାଦୀ ଟେମ୍ପଲ କମି(ମେ)ଟି — ଅନ୍ୟରୂପ

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ — ଦେ. ବି — ସତ୍ୟବାଦୀରେ ବିରାଜିତ 'ସାକ୍ଷୀ-ଗୋପାଳ' ବା 'ଗୋପାଳଜୀ' ନାମକ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଗ୍ରହ — The Deity Gopīnātha at Sākhigopāl.

Satyabādī gopīnātha

ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ ଜୀଉ(ଜୀ), ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ ଦେବ — ଅନ୍ୟରୂପ

साक्षीगोपाल सत्यवादी गोपीनाथ

(ଦ୍ର — ଏ କଳାମୁଗୁନି ପଥରରେ ନିର୍ମିତ ମନୁଷ୍ୟପ୍ରମାଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଟନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସମକୋଣ ସୃଷ୍ଟି କରି ପିତ୍ତଳପ୍ରଧାନ ଧାତୁମୟ ରାଧିକା ବା ଠାକୁରାଣୀ ମୂର୍ତ୍ତି ବିରାଜିତା । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଥମେ ବୃନ୍ଦାବନରେ ଥିଲେ । ସେଠାକୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ତୀର୍ଥ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରରେ ଦର୍ଶନ କରୁଥିବାବେଳେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆପଣା କନ୍ୟାକୁ ଯୁବକଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ 'ସତ୍ୟ' କରିଥିଲେ । ଏହି ଅଙ୍ଗୀକାରକୁ କେବଳ ଗୋପୀନାଥ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱୟ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରି ଆସିବାପରେ କେତେକ କାରଣରୁ ବୃଦ୍ଧ ଆପଣାର ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା ନ କରିବାରୁ ଯୁବକ ପଞ୍ଚାଏତଙ୍କ ନିକଟରେ ଫେରାଦ ହେଲେ; ପଞ୍ଚାଏତ ଯୁବକଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ତଲବ କଲେ । ଯୁବକଙ୍କର ଅନ୍ୟ କେହି ସାକ୍ଷୀ ନ ଥିବାରୁ ବୃନ୍ଦାବନର ଗୋପୀନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ତାହାଙ୍କ ସାକ୍ଷୀ ଥିବା କଥା କହି ଓ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସରେ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବୃନ୍ଦାବନରୁ ଏଠାକୁ ସଶରୀରରେ ଆଣିବାପାଇଁ ଯୁବକ ବୃନ୍ଦାବନ ଗଲେ ।

ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ସ୍ୱଗ୍ରାମକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଯୁବକ ଅନାହାରରେ ମନ୍ଦିରରେ ଅଧା ପଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇ ଗଲେ, ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଗୋପାଳ ଆଉ ସହି ନ ପାରି କହିଲେ,—ମୁଁ ତୋ ପାଇଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ତୋ ପଛେ ପଛେ ତୋ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବି; ତୁ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଉଥିବୁ ଓ ମୋ ଝୁମୁକା କଠାଉର ଝୁମୁଝୁମୁ ଶବ୍ଦ ତୋ କାନକୁ ଶୁଭୁଥିବ । ସେହି ଶବ୍ଦରୁ ତୁ ଠଉରାଉଥିବୁ ଯେ, ମୁଁ ତୋ ପଛେ ପଛେ ଯାଉଅଛି; ତୁ ବାଟରେ ପଛ ଅଡ଼କୁ ଫେରି ଯଦି ଚାହିଁବୁ, ତେବେ ମୁଁ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ପାଷାଣ ପାଲଟି ଯାଇ ଅଚଳ ହୋଇଯିବି । ଯୁବକଙ୍କୁ ଗୋପୀନାଥ ଏତେ ପ୍ରକାର ସାବଧାନ କରାଇଥିଲେହେଁ ସେ ଆସୁ ଆସୁ କାଟେକସି ନଦୀ ବାଲିରେ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ଝୁମୁକା କଠାଉ ବାଲିରେ ପୋତି ହୋଇ ଯାଇ ଝୁମଝୁମ ଶବ୍ଦ ନ ଶୁଭିବାରୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ନ ପାରି ଯୁବକ ପଛ ଅଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାହିଁ ଦେଲେ । ଦେଖିଲାବେଳକୁ ସେହିଠାରେ ଶ୍ରୀଗୋପୀନାଥ ସତକୁସତ ପାଷାଣମୟ ଅଚଳ ବିଗ୍ରହ ପାଲଟି ଗଲେ ଓ ଆଉ ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ଚଳିଲେ

ନାହିଁ । ଯୁବକ ଏହା ଦେଖି ନିଜର ଭାଗ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କରି ରହିଲେ । ଶ୍ରୀଗୋପୀନାଥ ଦେବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ ପାଇଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ବୃନ୍ଦାବନରୁ ଆସିଥିବାରୁ ତଦବଧି ତାଙ୍କ ନାମ 'ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ' ବା 'ସାକ୍ଷୀ ଗୋପୀନାଥ' ହେଲା । ଏ ବିଗ୍ରହ ପୂର୍ବେ କାଞ୍ଚି ରାଜ୍ୟରେ ଥିଲେ, ପରେ କାଞ୍ଚି ବିଜୟ ସମୟରେ କାଞ୍ଚିରୁ ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଟକକୁ, ସେଠାରୁ ଖୋରଧାର ରଥିପୁରକୁ, ପରେ କନ୍ତଲବାଇକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇ ବାବା ବ୍ରହ୍ମଗୃହୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆନୀତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁରୀଜିଲ୍ଲା, ସିହାଙ୍ଗ ପ୍ରଗଣା, ସତ୍ୟବାଦୀ ମଉଜା 'ଫୁଲ ଅଲସା' ବଉଳ ତୋଟାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପୂଜା ପାଉଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୋପୀନାଥ 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ଥିବାରୁ ଏ ସ୍ଥାନର ନାମ 'ସତ୍ୟବାଦୀ' ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପୁରାତନ ନୁହେଁ । ଏହାକୁ ପ୍ରାୟ ୧୦୦ ବର୍ଷ ହେଲା ବାବା ବ୍ରହ୍ମଗୃହୀ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହାର ଗୃହ ପାଖରେ ୯ ବାଟି ୯ ମାଣ ୯ ଗୁଣ୍ଠ ଓ ୯ ବିଶ୍ୱା ପରିମିତ ଗୋଟିଏ ବକୁଳବନ (ବଉଳ ତୋଟା) ଅଛି । ଏ ତୋଟାଟି ବଉଳ ଓ ଚୂଆଅନା ଗଛରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ବେଢ଼ାର ପଶ୍ଚିମ ପଟ ପଛରେ 'ସତ୍ୟବାଦୀ ସ୍କୁଲ' ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ-ଅଛି । ଏ ବିଗ୍ରହ ମୁଗୁନି ପଥରରେ ତିଆରି, କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ଥାପିତ ଶ୍ରୀରାଧିକାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ଧାତୁ ନିର୍ମିତ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଏ ବିଗ୍ରହ କେତେକ ଦିନ ଏଠାରେ ଏକାକୀ ରହିବାପରେ ନିଶାଯୋଗେ ମନୁଷ୍ୟ ରୂପଧରି ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ ରୂପବତୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସେବକ-ବାଳିକା ନିକଟକୁ ଯିବା ଆସିବା କଲେ । ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟା ନିକଟକୁ କୌଣସି ପୁରୁଷ ନିଶାଯୋଗେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିବାକଥା ରାଷ୍ଟ୍ର ହେବାରୁ ଓ ସକାଳୁ କନ୍ୟାର ଶେଯରେ ଶ୍ରୀଜୀଉଙ୍କ ପରିହିତ ଫୁଲ ମାଳ ଓ ବଂଶୀ ପଡ଼ିଥିବା ଦେଖା-ଯିବାରୁ, ଗୋପୀନାଥଦେବ ସ୍ୱପ୍ନରେ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜ-ବିବଦରଙ୍କୁ ଦେଖାଦେଇ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ରାଧାଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ନ ଥିବାରୁ ଏପରି ଲୀଳା ଘଟିଥିବା ବିଷୟ ନିଜେ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ କଲେ । ରାଧାଙ୍କର ଧାତୁମୟୀ ପ୍ରତିମା ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ବିଗ୍ରହର ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ, ଏବଂ ଏହି ଧାତୁ ପ୍ରତିମାଙ୍କଠାରେ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଜୀବନ୍ୟାସ କରାଯିବା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟାଟି ସ୍ୱତଃ ଦେହତ୍ୟାଗ କଲେ ।

କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଏହି 'ଫୁଲଅଲସା' ନାମକ ବକୁଳବନ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳାଭୂମି ଥିବାରୁ ରାତିରେ ଏହି ସୀମା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଜନପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ରଖାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଏମନ୍ତ କି, ରାତିରେ ଏହି ଚକଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ବାନର ଓ ପକ୍ଷୀଆଦି ରହିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ତୋଟାରୁ ହୁରୁଡ଼ାଇ ତଡ଼ିଦେବା ପାଇଁ ଲାଗିରହିଥିଆ ଲୋକ (ଚାକର) ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ତୋଟା ମଧ୍ୟରେ ଦୋକାନ, ବଜାର, ସ୍କୁଲ, ଅଫିସ ଆଦି ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି ।

ଏ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି ସଙ୍କୁଡ଼ି-ଭୋଗ (ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ) ଲାଗେ ନାହିଁ; ଖଇ, ଖଇଚୂନା, ଗହମ ଚୂନାରେ ତିଆରି କାକରା, ଚୂଡ଼ା ପଖାଳ, ଡାଲମ୍ବ, ସରପୁଳି, ସର, ଲବଣୀ, ଦୁଧ, କଦଳୀ ଆଦି ଭୋଗ କରାଯାଏ । କେବଳ କାକଡ଼, କଦଳୀ ଓ ଦେଶୀ ଅଳୁର ଭଜା ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଭୋଗ ଲାଗେ ।

ସତ୍ୟବାନ୍—ସ.ବଣ. ପୁଂ.—(ସତ୍ୟ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍, ସତ୍ୟବତ୍) Satyabān ୧ । ସତ୍ୟପରାୟଣ; ସତ୍ୟବାଦୀ—1. Truthful. (ସତ୍ୟବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସତ୍ୟବ୍ରତ—2. Determined to carry out a vow or solemn promise. ୩ । ସତ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3. Based on truth. ବି—୧ । ମୁନି ବିଶେଷ—Name of a sage ୨ । ଶାଲ୍ୱ ଦେଶର ଦ୍ୟୁମତ୍ସେନ ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର, ନୃପ ବିଶେଷ; ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ—2. Name of a king, husband of Sābitri.

[ଦ୍ର—ଶାଲ୍ୱଦେଶର ରାଜା ଦ୍ୟୁମତ୍ସେନଙ୍କ ଔରସରେ ତତ୍ପତ୍ନୀ ଶୈବ୍ୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦୈବଦୁର୍ବିପାକରୁ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ଦ୍ୟୁମତ୍ସେନ ଅନ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ଓ ଭ୍ରଷ୍ଟରାଜ୍ୟ ହୋଇ ପତ୍ନୀ ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ବନବାସୀ ହେଲେ । ସତ୍ୟବାନ୍ ବନରେ ଫଳମୂଳ ଖାଇ ମୁନିବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଭକ୍ତିସହକାରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ସେବା କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏକଦା ଅଶ୍ୱପତି ରାଜାଙ୍କ ଦୁହିତା 'ସାବିତ୍ରୀ' ପିତାଦେଶରେ ସ୍ୱୀୟ ମନୋମତ ପତି ଅନ୍ୱେଷଣାର୍ଥେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ଏହି ବନରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ଅସୀମ ପିତୃଭକ୍ତି ଓ ଧର୍ମପରାୟଣତା ଓ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧା ହୋଇ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଭୋଗଲାଳସା ତ୍ୟାଗ କରି ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବନରେ ମୁନିବୃତ୍ତି ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଚିରସହଚର କରି ଜୀବନଯାପନ କରିବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ କରି ଏହାଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ବରଣ କଲେ । ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କ ଅନୁମତିକ୍ରମେ ଏ ଦୁହିଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ଦୈବ ନିର୍ବନ୍ଧରେ ସତ୍ୟବାନ୍ ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନରୁ କାଷ୍ଠ ଆହରଣ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତେ, ସାବିତ୍ରୀ ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୃତଦେହକୁ କୋଳରେ ରଖି ସେହିଠାରେ ବସିରହିଲେ । ଯମଦୂତ-ମାନେ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ଶବକୁ ନେବାପାଇଁ ଆସିଲାରୁ ସାବିତ୍ରୀ ଉକ୍ତ ଶବକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଯାଇ ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଯମଙ୍କୁ କହିବାରୁ ଯମ ନିଜେ ଆସି ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସାବିତ୍ରୀ ଯମଙ୍କୁ ସ୍ତବ କରି ମୃତପତିଙ୍କ ପ୍ରାଣ ଭିକ୍ଷା କଲେ । ଯମରାଜ ଏହାଙ୍କ ପତିଭକ୍ତି ଓ ସ୍ତବରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କ ପତିଙ୍କୁ ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତ କଲେ ଓ ତତ୍ପରେ ଯମଙ୍କ ବରଦ୍ୱାରା ଏହାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ନଷ୍ଟ ଚକ୍ଷୁ

ଓ ମୃତ ସତ୍ୟ ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହେଲ । ସାବତ୍ରୀ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ସହିତ ସୁଖରେ ବାସ କରି ଅପତ୍ୟାଦି ଲାଭ କରି ବହୁ ବର୍ଷ ସୁଖରେ କଟାଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସାବତ୍ରୀ ସାଧ୍ୱୀ ନାରୀଙ୍କର ଆଦର୍ଶ; ତେଣୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଏ ଦେଶର ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାବତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ସାଧ୍ୱୀ ହେବେ ବୋଲି ସାବତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଉପବାସ ରହି ସାବତ୍ରୀ-ବ୍ରତ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ଦେ. ବି. (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ
A name given to males.

ସତ୍ୟବ୍ରତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ ଅଟେ ବ୍ରତ ଯାହାର)
Satyabrata ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ (ଦେଖ)—Satyanistha (See)
(ସତ୍ୟବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—୧ । ଭୀଷ୍ମଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—1 A name of a Bhīshma. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜଣେକ ରାଜା—2. Name of a king of the Solar dynasty. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସତ୍ୟ ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ପ୍ରତିଜ୍ଞାଭଙ୍ଗ; ଅଙ୍ଗୀକାର ଅନୁସାରେ
Satya bhanga କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା—Breach of faith; breach of promise.

ସତ୍ୟଭାମା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସତ୍ୟ+ଭାମ=ସୁନ୍ଦର+ଆ)—ସତ୍ରାଜିତ୍
Satyabhāma ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ୮ ଜଣ ମହିଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା—Name of one of the eight Ranees of Srīkrushna and daughter of king Satrājit. [ବି—ଏହାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନନ୍ଦନକାନନରୁ ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷକୁ ଆଣି ଏହାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ଏ ପୁଣ୍ୟକ ବ୍ରତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷରେ ବନ୍ଧନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଔରସରେ ଭାନୁଆଦି ସାତପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଯଦୁବଂଶର ଧ୍ୱଂସ ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ ଯଦୁବଂଶୀୟା ଅନ୍ୟ ମହିଳାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅର୍ଜୁନ ଏହାଙ୍କୁ ଦ୍ୱାରକାରୁ ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ପରେ ଏ ବନବାସିନୀ ହୋଇ ତପଶ୍ଚରଣପୂର୍ବକ ଜୀବନର ଶେଷ ଅଂଶ ଅତିବାହିତ କଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଷ୍ଟ ପଟ୍ଟମହିଷୀଙ୍କ ନାମ ଯଥା—୧ । ରୁକ୍ମିଣୀ, ୨ । ସତ୍ୟଭାମା; ୩ । କାଳନ୍ଦୀ, ୪ । ଶୁଚସ୍ମିତା, ୫ । ମିତ୍ରବନ୍ଦା, ୬ । ଜାମ୍ବବତୀ, ୭ ନାଗ୍ନଜିତୀ; ୮ । ସୁଲକ୍ଷଣା]

ସତ୍ୟଭାରତ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ+ଭାରତ=ମହାଭାରତ)—
Satyabhārata ମହାଭାରତ ପ୍ରଣେତା ବେଦବ୍ୟାସ--Name of Byāsa, the author of the Mahābhārata.

ସତ୍ୟ ଭାଷଣ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସତ କହିବା; ସତ୍ୟ କଥନ—
Satya bhāshana Speaking of truth; truthfulness.

ସତ୍ୟଭାଷୀ—ସଂ. ବିଶେ. ପୁଂ (ସତ୍ୟଭାଷଣ ଶବ୍ଦ; ସତ୍ୟ+ଭାଷ୍. ଧାତୁ—
Satya bhāshī କର୍ତ୍ତୃବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ସତ୍ୟବାଦୀ—
(ସତ୍ୟଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Truthful; speaking the truth. [ସତ୍ୟଭାଷିତା—ବି]

ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍; ସତ୍ୟ+ଭ୍ରଷ୍ଟ)—ଯେ ସତ୍ୟ
Satya bhrashta ଲଙ୍ଘନ କରିଅଛି—One who has
(ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) plighted his truth.

ସତ୍ୟମ୍—ସଂ. ଅ (ସତ୍+ଯମ୍)—୧ । ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥ ହଁ—1. Yes; I
Satyam agree. ୨ । ପ୍ରତିଜ୍ଞାସୂଚକ ହଁ—2. Yes; I
(ସତ୍ୟଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) promise. ୩ । ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥ-ସତେ; ଏହା କି ସତ୍ୟ—3. Is it so ? Is it true ? ବି—ସତ୍ୟ ଲୋକ (ଦେଖ)—Satyaloka. (See)

ସତ୍ୟମୂଳକ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ+ମୂଳ+କ, ସତ୍ୟ ଅଛି
Satyamūlaka ମୂଳରେ ଯାହାର)—ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—Based on truth.

ସତ୍ୟଯୁଗ—ସଂ. ବି—କୃତଯୁଗ; ସୃଷ୍ଟିର ୪ଟି ଯୁଗ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ଯୁଗ—
Satya juga The first of the 4 ages or cycles of the creation according to the Hindu mythology. [ବି—ଏ ଯୁଗର ପରିମାଣ ୧୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ । ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ୧ କୋଟି ୭ ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବର୍ଷ । ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଥମେ ସତ୍ୟଯୁଗ, ତତ୍ପରେ ତ୍ରେତା, ଦ୍ୱାପର ଓ ଶେଷରେ କଳିଯୁଗ, ଏହି କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଯୁଗମାନ ହୁଏ । ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ତୃତୀୟା (ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା) ଦିନ ସତ୍ୟଯୁଗର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏହି ଯୁଗରେ ମତ୍ସ୍ୟ, କୂର୍ମ, ବରାହ ଓ ନୃସିଂହ ଏହି ୪ ଗୋଟି ଅବତାର; କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ତୀର୍ଥ; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସତ୍ୟପରାୟଣ ଓ ମହାଗତ ପ୍ରାଣ, ଭୋଗଶୂନ୍ୟ, ଇଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ; ଉଚ୍ଚରେ ୨୧ ହାତ ବଢନ୍ତି । ପରମାୟୁ ୧ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ । ସତ୍ୟ ଯୁଗରେ ବଳି, ବେଣୁ, ମାନ୍ଧାତା, ପୁରୋରବାଃ, ଧୁନ୍ଧୁମାର, କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ ଏହି ୬ଜଣ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ଥିଲେ ।

ସତ୍ୟଯୁଗର ତାରକ ବ୍ରହ୍ମ ନାମ—

ନାରାୟଣ ପରାବେଦାଃ, ନାରାୟଣ ପରାକ୍ଷରାଃ
ନାରାୟଣ ପରା ମୁକ୍ତିଃ, ନାରାୟଣ ପରା ଗତିଃ"

ଏହି ଯୁଗରେ ଧର୍ମ ଚତୁଷ୍ପାଦ । ଦେବତାମାନେ ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବଦା ବିଚରଣ କରି ଲୋକଙ୍କୁ ସଦ୍ୟଃଫଳ ଦେଉଥିଲେ । ବସୁମତୀ ସର୍ବଶସ୍ୟପ୍ରଦା ଓ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟଜନାବୃତ ଥିଲ ।]

ସତ୍ୟ ଯୌବନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସତ୍ୟ=ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଅଟେ ଯୌବନ
Satya Jaubana ଯାହାର; ଯେ ଚିର ଯୁବା)—ବିଦ୍ୟାଧର;
(ସତ୍ୟ ଯୌବନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେବଯୋନି ବିଶେଷ—A class of demigods (literally, of unfading youth).

ସତ୍ୟ ରକ୍ଷା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସତ୍ୟ ପାଳନ (ଦେଖ)
Satya rakshā Satya pālana (See)

ସତ୍ୟର ଦାସ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—୧ । ଯେ ସତ୍ୟ ପାଇଁ ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରି Satvara dāsa ପାରେ—1. A servant of truth; a সত্যের দাস person who is ready to sacrifice सतरका दास everything for truth or for keeping his vow. ୨ । ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. One who has dedicated his life to the service of truth. ୩ । ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ—3. True (ସତ୍ୟଦାସ, ସତ୍ୟକିଙ୍କର—ସ. ରୂପ) to one's vows.

ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘନ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସତ୍ୟ ଭଙ୍ଗ (ଦେଖ) Satya lamghana Satya bhanga (See)

ସତ୍ୟ ଲଙ୍ଘିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସତ୍ୟ ଭଙ୍ଗ କରିବା; ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାଳନ ନ Satya lamghibā କରିବା—To break one's promise; to plight one's truth. সত্য লংঘন করা सतर कांघना

ସତ୍ୟ ଲୋକ—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍ୟ=ଅବିନଶ୍ୱର ଅଟେ ଯେଉଁ ଲୋକ Satya loka =ଭୁବନ)—ସପ୍ତଲୋକାନ୍ତର୍ଗତ ଉଚ୍ଚତମ ଲୋକ; ବ୍ରହ୍ମଲୋକ; ବିଷ୍ଣୁଲୋକ—The highest of the 7 worlds according to the Hindu mythology. [ବି—ସପ୍ତଲୋକ; ଯଥା—ଭୂଃ; ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ, ମହଃ, ଜନଃ, ତପଃ, ସତ୍ୟମ୍ । ଏହି ସତ୍ୟଲୋକରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ବିଷ୍ଣୁ ବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ଲୋକକୁ ଦେହାନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ, ସତ୍ୟବ୍ରତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯାଆନ୍ତି । ଏଠାକୁ ଗଲେ ଆଉ ମନୁଷ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ସତ୍ୟ ସଙ୍ଗର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସତ୍ୟ+ସମ୍+ଗୃ ଧାତୁ=ଗ୍ରାସ Satya sangara କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞ—(ସତ୍ୟସଙ୍ଗରା—ସ୍ତ୍ରୀ) True to one's vows. ବି—କୁବେର—The God of wealth.

ସତ୍ୟସଜ୍ଜା—ସ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ(ସତ୍ୟ+ସଜ୍ଜା; ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ; ସତ୍ୟ ଅଟେ ସଜ୍ଜା ଯାହାର) Satya sajjā —ପାଣ୍ଡବ ମହଷୀ; ଦ୍ରୌପଦୀ—The consort of the five Pāndaba brothers.

ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ—ଦେ. ଅ—କୌଣସି ପ୍ରତିଜ୍ଞାକୁ ପାଳନ କରିବା Satya satya satya ପାଇଁ ଧର୍ମତଃ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପୂର୍ବକ 'ସତ୍ୟ' সত্যি সত্যি সত্যি ଶବ୍ଦର ୩ଥର ଉଚ୍ଚାରଣ—(Interjection) सतर सतर सतर Repetition of the word Satya to emphasise a person's vowing to act up to his promise, by saying—'I vow', 'I vow','I vow'; 'I vow thrice'.

ସତ୍ୟସନ୍ଧ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ+ସନ୍ଧା=ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଯାହାର) Satyasandha —୧ । ସତ୍ୟ ପ୍ରତିଜ୍ଞ; ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିବା (ସତ୍ୟସନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼ପରିକର—1. One who has determined to keep his vows; true to one's vows. ୨ । ସଫଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞ—2. One who has carried out his vow. ବି. ପୁଂ—୧ । ଭରତ—1. Bharata. ୨ । (ପିତୃ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିଥିବାରୁ) ରାମଚନ୍ଦ୍ର—2. An epithet of Rāmachandra. ୩ । ରାଜା ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜନମେଜୟ—3. Janamejaya; a king of the Lunar dynasty. [ବି—ପିତୃହନ୍ତା ତକ୍ଷକ ନାଗର ବଂଶ ଲୋପ କରିବା ପାଇଁ ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ଦରିଥିବା ସତ୍ୟକୁ ଏ ପାଳନ କରିଥିଲେ ।]

ସତ୍ୟା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସତ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ: ଆ)—ସତ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Satyā The feminine of Satya. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସତ୍ୟବତୀ; ବ୍ୟାସ ଜନନୀ—1. A name of the mother of Byāsa ୨ । ସତ୍ୟଭାମା (ଦେଖ)—2. Satyabhāmā (See). ୩ । ରାମକାନ୍ତା ସୀତା—3. Sitā, the wife of Rāmachandra. ୪ । ଦୁର୍ଗା—4. Goddess Durgā.

ସତ୍ୟାଅମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଦେ. ବି—ସତ୍ୟଅମ୍ବ (ଦେଖ)—Satyā āmba(mbā) Satya āmba (See)

ସତ୍ୟାକୃତି—ସ. ବି (ସତ୍ୟ+ଅ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—ସତ୍ୟଙ୍କାର Satyākruti (ଦେଖ)—Satyankāra (See)

ସତ୍ୟାଗ୍ନି—ସ: ବି—(ସତ୍ୟ=ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଅଟେ ଅଗ୍ନି=ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି Satyāgni ଯାହାଙ୍କର)—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି—Sage Agastya.

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ—ସ. ବି—ସତ୍ୟପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତି; ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା; ସତ୍ୟାନୁରାଗ—Satyāgraha Attachment to the truth. ଦେ: ବି—ହିଂସାଶୂନ୍ୟ ଓ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ମିଥ୍ୟା ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ରୀତି; ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ କର୍ମରୀତି—The line of conduct preached by Mahātmā Gāndhi; unrevengeful or peaceful passive resistence to untruth; the doctrine of passive resistence or non-co-operation preached by Mahātmā Gāndhi, [ବି—ଯାହାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣିବ ତାହା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି କଷ୍ଟ ବା ନିର୍ଯାତନକୁ ଡରିବ ନାହିଁ । ଏମନ୍ତ କି, ସତ୍ୟର ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ପାଇଁ ନିଜ ପ୍ରାଣକୁ ସୁଦ୍ଧା ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବ ଓ ଏପରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନରୁ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ସବୁ ପ୍ରକାରର ହିଂସାଭାବ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ଓ ଅସତ୍ୟ ପଥର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ନାହିଁ ଓ ପ୍ରାଣାନ୍ତେ ଅନ୍ୟାୟ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବ ନାହିଁ । ଏହି ନୀତି ପାଳନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅହମଦାବାଦ ଉପକଣ୍ଠରେ ସାବରମତୀରେ ମହାତ୍ମା ମୋହନ ଏକ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।] সত্যাগ্রহ सतराग्रह

ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଯେଉଁମାନେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ Satyāgrahi ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି—সত্যাগ্রহী सत्याग्रही The followers of the

doctrine of Satyāgraha preached by Mahātmā Gāndhi. ୧ଦେ. ବ—ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସେନା (ଦେଖ)—Satyāgrahī senā (See)

ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସେନା—ଦେ. ବ—ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ରାଜନୀତିକ Satyāgrahī senā ଦଳ—The political party সত্যাগ্রহীসেনা सत्याग्रहीसेना formed by Mahātmā Gāndhi. [ଦ୍ର—୧୯୩୦ ସାଲର ଏପ୍ରିଲ୍ ଓ ମଇ ମାସରେ ଏମାନେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଲୁଣମରା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।]

ସତ୍ୟାଚରଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସତ କହିବା; ସତ୍ୟ-Satyācharaṇa ବାଦିତା—1. Truthfulness. ୨ । (ସତ୍ୟାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସତ୍ୟପାଳନ—2. Carrying out (ସତ୍ୟାଚାରୀ—ବିଣ. ପୁଂ) of one's promise.

ସତ୍ୟାନାଶ—ଦେ. ବ—(ସଂ: ସତ୍ୟ ଓ ନାଶ)—୧ । ସର୍ବନାଶ—1. Satyānaśa Utter ruin or destruction. ୨ । সর্ব্বনাশ सब्बनाश ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ—2. Breach of faith. सत्यानाश

ସତ୍ୟାନାଶ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇବା—1. To Satyānāśa karibā cause utter ruin; to সর্ব্বনাশকরা सब्बनाशकरा bring about destruction. सतयानाशकरना ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ନଷ୍ଟ କରିବା—2. To spoil a thing. ୩ । ସତ୍ୟଭଙ୍ଗ କରିବା—3. To break one's vow.

ସତ୍ୟାନାଶିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଗାଳି)—୧ । ଯେ ସର୍ବନାଶ Satyānāśiā ଘଟାଏ—1. One who causes ruin; (ସତ୍ୟାନାଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) one who brings about destruction. সবনেশে सबनेशे ୨ । ନାଶକାରୀ—2. सतयानाशी One who spoils any thing. ୩ । ସତ୍ୟଭଙ୍ଗକାରୀ—3. One who breaks his vow or promise.

ସତ୍ୟାନୁରାଗ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ସତ୍ୟ+ଅନୁରାଗ; ସତ୍ୟରେ Satyanurāga ଅନୁରାଗ)—ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା (ଦେଖ)—(ସତ୍ୟାନୁରକ୍ତ, ସତ୍ୟାନୁରାଗୀ—ବିଣ) Satyaniṣṭhā (See)

ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସତ୍ୟ+ଅନୁସନ୍ଧାନ)—ସତ Satyānusandhāna କଥାକୁ ବା ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟକୁ ଖୋଜିବା-(ସତ୍ୟାନ୍ୱେଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) Search after truth. (ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାୟୀ; ସତ୍ୟାନ୍ୱେଷୀ—ବିଣ)

ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧିତ୍ସା—ସଂ: ବ—(ସତ୍ୟ+ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା)—ସତ୍ୟ ବା ତଥ୍ୟ Satyānusandhitsā ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା—(ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ—ବିଣ) A desire to seek after the truth.

ସତ୍ୟାନୃତ—ସଂ. ବିଣ—(ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ସତ୍ୟ ଓ Satyānṛuta ମିଥ୍ୟା—1. True and false. ୨ । ସତ୍ୟ ଓ ମିଥ୍ୟା ମିଶ୍ରିତ—2. Partly true and partly false. ବ—୧ । ସତ ଓ ମିଛ କଥା—1. Truth and falsehood; mixturs of truth and falsehood. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ୟ ଓ ଅନୃତ ଅଛି ଯହିଁରେ)—ବାଣିଜ୍ୟ; ବ୍ୟବସାୟ—2. Trade; commerce [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସତ୍ୟର ଓ ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନିଆ ନ ଗଲେ ଏହା ଚଳି ପାରେ ନାହିଁ ।]

ସତ୍ୟାପନ(ନା)—ସଂ. ବ—(ସତ୍ୟ+ଣିଚ୍=ସତ୍ୟାପି ନାମ ଧାତୁ+ଭାବ Satyāpana(nā) ଅନ; +ଆ)—ସତ୍ୟଙ୍କାର (ଦେଖ)—Satyankāra (See)

ସତ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ୱାମୀ ଦୟାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ Satyārtha prakāśa ସୁନାମଖ୍ୟାତ ଗ୍ରନ୍ଥ—The title of সত্যার্থ প্রকাশ a treatise composed by Swāmī सत्यार्थ प्रकाश Dayānanda. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବେଦୋକ୍ତ ଦେବ ଓ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର କେତେକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇ ଅଛି ।]

ସତ୍ୟାଶ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍ୟ+ଆଶ୍ରିତ)—ସତ୍ୟ ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରୟ Satyāśrita କରିଅଛି; ସତ୍ୟମୂଳକ—Based on truth. (ଯଥା—ସତ୍ୟାଶ୍ରିତ ଘଟଣା, ସତ୍ୟାଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣନ ।)

ସତ୍ୟାସତ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ସତ୍ୟ ଓ ଅସତ୍ୟ)—Satyāsatya ୧ । ସତ୍ୟ ଓ ମିଥ୍ୟା—1. Truth and falsehood. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ସତ୍ୟ ଅଟେ କି ନାଁ, ଏହି ବିଷୟ—2. The truth or otherwise of any matter. [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଲୋକ-ମୁଖରୁ ଶୁଣିଲେ ତହିଁର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ନିରୂପଣ ନ କରି ଶୁଣା କଥା ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ମୂର୍ଖତା ଅଟେ ।]

ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଲିକତା ଯୋଡ଼ାସାଙ୍କୋର Satyendranātha ṭhākura ବିଖ୍ୟାତ ଠାକୁର ବଂଶୀୟ ଜମିଦାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଗତ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର—The 2nd son of Maharshi Debendranāth Tagore; who was the first Indian who passed the I. C. S. examination in England and was District Magistrate and Sessions Judge in the Bombay Presidency; and was the author of some Bengalee hymns. [ଦ୍ର—ଏ ବିଲାତକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ 'ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍' ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରି ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶରେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜି-ଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ସେସନ୍ସ ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ପ୍ରଥମ "ସିଭିଲିଅନ୍" ଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ ଥିଲେ ଓ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସୁଲଳିତ ବଙ୍ଗଳା ଭଜନ ରଚନା କରିଥିଲେ ।]

ସତ୍ୟୋଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସତ୍ୟ+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—ସତ୍ୟବାଦୀ—Truthful.
Satyodva
(ସତ୍ୟୋଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସତ୍ର—ସଂ. ବି—ସତ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—
Satra — Sattra (See)

ସତ୍ରଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି, ଞ୍ଜ, ଞ୍ଜି)—ଦେ. ବି—ସତରଙ୍ଗ (ଦେଖ)—
Satraṅga(ṅgi, ñja, ñji) Sataraṅga (See)
(ସତ୍ରା[ଞ୍ଜି,ଞ୍ଜ]ଙ୍ଗ[ଞ୍ଜି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସତ୍ର ସମାପତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସତ୍ର ସମାପ୍ତି)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ-
Satra samāpati ବିଶେଷ—Name of a place of Hindu pilgrimage. [ଦ୍ର—ସତ୍ର ସମାପତି ସ୍ଥାନକୁ କେହି ଗଲେ, ଯାହା ଦେଖିଅଛି ପାତକ ତାର ନାହିଁ (ସତ୍ରସମାପ୍ତି—ସଂ. ରୂପ)—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସତ୍ରା—ସଂ. ଅ—୧ । ସହିତ—1. With. ୨ । ସଙ୍ଗେ; ସମ-
Satrā ଭିବ୍ୟାହାରରେ—2. Along with; together with.
(ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ ।)

ସତ୍ରାଜିତ୍—ସଂ. ବି—ସତ୍ତ୍ରାଜିତ୍ (ଦେଖ)—Sattrājit (See)
Satrājit (ସତ୍ରାଜିତ—ଦେ. ରୂପ)

ସତ୍ରାନ୍ନ—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଲେ.)—ସତ୍ତ୍ରାନ୍ନ (ଦେଖ)
Satrānna Sattrānna (See)

ସତ୍ରିଜାତକ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ; ସ=ସହିତ+ତ୍ରିଜାତକ=ତାଳ-
Satrijātaka ଚିନି, ଅଳାଇଚ ଓ ତେଜପତ୍ର)—ମାଂସ ତର-
କାରୀବିଶେଷ—A kind of meat-curry. [ଦ୍ର—ମାଂସକୁ କତ୍ତୃପରିମିତ ଘୃତରେ ଭାଜିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତହିଁ ଉପରେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ପାଣି ଛିଞ୍ଚୁଥିବ ଓ ତହିଁରେ ଖାର ଅଦ ମରିଚର ଗୁଣ୍ଡା ଛିଞ୍ଚୁଥିବ । ଏପରି ଭାବରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଶୁଖିଲ ମାଂସକୁ "ପରିଶୁଷ୍କ" କହନ୍ତି । ଏହିପରି ଶୁଷ୍କ ମାଂସକୁ ଘୃତ ଓ ତକ୍ରରେ ବଘାର ତ୍ରିଜାତକ (ଗୁଆଲଚିନି, ଅଳାଇଚ ଓ ତେଜପତ୍ର) ମିଶାଇ ଛଅର କସିବା ତରକାରୀର ନାମ ସତ୍ରିଜାତକ—ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା ।]

ସତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି—ସତ୍ତ୍ରୀ (ଦେଖ)
Satrī Sattrī (See)

ସତ୍ସଂସର୍ଗ—ସଂ. ବି—ସତ୍‌ସଂସର୍ଗ (ଦେଖ)—Sat-saṁsarga (See)
Satsaṁsarga [ଦ୍ର-ସତ୍ ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ତ+ସ(ସ୍ର) ଅନ୍ତ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ବର୍ଜିତ ଶବ୍ଦମାନ ସତ୍ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ଦେଖ ।]

ସଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ଭ୍ରମଣ
Sad (root) କରିବା—2. To walk. ୩ । ଗତି କରିବା—3. To move. ୪ । ଲଭିବା; ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା —4. To get; to acquire.

ସଦ୍‌ଗତି—ସଂ. ବି (ସତ୍+ଗତି; କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଗତି—
Sad-gati 1. Good motion. ୨ । ମନ୍ଦ ଅବସ୍ଥାରୁ
(ସଦ୍ଗତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉତ୍ତମ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତି—2. Attainment of a better condition. ୩ । ଉତ୍ତମ ଅବସ୍ଥା-
ଲାଭ—3. Attainment of a good condition. ୪ । ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର—4. Good behaviour; good treatment. ୫ । ଉତ୍ତମ ପରିଣାମ; ସୁଖମୟ ପରିଣାମ—5. Good result; good and happy end. ୬ । ମୁକ୍ତି—6. Liberation; emancipation. ୭ । ମୋକ୍ଷ; କଲ୍ୟାଣ—7. Final beatitude. ୮ । ସଦାଚାର—8. Good conduct. ୯ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆତ୍ମାର ମୋକ୍ଷଲାଭ—9. The emancipation of the soul from matter after death.

ସଦ୍‌ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଗନ୍ଧ)—ଉତ୍ତମ ବା ମନୋମୋହ-
Sad-gandha କର ଗନ୍ଧ; ସୁଗନ୍ଧ—Good smell; sweet
(ସଦ୍ଗନ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) odour.

ସଦ୍‌ଗୁଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଗୁଣ)—ସୁଗୁଣ; ଉତ୍ତମଗୁଣ—
Sad-guṇa Good quality; noble quality. ବିଣ.
(ସଦ୍ଗୁଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ତମଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ—
(ସଦ୍‌ଗୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Good; having good qualities; noble.

ସଦ୍‌ଗୁରୁ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଗୁରୁ)—ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଯୋଗ୍ୟ
Sad-guru ବା ଜ୍ଞାନୀ ଗୁରୁ—A good or wise precep-
(ସଦ୍ଗୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) tor; a fit or capable teacher.

ସଦ୍‌ଗୁରୁ ବୋଧଗମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଗୁରୁ; ଅନ୍ୟା ତତ୍;
Sad-guru bodhagamya ସଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ବୋଧଗମ୍ୟ)—ଯେଉଁ ବିଷୟ ସଦ୍‌ଗୁରୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବୁଝିବାକୁ ଶିଷ୍ୟ ସମ ହୁଏ—(a subject) Capable of being clearly explained by a fit preceptor.

ସଦ୍ ଗୃହ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା; ସତ୍+ଗୃହ)—ଉତ୍ତମ ଘର—
Sad-gṛuha A good or excellent house.
(ସଦ୍ଗୃହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଦ୍ ଗୋପ—ଦେ. ବି—୧ । ଧଳଭୂମିର ଓଡ଼ିଆ ଗୋପ ବା ଗଉଡ଼-
Sad-gopa ମାନଙ୍କ ଭିତର ଶାଖା ବିଶେଷ—1. A sub
(ସଦ୍‌ଗୋପ—ଅନ୍ୟରୂପ) caste amongst the cowherds
सद्गोप of Dhalbhum. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାର
সদ্গোপ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ପରି ମୃତକାଶୌଚରେ ୧୦ ଦିନରେ ଶୁଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର କୁଳପୁରୋହିତ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।] ୨ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଶୂଦ୍ର ବା ବୈଶ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—2. A caste of Sudras or Baisyas in Bengal.

ସଦ୍ ଗ୍ରାମ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଗ୍ରାମ)—ଦେବ୍ୟକ୍ତି ବା ଉଚ୍ଚ-
Sad-grāma ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ
(ସଦ୍ଗ୍ରାମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରାମ—A village inhabited by good or high-caste people.

ସଦ୍ ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ବି—ସଜ୍ ଜ୍ଞାନ (ଦେଖ)—Saj-jñāna (See)
Sad-jñāna [ଦ୍ର—ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ 'ସତ୍+ଜ୍ଞାନ' ସନ୍ଧି
(ସଦ୍ ଜ୍ଞାନୀ—ବିଣ) ହେଲେ 'ସଜ୍ ଜ୍ଞାନ' ହୁଏ, ତେଣୁ 'ସଦ୍

ଜ୍ଞନ' ବ୍ୟାକରଣ ମତେ ଅସିଦ୍ଧ । 'ସଜ୍ଜ୍ଞନ' ତଳେ ଦେଖ ।]

ସଦ୍ ବଂଶ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଉତ୍ତମ ବା ଉଚ୍ଚ କୁଳ; ସତ୍କୁଳ—
Sad-baṁsa Noble family; high family.
(ସଦ୍ ବଂଶଜ, ସଦ୍ ବଂଶୀୟ—ବିଣ) (ସଦ୍ବଂଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଦ୍ ବକ୍ତା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ, ପୁଂ (କର୍ମଧା)—ସୁବକ୍ତା; ବାଗ୍ମୀ—
Sad-baktā Eloquent speaker.
(ସଦ୍ବକ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସଦ୍ ବକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)

ସଦ୍ ବନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ବନ୍ଧୁ)—୧ । ସନ୍ମିତ୍ର; ଉତ୍ତମ
Sad-bandhu ବନ୍ଧୁ—1. A good friend. ୨ । ଉପକାରୀ
(ସଦ୍ବନ୍ଧୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବା ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ—2. A real
friend.

ସଦ୍ ବସଥ—ସଂ. ବି—(ସତ୍+ବସ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅଥ)—
Sad-basatha (ସଦ୍ବସଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରାମ—Village.

ସଦ୍ ବିଚାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ବିଚାର)—ସୁବିଚାର; ନ୍ୟାଯ୍ୟ-
Sad-bichāra ବିଚାର—Good judgment; just con-
(ସଦ୍ବିଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) sideration; equitable adju-
(ଅସଦ୍ ବିଚାର—ବିପରୀତ) dication.
(ସଦ୍ ବିଚାରକ—ବିଣ. ପୁଂ)

ସଦ୍ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ବିଦ୍ୟା—1. A good
Sad-bidyā learning. ୨ । ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ବା ବିଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା
(ସଦ୍ବିଦ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଗତର ଉପକାର ହୁଏ—2. A
science which benefits society. ୩ । ପାରମାର୍ଥିକ
ବିଦ୍ୟା—3. Metaphysical learning.

ସଦ୍ ବିବେକ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବିବେକ—1. A pure or
Sad-bibeka good conscience. ୨ । ସଦ୍ ବିବେଚନ
(ସଦ୍ବିବେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦେଖ)—2. Sad-bibechana
(ସଦ୍ବିବେକୀ—ବିଣ. ପୁଂ) (See)

ସଦ୍ ବିବେଚନ(ନା)—ସଂ. ବି—୧ । ସୁବିବେଚନା; ଉତ୍ତମ ବିବେଚନା—
Sad-bibechana(nā) 1. Good or just considera-
(ସଦ୍ବିବେଚନା—ଅନ୍ୟରୂପ) tion. ୨ । ଭଲ ମନ୍ଦ ବାଛିବା
(ସଦ୍ ବିବେଚକ—ବିଣ, ପୁଂ) ବିଷୟରେ ନିପୁଣତା—2. Pro-
per discrimination.

ସଦ୍ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ବୃତ୍ତ)—୧ । ସତ୍ ବ୍ୟବହାର -
Sad-bṛutta 1. Good behaviour. ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର—
(ଅସଦ୍ ବୃତ୍ତ—ବିପରୀତ) 2. Good conduct. ବିଣ. (ସତ୍
(ସଦ୍ବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଟେ ବୃତ୍ତ=ବ୍ୟବହାର ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)
—୧ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of good conduct.
୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଗୋଲ; ସୁଗୋଲ—2. Well-
rounded; fully circular.

ସଦ୍ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ବୃତ୍ତି)—୧ । ସଦ୍ବ୍ୟବହାର—
Sad-bṛutti 1. Good conduct. ୨ । ଉତ୍ତମ ଜୀବିକା—
(ଅସଦ୍ ବୃତ୍ତି—ବିପରୀତ) 2. Noble profession or
(ସଦ୍ବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) livelihood; honest business.
୩ । ଶବ୍ଦାର୍ଥ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—3. A very good
commentary. ୪ । ଉତ୍ତମ ଚରିତ; ଉତ୍ତମ
ଲୋକମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିବରଣ—4. A commentary
containing descriptions of good people.

ସଦ୍ ବୃତ୍ତି ଭାକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ବୃତ୍ତି+ଭଜ୍ ଧାତୁ=ପାଇବା+
Sad-bṛutti bhāk କର୍ତ୍ତ୍ରି, କ୍ୱିପ୍; ସଦ୍ବୃତ୍ତିଭଜ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା.
(ସଦ୍ବୃତ୍ତି ଭୁକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ବ)—୧ । ସଦ୍ବୃତ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—
2. Of good conduct. ୨ । ଉତ୍ତମ ଜୀବିକା
ଅବଲମ୍ବନକାରୀ—2. Pursuing a noble or
honest profession.

ସଦ୍ ବ୍ୟବହାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସମୁଚିତ ବ୍ୟବହାର—
Sad-byabahāra 1. Good or proper use.
(ସଦ୍ବ୍ୟବହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବହାର—
2. Good treatment. ୩ । ଉତ୍ତମ ଆଚରଣ—
3. Good conduct. ୪ । ପ୍ରଶଂସ୍ୟ କାରବାର ବା ଜୀବିକା
4. A noble profession; a laudable or
honest business.

ସଦ୍ ବ୍ୟୟ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା; ସତ୍+ବ୍ୟୟ)—ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟୟ
Sad-byaya —Expenses incurred for good pur-
(ଅସଦ୍ ବ୍ୟୟ—ବିପରୀତ) (ସଦ୍ବ୍ୟୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) poses.

ସଦ୍ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ—
Sad-byākhyāna 1. Good and clear explanation.
(ସଦ୍ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ
ବିବରଣ—2. Description of good people.

ସଦ୍ ଭାବ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଭାବ)—୧ । ପ୍ରଣୟ; ବନ୍ଧୁତା;
Sad-bhāba ଘନିଷ୍ଠତା—1. Good feeling (between
(ଅସଦ୍ ଭାବ—ବିପରୀତ) persons); friendship; good
terms (between 2 persons); intimacy.
୨ । ଭଲ ମନୋଭାବ—2. Good disposition. ୩ ।
ସାଧୁତା—3. Honesty; uprightness. ୪ ।
ଶିଷ୍ଟତା; ଭଦ୍ରତା—4. Gentlemanliness;
civility; courtesy. ୫ । ସତ୍ତା; ସ୍ଥିତି—
(ଅଭାବ—ବିପରୀତ) 5. Existence; being. ୬ ।
ସଦ୍ବୃତ୍ତ (ଦେଖ)—6. Sad-bṛutta (See) ୭ ।
(ସଦ୍ଭାବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଦ୍ବୃତ୍ତି (ଦେଖ)—7. Sad-bṛutti (See)

ସଦ୍ ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ—(ସତ୍+ଭୂତ)—୧ । ସତ୍ୟ—1. True.
Sadbhūta ୨ । ଯଥାର୍ଥ—2. Real
(ଅସଦ୍ଭୂତ—ବିପରୀତ) (ସଦ୍ଭୂତ, ସଦ୍ଭୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଦ—ସଂ. ବି (ସଦ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଲାଭ—
Sada 1. Profit; acquisition. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ)—
କ୍ଷେତ୍ରଫଳ—2. Area. ଦେ. ବିଣ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ
ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ସଂସ୍କୃତ ସତ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ

ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ସଦ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ (ଯଥା—ସଦଜ୍ଞାନ)—ଉତ୍ତମ; ସାଧୁ—Good; noble. (ଉ—ସଦ ଅସଦ ପରେ ସ୍ଥିତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨—ସଧ ୩ (ଦେଖ)—Sadha 3. (See)

ସଦଂଶ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଦଂଶ=ଦାନ୍ତ)—
Sadamsa ଦନ୍ତଯୁକ୍ତ—Having teeth; toothed. ବି—୧ । ସଣ୍ଡୁଆସି—1. A pair of tongs. ୨ । (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଅଂଶ) ଉତ୍ତମଭାଗ—1. A good portion.

ସଦଂଶକ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ଦଂଶ=ଦାନ୍ତ+କ)—ଦନ୍ତଯୁକ୍ତ—
Sadamsaka Having tooth; toothed. ବି—୧ । କଙ୍କଡ଼ା—1. Crab. ୨ । ସଣ୍ଡୁଆସି—2. Tong

ସଦଂଶ ବଦନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦଂଶ=ଦନ୍ତଯୁକ୍ତ ବଦନ
Sadamsa badana ଯାହାର)—(ଏହାର ମୁହଁ ସଣ୍ଡୁଆସିପରି ଲମ୍ବ ଓ ବଙ୍କା ଥିବାରୁ)—କଙ୍କ ପକ୍ଷୀ; ବଗିଆକାଙ୍କ—Crane; heron.

ସଦଃ—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କ୍ଳୀ)—(ସଦସ୍ ଶବ୍ଦ; ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ
Sadah କରିବା+ଅଧିକରଣ. ଅସ୍; ଯେଉଁଠାକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଯାଆନ୍ତି)—ସମିତି; ସଭା; ପରିଷଦ୍—Meeting; association; committee; assembly.

ସଦଗତି—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବି. (ସଂ. ସଦ୍‌ଗତି)—ସଦ୍‌ଗତି (ଦେଖ)—
Sadagati Sad-gati. (See) (ଉ—ତାବତ ନୋହେ ସଦଗତି, ଯଜ୍ଞାଦ କର୍ମେ ନ ତରନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।)

ସଦଜ୍ଞାନ—ଗା. (ପଦ୍ୟ) ବି—(ସଂ. ସଜ୍‌ଜ୍ଞାନ)—ସଜ୍‌ଜ୍ଞାନ (ଦେଖ)—
Sadajnana Saj-jnana. (See)

ସଦଜ୍ଞାନୀ—ଗା. ବିଣ—ସଜ୍‌ଜ୍ଞାନ ବିଶିଷ୍ଟ; ପାରମାର୍ଥିକ ଜ୍ଞାନବିଶିଷ୍ଟ—
Sadajnani Having spiritual wisdom; versed
सद्‌ज्ञानी **सदज्ञानी** in metaphysics or philosophy.

ସଦନ—ସଂ. ବି (ସଦ୍. ଧାତୁ=ଯିବା+ଅଧିକରଣ ଓ୍ବା କର୍ମ ଅନ;
Sadana ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ଲୋକେ ବାସ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି)—୧ । ଘର; ଗୃହ; ଆଳୟ; ବାସସ୍ଥାନ—1. House; residence; abode. ୨ । (+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅନ) ଜଳ—2. Water. ୩ । (+ଭାବ.ଅନ) ମନୋଦୁଃଖ; ବିଷାଦ—3. Sorrow; grief; dejection.

ସଦନୁଷ୍ଠାନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଅନୁଷ୍ଠାନ)—୧ । ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ—
Sadanushthana 1. Good work. ୨ । ଲୋକହିତକର
(ସଦନୁଷ୍ଠାତା—କର୍ତ୍ତ୍ରି. ବିଣ) କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ—2. A
[ସଦନୁଷ୍ଠିତ—କର୍ମ. ବିଣ] work or establishment of public utility; a public institution.

ସଦନ୍ତଃକରଣ—ସଂ.ବି (କର୍ମଧା)—ସାଧୁ ଚିତ୍ତ—Pious or good
Sadantahkarana heart. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାଧୁ
(ସଦନ୍ତଃକରଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୃଦୟଯୁକ୍ତ—Having a good heart.

ସଦୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଦୟା; ଦୟା ସହିତ
Sadaya ବର୍ତ୍ତମାନ)—୧ । ଦୟାମୟ; ଦୟାଳୁ; ଦୟାଶୀଳ;
(ସଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୃପାଳୁ—1. Kind; merciful. ୨ । ପରର
[କ୍ରିୟା—ବିଶେଷଣ] ଦୁଃଖରେ କାତର—2. Compassionate; sympathetic. ୩ । ଦୟାଯୁକ୍ତ—3. Full of kindness. ବି—(ସତ୍=ଉତ୍ତମ+ଅୟ=ବିଧାନ)—ଶୁଭାବହ ବିଧି—A good or beneficial rule.

ସଦୟତା—ସଂ. ବି (ସଦୟ+ଭାବ. ତା)—ଦୟାଶୀଳତା—
Sadayata Mercifulness.

ସଦୟପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବି (କର୍ମ. ଧା)—ଦୟାଳୁ ସ୍ୱଭାବ—
Sadaya prakruti Kind nature.
ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଦୟ ପ୍ରକୃତିକ (ଦେଖ)
Sadaya prakrutika.

ସଦୟ ପ୍ରକୃତିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ.—(କର୍ମଧା)—ଦୟାଳୁ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ
Sadaya prakrutika (ବ୍ୟକ୍ତି)—Compassionate;
(ସଦୟ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) of kind or merciful nature.

ସଦୟ ବ୍ୟବହାର—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା)—ଦୟାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର—
Sadaya byabahara Kind or sympathetic treatment.

ସଦୟ ଭାବ—ସଂ. ବି.—(କର୍ମଧା) ୧ । କୃପାଳୁ ଅବସ୍ଥା—
Sadaya bhaba 1. Merciful condition.
୨ । ଦୟାଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର—2. Kind treatment.

ସଦୟ ହୃଦୟ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଦୟାମୟ ଚିତ୍ତ—Kind
Sadaya hrudaya heart. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର
(ସଦୟ ହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୃଦୟ ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ—Of a kind heart; kind-hearted.

ସଦୟେ—ଗା. ବିଣ—(ପଦ୍ୟ) ସଦୟ (ଦେଖ) Sadaya (see)
Sadaye [ଉ—ବିଧି ମହେଶ୍ୱର ବଡ଼ ତ ହୁଅଇ ସେ ମୁକୁଟେ କଲ ଦୟା ପ୍ରାୟେ, ବସୁଧା ପରେ ଜନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ସେ ରୂପେ ମୋଠାରେ ଦୟା ପ୍ରଭୁ ସଦୟେ । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ] ବି—ଦୟା—
Kindness [ଉ—ଲୋଭିଲ ମଧୁକର ପ୍ରାୟେ, ଖେ ମୁକ କରିବା ସଦୟେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ସଦର—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ. ସଦର୍)—୧ । ପ୍ରଧାନ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ—
Sadara 1. Chief. ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ; ବ୍ୟକ୍ତ; ଯାହା ଗୁପ୍ତ ନୁହେଁ;
सदर ଯାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ—2. Public; patent;
सद्र that which is visible to the public.
୩ । ରାଜ୍ୟଶାସନ ସମ୍ପର୍କରେ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନୀୟ ରାଜଧାନୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ଶାସନକେନ୍ଦ୍ରିକ; ରାଜଧାନୀରେ ଅବସ୍ଥିତ—3. Central (in respect of the administration of a country); relating to the capital or head quarters of a country; situated at the capital. ୪ । ବାହାସ୍ଥ—4. Outward; outer; external. ୫ । ସହର ପାଖଅଡ଼େ ଅବସ୍ଥିତ—5. Situated on the

outside or exterior of a residence
ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଦର=ଭୟ)—ଭୟଯୁକ୍ତ
[ଜି· ମନ୍ଦ ହସ ନବ ବଲକ୍ଷ କର, ଅମୃତ ମଧ୍ୟ କରଣ
ସଦର । ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ବୈଦେ· ବ—୧। ଜିଲ୍ଲାର,
ବିଭାଗର ବା ପ୍ରଦେଶର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନାର କେନ୍ଦ୍ର
(ମଫସଲ—ବିପରୀତ) ସ୍ଥାନ—1. Administrative headquarters of a District or Division or
(ମଫସଲ—ବିପରୀତ) Province. ୨ । ରାଜଧାନୀ—2. Capi-
(ଅନ୍ଦର—ବିପରୀତ) tal. ୩ । ଘରର ବାହ୍ୟ ପାଶ—3. Exterior of a residence. ୪ । ପିନ୍ଧା ଲୁଗାର ବା
(ମଫସଲ—ବିପରୀତ) ପୋଷାକର ଯେଉଁ ଭାଗ ବାହାରକୁ ଥାଏ;
ଲୁଗାର ଆଗ ପାଖ—4. The outer side or exterior of a cloth or dress. ୫ । ସହର—
5. A town [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ
ବ୍ୟବହୃତ ହେଲାଣି—Sadar)

ସଦର ଅନ୍ଦର—ବୈଦେ· ବ—(ଅ; ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର)—୧ । ଗୃହର
Sadara andara ବାହ୍ୟପାଶ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ରହିବା
সদরঅন্দর सद्रअन्द्र ପାଖ—1. The outer and inner apartments of a house. ୨ ।
କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବାହାର ପାଖ ଓ ଭିତର ପାଖ—2. Outside and inside of a thing.

ସଦର ଅଫିସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଅ· ସଦର୍ ଓ ଇଂ ଅଫିସ) ସଦର
Sadara aphis ମହକୁମାର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—The office
সদরআফিস सद्रअफिस at the head quarters.

ସଦର ଅଫିସର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଅ ସଦର ଓ ଇଂ ଅଫିସର୍)—
Sadara aphisar ସଦର ହାକିମ; ସଦର ମହକୁମାର ଉଚ୍ଚ-
সদরঅফিসর सद्रअफिसार କର୍ମଚାରୀ—An officer at the headquarters.

ସଦର ଅ(ଆ)ମଲା—ବୈଦେ. ବ—(ଅ: ସଦର୍ ଓ ଫା. ଅମଲା)—
Sadara a(ā)malā ଜମିଦାରଙ୍କ ସଦର କଚେରିର ବା
সদরআমলা सद्रअमला ଜିଲ୍ଲାର ସଦର କଚେରିରେ ନିଯୁକ୍ତ
ଅମଲା ବା କର୍ମଚାରୀ—The ministerial officer at the headquarter.

ସଦର ଅମୀନ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ସଦର୍ ଓ ଫା. ଅମୀନ)—
Sadara amina ୧ । ଜମି ମାପ କରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଅମୀନ-
সদর আমীন,सद्र अमीन ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଅମୀନ—
1. The head surveyor. ୨ । ଜମିଦାରଙ୍କ ସଦର
କଚେରିରେ ଥିବା ଅମୀନ—2. The surveyor who works at the headquarters of a Zamindar. ୩ । ମୋଗଲ ଅମଳରେ ଦେବାନି
ମକଦ୍ଦମା ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ବିଚାରପତି (ବର୍ତ୍ତମାନ
ମୁନସଫ)—The civil judges who were exercising the jurisdiction (under the
Moghal government), now vested in the Munsifs.

ସଦର ଅମିନ ଆଲା(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ· ବ—(ଫା.)—ମୋଗଲ
Sadara amina ālā(llā) ବାଦସାହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଜିଲ୍ଲାର
সদর আমিন আলা ସଦର ମହକୁମାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଭୂମିସଂକ୍ରାନ୍ତ
सद्र अमीन आल्ला ବିଚାର ବିଭାଗର ପ୍ରଧାନ ହାକିମ—
The Chief Revenue Judge of a District under the Moghals.

ସଦର ଆଲା (ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ସଦର ଓ ଫା. ଆଲ୍ଲା)—
Sadara ālā (llā) ଜିଲ୍ଲାର ସଦରରେ ବା କେନ୍ଦ୍ରରେ ନିଯୁକ୍ତ
সদব আলা,सद्र आला ଦେବାନୀ ବିଚାରର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ହାକିମ—
[ସଦରାଲା (ଲ୍ଲା)-ଅନ୍ୟରୂପ] The highest Civil Judge at the District headquarters under the Moghals.
(ଦ୍ର—ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର 'ଦେବାନୀ'କୁ ଇଂରାଜ-
ମାନେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଥମେ ହାତକୁ ନେବା
ସମୟରେ ଏ ରାଜ୍ୟର ଖଜଣା ଅସୁଲର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ
କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ନିଯୁକ୍ତ କରୁଥିଲେ । ଉକ୍ତ
କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନାମ 'କଲେକ୍ଟର୍' ବା ତହସିଲଦାର ଥିଲା ।
ବର୍ତ୍ତମାନର 'କଲେକ୍ଟର୍'ମାନେ ସେହି ତହସିଲଦାର-
ମାନଙ୍କ ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ସେମାନେ ଖଜଣା ଅସୁଲ
କରୁଥିଲେ ଓ ଖଜଣା (ମାଲ୍=Revenue) ସଂକ୍ରାନ୍ତ
ବିଷୟମାନ କଲେକ୍ଟରମାନେ ବୁଝୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ
ମୋଗଲ ବାଦସାହାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ବିଚାରକମାନେ ଦେବାନୀ
(Civil) ଓ ଫଉଜଦାରୀ (Criminal) ମକଦ୍ଦମା
ବୁଝୁଥିଲେ । ମଫସଲରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଯେଉଁ
ବିଚାରକମାନେ ବସୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ 'କାଜି', ସହରର
ଛୋଟ ହାକିମଙ୍କୁ ସଦର ଅମିନ୍ ଓ ଜିଲ୍ଲାର ସଦରରେ
ଯେଉଁ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ରହୁଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ସଦର
ଆଲା ବୋଲାଯାଉଥିଲା ଓ ସର୍ବୋପରି କଲିକତାରେ
ସଦର ଦେବାନୀ ଅଦାଲତ ଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ବଙ୍ଗବିହାର
ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶାସନ ଓ ବିଚାର ବିଭାଗକୁ ଇଂରେଜ-
ମାନେ ହସ୍ତଗତ କରି ଦେବାରେ ବିଚାରକମାନଙ୍କର
ପୂର୍ବ ଉପାଧି ରଖିଥିଲେ ଓ ପରେ ସେ ବିଚାରକମାନଙ୍କର
ଉପାଧି ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ସାବକର ସଦର ଅମୀନମାନେ
ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁନସଫ; ସାବକର 'ସଦର ଆଲା'ମାନେ
ବର୍ତ୍ତମାନ 'ସବଜଜ୍' ଅଟନ୍ତି ଓ ସାବକର ସଦର
'ଦେବାନୀ ଅଦାଲତ' ବର୍ତ୍ତମାନ 'ହାଇକୋର୍ଟ' ଅଟେ ।
ସାବକର 'କାଜି' (village Munsiff) ପ୍ରଥା ବର୍ତ୍ତମାନ
ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାରୁ ଉଠିଯାଇଅଛି ।]

ସଦର ଇ(ଏ)ଲାକା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସଦର ଓ ଫା. ଏଲକା)—
Sadara i(e)lākā ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବା ସଂଲଗ୍ନ
সদর ইলাকা सद्र इलाका ଅଞ୍ଚଳ—Part of the country adjoining the capital of a district.

ସଦର କଚ(ଚେ)ରି —ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର ଓ ଫା. କଚହରି)—Sadara kachi(che)ri ସଦର ଅଫିସ୍; ସଦର ମଫସଲମାନରେ ଥିବା ରାଜକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—The court or office at the headquarters.
সদর কাচারী
सदर कचहरी

ସଦର କାନ(ନୁ)ଗୋଇ—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ସଦର ଓ ଫା. କାନୁନ୍ ଗୋ)—ଜିଲ୍ଲାର ସଦରରେ ବା ରାଜଧାନୀରେ ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନ କାନୁନଗୋ—Sudder Kanungo.
Sadar kāna(nu)goi
ସଦର କାନୁନ୍ ଗୋ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ସଦର କାନୁନ୍ ଗୋଇ }
সদর কানুনগো
सदर कानूनगो

[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ଭୂରାଜସ୍ୱ ଓ ଭୂମି ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ ଓ କେତେକ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ, ଫସଲ କୋରଖ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମୋଗଲ ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଜାଗିରଦାର ପଟ୍ଟଦାରମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । କ୍ରମଶଃ ଇଂରାଜଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରଗଣାରେ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ କାନୁନଗୋ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ପଟ୍ଟଦାରି ପ୍ରଥା ରହିତ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କାନୁନଗୋମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମିଅଛି ଓ ଏକାଧିକ ପରଗଣା ଜଣେ ଜଣେ କାନୁନ୍ ଗୋଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାନୁନଗୋଙ୍କ ଅଧୀନ ଇଲାକାକୁ 'ଚକଲା' ବୋଲାଯାଏ ଓ ମଫସଲର କାନଗୋଇମାନଙ୍କୁ 'ଚକଲା କାନଗୋଇ' ବୋଲାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ କାଗଜ ପତ୍ର ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ରିପୋର୍ଟମାନ ତନଖି କରି କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟ ତାହା ପେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଦର ମଫସଲମାନେ ଯେଉଁ କାନୁନଗୋ ଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସଦର କାନ୍ ଗୋଇ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସଦର ଗୁ (ଗୋ) ମାସ୍ତା—ବୈଦେ. ବି—(ଅ ସଦର ଓ ଫା ଗୋମସ୍ତା) Sadara gu (go) māstā ୧ । ଜମିଦାରଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନରେ ବା ରାଜଧାନୀରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗୁମାସ୍ତା ବା ମୋହରିର—1. The clerk at the suddar or headquarters. ୨ । ପ୍ରଧାନ ଗୁମାସ୍ତା—2 Head-mohorir [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସଦର ତହସିଲଦାର, ସଦର ମୋହରିର, ସଦର ପିଅନ, ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
সদরগোমাস্তা
सदर गुमाश्ता

ସଦର ଜମା—ବୈ. ଦେ.—(ଅ ସଦର ଓ ଫା. ଜମାହ୍)—ଜମିଦାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଯାହା ରାଜସ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି—The revenue payable by the Zamindar to the Government.
Sadara jamā
সদর জমা
सदर जमा

[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟା ଅମଳରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନେ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରିବା ଖଜଣାରୁ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପାରିଶ୍ରମିକ କାଟି ରଖି ବାକି ଧନ ରାଜସ୍ୱରୂପେ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଦାଖଲ କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଜମିଦାରମାନେ କେବଳ ମାତ୍ର ତହସିଲଦାର ବା ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରିବା କର୍ମଚାରୀ ମାତ୍ର ଥିଲେ ଓ ସରକାର ଆପଣା ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକରର ଓ ବରଖାସ୍ତ କରି ପାରୁଥିଲେ । ଇଂରାଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କରିବା ପରେ ଯେଉଁମାନେ ସାବକ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନ ତହସିଲଦାର ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ 'ଜମିଦାର' ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ସେହିମାନଙ୍କୁ ସେ ଯାହାର ଅସୁଲ ଇଲାକାର 'ମାଲିକ' କଲେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଜମିଦାରମାନେ ଯେଉଁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରିବେ, ତାହା ପାଇଁ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (Settlement) କରାଗଲା । ଉକ୍ତ ମଫସଲଜମାରୁ ଜମିଦାର ତାଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ ବା 'ମାଲିକାନା' ଶତକଡ଼ା ଟ ୧୨୫ ଠାରୁ ଟ ୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଟି ରଖି ବାକି ଟଙ୍କା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଯାହା ଦେବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି କବୁଲିୟତ ଲେଖି ଦେଲେ ଉକ୍ତ ଦେୟର ନାମ 'ସଦରଜମା' ବା 'ମାଲଗୁଜାରି' ଅଟେ । କାଳକ୍ରମେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଥରକୁଥର ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (Revenue Settlement) କରି ଜମିଦାରର ଜମିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ କେତେ ଖଜଣା ଆଦାୟ ହେବ, ତାହା ଗଢ଼ନ୍ତି କରି ସେଥିରୁ ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ମାଲିକାନା କାଟି ବାକି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେୟ 'ସଦର ଜମା' ପ୍ରତିବର୍ଷ ଲିଖିତ କିସ୍ତି ମୁତାବକ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଠାରେ ଦାଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତି ସେଟଲମେଣ୍ଟ ଶେଷରେ କବୁଲିୟତ୍ ଲେଖାଇ ନେଉଅଛନ୍ତି । କବୁଲିଅତରେ ଯେଉଁ ଶର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ ତାହା ଜମିଦାର ପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଅଟନ୍ତି; ତାହା ପାଳନ ନ କଲେ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ସରକାର ଉକ୍ତ ଜମିଦାରି ଛଡ଼ାଇ ନେବେ ।]

ସଦର ଥାନା—ଦେ. ବି—ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀର ବା ସଦରର ସଂଲଗ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା, ଅପରାଧପ୍ରତିରୋଧ ଆଦି ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରହନ୍ତି—The Police station having jurisdiction over the tract of country adjoining the district headquarters.
Sadara thānā
সদর থানা
सदर थाना

ସଦର ଦର(ରୋ)ଜା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର ଓ ଦରୱାଜା)—ଘରର ଦାଣ୍ଡ ପାଖରେ ଥିବାର ଦ୍ୱାର; (ସଦର ଦୁଆର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯେଉଁ ଦ୍ୱାର ବାଟେ ସଦରରୁ ବା ଦାଣ୍ଡରୁ ଲୋକେ ଘର ଭିତରକୁ ଯାଆନ୍ତି—The main door or entrance of a house.
Sadara dara(ro)jā
সদর দরজা
सदर दरवाजा

ସଦର ଦି(ଦେ)ବାନି ଅଦାଲତ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର+ଫା. ଦେୱାନୀ+ଅଦାଲତ)—Sadara di(de)bāni adalata
ସଦର ଦେଉଆନି ଅଦାଲତ } ଅନ୍ୟରୂପ—
ସଦର ଦେୱାନି ଅଦାଲତ }
সদরদেওয়ানি আদালত
सदर दिवानी अदालत
ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରଥମେ ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ରାଜସ୍ୱର ଇଜାରା (ଦେୱାନୀ) ମୋଗଲ ବାଦସାହାଙ୍କଠାରୁ ନେବା ସମୟରେ କଲିକତାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ଦେୱାନି ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କ

ବଙ୍ଗଦେଶର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଦାଲତ (ପରେ ଯାହା କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ପରିଣତ ହେଲା)—The name of the former highest civil court in Bengal, Bihar and Orissa, which has now been replaced by the Calcutta High Court.

ସଦର ପିଟିକା ଦେ. ବି (ଅ. ସଦର + ସଂ ପୁସ୍ତକ)—ତାଳପତ୍ର Sadara pithikā ପାଞ୍ଜିବିତାର ସର୍ବ ଶୀର୍ଷ ବା ଉପରର ପତ୍ର— সদর পিঠীকা The outermost leaf of a bundle of सद्र पिठिका palm-leaf manuscript account book (which is the front cover of the book).

ସଦର ଫି(ଫେ)ରସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର ଓ ଫା. ଫିଏରସ୍ତ୍)—Sadara phi(phe)rasta ଦୈନିକ ଖାତାର ଅଦ୍ୟରେଥିବା সদরফির্বিস্তি ସୂଚୀପତ୍ର; ଖାତା ମଧ୍ୟରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟର ସୂଚୀ- सद्र फिरिस्त ପତ୍ର, ଯାହା ଖାତାର ଅଦ୍ୟରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—The index attached at the beginning to a book; the table of contents of a book attached to it.

ସଦର ବୋର୍ଡ(ର୍ଡ) - ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର ଓ ଇଂ. ବୋର୍ଡ୍)—Sadara bord(rd) ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜସ୍ୱ সদরবোর্ড ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିଷୟମାନଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ବିଚାରକ ସମିତି— सदरबोर्ड The Board of Revenue in the capital (ସଦର ବୋରଡ଼ [ଡି]—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ) of a Province.

ସଦର ମଫ(ଫ)ସଲ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର + ଅ. ମୁଫସ୍ସଲ; Sadara mapa(pha)sala ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର)— সদর মফস্বল ୧। ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ ଓ ମଫସଲ; ସଦର ଓ सद्र मुफस्सल ଦେଶ—1. The town and the country; the headquarters and the interior of a District. ୨। ଲୁଗାର ବା ପୋଷାକର ବାହାର ପାଖ ଓ ଭିତର ପାଖ—2. The outside and inside of a garment or cloth.

ସଦର ମହକୁମା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର ଓ ଫା. ମହକମା)—Sadara mahakumā ୧। ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀସ୍ଥ ରାଜକୀୟ সদর মহকুমা କଚେରୀସମୂହ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଅବ ଦରବାରୀ सद्र मुहकमा ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ—1. The offices and courts in the headquarters of a District ୨। ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ—2. The headquarters of a District. ୩। ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍; ଯେଉଁ ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ ଅବସ୍ଥିତ—3. The Sudder Subdivision of a District; the Headquarters Subdivision of a District.

ସଦର ମାଲଗୁଜାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବୈଦେ. ବି—ଲମ୍ବରଦାର୍ (ଦେଖ) **Sadara mālagujār** **Lambaradār (See)** **(ସଦର ମାଲଗୁଜାର୍‌ଦାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ)**

ସଦର ମାଲଗୁଜାରୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସଦର ଜମା (ଦେଖ) Sadara mālagujārī Sadara jamā (See)

ସଦର ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡ(ଡ)—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ସଦର ଓ ଇଂ. Sadara lokāl bord (bord) ଲୋକାଲବୋର୍ଡ)—ଜିଲ୍ଲାର সদর লোকাল বোর্ড ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଇଲାକାର ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ सद्र लोकाल बोर्ड ବିଭାଗର ପରିଚାଳନଭାରପ୍ରାପ୍ତ ସ୍ଥାନୀୟ ସମିତି—The Local Board at the headquarters of a District. [ବି-ସ୍ଥାନୀୟ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ (Local self-Government) ଅଧିନ ଅନୁସାରେ ସହରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା, ରାସ୍ତା ଆଦିର କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବା ନିମନ୍ତେ ସରକାର 'ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି' (Municipality) ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି ଓ ମଫସଲର ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡ (District Board) ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି। ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାର ମଫସଲର ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବିଭାଗର ପରିଚାଳନ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ବୋର୍ଡ୍ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ। ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଏକାଧିକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ରେ ବିଭକ୍ତ। ଜିଲ୍ଲାବୋର୍ଡର ଅଧୀନଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ର ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିଷୟମାନଙ୍କ ପରିଚାଳନ ଭାର ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡ୍ (Local Board) ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡକୁ ସଦର ଲୋକାଲ୍‌ବୋର୍ଡ଼ ବୋଲିଯାଏ।]

ସଦର ସବ୍‌ଡିଭି(ବି)ଜନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ସଦର୍ ଓ ଇଂ. Sadara sab-dibhi(bi)jan ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍)—ଜିଲ୍ଲାର সদর সবডিভিজন, सद्र सबडिवीजन ରାଜଧାନୀ ଯେଉଁ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଅନ୍ତର୍ଗତ—The Sub-division of a District which is directly administered by the authorities stationed at the headquarters of the District.

ସଦର ସବ୍‌ରେଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରର୍ ଅଫିସ୍ (କଚିରି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର; Sadara sab-reji(je)shtari aphis (kachiri) ଇଂ. ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି সদর সবরেজিষ্টারী অফিস + ଇଂ. ଅଫିସ୍; ଫା. କଚହ୍‌ରୀ)— सद्र सबरेजिस्टरी अफिस ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀରେ ସ୍ଥାପିତ ଯେଉଁ ସଦର ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ ଅଫିସ୍, ସଦର ରେଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରିର ଖାନା } ଅନ୍ୟରୂପ କଚେରୀରେ ଦଲିଲ-ପତ୍ର ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରାଯାଏ—Sadar Subregistration Office.

ସଦର ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ର, ଷ୍ଟ୍ରା)ର୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସଦର ଓ ଇଂ. Sadra sab-rejishtra(shta, shtrā)r ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍) সদর সবরেজিষ্টার—ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀରେ ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ सद्र सबरजिस्टार ଦଲିଲମାନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରନ୍ତି—The Subregistrar of deeds stationed at the headquarters of a District; the District Subregistrar. [ବି—ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀରେ ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ ପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସମସ୍ତ ସବ୍-

ରେଜିଷ୍ଟ୍ରୀ ଅଫିସର କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ କରିବା ପାଇଁ ଓ ସବୁ ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାରମାନଙ୍କ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅପିଲ୍ ଶୁଣିବା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍ (District Registrar) ବୋଲାଯାଏ ।]

ସଦର୍ ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରୀ—ବୈଦେ· ବି (ଆ ସଦର ଓ ଇଂ· Sadara sabrejistri ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ]—ଜିଲ୍ଲାର ସଦର (ସଦରସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାନାରେ ଥିବା ଦଲିଲମାନ সদরসবরেজিস্তরি ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରିବା କଚେରୀ—The Regis- **सदरसबरेजिष्टरी** tration office at the head-quarters a district.

ସଦର ସର୍(ର)ବରାକାର—ଦେ· ବି (ପ୍ରାଚୀନ)—ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରାମରୁ Sadara sar(ra)barākāra ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରୁଥିବା সদরতহসিলদার ମଫସଲର ସରବରାକାରମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ **सदरतहसिलदार** ଆଦାୟ କରି କଲେକ୍ଟରମାନଙ୍କ ନିକଟରେ (ସଦର ସର୍ବରାକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦାଖଲ କରୁଥିବା ରାଜସ୍ୱ କର୍ମଚାରୀ—The Revenue Officer who used to collect the sums realised by Moffassal Sarbarakars and remit it to the Sadar Treasury.

ସଦର ସିରସ୍ତା—ବୈଦେ· ବି (ଆ· ସଦର ଓ ଫା. ସେରସ୍ତା) Sadara sirastā ଜମିଦାରଙ୍କ ସଦର କଚେରୀର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ সদরসেরেস্তা **सदरसिरस्ता** ଓ କାଗଜପତ୍ର—The office and accounts kept at the headquarters of a Zamindar.

ସଦର ହାକିମ—ବୈଦେ·ବି—ରାଜଧାନୀର ସଦର ଅଫିସରେ ନିଯୁକ୍ତ ସର୍ବ- Sadara hākima ପ୍ରଧାନ ହାକିମ—The Officer of সদরহাকিম **सदरहाकिम** Head of any department stationed at the headquarters or the capital.

ସଦରି—ଦେ, ବିଣ—ସଦର ବା ରାଜଧାନୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Sadari to the headquarters. (ସଦରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) সদরিআ **सदरका**

ସଦରି କୋରୁଆ—ଦେ· ବି—ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ଯାଶପୁରର କୋରୁଆ Sadari koruā ଜାତିର କଥିତ ଛତିଶଗଡ଼ି ଓ ଲରିଆ ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର—A form of Chhatisigardi or Loriā language spoken by Koruās in Jāspur in C. P.

ସଦରି କୋଲ(ହ୍ଲ)—ଦେ·ବି—ବାମଣ୍ଡାର କୋହ୍ଲ ଜାତୀୟ ଲୋକଙ୍କ କଥିତ Sadari kola(hla) ମଗାହି ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର—A form of Eastern Magāhi dialect spoken by the Kolhas in the Bamra State of the Eastern States Agency.

ସଦର୍ଜନ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା ସତ୍+ଅର୍ଜନ)—ସଦୁପାୟ ଦ୍ୱାରା Sadarjana ଧନାର୍ଜନ—Honest acquisition or earning

ସଦର୍ଜିତ—ସଂ· ବିଣ—(ସତ୍+ଅର୍ଜିତ)—ସଦୁପାୟ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଜିତ— Sadarjita Honestly acquired or earned.

ସଦର୍ପ—ସଂ. ବିଣ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି ସ=ସହିତ+ଦର୍ପ)— Sadarpa ଅହଙ୍କାର ଯୁକ୍ତ—Arrogant; full of pride.

ସଦର୍ପରେ—ଦେ. କି. ବିଣ (ସଂ. ସଦର୍ପଂ)—ଦର୍ପ ସହକାରେ— Sadarpare Arrogantly; with pride. (ସଦର୍ପେ—ଅନ୍ୟରୂପ) সদর্পে **सदर्पमे**

ସଦଳ—ସଂ.ବିଣ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି ସ=ସହିତ+ଦଳ)—୧। ପତ୍ରଯୁକ୍ତ Sadaḻa —1. With leaves attached to it.
୨। ପାଖୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ—2. With petals attached.
୩। ଆପଣାର ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ—3. Accompanied with one's party or retinue.

ସଦଳବଳ—ସଂ. ବିଣ—(ସ=ସହିତ+ଦଳବଳ—ଆପଣାର ଦଳ- Sadaḻabaḻa ବଳ ସହିତ—Accompanied with one's party and retinue.

ସଦଳସ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ସର୍ଜରସ)—ଝୁଣା— Sadaḻasa Resin. ধুনা **धूपधूना**

ସଦଶିଷ୍ୟ—ଦେ. ବି—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—(ସଂ· ସତ୍+ଶିଷ୍ୟ)— Sadaśishya ସୁଶିଷ୍ୟ—Honest disciple. [ଉ— সৎশিষ্য **सद्शिष्य** ସଦଗୁରୁ ମିଳିଲେ ଯେ ସଦଶିଷ୍ୟ ପାଇ —ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ସଦସଜ୍ଜ୍ଞାନ—ସଂ, ବି—ସଦସତ୍ ବିବେକ (ଦେଖ)— Sadasaj-jñāna Sadasat-bibeka (See) (ସଦସଜ୍ଜ୍ଞ—ବିଣ) (ସଦସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ—ଦେ. ରୂପ)

ସଦସତ—ସଂ. ବିଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସ; ସତ୍+ଅସତ୍)—୧। ସତ୍ Sadasat ଓ ଅସତ୍; ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ—1. Good and bad. সতঅসত **सदसत**
୨। (ବେଦାନ୍ତ) ସ୍ଥୂଳ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ (ବସ୍ତୁ)—2. (Vedānta) Material and etherial. [ଉ—ଯେଣୁ ଏ ସଦସତ୍ ରୂପ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ହୃଦରେ ବସିଛି ।—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ବି—ଭଲ କଥା ଓ ମନ୍ଦକଥା—Good and bad things; thingsgood and bad.

ସଦସଦ୍ ବିଚାର—ସଂ. ବି (ସଦସତ୍+ବିଚାର; ଷଷ୍ଠୀ)—ଉତ୍ତମ ଓ ମନ୍ଦ Sadasad-bichāra ବିଷୟର ବିଚାର; କଏ ଉତ୍ତମ କଏ ମନ୍ଦ (ସଦସଦ୍ ବିଚାରକ—ବିଣ) ଏଥିର ବିଚାର—Discrimination between good and evil.

ସଦସଦ୍ ବିବେକ—ସଂ. ବି. (ସଦସତ୍+ବିବେକ)—ସଦସତ୍ ଜ୍ଞାନ;
Sadasad-bibeka ଭଲ ଭଲ କଏ ମନ୍ଦ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—
(ସଦସଦ୍ ବିବେକୀ—ବିଣ. ପୁଂ) Knowledge about or discrimination between good and evil; power of discrimination between good and evil.

ସଦସଦ୍ ବିବେଚନା—ସଂ. ବି (ସଦସତ୍+ବିବେଚନା)—ସଦସତ୍
Sadasad-bibechanā ବିବେକ; ଉତ୍ତମ ଓ ମନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ
(ସଦସଦ୍ ବିବେଚକ—ବିଣ. ପୁଂ) ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଗ୍ଭର ବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—Ascertaining what is good and what is evil; discriminating the good from the evil.

ସଦସ୍—ସଂ. ବି—୧ । ସଦଃ (ଦେଖ)—1. Sadah (See)
Sadas ୨ । ସଭା—2. Assembly.

ସଦସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସଦସ୍=ସଭା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ସଭା
Sadasya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to an assembly.
୨ । ସାମାଜିକ—2. Social. ସଂ.ବି ପୁଂ (ସଦସ୍+ସାଧୁ ବା କୁଶଳ ଅର୍ଥରେ. ଯ)—୧ । ସଭାସଦ୍; ସଭାର ସଭ୍ୟ—1. Member of an assembly or association. ୨ । ଯଜ୍ଞାଦି ସ୍ଥଳରେ ବିଧିଦର୍ଶୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯଜ୍ଞସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଜ୍ଞାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିବା ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଭ୍ରମାଦି ସଂଶୋଧନ କରନ୍ତି—2. A person whose duty is to point out the mistakes, if any, committed by per-
(ସଦସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) sons performing Vedic sacrifices.

[ବି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନରେ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁରୋହିତ ବା ଯାଜକ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସଦସ୍ୟ ଏକତମ; ଏହାଙ୍କ ନାମାନ୍ତର 'ପଶ୍ଚଦ୍ରଷ୍ଟା' । 'ହୋତ୍ରୀ' ହୋମାଦି କରିବେ, ପୁରୋହିତ ବା 'ବ୍ରହ୍ମା' ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରାଦି ବତାଇ ଦେଉଥିବେ ଓ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବେ; ଅନ୍ୟ ଜଣେ 'ବ୍ୟକ୍ତି' ପୂର୍ବଭାଗୃଣୀ ବା 'ଚନ୍ଦ୍ରଧାରକ' ଘୋଷି ଧରି ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବେ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପଶ୍ଚଦ୍ରଷ୍ଟା ବା 'ସଦସ୍ୟ' ଦେଖୁଥିବେ ଯେ, ବେଦୋକ୍ତ ବିଧି କେଉଁଠାରେ ନ୍ୟୂନାଧିକ ହେଲା, କେଉଁଠାରେ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଧାରକ କଅଣ ଭୁଲି ଗଲେ ।] ଦେ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family-title of Brāhmaṇas. [ବି—ଫଳତଃ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ କୌଣସି ପୂର୍ବପୁରୁଷ ପୂର୍ବେ ଯଜ୍ଞରେ 'ସଦସ୍ୟ' ରୂପେ ବରିତ ହୋଇ ସେହି ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ, ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ସେହି ସଦସ୍ୟ ଉପାଧି ଅପଣା ନାମ ସଙ୍ଗେ ଅଦ୍ୟାବଧି ରଖିଅଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ଦୁଃଖର କଥା, ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ 'ସଦସ୍ୟ'ର ଅର୍ଥ ଜାଣିବା ଅତି ଦୁରୂହବ୍ୟାପାର ହୋଇଅଛି ।]

ସଦା—ସଂ. ଅ—(ସର୍ବ+କାଳାର୍ଥେ. ଦା)—୧ । ସର୍ବଦା; ସବୁବେଳେ—
Sadā 1. Always. ୨ । ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ରୂପେ—2. Conti-
(ସଦାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) nually. ୩ । ଚିରକାଳ ସକାଶେ—
ସଦା सदा 3. Perpetually; in perpetuity.
ଦେ. ବି—୧ । (ପୁଂ) ସଦାନନ୍ଦ ଓ ସଦାଶିବର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ 1. Name for calling Sadānanda and Sadāśiba in familiarity. ୨ । ସଧା (ଦେଖ)—2. Sadhā (See) ପ୍ରାଦେ. (ଲଢ଼ଥ) ବିଣ—ସାଦା—White.

ସଦା କାଳ—ଦେ. ବି—୧ । ସବୁ ସମୟ—1. All time. ୨ ।
Sadā kāḷa ଚିରକାଳ—2. Perpetuity. ଦେ. କ୍ରି.
(ସଦାକାଳେ—ଅନ୍ୟ କ୍ର. ବିଣ. ରୂପ) ବିଣ—୧ । ନିତ୍ୟ; ସର୍ବଦା
सदाकाल हमेशा —1. Always. ୨ । ଚିରକାଳ—ପାଇଁ 2. Perpetually.

ସଦା ଗତି—ସଂ. ବିଣ (ସଦା=ସର୍ବଦା+ଗତି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sadā gati ସର୍ବଦା ଗତିଶୀଳ—Perpetually moving;
सदागति सदागति always moving. ସଂ. ବି—୧ । ବାୟୁ; ପବନ—1. Air. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. Sun. ୩ । ଆତ୍ମା—3. The soul; the spirit. ୪ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ) ମୁକ୍ତି—4. Freedom. ୫ । ମୋକ୍ଷ—5. Final beatitude. ୬ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପରମେଶ୍ୱର—6. God. ଦେ. ବି—ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗମନ—Continual motion. [ଉ—ବଚନ କୋକିଳ ସଦାଗତି ମେଳ ହୋଇ । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଦେ. ବିଣ—ମୁକ୍ତି ବିଧାନକାରୀ—Carrying or causing liberation or final beatitude. [ଉ—ବିଦ୍ୱେ ଅଗତି, ବଢ଼େ ଯତ୍ନରେ ସଦାଗତି । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସଦାଗର—ବୈଦେ. ବି (ପା. ସୌଦାଗର୍)—ବଣିକ; ସଉଦାଗର—
Sadāgara Trader; merchant.
सदागर सौदागर

ସଦାଗରି—ବୈଦେ. ବି (ପା. ସୌଦାଗରୀ)—ସଉଦାଗରି; ବାଣିଜ୍ୟ;
Sadāgari ବେପାର—Business of a merchant;
सदागरि सौदागरी trade; commerce.
ବୈଦେ. ବିଣ—ବାଣିଜ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to trade.

ସଦାଚରଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଆଚରଣ)—୧ । ସାଧୁ
Sadācharaṇa ବ୍ୟବହାର; ଉତ୍ତମ ଚାଲିଚଳନ—1. Good
(ଅସଦାଚରଣ—ବିପରୀତ) conduct. ୨ । ଶାନ୍ତ ଓ ଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର—2. Gentle conduct; good behaviour.

ସଦାଚରଣ ଜାମିନ୍(ନି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଦାଚରଣ+ପା. ଜାମିନ୍)
Sadācharaṇa jāmin(ni) (ଲୋକବ୍ୟ)—ଭବିଷ୍ୟତରେ କାହା
सदाचरण जामिन ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର ନ କରି ଶାନ୍ତ ଓ ଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ
सदाचरण जामीन ଚଳିବା ପାଇଁ ଦୁଷ୍ଟ ଓ ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ

ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଯେଉଁ ଜାମିନ୍ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି—Bail or security taken by a magistrate from a wicked person to be of good behaviour.

ସଦାଚରଣ ମୁ(ମୋ)ଚ୍‌ଲିକା—ଦେ.ବି (କଚେରିଅ; ସ. ସଦାଚରଣ + ଫା. Sadācharaṇa mu(mo)chālikā ମୁଚଲ୍‌କା)—ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଦାଚରଣ ମୁଚଲିକା ବା ଅପରାଧୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦୁଷ୍କାମ **ସଦାଚରଣ ମୁଚାଲିକା** କରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ନିକଟେ ଯେଉଁ ଏକରାରନାମା ଲେଖି ଦିଏ—An agreement or recognisance bond executed by a wicked person before a magistrate to be of good behaviour in future.

ସଦାଚାର—ସ.ବି (କର୍ମଧା. ସତ୍ = ସାଧୁ + ଆଚାର)—୧। ସାଧୁ Sadāchāra ବ୍ୟବହାର—1. Good conduct. ୨। (ଅସଦାଚାର—ବିପରୀତ) ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ବିଧି ବା ରୀତି—2. Approved usage. ୩। ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ଆଚାର—3. Conduct approved or enjoined by the scriptures. ୪। ଧର୍ମାନୁମୋଦିତ ଆଚରଣ—4. Virtuous course of action. ୫। ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଓ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆଚରଣ—5. The conduct or course of action of good and great men. [ଦ୍ର—ମନୁସଂହିତାରେ ଅଛି ଯେ, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଦୃଷଦ୍‌ବତୀ ନାମକ ଦେବନଦୀଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେବନିର୍ମିତ ଦେଶକୁ 'ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ' ବୋଲାଯାଏ; ସେହି ଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ପାରମ୍ପର୍ଯ୍ୟକ୍ରମାଗତ ଆଚାରକୁ 'ସଦାଚାର' ବୋଲାଯାଏ। ସତ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଆଚରଣକୁ ସଦାଚାର ବୋଲାଯାଏ। "ମହାଜନୋ ଯେନ ଗତଃ ସ ପନ୍ଥାଃ"; ମହାଜନମାନେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେହି ଅନୁସାରେ କରିବା ଆଚରଣକୁ ସଦାଚାର କହନ୍ତି। ଆଗମ, ପୁରାଣ ଓ ସଂହିତାରେ ରାଜାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଦାଚାର, ଗୃହସ୍ଥର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଦାଚାର ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି। ଯଥା—ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ହୋମ, ପୂଜା, ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବୈଶ୍ୱଦେବ, ବଳିଦାନ, ସ୍ନାନ, ଦନ୍ତଧାବନ, ଶାରଦୀୟା ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ପୁଷ୍ପାଭିଷେକ, ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ପୂଜା, ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଧନରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରିତ୍ୱ, ନିତ୍ୟକର୍ମ, ବ୍ରତ, ପର୍ବ, ଦଶବିଧ ସଂସ୍କାର, ଶୌଚାଶୌଚ, ଖାଦ୍ୟାଖାଦ୍ୟ, ସ୍ପୃଶ୍ୟାସ୍ପୃଶ୍ୟ, ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା, ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମଧର୍ମ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି। ମନୁସଂହିତା, କାଳିକାପୁରାଣ—୮୭, ୮୯ ଅଧ୍ୟାୟ, ବାମନପୁରାଣ ୧୪ଶ ଅଧ୍ୟାୟ, ପଦ୍ମପୁରାଣ ସ୍ୱର୍ଗଖଣ୍ଡ, ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣର ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣର ସଦାଚାର ନାମକ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସଦାଚାର ବିଶେଷରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି।]

ସଦାଚାର ନିରତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯେ ସର୍ବଦା ସଦା- Sadāchāra nirata ଚାରରେ ରତ ହୋଇଥାଏ—Pursuing a virtuous course of action.

ସଦାଚାର ରତ; ସଦାଚାର ନିଷ୍ଠ, ସଦାଚାର ପରାୟଣ, ସଦାଚାର ଶୀଳ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଦାଚାର ରତା, ସଦାଚାର ନିରତା, ସଦାଚାର-ନିଷ୍ଠା, ସଦାଚାର ପରାୟଣା, ସଦାଚାର ଶୀଳା } ସ୍ତ୍ରୀ

ସଦାଚାର ନିଷ୍ଠା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଦାଚାରନିଷ୍ଠ + ଆ)—ସଦାଚାର- Sadāchāra nishṭhā ନିଷ୍ଠର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine form of Sadāchāra nishṭha ସଂ ବି (ସଦାଚାର + ନିଷ୍ଠା; ୭ମୀ ତତ୍)—ସଦାଚାର ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାସକ୍ତି—Reverence or respect for approved course of conduct.

ସଦାଚାର ବାନ୍—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ସଦାଚାର + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; Sadāchāra bān ୧ମା. ୧ବ)—ସଦାଚାରୀ (ଦେଖ) (ସଦାଚାରବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sadāchāri (See)

ସଦାଚାର ବିଗର୍ହିତ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ସଦାଚାରରେ ପ୍ରତିକୂଳ Sadāchāra bigarhita (କାର୍ଯ୍ୟ)—Opposed to (ସଦାଚାର ବିରୁଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) approved usage.

ସଦାଚାର ବିହିତ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ସଦାଚାର ଅନୁସାରେ Sadāchāra bihita କୃତ—Conformable to approved usage or conduct.
(ସଦାଚାର ସଙ୍ଗତ, ସଦାଚାର ସମ୍ମତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଦାଚାର ବିହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଯେ ସଦାଚାର Sadāchāra bihīna ପାଳନ କରେ ନାହିଁ—Devoid of (ସଦାଚାର ବିହୀନତା—ବି) virtuous actions.
(ସଦାଚାର ରହିତ, ସଦାଚାର ହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସଦାଚାର ବିହୀନା, ସଦାଚାର ରହିତା, ସଦାଚାର ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଦାଚାର ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—ସଦାଚାରରୁ ସ୍ଖଳିତ; Sadāchāra bhrashṭa ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଦାଚରଣ ତ୍ୟାଗ (ସଦାଚାର ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିଅଛି—One who has deviated from virtuous line of conduct.

ସଦାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଦାଚାର + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. Sadāchāri ୧ବ)—ଯେ ସଦାଚାର ବା ସାଧୁ ଆଚରଣ କରେ— (ସଦାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Practising or following a virtuous course of action.

ସଦା ଜଏ(ୟେ)—ଗ୍ରା. ବିଣ—ସର୍ବଦା ଜୟଯୁକ୍ତ—Always vic- Sadā jae(ye) torious. ଦେ. ବି ଓ ଅ.—ସର୍ବଦା ଜୟ— সদা জয় सदा जय Constant victory. [ଦ୍ର—କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ପୋଥିର ଅଗ୍ରରେ ଲେଖକମାନେ ଶୁଭକାମନା କରି ଏ ବାକ୍ୟ ଲେଖିଥିବା ଦେଖାଯାଏ।]

ସଦା ଜୟ—ଦେ· ବି (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି ବିଶେଷ— Sadā jaya The name of an ancient Oriya সদা জয় सदा जय poet. [ଦ୍ର—ଏହି କବି ସାରଳା ସ୍ତୁତି, ମଙ୍ଗଳା ସ୍ତୁତି ଓ ବିମଳାସ୍ତୁତି ଲେଖିଥିଲେ—ଚାରଣୀ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ।]

ସଦାତନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଦା + ଘଟିବା ବା ହେବା ଅର୍ଥରେ ତନ)—
Sadātana ୧ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ; ନିତ୍ୟ; ସନାତନ—1. Perma-
(ସଦାତନା—ସ୍ତ୍ରୀ) nent; perpetual; eternal. ୨ । ଅବି-
ଶ୍ରାନ୍ତ—2. Continual; incessant. ସଂ. ବି—
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକ ନାମ—An epithet of Bishṇu.

ସଦା ତୋୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଦାତୋୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ରାସ୍ନା
Sadā toyā (ଦେଖ)—1. Rāsnā (See). ୨ । ସଦା
ନୀରା (ଦେଖ)—2. Sadā nirā (See)

ସଦାତ୍ମା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ ଅଟେ ଆତ୍ମନ୍ = ଆତ୍ମା
Sadātmā ଯାହାର; ୧ମା. ୧ବ)—ସାଧୁ; ସଦନ୍ତଃକରଣ—
Having a good or noble heart.

ସଦା ଦାନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦା = ସର୍ବଦା + ଦାନ = ମଦବାରି
Sadā dāna ବହେ ଯାହାଠାରୁ)—୧ । ମତ୍ତହସ୍ତୀ—1. An
infuriated elephant; an elephant in
his ruts. ୨ । ଐରାବତ ହସ୍ତୀ—2. Indra's
elephant. ୩ । ଗଣେଶ—3. The elephant-
headed son of Śiba. ୪ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ; ସଦା +
ଦାନ) ସଦାବ୍ରତ; ଖଇରାତ—4. Charity; dis-
tribution of alms.

ସଦା ଦିନ(ନେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ସବୁଦିନେ—1. Every
Sadā dina(ne) day. ୨ । ସବୁ ସମୟରେ—2. Al-
সব দিন ways. [ଦ୍ର—ଭକ୍ତ ମୋ ଜୀବନ ଭକ୍ତ ଠାକୁର,
सबरोज ଭକ୍ତ ହୃଦରେ ସଦା ଦିନେ ଘର—ପ୍ରାଚୀ. ପରିଚେଗୀତା]

ସଦାନନ୍ଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଦା = ସର୍ବଦା + ଆନନ୍ଦ ଯାହାର;
Sadānanda ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିତ୍ୟ ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—Always
(ସଦାନନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) merry; perpetually joyful. ସଂ.
ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. Lord Bishṇu. ୨ । ଶିବ;
ମହାଦେବ—2. Lord Śiba. ୩ । ବ୍ରହ୍ମ; ପରମାତ୍ମା
—3. The Divine Soul pervading the
সদানন্দ Universe. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
सदानन्द A name of males.

ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମା—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀର
Sadānanda kabisūrjya brahmā ଶେଷ ଭାଗର ଗଡ଼-
ଜାତ ନୟାଗଡ଼ର ଜନୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୈଷ୍ଣବ କବି—
A Brahmaṇa and Baishṇaba poet of
Nayāgarḍa state of 18th century A. D.
[ଦ୍ର—ଏ 'ନାମଚିନ୍ତାମଣି', 'ପ୍ରେମତରଙ୍ଗାମୃତ' ଓ
'ପ୍ରେମଲହରୀ' ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ
ଉ୍ଜ ଳ ।]

ସଦାନନ୍ଦ ସଉଦାଗର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ସତ୍ୟପୀର ପାଲାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
Sadānanda saudāgara ସଉଦାଗରର ବା ବଣିକ୍ ପୁତ୍ରର
(ସଦାନନ୍ଦ ସୌଦାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ) ନାମ—Name of a
সদানন্দ সৌদাগর trader mentioned in one of
सदानन्द सौदागर the 'Satya Pīra Pāḷā' songs.

ସଦାନନ୍ଦ ହୃଦୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦାନନ୍ଦ ଅଟେ ହୃଦୟ
Sadānanda hṛudaya ଯାହାର)—ସର୍ବଦା ଆନନ୍ଦମୟ;
(ସଦାନନ୍ଦ ହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସବୁବେଳେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚିତ୍ତ—Always
joyful; always merry.

ସଦାନର୍ତ୍ତ—ସ. ବି (ସଦା = ସବୁବେଳେ + ନର୍ତ୍ତ = ନର୍ତ୍ତକ)—
Sadānartta ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ; ଦଜଇପାଡ଼ି ଚଢ଼େଇ—The
blue wagtail (bird) ସ. ବଣ. ପୁଂ—ସର୍ବଦା
(ସଦାନର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନୃତ୍ୟକାରୀ—Constantly dancing.

ସଦାନୀରା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦା = ସର୍ବଦା + ନୀର = ଜଳ
Sadānīrā ଯହିଁରେ)—ବଙ୍ଗ ଦେଶର କରତୋୟା ନଦୀ;
(ସଦାନୀରବହା—ଅନ୍ୟରୂପ) କରତୋୟା (ଦେଖ)—
Karatoyā. (See) [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ସବୁ ନଦୀ
ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ରଜସ୍ୱଳା ହୁଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏ ନଦୀ ରଜସ୍ୱଳା
ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ସଦାନୁଗତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସର୍ବଦା ଅଶ୍ରିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Sadānugata Always subservient (person).
(ସଦାନୁଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଦାନୁଗତ୍ୟ—ବି)

ସଦାପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦା = ସବୁ ଋତୁରେ ପୁଷ୍ପ ଫୁଟେ
Sadāpushpa ଯାହାର; ସର୍ବଦା ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ)—୧ । ନାରିକେଳ
ବୃକ୍ଷ; ନଡ଼ିଆଗଛ—1. Cocoanut tree. ୨ । ଧଳା
ଅର୍କ ଗଛ—2. The white variety of
Calotropis Gigantea plant. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—
(ସଦାପୁଷ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସର୍ବଦା ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ (ବୃକ୍ଷଲତାଦି); ସବୁ ଋତୁରେ
ଯହିଁର ଫୁଲ ଫୁଟେ—Flowering in all the
seasons of the year.

ସଦାପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି (ସଦା ପୁଷ୍ପ + ଙୀପ୍. ଇନ; ୧ମା. ୧ବ)—ରକ୍ତାର୍କ
Sadāpushpī ବୃକ୍ଷ; ନାଲି ଅରଖ ଗଛ (ରତ୍ନମାଳା)—
The red variety of Calotropis Gigantea
plant.

ସଦାପ୍ରଭୁ—ଦେ. ବି (ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥବାଇବଲମାନଙ୍କ ବାଇବଲ
Sadāprabhu ଅନୁବାଦ ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—
সদাপ্রভু सदाप्रभु ପରମେଶ୍ୱର; ସନାତନ ପ୍ରଭୁ—The
Eternal God.

ସଦା ପ୍ରସୂନ—ସଂ, ବଣ । ବୈଦ୍ୟକ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ସଦା = ସର୍ବଦା +
Sadā prasūna ପ୍ରସୂନ = ପୁଷ୍ପ ଯାହାର)—ସର୍ବଦା ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ
(ସଦାପ୍ରସୂନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବୃକ୍ଷ)—Always flowering. ସଂ. ବି—
୧ । ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ; ଧୂଅମ ଗଛ—1. A timber
tree; Indian redwood. ୨ । ଅର୍କ ଗଛ—
2. Calotropis Gigantea. ୩ । କୁନ୍ଦ ଗୁଳ୍ମ (ଋଜ
ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A flowering shrub; Jasminum
Multiflorum.

ସଦାଫଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦା=ସବୁ ଋତୁରେ ଫଳ Sadāphala ହୁଏ ଯାହାର)—ସବୁ ଋତୁରେ ଫଳ ଧରୁଥିବା (ସଦାଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବୃକ୍ଷ)—(Tree) Bearing fruit in all seasons. ସଂ. ବି—୧ । ନାରିକେଳ; ନଡ଼ିଆ (ମେଦଗା)—1. Cocoanut. ୨ । ଉଡ୍ଡୁମ୍ବର (ମେଦଗା) —2. Fig. ୩ । ବେଲ୍; ବେଲ (ଢ଼ଡାଧର)— 3. Marmalos fruit and tree.

ସଦାଫଳା—ସଂ. ବି (ସଦାଫଳ+ଆ)—୧ । ନିଂସନ୍ଧପୁଷ୍ପ; ଏକ Sadā phalā ପ୍ରକାର ବାଇଗଣ, ନାଲବର ବାଇଗଣ—ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—1. A variety of brinjal; Sola- ଭୁଳୀ, ଭୁଲ୍ୟା, num Melonga—variety Escul- ସୁସ୍ୱାଦଫଳକା enta. [ଏହି ବାଇଗଣ ଲମ୍ବା, ବଙ୍କା ସଲା ବେଗୁନ, କୁଲୀ ବେଗୁନ ଓ ଗାଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ଏ ବାଇଗଣଗଛ ଦଁକୋ ବେଗୁନ, শিং ঘাবেগুন ସବୁ ଋତୁରେ ଫଳେ । ଏହି लम्बा बैगन ତ୍ରିଦୋଷଘ୍ନୀ, ରକ୍ତ ପିତ୍ତ ପ୍ରସାଦନୀ; କଣ୍ଠା କଣ୍ଡୁନାଶ ।—ଶାଳଗ୍ରାମନିଘଣ୍ଟୁ] ୨ । ବୃହତୀ; ଭେଙ୍କ ବାଇଗଣ— 2. Solanum Indicum. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ଫୁଲ— फगुनियाँ 3. A kind of flower. [ବୃ—ଏହା ନାଲ, ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ସାତ୍ତ୍ୟୁ-, ସୁମା, ସନ୍ଧିବଲ୍ଲୀ, ନିଂସନ୍ଧ୍ୟକୁସୁମା, କାଣ୍ଡା, ସୁକୁମାସ୍ୱ, ସନ୍ଧିଳା ଧଳା ଓ କଳା ଭେଦରେ ତିନି ପ୍ରକାର । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ଏହା ରୁଚିକାରକ ଏବଂ କଫ, କାଶ ଓ ତ୍ରିଦୋଷର ନାଶକ ।]

ସଦାବର୍ତ୍ତ—ଦେ. ବି. (ସଂ ସଦାବ୍ରତ)—୧ । ସର୍ବଦା ଦାନ— Sadābartta 1. Constant bestowal of gifts. सदाव्रत, सदावर्त ୨ । ଛତ୍ରବୃତ୍ତ—2. Giving of doles; charitable distribution of rice etc. ୩ । କଙ୍ଗାଳୀ, ଫକୀର ଓ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୟ, ଭୋଜନ ଓ ଦାନ ଦେବାରୂପ ପୁଣ୍ୟ କର୍ମ—3. Pious act of giving shelter, food and alms to the poor, the beggars and mendi- cants;charities.

ସଦାବର୍ତ୍ତ (ର୍ତ୍ତି)ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଲୋକଙ୍କୁ ଛତ୍ରବୃତ୍ତ ଦେବା— Sadābartta(rtti)debā To distribute food, सदाव्रत करा shelter, money and alms; charitably. सदावर्त देना

ସଦାବର୍ତ୍ତ (ର୍ତ୍ତି) ମଠ—ଦେ. ବି.—ଛତ୍ରବୃତ୍ତ ମଠ; ଯେଉଁ ମଠରେ Sadābartta(rtti)maṭha ସମାଗତ ଅତିଥି ଓ ବୈରାଗୀ- सदाव्रतीमठ; सदावर्त मठ ମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଓ ଭୋଜନାଦି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତି ଲାଗିଥାଏ—Charitable endow- ments.

ସଦାବର୍ତ୍ତ(ର୍ତ୍ତି) ସମ୍ପତ୍ତି—ଦେ.ବି.—ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିର ଆୟ ଅଭ୍ୟାଗତ- Sadābartta(rtti) sampatti ମାନଙ୍କ ଭୋଗାର୍ଥ ଲାଗି सदाव्रत सम्पत्ति,खयराति सम्पत्ति ଯାଇଥାଏ—Property सदावर्त सम्पति endowed for charitable purposes; [ସଦାବ୍ରତ(ତ୍ତ) ସମ୍ପତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ] charitable endow- ment.

ସଦାବର୍ତ୍ତି—ଦେ. ବି.—ସର୍ବଦା କଙ୍ଗାଳୀ, ଯୋଗୀ,ଫକୀର ଓ ବୈରାଗୀ Sadābartti ମାନଙ୍କୁ ଛତ୍ରବୃତ୍ତ ଦେବାରୂପ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ— सदाव्रती Pious act of giving shelter, food and सदावर्त alms to the poor and beggars and mendicants. ଦେ. ବିଣ.—ସଦାବ୍ରତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— सदाव्रती, सदावर्ती Relating to charities;charitable.

ସଦାବର୍ତ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ.—୧ । ସଦାବର୍ତ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Rela- Sadābarttia सदाव्रती; सदावर्ती ting to chari- सदाव्रतग्राही, सदावर्तलेनेवाला ties. ୨ । ଛତ୍ରବୃତ୍ତିଆ; ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଅଶ୍ରୟ, ଖାଦ୍ୟ ଓ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି—2. Living on the charitable gifts from others.

ସଦା ବି(ବେ)ହାରୀ—ଦେ. ବି. (ସଂ ସଦା+ବିହାରୀ; ଏହା ସବୁ Sadā bi(behārī ଋତୁରେ ଫୁଟେ)—ଅଇଁସିକାଢ ଫୁଲ ଓ फिकी टगर, सदाईसुखी ଫୁଲ—Myrtle; periwinkle. सदाबहार Vinca Minor; Vinca Alba and ଘା—ଗୁଲ୍-ଇ-ଫରଙ୍ଗ Vinca Rosea. [ବୃ— (ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଫିରଙ୍ଗୀତଗର) ଏହି ଗୁଳ୍ମ ଦେଢ଼ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଫିକା ନାଲି ଭେଦରେ ଦୁଇ ଜାତିର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଗଛରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶାଖା ବାହାରେ । ସବୁ ଋତୁରେ ଏଥିରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ପ୍ରତି ଫୁଲରୁ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଛୁଇଁ ହୁଏ । ପ୍ରତି ଫୁଲରେ ପାଞ୍ଚୋଟି ଲେଖାଏଁ ପାଖୁଡ଼ା ଥାଏ । ଏହି ଫୁଲର କୌଣସି ଗନ୍ଧ ନାହିଁ ।]

ସଦା ବେଳ—ଦେ. ବି. (ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)—ସବୁ କାଳ; ସଦାକାଳ— Sadā bela सर्व्वदा हमेशा All time.

ସଦାବେଳେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସର୍ବଦା; ସବୁ ସମୟରେ— Sadābele Always; at all times. [ଉ—ଶୁଭବନ୍ତ सर्वदाई हमेशा ହୋଇ କର ସଦାବେଳେ ଥିବ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବଦ୍ ଗୀତା ।]

ସଦାବ୍ରତ—ସଂ. ବି (ସଦା=ସର୍ବଦା+ବ୍ରତ=ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ)— Sadābrata ୧ । ଅନ୍ନସତ୍ର—1. Charitable distri- bution of cooked rice to the needy. ୨ । ସଦାବର୍ତ୍ତ; ସଦାଦାନ; ଛତ୍ରବୃତ୍ତ—2. Chari- table distribution of rice and food and alms and giving shelter.

ସଦାବ୍ରତି—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ସଦାବର୍ତ୍ତି (ଦେଖ) Sadābrati Sadābartti. (See)

ସଦାବ୍ରତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସଦାବର୍ତ୍ତିଆ (ଦେଖ) Sadābratiā Sadābarttiā (See)

ସଦାଭଦ୍ରା—ସଂ. ବି—ଗମ୍ଭାରି ଗଛ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନମାଳା) (ଦେଖ) Sadābhadrā Gambhāri (tree), (See)

ସଦାଭବ—ସଂ. ବିଣ (ସଦା+ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Sadābhaba ସଦାତନ (ଦେଶ)—Sadātana. (See)
(ସଦାଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଦାମୁନି—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଗୃହସ୍ଥ ସର୍ବଦା ମୁନିବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି
Sadāmuni (ଅର୍ଥାତ୍ ମଦ୍ୟ ଓ ଆମିଷାଦି ଭକ୍ଷଣ ନ କରି, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ
(ସଦାଯୋଗୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି)—A householder who practises abstinence in food, drink and sexual matters; a householder practising continence.

ସଦା ଯୋଗୀ—ସଂ. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Sadā jogī 1. An epithet of Bishṇu.
୨ । ସଦା ମୁନି (ଦେଶ)—2. Sadāmuni (See)

ସଦାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଦାର=ପତ୍ନୀ)—
Sadāra ୧ । ସପତ୍ନୀକ—1. Accompanied with or joined by one's wife. ୨ । ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବିତ—
2. Having one's wife living.

ସଦାଳାପ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଆଳାପ)—୧ । ଉତ୍ତମ ବା ଭଦ୍ର
Sadālāpa କଥାବାର୍ତ୍ତା—1. Polite talk; friendly
(ସଦାଳାପୀ—ବିଣ ପୁଂ) conversation. ୨ । ସତ୍‌କଥା (ଦେଶ)—
(ସଦାଳାପିନୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Sat-kathā. (See)

ସଦାଶଙ୍କିତ—ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ର—ନିତ୍ୟ ଶଙ୍କାଯୁକ୍ତ—
Sadā śaṅkita Always apprehensive.
[ସଦା ଶଙ୍କିତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଦାଶୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍ ଅଟେ ଆଶୟ=ଚିତ୍ତ
Sadāśaya ଯାହାର)—ମହାଶୟ; ସହୃଦୟ; ଉଦାରଚେତାଃ—
(ସଦାଶୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Magnanimous; noble-minded;
[ସଦାଶୟତା—ବି] high-minded.

ସଦାଶିବ—ସଂ. ବି (ସଦା=ସର୍ବଦା+ଶିବ=ଶୁଭଦ)—ମହାଦେବ;
Sadāśiba ଶିବ—Śiba. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
सदाशिव ସଦାଶିବ A name of males.

ସଦାଶିବ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁରବାସୀ
Sadāśiba bidyābhūshaṇa ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ—A late Oriya Brahmin Pandit of Berhampur of Ganjam district.
[ବି—୧୮୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଏବଂ ୧୯୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପରଲୋକପ୍ରାପ୍ତି । ଏ ମାମୁଁଘରେ ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ମାମୁଙ୍କର ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମଦାତା ପିତା ନାରାୟଣ ମିଶ୍ର ଅନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ପାଲକୋଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟବାସୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ମାତା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ସଂସ୍କୃତ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ତେଲଗୁ ଭାଷାରେ ସୁପଣ୍ଡିତା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପାଳକ ପିତା (ମାତୁଳ) ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରାୟଗୁରୁ ଚିକିଟି ରାଜାଙ୍କ ସଭା-ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମପୁର କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଏହ ବର୍ଷ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ନିମ୍ନ ୪ର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାପରେ ଏହାଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ସାଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଘରେ ବହୁ ବିଦ୍ୟାନୁଶୀଳନ କରି ଏ କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ସଙ୍ଗୀତ, ବ୍ୟାକରଣ ଆଦିରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ଭାଷା, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଆପଣାକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ତାହାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ଓ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ଗଞ୍ଜାମର ମିଶ୍ରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏ ସବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏ ଗଞ୍ଜାମସ୍ଥ ଚିକିଟି ରାଜ୍ୟର ରାଜା ରାଧାମୋହନ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସଭାପଣ୍ଡିତ ଥାଇ ତାଙ୍କୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ରଚନାରେ ଖୁବ୍ ସହାୟତା କରିଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜୀ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ତେଲଗୁ, ମରହଟ୍ଟୀ, ଗୁଜରାଟୀ, ତାମିଲ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାଭିଜ୍ଞ ଥିଲେ । ତେଲଗୁ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ସଂସ୍କୃତ ଓ ହିନ୍ଦୀରେ ଏ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବକ୍ତୃତା କରି ପାରୁଥିଲେ । ସଦାଶିବଙ୍କର ଜ୍ଞାନପିପାସା ଅତି ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ଏ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶା, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ବମ୍ବେ ଆଦି ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ପୁନଃ ପୁନଃ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ନିଜର ଜ୍ଞାନଭଣ୍ଡାର ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ସଭାମଣ୍ଡପ ଓ ରଙ୍ଗଭୂମି ତାଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରିୟସ୍ଥଳ ଥିଲା । ଏ ତେଲଗୁରେ ଓ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୁଡ଼ିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଏହାଙ୍କର ନାଟକ ଅଭିନୟ ଦିଗରେ ସ୍ପୃହା ଥିଲା । ଯୌବନ ବୟସରେ ଏ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକଦଳ ଗଠନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରହ୍ମପୁରରୁ ପ୍ରକାଶିତ 'ଓଡ଼ିଆ' ନାମକ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ପଣ୍ଡିତ ଆନନ୍ଦ ଅଗ୍ରୁଣ୍ଡି ଏହାଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଷ୍ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।]

ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଜଣେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ
Sadāśiba misra କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ—Late Pandit Sadāśiba Misra, Brahmin Pandit of Puri district. [ବି—ଓଡ଼ିଶାରେ, ବିଶେଷତଃ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚଳନ କରାଇବା ପାଇଁ ଏ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରି ଜିଲ୍ଲାର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ସବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଅଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟକଣ୍ଠ (ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ)—ଦେ. ବି (ନାମ)—
Sadāśiba misra kābyakaṇṭha
(mahāmahopādhyāya) ଓଡ଼ିଶାର ସୁପରିଚିତ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ—The late famous Brahmin Pandit of Orissa. [ବି—ଏ ପୁରୀ ସହରରୁ ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଶାସନ ଦାମୋଦରପୁରରେ ୧୮୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ୭୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତା ୧୭-୮-୧୯୨୧ ରେ

ଇହଲୀଳା ସାଙ୍ଗ କଲେ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଗ୍ରାମର ପ୍ରାଇମେରି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିସାରି ପୁରୀ ସଂସ୍କୃତ ସ୍କୁଲରେ ଉପାଧି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ୧୮୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଅଧୀନତାରେ ସରକାରୀ ଚାକିରି ଗ୍ରହଣ କରି ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହିଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘ ୩୪ ବର୍ଷ କାଳ ରହି ଏ ଖୁବ୍ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୯ ରେ ଏ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା 'ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ' ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ଭାରତ ଧର୍ମମହାମଣ୍ଡଳ ଆଦି ସଭା ତାଙ୍କୁ 'ମହୋପଦେଶକ', 'ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ' ଓ 'ଉତ୍କଳ ଭୂଷଣ' ଉପାଧିମାନ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏ ଉତ୍କଳରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ନାନା ଦେଶହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଉଦ୍‌ଯୋକ୍ତା ରୂପେ ନିଜର ବହୁ ସମୟ ବିନିଯୋଗ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମିତି, ପୁରୀ ମୁକ୍ତି ମଣ୍ଡପ ପଣ୍ଡିତ ସଭା, ପୁରୀର କର୍ମକାଣ୍ଡ ବେଦ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ହାଇ-ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ । ଏ ନିଜ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ମାଇନର୍ ସ୍କୁଲ ବସାଇଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ଏ ପୁରୀ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ପଣ୍ଡିତ ସଭାର ସଭାପତି, ବଙ୍ଗଳା ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟିର ସଦସ୍ୟ, ବନାରସ ହିନ୍ଦୁ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଦସ୍ୟ, ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସଂସ୍କୃତ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ମେମ୍ବର, ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସିନେଟ୍‌ର ମେମ୍ବର, ମଥୁରାର ବ୍ରଜମଣ୍ଡଳର ସଂସ୍କୃତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଚାନ୍‌ସେଲର୍ ଏବଂ ପାଟଣା ଓ ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ସଂସ୍କୃତ ପରୀକ୍ଷକ ଥିଲେ । ଏ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଭାରତୀୟ ଅଧିକାଂଶ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସଭା ସମିତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେହିଁ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ପଣ୍ଡିତ ସଭା ତରଫରୁ ବିହାରର ଲାଟ୍ ସର୍ ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍ ଗେଟ୍, କେ. ଏସ୍. ମାକ୍‌ଡୋନାଲ୍‌ଡ୍, ସୋନପୁରର ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜ ଆଦିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧିମାନ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏ ଉତ୍କଳପ୍ରଚଳିତ ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ସାର ସଂଗ୍ରହ କରି 'କଲ୍ୟାପଦ୍ଧର୍ମ ସର୍ବସ୍ୱ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ତତ୍ତ୍ୱ, ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ, ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର, ବ୍ୟାକରଣାନୁଶୀଳନୀ, ମହାଷ୍ଟମୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ରଚନା ।

ସୋନପୁରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜ ସର ବୀରମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହ ଦେବ ଧର୍ମନିଧି ଜ୍ଞାନଗୁଣାକର K. C. I. E. ଙ୍କ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ କେତେ ଖଣ୍ଡ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ କରାଇଥିଲେ ।

ଏ ସର୍ବଦା ଦେଶର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ନିଜେ ଜଣେ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ସମୟୋଚିତ ସଂସ୍କାରର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜି ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବିଧବାବିବାହ, ସମୁଦ୍ର-ଯାତ୍ରା ଆଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହାଙ୍କ ମତ ମରହଟ୍ଟୀ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ଅପେକ୍ଷା ଉଦାରତର ଥିଲା । ଧର୍ମ, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏହାଙ୍କର ବହୁ ପ୍ରବନ୍ଧ ସାମୟିକ ପତ୍ରପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସରକାର ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ମରାମତି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ସାଧାରଣ ଚାନ୍ଦାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରର ମରାମତି କାର୍ଯ୍ୟର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲେ । ଏହିରୂପେ ତାଙ୍କର ସମଗ୍ରଜୀବନ ସାମାଜିକ ନାନା କର୍ମକାଣ୍ଡରେ ସତତ ବିଜଡ଼ିତ ଥିଲା । ପୁରୀରେ ଏହାଙ୍କ ବିୟୋଗଜନିତ ଅଭାବ ଗତ ୧୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ ।]

ସଦାଶ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସତ୍+ଆଶ୍ରିତ)—୧ । ଯେ ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ Sadāsrita ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି—1. One who has (ସଦାଶ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) taken shelter under a good man. ୨ । (ସଦା+ଆଶ୍ରିତ) (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର) ସର୍ବଦା ଆଶ୍ରୟାଧୀନ—2. Always dependent on.

ସଦା ସର୍ବଦା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଏକାର୍ଥ ସହଚର)—୧ । ସଦା; ସର୍ବଦା; Sadā sarbadā ସବୁ ବେଳେ—1. Always. ୨ । ନିରନ୍ତର ସଦାସର୍ବଦା सदासर्वदा —2. Constantly.

ସଦିଚ୍ଛା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସାଧୁ ଇଚ୍ଛା; ସାଧୁ ସଂକଳ୍ପ—A good Sadichchhā wish; honest desire.

ସଦୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍+ଉକ୍ତ)—୧ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ କଥିତ—Sadukta 1, Well spoken. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ରୂପେ ଉକ୍ତ —2. Properly or rightly said.

ସଦୁକ୍ତି—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା) - ୧ । ସାଧୂକ୍ତି—1. Good saying. Sadukti ୨ । ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବଚନ—2. Sayings of great men.

ସଦୁତ୍ତର—ସଂ. ବି (ସତ୍+ଉତ୍ତର) (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତର—Saduttara 1. Good reply. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତର—2. Proper reply; fit answer.

ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ)—1. Honest Saduddesya intention. ୨ । ମହତ୍ ଅଭିପ୍ରାୟ—2. Noble aim.

ସଦୁପଦେଶ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଉପଦେଶ)—୧ । ଉତ୍ତମ Sadupadesa ଉପଦେଶ—1. Good advice or instruction. ୨ । ମଙ୍ଗଳକର ପରାମର୍ଶ—2. Salutary (ସଦୁପଦେଶକ—ବିଣ. ପୁଂ) advice.

ସଦୁପଦେଶ ଗର୍ଭ—ସଂ, ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଦୁପଦେଶ ଅଛି ଗର୍ଭରେ Sadupadesa garbha ଯାହାର)—ସଦୁପଦେଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ (ସଦୁପଦେଶ ଗର୍ଭିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ବାକ୍ୟ)—Full of salutary advice.

ସଦୁପାୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସତ୍ ଉପାୟ; ଉତ୍ତମ ଉପାୟ—Sadupāya 1. Good means. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ଉପାୟ - 2, Proper means.

ସଦୃକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସମାନ, ଅନୁରୂପ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ=
Sadruk ଦେଖିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍; ସଦୃଶ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବ)—
(ସଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ; ଅନୁରୂପ—1. Similar.
୨ । ଉପଯୁକ୍ତ; ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit; fitting.

ସଦୃକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସମାନ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ସକ୍)—
Sadruksha ସମାନ; ତୁଲ୍ୟ—Similar to; resembling.
[ସଦୃକ୍ଷା, ସଦୃକ୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଦୃଶ୍—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—ସଦୃକ୍ (ଦେଖ)
Sadruś Sadruk. (See)

ସଦୃଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସମାନ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—
Sadruśa ୧ । ସମାନ; ତୁଲ୍ୟ—1. Equal to; similar
(ସଦୃଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) to; same as; resembling. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ;
[ସାଦୃଶ୍ୟ, ସଦୃଶତା—ବି] ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit; befitting;
fitting. ଦେ. ଅ.—ପରି—Like.

ସଦୃଶ ବ୍ୟବସ୍ଥା—ଦେ. ବି (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ହୋମିଓପାଥି
Sadruśa byabasthā ଚିକିତ୍ସା—Homeopathy;
सदृशव्यवस्था the system of Homoeopathic
होमियोपैथिक चिकित्सा treatment. [ବି—ଏହି ଚିକିତ୍ସା-
ମତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏହି କି, ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କଲେ
କୌଣସି ରୋଗ ବା ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ପୁଣି
ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଳ୍ପମାତ୍ରା ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସେହି ରୋଗର
ନିରାକରଣ ହୁଏ ।]

ସଦୃଶା—ପ୍ରା. ବିଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ସଦୃଶ (ଦେଖ)—
Sadruśā Sadruśa (See)
[ଉ—ଉରସି ଯିବାକୁ ନାହିଁ ଭରସା,
ଖଣ୍ଡାଧାର ବାଟ ସେହି ସଦୃଶା ।
—ପ୍ରାଚୀ. ସରଳେ ଗୀତା]

ସଦୃଶୀ—ପ୍ରା. ଅ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ)—ପରି; ସଦୃଶ—Alike;
Sadruśi सदृश सदृश resembling.
[ଉ—ବଣିକ୍ଷଣ ଭୂମ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦର ନ ନାଶି,
ବଟ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ କନ ପଳୟ ସଦୃଶୀ ।
—ଉଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସଦୃଷ୍ଟାନ୍ତବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଉପଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ସକ୍ଷମ—
Sadrustānta bādi Able to cite similer in-
stances or similes in speech. ସଂ. ବି. ପୁଂ—
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବ୍ୟବହାର
କରନ୍ତି—A person who uses similes or
similar instances in ordinary conver-
sation.

ସଦେଇ—ଦେ.ବି.ପୁଂ—(ନାମ)—ସଦାନନ୍ଦ ବା ସଦାଶିବର ଆଦରାର୍ଥକ
Sadei ଡାକନାମ—Name for calling Sadānanda
सदाई सदानन्द or Sadāsiba.

ସଦେଶ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସମାନ+ଦେଶ)—୧ । ଏକ
Sadeśa ଦେଶସ୍ଥ—1. Of the same country. ୨ ।
ସମାନ ଦେଶୀୟ—2. Of a similar tract of
country. ୩ । (ସ=ସହିତ+ଦେଶ) ସମୀପସ୍ଥ;
ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—3. Contiguous; adjoining.

ସଦେଶଜ—ସଂ. ବିଣ (ସଦେଶ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଏକ
Sadeśaja ଦେଶଜାତ—Born or produced in the
same country.

ସଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି (ସତ୍+ଧନ; ସଦୁପାୟାର୍ଜ୍ଜିତ ଧନ; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ)-
Saddhana ସଦୁପାୟରେ ଅର୍ଜ୍ଜିତ ଧନ—Wealth earned
honestly; honestly acquired wealth.

ସଦ୍ଧର୍ମ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍+ଧର୍ମ)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ—1.
Saddharma An eminent religion. ୨ । ଉତ୍ତମ
କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ—2. A good observance. ୩ ।
ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ—3. The Buddhistic religion;
Buddhism. [ବି—ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ତ୍ରିରତ୍ନ (ଯଥା,
ବୁଦ୍ଧ, ସଙ୍ଘ ଓ ଧର୍ମ) ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମ ଏକତମ ଅଟେ ।]

ସଦ୍ଧର୍ମ ବିଶାରଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧା, ୭ମୀ ତତ୍)—ବୌଦ୍ଧ-
Saddharma biśārada ଧର୍ମରେ ପାରଦର୍ଶୀ—Versed
(ସଦ୍ଧର୍ମ ବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) in Buddhism. ସଂ. ବି—
ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ଉପାଧି ବିଶେଷ—One of the
titles of Buddhist saints.

ସଦ୍ଧେତୁ—ସଂ. ବି (ସତ୍+ହେତୁ)—(ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର)—ହେତ୍ୱାଭାସ
Saddhetu ଦୋଷ ରହିତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—(Logic) A propo-
sition to be proved in which the attri-
bute is inherent.

ସଦ୍ୱୀପ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ଦ୍ୱୀପ)—ଦ୍ୱୀପ ସମନ୍ୱିତ—
Sadwipa Comprising or including the
(ସଦ୍ୱୀପା—ସ୍ତ୍ରୀ) islands; together with the
islands. (ଯଥା—ସଦ୍ୱୀପ ଭାରତବର୍ଷ; ସଦ୍ୱୀପା
ବସୁନ୍ଧରା)

ସଦ୍ମ—ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ (ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅଧିକରଣ ମନ୍;
Sadma ସଦ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ; ମନୁଷ୍ୟମାନେ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ
ଯେଉଁଠାକୁ ଗମନ କରନ୍ତି)—୧ । ନିକେତନ; ଗୃହ;
ଘର—1. House; home. ୨ । ବାସଗୃହ—
2. Residence; abode. ୩ । ଭଦ୍ରାସନ; ପୈତୃକ
ବାସଗୃହ—3. Residential house; one's
ancestral house. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ ମନ୍; ଯାହା
ଗତି କରେ) ଜଳ—4. Water.

ସଦ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଦ୍ୟଃ)—ନୂଆ; ତଟକା—Fresh. ଦେ. ଅ:
Sadya ସଦ୍ୟଃ (ଦେଖ)—Sadyah (See) ୧ ।
सद्य सद्य: ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Immedi-
ately. ୨ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ—2 Recently;
freshyl ୩ । ନୂତନଭାବରେ—3. Newly.

ସଦ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃତ—ସଂ.ବିଣ (ସଦ୍ୟଃ+ଉଦ୍ଧୃତ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ବିସର୍ଗର ଲୋପ)—
Sadyauddhruta ସଦ୍ୟଃସମୁଦ୍ଧୃତ (ଦେଖ)—Sadyah-samuddhruta (See)

ସଦ୍ୟଃ—ସଂ. ଅ [ସ=ସମାନ+ଦ୍ୟସ୍ (ଦିବା ଶବ୍ଦର); ସମେ ଦିବସେ
Sadyah =ସେହି ଦିନ; ଏକା ଦିନରେ]—୧ । ସଦ୍ୟ; ତତ୍କ୍ଷଣେ; ସେହିକ୍ଷଣି; ତତ୍କାଳେ—1. Immediately; at once. ୨ । ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ—2. At that moment. ୩ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ—3. At the present moment. ୪ । ଉପସ୍ଥିତ ଦିବସରେ—4. On the very day; the same day. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଓଡ଼ିଆ ଅପଭ୍ରଂଶ 'ସଜ' ।]

ସଦ୍ୟଃକୃତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ କରି ଯାଇଥିବା—
Sadyahkruta 1. Recently done. ୨ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ (ସଦ୍ୟକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ, ଶବ୍ଦକୋଷ) —2. Done immediately. ସଂ. ବି—୧ । ଅଖ୍ୟା—1. Appellation. ୨ । ସଂଜ୍ଞା—2. Definition. ୩ । ନାମ—3. Name.

ସଦ୍ୟଃକ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ୟଃ+କ୍ରିୟା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sadyahkriya ଯେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—Prompt (ସଦ୍ୟଃ କ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) in doing a work; prompt in (ସଦ୍ୟଃ କ୍ରିୟତା—ବି) action.

ସଦ୍ୟଃ କ୍ରିୟା—ସଂ. ବି—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମରିବା ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି
Sadyah kriyā କରାଯିବା ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି କ୍ରିୟା; ସଜ କ୍ରିୟା—Funeral ceremonies commenced from the very day of death. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଦ୍ୟଃକ୍ରିୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sadyahkriya.

ସଦ୍ୟଃ କ୍ଷତ—ସଂ.ବିଣ—ଯାହା ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ କ୍ଷତ ହୋଇଅଛି(ଶବ୍ଦକୋଷ)
Sadyah kshata —Freshly wounded.

ସଦ୍ୟଃ ପକ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ ପାଚିଥିବା—
Sadyah pakwa 1. Recently ripened. ୨ । ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ ପାକ କରି ଯାଇଥିବା—2. Freshly cooked or dressed.

ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରସୂତ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପକାଳ ହେଲା ଜାତ(ସନ୍ତାନ)—
Sadyah prasūta Newly born (baby).
(ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରସୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରସୂତି—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅର୍ଥାତ୍
Sadyah prasūti କ୍ଷଣମାତ୍ର ପୂର୍ବେ ପ୍ରସବ କରିଅଛି—A woman who has been recently delivered of a child.

ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରାଣକର—ସଂ. ବିଣ—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ସେବନ ମାତ୍ରେ
Sadyah prānakara ବଳକାରକ—Immediately infusing strength or vigour or vitality. [ଦ୍ର—ସଦ୍ୟୋମାଂସଂ, ନବାନ୍ନଂ ଚ, ବାଳା ସ୍ତ୍ରୀ, କ୍ଷୀର ଭୋଜନଂ ଘୃତମୁଷ୍ଣୋଦକଂଚୈବ ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରାଣକରାଣି ଷଟ୍—ଚାଣକ୍ୟ ।]
(ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରାଣକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଦ୍ୟଃ ପ୍ରାଣହର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ପ୍ରାଣନାଶକ—
Sadyah pranahāra 1. Causing instant death. ୨ । ସେବନ ମାତ୍ରେ ବଳ ଓ ଆୟୁଃକ୍ଷୟକର—2. Immediately causing loss of strength and vitality. [ଦ୍ର—ଶୁଷ୍କଂ ମାଂସଂ ସ୍ତ୍ରିୟୋ ବୃଦ୍ଧାଃ ବାଳାର୍କସ୍ତରୁଣଂ ଦଧି, ପ୍ରଭାତେ ମୈଥୁନଂ ନିଦ୍ରା ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣହରାଣି ଷଟ୍—ଚାଣକ୍ୟ ।]
(ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣ ହାରୀ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣାପହାରୀ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣହାରକ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣାପହାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣହରା, ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣହାରିଣୀ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣାପହାରିଣୀ ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣହାରିକା, ସଦ୍ୟଃପ୍ରାଣାପହାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଦ୍ୟଃ ଶୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ (ଦେଖ)
Sadyah śuddhi Sadyah śaucha (See)

ସଦ୍ୟଃ ଶୋଥା—ସଂ. ବି (ସଦ୍ୟଃ+ଶୋଥନ୍=ଫୁଲା; ୧ମା. ୧ବ;
Sadyah śothā ଯାହା ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଦେହକୁ ଫୁଲାଇ ଦିଏ)—ବାଇଡଙ୍କ; କପିକଚ୍ଛୁ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Cowhage; cowage; Mucura Pruriens.

ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ—ସଂ. ବି—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଶୁଦ୍ଧି; ଅଶୁଦ୍ଧ ହେବାର ପର
Sadyah śaucha କ୍ଷଣରେ ଶୁଦ୍ଧ ହେବା—Purification immediately after the attainment of impurity. [ଦ୍ର—ଯଦି ମୃତ ହେଲେ ବା ବାଳକ ଦେଶାନ୍ତରରେ ମୃତ ହେଲେ ଉକ୍ତିକଠାରୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସ୍ନାନ ଦ୍ୱାରା ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ ହେବେ—ଗରୁଡ ପୁରାଣ, ୧୦୭ ଅଧ୍ୟାୟ ।] ବିଣ—ଯାହାର ଶୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବିଳମ୍ବ ଘଟେ ନାହିଁ; ଯେ ଅଶୁଚି ହେବା ମାତ୍ରକେ ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରେ—One who becomes purified immediately after he becomes impure. [ଦ୍ର—ଶିଳ୍ପୀ, କାରୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଧୂପକାରାଦି), ବୈଦ୍ୟ, ଦାସୀ, ଦାସ, ଭୃତ୍ୟ, ଅଗ୍ନିମାନ୍, ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ, ନାପିତ, ରାଜା, ଏମାନେ ସଦ୍ୟଃଶୌଚ ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ ଅଶୁଚ ହେବା ମାତ୍ରେ ସ୍ନାନାଦି ଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧିଲାଭ କରନ୍ତି—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ, ୧୦୭ ଅଧ୍ୟାୟ ।
ବିବାହ, ଯଜ୍ଞ ଓ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ, ବ୍ରତଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ, ହୋମାରମ୍ଭକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସଦ୍ୟଃଶୌଚ ଅଟନ୍ତି—ବହ୍ନି ପୁରାଣ ।
ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ, ଅପଘାତ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା କାଳରେ ଲୋକେ ସଦ୍ୟଃଶୌଚ ହୁଅନ୍ତି—କୂର୍ମ ପୁରାଣ ।
ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା ପରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସଦ୍ୟଃଶୌଚ ବ୍ୟକ୍ତି

ରବେତଭ ହୋଇ ସଦ୍ୟାପଶେଷକ ଅନ୍ଧ କର୍ମ କରନ୍ତି । ମୃତ ସ୍ତଜାଙ୍କ ପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ କୟଲୁ 'ପୁଅ ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଅଶୌଚ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ସଦ୍ୟଃ ସମୁଦ୍ଧୃତ—ସଂ· ବଣ—ଯାହା ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ହେଲା ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛି
Sadyah samuddhruta —Which has been taken up or extracted recently.

ସଦ୍ୟଃ ସମୁଦ୍ଧୃତ ନବନୀତ—ସ.ବ—ତଟକା ଲହୁଣୀ—Fresh butter.
Sadyah samuddhruta nabanita [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ମଧୁରରସ, ଧାରକ, ଶୀତସ୍ପର୍ଶ, ଲଘୁ ଓ ମେଧାଜନକ । ତକାଂଶ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ଏହା କଣ୍ଟର୍ କଷାୟାମ୍ଳ ରସ ଅଟେ ।]

ସଦ୍ୟଃ ସ୍ନାତ—ସଂ· ବଣ. ପୁଂ—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ସ୍ନାନ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Sadyah snāta Having bathed immediately; (ସଦ୍ୟଃ ସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) recently washed.

ସଦ୍ୟଃ ସ୍ନାନ—ସଂ. ବ—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ସ୍ନାନ—Taking a bath
Sadyah snāna immediately. [ଦ୍ର—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବନ୍ଧୁ ଓ ସଗୋତ୍ରମାନେ ସଦ୍ୟଃସ୍ନାନଦ୍ୱାରା ଶୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରନ୍ତି ।]

ସଦ୍ୟଃ ସ୍ନାୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ସଦ୍ୟ ସ୍ନାନ କରିଅଛନ୍ତି—
Sadyah snāyi One who has taken a bath (ସଦ୍ୟଃ ସ୍ନାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) recently; just bathed.

ସଦ୍ୟ କ୍ରିୟା—ଦେ, ବ (ସଂ· ସଦ୍ୟଃ କ୍ରିୟା)—ସଦ୍ୟଃ କ୍ରିୟା (ଦେଖ)
Sadya kriyā Sadyah kriyā (See)

ସଦ୍ୟ କ୍ରିୟା ଧରିବା—ଦେ· କ୍ରି—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମରିବା ଦିନଠାରୁ
Sadya kriyā dharibā ଆରମ୍ଭ କରି ମୃତାହ କ୍ରିୟା କରିବା-
सद्य क्रिया धरा To perform the funeral cere-
सद्य प्रेतकर्म करना monies beginning from the day of a person's death.

ସଦ୍ୟ ଗର୍ଭ—ଦେ. ବ—ସହବାସ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗର୍ଭାଧାନ—Concep-
Sadya garbha tion taking place immediately
सद्यगर्भ after the 1st coition. [ଦ୍ର—ସଦ୍ୟଗର୍ଭ
सद्यगर्भ ହୋଇଲେ ଅଛେ ପୁତ୍ରବର, ଯେରୂପେ ସଦ୍ୟଗର୍ଭ ହେବ ତାହାଙ୍କର—କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ, ଆଦି ।]

ସଦ୍ୟ ପାତ(ତୀ)—ଦେ. ବଣ (ସ. ସଦ୍ୟଃ ପତିତ)—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍
Sadya pāti(tī) ପଡ଼ିଥିବା—Having fallen imme-
सद्यपड़ा diately; which has been just shed.
सद्य गिरा हुआ, [ଦ୍ର—ସଦ୍ୟପାତୀ ବକୁ ପାଟଳ-ମଦସ୍ତ ପ୍ରେତ-
तड़का गिरा हुआ କୁଳ ସନ୍ତର୍ପଣ—ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।]

ସଦ୍ୟ ପୁଷ୍ପ—ଦେ. ବ (ସ. ସଦ୍ୟଃ+ପୁଷ୍ପ)—ସଜ ଫୁଲ—Fresh
Sadya pushpa सद्यपुष्प **तड़का फुल** flower.

ସଦ୍ୟ ମୁକ୍ତି—ଦେ. ବ (ସଂ· ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତି)—ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତି (ଦେଖ)
Sadya mukti Sadyo mukti (See) [ଦ୍ର—ଯେ ସଦ୍ୟମୁକ୍ତି ଜନ୍ମମୁକ୍ତି, ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ବେଦ ଗତ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସଦ୍ୟ ଶୌଚ—ଦେ ବ (ସଂ· ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ)—ସଦ୍ୟଃ ଶୌଚ (ଦେଖ)
Sadya śaucha Sadyah śaucha (See)

ସଦ୍ୟସ୍କ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ୟସ୍+କ)—୧ । ସଦ୍ୟୋଜାତ—
Sadyaska 1. Recently born. ୨ । ନୂତନ—
(ସଦ୍ୟସ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. New. ୩ । ତଟକା—3. Fresh.

ସଦ୍ୟୋ ଗୋମୟ—ସଂ· ବ (ସଦ୍ୟଃ+ଗୋମୟ)—ସଜ ଗୋବର—
Sadyo gomaya Recently discharged cowdung.

ସଦ୍ୟୋ ଜାଗରିତ—ସଂ· ବଣ (ସଦ୍ୟଃ+ଜାଗରିତ)—ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ
Sadyo jāgarita ନିଦରୁ ଉଠିଅଛି—Freshly awaken
(ସଦ୍ୟୋଜାଗ୍ରତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) from sleep.

ସଦ୍ୟୋ ଜାତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ୟଃ+ଜାତ)—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ
Sadyo jāta ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା—1. Recently born.
(ସଦ୍ୟୋଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନବୋତ୍ପନ୍ନ—2. Newly pro-
(ସଦ୍ୟୋଜାତା, ସଦ୍ୟୋଜା - ସ୍ତ୍ରୀ) duced. ସଂ. ବ—୧ । କଅଁଳା ବାଛୁରି; ବତ୍ସ—1. A newly born calf. ୨ । ଶିବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ—2. One of the incarnations of Mahādeba. [ଦ୍ର—ଶିବପୂଜା ବିଧିରେ ଶିବସ୍ନାନ ମନ୍ତ୍ର, ଯଥା—"ଓଁ ସଦ୍ୟୋଜାତାୟ ନମଃ ।"]

ସଦ୍ୟୋ ଦୁଗ୍ଧ—ସଂ· ବ (ସଦ୍ୟଃ+ଦୁଗ୍ଧ)—ତଟକା ଦୁଧ; ଦୋହନ ମାତ୍ର
Sadyo dugdha ପୂର୍ବେ ଦୁହାଁ ଯାଇଥିବା ଦୁଗ୍ଧ —
Fresh milk.

ସଦ୍ୟୋ ବିଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବଣ (ସଦ୍ୟଃ+ବିଚ୍ୟୁତ)—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍
Sadyo bichyuta ପତିତ—Recently fallen.
(ସଦ୍ୟଶ୍ଚ୍ୟୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସଦ୍ୟୋବିଚ୍ୟୁତି, ସଦ୍ୟଶ୍ଚ୍ୟୁତି—ବ)

ସଦ୍ୟୋ ବୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ବୃଷ୍ଟି)—ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ବର୍ଷା;
Sadyo brushti ତଟକା ଅସାର—Fresh shower of
(ସଦ୍ୟୋବର୍ଷ, ସଦ୍ୟୋବର୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) rain.

ସଦ୍ୟୋ ବ୍ରଣ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ବ୍ରଣ)—(ବୈଦ୍ୟକ) ନୂଆ
Sadyo brana ଘା—Fresh wound.

ସଦ୍ୟୋ ଭାବୀ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ଭାବୀ)—ସଦ୍ୟୋଜାତ ବତ୍ସ;
Sadyo bhābi କଅଁଳା ବାଛୁରି; ବତ୍ସ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
A newly born calf; a very young calf.

ସଦ୍ୟୋ ମନ୍ୟୁ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ମନ୍ୟୁ)—ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଜାତ
Sadyo manyu ହେବା କ୍ରୋଧ—Anger which rises immediately or on sudden provocation.
ସଂ. ବଣ—ଯାହା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କ୍ରୋଧ ଜାତ କରାଏ—
That which produces anger at sight; provocative of anger.

ସଦ୍ୟୋ ମରଣ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ମରଣ)—୧ । ତତ୍କାଳ ଘଟିଥିବା
Sadyo marana ଘଟିଥିବା ମୃତ୍ୟୁ—1. Recently
(ସଦ୍ୟୋ ମୃତ୍ୟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ; occurred death. ୨ । ଅକ-
(ସଦ୍ୟୋମୃତ—ବଣ) ସ୍ମାତ ମୃତ୍ୟୁ—2. Death by accident.

ସଦ୍ୟୋ ମାଂସ—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ମାଂସ)—ଅପର୍ଯ୍ୟୁଷିତ ମାଂସ; ସଜ ମାଉଁସ; ତଟକା ମାଉଁସ—
Sadyo māmsa
Fresh meat.

ସଦ୍ୟୋ ମୁକ୍ତି—ସଂ. ବ (ସଦ୍ୟଃ+ମୁକ୍ତ)—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁକ୍ତ ପାଇବା—Immediate delivery; recent release.
Sadyo mukti
(ସଦ୍ୟୋମୁକ୍ତ—ବଣ)

ସଦ୍ୟୋ ମୃତ—ସଂ. ବଣ. (ସଦ୍ୟଃ+ମୃତ)—୧ । ଯେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ହେଲା ମରିଅଛି—1 Recently dead.
Sadyo mruta
(ସଦ୍ୟୋ ମୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ହଠାତ୍ ବା ଅପଘାତ ମୃତ—2. Suddenly dead

ସଦ୍ୟୋହତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଦ୍ୟଃ+ହତ)—ଯେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ହେଲା ହତ ହୋଇଅଛି—Recently killed (animal). ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ହେଲା ହତ ହୋଇଥିବା ଜୀବ—A recently killed animal.
Sadyohata
(ସଦ୍ୟୋହତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଦ୍ୟୋହତ ମାଂସ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଦ୍ୟୋହତ ଜୀବର ମାଂସ; ସଜ ମାଉଁସ—The flesh of a recently killed animal; fresh meat. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସଦ୍ୟୋହତ ଜୀବର ମାଂସ ବ୍ୟାଧିନାଶକ, ବୟଃସ୍ଥାପକ, ପୁଷ୍ଟିକାରକ ଓ ରୁଚିକର ।]
Sadyohata māmsa

ସଦ୍ରୁ—ସ. ବଣ (ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଶୀଳାର୍ଥେ କ୍ରୁ)—୧ । ଗମନଶୀଳ; ଗତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Moving; going. ୨ । ଅବସନ୍ନ—2. Pulled down; tired. ୩ । ଅବସ୍ଥିତ—3. Situated.
Sadru

ସଦ୍ରୂପ—ସ. ବ (କର୍ମଧା; ସତ୍+ରୂପ)—ସୁନ୍ଦର ରୂପ—
Sadrūpa A good form or shape; beautiful form.

ସଧ—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରଦ୍ଧା)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଆକାଙ୍କ୍ଷା; ଇଚ୍ଛା—1 Desire for anything (ଉ—ନ ଭଙ୍ଗ ତନ୍ଦ୍ରାସୁଧ, ତରିବ ବୋଲି ସଧ, ତଲି ସଂସାର ଅକୂପାରକୁ ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ଲାଳସା; ଅଗ୍ରହ—2. Relish; hankering. (ଉ—ବଳକୁ ଅଣ୍ଟା କଲେ ବହୁ ଅଛି ସଧ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।) ୩ । କାର୍ଯ୍ୟସାଧନାର୍ଥ ଉପାୟ—3. Expedients; means. ୪ । ସାଧ (ଦେଖ)—4. Sādha. (See) (ଉ—ଅଛୁ ପାପ ସଂଗୀତ ବଦ୍ୟା-ସଧରେ ତଉ, ନ ହେବ ବୋଲି କଲ ସଂକଳପ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଂଗୀତ ।) ୫ । (ସଂ, ଶ୍ରଦ୍ଧା । ବା ସ୍ୱାଦ) ସ୍ୱଅଦ; ଗର୍ଭିଣୀମାନଙ୍କ ଦୋହଦ ବାସନା—5. Desire of a pregnant woman for certain foods. ୬ । ମାୟା; ମମତା; ସ୍ନେହ; ଶ୍ରଦ୍ଧା—6. Love; affection; attachment. (ଉ—ଏହିରୁଟେ ଅଛୁ ପଚ୍ଛଏ ଭୁମ୍ଭେ ସୁବ, ତଲେ ଛାଡ ଦେବ ମୁଁ ପରାଣରୁ ସଧ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବଣପର୍ବ ।) ୭ । ଗର୍ଭିଣୀର ଦୋହଦ ଯୋଗୁଁ ଅଭିଳଷିତ ଖାଦ୍ୟ—7. Particular article of food hankered after by a pregnant woman.
Sadha
ସାଧ
ସାଧ

ସଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶାଧ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sadha (etc) Śādha etc. (See)

ସଧନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଧନ)—ଧନଶାଳୀ; ଧନବାନ୍—Rich; wealthy.
Sadhana
(ସଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ନିର୍ଦ୍ଧନ—ବିପରୀତ]

ସଧବା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ=ସହିତ+ଧବ: ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଭର୍ତ୍ତୃକା; ପତିବତୀ; ଜୀବତ୍-ସ୍ୱାମିକା; ଅବ୍ୟ; ଅଇଅ (ସ୍ତ୍ରୀ)—(A woman) Having her husband living.
Sadhabā
(ବିଧବା—ବିପରୀତ)

ସଧର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ତୁଲ୍ୟ ଧର୍ମ—1. Same religion. ୨। ସମାନ ଗୁଣ—2. Same quality.
Sadharma(rmma)

ସଧର୍ମଚାରିଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ=ସହ+ଧର୍ମଚାରିଣୀ; ଯେ ପତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମାଚରଣ କରନ୍ତି)—ସହଧର୍ମିଣୀ; ଧର୍ମପତ୍ନୀ—One's lawfully wedded wife.
Sadharmachārinī

ସଧର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)ଣୀ—ସଂ. ବଣ ଓ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଧର୍ମିଣୀ (ଦେଖ)
Sadharma(rmma)ṇī Sadharmiṇī. (See)

ସଧର୍ମା(ର୍ମ୍ମା)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସମାନ ଅଟେ ଧର୍ମନ୍=ଧର୍ମ ଯାହାର; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଏକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—1. Of the same religion. ୨ । ଏକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ—2. Professing the same religion. ୩। ଏକ ସ୍ୱଭାବକ ଗୁଣଯୁକ୍ତ—3. Possessing the same attribute or quality. ୪ । ଏକରୂପ; ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ—4. Similar
Sadharmā(rmmā)
(ସଧର୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିଧର୍ମୀ—ବିପରୀତ]

ସଧର୍ମି(ର୍ମ୍ମି)ଣୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଧର୍ମନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଏକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ; ସଧର୍ମା ଓ ସଧର୍ମୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sadharmā and Sadharmī. ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଧର୍ମପତ୍ନୀ; ଭାର୍ଯ୍ୟା—One's better half; one's wedded wife.
Sadharmi(rmmi)ṇī
(ସଧର୍ମା, ସଧର୍ମୀ—ପୁଂ)

ସଧର୍ମୀ(ର୍ମ୍ମୀ)—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସଧର୍ମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—ସଧର୍ମା (ଦେଖ)—Sadharmā. (See)
Sadharmī(rmmī)
(ସଧର୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ବିଧର୍ମୀ—ବିପରୀତ]

ସଧଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଲିଅଥ) ବଣ (ସଂ.ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ)—ଇଚ୍ଛୁକ—
Sadhalia Desirous.

ସଧା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ସାଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସାଧନ (ଦେଖ)—Sādhana. (See) ୨ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଧନ ଅଦାୟ ସଂଗ୍ରହ—2. Act of collecting money etc. from many persons; collection; realisation. ୩ । ସମସ୍ୟା ସାଧନ—3. Working up of a problem.
Sadhā
ସାଧା
ସାଧନା

ସଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଣିଜନ୍ତ ସାଧ୍ ଧାତୁ ବା ସାଧି ଧାତୁ) Sadhā(dhe)ibā ସାଧିତ କରାଇବା; ସାଧିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ସାଧান साधन कराना ରୂପ—The causative form of the verb Sādhibā. [ଦ୍ର—ସଧାଇବାର ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ଜାଣିବା ପାଇଁ 'ସାଧିବା' ଶବ୍ଦର ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ଦେଖ।]

ସଧି—ସଂ. ବି (ସ=ସହ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତ. ଇ) Sadhi —ଅନଳ; ଅଗ୍ନି; ନିଆଁ—Fire.

ସଧିଃ—ସଂ. ବି (ସହ୍ ଧାତୁ=ସହିବା+କର୍ତ୍ତ. ଇସ୍; ୧ମା ୧ବ)— Sadhih ଷଣ୍ଢ; ବୃଷ—Bull.

ସଧୀର—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଧୈର୍ଯ୍ୟ)—ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ— Sadhīra ধীর सधीर Patient.

ସଧୀରେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ (ଅବ୍ୟ)—୧। ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ— Sadhīre 1. Patiently. ୨। ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ; ଧୀରେ ধীরেধীরে धीरेधीरे ଧୀରେ—2. Slowly.

ସଧେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ(ଅବ୍ୟ)—ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ; ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ—Lovingly; Sadhe affectionately. [ଦ୍ର—କର୍ମୀ କର୍ମେ ପଞ୍ଚ ଭକ୍ତ ସାଧে, শ্রদ্ধায় श्रद्धामें ପ୍ରକାଶଇ ସଧେ। ପ୍ରାଚୀ. ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ]

ସଧୈର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ ସଧୈର୍ଯ୍ୟ) ୧। ଧୀରତା sadhairjya (rjye) ସହକାରେ—1. Slowly. ୨। ଧୈର୍ଯ୍ୟ সধৈর্য্য सधैर्य्य ସହକାରେ—2. Patiently.

ସଧ୍ରମ୍—ପ୍ରାଦେ (ଲରିଆ) ବିଣ—ସତ୍ୟବାନ୍— Sadhram Truthful.

ସଧ୍ରୀଚୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଧ୍ର୍ୟଚ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ସଧ୍ର୍ୟଚ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ) Sadhrīchī ସହଚରୀ; ସଙ୍ଗିନୀ—A female companion. (ସଧ୍ର୍ୟଙ୍—ପୁଂ)

ସଧ୍ର୍ୟଙ୍—ସଂ ବି, ପୁଂ—(ସ=ସହ+ଅଚ୍ର୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Sadhryan କର୍ତ୍ତ. କ୍ୱିପ୍; ନିପାତନ ସଧ୍ର୍ୟଚ୍ ଶବ୍ଦ—୧ମା. ୧ବ; (ସଧ୍ରୀଚୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ସର୍ବଦା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗମନ କରେ)— ୧। ସହଚର; ସଙ୍ଗୀ—1. Companion; associate; mate. ୨। ସହାୟ; ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—2. Assistant.

ସନ୍—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ପବନ ଜୋରରେ ବୋହିବାର San ଶବ୍ଦ; ବାୟୁ ସଞ୍ଚାଳନ ଶବ୍ଦ—1. The sound of brisk (ସନ୍‌ସନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) blowing of wind. ୨। ଶରର ବା সন্, সন্সন सनसन ଗୁଳିର ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ମାରିପିବାର ଶବ୍ଦ—2. The sound of arrows being discharged in quick succession. ୩। ଦ୍ରୁତ ଗମନଜନିତ ଶବ୍ଦ— 3. Sound of quick motion. ପ୍ରାଦେ. (ଲରିଆ) ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା—Gold. ପ୍ର ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି— ସନ (ଦେଖ) Sana (See)

ସନ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ଦାନ କରିବା—1. To give; to San (root) bestow. ୨। ସେବା କରିବା—2. To tend; to serve. ୩। ପୂଜା କରିବା—3. To worship.

ସନ୍ (ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ସଂ—ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ଧାତୁର ପରେ ଲାଗିବା ପ୍ରତ୍ୟୟ—A San (inflexion) suffix added to verbs meaning,- wishing to do an act. [ଦ୍ର—ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ଧାତୁକୁ 'ସନନ୍ତ' ଧାତୁ ବୋଲାଯାଏ। ସନନ୍ତ ହେଲେ ମୂଳ ଧାତୁର ଅଦ୍ୟାକ୍ଷର ପ୍ରାୟଶଃ ଦ୍ୱିତ୍ୱ-ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ। ଯଥା— କୃଧାତୁ=କରିବା+ସନ୍=ଚିକୀର୍ଷ୍ ଧାତୁ=କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା, ପାଧାତୁ=ପିଇବା+ସନ୍=ପିପାସ୍ ଧାତୁ =ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା, ଜ୍ଞାଧାତୁ=ଜାଣିବା+ସନ୍ =ଜିଜ୍ଞାସ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବା। ଏହି ଧାତୁରେ ଭାବ ବାଚ୍ୟରେ 'ଅ' ପ୍ରତ୍ୟୟ କଲେ ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଆକାରାନ୍ତ ହୁଏ। ଯଥା—ଚିକୀର୍ଷା=କରିବା ଇଚ୍ଛା; ପିପାସା=ପିଇବା ଇଚ୍ଛା; ଜିଜ୍ଞାସା=ଜାଣିବା ଇଚ୍ଛା; ସନନ୍ତ ଧାତୁରେ 'ଉ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ ଉକାରାନ୍ତ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ ହୁଏ। ଯଥା—ଚିକୀର୍ଷୁ=କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ପିପାସୁ=ପିଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ, ଜିଜ୍ଞାସୁ=ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ।]

ସନ୍‌ବ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଗମନ କରିବା—1. To go. Sanba (root) ୨। ଗତି କରିବା—2. To move.

ସନ୍ ବରସନ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି, ବିଣ—ସନ ବରସନ (ଦେଖ) San barasan Sana barasana (See)

ସନ—ସଂ. ବି. (ସନ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କରଣ. ଅ)— Sana ୧। ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣାସ୍ଫାଳନ; ହାତୀର କାନ ହଲାଇବା— 1. The fanning or waving of the ears by an elephant. ୨। ଘଣ୍ଟା ପାଟଳି ବୃକ୍ଷ— 2. A tree; Schebra Swieteniodes (tree). সনাতন सन ଦେ. ବି. (ପୁଂ) -ସନାତନର ଡାକ ନାମ—Name for calling Sanātana. ଗ୍ରା. ବି. (ଅବ୍ୟ)-ସ୍ୱନ; ଶବ୍ଦ—Voice. [ଉ—କମ୍ପି ସନ ଘନ, ମଧୁ ଲୁବ୍ଧେ ଅଳି କୁସୁମ ବନ। ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଭାତ—ଶଚୀଦେଶା]

ସନ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସନ୍)—୧। ସାଲ; ବର୍ଷ; ଅବ୍ଦ— Sana সন! सन 1. Year. [ଦ୍ର—ଯଯାତିକେଶରୀଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରୁ ଉତ୍କଳରେ ଏକ ସନ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି। ଭାଦ୍ର ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ଦିନଠାରୁ ଏହି ସନର ବର୍ଷାରମ୍ଭ। ସେଦିନ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳରେ 'ସୁନିଆଁ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ— କୃଷାଙ୍କିନ୍ତ, ନୂଆ ଲ ଇତ୍ୟାଦି।

ଦେଶୀୟ ଅବ୍ଦ ଗଣନା ଓ ଇଂରାଜୀ ଅବ୍ଦ ଗଣନା ମଧ୍ୟେ କୌଣସି ସଂଖ୍ୟକ ଅଙ୍କ ଆଗରେ 'ସନ' ଶବ୍ଦ ଲେଖାଯାଏ, ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ସବୁ ପ୍ରକାରର ଅବ୍ଦ ପରେ 'ସାଲ' ଶବ୍ଦ ଓ ଇଂରେଜୀଙ୍କ ପରେ 'ମସିହା' ଲେଖାଯାଏ। ଯଥା— (ଦେଶୀୟ) ସନ ୧୩୩୬ ସାଲ, ସନ ୧୯୨୬ ସାଲ ବା ସନ ୧୯୨୬ ମସିହା, (ଇଂରାଜୀ) ସନ ୧୯୩୮ ମସିହା। କରଣ ଓ ମୋହରିରମାନେ ଏହି 'ସନ' ଓ 'ସାଲ' ଶବ୍ଦକୁ ଯଥାକ୍ରମେ 'ସ୍ମ' ଓ 'ସ୍ଲା' ବୋଲି ଲେଖନ୍ତି। ଯଥା—ସ୍ମ ୧୩୩୪ ସ୍ଲା=ସନ ୧୩୩୪ ସାଲ।]

୨ । ମୁଦ୍ରା ଉପରେ ଛପା ଥିବା ବର୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ।
2. The number of the year stamped on a coin.

[ଦ୍ର—ସନ ଗଣନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଦେଶରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ରୀତି ଓ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା— ଯେଉଁ ଦିନ ୧-୯-୧୯୩୭, ସେଦିନ ସଂବତ ୧୯୯୪, ଶକାବ୍ଦ ୧୮୫୯, ହିଜ୍ରୀସନ ୧୩୪୫, ଉତ୍କଳାବ୍ଦ ୧୩୪୪, ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ୧୩୪୪, ଫସଲି ୧୩୪୪]

୧ । ସଂବତ୍ ବା ବିକ୍ରମାବ୍ଦ—କାଳକ୍ରମରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସଂବତ୍ ବା ବିକ୍ରମାବ୍ଦ ଭାରତରେ ଅଧୁନା ପ୍ରଚଳିତ ସବୁ ସନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୁରାତନ । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୫୭ ବର୍ଷଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଅବ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ମାଳବ ଦେଶରେ ଚଳୁଥିଲା । ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ (ମତାନ୍ତରରେ କନିଷ୍କ) ଶକ ବା ହୂଣମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଭାରତରେ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବା ସମୟରେ ଏହି ଅବ୍ଦକୁ ରାଜ୍ୟରେ ଚଳାଇଲେ । ('ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ' ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ); ଏହି ଅବ୍ଦକୁ ମାରୱାଡ଼ୀ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏଥିର ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ (ଶୁଦି) ପ୍ରତିପଦ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚୈତ୍ର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ (ବଦି) ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଶେଷ ହୁଏ । ଏହି ବର୍ଷର ମାସମାନ ଗୌଣଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ଅନୁସାରେ ଗଣା ହୁଏ । ମାରୱାଡ଼ୀମାନେ ଏହି ଅନୁସାରେ ସନ ଗଣନା କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ରାମନବମୀ (ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ) ଦିନ ସେମାନଙ୍କର ଖାତା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି । ସୌରମାନ ବର୍ଷ ଗଣନା ସଙ୍ଗେ ଏହାକୁ ସମାନ କରିବାକୁ ଏଥିରେ ମଳ ମାସ ଗଣନା କରାଯାଏ । ଏ ବର୍ଷର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୩୬୦ ଦିନ ।

୨ । ଇଂରେଜୀ ସନ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଅନ୍ ସନ ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ— ଯିଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କ ଜନ୍ମଠାରୁ ଏହା ଗଣା ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ସର୍ବତ୍ର ଏହି ଅବ୍ଦ ଚଳୁଅଛି । ଏହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୩୧ ତାରିଖରେ ଶେଷ ହୁଏ ଓ ଜାନୁଆରି ମାସ ପହିଲାରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏ ବର୍ଷର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୩୬୫ ଦିନ । ସୌର ବର୍ଷର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୩୬୫¼ ଦିନ । ସୌର ବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ଏହାକୁ ସମାନ କରିବାପାଇଁ ପ୍ରତି ଚାରି ବର୍ଷରେ ପଡ଼ିବା ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଲିପ୍ ଇଅର୍ (Leap year) ବର୍ଷରେ ଫେବୃଆରି ମାସଟି ୨୮ ଦିନରେ ନ ହୋଇ ୨୯ ଦିନରେ ହୁଏ । ସେହି ବର୍ଷଟିର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୩୬୬ ଦିନ ହୁଏ । ଏ ଇଂରାଜୀ ସନ ସୌର ଗଣନାକ୍ରମେ ଗୃହୀତ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ସୌର ବର୍ଷ । ଅତଏବ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ୫ ଦିନ ୧୦ ଦଣ୍ଡ ୩୧ ପଳ ୩୧ ବିପଳ ୨୪ ଅନୁପଳ ଶକାବ୍ଦରେ ଯୋଗ କଲେ ନାକ୍ଷତ୍ର ବର୍ଷ ହୁଏ । ଏହି ଅବଧ୍ୱାରେ ଦଶା ଗଣନା କରିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ବରାହାଚାର୍ଯ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।

୩ । ଶକାବ୍ଦ ବା ଶାଳିବାହନାବ୍ଦ— ଶକ ବା ସିଦିଅନ୍ (Scythian) ମାନେ ଭାରତରେ ରାଜତ୍ୱ କରିବା ସମୟରେ ଶକରାଜା ଶାଳିବାହନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରୁ ଏହି ସନ ଗଣନାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ୭୮ ବର୍ଷ କମ୍, ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୭୮ ମସିହାରେ ଏହା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଭାରତରେ ଏହା ଚଳୁଅଛି । ଶକାବ୍ଦ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି (ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି) ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

୪ । ହିଜ୍ରୀସନ— ଏହା ମୋଗଲ ବାଦସାହା ଆକବରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ ଚଳିଥିଲା ଏବଂ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଗଣନାରେ ଚଳୁଅଛି । ଆକବର ବାଦସାହା ହିଜରୀ ୯୬୩ ସାଲ= ୧୪୭୮ ଶକାବ୍ଦରେ ଏହା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ହିଜରୀ ସନ (୯୬୩) ହୋଇଥିଲା, ସେହି ସନର ସଂଖ୍ୟାଗଣନାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସୌର ଗଣନାକ୍ରମେ ଏ ସନ ଗଣା ହୋଇ ଆସୁଅଛି ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଚାନ୍ଦ୍ର ଓ ସୌର ଗଣନାକ୍ରମେ ଚଳୁଅଛି ।

ହିଜରୀ ସନ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ହେଉଥିବାରୁ ତହିଁର ବର୍ଷକ=୩୫୪ ଦିନ ଓ ତାହା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସୌରମାନ ବର୍ଷଠାରୁ ୧୧ ଦିନ କମ ।

୫ । ଉତ୍କଳାବ୍ଦ ବା ଓଡ଼ିଆ ସନ— ଏହା ହିଜ୍ରୀସନ; କିନ୍ତୁ ଏହା କନ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ) ମାସରେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ (ସୁନିଆଁ) ଦିନ ଏହାର ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍, ତହିଁର ମଧ୍ୟରୁ ପଡ଼ୁଥିବା ସୌର ଆଶ୍ୱିନ ମାସର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦିବସମାନ ଯଦି ୧୩୪୪ ସାଲ ହୋଇଥିବ, ତେବେ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୌର ଆଶ୍ୱିନର ଦିନମାନ ୧୩୪୫ ସାଲରେ ସୁମାର ହେବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉ ଯେ ୧୯୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ସୌର ଆଶ୍ୱିନର ୩ ଦିନ ସୁନିଆଁ । ସେହି ଆଶ୍ୱିନ ବା କନ୍ୟା ମାସର ୪ ଦିନଠାରୁ ୧୩୪୫ ସାଲ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ତହିଁର ପୂର୍ବଦିନ କନ୍ୟା ୩ ଦିନ ୧୩୪୪ ସନରେ ଗଣନା ହେଲା ଓ କନ୍ୟା ୪ ଦିନ ୧୩୪୫ ସନରେ ଗଣନା ହେଲା । ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କର ନୂତନ ଅଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଗଣାଯାଏ ।

କିନ୍ତୁ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୂଜାରେ କନ୍ୟା ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ନୂଆ ସନ ଗଣାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ସନକୁ ମଧ୍ୟ ଫସଲି ବା ବିଲାୟତି ବର୍ଷ କୁହାଯାଏ । (କିନ୍ତୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଗତି ଓ ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ପରମାୟୁ ବିଚାର ସୌର ଚୈତ୍ର ୩୦ ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ନୂତନ ବର୍ଷ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ବର୍ଷ ଗଣନା ମଧ୍ୟ ସୌର ବୈଶାଖ ୧ ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ

୬ । ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ବା ବଙ୍ଗୀୟ ସନ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଆକବର ବାଦଶାହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସନ । ଏହି ସନ ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଚଳିତ "ମଗୀ"ସନ ସୌରମାନ ଗଣନାରେ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ନ ହୋଇ ତହିଁର ପରଦିନଠାରୁ ବୈଶାଖ ୧ ବୋଲି ଗଣାଯାଏ । ଓଡ଼ିଆ ସନରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସୌର ମାସର ୧ ଦିନ; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳା ସନରେ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସୌରମାସର ଶେଷ ଦିନ ଅଟେ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—ଖ୍ରୀ ୧୯୨୬ ସାଲର ୧୩ ତାରିଖ ଅପ୍ରେଲ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୩୩୩ ସାଲର ବୈଶାଖ ୧ ଦିନ (କାରଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୩୩୩ ସନ ଗତ କନ୍ୟା ବା ସୌର ଆଶ୍ୱିନରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା); କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଖ୍ରୀ ୧୯୨୬ର ୧୩ ଅପ୍ରେଲ ବଙ୍ଗଳାରେ ୧୩୩୨ ସାଲର ଚୈତ୍ର ୩୦ ଦିନ ଅଟେ । ତହିଁ ପରଦିନ ବଙ୍ଗାବ୍ଦର ଆରମ୍ଭ ଅର୍ଥାତ୍ ଖ୍ରୀ ୧୯୨୬ ସାଲ୍ ୧୪ ଅପ୍ରେଲ=ନୂତନ ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ୧୩୩୩ର ବୈଶାଖ ୧ ଦିନ ହେଲା । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଶ୍ୱିନ [ସୁନିଆଁ]ଠାରୁ ଯେଉଁ ନୂଆ ସନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ, ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସେହି ନୂଆ ସନ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପରଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁନିଆ ଦିନ ନବ ବର୍ଷାରମ୍ଭ, ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବାସିଦିନ ନବ ବର୍ଷାରମ୍ଭ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୯୨୬ ସାଲ ସୁନିଆଁର ପୂର୍ବଦିନ [୧୮-୯-୨୬] ଓଡ଼ିଆ ୧୩୩୩ ସାଲର ଶେଷ ଦିନ, କିନ୍ତୁ ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି [୧୩-୪-୨୭] ବଙ୍ଗଳା ୧୩୩୩ ସାଲର ଶେଷ ଦିନ ହୋଇଥିଲା ।

୭ । ଫସଲି ସନ ବା ଅମଲୀ ସନ—ଫସଲ ଅମଦାନି ବା ଶସ୍ୟକର୍ତ୍ତନ [ବା ଅମଲ] ଅନୁସାରେ ଏହି ବର୍ଷର ଗଣନା ହୁଏ । ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମହାବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦିନଠାରୁ, ଓଡ଼ିଶାରେ ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ (ସୁନିଆଁ) ଠାରୁ ଓ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ୧ ଚାନ୍ଦ୍ର ଆଶ୍ୱିନଠାରୁ ଫସଲି ସନ ଗଣାଯାଏ । ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରରେ ଫସଲ ସନର ଗଣନା ହୁଏ ।

୮ । ବିଲାୟତି ସନ—ଯେଉଁ ଫସଲି ସନ ୧ ସୌର ଆଶ୍ୱିନ (କନ୍ୟା)ରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ତାହାର ନାମ ବିଲାୟତି ସନ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେବପୂଜା ଆଦି ବିଲାୟତି ସନ ଗଣନା-କ୍ରମେ ଧରାଯାଏ । ଏହାର ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା ସମ୍ରାଟ ଅକବରଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସନ ଅନୁସାରେ ହୁଏ ।

କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଫସଲି ସନ ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିପଦଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।

୯ । ହିଜରି ସନ ବା ମୁସଲମାନୀ ସନ ବା ମହମ୍ମଦୀୟ ସନ—ମହମ୍ମଦ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ମକ୍କାଠାରୁ ମଦିନାକୁ ଯାତ୍ରା କରିବା ଦିନ (ଖ୍ରୀ. ୬୨୨ ଜୁଲାଇ ୧୦ ତାରିଖ) ଠାରୁ ଏହି ସନ ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସନ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ବର୍ଷ । ୧୨ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟରେ ଏକ ବର୍ଷ=୩୫୪ ଦିନ ।

ଅମାବାସ୍ୟା ପରେ ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦ୍ୱିତୀୟାର ଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି, ସେହି ଦିନର ପର ଦିନଠାରୁ ମାସର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱିତୀୟାର ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ମାସ ହୁଏ ।

ବଙ୍ଗାବ୍ଦ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ସୌର ଗଣନା କ୍ରମେ ୧ ବର୍ଷ =୩୬୫ ଦିନ । ଭାରତରେ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଗଣିତ ହୁଏ, ସେଥିରେ ପ୍ରତି ଚାନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ସୌରବର୍ଷଠାରୁ ୧୧ ଦିନ କମ୍ ହେବାରୁ ୩ ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମଳ ମାସ ବା ଅଧିମାସ ପୂରାଇ ଚାନ୍ଦ୍ର ବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସୌର ବର୍ଷର ମେଳ କରାଯାଏ, ଓ ସେହି ହେତୁ ଏ ଦୁଇପ୍ରକାର ଗଣନାରେ ଋତୁର ସମତା ରକ୍ଷା କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ହିଜରି ସନ ଚାନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ଥିବାରୁ ସେହି ଗଣନା ଅନୁସାରେ ସୌର ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ହିଜରି ସନର ଯେଉଁ ୧୧ ଦିନ ପ୍ରତି ବର୍ଷ କମ୍ ହୁଏ, ତାହା ପୂରଣ କରା ନ ଯିବାରୁ ହିଜରି ସନର ମାସମାନ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏକ ଋତୁରେ ପଡ଼େ ନାହିଁ; ସେଥିଯୋଗୁଁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ପର୍ବମାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଋତୁରେ ପଡ଼େ । ଯଥା—ଥରେ ଖରାଦିନେ ମହରମ୍ ପଡ଼େ; ୨।୩ ବର୍ଷ ବାଦ ତାହା ବର୍ଷାଦିନେ ପଡ଼େ; ଫେର୍ ୨।୩ ବର୍ଷ ବାଦ ତାହା ଶରତ୍ କାଳରେ, ପରେ ଶୀତକାଳରେ, ପୁଣି କେତେବର୍ଷ ପରେ ବସନ୍ତ କାଳରେ ପଡ଼େ ।

ଅତିର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଅକବର ବାଦସାହା ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୫୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ =ଶକାବ୍ଦ ୧୪୭୮ରେ ଚଳିଥିବା ହିଜରି ୯୬୩ ସନକୁ ଭାରତରେ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ ସନ ୯୬୩ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ଚଳାଇଥିଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ୧।୧।୩୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଗଣନାକ୍ରମେ ୧୩୪୪ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହିଜରି ସନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସନଠାରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୧୧ ଦିନ କମ୍ ଥିବାରୁ ସେଦିନ ହିଜରି ୧୩୫୬ ସନ=ଶକାବ୍ଦ ୧୮୫୯ =୧୯୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ=ଓଡ଼ିଆ ସନ ବା ଦଲ୍ଲୀଏରାବ୍ଦ ୧୩୪୪=ବିକ୍ରମାବ୍ଦ ୧୯୯୪ ହେଲା । ଅର୍ଥାତ୍, ଅକବର ବାଦସାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ (୧୫୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଗଣନା କ୍ରମେ ୩୮୧ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ ଗଣନାକ୍ରମେ ୩୯୩ ବର୍ଷ ଗତ ହୋଇଅଛି; ଅନ୍ୟ କଥାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନଙ୍କ ଗଣନାକ୍ରମେ ୩୮୧ ବର୍ଷ=ହିଜରି ଗଣନାକ୍ରମେ ୩୯୩

ବର୍ଷ, ଅର୍ଥାତ୍ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ୩୧ ବର୍ଷ=ହିଜରୀ ୩୨ ବର୍ଷ; କାରଣ, ମୁସଲମାନ୍ ବର୍ଷ ପ୍ରତିବର୍ଷ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ୧୧ ଦିନ ଲେଖାଏଁ କମି ହେବାରୁ ପ୍ରତି ୩୧ ବର୍ଷରେ ୩୬୫ ଦିନ ଲେଖାଏଁ କମିଯାଇଛି ।

ହିଜରୀ ସନର ପ୍ରଥମ ମାସ ମହରମ ଓ ଶେଷମାସ ଜେଲ୍ ହିଜ୍ଜ ଅଟେ ।

୧୮ । ପୁରୀ ଗଜପତିରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍କ—
ପୁରୀର ରାଜାମାନେ "ବୀର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନବ କୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟ କଲବର୍ଗେଶ୍ୱର" ଥିବା ସମୟରୁ ପ୍ରତି ରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଆରମ୍ଭରୁ ଏହି ଅଙ୍କ ଗଣନା କରାଯାଏ । ପୁରୀର ରାଜାମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜତ୍ୱ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପୁରୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜାଙ୍କୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ 'ରାଜା' ଉପାଧି ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳବାସୀମାନେ ତାଙ୍କୁ 'ପୁରୀରାଜା' 'ଗଜପତି ମହାରାଜା' ବା 'ଠାକୁର ରଜା' ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଏହି ଅଙ୍କ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସୁନିଆଁ (ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ) ଠାରୁ ଗଣନା କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ମାସର ଓ ଦିନର ଗଣନା ସୌରଗଣନା ଅଟେ । ଯଥା—

ଶୁଦ୍ଧ ଭାଦ୍ର ମାସ=ସୌର ସିଂହ ମାସ

ଆଶ୍ୱିନ=କନ୍ୟା

କାର୍ତ୍ତିକ=ତୁଳ

ଏହି ସନର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ସୌର କନ୍ୟା ମାସର ଯେଉଁ ଦିବସ (ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ) ସୁନିଆଁ ପଡ଼ିବ, ସେହି ଦିନ ସେହି ତାରିଖ ଧରିବାକୁ ହେବ । ତତ୍ପୂର୍ବଦିନ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅଙ୍କର ପୂର୍ବ ତାରିଖ ଧରାଯାଏ । ଯଥା—ଖ୍ରୀଃ ୧୯୨୬ର ସୁନିଆଁ (୧୯।୯।୧୯୨୬) ସୌର ଆଶ୍ୱିନ ବା କନ୍ୟା ମାସର ୪ ଦିନ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେହିଦିନଠାରୁ ପୁରୀର ନୂତନ (ବର୍ତ୍ତମାନ) ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କର ରାଜତ୍ୱର ୧ମ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ ୩ ଅଙ୍କ ବୋଲାଗଲା ଓ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିଲାତିରାଜ ୧୩୩୪ ସନ ମଧ୍ୟ ସେହିଦିନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ।

ତହିଁର ପୂର୍ବଦିନ (୧୮।୯।୨୬ରେ) ଲେଖା ଯାଇଥିଲା ୧୩୩୩ ସାଲ, ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ୫୫ ଅଙ୍କ କନ୍ୟା (ଆଶ୍ୱିନ) ୩ ଦିନ ଓ ସେଦିନ (୧୯।୯।୨୬ରେ) ଲେଖାଗଲା ୧୩୩୪ ସାଲ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ (ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ବା) ୩ ଅଙ୍କ କନ୍ୟା ୪ ଦିନ ।

ଏହି ଅଙ୍କର ଗଣନାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ, ନୂଆ ରାଜାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ୧ମ ବର୍ଷ ୩ ଅଙ୍କ ବୋଲି ଗଣାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ୬, ୧୬, ୨୬, ୩୬, ୪୬, ୫୬ ଇତ୍ୟାଦି ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କରାଯାଏ ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ୫ ଅଙ୍କ ପରେ ୭ଅଙ୍କ, ୧୫ ଅଙ୍କ ପରେ ୧୭ ଅଙ୍କ, ୨୫ ଅଙ୍କ ପରେ ୨୭ ଅଙ୍କ ଗଣା ହୁଏ । ୧୦ ଅଙ୍କ ଗଣାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ୨୦, ୩୦, ୪୦, ୫୦, ୬୦ ଆଦି ୧୦ର ଗୁଣିତକ ଅଙ୍କମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଗଣାଯାଏ ନାହିଁ; ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯ ପରେ ୨୧ ଅଙ୍କ, ୨୯ ପରେ ୩୧ ଅଙ୍କ ଗଣାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉ ଯେ, ୧୯୨୬ ସନ ସୁନିଆଁ ପୂର୍ବେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କର ୫୫ ଅଙ୍କ ହୋଇଥିଲା । ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବ ବଞ୍ଚିଥିଲେ ଏ ସୁନିଆଁ ପରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କର (୫୬ ଅଙ୍କ ନ ହୋଇ) ୫୭ ଅଙ୍କ ହୋଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ସୁନିଆଁ ପୂର୍ବରୁ ମୃତ ହେବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ରାଜା ହେଲେ । ସୁନିଆଁ ପୂର୍ବର ... ଆରମ୍ଭଠାରୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କର ୫୫ ଅଙ୍କ ଚାଲୁଥିଲା । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ ରାଜା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସୁନିଆଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କର ୫୫ ଅଙ୍କ ଚାଲିଲା ଓ ସୁନିଆଁ ପରେ ନୂଆ ରାଜା (ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବ)ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ୩ ଅଙ୍କ ବୋଲି ଗଣାଗଲା । ନୂଆ ରାଜାଙ୍କର ୨ ଅଙ୍କ ଗଣାଗଲା ନାହିଁ ।

ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ବଂଶ ନାମକରଣରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ଯଥା—ପୁରୀର ଗଜପତି ରାଜାମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ, ବୀରକେଶରୀ ଦେବ, ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ ଓ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଏହି ନାମ ଗୁଡ଼ିକ ମାତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ୪ଟି ନାମ ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।]

ସନ ଆଖର(ରି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସନ୍ ଓ ଆଖିର୍)—ବର୍ଷର ଶେଷ—The end of a year.
Sana ākhara(ri)
सन् आखिर সন আখির (ସନ ଅଖିର—ଅପଭ୍ରଂଶ)

ସନ ଆଦ୍ୟ—ଦେ. ବି (ଫା. ସନ୍ ଓ ସଂ. ଆଦ୍ୟ)—ବର୍ଷର ଆରମ୍ଭ—The beginning of a year.
Sana ādya
सन आरम्भ সন আরম্ভ

ସନକ—ସଂ. ବି (ନାମ (ସନ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ·ଅକ) —
Sanaka ଜଣେ ମୁନି; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୭ଟି ମାନସ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ବୈଶ୍ୱଦେବ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧାଦିରେ ଯେଉଁ 'ସପ୍ତଦିବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ'ଙ୍କୁ ତର୍ପଣ କରାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Name of a progenitor of mankind. [ଦ୍ର—ସପ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ନାମ, ଯଥା—୧ ସନକ, ୨ ସନାତନ, ୩ କପିଳ, ୪ ବୋଢ଼ୁ, ୫ ଆସୁରୀ, ୬ ପଞ୍ଚଶିଖ ଓ ୭ ସନନ୍ଦ । ପୁରାଣ ମତରେ ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ଓ ଜନଲୋକବାସୀ ଅଟନ୍ତି । ମତାନ୍ତରରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୪ଗୋଟି ମାନସପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ସନକ ଏକତମ—୪ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ; ଯଥା—ସନକ, ସନନ୍ଦ, ସନାତନ ଓ ସନତ୍କୁମାର; ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କଲେ (ଭାଗବତପୁରାଣ ୩ୟ ସ୍କନ୍ଧ ୧୨ ଅଧ୍ୟାୟ) । ନିବୀତ ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ପଇତାକୁ ମାଳ ପରି ବେକରେ ଲମ୍ବାଇ ଉତ୍ତରମୁଖ ହୋଇ ଏହି ସପ୍ତ ଦିବ୍ୟମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତଣ୍ଡୁଳୋଦକରେ ତର୍ପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ ।]

ସନକ୍ଷତ୍ର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱନକ୍ଷତ୍ର)—ମନୁଷ୍ୟର ଜନ୍ମଦିନର ନକ୍ଷତ୍ର ଯେଉଁ ଦିବସରେ ପଡ଼େ—One's birthday.
Sanakshatra
सनक्षत्र বর্ষগাঁঠ

ସନତ୍—ସଂ. ବି (ସନ୍ ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍)—
Sanat ବ୍ରହ୍ମା—Brahmā. ସ. ଅ—ସଦା; ସର୍ବଦା—
Always; for ever.

ସନତ୍ କୁମାର—ସ.ବି (ନାମ) (ସନତ୍=ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର+କୁମାର=ପୁତ୍ର)
Sanat kumāra —ଋଷି ବିଶେଷ; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମାନସ ପୁତ୍ର-
ସଂ. ବେଧାତକ, ଧାତୃପୁତ୍ର, ବେଧାସୁ] ବିଶେଷ—Name of a
sage. [ବି—ଏହାଙ୍କର ନାମ ମହାଭାରତର ହରିବଂଶରେ
ମିଳେ । ଏ ମହାତପାଃ ଓ ପରମଧାର୍ମିକ ଥିଲେ । ଏଥିଯୋଗୁ
ଋଷିମାନେ ଏହାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ରାଜର୍ଷି
କୈଶିକଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ କାଳରେ ଗୌତମ ଓ ଅଜିକ୍
ମଧ୍ୟରେ ବିତଣ୍ଡା ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ତହିଁର ମୀମାଂସା କମନ୍ତେ
ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଏହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ମାନିବାରୁ ଏ ଉକ୍ତ ବିବାଦକୁ
ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ ।

ଧର୍ମଦେବଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅହିଂସାଙ୍କଠାରୁ ୪ଟି ପୁତ୍ର ଜାତ
ହୋଇଥିଲେ ଓ ପରେ ଏମାନଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା ଦତ୍ତକ ପୁତ୍ରରୂପେ
ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଜାସୃଷ୍ଟି କରାଇଲେ । ଏମାନଙ୍କ ନାମ
ଯଥାକ୍ରମେ ସନତ୍ କୁମାର, ସନାତନ, ସନକ ଓ ସନନ୍ଦ
ବା ସନନ୍ଦନ । ଧର୍ମଙ୍କ ଔରସରେ ଅହିଂସାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ
ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା ଆଉ ୪ ଗୋଟି ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ, ଯଥା—
କପିଳ, ବୋଢ଼ୁ, ଆସୁରୀ ଓ ପଞ୍ଚଶିଖ । ଏହି ୮ ଜଣଙ୍କ
ମଧ୍ୟରୁ ସନତ୍ କୁମାରଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ୭ ଜଣଙ୍କୁ 'ସପ୍ତ
ମନୁଷ୍ୟ' ନାମରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବୈଶ୍ୱଦେବ ଓ ତର୍ପଣରେ ବଳ
ଓ ଉଦକାଦି ଦିଆଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଆଖ୍ୟାନ
ମହାଭାରତୀୟ ହରିବଂଶ, ବାମନ ପୁରାଣ ୫୭।୫୮ ଅଧ୍ୟାୟ,
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ, କୃଷ୍ଣଜନ୍ମଖଣ୍ଡ ୧୨୯ ଅଧ୍ୟାୟରେ
ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।] ୨ । ଜନ ବା ଜୈନଙ୍କ ମତରେ ଦ୍ୱାଦଶ
ସାର୍ବଭୌମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—2. One of the
12 famous universal saints according
to the Jainas.

ସନନ୍ଦ—ଦେ.ବି. (ସ.ସନନ୍ଦ)—ସନନ୍ଦ ନାମକ ଋଷି; ସପ୍ତମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ
Sanada ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Sage Sananda.
सनन्द सनंद ବୈଦେ. ବି—ସନନ୍ଦ (ଦେଖ)
Sananda (See)

ସନନ୍ଦ—ସ, ବିଣ, ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ନନ୍ଦ=ଆନନ୍ଦ)—ଆନନ୍ଦଯୁକ୍ତ
Sananda —Joyous; merry. ସ. ବି. (ନାମ)—
(ସନନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମାନସ ପୁତ୍ର ବିଶେଷ; ଋଷି ବିଶେଷ—
Name of a sage. [ଦ୍ର—ସନତ୍ କୁମାର ତଳେ
ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ବୈଦେ. ବି.—(ଅ.)—କୌଣସି
सनद सनन्द सनन्द, ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଭୂମି, ବୃତ୍ତି, ପଦ ବା ଉପାଧି ଅଦ
ଦିଆଗଲେ ତହିଁର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ
ମିଳିବା ପତ୍ର ଆଦି; ରାଜାଦେଶ ପତ୍ର; ରାଜାଙ୍କର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଓ
ମୋହରଯୁକ୍ତ ଆଦେଶ ପତ୍ର; ଅନୁଜ୍ଞାପତ୍ର—Firman; a
grant; a written order signed and
sealed by a king; mandate of appoint.
ment. [ବି—ଜମି ଭୋଗ ଦଖଲ କରିବା ନିମନ୍ତେ
ସରକାର ସୁବାଦାର ତମାମାଟିଆ ସନନ୍ଦ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।
ଫକୀର ମୋହନ, ଛଅ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ]
[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ 'Sanad' ବୋଲି
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସନନ୍ଦନ—ସ. ବି. (ସ+ନନ୍ଦନ=ଆନନ୍ଦ)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକତମ
Sanandana ମାନସ ପୁତ୍ର; ସନନ୍ଦଙ୍କର ନାମାନ୍ତର—
Another name of sage Sananda.

ସନପଟ—ଗ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବି—ଛଣପଟ—
San-pat Sun-hemp; Crotolaria Juncea.

ସନ ବରସନ—ବୈଦେ. କି. ବିଣ (ଅ. ସନ୍=ବର୍ଷ ଓ ବର୍ ସନ୍=
Sana barasana ବର୍ଷରେ)—ପ୍ରତିବର୍ଷ; ମି ସନ—Every
ପ୍ରତିବଚ୍ଛର ଫିବଚ୍ଛର हरसन year; annually.

ସନମତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସମ୍ମତ)—ସମ୍ମତ (ଦେଖ)—
Sanamata Sammata (See) [ ]—ଦିଅସନମତ ଥିବା
सनमत सहमत ଥିବା ପାର୍ଥିବ ଏହି—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହିଶ
सम्मति सम्मति ବିଳାସ] ଗ୍ରା. ବି—ସମ୍ମତି (ଦେଖ)—
Sammati (See) [ଭି—ଏ କଥା ଶୁଣି ଦ୍ୱିଜ
ସନମତ କଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ,ମହାଭାରତ. ବନ]

ସନମତ(ତି) କରିବା—ଦେ. କି—ସମ୍ମତ ହେବା; ରାଜିହେବା—To
Sanamata(ti) karibā agree; to consent.
सनमत हओना सहमत करना [ଭି—ଯୁଦ୍ଧ ଛାଡ଼ା ଶୁଣି
କରନ୍ତେ ସନମତି, ସେନାପତି କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧବୁଦ୍ଧ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ]

ସନମତି—ଗ୍ରା. ବି—(ସ. ସମ୍ମତି)—୧ । ସମ୍ମତି (ଦେଖ)—
Sanamati 1. Sammati (See) [ଭି—ସେ କଥାକୁ
सम्मति सम्मति ସନମତି ସେ କଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ,
ଆଦି] ୨ । କରଣ ସମାଜରେ ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧ ପରେ
କନ୍ୟାଘରୁ ବରଘରକୁ ସିକ୍ତକାର(ସ୍ୱୀକାର)ବେଳରୁ
ପଠାଗଲା ପରେ ବରଘରୁ କନ୍ୟାଘରକୁ କନ୍ୟାର
ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ପାଟଶାଢ଼ୀ, ଅଳଙ୍କାର ଓ ବାସନ ଆଦି ଯାହା
ବେଭାର ପଠାଯାଏ—2. Formal present of
cloth, ornaments etc for the use of the
bridegroom sent on receipt of the
presents from the bride's party after
formal betrothal. [ଦ୍ର—ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧ
ପରେ ଏହା କନ୍ୟା ପକ୍ଷରୁ ସାମାଜିକ ଅଗ୍ରସମ୍ମତ
ସ୍ୱୀକୃତ ଅଟେ ।]

ସନମାନ—ଗ୍ରା. ବି.—(ସ. ସମ୍ମାନ)—ସମ୍ମାନ—
Sanamāna Respect.
सनमान सम्मान. [ଭି—ଏ ରୂପେ ସନମାନ କରି, ତା ପଛେ
ନାରଦ କହିଲେ । କୃଷ୍ଣ,ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ]

ସନମଖ—ଗ୍ରା. ବି.—ସମ୍ମୁଖ (ଦେଖ)
Sanamukha Sammukha (See)

ସନ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବି.—ସନର ଅଗର; ବର୍ଷର ଶେଷ ଭାଗ—
Sana munda Year's end; the end of the year.
বচ্ছবেৰ শেষ **सनआखिर**

ସନ ମଣ୍ଡେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ବର୍ଷ ଶେଷରେ—
Sana munde At the end of the year.
বচ্ছরের শেষে **सनशेषमें**

ସନ ମୂଳ—ଦେ. ବି—ବର୍ଷର ଆରମ୍ଭ—
Sana mūla Beginning of the year.
সন আরম্ভ **सन आरम्भ**

ସନ ମୂଳେ—ଦେ. କି. ବିଣ—ବର୍ଷର ଆଦ୍ୟରେ—
Sana mūle At the beginning of the year.
সনমুলে, সনারম্ভে **सन आरम्भमें**

ସନଲା—ଦେ. ବି (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ପଠାଣଙ୍କ ବିଭା ଘରେ ବର ତରଫରୁ
Sanalā କନ୍ୟାକୁ ଦିଆଯିବା ଏକପ୍ରକାର ସୁନା କଣ୍ଠି—
A sort of gold necklace given to the bridegroom's party during the marriage amongst the Mahomedans.

ସନ ସନ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Sana sana ୧। ଅସ୍ତ୍ର ଚାଳନର ଝନତ୍କାର ଶବ୍ଦ; ଝଣଝଣ—
সনসন 1. The rattling or clicking sound
सनसन produced by the active of weapons use.
୨। ପବନ ଅତି ବହିବାର ଶବ୍ଦ; ସାଇଁ ସାଇଁ—
2. Noise produced by the blowing of wind.

ସନ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦୁଇଟି ଶିଅ ଶଣସୂତ୍ର ଦ୍ୱାରା
Sana sūtra ଗଠିତ ପଇତା; ଶଣସୂତ୍ର—The sacred thread (consisting of 2 strings of the sunhemp fibre worn by Kshyatriyas.
[ବି—ଏହା କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ପଇଧେୟ]

ସନ ହାଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସନ୍+ହାଲ୍)—ଚଳିତ ସନ; ଏହି
Sana hāl ବର୍ଷ—Current year. ଦେ. ବିଣ—
সনহাল **हालकासन** ଚଳିତ ସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
(ବକେୟା, ସାବକ—ବିପରୀତ) to the current year.
[ଯଥା—ଏ ପ୍ରଜା ଉପରେ ଖଜଣା ସନହାଲ୍ ବାକି ୫ ୫୦
ଓ ସାବକ ବାକି ୫ ୪୧ ହେଉଅଛି।]

ସନା—ସଂ. ଅ—୧। ନିତ୍ୟ; ସଦାଦା—1. Always; constant-
Sanā ly; constant. ୨। ସର୍ବକାଳେ—2. At all times. ୩। ଚିରକାଳ—3. Eternally. ୪। ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରୁ—4. From time eternal.
ଦେ. ବି—(ଅନାଦିସ୍ୱାର୍ଥକ) ସନାତନର ଡାକନାମ—
[ବି—ସନାତନର ସନା, ସନଅ-ଅନାଦରସ୍ୱାର୍ଥକ ରୂପ
ସନାକି, ସନ, ସନୁ, ସନେଇ—ଆଦରାର୍ଥକ ରୂପ ଅଟେ।]

ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) ବି—
ସୁନା—Gold.

ସନାଏତ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—ଆପତ୍ତି—
Sanāet Objection.

ସନାକୁରୁ—ଦେ. ବି—କାଠ ବେଣ୍ଟରେ ବନ୍ଧା ଲୁହାର ଅଙ୍କୁଶି ଛଟି-
Sanākuru ଥିବା ଅଠାଳିଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ର—An iron hook with a wooden handle used by bell metal workers to poke the fire of the oven; iron poker. [ବି—ଏହାଦ୍ୱାରା ଅଠାଳି-
ଶାଳର ନିଆଁକୁ ବାରମ୍ବାର ଉଖାରିବାକୁ ହୁଏ।]

ସନାକ୍ତ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସନାଖତ୍) (କଚେରିଆ)—ଅଭିଜ୍ଞାନ;
Sanākta ଚିହ୍ନିବା; ଚିହ୍ନୋଟ—Identification.
সনাক্ত **सनाक्त**

ସନାକ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚେରିଆ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ
Sanākta kariba ଚିହ୍ନିବା; ଚିହ୍ନୋଟ କରିବା—To
সনাক্ত করা **सनाक्त करना** identify a thing or a person. [ବି—ସେହି ଲାସ ଉକ୍ତ ଅଣି ଖାଉଥିବାର
ଥିବାର ଗୋବର ଚେନା ସନାକ୍ତ କଲା। ଫକୀରମୋହନ.
ଛଅମାଣ ଆଠଗୁଣ]

ସନା(ନ୍ନା)ଟ ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ.(ବାଲେଶ୍ୱର)କି—ସନାଟି ଆସିବା(ଦେଖ)
Sanā(nnā)ta māribā Sanāti āsibā (See)
(ସନା(ନ୍ନା)ଟ ଦିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବି—ଗାଁ ଖାଇଲ ପରେ
ସେହି ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ମାଛ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ସନାଟ
ମାରନ୍ତି।]

ସନାଟି ଆସିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କି—୧। ଅତି କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ
Sanāti āsibā ଧାଇଁ ଆସିବା—To come with a very quick pace. [ଯଥା—ତା କୁକୁର ମୋ
ଆଡ଼କୁ ସନାଟି ଆସିଲା] ୨। ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଗତି
କରିବା—2. To move very briskly.

ସନାତ୍—ସ. ଅ—ନିତ୍ୟ—Eternal. ସଂ. ବି—(ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ
Sanāt ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ—A name of Bishnu.

ସନାତନ—ସଂ. ବିଣ (ସନା=ସଦା+ଭବାର୍ଥେ ତନ)—୧। ସଦା-
Sanātana ତନ; ନିତ୍ୟ; ଚିରସ୍ଥାୟୀ—1. Eternal; pre-
(ସନାତନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) petual; ever existing; incessant. ୨। ସ୍ଥିରଚଳ—2. Unmoving; unchangeable. ୩। ସୃଷ୍ଟିର ଆଦ୍ୟରୁ ଚଳି ଆସୁଥିବା
3. Current from time immemorial.
ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧। ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମାନସ ପୁତ୍ରବିଶେଷ—
1. Name of one of the adopted sons of Brahmā. (ବି—ସନତ୍ କୁମାର ତଳେ ଜୋତ୍
ଦେଖ) ଦେ. ବି—୧। ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ (ଦେଖ)
1. Sanātana Goswāmi (See) ୨। (ପୁଂ)
সনাতন **सनातन** ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

ସନାତନ ଗୋସ୍ୱାମୀ—ଦେ· ବି—(ନାମ) ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ Sanātana goswāmi ସମସାମୟିକ ସାଧୁଶୀଳ ବୈଷ୍ଣବ ଭକ୍ତ Name of a very devout Baishnaba, contemporary of Chaitanya. (ବୃ—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୪୮୮ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ ୧୫୫୮ । ଏହାଙ୍କର ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ନାମ ଥିଲା 'ଅମର' ଓ ବଙ୍ଗର ମୁସଲମାନ ରାଜା ହୁସେନ୍ ସାହାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ 'ସାକର ମଲ୍ଲିକ'; ଏହାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ନାମ ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ । ଏ ଦୁଇ ଭାଇ ମୁସଲମାନ ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ; ଏହାଙ୍କ ଭାଇ ରୂପ ଧର୍ମସାଧନାର୍ଥ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରି ବୈଷ୍ଣବ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି 'ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ' ନାମ ଧାରଣ କରି ବୃନ୍ଦାବନ ଠାରେ ତୀର୍ଥବାସ କଲେ ଓ ସନାତନ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଓ ସଂସାରୀ ହୋଇ ରହିଲେ । ସନାତନ ଏପରି ସଂସାରୀ ହୋଇଗଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ସଂସାର କର୍ମରେ ଧର୍ମାଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ରହିଲା ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ଘରକୁ ଲାଗିକରି ଗୋଟିଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପୈତୃକ ଘରବାଡ଼ିକୁ ଅପଣାଇ ଘରବାଡ଼ି ସାମିଲ୍ କରିବାକୁ ଏ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପରେ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଯାଇ ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲା । ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ କାଗଜରେ "ଯ—ଥା, ର—ଲା; ଗ—ରଂ; ନ—ସ୍ଥ" ଏହି ୮ଟି ଅକ୍ଷରକୁ ୪ ଟି ଧାଡ଼ିରେ ଲେଖି ସନାତନଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ସନାତନ ମଧ୍ୟ ତୃପେକ ପରି ଜଣେ ସଂସ୍କୃତରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ସେ ଏହି ୮ ଗୋଟି ଅକ୍ଷରଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକଟି କଳନା କରି ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ୮ଟି ଅକ୍ଷରର ମର୍ମ ବୁଝିନେଲେ ଯଥା—

"ଯଦୁପତେଃ କ୍ୱଗତା ମଥୁରାପୁରୀ, ରଘୁପତେଃ କ୍ୱ ଗତୋତ୍ତରକୋଶଳା; ଇତି ବିଚିନ୍ତ୍ୟ କୁରୁଷ୍ୱ ମନଃ ସ୍ଥିରଂ, ନ ସଦିଦଂ ଜଗଦିତ୍ୟବଧାରୟ ।" ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦୁପତିଙ୍କର ମଥୁରାପୁରୀ ଓ ରଘୁପତିଙ୍କର ଅଯୋଧ୍ୟା ରାଜ୍ୟ କୁଆଡ଼େ ଲୋପ ପାଇଗଲାଣି । ଏହି କଥାକୁ ଭାବି ମନକୁ ସ୍ଥିର କର ଓ ଏ ସଂସାର ଅସତ୍ ବା ନଶ୍ୱର ବୋଲି ଅବଧାରଣ କର ।

ଶ୍ଳୋକର ମର୍ମାର୍ଥ ବୁଝି ସନାତନଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟୋଦୟ ହେଲା ଓ ସେ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ କୃତସଂକଳ୍ପ ହୋଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ନ ଦେଇ ଘରେ ବସି ଧର୍ମାଲୋଚନା କଲେ । ରାଜା ଏଥିଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ କାରାରୁଦ୍ଧ କଲେ । କିଛିକାଳ ପରେ ସେ କାରାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ସାତ ହଜାର ଟଙ୍କା ଲାଞ୍ଚ ଦେଇ କାରାଗୃହରୁ ପଳାଇ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଗଲେ ଓ ସେଠାରେ ଭାଇଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସବାସ କଲେ । ଏ ଦୁଇ ଭାଇ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମତାନ୍ତରରେ ଏହାଙ୍କ କୃତ ହଂସଦୂତ ଖଣ୍ଡ କାବ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ସୁପରିଚିତ ।

ସନାତନ ତମ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ବିଶେଷ (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର Sanātana tama ନାମୋକ୍ତ)—Bishnu.

ସଂ. ବିଣ—(ସନାତନ+ତମ)—ପ୍ରାଚୀନତମ—Oldest.

ସନାତନ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଅମଳରୁ ଚଳି ଆସୁଥିବା Sanātana dharm ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ (ଯାହା ସୃଷ୍ଟି ଅଦ୍ୟରୁ ପୃଥିବୀରେ ଚଳୁଅଛି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି)—The Hindu religion (which is believed by the Hindus to have been current since the creation)

ସନାତନ ଧର୍ମ ସଭା—ସଂ. ବି—କାଶୀ ନଗରୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପୁରାତନ Sanātana dharma sabhā ହିନ୍ଦୁ ମହାସଭା—An association of the Hindus long established in Benares.

ସନାତନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସନାତନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sanātani Sanātana. ସଂ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Durgā. ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—2. The Goddess of wealth. ୩ । ସରସ୍ୱତୀ—3. The Goddess of learning.

ସନାଥ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ନାଥ)—୧ । ଯାହାର ନାଥ Sanātha ବା ପ୍ରଭୁ ବା ସ୍ୱାମୀ ଅଛନ୍ତି—1. Having an (ସନାଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) owner or lord or master. (ଅନାଥ—ବିପରୀତ) ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ) ସହିତ; ଯୁକ୍ତ—2. Connected with; accompanied by; joined with.

ସନାଥା—ସଂ. ବିଣ· ସ୍ତ୍ରୀ (ସ=ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ+ନାଥ=ଭର୍ତ୍ତା+ସ୍ତ୍ରୀ. Sanāthā ଆ)—ସଧବା; ସଭର୍ତ୍ତୃକା—(a woman) (ଅନାଥା—ବିପରୀତ) Having her husband living.

ସନାଭି—ସଂ. ବି (ସ=ସହିତ+ନାଭି)—ସପ୍ତ ପୁରୁଷାନ୍ତର୍ଗତ ସପିଣ୍ଡ; Sanābhi ଜ୍ଞାତି; ସପିଣ୍ଡ (ଦେଶ)—Agnate (within 7 degrees). ସଂ· ବିଣ—୧ । ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ—1. Affectionate. ୨ । ସଦୃଶ—2. Similar.

ସନାମକ—ସଂ.ବିଣ (ସ=ସମାନ+ନାମ+କ)—ସମାନ ନାମଯୁକ୍ତ—Sanāmaka Having the same name. (ସନାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ· ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ସଜନା ଗଛ—A tree; Indian horse-radish tree; the Moringa tree.

ସନା ମନା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ମାନ)—ସମ୍ମାନ; ମର୍ଯ୍ୟାଦା—Sanā manā Honour; respect. सम्मान सनमान ଗ୍ରା. ବିଣ—ସମ୍ମାନିତ—Honoured. सम्मानित

ସନାମନା କରିବା—ଗ୍ରା· କ୍ରି—ସମ୍ମାନିତ କରିବା—To honour; Sanā manā karibā to show respect; to render সম্মানিত করা सनमान करना homage.

ସନାରମ୍ଭ—ପ୍ରାଦେ. (ଢାଳରେର) ବ—ବର୍ଷର ଆରମ୍ଭ—
Sanārambha The beginning of the year.
[ଦ୍ର—ଏହା ଦଶହରା ଦିନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।]

ସନାସି—ପ୍ରାଦେ. (ଲଇଅ) ବ—(ସଂ. ସନ୍ଦଂଶ) ଚିମୁଟା—
Sanāsi A pair of tongs.
(ସନ୍ତୁଳା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନି(ଣି)—ସଂ. ବ (ସନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—୧ । ପୂଜା—
Sani(ni) 1. Worship. ୨ । ଦାନ—2. Charitable
(ସନ୍ତୁ,ସନେଇ—ନାମର ଅନ୍ୟରୂପ) gift. ୩ । ପ୍ରାର୍ଥନା—3. Solicitation. ୪ । ଅନ୍ବେଷଣ;
(ସନିଅ,ସନୁଅ,ସନା—ଅନାଦରାର୍ଥେ ନାମ) ଗୁରୁ ଓ ପୁରୋହିତାଦିଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ପୂର୍ବକ ସତ୍କାର କରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା (ଯଥା—ହେ ଗୁରୋ ! ଆପଣ ମୋତେ ବିଦ୍ୟା ଦାନ କରନ୍ତୁ)—
4. Formal solicitation made to a priest or preceptor to show certain favour to a person. ୫ । ଦିଗ; ଦଗ—
5. A quarter of the earth. ୬ । ପ୍ରଦେଶ, ଅଞ୍ଚଳ—6. Province; tract of country.
ଦେ. ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ସନାତନର ଡାକନାମ—
Name for calling Sanātana.

ସନିତ—ସଂ. ବିଣ (ସନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ) ୧ । ପ୍ରତିପନ୍ନ—
Sanita 1. Accomplished; demonstrated.
୨ । ସୁଖ୍ୟାତିଯୁକ୍ତ—2. Famous; celebrated.

ସନିଧ(ଧି,ଧ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ନିଧି)—ସନ୍ନିଧି; ନିକଟ; ସମୀପ—
Sanidha(dhi,dhya) Nearness; propinquity.
[ଦ୍ର—ଦେଖଣା ବଇଦ୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସନିଧ, ବେନି ଜାଣି
ସାନ୍ନିଧ सान्निध ପୁ । ଚୋଳ ଦେଖେଁ ବଇଦ୍ୟ ନା ; ହିଙ୍ଗୁଳା ବେ
ପାସ, ମୁଦ ଦେଖେ ଚୁଦ ଲୀ । ଜଗନ୍ନାଥ ଚରିତ ଚାକ୍ଷୁଷ ।]

ସନିଧା(ଧ୍ୟା)ନ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ନିଧାନ)—ସନ୍ନିଧାନ; ନିକଟ—
Sanidhā(dhyā)na Nearness; propinquity.
ସନିଧାନ [ଦ୍ର—ତାହାଙ୍କୁ ମୋର ସନିଧାନ, ଆସି ନ ଦେବ,
सनिधान ଏଡ଼ ଜନ । ଢ଼ାଗ, ନିର୍ଘଣ୍ଟ ଶାସ୍ତ୍ର ।]

ସନିଧେ(ଧ୍ୟେ)—ଗ୍ରା. ଅ (ସଂ. ସନ୍ନିଧି)—ପାଖେ; ନିକଟରେ—
Sanidhe(dhye) To near to.
ସନ୍ନିଧେ सनिधमें

ସନିପାତ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ନିପାତ)—ଜ୍ୱରାଦିର ବିଶେଷ ବିକାର—
Sanipāta Collapse or crisis in fever.
ସନ୍ନିପାତ सन्निपात

ସନିର୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ନିର୍ବନ୍ଧ=ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ)—ଖୁବ ଜୋର ସହିତ କରାଯିବା (ଅନୁରୋଧ)—Very importune (request).

ସନିଷ୍ଠୀ(ଷ୍ଠେ)ବ—ସଂ. ବ (କ୍ଲୀ)—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+
Sanishṭhī(shṭhe)ba ନିଷ୍ଠୀବ, ନିଷ୍ଠେବ=ଛେପ)—ଥୁଥୁକାର; କ୍ଷୀବକଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ (ମୁହଁରୁ ଛେପକଣା ବାହାରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ କହାଯିବା କଥା)—Words uttered while spitting.

ସନୀ—ସଂ. ବ (ସନ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଈ)—ହସ୍ତୀକର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଫାଳନ—
Sanī The fanning of the ears by an elephant.

ସନୀଡ଼—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ନୀଡ଼=ପକ୍ଷୀର
Sanīrḍa ବସା)—୧ । ନୀଡ଼ ଯୁକ୍ତ—1. Joined with the nest. ୨ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ; ସମୀପସ୍ଥ—2. Near; adjacent. ୩ । ତୁଲ୍ୟ; ସମାନ—3. Equal; similar.

ସନେ—ଦେ. ଅ—(ସଂ ସନାଥ; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ସଙ୍ଗେ
Sane 1. —With. ୨ । ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ—2. Along.
ସନେ साथमें with; together with. [ଦ୍ର—ସ୍ୱରଗେ ଅମର ପୁରେ ଥାଇ ଦେବତାଙ୍କ ସନେ । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ଅଧିକାର କବିତା]

ସନେଇ—ଦେ.ବ (ନାମ)—୧ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଙ୍କୀର ସ୍ୱର୍ଗତ ସ୍ୱର୍ଗତ
Sanei ଚୋର—1. A notorious thief (now dead)
ସନାଈ of the name, resident of Bānkī in the
सनाइ district of Cuttack. ୨ । ସନାତନର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—2. A name for calling Sanātana

ସନେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ
Sanet ପଦ ବା ଚରଣଯୁକ୍ତ କବିତା—Sonnet. [ଦ୍ର—
ସନେଟ सनेट ଏ ହା ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ମିଲ୍‌ଟନ୍ କବି ଲେଖିଥିଲେ ଓ କ୍ରମଶଃ ଏହା ବଙ୍ଗ ଓ ଉତ୍କଳର କବିମାନେ ଲେଖୁଅଛନ୍ତି ।]

ସନ୍ତ—ସଂ.ବ—ସଂହତତଳ; ଯୁକ୍ତତଳ; ଦୁଇ କରତଳ ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା
Santa ଅବସ୍ଥା—Folded palms. ଦେ. ବ (ସ. ସନ୍
ସନ୍ତ संत ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନ 'ସନ୍ତଃ'; ପ୍ରା. ସନ୍ତୁ)—୧ । ସନ୍ଥା; ଅଭ୍ୟାସ ବା ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଶିଷ୍ୟର ନେବା ନୂଆ ପାଠ—1. New lesson taken from a teacher for preparation. ୨ । ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତି; ସତ୍ପୁରୁଷ; ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—2. An honest man; a good person. ୩ । ଧାର୍ମିକ ଓ ପୁଣ୍ୟଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A pious person; a religiously minded person. ୪ । ସାଧାରଣ ସାଧୁ; ବୈରାଗୀ; ବାବାଜୀ—4. An anchorite; a recluse. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦୀ, ମରହଟ୍ଟୀ ଓ ଆସାମୀ ଭାଷାରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅର୍ଥମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୫ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
5. A name given to males.

ସନ୍ତକ—ଦେ, ବ—୧ । ନିଦର୍ଶନ ଦ୍ରବ୍ୟ; ସୂଚକ ଚିହ୍ନ—1. A thing
Santaka or sign which indicates some other
ସନ୍ତ(ତୋ)କ thing. [ଦ୍ର—ଦୂତ ଅନ୍ତକ ପଚେରେ, ତହିଁ ସନ୍ତକ

निशान କାଟିଲେ ଘେଉଲେ ଭସିକ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।] ୨ । ଅଭିଜ୍ଞାନ; ଯାହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଶିଷ୍ଟତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ—2. A token. ୩ । ସ୍ମାରକ ବସ୍ତୁ—3. A memento. [ଦ୍ର—ସନ୍ତକ ଦେଣ ମଣି ମସ୍ତକରୁ ଦେଲେ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚାର ଚିନ୍ତାମଣି ।] ୪ । ଅକ୍ଷର ଲେଖି ଜାଣି ନ ଥିବା ବା ସ୍ୱାକ୍ଷର କରି ଜାଣି ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କୌଣସି ଦଲିଲ ସମ୍ପାଦନ କରିବାର ଚିହ୍ନସ୍ୱରୂପ ଉକ୍ତ ଦଲିଲରେ ଦଲିଲ ସମ୍ପାଦକ ସଙ୍କେତଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ—4 A mark put or drawn by an illiterate person on a document to indicate that he has executed the document. ୫ । ଜାତି ବା ବ୍ୟକ୍ତି-ବିଶେଷର ବିଶେଷତ୍ୱଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ—5. The special mark by which the individuality of a particular individual, nation or caste is recognized. ୬ । ଦସ୍ତଖତ; ସହି; ସ୍ୱାକ୍ଷର—6. Signature. [ଦ୍ର—ଏ ମାନ୍ଦ ସନ୍ତକ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ଜୋହାର ସହି—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ ।] [ବି—ଲେଖି ନ ଜାଣିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କୌଣସି ଦଲିଲ ସମ୍ପାଦନ କରିବା ଦଲିଲରେ ସାକ୍ଷୀ ପଡ଼ିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଲେ ସେ ତାଙ୍କର ନାମ ଦସ୍ତଖତ କରି ଜାଣୁ ନ ଥିବାରୁ ସେ ଉକ୍ତ ଦଲିଲରେ ଆମଣା ବଟେଶ୍ୱରବୃକ୍ଷାଦିର ଗୋଟିଏ ଚିହ୍ନ କାଟି ଦିଅନ୍ତି, ଅଥବା ଦଲିଲ ଯେଉଁ କଲମରେ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ ସେହି କଲମକୁ ଛୁଇଁ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଦଲିଲଲେଖକ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ ତଳେ, କିମ୍ବା ଚିହ୍ନ ଅଙ୍କା ନ ଥିଲେ କାଗଜରେ (ଲେଖକ) ନିଜେ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପାଇଁ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସନ୍ତକ-ଚିହ୍ନଟି ଦଲିଲରେ ଅଙ୍କି ଦିଅନ୍ତି ଓ ତଳେ ଲେଖନ୍ତି—"ଏ ଅମୁକ ମହାଶୟ ଶ୍ରୀ ଅମୁକଙ୍କର ସହି, କଲମ ଛୁଇଁ ।"]

ମନୁଷ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମାବଳମ୍ବୀମାନଙ୍କର ସନ୍ତକ 'ତୁଳସୀ ମାଳା' ଅଟେ । ବିଭିନ୍ନ ଜାତିଙ୍କର ସନ୍ତକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ଯଥା—

ଗଉଡ଼ଙ୍କ ସନ୍ତକ ଠେଙ୍ଗା

କରଣଙ୍କର ଲେଖନୀ,

ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର କୁଶବଟୁ

ବଢ଼େଇଙ୍କର ମୁଗୁର

ତନ୍ତୀଙ୍କର ନଳି

ଗୁଡ଼ିଆଙ୍କର ଚଟୁ

ଖଣ୍ଡାୟତଙ୍କର ଖଣ୍ଡା

କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କର ଧନୁ

ମହାନ୍ତିଙ୍କର କଟାରି

ବଣିଆଙ୍କର ତରାଜୁ

ଭଣ୍ଡାରୀଙ୍କର ନହୁରୁଣୀ

କମାରଙ୍କର ଛୁରୀ

କେଳୁଟଙ୍କର ସବଳ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜବଂଶର ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସନ୍ତକ ଅଛି, ଯଥା—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶର—ମୟୂର, ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜବଂଶର—ମାଛ, ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି ରାଜବଂଶର—ଶଙ୍ଖ, ପୁରୀ ଗଜପତି ରାଜବଂଶର—ସୁଦର୍ଶନଚକ୍ର, ବୌଦ ରାଜବଂଶର—ମୟୂର, କାମାଖ୍ୟା ରାଜବଂଶର—ଶଙ୍ଖ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ଜଗତର ରାଜା ଓ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ସନ୍ତକ ଅଛି । ଯଥା—ଇଂରେଜଙ୍କର ସିଂହ (Lion), ରୁଷିଆର ଭାଲୁ (Bear), ମିଶର ଓ ତୁରସ୍କର ଖଣ୍ଡଚନ୍ଦ୍ର (Crescent), ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଇଗଲ (Eagle), ଚୀନର ସାପ (Dragon); ବସ୍ତୁତଃ ଯେଉଁ ଜାତିଙ୍କର ବା ରାଜ୍ୟର ଯାହା ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ବା ଗୌରବର ବା ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଅଟେ, ତାହାଙ୍କର ସେହି ପଦାର୍ଥ ସନ୍ତକରୂପେ ଲେଖାଯାଏ ।

୭ । ପୂର୍ବକାଳରେ ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଦୂରପ୍ରବାସରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ମାରକରୂପେ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶବ ରୂପରେ କଲ୍ପନା କରି ତାକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ଚିତାଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେଉଥିଲେ—7. An image or memento of a deceased husband which was embraced by the wife while consigning herself to the funeral pyre, on learning of the death of her husband in a far off country when the custom of self-imolation of Hindu women was in vogue. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ବିଦେଶରେ ମରିଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶବର ଅଭାବରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସନ୍ତକ (ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଳ୍ପିତ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ବ୍ୟବହାରକାରୀଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଯଥା—କଠାଉ, ଲୁଗା, ଯଷ୍ଟି) ଧରି ଚିତାଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେଉଥିଲେ । ଏହାକୁ 'ସନ୍ତକ ଧରି ସତୀ ହେବା' ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ।]

ସନ୍ତକ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଲିଲରେ ନିଜର ନାମ ଦସ୍ତଖତ କରିବା; ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା—1. To Santaka kariba सन्तक करा निशान करना sign one's name in a document. ୨ । ସନ୍ତକ କାଟିବା (ଦେଖ)—2. Santaka katiba (See)

ସନ୍ତକ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ନିଜର ନାମ ଲେଖି ଜାଣି ନ Santaka kāṭibā ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି) କୌଣସି ଦଲିଲରେ ଅପଣାର ସନ୍तक काटना 'ସନ୍ତକ'କୁ ଅଙ୍କିତ କରିବା—1. To put one's **निषान करना,** mark on a document (in the case **निशान लगाना** of an illiterate (person). ୨ । ନିରକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତି କଲମକୁ କେବଳ ଛୁଇଁ ଦେଲା ପରେ (ନକବିଶା) ଦଲିଲସମ୍ପାଦନକାରୀଙ୍କ ସନ୍ତକକୁ ଦଲିଲରେ ଲେଖିବା—2. (The deed-writer) To put an illiterate person's mark on a document.

ସନ୍ତକ ଧରି ସତୀ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଦେଶରେ ମୃତ ହୋଇଥିବା Santaka dhari satī hebā ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଶବଦଶାରେ सन्तक धरे सती हओया ବ୍ୟବହୃତ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କମ୍ବା ପଳାଶ **निशान लेकर सती होना** ପତ୍ରାଦିରେ ନିର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି (ବିଧବା) ଚିତାନଳରେ ଝାସ ଦେବା ବା ଅନୁମୃତ ହେବା-To immolate one's self by jumping into the funeral pyre of her husband by embracing any article which her late husband was using or his effigy (said of a widow following her husband who died abroad and whose dead body could not be available to the widow, when the practice of self immolation of widows was in vogue.)

ସନ୍ତ ଖରଚ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. (ଗଞ୍ଜାମୀ ଓଡ଼ିଆ ମହାଜନମାନଙ୍କ Santa kharacha ବ୍ୟବହୃତ)—ମହାଜନଙ୍କର ବା ଦୋକାନୀଙ୍କର ନିଜର ବସାଖରଚ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖରଚ—Private expenses and fooding expenses incurred by a trader or shop-keeper.

ସନ୍ତତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ତନ୍ ଧାତୁ = ବିସ୍ତୃତ ହେବା + କର୍ତ୍ତି. ତ)— Santata ୧ । ବିସ୍ତୃତ, ପରିବ୍ୟାପ୍ତ —1. Diffused; extended. ୨ । ସତତ; ନିୟତ; ନିରନ୍ତର—2. Constant. ୩ । ଅବିରତ— 3. Continuous; incessant. ୪ । ବହୁଳ—4. Excessive. ୫ । ଅନାଦି; ଅନନ୍ତ—5. Eternal. ୬ । ନିରନ୍ତର—6. Perpetual. କ୍ରି. सतत ବିଣ—୧ । ସର୍ବଦା—1. Constantly; always. **सतत** ୨ । ଅବିରତ; ଅବିଶ୍ରାନ୍ତରୂପେ—2. Uninterruptedly. ୩ । ଚିରନ୍ତନରୂପେ—3. Perpetually; eternally.

ସନ୍ତତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ସତତ ଜ୍ୱର; ଏକପ୍ରକାର ଭୟଙ୍କର ଜ୍ୱର; Santata jwara ବିଷମଜ୍ୱର ବିଶେଷ—A kind of remittent fever; a kind of typhoid fever. [ବି—ଏହି ଜ୍ୱର ଏକାଦିକ୍ରମେ ୭ଦିନ, ୧୦ ଦିନ, ୧୨ ଦିନ, ୨୧ ଦିନ, ଏକମାସ, ଦୁଇ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିୟତ ଶରୀରରେ ରହେ ।]

ସନ୍ତତି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ତନ୍ ଧାତୁ = ବିସ୍ତୃତ ହେବା + କରଣ. ତି — Santati ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଂଶ ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ)—୧ । ଅପତ୍ୟ; ସନ୍ତାନ; ପୁତ୍ରକନ୍ୟା—1. Offspring; progeny; child; son and daughter; issue. ୨ । (+ ଭାବ. ତି) ବ୍ୟାପ୍ତି—2. Profusion; expansion; extension. ୩ । (+ କର୍ତ୍ତି. ତି) ଧାରା ବଂଶ; ଗୋତ୍ର—2. Lineage; posterity; family. ୪ । ପଙ୍କ୍ତି; ଶ୍ରେଣୀ—4. Line. ୫ । ପାରମ୍ପର୍ଯ୍ୟ—5. Continuity; succession. ୬ । ଧାରା—6. System; custom; usage. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—କନ୍ୟା; ଝିଅ— सन्तति Daughter. [ଉ—ସାତ ପାଟ ଉପରେ ଅଧିଷ୍ଠାନୀ, **सं'तति** ତୁମ୍ଭେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜାଙ୍କ ସନ୍ତତି । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ]

ସନ୍ତତେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସନ୍ତତ)—ସର୍ବଦା; ସବୁବେଳେ— Santate always; everyday. (ଉ—ଯେଣୁ କରି ମୀନ- हमेशा କେତନ କମଳା କୋମଳ କର-କମଳରେ କରନ୍ତି ସନ୍ତତେ **हमेशा** ଯତନ । ଯାନକୃଷ୍ଣ. ଜଗମୋହନ ।)

ସନ୍ତପତ(ନ୍ତ, ନ୍ଥ)—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସନ୍ତପ୍ତ)—ସନ୍ତପ୍ତ (ଦେଖ)— Santapata(nta,ntha) 1. Santapta. (See) ୨। କ୍ଲିଷ୍ଟ; सन्तपत, व्यतिव्यस्त ଦୁଃଖିତ—2. Afflicted; sorry. (ଉ— **सं'तपत** କୁନ୍ତୀ ଜନ ମନ ପରିଏ ଦିବସ ହୁଏ ସନ୍ତପନ୍ତ । ଯାନକୃଷ୍ଣ. (ସନ୍ତପତ[ନ୍ତ,ନ୍ଥ]ଅ —ଅପଭ୍ରଂଶରୂପ) ଜଗମୋହନ ।) ୩ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—3. Very much troubled; pestered; harassed. (ଉ—ଖରକୁ କେବେ ନ କରିବ ସନ୍ତପନ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।)

ସନ୍ତପତି(ନ୍ତି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସନ୍ତାପ, ସନ୍ତପ୍ତି)—ସନ୍ତାପ; କ୍ଲେଶ; Santapati(nti) ଦୁଃଖ)—Grief; sorrow; affliction. सन्ताप (ଉ—ପୂର୍ବକାଳେ ଶୈବ୍ୟ ନାମରେ ନୃପତି, ଥାଇଥିଲେ, **सं'ताप** ପୁତ୍ରଶୋକରେ ସନ୍ତପତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।) ୨ । ପରଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—2. Harassment oppression.

ସନ୍ତପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ତପ୍ ଧାତୁ = କଷ୍ଟ ହେବା + କର୍ତ୍ତି. Santapta ତ)—୧ । ସନ୍ତାପଯୁକ୍ତ; ଦୁଃଖିତ; କ୍ଲିଷ୍ଟ— (ସନ୍ତପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Distressed; grieved; afflicted. ୨ । ତାପିତ; ଉତ୍ତପ୍ତ—2. Heated. ୩ । ଦଗ୍ଧ—3. Scorched. ୪ । ପରିଶ୍ରାନ୍ତ; ପଥଶ୍ରମରେ କ୍ଳାନ୍ତ—4. Fatigued with travel. ୫ । ଜ୍ୱରକାତର—5. Feverish; suffering from fever. ୬ । ଜ୍ୱଳନ୍ତ—6. Burnt; burning. ୭ । ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ବିଶୁଦ୍ଧ—7. Purified by fire.

ସନ୍ତମସ—ସଂ. ବି (ସମ୍ = ସମ୍ୟକ୍ + ତମସ୍ = ଅନ୍ଧକାର + ଅ)— Santamasa ୧ । ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର—1. Dense darkness; utter darkness. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଜ୍ଞାନ ମୋହ ବା ମହାମାୟା ରୂପ ଅନ୍ଧକାର; ମୋହାନ୍ଧକାର;

ମହାମୋହ—2. (figurative) Spiritual stupefaction (compared to darkness).

ସନ୍ତ ମହନ୍ତ—ଦେ. ବି. (ସହଚର) (ବହୁବଚନ)—ବୈରାଗୀ ଓ ମହନ୍ତ; Santa mahanta ବାବାଙ୍କ ବୈଷ୍ଣବ; ସାଧୁସନ୍ଥ—Anchorites and abbots.
ସନ୍ତ ମହନ୍ତ ସଂତ महंथ

ସନ୍ତରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ତୃ ଧାତୁ=ପାରହେବା+ଭାବ. Santaraṇ ଅନ)—୧ । ପହଁରିବା; ପାଣିରେ ନିଜର ଦେହକୁ ଭସାଇ ଗତି କରିବା—1. Swimming. ୨ । ନଦୀ ଆଦିକୁ ପାରିହେବା—2. Crossing of a river.

ସନ୍ତରଣକାରୀ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ—(ସନ୍ତରଣ କାରିନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)—ଯେ Santaraṇa kāri ପହଁରେ—Swimming. (ସନ୍ତରଣକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ତରଣ କୁଶଳ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—(୭ମୀତତ୍ପୁରୁଷ)—ସନ୍ତରଣ ବିଷୟରେ Santaraṇa kuśaḷa ଦକ୍ଷ; ପହଁରିବା ବିଷୟରେ ପଟୁ—(ସନ୍ତରଣ ନିପୁଣ, ସନ୍ତରଣ ପଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Expert in (ସନ୍ତରଣ ନିପୁଣା, ସନ୍ତରଣ କୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) swimming. (ସନ୍ତରଣ କୁଶଳତା, ସନ୍ତରଣ ପଟୁତା, ସନ୍ତରଣ ନିପୁଣତା—ବି)

ସନ୍ତରଣ କୌଶଳ—ସଂ. ବି (୭ମୀତତ୍ପୁରୁଷ)—ପହଁରିବାର କଉଶଳ—Santaraṇa kauśaḷa The art of swimming. (ସନ୍ତରଣ ନୈପୁଣ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ତର ପନ୍ତର—ଗ୍ରା. ବିଣ.—ସନ୍ତପନ୍ତ (ଦେଖ) Santara pantara Santapanta (See)

ସନ୍ତରା—ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ସଂସ୍ତର) ଏକପ୍ରକାର ମାଂସଳ ତୃଣ—Santarā 1. Elephant grass; Typha; a sort of aquatic reed grass used in weaving mats; Rambana. [ଦ୍ର—ଶାଳ ମ—ମୋଥୀତୃଣ କଇଁ ଶ୍ୱେତ କହ୍ଲାର ଲକ୍ଷ୍ମି ଢ ହରତ ଘଞ୍ଚ ଅଥାନ—ଇକରା . ସନ୍ତରା । ସ୍ୱଧାନାଥ. ଯଯାତିକେଶରୀ].
ସଂ ଏରକା, ଗୁନ୍ଦ୍ରମୂଳା, ଶିବି, ଶଗ୍ରା, ଗୁନ୍ଦ୍ରା
स ंतरा, हागला गोँद, पतर

[ଦ୍ର—ଏହା ଜଳ ଓ ନଦୀ ପ୍ରଭୃତିର ଧାରରେ ଓ ଜଳା ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର କାଣ୍ଡ ପତ୍ର ଓ ୫।୬ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବରେ ବଢ଼େ । ଏହାକୁ କାଟିଥିଲି ଫଡ଼ା ଫଡ଼ା କରି ତାହା ଶୁଖାଇ ଲୋକେ ଦଉଡ଼ିରେ ଛନ୍ଦ ମଶିଣା ଓ ହେଂସ ବୁଣନ୍ତି । ଏହାର ଗଡ଼ଜାତ ନାମ ତେଲଙ୍ଗା ବା ତେଲେଙ୍ଗା ।
ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଏକ ପ୍ରକାରର କାଣ୍ଡ ତ୍ରିକୋଣିଆ (କାଣ୍ଡ କାଣ୍ଡିଆ) ଓ ପତ୍ର ସରୁ (Typha Elephantina) । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର କାଣ୍ଡ ଅର୍ଦ୍ଧଗୋଲ (ସନ୍ତରା) ଓ ପତ୍ର ଚେପ୍ଟା (Typha Augustata) । ଗାର୍ଡ଼୍କାରଙ୍କ ମତରେ ଏଥିର ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଏରକା, ବଙ୍ଗଳା ନାମ ହୋଗ୍ଲ, ହିନ୍ଦୀ ନାମ ପତର୍ ଓ ଇଂରେଜି ନାମ Rambana ।
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଶୁକ୍ରଜନକ, ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟକର ଓ ବାୟୁ ପ୍ରକୋପକ । ଏହା ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଅଶ୍ମରୀ, ଦାହ, ପିତ୍ତ ଓ ରକ୍ତଦୋଷରେ ଉପକାରକ । ଅମ ଦେଶରେ ବେରୁହାଁ, ସନ୍ତରା, କାଣ୍ଡକାଣ୍ଡିଆ ଓ ଜୁଣରେ ହେଁସ ବୁଣା ଯାଏ; ସନ୍ତରାରେ ବୁଣାହେବା ମଶିଣାକୁ ପରୁଢ଼ ମଶିଣା ବୋଲିଯାଏ ।
କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦେହତ୍ୟାଗ ପରେ ଯଦୁବଂଶୀୟମାନେ ସନ୍ତରା ବଣରେ ହଣାହଣି ହୋଇ ମଲେ । କଲିକତାର ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ଜଳାଭୂମିରେ ଅନେକ ସନ୍ତରା ଗଛ ଅଛି । ଏହି ସନ୍ତରାରୁ ପରୁଢ଼ ମଶିଣା ବୁଣାଯାଏ । କଲିକତା ନିକଟରେ "ସାନ୍ତରା ଗାଛି" ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଓ ରେଳ ଷ୍ଟେସନ ଅଛି । ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଢଗ ଅଛି—"ଘରଭା ଅଯୋଗ୍ୟ ପଣେ, ମାଇପ ଶୁଏ ସନ୍ତରା ବଣେ ।" ସନ୍ତରା ଗଛ ପାଣିକୂଳରେ ଆର୍ଦ୍ର ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ ଓ ସନ୍ତରା ବଣରେ ଅନେକ ପାଣିଧଣ୍ଡ ସାପ ରହନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ଢଗ ବୋଲନ୍ତି—'ସନ୍ତରା ବଣରେ ଧଣ୍ଡ' ପଦ ଏଠାରେ ବହୁତ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ।] ୨ । (ସଂ. ଛତ୍ର) ଏକ ଜାତୀୟ ତୃଣ—2. Andropagen Hoenanthus. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ 'ଭୂସ୍ତୃଣ'ର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ 'ଛତ୍ର'ର ଅପଭ୍ରଂଶ 'ସନ୍ତରା' ଅଟେ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମମାନ, ଯଥା—ଭୂତୃଣ, ଗୁହ୍ୟବୀଜ, ଭୂତୀକ, ସୁଗନ୍ଧ, ଜମ୍ବୁକପ୍ରିୟ ଓ ମାଲାତୃଣ । ଏହା କଟୁତିକ୍ତ ରସ ଓ ବାତ, ସନ୍ତାପ, ରକ୍ତଦୋଷ, କଫଦୋଷ ଓ ଭୂତ ଦୋଷର ନାଶକ ଏବଂ ବିରେଚକ ଅଟେ ।] ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । (ସଂ. ସିକ୍ତ) ସନ୍ତସନ୍ତିଆ; ଓଦା (ଭୂମି)—Wet; moist; damp (soil) ୨ । ଅପରିଷ୍କାର (ସ୍ଥାନ)—2. Unclean (place). ୩ । ଅମାର୍ଜିତ ଶରୀରଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Having the body uncleansed. ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର କମଳା ଲେମ୍ବୁ—A kind of orange.
সেঁতসেঁতে गीला सिक्त
(ସନ୍ତରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
নোংরা गन्दा

ସନ୍ତରା ବଣ—ଦେ. ବି—୧ । ଅନେକ ସନ୍ତରାଗଛ ଜନ୍ମିଥିବା ଜଳାଭୂମି—Santarā baṇa 1. A damp place overgrown with Santarā reed plants. ୨। ଅପରିଷ୍କୃତ ସ୍ଥାନ—2. An untidy or unclean or unswept place. [ଦ୍ର—ଘରଭା ଅଯୋଗ୍ୟ ପଣେ, ମାଇପ ଶୁଏ ସନ୍ତରା ବଣେ । ଢଗ]
হোগলা বন गोंदका वन

ସନ୍ତରା ମଶିଣା—ଦେ. ବି.—ପରୁଢ଼ ମଶିଣା; ସନ୍ତରା ଦ୍ୱାରା ବୁଣା Santarā masiṇā ହୋଇଥିବା ହେଁସ—A mat woven with Santarā reeds.
হোগলা চটাই गोंदरी

ସନ୍ତରିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଦ୍ୟ)—(ସଂ. ସନ୍ତରଣ)—ସନ୍ତରଣ କରିବା; Santaribā ପହଁରିବା—To swim.
সাঁতরান, সাঁতারকাটা तैरना [ଉ—ନରନାରୀ ଶୋକ-ସମୁଦ୍ର-ଜଳେ, ସନ୍ତରନ୍ତି ମୀନ ସମ କହଲେ । ମଧୁସୂଦନ—ଛନ୍ଦମାଳା ।]

ସନ୍ତର୍ପଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ତୃପ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ତୃପ୍ତ Santarpaṇa କରିବା; ତୃପ୍ତିଦାନ—1. Satisfying; gratifying. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଦ୍ରାକ୍ଷାଦିଯୁକ୍ତ ତୃପ୍ତିଜନକ

ମିଷ୍ଟ ଦ୍ରବ୍ୟଶେଷ-2. A sweetmeat made of grapes. (ସନ୍ତର୍ପିତ—ବିଣ) ୩ । ତୃପ୍ତି—3. Gratification; satisfaction. ସଂ. ବିଣ—୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ପ୍ରୀତିଜନକ; ଆନନ୍ଦଜନକ—1. Pleasing. ୨ । ତୃପ୍ତିଜନକ— 2. Gratifying. ଦେ· ବି—୧ । (ଲକ୍ଷ ଣାର୍ଥ)
ସନ୍ତର୍ପନ
सावधानता, हुसिआर ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନ; ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ—1. Taking care; being careful. ୨ । ଯତ୍ନ—2. Care. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ—ସାବଧାନ, ଜାଗ୍ରତ୍—Careful; watchful.

ସନ୍ତର୍ପଣ ସହକାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଅତି ସାବଧାନତା Santarpaṇa sahakāre ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ—1. Carefully; cautiously. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋମଳତା ଓ ଯତ୍ନପୂର୍ବକ—2. With tender care. (ସନ୍ତର୍ପଣରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତିଜନକ ଭାବରେ—3. Very pleasingly.
ସନ୍ତର୍ପଣେ
सन्तर्पणसे

ସନ୍ତସନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସିକ୍ତ)—ଆର୍ଦ୍ର, ଓଦା; ଜଳସିକ୍ତ—Moist; damp.
Santasantiā
ସେଁତସେଁତିଆ, ସେଁତସେଁତେ, ସେଁତା गीला

ସନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ· (ସଂ. ସିକ୍ତ)—ଜଳାର୍ଦ୍ର; ଓଦା—Moist. ଦେ.ବି Santā ସନ୍ଥା (ଦେଖ)—Santhā (See)
ସେଁତା गीला

ସନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସଂ. ସିକ୍ତ) (ଭୂମି) ଜଳାର୍ଦ୍ର ହେବା Santā(nte)ibā—1. To be damp; to be full of moisture. ୨ । (ସଂ. ସନ୍ତପନ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସନ୍ତାପିତ କରିବା ବା କ୍ଲିଷ୍ଟ କରିବା; କ୍ଲେଶ ଦେବା—2. To cause suffering to a person; to afflict or harass a person.
ସାଁତାନ ସେଁତାନ
गीलाहोना
सन्तापदेओया
सन्तापदेना

ସନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପୀଡ଼ା ଦେବା—To Santā(nte)i māribā give too much pain; to harass much.[ଉ—ସେ ଦେଶଯାକ ସନ୍ତେଇ ମାରୁଛନ୍ତି; ହଜାର ହଜାର ଲୋକଙ୍କ ଅସ୍ଥି କାନ୍ଦୁଛି । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ବଳ୍ପ]
ସେଁତିୟେମାରା
सन्तापदेना

ସନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇ ହେବା—(ସଂ· ସନ୍ତାପିତ) ସନ୍ତାପିତ ହେବା—Santā(nte)i hebā To suffer; to be afflicted.
সন্তাপিত হওয়া सन्तापित होना

ସନ୍ତାନ—ସଂ· ବି (ସମ୍+ତନ୍ ଧାତୁ=ବିସ୍ତୃତ ହେବା+କରଣ ଅ) Santāna ୧ । ସନ୍ତତି (ଦେଖ)—1. Santati (See) ୨ । ବଂଶଧର—2. Descendant. ୩ । (+ଭାବ ଅ) ବିସ୍ତାର—3. Diffusion; spreading ୪ । (+କର୍ମ ଅ) ପ୍ରବନ୍ଧ—4. A connected narrative; essay. ୫। ମୁଷଳ ଧାର ବର୍ଷାର ଟୋପାମାନ—5. Large drops of rain in a very heavy shower. ୬। (+ଭାବ ଅ) ଅବିଚ୍ଛେଦ ପ୍ରବାହ—6. A continuous stream or current. ୭। (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ଦେବତରୁବିଶେଷ—7. A sort of mythical tree of the heaven. ଦେ· ବି (ପ୍ରା°)—ପୁତ୍ର; ପୁଅ—Son.

ସନ୍ତାନକ—ସଂ· ବି—(ସନ୍ତାନ+ସ୍ବାର୍ଥେକ)—୧ । କଳ୍ପବୃକ୍ଷ; ଦେବତରୁ Santānaka ବିଶେଷ—1. Name of a mythical tree of the Hindus' heaven. ୨ । ସନ୍ତାନ (ଦେଖ)—2. Santāna (See) ସଂ. ବିଣ—ବ୍ୟାପ୍ତ, ବ୍ୟାପନଶୀଳ—Extensive; diffusive.

ସନ୍ତାନ କାମନା—ସଂ. ବି—(୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—ଅପତ୍ୟ ଲାଭ କରିବାର Santāna kāmanā ଇଚ୍ଛା—Desire to have issue.

ସନ୍ତାନ କାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସନ୍ତାନକାମିନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ଯେ Santāna kāmī ଅପତ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ କାମନା (ସନ୍ତାନକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ; ସନ୍ତାନଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଯେ ଇଚ୍ଛା କରେ—Desirous to have offsprings.

ସନ୍ତାନ ଗୋପାଳ ମନ୍ତ୍ର—ସଂ· ବି—ସନ୍ତାନ ଲାଭ କାମନାରେ ଜପ କରି-Santāna gopāla mantra ଦିବା ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A mystic formula to be repeatedly recited by a person desirous of issue [ଦ୍ର—ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସନ୍ତାନ ଗଣପତି ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଜପ କରାଯାଏ ।]

ସନ୍ତାନ ଚର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସନ୍ତାନ ପାଳନ (ଦେଖ)—Santānā charjyā Santān pāḷana (See)

ସନ୍ତାନ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ (ସନ୍ତାନ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—Santāna janaka ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦକ (ଦେଖ)—(ସନ୍ତାନଜନକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Santānotpādaka (See) ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସନ୍ତାନର ପିତା—Father of issues.

ସନ୍ତାନ ପରମ୍ପରା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସନ୍ତାନାଦି କ୍ରମ; ସନ୍ତାନଙ୍କ Santāna parmparā ସନ୍ତାନ, ତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ, ଏହିପରି ପର୍ଯ୍ୟାୟ—Successive generations of descendants.

ସନ୍ତାନ ପାଦପ—ସଂ, ବି—ସନ୍ତାନ ୭ (ଦେଖ)—Santāna 7 (See) Santāna pādapa [ଉ—ସନ୍ତାନ ପାଦପ ମୂଳରେ, ମଣି କନିତ ବେଦୀ ଚରେ—ପ୍ରାଚୀ.ପୂର୍ଣ୍ଣିମଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ]

ସନ୍ତାନ ପାଳନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅପତ୍ୟାଦିଙ୍କ ଲାଳନପାଳନ-Santāna pāḷana Care of children; bringing up to children.

ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅପତ୍ୟ ଜନ୍ମ କରିବା—Santāna prasaba Bringing forth or begetting of children.

ସନ୍ତାନବାନ୍—ସଂ. ବିଣ: ପୁଂ (ସନ୍ତାନ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍) Santānabān ସନ୍ତାନବତ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହାର ଅପତ୍ୟ (ସନ୍ତାନବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)(ସନ୍ତାନବନ୍ତ—ବି) ଥାଏ—Having issues. (ସନ୍ତାନସ୍ଥିତ, ସନ୍ତାନବସ୍ଥିତ, ସନ୍ତାନରହିତ—ବିପରୀତ)

ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି—ସଂ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର) (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। Santāna santati ପୁତ୍ରକନ୍ୟାଗଣ; ଅପତ୍ୟମାନେ—Offsprings male and female; a number of children. ୨। ସନ୍ତାନ ପରଂପରା—2. Successive generations of offsprings; successive descendants.

ସନ୍ତାନହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଯାହାର ଅପତ୍ୟ ନାହିଁ; Santānahīna ଅପତ୍ୟରହିତ—Issueless; childless. (ସନ୍ତାନହୀନତା—ବି) (ସନ୍ତାନହୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ତାନିକ—ସଂ. ବି,—(ସନ୍ତାନ+ଇକ)—ସନ୍ତାନବିଶିଷ୍ଟ—Santānika Having issues

ସନ୍ତାନିକା—ସଂ. ବି (ସନ୍ତାନ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଯାହା ଦୁଗ୍ଧ ଉପରେ Santānikā ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ)—୧। ଦୁଧର ସର—1. Cream of milk. [ଗୁ—ଏହା ଗୁରୁପାକ, ଶୀତସ୍ପର୍ଶ, ବଳଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ, ବାତଘ୍ନ, ତୃପ୍ତିକର, ପୁଷ୍ଟିକର, ସ୍ନିଗ୍ଧ, କଫଜନକ, ବଳକର ଓ ଶୁକ୍ରଜନକ ଅଟେ।] ୨। ଛୁରୀର ଧାର—2. The edge of a knife. ୩। ଫେନ—3. Froth; foam. ୪। ଲୁତାତନ୍ତୁ; ମାକଡ଼ସା ଜାଲ—4. Spider's web; cobweb.

ସନ୍ତାନିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ତନ୍ ଧାତୁ; ଣିଚ୍+ତ ବା ସନ୍ତାନ+ Santānita ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଇତ୍)—ବିସ୍ତାରିତ କରାଯାଇଥିବା—Made to expand.

ସନ୍ତାନି ପନ୍ତାନି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି)—ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି (ଦେଖ) Santāni pantāni Santāna santati (See)

ସନ୍ତାନି ପନ୍ତାନି ଧରି ଶୋଧିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସନ୍ତାନ Santāni pantāni dhari śodhibā ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଛେଲେ ପିଲେ ନାମ ଧରେ গালি দেওয়া ଗାଳି ଦେବା—To abuse बाल बच्चेको गाली देना a person by calling (ସନ୍ତାନି ପନ୍ତାନି ଶୋଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) names to his or her children.

ସନ୍ତାନୋଚିତ—ସଂ,ବିଣ(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କର କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ—Santānochita Befitting or becoming a child.

ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସନ୍ତାନ+ଉତ୍ପାଦକ)—Santānotpādaka ଯାହା ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମାଏ—Causing (ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) production of children; (ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦକତା—ବି) produtive; generative of issues.

ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସନ୍ତାନ Santānotpādikā śakti ଜନ୍ମାଇବାର କ୍ଷମତା—Productive or generative power in a male or female.

ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସନ୍ତାନ+ଉତ୍+ପଦ୍ ଧାତୁ Santānotpādī +କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା' ୧ବ)—(ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରେ;ସନ୍ତାନଜନକ ବାଣୀ—Producing or bringing forth (ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦିତା—ବି) children.

ସନ୍ତାପ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ତପ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ଉତ୍ତାପ—Santāpa 1. Heat. ୨। ଜ୍ୱରଜନିତ ଶରୀରର ତାପ—Fever-(ସନ୍ତପ୍ତ—ବିଣ) —2. heat. ୩। ମନୋଦୁଃଖ; ମନସ୍ତାପ;ମର୍ମପୀଡ଼ା 3. Sorrow; grief; anguish; woe. ୪। ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ; ଅନ୍ତର୍ଦାହ; ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ, ଅନୁତାପ—4. Regret; repentance. ୫। ଦେହଜ୍ୱ ଭସ୍ମ—5. The passions. ୬। ଶତ୍ରୁ—6. Enemy. ଦେ. ବି সন্তাপ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଜନକ ଓ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ମନର सन्ताप ବେଦନା ପ୍ରକାଶ—(figurative) Giving vent to one's grief.

ସନ୍ତାପ କର—ସଂ. ବିଣ (ସନ୍ତାପ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦୁଃଖ-Santāpa kara ଜନକ—Producing grief or sorrow. (ସନ୍ତାପଜନକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ତାପ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବା—To give Santāpa karibā vent to one's grief. সন্তাপ করা सन्ताप करना

ସନ୍ତାପ କ୍ଲିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ମର୍ମପୀଡ଼ା ଯୋଗୁ Santāpa klishṭa କାତର—Afflicted with grief. (ସନ୍ତାପକ୍ଲିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ତାପନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ତପ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ—ତାପି ଧାତୁ+ଭାବ Santāpana ଅନ)—୧। ସନ୍ତାପ ଦାନ; କ୍ଲେଶ ଦେବା—1. Afflicting; giving pain. ୨। ବସ୍ତୁରୁ ଉତ୍ତାପ ଦେବା—2. Transmitting heat to a a body. ୩। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) କାମଦେବଙ୍କର ପଞ୍ଚଶର ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ (ଯାହା ଅଚରିତାର୍ଥ ପ୍ରେମିକର ମନରେ ସନ୍ତାପ ଜନ୍ମାଏ)—3. Name of one of the five arrows of Cupid (which is said to infact pain on a disappointed lover). ସଂ. (ସନ୍ତାପନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ତ୍ତୃ)—୧। ସନ୍ତାପଜନକ, ଦୁଃଖଜନକ—1. Producing grief; afflicting. ୨। ଯାହା ଉତ୍ତପ୍ତ କରେ—2. Heating

ସନ୍ତାପ ନାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦୁଃଖର ଲୋପ; ଦୁଃଖର Santāpa nāśa ଦୂରୀଭୂତ—Removal of grief or sorrow.

ସନ୍ତାପନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ତପ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ମ. Santāpanīya ଅନୀୟ)—ଯାହା ସନ୍ତାପିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—(ସନ୍ତାପନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Capable of being distressed or afflicted or heated.

ସନ୍ତାପାଗ୍ନି—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)-ଅଗ୍ନିପରି ଦାହକ ମନସ୍ତାପ—Santāpāgni Sorrow compared to fire; burning grief. (ସନ୍ତାପବହ୍ନି, ସନ୍ତାପାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ତାପିତ—ସ. ବିଣ. (ସନ୍ତାପ+ସଞ୍ଜାତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)—୧ । ଦୁଃଖିତ; Santāpita ସନ୍ତାପଯୁକ୍ତ—1. Afflicted; distressed; pained. ୨ । ତାପ ପ୍ରାପ୍ତ; ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତପିତ—2. Heated; scorched. ୩ । ଉତ୍ତେଜିତ—3. Excited.

ସନ୍ତାପି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ମନୋଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବା—Santāpi hebā 1. To give vent to one's grief. সন্তাপকরা; **सन्तापित होना** ୨ । ଅନୁତାପ କରିବା—2. To repent; to express regret. [ଦୃ—କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅବଜ୍ଞା କରଣ କାରଣରୁ । ଯମପୁରରେ ବସିଲ୍ ହୋଇଣ ସନ୍ତାପି ।—କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ. ବନ]

ସନ୍ତାପୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । (ସନ୍ତାପ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍; ୧ମା. Santāpī ୧ବ.)—୧ । ସନ୍ତାପଯୁକ୍ତ—1.Grieving; (ସନ୍ତାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) afflicted. ୨। (ସମ+ତପ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ସନ୍ତାପିତ କରେ—Afflicting.

ସନ୍ତାର—ସଂ. ବି—୧ ।(ସମ୍+ତୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ) ସନ୍ତରଣ—Santāra 1. Swimming. ୨ । (ସମ+ତୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍)+ଭାବ ଅ) ନଦୀଆଦିକୁ ପାର କରାଇବା—2.Ferrying accross.

ସନ୍ତି—ସ. ବି.—(ସନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ଦାନ; ବିତରଣ—Santi 1. Distribution; bestowal of gift. ୨ । ଅବସାନ; ଶେଷ—2. Decline; extinction; close.

ସନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । (ସ. ସିକ୍ତ) ସନ୍ତସନ୍ତିଆ; ଓଦା; ଆର୍ଦ୍ର—Santiā 1. Wet; damp. ୨ । (ସଂ. ସନ୍ତି=ଅବସାନ) সেঁতা, সেঁৎসেঁতে, **गीला** ଅପରିଷ୍କୃତ ଶରୀର ଯୁକ୍ତ—নোংরা, **गंदा** 2. Having unclean body. ୩ । ରୋଗ সেঁতা, রোগা, **दुबला** ଯୋଗୁଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ—3. Emaciated (ସନ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) through disease. ୪ । ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟ—4. Weak and worthless; impotent; unable to work. [ଦୃ—ଘରଭା ପଛରେ ସନ୍ତିଆ ହୁଅ, ଲୁଗା ହବ ଉହୁଁରିଅ ।—ଢଗ] ଦେ. ବି—ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି—A weak and worthless person. [ଦୃ—ତଦର ସନ୍ତିଆ, ମାରର ନାହିଁ; ରାଗେ ହେଉଥାଏ କହିଁ କହିଁ ।—ଢଗ]

ସନ୍ତୁଳା—ଦେ. ବି.—(ସଂ ସନ୍ତୋଳନ)—୧ । ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ତେଲ Santulā ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଦ୍ଧଭର୍ଜିତ କରାଯାଇ ଅଳ୍ପ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ চড় চড়ি, **साद्यतरकारी** ଶୁଷ୍କ ବ୍ୟଞ୍ଜନ;ଟୁଳୁଠୁଳା—1. Curry slightly fried with oil and then boiled with a little water; waterless curry. (ଯଥା—କାଇଗଣ ସନ୍ତୁଳା) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—2. (Figurative) Being afflicted or pained; extreme botheration; harassment. ଦେ. ବିଣ—ଅଳ୍ପ ତେଲ ଦ୍ୱାରା ଭର୍ଜିତ ଓ ପରେ ସାମାନ୍ୟ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ଓ ମାରଶୀକୃତ—Fried with a little oil. (ଯଥା—ସନ୍ତୁଳାମାଛ) ।

ସନ୍ତୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ତୁଳିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Santulā(le)ibā The causative form of চড়চড়ি করান **भूनाबाना** Santulibā.

ସନ୍ତୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସନ୍ତୋଳନ)—୧ । କଞ୍ଚା ପରିବା ବା ମାଛ Santulibā ପ୍ରଭୃତିକୁ ସାମାନ୍ୟ ଘିଅରେ ବା ତେଲରେ ଭାଜିବା চড়চড়ি করা, সঁাতলান ପରେତାକୁକିଛି ଜଳ ମିଶାଇ କମ୍ପା ଜଳ ଦ୍ରବ୍ୟରୁ **तलाना** ବାହାରିବା ଜଳ ଛଳରେ ତହିଁରେ ଅନ୍ୟ ଜଳ ଯୋଗ ନ କରି ତାହାକୁ ଶୁଷ୍କ କରି ସିଦ୍ଧ କରି ତରକାରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—1. To fry vegetable or fish with a little ghee or oil and then let it boil with a little or no water added to it. [ଦୃ—ମାଛ ଓ ମାଂସକୁ ରାନ୍ଧିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଥମେ ସନ୍ତୁଳିବାକୁ ହୁଏ । ତାହା ସନ୍ତୁଳା ହୋଇ ସାରିଲା ପରେ ସେଥିରେ ବେସର ପାଣି ବା ମସଲାପାଣି ମିଶାଇ ତାକୁ ସିଦ୍ଧ କରି ମାଛ ବା ମାଂସର ଝୋଳ ବା ତିଅଣ ରନ୍ଧାଯାଏ । କେତେ ସନ୍ତୁଳା ମାଛ ମାଂସକୁ ରଖିଦେଇ ପରେ ତାହାଦ୍ୱାରା ତିଅଣ କରାଯାଏ । ଖରଡ଼ିବା ପଦାର୍ଥକୁ ସାମାନ୍ୟ ଘିଅ ବା ତେଲଦ୍ୱାରା ନିଆଁ ଉପରେ ଥିବା ପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଚଟୁ ଦ୍ୱାରା ଘାଣ୍ଟି ତାହାକୁ ଅର୍ଦ୍ଧସିଦ୍ଧ ଓ ଶୁଷ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ନିଆଁରୁ ଓହ୍ଲାଯାଏ; (ଯଥା—ଶାଗ ଖରଡ଼ା) । ସନ୍ତୁଳିବା ପଦାର୍ଥକୁ ପ୍ରଥମେ ଖରଡ଼ି ସାରିବା ପରେ ତହିଁରେ ସାମାନ୍ୟ ଜଳ ଯୋଗକରି ଉତ୍ତମ ରୂପେ ସିଝାଇ ତାହା ସାମାନ୍ୟ ଜଳଯୁକ୍ତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାକୁ ଚୁଲିଉପରୁ ଓହ୍ଲାଇ ନେବାକୁ ହୁଏ; (ଯଥା —ବଡ଼ି ସନ୍ତୁଳା, ମାଛ ସନ୍ତୁଳା, କାଇଗଣ ସନ୍ତୁଳା) । ଭାଜିବା ପଦାର୍ଥକୁ ବହୁତ ପରିମିତ ଘିଅରେ ବା ତେଲରେ ସିଦ୍ଧକରି ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଶୁଷ୍କ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଆଁ ଉପରେ ବସାଯାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେବା—2 (Figurative)To afflict or give much pain to a person; to barass. ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) କ୍ରି—ବଘାରିବା (ଦେଖ)—Baghāribā (See).

ସନ୍ତୁଳି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ଦୁଃଖରେ କ୍ଲିଷ୍ଟ ହେବା—Santuli hebā 1. To be afflicated with pain. ভাজাভাজা হওয়া [ଦୃ—ସଂସାରର ଜ୍ୱାଳାରେ ମୁଁ ସନ୍ତୁଳି ହୋଇ **कष्ट पाना** ଗଲିଣି ।] ୨ । ଅତିଶୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟଥିତ ହେବା—2. To be afflicted with excessive heat. [ଯଥା—ଏ ବର୍ଷ ଖରା ଦିନରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମଯୋଗୁଁ ବଡ଼ଘରେ ମୁଁ ଘର ଭିତରେ ଭୁକ୍ତା ସନ୍ତୁଳି ହୋଇଯାଉଛି ।]

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ତୁଷ୍ ଧାତୁ=ତୃପ୍ତ ହେବା+ କର୍ତ୍ତି. ତ)—୧ । ସନ୍ତୋଷଯୁକ୍ତ; ତୃପ୍ତ; ପ୍ରସନ୍ନ—
Santushṭa
(ସନ୍ତୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Contented; gratified; satisfied; Pleased.
(ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—ବିପରୀତ) ୨ । ହୃଷ୍ଟ; ଅହ୍ଲାଦିତ—2. Overjoyed.

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତୃପ୍ତ କରାଇବା—
Santushṭa kariba To please a person; to make one satisfied or gratified.
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କরা সংতুষ্ট করনা
[ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରା(ରେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—'ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା' ଅର୍ଥରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା' ପ୍ରୟୋଗ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ । ମାତ୍ର ତାହା ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମାନୁସାରେ ଅସିଦ୍ଧ; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ ।]

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ)—ତୁଷ୍ଟ ମନ—Contented mind.
Santushṭa chitta
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
(ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ତୃପ୍ତମନାଃ; ଯାହାର ମନସ୍ତୁଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି—Inwardly pleased; gratified at heart.

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚେତା—ଦେ.ବିଣ।(ସଂ. ସନ୍ତୁଷ୍ଟଚେତାଃ)—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚେତାଃ (ଦେଖ)
Santushṭa chetā Santushṭa chetāh (See)

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଚେତସ୍ ଯାହାର=ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚେତସ୍;
Santushṭa chetāh
୧ମା. ୧ବ)—ପ୍ରସନ୍ନମନାଃ—Gratified at heart; inwardly pleased.

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନ—ଦେ. ବି (କର୍ମଧାରୟ,ସନ୍ତୁଷ୍ଟ+ମନସ୍)—ଆନନ୍ଦିତ ମନ—
Santushṭa mana Contented or satisfied mind.
(ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନଃ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମାନସ—ସଂସ୍କୃତ ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବିଣ.
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ মন (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଂ. ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନାଃ)—ସନ୍ତୁଷ୍ଟମନାଃ (ଦେଖ)
संतुष्ट मन Santushṭa manāh (See)
(ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନା—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ)

ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ+ମନସ୍
Santushṭa manāh ଯାହାର;୧ମା. ୧ବ)—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚେତାଃ—
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମାନସ.ପୁଂ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମାନସା.ସ୍ତ୍ରୀ }
Gratified at heart; inwardly pleased.

ସନ୍ତୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ତୁଷ୍ଟି=ତୃପ୍ତି)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
Santushṭi ପରିତୃପ୍ତି—1. Contentment. ୨ । ମନୋବୋଧ—2. Satisfaction; gratification.

ସନ୍ତୁଷ୍ଟି କର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସନ୍ତୁଷ୍ଟି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—
Santushṭi kara ଯାହା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଏ—
ସନ୍ତୁଷ୍ଟି କରୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ପ୍ରଦା }
Gratifying; satisfactory.
(ସନ୍ତୁଷ୍ଟି ପ୍ରଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ତୋଳନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ତୁଳ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସନ୍ତୁଳିବା
Santolana କ୍ରିୟା—The act of frying any
(ସନ୍ତୋଳିତ—ବିଣ) kitchen vegetable etc. to a point when it becomes almost waterless. (ସନ୍ତୋଳା—ଦେ. ବି; ସନ୍ତୋଳିବା—ଦେ.କ୍ରି).

ସନ୍ତୋଷ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ତୁଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପରିତୋଷ;
Santosha ତୃପ୍ତି—1. Satisfaction; gratification;
সন্তুষ্টি contentment. ୨ । ଅହ୍ଲାଦ; ଆନନ୍ଦ—2. Joy;
संतुष्ट, सन्तोष pleasure. ଗ୍ରା· ବିଣ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—Satisfied, gratified. [ଦ୍ର—ସନ୍ତୋଷ ହେଲି ମାଗ ଯେ ଅଛ ମନରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସନ୍ତୋଷ କର—ସଂ. ବିଣ (ସନ୍ତୋଷ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି· ଅ)—
Santosha kara ତୃପ୍ତିକର; ଯାହା ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମାଏ—Gratifying; satisfying; pleasing; satisfactory. (ସନ୍ତୋଷ ଜନକ, ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଦ, ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଦାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସନ୍ତୋଷ କରୀ, ସନ୍ତୋଷ ଜନକା, ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଦା, ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରଦାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ତୋଷ କରିବା—. ଗ୍ରା. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା—
Santosha kariba To please or gratify a person.
সন্তোষ করা संतुष्ट करना

ସନ୍ତୋଷଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ତୁଷ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ତୋଷି·
Santoshaṇiya ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯାହାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା ଉଚିତ—1. Fit to be pleased or gratified. ୨ । ଯାହାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଯାଇ ପାରେ—2. Capable of being gratified.

ସନ୍ତୋଷ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି (ସନ୍ତୋଷ+ବୃଧ୍· ଧାତୁ+ଭାବ· ଅନ)—
Santosha bardhana ତୃପ୍ତି ବଢ଼ାଇବା; ସନ୍ତୋଷକୁ କ୍ରମଶଃ ଅଧିକତର କରାଇବା—Increasing or promoting satisfaction or pleasure. ସଂ. ବିଣ (+କର୍ତ୍ତି· ଅନ)—ଯେ ସନ୍ତୋଷ ବର୍ଦ୍ଧନ କରାଏ—Promoting satisfaction; (ସନ୍ତୋଷବର୍ଦ୍ଧକ—ଅନ୍ୟ ବିଣରୂପ) conducive of pleasure.

ସନ୍ତୋଷ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କ୍ରମଶଃ ତୃପ୍ତି ବଢ଼ିବା—
Santosha bruddhi Promotion of pleasure.

ସନ୍ତୋଷ ହେବା—ଗ୍ରା· କ୍ରି—ପରିତୃପ୍ତ ହେବା; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—
Santosha heba To be pleased; to be contented.
সন্তোষ হওয়া संतुष्ट हो

ସନ୍ତୋଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଦ୍ୟ)—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରାଇବା—
Santoshiba To please; to satisfy; to gratify.
সন্তোষ (সন্তুষ্টকরা) (ଦ୍ର—ପାଣରେ ସନ୍ତୋଷିଲା ରମଣୀ ମନ ।
संतुष्ट करना ସ୍ୱଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।)

ସନ୍ତୋଷୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । (ସମ୍+ତୁଷ୍· ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତି·
Santoshi ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଅହ୍ଲାଦକର—1. Pleas-
(ସନ୍ତୋଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ing; gratifying. ୨ । (ସନ୍ତୋଷ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—2. Contented. ୩ । ସ୍ୱଭାବତଃ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିକ—3. Contented by nature.

ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍=ବିଶେଷ ଭାବରେ+ତ୍ରସ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ; ଭୀତ ଚକିତ—
Santrasta
Terrified; very much afraid. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟବ୍ଧାତୁ ଭୀତିପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଥଳରେ ସନ୍ତ୍ରାସିତ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସନ୍ତ୍ରା—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—ସନ୍ତରା (ଦେଖ)।
Santrā Santarā. (See)

ସନ୍ତ୍ରାସ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ତ୍ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତି—
Santrāsa Terror; much fright; great fear.

ସନ୍ତ୍ରାସିତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସମ୍+ତ୍ରସ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—
Santrāsita ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଭୀତିପ୍ରାପ୍ତ—Frightened; terrified.
(ସନ୍ତ୍ରାସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ=କାହିଁକି ଭୀତ; ସନ୍ତ୍ରାସିତ—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଭୟପ୍ରାପ୍ତ ।]

ସନ୍ତ୍ରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେଣ୍ଟ୍ରୀ)—ପହରାବାଲା ସିପାହୀ—
Santrī ସନ୍ତ୍ରୀ संत्री Sentry; sentinel.

ସନ୍ଥ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସଂ. ସତ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନ
Santha ସନ୍ତଃ; ପ୍ରା. ସନ୍ତୋ)—୧ । ସତ୍‌ପୁରୁଷ; ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି;
ସନ୍ତ संत ସାଧୁ ଲୋକ—1. A good person. (ଉ—ପୂର୍ବେ ଅଶେଷ ମୁନି ସନ୍ଥେ, ମୋକ୍ଷ ହୋଇଲେ ଯେଉଁ ପଥେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A pious person. (ଉ—ଅଶାନ୍ତକୁ ଶାନ୍ତ ଯେ ଅସନ୍ଥକୁ ସନ୍ଥ, କରୁଥିବାରୁ ଦଣ୍ଡ ବୋଲିନ୍ତ ଜଗତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।) ୩ । ମହାପୁରୁଷ—3. A great man. ୪ । ସାଧାରଣ ବୈରାଗୀ; ବାବାଜି—4. A recluse; an anchorite. [ଦ୍ର—ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ୪ ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଆକାର ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ୫ । ଅଭ୍ୟାସ ବା ଅଧ୍ୟୟନ
ନୂତନ ପାଠ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଛାତ୍ରର ଗ୍ରହଣ କରିବା ନୂତନ
नया पाठ ପାଠ—5. New lesson imparted or set to a student by a teacher for preparing it. (ଉ—ପ୍ରେମ-ଗୁରୁଠାରୁ ଶିଖିଛି ସେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟର ଅଦ୍ୟ ସନ୍ଥ । ରାଧାନାଥ. ଯଯାତି ।) [ଦ୍ର—ସଂ. ସନ୍ଥ=ଦୁଇ ହାତକୁ ଯୋଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥା । ସମ୍ଭବତଃ ଛାତ୍ର ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ 'ସନ୍ଥ' ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ଦୁଇ ହାତ ଯୋଡ଼ କରି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ଅବହିତଚିତ୍ତ ହୋଇ ଠିଆ ହେବାର ରୀତିରୁ ଏହି ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ଆସିଅଛି ।] ୬ । (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—6. A name given
ସନ୍ତ संत to males. ଦେ. ବିଣ—ସାଧୁଶୀଳ; ସତ୍‌ଶୀଳ—Honest; noble; good (person). (ଉ—ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ିଣ ଯେ ସନ୍ଥବୁଦ୍ଧି କଲେ, ଅଯେ ଏହା ବିଚାରି ନ ଲଭେ ଅନ୍ତକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସନ୍ଥ ଘେ(ଘି)ନିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ଥ ନେବା (ଦେଖ)
Santha ghe(ghi)nibā Santha nebā. (See)

ସନ୍ଥ ଜନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସତ୍+ଜନ)—ସାଧୁ ଲୋକ—A good
Santha jana person. (ଉ—ତେଣୁ ବୋଲାଇ ସନ୍ଥଜନ
ସନ୍ତ ଜନ संत आदमी ବଡ଼, ସନ୍ଥର ବନ୍ଧୁ ଯେତେ ସବୁ ସତ ପ୍ରାଣୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।

ସନ୍ଥ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛାତ୍ରକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ପାଇଁ (ଗୁରୁ) ନୂତନ
Santha debā ପାଠ ନ୍ୟସ୍ତ କରିବା—To set a new lesson
ନୂତନ ପାଠ ଦେଓୟା to a pupil to prepare it at
नया पाठ देना home.

ସନ୍ଥ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଛାତ୍ର) ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ନୂଆ ପାଠ ଗ୍ରହଣ
Santha nebā କରିବା—To take a new lesson
ନୂତନ ପାଠ ନେଓୟା नया पाठ लेना from a teacher.

ସନ୍ଥ ପଇଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନୂଆ ପାଠକୁ
Santha paiṭā(ṭe)ibā ଅଧ୍ୟୟନ ବା ମୁଖସ୍ଥ କରିବା—
ନୂତନ ପାଠ ମୁଖସ୍ଥ କରା To get by heart or prepare a
नयापाठ याद् करना new lesson.

ସନ୍ଥପଣ—ଦେ. ବି—୧ । ସାଧୁତା—1. Nobility; goodness;
Santhapana honesty. ୨ । ଆଚରଣର ଧୀରତା; ଭଦ୍ରତା—
ସନ୍ତପନ 2. Civility; gentleness of manners.
संतता nobility of character. ୩ । ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର—
(ସନ୍ଥପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 3. Gentlemanly conduct; civil manners.

ସନ୍ଥ ମହନ୍ତ—ଦେ. ବି (ସହଚର; ବହୁବଚନ)—ସାଧାରଣ ବୈରାଗୀ ଓ
Santha mahanta ମଠାଧିକାରୀ ବୈରାଗୀମାନେ—Ordinary
ସନ୍ତ ମହାନ୍ତ संत महन्थ anchorites and abbots.

ସନ୍ଥ ମେଳ(ଳା)—ଦେ. ବି-ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ମିଳନମହୋତ୍ସବ—
Santha meḷa(ḷā) A gathering of anchorites.
ସନ୍ତ ସମ୍ମେଳନ संत सम्मेलन (ସନ୍ଥମଉଚ୍ଛ-ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଥ ସାଧୁ—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ବହୁବଚନ)—ବାବାଜି-
Santha sādhu ବୈଷ୍ଣବଗଣ—Anchorites.
ସନ୍ତ ସାଧୁ साधु संत

ସନ୍ଥା—ଦେ.ବି—ଘାଆର ବା ପାଚିଥିବା ବଥର ମୁହଁ ଯେପରି ବୁଜି ହୋଇ
Santhā ନ ଯିବ ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ମୁହଁ ବାଟେ ପୂଜ ଓ ପାଣି ଅଦ
ପଳିତା ବାହାରିଯିବ, ଏଥିପାଇଁ ତା ମୁହଁରେ ଦିଆଯିବା କାଠି ବା
सलाई ସଳିତା—A probe or wick or plug thrust into the mouth of a sore or abcess, so that the purulent matter inside it will be drained out when the plug is taken out. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଘାଆର ମୁହଁରୁ କାଢ଼ିଦେଲେ ସେହି ଛିଦ୍ରବାଟେ ପୂଜ ଅଦ ବୋହିଯାଏ ।]

ସନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସନଦ୍)—ସନଦ (ଦେଖ)
Sanda Sananda. (See)

ସନ୍ଦଂଶ—ବି (ସମ୍+ଦନ୍‌ଶ୍ ଧାତୁ=କାମୁଡ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ
Sandaṁsa ଅଚ୍ଛା କରି କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରେ)—

୧ । ସଣ୍ଡ଼ାଶି—1. A pair of tongs. ୨ । ଚିମୁଟା—2. Pincers. ୩ । ଗୁଅକାଟି—3. Nut-cracker.

ସନ୍ଦଂଶ ପ୍ରାପିତ ନ୍ୟାୟ—ସଂ.ବ (ନ୍ୟାୟ)—ସଣ୍ଡ଼ାଶିର ଦୁଇ ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା Sandamsa prāpita nyāya ଧୃତ ବସ୍ତୁକୁ ଚିପିବା ପରି ଦୁଇ ଅଡ଼ୁ ଉଭୟମରୂପେ ବା ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଧରା ହେବା ବସ୍ତୁ ବା ଦୁଇ ଦଳରୁ ଅକାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ—ଏହି ନ୍ୟାୟ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ—A metaphorical expression or analogy used in the case of a person or thing tightly pressed from both sides, as by a vice, and thus being incapable of freeing himself or itself.

ସନ୍ଦଂଶ ଯାତନା—ସଂ. ବ-(ତତ୍ପୁରୁଷ)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ନରକ ବିଶେଷ—Sadamsa jātanā Name of a part of the hell of the Hindu mythology. [ଦ୍ର—ସଣ୍ଡ଼ାଶି ଦ୍ୱାରା ଚିପିଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଯେପରି କଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ଏ ନରକରେ ପାପୀଙ୍କୁ ସେହିପରି ଯାତନା ଦିଆଯାଏ ବୋଲି ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ସନ୍ଦରସ—ଦେ. ବ.—(ଫ. ସନ୍ଦ୍‌ରସ; ଇଂ. ସଣ୍ଡରାକ୍)—ବୃକ୍ଷବିଶେଷର Sandarasa ଶୁଷ୍କ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଏକ ପ୍ରକାର ଶାଳଗଛରୁ ଝୁନା; ଧୂନା ବାହାରିବା ଝୁଣା; ଧଳା ଝୁଣା—Gum sandaras; a kind of resin; the dried juice of Vateria India. [ଦ୍ର—ଏହା କାଣ୍ଟିସ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗେ ।]

ସନ୍ଦର୍ଭ—ସ. ବ. (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଦୃଭ୍ ଧାତୁ=ସଗ୍ରହ କରିବା+ଭାବ. Sandarbha ଅ; ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ସଗ୍ରଥିତ ହୋଇଥିବା ରଚନା)—୧ । ରଚନା; ପ୍ରବନ୍ଧ—1. An essay; a composition; a thesis. ୨ । ପରସ୍ପର ସହିତ ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ସମ୍ବଦ୍ଧ ରଚନା—2. A discourse in which the parts are well connected; a connected narrative. ୩ । ସଗ୍ରହ—3. Collection; compendium; compilation. ୪ । ସମ୍ବନ୍ଧ—4. Connection. ୫ । ଗ୍ରନ୍ଥନ—5. Arrangement. ୬ । (+କର୍ମ. ଅ) କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପୁସ୍ତକ—6. A treatise on a particular subject. ୭ । ବିସ୍ତାର—7. Expansion. ୮ । ରହସ୍ୟ; ଗୂଢ଼ାର୍ଥ—8. Secret or hidden meaning. (ସଂଦର୍ଭ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବ.—(ସମ୍+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ Sandarśana ଦର୍ଶନ; ଅବଲୋକନ; ନିରୀକ୍ଷଣ—1. Observation; act of looking at a thing. ୨ । ପରୀକ୍ଷା—2. Examination; scrutiny. ୩ । ଦେଖିବା—3. Act of seeing. ୪ । ଜ୍ଞାନ—4. Knowledge; wisdom; idea. ୫ । ମୂର୍ତ୍ତି; ଆକୃତି—5. Form; shape; image. (ସଂଦର୍ଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ. (ସମ୍+ଦନଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ଗୁରୁତର Sandashta ଭାବରେ କାମୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା—1. Severely bitten. ୨ । ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ—2. Brought into contact. ୩ । ଦୃଢ଼ରୂପେ ଲଗ୍ନ—3. Closely joined with; made to adhere to. (ସଂଦଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦଷ୍ଟୋଷ୍ଠ ପୁଟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଦଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ନିଜର Sandashtostha puta ଓଷ୍ଠପୁଟ ଯାହା ଦ୍ୱାରା)—ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯେ ରାଗରେ ନିଜର ଓଠକୁ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ କାମୁଡ଼ି ଧରିଅଛି—One who has very firmly pressed his teeth on his own lips in a paroxysm of anger. (ସନ୍ଦଷ୍ଟୋଷ୍ଠ ପୁଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ଦାର୍ଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କାଠର ମୋଟା ଠେଙ୍ଗା—Sandārda A thick cudgel of wood.

ସନ୍ଦାନ—ସଂ.ବ.—(ସମ୍+ଦୋଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+ଭାବ.ଅନ)-Sandāna ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଛେଦନ—1.Cutting through; tearing asunder. ୨ । ବନ୍ଧନ—2. Binding. ୩ । (+କର୍ମ ଅନ) ଶୃଙ୍ଖଳ—3.Chain. ୪ । ରଜ୍ଜୁ—4. Rope; cord. ୫ । ବନ୍ଧନ ସାଧନ ବସ୍ତୁ—5. Bond. ୬ । (ସମ୍+ଦାନ=ଗଜଗଣ୍ଡ ଦାନ) ହସ୍ତୀର କପୋଳର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶ ଓ ଜାନୁଦ୍ୱୟର ଅଧୋଭାଗ, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରୁ ମଦ ଜଳ କ୍ଷରିତ ହୁଏ—6. The upper part of the brow and the lower part of the knees of an elephant from which a sweet-scented juice is exuded. (ସଂଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦାନିତ—ସଂ. ବଣ: (ସନ୍ଦାନ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଇତ୍)—୧ । ଶୃଙ୍ଖଳିତ—Sandānita 1. Enchained. ୨ । ବଦ୍ଧ—2. Bound. ୩ । ଛିନ୍ନ—3. Torn. (ସଂଦାନିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦାନିନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସନ୍ଦାନ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଯେଉଁଠାରେ Sandāninī ଗୋରୁଙ୍କୁ ବନ୍ଧାଯାଏ)—ଗୋଶାଳା; ଗୁହାଳ ଘର—Cow-shed; a place where cattle are tied. (ସଂଦାନିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦାବ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଦୁ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Sandāba ୧ । ପଳାୟନ—1. Fleeing. ୨ । ହଟିଯିବା—2. Retiring. (ସଂଦାବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ଧି)—ସନ୍ଧି (ଦେଖ) Sandi Sandhi (See)

ସନ୍ଦିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ—ସନ୍ଧିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sandiā (etc) Sandhiā etc. (See)

ସନ୍ଦିଆସି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସନ୍ନ୍ୟାସୀ)—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେଖ) Sandiāsi Sannyāsī (See)

ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଦିହ୍ ଧାତୁ=ସଂଶୟ କରିବା+କର୍ମ Sandigdha ତ)—ସନ୍ଦେହାତ୍ମକ; ସଂଶୟ ଯୁକ୍ତ—Suspicious; sceptic; doubtful. (ସଂଦିଗ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ) —ସଂଶୟଯୁକ୍ତ ମନ—
Sandigdha chitta Suspicious mind.
(ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ମନାଃ—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
(ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚେତାଃ (ଦେଖ)
Sandigdha chetāḥ (See)

ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଦିଗ୍ଧ+ଚେତସ୍;
Sandigdha chetāḥ ୧ମା ୧ବ)—ଯାହାର ମନ ସଂଶୟ-
[ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚେତା—ଦେ. ରୂପ] ଯୁକ୍ତ ଅଛି; ଯାହାର ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହୋଇଅଛି—Of a suspicious mind; doubting.

ସନ୍ଦିଗ୍ଧତା—ସଂ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଦିଗ୍ଧ+ଭାବେ ତା)—୧ । ସନ୍ଦେହ ଯୁକ୍ତତା;
Sandigdhatā ସନ୍ଦିହାନତା—1. Doubtfulness; hesitativeness. ୨ । ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶବ୍ଦଦୋଷ—ବିଶେଷ; ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥର ଅବଗତିରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେବା ଦୋଷ—2. A defect in composition consisting of the use of a word capable of conveying more that one sense.
[ଏଥିର ଉଦାହରଣ—
ଶୁଣ ଆହେ ବନ୍ଧୁଗଣ କିପାଇଁ ବିରସ ମନ
ଏହି ଦେଶ ସୁରାଳୟ କର ଗମନ
ତହିଁ ନିତ୍ୟ ସେବା କର ମନେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଥିରେ
ଏମେ ଅସକ୍ତ ବଢ଼ିବ ତୁମ୍ଭ ମନର ।
କୁଳମଣି. ଅଳଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀ ।]

ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ମନାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି;ସନ୍ଦିଗ୍ଧ+ମନସ୍; ୧ମା.
Sandigdha manāḥ ୧ବ)—ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚେତାଃ (ଦେଖ)
[ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ମନା—ଦେଶଜ ରୂପ) Sandigdha chetāḥ (See)

ସନ୍ଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଦୋ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ.ତ)-
Sandita ସନ୍ଦାନିତ (ଦେଖ)—Sandānita (See)

ସନ୍ଦିଶା—ଗ୍ରାଂ ବି (ସଂ. ସନ୍ଦେଶ)—ଅଭିଳାଷ; ମନୋରଥ; ବାଞ୍ଛା—
Sandiśā ଅଭିଲାଷ ଅଭିଚ୍ଛା Desire; wish.

ସନ୍ଦିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ; ପୁଂ (ସମ୍+ଦିଶ୍ ଧାତୁ=ଆଦେଶ କରିବା,
Sandishṭa କହିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଆଦିଷ୍ଟ; ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ;
(ସନ୍ଦିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ) ଆଜ୍ଞପ୍ତ —1. Commanded; ordered.
୨ । କଥିତ—2. Spoken; told. ସଂ. ବି (+ଭାବ.ତ)
୧ । ଆଦେଶ—1. Order; command. ୨ । ବାର୍ତ୍ତା; ସମ୍ବାଦ—2. News; information; intelligence.
(ସନ୍ଦିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଦିଷ୍ଟାର୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଦିଷ୍ଟ=ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି;
Sandishṭārtha ଅର୍ଥ=ପ୍ରୟୋଜନ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହାର)-
(ସନ୍ଦିଷ୍ଟାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାର୍ତ୍ତାବହ; ଦୂତ—Messenger.

ସନ୍ଦିହାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଦିହ୍ ଧାତୁ=ଲେପନ କରିବା,
Sandihāna ସଂଶୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ଅନ)—ସନ୍ଦେହାନ୍ୱିତ;
(ସନ୍ଦିହାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂଶୟଯୁକ୍ତ; ଯାହାର ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହୋଇଅଛି—Suspicious; sceptic; doubtful.

ସନ୍ଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍+ଦୋ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ମ.
Sandī ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଶଯ୍ୟା—1. Bed. ୨ । ଖଟ—
2. Bedstead. ୩ । ଅସନ୍ଦୀ; ଚଉକି—3. A stool;
(ସନ୍ଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) a small chair.

ସନ୍ଦୀପ୍ୟ—ସଂ. ବି. -(ବୈଦ୍ୟକ)—ମୟୂରଶିଖା ଗୁଳ୍ମ; ମୟୂରଚୂଳିଆ
Sandīpya ଗଛ—Name of a tree; Celesia Cristata.
(ସଂଦୀପ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଂଦୃବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ.—(ସମ+ଦୃଭ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରନ୍ଥନ କରିବା+
Sandṛubdha କର୍ମ. ତ) ୧ । ଗ୍ରଥିତ—1. Sewn;orderly arranged. ୨ । ରଚିତ—2. Composed.

ସନ୍ଦେ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ସନ୍ଦେହ—
Sande Doubt.

ସନ୍ଦେଶ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଦିଶ୍ ଧାତୁ=ଆଜ୍ଞା କରିବା+କର୍ମ ଅ)
Sandeśa ୧ । ସମ୍ବାଦ; ବାର୍ତ୍ତା; ଖବର—1. News; intelligence. ୨ । ଅନ୍ୟର ନିକଟକୁ ପ୍ରେରିତ ସମ୍ବାଦ—
सन्देश 2. Message. ୩ । ଆଜ୍ଞା; ଆଦେଶ—3. Order;
सन्देश command. ଦେ. ବି.—୧ । (ସଂ. ସନ୍ଦେଶ
(ସନ୍ଦିଷ୍ଟ—ବିଣ) =ବାର୍ତ୍ତା,ସଂବାଦ । ବନ୍ଧୁ ଘରକୁ କୁଶଳ ସଂବାଦ ବୁଝିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦୂତ ପଠାଯାଏ, ତା ହାତରେ ସନ୍ଦେଶ ବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ପଠାଇବା ବଙ୍ଗ ଦେଶୀୟ ପ୍ରଥାରୁ ଏହି ବ୍ୟବହାର ଆସିଅଛି ।)—ଗୁଡ଼ରେ ବା ଚିନିରେ ପାଗ କରି ଯାଇଥିବା ନଡ଼ିଆ କୋରିରେ ବା ଛେନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ —1.A sweetmeat made of the scrapings of cocoanut or cheese fried with sugar.
[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ 'ତତ୍ତ୍ୱ' ପଠାଇବା ଉପଲକ୍ଷରେ ପୂର୍ବେ ନଡ଼ିଆ କୋରି ଓ ଗୁଡ଼ରେ ତିଆରି ସନ୍ଦେଶ ପଠାଯାଉଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁଧଛେନାରେ ତିଆରି ସନ୍ଦେଶ ନାମକ ମିଠେଇ ପଠାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଶଙ୍ଖୁଳା' ବୋଲି ସତଙ୍ଗ ମଣ୍ଡିରେ, ଭୁଖୁଡ଼ାରେ ଓ ଝୁଡୁମ୍ବରେ ତିଆରି ମୁଆଁ ଏବଂ ମନୋହର ଆଦି ପଠାଯାଏ । ସନ୍ଦେଶର ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଅନୁକରଣରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚଳିଅଛି ।] ୨ । ଦୁଧଛେନାସଙ୍ଗେ ଚିନି ମିଶାଯାଇ କରେଇରେ ଭାଜିଲା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—2. A sweetmeat prepared by frying fresh cheese with sugar.[ଦ୍ର—ଗୁଡ଼ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଦୁଧଛେନାରୁ ପାଣିଯାକ ନିଗାଡ଼ି ପକାଇ ତହିଁରେ ଚିନି ମିଶାଇ ତାକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବାଟି କରେଇରେ ସନ୍ତୁଳିଲେ ସନ୍ଦେଶ ହୁଏ; ପୁଣି ଉକ୍ତ ସନ୍ଦେଶକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳି ନାନା ଆକୃତିର ସନ୍ଦେଶ ତିଆରି କରାଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ନଡ଼ିଆ କୋରିକୁ ଚିନିରେ ମିଶାଇ ସନ୍ତୋଳିଲେ ମଧ୍ୟ ତହିଁରୁ ସନ୍ଦେଶ ତିଆରି ହୁଏ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଛାଞ୍ଚ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ୍ବ ଆକାରରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସନ୍ଦେଶକୁ 'ଆମ୍ବ ସନ୍ଦେଶ', ଉପରେ ରାମନାମ ମୁଦ୍ରିତଥିବା ତଳାକୃତି ସନ୍ଦେଶକୁ

'ଗ୍ରାମଗୃହା ସନ୍ଦେଶ', ଉପରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଚକ୍ର ଦିଆଯାଇ ତିଆର କରାଯିବା ସନ୍ଦେଶକୁ 'ଗୁଡୋ ବା କେକୋ ସନ୍ଦେଶ', ନଡ଼ିଆକୋରାରେ ତିଆର ସନ୍ଦେଶକୁ 'ନାରକେଲ ସନ୍ଦେଶ' ବୋଲଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଛେନାର ସନ୍ଦେଶକୁ କଞ୍ଚା ଗୋଲ୍ଲା (କାଁଚାଗୋଲ୍ଲା) ବୋଲଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା କଳିକତାର ସନ୍ଦେଶକୁ ବଙ୍ଗଳାରେ 'ଗୋଲ୍ଲା ବା ମୋଣ୍ଡା ବା ମଣ୍ଡା ସନ୍ଦେଶ', ଏବଂ ଚିକ୍କ ଚିକ୍କ ବାତୁଳ ପର ବଲା ହୋଇଥିବା ସନ୍ଦେଶକୁ 'ମୁଣ୍ଡି ସନ୍ଦେଶ,ବୋଲଯାଏ ।] ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି —ସନ୍ଦେହ—Doubt. (ଉ—ଏ କଥା କହ କ୍ୟାସ ଶିଷ, ଫିଟିବ ମନର ସନ୍ଦେଶ । —ପ୍ରାଚୀ· କାର୍ତ୍ତିକ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।)

ସନ୍ଦେଶ ବହ —ସ. ବି. ପୁଂ—(ସନ୍ଦେଶ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sandesa baha ବାର୍ତ୍ତାବହ; ଦୂତ; ହରକରା—Messenger; news-bearer.
[ସନ୍ଦେଶବହ(ହା)ର—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ସନ୍ଦେଶବହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ଦେହ—ସ. ବି (ସମ୍+ଦିହ୍ ଧାତୁ=ଦ୍ୱୈଧ ଭାବ କରିବା+ଭାବ. ଅ) ୧ । ସଂଶୟ; ଦ୍ୱୈଧଭାବ—1. Doubt;
Sandeha suspicion; suspense. ୨ । ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. A figure of speech. [ବି—ଉପମେୟ ଓ ଉପମାନର ପାର୍ଥକ୍ୟ ନିରୂପଣରେ ପ୍ରତିଭାମୂଳକ ବିଚାର କରାଗଲେ ସନ୍ଦେହ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ ।] କବିକଳ୍ପନାକୃତ ସଂଶୟକୁ ସନ୍ଦେହାଳଂକାର ବୋଲଯାଏ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଦେଖି ତାକୁ ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରୁ କାହା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବ ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସନ୍ଦେହ କବିଙ୍କ ମନରେ ଜାତ ହେବା ସ୍ଥଳରେ ସନ୍ଦେହାଳଂକାର ହୁଏ ।
ଏଥିର ଉଦାହରଣ—
ଖରୁଛି କୁହକ ମାର, ଅଛି ଫୁଲ ଧନୁଶର,
କୁହେ ସୁଧାକର, ତହିଁ କଳଙ୍କ ଅଛି;
ଅଭୂ ଦେବତାମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣି ଅଣିବ ମନକୁ,
ମୋହନ ସୁନ୍ଦର ଏ ପୁରୁଷ ହୋଇଛି
ମୋର ପୁଣି ସୁନ୍ଦର କେବେ
ଏମନ୍ତ ଶୋଭା ଜାତ ହେବାରୁ ଜଗତେ ।
—ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]

ସନ୍ଦେହ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନରେ ଦ୍ୱିଧାଭାବ
Sandeha kariba ପୋଷଣ କରିବା—To doubt; to suspect.
सन्देह करा सन्देह करना

ସନ୍ଦେହ ଜନକ—ସ ବିଣ—ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ସଂଶୟ ଜାତ
Sandeha janaka କରାଏ—Engendering doubt in one's mind; suspicious.

ସନ୍ଦେହ ଦୋଳା—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—ଦୋଳା ସଙ୍ଗେ
Sandeha dola ଉପମିତ ସନ୍ଦେହ—Suspense; doubt compared to a swing

ସନ୍ଦେହ ଭଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମନରୁ ସଂଶୟର ଦୂରୀ-
Sandeha bhanjana କରଣ—Removal of a doubt.

ସନ୍ଦେହ ସଙ୍କର—ସଂ ବି—ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—
Sandeha sankara A kind of figure of speech.
[ବି—ଯେଉଁଠାରେ ଦୁଇଟି ଅଳଙ୍କାର ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଟି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ବୋଲି ସନ୍ଦେହ ହୁଏ, ସେଠାରେ "ସନ୍ଦେହ ସଙ୍କର" ଅଳଂକାର ହୁଏ; ଯଥା—"ମୁଖଚନ୍ଦ୍ର ଶୋଭା ପାଉଛି" । ଏହି ବାକ୍ୟରେ ଶୋଭା ପାଇବା ରୂପ ସାଧାରଣ ଧର୍ମ ମୁଖରେ ସମ୍ଭବପର,ପୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରର ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ।ର ହେଁ ଏହା 'ରୂପକ' ହୋଇପାରେ, ପୁଣି 'ଉପମା' ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରେ । ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ 'ସନ୍ଦେହ ସଙ୍କର' ଅଳଙ୍କାର ହେଲ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ ।]

ସନ୍ଦେହ ସଂକୁଳ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁ ତତ୍—ସନ୍ଦେହପୂର୍ଣ୍ଣ; ସନ୍ଦେହ-
Sandeha samkula ଜନକ—Doubtful; suspicious.

ସନ୍ଦେହାକୁଳ—ସଂ. ବିଣ. (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ସଂଶୟଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ିତ;
Sandehakula ସଂଶୟଗ୍ରସ୍ତ—Troubled with doubt
[ସନ୍ଦେହାକୁଳିତ—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ସନ୍ଦେହାକୁଳା, ସନ୍ଦେହାକୁଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ଦେହାଳଂକାର—ସ. ବି—ସନ୍ଦେହ ୨ (ଦେଖ)
Sandehalamkara Sandeha 2. (See)

ସନ୍ଦେହୀ—ସଂ.ବିଣ.ପୁ –(ସମ୍+ଦିହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍ ବା ସନ୍ଦେହ
Sandehi +ଇନ୍ ୧ ମା. ୧ ବଚନ)—ସଂଶୟକାରୀ—
सन्देही Doubting; suspicious; sceptic. ଦେ ବିଣ.
सन्देही (କଚରରୀ)—ଯାହାପ୍ରତି କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହୁଏ—Suspected. (ଉ—ପୁଲିସ ସନ୍ଦେହୀ ଆସାମୀମାନଙ୍କ ଘର ତଲାସ କରି କେତେକ ଚୋରା ମାଲ ବରାମଦ୍ କଲେ ।)

ସନ୍ଦେହୀ ଆସାମୀ—ଦେ. ବି· (କଚେରୀ)—ମୈତ୍ରୀପଦ ଅପରାଧ କରି-
Sandehi asami ଥିବା ବିଷୟରେ ଯାହାକୁ ସନ୍ଦେହ କରା
सन्देहीआसामी सन्देहीआसामी ଯାଇଥାଏ—A suspect.

ସନ୍ଦୋହ—ସ. ବି –(ସମ୍+ଦୁହ୍ ଧାତୁ=ଦୁହିଁବା+ଭାବ, ଅ)—୧ ।
Sandoha ସମ୍ୟକ୍ ଦୋହନ; କ୍ରମାନ୍ତରେ ରୂପେ ଦୁହିଁବା—1. Milching well. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ) ଯାହା ସମ୍ୟକ୍ ଦୋହନ କରା ହୋଇଅଛି—2. That which has been milched well. ୩ । ଦୁଗ୍ଧ—3. Milk. ୪ । ସମୂହ —4. Multitude; assemblage. ୫ । ରାଶି —5. Heap.

ସନ୍ଦ୍ରାବ—ସ. ବି. (ସମ୍+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ବେଗରେ ଗମନ କରିବା+
Sandraba ଭାବ. ଅ)—ବେଗରେ ଗମନ; ପଳାୟନ—Fleeing away; flight.
[ଉ—ବଦୁଜନ ମାନସ ଙ୍କ ଛିଁବା ଧ୍ୱନି ଶୁଣି,
ବାଳୁଙ୍କ ତ ନୂପୁର ସନ୍ଦ୍ରାବ ଯୋଗାଏଣି ।
—ଭଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ମିଳିତ ହେଲେ ସ୍ୱରସନ୍ଧି ହୁଏ, ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ସହେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମିଳିତ ହେଲେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ସନ୍ଧି ହୁଏ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ପଦର ଶେଷରେ ଥିବା ବିସର୍ଗ ସହେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମିଳିତ ହେଲେ ବିସର୍ଗସନ୍ଧି ହୁଏ ।] ୯ । (+କର୍ତ୍ତି. ଇ) (ଅଳଂକାର ଶାସ୍ତ୍ର) ନାଟକାଂଶ ବିଶେଷ; ନାଟକର ଦୁଇଟି ଅଙ୍କ ବା ଗର୍ଭାଙ୍କ (ଦୃଶ୍ୟ) ମଧ୍ୟର ବ୍ୟବଧାନ—9. Part of a drama between two acts or scenes. ୧୦। (+କରଣ ଇ) ସିନ୍ଧି ଗାତ; ଚୋର କରିବା ପାଇଁ ଚୋରମାନେ ଘର-ଭିତରକୁ ପୂରାଇବା ଗାତ—10. A hole bored into a house by house-breakers. ୧୧ । ସୁରଙ୍ଗ; ସୁଡ଼ଙ୍ଗ—11. Tunnel. ୧୨ । ଗାତ; ଖୋଲ—12. Hole; breach. ୧୩ । ଖଣିଗାତ—13. Mine; excavation; pit. ୧୪ । ଦ୍ୱାର—14. Door; entrance. ୧୫ । (+କର୍ତ୍ତି. ଇ) ଭଗ; ଯୋନିଦ୍ୱାର—15. The vaginal orifice. ୧୬ । (+କରଣ. ଇ) ବିଶ୍ରାମ—16. Rest; repose; recess ୧୭ । ସନ୍ଧିପୂଜା (ଦେଖ)—17. Sandhi-pūjā. (See) ୧୮ । (+କରଣ. ଇ) ସାଧନ; କାର୍ଯ୍ୟ-ସାଧନାର୍ଥ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ଉପାୟ—18. Means or instruments for the accomplishment of an act. ୧୯ । (+ଭାବ. ଇ) ସନ୍ଧାନ; ତତ୍ତ୍ୱ; ତଥ୍ୟ—19. Clue; information; the key to a matter. ୨୦ । (କର୍ମ. ଇ) ଗୁପ୍ତ କଥା; ରହସ୍ୟ—20. Secret; mystery. ୨୧ । ରୋଗର ଅତି ବିଷମ ଅବସ୍ଥା (ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ପରେ ରୋଗ କ୍ରମଶଃ କମିଯାଏ କିମ୍ବା ମାରାତ୍ମକ ହୁଏ)—21. Crisis of a disease. ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ସନ୍ଧିକ) ସନ୍ନିପାତ ବିଶେଷ; ଜ୍ୱର ଅବରେ ବାତ, ପିତ୍ତ ଓ କଫର ପ୍ରକୋପଜନିତ ଅବସ୍ଥା—1. Typhoid; state of collapse in fever, cholera etc. ୨ । (ଧ୍ୱନ୍ୟ) ଛନ୍ଦ; କପଟ—2. Conceit; diceit; hypocricy. (ଦୃ—ଏମନ୍ତ ଲୋକ ବିଗୁଡ଼ିଲ, ସନ୍ଧି ନ କର ପଗୁଡ଼ିଲ । ପ୍ରାଚୀ. ଋତୁଁଶ-ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।) ୩ । ଅତି ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଗଳି—3. Narrow lane. ୪ । କଥାର ଗୁପ୍ତ ମର୍ମ ବା ରହସ୍ୟ—4. The hidden purport or meaning of any speech. (ଦୃ—କହିବା ଏଥିର ସନ୍ଧି ଯେ ଏଥି ବ୍ୟବସ୍ଥା । ପ୍ରାଚୀ, ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ଗୀତା ।) ୫ । କଥା କହିବାର ଭଙ୍ଗୀ ବା କୌଶଳ—5. The mode of expressing a matter. (ଦୃ—କଥାର ବୁଝ ଧାନ ଖାଏ ବୋଝୁକୁ ବାନ୍ଧି । ଚଗ ।)

सन्निपात / सान्निपात; छन्द / छल; सन्धि / तंगगली; रहस्य, सन्धि रहस्य; सन्धि / ढङ्ग कौशल

ସନ୍ଧିଅ—ଗ୍ରା. ବି—୧ । (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା) ସନ୍ଧ୍ୟା (ଦେଖ)—Sandhiā 1. Sandhyā. (See) ୨ । (ସଂ. ସନ୍ଧି) ସନ୍ଧି (ଦେଖ)—2. Sandhi. (See) ଦେ. ବି—୧ । ଶଗଡ଼ ଚକର ପରିଧିର ୨ ଖଣ୍ଡ ଅଂଶର ଯୋଡ଼ ଜାଗା—1. The joint between the two arcs of the rim of a cart-wheel; the tenon or mortise by which the arcs of a cart wheel are joined together. ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ସନ୍ଧି) ସନ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—Having joints.

सन्धि / सँधि; सन्धियुक्त सँधियुक्त

ସନ୍ଧିଅ ପ(ପୋ)ଚର—ଦେ. ବି—ଶଗଡ଼ଚକର ପରିଧିରେ ଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ମଜଭୁତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଖିଲ ଓ ଖୋଲ—The tenon and mortise which secures the different arcs of a cart wheel; the holes and pins of the different pieces of the cart wheel.

Sandhiā pa(po)charā — सन्धिखिल सँधिका कीला

ସନ୍ଧିଅ ପ(ପୋ)ଚର ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଖୁବ୍ ମଜଭୁତ କରି ସମ୍ପାଦନ କରିବା—1. To accomplish a work very strongly and securely. ୨ । ଶଗଡ଼ ଚକର ପରିଧିକୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଛିଦ୍ରରେ ଖିଲ ପ୍ରଭୃତି ମାରିବା—2. To make the rim of a cart wheel strong by securely putting the pins into the holes of the different arcs.

Sandhiā pa(po)charā māribā — सन्धिखिल आँटना; सँधिमें कीला लगाना

ସନ୍ଧିଅସୀ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସନ୍ନ୍ୟାସୀ)—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—An anchorite.

Sandhiāsi — सन्यासी, सन्निसी सनिआसी

ସନ୍ଧିକ—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧି+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ତ୍ରୟୋଦଶ ସନ୍ନିପାତ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the 13 kinds typhoid fever. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରୋଗୀର ପରମାୟୁ ୨ଦିନ; କିନ୍ତୁ ଏହା ସାଧ୍ୟ ('ସନ୍ନିପାତ' ଶବ୍ଦର ଟିପ୍ପଣୀ ଦେଖ ।)]

Sandhika

ସନ୍ଧି କଥା—ଦେ. ବି (ସଂ ସନ୍ଧି+କଥା)—୧ । ବିଷମ ସମସ୍ୟା—1. A dilemma. ୨ । ଗୁପ୍ତ କଥା; ରହସ୍ୟ—2. A secret; a mystery. ୩ । ଅଶାନ୍ତିଆ ଅବସ୍ଥା—3. A critical position.

Sandhi kathā — सन्धि कथा; दुविधा; रहस्य रहस्य

ସନ୍ଧି କର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସନ୍ଧି+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇ ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷଙ୍କୁ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ମିଳନ (ସନ୍ଧିକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରାଏ—(a person) Causing or bringing about alliance between two opposite parties.

Sandhi kara

ସନ୍ଧି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ମୈତ୍ରୀ ସ୍ଥାପନ କରିବା—To enter into an alliance or to make a treaty with the enemy.

Sandhi karibā — सन्धि करना सँधि करना

९	ଇ	ଉ	ଋ,ଋ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଲ	ଶ,ଷ	କ୍ଷ	ଇୟ୍ୟ	ଉଅ	ଘ
୬	ଈ	ଊ	ରୁ	ଲୁ	ଯେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଢ଼	ନ

ସନ୍ଧିକା—ସଂ. ବ (ସନ୍ଧି+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ+ଆ)-ମଦ୍ୟ ସନ୍ଧାନ; ମଦର
Sandhikā ଉପାଦାନଗୁଡ଼ିକୁ ବଧିପୂର୍ବକ ସଢ଼ାଇବା—Distillation; fermentation of the materials for distilling wine.

ସନ୍ଧି କାଳ—ଦେ. ବ ; (ସଂ. ସନ୍ଧି+କାଳ)—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ପ୍ରତିପଦ୍‌ର
Sandhi kāla ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରହଣ କାଳ—The time of
सन्धिकाल eclipse between the full moon and the
सं'धि काळ succeeding day. (ଦ୍ର—ହାସ-ପୀଯୂଷ ପାନ କରଦେଲ ସନ୍ଧିକାଳ ହୋଇ ମେଳ ଯେ । ଉଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।) ସଂ. ବ—ସନ୍ଧିକ୍ଷଣ (ଦେଖ)—Sandhikshaṇa. (See)

ସନ୍ଧି କ୍ଷଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସନ୍ଧି ସମୟ; ଦୁଇଟି କାଳର
Sandhi kshaṇa ବା ଦୁଇଟି ବିଷୟର ମିଳନ କାଳ—1. The period of transition between two periods or things. ୨ । ଆଶ୍ୱିନ ଓ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ ଓ ଶୁକ୍ଳନବମୀର ଯଥାକ୍ରମେ ଅନ୍ତ୍ୟ ଓ ପ୍ରଥମ ଦଣ୍ଡ (ଯହିଁରେ ସନ୍ଧି ପୂଜା ହୁଏ)—2. The 2 dandas of the 8th and 9th days of the bright lunar fortnights of Āswina and Chaitra.

ସନ୍ଧି ଗୁଲ୍ମ—ସଂ. ବ. (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟଗୁଲ୍ମ ବିଶେଷ—Name
Sandhi gulma of a plant; Laurus Lanceolaria

ସନ୍ଧି ଚୌର—ସ. ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି ବା ମ. ପ. ଲୋ; ସନ୍ଧିକାରୀ ଚୌର)-
Sandhi chaura ଯେଉଁ ଚୋର ଘରେ ସିନ୍ଧି ଗାତ ଖୋଳି ଚୋରି କରେ—A house-breaker who enters into a house by boring a hole from out-side.

ସନ୍ଧି ଚୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିନ୍ଧିଗାତ ଖୋଳି ଘରେ ପଶି
Sandhi chaurjya ଯେଉଁ ଚୋରି କରାଯାଏ—Theft committed by boring a hole into a house.

ସନ୍ଧି ଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ହାଡ଼ଗଣ୍ଠିରୁ ଖସି ଯାଇଥିବା
Sandhi chyuta (ହାଡ଼)—Dislocated (bone)

ସନ୍ଧି ଚ୍ୟୁତି—ସଂ. ବ—(୫ମୀ ତତ୍)—ହାଡ଼ଗଣ୍ଠିରୁ ହାଡ଼ଖସିଯିବା—
Sandhi chyuti Dislocation of a bone from the joint.

ସନ୍ଧିଜ—ସଂ ବ—(ସନ୍ଧି=ମଦ୍ୟସନ୍ଧାନ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+
Sandhija କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବକଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଚୁଆଁ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ମଦ୍ୟ; ସୁରା—Distilled spirit; fermented liquor.

ସନ୍ଧି ଜୀବକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ସନ୍ଧି+ଜୀବ୍ ଧାତୁ=ବଞ୍ଚିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Sandhi jībaka ଅକ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶଠତାଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ଅର୍ଜ୍ଜନ କରେ—1. Earning one's
(ସନ୍ଧିଜୀବିକା; ସନ୍ଧିଜୀବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) livelihood by pursuing
(ସନ୍ଧିଜୀବୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) unfair means. ୨ । ସନ୍ଧି ଚୌର୍ଯ୍ୟ କରି ଯେ ଜୀବିକା ଅର୍ଜ୍ଜନ କରେ—2. Earning livelihood by housebreaking. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସନ୍ଧିଚୋର—1. A regular house-breaker by boring holes. ୨ । କୁଟ୍ଟଣୀ; ଭଡୁଆ—2. A panderer; a bawd; a procurer.

ସନ୍ଧି ଜୀବିକ—ସଂ. ବଣ ଓ ବ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧି ଅଟେ ଜୀବିକା
Sandhi jībika ଯାହାର)—ସନ୍ଧି ଜୀବକ (ଦେଖ)—Sandhi
(ସନ୍ଧିଜୀବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) jībaka (See)

ସନ୍ଧିତ୍ସା—ସଂ. ବ.—(ସମ୍+ଧା. ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.
Sandhit-sā ଆ)—ସନ୍ଧାନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—A desire
(ସନ୍ଧିତ୍ସା—ଅନ୍ୟରୂପ) to enquire; inquisitiveness.

ସନ୍ଧିତ୍ସୁ—ସ. ବଣ.—(ସମ୍+ଧା ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ ଉ)
Sandhit-su ସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Inquisitive;
(ସନ୍ଧିତ୍ସୁ-ଅନ୍ୟରୂପ) desirous of enquiry.

ସନ୍ଧିତ—ସ. ବଣ.—(ସନ୍ଧା+ସଞ୍ଜାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । ମିଳିତ—1.
Sandhita United; joined together; mixed up. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସନ୍ଧିଯୁକ୍ତ—2. (words) Combined into a composite word by the rules of 'Sandhi'. ୩ । ବଦ୍ଧ—3. Bound down. ୪ । ପୁନର୍ମିଳିତ—4. Re-united ୫ । ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଅବଦ୍ଧ—5. Bound by treaty.

ସନ୍ଧିନୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସନ୍ଧା=ମିଳନ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)
Sandhinī ୧ । ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତା ଋତୁମତୀ ଗାଈ; ଯେଉଁ ଗାଈ ବଳ ପାଇଅଛି; ଶାସ୍ତ୍ରାବିରୁଦ୍ଧ ଭାବେ ଋତୁମତୀ ଗାଈ—1. A menstruated cow which has been copulated by a bull. ୨ । ଅକାଳରେ ଦୁଗ୍ଧଦାୟିନୀ ଗାଈ—2. A cow which is milked in wrong time without a calf. [ଦ୍ର—ଏ ଗାଈର ଦୁଗ୍ଧ ଅସେବନୀୟ—ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ] ୩ । ସ୍ନେହ ଉଦ୍ଦୀପକାରି ଭାବର ବିଶେଷ—3. A kind of indication for exciting love. [ଦ୍ର—ସନ୍ଧିନୀ ସମ୍ବିଦ୍‌ନୀ ଅହ୍ଲାଦିନୀ, ତିନିର ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ଅଛି ଯେବେ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି]

ସନ୍ଧି ପତ୍ର—ସ. ବ.—(ମ. ପ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ପତ୍ରରେ ବା ଲେଖାରେ
Sandhi patra ସନ୍ଧିକାରୀ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରନ୍ତି—A document signed by the parties to a treaty.
(ସନ୍ଧିଲେଖ—ଅନ୍ୟରୂପ)

'ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଉକ୍ତିର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୃତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୃତ' ଖୋଜିବେ; 'ବନ୍ଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗର୍ଭା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଗ୍ଭା' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଢ଼' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଢ଼' ଦେଖିବେ

ସନ୍ଧି ପୂଜା—ସଂ.ବି (ମ.ପ୍ର.ଲୋ) —ଅଶ୍ୱିନ ଓ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳାଷ୍ଟମୀ ଓ ନବମୀ
Sandhi pūjā ତିଥି ଦ୍ୱୟର ସନ୍ଧିକ୍ଷଣରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଦୁର୍ଗା ପୂଜା; ମହାଷ୍ଟମୀର ଶେଷ ଦଣ୍ଡ ଓ ମହାନବମୀର ଅଦ୍ୟ ଦଣ୍ଡର ମଧ୍ୟକାଳୀନ ଦୁର୍ଗା ପୂଜା-The worship of Goddess Durgā which is done during the transitory moment between the 8th and 9th days of the bright lunar fortnights in the months of Āswina and Chaitra. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧି ଅନୁସାରେ ଶାରଦୀୟା ଓ ବାସନ୍ତୀ ଦୁର୍ଗା ପୂଜାରେ ଏହି 'ସନ୍ଧି' କାଳହିଁ ଦେବୀଙ୍କ ଭଗବତୀ ଦର୍ଶିବା ବିଷୟରେ ପ୍ରଶସ୍ତ; ଅଷ୍ଟମୀର ଶେଷ ଏକ ଦଣ୍ଡ ଓ ନବମୀର ପ୍ରଥମ ଏକ ଦଣ୍ଡ, ଏହି ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ସନ୍ଧିକାଳ; ଏହି କାଳରେ ସନ୍ଧି ପୂଜା କରାଯାଏ । ସପ୍ତମୀ ପୂଜାକୁ ପ୍ରଥମା ପୂଜା, ଅଷ୍ଟମୀ ପୂଜାକୁ ଦ୍ୱିତୀୟା ପୂଜା ଓ ଅଷ୍ଟମୀର ଶେଷ ଓ ନବମୀର ଆରମ୍ଭରେ କରାଯିବା ପୂଜାକୁ ତୃତୀୟା ପୂଜା ବା ସନ୍ଧି ପୂଜା ବୋଲାଯାଏ । ଅଷ୍ଟମୀ ଗତେ ନବମୀର ପ୍ରଥମ ଦଣ୍ଡରେ ବଳିଦାନ ପ୍ରଶସ୍ତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସନ୍ଧି ବଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ଜାତ୍ୟା ଉକ୍ତ)—ସନ୍ଧିସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ; ପରସ୍ପର
Sandhi baddha ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି ବନ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ମିଳିତ—Allied with each other by a treaty; mutually allied.

ସନ୍ଧି ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଭୂଇଁ ଚମ୍ପକ; ଭୁଇଁ ଚମ୍ପା
Sandhi bandha (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. A sort of flower; Koemferia Rotunda. ୨। ସନ୍ଧି ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)—2. Sandhi bandhana (See)

ସନ୍ଧି ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି (ଜାତ୍ୟା ଉକ୍ତ)—୧ । ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପର
Sandhi bandhana ସହିତ ମିଳନ—1. Formation of alliance by a treaty. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶିରା—2. Vein; artery. [ଦ୍ର—ଏହି ଶିରା ଶରୀରର ସନ୍ଧି ସ୍ଥାନକୁ ବନ୍ଧନ କରି ରଖେ ।]

ସନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସନ୍ଧାନ)—୧ । ସନ୍ଧାନ କରିବା; ଖୋଜିବା;
Sandhibā ଚଳିବା—1. To enquire; to search. सन्धान करना ୨ । ଶକ୍ତି ରୂପକ ଅସ୍ତ୍ରର ସନ୍ଧାନ କରିବା—पता लगाना 2. To aim the weapon Śakti at the शर सन्धान करना target. [ଭ୍ର—ବୀର ସାତ୍ୟକିକୁ ଶକ୍ତି ସନ୍ଧି । अस्त्र संधान करना ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଶର ସନ୍ଧାନ କରିବା; ଫିଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ଶରକୁ ଧନୁରେ ଯୋଡିବା—3. To fit the arrow to the bow. [ଭ୍ର—ସନ୍ଧିଲୁ ମାତେ ଛାଡ଼ିବ ଗୁଣ, କସ କରିବ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।] ୪ । ସନ୍ଧିବା (ଦେଖ) 4. Sandhibā (See) ୫ । ସନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ) 5. Sandhāibā (See) ୬ । ଯୋଜନା କରିବା; सन्धान करना प्रयोग କରିବା—6. To attach. [ଭ୍ର—ଧନୁରେ जोड़ना କାଣ୍ଡ ସନ୍ଧି ବିନ୍ଧଣ ଶିଖଣ୍ଡୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.ବନ ।] ୭ । ଯୋଡିବା—7. To join together. [ଭ୍ର—ଜରା ରାକ୍ଷସୀ ଯେଣୁ ସନ୍ଧି ତାକୁ ଥିଲା, ଏଥୁଁ ପୁତ୍ର ନାମ ଜରାସନ୍ଧ ହୋଇଲା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]

ସନ୍ଧି ବାତ—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳରେ ଜାତ ବାତ)—ଗଣ୍ଠିବାତ; ଦେହର
Sandhi bāta ଗଣ୍ଠିରେ ଜନ୍ମିବା ବାତ ରୋଗ—Rheumatism of the joints.

ସନ୍ଧି ବିଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) —ସନ୍ଧି ଓ ଯୁଦ୍ଧ--
Sandhi bigraha Peace and war.

ସନ୍ଧି ବିଗ୍ରହକ—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧିବିଗ୍ରହ+କ)—ସାନ୍ଧି ବିଗ୍ରହିକ; ରାଜ୍ୟର ସନ୍ଧି
Sandhi bigrahaka ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ସଚିବ ପରାମର୍ଶ ଦିଅନ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—War-minister.

ସନ୍ଧି ବିଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବି—୧ । ସନ୍ଧି ଭଙ୍ଗ (ଦେଖ)—1. Sandhi
Sandhi bichchheda bhanga. (See) ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ପୃଥକ କରିବା—2. (grammar) Taking to pieces the elements of a word formed by 'Sandhi' or grammatical combination, by separating its combined letters.

ସନ୍ଧି ବିସନ୍ଧି—ଦେ. ବି (ନିରର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ବଡ଼ ଓ ଛୋଟ
Sandhi bisandhi ସମସ୍ତ ସନ୍ଧି—1. All the joints, सन्धि बिसन्धि big and small. ୨ । ବାହାରର ଓ ଭିତରର रत्ती रत्ती ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ—2. All the spaces in and out. ୩ । ସାନ ବଡ଼ ସବୁ ଫାଙ୍କ—3. All the interstices, big and small.

ସନ୍ଧି ବେଳ—ଦେ. ବି—୧ । ସଙ୍ଗିନ୍ ସମୟ; ଆଶଙ୍କିତ ସମୟ; ବିଷମ
Sandhi bela ଅବସ୍ଥା—1. Critical time. ୨ । ସନ୍ଧି सन्धि काल ବେଳା (ଦେଖ)—2. Sandhi belā (See) सांघातिक समय

ସନ୍ଧି ବେଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଦିନ ଓ ରାତିର ମିଳନ କାଳ;
Sandhi belā ସନ୍ଧ୍ୟା—1. Evening. ୨ । ତିଥି ଦ୍ୱୟର ମିଳନ କାଳ—2. The meeting space between two lunar days. ୩। ସନ୍ଧି କ୍ଷଣ ୨ (ଦେଖ) 3. Sandhi kshaṇa 2 (See)

ସନ୍ଧି ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କରା ଯାଇ-
Sandhi bhanga ଥିବା ସନ୍ଧିର ଲଙ୍ଘନ-1. Disruption of an alliance. ୨। (ବୈଦ୍ୟକ) ସନ୍ଧି ଚ୍ୟୁତି; ଦେହର ଗଣ୍ଠି ଖସିଯିବା—2. Dislocation of a joint.

ସନ୍ଧି ରନ୍ଧ୍ରକା—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧି+ରନ୍ଧ୍ର+ବୈଧାର୍ଥ+ସ୍ୱାର୍ଥ. ଅ; ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Sandhi randhraka ସୁରୁଙ୍ଗା; ସୁଡ଼ଙ୍ଗ—A mine; a tunnel.

ସନ୍ଧି ରାଗ—ସଂ.ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧି=ସନ୍ଧ୍ୟାର ରାଗ ପରି ରାଗ ଯାହାର)
Sandhi raga —ସିନ୍ଦୂର—Red lead.

ସନ୍ଧିଲା—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧି+ଲା ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.
Sandhila ଆ)—୧। ସୁଡ଼ଙ୍ଗ—1. A tunnel. ୨। ସିନ୍ଧି ଗାତ—2. A hole made by house-breakers. ୩। ନଦୀ—3. River. ୪। (+ଅର୍ଥ. ଅ) ମଦିରା—4. Wine; spirituous liquor.

ସନ୍ଧି ସର(ରେ)ତ୍—ଦେ. ବି—ସନ୍ଧିର ନିୟମମାନ—The condi-
Sandhi sara(re)t tions or terms of a treaty.
(ସନ୍ଧି ସର୍ତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) সন্ধিসর্ত सन्धि सर्त्त

ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳ—ସଂ. ବି—୧। ଗଣ୍ଠି ଜାଗା—1. Joint, ୨। ଯୋଡ଼-
Sandhi sthala ମୁହଁ—2. Juncture. ୩। ସଙ୍କଟ ଅବସ୍ଥା-
2. Critical position. ୪। ଦୁଇ କାଳର ମିଳନ କାଳ—4. The juncture of two periods.

ସନ୍ଧି ହାରକ—ସଂ. ବି (ଉପପଦ ତତ୍; ସନ୍ଧି=ସିନ୍ଧି ଗାତ ଦ୍ୱାରା ହରଣ
Sandhi haraka କରେ ଯେ)—ସିନ୍ଧିଆ ଚୋର; ସନ୍ଧିଚୋର—A thief who commits house-breaking by boring a hole into the house.

ସନ୍ଧୁକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଧୁକ୍ଷ ଧାତୁ=ସନ୍ତପ୍ତ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Sandhukshana ୧। ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳନ; ନିଆଁକୁ ଜଳାଇବା—1. Kindling of a fire. ୨। ନିଆଁକୁ ତେଜିବା; ଉଦ୍ଦୀପନ; ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତେଜନ—2. Trimming of a fire.

ସନ୍ଧୁକ୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଧୁକ୍ଷ ଧାତୁ=ଜଳାଇବା+କର୍ମ. ତ)
Sandhukshita ୧। ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ—1. Kindled. ୨। ତେଜା ଯାଇଥିବା; ଉତ୍ତେଜିତ—2. Trimmed (fire).

ସନ୍ଧେଅ—ଗ୍ରା. ବି (ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ) (ସଂ. ସନ୍ଦେହ)—ସନ୍ଦେହ
Sandhea (ଦେଖ)—Sandeha (See)

ସନ୍ଧେୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଧା ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧। ସନ୍ଧି
Sandheya କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be allied with. ୨। ଯାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be enquired into. ୩। ଲକ୍ଷ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit to be aimed at (a target).

ସନ୍ଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.—୧। ସନ୍ଧିଭବ—1. Resulting from
Sandhya Sandhi. ୨। ସନ୍ଧି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Sandhi (See)

ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳା—ସଂ. ବି—ଉଷା ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sandhya bela Dawn & dusk.

ସନ୍ଧ୍ୟର୍କ୍ଷ—ସଂ. ବି—(ସନ୍ଧି+ଋକ୍ଷ)—(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ
Sandhyarksha ଦୁଇଟି ରାଶିର ସନ୍ଧି ହୁଏ—(Astrono-
(ସନ୍ଧି ନକ୍ଷତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) my)—An asterism in which two zodiacal signs meet. [ଦ୍ର—କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ରର ପ୍ରଥମପାଦ ମେଷରାଶି ଓ ଶେଷ ତିନି ପାଦ ବୃଷରାଶି। ଅତଏବ କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟର୍କ୍ଷ ଅଟେ।]

ସନ୍ଧ୍ୟା—ସଂ. ବି.—(ସନ୍ଧି=ଦିବା ରାତ୍ରିର ମିଳନ+ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ; ଅଥବା
Sandhya ସମ୍+ଧ୍ୟୈ ଧାତୁ=ଧ୍ୟାନ କରିବା+ଅଧିକରଣ ଅ+ଆ; ଯେଉଁ ସମୟରେ ଦେବାରାଧନା କରାଯାଏ ଅଥବା ସମ୍+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ+ଆ ଯାହା ମଙ୍ଗଳକୁ ଧାରଣ କରେ)—୧। ଦିବା ଓ ରାତ୍ରିର ସନ୍ଧିକାଳ; ଦିନ ଓ ରାତିର ମିଳନ ସମୟ—1 The space of time between the day and the night; twilight; nightfall; dusk [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦ୍ୱିବିଧ; ଯଥା—ପ୍ରାତଃସନ୍ଧ୍ୟା (ବଡ଼ଭୋର, ପ୍ରତ୍ୟୂଷ) ଓ ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା (ମୁହଁସନ୍ଧ୍ୟା, ଗୋଧୂଳି)। କିନ୍ତୁ ଶାସ୍ତ୍ରାଦିରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ତ୍ରିବିଧ; ଯଥା—୧। ପ୍ରାତଃସନ୍ଧ୍ୟା (ଉଷାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କାଳ; ରାତ୍ରିର ଶେଷ ଦଣ୍ଡ ଓ ଦିନର ପ୍ରଥମଦଣ୍ଡ)—
୨। ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟା (ଠିକ୍ ଦିନ ଦୁଇପ୍ରହର ବେଳ; ଯେତେବେଳେ ଆକାଶର ଠିକ୍ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି।)
୩। ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା (ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ; ଦିବସର ଶେଷଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ଦଣ୍ଡ।)
୨। ପ୍ରାତଃସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପାସନାଦି; ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ; ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନା—2. Worship or other rituals performed at dawn and evening; the morning and evening meditations. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣର ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡରେ କଥିତ ଅଛି ଯେ, 'କାଳ'ର ୩ଗୋଟି ସ୍ତ୍ରୀ; ଯଥା—ସନ୍ଧ୍ୟା, ରାତ୍ରି ଓ ଦିନ।

'ସନ୍ଧ୍ୟା'ର କାଳ ତ୍ରିନାଡ଼ିକା ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇ ଦଣ୍ଡ ମାତ୍ର। ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ପୂର୍ବର ଏକ ଦଣ୍ଡ ଓ ପରର ଏକ ଦଣ୍ଡ କାଳ ସନ୍ଧ୍ୟା ଅଟେ। 'ସନ୍ଧ୍ୟା' କାଳରେ ଭୋଜନ, ଶୟନ, ସ୍ନାନ ଆଦି ନିଷିଦ୍ଧ। ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାତଃ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ସାୟଂକାଳ) ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଉପାସନା କାଳ। ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରତ୍ୟହ ନିୟମିତ ରୂପେ ସନ୍ଧ୍ୟା କଲେ ତାହାର ପୁଣ୍ୟ ବଢ଼େ ନାହିଁ; ପରନ୍ତୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ନ କଲେ

ପାପ ହୁଏ । ସନ୍ଧ୍ୟା କଲେ ସମସ୍ତ ପାପ ନାଶ ହୁଏ । ଏହି ଉପାସନା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବେଦ ଅନୁସାରେ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଏବଂ ପ୍ରତି ବେଦୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତତ୍ତଦ୍ ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିଦ୍ୱାରା ଉପାସନା କରନ୍ତି । ଏଥିରେ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ, ଜଳଦ୍ୱାରା ମାର୍ଜନ, ଅପୋ ଦେବତା, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା, ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ସମସ୍ତ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ସବିତୃମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପଦ୍ମାସନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ଶଙ୍ଖ-ଚକ୍ରଧାରୀ ନାରାୟଣଙ୍କ ଧ୍ୟାନ, ଉପାସନା ଆଦି ଥାଏ । ସ୍ଥୂଳତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ୪ ଗୋଟି; ଯଥା—୧ । ଜଳଦ୍ୱାରା ମାର୍ଜନ, ୨ । ପ୍ରଣବ ଓ ପ୍ରାଣାୟାମ (ରେଚକ, ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ), ୩ । ଗାୟତ୍ରୀ ଜପ ଓ ଧ୍ୟାନ ଏବଂ ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନା । ଏହି ସବୁର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ର ଅଛି । ଫଳତଃ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବଙ୍କର ଏବଂ ବାୟୁ, ଅଗ୍ନି, ଜଳ ଆଦି ଦେବତାଙ୍କର ଉପାସନା ଓ ପ୍ରାଣାୟାମ ବା ଶ୍ୱାସ-ବାୟୁର ସାଧନା କରାଯାଏ ।]

୩ । ପ୍ରାତଃସନ୍ଧ୍ୟା, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା କାଳରେ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା—3. The Deities worshipped at morning, noon and evening. [ଦ୍ର—ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାର ୩ ଟି ଉପାସ୍ୟ-ଦେବତା, ଯଥା—ପ୍ରାତଃସନ୍ଧ୍ୟାରେ 'ଗାୟତ୍ରୀ', ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ 'ସାବିତ୍ରୀ' ଓ ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟାରେ 'ସରସ୍ୱତୀ' । ଏହି ଗାୟତ୍ରୀ ଦେବମାତା ଅଟନ୍ତି । ଏହାଙ୍କୁ ଉପାସନା କଲେ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କର ଉପାସନା ହୁଏ । ଏହି ତିନି ଦେବତାଙ୍କର ରୂପ ଓ ଧ୍ୟାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥା । (୧) ଗାୟତ୍ରୀ ଦ୍ୱିଭୁଜା, ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣା, ହଂସ—ବାହନା, କୁମାରୀ ଓ ଅକ୍ଷମାଳା କମଣ୍ଡଳୁ ଧାରଣୀ । (୨) ସାବିତ୍ରୀ ଚତୁର୍ଭୁଜା, ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣା, ଗରୁଡ଼ ବାହନା, ଯୁବତୀ ଓ ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦାପଦ୍ମ ଧାରଣୀ । (୩) ସରସ୍ୱତୀ ଦ୍ୱିଭୁଜା, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା, ବୃଷ ବାହନା, ବୃଦ୍ଧା, ଡମରୁ ତ୍ରିଶୂଳ ଧାରଣୀ । ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କ ଅଧିପ ବ୍ରହ୍ମା, ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ଅଧିପ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଅଧିପ ମହାଦେବ ଅଟନ୍ତି ।] ୪ । ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜପାଯିବା ମନ୍ତ୍ର—4. The mystic incantations uttered respectively at dawn, noon and evening. [ଦ୍ର—ଏହି ଉପାସ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ରୂପ ଦେବତାଗଣଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ବୋଲାଯାଏ ।] ୫ । ଯୁଗସନ୍ଧି; ଦୁଇ ଯୁଗର ମିଳନ କାଳ; ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ—5. The meeting of two successive ages. [ଦ୍ର—କାହାରି କାହାରି ମତରେ ଯୁଗର ଆଦ୍ୟକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ଯୁଗର ଶେଷ କାଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ବୋଲାଯାଏ ।] ୬ । କାଳ—6. Time. ୭ । କାଳ ଦେବତାଙ୍କର ତିନି ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା—7. One of the three wives of time deified. ୮ । ଉପାସନା—8. Worship; prayer; ritual. ୯ । ଧ୍ୟାନ—9. Religious or spiritual meditation. ୧୦ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—10. Promise; vow; declaration. ୧୧ । ସୀମା—11. Boundary. ୧୨ । ନଦୀ ବିଶେଷ; ସନ୍ଧ୍ୟାଚଳରୁ ନିର୍ଗତା ନଦୀ—12. Name of a river. ୧୩ । ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—13. Name of a flower. ୧୪ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା—14. Consecration; establisnment. ୧୫ । ଚିନ୍ତା—15. Contemplatioh ୧୬ । ସମ୍ବନ୍ଧ—16. Connection. ୧୭ । ସନ୍ଧାନ. (ଦେଖ)—17. Sandhāna. (See) ୧୮ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜୀବନର ଅବସାନ କାଳ; ମୃତ୍ୟୁର ପୂର୍ବ କାଳ—18. (figurative) The time before death; the time of impending death.

ସାଁଝେର ଦୀପ ଦେ. ବି—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟାଦୀପ (ଦେଖ)—
सांझ 1. Sandhyādipa. (See) ୨ । ସାୟଂକାଳ;
সাংঝ ଦିବାବସାନ—2. Evening; dusk. ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର
सांझ ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ବିକେଳ; ଭୋଜନ ଥର—Time of meal. (ଉ—ତାଙ୍କ ଘରେ ମୁଁ ଦୁଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ଖାଇଲି ।)

ସନ୍ଧ୍ୟା ଆହ୍ନିକ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ) —ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ (ଦେଖ)
Sandhyā āhnika Sandhyāhnika. (See)
সন্ধ্যাআহ্নিক सन्ध्याह्निक

ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଳ(ର)ତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା+ଆରାତ୍ରିକ)—
Sandhyā āla(ra)ti ସାୟଂକାଳରେ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ
সন্ধ্যা আরতি ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ବର୍ତ୍ତୀ ଦ୍ୱାରା ନୀରାଜନା—Evening
संध्या आरती service of a Deity accompanied by the waving of lighted wicks before It.

ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ—ସଂ. ବି—୧ । ଯୁଗସନ୍ଧି; ଦୁଇ ଯୁଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳ—
Sandhyāmsa 1. The transitory period between two Ages. ୨ । ଯୁଗର ଶେଷ କାଳ—2. The closing period of an Age. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସତ୍ୟଯୁଗର ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ୪୦୦୦ ମାନୁଷ ବର୍ଷ, ତ୍ରେତା ଯୁଗର ୩୦୦୦ ବର୍ଷ, ଦ୍ୱାପରଯୁଗର ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ଓ କଳିଯୁଗର ୧୦୦୦ ବର୍ଷ । ମନୁ ।] ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗର ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷାଂଶ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. The first and last part of every mythological Age. [ଦ୍ର—ଦୈବ ପରିମାଣରେ ୪ ହଜାର ବର୍ଷ ସତ୍ୟ ଯୁଗର କାଳ । ଏଥିର ପ୍ରଥମ ୪ଶତ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ଶେଷ ୪ଶତ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ; ତ୍ରେତା ଯୁଗର କାଳ ୩ ହଜାର ବର୍ଷ; ଏଥିର ପ୍ରଥମ ୩ଶତ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ଶେଷ ୩ ଶତ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ; ଦ୍ୱାପର ଯୁଗର କାଳ ୨ ହଜାର ବର୍ଷ; ତହିଁର ପ୍ରଥମ ୨୦୦ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ଶେଷ ୨୦୦ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ; କଳିଯୁଗର କାଳ ୧ ହଜାର ବର୍ଷ; ତହିଁରୁ

ପ୍ରଥମ ୧୦୦ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ଶେଷ ୧୦୦ ବର୍ଷ ସନ୍ଧ୍ୟାଂଶ ଶବ୍ଦକୋଷ; ମନୁ ୧।୬୯—୭୦।]

ସନ୍ଧ୍ୟା କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—୧। ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉପାସନା
Sandhyā karibā କରିବା—1. To perform the
सन्ध्या करा rituals enjoined for the dawn and
संध्या करना noon and evening. ୨। ସନ୍ଧ୍ୟା ହୁଡାଇବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଳମ୍ବ କରିବା—2. To delay a work till nightfall.

ସନ୍ଧ୍ୟା କାଳ—ସଂ. ବି—୧। ସାୟଂକାଳ; ଦିବାବସାନ—1. Even-
Sandhyā kāla ing· ୨। ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ କରିବାର ସମୟ; ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା—2. The three periods of the day in which daily worship is enjoined to be performed.

ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ—ସଂ. ବିଣ (ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ+ଭବାର୍ଥେ ଇନ)—ସନ୍ଧ୍ୟା
Sandhyākālīna କାଳରେ ଘଟିତ—Happening in the evening.

ସନ୍ଧ୍ୟା କୃତ୍ୟ—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ (ଦେଖ)
Sandhyā kṛutya Sandhyāhnika. (See)

ସନ୍ଧ୍ୟାଗମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ସନ୍ଧ୍ୟାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କାଳ;
Sandhyāgama ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ—The time just before sunset.

ସନ୍ଧ୍ୟା ଗାୟତ୍ରୀ—ସଂ.ବି—ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଉପାସ୍ୟ ଦେବତାତ୍ରୟ (ଗାୟତ୍ରୀ,
Sandhyā gāyatrī ସାବିତ୍ରୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ)—The three Deities worshipped respectively during morning, noon and evening in the course of the daily Sandhyā.

ସନ୍ଧ୍ୟା ଘଣ୍ଟ(ଣ୍ଟା)—ଦେ. ବି—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦେବମନ୍ଦିରରେ ଆରତି
Sandhyā ghaṇṭa(ṇṭā) ହେବା ସମୟରେ ବଜାହେବା
सन्ध्या घण्टा ଘଣ୍ଟା—Gongs sounded in temples
सन्ध्याघंटा during the evening service.

ସନ୍ଧ୍ୟାଚଳ—ସଂ. ବି—ପୁରାଣୋକ୍ତ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—Name of a
Sandhyāchala mythological mountain· [ଦ୍ର—କାଳିକା ପୁରାଣର ୫୦ ଓ ୮୧ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହି ପର୍ବତର ଓ ଏହି ପର୍ବତରୁ ନିର୍ଗତ କାଳୀ ବା ସନ୍ଧ୍ୟାନାମ୍ନୀ ନଦୀର ବିଷୟ ଲିଖିତ ଅଛି। ବଶିଷ୍ଠ ଏହିଠାରେ 'ସନ୍ଧ୍ୟା' କରିଥିଲେ ବୋଲି ଏଥିର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି। ଏହି ପର୍ବତ 'କାମରୂପ' (ଆସାମ) ଦେଶରେ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି। ଏହି ପର୍ବତରୁ ବାହାରିଥିବା 'ସନ୍ଧ୍ୟା' ନଦୀରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଚିରାୟୁଃ ଓ ଘାରୋଗ ହୁଏ।]

ସନ୍ଧ୍ୟା ଦର୍ଶନ—ଦେ· ବି·—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳା ନବମୀ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ
Sandhyā darśana ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ
সংধ্যা দর্শন ଦର୍ଶନ—Paying visit to Lord
संध्या दरशन Jagannāth in the Guṇḍichāghara in the evening of the ninth day of the bright lunar fortnight of Āsāṛdha· [ଦ୍ର—ସନ୍ଧ୍ୟା ଦର୍ଶନର ଅନ୍ୟ ନାମ ନବମୀ ଦର୍ଶନ।]

ସନ୍ଧ୍ୟା ଦୀପ—ସଂ. ବି·—(ମ.ପ.ଲୋ; ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ଦୀପ)—
Sandhyā dīpa ସଞ୍ଜଦୀପ; ସାୟଂକାଳରେ ଗୃହରେ ବା ଦେବମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ପ୍ରଦୀପ—Lamp lighted in a house or temple at nightfall.

ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେବା—ଦେ· କ୍ରି—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଘରେ ବା ଦେବମନ୍ଦିରରେ
Sandhyā debā ବା ତୁଳସୀଚଉରା ମୂଳେ ଅଦୀପ ଜାଳିବା
সংধ্যা দেওয়া —To light a lamp or wick in the
संध्या देना, सांझ देना house or temple or near the holy Basil plant in the evening.

ସନ୍ଧ୍ୟା ଧୂପ—ଦେ· ବି.—ସଞ୍ଜ ଧୂପ (ଦେଖ)—
Sandhyā dhūpa Sañja dhūpa (See)
সংধ্যা ধূপ सांझधूप

ସନ୍ଧ୍ୟାନାଟୀ—ସଂ ବି.—(ସନ୍ଧ୍ୟା+ନଟଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)
Sandhyā nāṭī ଶିବ; ମହାଦେବ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Śiba.

ସନ୍ଧ୍ୟା ପହର—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା+ପ୍ରହର)—ସାୟଂକାଳର
Sandhyā pahara ପରବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରହର; ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମପ୍ରହର—
সংধ্যা প্রহর संध्या पहर The first watch (3hours) of the night.

ସନ୍ଧ୍ୟା ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ.ବି.—(ସନ୍ଧ୍ୟା+ପୁଷ୍ପ+ଈ)—ଜାଈ; ଜାଇଫୁଲ (ସୁକ
Sandhyā pushpī କର୍ଣ୍ଣ)—A kind of single-petalled jasmine; Jasminum Grandiflorum.

ସନ୍ଧ୍ୟା ବତୀ(ବଳିତା)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା+ବର୍ତ୍ତି)—ସନ୍ଧ୍ୟା
Sandhyā bati (balitā) ବେଳେ ଗୃହରେ ବା ଦେବ-
সংধ্যাবতী, সাঁঝেরবতী ମନ୍ଦିରରେ ଜଳାଯିବା ବର୍ତ୍ତିକା—Wick
सांझबती lighted in the house or before a Deity in the evening.

ସନ୍ଧ୍ୟା ବନ୍ଦନ(ନା)—ସଂ. ବି·—ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉପାସନାଦି—
Sandhyā bandana(nā) Worship or ritual enjoined to be daily performed during morn, moon and evening.

ସନ୍ଧ୍ୟା ବଳ—ସଂ ବି.--(ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧ୍ୟା=ସାୟଂକାଳ ଅଟେ ବଳ=
Sandhyā baḷa ଶକ୍ତି ଯାହାର)—ରାକ୍ଷସ; ନିଶାଚର (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Demon.

ସନ୍ଧ୍ୟା ବଳି—ସଂ ବି·—ଶିବାଳୟସ୍ଥ ପାଷାଣମୃତ୍‌କାଷ୍ଠାଦି ନିର୍ମିତ ବୃଷ-
Sandhyā baḷi ପ୍ରତିମା (ବାସବଳ)—The image of a bull (made of stone, earth or wood) kept in the temple of Śiba.
(ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼—ଦେ. ବ.—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳ (ଦେଖ)
Sandhyā burda Sandhyā bela (See)
সংধ্যাবেলা सन्ध्या

ସନ୍ଧ୍ୟା ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବ.—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଅନ୍ଧକାର ଘୋଟିବା—It
Sandhyā burdibā being sunset; nightfall; the
সংধ্যা হএবাওয়া संन्ध्या होजाना sun being set and the earth being enveloped with darkness.

ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ—ଦେ. ବ.—(ସଂ. ସନ୍ଧ୍ୟା+ବେଳା)—ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ;
Sandhyā bela ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳ—Eventide;
সংধ্যা বেলা संध्या समय evening; dusk.
(ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳା—ସଂ ରୂପ)

ସନ୍ଧ୍ୟାଭ୍ର—ସଂ. ବି—୧। (ସନ୍ଧ୍ୟା କାଳରେ ଅଭ୍ର ପରି ଦେଖାଯିବା;
Sandhyābhra ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧ୍ୟା+ଅଭ୍ର)—ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ
(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ)—1. A sort of golden ochre.
୨। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ମେଘ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
2. Evening cloud.

ସନ୍ଧ୍ୟାଭ୍ରମ—ସଂ. ବ.—ମେଘ ଘୋଟାଇବା ଯୋଗୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ନ ହେଉଣୁ
Sandhyā bhrama ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା ବୋଲି ମନରେ ଜନ୍ମିବା
ଭ୍ରମ—Mistaking daytime for evening owing to cloudy weather.

ସନ୍ଧ୍ୟାମଣି—ଦେ. ବ.—କୃଷ୍ଣକେଳି ଫୁଲ; ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ;
Sandhyā mani ରଙ୍ଗଣୀ ଫୁଲ—A sort of red flower
सन्ध्याफुल, कृष्णकलि Mirabiles Jalapa; marvel of
সংধ্যামণি, কৃষ্ণক(কে)লি Peru. [ଦ୍ର—ଏହି ଫୁଲର ଅରବୀ
ନାମ ଗୁଲ୍-ଇ-ଅବାସୀ। ଧଳା, ନାଲି ଓ ହଳଦିଆ
ଭେଦରେ ଏହା ୩ ପ୍ରକାର; ଏହା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ
ଫୁଟେ ।]

ସନ୍ଧ୍ୟା ମୁଖ—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆରମ୍ଭ ବେଳା —
Sandhyā mukha The beginning of the evening

ସନ୍ଧ୍ୟାମୁହାଁ—ଦେ. ବଣ (ସଂ.ସନ୍ଧ୍ୟା+ମୁଖ)—ସନ୍ଧ୍ୟା ବା ସାୟଂକାଳରେ
Sandhyā muhāñ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା (ବାକ୍ୟ)—Reaching
সংধ্যামুখো a place at night fall. [ଉ—ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାମୁହାଁ
सांझमें आने ହୋଇ କଟକରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲି ।]

ସନ୍ଧ୍ୟାର(ରା)ତ୍ରିକ—ସ ବ.—(ମ.ପ.ଭେ)-ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଆଳତି; ଦେବ-
Sandhyāra(rā)trika ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରାତଃ ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ସାୟଂ
ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କରାଯିବା ଆରତି—The ceremony of waving of lighted wicks before a Deity in the morning and evening.

ସନ୍ଧ୍ୟା ରାଗ—ସଂ. ବ. ୧। (ବହୁବ୍ରୀହି;ସନ୍ଧ୍ୟା ପରି ରାଗ=ରଙ୍ଗ ଯାହାର)
Sandhyā rāga ସିନ୍ଦୂର (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କର୍ଣ୍ଣ)—1. Red lead; vermillion. ୨। ସକାଳେ ପୂର୍ବାକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ
ପୂର୍ବରୁ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପଶ୍ଚିମାକାଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ
ଦେଖାଯିବା ଅରୁଣିମା—2. The red colour in the eastern sky (before sun-rise) and in the western sky (after sun-set).

ସନ୍ଧ୍ୟାରାମ—ସ.ବ· (ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ଧ୍ୟା+ରାମ;ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ରମଣ ଯାହାଙ୍କର)
Sandhyārāma ପ୍ରଜାପତି; ବ୍ରହ୍ମା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Brahmā; the Creator.

ସନ୍ଧ୍ୟା ଶଙ୍ଖ—ଦେ. ବ:—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖ ବଜାଯାଏ—
Sandhyā sankha Conch-shell sounded
সন্ধ্যাশঙ্খ सन्ध्याशङ्ख in the evening.

ସନ୍ଧ୍ୟାଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି—ସଂ ବ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ବଜାଯିବା ଶଙ୍ଖର ଧ୍ୱନି—
Sandhyā sankha dhwani The sound of conchshells sounded in the evening.
[ଦ୍ର—ସନ୍ଧ୍ୟା କାଳରେ ଶଙ୍ଖ ବଜାଇଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ନାଶ
ହୁଏ। ଯେତେଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଭେ ସେତେ-
ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶୁଭ ହୁଏ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ।
—ଶବ୍ଦକୋଷ]

ସନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ—ସଂ.ବ. (ସନ୍ଧ୍ୟା+ଆହ୍ନିକ)—ସନ୍ଧ୍ୟାବନ୍ଦନା; ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ
Sandyāhnika ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉପାସନାଦି—Rituals and worship done in the morning, noon and evening.

ସନ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ପୁ (ସଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି ତ)—୧।
Sanna କ୍ଷୀଣ—1. Thin; wasted; worn out. emaciated. ୨। ସ୍ଥାନ; ରହିତ—2. Destitute of; bereft of; devoid of. ୩। ଅବସନ୍ନ
3. Wearied; fatigued; ୪। ଗତ—4. Gone.
(ସନ୍ନା-ସ୍ତ୍ରୀ) ୫। ନଷ୍ଟ—5. Lost; exhausted; spoilt.
(ସ୍ଥାଦ—ବି) ୬। ଜଡ଼ ଓ ସ୍ଥାବର—6. Immoveable. ୭।
ଭଗ୍ନୋତ୍ସାହ—7. Dispirited; dejected. ସଂ. ବ
ପିୟାଳ ବୃକ୍ଷ—Name of a tree; Buchanonia Latifolia.

ସନ୍ନକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.—(ସନ୍ନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ, କ)—ଖର୍ବ (ଭରତ)—
Sannaka (ସନ୍ନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Dwarf.

ସନ୍ନକଦ୍ରୁ—ସ. ବ·=(ସନ୍ନକ=ଖର୍ବ+ଦ୍ରୁ=ବୃକ୍ଷ)—ପିୟାଳ ବୃକ୍ଷ
Sannakadru (ଅମର)—A tree; Buchanonia Latifolia.

ସନ୍ନତ—ସଂ. ବଣ.—(ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରିତ)—୧।
Sannata ପ୍ରଣତ—1. Making obeisance; prostrate. ୨। ଶବ୍ଦିତ; ଧ୍ୱନିତ—2. Sounded; resounded. ୩। ନମ୍ରିତ—3. Humbled;
[ଦ୍ର—ନିଜେ ନଇଁପଡ଼ିଥିବା=ସନ୍ନତ; ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ନୁଆଁ
ଯାଇଥିବା=ସନ୍ନମିତ ।]

ସନ୍ନତି—ସ.ବ. ଧାତୁ(ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନମ୍ ଧାତୁ=ନଇଁବା+ଭାବ. ତି)
Sannati ୧। ଅବନତି—1. Bending; prostration; lowliness. ୨। ପ୍ରଣତି; ପ୍ରଣାମ—2.

Obeisance; low salutation. ୩ । ନମ୍ରତା; ନମ୍ରଭାବ—3. State of being bent. ୪ । ବିନୟ—4. Humility; humbleness. ୫ । ଧ୍ୱନି—5. Sound; noise. ୬ । ହୋମ ବିଶେଷ—6. A form of offering oblations to fire.

ସନ୍ନଦ୍ଧ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନହ୍ ଧାତୁ=ବାନ୍ଧିବା+ କର୍ମ. ତ)—୧ । ସନ୍ନାହ ବିଶିଷ୍ଟ; ବର୍ମିତ, Sannaddha (ସନ୍ନଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଞ୍ଜୁ ପିନ୍ଧିଥିବା; କବଚବଦ୍ଧ; କୃତସନ୍ନାହ—1. Accoutred; girt with armour. (ସନ୍ନାହ, ସନ୍ନହନ—ବି) ୨ । ସାଜସଜ୍ଜା ପରିହିତ—2. Equipped with fittings; harnessed. (ସନ୍ନଦ୍ଧବ୍ୟ, ସନ୍ନାହ୍ୟ—ବିଣ) ୩ । ଶସ୍ତ୍ରସଜ୍ଜିତ—3. Armed. ୪ । ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଥିବା—4. Dressed. ୫ । ବ୍ୟୂହିତ; ବ୍ୟୂହରଚନାର ଯୁକ୍ତ; ବ୍ୟୂଢ଼—5. Arranged in battle order; arrayed. ୬ । ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ—6. Arranged; in row or lines ୭ । ବଦ୍ଧ, ସଂବଦ୍ଧ—7. Well bound; connected. confined. ୮ । ଉତ୍ପନ୍ନ—8. Born; produced. ୯ । ଆତତାୟୀ ବଧାର୍ଥ ଉଦ୍ୟତ—9. Ready to kill the enemy. ୧୦ । ଯାହାର ବାହୁରେ କବଚ ବା ତେଜିନ୍ଦିଅ ବନ୍ଧା ହୋଇଅଛି—10. Wearing an amulet ୧୧ । ମନ୍ତ୍ରାଦ ସଂଯୁକ୍ତ; ମନ୍ତ୍ରାଦ ରକ୍ଷିତ; ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ—11. Consecrated with mystic formula or charms.

ସନ୍ନ ଭାବ—ସଂ. ବି.—୧ । ଅବସନ୍ନତା—1. Weariness. ୨ । Sanna bhāba ଭୀରୁତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Cowardice

ସନ୍ନମନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ନମ୍ ଧାତୁ=ନୁଆଁଇବା+ଭାବ. ଅନ)—Sannamana ତଳକୁ ନୁଆଁଇବା—Bending down; (ସନ୍ନମିତ—ବିଣ) causing to bend low; lowering.

ସନ୍ନୟ—ସଂ. ବି. (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନୀ ଧାତୁ=ନେବା, ପାଇବା+ Sannaya କର୍ମ ଅ)—୧ । ସମୂହ—1. Multitude; assemblage. ୨ । ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗସ୍ଥ ସୈନ୍ୟ—2. Rearguard; soldiers placed at the rear of an army.

ସନ୍ନହନ—ସଂ.ବି. (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନହ୍ ଧାତୁ=ପିନ୍ଧିବା+ଭାବ. ଅନ) Sannahana —୧ । ବର୍ମ ପରିଧାନ—1. Putting on an armour. ୨ । ଦେହରେ ଅସ୍ତ୍ର ବାନ୍ଧିବା; ଅସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧନ—2. Putting on of arms or weapons; arming one's body with weapons. ୩ । ରଣ ସଜ୍ଜା—3. Battle array; preparation for battle. ୪ । ଉଦ୍‌ଯୋଗ—4. Readiness for action; exertion; attempt.

ସନ୍ନା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଂଦଂଶ)—ଛୋଟ ସଣ୍ଢ଼ାଶି; ଚିମୁଟା—Sannā ସନ୍ନା; ଚିମଟା Small pincers.

ସନ୍ନାଦ—ସଂ. ବି—(ସମ+ନଦଧାତୁ+ ଭାବ ଅ)—ଭୀଷଣ ଶବ୍ଦ Sannāda (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Fierce sound. (ସନ୍ନାଦିତ—ବିଣ)

ସନ୍ନାମ—ସଂ. ବି. ୧ । (ସମ୍+ନମ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ନମ୍ରତା Sannāma (ଶବ୍ଦକୋଷ)·1. The state of being bent. ୨ । (ସତ୍+ନାମ)—ଉତ୍ତମ ନାମ—2. A good name

ସନ୍ନାମା—ସଂ.ବିଣ (ସତ୍+ନାମନ୍; ବହୁବ୍ରୀହି; ସନ୍ନାମନ୍; ୧ମା. ୧ବ) Sannāmā ଉତ୍ତମ ନାମ ଯୁକ୍ତ—Having or bearing a good name.

ସନ୍ନାହ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ନହ୍ ଧାତୁ=ବାନ୍ଧିବା+କରଣ ବା କର୍ମ.ଅ) Sannāha —୧ । କବଚ; ସାଞ୍ଜୁ; ବର୍ମ; ତନୁତ୍ର—1. Armour; coat of mail. ୨ । ପୋଷାକ; ପରିଚ୍ଛଦ—2. Dress. ୩ । ସାଜସଜ୍ଜା—3. Equipment; trappings. ୪ । (+ଭାବ.ଅ) ଉଦ୍‌ଯୋଗ—4. Readiness for action.

ସନ୍ନାହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ସନ୍ନାହ+ଯୋଗ୍ୟାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ସନ୍ନଦ୍ଧ Sannāhya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be armed or equipped. ୨ । ବର୍ମିତ—2. Armed; accoutred. ସଂ. ବି—ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ ହସ୍ତୀ; ସମରୋଚିତ ଗଜ—An elephant fit for being employed in war

ସନ୍ନିକଟ—ସଂ.ବିଣ. (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନିକଟ)—୧ । ଅତି ନିକଟ—Sannikaṭa 1. Very near. ୨ । ଲଗାଲଗି—2. Adjacent; adjoining each other ୩ । ଆସନ୍ନ—3 Impending.

ସନ୍ନିକର୍ଷ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ନି+କୃଷ ଧାତୁ=ଆକର୍ଷଣ କରିବା+ Sannikarsha ଭାବ. ଅ)—୧ । ସାନ୍ନିଧ୍ୟ; ନୈକଟ୍ୟ—Nearness; proximity; propinquity ୨ । (+କର୍ତ୍ତ୍ରି.ଅ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୋଚର ବିଷୟ—2. Matter; anything perceptible by the sense-organs. ୩ । (ନ୍ୟାୟ)ବିଷୟେନ୍ଦ୍ରିୟ ସମ୍ବନ୍ଧ—3. (Logic) The correlation or connection between matter and senses; preception of matter through the sense-organs [ବି-ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସନ୍ନିକର୍ଷ ବା ବିଷୟେନ୍ଦ୍ରିୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦ୍ୱିବିଧ; ଯଥା—୧ । ଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ, ୨ । ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ; (୧) ଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ ୬ ପ୍ରକାରର—(କ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯୋଗ, (ଖ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯୋଗ ସମବାୟ, (ଗ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସଂଯୁକ୍ତ ସମବେତ ସମବାୟ, (ଘ) ଶ୍ରୋତ୍ରାଦ ସମବାୟ, (ଙ) ଶ୍ରୋତ୍ରାଦ ସମବେତ ସମବାୟ, (ଚ) ତଦାଦ ବିଶେଷଣତା । (୨) ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ ତ୍ରିବିଧ—(କ) ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣା, (ଖ) ଜ୍ଞାନ ଲକ୍ଷଣା, (ଗ) ଯୋଗଜ ।] ୪(ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ)

ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣା, ଜ୍ଞାନ ଲକ୍ଷଣା ଓ ଯୋଗଜ, ଏହି ତିନିବିଧ ଅଲୌକିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାଧନ ଉପାୟ—3. (Logic) The three supernatural methods of perceiving objects.

ସନ୍ନିକର୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+କୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Sannikarshaṇa ୧ । ସନ୍ନିଧାନ—1. Nearness; vicinity. ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Relation.

ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ନି+କୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ, ତ)—Sannikrushṭa ସନ୍ନିହିତ; ଅତିଶୟ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—Very near; adjoining; proximate.

ସନ୍ନିଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନିଗ୍ରହ)— ଗୁରୁ ଦଣ୍ଡ ଦାନ—Sannigraha Severe punishment (ସନ୍ନିଗୃହୀତ—ବିଣ)

ସନ୍ନିଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ଧା ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ସନ୍ନିଧାନ Sannidha (ଦେଖ)—Sannidhāna (See) [ଉ—ଏକାମ୍ର ସନ୍ନିଧରେ ସେ ସ୍ଥାନ ଯେ ଅଛଇ । ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁଭକ୍ତି. ଗୀତା ।]

ସନ୍ନିଧାତା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ନି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. Sannidhātā ୧ବ)—କର୍ତ୍ତା (ମନ୍ତ୍ର)—Doer; performer. (ସନ୍ନିଧାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ନିଧାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ Sannidhāna ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସାମୀପ୍ୟ, ନୈକଟ୍ୟ—1. Nearness. ୨ । ସମାଗମ; ଆବିର୍ଭାବ—2. Arrival; meeting; unfolding; appearance. ୩ । ସ୍ଥିତି—3. Staying; continuance. ୪ । (+ଅଧି. ଅନ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୋଚର ବିଷୟ—4. Things perceived by the senses. ୫। (କର୍ମ ଅନ)ଆଶ୍ରୟ—5. Shelter; refuge. ୬ । ଅବସ୍ଥାନ—6. Situation.

ସନ୍ନିଧାପନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ଧା. ଧାତୁ, ଣିଚ୍=ଧାପି. ଧାତୁ Sannidhāpana ଧରାଇବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସଂସ୍ଥାପନ—1. Act of placing. ୨ । ନିକଟରେ ରଖିବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ନିକଟକୁ ଆଣି ଥୋଇବା—2. Act of placing a thing near another.

ସନ୍ନିଧାପନୀ ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି—ଦେବପୂଜାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମୁଦ୍ରା ବା Sannidhāpanī mudrā ଅଙ୍ଗୁଳିରଚନାବିଶେଷ—A certain posture of the fingers used in worshipping Deities. [ଦ୍ର—ବାମ ହସ୍ତର ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳିକୁ ଭିତରେ ରଖି ଦୁଇ ହାତର ମୁଠାଦ୍ୱାରା ମୁଠାଇ ଧରି ଏହି ମୁଦ୍ରା ଦେଖାଇବାକୁ ହୁଏ ।]

ସନ୍ନିଧି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ଧା ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—୧ । ସାମୀପ୍ୟ, Sannidhi ସନ୍ନିଧାନ—1. Nearness; vicinity; propinquity. ୨ । (ସତ୍+ନିଧି, କର୍ମଧା)—ଉତ୍ତମ ନିଧି; ସମ୍ପତ୍ତି; ସଂପଦ—2.Good jem; riches. [ଭି—(୧ମ ୨ ଅର୍ଥ) ବେଶିରେ ହୋଇଥିଲ,ପର୍ ଏ ସନ୍ନିଧି,ସନ୍ନିଧି ଗମେ ପାବକ ଯେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଅବସ୍ଥାନ; ଅବସ୍ଥିତି—3. Staying; situation. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବିଷୟ—4. A thing perceived by the senses.

ସନ୍ନିଧିକୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ନିକଟକୁ; ପାଖକୁ—To. [ଉ—ଏ Sannidhiku ଚିଠାକୁ ରାଜାଙ୍କ ସନ୍ନିଧିକୁ ପ୍ରେରଣ ହେବ ।] (ସନ୍ନିଧେ, ସନ୍ନିଧିକୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) सन्निधिते, सन्निधिके समीपमे

ସନ୍ନିଧେ(ଧ୍ୟେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ନିକଟରେ—At. [ଉ—ଆପଣା Sannidhe(dhye) ସନ୍ନିଧେ ବସାଇ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି (ସନ୍ନିଧି[ଧି]ରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା ।] सन्निधिते समीपमे

ସନ୍ନିନ(ନା)ଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନିନଦ; ନିନାଦ)—୧ । ଭୀମରବ—Sannina(nā)da 1. Fierce; sound. ୨ । ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱର—2. Loud sound.

ସନ୍ନିପତନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନିପତନ)—ସନ୍ନିପାତ (ଦେଖ) Sannipatana Sannipāta (See)

ସନ୍ନିପତିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ନିପତିତ)—୧। ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ପତିତ—Sannipatita 1. Fallen completely. ୨ । ଉପସ୍ଥିତ—2. Present. ୩ । ଆଗତ—3. Come; arrived. ୪ । ସମ୍ମିଳିତ; ଏକତ୍ର ମିଳିତ—4. Joined together; meeting together. ୫ । ମିଶ୍ରିତ—5. Mixed together;mixed up. ୬। ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ—6. Arrived at; descended; alighted. ୭ । ମୃତ—7. Dead; deceased. ୮ । ଏକୀକୃତ—8. Unified.

ସନ୍ନିପାତ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ନି+ପତ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । Sannipāta ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ପତନ—1. Falling completely. ୨ । ବିନାଶ—2. Ruin; destruction. ୩ । ଅବତରଣ—3. Descent. ୪ । ଉପସ୍ଥିତି—4. Presence; arrival. ୫ । ସମୂହ; ସମଷ୍ଟି—5. Aggregate; multitude. [ଉ—ଗୁଣସନ୍ନିପାତ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଦୋଷ ବୁଡ଼ିଯାଏ । —କାଳିଦାସ ରଘୁବଂଶ] ୬ । ସମୂହର ମିଳନ—6. The conglomeration of a multitude. ୭ । (+ଅଧିକରଣ ଅ) ଯୁଦ୍ଧ; ସଂଗ୍ରାମ—7. War; battle. ୮ । ଜ୍ୱର; ବାତପିତ୍ତକଫର ପ୍ରକୋପଜନିତ ତ୍ରିଦୋଷଜ ବିକାର; ଜ୍ୱରବେଗର ମାରାତ୍ମକ ଅବସ୍ଥା—8. State of collapse due to a morbid condition of the three humours of the body; fatal condition of fever. [ଦ୍ର—ଏହି ସମୟରେ କଫବାତପିତ୍ତର

ପ୍ରକୋପ ଅଧିକ ହୋଇଗଲେ ରୋଗୀର ଅସନ୍ନମୃତ୍ୟୁ ଅବସ୍ଥା ଘଟେ । ଏହାକୁ ସନ୍ନିପାତ ବା 'ତ୍ରିସନ୍ଧି' ବୋଲାଯାଏ ।

ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଯଥା—ହଂସରାଜ ପ୍ରଣୀତ ନିଦାନ ଗ୍ରନ୍ଥ) ଅନୁସାରେ ସନ୍ନିପାତ ୧୩ ପ୍ରକାରର । ଯଥା— ସନ୍ଧିକ, ଅନ୍ତକ, ରୁଗ୍‌ଦାହ, ଚିତ୍ତବିଭ୍ରମ, ଶୀତାଙ୍ଗ, ତନ୍ଦ୍ରିକ, କଣ୍ଠକୁବ୍ଜ, କର୍ଣ୍ଣିକ, ଭୁଗ୍ନନେତ୍ର, ରକ୍ତଷ୍ଠୀବୀ, ପ୍ରଳାପକ, ଜିହ୍ୱକ ଓ ଅଭିନ୍ୟାସ । ସନ୍ଧିକରେ ୭ ଦିନ, ଅନ୍ତକରେ ୧୦ ଦିନ, ରୁଗ୍‌ଦାହରେ ୨୦ ଦିନ, ଚିତ୍ତ-ବିଭ୍ରମରେ ୨୪ ଦିନ, ଶୀତାଙ୍ଗରେ ୧୫ ଦିନ, ତନ୍ଦ୍ରିକରେ ୨୫ ଦିନ, କଣ୍ଠକୁବ୍ଜରେ ୧୩ ଦିନ, କର୍ଣ୍ଣିକରେ ୩ ମାସ, ଭୁଗ୍ନନେତ୍ରରେ ୮ ଦିନ, ରକ୍ତଷ୍ଠୀବୀରେ ୧୦ ଦିନ, ପ୍ରଳାପକରେ ୧୪ଦିନ, ଜିହ୍ୱକରେ ୧୬ଦିନ, ଅଭିନ୍ୟାସରେ ୧୬ ଦିନ ପରମାୟୁ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ସନ୍ଧିକ, ତନ୍ଦ୍ରିକ, କର୍ଣ୍ଣିକ, କଣ୍ଠକୁବ୍ଜ, ଜିହ୍ୱକ ଓ ଚିତ୍ତବିଭ୍ରମ ଏହି ୬ଟି ସାଧ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ୭ଟି ମାରକ ।

'ଭାବପ୍ରକାଶ' ରେ ଏହି ତ୍ରୟୋଦଶ ସନ୍ନିପାତକୁ ଏକୋଲ୍ବଣ, ଦ୍ୱ୍ୟୁଲ୍ବଣ ଓ ତ୍ର୍ୟୁଲ୍ବଣ ଏହି ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଯାଇଅଛି ।

ଗ୍ରନ୍ଥାନ୍ତର ମତରେ ବିଷ୍ଟାରକ, ଆଶୁକାରୀ, କମ୍ପନ, ବଭ୍ରୁ, ଶୀଘ୍ରକାରୀ, ଭଲ୍ଲ, ସପ୍ରମ, କୂଟପାକଲ, ସଂମୋହନ, ପାକଲ, ଯାମ୍ୟ, କ୍ରକଚ, କର୍କଟକ, ବୈଦାରିକାଘଦ— ସନ୍ନିପାତ ଏହି ୧୪ ପ୍ରକାରର ।]

ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ତ୍ରିଦୋଷଜ ଜ୍ୱର— Sannipāta jwara Typhoid fever; Typhus; (ସନ୍ନିପାତଜ ଜ୍ୱର; ସାନ୍ନିପାତିକଜ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ) fever accompanied with collapse. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଚଳିତ କଥାରେ 'ଜ୍ୱର ବିକାର' ବା 'ସନ୍ଧି' କହନ୍ତି । ଏହି ଜ୍ୱରରେ କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ ଦାହ, ପୁଣି ପରକ୍ଷଣରେ ଶୀତ ଏବଂ ଅସ୍ଥି ଓ ସନ୍ଧିସମୂହରେ ବେଦନା ଅନୁଭବ ହୁଏ; ନେତ୍ର-ଦ୍ୱୟ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅବିଳ, ରକ୍ତାଭ ଓ ବିସ୍ତାରିତ ବା କୁଟିଳ ହୁଏ; କର୍ଣ୍ଣରନ୍ଧ୍ରରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ଶବ୍ଦ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ; କଣ୍ଠନାଳ ମଧ୍ୟରେ ଧାନର ଶୁଅଁରେ ଫୋଡ଼ି ଫୋଡ଼ି ହେଲା ପରି ଜଣାଯାଏ; ଜିହ୍ୱା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, କର୍କଶ ଓ କଣ୍ଟକ-ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ତନ୍ଦ୍ରା, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ପ୍ରଳାପ, କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅରୁଚି, ଭ୍ରମ, ତୃଷ୍ଣା ଓ ନିଦ୍ରାନାଶ ହୁଏ; ମଳ, ମୂତ୍ର ଓ ଘର୍ମର ରୋଧ ଏବଂ ଅତିସାର ଘଟେ; ମୁଖ, ନାସିକା, କର୍ଣ୍ଣ ଓ କଣ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷତ ହୁଏ ଏବଂ ଦେହରେ ଛିରୁଡ଼ି ମାରିବା ପରି ଶୋଥ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱରର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ । ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳରେ ବେଦନା ଓ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସରେ କଷ୍ଟ ବୋଧହୁଏ, କଣ୍ଠ ଶୁଖିଯାଏ; ଛାତି ଦରଜ ହୁଏ; କଣ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ନାନା-ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, କଣ୍ଠ ଶ୍ଳେଷ୍ମ (କଠିନ ଶ୍ଳେଷ୍ମ) ଦ୍ୱାରା ଅବରୁଦ୍ଧ ହେଲା ପରି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ; ଖଙ୍କାରି ବାଟେ ସମୟ ସମୟରେ ରକ୍ତ ପଡ଼େ । ଏହାକୁ ଡାକ୍ତରମାନେ 'ନ୍ୟୁମୋନିଆ' (Pneumonia) କହନ୍ତି । ନ୍ୟୁମୋନିଆରେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଫୁସ୍‌ଫୁସ୍ ଦୂଷିତ ହୋଇ ଯାଏ । ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱର କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ୭, ୯, ୧୦, ୧୧, ୧୨, ୧୮, ୨୨ ବା ୨୪ ଦିନ ଏ ରୋଗର କାଳ । ଏହାପରେ ରୋଗୀ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରେ ବା ମୃତ ହୁଏ । ବାତ, ପିତ୍ତ, କଫ ଅତି ପ୍ରକୁପିତ ହୋଇ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନକୁ ବିକୃତ କଲେ ଏହି ଜ୍ୱରକୁ 'ଅଭିନ୍ୟାସ ଜ୍ୱର' କହନ୍ତି । ଏଥିରେ ରୋଗୀ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ରୋଗୀର ଶ୍ରବଣ, ଦର୍ଶନ, ସ୍ପର୍ଶ, ସ୍ୱାଦ ଓ ଘ୍ରାଣଶକ୍ତି ରହିତ ହୁଏ ଏବଂ ରୋଗୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିପାରେ ନାହିଁ; ସର୍ବଦା ମସ୍ତକ ସଞ୍ଚାଳନ କରି ଅସ୍ଥିର ହୁଏ । ବେଳେବେଳେ ସନ୍ନିପାତ-ଜ୍ୱରରେ କାନମୂଳ, ବେକ ଓ ଗାଲପାଟି ଫୁଲି ବେଦନା-ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏହାକୁ "କର୍ଣ୍ଣମୂଳ ସନ୍ନିପାତ" ବୋଲାଯାଏ । ଅଭିନ୍ୟାସ ଜ୍ୱର ସର୍ବଥା ଅସାଧ୍ୟ ।

ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ଅତିସାର ଘଟିଲେ ତାହାକୁ ସନ୍ନିପାତଜ ଜ୍ୱରାତିସାର ବା Typhoid fever କହନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏହାକୁ "ବାଇଶିଦିନିଆ ଜ୍ୱର" କହନ୍ତି ।]

ସନ୍ନିପାତନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + ନି + ପତ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—ସନ୍ନିପାତ Sannipātana (ଦେଖ)—Sannipāta (See)

ସନ୍ନିପାତ ମଳୁ(ରୋଗୀ)—ଦେ·ବି.—ସନ୍ନିପାତ ଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରାନ୍ତ ରୋଗୀ— Sannipāta malu(rogi) A patient in a state of collapse. ସନ୍ନିପାତରୋଗୀ सन्निपातरोगी

ସନ୍ନିପାତୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସନ୍ନିପାତ+ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସନ୍ନିପାତ Sannipāti ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ—Suffering from pneumonia. (ସନ୍ନିପାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସନ୍ନିବଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍ + ନି + ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ· କ୍ତ)—୧ । Sannibaddha ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ବଦ୍ଧ; ସମ୍ୟକ୍ ବନ୍ଧନଯୁକ୍ତ— Securely or very tightly bound. ୨ । ଗ୍ରଥିତ—2. Strung together. ୩ । ଘନ-ଭାବରେ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ—3. Arranged in thick set rows; thickly set.

ସନ୍ନିବନ୍ଧ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + ନି + ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ = ଏକାଠି କରିବା + Sannibandha ଭାବ. ଅ)—୧ । ସନ୍ନିବେଶ—1. Arrangemnet; setting. ୨ । ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନ—2. Tight binding. ୩ । ଗ୍ରନ୍ଥନ; ଗୁନ୍ଥା—3. Stringing up. ୪ । ପ୍ରବନ୍ଧ ରଚନା—4. Composition of an essay.

ସନ୍ନିବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍ + ନି + ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ + ଭାବ· ଅନ) ୧ । Sannibandhana ସଙ୍କଳନ—1. Compilation ୨ । ଗ୍ରଥନ—2. Stringing. ୩ । ଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନ—3. Tight binding. ୪ । ରଚନା—4. Composi-

tion. ୫ । ଶୃଙ୍ଖଳା; ବିନ୍ୟାସ; ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ବିନ୍ୟାସ—5. Orderly arrangement. ସ. ବଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସତ୍=ଉତ୍ତମ ହୋଇଅଛି ନିବନ୍ଧନ ଯାହାର) ୧ । ଉତ୍ତମ ଭାଷ୍ୟ ଟୀକାଯୁକ୍ତ—1. Excellently or profusely annotated. ୨ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରୀତିଦାୟକଯୁକ୍ତ—2. Very pleasing.

ସନ୍ନିବପନ—ସଂ ବି.—(ସମ୍+ନିବପନ)—ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଣିବା—Sannibapana Sowing well.
(ସନ୍ନିବାପ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସନ୍ନିବାୟ—ସଂ ବି.—୧ । ସମୁଦାୟ—1. Whole. ୨ । ସମଷ୍ଟି—Sannibāya (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Collection; multitude.

ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ—ସଂ ବିଣ. (ସମ୍+ନି+ବିଶ୍‌ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+ Sannibishta କ୍ତି. ତ) ୧ । ଉପବିଷ୍ଟ; ସୁସ୍ଥାଭାସନ—1. Seated. ୨ । ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ—2. Appearing before. ୩ । ନିକଟସ୍ଥ; ସମୀପ—3. Contiguous; adjoining. ୪ । ସଂଲଗ୍ନ—(ସନ୍ନିବେଶ—ବି) 4. Relating to; pertaining to.

ସନ୍ନିବୃତ୍ତ— ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ନି+ବୃତ୍ ଧାତୁ=ନିବୃତ୍ତ ହେବା+ Sannibrutta କ୍ତି. ତ) ୧ । ବିରତ—1. Ceased. ୨ । ନିବୃତ୍ତ—2. Desisted; stopped. ୩ । ଅପଗତ—(ସନ୍ନିବୃତ୍ତି, ସନ୍ନିବର୍ତ୍ତନ—ବି) 3. Departed. ୪। ପ୍ରତ୍ୟାଗତ—4. Returned.

ସନ୍ନିବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ନି+ବୃତ୍ ଧାତୁ=ନିବୃତ୍ତ ହେବା+ Sannibrutti ଭାବ. ତି)—୧ । ବିରତି—1. Cessation. ୨ । ନିବୃତ୍ତି—2. Stoppage; relinquishment. ୩ । ଅପଗମ—3. Departure. ୪ । ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ—4. Returning.

ସନ୍ନିବେଶ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ନି+ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା+ Sannibesa ଅଧିକରଣ ଅ)—୧। ଆଶ୍ରମ—1. Hermitage; a retreat. ୨ । ସ୍ଥାନ—2. Place; position. ୩ । ନୈକଟ୍ୟ—3. Nearness; propinquity. ୪ । ନଗରୀର ବାହାରସ୍ଥ ବିହାର ସ୍ଥାନ—4. A park or place of diversion or recreation outside a city. ୫ । ନଗରର ବାହାରସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶ—(ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ, ସନ୍ନିବେଶିତ—ବିଣ.) 5. Place outside a town; precincts of a town. ୬। (ସମ୍+ନି+ବିଶ୍‌ଧାତୁ ଣିଚ+ଭାବ ଅ) ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରାଇବା—6. Act of thrusting inside. ୭ । (ସମ୍+ନି+ବିଶ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ) ସମଷ୍ଟି—7. Total; aggegrate. ୮ । ସ୍ଥିତି—8. Continuance; permanence; staying. ୯ । ବିନ୍ୟାସ—9. Orderly arrangement. ୧୦ । ସ୍ଥାପନ—10 Establishment; placing. ୧୧ । ସଂଯୋଗ; ମିଳନ—11. Union; close contact; (ସନ୍ନିବେଶନ-ଅନ୍ୟରୂପ) ୧୨ । ରଚନା—12. Composing. ... ୧୩ । ବସାଇବା—13. Placing; setting up.

ସନ୍ନିଭ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ନିଭ୍=ତୁଲ୍ୟ ବା ସମ+ନି+ଭା ଧାତୁ Sannibha =ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇବା+କ୍ତି. ଅ)—ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ—Like; similar.

ସନ୍ନିରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ରୁଧ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Sanniruddha ଉତ୍ତମ ରୂପେ ନିରୁଦ୍ଧ—(ସନ୍ନିରୋଦ୍ଧବ୍ୟ, ସନ୍ନିରୋଧନୀୟ—ଅନ୍ୟ ବିଣ ଆକାର) Well (ସନ୍ନିରୋଧ, ସନ୍ନିରୋଧନ—ବି) obstructed or confined.

ସନ୍ନିରୁଦ୍ଧ ଗୁଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦାରୁଣ କୋଷ୍ଠକାଠିନ୍ୟ ରୋଗ-Sanniruddha guda ବିଶେଷ—A kind of very painful constipation. [ବି—ମଳବେଗ ଧାରଣ ଦ୍ୱାରା କୁପିତ ଅପାନ ବାୟୁ ମଳବାହୀ ସ୍ରୋତକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରି ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କରେ । ଏଥିପାଇଁ ଅତି କଷ୍ଟ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହକାରେ ମଳନିର୍ଗମ ହୁଏ । ଏଥିର ନିରାକରଣାର୍ଥ ବାତଘ୍ନ ତୈଳ ଦ୍ୱାରା ସନ୍ତର୍ପକ ଓ ଘୃତ ତୈଳାକ୍ତ ମସୃଣ ଲୌହ ନଳ ଗୁହ୍ୟରେ ପୁରାଇ ମଳ ନିଃସାରଣ କରାଯାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସନ୍ନିହିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ନି+ଧା ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Sannihita ୧ । ସନ୍ନିବେଶିତ; ସଂସ୍ଥାପିତ—1. Placed; (ସନ୍ନିଧାନ, ସନ୍ନିଧି—ବି) set up; ୨ । ସମୀପସ୍ଥ; ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—2. Adjoining; neighbouring. ୩ । ଦୃଢ଼ ରୂପେ ସ୍ଥାପିତ—3. Firmly set. ସଂ. ବି—(+ଭାବ. ତ) ସନ୍ନିଧାନ—Nearness.

ସନ୍ନ୍ୟ(ନ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୈନ୍ୟ)—ସୈନ୍ୟ (ଦେଶ)—Sainya Sannya(nya) (See) [ଉ—ଗ୍ରାମରେ ପଶି, ସନ୍ୟଙ୍କୁ ନାଶି, सैन्य सनय ମନୁଷ୍ୟ ମାରଇ, ବଡ଼ ଭରଷି । ପ୍ରଭାସ. ଶଶିସେଣା ।]

ସନ୍ନ୍ୟସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ନି+ଅସ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ Sannyasta କର୍ମ. ତ)—୧ । ଗଚ୍ଛିତ; ସଂରକ୍ଷିତ—
ସନ୍ନ୍ୟାସ } ବି
ସନ୍ନ୍ୟସନ }
1. Deposited; kept for safe custody. ୨ । ସମର୍ପିତ—2. Entrusted; made over. ୩ । କ୍ଷିପ୍ତ—3. Thrown into. ୪ । ତ୍ୟକ୍ତ—4. Relinquished; renunciated.

ସନ୍ନ୍ୟାସ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ଅସ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ Sannyāsa ଭାବ. ଅ)—୧ । ସଂସାର ବାସନା ତ୍ୟାଗ; ଭିକ୍ଷୁଧର୍ମ—1. Renunciation of worldly desires and pursuits; religious mendicancy. [ବି—ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତ କର୍ମର ନ୍ୟାସ ବା (ସନ୍ନ୍ୟସ୍ତ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ବିଣ) ସମର୍ପଣକୁ 'ସନ୍ନ୍ୟାସ' ବୋଲଯାଏ ।] ୨ । କାମ୍ୟ କର୍ମ; କାମ୍ୟ କର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ—2. Renunciation of acts done with a definite aim. [ଉ—ସକଳ କର୍ମଫଳତ୍ୟାଗକୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ

ବୋଲଯାଏ । କାମ୍ୟକର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗର ନାମ ସନ୍ନ୍ୟାସ; ସବୁବିଧ କର୍ମ ଫଳର ତ୍ୟାଗର ନାମ ତ୍ୟାଗ (ଗୀତା—୧୮।୨)। ସ୍ୱର୍ଗାଦି ଫଳଲାଭାର୍ଥ କାମନା ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ତାହାକୁ କାମ୍ୟ କର୍ମ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା, ଉପାସନା, ନିତ୍ୟ ହୋମ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧରେ ତପସ୍ୟା ଓ ଦାନ ପ୍ରଭୃତିକୁ ନିତ୍ୟକର୍ମ ବୋଲଯାଏ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ କାମ୍ୟକର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବେ ବୋଲି ନିତ୍ୟକର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବେ ନାହିଁ; ଅନାସକ୍ତ ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିରେ ନିତ୍ୟ କର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବେ ।

କର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସ (କର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ) ଓ କର୍ମ ଯୋଗ (ନିଷ୍କାମ ଭାବରେ ଜଗତର ଉପକାର ପାଇଁ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ), ଏହି ଉଭୟ ବିଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମାନବ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରେ । କର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଓ କର୍ମ ଯୋଗ, ଏ ଉଭୟ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନର ଦ୍ୱାର ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି ଭଗବାନ୍ ଭଗବଦ୍ଗୀତାର ୫ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ସଂସାରୀ ପକ୍ଷରେ କର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସ (ସମସ୍ତ କର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ସର୍ବଦା ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତନ) ଅପେକ୍ଷା କର୍ମ ଯୋଗ (କର୍ମର ଫଳର ଆଶା ନ ରଖି କର୍ତ୍ତବ୍ୟାନୁରୋଧରେ କର୍ମ କରଣ)କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି ।] ୩ । ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ ଆଶ୍ରମ—3. The fourth stage of a Hindu's life. [ଦ୍ର—ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମହିଁ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମୂଳ । ଉପନୟନ ପରେ ଗୁରୁଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ ପୂର୍ବକ ଜୀବନର ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ, ତତ୍ପରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଜୀବନର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ, ତତ୍ପରେ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ଶେଷ, କେଶ ପକ୍ୱ ଓ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ର ହେଲେ ଜୀବନର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମ ଓ ତତ୍ପରେ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟତ୍ୱ ଓ ବିଷୟବିତୃଷ୍ଣା ଲାଭ ହେଲେ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସନ୍ନ୍ୟାସାଶ୍ରମ ଅବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱିଜାତି ପକ୍ଷରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।] ୪ । ନିକ୍ଷେପ—4. Act of throwing. ୫ । ସମର୍ପଣ—5. Entrusting. ୬ । ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବା—6. Act of depositing. ୭ । (+କର୍ମ. ଅ) ଗଚ୍ଛିତ ଧନ—7. Deposit; something deposited on trust. ୮ । ଦେହତ୍ୟାଗ; ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ—8. Sudden death. ୯ । ସନ୍ନ୍ୟାସ ରୋଗ (ଦେଖ)—9. Sanngāsa roga (See). [ଦ୍ର—ଏହି ରୋଗ ହଠାତ୍ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଚୈତନ୍ୟ ଲୋପ କରେ ଓ ହୃତ୍ସ୍ପନ୍ଦନର କ୍ରିୟା ବନ୍ଦ କରି କ୍ଷଣକାଳ ପରେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଏ, ଏହା ମୂର୍ଚ୍ଛା ରୋଗର ପ୍ରକାର ଭେଦ ।] ୧୦ । ତ୍ୟାଗ—10. Relinquishment. ୧୧ । ଜଟାମାଂସୀ—11. Indian spikenard. ୧୨ । ଶିବପୂଜା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମାନସୀକୃତ ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ ରୂପ ବ୍ରତ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—12. A religious vow undertaken for the worship of Siba.

[ଦ୍ର—ଚୈତ୍ର ମାସ ଚଡ଼କ ପୂଜା (ପଣା ସଂକ୍ରାନ୍ତି) ପୂର୍ବରୁ ଏ ବ୍ରତ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଏହା ଉଦ୍ଯାପନ କରାଯାଏ । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡ ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏ ବ୍ରତର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି ଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହୋତ୍ସବ କରିବା ଏହି ବ୍ରତର ଅଙ୍ଗ । ଅମ ଦେଶରେ ଏହି ବ୍ରତ ନୀଚ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କରନ୍ତି । ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ 'ପାଟୁଆ' ବୋଲଯାଏ । ଏମାନେ ଚୈତ୍ର ମାସସାରା ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ନାନ, ରାତିରେ ହବିଷ୍ୟ ଭୋଜନ କରି ଅଳଙ୍କାର ଆଦି ପିନ୍ଧି ବାଦ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କରି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ଉପବାସ ଓ ହୋମ କରି ଦେହରେ ଗୀଁଡା ଦେଇ ପିଠିକୁ ହୁକ ଲଗା କଣ୍ଟାରେ ଫୋଡ଼ି ବାଉଁଶରେ ଟଙ୍ଗା ହୋଇ ଶୂନ୍ୟରେ ଘୂରି ଯାଆନ୍ତି । ଏ ବ୍ରତରେ ଶଙ୍ଖବାଦ୍ୟ ଓ ଶଙ୍ଖଜଳ ବ୍ୟବହାର ନିଷିଦ୍ଧ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।]

ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୃହସ୍ଥ ଧର୍ମ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ Sannyāsa grahana ସନ୍ନ୍ୟାସ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ—Act of entering into the order of a recluse. [ଦ୍ର—କେହି କେହି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମରୁ, କେହି କେହି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରୁ ଓ କେହି କେହି ବାନପ୍ରସ୍ଥାଶ୍ରମରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।]

ସନ୍ନ୍ୟାସ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି—ସଂସାରବାସନା ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଯୋଗ Sannyāsa dharma ସାଧନାରୂପ ଧର୍ମ—The act of (ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) practising 'joga' or spiritual exercise after renouncing the world. [ଦ୍ର—ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମ ପାଳନ ଏବଂ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଲକ୍ଷଣ ଓ ସାଧନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।]

ସନ୍ନ୍ୟାସନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ନି+ଅସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Sannyāsana ୧ । ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. Act of renouncing the world. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ଧନାଦି ଗଚ୍ଛିତ ରଖିବା—2. Causing a thing or money to be deposited on trust. ୩ । ନିକ୍ଷେପ କରିବା—3. Act of throwing away. ୪ । ତ୍ୟଜନ—4. Relinquishment.

ସନ୍ନ୍ୟାସ ରୋଗ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ) ମାରାତ୍ମକ ମୂର୍ଚ୍ଛା ରୋଗ ବିଶେଷ—Sannyāsa roga Apopelxy; heart failure. [ଦ୍ର—ବାତାଦି ଦୋଷସମୂହ ଅତିମାତ୍ର କୁପିତ ହୋଇ ହୃତ୍ପିଣ୍ଡକୁ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମୂହର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାକୁ ବିନଷ୍ଟ କରେ ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ କରେ । ଏହି ରୋଗ ଅତି ଭୟାନକ । ପୂର୍ବରୁ ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ କିଛିମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଏ ନାହିଁ ଓ ହଠାତ୍ ହୃତ୍ପିଣ୍ଡର କ୍ରିୟା ସ୍ଥଗିତ ହେବାରୁ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଘଟି ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଭ୍ରମ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସ ରୋଗମାନ ଏକଶ୍ରେଣୀୟ ରୋଗ ।

ରୋଗୀ ବସିଥାଏ ବା ଶୁଇଥାଏ, ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ, ହଠାତ୍ ତଳେପଡ଼ି ଅଚେତନ ହୁଏ ଓ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।

ସନ୍ନ୍ୟାସ ରୋଗ ଜନିତ ମରଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗ ଜନିତ ମରଣ ଅପେକ୍ଷା ଅତି ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟପ୍ରଦ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଯୋଗୀମାନେ ଏହି ପ୍ରକାର ମୃତ୍ୟୁ କାମନା କରୁଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ସନ୍ନ୍ୟାସ' ରୋଗ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ରୋଗ ହଠାତ୍ ମସ୍ତିଷ୍କର ଓ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର କ୍ରିୟାକୁ ବନ୍ଦ କରିଦିଏ ।]

ସନ୍ନ୍ୟାସାଶ୍ରମ—ସଂ. ବି (ରୂଢ଼) — ହିନ୍ଦୁର ଚତୁର୍ଥ ଆଶ୍ରମ; ଭିକ୍ଷୁ ଧର୍ମ— Sannyāsāśrama The 4th stage of the life of a Hindu house-holder.

ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ— ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସନ୍ନ୍ୟାସ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)— Sannyāsinī ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମ ଗ୍ରହଣକାରିଣୀ; ସଂସାରବିରାଗିଣୀ— (Female) Renouncing the world. ସ.ବି— (ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ପୁଂ) ସନ୍ନ୍ୟାସାବଲମ୍ବିନୀ ନାରୀ; ସଂସାରତ୍ୟାଗିନୀ ନାରୀ— A female recluse.

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ନି+ଅସ୍ ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ Sannyāsī କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) — ସଂସାରବିରାଗୀ; ସଂସାର ବିରକ୍ତ—Renouncing the world. ସଂ. ବି— (ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସଂସାରବିରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେ ସଂସାର ଆଶ୍ରମ ଓ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଶ୍ରମ ତ୍ୟାଗ କରି ଭିକ୍ଷୁ ହୋଇଥାଆନ୍ତି— 1. A person who has renounced the world; a recluse. ୨ । ଭିକ୍ଷୁ—2. A religious mendicant. ୩ । ଯୋଗୀ—3. A person who is practising spiritual concentration.

[ଦ୍ର—୧ । ସନ୍ନ୍ୟାସ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଣ୍ଡିତକେଶ ଏବଂ ଗୈରିକ ବସନ, କୌପୀନ ଓ ଦଣ୍ଡକମଣ୍ଡଳୁଧାରୀ ହୋଇ ଜୀବନରକ୍ଷାର୍ଥ ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ନିର୍ଜନରେ ଯୋଗ ସାଧନା କରନ୍ତି । ସେ ନିଜର କୃତ ସମସ୍ତ କର୍ମକୁ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ସମର୍ପଣ କରନ୍ତି । ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ନିନ୍ଦା-ସ୍ତୁତି, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ମାନାପମାନ, ଓ ଶତ୍ରୁ-ମିତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସେ ବିଚଳିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ତ ରିପୁଙ୍କୁ ଜୟ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶବ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟାୟ:—ପାରାଶରୀ, ମସ୍କରୀ, କର୍ମନ୍ଦୀ, ଶ୍ରମଣ, ଭିକ୍ଷୁ, ଯତି । ବିଷୟବିତୃଷ୍ଣ ହୋଇ ଗୃହତ୍ୟାଗ, ସଂସାର ତ୍ୟାଗ, ସମାଜ ତ୍ୟାଗ, ସଙ୍ଗତ୍ୟାଗ, ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡନ, ଗୈରିକ କୌପୀନ ଓ ଦଣ୍ଡ କମଣ୍ଡଳୁ ଧାରଣ କରି ଭିକ୍ଷାବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ଜୀବନଧାରଣ କରି ନିର୍ଜନ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ ପୂର୍ବକ କେବଳ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଉପାସନାକାରୀଙ୍କୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବୋଲାଯାଏ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ସଦନ୍ନ, କଦନ୍ନ, ଲୋଷ୍ଟ୍ର ଓ କାଞ୍ଚନରେ ସମବୁଦ୍ଧି । ସେ ନିତ୍ୟ ପ୍ରବାସୀ ହେବେ ଓ ଚତୁର୍ମାସ୍ୟା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିକ ଦିନ ରହିବେ ନାହିଁ; ବ୍ରାହ୍ମଣଗୃହରେ ଅଳ୍ପ ଭୋଜନ କରିବେ । ତାହାଠାରୁ କିଛି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ ନାହିଁ; କ୍ରୋଧ ମୋହ ଅହଙ୍କାରବିରହିତ ହେବେ; ଅଯାଚିତଭାବେ ଯାହା ମିଳିବ ତାହା ଭୋଜନ କରିବେ, ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଖାବଲୋକନ ବା ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବେ ନାହିଁ । ସେ ମରଣ ବା ଜୀବନ ଅଭିଳାଷ କରିବେ ନାହିଁ, ନିରପେକ୍ଷଭାବେ ମୃତ୍ୟୁକାଳ ପାଇଁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବେ । ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର, ମାନ, ଅପମାନ, ଶୀତ, ଉଷ୍ଣ, ନିନ୍ଦା, ସ୍ତୁତିକୁ ସମଜ୍ଞାନ କରିବେ । ସେ ହିଂସାରୁ ଓ ସର୍ବପ୍ରକାର ଆସକ୍ତିରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବେ, ମୌନାବଲମ୍ବନ କରିବେ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ହେବେ । ଗୀତାରେ ଭଗବାନ୍ କହିଅଛନ୍ତି, ଯେ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ସର୍ବକର୍ମାର୍ପଣ କରନ୍ତି ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ।

ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣରେ, କୂର୍ମପୁରାଣରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ବହୁ ଶ୍ରେଣୀ ଓ ଉପଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି । ସୂତସଂହିତାରେ ଶୈବ-ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଭାଗବତ ୧୧ଶ ସ୍କନ୍ଧ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବୈଷ୍ଣବ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଲେଖା ଅଛି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳୀ ଅଛି । ମଣ୍ଡଳୀର ଅଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲାଯାଏ । ଗୁଣଭେଦରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର କୁଟୀଚକ, ବହୂଦକ, ହଂସ ଓ ପରମହଂସ ବିଭାଗ ଅଛି । ମହାନିର୍ବାଣତନ୍ତ୍ରରେ ତନ୍ତ୍ରମାର୍ଗାଶ୍ରୟୀ ନାନାଶ୍ରେଣୀର ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହାଛଡ଼ା ଭାରତରେ ନାନାମତାବଲମ୍ବୀ, ନାନାମାର୍ଗାଶ୍ରୟୀ, ନାନାତନ୍ତ୍ର-ମନ୍ତ୍ରୋପାସକ, ନାନାସାଧନରତ ବହୁପ୍ରକାରର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି, ଯଥା :—ଜ୍ୟୋତିର୍ମାର୍ଗ, ନାଗାସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଅଲେଖିଆ, ଦଙ୍ଗଲୀ, ଅଘୋରୀ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱବାହୁ, ଆକାଶମୁଖୀ, ନଖୀ, ଠାଢ଼େଶ୍ୱରୀ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖ, ପଞ୍ଚଧୁନୀ, ମୌନୀ, ଜଳଶାୟୀ, ଜଳଧାରାବ୍ରତୀ, କଡ଼ାଲିଙ୍ଗୀ, ଫଳାହାରୀ, ଦୁଗ୍ଧାହାରୀ, ଅଲୁଣା, ଅଉଘଡ଼, ଟିକରନାଥ, ସୁଭର୍ଙ୍ଗୀ, ଘରବାସୀ, ତ୍ୟାଗୀ, ଆତୁର, ମାନସ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଅନ୍ତଃସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଓ ସ୍ତ୍ରୀସନ୍ନ୍ୟାସୀନୀ ଭୈରବୀ । ବିଶ୍ୱକୋଷ]

୨ । ଶ୍ରୀମତ୍ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଦଶନାମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ଗୁରୁଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଅଧୀନ ଦଶଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ୪ଟି ମଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଯଥା—

୧ । ବିଶ୍ୱରୂପାଚାର୍ଯ୍ୟ............ (ସାରଦାମଠ, ଦ୍ୱାରକା)	୧ । ତୀର୍ଥ ଉପାଧିଧାରୀ ୨ । ଆଶ୍ରମ
୨ । ପଦ୍ମପାଦାଚାର୍ଯ୍ୟ.................. (ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଠ, ପୁରୀ)	୩ । ବନ ୪ । ଅରଣ୍ୟ
୩ । ତ୍ରୋଟକାଚାର୍ଯ୍ୟ............... (ଜ୍ୟୋଷୀ ମଠ, ବଦରିକା)	୫ । ଗିରି ୬ । ପର୍ବତ ୭ । ସାଗର
୪ । ପୃଥ୍ୱୀଧରାଚାର୍ଯ୍ୟ.............. (ଶୃଙ୍ଗେରୀ ମଠ, ରାମେଶ୍ୱର)	୮ । ସରସ୍ୱତୀ ୯ । ଭାରତୀ ୧୦ । ପୁରୀ

୧ । ତୀର୍ଥ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ତ୍ରିବେଣୀ ସଙ୍ଗମେ ତୀର୍ଥେ ତତ୍ତ୍ୱମସ୍ୟାଦି ଲକ୍ଷଣେ
ସ୍ନାୟାତ୍ ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ ଭାବେନ ତୀର୍ଥନାମା ସ ଉଚ୍ୟତେ ।
୨ । ଆଶ୍ରମ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ଆଶ୍ରମଗ୍ରହଣେ ପ୍ରୌଢ଼ ଆଶା ପାଶ ବିବର୍ଜିତଃ
ଯାତାୟାତବିନିର୍ମୁକ୍ତ ଏଷ ଆଶ୍ରମ ଉଚ୍ୟତେ ।
୩ । ବନ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ସୁରମ୍ୟେ ନିର୍ଝର ସ୍ଥାନେ ବନେ ବାସଂ କରୋତି ଯଃ
ଆଶାବନ୍ଧ ବିନିର୍ମୁକ୍ତୋ ବନ ନାମା ସ ଉଚ୍ୟତେ ।
୪ । ଅରଣ୍ୟ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ଅରଣ୍ୟେ ସଂସ୍ଥିତୋ ନିତ୍ୟଂ ଆନନ୍ଦେ ନନ୍ଦନେ ବନେ
ତ୍ୟକ୍ତ୍ୱା ସର୍ବମିଦଂ ବିଶ୍ୱମରଣ୍ୟଃ ପରିକୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ।
୫ । ଗିରି ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ବାସୋ ଗିରିବନେ ନିତ୍ୟଂ ଗୀତାଧ୍ୟୟନ ତତ୍ପରଃ
ଗମ୍ଭୀରାଚଳବୁଦ୍ଧିଶ୍ଚ ଗିରିନାମା ସ ଉଚ୍ୟତେ ।
୬ । ପର୍ବତ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ବସନ୍ ପର୍ବତମୂଲେଷୁ ପ୍ରୌଢ଼ଂ ଜ୍ଞାନଂ ବିଭର୍ତ୍ତି ଯଃ
ସାରାସାରଂ ବିଜାନାତି ପର୍ବତଃ ପରିକୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ।
୭ । ସାଗର ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ତତ୍ତ୍ୱସାଗର ଗମ୍ଭୀରେ ଜ୍ଞାନରତ୍ନ ପରିଗ୍ରହଃ
ମର୍ଯ୍ୟାଦାଃ ନୈବ ଲଙ୍ଘେତ ସାଗରଃ ପରିକୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ।
୮ । ସରସ୍ୱତୀ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ସ୍ୱରଜ୍ଞାନରତୋ ନିତ୍ୟଂ ସ୍ୱରବାଦୀ କବୀଶ୍ୱରଃ
ସଂସାର ସାଗରସାର ହନ୍ତାରୌ ହି ସରସ୍ୱତୀ ।
୯ । ଭାରତୀ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ବିଦ୍ୟାଭାରେଣ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଃ ସର୍ବଭାରଂ ପରିତ୍ୟଜନ୍
ଦୁଃଖଭାରଂ ନ ଜାନାତି ଭାରତୀ ପରିକୀର୍ତ୍ତ୍ୟତେ ।
୧୦ । ପୁରୀ ଉପାଧିଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱେନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଃ ପୂର୍ଣ୍ଣତତ୍ତ୍ୱ ପଦେ ସ୍ଥିତଃ
ପରଂବ୍ରହ୍ମରତୋ ନିତ୍ୟଂ ପୁରୀ ନାମା ସ ଉଚ୍ୟତେ ।
ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ଏମ୍. ଏ. ଙ୍କ ଉକ୍ତିରୁ ।]
୪ । ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ—4. A Buddhist recluse.
୫ । ବାରାଣସୀ ଉତ୍କଳବାସୀ ଏକଜାତୀୟ ଗୃହସ୍ଥ—
5. A class of householders in Benares.
ଦେ. ବି.ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—A name given to males.

ସନ୍ମତ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ମତ)—୧ । ସମ୍ମତି; ସ୍ୱୀକାର —1. Agreement. (ଉ—ତୋ କଥାରେ ମୁଁ ନୋହୁଁ ଭିନ୍ନ, **ସମ୍ମତ** ମୋର ସନ୍ମତ ସ୍ନେହ ଅଛି । ସଶୋବନ୍ତ, ପ୍ରେମଭକ୍ତି-ଗୀତା ।) ୨ । ସ୍ୱତ; ଅଙ୍ଗୀକାର—2. Consent.
Sanmata / ସମ୍ମତ / **सम्मत**
ଗ୍ରା. ବିଣ ସମ୍ମତ—A greed

ସନ୍ମତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)— ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି—Good intelligence.
Sanmati ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—ସନ୍ମତ (ଦେଖ)—Sanmata(See)

ସନ୍ମତେ—ଗ୍ରା. କି. ବିଣ.—ସମ୍ମତିକ୍ରମେ—With consent. (ଉ—ସ୍ୱଗ୍ରଗଣମାନଙ୍କ ଉକତେ, ସାଧୁମାନଙ୍କର ସନ୍ମତେ । ପ୍ରାଚୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ) ।
Sanmate / सम्मते / **सम्मतिमे**

ସନ୍ମାନ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ ସମ୍ମାନ)—ସମ୍ମାନ (ଦେଖ)—Sammāna, Sanmāna (See). [ଦ୍ର—ଉତ୍ତରଦେଶର ପ୍ରଚଳଣାରେ ସମ୍ମାନ ଅର୍ଥରେ ସନ୍ମାନ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅଛି ।] ସଂ. ବି.—୧ । (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ସଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—
सम्मान / **सनमान**
1. Esteem or regard of the good. ୨ । (ଚତୁର୍ଥୀତତ୍) ସଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ସମ୍ମାନ—2. Respect or honour shown to the good people.

ସନ୍ମାର୍ଗ—ସଂ. ବି (ସତ୍=ଉତ୍ତମ+ମାର୍ଗ=ପନ୍ଥା; କର୍ମଧା)—
Sanmārga ୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସତ୍‌ପନ୍ଥା; ସଦାଚାର—
1. Good conduct. ୨ । ସଦୁପାୟ—2. Honest means. ୩ । ସାଧୁମାନଙ୍କର ଆଚରିତ ପନ୍ଥା—3. The ways of the virtuous.

ସନ୍ମିତ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସତ୍=ଉତ୍ତମ+ମିତ୍ର)—୧ । ଉତ୍ତମ
Sanmitra ବନ୍ଧୁ—1. A good friend. ୨ । ପ୍ରକୃତ ଉପକାରୀ ବନ୍ଧୁ—2. A real friend.

ସନ୍ମିଳନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ମିଳନ)—ସମ୍ମିଳନ (ଦେଖ)
Sanmilana Sammilana. (See)
सम्मिलन / **सनमीलन** ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସାଧୁମାନଙ୍କ ମିଳନ— A meeting of good people.

ସନ୍ମିଳନୀ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ମିଳନୀ)—ସମ୍ମିଳନୀ (ଦେଖ)
Sanmilanī Sammilanī. (See)
सम्मिलनी / **सनमीलनी**

ସନ୍ମୁଖ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ମୁଖ)—ସମ୍ମୁଖ (ଦେଖ)
Sanmukha Sammukha. (See)
सम्मुख / **सनमुख** ଗ୍ରା. ବିଣ. ସାମନାରେ ଥିବା—Frontal.

ସପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଏକତ୍ର ହେବା—1. To be
Sap (root) gathered or collected together. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଅବରୋଧ କରିବା—2. To besiege.

ସପ୍(ପ)—ଦେଶ୍ୟ. ବି (ଅ. ସପ୍; ସଂ. ଶପ୍ତ=ତୃଣ ବିଶେଷ)—
Sap(pa) ଶପ (ଦେଖ)—Sapa. (See)
सप / **सफ**

ସପ୍(ପ)ଟା(ଟେ)ଇ ଧରିବା—ଦେ. କି—ଜାବୁଡ଼ି କରି ଧରିବା—
Sap-(pa)ṭā(ṭe)i dharibā To hold tightly.
सापटेधरना / **चिकेटना**

ସପ୍(ପ)ଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ, କି (ସଂ. ସର୍ପ ବା ସଂ. ସମ୍+ପୁଟ୍-
Sap-(pa)ṭā(ṭe)ibā ଧାତୁ)—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ସଂଶ୍ଳେଷିତ କରିବା; ଜଡ଼ାଇବା; ଜଡ଼ିତ କରାଇବା—1. To cause any thing to adhere to another thing. ୨ । ଜାବୁଡ଼ି କରି ଧରିବା—2. To hold tightly. ୩ । ଗୁଡ଼େଇ ହେବା—3. To entwine.
सापटान / मिलाना / सापटिये धरना / चिमटना / सापटान / **लिपटना**

ସପ୍(ପ)ଟା ସପ୍(ପ)ଟି କରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କି—ଖାଲୁଲି
Sap-(pa)ṭā sap-(pa)ṭi karibā ଖାଲୁଲି କରିବା; କହୁଲ-
କହାଲ କରିବା; ଫଟାଫଟି କରି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—
To pursuade by coaxing; to cajole.

ସପ୍(ପ)ଟିବା—ଦେ. କି. (ସ. ସମ+ପୁଟ ଧାତୁ କମ୍ପା ସର୍ପ+ପୁଟ;
Sap-(pa)ṭibā ସାପ ଗଛ ଅଧର ଦେହରେ ଲଗି ରହି ଗୁଡ଼େଇ
[ସପ୍(ପ)ଟିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ହୋଇଯିବା ପରି) ୧। କୌଣସି ବସ୍ତୁର
सापटा ଦେହରେ ଲାଗିକରି ଜଡ଼ିଯିବା—1. To closely
जकड़ना adhere or cling to a thing. ୨। ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା
গুটিয়েযাওয়া —2. To shrink. [ଉ—କଇଁଛ ଦନ୍ତରେ
सकुचना ହାତ ବଜାଇଲେ ତା ମୁଣ୍ଡ ସପଟି ଯାଏ ।] ୩। (ଶିକାର
গুটিয়ে সুটিয়ে যাওয়া କରିବାକୁ ଯିବା ବେଳେ ଶିକାରୀପଶୁ)
सुकुचना ଲେପ୍ଟେଇ ପଡ଼ିବା—3. To cringe; to crouch.

ସପକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. (ସ=ସମାନ+ପକ୍ଷ=ଦଳ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)
Sapaksha ୧। ଏକ ପକ୍ଷାବଲମ୍ବୀ—1. Belonging to
(ବିପକ୍ଷ—ବିପରୀତ) the same side or party;
(ସପକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) partisan. ୨। ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—2.
Helping; assisting. ୩। ଅନୁକୂଳ—
3. Favourable. ୪। ତୁଲ୍ୟ—4. Similar;
equal. ୫। (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି) ପକ୍ଷ ବା ଡେଣାଯୁକ୍ତ
5. Winged.

ସପକ୍ଷତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି. (ସପକ୍ଷ+ଭାବେ.ତା,ତ୍ୱ)—୧। ସହାୟତା; ସାହାଯ୍ୟ
Sapakshatā(twa) —1. Help; assistance. ୨। ଏକ
(ବିପକ୍ଷତା—ବିପରୀତ) ପକ୍ଷାବଲମ୍ବନ—2. Act of joining
the same party; partisanship. ୩। ପକ୍ଷ ବା
ଡେଣାଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—3. The state of being
winged. ୪। ଅନୁଗ୍ରହ; ଆନୁକୂଲ୍ୟ—4. Favour.

ସପଠ—ଦେ.ବିଣ.—ପାଠୁଆ;ବିଦ୍ୱାନ୍—Learned; wise. [ଉ—
Sapaṭha କେତେ ପଢ଼ିଅଛି କିଛି ନାହିଁ ପାଠ, ଅତେବ ବୃଷି ତୁମ୍ଭେ
विद्वान, वा पढ़ाशुना (लोक) ତ କେତେକ ସପଠ । —କୃଷ୍ଣସିଂହ
पढुँया ମହାଭାରତ ବନ]

ସପତ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—(ସ ସପ୍ତ) ସପ୍ତ; ସାତ—Seven
Sapata in number. [ଉ—କମ୍ବୁ କଣ୍ଠେ ଥୋଇଲେ ସପତ
सात ଆଦ୍ୟ ସ୍ୱର । —ଶିଶୁଶଙ୍କର ଉଷାଭିଳାଷ] ବି (ସଂ ଶପଥ)
सात ଶପଥ—Oath. [ଉ—ସପତଟି ମୋରରେ, ସହ ଏହୁ
दिव्य ଥାଉରେ । —ବନମାଳୀ କଣୋଷ୍ଟ-ଚମ୍ପୂ-ସ ଗୀତ]
सपथ

ସପତ କରିବା—ଦେ. କି—ଶପଥ କରିବା—
Sapata karibā To take oath.
दिव्यकरा सपथ करना

ସପତ ଜନମ—ଗ୍ରା. ବି.—ସପ୍ତ ଜନ୍ମ (ଦେଖ)
Sapata janama Sapta janma (See)
(ସପତ ଜନ୍ମ—ଅନ୍ୟରୂପ)
सप्तजन्म सातजनम

ସପତଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ·ସପତ୍ନୀ)—A co-wife; one
Sapataṇī of the wives of the same husband.
सतीन [ଉ—ସପତଣୀ ହିଂସା ମୋଠାରୁ ଦୂରକର, ଶତ୍ରୁ ଯୋ
সৌতিন ପଣକି କରନ୍ତୁ କୋଳେ ଧରି । —କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ
ଶଲ୍ୟ]

ସପତ ପାତାଳ—ଗ୍ରା: ବି. (ପଦ୍ୟ)—ସପ୍ତ ପାତାଳ (ଦେଖ)
Sapata pātāla Sapta pātāla (see)
সপ্ত পাতাল सातपाताल

ସପତ ପୁରୁଷ—ଗ୍ରା· ବି. (ସଂ. ସପ୍ତ+ପୁରୁଷ)—ସପ୍ତପୁରୁଷ (ଦେଖ)
Sapata purusha Sapta purusha (see)
সাতপুরুষ सातपुरुष

ସପତ ଫେଣା(ଣୀ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସପ୍ତ+ଫଣା, ଫଣୀ)—ସପ୍ତଫେଣୀ
Sapata pheṇā (ṇī) ଗଛ—Cactus; Opuntia Dil-
[ସପତ ଫେଣିଆ (ଅ) ଅନ୍ୟରୂପ] leni. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ
ফেণিমনসা ফণামনসা ପ୍ରକାର ନାଗଫେଣୀଅ ଗଛ । ନାଗଫେଣୀଅର
सपत फनी ଶାଖା ଅଂଶଯୁକ୍ତ; କିନ୍ତୁ ସପତଫେଣୀଅର ଶାଖା
ଚେପ୍ଟା ।] ଦେ. ବିଣ.—(ସଂ. ସପ୍ତଫଣୀ) ସପ୍ତଫେଣୀ;
ସପ୍ତଫଣାଯୁକ୍ତ (ସର୍ପ)—Seven hooded (serpent).

ସପତ ଭୁବନ—ଗ୍ରା· ବି (ପଦ୍ୟ)—ସପ୍ତ ଭୁବନ (ଦେଖ)
Sapata bhubana Sapta bhubana (See)
সপ্ত ভুবন [ଦ୍ର—ଏହାପରି ସପତସିନ୍ଧୁ, ସପତ ସାଗର, ସପତ
सात भुवन ଜନମ, ସପତ ଦ୍ୱୀପ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସପତମ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସପ୍ତମ)—ସପ୍ତମ (ଦେଖ)
Sapatama Saptama (See)
[ଉ—ସପତମ ଦିନ ହୋଇଲା ପରବେଶ । କୃଷ୍ଣସିଂହ
ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ସପତମ ଶୀତଳ—ଦେ· ବି—ମୃତାହର ସପ୍ତମ ଦିନ ଖାଇଲୁଟୁମ୍ବଆଦିଙ୍କୁ
Sapatama śītala ଦିଆଯିବା ଜଳଖିଆ ଭୋଜନ—
Light refreshment served to relatives
and kinsmen on the 7th day of the
funerals.

ସପତମୀ—ଗ୍ରା· ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତମୀ)—ସପ୍ତମୀ (ଦେଖ)
Sapatam Saptamī (See)

ସପତ ସୁ(ସ୍ୱ)ରୀ(ରା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତସ୍ୱର)—ସପ୍ତସ୍ୱରୀ; ସପ୍ତସ୍ୱର
Sapata su(swa)rī(rā) ଯୁକ୍ତ (ବାଦ୍ୟ)—(musical
সপ্তস্বরা, instrument) Having seven tunes.
सातसुरी ଦେ· ବି—ସପ୍ତସ୍ୱର ଯୁକ୍ତ ବାଜା—A musical
instrument with seven tunes.

ସପତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସପ୍ତାହ)—ସପ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sapatā (etc) Saptā etc (See)

ସପତ୍ନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସପତ୍ନୀ+ତୁଲ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ; ଅଥବା ସ=ସହ+ପତ
Sapatna ଧାତୁ=ପତନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ନ; ଯାହା ବନ୍ଧୁବରେ
(ସପତ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆପଣାର ଦଳ ସହ ପତନ କରାଏ)—
ଶତ୍ରୁ; ରିପୁ; ବୈରୀ—An enemy; adversary;
antagonist. ସଂ. ବିଣ—ଶତ୍ରୁଭାବାପନ୍ନ—
Inimical; antagonistic.

ସପତ୍ନଘ୍ନ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ—ଶତ୍ରୁକ୍ଷୟକାରୀ—
Sapatnaghna Vanquisher of one's foes.
(ସପତ୍ନଜିତ୍, ସପତ୍ନ ଦୂଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପତ୍ନାରି—ସଂ. ବ (ସପତ୍ନ+ଅରି)—ଏକ ପ୍ରକାର କାଣ୍ଟିଆ କଣ୍ଟା ବାଉଁଶ; ଟୁଲ ବାଉଁଶ—A species of thorny bamboo; Bambosa Arundanacia
Sapatnāri
(ସପତ୍ନାରି—ଅନ୍ୟରୂପ)
বেউড় বাংশ

ସପତ୍ନୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ=ସମାନ+ପତି=ସ୍ୱାମୀ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)
Sapatnī —ସମାନପତିକା ସ୍ତ୍ରୀ; ସଉତୁଣୀ—Co-wife; one married to a man who has got another wife.
(ସପତ୍ନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପତ୍ନୀକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସପତ୍ନୀ+କ)—୧ । ଯାହାର ଏକାଧିକ ଭାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଥାଅନ୍ତି—1. A person having more than one wife.
Sapatnīka
(ସପତ୍ନୀକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସପତ୍ନୀକ—ବପଗତ) ୨ । (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ପତ୍ନୀ+କ) ଯାହାର ସ୍ତ୍ରୀ ବଞ୍ଚିଥାଏ—2. A person having his wife living. ୩ । ସସ୍ତ୍ରୀକ; ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ—3. Accompanied with one's wife.

ସପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର—ସଂ. ବ ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—ସଉତୁଣୀଆ ପୁଅ; ସପତ୍ନୀର ପୁତ୍ର; ସାବତ ପୁଅ—The son of one's co-wife; stepson.
Sapatnī putra
(ସପତ୍ନୀ ତନୟ, ସପତ୍ନୀ ସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପତ୍ନୀ ପୁତ୍ରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାବତ ଝିଅ; ସଉତୁଣୀଙ୍କ ଝିଅ—
Sapatnī putrī One's co wife's daughter; step-daughter.
(ସପତ୍ନୀ ତନୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପତ୍ର—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହିତ+ପତ୍ର; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sapatra ୧ । ପତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Leaved; leafy; having leaves. ୨ । ପକ୍ଷଯୁକ୍ତ—2. Winged. ସଂ. ବ—ଶର; ବାଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Arrow; dart.
(ସପତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପତ୍ର(ତ୍ରା)କୃତ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହିତ+ପତ୍ର=ବାଣର ପକ୍ଷ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. କ୍ତ; ଅପେକ୍ଷେ ଅଗମ)—
Sapatra(trā)kruta
[ସପତ୍ର(ତ୍ରା)କୃତ—ବ] ୧ । ବାଣବିଦ୍ଧ; ଶରବିଦ୍ଧ (ମୃଗାଦି)—1. (animal) Pierced with arrow or dart. ୨ । ଅତିଶୟ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ—2. Much oppressed; tortured; troubled; tormented.

ସପତ୍ରାକରଣ—ସଂ. ବ (ସ+ପତ୍ର=ବାଣର ପକ୍ଷ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବାଣ ବା ଶର ଦ୍ୱାରା ବେଧନ—
Sapatrākaraṇa
(ସପତ୍ରାକୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Piercing with an arrow. ୨ । ଅତିଶୟ ପୀଡ଼ନ; ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—2. Oppression; torturing; harassing; tormenting.

ସପଦି—ସଂ. ଅ (ସ=ସହ+ପଦ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କ୍ତି. ଇ)—
Sapadi ୧ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ; ଏକାବେଳକେ—1. Immediately; instantly; at once; simultaneously. ୨ । ଦ୍ରୁତ; ଶୀଘ୍ର—2. Speedily; hastily.

ସପଦ୍ମ—ସଂ. ବ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ପଦ୍ମ ଭରିଥିବା—
Sapadma Full of lotus flowers.

ସପନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସ୍ୱପ୍ନ)—୧ । ସ୍ୱପ୍ନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sapana (etc) 1. Swapna etc. (See)
সপন ୨ । (ପୁଂ) ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—2. (masculine)
सपन Name for calling Swapnaśwara.
[ସପନା(ନ), ସପନ(ନୋ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର—୨ୟ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ]

ସପନ କଥା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖାଯିବା ବିଷୟ; ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ବିଷୟ—1. A thing seen in dream.
Sapana kathā
সপন কথা [ଦ୍ର—ସପନ କଥା କି ସତ, ମଣିବାର ଉଚିତ—
सपनेकि बात ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । କାଳ୍ପନିକ ବା ଅବାସ୍ତବ ବିଷୟ—2. Imaginary thing. ୩ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବିଷୟ—3. Wonderful matter. ୪ । ଯେଉଁ ବିଷୟର ସତ୍ତା ନାହିଁ—4. Nonexistent thing.

ସପନ ଦୋଷ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ)—ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷ (ଦେଖ)
Sapana dosha Swapna dosha (See)

ସପନା—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—1. A name for calling Swapneśwara in contempt. ୨ । ସପନାଇବା; ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖା ଦେବା—2. Appearing in dream.
Sapanā

ସପନା(ନେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ସଂ. ସ୍ୱପ୍ନ)—ସ୍ୱପ୍ନାଇବା (ଦେଖ)—
Sapanā(ne)ibā Swapnāibā (See)

ସପନାବତୀ—ଗ୍ରା. ବ.—ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱରୂପିଣୀ ଦେବୀ—The Goddess of dream; dream personified.
Sapanābatī
স্বপ্নদেবী स्वपनदेवी [ଦ୍ର—ଅଗୋ ତୁ ସପନାବତୀ ! ସପନ ପାତନା ପାତି, କହିଲ ତୁ ନେତ୍ର ଗୁଡି, ଜନମାନଙ୍କୁ ।
(ସ୍ୱପ୍ନବତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) —ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ]

ସପ ମଶିଣା—ଦେ. ବ—ସପ ଘଞ୍ଚେଇ; ଏକ ପ୍ରକାର ମସୃଣ ତୃଣଦ୍ୱାରା ବୁଣା ଯାଇଥିବା ମଶିଣା—A mat made of a kind of slender reed.
Sapa masiṇā
সপ্,সপ্ মাঁদুর सफचटाई
[ସପମଶୁଣି,ସପଚଟା(ଟେ)ଇ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ମେଦିନୀପୁର, କାନ୍ଥି ଓ ବାଲେଶ୍ୱରର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ମିଳିବା ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜ ତୃଣର ଦଣ୍ଡରୁ ସପ ମଶିଣା ବୁଣା ହୁଏ । ଏହାର ଛାଟି ସବୁ ସୁତାର ସରୁ ଦଉଡ଼ି ବା ଝୋଟର ସରୁ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବୁଣାଯାଏ । ବୁଣିବାର ଦଉଡ଼ି ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଖଞ୍ଜା ଯାଇଥିଲେ ତାକୁ ସପମଶିଣାର ଏକତାର, ଯୋଡ଼ ହୋଇ ଦିଆ ଯାଇଥିଲେ ଦୋତାର ଓ ପୁଞ୍ଜା ପୁଞ୍ଜା ହୋଇ ଦିଆ ଯାଇଥିଲେ ତାକୁ ଚଉତାର୍ ସପ ମଶିଣା ବୋଲଯାଏ ।]

ସପର(ଧାତୁ)—ସ.—ପୂଜା କରିବା—
Sapara(root) To worship; to adore.

ସପର ସଲେଇ ହେବା—ଦେ: କ୍ରି.—ଉପରେ ପଡ଼ି ଉପଦେଶ ଦେବା—
Sapara salei hebā To give advice gratis.
উপরে পড়ে উপদেশ দেওয়া बिना पूछे उपदेश देना

ସପରିତୋଷ—ସଂ. ବିଣ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ପରିତୋଷ)—
Saparitosha ପରିତୋଷ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ—With contentment or satisfaction; satisfied.

ସପରିବାର—ସଂ. ବିଣ. (ସ=ସହିତ+ପରିବାର; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)
Saparibāra ୧ । ପରିଜନ ବର୍ଗ ସମନ୍ୱିତ—1. Having a family. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରାଦି ପରିବାର ସହିତ ବିଦ୍ୟମାନ—2. Being accompanied with one's family members. ସଂ. କ୍ରି, ବିଣ.—ଆପଣାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରାଦି ପରିବାର ସହିତ (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—Along with or accompanied by the members of one's family.
[ସପରିବାରେ, ସପରିବାରରେ—ଅନ୍ୟ କ୍ରି. ବିଣ. ରୂପ]

ସପରିବାର ବିଦେଶ ବାସ—ସଂ. ବି—ଆପଣାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
Saparibāra bidesa bāsa ଯେଉଁ ବିଦେଶରେ ବାସ କରିବା—Living abroad with one's family. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ସପରିବାର ବିଦେଶ ବାସ ନ ଥିବା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ; ଏପରି କି, ସପରିବାର ବିଦେଶକୁ ଗିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜଚ୍ୟୁତ ହେଉଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଫଳରେ ସମାଜଶାସନ ଯୋଗୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବିଦେଶରେ ଏକାକୀ ରହିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅବୈଧ ପରିବାରର ସୃଷ୍ଟି ଓ ସୂତ୍ରପାତ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଅଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ସପରିବାର ବିଦେଶବାସ ଚଳି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସପରିବାର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ବାସ କରିବାକୁ ବେଶ୍ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ସପରିଷତ୍କ—ସଂ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+
Saparishat-ka ପରିଷଦ୍+କ)—ସଦଳ—Accompanied by one's party

ସପର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବି—(ସପର ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ଭାବ, ଯ+ଅ+
Saparjyā ଆ)—ପୂଜା (ଅମର)—Worship.

ସପ(ପା)ସପ(ପା)—ଦେ. ଅ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଜୋତା
Sapa(pā)sap(pa) ମାଡ଼ି ଚାଲିଲ ଶୀଘ୍ରଗତିର ଶବ୍ଦ—
मसमस ,सपासप फटफट 1. Sound of brisk walking with shoes on. ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ବେତରେ ବେତାଘାତର ଶବ୍ଦ—2. Sound of repeated canings inflicted on a person.
सपासप सरसर ୩ । ଭାତରେ ଡାଲି-ଗୋଳାଇ ଶୀଘ୍ରଶୀଘ୍ର ଗୁଣ୍ଡାଗୁଣ୍ଡା ଖାଇବାର ଶବ୍ଦ—3. The sound of briskly eating handfuls of rice mixed with dal. ୪ । ଝଟ୍‌ପଟ୍; ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଓ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର—4. Repeatedly and hurriedly.

ସପାଟ(ମ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.—ହଠାତ୍; ଝଟ୍—
Sapāt(m) Swiftly; at once.
हठात् येकायेक

ସପାଦ—ସଂ. ବିଣ. (ସ=ସହିତ+ପାଦ=ଚରଣ, ଚତୁର୍ଥଭାଗ)—
Sapāda ୧ । ଚରଣଯୁକ୍ତ—1. Footed; legged. ୨ । ଚତୁର୍ଥ ଭାଗ ସହିତ—2. With one fourth. ୩ । ସଓୟା—3. One and one fourth of.

ସପାଦ ପୀଠ—ସଂ. ବି.—(ସ=ସହିତ+ପାଦ ପୀଠ)—ପାଦପୀଠଯୁକ୍ତ
Sapāda pitha (ସିଂହାସନ)—Having a foot-stool attached to it.

ସପାଦ ଶିରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ଦେ. (ଫାରସୀ)ବି.—ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପୂଜାରେ
Sapāda sirani ୧୦୦ ପାଚିଲା କଦଳୀ ସଙ୍ଗେ ଏକସେର ଏକପାଓ ଘିଅ, ଏକସେର ଏକପାଓ ଦୁଧ, ଏକସେର ଏକପାଓ ଗହମଅଟା ମିଶାଇ ତିଆରି କରାଯିବା ଭୋଗ—A preparation made by mixing $1\frac{1}{4}$ seers each of ghee, sugar, milk and wheaten flour with 100 ripe plantains and offered to Satyanārāyana.

ସପାଦୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ପାଦୁକା ଦେଖ)
Sapāduka ଜୋତା ବା କଠଉ ସହିତ—With shoes & sandals on.
(ସପାଦୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସପିଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ=ସମାନ ହୋଇଛି ପିଣ୍ଡ=ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ
Sapinda ଦେୟ ଅନ୍ନ ଗୋଳକ ଯେଉଁମାନଙ୍କର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
(ସପିଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପିଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ସଂବନ୍ଧ—Related with one another by the funeral oblations and cakes. (ସଂ. ବି.—ସଜାତି; ମନୁଷ୍ୟର ଉପର ୩ ପୁରୁଷ (ପିତା, ପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ), ତଳ ୩ ପୁରୁଷ (ପୁଅ, ନାତି ଓ ଅଣନାତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ) ଓ ନିଜେ, ଏପରି ୭ ପୁରୁଷ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜ୍ଞାତି; ପିଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ସଂବନ୍ଧ ଏକବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—Agnates of a person within 7 generations (related with each other on account of the offering of funeral cakes) [ଦ୍ର—ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ପିଣ୍ଡ ଦିଏଁ (ଅର୍ଥାତ୍, ମୋ ପିତୃ ପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ) ସେମାନେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବଂଶଧରମାନେ (ଯଥା ମୋ ଭାଇ, ମୋ ପିତୃବ୍ୟ ଓ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ରଆଦି) ପିଣ୍ଡ, ଦିଅନ୍ତି, ସେମାନେ ମୋର ସପିଣ୍ଡ; ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ପିଣ୍ଡ ଦେବେ (ଅର୍ଥାତ୍, ମୋ ପୁଅ, ନାତି ଓ ଅଣନାତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ), ସେମାନେ ପରସ୍ପର ସହିତ ବିବାହ ଓ ଦାୟାଧିକାରରେ 'ସପିଣ୍ଡ'—ସଂପର୍କ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସପିଣ୍ଡମାନେ ଦଶାହାଶୌଚ (ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦ ଦିନ) ପାଳନ କରିବେ । ସପିଣ୍ଡମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ନିଷିଦ୍ଧ । ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପରେ ଥିବା

କାଳଃକ୍ରମ ସପିଣ୍ଡ ତାହାର ତ୍ୟକ୍ତ ସଂପତ୍ତିରେ ଅଧିକାରୀ ହୁଏ ।

ସ୍ୱାମୀ ଯାହାଙ୍କର 'ସପିଣ୍ଡ' ଅଟନ୍ତି, ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର 'ସପିଣ୍ଡ' ଅଟନ୍ତି ।

ଅପର ବଂଶର (ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ୩ ପୁରୁଷ, ସ୍ୱୟଂ ଓ ତଳ ୩ ପୁରୁଷ) ୭ମ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି 'ସପିଣ୍ଡ', ୧୪ଶ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ସମାନୋଦକ' ଓ ତହିଁରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା ଅଧଃ 'ସଗୋତ୍ର' ଅଟନ୍ତି ।

ସପିଣ୍ଡ ୨ ପ୍ରକାରର; ଯଥା—ସଗୋତ୍ର ସପିଣ୍ଡ (ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ଗୋତ୍ରର ପିତୃ, ପିତାମହ, ପ୍ରପିତାମହ ଓ ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର ଓ ପ୍ରପୌତ୍ରାଦି) ଓ ଅସଗୋତ୍ର ସପିଣ୍ଡ (ଅର୍ଥାତ୍ ମାତାମହ, ପ୍ରମାତାମହ, ବୃଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରମାତାମହ ଓ ଦୌହିତ୍ର, ଦୌହିତ୍ରପୁତ୍ର ଓ ଦୌହିତ୍ରପୌତ୍ରାଦି, ଯେଉଁମାନେ ମୋ ବଂଶଜ ନୁହନ୍ତି) ।

ଅଶୌଚ, ବିବାହ ଓ ଦାୟ ଭେଦରେ ସପିଣ୍ଡ ତ୍ରିବିଧ ॥ ଅଶୌଚ ବିଷୟେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ ସପ୍ତମ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପିଣ୍ଡ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ତିନି ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଣ୍ଡଭୋକ୍ତା ଓ ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ୩ ପୁରୁଷ ପିଣ୍ଡର ଲେପଭୋକ୍ତା; ଏହି ୬ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ୱୟଂ ପିଣ୍ଡଦାତା—ଏପରି ସାତପୁରୁଷ ସପିଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି । ଏହା ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଖଟେ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଶିଷ୍ଠ ବିଧାନ ଏହିକି, ଭଉଣୀଙ୍କ ସପିଣ୍ଡ ଦତ୍ତା କନ୍ୟାର ସପିଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି । ଅଦତ୍ତା କନ୍ୟାର ପିତୃ, ପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହ ସପିଣ୍ଡ; ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତ ଅଦତ୍ତାକନ୍ୟାର ସପିଣ୍ଡତ୍ୱ ନାହିଁ । ସପିଣ୍ଡ ଜ୍ଞାତିଙ୍କ ମରଣରେ ବା ଜନ୍ମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୌଚ ପାଳିବାକୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ କନ୍ୟାର ଜନ୍ମରେ ୩ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣାଶୌଚ ହୁଏ; ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପୁରୁଷଙ୍କର ତ୍ରିରାତ୍ର ଅଶୌଚ ହୁଏ । ବିବାହ ବିଷୟରେ ପିତା ଓ ପିତାଙ୍କ ପିତୃଷ୍ୱସୀ ପୁଅ ଭାଇଙ୍କ ଠାରୁ ସପ୍ତମ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ମାତାମହ ଓ ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇଙ୍କ ଠାରୁ ପଞ୍ଚମ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପିଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି ॥ ବରର ଓ କନ୍ୟାର ପିତୃ ପକ୍ଷଠାରୁ ସପ୍ତମ ଓ ମାତୃ ପକ୍ଷଠାରୁ ପଞ୍ଚମ ପୁରୁଷ ବାଦ୍ ଦେଇ ବିବାହସ୍ଥିର କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଦାୟ ବିଷୟରେ ୩ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସପିଣ୍ଡ, ଅର୍ଥାତ୍ ଦାୟ ବିଷୟରେ ପିତା, ପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ପ୍ରପୌତ୍ର ଓ ମାତାମହ, ପ୍ରମାତାମହ ଓ ବୃଦ୍ଧପ୍ରମାତାମହ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ପ୍ରପୌତ୍ର ସପିଣ୍ଡ ଅଟନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ସପିଣ୍ଡନ—ସଂ. ବି (ସ+ପିଣ୍ଡ, ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସପିଣ୍ଡୀକରଣ—
Sapindana — The ritual of incorporating a deceased among the Sapindas of a person.

ସପିଣ୍ଡା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସପିଣ୍ଡର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sapindā — Feminine of Sapinda.

ସପିଣ୍ଡୀକରଣ—ସଂ. ବି (ସପିଣ୍ଡ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ମୃତାହରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର
Sapindīkarana
ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ପିତା, ପିତାମହ, ପ୍ରପିତାମହଙ୍କ ପିଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇବା ରୂପ କର୍ମ; ପିତୃପିଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେତପିଣ୍ଡର ମିଶ୍ରୀକରଣ—The ritual of admitting the deceased to the category of Sapinda and excluding the erstwhile eldest Sapinda from the category.

[ଦ୍ର—ଏହା ମୃତ୍ୟୁର ସଂବତ୍ସରାନ୍ତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବିତ ଥିବା ସମୟରେ ସେ ତାହାଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥ ୩ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଅର୍ଥାତ୍, ପିତୃ,ପିତାମହ ଓ ପ୍ରପିତାମହଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡଦାନ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ମରିଗଲେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ନିଜର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥ ତିନି ପୁରୁଷଙ୍କୁ (ଅର୍ଥାତ, ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି, ଏବଂ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପିତା ଓ ପିତାମହ, ଏପରି ୩ ପୁରୁଷଙ୍କୁ) ପିଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି । ଏଥିଲାଗି ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମରିବାର ଏକବର୍ଷ ପୂରିଲେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସ୍ଥ ୩ ପୁରୁଷଙ୍କ ପାଇଁ ୩ ଗୋଟି ପିଣ୍ଡ ସ୍ଥାପିତ କରାଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ୩ ଗୋଟି ପିଣ୍ଡର ପାଖରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରେତଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପିଣ୍ଡ ରଖାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରେତପିଣ୍ଡକୁ ୩ ଭାଗ କରି ପୂର୍ବର ୩ ପିଣ୍ଡରେ ମିଶାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ 'ସପିଣ୍ଡ' ଶ୍ରେଣୀରୁ କଟିଯାଆନ୍ତି ଓ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯେ କି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରେତ ଥିଲେ) 'ସପିଣ୍ଡ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି କ୍ରିୟାକୁ 'ସପିଣ୍ଡୀ କରଣ' ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ମୃତ୍ୟୁର ଏକ ବର୍ଷ ପୂରିଲେ କରାଯିବାର ବିଧି, କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ଏହାକୁ ଓ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ କରାଯିବା ଅନ୍ୟ ଶ୍ରାଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାଦଶଦିନ କରିନେଇ ଗୋଟାଏ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ ଅଛି । ସପିଣ୍ଡୀକରଣ ପରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆତ୍ମା ପ୍ରେତଦେହତ୍ୟାଗକରି 'ଭୋଗ-ଦେହ' ବା ପିତୃ ଲୋକରେ ଧାରଣ କରାଯିବା ଦେହ ଲାଭ କରନ୍ତି । ସପିଣ୍ଡୀ କରଣ ପୂର୍ବରୁ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି 'ଅମୋଖ-ପ୍ରେତ' ହୋଇ ରହି ଥାଆନ୍ତି ଓ ସପିଣ୍ଡୀକରଣ ପରେ 'ପିତୃ-ତ୍ୱ' ଲାଭ କରନ୍ତି ।]

ସପିଣ୍ଡୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସପିଣ୍ଡୀକରଣରୂପ
Sapindīkruta — କ୍ରିୟା କରା ଯାଇଅଛି—(a deceased)
(ସପିଣ୍ଡୀକୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) For whom the Sapindikarana rites have been performed, i. e. who has been admitted to the category of Sapinda by the Sapindikarana ritual.

ସପିନା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସପିନା)—ବିଚାରାଳୟରେ ହାଜର ହେବା
Sapinā — ପାଇଁ ପକ୍ଷ ବା ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରତି କୋର୍ଟରୁ ବାହାରିବା
ସପିନା ସବିନା — ସମନ୍—Subpœna; summons.

ସପିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି• (ସଂ. ଶପ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସନ୍ତ୍ପିବା. Sapibā ଗାଳି ଦେବା—1. To rebuke. ୨ । ଅଭିଶାପ ଦେବା—2. To curse.

ସପୀତକ—ସଂ. ବି (ସ+ପୀତ+କ) (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ବବୁଲ; Sapītaka ବବୁର୍ ଗଛ—1. Acacia Arabica (tree). ୨ । ରାଜକୋଶାତକୀ; ଜହ୍ନୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A kind of Luffa fruit.

ସପୀତି—ସଂ. ବି (ସ=ସହ+ପୀତି=ପାନ)—ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର Sapīti ଏକତ୍ର (ମଦ୍ୟ ଓ ଜଳାଦି ଓ ଅନ୍ତକାଲି ସୁରା, କାଫୀ) (ସହପୀତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାନ କ୍ରିୟା; ସହପାନ; ବନ୍ଧୁ ଓ ଅତ୍ମୀୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବସି ଏକତ୍ର ପାନ କରିବା ରୂପ କ୍ରିୟା—The act of more than one person drinking together; drinking in company.

ସପୀତକା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ହସ୍ତିଘୋଷ; ମହାକୋଶାତକୀ; Sapītikā ମଧୁର ତରଡ଼ା (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The Luffa Aegyptica (fruit).

ସପୁତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ପୁତ୍ର)—Saputra ୧ । ପୁତ୍ର ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ; ପୁତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—(ସପୁତ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Having a son. ୨ । ଯାହା ସଙ୍ଗେ [ସପୁତ୍ରା, ସପୁତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ପୁତ୍ର ଥାଏ—2. Attended with (ଅପୁତ୍ରକ—ବିପରୀତ) or accompanied by one's son.

ସ(ସୁ)ପୁର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ପାଟଣା, ବୌଦ୍ଧ, ବାମଣ୍ଡା). ବିଣ—Sa(su)pur ୧। ସରୁ; କ୍ଷୀଣ—1. Tender; fine. (ଯଥା—ସପୁରୁ ଲୁଗା, ସପୁର୍ ଗୁଣ୍ଡଲ୍ ।) ୨ । ଅଣଓସାରିଆ—2. Narrow. ୩ । ଅତିଛୋଟ—3. Tiny.

ସ(ସୁ)ପୁର୍ ଚକୁଲି—ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବି—ସରୁ ଚକୁଳି—Sa(su)pur chakuli Thin Chakuli cake.

ସପୁରି—ବୈଦେ. ବି [ଅ. ସଫର୍=ବିଦେଶ; ସଫରୀ=ବିଦେଶାଗତ Sapuri (ଫଳ)]—ଅମ୍ଳ ମଧୁର ରସଯୁକ୍ତ ଫଳ ବିଶେଷ—ଆনারস आनानस Pineapple; Ananas Sativus. (ସମ୍ପୁରି, ସପୁରି ପଣସ —ଅନ୍ୟରୂପ) [ଯଥା—ଆମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲ୍ (ସଂ. ବହୁନେତ୍ର ଫଳ; ଅନଂଶାଶ) ଦେଶରୁ ଏହା ପ୍ରଥମେ ଭାରତକୁ ଅଣାଯାଇ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବତ୍ର କୃଷିଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଅଛି । ଆସାମର ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହା ପ୍ରଚୁର ଜନ୍ମେ । ଏହା ଉଅଳାକାରର ସ୍ଥୂଳ; ତହିଁର ଶାଖାଗ୍ରରୁ ବହୁ ପୁଷ୍ପ ଜାତ ହୋଇ ତହିଁରେ ଏହି ଫଳ ଧରେ । ଏହା ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଗଛ ନୁହେଁ । ଏହାର ବ୍ରାଜିଲ୍‌ଦେଶୀୟ ନାମ 'ନନସ୍' (Nanas) । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ (ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଥମେ ଆମେରିକାକୁ ଯାଇଥିଲେ ସେମାନେ)ଙ୍କ ଭାଷାର 'ଅନାନସ୍' (Ananas)=ପାଇନ୍ (Pine) ଗଛର ଫଳ ସହିତ ଏହି ଫଳର ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ ଇଂରେଜମାନେ ଏହାକୁ ପାଇନ୍ ଅପ୍‌ଲ୍ (Pine apple) କହିଲେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା କୃମିଘ୍ନ, ମଧୁର ବଳକର, ବାତହର, ରୁଚ୍ୟ, ଶ୍ଳେଷ୍ମଳ, ତୃପ୍ତିପ୍ରଦ ଓ ଗୁରୁପାକ ଅଟେ । ଏହାର ରସ ଅମ୍ଳମଧୁର ଓ ଏହି ଫଳ ଉପରୁ ଚୋପା ଛଡାଇ, ତା ମଝିରେ ଥିବା ଟାଣୁଆ ଭଣ୍ଡିକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଚେକା ଚେକା କରି କାଟି କଞ୍ଚା ଅବସ୍ଥାରେ ଅମ୍ବିଳ କରାଯାଏ ଓ ପାଚିଲା ଅବସ୍ଥାରେ ଖିଆଯାଏ । ଏଥିରେ ମୁରବ୍ବା ମଧ ହୁଏ । ସପୁରିରସକୁ ଲୋକେ ପାଚିଲା ଗାମୁଛାରେ ମଡ଼ାନ୍ତି ଓ ସପୁରି କନ୍ଦାର ରସକୁ କୃମିରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଖୁଆନ୍ତି ।]

ସପୁରି ଆଖି—ଦେ. ବି—ସପୁରି ଫଳର ଦେହ ଉପରେ ବା ଚୋପାରେ Sapuri ākhi ଥିବା ଗୋଲାକାର ଚିହ୍ନମାନ—The eylets আনাবসের চোখ or circular marks on the skin of नासकी बिची the pineapple fruit.

ସପୁରି କନ୍ଦା—ଦେ.ବି—ସପୁରି ଗଛର ଦଣ୍ଡର ମୂଳରେ ପତ୍ରର ଖାଣ୍ଡୁଆ-Sapuri kandā ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା କୋମଳାଂଶ — আনাবস গাছের মাঝ The soft kernal inside the आनानस कन्द stem of the pine apple plant near the root.

[ଯଥା—ଏହି କନ୍ଦାର ରସକୁ କୃମିରୋଗଯୁକ୍ତ ଶିଶୁଙ୍କୁ ଖାଇଲେ କୃମି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ଶିଶୁ ନୀରୋଗ ଓ ସବଳ ହୁଅନ୍ତି ।]

ସପୁରି ମୁ(ମୋ)ରବା(ବ୍ବା)—ଦେ. ବି—ସପୁରିର ଚୋପା ଛଡ଼ାଯାଇ Sapuri mu(mo)rabā(bbā) ତହିଁର କୋମଳାଂଶକୁ ଚିନି আনাবস মোরবা ସହିତ ପାକ କରାଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—आनानसका मोरब्बा Preserve or marmalade made from pineapple.

ସପୁର୍ଣ୍ଣି (ର୍ଣି)ଆ—ପ୍ରାଦେ, (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଝଙ୍କାଳିଆ ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମ-Sapurṇṇi(rni)ā ବିଶେଷ—Heptapleurum Venulosum (plant)—(Haines Botany of Bihar and Orissa).

ସପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ପୁଷ୍ପ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—Sapushpa ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ—Flowered; having flowers. (ସପୁଷ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସପେଟା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସପୋଟା)—ବକୁଳାଦିବର୍ଗର ତରୁ-Sapeṭā ବିଶେଷ ଓ ତହିଁର ସ୍ୱାଦ୍ୱାଦ୍ୟ ଫଳ—Achras Sapota; সপেটা सपेता sapodilla. [ଯଥା—ଏହି ଗଛ ବିଦେଶୀ; କାମୈକାଦ୍ୱୀପରୁ ପୂର୍ବେ ଭାରତକୁ ଅଣାଯାଇ ହୋଇ ଅନେକାଳି ଉଦ୍ୟାନରେ ଲଗି ଫଳ ଫଳୁଛି । ଏହାର ଫଳ କୁକୁଟ-ଡିମ୍ବାକୃତି ଓ ପାଚିଲେ ମାଂସଳ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ୮।୧୦ଟା ଚକୁଡ଼ା ଚକୁଡ଼ା ଈଷତ୍ ଧୂସର୍ ବର୍ଣ୍ଣ କୋମଳ ଶସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କଳାଚକୋଳ ଠାରୁ ଲମ୍ବ କଳା ମଞ୍ଜିମାନ ଥାଏ । ଏ ଫଳର ଉପର ଚୋପା ନସ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ । ପାଚିଗଲେ ଏଥିର ଚୋପା ଉପରେ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଚିହ୍ନ ଦେଖାଯାଏ । ଆମେରିକା ମେକ୍ସିକୋ

ଦେଶର ଭାଷାରେ ଏଥିର ନାମ କୋଚିଟ ଝାପୋଟେ (Cochit-Zapote) ଓ ସ୍ପେନ୍‌ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ଜାପୋଟେ (Zapote) (କାରଣ ସ୍ପେନ୍‌ଦେଶବାସୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ଏ ଫଳକୁ ଆମେରିକାରେ ଦେଖିଥିଲେ) । ଏଥିର ଫଳକୁ ଇଂରାଜୀରେ ସପୋଟା (Sapota; the Sapotilla plum) କହନ୍ତି ।]

ସପ୍ତା(ପ୍ତେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—ସପ୍ତାଇବା (ଦେଖ)
Saptā(pte)ibā Sap-tāibā. (See)

ସପ୍ତିବା—ଦେ କ୍ରି—ସପ୍ତିବା (ଦେଖ)
Saptibā Sap-tibā. (See)

ସପ୍ତ—ବି. ବି (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ବହୁବଚନ) (ସପ୍ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର
Sapta ହେବା+କର୍ମ ତନ୍; ସପ୍ତନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା,ବହୁବଚନ)—ସାତ (ସଂଖ୍ୟା)—Seven. ସଂ. ବିଣ—ସାତସଂଖ୍ୟକ—Seven in number. [ଦ୍ର—ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟାର ବ୍ୟବହାର ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଓ ଅନେକ ଗଣନାରେ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସଂଖ୍ୟା ଶୁଭସୂଚକ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଶବ୍ଦ ବହୁବଚନାନ୍ତ । ସପ୍ତବାଚକ ବା ସପ୍ତସଂଖ୍ୟକ ବସ୍ତୁଯୁକ୍ତ କେତେକ ଶବ୍ଦ :—ପାତାଳ, ଭୁବନ, ଧାତୁ, ଋଷି, ମନ୍ୱନ୍ତର, ଦ୍ୱୀପ, ସିନ୍ଧୁ, ବାର, ସୂର୍ଯ୍ୟାଶ୍ୱ, ସ୍ୱର, ରାଜାଙ୍ଗ, ଅଙ୍ଗ, ବ୍ରୀହି, ବହ୍ନି, ଶିଖା, ପର୍ବତ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଷାରେ 'ସପ୍ତନ୍' ଶବ୍ଦର ସାଦୃଶ୍ୟ ଯଥା,—ସଂସ୍କୃତ ସପ୍ତ, ଇଂରେଜୀ—ସେଭେନ୍, ପାରସୀ—ହଫତ୍, ଗ୍ରୀକ୍—ହେପ୍ଟ, ଲାଟିନ—ସେପ୍ଟମ୍, ଜର୍ମାନ୍—ସେପ୍ଟ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା—ସାତ ।]

ସପ୍ତକ—ସଂ ବି. (ସପ୍ତନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟା—1. The
Saptaka number seven. ୨ । ସାତ ଗୋଟି ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ର ମିଳନ—2.The aggregate of seven things; a group of seven things. ୩ । (ସଂଗୀତ) ସାତ ଗୋଟି ସ୍ୱରର ଏକତ୍ର ମିଳନ—3. The combination of the seven musical tunes. [ଦ୍ର—ସଂଗୀତର ୩ଟି ଗ୍ରାମ (ଯଥା—ଉଦାରା, ମୁଦାରା ଓ ତାରା) ରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସପ୍ତକ ଅଛି । ଷଡ୍‌ଜ (ସା), ଋଷଭ (ରି), ଗାନ୍ଧାର (ଗା), ମଧ୍ୟମ (ମା), ପଞ୍ଚମ (ପା), ଧୈବତ (ଧା), ନିଷାଦ (ନି), ଏହି ୭ଟି ସ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ ସପ୍ତକ ହୁଏ । ଇଂରାଜୀରେ ସ୍ୱରଗ୍ରାମକୁ Octave (ଅଷ୍ଟକ) ବୋଲଯାଏ । କାରଣ ମୁଦାରାର 'ସା' ଉଦାରାର ସାତସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ଓ ତାରାର 'ସା' ଉଦାରାର ୭ ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ ଗଣାଯାଇ ୮ ବିବେଚିତ ହୁଏ ।

ହିନ୍ଦୁ ସଂଗୀତର ୭ ଗୋଟି ମୌଳିକ ଧ୍ୱନି ଅଛି; ଯଥା, 'ସା, ରି, ଗା, ମା, ପା, ଧା, ନି' । ଏହି ସପ୍ତକ ପୁଣି ଗ୍ରାମ୍ ଭେଦରେ ଉଚ୍ଚ, ମଧ୍ୟ, ନିମ୍ନ ଏହିପରି ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । (୧) ମୁଦାରା, (୨) ଉଦାରା ବା ମନ୍ଦ୍ର, (୩) ତାରା ।

ଏହି ସପ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ୫ ଗୋଟି ବିକୃତ ସ୍ୱର ଅଛି ଯଥା, ୨ ଓ ୩ ମଧ୍ୟରେ କୋମଳ ଋଷଭ (ରି), ୩ ଓ ୪ ମଧ୍ୟରେ କୋମଳ ଗାନ୍ଧାର (ଗା), ୪ ଓ ୫ ମଧ୍ୟରେ ତୀବ୍ର ମଧ୍ୟମ (ମା), ୬ ଓ ୭ ମଧ୍ୟରେ କୋମଳ ଧୈବତ (ଧା), ୭ ପରେ କୋମଳ ନିଷାଦ (ନି) । 'ରାଗ' ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]
ସଂ ବିଣ—ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering seven; consisting of seven. ୨ । ସପ୍ତମ; ସାତର ପୂରଣ; ସପ୍ତ ସ୍ଥାନୀୟ—2. Seventh.

ସପ୍ତକାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—ରାମାୟଣ ଗ୍ରନ୍ଥର ୭ ଗୋଟି କାଣ୍ଡ ବା ବିଭାଗ—
Sapta kānda The seven books or parts of the Rāmāyana.

ସପ୍ତକୀ—ସଂ. ବି. (ସପ୍ତକ=ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟକ+ଈ; ଯାହାର ୭ ଗୋଟି
Saptaki ସରୁ ଥାଏ; ଅଥବା ସପ୍ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ତକ+ଈ; ଯାହା କଟିରେ ଏକତ୍ର ହୁଏ) ୧ । କାଞ୍ଚୀ; ଅଣ୍ଟାସୂତା; ମେଖଳା; (ଅମର)—1. Waist-chain; girdle. ୨ । ସାତ ସରିଆ ଗୋଠ—2 A seven-stringed waist-chain. ଦେ. ବି. ବୀଣା—Harp [ଦ୍ର—ସପ୍ତକୀ ନିନାଦ, ଶୁଣି ମୁଁ ଆନନ୍ଦ, ରସସାଗରେ ଭାସିବି ।—ଅଭିମନ୍ୟୁ, ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି]

ସପ୍ତକୋ(କ୍ରୋ)ଶୀ ଗଣ୍ଡ—ଦେ.ବି. ନାମ—(ସାତ କୋଶିଆ ଗଣ୍ଡ(ଦେଖ)
Sapta ko(kro)śi ganda Sāta kosiā ganda (see.

ସପ୍ତଗଙ୍ଗ—ସଂ ବି. (ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—(ସପ୍ତନ୍+ଗଙ୍ଗା)—ସାତ ଗୋଟି
Sapta ganga ନଦୀର ମିଳନ ସ୍ଥାନ—The junction of 7 rivers.

ସପ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି ଶୁଣ୍ଡ—ସଂ.ବି. (ଜୀବବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଯେଉଁ ଜୀବମାନଙ୍କର
Sapta granthi śunda ଶୁଣ୍ଡଦ୍ୱୟର ଅଗରେ ୭ଟି ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରନ୍ଥି ଥାଏ (ଯଥା—ବୃଶ୍ଚିକ) The chilopoda.

ସପ୍ତଗ୍ରାମ—ଦେ. ବି. (ନାମ) ସାତଗାଁ ନାମକ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ
Saptagrāma ବିଖ୍ୟାତ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ତହିଁର ରାଜଧାନୀ—Name of a province & its capital of ancient Bengal. (ଦ୍ର—ଏହି ସପ୍ତଗ୍ରାମନଗର ଅଧୁନାତନ ହୁଗୁଳି ସହରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରାୟ ୧୯ କୋଶ ଦୂରରେ ତ୍ରିବେଣୀ ତୀର୍ଥ ନିକଟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୁପ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ନାମକ ନଦୀ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ରାଜତ୍ୱରେ ଏହା ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ନଗର ଥିଲା । ଖ୍ରୀ: ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପରେ ବଙ୍ଗ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତର୍ଜାତିକ ବାଣିଜ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ବନ୍ଦର ଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍ ମାନେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ମନ୍ଦିରକୁ ଭାଙ୍ଗି ତହିଁ ଉପରେ ମସଜିଦମାନ ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବର ଇଉରୋପୀୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକଗଣ ଏ ନଗରର ବାଣିଜ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । କବିକଙ୍କଣ କୃତ ଚଣ୍ଡୀ, ବୃନ୍ଦାବନଦାସଙ୍କ

ଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତ ଓ କୃଷ୍ଣଦାସଙ୍କ ଷଷ୍ଠୀମଙ୍ଗଳରେ ସପ୍ତ ଗ୍ରାମର ସମୃଦ୍ଧି ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଅଛି । ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟ କେନ୍ଦ୍ର (ପ୍ରଗନା ବା ସରକାର) ଥିଲା ଓ ଏଠାରେ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଟାଙ୍କଶାଳା ଥିଲା । ସମ୍ରାଟ ଆକବରଙ୍କ ସମୟରେ ଏଥିର ଅଧଃପତନ ହେଲା । ସେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜମାନଙ୍କୁ ହୁଗୁଳୀରେ ସହର ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବାରୁ ହୁଗୁଳୀ ସହର ନିର୍ମିତ ହେଲା ଓ ସପ୍ତଗ୍ରାମ ଜନଶୂନ୍ୟ ହେଲା— ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସପ୍ତ ଚତ୍ୱାରିଂଶ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍+ପୂରଣାର୍ଥେ ଅ)—
Sapta chatwārimśa ୪୭ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Forty seventh.

ସପ୍ତ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍—ସଂ. ବି (ସପ୍ତ ଅଧିକ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ
Sapta chatwārimśat କର୍ମଧାରୟ)—ସତଚାଳିଶ; ୪୭ ସଂଖ୍ୟା—Forty seven; 47. ସଂ. ବିଣ—ସତଚାଳିଶ ସଂଖ୍ୟକ—Numbering fortyseven.

ସପ୍ତ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍ତମ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତ ଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍+ପୂରଣାର୍ଥେ
Sapta chatwārimśattama ତମ)—୪୭ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Forty seventh.

ସପ୍ତଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସପ୍ତନ୍+ଛଦ=ପତ୍ର ଯାହାର; ସନ୍ଧି
Saptachchadda ଯୋଗେ 'ଛ'ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ; ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତିମ୍(ନ୍) ଛତୀବନ ଗଣ୍ଠିରେ ୭ଟି ଲେଖାଏଁ ପତ୍ର ଡାଳକୁ ବେଢ଼ିଥାଏ)—ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣ; ଛତିଅନା (ଗଛ)—Alstonia Scholaris tree.
ଛତିନା ୧ (ଦେଖ)

ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଗୁଚ୍ଛପୁଷ୍ପ, ଯୁଗପର୍ଣ୍ଣ, ମଣିଛଦ, ବୃହତ୍ତ୍ୱକ୍, ବହୁପର୍ଣ୍ଣ, ଶାଲ୍ମଲପତ୍ରକ, ମଦାଢ୍ୟ, ଗନ୍ଧପର୍ଣ୍ଣ)

ସପ୍ତ ଜନ୍ମ—ସଂ. ବି—ସାତ ଥର ଦେହ ଧାରଣ କରିବା—Seven
Sapta janma births in the world.

ସପ୍ତ ଜାଗର—ଦେ. ବି—ସାତ ଦୀପ (ଦେଖ)
Sapta jāgara Sāta dipa (See)

ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱ(ଜ୍ୱାଳ)—ସଂ.ବି (ସପ୍ତନ୍=୭+ଜିହ୍ୱା, ଜ୍ୱାଳା=ଶିଖା ଯାହାର
Sapta jihwa(jwāla) ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଗ୍ନି; ନିଆଁ—Fire.
[ଦ୍ର—ଅଗ୍ନିଙ୍କର ୭ ଗୋଟି ଜିହ୍ୱାର ନାମ, ଯଥା—କାଳୀ, କରାଳୀ, ମନୋଜବା, ସୁଲୋହିତା, ସୁଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣା, ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗିନୀ ବା ଉଗ୍ରା, ବିଶ୍ୱରୂପିଣୀ ବା ବିଶ୍ୱନନ୍ଦା ବା ପ୍ରଦୀପ୍ତା । ମତାନ୍ତରରେ ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱାର ନାମ, ଯଥା—ଆବହ, ପ୍ରବହ, ଉଦ୍‌ବହ, ସଂବହ, ବିବହ, ନିବହ, ପରିବହ । ଏହି ୭ ଗୋଟି ବାୟୁ ଅଗ୍ନିର ୭ ଗୋଟି ଜିହ୍ୱା ରୂପେ କଥିତ ।

କର୍ମ ବିଶେଷରେ ଏହି ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱାଙ୍କର ନାମାନ୍ତର ମଧ୍ୟ ଅଛି, ଯଥା—(କ) ୧ ହିରଣ୍ୟା, ୨ କନକା, ୩ ରକ୍ତା, ୪ କୃଷ୍ଣା, ୫ ସୁପ୍ରଭା, ୬ ବହୁରୂପା, ୭ ଅତିରକ୍ତା । (ଖ) ୧ ଶ୍ୱେତ, ୨ ପୀତ, ୩ ରକ୍ତ, ୪ କୃଷ୍ଣ, ୫ ନୀଳ, ୬ ଧୂମ୍ର, ୭ ପାଟଳ ।]

ସପ୍ତ ତନ୍ତୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସପ୍ତନ୍=ଅଗ୍ନିର ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱା ବା ସପ୍ତ
Sapta tantu ବଧ ପ୍ରାର୍ଥନା+ତନ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣେ ଉ; ଯହିଁରେ ଅଗ୍ନିର ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱା ବିସ୍ତୃତ ହୁଏ)—ଯଜ୍ଞ; ଯାଗ; (ଅମର)—Vedic sacrifice. [ଦ୍ର—ଭୁ ଦେବ ସପ୍ତତନ୍ତୁ ହେଉ, ତଭୁର ହୋଇ ମୂଳତନ୍ତୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସପ୍ତ ତାଳ—ସଂ. ବି—ଏକ ଧାଡ଼ିରେ ବା ଏକତ୍ର ସ୍ଥିତ ୭ ଗୋଟି ତାଳଗଛ
Sapta tāla —Seven palmyra trees standing together or in a row. [ଦ୍ର—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ଶର ଦ୍ୱାରା ସପ୍ତ (ସାତ) ତାଳଗଛ ଭେଦ କରିଥିଲେ ।]

ସପ୍ତତି—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ [ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତଦଶ+ପରିମାଣାର୍ଥେ ତି
Saptati (ନିପାତନ); ଯାହାର ପରିମାଣ ସାତ×୧୦]—୭୦; ସତୁରି—70; Seventy.

ସପ୍ତତିତମ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତତି+ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—୭୦ର ପୂରଣ—
Saptatitama Seventieth.

ସପ୍ତ ତ୍ରିଂଶ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତ ତ୍ରିଂଶତ୍+ପୂରଣାର୍ଥେ ଅ)—
Sapta trimśa ୩୭ ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Thirtyseventh.

ସପ୍ତ ତ୍ରିଂଶତ୍—ସଂ. ବି (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତ ଅଧିକ ତ୍ରିଂଶତ୍)—
Sapta trimśat ୩୦ ରୁ ସାତ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା—Thirty-seven. ବିଣ—୩୭ ସଂଖ୍ୟକ—Numbering thirty seven.

ସପ୍ତ ତ୍ରିଂଶତ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତ ତ୍ରିଂଶତ୍+ପୂରଣାର୍ଥେ ଡ)—୩୭
Sapta trimśati ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Thirty seventh.

ସପ୍ତ ଦଶ—ସଂ. ବି (ସପ୍ତ ଦଶନ୍ ଶବ୍ଦ; ବହୁବଚନ; ସପ୍ତନ୍+ଦଶନ୍;
Sapta daśa ସପ୍ତ ଅଧିକ ଦଶ; ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ)—(ସପ୍ତ ଦଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧୭; ସତର—Seventeen; 17.
ସଂ. ବିଣ—୧ । ସତର ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering seventeen. ୨ । ସତର ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—2. Seventeenth.

ସପ୍ତ ଦଶମ—ସଂ. ବିଣ—ସତର ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Sapta daśama Seventeenth.

ସପ୍ତ ଦିବ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ—ସଂ. ବି—ସପ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ (ଦେଖ)
Sapta dibya manushya Sapta manushya (See)

ସପ୍ତ ଦୀଧିତି—ସଂ. ବି (ସପ୍ତନ୍+ଦୀଧିତି=ପ୍ରଭା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sapta didhiti ସପ୍ତଜିହ୍ୱ; (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Fire.

ସପ୍ତ ଦୀପ—ସଂ. ବି—ସାତ ଦୀପ; ସାତ ଗୋଟି ମୁଖଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦୀପ—
Sapta dipa A lamp with seven mouths.
[ଦ୍ର—ଏହି ଦୀପରେ ୭ ଗୋଟି ବଳତା ଦିଆଯାଇ ଦେବତା ଓ ବର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାପନା କରାଯାଏ ।]

ସପ୍ତ ଦ୍ୱୀପ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱିଗୁ)—ପୁରାଣୋକ୍ତ ପୃଥିବୀର ୭ ଗୋଟି ଦ୍ୱୀପ—
Sapta dwipa The seven islands comprising the earth according to the Hindu mythology.

[ଉଃ—ସେ ରାଜାରଥଚକେ କରି
ହୋଇଲା ଯେତେକ ବିସ୍ତାରି ।
ତେଣୁ ସପତଦ୍ୱୀପ ହେଲା
ପୃଥିବୀ ସାତଭାଗ କଲା ।
ଶାକ ଶାଲ୍ମଳ ଜମ୍ବୁ ପ୍ଳକ୍ଷ
କୁଶ ପୁଷ୍କର ଆଉ କ୍ରୌଞ୍ଚ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ଦ୍ର—ପୁରାଣୋକ୍ତ ଏହି ୭ଟି ଦ୍ୱୀପର ନାମ, ଯଥା—ଜମ୍ବୁ, ପ୍ଳକ୍ଷ, ଶାଲ୍ମଳୀ, କୁଶ, କ୍ରୌଞ୍ଚ, ଶାକ ଓ ପୁଷ୍କର । ଏମାନେ ପୁରାଣୋକ୍ତ ସପ୍ତସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଏମାନଙ୍କର ରାଜା ମଧ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ ୭ ଜଣ । ଭାରତବର୍ଷ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଅନ୍ତର୍ଗତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦ୍ୱୀପରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ଅଛି । ଏହି ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ସୁମେରୁ ପର୍ବତକୁ ବେଷ୍ଟନ କରି ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସପ୍ତଦ୍ୱୀପର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂଗୋଳରେ ଦ୍ୱୀପ ଅର୍ଥରେ ଯାହା ବୁଝୁଁ, ଏ ଦ୍ୱୀପମାନ ତାହା ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ଭୂଖଣ୍ଡ ଚାରିଆଡ଼େ ଜଳବେଷ୍ଟିତ, ତାହା ଦ୍ୱୀପ ଅଟେ, ଏହାହିଁ ଭୌଗୋଳିକ ସଂଜ୍ଞା । କିନ୍ତୁ ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଏ ଦ୍ୱୀପମାନ ଗୋଲାକାର ପାଳି ଓ ତାହାର ଦୁଇ ଦିଗରେ ଜଳବେଷ୍ଟିତ ବଳୟ ବା ଅଙ୍ଗୁରୀୟକତୁଲ୍ୟ ଭୂଭାଗ (rings) ଅବସ୍ଥିତ ।

ମେରୁଗିରିକୁ ବେଢ଼ି ଗୋଟିଏ ସମୁଦ୍ର ବଳୟ ଓ ତାକୁ ବେଢ଼ି ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ ବଳୟ; ତାକୁ ବେଢ଼ି ପୁଣି ଗୋଟିଏ ସମୁଦ୍ର ବଳୟ ଓ ତାକୁ ବେଢ଼ି ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ ବଳୟ—ଏହିପରି ମେରୁଗିରିକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ୭ ଗୋଟି ସମୁଦ୍ର ଓ ୭ ଗୋଟି ଦ୍ୱୀପ ବଳୟାକାରରେ ବେଢ଼ିଥିବା ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ।

(ସପ୍ତ ଦ୍ୱୀପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ବିଶିଷ୍ଟ—Consisting of 7 islands.

ସପ୍ତ ଦ୍ୱୀପ ପତି—ସଂ, ବି (ସପ୍ତନ୍ + ଦ୍ୱୀପ + ପତି)—ପୁରାଣୋକ୍ତ ସପ୍ତ Sapta dwipa pati ଦ୍ୱୀପମାନଙ୍କର ପୁରାଣୋକ୍ତ ରାଜଗଣ—The seven mythological kings of the seven mythological islands. [ଦ୍ର—ଏହି ସପ୍ତ ଦ୍ୱୀପପତିଙ୍କର ନାମ, ଯଥାକ୍ରମେ ଅଗ୍ନୀଧ୍ର, ମେଧାତିଥି, ବପୁଷ୍ମାନ୍, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ୍, ଦ୍ୟୁତିମାନ୍, ଭବ୍ୟ ଓ ସବନ ।]

ସପ୍ତ ଦ୍ୱୀପା—ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ବିଶିଷ୍ଟା—Sapta dwipā. Having seven islands.
ସଂ, ବି (ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ବିଶିଷ୍ଟା)—ପୃଥିବୀ; ଧରଣୀ—The earth.

ସପ୍ତଧା—ସଂ.ବି·ବିଣ (ସପ୍ତ + ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—୧ । ସାତ ପ୍ରକାରେ Saptadhā —1. In seven ways. ୨ । ସାତ ଥର—2. Seven times. ୩ । ସାତ ଦିଗରେ—3. In seven direcions. ୪ । ସାତ ଅଂଶରେ—4. In seven parts.

ସପ୍ତ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—ଶରୀରସ୍ଥ ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟକ ଧାତୁ ବା ସାର ବା Sapta dhātu ଉପାଦାନ—The seven ingredients of the body.

[ଉ—ହୃଦୟ ଅବୋଉବା ଅଶେ
ଅସ୍ଥି ସର୍ଜିଲା ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ।
ଅସ୍ଥି ଉପରେ ମଜ୍ଜା କଲା
ତାହାରେ ମେଦ ଘୋଇଲା ।
ତାର ଉପରେ ମାଂସ ଧରି
ରୁଧିର ଆବରଣ କରି ।
ତାର ଉପରେ ତ୍ୱକ ଚର୍ମ
ମଜ୍ଜାର ମଧ୍ୟେ ରହେ ବ୍ୟୋମ ।
ଏମନ୍ତେ କରି ସପ୍ତଧାତୁ
ସେ ଭୂମି ଜଳ ତେଜ ହେତୁ ।
ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ]

[ଦ୍ର—ରସ, ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, ମଜ୍ଜା ଓ ଶୁକ୍ର ଏହି ସପ୍ତଧାତୁ ଯୋଗୁଁ ଶରୀର ବଞ୍ଚି ରହେ । ଏମାନ ଶରୀରର ପୁଷ୍ଟିପ୍ରଦ । ଏ ସପ୍ତଧାତୁ ଶରୀରକୁ ଧାରଣ କରନ୍ତି ବୋଲି ଏମାନଙ୍କ ନାମ ଧାତୁ । ଅହାରର ସାର ପ୍ରଥମେ ରସରେ, ରସ ରକ୍ତରେ, ରକ୍ତ ମାଂସରେ, ମାଂସ ମେଦରେ, ମେଦ ଅସ୍ଥିରେ, ଅସ୍ଥି ମଜ୍ଜାରେ ଓ ମଜ୍ଜା ଶୁକ୍ରରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଖାଦ୍ୟର ଅସାର ଅଂଶ ମଳ, ମୂତ୍ର, ଘର୍ମ ଆଦି ରୂପରେ ଦେହରୁ ବାହାରି ଯାଏ । ସପ୍ତଧାତୁର ଉପଚୟରେ ଶରୀରର ଉପଚୟ ଓ କ୍ଷୟରେ ଶରୀରର କ୍ଷୟ ହୁଏ ।]

ସପ୍ତ ନବତ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତ ନବତି + ପୂରଣାର୍ଥେ ଅ)—ସତାନବେ Sapta nabata ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Ninetyseven.
(ସପ୍ତ ନବତ ତମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପ୍ତ ନବତି—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତନ୍ + ଅଧିକାର୍ଥେ Sapta nabati ନବତି)—ନବେଠାରୁ ସାତ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟା—Ninety seventh.

ସପ୍ତ ନବୟା—ଦେ. ବିଣ (ସ. ସପ୍ତନ୍ + ନବ + ବୟଃ)—ଷୋଡ଼ଶ Sapta nabayā ବର୍ଷୀୟା; ଷୋଡ଼ଶୀ—Sixteenyear old ষোড়শী (female). [ଉ—ସପ୍ତ ନବୟା ତୋଷିବ । सोलह वर्षकी ଅଭିମନ୍ୟୁ· ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।]

ସପ୍ତ ନଳୀ—ସଂ. ବି—ସାତ ନଳୀ; ପକ୍ଷୀ ଧରିବା ପାଇଁ ଲେଖାଙ୍କ Sapta nali ବ୍ୟବହୃତ ନଳ—Seven long hollow rods, the head of one fitting to the tail of the other, and used in catching birds.

ସପ୍ତନାଡ଼ିକ—ସ. ବିଣ· ପୁଂ (ସପ୍ତନ୍ + ନାଡ଼ୀ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; Sapta nārdika ସପ୍ତନ୍ + ନାଡ଼ୀ + କ)—୧ । ସାତ ଗୋଟି (ସପ୍ତ ନାଡ଼ିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଡ଼ୀଯୁକ୍ତ—1. Having seven stems or veins. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ସପ୍ତନାଡ଼ୀ ଚକ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having the astrological figure of Sapta nārdi chakra.

ସପ୍ତ ନାଡ଼ୀ ଚକ୍ର—ସଂ.ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ବୃଷ୍ଟିଜ୍ଞାନାର୍ଥ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଙ୍କିତ Sapta nārdi chakra ସପ୍ତନାଡ଼ୀକ ସର୍ପାକୃତି ଚକ୍ର ବିଶେଷ—An astrological circle set up with planets and asterisms indicating the amount of rain which will fall on the earth.

[ଦ୍ର—ସର୍ପଆକାରରେ ୨୮ ନାଡ଼ୀ ଅଙ୍କନ କରି ତହିଁରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦି ସଂସ୍ଥାପିତ କଲେ ସେହି ଗ୍ରହନକ୍ଷତ୍ରାଦିଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ଅନୁସାରେ ଆଗାମୀ ବର୍ଷ ହେବା ବୃଷ୍ଟିର ପରିମାଣ ଓ କାଳ ଜଣା ପଡ଼େ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରେଖାଏଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ୀ ହୁଏ । ସେ ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଓ ଫଳ ଅଛି ।]

ସପ୍ତନାମା—ସ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅଦିତ୍ୟ ଭକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଅଣ Saptanāmā ସୋରପ୍ରିୟ ଗୁଳ୍ମ; ବନ୍ୟ ଶାକ ବିଶେଷ—Cleome Viscosa (a plant).

ସପ୍ତ ପଞ୍ଚାଶ—ସ. ବିଣ (ସପ୍ତ ପଞ୍ଚାଶତ୍ +ପୂରଣାର୍ଥେ ଅ)—ସତାବନ Sapta panchāsa ସଂଖ୍ୟାର ପୂରଣ—Fifty seventh.

ସପ୍ତ ପଞ୍ଚାଶତ୍—ସ.ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତନ୍ ଅଧିକ ପଞ୍ଚାଶତ୍) Sapta panchāsat ପଚାଶ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସାତ ସଂଖ୍ୟା Fifty seven.

ସପ୍ତପତ୍ର—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ମୁଦ୍ଗର ବୃକ୍ଷ, Sapta patra (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମୁଗୁରି ମଲ୍ଲୀ ଗୁଳ୍ମ—1. A flowering plant; Double Jasmine. ୨ । ସୁଗନ୍ଧରାଜ ଗୁଳ୍ମ—2. A flowering plant; Gardenia Florida. ୩ । (ସପ୍ତନ୍ +ପତ୍ର ଯାହାର; (ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବହୁବ୍ରୀହି) ସପ୍ତଚ୍ଛଦ (ଦେଖ)—3. Saptachhada (See).

ସପ୍ତପଦ—ସ. ବି—(ଦ୍ୱିଗୁ; ସପ୍ତନ୍ +ପଦ)—୧ । ସାତ ପାହୁଣ୍ଡ; Saptapada ସାତ ଥର ପଦ ବିକ୍ଷେପ—1. Seven steps. ୨ । ବିବାହ କାଳରେ ବରଙ୍କୁ ଦେୟ ସାତ ଗୋଟି ବସ୍ତୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Seven items of articles given to the bridegroom at marriage. ୩ । ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରର ଆଦ୍ୟରେ 'ସପ୍ତପଦୀ' ଶବ୍ଦ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି (ବିଶ୍ୱ କୋଷ)—3. A mystic formula beginning with the word Saptapadī.

ସପ୍ତ ପଦାର୍ଥ—ସ. ବି. (ଦ୍ୱିଗୁ; ସପ୍ତନ୍ +ପଦାର୍ଥ)—(ନ୍ୟାୟ ଓ Sapta padārtha ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ)-ଦ୍ରବ୍ୟ, ଗୁଣ, କର୍ମ, ସାମାନ୍ୟ, ବିଶେଷ, ସମବାୟ ଓ ଅଭାବ, ବିସ୍ତର ଏହି ୭ ଗୋଟି ବିଷୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)-(Nyāya & Baiseshika philosophy) The seven articles or attributes of matter.

ସପ୍ତପଦୀ—ସ. ବି.—ସ୍ତ୍ରୀ (ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ; ସପ୍ତନ୍=୭+ପଦ= Sapta padī ପାହୁଣ୍ଡ+ସମାହାରାର୍ଥେ ଈ; ସପ୍ତ ପଦର ବା ସାତ ପାହୁଣ୍ଡର ମିଳନ)-ବିବାହ କାଳରେ ବରଙ୍କର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ୭ଥର ଏକ ଏକ ମଣ୍ଡଳରେ ପାଦକ୍ଷେପ କରିଯିବା ରୂପ କ୍ରିୟା—The ceremony performed just after the rite of marriage when the bride steps on seven circles chalked on the ground beforehand and the bridegroom follows on her footsteps uttering mystic formulas. [ଦ୍ର—କନ୍ୟାସମ୍ପ୍ରଦାନ ପରେ ଓ ପାଣିଗ୍ରହଣ କର୍ମ ସରିଯିବା ପରେ ବିବାହବେଦୀରୁ ଉଠି ବର ପୂର୍ବୋତ୍ତର ଦିଗକୁ ଯାଇ କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତ ଧରି, ଉଭୟ ଯେପରି ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରିବା ବିଷୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରଭୃତି ଦେବଙ୍କୁ ବାଟ ଦେଖାନ୍ତୁ, ଏହି ମର୍ମର ୭ ଗୋଟି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଭୂମିରେ ପୂର୍ବରୁ ପିଠଉରେ ବା ସିନ୍ଦୂରରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବା ୭ ଗୋଟି ମଣ୍ଡଳ ବାଟେ କନ୍ୟାକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇନେଇ ଯାଆନ୍ତି ଓ କନ୍ୟା ସେହି ମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ବର ଗୁଲନ୍ତି । ତତ୍ପରେ କନ୍ୟା ପୁଣି ୭ ଗୋଟି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ କନ୍ୟା ଯେଉଁ ୭ ଗୋଟି ମଣ୍ଡଳରେ ପାଦ ପକାଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତି, ବର ପୁଣି ସେହି ସାତ ଗୋଟି ମଣ୍ଡଳରେ ପାଦ ଦେଇ ତାଙ୍କ ଅନୁଗମନ କରି ଫେରି ଆସନ୍ତି । ଏହାକୁ 'ସପ୍ତପଦୀ ଗମନ' ବୋଲଯାଏ ।]

ସପ୍ତପଦୀ ଗମନ—ସଂ.ବି—ବିବାହ ପରେ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ବରଙ୍କର Saptapadī gamana ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ୭ଗୋଟି ମଣ୍ଡଳରେ ପାଦ ପକାଇ ଯିବାରୂପ କର୍ମ—The concluding ceremony of marriage consisting of the bride & the bridegroom walking seven steps together through seven circles drawn on the ground, chanting some mystic formulae.

ସପ୍ତ ପରାକ—ସଂ. ବି—୧ । ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁରୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ନିବୃତ୍ତକରି ରଖିବା Sapta parāka (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Keeping the mind away from outer matters. ୨ । ଏକ ସପ୍ତାହ କାଳ ଉପବାସୀ ରହିବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 2. Fasting for a week continuously.

ସପ୍ତ ପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ) ୧ । ଛତିନା ୧ (ଦେଖ)—Sapta parnna Astonia Scholaris (tree) (ସପ୍ତ ପର୍ଣ୍ଣକ, ସପ୍ତ-ପଲାଶ —ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ) (ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ବିଶାଲତ୍ୱକ୍, ଶାରଦୀ, ବିଷମଚ୍ଛଦ, ଶାଲ୍ମଳି, ଦେବ ବୃକ୍ଷ, ଦାନଗନ୍ଧ, ଶିରୋରୁଜା, ଗ୍ରହନାଶ, ଶୁକ୍ତିପର୍ଣ୍ଣ, ଗୁହାଶୀ, ଗ୍ରହନାଶନ, ସୁତ ସପୁଷ୍ପ, ଗୁଚ୍ଛପୁଷ୍ପ, ଶକ୍ତପର୍ଣ୍ଣ, ସୁପର୍ଣ୍ଣକ, ବୃହତ୍ତ୍ୱକ୍ । (ବ) ଛତିମ, (ହି) ଛତିବନ, (ମ) ସାଲବର୍ଣ୍ଣୀ, ଏଡ଼ାକୁଲ, ଅରଟାଲୁ; (ଓ) ଛତିଅନା, ଛତିନା,

(ତେ) ଏଲେଲଗା। ଏହା ବ୍ରଣ, ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ବାତ, କୁଷ୍ଠ, ରକ୍ତ-ଦୋଷ ଓ କୃମି ନାଶକ; ଦୀପନ, ଶ୍ୱାସଘ୍ନ, ଶୂଳଘ୍ନ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ ଉଷ୍ଣ—(ବୈଦ୍ୟକୋଷ) ୨। (ଏଥିରେ ଦ୍ରାକ୍ଷା, ଡାଳିମ୍ବ, ଖଜୁରି, ଶର୍କରା, ଲିଆଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଘୃତ ଓ ମଧୁ, ଏହି ସାତଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶା ଥିବାରୁ) ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ; ଦ୍ରାକ୍ଷା, ଡାଳିମ୍ବ, ଖର୍ଜୁର, ଗୁଡ଼, ଘୃତ ଓ ମଧୁଦ୍ୱାରା ମିଶ୍ରିତ ଆମ୍ବ ଉପରେ ଖଇ ଚୂନା ଛିଞ୍ଚା ହୋଇଥିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. A sort of sweetmeat prepared from grape, pomegranate, date, mango, mixed with molases, ghee & honey and sprinkled ver with the powder of fried paddy.

ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)— ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା; ଲଜକୋଳି ଲତା
Sapta parnnī (ରତ୍ନମାଳା, ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The Mimosa Pudica (creeper).

ସପ୍ତ ପାତାଳ—ସଂ. ବି—(ଦ୍ୱିଗୁ)—ସପ୍ତସଂଖ୍ୟକ ଅଧୋଭୁବନ—The
Sapta pātāla seven nether worlds according to Hindu mythology. [ଦ୍ର—ଏହି ସପ୍ତ ପାତାଳର ନାମ, ଯଥା—ଅତଳ, ବିତଳ, ନିତଳ, ଗଭସ୍ତିମତ୍ ବା ତଳାତଳ, ମହାତଳ, ସୁତଳ ଓ ଅଗ୍ର।
ମତାନ୍ତରରେ ଏହି ୭ଟିର ନାମ, ଯଥା—ଅତଳ, ବିତଳ, ସୁତଳ, ତଳାତଳ, ମହାତଳ, ରସାତଳ ଓ ପାତାଳ।]

ସପ୍ତପିତୃକାମାବାସ୍ୟା—ସଂ. ବି—ସାତପୁରି ଅମାବାସ୍ୟା; ଭାଦ୍ର ଅମାବାସ୍ୟା-
Saptapitrukāmābāsyā. The new moon of the month of Bhādra. [ଦ୍ର—ଏହି ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଆଦି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ସାତ ପ୍ରକାର ପୂରଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ପିଠା ପୂଜା ହୁଏ।]

ସପ୍ତ ପୁତ୍ର—ସଂ. ବି—(ଦ୍ୱିଗୁ)—ସାତଗୋଟି ସନ୍ତାନ—Seven sons.
Sapta putra ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ—୧। (ବହୁବ୍ରୀହି) (ସପ୍ତପୁତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହାଙ୍କର ୭ଟି ପୁଅ ଅଛନ୍ତି—1. Father of seven sons. ୨। ସଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ସପ୍ତଲୋକ ଯାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Father of the seven worlds.

ସପ୍ତ ପୁତ୍ରସୂ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.—(ସପ୍ତପୁତ୍ର + ସୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି.
Sapta putrasū କ୍ୱିପ୍)—ସୁତବସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସାତ ଗୋଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ କରିଥାଆନ୍ତି—Mother of seven sons.

ସପ୍ତ ପୁରୁଷ—ସଂ, ବି—ମନୁଷ୍ୟର ଉପରର ଓ ତଳର, କିମ୍ବା ଉପରକୁ,
Sapta purusha ତଳକୁ ଓ ନିଜକୁ ମିଶାଇ ଗଣାଯିବା ସାତଜଣ ବଂଶଧର—Seven generations (above and below) and either including or excluding himself.

ସପ୍ତ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ)—ପଞ୍ଚଭୂତ, ମହତ୍ ତତ୍ତ୍ୱ ଓ
Sapta prakruti ଅହଂକାର—(Hindu philosophy)—The seven elements of nature e.g. the five elements, the Divine and the Human natures.

ସପ୍ତ ଫ(ଫେ)ଣା(ଣୀ)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସପ୍ତଫଣୀ, ଏହାର ଶାଖାମାନ
Sapta pha(phe)ṇā(ṇī) ସର୍ପର ଫଣା ସଦୃଶ)—୧।
[ସପ୍ତ ଫ(ଫେ)ଣିଅ(ଅଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ନାଗଫେଣିଆ ଗଛ—
ফেণীমনসা, ফণামনসা 1. A species of cactus;
सपतफनी Apuntia Dillenii (plant) [ଦ୍ର—
ସପ୍ତଫଣା ଏ ଦେଶୀୟ ଗଛ ନୁହେ। ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ୩ଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ରଙ୍ଗ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଏହାକୁ ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାରୁ ଆଣି ଏ ଦେଶରେ ଲଗାଇଥିଲେ। ଏକପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିବା କୀଟ (cochineal insect) ସପ୍ତଫଣା ଗଛରେ ଜନ୍ମନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା। ଏହି କୋଚନିଏଲ୍ ରଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବା ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସପ୍ତଫଣାକୁ ଆମ ଦେଶକୁ ଆଣି ଦେଖିଲେ ଯେ, ଏ ଗଛରେ କୌଣସି ରଙ୍ଗ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ କୀଟ ଜନ୍ମନ୍ତି ନାହିଁ। ଏହାର ଇଂରାଜୀ ନାମ ପ୍ରିକ୍ଲି ପିଅର୍ (Prickly Pear)। ଏହାର ଶାଖାଗ୍ର ନାଗସାପର ଫଣାପରି ଦେଖାଯାଉଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାକୁ ନାଗଫଣା ବୋଲି କହି ଆସିଅଛନ୍ତି।

ସପ୍ତଫଣା ଦୁଇପ୍ରକାର—କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଓ କଣ୍ଟକହୀନ। ଏହି ଗଛ ପାଇଁ ବେଶି ପାଣି ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ। ଶୁଖିଲା ଭୂଇଁରେ, ପାହାଡ଼ିଆ ଭୂମିରେ ଓ ବାଲିରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜାଇଁ ପାରେ। ଏହାର ଫଣା ବା ଶାଖା ସବୁ ଏତେ ବହଳ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ଏହାର ରସକୁ ଶୁଖାଇପାରେ ନାହିଁ। ଫଣାରେ ବହୁତ କଣ୍ଟା ଥିବାରୁ ପଶୁଆଦିଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ଏହା ରକ୍ଷାପାଏ। ଏଗଛର ଡେର ମାଡ଼ ଚେରରୁ କୁଆଁ ଦେଇ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟରେ ଏଥିର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ବଣ ହୋଇଯାଏ। ଏଗଛ ମାଡ଼ିବା ଯାଗାରେ ଅନ୍ୟ ଫସଲ ଉଧାଏ ନାହିଁ।

ଭାରତର ତଥା ସପ୍ତଫଣାର ଆଦି ଜନ୍ମଭୂମି ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାର କୃଷକମାନେ ସପ୍ତଫଣା ଯୋଗୁଁ ବହୁତ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି। ଏଣୁ ଏଥିର ବଂଶ ଲୋପ ପାଇଁ ଔଷଧ-ପ୍ରୟୋଗାଦି ବହୁ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗର ଚେଷ୍ଟା ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ କାହିଁରେ କିଛି ଫଳ ହେବା ଦେଖାଯାଇ ନ ଥିଲା।

ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ଏବେ ସେହି ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାରୁ ଏକ ଜାତୀୟ କୀଟ ଏଦେଶକୁ ଅଣା ହୋଇଅଛି। ସପ୍ତଫେଣା ଗଛର ଡାଳରେ ଏ କୀଟକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏକୀଟମାନଙ୍କ ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଓ ସେହି କୀଟମାନଙ୍କ ଧଳାସ୍ତର ଏ ଗଛର ଦେହଯାକ ମାଡ଼ିଯାଏ ଓ ଗଛକୁ ମାରିପକାଏ। ଏ କୀଟମାନଙ୍କର ସପ୍ତଫଣା ଗଛକୁ ନାଶ କରିବାରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଅଛି। ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଦକ୍ଷିଣ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ, ବିଶାଖାପାଟଣାରେ ଓ ଯୁଗରେ ଏହି କୀଟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସପ୍ତଫେଣାର ବଂଶ

ବାସ ଅଛୁ; ଦ୍ୱାପର(ଦ୍ୱାପରର ଏକ ସମୟରେ)ରେ କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।

୧୨ । ବ୍ୟାପ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ସପ୍ତମୀ—ଦୁଧରେ (ଦୁଧସାକ ବ୍ୟାପି) ଶର୍କରା ଅଛୁ, ତିଳରେ ତୈଳ ଅଛୁ ।

ସପ୍ତମୀଜ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସପ୍ତମୀ+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)— Saptamīja ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସପ୍ତମୀ ତିଥିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରଛନ୍ତି— (ସପ୍ତମୀଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Born on the 7th day of the lunar fortnight. [ଦ୍ର—କୋଷ୍ଠୀପ୍ରଦୀପ ଗ୍ରନ୍ଥ ମତରେ ସପ୍ତମୀରେ ଜାତ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି କନ୍ୟାପ୍ରଜ, ବୈଶ୍ୱାନଳକ, ବଶାଳନେତ୍ର, ବଖ୍ୟାତ, ଦେବଦ୍ୱିଜପୂଜକ ଓ ପିତୃବଲ୍ଲଭହୁଧୀ ହୁଅନ୍ତି ।]

ସପ୍ତମୀ ତତ୍‌ପୁରୁଷ—ସଂ.ବ—ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସବଶେଷ; ଯେଉଁ ତତ୍ପୁରୁଷ Saptamī tat-purusha ସମାସରେ,ସପ୍ତମୀବଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୁଏ—A compound word in which one of the component parts has the 7th case-ending. (ଯଥା—ରଣରେ ପଣ୍ଡିତ—ରଣପଣ୍ଡିତ ଜଳରେ ମଗ୍ନ—ଜଳମଗ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଟୁ—କାର୍ଯ୍ୟପଟୁ ସୁପାତ୍ରରେ ନ୍ୟସ୍ତ—ସୁପାତ୍ରନ୍ୟସ୍ତ) ।

ସପ୍ତମୀ ପୂଜା—ସଂ. ବ—୧ । ସପ୍ତମୀ ତିଥିରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ, Saptamī pūjā ଦୁର୍ଗା, ଶିବ ଓ ବଷ୍ଣୁ ଆଦ ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା—1. The worship of certain Deities performable on the senventh days of lunar fortnight. ୨ । ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳା ସପ୍ତମୀ ଦନ ଆରମ୍ଭ ନବପତ୍ରିକା ଦୁର୍ଗାପୂଜା—2. The worship of the Goddess Durgā begun on the 7th day of the bright lunar fortnight of Āswina. ୩ । ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳା ସପ୍ତମୀ ଦନ ଆରମ୍ଭ ବାସନ୍ତୀ ଦୁର୍ଗାପୂଜା—3. The worship of Durgā begun on the 7th day of the bright lunar fortnight of the month of Chaitra.

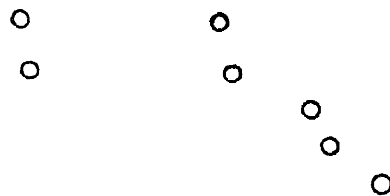
ସପ୍ତମୀ ବଭକ୍ତି—ସଂ.ବ—(ବ୍ୟାକରଣ) ଅଧିକରଣ କାରକର ଚହ୍ନ (ଏଥିର Saptamī bibhakti ଚହ୍ନ;—ରେ,ପରେ,ମଧ୍ୟରେ,ଥିରେ, ଠାରେ ଆଦ)—(Grammar) The signs of the seventh case-ending. [ଦ—'ସପ୍ତମୀ' ଶବ୍ଦର, ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର୍ଥ ତଳେ ଜୋଡ଼ ଦେଖ ।]

ସପ୍ତ ରକ୍ତ—ସଂ. ବ—(ଦ୍ୱିଗୁ; ସପ୍ତନ୍+ରକ୍ତ=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅବୟବ)— Sapta rakta ଶରୀରର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବା ରକ୍ତାଭ ସାତ ଗୋଟି ଅବୟବ (ଯଥା—କରତଳ, ପାଦତଳ, ନେତ୍ରପ୍ରାନ୍ତ, ଜିହ୍ୱା, ତାଳୁ, ଓଷ୍ଠ ଓ ନଖ)—The seven reddish parts of the body (e. g. palms; soles, ends of the eyes, tongue, palate, lips and nails.

ସପ୍ତ ରାତ୍ର—ସଂ.ବ (ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—ସପ୍ତାହ; ଲଗେଲଗେ ସାତଦନ ଓ Sapta rātra ସାତରାତ୍ରି ବ୍ୟାପୀ ସମୟ—A week.

ସପ୍ତର୍ଷି—ସଂ. ବ (ସପ୍ତନ୍+ଋଷି; ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—ସାତ ଜଣ Saptarshi ପ୍ରଧାନ ଋଷିଙ୍କ ସମୂହ । (ଯାହାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡ ଦଆଯାଏ ଓ ତର୍ପଣ କରାଯାଏ)—Seven of the famous sages. [ଦ୍ର—ନକ୍ଷତ୍ର ଶବ୍ଦ ତଳେ ଜୋଡ଼ ଦେଖ) । ଏମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥା—୧. ମରୀଚ, ୨. ଅତ୍ରି ୩. ଅଙ୍ଗିରା, ୪. ପୁଲସ୍ତ୍ୟ, ୫. ପୁଲହ, ୬. କ୍ରତୁ ଓ ୭. ବଶିଷ୍ଠ । ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ ଯଥାକ୍ରମେ—୧ ସଂଭୂତି, ୨. ଅନସୂୟା, ୩. କ୍ଷମା, ୪. ପ୍ରୀତି, ୫. ସନ୍ନତି ୬. ଲଜ୍ଜା, ଓ ୭. ଅରୁନ୍ଧତୀ । ପଦ୍ମପୁରାଣ ସ୍ୱର୍ଗଖଣ୍ଡ ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ,ଏ ଋଷିମାନେ ଜଗତ୍‌ରେ ପ୍ରଜା ସୃଷ୍ଟିପାଇଁ ବଧାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମାନସ-ପୁତ୍ର ଅଟନ୍ତି ଏମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସପ୍ତ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲଯାଏ । ଏମାନେ ଲୋକପିତା ଅଟନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଲୋକମାତା ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ତ୍ରିଭୁବନ ଧନ୍ୟ ହୋଇ ରହିଅଛି । ଏମାନେ ସର୍ବଦା ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଉପାସନା ଓ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପ କରୁ-ଅଛନ୍ତି ବୋଲି କଥିତ ।] ୨ । ସପ୍ତର୍ଷିମଣ୍ଡଳ (ଦେଖ)— 2. Saptarshi maṇḍala. (See)

ସପ୍ତର୍ଷି ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ—ଉତ୍ତରଆକାଶର ସୁପରଚତ ୭ଟି ନକ୍ଷତ୍ରର ପୁଞ୍ଜ— Saptarshi maṇḍala The constellation of the Great Bear (Ursa Major) which rises & sets round the Polestar in the northen sky. [ଦ୍ର—ଏ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ସାତ ।ଉତ୍ତରଆକାଶରେ ଧ୍ରୁବନକ୍ଷତ୍ରର ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲୁଥିବା ପରି ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର ମଣ୍ଡଳ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ମଣ୍ଡଳର ଆକାର ଗୋଟିଏ ପୁଚ୍ଛଯୁକ୍ତ ଚତୁର୍ଭୁଜ ବା ଡୋରଲଗା ଘୁଡ଼ିସଦୃଶ । ପୁରାଣ ମତରେ ଏହି ସାତ ଗୋଟି ନକ୍ଷତ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ ମରୀଚ, ଅତ୍ରି ଆଦ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ସାତ ଗୋଟି ଋଷି ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତ

ଏହିପରି ଅଟେ । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ର ଚତୁର୍ଭୁଜର ବାମଭାଗର ବା ମୁଣ୍ଡଆଡ଼ର ଦୁଇଟି ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ଯୋଗ କରବା କଳ୍ପିତ ରେଖାକୁ ଆକାଶରେ ବଢ଼ାଇଲେ ତାହା ଧ୍ରୁବ . ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ପ୍ରାୟ ସ୍ପର୍ଶ କରେ । ଏହି ସପ୍ତର୍ଷି ଭଲଭଳ ଋତୁରେ ଭନ୍ନ ଭନ୍ନ ଅବସ୍ଥାନରେ ଧ୍ରୁବ ନକ୍ଷତ୍ରର ଚାରିଆଡ଼େ ବେଢ଼ଗଲା ବୁଲବାପରି ଘାଣ୍ଟି ଖାଇ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ କବବର ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରଅଛନ୍ତି—"ମେରୁ ବନ୍ଦେ ସପ୍ତର୍ଷିର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବେଢ଼ଗଲା" ।

ଏହିମାନଙ୍କୁ କାଳ୍ପନିକ ରେଖାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯୋଗ କଲେ ଏହା ଗୋଟିଏ କାଳ୍ପନିକ ଭଲ୍ଲୁକ ପରି ଦେଖାଯିବ ଓ ଏହି ନକ୍ଷତ୍ର-ମଣ୍ଡଳର କଳ୍ପିତ ଲାଞ୍ଜ ଉକ୍ତ କଳ୍ପିତ ଭଲ୍ଲୁକର ଲାଞ୍ଜ ହେବ। ଏଥିପାଇଁ ଲାଟିନ୍‌ରେ ଏହି ମଣ୍ଡଳକୁ ବୃହତ୍ ଋକ୍ଷପୁଞ୍ଜ (Ursa Major ବା The Great Bear) ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜର କଳ୍ପିତ ଲାଞ୍ଜର ମଝି ନକ୍ଷତ୍ରଟି ବଶିଷ୍ଠ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ଏହି ବଶିଷ୍ଠ ନକ୍ଷତ୍ର ପାଖରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖାଯାଏ; ତାହା ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଅରୁନ୍ଧତୀ। କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଖାଲି ଆଖିରେ ଏହି ଅରୁନ୍ଧତୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଦେଖା ନ ଯାଏ, ୬ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଲୋକର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । ମରୀଚି ଆଦି ସାତଟି ଋଷି ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜରୂପେ ଧ୍ରୁବମଣ୍ଡଳର (ଧ୍ରୁବଲୋକ) ନିମ୍ନରେ ବିରାଜିତ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ଲିଖିତ ଅଛି ।]

ସପ୍ତଲା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— (ସପ୍ତନ୍=ସାତ ଗୋଟି ପତ୍ର ବା ପାଖୁଡ଼ା+ **Saptal̤ā** ଲା ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ+ଆ· ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ନବମଲ୍ଲିକା ଫୁଲ; କାଅଳୀ ଫୁଲ—1. A sort of Jasmine; Jasminum Zambac. ୨ । ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଁଚ—2. A sort of black-tipped red or white seed enclosed in a pod; Abrus Precatorius. ୩ । ଚର୍ମକଷା; ଦେଉଳିଆ ସିଝୁ (ଗଛ) —3. Origanum Vulgaris (tree). ୪ । ମାଂସରୋହିଣୀ ନାମକ ବୃକ୍ଷ—4. Red wood tree; Soymida Febrifuga.

ସପ୍ତ ଲୋକ—ସଂ. ବି·—(ସପ୍ତନ୍+ଲୋକ; ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—ହିନ୍ଦୁ **Sapta loka** ପୁରାଣୋକ୍ତ ୭ ଗୋଟି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଭୁବନ—The seven upper worlds according to the Hindu mythology. [ଦ୍ର—ଏହି ସପ୍ତଲୋକର ନାମ ଯଥାକ୍ରମେ—ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ, ମହଃ, ଜନଃ, ତପଃ ଓ ସତ୍ୟମ୍ । ପୃଥିବୀ (ଭୂଃ) ଓ ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଥିବା ଆଉ ଛଅ ଗୋଟି କଳ୍ପିତ ଭୁବନ ସପ୍ତଲୋକ ନାମରେ ଅଭିହିତ ।]

ସପ୍ତ ଶତ—ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ୍—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତନ୍+ଶତ)— **Sapta śata** ସାତ ଶହ—Seven hundred. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସପ୍ତସହସ୍ର, ସପ୍ତଲକ୍ଷ, ସପ୍ତକୋଟି ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]

ସପ୍ତଶତିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସପ୍ତଶତ+କ+ଆ)—ସପ୍ତଶତ ଶ୍ଳୋକ **Sapta śatikā** ବିଶିଷ୍ଟ—(feminine) Having seven (ସପ୍ତଶତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) hundred slokas. ସଂ. ବି·—(ସାତ ଶହ ଶ୍ଳୋକଯୁକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ)—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ—The book called Chaṇḍī which consists of 700 slokas). [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅସୁରଙ୍କ ବଧ ଓ ତାହାଁର ଇତିହାସ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ଆଦ୍ୟଚରିତ ୧ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୧୦୪ ଶ୍ଳୋକ, ମଧ୍ୟଚରିତ ୩ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୧୫୫ ଶ୍ଳୋକ ଓ ଉତ୍ତରଚରିତ ୯ଅଧ୍ୟାୟରେ ୪୪୧ଶ୍ଳୋକ ଅଛି । ମୋଟରେ ୩ ଚରିତରେ ୧୩ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୭୦୦ ଶ୍ଳୋକ ଅଛି । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାକୁ ମଧ୍ୟ ସପ୍ତଶତୀ ବୋଲାଯାଇପାରେ, କାରଣ ଏଥିରେ ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ୭୦୦(ଶବ୍ଦକୋଷ) । ଦେ. ବି.—ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ପୂର୍ବେ ବାସ କରୁଥିବା ସାତ ଶହ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରଙ୍କ ସମବାୟ—The aggregate of 700 families of Brāhmaṇas who were formerly living in Bengal.

ସପ୍ତ ଶଯ୍ୟା—ଦେ· ବି·—(ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟକ ଶଯ୍ୟା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)— **Sapta śajjyā** ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜ୍ୟସ୍ଥିତ ସାତଗୋଟି ସ୍ତର ବା ଶ୍ରେଣୀ ବିଶିଷ୍ଟ ପାହାଡ଼ର ନାମ—Name of a range of ସପ୍ତଶଯ୍ୟା सप्तशय्या seven layers of hills in the Dhenkanal State of Orissa. [ଉ—ଝର-ଉପବୀତ ଧାରା ସପ୍ତଶଯ୍ୟା-ଶିଖରଶୃଙ୍ଗ ତଥିଁ ଲା—ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ]. [ଦ୍ର—ଏହି ପାହାଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଝର ଅଛି ଓ ଏହା ଉପରେ ଥିବା ଜଙ୍ଗଲରେ ଲେମ୍ବୁ, ଟଭା, କଦଳୀ, କେଉଟ, ଧାନୁଆ ଲଙ୍କାମରିଚ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଗଛ ଅଛି । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏ ସବୁକୁ ଖାଦ୍ୟପାଇଁ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ଢେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼ଠାରୁ ସାତ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ କୋଣରେ ଏହି ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ସପ୍ତଶଲାକ—ସଂ. ବିଣ—(ସପ୍ତନ୍+ଶଲାକା; ସପ୍ତଶଲାକା ଅଛି ଯହିଁରେ; **Sapta śal̤āka** ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାତ ଗୋଟି ଶଲାକା ଯୁକ୍ତ—Having seven rods, pins or straight lines. ୨ । ସପ୍ତଶଲାକ ଚକ୍ର (ଦେଖ)—2. Sapta-śal̤āka chakra (See)

ସପ୍ତ ଶଲାକ ଚକ୍ର—ସଂ. ବି·—(ସପ୍ତନ୍+ଶଲାକା=ରେଖା; ସମାହାର **Sapta śal̤āka chakra** ଦ୍ୱିଗୁ ଓ କର୍ମଧା)—ଜ୍ୟୋତିଷ (ଫଳିତ) ମତରେ ବିବାହର ଶୁଭାଶୁଭ ଦିନ ଜ୍ଞାନାର୍ଥ ଅଙ୍କିତ ତିର୍ଯ୍ୟଗୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସପ୍ତରେଖା ବିଶିଷ୍ଟ ଚକ୍ର ବିଶେଷ—An astrological figure consisting of seven lines crossing 7 other lines and drawn to ascertain an auspicious day for marriage. [ଦ୍ର—ସାତ ଗୋଟି ସିଧା ଗାର କାଟି ତାକୁ ଆଉ ସାତ ଗୋଟି ରେଖା ଦ୍ୱାରା ଛକିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଏହିପରି ଛକା ହୋଇଥିବା ୧୪ ରେଖାର ମୁଣ୍ଡରେ କୃତ୍ତିକା (୩ୟ) ନକ୍ଷତ୍ର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ତାହାଣ ଦିଗକୁ ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ ବସାଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ ଓ ୨୧ (ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା) ପରେ ୦ (ଶୂନ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭିଜିତ୍ ନାମକ ନକ୍ଷତ୍ର) ଲେଖି, ତହିଁ ପରେ ୨୨ (ଶ୍ରବଣା) ଲେଖି ୧୪ଟି ରେଖାର ୨୮ଟି ଅଗ୍ରଭାଗ ପୂରଣ କରାଯାଏ । ଯଥା, ୩।୪।୫।୬।୭।୮।୯।୧୦।୧୧।୧୨।୧୩।୧୪।୧୫।୧୬ ୧୭।୧୮।୧୯।୨୦।୨୧।୦।୨୨।୨୩।୨୪।୨୫।୨୬।୨୭।୧।୨।

ଯେଉଁ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ବିବାହର ଦିନ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିବ, ଏହି ଚକ୍ର ଅନୁସାରେ ସେହି ନକ୍ଷତ୍ରର ବିପରୀତ ମୁଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରଥମ ନକ୍ଷତ୍ରର ବେଧ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିକୂଳ ଅଟେ; ଉକ୍ତ ବିଦ୍ଧ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଯଦି କୌଣସି ପାପ ଗ୍ରହ ସେ ଦିନ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ, ତେବେ ଏହା 'ସପ୍ତଶଳାକ ବେଧ' ନାମକ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ ଓ ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ତିଥିରେ ବିବାହ କଲେ କନ୍ୟା ବିଧବା ହୁଏ ।

(୩) କୃତ୍ତିକା ସହିତ ଶ୍ରବଣା (୨୨)ର ବେଧ ଅଟେ
(୪) ରୋହିଣୀ ,, ଅଭିଜିତ୍ (୦) ,,
(୫) ମୃଗଶିର ,, ଉତ୍ତରାଷାଢ଼ା (୨୧) ,,
(୬) ଆର୍ଦ୍ରା ,, ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା (୨୦) ,,

ସପ୍ତଶଳାକ ବେଧ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ସପ୍ତଶଳାକ ଚକ୍ର ପାତନ **Saptaśalāka bedha** ଦ୍ୱାରା ଗଣନା କରି ଗଲେ ବିବାହ ପାଇଁ ସ୍ଥିରୀକୃତ ତିଥିର ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଘଟିବା ଅଶୁଭକର ଦୋଷ—The inauspicious condition of an asterism, found out by calculation by drawing the Saptaśalāka chakra. (ସପ୍ତଶଳାକ ଚକ୍ର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ) ।

ସପ୍ତ ଶାଳ—ସଂ. ବି.—ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ସାତଗୋଟି **Saptaśāla** ଲେଙ୍ଗା ଓ ସିଧା ଶାଳଗଛ—Seven Śāla trees which grew together, as described in the Rāmāyaṇa and which were simultanneously pierced with one arrow by Rāmachandra.

ସପ୍ତ ଶିରା—ସଂ. ବି (ସପ୍ତନ୍ + ଶିରା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି, ।ଏହି ପତ୍ରରେ **Sapta śirā** ସାତ ଗୋଟି ଶିରା ଥିବାରୁ)—ନାଗବଲ୍ଲୀ (ରାଜ-ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The betel plant. ଦେ. ବି—ସଂ, ସପ୍ତଶିରସ୍—ସାତଟି ମସ୍ତକ ବିଶିଷ୍ଟ) ସହସ୍ରରାବଣର

सप्तशिरा ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ—Name of a minister of
सप्तशिरा Sahasrā Rābaṇa.

ସପ୍ତ ଶୀର୍ଷ—ସଂ. ବି ବହୁବ୍ରୀହି—କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର—
Sapta śirsha The Kruttikā asterism.
[ଦ୍ର—କୃତ୍ତିକା ତାହା ଶୁଣି ମାନସରେ ଉଠି, ଆକାଶରେ ଯାଇ ରହିଲେ ବାସ କରି । ଅଜହିଁ ସପ୍ତଶୀର୍ଷ ନାମରେ ବ୍ୟକତ × × ×
କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ବନ ।]

ସପ୍ତ ଶୂନ୍ୟ—ସ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା କ୍ରମେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର **Sapta śūnya** ଅମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଅବସ୍ଥାନ ବିଶେଷ—A very inauspicious conjunction of planets according to a particular astrological calculation. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନା କ୍ରମେ କୌଣସି ଜାତକରେ ବିପାପ, ସପ୍ତଶୂନ୍ୟ ଯୋଗ ଘଟିଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କା ହୁଏ ।]

ସପ୍ତଷଷ୍ଟ—ସ.ବିଣ—(ସପ୍ତଷଷ୍ଟି + ପୂରଣାର୍ଥେ ଅ)—ସତଷଠିର ପୂରଣ—**Saptashashṭha** Sixtyseventh. (ସପ୍ତଷଷ୍ଟିତମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସପ୍ତଷଷ୍ଟି—ସ. ବି ଓ ବିଣ—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ, ସପ୍ତ ଅଧିକ ଷଷ୍ଟି)–**Sapta shashṭhi** ଷାଠିଏରୁ ସାତ ଅଧିକ—Sixty-seven.

ସପ୍ତସପ୍ତକ—ସ. ବି ଓ ବିଣ—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତଗୁଣିତ ସପ୍ତ + କ)—**Saptasaptaka** ଅଣଚାଶ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Fortynine.

ସପ୍ତସପ୍ତତି—ସ. ବି ଓ ବିଣ—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସପ୍ତ ଅଧିକ ସପ୍ତତି)–**Saptasaptati** ୭୭; ସତସ୍ତରି—77; seventyseven.

ସପ୍ତସପ୍ତତିତମ—ସ. ବିଣ' (ସପ୍ତସପ୍ତତି + ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—ସତସ୍ତରି **Saptasaptatitama** ସ୍ଥାନୀୟ—Seventyseventh.

ସପ୍ତସପ୍ତି—ସଂ. ବି—(ସପ୍ତନ୍ + ସପ୍ତି = ଘୋଡ଼ା ଅଛନ୍ତି ଯାହାଙ୍କ **Saptasapti** ରଥରେ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୂର୍ଯ୍ୟ; ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The sun (who, according to the Hindu mythology, has seven horses in his one-wheeled chariot).

ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର—ସ. ବି—(ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ; ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ **Sapta samudra** ମତରେ ମେରୁଗିରିର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଦ୍ୱୀପକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଘେରିଥିବା ୭ ଗୋଟି ସମୁଦ୍ର—The seven concentric oceans or rings of fluids surrounding the Meru mountain and in turn surrounded by rings of seven concentric islands.

[ଦ୍ର—ଏହି ସପ୍ତ ସାଗରର ନାମ ଯଥା—ଲବଣ, ଇକ୍ଷୁ ବା ମଧୁ, ସୁରା, ଘୃତ, ଦଧି, କ୍ଷୀର ବା ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଜଳ ସମୁଦ୍ର । ଏହି ସମୁଦ୍ରମାନ ମେରୁ ପର୍ବତକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଯଥାକ୍ରମେ ସପ୍ତ ଦ୍ୱୀପକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କ୍ଷୀର ସାଗର ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନିବାସ ।]

ସପ୍ତସାଗର—ସ. ବି—୧ । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣୋକ୍ତ (୨୭୧ ଅଧ୍ୟାୟ) ମହାଦାନ **Saptasāgara** ବିଶେଷ—1. Name of a kind of [ସପ୍ତସାଗରକ (ଦାନ)—ଅନ୍ୟରୂପ] gift mentioned in the Matsya Purāṇa. [ଦ୍ର—ଏହି ଦାନ ସର୍ବପାପ-ବିନାଶକ । ଗୋଟିଏ ପୁଣ୍ୟ ଦିବସ ନିର୍ବାଚନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରାଦେଶ ବା ଏକହସ୍ତ ପରିମିତ ୭ ପଳଠାରୁ ସହସ୍ର ପଳ ଓଜନରେ ୭ ଗୋଟି କୁଣ୍ଡ ରଚନା କରି ଉକ୍ତ କୁଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣାଜିନ ଓ ତିଳ ଉପରେ ରଖିବ । କୁଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଲବଣ, ଦୁଗ୍ଧ, ଘୃତ, ଗୁଡ଼ ବା ମଧୁ, ଦଧି, ଶର୍କରା ଓ ତୀର୍ଥବାରି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ଏବଂ ଉକ୍ତ ପାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ, ଭାସ୍କର, ଇନ୍ଦ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ପାର୍ବତୀଙ୍କର ବିଗ୍ରହମାନ ରଖି ଉକ୍ତ କୁଣ୍ଡ-

ମାନଙ୍କ ଗୃହଅଗ୍ରେ ଧାନ୍ୟ ଓ ଉତ୍ତ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦେବ । ତତ୍ପରେ ହୋମ କରି ସମୁଦ୍ର ଓ ସମୁଦ୍ରାଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବତାମାନଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରି ଉକ୍ତ କୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବ ।] ୨ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. Name of a phallic image of Śiba. ୩ । ସପ୍ତସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)— 3. Sapta Samudra (See)

ସପ୍ତ ସାମ—ସଂ. ବି—(ସପ୍ତନ୍+ସାମନ୍; ଦ୍ୱିଗୁ)—ରଥନ୍ତର, ବୃହତ୍, Sapta sāma ସାମ, ବାମଦେବ୍ୟ, ବୈରୂପ, ପାବମାନ, ବୈରାଜ ଓ ଗୃଦ୍ରମନ୍ତ୍ର—ଏହି ସାତ ଗୋଟି ସାମ ବା ସାମବେଦୋକ୍ତ ଗୀୟମାନ ମନ୍ତ୍ର—The seven mystic incantations in the Sāma Beda.

ସପ୍ତ ସିନ୍ଧୁ—ସଂ ବି—(ସପ୍ତନ୍+ସିନ୍ଧୁ; ଦ୍ୱିଗୁ)—ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର, (ଦେଖ) Sapta sindhu Sapta samudra (See)

ସପ୍ତ ସୁର—ଦେ. ବି.—ସପ୍ତସ୍ୱର (ଦେଖ)— Sapta sura Saptaswara (See) সপতস্বর सप्तस्वर

ସପ୍ତସୁ(ସୋ)ସ୍ୱ(ରି)—ଦେ. ବି.—(ସଂ. ସପ୍ତସ୍ୱର) ୧ । ସପ୍ତସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ Saptasu(so)rā(ri) ବାଜା—A musical instru- সপতস্বরা सप्तस्वरा ment with seven tunes. ୨ । ସପ୍ତସ୍ୱରା (ଦେଖ)—2. Saptaswarā (See)

ସପ୍ତସୂ—ସଂ ବିଣ୍. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସପ୍ତନ୍+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)— Saptasū ସୃତବତ୍ସ୍ୱା; ସପ୍ତପୁତ୍ରପ୍ରସୂତା (ସ୍ତ୍ରୀ); ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସାତଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ କରିଅଛନ୍ତି—A mother of seven sons.

ସପ୍ତ ସ୍ୱର—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସାତ ଗୋଟି ସ୍ୱର—ସା, ରି, Saptaswara ଗା, ମା, ପା, ଧା, ନି—The seven notes in the Hindu musical gamut. [ଦ୍ର—ସ୍ୱର ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ । ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଏହି ସାତ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ସ୍ୱରରୁ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି ଯଥା—

ସା···ଷଡ଼ଜ···ମୟୂରର ··ଇଂ—C (Do).
ରି···ଋଷଭ···ବୃଷଭର···ଇଂ—D (Re).
ଗା···ଗାନ୍ଧାର···ଛାଗର···ଇଂ—E (Mi).
ମା···ମଧ୍ୟମ···କୌଞ୍ଚର···ଇଂ—F (Fa).
ପା···ପଞ୍ଚମ···କୋକିଳର···ଇଂ—G (So).
ଧା···ଧୈବତ···ଘୋଟକର—ଇଂ—A (La).
ନି···ନିଷାଦ···ହସ୍ତୀର···ଇଂ—A (Ta).

ଏହି ସାତଗୋଟି ସ୍ୱରମିଶି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସପ୍ତକ ହୁଏ । ସପ୍ତକ ତିନି ଗୋଟି । ଯଥା—

ଉଦାରା—ଉଚ୍ଚ ପାଟି ବା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର; ମୁଦାରା—ସାଧାରଣ ପାଟି, ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱର; ତାରା—କେଁ କେଁ ଶବ୍ଦ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁଙ୍କ ସ୍ୱର ।

ଏହି ସାତ ଗୋଟି ସ୍ୱରର ପୁଣି କୋମଳ, ଅତି କୋମଳ, ତୀବ୍ର (କଡ଼ୀ) ଓ ଅତି ତୀବ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଭେଦ ଅଛି ।]

ସପ୍ତସ୍ୱରା—ସଂ. ବି. (ସପ୍ତସ୍ୱର+ଆ)—୧ । ତନ୍ତ୍ରୀ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ Sapta swarā (ଏଥିରେ ସାତ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଥାଏ)— 1. A stringed instrument striking 7 tunes. ୨ । ଜଳ ତରଙ୍ଗ ନାମକ ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର [ଦ୍ର—ସାତ ଗୋଟି ପାତ୍ରରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିମାଣରେ ଜଳ ରଖି ଉକ୍ତ ପାତ୍ରକୁ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠିଦ୍ୱାରା କ୍ରମାନୁସାରେ ବଜାଇ ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତସ୍ୱର ଏଥିରୁ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ ।]— 2. A musical instrument consisting of a set of seven cups containing different quantities of water and struck with a stick successively to produce the seven tunes of the gamut. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସପ୍ତସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ—Striking 7 tunes. [ଉ—ଏକ ହସ୍ତେ ଗ୍ରନ୍ଥ; ଅନେ ବୀଣା ସପ୍ତସ୍ୱରା—ରାଧାନାଥ (ସପ୍ତସ୍ୱର—ଦେ ରୂପ) ମହାଯାତ୍ରା]

ସପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ—ଦେ.ବି.—ଭୂ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ, ମହଃ,ଜନଃ,ତପଃ ଓ ସତ୍ୟମ୍,— Sapta swarga ଏହି ସପ୍ତଲୋକ—The seven heavens or upper worlds according to সপ্তসর্গ सप्तस्वर्ग Hindu mythology.

ସପ୍ତା—ଦେ. ବି.—୧ । (ସଂ. ସପ୍ତାହ)—ସପ୍ତାହ—1. A week. Saptā ୨ । ସପ୍ତାହକାଳ ଅହୋରାତ୍ର ବୋଲଯାଇ ଆଦ୍ୟରୁ হপ্তা ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଗବତର ୧୨ ସ୍କନ୍ଧଯାକ ପାଠ କରାଯିବା सप्ताह ରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନ—The reading out of the ভাগবত সপ্তাহ Oriya Bhāgabata in the course भागवत सप्ताह of 7 days & nights continuously. [ଦ୍ର—ଲୋକେ ମାନସିକ କରି କମ୍ୱା ଗ୍ରାମରେ ମହାମାରୀ ଆଦି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ତନ୍ନିବାରଣ କାମନା କରି ଅହୋରାତ୍ର ୭ ଦିନ ଭାଗବତ ପାଠ କରନ୍ତି ବା 'ସପ୍ତା ବସାନ୍ତି'। ଏହା ଶେଷ ହେଲେ ପୂଜା ଓ ଉତ୍ସବ ଆଦି କରାଯାଏ । ଏ ସାତ ଦିନଯାକ ପଞ୍ଚାଏ ଲେଖାଏଁ ପାଠକ ପାଳିକରି ଭାଗବତ ବୋଲିଥାଆନ୍ତି । ପଞ୍ଚାଏ ବୋଲି ବୋଲି ଥକି ଗଲେ ଆଉ ପଞ୍ଚାଏ ବୋଲନ୍ତି ।] ୩ । (ସଂ ସପ୍ତମ)—ଶନିସପ୍ତା; ଶନିଗ୍ରହର ଲଗ୍ନଠାରୁ ୭ମ,୮ମ ଓ ୯ମ ରାଶିରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥା—(ଏହା ଅତି ଅଶୁଭ ଫଳପ୍ରଦ)—3. Astrology) The state of the planet Saturn being in its 7th, 8th and 9th places from a man's natal sign. ସଂ. ବିଣ—(ସପ୍ତ

+ ଥ)—୧। ସପ୍ତମ ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମର ପୂରଣ—1. The 7th, 8th and 9th. [ଯଥା—ଶନସପ୍ତା।]
୨। ସପ୍ତାହବ୍ୟାପୀ—2. Extending over a week. [ଯଥା—ସପ୍ତାଭୁଗବତ]

ସପ୍ତାଂଶୁ—ସଂ. ବି.—୧ । (ସପ୍ତନ୍ + ଅଂଶୁ = କିରଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଗ୍ନି; ସପ୍ତଜିହ୍ୱ—1. Fire.
Saptāmsu
[ବ୍ର—ଭୁଶାଣ୍ଡି ହୋମରେ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଶ୍ୱେତ, ରକ୍ତ, ପୀତ, ନୀଳ, କୃଷ୍ଣ, ଧୂମ୍ର ଓ ପାଟଳ, ଏହି ସାତ ଗୋଟି ଅଂଶୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆହୁତି ଦିଆଯାଏ ।] ୨ । ଶନିଗ୍ରହ—2. The planet Saturn. ସଂ. ବିଣ—(ସପ୍ତାଂଶୁ ବା ଶନିଙ୍କର ଗୋଟିଏ କ୍ରୂର ନେତ୍ର ଥିବାରୁ)—କ୍ରୂରନେତ୍ର; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୃଷ୍ଟି ଅଶୁଭ ଫଳପ୍ରଦ—A person having malignant eyes.

ସପ୍ତାଂଶୁ ପୁଙ୍ଗବ—ସଂ. ବି.—(ସପ୍ତାଂଶୁ + ପୁଙ୍ଗବ = ଶ୍ରେଷ୍ଠ) ଶନିଗ୍ରହ—
Saptāmsu puṅgaba The planet Saturn.

ସପ୍ତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି.—(ସପ୍ତନ୍ + ଅଙ୍ଗ; ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ରାଜ୍ୟର ସାତ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ—1. The
Saptāṅga
seven components of a kingdom. [ଯଥା—ସ୍ୱାମୀ, ଅମାତ୍ୟ, ସୁହୃତ୍, କୋଷ, ରାଷ୍ଟ୍ର, ଦୁର୍ଗ ଓ ବଳ; ମତାନ୍ତରରେ ରାଜା, ଅମାତ୍ୟ, ପୁର, ରାଷ୍ଟ୍ର, କୋଷ, ଦଣ୍ଡ ଓ ସୁହୃତ୍ (ମନୁ ୯-୨୯୪।୨୯୬); ମତାନ୍ତରରେ ରାଜା, ଅମାତ୍ୟ, ପ୍ରଜା, ଦୁର୍ଗ, କୋଷାଗାର, ଚତୁରଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ, ମିତ୍ର (ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ୧—୩୫୨) ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଯୋଗ ସାଧନ—2. A sort of spiritual exercise. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) କୌଣସି ଦିବସ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ସାତ ଗୋଟି ବିଷୟ (ଯାହା ପଞ୍ଜିକାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥାଏ; ଯଥା—ତିଥି, ବାର, ନକ୍ଷତ୍ର, ରାଶି, ଯୋଗ, କରଣ ଓ ଲଗ୍ନାଂଶ)—3. The seven items or information which are calculated according to astrology in respect of every day. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ସପ୍ତଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ)—ରାଜ୍ୟ—4. A kingdom.

ସପ୍ତା ବଢ଼ା—ଦେ. ବି—ସପ୍ତାହ ବ୍ୟାପୀ ଭାଗବତ ପାଠ ରୂପ ଉତ୍ସବର ଶେଷ ବା ଉଦ୍ୟାପନ—The formal or ceremonial completion of the 'continuous reading of the Bhāgabata for a week.
Saptā baṛhā
(ସପ୍ତା ବଢ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଭାଗବত সপ্তাহের উদযাপন
भागवत सप्ताहका खतम

ସପ୍ତା ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ସପ୍ତାହ ବ୍ୟାପୀ ଭାଗବତ ପାଠରୂପ ଉତ୍ସବକୁ ଉଦ୍‌ଯାପନ କରିବା—To bring about the completion of the reading of the Bhāgabata for a week.
Saptā baṛhā(ṛhe)ibā
ভাগবত সপ্তাহের সমাপ্তি করা
भागवत सप्ताहका खतम करना

ସପ୍ତା ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—ଫଳଲାଭ ପୂର୍ବକ ଏକ ସପ୍ତାହକାଳ ଅନବରତ ଭାଗବତ ପାଠରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା—To begin the reading of the Bhāgabata constantly throughout of a week.
Saptā basā(se)ibā
ভাগবত সপ্তাহ বসান
भागवत सप्ताह बैठाना

ସପ୍ତା ବସିବା—ଦେ. ବି—ସପ୍ତାହକାଳ ଅନବରତ ଭାଗବତ ପାଠରୂପ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଆରମ୍ଭ—The beginning of the reading of the Bhāgabata continuously for a week.
Saptā basibā
ভাগবত সপ্তাহ বসা
भागवत सप्ताह बैठना

ସପ୍ତା ଭାଗବତ—ଦେ. ; ବି (ସଂ. ସପ୍ତାହ ଓ ଭାଗବତ)—ଏକ ସପ୍ତାହକାଳ ଭାଗବତ ପୁରାଣ ଅନବରତ ବୋଲାଯିବା ରୂପ ଉତ୍ସବ—The festival of reading the Bhāgabata constantly for a week.
Saptā bhāgabata
সপ্তাহ ভাগবত
सप्ताह भागवत

ସପ୍ତା ମଇନା (ମଜୁରି, ମୂଲ)—ଦେ. ବି.—କାରଖାନା ଆଦିରେ କାମ କରୁଥିବା ମୂଲିଆମାନଙ୍କୁ ସପ୍ତାହର ଶେଷ ଦିନ ଦିଆଯିବା ଉକ୍ତ ସପ୍ତାହର କର୍ମ ପାଇଁ ପ୍ରାପ୍ୟ ମଜୁରି—Weekly wages paid to day—labourers in a factory once in a week.
Saptā mainā(majuri, mūla)
সপ্তাহ মজুরি
सप्ताह मजूर

ସପ୍ତାର୍ଚ୍ଚିଃ—ସଂ. ବି (ସପ୍ତନ୍ + ଅର୍ଚ୍ଚିସ୍ = କିରଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସପ୍ତଜିହ୍ୱ; ଅଗ୍ନି—1. The fire. ୨ । ସପ୍ତାଂଶୁ (ଦେଖ)—2. Saptāmsu (See) ୩ । ଚିତ୍ରକ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. The plumbago Zeylanica (tree). ସ. ବିଣ—କ୍ରୂର ଚକ୍ଷୁ ଦୃଷ୍ଟିଶିଷ୍ଟ—Having malignant look.
Saptārchchiḥ

ସପ୍ତାର୍ଣ୍ଣବ—ସ. ବି (ସପ୍ତନ୍ + ଅର୍ଣ୍ଣବ; ଦ୍ୱିଗୁ)—ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)
Saptārṇṇaba Sapta samudra (See)

ସପ୍ତାଶ୍ୱ—ସ. ବି (ସପ୍ତନ୍ + ଅଶ୍ୱ = ଘୋଡ଼ା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ— 1. The sun. ୨। (ଦ୍ୱିଗୁ) ସାତଟି ଘୋଡ଼ା—2. Seven horses. ୩ । ଗାୟତ୍ରୀ, ଉଷ୍ଣିକ୍, ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍, ବୃହତୀ, ପଂକ୍ତି, ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍, ଜଗତୀ—ଏହି ୭ଟି ବୈଦିକ ଛନ୍ଦ; (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—3. Seven vedic metres. ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାତ ଗୋଟି ଅଶ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ—Having seven horses.
Saptāśwa

ସପ୍ତାଶ୍ୱ ବାହନ—ସ. ବି (ସପ୍ତନ୍ + ଅଶ୍ୱ + ବାହନ; ସପ୍ତ ଅଶ୍ୱ ଅଟନ୍ତି ବାହନ ଯାହାଙ୍କର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣୋକ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତବରେ ଥିବା ନାମ)—The sun. [ବ୍ର—ପୁରାଣରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକଚକ୍ର ରଥର ସାତ ଗୋଟି ଅଶ୍ୱ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି କହିଁରେ ସାତଗୋଟି ମୌଳିକ ରଶ୍ମି (Vybgior) ପାଇଅଛନ୍ତି ।]
Saptāśwa bāhana

ସପ୍ତାଶ୍ର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସପ୍ତନ୍+ଅଶ୍ର)—ସପ୍ତକୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ—
Saptāśra Having seven angles; septangular.

ସପ୍ତାହ—ସଂ. ବି (ସପ୍ତନ୍+ଅହନ୍=ଦିନ, ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ)—
Saptāha ସପ୍ତଦିନ ବ୍ୟାପୀ କାଳ—A week; an aggregate of seven days.

ସପ୍ତି—ସଂ. ବି (ସପ୍ ଧାତୁ=ଏକତ୍ର ହେବା, ସମର୍ଥ ହେବା+କର୍ତ୍ତି. ତି;
Sapti ଯୁଦ୍ଧ କାଳରେ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିରେ ଅଶ୍ୱ ଏକତ୍ର ବା ସମର୍ଥ ହେବା ଯୋଗୁଁ)—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା—Horse.

ସପ୍ତିତା—ସଂ. ବି (ସପ୍ତି+ତା)—ବେଗଗାମିତ୍ୱ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Saptitā Fleetness.

ସପ୍ତୋତ୍ତର—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତନ୍+ଉତ୍ତର; ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟା ଅଙ୍କ ଉତ୍ତରରେ
Saptottara ବା ଶେଷରେ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାତ-ଉତ୍ତର; ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟାର ଶେଷରେ ୭ ସଂଖ୍ୟା ଅଛି—
Having the digit 7 at the end.
(ଯଥା—ସପ୍ତୋତ୍ତର ଶତ=୧୦୭;
ସପ୍ତୋତ୍ତର ଦ୍ୱିଶତ=୨୦୭)

ସପ୍ନ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱପ୍ନ)—ସ୍ୱପ୍ନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sapna(etc) Swapna etc (See)

ସପ୍ନା—ଗ୍ରା. ବି (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—
Sapnā A name for calling Swapneśwara.
(ସପ୍ନି—ଆଦରାର୍ଥକ ରୂପ)

ସପ୍ନା(ପ୍ନେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି. (ସଂ. ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ନାମ ଧାତୁ)—
Sapnā(pne)ibā ସପନାଇବା (ଦେଖ)
Sapanāibā (See)

ସପ୍ରକାରକ—ସଂ. ବିଣ (ସ+ପ୍ରକାର+କ)—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରବିଶିଷ୍ଟ
Saprakāraka —Of various sorts.

ସପ୍ରଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ପ୍ରଜା)—୧ । ପ୍ରଜା
Sapraja ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having subjects. ୨। ସନ୍ତାନବାନ୍
(ସପ୍ରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Having issues.

ସପ୍ରତିବନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. (ସ=ସହ+ପ୍ରତିବନ୍ଧ=ବାଧା)—ବାଧାଯୁକ୍ତ
Sapratibandha Attended with obstacles;
(ବିପରୀତ—ଅପ୍ରତିବନ୍ଧ) obstructive.

ସପ୍ରତିଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ପ୍ରତିଭା; ପ୍ରତିଭା ସହିତ
Sapratibha ବର୍ତ୍ତମାନ)—୧ । ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ—
(ସପ୍ରତିଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Possessing extra-ordinary
(ଅପ୍ରତିଭ—ବିପରୀତ) genius. ୨। ପ୍ରତିଭାନ୍ୱିତ; ମେଧାବୀ—
2. Acute; witty; intelligent. ୩। ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି—3. Ready-witted.

ସପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ପ୍ରଭା)—ପ୍ରଭା ବିଶିଷ୍ଟ
Saprabha Lustrous.
(ସପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ସପ୍ରଭତା(ତ୍ୱ)—ବି]

ସପ୍ରଭାବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଭାବ ବା ପରାକ୍ରମ
Saprabhāba ବିଶିଷ୍ଟ—Mighty.
(ସପ୍ରଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସପ୍ରମାଣ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ପ୍ରମାଣ)—୧ । ପ୍ରମାଣଯୁକ୍ତ—
Sapramāṇa 1. Attended with proof. ୨ ।
(ବିପରୀତ—ଅପ୍ରମାଣ) ପ୍ରମାଣିତ—2. Proved.

ସପ୍ରାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ପ୍ରାଣ)—
Saprāṇa ପ୍ରାଣବିଶିଷ୍ଟ; ଜୀବିତ—Living.
(ସପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସପ୍ରୁଣିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବଣେଇ ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଧା) ବି—ଝଙ୍କାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ-
Sapruṇiā ବିଶେଷ—A bushy shrub; Heptaplenrum Renulosum (Haines).

ସପ୍ଲା(ପ୍ଲେ)ଇ—ବୈଦେ. ବି. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)—(ଇଂ. ସପ୍ଲାଇ)—
Saplā(ple)i ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ପାଇଁ ପଠାଯିବା ଅସିଦ୍ଧ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ—ଡାଲି, ଚାଉଳ, ପରିବା ଓଗେର ସିଧା—
A supply of victuals sent to a guest.

ସଫ୍ତାଲୁ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ଏକପ୍ରକାର ବିଦେଶୀୟ ଖାଦ୍ୟଫଳ
Saph-tālu ଓ ବୃକ୍ଷ; ପୀଚ୍ ଗଛ ଓ କୋଳ—Peach (tree
সফতালু सफताल् and fruit).

ସଫ—ଦେ. ବି—ସପ (ଦେଖ)—Sapa. (See) ସଂ. ବି (ନାମ)—
Sapha ବଶିଷ୍ଠଗୋତ୍ରୀୟ ଜଣେ ଅଗ୍ନିଋଷି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Name of a sage.

ସଫ ମଶିଣା—ଦେ. ବି—ସପ ମଶିଣା (ଦେଖ)
Sapha masiṇā Sapa masiṇā. (See)

ସଫର୍—ବୈଦେ (ଆରବୀ)—ବି—୧ । ପର୍ଯ୍ୟଟନ; ଦେଶାନ୍ତରେ
Saphar ଭ୍ରମଣ—1. Travelling abroad; tour;
সফর journey. ୨ । ବିଦେଶବାସ—2. Sojourn. ୩ । ଜଳ
सफर ଯାତ୍ରା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Voyage.

ସଫର—ସଂ. ବି—(ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ; ଯେ ଜଳରେ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି
Saphara ପାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱାରା ଗତି କରେ)—(ଶଫରର
(ଶଫର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନ୍ୟରୂପ) ଶଫର (ଦେଖ)—Śaphara.
(See) (ଭରତକୃତ ଅମର ଟୀକା)

ସଫର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେଶବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରିବା—
Saphara karibā To travel abroad; to make a
সফর করা सफर करना journey.

ସଫର ଦରି—ଦେ. ବି (ଜାହାଜୀ ଭାଷା)—ଜାହାଜର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗରେ
Saphara darī ପତାକା ଉଡ଼ିବାର ସ୍ତମ୍ଭ—The hind flag-
মাস্তুল কাঠ mast of a ship. [ଉ—ତାହା ବାଦେ ଦଶିଲ
सफर दरी ଜାହାଜର ବାହୁଟିଆ ବୁଦା, ଆଉ ସଫରଦରୀ ରହି ।
ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ସଫରିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଭ୍ରମଣକାରୀ—
Sapharīā(yā) 1. Travelling; itinerant.
সফরিআ मुसाफिर

ସଫରୀ—ସଂ. ବି—ଶଫରୀ (ଦେଖ) (ଭରତକୃତ ଅମର ଟୀକା)—
Sapharī Śapharī. (See) ବୈଦେ. ବିଣ—ଭ୍ରମଣକାରୀ

सफरी ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—Fit for camp use. (ଯଥା—ସଫରୀ
सफरी ଖଟ, ସଫରୀ ଟେବୁଲ ।)

ସଫଳ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହିତ+ଫଳ, ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ଫଳ ସହିତ
Saphala ବିଶିଷ୍ଟ)—୧ । ଫଳବାନ୍—1. Bearing
(ସଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) fruit; fructified. ୨ । ଫଳ ବିଶିଷ୍ଟ—
[ବିପରୀତ—ବିଫଳ, ନିଷ୍ଫଳ] 2. Fruitful. ୩ । ଯେଉଁ
(ସଫଳତା[ତ୍ୱ], ସାଫଲ୍ୟ—ବି) ଗଛରେ ଫଳ ଧରିଥାଏ—
3. Fruit-bearing (tree). ୪ । ଲାଭଜନକ—
4. Attended with profit; profitable. ୫ ।
ଫଳରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଘଟିବା—5. Realised. ୬ ।
ଅମୋଘ; ସୁସିଦ୍ଧ—6. Efficacious; effectual.
୭ । ଯହିଁରେ ଆଶାନୁରୂପ ଫଳ ମିଳେ—7. Attended
with the desired or hoped for result.
(ଉ—ସଫଳ ହୋଇଛି ତୁମ୍ଭର ଆଶା କି ରାଜନ ?
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।)

ସଫଳ କ୍ଲେଶ(କଷ୍ଟ)—ସଂ. ବ (ସଫଳ+କ୍ଲେଶ; କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ
Saphala klesa(kashta) କ୍ଲେଶ ପାଇବା ଦ୍ୱାରା ଅଭୀପ୍ସିତ
ଫଳଲାଭ ହୁଏ—Pains attended with the
hoped for result; fruit-bearing pain.

ସଫଳ ପରିଶ୍ରମ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଫଳଯୁକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ—
Saphala parisrama Fruitful labour.

ସଫଳ ପ୍ରଯତ୍ନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଫଳଯୁକ୍ତ ଉଦ୍ୟମ—Fruitful
Saphala prajatna endeavour. ବିଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
(ସଫଳ ପ୍ରୟାସ, ସଫଳ ଯତ୍ନ, ସଫଳୋଦ୍ୟମ—ଅନ୍ୟରୂପ) - ଯାହାର
ସଫଳ ପ୍ରଯତ୍ନା, ସଫଳ ପ୍ରୟାସା, ସଫଳଯତ୍ନା, ସଫଳୋଦ୍ୟମା } ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ ଯତ୍ନ ସଫଳ ହୋଇ
ଅଛି—Rewarded
with success for his endeavours.

ସଫଳ ସ୍ୱପ୍ନ—ସଂ ବ (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ଘଟଣା ସତରେ
Saphala swapna ଘଟେ ବା ସଫଳ ହୁଏ—Realised
dream.
(ସଫଳ ସ୍ୱପ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ
ବିଷୟ ବାସ୍ତବ ଘଟଣାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି—
Having one's dream realised.

ସଫା—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ସାଫ୍)—୧ । ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—1. Clear;
Saphā distinct. ୨ । ସରଳ; ନିଷ୍କପଟ—2. Frank;
साफ साफ guileless. ୩ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ—3. Pub-
lic; apparent. ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ; ଦୋଷଶୂନ୍ୟ—
5. Faultless. ୬ । ଯହିଁରେ ଦାଗ ନାହିଁ—
6. Unstained. ବୈଦେ. ବ—ପରିଷ୍କୃତ ଲୁଗା ଓ
ପୋଷାକ—Neat and clean dress. [ଉ—
ସକାଳୁ ଗାଧୋଇ ଏଣ୍ଡିଏ ସଫା ପିନ୍ଧିଲେ ମନ ଖୁବ୍
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ରହେ ।] ୧ । (ଅ· ସଫା) ପୃଷ୍ଠା—1.
Page. ୨ । (ଜମିଦାରୀ ହିସାବ) ଖାତାର ଯେଉଁ ପୃଷ୍ଠାରେ
ପୂର୍ବପୃଷ୍ଠାମାନଙ୍କ ଜମିଜମା ଅଙ୍କର ସମଷ୍ଟି ଲେଖା ଥାଏ—2.
The page of an account book in which
the total of the entries of previous
pages is entered. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସୁସ୍ପଷ୍ଟ
ରୂପେ—1. Clearly; distinctly. [ଉ—ଏ
କଥାର ଅର୍ଥ ସଫା ବୁଝାଗଲା ନାହିଁ; ଫଙ୍କାର ମୋହନ;
ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ] ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରୂପେ—2. Pub-
licly; apparently; palpably.

ସଫାଇ—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ସାଫ୍)—୧ । ପରିଷ୍କୃତ—1. Cleans-
Saphāi ed. ୨ । ସୁସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ—2. Cleared; made
clear. ବ· (ଅ. ସଫାଇ) ୧ । ପରିଷ୍କୃତକରଣ–
1. Act of cleansing; clearance. ୨ । ଗ୍ରାମର
ବା ନଗରର ମଇଳାର ପରିଷ୍କରଣ—2. Conservancy or clearance of the dirts of a town
साफाई or village. ୩ । (ଫଉଜଦାରୀ) ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାକୁ
सफाई ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ଅଦାଲତଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରମାଣ ଦର୍ଶାଇବା
କର୍ମ—3. Defence of an accused person.
୪ । (ଫଉଜଦାରୀ) ସଫାଇ ସାକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—4. Saphāi
sākshi (See). ୫ । ସଫାଇ ନାଳ (ଦେଖ)—5.
Saphāi nāla (See). ୬ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା – 6. In-
nocence. ୭ । ସଚ୍ଚୋଟପଣ; ବିଶ୍ୱାସିତା—7. Relia-
bility; trustworthiness. ୮ । ସରଳତା;
ନିଷ୍କପଟତା—8. Frankness.

ସଫାଇ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ.—ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ମିଉନିସିପାଲିଟିଗାଡ଼ି
Saphāi gārdi ସହରର ବା ଗ୍ରାମର ମଇଳା ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ
साफाई गाड़ि ହୁଏ—Conservancy carts; carts
सफाई गाड़ि used for carrying away the sweep-
ings of a town or village.

ସଫାଇ ଗୁଜାରିବା(ଦେବା)—ବୈଦେ. କ୍ରି.—(ଫଉଜଦାରୀ)—ଅଭି-
Saphāi gujāribā(debā) ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା
साफाई देओया ପ୍ରମାଣାର୍ଥ ଅଦାଲତରେ ଫେରି ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପିତ
सफाई देना କରେ—To adduce evidence in one's
defence in a court.

ସଫାଇ ଗୁଜୁରିବା—ବୈଦେ. କ୍ରି. (ଫଉଜଦାରୀ)—ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି
Saphāi gujuribā ପକ୍ଷରୁ ସଫାଇ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଅଦାଲତରେ
साफाई देओया ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା—To give evidence in a
सफाई देना court as a defence witness.

ସଫାଇ ଦେଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ନିଜ ମୁଖରେ
Saphāi dekhā(khe)ibā ନିଜେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବା କହି
[ସଫାଇ ଦେଖା(ଖା)ଇହ(ହେ)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ହେବା—To
साफाई देखाना boast of one's own innocence.
सफाई दिखाना

ସଫାଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.— ୧ । ସଫାଇ ଗୁଜାରିବା (ଦେଖ)
Saphāi debā 1. Saphāi gujāribā (see).
साफाई देओया ୨ । ସଫାଇ ଗୁଜୁରିବା (ଦେଖ)
सफाई देना Saphāi gujuribā (see).

ସଫାଇ ନାଳ—ବୈଦେ. ବି.—(ଅ. ସଫାଇ ଓ ଇଂ. କେନାଲ୍, ଫ. ନାଳ)—ଯେଉଁ ନାଳ ବା ସମ୍ପୃଣାଳୀ ଦ୍ଵାରା କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳର ଜଳ ସବୁ ଖାଲ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବହିଯାଏ—The natural drain of a country.
Saphāi nāḷa
সাফাই নালা
সাফাই কেনাল
सफाई नहर

ସଫାଇ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରିଥ)—ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରୁ ସଫାଇ ସାକ୍ଷୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା—To take defence evidence from an accused.
Saphāi nebā
সাফাই নেওয়া
सफाइ लेना

ସଫାଇ ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି. (କଚରିଥ)—(ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି) ଅପରାଧ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତା ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ସମନ କରିବା ପାଇଁ କୋର୍ଟକୁ ଆବେଦନ କରିବା—To cite defence witness in one's own defence (said of an accused person).
Saphāi mānibā
সাফাঈ মানা
सफाइ मानना

ସଫାଇ ସାକ୍ଷ—ଦେ. ବି. (କଚରିଥ)—ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ମୌଖିକ ପ୍ରମାଣ—Oral evidence adduced for the defence.
Saphāi sāksha
সাফাই সাক্ষ্য
सफाई गवाइ
[ସଫାଇ ଗଭ୍ (ଭେ) ଇ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଫାଇ ସାକ୍ଷୀ(ଖୀ)—ଦେ. ବି. (କଚରିଥ)—ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ଵୀୟ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତା ପ୍ରମାଣାର୍ଥ ଅଦାଲତରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ସାକ୍ଷୀ—Defence witness; witness cited in one's defence in a criminal court.
Saphāi sākshī(khī)
সাফাইসাক্ষী
सफाइ गवाह
(ସଫାଇ ଗୁହା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଫାଇ ସାହା(ହି,ହେ)ବ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧। ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ଚେୟାରମ୍ୟାନ୍—The Chairman of a Municipality. ୨। ସଫା ରହିଛି କି ନାହିଁ, ଏ ବିଷୟ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ସହରରେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଦ୍ଵାରା ନିଯୁକ୍ତ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ—2. Conservancy Inspector of a Municipality.
Saphāi sāhā(hi,he)ba

ସଫା କଥା—ଦେ. ବି.—(ଅ.ସାଫ୍+ସ.କଥା)—୧। ସୁସ୍ପଷ୍ଟ କଥା—1. Clear or distinct speech. ୨। ସରଳ ବା ନିଷ୍କପଟ କଥା 2 Frank words.
Saphā kathā
সাফ কথা
साफ बात

ସଫା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ପରିଷ୍କୃତ କରିବା—1. To cleanse a place. ୨। ନିର୍ମଳ ବା ମଳଶୂନ୍ୟ କରିବା—2. To clear a place of its impurities or dirt.
Saphā karibā
সাফকরা
साफ करना

ସଫା କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ କଥା କହିବା—1. To speak clearly or distinctly. ୨। ନିଷ୍କପଟ ଭାବରେ କଥା କହିବା—2. To speak frankly.
Saphā kahibā
সাফ্ বলা
साफ बोलना

ସଫା ଜବାବ—ଦେ. ବି—୧। ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଉତ୍ତର—1. Clear reply. ୨। ନିଃସନ୍ଦେହ ଉତ୍ତର—2. Definite response. ୩। ନିଷ୍କପଟ ଉତ୍ତର—3. Frank reply.
Saphā jabāba
সাফ্ জবাব
साफ़ जवाब

ସଫା ଝାଡ଼ା—ଦେ. ବି—କୋଷ୍ଠ ଶୁଦ୍ଧି—Evacuation of the bowels; free motion of the bowels.
Saphā jhāṛā
সাফ্ বাহ্যি, সাফ্ দাস্ত
साफ पेखाना
(ସଫା ଦୋଳତ, ସଫା ବାହାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଫା ଦ(ଦେ)ହ—ଦେ. ବି—ପରିଷ୍କୃତ ଦେହ—Cleansed body.
Saphā di(de)ha
সাফ্ শরীর
साफ शरीर

ସଫା ପାଣି—ଦେ. ବି—୧। ନିର୍ମଳ ଜଳ—1. Purified or clear water; water cleared of its impurities. ୨। ସ୍ଵଚ୍ଛ ଜଳ—2. Transparent water.
Saphā pāṇi
সাফ্ জল
साफ पानी

ସଫା ଲୁଗା—ଦେ. ବି—୧। ପରିଷ୍କୃତ ବସ୍ତ୍ର—1. Cleansed cloth. ୨। ମଳ ବା ଦାଗ ରହିତ ଲୁଗା—2. Unstained cloth.
Saphā lugā
সাফ্ কাপড়
साफ कपड़ा

ସଫା ସକାଳ—ଦେ. ବି—ପରିଷ୍କାର ସକାଳ; ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ଧାର ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥାଏ—Clear daybreak.
Saphā sakāḷa
সাফ্ সকাল বেলা
साफ सुबह

ସଫା ସଫା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶ—୧। ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ—1. Very clearly. ୨। ନିଷ୍କପଟ ଭାବରେ—2. Frankly.
Saphā saphā
(ସଫାସଫି—ଅନ୍ୟରୂପ) সাফ্ সাফ্ साफ साफ

ସଫା ସାବି(ବ୍ୟ)ତ—ବୈଦେ. ବି (କଚରିଥ) (ଫା. ସାଫ୍ ଓ ସାବୁତ୍—ପ୍ରମାଣ)—ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ; ନିଃସନ୍ଦେହ ପ୍ରମାଣ—Clear and undeniable proof. ବିଶ—ସୁସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ—Clearly proved; proved beyond doubt.
Saphā sābi(bi)ta
[ସଫା ସାବୁତ(ଦ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ]
সাফ্ সাবুতি
साफ साबित

ସଫା ସୁତ(ତୁ)ରା—ବୈଦେ. ବିଶ (ଫା. ସାଫ୍ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ସୁଥ୍‌ରା)—୧। ସୁପରିଷ୍କୃତ—1. Well cleaned; well swept (house) ୨। ସୁନିର୍ମଳ—2. Purified. ୩। ପରିଷ୍କୃତ ଓ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ—3. Neat and clean.
Saphā suta(tu)rā
(ସଫାସୁତ୍ରା—ଅନ୍ୟରୂପ)
সাফ্ সুফ, সাফসুত্রা
साफसुथरा

ସଫି—ସ.ବି—ଏକପ୍ରକାର ବନବୃକ୍ଷ (ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଉତ୍ତରପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଜନ୍ମେ)—Myrica Integrifolia. (tree)
Saphi

ସଫିଆ(ୟା)ନା—ବୈଦେ. ବି. ଫା (କଚରିଥ)—ସାଫିଅନା (ଦେଖ)
Saphia(yā)nā — Saphiana (See)
সাফিয়ানা · साफियाना

ସଫିନା—ବୈଦେ. ବି—ସପିନା (ଦେଖ)
Saphinā Sapinā. (See)

ସଫୁର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ସରୁ—Delicate; tender;
Saphur fine. (ଯଥା—ସୂତା, ଧାନ, ଗୁଣ୍ଡ, ଧୋତି)

ସଫେଇ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବି (ଆ.ସଫାଇ)—ସଫାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saphei (etc) সাফাই सफाई Saphāi etc (See)
ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ—ସଫା; ପରିଷ୍କୃତ—
Clear; clean.

ସଫେଦ(ଦା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସଫେଦ୍, ସୁଫେଦ୍)—
Saphed(da) ୧। ଧଳା; ଶ୍ୱେତ; ଶୁକ୍ଳ—1. White. ୨।
সফেদ ଶୁଭ୍ର; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—2. Bright. ବି—୧। ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ—
सफेद 1. White colour. ୨। ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଚୂନା—
2. White powder. ୩। ରଙ୍ଗ କରିବା କାମରେ ବ୍ୟବହୃତ ସୀସକରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଧଳାଚୂନା ଓ ରଙ୍ଗ ବିଶେଷ—
3. A white powder used in painting; white lead.

ସଫେ(ଫୈ)ଦ୍‌କୋ—ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)—ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର
Saphe(phai)d-ko ପର୍ବତମାଳା ବିଶେଷ—Name of a
(ସ୍ପିଡ୍‌କୋ—ଅନ୍ୟରୂପ) range of mountains in
সফেদকো Afganistan. [ବି—ଏ ପର୍ବତ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର
सफेद्को ରାଜଧାନୀ କାବୁଲ ଓ ଗଜନୀ ନଗରର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀସ୍ଥାନରୁ ଉଠି ୭୫ ମାଇଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୋଇ ସେଠାରୁ ଦୁଇ ଶାଖା ହୋଇଅଛି। ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଖାଇବାର୍ ଗିରିସଙ୍କଟ ଅଭିମୁଖ ଓ ଅନ୍ୟଟି କାବୁଲ ଓ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ। ଏହି ପର୍ବତରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ନଦୀ ବାହାରି ଅଛି। ଏ ପର୍ବତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଶୃଙ୍ଗ ଓ ଗିରିସଙ୍କଟ ଅଛି। ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୀତାରାମ ଶୃଙ୍ଗ ସମୁଦ୍ରପୃଷ୍ଠରୁ ୧୬୬୨୨ ଫିଟ ଉଚ୍ଚ। ପର୍ବତର ଉତ୍ତମ ପୃଷ୍ଠରେ ପାଇନ୍ (ଦେବଦାରୁ) ଓ ବାଦାମ ଆଦି ଅନେକ ବଡ଼ ଗଛ ଜନ୍ମେ। ଏହି ପର୍ବତର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଅସଂଖ୍ୟ ମେଓ୍ୱା ବଗିଚା ଅଛି। ଏହି ପର୍ବତରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଡାଳିମ୍ବ (ବେଦାନା), ଆଖରୋଟ, ପେସ୍ତା, ବାଦାମ, ଜରଦାଲୁ, ଚୋବାଣୀ, ଅଙ୍ଗୁର, କିସ୍‌ମିସ୍, ଅଞ୍ଜୀର ଆଦି ମେଓ୍ୱାଫଳ ଭାରତକୁ ଆସି ବିକି ହୁଏ। ଏ ପର୍ବତରେ ଅନେକ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଅଫଗାନ ଜାତି ବାସ କରନ୍ତି ଓ ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ଏ ଅଞ୍ଚଳକୁ ମାପ କରି ଏଥିର ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ତଥ୍ୟମାନ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ବିଷୟରେ ଏ ଅଫଗାନମାନେ ବରାବର ବାଧା ଦେଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକୋଷ।]

ସଫେଦା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସଫେଦା)—୧। ଶୁକ୍ଳ; ଧଳା—
Saphedā 1. White. ୨। ଶୁଭ୍ର; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—2. Bright.
সফেদা ବି—୧। ରଙ୍ଗ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଧଳାରଙ୍ଗ—
सफेदा (ସୀସକରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ)—1. A sort of white paint; white lead. ୨। ଲକ୍ଷ୍ନୌର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧଳା ଖରଭୁଜ—
2. A white species of melon of Lucknow. ୩। ଲକ୍ଷ୍ନୌର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଧଳା ଆମ୍ବ—3. A white species of mango of Lucknow. ୪। ରଙ୍ଗରେ ଓ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦସ୍ତାଧାତୁର ଭସ୍ମ—
4. Oxide of Zinc. ୫। ଗୁଣ୍ଡଳକୁ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ତାକୁ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଶୁଖାଇ ଚୂର କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଶୁକ୍ଳ ଗୁଣ୍ଡା—5. Powdered rice. [ବି—ଏଥିରେ ପିଠା ଓ ଜଳଖିଆ ଆଦି ତିଆରି ହୁଏ। ଏଥିପାଇଁ ସିଂଘଡ଼ାର ଚୂନା ଓ ପାଳୁଅର ଚୂନାକୁ ମଧ୍ୟ ସଫେଦା କହନ୍ତି।] ୬। ଏକପ୍ରକାର ବିଦେଶାଗତ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଫଳ ଓ ତାହାର ବୃକ୍ଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ସପେଟା?—
6. A kind of sweet fruit and its tree; Achras Sapota? [ବି—ଏ ଗଛମାନ ଖୁବ୍ ବଢ଼େ ଓ ଏଥିର ଗଣ୍ଡିରୁ ଛାଲି ଛାଡ଼ିବ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ କାଠ ଖୁବ୍ ଭାର ସହ ନୁହେଁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)।]

ସଫେଦି—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା. ସଫେଦ୍) ୧। ଶୁକ୍ଳୀକରଣ—1.
Saphedi Whitening. ୨। ଘରର କାନ୍ଥ ଆଦିକୁ
সফেদী सफेदि ଚୂନ ଚୂନରେ ବା ଚକଖଡ଼ି ଗୋଳା ପାଣିରେ ଧଳା କରିବା; ଧବଳାଇବା—2. Whitewashing.

ସଫେଦି କରିବା—ଦେ. କି.—ଧବଳାଇବା; ଶୁକ୍ଳ କରିବା—To
Saphedi karibā whiten; to whitewash.
সফেদিকরা सफेदिकरना

ସଫେନ—ସଂ.ବିଣ.—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଫେନ)—ଫେନ
Saphena ଯୁକ୍ତ—Frothy; foamy.

ସବ୍(ବ)—ବୈଦେ. ବିଣ.—[ଇଂ ଓ ଲାଟିନ୍ ସବ୍; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ
Sab(ba) ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ ଇଂରାଜୀ ଉପସର୍ଗ (ଏଥିର ଅର୍ଥ
সব सब ଅଧୀନ, ନିମ୍ନ)]—The prefix 'Sub' denoting under., subordinate. [ବି—ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ସବ (Sub) ଯୁକ୍ତ ଅଧିକାଂଶ ଶବ୍ଦ ତଦାକାରରେ କିମ୍ବା ବିକୃତଆକାରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଅକ୍ଷରକ୍ରମରେ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା।] ସର୍ବନାମ—(ଫା ସବ୍; ସଂ. ସର୍ବ) ସବୁ—All. (ଯଥା—ସବ୍ ଜାନତା।)

ସବ୍‌ଅ(ଆ)ଫି(ଫି)ସ(ସି)=ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ସବ୍ ଅଫିସ୍)—୧।
Sab-a(ā)phi(pi)s(si) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର ବା
সব্‌অফিসে सवआफिस କଚେରୀର ଅଧୀନ ବା ଅଧସ୍ତନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—1. Sub-office; an office subordinate to a central office. ୨। ମଫସଲରେ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଡାକଘର—2. Sub Post-office.

ସବ୍‌ଇଞ୍ଜିନିଅ(ୟ)ର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି.—ବଡ଼ ଇଞ୍ଜିନିଅରଙ୍କ ଅଧୀନ
Sab injinia(ya)r ସ୍ଥ ଇଞ୍ଜିନିଅର୍—Sub-Engineer.
সাব্‌ইঞ্জিনিয়ার सबइंजिनियर

ସବ୍‌ଇନ(ନି)ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର୍‌—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି.—
Sab in(ni)s-pektar ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ପରିଦର୍ଶକ କର୍ମଚାରୀ—Sub-Inspector. [ଦ୍ର—ସ୍କୁଲ (School), ପୁଲିସ୍‌ (Police), ଲବଣ (Salt), ଅବକାରୀ (Excise), ଇତ୍ୟାଦି ବିଭାଗର ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି ପୂର୍ବରେ ସବ୍‌ ଶବ୍ଦ ଲଗାଇ ତତ୍ତତ୍ ବିଭାଗର ଅଧସ୍ତନ ହାକିମଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଏ। ଯଥା ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଅଫ୍‌ ସ୍କୁଲ୍‌ସ, ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ଅଫ୍‌ ପୋଲିସ, ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର ଅଫ ଏକ୍‌ସାଇଜ୍‌ ।]
(ସବ୍‌ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍‌, ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ(ସି)ପିଟର, ସବ୍‌ଇନ୍‌ସ(ସ୍ପ)ପେଟର, ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପିଟର୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସାବ୍‌ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍‌ଟର **सावइनसिपिटर**

ସବ୍‌ଓଭର୍‌ସିଅ(ୟ)ର୍‌—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି.—ଓଭରସିଅରଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ
Sub obhar-sia(ya)r କର୍ମଚାରୀ—Sub-overseer. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ବାସ୍ତୁକର୍ମିଷ୍ଠ (P. W. D. ବା ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗରେ ଏହି କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।]
ସାବଓଭରସିଅର **सावओभरसियर**

ସବ୍‌କମି(ମେ)ଟୀ—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—କୌଣସି କମିଟିର ବା ସମିତିର
Sab kami(me)ti ଅଧୀନ ଛୋଟ କମେଟି—Sub-committee. [ଦ୍ର—କୌଣସି ସମିତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଶେଷ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟର ବିଚାର ବା ଆଲୋଚନା ତା ସମାଧାନ ପାଇଁ ସବ୍‌କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟର ଇଂରାଜୀ ବା ଦେଶୀୟ ନାମ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଟେକସ୍‌ଟ୍‌ ବୁକ୍‌ ବା ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ସବ୍‌କମିଟି (Text Book Subcommittee ଟେକ୍ସ୍ଟ୍‌ବୁକ ବୋର୍ଡ୍‌ ବା ଲୋକାଲ୍‌ ବୋର୍ଡ ବା ମିଉନିସିପାଲିଟିଙ୍କ ଅଧୀନ ଏଡୁକେସନ୍‌ ବା ଶିକ୍ଷା ସବ୍‌କମିଟି (Education Subcommittee), ଫାଇନାନ୍‌ସ୍‌ ବା ଅର୍ଥ ସବ୍‌କମିଟି (Finance Subcommittee), ହେଲ୍‌ଥ୍‌ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସବ୍‌କମିଟି (Health Subcommittee; (ପବ୍ଲିକ୍‌ ୱାର୍କ୍‌ସ ବା ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗ ସବ୍‌କମିଟି (Public works Sub committee ।]
ସବ୍‌କମିଟୀ **सवकमिटी**

ସବ୍‌କଲେକ୍‌ଟର୍‌—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି.—କଲେକ୍‌ଟରଙ୍କ ଅଧୀନ ଛୋଟ
Sab kalektar ହାକିମ—Sub-collector. [ଦ୍ର—ଏ ହାକିମ ଓଡ଼ିଶାର କେବଳ ଗଞ୍ଜାମ ଓ କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଛନ୍ତି ।]
(ସବ୍‌ କଲେକ୍‌ଟର୍‌, ସବ୍‌ କଲ(ଲି)ଟର୍‌—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ)
ସବ କଲେକ୍‌ଟର **सव कलक्टर**

ସବ୍‌କୋର୍ଟ(ଟ୍‌)—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—(ଗଞ୍ଜାମ)ଜଜ କୋର୍ଟର ବା
Sab kot(rt) କଚେରୀର ଅଧୀନ ଛୋଟ ହାକିମଙ୍କ କଚେରୀ—(ସବ୍‌କୋରଟ୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ) Sub-court. [ଯଥା—ଜଜଙ୍କ ଅଧୀନ ସବ୍‌ଜଜଙ୍କ କୋର୍ଟ୍‌, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଅଧୀନ ସବ୍‌ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କୋର୍ଟ୍‌ ଇତ୍ୟାଦି ।]
ସବ୍‌ କୋର୍ଟ **सब कोर्ट**

ସବ୍‌ଜଜ୍‌—ବୈଦେ(ଇଂ)ବି.—ଜଜ୍‌ଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ବିଚାରପତି—
Sab jaj Sub-judge.
[ସବ ଜଜ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସବ୍‌ ଜଜ **सब जज**

ସବ୍‌ଜା—ବୈଦେ. ବିଣ.—(ଫା)—ସବଜା (ଦେଖ)—
Sabja Sabaja (see)

ସବ୍‌ଜୀ—ବୈଦେ. ବି.—(ଫା)—ସବଜୀ (ଦେଖ)
sab-ji Sabaji (see)

ସବ୍‌ଜାନ୍‌ତା—ବୈଦେ(ଫା) ବି ଓ ବିଣ--(ତୁଳନାକର—ସଂ‌ସର୍ବଜ୍ଞ)—
Sab-jānta (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଜ୍ଞ ବୋଲି ଗର୍ବ କରେ (ସବ୍‌ଜାନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) (Ironical) A person who boasts that he is all-knowing; a quidnunc.
ସବ୍‌ ଜାନତା **सब जानने वाला**

ସବ୍‌ଜେଲ୍‌—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି—ଜିଲ୍ଲାର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ରେ ଥିବା
Sab-jel ଜେଲ୍‌ ଖାନା—Sub-jail.
[ସବ୍‌ଜ (ଜେ) ଇଲ୍‌—ଗଞ୍ଜାମୀରୂପ] ସବ୍‌ ଜେଲ **सब जेल**

ସବ୍‌ଡି(ଡେ, ଡି, ଡେ, ଡୋ)ପୁ(ପୋ)ଟି—ବୈଦେ. (ଇଂ)ବି—
Sab di(de, di, de, do)pu(po)ti ଡେପୁଟିଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ (ସବ୍‌ଡୁପ(ପ୍ର)ଟି ଅନ୍ୟରୂପ) ହାକିମ—Subdeputy. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ଯଥା—ସବ ଡେପୁଟି କଲେକ୍‌ଟର ଓ ସବ୍‌ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ।]
ସବ ଡେପ୍ଯୁଟି **सब डिपुटि**

ସବ୍‌ଡି(ଡେ)ପୁ(ପୋ)ଟି କଲେକ୍ଟର୍‌—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ରାଜସ୍ୱ
Sab di(de)pu(po)ti kalektar ବିଭାଗୀୟ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ହାକିମ—Sub Deputy-collector.
[ସବ୍‌ଡ(ଡୁ, ଡୋ)ପ(ପୁ, ପୋ)ଟି(ଟୀ)କ(କ୍ର)ଲ(ଲେ)ଟ(କ୍ଟ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ]
ସବ୍‌ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର୍‌ **सबडिपुटी कलक्टर**

ସବ୍‌ଡି(ଡେ)ପୁ(ପୋ)ଟି ମା(ମେ)ଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ର)ର—ବୈଦେ. (ଇଂ)
Sab di(de)pu(po)ti mā(me)ji(je)shta(shtra)r. ବି. —ଫୌଜଦାରୀ ବିଚାର ବିଭାଗୀୟ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ହାକିମ—Subdeputy majistrate.
[ସବ୍‌ଡ(ଡୁ, ଡୋ)ପ(ପୁ, ପୋ)ଟି ମା(ମେ)ଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌—ଅନ୍ୟରୂପ]
ସବ ଡେପୁଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ **सबडिपुटी मजिस्टर**

ସବ୍‌ଡିଭି(ଭି)ଜନ—ବୈଦେ. ବି· (ଇଂ)—୧ । ଜିଲ୍ଲାର ଅଧସ୍ତନ
Sab dibhi(bi)jan ମହକୁମା—1. (administrative) Subdivision of a District. ୨ । ବାସ୍ତୁକର୍ମିଷ୍ଠ ଇଲାକାର ବିଭାଜନ ଅଧୀନ ଇଲାକା—2. Subdivision under a P. W. D. Division. [ଦ୍ର—ରାଜସ୍ୱ ଶାସନାର୍ଥ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲା ଅଧୀନ ସେହିପରି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ ଥାଏ ଓ ବାସ୍ତୁକର୍ମିଷ୍ଠ (P. W. D.) ଇଲାକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଡିଭିଜନ୍‌ ଅଧୀନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଥାଏ [illegible]]
ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ **सबडिविजन**

ଥାଏ ତାକୁ ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ତହିଁର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଅଧସ୍ତନ ହାକିମଙ୍କୁ ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ବା (ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନାଲ୍) ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସବ୍ ଡିଭି(ବି)ଜନ ଅ(ଆ)ଫି(ପି)ସ୍—ବୈଦେ· (ଇଂ) ବ —ସବଡିଭିଜନର Sab ḍibhi(bi)jan a(ā) phi(pi)s ସ୍ଥଳଧାଗାରେ ଥିବା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଅଫିସ୍ ଥିବା ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ— **सबडिभिजन औफिस** Sub-Divisional Office. [ସବ୍‌ଡିଭିଜନ(ନା)ଲ୍ ଅଫିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସବ୍ ଡିଭି(ବି)ଜନ୍ ଅ(ଆ)ଫି(ପି)ସ(ସା)ର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ— Sab ḍibhi(bi)jan a(ā)phi(pi)sa(sā)r [ସବ୍ ଡିଭି(ବି)ଜନ(ନା)ଲ୍ ଅ(ଆ)ଫି(ପି)ସ(ସା)ର୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ସବ୍‌ ଡିଭିଜନ ଅଫିସର୍ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଶାସନ କର୍ମ ପରିଚାଳନାର୍ଥ **सबडिभिजन औफिसर** ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଧାନ ହାକିମ—Subdivisional Officer.

ସବ୍ ଡିଭି(ବି)ଜନ୍ ମା(ମେ)ଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ରେ)ର୍(ଟ୍)— Sab ḍibhi(bi)jan mā(me)ji(je)shṭa(shṭre)r(ṭ) [ସବ୍ ଡିଭି(ବି)ଜ(ଜା)ନ(ନା)ଲ୍ ମା(ମେ)ଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ରେ)ର(ଟ୍)— ସବ୍ ଡିଭିଜନ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଅନ୍ୟରୂପ] **सबडिभिजन मजिस्टर** ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଫୌଜଦାରୀ ବିଚାର ବିଭାଗ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ—Sub-divisional Magistrate.

ସବ୍ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ୍—ବୈଦେ· (ଇଂ) ବ—ଜିଲ୍ଲାର ଅଧସ୍ତନ ଶାସନ ବିଭାଗ; Sab dishṭrikṭ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ—Subdivision. ସବ୍ ଡିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ **सब डिस्ट्रिक्ट**

ସବ୍ ପୋଷ୍ଟ୍ ଅ(ଆ)ଫି(ପି)ସ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ—ଜିଲ୍ଲାର ବଡ଼ Sab poshṭ a(ā)phi(pi)s ଡାକଘରର ଅଧୀନ ଡାକ ଘର— ସବ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ୍ Sub Post office. **सब पोस्ट अफिस** [ଦ୍ର—ଜିଲ୍ଲାର ହେଡ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସର ଅଧୀନଭାବରେ ସବ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ, ବ୍ରାଞ୍ଚ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ, ଭଲେଜ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ, ଏକ୍‌ସ୍‌ଟ୍ରାଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟାଲ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ, ଏକ୍‌ସ୍‌ପେରିମେଣ୍ଟାଲ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ୍‌ମାନ ଥାଏ ।]

ସବ୍ ପୋଷ୍ଟ୍ ମାଷ୍ଟର୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ—ସବ୍ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ୍‌ର Sab post māshṭar ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଡାକ ବାବୁ—Sub Post-master; the master of a sub post office. ସବ୍ ପୋଷ୍ଟ ମାଷ୍ଟର୍ **सब पोस्ट मास्टर**

ସବ୍ ପ୍ରୋଟେମ୍—ବୈଦେ· ବଣ. ଲାଟିନ୍ (ଇଂରେଜୀ)—ସରକାରୀ ଚାକିରିର Sab proṭem ଏକ ପ୍ରକାର ଅସ୍ଥାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା— ସବ୍ ପ୍ରୋଟେମ୍ **सबप्रोटेम** Sub pro tem.

ସବ୍ ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର୍—ବୈଦେ· ବ (ଇଂରେଜୀ)—ଭୂମିର ସ୍ୱତ୍ୱବାନ୍ ବା Sab propr̄aiṭar ମାଲିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ସ୍ୱତ୍ୱବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି— ସବ୍ ପ୍ରୋପ୍ରାଇଟର **सब.प्रोप्राइटर** A subproprietor.

ସବ୍‌ରାତ୍—ବୈଦେ. ବ—ସବୁରାତ୍ (ଦେଖ) Sab-rāt ସବୁର **सबर** Saburāt (See)

ସବ୍‌ରାତ୍ କରିବା—ଦେ· କି—୧ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା—1. To Sab-rāt karibā wait. ୨ । ସହ୍ୟ କରିବା—2. To ସବୁର କରା bear. ୩ । ସମ୍ଭାଳ ଯିବା—3. To forbear. **सबर करना** ୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ରହିବା—4. To remain patient and calm.

ସବ୍‌ରାତି—ବୈଦେ. ବଣ—୧ । ସହନଶୀଳ—1. Forbearing. Sab rāti ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—2. Patient. [ସବ୍ ଧରିଆ (ଯ୍ୟା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ସୁସ୍ଥିରମନାଃ—3. Calm ସବୁର କରା **सबरका** and quiet.

ସବ୍ ରେଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ରା,ଷ୍ଟ୍ର,ଷ୍ଟ୍ରା)ର୍—ବୈଦେ(ଇଂ) ବ—ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର Sab reji(je)shṭa(shṭā, shṭra, shṭrā)r ଅଫିସର ହାକିମ **सबरजिष्टार** Sub-registrar. ସବ ରେଜିଷ୍ଟାର

ସବ୍‌ରେଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ(ଷ୍ଟ୍ରି)ରୀ—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ—ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାରଙ୍କ Sab-reji(je)shṭa(shṭi ଅଫିସ୍ ର ଅଧୀନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଅଫିସ୍— ସବ୍‌ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି } ସବ୍ ରେଜି(ଜେ)ଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଅ(ଆ)ଫି(ପି)ସ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ Sub—registry; sub-registration office. ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରୀ **सबरजिस्टरी**

ସବ୍ ଲମ୍ବର୍ ଦାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାହାଲର କମ୍ ସଙ୍ଖ୍ୟା Sab lambar-dār ଧରାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧି— A person appointed to represent the inferior proprietors of a village or estate. (ସମ୍ବଲପୁର ମାନୁଆଲ୍, ୧୦୨୮ ।)

ସବ୍‌ଲିଜ୍—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ)—ପଟାଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ଯୋତ ବା ଗୃହକୁ Sab-lij ଅନ୍ୟକୁ ପଟା ଦେବା ଗ୍ରହ—Sublease. ସବଲୀଜ **सबलीज**

ସବ୍ ଲେଟ୍ କରିବା—ଦେ. କି (ଇଂ. ସବ୍ ଲେଟ୍)—୧ । ନିଜର Sab leṭ karibā ରଇତି ବା ଅନ୍ୟ ଅଧସ୍ତନ ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ଅନ୍ୟ ସବ ଲେଟ କରା କାହାକୁ ପଟା ଦେବା —1. To sublet one's **सबलेट करना** tenancy holding or lease. ୨ । ଗୃହସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଭଡ଼ାରେ ନେଇଥିବା ଗୃହ ଅନ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭଡ଼ା ଦେବା—2. To sublet a house which one has taken from the owner on hire or rent.

ସବ୍‌ଲୁ(ଲୋ)ଟ୍—ଦେ. ବଣ (ଫ. ସବ୍ ଓ ଲୁଠ ଧାତୁ; ଯେ ସବୁ ମଜା Sab-lu(lo)ṭ ଲୁଟି କରେ)—୧ । ଲମ୍ପଟ—1. Lecherous. लम्पट **लम्पट** ୨ । ମଉଜିଆ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. A merry and sportive person.

ସବ୍‌ସିଡିଆରି ସନ୍ଧି—ଦେ. ବ—ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଏବଂ ଦେଶୀୟ Sab sidiāri sandhi ରାଜା ପରସ୍ପରକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଓ ଶତ୍ରୁ ସବସିଡିଆରୀ ସନ୍ଧି ଠାରୁ ରକ୍ଷାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା; ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ **सबसिडिआरी सन्धि** ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧି—Sabsidiary

treaty between the East India Company and some of the Indian princes,

ସବ୍ ସେକ୍ସନ୍—ବୈଦେ· (ଇଂ) ବି—୧ । ଅଇନ୍ ଆବର ସେକ୍ସନ୍ Sab seksan ବା ଦଫା ତଳେ ଥିବା ଉପବିଧି—1. Subsection of a Law or Act or Rule. সব সেক্সন सब सेक्सन ୨ । କୌଣସି କର୍ମବିଭାଗର ଅଧୀନ ଉପବିଭାଗ—2. Subsection of a section of a department.

ସବ୍ ସ୍କ୍ରିପ୍ସନ୍—ବୈଦେ· (ଇଂ) ବି—ଚୂନ୍ଦା; ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ Sab skripsan ବହୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା ଧନ— সব স্ক্রিপ্সন सब स्क्रीप्शन Subscription.

ସବ—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଅପତ୍ୟ; Saba ସନ୍ତାନ (ମେଦିନୀ)—1. Child; son; offspring. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଜଳ (ଜଟାଧର)—2. Water. ୩ । ଯଜ୍ଞ (ଅମର)—3. Vedic sacrifice. ୪ । (+ଭାବ. ଅ) ପ୍ରସବ—4. The bringing forth of a child. ୫ । ସୁରା ସନ୍ଧାନ—5. Fermentation of liquor. ୬ । (+କର୍ମ·ଅ) ଚନ୍ଦ୍ର—6. The moon. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—7. The sun. ୮ । ପୁଷ୍ପମଧୁ—8. The honey of flowers. ବୈଦେ. ବିଣ—ସବ୍ (ଦେଖ)—Sab (See)

ସବଂଶ—ସଂ· ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ବଂଶ=କୁଳ)— Sabamsa ବଂଶ ସହିତ; ସପରିବାର— Attended with one's family.

ସବଂଶେ—ଦେ. କ୍ରି· ବିଣ (ସଂ. ସବଂଶ)—ବଂଶର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ- Sabamse With all the members of the family সবংশে सवंश or race.

ସବଜ—ବୈଦେ· ବିଣ—ସବୁଜ (ଦେଖ) Sabaja Sabuja (See)

ସବଜା—ବୈଦେ· ବିଣ-- ସବୁଜା (ଦେଖ) Sabajā Sabujā (See)

ସବଜାଣ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସର୍ବଜ୍ଞ)—ଯେ ସବୁ କଥା ଜାଣେ— Sabajāṇa All-knowing; omniscient. সবজান, সবজানতা सब जाननेवाला, सवजानता (ସବଜାଣତା[ନ୍ତା], ସବଜାନତା, ସବଜାନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସବଜି - ବୈଦେ· ବିଣ ଓ ବି—ସବୁଜି (ଦେଖ) Sabaji Sabuji (See)

ସବ(ବା)ର୍ଡ଼ି(ର୍ଡି)ନେଟ୍—ବୈଦେ· (ଇଂ) ବିଣ—ଅଧସ୍ତନ; ଅଧୀନ— Saba(bā)rdi(rdi)net Subordinate. সবাড়িনেট सबाड़िनेट

ସବ(ବା)ର୍ଡ଼ି(ର୍ଡି)ନେଟ୍ ଜଜ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ଜଜଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ Saba(bā)rdi(rdi)net jaj ଦେବାନୀ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାରପତି— সবাড়িনেট জজ ସବଜଜ୍—Subordinate judge. सबाड़िनेट जज

ସବତ—ଦେ· ବି (ସଂ. ଶପଥ)—ଶପଥ—Oath. [ଉ—କୋଟିଏ Sabata दीवी सौगंद ସବତେ ଅଳୀକର ହେଲେ କୋଟିଏ ନ ଖେଳୁ କମଳ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ· ଚୌତିଶା]

ସବତ୍ସ—ସଂ, ବିଣ, ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହ+ବତ୍ସ=ବାଛୁରି; Sabatsa ପିଲା)—ବତ୍ସ ସହିତ—Accompanied with (ସବତ୍ସା—ସ୍ତ୍ରୀ) calf or a young one.

ସବତ୍ସା ଗାଭି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସବତ୍ସା+ଗବୀ)—ବାଛୁରି ସହିତ ଥିବା Sabatsā gābhi ଗାଈ—A cow accompanied [ସବତ୍ସା ଧେନୁ—ସଂ. ରୂପ] with the calf.

ସବତ୍ସା ଧେନୁ ଦାନ—ସଂ· ବି—ମହାପୁଣ୍ୟକର ଦାନବିଶେଷ; Sabatsā dhenu dāna ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବାଛୁରି ସହିତ ଦୁଗ୍ଧବତୀ ଗାଈ ଦାନ କରିବା—The gift of a milch cow with the calf to a Brāhmaṇa.

ସବନ—ସଂ. ବି (ସୁ ଧାତୁ—ପ୍ରସବ କରିବା; ଅଭିଷବ କରିବା+ଭାବ, Sabana ଅନ)—୧ । ପ୍ରସବ—1 Begetting; giving birth to; producing child. ୨ । [+ଅଧି· କରଣ. ଅ) ଯଜ୍ଞସ୍ନାନ [ଅମର]—2. Ablution after a vedic sacrifice. ୩ । ଅଧ୍ୱର; ଯଜ୍ଞ [ମେଦିନୀ]—3. Vedic sacrifice. ୪ । ସୋମ ପାନ [ଭରତ]—4. Drinking of the juice of the Soma creeper. ୫ । ସୋମରସ ସନ୍ଧାନ; ସୋମ କଣ୍ଡନ (ମେଦିନୀ)—5. The act of crushing the twigs and fermenting the juice pressed from the Soma creeper, Asclepias Acida. ୬ । ଚନ୍ଦ୍ର—6. Moon. ୭ । ପୁଷ୍କର ଦ୍ୱୀପର ପୌରାଣିକ ରାଜା—7. The mythological king of the island of Pushkara. ୮ । (+ଅଧି. ଅ) ଯନ୍ତ୍ର—8. Instrument. ୯ । (ନାମ) ଭୃଗୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—9. Name of a son of sage Bhrugu. ୧୦ । (ନାମ) ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—10. Name of a son of Swāyambhuba Manu. ୧୧ । ପ୍ରିୟବ୍ରତ ରାଜାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—11. Name of a son of King Priyabrata. ୧୨ । ଅଗ୍ନିର ନାମାନ୍ତର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—12. A name of fire ସଂ, ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ବନ ବିଶିଷ୍ଟ – Having forest or wood.

ସବନିକ—ସଂ. ବିଣ (ସବନ+ଇକ)—ଯଜ୍ଞରେ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Sabanika Relating to vedic sacrifice. (ସବନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସବୟାଃ—ସଂ· ବିଣ (ସ=ସମାନ+ବୟସ୍; ସବୟସ୍ ୧ମା. ୧ବ. Sabayāh ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସମ ବୟସ୍କ (ଅମର)—1. Of the same age. ୨ । ସଙ୍ଗୀ—2. Companion; mate. [illegible]

ସଖୀ; (କଣ୍ଠାଧର)—3. A female companion of a lady.

ସବର(ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା.ବି.ପୁଂ (ସଂ. ଶବର)--୧। ଶବର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sabara (etc) 1. Sabara etc (See). ୨। ସର୍ବେଶ୍ୱରଙ୍କ ଡାକନାମ-2. Name for calling Sarbeśwara· ୩। (ଜାହାଜିଆ ଭାଷା) ଜାହାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାଲ ବିଶେଷ —3. (Nautical) Name of one of the sails of a ship. [ଉ—ଡୋଲ ଉପରେ ସବର, ଗବର, ଗଭର ପଛକୁ କଲମି ଡୋଲ ଅନ୍ତ ବରଗାମାନ ଟେକି ଦେଇ ଶେଡ଼ ଗୁଡ଼ାଇ ଟିକ୍ କରି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି। ପଣ୍ଡାବମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ।]

ସବର—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧। ଜଳ;
Sabara ସଲିଳ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Water. ୨। ଶିବ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—2. Śiba.

ସବରଣୀ—ଗ୍ରା. ବି—ସବରୁଣୀ (ଦେଖ)
Sabarani Sabaruni (See)

ସବରା—ଦେ. ବିଣ—ଉଚ୍ଛୁଳ; ନଦୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଢ଼ି ହେବା (ଅବସ୍ଥା)—
Sabarā Fully flooded (condition of a river). (ଯଥା—ଏଥର ବଢ଼ିରେ ନଈଟା ସବରା ହେଉଛି।)

ସବରାତ୍—ବୈଦେ. ବି—ସବୁରାତ (ଦେଖ)
Sabarāt Saburāta (See)
(ସବରାତି, ସବରାତିଆ – ବିଣ)

ସବରି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସାବରି (ଦେଖ)
Sabari Sābari (See)
(ସବରି ଭମଡ଼ା, ସବରି ଡମ—ଅନ୍ୟରୂପ).

ସବରୁଣୀ—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶବରୀ)—ଶବରସ୍ତ୍ରୀ—
Sabaruni A female of the śabara caste.

ସବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ. (ସ=ସମାନ ଅଟେ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sabarnna ୧। ସମବର୍ଣ୍ଣ; ଏକ ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of the (ସବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) same caste or colour. ୨। ସଦୃଶ—(ଅସବର୍ଣ୍ଣ—ବିପରୀତ) 2. similar. ୩। (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ (ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଅକ୍ଷରମାନ)—3. (letters) Uttered from the same place. ବି—୧। ସମାନ ଜାତି—1. Same caste or tribe. ୨। ସଦୃଶ ରଙ୍ଗ—2. Same colour. ୩। (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକ ସ୍ଥାନ (ଯଥା—କଣ୍ଠ, ତାଳୁ, ଜିହ୍ୱା ମୂଳ, ମୂର୍ଦ୍ଧା ଇତ୍ୟାଦି) ରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—(ଯଥା କଣ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ, ତାଲବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ) 3. (grammar) Letters uttered from the same place.

ସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ—ସଂ. ବି.—ସମଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Sabarnna bibāha ବିବାହ—Marriage in the (ବିପରୀତ—ଅସବର୍ଣ୍ଣ ବିବାହ) same caste; marriage between persons of the same caste.

ସବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସବର୍ଣ୍ଣ+ଆ ସ୍ତ୍ରୀ) —୧। ସବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sabarnnā 1. Feminine form of Sabarnna. ବି ସ୍ତ୍ରୀ – ୧। ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପତ୍ନୀ, ଛାୟାଦେବୀ – 1. One of the two wives of the Sun-god. (shade personified). ୨। ସମାନଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman of the same caste.

ସବର୍ଣ୍ଣିକରଣୀ — ଦେ. ବି. — ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ ବିଶେଷ—
Sabarnnikarani A kind of never-failing महोषध महोषध medicine. [ଉ—ଏବେ ଔଷଧ ମୃତ୍ୟୁ ସଞ୍ଜୀବନୀ। ବିଶଲ୍ୟକରଣୀକି ଘେନ। ସନ୍ଧାନକରଣୀ ଔଷଧ ଭିନ୍ନ। ଚତୁର୍ଥେ ସବର୍ଣ୍ଣିକରଣୀ ଘେନ। ବିଶ୍ୱନାଥ—ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ।]

ସବର୍ଯ୍ୟ—ସଂ· ବିଣ—୧। ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Sabarjya 1. Having excellent quality—(ସବର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଶ୍ରେଷ୍ଠଧନବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Having much riches. ୩। ବରଣୀୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Excellent.

ସବଳ—ସଂ· ବିଣ. ପୁଂ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ବଳ)—
Sabala ୧। ବଳବାନ୍; ସାମର୍ଥ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Powerful. (ସବଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ସୈନ୍ୟଯୁକ୍ତ—2. Attended with an (ସବଳତା—ବି) army or force. ୩। ଦଳବଳ ସହିତ—3. Attended with one's party or retinue. ୪। ବଳ ପ୍ରୟୋଗଯୁକ୍ତ—4. Forceful; forcible. ଗ୍ରା. ବିଣ—(ସଂ. ଶବଳ)—ନାନାବିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Variegated. [ଉ—ମଦନ ମଦ ବରଧନ-କର। ସବଳ ତରଳ ତରଳ ହାର।—ଭଞ୍ଜ· ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି।]

ସବଳି—ସଂ. ବି. — ଓପରର୍ତ୍ତଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Afternoon.
Sabali ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ବଳି)—ବଳି ବିଶିଷ୍ଟ—Having Bali.

ସବଳେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ବଳପୂର୍ବକ; ଜୋର୍ ସହିତ—
Sabale 1. Forcibly; with force. ୨। ସୈନ୍ୟ सबले जोरसे ସହ—2. With force or army.

ସବସ୍ତ୍ର —ସଂ. ବିଣ.—(ସ=ସହ+ବସ୍ତ୍ର=ଲୁଗା)—୧। ବସ୍ତ୍ର ସହିତ—
Sabastra 1. With cloth. ୨। ପରିଧୃତବସ୍ତ୍ର—(ସବସ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Wearing clothes.

ସବହା—ସଂ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ) — ତ୍ରିବୃତା; ତିହୁଡ଼ି (ଭରତ)—
Sabahā A medicinal root; Ipomea Turpethum.

ସବହୁମାନ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସ+ବହୁମାନ)—ବହୁମାନ ସହକାରେ;
Sabahumāna ସମ୍ମାନ ସହକାରେ—With great respect or honour.

ସବା—ଦେ. ସର୍ବନାମ.—(ସଂ.ସର୍ବ)—୧। (ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଲାଗେ)
Sabā ସବୁ—1. All. (ଯଥା—ସବାଶିଆ, ସବାକାଳ)—सब,सबा, सब, सबसे ୨। ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ—2. Amongst

all. (ଯଥା—ସବା ସାନ, ସବା ବଡ଼) । ଦେ. ବଣ.
সওয়া **सवा** (ସଂ· ସପାଦ) ସଉଅ (ଦେଶ)—Sauā (See).

ସବା ଅଗ—ଦେ. ବଣ.—(ସଂ. ସର୍ବାଗ୍ର)—୧ । ସର୍ବାଗ୍ର—1. First
Sabā āga of all. ୨ । ସର୍ବାଗ୍ରେ ସ୍ଥିତ—2. Standing
সবার আগে, **सबसेआगे** in the front line. କ୍ରି, ବଣ—
ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗରେ ବା ଆଗରେ ବା ସବୁଠାରୁ—First of all.
(ବିପରୀତ—ସବା ପଛ) ବି.—୧ ।ସର୍ବାଗ୍ରସ୍ଥାନ—1. Front or
first position. [ଭୂ—ପ୍ରେମାକୁ ସବା ଆଗେ କର ।
କଷ୍ଟ ଭୁ ରହ ଗୋ ଏଠାରୁ ।—ଭୂପତି, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।]
୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗ — 2. Front rank of all
persons.

ସବାଇ—ଦେ. ବି.—(ହି· ସଂ· ଶତପର୍ବିକା କମ୍ବା ଶତସାହ୍ୱୀ=
Sabāi ଦୁବଘାସ)—ଏକପ୍ରକାର ଘାସ; ପଳାସୀ ଘାସ—
সবাই,বাবই, বাবুই ঘাস, Sabai grass; Ischaemum
भाभर, बबई Augustifolium; Pollindium Augusti-
folium. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ସାର୍ଘ ଅରଣ୍ୟ
ତୃଣ । ଏହାର ପତ୍ର ଦୁଇ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏହା
ମଧ୍ୟ-ଭାରତ, ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ
ଶୁଷ୍କ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ । ଏହି ଘାସକୁ ବଳ ଗୁବ୍ ଶକ୍ତ
ଦଉଡ଼ି କରନ୍ତି; ଏବେ ଏହି ଘାସରୁ କାଗଜ ପାଇଁ ମଣ୍ଡ
(pulp) ତିଆରି ହେଉଅଛି ।]

ସବାଇ ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି—ପଳାସୀ ଦଉଡ଼ା—A rope
Sabāi daurḍā(ṛdi) made of sabai grass.
বাবইদড়ী **बबइरस्सी**

ସବାକାଳେ—ଦେ.କ୍ରି.ବଣ.—(ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ)—୧। ସବୁକାଳପାଇଁ —
Sabākāle 1. For all time.
সবসময়ে **सब समय** [ଭ—କାନ୍ଦୁଛି ଅଛନ୍ତି ବିକଳେ,
ମୋତେ ଜାଣିଲେ ସବାକାଳେ—ଭୂପତି, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ।]
୨ । ସର୍ବଦା—2. Always.

ସବାକ୍ରାନ୍ତ—ଦେ· ବଣ—(ସଂ. ସୀମାକ୍ରାନ୍ତ ବା ସୀମାନ୍ତାକ୍ରାନ୍ତ)—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Sabākrānta ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଭୂମି ସହିତ—1.
সবাক্রান্ত **समूचा** Consisting of all the lands
within a boundary. ୨ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ସୀମାବିଶିଷ୍ଟ—2. Being bounded on all sides
by certain limits.

ସବାକ୍ରାନ୍ତ ଚକଡ଼ା—ଦେ· ବି—(ସଂ. ସୀମାକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଚକ)—
Sabākrānta chakaṛā କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ମଧ୍ୟସ୍ଥ
সবাক্রান্ত চাকড়া ସମୁଦାୟ ଜମି—All the lands com-
समूचा चकला prised within given boundaries
on all sides. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାମାନେ
କାନ୍ୟକୁବ୍ଜରୁ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅଣାଇ ପୁରୀ ଓ
ଯାଜପୁରରେ ଶାସନ ଗ୍ରାମ ମାନ ବସାଇ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ
ସନନ୍ଦଦ୍ୱାରା 'ସବାକ୍ରାନ୍ତ ଚକଡ଼ା' କର ବା ନିଷ୍କରରୂପେ
ଦାନ କରୁଥିଲେ ।]

ବା **ଖଇଙ୍ଗା**--ଦେ. ବି.--ଚିଲିକା ହ୍ରଦରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ମାଛ
Sabā khaiṅgā —A class of big salt-water-fish
(found in the Chilkā lake).

ସବାଖାଇ—ଦେ· ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ· ସର୍ବ+ ଖାଦକା)—୧ । ସବା-
Sabākhāi ଖିଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ସବାଖିଆ ବେଲାଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—
ସବାଖିଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ 1. A woman of the Sabākhiā
(ସବାଖିଆ—ପୁଂ) gypsy caste. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ
সবখাকী(গী) ଦିଆଯିବା ଗାଳି ବିଶେଷ) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ
सर्वभक्षी ଖାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଖାଦ୍ୟ ଖାଏ; ଯେ ନିଷିଦ୍ଧ ଓ ଘୃଣ୍ୟ
ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଏ; ଅମେଧ୍ୟ ଭୋଜିନୀ—2. A term of
abuse used to women (Literally; all—
devouring) Eating everything, even
prohibited articles.)

ସବାଖିଆ(ଖ୍ୟା)—ଦେ· ବଣ· ପୁଂ—(ସ ସର୍ବ ଖାଦକ)—(ଘୃଣାର୍ଥକ)
Sabākhiā(yā) ଯେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଖାଏ; ଯାହାର ଖାଇବା
(ସବାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟରେ ମେଧ୍ୟାମେଧ୍ୟ ବିଚାର ନ ଥାଏ—
সবখেকো Eating everything; omnivorous,
सर्वभक्षी eating prohibited food. ବି.—କେଳା-
ମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷ—A class of kelās or
wandering tribe of gypsies. [ଦ୍ର—ଏମାନେ
ସବୁ ପ୍ରକାରର ଜୀବ, ଯଥା ସାପ, ବେଙ୍ଗ, କୁମ୍ଭୀର, ବିଲୁଆ
ଆଦି ଜନ୍ତୁଙ୍କ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଯାଯାବର ଜାତି;
ଏମାନେ ଅତି କ୍ରୂର ଓ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଅପଣା ଦେହକୁ
ଛୁରୀ ଦ୍ୱାରା ବିକଳକରି ଦେହରୁ ରକ୍ତ ବୁହାଇ ଲୋକଙ୍କ
ଦୟା ଓ ସହାନୁଭୂତି ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଫଳରେ ଲୋକେ
ଏମାନଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।]

ସବାଗିଳା—ଦେ. ବଣ—ସର୍ବଗ୍ରାସୀ; ସବାଖିଆ—
Sabāgilā Omnivorous.
সবখেকো **सर्वभक्षी**

ସବାଢାଳେ—ଦେ· କ୍ରି. ବଣ—ଏକବାରକେ
Sabāḍhāle Once for all; all at once.
একেবারে **एकाएक**

ସବାଧ—ସ· ବଣ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ବାଧା)-୧ । ବାଧାଯୁକ୍ତ-
Sabādha 1. Having impedements. ୨ । ପୀଡ଼ାଯୁକ୍ତ-
(ଅବାଧ—ବିପରୀତ) 2. Diseased. ୩ । ନିଷେଧଯୁକ୍ତ –
(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Having prohibiton.

ସବା ଧୋଇ—ଦେ. ବି.—(ସ ସର୍ବ + ଧୌତି) ୧ । ଅତିଶୟ ବୃଷ୍ଟି ହେତୁ
Sabā dhoi ଶସ୍ୟ ସମୂଳେ ଧୋଇଯିବା—Complete
ধুইহাজা **बिलकुल बाहर** destruction of crops owing
to excessive rain. [ଭୂ—କମିଶନର୍ ଦେବଙ୍କ
୩୨ ଓ ୩୩ ଅଙ୍କରେ ସବାଧୋଇ, ବଢ଼ାସ୍ତ ଓ ଭୂଣିଷ୍ଟ
ହୋଇଥିଲା ।—ଜଗବନ୍ଧୁ, ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।] ୨ । [illegible]
ଯୋଗୁଁ ସମସ୍ତ ଜମିର ଫସଲର ନଷ୍ଟ—2. Complete

destruction of the crops of a place due to river flood.

ସବା ପଛ—ଦେ. କ୍ରି.ବଣ—୧। ସମସ୍ତଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗରେ—1. On the
Sabā pachha back side of all. ୨। ଅବଶେଷରେ;
ସବା ପଛରେ } କ୍ରି. ବଣ. } ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷରେ—2. At last.
ସବା ପଛେ } ଅନ୍ୟରୂପ } [ଉ—ସବା ପଛେ ଖାଇଲେ
সবাবি পি(পে)ছুনে ପାଣ୍ଡବ ରାଜନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ
सबसे पिछे ବନ] ୩। ସମସ୍ତଙ୍କ ପରେ—3. After all.

ସବା ବଡ଼—ଦେ. ବଣ୍—(ସ. ସବ ଓ ପ୍ରା. ବଡ଼୍ଡ)—୧। ସମସ୍ତଙ୍କ-
Sabā barda ଠାରୁ ବଡ଼;ବୃହତ୍ତମ—1. Largest; biggest.
সবার বড় ୨। ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକବୟସ୍କ—2. Eldest;
सबसे बडा oldest.
[ସବାସାନ, ସବାଶ୍ରେଷ୍ଠ—ବିପରୀତ]

ସବା ବାଳ—ଦେ. ବି.—(ସ. ସବ ଓ ବାଳ=କେଶ)—କ୍ଷୌର
Sabā bāla ନ କେବାରୁ ମସ୍ତକରେ ଓ ମୁଖରେ ବଢ଼ିଥିବା
সব চুল କେଶ; ମସ୍ତକ ଓ ମୁଖରେ ବଢ଼ିଥିବା ସମସ୍ତ କେଶ—
सब बाल The hair of the whole head left as a result of not shaving the head; the whole head of hair.

ସବା ବାଳ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କ୍ଷୌର ନ ହୋଇ ମସ୍ତକର ସମସ୍ତ
Sabā bāla chhārdibā କେଶକୁ ବଢ଼ାଇବା—To let
ସବାବାଳ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ } the hair of the
ସବାବାଳ ରଖିବା } } whole head grow
সবচুল রাখা as a result of not shaving any
सबबालछोड़ना part thereof.

ସବା ବାଳୁଆ—ଦେ. ବଣ ପୁ—ଯେଉଁ ପୁରୁଷ କ୍ଷୌର ନ ହୋଇ
Sabā bāluā ମୁଣ୍ଡର କେଶ ଓ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଆଦିକୁ ବଢ଼ାଇଥାଏ—
সবচুল বালা A person who has let the hair of
सबबाल रखने वाला the head and face grow long without shaving.

ସବ୍ବ ମଝି—ଦେ. ବି.—(ସ. ସର୍ବ ମଧ୍ୟ)—୧। ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଭାଗ—
Sabbā majhi 1. The middle of all. ୨। ସମସ୍ତଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର-
সবার মাঝ 2. The centre of all. ଦେ.ବଣ.—ସବାମଝିଆଁ
सबका बीच (ଦେଖ) Sabā majhiāñ See)
(ସବା ମଝିରେ—କ୍ରି. ବଣ ରୂପ) (ସବାମଝିଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସବା ମଝିଆଁ—ଦେ. ବଣ. (ସଂ ସବ ମଧ୍ୟ)—୧। ସମସ୍ତଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ-
Sabā majhiāñ 1. Central. ୨। ସମସ୍ତଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ
সবার মাঝের ଅବସ୍ଥିତ—2. Middlemost. ୩। (ପୁଂ) ବଡ଼
सबका बीचका ଭାଇ ଆଦିଙ୍କ ମଝିରେ ଜାତ—3. Middle-
(ସବା ମଝିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) most in point of age or seniority or birth.

ସବା ମରୁଡ଼ି—ଦେ.ବି. —ବୃଷ୍ଟି ଅଭାବରୁ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳର ସମସ୍ତ ଫସଲର
Sabā marurdi ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷତି—Complete failure of crops in a place due to drought.

ସବା(ୱା)ର୍—ବୈଦେ. (ଫା) ବି.—(ଫା. ସୱାର୍)—୧। ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—
Sabā(wā)r 1. Rider.
সওয়ার ୨। ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—
सवार 2. Horse-rider.

ସବାର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଘୋଡ଼ା ପିଠିରେ ଆରୋହଣ କରିବା
Sabāra hebā 1. To ride on a horse. ୨। କୌଣସି
সওয়ার হওয়া ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଚଢ଼ିବା—2. To ride on a
सवार होना person. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗଳଗ୍ରହ
ହେବା—3. (figurative) To be a burden on a person ୪। (ଭୂତ ଆଦି ମନୁଷ୍ୟଠାରେ) ଅଧିଷ୍ଠ ହେବା;
ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମାକୁ ଅଧିକାର କରିବା—4. To possess a person (said of a ghost or evil spirit.)

ସବାରାଶି—ଦେ. ବି.—୧। ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ମାପିବା
Sabārāsi ପ୍ରକାର—Mode of measuring each plot
কিতাও য়ারি of land. ବଣ ୧। କ୍ରମିକ—1. Serial. ୨।
किताबार क्रमिक କତାର୍ଓ୍ୱାର୍ (ମାପ) 2. Measurement plot by plot.

ସବାରାଶି ଜରିପ୍ (ପି,ବ,ବି)—ଦେ.ବି.—ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରକୁ କ୍ରମା-
Sabā rāsi jarip (pi, b, bi) ନୁସାରେ ମାପିବା
(ସବାରାଶି ମାପ—ଅନ୍ୟରୂପ) Serial measurement of the
কেতাওয়ারি জরিপ plots of land; plot by plot
किताबारी जरिब measurement

ସବାରାଶି ଜରିପ୍(ପି, ବ, ବି)ଭଉଁରିଆ(ୟା)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ
Sabārāsi jarip(pi,ba,bi)bhauñriā(yā) ଭଉଁରିଆରେ
(ସବାରାଶି ଭଉଁରିଆ[ୟା]—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରର
কিতাওয়ারি জরিপের খতিয়ান ହୋଲ୍ଡିଙ୍ଗ ମାପର ପରିମାଣ,
किताबारी जरिब खतियान ବିବରଣ ଓ ନକ୍ସା ଲେଖାଥାଏ—
A fieldbook containing the particulars of measurement of land plot by plot.

ସବାରାଶି ମର୍ଦ୍ଦାଣା—ଦେ. ବି - ସବାରାଶି ଜରିପ ଭଉଁରିଆରେ ଲେଖା-
Sabārāsi mardāna ଥିବା ବିବରଣ ମୁତାବକ ପ୍ରତ୍ୟେକ
কিতাওয়ারি জরিপের খতিয়ান মিলান କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି
ମାପି ପ୍ରତାଳ କରିବା—Remeasuring and checking every plot of land according to the directions given in the plot-by-
माप पड़तालकरना measurement field book.

ସବାରି—ବୈଦେ. (ଫା) ବି. (ଭିନ୍ନ. ସଂ. ଶିବିକା ଓ ତେଲୁଗୁ—
Sabāri ସାବାରି)—୧। ପାଲିଙ୍କି; ଗଡ଼ଗଡ଼—1. A
(ସୁଆରି—ଅନ୍ୟରୂପ) palankeen; a palki. ୨। ଘୋଡ଼ା
সওয়ারি ବା ହାତୀ ଆଦିରେ ଚଢ଼ିବା—2. Riding on horse
सबारी or elephant. ୩। ଘୋଡ଼ା, ଗାଡ଼ି, ହାତୀ ଆଦିରେ
ଚଢ଼ିବାର ଥର—3. The using of a horse or carriage for riding once. (ଯଥା—ଏ ଘୋଡ଼ାର
ଆଜି ତିନୋଟି ସବାରି ହେଲା।) ବଣ—୧। ଚଢ଼ିବା କାମରେ

ବ୍ୟବହୃତ—1. Used for riding. (ଯଥା— ସବାର ଘୋଡ଼ା, ରାଜାଙ୍କ ସବାରି ହାତୀ ।) ୨ । ଆରୋହଣ ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit for riding. [ଦ୍ର—କାଠରେ ଓ ବେତରେ ସବାରି ତିଆରି ହୁଏ ଏବଂ ଲୁହାରେ ତିଆରି କେତୋଟି ଉପାଦାନ ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ । ସବାରିର ଦୁଇ ପାଖରେ କବାଟ ଲାଗିଥାଏ, ତାକୁ ଟାଣିକରି ମେଲ୍ଲା ଓ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ । ସେ କବାଟମାନ ଖୋଲି ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ରଖନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସବାରିକୁ ମଧ୍ୟ ଖଡ଼ଖଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ । ସବାରିର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶର ନାମ; ଯଥା—

[କ] ବାଉଁଶ—ସବାରିର ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ଲାଗିଥିବା ଦଣ୍ଡଦ୍ୱୟ, ଯାହାକୁ ବେହେରାମାନେ କାନ୍ଧେଇ କରି ସବାରି ବୁହାନ୍ତି ।

[ଖ] କୁମ୍ଭ— ସବାରିର ଆଗପାଖ ବାଉଁଶ (ସବାରିର ଆଗ ବାଉଁଶର ଅଗରେ ଗୋଟିଏ କୁମ୍ଭାକାର ଅଳଙ୍କାର ଲାଗିଥିବାରୁ)

[ଗ] ପିଙ୍ଗ, ଫିଙ୍ଗ—ସବାରିର ପଛ ବାଉଁଶ ।

[ଘ] ପାହୁଅ ବା ପାହ୍ୟା—ସବାରିର ତଳେ ଥିବା ଚାରୋଟି ଗୋଡ଼ ।

[ଙ] ଛାତ—ସବାରିର ଉପର ଆବରଣ ବା ଛାଦ ।

[ଚ] ତାନ—ସବାରିର ବାଉଁଶରୁ ଯେଉଁ ଲୁହାର ଦଣ୍ଡମାନ ସବାରିର ଦୁଇମୁଣ୍ଡରେ ତଳ ଓ ଉପରଅଡ଼ ସହିତ ଭିଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ।

[ଛ] ବାଡ ବା ବାଡ଼ା—ସବାରିର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶସ୍ଥ କାଷ୍ଠ ।

[ଜ] ଫରମା ବା ଫର୍ମା—ସବାରିର ପ୍ରକୋଷ୍ଠାକୃତି ଚତୁଷ୍କୋଣ ଅଂଶ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯହିଁର ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ଦୁଇ ଗୋଟି ବାଉଁଶ ଯୋଖା ହୋଇଥାଏ ।)

[ଝ] ତଳ ବା ତଳା—ସବାରିର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଆରୋହୀ ବସନ୍ତି ।

[ଞ] ଖଡ଼ଖଡ଼ି ବା କବାଟ—ସବାରିର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅଂଶରେ ଲାଗିଥିବା ଦ୍ୱାର (ଯାହାକୁ ଖୋଲି ଓ ବନ୍ଦ କରି ଯାଇପାରେ) ।]

ସବାରଥ(ଆ)—ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ଘୋଡା ସବାର ବା ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ Sabāriā(yā) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—(Horse) Used for riding.
ସଓୟାରିୟା सबारिका

ସବାରି କାନ୍ଧି(ନ୍ଧୁ)ଆ—ଦେ, ବ—ସବାରିର ବାଉଁଶକୁ କାନ୍ଧ ଉପରେ Sabāri kāndhi(ndhu) ଁବୁହାଇବା କାହକଗଣ—Bearers carrying the poles of the palki on the shoulders. ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁମାନେ ସବାରିର ବାଉଁଶକୁ କାନ୍ଧରେ ବୁହାନ୍ତି— Bearing the pālki on their shoulders. (ଯଥା—ସବାରିକାନ୍ଧିଆ ଗଉଡ଼)
ସଓୟାରି ବେହାରା सबारीढोलाई
ସଓୟାରିଓୟାଲା सबारीढोनेवाला

ସବାରି ଗଉଡ଼(ବେହେରା)—ଦେ.ବ—ସବାରି କାନ୍ଧେଇବା ବେହେରାଗଣ Sabāri gaurda(beherā) The—bearers of a pālki [ଦ୍ର—କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗଉଡ଼ମାନେ,କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବାଉରି, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ କୋଲ୍ହ, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ସାନ୍ତାଳ ଆଦି ଅନାର୍ଯ୍ୟଜାତି ଓ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ହାଡ଼ିମାନେ ସବାରି ବୁହନ୍ତି ।]
ସଓୟାରି ବେହାରା सबारि कहार

ସବାରି ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଚାରିଚକିଆ ଗାଡ଼ି ଉପରେ Sabāri gārdi ସବାରି ପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଲୋକଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—1. A four-wheeled carriage on which is attached a frame like a palki; an office-jaun. ୨ । ଆରୋହୀଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ସବାରି ପରି ଆବୃତ ଆସନ ଯେଉଁ ବଳଦ ଗାଡ଼ିର ଦଣ୍ଡା ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥାଏ—2. A cart on which is attached a sedan-chair-like contrivance.
ପାଲ୍‌କି ଗାଡ଼ି सबारी गाडी

ସବାରି ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ Sabāri ghordā ହୁଏ—Riding horse. (ଏହିପରି ସବାରି ଓଟ, ସବାରି ହାତୀ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।)
ସଓୟାରି ଘୋଡ଼ା सबारी घोड़ा

ସବାରି ଡାକ—ଦେ. ବ—୧ । ବହୁ ଦୂରରେ (ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୦ Sabāri dāka ମାଇଲ ଅନ୍ତରରେ) କ୍ଲାନ୍ତ ବେହେରାମାନଙ୍କ ବଦଳରେ ଚଙ୍ଗା ଚଙ୍ଗା ନୂଆ ବେହେରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସବାରିକୁ ବହୁଦୂର ବାଟକୁ ନେବାରୂପ ବ୍ୟବସ୍ଥା— 1. Arrangement for carrying a pālki to a long distance by having it carried by fresh relays of bearers at fixed intervals (of 10 miles). ୨ । ସବାରି ବେହେରାମାନେ ସବାରି କାନ୍ଧେଇବା ସମୟରେ କ୍ଲାନ୍ତିନିବାରଣାର୍ଥ କରୁ ଥାଇ କରି ଡାକିବା ବାକ୍ୟମାନ—2. The hallooing of pālki-bearers while carrying the pālki.
ସବାରି ଡାକ सबारी डाक

[ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ସବାରିର ଆଗ ବାଉଁଶକୁ କାନ୍ଧେଇ ଥିବା ବେହେରାମାନେ ଚାଲିବାବେଳେ ଡାକ ଡାକ ଚାଲନ୍ତି । ପଛ ବାଉଁଶକୁ କାନ୍ଧେଇଥିବା ବେହେରାମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖ ଦିଗ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଏଥିପାଇଁ ଆଗରେ କାନ୍ଧେଇଥିବା ବେହେରାମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଡାକ ଡାକ ପଛ ବେହେରାମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଭଲ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ରାସ୍ତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସାବଧାନ କରାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହାଛଡ଼ା ବେହେରାମାନେ ଡାକ ଦ୍ୱାରା ନାନାପ୍ରକାରର ଗୀତ, ଡାକ ବଚନ ଓ ପ୍ରବଚନ ବୋଲନ୍ତି ଏବଂ ରସିକତା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହି ଡାକ ନାନା ଛନ୍ଦରେ ବୋଲାଯାଏ । ଆଗରେ କାନ୍ଧେଇଥିବା ବେହେରାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବା ଦୁଇଜଣ ଗୋଟିଏ 'ଡାକ' ଡାକନ୍ତି ଓ

ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କ୍ଷଣକ ପାଇଁ ତୁନି ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଅବସରରେ ଅନ୍ୟ ବେହେରା ଜଣେ ବା ଦୁଇଜଣ ସେହି ଡାକକୁ ମିଶାଇ ଡାକ ମାରନ୍ତି । ଅତଏବ ଡାକମାରିବା ବେହେରାମାନେ ଦୁଇଟି ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏକ ଦଳ ଡାକ ମାରି ତୁନି ହେଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ଦଳର ଡାକ ମାରନ୍ତି ଓ ଦୂରରୁ ଏ ଦୁଇଦଳଙ୍କ ଡାକ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଶବ୍ଦଧାରା ପରି ଶୁଣାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଡାକ ସାଧାରଣତଃ ୪ ଅକ୍ଷରିଆ (ଯଥା—ଯାଉଚୁଲି, ଦଅ ପେଲି), ୫ ଅକ୍ଷରିଆ (ଯଥା—ହୁଁ ମେରା ଭାଇ, ଖବର ଖାଇ), ୬ ଅକ୍ଷରିଆ (ଯଥା—ହୁଁ ମେରା ଭାଇରେ, ଖବର ଖାଇବେ, ଅକାଶି ଲଗାରେ, ଅଗିଲା ଭାରିରେ), ଓ ୭ ଅକ୍ଷରିଆ (ଯଥା—ଡାହାଣକୁ ମୋଡ଼ରେ, ବାଆଁ ଛଡ଼ ଭାଇରେ, ଦଉଥିବୁ ଡାଇରେ) ଆଦି ଛନ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ "ଢେ ଘା ! ଢେ ଟେ ! ହେଁ ହେଁ ! ହେଁ ହାଁ !" ଇତ୍ୟାଦି ନିରର୍ଥକ ଡାକ ମଧ୍ୟ ବେହେରାମାନେ ଡାକନ୍ତି । ଆଗର ବେହେରାମାନେ 'ଡାକ' ଡାକନ୍ତି ଓ ପଛ ବେହେରାମାନେ ତାହା ଶୁଣି ସେହି ଡାକର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ପଞ୍ଝାକ ବେହେରା କାନ୍ଧେଇବାରୁ ଅବସର ପାଇ ସବାରିର ପଛରେ ଚାଲି ଥାଆନ୍ତି, ସେମାନେ କିଛି ସମୟ ପରେ ଆଗ ବେହେରାଙ୍କୁ ବା ପଛ ବେହେରାଙ୍କୁ ଛାଡନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କୁ କାନ୍ଧେଇବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ମୁକ୍ତି (Relief) ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ସବାରି ଡାକରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାକ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ତହିଁର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ନିମ୍ନରେ ଦିଆ ଯାଉଅଛି—

୧ । ଅକାଶି ଲଗାରେ—ସବାରି ଯାଉଥିବା ବାଟର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗଛର ଡାଳ ବା ଲତା ଓହ୍ଲାଇ ଥିଲେ ଏହି ଡାକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୨ । ଖଡ଼ପା ଲଗାରେ—ବାଟରେ କଣ୍ଟା ପଡ଼ିଥିଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ବେହେରାର ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ଗଳିଗଲେ ଏହି ଡାକ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୩ । ଗୋବର ଲଗାରେ—ବାଟରେ ଅଳ୍ପ କାଦୁଅ ଥିଲେ ଏହି ଡାକଟି ଡକାଯାଏ । କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଡାକଟି ଗୋବର କାଳିରେ, ଦେଇଛି ତାଳିରେ—ରୂପରେ ଶୁଣାଯାଏ ।

୪ । ଉକଟି ଲଗାରେ—ବାଟରେ ଚକଟା କାଦୁଅ ଥିଲେ ଏହି ଡାକ ଡକାଯାଏ ।

୫ । ଠୋକର ଲଗାରେ—ବାଟରେ ଗଛର ଖିଅ ଆଦି ଝୁଣ୍ଟିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ ଏହି ଡାକଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୬ । ଅଗିଲା ଭାରିରେ—ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ୟ ସବାରି ବା ଲୋକ ଗହଳି ଯୋଗୁଁ ଶୀଘ୍ର ଚାଲିଯିବାର ସୁବିଧା ନଥିଲେ ଏହି ଡାକଟି ଡକାଯାଏ ।

୭ । କୋରେଇ ଗାଡ଼ରେ, ବୁଲେଇ ମାଡ଼ରେ—ବାଟରେ ଗାତ ଥିଲେ ଟିକିଏ ବାଟ ଭାଙ୍ଗିକରି ଯିବାବେଳେ ଏହି ଡାକଟି ଡାକିବାକୁ ହୁଏ ।

୮ । ଡାହାଣ ଛଡ଼ରେ ବା ବାଆଁକୁ ଧରରେ—ବାଟରେ ଡାହାଣ ଅଡ଼େ ଗଛ ଆଦି ଥିଲେ ଡାକିବାକୁ ହୁଏ ।

୯ । ବାଆଁକୁ ଛଡ଼ରେ ବା ଡାହାଣେ ଧରରେ—ବାଟର ବାମଅଡ଼େ ଗଛ ଆଦି ଥିଲେ ଏପରି ଡାକ ଡକାଯାଏ ।

୧୦ । ବାଆଁ ଡାହାଣେ ରେ ବା ଡାଆଁ ବାଆଁଣେ ରେ—ବାଟର ଦୁଇ ପାଖେ ଗଛ ଆଦି ଥିଲେ ଏହି ଡାକଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୧୧ । ଠିଆ ପହଣ୍ଡରେ ବା ଡିଆଁ ପହଣ୍ଡରେ—ବାଟରେ ନଳା ବା ନର୍ଦ୍ଦମା ବା ହିଡ଼ ଥିଲେ ତାକୁ ଡେଇଁ କରି ଯିବାବେଳେ ଏ ଡାକଟି ଦିଆଯାଏ ।

୧୨ । ଦୋସରି ଡିଆଁରେ—ଥରେ ଡେଇଁ ସାରିଲା ପରେ ପୁଣି ଆଉ ଥରେ ନଳା ବା ହିଡ଼ ଆଦିକୁ ଡେଇଁବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଏହି ଡାକଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୧୩ । କାନ୍ଧ ବଦଳରେ—ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ଳାନ୍ତ ହେଲୁଣି, ଚାଲୁଥିବା ବେହେରାମାନେ ଆସି ଆମ କାନ୍ଧରୁ ସବାରି କାଢନ୍ତୁ—ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

୧୪ । ଲଙ୍ଗଳ ତାଡ଼ାରେ—ଯିବା ବାଟରେ କ୍ଷେତରେ ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା ତଡ଼ା ହୋଇ ଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଟି ମୁଣ୍ଡା ପଡ଼ିଥିଲେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚାଲିବାକୁ ଏହି ଡାକଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୧୫ । ହାବୁଡ଼ା ଲଗାରେ—ଯିବା ବାଟର କଡ଼ରେ ଥୁଣ୍ଟା ଗଛ, ଖୁଣ୍ଟ ବା ହୁଙ୍କା ଅଛି; ତେଣୁ ସବାରିର ପାହୁଆ ତହିଁରେ ଲାଗିଯିବାର ଆଶଙ୍କା, ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

୧୬ । ଅନ୍ଧାର ଲଗାରେ—ଅନ୍ଧକାର ଯୋଗୁଁ ବା ପାଣି ଯୋଗୁଁ ଗୋଡ଼ତଳର ଭୂମି ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଉ ନ ଥିଲେ ଏହି ଡାକଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୧୭ । ଅଲପ ଅଛି, ଅଖି ମାରୁଛି, ସୂତା ଖିଅ ପରି ଲାଗି ରହିଛି—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥାଇଁ, ତାହା ସନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲାଣି, ଆଉ ଅଧିକ ଦୂର ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ—ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

୧୮ । କଅ ଗୋହିରି, ମାର୍ ମୁଣ୍ଡିଆ ଯାଉ ବାହାରି—ସବାରି କଅ ଗୋହିରି ମଧ୍ୟରେ ଯାଉଅଛି, ବାଟ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଓ ଦୁଇ ଅଡ଼ର କଅ ଗଛର ସଂଘର୍ଷ ଯୋଗୁଁ ଗତିରେ ବାଧା ହେବାରୁ ପଛ ବେହେରାମାନେ ସବାରିକୁ ଜୋରରେ ପେଲି ଦିଅ—ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।

୧୯ । ମାଆ ଠାକୁରାଣୀ ହୋଇବେ ସାହା ଲୋ—ବାଟ ପାଖରେ କୌଣସି ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ଅସ୍ଥାନ ଦେଖା ଗଲେ ଏହି ଡାକଟି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

୨୦ । ଚଲ୍ଲକ ପାଇରେ—ରାସ୍ତା ଭଲ ଥିବାରୁ ଚାଲିବାକୁ ସୁବିଧା ହେଉଅଛି—ଏହି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ।]

ସବାର ପାଇକ(ସିପାଇ, ସିପାହି)—ଦେ· ବି—ସବାର ପାଖେ ପାଖେ
Sabāri pāika(sipāi, sipāhi) ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଧରି ଯିବା ପାଇଁ
সওয়ারী সিপাহী ନିଯୁକ୍ତ ପାଇକ ବା ପାଇକମାନେ—
सवारी सिपाही An armed guard or guards who accompany a palki while it carries a Raja or Ranee or an official.

ସବାର ବଗି—ଦେ· ବି—ସବାର ଗାଡ଼ି ୧ (ଦେଖ)
Sabāri bagi Sabāri gārdi 1 (See)

ସବାର ବେହେରା—ଦେ. ବି—ସବାରକୁ କାନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ବୋହିବା
Sabāri beherā ବେହେରା—Palki-bearers.
সওয়ারি বেহারা [ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିର
सबारि कहार ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସବାର କାନ୍ଧାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ କଟକ, ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗଉଡ଼ ଓ ବାଉରିମାନେ ସବାର ବୁହାନ୍ତି । ବାଲେଶ୍ୱରର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ପାଣ ଓ ମେଦିନୀପୁରରେ ପାଣ ଓ ହାଡ଼ିମାନେ ସବାର କାନ୍ଧାନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଓ ବିହାରରେ କାହାରମାନେ, ଗଡ଼ଜାତ ଅଞ୍ଚଳରେ କନ୍ଧ, କୋଲ୍ଥ ଓ ସାନ୍ତାଳମାନେ ସବାର କାନ୍ଧେଇବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ସବାର ଭିଡ଼ିବା—ଦେ· କି-ବେହେରାମାନେ କାନ୍ଧେଇ କରି ଚଳାଉଥିବା
Sabāri bhirdibā ସବାରର ଗତିକୁ ବନ୍ଦ କରି ସବାରକୁ
পাল্কী রাখা ଏକସ୍ଥାନରେ ରଖିବା—To stop a
सबारी रखना moving Pālki and set it down at a place.

ସବାର ହାତୀ—ଦେ ବି. ପୁଂ—ଯେଉଁ ହାତୀ ରାଜାଙ୍କର ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
Sabāri hāti ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ଆରୋହଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—
সওয়ারী হাতী An elephant which is used by a
सवारी हाथी Raja or high official for riding.
(ସବାର ହାତୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—କେତେକ ହାତୀ ଗୁଳିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ପିଠି ଏପରି ଦୋହୋଲେ ଯେ, ସେଥିରେ ଆରୋହୀଙ୍କ ଶରୀର ଖୁବ୍ ଦୋହୋଲେ । ଏପରି ହାତୀର ଆରୋହଣ କ୍ଳାନ୍ତିପ୍ରଦ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ଗୁଳିବାବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ପିଠି ସାମାନ୍ୟ ଦୋହୋଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆରୋହଣ କରିବା ଆରାମପ୍ରଦ ।]

ସବାର ହେବା—ଦେ. କି—ସବାର ହେବା (ଦେଖ)
Sabāri hebā Sabāra hebā (See)

ସବାରି—ପ୍ରାଦେ. (ଲବଣ) ବିଣ—ଲଗିମାଳି
Sabāri Joint.

ସବା(ୱା)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି.(କଚରଥ)—(ଫା.ସଓ୍ୱାଲ୍)—୧। ପ୍ରଶ୍ନ—
Sabā(wā)l 1.Question. ୨। ମକଦ୍ଦମାରେ କୌଣସି ପକ୍ଷ ଅପର
সওয়াল ପକ୍ଷକୁ ଲେଖିକରି ପଚାରିବା ପ୍ରଶ୍ନ—2. Interrogatory
सवाल submitted to court by one party to be served on the opposite party in a case.

ସବାଲ୍ କରିବା—ଦେ. କି (କଚରଥ)—ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା
Sabāl karibā To question.
(ସବ୍ୟାଲ୍ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
সওয়াল করা सवाल करना

ସବାଲ୍ ଜବାବ୍—ବୈଦେ (ଫା.) ବି. (କଚରଥ)—୧। ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର—
Sabāl jabāb 1. Question and reply. ୨।
সওয়াল জবাব ମକଦ୍ଦମାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରମାଣ ଦିଆଯିବା ପରେ
सवाल जबाब ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଓକିଲଙ୍କ ବାଦାନୁବାଦ—2. The argument of the pleaders of both sides after evidence is taken.

ସବାଲ୍ ଫରଦ୍(ଫର୍ଦ)—ବୈଦେ(ଫା)ବି.(କଚରଥ)—ଯେଉଁ କାଗଜରେ
Sabāl pharad(pharda) ପକ୍ଷମାନେ ଅପର ପକ୍ଷକୁ ପଚାରିବା
সওয়াল ফর্দ্দ ପ୍ରଶ୍ନମାନ ଲେଖାଥାଏ—A sheet containing
सवाल फरद् the interrogatories put by one party to the other.

ସବାଲିଆ(ୟା)—ଦେ· ବିଣ ପୁଂ—ପ୍ରଶ୍ନକାରୀ
Sabāliā(yā) Questioning; interrogating.
সওয়ালকারী सवाल करनेवाला
[ସବାଲି(ଲ୍ଲ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସବା(ୱା) ଶଅ(ହ)—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ(ଫଖ୍ୟାବାଚକ; ସପାଦ+ଶତ)—
Sabā(wā) sa-a(ha) ଏକ ଶତ ପଚିଶ—One hundred
সওয়াশত सवासौ twenty five.

ସବାସ—ସଂ. ବିଣ · (ସ=ସହିତ+ବାସ=ଗନ୍ଧ, ଗୃହ; ତୃତୀୟାର୍ଥ
Sabāsa ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—1. Having smell; scented. ୨। ଗୃହଯୁକ୍ତ—2. Having a habitation ୩। ଗୃହସ୍ଥ—3. Having a household; householder. ଦେ· ବିଣ—(ସଂ. ସବାସା)—ସବାସା (ଦେଖ)—Sabāsā (See)

ସବାସା(ସାଃ)—ସଂ. ବିଣ·—(ସ=ସହିତ+ବାସସ୍=ବସ୍ତ୍ର; ସବାସସ୍
Sabāsā(sāh) ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ·)—ସବସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—

ସବା ସାନ—ଦେ. ବିଣ—ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ—Youngest or
Sabā sāna smallest of all. [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ତ
সবারছোট ସବାସାନ ଦୁଇଭାଇ, ସେନ ଦ୍ରୋଣଠାରୁ ଅସିଲେ
सबसेछोटा ବେଗେ ଧାଇଁ । —କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ । ଶ୍ରୀ]

ସବାହ୍ୟାନ୍ତଃକରଣ—ସଂ· ବିଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ବାହ୍ୟ+
Sabāhyāntahkarana ଅନ୍ତଃକରଣ; ସ+ବାହ୍ୟାନ୍ତଃକରଣ)-
ଦେହ ଓ ଅନ୍ତଃକରଣ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ—With the body and mind.

ସବାହ୍ୟାଭ୍ୟନ୍ତର—ସଂ. ବିଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାହାର
Sabāhyābhyantara ଓ ଭିତରର ସହିତ—Including outside and inside.

ସବି—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—(ସଂ. ସର୍ବ)—ସବୁ; ସବୁ—All.
Sabi সবই सब

ସବିଏ—ଦେ· ସର୍ବନାମ—(ବହୁବଚନ ସର୍ବେ)—୧। ସମସ୍ତେ—
Sabie 1. All. ୨। ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Every one.

ସବିକଳ୍ପ—ସଂ. ବିଣ·—(ସ=ସହିତ+ବିକଳ୍ପ)—ଦ୍ୱୈଧଯୁକ୍ତ;
Sabikalpa ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—Sceptic. ବି.—୧। (ବେଦାନ୍ତ)
(ସବିକଳ୍ପକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜ୍ଞାତା ଓ ଜ୍ଞେୟର ଭେଦଜ୍ଞାନ—1.The

knowledge of the individual existence of the knower and the knowable. ୨ । (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ବିଶେଷଣ(ଗୁଣ)ଯୁକ୍ତ ବିଶେଷ୍ୟ(ବସ୍ତୁ)ର ଜ୍ଞାନ —2.(Logic) Knowledge of a thing with its attribute. ୩ । (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର) ସମାଧିବିଶେଷ—(Joga) A kind of deep meditation. [ଦ୍ର— ସବିକଳ୍ପ ଓ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ଭେଦରେ ସମାଧି ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଯେଉଁ ସମାଧିରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅବଲମ୍ବନ ଥାଏ ତାକୁ ସବିକଳ୍ପ ବା ସବୀଜ ସମାଧି କହନ୍ତି— ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସବିକାର—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବିକାରଯୁକ୍ତ— Sabikāra 1. Having transformation. (ସବିକାରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଚିତ୍ତବିକାର ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having change or agitation of mind.

ସବିକାସ(ଶ)—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ବିକାଶ)— Sabikāsa(śa) ୧ । ବିକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ; ପ୍ରସାରିତ; ଅଙ୍କୁରିତ— 1. Expanded. ୨ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ବିକଶିତ—2. Full-blown.

ସବିଗ୍ରହ—ସଂ.ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହ+ବିଗ୍ରହ=ଶରୀର)— Sabigraha ୧ । ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍; ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ; ସଶରୀର— 1. Embodied; corporeal. ୨ । ରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ— 2. Having a form or shape. ୩ । ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ସହ ବିଦ୍ୟମାନ—3. Accompanied by the image of a Deity. ୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସମାସଯୁକ୍ତ ବା ସମସ୍ତ (ପଦ)—4. (a word) Formed by compounding several words. ୫ । ଅର୍ଥଦ୍ୟୋତକ —5. Signifying a meaning. ୬ । ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ-ସୂଚକ—6. Indicative of a purport; denotative.

ସବିଙ୍କ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତଙ୍କର—Of all. [ଉ—ଏକତାର Sabiṅka ଚିନ୍ତା ଯାଉ ନାହିଁ ଦେଖା ବୃଥା ଅହଂକାର ସବିଙ୍କର (ସବିଙ୍କର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଖା—ଡାଗଣୀଚରଣ. ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ।] সবার, সবাকার **सबका**

ସବିଙ୍କି(ଙ୍କୁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତଙ୍କୁ—To all. [ଉ—ଏସନ୍ତି Sabiṅki(ṅku) ସବିଙ୍କି ପେଷିବ ଯମପୁରୀ, କସିବ ଅସି ପୁଣି সকলকে, সবাইকে ତୋତେ କୋଳେ ଧରି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହା-**सबको** ଭାରତ. ବନ ।]

ସବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ବିଜ୍ଞାନ)—ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ— Sabijñāna With science; with special knowledge.

ସବିଡ଼ାଲମ୍ବ—ସଂ. ବି—ପରିହାସ ବା କୌତୁକ ନୃତ୍ୟ ଭେଦ (ଭରତ Sabirḍālambha ନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର)—A kind of jestive dancing or acting.

ସବିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ସୂ ଧାତୁ=(ସର୍ବଲୋକ) ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତରି Sabitā ତୃ, ସବିତୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଜନୟିତା— (ସବିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Begetting; giving birth. ୨ । ସ୍ରଷ୍ଟା —2. Creating. ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଜଗତର ସ୍ରଷ୍ଟା; ଈଶ୍ୱର—2. God. [ଦ୍ର— ଋଗ୍‌ବେଦରେ ସବିତାଙ୍କୁ ଆଦିଦେବ ରୂପେ ଅଭିହିତ; ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ବର୍ଣ୍ଣ ତ୍ରୟର ମୂଳ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରରେ ସବିତାଙ୍କ ଉପାସିତ—(ବିଶ୍ୱକୋଷ) । ଗାୟତ୍ରୀର ଧ୍ୟାନରେ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ସବିତୃମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ପଦ୍ମାସନସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ଯାଇଅଛି ।] ୩ । ଅର୍କ ବୃକ୍ଷ—3. A plant; Calotropis Gigantea.

ସବିତୃ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି (ଶବ୍ଦ)—ସବିତା (ଦେଖ) Sabitṛu Sabitā (See)

ସବିତୃତନୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶନି ଗ୍ରହ— Sabitṛu tanaya The planet Saturn. (ସବିତୃ ପୁତ୍ର, ସବିତୃ ସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସବିତୃଦୈବତ—ସଂ. ବି (ସବିତା ଅଟନ୍ତି ଦୈବତ=ଦେବତା, ଯେଉଁ Sabitṛu daibata ନକ୍ଷତ୍ରର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ର— The 13th asterism.

ସବିତୃମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି (ସବିତୃ+ମଣ୍ଡଳ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ Sabitṛu maṇḍaḷa The circumference or halo of the sun; the solar sphere; the orb of the sun.

ସବିତ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ (ସବିତୃ+ଇୟ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Sabitriya Solar; relating to the sun.

ସବିତ୍ରୀ—ସଂ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂ ଧାତୁ+ତୃ+ସ୍ତ୍ରୀ·ଈ)—ଜନୟିତ୍ରୀ; ପ୍ରସୂତି— Sabitrī (female) Begetting; giving birth to. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଜନନୀ; ମାତା—1. Mother. ୨ । ଗାଈ —2. Cow.

ସବିଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ବିଦ୍ୟା; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)— Sabidya ବିଦ୍ୱାନ୍; କୃତବିଦ୍ୟ—Learned; educated. (ସବିଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସବିଧ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସମାନ ଅଟେ ବିଧା=ପ୍ରକାର ଯାହାର; Sabidha ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସଦୃଶ—1. Similar. ୨ । ସମୀପ; ନିକଟ—2. Contiguous; near.

ସବିଧାନ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ବିଧାନ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଧିପୂର୍ବକ— Sabidhāna (ସବିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) With all the formalities.

ସବିନୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ବିନୟ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିନୀତ; ବିନୟ-Sabinaya ଯୁକ୍ତ—With modesty; modest; res-[ସବିନୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] pectful. କ୍ରି· ବିଣ—ବିନୟ ସହକାରେ (ସବିନୀତ—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) Modestly; respectfully.

ସବିନୟ ନିବେଦନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ବିନୟ ସହକାରେ ଅନୁରୋଧ Sabinaya nibedana —Respectful request; (ସବିନୟ ପ୍ରାର୍ଥନା—ଅନ୍ୟରୂପ) respectful solicitation.

ସବିନୟ ନିବେଦନ ମିଦଂ—ସଂ. ବାକ୍ୟ—ଚିଠି ଲେଖିବା ଆଦ୍ୟରେ Sabinaya nibedana midam ଶିରୋନାମାରେ ଲେଖାଯିବା ବାକ୍ୟ; ଏଥିର ଅର୍ଥ—"ଏହା ମୋର ସବିନୟ ନିବେଦନ ଅଟେ"—A phrase written at the beginning of a letter meaning "This is my respectful solicitation".

ସବିରାମ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ବିରାମ=ବିଚ୍ଛେଦ, ନିବୃତ୍ତି; Sabirāma ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବିରାମଯୁକ୍ତ—1. Remittent; (ବିପରୀତ—ଅବିରାମ) intermittent. ୨ । ବିଚ୍ଛେଦ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having separation or space.

ସବିରାମ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଯେଉଁ ଜ୍ୱର ନଈରେ ନଈରେ Sabirāma jwara ଛାଡ଼ିଯାଏ ଓ ପୁଣି ଆକ୍ରମଣ କରେ—Remittent fever; intermittent fever.

ସବିଶେଷ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ବିଶେଷ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ— Sabisesha 1. Excessive. ୨ । ବିସ୍ତାରିତ—2. Detailed. ୩ । ବିଶେଷ ପ୍ରକାରର—3. Of a particular kind; special; particular.
କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ବିଶେଷ ରୂପେ—1. Particularly; specially. ୨ । ବିସ୍ତାରିତ ବିବରଣ ସହ—2. In detail.

ସବିସ୍ତ(ସ୍ତା)ର—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ବିସ୍ତର=ବିସ୍ତୃତ; ବହୁବ୍ରୀହି)— Sabista(stā)ra ୧ । ବିସ୍ତାରିତ—1. Detailed. ୨ । ଅସଂକ୍ଷିପ୍ତ—2. Not very abridged. ୩ । ବାହୁଲ୍ୟଯୁକ୍ତ—3. Exaggerated.

ସବିସ୍ତାରିତ—ଦେ. ବିଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ)—ସବିସ୍ତର (ଦେଖ) Sabistārita Sabistara (See)
(ସବିସ୍ତୃତ—ଅନ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ)

ସବିସ୍ତୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହ+ବିସ୍ତୃତ)—ସବିସ୍ତର; Sabistṛuti ବିସ୍ତୃତି ସହିତ; ବିସ୍ତାରିତ—Detailed; minute.

ସବିସ୍ମୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହ+ବିସ୍ମୟ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । Sabismaya ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ; ବିସ୍ମିତ—1. Wondering; astonished. (ସବିସ୍ମୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବିସ୍ମୟ ସହକାରେ—2. With wonder or amazement. କ୍ରି. ବିଣ—ବିସ୍ମିତଭାବରେ—With wonder; in an astonished manner.

ସବିସ୍ମୟେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସବିସ୍ମୟଂ)—ବିସ୍ମିତ ହୋଇ— Sabismaye In an astonished manner; with সবিস্ময়ে सविस्मय astonishment.

ସବିସ୍ମିତ—ଦେ. ବିଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ)—ସବିସ୍ମୟ (ଦେଖ) Sabismita Sabismaya (See)

ସବିହେ(ହେଁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁଏ; ସମସ୍ତେ—All; one and Sabihe(heñ) all. [ଉ—ତୋତେ ଛାଡ଼ି ମୋର ସବିହେ ସବାই सबकोई ଅଇଲେ— ଶିଶୁଶଙ୍କର, ଉଷାଅଭିଳାଷ ।]

ସବୀଜ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ବୀଜ)—ବୀଜ ସହିତ Sabīja ବର୍ତ୍ତମାନ—With the Bīja or seed.

ସବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ବୀର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ— Sabīrjya Having Bīrjya.

ସବୁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ସର୍ବ)—୧ । ସର୍ବ—1. All. [ଉ— Sabu ସବୁ ଶସ୍ତ ଅଛେ ସେ ହୋଇଲେ କୁଶଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. সবই ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ୨ । ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ବହୁ- सब ବଚନାର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦାଂଶ—2. Signifying plural number when used after words. [ଯ—ସବୁ ଲୋକ=ସମସ୍ତ ଲୋକ; ଲୋକ ସବୁ= ଲୋକମାନେ ।]

ସବୁ କରି—ଦେ. ଅ—ସର୍ବମୋଟ; ସବୁ ମିଶାଇଲେ—In all. Sabu kari সর্বমোট, সব জড়িয়ে सब मिलाकर

ସବୁଙ୍କର(ରି)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତଙ୍କର—Of all. [ଉ— Sabuṅkara(ri) ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଶୁକଳ ଦଶେ ସବୁଙ୍କର କାଏ— সবার, সবাকার सबका ପ୍ରାଚୀ. ବାଲ୍ମୀକିରାମାୟଣ ଗୀତା ।]

ସବୁଙ୍କୁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସଭିଙ୍କି; ସମସ୍ତଙ୍କୁ—To all persons. Sabuṅku [ଉ—ତୁମମାନଙ୍କୁ ଦୁଃକାଇବ, ସବୁଙ୍କୁ ଉଠାଉ କହିବ সবাইকে सबको ଲୁଣ୍ଠନ. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସବୁଜ(ଜା)—ବୈଦେ. (ଫା) ବି (ଫା. ସବ୍‌ଜା)—ଶାଗୁଆ ରଙ୍ଗ; Sabuja(jā) ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ; ଗଛପତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ—Green colour; সবুজ सबजा emerald. ବିଣ—ଶାଗୁଆ; ହରିତ—Green.

ସବୁ ଜାଣ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସର୍ବଜ୍ଞ)—ସର୍ବଜାଣ; ସର୍ବଜ୍ଞ— Sabu jāṇa Omniscient. সব জান্তা सब जाननेवाला

ସବୁ ଜାଣତା(ନ୍ତା)—ଦେ. ବିଣ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ. ସଂ. ସର୍ବଜ୍ଞ)—ସବ୍‌ଜାନ୍ତା; Sabu jāṇatā(ntā) ସର୍ବଜ୍ଞ—Omniscient; all-knowing. সব জান্তা सब जाननेवाला
(ସବୁ ଜାନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସବୁଜି—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସବ୍‌ଜ)—୧ । ଶାଗୁଆ ବସ୍ତୁ—1. A Sabuji green thing. ୨ । ବୃକ୍ଷଲତାଦି—2. Trees সবুজি सबजी and plants. ୩ । ଶାକାଦି ପରିବା ପତ୍ର— 3. Kitchen vegetables.

ସବୁଠ(ଠା)ଉଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁଠୁଁ (ଦେଖ)— Sabutha(thā)uñ Sabuthuñ (See) সবথেকে सबसे

ସବୁଠା—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ସର୍ବ ଓ ସ୍ଥାନ)—ସବୁ ଜାଗା; ସବୁ Sabuṭhā সব জায়গা सब जगह ସ୍ଥାନ—All places.

ସବୁଠାଇଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସଂ. ସର୍ବସ୍ଥାନେଷୁ)—ସବୁଠି (ଦେଖ) Sabuṭhāiñ সবঠাঁই सब जगह Sabuṭhiñ (See)

ସବୁଠାକୁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ—To all places. Sabuṭhāku সব জায়গায় सब जगहको

ସବୁଠାରୁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସବୁ ସ୍ଥାନରୁ—1. From all places. ୨ । ସର୍ବାପେକ୍ଷା—2. Than all.
Sabuthāru
সব জায়গাথেকে, সবাচ্ছে **सबजगहसे, सबसे**

ସବୁଠାରେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁ ସ୍ଥାନରେ—At all places.
Sabuthāre সব জায়গায় **सब जगहमें**

ସବୁଠିଁ(ଠି)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁଠାରେ—At all places.
Sabuthiñ(thi) সব জায়গায় **सब जगहमें**

ସବୁଠିକା—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁ ସ୍ଥାନର—Of all places.
Sabuthikā সব জায়গার **सब जगहका**
(ସବୁଠିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସବୁଠିକି(କୁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ—To all places.
Sabuthiki(ku) সব জায়গায় **सब जगहको**

ସବୁଠୁଁ(ଠୁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସବୁଠାରୁ; ସବୁ ସ୍ଥାନରୁ—1. From all places. ୨ । ସର୍ବାପେକ୍ଷା—2. Than all; of all. [ଦ୍ର—ଗଲା ମଉଳା ସବୁଠୁଁ ସାର, ମଲେ ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଢେଇରୁ ବାହାର—ଢଗ ।]
Sabuthuñ(thu)
সব জায়গাথেকে
सबसे
সবাচ্ছে

ସବୁଠେଇଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସର୍ବସ୍ଥାନରେ—1. At all places. ୨ । ସବୁ ଦେଶରେ—2. In all countries.
Sabutheiñ
সব জায়গায় **सब जगहमें**

ସବୁତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ ସୁବୁତ୍)—୧ । ପ୍ରମାଣ—1. Proof. ୨ । କାରଣ—2. Cause. ବୈଦେ. ବିଣ—ପ୍ରମାଣିତ—Proved.
Sabut
সাবুদ **सबूत, सुबूत**

ସବୁଥି—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସବୁ ବିଷୟ—All things or matters
Sabuthi সব **सबविषय**

ସବୁଥିକି(କୁ)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ—1. To all places. ୨ । ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରତି—2. For all matters. ୩ । ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ—3. To all works.
Sabuthiki(ku)
সব বিষয়ে
सबकेलिये

ସବୁଥିରୁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସବୁ ବିଷୟରୁ—1. From all matters. ୨ । ସବୁ ବସ୍ତୁରୁ—2. From all things. ୩ । ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ—3. From all works. ୪ । ସର୍ବାପେକ୍ଷା—4. Than all.
Sabuthiru
সবথেকে
सबसे

ସବୁଥିରେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସର୍ବତ୍ର; ସବୁଠାରେ—1. In all places. ୨ । ସବୁ ବିଷୟରେ; ସବୁ କଥାରେ—2. In all matters.
Sabuthire
সবজায়গায়, সবাতে **सबमें**

ସବୁ ଦିନ—ଦେ. ବି—୧ । ସବୁବେଳ—1. All times. ୨ । ପ୍ରତିଦିନ—2. Everyday. ଦେ. ଅ—୧ । ସବୁ ଦିନରେ; ସବୁ କାଳରେ—1. At all times. ୨ । ପ୍ରତିଦିନ—2. Daily.
Sabu dina
সবসময় **सब दिन**

ସବୁନ୍ତି—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସ. ସର୍ବ)—୧ । ସମସ୍ତେ—1. All. ୨ । ସବୁଙ୍କି; ସମସ୍ତଙ୍କୁ—2. To all. ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—ସମସ୍ତଙ୍କର; ସବୁର—Of all. (ଦ୍ର—ଏହିମତ ସବୁନ୍ତି ସୁଖ, ସ୍ୱବଶରେ ଭୁଞ୍ଜ ମୁଖରେ ମୁଖ । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)
Sabunti
সবাই
सबको

ସବୁ ପ୍ରତିକି(କୁ)—ଦେ. ଅ—ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା—Of all. (ଦ୍ର—କୃଷ୍ଣକର୍ଣ୍ଣ ସବୁପ୍ରତିକି ବଡ଼ ବାୟୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
Sabupratiki(ku)
সবচেয়ে **सबसे**

ସବୁ ବେଳ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସ. ସର୍ବ ଓ ବେଳା)—ସର୍ବକାଳ—All times.
Sabu bela
সব সময় **सब समय**

ସବୁବେଳେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସର୍ବଦା—1. Always. ୨ । ସତତ—2. Constantly. ୩ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ—3. Very often.
Sabubele
সব সময়ে **सब समयमें**

ସବୁମତେ—ଦେ. ଅ—ସବୁ ପ୍ରକାରେ—In all respects. (ଦ୍ର—ସେ ସବୁ ମତରେ ପୁରୁଷ ବୋଲାଉଛି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ସଭା ।)
Sabumate
(ସବୁ ମତରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)
সব রকমে **सब तरहसे**

ସବୁର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସବର୍; ସବୁର୍)—୧ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା—1. Waiting. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience. ୩ । ସହିଷ୍ଣୁତା—3. Fortitude; forbearance. ବିଣ—ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—Patient. ଅ—୧ । ଥୟ ଧର—1. (Interjection) Be patient ! ୨ । ରହ କର ! ବିରତ ହୁଅ ! —2 Stay ! stop !
Sabur
সবুর
सबूर

ସବୁର୍ କରିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବା—1. To forbear; to have patience. ୨ । କାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—2. To bide one's time. ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟସହକାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—3. To wait patiently. ୪ । ବିରତ ହେବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ କରିବା—4. To stop; to cease.
Sabur karibā
সবুর করা
सबूर करना

ସବୁର୍ ଗଛରେ ମେଉଆ ଫଳେ—ଦେ. ଢଗ—ହିନ୍ଦିର 'ସବୁର୍ କା ଝାଡ଼ମେ ମେବା ଫଲ୍‌ତା' ପ୍ରବଚନର ଅନୁବାଦ)—ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଫଳ ଲାଭ କରେ—A patient man gets a good reward. [ଦ୍ର—ମେଉଆ=ସୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ଫଳ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଅପେକ୍ଷା କଲେ ମେଉଆ ପରି ସୁମିଷ୍ଟ ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ ।]
Sabur gachhare meuā phale
সবুরে মেওয়া ফলে
सबुरके पेड़में मेवा फलताहै

ସବୁର୍ ସହିବା—ଦେ. କ୍ରି—କାଳ ବିଳମ୍ବ ସମ୍ଭାଳିବା—To brook delay.
Sabur sahibā
সবুর সহা **सबुर करना**

ସବୁରାତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସବୁରାତ୍)—ସବୁର୍ (ଦେଖ)—Sabur (see).
Saburāt
সবুর **सबुरा**

ସବୁରାତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସବୁର୍ କରିବା (ଦେଖ) Subur karibā. (See)
Saburāt karibā
সবুর করা **सबुर करना**

ସବୁରାତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ରିହାତି ଦେବା—To grant remission.
Saburāt debā
রেহাই দেওয়া **सबुर देना**

ସବୁରତି — ଦେ॰ ବିଣ — ୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ — 1. Patient. ୨ । ସେ
Saburāti ସମୟ ଦେବ — 2. Granting time. ୩ । ସେ
(ସବୁରତିଅ[ୟା] — ଅନ୍ୟରୂପ) ହଠାତ୍ ରାଗିଯାଏ ନାହିଁ--
सबूरे सबुर करनेवाला 3. Of a calm temper.

ସବୁରି — ଦେ. ସର୍ବନାମ. ବହୁବଚନ (ସ. ସର୍ବନାମ 'ସବୁ' ଶବ୍ଦର ଷଷ୍ଠୀ
Saburi ବିଭକ୍ତି) — ୧ । ସମସ୍ତଙ୍କର — 1. Of all. (ଉ —
সবাকার, সবার, সবারী ଅଇଚ୍ଛା ସବୁରି ପ୍ରଭୁ, ପୋଷିଥିବ ଯେବେ
सबका, सबकाइ ରାଜ — ବାଳକୃଷ୍ଣ, ସଜ୍ଜାପୁଅ ପ୍ରାଳିଝିଅ ।) ୨। ସବୁ
ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର — 2. Of all persons. (ଉ — ଗରବର
ମାଇପ ସବୁରି ଶାଳୀ । ଛଗ ।)

ସବୁରିଅ(ୟା) — ଦେ. ବିଣ — ସବୁରତି (ଦେଖ) —
Saburiā(yā) Saburāti. (See)
সবুরে, ধৈর্য্যশীল सबुर करनेवाला

ସବୁରିଙ୍କି(ଙ୍କୁ) — ଗ୍ରା॰ ସର୍ବନାମ - ସମସ୍ତଙ୍କୁ —
Saburiṅki(ṅku) To all.
সবাইকে सबको

ସବୁରି ଠ(ଠା)ଉଁ — ଦେ. ସର୍ବନାମ — ୧ । ସବୁଠୁଁ (ଦେଖ) —
Saburi ṭha(ṭhā)uṅ 1. Sabuṭhuṅ. (See) ୨। ସମସ୍ତଙ୍କ
(ସବୁରିଠୁଁ — ଅନ୍ୟରୂପ) ଠାରୁ — 2. From all. ୩ । ସମସ୍ତଙ୍କ
সবার কাছথেকে, সবচেয়ে सबसे ଅପେକ୍ଷା; ସମସ୍ତଙ୍କ
ମଧ୍ୟରେ — 3. Than all; of all.

ସବୁରି ଠା(ଠେ)ଇଁ — ଦେ. ସର୍ବନାମ — ୧ । ସବୁଠିଁ (ଦେଖ) —
Saburi ṭhā(ṭhe)iṅ 1. Sabuṭhiṅ, (See) ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ
(ସବୁରିଠାରେ — ଅନ୍ୟରୂପ) ନିକଟରେ — 2. At, near or
সব জায়গায়, সবার কাছে सबके पासमें before all
persons.

ସବୁରିବା — ଦେ. କ୍ରି — ସବୁର କରିବା (ଦେଖ)
Saburibā Sabur karibā. (See)
(ସବୁର ଦିବା — ଅନ୍ୟରୂପ) সবুর করা सबुर करना

ସବୁଲା — ପ୍ରାଦେ. (ଲରଅ) ସର୍ବନାମ — ସମସ୍ତ —
Sabulā All.

ସବୃଦ୍ଧିକ — ସ. ବିଣ (ସ=ସହ+ବୃଦ୍ଧି+କ; ବୃଦ୍ଧି ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ;
Sabṛuddhika ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି) — ୧ । ବୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ —
1. With increase. ୨ । ସୁଧ ସମେତ —
2. With interest.

ସବୃଷ୍ଟିକ — ସ॰ ବି (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ବୃଷ୍ଟି+କ) — ବୃଷ୍ଟିସହିତ —
Sabṛushṭika Accompanied with rain

ସବେ — ଦେ. ସର୍ବନାମ — ସମସ୍ତେ —
Sabe সবে सब All.

ସବେଇ — ଦେ. ବି — ସବାଇ (ଦେଖ) —
Sabei Sabāi, (See)

ସବେକାଦର — ବୈଦେ॰ (ଅ) ବି — ମୁସଲମାନ ରମ୍‌ଜାନ୍ ମାସର
Sabekādar ସପ୍ତବିଂଶ ଦିନ — The 27th day of the
সবেকাদর month of Ram-jan of the Mahomedan
सबेकाद्र year.

ସବେଗ — ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ବେଗ) — ବେଗବାନ୍ —
Sabega With force; forceful; fleet.
সবেগ बेगवान (ସବେଗା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ସବେ(ବି,ବେ)ବରାତ୍ — ବୈଦେ. ବି (ଫା॰ ଶବ୍ = ଶର୍ବରୀ = ରାତ୍ରି +
Sabe(bi,bbe)barāt ଇ = ର + ବରାତ୍ = ମୁକ୍ତିଦାନ; ପାପମୋଚନ,
[ସବେବ୍ରାତ୍, ସବବରାତ୍, ସବେବରାତ୍ — ଅନ୍ୟରୂପ] ସବ୍-ଇ-ବରାତ୍ =
ପାପ ମୋଚନର ରାତ୍ରି) — ସ୍ତବେରାତ୍; ମୁସଲମାନଙ୍କ ପର୍ବ-
সবেবরাৎ; सोवरातस ବିଶେଷ — Name of a Mahomedan festival. [ଦ୍ର — ଏହି ଦିନ ରାତ୍ରିରେ
ନମାଜ ପଢ଼ିଲେ ଓ ରୋଜା ରଖିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଉପବାସ
କଲେ ବହୁ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ । ଏହି ଦିନ ପିତୃଲୋକଙ୍କ
ନାମରେ ଦରିଦ୍ରଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବାର ଉପଦେଶ
ମୁସଲମାନ୍ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ।]

ସବେଶ(ଷ) — ସ. ବିଣ. — ସ = [ସହ + ବେଶ (ଷ)] — ୧ । ସମୀପସ୍ଥ;
Sabeśa(sha) ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ — 1. Contiguous; near.
୨ । ଭୂଷିତ; ବେଶ-ପରିହିତ — 2. Dressed;
accoutred.

ସବୋ — ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ସର୍ବ — ସବୁ — All.
Sabo

ସବ୍ଜା (ଜ୍ଜ) ଦେ. ବିଣ. — ସବୁଜ (ଦେଖ) — Sabuja (See)
Sabjā (bji)

ସବ୍ଜାନ୍‌ତା — ଦେ. ବିଣ. — ସବ୍‌ଜାନ୍‌ତା (ଦେଖ) — Sab-jān-tā
Sabjān-tā (See)

ସବ୍ଜି — ବୈଦେ. ବି. — (ଫା) — ୧ ।, ଶାଗ ପ୍ରଭୃତି ଘନ ପରିବା —
Sabji সবজী; सबजी 1. Potherbs and kitchen
vegetables. ୨ । ଭାଙ୍ଗ; ସିଦ୍ଧି — 2. A drink
made of the leaves of Cannabis Indica.

ସବ୍ବା (ଭ୍ବା) — ଦେ. ବିଣ. — ସବା (ଦେଖ) — Sabā (See)
Sabbā (bbhā)

ସବ୍ବା(ଭ୍ବା) ଅଗ — ଦେ. ବି. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ — ସବା ଅଗ (ଦେଖ)
Sabbā (bbhā) āga Sabā āga (See)
[ସବ୍ବା (ଭ୍ବା) ପଛ ବାଦ୍ୟାଦି)]

ସବ୍ବାଇ — ଦେ. ବି — ସବାଇ (ଦେଖ) — Sabāi (See)
Sabbāi

ସବ୍ବା(ଭ୍ବା)ଖାଇ — ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ — ସବାଖାଇ (ଦେଖ)
Sabbā(bbhā)khāi Sabākhāi (See).

ସବ୍ବା (ଭ୍ବା)-ଖିଆ — ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ — ସବାଖିଆ (ଦେଖ)
Sabbā(bbhā)khiā Sabākhiā (See)

ସବ୍ବା(ଭ୍ବା)ବଡ — ଦେ. ବି. — ୧ । ସବୁଠାରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ — 1. Eldest.
Sabbā(bbhā)barḍa ୨ । ବୃହତ୍ତମ — 2. Biggest;
largest.

ସବ୍ବା(ଭ୍ବା)ବାଳ — ଦେ. ବି. — ସବାବାଳ (ଦେଖ)
Sabbā(bbhā)bāḷa Sabā bāḷa (See).

ସବ୍ବା(ଭ୍ବା)ବାଳୁଅ — ଦେ. ବିଣ — ସବାବାଳୁଅ (ଦେଖ)
Sabbā(bbhā)bāḷuā Sabābāḷuā (See)

ସବ୍ବା (ଭ୍ବା) ସାନ—ଦେ॰ ବଣ.—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ସାନ—
Sabbā (bbhā) sāna 1. Youngest. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତମ—
সবসেছোট; সবসেছোটা 2. Smallest.
[ସବ୍ବା(ଭ୍ବା)ବଡ଼—ବିପରୀତ]

ସବ୍ଭା—ଦେ. ବଣ.—(ସଂ. ସର୍ବ)—୧ । ସବୁ—1. All. (ଅନ୍ୟ
Sabbhā ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।) ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା—
সবার; সবসে 2. Of all; others all than. (ଯଥା—
ସବ୍ବା ବଡ଼, ସବ୍ବା ସାନ, ସବ୍ବା ଆଗ ।

ସବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ.—(ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା, ପ୍ରେରଣ କରିବା+
Sabya କର୍ମ. ଯ)—୧ । ବାମ; ବାଆଁ—1. Left. ୨ ।
ଦକ୍ଷିଣ; ଡାହାଣ—2. Right. [ଦ୍ର—ସବ୍ୟ ଶବ୍ଦର
ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଦୁଇ ଅର୍ଥ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଏହା
ବାମ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; (ବିଶ୍ୱକୋଷ)] ୩ ।
ପ୍ରତିକୂଳ—3. Contrary. ୪ । ପଶ୍ଚାତ୍—4. Hind;
back; rear; backward. ୫ । ଦକ୍ଷିଣଦିଗସ୍ଥ—
5. Southern. ୬ । ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଉଭୟ—
6. Both right and left. ୭ । ବାଆଁ କାନ୍ଧରେ
ପଇତାକୁ ପକାଇ କଟୀର ଡାହାଣ ଦିଗକୁ ଲମ୍ବାଇବା
ପ୍ରକାରେ ପଡ଼ିଥିବା (ଯଜ୍ଞୋପବୀତ)—7. (the sacred
thread) Passed over the left shoulder
down to the right side of the waist.
ସଂ. ବି (+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
1. Bishṇu. ୨ । ଯଜ୍ଞୋପବୀତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
2. The sacred thread. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ର
ଗ୍ରହଣର ୧୦ ପ୍ରକାର ଗ୍ରାସ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
3. One of the ten kinds of eclipse.
୪ । ଅଙ୍ଗିରା ଋଷିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
4. A son of a sage Angirā. [ଦ୍ର—ଅଙ୍ଗିରା
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପୁତ୍ର ରୂପେ ଲାଭ କରିବାକୁ କାମନା କରି
ଦେବାରାଧନ କରିଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରୂପେ ଜନ୍ମ
ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ପୁତ୍ର ସବ୍ୟ ନାମରେ ପରିଚିତ ।
ଏ ଋଗ୍‌ବେଦର ୧—୫୧।୫୭ ସୂକ୍ତର ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା ଋଷି ।
ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସବ୍ୟ କର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ବାମ ହାତ—1. Left hand.
Sabya kara ୨ । ଉଭୟ ହସ୍ତ—2. Left and right
hands. ୩ । ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ—3. Right hand.

ସବ୍ୟ ସାଚୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସବ୍ୟ=ବାମ+ସଚ୍ ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ
Sabya sāchī କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
(ସବ୍ୟସାଚୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବାମ ହସ୍ତ
ଦ୍ୱାରା ଶର ନିକ୍ଷେପ କରେ—1. Able to
shoot an arrow with the left hand.
୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଭୟ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଶର ନିକ୍ଷେପ
କରିବାରେ ପଟୁ—2. Ambidexterous; using
the left hand with as much facility as
the right hand in shooting. ବି. ପୁଂ—
ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—A name of the 3rd
Pāṇḍaba brother. [ଦ୍ର—ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ଉଭୟ ହସ୍ତ
ଦ୍ୱାରା ଶର ସନ୍ଧାନ କରି ପାରୁଥିଲେ ।]

ସବ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସଖୀ ବିଶେଷ—
Sabyā A female companion of
Chandrābalī. [ଦ୍ର—ଏହି କାଳରେ ସେହି ସ୍ଥଳରେ
ସବ୍ୟା ସଖୀ ପ୍ରବେଶ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।].

ସବ୍ୟାଜ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହ+ବ୍ୟାଜ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଛଳଯୁକ୍ତ
Sabyāja —1. With pretext; fraudulent.
୨ । ସପ୍ରତିବନ୍ଧକ—2. Having obstacles.

ସବ୍ୟାଧି—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ବ୍ୟାଧିଯୁକ୍ତ—
Sabyādhi Sick.

ସବ୍ୟେତର—ସଂ. ବଣ (ସବ୍ୟ+ଇତର; ୬ମୀ ତତ୍)—ଡାହାଣ;
Sabyetara ଦକ୍ଷିଣ—Right (hand; side).

ସବ୍ୟେଷ୍ଠ(ଷ୍ଠା)—ସଂ. ବି (ସଂ. ସବ୍ୟେ=ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ+ସ୍ଥା. ଧାତୁ=
Sabyeshṭha(shṭhā) ରହିବା+ଅ; ପକ୍ଷେ ସବ୍ୟେ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+
କର୍ତ୍ତୃ. ଅ;ସବ୍ୟେ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ତୃ;ଅଲୁକ୍ ସମାସ,ଯେ ରଥର
ବାମ ପାଖରେ ଉପବେଶନ କରେ)—୧ । ରଥଚାଳକ;
ସାରଥି—1. Charioteer; a car-driver. ୨ ।
ରଥର ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉପବିଷ୍ଟ ବୀର—2. A warrior
who sits on the leftside of the car.

ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ସ=ସମାନ+ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ)—ଯେଉଁ ଛାତ୍ର-
Sabrahmachārī ମାନେ ଏକ ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ
ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ
କରନ୍ତି; ସତୀର୍ଥ; ସହାଧ୍ୟାୟୀ—A fellow student;
pupils of the same preceptor; reading
the Bedas under the same preceptor.

ସବ୍ରାହ୍ମଣ—ସଂ. ବଣ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି) (ସ+ବ୍ରାହ୍ମଣ)—ବ୍ରାହ୍ମଣ
Sabrāhmaṇa ବିଶିଷ୍ଟ—Having Brāhmaṇas.

ସବ୍ରୀଡ଼—ସଂ ବଣ, ପୁଂ—(ସ=ସହ+ବ୍ରୀଡ଼ା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଲଜ୍ଜ—
Sabrirḍa Modest; shameful; bashful.
(ସବ୍ରୀଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଭକ୍ତି—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଭକ୍ତି)—ଭକ୍ତି ସହିତ
Sabhakti ବର୍ତ୍ତମାନ—Accompanied with devo-
tion. ସଂ. କ୍ରି. ବଣ—ଭକ୍ତି ସହକାରେ—With
(ସଭକ୍ତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) devotion.

ସଭଙ୍ଗ ଶ୍ଳେଷ—ସଂ. ବି.—କାବ୍ୟର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ,ଶ୍ଳେଷ (ଦେଖ)-
Sabhanga ślesha (Rhetoric) Name of a figure
of speech.

ସଭୟ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଭୟ)—୧ । ଭୟବିଶିଷ୍ଟ;
Sabhaya ଭୟଯୁକ୍ତ—Attended with fear. ୨ ।
ଭୀତ—2. Fearful; apprehensive.

ସଭର୍ତ୍ତୃକା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ=ସହ+ଭର୍ତ୍ତୃ+କ+ଆ; ବହୁବ୍ରୀହି) Sabharttṛukā ପତିବତ୍ନୀ, ସନାଥା; ସଧବା; ଅବୀର—Having her husband living.

ସଭଳିତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ.ସ୍ଖଳିତ)—ସ୍ଖଳିତ—Slipped; displa- Sabhalita ced. [ଦ୍ର—ସଭଳିତ ଚରଣ ହେଲା ସହାରେ ସ୍ଖଳିତ ବିଚଳିତ ପୁଲକ ସ୍ଫୁରିଲ । ଉଜ.—ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ]

ସଭସ୍ମ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଭସ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ) Sabhasma ୧ । ଭସ୍ମ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ—1. Having ashes. ୨ । ଭସ୍ମ ଲିପ୍ତାଙ୍ଗ (ଶବ୍ଦକୋଷ, ବୃହତ୍ ସଂହିତା) ଯାହାଙ୍କ ଦେହରେ ପାଉଁଶ ବୋଳା ହୋଇଅଛି—2. Having one's body besmeared with ashes.

ସଭା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସହ+ଭା ଧାତୁ=ଶୋଭା ପାଇବା+ଅଙ୍ କୃପ Sabhā +ଆ; ଯେଉଁ ଠାରେ ସଭ୍ୟମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ [ସଭା ଶବ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ଶୋଭା ପାଅନ୍ତି)—୧ । କୌଣସି ସମଜ୍ୟା, ପରିଷଦ୍, ଗୋଷ୍ଠୀ, ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଠାରେ ସମିତି, ସଂସଦ୍, ଆସ୍ଥାନୀ, ବହୁଲୋକ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି; ପରିଷଦ୍, ସଦସ୍, ସମାଜ, ପର୍ଷତ୍. Assembly; a meeting; a —ଜଟାଧର] league. ୨ । ଗୋଷ୍ଠୀ; ସମିତି; ସମାଜ—2 Company; society; an assemblage of persons. ୩ । ଜନତା—3. Multitude of men; a gathering of men; crowd; a large number. ୪ । ଗୃହ; ଶାଳା—4. House; room. ୫ । ମିଳନ ସ୍ଥଳ—5. Meeting place. ୬ । ରାଜସଭା; ରାଜଦରବାର—6. A royal court; king's council. [ଦ୍ର—ମନୁ ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ ୧୪୦ ଠାରୁ ୧୪୫ ଶ୍ଳୋକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛି ଯେ, ରାଜା ସୁସଜ୍ଜିତ ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନପୂର୍ବକ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ କରିବେ; ରାଜା ସଭା ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ମଧୁର ସମ୍ଭାଷଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ସହିତ ଅବଲୋକନ କରିବେ—ଶବ୍ଦକୋଷ] ୭ । ଦ୍ୟୂତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—7. Gambling. ୮ । ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା (ଅଥର୍ବବେଦ)—8. Name of a daughter of Prajāpati ୯ । ଯେଉଁ ଗୃହରେ ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହୁଏ—9 Council chamber; meeting hall (Apte). ୧୦ । ଦ୍ୟୂତଗୃହ—10. A gambling house (Apte). ୧୧ । ଧର୍ମାଧିକରଣ; ବିଚାରାଳୟ—11. A court of justice (Apte). ୧୨ । ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ୍କାର—12 King's audience; levee. (Apte) ୧୩ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ବା ସ୍ଥଳକୁ ବହୁଲୋକ ଗମନ କରନ୍ତି—13. Any place much frequented (Apte). ଦେ. ବଣ. ଓ ବଣର ବଣ.—(ସଂ. ସର୍ବ) (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ) ସବୁ; ସବା—All (ଯଥା—ସଭାଗିଁଥ, ସଭାଖାଈ, ସଭାବାଲ) ଦେ. ବି.—

ସବ ସବ

ସଭା ସଭା ସାମାଜିକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ସମସ୍ୟା ମୀମାଂସାର୍ଥ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସମାଜସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସମାଜ; ଜାତିଅଣ ସଭା—An assembly called to decide a social question; a gathering of caste people; a social gathering. [ଦ୍ର—ଅଧୁନାତନ ସାଧାରଣ ସଭା ପରିଚାଳନ ନିମନ୍ତେ ନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ 'ସଭାପତି' ବା 'ଚେଅର୍‌ମାନ୍' ବା ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ବୋଲ୍ଲ-ଯାଏ । ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ବିବରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବା, କାଗଜ ପତ୍ର ରଖିବା ଓ ସଭା ଆହ୍ୱାନ କରିବା ପାଇଁ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦକ, ବା ସେକ୍ରେଟେରି ବା ମନ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ସଭାରେ ଆଲୋଚିତ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମତ ଦେବା ଓ ତର୍କ କରିବାର ଅଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସଦସ୍ୟ ବା ସଭ୍ୟ ବା ମେମ୍ବର ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ଯେଉଁ ସଭାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସଭ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି, କୌଣସି ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା ସଭାରେ ଆଲୋଚିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧେ ସମ୍ବାଦାଦି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଦଳକୁ 'ସମିତି ବା କମିଟି', ସବ୍‌କମିଟି, ମାନେଜିଙ୍ଗ୍ କମିଟି, ବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତି, ବା ବୋର୍ଡ୍ ଅଫ୍ ଡାଇରେକ୍ଟ ବୋଲ୍ଲଯାଏ । ସଭାପତିଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ବା ସଭାପତିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ 'ସହକାରୀ ସଭାପତି, ଭାଇସ୍ ଚେଅର୍‌ମାନ୍ ବା ଭାଇସ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍' ବୋଲାଯାଏ । ସଂପାଦକଙ୍କ ସହକାରୀଙ୍କୁ ସହକାରୀ ସଂପାଦକ, ଅଥବା ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ ବା ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଭାମାନ ଗଠିତ ହୁଏ, ସେହି ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ନାମରେ ସଭାମାନଙ୍କ ନାମକରଣ ହୁଏ । ଯଥା—ହରିସଭା, ଶିକ୍ଷାବର୍ଦ୍ଧିନୀ ସଭା, ବିବାହ ସଂସ୍କାର ସମାଜ, ଟେକ୍‌ଷ୍ଟ ବୁକ୍ କମିଟି, ରିଟ୍ରେଞ୍ଚମେଣ୍ଟ କମିଟି, ଏଡ୍ରୁକେଶନ୍ କମିଟି, ସାନିଟେସନ୍ କମିଟି, ମନ୍ଦି ସଭା, ଗୋରକ୍ଷିଣୀ ସଭା ।]

ସଭା ଅନ୍ତେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସ. ସଭ+ଅନ୍ତ)—ସବା ଶେଷରେ—Sabhā ante At the close; at last. [ଦ୍ର—ସଭା ସବାର ଶେଷେ ଅନ୍ତେ ପ୍ରକଟ ହେଲା—ଉଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-ସବକା ଶେଷମେଂ ସୁନ୍ଦରୀ ।]

ସଭା ଅଗ—ବେ ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ସବ+ଅଗ୍ର)—ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ Sabhā āga ସ୍ଥାନ—1. The front or foremost (ସଭା ପଛ—ବିପରୀତ) place of all. ୨ । (ସଭା+ଅଗ୍ର) ସବାର ଆଗେ ସଭା ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ—2. The ସବକା ଆଗେ front portion of a meeting. ୩ । ସବୁ

ଘଟଣାର ଅନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ—3. Most recent time; ୪ । ସବୁ ଘଟଣାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ—4. Earliest time.

ସଭା ଅଗରେ } କ୍ରି. ବିଣ ରୂପ ଦେ. ବିଣ—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗ୍ର-
ସଭା ଅଗେ } ବର୍ତ୍ତୀ—1. (a place) In front of all. ୨ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଘଟଣାର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ —2. Happening before all others. ୩ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗ୍ରଜ—3. Eldest of all. (ଯଥା— ସବାର ଆଗେ ସଭା ଅଗ ଭଲ) ୪ । ସର୍ବପ୍ରଥମ—4. First of all.
सबका आगे

ସଭା ଅହ୍ୱାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା
Sabhā āhwāna kariba ପାଇଁ ସଭାର ଅଧିବେଶନର ସମୟ,
সভা আহ্বান করা ସ୍ଥାନ ଓ ସଭାରେ ଅଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ
सभा बुलाना କରି ସଭାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ କିମ୍ବା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ (ସଭା ଡାକିବା—ଅନୁରୂପ) ବିଜ୍ଞାପନଦ୍ୱାରା ଡାକିବା—To call a meeting; to convene a meeting.

ସଭା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ଅଲୋଚନା କରିବା
Sabhā kariba ପାଇଁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅହ୍ୱାନପୂର୍ବକ ଉପସ୍ଥିତ
সভা করা ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ କରାଇବା—
सभा करना 1. To hold a meeting. [ଉ—ସଭା କଲେ ଲୋକେ ନ ବୋଲିବେ କି ? ଗୋପୀନାଥଙ୍କୁ ଗୋଷୀ ନ କେବେ କି ?—ଗୋପୀଭାଷା ।] ୨ । ସଭା ଅହ୍ୱାନ କରିବା—2. To call a meeting. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମବେତ ହେବା; ଏକତ୍ର ହେବା—3. To be assembled; to flock together. [ଯଥା— ଗଛରେ କୁଆମାନେ ଅଛି ସଭା କରୁଛନ୍ତି ।] ୪ । ସାମାଜିକ ବିଷୟର ବିଚାର ପାଇଁ ଜାତିଅଣ ସଭା ଅହ୍ୱାନ କରିବା ବା ତହିଁର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ କରିବା—
4. To call or hold a caste-gathering.

ସଭାକାର—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ସଭା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—ଯେ ସଭା
Sabhākāra ଅହ୍ୱାନ କରନ୍ତି ବା ସଭାର କର୍ମ କରନ୍ତି—
One who convenes or holds a meeting.

ସଭାକାନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ସବାକାନ୍ତ (ଦେଖ)
Sabhākrānta Sabākrānta (See)

ସଭାକାନ୍ତ ଚକଡ଼ା—ଦେ. ବି—ସବାକାନ୍ତ ଚକଡ଼ା (ଦେଖ)
Sabhākrānta chakaṛdā Sabākrānta chakaṛdā (See)

ସଭାଖାଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସବାଖାଈ (ଦେଖ)
Sabhākhāi Sabākhāi (See)
सब खाकी ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଛଡ଼ଖାଇ; କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ
सर्वभक्षी ହବିଷ୍ୟ (ନିରାମିଷ ଭୋଜନ) କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବାସୀ ଦିନ ହବିଷ୍ୟ ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାରୂପ ଉତ୍ସବ—The feast held by persons who break the restricted fasting of the month of Kārttika and take all sorts of eatables on the morrow of the Kārttika full moon day.

ସଭାଖିଆ(ୟା)—ଦେ. ବି—ସବାଖିଆ (ଦେଖ)
Sabhākhiā(yā Sabākhiā (See)

ସଭାଗ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଭାଗ)—ଭାଗବିଶିଷ୍ଟ—
Sabhāga Having portions. ବିଣ. ଓ ବି ପୁଂ. (ସଭାଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଭା+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—ଯେ ସଭାକୁ ଯାଆନ୍ତି—Those who attend a meeting.

ସଭା ଗୃହ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଘରେ ସଭାର ବୈଠକ ହୁଏ—
Sabhā gṛuha A meeting house.

ସଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଭାଗ୍ୟ)—ଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ—
Sabhāgya Fortunate; lucky.
(ସଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଭାଘର—ଦେ. ବି—ସଭା ଗୃହ (ଦେଖ)
Sabhā ghara Sabhā gṛuha (See)

ସଭା ଚର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସଭା+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—
Sabhā chara ଯେ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି—A person
(ସଭାଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) who attends a meeting.
ବିଣ. ପୁଂ—ସଭାରେ ବିଚରଣକାରୀ—Frequenting or attending meetings.

ସଭାଚାର—ସଂ ବି (ସଭା+ଆଚାର)—୧। ସମାଜରେ ଆଚରଣୀୟ ରୀତି—
Sabhāchāra 1. The customs of society (Apte). ୨ । ରାଜସଭାର ଶିଷ୍ଟାଚାରାନୁମୋଦିତ ରୀତି—2. Court-manners (Apte). ୩ । ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଆଚରଣୀୟ ଅଦବକାଇଦା—3. Formalities or etiquette to be observed at a meeting. [ଯଥା—ଜଣେ କହୁଥିଲା ବେଳେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କହିବେ ନାହିଁ; ସଭାପତିଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ କେହି ଉଠି କିଛି କହିବେ ନାହିଁ; କେହି ଶିଷ୍ଟତା ବିରୁଦ୍ଧ (unparlia-mentary) ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ନାହିଁ ।]

ସଭାଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସେବା କରିବା—1. To serve.
Sabhāj (root) ୨ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା—2. To wel-come. ୩ । ପୂଜା କରିବା—3. To worship.

ସଭା ଜନ—ସଂ. ବି.—୧ । (ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଜନ; ମ. ପ. ଲୋ.)
Sabhā jana ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—1. Persons attending a meeting. ୨ । (୭ମୀ ତତ୍) ସଭ୍ୟ; ସଭାସଦ୍—2. Member of an assembly; an associate of a meeting. ୩ । (ସଭାଜ୍ ଧାତୁ +ଭାବ ଅନ)—ସତ୍କାର; ସୌଜନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ; ଶିଷ୍ଟତା 3. Courtesy; rendering of homage; politeness. ୪। ଅଭ୍ୟର୍ଥନା; ସ୍ୱାଗତ ଓ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନାଦି-ପୂର୍ବକ ସମ୍ଭାଷଣ; ଅଭିବାଦନ—4. The ceremony

of welcoming; congratulation; courteous conversation. [ଦ୍ର—ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସମାଗମ ବା ବିଦାୟ ହୋଇ ଯିବା ସମୟରେ ପରସ୍ପରକୁ ଅଲିଙ୍ଗନ କୁଶଳପ୍ରଶ୍ନ ଓ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ଭାଷଣକୁ ସଭାଜନ ବୋଲଯାଏ । ଏଥିରେ ପର୍ଯ୍ୟା ଅଭନନ୍ଦନ, ଅପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।] ୫। ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—5. Serving; tending. ୬। ପୂଜନ; 6. Worshipping. ୭ । ଆନନ୍ଦନ—7. Delighting; pleasing. ଦେ. ବି. (ବହୁବଚନ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଚ, ଯାତ୍ରା, ତାମାସା, ଠିଆପାଲ, ଅଭିନୟ ଆଦି ଦେଖିବାକୁ ସମାଗତ ଦର୍ଶକଗଣ—(plural) The audience or spectators assembled to witness a performance of dancing, play etc. [ଦ୍ର—ହରିବୋଲ ସଭାଜନେ ! ପାଲି ହେଲି ସାଙ୍ଗ—ପାଲିବାଲଙ୍କ ପଦ] ବିଣ.—୧ । (ସ=ସହ+ଭାଜନ) ସପାତ୍ର; ପାତ୍ରଯୁକ୍ତ—Having receptacles, pots or utensils ୨ । (ସଭାଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ପ୍ରୀତିଦାୟକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Giving pleasure; gratifying.

ସଭା ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ସଭା ଆହ୍ୱାନ କରିବା (ଦେଖ)
Sabhā ḍākibā Sabhā āhwāna karibā (see)
সভা ডাকা **सभा बुलाना**

ସଭା ତଳ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଭାର ଅଧିବେଶନ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନ
Sabhā talā The place of a meeting. ଦେ. ବି.
সবাছে তলা ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନିମ୍ନ ଦେଶ—Lowest place.
सबसे निम्न देश
সবাছে নীচ, ଦେ. ବିଣ—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ନୀଚ—1. Lowest ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କନିଷ୍ଠ—
सबसेनीचा Youngest.

ସଭାଧିବେଶନ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସଭାରେ ବଇଠକ; ସଭାରେ
Sabhādhibesana ଅଲୋଚିତ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହେବା ପାଇଁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳନ—A sitting of an assembly; a meeting.

ସଭାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି. ପୁ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍, ସଭା+ଅଧ୍ୟକ୍ଷ)—ସଭାପତି—
Sabhādhyaksha President; chairman of a
(ସଭାନାୟକ,ସଭାନେତା—ଅନ୍ୟରୂପ) meeting or assembly.
(ସଭାଧ୍ୟକ୍ଷା, ସଭାନାୟିକା, ସଭାନେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଭା ନିର୍ବା କରିବା—ଦେ କ୍ରି.—(ସଂ. ସଭା ଓ ନିର୍ବାହ)—
Sabhā nirbhā karibā ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧାନ କରିବା—
সভা নির্বাহ করা To conduct a meeting and
सभा समाधा करना bring it to a successful termination.

ସଭାନାୟିକା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସଭାପତିରୂପେ
Sabhā nāyikā ବନିତା ବା ସଭାପତି ଆସନରେ ଅଧିକାରିଣୀ
(ସଭାନେତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନାରୀ—A lady taking the
সভানায়িকা, সভানেত্রী place of the president of an
सभा नायिका assembly or a congregation.

ସଭା ପଛ—ଦେ. ବିଣ.—ସଂ. ସର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚାତ୍)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା
Sabhā pachha ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗ—1. Hindmost part or
সবাব পিছনে portion or place.
सबसे पिछे [ଦ୍ର—କି ତ ଆଗେ ଏକତ ହିତ ସଭା ପଛେ, ଥିଲେ ଗାଈଯାକ ମଧରେ ରଖି ସ୍ନେହେ । —କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ] ୨। ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପଶ୍ଚାଦ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ କାଳ—2. The time which is before all; most ancient
সবাচ্ছেপেছু time. ୩। ସଭା ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନର ସର୍ବ-ପଶ୍ଚାଦ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ
सबसे पीछावो ସ୍ଥାନ—3. The hindmost portion or place in a meeting. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନ୍ୟ
সবাপেছু ସମସ୍ତଙ୍କ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭର୍ତ୍ତୀ—1. Hindmost. ୨ । ଅନ୍ୟ
सबसेपिछला ସମସ୍ତ ଘଟନାର ପରେ ଘଟିବା—2. Latest.
(ସଭା ଅଗ—ବିପରୀତ) ୩ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଘଟନାର ପୂର୍ବେ ଘଟି
[ସଭା ପଛେ, ସଭା ପଛରେ—କ୍ରି. ବିଣରୂପ] ଥିବା—3. Oldest; earliest. ୪ । ସବୁ କନିଷ୍ଠ—4. Youngest of all. (ଯଥା—ସଭା ପଛ ଭାଇ) ୫ । ଯେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପରେ ଆସି ପହଞ୍ଚେ—5. Reaching or arriving at a place latest or last of all. ୬। ସମସ୍ତଙ୍କ ଶେଷରେ ଅବସ୍ଥିତ—6. Situated last of all.

ସଭା ପଣ୍ଡିତ—ସଂ.ବି.—ରାଜସଭାର ବା ଅନ୍ୟ ସଭାର ସଭ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ—
Sabhā pandita A pandit who is a member of a king's court or of any other assembly.

ସଭାପତି—ସଂ.ବି.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ସଭାର ପ୍ରଧାନ ପରିଚାଳକ ବା ନାୟକ;
Sabhāpati ସମାଜର ନେତା—1. President or chair-
সভাপতি man of a meeting; the leading person
सभापति of a meeting. [ଦ୍ର—ସଭାପତିଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରାଯାଏ ଓ ସଭାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଚାଳନ ଓ ଉଦ୍‌ଯାପନ କରାଯାଏ ।
(ସଭାପତି—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଭାପତି ପଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଆକାର ସଭାପତି । ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର "ପତ୍ୟୁର୍ନୋ ଯଜ୍ଞସଂଯୋଗେ" ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ 'ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା' ଅର୍ଥାତ୍ 'ବୈଦିକ ବିଧି ଦ୍ୱାରା ବିବାହିତା' ଅର୍ଥରେ ପତି ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ପତ୍ନୀ ହୁଏ । ଅନ୍ୟକ୍ଷ ପତିର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ପତି ହୁଏ । 'ଗ୍ରାମପତି' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 'ଗ୍ରାମପତି' ।] ୨ । ଦ୍ୟୁତ ଗୃହର ସ୍ୱାମୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. The master of a gambling house. [ଦ୍ର—ପୁରୁଷ ସଭାର ନେତା ହେଲେ 'ଅମୁକ ସଭାପତି ହେଲେ' ବୋଲଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସଭାନେତ୍ରୀ, ସଭାଧ୍ୟକ୍ଷା, ସଭାନାୟିକା ଶବ୍ଦମାନ ପ୍ରଯୋଜିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ସଭାପତିପଦ ବ୍ୟାକରଣ ସିଦ୍ଧ ଅଟେ ।]

ସଭାପତିତ୍ୱ—ସଂ. ବି—୧ । ସଭାରେ ସଭାପତିରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର
Sabhāpatitwa ଅବସ୍ଥା—1. Chairmanship. presidency. ୨ । ସଭାପତିଙ୍କ ପଦ—2. The position or place of the president in a meeting.

ସଭା ପର୍ବ—ସଂ. ବି (ସଭା+ପର୍ବନ୍; ମ. ଭ. ଭେ; ସଭାବର୍ଣ୍ଣନାଯୁକ୍ତ
Sabhā parba ପର୍ବ)—ମହାଭାରତର ଅଷ୍ଟାଦଶ ପର୍ବ ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ବ—Name of the second of 18 cantos of the Mahābhārata. [ଦ୍ର—ଏହି ପର୍ବରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବନକୁ ଯିବା ପୂର୍ବର ଘଟଣାବଳି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏଥିରେ ରାଜା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ବନବାସ ପୂର୍ବର ରାଜ ସଭା ପ୍ରଭୃତିର ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି; ଏହା ଆଦି ପର୍ବର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ବନପର୍ବର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ ।]

ସଭାପାଳ—ସଂ. ବି—୧। ଦ୍ୱାରପାଳ; ଦ୍ୱାରରକ୍ଷକ—1. Doorkeeper.
Sabhāpāla (ଉ—ସଭାପାଳ ଅଗରେ କହନ୍ତେ ଏମାନ, ହେଉ ବଳାଇବ ସେ ହୋଇ କୋଧ ମନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।) ୨ । ସଭାଗୃହର ରକ୍ଷକ—2. The keeper or guard of the council-chamber.

ସଭା ପୂଜନ(**ପୂଜା**)—ସଂ. ବି—ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି
Sabhā pūjana(pūjā) ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ—Worship or reverence paid to the audience. ଦେ.ବି—ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସମାଜରେ ବିବାହ ଉତ୍ସବକୁ ସମାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରୂପ ଅଗ୍ରୁରି—The custom of welcoming the guests on the occasion of marriage amongst the Marhattas. [ଦ୍ର—ବିବାହର ପୂର୍ବଦିନ ବର ଓ କନ୍ୟା ପକ୍ଷରୁ ଆତ୍ମୀୟ, ସ୍ୱଜନ, ଗ୍ରାମବାସୀ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଏ । ବିବାହ ଦିନ ସେମାନେ ଆସି ବିବାହାନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି ହୁଏ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ପାନ, ଅତର, ଗୋଲାପପାଣି ଦିଆଯାଏ । ଉତ୍ସବରେ ସମାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ନଡ଼ିଆ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଓ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ । ଲଗ୍ନ-କଙ୍କଣ ଧାରଣ ପରେ ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ 'ମାଲ୍ୟ ଚନ୍ଦନ' ପ୍ରଥା ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଫୁଲ ସଭା' ବା 'ଆଶୀର୍ବାଦ ସଭା' ପରି ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଟେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସଭାବ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱଭାବ)—ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି—
Sabhāba সভাব सोभाव Nature.

ସଭା ବଇ(ଏ)ଠକ(କି)—ଦେ. ବି—ସଭାର ଅଧିବେଶନ—
Sabhā bai(e)ṭhaka(ki) A sitting or meeting or সভারবৈঠক सभाकाबैठक session of an assembly. (ସଭା ବୈଠକ[କି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଭା ବଡ଼—ଦେ. ଗୁଣ (ସଂ. ସର୍ବ ଓ ବୃହତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା
Sabhā barḍa ବଡ଼—Biggest; eldest; largest. (ଉ—সবার বড দଶରଥଙ୍କର ତିନୋଟି ରାଣୀ, ସଭା ବଡ଼ କୌଶଲ୍ୟା । सबसे बडा ଗୋଲକଣ୍ଠ. ପିଲଙ୍କ ରାମାୟଣ ।)

ସଭା ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟର
Sabhā basā(se)ibā ଆଲୋଚନା କରାଇବା ପାଇଁ ସଭା সভা বসান্ ଆହ୍ୱାନ କରି ସଭାର ଅଧିବେଶନ କରାଇବା—सभा बैठाना 1. To convene and hold a meeting for the discussion of a particular matter. ୨ । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା—2. To start a society or association for a particular aim.

ସଭା ବସିବା—ଦେ. ବି—ସଭାର ଅଧିବେଶନ—
Sabhā basibā The holding or session of a সভাবসা सभा बैठना meeting.

ସଭା ବାଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସବା ବାଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sabhā bāla Sabābāla etc. (See) (ଏକାଳୁକ୍ତ—ଦିଶ ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଭା ବାଛ(ସ)ନ୍ଦ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା
Sabhā bāchha(sa)nda କିମ୍ବା ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ সভা বারণ କୌଣସି ଅପରାଧୀ ବା ସମାଜଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ सभा बारण ସଭାପକ୍ଷରୁ କରାଯିବା ନିଷେଧ—Exclusion of a person from a meeting; excommunication of an offending member from a meeting.

ସଭାଭି—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଦ୍ୟୁତଗୃହ ରକ୍ଷକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sabhābhi The keeper of gambling house.

ସଭା ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ବା ସ୍ଥଗିତ
Sabhā bhanga ହେବା ପରେ ସଭାଜନମାନଙ୍କର ସଭାଗୃହ ତ୍ୟାଗ—Dissolution or closing of a meeting.

ସଭା ଭାଗେ—ଦେ. ବି—ସଭା ସମକ୍ଷରେ—Before a meeting.
Sabhā bhāge (ଉ—କୋହଲେ ତୁ ହାରିଲି ବୋଲି ସଭା সভার সামনে सभाके सामने ଆଗେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ସଭା ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କି—୧ । ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ନ ହେଉଣୁ
Sabhā bhāṅgibā ତାହାକୁ ସ୍ଥଗିତ କରିବା—1. To সভা ভাঙ্গা dissolve a meeting before the con-सभा भांगना clusion of its proceeding. ୨ । ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବା ପରେ ସଭାକୁ ସ୍ଥଗିତ କରିବା—

2. To bring the proceedings of a meeting to conclusion. ଦେ. ବି—ସଭାଭଙ୍ଗ—Dissolution or closing of a meeting. [ଦ୍ର—ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ସମାପ୍ତ ହେଲେ ଫଳତଃ ସଭାପତିଙ୍କ ଆଦେଶରେ ସଭାଭଙ୍ଗ ହୁଏ । କିମ୍ବା ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ କତିପୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସନ୍ତୋଷଜନକ ବା ଅନିଷ୍ଟଜନକ ବିବେଚିତ ହେଲେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ନ ସରୁଣୁ କତିପୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥଗିତ କରାଯାଏ; କିମ୍ବା ସଭାରେ ଆଲୋଚନା ବା ଆଲୋଚନୀୟ ବିଷୟ ମୀମାଂସିତ ବା ଆଲୋଚିତ ନ ହେଉଣୁ ତହିଁର ବିରୋଧୀ ପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋଳମାଳ ହୋଇ ସଭା ଭଙ୍ଗ ହୁଏ।]

ସଭା ଭୂଷଣ—ସଂ. ବିଶ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଭା ମଣ୍ଡନ (ଦେଖ) Sabhā bhūshana Sabhā mandana. S

ସଭା ମଅଳଣ(ଳ)—ଗ୍ରା. ବି.—(ସଂ. ସଭା+ମଳିନ)—ସଭା ଭଙ୍ଗ; Sabhā ma-alana(na) ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟର ସମାପ୍ତି—The सभा भङ्ग termination of the procedings of a सभा भङ्ग meeting.

ସଭା ମଅ(ଉ)ଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଙ୍ଗକରିବା— Sabhā ma-a(u)lā(le)ibā To terminate the pro- सभा भङ्गकरा समाभङ्ग करना ceedings of a meeting.

ସଭା ମଅ(ଉ)ଳିବା—ଦେ. ବି.—ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ହେବା ପରେ Sabhā ma-a(u)liba ଅଧିବେଶନ ସ୍ଥଗିତ ହେବା—The सभा भङ्ग सभाभङ्ग termination or close of the proceedings of a meeting.

ସଭା ମଣ୍ଡନ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—(ସଭାର ମଣ୍ଡନ=ଭୂଷଣ)—୧ । ସଭାରେ Sabhā mandana ନିଜର ଉପସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା ବା ନିଜର ପ୍ରତିଭା (ସଭାମଣ୍ଡନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବା ଗୁଣକୁ ଦେଖାଇବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଭାର ଅଳଙ୍କାର ରୂପେ ସଭ୍ୟଜନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିବେଚିତ ହୁଅନ୍ତି—(a person) Who by his presence or display of ability is considered as the ornament of an assemblage. ୨ । ପଣ୍ଡିତ, ନର୍ତ୍ତକ, ଗାୟକ ଆଦିଙ୍କୁ ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title given by Rājās to pandits, dancers and singers. ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସଭା ଗୃହକୁ ସଜାଇବା; ସଭା ସଜ୍ଜା—The [ସଭାମଣ୍ଡଣି—ଦେଶଜ. ବି. ରୂପ] furnishing of the hall or place of a meeting.

ସଭାମଣ୍ଡନ କରିବା—ଦେ. କି.—୧ । ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କିମ୍ବା Sabhā mandana kariba ନିଜର ଗୁଣକୁ ଦେଖାଇ ସଭା (ସଭାମଣ୍ଡିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜନଙ୍କୁ ମୋହିତ କରିବା—1. To सभा मण्डनकरा adorn or grace a meeting by one's समामन्डन करना presence or by one's feats and accomplishments. ୨ । ସଭା ଗୃହକୁ ସାଜସଜ୍ଜା ଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ କରିବା—2. To furnish the place or hall of a meeting.

ସଭା ମସିଣା—ଦେ. ବି.—ସଭାରେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ Sabhā masiṇā ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବ ମସିଣା ବା ପଟ—Long सभाव सप mats which are spread to seat many सभा बिछौना persons (gathered for a meeting or for other occasions).

ସଭାରମ୍ଭ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଭାର ଅଧିବେଶନର ବା କାର୍ଯ୍ୟର Sabhārambha ଆରମ୍ଭ—The opening of the proceedings of a meeting.

ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ(କର୍ମ)—ଦେ. ବିଶ—ସଭାରେ ଆଲୋଚନୀୟ ବିଷୟର Sabhāra karjja (karma) ଆଲୋଚନା ଆଦି କର୍ମ—(ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳି—ଅନ୍ୟରୂପ) The proceedings of a সভার কার্য্য सभाकाकार्य्य meeting.

ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣ—ଦେ. ବି.—ସଭାର ଅଧିବେଶନରେ ଯାହା Sabhāra karjya bibarana ଯାହା ଆଲୋଚନା ବା ପ୍ରସ୍ତାବାଦି ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳି ବିବରଣ, ସଭାର ପ୍ରୋସିଡିଙ୍ଗ୍ —ଅନ୍ୟରୂପ, ହୁଏ, ତହିଁର ବିବରଣ (ଏହା ରୋଷ୍ଟର ସভার কার্য্য বিবরণ ଖାତାରେ ବା ପୁସ୍ତକରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ समाकाकार्य्य विवरण ରଖା ହୁଏ)—The minutes or record of the proceedings of a meeting; the proceedings of a meeting.

ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣୀ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ Sabhāra kārjya bibarani ବିବରଣ ଲେଖା ହୁଏ সভার কার্য্য বিবরণী (ଏଥିରେ ସଭାପତିଙ୍କର ଓ ସମ୍ପାଦକଙ୍କର समाकी कार्य्य विवरणी ସ୍ୱାକ୍ଷର ରହେ)—The proceedings-book of a meeting.

ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳି ବିବରଣୀ, ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ-ବିବରଣ ପୁସ୍ତକ, ସଭାର ପ୍ରୋସିଡିଙ୍ଗ୍ ବହି } ଅନ୍ୟରୂପ

ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ—ଦେ. ବି—ସଭାରମ୍ଭ (ଦେଖ) Sabhāra kārjyārambha Sabhārambha (See) সভার কার্য্যারম্ভ सभाका कार्य्यारम्भ

ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣୀ ଗୃହୀତ ହେବା—ଦେ. ବି—ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ Sabhāra kārjya bibarani ଅଧିବେଶନର ଲିପିବଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ-gṛuhita hebā ବିବରଣ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧିବେଶନରେ (ସଭାର ପ୍ରୋସିଡିଙ୍ଗ୍ ଗୃହୀତ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପସ୍ଥିତ ସଦସ୍ୟ ଙ୍କ সভার কার্য্য বিবরণী গৃহীত হওয়া ନିକଟରେ ପଠିତ ହୋଇ ତାହା समाकी कार्य्य विवरणी गृहीत होना ଠିକ୍ ଥିବା ସ୍ୱୀକାର ହେବା—The proceedings of a meeting being read and confirmed; the confirmation of the proceedings of a meeting at the next meeting after the record thereof is read at the latter meeting.

arts and sciences. ୭ । ସାହିତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନାଦି ଚର୍ଚ୍ଚା, ଅନୁଶୀଳନ ଓ ପାଳନ ପୂର୍ବକ ଲୋକ ଯାତ୍ରା—7. Civilisation. ୮ । ଲୋକ ସମାଜରେ ମିଳମିଶି ଚଳିବା ଭାବ—8. Fellowship.

ସଭ୍ୟତାନୁମତ—ସଂ ବି (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ଶିଷ୍ଟାଚାର ସଙ୍ଗତ—Sabhyatānumata 1. Conformable to the usages of the civilised or polished society. ସଭ୍ୟତାନୁମୋଦିତ, ସଭ୍ୟତା ସମ୍ମତ, ସଭ୍ୟତାସଙ୍ଗତ [ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସଭ୍ୟ ସମାଜର ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରୀ—[ସଭ୍ୟତା ବିରୁଦ୍ଧ—ବିପରୀତ] 2. Approved by the civilised world; according to the etiquettes of polished society.

ସଭ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ (୨ୟା ତତ୍)—ସଭ୍ୟ; ଯେ ସଭ୍ୟ Sabhyatāprāpta ହୋଇଅଛି—Civilised. (ସଭ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଭ୍ୟତା ବହିର୍ଭୂତ—ସଂ ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ସଭ୍ୟ ସମାଜର ବ୍ୟବହାରର ବିପରୀତ—Opposed Sabhyatā bahirbhūta to the usages of civilised society. ସଭ୍ୟତା ବିଗର୍ହିତ, ସଭ୍ୟତା ବିରୁଦ୍ଧ —ଅନ୍ୟରୂପ

ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ସଭା ପାଇଁ ସଭ୍ୟ ବା ମେମ୍ବର ବଛା—Selection Sabhya nirbāchana or election of a member for a society or assembly. সভ্যনির্বাচন सभ्यचूनना

ସଭ୍ୟ ଭବ୍ୟ—ଦେ ବିଣ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ଭଦ୍ର—Sabhya bhabya 1. Gentle; polite. ୨ । ଶିଷ୍ଟ ଓ ଶାନ୍ତ—2. Polite and gentle. সভ্যভব্য सभ्यभव्य

ସଭ୍ୟତାଲୋକ—ସଂ ବି (ରୂପକ; ସଭ୍ୟତା + ଅଲୋକ)—ସଭ୍ୟତା ରୂପ Sabhyatāloka ଅଲୋକ; ଅଲୋକ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା ସଭ୍ୟତା— Civilisation compared to light; the light of civilisation.

ସଭ୍ୟ ସମାଜ—ସଂ ବି, (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସଭ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର Sabhya samāja ସମାଜ—1. Civilised society. সভ্যসমাজ सभ्यसमाज ୨ । ସଭ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ସମୂହ—2. The civilised persons. ୩ । ଜଗତର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ସଭ୍ୟତାଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—3 The civilised world; that part of the world's population which is civilised.

ସଭ୍ୟ ହେବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ସଭ୍ୟ ସମାଜର ଅଚାର ବ୍ୟବହାରରେ Sabhya hebā ଶିକ୍ଷିତ ହେବା—1. To be civilised. সভ্যহওয়া सभ्यहोना ୨ । ଭଦ୍ରତା ଶିକ୍ଷା କରିବା—2. To learn manners. ୩ । ସଭ୍ୟତାନୁମତ ବ୍ୟବହାର କରିବା—3. To act politely. ୪ । କ୍ଷୌର ହେବା—4. To be shaven. [ଦ୍ର—ଅସଭ୍ୟ ଓ ଜଙ୍ଗଲି ଲୋକମାନେ କ୍ଷୌର ନ ହୋଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଟି ଓ ନଖ ଅଦି ବଢ଼ାନ୍ତି । ଏଥି ଯୋଗୁ କ୍ଷୌର ହେବା ଅର୍ଥରେ 'ଭଦ୍ର ହେବା' ବା ସଭ୍ୟ ହେବା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସଭ୍ରମ—ସଂ ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ + ଭ୍ରମ)—ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ—Sabhrama Having mistakes; erroneous

ସଭ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ, (ସ. ସମ୍ଭ୍ରମ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଦରରେ-Sabhrame 1. Very fondly [ଭ୍ର—ମାତା ସ୍ନେହେ ମୁଖ ଚୁମ୍ବି, ସଭ୍ରମେ କୋଳରେ ବସାଇ—ଜଗନ୍ନାଥ: ଭାଗବତ] ୨ । (ସ. ଭ୍ରମ) ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ; ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ—2. With much agitation; much agitated or confused. [ଭ୍ର—ନିକଟେ ଥିଲେ ଯେ କାମିନୀ ସଭ୍ରମେ କଲେ ଘୋଳ ଧ୍ୱନି —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] संभ्रमे सम्भ्रममें

ସମ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ତୁଲ୍ୟ ହେବା 1. To be equal. ୨ । Sam(root) ବିହ୍ୱଳ ହେବା—2. To be confused or agitated (Apte) ୩ । ବିହ୍ୱଳ ନ ହେବା—3. Not to be confused or agitated (Apte)

ସମ୍—ସ. ଉପସର୍ଗ (ସୋ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତରି ଅମ୍)—ଗୋଟିଏ ଉପସର୍ଗ-Sam A prefix to verbs and verbal derivatives. [ଦ୍ର । ଏହା ଅନ୍ୟ ଧାତୁ ବା ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ଓ ଏହି ଉପସର୍ଗ ଦ୍ୱାରା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅର୍ଥମାନ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ । ଧାତୁ ପୂର୍ବେ 'ସମ୍' ଯୋଗ ହେଲେ 'ମ୍' ସ୍ଥାନରେ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଂ ଅନୁସ୍ୱାର ହୁଏ ଓ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବର୍ଣ୍ଣର ବର୍ଗୀୟ ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ଧାରଣ କରି ଉକ୍ତ ଅକ୍ଷର ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ମିଶିଯାଏ । ଯଥା—ସମ୍ + ଜୟ = ସଂଜୟ ବା ସଞ୍ଜୟ; ସମ୍ + ଯୁକ୍ତ = ସଂଯୁକ୍ତ, ସମ୍ + ବାଦ = ସଂବାଦ ବା ସମ୍ବାଦ; ସମ୍ + ଦର୍ଶନ = ସଂଦର୍ଶନ ବା ସନ୍ଦର୍ଶନ, ସମ୍ + ସ୍ଥାନ = ସଂସ୍ଥାନ ଇତ୍ୟାଦି; ଏହି ଉପସର୍ଗ କମ୍ କେତେକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ] ୧ । ସମ୍ୟକ୍; ବିଶେଷ—1. Especially; much. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ—2. Fully; perfectly. (ଯଥା—ସମ୍ପାଦନ, ସମ୍ପ୍ରସାରଣ; ସମୁତ୍ପାଟନ) ୩ । ଏକତ୍ର; ଏକ ସଙ୍ଗେ—3. Together with; simultaneously. (ଯଥା—ସମ୍ମିଳନ, ସମଭିବ୍ୟାହାର, ସମନ୍ୱୟ) ୪ । ସମୀପରେ—4 Near. (ଯଥା—ସମୁପସ୍ଥିତ) ୫ । ଅଭିମୁଖରେ; ସମ୍ମୁଖରେ; ଅଗ୍ରରେ—5. In front of; before. (ଯଥା—ସମ୍ମୁଖ; ସମକ୍ଷ)—୬ ।

ସଂଯୋଗ; ସଂଗତି—6. Connection. ୭। ମିଳନ—7. Union. (ଯଥା—ସମୀପ; ସମ୍ମିଳନ) ୮। ପ୍ରକୃଷ୍ଟ—8. Excellent. (ଯଥା—ସଂରକ୍ଷଣ) ୯। ଅତ୍ୟନ୍ତ—9. Very; much; excessively. (ଯଥା—ସନ୍ତୋଷ, ସନ୍ତାପ) ୧୦। ଉତ୍ତମରୂପେ—10. Very well. ୧୧। ସମାନ; ତୁଲ୍ୟ—11. Equal; similar. (ଯଥା—ସମାନ, ସମଧି) ୧୨। ଶୋଭନ; ସୁନ୍ଦର—12. Beautiful. (ଯଥା—ସମ୍ଭୋଗ; ସଙ୍ଗମ; ସମ୍ମାନ ସମ୍ମାର୍ଜନ, ସମ୍ରାଟ୍) ୧୩। ସମୂହ—13. Multitude (ଯଥା—ସମାଜ) ୧୪। ଅଶ୍ଳେଷ—14. Embrace. (ଯଥା—ସମ୍ଭୋଗ)।

ସମ୍ଜ୍ଞା—ଦେ. ବିଣ—ସମଜ୍ଞା (ଦେଖ)
Sam-jñā Samajñā (See)

ସମଜ୍ଞାଇବା, ସମ୍ଜ୍ଞାଣ
ସମ୍ଜ୍ଞାସମ୍ଜ୍ଞ—ବି } ଅନ୍ୟରୂପ
ସମ୍ଜ୍ଞିବା, ସମଜ୍ଞେଇବା—କି

ସମ୍ଦି(ଧି)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ପୁଂ—ସମ୍ବନ୍ଧୀ—One's Sam-di(dhi) son's or daughter's father-in-law. [ସମ୍ଦେ(ଧେ)ନ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମ୍ଧୀନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଲରିଆ) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମନ୍ଧିଣୀ—One's son's Sam-dhīn or daughter's mother-in-law.

ସମ୍ନା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଦୁବା ବା ଘାସ—Sam-nā A species of grass.

ସମ୍ସ(ସେ)ର୍ଜଙ୍ଗ୍—ଦେ. ବି—ନେପାଳର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାଧି—Sam-sa(se)r-jaṅg The title of the prime-minister of Nepal.

ସମ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍ ଧାତୁ=ତୁଲ୍ୟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) (ତୁଳନା sama କର—ଗ୍ରୀକ୍ ଉପସର୍ଗ ହୋମୋ, ହୋମିଓ)—୧। ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ—1. Similar; like. [ଦ୍ର—ନନ୍ଦନ ଭର ମୋହନଙ୍କୁ ସମ ବଂଶଜ ସମେ—ଉଜ୍ଜ୍ୱ. କୋଟି-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] ୨। ସମାନ—2 Equal. ୩। (ସମା ସ୍ତ୍ରୀ) ସେହି; ଅଭିନ୍ନ—3. Same; identical. ୪। (ଅସମ, ବିଷମ—ବିପରୀତ] (ଗଣିତ) ଯୁଗ୍ମ; ଯୋଡ଼ (ସଂଖ୍ୟା)—4. Even (number). [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସଂଖ୍ୟା ୨ ସଂଖ୍ୟାର ଗୁଣିତକ ଅଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଦୁଇରେ ହରଣ କଲେ ଛିଣ୍ଡି ଯାଏ ତାକୁ ସମ ସଂଖ୍ୟା କୁହାଯାଏ।] ୫। ସକଳ; ସମସ୍ତ; ସମଗ୍ର—5. Complete; whole; all; entire (Apte). ୬। ଅବନ୍ଧୁର—6. Even; plane (Apte). ୭। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—7. Completed; full. ୮। ସମାନସ୍ଥିତ; ସମାଜରେ ବା ସଂସାରରେ ସମାନ ପଦର ଅଧିକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—8. (a person) Equal in status or social position. ୯। ସମତଳ—9. Level (Apte). ୧୦। ସରଳ; ଋଜୁ—10. Straight (Apte). ୧୧। ନ୍ୟାଯ୍ୟପର-12. Just; upright (Apte). ୧୩। ଅପକ୍ଷପାତୀ 13. Impartial (Apte). ୧୪। ପ୍ରତ୍ୟେକ—14. Every; each (Apte). ୧୫। ସମଭାବସ୍ଥିତ—15. Indifferent; unmoved (Apte). ୧୬। ଯଥାଯୋଗ୍ୟ—16. Suitable (Apte). ୧୭। ସୁବିଧାଜନକ—17. Convenient (Apte). ସଂ. ବି (ସଂ. ସମତା, ସମତ୍ୱ) ୧। (ଗଣିତ) ବର୍ଗମୂଳ ଅନୁସନ୍ଧାନାର୍ଥ ଅଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ବକ୍ର ରେଖା ଦିଆଯାଏ—1. (Mathematics) A line drawn over a number for extracting the square root thereof. ୨। କ୍ଷେତ୍ରର ବର୍ଗଫଳ—2. Calculated area of a geometrical figure or field. ୩। କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଯୋଗ୍ୟ କର୍ମଦ୍ୱାରା ଅନୁରୂପ ବସ୍ତୁଦ୍ୱୟର ଶ୍ଳାଘନୀୟ ମିଳନ—3. A rhetorical figure in which two different objects are identified by indication of a suitable action. [ଉଦାହରଣ—

ଜୟ ଅଚଳମ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ,
ବନ୍ଦେ ତୁମ୍ଭେ କଷ୍ଟହାରୀ ବୃଢସମ,
ଲଭିଲ ଦେଖାଇ ଜଗତେ ଯୋଗ୍ୟତା
ସତ୍କ୍ରିୟା ରୂପେ ଏ ରୂପ କଲ୍ପଲତା
ସୁନ୍ଦର ମଧୁର ଦେବଙ୍କ ମିଳନ
ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଅହା ! ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯେସନ
ତଷା ସଙ୍ଗେ ଏବେ ମିଳିଲେ ତନ୍ମୟ
ଶ୍ରୀପତି ସହିତେ ଲୋକମାତା ରମା

— ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା]

୪। (ସଙ୍ଗୀତ) ତାଳ ଉପରେ ଦିଆଯିବା ବେଶୀ ଜୋର୍—4. (music) Beat of the maximum stress. ୫। (ସଙ୍ଗୀତ) ତାଳର ପ୍ରଥମ ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ; ଲୟ—5. (music) The origin of a cadence. ୬। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବୃଷ, କର୍କଟ, କନ୍ୟା, ବୃଶ୍ଚିକ, ମକର ଓ ମୀନ ରାଶିଙ୍କର ସାଧାରଣ ନାମ—6. Name of the even numbered zodiacal signs (Apte). ୭। ସମତଳ ପ୍ରଦେଶ; ଅବନ୍ଧୁର ସ୍ଥାନ—7. A level plain; a flat country (Apte). ସଂ. ଅ. ଦିଶ—୧। ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ; ସଙ୍ଗେ—1. Accompanied by; in company with; together with (Apte). ୨। ସମାନ ଭାବରେ—2. Equally (Apte). ୩। ସଦୃଶ; ସେହି ପ୍ରକାରେ—3. Like; similarly; in the same manner (Apte). ୪। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—4. Entirely; completely (Apte). ୫। ଏକ ସମୟରେ—5. Simultaneously; all at once (Apte). ଦେ. ବି—

ଉପମା—Simile. [ଉ—ଚାହାଁଲୁ ଦେବା ସମ ସହିତେ ନିରୁପମ କମଳନୟନ ଗହଣ—ଧାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

ସମ ଉଦିତ—ଗ୍ରା· ବିଣ (ସଂ· ସମୁଦିତ)—ସମୁଦିତ; ପ୍ରକାଶିତ—
Sama udita Appearing. [ଉ—ଗୋ ସଖି ! ସମ ଉଦିତ
समुदित **समुदित** ଅଙ୍ଗେ ମଦନ—ଦ୍ୱାରୀ· ରସବାରିଧି ।]

ସମକକ୍ଷ—ସଂ· ବିଣ· ପୁଂ (ସମ=ସମାନ+କକ୍ଷ=କାଷ ବା କକ୍ଷା=
Samakaksha ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି; କିମ୍ବା ସମ =ସମାନ କକ୍ଷ=ପ୍ରତିଯୋଗୀ; କର୍ମଧା)—୧ । ତୁଲ୍ୟ—
1. Similar. ୨ । ପ୍ରତିଯୋଗ—2. Rival.
୩ । ତୁଲ୍ୟ ବଳବିଶିଷ୍ଟ—3. Of equal strength.
୪ । ସମାନ ଗୌରବ ବା ଅବସ୍ଥାବିଶିଷ୍ଟ—4. Of equal position or status. ୫ । ସମବଳ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—
5. An equally strong rival; a match.

ସମକଚ୍ଛ(ଚ୍ଛ)—ଦେ· ବିଣ (ସଂ. ସମକକ୍ଷ)—ସମକକ୍ଷ (ଦେଖ)
Samakachha(chchha) Samakaksha (See)

ସମ କଟିବନ୍ଧ—ଦେ. ବି (ଭୂଗୋଳ)—ସମ ମଣ୍ଡଳ (ଦେଖ)
Sama katibandha Sama mandala (See)

ସମ କନ୍ୟା—ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ (ସମା=ବିବାହ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତା ବା ଯୋଗ୍ୟା+
Sama kanyā କନ୍ୟା)—ବିବାହପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗ୍ୟା କୁମାରୀ; ବିବାହୋପଯୁକ୍ତା ବାଳିକା—A maid who has arrived at the full age for marriage;
[ସମକନ୍ୟକା—ଅନ୍ୟରୂପ] a girl of marriageable age.

ସମକର୍ମା—ସଂ· ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସମ+କର୍ମନ୍; ୧ମା· ୧ବ)—
Samakarmā ତୁଲ୍ୟ କର୍ମଯୁକ୍ତ—Acting similarly.

ସମ କାଳ—ସଂ· ବି (କର୍ମଧା)—ଏକସମୟ; ସେହିକ୍ଷଣ—
Sama kāla One time; the same time or moment.

ସମ କାଳବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ· ବିଣ; ପୁଂ (ସମକାଳ+ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Sama kālabartti ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସମକାଳିକ (ଦେଖ)
(ସମ କାଳବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Samakālika (See)

ସମ କାଳିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମକାଳ+ଇକ)—ସମସାମୟିକ; ଏକ
Samakālika ସମୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ; ଯାହା ଏକସମୟରେ
(ସମକାଳୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘଟେ—Contemporary,
ସମକାଳିକା } ସ୍ତ୍ରୀ happening or existing at the
ସମକାଳୀନା } same time; simultaneous; coeval.

ସମ କାଳୋତ୍ପନ୍ନ—ସଂ· ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ଏକସମୟରେ ଜାତ—
Sama kālotpanna Born at the same time.
(ସମ କାଳୋତ୍ପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ କୃତ୍—ସଂ. ବି—କଫ (ବୈଦ୍ୟକ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sama krut Cold; catarrh.

ସମକେନ୍ଦ୍ରିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମକେନ୍ଦ୍ର+ଇକ)—ପରସ୍ପରକୁ
Samakendrika ବେଢ଼ିଥିବା ଯେଉଁ ବୃତ୍ତମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର ଗୋଟିଏ—Concentric.

ସମକେନ୍ଦ୍ରିକ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଏକ କେନ୍ଦ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଏକାଧିକ
Samakendrika brutta ବୃତ୍ତ—Concentric circles.

ସମ କୋଣ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ସରଳରେଖା ଉପରେ ସିଧା ଲମ୍ବ-
Sama kona ଭାବରେ ଅନ୍ୟ ସରଳରେଖା ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ରେଖାର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେଉଁ ଦୁଇ କୋଣ ଜାତ ହୁଏ—
(geometry) Right angle. [ଦ୍ର—ଯଦି ଏକ ସରଳ ରେଖା ଅନ୍ୟ ଏକ ସରଳ ରେଖା ଉପରେ ଲମ୍ବଭାବରେ ଏରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୁଏ ଯେ, ପ୍ରଥମ ରେଖାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉତ୍ପନ୍ନ କୋଣଦ୍ୱୟ ସମାନ ହୁଏ, ତେବେ ଉକ୍ତ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ସରଳ ରେଖାକୁ ଲମ୍ବ ରେଖା ଓ ନିମ୍ନ ରେଖାକୁ ଭୂମି ବା ତଳ ରେଖା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସନ୍ନିହିତ କୋଣକୁ ସମକୋଣ କୋହଯାଏ । ଗୋଟିଏ ବୃତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଭେଦକରି ପରସ୍ପରକୁ ଲମ୍ବଭାବରେ ଛେଦ କରିବା ୨ଟି ରେଖା କଟା ଗଲେ କେନ୍ଦ୍ର ଚାରିପାଖେ ୪ଟି ସମକୋଣ ହୁଏ । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର ଗଣନାର୍ଥ ଗୋଟିଏ ସମକୋଣକୁ ୯୦ ଡିଗ୍ରୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଯାଇଅଛି ଓ ଗୋଟିଏ ଡିଗ୍ରୀକୁ ୬୦ ସେକଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ-ଅଛି । ଯେବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରେଖାଟି ସିଧା ନ ହୋଇ ତେରଛା ହୋଇ ତଳ ରେଖା ଉପରେ ପଡ଼େ ତେବେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରେଖାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କୋଣ ୨ଟି ସମାନ ନ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଓ ଗୋଟିଏ ସାନ ହୁଏ । ସମକୋଣଠାରୁ ବଡ଼ କୋଣକୁ ସ୍ଥୂଳ କୋଣ ଓ ଛୋଟ କୋଣକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣ କୋହଯାଏ ।]

ସମକୋଣିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମକୋଣ+ଇକ)—୧ । (ଜ୍ୟାମିତି)
Samakonika ସମକୋଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. (geometry) Relating to right angles; rectangular.
୨ । (ଜ୍ୟାମିତି) ସମକୋଣୀ; ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ର (ଚତୁର୍ଭୁଜ, ତ୍ରିଭୁଜ)ରେ ସମକୋଣ ଥାଏ—2. (geometry) Having a right angle or angles.

ସମକୋଣୀ—ସଂ. ବିଣ (ସମକୋଣ+ଇନ୍, ୧ମା· ୧ବ) (ଜ୍ୟାମିତି)
Samakoni —ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ର (ଯଥା; ତ୍ରିଭୁଜ, ଚତୁର୍ଭୁଜ)ର ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବା ତତୋଽଧିକ ସମକୋଣ ଥାଏ—
Right angled; rectangular (figure).

ସମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ—ସଂ· ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜର ଗୋଟିଏ
Samakoni tribhuja କୋଣ ସମକୋଣ ଅଟେ—Right-
समकोणी त्रिभुज angled triangle. [ଦ୍ର—ଏହି
समकोण त्रिभुज ତ୍ରିଭୁଜର ଅନ୍ୟ ୨ଟି କୋଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣ ଅଟେ । ତ୍ରିଭୁଜର ଯୋଡ଼ିଏ ବାହୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ଲମ୍ବ ଓ ସିଧାଭାବରେ ମିଳିତ ହେଲେ ତାହା ସମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ ହୁଏ । ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥୂଳ କୋଣ ଥାଏ ତାକୁ ସ୍ଥୂଳକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ କୋହଯାଏ ଓ ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜର ତିନିଗୋଟି ଯାକ କୋଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣ ତାହାକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ କୋହଯାଏ ।

ଯେଉଁ ସମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜର ୨ଟି ବାହୁ ସମାନ ଥାଏ ତାକୁ ସମକୋଣୀ ସମଦ୍ୱିବାହୁ ଓ ଯାହାର ବାହୁ ଅସମାନ ଥାଏ ତାକୁ ସମକୋଣୀ ବିଷମବାହୁ ତ୍ରିଭୁଜ କୁହାଯାଏ ।]

ସମ କୋଳ—ସଂ, ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ=ଅବକ୍ର ଅଟେ କୋଳ Sama kola =କୋଡ଼ ଯାହାର)—ସର୍ପ; ଭୁଜଙ୍ଗମ; ସାପ—Snake; serpent.

ସମକୋଷ୍ଠମିତି—ସଂ. ବି—ଭୂମ୍ୟାଦିର ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ କ୍ରିୟା-Samakoshṭhamiti ବିଶେଷ—A process of extracting the area or superficial contents of a plot. [ଦ୍ର—ଅର୍ଥାତ୍ ବୀଜଗଣିତରେ ଭୂମିର ପରିମାଣ (superficial contents) ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ସମକୋଷ୍ଠମିତି ନାମକ ଅଙ୍କସଙ୍କେତ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ କୌଣସି ସମପରିମାଣ ବର୍ଗଫଳ ଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡିଏ ବକ୍ରତସୀମ ଭୂମିର ପରିମାଣ ସହଜେ ଜଣାଯାଇ ପାରେ—ଶବ୍ଦକୋଷ]

ସମକ୍ନ(କ୍ତ)—ସଂ. ବିଣ (ସମ=ତୁଲ୍ୟ ରୂପେ+ଅନଚ୍ ଧାତୁ=ଗମନ Samakna(kta) କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ତ)—୧ । ତୁଲ୍ୟ ରୂପେ ଅବସ୍ଥାପିତ—1. Similarly situated. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ରୂପେ ଗମନକାରୀ—2. Moving similarly. ୩ । ଏକ ସମୟରେ ଗତିକାରୀ—3. Moving simultaneously. ୪ । ଯୋଡ଼ା; ସଙ୍ଗତ—4. Attached to each other; joined together.

ସମ କ୍ୱାଥ—ସଂ. ବିଣ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅଷ୍ଟମାଂଶ ବିଶିଷ୍ଟ କ୍ୱାଥ; ଅଷ୍ଟମାଂଶ Sama kwātha ଜଳ ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଉ ଥାଉ ନିଆଁ ଉପରୁ ଓହ୍ଲାଯିବା କ୍ୱାଥ—A decoction which is brought down from the oven when one eighth of the original liquid is remaining.

ସମକ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ+କ୍ରିୟା+ଅ)—ସମାନ ବା ତୁଲ୍ୟ Samakriya କ୍ରିୟା ବିଶିଷ୍ଟ—Acting similarly. (ସମକ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମକ୍ରିୟତା—ବି)

ସମକ୍ଷ—ସଂ. ଅ (ସଂ. ସମକ୍ଷଂ; ସମ=ଅଭିମୁଖ; ସାମନା+ଅକ୍ଷି=ଚକ୍ଷୁ, Samaksha ଚକ୍ଷୁର ଅଭିମୁଖ=ସମକ୍ଷଂ; ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ)—ସମ୍ମୁଖରେ; ଆଖି ଆଗରେ; ସାମନାରେ; ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ; ଅଗ୍ରତଃ—Before; in the presence of; before the very eyes of; within the sight of. ବିଣ—ସାମନାରେ ଦେଖାଯିବା; ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—Visible; in sight.

ସମକ୍ଷେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସମକ୍ଷଂ)—ସାମନାରେ; ଆପଣା ଆଖି Samakshe ଆଗରେ—In the sight of, before (ସମକ୍ଷରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) the very eyes of; in front of

समक्षे समक्षमें

ସମ ଗନ୍ଧକ—ସଂ. ବି (ସମ=ସମାନ+ଗନ୍ଧ=ଘ୍ରାଣ+କ)—କୃତ୍ରିମ Sama gandhaka ଧୂପ—A prepared incense; a compounded incense for fumigating.

ସମ ଖାତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଯେଉଁ ଗର୍ତ୍ତର ସବୁ ଦିଗର Sama khāta ବାହୁମାନ ସମାନ—1. An excavation or pit with all its sides equal; a pit of equal length, breadth and depth. ୨ । (ବୀଜ ଗଣିତ) ଯେଉଁ ଗର୍ତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱମାନ ନଳ ପରି ନିରନ୍ତର ସମାନ୍ତରାଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. (algebra) Cylendrical pit.

ସମ ଗନ୍ଧିକ—ସଂ. ବି (ସମ+ଗନ୍ଧ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇକ)—ଉଶୀର; Sama gandhika ବେଣା ମୂଳ—The fragrant root of the Andropogen Muricatus grass. ସଂ. ବିଣ—ତୁଲ୍ୟ ଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—Having similar smell.

ସମଗରା ଦହ(ପାଟ)—ଦେ. ବି—ପୁରୀ ସହରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପାଟ; ସମଙ୍ଗ Samagarā daha(pāṭa) ପାଟ; ସରହଦ—Name of a shallow expanse of water near the town of Puri. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବର୍ଷାଦିନେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଯାଏ ଓ ଖରାଦିନେ ବାଲୁଅଧାନ ହୁଏ ସରହଦ ଦେଖ ।] [ଉ—୧ । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଶୀତ ବାତେ ସମଗରା ଦହଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହନ୍ତି, ୨ । ସମଗରା ପାଟେ ହଂସ ହଂସୀ ପଦ, ପରାଗ ଶଯ୍ୟାରେ ବୋଲ । ରାଧାନାଥ. ଯାଜ୍ଞ ।]

ସମଗାର—ଦେ. ବିଣ—ସମାନ; ସଦୃଶ—Equal. [ଉ—ତଥାପି Samagāra ଲାବଣ୍ୟବତୀ ନିପୁରାଳଙ୍କାର, ସୁନ୍ଦର ପଣେ ତାହାର समान समान ନାହିଁ ସମାଗାର ହେ । ଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]

ସମଗୁଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସମାନ ବା ତୁଲ୍ୟଗୁଣ—Similar Samaguṇa property. ବିଣ. (ସମ=ସମାନ ଅଟେ ଗୁଣ (ସମଗୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ତୁଲ୍ୟଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Of similar property or atttribute.

ସମଗୁଣ ଶ୍ରେଢ଼ୀ(ଣୀ)—ସଂ. ବି (ଗଣିତ)—ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ରାଶିର Samaguṇa śreḍhī(ṇī) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଶି ନିକଟ ସମାନ ଅନୁପାତ ଥାଏ—(Arithmetic) A geometrical progression.

ସମଗ୍ର—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍=ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+ Samagra କର୍ତ୍ତି. ଅ)—୧ । ସମସ୍ତ; ସମୁଦାୟ; ସକଳ—1. All; entire; whole. ୨ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Complete; full.

ସମଗ୍ର ଯମକ—ସଂ. ବି (ଅଳଙ୍କାର)—ଯମକ ବିଶେଷ—Samagra jamaka A kind of alliteration. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ରଚନାରେ ପଦରେ ଚାରିଂଚାର ବା ସବୁ ଅଂଶରେ ଯମକ ଥାଏ ତାକୁ ସମଗ୍ର ଯମକ କୁହାଯାଏ । ଉ—ତୁଳର ବୋଲକର ସୁନ୍ଦର ସୁର ଦର ଚୁଳକ ହର-ପରଶର ଭଙ୍ଗୀର ପରୀର ସଙ୍ଗୀର ଜିହ୍ୱର—ଯୋଗିର ଧୀରଙ୍ଗର ଙ୍କେର—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବନ୍ଧୁତାମଣି ।]

ସମଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—୧ । ସମଗର (ଦେଖ)—1. Samagarā (See) Samaṅga ୨ । ଔଷଧ ବିଶେଷ—2. A kind of medicine.

ସମଙ୍ଗା—ସ. ବି.—(ସମ୍ = ଏକତ୍ର + ଅନ୍ଗ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା, Samaṅgā ରୂପକ ହେବା + କର୍ତ୍ତି + ଅ + ଆ)—ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା; ଲତା—The Indian madder creeper; Rubia Munjistha; Rubia Cordifolia. ୨ । ଲଜ୍ଜାଳୁଲତା—2. A bushy creeper; Mimosa Pudica. ୩ । ବାଳା; ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଘାସ—3. A kind of sweet scented grass; Andropogen Schaeonanthes. ୪ । ସୁଗନ୍ଧି ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ; କୁରୁବେଲି; ବାଳା—4. A kind of sweet scented bush; Pavonia Odorata.

ସମ ଚତୁରସ୍ର—ସ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ସମ=ସମାନ + ଚତୁର=ଚାରି + Sama chaturasra + ଅସ୍ର ବାହୁ)—(ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ (ଅସମ ଚତୁରସ୍ର—ବିପରୀତ) କ୍ଷେତ୍ରର ଚାରି ବାହୁ ସମାନ; ବର୍ଗ (ସମଚତୁର— ଅନ୍ୟ ବିଣ, ରୂପ) କ୍ଷେତ୍ର—A square. ବିଣ- ଚାରି ଧାରରେ—Equal or even on all sides.

ସମ ଚତୁର୍ବାହୁ—ସ. ବି.—(ସମ=ସମାନ ଅଟେ ଚତୁର୍ବାହୁ ଯାହାର; Sama chaturbāhu ବହୁବ୍ରୀହି) (ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ ଚତୁର୍ଭୁଜର ୪ଟି ଯାକ ବାହୁ ସମାନ—A square. ବିଣ. ଯାହାର (ସମ ଚତୁର୍ଭୁଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚାରି ବାହୁ ସମାନ—Square.

ସମ ଚତୁଷ୍କୋଣ—ସ. ବି ଓ ବିଣ—(ସମ=ସମାନ ଅଟେ ଚତୁଷ୍କୋଣ Sama chatushkona ଯାହାର)—(ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ ଚତୁ- ର୍ଭୁଜର ୪ଟିଯାକ କୋଣ ସମକୋଣ—A rectangle.

ସମଚିତ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସବୁ ପଦାର୍ଥରେ ତୁଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିବିଶିଷ୍ଟ; Samachitta ସର୍ବତ୍ର ସମଦର୍ଶୀ—Looking equally (ସମଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) on all things.
[ସମଚିତ୍ତତା (ତ୍ୱ)—ବି] (ସମଚେତାଃ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀରୂପ)

ସମ ଚୁହାଁ—ଦେ ବିଣ.—ସମଦର୍ଶୀ—Impartial. [ଜ—କଥା Sama chāhān ନ କହନ୍ତି, ଜଗତ ମୋହନ୍ତି, ସବୁଠାରେ समदर्शी समदर्शी ସମଚୁହାଁ—ସାଳବେଗ— ରସକଲ୍ଲୋଳ]

ସମଜ—ସଂ ବି. (ସମ୍ + ଅଜ୍ ଧାତୁ ଗତି କରିବା + କର୍ତ୍ତି ଅ) ୧ । ପଶୁର Samaja ଦଳ; ପଶୁସମୂହ—A herd of beasts. [ଜ— समजा ଜଣ କେତେ ଗୋପ ଶିଶୁ ଥିଲେ କଳ ସବୁଁ ଅସ୍ଥୁଳ ଖେଳାଇ समज्‍ ସମଜ-କଳସୂର୍ଯ୍ୟ ଚଣୋଷ ଚମ୍ପୁ କ ଗୀତ] ୨। ମୂର୍ଖଙ୍କ ଦଳ- 2. A crowd or number of fools. ୩ । ବନ— 3. Forest ଦେ. ବି. (ସଂ. ସମ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ ବା ବୁଧ ଧାତୁ) ୧ । ସମ୍ୟକ୍; ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବା; ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ବୁଝିବା — Comprehension; thorough understanding; thorough grasp of a matter. ୨ । ବୋଧ—2. Understanding; sense; appreciation; common sense. ୩ । ବିବେଚନା—3. Consideration, ୪। ଅର୍ଥବୋଧ 4. Comprehension of the meaning of any- thing.

ସମ(ମୁ)ଜ କର(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ସମଜାଇବା - Sama(mu)j karā(re)ibā (ଦେଖ)—Samajāiba (See)

ସମ(ମୁ)ଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ସମଜିବା (ଦେଖ) Sama(mu)ja karibā Samajibā (See)

ସମ(ମୁ)ଜ୍(ଝ)ଦାର୍—ଦେ.ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଓ.ସମଜ ଓ ଫା.ଦାର୍)— Sama(mu)j-(jh)-dār ୧ । ଯେ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ [ସମ(ମୁ)ଜଦାରଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବୁଝେ; ବୋଦ୍ଧା; ଯେ ବୁଝି (ସମ[ମୁ]ଜଦାରଅଣି—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାରେ-1. Aperson who under- [ସମଜଦାରୀ — ବି] stands or dives into every समजदार matter; sensible; appreciating; having समझदार strong common sence. ୨ । ବୁଦ୍ଧିମାନ— 2. Intelligent; grasping. ୩ । ବିଜ୍ଞ— 3. Wise. ୪ । ବିବେଚକ—4. Considerate.

ସମ(ମୁ)ଜ ପଡ଼ିବା—ଦେ.କ୍ରି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ବୋଧଗମ୍ୟ ହେବା; Sama(mu)ja pardibā ବୁଝାଯିବା—To be under- ବୁଝାଯାଓଆ समझमें आना stood; to be compre- hended.

ସମ(ମୁ)ଜରେ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବୁଝିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ Sama(mu)jare ānibā କରିବା—1. To under- ବୁଝା, हृदयंगम करा stand; to comprehend. समझमें लाना ୨ । ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—2. To try to understand.

ସମ(ମୁ)ଜରେ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୁଝାଯିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହେବା— Sama(mu)jare āsibā To be understood. ବୁଝାଯାଓୟା समझमें आना

ସମ(ମୁ)ଜ(ଝ)ସ —ଦେ. ବି (ସଂ. ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ)—୧ । ସମାଧାନ— Sama(mu)ja(jha)sa 1. Accomplishment. ୨ । ମିଟିମାଟ୍, सामञ्जस्य ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ; ମିଟ୍‌ମାଟ୍; ବିବାଦଭଞ୍ଜନ— समंजस 2. Reconciliation; conciliation. ୩ । ସମଝାଇବା; ବୁଝାଇବା—3. Explaining a matter. ବିଣ. (ସଂ. ସମଞ୍ଜସ)—୧ । ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସୁସଙ୍ଗତ, समञ्जस ସୁସଙ୍ଗତ; ସମୀଚୀନ—1. Reasonable; सुसंगत rational. ୨ । ସମୁଚିତ; ଉଚିତ—2. Proper.

ସମ(ମୁ)ଜସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିବାଦକୁ ସମାଧାନ Sama(mu)jasa karibā କରିବା—1. To bring about ମିଟିମାଟ୍ କରା a reconciliation of any dispute. समंजस करना ୨ । ବୁଝାଇବା; ସମଜାଇବା—2. To समझाना explain.

ସମ(ମୁ)ଝା—ଦେ·ବ (ସଂ. ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍ ଓ ଜ୍ଞା ବା ଧ୍ୟୈ ଧାତୁ=
Sama(mu)jhā ଜାଣିବା)—ବୁଝିବା; ସମଝିବା--Understand-
ବୁଝା, ସମଝ। ing; comprehending. ବିଣ-ସମଝଦାର(ଦେଖ)
ସମଝ —Samajadāra (See)

ସମ(ମୁ)ଝା(ଝା,ଝେ,ଜେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି (ସଂ. ସମ+ଜ୍ଞାପନ; ସମଝିବା
Sama(mu)jhā(jhā, jhe, je)ibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—୧।
ବୁଝାନ, ସମ(ମୁ)ଜା(ଝା)ନ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଇବା; ବୁଝାଇବା; ବୋଧଗମ୍ୟ
ସମଝାନା କରାଇବା—1. To cause to understand; to make a person understand or grasp a matter. (ଉ—ତଥବୃତ୍ତେ ଶେଷ ତାହାଙ୍କୁ ସମଝାଅ । ତୁଳସିଂହ. ମହାଭାରତ'।) ୨। ଅର୍ଥ ବୁଝାଇବା—2. To explain the meaning. ୩। ସ୍ପଷ୍ଟ ବା ବିସ୍ତୃତରୂପେ କହିବା—3. To speak in detail. (ଉ—ମୁହିଁ ଅଜଣାନ କଛି ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗୀ ନୋହ କହ ମୋତେ ସମଝାଇ । ତୁଳସୀ ବଳ୍କମ ରାମାୟଣ ।) ୪ । ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା; ପଟାଇବା—4. To persuade. (ଉ—ଯେନ୍ତ ଯେନାକ ଯାଇ, କହିବା ସମଝାଇ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ· କଣୋଷ୍ୱାଚମ୍ପୂ ଘ ଗୀତ ।)

ସମ(ମୁ)ଝା(ଜି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମଝଦାର (ଦେଖ)
Sama(mu)jhā(ji) Samajadāra. (See)
(ସମଝଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମଝା, ସମଝେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମ(ମୁ)ଝାଇସ—ଦେ. ବି—୧ । ସମଝସ (ଦେଖ)—1. Samajasa.
Sama(mu)jhāisa (See) ୨ । କୈଫିୟତ୍; ବ୍ୟାଖ୍ୟା—
(ସମ[ମୁ]ଝାସି—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Explanation.

ସମ ଜାତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଏକ ଶ୍ରେଣୀ—One and the
Sama jāti same class. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମ ଜାତୀୟ (ଦେଖ)—Samajātīya. (See)

ସମ ଜାତୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମଜାତି+ଇୟ)—୧ । ଏକଜାତୀୟ—
Sama jātīya 1. Of one or the same class. ୨ ।
(ସମ ଜାତୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ତୁଲ୍ୟ ଜାତି ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of similar or equal caste; homogenous.

ସମ(ମୁ)ଝା(ଝା) ସମ(ମୁ)ଝି(ଝି)—ଦେ· ବି—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ
Sama(mu)jhā(jhā) sama(mu)ji(jhi) ବୁଝାଇବା—
ବୁଝାବୁଝି, ସମଝାସମଝି 1. Clearly explaining a
ସମଝା ସମଝି matter. ୨ । ପରସ୍ପରକୁ ବୁଝାଇବା; ବୁଝାବୁଝି—3. Mutual explanation. ୩ । ପରସ୍ପରର ଅର୍ଥ ପରସ୍ପର ବୁଝିବା—2. Mutual understanding of each other's meaning.

ସମଜି(ଝି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମଝା ବିଣ (ଦେଖ)
Samaji(jhi) Samajā-adj. (See)
(ସମଜି[ଝି]ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମଝା, ସମଝେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମ(ମୁ)ଜି(ଝି)ବା—ଦେ.କ୍ରି (ସଂ.ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଜ୍ଞା+ବା ଧ୍ୟୈ ଧାତୁ)
Sama(mu)ji(jhi)bā —୧ । କୌଣସି ବିଷୟର
ବୁଝା, ସମ(ମୁ)ଜା(ଝା) ତଥ୍ୟକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ
ସମଝନା କରିବା—1. To thoroughly understand or grasp a thing. (ଉ—ସମଜିଇ ନାହିଁ କୁହୁଇ କଥା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।) ୨ । ଅର୍ଥ ବୁଝିବା—2. To comprehend the meaning of a thing. (ଉ—ସମଜିଇ ନାହିଁ ସ୍ୱଜାତି ଭାଷା । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।) ୩। (ସଂ. ସମଜ୍· ଧାତୁରୁ) ପରସ୍ପରର ଅର୍ଥ ବୁଝିନେବା—3. To have a mutual clear understanding. [ଉ—ବିବାହମଣ୍ଡପରେ ପୁରୋହିତ ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହନ୍ତି; 'ସମଞ୍ଜନ୍ତୁ ସମଞ୍ଜଥା' ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ ଦୁହିଙ୍କର ପରସ୍ପରକୁ ବିବାହ କରିବାରେ ଇଚ୍ଛା ଅଛି କି ନାହିଁ, ଦୁହେଁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିନିଅ ।]

ସମ(ମୁ)ଜି ହେବା—ଦେ.କ୍ରି (ସମୁଜିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ)—ବୁଝି ହେବା—
Sama(mu)ji hebā To be understood or compre-
ସମଝା ଯାଓୟା hended. (ଉ—ସାଗର ବୋଇଲେ କନ୍ୟା । ସମଜି
ସମଝ ହୋନା ହୁଅଇ । ପ୍ରାଚୀ ବ୍ରହ୍ମକରୂପଣଗୀତା ।)

ସମ(ମା)ଜ୍ଞା—ସଂ. ବି (ସମ=ସକଳ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କରଣ.
Sama(mā)jñā ଅ,ସ୍ତ୍ରୀ)—Renown; reputation.

ସମଜ୍ୟା—ସଂ ବି (ସମ୍=ଏକତ୍ର+ଅଜ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+
Samajyā ଅଧିକରଣ. ଯ+ଆ; ଯେଉଁଠାକୁ ସଭ୍ୟମାନେ ଏକତ୍ରେ ଯାଆନ୍ତି)—୧ । ସମାଜ—1. Society. ୨ । ସଭା—2. Association; assembly; meeting. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଯ+ଅ) କୀର୍ତ୍ତି; ଯଶ—3. Fame; renown.

ସମଝ(ଝା ଝି)—ଦେ. ବି—ସମଜ (ଦେଖ)
Samajha(jhā, jhi) Samaja (See)

ସମଞ୍ଜସ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ୍=ସଂଯୁକ୍ତ+ଅଞ୍ଜସ=ଔଚିତ୍ୟ ବା
Samañjasa ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ଯାହାର କିମ୍ବା ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅଞ୍ଜସା=ସତ୍ୟ, ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ ଯାହାର)—୧ । ଯୌକ୍ତିକ; ସମ୍ୟକ୍ ଉଚିତ; ସମୁଚିତ—1. Proper; right. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ 2. Fit. ୩ । ଅଭ୍ୟସ୍ତ—3. Habituated; practised. ୪ । ଅନୁଭବୀ; ଅଭିଜ୍ଞ—4. Experienced. ୫ । ସୁପରିଚିତ—5. Well known; acquainted. ୬ । ସୁଜନ—6. Good; honest. ୭ । ଉତ୍ତମ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—7. Good; excellent. ୮ । ଠିକ୍; ଯଥାର୍ଥ; ଅଭ୍ରାନ୍ତ—8. Right; just. ୯ । ସତ୍ୟ—9. True; correct. ୧୦ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମିଳି ଯାଉଥିବା—10. Coinciding. ୧୧ । ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ; ସମାନ—11. Equal; similar.
ସଂ.ବି—୧। ଅପୋଷରେ ମିଳାମିଶା; ବିବାଦର ସମାଧାନ; ମେଣ୍ଟାମେଣ୍ଟି—1. Settlement of a dis-

pute; amicable settlement. ୨ । ସ୍ଥିର-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—2. Decision. (ଉ—କନ୍ୟା ବରଙ୍କ କୁଳଶୀଳରୂପ ବର୍ଣ୍ଣ, ଘର ଦେଖି ବଭୁକୁ କରିବା ସମଞ୍ଜସ । ତୁଳସୀ. ବଙ୍ଗ ରାମାୟଣ ।) ୩ । ସୁଜନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Virtuous person. ୪ । ଉତ୍ତମ ବ୍ୟକ୍ତି—4. Good or excellent person. ୫ । ଉପଯୋଗିତା; ଉପଯୁକ୍ତତା—5. Fitness; propriety; appropriateness. ୬। ଯାଥାର୍ଥ୍ୟ—6. Correctness. ୭ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମିଳନ—7. Coincidence; close union. ୮ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ପରସ୍ପର ବୁଝାବୁଝି ହେବା ପରେ ମୀମାଂସା—8. Settlement of a matter after mutual explanation or understanding.

ସମଞ୍ଜସୀଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସମଞ୍ଜସ+ଅଭୂତ ଭାବେ ଈ [ଚ୍ୱି]+ଭୂତ) Samañjasībhūta —୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ମିଳିତ—1. United; joined together. ୨ । ବିବାଦ ମେଣ୍ଟିବାପରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳିତ;ସମ୍ମିଳିତ—2. Reconciled. ୩ । ଯେଉଁ ପର ଅବସ୍ଥାରେ ବା ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲେ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥିତ—3. So situated as not to be harmful to one another. ୪ । ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସୁବିଧାଜନକ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ—4. Appropriately or conveniently situated as regards each other.

ସମଣ୍ଠ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଗମ୍ଭୀରୀ; ସମଷ୍ଠିଲା (ଦେଖ) Samaṇṭha Samashṭhilā (See)

ସମ ତଟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ+ତଟ)—ସମୁଦ୍ର ତୀରବର୍ତ୍ତୀଦେଶ-ଭାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—The country along Sama taṭa the sea coast.

ସମ ତଳ—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ସମ=ସମାନ+ତଳ)—୧ । ସମାନ ଭୂମି Sama tala —1. A level ground. ୨ । ଅବନ୍ଧୁର ଭୂମି—2. Even ground; plain surface. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ ଅଟେ ତଳ ଯାହାର)—ଯାହା ଉଚ୍ଚନୀଚ ନୁହେଁ; ଅବନ୍ଧୁର—Even; level; plane.

ସମତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବି (ସମ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ଏକରୂପତା—Samatā(twa) 1. Identity; sameness. ୨ । ଅବନ୍ଧୁରତା—2. Evenness; levelness. ୩ । ସାମ୍ୟ; ତୁଲ୍ୟତା—3. Equality.

ସମତି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ମତି)—ସମ୍ମତି; ରାଜି—Samati समति समति Consent; agreement.

ସମତିକ୍ରମ—ସଂ. ବି (ସମ୍ +ଅତିକ୍ରମ)—୧ । ନିୟମ ଲଂଘନ—Samatikrama 1. Transgression (Apte). (ସମତିକ୍ରାନ୍ତ—ବିଣ) ୨ । ଛାଡ଼ିଦେବା—2. Omission (Apte).

ସମତିରିକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ +ଅତିରିକ୍ତ)—ଅତ୍ୟଧିକ—Samatirikta Excessive; too much.

ସମତୀତ—ସ. ବିଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅତୀତ)—ସମ୍ୟକ୍ରୂପେ ଅତୀତ; Samatīta ଗତ; ବିଗତ—Past; gone.

ସମତୁଳ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ=ସମାନ ଅଟେ ତୁଳା=ତୁଳନା Samatuḷa ବା ଓଜନ ଯାହାର)—୧ । ସମାନ ଓଜନ-(ସମତୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of the same or equal weight. ୨ । ତୁଳନାରେ ସମାନ—2. Equal in comparision. ୩ । ସମକକ୍ଷ—3. Similar; equal.

ସମ ତୁଲ—ଦେ. ବିଣ—୧ । (ସଂ. ସମତୁଳ) ସମତଳ—Level; Sama tula plane. ୨ । (ସଂ, ସମ ଓ ତୁଲ୍ୟ) ଠିକ୍ समतुल ସମାନ; ସରି ତୁଲ (୧ମ ପଦାର୍ଥ)—2. Equal or समतुल similar to one another.

ସମତୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବନ୍ଧୁର ଭୂମିକୁ ସମତଳ କରିବା—Samatulā(le)iba To level an uneven surface. समतल करा समतल करला

ସମତ୍ତ(ତ୍ୱ)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସମର୍ଥ)—୧ । ସମର୍ଥ—1. Able. Samatta(twa) ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ—2. Fit. ୩ । ମଜଭୁତ; समर्थ, সোমত্ত; সমত্ত ବଳବାନ୍—3. Strong. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) समरथ ସ୍ୱାମିଗୃହକୁ ଯାଇ ତହିଁରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘର କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତା (ଯୁବତୀ କନ୍ୟା)—4. (a girl) Who is fully developed and fit to live with her husband for consummation of marriage.

ସମତ୍ରୟ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସମଭାଗ ଯୁକ୍ତ ହରିତକୀ, ଶୁଣ୍ଠି ଓ ଗୁଡ଼-Samatraya ତ୍ୱକ୍—(medicine) A mixture of myrobalan, dry ginger and cinnamon in equal proportions.

ସମ ତ୍ରିକୋଣ—ସଂ. ବି—ସମ ତ୍ରିଭୁଜ (ଦେଖ) Sama trikoṇa Sama tribhuja (See)

ସମ ତ୍ରିଭୁଜ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ସମବାହୁ ତ୍ରିଭୁଜ; ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜର Sama tribhuja ତିନି ଗୋଟି ଯାକ ବାହୁ ସମାନ—Equilateral triangle.

ସମତ୍ସର—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ମତ୍ସର)—Samatsara ମତ୍ସର ବିଶିଷ୍ଟ—Spiteful; envious. (ସମତ୍ସରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ମଦ)—୧ । ସଗର୍ବ—Samada 1. Proud. ୨ । ମତ୍ତତା ବିଶିଷ୍ଟ—(ସମଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Intoxicated; furious. ୩ । କାମମଦ-(ସମଦେ—କ୍ରି. ବିଣ. ରୂପ) ବିଶିଷ୍ଟ—3. Mad with rut (Apte). ୪ । ଅତି ଆନନ୍ଦିତ—4. Delighted; glad (Apte).

ସମଦେ—ସ. କି. ବିଣ—ଗର୍ବସହକାରେ—Proudly.
Samade [ଉ—ସମସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ସମଦେ କହି, ପଦକେ ସେଜ ସୁନ୍ଦର ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]
সগর্বে **गर्वमें**

ସମ ଦଣ୍ଡ—ଦେ.ବି (ଭୁଲ ନାକର—ସମଦଳ=ଟବିଦକ ଅର୍ଥ, ଯୁଦ୍ଧ)—
Sama danda ସେନା; ସୈନ୍ୟ—Army. [ଉ—ସମଦଣ୍ଡ
সেনা **सेना** ସେହିଣ ସେ ସବନ ଅସୁରେ, ପଶ୍ଚିମ ଦଗକୁ ଭୀମସେନ କଲ ବଳେ । ସାରଳା ଦାସ· ମହାଭାରତ ।]

ସମ ଦରଶନ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ପଦ୍ୟ) (ସ. ସମ ଦର୍ଶନ)—ସମଦର୍ଶନ
Sama darasana (ଦେଖ)—Sama darsana (See)

ସମ ଦରଶି—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ସମଦର୍ଶୀ)—ସମଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)
Sama darasi Sama darsi (See)
[ଉ—ଦୁଃଖେ ସମ ସବୁ ବୋଧରେ ରହିବ, ସମ ଦରଶିଙ୍କି ସେ ତୁଥଇ ପ୍ରାପତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।]

ସମ ଦର୍ଶନ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଧୀର ବିଚାର
Sama darsana ଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—1. Moderate or calm view of every matter. ୨ । ଅପକ୍ଷପାତ ଦୃଷ୍ଟି—2. Impartial view of things. ୩ । ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ—3. Knowledge of the Essence of things. ୪ । ସବୁ ବିଷୟ ଓ ଭୂତ ପ୍ରତି ତୁଲ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି—4. Equal look or consideration for all.
ବିଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ=ସମାନ ଅଟେ ଦୃଷ୍ଟି=
(ସମ ଦର୍ଶନା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ଦର୍ଶନ ଯାହାର)—ସମଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)
Samadarsi (See)

ସମ ଦର୍ଶିତା—ସ. ବି (ସମ·ଦର୍ଶିନ୍+ଭାବ· ତା)—୧ । ଅପକ୍ଷପାତିତା—
Sama darsita 1. Impartiality. ୨ । ବିଚାରଧୀରତା—2. Moderation in view. ୩ । ତୁଲ୍ୟଦର୍ଶିତା—3. Equal consideration for all.

ସମ ଦର୍ଶୀ—ସ. ବିଣ.ପୁଂ(ସମ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍;
Sama darsi ୧ମା. ୧ ବଚନ)—୧ । ଅପକ୍ଷପାତୀ; ଯେ ସବୁଙ୍କୁ
(ସମଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅପକ୍ଷପାତିତା ସହକାରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଏ; ଭେଦ-ଜ୍ଞାନରହିତ-1.Impartial in outlook; indifferent to all things. ୨ । ବିବେଚକ; ବିବେକୀ—2. Discerning; considerate; conscientious. ୩ । ଧୀର ସ୍ଥିର ବିଚାର ଯୁକ୍ତ—3. Moderate in view. ୪ । ଜ୍ଞାନୀ; ପଣ୍ଡିତ—3. Learned; wise. ୫ । ଆତ୍ମବୋଧସଂପନ୍ନ; ଆତ୍ମଜ୍ଞ—5. Self-knowing. ୬ । ତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନୀ—6. Acquainted with true knowledge of things. ୭ । ସୁଖ-ଦୁଃଖ,ଶତ୍ରୁ—ମିତ୍ର,ନିନ୍ଦା—ସ୍ତୁତି,ପଣ୍ଡିତ—ମୂର୍ଖ,ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଚଣ୍ଡାଳ ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ସଂପନ୍ନ—7. Looking on or regarding everything with equanimity; viewing everything or being equally. (ଭଗବଦ୍ ଗୀତା—୫।୧୮)

ସମ ଦଳକ—ସ. ବି. (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା; ସମ=ସମାନ+ଦଳ
Sama dalaka =ପାଖୁଡ଼ା+କ)—ଯେଉଁ ଗେଣ୍ଡା ଶାମୁକାର ଦୁଇଟିଯାକ ପାଖୁଡ଼ା ସମାନ—Lamellibranchiata; having both the valves similar; bivalve (shell).

ସମ(ମୁ)ଦା(ଧା) ସମ(ମୁ)ଦି(ଧି)—ଦେ· ବି (ସ.ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧୀ)—ବିବାହ
Sama(mu)da(dha) sama(mu)di(dhi) ପରେ ବରଙ୍କ ଓ
বেয়াই মিলন କନ୍ୟାଙ୍କ ପିତା, ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇ ସମ୍ବନ୍ଧୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
समधी मिलन ମିଳନ ଓ ଆଳାପ ସୂଚକ କର୍ମ(ଏଥିରେ କନ୍ୟାପିତା ବରପିତାଙ୍କୁ ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାନ୍ତି ଓ କିଛି ଉପହାର ଦେଇ ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି)—The act of the bridegroom's and the bride's fathers embracing and befriending each other after the marriage is over.

ସମଦି(ଧି)—ଦେ ବି. ପୁଂ—ସମ୍ବନ୍ଧୀ (ଦେଖ)
Samadi(dhi) Samudi (See)
[ସମଦୁ(ଧୁ)ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଉ—ତାଙ୍କ ସମଦୁଣୀମାନେ ତ ଆଜ ଆମ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିଅଛନ୍ତି । ମଧୁସୂଦନ. ଉତ୍ତରରାମ-ଚରିତ ।]

ସମ ଦୁଃଖ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସମାନ ରୂପେ ଦୁଃଖ ଭୋଗ
Sama duhkha କରୁଥିବା—1. Suffering similarly;
(ସମଦୁଃଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) fellow-sufferer. ୨ । ଅନ୍ୟର ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି ଥାଏ—2. Feeling for another's woe; sympathising (Apte).

ସମ ଦୁଃଖ ସୁଖ—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖ
Sama duhkha sukha ଯାହା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମାନ (ଶବ୍ଦକୋଷ;
(ସମ ଦୁଃଖ ସୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୀତା ୨।୧୫)—1. Looking on misery and happiness with the same eye. ୨ । ଦୁଃଖରେ ଓ ସୁଖରେ ଭାଗୀଦାର—2. Partner in joy and sorrow (Apte).

ସମ ଦୃଶ(ଷ୍ଟି)—ସଂ. ବି (ସମ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍; ସମ ଅଟେ
Samadrus(shti) ଦୃଷ୍ଟି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)—Samadarsi (See)

ସମଦୃଶ—ଦେ. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ସଦୃଶ—Equal; similar. [ଉ—
Samadrusa କିଏ ଅଛନ୍ତି ସମଦୃଶ, କାଳ ଭବାନ ତୁମ୍ଭ
সমান **समदृश** ଦଶ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଗୁଣ୍ଡିଚା ।]

ସମଦ୍ୱାଦଶାସ୍ର—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯେଉଁ ଦ୍ୱାଦଶଭୁଜ
Samadwadasasra କ୍ଷେତ୍ରର ବାର ବାହୁ ସମାନ
1. An equilateral dodecagon (Apte). ୨ । ଦ୍ୱାଦଶଟି ସମଭୁଜ ଓ ସମକୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ ତଳ ବା କ୍ଷେତ୍ର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Dodecahedron.

ସମଦ୍ୱିଦ୍ୱିଭୁଜ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଚତୁର୍ଭୁଜର ସମ୍ମୁଖ
Samadwidwibhuja ବିପରୀତ ବାହୁଦ୍ୱୟ ସମାନ—Rhomboid.
(ସମଦ୍ୱିଭୁଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମଧ(ନ୍ଧ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସମ୍ବନ୍ଧ)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ; ସମ୍ପର୍କ—1. Relation; connection. ୨ । ବିବାହଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁତା ସମ୍ପର୍କ—2. Relationship by marriage. ବିଣ—ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ସଂପର୍କୀୟ—Relating to. [ଦ୍ର—କବଣୀ ଲେଖାରେ ଏହି ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ । ସ୍ତ ।]
Samadha(ndha)
সমন্ধ **समंध**

ସମଧ(ନ୍ଧ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବଂଶ ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବା—To establish relationship with a person or family by marriage.
Samadha(ndha) karibā
সমন্ধকবা **समंधकरना**
समंधांधना
[ସମଧ ବାନ୍ଧିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମଧରାତଳ—ସ. ବ (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ଧରାତଳର ପୃଷ୍ଠ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମତଳ—(Geometry) A plane (Apte). ବିଣ—ଏକ ସମତଳରେ ସ୍ଥିତ—Situated on the same plane.
Samadharātaḷa

ସମଧର୍ମା[ର୍ମୀ]—ସ. ବିଣ—ସମାନ ଧର୍ମ ବିଶିଷ୍ଟ—Of the same dharma. [ଦ୍ର—ବେଦ ସମଧର୍ମୀ ଦୁଇଯୋଗ ଏକ ମିଳ, ଜନକନ୍ଦୋର—ସୀତା ବିବାହ]
Samadharmā(rmī)

ସମଧାନ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ ସନ୍ଧାନ)—୧ । ସଂଧାନ—1. Investigation; search. ୨ । ସୁରାକ୍—2. Trace; clue.
Samadhāna
সন্ধান **समधान**

ସମଧିକ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅଧିକ)—ଅତ୍ୟଧିକ; ଅତିରିକ୍ତ—Too much; excessive.
Samadhika

ସମଧୃତ—ସଂ. ବିଣ—ତୁଲ୍ୟରୂପ; ଏକରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ; ଏକବିଧ—Same; similar; equal.
Samadhruta

ସମଧେ—ଗ୍ରା. ଅ—(ଅମୁକର) ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ସଂପର୍କରେ ବା ବିଷୟରେ—In relation to (so and so); with reference to (so and so); relating to (such or such matter).
Samadhe
সমন্ধে **समंधमें**
समंधमे

ସମଧ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସମ=ସମାନ ହୋଇଅଛି ଅଧ୍ୱା=ପଥ ଯାହାର)—୧ । ସମ ଯାତ୍ରିକ; ସହଯାତ୍ରୀ; ଏକତ୍ର ଭ୍ରମଣକାରୀ—1. Travelling together. ୨ । ଯାତ୍ରା କାଳୀନ ସହଚର—2. Accompanying a person during his journey.
Samadhwa
[ସମଧ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମନ[ନ୍ସ]—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂରାଜୀ)—[ଇଂ ସମ୍ମନ୍ସ]—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ ଯବାନ୍‌ବନ୍ଦୀ ଦେବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ଦଲିଲ ଦାଖଲ କରିବାପାଇଁ ବା ବିଚାରାଳୟରେ ହାଜର ହେବା ପାଇଁ ମୁଦାଲି ବା ଅସାମୀ ବା ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଚାରାଳୟର ମୋହର ଓ ଦସ୍ତଖତ ସହିତ ପଠାଯିବା ଆଦେଶପତ୍ର—Summons to a witness or defendant or accused. [ଦ୍ର—ସମନ ଅନେକ ପ୍ରକାରର—ଯଥା, ସାକ୍ଷୀ ସମନ, ମୁଦାଲି ସମନ, ପ୍ରତିବାଦୀ ସମନ, ସାଜସମନ ।]
Saman (ns)
সমন **समन**

ସମନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂରାଜୀ)—ସାକ୍ଷୀ, ପ୍ରତିବାଦୀ ବା ଅସାମୀକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ ହାଜର ହେବା ପାଇଁ ତା ପାଖକୁ ସମ୍ମନ ପଠାଇବା ବା ତାକୁ ତଲବ କରିବା—To summon a witness or an accused or a defendant. [ଦ୍ର—ଅଦାଲତ ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ବା ପକ୍ଷଙ୍କୁ ସମନ କରନ୍ତି ଓ ପକ୍ଷ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ବା ଅପର ପକ୍ଷଙ୍କୁ ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମନ କରାନ୍ତି ।]
Saman karibā
সমনকরা **समनकरना**
(ସମନ୍ କରାଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ)

ସମନ ଖରଚ୍ଚ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂରାଜୀ)—୧ । ସମନ ଜାରି କରାଇବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥୀର ଉପାନ୍ତ୍ କରିବା ସବୁ ପ୍ରକାରର ଖରଚ [ଯଥା—ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଖୋରାକ ଓ ରାସ୍ତା ଖର୍ଚ୍ଚ] 1. Expenses deposited for the issue of summons. ୨ । ସମନ୍ ମିଆଦ (ଦେଖ)—2. Saman miādi (See)
Samana kharachā
সমনখরচা **समनखरचा**
(ସମନ ଖର୍ଚ୍ଚ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମନ ଖୁ(ଖୋ)ରାକୀ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂରାଜୀ)—ସାକ୍ଷୀ ନାମରେ ସମନ କରାଯିବା ସମୟରେ ତାହାର କଚେରୀକୁ ଆସିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଖାଇବା ଖରଚ, ଯାହା ସମନ କରାଯିବାପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଦାଖଲ ହୁଏ—Diet expenses of a witness, deposited with a petition for issue of summons.
Saman khu (kho) rākī
সমনখোরাকী **समनखुराकी**

ସମନ ଜାରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂରାଜୀ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମନ କରାଯାଏ ତାହା ନିକଟରେ ଉକ୍ତ ସମ ନ ପହଞ୍ଚାଇ ତାକୁ ବିଧାଇବା—Service of a summons. [ଦ୍ର—ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଦାଲତରେ ହାଜର ହେବା ପାଇଁ ସମନ କରାଯାଏ ଉକ୍ତ ସମନ ସ୍ୱୟଂ ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କିମ୍ବା ତାହାର କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ ଏଜେଣ୍ଟ ଉପରେ ଜାରି କରାଯାଏ କିମ୍ବା ତାହାର ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରର କୌଣସି ସାବାଳକ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଜାରି କରାଯାଏ; କିମ୍ବା ସେ ନିଜେ ଘରେ ନ ମିଳରେ କିମ୍ବା ସମନ ନେବାକୁ ତା ପରିବାରର ଅନ୍ୟ କେହି ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନ ମିଳଲେ ତାହାର ବାସଗୃହର ସଦର ଦରଜାରେ ଗିଆଡ଼ା ସମନକୁ ଟାଙ୍ଗିଦିଏ] ।
saman-jāri
সমনজারি **समनजारी**

ସମନ ଜାରି ରିଟନ (ର୍ଣ୍ଣ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂରାଜୀ) ସମନ ରିଟନ୍ (ଦେଖ)—Samana ritan (See)
Saman-jāri ritan (rṇṇ)

ସମନ ବାହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂରାଜୀ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହାଜର ହେବା ପାଇଁ ତାହାର ନିକଟକୁ ଅଦାଲତରୁ ଯିବା ଦ୍ୱାରା ସମନ ପଠାଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା—To have a summons issued from a court.
Saman bāhāra karibā
সমন বাহিরকরা **समननिकालना**

ସମନ୍ ବାହାରିବା—ଦେ॰ ବ (ଜଣରଥ)—ଅଦାଲତରୁ ଯିଥିବା
Saman bāhāribā ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟକୁ ସମନ
সমন্ বাহিরহওয়া ପ୍ରେରିତ ହେବା—Issue of summons.
समननिकलना

ସମନ୍ ମିଆଦି—ବୈଦେ॰ ବ (ଜଣରଥ)—ତଲବନା ମିଆଦି; ତଲ-
Saman miādi ବାନା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ସମନଜାରି
সমন্ মেয়াদি समनस्यादी କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କର
ଯେଉଁ ଖରଚ ହୁଏ ତହିଁ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ସରକାରଙ୍କ
ନିକଟ ଅଗଭୂରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ କୋର୍ଟଫି ଦ୍ୱାରା
ଯେଉଁ ଖରଚ ଦାଖଲ କରେ—Process fees for
the service of summons, deposited by
the party who applies for the issue of
summons.

ସମନ୍ ରିଟନ (ର୍ଣ୍)—ବୈଦେ, ବ (ଜଣରଥ)—ସମନଜାରି ରିଟନ୍;
Saman ritan (rṇn) ଯିଥିବା ଅଭିପ୍ରେତ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ
সমন্ রিটান্ समनवापस ସମନଜାରି କରି ସାରି, କିପରି
ଭାବରେ ସମନଜାରି କରାଗଲା, କିଏ ଜଣାଣ ଦେଲା,
ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କୋର୍ଟରେ ଦାଖଲ କରିବା ରିପୋର୍ଟ—
Return of service of a summons.

ସମନନ୍ତର—ସଂ॰ ବିଣ. (ସମ୍+ଅନନ୍ତର)—ଅବ୍ୟବହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ
Samanantara (ଭାଗବତ)-Immediately succeeding.

ସମନାଥ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ ସୋମନାଥ)—୧ । ସୋମନାଥର ଡାକନାମ-
Samanātha 1.Nickname for calling Somanātha.
সমনাথ सोमनाथ ୨ । ହାତର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2.
A kind of ornament for the hand. [ଉ—
ଖଞ୍ଜି କବେ ଚୂଡ଼ ଗୁଞ୍ଜର କଙ୍କ ସମନାଥ ଗରଗଡଥ—
ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ]

ସମନାଥ ବ୍ରତ—ଗ୍ରା. ବି—ସୋମନାଥ ବ୍ରତ (ଦେଖ)
Samanātha brata Somanātha brata. (See)

ସମନୁଜ୍ଞା—ସଂ॰ ବ (ସମ୍+ଅନୁଜ୍ଞା)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁମତି—
Samanujñā Full approval or concurrence.
(ସମନୁଜ୍ଞାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମନୁଜ୍ଞାତ—ବିଣ]

ସମନୁବ୍ରତ—ସଂ॰ ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଅନୁ+ବ୍ରତ)—ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
Samanubrata ଅନୁଗତ—Completely devoted to
(ସମନୁବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) or attached to.

ସମନ୍ତ—ସଂ॰ ବ (ସମ୍+ଅନ୍ତ)—୧ । ଶେଷଭାଗ—1. End;
Samanta extremity. ୨ । ସୀମା—2. Boundary.
୩ । ସମୁଦାୟ—3. All; whole. ସଂ॰ ବିଣ—୧ ।
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Complete; entire. (Apte) ୨ ।
ବିଶ୍ୱଜନୀନ—2. Universal. (Apte). ସର୍ବନାମ—
ସମସ୍ତ; ସକଳ—Whole; all. କ୍ରି. ବିଣ—୧ ।
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ—1. On all sides. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—
2. Entirely; completely.

ସମନ୍ତତଃ—ସଂ. ଅ. କ୍ରି॰ ବିଣ (ସମନ୍ତ+ତସ୍ ବିଭକ୍ତିରେ ତସ୍)—
Samantataḥ ୧ । ସବୁଆଡ଼ୁ; ସବୁଆଡ଼ୁ; ସବୁ ଦିଗରୁ—
1. From all sides. ୨ । ଚାରିଅଡ଼େ; ସବୁଅଡ଼େ;
ସର୍ବତ୍ର—2. On all sides; everywhere.
୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—3. Wholly; altogether.

ସମନ୍ତ ଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ; ବହୁବ୍ରୀହି; ସମନ୍ତ=ପ୍ରାନ୍ତଭାଗରେ
Samanta dugdhā ଦୁଗ୍ଧ=କ୍ଷୀର ଅଛି ଯାହାର)—ସିଜୁ
ଗଛ; ସ୍ନୁହୀ ବୃକ୍ଷ— The Euphorbia tree.

ସମନ୍ତ ପଞ୍ଚକ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମନ୍ତ=ଚାରିଅଡ଼େ+ପଞ୍ଚକ=
Samanta pañchaka ପାଞ୍ଚଗୋଟି ହ୍ରଦ ଯାହାର)—
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରଦେଶର ନାମ—Name of the dis-
trict Kurukshetra. [ବ୍ର—ପରଶୁରାମ ୨୧ ଥର
କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ନିବଂଶ କରି କ୍ଷତ୍ରିୟ ରକ୍ତଦ୍ୱାରା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ
୫ ଗୋଟି ହ୍ରଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ।] [ଉ—
କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ରକତେ ସମନ୍ତ ପଞ୍ଚକ । ତାର୍ଥେ ପାଞ୍ଚ ହ୍ରଦ
ସେତୁ ହିଁ ନାୟକ – କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।] ୨ ।
କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରସ୍ଥ ତୀର୍ଥବିଶେଷ—2. Name of a holy
place at Kurukshetra. [ଉ—ବହୁତ ତୀର୍ଥ
ମାନ ପରିକ୍ରମ କରି । ସମନ୍ତ ପଞ୍ଚକରୁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଦେଖିଲି—
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।]

ସମନ୍ତ ଭଦ୍ର—ସଂ. ବ (ସମନ୍ତ=ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ+ଭଦ୍ର=ଭାଗ୍ୟବାନ୍)—
Samanta bhadra ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ନାମ—A name of
(ସମନ୍ତ ପ୍ରଭାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) the Buddha.

ସମନ୍ତଭୁକ୍—ସଂ॰ ବ (ସମନ୍ତ=ସମୁଦାୟ+ଭୁଜ ଧାତୁ=ଖାଇବା+
Samantabhuk କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ସମନ୍ତଭୁଜ୍; ୧ମା, ୧ବ)—
ଅଗ୍ନି; ହୁତାଶନ—Fire. ବିଣ – ସର୍ବଭକ୍ଷ—All-
eating; omnivorous

ସମନ୍ତାତ୍—ସଂ. ଅ. ଓ କ୍ରି॰ ବିଣ—ସମନ୍ତତଃ (ଦେଖ)
Samantāt Samantataḥ (See)

ସମନ୍ତ୍ରକ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ମନ୍ତ୍ର+କ; ମନ୍ତ୍ର ସହିତ ବିଦ୍ୟ-
Samantraka ମାନ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Joined with
a mystic formula. ୨ । ମନ୍ତ୍ରପୂତ—
2. Hallowed with mystic incantations.

ସମନ୍ତ୍ରିକ—ସଂ॰ ବିଣ (ସ+ମନ୍ତ୍ରିନ୍+କ)—ମନ୍ତ୍ରୀଯୁକ୍ତ (ରାଜା)—
Samantrika Attended by minister.

ସମନ୍ୱୟ—ସଂ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅନ୍ୱୟ=ସମ୍ବନ୍ଧ)—୧ । ସଂଯୋଗ;
Samanwaya ମିଳନ; ସଙ୍ଗତି; ସଙ୍ଗମ—1. Union; con-
nection. ୨ । ସମଭିବ୍ୟାହାର—2. Accom-
paniment; sequence. ୩ । ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା
ପରେ ପତିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମାଜରେ ପୁନର୍ଗ୍ରହଣ—3. Re-ad-
mission of an excommunicated person
to the fold of his society after atone-
ment or expiation. ୪ । ଅବିରୋଧ; ଶାନ୍ତି—

4. Peace; concord. ୪ । ପ୍ରାକୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ—5. Natural sequence; conneection with the suceeding object as a natural consequence. ୬ । ଧାରାବାହିକତା; କ୍ରମ—6. Regular succession; order (Apte).

ସମନ୍ୱିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଅନ୍ୱିତ)—୧ । ମିଳିତ; ସଂଯୁକ୍ତ—Samanwita 1. Connected or joined with. ୨ । ସମଭିବ୍ୟାହାରଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ—2. Possessed of; accompanied by; followed by.

ସମନ୍ୟୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ମନ୍ୟୁ=କ୍ରୋଧ)—୧ । ସକ୍ରୋଧ; Samanyu ସକୋପ; କୋପଯୁକ୍ତ—1. Angry; full of anger; wrathful. ୨ । ଦୁଃଖିତ—2. Sorrowful. ବି—ମହାଦେବ; ଶିବ—The God Siba.

ସମନ୍ଧ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ବନ୍ଧ)—ସମ୍ବନ୍ଧ (ଦେଖ) Samandha Sambandha (See)

ସମ(ମୁ)ନ୍ଧୀ—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ସମୁଧୀ (ଦେଖ)—Samudhi (See) Sama(mu)ndhi [ଦ୍ର—ଡାକଯୋଡ଼ାରୁ ସମୁନ୍ଧୁଣୀଙ୍କ ପୁଅବି (ସମ[ମୁ]ନ୍ଧୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅସି ଓଳିଏ ହେଲେ ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆରେ ବସିଲଣି—ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଅଠ ଗୁଣ୍ଠ ।]

ସମ ପଦ—ସଂ. ବି (ସମ=ସମାନ ହୁଏ ପଦ=ଚରଣ ଯହିଁରେ)—Sama pada ୧ । ରତିବନ୍ଧବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Name of a pose during coition. [ଦ୍ର—ରମଣୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ସ୍କନ୍ଧରେ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାପନ କରି କରଦ୍ୱାରା ସ୍ତନଦ୍ୱୟପୀଡ଼ନ—ରତିମଞ୍ଜରୀ ।] ୨ । ଧନୁର୍ଦ୍ଧାରୀର ପାଦଦ୍ୱୟକୁ ତୁଲ୍ୟରୂପ ଧାରଣପୂର୍ବକ ଅବସ୍ଥାନବିଶେଷ—2. One of the various postures assumed by an archer. ୩ । ତୁଲ୍ୟ ପଦ ବା ଅବସ୍ଥିତି—3. Equal or similar position or grade.

ସମ ପଦସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ସମପଦ+ସ୍ଥା, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ତୁଲ୍ୟ Sama padastha ରୂପ ପଦ ବା ପଦବୀ ଯୁକ୍ତ—1. Of equal (ସମପଦସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) position or grade. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ସମ୍ମାନବିଶିଷ୍ଟ—2. Occupying equal position of respect.

ସମ ପାଦ—ସଂ. ବି—ସମପଦ ୨ (ଦେଖ)—Samapada 2 Sama pāda (See). ସଂ. ବିଣ—୧ । ସମାନ ଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having equal pāda or feet. ୨ । ଯେଉଁ ଛନ୍ଦର ଚାରି ପାଦ ସମାନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. (a metre) Having the four feet equal.

ସମ ପାଦ ଯମକ—ସଂ. ବି (ଅଳଙ୍କାର)—ଯମକବିଶେଷ—A kind Sama pāda jamaka of alliteration. [ଦ୍ର—ପଦର ଅନ୍ତ୍ୟରେ ଓ ଶେଷରେ ସମାନ ବାକ୍ୟବିନ୍ୟାସ ଥିଲେ ଏ ଯମକ ହୁଏ; ଯଥା—ହରି ଭବିର ଧନ ସଦା ବାଞ୍ଛିବି ମନ ହେତୁ ହରିଷ ବରଧନ । ବନ୍ଧୁଜୀବଜୀବନ ନୋହିଲେ ତ କବାନ ମୋର ବନ୍ଧୁ ସିବ ଜୀବନ—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗ୍ଧଚନ୍ତାମଣି ।]

ସମ ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ=ସମାନ ଅଟେ ପୃଷ୍ଠ ଯାହାର)—Sama prushtha ସମତଳ; ଅବନ୍ଧୁର—Level; smooth. (ସମପୃଷ୍ଠତା—ବି)

ସମ ପ୍ରାଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ ଅଟେ ପ୍ରାଣ ଯାହାର)—Sama prāṇa ଏକ ପ୍ରାଣ; ଯାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ଏକ; ସହୃଦୟ—(ସମପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Of one mind. ବି—ସୁହୃଦ୍—(ସମପ୍ରାଣତା—ବି) A hearty friend.

ସମବକାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅବ+କୃ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ, ଯହିଁରେ Samabakāra ବହୁ ଅର୍ଥ ସମବକୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ)—ନାଟକବିଶେଷ—A kind of drama. [ଦ୍ର—ନାଟକ ନାନା ପ୍ରକାର; ଯଥା—ନାଟକ, ପ୍ରକରଣ, ଭାଣ, ସମବକାର ଓ ଡିମ । ସମବକାରରେ ବହୁ ଅର୍ଥର ସମବକିରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକତ୍ର ସନ୍ନିବେଶ ହେବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଦେବତା ବା ଅସୁରାଦିଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି କୌଣସି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ । ଏହା ବୀରରସପ୍ରଧାନ, ଦେବାସୁର ଯୁଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ଏଥିର ଅଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ତିନି । ନାଟକର ପଞ୍ଚସନ୍ଧି ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ବିମର୍ଷ ସନ୍ଧି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଚାରି ସନ୍ଧି ଏଥିରେ ଥାଏ । ଏଥିର ନାୟକ ଧୀରୋଦାତ୍ତ; ଏଥିରେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର, ଯୁଦ୍ଧ, ନଗରାଦିଧ୍ୱଂସ ବିଶଦରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ; ତିନି ଶୃଙ୍ଗାର (ଶାସ୍ତ୍ର ଅବରୋଧରେ ଧର୍ମଶୃଙ୍ଗାର, ଅର୍ଥଲାଭାର୍ଥ କଳ୍ପିତ ଅର୍ଥଶୃଙ୍ଗାର ଓ କାମଶୃଙ୍ଗାର) ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ; କାମଶୃଙ୍ଗାର ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ନାଟକ ପରି ପ୍ରବେଶକ ବା ବିନ୍ଦୁ ଏଥିରେ ନ ଥାଏ । ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ' ନାମକ ସମବକାର ନାଟକର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସମବତାର—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସହିତ+ଅବ=ନିମ୍ନକୁ+ତୃ ଧାତୁ= Samabatāra ପାରି ହେବା, ପିବା+କରଣ. ଅ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ପାଅନ୍ତି)—୧ । ସୋପାନ; ସିଢ଼ିର ପାହାଚ—1. Steps of a staircase. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ଅବତରଣ; ଓହ୍ଲାଇବା—2. Descending, alighting. ୩ । (+କର୍ମ. ଅ) ପାରି ହେବା ଘାଟ; ତୀର୍ଥ—3. Landing place; landing stage; ferry.

ସମବଧାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅବଧାନ)—୧ । ବିଶେଷ Samabadhāna ମନୋଯୋଗ—1. Close attention. (ସମବହିତ—ବିଣ) ୨ । ନିଷ୍ପତ୍ତି; ମୀମାଂସା—2. Decision; settlement.

ସମ ବୟଃସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମ=ସମାନ+ବୟଃ=ସ୍ଥା ଧାତୁ+ Samabayahstha କର୍ତ୍ତୃ.+ଅ)—ସମବୟସୀ; ଏକବୟସୀ— (ସମବୟସ୍ଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) Of the same age; (ସମବୟଃସ୍ଥା; ସମବୟସ୍ଥ—ସ୍ତ୍ରୀ) coeval.

ସମ ବୟସ—ଦେ. ବିଣ—ସମବୟଃସ୍ଥ—Of the same age. Sama bayasa [ଜି—ସମବୟସ ଯେ କ୍ରମରେ ଜାତିଅଛନ୍ତି ସମ ବୟସୀ ବାରୁ ଭୋରେ ।—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] **सम वयसी** ଦେ. ବି—ଏକବୟସ—Same age.

ସମ ବୟସୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ସମବୟଃସ୍ଥ)—ସମବୟଃସ୍ଥ Sama bayasī (ଦେଖ)—Sama bayahstha (see). ସମ ବୟସୀ **सम वयसी** (ସମବୟସିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକ ବା ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ— Samabarṇṇa Of the same or similar barṇṇa. (ସମବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମବର୍ଣ୍ଣତା—ବି)

ସମବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମ=ସମାନ+ବୃତ୍ ଧାତୁ=ରହିବା+ Sama barttī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—ତୁଲ୍ୟରୂପେ ସ୍ଥିତ (ସମବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) Similarly situated or placed (ସମବର୍ତ୍ତିତା—ବି) ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୧ମା ୧ବ; ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସଂବନ୍ଧେ ଏହାଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ସମାନ) ଯମ; କାଳ—The God of death.

ସମବଲମ୍ବ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମାନ ଲମ୍ବ ବିଶିଷ୍ଟ— Samabalamba Having equal perpendiculars. ସଂ. ବି. (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ଚତୁର୍ଭୁଜର ଲମ୍ବରେଖା ସମାନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Trapezoid or rectange, a quadrilateral figure having 2 equal perpendiculars.

ସମ ବସରଣ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଅବ+ସୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନ)—୧ । Samabasaraṇa ସଭାଗୃହ—1. Assembly hall. ୨ । ଧର୍ମ ମଣ୍ଡପ; ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଦିଆଯାଏ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. A pavillion in which religious discourses are delivered.

ସମବସ୍କନ୍ଦ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଅବ+ସ୍କନ୍ଦ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । Samabaskanda ଦୁର୍ଗାଦି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ସୁରକ୍ଷିତକରଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Protecting a place securely by raising forts. (+କରଣ. ଅ) ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାକାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Rampart or wall of a fort.

ସମବସ୍ଥା—ସଂ. ବି.—(ସମ୍+ଅବସ୍ଥା)—୧ । ସମାନ ଅବସ୍ଥା; ତୁଲ୍ୟ Samabasthā ଦଶା—1. Similar condition. ୨ । (ସମବସ୍ଥ—ବିଣ) ସମତା; ସାମ୍ୟ—2. Similarity; identity.

ସମବସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଅବସ୍ଥାନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଅବସ୍ଥାନ— Samabasthāna 1. Peculiar or special situation; unique position. ୨ । ସମଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ— 2. Equal or similar position.

ସମବସ୍ଥିତ—ସଂ.ବିଣ. (ସମ୍+ଅବସ୍ଥିତ)—୧। ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ Samabasthita —1. Peculiarly situated. ୨ । ସମଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ—2. Similarly placed or situated.

ସମବସ୍ଥିତି—ସଂ. ବି। (ସମ୍+ଅବସ୍ଥିତି)—ସମବସ୍ଥାନ (ଦେଖ)— Samabasthiti Samabasthāna (See)

ସମବହାସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଅବ+ହସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)— Samabahāsya ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଉପହସନୀୟ—Deserving (ସମବହାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) to be derided or hooted out. (ସମବହସନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମବାୟ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଅବ+ଇ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ Samabāya ଅ)-୧ । ସମୂହ—1. Multitude; conglo- (ସମବେତ—ବିଣ) moration; aggregate. ୨। (+ଭାବ ଅ) ସଂଯୋଗ; ମିଳନ—2. Union; conjunction; cohesion. ୩ । ସମ୍ବନ୍ଧ—3. Connection. ୪ । ପରସ୍ପର ସଂବନ୍ଧ—4. Co-relation. ୫ । (ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ନିତ୍ୟ ସଂବନ୍ଧ—(Philosophy) 5. Constant or intimate relation (between subject and attribute, cause and effect, the owner and the owned, the species and the genus); (one of the 7 categories. Baiseshika philosophy).

[ଦ୍ର—ଏହି ସମବାୟ-ସମ୍ବନ୍ଧର ଉଦାହରଣ, ଯଥା—କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ କାରଣର, ଅବୟବ ସହିତ ଅବୟବୀର, ଗୁଣ ସହିତ ଗୁଣୀର, ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ଜାତିର, ଦେହ ସହିତ ଦେହୀର, କ୍ରିୟାର ସୁଦ୍ଧା ସହିତ କର୍ମର, ବିଶିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ସହିତ ବିଶେଷଣର ସମ୍ବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି] ୬ । ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ସଂବନ୍ଧ— 6. Logical relation, ସଂ. ବିଣ—୧ । ସମବେତ 1. Collective; joint. ୨ । ଯୌଥ; ସମବାୟ— 2. Co-operative.

ସମବାୟ ଋଣ ସମିତି—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ Samabāya ṛuṇa samiti ସମବେତ ମୂଳଧନ ଦ୍ୱାରା ସଂସ୍ଥାପିତ ସଦସ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରୟୋଜନ ବେଳେ ଋଣ ଦେବା ପାଇଁ ଗଠିତ ସମିତି; ଯୌଥ ମହାଜନ ସମିତି—Co-operative credit society; a joint stock society formed for lending money to its members.

ସମବାୟୀ—ସଂ. ବିଣ.—(ସମବାୟ+ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—(ଦର୍ଶନ Samabāyī ଶାସ୍ତ୍ର) ସମବାୟ ବା ନିତ୍ୟ ସଂବନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Having intimate relationship; having or holding an attribute.

ସମବାୟୀ କାରଣ—ସଂ. ବି.—(ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ କାରଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ Samabāyī kāraṇa ରହେ ଅବଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବା ନିତ୍ୟ ସଂବନ୍ଧ ଥାଏ (Philosophy) Material cause; a cause to

which the effect is held in constant or eternal relation.

ସମବାର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୋମବାର)—ସୋମବାର—
Samabāra সোমবার **सोमबार** Monday.

ସମବାରିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସୋମବାରରେ ଜାତ—1. Born
Samabāriā on a Monday. ୨ । ସୋମବାର ଦିନ
(ସମବାରି—ସ୍ତ୍ରୀ) ଘଟିବା—2. Happening on Monday.
সোমবেরে ୩ । ଯେ ସୋମବାର ବ୍ରତ ପାଳେ—3. Fasting on
सोमवारिआ Mondays. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
A name given to males.

ସମବାଲି—ଦେ. ବି—ସମ୍ବାଳୁଅ (ଦେଖ)
Samabāli Sambāluā. (See)
(ସମବାଳି[ଳୁ]ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମବାହୁ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଜ୍ୟାମିତି)—ସମାନ ବାହୁଯୁକ୍ତ
Samabāhu (କ୍ଷେତ୍ର); ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରର ବାହୁମାନ ପରସ୍ପର
(ସମବାହୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସହିତ ସମାନ—(Geometry)
Equilateral; (a figure) having the sides equal.

ସମବେକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅବେକ୍ଷଣ)—ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଦର୍ଶନ;
Samabekshaṇa ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Observa-
(ସମବେକ୍ଷକ; ସମବେକ୍ଷିତ—ବିଣ) tion.

ସମବେତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଅବ+ଇ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Samabeta ୧ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ—1. Collected together; assembled. ୨ । (ବହୁଲୋକଙ୍କ) ସମ୍ମିଳିତ; ଇଜମାଲି; ଯୌଥ—2. Joint. ୩ । ପରସ୍ପର ସଂବଦ୍ଧ—3. Correlated. ୪ । ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ—4. Connected or joined together; united together; ୫ । ନିତ୍ୟ ସଂବନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ—5. Inseparably or inevitably or etermally connected. ୬ । ସଞ୍ଚିତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Stored. ୭ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Included in one class.

ସମବେତ ଚେଷ୍ଟା—ସଂ. ବି—ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟା—
Samabeta cheshṭā The joint efforts of many persons.

ସମବେତ ବାଣିଜ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ)—ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସମବେତ
Samabeta bāṇijya ମୂଳଧନ ଦ୍ୱାରା ହେବା ବାଣିଜ୍ୟ; ଇଜମାଲି
(ସମବେତ ବ୍ୟବସାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) କାରବାର—Jointstock business or trade.

ସମବେତ ମୂଳଧନ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ)—ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ ପାଇଁ ବହୁ
Samabeta mūladhana ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ପୁଞ୍ଜି—
সমবেত মূলধন **समवेत पूँजी** Joint stock; joint capital.

ସମବେତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକତ୍ର ହେବା; ଜମିବା—To be
Samabeta hebā collected together; to
সমবেত হওয়া **समवेत होना** assemble.

ସମବେଦନା—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖରେ
Samabedanā ଦୁଃଖାନୁଭବ; ବେଦନାପ୍ରାପ୍ତ ବା ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି—Sympathy with a suffering person; commiseration.
(ଉ—ପ୍ରଭାବ କେବଳ ମାତ୍ର କଣ୍ଟକ ଯେ ପଥେ ସମବେଦନାର, ନାଥ ! ଏହି ତାର ଗତି ! ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା।) ଦେ. ବି—ଅନ୍ୟର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି
—Fellow-feeling (in joy and grief).

ସମବେଶ(ଷ)—ସଂ. ବି—୧ । ସମାନ ବେଶ ବା ସଜ୍ଜା—1. Same
Samabesa(sha) or similar dress. ୨ । ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା;
ସେନା ସମାବେଶ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Battle-array.

ସମବେଶନ—ସଂ. ବି—ବିବାହର ଚତୁର୍ଥ ରାତ୍ରିରେ ମୈଥୁନାର୍ଥ ବର-
Samabeśana କନ୍ୟାଙ୍କର ଏକତ୍ର ଶୟନ; ଚତୁର୍ଥୀ—
The ceremony of consummation held on the fourth night of marriage and consisting in both the bride and the bride-groom occupying the same bed.

ସମ ଭାଗ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସମାନଭାଗ—Equal share or
Sama bhāga part. ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସମାନ ଭାଗ ବିଶିଷ୍ଟ—Of equal shares.

ସମ ଭାବ—ସଂ. ବି—୧ । ସମାନତା—1. Equality. ୨ । ସମତା;
Sama bhāba ସାମ୍ୟ—2. Equability. ୩ । ଏକ ରୂପତା
—3. Continuance in the same state; sameness. ୪ । ସାଦୃଶ୍ୟ—4. Similarity. ୫ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଭାବ—5. Unchangeable condition.

ସମଭିଧା—ସଂ, ବି—(ସମ୍+ଅଭିଧା)—ସମ ନାମ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Samabhidhā Same name.

ସମଭିବ୍ୟାହାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅଭି+ବି+ଆ+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ
Samabhibyāhāra କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ;
ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ } ବିଣ
ସମଭିବ୍ୟାହୃତ }
ସଙ୍ଗ—1. Company; association. ୨ । ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତି—2. Remaining together; co-existence. ୩ । ଏକତ୍ର ସଂଯୋଗ—3. Juxtraposition. ୪ । ଏକତ୍ର ଗମନ—4. Going together. ୫ । ଏକ ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚାରଣ—5. Simultaneous utterance.

ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଏକ ସଙ୍ଗେ; ସାଙ୍ଗ ହୋଇ—
Samabhibyāhārare In the company of; along
সম ভিব্যাহারে **समभिव्याहारमे** with.
(ସମଭିବ୍ୟାହାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ (ସମଭିବ୍ୟାହାର+ଇନ୍)—୧ । Samabhibyāhārī ସାଥୀ; ସଙ୍ଗୀ—1. Associate; companion. ୨ । ଏକତ୍ର ଗମନକାରୀ; ସହଗାମୀ—2. Going together.
(ସମଭିବ୍ୟାହାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସମଭିବ୍ୟାହାର, ସମଭିବ୍ୟାହାରିତା, ସମଭିବ୍ୟାହୃତ—ଦେଖନ୍ତୁ)

ସମଭିବ୍ୟାହୃତ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଅଭି+ବି+ଆ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ+ Samabhibyāhṛuta ତ)—୧ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ—1 Gathered together; collected at one place. (ସମଭିବ୍ୟାହୃତ—ବି) ୨ । ଏକ ସଙ୍ଗେ ଗୃହୀତ—2. Moved together. ୩ । ସହୋଚ୍ଚାରିତ—3. Uttered together; simultaneously uttered. ୪। ସହିତ—together with; accompanied by; attended by.

ସମଭିହାର—ସଂ. ବି. (ସମ+ଅଭି+ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+ Samabhihāra ଅ) ୧ । ପୌନଃପୁନ୍ୟ; ବାରଂବାର—1. Repeatedness. ୨ । ଅତିଶଯ୍ୟ—2. Excessiveness.

ସମଭୂମି—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—୧ । ସମତଳ ସ୍ଥାନ—1. Level Samabhūmi ground; even surface. ୨ । ସମ ଧରାତଳ—2. A plane. ୩। ମନ୍ଦିର ଅଟ୍ଟାଳିକାଦି ଭାଙ୍ଗି ତହିଁର ତଳଭୂମିକୁ ସମତଳ କରଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Lavelling of the site of a demolished building or temple.

ସମମ୍—ସଂ. ଅ. (ସମଧାତୁ=ସମାନ ହେବା, ଅବିକଳ ହେବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି Samam ଅମ୍)—୧ । ସହ; ସହିତ—1. With. ୨। ଏକଦା; ଏକ କାଳରେ; ଏକ ସମୟରେ—2. At one time. ୩ । ଯୁଗପତ୍—3. Simultaneously.

ସମ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି. (ଭୂଗୋଳ ପରିଭାଷା—ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ) Sama maṇḍala ଭୂମଣ୍ଡଳର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଶୀତମଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—(Geography) The temperate zones of the globe. [ଦ୍ର—ଭୂମଣ୍ଡଳସ୍ଥ ବିଷୁବରେଖାର ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଲଗିଥିବା ମଣ୍ଡଳଟିକୁ 'ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଣ୍ଡଳ' (Torrid Zone) କହନ୍ତି । ଏଠାରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ପରିମାଣ ଖୁବ୍ ଅଧିକ । ପୁଣି ମେରୁକୁ ବେଢ଼ିଥିବା ମଣ୍ଡଳ ଦ୍ୱୟକୁ 'ଶୀତ ବା ହିମ ମଣ୍ଡଳ' (Frigid Zone) କହନ୍ତି । ଏହି ଶୀତ ମଣ୍ଡଳରେ ଶୀତର ପ୍ରକୋପ ଅଧିକ ଅଟେ ।

ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଣ୍ଡଳର ଉତ୍ତରକୁ ଓ ଉତ୍ତର ଶୀତ ମଣ୍ଡଳର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଲଗିଥିବା 'ସମମଣ୍ଡଳ'କୁ 'ଉତ୍ତର ସମ ମଣ୍ଡଳ' (North temperate zone) ଏବଂ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଣ୍ଡଳର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଶୀତ ମଣ୍ଡଳର ଉତ୍ତରକୁ ଲଗିଥିବା 'ସମ ମଣ୍ଡଳ'କୁ 'ଦକ୍ଷିଣ ସମ ମଣ୍ଡଳ' (South temperate zone) ବୋଲାଯାଏ । ସମମଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟରେ ଥିବା ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଶୀତର ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଆଧିକ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସମତା ଥିବାରୁ ଏହି ମଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟକୁ 'ସମମଣ୍ଡଳ' ବୋଲାଯାଏ ।]

ସମୟ—ସଂ. ବି. (ସମ୍=ସମାନ+ଇ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Samaya କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ; କିଂବା ସମ୍=ସମାନ+ଯା ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ ଅ; ଯାହା ଚିରକାଳ ସମ ଭାବରେ ଗତି କରେ)—୧ । କାଳ—1. Time. ୨ । ଋତୁ—2. Season; period. ୩ । ପରିମିତ କାଳ—3. A space of time. ୪। ସୀମା—4. Boundary; limit. ୫ । ଉପଯୁକ୍ତ ବେଳା; ଯଥାଯୋଗ୍ୟ କାଳ—5. Proper time: fit season. ୬। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ—6. Appointed time. ୭ । ଫୁରସତ୍; ଅବକାଶ; ଅବସର—7. Leisure. ୮ । ସୁଯୋଗ—8. Opportunity. ୯ । ନିୟମ—9. Rule. ୧୦ । ସତ୍ୟପ୍ରତିଜ୍ଞା; ଶପଥ—10. Promise; vow; oath. ୧୧। ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—11. Resolution. ୧୨ ।ଅନ୍ତିମକାଳ—12. Time of death. ୧୩ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—13. Indication. ୧୪ । ସଙ୍କେତ—14. Sign. ୧୫। ଚୁକ୍ତି—15. Agreement; contract; convention. ୧୬ । ଆଦେଶ; ଆଜ୍ଞା—16. Command; order. ୧୭ । ଆଚାର; ବ୍ୟବହାର—17. Custom. ୧୮ । ମୀମାଂସା—18. Decision. ୧୯ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ବାହ—19. Doing of a duty; fulfilment of duty; carrying out of a duty. ୨୦ । ପ୍ରଚାର; ଘୋଷଣା—20. Publication; promulgation; notification. ୨୧ । ଦୁଃଖାବସାନ—21. The end of misery. ୨୨ । ଉପଦେଶ—22. Advice; instruction. ୨୩। ଧର୍ମ—23. Religion; righteousness. ୨୪। ନ୍ୟାୟ—24. Justice. ୨୫। ସମ୍ପଦ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—25.Prosperity; affluence. ୨୬। ବାକ୍ୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—26. Word. ୨୭ କଥନ—27. Speech. ୧. ବିଣ ପୁଂ—(ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍ (ସମୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଅଛି ଅୟ=ସୌଭାଗ୍ୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—Prosperous; fourtunate. ଦେ. ବି. ୧। ମୃତ୍ୟୁ; କାଳକାଳ—1. Death. ୨। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ; କାଳର ସମୟ ସୀମା—2. Limit of time. ୩। ମହଲତ; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଦିଆଯାଇଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ—3. Time granted for the performance of a work; adjournment. ୪ । ବୟସ—4. Age. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଉନ୍ନତିର ବା ଅଧିକାରର ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱର କାଳ—5. Time of reign or predominance or prevalence; regime. [ଯଥା—ଅଜକାଲି ଚୋରାଙ୍କର ସମୟ ହୋଇଛି, ତାହାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଛି କିଏ ?] ୬ । ପଶୁମାନଙ୍କର ଋତୁକାଳ ବା ସଙ୍ଗମକାଳ—6. The mating season of animals.

ସମୟ ଅସମୟ—ଦେ. ବି—୧ । କାଳାକାଳ; ସୁସମୟ ଓ ଦୁଃସମୟ—
Samaya asamaya 1. Proper and improper
ସମୟଅସମୟ **समयअसमय** seasons; good and bad times. ୨ । ସବୁ ବେଳ—2. All times

ସମୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ
Samaya kariba ସମୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା—1. To
ସମୟକରା **समयकरना** make time. ୨ । ସ୍ଥିର ଦିନ ସ୍ଥିର କରିବା; ଚୁକ୍ତି କରିବା—2. To appoint a time-limit. [ଉ—ପାଣ୍ଡବେ ସମୟ ତ କରିଯାଇଛନ୍ତି : କାହିଁକି ଲେଉଟିବେ କହ ତ ଯୁକ୍ତି । —କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ବନ]

ସମୟକାର—ସଂ. ବି (ସମୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ପରିଭାଷା—
Samayakāra 1. Glossary of technical terms. ୨ । ସଙ୍କେତ (କ୍ରିୟାଶେଷ)—2. Sign; indication.

ସମୟ ଘଟିବା—ଦେ. ବି—ସମୟ ମିଳିବା (ଦେଖ)—
Samaya ghaṭibā Samaya milibā (See)

ସମୟ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମହଲତ ଦେବା; ଅବସର ମଞ୍ଜୁର
Samaya debā କରିବା—1. To grant time; to
ସମୟଦେଓୟା **समयदेना** grant an adjournment. ୨ । ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିବା—2. To appoint or fix a time.

ସମୟ ନ ଥିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଫୁରସତର ବା ଅବସରର ଅଭାବ-
Samaya na thibā . 1. Want of leisure.
ସମୟନାଥାକା **समयनरहना** ୨ । ସୁବିଧାର ଅଭାବ—2.
(ସମୟ ନ ମିଳିବା; ସମୟ ନ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) Want of opportunity.

ସମୟ ନିରୂପଣ—ସଂ. ବି—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟର ସ୍ଥିରୀକରଣ—A scer-
Samaya nirūpaṇa tainment of the exact time.

ସମୟ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମହଲତ ନେବା; ଅବକାଶ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା
Samaya nebā —To take time.
ସମୟ ନେଓୟା **समय लेना**

ସମୟ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମହଲତ ପାଇବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
Samaya pāibā ପାଇଁ ଅବକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—1. To get
ସମୟ ପାଓୟା time. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
समय पाना 2. To get an opportunity. ୩ । ଫୁରୁସତ ପାଇବା—3. To get leisure.

ସମୟ ବିଭାଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ
Samaya bibhāga ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବେଳର ବଣ୍ଟନ—
1. Division of time into a routine. ୨ । କାଳକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ବିଭାଗ କରିବା—
2. Division of time into distinct periods.
[ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଲୋକେ ସମୟକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ବିଭାଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—୧ ଶତାବ୍ଦୀ= ୧୦୦ ବର୍ଷ । ୧ ବର୍ଷ=୧୨ ମାସ=୬ ଋତୁ । ୧ଋତୁ= ୨ ମାସ । ୧ ମାସ=୩୦ ଅହୋରାତ୍ର=୩୦ ତିଥି=୨ ପକ୍ଷ । ୧ ପକ୍ଷ=୧୫ ଅହୋରାତ୍ର । ୧ ତିଥି=୧ ଅହୋରାତ୍ର=୧ ଦିନ+୧ ରାତ୍ରି=୮ ପ୍ରହର=୨୪ ଘଣ୍ଟା । ୧ ଦିନ=୧୨ ଘଣ୍ଟା=୪ ପ୍ରହର=୩୦ ଦଣ୍ଡ । ୧ ରାତ୍ରି =୧୨ ଘଣ୍ଟା=୪ ପ୍ରହର=୩୦ ଦଣ୍ଡ । ୧ ପ୍ରହର= ୪ ଘଡ଼ି=୭୨ ଦଣ୍ଡ । ୧ ଘଣ୍ଟା=୬୦ ମିନିଟ୍ । ୧ମିନିଟ୍= ୬୦ ସେକେଣ୍ଡ୍ । ୧ ଦଣ୍ଡ=୬୦ ପଳ । ୧ ପଳ—୬୦ ବିପଳ । ୧ ବିପଳ=୬୦ ଲିତା । ୧ ଲିତା=୬୦ ବିଲିତା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସମୟ ମିଳିବା—ଦେ. ବି—୧ । ସୁଯୋଗ ଘଟିବା; ସୁବିଧା ଘଟିବା—
Samaya milibā 1. The happening of an oppor-
ସମୟ ମିଲା tunity. ୨ । ଫୁରୁସତ ବା ଅବକାଶ ମିଳିବା-
समय मिलना 2. The getting of leisure.

ସମୟ ସେବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମୟ+ସେବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Samaya sebī ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ବେଳ ଦେଖି କାମ
(ସମୟ ସେବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—1. Time-serving. ୨ । କାଳର ମୂଲ୍ୟଜ୍ଞ—2. Knowing the value of time.

ସମୟ ହେବା--ଦେ. ବି--୧ । ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା; ମରଣହେବା--1. Death;
Samaya hebā breathing one's last. ୨ । ସମୟ
ସମୟ ହଓୟା ମିଳିବା (ଦେଖ)—2. Samaya milibā (See)
समय होना ୩ । ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. The arrival of proper or fit time.

ସମୟା—ସଂ. ଅ (ସମ୍+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସମୀପରେ;
Samayā ନିକଟରେ—1. Near; in the vicinity
ସମୟ **समय** of. ୨ । ମଧ୍ୟରେ—2. In the middle;
(ସମୟ—ପୁଂ) amidst; in the midst of. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ)—ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ—(Feminine) Fortunate (woman). ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମୟ)— ୧ । ସମୟ; କାଳ—1. Time. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ— 2. Death.

ସମୟାଧ୍ୟୁଷିତ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ନକ୍ଷତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି-
Samayādhyushita ଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର-ବର୍ଜିତକାଳ (ମନୁ. ୨।୧୫)—A time when the sun or the stars are not visible.

ସମୟାନ୍ତର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ; ଅନ୍ୟ+ସମୟ=ସମୟାନ୍ତର)—
Samayāntara ୧ । ଅନ୍ୟ ସମୟ—1. Another time. ୨ । ଭିନ୍ନ କାଳ—2. Different time.

ସମୟାଭାବ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସମୟ+ଅଭାବ)—୧ । କାଳର Samayābhāba ଅଭାବ; ବେଳ ନ ଅଣ୍ଟିବା—1. Want of time. ୨ । ଅବସର ନ ମିଳିବା—2. Want of leisure.

ସମ ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ=ସମାନ ରୂପେ+ଯୋଗ୍ୟ;କର୍ମଧା)—Sama jogya ୧ । ସମକକ୍ଷ; ସମତୁଲ—1. Equal; similar. ୨ । ସମାନ ରୂପେ ଯୋଗ୍ୟ—2. Equally fit. (ସମଯୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ; ସମଯୋଗ୍ୟତା—ବି)

ସମୟୋଚିତ—ସଂ ବିଣ—କାଳର ଉପଯୁକ୍ତ; ଯେଉଁ କାଳରେ ଯାହା Samayochita ଉପଯୋଗୀ—Befitting the times, suited to the occasion; opportune; seasonable.
ସମୟାନୁରୂପ, ସମୟୋପଯୋଗୀ, ସମୟୋପଯୁକ୍ତ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସମ ଯୋଦ୍ଧା—ସଂ. ବି (ସମ+ଯୁଧ ଧାତୁ+ତୃ; ସମଯୋଦ୍ଧୃ; ୧ମା. ୧ବ) Sama joddhā —୧ । ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଏକ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ବୀର—1. Comrade in arms; warriors fighting on the same side. [ଉ—ଉଠ ଉଠ ଆହେ ସମଯୋଦ୍ଧାଗଣ ! କରେ କରବାଳ ପଣ ସମରେ । ରାଧାନାଥ. କବିତାବଳୀ ।] ୨। ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ବୀର—2. A rival or opponent; warrior; adversary. (ସମଯୋଧୀ; ସମଯୋଧି—ଦେ. ରୂପ)

ସମର୍ କ(ଖ)ନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ତୁର୍କିସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ଅଧୁନା Samar k(kha)and ରୁଷ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକୃତ ଦୁର୍ଗାଧିଷ୍ଠିତ ନଗର—Samarkand; name of a famous town in Turkistan. [ବି—ଏହି ନଗର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ; ପୂର୍ବେ ଏହି ନଗର ଇସ୍‌ଲାମ୍ ଧର୍ମର ଓ ପାରସୀ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ନଗର ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହେବାରୁ ଏହି ଦୂର ଛଡ଼ା ନୂତନ ନଗର ନିର୍ମିତ ହେଲା । ଖ୍ରୀ ୭୦୨ ରେ ଆରବମାନେ ଏହା ଅଧିକାର କଲେ, ୧୨୧୯ ରେ ଏହା ଚେ(ଜେ)ଙ୍ଗିସ୍ ଖାଁଙ୍କର ଓ ୧୩୬୯ ରେ ଏହା ତୈମୁର୍ ଲଙ୍ଗଙ୍କ ଅଧିକାରରେ ଆସିଲା । ତୈମୁରଙ୍କ ସମୟରେ ନଗରର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ନଗର ବିଦ୍ୟାର୍ଜ୍ଜନର ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିଲା । ୧୮୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହା ରୁଷ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭୁକ୍ତ ହେଲା—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସମର—ସଂ. ବି (ସମ=ସମାନ+ଋ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅଧି-Samara କରଣ, ଅ; ଯହିଁରେ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାନରୂପେ ଗମନ କରନ୍ତି; କିମ୍ବା ସ=ସହିତ+ମର=ମରଣଶୀଳ, ମରଣଶୀଳମାନଙ୍କ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯୁଦ୍ଧ; ରଣ;ସଂଗ୍ରାମ; ଲଢ଼େଇ—Battle; fight; war; conflict. ଦେ. ବି (ନାମ)—ସମରସିଂହ (ଦେଖ)—Samarasimha (See) [ଉ—ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ କେଶରୀ 'ସମର' ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ସହ କରଣ ରଣ—ନନ୍ଦକିଶୋର. କୃଷ୍ଣକୁମାରୀ ।]
ସମର, ସମର (ଦେବନାଗରୀ ଓ ବଙ୍ଗଳା ରୂପ)

ସମର କୁଶଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧନିପୁଣ; ଯୁଦ୍ଧ Samara kusala ବିଷୟରେ ପଟୁ—Versed the art of war; skilful in fighting. (ସମର କୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମର କୁଶଳତା—ବି)

ସମର କୌଶଳ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଷୟକ କୌଶଳ ବା Samara kauśala ନୈପୁଣ୍ୟ—Skill in war; the art of war.

ସମର କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା; ସମର ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ Samara kshetra କ୍ଷେତ୍ର)—ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି; ଲଢ଼େଇ ଥାନ; ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ—War-field battlefield.
ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ, ସମର ଭୂମି, ସମରକ୍ଷିତି, ସମର ଭୂ, ସମର ବସୁଧା } ଅନ୍ୟରୂପ

ସମର ଜିତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ ସ୍ତ୍ରୀ (ସମର+ଜି ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍)—ଯୁଦ୍ଧଜୟୀ—Samara jit Victorious in fight. (ସମରଜେତା, ସମରଜୟୀ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ, ରୂପ)

ସମରତ—ସଂ. ବି—ରତିବନ୍ଧବିଶେଷ—A particular pose in copulation. Samarata [ଉ—ନାରୀର ପଦଦ୍ୱୟକୁ ଜଙ୍ଘାଦ୍ୱୟ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ସ୍ତନ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ରମଣକୁ ସମରତ କୋଲୁଯାଏ—ରତିମଞ୍ଜରୀ ।]

ସମରଥ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସମର୍ଥ)—ସମର୍ଥ (ଦେଖ)—Samaratha Samartha (See). [ଉ—ପାଣ୍ଡବର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଜିଣିବାକୁ ଉଣେ, ସମରଥ ନୋହିଲ ମୋ ମୁଖ ଅଗଣେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାମର୍ଥ୍ୟ)—ସାମର୍ଥ୍ୟ (ଦେଖ)—Sāmarthya (See)
समर्थ, समरथ, सामर्थ्य, सामरथ

ସମରଥା—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସମର୍ଥ)—୧ । ସାମର୍ଥ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସମର୍ଥ—Samarathā 1. Strong; able. ୨ । ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—2. Powerful. ଦେ. ବି—୧ । ଶୂଦ୍ରଜାତିର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—1. A family title of Sūdras. ୨। ଦେବସେବକ ବିଶେଷ; ଭୁବନେଶ୍ୱର ଓ ପୁରୀ ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁମାନେ ଠାକୁରଙ୍କ ଭୋଗପାକ ପାଇଁ ଚାଉଳ ବାଛନ୍ତି, ଗୁଣ୍ଡୁଳ ଧୁଅନ୍ତି, ଚୂନା କୁଟନ୍ତି ଓ ଭଜ୍ଜ କାଟନ୍ତି—2. A class of servants in Puri and Bhubaneśwara temples who prepare and cleanse rice and kitchen--vegetables etc for the kitchen. [ଉ—ସମରଥା ବା ସମର୍ଥା ତୁଲ ଶ୍ରେଣୀର—ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମର୍ଥା ଓ ଶୂଦ୍ର ସମର୍ଥା । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ ପାଇଁ ବଛା ସଫା ଆଦି କରିବା ସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସମରଥା ଓ ଚୂନା କୁଟା, ବଡ଼ ମୁଗ ଭଙ୍ଗା ଆଦି କରିବା ସେବକ ଶୂଦ୍ର ସମରଥା ଅଟନ୍ତି ।]

ସମରପଣ—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସମର୍ପଣ)—ସମର୍ପଣ (ଦେଖ) Samarapaṇa Samarpaṇa (See)

ସମରପିବା—କ୍ରି. କି (ସ. ସମର୍ପିବା)—ସମର୍ପିବା (ଦେଖ)
Samarapibā Samarpibā (See)

ସମର ପୋତ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ. କର୍ମଧା)—ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ—
Samara pota A man-o-war; a warship.
(ସମର ତରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମର ପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯୁଦ୍ଧପ୍ରିୟ; ଯେ ଯୁଦ୍ଧ
Samara priya କରିବାକୁ ଭଲ ପାଏ—War-loving;
(ସମରପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମର ପ୍ରିୟତା—ବ) warlike.

ସମର ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଯୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ—
Samara bijñāna The science of war.

ସମର ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ବିଜ୍ଞାନ—1. The science
Samara bidyā of war. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ କୌଶଳ—
2. The art of war; skill in battle.

ସମର ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ; ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର—
Samara muhāñ Ready for battle. [ଉ—ଛାଡ଼
ସମର ମୁଖୋ ପ୍ରାଣ ମାୟା ଲଢ଼ିବାର ହୁଅ ଯୁଝିବାକୁ ହେଲେ ସମର
ସମର ମୁଁହା ମୁହାଁ—ବଳଭଦ୍ର ଦେବ, ବାଲ୍ୟସ୍ମୃତି ।]

ସମର ମୂର୍ଦ୍ଧା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସମରର ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍=ଅଗ୍ରଭାଗ, ୧ମା
Samara mūrddhā ୧ବ)—ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖଭାଗ; ଯେଉଁ-
ଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ—The front of
battle.

ସମର ଶଯ୍ୟା—ସ. ବ (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳରୂପ ଶଯ୍ୟା (ଅର୍ଥାତ୍
Samara śajyā ଯେଉଁ ଶଯ୍ୟାରେ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଶୋଇଲେ
ପର ମହାନିଦ୍ରାଉଦ୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି)—Field of battle
compared to a bed for the fallen warriors.

ସମର ଶାୟିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧରେ ପତିତ;
Samara śāyita ଯେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ହତ ହୋଇ ସମର
(ସମରଶାୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକ—Fallen in
battle.

ସମର ଶାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ (୭ମୀ ତତ୍)—ସମର ଶାୟିତ (ଦେଖ)
Samara śāyī Samara śāyita (See)
(ସମର ଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମର ଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ରଣକୁଶଳ; ଯୁଦ୍ଧପଟୁ—
Samara śīla 1.Skilful in warfare. ୨। ଯୁଦ୍ଧରେ ନିଯୁକ୍ତ
—2. Engaged in fight. [ଉ—ଲୃକ୍ଷସାର
ଅତଳସ୍ପର୍ଶ ମହାବଳ ସେନ ହୋଇ ସମରଶୀଳ ସେ—
(ସମରଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସମର ସଚିବ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ; ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
Samara sachiba ରାଜାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ମନ୍ତ୍ରୀ—
A war-minister; war lord.

ସମର ସଚିବତା—ସଂ. ବ (ସମର ସଚିବ+ଭାବେ. ତା)—ଯୁଦ୍ଧ-
Samara sachibatā ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ; ଯୁଦ୍ଧମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପଦ—The post
[ସମର ସାଚିବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] of a war-minister.

ସମର ସଜ୍ଜା—ସଂ. ବ—ଯୁଦ୍ଧସଜ୍ଜା; ରଣସଜ୍ଜା; ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ
Samara sajjā ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—Battle-array.

ସମର ସିଂହ—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ମିବାର ବା ଉଦୟପୁରର
Samara siṁha ଜନୈକ ରାଜା—1. Name of an anci-
ସମର ସିଂହ ent king of Mewar in North India.
समर सिंह [ଦ୍ର—ଏ ଦିଲ୍ଲୀର ଶେଷ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ଭଗିନୀ-
ପତି ଥିଲେ । କାନ୍ୟକୁବ୍ଜର ରାଜା ଜୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆହ୍ୱାନ
କ୍ରମେ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର ରାଜା ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀ ଦିଲ୍ଲୀକୁ
ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ଏ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେଇ
ପ୍ରଥମବାର ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କ ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରି
ନାରାୟଣ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କଲେ । କିନ୍ତୁ
ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଯୁଦ୍ଧରେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ ଓ ସମର
ସିଂହ ସ୍ୱୀୟ ପୁତ୍ର କଲ୍ୟାଣ ସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମରଶାୟୀ
ହେଲେ—୧୧୯୩ ଖ୍ରୀ. ।] ୨ । ଗୁଜରାଟର ଜଣେ
ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍—2. Name of a
famous ancient astronomer of gujerat.
[ଦ୍ର—ଜଗଦ୍‌ଭୂଷଣ କୋଷ୍ଠକ, ତାଜକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ମନୁଷ୍ୟ
ଜାତକ, ତାଜକ ତନ୍ତ୍ର, ବର୍ଷଚର୍ଯ୍ୟା ବର୍ଣ୍ଣନ, ତାଜକରତ୍ନସାର
ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସମରାଙ୍ଗଣ(ନ)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—The field
Samarāṅgaṇa(na) of battle; the scene of battle.

ସମରାଜି—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୋମରାଜୀ)—ସୋମରାଜୀ (ଦେଖ)—
Samarāji Somarāji (See) [ଉ—ସମରାଜି ଭୁଅଦ
କାଣ୍ଡିରୀ ଜଳ । ମନୋହର ପାନୀ ହରତାଳ—ଉଞ୍ଜ.
ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]

ସମ ରାଶି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । (ଗଣିତ) ଯେଉଁ ରାଶିକୁ ଦୁଇ
Sama rāśi ସଂଖ୍ୟାରେ ହରଣ କଲେ କିଛି ଭାଗଶେଷ ରହେ ନାହିଁ;
ଅଯୁଗ୍ମ ରାଶି } ବିପରୀତ ଯୋଡ଼ ସଂଖ୍ୟା (ଯଥା—୨, ୪, ୬, ୮—
ବିଷମ ରାଶି 1. Even number. ୨। (ଜ୍ୟୋତିଷ)
ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶରାଶି ମଧ୍ୟରୁ ୨ୟ, ୪ର୍ଥ, ୬ଷ୍ଠ, ୮ମ, ୧୦ମ
ଓ ୧୨ଶ ରାଶି—2. The signs of the Zodiac
comprising of even numbers

ସମରୁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଭାରତପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜର୍ମାନ ସୈନିକବିଶେଷ—
Samaru A German warrior of Indian warfare
ସମରୁ of the 18th Century. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ
समरु ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୭୨୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୭୭୮ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ
ନାମ ୱାଲ୍ଟର୍ ରେନହାର୍ଡ୍ (Walter Reinhard);
ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଜର୍ମାନୀରେ । ଏ ଭାରତକୁ ଆସି
ପ୍ରଥମେ ଫରାସୀ ସୈନିକ ବିଭାଗରେ, ପରେ ଯଥାକ୍ରମେ
ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ସୈନିକ ବିଭାଗରେ, ଫରାସୀମାନଙ୍କ
ଅଧୀନତାରେ ଏବଂ ପରେ ଅଯୋଧ୍ୟା ନବାବଙ୍କର, ବଙ୍ଗ
ନବାବଙ୍କର ଭରତପୁର ଓ ଜୟପୁର ରାଜାଙ୍କର ଓ ଦିଲ୍ଲୀର
ବାଦଶାହଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ । ବଙ୍ଗ
ନବାବ ମିରକାସିମଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲାବେଳେ
ଏ ୧୭୬୩ ସାଲରେ ପାଟନାରେ ୫୧ ଜଣ ଇଂରେଜ
ଓ ୧୦୦ ଅନ୍ୟ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଧରି ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ ।

ଏଥି ପରେ ସେ କିଛିକାଳ ପାଇଁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ରହି ତାଙ୍କଠାରୁ 'ସରଧାନା' ନାମକ ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଭୂ-ଖଣ୍ଡ ପାଇଁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣପୂର୍ବକ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ସୁଦୃଢ଼ ସୈନ୍ୟ ରଖି ସମରୁ ବେଗମଙ୍କ ସହିତ ବାସ କଲେ । ଆଗ୍ରାରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା । ଏ ମୂର୍ଖ ଓ କଷ୍ଟୁ ଉପଦ୍ରବକ ଥିଲେ । ଭାରତକୁ ଆସି ଏ Summer ବା Somers ନାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ଭାରତୀୟମାନେ ଏହାଙ୍କୁ 'ସମରୁ' ନାମରେ ଡାକୁଥିଲେ ।]

ସମରୁ ବେଗମ୍—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସମରୁଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—The Samaru begam name by which the mistress of Samaru was known [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୭୫୨ ରେ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୩୬ ରେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ଜେବଲନିସା । ଏ ଜାତିରେ ଜର୍ଜିଅନ୍ (Georgian) ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ କାଶ୍ମୀରରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ 'ସମରୁ'ଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସମରୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ଜମିଦାରୀର ଓ ପ୍ରଭୂତ ସୈନ୍ୟର ଅଧିକାରିଣୀ ହେଲେ । ତା ପରେ ଏ ରୋମାନ୍‌କାଥଲିକ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଜଣେ ଫରାସୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ । ଉକ୍ତ ଫରାସୀ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲା ପରେ ଏ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରି ୧୮୦୩ ସାଲରେ 'ଅସାଇ' ନାମକ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବହୁ ଧନ ଦାନ କରୁଥିଲେ । ଏ କଲିକତାର ବିଶପ୍ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମୋପଦେଶକ)ଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦାନାର୍ଥ ପଚଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ମିରଟରେ ଗୋଟିଏ ଗୀର୍ଜା ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏ ସର୍ବଦା ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ଚଳୁଥିଲେ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ନଗଦ ୭୦।୮୦ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ରଖି ଯାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୌତ୍ର (Dyce Sembre) ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କଲେ ।]

ସମରେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମିବାରର ରାଣା ପ୍ରତାପ ସିଂହଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା—The younger brother of Pratap Singh, Rāṇā of Mewar. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅପର ନାମ ଶକ୍ତିସିଂହ ବା ଶାକ୍ତସିଂହ । ଏ ପ୍ରଥମେ ବଡ଼ ଭାଇ ପ୍ରତାପଙ୍କ ବିରାଗଭାଜନ ହୋଇ ବିପକ୍ଷୀୟ ମୋଗଲସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେଇ ତାଙ୍କ ସେନାପତିରୂପେ ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ମୋଗଲମାନଙ୍କ ସହିତ 'ହଳଦିଘାଟ' କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତାପ ସିଂହ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାଣରକ୍ଷାର୍ଥ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରତ୍ୟାଗ କଲାବେଳେ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ କରୁଥିବା ଦୁଇଜଣ ମୋଗଲ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କୁ ଏ ହତ୍ୟା କରି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କଲେ ଏବଂ ପରେ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କର ମିଳନ ହେଲା ।]

ସମରୋଚିତ—ସଂ. ବଣ(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମର ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ—Samarochita Fit for war, warlike. (ସମରୋପଯୁକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା—ସମରୋଚିତ ବେଶ)

ସମରୋତ୍ସବ—ସଂ. ବ(ରୂପକ)—ଯୁଦ୍ଧ ରୂପକ ଉତ୍ସବ—Samarotsaba Fight compared to a festival

ସମରୋଦ୍ଦେଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରଣକ୍ଷେତ୍ର (ମହାଭାରତ) Samarod deśa Battle-field.

ସମରୋପାୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମର କୌଶଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Samaropāya The art of war; skill in warfare.

ସମର୍ଘ—ସଂ. ବ—ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Samargha Cheap price.
ସଂ. ବଣ—ସସ୍ତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Cheap.

ସମର୍ଚ୍ଚନ(ନା)—ସଂ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅର୍ଚ୍ଚନା—ସମ୍ୟକ୍ ପୂଜନ—Samarchana(nā) Much adoration. (ସମର୍ଚ୍ଚିତ—ବଣ. ପୁଂ) [ସମର୍ଚ୍ଚିତା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମର୍ଣ୍ଣ(ଣ)—ସଂ. ବଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ+ଅର୍ଦ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ପୀଡନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ—1.Tormented; afflicted. ୨।ପ୍ରାର୍ଥିତ—2. Prayed for; solicited; asked for. Samarṇṇa(ṇa)

ସମର୍ଥ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅର୍ଥ ଧାତୁ=ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା, ଶକ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦୃଢ଼ (ସମର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଳିଷ୍ଠ; ବଳବାନ୍—1. Strong; mighty. Samartha [ସାମର୍ଥ୍ୟ, ସମର୍ଥତା—ବ] (ଉ—ମଦନ ଦହନ ଶୁଣି ତ ଅସମର୍ଥ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ. ।) ୨ । ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ—2. Powerful. ୩ । କ୍ଷମ; ଶକ୍ତ; ନିପୁଣ—3. Able, capable. ୪ । ଯୋଗ୍ୟ; ଉପଯୁକ୍ତ—4. Fit; proper; appropriate. ୫ । ହିତକର; ହିତକାରୀ—5. Beneficial, wholesome. ୬ । ପ୍ରଶସ୍ତ—6. Spacious; wide; capacious; efficient. ୭ । ଇଷ୍ଟ—7. Intended; desired. ୮ । ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ; ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ—8. Reasonable. ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସମର୍ଥା)—୧ । ବଳିଷ୍ଠ ଓ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—1. Strong and well developed. ୨ । ରଜସ୍ୱଳା ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Arrived at puberty. ବା. ୨—ସାମର୍ଥ୍ୟ; ବଳ—Strength, power; capacity.

ସମର୍ଥକ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଅର୍ଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଚନ୍ଦନ କାଷ୍ଠ)—Sandal wood. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସମର୍ଥନକାରୀ; ଯେ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କରେ—Supporting; supporter of a proposal. [ଦ୍ର—ସଭାରେ ପ୍ରସ୍ତାବକ କୌଣସି Samarthaka

ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ତାହା ଅନୁମୋଦକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ହେବା ପରେ ସମର୍ଥକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ହୁଏ । ଅଧିକାଂଶ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବା ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ସଭାରେ ଗୃହୀତ ବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ ।]

ସମର୍ଥତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସମର୍ଥ+ଭାବେ. ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ସାମର୍ଥ୍ୟ—Samarthatā(twa) 1. Strength; ability; capability. ୨ । ବଳଶାଳିତା—2. Powerfulness. ୩ । ଯଥେଷ୍ଟତା—3. Adequacy. ୪। ଯୋଗ୍ୟତା—4. Fitness.

ସମର୍ଥନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅର୍ଥ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଯାଚଞ୍ଚା-Samarthana 1. Asking; begging. ୨ । ସ୍ଥିରୀକରଣ—2. Ascertainment. ୩ । ଦୃଢ଼ୀକରଣ—3. Corroboration; strengthening. ୪ । ବିବାଦମୀମାଂସା-4. Settlement or decision of a dispute. ୫ । ବିବାଦଭଞ୍ଜନ—5. Reconciling a dispute or difference. ୬ । ବିବେଚନା; ଏହା ଉଚିତ, ଏହା ଅନୁଚିତ, ଏବମ୍ଭୂତ ବିବେଚନା—6. Discrimination. ୭ । ଅଧ୍ୟବସାୟ—7. Perseverance. ୮ । ଉତ୍ସାହ—8. Exertion; encouragement. ୯ । କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଅନୁମୋଦନ; ମତର ପୋଷକତା କରିବା—9. Supporting of a proposal. ୧୦। ସମ୍ଭାବନା—10. Probability. ୧୧ । ନିଷେଧ; ମନା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—11. Prohibition.

ସମର୍ଥିତ, ସମର୍ଥନୀୟ, ସମର୍ଥ୍ୟ } ବିଣ

ସମର୍ଥନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସଭା ସମିତି ପ୍ରଭୃତିରେ ପ୍ରସ୍ତାବକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପସ୍ଥାପିତ ଓ ଅନୁମୋଦକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ ପ୍ରସ୍ତାବର ଅନୁକୂଳ୍ୟରେ ମତ ଦେବା; ପୋଷକତା କରିବା—1. To support a proposal which has been duly proposed and seconded at a meeting. ୨ । କୌଣସି କଥାର ଅନୁକୂଳ୍ୟରେ ମତ ଦେବା—2. To support any matter in question.

Samarthana karibā
समर्थन करा
समर्थन करना

ସମର୍ଥ କୋଷ—ଦେ. ବି (ନାମ)—କଲିକତାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ସର ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଚିତ୍ରାଙ୍କ ଯୁକ୍ତ ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦାର୍ଥ କୋଷ—A dictionary published by the late Sir Raja Radhakanta Deb from Sobha bazar Rājbāṭi Calcutta.

Samartha kosha
সমর্থ কোষ
समर्थ कोष

[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ତିନି ଗୋଟି ସ୍ତମ୍ଭ ବା କଲମ୍ ଧାରାବାହିକରୂପେ ଲେଖା ଅଛି । ଯଥା—୧ମ କଲମ୍—ବଙ୍ଗଳା ଶବ୍ଦର ବଙ୍ଗଳା ଅର୍ଥ ଓ ଇଂରାଜୀ ଅର୍ଥ । ୨ୟ କଲମ୍—ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦର ଇଂରାଜୀ ଅର୍ଥ ଓ ବଙ୍ଗଳା ଅର୍ଥ । ୩ୟ କଲମ୍—ପୌରାଣିକ ଶବ୍ଦ ଓ ନାମମାନଙ୍କ ଇତିବୃତ୍ତ ।

ଗ୍ରନ୍ଥର ଆରମ୍ଭରୁ ଏହି ତିନୋଟି କଲମ୍ (Column) ରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାନୁସାରେ ଏହି ତିନ ଗୋଟି ବିଷୟ ଲେଖା ଅଛି । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକଟି ବଙ୍ଗଳାର ଗୋଟିଏ ଅତି ଉପାଦେୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ ଓ ଏହି 'ଭାଷାକୋଷ'ର ସଙ୍କଳନରେ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ ନିଆ ଯାଇଅଛି ।]

ସମର୍ଥନା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅର୍ଥ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ଆ)—Samarthanā ୧ । ସମର୍ଥନ (ଦେଖ)—1. Samarthana (See) ୨ । ଅଶକ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ (ଯଥା—ସମୁଦ୍ରକୁ ମୁଁ ଶୋଷଣ କରିବି, ଏବମ୍ଭୂତ ଦୃଢ଼ ସଙ୍କଳ୍ପ—ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Perseverance in the accomplishment of an impossible thing.

ସମର୍ଥା—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ସମରଥା (ଦେଖ) Samarthā Samarathā (See)

ସମର୍ଥିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସମର୍ଥ)—ସମର୍ଥ; ବଳୁଆ—Samarthiā Strong.
সমর্থ
समर्थ

ସମର୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଅର୍ଥ ଧାତୁ=ଯାଚ୍ଞା କରିବା+କର୍ମ.ତ) = Samarthita ୧ । କୃତସମର୍ଥନ—1. Supported. ୨ । ଯାଚିତ—2. Asked for. ୩ । ସ୍ଥିରୀକୃତ—3. Settled. ୪ । ଦୃଢ଼ୀକୃତ—4. Corroborated. ୫ । ମୀମାଂସିତ—5. Decided; settled; reconciled. ୬ । ସୁବିବେଚିତ—6. Discriminated. ୭ । ସମ୍ଭାବିତ—7. Adored; praised.

ସମର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଋଧ୍ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବରଦ; ଅଭୀଷ୍ଟପ୍ରଦ—1. Granting boons. ୨ । କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣକାରୀ—2. Fulfilling one's desires

Samarddhaka
(ସମର୍ଦ୍ଧୟିତା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସମର୍ଦ୍ଧିକା, ସମର୍ଦ୍ଧୟିତ୍ରୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ସମର୍ପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଅର୍ପ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Samarpaka ସମର୍ପଣ କର୍ତ୍ତା (ଦେଖ) Samarpaṇa karttā (See)
(ସମର୍ପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମର୍ପଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅର୍ପଣ=ଦାନ)—୧ । ଦାନ—1. Giving; absolute gift. ୨ । ନୈବେଦ୍ୟାଦି ଦେବତାଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା—2. Offering of some thing to a Deity. ୩ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଭାର ଦେବା—3. Entrusting a thing to another; committing a thing to the charge of. ୪ । ସ୍ଥାପନ—4. Placing. ୫ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ—5. Delivery of a thing to the care of another person; handing over. ୬ ।

Samarpaṇa
ସମର୍ପିତ, ସମର୍ପଣୀୟ, ସମର୍ପ୍ୟ } ବିଣ

ସଂପ୍ରଦାନ; ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱତ୍ୱ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ପ୍ରଦାନ—6. Surrender of a thing by relinquishing one's rights over it. ୭ । ଉପାସ୍ୟଙ୍କ ପୂଜାର ଶେଷରେ ପୂଜିତ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Offering or surrendering one's self to the Deity after worship. [ଦ୍ର—ଏଥିର ବାକ୍ୟ—ସର୍ବଂ ବ୍ରହ୍ମାର୍ପଣମସ୍ତୁ ଓଁ ତତ୍ ସତ୍ ।]

ସମର୍ପଣ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରେ—
Samarpaṇa karttā (ସମର୍ପଣ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Entrusting; surrendering.

ସମର୍ପଣ ଗ୍ରହୀତା—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ ଭାଷା)—ସମର୍ପିତ ବସ୍ତୁକୁ ଯେ ଗ୍ରହଣ କରେ—Trustee; donee; a person who accepts a trust; a beneficiary.
Samarpaṇa grahītā
সমর্পণ গ্রহীতা
समर्पण ग्रहीता

ସମର୍ପଣ ଦାତା—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ ଭାଷା)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସେବା ବା ଦେବୋତ୍ତର ସଂପତ୍ତିକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମର୍ପଣ କରେ—Doner of a trust.
Samarpaṇa dātā
সমর্পণ দাতা
समर्पण दाता

ସମର୍ପଣ ପତ୍ର—ସଂ. ବି (କଚେରୀଅ ଭାଷା)—ଯେଉଁ ଦଲିଲ ଦ୍ୱାରା ଦେବସେବା ଓ କୌଣସି ଦେବୋତ୍ତର ସଂପତ୍ତି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହାତରେ ସମର୍ପିତ ହୁଏ—A deed of trust; a deed of surrender or gift.
Samarpaṇa patra

ସମର୍ପୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ଅର୍ପ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ସମର୍ପଣ କର୍ତ୍ତା (ଦେଖ)
Samarpayitā (ସମର୍ପିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Samarpaṇa karttā (See)
(ସମର୍ପୟିତ୍ରୀ, ସମର୍ପିନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମର୍ପା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ରାକ୍ଷସୀ ବିଶେଷ; ଅଶୋକ ବନରେ ରାବଣ କର୍ତ୍ତୃକ ନିଯୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ ରକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ରକ୍ଷୟିତ୍ରୀ—
Samarpā
সমর্পা The arch-demoness engaged by Rābaṇa
समर्पा to keep guard over Sītā in the Asoka forest. [ଉ—କେଉଁରେ ସମର୍ପି ସମର୍ପାକୁ ସଖୀ ନିକଟ, କରାଇ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସମର୍ପିତ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ + ଅର୍ପିତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ନ୍ୟସ୍ତ;
Samarpita ସନ୍ନ୍ୟସ୍ତ—1. Entrusted; delivered made over; surrendered; committed to the care of another. ୨ । ସ୍ଥାପିତ—2. Placed.

ସମର୍ପିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମର୍ପଣ କରିବା; ସଁପିବା—1. To
Samarpibā surrender; to make over; to
সঁপা समर्पणकरना entrust. [ଉ—ଯେ କରରେ ଯେବେ ସନ୍ଦେଶ ସମର୍ପିଲି ପୁନ ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ୨ । ଭାର ଅର୍ପଣ କରିବା—2. To commit to the care of. [ଉ—ଏହା କହି ସମର୍ପିଣ ସନ୍ତାନ ଦୁଇଟି ହେ ।—ମଧୁସୂଦନ. ଛନ୍ଦମାଳା]

ସମର୍ଯ୍ୟାଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସହ ବର୍ତ୍ତମାନ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Samaryāda ୧ । ସୀମାଯୁକ୍ତ—1. Bounded. ୨ । (ସମର୍ଯ୍ୟାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମର୍ଯ୍ୟାଦାଯୁକ୍ତ—2. Respectful; reverent. ୩ । ନିକଟସ୍ଥ; ସନ୍ନିହିତ—3. Adjoining. ୪ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର—4. Of good conduct; honest.

ସମର୍ହଣ(ଣା)—ସ. ବି (ସମ୍ + ଅର୍ହଣ)—ସମ୍ୟକ୍ ପୂଜନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Samarhaṇa (ṇā) Great worship.

ସମଳ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ମଳ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ)—
Samaḷa ୧ । ମଳଯୁକ୍ତ; ମଇଳା; ମଳିଆ—1. Filthy. ୨ । (ସମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅପବିତ୍ର; ମଳିନ—2. Dirty; foul. ୩ । କର୍ଦ୍ଦମଯୁକ୍ତ—3. Muddy. ୪ । କଳଙ୍କିତ; କଳୁଷିତ 4. Tarnished; tainted. [ଉ—ବାଞ୍ଛିତ କର୍ମସ୍ଥାନର ଶ୍ରମ କଲେ ପ୍ରଯାତ କାହିଁ, ବିମଳ ପଦାର୍ଥକୁ ସର୍ବଦା ସମଳ କଲୁ ଯହିଁ ।—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ] ସ. ବି—ବିଷ୍ଠା—Ordure; dung.

ସମଲପୁର—ଦେ. ବି—ସମ୍ବଲପୁର (ଦେଖ)—
Samalapura Sambalapura (See)

ସମଲପୁରୀ—ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ବଲପୁରୀ (ଦେଖ)
Samalapurī Sambalapurī (See)
(ସମଲପୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମଲା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସମ୍ଭଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samaḷā(etc) Sambhaḷā etc (See)

ସମଲା(ଲେ)ଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ ୧ । ଦେବୀଙ୍କ ନାମବିଶେଷ—1.
Samalā(le)ī Name of a popular Goddess.
[ସମଲେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସମ୍ବଲପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—
সমলা समला 2. The Goddess presiding over Sambalpur.

ସମଲା(ଲେ)ଈ ଗଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ସମ୍ବଲପୁର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମହାନଦୀ-
Samalā(le)ī gaṇḍa ଗର୍ଭସ୍ଥ ଗଭୀର ଅଂଶବିଶେଷର
समलाइंमोल ନାମ—Name of a deep part of the bed of the Mahanadi river near Sambalpur.

ସମଲେଶ୍ୱରୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମଲାଈ ୨ (ଦେଖ)
Samaleśwarī Samalāī 2 (See)

ସମ ଶଙ୍କୁ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍
Sama śanku ମସ୍ତକୋର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—A time when the sun is just overhead.

ସମଶନ—ସ. ବି (ସମ୍ + ଅଶନ)—ଆକଣ୍ଠ ଭୋଜନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Samaśana A full meal.

ସମଶର ପୁର—ଦେ. ବି (ସ. ସୋମେଶ୍ୱର + ପୁର)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
Samaśara pura ଶାସନ ବିଶେଷ—Name of a
সমশরপুর समसरपुर Brahmin village in the Puri district.

[ଦ୍ର— ଏହି ଶାସନ ସଭ୍ୟବାସାଠାରୁ ୩ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ; ଏହି ଗ୍ରାମର ପ୍ରଥମ ଦାନାଗ୍ରସ୍ତତା (ପାଣିଗ୍ରାହୀ) ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ।]

ସମଶର୍କର ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ଗ୍ରହଣୀ ଓ Samaśarkara chūrṇṇa ଦାଶ ରୋଗର ପ୍ରଶସ୍ତିତ ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷ—An efficacious medicnial powder used as an effective antidote against cough and dysentery. [ଦ୍ର—ଏହାର ଉପାଦାନ ଲବଙ୍ଗ, ଜାଇଫଳ, ପିପ୍ପଳୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧ ଭାଗ; ମରିଚ ୨ ଭାଗ, ଶୁଣ୍ଠି ୧୬ ଭାଗ ଓ ଓ ଶର୍କରା ୨୧ ଭାଗ । ଏହି ଉପାଦାନମାନ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ କପଡାଛଣା ହୋଇ ଏ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏଥିରେ କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଗ୍ରହଣୀ, ଆମାଶୟ, ଅର୍ଶ ଭଲ ହୁଏ । ଯାଜପୁରର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଜାନମଣି ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ସୁପ୍ରଶଂସିତ ।]

ସମ ଶୀତଳ—ସଂ. ବିଣ—୧। ସାମାନ୍ୟ ରୂପେ ଶୀତଳ—1. Temperately cool. ୨ । ଯାହା ଅତି ଥଣ୍ଡା ବା Sama śītaḷa (ସମଶୀତଳତା—ବି) ଅତି ଗରମ ନୁହେଁ—2. Temperate.

ସମଶୋଧନ—ସଂ. ବି—(ବୀଜଗଣିତ)—ସମୀକରଣର ଉଭୟ ପାଖରୁ Samaśodhana ସମସଂଖ୍ୟା ବିଯୋଗ କରିବା ରୂପ କ୍ରିୟା (ସମବ୍ୟବକଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶେଷ—(Algebra) Equal substraction (i.e. the subtraction of an equal quantity) from both sides of an equation.

ସମଶ୍ନୁବାନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସମ୍+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି Samaśnubāna ବାଚ୍ୟେ ଶୀଳାର୍ଥେ ଅନ; ୧ମା ୧ବ)— (ସମଶ୍ନୁବାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବ୍ୟାପନଶୀଳ—1. Diffusing; spreading. ୨ । ବ୍ୟାପ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—2. Diffused.

ସମଶ୍ରେଣି(ଣୀ)—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଏକଶ୍ରେଣୀ—1. Same Samaśreṇi(ṇī) class; same species. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀ—2. Similar class.

ସମଶ୍ରେଣି(ଣୀ)ଭୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ— Samaśreṇi(ṇī)bhukta 1. Of the same class or species. ୨ । ଏକ ଦଳର ଅନ୍ତର୍ଗତ—2. Of the same flock.

ସମଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅଶ୍. ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+ଭାବ. Samashṭi ତି)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବ୍ୟାପ୍ତି; ଗୁଚ୍ଛଅଙ୍ଗେ ବ୍ୟାପି ଥିବା—1. Overspreading; pervading. ୨ । ସାକଲ୍ୟ; ସାମଗ୍ର୍ୟ; ସମଗ୍ରତା—2. Wholeness; (ବ୍ୟଷ୍ଟି—ବିପରୀତ) entirety. ୩ । ପୁଞ୍ଜୀଭୂତ ବା ଏକତ୍ର ରାଶୀକୃତ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ—3. Aggregated or heaped up thing. ୪ । (ଦର୍ଶନ) ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତି—4. (philosophy) Totality of things. ୫ । (ଗଣିତ) ଏକାଧିକ ସଂଖ୍ୟାର ଯୋଗଫଳ; ମୋଟ—5. (Mathematics) Sumtotal of many numbers or units.

ସମଷ୍ଠି(ଷ୍ଠୀ,ଷ୍ଠି,ଷ୍ଠୀ)ଲ(ଲା)—ସଂ.ବି (ସମ+ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଇଲ+ Samashṭi(shṭī,shṭhi,shṭhī)ḷa(ḷā) ଅ; କମା ସମ୍+ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଭଣ୍ଡୀର, ଅଷ୍ଟି=ହାଡ଼+ଲା. ଧାତୁ= ନନ୍ଦ୍ୟାମ୍ର, ଅମ୍ଲଗନ୍ଧକ, ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ;+ କୋକାମ୍ର; କଣ୍ଟକ ଫଳ, ଅ; ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ)-ବୈଦ୍ୟକ— ଉପଦଂଶ । ୧ । ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୁପ, ଯାହା କୋକୁୟାଁ ଜଳାଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ; କଙ୍କୁଆ-- कक्कुँया 1. A sort of shrub ସ. କୋଭୁମ୍ବା growing on marshy ground. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ରୁଚ୍ୟ, ମୁଖ ଶୋଧକ, କଫବାତ ପ୍ରଶମକ, ଦାହକାରୀ ଓ ପାଚକ । (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ ।] ୨ । ଗଣ୍ଡୀର; ଗଣ୍ଡଦୁବା; ଗଣ୍ଠି ଘାସ; କାକୁଡିଆ ଘାସ—2. A species of grass; creeping cynoden. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର କାକୁଡି— 3. A species of cucumber.

ସମଷ୍ଟୀଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସମଷ୍ଟି+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+ଭୂ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତ) Samashṭībhūta —ସମଷ୍ଟୀଭୂତ; ଏକତ୍ର କରି ଯାଇଥିବା— Totalled up; aggregate.

ସମ ସଂଖ୍ୟକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ+ସଂଖ୍ୟା+କ)—୧ । ସମାନ Sama saṁkhyaka ସଂଖ୍ୟାବିଶିଷ୍ଟ—1. Of equal or (ସମ ସଂଖ୍ୟାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) same number. ୨ । ସମ ରାଶି ବିଶିଷ୍ଟ—2. Consisting of even (ସମସଂଖ୍ୟକା—ସ୍ତ୍ରୀ) numbers.

ସମ ସଂଖ୍ୟା—ସଂ. ବି—୧ । ସମାନ ସଂଖ୍ୟା—1. Equal number. Samasaṁkhyā ୨ । ସମ ରାଶି (ଦେଖ)— 2. Sama rāśi (See)

ସମ ସଂସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି (ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଉଭୟ ଦିଗରେ ସମାନ Sama saṁsthāna ଅବସ୍ଥାନ; ସମାନଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ— (ସମ ସଂସ୍ଥିତ—ବିଣ) Equilibrium.

ସମସନ—ସଂ. ବି(ସମ୍+ଅସ୍ ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ କରିବା+ଭାବ ଅନ)— Samasana ୧ । ସଂକ୍ଷେପ କରଣ—1. Abridgement. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକାଧିକ ଶବ୍ଦର ସମାସ—2. (grammar) A compound or aggregate formed of many words. ୩ । ସମାସ କରଣ— 3. Formation of a compound word.

ସମସର—ଦେ. ବି—ଗଞ୍ଜପା ସାରରେ ଦିଆଯିବା ଏକପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ— Samasara A red paint used to paint the cards সমসের of 'Gañjapā' game. [ଦ୍ର—ଗେରୁ ମାଟିରେ समसेर କଇଥ ଅଠା ମିଶାଇ ଏହି ରଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।]

ସମ ସରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସମ+ସଦୃଶ)—୧ । ଠିକ୍ ସମାନ— Sama sari 1. Exactly equal. ୨ । ସାଦୃଶ୍ୟ; ତୁଲ୍ୟ—

ସମতুল্য 2. Similar; [ଉ—ଉଷରେ ରୂପମଣା କର । ଶବ
সমান ମଇଏ ସମ ସର—ଭୂପଭ· ପ୍ରେମସମ୍ପୃକ୍ତ ।]
(ସମ ସଇଷ[ଣା]--ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ଅ (ସ. ସମନ୍)—ସହିତ—
সহিত **साहित** With; along with.

ସମ ସାମୟିକ—ସ. ଣ (ସମ=ତୁଲ୍ୟ, ଏକ+ସାମୟିକ)—
Sama sāmayika ସମକାଳୀନ; ଏକ କାଳରେ ଘଟିବା—
Contemporary; happening at the same time; simultaneous.

ସମ ସାମୟିକ ଭାରତ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଭାରତ
Sama sāmayika bhārata ବର୍ଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସାମୟିକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲେଖିଅଛନ୍ତି କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି, ବଙ୍ଗୀୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ସମାଦ୍ଦାରଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ସେହି ସେହି ବର୍ଣ୍ଣନା ସମନ୍ୱିତ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥ—The title of a Bengalee historical work in many volumes compiling the various descriptions of India given by successive visitors to India (Greek, Chinese, French, English, Russian) by Prof J. N. Samaddār.

ସମ ସୁଖ ଦୁଃଖ—ସଂ. ଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସମବେଦନା-
Sama sukha duhkha ଅନୁଭବୀ—1. Sympathetic.
(ସମ ସୁଖ ଦୁଃଖା—ସ୍ତ୍ରୀ· ଣ) ୨ । ଯାହାର ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖରେ ସମାନ ମନୋଭାବ—2. Having the same feeling in pleasure and pain. ସଂ. ବ (କର୍ମଧାରୟ)—ସୁଖ ଦୁଃଖାଦିର ସମାନୁଭୂତି (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
Same feeling in pleasure and pain.

ସମ ସୁପ୍ତି—ସଂ. ବ (ସମ=ସକଳ+ସୁପ୍ତି=ନିଦ୍ରା; ଯେଉଁ ସମୟରେ
Sama supti ସମସ୍ତେ ମହାନିଦ୍ରା ଭଜନ୍ତି)—ମହାପ୍ରଳୟ;
କଳ୍ପାନ୍ତ—The great or final dissolution of the universe.

ସମସେର୍—ପ୍ରାଦେ· (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୀରମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା
Samaser ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given to the Kshatriya heroes.

ସ(ସା)ମସେର୍ ଜଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ· ବ—ନେପାଳର ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ସେନାପତିଙ୍କ
Sa(sā)maser jang ଉପାଧି—Title of the Prime
সামসের **समसेर** minister and General of Nepal.

ସମ ସ୍କନ୍ଧ—ସଂ· ଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ=ସମାନ ଅଟେ ସ୍କନ୍ଧ
Sama skandha ଯାହାର)—ସମାନ ସ୍କନ୍ଧ (ଦେଖ)
(ସମସ୍କନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) Samāna skandha (See)

ସମସ୍ତ—ସଂ· ଣ (ସମ୍+ଅସ୍ ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ କରିବା+କର୍ମ. କ୍ତ)—
Samasta ୧ । ସବୁ; ସମୁଦାୟ; ସକଳ—1. All. ୨ । ସମଗ୍ର
(ବ୍ୟସ୍ତ—ବିପରୀତ) —2. Whole. ୩ । ଏକତ୍ରୀକୃତ;
(ସମଷ୍ଟି, ସମସନ, ସମାସ-ବ) ସଞ୍ଚିତ—3. Gathered; stored.
ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସମ, ୪ । ସମଷ୍ଟିକୃତ—4. Totalled.
ସର୍ବ, ବିଶ୍ୱ, ସମଗ୍ର, ଅଶେଷ, ୫ । (ବ୍ୟାକରଣ) କୃତ ସମାସ; ସମାସ-
କୃତ୍ସ୍ନ, ନିଖିଳ, ଅଖିଳ, ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ (ପଦ)—5. Formed
ନିଃଶେଷ, ସକଳ, ପୂର୍ଣ୍ଣ, into a compound word.
ଅଖଣ୍ଡ, ଅନୂନକ, ଅନନ୍ତ, ୬। ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—6. Abridged. ୭ ।
ଅନଳସ (କୋଷର) ସଂଯୁକ୍ତ—7. United; joined
সমস্ত together. ଦେ. ବ (ବହୁବଚନ)—୧ । ସମୁଦାୟ
समस्त ପଦାର୍ଥ—1. All things; the whole. ୨ । ସବୁ
ବ୍ୟକ୍ତି—2. All persons. ଦେ· ସର୍ବନାମ—ସବୁ—
All.

ସମସ୍ତ ଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ସେହୁଣ୍ଡ; ପତ୍ରର ସିଜ୍—
Samasta dugdhā Euphorbia Nerifolia (plant)

ସମସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବିଶାଖାପଟ୍ଟଣା) ବ—୧ । ଜମିଦାରୀ
Samastā(sthā)na —1. Estate. ୨ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର
ସମସ୍ତା[ସ୍ଥା]ନମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ରାଜା ବା ଜମିଦାରଙ୍କ ରାଜଧାନୀ—
2. The headquarters of a Zamindar or Rajā of South Orissa.

ସମସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନମ୍ ଅ(ଆ)ଫିସ୍(ସୁ)—ପ୍ରାଦେ· (ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶା) ବ—
Samastā(sthā) a(ā)phis(su) ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଜମିଦାର ଓ ରାଜାଙ୍କ ସଦର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—The Sadar office of a Zamindar of South Orissa.

ସମସ୍ତିଙ୍କି—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ବହୁବଚନ)—ସକଳ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ; ସମସ୍ତଙ୍କୁ—
Samastinki To all persons.
সকলকে, সবাইকে **सबको**

ସମସ୍ତେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ବହୁବଚନ)—ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତି; ସବେ—
Samaste সকলে **सब** All men; all.

ସମସ୍ଥ—ସଂ, ଣ. ପୁଂ (ସମ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସମଭାବରେ
Samastha ସ୍ଥିତ—Placed equally, similarly
(ସମସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମସ୍ଥିତ—ବ) placed; juxtraposed.

ସମସ୍ଥଳୀ—ସଂ. ବ (ସମ+ସ୍ଥଳୀ)—ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମତଳ
Samasthalī ପ୍ରଦେଶ; ଦୋଆବ୍; ଅନ୍ତର୍ବେଦୀ—The plain country or valley between the Ganges and the Jamuna rivers; the modern Doab in the Punjab.

ସମସ୍ଥାନ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବିଶାଖାପାଟଣା) ବ (ସଂ. ସଂସ୍ଥାନ+
Samasthāna ସ୍ଥାନ)—୧ । ଶିରୋଦେଶ; ମୁଣ୍ଡ—1. Head.
(ସମସ୍ଥାନମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅଗ୍ରଭାଗ—2. Top. ୩ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଜମିଦାରଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ବା ସଦର—
3. Headquarters or capital of a Zamindar in South Orissa. ୪ । ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜ୍ୟ; ଜମିଦାରୀ—4. Estate in South Orissa.

ସମସ୍ୱାମିକ—ସଂ· ଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକସ୍ୱାମିକ; ଯାହାର ସ୍ୱାମୀ
Samaswāmika ଏକ—Having the same master, owned by one and the same proprietor.

ସମସ୍ୱାମିତ୍ୱ—ସଂ ବି (ସମ+ସ୍ୱାମିତ୍ୱ)—ତୁଲ୍ୟ ସ୍ୱତ୍ୱ; ସମାନ ଅଧିକାର—Equal proprietory right over property.
Samaswāmitwa

ସମସ୍ୟମାନ—ସଂ, ଭଣ (ସମ୍+ଅସ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+ କର୍ମ. ଆନ)—ଯେଉଁ ପଦମାନଙ୍କର ସମାସ କରା ଯାଇଅଛି—(words) Joined together and formed into a compound word.
Samasyamāna

ସମସ୍ୟା—ସଂ ବି (ସମ୍+ଅସ୍. ଧାତୁ=କ୍ଷେପଣ କରିବା+କରଣ ଯ+ଆ)—୧ । ଶ୍ଳୋକର ପାଦପୂରଣାର୍ଥ ପ୍ରଶ୍ନ—1. A part of a stanza given out to a person to be filled up as a trial of poetic skill. [ଦ୍ର—ସମସ୍ୟାରେ ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଶ୍ଳୋକର ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ଚରଣ ପ୍ରଶ୍ନରୂପେ ବୋଲନ୍ତି । ସମସ୍ୟା-ସାଧନକାରୀ ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକର ଅବଶିଷ୍ଟ ଚରଣ ପୂରଣ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଜଟିଳ ବିଷୟ; ଦୁରୂହ ବିଷୟ; କଠିନ ପ୍ରଶ୍ନ; କୂଟ ପ୍ରଶ୍ନ—2. A knotty question. ୩ । ନାଆଁ ଦିଆ; ଲୁଣ୍ଠାଗଣ୍ଠ; ପଜଲ; ପୂରଣାର୍ଥ ପ୍ରହେଳିକା—3. A riddle; a puzzle; a conundrum. ୪ । ଉତ୍ତର ବା ସାଧନ ପାଇଁ ଉପସ୍ଥାପିତ ପ୍ରଶ୍ନ—4. A problem. ୫ । (+ଣିଚ୍. ଯ+ଆ) ଘଟାଇବା—5. Causing to happen. ୬ । ସଂଘଟ୍ଟନ; ଘୋଟିବା—6. Pestling; ୭ । ମିଶ୍ରଣ—7. Mixing together; compounding.
Samasyā
[ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ସମସ୍ୟା ଶବ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସମାସାର୍ଥା, ସମାସ୍ୟାର୍ଥା, ସମସ୍ୟାର୍ଥା]

ସମସ୍ୟା ଜବାବ ଦେ. ବି.—ଉତ୍ତର—Reply; answer. [ଉ—ରହିଛି କାହୁଦେବେ ଲଦ୍ୟେ, କହନେ ସମସ୍ୟା ନ ଦିଏ ।—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]

ସମସ୍ୟା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସମାଧାନ ପାଇଁ ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା—1. To ask a problem; to put a knotty riddle for solution. ୨ । ଉତ୍ତର ଦେବା—2. To give a reply.
Samasyā debā
সমস্যা দেওয়া
समस्या देना

ସମସ୍ୟା ପୂରଣ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପ୍ରଶ୍ନ କରା ଯାଇଥିବା ଶ୍ଳୋକାଂଶର ଅପର ପାଦ ପୂରଣ—1. Filling up of the rest of an incomplete stanza given to be filled up. ୨ । ଜଟିଳ ବା କୁଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବା; କଠିନ ବିଷୟର ସମାଧାନ—2. Solution of a problem. [ଉ—ଭଲ ପୁଣି ଦେଖା ନ ଯାଇ ଯେବେ ଥାଇ ଖାବରେ, ବିଷମ ସମସ୍ୟା ପୂରଣ ହେଲା ଏହି ଠାବରେ । ଭଞ୍ଜ—ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]
Samasyā pūrana
ସମସ୍ୟା ପୂର୍ତ୍ତି
ସମସ୍ୟା ସାଧନ } —ଅନ୍ୟରୂପ]
ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ

ସମସ୍ୟାର୍ଥା—ସଂ, ବି –ସମସ୍ୟା (ଦେଖ)
Samasyārthā Samasyā (See)

ସମସ୍ୟା ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର କରିବା—1. To answer a riddle or problem. ୨ । ଶ୍ଳୋକାଂଶର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ପୂରଣ କରିବା—2. To complete an incomplete stanza put to a person to test his poetic skill.
Samasyā sādhibā
সমস্যা সাধনকরা
समस्या पूरा करना

ସମହ୍ୟା—ସଂ. ବି –(ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅହ୍ ଧାତୁ=ବ୍ୟାପିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ +ଆ) ଖ୍ୟାତି; ଯଶଃ; କୀର୍ତ୍ତି (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Fame; renown; celebrity.
Samahyā

ସମା—ସ. ଭଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ+ଆ)—ତୁଲ୍ୟା; ସମ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Sama'. ସ. ବି (ସମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ +ଆ; ସମ୍ ଧାତୁ=ବୈକ୍ଲବ୍ୟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; କଳ୍ପକଦ୍ରୁବଚନାନ୍ତ ଶବ୍ଦ)—ସମ୍ବତ୍ସର; ବର୍ଷ—A year. ଦେ. ବି –୧ । (ସ· ଶମ୍ବ) ଶମା (ଦେଖ)—1. Samā. (See) ୨ । ସୋମନାଥର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—2. Nickname of 'Somanātha'.
Samā

ସମା(ମେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଇବା (ଦେଖ)
Samā(me)ibā Sambhaibā. (See)

ସମାଂଶ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ତୁଲ୍ୟ ଅଂଶ—Equal share.
Samāmsa
ସ· ଭଣ—ତୁଲ୍ୟ ଅଂଶ ବିଶିଷ୍ଟ—Having equal share.

ସମାଂଶହାରୀ—ସ. ଭଣ· ପୁଂ (ସମାଂଶ+ହୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ଏବ)=୧ । ସମାନ ଅଂଶର ବା ଭାଗର ଗ୍ରହଣକାରୀ—1. Taking an equal share. ୨ । ସମାଭାଗାର୍ହ—2. Entitled to an equal share.
Samāmsahārī
(ସମାଂଶହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାଂଶିକ–ସଂ. ଭଣ. ପୁଂ (ସମ+ଅଂଶ+ଇକ)—୧ । ତୁଲ୍ୟାଂଶ-ଗ୍ରାହୀ—1. Taking equal shares. ୨ । ସମାଂଶଭାଗୀ—2. Entitled to equal shares.
Samāmsika
(ସମାଂଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସମାଂଶିକା, ସମାଂଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାଂସ—ସଂ. ଭଣ (ସ=ସହ+ମାଂସ)–୧ । ମାଂସଯୁକ୍ତ—1. Having flesh; with flesh. ୨ । ମାଂସଳ—2. Fleshy. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଶୁହନନ କରି ସମାଂସ ରୁଧିର ସେହି ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରାଯିବ-ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]
Samāmsa

ସମାଂସମୀନ—ସଂ. ଭଣ· ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ମାଂସ+ମୀନ)—ମାଂସ ଓ ମତ୍ସ୍ୟଯୁକ୍ତ (ଭୋଜନ ବା ଖାଦ୍ୟ)—(Meal or food) With meat and flesh.
Samāmsamīna
(ସମାଂସମୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାଂସମୀନା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ=ସମ୍ବତ୍ସର+ଇନ୍+ଆ; ନିପାତନ)—ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରସବକାରୀ ଗାଈ; ବର୍ଷବିୟାଣୀ
Samāmsamīnā

ଗାଈ—A cow which brings forth calf every year. (ଉ—ସମାଂସମୀନା ଅସୂତେ, ସମର୍ଥ ଦେବତ୍ୱ ଭଜେ। କବିଚୂର୍ଣ୍ଣ. କଣୋଦୀ ସ ଗୀତ ତମ୍ଭ୍)
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମାଂସମୀନ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Samāṁsamīna.

ସମାକର୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆକର୍ଷଣ)—ସମ୍ୟକ୍
Samākarshaṇa ଆକର୍ଷଣ—Great attraction.
(ସମାକୃଷ୍ଟ, ସମାକର୍ଷିତ—ବିଣ)

ସମାକର୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+କୃଷ୍. ଧାତୁ=ଟାଣିବା;
Samākarshita ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ
(ସମାକର୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆକର୍ଷିତ· Strongly attracted.

ସମାକର୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+କୃଷ୍. ଧାତୁ=ଟାଣିବା+
Samākarshī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆକର୍ଷଣ-
(ସମାକର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—Strongly attracting.
ସଂ. ବି—୧ । ବହୁଦୂରବ୍ୟାପୀ ଗନ୍ଧ—1. A smell which is diffused through a vast space. ୨ । ଦୂରସ୍ଥାନରେ ଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ ଭକ୍ଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Food which has a very attractive and savoury smell.

ସମାକାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସମାନ ଆକାର—
Samākāra Similar shape.
(ସମାକାରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ତୁଲ୍ୟ ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ—Having similar shape.

ସମାକୁଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆକୁଳ)—୧ । କାତର; ବ୍ୟାକୁଳ;
Samākula ଅଧୀର; ଅସ୍ଥିର—1. Much perturbed;
(ସମାକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) agitated; distressed. ୨ । ସଂଶୟଯୁକ୍ତ; ସଂଶୟିତ; ସନ୍ଦେହାକୁଳ—2. Doubtful; perplexed. ୩ । ହତବୁଦ୍ଧି—3. Bewildered. ୪ । (ଦ୍ୱାରା) ବ୍ୟାପ୍ତ—4. Pervaded by; diffused with. [ଯଥା—କୁସୁମ ସୁରଭି ସମାକୁଳ ଉପବନ ।] ୫ । (—ଦ୍ୱାରା) ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ; ସଂକୁଳ—5. Full of; abounding in. [ଯଥା—ହଂସ କୁଳ ସମାକୁଳ ଅରଣ୍ୟ ।]

ସମାକୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆକୃଷ୍ଟ)—ସମ୍ୟକ୍
Samākrusṭa ଆକୃଷ୍ଟ—Tightly attracted.
(ସମାକୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାକ୍ରନ୍ଦନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆକ୍ରନ୍ଦନ)—ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରରେ
Samākrandana ଆକ୍ରମଣ—Fierce attack.

ସମାକ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆକ୍ରାନ୍ତ)—୧ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ
Samākrānta ଆକ୍ରାନ୍ତ—1. Attacked on all sides; overtaken. ୨ । ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ—2. Forcibly attacked by. ୩ । ଗୃହୀତ—3. Taken ୪ । ପରିବ୍ୟାପ୍ତ; ବିସ୍ତୃତ—4. Spread; pervaded. ୫ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାବିଶିଷ୍ଟ; ସୀମାବିଶିଷ୍ଟ—5. Bounded on all sides by given boundaries.

ସମାକ୍ଷର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମାନ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ—
Samākshara Having similar or equal letters.

ସମାଖ୍ୟା—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆ+ଖ୍ୟା ଧାତୁ=କହିବା+କରଣ
Samākhyā ଅ+ଆ)—୧ । କୀର୍ତ୍ତି; ଯଶଃ—1. Celebrity; renown. ୨ । ବିଶେଷ ଆଖ୍ୟା; ନାମ; ଉପାଧି—2 Title; name; term.

ସମାଖ୍ୟାତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆଖ୍ୟାତ)—୧ । ବିଖ୍ୟାତ
Samākhyāta 1. Renowned; celebrated. ୨ । ବିଶେଷ
(ସମାଖ୍ୟାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାମଯୁକ୍ତ—2 Termed; named; titled.

ସମାଗତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆଗତ)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ—
Samāgata 1. Present; arrived at. ୨ । ଏକତ୍ର
(ସମାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମିଳିତ—2. Assembled. ୩ । ଆଗତ; ଅସି-
(ସମାଗମ, ସମାଗତି—ବି) ଥିବା—3. Come. ୪ । ସାକ୍ଷାତ-କାର କରିଥିବା; ସାକ୍ଷାତ୍‌କୃତ—4. Met.

ସମାଗତି(ମ)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଗତି; ସମ୍+ଆଗମ)—
Samāgati(ma) ୧ । ଉପସ୍ଥିତି—1. Presence. ୨ । ସମ୍ମିଳନ; ଏକ ସ୍ଥାନରେ ମିଳନ—2. Meeting together; assembling; gathering. ୩ । ଆଗମନ—3. Coming; arrival. ୪ । ସଙ୍ଗମ—4. Union; connection; junction. ୫ । ଗମନାଗମନ; ଗତାୟାତ; ଯତ୍ନ—5. Coming and going; concourse. ୬ । ସଂପ୍ରାପ୍ତି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Acquisition.

ସମାଘାତ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆଘାତ)—୧ । ଗୁରୁତର
Samāghāta ଆଘାତ—1. Heavy blow. ୨ । ସଂଗ୍ରାମ;
(ସମାହତ—ବିଣ) ଯୁଦ୍ଧ—2. Battle; fight. ୩ । ହତ୍ୟା; ବଧ—3. Killing; slaughter; murder.

ସମାଚୟନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଚୟନ)—ଏକତ୍ର ସ୍ଥାପନ
Samāchayana (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Placing or putting together.

ସମାଚରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଚରଣ)—ସଦାଚାର; ଉତ୍ତମ ଆଚରଣ-
Samācharaṇa Good conduct.
(ସମାଚରଣୀୟ—ବିଣ)

ସମାଚରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆଚରିତ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆଚରିତ—
Samācharita Practised; followed.
ସଂ. ବି—ସମାଚାର (ଦେଖ)—Samāchara (See)

ସମାଚାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଚାର)—୧ । ଖବର; ସଂବାଦ—
Samāchāra 1. News; report; intelligence; relation; tidings. ୨ । ସଦାଚାର; ଉତ୍ତମ ଆଚରଣ—2. Good conduct; good behaviour. ୩ । ଶିଷ୍ଟାଚାର—3. Etiquette; approved social usage.

ସମାଚ୍ଛନ୍ନ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ସମ୍+ଅଚ୍ଛନ୍ନ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆବୃତ—
Samāchchhanna 1. Wholly covered. ୨ । ଅଭ୍ରଭୂତ
(ସମାଚ୍ଛନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Overclouded. ୩ । ଲୁକ୍କାୟିତ
—3. Concealed; enveloped. ୪ । ଚାରି ଦିଗରେ
ବେଢ଼ା ହୋଇଥିବା—4. Surrounded on all sides.

ସମାଚ୍ଛାଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଚ୍ଛାଦନ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ
Samāchchhādana ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ
ସମାଚ୍ଛାଦିତ | ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇଥିବା ଆବରଣ; ଘୋଡ଼ଣ—
ସମାଚ୍ଛାଦନୀୟ } ବିଣ] 1. A cover; envelope. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ
ରୂପେ ଆବରଣ କରିବା—2. Covering wholly.

ସମାଜ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅଜ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+
Samāja ଅଧିକରଣେ. ଅ)—୧ । ସଭା—1. Assembly;
(ସାମାଜିକ—ବିଣ) meeting. ୨ । ଗଣ; ସମୂହ—
2. Multitude. [ଉ—ଧୂତ ହୋଇ କଳଙ୍କ,
ଧୂସର ହୋଇବା ମନ, ଧୋଇ ଶକ୍ତା କଳଙ୍କ-ସମାଜ ମାଜ ।
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପୂ. ଧ ଗୀତ ।] ୩ । ଦଳ; ସଙ୍ଘ—
3. Company; crowd. ୪ । ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; ବିଶେଷ
କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ଗଠିତ ଦଳ—
4. A society formed for a particular
purpose; corporation. ୫ । ବୈଷ୍ଣବବିଶେଷଙ୍କ
ସମାଧି ସ୍ଥାନ—5. The burial ground of an
anchorite. ୬ । ଏକ ଧର୍ମ ଓ ଏକ ଆଚାର ସମ୍ପନ୍ନ
ଲୋକ ସମଷ୍ଟି—6. A number of persons
following the same religion or course
of conduct, formed into a body or
society or club. ୭ । ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ
କଳାପ ଓ ଉତ୍ସବାଦିରେ ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି,
ପରସ୍ପରର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହୋଇ ଏକ ସଙ୍ଗେ
ସଂସାରରେ ଚଳାଚଳ ହେବା ଓ ସଦାଚାରୀ ହେବା
ନିମନ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ, ଜାତି ବା ସଂପ୍ରଦାୟର ବ୍ୟକ୍ତି-
ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ସଙ୍ଘ ବା ଗୋଷ୍ଠୀ—
7. A society formed by different sects
or castes for the purpose of worldly
and everyday intercourse; community.
୮ । ଜାତି ଅଣ ସଭା—8. Caste-guild; a society
of different caste-men. ୯ । (ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ)
ମେଳା; ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବ—୯. A social festival
or gathering. ୧୦ । ପଶୁମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ
ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ଦଳ (ଅମର କୋଷ)—10. A crowd
of animals other than beasts. [ଦ୍ର—ପଶୁ
ସମୂହ ବା ଦଳକୁ 'ସମଜ' କୋଲଯାଏ । ଧର୍ମ, ଆଚାର,
ମତ, ବିଦ୍ୟା ଆଦି ଯେଉଁ ବିଷୟ ଯୋଗେ ସମାଜ ଗଠିତ ହୁଏ,
ତାହା ସେହି ନାମରେ ନାମିତ ହୁଏ । ଯଥା—ହିନ୍ଦୁ
ସମାଜ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜ, ପଣ୍ଡିତ ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ,
ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ ଇତ୍ୟାଦି । ପୁଣି ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ବା
ଏକ ଜାତି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ସମଷ୍ଟିକୁ ଉକ୍ତ ସମାଜ ବୋଲି
ଯାଏ; ଯଥା—ନାରୀ ସମାଜ, ସଭ୍ୟ ସମାଜ, ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ
ଜନ ସମାଜ ।] ୧୧ । (+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ) ହସ୍ତୀ (ଅନେକାର୍ଥ
କୋଷ)—11. Elephant. ୧୨ । (+ଭାବ. ଅ)
ଏକତ୍ର ଗମନ—12. Going together; travelling in company. ଦେ. ବି (ନାମ) ପ୍ରଥମେ
ପୂଜ୍ୟ ଉତ୍କଳର ସତ୍ୟବାଦୀଠାରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ସାପ୍ତାହିକରୂପେ ପରିଚାଳିତ ଓ ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା କଟକଠାରେ ସାପ୍ତାହିକରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ
କଟକଠାରେ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ
ଓ ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ଓ ସମାଜ ପ୍ରେସରୁ
ପ୍ରକାଶିତ ସାପ୍ତାହିକ ଓ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର—Name
of the daily and weekly editions of a
Newspaper started by the late Gopabandhu Das and now edited by Babu
Lingraj Misra M.A. and managed by
Babu Radhanath Rath.

ସମାଜ ଗତ—ସଂ. ବିଣ (୨ୟା ତତ୍)—୧ । ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Samāja gata 1. Relating to society.
୨ । ସମାଜ ବଦ୍ଧ (ଦେଖ)—2. Samāja baddha
(See). ୩ । ସାମାଜିକ—3. Social.

ସମାଜ ଗୃହ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମସମାଜ ଆଦିର
Samāja gṛuha ଉପାସନାଳୟ—1. The prayer house
(ସମାଜ ଘର—ଦେଶଜ ରୂପ) of Brāhma Samāja etc.;
the prayer hall of a community. ୨ ।
ସଭା ଗୃହ—2. Meeting house.

ସମାଜ ଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—କୌଣସି ସମାଜରୁ
Samāja chyuta ବହିଷ୍କୃତ—Excommunicated;
(ସମାଜ ତ୍ୟକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) out-casted.
(ସମାଜ ଚ୍ୟୁତା, ସମାଜ ତ୍ୟକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସମାଜ ଚ୍ୟୁତି, ସମାଜ ତ୍ୟାଗ—ବି)

ସମାଜ ତତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବି—ସାମାଜିକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—Social facts;
Samāja tattwa facts about society.

ସମାଜ ନାୟକ—ସଂ.ବି.ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜର ନେତା ବା ଅଗ୍ରଣୀ
Samāja nāyaka ବ୍ୟକ୍ତି—A headman or leader
of a society or community.

ସମାଜ ନୀତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ନିୟମ—
Samāja niti 1. Social rules. ୨ । ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା
ଦ୍ୱାରା ସାମାଜିକ ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କ ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯାଏ—
2. Sociology.

ସମାଜ ପତି—ସଂ. ବି ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜର ନାୟକ; କୌଣସି
Samāja pati ସଂପ୍ରଦାୟର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଗୋଷ୍ଠୀ ପତି—The headman or leader of a community. ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title in Bengal.

ସମାଜ ପତିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—ସମାଜ ଚ୍ୟୁତ (ଦେଖ)
Samāja patita Samāja chyuta (See)
(ସମାଜ ପତିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମାଜ ପତନ—ବି)

ସମାଜ ବଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଦଳବଦ୍ଧ—
Samāja baddha Formed into a society.
(ସମାଜ ବଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାଜ ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ରୂପକ କର୍ମଧା)—
Samāja bandhana ୧ । ସାମାଜିକ ନିୟମ ବା ବ୍ୟବସ୍ଥା—1. Social rules. ୨ । ଯେଉଁ ବନ୍ଧନ ଯୋଗୁଁ ସମାଜରେ ମନୁଷ୍ୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ—2. Social tie; bonds of society. ୩ । ସମାଜରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ—3. Social relationship.

ସମାଜ ବହିର୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—୧ । ସମାଜଚ୍ୟୁତ
Samāja bahirbhūta (ଦେଖ)—1. Samājachyuta (See). ୨ । ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧ (ଦେଖ)—2. Samāja biruddha (See)

ସମାଜ ବିଧାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜ ଶାସନ (ଦେଖ)
Samāja bidhāna Samāja śāsana (See)
[ସମାଜ ବିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାମାଜିକ ନିୟମର ବିପ-
Samāja biruddha ରୀତ ବା ପ୍ରତିକୂଳ—Contrary or opposed to the rules of society.

ସମାଜ ବିରୋଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍)—୧ । ସମାଜର
Samāja birodhī ନିୟମ ବିରୋଧରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—
(ସମାଜ ବିରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Acting contrarily to the rules of society. ୨ । ସମାଜ ବିରୁଦ୍ଧ (ଦେଖ) 2. Samāja biruddha (See)

ସମାଜ ଭୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଗତ—
Samāja bhukta 1. Included in society. ୨ । କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିବା—2. Being a member of a community.

ସମାଜ ଭୂଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଗୁଣାବଳୀଦ୍ୱାରା ସମାଜର
Samāja bhūshaṇa ଭୂଷଣ ବା ଅଳଙ୍କାରସ୍ୱରୂପ (ବ୍ୟକ୍ତି)—An ornament to a society.

ସମାଜ ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ସମାଜ ଗୃହ (ଦେଖ)
Samāja mandira Samāja gṛuha (See)

ସମାଜ ରହିତ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ବା ୩ୟା ତତ୍)—୧ । ସମାଜଚ୍ୟୁତ
Samāja rahita (ଦେଖ)—1. Samājachyuta (See).
(ସମାଜ ରହିତା—ବି) ୨ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସମାଜ ନାହିଁ; ସମାଜ ହୀନ—2. (persons) Having no society or community.

ସମାଜ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜର କ୍ଷମତା—The
Samāja śakti power of a society; social strength.

ସମାଜ ଶାସନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ
Samāja śāsana ନିୟମ—1. Social rules. ୨ । ସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ରୀତି—2. Social customs. ୩ । ସାମାଜିକ ଶାସ୍ତି—3. Social punishment; social sanction. ୪ । ସମାଜର ସଭ୍ୟଙ୍କ ଉପରେ ସମାଜର ଥିବା ଅଧିକାର—4. The rule or mastery of a society over its members.

ସମାଜ ଶୃଙ୍ଖଳ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସମାଜ ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)
Samāja śṛuṅkhaḷa Samāja bandhana (See)

ସମାଜ ଶୃଙ୍ଖଳା—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସାମାଜିକ ପରିପାଟୀ—
Samāja śṛuṅkhaḷā 1. Social nicety. ୨ । ସମାଜ ବନ୍ଧନ (ଦେଖ)—2. Samāja bandhana (See)

ସମାଜ ସଂସ୍କାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ଅହିତ-
Samāja saṁskāra କର ନିୟମ ବା ପ୍ରଥା ରହିତ କରି ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ସୁନିୟମ ବା ହିତକର ପ୍ରଥା ଚଳାଇବା କର୍ମ; ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାରମାନଙ୍କ ଶୋଧନ—Social reform.

ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍)—ସାମାଜିକ
Samāja saṁskāraka କୁପ୍ରଥା ପରିବର୍ତ୍ତିନ ପୂର୍ବକ ସୁପ୍ରଥା
(ସମାଜ ସଂସ୍କାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରତି ଯତ୍ନଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—Social reformer.

ସମାଜ ସଂସ୍କାରୀ—ସଂ.ବି.ପୁଂ—ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ବା ପରିବର୍ତ୍ତନରେ ସହାୟ
Samāja saṁskārī ବା ଇଚ୍ଛୁକ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେ ସମାଜ ହିତକର
(ସମାଜ ସଂସ୍କାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କୌଣସି ସୁପ୍ରଥାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଅନ୍ତି—Social reformer.

ସମାଜ ହିତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜର ଉପକାର—
Samāja hita The good or benefit of society; communal welfare.

ସମାଜ ହିତକର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍)—୧ । ସମାଜର
Samāja hitakara ଉପକାରୀ (ପ୍ରଥା ବା କାର୍ଯ୍ୟ)—
(ସମାଜ ହିତକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Beneficial to society. ୨ । ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ଘଟେ—2. Bringing good to the community.

ସମାଜ ହିତୈଷଣା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମାଜର ମଙ୍ଗଳକାମନା—
Samāja hitaishaṇā Good wishes for the society.

ସମାଜ ହିତୈଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଉପପଦ ତତ୍)—ସମାଜର
Samāja hitaishī ମଙ୍ଗଳକାମୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Wishing
(ସମାଜ ହିତକାରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) good to the society.

(ସମାଜ ହିତୈଷଣା, ସମାଜ ହିତକାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ସମାଜ ହିତୈଷିଣୀ; ସମାଜ ହିତୈଷିତା, } ବି
ସମାଜ ହିତ, ସମାଜ ହିତକାରିତା

ସମାଜୀ—ଦେ ବିଣ (ସଂ. ସାମାଜିକ)—୧ । ସାମାଜିକ—1. Social.
Samājī ୨ । କୌଣସି ସମାଜର ଅଧୀନ—2. Belonging
সামাজিক समाजी to any society.

ସମାଜ୍ଞା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ମ. ଅ+
Samājnā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—କୀର୍ତ୍ତି; ଯଶଃ—Celebrity; fame; renown.

ସମାତୃ(ତା)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାତୃ ସମା; ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା—Occupy-
Samātru(tā) ing the position of one's mother.
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିମାତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Step-mother.

ସମାତୃକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ମାତୃ+କ)—
Samātruka ୧ । ମାତୃବିଶିଷ୍ଟ—1. Having one's
(ସମାତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅମାତୃକ—ବିପରୀତ) mother.
୨ । ମାତାଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ—
2. Accompanied by on 's mother.

ସମାତ୍ମକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ତୁଲ୍ୟ ସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ—Of the
Samātmaka same or similar nature.
[ସମାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ସମାତ୍ମା—ଅନ୍ୟ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀରୂପ]

ସମାଦର—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆଦର)—୧ । ସମ୍ମାନ; ବିଶେଷ
Samādara ଆଦର—1. Honour; veneration;
ସମାଦୃତ } ବିଣ great respect. ୨ । ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା—
ସମାଦରଣୀୟ 2. Welcome; honouring.

ସମାଦାନ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍+ଆଦାନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଗ୍ରହଣ—
Samādāna 1. Proper acceptance. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ
ଦାନ ଗ୍ରହଣ—2. Act of receiving proper
gift. ୩ । ସୌଗତାହ୍ନିକ; ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ନିତ୍ୟକର୍ମ—
3. The daily rites of the Buddhists.

ସମାଦା(ଦ୍ଦା)ର—ଦେ. ବି.—ବଙ୍ଗ ଦେଶୀୟ ପାରିବାରିକ ଉପାଧି
Samādā(ddā)ra ବିଶେଷ—A family title in
সমাদার समादार Bengal.

ସମାଦି(ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ଅଶୁଦ୍ଧ) (ସଂ. ସମାଧି)—ସମାଧି ଇତ୍ୟାଦି
Samādi(etc) (ଦେଖ)—Samādhi etc (See)

ସମାଦିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆଶ୍ୱାସନା କରିବା—
Samādibā To give consolation; to console
আশ্বাস দেওয়া आश्वासदेना [ଉ—ସ୍ୱସ୍ତିକା ସଙ୍ଗୀ ମାଧବ ସମାଦଇ
କୃଷ୍ଣ ଦହି ମନ ଖେଦ ।—ପ୍ରାଚୀ. ରସକଲ୍ଲୋଳ]

ସମାଦୃତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆଦୃତ)—ସମ୍ମାନିତ; ଅତି ଆଦୃତ—
Samādruta 1. Very much respected; honour-
(ସମାଦୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ed. ୨ । ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ—2. Welcome.

ସମାଦେଶ—ସଂ ବି (ସମ୍+ଆଦେଶ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆଦେଶ; ଆଜ୍ଞା—
Samādesa Special order.
ସମାଦିଷ୍ଟ } ବିଣ (ସମାଦେଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସମାଦେଶିତ

ସମାଧା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଭାବ
Samādhā ଅ+ଆ) ୧ । ନିଷ୍ପତ୍ତି; ମୀମାଂସା; କିସ୍ତି-
[ସମାଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Decision; settlement of
[ସମାହିତ—ବିଣ] an affair. ୨ । ବିରୋଧ ଭଞ୍ଜନ—
2. Reconciling of a dispute or differ-
ence. ୩ । ବିବାଦ କିସ୍ତି—3. Settlement of
a dispute. ୪ । ନିୟମ—4. Rule; regula-
tion. ୫ । ତପସ୍ୟା—5. Practice of religious
austerities. ୬ । ନିଜର ଇଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ-
6. Any religious observance voluntarily
undetraken. ୭ । ସମାଧି; ଯୋଗ ସାଧନ; ବ୍ରହ୍ମରେ
ମନକୁ ସ୍ଥିର କରି ରଖିବା—7. Abstraction of
mind from external objects and fixing it
on God; concentration of the mind on
the Brahma. ୮ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—8. Enquiry;
research; investigation. ୯ । ସମର୍ଥନ—9.
Act of seconding or supporting a pro-
posal. ୧୦ । ଚିତ୍ତର ଏକାଗ୍ରତା; ଅବଧାନ; ପ୍ରଣିଧାନ—
10. Concentration of mind; mental
abstraction; composure. ୧୧ । ଧ୍ୟାନ—
11. Religious meditation. ୧୨ । ପ୍ରତିକାର—
12. Remedy. ୧୩ । କାର୍ଯ୍ୟର ସମାପନ—
13. Completion or accomplishment of
any work. ୧୪ । ନାଟକର ଅଙ୍ଗ ବିଶେଷ—
14. Part of a drama [ବି—ଯେଉଁଠାରେ
ବୀଜର ଅର୍ଥାତ୍ ନାଟକବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରଧାନ କାରଣର ଅବଧାନ
ହୁଏ ତାକୁ ସମାଧା ବୋଲିଯାଏ—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ]

ସମାଧାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଭାବ
Samādhāna ଅନ)—୧। ସମାଧା (ଦେଖ)—1. Samādhā
(See) ୨ । ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦାନ—2. An-
[ସମାହିତ, ସମାଧାନୀୟ—ବିଣ] swering a question. ୩ ।
ସମସ୍ୟା ପୂରଣ—3. Solution of a problem or
riddle. ଦେ. ବି ୧ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ବିବାଦ
ମୀମାଂସା ପୂର୍ବକ ମିଳନ—1. Reconciliation bet-
সমাধান समाधान ween two disputing per-
sons after settlement of dispute. ୨ ।
(ସମାଧାନ—ଗ୍ରା. ରୂପ) ଆପୋଷରେ ବିବାଦର ମୀମାଂସା-
2. Amicable settlement.

ସମାଧାନ(ନି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସଂପନ୍ନ କରିବା—1. To
Samādhāna(ni) kariba accomplish. ୨ । (ବିବାଦ)
সমাধান করা समाधान करना ମେଣ୍ଟାଇବା—2. To set-
tle or cause reconciliation of a dispute.

ସମାଧାନୀ—ଦେ. ବିଣ., ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
Samādhānī ବିବାଦ ମୀମାଂସା କରି ଦିଅନ୍ତି—1. (a person)

[ସମାଧାନଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମାଧାନୀ **ସମାଧାନୀ** Who amicably settles disputes between other persons. ୨ । ବିବାଦ ଭଞ୍ଜନ କରିବାରେ ପ୍ରବୀଣ—2. Skilful in bringing about amicable settlement. ୩ । ଶାନ୍ତପ୍ରକୃତିକ—3. Of a mild or cool temper.

ସମାଧି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଆ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଅଧି Samādhi କରଣ ଇ, ଯହିଁରେ ଲୋକଙ୍କର ମନ ସମାହିତ ହୁଏ) (ସମାହିତ—ବିଣ) —୧ । ସମାଧା (ଦେଖ)—1. Samādhā (See) ୨ । ସମାଧାନ (ଦେଖ)—2 Samādhāna (See). ୩ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ଏକୀଭାବ—3. The unification of the human mind with the divinity; the mental operation by which 'the God in man is one with the man in God'. [ଉ—ଭର୍ଗ ସମାଧି ଭଙ୍ଗ କରିବ ।—ଜନସୁଧି. କଣୋଶ ଚମ୍ପୂ ଉ. ଗୀତ] [ଦ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ନିରୋଧ କରି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ରୂପେ ମନୋନିବେଶ କଲେ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ଏକାଗ୍ରତା ଜନ୍ମେ । ମନୋମଧ୍ୟରେ ଏକାଗ୍ରତା ବଦ୍ଧମୂଳ ହେଲେ 'ଧ୍ୟାନ' ହୁଏ । ଧ୍ୟାନ ବଦ୍ଧମୂଳକ ହେଲେ ତାହାକୁ 'ସମାଧି'ବୋଲିଯାଏ । ସମାଧି ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମନରୁ 'ଅହଂ ଭାବ' ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଭାବ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଧ୍ୟେୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ମନୁଷ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହେ । ଈଶ୍ୱରପ୍ରଣିଧାନ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ 'ସମାଧି' ଲାଭ ହୁଏ । ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ଏକାନ୍ତ ମିଳନହିଁ 'ସମାଧି'ର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହାହି ଯୋଗସାଧନ ।

ଯୋଗର ଚରମ ଫଳ ସମାଧି—ପ୍ରଥମେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଧାରଣା; ତତ୍ପରେ ଧ୍ୟାନ ଓ ତତ୍ପରେ ସମାଧି ହୁଏ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସକଳକୁ ନିରୋଧ କରି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବିଷୟରେ ଚିତ୍ତ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଏକାଗ୍ରତା ବୋଲିଯାଏ । ମନ ବହୁକାଳ ଏକାଗ୍ର ହେଲେ ଧାରଣା ଜନ୍ମେ । ଧାରଣା ବଦ୍ଧମୂଳ ହେଲେ ଧ୍ୟାନ ହୁଏ । ଧ୍ୟାନ ବଦ୍ଧମୂଳ ହେଲେ ସମାଧି ହୁଏ । ପାତଞ୍ଜଳ ଓ ବେଦାନ୍ତାଦି ଦର୍ଶନରେ ଏହି ସମାଧି ବିଷୟରେ ବିସ୍ତୃତ ବିବରଣ ଓ ସାଧନ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଯେତେବେଳେ 'ମୁଁ ସତ୍ୟ, ଅନନ୍ତ, ଅଦ୍ୱୟ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ଅଟେ' ଏବଂଭୂତ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ ଏବଂ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମରୂପରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଉକ୍ତ ଯୋଗୀକୁ ସମାଧିସ୍ଥ ବୋଲିଯାଏ । ଏହି ସମାଧିହିଁ ସମାଧିର ଚରମୋତ୍କର୍ଷ; ଏହାକୁ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ବୋଲିଯାଏ । ଜ୍ଞାତା, ଜ୍ଞାନ ଓ ଜ୍ଞେୟ ଏହି ବିକଳ୍ପତ୍ରୟର ଜ୍ଞାନସତ୍ତ୍ୱେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁରେ ଅଖଣ୍ଡାକାରରୂପେ ଆକାରିତ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ଅବସ୍ଥାନକୁ ସବିକଳ୍ପ ସମାଧି ବୋଲିଯାଏ । ଯେଉଁପରି ମାଟିରେ ତିଆରି ଗୋଟିଏ ହାତୀକୁ ଦେଖିଲେ ତହିଁରେ ହାତୀର ଜ୍ଞାନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ତିକାର ଜ୍ଞାନ ଥାଏ, ସେହିପରି ଦ୍ୱୈତଜ୍ଞାନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ୱୈତଜ୍ଞାନ ହେଲେ ତାକୁ ସବିକଳ୍ପ ସମାଧି ବୋଲିଯାଏ । ତତ୍ପରେ ସାଧକ କ୍ରମେ ସମାଧିବିଘ୍ନମାନଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯେତେବେଳେ ଜ୍ଞାତା, ଜ୍ଞାନ ଓ ଜ୍ଞେୟ ଏହି ବିକଳ୍ପତ୍ରୟର ଅଭାବରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁରେ ଏକୀଭୂତ ହୋଇ ଅଖଣ୍ଡାକାରାକାରିତ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିର ଅବସ୍ଥାନ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ହୁଏ । ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧାରଣା, ଧ୍ୟାନ ଓ ସବିକଳ୍ପ ସମାଧି, ଏସବୁ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧିର ଅଙ୍ଗ ବା ସୋପାନ । ଚିତ୍ତ ଯେତେବେଳେ ନିର୍ବାତ ପ୍ରଦୀପ ପରି ଅଚଳ ହୋଇ କେବଳ ଅଖଣ୍ଡ ଚୈତନ୍ୟମାତ୍ରର ଅବଲମ୍ବନ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସମାଧିର ଶେଷ ଅବସ୍ଥା—ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

୪ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—4. Vow; engagement. ୫ । ସମ୍ମତି—5. Consent; agreement. ୬ । ଚୁକ୍ତି—6. Contract; settlement. ୭ । ପ୍ରତିଶୋଧ—7. Requital; liquidation. ୮ । ସଞ୍ଚୟ—8. Storing. ୯ । ଅସାଧ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅଧ୍ୟବସାୟ—9. Perseverance in a difficult or impracticable matter ୧୦ । ମୌନଭାବ; ବାକ୍‌ସଂଯମ; ମୌନାବଲମ୍ବନ—10. Silence. ୧୧ । କାବ୍ୟର ଗୁଣ ବିଶେଷ (ଯେଉଁଠାରେ ଦୁଇଟି ଘଟନା ଦୈବକ୍ରମେ ଏକ ସମୟରେ ଘଟେ ଏବଂ ଏକ କ୍ରିୟା ସହିତ ଦୁଇ କର୍ତ୍ତାର ଅନ୍ୱୟ ହୋଇ ଦୁଇଟି ଘଟନା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ)—11. A quality or condition of an epic [in a case where two events happen simultaneously and are expressed by using one verb (conveying double meaning) governed by two nominatives.] [ଉଦାହରଣ--ବାଟରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଦୁଇ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଳି ହେଲା ଏବଂ କଙ୍କରମୟ ବାଟରେ ଦୁହେଁଯାକ ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିଲେ । ଫଳରେ ଦୁଇ ସଙ୍ଗୀଙ୍କର ମନ ଓ ଗୋଡ଼ ଫାଟିଗଲା ।] ୧୨ । ଅର୍ଥାଲଂକାର ବିଶେଷ—12. A figure of speech, where an intended act is effected by an accidental occurrence. [ଦ୍ର—ଦୈବାନୁକୂଲ୍ୟରୁ ଆରବ୍ଧ କର୍ମ ହଠାତ୍ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଉପାୟ ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ତାହାକୁ ସମାଧି ଅଳଙ୍କାର ବୋଲିଯାଏ । ଯଥା—

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କଂସକୁ ବଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ମଥୁରାକୁ ଯାଇଥିଲେ; ତାଙ୍କୁ 'ମଞ୍ଚାରୁ ଟାଣି ମାରୁଁ ମଲା—ମଡ଼େଇ ଦାଉଁ ରହିଲା' । ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ 'ସମାଧି ଅଳଙ୍କାର' ହୋଇଥାଏ ।] ୧୩ । ଜନୈକ ଜୈନ ଋଷିଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—13. Name of a Jaina sage

whose advent is predicted in the Jaina scripture. ୧୪ । ଅଙ୍ଗୀକାର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—14. Promise. ୧୫ । ଧ୍ୟାନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—15. Contemplation. ୧୬ । ଆରୋପ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—16. Attributing a thing or an attribute to another thing. ୧୭ । ନିଦ୍ରା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—17. Sleep. ୧୮ । ଏକାଗ୍ରତା (ଶବ୍ଦକୋଷ) —18. Concentration of mind. ୧୯ । (ନାମ) ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବୈଶ୍ୟ —19. Name of a Baiśya described in the Chandi. [ଦ୍ର— ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ସୁରଥ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ମେଧସ ଋଷିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମୟରେ ଅସାଧୁ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୃହରୁ ତାଡ଼ିତ ସମାଧି ନାମକ ବୈଶ୍ୟ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ କହିଲେ ଯେ, ମୋତେ ମୋ ସ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ରାଦି ଘରୁ ତଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି; ତଥାପି ମୋ ମନ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମମତାଶୂନ୍ୟ ହେଉ ନାହିଁ; ସେମାନଙ୍କ କୁଶଳ ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିବାକୁ ଏବଂ ଜାଣିବାକୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେଉଅଛି । ସୁରଥ ରାଜା ମଧ୍ୟ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତି ଓ ସ୍ୱୀୟ ଅମାତ୍ୟାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ମମତାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ମେଧସ ମୁନି ବୈଶ୍ୟର ଏ ମମତା ଶୁଣି, ଏହା 'ମହାମାୟା'ଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ଓ ଏ ମହାମାୟା ହିଁ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ ବୋଲି କହିଲେ । ମୁନି ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଅବତାର ଓ ଦୁଷ୍ଟ ରାକ୍ଷସାଦି (ମହିଷାସୁର, ଶୁମ୍ଭ, ନିଶୁମ୍ଭ, ରକ୍ତବୀଜ ଆଦି)ଙ୍କ ବଧ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଏହା ଶୁଣି ରାଜା ଓ ବୈଶ୍ୟ, ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମନରେ ନିର୍ବେଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେମାନେ ନଦୀତୀରରେ ଦେବୀଙ୍କ ମୃଣ୍ମୟୀମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ କରି ଦେବୀଙ୍କୁ ଜପ କରି ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା କଲେ । ଏହିରୂପେ ନିରନ୍ତର ଦେବ୍ୟାରାଧନା ଓ ଦେବୀପୂଜା କରିବାରୁ ଦେବୀ ଆବିର୍ଭୂତା ହୋଇ ସେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ବର ଦେଲେ । ରାଜା ନଷ୍ଟରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଓ ବୈଶ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ମାୟାପାଶରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲା ।]

ଦେ. ବି.— ୧ । ପ୍ରାଣବାୟୁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ହିନ୍ଦୁ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଭୂଗର୍ଭରେ ଆପଣା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶେଷ ବିଶ୍ରାମାଗାରର ଆୟୋଜନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦେହର ଅସ୍ଥି ବା ଚିତାଭସ୍ମ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ପୋତା ଯାଏ—1. The place selected by Hindu mendicants for depositing their bones or ashes after death. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନଙ୍କ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣପରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ କବର ପ୍ରଥାକୁ ଦେଖି ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଏହି ରୀତି ଚଳାଇ ଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ ।] ୨ । ଯୋଗ ଆସନ—2. A kind of seat during Joga exercise; [ଉ—ସଦାନନ୍ଦ ସମାଧିଉପୃଷ୍ଠ କରିଇଲେ ।—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରବାହ. ଶଶିସେଣା] ୩ । କବର - 3. Grave; tomb. [ଉ—ଜୀବନେ ହେଲେହେଁ ଭରସ୍ଥରେ ବାସ; ମରଣେ ଲଭିଲେ ଏକହେଁ ସମାଧି ।—ରାଧାନାଥ. ନନ୍ଦକେଶରୀ] ୪ । ଶବ ପୋତିବା—4. Burial. ୫ । ଶବର ଚିତା ଭସ୍ମ ପୋତାଯିବା ସ୍ଥାନ—5. A place where the ashes of a dead body is buried. [ଦ୍ର— କେତେକ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର ମୃତ ଦେହକୁ ଦାହ ନ କରି ସମାଧି ଦିଆଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ କବରକୁ ଗାଦି ବୋଲାଯାଏ ।]

ସମାଧି କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଶବମାନଙ୍କ Samādhi kshetra କବର ଦିଆଯାଏ—Grave-yard; burial ground; cemetery; sepulchre.
ସମାଧିଭୂମି, ସମାଧିସ୍ଥାନ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ସମାଧି ଗୃହ —ସଂ. ବି.—ସମାଧି ମନ୍ଦିର (ଦେଖ)— Samādhi gruha Samādhi mandira (See)

ସମାଧି ଦି(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୋତାଯିବା— Samādhi ghi(ghe)nibā To be buried after death; (the dead body) to be consigned to the grave.
সমাধি লওয়া समाधि लेना
(ସମାଧି ନେବା — ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାଧିତ୍ସୁ—ସଂ. ବିଣ—(ସମ୍ + ଆ + ଧା ଧାତୁ- ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ + ଉ)- Samādhit-su ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of making "Samādhāna".

ସମାଧି ଦେବା—ଶବକୁ ପୋତିବା—To bury a dead body. Samādhi debā সমাধি দেওয়া समाधि देना

ସମାଧି ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୋତାଯିବା—To be Samādhi pāibā buried after death.
সমাধি পাওয়া समाधिपाना

ସମାଧି ପ୍ରସ୍ତର—ଦେ. ବି — ସମାଧି ଉପରେ ପୋତାଯିବା ପଥର— Samādhi prastara Tomb-stone.
সমাধি পাথর समाधिपत्थर [ଦ୍ର—ଏ ପଥରରେ ସମାଧିଗତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଧାମ ଆଦି ଲେଖା ହୁଏ ।]

ସମାଧି ବିଘ୍ନ—ସଂ. ବି.— (ମଧ୍ୟ ପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା)— ଧ୍ୟାନ ବିଷୟରେ Samādhi bighna ବାଧା—Obstacles to one's meditation. ୨ । ଯୋଗୀଙ୍କର 'ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି' ଅବସ୍ଥା ଲାଭ ହେବା ବିଷୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିଘ୍ନମାନ— 2. Obstacles encountered by a Jogi to attain the final stage of Samādhi. [ଦ୍ର- ସାଧକ ସବିକଳ୍ପ ସମାଧି ଲାଭ କରି ଯେତେବେଳେ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କୁ ଏଗୋଟି ବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ— ଲୟ, ବିକ୍ଷେପ, କଷାୟ ଓ ରସାସ୍ୱାଦନ । ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁର ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ଅନ୍ତଃକରଣବୃତ୍ତିର ନିଦ୍ରାକୁ ଲୟ ବୋଲାଯାଏ । ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନ-

ପାଇଁ ଅନ୍ତଃକରଣବୃତ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ବିକ୍ଷେପ ହୁଏ । କାମନା ବଶତଃ ଅନ୍ତଃକରଣବୃତ୍ତି ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ତାକୁ କଷାୟ ବୋଲାଯାଏ । ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ନ ହେଉଣୁ ସବିକଳ୍ପ ସମାଧିଜନିତ ଆନନ୍ଦ ଆସ୍ୱାଦନରେ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ମଜ୍ଜିଗଲେ ତାକୁ ରସାସ୍ୱାଦନ ବୋଲାଯାଏ । ଚିତ୍ତ ଏ ଚାରି ପ୍ରକାର ବିଘ୍ନରୁ ରହିତ ହେଲେ ବା ବିଘ୍ନକୁ ଅତିକ୍ରମ କଲେ ସମାଧିର ଚରମ ଅବସ୍ଥା—ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି—ଲାଭ ହୁଏ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସମାଧି ବିଧି—ସଂ. ବି—ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସମାଧି ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦିଷ୍ଟ ବିଧାନ ବା ନିୟମମାନ—
Samādhi bidhi — Rules enjoined in the Śāstras for attaining Samādhi.

ସମାଧି ଭଗ୍ନ(ଙ୍ଗ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମାଧି ଭାଙ୍ଗିବା (ଦେଖ)—
Samādhi bhagna(ṅga)kariba — Samādhi bhāṅgibā (See)

ସମାଧି ଭଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ; ଧ୍ୟାନ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—
Samādhi bhaṅga Interruption of meditation.

ସମାଧି ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସକର୍ମକ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଧ୍ୟାନ ବା ତପସ୍ୟା ଭଙ୍ଗ କରିବା—To interrupt the meditation of a person.
Samādhi bhāṅgibā
[ସମାଧି ଭଙ୍ଗକରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ସମାଧି ଭଙ୍ଗାଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ]
समाधि भांगा समाधि तोड़ना [ଦ୍ର—ତପସ୍ୟାକାରୀ କଠିନ ତପସ୍ୟା ଆଚରଣ ପୂର୍ବକ କାଳେ ଇନ୍ଦ୍ରପଦ ଲାଭ କରିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଅପ୍ସରାମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ତପସ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମାଧି ଭଙ୍ଗ କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବି.—ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ ହେବା—The interruption of a person's meditation.

ସମାଧି ମଗ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ—
Samādhi magna Immersed in deep meditation.
(ସମାଧିମଗ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାଧି ମଠ—ଦେ.ବି—ପୁରୀର ମଠବିଶେଷ—Name of a Maṭha or religious institution in Puri.
Samādhi matha
समाधिमठ समाधिमठ

ସମାଧି ମନ୍ଦିର—ଦେ. ବି—୧ । ସମାଧି ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଗୃହ ବା ଦେଉଳ—1. A mausoleum; a temple raised over a grave. ୨ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚିତାଭସ୍ମକୁ ପୋତି ତହିଁ ଉପରେ ନିର୍ମିତ କରିବା ମନ୍ଦିର—2. A temple raised over the ashes of a dead person.
Samādhi mandira
समाधिमन्दिर समाधिमन्दिर

ସମାଧି ସ୍ତମ୍ଭ—ଦେ. ବି—୧ । ସମାଧି ଉପରେ ନିର୍ମିତ ସ୍ତମ୍ଭ; କବର ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଶବେ ପାଇଁ ରଚିତ ସ୍ତମ୍ଭ—1. A pillar raised over a grave.
Samādhi stambha
समाधि स्तंभ समाधि स्तम्भ

ସମାଧିସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମାଧି+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଧ୍ୟାନନିମଗ୍ନ—1. Engaged in deep meditation. ୨ । ସମାଧି ମଧ୍ୟସ୍ଥ—2. Which is inside a grave. ୩ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଧ୍ୟାନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମଗ୍ନ (ମନ, ବ୍ୟକ୍ତି, ଚିତ୍ତ)—3. (mind or person) Devoted exclusively to the sole thought of the Paramātmā
Samādhistha
[ସମାଧିସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ]
[ଦ୍ର—ସଙ୍କଳ୍ପରହିତ ହୋଇ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥଚିନ୍ତନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହେବା ଅବସ୍ଥାକୁ ସମାଧିସ୍ଥ ଅବସ୍ଥା ବୋଲାଯାଏ ।]

ସମାଧି ହାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ପୁରୀରେ ଅନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦ ବିକାଯିବାର ଏକ ପ୍ରକାର ହାଣ୍ଡି—Name of an earthen pot of the capacity of containing boiled rice weighing 3 to 4 seers.
Samādhi hāṇḍi
समाधि हांड़ि समाधि हाँड़ि
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୩।୪ ସେର ଚାଉଳର ଅନ୍ନ ରହିପାରେ । ସମ୍ଭବତଃ ପୁରୀର ସମାଧି ମଠ ତରଫରୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଭୋଗ କରି ଯାଉଥିବା ଅନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦ ଏହି ଆକାରର ହାଣ୍ଡିରେ ଲାଗୁଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ସମାଧେୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—
Samādheya ସମାଧାନର ଉପଯୁକ୍ତ—Fit for Samādhāna.

ସମାଧ୍ମା(ଧ୍ନା)ତ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଆଧ୍ମାତ; ଆଧ୍ନାତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଶବ୍ଦିତ—1. Resounded. ୨ । ଉତ୍ସାହିତ—2. Encouraged. ୩ । ସମୁଦ୍ଦୀପିତ—3. Very much kindled. ୪ । ଗର୍ବିତ—4. Proud. ୫ । (ସମ୍=ସମାନ+ଆଧ୍ମାତ) ସମାନରୂପେ ଶବ୍ଦିତ—5. Emitting similar sounds.
Samādhmā(dhnā)ta

ସମାଧ୍ୟାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଅଧ୍ୟାୟୀ)—୧ । ସହପାଠୀ—1. Studying together. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ—2. Reading in the same or equal standard.
Samādhyāyi
(ସମାଧ୍ୟାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାନ୍—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସମାନ)—ସମାନ (ଦେଖ)
Samān — Samāna (See)
समान ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସାମାନ୍ (ଦେଖ)
समान — Sāmān (See)

ସମାନ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ; ସମ+ମାନ=ପରିମାଣ; ସମାନ ଅଛି ପରିମାଣ ଯାହାର; କିମ୍ବା ସମ୍+ଅ+ମା ଧାତୁ=ନେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Samāna
(ଅ ମାନ—ବିସର୍ଗ ତ)
୧ । ସମ; ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ—1. Equal. ୨ । ସମତଳ—2. Level. ୩ । ଅଭିନ୍ନ; ଏକ ରୂପ—3. Same; uniform. ୪ । ତୁଲ୍ୟ ପରିମାଣ ବା ଆକାର ବା ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Equal in quantity, shape or quality. ୫ । ଗର୍ବିତ—5. Proud.

ସ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅନ୍ ।ଭୁ=ବଞ୍ଚିବା+ଭାବ· ଅ)—୧ । ପ୍ରାଣବାୟୁବିଶେଷ; ଶରୀର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପଞ୍ଚବାୟୁ ମଧ୍ୟରୁ ନାଭି ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ବାୟୁ—1. Name of one of the five winds inside the body. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ୪ଟି ବାୟୁର ନାମ—(ହୃଦୟରେ) ପ୍ରାଣ, (ଗୁହ୍ୟରେ) ଅପାନ, (ସର୍ବାଙ୍ଗ) ବ୍ୟାନ ଓ (ଭ୍ରୂକ୍ଷ୍ଣ ଦେଶରେ) ଉଦାନ ।] ୨। (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—2. Letters uttered from the same place. ଦେ· ବ—ସମାନା (ଦେଖ)—Samānā (See)

ସମାନ କରଣ—ସ. ବ—୧ । ବକ୍ର ବସ୍ତୁକୁ ସଳଖ କରିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ) Samāna karaṇa —1. Straightening. ୨ । ଏକ ଜାତୀୟ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁକୁ ସମାନ ଆକାରକୁ ଆଣିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Equalising of two things of the same class. ୩ । ଶିଥିଳ ଶିଶ୍ନର ଉତ୍ଥାପନ-କରଣ (ଅଥର୍ବ ପ୍ରାତିଶାଖ୍ୟ)—3. Bringing about the erection of a prostrate penis.

ସମାନ କର୍ମା—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+କର୍ମନ୍; ୧ମା· ୧ବ)— Samāna karmā ୧ । ସମ ବ୍ୟବସାୟୀ—1. Of the same profession. ୨ । ସମାନ କର୍ମକାରୀ—2. Doing equal or similar acts

ସମାନ କାରଣ—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ତୁଲ୍ୟକାରଣ ବିଶିଷ୍ଟ— Samāna kāraṇa Having similar causes.

ସମାନ କାଳୀନ(କାଳିକ)—ସ. ବଣ (ସମାନକାଳ+ଈନ; ଇକ)— Samāna kālina(kālika) ୧ । ସମକାଳୀନ; ଏକ କାଳରେ ଜାତ ବା ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Born or produced at same time. ୨ । ସମସାମୟିକ—2. Contemporary. ୩ । ଏକ ସମୟରେ ଘଟିବା—3. Happening simultaneously.

ସମାନ ଜନ୍ମା—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Samāna janmā ତୁଲ୍ୟ ବୟସ୍କ—Of the same age.

ସମାନ ଜାତୀୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମାନ+ଜାତି+ଈୟ)— Samāna jātiya ୧ । ତୁଲ୍ୟ ଜାତୀୟ—1. Of similar (ସମାନ ଜାତୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) class. ୨ । ଏକ ଜାତୀୟ— 2. Of the same caste or species.

ସମାନ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବଣ· (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଏକ ବ୍ୟବସାୟୀ— Samāna tantra 1. Of the same profession. (ସମାନ ତନ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଏକ ରୂପ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of the same nature. ୩ । ଏକ ଶାଖାଧ୍ୟୟନ ପୂର୍ବକ ଏକରୂପ ଯାଗଯଜ୍ଞ କରିଥିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Engaged in the performance of similar vedic practices and reading the same branch of the Beda.

ସମାନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ସମାନ+ଭାବେ· ତା; ତ୍ୱ)—ସମତା— Samānatā(twa) Equality; similarity.

ସମାନ ଧର୍ମା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ଧର୍ମନ୍; ୧ମା Samāna dharmā ୧ବ)—୧ । ତୁଲ୍ୟ ଧର୍ମ; ଏକଧର୍ମ ବିଶିଷ୍ଟ— 1. Of the same attribute. ୨। ଏକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ; ସଧର୍ମୀ—2. Professing the same religion.

ସମାନନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ+ଆନନ; ବହୁବ୍ରୀହି)— Samānana ତୁଲ୍ୟ ଆନନ ବା ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ— (ସମାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having similar faces.

ସମାନ ନାମା—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ନାମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Samāna nāmā ୧ । ସନାମା; ସମାନନାମବିଶିଷ୍ଟ— 1. Having similar names. ୨ । ଏକନାମ-ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having the same name.

ସମାନବୟଃ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ବୟସ୍)—୧ । ଏକ-Samāna bayaḥ ବୟସ୍କ—1. Of the same age (ସମାନବୟସ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ତୁଲ୍ୟବୟସ୍କ—2. Of similar age.

ସମାନ ବୟସୀ—ଦେ.ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ·ସମାନ ବୟଃ)—ସମାନବୟଃ Samāna bayasi (ଦେଖ)—Samānabāyaḥ (See) (ସମାନ ବୟସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାନ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବ (ବ୍ୟାକରଣ)—ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ; Samāna barṇṇa ସଦୃଶୋଚ୍ଚାରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—Letters uttered (ସମାନବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) from the same place. ବଣ— ୧ । ତୁଲ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Of the same colour. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ଜାତିବିଶିଷ୍ଟ— 2. Of the same caste.

ସମାନ ବଳ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ତୁଲ୍ୟ ବଳ—1. Equal Samāna baḷa strength. ୨ । (ବିଜ୍ଞାନ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ତୁଲ୍ୟ ବଳ— 2. (physical science) Equal forces applied to a thing from opposite directions. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ତୁଲ୍ୟ ବଳବିଶିଷ୍ଟ— Of equal strength

ସମାନ ବାହୁ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ ଅଟେ ବାହୁ ଯାହାର) Samāna bāhu —ସମ ବାହୁ (ଦେଖ)— (ସମାନ ବାହୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sama bāhu (See)

ସମାନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଏକରୂପ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଆଚରଣ-Samāna brahmachāri କାରୀ—1. Practising (ସମାନ ବ୍ରହ୍ମଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) similar continence. ୨ । ଏକ ବ୍ରତଧାରୀ—2. Performing the same penance. ସ. ବ. ପୁଂ—ସତୀର୍ଥ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Fellow-student.

ସମାନ ଭୂତି—ସ. ବ—୧ । ସାମ୍ପ୍ରୀ ମୁକ୍ତି (ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତ ପରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ Samāna bhūti ସମାନ ଆସନରେ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥାନ)— 1. The privilege of sitting in equal

glory with Bishnu in heaven after death. ୨ । ସମାନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—2. Similar effulgence. [ଭ—ସବ ମୁକ୍ତଙ୍କ ମୋକ୍ଷ ଧାମ । ତହିରେ ସମାନରୂପ ଦାନ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସମାନୟନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆନୟନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଆନୟନ—Samānayana 1. Upbringing; special bringing up; (ସମାନୀତ—ବିଣ) ୨ । ମିଳନ—2. Union.

ସମାନ ଶଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ଶଯ୍ୟା)—ଏକ Samāna śajya ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନକାରୀ—(ସମାନ ଶଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sleeping on the same bed.

ସମାନ ଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ଶୀଳ)—୧ । Samāna śila ତୁଲ୍ୟ ଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of the same (ସମାନଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) conduct. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Possessing the same nature.

ସମାନ ସଂଖ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମାନ+ସଂଖ୍ୟା+ଅ)—ତୁଲ୍ୟ Samāna saṁkhya ସଂଖ୍ୟକ—Of equal number. (ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସମାନ ସଂଖ୍ୟା, ସମାନ ସଂଖ୍ୟକା ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାନ ସୁଖ ଦୁଃଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ+ସୁଖ ଦୁଃଖ)—Samāna sukha duḥkha ଯାହାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ (ସମାନ ସୁଖ ଦୁଃଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମାନ—Feeling the same in pleasure and grief.

ସମାନ ସ୍କନ୍ଦ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସମାନସ୍କନ୍ଧ)—ସମାନ ସ୍କନ୍ଧ (ଦେଖ) Samana skanda Samāna skandha (See)

ସମାନ ସ୍କନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସମସ୍କନ୍ଧ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର Samāna skandha ସ୍କନ୍ଧର ଉଚ୍ଚତା ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍କନ୍ଧର ଉଚ୍ଚତା (ସମାନ ସ୍କନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଙ୍ଗେ ସମାନ—1. Of the same height (ସମାନ ସ୍କନ୍ଧତା—ବି) (literally of the same height as that of the shoulder of another). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଏକ ଅବସ୍ଥିତିଯୁକ୍ତ; ସମପଦସ୍ଥ — 2. Of the same position. ୩ । ଧନ, ବିଦ୍ୟା, ବୟସ ଆଦିରେ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ସମାନ—3. Equal in position; wealth and age.

ସମାନା—ସଂ. ବି—ନାୟିକା ତଳେ ନୋଟ (ଦେଖ)—See note Samānā below Nāyikā.; ସଂ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ (ସମାନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ସମାନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Samāna.

ସମାନାଧିକରଣ—ସଂ. ବି (ସମାନ+ଅଧି କରଣ)—ଯେଉଁ ସାଧାରଣ Samānādhikaraṇa ଗୁଣ ଥିବାରୁ ପଦାର୍ଥଗଣକୁ ଏକଜାତୀୟ (ବ୍ୟାଧିକରଣ—ବିପରୀତ) ବୋଲିଯାଏ—Apposition; general property; common quality (the possession of which makes two things belong to the same class).

ସମାନାଧିକାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ତୁଲ୍ୟ ଅଧିକାର ବା ସତ୍ତ୍ୱ—Samānādhikāra Equal right or title. (ସମାନାଧିକାରୀ—ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ) ସ,ବିଣ.ପୁଂ—ସମାନ ଅଧିକାର ବିଶିଷ୍ଟ—Having similar rights.

ସମାନାର୍ଥ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ତୁଲ୍ୟ ଅର୍ଥ; ଏକ ଅର୍ଥ—Same or Samānārtha similar meaning. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) —୧ । ଏକ ଅର୍ଥ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having the same meaning. ୨ । (ପୁଂ) ସମ ପ୍ରୟୋଜନ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ (ସମାନାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having the same necessity or aim.

ସମାନୀକରଣ—ସଂ. ବି (ସମାନ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି [ଈ]+Samānīkaraṇa କରଣ)—ଅସମାନ ବସ୍ତୁକୁ ସମାନ କରିବା—Equalisation.

ସମାନୀତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆନୀତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଆନୀତ—Samānīta 1. Specially brought. ୨ । ମିଳିତ—(ସମାନୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Joined together. ୩ । ସଙ୍ଗତ—[ସମାନୟନ—ବି] 3. Reasonable; united.

ସମାନୁପାତ—ସଂ. ବି—(ଗଣିତ) ଏକାଧିକ ଅନୁପାତର ସମାନତ୍ୱ Samānupāta ସମ୍ବନ୍ଧ; ଦୁଇ ବା ବହୁ ଅନୁପାତର ସମାନତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧ—(Mathematics) Equal ratio; proportion; equality of ratio.

ସମାନେ—ଗ୍ରା. ଅ—ସଦୃଶ; ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ—Like. [ଭ—ତାହାଙ୍କ Samāne ଶଙ୍ଖ ଶବ୍ଦ ଧାଇ, ସେ ଜୀବ ସମାନେ ହଠୋଇ । समाने समाने ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସମାନୋଦକ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମାନ—ଏକ+ଉଦକ—ତର୍ପଣ Samānodaka କାଳରେ ଦେୟ ଜଳ; ସମାନ ଅଟେ ତର୍ପଣ ଜଳ ଯେଉଁମାନଙ୍କର)—ଏକୋଦକ; ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତର୍ପଣୀୟ ଜ୍ଞାତି; ଉପର ୭ ପୁରୁଷ ଓ ତଳ ୭ ପୁରୁଷ ଏପରି ୧୪ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଜ୍ଞାତି—Kinsmen within fourteen generations of relationship; kinsmen connected by libation of water between 7th and 14th degrees. [ଦ୍ର—ସାତ ପୁରୁଷ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜ୍ଞାତିଙ୍କୁ ସପିଣ୍ଡ ବୋଲିଯାଏ । ୧୪ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମାନୋଦକ, ତଦୂର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସଗୋତ୍ର । ଯଥା—

ସପିଣ୍ଡତା ତୁ ପୁରୁଷେ ସପ୍ତମେ ବିନିବର୍ତ୍ତତେ,
ସମାନୋଦକଭାବସ୍ତୁ ନିବର୍ତ୍ତେତାଚତୁର୍ଦ୍ଦଶାତ୍ ।
(ମିତାକ୍ଷରା, ବିବାଦଚନ୍ଦ୍ରାମଣି)

ମତାନ୍ତରରେ ଏକାଦଶ ପୁରୁଷଠାରୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାତିଙ୍କୁ ସମାନୋଦକ ବୋଲିଯାଏ ।]

ସମାନୋଦର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି ସମାନ+ଉଦର+ଯ)—Samānodarjya ଏକମାତାଙ୍କ ସନ୍ତାନ—Blood brothers. [ସମାନୋଦର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମାନୋପମା—ସଂ. ବି—ଉପମାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—A kind of simile Samānopamā (figure of speech). [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ସମାନ ବା ସ୍ୱରୂପ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ

ଧର୍ମର ବର୍ଣ୍ଣନ ହୁଏ, ସେହି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ; ଯଥା—

"ସାଳକାନନଶୋଭନା ଏହି ଉଦ୍ୟାନମାଳା ବାଳାକ୍ୟାସୂ ଶୋଭା ପାଉଅଛି।" ଏଠାରେ ଉଦ୍ୟାନମାଳା ଉପମାନ ଓ ବାଳା ଉପମେୟ। ସାଳକାନନଶୋଭନା ବିଶେଷଣ ଉଦ୍ୟାନମାଳା ପକ୍ଷରେ 'ସାଳବନଶୋଭିତା' ଓ ବାଳା ପକ୍ଷରେ 'ଅଳକ ବା ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁନ୍ତଳଯୁକ୍ତ ଆନନ ବା ମୁଖ ଶୋଭିତା' ପ୍ରୟୋଜିତ ହୋଇଅଛି। କେହି କେହି ଏହାକୁ ସରୂପୋପମା ଅଳଙ୍କାର ବା ଶ୍ଳେଷୋପମା ଅଳଙ୍କାର କହନ୍ତି। ଯେଉଁଠାରେ ଅର୍ଥଶ୍ଳେଷ ହୋଇ ଉପମା ହୁଏ ସେଠାରେ ଶ୍ଳେଷୋପମା ଓ ଯେଉଁଠାରେ ଶବ୍ଦଶ୍ଳେଷ ହୋଇ ଉପମା ହୁଏ ସେଠାରେ ସମାନୋପମା ହୁଏ— ବିଶ୍ୱକୋଷ।]

ସମାନ୍ତକ—ସଂ. ବି—କାମଦେବ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Samāntaka Cupid.

ସମାନ୍ତର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ+ଅନ୍ତର)-ସବୁଠି ସମଦୂରବର୍ତ୍ତୀ—
Samantara Parallel.
[ସମାନ୍ତରାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମାନ୍ତର କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରର ବିପରୀତ
Samāntara kshetra ବାହୁମାନ ସମାନ୍ତର—(Geometry)
[ସମାନ୍ତରାଳ କ୍ଷେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] A parallellogram.

ସମାନ୍ତର ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ ବୃତ୍ତମାନଙ୍କର ପରିଧି ପରସ୍ପର
Samāntara brutta ଠାରୁ ସମଦୂରବର୍ତ୍ତୀ; ଏକକେନ୍ଦ୍ରିକ
(ସମାନ୍ତରାଳ ବୃତ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୃତ୍ତ—(Geometry) concentric circles.

ସମାନ୍ତର ରେଖା—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ରେଖାମାନ ସବୁଠି ପରସ୍ପରଠାରୁ
Samāntara rekhā ସମଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତି—
(ସମାନ୍ତରାଳ ରେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) (Geometry) Parallel lines.

ସମାନ୍ତର ଶ୍ରୋଢ଼ୀ [ଶ୍ରେଣୀ]—ସଂ. ବି—(ଗଣିତ) ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂଖ୍ୟା
Samāntara srorḍhi (sreṇi) ଅପେକ୍ଷା ସମ ପରିମାଣରେ ଗୁରୁତର ବା ଲଘୁତର ସଂଖ୍ୟାସମୂହ—(Arithmetic) Arithmetical progression.

ସମାନ୍ତର ସରଳରେଖା—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି) ଯେଉଁ ସରଳରେଖା
Samāntara saralarekhā ପରସ୍ପରର ସମାନ୍ତର—
(ସମାନ୍ତରାଳ ସରଳରେଖା—ଅନ୍ୟରୂପ) (Geometry) Parallel straight lines. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ସରଳ ସରଳରେଖା ଉଭୟ ଦିଗରେ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ସେତେ ଦୂରକୁ ପ୍ରସାରିତ ହେଲେ ପରସ୍ପର ସହିତ ମିଳିତ ବା ପରସ୍ପରର ଛେଦକବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସମାନ୍ତର ବା ସମାନ୍ତରାଳ ସରଳରେଖା ବୋଲାଯାଏ।]

ସମାନ୍ତରାଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ+ଅନ୍ତରାଳ)—ସମାନ୍ତର
Samāntarāla (etc. ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Samāntara etc. (See)

ସମାନ୍ତରିକ କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ସମାନ୍ତର+ଇକ)—(ଜ୍ୟାମିତି) ସମାନ୍ତର
Samāntarika kshetra କ୍ଷେତ୍ର; ସମାନ୍ତର ଚତୁର୍ଭୁଜ;
ଯେଉଁ ଚତୁର୍ଭୁଜର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇ ଦୁଇଟି ବାହୁ ପରସ୍ପରର ସମାନ୍ତର—(Geometry) Parallellogram.

ସମାପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. (ସମ୍ ଉପସର୍ଗ+ଆପ୍ ଧାତୁ)—୧। ଶେଷ
Samāp (root) କରିବା; ସମାପ୍ତ କରିବା—
1. To finish. ୨। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—
2. To complete. ୩। ଶେଷ ହେବା—
3. To be completed.

ସମାପ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ=ସମାନ+ଅପ୍=ଜଳ ଯହିଁରେ;
Samāpa ସମ୍+ଅପ୍+ଅ)—୧। ଦେବଯଜନ ସ୍ଥାନ—
1. A place for vedic worship. ୨। ଯଜ୍ଞ—
2. Vedic sacrifice.

ସମାପକ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆପ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ, ଆପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Samāpaka ଅକ)—ସମାପନକାରୀ; ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର
(ସମାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମାପ୍ତି କରେ; ଉଦ୍ଯାପକ—
Accompplishing; fulfilling; finishing.

ସମାପତ—ଗ୍ରା. ବିଣ ସଦ୍ୟ (ସଂ. ସମାପ୍ତ)—ସମାପ୍ତ (ଦେଖ)—
Samāpata Samāpta (See) (ଉ—ଯେଉଁକାଳେ
ସମାପ୍ତ **समाप्त** ଯାଗ କଲେ ସେ ସମାପତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା।)

ସମାପତି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମାପ୍ତି)—ସମାପ୍ତି (ଦେଖ)—
Samāpati Samāpti (See) (ଉ—ଏଠାରୁ
ସମାପ୍ତି **समाप्ति** ହେଲା ବନ୍ଦବନ୍ୟ ସମାପତି-କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା।)

ସମାପତି କରିବା—ଗ୍ରା. କି.—ସମାପ୍ତି କରିବା (ଦେଖ)—
Samāpati karibā Samāpti karibā. (See)
ସମାପ୍ତି କରା **समाप्ति करना**

ସମାପତି ରସିଦ—ଗ୍ରା. ବି (କଚଉଥ)—ସମାପ୍ତି ରସିଦ (ଦେଖ)—
Samāpati rasida Samāpti rasida (See).

ସମାପତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ+ଆପତ୍ତି)—୧। ସମକାଳରେ ଉପସ୍ଥିତି—
Samapatti 1. Simultaneous presence.
୨। ପରସ୍ପରର ଆପତ୍ତି—2. Mutual objection.
୩। ଯଦୃଚ୍ଛାସଙ୍ଗତି—3. Voluntary meeting or union.

ସମାପନ—ସଂ. ବି (ସମ+ଆପ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ=ଆପି ଧାତୁ+ଭାବ.
Samāpana ଅନ)—୧। ସମାଧାନ; ଶେଷକରଣ—
(ସମାପନା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Completion; accomplishment. ୨। ସମାପ୍ତି—2. Finis;
(ସମାପିତ—ବିଣ) end. ୩। ଉଦ୍ଯାପନ—3. Fulfilment; bringing to a close.

ସମାପନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମାଧା କରିବା—1. To
Samāpana karibā accomplish. ୨ । ଶେଷ କରିବା—
ସମାପନ করা; **समापन करना** 2. To bring to an end.

ସମାପନୀୟ—ସଂ. ବଣ (ସମ+ଅପ୍+ଧାତୁ କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସମାପ୍ୟ
Samāpanīya Samāpya (See)
(ସମାପୟିତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାପନ୍ନ—ସଂ. ବଣ (ସମ+ଆ+ପଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. କ୍ତ)—୧ । ଲବ୍ଧ;
Samāpanna ପ୍ରାପ୍ତ—1. Obtained; got. ୨ ।
(ସମାପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ (+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ତ) ବିପନ୍ନ; ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ—2. Endangered. ୩ । କ୍ଲିଷ୍ଟାଦିତ; ସମ୍ପନ୍ନ; ସମ୍ପାଦିତ—
3. Accomplished. ୪ । ହତ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
4. Killed. ୫ । ସମାପ୍ତ—5. Finished. ୬ ।
କ୍ଲିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Troubled.

ସମାପି (ଧାତୁ)—ସଂ. (ସମ୍+ଅପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମାପ୍ତ
Samāpi(root) କରାଇବା—To cause to be completed or finished.

ସମାପିକା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସମାପକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ.)—୧ । ସମାପକର
Samāpikā ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1.Feminine of "Samāpaka".
୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଯାହାର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବାକ୍ୟ ସମାପ୍ତି ହୁଏ (କ୍ରିୟା)—2. Finite; (a verb) which closes or completes a sentence. ବି.—
ସମାପିକା କ୍ରିୟା(ଦେଖ)—Samāpikā kriyā(See)

ସମାପିକା କ୍ରିୟା—ସଂ. ବି—(ବ୍ୟାକରଣ) ଯେଉଁ କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା କଥିତ
Samāpikā kriyā ବାକ୍ୟର ସମାପ୍ତି ହୁଏ—A finite
(ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—ବିପରୀତ) verb; a verb which closes or completes a sentence.

ସମାପିତ—ସଂ.ବଣ(ସମ୍+ଅପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ଆପି ଧାତୁ+କର୍ମ କ୍ତ)—
Samāpita ୧ । କ୍ଲିଷ୍ଟାଦିତ; ସମ୍ପାଦିତ—1. Accomplished; fulfilled. ୨ । ସମାପ୍ତ—2. Completed.
୩ । ମାରିତ—3. Killed; murdered.

ସମାପିତବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସମ+ଅପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ତବ୍ୟ)—ସମାପ୍ତ
Samāpitabya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be completed.

ସମାପିତି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମାପ୍ତି)—ସମାପ୍ତି (ଦେଖ)—Samāpti
Samāpiti (See).

ସମାପିପୟିଷୁ—ସଂ. ବଣ(ସମ୍+ଅପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+
Samāpipayishu କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—ସମାପନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—
Desirious of finishing or completing a thing.

ସମାପୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ସମ୍+ଅପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସମାପିନ୍,
Samāpi ୧ମା. ୧ବ)—ସମାପନକାରୀ—Finishing;
(ସମାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) accomplishing.

ସମାପ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଅପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.କ୍ତ)—୧ । ନିଃଶେଷ;
Samāpta ଶେଷ କରି ଯାଇଥିବା; ଯାହା ଶେଷ ହୋଇଅଛି—
(ସମାପ୍ତି—ବି) 1. Finished. ୨ । ସଂପ୍ରାପ୍ତ—2. Got; received; attained. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—3. Completed. ୪ । ସମାହିତ—4. Accomplished.
[ଦ୍ର—ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷରେ 'ସମାପ୍ତ' ଶବ୍ଦ ଲେଖାଯାଏ, ଏଥିର ଅର୍ଥ—ଏହିଠାରେ ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାପ୍ତି ବା ଶେଷ ହେଲା ।)

ସମାପ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—1. To complete.
Samāpta karibā ୨ । (ପୁସ୍ତକାଦିର ପାଠ ବା
সমাপ্ত করা **समाप्त करना** ଲେଖନ) ଶେଷ କରିବା—2. To finish (the writing or reading of something).

ସମାପ୍ତ ପୁନରାତ୍ତତା—ସଂ. ବି.—କାବ୍ୟୋକ୍ତ ଦୋଷ ବିଶେଷ; ରଚନାର
Samāpta punarāttata ଦୋଷ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ବାକ୍ୟକୁ ସମାପ୍ତ କରି ସାରି ପୁଣି ସେହି ବାକ୍ୟର ସୂତ୍ରକୁ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ—A defect in composition wherein after closing the sentence the writer continues it again. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ମତରେ ଏହା ରଚନାର ଗୋଟିଏ ଦୋଷ, 'ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ପଡ଼ୁଛି' ଏ ବାକ୍ୟକୁ ସମାପ୍ତ କରି ପୁଣି ପର ଉପରେ ଲେଖାଯାଏ 'ପୃଥିବୀ ତଳକୁ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି', ଏଠାରେ ଏହି ଦୋଷ ହେବ । 'ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ପୃଥିବୀ ତଳକୁ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ପଡ଼ୁଛି', ଏପରି କହିବା ଉଚିତ ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳାରେ ଲକ୍ଷିତ ଏହି ଦୋଷକୁ ଅନେକ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକ ଅନୁକରଣ କରି ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମାପ୍ତପୁନରାତ୍ତତା ଦୋଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ସମାପ୍ତାର୍ଥ୍ୟା—ସଂ.ବି (ସମାପ୍ତ+ଅର୍ଥ+ଯ+ଆ)—ସମସ୍ୟା (ଦେଖ)—
Samāptārthyā Samasyā (See)

ସମାପ୍ତାଳ—ସଂ. ବି, ପୁଂ (ସମାପ୍ତ+ଅଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପତି; ସ୍ୱାମୀ
Samāptāḷa (ଶବ୍ଦରତ୍ନାକର)—Husband; lord.

ସମାପ୍ତି—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଅପ୍ ଧାତୁ=ପାଇବା+ଭାବ କ୍ତି)—୧ ।
Samāpti ଶେଷ; ଅବସାନ—1. Termination; completion; conclusion. ୨ । ପ୍ରାପ୍ତି—2. Attainment; receipt. ୩ । ସମର୍ଥନ—3. Supporting; ratification. ୪ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା—
4. The end or accomplishment of any work. ୫ । ଉଦ୍‌ଯାପନ; ଉଦ୍‌ଯାପନ—5. Accomplishment or bringing to completion (said of a religious vow) ୬ । ବିବାଦଭଞ୍ଜନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Settlement of a dispute.
সমাপ্তি ଦେ. ବି.—(ଜଚରଥ)—ଡିକ୍ରି ହୋଇଥିବା ମକଦମାରେ
समाप्ति ଡିକ୍ରିଦାର ଦେଣଦାରଠାରୁ ଡିକ୍ରି ହୋଇଥିବା ସମସ୍ତ ପାଉଣା ପାଇବା ଦ୍ୱାରା ମକଦମାର ଅବସାନ—Termination of a decree by full satisfaction; the full satisfaction of a decree (on the

judgment—debtor fully satisfying the decree holder).

ସମାପ୍ତିକ—ସ. ବି. ପୁଂ—(ସମାପ୍ତି+କ)—ଅଧୀତବେଦଶାସ୍ତ୍ର; ଯେ Samāptika ବେଦ ପାଠ ସମାପ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି (କଣ୍ଠକୋଷ)—A person who has completed his course of study of the Bedas.

ସମାପ୍ତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସମାପନ କରିବା—1. To accomplish; to bring to an end; to conclude. Samāpti kariba ସମାପ୍ତିକରା समाप्तिकरना ୨। (କଚେରୀ) କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାରେ ଡିକ୍ରିଦାର ଓ ଦେଣଦାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଣା ପାଉଣାକୁ ଛିଣ୍ଡାଇ କରିବା—2. To have a decree fully satisfied, as between the decree holder and the judgment debtor.

ସମାପ୍ତି ଦରଖାସ୍ତ—ଦେ. ବି (କଚେରୀ)—ମକଦ୍ଦମାରେ ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇ-Samāpti darakhāsta ଥିବା ଧନାଦି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପାଇ-ସମାପ୍তିଦରখাস্ত समाप्तिद्रखास्त ଥିବା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଡିଗ୍ରୀଦାର ଓ ଦେଣଦାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଅଦାଲତରେ ଦିଆ-ଯିବା ଆବେଦନ ପତ୍ର—A petition filed in court intimating the full satisfaction of a decree.

ସମାପ୍ତି ପାଇବା—ଦେ କ୍ରି.—ସମାପ୍ତ ହେବା—To be finished. Samāpti paiba or completed. ସମাপ্তিহওয়া समाप्तिहोना

ସମାପ୍ତି ରସିଦ—ଦେ. ବି. (କଚେରୀ) (ସଂ ସମାପ୍ତି ଓ ଇଂ ରସିଦ୍) Samāpti rasida ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଧନାଦି ଦେଣଦାର-ସମাপ্তিরসিদ समाप्तिरसीद୍ ଦିବାକ୍ ବୁଝାଇ ଦେଇଥିବାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଡିଗ୍ରୀଦାର ଦେଣଦାରକୁ ଯେଉଁ ରସିଦ ଦିଅନ୍ତି ବା ଅଦାଲତରେ ଦାଖଲ କରନ୍ତି—A receipt of full satisfaction of a decree granted by the decree holder on his decree being fully satisfied.

ସମାପ୍ତୋ(ଽ)ୟଂ ଗ୍ରନ୍ଥଃ—ସଂ ବାକ୍ୟ—(ସ. ସମାପ୍ତଃ ଅୟଂ ଗ୍ରନ୍ଥଃ)—ଗ୍ରନ୍ଥ-Samāpto(a)yaṁ granthaḥ ଶେଷରେ ଲେଖାଥିବା ସଂସ୍କୃତ ବାକ୍ୟ—ଏଥିର ଅର୍ଥ; ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଶେଷ ହେଲା—A Sanskrit sentence written at the end of a book, meaning—This book is finished here; the end; finis.

ସମାପ୍ତ୍ୟର୍ଥା—ସ. ବି—ସମସ୍ୟା (ଦେଖ)—Samāptyarthā Samasyā (See)

ସମାପ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ସମ୍+ଆପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ସମାପନୀୟ; Samāpya ସମାପ୍ତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be completed.

ସମାପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମ୍+ଆ+ପ୍ରିୟ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ—Samāpriya Very dear; beloved. (ସମାପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାପ୍ଲ(ପ୍ଲା)ବ—ସ. ବି (ସମ୍+ଆ+ପ୍ଲୁ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧। Samāpla(plā)ba ସ୍ନାନ; ଅବଗାହନ—1. Bath; immersion. ୨। ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଗାଧୁଆ—2. A good bath; a thorough bath.

ସମାବର୍ତ୍ତନ—ସ. ବି (ସମ+ଆବର୍ତ୍ତନ)—୧। ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ; ଲେଉଟି Samābrtana ଆସିବା—1. Coming back; return-(ସମାବର୍ତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ବେଦାଧ୍ୟୟନାନନ୍ତର-[ସମାବୃତ୍ତ, ସମାବର୍ତ୍ତିତ, ସମାବର୍ତ୍ତିନୀୟ—ବିଣ] ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟାଧିକାର ପ୍ରୟୋଜକ କର୍ମ; ଦ୍ୱିଜ ଯୁବକର ଗୁରୁଗୃହରେ ପ୍ରଥମାଶ୍ରମ ସମାପନାନ୍ତର ଦ୍ୱିତୀୟାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି; ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଗ୍ରହଣ କରି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀରୂପେ ଗୁରୁଗୃହରେ ବେଦଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରି ବିବାହ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶ କ୍ରମେ ଦ୍ୱିଜାତି ଯୁବକର ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରିବାରୂପ କର୍ମ—2. The ceremonial act of a twice-born youth returning to his house for marriage and becoming a householder after completing his student's career in his tutor's house. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ବ୍ରତ ବା ଉପନୟନ ହେବା ପରେ ଦ୍ୱିଜ-ବାଳକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଗୁରୁଗୃହରେ ରହି ବେଦପାଠ କରୁଥିଲେ। ବେଦ ପାଠ ଶେଷ ହେଲେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ଓ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସି ବିବାହ କରିବା ପୂର୍ବରୁ 'ସମାବର୍ତ୍ତନ'ରୂପ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ। ତାରଚନ୍ଦ୍ରଶୁଦ୍ଧି ଓ ଶୁଭ ତିଥିରେ ଗୁରୁଗୃହବାସୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ କ୍ଷୌର ହୋଇ ସର୍ବୌଷଧି ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ଉଦଙ୍ମୁଖ, ଭୂଷାବସନୋ-ପବୀତ୍ତ ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାଙ୍ମୁଖ ହୋଇ ବସି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ପାଇବା ପରେ ଘରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ବିବାହ କରୁଥିଲେ। ଆଜିକାଲି ଦ୍ୱିଜବାଳକ ମାନଙ୍କର ଗୁରୁଗୃହବାସପୂର୍ବକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ ପାଳନ ରୀତି ନ ଥିବାରୁ ଦ୍ୱିଜାତିର ଦଶକର୍ମ 'ସଂସ୍କାର'ର ଅନ୍ତିମ ସଂସ୍କାର ବ୍ରତୋପନୟନ ବାଳକର 'ପ୍ରେଷଣୀ' କରି ତେଣୁ ସେହି ଦିନ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିବାରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେଉଅଛି।]

ସମାବର୍ତ୍ତିତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ(ସମ୍+ଆ+ବୃତ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ+କର୍ମ. ତ)—Samābarttita ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ; ଯାହାକୁ ଫେରାଇ ଅଣାଯାଇ ଅଛି—Caused to come back; made to return. (ସମାବର୍ତ୍ତିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାବାୟ—ସ. ବି (ଭରତକୃତ ଅମର ଟୀକା)—୧। ସମୂହ—Samābāya 1. Multitude. ୨। ସମବାୟ; ସମାହାର—2. Aggregate.

ସମାବାଲ—ଦେ· ବ—ସୁଅଁ ବାଲ; ସମ୍ଭାଳୁଅ—
Samābāli Caterpillar.
(ସମାବାଳ[ଳୁ]ଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶୁଆପୋକା ଆଁଆ

ସମାବିଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଅବିଷ୍ଟ)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରେ କବିଷ୍ଟ—1. Samābishṭa Occupied. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ କସ୍ତୁ— (ସମାବିଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Engaged in. ୩ । ଅଭିନିବିଷ୍ଟ; ଏକାଗ୍ର- (ସମାବେଶ—ବ) ଚିତ୍ତ—3. Engrossed in. ୪ । ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥିତ—4. Situated or placed together.

ସମାବୃତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଆବୃତ) - ୧ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଆବୃତ; Samābṛuta ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବେଷ୍ଟିତ—1. Enveloped; (ସମାବରଣ—ବ) enclosed. ୨ । ଲୁକ୍କାୟିତ—2. Concealed; hidden under

ସମାବୃତ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଆ+ବୃତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ତ)— Samābṛutta ୧ । ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ—1. Returned; come (ସମାବୃତ୍ତି—ବ) back. ୨ । ଗୁରୁଗୃହରେ ବେଦ ପାଠ ଶେଷ କରି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ; ଲବ୍ଧାନୁଜ୍ଞ; ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଜଯୁବକ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଶ୍ରମ ପରେ ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଇ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଗୃହକୁ ଫେରି ଆସି ଅଛନ୍ତି—2. Returned to one's home for being married after finishing the study of the Bedas at the preceptor's house and getting the preceptor's permission.

ସମାବେଶ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଆ+ବିଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ· ଅ)— Samābeśa ୧ । ପ୍ରବେଶ—1. Entrance; admitt- (ସମାବିଷ୍ଟ—ବଣ) ance; admission. ୨ । ସଂସ୍ଥିତି—2. Accomodation. ୩ । ମନୋଯୋଗ—3. Attention. ୪ । ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତି; ସହାବସ୍ଥାନ—4. Association; being placed together.

ସମାବେଶନ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଆ+ବିଶ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ·ଅନ)— Samābeśana ୧ । ପ୍ରବେଶ କରାଇବା—1 Thrusting; (ସମାବେଶିତ—ବଣ) admitting. ୨ । ଏକତ୍ର ସ୍ଥାପନ—2. Placing together.

ସମାବେଶିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଆ+ବିଶ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍-ବେଶି ଧାତୁ Samābeśita +କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରବେଶିତ; ଯାହାକୁ ପ୍ରବିଷ୍ଟ (ସମାବେଶନ—ବ) କରି ଯାଇଅଛି; ସମାବେଶ ପ୍ରାପ୍ତ—1. Thrust; caused to enter; admitted. ୨ । ଏକତ୍ରରଖା ଯାଇଥିବା; ସହାବସ୍ଥାପିତ—2. Placed together. ୩ । ସଂସ୍ଥାପିତ—3. Accomodated. ୪ । ଅଭିନିବେଶିତ; ଯାହାର ମନୋଯୋଗ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଅଛି—4. Having one's attention drawn to a matter by another.

ସମାମ୍ନାତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଆମ୍ନାତ)—୧ । ସମାଧ୍ମାତ; ସମୋଚ୍ଚାରିତ Samāmnāta —1. Uttered similarly. ୨ । ଏକ ସଙ୍ଗେ ପଠିତ—2. Read together.

ସମାମ୍ନାୟ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଆ+ମ୍ନା ଧାତୁ=ପାଠ କରିବା+ଭାବ· ଅ) Samāmnāya —୧ । ଏକତ୍ର ପଠନ—1. Reading together. ୨ । ଏକତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ—2. Pronouncing together. ୩ । ପାଠ କ୍ରମ—3. Successive reading; reading of any matter one after the other. ୪ । ପରମ୍ପରତା—4. Succession. ୫ । (+କର୍ମ· ଅ) ଶାସ୍ତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—5. Religious books; scriptures. ୬ । ସଂଖ୍ୟା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. Number. ୭ । ସମଷ୍ଟି (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Aggregate.

ସମାମ୍ନାୟିକ—ସଂ. ବଣ (ସମାମ୍ନାୟ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ର Samāmnāyika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Śāstras. ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପଠିତ—2 Read or studied in the Śāstras.

ସମାୟାତ—ସଂ·ବଣ ପୁଂ(ସମ୍+ଆୟାତ)—୧ । ସମାଗତ—1.Come. Samāyāta ୨ । ଉପସ୍ଥିତ—2. Arrived at. ୩ । ଏକତ୍ର [ସମାୟାତା —ସ୍ତ୍ରୀ] ଆଗତ—3. Come together. [ସମାୟ—ବ]

ସମାଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଆ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ· ତ)—୧ । Samājukta ଏକତ୍ର ଯୁକ୍ତ; ସଂଯୁକ୍ତ—1. Attached to; [ସମାଯୋଗ—ବ] joined together. [ମାଯୋଜିତ—ଣିଜନ୍ତ ଯୁଜ ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ବଣ]

ସମାଯୋଗ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଆ+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ) - Samājoga 1. Union; association. ୨ । ସମବାୟ—2. Multitude; conglomeration. ୩ । ପ୍ରୟୋଜନ—3. Necessity. ୪ । (+କର୍ମ· ଅ) ପରିଚ୍ଛଦ—4. Dress; cloth.

ସମାର- ଦେ ବ (ସଂ. ସମ୍ଭାର)—ଦେଉଳର ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା Samāra ଯେଉଁ କୋଠରିରେ ଭୋଗ ପାଇଁ ଚୂନା ଛଟା,ବେଶର-ବଟା, ପରିବା କଟା ହୁଏ—A room inside the compound of a temple where rice etc are ground and kitchen vegetables chopped for the cooking of the Bhoga for the Deity. [ଦ୍ର—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଦେଉଳ-ବେଢ଼ାରେ ଥିବା ଏହି ଘରକୁ ସମାର କୋ.ଯାଏ । ପୁରୀ ବଡ଼ଦେଉଳ ବେଢ଼ାରେ ଏହି ଘରକୁ ଚୂନାକୁଠା ମୁଣ୍ଡେଇ ବୋଲଯାଏ । ଯେଉଁମାନେ ପରିବାକଟା ଚୂନାକୁଟା ଆଦି କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସମରଥ ବୋଲଯାଏ ।]

ସମାରମ୍ଭ—ସଂ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଆରମ୍ଭ)—୧ । କୌଣସି ଅନୁ-Samārambha ଷ୍ଠାନର ବା କର୍ମର ଆରମ୍ଭ—1. The begin- [ସମାରବ୍ଧ, ସମାରଭ୍ୟ —ବଣ] ning of any work. ୨ । ଆଡ଼ମ୍ବର

କର୍ମ — 2. An act which has been begun.
ଦେ. ବି. (ସଂ. ସମ୍ + ଅଡ଼ମ୍ବର ବା ସମାରୋହ)—ଅଡ଼ମ୍ବର; ଘନଘଟା; ସମାରୋହ—Ado; show; grandeur. (ଯଥା – କନ୍ୟାଘର ଗ୍ରାମକୁ ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ଭାରି ସମାରମ୍ଭରେ ଅସିଛନ୍ତି ।)

ସମାରମ୍ଭଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆ + ରଭ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—Samārambhaṇa ୧ । ଅଲିଙ୍ଗନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Embrace. ୨ । ସମାଲମ୍ଭନ (ଦେଖ) (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Samālambhana (See). ୩ । ଗ୍ରହଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— 3. Taking; acceptance.

ସମାରାଧନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆରାଧନ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆରାଧନ; ପୂଜନ—Samārādhana Worshipping; paying of homage.

ସମାରାଧନ ତତ୍ପର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୂଜା କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—Ready to worship.
Samārādhana tatpara
(ସମାରାଧନ ତତ୍ପରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାରାଧିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ଆରାଧିତ)—ସମ୍ୟକ୍ ପୂଜିତ—Samārādhita Specially worshipped.
(ସମାରାଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାରୁରୁକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ(ସମ୍ + ଆ + ରୁହ ଧାତୁ. ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ + କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ସମାରୋହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ—Samārurukshu Desirous of riding.
(ସମାରୁରୁକ୍ଷା—ବି)

ସମାରୁଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଆରୁଢ଼)—୧ । ସମାରୋହଯୁକ୍ତ; ଅଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ—1. Pompous; magnificent; grand. ୨ । ଅଭ୍ୟୁନ୍ନତ—2. Much elevated or advanced. ୩ । ଆରୁଢ଼; ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିବା—3. Riding upon.
Samārūḍha
(ସମାରୋହଣ—ବି)
(ସମାରୁଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାରୋପ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆରୋପ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ରୋପଣ—Samāropa 1. Careful planting of seeds or seedings. ୨ । ବିଶେଷ ଅରୋପ—2. Particular or special attribution.
(ସମାରୋପଣ — ଅନ୍ୟରୂପ)
[ସମାରୋପିତ—ବିଣ]

ସମାରୋହ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆରୋହ = ଉନ୍ନତ; ଚଢ଼ିବା)—୧ । ଅଭ୍ୟୁନ୍ନତ—1. Considerable improvement; considerable advancement; elevation. ୨ । ଆରୋହଣ—2. Ascending; riding on. ୩ । ଜାକ୍‌ଜମକ; ଅଡ଼ମ୍ବର—3. Grandeur; pomp; eclat; ado. ୪ । ସମ୍ମତି—4. Consenting.
Samāroha
(ସମାରୋହଣ — ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାର୍ଜନ(ନା)—ଗ୍ରା. ବି—୧ । (ସ. ସମାଧାନ)—ସମାଧାନ; ଅଶ୍ୱାସନା—1. Conciliating; consoling. ୨ । (ସ. ସମ୍ମାର୍ଜନ)—ସମ୍ମାର୍ଜନ (ଦେଖ)—Sammārjana (See).
Samārjana(nā)
সমাধান समाधान

ସମାର୍ଜନା କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି.—୧ । ଅଶ୍ୱାସନା କରିବା—1. To conciliate; to appease; to console. ୨ । ସମ୍ମାର୍ଜନ କରିବା (ଦେଖ)—2. Sammārjana karibā (See).
Samārjanā karibā
সমাধান করা समाधान करना

ସମାର୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ଧୋଇବା—To wash.
Samarjibā
[ଉ—ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ସଙ୍କଳେ, ଅଳକରେ ସମାର୍ଜିଲେ – ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]
সমার্জ্জন করা सम्मार्जन करना

ସମାର୍ଥ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସମାନ ଅର୍ଥ—1. The same meaning. ୨ । ଏକ ପ୍ରୟୋଜନ—2. One or the same necessity. ୩ । ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—3. The same aim. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଏକାର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ—4. Synonym. ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସମାର୍ଥକ (ଦେଖ)—Samarthaka (See)
Samartha
[ସମାର୍ଥୀ—ସ୍ତ୍ରୀବିଣ]
[ସମାର୍ଥତା—ବି]

ସମାର୍ଥକ—ସ. ବିଣ (ସମ + ଅର୍ଥ + କ)—୧ । ତୁଲ୍ୟାର୍ଥକ; ଏକାର୍ଥକ—1. Having the same meaning or import; synonymous. ୨ । ସମପ୍ରୟୋଜନବିଶିଷ୍ଟ—2. Having the same or similar aim or need.
Samarthaka
[ସମାର୍ଥବୋଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମାର୍ଥୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ଅର୍ଥ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସମାର୍ଥିନ୍; ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଏକ ପ୍ରୟୋଜନ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having the same necessity or aim. ୨ । ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ [ଶବ୍ଦକୋଷ]—2. Desirous of peace. ୩ । ମନର ସମତା ସାଧନପ୍ରୟାସୀ [ଶବ୍ଦକୋଷ]—3. Desirous of reconciliation or agreement.
Samārthī
[ସମାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମାଳ୍—ଦେ. ଅ (ସମାଳିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଏକବଚନ, ଅନାଦରାର୍ଥରୂପ; ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ହୁସିଆର୍ ! ସାବଧାନ ହୁଅ—1. Be careful ! Be on your guard. ୨ । (ଅସନ୍ନ ବିପଦକୁ) ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ବା ସହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ—2. Be ready to bear the brunt of the impending danger.
Samāl
সামলাও समालो
[ସମାଳ—ଅଦରାର୍ଥକରୂପ]

ସମାଳ—ଦେ. ବି—୧ । ସବୁରାତ; ସମ୍ଭାଳ; ଧୈର୍ଯ୍ୟଧାରଣ—1. Being patient; patience. ୨ । ସହିବା; ସହନଶୀଳତା—Forbearance. ୩ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା—3. Waiting. ବିଣ —୧ । ସବୁରିଥିଅ; ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—1. Patient. ୨ । ଅପେକ୍ଷାକାରୀ—2. Waiting. ୩ । ସହନଶୀଳ—3. Forbearing. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ + ମାଳା + ଅ)—୧ । ମାଳାବିଶିଷ୍ଟ—1. Having garlands.
Samāla
সামলান सबूर
[ସମାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମାଲକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଆ+ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—
Samālakshya ୧ । ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ (ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ)—
(ସମାଲକ୍ଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Fit to be seen. ୨ । ବିଶେଷରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ରଖାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Deserving to be marked or noted; notable. ୩ । ଅଭିନିବେଶ ସହକାରେ ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ—3. Observable. ୪ । ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ—4. Fit to be attended to.

ସମା ଲଗା—ଦେ. ବିଣ—ଯଷ୍ଟିରେ ସମା ବା ମୁହଅ ଲାଗିଥାଏ—
Samā lagā Attached with a ring; having a
সামালাগা ring attached to the end. (ଉ—
समालगा हुआ ଅକର୍ମଶୀଳା ଲୁଣ୍ଠିକ ସମାଲଗା ପାହାର । ଉଗ ।)

ସମାଲବ୍ଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲଭ୍ ଧାତୁ ବା ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Samālabdha ୧ । ରଞ୍ଜିତ; ଚିତ୍ରିତ; ରଙ୍ଗ କରି ଯାଇଥିବା—
(ସମାଲମ୍ଭ[ଭି], ସମାଲମ୍ଭ[ଭି]ନ—ବି) 1. Besmeared; painted. ୨ । ଲେପିତ; ଅଲେପିତ—2. Anointed; overlaid. ୩ । ମେଳିତ—3. Joined together. ୪ । ହତ—4. Killed; murdered. ୫ । ଧୃତ—5. Seized.

ସମାଲମ୍ବ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲମ୍ବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧। ରଜ୍ଜୁ ଓ
Samālamba ମାଳାଦି ଲମ୍ବାଇବା—1. Suspending;
(ସମାଲମ୍ବନ—ଅନ୍ୟରୂପ) hanging. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଆଶ୍ରୟ—
[ସମାଲମ୍ବିତ—ବିଣ] 2. Special support. ୩ । ଭୂସ୍ତୃଣ; ସୁଗନ୍ଧି ତୃଣ ବିଶେଷ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A kind of scented grass.

ସମାଲମ୍ବୀ—ସଂ. ବି—ସମାଲମ୍ବ ୩ (ଦେଖ) [ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ]
Samālambī Samālamba 3. (See)

ସମାଲମ୍ଭ(ଭ)ନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ ବା ଲଭ୍ ଧାତୁ+
Samālambha(bha)na ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଞ୍ଜନ;
(ସମାଲମ୍ଭ[ଭ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଙ୍ଗାଇବା—1. Dyeing;
[ସମାଲବ୍ଧ—ବିଣ] painting. ୨ । ବୋଳିବା; ବିଲେପନ—2. Anointing; besmearing. ୩ । ମାରଣ; ହନନ; ବଧ—3. Killing; slaughtering. ୪ । ଦେହରେ ଚନ୍ଦନାଦି ବୋଳିବା—4. Besmearing the body with sandal paste etc.

ସମାଲମ୍ଭୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍;
Samālambhī ସମାଲମ୍ଭିନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ବିଲେପନକାରୀ-
[ସମାଲମ୍ଭିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Besmearing; anointing. ୨ । ମାରଣକାରୀ; ହତ୍ୟାକାରୀ—2. Killing; slaughtering.

ସମାଲାପ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଳାପ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆଳାପ (ଶବ୍ଦକୋଷ)-
Samālāpa Intimate conversation.

ସମାଲିଆ—ଦେ. ବି—ସମ୍ଭାଳୁଆ (ଦେଖ)—Sambhāḷuā (See)
Samāḷiā ଦେ. ବିଣ—ସମାଳୁଆ (ଦେଖ)—Samāḷuā (See)

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—1. Patient.
୨ । ଅପେକ୍ଷାକାରୀ—2. Waiting. ୩ । ସହନଶୀଳ—
धैर्य्यशील सबूरकरनेवाला 3. Forbearing.
ସମାଲି
ସମାଲୋ(ଲେ)ଇ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ସମାଲିଙ୍ଗନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଲିଙ୍ଗନ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆଲିଙ୍ଗନ—
Samāliṅgana Tight embrace; hugging.
[ସମାଲିଙ୍ଗିତ, ସମାଲିଙ୍ଗୀ—ପୁଂ. ସମାଲିଙ୍ଗିତା, ସମାଲିଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ]

ସମାଳି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)—
Samāḷi nebā Sambhāḷibā (See)
সামলান সামলে নেওয়া सँभालना
(ସମ୍ଭାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାଳି—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ+ମାଳ+ଈ)—କୁସୁମକାର; ଫୁଲର
Samāḷī ତୋଡ଼ା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Nosegay; boquet.

ସମାଳୁଆ—ଦେ. ବି—ସମ୍ଭାଳୁଆ (ଦେଖ)
Samāḷuā Sambhāḷuā (See)
ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମାଳିଆ (ଦେଖ)—Samāḷiā (See)

ସମାଲୋକ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲୋକ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—
Samāloka ୧ । ସମ୍ୟକ୍ରୂପେ ଦର୍ଶନ—1. Observa-
(ସମାଲୋକନ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ
[ସମାଲୋକିତ, ସମାଲୋକ୍ୟ, ସମାଲୋକୀ—ବିଣ] ଦେଖିବା—2. Good view.

ସମାଲୋଚକ—ସଂ ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ+ଆ+ଲୋଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି
Samālochaka ଅକ)—ସମାଲୋଚୀ (ଦେଖ)
[ସମାଲୋଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Samālochī (See).

ସମାଲୋଚନ(ନା)—ସଂ ବି (ସମ୍+ଆଲୋଚନ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁର,
Samālochana(nā) ବ୍ୟକ୍ତିର, ବିଷୟର ବା ରଚନାର
[ସମାଲୋଚ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୋଷଗୁଣାଦିର ସମ୍ୟକ୍
[ସମାଲୋଚିତ—ବିଣ] ଆଲୋଚନା—Criticism or review of any matter, thing or person.

ସମାଲୋଚନୀୟ—ସଂ ବିଣ (ସମ୍+ଆଲୋଚନୀୟ)—ଆଲୋଚିତ
Samālochanīya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Deserving or
[ସମାଲୋଚ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] fit to be criticised.

ସମାଲୋଚୀ—ସଂ ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+ଲୋଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି
Samālochī ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସମାଲୋଚନକାରୀ—
[ସମାଲୋଚିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (adj) Criticising; reviewing. (noun) Reviewer; critic.

ସମାଶ—ସଂ ବି (ସମ୍+ଅଶ ଧାତୁ=ଖାଇବା+ଭାବ ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍
Samāśa ଭକ୍ଷଣ (ପାଣିନି)—2. Good meal. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଉପଭୋଗ—2. Thorough enjoyment.

ସମାଶଙ୍କିତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆଶଙ୍କିତ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ—
Samāśaṅkita 1. Terrified. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—

କର୍ମ — 2. An act which has been begun.
ଦେ. ବି. (ସଂ. ସମ୍ + ଆଡ଼ମ୍ବର ବା ସମାରୋହ)— ଆଡ଼ମ୍ବର; ଘନଘଟା; ସମାରୋହ—Ado; show; grandeur. (ଯଥା – କନ୍ୟାଘର ଗ୍ରାମକୁ ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ଭାରି ସମାରମ୍ଭରେ ଅସିଛନ୍ତି ।)

ସମାରମ୍ଭଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆ + ରଭ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)— Samārambhaṇa ୧ । ଆଲିଙ୍ଗନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— 1. Embrace. ୨ । ସମାଲମ୍ଭନ (ଦେଖ) (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Samālambhana (See). ୩ । ଗ୍ରହଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— 3. Taking; acceptance.

ସମାରାଧନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆରାଧନ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆରାଧନ; ପୂଜନ— Samārādhana Worshipping; paying of homage.

ସମାରାଧନ ତତ୍ପର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୂଜା କରିବା ନିମନ୍ତେ Samārādhana tatpara ପ୍ରସ୍ତୁତ—Ready to (ସମାରାଧନ ତତ୍ପରା—ସ୍ତ୍ରୀ) worship.

ସମାରାଧିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ଆରାଧିତ)—ସମ୍ୟକ୍ ପୂଜିତ— Samārādhita Specially worshipped. (ସମାରାଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାରୁରୁକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ(ସମ୍ + ଆ + ରୁହ ଧାତୁ. ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍ + କର୍ତ୍ତୃ. Samārurukshu ଉ)—ସମାରୋହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ— (ସମାରୁରୁକ୍ଷା – ବି) Desirous of riding.

ସମାରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଆରୂଢ଼)—୧ । ସମାରୋହଯୁକ୍ତ; Samārūrdha ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ—1. Pompous; magnificent; grand. (ସମାରୋହଣ—ବି) ୨ । ଅତ୍ୟୁନ୍ନତ— (ସମାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Much elevated or advanced. ୩ । ଆରୂଢ଼; ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିବା— 3. Riding upon.

ସମାରୋପ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆରୋପ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ରୋପଣ— Samāropa 1. Careful planting of seeds or seedings. (ସମାରୋପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିଶେଷ ଆରୋପ— [ସମାରୋପିତ—ବିଣ] 2. Particular or special attribution.

ସମାରୋହ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆରୋହ = ଉନ୍ନତ; ଚଢ଼ିବା)—୧ । Samāroha ଅତ୍ୟୁନ୍ନତ—1. Considerable improvement; considerable advancement; elevation. (ସମାରୋହଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଆରୋହଣ— 2. Ascending; riding on. ୩ । ଜାକ୍‌ଜମକ; ଆଡ଼ମ୍ବର—3. Grandeur; pomp; eclat; ado. ୪ । ସମ୍ମତି—4. Consenting.

ସମାର୍ଜନ(ନା)—ଗ୍ରା. ବି—୧ । (ସଂ. ସମାଧାନ)—ସମାଧାନ; ଆଶ୍ୱାସନା- Samārjana(nā) 1. Conciliating; consoling. সমাধান समाधान ୨ । (ସଂ. ସମ୍ମାର୍ଜନ)—ସମ୍ମାର୍ଜନ (ଦେଖ)—Sammārjana (See).

ସମାର୍ଜନା କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି.—୧ । ଆଶ୍ୱାସନା କରିବା— Samārjanā kaibā 1. To conciliate; to সমাধান করা समाधान करना appease; to console. ୨ । ସମ୍ମାର୍ଜନ କରିବା (ଦେଖ)—2. Sammārjana karibā (see).

ସମାର୍ଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ଧୋଇବା—To wash. Samarjibā [ଉ—ତାହାଙ୍କ ଚରଣ ସଲିଳେ, ଅଳକଜାଳ সমার্জ্জন করা सम्मार्जन करना ସମାର୍ଜିଲେ – ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ସମାର୍ଥ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସମାନ ଅର୍ଥ—1. The same Samartha meaning. ୨ । ଏକ ପ୍ରୟୋଜନ—2. One or the same necessity. ୩ । ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ— 3. The same aim. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଏକାର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ [ସମାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀବିଣ] ଶବ୍ଦ—4. Synonym. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)— [ସମାର୍ଥତା—ବି] ସମାର୍ଥକ (ଦେଖ)—Samarthaka (See)

ସମାର୍ଥକ—ସଂ. ବିଣ (ସମ + ଅର୍ଥ + କ)—୧ । ତୁଲ୍ୟାର୍ଥକ; ଏକାର୍ଥକ· Samarthaka 1. Having the same meaning [ସମାର୍ଥବୋଧକ—ଅନ୍ୟରୂପ] or import; synonymous. ୨ । ସମପ୍ରୟୋଜନବିଶିଷ୍ଟ—2. Having the same or similar aim or need.

ସମାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ଅର୍ଥ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସମାର୍ଥିନ୍; Samārthī ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଏକ ପ୍ରୟୋଜନ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ [ସମାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having the same necessity or aim. ୨ । ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ [ଶବ୍ଦକୋଷ]—2. Desirous of peace. ୩ । ମନର ସମତା ସାଧନପ୍ରୟାସୀ [ଶବ୍ଦକୋଷ]— 3. Desirous of reconciliation or agreement.

ସମାଲ୍—ଦେ. ଅ (ସମାଳିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଏକବଚନ, ଅନାଦରାର୍ଥରୂପ; Samāl ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ହୁସିଆର୍ ! ସାବଧାନ সামলাও समालो ହୁଅ—1. Be careful ! Be on [ସମାଳ—ଆଦରାର୍ଥକରୂପ] your guard. ୨ । (ଆସନ୍ନ ବିପଦକୁ) ସମ୍ଭାଳିବାକୁ ବା ସହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ— 2. Be ready to bear the brunt of the impending danger.

ସମାଳ—ଦେ. ବି—୧ । ସବୁରତା; ସମ୍ଭାଳ; ଧୈର୍ଯ୍ୟଧାରଣ— Samāla 1. Being patient; patience. সামলান सबूर ୨ । ସହିବା; ସହନଶୀଳତା— rbearance. ୩ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା— 3. Waiting. ବିଣ —୧ । ସବୁରିଆ; ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ- 1. Patient. ୨ । ଅପେକ୍ଷାକାରୀ—2. Waiting. ୩ । ସହନଶୀଳ—3. Forbearing. ସଂ. ବିଣ. [ସମାଳା—ସ୍ତ୍ରୀ] ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ + ମାଳା + ଅ)— ୧ । ମାଳାବିଶିଷ୍ଟ—1. Having garlands.

ସମାଲକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ସମ୍+ଆ+ଲକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—
Samālakshya ୧ । ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ (ଶାବ୍ଦତ୍ୟ ଦର୍ପଣ)—
(ସମାଲକ୍ଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Fit to be seen. ୨ । ବିଶେଷରୂପେ ଚିହ୍ନିତ ରଖାଯିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Deserving to be marked or noted; notable. ୩ । ଅଭିନିବେଶ ସହକାରେ ଦର୍ଶନଯୋଗ୍ୟ—3. Observable. ୪ । ପ୍ରଣିଧାନ ଯୋଗ୍ୟ—4. Fit to be attended to.

ସମା ଲଗା—ଦେ. ବିଣ—ଯହିଁରେ ସମା ବା ମୁଦଅ ଲଗିଥାଏ—
Samā lagā Attached with a ring; having a
সামালাগা ring attached to the end. (ହି—
समालगा हुआ ଅକର୍ମଶୀଳ ଭୁଞ୍ଜିକ ସମାଲଗା ଠାହାର । ଛଗ ।)

ସମାଲବ୍ଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲଭ୍ ଧାତୁ ବା ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Samālabdha ୧ । ରଞ୍ଜିତ; ଚର୍ଚ୍ଚିତ; ରଙ୍ଗ ଦିଆ ଯାଇଥିବା—
(ସମାଲମ୍ଭ[ଭି], ସମାଲମ୍ଭ[ଭି]ନ—ବି) 1. Besmeared; painted. ୨ । ଲେପିତ; ଅଲେପିତ—2. Anointed; overlaid. ୩ । ମେଳିତ—3. Joined together. ୪ । ହତ—4. Killed; murdered. ୫ । ଧୃତ—5. Seized.

ସମାଲମ୍ବ—ସଂ. ବି (ସମ+ଆ+ଲମ୍ବ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଓ
Samālamba ସମାଦି ଲମ୍ବାଇବା—1. Suspending;
(ସମାଲମ୍ବନ—ଅନ୍ୟରୂପ) hanging. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଆଶ୍ରୟ—
[ସମାଲମ୍ବିତ—ବିଣ] 2. Special support. ୩ । ଭୂତୃଣ; ସୁଗନ୍ଧ ତୃଣ ବିଶେଷ (ସ୍ତ୍ରୀକ କର୍ପୂର)—3. A kind of scented grass.

ସମାଲମ୍ବୀ—ସଂ. ବି—ସମାଲମ୍ବ ୩ (ଦେଖ) [ସ୍ତ୍ରୀକ କର୍ପୂର]
Samālambī Samālamba 3. (See)

ସମାଲମ୍ଭ(ଭ)ନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲମ୍ଭ୍ ଧାତୁ ବା ଲଭ୍ ଧାତୁ+
Samālambha(bha)na ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରଞ୍ଜନ;
(ସମାଲମ୍ଭ[ଭ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଙ୍ଗାଇବା—1. Dyeing;
[ସମାଲବ୍ଧ—ବିଣ] painting. ୨ । ବୋଳିବା; ବିଲେପନ—
2. Anointing; besmearing. ୩ । ମାରଣ; ହନନ; ବଧ—3. Killing; slaughtering. ୪ । ଦେହରେ ଚନ୍ଦନାଦି ବୋଳିବା—4. Besmearing the body with sandal paste etc.

ସମାଲମ୍ଭୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+ଲମ୍ଭ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍;
Samālambhī ସମାଲମ୍ଭିନ୍, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ବିଲେପନକାରୀ-
[ସମାଲମ୍ଭିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Besmearing; anointing.
୨ । ମାରଣକାରୀ; ହତ୍ୟାକାରୀ—2. Killing; slaughtering.

ସମାଲାପ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଲାପ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆଲାପ (ଶବ୍ଦକୋଷ)-
Samālāpa Intimate conversation.

ସମାଲିଆ—ଦେ. ବି—ସମ୍ବାଲୁଆ (ଦେଖ)—Sambālua (See)
Samālia ଦେ. ବିଣ—ସମାଲୁଆ (ଦେଖ)—Samālua (See)

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—1. Patient.
୨ । ଅପେକ୍ଷାକାରୀ—2. Waiting. ୩ । ସହନଶୀଳ—
धैर्यशील सबूरकरनेवाला 3. Forbearing.

ସମାଲି
ସମାଲୋ(ଲେ)ଇ } —ସ୍ତ୍ରୀ

ସମାଲିଙ୍ଗନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆଲିଙ୍ଗନ)—ସମ୍ୟକ୍ ଆଲିଙ୍ଗନ—
Samāliṅgana Tight embrace; hugging.
[ସମାଲିଙ୍ଗିତ, ସମାଲିଙ୍ଗୀ—ପୁଂ. ସମାଲିଙ୍ଗିତା, ସମାଲିଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ]

ସମାଲି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)—
Samāli nebā Sambhāḷibā (See)
সামলান সামলে নেওয়া संभालना
(ସମ୍ଭାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାଲି—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ+ମାଳ+ଇ)—ପୁଷ୍ପହାର; ଫୁଲର
Samālī ତୋଡ଼ା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Nosegay; boquet.

ସମାଲୁଆ—ଦେ. ବି—ସମ୍ବାଲୁଆ (ଦେଖ)
Samālua Sambālua (See)
ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସମାଲିଆ (ଦେଖ)—Samālia (See)

ସମାଲୋକ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ଲୋକ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—
Samāloka ୧ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଦର୍ଶନ—1. Observa-
(ସମାଲୋକନ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ
[ସମାଲୋକିତ, ସମାଲୋକ୍ୟ, ସମାଲୋକୀ—ବିଣ] ଦେଖିବା—2. Good view.

ସମାଲୋଚକ—ସଂ ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ+ଆ+ଲୋଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ
Samālochaka ଅକ)—ସମାଲୋଚୀ (ଦେଖ)
[ସମାଲୋଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Samālochī (See).

ସମାଲୋଚନ(ନା)—ସଂ ବି (ସମ୍+ଆଲୋଚନ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁର,
Samālochana(nā) କାର୍ଯ୍ୟର, ବିଷୟର ବା ଲୋକର
[ସମାଲୋଚ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦୋଷଗୁଣାଦିର ସମ୍ୟକ୍
[ସମାଲୋଚିତ—ବିଣ] ଆଲୋଚନା—Criticism or review of any matter, thing or person.

ସମାଲୋଚନୀୟ—ସଂ ବିଣ (ସମ୍+ଆଲୋଚନୀୟ)—ଆଲୋଚିତ
Samālochanīya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Deserving or
[ସମାଲୋଚ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ] fit to be criticised.

ସମାଲୋଚୀ—ସଂ ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+ଲୋଚ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ
Samālochī ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସମାଲୋଚନକାରୀ—
[ସମାଲୋଚିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (adj) Criticising; reviewing. (noun) Reviewer; critic.

ସମାଶ—ସଂ ବି (ସମ୍+ଅଶ ଧାତୁ=ଖାଇବା+ଭାବ ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍
Samāśa ଭକ୍ଷଣ (ପାଣିନୀ)—2. Good meal. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଉପଭୋଗ—2. Thorough enjoyment.

ସମାଶଙ୍କିତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆଶଙ୍କିତ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୀତ—
Samāśaṅkita 1. Terrified. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—

ଅଦ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ । ଏ ପ୍ରତ୍ୟୟମାନଙ୍କୁ ସମାସାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ କହନ୍ତି, ଯଥା—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଖା=ଇନ୍ଦ୍ର+ସଖା+ଅ=ଇନ୍ଦ୍ରସଖ ।

ଅନ୍ୟ ମନସ୍=ଅନ୍ୟ+ମନସ୍+କ=ଅନ୍ୟମନସ୍କ; ସମାନ ବୟସ ବିଶିଷ୍ଟ=ସମ+ବୟସ୍+କ=ସମବୟସ୍କ । ଏହି ଛଅଟି ସମାସ ମଧ୍ୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସମାସମାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

କ । ନିତ୍ୟ ସମାସ—ଯେଉଁ ସମାସରେ ସମସ୍ୟମାନ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ପଦ ଗଢ଼ା ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ପଦ ଯୋଗ କରିବାଇ ସମସ୍ତ ପଦର ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ତାକୁ ନିତ୍ୟ ସମାସ ବୋଲଯାଏ । ଯଥା—ଭୋଜନ ପାଇଁ ଏହା=ଭୋଜନାର୍ଥ, ଅନ୍ୟ+ଗ୍ରାମ=ଗ୍ରାମାନ୍ତର । କୁ ଶବ୍ଦ ଓ ପ୍ରାଦ ଶବ୍ଦ ସହିତ ନିଷ୍ପନ୍ନ ସମାସକୁ ନିତ୍ୟ ସମାସ ବୋଲଯାଏ; ପ୍ର, ପରା, ଅପ ପ୍ରଭୃତି ଉପସର୍ଗ, ଅଲଂ, ଅନ୍ତର, ପୁରସ୍, ତିରସ୍, ପ୍ରାଦୁସ୍, ଆବିସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅବ୍ୟୟ ଶବ୍ଦ ଏବଂ ଚ୍ୱି (ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି), କ୍ତ୍ୱା (ତ୍ୱା) ଆଦ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ଯେଉଁ ସମାସ ହୁଏ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟସମାସ ବୋଲଯାଏ ।

କୁରାଜ, ଝନତ୍କାର, ଅଲଙ୍କାର, ଅନ୍ତର୍ହିତ, ପୁରୋଧା, ତିରସ୍କୃତ, ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ, ଆବିର୍ଭାବ, ସପିଣ୍ଡୀକରଣ, ଅଦ ନିତ୍ୟ ସମାସର ଉଦାହରଣ । ଅର୍ଥ (ପ୍ରୟୋଜନ) ଶବ୍ଦ ସହିତ ଚତୁର୍ଥ୍ୟନ୍ତ ପଦର ନିତ୍ୟ ସମାସ ହୁଏ । ଯଥା—ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ ଏହା=ଯଜ୍ଞାର୍ଥ; ଭୋଜନ ପାଇଁ ଏହା=ଭୋଜନାର୍ଥ ।

ଖ । ଉପପଦ ସମାସ—ଉପପଦ ସହିତ କୃଦନ୍ତ ପଦର ଯେଉଁ ସମାସ ହୁଏ ତାକୁ ଉପପଦ ସମାସ କହନ୍ତି । ଯଥା—ମାଳା କରେ ଯେ=ମାଳାକାର; ଫଳକୁ ଦିଏ ଯେ=ଫଳଦ; ପ୍ରାଣକୁ ହନନ କରେ ଯେ=ପ୍ରାଣହା, ପ୍ରାଣଘ୍ନ; ଭୂତକୁ ଜାଣେ ଯେ=ଭୂତଜ୍ଞ; କ୍ଷୀରକୁ ପିଏ ଯେ=କ୍ଷୀରପାୟୀ । ଏ ସମାସ ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଟେ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) ।

ଗ । ଅଲୁକ୍ ସମାସ—ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ପଦର ସମାସ ହେଲେ ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତିର ଲୋପ ହୁଏ କିନ୍ତୁ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ପୂର୍ବପଦର ବିଭକ୍ତି ଲୋପ ନ ହୋଇ ବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦ ସମାସରେ ପୂର୍ବ ରୂପରେ ରହେ; ଏହାକୁ ଅଲୁକ୍ ସମାସ କହନ୍ତି; ଯଥା—ଅନ୍ତେବାସୀ, କଲେଶୟ, ଖେଚର, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ଧନଞ୍ଜୟ ।

ଘ । ସୁପ୍ ସୁପ୍ ସମାସ—ସମାସ ସ୍ଥଳରେ ସୁବନ୍ତ ସହିତ ସୁବନ୍ତର (ଯଥା—ରାଜ ପୁରୁଷ), ତିଙନ୍ତ ସହିତ ସୁବନ୍ତର (ଯଥା—ପର୍ଯ୍ୟଭୂଷିତ), ନାମ ସହିତ ସୁବନ୍ତର (ଯଥା—କୁମ୍ଭକାର), ଧାତୁ ସହିତ ସୁବନ୍ତର (ଯଥା—ଅଜସ୍ର), ତିଙନ୍ତ ସହିତ ତିଙନ୍ତର (ପିବତ ଖାଦତା), ଓ ସୁବନ୍ତ ସହିତ ତିଙନ୍ତର (ଯଥା—କୃନ୍ତ ବିଚକ୍ଷଣା) ସମାସକୁ ସୁପ୍ ସୁପ୍ ସମାସ ବୋଲଯାଏ ।

ସମସ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପଦମାନଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଅର୍ଥ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୁଏ । ଏହି ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ସମାସ ବିଗ୍ରହ ବା ବ୍ୟାସ ବାକ୍ୟ ବୋଲଯାଏ । (ବିଶ୍ୱକୋଷ)]

ସମାସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପଦକୁ ଏକତ୍ର କରି ସମସ୍ତ ପଦରେ ପରିଣତ କରିବା—To amalgamate many words into one compound word.
Samāsa karibā
ସମାস করা
समास करना

ସମାସକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଅସକ୍ତ)—୧ । ଅତ୍ୟାସକ୍ତ—1. Addicted. ୨ । ସଂଲଗ୍ନ—2. Attached. ୩ । ଯୁକ୍ତ—3. Joined; united. ୪ । ଲବ୍ଧ—4. Attained; obtained. ୫ । ଅଭିନିବିଷ୍ଟ—5. Absorbed in; engrossed in. ୬ । ବଶୀଭୂତ—6. Brought under control. ୭ । ସ୍ତୂପୀକୃତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Heaped up.
Samāsakta
(ସମାସକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସମାସକ୍ତି—ବି)

ସମାସକ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅସକ୍ତି)—ସମାସଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Samāsakti Samāsanga (See)

ସମାସଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଅସଙ୍ଗ)—୧ । ଅତ୍ୟାସକ୍ତି—1. Excessive attachment. ୨ । ଅଭିନିବେଶ—2. Assiduity; close application. ୩ । ସଂଯୋଗ—3. Union; close connection.
Samāsanga
(ସମାସଞ୍ଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମାସତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ସଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—ସନ୍ନିକର୍ଷ; ନିକଟ—Propinquity; nearness.
Samāsatti

ସମାସନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସମାନ ଆସନ—1. Equal seats. ୨ । ଏକ ଆସନ—2. The same seat. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସମାନ ଆସନ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Occupying similar or equal seats or posts. ୨ । ଏକ ଆସନରେ ଆସୀନ—2. Occupying the same seat.
Samāsana
(ସମାସନା—ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାସନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସମ+ଆସନ୍ନ)—୧ । ସନ୍ନିହିତ—1. Lying close by. ୨ । ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—2. Very near; impending. ୩ । ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got.
Samāsanna

ସମାସ ବିଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତ ପଦକୁ ଭାଙ୍ଗି ତହିଁର ସମସ୍ୟମାନ ପଦମାନଙ୍କ ପୃଥକ୍କରଣ—Separation of a compound word into its component parts.
Samāsa bigraha

ସମାସ ଭାବନା—ସଂ. ବି (ବୀଜଗଣିତ)—ବଦଭିନ୍ନ ଗୁଣଫଳର ଯୋଗଫଳର ନିରୂପଣ; ଦୁଇଟି ଚାପାଂଶର ସମଷ୍ଟି (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି. ବିଶ୍ୱକୋଷ)—(algebra) Sine of the sum of two arcs.
Samāsa bhābanā

ସମାସାଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆ+ସଦ୍ ଧାତୁ=ପାଇବା, ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପ୍ରାପିତ—1. Caused to be obtained. ୨ । ସଂପ୍ରାପ୍ତ; ଲବ୍ଧ—
Samāsādita

2. Attained; got. ୩। ସମାଗତ—3. Brought. ୪ । ଅହୃତ—4. Collected; gathered. ୫ । ଅକ୍ରାନ୍ତ—5. Attacked; overpowered. ୬. ପହଞ୍ଚା ଯାଇଥିବା—6. Reached. ୭ । ଉଦ୍ଧୃତ—7. Extracted.

ସମାସାଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଆ + ସଦ୍ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା + Samāsādya କର୍ମି. ଯ)—୧ । ପ୍ରାପ୍ୟ—1. Due. ୨ । ଲଭ୍ୟ—2. Attainable. ୩ । ଉଦ୍ଧୃତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be extracted. ୪। ସମାଗତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—4. Fit to be brought in.

ସମାସାନ୍ତ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ସମାସ ହେବା ପରେ ଆସିବା Samāsānta ପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଶେଷ—(grammar) Suffixes put to some words when they are formed into a compound word. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଧିମାନ ଅଛି । (ଯଥା—ରାଜାହଃ ସଖିଭ୍ୟଷ୍ଟଚ୍); ମହାନ୍ + ରାଜନ୍ = ମହାରାଜନ୍ ଧର ନ ହୋଇ ମହାରାଜନ୍ ଶବ୍ଦରେ ଅ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ମହାରାଜ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଖା= ଇନ୍ଦ୍ରସଖ; ପ୍ରତି + ଅହନ୍ = ପ୍ରତ୍ୟହ; ଏହି ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟୟକୁ ସମାସାନ୍ତ ବା ସମାସାନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ କହନ୍ତି ।]

ସମାସାର୍ଥ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମାସର ଅର୍ଥ—1. The Samāsārtha meaning of a compound word. (ସମାସାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥର ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତାର୍ଥ—2. Short or concise meaning. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସମସ୍ୟା—3. Riddle; problem.

ସମାସାର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ + ମାସାର୍ଦ୍ଧ)—ମାସାର୍ଦ୍ଧ Samāsārddha ବା ପକ୍ଷବ୍ୟାପୀ—Occupying or spread over a fortnight.

ସମାସୀନ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ସମ୍ + ଆସୀନ)—ବସିଥିବା; କୃତୋପବେଶନ; Samāsīna ଉପବିଷ୍ଟ—Seated. (ସମାସୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମାସୋକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ସଂକ୍ଷେପରେ ଉକ୍ତ—Samāsokta Told concisely.

ସମାସୋକ୍ତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—Samāsokti A figure of speech; a protracted metaphor; the figure of personification. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସମାନ କାର୍ଯ୍ୟ, ସମାନ ବିଶେଷଣ ଓ ସମାନ ଲିଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଯଥା—କାମୀ) ପଦାର୍ଥରେ ଅପ୍ରସ୍ତୁତ (ଯଥା—ସଜୀବ) ପଦାର୍ଥର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ୟକ୍ ଆରୋପିତ ହୁଏ ।

କବି ବାୟୁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହୁଅଛନ୍ତି—'ହେ ବାୟୁ ! ତୁମ୍ଭେ କୌଣସି କାମିନୀର ସ୍ତନଦ୍ୱୟକୁ ବସନ ଅପନୟନ କରି (ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ) ସ୍ପର୍ଶ କରି ତାହାର ଅଙ୍ଗକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଅଛ ।' ଏଠାରେ ପ୍ରକୃତ ବାୟୁଠାରେ ଅପ୍ରକୃତ ଲମ୍ପଟକାମୁକର ବ୍ୟବହାର ଆରୋପିତ ହୋଇଅଛି; ଏହା ସମାସୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ।]

ସମାସ୍ଥାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସମସ୍ଥାନ ଇତ୍ୟାଦି Samāsthāna (etc) (ଦେଖ)—Samasthāna etc.(See)

ସମାସ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମସ୍ୟା ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—Samāsyā ୧ । ସମସ୍ୟା (ଦେଖ)—1. Samasyā (See) समास्या जवाब ୨ । ଶେଷ ଉତ୍ତର—2. Final reply. [ଉ—କେବଳ କଥା ବସ୍ତୁର ସନ୍ଦେହ ବାମାଚାରୁ । ସମାସ୍ୟା ନ ଦେଇଣ ହେଲ୍ଲ ହେଠମାଥ—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରତାପ ଶଶିରେଖା ।]

ସମାହତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଆହତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଆହତ—Samāhata 1. Specially or much hurt. ୨ । ତାଡ଼ିତ—2. Expelled.

ସମାହରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍ = ସମ୍ୟକ୍ + ଅହରଣ)—୧ । ଏକତ୍ରୀ-Samāharaṇa କରଣ—1. Gathering. ୨ । ସଂଗ୍ରହ; (ସମାହୃତ—ବିଣ) ସମଂ୍ ଅହରଣ—2. Collecting. ସମାହର୍ତ୍ତା—ପୁଂ } ସମାହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ. ବିଣ ୩ । ସଞ୍ଚୟ—3. Storing up. ୪ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ କରିବା—4. Making concise; abridgement.

ସମାହାର—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଆ + ହୃ ଧାତୁ = ହରଣ କରିବା + ଭାବ Samāhāra ଅ)—୧ । ସଂଗ୍ରହ; ବହୁ ବସ୍ତୁର ଏକତ୍ରୀକରଣ—1. Collection. ୨ । ଆହରଣ—2. Gathering. ୩ । ସଂକ୍ଷେପ—3. Abridgement. ୪। ମେଳନ—4. Mixture; union. ୫ । ସମଷ୍ଟି; ସମୂହ; ପୁଞ୍ଜ—5. Multitude; aggregate. ୬ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ଦ୍ୱିଗୁ ସମାସବିଶେଷ —6. Name of a class of compound words expressing numerical and other aggregates. ସମାହୃତ } ସମାହାରୀ } ବିଣ

ସମାହାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାସବିଶେଷ; ଯେଉଁ Samāhāra dwandwa ସମାସରେ ସମସ୍ତମାନ ପଦଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ସମାହାର ବା ସମଷ୍ଟି ସୂଚିତ ହୁଏ (ସମାସ ତଳେ କୋଠ ଦେଖ)—Name of a class of compounds expressing the aggregate of many things.

ସମାହାର ଦ୍ୱିଗୁ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ସମାସ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ Samāhāra dwigu ସମାସରେ ସଂଖ୍ୟାଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ସମଷ୍ଟି ବୁଝାଯାଏ (ସମାସ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—Name of class of compounds denoting numerical aggregate.

ସମାହିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଆ + ଧା ଧାତୁ = ଧାରଣ କରିବା + କର୍ମି Samāhita ତ)—୧ । ସମାଧିଗ୍ରସ୍ତ; ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ; ସମାଧିସ୍ଥ—

1. Absorbed or rapt in meditation. ୨ । ଅବହିତ; ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ—2. Attentive. ୩ । ଶାନ୍ତଚିତ୍ତ—3. Of cool temperament. ୪। ଅଭ୍ରାନ୍ତଚିତ୍ତ—4. Calculating; unerring. ୫ । ଦୃଢ଼; ଅବିଚଳିତ—5, Unmoved; firm; fixed. ୬ । ନିଷ୍ପାଦିତ; କୃତ—6. Accomplished. ୭ । ମୀମାଂସିତ—7. Decided. ୮ । ସ୍ଥାପିତ—8. Placed. ୯ । ସଂଗୃହୀତ—9. Collected. ୧୦ । ସଞ୍ଚିତ—10. Stored. ୧୧ । ଅଙ୍ଗୀକୃତ—11. Agreed. ୧୨ । ଦତ୍ତ—12. Given. ୧୩ । ବିଶୋଧିତ—13. Purified. ୧୪ । ଭୂଗର୍ଭରେ (ସମାଧି,ସମାଧା,ସମାଧାନ—ବି) କଥିତ (ଶବ);ପୋତାଯାଇଥିବା; ସମାଧି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୋତା ଯାଇଥିବା—14. Buried;interred. ୧୫ । ଶୁଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—15, Pure. ୧୬ । ନିର୍ବିବାଦୀକୃତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—16. Freed from dispute. ୧୭ । ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—17. Promised.

ସମାହୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆହୂତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ଆହୂତ—Samāhūta 1. Specially called. ୨ । ନିମନ୍ତ୍ରିତ—(ସମାହ୍ୱାନ—ବି) 2. Invited.

ସମାହୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଆ+ହୃ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Samāhṛuta ୧ । ସଂଗୃହୀତ—1. Collected. ୨। ସଞ୍ଚିତ—(ସମାହୃତି, ସମାହାର, ସମାହରଣ—ବି) 2, Stored. ୩ । ସଂକଳିତ; ଅର୍ଜିତ—3. Gathered; compiled. ୪ । ଏକତ୍ରୀକୃତ; ସଂମିଳିତ—4. Collected; put together. ୫ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—5. Abridged. ୬ । ଆକୃଷ୍ଟ—6. Attracted. ୭ । ଆୟୋଜିତ; ଆନୀତ—7. Brought together; arranged.

ସମାହୃତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ହୃ. ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—Samāhṛuti ୧ । ସମାହାର—1. Multitude; aggre-(ସମାହୃତ—ବିଣ) gate. ୨ । ସଂଗ୍ରହ—2. Collection. ୩ । ସଞ୍ଚୟ—3. Storing. ୪ । ସଂକ୍ଷେପ—4. Abridgment. ୫ । ଆୟୋଜନ—5. Preliminary arrangement. ୬ । ଏକ ବକ୍ତାଙ୍କ ବା ଅନେକ ବକ୍ତାଙ୍କ ଏକାର୍ଥପ୍ରାପ୍ତ ବାକ୍ୟମାନଙ୍କ ଏକୀକରଣ (ଭରତ)—6. Compilation of speeches or sentences conveying the same purport relating to the same or different writers or nominatives, into congruity.

ସମାହ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ୍+ଆହ୍ୱା+ଅ)—ସମ ନାମବିଶିଷ୍ଟ Samāhwa —Having the same or similar [ସମାହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ] name.

ସମାହ୍ୱୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆ+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ=ଡାକିବା+ଭାବ,ଅ)—Samāhwaya ୧ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନ—1. A challenge to fight. ୨ । (+ଅଧି. ଅ) ପ୍ରାଣିଦ୍ୟୂତ; ବାଜି ରଖି ପଶୁପକ୍ଷ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ କରାଇବା—2. Making beasts and birds fight by laying wagers. ୩ । (+କରଣ. ଅ) ନାମ—3. Name. ୪ । ଆଖ୍ୟା—4. Definition; term. ୫ । ଦ୍ୟୂତ—(ଶବ୍ଦକୋଷ)—5. Gambling. ୬ । (+ଅଧି. ଅ)—ଯୁଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. Fight; battle. [ଦ୍ର—ମନୁ (୯—୨୨୧।୨୨୪) କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ରାଜା ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ଦ୍ୟୂତ ଓ ସମାହ୍ୱୟ ନିବାରଣ କରିବେ । ଏ ଦୁଇଟି ଦୋଷ ରାଜ୍ୟନାଶକ ଅଟେ; କାରଣ, ଏ ଦୁଇଟି ପ୍ରକାଶ୍ୟଚୌର୍ଯ୍ୟ । ଅକ୍ଷ (ପଶା) ଓ ଶଲାକାଦି ଦ୍ୱାରା (ପଣପୂର୍ବକ) କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଦ୍ୟୂତ ଓ ମେଷକୁକ୍କୁଟାଦି ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାଜି ରଖାଯାଇ କ୍ରୀଡ଼ାକୁ ସମାହ୍ୱୟ ବୋଲଯାଏ । ଅତଏବ ଏ ଦୁଇଟି କର୍ମ କରିବା ଓ କରାଇବା ଅପରାଧୀଙ୍କ ହସ୍ତଚ୍ଛେଦ ଓ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଦି ଦ୍ୱାରା ରାଜା ଦଣ୍ଡିତ କରିବେ । ଦ୍ୟୂତକାରୀ, ସମାହ୍ୱୟକାରୀ, ନଟବୃତ୍ତିଜୀବୀ, କ୍ରୂରଚେଷ୍ଟାଚାର, ଠକ ଆଦି ଲୋକଙ୍କୁ ରାଜା ରାଜଧାନୀ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବେ ନାହିଁ । କାରଣ, ଏ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟକମାନଙ୍କ ଅଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଭଦ୍ର ପ୍ରଜାମାନେ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତି । ଶବ୍ଦକୋଷ ।

ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ସମାଦୃତ ବାଜି ରଖାଯାଇ ଘୋଡ଼ଦଉଡ଼ ମଧ୍ୟ ସମାହ୍ୱୟ ।]

ସମାହ୍ୱା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମାହ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Samāhwā Samāhwa. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗୋଜିହ୍ୱା ନାମକ ଶାକ—A kind of potherb.

ସମାହ୍ୱାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଆ+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; Samāhwātā ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନକାରୀ—[ସମାହ୍ୱାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Challenging a person to battle. ୨ । ଦ୍ୟୂତକୁ ଆହ୍ୱାନକାରୀ—2. Inviting people to take part in gambling.

ସମାହ୍ୱାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଆହ୍ୱାନ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନ—Samāhwāna 1. A challenge to fight. ୨ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ—(ସମାହୂତ—ବିଣ) 2. Invitation. ୩ । ସମ୍ମେଳନୀ—3. Convocation. ୪ । ଦ୍ୟୂତକ୍ରୀଡ଼ାକୁ ଆହ୍ୱାନ—4. Invitation to a person to join in gambling.

ସମି—ଦେ. ବି—ଶମି (ଦେଖ)
Sami Sami. (See)

ସମିଆ—ଦେ. ବି—ସଙ୍କୋଚ (ଦେଖ)
Samiā Saṅkocha. (See)

ସମିଆନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସମିୟାନା)—ଚନ୍ଦ୍ରାତପ—
Samiānā Canopy.
सामिआना समियाना

ସମିକ—ସଂ. ବି (ସମ+ଇକ) —୧ । ବେଧନାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. A
Samika kind of drilling instrument. ୨ । ବନଶୀ
କଣ୍ଟା—2. Angling hook. ୩ । ଶେଲ (ଶବ୍ଦ
ରତ୍ନାବଳୀ)—3. A hooked arrow; a dart.

ସମିତ୍—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଇ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ମ.କ୍ୱିପ୍)—
Samit ଯୁଦ୍ଧ; ସମର—Fight; battle.

ସମିତ୍(ଦ୍)—ସଂ. ବି (ସମିଧ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସମିଧ୍ (ଦେଖ)
Samit(d) Samidhs (See)

ସମିତ୍କର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହାତରେ ସମିଧ ଧରିଥିବା—
Samit-kara Holding fuel for vedic sacrifice in the hands.
[ସମିଦ୍ଧସ୍ତ, ସମିତ୍ ପାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମିତ୍କଳାପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯଜ୍ଞସମିଧର ବିଡ଼ା—
Samit-kalāpa A bundle of fuel for Jajna.

ସମିତ୍କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (ସମିଧ୍ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ କାଷ୍ଠ, ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ
Samit-kāshtha କର୍ମଧା) —ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି ପ୍ରଦୀପନାର୍ଥ
ବ୍ୟବହୃତ କାଷ୍ଠ—Fuel used for igniting the sacrificial fire.

ସମିତ୍କୁଶ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ସମିଧ ଓ କୁଶ—
Samit-kusa Fuel and kusa grass required for performing Homa (vedic sacrifice).

ସମିତ—ସଂ. ବି (ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ)—ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ସମତା ବା ତୁଲ୍ୟତା-
Samita ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ; =ଏହିପରି ସମାନ ଚିହ୍ନ—
A conventional sign used to denote equality (=). ସଂ.ବିଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍,ଏକତ୍ର+
ଇ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ—
[ସମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Assembled; come together.
୨। (+କର୍ମ.ତ) ସମ୍ୟକ୍ପ୍ରାପ୍ତ—2. Got by special
ସମାନ समान process. ଦେ. ବିଣ—ସମାନ—Equal.
[ଦ୍ର ଘିଅ, ଦୁଧ ପିଠା ତୁଲରେ ସବୁ ଭାତ, ଖାଇଲେ ଅଛଇଁ
ନାହିଁ ସମିତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ସମିତା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଇ ଧାତୁ+ତ+ଆ)—ଗୋଧୂମଚୂର୍ଣ୍ଣ; ମଇଦା,
Samitā ଗହମକୁ ଧୋଇ କୁଟି ଶୁଖାଇ ପେଷି ଚୁଲ୍ଲିଣିରେ
ଚାଲିଲେ ଯେଉଁ ଚୂନା ବାହାରେ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Wheaten flour. ସଂ. ବିଣ—ସମିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Samita.

ସମିତି—ସଂ. ବି (ସମ୍=ଏକତ୍ର+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ବା.ଅଧି କ୍ତି)—୧ ।
Samiti ସଭା—1. A meeting or association.
୨ । କମିଟି—2. A committee; a sub-committee. ୩ । ଯୁଦ୍ଧ—3. Battle. ୪ ।
(+ଭାବ.କ୍ତି)ସଙ୍ଗ—4. Association; company.
୫ । ସାମ୍ୟ-5. Equality. ୬। ସନ୍ନିପାତ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—
6. Collapse in fever. [ଦ୍ର—ସମିତିର ଅର୍ଥ ସଭା;
କିନ୍ତୁ ଉପାଦେ କୌଣସି ସଭାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବିଶେଷ
କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ଅଳ୍ପତରସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟଙ୍କଦ୍ୱାରା
ଗଢ଼ା ସଭାକୁ ସମିତି ବା କମିଟି (Committee)
ବୋଲାଯାଏ । ସଭାର ଅଧିବେଶନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଭାଗ
ବା ଶାଖା ବା କର୍ମପରିଚାଳନାର୍ଥ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସମିତି
ଗଠିତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ
ସମିତି ଗଠିତ ହୁଏ ତତ୍ ତତ୍ ଶବ୍ଦ ସମିତି ଶବ୍ଦ
ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହକ ସମିତି,
ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି, ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକସମିତି, ଗ୍ରାମ୍ୟସମିତି ।)

ସମିତିକ ଜାତି—ବୈଦେ.ବି (ନାମ)—ପଶ୍ଚିମ ଅସିଆରେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ
Samitika jāti ବାସ କରୁଥିବା ଜାତିବିଶେଷ—The
ସମିତିକ सेमितिक Semites; the Semitic people.
[ଦ୍ର—ସେମ୍ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷ
ବୋଲି ବାଇବଲରେ ଲେଖା ଅଛି ।

ସମିତିଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଅଲୁକ୍ ସମାସ, ସମିତିଂ=ସମିତିକୁ+ଗମ୍
samitingama ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ସଭାସମିତିକୁ ଗମନକାରୀ-
(ସମିତିଂଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ) Frequenting meetings.

ସମିତିଞ୍ଜୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ଅଲୁକ ସମାସ; ସମିତିଂ=ସମିତିକୁ+
Samitinjaya ଜି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ—
Victorious in war. ସଂ. ବି—୧ । ଯମ—
1. Jama. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu. ୩ ।
ମହାଭାରତବର୍ଣ୍ଣିତ ଯୋଦ୍ଧୃବିଶେଷ—3. A class of
(ସମିତିଂଜୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) warriors.

ସମିଥ—ସଂ.ବି (ସମ+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଥ)—୧ । ଅଗ୍ନି (ଉଣାଦିକୋଷ)
Samitha —1. Fire. ୨ । (+କର୍ମ ଥ)—ଯୁଦ୍ଧ
(ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—2.Fight ୩ । (କରଣ ଥ)--ଅହୁତି
(ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—3. Oblations of ghee poured
unto the sacrificial fire. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
୧। ଅହୂତ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—1.Invited; challenged.
୨ । ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତି ଦିଆଯାଇଥିବା—2. Offered as
oblation unto fire.

ସମିଦ୍—ସଂ. ବି (ସମିଧ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—ସମିଧ୍ (ଦେଖ)
Samid Samidh. (See)

ସମିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଇନ୍ଧ ଧାତୁ=ପ୍ରଦୀପ୍ତ ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
Samiddha ପ୍ରଦୀପ୍ତ; ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ—Ignited; inflamed;
kindled; burning. [ଦ୍ର—ହୋମ କରିବା ସମୟରେ
ସମିଦ୍ଧ (ଜଳୁଥିବା) ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତି ଦେବାକୁ ହୁଏ ।
ଅସମିଦ୍ଧ ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତି ଦେଲେ ପୀଡ଼ା ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ
ଘୋଟେ—ବୈଦ୍ୟକୋଷ ।]

ସମିନ୍ଧନ—ସଂ. ବି—(ସମ୍+ଇନ୍ଧ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ)—ଅଗ୍ନି-
Samiddhana ପ୍ରଜ୍ୱାଳନାର୍ଥ କାଷ୍ଠାଦି; ଜାଳ—1. Fuel.
୨ । (+ଭାବ ଅନ) ଉଦ୍ଦୀପନ—2. Exciting.

ସମିଦ୍ଧାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସମିତ୍+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସମିଧ
Samiddhāra ଅହରଣକାରୀ—Collecting fuel for Homa.

ସମିଦ୍ବର—ସ. ବ—(ସମିଦ୍ + ବର, ସମିତ୍ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ)
Samidbara (ବୈଦ୍ୟକ)—ପଳାଶ—Butea Frondosa tree; the downy-branched Butea.

ସମିତ୍ଭାର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—ସମିଧର ଭାର—
Samid-bhara A load of fuel for Homa.

ସମିଧ—ସ. ବ. (ସମ୍+ଇନ୍ଧ ଧାତୁ=ପ୍ରଦୀପ୍ତ ହୋଇବା+କରଣ କ୍ୱିପ୍)
Samidh ୧ । ଇନ୍ଧନ; କାଠ; ଜାଳେଣିକାଠ; ଅଗ୍ନି-
[ଅନ୍ୟ ସ. ପ୍ରଚଳିତ — ସନ୍ଦୀପନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ତୃଣକାଷ୍ଠାଦି
ଇନ୍ଧନ, ଏଧମ୍, ଏଧଃ, 1. Fuel. ୨ । ହୋମକାଷ୍ଠ;
ଇଧ୍ମ; ସମିନ୍ଧନ, କଳଙ୍କ] ହୋମ ସମିଧ—2. Small pieces of wood or twigs used in kindling sacrificial fire.

[ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯଜ୍ଞ ଓ ହୋମ କର୍ମରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବୃକ୍ଷର ଶାଖା ସମିଧ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ହେବାର ବିଧି ଅଛି । ଯଥା—ରବି, ମଙ୍ଗଳ, ଚନ୍ଦ୍ର, ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର, ଶନି, ରାହୁ ଓ କେତୁଗ୍ରହଙ୍କ ଶାନ୍ତିବିଧାନାର୍ଥ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋମରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅର୍କ, ପଳାଶ, ଖଦିର, ଅପାମାର୍ଗ, ପିପ୍ପଳ ବା ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଉଦୁମ୍ବର, ଶମୀ, ଦୁବ୍ବା ଓ କୁଶ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଉପନୟନାଦି ସଂସ୍କାର କର୍ମରେ ଯଜ୍ଞ-ଡମ୍ବିର ଓ ଚାନ୍ଦ୍ରିକ ହୋମରେ କେବଳ ସେହି ସମିଧ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହୋମସମିଧର ଲମ୍ବ ପ୍ରାଦେଶ ପରିମିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସୃତ କରତଳର ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଗରୁ ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ହେବ । ଏଥିର ସ୍ଥୂଳତା ୧ ଅଙ୍ଗୁଳରୁ ଅଧିକ ହେବ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ବକ୍କଳ ଲାଗିଥିବ । ଏହା ଏକଶାଖା ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବ । ପୋକସ୍ପୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିବ; ଲମ୍ବା ବର୍ଣ୍ଣିତ, ବକ୍ରଳ, ହ୍ରସ୍ୱ, ଦ୍ୱିଧାକୃତ, ବକ୍ର ବା ସ୍ଥୂଳ ହୋଇ ନ ଥିବ । ଏପରି ଦୋଷଯୁକ୍ତ ସମିଧ ଦ୍ୱାରା ହୋମ କଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟେ ।]

ସମିଧ—ସଂ ବ (ସମ୍+ଇନ୍ଧ ଧାତୁ=ପ୍ରଦୀପ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Samidha ୧ । ଅଗ୍ନି—1. Fire. ଦେ. ବ. (ସଂ. ସମିଧ ସମିଧ୍, **समिध** ଶବ୍ଦ)—ସମିଧ୍ (ଦେଖ)—Samidh (See)

ସମିନ୍ଧନ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଇନ୍ଧ୍ ଧାତୁ=ଜାଳିବା+କରଣ ଅନ)—
Samindhana ୧ । ଯଜ୍ଞକାଷ୍ଠ; ସମିତ୍ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
(ସମିଦ୍ଧ—ବଣ) 1. Fuel for sacrificial purpose
୨ । (+ଭାବ,ଅନ) ଉଦ୍ଦୀପନ—2. Enkindling.

ସମିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ପଶିବା; ପ୍ରବେଶ କରିବା—
Samiba To enter into.

ସମିର—ସଂ.ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଇଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃଂର)
Samira —ବାୟୁ; ପବନ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Air; wind.

ସମୀ—ଦେ. ବ—ଶମି (ଦେଖ)—Sami (See).
Sami

ସମୀକ—ସଂ. ବ (ସମ୍ ଧାତୁ=ବଧ୍ୟଳ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଈକ)—ଯୁଦ୍ଧ;
Samika ସମର (ଅମର)—Fight; battle; conflict.

ସମୀକରଣ—ସଂ. ବ [ସମ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ (ଚ୍ୱି) କୃ+କରଣ,
Samikarana ଅସମ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ସମାନ କରିବା]—୧ । ସଦୃଶୀକରଣ; ଅସମ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ ସମାନ କରିବା—1. Equalisation
ସମୀକାର } —ଅନ୍ୟରୂପ
ସମୀକ୍ରିୟା }
୨ । (ବୀଜ ଗଣିତ) ଅଜ୍ଞାତ ସଂଖ୍ୟା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାର ଗାଣିତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାବିଶେଷ; କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଶିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ତତ୍ତୁଲ୍ୟ କୌଣସି ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଶିର ପରିମାଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟକରଣ—2. (Algebra) Equation. ୩ । (ଗଣିତ) ଏକାଧିକ ଭଗ୍ନାଂଶମାନଙ୍କୁ ସମାନ ହରବିଶିଷ୍ଟ ଭଗ୍ନାଂଶରେ ପରିଣତ କରିବା—3. (Arithmetic) Reduction of fractions into those of a common denomination.

ସମୀକୃତ—ସ. ବଣ [ସମ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ (ଚ୍ୱି) କୃ+କ୍ତ]—
Samikruta ୧ । ସମୀକୃତ; ଏକୀକୃତ—1. Equalised.
(ସମୀକୃତା—ବ) ୨ । ସମୀକରଣ ରୂପେ ଗଠିତ—2. Reduced into an equation.

ସମୀକ୍ଷ—ସଂ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଈକ୍ଷ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କରଣ.
Samiksha ଅ)—୧ । ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ—1. The Sāmkhya system of philosophy. [ଦ୍ର—ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷଙ୍କର ସମ୍ୟକ୍ ଦର୍ଶନ ଲାଭ ହୁଏ ।] ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ସମ୍ୟକ୍ ବିଚାର—2. Deliberation. ୩ । ସମ୍ୟକ୍ ଦର୍ଶନ—3. Careful observation. ୪ । ଯତ୍ନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. Carefulness; care. ୫ । ଅନ୍ୱେଷଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—5. Searching. ୬ । ଆଲୋଚନା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. Discussion. ୭ । ବିବେଚନା—7. Consideration.

ସମୀକ୍ଷକ—ସଂ.ବ. ପୁଂ (ସମ୍+ଈକ୍ଷ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Samikshaka ୧ । (ହିସାବ ପତ୍ର ଆଦିର) ପରିଦର୍ଶକ—
(ସମୀକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Auditor. ୨। ପରିଦର୍ଶକ; ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ—2. Observer. ବିଶ. ପୁଂ—ସମ୍ୟକ ଦର୍ଶନକାରୀ—Auditing; observing.

ସମୀକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଈକ୍ଷଣ=ଦର୍ଶନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଦର୍ଶନ;
Samikshana ପ୍ରେକ୍ଷଣ; ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ—1. Closely see-
(ସମୀକ୍ଷିତ—ବଣ) ing; observation. ୨ । ଆଲୋଚନା—2. Discussion. ୩ । ଅନ୍ୱେଷଣ; ଅନୁସନ୍ଧାନ—3. Investigation; enquiry. ୪ । ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ (କିବାଣ୍ଡ ଶେଷ)—4. The Sāmkhya system of philosophy.

ସମୀକ୍ଷା—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଈକ୍ଷ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+ଭାବ. ଅ+ଆ)—
Samikshā ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଦର୍ଶନ; ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ—1. Observation. ୨ । ଯତ୍ନ—2. Care. ୩ । ବୁଦ୍ଧି 3. Intelligence. ୪ । ପ୍ରକୃତି—4. Nature.

୫ । (ଜୈମିନୀଙ୍କ) ମୀମାଂସା ଶାସ୍ତ୍ର—5. The system of Hindu philosophy founded by Jaimini. ୬ । (ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ) ଚତୁର୍ବିଂଶତ ତତ୍ତ୍ୱ—6. (Bedānta philosophy) The 24 essential principles which are the foundation of true knowledge. ୭ । ଅଲୋଚନା—7. Discussion. ୮ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—8. Investigation. ୯ । ଅନ୍ୱେଷଣ—8. Search.

ସମୀକ୍ଷିତ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଈକ୍ଷ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ମ. ତ)—Samikshita ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଦୃଷ୍ଟ; ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷିତ—1. Observed. ୨ । ଅନ୍ୱେଷିତ—2. Searched. ୩ । ଆଲୋଚିତ—3. Discussed. ୪ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପରୀକ୍ଷିତ (ହିସାବ)—4 Audited (account).

ସମୀକ୍ଷାକରଣ—ସଂ. ବି—ବିବାହ ପରେ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ପରସ୍ପର Samikhikarana ମୁଖାବଲୋକନପୂର୍ବକ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣରୂପ କର୍ମ—The ceremony of the bride and the bride-groom confronting each other and chanting vedic formulae after marriage.

ସମୀକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଈକ୍ଷ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ମ ଯ)—Samikshya ସମୀକ୍ଷ (ଦେଖ)—Samiksha (See)
ସଂ. ବିଣ—ସମୀକ୍ଷଣ ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be observed or discussed. ସଂ. ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—ପୂର୍ବାପର ବିବେଚନା କରି—After considering carefully; after due deiberation.

ସମୀକ୍ଷ୍ୟକାରିତା—ସଂ. ବି (ସମୀକ୍ଷ୍ୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍+ଭାବ. Samikshyakārita ତା)—୧ । ପୂର୍ବାପର ବିବେଚନାପୂର୍ବକ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା—1. Habit of acting after carefully weighing the consequences. ୨ । ପରିଣାମଦର୍ଶିତା—2. Foresight; prudence; providence.

ସମୀକ୍ଷ୍ୟକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମୀକ୍ଷ୍ୟ=ପୂର୍ବାପର ବିବେଚନା କରି+Samikshyakāri କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍,୧ମା.୧ବ.)—୧ । ବିବେଚନା ପୂର୍ବକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—1. Acting after (ସମୀକ୍ଷ୍ୟକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) due deliberation. ୨ । ପରିଣାମଦର୍ଶୀ—2. Prudent; prudential; provident.

ସମୀକ୍ଷ୍ୟବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମୀକ୍ଷ୍ୟ=ପୂର୍ବାପର ବିବେଚନା କରି Samikshyabādi +ବଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍ ୧ମା.୧ବ)
(ସମୀକ୍ଷ୍ୟବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବିବେଚନା ପୂର୍ବକ (ସମୀକ୍ଷ୍ୟବାଦିତା—ବି) କଥା କହେ—Speaking out after due deliberation.

ସମୀଚ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଈ ଧାତୁ ଗମନ କରିବା+ଅଧିକରଣ ବା Samicha କର୍ମ ଚ; ଯେଉଁଠାକୁ ନଦୀମାନେ ଯାଆନ୍ତି)—ସମୁଦ୍ର—The sea; ocean.

ସମୀଚକ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଈ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଅଧି ଚକ)—Samichaka ମୈଥୁନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Copulation.

ସମୀଚୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍+ଈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । Samichi ମୃଗୀ (ଉଣାଦିକୋଷ)—1 A she—deer; a roe. ୨ । (+ଚଞ୍ଚ୍‌ଅ+ଈ) ବନ୍ଦନା; ପୂଜା (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—2. Worship. ୩ । ସ୍ତୁତି—3. Prayer.

ସମୀଚୀନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ୟଚ୍=ସତ୍ୟ+ଈନ, ନିପାତନ, ବା ସମ+Samichina ଅଞ୍ଚ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଈନ)—୧ । ଯଥାର୍ଥ—1. Right; correct. ୨ । ସତ୍ୟ—2. True ୩ । ସଙ୍ଗତ; ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit proper. ୪ । ଯଥାଯୋଗ୍ୟ—4. Befitting. ୫ । ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ—5 Reasonable. ୬ । ଉତ୍ତମ—6.Good. (ସମୀଚୀନତା; ସମୀଚୀନତ୍ୱ—ବି)

ସମୀଦ—ସଂ. ବି (ସମିତା ଶବ୍ଦର ବିକଳ୍ପ ରୂପ)—ସମିତା (ଶବ୍ଦ-Samida କଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଗୋଧୂମ ଚୂର୍ଣ୍ଣ; ମଇଦା—Wheaten flour.

ସମୀନ—ସଂ. ବିଣ—୧ । (ସମା=ବତ୍ସର+ଈନ) ବତ୍ସର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; Samina ବାର୍ଷିକ—1. Yearly; annual. ୨ । (ସ=ସହ+ମୀନ=ମତ୍ସ୍ୟ) ମତ୍ସ୍ୟ ସହିତ—2. Mixed with fish. ୩ । ମତ୍ସ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—3. Having fish.

ସମୀନିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସମା=ବର୍ଷ+ଈନ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—Saminikā ସମାଂସମୀନା; ପ୍ରତିବର୍ଷ ପ୍ରସୂତା ଗୌ; ବର୍ଷ-ବିୟାଣି ଗାଈ—A cow which bears a calf every year.

ସମୀପ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍=ସଙ୍ଗତ ଅର୍ଥାତ୍ ମୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି+ଅପ୍—Samipa ଜଳ ଯାହାର; ସମ୍+ଅପ୍+ଅ; ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ)—(ସମୀପତା, ସାମୀପ୍ୟ—ବି) ୧ । ସନ୍ନିହିତ—1. Adjacent. ୨ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—2. Near; at hand.

ସମୀପଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ: (ସମୀପ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ)—ନିକଟକୁ Samipaga ଗମନକାରୀ—Proceeding near.
[ସମୀପଗାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ସମୀପଗା, ସମୀପଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସମୀପତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସମୀପ+ଭାବ ତା,ତ୍ୱ)—ସାମୀପ୍ୟ;ନୈକଟ୍ୟ—Samipatā(twa) Nearness; propinquity.
[ଦୂରତା—ବିପରୀତ]

୧	ଇ	ଉ	ର,ଋ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଛ	ଳ	ଶ,ଷ	ଜ୍ଞ	ଇୟ	ଓଅ	ୱ
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗ୍ୟଁ	ଇଅ	କ	ନ୍

ସମୀପତଃ—ସ. ଅ (ସମୀପ+ତସ୍ ବିଭକ୍ତିରେ ତସ୍)—ନିକଟରୁ; ପାଖରୁ—
Samīpataḥ From; from the side of.

ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ—ସ. ବିଣ (ସମୀପ+ବୃତ ଧାତୁ=ଥିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍)
Samīpabarttī (ମୋ. ୧ବ) ସମୀପବର୍ତ୍ତିନ୍ ଶବ୍ଦ—ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—
(ସମୀପବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ—ବିପରୀତ) Adjoining.

ସମୀପରେ—ଦେ. ଅବ୍ୟୟ—ନିକଟରେ; ପାଖରେ—Near; at hand.
Samīpare [ଉ—ଲୋହିତ ସାଗରର ସମୀପେ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ
ସମୀପେ समीपमें କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ଅାଦି]
[ସମୀପେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମୀପସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ସମୀପ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ନିକଟସ୍ଥ—
Samīpastha 1. Adjoining. ୨ । ସମୀପରେ ଅବସ୍ଥିତ—
[ସମୀପସ୍ଥିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Situated close at hand.
ସମୀପସ୍ଥା } ସ୍ତ୍ରୀ [ଦୂରସ୍ଥ—ବିପରୀତ]
ସମୀପସ୍ଥିତା }

ସମୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ+ଈୟ)—ସମସମ୍ବନ୍ଧୀ; ତୁଲ୍ୟକାରଣକ—
Samīya Resulting from the same cause.

ସମୀର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଈର ଧାତୁ=ପ୍ରେରଣ କରିବା; ଗମନ
Samīra କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ବାୟୁ (ଅମର)—1. Wind;
air. ୨। ଶମୀବୃକ୍ଷ (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—2. The name of
a tree; Acacia Suma

ସମୀରଣ—ସଂ. ବି (ସମ+ଈର ଧାତୁ ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)
Samīraṇa ୧ । ବାୟୁ; ପବନ (ଅମର)—1. Air; wind.
~~୨ । ମରୁବକ (ଅମର); ମରୁଆ ଗୁଳ୍ମ—2. Sweet
Marjoram (plant).~~ ୩ । ପଥିକ (ମେଦିନୀ)—
3. Traveller; a wayfarer. ୪ । (ସମ+ଈର୍
ଧାତୁ=ପ୍ରେରଣ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—ପ୍ରେରଣ—
4. Sending. ୫। (+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ) ପ୍ରେରକ [ବିରଳ]
5. Sender.

ସମୀରିତ—ସଂ. ବିଣ [ସମ୍+ଈର୍ ଧାତୁ=ପ୍ରେରଣ କରିବା,
Samīrita ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା+କର୍ମ ତ]—୧ । ଉଚ୍ଚାରିତ—
1. Uttered ୨। ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ପ୍ରେରିତ—2. Sent
forth; specially sent; deputed.

ସମୀହନ—ସଂ. ବି—୧ । (ସମ୍+ଈହ ଧାତୁ=ଚେଷ୍ଟା କରିବା+ଭାବ
Samīhana ଅନ)—ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରରେ ଚେଷ୍ଟା—1. Great
endeavour. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—(ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର
ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁ—2 A name of Bishnu.

ସମୀହା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଈହ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛା କରିବା+ଭାବ ଅ+
Samīhā ଆ)—୧ । ଇଚ୍ଛା—1. Desire; wish. ୨ ।
[ସମୀହିତ—ବିଣ] ସମ୍ୟକ୍ ଚେଷ୍ଟା; ଉଦ୍ୟମ—2. Great
effort. ୩ । ଅନ୍ୱେଷଣ—3. Investigation;
search.

ସମୀହିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଈହ୍ ଧାତୁ+ଚେଷ୍ଟା କରିବା; ଇଚ୍ଛା
Samīhita କରିବା+କର୍ମ ତ)—୧ । ଚେଷ୍ଟିତ; ଉଦ୍ୟୁକ୍ତ—
1. Endeavoured. ୨ । ଅଭୀଷ୍ଟ; ବାଞ୍ଛିତ—
2. Wished for; longed; desired.
ବି. ୧ । (+ଭାବ ତ) ସମ୍ୟକ୍ ଚେଷ୍ଟା—1 Effort.
୨। ଇଚ୍ଛା—2. Desire.

ସମୁଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ମୁଖ)—୧ । ମୁଖ
Samukha ବିଶିଷ୍ଟ—1. Faced; having a face. ୨ ।
[ସମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବାଚାଳ; ପଟୁ—2. Talkative. ଦେ. ବି.
ବାଗ୍ମୀ—Speaker; orator. ଗ୍ରା. ବି· (ସଂ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ)
सुमुख सम्मुख सम्मुख ୧ । ସମ୍ମୁଖ—1. Front. ୨ । ପ୍ରସନ୍ନତା
(ବିମୁଖର ବିପରୀତ)—2 Good cheer. [ଉ—
କାଳବଶରୁ ହୋଇଥିଲି ଦୁଃଖ ସୁଖ, କାଳ ଯୋଗୁ ହୋଇଛି
ସମୁଖ ବିମୁଖ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି]

ସମୁଖରେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ—ସାମନାରେ=
Samukhare In front of; before.
सुमुखे समुखमे (ସମୁଖେରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମୁଖାସମୁଖି—ଗ୍ରା. ବିଣ. ଓ କ୍ରି· ବିଣ—ସାମନାସାମନି; ପରସ୍ପରର
Samukhāsamukhi ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ—Facing each
सुमुखासुमुखि सामनेसामने other; being face
to face with each other.

ସମୁଚୟ—ଦେ ବିଣ (ସଂ. ସମୁଚ୍ଚୟ)—ସମୁଦାୟ—All; whole;
Samuchaya entire. ବି—ସମାହାର—Aggre-
समुदाय समुच्चय, समुचा gate. କ୍ରି. ବିଣ—
(ସମୁଚୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—Fully.

ସମୁଚିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଉଚିତ; କର୍ମଧାରୟ)—
Samuchita ୧ । ଉପଯୁକ୍ତ—1. Befitting; proper.
୨ । ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit. ୩ । ସମଞ୍ଜସ—
3. Similar.

ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଦୋଷର ବା ଅପରାଧର ଉପଯୁକ୍ତ
Samuchita daṇḍa ଦଣ୍ଡ—Condign or fit punishment.

ସମୁଚ୍ଚ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ+ଉଚ୍ଚ)—ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ—
Samuchha (ସମୁଚ୍ଚତା—ବି) Very high; lofty.

ସମୁଚ(ଚା)ୟ—ସ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଚି ଧାତୁ=ଚୟନ କରିବା+
Samuchcha(chchā)ya ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମାହାର—
1. Aggregate. ୨ । ସମୂହ—2. Multitude.
୩ । ସଂଗ୍ରହ—3. Collection. ୪ । ରାଶି—
4. Heap. ୫ । ଗଣନା; ଉଲ୍ଲେଖ—5. Counting;

'ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ'ଖୋଜିବେ; 'ମୃତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୃତ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୂ' ଦେଖିବେ; 'ଆଗାମୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଆଗାମି' ଦେଖିବେ, 'ଅଲବଧ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲବ୍‌ଧ'ଦେଖିବେ

estimate. ୬ । (ବ୍ୟାକରଣ) ବହୁ ପଦାର୍ଥର ଏକ କ୍ରିୟାରେ ଅନ୍ୱୟ (ଏବଂ, ଚ, ଓ଼ ଆଦି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ଏହା କରାଯାଏ)—6. (grammar) Many words being governed by a single verb (by using the words and, also, or, too). ୭ । ଅର୍ଥାଲଙ୍କାରବିଶେଷ—7. A figure of speech. [ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରେ ସେଠାରେ ଏକାଧିକ କ୍ରିୟାର ପ୍ରୟୋଗ ହେଲେ ଏହି ଅଲଙ୍କାର ହୁଏ; ଯଥା—'ଏବେକେ କାଳୀ, ପିନ୍ଧିଛି କାଚ କୋଚିଲା ମାଳୀ, ପିନ୍ଧିଅଛି ସେହି ନେଳିଆ ଶାଢ଼ୀ, ତହିଁକି ହୋଇଛି ସୁକଣା ପାଳ—ଭଗ । ଏ ସ୍ଥଳରେ କାଳୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ପ୍ରଥମତଃ ଦେଖିବାକୁ ଅସୁନ୍ଦର, ଏଥିରେ ପୁଣି ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଛି କାଚ କୋଚିଲା ମାଳ, ଏଥିରେ ପୁଣି ପରିଧାନ ନେଳିଆ ଶାଢ଼ୀ, ଫେର୍ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ସୁକଣା ପାଳ ହୋଇଥିବାରୁ ତା ଦେହ ଓ ଲୁଗାପଠା ଯାକରେ ହାଣ୍ଡି କଳା ଲାଗିଅଛି । ଅତଏବ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଅତି କୁତ୍ସିତା ଦେଖା ଯାଉଅଛି; ଯେଉଁଠାରେ କାରଣ ସକଳ ମିଳିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ସେଠାରେ ସମୁଚ୍ଚୟ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

'ସମୁଚର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଚର୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଉଚ୍ଚାରଣ— Samuchchara 1. Distinct or special utterance. ୨ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠିବା; ଉତ୍ପତନ—2. Springing up; leaping up; ascending. ୩ । ପରିବର୍ଜନ; ପରିତ୍ୟାଗ—3. Abandonment. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସଞ୍ଚରଣଶୀଳ; ବିଚରଣଶୀଳ—Moving.

'ସମୁଚରତ୍—ସଂ. ବି [ସମ୍+ଉତ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ୍ Samuchcharat (ଶତୃ)]—୧ । ଉଚ୍ଚାରକ—1. Uttering. (ସମୁଚରନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଉତ୍ପତନଶୀଳ—2. Springing up; ascending.

'ସମୁଚାର—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍+ଚର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ — Samuchchāra ସମୁଚର (ଦେଖ)—Samuchchara (See) (ସମୁଚାରଣ—ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ)

ସମୁଚିତ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଚି ଧାତୁ=ଚୟନ କରିବା+କର୍ମ Samuchchita ତ)—୧ । ସଂଗୃହୀତ—1. Collected; (ସମୁଚୟ—ବି) compiled. ୨ । ସ୍ତୂପୀକୃତ— 2. Heaped up.

'ସମୁଚ୍ଛନ୍ନ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସମୁତ୍ସନ୍ନ)—ସମୁତ୍ସନ୍ନ (ଦେଖ) Samuchchhanna Samutsanna (See)

'ସମୁଚ୍ଛଳନ—ସଂ. ବି .(ସମ୍+ଉତ୍+ଶଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)— Samuchchhalana ଚାରିଆଡ଼େ ଖେଳେଇ ହୋଇଯିବା; ପରିବ୍ୟାପ୍ତି—Diffusion.

ସମୁଚ୍ଛଳିତ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଶଲ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ Samuchchhalita କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପରିବ୍ୟାପ୍ତ; ସମନ୍ତାତ୍ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ; ଖେଳି ହୋଇ ଯାଇଥିବା; ଛଇଳିଛି ହୋଇଥିବା— 1. Diffused; spread on all sides. ୨ । ପ୍ଳାବିତ—2. Flooded; inundated. ୩ । (ଜଳାଶୟ ବିଷୟର) ଉଛୁଳି ପଡ଼ିବା— 3. Overflowing from the receptacle.

ସମୁଚ୍ଛୁକ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସମୁତ୍ସୁକ)—ସମୁତ୍ସୁକ (ଦେଖ) Samuchchhuka Samutsuka (See)

ସମୁଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଚ୍ଛେଦ)—୧ । ବିନାଶ; ଧ୍ୱଂସ— Samuchchheda 1. Destruction; ruin. ୨ । ଉନ୍ମୂଳନ—2. Uprooting; eradication. (ସମୁଚ୍ଛେଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସମୁଚ୍ଛେଦିତ—ବିଣ) ୩ । ସମୂଳ ବିନାଶ— 3. Extermination.

ସମୁଚ୍ଛ୍ୱସିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Samuchchwasita ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସଯୁକ୍ତ; ଉଚ୍ଛ୍ୱାସଯୁକ୍ତ— 1. Panting; gasping; deeply sighing. ୨ । ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତ—2. Enlivened; restored to life; resusciated. ୩ । ବାତଶୋଥଯୁକ୍ତ ଫୁଲିଥିବା; ସ୍ଫୀତ—3. Swollen up; bloated.

ସମୁଚ୍ଛ୍ୱାସ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଶ୍ୱସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । Samuchchhwāsa ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ; ପ୍ରବଳ ନିଃଶ୍ୱାସ—1. Gasp; deep sigh; heavy sigh. ୨ । ସ୍ଫୀତି; ବାତଶୋଥ ଫୁଲା—2. Swelling; bloating. ୩ । ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ—3. Inhalation and exhalation; breathing. ୪ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି; ସ୍ଫୁରଣ—4. Sparkling.

ସମୁଚ୍ଛ୍ର(ଚ୍ଛ୍ରା)ୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ=ସେବା କରିବା Samuchchhra(chchhrā)ya +ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅଭ୍ୟୁନ୍ନତି—1. Elevation. ୨ । ଉଚ୍ଚତା—2. Height. ୩ । ଅତି ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ଫୁଲିବା; ସ୍ଫୀତି—3. Swelling. ୪ । ବୃଦ୍ଧି—4. Increase. ୫ । କଳହ— 5. Quarrel. ୬ । —ବିରୋଧ 6. Dispute; opposition.

'ସମୁଚ୍ଛ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍+ଶ୍ରି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । Samuchchhrita ବର୍ଦ୍ଧିତ—1. Increased. ୨ । ଅଭ୍ୟୁନ୍ନତ—2. Elevated. (ସମୁଚ୍ଛ୍ରିତି—ବି) ୩ । ଫୁଲି ଯାଇଥିବା—3. Swollen.

ସମୁଜ(ଜା)—ଦେ. ବି—ସମଜ (ଦେଖ) Samuj(ja) Samaja (See)

ସମୁଜ୍ଜିହୀର୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍+ହୃ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ Samujjihirshu ଉ)—ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ (ସମୁଜ୍ଜିହୀର୍ଷା—ବି) ଇଚ୍ଛୁକ—Desirous of delivering.

ସମୁଜ୍ଝିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଉଜ୍ଝିତ=ତ୍ୟକ୍ତ)—ପରିତ୍ୟକ୍ତ; ପରିବର୍ଜ୍ଜିତ—Abandoned; relinquished.
Samujjhita

ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ)—ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—Very bright; radiant.
Samujjwala
(ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳତା—ବି)

ସମୁଡ୍ଡୀନ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଉତ୍=ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ+ଡୀ ଧାତୁ=ଉଡ଼ିବା +କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଯେ ଉଡ଼ି କରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠି ଅଛି; ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାକାଶକୁ ଉଠିଥିବା—Risen to the sky; risen high in the air (by flying).
Samuḍḍina
(ସମୁଡ୍ଡୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମୁତ୍କ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ସମ୍+ଉତ୍କ)—ସମ୍ୟକ୍ ଅଭିଳାଷୀ—Very desirous.
Samut-ka
(ସମୁତ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମୁତ୍କଣ୍ଠ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉତ୍କଣ୍ଠ)—ବିଶେଷଭାବରେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ବା ବ୍ୟଗ୍ର—Very eager or anxious.
Samut-kaṇṭha
(ସମୁତ୍କଣ୍ଠିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସମୁତ୍କଣ୍ଠା, ସମୁତ୍କଣ୍ଠିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମୁତ୍କଣ୍ଠା—ବି)

ସମୁତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ବିଦ୍ଧ; ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ—1. Pierced through; bored; perforated. ୨ । ଭଗ୍ନ—2. Broken. ୩ । ଖୋଦିତ—3. Engraved. ୪ । ବିକୀର୍ଣ୍ଣ; ବିକ୍ଷିପ୍ତ—4. Scattered.
Samut-kirṇṇa
(ସମୁତ୍କୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମୁତ୍କ୍ରମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍କ୍ରମ)—୧ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗମନ; ଉପରକୁ ଉଠିବା—1. Rising high; upward motion; going up. ୨ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଡେଇଁବା—2. Leaping up, high jump.
Samut-krama
(ସମୁତ୍କ୍ରାନ୍ତ—ବି)
ସମୁତ୍କ୍ରମଣ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସମୁତ୍କ୍ରାମଣ }

ସମୁତ୍କ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଉତ୍କ୍ରାନ୍ତ)—୧ । ଉଚ୍ଚକୁ ଗତି କରିଥିବା—1. Risen high up. ୨ । ପ୍ରାଣୀ ଯାହା ଉପରକୁ ଡେଇଁ ଯାଇଥାଏ—2. (a thing) Over which an animal has leapt up; leaped or jumped over; scaled over.
Samut-krānta

ସମୁତ୍କ୍ରୋଶ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+କ୍ରୁଶ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା +ଭାବ. ଅ)—୧ । ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—1. Loud sound. ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନ—2. Roar. ୩ । ଚିତ୍କାର—3. Hallooing. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କୁରର ପକ୍ଷୀ—4. Osprey. ୫ । ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷୀ—5. Eagle.
Samut-krośa

ସମୁତ୍ଥ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଉତ୍ପନ୍ନ; ଉଦ୍ଭୂତ—1. Produced. ୨ । ଉଠିଥିବା; ଉଦିତ—2. Risen up.
Samuttha
(ସମୁତ୍ଥାନ—ବି)

ସମୁତ୍ଥାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ଥାନ)—୧ । ଉଦୟ—1. Rising up. ୨ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗମନ; ଉପରକୁ ଉଠିବା—2. Ascent. ୩ । ବୃଦ୍ଧି—3. Increase. ୪ । ଉତ୍ତୋଳନ—4. Raising up; lifting. ୫ । ଠିଆ ହେବା; ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ; ବସିବା ଜାଗାରୁ ଉଠିବା—5. Standing up; getting up. ୬ । ବିଛଣାରୁ ଉଠିବା—6. Rising up from the bed. ୭ । ବ୍ୟାଧି ନିର୍ଣ୍ଣୟ (ମେଦିନୀ)—7. Diognosis. ୮ । ରୋଗଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିବା; ରୋଗମୁକ୍ତ—8. Recovery; a bed-ridden patient's getting up from the sick-bed. ୯ । ବିଶେଷ ଉଦ୍ୟୋଗ—9 Great effort; preparation. ୧୦ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଉତ୍ଥାନ—10. Resurrection. ୧୧ । ଉନ୍ନତି—11. Improvement; rise.
Samutthāna

ସମୁତ୍ଥିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ଉତ୍ଥିତ)—ସମୁତ୍ଥ (ଦେଖ) Samuttha (See)
Samutthita

ସମୁତ୍ପତନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ ପତନ)—ଉତ୍ପତନ; ଉପରକୁ ଉଡ଼ିବା—Flying up; rising up in the sky.
Samut-patana
(ସମୁତ୍ପତିତ—ବଣ)

ସମୁତ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ପତ୍ତି)—୧ । ସମୁତ୍ଥାନ (ଦେଖ) 1. Samutthāna (See) ୨ । ଉଦ୍ଭବ; ଉତ୍ପତ୍ତି; ଜନ୍ମ—2. Production; birth. ୩ । ଉପସ୍ଥିତି—3. Presence; arrival.
Samut-patti
(ସମୁତ୍ପନ୍ନ—ବଣ)

ସମୁତ୍ପାଟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ପାଟ)—ସମୂଳ ଉତ୍ପାଟନ; ଉନ୍ମୂଳନ—Eradication; uprooting.
Samut-pāṭa
(ସମୁତ୍ପାଟିତ, ସମୁତ୍ପାଟନୀୟ—ବଣ) (ସମୁତ୍ପାଟନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମୁତ୍ପାତ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ପାତ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଦ୍ରବ—Great harassment or disturbance; oppression.
Samut-pāta

ସମୁତ୍ପାଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ପାଦନ)—୧ । ଜନ୍ମାଇବା—1. Bringing forth; producing. ୨ । ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Production; birth.
Samut-pādana
(ସମୁତ୍ପାଦିତ, ସମୁତ୍ପାଦ୍ୟ, ସମୁତ୍ପାଦନୀୟ—ବଣ)

ସମୁତ୍ପିଞ୍ଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉତ୍+ପିଞ୍ଜ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ମ. ଅ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆକୁଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଅତିଶୟ କାତର—Much agitated; distracted.
Samut-piñja
(ସମୁତ୍ପିଞ୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ)
ସଂ. ବି—ଛିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟାକୁଳ ସୈନ୍ୟ (ଅମର)—Distracted or routed army.

ସମୁତ୍ପୀଡ଼ନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ପୀଡ଼ନ)—ସମ୍ୟକ୍ ଅତ୍ୟାଚାର—Great oppression.
Samutpirdana
(ସମୁତ୍ପୀଡ଼ିତ—ବଣ)

ସମୁତ୍ଫାଳ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ଫାଳ)—୧ । ତରଙ୍ଗାୟିତ ଗମନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Wavy motion. ୨ । ଅଶ୍ୱର ଅସ୍ଖଳିତ ସହ ଗମନ; ଦୁଲ୍କି—2. Canter of a horse. ୩ । ଦେହକୁ ଦୋହଲାଇ କରି ଗତି
Samutphāla

(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Motion by waving the body.

ସମୁତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—
Samut-phulla Much delighted.
(ସମୁତ୍‌ଫୁଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମୁତ୍‌ସନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍ସନ୍ନ)—୧ । ବିନାଶିତ—
Samut-sanna 1. Ruined; exterminated.
(ସମୁତ୍ସାଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିର୍ମୂଳୀକୃତ—2. Eradicated; uprooted.

ସମୁତ୍‌ସାହ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍ସାହ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସାହ—
Samut-sāha Great encouragement.
(ସମୁତ୍ସାହିତ—ବିଣ)

ସମୁତ୍‌ସୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉତ୍ସୁକ)—ବିଶେଷ ବ୍ୟଗ୍ର ବା
Samut-suka ଉତ୍କଣ୍ଠିତ—Very anxious; all agog.
(ସମୁତ୍‌ସୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମୁତ୍ସୁକତା—ବି)

ସମୁତ୍‌ସୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍‌ସୃଷ୍ଟ)—ପରିତ୍ୟକ୍ତ—
Samut-srushta Abandoned.
(ସମୁତ୍‌ସର୍ଗ, ସମୁତ୍‌ ସର୍ଜନ—ବି)

ସମୁଦକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଉତ୍=ଉପରକୁ+ଅଞ୍ଚ୍
Samudakta ଧାତୁ=କ୍ରିୟା+ତ)—୧ । ଉଦ୍ଧୃତ—
1. Taken up. ୨ । (କୂପାଦିରୁ) ଉତ୍ତୋଳିତ—
2. Lifted up (from a well or pit).

ସମୁଦୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦୟ)—୧ । ସମୂହ (ଅମର)—
Samudaya 1. Multitude. ୨ । ସମଗ୍ର; ସକଳ—
2. Whole; all. ୩ । ଯୁଦ୍ଧ (ମେଦିନୀ)—3. Fight; conflict. ୪ । ସମୁଦ୍‌ଗମ (ମେଦିନୀ)—4. Sprouting up. ୫ । ଦିବସ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାକର)—5. Day. ୬ । ଅଭ୍ୟୁଦୟ; ଉନ୍ନତି—6. Rise; prosperity improvement. ୭ । ସମୁତ୍ଥାନ—7. Rise. ୮ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରବିଦ୍ୱାରା ରାଶ୍ୟନ୍ତରଗତ ନକ୍ଷତ୍ର ନାଡ଼ୀ—8. (Astrology) The movement of the sun's; entrance into a sign of the zodiac. [ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ନକ୍ଷତ୍ରକୁ ସମୁଦୟ ନାଡ଼ୀ କୋଲାଯାଏ ।] ୯ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଲଗ୍ନ—
समुदाय 9. (astrology) Lagna. ଦେ. ବିଣ—ସମୁଦାୟ;
समुदाय ସବୁ—All; whole; entire.

ସମୁଦ(ଦୁ)ର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମୁଦ୍ର)—ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)
Samuda(du)ra Samudra (See)
समुन्द्र दरिआ

ସମୁଦାଗମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଆଗମ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ
Samudāgama (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Deep knowledge.
୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚେତନା—2. Full consiousness.

ସମୁଦାଚାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଆଚାର)—୧ । ଆଶୟ;
Samudāchāra ଅଭିପ୍ରାୟ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Intention. ୨ । ଅଭିଳାଷ—2. Desire; wish. ୩ । ସମ୍ୟକ୍ ଆଚାର—3. Special custom; peculiar conduct. ୪ । ଶିଷ୍ଟାଚାର—4. Etiquette. ୫ । ନମସ୍କାର; ଅଭିବାଦନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—5. Obeisance; salutation.

ସମୁଦାୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଇ ଧାତୁ=କ୍ରିୟା+ଭାବ-ଅ)—
Samudāya ୧ । ସମୂହ (ଅମର)—1. Multitude. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)ଯୁଦ୍ଧ (ଅମର)—2. Battle; conflict; fight. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ) ପୃଷ୍ଠସ୍ଥାୟୀ ବଳ (ଅଜୟ)—3. The army at the rear of the main army;rear guard. ୪। ସମୁଚ୍ଛ୍ରୟ (ମେଦିନୀ)(ଦେଖ) —4. Samuchchhraya (S) ୫। ସକଳ; ସମସ୍ତ —5. All; whole. ୬ । (+ଭାବ.ଅ) ଉତ୍ଥାନ;ଉଦୟ
समुदाय —6 Rise. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସମସ୍ତ; ସବୁ; ସକଳ—
समुदाय 1. All. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—2 Whole; entire.

ସମୁଦା ସମୁଦି—ଦେ. ବି—ସମଧା ସମଧି (ଦେଖ)
Samudā samudi Samadhā samadhi (See)

ସମୁଦାହାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ଆ+ହୃ ଧାତୁ+ଭାବ- ଅ)—
Samudāhāra କଥୋପକଥନ—Conversation; talk.

ସମୁଦି(ଧି)—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସଂ. ସମ୍ବନ୍ଧୀ)—ବୈବାହିକ; ଆପଣାର ପୁଅ
Samudi(dhi) ଯାହାଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ କିମ୍ବା ଆପଣାର କନ୍ୟା ଯାହାଙ୍କ
(ସମୁଦୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଅକୁ ବିବାହ କରିଥାଏ; ଆପଣାର ପୁଅର ବା
ବେଆ(ହା)ଇ ଝିଅର ଶ୍ୱଶୁର—A person whose son
समधी has married one's daughter and vice versa; the father-in-law of one's son or daughter. [ଭ୍ର—ସମ୍ମି, ସମଧି, ଲିଙ୍କ ମିତ, ସାଙ୍ଗ ପଡଶା ସ୍ନେହ ଚିତ୍ତ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚମୃତ ।] [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ସମ୍ବନ୍ଧୀର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶଳା, ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ସମଧୀର ଅର୍ଥ ବୈବାହିକ ବା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମୁଦି । ବଙ୍ଗଳାରେ ସ୍ତ୍ରୀବମାନଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ବେଆଇ ବା ବେହାଇ ଏବଂ ଶାଶୁଙ୍କୁ ବେଆଇନ୍ ବା ବେହାଇନ କହନ୍ତି ।]

ସମୁଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦିତ)—୧ । ଉତ୍ଥିତ—1. Risen;
Samudita ascended. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ଉଦିତ ବା
[ସମୁଦ(ଦା)ୟ—ବି] ଉତ୍ଥିତ—2. Fully risen; risen up. ୩ । ସମୁତ୍ପନ୍ନ; ସମୁଦ୍‌ଭୂତ—3. Produced. ୪ । ଉନ୍ନତ—4. Lofty. ୫ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ କଥିତ—5. Specially spoken. ୬ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କଥିତ—6. Uttered loudly.

ସମୁଦୀରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦୀରଣ=ଉଚ୍ଚାରଣ)-୧ । ଉଚ୍ଚାରଣ—
Samudīraṇa 1. Utterance. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ କଥନ—
(ସମୁଦୀରିତ; ସମୁଦୀର୍ଣ୍ଣ—ବିଣ) 2. Special speech.

ସମ୍ଦୁଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମୁଧୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ଅପଣାର ପୁତ୍ରର ବା କନ୍ୟାର ଶାଶୁ—The mother-in-law of one's son or daughter.
Samuduṇī
ବେୟାଇନ ସମଧିନୀ

ସମୁଦୁର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମୁଦ୍ର)—ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)
Samudura — Samudra. (See)
ସମୁନ୍ଦ୍ର ଦରିଯା

ସମୁଦ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ମୁଦ୍ଗ=ମୁଗ)—ମୁଗମିଶ୍ରିତ—
Samudga — Mixed with Moong grain.

ସମୁଦ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦ୍+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Samudga ୧ । ସମ୍ପୁଟକ; ଫରୁଅ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) ପେଡ଼ି (ସମୁଦ୍ଗକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଅମର)—1. A casket. ୨। ପତ୍ରରଚନା; ଠୋଙ୍ଗା—2. A pot made of leaves. ୩। ଯେଉଁ ପାତ୍ରର ଉପରେ ଘୋଡ଼ଣୀ ବା ଢାଙ୍କୁଣି ଖୋଲିଯାଇ ପାରେ—3. A box with a removable cover.
ସଂ. ବିଣ—ମୁଦ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ -Having moong grains.

ସମୁଦ୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦ୍ଗତ)—୧ । ସମୁତ୍ଥିତ (ଦେଖ)—
Samudgata 1. Samutthita. (See) ୨ । ସମୁଦିତ—
(ସମୁଦ୍ଗମ—ବି) 2. Samudita. (See). ୩ । ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced.

ସମୁଦ୍ଗମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦ୍ଗମ)—୧ । ଉତ୍ଥାନ; ଉଦୟ—
Samudgama 1. Rising up; ascent. ୨। ଉତ୍ପତ୍ତି—2. Birth.

ସମୁଦ୍ଗାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦ୍ଗାର)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବମନ—
Samud-gāra — Violent vomiting.

ସମୁଦ୍ଗୀତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍=ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ+ଗୀତ)—
Samudgīta ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗୀତ—Sung loudly.

ସମୁଦ୍ଗୀରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦ୍ଗୀରଣ)—୧ । ଉଦ୍ବମନ—
Samudgīraṇa 1. Vomiting forth. ୨ ।
(ସମୁଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—ବିଣ) ଉତ୍ତୋଳନ—2. Lifting up. ୩ । ଉଚ୍ଚାରଣ; କଥନ—3. Speaking; utterance.

ସମୁଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦ୍+ଗୃ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—୧। ବମିତ
Samudgīrṇṇa 1. Vomited forth. ୨ । ଉତ୍ତୋଳିତ—2. Lifted up. ୩ । କଥିତ—3. Spoken. ୪ । ଉଚ୍ଚାରିତ—4. Uttered.

ସମୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ;
Samuddishṭa କୃତୋଦ୍ଦେଶ—1. Striven after.
(ସମୁଦ୍ଦେଶ—ବି) ୨ । ଅନ୍ୱେଷିତ—2. Searched for; investigated.

ସମୁଦ୍ଧତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦ୍+ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Samuddhata ତ)—୧ । ଅଶିଷ୍ଟ; ଅବନୀତ (ଅମର)—1. Ill-mannered; rude. ୨ । ଗର୍ବିତ—2. Arrogant; proud; puffed up with pride. ୩ । ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ—3. Thrown up. ୪ ।

ସମୁଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) (ଦେଖ)—4. Samudgirṇṇa (See)

ସମୁଦ୍ଧରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦ୍ଧରଣ)—୧ । ଓପାଡ଼ିବା; ଉନ୍ମୂଳନ—
Samuddharaṇa 1. Uprooting. ୨ । ଉତ୍ତୋଳନ—
(ସମୁଦ୍ଧାର—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Lifting up. ୩ । ଉନ୍ନମନ
(ସମୁଦ୍ଧୃତ—ବିଣ) (ଅମର)—3. Raising up. ୪ । ମୋଚନ; ଉଦ୍ଧାର କରିବା—4. Loosening; liberation; deliverance. ୫ । ବମନ; ଉଦ୍ଗିରଣ—5. Vomiting. ୬ । ବାନ୍ତାନ୍ନ (ଅମର)—Vomited food.

ସମୁଦ୍ଧର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉତ୍+ଧୃ ଧାତୁ=ଧାରଣକରିବା+
Samuddhartta କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ୧ମା.୧ବ.)—୧ । ଉଦ୍ଧାରକର୍ତ୍ତା—
(ସମୁଦ୍ଧର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Delivering. ୨ । ଉନ୍ମୂଳନକର୍ତ୍ତା—2. Uprooting; eradicating. ୩ । ଋଣପରିଶୋଧକର୍ତ୍ତା—3. Liquidating one's loan.

ସମୁଦ୍ଧସ୍ତ—ସଂ ବି (ସମ୍+ଉତ୍+ହସ୍ତ)—ହାତଦ୍ୱାରା ପୋଛିପକାଇବା
Samuddhasta (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Wiping out with the hand.

ସମୁଦ୍ଧାର—ସଂ.ବି (ସମ୍+ଉଦ୍ଧାର)—୧ । ମୁକ୍ତି; ପରିତ୍ରାଣ; ମୋଚନ—
samuddhāra 1. Deliverance; salvation.
(ସମୁଦ୍ଧୃତ—ବିଣ) ୨ । ଉନ୍ମୂଳନ—2. Eradication; uprooting. ୩ । ଉତ୍ତୋଳନ—3. Lifting up.

ସମୁଦ୍ଧୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦ୍ଧୃତ)—୧ । ଉତ୍ତୋଳିତ—
Samuddhruta 1. Drawn up; lifted up; raised up. ୨ । ମୋଚିତ; କୃତୋଦ୍ଧାର;
ସମୁଦ୍ଧରଣ } —ବି
ସମୁଦ୍ଧାର }
2. Delivered; rescued. ୩ । ଉଦ୍ଗୀର୍ଣ୍ଣ ବାନ୍ତ; ବମିତ—3. Vomited forth; emitted. ୪ । ଉନ୍ମୂଳିତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Uprooted. ୫ । ଅସଦ୍ବ୍ୟବହାରପ୍ରାପ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—5. Ill-treated. ୬ । ଅଂଶୀକୃତ—6. Divided into shares. ୭ । ଗୃହୀତ—7. Taken. ୮ । ଅଧିକୃତ—8. Taken possession of.

ସମୁଦ୍ବହ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉତ୍+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Samudbaha ୧ । ଉଦ୍ବହନକର୍ତ୍ତା; ଉତ୍ତୋଳକ—1. Lifting. ୨ । ବହନକାରୀ—2. Carrying. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—3. Chief; principal.

ସମୁଦ୍ବାହ—ସଂ. ବି—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରକାରେ ବହନ—
Samudbāha 1. Carrying. ୨ । ବିବାହ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Marriage.

ସମୁଦ୍ବେଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଦ୍ବେଗ)—ସମ୍ୟକ୍ ଉଦ୍ବେଗ—
Samudbega — Great anxiety.
(ସମୁଦ୍ବିଗ୍ନ—ବିଣ)

ସମୁଦ୍ଭବ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଉଦ୍ଭବ)—୧ । ଉତ୍ପତ୍ତି—1. Production. ୨ । ଜନ୍ମ—2. Birth; origin. ୩ । ହୋମାଗ୍ନିର ନାମଭେଦ—3. Name of one of the sacrificial fires.
Samudbhaba
(ସମୁଦ୍ଭୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସମୁଦ୍ଭୂତ—ବିଣ)
ବିଣ—ଉଦ୍ଭୂତ; ଉତ୍ପନ୍ନ—Born; produced from.

ସମୁଦ୍ଭାସିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉଦ୍ଭାସିତ)—୧ । ପ୍ରଦୀପ୍ତ—
Samudbhāsita 1. Lighted; illuminated. ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳୀକୃତ—2. Brightened. ୩ । ଶୋଭିତ—3. Decorated; shining.

ସମୁଦ୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ+ଉଦ୍ଭୂତ)—୧ । ଜାତ—1. Born of. ୨ । ଉତ୍ପନ୍ନ—2. Produced from; originating from.
Samudbhūta

ସମୁଦ୍ୟତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉଦ୍ୟତ)—ଉଦ୍ୟତ; ଉଦ୍ୟୁକ୍ତ—
Samudyata Striving; ready for; prepared for.

ସମୁଦ୍ୟମ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଉଦ୍ୟମ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଉଦ୍ୟମ—
Samudyama 1, Great striving. ୨ । ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା—2. Great endeavour. ୩ । ଆରମ୍ଭ—3. Beginning.
(ସମୁଦ୍ୟତ—ବିଣ)

ସମୁଦ୍ର—ସଂ. ବ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଉନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=କ୍ଲିନ୍ନ ହେବା+
Samudra ଅଧାଦାନ. ର, ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ଦ୍ୱାରା ଯହିଁରୁ ଜଳସମୂହ କ୍ଲିନ୍ନ ହୁଏ, କିମ୍ବା ସ=ସହିତ+ମୁଦ୍ରା=ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ସୀମା; ଯାହା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା ସୀମାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥିତ; କିମ୍ବା ସ=ସହିତ+ମୁଦ୍ରା=ମଣିରତ୍ନାଦି; ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ରତ୍ନାକର ଅଟେ । କିମ୍ବା ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଉଦ୍ରେକ : ନିପାତନସିଦ୍ଧ; ଏଥିରେ ଜଳର ସମୁଦ୍ରେକ ବା ବାହୁଲ୍ୟ ହୁଏ; କିମ୍ବା ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଉଦ୍ଗତ+ର=ଅଗ୍ନି ଯହିଁରୁ)—୧ । ସାଗର; ପୃଥିବୀକୁ ବେଷ୍ଟନ କରିଥିବା ଜଳରାଶି—1. The sea; ocean. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସମୁଦ୍ର ପରି ବିଶାଳକାୟ ଓ ଅସୀମ ଗଭୀର ବସ୍ତୁ—2, A thing illimitable and unfathomable as the ocean. ୩ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ମୁନିବିଶେଷ—3. Name of a sage who compiled a book on chiromancy. ୪ । ଏକ କଉଡ଼ା କଉଡ଼ିର ସାତ ଭାଗରୁ ଭାଗେ—4. One-seventh part of a courie. ୫ । ଗୁରୁ ସଂଖ୍ୟା—5. The number four.

[ସମୁଦ୍ରର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଅବ୍ଧି, ଅକୂପାର, ପାରାବାର, ସରିତ୍ପତି, ଉଦନ୍ୱାନ୍, ଉଦଧି, ସିନ୍ଧୁ, ସରସ୍ୱାନ୍, ସାଗର, ଅର୍ଣ୍ଣବ, ରତ୍ନାକର, ଜଳନିଧି, ଯାଦଃପତି, ଅପାଂପତି (ଅମର), ମହାକଚ୍ଛ, ନଦୀକାନ୍ତ, ତୋୟ, ଦ୍ୱୀପବାନ୍, ଜଳେନ୍ଦ୍ର, ମନ୍ଥୀର, କ୍ଷୌଣୀପ୍ରାଚୀର, ମକରାଳୟ (ଜଟାଧର), ସରିତାଂପତି, ଜଳଧି, ନୀରନିଧି, ନୀରଧି, ଅମ୍ବୁଧି, ପୟୋନିଧି, ପୟୋଧି, ଯାଦସାଂପତି, ନଦୀନ, ଇନ୍ଦୁଜନକ, ଊର୍ମିକୋଷ, ବାରାଂନିଧି, ବାରିନିଧି, ବାର୍ଦ୍ଧି, ବାରିଧି, ତୋୟନିଧି, କୀଲାଳଧି, ଧରଣୀପୂରଃ, ତିମିକୋଷ, ଧରଣୀପ୍ଲବ, ବାକ, କଟଙ୍କଳ, ପେରୁ, ମିତଦ୍ରୁ, ବାହିନୀପତି, ଗଙ୍ଗାଧର, ଦାରଦ୍, ଊର୍ମି, ପ୍ରାଣଭାସ୍ୱାନ୍, ଊର୍ମିମାଳୀ, ମହାଶୟ, ଅମ୍ଭୋନିଧି, ଅମ୍ଭୋଧି, ତରପ, କୂଳଂକଷ, ତରସ୍ପ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ), ବାରରାଶି, ଶୈଳଶିବିର, ପଙ୍କରୁଚ, ତରନ୍ତ, ମହାପ୍ରାଚୀର (ବିକାଣ୍ଡଶେଷ), ପୟୋଧି, ସରିନ୍ନାଥ, ଅମ୍ଭୋରାଶି, ଧୁନୀନାଥ, ନଦ୍ୟ, କଙ୍କ, ଅପାଂନାଥ (ମେଦିନୀ) ।

[ସାମୁଦ୍ରିକ, ସାମୁଦ୍ରୀୟ, ସାମୁଦ୍ର—ବିଣ] (Apte) ୬ । ଶିବ—
6. An epithet of Śiba. (Apte) ସଂ. ବିଣ—(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ମୁଦ୍ରା+ଅ)—ମୁଦ୍ରିତ; ମୁଦ୍ରାଯୁକ୍ତ—Sealed. (Apte) [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ମେରୁର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକକେନ୍ଦ୍ରିକ ସାତଗୋଟି ଦ୍ୱୀପ ଓ ୭ଗୋଟି ଦ୍ୱୀପକୁ ବେଢ଼ି ୭ ଗୋଟି ସମୁଦ୍ର ଅଛି । ପୁରାଣ ମତରେ ସମୁଦ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ନେତ୍ରରୁ ଜାତ ହୋଇ ଥିଲା । ପୁରାଣାନ୍ତର ମତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଔରସରେ ବିରଜାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ୭ଟି ପୁତ୍ର ୭ ସମୁଦ୍ର ହେଲେ । ଲବଣାମ୍ବୁଧି ସର୍ବକନିଷ୍ଠ । ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ରର ନାମ—ଲବଣ, ଇକ୍ଷୁ, ସୁରା, ସର୍ପିଃ, ଦଧି, ଦୁଗ୍ଧ, ଜଳ । ପୁରାଣାନ୍ତର ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ସଗର ରାଜାଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଯଜ୍ଞର ଅଶ୍ୱକୁ ଇନ୍ଦ୍ର ହରଣ କରିବାରୁ ସଗରଙ୍କର ୬ ହଜାର ପୁତ୍ର ଉକ୍ତ ହୃତ ଅଶ୍ୱକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଭୂମି ଖୋଳିବାରୁ ଉକ୍ତ ଖାଲ ସାଗରରୂପରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ସମୁଦ୍ରର ଅନ୍ୟ ନାମ ସାଗର ।

ପୂର୍ବ ଯୁଗମାନଙ୍କରେ ଦ୍ୱିଜାତିମାନେ ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଳିଯୁଗରେ ଦ୍ୱିଜାତିମାନଙ୍କର ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । କଶ୍ୟପପୁତ୍ର ଦେବତା ଓ ଅସୁରମାନେ ଅମୃତଲାଭାର୍ଥ ମନ୍ଦର ଗିରିକୁ ଦଣ୍ଡ ଓ ବାସୁକିକୁ ଦଉଡ଼ି କରି ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଥିବାରୁ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ କାଳକୂଟ ହଳାହଳ ବିଷ [ଏହାକୁ ମହାଦେବ ପାନ କଲେ], ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ, ଐରାବତ ଅଧି ଅଷ୍ଟହସ୍ତୀଙ୍କ, ଓ ଅଠଗୋଟି କରିଣୀ, କୌସ୍ତୁଭମଣି, ପାରିଜାତବୃକ୍ଷ, ଅପ୍ସରାମାନେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବାରୁଣୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସୁରା [ଏହାକୁ ଅସୁରମାନେ ଗ୍ରହଣ କଲେ], ଧନ୍ୱନ୍ତରି, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଅମୃତ ବାହାରିଲେ । ଏହି ଅମୃତକୁ ଭଗବାନ ମୋହିନୀରୂପରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇଲେ । ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ସମୁଦ୍ରର ଅଧିପତି ଦେବତା ବରୁଣ ଓ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ । ସମୁଦ୍ର ଜଳ ଲବଣାକ୍ତ । ଆୟୁର୍ବେଦମତରେ ଏହି ଜଳର ଗୁଣ ବିସ୍ର, ଆମ୍ଳମଧୁରଲବଣ, ଉଷ୍ଣ, ତ୍ରିଦୋଷଜନକ, ଦାହଦ୍ୱିତ୍ତକାରକ ।

ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ସମୁଦ୍ର ଲଙ୍ଘନ କରି ଯାଭା, ବାଲି, ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପ ଆଦିରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ଜାହାଜମାନଙ୍କୁ ବୋଇତ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ଓ ଜାହାଜର ନାବିକ ବା ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ବୋଇତଅଳି ବୋଲି ଯାଉଥିଲା ।]

ସମୁଦ୍ରକ ପାଣି ଚଳୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ନ୍ୟାୟ) (ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି Samudraka pāṇi chaḷu karibā ମହାପ୍ରତାପୀ ଥିବାରୁ ତପଃ ପ୍ରଭାବରୁ ସମୁଦ୍ରର ସମସ୍ତ ଜଳକୁ ଆପଣା ଗଣ୍ଡୁଷ ମଧ୍ୟରେ ରଖି ପିଇଥିଲେ।) ଅସମ୍ଭବ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଏ ରୂଢ଼ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ—A proverb meaning 'He is going to quaff the whole ocean empty.

ସମୁଦ୍ରକଫ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରଫେନ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ) (ଦେଖ) Samudra kapha Samudra phena (See).

ସମୁଦ୍ର କଲ୍ଲୋଳ (ଗର୍ଜନ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସମୁଦ୍ରର ଲହରୀ- Samudra kalloḷa (garjana) ମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ଓ କୂଳ ସହିତ ଅଭିଘାତପ୍ରତିଘାତଜନିତ ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ—The roar of the sea.

ସମୁଦ୍ର କାଞ୍ଚୀ—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମୁଦ୍ର ଅଟେ କାଞ୍ଚି ପରି ଯାହାର)—Samudra kāñchī ପୃଥିବୀ—The (sea-girt) earth.

ସମୁଦ୍ର କାନ୍ତା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନଦୀ—1. River. ୨। Samudrakāntā ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ୁଥିବା ନଦୀ (ହଳାୟୁଧ)—2. A river falling in the sea. ୩। ପୃକ୍କା; ପିଡ଼ଙ୍ଗ ଶାଗ (ରାଜ ନିଘଣ୍ଟୁ)—3. A species of potherb; the trigonella herb.

ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ ପାଣି—ଦେ. ପ୍ରବଚନ (ନ୍ୟାୟ) [ବି—ଗୋଟିଏ Samudraku śaṅkhe pāṇi ଶଙ୍ଖରେ ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମିତ

ସମୁଦ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖେ ପଣା }
ସମୁଦ୍ରରେ ବିନ୍ଦୁପାତ } —ଅନ୍ୟରୂପ]

ଜଳ ସମ୍ଭାଏ। ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳର ପରିମାଣ ଅପରିମିତ; ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ଏକ ଶଙ୍ଖ ପରିମିତ ଜଳ ମିଶାଇଲେ ବା ବିଶାଳ ସମୁଦ୍ରରେ ଜଳର ସାମାନ୍ୟ ବିନ୍ଦୁପାତ ହେଲେ ତାହା କିଛି ନୁହେ।] ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ

সাগরকে একবিন্দু জল দেওয়া ବା ଖାଦ୍ୟ ଦେବା ଜମ୍ମା ମହା-
सागरको एक बुन्दा पानि देना ଅଭାବସ୍ଥଳରେ ସାମାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଦେବା ନ୍ୟାୟ—An analogy meaning the same as the English proverb 'A drop in the ocean'.

ସମୁଦ୍ରକୁ ଡେଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସମୁଦ୍ର ଜଳକୁ ଲମ୍ଫ ଦେବା—Samudraku ḍeiñbā 1. To jump into the ocean.

সমুদ্রে ঝাঁপ দেওয়া ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସଙ୍କଟ ବା ବିପଦ
समुद्रमे कुदना ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବା; ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ବକ ବିପଦକୁ ବରଣ କରିବା—(figurative) To voluntarily jump into danger; to court danger.

ସମୁଦ୍ରକୁ ପେଲି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ବୁଡ଼ି ମରିବା Samudraku peli debā ପାଇଁ (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ଠେଲିଦେବା

সমুদ্রে ভাসিয়ে দেওয়া 1. To push a person
समुद्रमे ढकेलना to the sea. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦ ସଙ୍କୁଳ ସ୍ଥାନକୁ ବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା—(figurative) To consign a man to a dangerous predicament.

ସମୁଦ୍ର ମଝିକୁ(କି) ପେଲିଦେବା }
ସମୁଦ୍ରକୁ ମେଲିଦେବା }—ଅନ୍ୟରୂପ
ସମୁଦ୍ରରେ ଭସା(ସେ)ଇ ଦେବା }

ସମୁଦ୍ର କୂଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ର ତଟ (ଦେଖ)—Samudra kūḷa Samudra taṭa (See)

ସମୁଦ୍ରଗ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧। ବୋଇତଅଳି; ନାବିକ—1. Sailor; Samudraga mariner. ୨। ପୋତ ବଣିକ—2. A merchant trading with ships; maritime trader,

(ସମୁଦ୍ରଗାମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମୁଦ୍ରଗା }
ସମୁଦ୍ରଗାମିନୀ }—ସ୍ତ୍ରୀ

ବିଣ—ସମୁଦ୍ରଗାମୀ (ଦେଖ) Samudragāmī (See)

ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସମୁଦ୍ରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର; Samudra garbha ସମୁଦ୍ରର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଜଳ ଥାଏ—1. The bed of the ocean; the inside of the ocean. ୨। ଜୁଆରର ଉଚ୍ଚତମ ସୀମା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସମୁଦ୍ର—2. The bed of the ocean upto the highest water-mark.

ସମୁଦ୍ରଗା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମୁଦ୍ରଗ+ଆ)—ନଦୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Samudragā A river. ବିଣ-ସ୍ତ୍ରୀ—ସମୁଦ୍ରଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of samudraga.

ସମୁଦ୍ରଗାମୀ—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ (ସମୁଦ୍ର+ଗମ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା. Samudra gāmī ୧ବ)—୧। ଯାହା (ଯେଉଁ ନଦୀ ଆଦି) ସମୁଦ୍ର ଆଡ଼କୁ ଯାଇଥାଏ—1. (River) Going or running towards the sea; falling into the ocean.

(ସମୁଦ୍ରଯାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମୁଦ୍ରଗାମିନୀ }
ସମୁଦ୍ରଯାୟିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

୨। ଯାହା (ଯେଉଁ ନୌକା ଆଦି) ସମୁଦ୍ରରେ ଗମନାଗମନ କରେ—2. Sea-going; ocean-going. ୩। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମୁଦ୍ରପଥରେ ଗମନାଗମନ କରେ—3. Sea-faring. ୪। ସମୁଦ୍ରସ୍ଥିତ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—4. Situated in the ocean.

ସମୁଦ୍ର ଗୁପ୍ତ—ଦେ. ବି ନାମ—୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ମଗଧ Samudra gupta ରାଜ୍ୟର ଜନୈକ ନରପତି—Name of

সমুদ্র গুপ্ত a king of northern India in the
समुद्र गुप्त 4th century A. D.

[ବି—ଏ ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ପୁତ୍ର ଥିଲେ ଓ ୩୨ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ। ଏହାଙ୍କର ରାଜ୍ୟସୀମା କେରଳ ଓ କାଞ୍ଚୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିଲା। ମଗଧର ରାଜଧାନୀ ପାଟଳି ପୁତ୍ରଠାରୁ ଅଲ୍ଲାହାବାଦର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କୌଶାମ୍ବୀ ବା କୁସୁମପୁରକୁ ଏ ନିଜର ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ।]

ସମୁଦ୍ର ଗୃହ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—୧। ବରୁଣାଳୟ—1. The Samudra gṛuha sea which is the abode of the

Hindu God Baruṇa. ୨। ଜଳଯନ୍ତ୍ର ଗୃହ—
2. A house with a contrivance to fill it with water so as to be used as a place of resort during summer.

ସମୁଦ୍ର ଚୂଳୁକ—ସଂ, ବି, ପୁଂ (ସମୁଦ୍ର+ଚୂଳୁକ+ଗଣ୍ଡୂଷ; ବହୁବ୍ରୀହି;
Samudra chuḻuka ଯେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଚଳୁ କରିଥିଲେ)—
ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନି—Sage Agastya.

ସମୁଦ୍ର ଚୌର—ସଂ ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଯେଉଁ ଚୋର ବା
Samudra chaura ଡକାଏତମାନେ ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ପୋତ
ସମুদ্রের চোর ଆଦିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଲୁଣ୍ଠନ କରନ୍ତି—
समुद्र चोर Pirate; corsair.

ସମୁଦ୍ର ଚୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ, ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସମୁଦ୍ରଗାମୀ
Samudra chaurjya ଜାହାଜରୁ ଧନାଦି ଲୁଣ୍ଠନ କରିବା ବୃତ୍ତି
ସমুদ্রে চোরি समुद्र चौर्य्य —Piracy.

ସମୁଦ୍ରଜ—ସଂ, ବିଣ (ସମୁଦ୍ର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ)—ସମୁଦ୍ର-
Samudraja ଜାତ; ସମୁଦ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ସାମୁଦ୍ରକ; ସମୁଦ୍ରରୁ
(ସମୁଦ୍ରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମିଳିବା—Sea-born; got from the
sea. ବି—୧। ସମୁଦ୍ର ଲବଣ; ପଙ୍ଗାଲୁଣ—
1. Sea salt. ୨। ପ୍ରବାଳ ମୁକ୍ତାଦି ରତ୍ନ—
2. Coral, pearl etc found in the sea.

ସମୁଦ୍ର ଜନ୍ତୁ—ସଂ, ବି—ସମୁଦ୍ର ଜୀବ (ଦେଖ)
Samudra jantu Samudra jiba (See)

ସମୁଦ୍ରଜା—ସଂ, ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ସମୁଦ୍ର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ଅ+
Samudrajā ସ୍ତ୍ରୀ, ଆ)—ସମୁଦ୍ରଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Samudraja.
ସଂ, ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—Goddess Lakshmī.

ସମୁଦ୍ର ଜାତ—ସଂ, ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Samudra jāta Produced or got from the ocean.

ସମୁଦ୍ର ଜୀବ—ସଂ, ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରରେ ବାସ କରୁଥିବା
Samudra jība ଜନ୍ତୁ; ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବ—Creatures living in the sea; marine animals.

ସମୁଦ୍ର ଢେଉ—ଦେ, ବି—ସମୁଦ୍ରରେ ଉଠିବା ଢେଉ ବା ତରଙ୍ଗ;
Samudra dheu ସମୁଦ୍ର ଲହରୀ—The waves of the
সমুদ্রের ঢেউ समुद्र ढेउ sea; billows.

ସମୁଦ୍ର ତଟ(ତୀର, ବେଳା, କୁକ୍ଷି)—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରର
Samudra taṭa(tīra, beḻā, kukshi) କୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ;
ଉପକୂଳ—Sea-shore; sea coast.

ସମୁଦ୍ର ତନୟା—ସଂ, ବି, ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କ୍ଷୀରାବ୍ଧି ତନୟା; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Samudra tanayā Goddess Lakshmī; the daughter of the ocean.

ସମୁଦ୍ର ତଳ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରର ନିମ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ଭୂମି—
Samudra taḻa The bed or floor of the ocean.

ସମୁଦ୍ର ଦୟିତା(ପତ୍ନୀ, ଯୋଷିତ୍)—ସଂ, ବି, ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Samudra dayitā (patnī, joshit) ନଦୀ—River.

ସମୁଦ୍ର ନବନୀତ—ସଂ, ବି (ସମୁଦ୍ରର ନବନୀତ)—୧। ଚନ୍ଦ୍ର—
Samudra nabanīta 1. Moon. ୨। ଅମୃତ—
2. Nectar.

ସମୁଦ୍ର ନେମି—ସଂ, ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମୁଦ୍ର ଅଟେ ନେମି=ପରିଧି
Samudra nemi ଯାହାର)—ପୃଥିବୀ—The earth.

ସମୁଦ୍ର ପୀଡ଼ା—ସଂ, ବି (ଆଧୁନିକ ଇଂରାଜୀ ବ୍ୟବହାରମୂଳକ
Samudra pīrdā ପ୍ରୟୋଗ)—ଜାହାଜରେ ବସି ସମୁଦ୍ରରେ
সমুদ্র পীড়া ଗଲା ବେଳେ ଜାହାଜର ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୋଗୁଁ
समुद्र पीड़ा ମୁଣ୍ଡ ବ୍ୟଥା, ବାନ୍ତି ଓ ଜର ଆଦି ହେବା ରୂପ
ପୀଡ଼ା—Sea sickness.

ସମୁଦ୍ର ପୋକ—ଦେ, ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଡାଙ୍ଗ ପରି ଫଡ଼ିଙ୍ଗା—A
Samudra poka kind of twig-like grasshopper.
সমুদ্রের পোকা समुद्रका कीड़ा

ସମୁଦ୍ର ଫଳ—ସଂ, ବି—୧। ଅଗ୍ନି ଫଳ; ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
Samudra phaḻa —1. Name of a medicinal tree.
[ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣକର, ବାତଦୋଷ ନାଶକ, ଭୂତ
ନିବାରଣକାରୀ, କଫ ଓ ଭ୍ରମନାଶକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ);
ଏଥିର ଫଳର ପ୍ରଲେପ ଦେଲେ ଚର୍ମରୋଗ ନଷ୍ଟ ହୁଏ;
ଏଥିର ମୂଳ ବାତନାଶକ ଓ ସ୍ନାୟୁ ଦୌର୍ବଲ୍ୟରେ
ହିତକର, ବାତଘ୍ନ, ଲୂତା ବିଷ ନାଶକ, ତ୍ରିଦୋଷଘ୍ନ,
କଫ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତି ନାଶକ (ଭାବ ପ୍ରକାଶ)।] ୨। କପିତ୍ଥ
ଫଳ; କଇଥ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Elephant-apple.

ସମୁଦ୍ର ଫେଣ—ଦେ, ବି (ସଂ, ସମୁଦ୍ରଫେନ)—ସମୁଦ୍ରଫେନ (ଦେଖ)
Samudra pheṇa Samudra phena (See)
সমুদ্র ফেনা ପ୍ରାଦେ, (ସମ୍ବଲପୁରୀ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଧାନ—
समुद्र फेन A species of paddy.

ସମୁଦ୍ର ଫେନ—ସଂ, ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସମୁଦ୍ରର ତେଉମାନଙ୍କ
Samudra phena ଅଘାତ ପ୍ରତିଘାତରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ଫେଣ
সমুদ্রফেনা —1. Sea-foam. ୨। ସମୁଦ୍ରସ୍ଥ
समुद्रफेन କମ୍ବୋଜବର୍ଗର ପ୍ରାଣିବିଶେଷର କଙ୍କାଳ-
ଫା. କଫେଦରିଆ 2. Sepia Officinalis; cuttle-
ଆ. ଜବଦୁଲ୍ ବହର fish bone. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୀତଳ,
ତେ, ସାମୁଦ୍ରନାଲିକେ କଷାୟ, ନେତ୍ରରୋଗହର, କଣ୍ଡୁ ଓ
[ଅନ୍ୟ ସଂ, ନାମ— କର୍ଣ୍ଣାମୟଘ୍ନ, ରୁଚିକର ଓ କଣ୍ଠଦୋଷ
ଡିଣ୍ଡୀର, ଫେନ, ଅବ୍ଧିକ- ଏବଂ କର୍ଣ୍ଣଶୂଳ ରୋଗର ଔଷଧ।
କ ମଳ, ଅବ୍ଧିକଫ,ସମୁଦ୍ର- ଏହା ଶୁଭ୍ର ପରି କଠିନ ଓ ପତଳା, ଚକ୍କୁ
କଫ, ଜଳହାସ ଫେନକ, ଚାଣ୍ଡ ଥିବାରୁ ରଙ୍ଗ ଲଗାଇବା
ଅବ୍ଧିଫେନ,ବାର୍ଦ୍ଧିଫେନ, ପୂର୍ବରୁ ପାଲିସ କରିବାପାଇଁ ଧାତବ
ପୟୋଧିକ, ସୁଫେନ, ଆସବାବ୍ ଉପରେ ରଙ୍ଗକାରୀ-
ଅବ୍ଧିଡ଼ିଣ୍ଡୀର, ସାମୁଦ୍ର] ମାନେ ସମୁଦ୍ର ଫେଣ ଘସନ୍ତି।]

ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷଃ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରର ଉପରଭାଗ—
Samudra bakshah The surface of the sea.
(ସମୁଦ୍ର ବକ୍ଷ—ଦେ, ରୂପ)

୬ । ସମୁନ୍ନତ; ସମୁଲ୍ଲତ—6. Elevated; exalted (Apte). ୭ । ସ୍ଫୀତ—7. Swollen (Apte). ୮ । ପୂର୍ଣ୍ଣ—8. Full (Apte)

ସମୁନ୍ନୟନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉନ୍ନୟନ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଉଚ୍ଚ Samunnayana କରିବା—1. Act of elevating. (ସମୁନ୍ନୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉପରକୁ ଉଠାଇବା; ଉତ୍ତୋଳନ—2. Lifting or raising up. ୩ । ଉଦ୍ଭାବନ—3. Invention. ୪ । ଉତ୍କ୍ଷେପଣ; ଉପରକୁ ଫୋପାଡ଼ିବା—4. Throwing up. ୫ । ପ୍ରାପ୍ତି—5. Getting; obtaining (Apte). ୬ । ଘଟଣା—6. Occurence; event (Apte).

ସମୁନ୍ମୂଳନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉନ୍ମୂଳନ)—ଉପାଡ଼ି ଦେବା; Samunmūlana ନିର୍ମୂଳୀକରଣ—Uprooting; (ସମୁନ୍ମୂଳିତ—ବିଣ) eradication.

ସମୁପଗମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉପଗମ)—୧ । ନିକଟକୁ ଆସିବା; Samupagama ନିକଟାଗମନ—1. Approach (ସମୁପଗତ—ବିଣ) (Apte). ୨ । ସଂଶ୍ରବ—2. Contact (Apte).

ସମୁପଚିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉପ+ଚି ଧାତୁ=ଚୟନ କରିବା, Samupachita ଗଦାକରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ (ସମୁପଚୟ—ବି) ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ—1. Much enlarged or increased. ୨ । ବହୁଳୀକୃତ—2. Magnified.

ସମୁପଜୋଷସ୍—ସଂ. ଅ (ସମ୍+ଉପ୍+ଜୁଷ ଧାତୁ=ସେବାକରିବା Samupajoshas +ଭାବ. ଅସ୍)—୧ । ଇଚ୍ଛାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁକୂଳରେ—1. Entirely according to wish (Apte) ୨ । ସୁଖରେ; ଆନନ୍ଦରେ—2. Happily (Apte).

ସମୁପଧାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉପ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ Samupadhāna ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସମୁତ୍ପାଦନ—(ସମୁପହିତ—ବିଣ) 1. Producing. ୨ । ସ୍ଥାପନ—2. Placing. ୩ । ରକ୍ଷାକରିବା—3. Saving.

ସମୁପବେଶ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉପ+ବିଶ୍ ଧାତୁ ଭାବ. ଅ)—Samupabesa ୧ । ଉପବେଶନ—1. Sitting. (ସମୁପବିଷ୍ଟ—ବିଣ) ୨ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—2. Welcoming; entertaining. ୩ । ଏକାଠି ବସିବା—3. Sitting down together.

ସମୁପବେଶନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉପ+ବିଶ୍ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅନ)—Samupabesana ୧ । ଗୃହ; ବାସସ୍ଥାନ—1. Residence; habitation (Apte). ୨ । (ସମ୍+ଉପ+ବିଶ୍. ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—୨ । ବସାଇଦେବା—2. Setting down.

ସମୁପଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉପଯୁକ୍ତ)—ସମ୍ୟକ୍ ଉପଯୁକ୍ତ—Samupajukta Befitting. (ସମୁପଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମୁପସ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉପସ୍ଥିତ)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ; ପହଞ୍ଚିଥିବା-Samupasthita 1. Present; arrived. (ସମୁପସ୍ଥାନ, ସମୁପସ୍ଥିତି—ବି) ୨ । ସମୁପେତ (ଦେଖ) 2. Samupeta (See). ୩ । ଘଟିଥିବା—3. Happened; occurred. ୪ । ନିକଟସ୍ଥ—4. Near; proximate.

ସମୁପାର୍ଜ୍ଜନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉପାର୍ଜ୍ଜନ)—୧ । ଏକାଠି ଅର୍ଜ୍ଜନ—Samupārjana 1. Acquiring together. (ସମୁପାର୍ଜ୍ଜିତ—ବିଣ) ୨ । ଏକସମୟରେ ଅର୍ଜ୍ଜନ—2. Simultaneous acquisition.

ସମୁପେତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉପେତ)—୧ । ସମାଗତ; ଏକାଠି ଉପସ୍ଥିତ-Samupeta 1. Come together; assembled. ୨ । ଉପସ୍ଥିତ—2. Arrived at (Apte). ୩ । (ଦ୍ୱାରା) ଅଧ୍ୟୁଷିତ—3. Inhabited by (Apte). ୪ । ଯୁକ୍ତ; ବିଶିଷ୍ଟ—4. Furnished with; possessed of [Apte].

ସମୁପେୟିବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଉପ+ଇ· ଧାତୁ=ଯିବା+ Samupeyibān କ୍ୱସ୍ତି. ବସ୍; ସମୁପେୟିବସ୍ ୧ମା. ୧ବ)—(ସମୁପେୟୁଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସମୁପସ୍ଥିତ (ଦେଖ)—1. Samupasthita. (See) ୨ । ସମୁପେତ (ଦେଖ)—2. Samupeta. (See)

ସମୁପୋଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉପ+ବହ୍. ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+ Samupordha କର୍ମ. ତ)—୧ । ଦମିତ—1. Controlled; checked; restrained. ୨ । ଜାତ; ସମୁତ୍ପନ୍ନ—2. Produced; born. ୩ । ସମାସନ୍ନ—3. Impending. ୪ । ସମୁଦ୍ଗତ; ଉପରକୁ ଉଠିଥିବା—4. Risen; gone upwards. ୫ । ସଂଗତ—5. Assembled; collected. ୬ । ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ; ବର୍ଦ୍ଧିତ—6. Increased. (Apte). ୭ । ଆରବ୍ଧ—7. Begun. (Apte). ୮ । ନିକଟକୁ ଆଣିତ—8. Brought near. (Apte).

ସମୁର୍ବ(ର୍ବ)ର—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଉର୍ବର)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ବର—Very Samurba(rbba)ra fertile. (ଉ—× × × କରେ ସମୁର୍ବର, କ୍ଷାନ-ଭକ୍ତି-ପ୍ରୀତି-ଜଳେ ହୃଦୟ-ଭୂପରେ । ଚିନ୍ତାମଣି. ବନମାଳଦତ୍ୟ ।)

ସମୁଲ୍ଲ(ଲ୍ଲା)ସିତ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଉଲ୍ଲସିତ; ଉଲ୍ଲାସିତ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ Samulla(llā)sita ଆନନ୍ଦିତ; ସମୁତ୍ଫୁଲ୍ଲ—1. Rejoicing; over-joyed; greatly delighted; (ସମୁଲ୍ଲାସ—ବି) exhilarated. ୨ । ଶୋଭିତ—2. Shining; looking beautiful. ୩ । କ୍ରୀଡ଼ାଶୀଳ—3. Playful. ୪ । ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—4. Very brilliant.

ସମୁଲ୍ଲସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ସମୁଲ୍ଲସିତ ହେବା—To be glad
Samullasibā or delighted. (ଉ—ଛୁଦ ମଦନ ଭରର
ସম্মুল্লসিত হওয়া **समुल्लसित होना** ସମୁଲ୍ଲସି ଥରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଂଗୀତ ।)

ସମୁଲ୍ଲାସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସମୁଲ୍ଲସିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଉଲ୍ଲାସିତ
Samullāsibā କରିବା; ଆନନ୍ଦିତ କରାଇବା—To delight.
সমুল্লাসিত করা (ଉ—କହେ ବସୁବୁଗେଂଶ ଅହେତୁକତାରେ
समुल्लसित करना ଶହେଗୁଣରେ ସମୁଲ୍ଲାସିଲି ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସମୁଲ୍ଲେଖ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ଉଲ୍ଲେଖ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଉଲ୍ଲେଖ—
Samullekha 1. Special mention. ୨ । ଖନନ;
(ସମୁଲ୍ଲେଖନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଖୋଦନ—2. Engraving. ୩ ।
[ସମୁଲ୍ଲିଖିତ, ସମୁଲ୍ଲେଖିତ—ବିଣ] ଘର୍ଷଣ କରିବା—3. Scratching. ୪ । ଘୃଷ୍ଟିବା—4. Scraping. ୫ । କଥନ—
5. Talking, speaking.

ସମୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କର୍ମ.ତ)—
Samūrdha ୧ । ଊଢ଼; ବିବାହିତ—1. Married. ୨। ଧୃତ—
2. Caught. ୩ । ରାଶୀକୃତ—3. Heaped up; accumulated. ୪ । ଶୋଧିତ—4. Rectified; purified. ୫ । ଭୁଗ୍ନ; ବକ୍ରୀକୃତ—5. Bent; crooked. ୬ । ସଦ୍ୟୋଜାତ—6. Produced afresh. ୭ । ପରିଷ୍କୃତ—7. Cleansed. ୮। ଦମିତ—
8. Restrained. ୯ । ଅନୁଦ୍ଧତ—9. Tranquilised. ୧୦ । ସଙ୍ଗତ—10. Associated. ୧୧ ।
ଏକତ୍ରୀକୃତ—11. Assembled. (Apte) ୧୨ ।
ସଂଗୃହୀତ—12. Collected. (Apte) ୧୩। ଗୁପ୍ତଅଛେ
ଅଚ୍ଛନ୍ନ—13. Enveloped. (Apte). ୧୪ ।
ବାହିତ—14. Borne along. (Apte) ୧୫ ।
ନୀୟମାନ—15. Led; conducted. (Apte)

ସମୂରୁ(ର)—ସଂ. ବି (ସମ୍=ଶୋଭନ+ଊରୁ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Samūru(ra) ଏକପ୍ରକାର ମୃଗ—A species of deer.
(ସମୂରୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମୂଳ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ମୂଳ)—୧ । ମୂଳ ସହିତ—
Samūla 1. With the root; with the root
(ସମୂଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) attached to it. ୨ । କାରଣ ସହିତ;
[ନିର୍ମୂଳ, ଅମୂଳକ—ବିପରୀତ] ସକାରଣ—2. Having foundation; well-founded. ୩ । ସହେତୁକ—
3. Having cause. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସମୂଳଂ)—
সমূল ସମୂଳେ (ଦେଖ)—Samūle (See). ଦେ. ବିଣ—
समूल ନିଶ୍ଚିତ, ସ୍ଥିର—Ascertained (ଉ—ବନ୍ଦୀ କରିଛି
স্থির **स्थिर** କେ ରମଣୀମଣିକି ସମୂଳ କରିବା ତାହି । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସମୂଳେ—ଦେ. କ୍ରି. ବି (ସଂ. ସମୂଳଂ)—୧ । ମୂଳ ବା ଚେର
Samūle ସହିତ—1. With root. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—
সমূলে 2. Completely. ୩ । ଆଦ୍ୟନ୍ତ ନିଶାର—3. In-
समूल cluding the beginning. ୪ । ଆଦ୍ୟରୁ ଆରମ୍ଭ
କରି—4. From the beginning. ୫ । ମୂଳପୋଛ
କରି—5. From the very root; by tearing up the root.

ସମୂଳେ(ସମୂଳରେ) ନାଶ(ନଷ୍ଟ, ବିନାଶ, ନିର୍ମୂଳ) ହେବା (ପାଇବା, ଲଭିବା)—ଦେ. ନ—୧ । ଲୁପ୍ତ ଲୋପ ହେବା—1. To be
Samūle(samūlare) naśa extinct. ୨ । ମୂଳ ସହିତ
(nashta, bināsa, nirmūla) ଉଚ୍ଛେଦପ୍ରାପ୍ତ ହେବା;
hebā (pāibā, labhibā) ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be
সমূলে নির্মূল (নষ্ট; নাশ) হওয়া eradicated. ୩ । ଧ୍ୱଂସ
समूल नाश होना ହେବା—3. To be exterminated.

ସମୂଳେ ନିର୍ମୂଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ବାକ୍ୟ "ସମୂଳଂ ବିନଶ୍ୟତି"=
Samūle nirmūla ମୂଳ ସହିତ ନାଶ ହେବା)—
(ସମୂଳେ ବିନାଶ, ନିର୍ମୂଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । ମୂଳୋଚ୍ଛେଦ;
সমূলে নির্মূল ବିନାଶ—1. Eradication; extinction.
समूल नाश ୨। ଲୁପ୍ତ ଲୋପ—2. Extinction; extermination.

ସମୂହ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Samūha ୧ । ସମୁଦାୟ; ସମସ୍ତ—1. All; whole; entirety.
୨ । ରାଶି—2. Heap; collection. ୩ । ନିକର; ଗଣ; ସମାହାର—3. Multitude; assemblage; aggregate. ୪ । ଦଳ—4. Flock; troop; (Apte). ୫ । (ସମ୍+ଊହ ଧାତୁ=ତର୍କ କରିବା +ଭାବ ଅ)—ସମ୍ୟକ୍ ତର୍କ—5. Special argument. ୬ । ବହୁତ ତର୍କ—6. Much argument. ୭ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ଦେହ—7. Great doubt. ଦେ. ବିଣ.—୧ । ସମୁଦାୟ—1. All; entire; whole. ୨ । ବହୁ; ଅନେକ—2. Many; much. ୩ । ଏକ ଜାତୀୟ ବହୁ—
3. Many of the same class or species. ୪ । ପ୍ରଚୁର; ଅତ୍ୟନ୍ତ; ଅତ୍ୟଧିକ—4. Excessive.
[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ବହୁବଚନ ସୂଚନା କରେ । ଯଥା—ପ୍ରାଣି ସମୂହ ।]
সমূহ **समूह** ଦେ. ବି—ଗ୍ରାମର ବା ସମାଜର ସମ୍ମିଳିତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ବା ଦଳ—All the members of a community acting jointly. [ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ଭାଷାରେ ସମୂହ, ସମୁଦାୟ, ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦ କେବଳ ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମାତ୍ର [illegible] ଏସବୁ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣ ଦୁଇ ରୂପରେ [illegible]

ସମ୍ପତ୍ତି କରା wealth. ୨ । ଧନ ଜମାଇବା—2. To
ସମ୍ପত্তি করনা amass wealth. ୩ । ଧନ ଦ୍ୱାରା ଭୂସମ୍ପତ୍ତି
କିଣିବା—3. To acquire or purchase landed property.

ସମ୍ପତ୍ତି କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଧନର ନାଶ—1. Loss
Sampatti kshaya of property. ୨ । ବିପତ୍ତି—2. Adversity.

ସମ୍ପତ୍ତି ଗମା(ମେ)ଇବା—୧ । ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଅପବ୍ୟୟ କରିବା—1. To
Sampatti gamā(me)ibā squander away pro-
সম্পত্তি খোয়ান perty. ୨ । ବହୁ ବ୍ୟୟ ଓ ଦେଣା ଆଦି
सम्पत्ति गमाना ଯୋଗୁଁ ସୁସମ୍ପତ୍ତିଚ୍ୟୁତ ହେବା—2. To lose
(ସମ୍ପତ୍ତି ହର[ରେ]ଇବା, ସମ୍ପତ୍ତି ଖେଳା[ଳେ]ଇବା-ଅନ୍ୟରୂପ) one's
[ସମ୍ପତ୍ତି କମା(ମେ)ଇବା—ବିପରୀତ] property.

ସମ୍ପତ୍ତି ନାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଧନର ନାଶ—1. Loss
Sampatti nāsa of property. ୨ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷୟ; ବିଭବ
ନାଶ—2. Adversity.

ସମ୍ପତ୍ତି ବାଜ୍ୟାପ୍ତି—ଦେ. ବି (କଚେରିଆ)—କୌଣସି ଦୋଷର ଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ
Sampatti bājyāpti ରାଜାଜ୍ଞାଯୁ ବିଧାନ ଅନୁସାରେ କୌଣସି
সম্পত্তি বাজেয়াফ্ত ଲୋକର ସମ୍ପତ୍ତି ତାହାଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନିଆଯାଇ
सम्पत्ति बाजाफति ସରକାରଙ୍କ ଖାସ୍ ଦଖଲକୁ ନିଆଯିବା—
Forfeiture of property.

ସମ୍ପତ୍ତିବାନ୍—ଦେ. ବିଣ—ଧନବାନ୍—
Sampattibān Rich; well-to-do.
সম্পত্তিবান্ सम्पत्तिवान् (ସମ୍ପତ୍ତିବନ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ପତ୍ତି ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ)—ସମ୍ପତ୍ତିଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Sampatti bijnāna Sampattisāstra. (See)

ସମ୍ପତ୍ତି ବେଳ(ଳା)—ଦେ. ବି—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ସମୟ; ଯେଉଁ ସମୟରେ
Sampatti bela(lā) ମନୁଷ୍ୟର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହେଉଥାଏ—
সম্পত্তিরবেলা, সম্পদের বেলা Time of prosperity.
सम्पत्तिका वक्त (ଉ—ସମ୍ପତ୍ତିବେଳେ ଗୁଡର ନ କରିବ,
ବିପତ୍ତିବେଳେ କାତର ନ ହେବ—ଡଗ ।)

ସମ୍ପତ୍ତି ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି. (ଅଧୁନିକ)—ଧନ ବିଜ୍ଞାନ—
Sampatti sāstra Economics; the science of property.

ସମ୍ପତ୍ତି ହୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ଧନହୀନ—
Sampatti hina 1. Having no property.
(ସମ୍ପତ୍ତିବିହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗରିବ—2. Poor.
(ସମ୍ପତ୍ତିହୀନା, ସମ୍ପତ୍ତିବିହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ପଦ୍—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପଦ୍ ଧାତୁ=ଯିବା, ପାଇବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍;
Sampad ‡ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତି (ଦେଖ)—
(ସଂପଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Sampatti (See)
(ବିପଦ୍—ବିପରୀତ) ୨ । ଅଳଙ୍କରଣ—2. Decoration.
(Apte). ୩ । ମୁକ୍ତାର ହାର—3. A necklace
of pearls (Apte). ୪ । ଯଥୋଚିତ ପ୍ରଣାଳୀ—
4. Right method (Apte).

ସମ୍ପଦ୍‌ବର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସମ୍ପଦ୍+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ ବର)—ରାଜା; ଭୂପତି—
Sampad-bara King.

ସମ୍ପଦ୍‌ବିନିମୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପତ୍ତିର
Sampad-binimaya ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—Exchange
of riches between each other.

ସମ୍ପଦ୍‌ବିପଦ୍—ସଂ. ବି (ସମାହାର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ସମ୍ପଦ୍+ବିପଦ୍)—ସମ୍ପତ୍ତି ଓ
Sampad-bipad ବିପତ୍ତିର ସମାହାର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Aggregate of prosperity and
[ସମ୍ପତ୍ତି ବିପତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ] adversity.

ସମ୍ପଦ—ଦେ, ବି (ସଂ. ସଂପଦ୍)—ସମ୍ପତ୍ତି (ଦେଖ)—
Sampada সম্পদ सम्पद् Sampatti (See)
(ବିପଦ—ବିପରୀତ) ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ୍+ପଦ)—
ଯୁକ୍ତ ପଦରେ ଠିଆହେବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Standing
with the legs joined together.

ସମ୍ପଦ୍‌ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍ପଦ୍+ଲକ୍ଷଣ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Sampad-lakshana ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଚିହ୍ନ—The sign of
[ସମ୍ପଲ୍ଲକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] prosperity (Apte).

ସମ୍ପଧି—ଗ୍ରା. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସମ୍ପଦ୍)—ସମ୍ପତ୍ତି (ଦେଖ)—
Sampadhi Sampatti (See) (ଉ—କିସତ
କାଳରେ କଲ୍ଲ ବିପରୀତ ବୁଦ୍ଧି, ଅବଲୁଚେ ହରାଇଲୁ
ଏତେକ ସମ୍ପଧି—ସାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତ ସଭା)

ସମ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ପଦ୍ ଧାତୁ=ଯିବା, ପାଇବା+କର୍ତ୍ତି.ତ)-
Sampanna ୧ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସମ୍ପତ୍ତିଶାଳୀ—
(ସଂପନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Prosperous; affluent;
(ସମ୍ପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) thriving. ୨ । ଧନୀ—2. Wealthy;
(ସମ୍ପନ୍ନବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) rich. ୩ । (+କର୍ମ ତ) ସମ୍ପାଦିତ;
ନିଷ୍ପନ୍ନ—3. Accomplished; effected; brought
about. ୪ । ସମାହିତ; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Completed; finished. ୫ । ସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତ—5. Joined with; possessed of; having. [ଦ୍ର—
ଏହି ଅର୍ଥରେ 'ସମ୍ପନ୍ନ' ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ
ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ବିଦ୍ୟାବିନୟସମ୍ପନ୍ନ, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ
ସମ୍ପନ୍ନ ।] ୬ । ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—6. Fortunate (Apte). ୭ । ସୁଖୀ—7. Happy (Apte).
୮ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବଢ଼ିଥିବା; ପୋଖତ; ପାକଳ—
8. Full-grown; mature (Apte). ୯ । (ଅମୁକ)
ବିଶିଷ୍ଟ; ଯୁକ୍ତ—9. Endowed with; possessed
of. (ଯଥା—ବିଦ୍ୟାବିନୟସମ୍ପନ୍ନ) ୧୦ । ପ୍ରକୃତ; ଠିକ୍—
10. Right; correct (Apte).

ସମ୍ପରାୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପରା+ଇ ଧାତୁ=ଯିବା+ଅଧିକରଣ ଅ).
Samparāya ୧ । ଯୁଦ୍ଧ—1. Fight; conflict.
(ସଂପରାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଉତ୍ତରକାଳ; ଭବିଷ୍ୟତ୍; ଅସ୍ତ୍ର—
2. Future. ୩ । ଆପଦ—3. Calamity. ୪ ।
(+କର୍ତ୍ତି. ଅ) ସନ୍ତାନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. Offspring.

ସମ୍ପରାୟ(ୟି)କ—ସଂ. ବି (ସମ୍ପରାୟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ; +ଇକ)—ସମ୍ପରାୟ
Samparāya(yi)ka (ଦେଖ)—Samparāya (See.)

ସମ୍ପରିଗ୍ରହ—ସଂ. ବି. (ସମ୍+ପରିଗ୍ରହ)—୧ । ଗ୍ରହଣ—1. Acc-
Samparigraha eptance. ୨ । ସ୍ୱୀକାର—2. Consent. ୩ । ବିବାହ—3. Marriage.

ସମ୍ପର୍କ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସହିତ+ପୃଚ୍ ଧାତୁ=ଯୁକ୍ତ ହେବା+
Samparka ଭାବ ଅ)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ; ସଂସ୍ରବ—1. Rela-
(ସଂପର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion; connection. ୨ । ସଂସର୍ଗ—
2. Contact; association; society. ୩ । ସଂଯୋଗ; ମିଳନ—3. Union; mixture. ୪ । ବିବାହ ବା ରକ୍ତାଦି ଜନିତ ବନ୍ଧୁତା—4. Relationship by marriage or blood. ୫ । ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗ;
(ସମ୍ପୃକ୍ତ, ସମ୍ପର୍କୀ, ସମ୍ପର୍କୀୟ—ବିଣ) ମୈଥୁନ—5. Coition; sexual union. ୬ । ସ୍ପର୍ଶ—6. Touch; contact (Apte). ଦେ. ବି—ବନ୍ଧୁତାର ଦୂର ସମ୍ପର୍କ;
संपर्क सम्पर्क Distant relationship. [ଉ—ସେ ମୋର ସମ୍ପର୍କରେ ଭାଇ ଅଟନ୍ତି ।]

ସମ୍ପର୍କବର୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ସମ୍ବନ୍ଧଶୂନ୍ୟ—
Samparka barjjita Unconnected; having no connection.
ସମ୍ପର୍କଶୂନ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସମ୍ପର୍କହୀନ }

ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ
Samparka rakhibā ଅଳ୍ପଶାର ସଂସ୍ରବ ରଖିବା—
संपर्करखा To have any connection with a
सम्पर्करखना person or thing.

ସମ୍ପର୍କୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସମ୍ପର୍କ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Samparkī ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ସମ୍ବନ୍ଧୀ—Connected with;
(ସମ୍ପର୍କିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) related to.

ସମ୍ପର୍କୀୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସମ୍ପର୍କ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈୟ)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ;
Samparkiya ସଂକ୍ରାନ୍ତ—1. Relating to; connec-
(ସମ୍ପର୍କୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ted with. ୨ । ବନ୍ଧୁତା ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ—
2. Related with. ୩ । ରକ୍ତ ସଂପର୍କଯୁକ୍ତ ବା ବିବାହ ସଂପର୍କଯୁକ୍ତ—3. Related by marriage or kinship.

ସମ୍ପର୍ଦ୍ଦା(ର୍ଦା)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ପ୍ରଦାୟ)—୧ । କୀର୍ତ୍ତନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; କୀର୍ତ୍ତନ
Samparddā(rdā) ଦଳ—1. A company of hymn-
सम्प्रदा singers and players; a company of
सम्प्रदा chanters of hymns with music.
୨ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମାଜ—2. Sect of ascetics.

ସମ୍ପର୍ଦ୍ଦାନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମ୍ପ୍ରଦାନ)—ସମ୍ପ୍ରଦାନ (ଦେଖ)
Samparddāna Sampradāna (See)
सम्प्रदान सम्प्रदान

ସମ୍ପା—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପତ୍ ଧାତୁ=ପଡ଼ିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Sampā ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବିଜୁଳି—Lightning. ଦେ. ବି—
(ସଂପା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୧ । (ସଂ. ସମ୍ପାତ)—ଗାଳି ଦେବା—
सँपा, साँपा 1. Abusing. ୨ । ଅଭିଶାପ ଦେବା—
अभिशाप 2. Cursing. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଗାଳି
साँपा ଦେବାରେ ଓ ଅଭିଶାପ ଦେବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବା ପାରଗ-
शाप देनेवाला 1. Given to cursing and rebuk-
(ସମ୍ପୀ, ସମ୍ପେଈ—ସ୍ତ୍ରୀ) ing. ୨ । (ସଂ. ସମର୍ପଣ) ସମର୍ପିତ;
संपा संपना ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ—2. Made over; consigned.

ସମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ପିବା କ୍ରିୟାର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ;
Sampā(mpe)ibā ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଗାଳି ଦିଆଇବା—
साँपाना The causative form of Sampibā; to
शाप दिलाना cause to be rebuked.

ସମ୍ପାକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ପଚ୍ ଧାତୁ=ପାକ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)
Sampāka ୧ । ଲମ୍ପଟ (ଧରଣୀ)—1. Lecherous;
(ସଂପାକ—ଅନ୍ୟରୂପ) lewd. ୨ । ଧୃଷ୍ଟ (ମେଦିନୀ)—
2. Arrogant. ୩ । ଦୁଷ୍ଟ; ଅବନୀତ—3. Wicked; wanton. ୪ । ତାର୍କିକ (ମେଦିନୀ)—4. Argumentative; reasoning well. ୫ । ଅଳ୍ପ (ଧରଣୀ)—5. Little. ୬ । ଚତୁର—6. Cunning; subtle (Apte). ୭ । କାମୁକ—7. Lustful. ୮ । କ୍ଷୁଦ୍ର—8. Small. ଦେ. ବି—
୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଆରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରି ଗଛ—1. A tree; Cassia Fistula. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପକ୍ୱ ହେବା ଅବସ୍ଥା—2. Matured condition.

ସମ୍ପା କଟା—ଦେ. ବି (ସହଚର)—ଅଭିଶାପ ଦିଅ ଓ ଗାଳି ଦିଅ—
Sampā katā Cursing and abusing.
साँपा काटा गाली शाप

ସମ୍ପାଗ—ଦେ. ବି—ସଂପାଗ (ଦେଖ)
Sampāga Sampāga (See)

ସମ୍ପାଗୀ—ସଂ. ବିଣ—ସଂପାଗୀ (ଦେଖ)
Sampāgī Sampāgī (See)

ସମ୍ପା ଗଉରୀ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍ପା+ଗୌରୀ)—ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପରି
Sampā gaurī ଗୌର ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟା—(a woman) Of a
सम्पा गउरी bright colour or complexion (as that
सम्पा गउरी of the lightning).
(ସମ୍ପା ଗୋରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ପା ଗୋର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ପା ପରି ଗୌର)—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ
Sampā gaura ବିଶିଷ୍ଟ—Of a dazzling bright
(ସମ୍ପା ଗୋରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) complexion.

ସମ୍ପାଟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପଟ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sampāta ୧ । ତକୁ; ଟାକୁଆ (ମେଦିନୀ)—1. Spindle.
(ସଂପାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । (+ଜ୍ୟାମି. ଅ) [illegible]—2. Intersection.

ସମ୍ପାତ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ପତ୍ ଧାତୁ = ପଡ଼ିବା + ଭାବ. ଅ)—୧ । ପତନ-
Sampāta 1. Falling. ୨ । ସମୂହ—2. Multitude.
(ସଂପାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଅଭିସମ୍ପାତ; ଅଭିଶାପ—3. Curse.
୪ । ଉଡ୍ଡୟନ—4. Flying. ୫ । ଗମନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)
—5. Going. ୬ । ପ୍ରବେଶ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
6. Entrance. ୭ । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଗତି ବିଶେଷ;
ଚଢ଼େଇମାନଙ୍କର ଉପରୁ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିବାର ଗତି—
7. A kind of bird's motion; a bird's sudden dropping down.
সম্পাত ଜଳଧାରା ଦେ. ବ—ଜଳଧାର—Shower of rain.
[ଉ—ହୋଇ ଭୂମେ ନିପତନ ନ କର ସମ୍ପାତ ପାତ
ନ ଦେଖ ତ ନଭସ୍ଥ ସ୍ୱତଃ ।
—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି]

ସମ୍ପାତ ବଚନ—ସଂ. ବ—ଅଭିଶାପ ବାକ୍ୟ—
Sampāta bachana A curse; imprecatory words.
[ସମ୍ପାତ ବାକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମ୍ପାତି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଅରୁଣ ପୁତ୍ର; ଜଟାୟୁର ବଡ଼ ଭାଇ—
Sampāti Name of a son of Aruṇa.
[ସପାତି—ଅନ୍ୟରୂପ] [ବି—ଅରୁଣଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଶ୍ୟେନୀ ଓ
ତାଙ୍କ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଯଥାକ୍ରମେ ସମ୍ପାତି ଓ ଜଟାୟୁ । ରାମାୟଣ
କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା କାଣ୍ଡରେ ୫୬ ସର୍ଗଠାରୁ ୬୨ ସର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଏମାନଙ୍କ ବିବରଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ବୃତ୍ରାସୁରର ବଧ ପରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଜୟ କରିବାକୁ
ସମ୍ପାତି ଓ ଜଟାୟୁ ସ୍ୱର୍ଗପୁରକୁ ଗଲେ । ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ
ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ଜଟାୟୁ
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରଖର କିରଣ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ସନ୍ତପ୍ତ
ହେବାରୁ ସମ୍ପାତି ଜଟାୟୁକୁ ପକ୍ଷଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦନ କଲା ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ କିରଣରେ ସମ୍ପାତିର ପକ୍ଷ ପୋଡ଼ି ଗଲା ଓ ସେ
ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତରେ ପତିତ ହେଲା । ବାନରଗଣ ସୀତାଙ୍କ
ଅନ୍ୱେଷଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାବେଳେ ରାବଣଦ୍ୱାରା ସୀତା-
ହରଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ସମ୍ପାତିଠାରୁ ଶୁଣିଲେ—
—ଶବ୍ଦକୋଷ]

ସମ୍ପାତିକ—ସଂ. ବ (ସମ୍ପାତି + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ସମ୍ପାତି (ଦେଖ) (ଶବ୍ଦମାଳା)
Sampātika Sampāti (See

ସମ୍ପାତୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ପତ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)
Sampātī ସମ୍ୟକ୍ ପତନଶୀଳ—Falling.
(ସମ୍ପାତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ପାଦ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସମ୍ବାଦ)—୧ । ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ ବା
Sampāda ଘଟଣା—1. Any mythological episode.
সংবাদ [ଉ—ଏ ଅଧ୍ୟା ପଦର ସମ୍ପାଦ,
ସଂବାଦ୍ ଶୀବ ଅଠଗ୍ରନ୍ଥଙ୍କ ପଦ । ପ୍ରାଚୀ. କାର୍ତ୍ତିକ
[ସପାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ] ମାହାତ୍ମ୍ୟ] ୨ । ସମ୍ବାଦ; ଖବର—2. News;
intelligence. ୩ । ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦୁଇଜଣଙ୍କର
କଥୋପକଥନ-3. Dialogue between two persons described in a mythological work.
[ଉ-ତୋହର ମୋହର ସମ୍ପାଦ ଏହୁ, ଏକମନ ହୋଇ ଶୁଣିବ
ଯେହୁ । ପ୍ରାଚୀ. ନଳଚରିତ] ୪ । (କଚେରୀ) କଚେରୀର
ଦପ୍ତରଖାନାରେ ରକ୍ଷିତ କାଗଜରେ ଥିବା ବିଷୟର ଖବର-
4. Information about the contents of any record in a public record-room.
୫ । କିରଣ—5. Rays. [ଉ—ବାୟୁର ଅରୁଣ
ସତ୍ପାଦ ସପାଦରେ କୁଦରନ୍ଧ୍ର ତୋଷିଲେ ।—ଭଞ୍ଜ.
ବୈଦେହୀଶବିଳାସ] ୬ । ସଂଘର୍ଷ—6. Collision.
[ଉ—ବସନ୍ତଶ୍ରୀ ଯେ ଶିଳେ ଜନ୍ତୁଜନ୍ତୁ ସକଳେ ଯୁଦ୍ଧେ
ଶୂରେ ଶୂରେ ସମ୍ପାଦ ।—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
୭ । ସମ୍ପାଦନ; ଘଟଣ—7. Performance. [ଉ-ଶୁଣ
ମୋ ଜନନୀ ପିଅର ଅସ୍ଥି ଯାଏ ସମ୍ପାଦ କର ।—ପ୍ରାଚୀ.
କାର୍ତ୍ତିକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ] ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—Finished.
সম্পূর্ণ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ [ଉ—ତୁଇଣ ଚଉତ୍ରିଂଶ ପଦ, ଏ ଅଧ୍ୟା
ହୋଇଲା ସମ୍ପାଦ ।—ପ୍ରାଚୀ. କାର୍ତ୍ତିକମାହାତ୍ମ୍ୟ] ସଂ. ବି.
(ସମ୍ + ପଦ ଧାତୁ + ଭାବ ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ନିଷ୍ପାଦନ-
(ଶବ୍ଦକୋଷ) । 1. Completion; accomplishment. (Apte) ୨ । ଅର୍ଜନ—2. Acquisition (Apte).

ସମ୍ପାଦକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ପଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ = କର୍ତ୍ତି. ଅକ)—
Sampādaka ସମ୍ପାଦନକାରୀ; କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକ—Accomplishing; performing;
(ସଂପାଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ) superintending. ସଂ. ବି. ପୁଂ—
(ସମ୍ପାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମ୍ପାଦକତା, ସଂପାଦକତ୍ୱ—ବି) ୧ । ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନକର୍ତ୍ତା;
ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହକ—1. Secretary to an association. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂବାଦପତ୍ରର ବା
ସାମୟିକ ପତ୍ରିକାର ପ୍ରବନ୍ଧାଦି ସଂଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ପ୍ରକାଶିତ
କରନ୍ତି; ପତ୍ରିକାର ସଂକଳୟିତା ବା ସଙ୍କଳୟିତା—
2. Editor to any newspaper or magazine.
(ସମ୍ପାଦକୀୟ—ବିଣ) ୩ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ବା କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନର
କାର୍ଯ୍ୟପରିଚାଳନାଧ୍ୟକ୍ଷ—3. Secretary to a school or an institution.

ସମ୍ପାଦକତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ସମ୍ପାଦକ + ଭାବେ. ତା, ତ୍ୱ)—
Sampādakatā(twa) ୧ । ସମ୍ପାଦକଙ୍କ କର୍ମ—
1. Editorship; secretaryship. ୨ । ସମ୍ପାଦନ-
2. Accomplishment.

ସମ୍ପାଦକୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ପାଦକ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈୟ)—ସମ୍ପାଦକ-
Sampādakīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Editorial.

ସମ୍ପାଦକୀୟ ମନ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନିକ)—ସମ୍ବାଦପତ୍ର ବା ସାମୟିକ
Sampādakīya mantabya ପତ୍ରିକାରେ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସ୍ୱଲେଖନୀ-
(ସମ୍ପାଦକୀୟ ଟିପ୍ପଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରସୂତ ମନ୍ତବ୍ୟ ବା ଟିପ୍ପଣୀ—

Editorial remarks; the editor's notes in a newspaper or magazine.

ସମ୍ପାଦକୀୟ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ)—ସମ୍ବାଦପତ୍ର ବା ସାମୟିକ **Sampādakiya stambha** ପତ୍ରିକାର ଯେଉଁ ସ୍ତମ୍ଭରେ ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନ ପାଏ—Editorial column in a newspaper or magazine.

ସମ୍ବାଦ ଦରଖାସ୍(ସ୍ତ)—ଦେ. ବି (କଚେରୀ)—କଚେରୀର ମହାଫିସ୍ **Sampāda darkhās(sta)** ଖାନାରେ ରକ୍ଷିତ କଥାରୁ କୌଣସି ସଂବାଦ ଦରଖାସ୍ତ ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଲିଖିତ ପ୍ରାର୍ଥନା ପତ୍ର—**सम्बाद् दरखास्त** Application for certain information from a record stored in a public record-room.

[ଦ୍ର—ଏହି ଦରଖାସ୍ତ ସଙ୍ଗେ ମହାଫିଜ୍‌ଖାନାରୁ ଲେଖାଯିବା ନଥି ଖୋଜିବାରେ ନିଯୋଜିତ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ ନିମନ୍ତେ ଦରଖାସ୍ତକାରୀଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମୂଲ୍ୟର କୋର୍ଟଫିସ୍ ନିଆଯାଏ। ଏହି କୋର୍ଟଫିସ୍‌କୁ 'ତଲବି ଫିସ୍' ବୋଲଯାଏ।]

ସମ୍ପାଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଣିଜନ୍ତ ପଦ ଧାତୁ ବା ପାଦ ଧାତୁ=ଗତି **Sampādana** କରାଇବା+ଭାବ. ଅନ)—୧। ସମାଧାନ; (ସମ୍ପାଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମାପନ; ନିଷ୍ପାଦନ—1. Accomplishment; completion. ୨। ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ସଙ୍କଳନ ଓ (ସମ୍ପାଦନୀୟ, ସମ୍ପାଦ୍ୟ, ସମ୍ପାଦିତବ୍ୟ, ସମ୍ପାଦିତ—ବିଣ) ସଂସ୍କରଣ—2. Editing or publication of any book. ୩। ଉପାର୍ଜନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Acquisition; earning.

ସମ୍ପାଦନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସମ୍ପାଦକରୂପେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରାଦି **Sampādana karibā** ଚଳାଇବା—1. To edit a सम्पादन करा paper. ୨। ସମାଧା କରିବା—2. To ac-**सम्पादन करना** complish. ୩। ସମ୍ପାଦିବା (ଦେଖ)—3. Sampādibā (See)

ସମ୍ପାଦନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଣିଜନ୍ତ ପଦ୍. ଧାତୁ=ପାଦ. ଧାତୁ+ **Sampādaniya** କର୍ମ. ଅନୀୟ)-ସମ୍ପାଦିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be accomplished.

ସମ୍ପାଦୟିତା—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପଦ. ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. **Sampādayitā** ୧ବ)—ସମ୍ପାଦନକାରୀ—Accomplishing. (ସମ୍ପାଦୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ପାଦି (ଧାତୁ)—ସଂ. (ସମ୍+ଣିଜନ୍ତ ପଦ୍. ବା ପାଦ ଧାତୁ)—ସମାପନ **Sampādi (root)** କରିବା—To accomplish.

ସମ୍ପାଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପାଦି. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। କୃତ-**Sampādita** ସମ୍ପାଦନ; ସମାପିତ; ନିର୍ବାହିତ; ନିଷ୍ପାଦିତ—(ସଂପାଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Accomplished; finished. ୨। (ସମ୍ବାଦପତ୍ରାଦି) ନ୍ତ କୃତ—2. Edited.

ସମ୍ପାଦିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସମ୍ପାଦିଧାତୁ)—୧। ସମାଧାନ କରିବା—1. To **Sampādibā** accomplish. (ଉ—ଅନ୍ତେ ନିଶ୍ଚେ ଆସ୍ୟ ବାକ୍ୟରେ ସମାଧାନ କରା ଶୂନ୍ୟ ମନେ ସହିଲେ। ରାଧାନାଥ. ଉଷା।) **समाधान करना** ୨। ସାଇତିବା; ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରକ୍ଷା କରିବା; यत्नकरे राखा ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କରିବା—2. To preserve; to **हिफाजत करना** store with care; to keep in custody. (ଉ—ଯତ୍ନେ ସମ୍ପାଦିବା ଚିନ୍ତାମଣି ଅଛି ମୋ କରେ ଦେଲୁ ସୁପାରେ। କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳଦେବରଥ. 'ଯ' ଗୀତ। ୩। ସଂଗ୍ରହ କରିବା—3. To gather; to collect. ୪। ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦେବା—4. To entertain in the mind. (ଉ-ତନ୍ମଧ୍ୟ ବଳଦେବ, ମନ୍ଦ ଦେଇ ମାଯୋଗ, ସେ ସ୍ନେହ ସମ୍ପାଦୁଛି ଭାର ଭାର। କବି. ସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ।) ୫। ଚିନ୍ତା କରିବା—5. To brood over a matter. (ଉ—ଚମ୍ପା କହିନା କଗତ ବନନାକୁ ସମ୍ପାଦିକ ଯିନା ଏଥିନ। ଉପେ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ।)

୬। କାମନା କରିବା; ମନାସିବା; ବାଞ୍ଛା କରିବା—6. To wish. [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ସେ ସମ୍ପାଦ ମଙ୍ଗଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା।] ୭। ଘଟାଇବା; ଫଳରେ ଘଟାଇବା—7. To bring about; to cause a thing to take place. [ଉ—ସରସେ ପିଟିବେ ତକା। ସମ୍ପାଦିବ ଏତେ ଏବା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ଚମ୍ପୂ 'ସ' ଗୀତ।] ୮। ଖୋଜିବା; ଲୋଡ଼ିବା—8. To inquire after; to search. [ଉ—ବାହୁଲିକ ଯେ, ଅଳ୍ପକେ ଭଙ୍ଗେ, ମଙ୍ଗଳ ନ ସମ୍ପାଦ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।] ୯। (ଅର୍ଥ ଆଦିକୁ) ବୁଝାଇବା—9. To denote; to convey (a meaning). [ଉ—ବେଦର ଅର୍ଥ ଯେଣୁ ନ ସମ୍ପାଦେ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।] ୧୦। ବିଧାନ କରିବା—10. To make provision for. [ଉ—ସମ୍ପାଦିବା ଲାଗି ଜନତାର ପ୍ରୀତି, ଯେଉଁ ପଦେ ଯେଉଁ ଦେଇଅଛ ହିତ—ରାଧାନାଥ. ଦରବାର।] ୧୧। ସ୍ତ୍ରୀର ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମାଇବା—11. To cause to conceive; to impregnate. [ଉ—ତାହାର ଗର୍ଭେ ପୁତ୍ର ସୁତ, ଧର୍ମେ ସମ୍ପାଦ ପଣ୍ଡିତ। କୁମାର ଜନ୍ମେଜୟ ଆଦି, ସକଳ ଗୁଣେ ସେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ୧୨। (କୌଣସି କର୍ମ) କରିବା—12. To perform; to do (any act). [ଉ—ଅଶ୍ୱମେଧ ଯାଗ ପାରେ। ସେବା ସମ୍ପାଦ ଅପ୍ରମାଦେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] ୧୩। ଭବିଷ୍ୟତରେ କାମରେ ଲଗିବା ପାଇଁ ଅର୍ଜନ କରିବା—13. To earn for future use [ଉ—ଯେ ପ୍ରାଣୀ ତପ ଦାନ କରେ। ସେ ସମ୍ପାଦ ଏ ସଂସାରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] ୧୪। [illegible]—14. To store. ୧୫। [illegible]—15. To produce

ସମ୍ପାଦ୍ୟ—ସ. ବଣ (ସମ୍+ପାଦ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସମ୍ପାଦନୀୟ—Sampādya Fit to be accomplished; accomplishable. (ସଂପାଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବ (ଜ୍ୟାମିତି)—(ଉପପାଦ୍ୟ—ବପରୀତ) କୌଣସି ସତ୍ୟର ସମ୍ପାଦନ ବା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ କରାଯିବା ଜ୍ୟାମିତିକ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବା ସମସ୍ୟା—(geometry) A problem. [ଦ୍ର—ଜ୍ୟାମିତିର ପ୍ରତିଜ୍ଞାମାନ ସାଧାରଣତଃ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ। ୧। ସମ୍ପାଦ୍ୟ; ୨। ଉପପାଦ୍ୟ। ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ କୌଣସି ସତ୍ୟର ସମାଧାନ କରାଯାଏ କିମ୍ବା କୌଣସି କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ, ତାହା ସମ୍ପାଦ୍ୟ। ଯଥା—'ଗୋଟିଏ ସରଳରେଖା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସମଦ୍ୱିବାହୁ ତ୍ରିଭୁଜ ଅଙ୍କିତ କରିବାକୁ ହେବ'। ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଦତ୍ତ ବିଷୟ ପ୍ରମାଣିତ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତାହା ଉପପାଦ୍ୟ। ଯଥା—'ଏକ ସରଳରେଖା ଅନ୍ୟ ସରଳରେଖା ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରେଖାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କୋଣଦ୍ୱୟର ସମଷ୍ଟି ଦୁଇ ସମକୋଣର ସମଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ସମାନ'।]

ସମ୍ପି ଦେବା—ଦେ. କି—୧। (ସଂ. ସମର୍ପଣ)—ସମର୍ପଣ କରିବା—Sampi debā 1. To make over; to make over charge of. ସଁପା, ସଁପେ ଦେଓୟା सौंप देना ୨। ଅନ୍ୟର ହସ୍ତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେବା—2. To hand over.

ସମ୍ପିବା—ଦେ. କି—୧। (ସଂ. ସମ୍ପାତ) ଅଭିସମ୍ପାତ କରିବା—Sampibā 1. To curse; to imprecate. ସଁପା, ସାଁପା शाप देना ୨। ଗାଳି ଦେବା—2. To call names; to abuse. [ଉ—ସମ୍ପୁଥିଲ ଯହିଁ ସତୀ ଶମ୍ଭୁସ୍ତଃକୁ, ବୃଥାଗତ ହେଲା ଯେଣୁ—ନନ୍ଦକିଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା।] ୩। (ସଂ. ସମର୍ପଣ) ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା—3. To commit a thing to the charge of; to offer; to dedicate. ସଁପେ ଦେଓୟା सौंप देना [ଉ—ସ୍ୱ କୁଳର ହସ୍ତେ ପିତୃସତ୍ୟ ହସ୍ତେ ସମ୍ପିଲେ ଜୀବନ ମନ—ନନ୍ଦକିଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା।]

ସମ୍ପୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗାଳିଦେବାରେ ବା ଅଭିଶାପ ଦେବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତା—Sampī Termagant; shrewish; (a woman) given to cursing; foul-mouthed (woman). ଯେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଲାଗାଲୀ ଦେୟ शापदेनेवाली (ସମ୍ପେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ପୀଡ଼ (ଧାତୁ)—ସ. (ସମ୍+ପୀଡ଼)-୧। କଷ୍ଟୀଡ଼ନ କରିବା; ଚିପୁଡ଼ିବା Sampīrd(root) 1. To press; to wring out by pressing. ୨। ପୀଡ଼ାଦେବା; ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା-2. To oppress; to harass; to torture. ୩। ପ୍ରେରଣ କରିବା—3. To send forth. ୪। ଚପିବା—4. To compress; to squeeze together (Apte) ୫। ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା; ଘାଣ୍ଟିବା—5. To agitate, to disturb. ୬। ଗଣନା କରିବା—6. To compute; to reckon. (Apte). ୭। ଲୁଚାଇପକାଇବା; ଘୋଡ଼ାଇପକାଇବା—7. To obscure; to eclipse.

ସମ୍ପୀଡ଼ନ—ସ. ବ (ସମ୍+ପୀଡ଼ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ଚପିବା କର୍ମ; କଷ୍ଟୀଡ଼ନ—1. Pressing; squeezing together. Sampīrdana (ସମ୍ପୀଡ଼ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଚିପୁଡ଼ିବା କର୍ମ—2. Wringing out by pressing ୩। ଉତ୍ପୀଡ଼ନ; ପୀଡ଼ାଦାନ; ଅତ୍ୟାଚାର—3. Oppressing; oppression; harassment; torture. (ସମ୍ପୀଡ଼ିତ, ସମ୍ପୀଡ଼ନୀୟ, ସମ୍ପୀଡ଼୍ୟମାନ—ବଣ) ୪। ପ୍ରେରଣ—4. Transmission; sending forth; directing (Apte) ୫। ଚପିବା—5. Compression. ୬। ଘଣ୍ଟାଘଣ୍ଟି—6. Agitating; stirring up; disturbing. (Apte) ୭। ଦଣ୍ଡ ଦେବା—7. Punishment; castigation. (Apte).

ସମ୍ପୀଡ଼ନୀୟ—ସ. ବଣ (ସମ୍+ପୀଡ଼ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧। ସମ୍ପୀଡ଼ିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Sampīrdanīya 1. Fit to be squeezed or compressed. ୨। ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Deserving to be oppressed. ୩। ଦଣ୍ଡନୀୟ—3. Punishable.

ସମ୍ପୀଡ଼ା—ସ. ବ (ସମ୍+ପୀଡ଼ା)—ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—Sampīrdā Torment (Apte).

ସମ୍ପୀଡ଼ିତ—ସ. ବଣ (ସମ୍+ପୀଡ଼ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ—1. Oppressed. Sampīrdita (ସମ୍ପୀଡ଼ିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। କଷ୍ଟୀଡ଼ିତ; ଚିପୁଡ଼ା ହୋଇଥିବା—2. Squeezed; pressed. ୩। ଚପା ହୋଇଥିବା—3. Compressed.

ସମ୍ପୀଡ଼୍ୟମାନ—ସ. ବଣ, ପୁଂ (ସମ୍+ପୀଡ଼ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନ)—Sampīrdyamāna ୧। ଯାହାକୁ ଚପା ଯାଉଥାଏ—1. Being pressed or squeezed. (ସମ୍ପୀଡ଼୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଯାହାକୁ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ କରା ଯାଉଥାଏ—2. Being oppressed or harassed.

ସମ୍ପୀତି—ସଂ. ବ (ସମ୍=ଏକତ୍ର+ପା ଧାତୁ=ପିଇବା+ଭାବ. ତି)—Sampīti ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ପାନ—Drinking together; a drinking bout; compotation.

ସମ୍ପୁଟ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ପୁଟ ଧାତୁ=ଲଗ୍ନ ହେବା+ଅଧି. ଅ)—Samputa ୧। ପେଡ଼ି; କାଠ ପେଡ଼ି—1. A wooden case. [ସଂପୁଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। ପେଡ଼ି; ଢୁଙ୍କଣି ଯୁକ୍ତ ପେଟରା—2. A box with a lower part and a removable upper lid; a case with a cover; covered box. ୩। ଫରୁଆ; କରଣ୍ଡ—3. Casket. ୪। ପୋଟଳା; ପୁଡ଼ା-4. Bundle; packet

୪ । ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ; ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—5. A form of amatory embrace during coition. [ବି—ଏଥିରେ ପୁରୁଷ ଉଭୟ ପାଦକୁ ସଂପ୍ରସାରିତ କରି ଶଯ୍ୟାଗତକପୋଳକ ହୋଇ ରମଣ କରେ—ରତିମଞ୍ଜରୀ ।] ୬ । (ବୈଦ୍ୟକ)—କ୍ଷୁଦ୍ରବଳ; ବାସକେଶରେଣ୍ଟ ଗୁଳ୍ମ—6. Barlaria Cristata plant. ୭। ଗାତ; ଖୋଲ—7. A cavity (Apte). ସଂ. ବିଣ (+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—୧ । ମିଳିତ; ଯୁକ୍ତ—1. Joined together. ୨ । ଏକଜାତୀୟ ଦୁଇ ପଦାର୍ଥର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ—2. Placed within two things of the same kind. ୩ । କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ପୂର୍ବରେ ଓ ପରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ବୋଲାଯିବା (ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ)—3. (Purāṇa) Of which every sloka is preceded and followed by the utterance of a particular formula.

ସମ୍ପୁଟକ(କା)—ସଂ. ବି (ସମ୍ପୁଟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ+ଅ)—ସମ୍ପୁଟ Samputaka(kā) (ଦେଖ)—Samputa (See) (ସମ୍ପୁଟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ପୁଟ କର—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୃତାଞ୍ଜଳି—With Samputa kara the hands folded; having the (ସମ୍ପୁଟ ପାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) palms folded. (ସମ୍ପୁଟକରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ପୁଟ ଚଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବି—ଚଣ୍ଡୀ ବା ଦେବୀ ପୁରାଣର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକ Samputa chandī ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକର ପୂର୍ବେ ଓ ପରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ମନ୍ତ୍ର ବା ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକକୁ ସମ୍ପୁଟ କରି) ପାଠ କରାଯିବା ଚଣ୍ଡୀ—Reciting every Sloka of the Chandī Purāṇa by uttering a certain formula before and after every Sloka.

ସମ୍ପୁଟ ଜପ—ସଂ. ବି—କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରକୁ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବଚନ ବା Samputa japa ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୁଟିତ କରି ଜପ କରିବା—Utterance of a certain mantra by prefixing and suffixing it with a certain formula. [ବି—ତନ୍ତ୍ରସାରରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ, ସକାମ ବ୍ୟକ୍ତି କାମନାସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଇଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରକୁ ସମ୍ପୁଟ କରି ଜପ କରିବେ ଓ ନିଷ୍କାମ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପୁଟ ବ୍ୟତୀତ ଜପ କରିବେ । କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର ବା ବଚନ ବା ଶ୍ଳୋକ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୁଟ କରି ଚଣ୍ଡୀ ପାଠ କଲେ ଇଷ୍ଟ ଫଳଲାଭ ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସମ୍ପୁଟିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପୁଟ୍ ଧାତୁ=ଲଗାଯିବା+କର୍ମ. ତ)—Samputita ୧ । ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ପରି ଯୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା—1. Joined together as to form a hollow case. ୨ । ଉପରେ ଓ ତଳେ ଘୋଡ଼ଣୀ ଥିବା—2. Enclosed by an upper and a lower lid.

ସମ୍ପୁନ୍ନ(ନ୍ୟ, ନ)—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—Sampunna(nya, nna) Sampūrṇṇa (See) [ବି—ସଂପୂର୍ଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ ସବୁ ଗୁଣରେଁ ହେ ଅଚନ୍ତି ସମ୍ପୁନ୍ନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ଅବ ।]

ସମ୍ପୂଜନ—ସଂ.ବି (ସମ୍+ପୂଜ ଧାତୁ ଭାବ. ଅନ)—ସମ୍ୟକ୍ ପୂଜା—Sampūjana (ସମ୍ପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) Great adoration or (ସମ୍ପୂଜିତ, ସମ୍ପୂଜନୀୟ, ସମ୍ପୂଜ୍ୟ—ବିଣ) worship

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ - ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପୂର୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ ଲମ୍ବା ସମ୍+ପୂ Sampūrṇṇa ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Filled (ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) up. ୨ । ସମାପ୍ତ—2. Finished; (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣି—ସ୍ତ୍ରୀ) completed. ୩ । ସୁସମ୍ପାଦିତ—3. Accomplished. ୪ । ସମଗ୍ର—4. Full; whole; all; entire. ସଂ. ବି (ସଙ୍ଗୀତ) ୧ ।—ସପ୍ତସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ରାଗ—1. (music) A melody or mode of music in which all the notes of the gamut are used. [ବି—ପଞ୍ଚସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ରାଗକୁ ଔଡ଼ବ, ଷଡ଼ସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ରାଗକୁ ଷାଡ଼ବ ଓ ସପ୍ତସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ରାଗରାଗିଣୀକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଦୀପକ ବସନ୍ତ ରାଗ—ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର ।] ୨ । ଶୂନ୍ୟ—2. Ether ସଂପୂର୍ଣରୂପେ (Apte). ଦେ, କ୍ରି. ବିଣ ଓ ବିଣର ବିଣ—सम्पूर्णरूपसे ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—Wholly; quite; completely; totally; entirely.

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତୟା—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଶବ୍ଦର ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତିରେ Sampūrṇṇatayā ରୂପ; ସଂସ୍କୃତଭାଷାନଭିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ (ଦେଖ) Sampūrṇṇarūpe (See)

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତର—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ+ଅତିଶଯ୍ୟାର୍ଥେ. ତର)—କାନ୍ଥାଳ୍ Sampūrṇṇatara ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ—Full to the brink.

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ+ଭାବେ. ତା,ତ୍ୱ)—୧ । ପରିSampūrṇṇatā(twa) ପୂର୍ଣ୍ଣତା—1. Fullness; perfection. ୨ । ସମଗ୍ରତା—2. Completeness; entirety. ୩ । ସମାପ୍ତି—3. Completion.

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ଚ୍ଛା—ସଂ. ବି—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥା—1. Complete Sampūrṇṇa mūrchchhā fainting. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ (ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୂର୍ଚ୍ଛନ—ବିକଳ୍ପ) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Death.

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ—1. Fully. Sampūrṇṇarūpe ୨ । ସମଗ୍ରରୂପରେ—2. Completely. ସଂପୂର୍ଣରୂପେ सम्पूर्णरूपसे

ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଦୁଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ Sampūrnnā ହୋଇଥିବା ଏକାଦଶୀ—Name of the 11th day of the lunar fortnight which begins two Muhūrttas before sunrise. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ କାଳର ପୂର୍ବ ମୁହୂର୍ତ୍ତିରୁ ବର୍ତ୍ତିଷ୍ଣ ଏକାଦଶୀକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣା; ଅନ୍ୟ ଏକାଦଶୀକୁ ଖଣ୍ଡା ବୋଲାଯାଏ—ତିଥିତତ୍ତ୍ୱ ।]

ସମ୍ପୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପୂର୍ତ୍ତି)—ସମ୍ୟକ୍ ପୂର୍ତ୍ତି—Completion. Sampūrtti (ସଂପୂର୍ତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ପୃକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ପୃଚ୍ ଧାତୁ=ମିଳିତ ହେବା + କର୍ମ. ତ)—Samprukta ୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ; ସଂସୃଷ୍ଟ; ସଂକ୍ରାନ୍ତ—1. Related. (ସଂପୃକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ; ମିଳିତ—(ସମ୍ପର୍କ—ବି) 2. Mixed up with; blended. ୩ । ସଂଯୁକ୍ତ—3. Connected; joined. ୪ । ଗ୍ରଥିତ—4. Strung; sewn. ୫ । ଲଗ୍ନ; ସଂଲଗ୍ନ—5. Affixed. ୬ । ଖଚିତ—6. Set; inlaid (Apte). ୭ । ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବା—7. Touching.

ସମ୍ପୃଣ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ + ପୃ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣତାପ୍ରାପ୍ତ Sampruna (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Which has attained completion. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇଥିବା—2. Filled up.

ସମ୍ପେଇ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ସମର୍ପଣ କରିବା—Sampei debā To make over.

ସମ୍ପେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସମ୍ପିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା Sampeibā ସମ୍ପିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—Causative of सँपाना शाप दिलाना Sampibā.

ସମ୍ପେଷ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପିଷ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପେଷଣ Sampesha —1. Careful grinding; pulverisa-(ସମ୍ପେଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) tion. ୨ । (+କର୍ମ. ଅ) ଉତ୍ତମ ରୂପେ (ସମ୍ପିଷ୍ଟ, ସମ୍ପେଷିତ—ବିଣ) ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ଗୁଣ୍ଡ—2. Very fine powder.

ସମ୍ପୋଡ଼—ଦେ. ବି (ସମ୍ପୁଟ=ଅଲିଙ୍ଗନ)—୧ । ଲୀଳା; କୌତୁକ—Samporda 1. Amusement; sport. ୨ । ଅଲିଙ୍ଗନ सम्पुट कौतुक 2. Embrace. आलिंगन आलिङ्गन

ସମ୍ପୋଡ଼େ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ; ଅନାୟାସରେ; ସହଜରେ Samporde —Easily; as in sport. अनायासे अनायासमें

ସମ୍ପୋଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ପୋଷ୍ୟ)—୧ । ଅଭାବପୂରଣ ଯୋଗ୍ୟ Samposya —1. Sufficient for filling up a (ସଂପୋଷ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) want. ୨ । ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ (ସମ୍ପୋଷଣ—ବି) ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ—2. Sufficient for one's livelihood. ୩ । ଯଥେଷ୍ଟ; ଅଙ୍ଗୀକାର ଯୋଗ୍ୟ—3. Sufficient. ୪ । ପୋଷାହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—4. Fit to be supported; maintainable.

ସମ୍ପ୍ରକ୍ଷାଳନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ନାନ; Samprakshālana ଗାଧୋଇବା—1. Complete ab-(ସମ୍ପ୍ରକ୍ଷାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) lution; bathing. ୨ । ପ୍ଲାବନ—(ସମ୍ପ୍ରକ୍ଷାଳିତ—ବିଣ) 2. Inundation. (ସଂପ୍ରକ୍ଷାଳନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ପ୍ରଣେତା—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ସମ୍ + ପ୍ର + ନୀ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା.୧ବ)—Sampraneta ୧ । ଶାସକ—1. A ruler (Apte). ୨ । (ସଂପ୍ରଣେତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଚାରପତି—2. A judge(Apte). (ସମ୍ପ୍ରଣେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ପ୍ରତର୍ଦ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ର + ତର୍ଦ୍ଦ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—Sampratarddana (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁ—(ସଂପ୍ରତର୍ଦ୍ଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ) A name of Bishnu.

ସମ୍ପ୍ରତାପନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତାପନ)—୧ । ତତାଇବା—Sampratāpana 1. Heating (Apte ୨ । ପୋଡ଼ିବା-(ସଂପ୍ରତାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Burning (Apte). ୩ । ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାନ ସମ୍ପ୍ରତାପକ / ସମ୍ପ୍ରତାପିତ } ବିଣ —3. Torturing; tormenting (Apte). ୪ । ନରକଭେଦ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. Name of a hell.

ସମ୍ପ୍ରତି—ସଂ. ଅ (ସମ୍ + ପ୍ରତି; ସମ୍ ଓ ପ୍ରତି ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟର ସମାହାର, Samprati ଶବ୍ଦକୋଷ)—୧ । ଇଦାନୀଂ; ଅଧୁନା; ବର୍ତ୍ତମାନ; (ସଂପ୍ରତି ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏବେ କାଳି—1. Now; at present. ୨ । ଏହିକ୍ଷଣି; ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ—2. At the present moment. ୩ । କିଛିକାଳ ପୂର୍ବରୁ—3. Lately; recently. ସଂ.ବି (ନାମ)—୧ । ଅତୀତ-କାଳୀୟ ଉତ୍ସର୍ପିଣୀ ଶାଖାର ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅର୍ହତ୍ (ଶବ୍ଦକୋଷ) —1. Name of a Jaina saint. ୨ । ଅଶୋକଙ୍କ ନାତି ଦୌହିତ୍ର; କୁଣାଳଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Name of a grandson of Asoka.

ସମ୍ପ୍ରତିପତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତିପତ୍ତି)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ—Sampratipatti 1. Comprehension; complete understanding. ୨ । (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି) ଏକରାର; ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପରାଧ ସ୍ୱୀକାର (ମନୁ ୮।୧୮)—2. (Hindu law) Confession; admission of an accused person. ୩ । (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି) ପ୍ରତିବାଦୀର ଏକରାରୀ ଜବାବ—3. A statement of the defendant admitting plaintiff's claim. ୪ । ସ୍ୱୀକାର—4. Consent; acknowledgement. ୫ । ଚୁକ୍ତି—5. Agreement; contract. ୬ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—6. Companionship; co-operation. ୭ । ଉପସ୍ଥିତି—7. Presence; attendance. ୮ । ଆକ୍ରମଣ—8. Attack; assault. ୯ । ସମ୍ପାଦନ—9. Accomplishment; performance. ୧୦ । ଘଟନା—10. Occur-

rence (Apte). ୧୧ । ଅପୋସ୍ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—11. Mutual agreement.

ସମ୍ପ୍ରତିପାଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତିପାଦନ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ପ୍ରତିପାଦନ—1. Proving beyond doubt. ୨ । ଅନ୍ୟକୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ପ୍ରଦାନ—2. Delivering over (Apte). ୩ । ଦାନ—3. Giving; granting; bestowal. (Apte)
Sampratipādana
(ସମ୍ପ୍ରତି ପାଦିତ—ବିଣ)

ସମ୍ପ୍ରତିରୋଧକ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତିରୋଧକ)—୧ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ; ବିଘ୍ନ—1. Obstacle. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ବାଧା—2. Complete obstruction (Apte. ୩ । କାରାବନ୍ଧନ—3. Confinement; imprisonment (Apte). ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯାହା ସମ୍ୟକ୍ ବାଧା ଦିଏ—1. Completely obstructing. ୨ । ଯାହା ଅବରୋଧ କରେ—2. Confining.
Sampratirodhaka

ସମ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତିଷ୍ଠା)—୧ । ସ୍ଥିତି; ଅବସ୍ଥିତି—1. Existence. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—2. Establishment.
Sampratishthā
(ସମ୍ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—ବିଣ)

ସମ୍ପ୍ରତିସଞ୍ଚର—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତି + ସଞ୍ଚର)—ପ୍ରଳୟ ବିଶେଷ; ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରଳୟ—A kind of universal dissolution. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଳୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିନାଶ ହୁଏ ।]
Sampratisañchara

ସମ୍ପ୍ରତୀକ୍ଷା—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତୀକ୍ଷା)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ବା ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା—1. Patient waiting. ୨ । ଆଶା—2. Expectation; hope (Apte).
Sampratīkshā
ସମ୍ପ୍ରତୀକ୍ଷଣୀୟ, ସମ୍ପ୍ରତୀକ୍ଷ୍ୟ, ସମ୍ପ୍ରତୀକ୍ଷିତ } ବିଣ

ସମ୍ପ୍ରତୀତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ ପ୍ରତୀତ; ଯାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହୋଇଥାଏ—1. Fully comprehended; well understood. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ନିଃସନ୍ଦେହୀକୃତ—2. Fully convinced (Apte). ୩ । ପ୍ରମାଣିତ—3. Proved (Apte). ୪ । ସ୍ୱୀକୃତ—4. Admitted (Apte). ୫ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ—5. Renowned (Apte); notorious. ୬ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—6. Fully ascertained.
Sampratīta

ସମ୍ପ୍ରତୀତି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରତୀତି)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ—1. Intimate or full knowledge. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟୟସିଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge based on belief. ୩ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ—3. Full belief. ୪ । ପ୍ରସିଦ୍ଧି; ଖ୍ୟାତି—4. Renown; celebrity; notoriety (Apte).
Sampratīti

ସମ୍ପ୍ରଦା—ଗ୍ରା. ବି (ଦେ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ)—୧ । ବୈଷ୍ଣବ ବା ବୈରାଗୀମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଦଳ; ଅଖଡ଼ା—1. Sect of anchorites. ୨ । ଖୋଳ କରତାଳ ସହ ନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରିବା ଦଳ—2. A company of choristers for singing hymns with music. ୩ । ଖୋଳ କରତାଳ ସହ ନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ—3. Chanting of hymns along with music.
Sampradā
ମଧ୍ୟ ସମ୍ପଦା

ସମ୍ପ୍ରଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ + ପ୍ର + ଦା ଧାତୁ=ଦେବା + କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ୧ମା ୧ବ)—ସମ୍ପ୍ରଦାନ କର୍ତ୍ତା—Giving away; bestowing. ସଂ. ବି—ଦାତା; ଦାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Doner; giver; bestower.
Sampradātā
(ସମ୍ପ୍ରଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସମ୍ପ୍ରଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ପ୍ରଦାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ପ୍ରଦାନ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦାନ; ସମର୍ପଣ; ସ୍ୱ ସ୍ୱତ୍ୱ ଧ୍ୱଂସ ପୂର୍ବକ ପରସ୍ୱତ୍ୱର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବା ପାଇଁ ଦାନ—1. Act of giving away; bestowing; donation; a gift out and out. ୨ । ବରକୁ କନ୍ୟାଦାନରୂପ କର୍ମ—2. The act or ceremoney of giving away a daughter in marriage to the bridegroom. ୩ । (ସଂସ୍କୃତ—ବ୍ୟାକରଣ) ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତିର କାରକ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦାନ କରଯାଏ ତତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କାରକ—3. (Sanskrit grammar) The dative case. [ଦ୍ର—ଦାତାର ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ଲୋପ କରି ଦତ୍ତ ବସ୍ତୁରେ ଦାନଗ୍ରହୀତାଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱର ଉଦ୍ଭବ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦାନ କରିବା କ୍ରିୟା ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ; ଯଥା ରାଜା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଗୋରୁ ଦାନ କଲେ—ଏଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହେଲା; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁଠାରେ ଦାତାଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱର ଲୋପ ନ ହୁଏ ସେଠାରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା ସେ ଧୋବାକୁ ଡାକବାକୁ ଲୁଗା ଦେଲେ । ଏଠାରେ 'ଧୋବାକୁ' ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ହେବ ନାହିଁ । ସଂସ୍କୃତରେ କର୍ମ କାରକ ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକର ଚିହ୍ନ ପୃଥକ୍; ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ଦୁଇ କାରକର ଚିହ୍ନ 'କୁ'; ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ରୁଚ୍ ଧାତୁ (ରୁଚିବା), ଧାରିଧାତୁ (ଧାରିବା), ଶ୍ଳାଘ ଧାତୁ (ପ୍ରଶଂସା କରିବା), ହ୍ନୁ ଧାତୁ, ଶପଧାତୁ ଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ ସ୍ଥଳରେ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କାରକ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ସବୁର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ ।] ୪ । ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଦାନ—4. Excellent gift. ୫ । ଦାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯାହାକୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦାନ କରଯାଏ—5. Donee.
Sampradāna
(ସମ୍ପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସମ୍ପ୍ରଦତ୍ତ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟକ, ସମ୍ପ୍ରଦାତା }—ବିଣ

ସମ୍ପ୍ରଦାନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ପ୍ର + ଦା ଧାତୁ + କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କର-
Sampradānīya

ଦିବାର ଯୋଗ୍ୟ ବା ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରାଯିବା ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ—
(ସଂପ୍ରଦାପାୟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. (A thing) Fit to be given away or dedicated to be given away.
୨ । (+ସମ୍ପ୍ରଦାନ ଅପାୟ୍) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦାନ କରିବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ କରା ଯାଇଥାଏ—2. (A person) To whom any thing is proposed to be given away.
୩ । (+କର୍ମ ଅପାୟ୍) ସମ୍ପ୍ରଦାନର ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be donated. ସଂ. ବି ଦାନ—A gift; donation (Apte)

ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ଦା ଧାତୁ=ଉପଦେଶ ଦେବା+ Sampradāya କର୍ମ ଅ, ଯ ଆଗମ)—୧ । ଗୁରୁପରମ୍ପରା-
(ସଂପ୍ରଦାୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗତ ଉପଦେଶ—1. Instruction
(ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ—ବିଣ) transmitted from a preceptor to a disciple for generations; (Apte); traditions handed down from generation to generation of teachers.
୨ । ଗୁରୁ ପରମ୍ପରା କ୍ରମେ ପ୍ରଚଳିତ ଧର୍ମ ମତବାଦ—2. Traditional religious doctrines; a peculiar system of religious teaching.
୩ । ସମାଜ—3. Sect; community. ୪ । ଦଳ; ଗୋଷ୍ଠୀ—4. A company; band, a troupe.
୫ । ସଦାଚାର; ସ୍ୱତ—5. Established custom; usage (Apte). ୬ । ଏକ ଜାତି ବା ସମାଜ ବା ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ମତାବଲମ୍ବୀ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦେବପୂଜକଦଳ ବା ଶାଖା—6. Subsect; sub caste. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ଶୈବ, ଶାକ୍ତ, ଗାଣପତ୍ୟ, ସୌର ଆଦି ନାନା ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ ପୁଣି ନାନା ଉପସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ବୈଷ୍ଣବମାନେ ରାମାନୁଜୀ ଆଦି, ଗୌଡ଼ୀୟମାନେ ଶ୍ରୀ ଆଦି ନାନା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ଉପସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନେ ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟ, ରୋମାନ୍ କାଥଲିକ୍; ଗ୍ରୀକ୍‌ଚର୍ଚ୍ଚ ଓ ଗ୍ରୀକ୍ ଆଦି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ମୁସଲମାନମାନେ ମଧ୍ୟ ଶୀଆ, ସୁନ୍ନୀ ଆଦି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ ।] ଦେ. ବି.—ସମ୍ପ୍ରଦା।

सम्प्रदा ସମ୍ପ୍ରଦା (ଦେଖ)—Sampradā (See)

ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍) —ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର Sampradāya bhukta ଅନ୍ତର୍ଗତ—Included in a sect;
(ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) being a member of a sect.

ସମ୍ପ୍ରଧାରଣ(ଣା) - ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ଣିଜନ୍ତ ଧୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ; Sampradhārana(nā) +ଆ)—୧ । ଯୁକ୍ତାଯୁକ୍ତ ବିବେଚନା; ସଦସତ୍ ବିବେଚନା; ଉଚିତାନୁଚିତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—1. Disicrimination; making disitinction between right and wrong; determining the propriety or otherwise of anything.
୨ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟାବଧାରଣ; କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ—2. Moral judgment; ascertainment of one's duty.
୩ । ଅବଧାରଣ; ନିର୍ଣ୍ଣୟ—3. Ascertainment.

ସମ୍ପ୍ରପଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ପଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଭ୍ରମଣ; Samprapada ପର୍ଯ୍ୟଟନ—Travelling; roaming about.

ସମ୍ପ୍ରପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପ୍ରପନ୍ନ)—୧ । ଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ— Samprapanna 1. Arrived at (Apte). ୨ । ଭୂଷିତ—2. Endowed with; possessed of (Apte). ୩ । ପ୍ରବିଷ୍ଟ—3. Entered; fallen into (Apte).

ସମ୍ପ୍ରବଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରବଦନ)—କଥାବାର୍ତ୍ତା— Samprabadana Conversation; dialogue (Apte).

ସମ୍ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ)—୧ । କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ— Samprabarttana 1. Beginning. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ
ସମ୍ପ୍ରବୃତ୍ତ, ସମ୍ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ } ବିଣ ହସ୍ତକ୍ଷେପଣ—2. Undertaking.

ସମ୍ପ୍ରବୃଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରବୃଷ୍ଟ)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଷା — Samprabrushta(shti) Complete rainfall (Apte).

ସମ୍ପ୍ରବେଶ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରବେଶ)—ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପ୍ରବେଶ; ଭିତରକୁ Samprabesa ପ୍ରବେଶ—Complete entrance; intro-
[ସମ୍ପ୍ରବିଷ୍ଟ, ସମ୍ପ୍ରବେଶିତ—ବିଣ] duction (Apte).

ସମ୍ପ୍ରଭିନ୍ନ - ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପ୍ରଭିନ୍ନ)—୧ । ଚିରି ଯାଇ ମେଳ କରି Samprabhinna ଯାଇଥିବା—1. Split open; cleft (Apte). ୨ । ମତ୍ତ (ହସ୍ତୀ ଆଦି)—
2. (an animal) In rut (Apte).

ସମ୍ପ୍ରମାଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରମାଦ)—ମୋହ; ଭ୍ରାନ୍ତି (ଶବ୍ଦକୋଷ) — Sampramāda [ସମ୍ପ୍ରମତ୍ତ—ବିଣ] Delusion.

ସମ୍ପ୍ରମୋଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରମୋଦ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ (ଶବ୍ଦ- Sampramoda କୋଷ)—Excessive joy; jubilee
[ସମ୍ପ୍ରମୋଦିତ—ବିଣ] (Apte).

ସମ୍ପ୍ରମୋଷ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରମୋଷ)—୧ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Sampramosha 1. Theft. ୨ । ବିନାଶ—2. Destruction (Apte), ୩ । ଲୋପ—3. Loss (Apte).
୪ । ଚାଡ଼ିନେବା—4. Abstraction (Apte),

ସମ୍ପ୍ରଯୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପ୍ର+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+ Samprajukta କର୍ମ. ତ)—୧ । ଏକତ୍ର ଯୋଚ୍ଚ ଦିବା— 1. Yoked together. ୨ । ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିନିଯୋଜିତ (ଧନ)—2. Invested for profit.
୩ । ପରସ୍ପର ଜୃତସଙ୍ଗମ—3. Sexually united (Apte). ୪ । କୃତସଂକଳ୍ପ —4. Intent upon.
୫ । (ବ୍ୟସନରେ) ଆସକ୍ତ—5. Addicted to.

ସମ୍ପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା Samprajo(yo)ga +ଭାବ.ଅ)—୧ । ବିନିଯୋଗ; ପ୍ରୟୋଗ— [ସଂପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଗ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Application.

ସମ୍ପ୍ରଯୁକ୍ତ, ସମ୍ପ୍ରଯୋଜିତ (ଣିଚ୍), ସମ୍ପ୍ରଯୋଜକ, ସମ୍ପ୍ରଯୋଗୀ — ବିଣ

୨ । ଧନାଦିର ବୃଦ୍ଧି କାମନାରେ ପ୍ରୟୋଗ; ଧନ ପ୍ରୟୋଗ; ଲାଭପାଇଁ ବା ସୁଧପାଇଁ ଟଙ୍କା ଖଟାଇବା—2. Investment of money. ୩ । ମାରଣ, ବଶୀକରଣ,ଉଚ୍ଚାଟନ ଆଦି ତାନ୍ତ୍ରିକ କ୍ରିୟା—3. Tāntric or esoteric or mesmeric rites employed to control the action of other persons. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ; କୁହୁକ—4. Magic; the black art. ୫ । ସାପେକ୍ଷତା—5. Corelation; mutual dependence. ୬ । ସମ୍ବନ୍ଧ—6. Relationship. ୭ । ସଂଯୋଗ—7. Connection. ୮ । ଯୌନ ସଙ୍ଗମ; ସଂସର୍ଗ; ରମଣ; ମୈଥୁନ—8. Cohabitation; mutual sexual intercourse; sexual union. ୯ । ଲମ୍ପଟ୍ୟ—9. Lechery. ୧୦ । ସଂଯୋଗ; ମିଳନ—10. Union; meeting (Apte). ୧୧ । ଧାରା—11. Connected series or order. ୧୨ । ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭଚାର (ଯଥା—ମାରଣ, ବଶୀକରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ) ର ପ୍ରୟୋଗ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—12. Application of Tantric charms against persons. ୧୩ । ଦୁଇ ପଦାର୍ଥକୁ ଯୋଡ଼ିବା ପଦାର୍ଥ ବା ସୂତ୍ର—13. A connecting link; fastener (Apte).

ସମ୍ପ୍ରଯୋଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ପ୍ର+ଯୁଜ ଧାତୁ=ଯୋଗ Samprajogī କରିବା+ଇନ୍ତି, ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ । (ସମ୍ପ୍ରଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମ୍ପ୍ରୟୋଗକାରୀ—1. Investing; employing. ୨ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ; ତାନ୍ତ୍ରିକ ଅଭିଚାର ପ୍ରୟୋଗକାରୀ—2. Practising magic; conjurin. ୩ । କାମୁକ; କଳାକେଳି—3. Amorous; wanton. ୪ । ଲମ୍ପଟ—4. Adulterous; lecherous. ସଂ. ବି—୧ । ଧନ ଖଟାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Investor. ୨ । ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ—2. Magician; a conjurer. ୩ । ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A lecher; a libertine. ୪ । ଅନୈସର୍ଗିକ ଉପାୟରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଚରିତାର୍ଥକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A catamite (Apte).

ସମ୍ପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଜକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ପ୍ର+ଣିଜନ୍ତ ଯୁଜ୍ Samprajo(yo)jaka ଧାତୁ ବା ଯୋଜ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି, ଅକ)—୧ । କାମୁକ; (ସମ୍ପ୍ରଯୋ[ୟୋ]ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲମ୍ପଟ—1. Wanton; addicted to sexual intercourse (Apte). ୨ । ସମ୍ପ୍ରଯୋଗ ଘଟାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Bringing about samprajoga. ସଂ. ବି—୧ । ଦଲାଲ—1. Broker; tout. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ସଙ୍ଗମାର୍ଥ ମିଳିତ କରାଏ—2. Bawd; panderer; procurer. ୩ । ସଂଯୋଗକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A joiner; uniter (Apte).

ସମ୍ପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଜନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ଣିଜନ୍ତ ଯୁଜ୍ ଧାତୁ ବା Samprajo(yo)jana ଯୋଜ ଧାତୁ=ଯୋଗ କରାଇବା+ଭାବ. ଅନ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ସମ୍ପ୍ରଯୋଗ ଘଟାଇବା—Bringing about Samprajoga.

ସମ୍ପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଜିତ, ସମ୍ପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଜ୍ୟ — ବିଣ

ସମ୍ପ୍ରସାଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ସଦ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରସନ୍ନ ହେବା+ Samprasāda ଭାବ. ଅ)—୧ । ପ୍ରସନ୍ନତା—1. Favour. (ସମ୍ପ୍ରସନ୍ନ—ବିଣ) ୨ । ବିଶ୍ୱାସ—2. Trust. ୩ । ସୁଷୁପ୍ତି; ଗଭୀର ନିଦ୍ରା—3. Slumber; sound sleep. ୪ । ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଚିତ୍ତର କର୍ମଜନିତ ସଂପାଦକ ପରୀକ୍ଷଣ—4. (Joga) A trial for bringing about peace or contentment of mind.

ସମ୍ପ୍ରସାରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରସାରଣ)—୧ । ବିସ୍ତାରଣ— Samprasārana 1. Extending. ୨ । ବିସ୍ତାର— (ସମ୍ପ୍ରସାରିତ—ବିଣ) 2. Extension. ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଇ, ଉ, ଋ, ଌ, ସ୍ଥାନରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯ, ବ, ର, ଲ ଆଗମ ହେବାରୀତି—3. (Grammar) The substitution of the letters Ja, Wa, Ra, La in the place of the letters I, U, Ru, Lu. ୪ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମେଲାଇ ଦେବା—4. Complete spreading out.

ସମ୍ପ୍ରସ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପ୍ରସ୍ଥିତ)—୧ । ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ— Samprasthita 1. Ready to start. ୨ । ଗତ; ଯେ (ସମ୍ପ୍ରସ୍ଥିତି, ସମ୍ପ୍ରସ୍ଥାନ—ବି) ଯାଇଅଛି—2. Gone; departed.

ସମ୍ପ୍ରହାର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରହାର)—୧ । ସମ୍ୟକ ପ୍ରହାର; ବିଶେଷ Samprahāra ପ୍ରହାର—1. Sound beating. ୨ । ହନନ; ମାରଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Slaughter. ୩ । ଗମନ (ମେଦିନୀ)—3. Going; motion. ୪ । ଯୁଦ୍ଧ (ଅମର)—4. Fight, battle. ୫ । ମାଡ଼ ସଦୃଶମାଡ଼; ପିଟାପିଟି—5. Mutual striking; a strife.

ସମ୍ପ୍ରହୃତ, ସମ୍ପ୍ରହାରୀ — ବିଣ

ସମ୍ପ୍ରହାସ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରହାସ)—ଉପହାସ; ବିଦ୍ରୂପ (ଶବ୍ଦକୋଷ) Samprahāsa Rediculе.

ସମ୍ପ୍ରାପତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ତଦ୍ଭବ)—ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ (ଦେଖ)—Samprāpta. Samprāpata (S c) (ଉ—ଏହା ବଡ଼ରେଟି ସୁଗନ୍ଧ, ବଡ଼ା सम्प्राप्त सम्प्राप्त ହରୂପ ସମ୍ପାଦନ । ଗ୍ରାମ୍ୟ. ଦୁର୍ଗୀଚରଣ ଚଉତିଶା ।)

ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ପ୍ରାପ୍ତ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଲବ୍ଧ— Samprāpta 1. Specially obtained; received, (ସମ୍ପ୍ରାପ୍ତି—ବି) acquired, attained. ୨ । ସମାଗତ; ଉପସ୍ଥିତ—2. Arrived.

ସମ୍ପ୍ରୀତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ପ୍ରୀତ)—୧ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—1. Satisfied; content. ୨ । ଅତି ତୁଷ୍ଟ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ—2. Much pleased; gratified; delighted; overjoyed. ୩ । ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ପ୍ରୀତ—3. Mutually loving; on good terms with each other.
Samprita (ସଂପ୍ରୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମ୍ପ୍ରୀତି—ବି]

ସମ୍ପ୍ରେକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରେକ୍ଷଣ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଦର୍ଶନ; ଭୂୟୋଦର୍ଶନ—1. Observation. ୨ । ଅନୁସନ୍ଧାନ—2. Investigation; inquiry.
Samprekshana (ସଂପ୍ରେକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମ୍ପ୍ରେକ୍ଷିତ—ବଣ]

ସମ୍ପ୍ରେଷ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ର+ଇଷ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ନିୟୋଗ; ବିଧି—1. Rule. ୨ । ପ୍ରେରଣ—2. Sending away. (Apte). ୩ । ସଂବାଦ ପ୍ରେରଣ—3. Sending of message. (Apte)
Sampresha

ସମ୍ପ୍ରୋକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ରୋକ୍ଷଣ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ଜଳସେଚନ—1. Thorough sprinkling. ୨ । ବଳଦାନ ପୂର୍ବରୁ ପଶୁ ବଧ ସ୍ଥାନରେ ପଶୁ ଉପରେ ମନ୍ତ୍ରପାଠପୂର୍ବକ ଜଳସେଚନ—2. Consecration of the victim by sprinkling water over it by uttering some formulas.
Samprokshana (ସମ୍ପ୍ରୋକ୍ଷିତ—ବଣ)

ସମ୍ପ୍ଲବ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ପ୍ଲୁ. ଧାତୁ=ସିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପ୍ଲାବନ; ବନ୍ୟା; ଜଳର ଅତିଶୟ ବୃଦ୍ଧି—1. Inundation; flood. ୨ । ପ୍ରଳୟକାଳୀନ ବନ୍ୟା—2. Deluge. ୩ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ; ସଂକ୍ଷୋଭ—3. Restlessness. ୪ । ଇତସ୍ତତଃ ପତନ; ଗୁରୁଅଙ୍ଗେ ବର୍ଷଣ (ବାଣକୋଷ)—4. Showering on all sides. ୫ । ବିନାଶ; ବିନଷ୍ଟି—5. Falling into ruin; destruction (Apte).
Samplaba (ସଂପ୍ଲବ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମ୍ପ୍ଲୁତ, ସମ୍ପ୍ଲାବିତ—ବଣ]

ସମ୍ଫାଲ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଫଲ୍. ଧାତୁ=ଫଳ ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ୧ । ମେଘ—1. Cloud. ୨ । ମେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Ram.
Samphala (ସଂଫାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ଫୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ଫୁଲ୍ଲ୍. ଧାତୁ=ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—1. Delighted. ୨ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ; ବିକଶିତ—2. Full blown; expanded.
Samphulla (ସଂଫୁଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ଫେଟ—ସଂ. ବି (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତିରେ)—୧ । ଅଶ୍ଳୀଳନ; କ୍ରୋଧପୂର୍ବକ କଥନ—1. Angry discourse. ୨ । ଦୁଇ ଜଣ କ୍ରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଭେଟାଭେଟି—2. Encounter between two angry persons. (Apte).
Sampheta

ସମ୍ବ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଗତି କରିବା—1. To go; to move. (Apte) ୨ । ଗଦା କରିବା; ସଂଗ୍ରହ କରିବା—2. To accumulate; to heap up; to collect.
Samb (root) (ସଂବ. ଷମ୍ବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବ—ସଂ. ବି (ସମ୍ବ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଦୁଇ ଥର ଚଷିବା; ଦୁଇ ଓଡ଼ ଗୁଷ—1. Repeated cultivation; ploughing twice. (Apte) ୨ । ପ୍ରତିଲୋମାକର୍ଷଣ; ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଚଷିବା—2. Cultivating or ploughing from the opposite side. ୩ । ଜମିକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଚଷିବା—3. Ploughing of a field for the second time. (Apte) ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଜଳ—4. Water.
Samba (ସଂବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବତ୍—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବଦ୍. ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ମ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ସମ୍ବତ୍ସର, ବର୍ଷ—1. Year. ୨ । ରାଜା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅବ୍ଦ—2. The era promulgated by king Bikramāditya. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟଜନ୍ମର ୫୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଏ ଅବ୍ଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ୫୭ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଗ କଲେ ସମ୍ବତ୍ ଅବ୍ଦର ସଂଖ୍ୟା ମିଳେ । 'ସନ' ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟିପ୍ପଣୀ ଦେଖ ।
Sambat (ସବତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

'ଅମରକୋଷ' ଅଭିଧାନରେ 'ସମ୍ବତ୍' ଶବ୍ଦ ଅବ୍ୟୟରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସମ୍ବତ୍ସର—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବତ୍ସର)—ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ବର୍ଷ; ବାର ମାସ—A year; a twelve month.
Sambatsara (ସଂବତ୍ସର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବଦନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବଦ୍. ଧାତୁ=କହିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । କଥନ—1. Speaking. ୨ । ଉଚ୍ଚାରଣ—2. Uttering. ୩ । (+କର୍ମ. ଅନ) ସମ୍ବାଦ—3. News; intelligence. ୪ । ସଦୃଶୀକରଣ—4. Act of making similar; equalisation.
Sambadana (ସବଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ବନ୍ଧ୍. ଧାତୁ=ବାନ୍ଧିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ—1. Having relation or connection; related to. ୨ । ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ; ପରସ୍ପର ସହିତ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—3. Well tied; bound; fastened together. ୩ । ସଂଯୁକ୍ତ; ସମ୍ମିଳିତ—3. Associated; joined to; united with; connected with. ୪ । ନିରୁଦ୍ଧ (ଦ୍ୱାରାଦି)—4. Closed; shut. (Apte) ୫ । ବିଶିଷ୍ଟ—5. Endowed with. (Apte) . ୬ ।
Sambaddha (ସଂବଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସମ୍ବନ୍ଧ—ବି]

(ବ୍ୟାକରଣ) ଅର୍ଥ ବା ରଚନା ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—
6. Connected in sense; grammatically connected (Apte)

ସମ୍ବନନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ +ବନ୍. ଧାତୁ=ଯାଚ୍ଞା କରିବା, ଅଧୀନ
Sambanana କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଆଲୋଚନା—
1. Discussion; debating. ୨ । ବଶୀକରଣ—
2. Subjugating; bringing under control.
୩ । ମନ୍ତ୍ରୌଷଧି ଦ୍ୱାରା ମୁଗ୍ଧ କରିବା—3. Fascinating; infatuating; charming.

ସମ୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବନ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମ୍ପର୍କ—
Sambandha 1. Relationship. [ଦ୍ର—ଦୁଇ
(ସବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘଟିବା
(ସମ୍ବନ୍ଧୀ, ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ସମ୍ବନ୍ଧ—ବିଣ) ସମ୍ବନ୍ଧ ୩ ପ୍ରକାରର; ଯଥା—
(୧) ବିଦ୍ୟାଜ ସମ୍ବନ୍ଧ (ଯଥା—ଗୁରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିଷ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ; ଦୁଇ ଗୁରୁ ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବନ୍ଧ) ।
(୨) ପ୍ରୀତିଜ ସମ୍ବନ୍ଧ (ଯଥା—ମିତ୍ରତାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ସମ୍ବନ୍ଧ) ।
(୩) ଯୋନିଜ ସମ୍ବନ୍ଧ (ଯଥା—ରକ୍ତ ବା ଜନ୍ମ ଓ ବିବାହାଦି ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ସମ୍ବନ୍ଧ)] । ୨। ସଂସର୍ଗ—2. Connection; association. [ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିଯୋଗୀ, ଅନୁଯୋଗୀ, ଆଧାର, ଆଧେୟ, ବିଷୟ ଓ ବିଷୟି ଭାବ-ରୂପ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।] ୩ । ଏକ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ସଂଯୋଗ—3. Connection or union of one thing with another. (ଉ—ଭାରତର ସମ୍ବନ୍ଧେ ପାଠେସି ପଢନ୍ତି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।)
୪ । ମିଳନ—4. Union. ୫ । ସଙ୍ଗଠନ—
5. Combination. ୬ । ସମୀଚୀନତା; ଉପଯୁକ୍ତତା; ଯୋଗ୍ୟତା—6. Propriety; fitness. ୭ । (+ କରଣ ଅ.) ଆତ୍ମୀୟତା; ବନ୍ଧୁତା; ମିତ୍ରତା; ସଖ୍ୟ—
7. Friendship; friendly connection.
୮ । କୁଟୁମ୍ବିତା—8. Kinship, (ଉ—ବାପୁ, ଭାଇ, ପୁଅ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧିବ, ଧରାଇଲେଟି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ନରଧିବ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।]
୯ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣତା ବା ଜନ୍ୟଜନକତା ଭାବ—
9. Relationship of cause and effect.
୧୦ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଷଷ୍ଠୀବିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରକ—
10. [grammar] The genitive case; the 6th case. [ଦ୍ର—ସମ୍ବନ୍ଧ ଅନେକ ପ୍ରକାରର; ଯଥା—ଆଧାର ସଙ୍ଗେ ଆଧେୟର ସମ୍ବନ୍ଧ; ପ୍ରତିଯୋଗ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଅନୁଯୋଗ୍ୟର ସମ୍ବନ୍ଧ, ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ବିଷୟୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୧୧ । ବିବାହଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ-
11. Relationship by marriage; matrimonial alliance. ୧୨ । ସମୃଦ୍ଧି—12. Affluence; prosperity. ୧୩ । ବନ୍ଧୁ—
13. A relative (Apte) ୧୪ । କୁଟୁମ୍ବ; ସଗୋତ୍ର—
14. Kinsman (Apte). ୧୫ । ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ—15. Establishment of relationship by marriage. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସମର୍ଥ
1. Able; capable. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ; ସମୀଚୀନ—
2. Proper right. ୩ । ମିଳିତ—3. United; joined together; combined.
ସମ୍ବନ୍ଧ ସମ୍बन्ध

ସମ୍ବନ୍ଧ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବଂଶ ସଙ୍ଗେ ଅପଣା
Sambandha kariba ବଂଶର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
সম্বন্ধ করা सम्बन्ध करना ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ନିଷ୍ପତ୍ତି
କରିବା—To form matrimonial alliance with any person or family.

ସମ୍ବନ୍ଧ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦୁଇ ବଂଶ ମଧ୍ୟରେ
Sambandha paka(ke)iba ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ଘଟିବାର
সম্বন্ধেরকথা চালান सम्बन्ध चलाना ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବା—
to propose a matrimonial alliance between 2 persons or 2 families.

ସମ୍ବନ୍ଧ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧର ପ୍ରସ୍ତାବ ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା
Sambandha pardiba ଚାଲିବା—The mooting of
সম্বন্ধের কথা চলা सम्बन्ध चलना a proposal for marriage relationship.

ସମ୍ବନ୍ଧ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବଂଶ ସଙ୍ଗେ ଆପଣା
Sambandha bandhiba ବଂଶର ବୈବାହିକ ସମ୍ପର୍କ
সম্বন্ধ বাঁধা सम्बन्ध बान्धना ସ୍ଥାପନ କରିବା—
To form a marriage relationship between one's family and another's.

ସମ୍ବନ୍ଧରେ—ଦେ. ଅ—୧ । ସମ୍ପର୍କରେ—1 In relation to;
Sambandhare in connection with.
সম্বন্ধে संबन्धमे ୨ । ବିଷୟରେ—2. About; in
(ସମ୍ବନ୍ଧେ—ଅନ୍ୟରୂପ) respect of; in the matter of; in regard to. [ଦ୍ର—ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ସାଙ୍କେତିକ । ଚ୍ଛ । ବା ଚ୍ଛେ ଅଛି ।]

ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି—ଦେ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ବା ଦୁଇ
Sambandhare shashthi bibhakti ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ବା
সম্বন্ধে ষষ্ঠি বিভক্তি एक ବ୍ୟକ୍ତିସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ବା ଗୁଣର
सम्बन्धे षष्ठी बिभक्ति ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲେ ପ୍ରଥମ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହେବା ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି—Genitive case based on relationship or connection.
[ଉ—ଘରର କଥା—ଘର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଥା ।]

ସମ୍ବନ୍ଧା ସମ୍ବନ୍ଧୀ—ଦେ. ବି—ସମଦା ସମଦୀ (ଦେଖ)—
Sambandha sambandhi Samada samadi (See)
বেআয়ে বেআয়ে কোলাকুলি सम्बन्धा सम्बन्धी

ସମ୍ବନ୍ଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ବନ୍ଧ + କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍ ; ୧ମା ୧ବ)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having relation. ୨ । ମିଳିତ—2. Joined; associated. ୩ । ବନ୍ଧୁତା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପର୍କ ଯୁକ୍ତ—3. Related to. [ଉ—ଜ୍ଞାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀରେ ଅବୃତ ସବେ ହୋଇ । —କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା] ୪ । ସଦ୍‌ଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ—4. Possessing good qualities. ୫ । ଉପଯୁକ୍ତ—5. Fit; befitting. ୬ । ସମର୍ଥ—6. Capable. ୭ । ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—7. Relating to; belonging to. ୮ । ବହୁଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ—8. Possessing many qualities (Apte). ୯ । ବିଦ୍ୱାନ୍ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—9. Learned. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । କୁଟୁମ୍ବ—1. Kinsman. ୨ । ବିବାହ ବନ୍ଧନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପୃକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A marriage relation. ୩ । ମିତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. A friend. ଦେ. ବି. ପୁଂ.—ସମୁଧୀ; ଅପଣା ପୁତ୍ରର ବା କନ୍ୟାର ଶ୍ୱଶୁର—The father-in-law of one's off spring. [ଦୃ—ସୁଯୋଧନ ତୁମ୍ଭର ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅଟଇ, ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଏହାଙ୍କୁ ଘେନ ନ ଯୋଗାଇ ।—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।] [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଳାରେ ଶଳାକୁ 'ସମ୍ବନ୍ଧୀ' ବୋଲାଯାଏ ।]

Sambandhī (ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସମ୍ବନ୍ଧୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) বেআই সমধী

ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ—ସଂ. ବି—ସ୍ନେହ ଉଦ୍ଦୀପନାର ଅବାନ୍ତର ବିଶେଷ—A phase of kindling of affection or love. (ଉ—ସନ୍ଧିନୀ ସମ୍ବନ୍ଧିନୀ ଅଜ୍ଞାଦିନୀ, ବିକାର ତତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ଅଛି ଘେନ । ଗୋପୀନାଥ ବଡ଼ଜେନା, ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।) ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସମ୍ବନ୍ଧୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sambandhī.

Sambandhinī

ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ବନ୍ଧ + ଈୟ) ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ସମ୍ପର୍କୀୟ—Related to; relating to; pertaining to.

Sambandhīya

ସମ୍ବର—ସଂ. ବି (ସମ୍ ଧାତୁ = ଗମନକରିବା + କର୍ତ୍ତି. ଅର; କିମ୍ବା ସମ୍ + ବୃ ଧାତୁ = ଆବରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତି. ଅ)- ୧ । ଜଳ—1. Water. ୨ । ପର୍ବତ—2. Mountain. ୩ । ପର୍ବତବିଶେଷର ନାମ—3. The name of a mountain. ୪ । ସେତୁ—4. Bridge; dam. ୫ । ବୌଦ୍ଧବ୍ରତବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—5. Name of a Buddhist religious observance. ୬ । (+ ଭାବ ଅ) ସଂଯମ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—6. Self control; self-restraint. ୭ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦମନ—7. Controlling of the sense-organs. ୮ । ସମ୍ବରଣ—8. Controlling. ୯ । ଦମନ—9. Checking. ୧୦ । ସମ୍ବର ହ୍ରଦ (ଦେଖ)—10. Sambara hrada (See) ୧୧ । ସମ୍ବର ମତ୍ସ୍ୟ (ଦେଖ)—11. Sambara matsya (See) ୧୨ । ଶମ୍ବର ୧ (ଦେଖ)—12. Śambara. (See) ୧୩ । ଶମ୍ବର ୧୩ (ଦେଖ)—13. Sambara 13 (See). ଦେ. ବି. ସମ୍ବର ଦଶମୀ (ଦେଖ)—Sambara daśamī (See)

Sambara (ସବର ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବୃ ଧାତୁ = ଆବରଣ କରିବା + ଭାବ. ଅନ)- ୧ । ଆବରଣ—1. Covering. ୨ । ଲୁଗାଇବା ସଗୋପନ; ଗୋପନ—2. Concealing. ୩ । ଦମନ—3. Checking. repression. suppressing. ୪ । ସମ୍ଭାଳିବା; ସଂଯମନ—4. Controlling; restraining. ୫ । ବରଣ—5. Selecting. ୬ । ବରମାଳାଦାନ—6. The act of selecting one's husband by presenting him with a garland. ୭ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯମ—7. Controlling of the passions. ୮ । ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା—8. Name of a king of the Lunar dynasty. [ଦ୍ର—ଏ ପାଞ୍ଚାଳରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ହରାଇଥିଲେ; ପରେ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ ପୁରୋହିତ କରି ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ରାଜ୍ୟ ପାଇଲେ । ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟନନ୍ଦନୀ ତପତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଲାଳାୟିତ ହେବାରୁ ବଶିଷ୍ଠ ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକକୁ ଯାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ତପତୀଙ୍କୁ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହିତା କରାଇଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ କୁରୁ ନାମକ ବିଖ୍ୟାତ କୁମାର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

Sambaraṇa

ସମ୍ବରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା; ଦମନ କରିବା—To restrain; to check.

Sambaraṇa kariba সম্বরণ করা सम्बरण करना

ସମ୍ବର ଦଶମୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶାମ୍ବ ଦଶମୀ)—ପୌଷ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ରତ ବିଶେଷ; (ଏହି ବ୍ରତକୁ ଆବୃଦ୍ଧବାଳ ସବୁ ଜାତି ପାଳନ କରନ୍ତି)—A Hindu festival of worshipping the Sun-god on the 10th day of the bright lunar fortnight of the month of Pausha, observed by all classes of people. [ଦ୍ର—ଏହି ଦିନ ପିଷ୍ଟକ, ନାରିକେଳ, କଦଳୀ, ଶର୍କରା ଆଦି ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରି ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏଥିର ବାକ୍ୟ—"ପୌଷେ ମାସି ସିତେ ପକ୍ଷେ ଦଶମ୍ୟାଂ ଧର୍ମ ଦେବତାଂ ଘୃତପାଚିତ ପୂପାଦ୍ୟୈଃ ପୂଜୟେଦ୍‌ଦୁଃଖଭୀତଃ ।" କେହି କେହି ଉଦୟ କାଳରେ, ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପୂଜା କରନ୍ତି । ଏହି ତିନିଥର ପୂଜାରେ ନୈବେଦ୍ୟ ଭିନ୍ନ ।]

Sambara daśamī (ସମ୍ବର ଦଶେଇଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) সম্বর দশমী सम्बर दशमी

ସମ୍ବର ଦୈତ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଶମ୍ବର ୧୩ (ଦେଖ) Sambara 13 (See)

Sambara daitya

ସମ୍ବର ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ.ବ—ବୃହଦାକୃ ସାମୁଦ୍ରିକ ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ; ଶିଶୁମାର ?
Sambara matsya —A species of big sea fish; gangetic porpoise ?

ସମ୍ବର ମୃଗ—ସଂ. ବ—ଶମ୍ବର ୧ (ଦେଖ)
Sambara mruga Sambara 1 (See)

ସମ୍ବର ସିଙ୍ଘା—ଦେ. ବ—ଘଣ୍ଟି ୩ (ଦେଖ)
Sambara singhā Ghanti 3 (See)
सम्बर सिंघा ... ঘंटी

ସମ୍ବର ରିପୁ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଦନ; କାମଦେବ—
Sambara ripu Cupid (Apte).

ସମ୍ବର ହ୍ରଦ—ସଂ. ବ—ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଲବଣାକ୍ତ ହ୍ରଦ ବିଶେଷ— The Sambara lake in
Sambara hrada Rājputānā (from the water of which salt is extracted by evaporation). (ଉ—ଅସନ୍ତ ସମ୍ବରହ୍ରଦ ବୈକ୍ରିଟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରାଂଶୁତନ୍ତୁ । ରାଧାନାଥ· ମହାଯାତ୍ରା ।) [ଟି—ଏହି ହ୍ରଦର ଜଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଶୁଖାଇ ତହିଁରୁ ଲୁଣ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ ।]

ସମ୍ବରାରି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଦନ; କାମଦେବ—
Sambarāri A name of the Cupid.
[ଟି—କାମ ସମ୍ବରାସୁରକୁ ବଧ କରିଥିଲେ ।]

ସମ୍ବରାସୁର—ସଂ. ବ—ଶମ୍ବର ୧୩ (ଦେଖ)
Sambarāsura Sambara 13 (See)

ସମ୍ବରି—ଦେ. ବଣ (ସଂ ସାମ୍ବର)—ସମ୍ବର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Sambari to sambara. (ଉ—ସମ୍ବରି ଚମ, ସମ୍ବରିଲୁଣ)
सम्बरि सम्बरका

ସମ୍ବରି ଚମ(ଚମଡ଼ା)—ଦେ. ବ—ସମ୍ବର ମୃଗର ଚର୍ମ—The hide
Sambari chama(chamaḍā) or skin of the
सम्बरि चामड़ा सम्बरका चमड़ा Sambara deer.

ସମ୍ବରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଣିଜନ୍ତ ବୃ ଧାତୁ ବା ବର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ
Sambarita —୧ । ଆବୃତ—1. Covered over. ୨ ।)
(ସମ୍ବରଣ—ବି) ଗୋପିତ—2. Concealed. ୩ । ଦମିତ—
3. Controlled; restrained; checked. ୪ । ବଛିତ—4. Selected.

ସମ୍ବରି ଲୁଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସାମ୍ବର ଲବଣ)—ସମ୍ବର ହ୍ରଦର ଜଳରୁ
Sambari luna ଉତ୍ପନ୍ନ ଲବଣ—Salt extracted
सम्बरि नून from the water of the Sambara lake.
साम्भर नमक

ସମ୍ବରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସମ୍ବରଣ)—ଲୁଗୁଇବା; ଗୋପନ
Sambaribā କରିବା—To conceal. [ଉ—ଅହେ
सम्बरण करना କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ! ତ୍ରିଶୂଳ ଡମ୍ବୁର ରଖିଲ କାହିଁ ସମ୍ବରି—
रोकना ରାଧାନାଥ ପାର୍ବତୀ ।]

ସମ୍ବରୀ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ) (ସମ୍ବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର+ଈ)—
Sambarī ୧ । ବୃହଦନ୍ତୀ ନାମକ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Croton
(ଶମ୍ବରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) seeds. ୨ । ଶତାବରୀ (ଶତଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
2. Asparagos Racemosus. ୩ । ମୂଷିକପର୍ଣ୍ଣୀ; ଥାଲକୁଣୀ (ଅମର)—3 Ipomoea Renuiformis (weed).

ସମ୍ବର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ବୃତ୍ ଧାତୁ—ହେବା+ଭାବ, ଅ)—୧ ।
Sambartta କଳ୍ପାନ୍ତ ମହାପ୍ରଳୟ—1. The universal
(ସମ୍ବର୍ତ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) Deluge at the end of a Kalpa or age. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବହୁ ଜଳବର୍ଷୀ ମେଘବିଶେଷ; ଚାରି ପ୍ରକାର ମେଘରୁ ଏକତମ—
2. The name of one of the four classes of clouds, which rains much. ୩ । ପ୍ରଳୟ କାଳୀନ ବୃଷ୍ଟି ମେଘରୁ ଏକତମ—3. Name of a kind of cloud raining during the Dissolution of the universe. ୪ । ମୁନିବିଶେଷ—
4. Name of a sage. [ଟି—ଏ ମହର୍ଷି ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ସାନ ଭାଇ । ବୃହସ୍ପତିଙ୍କର ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ଥିବାରୁ ଏ ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ବହୁ ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୌରୋହିତ୍ୟରେ ମରୁତ୍ତ ରାଜା ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନ କରିବାରୁ ଇନ୍ଦ୍ର, ଉକ୍ତ ଯଜ୍ଞରେ ବିଘ୍ନ ଘଟାଇବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇ ଶେଷରେ ମରୁତ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ଋଷି ଉପଯୋଗାଦ୍ୟାକୁ ବିଶେଷ ଅଟେ ନାହିଁ ନିତ କରିଥିଲେ ।] ୫ । ଫଳବ ଫଳ ବୃକ୍ଷ—5. Name of a fruit-bearing tree.
୬ । (+ଭାବ, ଅ) (ଔଣଧ) ଅଭିମୁଖ ବୁଲିବା—
6. Turning towards (Apte). ୭ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ମେଘ—7. A cloud (Apte). ୮ । ବର୍ଷ— A year (Apte). ୯ । (+ଅଧି, ଅ) ସମୂହ—9. Collection; multitude.

ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଣିଜନ୍ତ ବୃତ୍ ଧାତୁ ବା ବର୍ତ୍ତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବଳଦେବଙ୍କ ଲଙ୍ଗଳ—
Sambarttaka
1. The plough of Baladeba. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ବଳଦେବ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ—2. The elder brother of Srikrushna. ୩ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ବଡ଼ବାନଳ—3. The oceanic fire; the submarine fire. ୪ । ମେଘବିଶେଷ — 4. A kind of cloud. ୫ । କଳ୍ପାନ୍ତକାଳୀନ ଅଗ୍ନି — 5. The fire of destruction at the end of a Kalpa.

ସମ୍ବର୍ତ୍ତକୀ—ସଂ. ବ· ପୁଂ (ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sambarttakī ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ ନାମକ ଲଙ୍ଗଳଧାରୀ ବଳଦେବ—
An epithet of Baladeba who held a plough named Sambarttaka.

ସମ୍ବର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଣିଜନ୍ତ ବୃତ୍ ଧାତୁ ବା ବର୍ତ୍ତ [illegible]
Sambartti [illegible])—୧ । ପଦ୍ମର [illegible]
(ସମ୍ବର୍ତ୍ତିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The lotus petal near the

filaments. ୨ । ପଦ୍ମାଦିର ନବ ପତ୍ର—2. The new petals of lotus. ୩ । ବତି; ସାପାକଳୀର ବର୍ତ୍ତିକା—3. Wick of a lamp.

ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବଢ଼ିବା+କର୍ତ୍ତି. ଅକ) Sambarddhaka —୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବୃଦ୍ଧିକାରକ—1. Augmenting. ୨ । ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା-କାରକ; ସମ୍ମାନକାରକ; ଅଭ୍ୟର୍ଥନାକାରୀ—2. Welcoming; paying homage; honouring.
(ସଂବର୍ଦ୍ଧକ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ(ନା)—ସ. ବି. (ସମ୍+ବୃଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ବର୍ଦ୍ଧି ଧାତୁ=ବଢ଼ା-Sambarddhana(nā) ଇବା+ଭାବ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା; ବଢ଼ାଇବା—1. Augmenting; enhancing; augmentation. ୨ । ସମ୍ମାନନ; ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା—2. Act of paying respects; or doing homage. ୩ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—3. Welcoming. ୪ । (ସମ୍+ବୃଧ୍ ଧାତୁ=ବଢ଼ିବା+ଭାବ. ଅନ+ଆ) ସମ୍ୟକ୍ ବୃଦ୍ଧି—4. Increase. ୫ । (+କର୍ତ୍ତି. ଅନ) ସମୃଦ୍ଧି; ସମ୍ପତ୍ତି—5. Prosperity. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତି ଅନ)—ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧକ (ଦେଖ)—Sambarddhaka (See)

ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ—ସ. ବିଣ (ସମ୍+ବୃଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ. ତ)—୧ । Sambarddhita ସମ୍ୟକ୍ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ—1. Augmented; enhanced. ୨ । ସମ୍ମାନିତ—2. Honoured. ୩ । ଅଭ୍ୟର୍ଥିତ—3. Welcomed.

ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କେଶ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅତିଶୟ ବଢ଼ିଥିବା କେଶ; Sambarddhita kesa ବଢ଼ା ଯାଇଥିବା କେଶ; ଯେଉଁ କେଶ କ୍ଷୌର ବା କତୁରା ନ ହୋଇଥିବାରୁ ବଢ଼ି ଯାଇ-ଥାଏ—Hairs suffered to grow very long. (ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷୌର ନ ହୋଇ ବା କେଶନାଶକ ଔଷଧାଦି ପ୍ରୟୋଗ ନ କରି ଆପଣାର କେଶକୁ ବଢ଼ାଇଥାଏ—(a person) Who has caused his hairs to grow very long.

ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ବେଗ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ବେଗ—Sambarddhita bega Augmented velocity. (ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ବେଗ ଅତିଶୟ ବଢ଼ା ଯାଇଅଛି—Having one's velocity enhanced.

ସମ୍ବର୍ମି(ର୍ମ୍ମି)ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ବର୍ମିତ)—ବର୍ମିଆଚ୍ଛାଦିତ; ସମସ୍ତ Sambarmi(rmmi)ta ଦେହରେ ସାଞ୍ଜୁ ପିନ୍ଧିଥିବା—(ସଂବର୍ମିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) Completely clad in armour.

ସମ୍ବଲ—ସଂ. ବି (ସମ୍ବ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କରଣ. ଅଳ)—Sambalr ୧ । ପାଥେୟ; ବାଟ ଖରଚ—1. Travelling expenses. ୨ । ବାଟରେ ଚାଲିବା ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ—2. Provisions for a journey. [ଉ—ବନକ ନାଳ ସମ୍ବଳ କରି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଜୀବିକା; ଜୀବନଧାରଣୋପାୟ; ସଂସ୍ଥାନ—3. Means of subsistence; resources; livelihood. ୪ । ଧନ—4. Riches. ୫ । ପାଣ୍ଠି; ବ୍ୟବସାୟାଦିର ମୂଳଧନ—5. Capital of a trade. ୬ । ପୁଞ୍ଜି—6. Hoard. ୭ । (+କର୍ତ୍ତି. ଅ) ଜଳ—7. Water.
(ସଂବଳ ଇତ୍ୟାଦି } ଅନ୍ୟରୂପ
ଶମ୍ବଳ)

ସମ୍ବଲପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ପଶ୍ଚିମପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ଜିଲ୍ଲାର ଓ Sambalapura ନଗରର ନାମ—Name of a western ସମ୍ବଲପୁର୍ ସମ୍ବଲପୁର District and town of Orissa; Sambalpur. [ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ 'ସମ୍ବଳକା' ବା 'ସମ୍ବରକା' ଥିବା ଜଣାଯାଏ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ଏହି ଜିଲ୍ଲା ପୂର୍ବେ ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ନବ-ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ ସମ୍ବଲପୁର ମହାନଦୀର କୂଳରେ ଦ୍ରାଘିମା ୨୧-୩୧ ଉତ୍ତର ଓ ୮୩-୫୭ ପୂର୍ବ ଅକ୍ଷାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବେ ମହାନଦୀ ବାଟେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଡଙ୍ଗା ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଲପୁର ସଙ୍ଗେ କଟକର ଧାନ, ଗୁଡ଼ଲ, ଶସ୍ୟ, ମଠା, ଟସର, ଲୁଣ, ନଡ଼ିଆ ଆଦିର କାରବାର ଚଳୁଥିଲା ।

୧୮୦୩ ସାଲର ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଏହା ଇଂରେଜଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ଏହାକୁ ନାଗପୁରର ଭୋଁସଲାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେଲେ । ୧୮୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶେଷ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧରେ ଭୋଁସଲା ପରାସ୍ତ ହେବାରୁ ସମ୍ବଲପୁର ପୁଣି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଅଧିକାରକୁ ଆସିଲା । ଏହା ପୂର୍ବେ ଚୌହାନବଂଶୀୟ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଶେଷ ରାଜା ନାରାୟଣସିଂହ ଅପୁତ୍ରକ ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ୧୮୪୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାକୁ ଖାସ୍ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ଏହା ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶ ଅଧୀନ ଥିଲା । ପରେ ୧୯୦୫ରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମିଲ ହେଲା । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ବେ-କାନୁନ ଜିଲ୍ଲା (Non-regulation District; Partially excluded area) ଅଟେ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ହୀରା ଖଣିମାନଙ୍କ ସମ୍ବଲପୁର ଇଉରୋପରେ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ୧୯୩୧ ସାଲର ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୯ ଲକ୍ଷ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଭଲ ମଠା ବୁଣାଯାଏ । (ହୀରାକୁଦ ଦେଖ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।)]

ସମ୍ବଲପୁରି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସମ୍ବଲପୁର ସଂବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Sambalapuri to Sambalpur. ୨ । ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ
(ସମ୍ବଲପୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜାତ ବା ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Produced
सम्बलपुरी or manufactured in Sambalpur.
सम्बलपुरी ୩ । ବିଣ ଓ ବି (ପୁଂ) ସମ୍ବଲପୁରର ଅଧିବାସୀ;
ସମ୍ବଲପୁରବାସୀ—3 Resident of Sambalpur.

ସମ୍ବଲପୁରିଆଣୀ—ଦେ. ବିଣ—'ସମ୍ବଲପୁରି' ବା 'ସମ୍ବଲପୁରିଆ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sambalapuriāṇī Feminine of 'Sambalapuri' or
सम्बलपुरिणी 'Sambalapuriā'. ଦେ. ବି—ସମ୍ବଲପୁର
सम्बलपुरकी ଅଧିବାସିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A female of Sambalpur.

ସମ୍ବଲପୁରିଆ ପୋକ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି—ଅସରପା (ପୋକ)—
Sambalapuriā poka Cockroach.

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷା—ଦେ. ବି—ସମ୍ବଲପୁରରେ ପ୍ରଚଳିତ ଓଡ଼ିଆଭାଷା—
Sambalapurī bhāshā The Oriya language of
Sambalpur. [ଦ୍ର—ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ହିନ୍ଦୀଭାଷା-
ପ୍ରଭାବିତ ଅନେକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା-
ଭାଷା ପରି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ଶେଷରେ ହଳନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ
କରାଯାଏ ଓ କ୍ରିୟାମାନ ମଧ୍ୟ ହଳନ୍ତଯୁକ୍ତ ହୋଇ
ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ଯଥା—ହେଲ୍, ଉଠ୍ଲ୍, ବସ୍ଲା । ଏହା
ଛଡ଼ା ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ, ଣ ସ୍ଥାନରେ ନ ଉଚ୍ଚାରଣ ହୁଏ ।
ପୁଣି 'ଅଛନ୍ତି' ସ୍ଥାନରେ 'ଛନ୍' (ଯଥା—ଶୁଛନ୍=
ଶୋଇଛନ୍ତି) ଓ 'ଓ ସ୍ଥାନରେ 'ଉ' (ଯଥା—ଶୋଇବା
ସ୍ଥାନରେ ଶୁଇବା) ଉଚ୍ଚାରଣ ଏବଂ 'ଅଛି' ସ୍ଥାନରେ
'ଅଛେ'—ଏହିପରି ଅନେକ ପ୍ରାଦେଶିକ ବିଶେଷତ୍ୱ
ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାରେ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ସମ୍ବଲପୁରୀ ଭାଷାର ଗୋଟିଏ ନମୁନା :—

"ଗୁଟେ ଲୋକର ଯୁଡ଼େ ପୋ ଥିଲେ । ସେଥୁଁ ସାନ୍
ପୋ ବାପ୍‌କେ କହେଲା—'ହ ଗୋ ବାପା ! ସମ୍ପତ୍ତିରୁ
ମୋର ଯାହା ଭାଗ୍ ପଡ଼ବା, ସେଟା ମତେ ଭାଗ୍
କରଦେ ।' ବାପ୍ ଏହା ଶୁନି କରି ନିଜର ସମ୍ପତ୍ତିକେ
ଦୁହି ପୋକେ ବାଣ୍ଟି ଦେଲା । କେତେ ଦିନ ଗଲା । ସାନ୍
ପୋଟା ତାର ଭାଗେ ପଡ଼ବା ସମ୍ପତ୍ତିଯାକ ଗୁଟେ ଠାନେ
କରି ବିଦେଶ୍‌କେ ବାହାରିଗଲା । ସେ ଠାନେ ଯାହା
ପାର୍‌ଲା, ଖରଚ୍ କରି କେତେକ୍ ଦିନେ ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତିକେ
ଉଡ଼ାଇ ଦେଲା । ଏନ୍ତାବେଲ୍‌କେ ସେ ଦେଶେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ
ପଡ଼୍ଲା ବେଲ୍‌କେ ସେ ପିଲା ଖାଇବାକୁ ନାଇ ପାଇ
ଉପାସେ ଦୁଖ୍ ପାଇଲା ।" (ଗ୍ରୀଅର୍‌ସନ୍)

ସମ୍ବଳ ହୀନ—ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀ ଇତ୍)—୧ । ଅସମ୍ବଳ; ସଂସ୍ଥାନ
Sambaḷa hīna ହୀନ—1. Resourceless; having
no capital; without capital. ୨। ଧନହୀନ—
2. Poor.

ସମ୍ବଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସମ୍ଭଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sambaḷā (etc) Sambhaḷā etc. (See)

ସମ୍ବଳା(ଳି)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସମ୍ବାଳୁଆ; ଶୁଁଆଳୁଆ—
Sambaḷā(ḷā) Caterpillar; wooly bear.

ସମ୍ବଳ(ଲେ)ଇ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସମ୍ବଲପୁରର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—
Sambalā(le)ī The Goddess presiding over
सम्बलाई **सम्बलाई** Sambalpur.
(ସମ୍ବଲେଶ୍ୱରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବଳ(ଲେ)ଇ ଗଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ସମଲାଇ ଗଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Sambalā(le)ī ganda Samalāī ganda. (See)

ସମ୍ବଳିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ବଳ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧।ମିଳିତ—
Sambalita 1. Joined to; associated with. ୨ ।
(ସଂବଳିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଳପ୍ରାପ୍ତ—2. Strengthened.
୩ । ସଂଯୋଜିତ—3. Conjoined to. ୪ । ସହିତ—
4. Along with. ୫ । ବେଷ୍ଟିତ—5. Surrounded by. ୬ । ଚୂର୍ଣ୍ଣିତ—6. Pounded;
powdered; reduced to powder. ୭ । ସଙ୍ଗେ
ଥିବା; ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା—7. Accompanied
with; provided with; comprising of.
୮ । (ଅମୂଳକ) ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—8. Included in.

ସମ୍ବସଥ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବସ୍ ଧାତୁ=ବାସ କରିବା+ଅଧିକରଣ
Sambasatha ଅଥ)—1. Residence; habitation.
(ସଂବସଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବସତି; ଗ୍ରାମ—2. Village. ୩ ।
ପଲ୍ଲୀ—3. Hamlet.

ସମ୍ବହ—ସଂ. ବି (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ବହ୍ ଧାତୁ=ବହନ କରିବା+
Sambaha ଭାବ. ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବହନ—1. Carry-
(ସଂବହ—ଅନ୍ୟରୂପ) ing; wafting. ୨ । (+କର୍ତ୍ତ. ଅ)
ବାୟୁ ବିଶେଷ; ମେଘବାହୀ ୭ ଗୋଟି ବାୟୁରୁ ଏକତମ—
2. Name of one of the 5 winds, which
wafts or carries the clouds to and fro.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବାୟୁ ମେଘମାନଙ୍କୁ ଇତସ୍ତତଃ ସଂଚାଳନ
କରେ ଓ ଆକାଶରେ ବିମାନାଦିକୁ ଚଳାଏ, ତାହାର
ନାମ ସମ୍ବହ ବାୟୁ । ଅନ୍ୟ ୪ ଗୋଟି ବାୟୁର ନାମ
ଉଦ୍‌ବହ, ବିବହ, ଆବହ ଓ ପ୍ରବହ ।]

ସମ୍ବହିକା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ) (ସମ୍ବହ+କ+ଆ)—ଶୃଙ୍ଗାଟକ;
Sambahikā ସିଙ୍ଗଡ଼ା—The throny fruit of an
aquatic creeper; Trapa Bicornus.

ସମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)
Sambā(mbe)ibā Sambhāibā (See)

ସମ୍ବାକୃତ—ସଂ. ବିଣ—ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର କର୍ଷିତ (ଭୂମି)—
Sambākruta (Land) Ploughed for the 2nd
(ଶମ୍ବାକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) time. ସଂ. ବି—ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର
(ସମ୍ବାକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚାଷ ହୋଇଥିବା ଭୂମି; କୋରଡ଼ ଜମି

ଯାଇଥିବା କ୍ଷେତ—A field which has been ploughed twice.

ସମ୍ବାଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା + କର୍ମ. ଅ)—
Sambāda ୧ । ଖବର; ବାର୍ତ୍ତା, ସମାଚାର— (ସବାଦ ଇତ୍ୟାଦି—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) 1. News; tidings; intelligence; report. ୨ । ଲୋକ ମୁଖରେ ପ୍ରଚାରିତ ସମାଚାର—2 Report or news spread from mouth to mouth. ୩ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—3. Information, detailed account. ୪ । ସାଦୃଶ୍ୟ—4. Resemblance; similarity. ୫ । ସମ୍ଭାଷ; ସମ୍ଭାଷଣ; କଥୋପକଥନ—5. Conversation; discourse. ୬ । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଥାଭାଷା—6. Dialogue. ୭ । ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ କଥୋପକଥନ—7. A dialogue between two persons as reported in the mythology. (ଉ—ମନୁ ବୋଇଲେ ଅହେ ବନ୍ଧ ଶୁଣ ଏକାର, ଏ ବିଷୟେ ସମ୍ବାଦ ଅଛି ଦ୍ୱିଜବର—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଅନୁଶାସନ ।) ୮ । ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣା ବା ବିଷୟ—8. A mythological episode. ଦେ. ବି (କଚେରୀ) କଚେରୀରେ ସଞ୍ଚିତ ନଥିରେ ଥିବା କୌଣସି ବିଷୟର ସମାଚାର; ସମ୍ବାଦ—Information regarding the contents of any public record.

ସମ୍ବାଦ ଦରଖାସ(ସ୍ତ)—ଦେ. ବି (କଚେରୀ)—କଚେରୀର ନଥିରେ ଥିବା Sambāda darakhāsa(sta) କୌଣସି ବିଷୟର ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ସମ୍ବାଦ ଦରଖাস্ত संबाद दरखास्त ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ଦରଖାସ୍ତ—Application for getting any information from a public office.

ସମ୍ବାଦଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ବାଦ+ଦା+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା ୧ବ)· Sambādadātā ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ସମ୍ବାଦ ଦିଏ—(ସମ୍ବାଦଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Supplying or giving any news. ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ)—ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରରୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରକ ବ୍ୟକ୍ତି—A correspondent of any newspaper.

ସମ୍ବାଦ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ବାଦ ପଠାଇବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକ Sambāda debā ନିକଟକୁ କୌଣସି ସମ୍ବାଦ ପଠାଇବା—ସମ୍ବାদ দেওয়া सम्बाद देना 1. To send any information. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଖବର ଜଣାଇବା; ଏତଲା ଦେବା—2. To give or lodge any information.

ସମ୍ବାଦ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବିଷୟର ଖବର Sambāda nebā ବୁଝିବା ବା ଜାଣିବା—To be informed ସମ୍বাদ নেওয়া संबाद लेना or to enquire about any person or matter.

ସମ୍ବାଦ ପଠା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବା ପତ୍ରଦ୍ୱାରା Sambāda pathā(the)ibā ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣ সম্বাদ পাঠান संबाद पठाना କରିବା—To send news.

ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର(ପତ୍ରିକା)—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ଯେଉଁ Sambāda patra(patrikā) ପତ୍ରିକାରେ ଦେଶର ନାନାବିଧ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ—Newspaper.

[ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ବିଏ, ବିଟି.

ହେଡମାଷ୍ଟର ଭଟକ ଟ୍ରେନିଂ ସ୍କୁଲ୍

ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ବା ଛାପାକଳର ଉଦ୍ଭାବନ ଦ୍ୱାରା ମାନବସମାଜର ଯେତେ ଉପକାର ହୋଇଅଛି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନାତୀତ । କାରଣ, ପୁସ୍ତକ ଏବଂ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରମାନଙ୍କର ପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା ମାନବସଭ୍ୟତା ଯେତେ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ଗତି କରୁଅଛି, ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଅଭାବରେ ତାହା ହୋଇ ପାରନ୍ତା ନାହିଁ । ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରୁ ଚୀନ ଦେଶର ଲୋକମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କାଠଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର ଛାପିବାକୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହେଉ ନ ଥିଲା । ଅଜକୁ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମେଞ୍ଜ୍ (Mainz) ନଗରବାସୀ ଗୁଟେନବର୍ଗ (Guttenburgh) ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଛାପାକଳ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଥିଲା । ଅଜକାଲି ଛାପାକଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ସବୁ ବିଷୟର ଇତିହାସ ଲିପିବଦ୍ଧ ହେଉଅଛି । ମାତ୍ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ, ଛାପାକଳର ଇତିହାସ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ବିଶେଷ କିଛି ଜଣା ନାହିଁ । ଖଣ୍ଡିଏ କାଠରେ ଅକ୍ଷରମାନ ଖୋଳି ଲୋକେ ବହି ଛାପିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମାତ୍ର ସେହି ଖୋଳାକାଠ ଘଷି ହୋଇଯିବାରୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବହି ଛାପା ହୋଇ ପାରୁଲା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଲୋକେ ଭାବିଲେ, ଯଦି ସେମାନେ ଧାତୁ ଦ୍ୱାରା ଅକ୍ଷର(ଟାଇପ୍)ମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପାରିବେ, ତାହାହେଲେ ସେହି ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବହି ଛପା ସାରିବା ପରେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବହି ମଧ୍ୟ ଛାପି ହୋଇ ପାରିବ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ମହାତ୍ମା ଗୁଟେନ୍‌ବର୍ଗ୍ ଜଣେ ଧାତୁ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଚଳନଶୀଳ ଅକ୍ଷର ବା ଟାଇପ୍‌ର ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ଅକ୍ଷରର ଛାଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତହିଁରେ ତରଳ ଧାତୁ ଢାଳିବା ଦ୍ୱାରା ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଟାଇପ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରିଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବାଇବଲ୍ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଏହି ଟାଇପ୍ ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାହିଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଛାପା ପୁସ୍ତକ । ଏଥିରେ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଏହାଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଛାପାକଳର ଜୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

ଏହାର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଇଉରୋପର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଛାପାକଲମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । କାକ୍ସ୍ଟନ୍ (Caxton) ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଥମେ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଛାପାକଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ । ଛାପାକଲ ସାହାଯ୍ୟରେ ପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ମାତ୍ର କାଳକ୍ରମେ ଲୋକମାନେ ସମ୍ବାଦମାନ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବାରୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ପୃଥିବୀର ସର୍ବପ୍ରଥମ ସମ୍ବାଦପତ୍ର Frankfurter Journal (ଫ୍ରାଙ୍କଫୋର୍ଟର ପତ୍ରିକା) ଜର୍ମାନୀ ଦେଶରୁ ସାପ୍ତାହିକରୂପେ ଖ୍ରୀ: ୧୬୧୫ ସାଲରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଲା । ତତ୍ପରେ ୧୬୧୬ ସାଲରେ ବେଲ୍ଜିଅମ୍ ଦେଶର ଅଣ୍ଟୱର୍ପ୍ ସହରରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ୧୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲଣ୍ଡନରୁ Weekly News (ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ) ନାମକ ପ୍ରଥମ ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ତାହାପରେ ଇଉରୋପର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ କେତେକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କ ତାଲିକା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

ସହର	ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବର୍ଷ
ଫ୍ରାନ୍ସର ପାରିସ୍	୧୬୩୧
ସୁଇଡେନର ଷ୍ଟକ୍‌ହୋଲ୍ମ	୧୬୪୦
ସ୍କଟଲଣ୍ଡର ଏଡିନ୍‌ବର୍ଗ୍	୧୬୬୦
ରୁଷିଆର ସେଣ୍ଟ୍‌ପିଟର୍ସ୍‌ବର୍ଗ୍	୧୭୦୩
ଇଟାଲୀର ରୋମ୍	୧୭୧୬
ସ୍ପେନର ମାଡ୍ରିଡ୍	୧୭୨୬

ପ୍ରଥମ ସାପ୍ତାହିକ ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ୧୬୨୨ ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଇଂରାଜୀ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର The Daily Courant, (ଦୈନିକ କାଉ୍ର୍ୟାଣ୍ଟ) Queen Anne (ରାଣୀ ଆନ୍)ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ୧୭୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଭାରତରେ ଇଂରାଜୀ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ୧୭୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଲିକତା ନଗରୀରୁ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର Bengal Gazette (ବେଙ୍ଗଲ୍ ଗେଜେଟ୍) ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ୧୭୮୯ ସାଲରେ Bombay Herald (ବମ୍ବେ ହେରାଲ୍ଡ) ଏବଂ ୧୭୯୦ ସାଲରେ Bombay Courier (ବୋମ୍ବେ କାଉ୍ରିଅର୍) ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଶେଷୋକ୍ତ ସମ୍ବାଦପତ୍ରଟି ୧୮୩୮ ସାଲରେ Bombay Times (ବୋମ୍ବେ ସମୟ) ନାମ ଧାରଣ କଲା ଏବଂ ୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାର ନାମ Times of India (ଭାରତର ସମୟ) ହେଲା । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ଗୋଟିଏ ସୁଖ୍ୟାତ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଏବଂ ଏହାର ଅଫିସ୍‌ରୁ The Illustrated Weeklyof India (ଭାରତର ସଚିତ୍ର ସାପ୍ତାହିକ) ନାମକ ସୁଖ୍ୟାତ ସଚିତ୍ର ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ୧୭୮୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ Calcutta Gazette (କଲିକତା ଗେଜେଟ୍) ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍ପରେ ବଙ୍ଗଳା ଅକ୍ଷରରେ ଟାଇପ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାରୁ ୧୮୧୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ୍ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ (Lord Hastings) ଭାରତର ବଡ଼ ଲାଟ ଥିବାବେଳେ 'ସମାଚାର ଦର୍ପଣ' ନାମକ ସର୍ବପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗଳା ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଶ୍ରୀରାମପୁରର ପାଦ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ତତ୍ପରେ ୧୮୨୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ 'କୌମୁଦୀ ସମାଚାର' ନାମକ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ମୁଦ୍ରିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । 'ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା' ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସର୍ବପ୍ରଥମ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର । ନିମ୍ନରେ ଭାରତବର୍ଷର କେତେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କ ତାଲିକା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

ଇଂରାଜୀ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା

1. Advance—କଲିକତା, 2. Advocate of India—ବମ୍ବେଇ, 3. Amrit Bazar Patrika—କଲିକତା, 4. Bombay Chronicle—ବମ୍ବେଇ, 5. Civil and Military Gazette—ଲାହୋର, 6. Star of India—କଲିକତା, 7. Hindu—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, 8. Hindustan Times—ଦିଲ୍ଲୀ, 9. National Call—ଦିଲ୍ଲୀ, 10. Indian Daily Telegraph—ଲକ୍ଷ୍ନୌ, 11. Leader—ଅଲ୍ଲାହାବାଦ, 12 Madras Mail—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, 13. Pioneer—ଲକ୍ଷ୍ନୌ, 14. Rangoon times—ରେଙ୍ଗୁନ, 15. New Orissa—କୁଜଙ୍ଗପୁର, ଓଡ଼ିଶା, 16. Search Light—ବାଙ୍କିପୁର, 17. Statesman—କଲିକତା, 18. Tribune—ଲାହୋର, 19. The Observer—କଟକ ।

ଇଂରାଜୀ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା

1. Orient—କଲିକତା, 2. The Illustrated Weekly of India—ବମ୍ବେଇ, 3. Marhatta—ପୁନା, 4. People—ଲାହୋର, 5. Dipali—କଲିକତା, 6. Dharmarajya—ଦିଲ୍ଲୀ ।

ଇଂରାଜୀ ମାସିକ ପତ୍ରିକା

1. Modern Review—କଲିକତା, 2. Indian Review—ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, 3. Calcutta Review—କଲିକତା, 4. Baitarani—କଟକ, 5. Theoso[illegible]phy of India—[illegible]

ବଙ୍ଗଳା ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା
୧. ଆନନ୍ଦ ବଜାର ପତ୍ରିକା—କଲିକତା, ୨. ବସୁମତୀ—କଲିକତା, ଯୁଗାନ୍ତର—କଲିକତା ।
ବଙ୍ଗଳା ମାସିକ ପତ୍ରିକା
୧. ପ୍ରବାସୀ—କଲିକତା, ୨. ବସୁମତୀ—କଲିକତା, ୩. ଭାରତୀ—କଲିକତା, ୪. ଉତ୍ତରା—କାଶୀ, ୫. ଭାରତବର୍ଷ—କଲିକତା ।
ବଙ୍ଗଳା ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା
୧. ବସୁମତୀ—କଲିକତା, ୨. ବାଙ୍ଗାଲୀ—କଲିକତା ।
ଓଡ଼ିଆ ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା
୧. ଆଶା—ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୨. ସମାଜ—କଟକ, ୩. ଦେଶକଥା—କଟକ ।
ଓଡ଼ିଆ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା
୧. ସମାଜ—କଟକ, ୨. ଗଡ଼ଜାତ ବାସିନୀ—ଢେଙ୍କାନାଳ, ୩. କୃଷକ—କଟକ, ୪. ଆଶା—ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୫. ଓଡ଼ିଆ—ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୬. ଲୋକମତ—କଟକ, ୭. ନବୀନ ଓଡ଼ିଶା - ବ୍ରହ୍ମପୁର, ୮. ଉତ୍କଳ ବାର୍ତ୍ତା—ପୁରୀ ।
ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକା
୧. ସହକାର—କଟକ, ୨. ନବଭାରତ—କଟକ, ୩. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ—କଟକ, ୪. ଭଞ୍ଜ ପ୍ରଦୀପ—ବାରିପଦା । ଏହାଛଡ଼ା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସାମୟିକ ପତ୍ରିକା ଉତ୍କଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।
ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରମାନ ଦୈନିକ, ସାପ୍ତାହିକ, ଅର୍ଦ୍ଧସାପ୍ତାହିକ, ତ୍ରୈମାସିକ, ପାକ୍ଷିକ, ସାମୟିକ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ । ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସଙ୍କଳୟିତାଙ୍କୁ 'ସଂପାଦକ' (Editor), ସଂବାଦ ପତ୍ରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପାଇଁ ସଂବାଦ ଯୋଗାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ 'ସଂବାଦଦାତା' ବା 'ପତ୍ରପ୍ରେରକ' (News agent ବା correspondent) ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଗ୍ରାହକ ହୋଇ ପତ୍ରିକା ନେଇ ଥାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ 'ଗ୍ରାହକ' (Subscriber) କହନ୍ତି । ଆଧୁନିକ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଲୋକମତ ଗଠିତ ଓ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ।]

ସମ୍ବାଦ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି - ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଖବର ପାଇବା; Sambāda pāibā କୌଣସି ବିଷୟର ଖବର ଜାଣିବା— সংবাদ পাওয়া सम्बाद पाना To get any news.

ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତି—ସଂ. ବି—କୌଣସି ବିଷୟର ସମ୍ବାଦ ପାଇବା— Sambāda prāpti Receipt of any news.

ସମ୍ବାଦ ବହ—ସଂ. ବିଣ' ଓ ବି ପୁଂ (ସମ୍ବାଦ=ବହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ) Sambāda baha — ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖବର କଥଅଣା କରେ— (ସମ୍ବାଦ ବାହକ, ସମ୍ବାଦବାହୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Carrier of [ସମ୍ବାଦବହା, ସମ୍ବାଦବାହକା, ସମ୍ବାଦବାହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] news; messenger.

ସମ୍ବାଦ ବାହିକା ନାଡ଼ି(ଡ଼ୀ)—ଦେ. ବି—(ମନୋବିଜ୍ଞାନ) ଶରୀରର Sambāda bāhikā nāḍi(ḍī) ଯେଉଁ ନାଡ଼ିମାନ সংবাদবাহিকা নাড়ি ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ सम्बादग्राहिका नाड़ी ଜ୍ଞାନକୁ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ପହଞ୍ଚାନ୍ତି— (Psychology) Sensory nerves; the nerves which carry messages of the outside world to brain centre.

ସମ୍ବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସମ୍+ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Sambādī ୧ । ଗାନକାରୀ—1. Singing. ୨ । ଉଚ୍ଚାରଣ- (ସମ୍ବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ; କଥନକାରୀ—2. Speaking; uttering. ୩ । ଏକରୂପ ସମ୍ଭାଷଣକାରୀ—3. Speaking similarly. ୪ । ତୁଲ୍ୟ; ଏକରୂପ—4. Similar. ସ. ବି—(ସଙ୍ଗୀତ) ବାଦ୍ୟସ୍ୱରର ସହଗାମୀ ସ୍ୱର— A tune accompanying a principal tune; paraphonia.

ସମ୍ବାଧ—ସ. ବି (ସମ୍+ବାଧ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ନ କରିବା+ଭାବ. ଅ; Sambādha ସମ୍+ବାଧା+ଅ)—୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବାଧା; (ସଂବାଧ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶେଷ ବିଘ୍ନ—1. Impediment; serious obstacle. ୨ । ଭିଡ଼; ଜନତା—2. Crowd. ୩ । ଭଗ; ଯୋନିମାର୍ଗ (ମେଦିନୀ)—3. The female organ; the vulva. ୪। ସଙ୍କଟ (ମେଦିନୀ)—4. Critical condition; a narrow pass. ୫। ଭୟ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—5. Fear; dread. ୬। ମହାବିପଦ—6. Great danger; difficulty. ୭ । ସଙ୍ଘର୍ଷ—7. Collision. ୮ । ନର୍କର ଦ୍ୱାର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—8. The door leading to hell. ୯ । ଉପରକୁ ମାଡ଼ିଆସିବା—9. Pressing on (Apte). ୧୦ । ଆଘାତ କରିବା—10. Striking; hurting (Apte). ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ୍+ବାଧା+ଅ)—୧ । ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ; ଅପ୍ରଶସ୍ତ—1. Narrow. ୨ । ଜନତାପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Crowded. ୩ । ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁଦ୍ୱାରା ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା; ଅବରୁଦ୍ଧ—3. Blocked up (Apte . ୪। ଉପରକୁ ମାଡ଼ି ଆସୁଥିବା—4. Pressing. ଦେ. ବିଣ—ପୂର୍ଣ୍ଣ; ବହୁଳ—Full of; replete with. [ଉ—ସେ ପୁଣି ଇଚ୍ଛଇ ତୋ ସଙ୍ଗ ସୁଧା । ସମ୍ବାଧ ବିମ୍ବାଧର ରସ ରାଧା—ପ୍ରାଚୀ· ରସକାରିଧି ।]

ପୂର୍ଣ୍ଣ
ପୂର୍ଣ୍ଣ

ସମ୍ବାଧନ—ସ. ବି (ସମ୍+ବାଧ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବାଧା Sambādhana ଦେବା—1. Obstructing. ୨ । (+ କର୍ତ୍ତି. ଅ) ମଦନ ଦ୍ୱାର; ଯୋନି ଦ୍ୱାର (ମେଦିନୀ)—2. Vaginal orifice; the vulva. ୩ । ଦ୍ୱାରପାଳ (ମେଦିନୀ)—3. Door-keeper. ୪ । ଶୂଳାଗ୍ର (ମେଦିନୀ)—4. The point of a pin or

spit. ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ବାଟ ଅବ ବନ୍ଦ କରିବା—5. Blocking up (Apte). ୬ । ଚିପିବା 6. Compressing (Apte). ୭ । (+କରଣ. ଅନ) ଫାଟକ—7. Gate (Apte). ୮ । ବାଡ଼; ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ବାଡ଼—
8. Barrier (Apte); fencing.

ସମ୍ବାର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୋମବାର)—ସୋମବାର—Monday.
Sambāra ସোমবার **सोमवार**

ସମ୍ବାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୋମବାରରେ ଘଟିବା—1. Happening on or relating to monday.
Sambāriā
ସোমবরিয়া [ଉ—ସମ୍ବାରିଅ ହାଟ, ସମ୍ବାରିଆ ଜଗର ।] ୨ । **सोमवारका** (ପୁଂ) ସୋମବାର ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବା—
(ସମ୍ବାରିଆଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (a male) Born on monday. ୩ । (ପୁଂ) ସୋମବାର ବ୍ରତ ପାଳିଥିବା—3. (masculine) Observing fast on monday. ଦେ ବି. ପୁଂ—
ସম্বারি ସୋମବାର ଦିନ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବା କୌଣସି କୌଣସି **सोमवारिआ** ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to a person born on a Monday. ୨ । ସୋମବାର ଦିନ ଉପବାସ ବା ବ୍ରତ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A person who observes fast on Monday.

ସମ୍ବାଳ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସମ୍ଭାଳ (ଦେଖ)
Sambāḷa Sambhāḷa (See)

ସମ୍ବାଳ(ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବି—ସୁଆଁ ବାଳ ପୋକ—
Sambāḷi(ḷu)ā Caterpillar; the wooly bear.
ସোঁয়া পোকা **सूआ** (ସଂବାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)
Sambāḷibā Sambhāḷibā (See)

ସମ୍ବାସ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବସ୍ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ)—୧ । ବାସସ୍ଥାନ—
Sambāsa 1.Residence; abode. ୨ । (+ଭାବ. ଅ)
(ସଂବାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅବସ୍ଥିତି—2. Residence; living; staying. ୩ । (+ଅଧି. ଅ) ଅନାବୃତ ବିହାର ସ୍ଥାନ—3.A park; an open space for recreation. ୪ । ସଭା; ସମାଜ—4. Assembly; meeting; association.

ସମ୍ବାହ—ସଂ. ବି(ସମ୍+ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାହ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—
Sambāha ୧ । ଅଙ୍ଗ ମର୍ଦ୍ଦନ; ଅନ୍ୟର ଦେହ ହାତକୁ (ସଂବାହ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଙ୍ଗସା ଘଷା କରିବା; କ୍ଳାନ୍ତି ନିବାରଣାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ ଗୋଡ଼ ଆଦିକୁ ଚିପିବା ବା ଦଳିବା—1. Shampooing; squeezing and rubbing of another person's limbs. ୨ । ଭାରବହନ—2. Carrying or conveying of a load.

ସମ୍ବାହକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ବହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ବାହ ଧାତୁ+
Sabāhaka କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ବାହକ; ବହନକାରୀ—
(ସମ୍ବାହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Conveying; carrying. ୨ । ଅଙ୍ଗ ମର୍ଦ୍ଦନକାରୀ; ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତ ଗୋଡ଼ ଆଦି ଘଷା ମୋଡ଼ା କରେ—2. Shampooing. ୩ । (ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ) (ଅଧୁନାତନ ପ୍ରୟୋଗ) ଯାହା ଏକ ପଦାର୍ଥର ଉତ୍ତାପ ବା ବୈଦ୍ୟୁତିକୁ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ବହି ନିଏ—3. (physics) Conveying or conducting heat or electricity from one body to another. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଗୋଡ଼ଘଷା ଭୃତ୍ୟ —1. A servant who shampoos the master's legs etc. ୨ । (ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ) ପଦାର୍ଥରୁ ପଦାର୍ଥାନ୍ତରକୁ ଉତ୍ତାପ ଆଦି ବହନକାରୀ ବାୟୁ—
2. Conductor of heat or electricity.

ସମ୍ବାହନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବହ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ)—
Sambāhana ୧ । ସମ୍ବାହ (ଦେଖ)—1. Sambāha (See)
(ସମ୍ବାହିତ—ବିଣ) ୨ । (ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ) ଜଳ ବା ବାୟୁଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ତାପ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ବାହିତ ହେବା—
2. (physics) Convection of heat by water or air.

ସମ୍ବାହିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ+ବାହିତ)—୧ । ମର୍ଦ୍ଦିତ—1. Shampooed. ୨। ବାହିତ—2. Conveyed; convected.
Sambāhita

ସମ୍ବିଗ୍ନ(ଗ୍ନ)—ସଂ.ବି (ସମ୍+ବିଜ୍ ଧାତୁ=ଭୀତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—
Sambigdha(gna) ୧ । ଭୀତ; ଭୟ—1. Terrified. ୨ । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ—2. Anxious; concerned; agitated.

ସମ୍ବିତ(ଦ୍)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+ଭାବ. କ୍ୱିପ୍;
Sambit(d) ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଜ୍ଞାନ; ବୁଦ୍ଧି—1. Understanding; intellect;
(.ସମ୍ବିତ୍[ଦ୍] ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) wisdom; knowledge; perception. ୨ । ପରିଚୟ—2. Acquaintance. ୩ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—3. Promise; vow. ୪ । ଚୁକ୍ତିର ସର୍ତ୍ତ—4. Condition of an agreement. ୫ । ନିୟମ; ବିଧି—5. Rule; regulation. ୬ । ପ୍ରାକୃତିକ ବିଧି—6. Law of nature. ୭ । ଧର୍ମ-ବିଧି—7. A religious observance. ୮ । ଆଚାର—8. Conduct; practice; usage. ୯ । ଯୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳରେ ଡାକିବାର ଧ୍ୱନି—9. A battle-cry; war-cry. ୧୦ । ସଂକେତ—10. Sign; signal. ୧୧ । ସାଂକେତିକ ପଦ; ଠାର—11. A watch-word; cypher. ୧୨ । ସମାଧି—12. Burial; deep contemplation; mental abstraction. ୧୩ । ସମ୍ଭାଷଣ—13. Discourse; conversation. ୧୪ ।

ସନ୍ତୋଷ—14. Satisfaction; contentment. ୧୫ । (+କର୍ମ• କୃପ) ଣଣ ଗୁଲ୍ମ—15. A plant; Crotolaria Juncea. ୧୬ । ଯୁଦ୍ଧ—16. War; fight. ୧୭ । ନାମ—17. Name. ୧୮ । ଗଞ୍ଜାଇ ଗଛ—18. The Indian intoxicating hemp plant; Cannabis Indica. ୧୯ । ଭଙ୍ଗ—19. An intoxicating drink made from Ganjā.

ସମ୍ବିତ୍ତି—ସ. ବ (ସମ୍+ବିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ.ତି)-୧ । ଅନୁଭବ; ଅନୁଭୂତି—
Sambitti 1. Experience. ୨ । ଚେତନା—2. Perception. ୩ । ବୁଦ୍ଧି—3. Intelligence. ୪ । ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତି—4. Recollection. ୫ । (ମନୋବିଜ୍ଞାନ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନର ପ୍ରଥମ ସ୍ତର—5. (Psychology) Sensation. [ଦ୍ର—ଏହା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଇଂରାଜୀରେ ଏହାକୁ ସେନ୍ସେସନ୍ (Sensation) କହନ୍ତି । ସଂବିତ୍ତି ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର କ୍ରିୟା ଓ ମାନସ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଉଭୟଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ବସ୍ତୁଜଗତ୍ ପ୍ରଥମତଃ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଉପରେ ଆଘାତ କରେ ଏବଂ ତାହା ଅଧାନ ମସ୍ତିଷ୍କ ପ୍ରଦେଶରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ମାନସଶକ୍ତିର ଚେତନା ଜାଗ୍ରତ କରାଇଲେ 'ସଂବିତ୍ତି' ଜନ୍ମେ । ସଂବିତ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏତିକି ମାତ୍ର ଜାଣୁଁ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବିଦ୍ୟମାନ; ମାତ୍ର ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥ କେଉଁ କେଉଁ ଗୁଣରେ ଭୂଷିତ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର 'ରୂପ', 'ବର୍ଣ୍ଣ', ପରିମାଣ ପ୍ରଭୃତି କିପରି ବା କେତେ, ତାହା କେତେ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଏ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମିଲେ ବସ୍ତୁ-ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜନ୍ମେ । ସମ୍ବିତ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନର ମୂଳବୀଜ । ସମ୍ବିତ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମାତ୍ର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ; ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର ପରିଚୟ ଘଟେ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର; ଏଣୁ ସମ୍ବିତ୍ତି ମଧ୍ୟ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର; ଯଥା—ଦର୍ଶନ-ସମ୍ବିତ୍ତି, ଶ୍ରବଣ-ସମ୍ବିତ୍ତି, ସ୍ପର୍ଶସମ୍ବିତ୍ତି, ଘ୍ରାଣ-ସମ୍ବିତ୍ତି ଓ ସ୍ୱାଦ-ସମ୍ବିତ୍ତି । ପଦାର୍ଥର ଭିନ୍ନ ଗୁଣଧର୍ମ ଜ୍ଞାନ ଭିନ୍ନ ସଂବିତ୍ତି-ସାପେକ୍ଷ; ଯଥା—ପଦାର୍ଥର 'ରୂପ' 'ବର୍ଣ୍ଣ' ଦର୍ଶନ-ସଂବିତ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ, ପଦାର୍ଥର 'ଗନ୍ଧ' ଘ୍ରାଣ-ସଂବିତ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ସମାହୃତ ହୁଏ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ହରିନନ୍ଦଦାସ ରାୟ, ଏମ୍. ଏ.]

ସମ୍ବିଦା—ସଂ. ବ (ସମ୍+ବିଦ୍• ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—ସମ୍ବିତ୍
Sambidā (ଦେଖ) Sambit. (See)

ସମ୍ବିଦା ମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବ (ସମ୍ବିଦା=ଗଞ୍ଜେଇ+ ମଞ୍ଜରୀ)—ଗଞ୍ଜେଇ;
Sambidā mañjarī ଗଞ୍ଜା ଗଛର ମଞ୍ଜରୀ ବା ଫୁଲ—The (ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଉଗ୍ରା, ମାଦନୀ, ହର୍ଷିଣୀ) spike of the flowers of the Indian hemp; Cannabis Sativa. [ଦ୍ର—ଏହା ମାଦକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ହର୍ଷୋତ୍ପାଦକ, ବଲ୍ୟ, କାମୋଦ୍ଦୀପକ, ନିଦ୍ରାକାରକ, ଗର୍ଭପାତକ, ବେଦନା ଓ ଆକ୍ଷେପନାଶକ । ଏହା ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମା, ଅନ୍ତ୍ରଶୂଳ, ବହୁମୂତ୍ରତା, ମଦାତ୍ୟୟ, ଶୂଳ, ଅମ୍ଳପିତ୍ତ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଅତିପ୍ରବୃତ୍ତ-ରକ୍ତଶୋଣିତ ଓ କୁକ୍କୁରାଦିଙ୍କ ଦଂଶନଜନିତ ଜଳାତଙ୍କ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହାକୁ କେହି କେହି ବାଟି କରି, କେହି କେହି ନିଆଁ ଲଗାଇ ଚିଲମ ଦ୍ୱାରା ଧୂଆଁ ଓ ପୁଣି କେହି ମୋଦକରେ ମିଶାଇ ଖାଆନ୍ତି । ଗଞ୍ଜାଇମଞ୍ଜରୀର ଅଠାକୁ 'ଚରସ' ବୋଲାଯାଏ ।]

ସମ୍ବିଦିତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ବିଦିତ)—୧ । ପରିଜ୍ଞାତ—
Sambidita 1. Known. ୨ । ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ—2. Promised. ୩ । ପରିଚିତ; ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣାଶୁଣା—3. Well acquainted; well-known.

ସମ୍ବିଦ୍‌ବ୍ୟତିକ୍ରମ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ—
Sambidbyatikrama Infringement or breach of (ସମ୍ବିଦ୍‌ବ୍ୟତିକ୍ରମ—ଅନ୍ୟରୂପ) promise; violation of promise.

ସମ୍ବିଧା—ସଂ. ବ (ସମ୍+ବି+ଧା• ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କରଣ•
Sambidhā ଅ+ଆ)—୧ । ଅଳଂକାର—1. Ornament. (ସଂବିଧା, ସମ୍ବିଧାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସାଜସଜ୍ଜା—2. Dress; fittings. ୩ । ରଚନା; ସଜ୍ଜା—3. Arrangement; orderly arrangement of parts; toilet; decoration. ୪ । ସଂଘଟନ; ଘଟନା—4. Event; affair. ୫ । ଆୟୋଜନ—5. Preparation. ୬ । ବୈଚିତ୍ର୍ୟ—6. Variety. ୭ । ସେବାର ସାମଗ୍ରୀ—7. Articles used in service. ୮ । ଭେଟି—8. Articles presented as a token of respect.

ସମ୍ବିଭକ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍+ବିଭକ୍ତ)—ପୃଥକ୍କୃତ—
Sambibhakta Divided; separated.
(ସଂବିଭକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ବିଷ୍ଟ—ସ. ବଣ (ସମ୍+ବିଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ• ତ)—୧ । ନିଦ୍ରିତ;
Sambishta ସୁପ୍ତ—1. Asleep; sleeping. (ସଂବିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନିବିଷ୍ଟ—2. Engaged in; devoted to. (ସମ୍ବେଶ—ବି)

ସମ୍ବୀକ୍ଷଣ—ସ. ବ (ସମ୍+ବୀକ୍ଷଣ)—୧ । ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ—
Sambīkshaṇa 1. Observation. ୨ । ଅନ୍ୱେଷଣ—(ସଂବୀକ୍ଷଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Searching; enquiry; (ସମ୍ବୀକ୍ଷିତ—ବଣ) ୩ । ଦର୍ଶନ; ଭେଟ—3. Seeing; interview.

ସମ୍ବୀତ—ସ. ବଣ (ସମ୍+ବ୍ୟେ ଧାତୁ=ଘୋଡ଼ାଇବା+କର୍ମ. ତ)
Sambita ୧ । ଆବୃତ; ଆଚ୍ଛାଦିତ—1. Covered. (ସଂବୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଗୋପିତ—2. Concealed;

hidden. ୩ । ରୁଦ୍ଧ—3. Confined; bound. ୪ । (ସମ୍ + ବ + ଇ ଧାତୁ=ମିଶା + କର୍ତ୍ତୃ ତ)—ସମ୍ମିଳିତ—4. United; joined together. ୫ । ଏକତ୍ରୀଭୂତ—5. Collected.

ସମ୍ବୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ବୁଧ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । Sambuddha ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ; ଜାଗରିତ—1. Awakened. (ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଚେତନାଯୁକ୍ତ; ଚୈତନ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—2. Sentient; conscious. ୩ । ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନୀ—3. Very wise. ସଂ. ବି—ବୁଦ୍ଧାବତାର—The incarnation of Bishnu as the Buddha.

ସମ୍ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବୁଧ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+ଭାବ. ତି)—Sambuddhi ୧ । ଆହ୍ୱାନ; ସମ୍ବୋଧନ—1. Calling; addressing. ୨ । ଜାଗରଣ—2. Awakening. ୩ । ଆମନ୍ତ୍ରଣ—3. Invitation. ୪ । ଦର୍ଶନ-4. Seeing; sight. ୫ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସମ୍ବୋଧନ-5. (grammar) Vocative case. ୬ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ—6. Perfect knowledge. ୭ (ବ୍ୟାକରଣ) ସମ୍ବୋଧନର ଏକବଚନ—7. (Grammar) The singular number of the vocative case.

ସମ୍ବୃତ—ସଂ.ବଣ (ସମ୍ + ବୃ ଧାତୁ=ଆବୃତ କରିବା + କର୍ମ.ତ)—ଗୁପ୍ତ-Sambruta Concealed.

ସମ୍ବୃତି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବୃ ଧାତୁ=ଘୋଡ଼ାଇବା + ଭାବ ତି)—Sambruti ୧ । ଗୋପନ—1. Concealment. ୨ । (ସମ୍ବୃତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଚ୍ଛାଦନ—2. Covering. ୩ । (+କରଣ. ତି) ଘୋଡ଼ଣୀ—3. A cover; a lid.

ସମ୍ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ବୃତ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବା କର୍ମ ତ)—Sambrutta ୧ । ନିଷ୍ପନ୍ନ; ସମ୍ପାଦିତ—1. Accomplished; finished. (ସମ୍ବୃତ୍ତ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଜାତ-2. Born. ୩ । ଗୋପିତ—3. Hidden. ସଂ. ବି—ବରୁଣଦେବ—The Indian Neptune; the Seagod.

ସମ୍ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବୃତ୍ତି)—୧ । ଗୋପନ— 1. Concealment. Sambrutti ୨ । ନିଷ୍ପତ୍ତି—2. Completion; settlement. ୩ । ସିଦ୍ଧି—3. Accomplishment; success.

ସମ୍ବୃହଣ—ସଂ. ବି.—ବଳ ସମ୍ବିଧାନ (ଚରକ)—Sambruhana Conservation or accumulation of strength.

ସମ୍ବେଗ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବିଜ୍ ଧାତୁ=ଭୀତ ହେବା + ଭାବ. ଅ; Sambega ସମ୍ + ବେଗ)—୧ । ଭୟ—1. Fear. (ସଂବେଗ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଭୟଜନିତ ଭ୍ରମ—(ସମ୍ବିଗ୍ନ—ବଣ) 2. Fright; haste due to fear. ୩ । ଅତି ବେଗ—3. Violent force; fury. ୪ । ଆବେଗ; ଉଦ୍‌ବେଗ—4. Anxiety.

ସମ୍ବେଜନ—ସଂ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ୍ପନ (ସୁଶ୍ରୁତ)—Sambejana Shiver; violent trembling.

ସମ୍ବେଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା + ଭାବ ଅ)—Sambeda ୧ । ଅନୁଭବ—1. Experience; cognisance. (ସଂବେଦ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge; comprehension; perception. ୩ । ବୋଧ—3. Understanding.

ସମ୍ବେଦନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା + ଭାବ ଅନ; Sambedana(nā) + ଆ) ୧ । ଅନୁଭବଜନିତ ଜ୍ଞାନ—1. Experimental knowledge; experience. ୨ । ଅନୁମାନ—2. Supposition; guess; inference. ୩ । (+କରଣ. ଅନ)—ଛିକ୍କା (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ଛିଙ୍କ—3. Sneezing.

ସମ୍ବେଦ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା + କର୍ମ. ଯ)—Sambedya ୧ । ଜ୍ଞେୟ—1. Cognizable. ୨ । ଅନୁଭବ-(ସମ୍ବେଦନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be experienced.

ସମ୍ବେଶ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବିଶ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶ କରିବା, ରତି କରିବା, Sambeśa ଶୋଇବା + ଭାବ. ଅ)—୧ । ନିଦ୍ରା—[ସଂବେଶ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Sleep. ୨ । ବିଶ୍ରାମ 2. Repose. ୩ । (+ ଅଧି ଅ) ପୀଠ; ଆସନ; ଚଉକି—3. A stool; a pedestal. ୪ । (+ଭାବ ଅ) ଉପବେଶନ—4. Act of sitting. ୫ । ସୁରତ; ରତି—5. Coition. ୬ । (+ଅଧି.ଅ) ଶଯ୍ୟା—6. Bed. (ଉ—ସମ୍ବେଶ ଅଶନ ବରଇରେ—ବିଦଗ୍‌ଧ କଣୋଦୟଚମ୍ପୂ, ବ ଗୀତ) ୭ । ସ୍ୱପ୍ନ—7. Dream. (ଉ—ଶୁଣ ଅହେ ସୁମନେ ଉଦ୍‌ବେଶେ ସୁମନେ ସଂବେଶ ଅବେଶ ଶ୍ରାନ୍ତମ—ଉଷା. ବୈଦେଶିଶବିଳାସ) ୮ । ରତିବନ୍ଧବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 8. A posture during copulation. ୯ । ଉପଭୋଗସ୍ଥାନ—9. Place of enjoyment. ୧୦ । (ଭାବ.ଅ)-ଶୟନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ଶୋଇବା—11. Sleeping.

ସମ୍ବେଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (ସମ୍ + ବେଷ୍ଟ ଧାତୁ ଣିଚ୍ + କର୍ମ. ତ)—Sambeshṭa ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ବେଷ୍ଟିତ—1. Surrounded. (ସଂବେଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦିତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—(ସମ୍ବେଷ୍ଟନ—ଅନ୍ୟ. ବି. ରୂପ) 2. Covered with cloth. ସଂ. ବି (+ ଭାବ. ଅ)—ବେଷ୍ଟନ; ଘେରିବା—Surrounding.

ସମ୍ବୋଧ—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ବୁଧ୍ ଧାତୁ=ବିନାଶ କରିବା + ଭାବ. ଅ)—Sambodha ୧ । ନାଶ (ଜଟାଧର)—1. Destruction. (ସଂବୋଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କ୍ଷେପ; ନ୍ୟାସ (ମେଦିନୀ)—2. Deposit. ୩ । ବୋଧନ (ମେଦିନୀ)—3. Awakening; explaining.

ସମ୍ବୋଧନ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ବୁଧ୍ ଧାତୁ; ଣିଚ୍ + ଭାବ. ଅନ)— Sambodhana ୧ । ଆମନ୍ତ୍ରଣ—1. Invitation. ୨ । (ସବୋଧନ—ଇତ୍ୟାଦ, ଅନ୍ୟରୂପ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣାର୍ଥ ଆହ୍ୱାନ—2. Address to draw attention. ୩ । ଆହ୍ୱାନ—3. Calling. ୪ । (ବ୍ୟାକରଣ) କାରକବିଶେଷ—4. (grammar) The vocative case. [ଦ୍ର—ବ୍ୟାକରଣରେ ସମ୍ବୋଧନ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ସମ୍ବୋଧ୍ୟ, ସମ୍ବୋଧ୍ୟ, ସମ୍ବୋଧନୀୟ, ସମ୍ବୋଧନ-ବ୍ୟଞ୍ଜକ — ବିଣ

ସମ୍ବୋଧନ ଚିହ୍ନ—ଦେ. ବ (ଅଧୁନିକ)—ସମ୍ବୋଧନ ସ୍ଥଳରେ Sambodhana chihna ପୁସ୍ତକାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ସଂକେତ— সংবোধন চিহ্ন Note of admiration or vocation. सम्बोधन चिह्न [ଦ୍ର—ଏହା '!' ଏହିପରି କାଟ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ (ସମ୍ବୋଧନ ସୂଚକ ଚିହ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲେଖାଯାଏ ।]

ସମ୍ବୋଧିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ)—ସମ୍ବୋଧନ କରିବା; ଡାକିବା— Sambodhiāb To address. সংবোধন করা [ଉ—ପୁଣି ହୃଦୁଯୋଧଙ୍କ ସମ୍ବୋଧି ବୃକୋଦର । सम्बोधन करना ସଧାନାଥ. ବେଣୀସଂହାର ।]

ସମ୍ବ୍ୟାନ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ବ୍ୟେ ଧାତୁ=ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା + କରଣ. Sambyāna ଅନ)—୧ । ବସ୍ତ୍ର—1. Cloth. ୨ । ଉତ୍ତରୀୟ (ସଂବ୍ୟାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବସ୍ତ୍ର—2. The upper garment.

ସମ୍ଭୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଚୂର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ଚୂର୍ଣ୍ଣ—1. Pounded; Sambhyūrdha bruised. ୨ । ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ— (ସମ୍ଭୂର୍ଣ୍ଣ, ସମ୍ଭୂର୍ଣ୍ଣନ—ବ) 2. Mixed together.

ସମ୍ବ୍ରାତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ପ୍ରଚୁର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Enough; Sambrāta copious. ୨ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ— 2. Numerous.

ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା + ଭାବ. ଅ)—୧ । ଉତ୍ପତ୍ତି; Sambhaba ଜନ୍ମ—1. Birth; origin. ୨ । (+ (ସଭବ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) କର୍ମ. ତ) ହେତୁ; କାରଣ— 2. Reason; cause. ୩ । ଅନୁମାନ—3. Guess. ୪ । ସମ୍ଭାବନା—4. Probability. ୫ । ସମୀଚୀନତା—5. Propriety. ୬। ଯୁକ୍ତି—6. Argument. ୭ । ଯୋଗ୍ୟତା—7. Fitness; ability; proficiency. ୮ । ସଙ୍କେତ—8. Sign; signal. ୯ । କ୍ଷମତା; ଶକ୍ତି—9. Power; ability; might. ୧୦ । ପରିଚୟ—10. Acquaintance. ୧୧ । ସଖ୍ୟ—11. Friendship. ୧୨ । (+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବର୍ତ୍ତମାନ କଳର ଙ୍ୟ ଜୈନାବତାର—12. Name of the third incarnation of the Jainas in the modern age. ୧୩ । (+ ଭାବ. ଅ) କ୍ଷତି; ଧ୍ୱଂସ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—13. Ruin; loss. ଦେ. ସଂଭବ ବିଣ—୧ । ସମ୍ଭବ୍ୟ; ସମ୍ଭାବନା ଯୋଗ୍ୟ; ସମ୍ଭବପର— सम्भव 1. Possible. ୨ । ଯାହା ଘଟିପାରେ—2. Probable. (ଅସମ୍ଭବ—ବିପରୀତ) ଦେ. କି. ବିଣ—ସମ୍ଭବତଃ— সংভব सम्भव Possibly; probably.

ସମ୍ଭବ କରିବା—ଦେ. କି- ଅନୁମାନ କରିବା—To guess. Sambhaba kariba সম্ভব করা सम्भव करना

ସମ୍ଭବତଃ—ସଂ. ଅ (ସମ୍ଭବ + ତସ୍)—୧ । ବୋଧ ହୁଏ—1. Probably. Sambhabatah ୨ । ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ— 2. It seems.

ସମ୍ଭବନ—ସଂ. ବ (ସମ୍ + ଭୂ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଉଦ୍ଭାବନ Sambhabana (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Inventing. ୨ । ଉତ୍ପାଦନ—2. Producing.

ସମ୍ଭବପର—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ଭବ୍ୟ (ଦେଖ)—Sambhabya (See) Sambhabapara [ଉ—ଉପାୟରେ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରସନ୍ନ ହେବ ବର । ଅଭ୍ କେଉଁ ଉପାୟ ନୁହେ ସମ୍ଭବପର—ମହାରାଜ ବକ୍ରମଦେବ ବର୍ମା. ତୁଳସୀ. ବକ୍ରମ ଗ୍ରାମାୟଣ ।]

ସମ୍ଭବ ଲାଗିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ଭବ୍ୟ ବୋଧ ହେବା— Sambhaba lāgibā . To seem possible. সম্ভব লাগা सम्भव मालुम होना

ସମ୍ଭବ ହେବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ସମ୍ଭବ୍ୟ ବୋଧ ହେବା; Sambhaba hebā ସମ୍ଭାବିତ ହେବା; ଅନୁମିତ ହେବା— সম্ভবহওয়া (anything) To be thought possible; सम्भव होना to seem probable.

ସମ୍ଭବାତୀତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅସମ୍ଭବ୍ୟ—1. Improbable Sambhabātīta ୨ । କାରଣଶୂନ୍ୟ—2. Groundless. ୩ । ଯୋଗ୍ୟତା ରହିତ—3. Unfit.

ସମ୍ଭବିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସମ୍ଭବ)—୧ । ଜାତ ହେବା— Sambhabibā 1. To be born. [ଉ—କେତକୀରୁ সম্ভবা, সম্ভব হওয়া पैदा होना ସମ୍ଭବଲେ ଦୁର୍ବାସ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. সম্ভব হওয়া घटना କବିତା ।] ୨ । ଘଟିବା—2. To happen. [ଉ—ଦ୍ୱମାଇବାର ସମ୍ଭବିଲାହିଁକ ଅମ୍ବୁ-ସୁଯୋଗୁ ସିନା କଣ୍ଠ ଅଇଲ୍ ରେ । କଶୋର୍ଗଚନ୍ଦ୍ର ର ଗୀତ] সম্ভবপর হওয়া ୩ । ସମ୍ଭବପର ହେବା—3. To be possible. सम्भव होना [ଉ—ନବଘନ ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଦୁ ଦେହେ କାହିଁ ସମ୍ଭବର ଏ କଦନ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋର୍ଗଚନ୍ଦ୍ର ର ଗୀତ]

ସମ୍ଭବିଷ୍ଣୁ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଭୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇଷ୍ଣୁ)—ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ— Sambhabishnu Productive.

ସମ୍ଭବୀ—ଦେ. ବିଣ—(ଅମୁକ କୁଳରୁ) ସମ୍ଭୂତ; ଜାତ—Born of Sambhabī (such a family). [ଉ—ଅତି ମୁନଙ୍କର সম্ভূত ଗୋଟିଏ ସମ୍ଭବୀ । ଭୁଦେବ ଗୃହସ୍ଥରୁ କବିରଜ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. पैदा हुआ କବିତା ।]

ସମ୍ଭବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା + କର୍ମ. ଯ)— Sambhabya ୧ । ସମ୍ଭାବନୀୟ; ଯାହା ଘଟି ପାରେ ବୋଲି (ଅସମ୍ଭବ୍ୟ—ବିପରୀତ) ଅନୁମାନ କରାଯାଏ—1. Possible;

probable. ୨ । ବିଶ୍ୱାସ ଯୋଗ୍ୟ—2. Credible. ୩ । ଉତ୍ପନ୍ନ ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be produced. ସଂ. ବ—କପିତ୍ଥ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Wood apple.

ସମ୍ଭର—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଭୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଆହରଣ; ସଂଗ୍ରହ—1. Collecting. ୨। ସମ୍ୟକ୍ ଭର—2. Big load or responsibility.
Sambhara

ସମ୍ଭର(ବ)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସମାରୋହ)—୧ । ସମାରୋହ; ଆଡ଼ମ୍ବର; ଜାକଜମକ—1. Pomp; show; grandeour. [ଉ—ଅତି ସମ୍ଭରେ ବଜାଇଣ ଅଖିଳ ମଙ୍ଗଳ—ଶିଶୁଶଙ୍କର. ହରପାର୍ବତୀ ଲଳାସ ।] ୨ । ଉତ୍ସବ—2. Festival. ୩ । ଘୃତଚର୍ଯ୍ୟ—3. Brilliance; brilliant display.
Sambhara(rba)
সমারোহ समारोह
(ସମ୍ଭରବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ଭରଣ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଭୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପଣ—1. Bringing to completion or fulfilment. ୨ । ସମ୍ୟକ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣକରଣ (ବାଣକୋଷ)—2. Filling up.
Sambharaṇa
(ସମ୍ଭରଣୀୟ, ସମ୍ଭୃତ—ବିଣ)

ସମ୍ଭରବେ—ଗ୍ରା. କି. ବିଣ—ସମାରୋହରେ; ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ—With pomp. [ଉ—ବାଣକମ୍ପି ସ୍ୱତ ହସ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଜପି ପଢ଼ ସୁକ୍ତ ସମ୍ଭରବେ ଆରମ୍ଭେ ଭୂମୂଳ ଯେ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
Sambharabe
সমারোহে
समारोहसे

ସମ୍ଭରିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସମ୍ଭରଣ)—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ) Sambhāḷibā (See) (ଉ—ସମ୍ଭର ନ ପାର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ । ଫାଟିଣ ଗଲା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପିଣ୍ଡ—ପ୍ରାଚୀ. ନୃସିଂହଦେବ ଉଦ୍ଯୋଗପର୍ବ ।)
Sambharibā

ସମ୍ଭଳ—ସଂ. ବ—୧ । (ନାମ) (ସମ୍+ଭଲ୍ ଧାତୁ=ନିରୂପଣ କରିବା+କର୍ମ ଅ) ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ନାମ—1. A Buddhist name for Selucia or Bactriana, the eastern empire of the ancient Greeks. ୨ । କନ୍ୟାର୍ଥୀ ପୁରୁଷ (ଅଥର୍ବବେଦ)—2. A person disirous of getting a bride.
Sambhaḷa
(ସଂଭଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ଭଳା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସମ୍ଭରଣ)—୧ । ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)—1. Sambhāḷibā (See) ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience. ୩ । ସହିବା—3. Bearing; enduring.
Sambhaḷā
সামলান, সামাল सँभाल
(ଅସମ୍ଭଳା—ବିପରୀତ)
ଦେ. ବିଣ—ସମ୍ଭାଳ (ଦେଖ)—Sambhāḷa (See).

ସମ୍ଭଳା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ସମ୍ଭାଳି ହେବା (ଦେଖ) Sambhāḷi hebā (See)
Sambhaḷā paṛibā
সামলান सम्भाल पड़ना

ସମ୍ଭଳା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କି—ସହ୍ୟ ହେବା—To be borne.
Sambhaḷā ji(he)bā
সামাল হওয়া सम्भालजाना

ସମ୍ଭଳୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍+ଭଲ୍ ଧାତୁ=ନିରୂପଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—କୁଟ୍ଟିନୀ; ଦୂତୀ (ଅମର)—A procuress; a bawd.
Sambhaḷī
(ସଂଭଲୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ଭା(ମ୍ଭେ)ଇବା—ଦେ.କି (ସଂ. ସମ୍ଭବ)—୧ । ସମ୍ଭବ ଜଣା ହେବା—1. To be thought probable ୨ । ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେବା; ପ୍ରବେଶ କରିବା—2. To enter into. [ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହା ଉଦରେ ପ୍ରଳୟେ ସମାଇ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଭିତ୍ତି ହୋଇଯିବା—3. To be contained inside. [ଉ-ସେ ବ୍ରହ୍ମା ସୁଭଦ୍ରା ହୋଇଲେ, ଗ୍ରୀଧାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭାଇଲେ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] ୪ । ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା; କୌଣସି ପାତ୍ରର ଆକାରକୁ ଗୁହ୍ଣ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା—4. To suffice for the capacity of any pot; to be capable of being contained in it [ଯଥା—ଏ ଟୋକେଇରେ ୫ ଗୌଣି ଧାନ ସମ୍ଭାଇବ, ଅଉ ବେଶୀ ଧାନ ସମ୍ଭାଇବ ନାହିଁ ।]
Sambhā(mbhe)ibā
সম্ভাবিত হওয়া सम्भावित होना
সেঁধোন
समाना
যথেষ্ট হওয়া यथेष्ट होना

ସମ୍ଭାବ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଭାବ)—ଅବସ୍ଥା; ଦଶା (ସମାପ୍ତିଶ)—Condition; predicament.
Sambhāba

ସମ୍ଭାବନ(ନା)—ସଂ. ବ (ସମ୍+ଭୂ ଧାତୁ ଣିଚ=ଭାବ ଧାତୁ=ଚିନ୍ତା କରିବା+ଭାବ. ଅନ; +ଆ)—[ସଂଭାବନ(ନା), ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ । ଚିନ୍ତା—(ବିଣ—ସମ୍ଭାବନୀୟ, ସମ୍ଭାବିତ, ସମ୍ଭବ୍ୟ, ସମ୍ଭାବ୍ୟ) 1. Thought. ୨ । ଧ୍ୟାନ—2. Meditation. ୩। ପୂଜା; ସତ୍କାର—3. Worship. [ଉ—ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ଦେଖିଣ ଦେବତା ଗନ୍ଧର୍ବେ, ବହୁତ ସମ୍ଭାବନା କଲେ ତାଙ୍କୁ ସର୍ବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ବନ ।] ୪ । ଗୌରବ; ସମ୍ମାନ—4. Honour; respect. [ଉ—ସମ୍ଭାବନା ଗଉରବ କରିବାକୁ ଜଣେ ମାନବ ନ ପେଷିଲ—ସୁଲକ୍ଷଣା ।] ୫ । ଯୋଗ୍ୟତା—5. Fitness; proficiency. ୬ । ଘଟିବାର ଆଶା—6. Expectancy. ୭ । ଅତ୍ୟୁତ୍କଟ କୋଟିକ ସଂଶୟ; କଷ୍ଟସୂଚକ ସନ୍ଦେହ—7. Great chance; possibility; probability; contingency. (ଉ—ଧୂମ ଦେଖା ଗଲେ ଅଗ୍ନିର ସ୍ଥାନକୁ ସମ୍ଭାବନା ବୋଲୁଯାଏ ।) ୮ । ସଂପାଦନ—8. Accomplishment. ୯ । ଅନୁଗ୍ରହ—9. Favour. ୧୦ । ସୁଖ୍ୟାତି—10. Reputation. ୧୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) କ୍ରିୟାରେ ଯୋଗ୍ୟତା ବା ଅଧ୍ୟବସାୟ; କୌଣସି କ୍ରିୟାରେ କୌଣସି ଯୋଗ୍ୟତାର ଅବ୍ରେଷଣ—11. (grammar) Capability or fitness of a verb to express some action; attributing of a capacity to a verb. ୧୨ । ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—12. A figure of speech. [ଉ—ସେହିଠାରେ
Sambhābana(nā)

କର ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟରେ ସମ୍ଭାବନାର ଅବେଷ କରଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ ।] ୧୩ । ସ୍ୱୀକାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—13. Consent; agreement.

ସମ୍ଭାବନା—ଦେ. ବି (ସଂ.ସମ୍ମାନନା)—ସମ୍ମାନନ—Showing Sambhābanā respect. [ଉ—ତୈତେନ୍ୟ ବାବୁ ଭୁଲେ କରନ୍ତୁ ସମ୍ଭାବନା, ନ କହନ୍ତୁ କଛି କଥା ହେ ମହାମନା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
सम्भावना **मान**

ସମ୍ଭାବନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ଭାବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିବା—Sambhābanā kariba 1. To think it probable or likely. [ଉ—ବନାଳୀ ପ୍ରଭୁ କରିଣ କର ସମ୍ଭାବନା । ଉଜ୍ଞ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
सम्भावना करना **खयाल करना**
୨ । ସମ୍ମାନିତ କରିବା—2. To honour.

ସମ୍ଭାବନୀୟ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ + ଭୂ ଧାତୁ, ଣିଚ୍ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)—Sambhābanīya ୧ । ଚିନ୍ତନୀୟ—1. Thinkable. ୨ । (ସମ୍ଭାବୟିତବ୍ୟ—ବିଣ) କଳ୍ପନୀୟ—2. Conceivable possible. ୩ । ପୂଜନୀୟ—3. Adorable. ୪ । ସମ୍ମାନନୀୟ—4. Respectable. ୫ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ—5. Praiseworthy.

ସମ୍ଭାବିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଭାବ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । କୀର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ; Sambhābita ବିଖ୍ୟାତ; ପ୍ରସିଦ୍ଧ—1. Famous; reputed; celebrated. ୨ । ପ୍ରଶଂସିତ—2. Praised. ୩ । ପୂଜିତ; ସତ୍କୃତ—3. Adored; honoured. ୪ । ବହୁମତ; ସମ୍ମାନିତ—4. Respected. ୫ । ଚିନ୍ତିତ 5. Thought of; contemplated. ୬ । ଯାହା ଘଟିବ ବୋଲି ସମ୍ଭବ କରାଯାଏ—6. Possible; probable; likely to happen. ୭ । ତର୍କିତ—7. Inferred; guessed. ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସମ୍ଭୂତ) ଜାତ—Born. [ଉ—ବୋଲିବା ରମଣୀମଣି ଏବେ ସମ୍ଭାବିତ । ଉଜ୍ଞ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
जीत **पैदाहुआ**

ସମ୍ଭାବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ + ଭୂଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—୧ । ସମ୍ଭାବ୍ୟ; Sambhābya ପ୍ରତର୍କ୍ୟ—1. Possible; probable. ୨ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ; ଶ୍ଳାଘ୍ୟ—2. Priseworthy.

ସମ୍ଭାର—ସଂ. ବି (ସମ୍ + ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା + ଭାବ. ଅ)—Sambhāra ୧ । ସାମଗ୍ରୀ; ଉପକରଣ: ଦ୍ରବ୍ୟଜାତ—(ସଂଭାର—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Materials. ୨ । ସଂଗ୍ରହ—2. Collection. ୩ । ଦ୍ରବ୍ୟଭାର; ସଂଗୃହୀତ ପଦାର୍ଥ ସମୂହ—3. Collected things. ୪ । ରାଶି; ଗଦା—4. Heap; assemblage. ୫ । ସମୂହ—5. Multitude. ୬ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା; ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା—6. Fullness; completeness. ୭ । ପୁଷ୍ଟି ସାଧନ; ପୋଷଣ—7. Nourishment; maintenance. ଦେ. ବି (ସଂ. ସମାରୋହ)—୧ । ସମାରୋହ—1. Pomp; show; grandeour. ୨। (ସଂ.ସମ୍ଭାର) କନ୍ୟା ଘରକୁ ଏକଜ ପ୍ରେରିତ ଅନେକ ଭାର ଭେଟିଭାର—2. An assemblage of presents sent to a relative with pomp. (ଉ—ଜେମା ଯିବେ ଶାଶୁଘର, ନେବେ ସମ୍ଭାର ଯେ—ଜେମାଦେଇ ଗୀତ ।)
समारोह **समारोह** सम्भार **भार**

ସମ୍ଭାରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମାରୋହରେ; ଅଡ଼ମ୍ବରରେ—With Sambhāre pomp; ostentatiously. (ଉ—ବର ବିଭାକରି ଥାଇଁ ଯେ ବେଭାରେ ସମ୍ଭାରେ ସୈନ୍ୟ ଅଣାଇ—ଉଜ୍ଞ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)
सम्भारे **समारोहमे**

ସମ୍ଭାଳ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ସମ୍ବରଣ)—୧ । ସମ୍ବୃତ; ଆବୃତ—Sambhāla 1. Covered. ୨ । ଯାହା ସହାଯାଏ—2. Borne. ୩ । ନିରୁଦ୍ଧ; କୃତନିରୋଧ—3. Checked; restrained. ୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—4. Patient. ୫ । ସହିବାଗୁଣ-ଯୁକ୍ତ—5. Forbearing. ଦେ. ବି. ୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳତା—1. Patience. ୨। ସହିଷ୍ଣୁତା-2. Forbearance.
सामाल सामलान **संवरण संभालना**
ଅସମ୍ଭାଳ, ଚୈସମ୍ଭାଳ } —ବିପରୀତ
सामाल **सहिष्णुता**

ସମ୍ଭାଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)—Sambhāliba Sambhāla kariba (See) (ଉ—ଗୃହ ଧର୍ମ ଉଚ୍ଛି ହୋଇଛନ୍ତି ଅଧିକାରୀ, ସମ୍ଭାଳ କରୁଅଛନ୍ତି ଅଛି ଶିରେ ଧରି—ପ୍ରାଚୀ. ବୃନ୍ଦାବନପ୍ରସଙ୍ଗ ଗୀତା ।)
सामलान **संभालना**

ସମ୍ଭାଳନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ—ରକ୍ଷାକାରୀ—Protecting. (ଉ—Sambhālantā ମୋତେ ସମ୍ଭାଳନ୍ତା ଥିଲ କେଶବ, ତାହା ପର କେ ହୋଇବ ଯଶୋଦା—ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)
सामलानेओयला **सम्भालनेवाला**

ସମ୍ଭାଳି(ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଂବରଣ)—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—Sambhāli(lu)ā 1. Patient. ୨ । ସହିଷ୍ଣୁ—2. Forbearing. ୩ । ସମ୍ଭାଳିବାବାଲା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଦାୟିତ୍ୱ ବା ଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ତାହାକୁ ସୁସମ୍ପନ୍ନ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ବା ଦକ୍ଷ—3. Capable of managing any undertaking. ଦେ. ବି—(ସଂ. ଶୂକ)—ସମାଳିଅ; ସଁବାଳୁଅ; ଶୁଅଁ ବାଳ ପୋକ—Caterpillar.
सामला, सामाईय़े **सम्भालनेवाला**
सूयापोका **सूआ**

ସମ୍ଭାଳି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ଭାଳିବା (ଦେଖ)—Sambhāli nebā Sambhāliba (See)
सामलेनेओय़ा **सम्भाललेना**

ସମ୍ଭାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଂବରଣ; ପ୍ରାକୃତ—ସମ୍ଭଲ୍ ଧାତୁ; ତୁଳନା କର ମ. ସମ୍ଭାଳ ଓ ଅସାମୀ. ସାମର)—Sambhāliba ୧ । (ଦେହରେ କପଡ଼ା) ଆବରଣ କରିବା—1. To cover the body with clothes. (ଉ—ଗୋପିକା ସମ୍ଭାଳ ବସନ, ଲଗିଲେ ଜାନୁ ଯତନ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ) ।
सामला समालान **सम्भलना सम्भालना**

୨ । ନିବାରଣ କରିବା—2. To prevent. (ଉ—ପ୍ରଭୁ ହୋଇ ଯେବେ ଦୁଷ୍ଟ ଅବିବେକୀ, ଭୃତ୍ୟ କେବେ ତାହାକୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରେ କି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୩ । (କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ ଆଦି) ସମ୍ବରଣ କରିବା; ନିରୋଧ କରିବା; ନିବାରଣ କରିବା—3. To check or restrain (one's passions). ୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ସହ୍ୟ କରିବା—4. To bear with patience. ୫ । (ବାକ୍ୟକୁ, ଜିହ୍ୱାକୁ) ସଂଯତ କରିବା—5. To control (one's tongue); to hold (the tongue). ୬ । (ବେଗ, ଆଘାତ ବା ବାଡ଼ି) ସହିବା—6. To bear the brunt of (an attack or impact or force). ୭ । ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବା—7.To preserve or defend one's self. ୮ । (ପରିବାର, ଦ୍ରବ୍ୟ, ମହତ୍ତ୍ୱ) ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରକ୍ଷା ବା ପାଳନ କରିବା—8. To maintain or preserve (any thing or family). (ଉ—ସମ୍ଭାଳ ମୋର ଆତୁର, ସବୁ ପଗ୍ର ଭୁ ମୋତ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ ଗୀତ ।) ୯ । (ଧୈର୍ଯ୍ୟ) ଚ୍ୟୁତ ନ ହେବା ପାଇଁ ତତ୍ପର ହେବା—9.To try for not losing (one's patience) (ଉ—କେମନ୍ତେ ସମ୍ଭାଳିବି ଧୃତିକି ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୦ । ସବୁରିକରିବା; କିଛିକାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବା—10. To wait for some time. ୧୧ । ରକ୍ଷା କରିବା—11. To protect; to save. (ଉ—ବାଳକ ମୁଁ ସତେ, ଭୁ ବୁଝାଇ ମୋତେ, କେ ତୋତେ ସମ୍ଭାଳୁ—ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୧୨ । (ମଳ ମୂତ୍ରାଦିର ବେଗ) ଧାରଣ କରିବା ବା ନିରୋଧ କରିବା—12. To bear with fortitude (calls or nature); to check the propensity or impulse (of easing one's self). ୧୩ । (ନଦୀ, ସ୍ରୋତ) ନିଜର ମଧ୍ୟରେ ଧାରଣ କରିବା; ସମ୍ଭାଳିବା—13. To be able to contain within one's self. (ଉ—ଦେବି ଗୋ । ପ୍ରାବୃଟେ ତଟିନୀ ଯେସନେ ନ ପାରେ ବାରି ସମ୍ଭାଳି—ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।) ୧୪ । ସ୍ଥିର ଓ ଅଚଳ ରଖିବା—14. To keep firm. (ଉ—ନାହିଁ ବୋଲିବି କଥା ଜାଣିବୁ କି ସର୍ବଥା ଅଛି କି ସମ୍ଭାଳିବୁ ଧୃତିକି ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସମ୍ଭାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ (ସଂ. ସମ୍ବରଣଶୀଳ)—୧ । Sambhālia ଅପେକ୍ଷାକାରୀ—1. Waiting. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—(ସମ୍ଭାଳେ[ଳୁ]ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Patient. ୩ । ସହନଶୀଳ—(ଅସମ୍ଭାଳିଆ—ବିପରୀତ) 3. Forbearing. সামলা, সামাইয়ে सम्भालनेवाला

ସମ୍ଭାଳି ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଅପେକ୍ଷା Sambhāli ji(he)bā କରିବା—1. To wait patiently. সামলে যাওয়া, সামলান ୨ । ଆତ୍ମନିରୋଧ କରିବା—सँभलजाना 2. To restrain or check one's self; to exercise self-restraint.

ସମ୍ଭାଷ(ଷା)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭାଷ୍ ଧାତୁ=କହିବା+ଭାବ. ଅ;+ Sambhāsha(shā) ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଆଳାପ; ପରସ୍ପର [ସଂଭାଷ(ଷା) ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ] କଥୋପକଥନ—1.Talk; [ସମ୍ଭାଷଣ(ଣା)—ଅନ୍ୟରୂପ] conversation; discourse. (ସମ୍ଭାଷୀ—ପୁଂ, ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଣ) ୨ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—
ସମ୍ଭାଷିତ / ସମ୍ଭାଷଣୀୟ / ସମ୍ଭାଷ୍ୟ } ବିଣ 2. Welcome. ଦେ· ବି (ସଂ. ସମ୍ବାଦ)—୧ । ଖବର—1. News; intelligence. ୨ । ପରିଚୟ—2. Recognition. সংবাদ सम्वाद् [ଉ—ମୁହିଁ କେମନ୍ତେ ହୋଇ ତହିଁକି ଯିବି ? କନ୍ୟା ହୋଇ କାହାକୁ ସମ୍ଭାଷଣ ଦେବି ? ପ୍ରାଚୀ. ନଳଚରିତ ।]

ସମ୍ଭାଷଣ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆନନ୍ଦରେ କଥା କହିବା—Sambhāshanā debā To talk in joy. সম্ভাষণা দেওয়া [ଉ—ସତେ କି ସୁନ୍ଦର ! ହସି ସମ୍ଭାଷଣ ଦେବ । सम्भाषण देना ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଚାର. ଶଶିସେଣା ।]

ସମ୍ଭାଷିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ସମ୍ଭାଷଣ କରିବା; କଥୋପକଥନ Sambhāshibā କରିବା—To converse with. [ଉ—সম্ভাষণ করা ସମ୍ଭାଷିଲେ ବହୁତ ଭରୁ ଉପରେ । ରାଧାନାଥ. सम्भाषण देना ମେଘଦୂତ ।]

ସମ୍ଭାଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଭାଷ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; Sambhāshī ୧ମା. ୧ବ)—ଅଳାପକାରୀ—Talking; con-(ସମ୍ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) versing; discoursing.

ସମ୍ଭିନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଭିଦ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Sambhinna ୧ । ସଂକ୍ଷୋଭିତ; ଅଲୋଡ଼ିତ—1. Churned; (ସଂଭିନ୍ନ—ଅନ୍ୟରୂପ) agitated. ୨ । ଗୃଳିତ—2. Moved ୩ । ମିଳିତ—3. Joined; united. ୪ । ମର୍ଦ୍ଦିତ 4. Pressed, pounded. ୫ । ମିଶ୍ରିତ—5. Mixed up; combined. ୬ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ—6. Full-blown. ୭ । ଭଗ୍ନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Broken.

ସମ୍ଭୂ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—Sambhu ଯାହା ଜାତ ହୁଏ—Born (M. W.) (ସଂଭୂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ଭୁକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ମ. ତ)—Sambhukta ୧ । ଉପଭୁକ୍ତ—1. Enjoyed. ୨ । ସଙ୍ଗମିତ; (ସଂଭୁକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରମିତ—2. Cohabited; ravished. (ସମ୍ଭୋଗ—ବି)

ସମ୍ଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଜାତ; Sambhūta ଉତ୍ପନ୍ନ—Born; produced. ଦେ. ବି (ସଂ. [ସଂଭୂତ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମ୍ଭବ)—ଜନ୍ମ—Birth.

(ସମ୍ଭୂତି, ସମ୍ଭବ—ବି) [ତି—ଅସ୍ମାରୁ ଅସ୍ମାର ସମ୍ଭୂତ, ଏ ବେଦ ସନ୍ତୁତ ବାକ୍ୟ ଅନୁମତ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ. ।]

ସମ୍ଭୂତ ବିଜୟ—ସଂ. ବି (ନାମ)—'ଶ୍ରୁତ କେବଳ' ସଂଜ୍ଞକ ଜୈନ Sambhūta bijaya ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Name of a class of Jaina saints.

ସମ୍ଭୂତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭୂ ଧାତୁ=ହେବା+ଭାବ. ତି)—Sambhūti ୧ । ଉତ୍ପତ୍ତି; ଜନ୍ମ; ଉଦ୍ଭବ—1. Birth. ୨ । ବିଭୂତି; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—2. Majesty. ୩ । ସାମର୍ଥ୍ୟ; ଶକ୍ତି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Power.

ସମ୍ଭୂୟ କାରୀ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ୍+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ=କୃ Sambhūya kārī ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ)—୧ । ଏକ ସଙ୍ଗେ (ସମ୍ଭୂୟକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ; ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—1. Coadjuter; acting in unision. ୨ । ସହକର୍ମୀ—2. Colleague; working jointly. ୩ । ଅଂଶୀଦାର—3. Co-partner; carrying on joint business.

ସମ୍ଭୂୟ ସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ଭୂୟ=ଏକତ୍ର ହୋଇ+ସନ୍ଧାନ= Sambhūya sandhāna ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ)—ମିଳିତ ସନ୍ଧିକରଣ—A joint treaty; league.

ସମ୍ଭୂୟ ସମୁତ୍ଥାନ—ସଂ. ବି (ସମ୍ଭୂୟ=ଏକତ୍ର ହୋଇ+ସମୁତ୍ଥାନ Sambhūya samutthāna =ଉଠିବା)—୧ । ସମ୍ମିଳିତ ଉତ୍ଥାନ—1. A joint rising. ୨ । ଯୌଥ କାରବାର; ବହୁ ଅଂଶୀଦାରଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ମୂଳଧନରେ ହେବା କାରବାର; ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ବାଣିଜ୍ୟକରଣ—2. Joint stock business; fellowship in trade. [ଦ୍ର—ଏହି କାରବାରରେ ଲାଭ ବା କ୍ଷତି ଘଟିଲେ ତାହା ଅଂଶୀଦାରମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ଅଂଶ ଅନୁପାତରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।] ୩ । ଅଂଶିଦାରୀ—3. Partnership. ୪ । ଯୌଥ କାରବାରରେ ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିବାଦ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. Any dispute between the cosharers in a joint stock business.

ସମ୍ଭୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଭୃ ଧାତୁ=ଭରଣ କରିବା+କର୍ମ୍ମି. ତ)—Sambhṛuta ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପୁଷ୍ଟ—1. Brought up with (ସଂଭୃତ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) care; fully developed. (ସମ୍ଭୃତି—ବି) ୨ । ଯତ୍ନ ସିଦ୍ଧ—2. Accomplished after much care. ୩ । ଦତ୍ତ—3. Given; bestowed. ୪ । ଲବ୍ଧ—4. Got; received. ୫ । ସଂଚିତ—5. Stored. ୬ । ବର୍ଦ୍ଧିତ—6. Increased; lengthened. ୭ । ଜନିତ—7. Produced. ୮ । ପୂର୍ଣ୍ଣ—8. Full; filled up. ୯ । ସଙ୍କଳିତ; ସଂଗୃହୀତ—9. Collected; compiled. ୧୦ । ପ୍ରସ୍ତୁତ 10. Prepared.

ସମ୍ଭୃତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୁଷ୍ଟାଙ୍ଗ—Having the Sambhṛutānga body fully developed. (ସମ୍ଭୃତାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ଭୃତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭୃ ଧାତୁ=ଭରଣ କରିବା+ଭାବ. ତି)—Sambhṛuti ୧ । ସମ୍ୟକ୍ ପୋଷଣ—1. Bringing up with care. ୨ । ବର୍ଦ୍ଧନ—2. Increasing. ୩ । ପ୍ରସ୍ତୁତକରଣ—3. Preparation.

ସମ୍ଭେଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭିଦ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବେଶକରିବା+ଭାବ. ଅ)—Sambheda ୧ । ମିଳନ—1. Union; meeting. ୨ । ନଦୀଦ୍ୱୟର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳ—2. The meeting place of two rivers. ୩ । ସ୍ଫୁଟନ; ଭେଦନ—3. Piercing through. ୪ । ନଦୀର ଓ ସାଗରର ସଙ୍ଗମ—4. Confluence; estuary of a river. ୫ । ବିଧାନ; ଘଟନା—5. Happening. ବିଡ଼ମ୍ବନା—6. Mockery; disappointment. ୭ । ଆସାମଅନ୍ତର୍ଗତ ତୀର୍ଥବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—7.Name of a place of Hindu pilgrimage. [ଦ୍ର—ଏ ତୀର୍ଥରେ ଶୁଭକାରିଣୀ ଦେବୀ ବିଦ୍ୟମାନ ।]

ସମ୍ଭୋକ୍ତା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସମ୍+ଭୁଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ୧ମା. Sambhoktā ୧ବ)—ସମ୍ଭୋଗକାରୀ—Enjoying. (ସମ୍ଭୋକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ଭୋଗ - ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=ଭୋଗ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Sambhoga ୧ । ଉପଭୋଗ; ସମ୍ୟକ୍ ଭୋଗ କରିବା—(ସମ୍ଭୋଗ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Enjoyment. ୨ । ହର୍ଷ—2. Delight. ୩ । ରତିକ୍ରୀଡ଼ା; ସଙ୍ଗମ; ରମଣ—3. Sexual enjoyment; dalliance; ravishment; coition. [ଦ୍ର—ନାଗର ନାଗରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ଅନୁରାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଦର୍ଶନ, ସ୍ପର୍ଶନ, ଆଲିଙ୍ଗନ, ଚୁମ୍ବନ, ଅଧର ପାନ, ବନବିହାର, ଜଳକେଳି ଓ ମୈଥୁନକୁ ସମ୍ଭୋଗ ବୋଲଯାଏ ।] ୪ । ଶୃଙ୍ଗାରଭେଦ—4. A kind of making love. [ଦ୍ର—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ୨୨୪। ୨୨୭ରେ ଅଛି ପେ,ଶୃଙ୍ଗାର ୨ ପ୍ରକାର; ଯଥା—କରୁଣ ବିପ୍ରଲମ୍ଭାଖ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାର ଓ ସମ୍ଭୋଗାଖ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାର ।

ସମ୍ଭୁକ୍ତ, ସମ୍ଭୋଗୀ, ସମ୍ଭୋଗ୍ୟ } ବିଣ

ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବିଳାସୀ ବିଳାସିନୀ ଦର୍ଶନ ଓ ସ୍ପର୍ଶନାଦିଦ୍ୱାରା ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇ ପରସ୍ପରକୁ ଭଜନା କରନ୍ତି ତାହା ସମ୍ଭୋଗାଖ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାର । ଚୁମ୍ବନ, ଆଲିଙ୍ଗନ, ଅଧରପାନ, ଜଳକେଳି, ବନବିହାର, ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରଜନୀରେ ମିଳନ ଅଦ ଏଥିର ଅଙ୍ଗ ।

ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଅର୍ଥାତ ବିରହଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭୋଗ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଲାଭ କରେ ନାହିଁ, ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ମିଳନ ପରେ ବିଚ୍ଛେଦରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରେମ-ଚିନ୍ତାକୁ ବିପ୍ରଲମ୍ଭାଖ୍ୟ ଶୃଙ୍ଗାର ବୋଲଯାଏ] ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କେଳିନାଗର—5. A gallant; a lover; paramour.

ସମ୍ଭୋଗ ଶୃଙ୍ଗାର—ସଂ. ବି—ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କର ପରସ୍ପର ମିଳନ—
Sambhoga śrungāra Amorous enjoyment or
(ବିପ୍ରଲମ୍ଭ ଶୃଙ୍ଗାର—ବିପରୀତ) dalliance between lovers.

ସମ୍ଭୋଗୀ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ୧ମା.୧ବ)—
Sambhogī ୧ । ଉପଭୋଗକାରୀ; ସମ୍ଭୋଗକାରୀ—1. Enjoying.
(ସମ୍ଭୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସଙ୍ଗମକାରୀ—2. Cohabiting. ସ. ବି. ପୁ—କେଳିନାଗର—
Paramour; a gallant

ସମ୍ଭୋଜନ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭୋଜନ)—୧ । ମିଳିତଭାବରେ ଭୋଜନ;
Sambhojana ଗୋଷ୍ଠୀଭୋଜନ—1. Dining in company. ୨ । ଜାତିଆଣ ଭୋଜି—
2. Social feast; caste-dinner.

ସମ୍ଭ୍ରମ—ସଂ. ବି (ସମ୍+ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ=ଭ୍ରମଣ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—
Sambhrama ୧ । ଭ୍ରମଣ—1. Walking. ୨ । ଘୂର୍ଣ୍ଣନ
(ସଭ୍ରମ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) —2. Whirling. ୩ ।
(ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ—ବିଣ) ମହାଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି—3. Error. [ଉ—
ତେବେ ଧ୍ୱଇଲ ଭାବ ଯାଇ, ଶୋକ ସମ୍ଭ୍ରମ ଅଛି ଜାହି—
ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ ।] ୪ । ଭୟ—4. Fear.
[ଉ—କସ ସମ୍ଭ୍ରମ ଚୋର କୃଷ୍ଣ ଭୁଲେ—ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି ।] ୫ । ଭୟ ବା ଆନନ୍ଦଜନିତ ଆବେଗ;
ଉଦ୍‌ବେଗ—5. Flurry; excitement due to
fear or joy. ୬ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ସମାଦର; ଆଦର;
ସମ୍ମାନ; ଗୌରବ; ଆଦର—6. Respect; regard;
honour; reverence. [ଉ—କହିଁ କହିବୁ, ପୁଣ
ପର ସମ୍ଭ୍ରମେ ପରିଭ୍ରମଣ ନ ଦେଇ—ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି]
୭ । ଭଦ୍ରତା—7. Civility; manners. ୮ ।
ଭକ୍ତିଜନିତ ବ୍ୟଗ୍ରତା ବା ଉତ୍‌କଣ୍ଠା; ଭୟ ମିଶ୍ରିତ ଭକ୍ତି—
8. Awe; confused mental condition due
to devotion. ୯ । ଆସ୍ଥା; ବିଶ୍ୱାସ; ବ୍ୟବସାୟରେ
ବା ସମାଜରେ ସାଧାରଣଙ୍କର ଆସ୍ଥା—
9.Credit in business or society;trust.

ସମ୍ଭ୍ରମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ମାନ କରିବା; ଆଦର କରିବା—
Sambhrama karibā 1. To show regard or
• সংভ্রম করা reverence; to pay one's respects.
सम्भ्रम करना ୨ । ଭକ୍ତି ସହିତ ଭୟ କରିବା—
2. To look up with awe.

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ଭ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସମ୍ଭ୍ରମଯୁକ୍ତ—1. Respectful. ୨ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା-
Sambhrānta ଯୁକ୍ତ; ମାନନୀୟ; ଆଦରଣୀୟ—
(ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Respectable; honorable. ୩ ।
ସମ୍ଭ୍ରମ } —ବି
ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତି } ଉଦ୍‌ଭ୍ରାନ୍ତ—3. Agitated; confused. ୪ । ଭଦ୍ର—4. Gentle; noble.

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଭଦ୍ର ବା ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ
Sambhrānta tantra ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
rule by the Oligarchy; aristocracy.

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ—ସଂ. ବିଣ—ଭଦ୍ରକୁଳରେ ଜାତ; କୁଳୀନ—Born
Sambhrānta baṁśīya of a noble or respectable family.

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ସଭା—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବିଳାତ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟର
Sambhrānta sabhā ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
ଗଠିତ ଶାଖା—The House of Lords of the British Parliament.

ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ସମାଜ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଭଦ୍ରବଂଶୀୟ
Sambhrānta samāja ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—The aristocracy; the nobility.

ସମ୍ମତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ମନ୍ ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—
Sammata ୧ । ଅନୁମତ—1. Approved; admitted.
(ସଂମତ ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସ୍ୱୀକୃତ—
(ସମ୍ମତି—ବି) 2. Agreed; consented. ୩ ।
ଅଭିପ୍ରେତ—3. Wished for. ୪ । ପ୍ରିୟ—
সম্মতি 4. Dear. ଦେ. ବି—ସମ୍ମତି; ସ୍ୱୀକୃତ—Consent.
सम्मति [ଉ—ରଜା ବୋଇଲେ ଅହେ ଶୁଣ ପୁରୋହିତ । ଏରୂପେ
କର ମୋର ହୋଇଲା ସମ୍ମତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ;
ବନ ।]

ସମ୍ମତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା—1. To agree;
Sammata hebā to consent. ୨ । ଏକମତ ହେବା—
সম্মত হওয়া 2.To be of the same opinion.
सहमत होना

ସମ୍ମତି—ସଂ. ବି (ସମ୍+ମନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସ୍ୱୀକାର—
Sammati 1. Consent; agreement. ୨ । ଅନୁଜ୍ଞା;
(ସମତି ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନୁମତି—2. Permission. ୩ ।
ମଞ୍ଜୁରି; ମତ—3. Assent. ୪ । ଆଦେଶ—
4. Order. ୫ । ଇଚ୍ଛା; କାମନା—5. Wish;
desire. ୬ । ସମ୍ମାନ—6. Respect. ୭ । ମତ—
7. Opinion. ୮ । ଅଭିପ୍ରାୟ—8. Intention. ୯ ।
ଐକମତ୍ୟ—9. Concensus of opinion. ୧୦ ।
ଆତ୍ମବୋଧ; ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—10. Knowledge of the soul. ଦେ. ବି—(କରଣ ସମାଜ)
পাকাদেখা ସନମତ; ବରକର୍ତ୍ତା ଓ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ
सिद्धान्त ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଚୁକ୍ତି ବା ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧନ—Solemn
betrothal between the bride's and the
bridegroom's guardians. ଦେ. ଅ (ସଂ. ସନ୍ନିଭ)
ତୁଲ୍ୟ—Like. (ଉ—ବାତ୍ୟୋଦ୍ଧତ ପ୍ରବଳ ବିଦଗ୍ଧ
ସମ୍ମତ ସୁଗ୍ରୀବ ଅଛି ହେଲେ ବଳ । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସମ୍ମତି ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ମଞ୍ଜୁର
Sammati grahaṇa ନେବା—Taking permission from or getting consent of a person.

ସମ୍ମତି ଗ୍ରହୀତା—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—ଅନ୍ୟଠାରୁ ମଞ୍ଜୁର ନେବା
Sammati grahītā ବ୍ୟକ୍ତି—One who has taken
(ସମ୍ମତିଗ୍ରହୀତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) permission from another.

ସମ୍ମତି ଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—ଯେ ମଞ୍ଜୁର ଦିଏ—
Sammati dātā Grantor; giver of consent.
(ସମ୍ମତିଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ମତି ଦାନ—ସଂ. ବି—ମଞ୍ଜୁର ଦେବା—
Sammati dāna Giving of consent or
(ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) permission.

ସମ୍ମତି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନୁକୂଳ ମତ ଦେବା; ମଞ୍ଜୁର
Sammati debā ଦେବା—1. To consent; to give
सम्मति देओया assent. ୨ । ଅନୁମତି ଦେବା—2. To give
सम्मति देना permission; to permit.

ସମ୍ମଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍ +ମଦ୍, ଧାତୁ=ହୃଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—
Sammada ୧ । ଆହ୍ଲାଦ; ଆନନ୍ଦ; ହର୍ଷ—1. Delight.
(ସମଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଆମୋଦ—2. Merriment. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଗମ୍ଭୀରଜଳସଞ୍ଚାରୀ ବହୁ ସନ୍ତତିଯୁକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ୪ । ୧ । ୧୯)—3. Name of fabulous big fish. ଦେ. ବି—ଗର୍ବ—Pride. (ଉ—ବିପୁଳ ମେଘନାଦେ ଘନାଘନ ଅମ୍ବରେ ବଢ଼େ କଣାଚର ସମ୍ମଦେ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ସଂ. ବିଣ—ସୁଖୀ; ଆନନ୍ଦିତ—Happy; pleased.

ସମ୍ମର୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ସଂ. ବି (ସମ୍ +ମୃଦ୍, ଧାତୁ=ମର୍ଦ୍ଦନ କରିବା+ଭାବ.
Sammarda(rdda) ଅ)—୧ । ସଂଘର୍ଷ—1. Collision.
(ସଂମର୍ଦ[ର୍ଦ୍ଦ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଭିଡ଼; ଜନତା—2. Crowd.
[ସମ୍ମର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦ୍ଦି)ତ—ବିଣ] ୩ । ପେଷଣ—3. Pounding. ୪ । (+ଅଧିକରଣ. ଅ) ଯୁଦ୍ଧ; ସଂଗ୍ରାମ—4. Fight; battle; affray.

ସମ୍ମାତୁର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସତ୍ +ମାତୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ; ନିପାତନ)—
Sammātura ଭଦ୍ରମାତୁର; ସତୀପୁତ୍ର; ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପୁତ୍ର—
(ସମ୍ମାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) The son of a chaste or virtu-
[ସମାତୁର, ସମ୍ମାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ous mother.

ସମ୍ମାଦ—ସଂ. ବି (ସମ୍ +ମଦ୍, ଧାତୁ=ଗର୍ବ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—
Sammāda ୧ । ମତ୍ତତା—1. Intoxication. ୨ । ଉନ୍ମାଦ—
(ସଂମାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Madness. ୩ । ଅତି କ୍ରୋଧ—3. Fury of anger; rage. ୪ । (ନାମ) ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣୋକ୍ତ ମତ୍ସ୍ୟାଧିପତି—4. Name of a mythological king of fishes described in the Bishṇu Purāṇa.

ସମ୍ମାନ—ସଂ. ବି—୧ । (ସମ୍ +ମନ୍, ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+ ଭାବ.
Sammāna ଅ)—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ଗୌରବ; ସମାଦର; ପୂଜା—
(ସମ୍ମାନିତ—ବିଣ) 1. Respect; regard; honour;
[ସଂମାନ ଇତ୍ୟାଦି-ଅନ୍ୟରୂପ] esteem; homage. ୨ । (ସମ୍+
(ସମ୍ମିତ—ବିଣ) ମା, ଧାତୁ=ମାପିବା+ଭାବ. ଅନ) ସମ୍ୟକ ପରିମାଣ—2. Measuring.

ସମ୍ମାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମାଦର ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା
Sammāna kariba ଦେବା—To respect a person;
(ସମ୍ମାନ ଦେଖା[ଖେ]ଇବା, ସମ୍ମାନ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) to tender
সম্মানকরা, সম্মানদেখান, সম্মানদেওয়া homage; to
सम्मान करना, सम्मान दिखाना honour a person.

ସମ୍ମାନନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସମ୍ +ମନ୍, ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା+
Sammānana(nā) ଭାବ. ଅନ+ଅ; +ଆ)—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଖାଇବା; ସମ୍ମାନ କରିବା—1. Rendering of respects; paying of homage. ୨ । ପରିମାଣ କରିବା—2. Measuring.
ସମ୍ମାନିତ, ସମ୍ମାନନୀୟ, ସମ୍ମାନ୍ୟ }—ବିଣ

ସମ୍ମାନ ନାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମର୍ଯ୍ୟାଦାର ହାନି—
Sammāna nāśa 1. Loss of honour. ୨ । ସୁନାମର ହାନି—2. Loss of prestige.

ସମ୍ମାନନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍ +ମନ ଧାତୁ=ପୂଜା କରିବା +କର୍ମ
Sammānaniya ଅନୀୟ)—ସମ୍ମାନିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—
(ସମ୍ମାନନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fit to be honoured; respectable.

ସମ୍ମାନ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ମାନିତ ହେବା—
Sammāna pāibā To be respected or treated
সম্মানপাওয়া सम्मान पाना with respect.

ସମ୍ମାନ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ (ଦେଖ)
Sammāna pātra Sammānāspada (See)

ସମ୍ମାନ ପୁରଃସର ନିବେଦନ ମିଦଂ—(ସଂସ୍କୃତବାକ୍ୟ)—(ମାନନୀୟ
Sammāna puraḥsara nibedana midaṁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଲେଖିବା ଅଗ୍ରରେ ଲେଖାଯିବା ବାକ୍ୟ)—ଏଥିର ଅର୍ଥ 'ପ୍ରଥମେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରକାଶ କରେ ଏହି ନିବେଦନ'—A sentence written at the beginning of a letter, meaning—I beg to make this submission after tendering my regards to you.
ସମ୍ମାନପୂର୍ବକ, ସମ୍ମାନାନନ୍ତର } ନିବେଦନ ମିଦଂ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସମ୍ମାନ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (୨ୟା ତତ୍)—ସମ୍ମାନିତ [ଦେଖ]
Sammāna prāpta Sammānita. [See]

ସମ୍ମାନ ପ୍ରାପ୍ତି—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ସମ୍ମାନଲାଭ [ଦେଖ]
Sammāna prāpti Sam māna labha. [See]

ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ମହତ୍ତ୍ୱ ରଖିବା—
Sammāna rakshā Keeping one's honour intact.

ସମ୍ମାନ ଲାଭ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ନୂତନ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରାପ୍ତି—
Sammāna lābha Acquisition of honour.

ସମ୍ମାନ ହାନି—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ସମ୍ମାନ ନାଶ [ଦେଖ]
Sammāna hāni Sammāna nāśa. [See]

ସମ୍ମାନାନନ୍ତର—ଦେ· କ୍ରି· ବିଣ—ସମ୍ମାନ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରିବା ପରେ
Sammānānantara (ନିବେଦନ କରିବା)—After
ସম্মানানন্তর सम्मानानन्तर paying respects.
(ସମାନାନନ୍ତର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ମାନାର୍ହ—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ଉପପଦତତ୍)—ସମ୍ମାନଯୋଗ୍ୟ; ସମ୍ମାନ
Sammānārha ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be
honoured respectable; honourable.
(ସମ୍ମାନାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମ୍ମାନ ପାଇବାର ଉପଯୁକ୍ତ
Sammānāspada ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person fit to
be honoured. ୨ । ସମ୍ମାନଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. Respectable man.

ସମ୍ମାନିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ମାନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ସମାଦୃତ—
Sammānita 1. Respected. ୨ । ସତ୍କୃତ;
[ସମ୍ମାନ, ସମାନନ(ନା)—ବି] ପୂଜିତ—2. Venerated;
honoured; adored.

ସମ୍ମାର୍ଗ—ସଂ. ବି—ସତ୍ମାର୍ଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Sammārga Honest way.

ସମ୍ମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମ୍+ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ଶୁଦ୍ଧ କରିବା+
Sammārja(rjja)ka କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ପରିଷ୍କାରକ—
(ସମ୍ମାର୍ଜିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Clearing. ୨ । ଶୋଧକ—
[ସମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Rectifying.
୩। ଯାହା ସଫା କରେ—3. Cleansing; sweeping.
ସଂ· ବି (+କରଣ ଅକ)—୧ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ସଫା
କରାଯାଏ; ସମ୍ମାର୍ଜନୀ—1. Brush. ୨ । (ପୁଂ)
(+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଫା କରେ—
2. Sweeper.

ସମ୍ମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ମୃଜ୍ ଧାତୁ=ଶୁଦ୍ଧ କରିବା+
Sammārja(rjja)na(nā) ଭାବ ଅନ+ଆ)—୧ । ସଂଶୋଧନ-
[ସଂମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନ(ନା) ଇତ୍ୟାଦି—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Correction.
୨ । ବିଶୋଧନ—2 Rectifying. ୩ । ପରିଷ୍କାର
ସମ୍ମାର୍ଜିତ } ବିଣ— କରଣ—3. Act of cleansing;
ସମ୍ମାର୍ଜନୀୟ } cleansing. ୪ । ଓଳାଇବା; ଝାଡ଼ିବା
4. Act of sweeping or brushing.
୫ । ଶୁଦ୍ଧ କରିବା—5 Purifying. ୬ ।
କୌଣସି ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ ବା ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ
ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପରେ, ଅବଶ୍ୟକସ୍ଥଳରେ ତହିଁର
ସଂଶୋଧନ, ସଂଯୋଜନ, ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଦି ପ୍ରକ୍ରିୟା;
ସଂସ୍କରଣ—6. Revision of any book of
written matter.

ସମ୍ମାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନୀ—ସଂ· ବି (ସମ୍ମାର୍ଜନ+ଈ)—ଝାଡ଼ୁ; ଝାଡ଼ୁଣୀ; ବାଡ଼ଗା; ବଢ଼ଣୀ
Sammārja(rjja)nī —Broomstick; a broom;
[ଏଥିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଶୋଧନୀ, ଉଢ଼ନୀ, cleansing brush.
ସମୂହନୀ, ବହୁକାର, ବର୍ଦ୍ଧନୀ] [ବି—ଗୃହସ୍ଥର ପଞ୍ଚସୂନା
ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଏକ । ଗୃହସ୍ଥ ପ୍ରତିଦିନ ପଞ୍ଚ ସୂନାର
ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ନାଶ କରେ । ଏ
ପାପରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ ପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ପଞ୍ଚ ଯଜ୍ଞର ବିଧାନ
ଅଛି ।]

ସମ୍ମିତ—ସଂ· ବିଣ (ସମ୍+ମା ଧାତୁ=ମାପିବା+କର୍ମ ତ)—୧ ।
Sammita ସଦୃଶ—1. Similar. ୨ । ତୁଲ୍ୟ ପରିମାଣ-
(ସଂମିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of equal quantity or
(·ମିତତ୍ୱ—ବି) measure; commensurate.

ସମ୍ମିଳନ(ନୀ)—ସଂ. ବି (ସମ୍+ମିଳନ=ମିଶ୍ରଣ)—୧ । ବହୁ ବସ୍ତୁର
Sammilana(nī) ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରଣ—1. Mixing up of
(ସମିଳନ[ନୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ) many things. ୨ । ସଂଯୋଗ
ସମ୍ମିଳନୀୟ, } ବିଣ —2. Union ୩ । ବିବାଦ
ସମ୍ମିଳିତ, ସମ୍ମିଳ୍ୟ } କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ମିଳନ—
3. Reconciliation. ୪ । ଏକତ୍ର ହେବା—
4. Gathering together. ଦେ. ବି (ସ.
সম্মিলনী ସମ୍ମେଳନ, ସମ୍ମେଳନୀ)—ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ସଭା—
सम्मेलन Congress; assembly; a conference. [ବି—
ସମ୍ମିଳନୀ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଏକତ୍ର ମିଳନ;
ସମ୍ମେଳନୀର ଅର୍ଥ ଯେଉଁଠାରେ ବା ଯେଉଁ ସଭାରେ
ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି—ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାଭାଗ
ଅଛମ ଦେବ ।]

ସମ୍ମିଳନୀ ମଣ୍ଡପ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ
Sammilanī maṇḍapa ହୁଏ—The pandal of
সম্মিলনী মণ্ডপ सम्मेलन मण्डप a conference.

ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ—ଦେ. ବି—ସମ୍ମିଳନୀର ବୈଠକ—
Sammilanīra adhibeśana A session of a
সম্মিলনীর অধিবেশন सम्मेलनका अधिवेशन conference.

ସମ୍ମିଳିତ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍+ମିଳିତ)—୧ । ଏକୀଭୂତ—
Sammilita 1. Combined; amalgamated.
(ସମିଳିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସଂଯୋଜିତ—2. Associated;
(ସମ୍ମିଳନ—ବି) united; joined. ୩ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ
ଉପସ୍ଥିତ—3. Assembled; come together.

ସମ୍ମିଳିତ ଚେଷ୍ଟା—ସଂ. ବି—ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକୀଭୂତ ଉଦ୍ୟମ—
Sammilita cheshṭā Joint endeavour; combined endeavour.

ସମ୍ମିଳିତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଏକତ୍ର ହେବା—1. To be
Sammilita hebā assembled together. ୨ । ଏକ-
সম্মিলিত হওয়া ଜୋଟ ହେବା—2. To combine.
सम्मिलित होना

ସମ୍ମିଶ୍ର—ସଂ ବଣ (ସମ୍ + ମିଶ୍ର ଧାତୁ = ମିଶିବା + କର୍ତ୍ତି ଅ)—୧ । Sammiśra ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ—1. Mixed up. ୨ । ଏକତ୍ର (ସମିଶ୍ର ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମିଳିତ—2. Commingled; combined. ୩ । ସଂଯୁକ୍ତ—3. Joined together.

ସମ୍ମିଶ୍ରଣ—ସ. ବ (ସମ୍ + ମିଶ୍ରଣ)—୧ । ଏକତ୍ର ମିଳନ—Sammiśraṇa 1. Amalgamation; commingling. (ସମ୍ମିଶ୍ରିତ—ବଣ) ୨ । ବହୁ ପଦାର୍ଥର ମିଶ୍ରଣ—2. Compound; mixture. ୩ । ଏକତ୍ର ମିଶାଇବା—3. Mixing up together.

ସମ୍ମୀଳନ—ସ. ବ (ସମ୍ + ମୀଲ ଧାତୁ + ଭାବ, ଅନ)—୧ । ମୁଦ୍ରିତ Sammīlana ହୋଇଯିବା; ବୁଜି ହୋଇଯିବା—1. Closing up (Apte). (ସମ୍ମୀଳିତ—ବଣ) ୨ । ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇବା—2. Enveloping; covering (Apte).

ସମ୍ମୁଖ—ସଂ ବଣ (ମୁଖର ସମୀପ = ସମ୍ମୁଖ; ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—୧ । Sammukha ସାମନା ସାମନି; ଅଭିମୁଖ; ସମକ୍ଷ—1. Front; (ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ—ବ) in the front of. ୨ । ଆଗ—2. Fore. ୩ । କୌଣସି ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରିଥିବା—3. Facing; confronting. ୪ । ମୁହାଁମୁହିଁ—4. Facing each other. ୫ । ସମର୍ଥ—5. Capable. ୬ । ଏକ ଅଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ—6. Opposite (Apte). (ସମ୍ମୁଖା, ସମ୍ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୭ । ଅମୁକ ଅଡ଼କୁ ସିଧା କରି ଚାହିଁଥିବା—7. Looking towards (Apte). ୮ । (ଅମୁକକୁ) ଭେଟିଥିବା—8. Encountering; meeting (Apte). ୯ । ଅନୁକୂଳ—9. Propitious (Apte). ସଂ. ବ (ସର୍ବ + ମୁଖ) ସମସ୍ତ ମୁଖ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—The whole face. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସଂ. ସମ୍ମୁଖ)—୧ । ସାମନାରେ—1. In front of; before. ୨ । ସାମନା ସାମନି—2. Face to face. ୩ । (ଅମୁକଙ୍କ) ଉପସ୍ଥିତିରେ—3. In the presence of [ଦ୍ର—ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ ଛାମୁ ଓ ସମୁଖ ।]

ସମ୍ମୁଖ ଦନ୍ତ—ସଂ. ବ—ପାଟିର ସାମନାରେ ଥିବା ଦାନ୍ତ; ଛାମୁଦାନ୍ତ—Sammukha danta Front teeth.

ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍ମୁଖ + ବୃତ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—୧ । ସାମନାରେ ଥିବା—Sammukhabarttī 1. Being in front of; front. (ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସାମନା ପାଖର—2. Fore.

ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ଲୋ)—ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଦୁଇ ଯୋଦ୍ଧା ବା Sammukha juddha ଦୁଇ ଯୋଦ୍ଧୃଦଳ ମଧ୍ୟରେ ହେବା ଯୁଦ୍ଧ; ମୁହାଁମୁହିଁ ଯୁଦ୍ଧ—Hand to hand fight; fighting at close quarters. (ସମ୍ମୁଖ ରଣ, ସମ୍ମୁଖ ସଂଗ୍ରାମ, ସମ୍ମୁଖ ସମର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ଉତ୍କଳ ସମ୍ରାଟ ବିରାଟ ବାହୁଣୀ ସହିତେ ସମ୍ମୁଖ ରଣ—ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।)

ସମ୍ମୁଖରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ସାମନା ସାମନି; ସାମନାରେ; Sammukhare ଆଗରେ—1. In front of; before. ୨ । ଉପସ୍ଥିତିରେ—2. In the presence of. ସମ୍ମୁଖେ सम्मुखमें (ସମ୍ମୁଖେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସମ୍ମୁଖ ସମର—ସଂ. ବ—ସାମନା ସାମନି ଲଢ଼େଇ, ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧରେ Sammukha samara ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରନ୍ତି—Hand to hand fight; a fighting in close quarters.

ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ—ସଂ. ବଣ—ସାମନାରେ ଥିବା—Sammukhastha Lying in front of.

ସମ୍ମୁଖା ସମ୍ମୁଖୀ—ଦେ. ବଣ—ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ; ସାମନା ସାମନି—Sammukhā sammukhī Facing each other. ସୁମୁଖା ସୁମୁଖୀ सामने सामने

ସମ୍ମୁଖୀ—ସଂ. ବ (ସମ୍ମୁଖ + ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—ଦର୍ପଣ—Sammukhī Mirror (Apte).

ସମ୍ମୁଖୀନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସମ୍ମୁଖ + ଈନ)—ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ—Sammukhīna Front; standing in front. (ସମ୍ମୁଖୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାମନାକୁ ଆସିବା—1. To Sammukhīn hebā confront; to encounter. সম্মুখীন হওয়া सम्मुखीन होना ୨ । ଭେଟିବା—2. To meet.

ସମ୍ମୁଗ୍ଧ—ସ.ବଣ.(ସମ୍ + ମୁଗ୍ଧ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହିତ; ବିମୋହିତ—Sammugdha 1. Charmed; fascinated. ୨ । (ସମୁଗ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହତବୁଦ୍ଧି ଭୂତ—2. Stupefied.

ସମ୍ମୂଢ଼—ସ. ବଣ.(ପୁଂ)(ସମ୍ + ମୂଢ଼) ୧। ଅଜ୍ଞାନ—1. Ignorant. Sammūṛha ୨ । ରାଗାଦି ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧୀଭୂତ—2. Blinded (ସମୂଢ଼—ଅନ୍ୟରୂପ) by passion. ୩ । କାମ ବା (ସମ୍ମୋହ—ବ) ସ୍ନେହାଦିଦ୍ୱାରା ଅନ୍ଧୀଭୂତ; ସମ୍ୟକ୍ ମୋହଯୁକ୍ତ—3. Infatuated; stupefied. ୪ । ମୂର୍ଚ୍ଛାଯୁକ୍ତ—4. Fainted; swooning. ୫ । ଜଡ଼ବୋଧ—5. Stupid; indolent. ୬ । ରାଶୀକୃତ, (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 6. Heaped up. ୭ । ଭଗ୍ନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—7. Broken. ୮ । ଶୀଘ୍ର ଜାତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—8. Born soon.

ସମ୍ମୂର୍ଚ୍ଛଦ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ତୃଣାଦି—Sammūrchchhada Grass.

ସମ୍ମୂର୍ଚ୍ଛନ(ନା)—ସ. ବ (ସମ୍ + ମୂର୍ଚ୍ଛନ, ମୂର୍ଚ୍ଛନା)—୧ । ଅଚୈତନ୍ୟ; Sammūrchchhana(nā) ମୂର୍ଚ୍ଛା—1. Fainting; fit; [ସଂମୂର୍ଚ୍ଛନ(ନା)—ଅନ୍ୟରୂପ] loss of consciousness. ୨ । ବୃଦ୍ଧି—2 Increase. ୩ । ସର୍ବତଃ ବ୍ୟାପ୍ତି—3. Diffusion. ୪ । ବ୍ୟାପ୍ତି—4. Spreading out. ୫ । ବିସ୍ତାର; ପ୍ରସାର—5. Extension; extent.

୬ । ଉଚ୍ଚତା; ଉଚ୍ଛ୍ରାୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. Elevation; height,

ସମ୍ମୁର୍ଚ୍ଛନୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମତ୍ସ୍ୟାଦ—Sammūrchchhanodbhaba Fishes.

ସମ୍ମୂଳ—ଦେ. ଣ (ସଂ. ସମୂଳ)—ସମୂଳ; ଅଦ୍ୟ ସହିତ; ଅଦ୍ୟରୁ Sammūla ଆରମ୍ଭକରି—From the beginning. ସମୂଳ ସମୂଳ (ଦ୍ର—ସର୍ବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ରହି, ସମ୍ମୂଳକରି ନୁହେ କହି—ଭୁପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ସମ୍ମୃଷ୍ଟ—ସଂ. ଣ (ସମ୍+ମୃଷ୍ଟ)—୧ । ସଂଶୋଧିତ—Sammrushta 1. Rectified. ୨ । ପରିଷ୍କୃତ; (ସଂମୃଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିର୍ମଳୀକୃତ—2. Cleansed. ୩ । ଭରାଯାଇଥିବା (ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି)—3. (curry) Flavoured by frying. ୪ । ସମ୍ମାର୍ଜିତ—4. Polished; swept.

ସମ୍ମେଳନ(ନୀ)—ସଂ.ବ(ସମ୍+ମିଲ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମିଳିତ କରାଇବା+ଭାବ Sammelana(nī) ଅନ;+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—୧ । ଏକତ୍ର କରାଇବା; ମିଳିତ [ସମେଳନ(ନା)ଅନ୍ୟରୂପ] କରାଇବା-1. Mixing up; gathering. ୨। (+ଅଧିକରଣ;+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ମେଳା; ସଭା; ସମିତି—2. Conference. ଦ୍ର—ଏକତ୍ର ମିଳନ ବିଷୟ ବୁଝାଇଲେ ଏ ଶବ୍ଦର ଆକାର ସମ୍ମିଳନ ଓ ମେଳା, ସଭା, ସମିତି ଅର୍ଥ ବୁଝାଇଲେ ସମ୍ମେଳନ ହୁଏ ବୋଲି ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ ମହାରାଜା ବିକ୍ରମଦେବଙ୍କ ମତ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଅଦ୍ୟାପି, ଶବ୍ଦକୋଷ ଆଦି ଅଭିଧାନରେ ଏ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବହାର ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ସମ୍ମୋଦ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ମୋଦ)—୧ । ଆମୋଦ; ପ୍ରୀତି—Sammoda 1. Delight. ୨ । ପ୍ରମୋଦ—[ସଂମୋଦ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Merriment.

ସମ୍ମୋହ—ସଂ.ବ (ସମ୍+ମୋହ)—୧ । ଅଜ୍ଞତା—1, Ignorance. Sammoha ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହ—2. Fascination; (ସଂମୋହ ଇତ୍ୟାଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) stupefaction. (ସମ୍ମୁଗ୍ଧ; ସମ୍ମୋହିତ—ଣ) ୩ । ବିମୁଗ୍ଧ କରିବା—3. Enchanting; fascinating. ୪ । ରାଗାଦି ଜନିତ ଅନ୍ଧତା—4. Blindness due to passion. ୫ । ମୂର୍ଚ୍ଛା—5. Swoon.

ସମ୍ମୋହକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସମ୍ୟକ୍ ମୋହ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ—Sammohaka Causing stupefaction, (ସମ୍ମୋହିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨. ବ—ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱରବିଶେଷ—A kind of malignant fever. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବେଦନା, କମ୍ପ, ଜିହ୍ୱାଜାଡ଼, ବିଭ୍ରମ, ଦାହ, ପିପାସା, ଉଷ୍ଣତା, ଘର୍ମ, ପ୍ରଳାପ, ମୋହ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଭ୍ରମ, ବାମ ବା ଦକ୍ଷିଣ ଅଙ୍ଗର ଅବସନ୍ନତା ହୁଏ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।]

ସମ୍ମୋହନ—ସଂ. ବ (ସମ୍+ମୁହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ମୋହ. ଧାତୁ=Sammohana ମୁଗ୍ଧ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିମୁଗ୍ଧ ସମ୍ମୋହିତ, ସମ୍ମୋହମାୟୀ, ସମ୍ମୋହକ-ବ୍ୟକ୍ତି ବାଚକ }—ଣ କରିବା—1. Fascinating; stupefying. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) କନ୍ଦର୍ପର ବାଣବିଶେଷ (ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ମୋହ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ)—2. Name of one of the 5 shafts of Cupid (by which a lover is fascinated). ସଂ. ଣ—ମୋହଜନକ—Fascinating; stupefying.

ସମ୍ୟକ୍—ସଂ. ଅ ଓ ବି. ଣ (ସମ୍+ଅନ୍ଚ୍ ଧାତୁ=ମିଳା+କର୍ତ୍ତୃ. Samyak କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ—1. Excellently; well. ୨ । ଘନିଷ୍ଠରୂପେ—2. Intimately. ୩ । ପ୍ରକୃତରୂପେ—3. Rightly; correctly. ୪ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—4. Fully; perfectly; entirely; thoroughly. ୫ । ବିଶିଷ୍ଟରୂପେ—5. Specially. ୬ । ସର୍ବପ୍ରକାରେ-6. In all manners. ସଂ. ଣ—(ସମ୍+ଅଞ୍ଚ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍=ସମ୍ୟକ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ) ମନୋଜ୍ଞ—1. Beautiful. ୨ । ଯୋଗ୍ୟ; ଉପଯୁକ୍ତ—2. Befitting; fit. ୩ । ଶୁଦ୍ଧ—3. Pure; correct; right. ୪ । ସମୁଦାୟ—4. Whole; entire. ୫ । ସତ୍ୟ—5. True. ୬ । ସଙ୍ଗତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. Reasonable. ସଂ. ବ- ସତ୍ୟବଚନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Truth; true words. ଦେଶୀ.ଉ ଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—1. Very; much. ୨ । ସର୍ବତୋଭାବରେ—2. In every respect.

ସମ୍ୟକ୍(ଗ୍) ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବ (ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା କ୍ ସ୍ଥାନରେ ଗ୍)—ଉତ୍ତମରୂପେ Samyak(g)-drusti ଦେଖିବା; ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ—Observation.

ସମ୍ୟଗ୍ ଯୋଗ—ସଂ. ବ—ସମାଧି (ଦେଖ) Samyag-joga Samādhi (See)

ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍ରାଜ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସମ୍ରାଟ୍ ପଦରେ Samrājī ଅଧିଷ୍ଠିତା ସ୍ତ୍ରୀ—1. Empress. ୨ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ (ସମ୍ରାଟ୍—ପୁଂ) ପତ୍ନୀ—2. The wife of an Emperor. [ଦ୍ର—କେହି କେହି କହନ୍ତି 'ସମ୍ରାଟ୍' ଶବ୍ଦ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ—ଦେ ଓ ବୈଦିକ ସଂ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ)—ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ; ସବାଗରୁ Samrajñī ଧବର ଅଧୀଶ୍ୱରୀ—Empress. [ଦ୍ର—ଅଥର୍ବ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ବେଦ, ଋଗ୍‌ବେଦ ଓ ତୈତ୍ତିରୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ 'ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ' ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଶବ୍ଦ ରାଣୀ ବା ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥା ସ୍ତ୍ରୀ ବା ସ୍ୱାମିନୀ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି—M. W.)

ସମ୍ରାଟ୍—ସଂ. ବ. ପୁଂ [ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଶୋଭା ପାଇବା Samrāt +କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ସମ୍ରାଜ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ; ଯେ (ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଦ୍ୱାଦଶମଣ୍ଡଳରେ (ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶାସନ

(ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ—ବୈଦିକ ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ଵାର) ଓ ପର ଲୋକରେ (ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନର ଫଳଲାଭ ଦ୍ଵାରା) ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି]—ରାଜାଧିରାଜ; ରାଜରାଜେଶ୍ଵର; ସାର୍ବଭୌମ; ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ; ବାଦଶାହା—An emperor; a king of kings; a paramount sovereign. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ରାଜା ଚତୁରବ୍ଧି ବେଷ୍ଟିତ ସସାଗରା ଧରାର ଅଧୀଶ୍ଵର, ଯେ ଦ୍ଵାଦଶ ରାଜମଣ୍ଡଳର ଅଧିପତି ଏବଂ ଯାହାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଅଧୀନ ଭୂପତିମାନେ ନିଜ ନିଜର ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଯେ ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରନ୍ତି, ତାହାଙ୍କୁ 'ସମ୍ରାଟ୍' ବୋଲଯାଏ ।

ଭାଷାରେ 'ସମ୍ରାଟ୍' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା 'ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ' ଶବ୍ଦ ଲୌକିକ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ-ସମ୍ମତ ନୁହେ । 'ସମ୍ରାଜ୍' ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ୧ମା ୧ ବଚନ 'ସମ୍ରାଟ୍' ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ୧ମା ୧ ବଚନରେ 'ସମ୍ରାଟ୍' । ଏହିପରି 'ପରିବ୍ରାଟ୍' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ 'ପରିବ୍ରାଟ୍' । କେବଳ ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତରେ 'ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖା-ଯାଏ । କେହି କେହି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ 'ସମ୍ରାଟ୍ ପତ୍ନୀ' କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ 'ସମ୍ରାଜ୍-ପତ୍ନୀ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟାକରଣ ସିଦ୍ଧ । ବୈଦିକ ସଂସ୍କୃତରେ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ (Empire) ବୋଲଯାଏ ।]

ସମ୍ରାଟ—ଦେ॰ ବି॰ ପୁଂ (ସଂ॰ ସମ୍ରାଟ)··ସମ୍ରାଟ୍ (ଦେଖ)
Samrāṭa Samrāṭ (See)

ସମ୍ଲିଷ୍ଟ—ସଂ॰ ବିଣ (ସମ୍+ମ୍ଲେଚ୍ଛ୍ ଧାତୁ=ମିଳିତ ହେବା+କ୍ତ(ଇ).ତ)
Samlishṭa —ସମ୍ମିଳିତ (ଦେଖ)—Sammilita (See)

ସୟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗତି କରିବା—
Say (root) To go; to move (Apte)

ସଯତନ(ତ୍ନ)—ଦେ॰ କ୍ରି॰ ବିଣ (ସଂ॰ ସଯତ୍ନ°; ସ=ସହିତ+ଯତ୍ନ)—
Sajatana(tna) ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ—Carefully.
ସযত্ন सयत्न

ସଯତନେ—ଦେ॰ କ୍ରି॰ ବିଣ (ସଂ॰ ସଯତ୍ନ)—ସଯତ୍ନ (ଦେଖ)
Sajatane Sajatna (See)
সযতনে सयत्नमें

ସୟାଁ—ଦେ॰ ବିଣ—ଧଇଁ ସେଁଗୀ; ଯେ ସବୁ ବେଳେ ଟଇଁ ସଇଁ ହୋଇ
Sayāñ ନିଶ୍ଵାସ ମାରୁଥାଏ; ଶ୍ଵାସରୋଗୀ—Asthmatic.
হাঁপানী রোগী, হাইপেঁয়ে साँसिया
[ସଇଁଅ(ୟାଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଯୂଥ୍ୟ—ସଂ॰ ବିଣ (ସ+ଯୂଥ+ଯ)—କୌଣସି ଦଳର ବା ଗୋଷ୍ଠୀର
Sajuthya ଲୋକେ—One of the same flock or
(ସଯୂଥ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) tribe (Apte).

ସଯୋନି—ସଂ॰ ବି (ସ=ସହ+ଯୋନି=ଭଗ)—୧ । (ସହସ୍ର ଯୋନି
Sajoni ଭଗିଷ୍ଟ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra.
[ଦ୍ର—ଗୌତମଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେହଯାକ ଯୋନି-ଚିହ୍ନମୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ସହସ୍ର ଯୋନି' ।] ୨ । ଏକ ମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଭାଇ—2. One's whole or uterine brother (Apte). ୩ । ଦୁଇଟି ବାହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଆକାତି 3. A pair of clippers for cutting betel-nut (Apte). ସଂ॰ ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସମାନ ଅଟେ ଯୋନି=ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ଯାହାର)—୧ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ଏକ=1. Of the same origin. ୨ । (ସ=ସମାନ ଅଟେ ଯୋନି ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକ ମାତାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ (ମାତାଙ୍କ 'ଗର୍ଭ' ଦ୍ଵାରା ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ—Having the same womb; born of the same mother, uterine (brother or sister) (Apte) ୩। ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ)—3. Closely related to. (Apte)

ସର୍—ବୈଦେ॰ ଅ (ଇଂ॰ ସର୍)—୧ । ଭଦ୍ରଲୋକମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ
Sar ସମ୍ବୋଧନ—1. (vocative) Sir! Oh Sir!
স্যার, সার सर, सार ୨ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—2. Sir, a word addressed to a teacher by a student. ବୈଦେ॰ ବି (ଇଂ॰ ସର୍)—୧ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ; ନାଇଟ୍ (ଭଦ୍ରବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି)ମାନଙ୍କ ଉପାଧି—1. Sir, a title of knights in England, ୨ । ଭାରତବାସୀ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି—2. Sir, an honorary title granted to distinguished Indians by the British Government. ୩ । (ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଭାଷା) ନିଜ ନିଜର ଶିକ୍ଷକ—3. A student's own teacher or master. (ଯଥା—ଆଜି ଆମ ସର୍ ଘରକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ।)

ସର୍—ଦେ॰ ଅ (ଧ୍ଵନ୍ୟନୁକରଣ) ଅନବରତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧାରାରେ ତଳକୁ
Sar ପଡ଼ିବା ଜଳ ବା ଦୁଗ୍ଧାଦି ଜନିତ ଶବ୍ଦ—
(ସର୍‌ର୍, ସର୍‌ରସେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) (Onomatopoeic)
সরসর सरसर The sound of water or milk falling into a pot in a slender continuous flow.

ସରଉ(ଓ)ତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ହି॰ ସରୌତା;
Sar-u(o)tā ସଂ॰ ସାର=ଲୌହ+ପତ୍ର; ପ୍ରା॰ ସାରବତ୍ତ)
(ସରୌତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୁଆକାତି—Betel-nut-cutter.

ସର୍‌କଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ॰ ବି (ଇଂ)—ସର୍କଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sar-kal (etc) Sarkal etc (See)

ସର୍‌କୁ(କ୍ୟୁ)ଲ(ଲା)ର୍ ଇତ୍ୟାଦି—ବୈଦେ॰ ବି [ଇଂ]—ସର୍କୁଲର୍
Sar-ku(kyu)la(lā)r etc ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sarkular etc (See).

ସର୍ ଗମ୍—ଦେ· ବି—ସରଗମ (ଦେଖ)
Sar-gam Sarigama (See)

ସର୍ ଗରମ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—ସରଗରମ୍ (ଦେଖ)
Sar-garam Saragaram (See)
(ସର୍ଗରମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସର୍‌ଜନ୍ ଇତ୍ୟାଦି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସର୍ଜନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sar-jan etc Sarjan etc (See)

ସର୍ ଜନ୍ ହୁବାକ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ
Sar-jan hubbāk ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍—The first Governor of the Orissa Province. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ଓ ଉପାଧି ମାନ୍ୟବର ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍, ଏମ. ଏ., କେ· ସି. ଏସ. ଆଇ., ଆଇ. ସି· ଏସ. । ଏ ନବ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ । ଇଣ୍ଡିଅନ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍‌ର ଶାସନ ଶାଖା (Executive branch) ର ଏ ସଦସ୍ୟ । ଏ ଇଂଲଣ୍ଡର କାମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଏମ ଏ. ପାସ୍ କରି ପ୍ରଥମେ ଜଏଣ୍ଟ୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ରୂପେ ୨୪।୧୦।୧୯୦୨ ରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି କ୍ରମଶଃ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ କମିସନର୍ ଓ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ ସମିତି (Executive Council) ର ସଭ୍ୟ ଓ ଅର୍ଥସଦସ୍ୟ ହୋଇ ଶେଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ହେଲେ । ୧।୭।୧୯୩୮ ସୁଦ୍ଧା ଏହାଙ୍କର ସରକାରୀ କର୍ମରେ ୩୬ ବର୍ଷ ୭ ମାସ ୨୨ ଦିନ ବିତିଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର କମିସନର ହେବା ପରେ ଏ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ବାଙ୍କିଙ୍ଗ୍ ଏନକ୍ୱାଇରୀ କମିଟିର ସଭାପତି ଓ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କମିଟିର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି । ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର କମିସନରରୂପେ ଏହି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷପ୍ରତି ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଏ ଆକର୍ଷଣ କରି ଉକ୍ତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର ଏ ଜଣେ ପ୍ରେମିକ ଅଟନ୍ତି । ଲଣ୍ଡନର ପ୍ରାଚ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ [London College of Oriental Studies]ର ପୁସ୍ତକାଗାରକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁସ୍ତକମାନ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଏ ଖୁବ ଯତ୍ନବାନ୍ ଅଟନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ୧ ବର୍ଷକାଳ ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶ ଶାସନ କରି ୧୯।୭।୧୯୩୭ଠାରୁ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋବଂଶର ଉନ୍ନତି, କୃଷିବେଗ ଓ ଗ୍ରାମସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଏ ବହୁ ଯତ୍ନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ସ୍ୱୟଂ ମଧ୍ୟ ଭାଷାକୋଷକୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଜୀବନର ଅନ୍ୟ ଘଟନା ଓ ବିବରଣ ପାଇଁ 'ହବାକ୍' ଶବ୍ଦ ତଳେ ଦେଖନ୍ତୁ ।]

ସର୍‌ଜନିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଲରିଆ) ବି—ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Sar-janiā A person of high caste.

ସର୍‌ଡ଼ି(ଳି) ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର—ସର୍ଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Sar-rdi(li) pardibā Sarrdi pardibā (See)

ସର୍ ତାଲ—ବୈଦେ. ବି (ହି. ସର୍ ତାଲ)—ଦର୍ ତାଲ ଜରିପ ପରେ
Sar-tāla ଜମିର ତୃତୀୟ ଜରିପ—The third
সবতাল सरताल, परताल measurement of a land after the second measurement.

ସର୍‌ପିଁସ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—Lying; untruthful. ବି—୧ । ମିଥ୍ୟା—1. Lie; falsehood. ୨ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A liar.
Sar-piñs

ସର୍‌ପୁନି—ଦେ. ବି—ଡେଙ୍ଗ ବେଜାରି (ଦେଖ)
Sar-puni Denga bejūri (See)

ସର୍ ପ୍ରତାପ ଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଦେବ(ଓ)—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମୟୂରଭଞ୍ଜର
Sar pratāp chandra bhañja deba(o) ମହାରାଜା—Sir Pratāp Chandra Bhanj Deo, K. C. I. E; name of the present Mahārajā of Mayurbhanj State.
[ଦ୍ର—ଏ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ସହୋଦର । ଏହି ଭାଷାକୋଷ ଗ୍ରନ୍ଥର ଏ ଜଣେ ମୌଳିକ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟକାରୀ ।]

ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ—ଦେ· ବି (ନାମ)—ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗତ
Sar bāsudeba sudhaḷa deba ଭାରତପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା—The late Sir Bāsudeb sudhal Deb C.I.E, late Raja of Bamrā State.
[ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ 'ଅଲଙ୍କାର ବୋଧୋଦୟ' ନାମକ ଅଲଙ୍କାର ପୁସ୍ତକ ଏବଂ 'ସାରବାମା' ଓ 'ଚନ୍ଦ୍ରୋପୂଜା' କାବ୍ୟ,ଓଡ଼ିଶାରେ ସୁପରିଚିତ । ତତ୍‌କାଳୀନ ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ପ୍ରଭୃତି କବି ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଉତ୍ସାହ ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଅନେକ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି । ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ରୀତିରେ ଅନେକ ଗବେଷଣା ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରି ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନରେ ଅସାଧାରଣରୂପେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ମଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ, ମାତୃଭୂମି ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କର ସେବାରେ ଅମୂଲ୍ୟ ବିନିଯୋଗ କରି ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ ।] (ଦ୍ର—ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କର ଓ ଏହାଙ୍କର ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟ ବିବରଣ ପାଇଁ ସୁଢଳ ଦେବ ତଳେ ଦେଖନ୍ତୁ ।)

ସର୍ ସାର ମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହ ଦେବ—ଦେ. ବ ନାମ—ସୋନପୁରର
Sar bira mitrodaya simha deba ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜା ମହାରାଜା ସର୍ ବୀର ମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହ ଦେବ, କେ. ସି. ଅଇ. ଇ., ଧର୍ମନିଧି, ଜ୍ଞାନଗୁଣାକର (ସୋନପୁର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—The late Maharaja Sir Bira Mitrodaya Singha Deb K. C. I. E. Dharmanidhi, Gyānagunākara, the late Ruling Chief of Sonepur State.

ସରଭି(ଭେ)ଅର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସର୍ଭେଅର୍ (ଦେଖ)
Sar-bhi(bhe)ar Sarbhear (See)

ସରଭେ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. (ଇଂ)—ସର୍ଭେ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sar-bhe (etc) Sarbhe etc. (See)

ସର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜ ଦେବ—ଦେ. ବ (ନାମ)—କନିକାର
Sar rājendra nārāyana bhañja deba ରାଜା ବାହାଦୁର Sir Rajendra Narayan Bhanj Deo, Raja Bahadur of Kanika Estate of Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ କହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶାସନ ସଭାର ଅର୍ଥ ସଦସ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସର୍‌ର ସାଇଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ତରଳ ପଦାର୍ଥର
Sar-ra sāin̐ ଅବିରତ ସରୁ ଧାର ପଡ଼ନର ଶବ୍ଦ—1. Sound (ସର୍‌ରେ ସେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) of liquid falling down in
सर् सर् narrow current. ୨ । ଟିଣର ସାଇଁଶଗଡ଼ ନାମକ
सरसें ଖେଳନାର ଘୂର୍ଣ୍ଣନ ଶବ୍ଦ—2. The sound produced by whirling a toy-cart made of tin.

ସର୍ ସର୍—ଦେ. ଅ—ସର ସର (ଦେଖ)
Sar-sar Sara sara (See)

ସରସିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ (ସ. ସଦୃଶ)—ସମାନ; ସଦୃଶ—
Sar-sia Equal; similar. ବ—୧ । ସୋରଷିଅ; କବାଟରେ ଲାଗିଥିବା ଶିକୁଳିର ମୂଳ ଅଂଶ, ଯାହା କବାଟରେ ମରାଯାଇ ଥାଏ—1. The hasp of a door chain. ୨ । କବାଟରେ ବା ସିନ୍ଦୁକରେ ମରାଯାଇ ଥିବା ଶିକୁଳିର କୁଣ୍ଡା, ଯାହା ଚଉକାଠରେ ମରାଯାଇ ଥାଏ—2. The staple of a door chain.

ସର—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଶର
Sara (ଦେଖ)—1. Sara (See) ୨ । ସରୋବର; ପୋଖରୀ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. Tank; pond; lake. ୩ । ଭୂଷଣ ବିଶେଷ—3. A kind of ornament. ୪ । ମଧୁ—4. Honey. ୫ । ମାଲ୍ୟ—5. Garland. ୬ । ହାରର ଦୋର—6. String of garland or necklace. ୭ । ଲବଣ—7. Salt (Apte). ୮ । ଝରଣା—8. Waterfall (Apte); cascade. ୯ । ଜଳ—9. Water (Apte). ୧୦ । (+ଭାବ.ଅ) ଗତି—10. Motion; movement (Apte).
ବି. ବଣ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗମନକାରୀ; ଗତି କରୁଥିବା (ଏ ଅର୍ଥରେ 'ସର' ଶବ୍ଦ ପରେ ପ୍ରାୟ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଅଗ୍ରସର, ଅବସର ଇତ୍ୟାଦି)—1. Moving; going. ୨ । ସାରକ; ଭେଦକ; ଯାହା କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି କରାଏ—2. Laxative; cathartic. ଦେ.ବ (ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ.ସରସ୍ୱତୀ)—୧ । ଗ୍ରାମରେ ବାଳିକାଙ୍କୁ ଡାକିବା ନାମ—1. Name for calling Saraswatī in fondness. ୨ । (ସଂ. ସରଃ) ସର (ସର—ଅନ୍ୟରୂପ) ସରୁ; ଲିଙ୍ଗ; (ବିଶେଷତଃ) ଛେଳି, କୁକୁର, ଷଣ୍ଢ, ଘୋଡ଼ା, ମାଙ୍କଡ଼ ଆଦି ପଶୁଙ୍କର ଉଦ୍ଧିତ ଲିଙ୍ଗର ଅଗ୍ରଭାଗ)—2. Penis; the fore part of the erect penis (specially of a goat, dog, bull, horse or monkey). ୩ । (ସଂ. ସରଃ) ତରଳ ପଦାର୍ଥ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଘନସ୍ତର—3. A thick layer of scum formed over any liquid. [ଗ୍ରା—ସେ ପଣା ପାଣି ଉପରେ ସର ପଡ଼ାଇବା ଲୋକ ।] ୪ । ସରଃ ୩ (ଦେଖ)—4. Sarah 3 (See) ୫ । ସରଃ ୪ (ଦେଖ)—5. Sarah 4 (See) ୬ । ନୌକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅନୁଲ୍ଲର ଦଣ୍ଡ-ଅଂଶ—6. The pole portion of an oar. ୭ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ପୁରୀ ସହର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହ୍ରଦବିଶେଷ—7. Name of a lake in the Puri district near the Puri town. [ଦ୍ର—ଏହା ପୁରୀ ନଗରର ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଟ୍ରଙ୍କ ପଶ୍ଚିମରେ ଏହା ୪ ମାଇଲ୍ ଓ ଉତ୍ତର ଦକ୍ଷିଣରେ ୨ ମାଇଲ୍ । ଏହା ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀର ଜଳରେ ପୁଷ୍ଟ; ହ୍ରଦ ଓ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ବାଲି ହୁଡ଼ ଅଛି—ଏହାର ସ୍ଥାନୀୟ ନାମ ସମଙ୍ଗରା
सर ପାଟ ।] ଛା. ବ (ସ. ସ୍ୱର)—ସ୍ୱର—Voice.
स्वर (ଉ—ସେତେବେ ବୋଲି ସେତିକ ସରେ, ପ୍ରବେଶ ଫୁଲ ବନରେ—ପ୍ରତାପ. ଶଶିରେଖା ।)

ସରଉ(ଓ)ତା—ଦେ. ବ (ହି. ସରୌତା)—ଗୁଆକାତି—
Sarau(o)tā ज़ाँति सरौता Nut-cracker.

ସରଃ—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + ଅଧି. ଅସ୍)—୧ । ପୁଷ୍କରିଣୀ;
Sarah ପୋଖରୀ; ସରୋବର; ତଡ଼ାଗ (ଶବ୍ଦସାଗର)—
(ସରସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Pond; tank; lake. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଜଳ (ଜଟାଧର)—2. Water. ୩ । ଦଧିର; ବସ ଦହିର ଉପରେ ପଡ଼ିବା ମୋଟ ସ୍ତର (ରତ୍ନମାଳା)—3. The film formed over curd. ୪ । ଅଉଟା ଦୁଧ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଘନ ଆବରଣ; ଦୁଗ୍ଧର ସାରଭାଗ—4. Cream of milk; the film formed on the surface of milk cooled after boiling. ୫ । (+ଭାବ. ଅ) ଗତି (ମେଦିନୀ)—5. Motion. ୬ । (+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ବାଣ; ଶର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)

—6. Arrow. ୭ । ବାଣତୃଣ; ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ; ଶରତୃଣ—7. A kind of reed; Saccharum Arundinaceum. ୮ । ଲବଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—8. Salt. ୯ । ନିର୍ଝର (ଭରତ)—9. A water-spring. ୧୦ । ମହାପିଣ୍ଡୀ ତରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—10 Name of a tree. ସଂ. ବିଣ—ସର (ଦେଖ) Sara (See)

ସରଃ କାକ—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ସରୋବରଚାରୀ କାକ; ମ. ପ. ଲୋ; କର୍ମଧା)—Sarah kāka ହଂସ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Swan. (ସରଃ କାକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Saraka ଗମନଶୀଳ; ଗତିବିଶିଷ୍ଟ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Moving. (ସରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—୧ । ସରୋବର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Tank; lake. ୨ । ଆକାଶ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—2. The sky. ୩ । ଶୀଧୁ ପାତ୍ର; ମଦ୍ୟ ପାତ୍ର(ମେଦିନୀ)-3. A wine glass; goblet. ୪ । ଶୀଧୁ ପାନ; ମଦ୍ୟପାନ (ମେଦିନୀ)—4. Drinking of wine. ୫ । ଇକ୍ଷୁ ଶୀଧୁ; ଆଖୁ ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ (ମେଦିନୀ)—5. Wine distilled from sugarcane juice. ୬ । ଅଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଧ୍ୱଗଙ୍କ୍ତି; ଅଖଣ୍ଡିତ ବନ୍ଧୁ ପଥ; ସଡ଼କ (ମେଦିନୀ)—6. A continuous line of road. ୭ । ମଦ୍ୟ ପରିବେଷଣ (ଭରତ)—7. The serving of wine to drinkers; distribution of spirituous liquor. ୮ । ସୁରା; ମଦ୍ୟ—8. Spirituous liquor; spirits (Apte). ୯ । (+ଭାବ. ଅକ) ଗତି; ଗମନ—9. Going. ୧୦ । (+କର୍ମ. ଅକ) ସ୍ୱର୍ଗ—10. Heaven (Apte). ଦେ. ବି—୧ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ—1. Merchandise. [ଉ—ତାର ନଜର କୋଡ଼ିଏ ସରକ ବାରଗୋଡ଼ିଆ, ପଦର ଗୋଡ଼ିଆ କୁଶଳୀ, ଚକ୍ରଭଳ ନାଆ ଅଛି । କର୍ଣ୍ଣ ଦିନେ ସେଥିରେ ସଂଲଗ୍ନ ନେ ଆଣ କରେ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)· ୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବହନ କରିବାର ଥର; ଖେପ—2. A trip of conveying merchandise.

ସରକଟ—ଦେ· ବିଣ—ଖୁବ୍ ବର୍ଷାଯୁକ୍ତ (ସମୟ)—(a time) Of Sarakaṭa plentiful rain. (ଉ—ଭରକଟ ସରକଟ, ସିଂହ ଶୁଖାଏ, କନ୍ୟା କାନେ କାନ । ବନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦ୍ର ଭୁଲେ କରଷିଲେ କାହିଁ ରଖିବୁ ଧାନ—କୃଷି ବଚନ ।)

ସର କଢ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଅଉଟା ଦୁଧର ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା Sara karḍhā ସରକୁ ବାହାର କରି ନିଆ ଯାଇଥାଏ—सर तोला (milk) From which cream has पटाया हुआ been removed. ଦେ· ବି—ଗୁଣୀ ବିଦ୍ୟା ବା ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଗାଈର ଦୁଧକୁ ସରଶୂନ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା—Causing the milk of a cow to be devoid of cream by employing black magic. [ଉ—ଯେଉଁ ଗାଈ ପ୍ରତି 'ସର କଢ଼ା' ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯାଇଥାଏ, ତାହାଠାରୁ ଦୁହାଁ ହେବା ଦୁଧକୁ ଅଉଟିଲେ ସେ ଦୁଧରେ ଆଦୌ ସର ପଡ଼େ ନାହିଁ ।]

ସରକଲ୍—ବୈଦେ. ବି—ସର୍କଲ୍ (ଦେଖ)—Sarkal (See) Sarakal সাবকেল सरकल

ସର କଲମ—ଦେ. ବି—ଲେଖଣୀ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶରତୃଣର କାଠି—Sara kalama Reed of 'Sara' grass used as सब कलम सरकण्डाका कलम pen; reed-pen.

ସରକସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସର୍କସ (ଦେଖ)—Sarkas (See) Sarakas সার্কাস सरकस

ସରକା—ବୈଦେ· ବି (ଫା. ସରୋକାର୍)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ; ସଂସର୍ଗ—Sarakā 1. Connection; relation. ୨ । ଅଂଶ; সরোকার ହିସ୍ସା—2. Share. ଗ୍ରାଦେ· (ଗଞ୍ଜାମ)—सरोकार ଭୂଷା ଅବର ଲୁଣ୍ଡା—A wisp of straw for iginiting fire.

ସରକା(କେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି. (ସଂ. ସୃ ଧାତୁ)—୧ । ଏକପାଖକୁ Sarakā(ke)ibā ଘୁଞ୍ଚାଇବା—1. To remove a thing সরান to one side. ୨ । ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା—सरकाना 2. To remove a thing.

ସର କାଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଉଟା ଦୁଧ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ସରକୁ Sara kārḍhibā ଉଠାଇ ନେବା—1. To remove the সরতোলা मलाई निकालना layer of cream from [ସରକାଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] boiled milk. ୨ । ମନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଗାଈର ଦୁଧକୁ ସରଶୂନ କରିବା—2. To cause the milk of a cow to be devoid of cream by the employment of black magic. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସାର ଅଂଶକୁ ବାହାର କରିନେଇ ଅସାରିଆ ଅଂଶକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା—3. (figurative) To take away the essential part out of a thing and to leave the husk only.

ସରକାର୍(ର)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସର୍କାର୍) ୧ । ପ୍ରଭୁ—1. Lord; Sarakār(ra) master. ୨ । ସ୍ୱାମୀ; ମାଲିକ—2. Owner; সরকার सरकार lord. ୩ । ଦେଶର ରାଜା—3. The king of a country. ୪ । ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନସୂଚକ ବଚନ—4. His Highness. [ଉ—ସରକାରଙ୍କୁ କହି କଥା ଅଛପା ନାହିଁ ।] ୫ । ଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—5. The Government of a country. ୬ । ଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା—6. Governor of a country. ୭ । ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱରେ ଦେଶର ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଗଠିତ ବିଭାଗ;

ସୁବା—7 A fiscal division of a Province during Mahomedan rule. [ଦ୍ର—୧ । ଗୁଡ଼ିଏ ମହଲାର ସମଷ୍ଟିରେ ପ୍ରଗନା ଏବଂ ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଗନାର ସମଷ୍ଟିରେ ଗୋଟିଏ ସରକାର୍ ହେଉଥିଲା ।
୨ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ 'ଦଣ୍ଡପାଟ' ପରବର୍ତ୍ତିରେ 'ସରକାର' ନାମ ହେଲା । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ]
୮ । ଦେଣଦାରଙ୍କ ଠାରୁ ପାଉଣା ଟଙ୍କା ଅଦାୟକାରୀ—8. A collector of dues from debtors or persons who are liable to pay. [ଦ୍ର—ସହରବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଟିକସ ଅଦାୟକାରୀ, ଦୋକାନଦାର ବା ମହାଜନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଦେଣାଅଦାୟକାରୀ ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟକାରୀମାନଙ୍କୁ 'ସରକାର' କହନ୍ତି ।]
୯ । ଘରର ଜମା ଖରଚ ପରିଦର୍ଶକ କର୍ମଚାରୀ; ଗୃହର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ—9. Superintendent of a household. ୧୦ । ବଙ୍ଗଦେଶର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ 10. A family title in Bengal (ଦ୍ର—ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଲେଖାପଢ଼ା ଜାଣିଥିବା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ନବାବ ଏହି ଉପାଧି ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ତାହା କାଳକ୍ରମେ ବଂଶଗତ ଉପାଧିରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଅଛି ।] ୧୧ । ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳର ନାମ 11. A name formerly given to the seaside tracts on the east coast of South India; the Sircars. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—
୧ । ଉତ୍ତର ସରକାର (The Northern Sircars), ଅର୍ଥାତ୍ ଆଧୁନିକ ଗଞ୍ଜାମ, ବିଶାଖାପଟ୍ଟଣା, ଗୋଦାବରୀ ଓ କୃଷ୍ଣା ଜିଲ୍ଲାମାନ ।
୨ । ଦକ୍ଷିଣ ସରକାର (The Southern Sircars) ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତର ସରକାରର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଲାଗିଥିବା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଉପକୂଳାଂଶ ।]
ବୈଦେ॰ ଅ—ରାଜା ଓ ହାକିମମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ସଂବୋଧନ; ହେ ମହାଶୟ ! ହେ ପ୍ରଭୋ ! ହେ ସ୍ୱାମିନ୍ !—A word used in addressing kings and higher personages e. g. 'Your Honour' ! My Lord ! Your Highness. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲଣି ।]

ସରକାର୍ ବାହାଦୁର—ବୈଦେ॰ ବି ('ସରକାର' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ Sarakār bāhādur ସମ୍ମାନାର୍ଥକ 'ବାହାଦୁର' ଶବ୍ଦର सरकारबाहादुर সরকারবাহাদুর ଯୋଗ)—ମାନନୀୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—The Hon'ble Government.

ସରକାର ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ॰ ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରଥମ Sarakāra Umesa Chandra ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ-উমেশচন্দ্র সরকার उमेशचन्द्र सरकार ଲେଖକ—The first novel writer of modern Orissa; the late Babu Umeschandra Sircar [ଦ୍ର—ଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଥମେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଲିଖିତ "ପଦ୍ମମାଳୀ" ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ ୧୮୮୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଢେଙ୍କାନାଳଠାରୁ ପ୍ରକାଶିତ । କାଳେଗିରି ରାଜ୍ୟର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପାଞ୍ଚଗଡ଼ ଆକ୍ରମଣ ଓ ମରହଟ୍ଟା ଭ୍ରମରବରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାଳଗିରି ଆକ୍ରମଣ ଏହି ଦୁଇଗୋଟି ଐତିହାସିକ ଘଟନା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ଓ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଗ୍ରନ୍ଥର ଇତିବୃତ୍ତ ଓ ପାଞ୍ଚଗଡ଼ କାଳଗିରିର ଅନ୍ଧକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଖାସମାହାଲ ଭୁକ୍ତ ହେବା ବିଷୟମାନ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଏହି ପୁସ୍ତକଖଣ୍ଡି ଯଥେଷ୍ଟ ସମାଦର ଲାଭ କରିଥିଲା ଏବଂ ଏଥିର ଭାଷା ମାର୍ଜିତ ଓ ଦୋଷବର୍ଜିତ ଥିବାରୁ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ଏହା ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲା । "ପଦ୍ମମାଳୀ"ର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଳଚେର ଗଡ଼ଠାରୁ ଏବଂ ତୃତୀୟ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୩୦ ରେ କଟକ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଗୌରବବର୍ଦ୍ଧନ ଓ ଉତ୍କଳୀୟ ଜନସମାଜର ପ୍ର[illegible]ଆନନ୍ଦ ସମ୍ପାଦନ ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ।

ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର ୧୮୫୭ ମସୀହାରେ ପୁରୀ ଧାମରେ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପିତା ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ଗଭର୍ଣ୍ଣ-ମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନରେ ନିମକ ଦାରୋଗାରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ-ଥିଲେ । ପିତାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଓ ଏକ କନ୍ୟା ମଧ୍ୟରୁ ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର ସର୍ବକନିଷ୍ଠ । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ବସନ୍ତରୋଗରେ ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଦୁଇବର୍ଷବୟସ୍କ ବାଳକ ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା, ଭଗିନୀ ଓ ଜନନୀଙ୍କ ସହିତ କଟକରୁ ଆସି ବାଲିବଜାରରେ ଆତ୍ମୀୟ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବି. ଏ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର୍ ସାହେବଙ୍କ ଅଫିସ୍‌ରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି, ବିବେଚନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷତା ହେତୁ ସେ କ୍ରମେ ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମାନେଜର, ତାଳଚେରର ଓ କନିକାର ମାନେଜର ଦେୱାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟମାନ କୋର୍ଟ୍ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍ସଙ୍କ ଅଧୀନ ଥିଲା ଏବଂ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱୟଂ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟମାନ ପରିଚାଳନ କରୁଥିଲେ । ଢେଙ୍କାନାଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ୧୮୮୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କ ରଚିତ

"ପଦ୍ମମାଳୀ" ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । କଲିକତାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଅସୁସ୍ଥତା ହେତୁ ତାହାଙ୍କୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା (୧୮୯୯) । ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଅନ୍ତେ ସେ କଟକ ଚାନ୍ଦିନୀଚୌକରେ ସ୍ୱୀୟ ବାସ-ଭବନରେ ଥାଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାହାର ଫଳସ୍ୱରୂପ "ଯତୋଧର୍ମ ସ୍ତତୋଜୟଃ" ନାମକ ଓଡ଼ିଆ ଐତିହାସିକ ନାଟକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ଛଦ୍ମନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉଗମାଳିକା, ମହମ୍ମଦ ନାମକ ପୁଇଖଣ୍ଡ ପୁସ୍ତିକା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ମୁକୁର ନାମକ ଓଡ଼ିଆ ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଲେଖକ ଥିଲେ । ସେଥିରେ ସେ "ଉଦାସୀ" ଏହି ଛଦ୍ମ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି "କେନ୍ଦୁଝର ବିଦ୍ରୋହ" ନାମକ ଏକ ଐତିହାସିକ ଉପନ୍ୟାସ ଧାରାବାହିକରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା ।

ଇଂରାଜୀରେ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଉମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଯଥେଷ୍ଟ ପାରଦର୍ଶିତା ଥିଲା ଏବଂ ସେ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ କେତେ-ଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ସହଜ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ୧ମ ଭାଗ (Easy way to learn English, Part I) Temple of Truth, Speaking the truth ଓ ହିତୋପଦେଶର ଇଂରାଜୀ ପଦ୍ୟାନୁବାଦ (ଅର୍ଥାଭାବରୁ ଅପ୍ରକାଶିତ) ଉଲ୍ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ । ଶେଷ ବୟସରେ ଅର୍ଥାଭାବ ହେତୁ ତାହାଙ୍କୁ ପୁଣି ତାଳଚେର ରାଜାଙ୍କର 'ଅଣ୍ଟର୍' ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା (୧୯୧୧) ଏବଂ ସେହିଠାରେ ସେ ଅମାଶୟ ରୋଗରେ ୧୯୧୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

ତାହାଙ୍କର ତିନି ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ଅପୂର୍ବ କୃଷ୍ଣ ସରକାର ବି. ଏ. ଶିକ୍ଷାବିଭାଗରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଅଛି ଏବଂ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ 'ଇଂଲଣ୍ଡର ଇତିହାସ' ୧ମ ଭାଗ ଓ ୨ୟ ଭାଗ ନାମକ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି—ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ ଡାକ୍ତର କୈଳାସଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ ।]

ସରକାର ମୁଦେଇ—ବୈଦେ· ବି (କଟକିଆ)—ଗୁରୁତର ଫଉଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଅଭିଯୋକ୍ତା ରୂପେ ଠିଆ ହୋଇ ଥିବା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—The Crown as complainant in serious criminal cases.
Sarakāra mudei
सरकार मुद्देई
सरकार मुदेई

ସରକାରୀ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା.)—୧ । ସରକାର ବା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Government; official. ୨ । ରାଜକୀୟ—2. Relating to the king; royal. ୩ । ଯହିଁର ମାଲିକ ରାଜା ବା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ୱୟଂ ଅଟନ୍ତି—3. Belonging to the King or the Government. ୪ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗ୍ୟ ବା ଯହିଁରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଛି—4. Open to the public; used by the public. ୫ । ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ନୁହେଁ—5. Not private; public (property).
Sarakārī
सरकारी
(ସରକାରିଆ—ଦେ. ରୂପ)
(ବେସରକାରୀ—ବିପରୀତ)

ସରକାରୀ ଓକିଲ—ବୈଦେ· ବି (ଫା· ସରକାରୀ+ଵକୀଲ୍)—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ୍ ପ୍ଲିଡର୍; ଯେଉଁ ଓକିଲ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମକଦ୍ଦମା ଚଳାନ୍ତି—Government pleader.
Sarakārī ukil
सरकारी उकिल
सरकारी वकील

ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—ଦେ· ବି—ସରକାରୀ ଚାକର (ଦେଖ) Sarakārī chākara (See)
Sarakārī karmachārī
सरकारी कर्म्मचारी
सरकारी कर्मचारी

ସରକାରୀ କାଗଜ -ବୈଦେ· ବି (ଫା)—୧ । ରାଜକୀୟ ନଥି ଅଭି—1. Government record; public records. ୨ । ରାଜକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଗଜ—2. Papers intended for use in Government service.
Sarakārī kāgaja
सरकारी कागज
सरकारी कागज
(ସରକାରୀ କାଗଜ ପତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସରକାରୀ କାଗଜାତ୍—ବହୁବଚନ)

ସରକାରୀ କାମ(ର୍ଯ୍ୟ)—ଦେ, ବି—୧ । ରାଜକୀୟ କର୍ମ —1.Government service. ୨ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ଚାକିରି—2. Service under the Government.
Sarakārī kāma(rjya)
सरकारी काज
सरकारी काम

ସରକାରୀ ଚାକର—ବୈଦେ, ବି—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଭୃତ୍ୟ—Government servant; a public servant. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ରାଜକୀୟ ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ କମ୍ ଶ୍ରେଣୀର ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଚାକର କୁହାଯାଏ ।]
Sarakārī chākara
सरकारी चाकर
सरकारी नौकर
ସରକାରୀ ଚାକରିଆ, ସରକାରୀ ନଉକର, ସରକାରୀ ନୌକର } ଅନ୍ୟରୂପ

ସରକାରୀ ଚାକ(କି)ରୀ—ବୈଦେ. ବି—ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ଚାକିରି—Government service.
Sarakārī chāka(ki)rī
सरकारी चाकरी
सरकारी नौकरी
(ସରକାରୀ ନୌକରୀ[ନଉକରୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରକାରୀ ଚିଟି(ଠି)—ଦେ· ବି—୧ । ରାଜକୀୟ ପତ୍ର—1. A Government letter. ୨ । ରାଜକୀୟ କର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପତ୍ର—2. An official letter.
Sarakārī chiṭi(ṭhi)
सरकारी पत्र
सरकारी चिट्ठी

ସରକାରୀ ସିରସ୍ତା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ରାଜକୀୟ ଅଫିସ—Government office.
Sarakārī sirastā
सरकारी सेरस्ता
सरकारी सिरस्ता

ସରକାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍କସ୍)—ସର୍କସ୍ (ଦେଖ)
Sarakās Sarkas (See)

ସରକଟ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସର୍କିଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sarakit (etc) Sarkit etc (See)

ସର(ରି)କଦାର ବୈଦେ, ବ (ଫା)-ସରକ୍‌ଦାର୍; ଅଂଶୀଦାର; କୌଣସି
Sara(ri)kidāra ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଂଶର ମାଲିକ—A cosharer.
সরীকদার सरीक

ସରକିବା—ଦେ. କ୍ରି ଫା. ସରକ୍‌ନା—ଘୁଞ୍ଚିବା—To move off.
Sarakibā সরা सरकना
(ସରକ ସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଧଳିଆ[କୋ]ଇବା—ଶିଶୁଲୁଷ)

ସରକୁଲ—ଗ୍ରା. ବୈଦେ. ବ—ସର୍କଲ (ଦେଖ)
Sarakula Sarkal (See)

ସରକୁ(କ୍ୟୁ)ଲ(ଲା)ର—ବୈଦେ. ବ—ସର୍କୁଲର୍ (ଦେଖ)
Saraku(kyu)la(lā)r Sarkular (See)

ସରଖତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଘର ଭଡ଼ା ଦଅଗିବାର ସର୍ତ୍ତମାନ
Sarakhat ଲେଖାଥିବା ଦସ୍ତାବଜ—A deed in which
ঘরভাড়া পাটা কবুলিয়ত the conditions of the lease
सरखत of a house are recorded.

ସରଗ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଗ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ—1. Heaven. ୨ ।
Saraga ଆକାଶ—2. The sky.
স্বরগ सरग

ସରଗ ଚାନ୍ଦ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଗ+ଚନ୍ଦ୍ର)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗର ଚନ୍ଦ୍ରମା—
Saraga chānda 1. The moon in the sky. ୨ ।
স্বর্গের চান্দ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଚନ୍ଦ୍ରମା ତୁଲ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—
सरग चाँद 2. [figurative] A person or thing
as beautiful as the moon. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ଚନ୍ଦ୍ରମା ତୁଲ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବସ୍ତୁ—3. [figurative] A thing as unattainable as the moon.

ସରଗ ତ(ତା)ରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଗ+ତାରା)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗର ତାରା—
Saraga ta(tā)rā 1. A star in the sky. ୨ ।
স্বর্গের তারা (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତାରା ପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପଦାର୍ଥ—
सरग तारा 2. (figurative) A shining thing.
୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତାରକା ପରି ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବସ୍ତୁ—
3. (figurative) Any unattainable thing.

ସରଗ ପଥର—ଦେ. ବ—କୁଆପଥର—Hail-stone.
Saraga pathara শিল ओला

ସରଗ ଫଳ—ଦେ. ବ—କୁଆପଥର—Hail-stone. ଗ୍ରାଦେ.
Saraga phaḷa (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ମାଇପଙ୍କର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ
শিল ओला ସ୍ଥାପନ କରିବା ବନ୍ଧୁତା—A kind of god-relationship amongst women.

ସରଗମ୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ସା. ରେ. ଗା. ମା. ବନ୍ଧ ସ୍ୱରଗ୍ରାମ)—
Saragam ୧ । (ସଙ୍ଗୀତ) ସ୍ୱରଗ୍ରାମ; ସପ୍ତସ୍ୱରର ଅନୁକ୍ରମ—
সারিগামা 1. (music) Musical gamut. ୨ ।
सरगम ସଙ୍ଗୀତର ମୌଳିକ ସ୍ୱରମାନ—2. The elementary tunes of music. (ଯଥା—ତାକୁ ତ ସରଗମ୍ ଜଣା ନାହିଁ; ସେ ପୁଣି ଓସ୍ତାଦ୍ ହେବାକୁ ଦୁରାଶା କରୁଛି ।)

ସରଗରମ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ସର୍‌ଗରମ୍)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗରମ
Saragaram ବା ଉଷ୍ଣ—1. Very hot or warm.
সরগরম सरगर्म ୨ । ଉତ୍ତେଜିତ—2. Excited. ୩ ।
(ସରଗରମୀ—ବି; ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ; ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ—3. Very eager.
୪ । ବେଗାନ୍ୱିତ; ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ; ତେଜସ୍ୱୀ—4. Energetic; vigorous. ୫ । ଜାକଜମକଅ; ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—5. Showy. ୬ । କୋଳାହଳପୂର୍ଣ୍ଣ—
6. Full of ado. ୭ । ଲୋକପୂର୍ଣ୍ଣ; ଜନତାପୂର୍ଣ୍ଣ—
7. Crowded. ୮ । ପ୍ରେମବାତୁଳ—8. Mad with love. ୯ । ଉତ୍ସାହ; ଉତ୍ସାହାନ୍ୱିତ—9. Full of promptness or energy. ୧୦ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ବେଶି ଚାହିଦା ହେବାରୁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ବା ଗୁଣ ବଢ଼ି ଯାଉଥିବା (ଅବସ୍ଥା)—10. The state of the market in which the price of a particular commodity has been rising very high. (ଯଥା—ଏ ମାସରେ ଅନେକ ବବାହ ଥିବାରୁ ଲୁଗାର ବଜାର ସରଗରମ ହୋଇ ଯାଇଛି ।)

ସରଗରୁ ତୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ନ ଥିବା ବସ୍ତୁକୁ
Saragaru toḷibā ବା ଅସମ୍ଭବ ବସ୍ତୁକୁ କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ କରିବା
আকাশ ফুঁড়ে তোলা ଅଣିବା—(figurative) To
सरगसे तोड़ना produce a non-existing or
(ସରଗରୁ ତୋଳ ଅଣିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) physically impossible thing by stretch of imagination.
[ଉ—ଚଉଦରେ ବର ଗଢ଼ିବ, କି ସରଗରୁ ତୋଳ ଅଣିବ ?—ଲୁବ୍ଧଲାଲୁମାସ. ନଅବୁଣି ।]

ସରଗରୁ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯାହା ଆଶା କରାଯାଇ ନ ଥାଏ—
Saragaru paṛibā 1. Unexpected. ୨ । ଅଦ୍ଭୁତ—
স্বর্গথেকে পড়া सरगसे गिरा हुआ 2. Wonderful.
স্বরগ থেকে পড়া ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉପରୁ ଖସି ପଡ଼ିବା—
सरगसे गीरना 1. To fall down from high.
[ଉ—ସରଗରୁ ପଡ଼ିଲେ ପଣ୍ଡୁପାଣ୍ଡବେ, ମାର କବାଟ ଗଲେ—ତଗ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତଭାବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ବା ଘଟିବା—2. [figurative] To happen unexpectedly.

ସରଗୀ—ଗ୍ରାଦେ. ବ—୧ । (ସିଂହଭୂମି) ଶାଳୁଆ କାଠ—1. Śāla
Saragī timber. ୨ । (କଳାହାଣ୍ଡି) ଶାଳୁଆ ଗଛ—
2. Śāla tree. [ଦ୍ର—ସରଗୀ ଘାସ=ଶାଳୁଆ ଗଛ ବହୁଳ ଅଠମଲ୍ଲିକ ଗ୍ରାମବିଶେଷର ନାମ ।]

ସରଗୁଣା—ଦେ. ବ—ସାରଗୁଣା; ଏକପ୍ରକାର ବୀଣା; ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ
Saraguṇā A kind of musical instrument; a
বীণা बीणाविशेष kind of harp

ସରଗୁଜା—ଦେ. ବ—୧ । ଛୋଟନାଗପୁର ବସ୍ତୁରର ଜମିଦାରୀ
Sarагujā ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ—1.Name of a Ruling

ସରଗୁଜା सरगुजा State near the Chotanagpur
सरगोजा, सरगुजा Division; Sarguja, ୨ । ରାମତିଲ;
रामतिल ସୋମବଂଶୀୟ ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ କର୍ଣ୍ଣିକାଯୁକ୍ତ ଶାକବଂଶୀୟ ତୈଳବୀଜ—2. Niger seed; Guizotia Abyssinica. [ଦ୍ର—ଏହାର ଆଦବାସ ଅଫ୍ରିକା; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ସବୁଠି ଏହାର ଚାଷ ହେଉଅଛି । ଏଥିରେ ଶୀତ ଦିନେ ହଳଦିଆ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏହାର ମଞ୍ଜି ଚେପ୍ଟା । ଏଥିର ତେଲ ରାନ୍ଧିବାରେ, ଦେହରେ ଲଗାଇବାରେ, ଜଳାଇବାରେ ଓ ରଙ୍ଗରେ ମିଶାଇବାରେ ଲାଗେ । ଏହା ସୋରିଷ ତେଲ ଅପେକ୍ଷା ପତଳା ।]

ସରଗୁଞ୍ଜା—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ)ବି—ଲମ୍ବାକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ରାଶି (ତିଳ)—
Sarагuñjā A species of long sesame.

ସର ଘର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାର+ଗୃହ)—ଭଣ୍ଡାର ଘର; ଆହାର୍ଯ୍ୟ
Sara ghara ସାମଗ୍ରୀ ରଖିବା ହେବାର ଗୃହ—Store-room
भाडार घर भण्डार घर for victuals.

ସର ଘରି(ରୁ)ଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ସର ଘରର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଭୃତ୍ୟ;
Sara ghari(ru)ā ଭଣ୍ଡାର ରକ୍ଷକ—A store keeper;
भँडारी भण्डारी the servant in charge of the
(ସରଘରିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) store room.

ସରଘା—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ+ଅ=ସର=ଗମନକାରୀ+ହନ୍ ଧାତୁ=
Saraghā ଅଘାତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଧୁମକ୍ଷିକା; ମହୁମାଛି
—Bee.

ସରଘା ପଟଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମହୁମାଛିଙ୍କ ଦଳ—
Saraghā paṭala A multitude of bees.

ସରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଙ୍ଗ)—୧ । ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ—
Saraṅga 1. A quadruped (Apte). ୨ । ପକ୍ଷୀ—
2. A bird (Apte).

ସରଚି(ଚେ)କି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର+ଚକ୍ର)—ଚକ୍ରାକାରରେ ଅବିଚ୍ଛେ
Sara cha(che)ki ହେବା ଦୁଧ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚକାକାର
(ସରଚକୁଳି—ଅନ୍ୟରୂପ) ସରକୁ ଉଠାଇ ଆଣି ପରସ୍ପର ଉପରେ ବସ
सर चाकति ସଜାଇ ଚକୁଳି ପରି ହେଉଁ ପିଠା ଛାଞ୍ଚ
मलाई रावडी କରାଯାଏ—Round thin flakes of
cream formed over boiling milk and
taken out and placed one over the other
to make one thick layer.

ସରଜ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଜ୍)—ଏକପ୍ରକାର ପଶମୀ ଲୁଗା—
Saraj Serje; a kind of woolen cloth.
सार्ज सर्ज

ସରଜ—ସଂ. ବି (ସର=ଦଧିର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Saraja ୧ । ହୈୟଙ୍ଗବୀନ; କାଲିର ଦୁଧରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଘିଅ—
1. Ghee prepared from yesterday's milk.
୨ । ନବନୀତ; ଲହୁଣୀ—2. Butter. ସଂ. ବିଣ—
ମଇଳା (ଭାଗବତ)—Dirty. ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ସରୋଜ)—
ପଦ୍ମ—Lotus. ବୈଦେ. ବି—ସରଜ୍ (ଦେଖ)
Saraj (See)

ସରଜାଃ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ରଜସ୍)—ସରଜସ୍କା
Sarajah (ଦେଖ)—Sarajaskā (See) ସଂ. ବି—
ପଙ୍କଜ, ପଦ୍ମ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Lotus.

ସରଜକ—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ)—ସର୍ଜକ (ଦେଖ)
Sarajaka Sarjaka (See)
सर्जक [ଦ୍ର—ସରଜକ ଭୂମେ ତ ରସରଁ। ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗ୍ଧ
सर्जक ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ସରଜ(ଜେ)ଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଜ୍ଜେଣ୍ଟ)—ସର୍ଜଣ୍ଟ (ଦେଖ)
Saraja(je)nṭ Sarjanṭ (See)

ସରଜତ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ରଜତ)—ରଜତ ବିଶିଷ୍ଟ;
Sarajata ରୌପ୍ୟଯୁକ୍ତ—Having silver.

ସରଜନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଜନ୍)—ସର୍ଜନ୍ (ଦେଖ)
Sarajan Sarjan (See)

ସରଜନ(ନା)—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସର୍ଜନ)—୧ । ସର୍ଜନ (ଦେଖ)
Sarajana(nā) 1. Sarjana (See) [ଦ୍ର—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଦର୍ପ ପୂରମାନ, ବଢ଼ାଇ ହୋଇ ଗଲେ ସେହ ସରଜନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]

ସରଜମିନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବି (ତତ୍ପୁରୁଷ) (ଫା. ସର୍=ପ୍ରଧାନ+
Sarajamin(ni) ଜମିନ୍=ସ୍ଥାନ; ସରେଜମିନ୍=ସମସ୍ତ ଭୂମି)
सरजमिन —୧ । ଭୂପୃଷ୍ଠ—1. The surface of the
सरजमीन earth. ୨ । ସ୍ଥାନ—2. Place. ୩ । ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ପୃକ୍ତ ସ୍ଥାନ—3. The spot or locality connected with a case. [ଦ୍ର—ଅଧୀନ ××× ସର ଜମିନରେ ପହଞ୍ଚି ଦସ୍ତୁର ମୁତାବକ ଅସାମୀ ସର×× ଶାନଦନ୍ଦସ୍ତ କର ବସ୍ତୁତ ଯୁଦ୍ଧିଅରରେ ଅସାମୀକୁ ଗ୍ରେପ୍ତାର କଲ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୪ । ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ
4. Place of occurrence.

ସରଜମିନ୍ ତଦନ୍ତ(ତଦାରଖି[ଖ])—ବୈଦେ.ବି (ତତ୍ପୁରୁଷ)—ମକଦ୍ଦମା
Sarjamin tadanta(tadārakhi[kha]) ସମ୍ପୃକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ
सरजमिन तदन्त ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେଠାରେ କରିବା ଅନୁସନ୍ଧାନ—
सरजमीन तहकिकात A local investigation; local
enquiry; local inspection.

ସରଜରି—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ. ସର୍ଜେରି)—ଡାକ୍ତର ଅସ୍ତ୍ର-ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟା—
Sarajari सार्जरी सर्जरी Surgery.

ସରଜସା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ+ରଜସ୍+ଆ)—ସରଜସ୍କା
Sarajasā (ଦେଖ)—Sarajaskā (See)

ସରଜସ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ରଜସ୍+କ)—
Sarajaska ରଜୋବିଶିଷ୍ଟ; ଧୂଳିଯୁକ୍ତ—Dusty.
(ସରଜାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସରଜସ୍କା, ସରଜାଃ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରଜସ୍କା—ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ସରଜସ୍କ+ଆ)—୧ । ରଜସ୍ୱଳା; ରଜୋ-
Sarajaskā ବିଶିଷ୍ଟା—1. Menstruated. ୨ । ଋତୁମତୀ;
(ସରଜାଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଋତୁମତୀ—2. In her menses.
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A menst-

ruated woman; a woman during her menses. ୨ । ପ୍ରାପ୍ତରଜସ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman who has attained puberty.

ସରଜା—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସ. ସୃଜ୍ ଧାତୁ)—ସର୍ଜନ (ଦେଖ)—
Sarajā Sarjana (See)
सरजन सरजन

ସରଜାଇବା—ଗ୍ରା. କି (ପଦ୍ୟ)—'ସରଜିବା' କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Sarajāibā Causative form of 'Sarajibā'.
सरजान सरजवाना

ସରଜା(ଞ୍ଜା, ଦା)ମ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍+ଅଞ୍ଜାମ୍; ଯାହାଦ୍ୱାରା
Sarajā(ñjā,dā)ma ସମସ୍ତ କର୍ମର ଅଞ୍ଜାମ ବା ସମାଧାନ
सरंजाम सर्‌जाम, सरअंजाम ହୁଏ)—୧ । ଆବଶ୍ୟକ ଉପକରଣ; ସାମଗ୍ରୀ—1. Requisite articles; materials; appurtenances. (ଉ—ଠାକୁରଙ୍କ ଠାରେ ପୂଜା ସରଞ୍ଜାମ କାହୁଁ ଆସିବ ?—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣଆଠଗୁଣ ।) ୨ । ଅସବାବ; ଗୃହର ଉପକରଣ—2. Furnitures. ୩ । ସାଜସଜ୍ଜା—3. Equipments. ୪ । ବସ୍ତୁଚୟ—4. Articles; things.

ସରଜିବା—ଗ୍ରା. କି (ପଦ୍ୟ)—(ସ.ସୃଜ୍ ଧାତୁ)—୧। ସର୍ଜନ କରିବା—
Sarajibā 1. To create. [ଉ—କୁଣ୍ଠା ଘରେ ମୁଁ
सरजा सरजना ଧାତାକୁ କାହିଁକ ସରଜ ନାହୁଁ ଶରୀରୁ ରଖିଲ ଜଗତରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଷୋପଗେମ୍ଭ କ ଗୀତ] ୨ । ଜାତ କରିବା; ଜନ୍ମାଇବା—2. To cause; to produce. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମଅସ୍ତ୍ର କର ଦୈତ୍ୟକୁ ଘୋଡ଼ିଦେଲେ, ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଅନନ୍ତ ସରଜିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୩ । ନିକ୍ଷେପ କରିବା—3. To throw. (ଉ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଭୁଟେଁ ସରଜ ଶରମାଳା, ଯୁଝିଲେ କଠାକଟି ହେବାପାଇଁ ଗଲା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ସରଜୁ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—'ସରୋଜିନୀ'ର ଡାକ ନାମ—
Saraju The name for calling Sarojinī.

ସରଜୋର୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ସର୍‌ଜୋର୍)—୧ । ଜବରଦସ୍ତ—
Sarajor 1. Using force; making use of
सरजोर सरजोर force; forcible. ୨ । ଉଦ୍ଦଣ୍ଡ;
(ସରଜୋର୍—ବ) ଦୁର୍ଦ୍ଦମ—2. Invincible; redoubtable. ୩ । ଅତି ଦୁଷ୍ଟ—3. Very wicked.

ସରଞ୍ଜାମ ପତ୍ର—ଦେ. ବ (କର୍ମଧାରୟ ସମାସ ସବୁରର)—୧ । ନାନାପ୍ରକାର
Saranjāma patra ସରଞ୍ଜାମ—1. Various articles.
सरंजामपत्र सर्‌जाम, असबाबजाम ୨ । ନାନାପ୍ରକାରର ଉପକରଣମାନ—2. Various necessary materials.

ସରଞ୍ଜାମୀ—ଦେ. ବ—ସରଞ୍ଜାମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saranjāmi Relating to materials.
सरंजामी सर्‌जामी

ସରଞ୍ଜାମୀ ଖରଚ—ଦେ. ବ (ଉଡ଼ିଆ)—ଜମିଦାରଙ୍କ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ
Saranjāmi kharacha ପ୍ରଜାମାନେ ଦେବା ଖରଚ—
सरंजामि खरच सर्‌जामी खरच An abwab paid to a zamindar's tahsildar.

ସରଟ୍—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ୍)—୧ । ବାୟୁ—1. Air;
Sarat wind ୨ । ମେଘଖଣ୍ଡ—2. A cloud (Apte) ୩ । ଝିଟିପିଟି—3. A lizard (Apte). ୪ । ମଧୁମାଛି—4. A bee (Apte) ୫ । ଏଣ୍ଡୁଅ—5. Chameleon.

ସରଟ(ଟୁ)—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅଟ, ଅଟୁ)—୧ ।
Sarata(tu) ଜୃକଲାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ—Chameleon; Lacertilia. (ଉ—ଶକ ଯୋଲଲ ମୟୂର ସରଟ ହେଲେ କୁବେର—ବିଶ୍ୱନାଥ. ରଚତତ୍ତ୍ୱମାପ୍ରୟଣ ।) [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଖଇରା ଓ ଚହିରେ କଳା ଚୋପା ଥାଏ; ଦେହ ପାଖ ଛଅ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ, ଏବଂ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଦେହର ଦୁଇଗୁଣ; ଏମାନେ ଗଛରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହୁଅନ୍ତି ।] ୨ । ଝିଟିପିଟି—2 House lizard. ୩ । ବାୟୁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Air.

ସରଟି—ସ.ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅଟି)—୧ । ବାୟୁ—
Sarati 1. Wind; air. ୨ । ମେଘ—2. Cloud.

ସରଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା) ବଣ—ଚିକ୍କଣ; ଖସଡ଼ା—
Sarardiā Slippery.

ସରଡ଼ି ଯିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା) କି—ଖସିଯିବା—
Sarardi jibā To slip.

ସରଣ—ସ.ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଯିବା;
Sarana ଗମନ; ଗତି—1. Moving; going; motion. ୨ । ଧୀରଗତି (ବୃ. ଶ)—2. Slow motion. ୩ । ଲୌହମଳ—3. Rust of iron; scoria. ୪ । ମାଧ୍ୱୀ ସୁରା (ବୈଦ୍ୟକ ଶବ୍ଦ)—4. Wine made from honey. ସଂ. ବଣ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଗମନଶୀଳ; ଗତିଶୀଳ—Moving. ଦେ. ବ (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family title of Brāhmanas in Orissa.

ସରଣା—ସଂ. ବ (ସରଣ+ଆ)—(ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ପ୍ରସାରଣୀ
Saranā ଲତା; ପସାରୁଣୀ ଲତା—1. Foetida;
ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ Paederia Foetide
ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ— (creeper) ୨ । ତ୍ରିବୃତ୍;
ପ୍ରସାରଣୀ, ସୁଜବଲା, ନିଶୋଥ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
ଭଦ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ, ପ୍ରତାନେ, 2. Ipomoea Turpe-
ସରଣୀ, ସାରଣୀ, ଭଦ୍ରା, thum (plant) ଦେ. ବ—

ବଳା, କଟମସା ସେରଣା ମାଛ; ମହାଶଫର; ବୃହତ୍ ଶଫର ମତ୍ସ୍ୟ; ଛେଲ
ସରଣାପୁଁଟି बड़ीपोठी ବେସ୍ବଣ୍ଡୀ—A kind of fish; Barbus Sarana.

ସରଣି(ଣୀ)—ସଂ.ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଅଧିକରଣ. ଅନି; +ଈ; ଯହିଁରେ ଗମନ କରାଯାଏ—
Sarani(ṇi)
[ଶରଣି(ଣୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ । ପଥ; ବାଟ—1. Way; course. ୨ । ମାର୍ଗ; ସଡ଼କ—2. Road. ୩ । ଶ୍ରେଣୀ; ପଙ୍କ୍ତି—3. Row. ୪ । ରୀତି—4. Mode. ୫ । (+ଙୀପ୍. ଅ) ଗଳରୋଗବିଶେଷ—5. A sort of disease of the throat. ୬ । ପ୍ରସାରଣୀ ଲତା; ପସାରୁଣୀ ଲତା—6. Foetida Paederia (creeper). ୭ । (+ଙୀପ୍, ଅ) ସିଧା ବା ଅଖଣ୍ଡିତ ରେଖା—7. Straight or continuous line (Apte). ୮ । ବ୍ୟବସ୍ଥା; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—8. Arrangement (Apte). ୯ । ଲୋକେ ଯେଉଁ ରାସ୍ତାରେ କେବଳ ଚାଲନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯହିଁରେ ଗାଡ଼ି ଆଦି ଚଳେ ନାହିଁ (ହି. ଶ)—9. Footpath.

ସରଣି କକୁଭ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଯିବାର ବା
Sarani kakubha ଆସିବାର ବାଟର ଦିଗ—The direction of a person's path; the direction from which a person comes or to which a person goes. [ଉ—ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ତୋ ସରଣି-କକୁଭକୁ ରେ ତରୁଣୀ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳଦେବରଥ୍. ଚ ଗୀତ ।]

ସରଣୀ ବରଣୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସରଣୀ=ପଥ+ବରଣ)—୧ । ବାଟ
Sarani barani ବରଣ; ବିବାହ କରିବାକୁ କନ୍ୟା ଘରକୁ ଆସୁଥିବା ବରଙ୍କୁ କନ୍ୟାଗୃହର କିଛି ଦୂରକୁ କନ୍ୟା କର୍ତ୍ତା ଯାଇ ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଦି ଦେଇ ବରଣ ବା ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି କନ୍ୟା ଗୃହକୁ ଆଣିବାରୂପ କର୍ମ—1. The ceremonial welcome extended to the coming bridegroom by the bride's father before he reaches the bride's house for marriage. [ଉ—ମୀନକେତୁ ନାମ ଭୂମରକୁ ପଠିଥାଇ, ଅଣାଇଲେ ସରଣୀ ବରଣୀ କରି ତହିଁ—ଉପେ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।] ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଆସୁଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୂର ଆଗକୁ ଯାଇ ପାଛୋଟି ଆଣିବା—2. Welcoming a guest by meeting him at some distance and accompanying him to his destination.

ସରଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଉଣାଦି. ଅଣ୍ଡ)—୧ । ପକ୍ଷୀ
Saranda 1. A bird [Apte]. ୨ । ଲମ୍ପଟପୁରୁଷ; କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A libertine; a dissolute person [Apte]. ୩ । ସରଡ଼; ଏଣ୍ଡୁଅ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Chameleon. ୪ । ଝିଟିପିଟି—4. Lizard [Apte]. ୫ । ଶଠ ବ୍ୟକ୍ତି; ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A rogue [Apte]. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ଅଳଙ୍କାର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. A sort of ornament [Apte].

ସରଣ୍ଡା—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଙ୍କୀ ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ
Sarandā ଓ ମହାନଦୀର ଉତ୍ତରତୀରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ବତବିଶେଷ—Name of a hill on the north bank of the Mahānadī in the estate of Banki in the Cuttack district. [ଉ—ଏ ପରେ ସରଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡେ ପରଚଣ୍ଡେ ଉଠିବ ବହ୍ନି-ମୟୂଖ—ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।]

ସରଣ୍ୟୁ—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଉଣାଦି. ଅନ୍ୟୁ)—୧ ।
Saranyu ବାୟୁ—1. Air. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire.
(ଶରଣ୍ୟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ମେଘ—3. Cloud. ୪ । ଜଳ—4. Water. ୫ । ବସନ୍ତ—5. The spring season. ୬ । ଯମଦେବ—6. A name of Jama (Deity) [Apte].

ସର(ରେ)ତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଶର୍ତ୍ତ)—କୌଣସି କଥାବାର୍ତ୍ତାର ବା
Sara(re)t ଚୁକ୍ତିର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ନିୟମ ବା ଅଙ୍ଗ—Condition
सर्त of any contract. [ଉ—ବିବେ ସଦା ତଉଁ ସରେତ
शर्त ଦାସ ହେବ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ସଂ. ବଣ [ସୃ. ଧାତୁ+ଉଣାଦି. ଅତ୍ (ଶତୃ)]—ଗମନ କରୁଥିବା—Moving. ସଂ. ବ—ସୂତ୍ର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Thread.

ସରଡା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସରୋଟା (ଦେଖ)
Saratā Sarotā (See)

ସରତ୍ନ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହିତ+ରତ୍ନ)—ରତ୍ନ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ—
Saratna Accompanied with gem.

ସରତ୍ନି—ସଂ.ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କରଣ.ଅତ୍ନି)—୧। ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ
Saratni କର; ମୁଠା କରି ଯାଇଥିବା ହାତ—1. The hand with closed fist. ୨ । ମୁଠାଣି ପରିମାଣ; କହୁଣୀଠାରୁ ହାତ ମୁଠାର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାପ; ରତ୍ନି—2. A kind of cubit measure of length from the elbow-joint upto the end of the fisted palm. [ବ୍ୟ—କହୁଣୀ ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ ହସ୍ତର କାଣି ଅଙ୍ଗୁଠିର ମଝି ପବର ମୂଳଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିମାଣକୁ ରତ୍ନି ବା ସରତ୍ନି କୋହାଯାଏ ।]

ସରଥ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି;ସ+ରଥ)—୧। ରଥାରୋହୀ—
Saratha 1. Mounting a chariot. [ଉ—ଉଚ୍ଚ ପିଶାଚ ଯାଳେ ସରଥେ ଚରୁ ଫେରିଲେ ଧୂମ୍ରାକ୍ଷ ଗୃହ ଧାଇଁ ସେ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ରଥବିଶିଷ୍ଟ—2. Having a car. ସଂ. ବ. ପୁ—ରଥାରୋହୀ ଯୋଦ୍ଧା—A warrior riding on a chariot [Apte].

ସରଦ(ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍ଦ)—ସର୍ଦ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sarada etc Sarda (etc) (See)

ସରଦଙ୍ଗା—ଗ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ବ–ମେଳା—
Saradaṅgā A congregation; a gathering; a fair.

ସରଦଲ(ଲି)—ଦେ. ବ (ସ. ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ)—କବାଟର ଉପରକାଠ
Saradaḷa(ḷi) ଉପରେ ବଅସିବା କାଠର ଚଉଡ଼ା ପଟା—
सावदोल A broad plank put over the door-frame.
सरदल

ସରଦା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍ଦ; ଏହା ଖାଇଲେ ସର୍ଦ୍ଦି ହୁଏ)—
Saradā କାବୁଲରୁ ଆସୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତରଭୁଜ—
सवदा A kind of excellent water melon imported from Kābul.
सरदा

ସରଦାର(ର) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ—ସର୍ଦାର ଇତ୍ୟାଦ
Saradār(ra) (etc) (ଦେଖ)—Sarddāra. etc (See)
(ସରଦାରଅଣୀ —ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ) [ଉ—ବାପ ପରମାଣିକ ଥିଲ ବୋଲି ହୁଣ୍ଡାଟାଙ୍କୁ ସରଦାର କର ସବୁ ଚନ୍ଦ୍ରୀଗୁଡାକ ତାକୁ କୁହାରୁଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ସରଦାରୀ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍ଦାରୀ)—ସର୍ଦାରି (ଦେଖ)
Saradārī Sarddārī (See)

ସରଦି (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ—ସର୍ଦ୍ଦି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Saradi (etc) Sarddi etc. (See)

ସରଦିଆ—ଦେ. ବଣ—ସର୍ଦ୍ଦିଆ (ଦେଖ)
Saradiā Sarddiā. (See)

ସରଦି ଗରମୀ—ଦେ. ବଣ—ସର୍ଦ୍ଦି ଗରମୀ (ଦେଖ)
Saradi garamī Sarddi garamī. (See)

ସରଦ୍ବାନ୍—ସ. ବ. ପୁଂ (ନାମ) (ସରଦ୍ବତ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଗୌତମ ମୁନି
Saradbān (ବିଶ୍ବକୋଷ)—1. A name of Sage Gautama. ୨ । ଗୌତମ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଶ୍ବକୋଷ)—
2. Name of the son of Sage Gautama.

ସରଧା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ଶ୍ରଦ୍ଧା)—ଶରଧା ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Saradhā (etc) Śaradhā etc. (See)

ସରଧି—ସ. ବ (ସର=ଜଳ+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ସମୁଦ୍ର—The sea. [ଉ—ବର୍ଣ୍ଣିଛି
Saradhi ସରଧି ଶରଧି ଅଭୁତ କାନ୍ତ କାନ୍ତ ଉଲ୍ଲୋଳତ । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରଦ୍ଧାମୟୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Name for calling a woman named Śraddhamayī.

ସର(ରେ)ନଉ(ଓ)—ବୈଦେ. ବଣ (କଟକଅ) (ଫା. ସରେନଓ)—
Sara(re)nau(o) ସରେନ (ଦେଖ)—Sarena. (See)

ସରନାମ(ମି)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ସର୍ ନାମ୍)—ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ହି. ଶ)
Saranām(mi) Celebrated; famous.

ସରନାମା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ସର୍ ନାମାହ୍)—୧ । ପତ୍ର ବା ପ୍ରବନ୍ଧ-
Saranāmā ର ଶିରୋନାମା—1. The heading of a
शिवनामा letter or written article. ୨ । ଚିଠିରେ
सरनामा ଅଭିପ୍ରେତ ବିଷୟ ଲେଖାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ପତ୍ରଗ୍ରାହୀଙ୍କ ନାମ ଓ ସମ୍ବୋଧନ ଆଦ ଯୁକ୍ତ ଅବତାରଣା—2. The addressing portion before the beginning of the writing of the main contents of a letter. ୩ । ପତ୍ରାବରଣ ଉପରେ ଲେଖାଯିବା ପତ୍ରଗ୍ରାହକଙ୍କ ନାମ ଓ ବାସସ୍ଥାନ ଆଦ—3. Superscription or name and address of the addressee of a letter.

ସରନ୍ତା(ନ୍ତି)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯାହା ସରୁଯାଏ—1. Exhaus-
Sarantā(nti) tive. ୨ । ଶେଷ; ସର୍ବଶେଷ; ସର୍ବ ପଛ—
शेष शेषहोनेवाला 2. Last, latest. [ଉ—ସରନ୍ତି
[ଅସରନ୍ତା, ଅସରନ୍ତି—ବିପରୀତ] ସୋମବାର ।]

ସରନ୍ତା(ନ୍ତି) ଭଣ୍ଡାର—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ଭଣ୍ଡାରର ଧନ ବ୍ୟୟ
Sarantā(nti) bhaṇḍāra ହୋଇ ସରିଯାଏ—1. A store-
क्षयित भण्डार house of which the contents are
शेषहोनेवाला भण्डार exhausted by being spent up.
(ଅସରନ୍ତା[ନ୍ତି] ଭଣ୍ଡାର—ବିପରୀତ) ୨ । ଯେଉଁ ଭଣ୍ଡାରରେ
कारबारि भण्डार ରକ୍ଷିତ ଧନରୁ ଚଳନ୍ତି ଖରଚ ଚଳେ; କାରବାରୀ
कारबारी भण्डार ଭଣ୍ଡାର—2. Treasury or store from which amounts are drawn from time to time for current expenses.

ସରନ୍ତା(ନ୍ତି) ସୋମବାର—ଦେ. ବ—ବୈଶାଖ ମାସର ଶେଷ
Sarantā(nti) somabāra ସୋମବାର—The last
(ସରନ୍ତା[ନ୍ତି] ସଅଁ[ମ]ବାର, Monday of the month
ସରନ୍ତ[ନ୍ତି] ସଁବାର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) of Baiśākha. [ଦ୍ର—
शेष सोमबार ଏହି ସୋମବାର ଦନ ଶିବମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ,
अन्तिम सोमवार ବିଶେଷତଃ ପୁରୀ ସହରର ଲୋକନାଥଙ୍କ ଠାରେ ପଞ୍ଚକୋଶୀ ଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମେଳା ପ୍ରତିବର୍ଷ ହୁଏ ।]

ସରନ୍ତା(ନ୍ତି) ସୋମବାର ମେଳା—ଦେ. ବ—ବୈଶାଖ ମାସର
Sarantā(nti) somabāra meḷā ସର୍ବଶେଷ ସୋମବାର ଦନ
शेष सोमबार मेला ପୁରୀର ଲୋକନାଥଙ୍କ ଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ବାର୍ଷିକ ମେଳା—A gathering at the shrine of Lokanātha (in the Puri town) held annually on the last Monday of Baiśākha.

ସରନ୍ଧ୍ର—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ରନ୍ଧ୍ର)—ଛିଦ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—
Sarandhra Having holes; perforated.
[ସରନ୍ଧ୍ରତା—ବ]

ସରପ—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସ. ସର୍ପ)—ସର୍ପ (ଦେଖ)—Sarpa. (See)
Sarapa [ଉ—ଚନ୍ଦନ ବୋଲା ବାହୁଗଣ ମାରଗଡ, ଛିଣ୍ଡା ସରପ
सर्प सरप ପର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଜାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. (ସରପା—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ) ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ।] ୨। (ଅଦରାର୍ଥକ) ସର୍ପେଶ୍ୱରର

[ସରପି(ଫୁ)—ଆଦରାର୍ଥକ ରୂପ] ଡାକ ନାମ—2. Name for calling 'Sarpeśwara' in fondness.

ସରପଞ୍ଚ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ପଞ୍ଚାଏତର ସଭାପତି—1. The President of a Pañchāyet. ୨। ଉତ୍କଳବାର ଇଉନିୟନ୍‌ର ପଞ୍ଚାଏତମାନଙ୍କ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ; ହେଡ୍ ପଞ୍ଚାଏତ—2. The President of the Panchāyet of a Chowkidāri village-union. ୩। ଗ୍ରାମ୍ୟ ସହଯୋଗ ସମିତିର ସଭ୍ୟ ବା ପଞ୍ଚାଏତମାନଙ୍କ ସଭାପତି—3. The President of a village-Co-operative Society.
Sarapañch
সরপঞ্চ
सरपंच

ସରପଟ୍—ଦେ. ବଣ—ଜରଜର; ସରସର—Saturated; drenched. ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—1. Fully. ୨ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଦ୍ର୍ ହେବା ପ୍ରକାରରେ—2. In a fully drenched condition. ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପଣ)—ଘୋଡ଼ା ପୁଞ୍ଜି ଉଠାଇ ଦଉଡ଼ିବା; ଥରଥରକେ ଦୁଇ ଅଗ ଗୋଡ଼କୁ ଓ ପୁଣି ଦୁଇ ପଛ ଗୋଡକୁ ଉଠାଇ ଦଉଡ଼ିବା—Running of a horse on all fours; horse's gallop.
Sarapaṭ
আবুইঝুঁটি জরজর
আবুইঝুঁটি সম্পূর্ণরূপসে
সরপট সরপট

ସର ପଠା—ଦେ. ବ—ସରକ୍ଷେତ୍ର ଜନ୍ମିଥିବା ନଦୀଗର୍ଭସ୍ଥ ଭୂମି—A land on the bed of a river on which grow the 'Sara' reeds.
Sara paṭhā
সবেবাটিপি सरपतकी दीयर

ସର ପଣା—ଦେ. ବ (ସଂ ସର+ପ୍ରପାନକ)—ଦୁଧସରମିଶ୍ରିତ ମିଷ୍ଟ ପ୍ରପାନକ—A sweet drink mixed with cream.
Sara paṇā
সরের পানা मलाइ सरवत
(ଉ—ଲଣା ସୁଧା ସରପଣାରୁ ମଧୁର ଲାଗୁଥିଲ ଶ୍ୟାମ-ପ୍ରୀତି ଗୋ—ଜଣସୁର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସର ପତ୍ରିକା—ସଂ. ବ (ସର=ଜଳ+ପତ୍ର+କ+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପଦ୍ମପତ୍ର—1. Lotus leaf. ୨ । ପଦ୍ମ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Lotus.
Sara patrikā

ସର ପର୍ପଟୀ—ସଂ. ବ—ଶରଭଜା (ଦେଖ)—Sarabhajā (See)
Sara parpaṭī

ସରପା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ଶସ୍ତା—Cheap.
Sarapā

ସର ପାଟ(ହ୍ରଦ)—ଦେ.ବ (ନାମ)--ପୁରୀର ଉପକଣ୍ଠବର୍ତ୍ତୀ ଅଗଭୀର ହ୍ରଦ—The shallow Sara lake near hte Puri town. (ଉ—ସରପାଟୁଁ ଉଡ଼ି ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜି ଭୁଷ ତରଳ ଶଶି-ମୟୂଖେ—ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।)
Sara pāṭa(hrada)

ସର ପାପ(ପୁ)ଡ୍ଡି—ଦେ .ବ (ସଂ ସର+ପର୍ପଟୀ)—ଶରଭଜା (ଦେଖ)—Sarabhajā [See]
Sara pāpa(pu)ṛḍi

ସରପୁଲି—ଦେ. ବ—ଶରପୁଳ (ଦେଖ)—Sarapuḷi [See]
Sarapuḷi
সর পুরিয়া
[ଉ—ଗୋରସ ଘୃତ ସରପୁଳ, ନାନା ମିଷ୍ଟକେ ଶଣ୍ଡ ବୋଳି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସରପେଚ୍[ଞ୍ଚ୍]—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍ ପେଚ୍)—ପଗଡ଼ି ଉପରେ ଲଗାଯିବା ରତ୍ନଖଚିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—An ornament set with gems attached to the turban.
Sarapech[ñch]
শরপেচ सरपेच

ସରପେଶ୍ୱର—ଗ୍ରା. ବ (ପଦ୍ୟ)—ସର୍ପେଶ୍ୱର (ଦେଖ) Sarpeśwara [See]
Sarapeśwara

ସରପୋଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍ପୋଶ୍)—୧ । ଗ୍ଲାସ୍ ଅବା ଉପରସ୍ଥ ଢାଙ୍କଣୀ—1. The lid or cover of a glass or pot. [ଉ—ଗ୍ଲାସ ଉପରେ ପାନ ଅଛି ପାନ ସଲମ, ତହିଁ ଉପରେ ସରପୋଶ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୨ । ଉପଢୌକନାର୍ଥ ପଠାଯାଉଥିବା ଥାଳିର, ଜାଲିର, ବାଲ୍ଟି ଆଦର ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଯିବା କନା ବା ରୁମାଲ—2. A napkin or piece of cloth covering a plate or tray in which any present is sent out.
Sarapoś
সরপোশ सरपोश

ସରଫ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଶ୍ରଫ୍; ଆ.ସରାଫ୍)—୧ । ଟଙ୍କା ଅବା ଧାତୁ ମୁଦ୍ରା ବଦଳାଇବା ବ୍ୟବସାୟୀ; ପୋଦ୍ଦାର—1. A shroff; a money-changer. ୨ । ସରକାର ଖଜଣାଖାନା ଓ ବ୍ୟାଙ୍କ ଆଦିରେ ଦାଖଲ ହେବା ଟଙ୍କା ଆଦି ମୁଦ୍ରାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—2. A person who tests coins while they are paid to the treasury of Government or of a bank.
Saraph
সর(রা)ফ सराफ

ସରଫ୍ ବେଶି—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ [ଆ. ସର୍ଫ୍+ବେଶ୍]—ମହାଜନଙ୍କୁ ଲୁଣ ମାପିକରି ବୁଝାଇବାବେଳେ ମାପିବା ପରେ ବଳିପଡ଼ୁଥିବା ଲୁଣ—Excess quantity of salt found on final weighment on delivery to a trader. [ଉ—କେତେ କେତେ ତୁଳଅ ସରଫ୍ ବେଶି ନାମରେ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ଗ୍ରାସ କରନ୍ତି—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] [ବି—ଅଳ୍ପକାଳ ହେଲା ମଜ୍ଜା ଯାଇଥିବା ଭିଜା ଲୁଣରୁ ପରେ ପାଣି ଶୁଖିଗଲେ ତାହା ଓଜନରେ କମି ହୋଇଯିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ମହାଜନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ଲୁଣ ଅଣିବାବେଳେ ତୁଳଅ [ଲୁଣ ଓଜନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି] ଲୁଣଗୋଲାରୁ ଅବଶ୍ୟକ ପରିମାଣ ଅପେକ୍ଷା କିଛି ବେଶି ଲୁଣ ଅଣିଥାଏ । ପୁଣି ଲୁଣକୁ ମହାଜନଙ୍କୁ ଦେବା ସମୟରେ ଶେଷବାର ମାପ ହେବାବେଳେ ଯେଉଁ ବଳକା ଲୁଣ ବାହାରେ ତାହାକୁ 'ସରଫ୍‌ବେଶି' କୁହାଯାଏ ।]
Saraph beśi

ସରଫ୍ରାଜ୍ (ଜ)—ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ—ସରଫ୍ରାଜ୍)—୧। ଗର୍ବୀ; ଗର୍ବିତ—1. Arrogant; proud. ୨। ଅହଙ୍କାର ଦାମ୍ଭ—2. Boastful, bragging. ୩। ଖୁସି; ଆନନ୍ଦିତ—3. Glad.
Saraphrāj (ja)

ସରଫ୍‌ରାଜ **सरफराज** ୪ । ଧନ୍ୟ—4. Praiseworthy. ୫ । କୃତାର୍ଥ (କୃ. ଶ)—5. Having one's aim fulfilled. ୬ । ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ—6. Occupying a high position. ବୈଦେ. ବ. (ଫା. ସରଫ୍‌ରାଜୀ= **सरफराजी** ସରଫରାଜି ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥତା)—୧ । ଗର୍ବ—1. Pride. ୨ । ଦାମ୍ଭିକତା; ଦର୍ପ—2. Arrogance. ୩ । ଅସ୍ଫାଳନ—3. Boasting; bragging. ୪ । (ପୁଂ) ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମବିଶେଷ—4. A name given to Mahomedans.

ସରଫରାଜ୍ ଖାଁ—ବୈଦେ.ବ (ଫା)--ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ବଙ୍ଗର Sarapharāj khān̐ ଜଣେ ମୁସଲମାନ୍ ନବାବ—Name of a Nabob of Bengal of the eighteenth century A. D. (କୃ—ଏ ବଙ୍ଗ, ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ସୁବାଦାର୍ ବା ନବାବ୍ ସୁଜା ଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲା ବା ସୁଜା ଉଦ୍ଦିନ୍ ଖାଁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ନବାବ ମୁର୍ଶିଦ୍ କୁଲଖାଁଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର; ଏହାଙ୍କର ନାମ ଅଲ୍ଲାଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲା ଥିଲା । ମୁର୍ଶିଦ୍ କୁଲି ଖାଁ ନିଜର ଜାମାତା ସୁଜାଉଦ୍ଦିନ ଖାଁଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ନାଏବ୍ ଦେୱାନ୍, ପରେ ନାଏବ୍ ନାଜିମ୍ ଓ ଉପୁରେ ଓଡ଼ିଶାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ନବାବ ମୁର୍ଶିଦ କୁଲଖାଁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସରଫ୍‌ରାଜ ଖାଁ ତାଙ୍କ ମାତାମହଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହେବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୁଜାଉଦ୍ଦିନ୍ ନବାବ୍ ପଦ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ରାଜଧାନୀ ମୁର୍ଶିଦାବାଦକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ସରଫ୍‌ରାଜ୍ ଏହା ଦେଖି ପିତା (ସୁଜାଉଦ୍ଦିନ୍)ଙ୍କୁ ନବାବ ଗାଦି ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ସୁଜାଉଦ୍ଦିନ୍ ସରଫ୍‌ରାଜଙ୍କୁ ବାଦସାହୀ ଦେବାନ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରି ନିଜେ ନବାବ୍ ହେଲେ । ୧୭୩୯ ଖ୍ରୀ. ରେ ସୁଜାଉଦ୍ଦିନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏ ସରଫ୍‌ରାଜ୍ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ନବାବ୍ ହେଲେ । ଏ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ମନୋଯୋଗୀ ନ ଥାଇ ଧର୍ମ କର୍ମ ଓ ଲୌକିକାଚାରରେ ସର୍ବଦା ନିଯୁକ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ଏକ ବର୍ଷ ଦୁଇ ମାସ କାଳ ନବାବ୍ ହେବା ପରେ ବିହାରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ସରଫ୍‌ରାଜ ଖାଁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ । ଭାଗୀରଥୀ କୂଳରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ସରଫ୍‌ରାଜ ନିହତ ହେଲେ ଓ ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ନବାବ୍ ହେଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସରଫ୍(ଫ)ରାଜ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସରଫ୍‌ରାଜୀ=ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥତା)— Saraph(pha)rāji ୧ । ଅହଙ୍କାର; ବୃଥା ଅସ୍ଫାଳନ—1. Boasting; bragging. ସରଫରାଜି ୨ । ଗର୍ବିତା—2. Arrogance. **सरफराजी** ୩ । ଅନନ୍ଦ—3. Joy.

ସରଫା—ଦେ. ବଣ—ଶସ୍ତା— Saraphā शस्ता **सस्ता** Cheap.
सराफी ବୈଦେ, ବ (ଅ. ସରଫାହ୍)—୧ । ସରଫର କର୍ମ— **सराफा** 1. The act or post of a shroff. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବା ବଜାରରେ ଟଙ୍କା ଓ ନୋଟ୍ ଅଦ ଭଙ୍ଗାଯାଏ —2. Money-changer's market.

ସରଫୀ—ବେଦେ, ବ (ଫା)—ସରଫ୍‌ର କର୍ମ ବା ବୃତ୍ତିର— Saraphī The act or post of a shroff सराफी **सराफी**

ସରବ୍‌ଜାନ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ସର୍ବଜ୍ଞ— Sarab-jāna All-knowing.

ସରବ—ଗ୍ରା. (ସର୍ବନାମ, ଅବ୍ୟ) (ସ. ସର୍ବ)—ସର୍ବ (ଦେଖ) Saraba सरव **सरव** Sarba (See) [ଉ—କୋଇଲି । ସର୍ବ **सरव** ଗଲୁ ଏମେ ମୃଗୁରୁ ବହିବ । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଭଡ଼ ଭୁଦ୍ର (ସରବା, ସରବୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଣାଅ ସରବ ଲୋ—ବାଲକୃଷ୍ଣ-ଅକାଳ କୋଇଲି ।) ଦେ. ବ (ନାମ)—ସର୍ବେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—Name for calling Sarbeswara.

ସରବ ଜାଣ—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ—ସର୍ବଜାଣ (ଦେଖ) Saraba jāṇa Sarbajāṇa (See)

ସରବଜ୍ଞ—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ. ସର୍ବଜ୍ଞ)—ସର୍ବଜ୍ଞ Sarabajña (ଦେଖ)—Sarbajña (See) (ଉ—ସରବଜ୍ଞ ନୟନ୍ତ୍ରା ଅବଧ୍ୟ ବରନ । ପ୍ରକୃତିରୁ ପର ଅଚଳ୍ୟ ଚରନ୍ତନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସ୍ୱର୍ଗ ।)

ସରବତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍‌ବତ୍)—ସର୍ବତ୍ (ଦେଖ) Sarabat Sarbat (See)

ସରବତି—ବୈଦେ. ବଣ—ସର୍ବତି (ଦେଖ) Sarabati Sarbati (See)

ସରବଥା—ଗ୍ରା. ଅ (ଅବ୍ୟ) (ସ. ସର୍ବଥା)—ସର୍ବଥା (ଦେଖ) Sarabathā Sarbathā (See) (ଉ—ସମ୍ପଦ ଇଚ୍ଛା सरवथा ଥିଲେ ସର ଭଲ କଥା । ନିତ୍ୟା ନ କରିବ ହେ ବୃଦ୍ଧ **सरवथा** ସରବଥା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସରବଦା—ଗ୍ରା. ଅ (ଅବ୍ୟ) (ସ. ସର୍ବଦା)—ସର୍ବଦା (ଦେଖ) Sarabadā सरवदा **सरवदा** Sarbadā (See)

ସରବନ—ଦେ. ବ (ନାମ) (ସ. ଶ୍ରମଣ)—ଅନ୍ଧକ ମୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର— Sarabana Name of the son of a blind sage. सरवन [ଦ୍ର—ଏ ପୁତ୍ର ନିଜର ଅନ୍ଧ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଭାରରେ ବୋହି **सरवन** ତୀର୍ଥ ଅଣା କରୁଥିଲା । ଏ ସରଯୂ ନଦୀରେ କଳସ ବୁଡ଼ାଇବାର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଦଶରଥ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ବଣ ହାତୀର ଗର୍ଜନ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରି ଶବ୍ଦଭେଦୀ ଶରଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ମାରିଥିଲେ । ରାମାୟଣରେ ଏ ମୁନକୁମାରର ନାମ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧ ଶାମଜାତକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନ୍ଧ ମୁନଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ ଜଣେ ରାଜା ଶବ୍ଦଭେଦୀ ଶରଦ୍ୱାରା ମାରିଥିବା ଓ ସେ ପୁତ୍ରର ନାମ ସରବନ ଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଅନ୍ଧ ମୁନ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ ଦ୍ୱାର ଦେବାରୁ ଏକ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ମୃତ ପୁତ୍ରକୁ ଜୀଆଁଇ ଦେଲେ । ସରବନର ପିତୃଭକ୍ତିର ଗୀତ ଗାଇବା କାଳି ଏକ ଭିକ୍ଷୁକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଯୋଧ୍ୟା ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଅନ୍ତି—ହିନ୍ଦ. ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ସରବ ନାଶ—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ସର୍ବନାଶ)—ସର୍ବନାଶ
Saraba nāsa (ଦେଖ)—Sarbanāsa (See)
सरबनाश सरबनाश

ସରବ ନାଶୀ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସର୍ବନାଶୀ (ଦେଖ)—Sarba-
Saraba nāsi सरबनाशी सरबनाशी nāsi (See)
(ସର୍ବନାଶିଆ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ ରୂପ)

ସରବନ୍ଦ(ନ୍ଧ)—ଦେ. ବି (ଫା. ସର୍‌ବନ୍ଦ୍=ସଂ. ଶିରୋବନ୍ଧନ)—ପଗଡ଼ି
Saraband(ndh) —Turban. ବେିଦେ. ବି ଓ ବିଣ—
सरबन्द सरबन्ध ସରବନ୍ଦୀ (ଦେଖ) Sarabandi (See)

ସରବନ୍ଦୀ(ନ୍ଧୀ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସରବନ୍ଦୀ)—ଧନୁର୍ଦ୍ଧର; ଯୋଦ୍ଧା;
Sarabandi(ndhi) ତୀରନ୍ଦାଜ (ହି. ଶ)—Bowman.
सरबंधी ବିଣ—ଧନୁର୍ଦ୍ଧର—Armed with a bow.
सरबंधी

ସର.ବର—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଃଣା) ଅ—ସରସର—Well-
Sarabara saturated; from which any liquid is dripping; drenched.

ସରବରା -ଦେ. ବି—ଚିଲିକାରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—
Sarabarā A class of fish found in the Chilkā.

ସରବରା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସର୍‌ବରାହ୍)—ସର୍ବରା
Sarabarā (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sarbarā etc
(ସରବରାହ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See) [ଉ—କରଗୀ ଓଡ଼ଣା କଲେ ଅମଳ । ସରବରା ଦେଉଥିଲେ ଭୂପାଳ—ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।]

ସରବରି(ରୀ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଇଂ. ସର୍ଭେ)—ସର୍ବରି
Sarabari(ri) (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)-Sarbari etc (See)

ସରବସ୍ୱ[ସ]—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସର୍ବସ୍ୱ)—ସର୍ବସ୍ୱ (ଦେଖ)—Sarbaswa
Sarabaswa[sa] सरबस्व सरबस्व (See)

ସରବି(ବେ, ଭି, ଭେ)ଅ(ୟ)ର—ବୈଦେ ବି (ଇଂ. ସର୍ଭେଅର୍)—
Sarabi(be, bhi, bhe)a(ya)ra ସର୍ଭେଅର (ଦେଖ)
सर्भियर सरबीयर Sarbheara (See)

ସରବି(ବେ, ଭି, ଭେ)ଅ(ୟ)ରି -ଦେ. ବି—ସର୍ଭେଅରି (ଦେଖ)
Sarabi(be, bhi, bhe)a(ya)ri Sarbhe-ari (See)
सर्वेयारी सरबीअरी

ସରବେ - ଦେ. ସର୍ବନାମ (ପଦ୍ୟ) (ସ. ସର୍ବ)—୧ । ସମସ୍ତେ—1. All.
Sarabe [ଉ—ବିପକ୍ଷ ସରବେ ହେଲେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବଡ଼ନେ—
सर्वे सर्वे ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । ସମସ୍ତ ଲୋକ—
2. All men; all persons [ଉ—ବୋଲିଲେ । ଥାଉ ବାବୁ ମନ ଯେବେ ଭଲେ, ଥୟେ ଦେଖ ଦେଖ ହୁଡେ ମନ, ଦିଅନ୍ତୁ ସରବେ ଯେ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଅଜ୍ଞାନ
सर्वे सर्वे ବୋଲିଲେ ।] ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଭେ)—ସର୍ଭେ
[ଦେଖ]—Sarbhe [See]

ସରବେଶ୍ୱର—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସର୍ବେଶ୍ୱର)—ସର୍ବେଶ୍ୱର [ଦେଖ]
Sarabeswara सर्वेश्वर Sarbeswara [See]
सरबेश्वर [ସରବେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସରବ୍ୟ—ସ. ବି (ଶରବ୍ୟର ଅନ୍ୟରୂପ)—ଶରବ୍ୟ [ଦେଖ]
Sarabya Sarabya [See]

ସରଭଜା—ଦେ. ବି—ଶରଭଜା [ଦେଖ]
Sarabhajā सरभाजा Sarabhajā [See]

ସରଭିସ(ସି) ଇତ୍ୟାଦି—ବୈଦେ. (ଇଂ. ସର୍ଭିସ୍)—ସର୍ଭିସ ଇତ୍ୟାଦି
Sarabhis(si) etc [ଦେଖ]—Sarbhis etc [See]
सार्भिस सरविस

ସରଭେ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଭେ)—ସର୍ଭେ ଇତ୍ୟାଦି
Sarabhe (etc) [ଦେଖ]—Sarbhe etc [See]

ସରମ୍(ମ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶରମ୍)—୧ । ଲଜ୍ଜା—1. Shame.
Saram(ma) ୨ । ମାନ; ସମ୍ମାନ—2. Respects; regard.
सरम शरम ୩ । ଅପମାନ—3. Humiliation. ୪ । ସଙ୍କୋଚ—4. Delicacy; coyness; modesty.
[ଉ—ନ ରହେ ରସର ରମଣ ଚିତ୍ତ । ରସାଇ ଅଙ୍ଗୁରାଗ କରେ ସାଗିତ—ରାଧାନାଥ. ମେଘଦୂତ ।] ଗ୍ରା. ବି (ସ. ଶ୍ରମ)—ଶରମ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
sarama etc [See]

ସରମ୍ କଥା—ଦେ. ବି—ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ—A matter of shame;
Saram kathā a shameful affair.
सरम कथा शरमकी बात

ସରମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଜ୍ଜା ବୋଧ କରିବା; ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ
Saram karibā କରିବା—To feel coy; to feel shy.
सरम करा शरम करना

ସରମ୍ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—1. To be put
Saram pāibā to shame; to be ashamed.
सरम पाओया ୨ । ଅପମାନିତ ହେବା—
शरम पाना 2. To be humiliated.

ସରମ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—
Saram hebā To be put to shame.
सरम हओया सरमिंदा होना

ସରମା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ=ସହ+ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତି.
Saramā ଅ+ଆ)—୧ । କୁକ୍କୁରୀ; କୁତ୍ତୀ—1. A bitch.
[ଉ—କୁକ୍କୁରଙ୍କର ମାତା ସରମା ସ୍ୱଧର୍ମୀ । ସେହି ଦିନ ଖାଇଲ ହୋଇଣ ଲକ୍ଷୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ]
୨ । (ନାମ) କଶ୍ୟପ ପତ୍ନୀବିଶେଷ—2. Name of one of the wives of sage Kāsyapa, who gave birth to bees and insects. [ଉ—ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଭ୍ରମରାଦି ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।] ୩ । (ନାମ) (ସର=ସରୋବର+ମା=ଜାତ) ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ଶୈଳୁଷଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ବିଭୀଷଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ—3. Name of the wife of Bibhishana; the younger brother of Rābana. [ଉ—ସରମା ମାନସ ସରୋବର କୂଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୟରେ ଜନ୍ମ ସରୋବରର ଜଳ ବଢ଼ିଲା ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ...

ବଢ଼ି ପାଣି ଲଟିବାର ଉପକ୍ରମ ହେବାରୁ ସରମାଙ୍କ ମାତା ଉକ୍ତ ସରୋବରକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ଡାକ ପକାଇଲେ, 'ସରଃ ! ମା ବର୍ଦ୍ଧସ୍ୱ' (ଅର୍ଥାତ୍ 'ହେ ସରୋବର ! ତୁ ଅଧିକ ବଢ଼୍ ନାଁ)' । ଏଥିଯୋଗୁ ଏହି ବାକ୍ୟର ଅଦ୍ୟ ଦୁଇଟି ପଦକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି କନ୍ୟାର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା । ସରମା ଧର୍ମପରାୟଣା ଥିଲେ ଓ ରାବଣଦ୍ୱାରା ହୃତା ଓ କାରାବଦ୍ଧା ସୀତାଙ୍କୁ ସରମା ସର୍ବଦା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଉଥିଲେ । ରାବଣର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବିଭୀଷଣ ଲଙ୍କାର ରାଜା ହେଲେ ଓ ସରମା ରାଜମହିଷୀ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ତରଣୀସେନ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମଶୀଳ ଓ ସାଧୁ ଥିଲେ ।]

ଲାଜୁକ শার্মিলা ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—Modest.

(ସରମିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସରମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରମାତ୍ମଜ—ସ. ନ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଭୀଷଣଙ୍କ ଔରସରେ Saramātmaja ସରମାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ତରଣୀସେନ—1. Son of Saramā. ୨ । ଅଣ୍ଡିରା କୁକୁରଛୁଆ—2. Male puppy.

ସରମିଆ(ଳା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—Modest; coy. Saramiā(lā) লাজুক शर्मिला

ସରମି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇଯିବା—To shrink; Sarami jibā to be contracted. ଧ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର) সংকুচিত হওয়া ପାଠାନ୍ତର) କ୍ରି—ଅଚେତ ହେବା—शर्मिला होना To become unconscious.

ସରିୟୁ—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଯୁ)—ବାୟୁ Saraju (ନିଘଣ୍ଟୁ ଶେଷ)—Air; wind.

ସରଯୂ(ଯୁ)—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର=ମାନ ସରୋବର+ଯା ଧାତୁ= Sarajū(jŭ) ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଡୁ, ଉ; କିମ୍ବା ସୃ ଧାତୁ =ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅୟୁ; ଅଯୂ)—ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ନଦୀବିଶେଷ—Name of a river in Oudh, on which the town of Ajodhyā stands.

[ଦ୍ର—ଋଗ୍ବେଦ, ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣରେ ଏ ନଦୀର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମାନସରୋବରରୁ ଏହି ନଦୀ ନିଃସୃତ ହୋଇ ହିମାଳୟକୁ ଭେଦ କରି ଗଙ୍ଗାରେ ମିଶିଅଛି । ଅଯୋଧ୍ୟା ନଗରୀ ଏହି ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସମୁଦାୟ ନଦୀର ନାମ ଘର୍ଘରା ବା ଘୋଗରା; ମାତ୍ର ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଏ ନଦୀର ଯେଉଁ ଅଂଶ ପ୍ରବାହିତ ତାହା ସରଯୂ ବୋଲାଯାଏ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାତାମାନେ ଏହି ନଦୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଯୋଗାବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହି ନଦୀର ଜଳ ସ୍ୱାଦୁ ଓ ବଳପୁଷ୍ଟିପ୍ରଦାୟକ ଅଟେ ।] ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ନାମ—A name given to females.

ସରଯୂ ପ୍ରସାଦ—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ନାମ)—ପଶ୍ଚିମାମାନଙ୍କର ନାମ ବିଶେଷ Saraju prasāda Name of males in N. W. India. সরযু প্রসাদ सरयु प्रसाद

ସରଳ—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅଳ)—Sarala ୧ । ଶାଳ ଗଛ (ଦେଖ)—1. Śāla gachha (See) ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଦେବଦାରୁ ଗଛ—2. A sort of pine; Pinus Longifolia. ୨ୟ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ପୀତବୃକ୍ଷ, ସୁରଭିଦାରୁ, ପୀତଦ୍ରୁ, ପୂତିକାଷ୍ଠ, ଧୂପ ବୃକ୍ଷକ, ଭଦ୍ରଦାରୁ, ପୀତଦାରୁ, ମନୋଜ୍ଞ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସରଳ ଦ୍ରବକ, ପୀତ चिरका पेड़, सरल, धूप सरल ଦେ. ସରଳ ଦେବଦାରୁ, ଗଡ଼କେ

[ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର କାଠ ହଳଦିଆ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ । ଏଥିର କାଠକୁ ସିଝାଇଲେ ତାରପିନ୍ ତେଲ ବାହାରେ ଏବଂ ଏହାର ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଶୁଖି ଗଲେ ତାହା ରଜନ୍ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁର, ତିକ୍ତରସ, କଟୁବିପାକ, ଲଘୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଉଷ୍ଣସ୍ପର୍ଶ ଓ ରସୋଘ୍ନ । ଏହା କର୍ଣ୍ଣ ରୋଗ, କଣ୍ଠ ରୋଗ, ନେତ୍ରରୋଗ, କଫ, ବାୟୁ, ଦାହ, କାଶ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଶୋଥ, କଣ୍ଡୁ ଓ ବ୍ରଣର ବିନାଶକ ଅଟେ ।] ୩ । ବୁଦ୍ଧ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—3. The Buddha. ୪ । ଅଗ୍ନି (ଧରଣୀ)—4. Fire

ସ. ବିଣ—୧ । ଋଜୁ; ଅବକ୍ର; ସିଧା—1. Straight. ୨ । ସହଜ—2. Easy. ୩ । ସହଜସାଧ୍ୟ—3. Easy of solution. ୪ । ଉଦାର—4. Liberal-minded. ୫ । ମସୃଣ—5. Smooth. ୬ । ନିଷ୍କପଟ—6. Frank; artless; guileless. ୭ । (ସରଳତା, ସରଳତ୍ୱ; ସାରଲ୍ୟ—ବ) ସାଧୁ; ସତ; ନ୍ୟାୟପର—(ସରଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 7. Honest; righteous; upright.

ଦେ. ବ—ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A kind of ornament. [ଦ୍ର—ତାଡ଼, ଝୁମ୍ପା, ସରଳ, ବାହୁଟି, କଗବଳା—ସାରଳା. ମହାଭାରତ, ସଭା ।]

ସର ଲଗା—ଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବିଣ—ଅକ୍ଲାନ୍ତ—Sara lagā Unfatigued.

ସରଳ ଚିତ୍ତ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ନିଷ୍କପଟ ହୃଦୟ—Sarala chitta Frank mind.

(ସରଳଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସରଳ ଚେତାଃ (ଦେଖ)—Sarala chetāh (See)

ସରଳ ଚେତାଃ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସରଳ+ଚେତସ୍ Sarala chetāh ଯାହାର)—ନିଷ୍କପଟ ହୃଦୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(ସରଳ ଚେତା—ଦେଶଜ ରୂପ) Frank-hearted (person).

ସରଳ ଝାଡ଼ା—ଦେ.ବ—କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି—Free movement of the Sarala jhārdā সরলদাস্ত खुलासा पैखाना bowels. [ସରଳ ବ(ବା)ନ୍ତ, ସରଳ ଯୋଖସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସରଳତା(ତ୍ୱ)—ସ. ବ (ସରଳ+ଭାବେ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ଋଜୁତା—Saralatā(twa) 1. Straightness. ୨ । ନିଷ୍କପଟତା—2. Frankness; sincerity. ୩ । ନ୍ୟାୟପରତା—3. Uprightness; rectitude.

ସରଳ ତୃଣ—ସ. ବ—ଭୂସ୍ତୃଣ (ଦେଖ) Sarala truna Bhustruna (See)

ସରଳ ଦ୍ରବ(ନିର୍ଯ୍ୟାସ)—ସଂ. ବି.(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ବୈଦ୍ୟକ)—ସରଳ
Sarala draba(nirjyāsa) ବୃକ୍ଷର ରସ; ଗନ୍ଧବିରୋଜା;
ଶ୍ରୀପିଷ୍ଟ (ଦେଖ)—Śripishṭa (See)
(ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ପାୟସ, ଶ୍ରୀବାସ, ବୃକଧୂପ, ଶ୍ରୀବେଷ୍ଟ, ତୈଳ-ପର୍ଣ୍ଣୀ, ଶ୍ରୀପିଷ୍ଟ, ଶ୍ରୀବେଷ୍ଟ, ଶ୍ରୀବେଶ, ସରଳାଙ୍ଗ, ଯାସ, ଯବାସ, ଘୃତ-ହ୍ୱୟ, ଦଧ୍ୟାହ୍ୱୟ, କ୍ଷୀରାହ୍ୱୟ, ଅବକ, କ୍ଷୀରଶ୍ରୀ, ବାୟୁସ, ସରଳସ୍ରାବ)

ସରଳଦ୍ରୁ—ସଂ. ବି—ସରଳ ଗଛ; ଏକ ପ୍ରକାର ଦେବଦାରୁ ଗଛ—
Saraladru A sort of pine; Pinus Longifolia.
(ସରଳ ଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରଳ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଉଦାର ପ୍ରକୃତି—
Sarala prakruti 1. Liberal nature. ୨ । ନିଷ୍କପଟ ପ୍ରକୃତି; କପଟତାଶୂନ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ—2. Frank nature.
ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସରଳ ପ୍ରକୃତିକ (ଦେଖ)
Sarala prakrutika (See)

ସରଳ ପ୍ରକୃତିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିଷ୍କପଟ ପ୍ରକୃତି-
Sarala prakrutika ବିଶିଷ୍ଟ—Of frank nature.
(ସରଳ ପ୍ରକୃତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରଳ ପ୍ରଶ୍ନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । କପଟତାଶୂନ୍ୟ ଅଭିସନ୍ଧି-
Sarala praśna ରହିତ ପ୍ରଶ୍ନ—1. Frank question.
୨ । ସହଜସାଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ—2. Easy question.

ସରଳ ପ୍ରାଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—କପଟତାଶୂନ୍ୟ ହୃଦୟ—Frank
Sarala prāṇa heart; guileless mind.
(ସରଳପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସରଳ ଚେତାଃ (ଦେଖ)—Sarala chetāḥ (See)

ସରଳ ବିଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧା)—ନିଷ୍କପଟ ବିଶ୍ୱାସ—Frank
Sarala biśwāsa faith; good faith; bonafides.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ (ଦେଖ)
Sarala biśwāsi (See)

ସରଳ ବିଶ୍ୱାସୀ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଲୋକ ମନରେ
Sarala biśwāsi କୌଣସି କପଟ ବା ସନ୍ଦେହ ନ ରଖି ଅନ୍ୟ ଠାରେ ବା ଅନ୍ୟର କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରେ—
Of good faith; bonafide.

ସରଳ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—କପଟତାଶୂନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧି ବା ମନ—
Sarala buddhi Intelligence or understanding
(ସରଳମତି—ଅନ୍ୟରୂପ) free from crookedness;
frank mind. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
[କୁଟବୁଦ୍ଧି, କୁଟମତି—ବିପରୀତ] ୧ । ନିଷ୍କପଟ—1. Frana.
୨ । ସରଳହୃଦୟ—2. Frank-hearted.

ସରଳ ରେଖା—ସଂ. ବି—ଉଜୁ ରେଖା; ସିଧା ରେଖା—
Sarala rekhā Straight line.

ସରଳ ସ୍ରାବ (ସ୍ୟନ୍ଦ, ରସ)—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା) (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ରୀପିଷ୍ଟ
Sarala srāba (syanda, rasa) (ଦେଖ)—Śripishṭa (See)

ସରଳ ହୃଦୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସରଳ ଚିତ୍ତ (ଦେଖ)—Sarala
Sarala hrudaya chitta. (See) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
[ସରଳହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ବହୁବ୍ରୀହି) ସରଳଚେତାଃ (ଦେଖ)—
Sarala chetāḥ. (See)

ସରଳା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ସରଳ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ]—ସରଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Saralā Feminine of Sarala. ସଂ. ବି—୧ ।
[ବୈଦ୍ୟକ] ତ୍ରିପୁଟା; ତ୍ରିବୃତ୍; ଶ୍ୱେତ ତ୍ରିବୃତ—
1. White species of Ipomoea Turpethum (plant and root). ୨ । ନଦୀ ବିଶେଷ—2. Name of a river. ୩ । କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
3. Brown grape. ୪ । କୃଷ୍ଣତୁଳସୀ (ବୈଦ୍ୟକ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Black-leaved Basil plant. ୫ ।
ମଲ୍ଲିକା (ହି. ଶ)—5. Jasmine. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
सरला सरला ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ସରିଲା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ସରିଗଲା—
Saralā (ସରିଲା—ଅନ୍ୟରୂପ) Finished; ended.

ସରଳା ଦେବୀ—ଦେ. ବି—ଉତ୍କଳର ବିଦୁଷୀ ନାରୀକର୍ମୀ ଶ୍ରୀମତୀ
Saralā debi ସରଳା ଦେବୀ, ଏମ୍. ଏଲ୍. ଏ—Śrimati Saralā Debi, M. L. A., the educated public-spirited lady of modern Orissa.
[ଜ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ—ଖ୍ରୀ. ୧୯୦୪, ଜନ୍ମସ୍ଥାନ—କଟକ ଜିଲ୍ଲା । ପିତାଙ୍କ ନାମ—ଶ୍ରୀ ବାସୁଦେବ କାନୁନ୍‌ଗୋ । ମାତାଙ୍କ ନାମ—ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମାବତୀ ଦେବୀ । ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା-ଦେବୀଙ୍କ ଜନ୍ମ ହେବା ଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କର ଖୁଡ଼ୀତାତ ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ହେମନ୍ତକୁମାରୀ ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟଦୁହିତାରୂପେ ଲାଳନ-ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ୰ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଜଣେ ଡେପୁଟି କଲେକ୍‌ଟର୍ ଥିଲେ । ସରଳାଦେବୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗୀରଥି ମହାପାତ୍ର ଏମ୍. ଏ, ବି. ଏଲ୍. କଂଗ୍ରେସର ଜଣେ ବଶିଷ୍ଠ ନେତା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିର ଚେଅରମାନ୍ । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଥାନାର ଗୃହୀ ଗ୍ରାମରେ ତାଙ୍କର ନିବାସ । ଭଗୀରଥି ବାବୁ ୧୯୨୧ ସାଲର ଅସହଯୋଗ ଅନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ଓକିଲାତି ଛାଡ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ବହୁ ବର୍ଷ କାରାଗାର ମଧ୍ୟ ବରଣ କରିଥିଲେ ।
ସରଳା ଦେବୀ ଉଚ୍ଚପ୍ରାଇମେରୀ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରି ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା, ହିନ୍ଦି ଓ ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି ।
ସେ ପ୍ରାୟ ୧୭।୧୮ ବର୍ଷ ହେଲା ଦେଶସେବା କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ସେ ସରକାରୀ ପ୍ରଥାକୁ ଲଙ୍ଘନ କରି ବାସ୍ତବ୍ୟ [illegible] ସେତେବେଳେ [illegible] ଓଡ଼ିଶାର [illegible] ... [illegible]

ଯୋଗଦାନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସେମାନେ ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସରଳାଦେବୀ ଉତ୍କଳର ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ମାଆ ଭଉଣୀଙ୍କର ଅବରୋଧ-ଠୁଳି ଆଗ ଖୋଲିଛନ୍ତି, କହିଲେ ଚଳେ । ୧୯୨୪ ସାଲରେ କଟକରେ ଅଗ୍ରଣୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ରାୟଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଯେଉଁ ସଭା ହୋଇଥିଲା ସେଠାରେ ସରଳାଦେବୀଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଘରର ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ପ୍ରଥମେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ସାଧାରଣ ସଭାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହାଁ ପୂର୍ବରୁ କେବେହେଲେ ପୁରୁଷ-ମାନଙ୍କ ସଭାକୁ ହିନ୍ଦୁ ଓଡ଼ିଆଣୀମାନେ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । ସେହିଦିନଠାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭା ସମିତିରେ ହିନ୍ଦୁ ମାଆ ଭଉଣୀମାନେ ଯୋଗ ଦେଉଥିବା ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ପ୍ରଥମେ ସରଳାଦେବୀ ସୈନିକବାହିନୀରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ କାରାଦଣ୍ଡ ବରଣ କରିଥିଲେ । ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସର ଅଧିବେଶନ ୧୯୩୧ ସାଲରେ ପୁରୀରେ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା । ସେ କରାଚୀ କଂଗ୍ରେସରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ କଂଗ୍ରେସକୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆ ମହିଳା ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ ମହାସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ୧୯୩୧ ସାଲରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ଇରୋଡ଼ଠାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ତାମିଲ ମହିଳା ସମ୍ମେଳନୀ ବସିଥିଲା ତହିଁରେ ସରଳାଦେବୀ ସଭାପତି ପଦରେ ବରିତ ହୋଇଥିଲେ । ତହିଁ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଓଡ଼ିଆଣୀ ବା ଓଡ଼ିଆ ଏତେ ବଡ଼ ସମ୍ମେଳନରେ ଓ ବିଦେଶରେ ସଭାପତି ହୋଇ-ନ ଥିଲେ । କଟକ ସମବାୟ ବ୍ୟାଙ୍କ୍‌ରେ ସେ ଅନେକ ବର୍ଷ ହେଲା ଡିରେକ୍ଟର ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆସୁଅଛନ୍ତି । ଏଥି ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ କୌଣସି ମହିଳା ଡିରେକ୍ଟର୍ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସରଳାଦେବୀ ଡିରେକ୍ଟର୍ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ମହିଳା ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଡିରେକ୍ଟର୍ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ୧୯୩୮ରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ସଭାପତିରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ବାଲ୍ୟବିବାହ ନିରୋଧ, ବିଧବାବିବାହ ପ୍ରଭୃତି ସାମାଜିକ ସୁଧାରକର୍ମରେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ୭।୮ ବର୍ଷ ହେଲା ସେ କଟକ ସଦର ଲୋକାଲ୍‌ବୋର୍ଡର ମେମ୍ବର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ମହିଳା ଲୋକାଲ୍‌ବୋର୍ଡର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ୧୯୩୧ ରେ ଯେଉଁ ଉତ୍କଳ ଯୁବକସଂଘ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ସେ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଗ୍ରନ୍ଥମାଳାର ସମ୍ପାଦନ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । 'ସହକାର' ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ଇଂରେଜୀ, ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳାରେ ଅନେକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରେ ବରାବର ଲେଖି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀର ସାଫଲ୍ୟ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନେକକାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ସମ୍ମେଳନୀର ସାଧା-ରଣ ପରିଷଦର ସେ ଜଣେ ସଭ୍ୟ । ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ କରିଅଛନ୍ତି । 'ନିଖିଳ ଭାରତ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ମେଳନୀ'ରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ସେ ସଭ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଓ କଟକ ଜିଲ୍ଲା କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ରୂପେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କର ମନ ପ୍ରାଣକୁ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ଜନସେବାରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ନାରୀ ଜାତିର ପ୍ରଗତିରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଅଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ତରଫରୁ ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଶା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ନାରୀ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳରୁ ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ବାଲ୍ୟବିବାହ ନିରୋଧ ଆଇନର ସଂଶୋଧନ, ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ନିରୋଧ Anti-slavery ବା Concubinage Bill (ଦାସୀ ବା ପୋଇଲୀ ପ୍ରଥା ନିରୋଧକ ବିଲ୍), ପଶୁ ରକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କେତୋଟି ବିଲ୍ ସେ ଓଡ଼ିଶା ଏସେମ୍ବ୍ଲିରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଦେଶର ହିତଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓ ବିଶେଷତଃ ନାରୀ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ପାଶ୍ କରାଇ ପାରି ଅଛନ୍ତି । ଦେଶର ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଓ ଲୋକାଲ୍ ବୋର୍ଡକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ସେ ବହୁତ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଅନେକ ଲୋକହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ସେ ସଂଯୁକ୍ତା । ଦେଶସେବା ଓ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଯୋଗୁଁ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ କାହିଁକି, ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ- ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ ।]

ସରଳାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ରୀପିଷ୍ଟ (ଦେଖ)
Saralāṅga — Śripishṭa (See)

ସରଳାନ୍ତଃକରଣ—ସଂ. ବି(କର୍ମଧା, ସରଳ + ଅନ୍ତଃକରଣ)—ସରଳ ଚିତ୍ତ (ଦେଖ)
Saralāntaḥ karaṇa — Sarala chitta (See)
ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସରଳ ଚେତାଃ (ଦେଖ)
(ସରଳାନ୍ତଃକରଣା—ବିଂ- ସ୍ତ୍ରୀ) Sarala chetāḥ (See)

ସରଳି—ପ୍ରାଦେ· (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଶରାଳି (ଦେଖ)
Sarali — Śarāli (See)

ସରଳି—ଦେ. ବି—ପଲମଠାରୁ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଓ ଗଭୀରତର ଛୋଟ ପଲମ—
Sarali — A concave crucible or pan smaller and deeper than an ordinary one.
मालमा
कोही
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦହିରୁ ଛେନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।]
(ସରଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ସରଳ)—୧ । ସରଳ; ନିଷ୍କପଟ—
Saralia — 1. Frank. ୨ । ଡେଙ୍ଗା ଓ ପତଳା; ସରୁ ଓ
(ସରଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲମ୍ବ—2. Tall and thin; slender

(ଢପଟିଅ—ବିପରୀତ) and long. ୩ । ସହଜ—3. Easy.
সরল ୪ । (ଅଳଙ୍କାର ଅର୍ଥ) ଯାହା ସହଜରେ ଅଙ୍ଗରେ ଗଳି
सरल ଯାଏ—4. (any ornament) Which easily fits into any limb. ଦେ. ବି—ସରଳି (ଦେଖ) Sarali (See)

ସରଲିଆ—ପ୍ରାଦେ· (କଳାହାଣ୍ଡି) ବି—ତେନ୍ତୁଳିଆବିଛା—
Saralia Centiped.

ସରଲିଆ ଝାଡ଼ା—ଦେ· ବି—କୋଷ୍ଠ ଶୁଦ୍ଧି—Easy evacuation;
Saralia jharda free movement of the
সরল বাহ্যি, সবল দাস্ত খুলাসা ट्टी bowels.
[ସରଳିଆ ଦ(ଦା)ସ୍ତ, ସରଳିଆ ପୋଖରୀ, ସରଳିଆ ବାହାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସରଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସରଳ)—ଖଣ୍ଡାକୁ ଖାପରୁ କାଢ଼ି ହାତରେ
Saraliba ଖଣ୍ଡାର ଫଳକୁ ସଳଖିବା—To straighten
সোজা করা the blade of a sword after un-
सिधा करना sheathing it. [ଉ—ପାଇକେ ଫରମାଣ ଅଣ୍ଟରେ କଷ୍ଣିହଲେ, ସରଳି ଧୂପ ଖଣ୍ଡାମାନ ହୁଅଁଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ· ବନ ।]

ସରଳୋନ୍ନତ—ସଂ· ବି (ସରଳ ଅଥଚ ଉନ୍ନତ; କର୍ମଧା)—
Saralonnata ସିଧା ଭାବରେ ଉଚ୍ଚ; ଡେଙ୍ଗା—Straight and high; tall.

ସରଶିଆ—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ସର୍ଶିଆ (ଦେଖ)
Sarasia Sarsia (See)

ସରଶୁଆ(ଆଁ)ରି(ଲି)—ଦେ, ବି—ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ—Name of a
Sarasuā(ān)ri(li) sweetmeat enclosing cream in it. [ଦ୍ର—ଏହା ଗହମ ଅଟା, ଗୁଡ଼ ଓ ଦୁଧ ସରରେ ମିଶ୍ରିତ ଓ ଘୃତପକ୍ୱ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ସରର ପୁର ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ ।]

ସରସ୍—ସଂ. ବି—ସରଃ (ଦେଖ)—Sarah (See)
Saras ଦେ· ବିଣ—ସରସ (ଦେଖ)—Sarasa (See)

ସରସ—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଅଧି· ଅସ; କିମ୍ବା ସ=
Sarasa ସହ+ରସ=ଜଳ)—ସରୋବର—Tank;
ସାରସ } ବିପରୀତ lake; pond. ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି;
ସାରସ } ସ=ସହ+ସରସ)—୧ । ରସଯୁକ୍ତ; ରସୁଆଳ—
1. Juicy; luscious. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ; ମଧୁର—2. Sweet; agreeable to the taste. ୩ । ନୂତନ; ତାଜା; ଡଟକା—3. New; fresh; blooming (Apte). ୪ । ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Full of wit; humorous. ୫ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—5. Smiling; joyous. ୬ । ଆର୍ଦ୍ର; ଓଦା—6. Moist. ୭ । ସୁନ୍ଦର—7. Beautiful; charming; lovely (Apte). ୮ । ପ୍ରେମମୟ—8. Full of love; impassioned (Apte). ୯ । ଭାବଭାବମୟ—9. Expressive of poetical sentiment
সরেস (Apte). ଦେ· ବିଣ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Excellent.
सरस ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର—2. Superior. [ଉ—ସରସ ଛନ୍ଦେ
(ସାରସ—ବିପରୀତ) ରସ, ସୁଧୀ । ସ-ଅନୁପ୍ରାସ, ଶବ୍ଦଳଗତି ଚଟାଉ ଲଭ ସନ୍ତୋଷ—ଗୋଲୋକ· ଇନ୍ଦୁରେଖା ।] ୩ । ରସିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ; ରସିକ; ରସଜ୍ଞ—3. Witty; humorous; appreciative of wit and humour. ୪ । ନାଗରତା ପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Full of gallantry. ୫ । ସୁଗୁଣଗ୍ରାହକ—5. Appreciative of good qualities in others. ଦେ. ବି—ସରସା (ଦେଖ) Sarasā (See).

ସରସ କଥା—ସଂ. ବି—୧ । ରସିକତାଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ—1. Witty or
Sarasa kathā humorous words. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ
(ସରସ ବଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଥା—2. Excellent words.

ସରସତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି (ସରସ+ଭାବେ.ତା,ତ୍ୱ)—ସରସ ହେବାର ଭାବ—
Sarasatā(twa) The state of being Sarasa

ସରସତୀ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସରସ୍ୱତୀ; ପ୍ରା· ସରସଇ)—୧ । ସରସ୍ୱତୀ
Sarasatī ଦେବୀ—1. The Goddess Saraswati.
সরসতী [ଉ—ସରସତୀଙ୍କ ସ୍ତବ ତଳେ । ଖଗ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖା
सरोसती, सरसई ପତେ. ଶିଶୁବଚନ ।] [ଦ୍ର—ମକର ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବାହାନ ଥିବାରୁ ଶିଶୁମାନେ ଜଳରେ କୁମ୍ଭୀରକୁ ଦେଖିଲେ ଏହି ପଦ ବୋଲି ଥାଆନ୍ତି ।] ୨ । ସରସ୍ୱତୀ ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—
2. A nick name for calling Saraswati.

ସରସ ପଣ(ପଣିଆ)—ଦେ.ବି—ସରସତା—The state of being
Sarasa pana(paniā) সরসতা सरसाई Sarasa.

ସରସ ବଦନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମୁଖ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ ମୁଖ—
Sarasa badana Laughing or smiling face.
(ସରସ ମୁଖ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହାସ୍ୟ-
(ସରସ ମୁହଁ—ବି ଦେଶଜରୂପ) ମୁଖ; ସହର୍ଷ ବଦନ—Having
(ସରସ ମୁହାଁ—ବିଣ ଦେଶଜରୂପ) a smiling face.
(ସରସ ବଦନା, ସରସ ମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରସ ବଦନିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମୁଖଯୁକ୍ତ; ହାସ୍ୟମୁଖବିଶିଷ୍ଟ
Sarasa badaniā Having a smiling or laughing face.
সরস বদন हँसमुँह
(ସରସ ମୁଖା[ହାଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସରସ ବଦନୀ; ସରସ ମୁଖୀ[ହାଁ]—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରସର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଜୁବୁବୁବୁ; ଜରଜର; ବିଶେଷଭାବରେ
Sarasara ତୈଳାଦିଦ୍ୱାରା ଜର୍ଜରିତ ବା ଲେପିତ; ଅତି ଆର୍ଦ୍ର—
সপ্‌সপ্‌ 1. Copiously anointed or drenched
जर्जर, सराबोर with oil or ghee. ୨ । ଯାହା ଦେହରୁ କୌଣସି ତରଳ ବସ୍ତୁ ବୋହି ପଡୁଥାଏ—2. From which a liquid is dripping; much [illegible] with [ଉ—ପାଣି ସରସର [illegible]

3. Full of. [ଯଥା—ମଳ ସରସର ।] ଦେ. ଅ (ସଂ. ସୀତ୍କାର)—୧। ଘଉର ବା ବ୍ରଣର କ୍ୟଥା କରିବା ଅବସ୍ଥା; ସିରୁସିରୁ—1. The aching condition
टनटन of a boil or sore. ୨। ସଲସଲ; ଗଲଗଲ ହେବା
सरसर ଅବସ୍ଥା—2. Tickling sensation. ୩। ଦେହ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ବୋଧ ହେବା ଅବସ୍ଥା—3. A feeling of being unwell. ୪। ଖଟା ଖାଇବା ଯୋଗୁଁ ଦାନ୍ତ ସଢ଼ ପଢ଼ିବା—4. An uneasy sensation felt in the teeth on taking too much sour things. ଦେ. ବିଶେଷଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ—Very much. (ଯଥା—ରକ୍ତସରସର ।) କ୍ରି. ବିଣ—ବାରଂବାର—Repeatedly. [ଢ଼—ସରସର ବହଇ ଲୁହୁଧାର ।]

ସରସରି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସର୍‌ସରୀ)—ସର୍ସରି (ଦେଖ)
Sarasari Sarsari (See)

ସରସରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସରସର ବିଣ (ଦେଖ)
Sarasariā Sarasara adj (See)

ସରସା—ସଂ. ବିଣ (ସରସ+ଆ) (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତତ୍ରିବୃତ୍; Sarasā ଧଳା ଢ଼ଦୃଢ଼—White species of Ipomoea
সরস, সবেস Turpethum. ଦେ. ବିଣ—ସରସ (ଦେଖ)
सरस Sarasa (See)
পানিসবা, দান্তের গোড়া ফোলা ଦେ. ବି—ଦନ୍ତ ରୋଗବିଶେଷ—
सुसिर A sort of tooth disease resulting in the looseness of teeth and bleeding of the gums. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଦାନ୍ତର ମୂଳ ଫୁଲୁଥାଏ ଏବଂ ସାମାନ୍ୟ ଅଘାତରେ ଦାନ୍ତ ହଲେ ଓ ଦାନ୍ତ ମଳରୁ ରକ୍ତ ବହେ ।]

ସରସା ଦନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସରସା ଦାନ୍ତିଆ (ଦେଖ)—
Sarasā dantā Sarasā dāntiā (See)
(ସରସା ଦାନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରସା ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବି—ସରସା ରୋଗଯୁକ୍ତ ଦାନ୍ତ—Tooth affec-
Sarasā dānta ted with the disease (looseness
পানসে দাঁত सुसिर दाँत and bleedig of the gums).

ସରସା ଦାନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦନ୍ତରୋଗ ଅଛି—
Sarasā dāntiā Suffering from looseness and
পানসে দেঁতো bleeding in the teeth or gingi-
सुसिर दाँत वाला vitis.
(ସରସାଦାନ୍ତୀ, ସରସା ଦାନ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରସି—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ) ବି—ବଡ଼ାଇ; ବାହାଦୁରି;ଆତ୍ମପ୍ରଶଂସା—
Sarasi Self-applause.

ସରସିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସରସ (ଦେଖ)—Sarasa (See)
Sarasiā সরেস सरस

ସରସିଆଁ ମାଳି—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ) ବି—ସୋରିଷ ପରି ଗୋଟିରେ
Sarasiān māli ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ସୁନାର ହାର; ସୋରିଷିଅ
(ସେରଷୋ ମିଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହାର—A necklace of mustardshaped beads.

ସରସି(ସୀ)କ—ସଂ. ବି—ସାରସ ପକ୍ଷୀ—
Sarasi(sī)ka Crane (bird) (Apte).

ସରସିଜ—ସଂ. ବି (ସରସି=ସରୋବରରେ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା,
Sarasija +କର୍ତ୍ତି. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ପଦ୍ମ; ସରୋରୁହ; ସରୋଜ—Lotus.

ସରସିତ—ଦେ. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ରସଯୁକ୍ତ—withy. [ଢ଼—
Sarasita ସରସିତ ଚନ୍ଦ୍ର ପୁଣି କଣ୍ଟୁରୁ ସରଶୀ । ଅଶେଷ ସାଲୋ-
সরসিত सरसित ଚନକୁ ଯହିଁ ପରକାଶି—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।]

ସରସୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୃ ଧାତୁ ଗମନ କରିବା+ଅଧି. ଅସ୍+ଙ୍ଗୀ.
Sarasī ଈ)—ସରୋବର; ପୁଷ୍କରିଣୀ—Tank; pond.
[ଢ଼—ସରସୀ ଉଜାରେ ସାରସ ପରହଂସଣ । ଅନ୍ୟଠାରେ ଅଛ ହୋଇ କହ ନରବଣ !—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସରସୀକ—ସଂ. ବି—ସାରସ ପକ୍ଷୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sarasīka A sort of Indian crane.

ସରସୀରୁହ—ସଂ. ବି (ସରସୀ=ସରୋବର+ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା+
Sarasīruha କର୍ତ୍ତି. ଅ)—୧। ସରୋରୁହ; ସରୋଜ; ପଦ୍ମ—
1. Lotus. ୨। ସାରସ ପକ୍ଷୀ—2. The crane (bird) (Apte).

ସରସୀରୁହେକ୍ଷଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସରସୀରୁହ ପରି ଈକ୍ଷଣ—
Sarasīruhekshaṇa ନୟନ ଯାହାର)—ପଦ୍ମ ପରି ସୁନ୍ଦରନେତ୍ର-
(ସରସୀରୁହେକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—Having eyes beautiful or charming as the petals of a lotus flower.

ସରସୋଁ—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବି—(ସଂ. ସର୍ଷପ) ସୋରିଷ—
Sarasoñ Mustard seed.

ସରସ୍ତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସ୍ରସ୍ତ)—ଶିଥିଳ—Slack. [ଢ଼—
Sarasta ହସ୍ତେ ସରସ୍ତ ବଳାସ ରସ ବଶୀ ସଙ୍ଗୀତେ ନୃତ୍ୟର
ঢিলা शिथिल ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି ।]

ସରସ୍ୱତୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସରସ୍=ଜଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ.
Saraswatī ଈ)—୧। ବାଗ୍‌ଦେବୀ; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକତମ ପତ୍ନୀ-ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—1. The Hindu Goddess of learning and speech. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ଏ ଧର୍ମଦେବଙ୍କ ବାମ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଅବର୍ତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣା ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣା, ମକର ବା ହଂସାରୂଢ଼ା, ଶ୍ୱେତପଦ୍ମାସନା, ବୀଣା ପୁସ୍ତକଧାରିଣୀ ଓ ବିଦ୍ୟାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ମାଘ ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀ ବା ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଓ ଶିଶୁଙ୍କ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କାଳରେ ଏହାଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଏ । ବ୍ରହ୍ମ-ବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣରେ ଏ ଦେବୀଙ୍କ ଉତ୍ପତ୍ତି ବିଷୟରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣା, ବୀଣାଧାରିଣୀ ଓ କୋଟିଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭା ଦେବୀ ଅବର୍ତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣା ହେଲେ । ଏ ଦେବୀ ଶ୍ରୁତି ଓ ଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠା ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଜନନୀ ।

ଏ ବାଗଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ । ଏହି ପୁରାଣରେ ଗଣେଶ ଖଣ୍ଡରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସୃଷ୍ଟିକାଳରେ ପ୍ରଧାନାଶକ୍ତି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପଞ୍ଚଧା ବିଭକ୍ତା ହେଲେ, ଯଥା—ରାଧା, ପଦ୍ମା, ସାବିତ୍ରୀ, ଦୁର୍ଗା ଓ ସରସ୍ୱତୀ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବାଗଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନଦାୟିନୀ, କୃଷ୍ଣକଣ୍ଠୋଦ୍‌ଭବା ଦେବୀ ସରସ୍ୱତୀ ଜଣେ ଅଟନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଥମେ ଏ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା କଲେ । ଏ ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ମାଘ ମାସର ଶୁକ୍ଳପଞ୍ଚମୀରେ ଓ ଶିଶୁଙ୍କ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭକାଳରେ ଏ ଦେବୀଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଏ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଉପଦେଶକ୍ରମେ ଏ ଦେବୀ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଭଜନା କଲେ । ମାଘ ମାସ ଶୁକ୍ଳ-ପଞ୍ଚମୀର ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ । ବିଶ୍ୱ-କୋଷ ।] ୨ । ବାଣୀ; ବାକ୍ୟ; କଥା—2. Word; speech. [ଉ—ବାଳାସ୍ନେହ-ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପ୍ରାଣ, କହନ୍ତ ସରସ୍ୱତୀରେ ସେ ମିଳ । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ସ୍ତ୍ରୀରତ୍ନ; ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ (ମେଦିନୀ)—3. An excellent lady. ୪ । ସୋମଲତା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—4. The 'Soma' creeper. ୫ । ମନୁପତ୍ନୀବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—5. One of the wives of Manu. ୬ । ଗୋ; ଗାଈ (ମେଦିନୀ)—6. Cow. ୭ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. A creeper. ୮। ବ୍ରାହ୍ମୀ (ରାଜ-ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. A pot-herb. ୯ । ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ; ଥାଲକୁଡ଼ି—9. The Indian penny wort. ୧୦ । ଦୁର୍ଗା—10.The Goddess Durgā. [ଦ୍ର—ଦେବୀ-ଭାଗବତରେ ଅଛି ଯେ, ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସରସ୍ୱତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ କାଳୀ ଏହି ତିନି ଶକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ କହିଲେ ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଦିବ୍ୟରୂପା, ଚାରୁହାସିନୀ, ରଜୋଗୁଣଯୁକ୍ତା ଶ୍ୱେତାମ୍ବରଧାରିଣୀ, ଶ୍ୱେତ ସରୋଜବାସିନୀ ମହାସରସ୍ୱତୀ ନାମ୍ନୀ ଶକ୍ତିଙ୍କୁ କ୍ରୀଡ଼ାସହଚରୀ-ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କର । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୧୧ । ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ନଦୀ ବିଶେଷ -11. Name of a river, a branch of the Ganges. [ଉ—ସରସ୍ୱତୀ-ସମୁଦ୍ର-ସଙ୍ଗମରେ ସ୍ନାନ, କଲେ ସର୍ବ ଦୋଷ ନାଶ; ସହସ୍ରେ ଗାଈ ଦାନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ, ବନ ।] [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣୋକ୍ତ ପୁଣ୍ୟସଲିଳା ୭ଟି ନଦୀ (ଗଙ୍ଗା, ଯମୁନା, ଗୋଦାବରୀ, ସରସ୍ୱତୀ, ନର୍ମଦା, ସିନ୍ଧୁ, କାବେରୀ) ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ । ଦେବ ପୂଜାକାଳରେ ପୂଜାର୍ଥଜଳରେ ଏହି ସାତୋଟି ନଦୀର ଜଳକୁ କଳ୍ପନା କରି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୂଜା କରାଯାଏ । ମନୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଦୃଷଦ୍‌ବତୀ ନାମ୍ନୀ ଦେବନଦୀଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶକୁ ବ୍ରହ୍ମାବର୍ତ୍ତ ଏବଂ ଏହି ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଚାରକୁ ସଦାଚାର ବୋଲାଯାଏ । ମହାଭାରତ ଓ ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣରେ ସମୁଦାୟ ନଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ନଦୀ ଅତି ପବିତ୍ର ବୋଲି କଥିତ । ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣରେ ଏ ନଦୀର ଉତ୍ପତ୍ତି

ବିବରଣ ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଗଙ୍ଗା ହରିପ୍ରିୟା ଥିଲେ । ଏକଦା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ପ୍ରତି ବେଶି ପ୍ରେମ ଥିବା ଦେଖି ସରସ୍ୱତୀ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ଉପରେ ରାଗ କରି ଅଭିଶାପ ଦେଲେ; ସେହି ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀରୂପ ଧାରଣ କଲେ । ଗଙ୍ଗା ଏଥିରେ କୁପିତ ହୋଇ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ଶାପ ଦେବାରୁ ସରସ୍ୱତୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନଦୀ ହେଲେ । ବେଦ ଓ ପୁରାଣାଦିରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଏକାଧିକ ଅଞ୍ଚଳରେ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀର ଅବସ୍ଥାନ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିଲା । ବୈଦିକ ଯୁଗର ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ ସିନ୍ଧୁନଦୀ କୂଳରେ ପଞ୍ଚନଦ ପ୍ରଦେଶରେ ଉପନିବେଶ କଲେ । ତତ୍ପରେ କ୍ରମଶଃ ପୂର୍ବଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପୁଣ୍ୟସଲିଳା ସରସ୍ୱତୀ ତୀରରେ ବାସକଲେ । ଋଗ୍‌ବେଦ ସଂହିତାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏ ନଦୀ ମଧ୍ୟଆସିଆରୁ ବାହାରି ଆର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ଉପନିବେଶ ପାଖେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା ଓ ଏହି ନଦୀଜଳର ସାହାଯ୍ୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶସ୍ୟାଦି ଉତ୍ପାଦନ କରି ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ହୋଇ ଏ ନଦୀକୁ ଦେବନଦୀ ରୂପେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ତତ୍ପରେ ସେମାନେ ଅଧିକ ପୂର୍ବକୁ ଆସି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନଦୀକୁ ସରସ୍ୱତୀରୂପେ ପୂଜା କଲେ । ତତ୍ପରେ ପୁଣି ଅଧିକ ପୂର୍ବକୁ ଆସି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନଦୀର ସରସ୍ୱତୀ ନାମ ଦେଲେ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ଅଲ୍ଲାହାବାଦ (ପ୍ରୟାଗ) ଠାରେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ ତ୍ରିବେଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀର ଚିହ୍ନ ପ୍ରୟାଗଠାରେ ମିଳେ ନାହିଁ । ବେଦୋକ୍ତ ସରସ୍ୱତୀ ନାମ୍ନୀ ନଦୀ ସିମଲା ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ସିରମୁର ରାଜ୍ୟର ପର୍ବତମାଳାରୁ ବାହାରି କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ପାଖେ କର୍ଣ୍ଣାଲ ଜିଲ୍ଲା ଓ ପଟିଆଲା ରାଜ୍ୟପାଖେ ହିସାର ଜିଲ୍ଲାର ଘାଗାର (ଦୃଷଦ୍‌ବତୀ) ନଦୀରେ ମିଶି ରାଜପୁତାନାର ମରୁ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଲୀନ ହୋଇଅଛି । ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଏ ନଦୀ ବହିଯାଇ ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଗଙ୍ଗାଯମୁନାସଙ୍ଗମରେ ଗଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସରସ୍ୱତୀ ଅନ୍ତଃସଲିଳା (ଅଦୃଶ୍ୟ) ହୋଇଅଛି, ପୁରାଣରେ ସେ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ବିନଶନ ବୋଲାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ରାଜପୁତାନାର ଆବୁ ପାହାଡ଼ରୁ ବାହାରି ପାଲନପୁର ଓ ରାଧନପୁର ରାଜ୍ୟପାଖେ ବୋହି ଯାଉଅଛି (ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ରେବାଖଣ୍ଡ) । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ବଙ୍ଗଦେଶର ହୁଗୁଳି ଜିଲାର ସପ୍ତଗ୍ରାମପାଖେ ଯାଇ ଗଙ୍ଗାରେ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ନାଳର ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ଏ ନଦୀ ଗଙ୍ଗାରେ [illegible] ପଡ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ ତିନୋଟି ସ୍ରୋତ ମିଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏ ସ୍ଥାନର ନାମ ମଧ୍ୟ ତ୍ରିବେଣୀ [illegible] ପଡ଼ିଛି । ଋଗ୍‌ବେଦରେ [illegible] ଲେଖା ଅଛି ଓ ବୈଦିକ [illegible]

ପୂଜିତା ହେଉଥିଲେ । ବେଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବାଜସନେୟୀ ସଂହିତା ଓ 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ବୋଲି ଯାଇଅଛି । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ କେତେକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ମହାଭାରତରେ ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଅଛି ।

(ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀର ଜଳ ସ୍ୱାଦୁ, ଲଘୁପାକ, ରୁଚିକର, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ପବିତ୍ର ଓ ସର୍ବରୋଗହର ଅଟେ ।] ୧୨ । ସାୟଂ-ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପକାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଧ୍ୟେୟା ଦେବୀ—12. The Goddess contemplated by the Brāhmaṇas during the evening prayers. [ବ୍ରୁ—ଏହାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା, କୃଷ୍ଣାବର୍ଣ୍ଣ ଦେହ, କୃଷ୍ଣାମ୍ବର, ବୃଷବାହନ ଓ ତିନି ଲୋଚନ ଅଟେ । ଏହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତ୍ରିଶୂଳ ଓ ଡମରୁ । ଏ ରବିମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟସ୍ଥା ଓ ରୁଦ୍ରଦୈବତାରୂପେ କଳ୍ପିତା ।] ୧୩ । ରୁଦ୍ରାଣୀ—13. The wife of Siba. ୧୪ । ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—14. The wife of Brahmā. [ବ୍ରୁ—ଦେବୀ ଭାଗବତ ମତରେ ସରସ୍ୱତୀ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ ଉଭୟେ ନାରାୟଣଙ୍କ ପତ୍ନୀ । କୌଣସି କୌଣସି ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ସରସ୍ୱତୀ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ଏକ ସମୟରେ ବ୍ରହ୍ମା ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦେଖି କାମମୋହିତ ହେଲେ; ପରେ ଅତି କଷ୍ଟରେ କାମବେଗ ଦମନ କରି କାମଦେବଙ୍କୁ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ । ଉକ୍ତ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ପରେ ମହାଦେବଙ୍କ ନୟନାନଳରେ କାମଦେବ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେଲେ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଜୈନଦେବୀ ବିଶେଷ—1. A female Deity worshipped by the Jainas. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to females. ୩ । (ପୁଂ) ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି ବିଶେଷ—3. A title bestowed on pandits. [ବ୍ରୁ—ସ୍ୱର୍ଗତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କୁ ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନଦେବ ସରସ୍ୱତୀ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ।]

সরসতী
सरस्वती

ସରସ୍ୱତୀ କଣ୍ଠାଭରଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସରସ୍ୱତୀ+କଣ୍ଠ+ଆଭରଣ) Saraswatī kaṇṭhābharaṇa —୧ । କଳ୍ପିତ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କର ବା ସରସ୍ୱତୀ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ କଣ୍ଠର ହାର—1. The necklace of the Deity Saraswatī. ୨ । (ନାମ) ଷାଠିଏ ତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ (ହ. ଶ)—2. Name of one of the 60 musical cadence. ୩ । ଭୋଜରାଜକୃତ ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. Title of a Sanscrit work on rhetoric by king Bhoja. ୪ । ପ୍ରମାର ବଂଶୀୟ ରାଜାଭୋଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧାରାନଗରସ୍ଥ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନାମ—4. Name of a school started by king Bhoja.

ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବର ପୁତ୍ର—ଦେ. ବି—ମହା ପଣ୍ଡିତ ବା ମହା କବି—Saraswtīnka bara putra A gifted poet or very learned person. [ବ୍ରୁ—କାଳିଦାସ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବର ପୁତ୍ର ବୋଲି ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ ।]

সরস্বতীর বর পুত্র
सरस्वतीका बर पूत्र

ସରସ୍ୱତୀ ପୁତ୍ର (କୁଟୁମ୍ବ)—ସଂ. ବି—ପଣ୍ଡିତ ବା ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—Saraswatī putra (kuṭumba) A pandit or learned man.

ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା—ସଂ. ବି—ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ବା ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀଦିନ ବିଦ୍ୟାଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା—The worship of the Goddess of learning; Saraswatī on the 5th day of the bright lunar fortnight of the month of Māgha. Saraswatī pūjā

ସରସ୍ୱତୀ ବାଳବାଣୀ—ସଂ. ବି—ବାଳ କଥିତ ଭାଷା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Saraswatī bāḷabāṇī The laugnage used by children. [ବ୍ରୁ—ଏଥିରେ ର ଓ ଳ ସ୍ଥାନରେ ଲ, ଶ ସ୍ଥଳରେ ଛ ଉଚ୍ଚାରଣ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।]

ସରସ୍ୱତୀ ବିଳାସ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ସଂସ୍କୃତ ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ—Name of a treatise on Hindu law and usage by king Pratāparudra Deba of Orissa. [ବ୍ରୁ—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରାମାଣିକ ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ।]

Saraswatī biḷāsa
সরস্বতী বিলাস
सरस्वती विलास

ସରସ୍ୱାନ୍—ସଂ. ବି(ସରସ୍=ଜଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Saraswān ୧ । ସରୋବର—1. Tank; lake. ୨ । ନଦୀ—2. River. ୩ । ସମୁଦ୍ର—3. The ocean. ୪ । ମହିଷ—4. A buffalo. ସଂ. ବିଣ—ରସଯୁକ୍ତ—Juicy.

ସର(ରି)ହଦ୍(ଦ୍) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସରହଦ୍)—Sara(ri)had(dd) (etc) ସର୍ହଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sarhad etc (See)

সরহদ सरहद्

ସରହସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ରହସ୍ୟ)—୧ । Sarahasya ସମନ୍ତ୍ରକ; ମନ୍ତ୍ର ସହିତ—1. Joined with mystic formulae. ୨ । ସୋପନିଷତ୍—2. Joined with Upanishad. ୩ । ରହସ୍ୟଯୁକ୍ତ—3. Mystical; magical.

ସରା—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଅ+ଆ)—୧ । ଝରଣା—Sarā 1. A spring. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ)—ପସାରୁଣୀ ଲତା; ଗନ୍ଧଭାଦ୍ରା; ପ୍ରସାରଣୀ—2. Pæderia Foetida (creeper). ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ସର)—ସରୁ; ଏକାଧିକ ଗୀଅସୂତ୍ର ମାଳା ଅଦର ଗୀଅ; ସୋର୍—1. String (of garlands etc). ୨ । (ସଂ

সরা
ଛଡ଼

ସରା ସରାବ) ଶରା (ଦେଖ)—2. Sarā (See) [ଭ—
सराई; कसौटी ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟେ ସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖୁ । ଜଳକୁ ଅଗ୍ନେ
ମଣି ଧରା ମଧ୍ୟେ ସରା—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା] ବୈଦେ
ବ—୧ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଦାୟାଧିକାର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—
1. The law of inheritance of the Mahamedans; the Mahomedan law-book of
ସବାଇ succession. ୨ । (ଅ. ସରାଇ) ସରାଇ; ପାନ୍ଥ-
सराय ନିବାସ; ଚଟ୍ଟିଘର—2. Inn. ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଅନ୍ୟ
ইজত খোয়া ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—ମହତସରା; ଇଜ୍ଜତ-
खोनेवाला ସରା)—୧ । ଯାହାଦ୍ଵାରା (ମନୁଷ୍ୟ ଆଦି) ସରଯାଏ
ବା ନଷ୍ଟ ହୁଏ; ନଷ୍ଟକାରୀ—1, Causing loss of
(reputation, honour). (ଯଥା—ନାଆଁସରା,
=ସୁନାମ ନଷ୍ଟକାରୀ ।) ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସାର ହଏ—
2. (a person) Causing loss of. (ଭ—ଇଜ୍ଜତ
ସରା ଲୋକ ।)

ସରା(ରେ)ଇ—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସରାଇ)—୧ । ପାନ୍ଥଶାଳା; ବାଟରେ
Sarā(re)i ପଥିକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ କରିବାର ସ୍ଥାନ; ଚଟ୍ଟି—
সরাই 1. Caravanserai; an inn; serai. ୨ ।
सराय(इ) ପାନଶାଳା; ମଦଭାଟି—2. A drinking house; a
যে খোয়ায় tavern. ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ)
खोनेवाली —ସରାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of
Sarā. ଗ୍ରାଦେ. (ପାଠଣା) ବ—ଅଟିକା—A small
earthen cooking pot.

ସରାଇକ(କେ)ଲା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗଳାରେ ଷଡ଼ାଇକଲା
Sarāika(ke)lā ନାମର ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ଅବାର; ଷଡ଼େଇକଳା ଗଡ଼-
ଜାତ—Sareikela (of the Orissa States).
[ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତ ଷୋଡ଼ଶକଳା ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳାରେ ସରାଇ-
କ(କେ)ଲା ଓ ଇଂରାଜୀରେ ସେରାଇକେଲା (Seraikela)
ହୋଇଅଛି । ସିଂହଭୂମି ଜିଲେ କୋଚ୍ ଦେଖ ।]

ସରା(ରେ)ଇ ଦେ(ନେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Sarā(re)i de(ne)bā ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା; ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦେବା—
সরিয়ে দেওয়া (নেওয়া) हटा देना (लेना) To remove.

ସରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସୃ. ଧାତୁ ଣିଚ୍; ସାର ଧାତୁ)—
Sarā(re)ibā ୧ । ସାରିବା (ଦେଖ)—1. Sāribā (See)
সরান शेष करना (ଭ—ସରାଇବ ତାପ ଅଙ୍ଗଦେଶରୁ—
হারান खोना ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।) ୨ । ହରାଇବା—
2. To lose. (ଭ—ଅଡ଼େଇ ଦିନକୁ ବାଢ଼େଇ ଘରେ
সরান ମହତ ସରେଇଲୁ—ଭଗ) ୩ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)
हटाना ସରକାଇବା; ଘୁଞ୍ଚାଇବା—3. To remove.

ସରାଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—୧ । (ହାରଅବର) ଏକ ସରୁ ମାତ୍ର—1.
Sarāe One string only (of a necklace).
একসরা [ଦ୍ର—ବିଶେଷଣ ପ୍ରୟୋଗରେ ସରାଏ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ୍ୟର
एकलड़ ପୂର୍ବରେ ଲାଗେ । ଯଥା—ସରାଏ ସୂତା; ବିଶେଷ୍ୟ
ପ୍ରୟୋଗରେ ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟର ପରେ ଲାଗେ । ଯଥା—ହାର
ସରାଏ ରହିଛି ଏଥ ।] ୨ । ଏକ ସରାର ପରିମିତ—2.
One Sarā (small earthen saucer) of.
(ଯଥା—ବିଶେଷଣରେ ସରାଏ ଗୁଡ଼, ବିଶେଷ୍ୟରେ ଗୁଡ଼
ସରାଏ ।)

ସରାକ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ରାବକ)—ସିଂହଭୂମି ଓ ଉତ୍ତର ଗଡ଼ଜାତ-
Sarāka ବାସୀ ଓଡ଼ିଆଭାଷୀ ତନ୍ତୀଜାତିବିଶେଷ—A class
সরাক of Oriya-speaking weavers of
सराक, सरावग Singhbhum and northern Orissa
States. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ଦେବତା ।
ଏମାନେ ଜୈନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ । ଏମାନେ କହନ୍ତି ଯେ,
ଏମାନଙ୍କ ବହୁପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ
ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏମାନେ ମାଛ ମାଂସ ଖାଆନ୍ତି
ନାହିଁ ।] ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସରାଏ (ଦେଖ)
Sarāe (See)

ସରାକତ(ତି)—ବୈଦେ. ବ (କଚେରୀ) (ଫା. ସରାକତ୍, ଅ. ସିରାକତ=
Sarākat(ti) ଯୋଗ; ସମ୍ପର୍କ)—୧ । ହିସାଦାରୀ; ଅଂଶୀଦାରୀ;
স(সু)রাকত ସହଭାଗିତା—1. Copartnership; coparcenary. ୨ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର
सराकत ବ୍ୟବସାୟ—2. Partnership in business;
joint stock business. ୩ । ସମ୍ପର୍କ—3. Connection. ୪ । ହିସାଦାର—4. Cosharer. ୫ ।
ହିସା; ଅଂଶ—5. Share. ବୈଦେ. ବଣ—ସରାକତ୍
ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to joint busines or
partnership.

ସରାକତ(ତି) ନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚେରୀ) (ଫା)—ଯେଉଁ
Sarākat(ti) nāmā ଦସ୍ତାବେଜଦ୍ଵାରା ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକତ୍ର
সরাকত নামা ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି—A deed of partnership.
सराकत नामा

ସରାକତିଆ—ଦେ. ବଣ (କଚେରୀ) (ଅ. ସିରାକତ)—ସରାକତ୍
Sarākatiā ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to copartnership.
সরাকতি सराकतका
(ସରାକତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରାକତ କାରବାର—ବୈଦେ. ବ (କଚେରୀ) (ଫା. ସରାକତ+
Sarākati kārabāra କାରବାର)—Joint stock business; partnership business.
স(সু)রাকতি কারবার
सराकत कारबार

ସରାଗ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହିତ+ ରାଗ=ସ୍ନେହ; ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sarāga ୧ । (ଅମୁକ ପ୍ରତି) ଅନୁରକ୍ତ—1. Attached to;
passionate for. ୨ । (ଅମୁକ ପ୍ରତି) ସ୍ନେହ ଓ
ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ—2. Affectionate; fond of. ୩ ।
ଲାଳାୟିତ—3. Hankering after. ୪ । ଅଭି-
ଳାଷୀ—4. Desirous of. ୫ । ରଞ୍ଜିତ—
5. Coloured. ୬ । [illegible]
সরাগ ଦେ. ବଣ—୧ । କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ; [illegible]
सराग enraged. ୨ । [illegible]—2. Anxious.
୩ । ଅଗ୍ରହାନ୍ଵିତ—3. Eager. ୪ । [illegible]—

4. Vigorous. ୫ । ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—5. Joyous. ୬ । ସରସ; ରସିକତାଯୁକ୍ତ—6. Gallant; witty. ୭ । ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—7. Smiling. ୮ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—8. Bright; splendid. ଦେ॰ ବି—୧ । ସ୍ନେହ—
সরাগ
सराग
1. Affection; fondness; doting. [ଉ—ପୁଜା କର ସବୁଙ୍କୁ ଅତି ସରାଗରେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ॰ ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି—2. Vigour. [ଉ—କମ୍ପିଣ କରନ୍ତି ବହୁ ସରାଗରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୩ । ସୁଖ—3. Happiness. [ଉ—ଏହା ଜାଣି ଯିବା ବୋଲନ୍ତି ମହାଭାଗ, ପାଣ୍ଡବେ କହାଇବେ ଯମଙ୍କ ସରାଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୪ । ଔତ୍ସୁକ୍ୟ; ଆଗ୍ରହ—4. Eagerness. [ଉ—ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯୁଦ୍ଧେ ବହୁଳ ସରାଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୫ । ଇଚ୍ଛା; ମମତା—5. Liking. [ଉ—ଏହା ଛାଡ଼ ଯାଅ ହେ ଯନ୍ତୁହିଁ ସରାଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୬ । ଆସକ୍ତି; ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତତା—6. Fondness. [ଉ—ଶଲ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ବହୁଳ ସରାଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୭ । ଅନୁରାଗ; ଲାଳସା—7. Desire; hankering. [ଉ—ତଉଦ ଭୁବନେ ଯେତୁ ଅପୂରୁବ ତାହାରେ କଲାଇ ସରାଗ । ଶିଶୁଶଙ୍କର. ରୂପାଅଭିଳାଷ ।]

ସର ଗାତ—ଦେ. ବି—କାନ୍ଥ ଘରରେ ବା ଭୂଇଁ ତଳେ ଟଙ୍କା ପଇସା
Sarā gāta ଲୁଚାଇ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସର ଉପରେ
চোরা গর্ত ଥାଇ ଗୋଟିଏ ସରର ମୁହଁ ମରା ହୋଇ ରଖାଯିବା
चोरी ताकु ପାଇଁ କରି ଯାଇଥିବା ଗର୍ତ୍ତ—A hole or recess made under the ground or inside a wall to conceal a Sarā with its cover for keeping money secretly.

ସରାଗୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସ. ସରାଗ)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—
Sarāgī 1. Merry; joyful. ୨ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—
(ସରାଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Vigorous; energetic. [ଉ—
(ସରାଗିଣୀ, ସରାଗିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପାଦ ବେନି ଘସିଲେ ହୋଇଣ
সরাগী ସରାଗୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୩ । ଉତ୍ସୁକ;
सरागी ବ୍ୟଗ୍ର—3. Eager; hankering after.

ସରାଟି(ଡ଼ି, ଟି, ରି)—ଦେ. ବି—ଶରାଟି (ଦେଖ)
Sarāṭi(ṛdi, ṭi, ri) Śarāṭi (See)

ସରାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜାନ୍ତଃପୁରରେ ସର ଘରର ଭାରପ୍ରାପ୍ତା
Sarāṇī ପରିଚାରିକା—A maid servant in charge
ভাণ্ডারিনী of the store room of a Rajā's
भण्डारिणी, भण्डारेन harem.

ସରାପ(ବ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶରାବ୍; ତୁଳ॰ ହି. ସୁରା)—୧ । ମଦ—
Sarāpa(ba) 1. Wine. ୨ । ଶୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ—
সরাপ (ব) सराब 2. Spirituous liquor.

ସରାପ(ବ) ଖାନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶରାବ୍‌ଖାନା)—ମଦ୍ୟଶାଳା;
Sarāpa(ba) khānā ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ମଦ କିଣି ଖାଆନ୍ତି-
সরাপ খানা A wine-shop; a place where people
सराब खाना assemble for drinking wine; grogshop.

ସରାପ(ବ) ଖୋର—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ଶରାବ୍‌ଖୋର୍)—ଅତ୍ୟନ୍ତ
Sarāpa(ba)khor ମଦ୍ୟ ପାନାସକ୍ତ; ପାନାସକ୍ତ; ସୁରାପାୟୀ—
সরাপ খোর Addicted to drink; drunkard.
सराबखोर

ସରାପୀ—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ସରାପ ଖୋର (ଦେଖ)
Sarāpī সরাবী सराबी Sarāpa khor (See)
(ସରାପିଆ—ଦେ. ରୂପ)

ସରାଫ(ଫା, ଫୀ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସରଫ୍(ଫା, ଫୀ) (ଦେଖ)
Sarāph(phā, phī) Saraph(phā, phī) (See)

ସରାବ—ସ. ବି (ସର=ଜଳ+ଅବ୍ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ର-ଅ)
Sarāba —ଶରାବ (ଦେଖ)—Śarāba (See)
ବୈଦେ॰ ବି (ଫା. ଶରାବ୍)—ସରାପ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sarāpa etc. (See)

ସରାବକ—ସ. ବି (ସରାବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଶରାବକ (ଦେଖ)
Sarābaka Śarābaka (See)

ସରାବ ସଂପୁଟ—ସ. ବି—ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଋଷୌଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା
Sarāba samputa ପାଇଁ ସରାଦୁଇର ମୁହଁ ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିବା ପାତ୍ର—A contrivance consisting of 2 shallow dishes with the mouths sealed to each other, used in preparing some medicines over fire. ଦେ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ପାତ୍ରର ଉପରେ ବା ମୁହଁରେ ସରା ଘୋଡ଼ଣା ହୋଇଥାଏ—(a pot) Covered with a flat dish as its lid.

ସରାବିକା—ସ. ବି (ସରାବ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ. ଅ)—ଛୋଟ ସରା
Sarābikā —A smaller shallow earthen dish.

ସରା ମୁହାଁ—ଦେ.ବଣ. ପୁଂ (ଅନାଦରାର୍ଥେ)—ସରାର ମୁହଁ ପରି ଓସାରିଆ ଓ
Sarā muhāṅ ଅସୁନ୍ଦର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
গোমদা মুখো (a person) Having a flat and
चकर मुहाँ wide face; flat faced.
(ସରା ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରାଳ(ଳି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସରାଳ, ସରାଳି)—ଶରାଟି (ଦେଖ)
Sarāla(li) Śarāṭi (See)
[ଉ—ହଂସାବଳି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ, ଅକାଶେ ଉଡ୍ଡୀନ, ସରାଳ-କୁଳ-ଝଙ୍କାରେ । ରାଧାନାଥ॰ ଯଯାତିକେଶରୀ ।]

ସରାସର—ବୈଦେ. ଅ (ଫା॰ ସର୍ ଅ ସର୍=ଏକ ମୁଣ୍ଡରୁ ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ
Sarāsar ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ; ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ—
সরাসর 1. Fully; completely. ୨ । ମୋଟରେ—
सरासर 2. Summarily.

ସରାସରି—ବିଶେ. ଓଣ (ଫା· ସରାସର)—୧ । ସମାନ୍ତରାଳ—
Sarāsari 1. Parallel. ୨ । ଏକ ମୁଣ୍ଡରୁ ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
সবাসরি ବିସ୍ତୃତ—2. Extending from one end to
सरासर the other. ୩ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ; ସ୍ଥୂଳ; ମୋଟାମୋଟି; ସର-
ସର—3. Summary; cursory. ବିଶେ. ବି—
୧ । ସ୍ଥୂଳ ବିଚାର—2. Summary consideration.
୨ । ଅନୁମାନ; ଅନ୍ଦାଜ—2. Inference. ୩ ।
ସରାସରି ମକଦ୍ଦମା (ଦେଖ)—3. Sarāsari
makaddamā. (See) ୪ । (ଫା· ସର୍=ମୁଣ୍ଡ)
সরাস্রি (ମୁସଲମାନୀ ଅଳଙ୍କାର) କପାଳରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର;
मांगटीका ଅଳକା—4. An ornament for the brow
worn by Mahomadan ladies. କ୍ରି. ଅ—
୧ । ବରାବର; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—1. Absolutely;
completely. ୨ । ଏକମୁଣ୍ଡରୁ ଅନ୍ୟମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—
ববাবর 2. From one end to the other. ୩ । ସମା-
बराबर ନ୍ତରାଳ ରୂପରେ—3. Parallelly. ୪ । ସ୍ଥୂଳବିଚାର
ପରିରେ; ସ୍ଥୂଳତଃ; ମୋଟାମୋଟି—4. Summarily;
শেষের cursorily. ବି. ଓଣ—ଶେଷବେଳଆ; ସରନ୍ତ—
शेषका Waning; concluding. [ଉ—ସରାସରି ମାଘଲତ;
ବାଟ ସରାସରି ବେଳ ।]

ସରାସରି ଅଦାଲତ—ବିଶେ. ବି (ଇଂରାଜି)-୧ । ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ
Sarasari adālata ମକଦ୍ଦମାମାନ ସରାସରି ବିଚାର ହୁଏ
সরাসবি আদালত (ଯଥା—ଫଉଜଦାରି ଓ ରାଜସ୍ୱ ଓ ସ୍ମଲ୍ କାଜ୍-
सरासरि अदालत କୋର୍ଟ)—1. A court for summary
trial. ୨ । ବାକି ଖଜଣା ଆଦି ପାଇଁ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର
ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ ହୁଏ—2. Rent court.

ସରାସରି ବିଚାର—ବି. ବି—୧ । (ଇଂରାଜି) ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିଚାର; ଯେଉଁ
Sarāsari bichāra ବିଚାର କାଳରେ ପ୍ରମାଣ ଆଦି ସ୍ଥୂଳଭାବରେ
সরাসরি বিচার ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ—1. Summary trial.
सरासरि विचार ୨ । ସ୍ଥୂଳ ବିଚାର—2. Cursory view.

ସରାସରି ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବିଶେ. ବି (ଇଂରାଜି)—୧ । ଯେଉଁ
Sarāsari makada(dda)mā ଫଉଜଦାରି ମକଦ୍ଦମାରେ ସାକ୍ଷୀ
সরাসবি মকদ্দমা ଆଦିଙ୍କ ଜବାନବନ୍ଦି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଲେଖା ନ ଯାଇ
सरासरि मुकदमा ସ୍ଥୂଳତଃ ତହିଁର ମର୍ମ ଟିପା ଯାଏ—1. A case
of summary trial before a magistrate.
୨ । ବାକି ଖଜଣା ପାଇଁ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାନାମରେ
ମାଲ ଅଦାଲତରେ ଦାଏର କରାଯିବା ମକଦ୍ଦମା—2. Rent
suit; suit for arrears of rent. ୩ । ଯେଉଁ
ଦେବାଣୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଛୋଟ ଦାବୀମାନ ବୁଝାଯାଏ—
3. Small Cause Court cases.

ସରି(ରୀ)—ସ.ବି—(ସୃ ଧାତୁ=ଗତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ;+ଈ)—ଝରଣା;
Sari(ri) ନିର୍ଝର—A spring; fountain.
ଦେ. ବି—୧ । (ସ. ସର) ହାର ବା ମାଳ ବା ସୂତା

নর্ ହାର ଆଦିର ସୋର—1. A string (of garland or
necklace or thread). ୨ । (ସ. ସର=ବାଣ)
ସରସର; ଲିଙ୍ଗ (ବିଶେଷତଃ ପଶୁ ଆଦିଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ)—
2. Penis (specially of beasts). ୩ । (ସ ସର=
ମାଳା) ଧାଡ଼ି; ଶ୍ରେଣୀ—3. Row; line. ୪ । (ସ. ସଦୃଶ)
সদৃশ सरिस, सरि ଉପମା; ତୁଳନା—4. Comparison.
୫ । (ସ. ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା) ଶଗଡ଼ ଚକ ଦ୍ୱାରା
লিলীক लिख ଭୂମିରେ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ—5. The track of
a cart wheel left on the ground.
সদৃশ सरिस, सरि ବି. ଓଣ—୧ । ସଦୃଶ—1. Similar.
[ଉ—ଶିଶୁ ହେଲେହେଁ ତୁମ୍ଭେ କଳର ସରି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—
କଣୋସର ଚମ୍ପୂ—ସ ଗୀତ ।]
[ଗୁଣ ଅଛି ଯେତେ କେହେ ଗୋ ! ରୂପ ଯଉବନ ବେକ
ବା ଭୂଷଣ ସରି ତା ସଙ୍ଗରେ ନୁହେ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ—
ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ]
୨ । ସମାନ—2. Equal. [ଉ—ଅୟୁତ ବର୍ଷ ମୋର
ଅଛି ସରି ହୋଇ ।—କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମହାଭାରତ, ବନ ।]
୩ । ତୁଲ୍ୟ—3. Alike; similar. [ଉ—କଳରେ
ତ ସରି ଜଗତେ ନାହିଁ ମୋତେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମହାଭାରତ,
ସଭା ।] ୪ । ଯୋଗ୍ୟ; ଉଚିତ—4. Proper; fit.
[ଉ—ଯାହା ପାଦେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଲେଖିଥିଲେ ଶଚୀ-ନାହା ପଦ
ତୁଚ୍ଛ କରି, ତାହା ପରି ରମ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଯାହା, ପର ପର—
ଇବ ସରି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଙ୍ଗୀତ ।]
୫ । (ଏତେ,ସେତେ,କେତେ ଓ ଯେତେ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ)
ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ; ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ—5. Having attained
such condition. [ଉ—ତେ କ ଦେଲୁ ଅବା
ମୁଁ ଏକା ନ ଦେବା ଯେଣୁ ଏତେ ସରି ହେଲୁ, ହେ
ମହାପ୍ରଭୁ !—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଣାଣ] କ୍ରି. ଅ—୧ ।
সমান सरिस ଭଳି; ପରି—1. Like; same as; simi
lar to. [ଉ—କମଳେ ରଙ୍କ-ଦରା ତା ସରି ନ ହେ ?
—ରାଧାନାଥ ମେଘଦୂତ] ୨ । (ଅମୁକ ସ୍ଥାନ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ;
ସରିକି—2. Up to (a place) ୩ । (ଅମୁକକାଳ)
পর্যন্ত पर्यन्त ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—3. Till (a time) ୪ । (ଅମୁକ
ଅବସ୍ଥା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—4. To (such condition.)
[ଉ—ଦଶରେ ପାଂଶୁଖ ଭୂମି ଉଠବାର ଫଳ
ହେଲା ଏତେ ସରି ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ] ଗ୍ରାଦେ.
(ଗଞ୍ଜାମ) ଅ.—୧ । (ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତବୋଧକ) ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ
ବା ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ହେବ—1. (Interjection denoting),
That will do; This is enough; Enough!
[ଉ—ସ୍ୱତ ଗାଉଥିବା ଲୋକର ଉଦ୍ଦେଶରେ ଜଣେ
ଅଳ ଅଧ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲାକଲେ, ଗାଉଥିବା [illegible]
ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କହନ୍ତି—'ସରି', [illegible]
ହେଲା, ଆଉ ଢାଳନି] ୨ । [illegible]

ହେବ—2 (Interjection denoting) This is well; This will be all right; This will be a matter for congratulation. [ଉ—ଅଦୃଷ୍ଟ ବଳୁ କଶୋଷ୍ଟ, ଅଙ୍ଗୀକାର କଲେ ସର । —ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଚମ୍ପୁ ଣ ଗୀତ

ସରଅ(ୟେ)ତ୍—ବୈଦେ·ବ. (ଫା.ସର୍ତ୍)—ସର୍ତ୍ତି; ଚୁକ୍ତିର ଉଭୟଙ୍କ ଅଂଶ Saria(ye)t —Conditions of an agreement. ସର୍ত শর্ত ବୈଦେ. ବଣ. (ଫା, ସରାୟତ)—ମୁସଲମାନଙ୍କ ସର ସরীয়ত सरीयत् ବା ଦାୟାଧିକାର ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Mahomedan law of inheritance.

ସରିଆ—ଦେ. ବଣ—ଷୋର ବା ମାଳଯୁକ୍ତ—(used in a compound word after a word denoting number,-as in three-stringed necklace) Saria नरी छड़ी —Stringed; having (so many) strings. [ଉ—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ତିନସରିଆ ହାର; ଶ୍ରିସରିଆ ଚନ୍ଦ୍ରହାର ।]

ସରିଆଣୀ—ଦେ· ବ· ସ୍ତ୍ରୀ—ସରାଣୀ (ଦେଖ) Sariāṇī Sarāṇī (See)

ସରି ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—(କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବା ସମୟ) ଶେଷ ହୋଇ ଆସିବା; ଶେଷ ହେବାର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାରେ ବା ଆସନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିବା—To approach the end; about to end. Sari āsibā শেষ হয়েআসা खतम हो रहना [ଉ—ଚଉଦ ବର୍ଷ ବନବାସ ସରି ଆସିଥିଲା । ଗାଳଖଣ୍ଡ—ପିଣ୍ଡିଙ୍କ ରାମାୟଣ]

ସରିକ୍(କି)—ବୈଦେ. ବ. (ଅ. ସରିକ୍=ଭାଗଦାର) ୧ । ଅଂଶ; ଭାଗ; ହିସ୍ସା—1. Share; partnership. ୨ । ଅଂଶୀଦାର—2. Cosharer; partner. Sarik(ki) সরিক্ सरीक

ସରିକ୍(କି)ଦାର—ବୈଦେ. ବ (ଅ) କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଂଶୀଦାର Sarik-(ki)dāra —Cosharer; copartner. (ଉ—ସরিকদার सरीकदार ଏଥିର ଜଣେ ୭୩ ମାଣିଆ ସରିକଦାର ଥିବାରୁ ଜଜ ଅଦାଲତରେ ଅପିଲ ଦାଏର ଅଛି । ଫକୀର ମୋହନ—ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।)

ସରିକ୍(କି)ଦାରୀ—ଦେ· ବ—ସରିକ୍‌ଦାରର ଅବସ୍ଥା—Partnership; the state or condition of being a co-sharer. ଦେ. ବଣ—ସରିକ୍‌ଦାରିଆ (ଦେଖ)— Sarik-dāria. (See) Sarik-(ki)dāri সরিকদারী सरीकदारी সরিকিদারী सरीकदारी

ସରିକ୍(କି)ଦାରିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସରିକ୍‌ଦାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sarik-(ki)dāriā 1. Relating to a cosharer. ୨ । ସରିକାନୀ ସରିକ୍‌ରେ ଅଂଶୀଦାରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଥାଏ—सरीकदारका 2. Owned by many cosharers. [ଉ—ସରିକଦାରିଆ ମାହାଲ—ଏହିପରି ଜମିଦାରୀରେ ଅନେକ ଅଂଶୀଦାର ଜମିଦାର ଥାଆନ୍ତି ।]

ସରିକ—ସଂ, ବଣ. ପୁଂ (ସୃ ଧାତୁ+କ୍ରି. ଇକ)—ଗମନକାରୀ; ଗନ୍ତା Sarika (ସରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବାଣକୋଷ)—Going; moving

ସରିକଣ୍ଟ—ଦେ. ବଣ—ପରସ୍ପର ସହିତ ମାପରେ ସମାନ; ସମତୁଲ; ସର Sarikaṇṭa ସমান—Equal in measurement; ঠিক্ সমান exactly equal to each other in बराबर quantity or measurement. ଦେ. କ୍ରି ବି—ଠିକ୍ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଅନୁଯାୟୀ ଯଥାସମୟ; ଠିକ୍ କରୁଥିବା ବେଳ—Just the fixed or appointed time.

ସରିକା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୃ ଧାତୁ—ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ Sarikā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଗତିକାରିଣୀ; ଗମନକାରିଣୀ—(Feminine) Moving. (ସରିକ, ସରିକ—ପୁଂ) ସଂ. ବି—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ହିଙ୍ଗୁପତ୍ରୀ—1. Name of a herb. ୨ । ମୋତିର ସରୁ ବା ଏକମାଳ (ହେ· ଶ)—2. A string of beads. ୩ । ମୋତି; ମୁକ୍ତା (ହେ. ଶ)—3. Pearl. ୪ । ଛୋଟ ପୋଖରୀ (ହେ. ଶ)—4. A small tank. ୫ । ରତ୍ନ (ହେ. ଶ)—5. Gem. হিস্সা सरीक ବୈଦେ. ବି—୧ । (ଅ· ସରିକ୍) ହିସ୍ସା; ଅଂଶ; সরিকানি ଭାଗ—1. Share. ୨ । (ଫା. ସରୋକାର) ସମ୍ପର୍କ—सरोकार 2. Connection. ୩ । ସଂପର୍କ—3. Relation. ଗ୍ରା. ବଣ—ସମାନ; ସଦୃଶ—Similar; like.

ସରିକି—ଦେ· ଅ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ; ଯଥା—ଏ ସରିକି; Sariki କେଉଁ ସରିକି)—୧ । (ଅମୁକ ସୀମା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ; ଯାଏ; দূর, অবধি ଯାଏ—1. Upto (a limit) (ଉ—ଠିକାର पर्यन्त କ ଶବ୍ଦ ସରିକି ବାସବ କୋଦଣ୍ଡରୁ ରଣ ଧନୁ । ଉପେନ୍ଦ୍ର, କଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୁ ୫ ଗୀତ ।) ୨ । (ଅମୁକ ସ୍ଥାନ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—2. Upto (a place). (ଉ—ଗାପକୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ ସରିକି । ଉପେନ୍ଦ୍ର. କଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୁ ତ ଗୀତ ।) ୩ । (ଅମୁକ ସମୟ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—3. Upto or till (a time). (ଉ—ଅଜ ସରିକି ତାହା ଜାଣିନି ମୁଁ କେବେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ୟୋଗ ।) ୪ । (ଅମୁକ ଅବସ୍ଥା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—4. To the condition of; to the extent of. (ଯଥା—ତାର ରୋଗ ଏ ସରିକି ହେଲାଣି, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ବୈଦ୍ୟ ଡକାଇ ନାହାନ୍ତି ।) ୫ । ବି; ମଧ୍ୟ; ও মি ସୁଦ୍ଧା—5. Even. (ଉ—ସହି ସରିକି କରେ, ନାହିଁକ କହେକରେ, ମହାର୍ଣ୍ଣବରେ ଅବଗାହଲୁ ଗୋ । ଉପେନ୍ଦ୍ର. କଶୋଷ୍ଟଚମ୍ପୁ ଘ ଗୀତ ।) ୬ । ଠାରେ; ପ୍ରତି—6. At; near. (ଉ—ଦାସର ସରିକି କର କ ଲଜ । ଉପେନ୍ଦ୍ର. ସଙ୍ଗୀତ ।) ବୈଦେ. ବି (ଅ· ସରିକ୍)—ସରିକ୍ (ଦେଖ)—Sarik. (See)

ସରିକିଆ—ଦେ. ବଣ—ଏକ ଷୋର ବିଶିଷ୍ଟ—Having one Sarikiā string only; single-stringed. ୨ । একনরি एकलड़का (ଫା ସରୀକ୍) ସରିକ୍ ବା ହିସ୍ସା সরিকানি सरीकदारीका ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to

a cosharer. ୩ । ସରିକ୍‌ଦାରିଆ (ଦେଖ)—3. Sarik-dāriā (See)

ସରିକି ସରି—ଦେ. ଅ'—ସରିସରି (ଦେଖ)—
Sariki sari Sari sari (See)

ସରିଗମ—ଦେ. ବ—ସାରିଗାମାପାଧାନି; ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତସ୍ୱର; ସ୍ୱରଗ୍ରାମ—
Sarigama The notes of the gamut; Solfa.
(ସରିଗମପଧନି—ଅନ୍ୟରୂପ) সারিগামা सरिगम

ସରିଘର(ରା)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଶର)—୧ । ଲିଙ୍ଗ—1. Penis.
sarighara(rā) ୨ । ପଶୁ ଆଦିଙ୍କର ଉଦ୍ଧତ ଲିଙ୍ଗ—2. The
ধন लिंग erect penis of beasts.

ସରିତ୍—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+କର୍ତ୍ତି ଇତ୍) ୧ । ନଦୀ—
Sarit 1. River. ୨ । ସୂତ୍ର—2. String; thread.
୩ । ଦୁର୍ଗା—3. Goddess Durgā.

ସରିତ୍‌କଫ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନଦୀର ଫେଣ (ବ୍ର. ଣ)—
Sarit-kapha The foam of the waters of a river.

ସରିତ୍-ପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ର—The sea (litterally
Sarit-pati the lord of rivers).
(ସରିତ୍ପତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରିତ୍ ପ୍ରବାହ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନଦୀର ସ୍ରୋତ—
Sarit-prabāha The current of a river.
(ସରିତପ୍ରବାହ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରିତ୍-ସୁତ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗଙ୍ଗାପୁତ୍ର ଭୀଷ୍ମ—
Sarit-suta Bhishma, the son of the Ganges.
(ସରିତ୍ସୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରିତ୍-ସ୍ରୋତଃ—ଦେ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନଦୀର ସ୍ରୋତ—
Sarit-srotah The current of a river.
(ସରିତ୍ସ୍ରୋତଃ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରିତ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସରିତ୍)—ସରିତ୍; ନଦୀ—River. [ଉ-
Sarita ଭୁରିତ ଉତ୍କଣ୍ଠା ସରିତ ବଢ଼ିଲା ଦମ୍ଭ-ଦ୍ରୁମ ଗଲ
সরিত सरित ଭସି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସରିତ ଈଶ—ଦେ. ବ (ପଦ୍ୟ)—ସମୁଦ୍ର—The sea. (ଉ—
Sarita īsa ବନ୍ଧୁଜିତ ପାପେ ସେ ସରିତଈଶ ସରି—ଭଞ୍ଜ
সরিতঈশ सरितईश ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସରିତପତି—ଦେ. ବ (ସ ସରିତ୍+ପତି)—ସମୁଦ୍ର—
Saritapati সরিতপতি सरितपति The sea.

ସରିତାଂନାଥ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସରିତାଂ=ନଦୀମାନଙ୍କର+ନାଥ;
Saritāmnātha ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ସରିତ୍ପତି; ସମୁଦ୍ର—
(ସରିତାଂପତି, ସରିତାମ୍ପତି—ଅନ୍ୟରୂପ) The sea.

ସରିତାମ୍ବରା—ସ. ବ (ସରିତାଂ=ନଦୀମାନଙ୍କର + ବରା=ଶ୍ରେଷ୍ଠା;
Saritāmbarā ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ଗଙ୍ଗା—The
(ସରିଦ୍‌ବରା—ଅନ୍ୟରୂପ) Ganges (literally, the best of the rivers).

ସରିତୁଲ—ଦେ. ବଣ (ସ. ସଦୃଶ+ତୁଲ୍ୟ)—୧ । ସରିତୁଲ (ଦେଖ)
Saritula 1. Saritula (See) ୨ । ଓଜନରେ
সমতুল बराबर ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ସମାନ—2. Equal to each other in weight.

ସରିତୁଲ—ଦେ. ବଣ (ସ. ସଦୃଶ+ତୁଲ୍ୟ)—୧ । ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ
Saritula ସମାନ - 1. Exactly similar to each
সমতুল बराबर other. (ଉ—ସବୁ ଦର୍ପଣ
ସରିତୁଲ, ଫିଟେଇଦେଲେ ମଲ୍ଲିଫୁଲ—ନାଆଁ ଦିଅ; ଭୁବନ—
ନନ୍ଦନ ।) ୨ । ସମତଳ—2. Level. ୩ । ସମାନ-
ତଳବିଶିଷ୍ଟ—3. Of the same level.

ସରିତ୍ତଟ—ସ. ବ (ସରିତ୍=ନଦୀ+ତଟ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନଦୀର କୂଳ—
Srittata The bank or shore of a river.

ସରିତ୍ୱାନ୍—ସ. ବ (ସରିତ୍+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସମୁଦ୍ର-
Saritwān The sea.

ସରିଦ୍‌ବରା—ସ. ବ (୭ମୀ ତତ୍; ସରିତ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବରା)—ଗଙ୍ଗା—
Sarid-barā The Ganges.
(ସରିଦବରା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପମା ଦେବା; ତୁଳନା କରିବା—To
Sari debā compare with. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ପାଦରୁ ବ
উপমা দেওয়া तुलना करना ଦେବା ସରି—ଭଞ୍ଜ. କୋଟି
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]

ସରିନ୍ନାଥ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସରିତ୍+ନାଥ)—ସରିତ୍ପତି; ସାଗର—
Sarinnātha The sea; ocean.

ସରି ପଟ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସରିତୁଲ—1. Exactly equal
Sari pata with each other. ୨ । ସମାନସ୍ଥିତ—
সমতুল बराबर 2. Of the same or similar posi-
প্রতিদ্বন্দ্বী विपक्ष tion or status. ୩ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—
3. Rival.

ସରିଫ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଶେରିଫ୍)—ସହରର ପ୍ରଧାନ ମଣ୍ଡଳ ବା
Sariph ନେତା—Sheriff; the headman of a town
সেরিফ্ ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ମାନନୀୟ; ପୂଜ୍ୟ—
शेरिफ् Honourable; adorable.

ସରିବରି—ଦେ. ବ—୧ । କୌଣସି ବିବାଦର ସମାଧାନ—1. Settle-
Saribari ment of a dispute. ୨ । ସମତା—2. Equa-
সমাধান lity. ଦେ. ବଣ—୧ । ସମାଧିତ—1. Settled.
समाधान ୨ । ସଦୃଶ—2. Similar.

ସରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା)—୧ । ନିଃଶେଷିତ
Saribā ହେବା; କ୍ଷୟିତ ହେବା— 1. To be exhausted.
ফুরান (ଉ—ସବୁ ସରିଲଣି ସମ୍ବେଦନପତ୍ର—ଉତ୍କଳ
खतम होना ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ଶେଷ ହେବା;
ସାରିବା } ଣିଜନ୍ତରୂପ ସମାପ୍ତ ହେବା—2. To be fini-
ସରାଇବା } shed; to come to the end.
(ଉ—ମୋ କଥାଟି ସରିଲା,
୩ । ଫୁରିବା; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା—3. To be [illegible]

ted. (ଉ—ପିତା ନଦେଶେ ବନବାସ । ସରଇ ଚଉଦ ବରଷ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୪। (ଧନାଦ) ବ୍ୟୟିତ ହେବା—4. To be spent up. (ଉ—ଭୁଞ୍ଜାଇ ଦେଲେ ତୃପିତ, ଚକୋର ଚଞ୍ଚୁରେ ଶୀତ । ଭ୍ରମୁଚନ୍ଦ୍ରିକାକୁ ନନ୍ତ । ଯାଏ କିଛ ସରିକି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋଗ୍ରଚମ୍ପୂ. ଭ ଗୀତ ।) ୫। (ସମୟ) ଅତିବାହିତ ହେବା—5. To be spent; to be passed (said of time). (ଉ—ଶବଂସା କାନ୍ତା ଜନା ଗଲା କ ସରି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋଗ୍ରଚମ୍ପୂ.ଙଗୀତ ।) ୬। ଆଉ ଲୋଡ଼ା ନ ହେବା—6. Not to be needed any longer; to be done with. ୭। (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ) ଟପି ଯିବା ବା ଗତ ହେବା—7. To pass by; to expire. (ଉ—ଗୁମାନ ଧରି ସରି ଯାଉଛୁ, ହୃଦୟ କ, କକୁଞ୍ଚେ ମଞ୍ଜୁ ମଣ୍ଡିବା ସମୟ ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକରଚମ୍ପୂ ।) ୮। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ) ବିଦ୍ୟମାନ ନ ଥିବା—8. Not to exist. (ଉ—ଗଲା ଦେବାକୁ ମୋତେ ତା ବନା ହରେ—ଭଞ୍ଜ, ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।) ୯। ସମାହିତ ହେବା—9. To be accomplished. ୧୦। ନଷ୍ଟ ହେବା; ବିନଷ୍ଟ ହେବା—10. To be destroyed or damaged. (ଉ—ଅବୁଝ ସରିବ ମୋର ଲାଗିଁ ଲେଡ଼େଁ ମଲଟି-କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋଗ୍ରଚମ୍ପୂ. ଣ ଗୀତ ।) ୧୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ସର୍ବନାଶ ଘଟିବା; (ବ୍ୟକ୍ତି) ଉତ୍ସନ୍ନ ହେବା—11. To be done for; to be involved in ruin; to be ruined. (ଉ—କୋହିଲେ ଗଲଟି ସରି ବୋଲି କର ଯୋଡ଼ିବ ରେ—ମଧୁସୂଦନ. ସଙ୍ଗୀତମାଳା ।) ୧୨। ଅବସ୍ଥା ସାଂଘାତିକ ହେବା—12. To reach a serious (or mortal) condition. (ଉ—ସେ ବେଗରେ ସରିଗଲଣି ।) ୧୩। ହାନ ହେବା; ହ୍ରାସ ହେବା—13. To decrease; to be diminished. (ଉ—ନାଇଁ ସରିବ, ହେଲେ ପେଟ ପୂରିବ ନାହିଁ ।) ୧୪। ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେବା—14. To be financially ruined. (ଉ—ମଙ୍ଗରାଜଙ୍କୁ ପଚ୍ଛେ, ଅଠଶଙ୍କ ନଅର ବନାରେ କେତେ ଟଙ୍କା ଲଗିଲି ? ଉତ୍ତର,—ତେର୍ ଟଙ୍କା, ତେର୍ ଟଙ୍କା; ମୁଁ ତ ସେଥିରେ ସରିଗଲି—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।) ୧୫। ଅବଥାଗାହ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରିବା—15. To suffer terribly. (ଉ—ଟାଣ ଖୁଣ୍ଟା ଗୁରୁଜନ ଗଞ୍ଜଣାରୁ ମୋ ପ୍ରାଣ ସରି, ସରିବ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋଗ୍ରଚମ୍ପୂ. ଟ ଗୀତ ।) ୧୬। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର) ମହତ୍ତ୍ୱ ହାନ ଘଟିବା—16. To suffer in position or honour. (ଉ—ଲଇ-ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କରି ଲୋକବୋଧରେ ଯେବେ ଯିବି ସରି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଶୋଗ୍ରଚମ୍ପୂ. ଲ ଗୀତ ।) ୧୭। (ଦମ୍ଭ, ଦର୍ପ, ଅଭିମାନ, ଗୁମାନ ଆଦି) ଲୋପ ପାଇବା; ଲୁପ୍ତ ହେବା—17. To disappear. (ଉ—ସବେ ସେହି ଅବସରେ ସରୁ, ସହ, କରେ ଯେତେ ହରିଗୁଣ ଗୋ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୮। (ବାସନ ଆଦି) ବ୍ୟବହୃତ ହେବା—18. To be used. (ଉ—ଏ ନୂଆ ଥାଳୀଟି ବର୍ଷେ ହେଲା ସରୁଛି, ତଥାପି ତା ତେଜ ମଇଳ ନାହିଁ ।) ୧୯। (କୌଣସି ବିଷୟରେ) ଶେଷ ସୀମାକୁ ଯିବା—19. To go to the extreme. (ଉ—ବଗଡ଼ପଣେ ସରିଛି ଗ୍ରାମ, ଗୋବନ୍ଦ ଜଡ଼ ଗୁଣ୍ଡ—ବାଲକୃଷ୍ଣ କର. ନୂଆପାଠ ।) ୨୦। ଅନ୍ତିମ ସୀମାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା—20. To approach the destination. (ଉ—ବାଟ ତ ସରି ଆସିଲଣି, ହେଇ ! ପହଞ୍ଚିଲିଁ ବୋଲି ।) ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କି. (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଘୁଞ୍ଚିବା; ଘୁଞ୍ଚିଯିବା—To move away. (ଉ—ଏହି କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସାମୀପ୍ୟ ଭୂତକାଳର ରୂପ 'ସରିଲି' ସ୍ଥଳରେ 'ସଇଲି' ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।) [ସରିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସରି ବାଏଦ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଅଳ) ବିଂ (ସଂ. ସଦୃଶ+ବାଦ)—
Sari bāed ବାଦ ବିବାଦରେ ପରସ୍ପର ସମାନ—Equal to each other in the matter of dispute.

ସରିମା—ସଂ. ବି (ସୃ. ଧାତୁ+ଉଣାଦି ଇମନ୍; ସରିମନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—
Sarimā ୧। ଗମନ—1. Going. ୨। ଗତି—2. Motion; movement.

ସରିମାନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଦୃଶ+ମାନ)—ସଙ୍ଗୀତର ତାଳ ବିଶେଷ—
Sarimāna Name of a musical cadence.

ସରିଯାଏ(କେ)—ଦେ. ଅ (ଏକାର୍ଥକ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି)—ସରିକି; ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—
Sarijāe(ke) Upto; till. [ଉ—କଣ୍ଠ ସରିଯାଏ ଲାଗିଛି
ପର୍ଯ୍ୟାନ୍ତ पर्यन्त ଲଞ୍ଚି । ସାନକୃଷ୍ଣ. ଉଦ୍ଧବଶ୍ଲୋକ ।]

ସରିଳ—ସଂ. ବି (ସୃ. ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+ଉଣାଦି. ଇଳ; ସଲିଳର
Sarila ଅନ୍ୟରୂପ)—ସଲିଳ; ଜଳ; ପାଣି [ଭରତ]—Water.

ସରିଶ(ସା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଦୃଶ; ଗ୍ରା. ସରିସା)—୧। ସଦୃଶ;
Sarisa(sā) ସମାନ; ତୁଲ୍ୟ—1. Similar; alike. ୨।
ସମାନ ସମାବସ୍ଥାପନ୍ନ—2. Of the same condition; of
सरिस similar condition; of equal position.

ସରିଷପ—ସଂ. ବି—ସର୍ଷପ; ସୋରିଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Sarishapa Mustard seed.

ସରିସ—ପ୍ରାଦେ (ଲଡ଼ଆ)—ବି. ଓ ବିଣ—ଶେଷ—
Sarisa End.

ସରି ସମ (ସମାନ)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଦୃଶ+ସମ ବା ସମାନ)—
Sari sama (samāna) ୧। ପରସ୍ପରର ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ସମତୁଲ୍ୟ ସମାନ—1. Exactly similar to each other
हुबहू समान [ଉ—ତପନ ଶଶୀରଙ୍କୁ ତପତ ପୁନାର. ସରିସମ
ସମତଳ କଲେ ହୋଇଣ ଯାଇ ଛର । ବୃନ୍ଦସିଂହ. ମହାଭାରତ.

ବରାବର ଅଦ ।] ୨ । ସମତଳ; ଅବନ୍ଧୁର; ଯାହା ଉଚ୍ଚନୀଚ ନୁହେଁ—2. Even; of the same level. [ଉ—ମୃଗ ଯେ ଖାଲ ଢିପ ସରସମ ଭୂମି—ମାନଙ୍କେ ପଳାଇଲ୍ ସେ ତ ବେଗଗାମୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।]

ସର୍ ସର୍—ଦେ· ଅ—୧ । ଧାଡ଼ ଧାଡ଼ ହୋଇ—1. In rows. ୨ । Sari sari ହାର ହାର ହୋଇ—2. In strings. [ଉ—ସାରିସାରି ଦନେ କର ସର୍ ସର୍ ସର୍ ମାଳତୀ କବରୀ ବର ଧର୍ଷି ଙ୍କେର ଘାଟୀଘାଟୀ ପ୍ରଖର ସାର୍ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।] ୩ । ସ୍ତର ନବେନବେ; থাকেথাকে बहुत छत्ताका ସ୍ତର ହୋଇ—3. In থাকেথাকে नीचे ऊपर layers.

ସର୍ ହାତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସଦୃଶ+ହସ୍ତ)—ସରସମ; ସମାନ—Sari hāta Equal; similar. সমতুল্য बराबर

ସରୀସୃପ—ସଂ. ବ [ସୃପ୍· ଧାତୁ (ଗତ କରିବା)ର ଯଙ୍ ଲୁଗନ୍ତରୂପ, ସର Sarisṛupa ସୃପ୍ ଧାତୁ=ପୁନଃ ପୁନଃ ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ; ଯେ ପୁନଃ ପୁନଃ ବା ଲମ୍ଫ ଦେଇ ବା କୁଟିଳଭାବରେ ଗମନ କରେ]—୧ । (ବେଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି) ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁମାନେ ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଚାଲନ୍ତି—1. Leaping animals; reptiles. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) କର୍କଟ, ବୃଶ୍ଚିକ ଓ ମୀନରାଶି—2. (astrology) The astrological signs of the Crab, the Scorpion and the Fishes.

ସରୁ—ସଂ. ବ (ସୃ· ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—ଖଡ୍ଗ Saru ଅସ୍ତ୍ରର ମୁଠି—The handle of weapons. ଦେ. (ଉସରୁ, ସୁରୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବଣ—(ସଂ. ଶୀର୍ଣ୍ଣ; ବା 'ଶର', ଶର সরু पतला ତୃଣଦଣ୍ଡ ପରି ଶୀର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ପତଳା—1. Thin. (ମୋଟ, ଗରୁ—ବିପରୀତ) (ଉ—ସରୁ ଗାର ।) ୨ । କ୍ଷୀଣ; କୃଶ—2. Slender; lean. (ଉ—ସରୁକଟୀ; ସରୁ କଙ୍କାଳୀ ।) ୩ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ—3. Emaciated. ୪। ସୂକ୍ଷ୍ମ—4. Fine; delicate. (ଉ—ପିନ୍ଧିଅଛନ୍ତି ବାଳ୍ଚ ସରୁ ବାରীক ଝୀନ ବାସ । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ· ଅଦ ।) ୫ । କୋମଳ—5. Soft. (ଉ—ସରୁ ଚୁମ୍ବନ ।)

ସରୁ ଅଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ସରୁ କଟୀ (ଦେଖ) Saru aṇṭā Saru kaṭī (See) সরু কোমর पतली कमर

ସରୁ ଅନ୍ନ—ଦେ· ବ—ସରୁ ଭାତ (ଦେଖ) Saru anna সরু ভাত मेही भात Saru bhāta. (See) [ବିପରୀତ—ମୋଟ ଅନ୍ନ, ବଗଡ଼ା ଅନ୍ନ]

ସରୁଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୀର୍ଣ୍ଣ)—ସରୁ (ଦେଖ) Saruā সরু पतला Saru. (See)

ସରୁଆ ମୋଟା (ମୋଟିଆ)—ଦେ. ବଣ (ବିପରୀତାର୍ଥ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ସରୁ Saruā moṭā (moṭiā) ମୋଟ (ଦେଖ)—Saru moṭa. (See)

ସରୁଆ ସଜ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—କୃଶ ଦେହ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a Saruā saja person) Having a very slender body. পাতলা গা दुबला पतला [ଉ—ମତେ ବୋଲୁଥାଉ ସରୁଆ ସଜ, ତୁ କାହିପାଇଁ ବାଜୁ ?—ଢଗ]

ସରୁ କଙ୍କାଳୀ—ଦେ· ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର କଙ୍କାଳ ବା ଶରୀରର Saru kaṅkāḷī ଗାତ୍ରଦ୍ୱୟ କ୍ଷୀଣ—(A woman) Having সরু কাঁকালী पतली कमरवाली a slender body.

ସରୁ କଜ(ଜ୍ଜ୍ୱ)ଳ—ଦେ. ବ—ଅକ୍ଷିରେ ଦଅ ଯାଇଥିବା କଜ୍ଜ୍ୱଳର ସରୁ Saru kaja(jjwa)ḷa ଗାର—A slender or fine line সরু কাজল पतला काजल of collyrium drawn on the lower eye-lids.

ସରୁ କଟୀ—ଦେ. ବ—କୃଶ ଅଣ୍ଟା—Saru kaṭī Slender waist. ('ଭରୁ ଯେବେ ସରୁ କଟୀ সরু কটী ଭାଙ୍ଗିବାରୁ, ସମର୍ପ ମୋ କରେ କୁଚ କୁମ୍ଭ'—ପ୍ରାଚୀନ पतली कमर ସଙ୍ଗୀତ) ଦେ. ବଣ—କୃଶ କଟି ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—সরু কাঁকালী (A woman) Having a slender पतली कमरवाली waist

ସରୁ କନା—ଦେ, ବ—ପତଳା କନା—Saru kanā A thin piece of rag. সরু কানী पतला चीथड़ा

ସରୁ(ରୋ)କା(କ୍କା)—ବିଦେ. ବ—(ଫା. ସରୋକାର୍)—୧ । ସମ୍ପର୍କ—Saru(ro)kā(kkā) 1. Connection. ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ—সরোকা सरोकार 2. Relation.

ସରୁ ଗଗୁଆ—ପ୍ରାଦେ—(ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—୧ । ଖୁବ୍ ଛୋଟ ଛୋଟ ଏବଂ Saru gaguā ଅନ୍ୟ ମାଛ ସହିତ ମିଶା ହୋଇ ନ ଥିବା ଗଗୁଆ ମାଛ—Very small species of Gaguā fish, not mixed with other kinds of fish. ୨ । ଏକ ଜାତୀୟ ସରୁ ଧାନ—2. A species of fine paddy.

ସରୁ ଗଳା—ଦେ, ବ—୧ । କ୍ଷୀଣ ସ୍ୱର—1. Slender tone. Saru gaḷā ୨ । କୋମଳ ସ୍ୱର—2. Soft voice. সরুগলা महीन आवाज

ସରୁ ଗୋଡ଼ୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଗୋଡ଼ ସରୁ—Saru goḍī (A woman) Having tender or thin সরুপায়ী पतला पैरवाली legs.—[ଉ ଏପରି ସ୍ତ୍ରୀ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁନ୍ଦର ନୁହନ୍ତି) ଦେ· ବ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶୁଦ୍ର କଙ୍କର মিহী কাংকর महीनकङ्कर —Tiny gravels.

ସରୁଚ୍—ସ.ବଣ—(ସହାଅ ବନ୍ଧୁତା ରୁ; ସ+ରୁଚ)—ଶୋଭାଯୁକ୍ତ (ଭୁ.ପ) Saruch Beautiful; graceful.

ସରୁ ଚକୁଳି—ଦେ, ବ—ପତଳା ଚକୁଳି ପିଠା—Saru chakuḷi Thin pastry cake. সরু চাকলী पतली पूरी

ସରୁ ଚାଉଳ—ଦେ. ବ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚାଉଳ—Saru chāula Fine rice. [ଉ—[illegible] সরু চাল, মিহী চাল बारीक चावल [illegible] ସରୁ ଚାଉଳ ଅନ ଭୁଞ୍ଜ ।

ସରୁ ଚାକୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡା)—ପ୍ରାଦେ• (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କାଶମର୍ଦ୍ଦ (ଦେଖ)—
Saru chākuṇḍā(ṇḍā) Kāsa mardda (See).

ସରୁ ଚି(ଚୁ)ଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟଜାତୀୟ ମାଛଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶା ଯାଇ ନ ଥିବା ଛୋଟ୍ ଛୋଟ ଛୋଟ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାଛ—Very small shrimps not mixed with other kinds of fish.
Saru chi(chu)ṅgurḍi
[ଚିଙ୍ଗୁ(ଚୁ)ଙ୍ଗୁଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ]
সরু চিঙ্গড়ি; কুচো চিঙ্গড়ি, ঘুষো চিঙ্গড়ি
पतला चिंगड़ा
[ବ୍ର—ବଜାର ହାଟରେ ଏହା ସହିତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଛୋଟ ମାଛ ସାଧାରଣତଃ ମିଶି ନ ଥାଏ ।]

ସରୁ ଚୁମ୍ବନ—ଦେ. ବ—କୋମଳ ଚୁମ୍ବନ; ଯେଉଁ ଚୁମ୍ବନରେ ଚୁମ୍ବନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟ ଚୁମ୍ବିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଧରକୁ ବା ଗଣ୍ଡଦେଶକୁ କ୍ଷୀଣରୂପେ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ଓ ଯେଉଁ ଚୁମ୍ବନର ଶବ୍ଦ କ୍ଷୀଣ—Soft kiss; tender kiss.
Saru chumbana
(ସରୁ ଚୁମ୍ବ, ସରୁ ଚୁମା—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସରୁ ଚୁମ୍ବନ୍ୟ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)
সরু চুমা कोमल चुम्बन, हलका चुमन
[ଭ୍ର—ଗୃହିଁ କ ସନ୍ତୋଷ ହେବ, ସରୁ ଚୁମ୍ବନ ମୁଁ ଦେବ; ନେବ ମୁଖ ଅଡ଼େ କର, ଚକ୍ଷୁରେ ପୁଲକ ଭର—ଭଞ୍ଜ ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।]

ସରୁଜ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ରୁଗ୍ଣ; ରୋଗବିଶିଷ୍ଟ—
Saruja (ସରୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Ailing; sick.

ସରୁତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଭୁଲ ହି.ସରୌତା)—ଗୁଆକାଟି—
Sarutā Nut-cracker.

ସରୁ ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବ—କ୍ଷୀଣ ରଜ୍ଜୁ—Slender rope.
Saru daurḍā(rḍi) সরু দড়ি पतली रसी

ସରୁ ଦି(ଦେ)ହ—ଦେ. ବ—କ୍ଷୀଣ ବା କୃଶ ଶରୀର—Slender or lean body. ଦେ. ବଣ—କ୍ଷୀଣକାୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Having a slender body.
Saru di(de)ha
সরু গা पतला देह
পাতলা पतला

ସରୁ ଧଡ଼ି—ଦେ. ବ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧଡ଼ି—
Saru dharḍi Fine border of a cloth.
সরু পাড় पतला कोर

ସରୁଧଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧଡ଼ିବିଶିଷ୍ଟ (ଲୁଗା)—
Saru dharḍiā Fine-bordered (cloth)
সরুপেড়ে पतला कोरवाला

ସରୁ ଧାନ—ଦେ• ବ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧାନ୍ୟ—
Saru dhāna সরু ধান पतला धान Fine paddy.

ସରୁ ନାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ—ସରୁ ଲାଞ୍ଜି (ଦେଖ)
Saru nāñji Saru lāñji (See)

ସରୁ ପଖାଳ—ଦେ. ବ—ସରୁ ଚାଉଳର ଅନ୍ନର ପଖାଳ—
Saru pakhāḷa Boiled fine rice soaked with water.

ସରୁ ପତରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସାନ ହାତି (ଦେଖ)
Saru patariā Sāna hāti (See)

ସରୁପତ୍ରିଆ ଶୋଲ—ଦେ. ବ—ଗାଇଆ ଶୋଲ (ଦେଖ)
Sarupatriā śola Gāiā śola (See)

ସରୁ ପାଚକ- ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଭାଙ୍ଗ ପାଣି ବା ସରବତ ପାନ ଅଳ୍ପ ସିଦ୍ଧି ଓ ବେଶି ମସଲା ସଂଯୋଗରେ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ—A drink made up of a little quantity of Ganja leaves and a larger quantity of spices.
Saru pāchaka
সরু পাচক हलका ठंडक

ସରୁ ପାଡ—ଦେ• ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—(ଲୁଗାର) ସରୁ ଧଡ଼ି—Fine border (of a cloth).
Saru pārḍa
সরু পাড় पतला कोर
সরু পেড়ে ଦେ. ବଣ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଧଡ଼ି ବିଶିଷ୍ଟ (ଲୁଗା)—
पतला कोरवाला (a cloth) Having fine border.
(ସରୁ ପାଡ଼ଦାର, ସରୁ ପାଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ)

ସରୁ ବଚନ—ଦେ. ବ—୧ । କୋମଳ ଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ବଚନ—
Saru bachana 1. Softly uttered word. ୨ । ମଧୁର ବାକ୍ୟ—2. Sweet words.
মিঠা বচন मिठीबात

ସରୁ ବଚନିଆ—ଦେ. ବଣ• ପୁଂ—ଯେ କୋମଳ ବାକ୍ୟ କହେ; ନମ୍ରଭାଷୀ—Speaking softly.
Saru bachaniā
মিঠা বচনি मिठी बातवाला (ସରୁ ବଚନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରୁ ବାଲି—ଦେ• ବ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ବାଲୁକା—
Saru bāli Fine sand. (ଉ—ଏ ତ ସୁନ୍ଦର ସରୁବାଲି
সরু বালি पतला बालु ଭୂଷିତ—ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।

ସରୁ ବେକ—ଦେ• ବ—କୃଶ ଗଳଦେଶ—
Saru beka সরু ঘাড় पतला गला A narrow neck.

ସରୁ ବେକା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—କୃଶ ଗଳଦେଶ ବିଶିଷ୍ଟ—
Saru bekā Having a narrow neck.
সরু ঘেড়ো पतला गलावाला (ସରୁ ବେକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସରୁ ଭାତ—ଦେ. ବ—ସରୁ ଚାଉଳର ଅନ୍ନ—
Saru bhāta সরু ভাত पतला भात Fine boiled rice.

ସରୁ ମଧ୍ୟା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସରୁ କଟୀଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Saru madhyā Slender-waisted (woman).
সরু মধ্যা पतली कमरवाली (ଉ—ବାଣୀ ମୋର ନାମେ ଜାହୁ ବଜାଣରୁ ସରୁମଧ୍ୟା ଯାରୁ ଭୟ ବହି । ଭଞ୍ଜ—ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ସରୁ ମାଧେ(ଧୋ)ଇ—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତ ଚଢ଼ୀ ଧାନ ଚର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଅଳ୍ପ କଳା ହୋଇଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଧାନ—A sort of fine black-tipped white paddy.
Saru mādhe(ddo)i
(ସରୁ ମାଧୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସରୁ ମୋଟ(ଟା)—ଦେ. ବଣ (ବିପରୀତ ସମାହାର) —ପତଳା ଓ ସ୍ଥୂଳ—
Saru moṭa (ṭā) Thin and thick.
সরু মোটা पतलामोटा ଦେ. ବ—କ୍ଷୀଣ ଓ ସ୍ଥୂଳବସ୍ତୁମାନ—
Lean and thick things.

ସରୁ ଲଞ୍ଜି—ଦେ. ବ—ନୟନ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅଙ୍କିତ କଜ୍ଜଳର ସରୁଧାର—
Saru lāñji A fine line of collyrium drawn
কাজলের সরু রেখা पतली काजलकी रेखा beyond the ends of the eyes.

ସରୁ ଲୁଗା—ଦେ. ବ—ପତଳା ଲୁଗା; ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର—
Saru lugā Fine or thin cloth.
সরু কাপড় पतला कपड़ा

ସରୁ ସୂତା—ଦେ. ବ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ସୂତ୍ର—
Saru sūtā Thin piece of thread; fine thread.
সরু সুতো पतला सूत

ସରୂପ—ବଣ. ପୁଂ (ସ=ସମାନ+ରୂପ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ଏକ
Sarūpa ରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of the same shape. [ଉ—
(ସରୂପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ଗୋଦାବରୀ ତୀର୍ଥସରୂପୀ, ଭଗନ
(ସରୂପତା, ସାରୂପ୍ୟ—ବ) କାରଣେ ଦେବା ଜଗତେ ବ୍ୟାପି—
(ସରୂପୀ—ଦେ. ରୂପ) ପ୍ରାଚୀ. ବହୁସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।) ୨ ।
(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି) ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—2. Embodied, having shape. ଦେ. ବିଣ—ସ୍ୱରୂପ; ତୁଲ୍ୟ; ସଦୃଶ
সরূপ माफक Similar; equal.
(ଉ—ଗୁରୁପାଦୁକେ ବେଦ ପୁଣ, ଯାହକୁ ସରୂପରେ ଜାଣ—
ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତିବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ସରୂପକ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ରୂପକ)—
Sarūpaka ରୂପକାଳଙ୍କାର ସହିତ—With the figure of simile. (ଉ—ବାର୍ତ୍ତା କହେ ସରୂପକେ ସତାଗତ, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଗୁରୁ ସଙ୍ଗେ ସମାଗତ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସରେ—ଦେ. ଅ—ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Till the end. (ଉ—ସାତ
Sare ତରୁ ସରୁ ଫୁଲ ସରେ ମଣ୍ଡନ । ଉଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
শেষ পর্য্যন্ত शेषतक ସୁନ୍ଦରୀ ।) ଦେ. କି (ସରିବା କ୍ରିୟାର
ফুরায় आखीरहोता ବର୍ତ୍ତମାନକାଳର ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକ
ବଚନରେ ରୂପ 'ସରଇ' ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟରୂପ)—
Is finished

ସଃ ରେ(ରେଃ)—ଦେ. ବ (କଚେରୀ, ସାଙ୍କେତିକ)—ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍—
Saḥ re(reḥ) (abbreviation for) Sub-Registrar.
সঃ রেঃ स: र:

ସରେଇ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ସରାଇ (ଦେଖ)—Sarāi. (See)
Sarei [ଉ—କଟକ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ସରେଇ ଘର ନିର୍ମାଣ ଓ
সরাঈ सराय ଦୋକାନ ବସାଇଦେଲେ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ମଧ୍ୟମାକାର ଅଟିକା—1. Medium-sized earthen pot.
୨ । ସୋରେଇ—2. A kind of long narrow-necked pitcher.

ସରେତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍ତ୍ତ)—ସର୍ତ୍ତ—
Saret Condition or term of a contract or
সর্ত্ত शर्त्त agreement.

ସରେନ (ନୋ, ନୌ)—ବୈଦେ. ବଣ (କଚେରୀ) (ଫା. ସରେନର୍ଓ)
Saren (no, nau) —୧ । ମୌଳିକ—1. Original. ୨ ।
(ସରେନଓ[ଓ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଦ୍ୟ; ପ୍ରାଥମିକ—
সরেনও सरेनओ; पहला 2. Primary.

ସରେନ(ନୋ,ନୌ) ଅଦାଲତ (କୋଟ୍, କୋର୍ଟ୍)—ବୈଦେ. ବ.
Sarena(no,nau) adālata(koṭ,korṭ) (କଚେରୀ)—
[ସରେନଓ(ଓ)ଅଦାଲତ(କୋଟ୍,କୋର୍ଟ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ] ମକଦମାକୁ
সরেনও আদালত पहला अदालत ପ୍ରଥମେ ବିଚାର
କରିଥିବା ଅଦାଲତ—The original court for the trial of a suit.

ସରେନ(ନୋ,ନୌ) ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବ (କଚେରୀ)—
Sarena(no,nau) makada(dda)mā କୌଣସି ଦାବୀ
[ସରେନଓ(ଓ)ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମ୍ବନ୍ଧେ ବାଦୀ
সরেনও মোকদ্দমা पहला मकदमा ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
ଦେବାନୀ ଅଦାଲତରେ ପ୍ରଥମେ ଦାଏର ହୋଇ ବିଚାର
ହେବା ମକଦମା—Original civil suit.

ସରେ ହାଲ—ବୈଦେ.ବ(ଫା.)—କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସମସ୍ତ ବିବରଣ
Sare hāl —All particulars about any matter.
সরে হাল पूरा हाल

ସରୋକା(କ୍କା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସରୋକାର୍)—୧ । ସମ୍ପର୍କ—
Saroka(kkā) 1. Connection. ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ—
[ସରୋକାର୍—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Relationship. ୩ ।
[ଅ. ଶରୀକ୍]—ହିସା; ଅଂଶ—3. Share.

ସରୋଜ—ସଂ, ବ [ସରଃ=ଜଳ, ସରୋବର+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା
Saroja +କର୍ତ୍ତି ଅ]—ପଦ୍ମ—Lotus.

ସରୋଜ ନୟନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ଉପମିତ ବହୁବ୍ରୀହି]—ପଦ୍ମ ପରି ସୁନ୍ଦର
Saroja nayana ନେତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—Lotus-eyed.
[ସରୋଜନେତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ] ସଂ. ବ [ଉପମିତ କର୍ମଧାରୟ]—
[ସରୋଜନୟନା; ସରୋଜନେତ୍ରା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ] ପଦ୍ମ ପରି ସୁନ୍ଦର ନେତ୍ର
—Eye as graceful as the lotus.

ସରୋଜନୟନା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ [ସଂ. ସରୋଜନୟନା]—ପଦ୍ମ ପରି
Sarojanayanī ସୁନ୍ଦରନେତ୍ରବତୀ [ସ୍ତ୍ରୀ]—Lotus-
[ସରୋଜନେତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] eyed (female).
সরোজনয়না सरोजनयनी

ସରୋଜନ୍ମା—ସଂ. ବ (ସରଃ+ଜନ୍ମନ୍, ୧ମା.୧ବ)—ସରୋଜ (ଦେଖ)
Sarojanmā Saroja (See)

ସରୋଜ ବଦନ—ସଂ. ବ [ଉପମିତ କର୍ମଧାରୟ]—ପଦ୍ମମୁଖ—
Saroja badana A face as graceful as the lotus. ସଂ. ବଣ ପୁଂ [ଉପମିତ ବହୁବ୍ରୀହି]—ପଦ୍ମ ପରି ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ—(Masculine) Having the face as graceful as the lotus.
[ସରୋଜବଦନା—ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ]

ସରୋଜବଦନୀ—ଦେ. ଧଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସରୋଜବଦନା)—ପଦ୍ମ ପରି
Saroja badani ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—(a female)
ସବୋଜବଦନୀ **सरोजबदनी** Having the face
as a beautiful as the lotus.

ସରୋଜିନୀ—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସରୋଜ=ପଦ୍ମ+ଅସ୍ତି ଯାହାର, ଏହି
Sarojini ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧। ପଦ୍ମଗଛ; ପଦ୍ମ
ଲତା—1. The lotus creeper. ୨। ପଦ୍ମ-
ସମୂହ—2. A collection of lotus flowers.
୩। ପଦ୍ମବହୁଳ ପୁଷ୍କରିଣୀ—3. A tank full of
lotus. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସରୋଜୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Saroji. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ-
ସବେଜିନୀ **सरोजिनी** ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given
to females.

ସରୋଜିନୀ ନାଇଡୁ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧା ନାରୀ-
Sarojini naidu ନେତ୍ରୀ—Sarojini Naidu—the
famous Indian lady-leader. [ବି—ଏ
ବଙ୍ଗୀୟ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ମାଦ୍ରାଜର ତେଲୁଗୁ
ଡାକ୍ତର ପି. ଆର୍. ଡି. ନାଇଡୁଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ।
ଏ ଦେଶସେବା ବ୍ରତରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଅଛନ୍ତି;
ଏ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା କବି। ଇଂରାଜି ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ
ଏହାଙ୍କ କବିତା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ କରଅଛି।
ଭାରତୀୟ ସମସ୍ତ (କଂଗ୍ରେସ, ସ୍ୱଦେଶୀ, ସ୍ୱରାଜ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁ-
ମୁସଲମାନ ମିଳନ ଆଦି) ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏ ଅଗ୍ରଣୀ
ହୋଇ କାମ କରିଛନ୍ତି। ଏହାଙ୍କ ପରି ବିଦୁଷୀ ମହିଳା
ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ନାରୀମାନଙ୍କରେ ଦୁର୍ଲଭ। ଅଫ୍ରିକାରେ
ଥିବା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନାର୍ଥେ ଏ ଥରେ
ଅଫ୍ରିକା ଯାଇଥିଲେ। ୧୯୨୫ ସାଲରେ ଏ ଭାରତୀୟ
କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତା ହୋଇଥିଲେ।]

ସରୋଜୀ—ସଂ ବି (ସରୋଜ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—
Saroji ବ୍ରହ୍ମା—The God Brahma. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ
(ସରୋଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପଦ୍ମ ବିଶିଷ୍ଟ—Having lotus.

ସରୋ(ରୌ)ତା—ପ୍ରା. ଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ)—୧।
Saro(rau)ta ଶିଲକାତି—1. A small folding knife.
୨। ଗୁଆକାତି—2. Nut-cracker.

ସରୋତ୍ସବ—ସଂ. ବି (ସରଃ=ସରୋବରରେ ଉତ୍ସବ=ବିହାର ଯାହାର
Sarotsaba ବହୁବ୍ରୀହି)—ସାରସ ପକ୍ଷୀ—A species
of crane.

ସରୋଦୟ—ଗ୍ରା. ବି ସଂ. ସ୍ୱରୋଦୟ)—ସ୍ୱରୋଦୟ (ଦେଖ)—
Sarodaya सरोदय **सरोदा** Swarodaya (See)

ସରୋଧ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହ+ରୋଧ)—ରୁଦ୍ଧ—
Sarodha Confined; restrained.

ସରୋବର—ସଂ. ବି (ସରଃ+ବର)—୧। ପୁଷ୍କରିଣୀ; ପୋଖରୀ—
Sarobara Tank. ୨। ପଦ୍ମାଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳାଶୟ (ପ୍ରକୃତବାଦ)
A tank full of lotus.

ସରୋରୁହ(ତ୍)—ସଂ. ବି (ସରଃ=ସରୋବର+ରୁହ୍ ଧାତୁ=ଜନ୍ମିବା
Saroruha(t) ଜାତି ଅ; +କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)—ସରୋଜ; ପଦ୍ମ—
Lotus.

ସରୋରୁହାସନ—ସଂ. ବି (ସରୋରୁହ=ପଦ୍ମ ଅଟେ ଆସନ ଯାହାଙ୍କର,
Saroruhasana ବହୁବ୍ରୀହି)—ବ୍ରହ୍ମା—The God
Brahma (who is represented as seated on
a lotus.

ସରୋଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ=ସହ+ରୋଷ=କ୍ରୋଧ;ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)
Sarosha (ସରୋଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସକ୍ରୋଧ; କ୍ରୁଦ୍ଧ—Angry.

ସରୋଷ୍ଠକ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସହ+ଓଷ୍ଠ୍ୟ—କାବ୍ୟରେ ଶବ୍ଦଯୋଜନା
Sarosthaka ବିଶେଷ—A kind of Composition.
(ଯେଉଁ କାବ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର
ଓଷ୍ଠ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ, ସେଠାରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ) [ଉ—
ବାମା ବଭି ପ୍ରେମପତ୍ର ବିଭବ ବିଭ୍ରମ ବାମା ବାମା ବଭି
ବଭିବବ ଭାଭି ମମ—ଗୋଲକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା]

ସର୍କ—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ କ)—୧। ବାୟୁ—
Sarka 1. Air. ୨। ମନ; ଚିତ୍ତ—2. Mind; heart.
୩। ପ୍ରଜାପତି—3. Butterfly. ୪। ଏକ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ
ନାମ (ହ. ଶ)—4. Name of a Progenitor of
the created beings.

ସର୍କଟା(ଟେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଶକ୍ତକରି ବାନ୍ଧିବା—
Sarkata(te)iba To tie tightly.

ସର୍କ(କୁ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍କଲ୍)—ଶାସନ ସୌକର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ
Sarka(rku)l ଗଠିତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ବିଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ—A
सर्कल **सर्कल** Circle (formed for admini strative
convenience) [ବି—ଏହି ଶବ୍ଦସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ
ଇଂରେଜ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର
ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନାମକରଣ ହୁଏ; ଯଥା—ସର୍କଲ୍
(ସର୍କଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଫିସର୍, ସର୍କଲ୍ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର୍ ଇତ୍ୟାଦି।]

ସର୍କସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ସର୍କସ୍)—୧। ଲୋକମାନଙ୍କ ମନୋ-
Sarkas ରଞ୍ଜନାର୍ଥ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବ୍ୟାୟାମ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ପଶୁ-
सरकस् **सरकस, सर्कस** ମାନଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ
ଗଠିତ ଦଳ—1. Circus; a troupe of gymnasts and trained beasts which show
performances for public recreation. ୨।
ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଅଦ୍ଭୁତ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ
ବ୍ୟାୟାମ; କସରତ—2. Athletic feats or
gymnastics performed for being witnessed by the public.

ସର୍କସ୍ କରିବା—ଦେ କ୍ରି—କସରତ କରିବା—
Sarkas kariba To perform athletic feats.
सरकस् करा **सरकसकरना**

ସର୍କା—ବୈଦେ. ବି—୧। (ଫା ସରୋକାର୍)—ସରୋକା (ଦେଖ)—
Sarka Saroka (See) ୨। ସର୍କା (ଦେଖ)—2.

ସର୍କା — Sarka (See) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ —ଘର ଲିପିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମାଟିଗୋବରର ଲୁଗା—A rag smeared with clay mixed with cowdung, used in smearing floors
ସରୋକା ସରोकार

ସର୍କା(ର୍କେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ. କ୍ରି—(ବାଲେଶ୍ୱର)—ସର୍କିବାର ଣିଜନ୍ତ
Sarkā(rke)ibā ରୂପ)-ଘୁଞ୍ଚାଇବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ
ସରান সরকানা ଘୁଞ୍ଚାଇବା—To remove a thing from a place.

ସର୍କା ଫାନ୍ଦ(ଫାଁନ୍ଦ)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଦୁଆ ଫାଶ;
Sarkā phānd (phānd) ଦଉଡିରେ ପକାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଗଣ୍ଠି, ଯାହାକୁ ଟାଣି ଦେବା ମାତ୍ରେ ସେ ଗଣ୍ଠି ଦୃଢତର-ରୂପେ ଲାଗିଯାଏ—A kind of tight knot; clove hitch; reefknot.

ସର୍କାର୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସର୍କାର୍)—ସରକାର ଇତ୍ୟାଦ
Sarkār (etc) (ଦେଖ)—Sarakāra etc (See)

ସର୍କାର୍ ପାଟା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (କଚରଅ)—ନିଲାମରେ
Sarkār pāṭā ଅସିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି (ଭୂମି)ଉପରେ ସରକାରଙ୍କର ବା କୋର୍ଟଙ୍କ ତରଫରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମୂଲ୍ୟ-A valuation set by the court or the Government on a property going to be sold by public auction.

ସର୍କାରୀ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବଣ—ସରକାରୀ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sarkārī (etc) Sarakārī etc (See)

ସର୍କିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍କିଟ୍)—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନୀୟ
Sarkiṭ ମକଦ୍ଦମାମାନ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ବିଚାରପତିମାନଙ୍କ
সার্কিট ଗସ୍ତ—1. Circuit of judges for hearing
सरकिट or trying cases in the locality. ୨। ବଡ଼ ବଡ଼ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଗସ୍ତ—2. Tour of high Government officials.

ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟ(ର୍ଟ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟ)—ଓଡ଼ିଶାର
Sarkiṭ koṭ(rṭ) ମକଦ୍ଦମାମାନ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ପାଟନା ହାଇ-
সার্কিট কোর্ট କୋର୍ଟର ଜଜମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ ଜଣ ବର୍ଷକ
सरकिट कोर्ट ମଧ୍ୟରେ ୨/୪ ଥର କଟକକୁ ଆସି ସେଠାରେ ବଇଠକ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଅଦାଲତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି--The Circuit Court of the Patna High Court which is held at Cuttack to hear cases of Orissa. [ଦ୍ର—ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବା ଦୁଇ ଜଣ ଜଜ ପ୍ରଦେଶର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନଗରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ମକଦ୍ଦମାମାନ ଶୁଣିବାର ପ୍ରଥା ଭାରତବର୍ଷରେ ନ ଥିଲା । ବିହାର-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍ଥାପିତ ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟର 'ଭଟକ ସର୍କିଟ' ଭାରତରେ ନୂତନ ଅଟେ । କଟକରେ ଏହି ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟର ବଇଠକ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜଜମାନେ ଆସନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ 'ସରକିଟ୍ ଜଜ' ବୋଲାଯାଏ । ଜଜମାନେ ବର୍ଷକେ ଏକାଧିକ ଥର ଆସି ଶୁଣାଣି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମକଦ୍ଦମାମାନ ଶୁଣି ରାୟ ଦେଇ ପୁଣି ପାଟଣାକୁ ଫେରି ଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କଟକନଗରରେ ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟର ଅଫିସ୍ ବରାବର ରହିଅଛି । କଟକରେ ଡେପୁଟି ଜଜ ଉକ୍ତ ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟର 'ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍' ଓ ଜଣେ ଖାସ୍ ମୁନସଫ୍ ଉକ୍ତ କୋର୍ଟର 'ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍' କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ଏବଂ କଟକରେ ଦାଏର ହେବା ଅପିଲ୍ ଓ ମୋସନ୍‌ମାନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ଗ୍ରହଣ କରି ଶୁଣାଣି ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ମକଦ୍ଦମା-ମାନଙ୍କର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ କରି ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କ ଶୁଣାଣି ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ରଖନ୍ତି । ସର୍କିଟ୍ ଜଜମାନେ କଟକକୁ ଆସି ସେଗୁଡ଼ିକ ଫଇସଲ କରନ୍ତି ।]

ସର୍କିଟ୍ ଜଜ୍—ବୈଦେ ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ଜଜମାନେ ସରକିଟ୍
Sarkiṭ jaj କୋର୍ଟରେ ବସି ବିଚାର କରନ୍ତି—The judges
সার্কিট জজ सरकिट जज of the Circuit Court.

ସର୍କିଟ୍ ହାଉସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ସର୍କିଟ୍ ହାଉସ୍)—ମଫସଲକୁ
Sarkiṭ hāus ଗସ୍ତରେ ଆସିବା ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ରହିବା ପାଇଁ
সার্কিট হাউস ପ୍ରସ୍ତୁତ ସରକାରୀ ପ୍ରାସାଦ—Circuit House.
सरकिट हाउस

ସର୍କିଦାର—ବୈଦେ. ବ—ସରକିଦାର (ଦେଖ)
Sarkidār Sarakidāra (See)

ସର୍କିଦାରୀ—ଦେ. ବ—ସରକିଦାରୀ (ଦେଖ)
Sarkidārī Sarakidāri (See)

ସର୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସରକିବା (ଦେଖ)
Sarkibā Sarakibā (See)

ସର୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍କଲ୍)—ସର୍କଲ (ଦେଖ)
Sarkul Sarkala (See)

ସର୍କୁ(କ୍ୟୁ)ଲ(ଲା)ର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍କୁଲର୍)—ଉଚ୍ଚତର
Sarku(rkyu)la(lā)r ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଅବଗତି
সরক্যুলার ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଚାରିତ ଲିପିବଦ୍ଧ ଆଦେଶ—Circular.
सरक्युलर

ସର୍କୁଲ(ଲା)ର୍ ରୋଡ୍—ଦେ. ବ (ନାମ)—କଲିକତାର ଗୋଟିଏ
Sarkula(lā)r road ରାସ୍ତାର ନାମ—Circular Road;
সরক্যুলার রোড name of a road of Calcutta.
सरक्युलर रोड [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ଅପର ସର୍କୁଲର୍ ରୋଡ୍ ଓ ଲୋଅର୍ ସର୍କୁଲର୍ ରୋଡ୍ । ଇଂରେଜୀରେ 'ସର୍କୁଲର' (Circular) ବିଶେଷଣ ପଦର ଅର୍ଥ ବୃତ୍ତାକାର । ଉକ୍ତ ରାସ୍ତାର ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତ ଗୋଲ ଥିବାରୁ ତହିଁର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।]

ସର୍ଗ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ—ତ୍ୟାଗ କରିବା; ନିର୍ମାଣ କରିବା + ଭାବ
Sarga ଅ)—୧ । ସୃଷ୍ଟି (ଅମର)—1. Creation. ୨ । (+କର୍ମଅ) ବିଶ୍ୱ; ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—2. The universe. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃଅ) ପ୍ରକୃତି; ସ୍ୱଭାବ ([illegible])—3. Nature. ୪ । (+[illegible]

ଭ୍ୟାଗ—5. Giving up. ୬ । ନିଶ୍ଚୟ; ନିଶ୍ଚିତତା [ଅମର]—6. Certainty. ୭ । ମୋକ୍ଷ [ଅମର]—7. Liberation. ୮ । ମହାକାବ୍ୟର ଅଧ୍ୟାୟ [ଅମର]—8. Canto of a lyrical poem. ୯ । ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚ୍ଛେଦ—9. Chapter of a book. ୧୦ । (ସୃଜ+ଅ) ଜନ୍ମ; ଉତ୍ପତ୍ତି—10. Birth. [ଦ୍ର—ସର୍ଗ, ବିସର୍ଗ, ଯେବା ସ୍ଥାନ । ପୋଷଣ ଭୂତ ସମ୍ମାନ ॥ × × × ଅଶ୍ରୟ ଚିନ୍ତି ଦଶଗୁଣ । ଏ ଭାଗବତର ଲକ୍ଷଣ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୧୧ । ମୋହ [ମେଦିନୀ]—11. Delusion; infatuation; fainting. ୧୨ । ପ୍ରଯତ୍ନ; ଚେଷ୍ଟା—12. Attempt. ୧୩ । ଉତ୍ସାହ [ମେଦିନୀ—13. Effort; energy. ୧୪ । ଅନୁମତି [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—14. Permission. ୧୫ । ଚୁକ୍ତି; ମତ—15. Consent; contract. ୧୬ । ମଳ ତ୍ୟାଗ—16. Evacuation of the bowels. ୧୭ । ପୁରାଣର ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—17. One of the ten peculiarities of a Purāṇa. [ଦ୍ର—ବସ୍ତୁ କର୍ଗୁଣ କରିବାର, ତିଗୁଣେ ଯୁକ୍ତ ସେ ମାୟାର, ତହୁଁ ମହତ ଅହଂକାର, ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତ ସଞ୍ଚାର । ଶବ୍ଦାଦି ତନମାତ୍ର ପଞ୍ଚ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏକାଦଶ ସଞ୍ଚ । ଏମାନଙ୍କର ଉତପତ୍ତି, ଏ ସର୍ବେ ସର୍ଗ ଯେ ବୋଲନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ-ଭାଗବତ ।] ୧୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶିବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହ୍ର. ଶ)—19. A name of Śiba. ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସ୍ୱର୍ଗ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ—1. Heaven. [ଦ୍ର—ଅନନ୍ତ ଅଂଶ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ସର୍ଗ ପାତାଳ ପଞ୍ଚ ଖଣ୍ଡ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମ ଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।] ୨ । ଆକାଶ—2. Sky; ether.

ସର୍ଗ
सरग

ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଛୋଟ ଶାଳ ଗଛ; ଗଜା ଶାଳ ଗଛ—Young Śāla tree.

ସର୍ଗବଦ୍ଧ—ସ. ଣ (ଭୃତ୍ୟା ତତ୍; ସର୍ଗ ଦ୍ୱାରା ବଦ୍ଧ)—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସର୍ଗ Sarga baddha ବା ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ (ଗ୍ରନ୍ଥ)—Divided into cantos; arranged in chapters.

ସର୍ଗବନ୍ଧ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅଧ୍ୟାୟ ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥ—Sarga bandha 1. A book arranged into cantos. ୨ । ମହାକାବ୍ୟ—2. An epic.

ସର୍ଗମ୍—ଦେ. ବି ('ସାରିଗାମାର' ଚଳିତ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସାରିଗାମା(ଦେଖ) Sargam Sārigāmā (See)

ସର୍ଗୀ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ, ସମ୍ବଲପୁର, କଟକ, ଗଡ଼ଜାତ)—ଶାଳ Sargī (ଗଛ)—Sāla (tree). [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ସର୍ଗୀପାଲି ଗ୍ରାମର ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ସର୍ଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଚ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଚ୍ଚ)—୧ । ଅନ୍ୱେଷଣ—Sarch(rchch) 1. Search. ୨ । ହଜିଥିବା ବା ଚୋର ସାର୍ଚ୍ଚ् जाँच ଯାଇଥିବା କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୱେଷଣ—2. Search after a lost or stolen thing. ୩ । (କଚେରିଆ) ଖାନତଲାସି; ଅପରାଧ ଘଟିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖୋଜିବା ନିମନ୍ତେ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ସନ୍ଦେହସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଘର ଖୋଜିବା କ୍ରିୟା—3. Search by the police for any article connected with some offence. ୪ । (କଚେରିଆ) ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ସନ୍ଦେହସ୍ଥ ବା କାରାଦଣ୍ଡପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀରର ଉପରେ ଓ ଅଙ୍ଗ ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦି ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୱେଷଣ; ତଲାସୀ—4. Search of the body and clothes of an accused or a suspect or a convict.

ସର୍ଚ୍ଚ ଓ୍ୱାରଣ୍ଟ(ୱାରଣ୍ଟ)—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଆ) (ଇ. ସର୍ଚ୍ଚ ୱାରଣ୍ଟ) Sarch uārant(wārant) —କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଖୋଜିବା ପାଇଁ सार्च ओयारन्ट् ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହୁକୁମ-सर्च वारंट ନାମା—Search warrant.

ସର୍ଚ୍ଚ ଉଇଟନେସ୍(ଓ୍ୱିଟ୍ନେସ୍)—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଆ) (ଇଂ. ସର୍ଚ୍ଚ ଓ୍ୱିଟ୍ନେସ୍)—ଖାନତଲାସି ସମୟରେ Sarch uitnes(witnes) सार्च उईटनेस् ଉପସ୍ଥିତ ସାକ୍ଷୀ—Search-witness. सर्च उइटनेस

ସର୍ଚ୍ଚ ଲାଇଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଚ୍ଚ ଲାଇଟ୍)—ଅନ୍ଧକାରରେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ Sarch lāiṭ ବସ୍ତୁ ବା ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଓ सार्च लाईट् ଖୋଜିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହୃତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବୈଦ୍ୟୁତିକ सर्च लाइट ଆଲୋକ—Searchlight.

ସର୍ଚ୍ଚିଙ୍ଗ ଫିସ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଆ) (ଇଂ. ସର୍ଚ୍ଚିଙ୍ଗ୍ ଫିସ୍)—ସରକାରୀ Sarching phis ମହାଫିସଖାନାରୁ କୌଣସି ଦଲିଲର ନକଲ सार्चिङ्ग् फिस् ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ଦଲିଲ ଖୋଜିବାର सर्चिंग फीस ଖରଚ ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଫିସ୍ ଦାଖଲ କରେ—Searching fees (deposited for a document of which a persons wants a copy (ସର୍ଚ୍ଚିଙ୍ଗ ଫୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) from a record-room).

ସର୍ଜ୍ଜ (ଧାତୁ)—ସ—ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା (କବି କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Sarj (root) To ear:.

ସର୍ଜ୍ଜ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଜ୍ଜ)—ଏକ ପ୍ରକାର ପଶମି ଲୁଗା—Sarj Serge (cloth). सार्ज सारज, सर्ज

ସର୍ଜ୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)—ସ. ବି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ ବା ଶାଳ Sarja (rjja) ଗଛ—1. Shorea Robusta; Sal tree. (ସର୍ଜ୍ଜ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଶାଳ ରସ; ଝୁଣା—2. Resin. ୩ । ବଣିକ୍ (ମେଦିନୀ)—3. Merchant. ୪ । ଅସନ ବୃକ୍ଷ (ହ୍ର. ଶ)—4. Buchanonia Latifolia tr e ୫ । ଶଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ (ହ୍ର. ଶ)—5. A kind of wild tree exuding resin.

ସର୍ଜ୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ସ. ବି (ସର୍ଜ୍ଜ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧ । ପୀତଶାଳ; ପିଅଶାଳ Sarja(rjja)ka (ଅମର)—1.The Indian Kino tree.

୨ । ଶାଳ ଗଛ (ଇଷ୍ଟାଧର)—2. Shorea Robusta (tree) ୩ । ସର୍ଜ ରସ; ଝୁଣା—3. Yellow resin. ୪ । ଅସନ ଗଛ—4. The Asana tree; Buchonania Latifolia (tree).

ସର୍ଜ ଖାର—ଦେ. ବ—ସାଚ ଖାର (ଦେଖ)
Sarja khāra Sāchi khāra (See)

ସର୍ଜ ଗନ୍ଧା—ସଂ. ବ—ଗୁଳ୍ମ (ରତ୍ନମାଳା)—A herb; Vanda
Sarja gandhā Roxburghii.

ସର୍ଜ(ର୍ଜେ)ଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଜେଣ୍ଟ) —୧ । ୟୁରୋପୀୟ
Sarja(rje)ṇṭ କନଷ୍ଟେବଲ—1. Sergeant; a Europe-
ସାର୍ଜେଣ୍ଟ an constable. ୨ । ବିଲାତର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର
सजेंयट, सर्जेंट ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟୀ—2. Surgeant-at-law (in Britain).

ସର୍ଜ(ର୍ଜେ)ଣ୍ଟ ମେଜର—ବୈଦେ. ବ—ୟୁରୋପୀୟ ହେଡ଼ କନଷ୍ଟବଲ—
Sarja(rje)ṇṭ mejar Surgeant major.
সার্জেণ্ট মেজর सजेंयट मेजर

ସର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ) ତରୁ—ସଂ. ବ—ସର୍ଜକ ୧, ୨, ୪ (ଦେଖ)
Sarja(rjja) taru Sarjaka 1, 2, 4 (See)

ସର୍ଜନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଜନ୍)—୧ । ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସକ—
Sargan 1. A surgeon. ୨। (ଇଂ. ସର୍ଜେଣ୍ଟ) ସର୍ଜଣ୍ଟ(ଦେଖ)
সার্জন सार्जन 2. Sarjaṇṭ (See)

ସର୍ଜନ୍ ମେଜର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଜନ୍ ମେଜର)—ସୈନିକ
Sarjan mejar ବିଭାଗରେ ନିଯୁକ୍ତ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—
সার্জন মেজর Surgeon Major.
सर्जन मेजर

ସର୍ଜନ୍ ଜେନେର(ରା, ରେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଜନ୍
Sarjan jenera(rā,re)l ଜେନେରାଲ୍)—ପ୍ରାଦେଶିକ ଚିକିତ୍ସା
সার্জন জেনেরল ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ—Provincial
सर्जन जेनरल Head of the Medical Department; Surgeon General. [ବ୍ର—କେବଳ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, କଲିକତା ଓ ବମ୍ବେଇର ଚିକିତ୍ସାବିଭାଗର ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ପଦବୀ ଦିଆଯାଏ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ "ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ୍" (Inspector-General of civil Hospitals) କହନ୍ତି ।]

ସର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ମ—
Sarja(rjja)na 1. Creation. ୨ । ତ୍ୟାଗ; ବିସର୍ଜନ—2. Giving up; abandonment. ୩ । (+କର୍ମ. ଅନ) ସୈନ୍ୟର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗ—3. The rearguard of an army. ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଫିଙ୍ଗିବା—4. Throwing out; emitting. ୫ । (+କର୍ମ. ଅନ) ସୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁସମୂହ—5. The creation. ୬ । ଶାଳ ନିର୍ଯ୍ୟାସ (ହ. ଶ)—6. Resin.

ସର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନା—ସଂ. ବ (ସର୍ଜନ+ଆ)—ସୃଷ୍ଟି—Creation. ଦେ.
Sarja(rjja)nā ବ (କଟକୀଆ)—ମିଥ୍ୟା ପ୍ରମାଣ ବା ମକଦ୍ଦମା
সজ্জন ଗଢ଼ିବା; ରଚନା—Fabrication of false evi-
गढ़न्त dence or false case. ଦେ. ବିଣ (କଟକୀଆ)—
বচা, সাজান ମିଥ୍ୟା ବା ଗଢ଼ା (ମକଦ୍ଦମା)—Got up or
गढ़ाहुआ fabricated (case).

ସର୍ଜନା କରିବା—ଦେ. କି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସୃଷ୍ଟି କରିବା;
Sarjanā karibā ଗଢ଼ିବା—1. To create. ୨ । (କଟକୀଆ)
সাজান ମିଥ୍ୟା ମକଦ୍ଦମା ବା ପ୍ରମାଣ ଗଢ଼ିବା—2. To fabri-
गढ़ना cate a case or evidence.

ସର୍ଜନାମୂଳକ—ଦେ. ବିଣ (କଟକୀଆ)—୧ । ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା
Sarnāmūlaka (ମକଦ୍ଦମା)—1. Fabricated; got up
সাজান (case). ୨ । ମିଥ୍ୟା ବା ଗଢ଼ା ପ୍ରମାଣ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
गढ़ाहुआ (ମକଦ୍ଦମା)—2. (case) Based on fabricated or false evidence.

ସର୍ଜ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସଂ. ବ—୧ । ସର୍ଜରସ (ଦେଖ)—1. Sarja
Sarja nirjyāsa rasa. (See)
[ସର୍ଜ ନିର୍ଯ୍ୟାସକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସର୍ଜନୀ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ଈ)—ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରର
Sarjanī ବଳିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଳି (ଯେଉଁଥିରୁ ମଳ ଓ ଅପାନ ବାୟୁ ଅଧି ନିର୍ଗତ ହୁଏ—ହ. ଶ)—One of the sprials inside the anus.

ସର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୃଜ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଯାହା ସୃଷ୍ଟି
Sarja(rjja)nīya କରାଯାଇ ପାରେ—Capable of being created.

ସର୍ଜମଣି—ସଂ. ବ—୧ । ଝୁଣା; ସର୍ଜରସ; ଝୁଣା (ଜିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Sarjamaṇi 1. Resin. ୨ । ମୋଚରସ; ଶିମିଳିଗଛର ଅଠା (ହ. ଶ)—2. The resin of silk-cotton tree.

ସର୍ଜମିନ୍(ନି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସରେଜମିନ୍)—ସର-
Sarjamin(ni) (etc) ଜମିନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Saraja-min etc (See).

ସର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ) ରସ—ସଂ. ବ—ଶାଳଗଛର ରସ; ଝୁଣା—Yellow
Sarja(rjja) resa rasin; Memosa Rubicaulis.
धूना [ବ୍ର—ଏଥିଦ୍ୱାରା ଧୂପ ଦିଆଯାଏ ଓ ଏଥିରେ ବାର୍ଣ୍ଣିସ୍ ତିଆର
राल ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ, ଉଷ୍ଣ
ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ଅଗ୍ନି, ରାଳ, କଷାୟରସ ଓ ଧାରକ ।
ଶାଳନିର୍ଯ୍ୟାସ, ସର୍ଜ୍ଜ୍ୟ, ବହୁରୂପ, ଏହା ବାତାଦି ଦୋଷତ୍ରୟ,
ଦେବଧୂପ, ଶାଳସାର, ଯକ୍ଷଧୂପ, ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି, ସ୍ୱେଦ, ବିସର୍ପ,
ବହ୍ନିବଲ୍ଲଭ, ସର୍ଜମଣି, ଶାଳବେଷ୍ଟ, ଜ୍ୱର, ବ୍ରଣ, ବିପାଦିକା,
ଧୂନକ, ସର୍ଜନିର୍ଯ୍ୟାସ । ଗ୍ରହଦୋଷ, ଉପଦ୍ରବ,
ଫା. ଲିଲମଉ ରେଜା ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧକ୍ଷତ, ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ,
ଅ. ଶଳଜରୁ, ଶୈ ସର୍ଜରସମ୍ । ଶୂଳ ଓ ଅତିସାର ନାଶକ।]

ସର୍ଜରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଜରି)—ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା—
Sarjari সার্জরি सर्जरी Surgery.

ସର୍ଜାମ୍—ବୈଦେ. ବି—ସରଞ୍ଜାମ୍ (ଦେଖ)
Sarjām Sarajām. (See)

ସର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି,ର୍ଜୀ,ର୍ଜ୍ଜୀ)—ସଂ. ବି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇ,ଈ)—ସର୍ଜିକ
Sarji(rjji,rjī,rjjī) (ଦେଖ)—Sarjika. (See)

ସର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)କ[କା]—ସଂ. ବି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ଅକ;+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Sarji(rjji)ka[kā] ୧ । ସର୍ଜିକାକ୍ଷାର; ସାଜିକ୍ଷାର; ସାଜିମାଟି—1. Fuller's earth; netron; alkali; soda. ୨ । ନଦୀ ବିଶେଷ—2. Name of a river.

ସର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)କା କ୍ଷାର—ସଂ. ବି (ସର୍ଜିକା ନାମକ କ୍ଷାର)—୧ । ସାଜିକ୍ଷାର;
Sarji(rjji)kā kshāra ସାଜିମାଟି—1. Fuller's earth.
(ସର୍ଜ୍ଜିକ୍ଷାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୋରା—2. Nitre. [ଦ୍ର—
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କାପୋତ, ସୁଖବର୍ଚ୍ଚିକ, ସୌବର୍ଚ୍ଚିକ, ରୁଚକ, ସୂକ୍ଷ୍ମକା କ୍ଷାର, ଶର୍ଜ୍ଜିକା, ସ୍ୱର୍ଜ୍ଜିକା, ସୁବର୍ଚ୍ଚିକ, ସୁବର୍ଚ୍ଚୀ, ସୁବର୍ଚ୍ଚୀ, ସର୍ଜ୍ଜିକ, ସୁଖୋଜ୍ଝକ । ଏହା ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ କଟୁ, ଉଷ୍ଣ, କଫବାତୋଦରକଣ୍ଠନାଶକ, ଗୁଳ୍ମଶୂଳହର, ଅମ୍ଳ, ଶ୍ଳେଷ୍ମ, ଶ୍ୱାସ, ଗଳାମୟ, ପାଣ୍ଡୁ, ଅର୍ଶ, ଗ୍ରହଣୀ ଓ ପ୍ଲୀହାର ନାଶକ ଅଟେ ।]

ସର୍ଜିକା(କେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସର୍ଜିକାଲ୍)—ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା
Sarjikā(ke)l ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Surgical. [ଦ୍ର—ଡାକ୍ତର-
ସାର୍ଜିକାଲ ଖାନାର ଯେଉଁ ବିଭାଗରେ ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
सर्जीकाल କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଏ, ତାକୁ ସର୍ଜିକାଲ୍ ୱାର୍ଡ଼ (Surgical ward) କୁହାଯାଏ ।]

ସର୍ଜିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସୃଜ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସର୍ଜନ କରିବା;
Sarjibā ସୃଷ୍ଟି କରିବା—1. To create. [ଦ୍ର—ସାର
सर्जा सर्जना ତାକୁ ସର୍ଜିଛି ଅତି ଠାଣ ।] ୨ । ଘଟାଇବା—
[ସର୍ଜାଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ] 2. To cause. [ଦ୍ର—ଯମଦଣ୍ଡ ସୃଜି ପର୍ଶୁରାମ ଥିଲେ । କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବଧକୁ ସର୍ଜିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦି ।]

ସର୍ଜିଲା—ଦେ. ବିଣ—ସୃଷ୍ଟ—Created. [ଦ୍ର—ବିଷ୍ଣୁର ସର୍ଜିଲା
Sarjilā ସଂସାର । ଅନ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ଅଗୋଚର—ଜଗନ୍ନାଥ.
स्रष्ट सर्जित ଭାଗବତ ।]

ସର୍ଜୁ—ସଂ. ବି (ସର୍ଜ ଧାତୁ=ଉପାର୍ଜନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—
Sarjū ୧ । ବଣିକ୍—1. Merchant. ୨ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ମେଘଜ୍ୟୋତି)—2. Lightning. ୩ । (+କର୍ମ. ଉ) ହାର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Necklace. ୪ । ଅଭିସାର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. A love-assignment; a secret meeting of lovers.
सर्जू ଦେ. ବି, ସ୍ତ୍ରୀ—ସରୋଜିନୀର ଡାକ ନାମ—
सर्जु Name for calling Sarojini.

ସର୍ଜ୍ଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସର୍ଜନୀୟ—Capable
Sarjjya of being created. ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସର୍ଜରସ; ଝୁଣା—Resin.

ସର୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ସର୍ଟର୍)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ
Sartar ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୁଞ୍ଜ କରି ବାଛେ—1. Sorter. ୨ ।
सर्टार सर्टर ଡାକଘରର କର୍ମଚାରୀବିଶେଷ, ଯେ ଡାକ ଚିଠିମାନଙ୍କୁ ଠିକଣା ମୁତାବକ ପୁଞ୍ଜ ପୁଞ୍ଜ କରେ—2. A postal sorter.

ସର୍ଟିଙ୍ଗ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ସର୍ଟିଙ୍ଗ)—୧ । ଚିଠି ଓ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ
Sarting ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ କରି ବାଛିବା—1. Sorting.
सर्टीं सर्टिंग ୨ । ଡାକ ବାକ୍ସରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚିଠିମାନଙ୍କ
[ସର୍ଟିଂ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉପରେ ଲେଖା ଥିବା ଠିକଣା ଅନୁସାରେ ଚିଠିମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ କରି ବାଛିବା—2. Sorting of postal letters.

ସର୍ଡି ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] କି—ଭୂମିରେ ପାଦ ଖସିବାରୁ
Sardi pardibā ପଡ଼ିଯିବା—To fall down by the feet sliding on the ground.

ସର୍ତ୍ତ(ର୍ତ୍ତ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସର୍ତ୍ତ)—ସମ୍ବିଦା; ଦଲିଲର ବା ଚୁକ୍ତିର
Sart(rtt) ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ବା ନିୟମ—Conditions of a
सर्त सर्त contract or document. ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳ). ବି—ସମୁଦ୍ର-ଉପକୂଳସ୍ଥ ଗର୍ତ୍ତ, ଯହିଁରୁ ମଇଁଷିମାନଙ୍କ ପିଇବାପାଇଁ ପାଣି କଢ଼ାଯାଏ—Springs in the seacoast from which water is taken for buffaloes.

ସର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସର୍ଦ୍ଦ)—କଫ; ଥଣ୍ଡା; ଶୀତଜନିତରୋଗ-
Sarda(rdda) Cold; catarrh. ବୈଦେ. ବିଣ
सर्दि सर्दी (ଫା ସର୍ଦ୍ଦ)—୧ । ଲେଥା—1. Sluggish.
सर्द सर्द ୨ । ଥଣ୍ଡା; ଶୀତଳ—2. Cold. ୩ । ମାନ୍ଦା—3. Slow.

ସର୍ଦ୍ଦ କ(ଧ)ରିବା—ଦେ. ବି—ଶୀତଜନିତ ରୋଗ ଧରିବା—
Sarda ka(dha)ribā Catching cold.
(ସର୍ଦ୍ଦ ଲାଗିବା, ସର୍ଦ୍ଦ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
সর্দিক(ধা)বা, সর্দি লাগা, সর্দি হওয়া सर्दी करना, सर्दी होना

ସର୍ଦ୍ଦ ଗରମ—ବୈଦେ, ବିଣ (ଫା)—ଥଣ୍ଡା ଓ ଗରମ—Cold and
Sarda garama hot. ଦେ. ବି—୧ । ଥଣ୍ଡାଜନିତ
সর্দিগরমি सरदगरम ରୋଗ ଓ ଗରମଜନିତ ରୋଗ—
সর্দিগরমি सरदीगरमी 1. Disease due to cold and disease due to heat. ୨ । ଦେହରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିବାପରେ ହଠାତ୍ ଗରମ ଲାଗିଲେ କିମ୍ବା ଗରମ ଲାଗିବା ପରେ ହଠାତ୍ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିଲେ ଯେଉଁ ଭୟଙ୍କର ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ ଜନ୍ମେ—2. Apoplexy due to sudden change from heat to cold or vice versa; coup de soleil; sunstroke.

ସର୍ଦ୍ଦ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧ । ନିସ୍ତେଜ ହେବା—1. To become
Sarda pardibā slack. ୨ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ହରାଇବା।
(ସର୍ଦ୍ଦପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. To lose vigour

ସର୍ଦି ପଡ଼େଯାଓୟା　ସର୍ଦ ହୋନା　or zeal; to become sluggish. ୩ । ବେଗ କମାଇବା—3. To slacken one's speed. [ଉ—ଚଞ୍ଚଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଥିର ହେଲେ ବା ଫୁର୍ତ୍ତି କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଫୁର୍ତ୍ତି ବନ୍ଦକଲେ କହନ୍ତି, 'ସେ ସର୍ଦ ପଡ଼ିଗଲା ।']

ସର୍ଦମିଜା(ଜ୍ଞା)ଜ୍(ସ୍)—ବୈଦେ· ବ (ଫା; ସର୍ଦ୍+ମିଜାଜ୍)—
Sarda mijā(ñjā)j(s)　୧ । ଉତ୍ସାହହୀନ ପ୍ରକୃତି—1. Un
ସର୍ଦିମେଜାଜ　ସର୍ଦିମିଜାଜ energetic nature. ୨ । ଥଣ୍ଡା
ସର୍ଦମିଜା(ଜ୍ଞା)ଜ(ଜି)ଆ }
ସର୍ଦମିଜା(ଜ୍ଞା)ଜୀ(ଜି) } —ବିଶେଷଣରୂପ　ପ୍ରକୃତି—2. Cool temper.

ସର୍ଦା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—କାବୁଲରେ ମିଳୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲମ୍ବା
Sardā　ତରଭୁଜ—A kind of long water melon of
ସର୍ଦା　ସର୍ଦା　Kabul.

ସର୍ଦାମ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସରଞ୍ଜାମ (ଦେଖ)—
Sardām(etc)　Sarajāma (See)

ସର୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ର—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ [ଫା]—୧ । ବହୁବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦଳ
Sardā(rddā)ra　ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଧିପତି ବା ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି—
[ସର୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ରଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]　1. The headman of a
[ବିରାଦର—ଅପେକ୍ଷିତ ବିଶେଷଣ]　group of persons. ୨ ।
ସର୍ଦାର　ସର୍ଦାର　ଦଳପତି; ଦଳର ନେତା—The leader of a group. [ଉ—ସଙ୍ଗ ହୋଇ ସୁରେ ସର୍ଦାର ଅବା ଅଟେ ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଳାଶୋସ୍ୱ ଚମ୍ପୂ ସ. ଗୀତ] ୩ । ଜାତିର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—3. The headman of a caste. ୪ । ଗ୍ରାମର ମଣ୍ଡଳ—4. The headman of a village. ୫ । କୁଲିମାନଙ୍କର ନାୟକ—5. The headman of a gang of a coolies or labourers. ୬ । ଚାକରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଚାକର—6. The headman or chief amongst the servants; butler; steword. ୭ । ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତସ୍ଥ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ସାମନ୍ତ ରାଜା—7. A Chief of the Mahammedans of the N. W. Frontier of india. ୮ । ଜମାଦାର; ଚୌକିଦାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଚୌକିଦାର—8. The head of the watchmen. ୯ । ମିଶର ଦେଶରେ ସଲ୍ଟାନ୍‌ମାନଙ୍କ ସେନାପତିଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—9. A title of Generals in Egypt. [ଉ—ଏହି ଉପାଧି ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ମିଶର ଦେଶର ଶ୍ୱେତାଙ୍ଗ ସେନାପତିମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏ ଉପାଧି ଦିଆଯାଏ । ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ଠିକ୍ ଏହି ଆକାରରେ (Sirdar) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୧୦ । ଦେଶାନ୍ତରକୁ କୁଲି ସରବରାହକାରୀ—10. A recruiter of indentured labour. ପ୍ରାଦେ [ତାଳଚେର]—ବ—ତାଳଚେର ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ଜମିଦାରଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title of Zamindars in the Talcher State.

ସର୍ଦାର ଚାକର—ଦେ. ବ—କୌଣସି ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଧୀନ ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କ
Sardāra chākara　ଉପରସ୍ଥ ଭୃତ୍ୟ—The head ser-
ସର্দার চাকর　vant of an establishment.
ସର୍ଦାର ନୌକର

ସର୍ଦାର ବାହାଦ(ଦୁ)ର—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ମିଶର ଓ ଭାରତର
Sardāra bāhāda(du)ra　ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତର ବିଶିଷ୍ଟ
ସর্দার বাহাদুর　ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି-
ସର୍ଦାର ବାହାଦୁର　ବିଶେଷ—A honorary title given to eminent persons in Egypt and N. W. Frontier of India.

ସର୍ଦାର ବିରାଦର—ବୈଦେ. ବ (ବିଶେଷାର୍ଥ ସହଚର) (ଫା)—
Sardāra birādara　୧ । ଦଳର ନେତା ଓ ଦଳର ଅନ୍ୟ
ସর্দার বেরাদর　ସମସ୍ତ ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—1. The leader
ସର୍ଦାର ବିରାଦର　of a tribe and the members forming a brotherhood. ୨ । ଦଳର ସମସ୍ତେ—2. All the men of a band including the leader and the followers.

ସର୍ଦାର ମେଲିଆ—ଦେ. ବ—ମେଳିଆ ବା ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କର ନେତା—
Sardāra meliā　The leader of combined plo-
ମେଲି ସর্দার　tters; the leader of a plot;
ସର୍ଦାର ମେଲିଆ　ring-leader.

ସର୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ରି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ସର୍ଦାର ସଂବନ୍ଧୀୟ—
Sardā(rddā)ri　Relating to a Sirdar.
(ସର୍ଦାରିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣ. ରୂପ) ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ସର୍ଦାରର
ସর্দারিয়া　ପଦବୀ ବା କର୍ମ—1. The position or author-
ସର୍ଦାରୀ　ity of a Sirdār. ୨ । ସର୍ଦାରର ପ୍ରାପ୍ୟ ବା
ସর্দারি　ବେତନ—2. The remuneration or per-
ସର୍ଦାରୀ　quisites payalele to a Sirdar.

ସର୍ଦା(ର୍ଦ୍ଦା)ରଆଣୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଫା. ସର୍ଦାରନ୍)—ନେତ୍ରୀ; ଦଳର
Sardā(rddā)riaṇi　ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
ସর্দারনী　A female chief or leader.
ସର୍ଦାରନୀ　୨ । ସର୍ଦାରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2.The wife of a Sirdar.

ସର୍ଦାରି ଲାଇସେନ୍(ନ୍,ନ୍ସ୍)—ଦେ. ବ—ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ କୁଲି ସଂଗ୍ରହ
Sardāri lāisen[ni,ns]　କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
ସর্দারি লাইসেন　ସର୍ଦାରୀ ଲାଇସେନ୍ସ　ଦିଆଯିବା ଲାଇସେନ୍ସ୍—
Sirdari license to recruit labourers from villages.

ସର୍ଦି(　)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସର୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sardi[rddi] (etc)　Sarda etc [See]

ସର୍ଦି(ର୍ଦ୍ଦି)ଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସର୍ଦସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Sardi[rddi]ā　to cold. ୨ । [illegible]
ସর্দিয়া　ସର୍ଦିୟା　2. Sluggish. ୩ । (ବ)
(ସର୍ଦେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)　[illegible]

ସର୍ବଦା ଥଣ୍ଡାକ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ—3. Habitually suffering from cold. ୪ । ସର୍ଦ୍ଦି ରୋଗର ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ(ଦେହ)—4. (constitution) Prone to catch cold.

ସର୍ଦ୍ଦ(ଦ୍ଦ)ଆ(ଆ)ଲି—ଦେଦେ. ବି—ସର୍ଦ୍ଦେଉଆଲି (ଦେଖ)
Sardi(rddi)ā(bā)li Sardeuāli. (See)

ସର୍ଦ୍ଦେ(ର୍ଦ୍ଦେ,ର୍ଧେ,ର୍ଦ୍ଧେ)ଈ—ଦେ· ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଡାକ ନାମ—
Sarde(rdde, rdhe, rddhe)ī Name for calling 'śradhā'.

ସର୍ଦ୍ଦେ(ର୍ଦ୍ଦେ,ର୍ଦ୍ଦି,ର୍ଦ୍ଦି) ଉଅଲ୍(ଲି) - ଦେଦେ. ବି (ଫା. ଚହର ଦିବାର୍)—ହତାର ଘର
Sarde(rdde,rdi,rddi) uāl(li)
[ସର୍ଦ୍ଦେ(ର୍ଦ୍ଦେ, ର୍ଦ୍ଦି, ର୍ଦ୍ଦି)ଵା(ଅ)ଲ୍(ଲ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ପାଖରେ ସରଦେଓୟାଲ କର୍ମିତ ପାଚେରି ବା କାନ୍ଥ—Compound wall.
चाहरदिवाजी[री]

ସର୍ନଉ(ଓ)—ଦେଦେ, ବି (ଫା. ସରେନଉ)—ସରେନଉ (ଦେଖ)
Sarnau(o) Sarenau. (See)

ସର୍ପ—ସଂ. ବି (ସୃପ୍. ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ଅ; ଯେ କୁଟିଳ
Sarpa ଗତି କରେ)—୧ । (ପୁଂ) ସାପ; ଭୁଜଙ୍ଗ—1. Serpent.
[ସର୍ପୀ, ସର୍ପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ବ୍ୟୁ—ପ୍ରତି ମାସର ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ସର୍ପମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପୂଜା କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ବିଶେଷତଃ ଶ୍ରାବଣ, ଭାଦ୍ର, ଓ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ସର୍ପପୂଜା କରାଯାଏ । କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ୫ମୀ ଯୁକ୍ତ ଚତୁର୍ଥୀକୁ ନାଗ ଚତୁର୍ଥୀ (ନାଗଲ ଚଉଠି) ବା ନାଗପଞ୍ଚମୀ ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ସର୍ପ ନାନାପ୍ରକାରର । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାଗ ପ୍ରଧାନ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନାଗ ଅଠ ଜାତୀୟ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯଥା—ଅନନ୍ତ, ବାସୁକୀ, ତକ୍ଷକ, କର୍କୋଟ, ପଦ୍ମ ବା ପଦ୍ମନାଭ, ମହାପଦ୍ମ, ଶଙ୍ଖ ବା ଶଙ୍ଖପାଳ ଓ କୁଳିକ । ସର୍ପମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ବିଷଧର ଓ କର୍ବ୍ବୂଷ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । ସାପମାନେ ସମସ୍ତେ ଅଣ୍ଡଜ । କେବଳ ବୋଡ଼ା ସାପ ମାଆ ପେଟରୁ ଜାତ ହୋଇ ଜନ୍ମେ ।]

ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—ଅହି, ଭୁଜଗ, ଭୁଜଙ୍ଗ, ଭୁଜଙ୍ଗମ, ଆଶୀବିଷ,ବିଷଧର, ଚକ୍ରୀ, ବ୍ୟାଳ, ବ୍ୟାଡ଼, ସରୀସୃପ, କୁଣ୍ଡଳୀ, ଗୂଢ଼ପାଦ, ଗୂଢ଼ପାତ୍, ଚକ୍ଷୁଃଶ୍ରବାଃ, କାକୋଦର, ଫଣାଧର, ଫଣଧର, ଫଣାବାନ୍, ଫଣବାନ୍, ଫଣାକର, ଫଣକର, ଫଣୀ, ବିଳେଶୟ, ବିଳଶୟ, ବିଳବାସୀ, ପୃଦାକୁ, ପନ୍ନଗ, ଭୋଗୀ, ଜିହ୍ମଗ, ପବନାଶନ, ଦଂଷ୍ଟ୍ରୀ, ହରି, ଦ୍ୱିଜିହ୍ୱ, ସମକୋଲ, ଶ୍ୱସାଙ୍ଗ, ଗୋକର୍ଣ୍ଣୀ, ଉରଗ, ଉରଙ୍ଗ, ଉରଙ୍ଗମ, ପ୍ରଚଳାକୀ, ଦର୍ବୀକର, ଦର୍ବୀଭୃତ୍, ଦୀର୍ଘପୃଷ୍ଠ, ଦନ୍ଦଶୂକ, କୁମ୍ଭୀନସ, ଦ୍ୱିରସନ, ଭେକଭୁକ୍, ଶ୍ୱସନୋତ୍ସୁକ, ଜଲରୁଣ୍ଡ, କଞ୍ଚୁକୀ, ଚକ୍ଷୁର, ଭୂକ ।

୨ । (+ଭାବ· ଅ) ଗମନ; ଗତି କରିବା—2. Going; moving. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ନାଗକେଶର (ରତ୍ନମାଳା)—3. Mesua Ferra tree. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କାଳସର୍ପ ପରି କ୍ରୂର ଓ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A very wicked and evil person. ୫ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଶ୍ମଶ୍ରୁଧାରୀ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଜାତିବିଶେଷ—5. Name of a non-Hindu bearded tribe of ancient India. [ବ୍ୟୁ—ପୂର୍ବେ ଏମାନେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ସଗର ରାଜା ବେଦଯାଗାଦିରେ ଅଧିକାରୀ କରିଥିଲେ—ମହାଭାରତ, ହରିବଂଶ ୧୪୦ ଅଧ୍ୟାୟ ।] ୬ । ଏଗାର ରୁଦ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହି· ଶ)—6. One of the eleven Rudra Deities. ୭ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଏକପ୍ରକାର ମନ୍ଦ ଯୋଗ (ହି· ଶ)—7. A kind of inauspicious astrological conjunctions.

ସର୍ପକଙ୍କାଳିକା—ସଂ· ବି—ସାପ କଙ୍କାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ; ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ,
Sarpa kaṅkālikā ସର୍ପାକ୍ଷୀ ୧ (ଦେଖ) (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—
(ସର୍ପକଙ୍କାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Ophiorrhiza Mungos (plant). । ବ୍ୟୁ—ଏ ଗୁଳ୍ମ ଦାର୍ଜିଲିଂର ପର୍ବତ, ଆସାମ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ଲଙ୍କା ଆଦିରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ପତ୍ର ସମବର୍ତ୍ତୀ, ୨ ଠାରୁ ୫ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ୧ ବା ୧½ ଇଞ୍ଚ ଚଉଡ଼ା ଅଣ୍ଡାକାର ଓ ମସୃଣ; ଡାଳ ଅଗରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଫଳ ଧରେ । ବୀଜ ଛୋଟ ଓ ତିନିକୋଣିଆ; ଏ ଗୁଳ୍ମ ଖଟା ଓ ତିକ୍ତ । କଥିତ ଅଛି ସର୍ପଦ୍ୱାରା ଦଷ୍ଟ ନକୁଳ ଏ ଗୁଳ୍ମକୁ ଖାଏ । ଏହାର ମୂଳ ସର୍ପବିଷହାରକ ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏଥିର ଘନକ୍ୱାଥ ପେଟବ୍ୟଥାରେ ଉପକାରୀ—ହି· ଶ ।]

ସର୍ପ ଗତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସର୍ପର ଗତି ବା ଚଳନ—
Sarpa gati 1. Movement of the serpent.
୨ । କୁଟିଳ ଗତି—2. Tortuous movement.

ସର୍ପଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ରାସ୍ନା—1. A
Sarpagandhā plant; Vanda Roxburghi. ୨ । ସର୍ପାକ୍ଷୀ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)—2. Sarpākshī (See) ୩ । ନାଗଦମନୀ ଗୁଳ୍ମ (ହି·ଶ) (ଦେଖ)—3. Indian worm wood.
୧ମ ଅର୍ଥର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ରାସ୍ନା, ରସନା, ରସା, ପଲଙ୍କଷା, ଗନ୍ଧ, ସୁଗନ୍ଧା, ନାକୁଲୀ, ସୁରସା, ଯୁକ୍ତରସା, ରସ୍ୟା, ସୁବହା, ଏଲାପର୍ଣ୍ଣୀ, ଶ୍ରେୟସୀ ।

ସର୍ପ ଗୃହ (ଛିଦ୍ର, ଗର୍ତ୍ତ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାପର ଗାତ—
Sarpa gṛuha (chhidra, gartta) The hole of a serpent.

ସର୍ପ ଘଟ—ସଂ. ବି—ସର୍ପ ମାଣ୍ଡ—Serpent-test of an accu-
Sarpa ghaṭa sed's innocence in vogue in India formerly. [ଉ—ନର ଅଦୃଷ୍ଟ ଭୁଜେ ସର୍ପ ଘଟ । ଭୁଞ୍ଜ ଶବର ବଦୁଛି କପଟ—ଉଦ୍ଧବଗୀତ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସର୍ପଘାତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସର୍ପଦଂଶନ; ସାପ କାମୁଡ଼ା—
Sarpaghāta Snake-bite.

ସର୍ପଘାତିନୀ—ସଂ· ବି—ସର୍ପକଙ୍କାଳୀ ଭେଦ—
Sarpa ghātinī A sort of plant.
(ଏଥିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସର୍ପସହା, ସର୍ପନାଶା, ସର୍ପମାତା, ସର୍ପାଙ୍ଗୀ ।)

ସର୍ପଚ୍ଛତ୍ରକ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଛତୁ; ଭୁଇଁ ଛତୁ—
Sarpachhatraka A kind of mushroom. [ଦ୍ର—
ସାପ ଛାତା ବେଙ୍ଗ ଛାତା ଏହାକୁ ଡରକାଣ୍ଡ କରି ଖାଆନ୍ତି; ଏହା ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, ଭୁଷ, ବଳ୍ପକ୍ଷମୀ ଓ ମଳଭେଦକ ଅଟେ ।]

ସର୍ପଟ୍—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) ବି—ଘୋଡ଼ାର ଦୌଡ଼—Horse-race;
Sarpat the running of a horse.

ସର୍ପଣ—ସଂ. ବି (ସୃପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଗତି; ଗମନ—
Sarpana 1. Going. ୨ । ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ଶରର ଭୂମି ଉପରେ ଗମନ (ହି. ଶ)—2. Movement of a discharged arrow along the ground.

ସର୍ପ ତୃଣ—ସଂ. ବି—୧ । (ସର୍ପ ଅଟେ ତୃଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ତୃଣବତ୍ ଭୁଚ୍ଛ
Sarpa truna ଯାହା ପକ୍ଷରେ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ନକୁଳ; ନେଉଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Ichneumon. ୨ । ନକୁଳକନ୍ଦ (ହି. ଶ)—2. A kind of medicinal root.

ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. Croton
Sarpadamshtra tree. ୨ । ସାପର ଦାନ୍ତ (ହି. ଶ)—2. The fangs of a serpent.

ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସଂ. ବି—୧ । ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ; ବିଛୁଅତି (ରତ୍ନମାଳା)—
Sarpadamshtrā 1. The stinging nettle; Fragia Involucrata. ୨। ସାପର ଦାନ୍ତ—2. The fangs of a serpent.
୧ମ ଅର୍ଥର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ, ବୃଶ୍ଚିପତ୍ରୀ, ବିଷଘ୍ନୀ, ନାଗଦନ୍ତିକା, ଅମରା, କାଳୀ ।

ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ରିକା—ସଂ. ବି—କକଡ଼ାଶୃଙ୍ଗୀ; ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sarpadamshtrikā A plant; Rhus Succedarea
(ଏଥିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କର୍କଟଶୃଙ୍ଗୀ, ଶୃଙ୍ଗୀ, କୁଳୀର ବିଷାଣିକା, ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ, ଚକ୍ରା, କର୍କଟାଖ୍ୟା ।)

ସର୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ରୀ—ସଂ. ବି—୧ । ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ (ହି. ଶ); ବିଛୁଅତି—
Sarpa damshtri 1. The stinging nettle. ୨ । ଦନ୍ତୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—2. Danti (See). ୩ । ବିଛା (ହି. ଶ)—3. Scorpion.

ସର୍ପଦଂଶନ—ସଂ. ବି—ସାପ କାମୁଡ଼ା—Snake bite. [ଦ୍ର—
Sarpa damśana ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ଯେ ସର୍ପଦଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡ, କପାଳ, ବେକ, ଛାତି ଓ ନାଭିରେ ତୁଳସୀ ପତ୍ର ରସ ମାଲିସ କଲେ ଓ ଅଙ୍କୁଶ ଲଗାଇ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୫ ମିନିଟରେ ଥରେ ଏକ ଗ୍ରାମର ଲେଖାଏଁ କଦଳୀ ବାସୁଙ୍ଗା (ଗ୍ରେଚଡ଼ା)ର ରସ ପିଆଇଲେ ବିଷ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ତୁଳସୀ ପତ୍ର ଅଭାବରେ ପଦ୍ମମୂଳ, ଶଙ୍ଖୁଆଁସି ଓ କଷା ଗଛର ରସ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ ।]

ସର୍ପଦଣ୍ଡା(ଣ୍ଟା)—ସଂ. ବି—ସୈଂହଳୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sarpa dandā(ntā) A kind of plant.

ସର୍ପଦଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବି—ନାଗବଳା; ଗୋରକ୍ଷୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sarpa dandi . Sida Spinosa (plant).

ସର୍ପ ଦନ୍ତୀ(ପୁଷ୍ପୀ)—ସଂ. ବି—ନାଗଦନ୍ତୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sarpa danti (pushpi) A kind of plant.

ସର୍ପଦମନୀ—ସଂ. ବି—ବନ୍ଧ୍ୟା କର୍କୋଟିକା; ହାଡ଼ିଆ କାକଡ଼ (ରାଜ
Sarpa damani ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A creeper and its fruit; Memordica Dioicicamale.

ସର୍ପଦଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ଯାହାକୁ ସାପ କାମୁଡ଼ି ଥାଏ—
Sarpa dashta Bitten by a snake.

ସର୍ପଦେବୀ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—A sacred
Sarpa debi place of the Hindus.
[ଦ୍ର—ସର୍ପ ଦେବୀରେ ଯେଉଁ ସ୍ନାନ ଜପ କରେ, କରନ୍ତି ପୂଜା ତାଙ୍କୁ ନାଗଙ୍କ ଲୋକରେ । ବୃଷସିଂହ- ମହାଭାରତ, ବନ ।]

ସର୍ପଦ୍ୱିଷ—ସଂ. ବି (ସର୍ପ+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୟୂର (ହି. ଶ)
Sarpa dwisha —Peacock.

ସର୍ପ ନାମା—ସଂ. ବି—ସର୍ପ ଘାତିନୀ (ଦେଖ)
Sarpa nāmā Sarpa ghātini (See)
(ସର୍ପମାଳା, ସର୍ପସହା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସର୍ପ ନେତ୍ରା—ସଂ. ବି—ସର୍ପାକ୍ଷୀ (ଦେଖ)
Sarpa netrā Sarpākshi (See)

ସର୍ପପତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶେଷ ନାଗ; ବାସୁକୀ—A name
Sarpa pati of the King of serpents.

ସର୍ପ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—
Sarpa priya The Sandal wood tree.

ସର୍ପ ଫଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାପର ଫେଣା—The expand-
Sarpa phana ed hood of a serpent.

ସର୍ପ ଫଣଜ—ସଂ. ବି—ସର୍ପ ଫଣଜାତ ମଣି—A gem got from
Sarpa phanaja the hood of a serpent.

ସର୍ପଫେଣ(ନ)—ସଂ. ବି—ଅହିଫେନ; ଅଫିମ (ହି. ଶ)—
Sarpa phena(na) Opium.

ସର୍ପବନ୍ଧ—ସଂ. ବି—୧ । କୁଟିଳ ଗତି (ହି. ଶ)—1. Tortuous
Sarpa bandha conduct. ୨ । ଚିତ୍ର ରଚନାବିଶେଷ; କୁଣ୍ଡଳାକାର ସର୍ପର ଆକାର ଅନୁସାରେ ଅକ୍ଷର ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଥିବା ରଚନା ବିଶେଷ—2. A kind of artistic composition in which letters are put in the shape of the coil of a serpent.

ସର୍ପବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ବିଷଧର ସର୍ପଙ୍କୁ ଧରିବା ଓ ବଶ
Sarpa bidyā କରିବା ବିଦ୍ୟା—The art of catching and controlling serpents.

ସର୍ପବ୍ୟୂହ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ସର୍ପ ଆକାରରେ ରଚିତ ସେନା-
Sarpa byūha ବ୍ୟୂହ—An array for battle formed in the shape of a coiled serpent.

ସର୍ପଭୟ—ସଂ. ବି—ସର୍ପ ଦଂଶନର ଭୟ—
Sarpa bhaya Fear of snake bite.

ସର୍ପଭୁକ୍(ଜ୍)—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ପ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ—ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Sarpa bhuk(j) କ୍ୱିପ୍)—ଯେ ସାପଙ୍କୁ ଖାଏ; ସର୍ପଭୋଜକ—
(ସର୍ପ ଭକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Feeding on serpents.
ସଂ. ବି—୧ । ମୟୂର—1. Peacock. ୨ । [illegible]—

2. The mythological King of birds. ୩ । ନେଉଳ; ନକୁଳ—3. Ichneumon; mongoose. ୪ । ସାରସ ପକ୍ଷୀ—4. A kind of snake-eating wading bird.

ସର୍ପମାଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବି—୧ । ଘଟରେ ସର୍ପ ପୁରାଇ ତହିଁରେ ହାତ ପୁରାଇବା ପରେ ସର୍ପଘାତ ନ ହେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତା ପ୍ରମାଣ ହେବା ରୂପ ପରୀକ୍ଷା—1. A kind of oath taken by thrusting one's hands into a jar in which there is a serpent. ୨ । ସର୍ପମାଣ୍ଡୁ ଦ୍ୱାରା ହଲପ—2. Oath by means of 'Sarpamāṇḍu.'
Sarpa māṇḍu

ସର୍ପଯଜ୍ଞ(ଯାଗ, ସତ୍ର)—ସଂ. ବି—ତକ୍ଷକ ସର୍ପ ଦ୍ୱାରା ଦଷ୍ଟ ହୋଇ ମୃତ ହୋଇଥିବା ପରୀକ୍ଷିତ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜନମେଜୟଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସର୍ପ ବଂଶ କ୍ଷୟକର ଯାଗ ବିଶେଷ—A sacrifice performed by King Janamejaya to kill all the serpents in revenge for his father having been bitten to death by a serpent named 'Takshaka.'
Sarpa jajña(jāga,satra)

ସର୍ପରାଜ—ସଂ. ବି—୧ । ବାସୁକୀ (ଅମର)—1. The Serpent-king. ୨ । ଅନନ୍ତ ଦେବ—2. The elder brother of Bishṇu in the shape of a serpent.
Sarpa rāja

ସର୍ପଲତା(ବଲ୍ଲୀ)—ସଂ. ବି—ନାଗବଲ୍ଲୀ; ପାନ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The betel creeper.
Sarpa latā(balli)

ସର୍ପସତ୍ରୀ—ସଂ. ବି (ସର୍ପସତ୍ର+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ସର୍ପଯଜ୍ଞର ଅନୁଷ୍ଠାତା; ପରୀକ୍ଷିତ-ପୁତ୍ର ଜନମେଜୟ ରାଜା—A name of King Janamejaya
Sarpa spatrī

ସର୍ପହା—ସଂ. ବି (ସର୍ପ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ସର୍ପାକ୍ଷୀ (ଦେଖ) (ଶ୍ର. ଶ)—1. Sarpākshī (See) ୨ । ନକୁଳ; ନେଉଳ—2. Ichneumon. ସଂ. ବିଣ—ସର୍ପ ଘାତକ—Destroyer of serpents; killing serpents.
Sarpahā

ସର୍ପା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ପ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସର୍ପିଣୀ (ଶ୍ର. ଶ) A female serpent.
Sarpā

ସର୍ପାକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ (ଦେଖ) Rudrāksha. (See)
Sarpāksha

ସର୍ପାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବି—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ; ଗନ୍ଧନାକୁଳୀ; ଗନ୍ଧରାସ୍ନା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) [ସର୍ପକଙ୍କାଳିଆ ଦେଖ]—1. A plant; Opheorrhiza Mungos. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ ତିକ୍ତ ରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ସର୍ପ ବିଷନାଶକ ଅଟେ । ଏହା ବିଷଘ୍ନ ଓ ଭୂତ-ବିଦ୍ରାବକ ।] ୨ । ରକ୍ତପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ ବନବନା—2. Red-flowered Banabanā.
Sarpākshī

୧ମ ଅର୍ଥର ସଂସ୍କୃତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଗନ୍ଧନାକୁଳୀ, ବିଷଦଂଷ୍ଟ୍ରା, ବିଷାପହା, ସର୍ପହା, ଗନ୍ଧାଲୀ, ନାଡ଼ୀକଷାୟକ, ସର୍ପକଙ୍କାଳୀ, ବିଷନାଶିନୀ, ଭୁଜଙ୍ଗୀ, ବେଗୀ, କୁଣ୍ଡଳୀ, ସର୍ପଙ୍ଗୀ, ଫଣୀ । ପାନ୍ ଶିଉଲୀ, ଗନ୍ଧନାକୁଲୀ ସରହଟୀ, ଗଣ୍ଡୀନୀ

ସର୍ପାଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ପ+ଆଖ୍ୟା+ଅ)—୧ । ସପୁଷ୍ପ କନ୍ଦ ଭେଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. A plant with bulbous root. ୨ । ନାଗକେଶର—2. Mesua Ferra tree. ସଂ. ବିଣ—ସର୍ପନାମକ; ସର୍ପନାମଧାରୀ—Bearing the name of a serpent.
Sarpākhya

ସର୍ପାଘାତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସର୍ପଦଂଶନ; ସାପକାମୁଡ଼ା—Snake bite. [ଦ୍ର—ପ୍ରଳୟ ମଣିଲେ ଜଗତ, କୃଷ୍ଣର ଦେହେ ସର୍ପାଘାତ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]
Sarpāghāta

ସର୍ପାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି—୧ । ସର୍ପଘାତିନୀ (ଦେଖ) [ରତ୍ନମାଳା]—1. Sarpaghātinī. (See) ୨ । ହିଂଗୁଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A plant.
Sarpāngī

ସର୍ପାଦନୀ—ସଂ. ବି—ନାକୁଳୀ (ଦେଖ) Nākulī. (See)
Sarpādanī

ସର୍ପାବାସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସର୍ପର ବାସସ୍ଥାନ—1. The abode of snakes ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ—2. Sandal wood. ୩ । ସାପ ଗାତ—3. Snake hole.
Sarpābāsa

ସର୍ପାରାତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସାପର ଶତ୍ରୁ—1. The enemy of serpents. ୨ । ଗରୁଡ଼—[ସର୍ପାରି—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. The king of birds (who eats serpents). ୩ । ମୟୂର—3. Peacock. ୪ । ନେଉଳ—4. Ichneumon.
Sarpārāti

ସର୍ପାଶନ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ପ ଅଟେ ଅଶନ=ଖାଦ୍ୟ ଯାହାର) —ସର୍ପଭୁକ୍ (ଦେଖ)—Sarpabhuk. (See)
Sarpāśana

ସର୍ପାହତ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ସର୍ପଦଷ୍ଟ; ଯାହାକୁ ସାପ କାମୁଡ଼ିଅଛି—Bitten by a snake.
Sarpāhata

ସର୍ପିଃ—ସଂ ବି (ସୃପ୍. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇସ୍)—ଘୃତ; ଅଜ୍ୟ—Ghee; clarified butter.
Sarpiḥ

ସର୍ପିକା—ସଂ. ବି (ସର୍ପ+କ+ଆ)—ଛୋଟ ସାପ (ଶ୍ର. ଶ) Small serpent.
Sarpikā

ସର୍ପିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ପ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ, ଇନ୍ ଆଗମ)—୧ । ମାଈ ସାପ; ସାପୁଣୀ—1. A she-serpent. ୨ । ସର୍ପାକ୍ଷୀ ୧ (ଦେଖ)—Sarpākshī (See) (ସର୍ପୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସର୍ପ—ପୁଂ], ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ପନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ) 'ସର୍ପୀ' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ଗମନକାରିଣୀ—(Feminine) Moving. ଦେ. ବି, ସ୍ତ୍ରୀ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତି କ୍ରୂର ନାରୀ—A very cruel or wicked woman.
Sarpiṇī

ସର୍ପିତ—ସଂ. ବି (ସର୍ପ+ଇତ)—ସର୍ପାଘାତଜନିତ କ୍ଷତ (ଶ୍ର. ଶ)—The sore or wound caused by snake-bite.
Sarpita

ସର୍ପୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୃପ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—
Sarpī ଗମନକାରୀ; ଗମନଶୀଳ; ଜଙ୍ଗମ—Moving. ସଂ. ବି. (ସର୍ପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀ—(ସର୍ପ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ମାଈ ସାପ—A she-serpent.

ସର୍ପୀ(ର୍ପେ)ଷ୍ଟ—ସଂ. ବି (ସର୍ପୀ ବା ସର୍ପର ଇଷ୍ଟ=ପ୍ରିୟ)—ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡ
Sarpī(rpe)shṭa ଚନ୍ଦନ (ରତ୍ନମାଳା)—A species of sandal wood.
[ଦ୍ର—ଚନ୍ଦନ ଗଛରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ରହନ୍ତି ବୋଲି ଜନପ୍ରବାଦ ଓ କବିପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ।]

ସର୍ପେଶ୍ବର—ସଂ. ବି—ସର୍ପରାଜ; ଗରୁଡ—
Sarpeśwara The king of serpents.
সর্পেশ্বর ଦେ. ବି. ୧ । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହାଦେବଙ୍କ ନାମ—1. Name
सर्पेश्वर of a nimage of Lord Śiba. ୨ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name of males. ୩ । ଅଠଗଡ଼ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଛୋଟ ପର୍ବତର ନାମ—3. Name of a hill in the Āthgarh State. [ଦ୍ର—ଏହି ପାହାଡ଼ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପାହାଡ଼କୁ ଧାଙ୍ଗାକୋଠ ପାହାଡ଼ ବୋଲାଯାଏ] (ଉ—ଉତ୍ତରେ ବିରାଜେ ଶୈଳ ସର୍ପେଶ୍ବର । ରାଧାନାଥ—ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।) ୪ । ଏହି ପାହାଡ଼ ନିକଟରେ ଥିବା ଶିବ ଲିଙ୍ଗ—4. Name of an image of Śiba in the Athgarh State. [ଦ୍ର—ଏ ଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ତୁଳସୀକୁ ଅଗ୍ନି ଉପରେ ଧରି ମିଛ କହିଲେ ଶୀଘ୍ର ମିଥ୍ୟାବାଦୀକୁ ଦୈବୀଦଣ୍ଡ ହୁଏ ବୋଲି ଲୋକେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ବାସ କରନ୍ତି ।]

ସର୍ପେଶ୍ବରୀ—ଦେ. ବି—ଅଠଗଡ଼ର ପ୍ରଧାନ ନଦୀ, ସାପୁଆ ନଈ—Name
Sarpeśwari of a small river in the Athgarh
সর্পেশ্বরী, सर्पेश्वरी state, (ଉ—ଉତ୍ତରେ ବିରାଜେ ଶୈଳ ସର୍ପେଶ୍ବର, ସର୍ପେଶ୍ବରୀ ଯାଇ ଧୁଅଇ ପୟର । ରାଧାନାଥ—ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା) (ଦ୍ର—ଏ ନଦୀ ସର୍ପେଶ୍ବର ପାହାଡ଼ କାଟି ବହି ଅଠଗଡ଼ ରାଜଧାନୀ ତଳେ ବହି ଯାଇ ମହାନଦୀରେ ପଡ଼ିଅଛି ।)

ସର୍ପୋନ୍ମାଦ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଉନ୍ମାଦ ରୋଗ—
Sarponmāda A kind of madness.
(ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରୋଗୀ ସର୍ପ ପରି ଭୂମିରେ ଲୋଟେ, ଜିଭ ଲହ ଲହ କରେ, ଓ ଭାରି କ୍ରୋଧ ହୁଏ । ରୋଗୀର ଗୁଡ଼, ଦୁଧ ଆଦି ଖାଇବାକୁ ଭାରି ଲାଳସା ହୁଏ (ହି. ଶ)

ସର୍ପୋଶ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା.) ସରପୋଶ (ଦେଖ)—
Sarpoś Sarapoś (See)

ସର୍ଫ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଫା)—ବ୍ୟୟିତ
Sarph सर्फ Spent.

ସର୍ଫ୍ ବେଶି—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—(ଫା. ସରଫ୍ ବେଶି)
Sarph beśi ସରଫ୍‌ବେଶି (ଦେଖ)—Saraph beśi (See)

ସର୍ଫ୍ ରାଜ—ବୈଦେ. ବି—(ଫା.) ସରଫ୍‌ରାଜ୍ (ଦେଖ)
Sarph rāj Saraph rāj (See)

ସର୍ଫ୍‌ରାଜ—ଦେ. ବି—ସରଫ୍‌ରାଜ (ଦେଖ)
Sarphrāji Saraph-rāji (See)

ସର୍ବ(ଧାତୁ)—ସଂ—ଗମନ କରିବା
Sarb(root) To go; to more.

ସର୍ବ(ର୍ବ)—ସଂ. ବିଣ—(ସର୍ବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ୧ । ସବୁ; ସମସ୍ତ;
Sarba(rbba) ସକଳ—1. All. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ—2. Each; every. ୩ । ସମଗ୍ର; ସମୁଦାୟ—3. Whole; entire. ୪ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—4. Complete. ସଂ ସର୍ବନାମ—୧ । ସମସ୍ତେ—1. All. ୨। ପ୍ରତ୍ୟେକେ—2. Each. [ଦ୍ର—ଏହି ସର୍ବ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ପୁଂଲିଙ୍ଗ 'ସର୍ବେ' ମଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ସର୍ବେ ଭଜିବେ କାଳବଳେ ।] ସଂ ବି.—(ସୃ ଧାତୁ+କରଣ ବନ୍) ୧। ଶିବ; ମହାଦେବ (ଅମର)—1. Śiba. ୨। ବିଷ୍ଣୁ (ସହସ୍ରନାମ) —2. A name of Lord Bishṇu.

ସର୍ବଂ(ର୍ବଂ)ସହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ (ସର୍ବ=ସବୁ ବିଷୟକୁ+ସହ ଧାତୁ+
Sarbaṁ(rbbaṁ)saba କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ସହିଷ୍ଣୁ; ଯେ ସବୁ ବିଷୟ (ସର୍ବଂସହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସହ୍ୟ କରେ—Bearing every thing; very patient; very forbearing.

ସର୍ବଂ(ର୍ବଂ)ସହା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସର୍ବଂସହ+ଆ)—ବସୁନ୍ଧରା; ପୃଥିବୀ—
Sarbaṁ(rbbaṁ) sahā The earth.
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବଂସହର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sarbaṁsaha (See)

ସର୍ବକର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବି. ପୁ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ସବୁର
Sarbakarttā ସ୍ରଷ୍ଟା—1. The creator of all. ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଭୁ—2. Lord of all. ୩ । ଈଶ୍ବର—3. God. ୪ । ବ୍ରହ୍ମା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—4. Brahmā.

ସର୍ବ କର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)—ସଂ. ବି—ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—
Sarba karma(rmma) All acts.

ସର୍ବ କର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)କ୍ଷମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ—ସର୍ବକର୍ମୀ (ଦେଖ)
Sarba karma(rmma)kshama Sarbakarmī (See)
[ସର୍ବକର୍ମକ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବକର୍ମ(ର୍ମ୍ମ) ଫଳତ୍ୟାଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ—ଯେ ନିଜକୃତ ସମସ୍ତ
Sarbakarma(rmma) phaḷatyāgī କର୍ମର ଫଳ ପାଇଁ ଆଶା ନ ରଖି କର୍ମର ଫଳକୁ ଈଶ୍ବରଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରେ—Leaving the result of all his (ସର୍ବକର୍ମଫଳତ୍ୟାଗ—ବି) actions to God.

ସର୍ବକର୍ମୀ(ର୍ମ୍ମୀ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁ (ସର୍ବକର୍ମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sarbakarmī(rmmī) ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କ୍ଷମ—(ସର୍ବକର୍ମିତ୍ୱ—ଅନାବୃତ) Fit to do all work.
[ସର୍ବକର୍ମିଣୀ, ସର୍ବକର୍ମ୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବକାମ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ସମସ୍ତ କାମନା—1. All
Sarbakāma desires. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) [illegible] [ହି. ଶ]—2. Śiba. ୩ । [illegible] ନାମ

(ବୃ. ଶ)—3. Name of a Buddha. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ସମସ୍ତ କାମନାକାରୀ (ବୃ. ଶ)—1. Wishing all things. ୨ । ସବୁ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣକାରୀ—2. Fullfilling all wishes.

ସର୍ବକାମଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସର୍ବକାମ+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Sarbakāmada ସର୍ବକାମନାପୂରଣକାରୀ—Fullfilling all desires. [ସର୍ବକାମଦା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବକାଳ—ସଂ. ବ—୧ । ସକଳ ସମୟ—1. All times. ୨ । ଚିର କାଳ—2. Eternity. Sarbakāla.

ସର୍ବକାଳୀନ—ସଂ. ବଣ (ସର୍ବକାଳ+ଈନ)—ସବୁକାଳରେ ଘଟିବା—Of all ages; eternal. Sarbakālina

ସର୍ବକେଶର—ସଂ. ବ—ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ ଓ ପୁଷ୍ପ (ବୈ. ଶ) Sarbakeśara The Bakula tree and flower.

ସର୍ବକ୍ଷୟ—ସଂ. ବ—ସର୍ବନାଶ (ଦେଖ) Sarbakshaya Sarbanāśa. (See)

ସର୍ବକ୍ଷାର—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ସାବୁନ; ୩ାଠ ପ୍ରକାର Sarbakshāra କ୍ଷାରର ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଳପରିଷ୍କାରକ ସାବାନ୍ **ସାବୁନ** ପଦାର୍ଥ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Soap. ତେ—ସବୁକ୍ଷାର [ବି—ଏହା **ଅତ୍ୟନ୍ତ** କ୍ଷାରଗୁଣ**ଯୁକ୍ତ**, ମଳକଟୁକ୍ଷାର, ସମୁଦ୍ରକ୍ଷାର, ମୂତ୍ରଶୋଧକ, ଗୁଣ୍ଠିଜନକର, **କ୍ଷାରମେଳକ**, **ଶ୍ଲେଷ୍ମକ୍ଷାର**, କଟିଶୋଧକ, କୃମି ଓ ଉଦାବର୍ତ୍ତ ମହାକ୍ଷାର, ମଳାର ରୋଗର ଉପକାରକ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗରେ ଏହା ଗାତ୍ର ଓ ବସ୍ତ୍ରାଦିର ପରିଷ୍କାରକ ।] ୨ । ମୁଷ୍କକ ବୃକ୍ଷ (ବୈ. ଶ); ପାଟଳ ଗଛ—2. Stereospermum Suaveolens (tree).

ସର୍ବଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସର୍ବଗାମୀ; ଯେ ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଏ—1. Going everywhere. ୨ । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ—2. Pervading everywhere. Sarbaga (ସର୍ବଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବି—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ—1. Śiba. ୨ । ବାୟୁ—2. Air. ୩ । ଜଳ—3. Water. ୪ । ଆତ୍ମା—4. Soul. ୫ । ବ୍ରହ୍ମ—5. The Divine Essence.

ସର୍ବଗତ—ସଂ. ବଣ (ସର୍ବ+ଗତ)—୧ । ସର୍ବତ୍ର ସ୍ଥିତ—1. Omnipresent. ୨ । ସର୍ବଗ (ଦେଖ)—2. Sarbaga (See) ୩ । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ—3. All pervading. Sarbagata

ସର୍ବଗନ୍ଧ—ସଂ. ବ—ଚତୁର୍ଜାତକ, କଙ୍କୋଳ, ଲବଙ୍ଗ, କର୍ପୂର, Sarbagandha ଅଗୁରୁ ଓ ଶିହ୍ଳକ—(ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା; ଭାବପ୍ରକାଶ)—A compound of various scented articles.

ସର୍ବଗା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବଗ+ଆ)—ସର୍ବଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Sarbagā Feminine of Sarbaga. ସଂ. (ସର୍ବଗ—ପୁଂ) ବି—୧ । ଶ୍ୟାମାଲତା—1. A creeper; Panicum Frumentaceum. ୨ । କଙ୍ଗୁଧାନ୍ୟ—2. A sort of grain; Panicum Italicum. ୩ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—3. A kind of tree; Aglaia Roxburghiana.

ସର୍ବଗାମୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଗମ ଧାତୁ+ଇନ୍; ୧ମା; ୧ବ) Sarbagāmi ସର୍ବଗ (ଦେଖ)—Sarbaga (See) (ସର୍ବଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବଗିଆଁ—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସର୍ବଜ୍ଞର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—Sarbagiañ ସର୍ବଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Sarbajña (See) सर्वज्ञ **সর্বজ্ঞ** (ସର୍ବଗିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସର୍ବଗୁଣାକ(ଧା)ର—ସଂ. ବଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍; ସର୍ବଗୁଣର Sarbagunāka(dhā)ra ଆକର ବା ଆଧାର)—ସବୁ ଗୁଣରେ ଆଶ୍ରୟ; ସବୁ ଗୁଣ ଯୁକ୍ତ—Possessed of all qualities.

ସର୍ବଗୁଣାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (କର୍ମଧାରୟ ଓ ୩ୟା ତତ୍)—ଯାହାଠାରେ ସବୁ ଗୁଣ ଥାଏ—Possessing all attributes. Sarbagunānwita (ସର୍ବଗୁଣାନ୍ୱିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବଗ୍ୟାଁ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. ଓ ବଣ (ସଂ. ସର୍ବଜ୍ଞ)—ସର୍ବଜ୍ଞ(ଦେଖ) Sarbagyañ Sarbajña (See) [ଉ—ସର୍ବଗ୍ୟାଁ सर्वज्ञ **সর্বজ্ঞ** ଚତୁର ଚନ୍ଦ୍ରମା, ସକଳଗୁଣେ ଅନୁପମା—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ]

ସର୍ବଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବ—ପିପ୍ପଳମୂଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The root of Sarbagranthi piper; piper root. [ବି—ଏହା (ସର୍ବଗ୍ରନ୍ଥିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ ଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି]

ସର୍ବଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ—୧ । ସବୁ ପଦାର୍ଥକୁ ନେବା—1. Acceptance of all things. ୨ । ସର୍ବଗ୍ରାସ ୨ (ଦେଖ)—2. Sarba grāsa 2 (See). Sarbagrahaṇa

ସର୍ବଗ୍ରହାପହା—ସଂ. ବ—ନାଗଦମନୀ (ବୃ, ଶ)—Sarbagrahāpahā Indian wormwood.

ସର୍ବଗ୍ରାସ—ସଂ. ବ—୧ । ସମୁଦାୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଖାଇବା—1. Eating Sarbagrāsa up of all things. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟପରାଗ ସମୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ସମୁଦାୟ ଅଂଶ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା ଅବସ୍ଥା—2. Total eclipse.

ସର୍ବଗ୍ରାସୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ଗ୍ରାସ କରେ—Sarbagrāsi 1. All-eating; devouring every (ସର୍ବଗ୍ରାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) thing. ୨ । ଯେ ସବୁ ପଦାର୍ଥକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରେ—2. Appropriating every thing to oneself. [ଉ—ଏ ଭବସାଗରେ ସର୍ବଗ୍ରାସୀ କାଳବାତ୍ୟା ବହେ ଅବିରତ—ରାଧାନାଥ. ଗାନ୍ଧାରୀ ।]

ସର୍ବଘୋଟ—ଦେ. ବଣ—ସର୍ବାଘୋଟ (ଦେଖ) Sarba ghota Sarbāghoṭa (See.)

ସର୍ବଘୋଟ ଦିବାକର—ଦେ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋଲମାଲ—
Sarbaghoṭa dibākara Utter confusion.
সর্বঘোট দিবাকর ବିଣ—ଯେ ଜାତିଭେଦ ଇତ୍ୟାଦି ମାନେ ନାହିଁ
सर्वघोट दिवाकर ଓ ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ—(a person) Who does not observe the Hindu caste system and food restrictions.

ସର୍ବଙ୍କଷ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବଂ=ସମସ୍ତଙ୍କୁ+କଷ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+
Sarbaṅkasha କର୍ତ୍ତି. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—୧ । ସର୍ବାତିକ୍ରମକ—
(ସର୍ବଂକଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Passing over everything. ୨ । ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Chief; pre-eminent. ୩ । ପାପୀ—3. Sinful. ସଂ. ବି—ପାପ—Sin.

ସର୍ବଚର୍ମୀ(ମ୍ମୀ)ଣ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବ+ଚର୍ମ+ଈନ)—୧ । ସକଳ
Sarbacharmī(rmmī)ṇa ଚର୍ମନିର୍ମିତ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ) —1. Made of all hides. ୨ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ସମୁଦାୟ ଅଂଶ ଚର୍ମ ନିର୍ମିତ—2. Of which every part is made of hide.

ସର୍ବଜନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—
Sarbajana All men.

ସର୍ବଜନ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧା ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସବୁ
Sarbajana priya ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରିୟ—Universally
[ସର୍ବଜନ ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] loved; dear to all; popular.
[ସର୍ବଜନ ପ୍ରିୟତା—ବି]

ସର୍ବଜନ ବୋଧ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (କର୍ମଧା ଓ ୩ୟା ତତ୍)—ଯାହାକୁ ସମସ୍ତେ
Sarbajana bodhya ବୁଝିପାରନ୍ତି—Understood by all; comprehensible by all.

ସର୍ବଜନ ସ୍ୱୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧା ଓ ୩ୟା ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କ
Sarbajana swikṛuta ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ—Admitted by all.

ସର୍ବଜନାନୁମତ—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧା ଓ ୩ୟା ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
Sarba janānumata ଅନୁମୋଦିତ—Approved
(ସର୍ବଜନାନୁମୋଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) by all; universally approved.

ସର୍ବଜନୀନ—ସଂ ବିଣ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ) (ସର୍ବଜନ+ଈନ)—୧ ।
Sarbajanīna ସର୍ବଜନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to all
(ସାର୍ବଜନୀନ, ସାର୍ବଜନିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) men; universal. ୨ । ସର୍ବଲୋକହିତକର—2. Beneficial to all. ୩ । ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ—3. Universally celebrated; universally known.

ସର୍ବଜୟା—ସଂ ବି—୧ । ପୁନର୍ବସୁରୋହିଣୀଭ୍ୟାଂ ସ୍ୱୀକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦ୍ୱାଦଶମାସ-
Sarbajayā କୃତ୍ୟାଦ୍ୟ ବ୍ରତବିଶେଷ—1. A religious vow practised by females for a year. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରତକୁ ମାର୍ଗଶିର ମାସ ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥମ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ୧ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଳିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ବ୍ରତ କଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମନୋରଥ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ପୁତ୍ର, ପୌତ୍ର, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ଓ ଦେହାନ୍ତେ ବିଷ୍ଣୁଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଏହି ବ୍ରତରେ ପ୍ରଥମେ ନବ ଗ୍ରହ ପୂଜା କରି ହରଗୌରୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ବ୍ରତାଚରଣୀ ମାର୍ଗଶିରରେ ଶାକ, ପୌଷରେ ଲବଣ, ମାଘରେ ତେଲ, ଫାଲ୍ଗୁନରେ ଗୁଡ଼, ଚୈତ୍ରରେ ପୁଷ୍ପ, ବୈଶାଖରେ ଲୁଣ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ ଧାନ୍ୟଜଳ, ଆଷାଢ଼ରେ ଦଧି, ଶ୍ରାବଣରେ ବସ୍ତ୍ର, ଭାଦ୍ରବରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନ, ଆଶ୍ୱିନରେ ଘୃତ, କାର୍ତ୍ତିକରେ ଶସ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ଏବଂ ବ୍ରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଓ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବେ ।] ୨ । ଉଦ୍ଭିଦ୍ ବର୍ଗରେ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; ରତ୍ତଫଳର ଗଛ—2. The Indian shot plant; Canna Indica. (ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର ମୂଳରେ ଥିବା କନ୍ଦ ଗିଅନ୍ତି ଏବଂ ଓ ସେଥିରୁ ଅନେକ ସଣ୍ଡା ବାହାରି ସେ ସ୍ଥାନ ଗୁଳ୍ମମୟ ହୋଇଯାଏ । ଫୁଲର ଶୋଭା ପାଇଁ ଏ ଗଛକୁ ଲୋକେ ବଗିଚାରେ ଲଗାନ୍ତି । ଏଥିର ଫୁଲ ହୋଫା ଓ ଫଳା, ହଳଦିଆ, ନାଲି ଓ ଛିଟିଛିଟିକିଆ ଆଦି ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣର ହୁଏ । ଏଥିର ଫଳ ଛାଳକୁ ଯଦି ଓ ମଞ୍ଜି କଳାକଳା, ଖାଇଅଳ ରଙ୍ଗ ଯଦି ।]

ସର୍ବଜୟା ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ସର୍ବଜୟା ୧ (ଦେଖ)
Sarbajayā brata Sarbajayā 1. (See)

ସର୍ବ ଜାଣ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସର୍ବଜ୍ଞ)—ସର୍ବଜ୍ଞ (ଦେଖ)—
Sarbajāṇa Sarbajña (See) [ଉ—ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ
সর্বজান ମୁହିଁ, ସର୍ବଜାଣ ଭୁବ, ଦେବତ୍ୱ ତତେ ଅହାର । କହ
सरवज्ञ କଏ ନାହିଁ, ଅଧ କାଠେ ଥାଇ, ଅସ୍ତରନ୍ତି ଅମ ଘର— ଗୀତାମୃତ ଦେଖ. ଭୁଖ କବିତା; ସୁକୁମାର ଶିଶୁ ।] ଦେ. ବି—ସର୍ବଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Sarbajña (See).

ସର୍ବ ଜାଣତ(ତା, ନ୍ତ, ନ୍ତା)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସର୍ବଜ୍ଞ)—ସର୍ବଜ୍ଞ
Sarba jāṇata(tā, nta, ntā) (ଦେଖ)—Sarbajña
সর্ব জানতা सरवज्ञ (See)

ସର୍ବ ଜାୟା—ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସର୍ବଜୟା ୨ (ଦେଖ)—
Sarba jāyā Sarbajayā 2. (See) [ଦ୍ର—ଏହି ଗଛର
সর্বজয়া ମୂଳ ବାଟି ଲେପନ କଲେ ବଣ ଜାମୁଡ଼ା ଦୋଷ ନଷ୍ଟ ହୁଏ—
वज्रंती ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ସର୍ବଜିତ୍—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବ+ଜି ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍)—
Sarbajit ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜୟ କରେ—Victorious over
[ସର୍ବଜିତ—ଦେ. ରୂପ] all. [ଉ—ଯେଉଁ ଯାଗ ପ୍ରାନ୍ତରେ ହେଲେ ଅରସ୍ତେନ । ସର୍ବଜିତ ବୋଲାଏ ଯାଗ କଲି ଲୋକ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ସଭା ।] ସଂ. ବି—୧ । କାଳଚକ୍ରର ଏକବିଂଶ ବର୍ଷ—1. The 21st year of the cycle of time. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ; କାଳ (ବ୍ରି. ଶ)—2. Death. ୩ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—3. Name of a vedic sacrifice.

ସର୍ବଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—ସକଳଜ୍ଞାତା;
Sarbajña ଯେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜାଣେ—All-knowing;
[ସର୍ବଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ] omniscient. ସଂ. ବି—୧ । ଶିବ [ସର୍ବଜ୍ଞ]
ସର୍ବଜ୍ଞତା } ବି —1. Siba. ୨ । ବୁଦ୍ଧ [ଅଜ୍ଞେୟ]—2. The
ସର୍ବଜ୍ଞତ୍ୱ } Buddha. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā.

୪ । ପରମେଶ୍ୱର—4. God. ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ସବজান ତନ୍ତ୍ରାଦି ବିଦ୍ୟା ସାଧନଦ୍ୱାରା ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ବା ହଜିଥିବା ବା
सर्वज्ञ ଅପହୃତ ଦ୍ରବ୍ୟର ତଥ୍ୟ କହି ପାରନ୍ତି—A person who can divine into true facts regarding secret, stolen or lost things.

ସର୍ବଜ୍ଞତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ସର୍ବଜ୍ଞ+ଭାବାର୍ଥେ, ତା; ତ୍ୱ)—ସର୍ବଜ୍ଞର
Sarbajñatā(twa) ଭାବ ବା ଧର୍ମ—Omniscience.

ସର୍ବଜ୍ଞା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବଜ୍ଞ+ଆ)—ସର୍ବଜ୍ଞର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sarbajñā Feminine of Sarbajña. ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.

ସର୍ବଜ୍ଞାତା(ମା)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି, ତୃ; ୧ମା
Sarbajñātā(nī) ୧ବ; ସର୍ବଜ୍ଞାନ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା.
ସର୍ବଜ୍ଞାତ୍ରୀ }
ସର୍ବଜ୍ଞାନିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ୧ବ)—ସର୍ବଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Sarbajña (See)

ସର୍ବଜ୍ୟା(ହା)ନି—ସଂ. ବ—ସର୍ବନାଶ; ସବୁ ବସ୍ତୁର ନାଶ (ହି. ଶ)—
Sarbajyā(hā)ni Loss of all things.

ସର୍ବତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ପଣା; ମିଠା ମିଶ୍ରିତ ପାନୀୟ—
Sarbat Sweetened drink; syrup.
সর্বত सरबत

ସର୍ବତଃ—ସଂ. ଅ (ସର୍ବ+୨ମୀ ଓ ୬ମୀ ବିଭକ୍ତି ସ୍ଥାନରେ ତସ୍)—
Sarbataḥ ୧ । ଚାରିଆଡ଼େ; ସବୁଆଡେ; ସମନ୍ତାତ୍—1. On all sides. ୨ । ସବୁଆଡ଼ୁ—2. From all sides. ୩ । ସବୁପ୍ରକାରେ—3. In all ways. ୪ । ସବୁ ବିଷୟରେ—4. In all matters. ୫ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ—5. Wholly; totally; completely; fully.

ସର୍ବତଃ ଶୁଭା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବୈଦ୍ୟକ)—ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)
Sarbataḥ śubhā Priyangu bruksha (See)

ସର୍ବ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । (ପୁଂ) ସକଳ ତନ୍ତ୍ରାଧ୍ୟେତା—
Sarba tantra 1. Versed or learned on all systems. ୨ । ଯେଉଁ ବିଷୟ ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଅବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ—2. Self-evident. ୩ । ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ (ହି. ଶ)—3. Approved by all religious books. ସଂ. ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସାଧାରଣ ତନ୍ତ୍ର ଶାସନ—1. Republic; democracy. ୨ । (କର୍ମଧା) ସବୁପ୍ରକାର ତନ୍ତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ର—2. All Tantra-treatises.

ସର୍ବ ତାପକ(ନ)—ସଂ.ବଣ (ସର୍ବ+ତପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି.ଅକ,+ଅନ)—
Sarba tāpaka(na) ୧ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାପିତ କରେ—1. Heating all. ୨ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦୁଃଖ ଦିଏ—2. Oppressing or affecting all. ସଂ. ବ—୧ । କାମଦେବ—1. Cupid. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. The sun.

ସର୍ବତି—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ପଣା ପରି ମିଠା—Sweet as
Sarbati syrup. [ଯ—ସର୍ବତି କମଳା; ସର୍ବତି ଲେମ୍ବୁ ।]
সর্বতি सरबतके जैसा

ସର୍ବ ତିକ୍ତା—ସଂ. ବ—୧ । କାକମାଚୀ; କୃଷ୍ଣକୁଣିଆ ଶାକ ଗୁଳ୍ମ (ହିନ୍ଦି-
Sarba tiktā ବର୍ଣ୍ଣ)—1. Nightshade; Solanum Nigrum. ୨ । ଭଣ୍ଟାକୀ (ହି. ଶ)); ବାଇଗଣ—2. Brinjal; Solanum Melongana.

ସର୍ବତେ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସର୍ବତଃ)—୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରେ—1. In
Sarbate all ways. ୨ । ସବୁଠାରେ; ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ—
সব বকমে, সবাতে 2. In all matters. [ଯ—ଦ୍ୱାର
सबतरहसे, सबमें ଲଭି ଈଶ୍ୱର ସର୍ବତେ ଗଲୁ ଭରି । ତାହାର ଠାବରେ ଏକ ନୋହେ ଅବେଗରି—ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ।]

ସର୍ବତୋବୃତ୍ତ—ସ.ବଣ (ସର୍ବତଃ+ବୃତ୍ତ)—ସର୍ବତଃ ବ୍ୟାପକ (ହି.ଶ)—
Sarbatobrutta All-pervading.

ସର୍ବତୋଭଦ୍ର—ସଂ. ବଣ (ସର୍ବତଃ=ସବୁଆଡ଼େ+ଭଦ୍ର=ମଙ୍ଗଳ
Sarbatobhadra ବା ଶୋଭାଯୁକ୍ତ)—୧ । ସର୍ବତଃ ମଙ୍ଗଳ-ଦାୟକ—1. Auspicious in all ways. ୨ । (ପୁଂ) ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ, ମୁଛ, ଦାଢ଼ି, ସବୁ କେଶ ମୁଣ୍ଡିତ ହୋଇଅଛି (ହି. ଶ)—2. Wholly shaven. ସଂ. ବ—୧ । ଦେବାଳୟବିଶେଷ (ଅମର)—1. A sort of temple having four varandas and four doors. [ବ—ଏ ପ୍ରକାର ଦେବାଳୟର ଚାରିଆଡ଼େ ପିଣ୍ଡା ଓ ଚାରିଆଡ଼େ ଦ୍ୱାର ଥାଏ ।] ୨ । ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ନିର୍ମିତ ଗୃହ ବିଶେଷ—2. A kind royal room. ୩ । ବିଷ୍ଣୁରଥ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Name of the car of Bishṇu. ୪ । ବ୍ୟୂହ ବିଶେଷ (ଅମରଟୀକା)-4. A kind of battle-array. ୫ । ସର୍ବତୋଭଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ (ଦେଖ)—5. Sarbatobhadra maṇḍaḷa. (See) ୬ । ନିମ୍ବ ଗଛ (ଅମର)—6. The Neem tree. ୭ । ବାଉଁଶ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—7. Bamboo. ୮ । ଯାତ୍ରା, ଦାନ, ବିବାହାଦି ବିଷୟରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଜ୍ଞାପକ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଚକ୍ର ବିଶେଷ (ଜ୍ୟୋତିଷତତ୍ତ୍ୱ)—8. An astronomical circle. [ବ—ଏହା ଚତୁରସ୍ର ଓ ଏଥିରେ ୮୧ (୯ × ୯) ଟି ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ରଯୁକ୍ତ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଥାଏ ।] ୯। ଚିତ୍ରକ ଅକ୍ଷର ବିନ୍ୟାସଯୁକ୍ତ ଚିତ୍ରକାବ୍ୟ ବିଶେଷ—9. A sort of picturesque composition of Ślokas. [ଯଥା—ମାଘ କବିଙ୍କ କାବ୍ୟର ୧୯ଶ ସର୍ଗରେ ଶ୍ଳୋକ—

ସକାର ନାନାରକାସ
କାୟସାଦ ଦସାୟକା
ରସାହବା ବାହସାର
ନାଦ ବା ଦ ଦବାଦନା ।

ସ	କା	ର	ନା	ନା	ର	କା	ସ
କା	ୟ୍ଯୁ	ସା	ଦ	ଦ	ସା	ୟ୍ଯୁ	କା
ର	ସା	ହ	ବା	ବା	ହ	ସା	ର
ନା	ଦ	ବା	ଦ	ଦ	ବା	ଦ	ନା

ଏହି ଶ୍ଳୋକକୁ ଆଦ୍ୟରୁ ଶେଷକୁ ଓ ଶେଷରୁ ଆଦ୍ୟକୁ, ପୁଣି ବାମ ମୁଣ୍ଡରେ ଉପରୁ ତଳକୁ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଣ୍ଡରେ ତଳୁ ଉପରକୁ ପଢ଼ିଗଲେ ଏକାରକମ ପଢ଼ାଯାଏ ।

ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବିରଳ ନୁହେଁ । ଯଥା—

ବ	ର	ଦେ	ବ	ବ	ଦେ	ର	ବ
ର	ସ	ବ	ଦେ	ଦେ	ବ	ସ	ର
ଦେ	ବ	ର	ସ	ସ	ର	ବ	ଦେ
ବ	ଦେ	ସ	ଦା	ଦା	ସ	ଦେ	ବ

ଗୋଲୋକ. ଇନ୍ଦୁ ରେଖା ।] ୧୦ । ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରହେଳିକା (ହି. ଶ)—10. A class of conondrum. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଖଣ୍ଡାକ୍ଷରମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅଲଗା ଅଲଗା ଅର୍ଥ ସୂଚିତ କରାଯାଏ—ହି. ଶ] ୧୧ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ (ହି.ଶ)—11. Name of a kind of scent. ୧୨ । ଯେଉଁ ଗୃହର ଗୃହପାଖେ ପରିକ୍ରମା କରିବାକୁ ସ୍ଥାନ ଥାଏ (ହି. ଶ)—12. A house which has a broad path on all sides. ୧୩ । ହଠଯୋଗରେ ଆସନ ଓ ମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—13. Name of a posture of sitting and pose of the fingers during Hatha Joga exercise.

ସର୍ବତୋଭଦ୍ରକଚ୍ଛେଦ—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରରେ=ଛେ)—ଭଗନ୍ଦର ରୋଗର Sarbatobhadrakachchheda ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ କରାଯିବା ଚତୁଷ୍କୋଣ ଅସ୍ତ୍ରକ୍ଷତ (ସୁଶ୍ରୁତ)—A square cut made for theoperation of fistula.

ସର୍ବତୋଭଦ୍ର ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି—ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା, ବ୍ରତ, ବୃଷୋ- Sarbatobhadra mandala ତ୍ସର୍ଗ ଓ ଗୃହ, ମନ୍ଦିର, ଜଳାଶୟାଦି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉପଲକ୍ଷରେ ପଞ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ଚୂର୍ଣ୍ଣକ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ ଅଙ୍କିତ କିମ୍ବା ବସ୍ତ୍ରରେ ରଞ୍ଜିତ ପଦ୍ମଯୁକ୍ତ ଚତୁଷ୍କୋଣମଣ୍ଡଳ ବିଶେଷ—A square figure drawn on the ground with 5 coloured powders or painted on a piece of cloth on the 8th day of the bright lunar fortnight of Āswina for the worship of Durgā or for some other religious rites. [ଦ୍ର—ଏହା ଚତୁରସ୍ର, ଚତୁଃକୋଷ୍ଠ ଓ କୋଣସ୍ଥ ହଠଭୂଷ୍ଣଯୁକ୍ତ ଅଟେ ।]

ସର୍ବତୋଭଦ୍ରା—ସଂ. ବି—୧ । ଗମ୍ଭାରି ଗଛ [ମେଦିନୀ] (ଦେଖ)— Sarbatobhadrā 1. A timber tree; Gambhari tree; Gmelina Arborica (ସର୍ବତୋଭଦ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ନଟଯୋଷିତ୍ [ମେଦିନୀ]; ନର୍ତ୍ତକୀ— 2. A dancing girl; an actress.

ସର୍ବତୋଭାବରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଶେ—୧ । ସବୁପ୍ରକାରେ—1. In all Sarbatobhābare ways. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ— [ସର୍ବତୋଭାବେ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Fully. সর্বতোভাবে सवतोभावसे

ସର୍ବତୋମୁଖ—ସଂ ବିଶେ. ପୁଂ [ସର୍ବତଃ=ସବୁଆଡ଼େ+ମୁଖ ଯାହାର Sarbatomukha ବହୁବ୍ରୀହି]—୧ । ସର୍ବଦିଗଭିମୁଖୀ; [ସର୍ବତୋମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ସବୁଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରିଥିବା— 1. Facing all sides. ୨ । ସର୍ବଦିଗବର୍ତ୍ତୀ— 2. Situate in all directions. ୩ । ସର୍ବତ୍ର ସ୍ଥିତ—3. Omnipresent. ୪ । ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟାପକ—4. All-pervading ସଂ. ବି— ୧ । ଆକାଶ [ମେଦିନୀ]—1. The sky. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ (ଶବ୍ଦମାଳା)—2. Heaven. ୩ । ଜଳ [ଅମର]- 3. Water. ୪ । ଶିବ (ମେଦିନୀ)—4. God Siba. ୫ । [ଚତୁର୍ମୁଖ] ବ୍ରହ୍ମା [ମେଦିନୀ]— 5. The Creator Brahmā. ୬ । ଆତ୍ମା (ମେଦିନୀ)—6. Soul. ୭ । ଅଗ୍ନି—7. Fire. ୮ । ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—8. A Brāhmana. ୯ । ବ୍ୟୂହରଚନା ବିଶେଷ (ହି. ଶ.)— 9. A kind of battle-array. [ଦ୍ର— ଏଥିରେ ଚାରିଆଡ଼କୁ ବ୍ୟୂହସ୍ଥ ସୈନ୍ୟମାନେ ମୁହଁ କରିଥାଆନ୍ତି ।

ସର୍ବତୋମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ)—ଯେଉଁ ପ୍ରତିଭା ସବୁ Sarbatomukhī pratibhā ବିଷୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ— All-comprehensive or all-round genius or talents.

ସର୍ବତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସବୁ ବିଷୟର ବର୍ଜନ— Sarba tyāga Renunciation of all things.

ସର୍ବତ୍ୟାଗୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ତ୍ୟାଗ+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)-
Sarba tyāgī   ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯାବତୀୟ ବିଷୟଭୋଗ ବର୍ଜନ
(ସର୍ବତ୍ୟାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)   କରିଥାଏ—Renouncing the enjoyment of all worldly affairs.

ସର୍ବତ୍ର—ସଂ. ଅ (ସର୍ବ+୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ତ୍ର)—୧ । ସବୁଠାରେ; ସବୁ
Sarbatra   ସ୍ଥାନରେ; ପ୍ରତି ସ୍ଥାନରେ—1. Everywhere; at all places. ୨ । ସବୁ ଦେଶରେ—2. In all countries. ୩ । ସବୁ କାଳରେ—3. At all times. ୪ । ସବୁଆଡ଼େ—4. On all sides.

ସର୍ବତ୍ରଗ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ (ସର୍ବତ୍ର+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Sarbatraga   ୧ । ସର୍ବଗ; ଯେ ସବୁଠାକୁ ଯାଏ—
[ସର୍ବତ୍ରଗା—ସ୍ତ୍ରୀ]   1. Going everywhere. ୨ । ଯାହାର ସବୁଠାକୁ ଅବାଧ ଗତି—2. One who is admitted everywhere. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ବାୟୁ—1. Wind; air. ୨ । ମନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ବ)—2. The name of a son of King Manu. ୩ । ଭୀମସେନଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ.ବ)—3. One of the sons of King Bhsenamai.

ସର୍ବତ୍ରଗାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବତ୍ର+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍;
Sarbatragāmi   ୧ମା; ୧ବ)—୧ । ସର୍ବତ୍ରଗ (ଦେଖ)—
(ସର୍ବତ୍ରଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)   1. Sarbatraga (See) ସଂ. ବି. ୧ । ବାୟୁ—1. The air. ୨ । ପରମାତ୍ମା—2. The Divine Essence.

ସର୍ବତ୍ରୈବ—ସଂ. ଅ (ସର୍ବତ୍ର+ଏବ)—ସବୁଠାରେହିଁ—
Sarbatraiba   Certainly everywhere.

ସର୍ବଥା—ସଂ. ଅ (ସର୍ବ+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଥା)—୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରେ—
Sarbathā   1. In all ways. ୨ । ଅତିଶୟ; ଅତ୍ୟନ୍ତ. 2. Much; very much. ୩ । (ପ୍ରତିଜ୍ଞାର୍ଥକ) ହଁ—3 (Denoting promise) Yes ! I promise. ୪ । (ହେତ୍ୱାର୍ଥକ)—4. (Denoting cause) Yes ! ୫ । (ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥକ)—5. (Denoting admission) Yes ! I admit. ୬ । (ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ) ନିଶ୍ଚେ—6. (Denoting certainty) Certainly. [ଦ୍ର—କାଳି ପ୍ରଭାତେ ତୋର କଥା କଂସକୁ କହିବୁ ସର୍ବଥା । —ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ]

ସର୍ବଦ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ସବୁ
Sarbada   ଦାନକାରୀ—Bestower of all things.
(ସର୍ବଦାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)   (ସର୍ବଦା, ସର୍ବଦାନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବଦମନ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଦମି ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା
Sarbadamana   +କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ
[ସର୍ବଦମନା—ସ୍ତ୍ରୀ]   ଦମନ କରେ—1. Controlling or restraining all. ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଶାସକ—2. Ruler of all.
ସଂ. ବି. ପୁଂ—ରାଜା ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ଔରସରେ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ରାଜା ଭରତଙ୍କ ଶିଶୁକାଳୀନ ନାମ—The name given during his infancy to King Bharata, the son of Raja Dushmanta. [ଦ୍ର—ରାଜା ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଫେରି କିମ୍ପୁରୁଷ ପର୍ବତରେ କଶ୍ୟପ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟରେ ସେଠାରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁନିଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତା ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ନିଜ ଔରସ ଶିଶୁ କୁମାରକୁ ଦେଖିଲେ । ଉକ୍ତ କୁମାର ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସିଂହୀର ଛୁଆଟିଏରେ ତା ଶାବକକୁ ଧରି ତା ପାଟିକୁ ମେଲା କରି ତା ଦାନ୍ତ ଗଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ତତ୍ପରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ନିଜ ପୁତ୍ରକୁ ଚିହ୍ନିଲେ ଓ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପୁନର୍ମିଳିତ ହେଲେ । ସେହି ମୁନି ଆଶ୍ରମରେ ଦୁଷ୍ମନ୍ତ-କୁମାର ସିଂହ ଆଦି ଦୁଷ୍ଟ ଜୀବଙ୍କୁ ଦମନ କରୁଥିବା ଦେଖି ମୁନିମାନେ କୁମାରଙ୍କୁ ସର୍ବଦମନ ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ପରେ ଏହି କୁମାର ଭରତ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ।]

ସର୍ବଦର୍ଶନ ସଂଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ମାଧବାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ-
Sarba darśana saṁgraha   ବିଶେଷ—The title of a Sanskrit work by Mādhabāchājya, which is a compendium of all the schools of Hindu philosophy. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସବୁ ପ୍ରକାରର ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅବଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସର୍ବଦର୍ଶୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Sarba darśī   ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯେ ସବୁ ବିଷୟ
(ସର୍ବଦ୍ରଷ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)   ଦେଖି ପାରେ; ସର୍ବଦ୍ରଷ୍ଟା—1. Omniscient; seeing everything; all-seeing. ୨ । ସର୍ବଜ୍ଞ—2. All-knowing.
ସର୍ବଦର୍ଶିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ସର୍ବଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ }
ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଈଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. The Buddha.

ସର୍ବଦଳ ସମ୍ମି(ମ୍ମେ)ଳନୀ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର ଇଂରେଜୀରୁ
Sarbadala sammi(mme)lanī   ଅନୂଦିତ)—ସର୍ବବିଧ ମତବାଦୀଙ୍କର ଏକତ୍ର ମିଳନ ବା ସଭା—All parties-conference.

ସର୍ବଦ୍ୱାରିକ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସର୍ବଦ୍ୱାର+ଇକ)—ଦିଗ୍ବିଜୟୀ—
Sarbadwārika   Conquerer of kingdoms in all the points of the compass.

ସର୍ବଦା—ସଂ. ଅ (ସର୍ବ+କାଳାର୍ଥେ ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଦା)—୧ । ସବୁ
Sarbadā   ବେଳେ—1. Always. ୨ । ସବୁ କାଳରେ—2. At all times. (ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)—ସର୍ବଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of sarbada.

ସର୍ବ ଦୁଃଖ କର—ସଂ, ବଣ—ସର୍ବ ଦୁଃଖ ପ୍ରଦ (ଦେଖ)
Sarba duḥkha kara Sarba duhkha prada (See)
(ସର୍ବଦୁଃଖକର—ବହପଷତ).

ସର୍ବ ଦୁଃଖ କ୍ଷୟ—ସଂ· ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତ ଦୁଃଖର ନାଶ—
Sarba duḥkha kshaya The end or extinction of all sorrow or trouble.

ସର୍ବ ଦୁଃଖ ପ୍ରଦ—ସଂ, ବଣ· ପୁଂ—ଯେ ସବୁ ଦୁଃଖ ଦିଏ—Giving
Sarba duhkha prada all sorts of trouble; productive of much trouble.
[ସର୍ବ ଦୁଃଖଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ସର୍ବ ଦୁଃଖ ପ୍ରଦା, ସର୍ବ ଦୁଃଖଦା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବ ଦେବ—ସଂ· ବ—ସବୁ ଦେବତାମାନେ—
Sarba deba All the Deities.

ସର୍ବ ଦେବ ନମସ୍କାର—ସଂ. ବ—ସବୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ—Obeisance made to all the Deities.
Sarba deba namaskāra

ସର୍ବ ଦେବ ମୁଖ—ସଂ· ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତି ଦେଲେ ସବୁ ଦେବଙ୍କ ପାଆନ୍ତି)—ଅଗ୍ନି (କଠାଧର)—Fire.
Sarba deba mukha

ସର୍ବ ଦେଶମୟ—ସଂ· ବଣ—ସକଳ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ସକଳ ଦେଶୀୟ
Sarba deśamaya —Relating to all countries.
[ସର୍ବ ଦେଶୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସର୍ବ ଦ୍ରଷ୍ଟା—ସଂ· ବଣ· ଓ ବି· ପୁଂ (ସର୍ବ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ·ତୃ; ୧ମା. ଏକ)—ସର୍ବଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)
Sarba drashṭā Sarbadarśī (See)
[ସର୍ବଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବ ଧର୍ମ—ସଂ. ବ—ସବୁ ପ୍ରକାରର ଧର୍ମ—
Sarba dharma All sorts of religion.

ସର୍ବ ଧର୍ମ ସମନ୍ୱୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମମତମାନ ଆଲୋଚନା କରି ତହିଁରେ ଲକ୍ଷିତ ମତଭେଦମାନ ଖଣ୍ଡନପୂର୍ବକ ସବୁ ଧର୍ମର ଏକମତତ୍ତ୍ୱର ପ୍ରତିପାଦନ—Reconciliation of the apparent differences amongst all religions and establishment of their unity.
Sarba dharm samanwaya

ସର୍ବ ଧାତୁକ—ସଂ. ବ (ସର୍ବ ଧାତୁ+କ)—ତମ୍ବା (ଦ୍ଵି. ଶ)—
Sarba dhātuka Copper.

ସର୍ବ ଧାରୀ(ରି)—ସଂ· ବ—କାଳଚକ୍ରର ଦ୍ୱାବିଂଶ ବର୍ଷ—The 22nd year of the cycle of time.
Sarba dhārā(ri)

ସର୍ବ ଧୁରା ବହ—ସଂ. ବଣ—(ସର୍ବ+ଧୁରା=ଭାର+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ)—ଯେ ସବୁ ପ୍ରକାରର ଭାର ବହେ—Carrying all sorts of loads. ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ପଶୁ (ଘୋଡ଼ା, ବଳଦ ଆଦି) ଗାଡ଼ି, ରଥ, ଲଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭୃତି ଟାଣେ ଏବଂ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ବୋଝ ଆଦି ବୁହେ—Beasts wich are accustomed to every sort of load or daftr.
Sarba dhurā baha
[ସର୍ବ ଧୁରୀଣ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସର୍ବନା(ନାଁ)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସଂ· ଶ୍ରବଣା; ଏହା ଶ୍ରାବଣ ମାସରେ ବା ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଜନ୍ମେ) — ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଧାନକ୍ଷେତରେ ମନକୁ ଜନ୍ମିବା ଅନାମନା ବା ବାଉଁଶିଆ ତଣ—A medley of weeds growing in the paddy fields during the rains.
Sarbanā(nāñ)
[ଉ—କ୍ଷେତ ନଖାଏ ସର୍ବନା । ଗାଁ ନଖାଏ ବାଁମନା—ଛଗ ।]

ସର୍ବନାଭ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବ+ନାଭି+ଅ)—ଏକପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ର (ଦ୍ଵି· ଶ)—A kind of weapon of offence.
Sarbanābha

ସର୍ବ ନାମ—ସଂ. ବ (ସର୍ବ+ନାମନ୍; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କର ନାମ—1. Name of all. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) (ବ୍ୟାକରଣ) ଯେଉଁ ସବୁ ଶବ୍ଦ (ଅମ୍ଭେ, ମୁଁ, ତୁମ୍ଭେ, ତୁ, ଏ, ସେ, ତାହା, ଯେ, ସର୍ବ, ସବୁ ଇତ୍ୟାଦି) ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—2. (grammar) A pronoun. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ସର୍ବନାମକୁ ସାଧାରଣତଃ ୫ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି—୧ । ସର୍ବାଦି—ଯଥା; ସର୍ବ, ବିଶ୍ୱ, ଉଭୟ, ଏକ, ଏକତର; ୨ । ଅନ୍ୟାଦି—ଯଥା; ଅନ୍ୟ, ଅନ୍ୟତର, ଇତର, କତର, କତମ, ଏକତମ, ୩ । ପୂର୍ବାଦି—ଯଥା; ପୂର୍ବ, ପର, ଅପର, ଅବର, ଅଧର, ଦକ୍ଷିଣ ଓ ସ୍ୱ; ୪ । ଯଦାଦି—ଯଥା;ଯଦ୍, ତଦ୍,ଏତଦ୍, ତ୍ୟଦ୍ ଓ କିମ୍; ୫ । ଇଦମାଦି—ଯଥା; ଇଦମ୍, ଅଦସ୍, ଯୁଷ୍ମଦ୍, ଅସ୍ମଦ୍ । ଆତ୍ମା ଓ ଆତ୍ମୀୟ ଅର୍ଥରେ ସ୍ୱ ଶବ୍ଦ ସର୍ବନାମ ।
Sarba nāma

ସଂସ୍କୃତରେ ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପୁଂଲିଙ୍ଗ, ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଓ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାର ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ ।

ସଂସ୍କୃତରେ କଥା କହିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାହାର ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ (ଯଥା—ମୁଁ, ଅମେ, ଅମ୍ଭେ);

ଯାହାକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ (ଯଥା—ତୁ, ତୁମ୍ଭେ, ଆପଣ);

ଏହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁଙ୍କ ପ୍ରତି ତୃତୀୟ ବା ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷର ସର୍ବନାମ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।

କିନ୍ତୁ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣକାର ଇଂରାଜୀର ଅନୁସରଣରେ ସଂସ୍କୃତର ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷକୁ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ, ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଓ ତୃତୀୟ ବା ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷକୁ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ସର୍ବ ନାଶ—ସଂ· ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସବୁ ପଦାର୍ଥର ବା ବସ୍ତୁର ବା ବିଷୟର ଧ୍ୱଂସ—1. Destruction of all things. ୨ । ସମୂଳ ବିନାଶ—2. Extinction or ruin; complete loss. ୩ । ପ୍ରଳୟ—3. Universal Dissolution.
Sarba nāśa

ସର୍ବ ନାଶିଅ—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ (ଗାଳି)—ଯେ ସର୍ବନାଶ ଘଟାଏ—
Sarba nāśiā Causing or bringing about ruin; ruinous.
সর্বনাশী, সর্ব নেশে **सर्वनाशी**
[ସର୍ବନାଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବ ନାଶିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବନାଶିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସର୍ବନାଶୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine form of Sarbanāśī. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାକାଳୀ—The Goddess Mahākālī.
Sarba nāśinī
[ସର୍ବ ନାଶୀ—ପୁଂ]

ସର୍ବ ନାଶୀ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବନାଶ+ଇନ୍, ୧୯। ୧ବ)—୧ । ସର୍ବ ଧ୍ୱଂସକାରୀ; ଯେ ସର୍ବନାଶ ଘଟାଏ—1. Causing total ruin. ୨ । ସର୍ବନାଶକାରୀ—2. Destroying everything. ୩ । ପ୍ରଳୟଙ୍କରୀ—3. Causing utter dissolution. ଦେ· ବିଣ· ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବନାଶିଅର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sarba nāśiā.
Sarba nāśī
(ସର୍ବନାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବନାଶେ ସମୁତ୍ପନ୍ନେ ଅର୍ଦ୍ଧଂ ତ୍ୟଜତି ପଣ୍ଡିତଃ—ସ. ପ୍ରବଚନ—ପଣ୍ଡିତ ବା ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସର୍ବନାଶ ଘଟିବା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ବୋଲି ଦେଖନ୍ତି, ସେଠାରେ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁର ଅଧେ ବା ଅଂଶ ତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟ ଅଂଶକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି—A Sanskrit proverb meaning "A wise man is content to give up a part (literally, a half) where he finds that he is about to lose the whole".
Sarbanāśe samutpanne arddhaṁ tyajati paṇḍitaḥ

ସର୍ବ ନିୟନ୍ତା—ସ. ବିଣ (ସର୍ବ+ନି+ଯମ୍ ଧାତୁ=ଯମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତୃ, ୧୩। ୧କ)—ସକଳ ବିଷୟର ପରିଚାଳକ—Guiding or controlling everything.
Sarba niyantā
(ସର୍ବନିୟନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବନ୍ଦମ—ସ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସର୍ବଂ=ସମସ୍ତଙ୍କୁ+ଦମ୍. ଧାତୁ=ଦମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—
Sarbandama
(ସର୍ବଦମନ, ସର୍ବଂଦମ, ସର୍ବଂଦମନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସର୍ବ ଦମନ (ଦେଖ)—Sarba damana. (See)

ସର୍ବ ପଥଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ସର୍ବପଥ+ଜ୍ଞା. ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ)—ଯେ ସବୁ ବାଟ ଜାଣେ—Knowing all the roads.
Sarba pathajña
(ସର୍ବପଥଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବପଥୀନ—ସଂ.ବିଣ· ପୁଂ (ସର୍ବ+ପଥ+ଈନ)-୧। ସର୍ବପଥଗାମୀ—1. Going on all ways. ୨ । ସର୍ବପଥଜ୍ଞ—2. Knowing all the ways. ୩ । ସର୍ବ ପଥବ୍ୟାପୀ—3. Occupying the whole breadth of the road. ସଂ. ବି—୧ । ରଥ (ଅମରକୋଷ)—1.Car; chariot. ୨ । ଯେଉଁ ରଥ ସବୁପ୍ରକାର ପଥରେ ଯାଇ ପାରେ—2. A car which can be used in all sorts of roads. ୩ । ଯେଉଁ ରଥ ରାସ୍ତାର ସବୁ ଅଂଶକୁ ଅଧିକାର କରେ (ଯଥା—ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ରୁକୁଣା ରଥ)—3. A very stupenduous car which occupies the whole breadth of the road.
Sarbapathīna
(ସର୍ବପଥୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବପା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବଳିରାଜାଙ୍କ ପତ୍ନୀ—The name of the wife of king Bali. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବ+ପା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ପାନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—1. (female) Drinking everything. ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଳନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—2. (female) Maintaining or saving all.
Sarbapā
(ସର୍ବପ—ପୁଂ. ବିଣ)

ସର୍ବପାଚକ—ସଂ· ବି (ସର୍ବ+ପଚ. ଧାତୁ. ଣିଚ=ପାଚ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି· ଅକ; ଯାହା ସମସ୍ତ ଧାତୁକୁ ପାକ କରେ)—ସୁହାଗା; ଟଙ୍କଣକ୍ଷାର (ହି. ଶ)—Borax.
Sarbapāchaka

ସର୍ବ ପ୍ରକାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସବୁ ରକମ—All sorts. ଦେ, ବିଣ (କ୍ରିୟାବିଶେଷଣ)—ସବୁ ରକମର—Of all sorts.
Sarba prakāra
সবরকম **सबतरह**

ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Utmost. ୨ । ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ; ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Superior to all others. ୩ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ—3. Head or Chief of all. ୪ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ—4. Pre-eminent.
Sarba pradhāna

ସର୍ବ ପ୍ରିୟ—ସଂ· ବିଣ.ପୁଂ—୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କର ବଲ୍ଲଭ; ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରିୟ; ସମସ୍ତେ ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି—1. Dear to all; beloved by all ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସମସ୍ତେ ଯାହାର ପ୍ରିୟ—2. Benevolent; catholic; all-loving. ୩ । ସମସ୍ତଙ୍କର ରୁଚିକର (କର୍ମ)—3. Pleasing to all.
Sarba priya
(ସର୍ବପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ସର୍ବପ୍ରିୟତା—ବି]

ସର୍ବପ୍ରିୟା—ସଂ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବବଲ୍ଲଭା (ଦେଖ)—Sarba ballavā (See) ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବପ୍ରିୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sarbapriya.
Sarbapriyā

ସର୍ବ ବନ୍ଦନ—ଦେ· ବିଣ (ସଂ. ସର୍ବବନ୍ଦନୀୟ)—ସର୍ବବନ୍ଦନୀୟ; ସମସ୍ତଙ୍କ ପୂଜନୀୟ—Adorable by all. [ଉ—ସର୍ବବନ୍ଦନ ଭୁ ଠାକୁର, ତୋତେ ମୋହର ନମସ୍କାର । ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ ।]
Sarba bandana
सर्ववन्दन
सर्ववंद्न

ସର୍ବ ବନ୍ଦନୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କ ପୂଜନୀୟ—Adorable by all.
Sarba bandanīya
(ସର୍ବବନ୍ଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ସର୍ବବନ୍ଦନୀୟା, ସର୍ବବନ୍ଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବବର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ· ବି (କୈବ୍ୟଦ)—ଗମ୍ଭାରି ଗଛ—Gmelina Arborea (tree)
Sarbabarṇṇikā

ସର୍ବବଲ୍ଲଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସର୍ବପ୍ରିୟ (ଦେଖ)—Sarbapriya. (See)
Sarbaballabha
(ସର୍ବବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବବଲ୍ଲଭା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ - ଅସତୀ ନାରୀ (ଧରଣୀଧର); କୁଳଟା ସ୍ତ୍ରୀ—
Sarbaballabhā An unchaste woman; an adulteress. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବବଲ୍ଲଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of 'Sarbaballabha'.

ସର୍ବବାଦି ସମ୍ମତ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବବାଦିନ୍+ସମ୍ମତ; ୩ୟା ତତ୍)—
Sarbabādi sammata ୧ । ସକଳ ମତବାଦୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁମୋଦିତ—1. Approved by all; universally acknowledged. ୨ । ସବୁ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ—2. Admitted by all the different sects. ୩ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ—3. Unanimously agreed; agreed to by all.

ସର୍ବବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ବଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା+କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍, Sarbabādī ୧ମା ୧ବ)—୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରର ମତ ଅବଲମ୍ବନକାରୀ—1. Holding all sorts of
(ସର୍ବବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) views. ୨ । ବିଭିନ୍ନ ମତାବଲମ୍ବୀ—2. Holding different views. ୩ । ସବୁ ସଂପ୍ରଦାୟର—3. Belonging to all sects. ସଂ. ବି - ଶିବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହି. ଶ)—A name of Śiba.

ସର୍ବବାଧା ପ୍ରଶମନ—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସବୁ ବାଧାର ନିବାରଣ—
Sarbabādhā prasamana Assuagement of all
(ସର୍ବବାଧାପ୍ରଶମକ—ବିଣ. ପୁଂ) grief or obstacles.

ସର୍ବବିଦ୍—ସଂ ବିଣ (ସର୍ବ+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ)—
Sarbabid ସର୍ବଜ୍ଞ (ଦେଖ)—Sarbajña (See). ସଂ ବି—୧ । ପରମେଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ଓଁକାର (ହି. ଶ)—2. The mystic syllable 'Om'.

ସର୍ବବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ)—ସବୁପ୍ରକାରର ବିଦ୍ୟା—
Sarbabidyā All branches of learning.

ସର୍ବବିଦ୍ୟା ବିଶାରଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧା ଓ ୭ମୀ ତତ୍)—
Sarbabidyā bisārada ସବୁ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ—
(ସର୍ବବିଦ୍ୟାବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) Proficient in all branches of learning.

ସର୍ବବୀର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବହୁପୁତ୍ରଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)
Sorbabīra Having many sons.
(ସର୍ବବୀରା - ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବବେଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତି ଅ)-
Sarbabeda ୧ । ସର୍ବଜ୍ଞ (ଦେଖ)—1. Sarbajña (See) ୨ । ସବୁବେଦମାନ—2. All the Bedas.
(ସର୍ବବେଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସର୍ବବେଦାଧ୍ୟେତା ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa learned in all the Bedas.

ସର୍ବବେଦସ—ସଂ. ବି—ସକଳ ସମ୍ପତ୍ତି (ହି. ଶ)
Sarbabedasa All property.

ସର୍ବବେଦା(ଦାଃ)—ସଂ ବି- ପୁଂ (ସର୍ବ+ବିଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଅସ୍=
Sarbabedā(dāh) ସର୍ବବେଦସ୍, ୧ମା ୧ବ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବସ୍ୱଦକ୍ଷିଣ ଯାଗ ସମ୍ପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି (ଅମର)—A person who has performed Sarbaswadakshiṇa sacrifice.

ସର୍ବବେଶୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବବେଶ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)
Sarbabeśī ସବୁ ପ୍ରକାରର ବେଶଧାରୀ—
(ସର୍ବବେଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Assuming all sorts of dress. ସଂ ବି—୧ । ନଟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. An actor. ୨ । ବହୁରୂପୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who assumes different masks at different times.

ସର୍ବ ବୈନାଶିକ—ସଂ ବି [ସର୍ବ+ବୈନାଶିକ]—ଯେଉଁମାନେ ସବୁ ବସ୍ତୁକୁ
Sarba baināsika ବିନାଶଶୀଳ ବୋଲି କହନ୍ତି; ବୌଦ୍ଧ (ହି. ଶ)—A Buddhist.

ସର୍ବ ବ୍ୟାପକ(ବ୍ୟାପୀ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ବ୍ୟାପକ)—ଯାହା ସବୁ
Sarba byāpaka(byāpī) ଅଙ୍ଗକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ବ୍ୟାପି ଥାଏ—Extending over all; all-pervading. ସଂ
(ସର୍ବବ୍ୟାପିକା, ସର୍ବବ୍ୟାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—୧ । ଈଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ଶିବ—2. Śiba. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā.

ସର୍ବ ଭକ୍ଷ(କ୍ଷୀ)—ସଂ. ବି (ସର୍ବ+ଭକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ;+କର୍ତ୍ତି.
Sarba bhaksha(kshī) ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ହୁତାଶନ; ବହ୍ନି—Fire. ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ—ଯେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଭକ୍ଷଣ କରେ—
ସର୍ବଭକ୍ଷା, ସର୍ବ ଭକ୍ଷିଣୀ } ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ
(ସର୍ବଭକ୍ଷକ—ଅନ୍ୟରୂପ) All eating; omnivorous.

ସର୍ବ ଭକ୍ଷା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବଭକ୍ଷ+ଆ)—ଛେଳି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
sarba bhakshā She-goat.
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବଭକ୍ଷର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sarbabhaksha.

ସର୍ବ ଭକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ସର୍ବ ଅଟେ ଭକ୍ଷ୍ୟ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sarba bhakshya ସର୍ବଗ୍ରାସୀ (ଦେଖ)
(ସର୍ବଭକ୍ଷ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Sarba grāsī (See)

ସର୍ବଭବୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—
Sarba bhabodbhaba The sun.

ସର୍ବ ଭାବନ—ସଂ. ବି—ଶିବ (ହି. ଶ)—
Sarba bhābana Śiba.

ସର୍ବ ଭୁକ୍—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି.କ୍ୱିପ)—
Sarba bhuk ସର୍ବଗ୍ରାସୀ (ଦେଖ)—Sarba grāsī (See) ସଂ. ବି—ଅଗ୍ନି; ବହ୍ନି—Fire.

ସର୍ବ ଭୂତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ; ଜଗତର ପ୍ରାଣିଗଣ—
Sarba bhūta All beings.

ସର୍ବଭୂତ ହିତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ—
Sarbabhūta hita The bliss or good of all
(ସର୍ବଭୂତହିତକର—ବିଣ. ପୁଂ) beings.

ସର୍ବଭୂମିକ—ସଂ. ବି [ସର୍ବଭୂମି+କ]—ଦାରୁଚିନି (ହି. ଶ)
Sarbabhūmika Cinnamon.

ସର୍ବଭୋଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଭୋଗିନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—
Sarba bhogī ୧ । ସର୍ବଭକ୍ଷ—1. Omnivorous. ୨ ।
[ସର୍ବ ଭୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ସମସ୍ତ ଭୋଗକାରୀ—
2. Enjoying everything.

ସର୍ବ ମଖ(ଖା)ସୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବି—ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଜାଗିରୀ—
Sarba makha(khā)sī Permanent Jaighir.

ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳ—ସଂ. ବି—୧ । ସର୍ବ ଶୁଭ; ସବୁ ବିଷୟରେ ମଙ୍ଗଳ—
Sarba maṅgaḷa 1. Happiness in everything.
୨ । ମୋକ୍ଷଦାତା—2. Saviour. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
[ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରର ମଙ୍ଗଳ ବିଧାତା—
1. Bringing about all sorts of happiness.
[ଦ୍ର—ସର୍ବମଙ୍ଗଳ ଜଗନ୍ନାଥ ।]

ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳକର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସବୁ ପ୍ରକାରର ମଙ୍ଗଳବିଧାୟକ—
Sarba maṅgaḷakara Giving all sorts of bliss
(ସର୍ବମଙ୍ଗଳକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) or happiness.

ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳମୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସବୁ ମଙ୍ଗଳର ଆଧାର—Full of
Sarba maṅgaḷamaya all sorts of happiness or
[ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] bliss; blissful.

ସର୍ବ ମଙ୍ଗଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସକଳ ପ୍ରକାରର ମଙ୍ଗଳକୁ ଯେ ଦିଅନ୍ତି—
Sarba maṅgaḷā ୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Durgā.
୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ହ. ଶ.)—2. Goddess Lakshmī.
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବମଙ୍ଗଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
of Sarbamaṅgaḷa.

ସର୍ବ ମନ୍ଦିରା—ଦେ: ବି—ଏକଜାତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଣ୍ଣବ ପୋତ (ଭୋଜ-
Sarba mandirā ରାଜ ପ୍ରଣୀତ 'ଯୁକ୍ତିକଳ୍ପତରୁ' ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ
ଉଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଜାହାଜ)—A kind of ship used
in ancient time.

ସର୍ବମୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ପରିପୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଥରେ ମୟ) - ୧ । ସର୍ବ-
Sarbamaya ବ୍ୟାପକ; ଯାହା ସବୁଠାରେ ଘୋଟିଅଛି; ସର୍ବବ୍ୟାପକ—
[ସର୍ବମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. All-pervading. ୨ । ଯାହାର
କ୍ଷମତା ସର୍ବତ୍ର ବିସ୍ତୃତ—2. Very influential. ୩ ।
ସର୍ବତ୍ର ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—3. Omnipotent.

ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ଷମତା ବା ଅଧିକାର
Sarbamaya karttā ସର୍ବବ୍ୟାପୀ—One who is the
all powerful head of an institution
(ସର୍ବମୟୀକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) or place.

ସର୍ବ ମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବ=ସବୁ ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟରୂପେ
Sarba mūlya ଯାହା ଅବଲମ୍ବିତ ହୋଇ ପାରେ)—
୧ । କପର୍ଦ୍ଦକ; କଉଡ଼ି—2. Shell money. ୨ ।
କୌଣସି ତୁଚ୍ଛ ମୁଦ୍ରା (ହ. ଶ)—
2. Any small coin.

ସର୍ବମେଧ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବ=ମେଧ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, ସଙ୍ଗ
Sarba medha କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସର୍ବ ସଂହାରକ;
ସର୍ବନାଶୀ—1. Destroying everything; all-destroying. ୨ । ସର୍ବସଙ୍ଗୀ—2. Accompanying all. ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସର୍ବପ୍ରକାରର
ଯଜ୍ଞ—1. All sorts of Vedic sacrifices.
୨ । ସାର୍ବଜନୀନ ଯଜ୍ଞ (ହ. ଶ)—2. A vedic
sacrifice open to all. ୩ । ଦଶଦିନ ବ୍ୟାପୀ
ସୋମଯାଗବିଶେଷ (ହ. ଶ)—
3. A sort of Soma sacifice.

ସର୍ବୟ—ଗ୍ରା. ଅ—ସବୁଠାରେ—Everywhere. [ଦ୍ର—ଶ୍ଳୋକ
Sarbaya ଏକା ଖଣ୍ଡା ଯିଁହା ଦେଖିବି ସର୍ବୟ—ପ୍ରାଚୀ.
ସବ ଜାଗାମ୍ର ସବଜଗହମେଁ ବ୍ରହ୍ମଜରୂପଣ ଗୀତା ।]

ସର୍ବ ଯମକ—ବେ. ବି (ସଂ. ସର୍ବ+ଯମକ)—କାବ୍ୟାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
Sarba jamaka A figure of speech. [ଦ୍ର—ଏହି
सर्व यमक ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାରରେ ପ୍ରଥମ ପଦ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପଦର ଶବ୍ଦ-
सर्व यमक ବିନ୍ୟାସ ଏକା ହେଲେ ହେଁ ଅର୍ଥ ଭିନ୍ନ ।] [ଦ୍ର—
ଅଛି ମକର ତାପ ନାଶେ ଶୋଭି ସାରସ ଛନ୍ଦେ । ଅଛିମ-
କର ତାପ ନାଶେ ଶୋଭି ସାରସ ଛନ୍ଦେ—ଭଞ୍ଜ ଲାବଣ୍ୟବତୀ]

ସର୍ବ ଯୋଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ଶିବ (ହ. ଶ)—
Sarbajogī Śiba.

ସର୍ବ ରକ୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବ+ରକ୍ଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ଯେ
Sarba rakshaka ସମସ୍ତଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରେ—Protecting
[ସର୍ବରକ୍ଷଣ, ସର୍ବରକ୍ଷାକର—ଅନ୍ୟରୂପ] or saving all.

ସର୍ବ ରକ୍ଷଣ କବଚ—ସଂ. ବି—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣୋକ୍ତ (କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମ
Sarba rakshaṇa kabacha ଖଣ୍ଡ ୧୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟ) ବିଷ୍ଣୁ
ସ୍ତବବିଶେଷ—Name of a prayer (lit. protecitive armour) invoking Bishṇu for
one's protection. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହର
ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅବୟବକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ
ଭିନ୍ନ ନାମରେ ଆହ୍ୱାନ କରାଯାଏ ।]

ସର୍ବ ରସ—ସଂ. ବି—୧ । ଧୂନକ; ଝୁଣା (ଅମର)—1. Resin.
Sarba rasa ୨ । ବାଦ୍ୟଭାଣ୍ଡ; ବୀଣାଭେଦ; ଏକପ୍ରକାର ବୀଣା
(ମେଦିନୀ)—2. A kind of harp. ୩ । ବୁଧ;
ପଣ୍ଡିତ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. A learned man.
୪ । ଲବଣ ରସ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. Saline taste.
୫ । ଲବଣ; ଲୁଣ (ହ. ଶ.)—5. Salt.
[ସର୍ବରସା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସବୁ ବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣ (ବ୍ୟକ୍ତି)
(ହ. ଶ)—Skilled in all the arts.

ସର୍ବ ରସା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବରସ+ଆ)—ସର୍ବ ରସର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sarba rasā Feminine in Sarba rasa. ସଂ. ବି—
ଖଇ ମଣ୍ଡ (ହ. ଶ)—A food-paste prepared
by sifting boiled fried paddy.

ସର୍ବ ରସୋତ୍ତମ—ସଂ. ବି—ଲବଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sarba rasottama Salt.

ସର୍ବ୍ରା—ବୈଦେ· ବ (ଫା. ସର୍‌ବରାହ୍‌=ସ୍ୱଜାଙ୍କ କର୍ମ କର୍ତ୍ତା; Sarbarā ସ୍ୱଜଗାର୍ୟ୍ୟ ଉପକରଣ ସଂଗ୍ରହ)—୧ । ରାଜସ୍ୱ— খাজনা 1. Revenue ୨ । ଜମିର ଖଜଣା— मालगुजारी 2. Land-rent. ୩ । ପେଶ୍‌କସ୍‌—3 Revenue paid by a Feudatory Chief.

ସର୍ବ୍ରା କରିବା—ଦେ· କି—କୌଣସି ଜମିକୁ ପ୍ରଜାସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Sarbarā karibā ଖଜଣାରେ ଜମିଦାରଠାରୁ ପଟ୍ଟା ନେବା— খাজানায় লওয়া, পাট্টা নেওয়া To take lease of a piece पटा लेना of land on rent

ସର୍ବ୍ରାକାର୍—ବୈଦେ· ବ (ଫା. ସର୍‌ବରା+ସଂ. ପ୍ରତ୍ୟୟ, କାର)— Sarbarākār ୧ । ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା তহসিলদার ଅସୁଲ କରି ଜମିଦାର ବା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ନିକଟରେ सर्बराकार ଦାଖଲ କରନ୍ତି—1. A rent-collecting officer. [ଦ୍ର—ଏହି କର୍ମଚାରୀ ନିଜର ମିହନ୍ତନା ପାଇଁ ଜମିଦାର ଖଜଣା ଅସୁଲ ଟଙ୍କାରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅଂଶ (ମାଲିକାନା) ପାଆନ୍ତି ।] ୨ । ଖୋରଧା ଖାସମହାଲର ରଇତଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରେ ଦାଖଲ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A rent-collecting agent of the Government in the Khurda Government estate; a Sarbarakar of the Government estate.

[ଦ୍ର—ଖୋରଧା ସରବରାକାରଙ୍କ ଇତିହାସପାଇଁ ପରିଶିଷ୍ଟ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ]

ସର୍ବ୍ରାକାରୀ—ବୈଦେ· ବଣ (ଫା)—ସର୍ବରାକାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Sarbarākārī to Sarbarākār. ଦେ. ବ—ସର୍ବରାକାରର সর্বাকারী सर्बराकारी ପଦ—The post or service of a Sarbarākār.

ସର୍ବ୍ରାତ୍ର—ସଂ. ବ—ରାତ୍ରିର ସମସ୍ତ ଅଂଶ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—The Sarba rātra whole night; all night.

ସର୍ବ୍ରାହ—ବୈଦେ. ବ—୧ । ଫରମାସୀ ଜିନିଷ ଯୋଗାଇବା କର୍ମ— Sarbarāha 1. The act of supplying articles on সরবরাহ order; order-supplying. ୨ । ପଣ୍ୟ सर्बराह ଦ୍ରବ୍ୟର ଆମଦାନୀ— 2. Importing of commodities.

ସର୍ବ୍ରି—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ ସର୍ଭେ)—(ଆଧୁନିକ) ସରକାରୀ ସର୍ଭେ Sarbari ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the modern সার্বিয়ারি सर्बेका Surveying operation. সার্ভেয়ারি ବୈଦେ. ବ—ସର୍ଭେୟର୍‌ ବା ମାପିବା କର୍ମଚାରୀଙ୍କ सर्बेका काम କର୍ମ—Surveyorship; the work or post of a surveyor.

ସର୍ବ୍ରି ଇଲାକା—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ.ସର୍ଭେ+ଫା. ଇଲାକା)—ସରକାରଙ୍କ Sarbari ilākā ଭୂମି ମାପ ବିଭାଗ—The Survey সার্বিয়ারি এলাকা सर्बेका इलाका Department of Government.

ସର୍ବ୍ରି ମାଣ—ଦେ. ବ—୨୪ ଦସ୍ତି ପରିକାରେ ୧ ମାଣ; ଅଧୁନିକ Sarbari māṇa ସର୍ଭେ ଦ୍ୱାରା ମାପ ହୋଇଥିବା ଏକର— একর An acre of English measure; one सर्वेका एकर 'māṇa' measured by the 24 the dasti rod according to modern Survey.

[ଦ୍ର—ଶକ୍ତି ବିଶ୍ୱାଳର ସର୍ବରି ପରିର ମାଣ ପ୍ରଥମ ଜମି ଥିଲା । ଫକୀରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶର ୧୨ ଦସ୍ତି, ୧୪ ଦସ୍ତି, ୧୬ ଦସ୍ତି ଓ ଚବିଶି ଦସ୍ତି ପରିକା ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜମି ମାପ ଦ୍ୱାରା 'ମାଣ' ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଇଂରାଜ ସରକାର ସର୍ଭେ (Survey) ଓ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ (Settlement) ସମୟରେ ମାପ କରିଭି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ସାବଡ 'ମାଣ' ବା ପରିମାଣକୁ 'ସର୍ବରି ମାଣ' ବା ଏକର୍ ଓ ଡେସିମଲ୍ (Acre and decimal) ରେ ପରିଣତ କରି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କାଗଜ (Record of Rights) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଅଛନ୍ତି ଇଂରାଜୀ ସର୍ଭେ ମାପରେ ଏକ ଏକର=୨୪ ଦସ୍ତି ପରିକାର ୧ ମାଣ ଥିବାରୁ ଏବଂ ସରକାରୀ ସର୍ଭେ ଓ ସେଟଲମେଣ୍ଟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦସ୍ତି ପରିକାର ମାଣକୁ ଏକରରେ ହିସାବ କରା ଯାଇଥିବାରୁ ଏକରକୁ 'ସର୍ବରି ମାଣ' କହନ୍ତି ।]

ସର୍ବରି ମାପ—ଦେ. ବ—ଅଧୁନିକ ବା ଇଂରାଜୀ ଧରଣରେ ଜମିର ମାପ- Sarbari māpa Surveying or measuring of land সার্বিয়ারি মাপ according to modern survey. सर्बेका नाप

ସର୍ବରୀ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ବନ୍)— Sarbarī(etc) ରଜନୀ; ରାତି; ଶର୍ବରୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— (ଶର୍ବରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Night; Śarbarī etc (See).

ସର୍ବରୀ କର—ସ. ବ (ସର୍ବରୀ=ରାତ୍ର+କର=କରେ ଯେ; ଉପପଦ Sarbarī kara ତତ୍)—ନିଶାକର; ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ସର୍ବର୍ତ୍ତୁ—ସ· ବ (ସର୍ବ+ଋତୁ; କର୍ମଧାରୟ)—ସବୁ ଋତୁ— Sarbarttu All the seasons of the year.

ସର୍ବର୍ତ୍ତୁ ପରିବର୍ତ୍ତ—ସ. ବ—ବତ୍ସର (କଟାଧର)— Sarbarttu paribartta Year.

ସର୍ବର୍ତ୍ତୁ ଫଳ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସବୁ ଋତୁରେ ଜାତ ଫଳମାନ Sarbarttu phaḷa —1. Fruits produced in all the seasons of the year. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ନଡ଼ିଆ ଗଛ—2. The cocoanut tree. ସ. ବଣ—ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ସବୁ ଋତୁରେ ଫଳ ଦିଏ— Producing fruits in all the seasons of (ସର୍ବର୍ତ୍ତୁ ଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) the year.

ସର୍ବଲ(ଳା, ଳୀ)—ସ. ବ (ସର୍ବ=ସମସ୍ତ+ଲ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା Sarbaḷa(ḷā, ḷi) +କର୍ତ୍ତି.ଅ;+ଆ;+ଈ)—୧ । ତୋମରାସ୍ତ୍ର— 1. A sort of weapon; javellin. ୨ । ସାବଳ; ଲୌହର ମୋଟ ଓ ଲମ୍ବ ଦଣ୍ଡ—2. A crowbar.

ସର୍ବ ଲିଙ୍ଗୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଲିଙ୍ଗ=ଚିହ୍ନ+[illegible] Sarba liṅgī ଅର୍ଥରେ; ୧ମା. ୧ବି)—[illegible]—

(ସର୍ବ ଲିଙ୍ଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having or wearing all marks ସ.ବି—୧ । ପାଷଣ୍ଡ (ଅମର); ନାସ୍ତିକ —1. Atheist; an unbeliever. ୨ । ବେଦ ବିରୋଧୀ ଓ ସର୍ବ-ଧର୍ମର ଚିହ୍ନଧାରୀ, ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସରହିତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who has no fixed religious belief and who wears the insignia of all religious sects. ୩ । ବେଦ ବିରୋଧୀ ବୌଦ୍ଧ କ୍ଷପଣକ —3. A Buddhist recluse not believing in Godhead. ୪ । ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A wicked person. ୫ । ପାପର ବ୍ୟକ୍ତି—5. A reprobate.

ସର୍ବ ଲୋକ—ସଂ. ବି—୧ । ନିଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ—1. The whole Sarba loka universe. ୨ । ସମୁଦାୟ ସୃଷ୍ଟି—2. The whole creation. ୩ । ସୃଷ୍ଟ ସକଳ ପ୍ରାଣୀ—3. The animal or living beings of the universe.

ସର୍ବ ଲୋକ ପିତାମହ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସର୍ବ ଲୋକଙ୍କର Sarba loka pitāmaha ପିତାମହ; ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅାଦେଶରେ ଭବ ପୁତ୍ର ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ ଯାବତୀୟ ଜୀବଜନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି) —ବ୍ରହ୍ମା—Brahmā (literally the grandfather of all created beings).

ସର୍ବ ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ (କର୍ମଧାରୟ; ୭ମୀ ତତ୍)—ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ; Sarba loka prasiddha ଯାହାକୁ ବିଶ୍ୱବାସୀ ଜାଣନ୍ତି—Universally celebrated; world-famous. (ସର୍ବ ଲୋକ ଖ୍ୟାତ, ସର୍ବ ଲୋକ ବିଖ୍ୟାତ, ସର୍ବ ଲୋକ ବିଦିତ, ସର୍ବ ଲୋକ ବିଶ୍ରୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସର୍ବ ଲୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧି, ସର୍ବ ଲୋକ ଖ୍ୟାତି, ସର୍ବ ଲୋକ ବିଖ୍ୟାତି, ସର୍ବ ଲୋକ ବିଶ୍ରୁତି—ବି)

ସର୍ବ ଲୋକେଶ—ସଂ. ବି—୧ । ଶିବ—1. Siba. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—Sarba lokeśa 2. Brahmā. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishṇu. ୪ । କୃଷ୍ଣ (ହ. ଶ)—4. Krushṇa.

ସର୍ବ ଲୋହ—ସଂ. ବି—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଲୌହମୟ ବାଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) Sarba loha —1. An arrow made of iron. ୨ । (କର୍ମଧା) ସବୁ ଧାତୁ—2. All metals.

ସର୍ବ ଲୌହ—ସଂ. ବି—୧ । ତମ୍ବା (ହ. ଶ)—1. Copper. Sarba lauha ୨ । ବାଣ; ଶର (ହ. ଶ)—2. Arrow.

ସର୍ବଶଃ—ସଂ.କ୍ରି.ବିଣ (ସର୍ବ+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଶସ୍)—୧। ସବୁ ପ୍ରକାରରେ—Sarbaśaḥ 1. In all ways. ୨ । ସାଧାରଣ ଭାବେ—2. Ordinarily.

ସର୍ବଶକ୍ତିମତ୍ତା(ତ୍ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସର୍ବ ଶକ୍ତିମତ୍+ତା; ତ୍ୱ)—ସମସ୍ତ Sarba śaktimattā(ttwa) ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—All-powerfulness; omnipotence.

ସର୍ବ ଶକ୍ତିମୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବଶକ୍ତି+ଅଧ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ମୟ)—Sarba śaktimaya ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ୍ (ଦେଖ) (ସର୍ବ ଶକ୍ତିମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sarba śaktimān (See)

ସର୍ବ ଶକ୍ତିମାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଶକ୍ତି+ମତ୍; ୧ମା.୧ବ)—Sarba śaktimān ସକଳ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ; ସବୁ ପ୍ରକାରରେ (ସର୍ବ ଶକ୍ତିମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଳଶାଳୀ—Almighty; omnipo- (ସର୍ବ ଶକ୍ତିମତ୍ତ୍ୱ—ବି) tent. ସଂ. ବି—ପରମେଶ୍ୱର—The Almighty.

ସର୍ବ ଶାନ୍ତି କୃତ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବଶାନ୍ତି+କୃ ଧାତୁ+ Sarba śānti krut କ୍ୱିପ୍ କୃତ୍)—ସକଳ ବିଷୟରେ ଶାନ୍ତି ଦାତା—Assuaging every thing; bringing peace to every thing. ସ. ବି—ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଓ ଶକୁନ୍ତଳା ପୁତ୍ର ଭରତରାଜ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)-(ଏହାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନାମ ସର୍ବଦମନ)—A name of King Bharata, son of Śakuntalā.

ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ର+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ)—ସର୍ବ-Sarba śāstrajña ଶାସ୍ତ୍ର ଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)—Sarba śāstra-darśi (See) (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞା, ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞତା, ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞତ୍ୱ—ବି) (ସର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାତା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଣିନ୍; Sarba śāstra darśi ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ର (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜାଣେ—Versed in all (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିନୀ, ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the Śāstras. (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶିତା; ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟୃତା—ବି)

ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରବିଦ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି Sarba śāstrabid କ୍ୱିପ୍)—ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)—Sarba śāstra darśi (See) ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—ପୁଂ, ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସର୍ବଶୁଚି—ସ. ବି (ସର୍ବ=ସକଳ+ଶୁଚି=ପବିତ୍ର; ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ Sarba śuchi ଶୁଚି କରନ୍ତି; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. The fire.

ସର୍ବଶୁଭ—ସ. ବିଣ—(୭ମୀ ତତ୍)ସକଳ ବିଷୟରେ ମଙ୍ଗଳଯୁକ୍ତ—Sarba śubha Auspicious or blissful in every way. ସ. ବି—ସକଳ ବିଷୟରେ ମଙ୍ଗଳ—Bliss or happiness in every matter.

ସର୍ବଶୂନ୍ୟ ବାଦୀ—ସ ବି—ବୌଦ୍ଧ (ହ. ଶ)—Sarbaśūnya bādī A Buddhist.

ସର୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ସର୍ବପ୍ରଧାନ (ଦେଖ) Sarba śreshṭha 1. Sarba pradhāna (See) (ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସର୍ବୋତ୍ତମ—2. Best. (ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠତା—ବି)

ସର୍ବସଂଗତ—ସ. ବି—ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ (ହ. ଶ)—A kind of Sarba saṃgata autumnal paddy. ସ. ବିଣ—ସର୍ବ ସଙ୍ଗତ (ଦେଖ)—Sarbasaṅgata (See)

ସର୍ବ ସଂସର୍ଗ ଲବଣ—ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଔଷରକ; ଔଷର Sarba saṃsarga labaṇa ଲବଣ ବା କ୍ଷୋଣୀ ଲବଣ;

ସୋଗ; କ୍ଷାର ଲବଣ (ସୁହଗଚର୍ଣ୍ଣ)—Carbonate of soda; nitre; saltpetre.

ସର୍ବ ସଂହାର—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କର ବିନାଶ—Sarba samhāra 1. Destruction of all. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କାଳ—2. Time personified. ୩ । ମୃତ୍ୟୁ ଦେବତା—3. Death personified. (ସର୍ବସଂହାରକ, ସର୍ବସଂହର୍ତ୍ତା—ବିଣ. ପୁଂ)

ସର୍ବ ସଙ୍ଗତ—ସ. ବିଣ—୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରରେ ଉଚିତ—1. Proper Sarba sangata in every way. ୨ । ସର୍ବତ୍ର; ଉଚିତ—2. Proper everywhere. ସ. ବି—ଷଷ୍ଟିକଧାନ୍ୟ—A kind of autumnal paddy.

ସର୍ବ ସତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷିତ—ଦେ. ବିଣ—ସର୍ବ ସ୍ୱତ୍ୱ ରକ୍ଷିତ (ଦେଖ)—Sarba satwa rakhita Sarba swatwa rakshita (ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୱ ସୁରକ୍ଷିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)
সর্বসত্ব রক্ষিত सर्वसत्वरक्षित

ସର୍ବ ସନ୍ନହନାର୍ଥକ—ସ. ବି—ସର୍ବାଭିସାର (ଦେଖ)—Sarba sannahanārthaka Sarbābhisāra (See)

ସର୍ବ ସମକ୍ଷ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କର ସମ୍ମୁଖ—Front Sarba samaksha of all; sight of all; public gaze.

ସର୍ବ ସମତା—ସ. ବି—ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ସମଜ୍ଞାନ—Equality in Sarba samatā or equal regard to all matters.

ସର୍ବ ସମେତ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧ । ସବୁ ସୁଦ୍ଧା—1. Altogether. Sarba sameta ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିଶାଇଲେ—2. Totally; সবসমেত सबमिलाकर taking all together.

ସର୍ବସମ୍ମତ—ସ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ—Sarba sammata Universally admitted.

ସର୍ବ ସମ୍ମତି—ସ. ବି—ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଙ୍ଗୀକାର—Unanimity; uni-Sarba sammati versal acknowledgment.

ସର୍ବ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଗୃହୀତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସର୍ବ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଗୃହୀତଂ) Sarba sammatikrame gṛuhīta ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା সর্ব সম্মতিক্রমে গৃহীত ଅନୁମୋଦିତ—Unanimously ac-सर्वसम्मतिसे स्वीकृत. cepted or passed; unanimously resolved.

ସର୍ବସହ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ସର୍ବଂସହ (ଦେଖ)—Sarbamsaha Sarba saha (see) ସ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଗୁଗ୍ଗୁଲ (ସର୍ବସହା - ସ୍ତ୍ରୀ) (ରତ୍ନମାଳା)—Indian bdellium.

ସର୍ବ ସହନିକ(ସହନୀ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସବୁ ବିଷୟ ସହ୍ୟ Sarba sahaṇika(sahaṇi) କରେ—Forbearing; সর্বসহা सर्वसहा bearing every treatment. (ସର୍ବସହଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସର୍ବସାକ୍ଷୀ—ସ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସର୍ବ+ସାକ୍ଷିନ୍; ୧ମା ୧ବ; Sarbasākshī ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି)—୧ । ଈଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ଅଗ୍ନି—2. The fire. (ଶ୍ରୁ. ଶ) ୩ । ବାୟୁ (ଶ୍ରୁ.ଶ)—3. Air.

ସର୍ବ ସାଧନ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—1. Gold. Sarba sādhana ୨ । ଶିବ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—2. Śiba.

ସର୍ବ ସାଧାରଣ (ସାମାନ୍ୟ)—ସ. ବି—ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ; Sarba sādhāraṇa (sāmānya) ଉଚ୍ଚ ଓ ନୀଚ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ—The public. ବିଣ.—୧ । ଜନ ସାଧାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the public; public. ୨ । ସାମାନ୍ୟ—2. Ordinary.

ସର୍ବସାର—ସ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସବୁ ପଦାର୍ଥର ସାର—1. Sarba sāra Extract or essence of all things. ୨ । ସବୁ ପଦାର୍ଥର ସାରାଂଶ—2. The summary or substance of all things. ସ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସବୁ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ସାର ବା ପ୍ରଧାନ—Most substantial of all things.

ସର୍ବ ସିଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯେ ସବୁ ବିଷୟ ସାଧନ-Sarba siddha କ୍ଷମ—1. Adept in everything. ସ. ବି—୧ । ଶୈବିକ ବିଶେଷ—1. Name of an attendant of Śiba. ୨ । ଶ୍ରୀଫଳ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. The Bael fruit and tree.

ସର୍ବସିଦ୍ଧା—ସ. ବି—ଚତୁର୍ଥୀ, ନବମୀ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିଦ୍ୱୟ (ଶ୍ରୁ.ଶ) Sarbasiddhā Epithet of the 4th, 9th and 14th days of the lunar fortnight.

ସର୍ବସିଦ୍ଧି—ସ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ସବୁ ବିଷୟରେ ସିଦ୍ଧି—Sarbasiddhi 1. Accomplishment or success in everything. ୨ । ଶ୍ରୀଫଳ; ବେଲ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. Marmalus fruit. ୩ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ତର୍କ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—3. Complete argument.

ସର୍ବସୁଦ୍ଧା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ମୋଟରେ; ସର୍ବସମେତ—Sarbasuddhā Altogether.
সব সুদ্ধ सबमिलाकर

ସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ. ବି (ସର୍ବ+ସ୍ୱ=ଧନ, କର୍ମଧା)—ସମୁଦାୟ ଧନ; ସବୁ Sarbaswa ସମ୍ପତ୍ତି—All property. [ଉ—ଶକୁନିର ପାଣ୍ଡବେ ହାରିଣ ସର୍ବସ୍ୱ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ସଭା]

ସର୍ବ ସ୍ୱତ୍ୱ—ସଂ. ବି—ସବୁ ପ୍ରକାରର ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର—Sarba swatwa All the rights concerning any thing.

ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୱ ରକ୍ଷିତ—ସ. ବିଣ—ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ ଅନ୍ୟର ଅନୁଶାରେ Sarbaswatwa rakshita ପ୍ରକାଶକ କରିବାରେ (ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୱସୁରକ୍ଷିତ—ଅନ୍ୟରୂପ). ରେଜଷ୍ଟ୍ରି ହୋଇ ...

ସତ୍ତ୍ୱରୁ ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ ଅନ୍ୟ କେହି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଅଂଶ ଉଦ୍ଧାର ବା ବ୍ୟବହାରପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ—A book or publication of which all rights (including the right of extracting, quoting, translating and copy right) are reserved for the author or other particular individual and registered under law.

ସର୍ବସ୍ୱଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବସ୍ୱ+ଦକ୍ଷିଣା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ Sarbaswadakshiṇa ଯାଗରେ ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା ନିଜର ସର୍ବସ୍ୱ ଦକ୍ଷିଣାରୂପେ ଦାନ କରନ୍ତି—(A vedic sacrifice) In which the performer gives away all his properties as present to Brāhmans. ସଂ. ବି—ବିଶ୍ୱଜିତ୍ ନାମକ ଯଜ୍ଞ—Name of a kind of vedic sacrifice.

ସର୍ବସ୍ୱନାଶ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ବିନାଶ-Sarbaswanāśa Loss of all property.

ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା ଓ ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସର୍ବସ୍ୱ+ଅନ୍ତ)—ସର୍ବସ୍ୱ Sarbaswā nta ନାଶ (ଦେଖ)—Sarbaswanāśa (See) (ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତ ଯାହାର)—ଯାହାର ସର୍ବସ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Having all the properties exhausted.

ସର୍ବସ୍ୱୀ—ସଂ. ବି (ସର୍ବସ୍ୱ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର Sarbaswī ଜାତିବିଶେଷ (ନାପିତ ଔରସରେ ଗୋପକନ୍ୟା ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ ବ୍ରହ୍ମଖଣ୍ଡ ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟ)—Name of a mixed caste born of a cowherd woman and barber.

ସର୍ବସ୍ୟ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ସମସ୍ତଙ୍କର—Of all. (ଉ—ଜାଣ ଏ Sarbasya ସମସ୍ତେ ହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନ ଯେ ସର୍ବସ୍ୟ—ପ୍ରାଚୀ. ସବାର **ସବକା** ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।)

ସର୍ବହର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ)—ଯେ ସବୁ Sarbahara ହରଣ କରେ—One who takes away (ସର୍ବହାରା—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ) all or everything.

ସର୍ବହର } ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ— ସଂ. ବି—୧ । ମୃତ୍ୟୁ—
ସର୍ବହାରିଣୀ } 1. Death. ୨ । କାଳ—2. Time personified. ୩ । ଶିବ—3. Śiba. ୪ । ଯମ—4. The God of death.

ସର୍ବହିତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ—Sarba hita 1. The good of all; universal weal ୨ । ମରିଚ (ଗୋଲମରିଚ)—2. Black pepper. (ସର୍ବହିତକର—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ) ସଂ ବିଣ-ସମସ୍ତଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକର-Beneficial to all.

ସର୍ବା—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ସର୍ବେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—Sarbā Nick name of "Sarbeswara" (ସବୁ । ଅନାଦରାର୍ଥକ)

ସର୍ବାଂଶ—ସଂ ବି—ସମୁଦାୟ ଅଂଶ—Sarbāmsa All parts.

ସର୍ବାକ୍ଷ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବ=ସର୍ବତ୍ର+ଅକ୍ଷି ଯାହାର)—Sarbāksha ରୁଦ୍ରାକ୍ଷ (ଦେଖ)—Rudrāksha (See)

ସର୍ବାଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ସର୍ବ+ଆଖ୍ୟା+ଅ)—ପାରଦ (ହି. ଶ) Sarbākhya —Mercury.

ସର୍ବାଘୋଟ—ଦେ. ବିଣ—ସର୍ବାଙ୍ଗ ଘୋଟିଥିବା—Enveloping Sarbāghoṭa everything; overclouding. [ଉ—ଘୁଟଘୁଟେ ଜଳଦ ହୋଇଥାଏ ସର୍ବାଘୋଟ । ଚପଳା ଚମକୁଥାଇ **ସର୍ବାଘୋଟ** ଝଟଝଟ—ବଇଦେହି. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସର୍ବାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ; ସମୁଦାୟ ଦେହ—Sarbāṅga 1. All limbs of the body; the whole body. ୨ । ସମସ୍ତ ଅଂଶ—2. All parts. ୩ । ସମସ୍ତ ବେଦାଙ୍ଗ—3. All the Bedāṅgas.

ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବାଙ୍ଗ ଅଟେ ସୁନ୍ଦର Sarbāṅga sundara ଯାହାର)—୧ । ଯାହାର ସମସ୍ତ ଅବୟବ ସୁନ୍ଦର—1. (a person) Having all the limbs graceful or symmetrical. ୨ । ଯାହା ଦେହରେ କୌଣସି ଖୁଣ ନାହିଁ—2.(a person) Having no blemish in any limb of the body. ୩ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ସୁନ୍ଦର—3. Nice or faultless in every respect. [ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ରସ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ଧାତୁ ଘଟିତ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଔଷଧବିଶେଷ (ଭୈଷଜ୍ୟ ରତ୍ନାକର)—4. Name of a medicinal preparation. [ଦ୍ର—ପାରଦର, ଗନ୍ଧକର, ଟାଙ୍କଣାର, ମୁକ୍ତାର, ପ୍ରବାଳର, ଶଙ୍ଖର, ସୁନାର ଭସ୍ମମାନ ଏକତ୍ର ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ଘୋଟି ଗଜପୁଟରେ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଏବଂ ଅନୁପାନ ବିଶେଷ ସହ ଏହା ବାତଜ, ଶ୍ଳେଷ୍ମଜ, ପିତ୍ତଜ ସନ୍ନିପାତ, ଅର୍ଶ, ଗ୍ରହଣୀ, ମେହ, ଗୁଳ୍ମ, ଭଗନ୍ଦର ରୋଗରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।]

ସର୍ବାଙ୍ଗାନବଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବାଙ୍ଗ ଅଟେ ଅନବଦ୍ୟ ଯା Sarbāṅgānabadya ଅବଦ୍ୟ ଯାହାର)—ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର—(ସର୍ବାଙ୍ଗାନବଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having all the limbs graceful and symmetrical or faultless.

ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବାଙ୍ଗ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈନ)—୧ । ସର୍ବାଙ୍ଗ Sarbāṅgiṇa ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to all the limbs. ୨ । ସର୍ବାଙ୍ଗର ହିତକର—2. Beneficial to all the limbs. ୩ । ସର୍ବାଙ୍ଗ ବ୍ୟାପକ—3. Pervading through all the limbs. ୪ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ—4. Faultless. ୫ । ସମସ୍ତ ଅବୟବ ଯୁକ୍ତ—5. Having all the limbs whole.

ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉନ୍ନତି—ସଂ. ବି—ସବୁ ବିଷୟରେ ଉନ୍ନତି—
Sarbāngiṇa unnati Improvement in all respects.

ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ (ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣର ଅଶୁଦ୍ଧ ବନାନ)—
Sarbāngina (etc) ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
সর্বাঙ্গীন सर्वांगीन Sarbāngiṇa etc (See)

ସର୍ବାଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସର୍ବ=ମହାଦେବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଅନ୍ ଆଗମ;
Sarbāṇi ଣତ୍ୱବିଧାନ)—ସର୍ବ ପତ୍ନୀ; ଭବାନୀ; ଦୁର୍ଗା—
Goddess Durgā.

ସର୍ବାତିଥି—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ ଅତିଥିଙ୍କ
Sarbātithi ସତ୍କାର କରେ (ଭୂ. ଶ)—(a person)
Extending hospitality to all comers; hospitable to all.

ସର୍ବାତ୍ମା—ସଂ. ବି (ସର୍ବ+ଆତ୍ମନ୍; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ଆତ୍ମା)—
Sarbātmā ୧। ପରଂବ୍ରହ୍ମ (ଭୂ. ଶ)—1. The Universal Soul. ୨। ଶିବ (ଭୂ. ଶ)—2. Siba.
୩। ଜିନ; ଅର୍ହତ୍ (ଭୂ. ଶ)—3. Jaina saint.

ସର୍ବାଦୃତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଦୃତ—
Sarbādṛuta Esteemed by all.
[ସର୍ବାଦୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସର୍ବାଧିକାର—ସଂ. ବି—୧। (୭ମୀ ତତ୍) ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—1. Full
Sarbādhikāra mastery; mastery in all matters.
୨। (କର୍ମଧା) ସମସ୍ତ ଅଧିକାର—
2. All Sorts of authority.

ସର୍ବାଧିକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବାଧିକାର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧।
Sarbādhikārī ସବୁ ଅଧିକାର ସମ୍ପନ୍ନ—1. Having all authority or full mastery. ୨। ଯାହାର
ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକାର ଥାଏ; ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭୃତି·
2. Having authority over all. ୩। ସମସ୍ତଙ୍କ
ଉପରସ୍ଥ ହାକିମ—3. Highest authority. ସଂ.
ବି—ବଙ୍ଗ ଦେଶୀୟ କାୟସ୍ଥଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
(ସର୍ବାଧିକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) A family-title in Bengal.

ସର୍ବାନନ୍ଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ=ସକଳ ବିଷୟରେ ଆନନ୍ଦ ଯାହାର;
Sarbānanda ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସବୁ ବିଷୟରେ ଆନନ୍ଦ—
[ସର୍ବାନନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] One who is happy or glad under all circumstances and in all matters.
ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଭୈରବବିଶେଷ—
Name of an attendant of Siba.

ସର୍ବାନୁକାରିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବାନୁକାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of Sarbānukārī
Sarbānukāriṇi
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ) (ଦେଖ).
Sālaparṇṇi (See)

ସର୍ବାନୁକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଅନୁ+କୃ ଧାତୁ+ଣିନ୍,
Sarbānukārī ଦନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ
[ସର୍ବାନୁକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରେ—Imitating all.

ସର୍ବାନୁକୂଳ—ଦେ. ବି—ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ—Beginning of all
Sarbānukūla works. [ଉ—ହଂସା କଥି ତୁରେ ଦେଲ ।
ସର୍ବାନୁକୂଳେ କୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
ସଂ. ବିଣ—ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନୁକୂଳ—Favourable to all.

ସର୍ବାନୁଭୂତି—ସଂ. ବି—୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସକଳ ବିଷୟରେ ଅନୁ-
Sarbānubhūti ଭୂତି ବା ବୋଧ—1. Experience or cognisance of all matters. ୨। ଜୈନ ସନ୍ନ୍ୟାସି-
ବିଶେଷ (୨୪ ପ୍ରକାର ଜୈନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ)
2. One of the 24 classes of Jaina ascetics. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ=ସକଳ ବିଷୟରେ
ଅନୁଭୂତି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଜ୍ଞାତା—
Knowing the Great Truth.

ସର୍ବାଯମକ—ଦେ. ବି—ସର୍ବଯମକ (ଦେଖ)
Sarbājamaka Sarbajamaka. (See)

ସର୍ବାର୍ଥ—ସଂ. ବି—୧। ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ—1. All necessity
Sarbārtha or requirements. ୨। ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହାର—
2. All use. ୩। ସବୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—3. All aims.
(ସର୍ବାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସର୍ବ ହୋଇଅଛି
ଅର୍ଥ ଯାହାର)—ଚରିତାର୍ଥ—One who has attained his aims.

ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଯେ ସମସ୍ତ ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧ କରାଏ—
Sarbārtha sādhaka 1. One who fulfils all the desires of persons. ୨। ସମସ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନ
ସାଧକ—2. Fulfilling all requirements. ୩।
ସିଦ୍ଧିଦାୟକ—3. Causing success. ବି. ପୁଂ—
ଇଷ୍ଟସିଦ୍ଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Granter or fulfiller of
(ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) one's desires.

ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସବୁ ପ୍ରୟୋଜନ ବା
Sarbārtha sādhana ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସିଦ୍ଧି—Fulfilment of all requirements or desires or aims.

ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧିକା(ନୀ)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.
Sarbārtha sādhikā(nī) ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସର୍ବାର୍ଥ ସାଧକର
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sarbārtha sādhaka. (See)

ସର୍ବାର୍ଥ ସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସର୍ବ ଅର୍ଥ ହୋଇଅଛି ସିଦ୍ଧ ଯାହାର;
Sarbārtha siddha ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୂର୍ଣ୍ଣମନସ୍କାମ; ଯାହାର
(ସର୍ବାର୍ଥସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସକଳ ବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି; ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—
One who has all his aims or desires fulfilled. ସଂ. ବି—୧। ସିଦ୍ଧାର୍ଥ; ବୁଦ୍ଧଦେବ
(ଅମର)—1. The Buddha. ୨। (ନାମ)
ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟର ଜଣେ ଋଷିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
2. Name of a Brahman living in the reign of king Rāma. [illegible]
[illegible]

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଋ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇଯ୍	ଉଅ	ଙ୍ଘ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଙ୍କ	ନ୍ନ

ନିକଟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନାମରେ ଅଭିଯୋଗ କଲା । କିନ୍ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ ବୋଲି ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ପରାମର୍ଶ ଦେବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଉକ୍ତ କୁକୁର ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା—"ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ କୁଳପତି ପଦ ପ୍ରଦାନ କରି ଏହାକୁ କାଲଞ୍ଜର ଅଞ୍ଚଳର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ କରନ୍ତୁ ।"

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାର୍ଥନାର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ କୁକୁର କହିଲା, "ମୁଁ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ଏହି ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସତ୍କର୍ମ କରିଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପଦର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ପାପାଚରଣ ଯୋଗୁଁ ଏ ଜନ୍ମରେ କୁକୁର ହୋଇ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଅଛି ।]

ସର୍ବାର୍ଥସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସବୁ ପ୍ରୟୋଜନ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର
Sarbārthasiddhi ସଫଳତା—Fulfilment of all aims or desires.

ସର୍ବାଶୀ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+
Sarbāśī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା· ୧ବ)—ସର୍ବଭକ୍ଷ (ଦେଖ)—
(ସର୍ବାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sarbabhaksha. (See)

ସର୍ବାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସକଳ ଅସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ—
Sarbāstra Armed with all sorts of weapons.
(ସର୍ବାସ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ).

ସର୍ବାସ୍ତ୍ରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଜୈନମତରେ ଷୋଡ଼ଶ ବିଦ୍ୟାଦେବୀଙ୍କ
Sarbāstrā ଅନ୍ତର୍ଗତା ଦେବୀ ବିଶେଷ—One of the sixteen Deities mentioned in the Jaina Tantras.

ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ—ଦେ· କ୍ରି· ବିଣ—ମନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରାହ ହେଉ;
Sarbāntahkaranare କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହିତାହିତ ନ
सर्वान्तःकरणे सर्वान्तःकरणसे ହୋଇ—With a full heart.

ସର୍ବାନ୍ତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ସର୍ବ+ଅନ୍ତ୍ୟ)—ଯେଉଁ ପଦ୍ୟର
Sarbāntya ଚାରି ଚରଣର ଅନ୍ତ୍ୟବର୍ଣ୍ଣ ଏକ ଅଟେ (ହୁ. ଶ)—
A poem having the same letter at the end of its four feet or lines.

ସର୍ବାନ୍ନ ଭକ୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ (ସର୍ବାନ୍ନ+ଭକ୍ଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Sarbānna bhakshaka ଉଦର ପିଶାଚ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
[ସର୍ବାନ୍ନୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଅନ୍ନ ଭକ୍ଷଣ କରେ
ସର୍ବାନ୍ନ ଭକ୍ଷିକା } ସ୍ତ୍ରୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—(a person)
ସର୍ବାନ୍ନୀନା } Who takes food at the hands of all persons.

ସର୍ବାନ୍ନ ଭୋଜୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସର୍ବାନ୍ନ ଭକ୍ଷକ (ଅମର) (ଦେଖ)
Sarbānnabhojī Sarbānna bhakshaka (See)

ସର୍ବାବସର—ସଂ· ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Sarbābasara Midnight.

ସର୍ବାଭିସନ୍ଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ଅଭି+ସମ୍+ଧା.ଧାତୁ=ଲକ୍ଷ୍ୟ
Sarbābhisandhī କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ· ଇନ୍ ୧ମା ୧ବ)—୧ ।
ସର୍ବାଭିସନ୍ଧିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ସକଳାଭିସନ୍ଧାନବିଶିଷ୍ଟ; ସବୁ ପ୍ରକାର ବଞ୍ଚନା
ସର୍ବାଭିସନ୍ଧିକା } ଯୁକ୍ତ—1. Full of all kinds of deceit. ୨ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉପହାସ କରେ—2. Jeering at all. ୩ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧୋକା ଦିଏ (ମନୁ)—3. Inveigling all persons. ସଂ. ବି—ଛଦ୍ମ ତାପସ; ବୈଡାଲବ୍ରତିକ (ଅମର)—
A false ascetic.

ସର୍ବାଭିସାର—ସଂ. ବି—ଚତୁରଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟସମାବେଶ; ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା
Sarbābhisāra ସନ୍ନିବେଶ (ଅମର)—Battle array formed with the four classes of soldiers.

ସର୍ବାମାତ୍ୟ—ସଂ. ବି—ପରିବାରର ବା ଗୃହର ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତି (ଭୃତ୍ୟ
Sarbāmātya ପରିଜନାଦି)—All the persons of a household (including servants and dependants).

ସର୍ବାହ୍ନ—ସଂ. ବି (ସର୍ବ+ଅହନ୍)—ସମସ୍ତ ଦିନ; ଦିନ ସମାପ୍ତ—
Sarbāhna The whole day.

ସର୍ବିଅର୍—ଦେଶୀ ବିଦେ. ବି—ସର୍ବେଅର୍ (ଦେଖ)
Sarbiar Sarbhear (See)

ସର୍ବିଅରି—ବୈଦେ. ବି—ସର୍ବେଅରି (ଦେଖ)
Sarbiari Sarbeari (See)

ସର୍ବିସ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବିଦେ· ବି—ସର୍ଭିସ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sarbis (etc) Sarbhis etc (See)

ସର୍ବୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସର୍ବ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈୟ)—ସର୍ବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Sarbīya [ସର୍ବୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] Relating to all.

ସର୍ବୁ—ଦେ. ବି—(ଅଦରାର୍ଥକ) ସର୍ବେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—
Sarbu Nickname for Sarbeśwara.

ସର୍ବେ—ଦେ· ସର୍ବ (ସଂ. ସର୍ବ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ କର୍ତ୍ତୃ ବହୁବଚନ)—
Sarbe ୧ । ସମସ୍ତେ—1. All. ୨ । ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—
सर्वे, सकले सब 2. All men. ୩ । ସବୁ ପ୍ରାଣୀମାନେ—
सार्वे सर्व 3. All beings. ବିଦେ· ବି (ଇଂ. ସର୍ଭେ)
—ସର୍ଭେ (ଦେଖ)—Sarbhe (See)

ସର୍ବେଅର୍—ବିଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଭେୟର୍)—ସର୍ଭେଅର୍ (ଦେଖ)
Sarbear Sarbhear (See)
सार्भेयार सर्वेयार

ସର୍ବେଇବ—ଦେ· ଅ (ସଂ. ସର୍ବୈବ)—ସର୍ବୈବ (ଦେଖ)
Sarbe-iba सर्वैव सबही Sarbaiba (See)

ସର୍ବେବ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସର୍ବୈବ)—ସର୍ବୈବ (ଦେଖ)—
Sarbeba सर्वैव सबही Sarbaiba (See)

ସର୍ବେଶ୍ୱର—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସର୍ବ+ଈଶ୍ୱର)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କର
Sarbeśwara ପ୍ରଭୁ; ଏକାଧିପତି—1. The Lord of all.
୨ । ସାର୍ବଭୌମ (ଦେଖ)—2. Sarbabhauma

'ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ'ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ'ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅର୍ଗଳ' ନ ପାଇଲେ 'ଅର୍ଗଳ' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲବତ୍' ଦେଖିବେ

(See) ୩ । ମହାଦେବ; ଶିବ—3. God Śiba.
ସର୍ବେଶ୍ୱର ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
सर्वेश्वर A name given to males.

ସର୍ବେସର୍ବା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସର୍ବେ=ସର୍ବ ଶବ୍ଦର ପୁଂ. ବହୁବଚନ
Sarbesarbā +ସର୍ବା=ସର୍ବ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ. ବହୁବଚନ)—
ସର୍ବେସର୍ବା ୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ କର୍ତ୍ତା; ଏକାଧିପତି—1. Mas-
सर्वेसर्वा ter or lord over all; the supreme lord; overlord. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନର ବା ବିଷୟର ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତା ବା ନାୟକ—2. The supreme master or leader in a concern or place. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ—
3. The only refuge of a person.

ସର୍ବୈବ—ସଂ. ସର୍ବ. (ସର୍ବେ+ଏବ କମ୍ବା ସର୍ବ+ଏବ)—ସବୁହିଁ;
Sarbaiba ସମସ୍ତେ—All; everything. ଦେ. ଅ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—Totally; fully. [ଈ—କଚରିଆ ଭାଷାରେ 'ବାପାର ବାବା ସର୍ବୈବ ମିଥ୍ୟା ଓ ଫରେବ ଅଟେ' ବୋଲି ଲେଖାଯାଏ ।]

ସର୍ବୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସକଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—All magni-
Sarbaiswarjya ficence or prosperity.

ସର୍ବୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିଧାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସର୍ବୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ+ବି-
Sarbaiswarjya bidhātā ଧାତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ତ୍ରୀ
[ସର୍ବୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବିଧାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ସକଳ ସମ୍ପଦ ଦିଅନ୍ତି—
Bestowing all sorts of magnificence or supremacy. ବି. ପୁଂ—ସକଳ ସମ୍ପଦଦାତା—
Giver of all sorts of magnificene.

ସର୍ବୋତ୍ତମ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ—
Sarbottama The best; the best of all.
[ସର୍ବୋତ୍ତମତା—ବି]

ସର୍ବୋତ୍ତର—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ସର୍ବପ୍ରଧାନ—Chief.
Sarbottara [ସର୍ବୋତ୍ତରତା—ବି]

ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—Best of all;
Sarbotkrushta [ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ] most excellent.
[ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟତା—ବି]

ସର୍ବୋପର(ରେ)—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସର୍ବୋପରି)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ
Sarbopara(re) —1, Over all. ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ;
ସର୍ବୋପରି सर्वोपरि ଉଚ୍ଚତମ—2. Uppermost highest.

ସର୍ବୋପରି—ସଂ. ଅ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସର୍ବୋପର (ଦେଖ)—
Sarbopari Sarbopara (See)

ସର୍ବୌଘ—ସଂ. ବି (ସର୍ବ+ଓଘ)—୧ । ଚତୁରଙ୍ଗ ସୈନ୍ୟ ସଜାବ
Sarbaugha (ଅମର)—1. Battle-array consisting of all classes of soldiers. ୨ । ଗୁରୁ ବେଗ (ମେଦିନୀ)—2. Great force or velocity.

ସର୍ବୌଷଧି—ସଂ. ବି—କୁଷ୍ଠ, ମୁରାମାଂସୀ, ଜଟାମାଂସୀ, ହରିଦ୍ରା, ଦାରୁ-
Sarbaushadhi ହରିଦ୍ରା, ଶୈଳେୟ, ବଚ୍, ଚମ୍ପକ, ଶଠୀ ଓ ମୁସ୍ତା, ଏ ଦଶ ଦ୍ରବ୍ୟର ସମାହାର—A mixture consisting of ten herbs and used in mixing with bath-water. [ଦ୍ର—ଏହି ଦଶଟି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବାଟି, ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସୀରେ ମିଶାଇ ମନ୍ତ୍ରପୂତ କରି ସେହି ଜଳରେ ସ୍ନାନ କଲେ ସର୍ବ ଗ୍ରହଦୋଷ ଉପଶମିତ ହୁଏ । ମତାନ୍ତରରେ କୁଷ୍ଠ, ଜଟାମାଂସୀ, ହରିଦ୍ରା, ବଚ୍, ଶୈଳେୟ, ଚନ୍ଦନ, ମୁରା, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ, କର୍ପୂର ଓ ମୁଥାକୁ ସର୍ବୌଷଧି ବୋଲିଯାଏ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।]

ସର୍ବୌଷଧିଗଣ—ସଂ. ବି—ମୁରାମାଂସୀ ଆଦି ଓଷଧିସମୂହ—The
Sarbaushadhigana herbs consisting of Sarbaushadhi. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଶ୍ଳୋକ—ମୁରାମାଂସୀ ବଚ୍ କୁଷ୍ଠଂ ଶୈଳେୟଂ ରଜନୀ ଦ୍ୱୟଂ । ଶଠୀ ଚମ୍ପକ ମୁସ୍ତାଶ୍ଚ ସର୍ବୌଷଧିଗଣଃ ସ୍ମୃତାଃ—ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା ।] [ଦ୍ର—ଅଗ୍ନି-ପୁରାଣ ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ ୧୦୨ ଅଧ୍ୟାୟରେ ୭୨ ଗୋଟି ଦ୍ରବ୍ୟର ସମବାୟକୁ ସର୍ବୌଷଧିଗଣ ବୋଲି କୁହା ଯାଇଅଛି ।]

ସର୍ବୌଷଧି ଜଳ—ସଂ. ବି (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା)—ଯହିଁ ବୋଳି-
Sarbaushadhi jala ଥିବା ସର୍ବୌଷଧି ଗୋଳା ଯାଇଥିବା ସ୍ନାନାର୍ଥ ଜଳ—Water mixed with the pasted Sarbaushadhi for bathing. [ଦ୍ର—ଏ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଗ୍ରହଦୋଷ ଶମିତ ହୁଏ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସର୍ଭରି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ସର୍କାରି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sarbhari (etc) Sarkari etc (See)

ସର୍ଭାଇଭର୍—ବୈଦେ. ବିଣ (କଚରିଆ. ଇଂ.)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Sarbhāibhar ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ଅଂଶୀୟ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ସାର୍ଭାଇଭର ତାଙ୍କ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ଜୀବିତ ଥାଆନ୍ତି
सर्भाइभर —A survivor in a joint Hindu family. [ଦ୍ର—ମିତାକ୍ଷରା ସ୍ମୃତି ଲିଖିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ଭାଇମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଭାଇ ଅପୁତ୍ରକ ହୋଇ ମଲେ ତାହାର ହିସ୍ସାକୁ ତା ସର୍ଭାଇଭର-ମାନେ ପାଆନ୍ତି ।]

ସର୍ଭେଣ୍ଟ (ଭେଣ୍ଟ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସର୍ଭେଣ୍ଟ)—ଭୃତ୍ୟ—Servant.
Sarbhā(rbhe)nt ସାର୍ଭେଣ୍ଟ सर्भेंट

ସର୍ଭିଅର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସର୍ଭେଅର୍ (ଦେଖ)
Sarbhiar Sarbhear (See)

ସର୍ଭିଅର—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ସର୍ଭେଅର (ଦେଖ)
Sarbhiari Sarbheari (See)

ସର୍ଭିସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭିସ)—୧ । ଚାକିରି—1. Service. ୨ । ସରକାରୀ ଚାକିରି—2. Public service; service under the Government. ୩ । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ—3. Government business. ୪ । ଧର୍ମମନ୍ଦିରରେ ଉପାସନା—4. Prayer or service in a church or temple. ୫ । ଭଡ଼ା ମଟର ଆଦି ନେଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳକ୍ରମରେ ଗମନାଗମନ—5. Motor or lorry service; regular plying of conveyance for hire from one place to another.
Sarbhis
সার্ভিস
सरभिस

ସର୍ଭିସ କାଡ଼(ର୍ଡ)—ବୈଦେ. ବ (କଟରଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭିସ କାର୍ଡ)—ସରକାରୀ କର୍ମ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖାଯିବା ପୋଷ୍ଟକାର୍ଡ—Service card. [ସର୍ଭିସ ପୋଷ୍ଟ କାଡ଼(ର୍ଡ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
Sarbhis kārd(rd)
সার্ভিস কার্ড
सरभिस कार्ड

ସର୍ଭିସ(ସି) ଟିକ(କେ)ଟ—ବେଦେ. ବ (କଟରଅ) (ସର୍ଭିସ ଟିକେଟ)—ସରକାରୀ କର୍ମରେ ପଠାଯିବା ଚିଠି ଉପରେ ଲଗାଯିବା ଡାକ ଟିକଟ—Service ticket; postal service-tickets or postage stamp.
Sarbhis(si)ṭika(ke)ṭa
(ସର୍ଭିସ ପୋଷ୍ଟେଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସର୍ଭିସ(ସି)ଟିକଲ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସର୍ଭିସ(ସି)ଟିକ୍ଲ }
সার্ভিস টিকেট सरभिस टिकट

ସର୍ଭିସ(ସି) ବହି—ଦେ. ବ (କଟରଅ)—ଯେଉଁ ଖାତାରେ କୌଣସି କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଚାକିରିର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ଲେଖା ହୋଇ ରହେ—Service book of a servant kept in the place of his work.
Sarbhis(si) bahi
(ସର୍ଭିସ ବୁକ—ବୈଦେ ରୂପ)
সার্ভিস বহি
सरभिस किताब

ସର୍ଭେ—ବୈଦେ.ବ (କଟରଅ)(ଇଂ)—ଜମି ମାପ—Survey. [ଦ୍ର—ସର୍ଭେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ଯଥା—୧ । ଚେନ ସର୍ଭେ (chain survey)—ଆଧୁନିକ ପ୍ରଥାରେ ଲମ୍ବାର ଶିକୁଳି (୬୬ ଫୁଟ ବା ୧୦୦ ଫୁଟ ଲମ୍ବ) ଦ୍ୱାରା ଜମି ମାପ ।]
Sarvey
সার্ভে
सर्वे

୨ । ଟ୍ରିଗନମେଟ୍ରିକାଲ ସର୍ଭେ (Trigonometrical survey)—ଆଧୁନିକ ତ୍ରିକୋଣମିତିକ ପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଭୂଭାଗ୍ୟ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପାହାଡ଼ ଆଦିର ମାପ ।

୩ । ଫରେଷ୍ଟ ସର୍ଭେ (Forest survey)—ଜଙ୍ଗଲର ମାପ ।

୪ । କାଡାଷ୍ଟ୍ରାଲ ସର୍ଭେ (Cadastral survey)—ସରକାରୀ ରେକର୍ଡ଼ସ ଆଦିରେ ପୂରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ମାପ ।

୫ । ଟପୋଗ୍ରାଫିକାଲ ସର୍ଭେ (Topographical survey)—ଦେଶର ଭଲ ଭଲ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ନଦୀ, ପର୍ବତ, କୂପ, ଗୃହ ଆଦିର ଅବସ୍ଥିତି ଦେଖାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ମାପ ।

୬ । ରେଭିନ୍ୟୁ ସର୍ଭେ (Revenue survey)—ଭୂମି ପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାପାଇଁ କରାଯିବା ମାପ ।

୮ । ମିଲିଟେରି ସର୍ଭେ (Military survey)—ସାମରିକ ସୁବିଧା କର୍ତ୍ତବ୍ୟାର୍ଥ କରାଯିବା ମାପ ।

୯ । ପ୍ଲେନଟେବୁଲ ସର୍ଭେ (Plaintable survey)—ପ୍ଲେନ ଟେବୁଲ ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ କରାଯିବା ମାପ ।

୯ । କଣ୍ଟୁର ସର୍ଭେ (Contour survey)—କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ରେଖା ନିରୂପଣାର୍ଥ ମାପ ।

ସର୍ଭେ ଅ(ଆ)ପି(ଫି)ସ—ବୈଦେ. ବ (କଟରଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେ ଅଫିସ)—ଯେଉଁ କଚେରିରେ ସର୍ଭେ ବିଭାଗର କାଗଜ ପତ୍ର ରହେ ଓ କର୍ମଚାରୀମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି—Office of the Survey Department.
Sarbhe a(ā)pi(phi)s
সার্ভে আফিস
सर्भे ऑफिस

ସର୍ଭେ ଅପି(ଫି)ସର—ବୈଦେ. ବ (କଟରଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେ ଅଫିସର)—ସର୍ଭେ ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲାର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଚାରୀ—Survey Officer of a district. [ଦ୍ର—ରାଜ୍ୟର ରାଜସ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣାର୍ଥ କରାଯିବା ସର୍ଭେର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଚାରୀ ଯେବେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଚାରୀ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ Survey and Settlement Officer (ସର୍ଭେ ଅଣ୍ଡ ସେଟଲମେଣ୍ଟ ଅଫିସର) ବୋଲାଯାଏ । ସର୍ଭେ ଅଫିସରଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ (Assistant Survey Officer) ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଭେ ଅଫିସର ବୋଲାଯାଏ ।]
Sarbhe api(phi)sar
সার্ভে আফিসর
सर्भे ऑफिसर

ସର୍ଭେ ଅମିନ—ବୈଦେ. ବ (କଟରଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେ+ଫା. ଅମିନ)—ଜମି ମାପ କରିବା କର୍ମଚାରୀ—The Survey Amin.
Sarbhey amin
সার্ভে আমিন্ सर्भे अमीन

ସର୍ଭେଅର—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେଅର)—ଜମି ମାପ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Surveyer.
Sarbhear
সার্ভেয়ার सर्भेअर

ସର୍ଭେଅର ଜେନ(ନେ)ର(ରା)ଲ—ବୈଦେ. ବ (କଟରଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେୟର ଜେନେରାଲ)—ସରକାରଙ୍କ ମାପ ବିଭାଗର ପ୍ରଦେଶର ବା ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ—Survey General.
Sarbhear jen(ne)ra(rā)l
সার্ভেয়ার জেনেরাল
सर्भेअर जेनेरल

ସର୍ଭେଅରି—ଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେଅରସିପ)—ସର୍ଭେଅରର କର୍ମ ବା ଚାକିରି—The work or post of a surveyer. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସର୍ଭେଅର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a surveyer. ୨ । ସର୍ଭେ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to survey. (ଯଥା—ସର୍ଭେଅରି ମାଣ ।)
Sarbheari
সার্ভেয়ারি
सर्भेअ.ी

ସର୍ଭେଅରି ମାଣ—ଦେ. ବ (କଟରଅ)—ବ୍ରିଟିସ ସରକାରଙ୍କର ସର୍ଭେ ମାପ ଅନୁସାରେ ମାପ କରାଯିବା ୨୪ କଡ଼ି
Sarbheari māṇa

ଏକର ପଚିଶ ଡାଷ୍ଟି ମାଣ; ଏକରୁ; ସର୍ଭର ମାଣ—Acre; a Māṇa measured by the 24 dasti rod.
एकर

ସର୍ଭେ ଆଇନ—ବୈଦେ. ବ (ଲଚଳିଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେ+ଫା. ଅଇନ୍)
Sarbhe āin —ଯେଉଁ ଅଇନରେ ଜମି ମାପ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଧି- (ସର୍ଭେ ଅଇନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମାନ ଲେଖା ଥାଏ—The Survey Act; the law relating to survey.
सार्वे आइन
सर्भ कानुन (ସର୍ଭେଅଲ୍, ସର୍ଭେଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସର୍ଭେଇଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେଇଙ୍ଗ)—
Sarbheing ଜମି ମାପ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—Surveying.
(ସର୍ଭେଇଂ—ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଲିଖନ) सार्वेइंङ् सर्भेइंग

ସର୍ଭେ ଇଲାକା—ବୈଦେ. ବ (ଲଚଳିଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେ+ଫା. ଇଲାକା)
Sarbhe ilākā —ସର୍ଭେ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ୍ (ଦେଖ)
Sarbhe dipātment (See)
सार्वे एलाका
सर्भ इलाका

ସର୍ଭେ ଇସ୍କୁଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେ ସ୍କୁଲ୍)—ଯେଉଁ
Sarbhe iskula ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଜମିର ମାପ ଅଧି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ—Survey school; a school for the training of students in surveying.
सार्वे इस्कुल
सर्भ इस्कुल

ସର୍ଭେ ଡିପାର୍ଟ(ର୍ଟ)ମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଲଚଳିଅ) (ଇଂ.)—ଜମି ମାପ
Sarbhe dipāt(rt)ment କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ସରକାରୀ ବିଭାଗ—The Survey Department.
सार्वे डिपार्टमेंट्
सर्भ डिपार्टमेंट [ଦ୍ର—ଏହି ବିଭାଗର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ଇଂରେଜୀ ନାମ ଅଛି । ଯଥା—ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ, ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ, ଅଫିସର୍, ଅମିନ, ସୁପରଭାଇଜର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସର୍ଭେ ନକ୍ସା—ବୈଦେ. ବ (ଲଚଳିଅ)—(ଇଂ. ସର୍ଭେ+ଫା. ନକ୍ସା)—
Sarbhe naksā ଜମିମାପର ବିବରଣ ଯେଉଁ ନକ୍ସାରେ (ସର୍ଭେ ନକସା—ଦେ. ରୂପ) ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ—A survey map; a map prepared or published in connection with the Survey operations of a tract of country.
सार्वे नक्सा
सर्भ नकसा
(ସର୍ଭେମା[ମେ,ମ୍ୟା]ପ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଦ୍ର—କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ସରକାରୀ ସର୍ଭେ ହୋଇଗଲେ ଉକ୍ତ ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳର ମଜମୁନ୍ ନକ୍ସା ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୌଜାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନକ୍ସାମାନ ତିଆରି କରାଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ଅସଲ ନକ୍ସାମାନଙ୍କରୁ ଲିଥୋଗ୍ରାଫ୍ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମୁଦ୍ରିତ ନକ୍ସାମାନ ତିଆରି କରାଯାଇ ତାହା ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିଲ୍ଲାର କଲେକ୍ଟରମାନଙ୍କ ଅଫିସରେ ଏ ନକ୍ସାମାନ ବିକ୍ରି ପାଇଁ ରଖା ଯାଇଥାଏ ।]

ସର୍ଭେ ନ(ଲ)ମ୍ବର—ବୈଦେ. ବ (ଲଚଳିଅ) (ଇଂ. ସର୍ଭେ ନମ୍ବର)—
Sarbhe na(la)mbar ସର୍ଭେ ମାପରେ ଦିଆଯିବା ଜମି ଚିହ୍ନିତ (ସର୍ଭେ ନ[ଲ]ଅ[ବ]ମ୍ବର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) କରିବା ପାଇଁ ନକ୍ସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜମି(ପ୍ଲଟ୍)ରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଥିବା ସଂଖ୍ୟା—The Survey-number of a plot of land.
सार्वे नम्बर
सर्भ नम्बर

ସର୍ଭେ ପାଟି(ର୍ଟି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେ ପାର୍ଟି)—ଜମି ମାପ
Sarbhe pāti(rti) କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଦଳ—A surveying party.
सार्वेपाटि सर्भ पार्टी

ସର୍ଭେ ମା(ମେ,ମ୍ୟା)ନୁ(ନ୍ୟୁ)ଅ(ଏ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେ ମାନୁଅଲ)—ସର୍ଭେ
Sarbhe mā(me,myā)nu(nyu)a(e)l ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ ସର୍ଭେ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ଅଇନ୍ ଓ ବିଧି ମାନ ଥିବା ପୁସ୍ତକ—A manual of Survey.
सार्वेम्यानुअल्
सर्भ म्यानुयल

ସର୍ଭେ ଯନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବ—ଜମି ମାପ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର—
Sarbhe jantra Surveying instrument.
सार्वेयन्त्र सर्भ यन्त्र

ସର୍ଭେ ସେଟଲ୍ ମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେ ସେଟ୍ଲ୍ମେଣ୍ଟ୍)—
Sarbhe setalment ଜମିର ମାପ ଓ ଭୂମିକର ନିରୂପଣାର୍ଥ ସରକାରୀ ବିଭାଗ ଓ କର୍ମ ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱୟ—The Survey and Settlement Departments and operations.
सार्वे सेटेलमेंट्
सर्भ सेटलमेंट

ସର୍ଭେ ସ୍କୁଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେ ସ୍କୁଲ୍)—ସର୍ଭେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ
Sarbhe skula ଯିବା ବିଦ୍ୟାଳୟ—Survey school.
सार्वे स्कुल सर्भ स्कुल

ସର୍ଭେ ହାକିମ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଭେ+ଫା. ହାକିମ)—ସର୍ଭେ
Sarbhe hākima ବିଭାଗର ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ—An official of the Survey Department.
सार्वे हाकिम सर्भ हाकिम

ସର୍ମ—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ଶର୍ମ୍)—ସରମ୍ (ଦେଖ)
Sarma Saram (See)
ଦେ. ବ (ସଂ. ଶ୍ରମ)—ଶ୍ରମ; ପରିଶ୍ରମ—Labour.

ସର୍ଲ—ପ୍ରାଦେ (ଲଚଳିଅ) ବିଣ—ଚିକ୍କଣ; ଖସଡ଼ା—
Sarlā Slimy; slippery.

ସର୍ଲି ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ସର୍ଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Sarli pardibā Sardi pardibā. (See)

ସର୍ଲି ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଘାଟଣା) କ୍ରି—ସୁ ସୁ ଶବ୍ଦ କରିବା—
Sarli māribā To produce a hissing sound.

ସର୍ଲି ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ଘାଟଣା) କ୍ରି—ଗୋଡ ଖସି ଯିବାରୁ ପଡ଼ିଯିବା—
Sarli jibā To trip or stumble on account of the feet slipping on a slippery road or thing.

ସର୍ଶିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ସମକାଳୀନ; ସମସାମୟିକ—
Sarsiā 1. Contemporary. ୨ । ସମବୟସ୍କ—2. Of the same age coeval. ୩ । ସମକକ୍ଷ—3. Rival; equal.

ସର୍ଷପ—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଉକ୍ତି. ଅପ୍; 'ଷ'
Sarshapa ଆଗମ)—୧ । ସୋରିଷ ନାମକ ତୈଳବୀଜ ଓ ତହିଁର ଗଛ—1. Mustard; rape seed; Brassica Nigra; Brassica Napus.
सरिषा, सरिष
सर्षों, राई, कालिराइ, सरसों, लाहि; बनारिराइ, लाग राई, बांग राई
ଫା. ସର୍ଷଫ୍ [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇଜାତି ଗଛ

ବହାର. ତୋରି
ଅ. ଜୁଫେଁଅବୟୂଦ୍
ତେ. ଗୁ ଗୁ ଅଶାଲୁ, ଆବାଲୁ
ମ. ମୋହରି
ସଂସ୍କୃତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କଟୁକ, ସ୍ନେହ, ତନ୍ତୁଭ, କଦମ୍ବକ, ସରିଷପ, ତନ୍ତୁକ, କଟୁସ୍ନେହ, ସର୍ଷପ, ରାଜସବକ, ଗ୍ରହଘ୍ନ, କୁଷ୍ଠନାଶକ।

ଅଟେ। ଏଥିର ଫୁଲ ହଳଦିଆ ଓ ଛୁଇଁ ସରୁ। ଛୁଇଁ ମଧ୍ୟରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ମଞ୍ଜି ଥାଏ। ଏହି ଗଛର ପତ୍ରର ଡେମ୍ଫ ଓ କାଣ୍ଡ ନାହିଁ। ଏ ବୀଜର ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି। ଏ ବୀଜକୁ ଘଣାରେ ପେଡ଼ିଲେ ଏଥିରୁ ତେଲ (ସୋରିଷ ତେଲ, ସର୍ଷପତୈଳ) ବାହାରେ। ଏହି ତେଲକୁ ନାକଦଣ୍ଡିରେ ଓ ପାଦ ତଳରେ ଘଷିଲେ ଶର୍ଦ୍ଦି ଭଲ ହୁଏ; ନାନା ଜାତିର ସୋରିଷ ଅଛି। ଯଥା—

(୧) ରାଇ ସୋରିଷ (ସଂ. ରାଜିକା, ରାଜସର୍ଷପ); ଏହି ସୋରିଷ ଛୋଟ ଏବଂ ନାଲି ଓ ଖଇରି ରଙ୍ଗର। ଏହାର ପତ୍ରର ମୂଳ ଅଗ ଅପେକ୍ଷା ସରୁ।

(୨) ଧଳା ସୋରିଷ (ସଂ. ଶ୍ୱେତିକା, ଗୌର, ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ବା ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ)—

ଏହାର ବୀଜ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ।

(୩) ରକ୍ତ ସର୍ଷପ ବା ସାଧାରଣ ସୋରିଷ।

ଏହି ସବୁ ଜାତିର ସୋରିଷର ବୀଜକୁ ପେଡ଼ିଲେ ସେଥିରୁ କଟୁ ବା ଉଗ୍ରଅ ତେଲ ବାହାରେ। ଏ ତେଲ ଦେହରେ ଲଗାଇବା, ଜାଳିବା, ତିଅଣ, ଭଜା ଓ ଅଚାର ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ରାଇ ସୋରିଷରୁ ତେଲ ବେଶୀ ବାହାରେ। ସୋରିଷ ବଟାକୁ ବେସର ବୋଲାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ତିଅଣରେ ଓ ଅଚାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ତିକ୍ତ, କଟୁରସ, କଟୁବିପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, କଫବାତଘ୍ନ, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କଣ୍ଡୂ, କୁଷ୍ଠ, କୃମି ଓ ଗ୍ରହଦୋଷନାଶକ ଅଟେ।] ୨। ୬ ଲକ୍ଷ୍ୟା ପରିମାଣ—2. A very small standard of weight.

ସର୍ଷପ ତୈଳ—ସଂ. ବି (ସର୍ଷପ+ସ୍ନେହାର୍ଥେ ତୈଳ)—ସର୍ଷପରୁ ଜାତ ତୈଳ; ସୋରିଷ ତେଲ—
Sarshapa taila
Mustard oil.

ସର୍ଷପାରିଲା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ସାର୍ସାପାରିଲ୍ଲା)—ଚେମିଛି ଲଇ ମୂଳ ଅବଦ୍ଧାରୁ ଓବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରକ୍ତଶୋଧକ ପାଚନୟୁ ଔଷଧବିଶେଷ—Sarsapa rilla; a medicinal decoction made from the dried root of certain plants.
Sarshapārilā
सार्सापारिला **सार्सापैरिला**

ସର୍ଷପୀ—ସଂ ବି—ଖଞ୍ଜନିକା; ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ; ବଳଲପାତିଜାତୀୟ ଚଢ଼େଇ [ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ]—The blue wagtail (bird).
Sarshapi

ସର୍ସର—ଦେ. ବିଣ ଓ ଅ—ସରସର (ଦେଖ)
Sarsara — **Sarasara (See)**

ସର୍ସରି—ବୈଦେ. ବିଣ—ସରାସରି (ଦେଖ)
Sarsari — Sarāsari (See)

ସର୍ହଦ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚିତ୍‌ଅ)—(ଅ. ସର୍‌ହଦ)—୧। ସୀମା—1. Boundary. ୨। କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଚତୁଃସୀମା—2. The boundary of a place on all sides.
Sarhad
सरहद **सरहद्**

ସର୍ହଦ୍ ଖୁଣ୍ଟ(ଣ୍ଟି)—ଦେ. ବି (କଚିତ୍‌ଅ)—ସୀମାନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ସ୍ତମ୍ଭ—
Sarhad khunṭa(ṇṭi) — A boundary pillar.
सरहद खुण्टो **सरहद् खूंटी**

ସର୍ହଦ୍ ବିବାଦ—ଦେ ବି (କଚିତ୍‌ଅ)—ସୀମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବୋଲ ବିବାଦ—
Sarhad bibāda — A boundary dispute.
(ସର୍ହଦ୍ ମକଦ୍ଦମା—ଅନ୍ୟରୂପ)
सरहद विवाद **सरहद् विवाद्**

ସର୍ହଦ୍ ସୀମା(ସୀମାନା)—ଦେ. ବି—ଜମିର ସୀମା ରେଖା—
Sarhad simā(simānā) — Boundary line.
सरहद सीमा **सरहद् सीमा**

ସଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରିବା—
Sal(root) — To go swiftly.

ସଲ୍—ଦେ. ବି. (ହେବ୍, ନାମ)—ବାଇବଲ୍ ଲିଖିତ ରାଜା ଡାଭିଡ୍‌ଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର—Saul, the father-in-law of King David.
Sal
सल् **सल**

[ଟି—ସଲ୍ ବାଇବଲ୍‌ର ପୁରାତନ ଶାସ୍ତ୍ର (Old Testament) ର ୧ମ ଖଣ୍ଡ ସାମୁଏଲ୍ (Samuel)ଙ୍କ ଲିଖିତ ଇସ୍ରାଏଲ୍ (Israil) ବାସୀମାନଙ୍କ ରାଜା। ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ କିସ୍ (Kish)। ଈଶ୍ୱରାଦେଶ ଅନୁସାରେ ସାମୁଏଲ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରାଧୀନ ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ବାସୀଙ୍କ ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ ବା ରାଜାରୂପେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରିଥିଲେ। ଏ ପ୍ରଥମେ ଇସ୍ରାଏଲ୍‌ବାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିମାପୂଜକ ଫିଲିଷ୍ଟାଇନ୍ (Philistines) ମାନଙ୍କଠାରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ। ଡାଭିଡ୍ ନାମକ ଜଣେ ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତ ବୀରଙ୍କୁ ସଲ୍ ନିଜର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାକୁ ଦାନ କରିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ପରେ ଡାଭିଡ୍‌ଙ୍କ ଯଶୋବିସ୍ତାରରେ ସଲ୍ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଡାଭିଡ୍‌ଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ନାନା ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ। ପରେ ଈଶ୍ୱରାଦେଶରେ ସଲ୍ ରାଜପଦରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ଡାଭିଡ୍ (David) ରାଜପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ। ଅବଶେଷରେ ପ୍ରତିମାପୂଜକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସଲ୍ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଖଡ୍ଗ ଉପରେ ପଡ଼ି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ।]

ସଲ୍ଟଣ(ନ)—ଦେ. ବି—ସଲ୍ଟଣ (ଦେଖ)
Sal-ṭaṇa(na) — **Salṭaṇa. (See)**

ସଲ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବଳିତା; ସଳିତା—
Sal-tā — **A lamp-wick.**

ସଲ୍‌ତା ବାଟ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ବଳିତା ବଳିବା—To
Sal-tā bāṭ-bā twist pieces of rags into wicks.

ସଲ୍‌ମା—ବୈଦେ. ବି (ପା॰ ସଲ୍‌ମା)—ସୁନା, ରୁପା ବା ଟିଣ୍‌ରେ
Sal-mā ତିଆରି ଗୁଡ଼ାଅ ହୋଇଥିବା ଚକଚକିଆ ଗୋଲ ତାର—
ସଲମା Circular bits or spirals of tinfoils; a foil
सलमा of tin. [ଦୃ—ଏହା ଚୋପି ଓ ଶାଢ଼ୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ନକ୍‌ସା
ତିଆରି କରିବାରେ ଦିଆଯାଏ ।]

ସଲ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ସଂ. ଶଲ୍ୟ)—ଶଲ (ଦେଖ)—
Sala Śala. (See)
[ଉ—ଭଲ ଭଲ ଲୋକେ ଯାହା କହୁଥିଲେ ମଣିଲି ତାହା
ମୁଁ ସଲ ହେ । ବିଶ୍ୱନାଥ॰ ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ସଳ—ସଂ ବି (ସଲ୍ ଧାତୁ=ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Sala ଜଳ; ବାରି; ପାଣି—Water. ଗ୍ରା॰ କ୍ରି ବିଣ—ସହଳ;
शीघ्र जल्दि ଶୀଘ୍ର; ଚଞ୍ଚଳ—Soon. ଗ୍ରା॰ ବିଣ—
सरल सरल (ସଂ. ସରଳ)—ସରଳ—Easy; straight.

ସଲଉଜ—ବୈଦେ॰ ବି (ଇଂ. ସେଲେସ୍)—ସଲୋଜ (ଦେଖ)—
Salauja Saloja (See)

ସଲ(ଲ୍ଲି)କି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶଲ୍ଲକୀ)—ଝିଙ୍କ ପଶୁ—Porcupine.
Sala(lla)ki [ଉ—ଛିଡ଼ୁ ସଲକି ପଲ ସ୍ଥାନକୁଁ ହଂସେ ଯେ
सजारु साहि —ଉଞ୍ଜ॰ ଲବଣ୍ୟବତୀ]

ସଲକ୍ଷଣ—ଦେ॰ ବିଣ—୧ । ମନୋହର—1. Beautiful. ୨ ।
Salakshaṇa ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having good
ସଲକ୍ଷণ सलक्षण signs. ଦେ॰ ବି—୧ । (ସଂ ସୁ-
ଲକ୍ଷଣ)—ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ—1. Good internal indication. ୨ । ସଧବା ଲକ୍ଷଣ—2. The sign of
wifehood. [ଉ—ବୋଲ ସପତ୍ନୀ ସହରେ ସଲକ୍ଷଣ
ଅଙ୍ଗଦରେ ଯୁକ୍ତହୋଇଣ ସୁନ୍ଦରୀବେ ଗନ୍ଧବହ ଯେ ।—
ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସଳଖ—ଦେ॰ ବିଣ॰ (ସଂ. ସରଳ; ଅ. ସହଲ୍=ସହଜ)—ସରଳ;
Salakha ସିଧା; ଅବକ୍ର—Straight. [ଉ—ନାଭିଠାରୁ
ସୋଜା सीधा ମେରୁଦଣ୍ଡ କରିବ ସଳଖ ।—ପ୍ରାଚୀ. ଗୁରୁ-
(ବଙ୍କା—ବିପରୀତ) ଦକ୍ଷିଣୀତା] ଦେ॰ କ୍ରି. ବିଣ—୧ ।
ସହଜଭାବେ सीधाहोकर ସରଳ ଭାବରେ; ସିଧା ହୋଇ—
1. In a straightforward course.
୨ । ଅବିଳମ୍ବେ; ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍—2. Straightway.
[ଉ—ମିଶିବା ଆଶାରେ ଗଲେ ଝରବେଗେ ସଳଖେ ଧାଇଁ
—ରାଧାନାଥ, ଉଷା ।]

ସଳଖା—ଦେ॰ ବିଣ—ସଳଖ; ସିଧା—Straight. [ଉ—ବାଉ
Salakhā ବଙ୍କା ଗୁଅ ସଳଖା, ନାଚ ଚୋକା ଭାଉ ତଉକା—
ସୋଜା सीधा ପ୍ରହେଳିକା; ଉତ୍ତର—ବାଟୁଳିଶଗଡ଼ା ବା ଧନୁ]

ସଳଖା(ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଳଖିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Salakhā(khe)ibā Causative form of the verb
ସୋଜାକରান सीधाकराना to straighten.

ସଳଖା ସଳଖି—ଦେ॰ କ୍ରି॰ ବିଣ—ସିଧାଏ ସିଧାଏ; ସିଧା ସିଧା—
Salakhā salakhi Straightly; straightfor-
ସୋଜାସୋଜି सीधासीधी wardly.

ସଳଖି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ସଳଖେ; ସିଧା ହୋଇ—Stra-
Salakhi ightly. [ଉ—ବାଳ ଝୁଲବେଶେ ସଳଖି
ସୋଜାକରିয়া ଗଳ ଗଲ, ଅଙ୍ଗୁଳିଅଳ ପର ହୋଇଣ ରହିଲି ।
सीधाहोकर —କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ]

ସଳଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବକ୍ର ପଦାର୍ଥକୁ ଉଜୁ କରିବା; ସିଧା କରିବା
Salakhibā 1. To straighten. [ଉ—ଝୁଣ୍ଟି
ସୋଜାକରা सीधाकरना ଅକାଶରେ ଗୋଟି ଉଠୁଁ ଗଲେ,
କାଟିତ ଧରି ପିଠିଟି ସଳଖିଲେ ।—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହା-
ସୋଜାସୋଜাযাওয়া सीधाजाना ଭାରତ ଆଦି] ୨ ।
ସିଧାଏ ସିଧାଏ ଯିବା; ସରଳରେଖାରେ ଗତି କରିବା—
2. To go straight. [ଉ—ସେ କାଠକରୁ ଏକ-
ଦମ ସୁଖରେ ସଳଖିଲେ ।] ୩ । ସିଧା ହୋଇ ବସିବା—
ସୋଜା হয়েবসা सीधाबैठना 3. To sit upright.
୪ । ଗୋଟିଏ ସିଧା ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—4. To
ସୋଜାକরা सीधाकरना prepare a straight
thing. [ଉ—ମୁଁ ତା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମେଣ୍ଟ ସଳଖୁଛୁ
(ଅର୍ଥାତ ତା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସିଧା ମେଣ୍ଟ ତିଆରି କରୁଛୁ,
ଅର୍ଥାତ୍ ତାକୁ ଜବତ୍ କରିବାକୁ ସନ୍ଧାନ କରୁଛି) ।]
୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଷ୍ଟ ବା ଅପରାଧୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡାଦ
ଦ୍ୱାରା ସମାଗତ କରିବା—5. To teach a lesson
to an offender; to bring an offender or
a wicked person to book. ୬ । (ଭାଗ୍ୟ)
ଉଦୟ ହେବା; (ଭଲଦଶା) ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
6. To dawn (said of good luck); to be
in the ascendant. (ଯଥା—ବର୍ତ୍ତମାନ ତା ଭାଗ୍ୟ
ସଳଖିଛି ।]

ସଳଖି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ୱୟଂ ସଳଖ ବା ସିଧା ହେବା—
Salakhi hebā 1. To become straight. [ଉ—
ସୋଜାহওয়া सीधाहोना ବାର ବରଷରେ କୁକୁରଲାଙ୍ଗୁଡ଼
ସଳଖି ହୁଏ ନାହିଁ—ଢଗ] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଦୁଷ୍ଟ
ବା କ୍ରୂର ପ୍ରକୃତି ତ୍ୟାଗ କରି ସୁସ୍ୱଭାବ ହେବା—
2 To improve; to give up one's crooked or wicked ways and become good.

ସଳଖେ ସଳଖେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସିଧାଏ ସିଧାଏ; ଋଜୁଭାବରେ—
Salakhe salakhe 1. Straight; in a straight
ସୋଜା ସୋଜା, ସୋଜা সজি manner; straightfor-
सीधासीधा wardly. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ; ଅନ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା
ନ କରି—2. Directly. (ଯଥା; କର୍ମଚାରୀ ମାନଙ୍କ
ଉପରେ ଜୁଲମ କରିବାକୁ ମୁଁ ସଳଖେ ସଳଖେ ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ
ଜଣାଇବି ।)

ସଲଗ—ସଂ· ବିଣ (ସଂ. ସଲଗ୍ନ)—୧ । ସଲଗ୍ନ; ଲଗାଲଗ —1. Adjoining. ୨ । ସଂଯତ—2. Restrained; controlled; regulated. ୩ । ସମ୍ବନ୍ଧ—3. Connected.
Salaga
ଲାଗାଲାଗି ସଂଲଗ୍ନ

ସଲଗଡ—ଦେ. ବିଣ—ସଲଗ (ଦେଖ)—Salaga (See.
Salagarda [ଉ—ସେ ଅଲଗଡ ସଲଗଡ କରି ଗୁଡ଼ାଏ ବକ
ଲାଗାଲାଗି ସଂଲଗ୍ନ (ଅଲଗଡ—ବିପରୀତ) ଗଲ ।]

ସଲଗା—ପ୍ରାଦେ· (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—(ତେଲିଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ) ୧ । ୨୦ ପୁଞ୍ଜା ବା ଏକ ପଣ ବସ୍ତୁ—1. An aggregate of eighty articles ୨। ୨୦ ମାଣ ପରିମିତ ଶସ୍ୟାଦି—2. A measure of 20 pots of grain etc.
Salagā

ସଲଗ(ଗେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—୧ । ସଜାଡ଼ିଦେବା—1. To set right. ୨ । ସୁସଂଯତ କରିବା-2. To regulate. ୩ । ସଲଗ୍ନ କରିବା—3. To attach; to fasten.
Salagā (ge) ibā

ସଲଗେ—ଦେ. ଅ—ଲଗାଲଗି ହୋଇ—Lying closely. [ଉ-
Salage ରହିବାକୁ କଷ୍ଟେ ମନ ଦେଇନ ସଲଗେ ପ୍ରସାଦ ବେଳ
ଲାଗାଲାଗିହয়ে সংলগ্নহোকর ରହନ୍ତି ।—ଉଞ୍ଜ କୋଟି-
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ]

ସଲଗ୍ନ—ସଂ. ବିଣ—(ସ+ଲଗ୍ନ; ବହୁବ୍ରୀହି) ଲଗ୍ନ ସହିତ—Accompanied with the 'Lagna'. ଗ୍ରା· ବିଣ—
Salagna
সংলগ্ন संलग्न (ସଂ.ସଲଗ୍ନ)ସଲଗ୍ନ (ଦେଖ) Samlagna (See).

ସଲଗ୍ନି—ଦେ, ବିଣ (ସଂ, ସଲଗ୍ନ)—୧ ।ନିକଟ ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି) —1. Closely related by blood. ୨। ପୁରୁଷର
Salagni
କୁଟୁମ ସଂଲଗ୍ନ ବା ଜ୍ଞାତିର (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Agnatic.
[ସଲଗ୍ନିକ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଲଘ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶ୍ଳାଘ୍ୟ)—୧ । ସୁନ୍ଦର—1. Beautiful.
Salagha ୨ । ଉତ୍ତମ—2. Good. ୩ । (ସଂ. ସଂଲଗ୍ନ)
ସୁନ୍ଦର सुघड़ ସୁସଂଯତ—3. Well regulated or restrained. ୪ । ସୁରଚିତ—4. Well composed.
[ଉ—ବରତ ପଦର୍ଥେ ବନ୍ଧ୍ୟାକଣ ସଲଘ ଉପଇନ୍ଦ୍ର ଛନ୍ଦ
ଅନଘ ସେ—ଉଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସଲଙ୍ଗି—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା କଳାହାଣ୍ଡି) ବି—ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ (ଦେଖ)
Salangi Shardngi (See)

ସଲଜ(ଜା)—ଦେ· ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ସଲଜ୍ଜ)—୧ । ସଲଜ୍ଜ; ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ — 1. Modest; bashful. ୨ । ଲଜ୍ଜିତ—2. Ashamed. [ଉ—ସଲଜ ଭାବ କଲଜ
Salaja(jā)
लाजुक सलज
[କଲଜ—ବିପରୀତ] ଗାଏ, ଅତି ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ନାଚନାଚ ଯାଏ-ଡଗ]
[ସଲଜୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଲଜ୍ଜ—ସଂ· ବିଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ—ସହିତ+ଲଜ୍ଜା)—ସଲଜ୍ଜ; ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ—Modest.
Salajja
[ସଲଜ୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ନିର୍ଲଜ୍ଜ—ବିପରୀତ]

ସଲତା—ଦେ· ବିଣ—୧ । ଅଳ୍ପ ଆର୍ଦ୍ର—1. Slightly wet or moist. ୨ । ଥଣ୍ଡା—2. Cold.
Salatā
স্যাঁৎসেঁতে हाल

ସଲତେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଳ୍ପ ଜଳଯୁକ୍ତ କରିବା—To make slightly watery. [ଉ—ଡାଲିକୁ ସଲ-
Salateibā
অল্প জল দেয়ওা सींचना ତେଇ କରିଦିଅ ।]

ସଲନ୍ତ—ଦେ. ବି—୧ । ଈଷତ ଆର୍ଦ୍ରତା— 1. Slight wetness.
Salanta স্যাঁৎসেঁতে ୨। କୌଣସି ବିଷୟର ଈଷତ ଅଂଶ —2. A slight part of any matter; a particle or touch of anything. ଦେ· ବିଣ—ଅଳ୍ପ
हाल
স্যাঁৎসেঁতে
थोडा हाल ଆର୍ଦ୍ର; ଈଷତ୍ ଓଦା—Slightly wet or moist.
[ସଲନ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣ· ରୂପ]

ସଲପ—ଦେ· ବି—ସଡ଼ପ (ଦେଖ)
Salapa Sardapa (See)

ସଲପତ୍ର—ସଂ. ବି—ଦାରୁଚିନି (ବୃ. ଶ)—
Salapatra Cinnamon.

ସଲ ପଶିବା—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଛିଚା ପଶିବା—
Sala pasibā Stitching pain.

ସଲ ବଲ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବିଣ—(ଅନ୍ୟର କୌଣସି ବିଷୟ ଦେଖି) ବିମର୍ଷ—Dejected.
Sala bala

[ସାଲ୍‌ବାଲ୍—ଅନ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ ରୂପ] ଦେ. ଅ—୧। କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ
গজগজে खदबद् ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଜନିଷର ବହୁଳ ମିଶ୍ରଣ—
1. The profuse mixing of one article with another definite article. ୨ । ଏହି ଜାତୀୟ ବହୁ ଦ୍ରବ୍ୟାଦିଙ୍କର ଇତସ୍ତତଃ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ପ୍ରକାରେ; ସାଲୁ ସାଲୁ (ଦେଖ)—2. Sālu sālu (See)
[ଉ—ଏଠାରେ ଡେଲିଙ୍କୀ ପୋକମାନଙ୍କ ସଲ ବଲ ହେଉଅଛନ୍ତି; ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି ସାଲୁ ସାଲୁ ହେଉଅଛନ୍ତି ।]

ସଲ ମୁଦି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବଜ୍ରକାପଟା ମୁଦି—A ring
Sala mudi made of the scales of the pangoline.

ସଲ(ଲ୍ଲ)ରା—ଦେ. ବି— ଶଲରା (ଦେଖ)—Salarā (See)
Sala(lla)rā করেলা गन्दा

ସଲରି—ଦେ. ବି—କାଦୁଅଖୁମ୍ପୀ ପକ୍ଷୀ—A species of small wading bird; the bar-tailed god-wit
Salari
কাদা খোঁচা Limosa Lapponica.
[ଦ୍ର—ଏହି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବ ଓ ଥଣ୍ଟ ବଡ଼ । ଏମାନେ ଛକଡାରେ ଗୁହ ଘାଷ ଉଡ଼ି ଓ ଲମ୍ବରେ ଛଅ ଇଞ୍ଚି ବଡ଼ନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମାଂସ ଅତି ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏମାନେ କାଦୁଅ ଭାଗରେ ବୁଲି ଥଣ୍ଟଦ୍ୱାରା କର୍ଦ୍ଦମ କାଦୁଅରୁ ପୋକ ଜୋକ ଗେଣ୍ଡା ଆଦି ଧରି ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନେ 'ଗୀ' 'ଗୀ' ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ।]

ସଲ ସଲ—ଦେ· ଅ—ଦେହ ଉପରେ ସୂତା ବା କୁଟା ଆଦି ହାଲୁକା Sala sala ଜିନିଷରେ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ଯେଉଁ କଣ୍ଡୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ; ସଡ଼ ସଡ ଗଲ ଗଲ—Tickling sensation felt on the ସଲସଲ body when a light article is passed over it.

ସଲ ସଲ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ବା କାନର ଛିଦ୍ରରେ Salasala kariba ହାଲୁକା ଜିନିଷରେ କାଠି ବୁଲାଇବାଦ୍ୱାରା ସଡ ସଡ଼ କରା ସେଠାରେ ଗଲ ଜନ୍ମାଇବା—To produce a ସଲସଲାନା tickling sensation on any part of the body by moving some light and slender thing (e. g. feather) over it. [ସଲ(ଲେ) ଚକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଲ ସଲିଆ—ଦେ· ଵଣ—୧ । ଯାହା ସଲ ସଲ କରେ—1. Tick-Sala saliā ling. ୨ । ସଲ ସଲ ବୋଧ ହେଉଥିବା—ସଡ଼ସଡ଼େ ସଲସଲିଆ 2. Ticklish.

ସଲା—ବୈଦେ· ବ (ଅ. ସଲହ୍)—୧ । ପରାମର୍ଶ; ମନ୍ତ୍ରଣା Salā 1. Consultation. ୨ । ଉପଦେଶ—2. Advice. সলা ସଲାହ ୩ । ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର—3. Conspiracy; plotting. ୪ । ସ୍ୱପକ୍ଷରେ ରଖିବା—4. Winning over to one's side. [ଉ—ମକାକୁ ସଲାରେ ରଖିବାଲୁ ହେବ - ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ଶଲାକା, ଶଲା ଦେ· ବ—୧ । (ସଂ ଶଲାକା) ଶଲାକା - ସଲାଈ 1. A long slender rod. ୨ । ଶଲାଇ (ଦେଖ) - 2. Salāi (See)

ସଲ(ଲେ)ଇ—ଗ୍ରାଦେ. (ଇଂରାଜୀର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଦିଆସିଲି—Slā(le)i Match. ଦେ· ବ—ଶଲାଇ (ଦେଖ)—ଶଲା ସଲାଈ Salāi (See)

ସଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ସଲ ସଲ କରିବା—1. To excite Salā(le)ibā a tickling sensation. ୨ । ସଲ ସଲ ସଡସଡାନ ସଲସଲାନା ବୋଧ ହେବା—2. To feel a tickling sensation.

ସଲ(ଲେ)ଇ ହେବା—ଦେ· କ୍ରି—(କାନ ଭିତର ବା ଅଙ୍ଗାଦି) ସଲ ସଲ Sala(le)i hebā ହେବା—To have a tickling sensa-ସଡ଼ସଡ଼ାନ, ସଡସଡ଼ କରା ସଲସଲ ହୋନା tion.

ସଲା କରିବା—ଦେ· କ୍ରି (ଅ. ସଲହ୍)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବା—Salā kariba 1. To consult. ୨ । ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିବା—সলা করা ସଲାହ କରନା 2. To conspire; to plot

ସଲା ଗୁହିବା—ଦେ· କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ Salā chāhibā ପରାମର୍ଶ ଲୋଡ଼ିବା—To ask or seek সলা চাওয়া ସଲାହ ଚାହନା adivce from a person. [ସଲା ମାଗିବା, ସଲା ଲୋଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଲଜ—ଦେ· ଵଣ· ପୁଂ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସଂ. ସଲଜ୍ଜ)—Salāja ସଲଜ୍ଜ (ଦେଖ)—Salajja (See) ସଲାଜ ସଲଜ [ସଲଜୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ସଲଜା, ସଲଜୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଲା ଦେବା—ଦେ· କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା—Sala debā To give advice to a person. সলা দেওয়া, সলা ସଲାହ ଦେନା

ସଲା ନେବା—ଦେ· କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ନେବା—Salā nebā To take advice from any one. ସଲାହ ଲେନା সলা লওয়া

ସଲାମ୍—ବୈଦେ· ବ (ଅ. ସଲାମ୍ ବା ଅସ୍‌ସଲାମ୍=କୁଶଳ; ସୁଖଶାନ୍ତି)—Salām ୧ । ମୁସଲମାନ ନମସ୍କାର ବା ଅଭିବାଦନ—1. Mahoসেলাম medan form of greeting; salutation. ସଲାମ [ଉ—ଡାହାଣ ହାତର କରତଳକୁ କପାଳରେ ଲଗାଇ 'ସଲାମ' ବା 'ଅସ୍‌ସଲାମ୍ ଅଲେକମ୍' ବା 'ସଲାମ ଅଲେକୁମ୍' ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଶଂସାସୂଚକ ନମସ୍କାର— 2. Greeting; praise. [ଉ—ସୁଲ୍ଲ ମଙ୍ଗଳା ତୋ ଲଲାମ ଚରଣେ ସଲାମ ସହସ୍ରେ-ଅଧିକରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଂଗୀତ ।] ବୈଦେ· ଅ (ଅ. সেলাম ସଲାମ୍ ଅଲେକ୍=ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦୟାରୁ ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ସଲାମ ଅଲେକୁଂ ହେଉ) – ମୁସଲମାନ ନମସ୍କାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସଲାମ୍ ଅ(ଆ)ଲେକମ୍, ସଲାମ୍ ଲେକମ୍, ସଲାମ ଅଲେକୁମ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ଉତ୍ତର ଅଭିବାଦନ-ସୂଚକ ବଚନ—(like 'Good morning'. in English) A term used by Mahomedans in greeting each other.

ସଲାମ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି-୧। (ମୁସଲମାନ) ନମସ୍କାର କରିବା—Salāma uthā(the)ibā 1. To bow to a person. ୨ । ସଲାମ ଦେବା, ସଲାମ କରିବା, ସଲାମ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ সেলাম করা ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବା—2. To admit one-ସଲାମ କରନା self as inferior or subordinate to another. (ଉ—ଏକ ସଲାମ ନ କର ବଶ୍ (ବଶ, ଗଡ଼େ) ସଲାମ କରିବା । ଚଗ ।) ୩ । (ଚାଲନା କରାଯାଇଥିବା ହାତୀ) ହାକିମଙ୍କୁ ଦେଖି ଶୁଣ୍ଢକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା—3. (a trained elephant) To raise its trunk as a sign of obeisance.

ସଲାମତ୍—ବୈଦେ· ବ (ଅ· ସଲାମତ୍=ସବୁ ପ୍ରକାର ଅପଦରୁ Salāmat ରକ୍ଷିତ)—୧ । ସୁଖ—1. Happiness. ୨ । সেলামৎ ମଙ୍ଗଳ; କୁଶଳ—2. Bliss. ୩ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—ସଲାମତ 3. Health. ୪ । ଶାନ୍ତି—4. Peace. ୫ । ମୁକ୍ତି—5. Liberation. ୬ । ସବୁ ପ୍ରକାର ଆପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଅବସ୍ଥା—6 The state of being protected from all danger. ବୈଦେ· ଅ—(ଚାହାଵଅ କ୍ଷଣ) ସଲାମ୍ (ଦେଖ)—Salām. (See) [ଉ—ଚକ୍ରେଲ—"ସାହେବ, ସଲାମତ୍" ... —ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ।]

ସଲ୍ଲମୀ—ବୈଦେ, ବିଣ (ଅ)—୧ । ସଲ୍ଲାମ ସଂବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to obeisance or salutation. ୨ । ସମ୍ମାନସୂଚକ—2. Salutatory. ବୈଦେ. ବି. (ଅ)—୧ । ରାଜା ଅବା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଦର୍ଶନ ସମୟରେ ଦେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦେବା ଉପହାର; ଭେଟି; ଦର୍ଶନୀ; ଦକ୍ଷିଣା—1. A present given to a landlord or king by a visitor on the occasion of the first visit. ୨ । ନଜର; ନଜରାନା; ଜମିର ଖରିଦଦାର କମ୍ବା ପ୍ରଜା ଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରଙ୍କ ଉପହାରରୂପେ ପ୍ରଦତ୍ତ ନଗଦ ଟଙ୍କା—2. Cash present or premium paid to a landlord by a purchaser of a holding or a raiyat. [ଦ୍ର-ଶୁଣାଅ ବା କର୍ଷିତବ୍ୟ ସମୟରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ସଲ୍ଲମୀ ଦିଅନ୍ତି । ଜମି ପଟ୍ଟା ନେଲାବେଳେ ବା କିଣିବାବେଳେ ପଥାକ୍ରମେ ପଟ୍ଟାଗ୍ରହୀତା ଓ ଖରିଦଦାର ଜମିଦାରଙ୍କୁ ସଲ୍ଲମୀ ଦିଅନ୍ତି ।] ୩ । ନବାଗତ ସମ୍ମାନାର୍ହ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥ ସ୍ୱାଗତ ସୂଚକ ତୋପଧ୍ୱନି-3. Salute of cannon or gun-fire in honour of distinguished persons. ୪ । କୌଣସି ରାଜଧାନୀରେ ବା ସ୍ଥାନରେ ରାଜା ବା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ପଦାର୍ପଣ କରିବା ସମୟରେ ସମବେତ ସୁସଜ୍ଜିତ ସୈନିକ ଦଳ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥ ସେଲ୍ୟୁଟ୍ ସାମରିକ ଅଭିବାଦନ କରନ୍ତି-4. A military salute made to the King or His Majesty's Representative by the army or police on his setting foot in a town or place. ୫ । କ୍ରମଶଃ ଗଡ଼ାଣିଆ ଗଡ଼ନ୍ତି—5. Gradual sloping. [ଦ୍ର-ସଲ୍ଲମୀ ଏହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା କମ୍ପ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଅକଲସଲ୍ଲମୀ, ପଟ୍ଟାସଲ୍ଲମୀ, ଭେଟ(ଟି)ସଲ୍ଲମୀ, ସୁନାଅଁ ସଲ୍ଲମୀ, ଦାଖଲଖାରିଜ ସଲ୍ଲମୀ—ଇତ୍ୟାଦି ।]

Salāmi

সেলামী

सलामी

ସଲ୍ଲା ସୁତ(ତୁ)ର(ରା)—ଦେ. ବି (ଅ. ସଲ୍ହା+ସଂ. ସୂତ୍ର; ସହରର ଶବ୍ଦ ସୁଗ୍ମ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରଣା—1. Consultation.
Salā suta(tu)ra(rā)

(ସଲ୍ଲା ସୁତ[ରା]—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦ୍ର—ଉତ୍ତରେ ଉତ୍ତରେ ସଲ୍ଲାସୁତର ବାହାରେ ଲଗିଛି ବଳ । ତଗ ।) ୨ । ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର—2. Conspiracy, plot.

सला परामर्श

सलाह सूतर

ସଲ୍ଲାହା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ, ବି—ସଲ୍ଲା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Salāhā (etc) Salā etc. (See)
(ସଲ୍ହା, ସଲ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଲଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସରଳ)—ସରୁ ଓ ଡେଙ୍ଗା—
Saliā Tall and thin; slender and long.
सलुया पतला लम्बा, सलाकापला

ସଲି(ଡ଼ି)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ଶଳଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Sali(ṛdi)ṅga Saliṅga. (See)

ସଲିତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶଳୀ)—ଶଳିତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Salitā (etc) Salitā etc. (See)

ସଲିମ—ଦେ. ବି (ନାମ) (ପା)—୧ । ଭାରତରେ ପଠାଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସମ୍ରାଟ୍ ସେରସାହାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର—1. Name of a Paṭhāṇa Emperor of India. [ଦ୍ର—ସେରସାହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏ ଖ୍ରୀ ୧୫୪୫ ଠାରୁ ୧୫୫୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଷ୍ଟ ବର୍ଷକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସନ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ସିଂହାସନାରୋହଣ ପୂର୍ବର ନାମ; ଅକବରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର-2. The original name of the Moghal Emperor Jāhāngir, son of Akbar, before he ascended the throne.
Salim

সেলিম

सलीम

ସଲିଲ—ସଂ. ବି (ସଲ୍ ଧାତୁ=ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇଲ)—ଜଳ; ପାଣି—Water.
Salila.

ସଲିଲ କୁନ୍ତଳ—ସଂ. ବି—ଶୈବାଳ; ଶିଉଳ (ବିକଳ୍ପ ଶବ୍ଦ)—Moss.
Salila kuntala

ସଲିଲ କ୍ରିୟା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସଲିଲ ଦ୍ୱାରା କରଣ କ୍ରିୟା)—୧ । ଉଦକ କ୍ରିୟା; ତର୍ପଣାଦ; ଜଳାଞ୍ଜଳି—1. Offerings or libations of water to the spirits of one's deceased ancestors. ୨ । ଜଳ ସେକ—2. Fomentation with water. ୩ । ଜଳଦ୍ୱାରା ଚିତାଭସ୍ମ ଧୌତ କରିବା; ଚିତା ଶୀତଳେଇବା—3. The rite of washing the embers of the cremation fire.
Salila kriyā

ସଲିଲଜ—ସଂ. ବିଣ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ସଲିଲ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜଳଜ; ଜଳଜାତ—Born of water; aquatic. ସଂ. ବି—ପଦ୍ମ; ଅବ୍ଜ (ସକଳ ଜଳଜ)—Lotus.
Salilaja
(ସଲିଲଜନ୍ମା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଲିଲଦ—ସଂ. ବିଣ (ସଲିଲ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଜଳ ଦାନକାରୀ—Bestowing or supplying water. ସଂ. ବି—ମେଘ (ବୃ. ଶ)—Cloud.
Salilada

ସଲିଲଧର—ସଂ. ବି (ସଲିଲ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମୁଥା (ବୃ. ଶ) Tuberous grass-root.
Saliladhara

ସଲିଲ ନିଧି—ସଂ. ବି (ସଲିଲ+ନି+ଧା ଧାତୁ—ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—୧ । ସମୁଦ୍ର—1. The sea. ୨ । ସଂସ୍କୃତ ସରସୀ ଛନ୍ଦର ଏକ ନାମ (ବୃ. ଶ)—2. A name of the Sarasi metre.
Salila nidhi

ସଲିଲ ପତି (ରାଜ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବରୁଣ—1. The Deity Baruṇa. ୨ । ସମୁଦ୍ର—2. The sea.
Salila pati (rāja)

ସଲିଲ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୂକର (ବୃ. ଶ) Hog.
Salila priya

ସଲିଳ ମୁଚ୍—ସଂ. ବି (ସଲିଳ+ମୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍)—ମେଘ—
Salila much Cloud.

ସଲିଳ ଯୋନି—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଜଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Salila joni Born of water.
ସଂ. ବି—ବ୍ରହ୍ମା (ହି. ଶ)—God Brahmā.

ସଲିଳାକର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସଲିଳ+ଆକର)—ସମୁଦ୍ର—
Salilākara The sea.
[ସଲିଳାଳୟ, ସଲିଳାର୍ଣ୍ଣବ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସଲିଳାଶନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସଲିଳ+ଅଶନ)—ଯେ ଜଳ
Salilāśana ମାତ୍ର ପିଇ ବଞ୍ଚେ—Subsisting on water.
[ସଲିଳାଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସଲିଳାଶୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜଳାଶୟ; ପୁଷ୍କରିଣୀ—
Salilāśaya Tank.

ସଲିଳାହାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଲିଳାଶନ (ଦେଖ)—
Salilāhāra Salilāśana. (See) ସଂ. ବି (ରୂପକ)—
କେବଳ ଜଳପାନପୂର୍ବକ ଜୀବନ ଧାରଣ —
Subsistence on water only.

ସଲିଲୀ—ସଂ. ବିଣ (ସଲିଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Salili ୧ । ଜଳୀୟ—1. Aquatic. ୨ । ଜଳଧାରୀ—
2. Having water.

ସଲିଳେଚର—ସଂ. ବିଣ (ସଲିଳେ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ; ଅଲୁକ୍
Slilechara ସମାସ)-ଜଳଚର—Aquatic (animal).

ସଲିଳେନ୍ଧନ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ବା ବହୁବ୍ରୀହି; ସଲିଳ+ଇନ୍ଧନ)—
Salilendhana ବାଡ଼ବାନଳ (ଜିହ୍ୱାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Submarine fire.

ସଲିଳେଶ(ନ୍ଦ୍ର)—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବରୁଣ—
Salilesa(ndra) The God Baruṇa.

ସଲିଳେଶୟ—ସ. ବିଣ (ସଲିଳେ=ଜଳରେ+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଅ;
Salileśaya ଅଲୁକ୍ ସମାସ)-ଜଳରେ ଶୟନକାରୀ—
Sleeping on or in water.

ସଲିଳୌକା—ସ. ବି (ସଲିଳ+ଓକସ୍=ସଲିଳୌକସ୍; ୧ମା ୧ବ)—
Salilauka ଜଳୌକା; ଜୋକ—Leech.

ସଲିଳୌଦନ—ସ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସିଲିଳରେ ପକ୍ୱ ଓଦନ)—
Salilaudana ପଖାଳ (ହି. ଶ)—Food or rice
boiled in water.

ସଲୀ—ଦେ. ବି (ସ. ଶଲ୍ୟ)—୧ । ଶତ୍ରୁ—1. Enemy. (ଉ—
Sali କାମୀ-କାମିନୀ ବଚ୍ଛେଦରେ ରଜନୀ ଦିବସ ହୁଅଇ ସଲୀ—
शत्रु सला ପୀନକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ ।) ୨ । ବିବାଦ—
2. Dispute. ୩ । ଶତ୍ରୁତା—3. Enmity.
୪ । ଦୁର୍ଘଟଣା—4. Mishap. ୫ । ଅଦୃଷ୍ଟ—
5. Misfortune; woe. (ଉ—ବିବାଦଅବନ୍ତ
ତୁମ୍ଭ ଅଙ୍ଗର ଏ ସାଭନ୍ତୁମ୍ଭନ୍ତୁମ୍ଭ ଯେଣୁସାଙ୍ଗ ସଲୀ—
ରଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସଲୀ(ଲ୍ଲୀ)ଳ—ସ. ବିଣ (ସ=ସହ+ଲୀଳା ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଲୀଳା-
Sali(lli)la ଯୁକ୍ତ—1. Sportive. ୨। ଭଙ୍ଗୀସହିତ-
2. Full of gestures. ୩। କୌତୁକୀ; କୌତୁହଳୀ-
3. Curious; funny; full of curiousity.

ସଲେ(ଲୌ)ଜ—ବୈଦେ. ବି—୧ । (ଇଂ ସେଲେଡ)—ବନ୍ଧାକୋବି
Salo(lau)ja ପରି ଏକପ୍ରକାର ବିଲାତି ଶାଗ—
सलोज, सालाद् सलाद् 1. Lettuce.
[ଦି—ଏହାର ପତ୍ରକୁ ସାହେବମାନେ କଞ୍ଚା ଖାଆନ୍ତି ।
ଶୀତକାଳରେ ଆମ ଦେଶ ଲୋକେ କୋବି ଆଦ ସାଙ୍ଗେ
ବଗିଚାରେ ଏହାକୁ ଲଗାନ୍ତି ଓ ଭକ୍ଷଣ କରି ଖାଆନ୍ତି ।]
୨ । (ଇଂ ସାଲାଡ୍)—ଗାଜର, ମୂଳା, ପିଆଜ ଆଦିର ପତ୍ରର
ମିଶାରେ କଞ୍ଚା ଦିନ କଚୁରି ହୋଇ ରଖାଯାଇ ତାହାର
କସୁପିବା ଅଗ୍ରେ—2. Salad.

ସଲୋପୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ରାମାୟଣୋକ୍ତ ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—
Salopi Name of a demon described in
सलोपी the Rāmāyana. (ଉ—ବେଲୁରେ ଯେ
सलोपी ଅଲୋପୀ ସେ ବର୍ଣ୍ଣିଗୁପ୍ତରୂପୀ, ସଲୋପୀ ଅଲୋପି ସଦ୍ଗୁଣ—
ରଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସଲୋମନ୍—ବୈଦେ.ବି (ହେବ୍ରୁ ନାମ)—ବାଇବଲ୍‌ଲିଖିତ ଜଣେ ଜ୍ଞାନୀ
Saloman ପୁରୁଷ—Solomon—the Wise (Old
सलोमन सलोमन Testament of the Book
of Proverbs and Songs of Solomon). [ଦି-
ଏହାଙ୍କ କଥିତ ପ୍ରବଚନ ଓ ଗୀତଗୁଡ଼ିକ ବାଇବଲରେ
ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଏ ଦାଉଦଙ୍କ ପୁତ୍ର
ଥିଲେ ।]

ସଲୋ ସଲୋ—ଗ୍ରାଦେ (ପାଠଣୀ) କି. ବିଣ—ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର—
Salo salo Quickly, promptly.

ସଲ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଲୁଣ—
Sal-t सल्ट नमक (ସଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Salt.

ସଲ୍ଟ ଇଲାକା—ବୈଦେ. ବି—ସରକାରଙ୍କ ଜିମସ୍ତ ବିଭାଗ; ଲୁଣ
Sal-t ilākā ବ୍ୟବସାୟରେ କେହି ମାରି ପାରିବେ ନାହିଁ,
ସଲ୍‌ଟଡିଭାଗ } —ଅନ୍ୟରୂପ ଏଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା
ସଲ୍‌ଟ ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ } ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ସରକାରୀ
सल्ट एलाका (डिपार्टमेंट, विभाग) नमक इलाका ବିଭାଗ—The
Salt Department of the Government.
[ଦି—ଏହି ବିଭାଗର ନାନା ଶ୍ରେଣୀର କର୍ମଚାରୀଙ୍କର
ଉପାଧିବାଚକ ଇଂରେଜୀ ଓ ପାରସୀ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ସଲ୍ଟ
ଶବ୍ଦ ବସି ସଲ୍ଟ ବିଭାଗର ତତ୍ତ୍ୱ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ
ବୁଝାଏ । ଯଥା—ସଲ୍ଟ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର, ସଲ୍ଟ
ଦାରୋଗା ।]

ସଲ୍ଟ ପିଅ(ଉ)ନ—ବୈଦେ. ବି-ସରକାରଙ୍କ ଲବଣ ବିଭାଗର ପିଅନ—
Salt pia(u)n A peon of the Salt Department.
[ଦି—ଏହାଙ୍କର ସଲ୍ଟ

ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର୍, ସଲ୍ ଦାରୋଗା, ସଲ୍ ସୁପରଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସଲ୍ତଣ--ବୈଦେ·ବ (ଅ· ସଲ୍‌ତନତ୍=ବ୍ୟବସ୍ଥା, ସ୍ୱତ୍ୱ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ)—Sal-taṇa ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଆଡ଼ମ୍ବର—ଜାକଜମକ **धूमधाम** Ado; splendour accompanying a procession; grandeur.

ସଲ୍ଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ଫା—ସଲ୍ଲାହ୍,-ମନ୍ତ୍ରଣା—Consultation. Salla ବିଣ—କୃତସଂକଳ୍ପ—Determined; resolved. ତେ. ଶାଲହା (ଯଥା—ସେମାନେ ମୋତେ ଘରୁ ଉଠାଇ ଫା. ସଲ୍‌ହା ଦେବାପାଇଁ ସଲ୍ଲ ହୋଇଛନ୍ତି ।]

ସଲ୍ଲକୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ· ବ (ସଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି· ଅକ+ଈ)-(ଶଲ୍ଲକୀର Sallakī (etc) ଅନ୍ୟରୂପ)—ଶଲ୍ଲକୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Śallakī etc. [see]

ସଲ୍ଲା(ଲ୍ଲା,ହ୍ଲା,ଲ୍ହା)—ବୈଦେ. ବ—ସଲା (ଦେଖ) Sallā[lā,hlā,lhā] Salā [See]

ସଶ୍—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ. ସସ୍)—୧ । ଛଅଣ ଆଦରେ ବଅଯିବା Saś ମସଲାପାଣି—1. Sauce. ୨ । ବଲଙ୍କ ଚଟଣୀ—2. Sauce; chutnee.

ସଶ୍(ଶ)କାଳ(ଳେ)—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ· ସଦ୍ୟଃକାଳଃ ବା Saś[śa]kāla[le] ଉଚକାଳଂ)—ଶଶ୍‌କାଳ (ଦେଖ) Saś-kāla [See]

ସଶଙ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହ+ଶଙ୍କା)—୧। ଶଙ୍କାଯୁକ୍ତ; Saśaṅka ଭୀତ—1. Frightened; terrified; (ସଶଙ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) apprehensive. ୨। ଶଙ୍କାଉତ୍ପାଦନକାରୀ—(ନାଶଙ୍କ—ବିପରୀତ) 2. Causing fear or apprehension.

ସଶଙ୍କ ଚିତ୍ତ—ସଂ.ବ (କର୍ମଧା)—ଭୀତ ମନ—Frightened mind. Saśaṅka chitta ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଭୀତମନାଃ—(ସଶଙ୍କଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Frightened; terrified.

ସଶଙ୍କିତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସଶଙ୍କର ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର)—ସଶଙ୍କ (ଦେଖ) Saśaṅkita Saśanka [See]. ସଶଙ୍କିତ **सशंकित**

ସଶଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସଶଙ୍କ)—୧ । ଆଶଙ୍କିତହେବା—Saśaṅkibā 1. To be apprehensive. ୨। ଭୟହେବା—ସଶଙ୍କା **सशंकना** 2. To be frightened.

ସଶବ୍ଦ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଶବ୍ଦ)—ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ—Saśabda Sounding. (ନିଃଶବ୍ଦ—ବିପରୀତ)

ସଶବ୍ଦରେ—ଦେ· କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସଶବ୍ଦଂ)—ଶବ୍ଦ ସହିତ; ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ-Saśabdare Making a sound. ସଶବ୍ଦେ **सशब्दम्** (ସଶବ୍ଦେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଶରୀର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦେହଯୁକ୍ତ—Saśarīra Corporeal; having a body; embodied. (ସଶରୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଶରୀରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସଶରୀରଂ)—ଦେହ ସହିତ—Saśarīre with the body. [ଯ—ସେ ସଶରୀରରେ ସଶରୀରେ **सशरीरं** ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ।] (ସଶରୀରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସଶଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଶଲ୍ୟ)—୧ । ଶଲ୍ୟବିଦ୍ଧ; Saśalya ଶେଲବିଦ୍ଧ—1. Pierced with dart. (ସଶଲ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେଉଁ ଭୂମିତଳେ ଶଲ୍ୟ (ଯଥା ଭୂଗର୍ଭରେ ଅସ୍ଥି ଆଦି) ଥାଏ—2. (land) Having bits of bone under the ground ୩। କଣ୍ଟକବିଦ୍ଧ—3. Pierced with thorn. ୪ । ପୀଡ଼ାଦାୟକ; କଷ୍ଟଜନକ—4. Painful. ୫ । ଦୁଷ୍କର 5. Difficult. ସଂ. ବ— ଭଲ୍ଲ (ଦ୍ୱି. ଶ) —Bear.

ସଶସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ଶସ୍ତ୍ର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ—Armed Saśastra ed; armed with weapons. (ସଶସ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଶସ୍ୟ—ସଂ· ବିଣ· ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଶସ୍ୟ)—୧ । ଶସ୍ୟ Saśasya ଯୁକ୍ତ—1. Having corn. ୨ । ଶସ୍ୟଶାଳୀ (ସଶସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Full of corn.

ସଶସ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । (ବୈଦ୍ୟକ) ନାଗଦନ୍ତୀ (ଉଦୁମାଳୀ);ବହୁଶାଖ-Saśasyā 1. Fragia Involucrata (plant). ୨। ସଶସ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of 'saśasya.'

ସଶାକ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶାକଯୁକ୍ତ—Having śāka Saśāka ସଂ. ବ—ଅଦା (ଦ୍ୱି. ଶ)—Ginger

ସଶ(ଶୀ)ଳ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ଶିଥିଳ—Loose; slack. Saśa(śī)la (ଯ—ଗୋବିନ୍ଦ ପୀତାମ୍ବର ଝଟି; ସଶୀଳ କଲେ ଯାଳ ଶିଥିଳ **शिथिल** ଶାଢ଼ୀ । ଭୂଷଣ୍ଡ, ପ୍ରେମସୁଧାମୃତ ।)

ସଶୋକ—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଶୋକ)—୧ । ଶୋକ Saśoka ଯୁକ୍ତ—1. Grieving; sorrowful. ୨ । ବିଳାପ-(ସଶୋକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—2. Lamenting.

ସଶ୍ମଶ୍ରୁ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଶ୍ମଶ୍ରୁଯୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ; ନରାକୃତି (ନିନ୍ଦାର୍ଥ)—Saśmaśru 1. A bearded woman. ବ. ପୁଂ—(ଶ୍ମଶ୍ରୁକ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ ରୂପ) ୨। ଶ୍ମଶ୍ରୁଯୁକ୍ତ ପୁରୁଷ—2. A bear-(ସଶ୍ମଶ୍ରୁ, ସଶ୍ମଶ୍ରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ded man.

ସଶ୍ରୀକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଶ୍ରୀ+କ)—Saśrīka ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଗିଯୁକ୍ତ—Having Lakshmi; possessing beauty, grace etc. (ସଶ୍ରୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଷ୍ଟମ—ଗ୍ରା· ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—ଷଷ୍ଠ (ଦେଖ) Sashṭama Sashṭha (See) ଷଷ୍ଠମ (ଯ—ସଷ୍ଟମ କାଳରେ ଗୃହ ହୋଇଛନ୍ତି ଶମୀଶ । ପ୍ରାଚୀ· **षष्ठम** ବୃନ୍ଦାବନଦର୍ଶନ ଗୀତା ।)

ସ(ସ୍ୱ)ଷ୍ଟିକ—ଗ୍ରା· ବ. (ସଂ. ସ୍ଫଟିକ)—ସ୍ଫଟିକ—Crystal. [ଯ—Sa(swa)shṭika ସଷ୍ଟିକ ପରି ଦଶେ ସର୍ବୈରେ ନ ଯାଏ । ପ୍ରାଚୀ. ଫଟିକ ବୃନ୍ଦାବନଦର୍ଶନ ଗୀତା ।] ଗ୍ରା. ବିଣ—୧ । ସ୍ଫଟିକ ପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ—**स्फटिक** 1. Transparent as crystal. ୨ । ସ୍ଫଟିକ ପରି ନିର୍ମଳ—2. Crystal-clear.

ସ(ସ୍ୱ)ଷ୍ଟିକ ଜଳ(ପାଣି)—ଗ୍ରା. ବି—ସ୍ଫଟିକ ପରି ନିର୍ମଳ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ପାଣି—
Sa(swa)shṭika jaḷa(pāṇi) Crystal-clear and pure water.
ফটিক জল স্বচ্ছ জল

ସସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ନିଦ୍ରା ଯିବା; ଶୋଇବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sas (root) 1. To sleep. ୨। ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା—2. To dream.

ସସ୍‌ପେଣ୍ଟ(ଣ୍ଡ୍)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଇଂ)—ସସପେଣ୍ଟ (ଦେଖ)
Sas-peṇṭ(ṇḍ) Sasapeṇṭ (See)

ସସଂଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସଂଜ୍ଞା)—୧। ସଂଜ୍ଞା-
Sasamjña ଯୁକ୍ତ—1. Having definition. ୨। ଚେତନା-
(ସସଂଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁକ୍ତ—2. Sentient; conscious.

ସସଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସହିତ; ସଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)
Sasaṅga With companions. [ଉ—କାହାରିଲେ
ससङ्गी ଲକ୍ଷଣ ରାମ ଘେନି, ବୃଥାନ୍ତରୁ ଯେ ସସଙ୍ଗ ସେନାଗ।
सङ्गीके साथ ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।]

ସସଜ୍ଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସଜ୍ଜା)—୧। ସଜ୍ଜିତ—
Sasajja 1. Dressed; fitted up. ୨। ସଜ୍ଜା ବିଶିଷ୍ଟ—
(ସସଜ୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Furnished.

ସସତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସତ୍ତ୍ୱ=ଜନ୍ତୁ)—
Sasattwa ପ୍ରାଣିଯୁକ୍ତ—Having animals.
(ସସତ୍ତ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସସତ୍ତ୍ୱା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ+ସହିତ+ସତ୍ତ୍ୱ=ଗର୍ଭସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀ+ଆ;
Sasattwā ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗର୍ଭିଣୀ; ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା—Pregnant.
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—Pregnant woman.

ସସନ—ସଂ. ବି ('ଶସନ'ର ରୂପାନ୍ତର)—ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ପଶୁ ହନନ (ଅମର
Sasana ଟୀକା)—Killing of beasts for sacrifice.
(ଶସନ, ଶାସନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସସପେଣ୍ଟ(ଣ୍ଡ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସସ୍‌ପେଣ୍ଡ୍)—କିଛିକାଳ ପାଇଁ
Saspeṇṭ(ṇḍ) ଚାକିରିରୁ ଚ୍ୟୁତ ବା ରହିତ ହେବା; କର୍ମଚ୍ୟୁତ—
সস্‌পেণ্ড Suspension from service. ବୈଦେ. ବିଣ.
सस्पेंड (ଇଂ. ସସ୍‌ପେଣ୍ଡେଡ୍)—କିଛିକାଳ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହିତ ବା କର୍ମଚ୍ୟୁତ—Suspended from service.

ସସମ୍ଭ୍ରମ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସମ୍ଭ୍ରମ)—୧। ସମ୍ଭ୍ରମ-
Sasambhrama ଯୁକ୍ତ; ଭଦ୍ରଭାବଶିଷ୍ଟ—1. Respectful.
୨। ତ୍ୱରା ବିଶିଷ୍ଟ; ଉଦ୍‌ବେଗ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Hasty.

ସସମ୍ଭ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସସମ୍ଭ୍ରମଂ)—୧। ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ-
Sasambhrame ପୂର୍ବକ—1. Respectfully. ୨। ତ୍ୱରା
(ସସମ୍ଭ୍ରମରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସହିତ—2. Hastily. ୩। ସାଦରରେ;
সসংভ্রমে ଆଦରରେ—3. Cordially. ୪। ଉଦ୍‌ବେଗ
ससम्भ्रमें ସହକାରେ—4. Anxiously.

ସସମ୍ମାନ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ସମ୍ମାନ)—
Sasammāna ସମ୍ମାନଯୁକ୍ତ—Respectful.

ସସମ୍ମାନେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସସମ୍ମାନଂ)—ସମ୍ମାନ ସହିତ—
Sasammāne Respectfully.
(ସସମ୍ମାନରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) সসম্মানে ससम्मान

ସସାକ୍ଷିକ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସାକ୍ଷୀ+କ)—ଯେଉଁ
Sasākshika ଦଲିଲରେ ସାକ୍ଷୀ ଦସ୍ତଖତ କରି ଥାଆନ୍ତି—
Attested (document).
ସଂ. ବି (ବସ୍ତୁ ବହୁତା)—ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ ଲେଖା—Attested deed.

ସସାଗର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସାଗର)—ସାଗର-
Sasāgara ଯୁକ୍ତ—With the ocean; including
(ସସାଗରା—ସ୍ତ୍ରୀ) the ocean.

ସସାଗରା ଧରା (ପୃଥିବୀ)—ସଂ. ବି—ସାଗର ସହିତ ପୃଥିବୀ—The
Sasāgarā dharā (pṛuthibī) world including the ocean.

ସସାଧ୍ୱସ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ସାଧ୍ୱସ=ଭୟ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sasādhwasa ୧। ଭୟଯୁକ୍ତ; ସଭୟ—1. Fearful. ୨।
(ସସାଧ୍ୱସା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୀତ; ତ୍ରସ୍ତ—2. Frightened; terrified.

ସସାନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶ୍ମଶାନ)—ମଶାଣି—
Sasāna শশান समशान Cremation ground.

ସସି ଠାର—ଦେ. ବି—ଶଶି ଠାର (ଦେଖ)
Sasi ṭhāra Śaśi ṭhāra (See)

ସସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବି—ବଡ଼ ଶାଳ ଗଛ; ସର୍ଜ ବୃକ୍ଷ (ହ. ସ)—
Sasiddha A species of big Shorea Robusta (tree).

ସସି(ସେ)ମିରା—ଦେ. ବି—ଚାରିଗୋଟି ଶ୍ଲୋକର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଚାରୋଟି
Sasi(se)mirā ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଶବ୍ଦ—A word com-
সসিমিরা ससेमीरा posed of the four 1st letters of four couplets.
[ବି—ଏହା ଭୋଜରାଜ ଓ କାଳିଦାସଙ୍କ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବେତାଳ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ଗ୍ରନ୍ଥର ଗୋଟିଏ ଘଟନାମୂଳକ କାହାଣୀ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ। ଥରେ ଭୋଜରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପାରିଧି କରିବାକୁ ଯାଇ ନଅରକୁ ଫେରି ଆସି ନ ପାରି, ରାତି ହେବାରୁ ନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଟକି ରହିଗଲେ ଏବଂ ରାତିରେ ଅରଣ୍ୟର ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କଠାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭାଲୁ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କଲେ। ରାଜପୁତ୍ର ଓ ଭାଲୁ ଦୁହେଁ ଗୋଟିଏ ଗଛ ଉପରେ ଚଢ଼ି ରାତ୍ରି-ଯାପନ କଲେ। ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ଅଂଶରେ ଭାଲୁ ତାହାର ଗୋଡ଼କୁ ଲମ୍ବାଇ ଗଛ ଡାଳରେ ବସିଲା ଓ ରାଜପୁତ୍ର ଭାଲୁର କୋଳରେ ସୁଖନିଦ୍ରା ଗଲେ। ଏହି ସମୟରେ ଗଛ ତଳକୁ ବାଘ ଆସି ଭାଲୁକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲା, "ତୁ ଗୋଡ଼କୁ ଘୁଞ୍ଚାଇଦେ; ରାଜାପୁଅ ତଳକୁ ପଡ଼ିଗଲେ ମୁଁ ତାକୁ ଖାଇବି।" ଭାଲୁ କହିଲା, "ମୁଁ ରାଜାପୁଅ ସଙ୍ଗେ ... ମୁଁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ହେବି ନାହିଁ।" ...

ବାଘ ଫେରି ଗଲା; କିନ୍ତୁ ଗଲାବେଳେ ଭାଲୁକୁ କହିଗଲା "ଅରେ! ଦୁଇଗୋଡ଼ିଆ (ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି)ଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ।"

ରାତ୍ରିର ଶେଷ ଅଂଶକୁ ରଜାପୁଅ ଚେଇଁକି ଓ ଭାଲୁ ଶୋଇବ, ଏହିପରି କଥା ଆଗରୁ ଠିକ୍ ହୋଇ ଥିବାରୁ ରଜାପୁଅ ଜାଗରୁ ଉଠି ଗଛ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ବସିଲା ଓ ଭାଲୁ ତା କୋଡ଼ରେ ଶୋଇଲା। କିନ୍ତୁ ବାଘର ପୂର୍ବ କଥିତ ଉପଦେଶକୁ ଭାଲୁ ମନେ ରଖି ରାଜାପୁଅର ଅଜ୍ଞାତରେ ଆପଣା ନଖକୁ ଗଛର ଗଣ୍ଡିରେ ବିଦ୍ଧ କରି ରଜାପୁଅର କୋଳରେ ଶୋଇଲା। ଏହି ସମୟରେ ପୁଣି ବାଘ ଆସି ରଜାପୁଅକୁ କହିଲା, "ଅରେ! ଭାଲୁଟା ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ, ସେ ତତେ ଖାଇଯିବ; ତୁ ଗୋଡ଼ ଛାଡ଼ି ଦେ, ଭାଲୁ ଗଛ ଉପରୁ ଖସି ପଡ଼ୁ, ମୁଁ ତାକୁ ଖାଇବି।" ରଜାପୁଅ ଏହା ଶୁଣି ଗୋଡ଼କୁ ଖସାଇ ଦେଲା; କିନ୍ତୁ ଭାଲୁ ପୂର୍ବରୁ ଚତୁର ହୋଇ ଗଛର ଗଣ୍ଡିରେ ନଖକୁ ବିଦ୍ଧ କରି ଥିବାରୁ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ।

ତାପରେ ସକାଳ ହେବାରୁ ଭାଲୁ ରଜାପୁଅକୁ କହିଲା, "ବାଘର ଉପଦେଶକୁ ମୁଁ ନ ମାନି ତତେ ରଖିଥିଲି; ତୁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ହେଲୁ; କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ହେବି ନାହିଁ। ଏଥିପାଇଁ ତୋତେ ପ୍ରାଣରେ ନ ମାରି ଛାଡ଼ି ଦଉଛି।" ଏହା କହି ଭାଲୁ ରଜାପୁଅର ଜିଭ ଉପରେ 'ବିସେମିରା' ଏହି ୪ଟି ଅକ୍ଷର ନଖଦ୍ୱାରା ଲେଖିଦେଇ ବଣଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲା। ରଜାପୁଅ ପାଗଳ ହୋଇ ଏହି 'ବିସେମିରା' ପଦକୁ ଧରି ଘୋଷୁ ଘୋଷୁ ନଅରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା। ସବୁବେଳେ ଏହି ପଦକ ସେ ଘୋଷି ହେଉଥାଏ; ରଜାପୁଅ ମୁହଁରେ ଅନ୍ୟ କଥା ନାହିଁ, ଏହା ଦେଖି ଭୋଜରାଜା ବଡ଼ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ଓ ଏହି ବାତୁଳପଣ କିପରି ଭଲ ହେବ, ଏଥିପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳମନୋରଥ ହେଲେ। ଅବଶେଷରେ ହତାଶ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ, "ମୋ ପୁଅକୁ ଯେ ନୀରୋଗ କରିଦେବ, ତାକୁ ରାଜ୍ୟରୁ ଅଧେ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ।" ଏହା ଶୁଣି ମନ୍ତ୍ରୀ ଘରକୁ ଫେରି ତାଙ୍କ ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ-ବେଶ ଧାରଣ କରି ଲୁଚିକରି ରହିଥିବା କାଳିଦାସଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀର ବେଶ କରାଇ ଆପଣାର ଝିଅ ବୋଲି ରାଜାଙ୍କୁ ପରିଚୟ ଦେଇ ରଜାପୁଅ ନିକଟକୁ ସ୍ତ୍ରୀବେଶଧାରୀ ଅବଗୁଣ୍ଠିତ କାଳିଦାସଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇଲେ। ଅବଗୁଣ୍ଠିତ କାଳିଦାସ ରଜାପୁଅଙ୍କ କାନରେ 'ବିସେମିରା'ର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ୪ଟି ପୂର୍ଣ୍ଣା-ର୍ଥଯୁକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ବୋଇଲେ। ଯଥା—

ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକର ଆଦ୍ୟ 'ବି' ଅକ୍ଷର—

ବିଶ୍ୱାସପ୍ରତିପନ୍ନାନାଂ ବଞ୍ଚନେ କା ବିଦଗ୍ଧତା,
ଅଙ୍କମାରୁହ୍ୟ ସୁପ୍ତାନାଂ ହନ୍ତୁଃ କିଂ ନାମ ପୌରୁଷମ୍ ?

[ଅର୍ଥ—ଯେଉଁମାନେ ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱସ୍ତ, ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତାରଣା କରିବା କି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ? ଯେଉଁମାନେ ଅଙ୍କରୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଶୋଇ ଥାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ମାରିଦେଲେ ହତ୍ୟା-କାରୀର ପୌରୁଷ ପ୍ରକାଶ ପାଏ କି ?]

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର 'ସେ'—

ସେତୁଂ ଗତ୍ୱା ସମୁଦ୍ରସ୍ୟ ଗଙ୍ଗାସାଗର ସଙ୍ଗମମ୍
ବ୍ରହ୍ମହା ମୁଚ୍ୟତେ ପାପାତ୍ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ନ ମୁଚ୍ୟତେ।

[ଅର୍ଥ—ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱରକୁ ଓ ଗଙ୍ଗାସାଗର ସଙ୍ଗମକୁ ଗଲେ (ସେଠାରେ ସ୍ନାନାଦି କଲେ) ବ୍ରହ୍ମହା ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ।]

ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର 'ମି'—

ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ କୃତଘ୍ନଶ୍ଚ ଯେ ଚ ବିଶ୍ୱାସଘାତକାଃ
ତେ ସର୍ବେ ନରକଂ ଯାନ୍ତି ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରଦିବାକରୌ।

[ଅର୍ଥ—ଯେଉଁ ନରମାନେ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହୀ, କୃତଘ୍ନ ଓ ବିଶ୍ୱାସଘାତକ ଅଟନ୍ତି ସେମାନେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବାଯାଏ ନରକକୁ ଯାଆନ୍ତି।]

୪ର୍ଥ ଶ୍ଳୋକର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର 'ରା'—

ରାଜଂସ୍ତ୍ୱଂ ନିଜ ପୁତ୍ରସ୍ୟ ଯଦି କଲ୍ୟାଣମିଚ୍ଛସି
ଦେହି ଦାନଂ ଦ୍ୱିଜାତିଭ୍ୟୋ ଦେବତାରାଧନଂ କୁରୁ।

[ଅର୍ଥ—ହେ ରାଜନ୍, ଯେବେ ତୁମ୍ଭେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଇଚ୍ଛା କର, ତେବେ (ଏ ମିତ୍ରଦ୍ରୋହ ପାତକର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇଁ) ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ ଦିଅ ଓ ଦେବା-ରାଧନା କର।]

ରାଜପୁତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀବେଶଧାରୀ କାଳିଦାସଙ୍କଠାରୁ ଏହି ୪ଟି ଅକ୍ଷରର ଚାବି (Key) ସ୍ୱରୂପ ଏ ଶ୍ଳୋକ ୪ଟି ଶୁଣିଲା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କର ବାତୁଳପଣ ଛାଡ଼ିଗଲା ଏବଂ ରାଜପୁତ୍ର ଗତ ରାତ୍ରିରେ ଅରଣ୍ୟରେ ଭାଲୁ ସଙ୍ଗେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା-ମାନ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ। ଭୋଜରାଜ ଏହା ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଛଦ୍ମବେଶଧାରୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—

'ଗୃହେ ବସସି କୌମାରି! ଅଟବ୍ୟାଂ ନୈବ ଗଚ୍ଛସି
ଋକ୍ଷବ୍ୟାଘ୍ରମନୁଷ୍ୟାଣାଂ କଥଂ ଜାନାସି ଭାଷିତଂ ?"

[ଅର୍ଥ—ହେ କୁମାରି! ଘର ଘରେ ବାସ କରୁ, ବଣକୁ ଯାଉନାହୁଁ (ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ) ଭାଲୁ, ବାଘ ଓ ମନୁଷ୍ୟ-ମାନଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତା ତୁ କିପରି ଜାଣିଲୁ ?]

ଏ ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ଅବଗୁଣ୍ଠନବାନ୍ ସ୍ତ୍ରୀ-ବେଶଧାରୀ କାଳିଦାସ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—

'ଦେବଦ୍ୱିଜ ପ୍ରସାଦେନ ଜିହ୍ୱାଗ୍ରେ ମେ ସରସ୍ୱତୀ
ତେନାହଂ ନୃପ! ଜାନାମି, ଭାନୁମତ୍ୟାସ୍ତିଲଂ ଯଥା।

[ଅର୍ଥ—ହେ ନୃପ ! ଦେବତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ମୋ ଜିହ୍ୱା ଅଗରେ ସରସ୍ୱତୀ ଅଛନ୍ତି । ସେଥିଯୋଗୁ ମୁଁ ଏ ବିଷୟମାନ ଜାଣି ପାରୁଛି । ଆପଣଙ୍କ ରାଣୀ ଭାନୁମତୀଙ୍କ ଜଙ୍ଘରେ ଗୋଟିଏ ତିଳ ଚିହ୍ନ ଥିବା କଥା ମୁଁ ସେହିପରି ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ କୃପାରୁ ଜାଣି ପାରିଥିଲି, ସେହିପରି ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଜାଣିଲି ।']

କେତେ ଦିନ ପୂର୍ବେ ଭୋଜରାଜାଙ୍କ ରାଣୀ ଭାନୁମତୀଙ୍କ ରୂପକୁ ରାଜାଦେଶରେ ଜଣେ ଚିତ୍ରକର ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ରପଟରେ ଅଙ୍କନ କରି ଆଣି ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଖାଇବାରୁ ରାଜା ସେ ରୂପଟି ଭାନୁମତୀଙ୍କର ଅବିକଳ ପ୍ରତିରୂପ ହୋଇଥିବା ଦେଖି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ରାଜସଭାର ପଣ୍ଡିତ କାଳିଦାସ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବର ଯୋଗୁଁ ସର୍ବଜ୍ଞ ଥିବାରୁ ସେ ଭାନୁମତୀଙ୍କ ଅଙ୍ଗକୁ କେବେ ହେଲେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଚିତ୍ରର ଦୋଷକୁ ବାରି ଦେଇ କହିଲେ, 'ଭାନୁମତୀଙ୍କ ଜଙ୍ଘରେ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣ ତିଳ ବା ଖସା ଚିହ୍ନ ଅଛି; ତାହା ଚିତ୍ରକର ଏ ଚିତ୍ରପଟରେ ଅଙ୍କନ କରି ନାହିଁ ।' କୃଷ୍ଣ ତିଳ ଚିହ୍ନ ରାଣୀଙ୍କ ଜଙ୍ଘରେ ଅବସ୍ଥାନ କଥା ରାଜାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣ୍ତି ନ ଥିଲେ; କାଳିଦାସ ସର୍ବଜ୍ଞ ଥିବାରୁ ଏହା ଜାଣିଲେ । ଏ ଚିତ୍ର କଥା ରାଜପୁତ୍ର ପାଗଳ ହେବା ପୂର୍ବର ଘଟଣା; ରାଣୀଙ୍କ ଜାନୁର ତିଳ କଥା କାଳିଦାସ କହିବାରୁ ରାଜା ତାଙ୍କଠାରେ ରାଣୀଙ୍କ ଜାନୁ ଦେଖିଥିବା କଥା ସନ୍ଦେହ କରି କୁପିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ ଦେଇ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡବିଧାନାର୍ଥ ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଜିମା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କରିବା ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଙ୍ଗୀକାର କରି ରାଜାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିମାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଆପଣା ଘରେ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀରୂପେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ବେଶରେ ରଖାଇ ଥିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ପାଗଳ ହେବାରୁ କାଳିଦାସଙ୍କୁ ଅବଗୁଣ୍ଠନବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶରେ ଆଣି ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ପାଖେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇଲେ । ଅବଗୁଣ୍ଠନ ହେତୁ କାଳିଦାସ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ଶେଷୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଦ୍ୱାରା ସୂଚନା କରିବାରୁ ଭୋଜରାଜ ଠଉରାଇ ନେଲେ ଯେ, ଏ ନାରୀବେଶଧାରୀ ସର୍ବଜ୍ଞ ଆଉ କେହି ନୁହନ୍ତି, ଏ ନିଶ୍ଚେ କାଳିଦାସ । ଏହା ବାଗିର କାଳିଦାସଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଓଢ଼ଣୀଟି କାଢ଼ି ଦେଲାରୁ କାଳିଦାସଙ୍କ ନିଜ ରୂପ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଏବଂ ଭୋଜରାଜ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କାଳିଦାସଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ କଲେ ।]

ସସୀମ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସୀମନ୍; ୧ମା. ୧ଦ)— Sasīma ୧ । ସୀମା ସହିତ—1. With the boundaries ୨ । ସୀମାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ (ହି. ଶ)—2. Situated within the boundaries. ୩ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Adjoining.

ସସୁକୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି (ତୁଳ. ସ. ଶଷ୍କୁଲୀ)— Sasukuli ଚକୁଳିପିଠା—Thin circular pancake.

ସସୁର—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । (ସ+ସୁର)—ଦେବଙ୍କ Sasura ସଙ୍ଗେ ବର୍ତ୍ତମାନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Present with the Deities. ୨ । (ସ+ସୁର+ଅ) ସୁରାବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Having spirituous liquor.

ଶ୍ୱଶୁର ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ (ସଂ ଶ୍ୱଶୁର)—ଶ୍ୱଶୁର—Father-in-law. ससुर (ସାସୁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସସୈନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସେନା ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ— Sasainya Accompanied with an army.

ସସୈନ୍ୟେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସସୈନ୍ୟଂ)—ସେନା ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ—Accompanied with an army, Sasainye ସସୈନ୍ୟେ ससैन्य (ସସୈନ୍ୟରେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସସୌଷ୍ଠବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସୌଷ୍ଠବ)— Sasaushthaba ୧ । ପରମ ସୁନ୍ଦର—1. Very grace-ful; very symmetrical. (ସସୌଷ୍ଠବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ବେଗଗାମୀ—2. Swift.

ସସ୍କାଲ(ଳେ)—ଗ୍ରା. ଓ . ବିଣ (ସଂ. ସଦ୍ୟସ୍କାଲଃ ବା ତତ୍କାଳଂ)— Saskāla(le) ୧। ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—1. At once; immediately. ୨ । ଅତି ଚଞ୍ଚଳ—2. Very early. ୩ । ଅତି ଶୀଘ୍ର—3. Very soon. তক্ষুনি, সকাল সকাল सकाल

ସସ୍ତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ୱସ୍ଥ)—ସସ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Sastā (etc) সস্তা सस्ता Sastā etc (See)

ସସ୍ତ୍ରୀକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସ୍ତ୍ରୀ. କ; ଅଗମ)— Sastrīka ସପତ୍ନୀକ—Accompanied by one's wife. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସସ୍ତ୍ରୀକଂ)—ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ—With one's wife; accompanied by one's wife.

ସସ୍ତ୍ରୀକ ବିଦେଶ ବାସ—ଦେ. ବି—ଆପଣା ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ବିଦେଶରେ Sastrīka bidesa bāsa ବାସ କରିବା—Living abroad with one's wife. সস্ত্রীক বিদেস বাস सस्त्रीक विदेश वास

ସସ୍ନେହ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସ୍ନେହ)—୧ । ସ୍ନେହ Sasneha ବା ପ୍ରୀତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Affectionate. ୨ । ତୈଳ (ସସ୍ନେହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—2. Oily.

ସସ୍ପୃହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ସ୍ପୃହା; ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସ୍ପୃହା- Saspruha ଯୁକ୍ତ; ସାଭିଳାଷ—1. Longing. ୨ । ଲୋଭ (ସସ୍ପୃହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁକ୍ତ; ଲୋଭାକ୍ରାନ୍ତ—2. Avaricious.

ସସ୍ମିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସ୍ମିତ)—ଈଷତ୍ Sasmita ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସହାସ୍ୟ—Smiling. (ସସ୍ମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସସ୍ମିତ ବଦନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧାରୟ)—ସହାସ୍ୟ ମୁଖ— Sasmita badana Smiling face. [ସସ୍ମିତ ମୁଖ, ସସ୍ମିତାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସସ୍ମିତମୁଖୀ[ଖୀ], ସସ୍ମିତବଦନା, ସସ୍ମିତାନନା } ସ୍ତ୍ରୀ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ମୁଖ—Having a smiling face.

ସସ୍ମିତେ—ଦେ. କ୍ରି. ଣ (ସଂ. ସସ୍ମିତ)—ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ମୁଖରେ—
Sasmite : सस्मिते सस्मित With a smiling face.
[ସସ୍ମିତରେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସସ୍ୱନ—ସଂ. ଣ (ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସ୍ୱନ)—ସ୍ୱନ ବା ଶବ୍ଦ
Saswana ବିଶିଷ୍ଟ—Having sound.

ସସ୍ୱେଦ—ସଂ. ଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ. ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ସ୍ୱେଦ)—ସ୍ୱେଦ-
Sasweda ଯୁକ୍ତ; ଘର୍ମିକ୍ତ—Perspiring; full of sweat.
[ସସ୍ୱେଦା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସସ୍ୱେଦା—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୂଷିତା କନ୍ୟା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Saswedā A ravished or deflowered girl.
୨। ସ୍ୱେଦଯୁକ୍ତା ନାରୀ—2. A perspiring woman.
ସଂ. ଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସସ୍ୱେଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sasweda.

ସସ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ (ସଂ. ଶସ୍ୟର ଅନ୍ୟରୂପ; ସସ ଧାତୁ=ନିଦ୍ରା-
Sasya (etc) ଯିବା+କରଣ] ଯ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର
ସୁନିଦ୍ରା ହୁଏ ।] ୧ । ଶସ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) ବୃହିଜାତ
ଧାନ୍ୟାଦି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Grains. [ଦ୍ର—
ଏହି ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ଯୌଗିକ ଶବ୍ଦ (ଯଥା—ସସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର,
ସସ୍ୟପାଳ, ସସ୍ୟରକ୍ଷକ, ଇତ୍ୟାଦି)ମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ଶସ୍ୟ' ଶବ୍ଦ
ପରେ ଦେଖ ।] ୨। ଧାନ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Paddy.
୩ । ବୃକ୍ଷାଦିର ଫଳ—3. Fruits of trees. ୪ ।
ଶସ୍ତ୍ର (ବି. ଶ)—4. Weapon. ୫ । ଗୁଣ (ବି. ଶ.)
5. Quality. ୬ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା—6. Excellence. ୭ । ଫଳାଦିର ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ କୋମଳ ଅଂଶ—
7. The kernel inside the seeds or fruits.

ସସ୍ୟକ—ସ. ବ (ସସ୍ୟ+କ)—୧ । ମଣିଭେଦ; ଏକପ୍ରକାର ମଣି
Sasyaka [ମେଦିନୀ]—1. A kind of gem. ୨ ।
ଅସି; ଖଡ୍ଗ—2. Sword. ୩ । ନଡ଼ିଆ ମଧ୍ୟରେ
ଥିବା କୋମଳ ପଦାର୍ଥ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. The kernel
inside the cocoanut. ୪ । ଶାଳିଧାନ (ବି. ଶ)
4. Winter-paddy.

ସସ୍ୟମାରୀ—ସଂ. ଣ—ସସ୍ୟନାଶକ—Destructive of corn.
Sasyamāri ସଂ. ବ—ମହାମୂଷିକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—ଏକ-
ପ୍ରକାର ବଡ଼ ମୂଷା; ବଲିଅ ମୂଷା; ମାଙ୍କଡ଼ ମୂଷା (ଶବ୍ଦକୋଷ)
—A big species of brown rats destroying corns in the field.

ସସ୍ୟଳ—ସଂ. ଣ—ଶସ୍ୟଳ (ଦେଖ)
Sasyala Śasyala (See)

ସସ୍ୟଶୀର୍ଷକ—ସଂ. ବ—୧ । [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ]—ନବଜାତ ଶସ୍ୟର
Sasyaśirshaka ମଞ୍ଜରୀ—1. Newly come out
ear of corn. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି; ସସ୍ୟ ଯହିଁ
ଶୀର୍ଷକ ଯାହାର]—କର୍ଣ୍ଣ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—
2 The ear.

ସସ୍ୟ ଶୂକ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ)—ଧାନ୍ୟାଦି ଶସ୍ୟର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ର
Sasya śūka ଲମ୍ବ ଅଗ୍ରଭାଗ—The awn of corn.

ସସ୍ୟ ସମ୍ବର—ସଂ. ବ—ଶାଳ ବୃକ୍ଷ (ଅମର)
Sasya sambara The Śāla tree.

ସସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ—ସଂ. ବ—ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଶାଳବୃକ୍ଷ—
Sasya sambaraṇa A kind of Sal tree; Shoria Robusta.

ସସ୍ୟହା—ସଂ. ଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ସସ୍ୟ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍;
Sasyahā ସସ୍ୟହନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସସ୍ୟନାଶକାରୀ—
Destructive of corn. ସଂ. ବ—୧ । ମେଘ
(ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Cloud. ୨ । (ନାମ) କଳି-
କନ୍ୟା କର୍ମୋଷ୍ଣିକ ଗର୍ଭରେ ଦୁଃସହଙ୍କ ଔରସ ପୁତ୍ର—
2. Name of a grandson of Kali.

ସସ୍ର—ଗ୍ରା. ବ—୧ । (ସଂ. ସହସ୍ର)—ସହସ୍ର—1. Thousand.
Sasra [ଦ୍ର—ଷୋଳ ସସ୍ର ଶବ ଅଷ୍ଟ ଦିବ୍ୟ ପୁର ରମଣୀ
सहस्र सहस्र ଗୃହେ ଲ କଳେବ—ଶିଶୁଙ୍କର ଉପାଧ୍ୟାୟ ।]
शस्त्र शस्त्र ୨ । (ସଂ. ଶସ୍ତ୍ର)—ଶସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—
2. Śasra (See) ୩ । ଉପାୟ—3. Means.
୪ । ପ୍ରତୀକାର—4. Remedy ଗ୍ରା. ଣ—
ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ—Numbering a thousand.
[ଦ୍ର—ସୁରଭି ବୋଇଲେ ଦେ ସସ୍ର ପୁତ୍ର ଥାଇଁ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ସସ୍ରା ଅର୍ଜୁନ—ଗ୍ରା. ବ (ନାମ)—ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ; କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜୁନ [ଦେଖ]
Sasrā arjuna Kārttabirjyārjuna. [See]
(ସସ୍ରାର୍ଜୁନ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯବଣ ସସ୍ରାଅର୍ଜୁନ ବାଣାସୁର ଅଛି
सहस्रार्जुन सहस्रार्जुन ଥାର ଅଛ ଯେତେ, ଧନୁ
ନ ଭାଙ୍ଗି କନ୍ୟାକୁ ନେବା ବୋଲି ବସିଛୁଅଛ ବ ତରେ
ବା—ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ।]

ସସ୍ରେ—ଦେ. ଣ—ଏକ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ—Numbering one
Sasre thousand; a of thousand. ସଂ ବ,
(ସସ୍ରେକ ଅନ୍ୟରୂପ) ଏକ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା—
सहस्रेक एकसहस्र One thousand.

ସହ୍ ଧାତୁ—ସଂ.—ସହ୍ୟକରିବା; ସହିବା—
Sah root To bear; to suffer.

ସହ—ସଂ, ଅ (ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସହିତ—1. With;
Saha along with. ୨ । ସଙ୍ଗେ, ଏକ
ସମୟରେ; ଏକତ୍ର ହୋଇ; ଯୁଗପତ୍—2. Together
with; simultaneously with. ୩ । ସମ-
ଭିବ୍ୟାହାରରେ—3. Accompanied with.
୪ । ପ୍ରତିଯୋଗୀରୂପେ ବା ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀରୂପେ—
4. As a rival or competitor. [ଦ୍ର—
ରାମ ସହ ବାଳିମାନଙ୍କ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ।] ୫ ।
ଶତ୍ରୁରୂପେ ବା ବିପକ୍ଷରୂପେ—5. As an adversary
or opantagonist. [ଦ୍ର—ରାବଣ ରାମଙ୍କ ସହ
ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ।] ୬ । ସମାନାସନରେ ବା ପଦରେ
ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ—6. Occupying equal or the
same seat or status. [ଦ୍ର—ସେ ମୋ ସହ

ସଂଙ୍ଗ ଭୋଜନ କଲେ ।] [ଦ୍ର—ଏହି ଅବ୍ୟୟ କମ୍ଭଲକ୍ଷିତ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (a preposition having the following senses ଯଥା:—୧ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ; ସାହିତ୍ୟ—Accompaniment. ୨ । ସାକଲ୍ୟ—2. Entirety. ୩ । ସାଦୃଶ୍ୟ—3. Similarity. ୪ । ବିଦ୍ୟମାନତା—4. Presence.

୫ । ସାମର୍ଥ୍ୟ—5. Competence; ability. ୬ । ସାଫଲ୍ୟ—6. Fruitfulness; fulfilment; success. ୭ । ସମୃଦ୍ଧି—7. Greatness; prosperity. ୮ । ସମ୍ବନ୍ଧ—8. Connection.] ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ସହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସହିଷ୍ଣୁ—1. Enduring; forbearing; patient. ୨ । ସହନଶୀଳ—2. Capable of bearing. ୩ । ସମର୍ଥ; କ୍ଷମ—3. Able; competent. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସମାସ ହୁଏ । ଯଥା—କଷ୍ଟ ସହ, ଶ୍ରମ ସହ ।] ସଂ. ବି—୧ । ପାଂଶୁଲବଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Salt got from ashes. ୨ । ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ମାର୍ଗଶିର ମାସ—2. The month of Mārgasira. ୩ । ବଳ (ମେଦିନୀ)—3. Strength; power. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଃ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Lustre. ୫ । ମହାଦେବ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—5. Siba. ଦେ. ବି—୧ । ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ—1. Secret consultation. (सलाह) ୨ । କୁମନ୍ତ୍ରଣା—2. Intrigue. (कुमन्त्र) ୩ । ପାପ ଦୋସ୍ତି; ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ—3. Secret love; amorous intrigue. ୪ । (ଦୈବ୍ୟକ) ସହଦେବା ୨, ୩, ୪ । (ଦେଖ)—4. Sahadebā 2, 3, 4 (See) ୫ । (କେତେଥର) ଭ୍ରମ—5. Mistake; oversight. (भूल, भूल्) [ଦ୍ର—ନବସିକା ସହଦେବ ଏ ଦଳଲରେ ମୌଳାର ନାମ ଲେଖି ନାହିଁ ।] ଗ୍ରାଦେ. (ଲବଥା) ବି—ଚିତାଗ୍ନି—Cremation fire.

ସହଃ—ସଂ. ବି (ସହ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଅସ୍; ସହସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । Sahaḥ ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସ—1. The month of Mārgasira. ୨ । ବଳ; ଶକ୍ତି (ମେଦିନୀ)—2. Power; might. ୩ । ତେଜଃ; ଜ୍ୟୋତିଃ—3. Lustre.

ସହ(ଅ)କ୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସକ୍)—ସକ୍ ଇତ୍ୟାଦ Saha(a)k (etc) (ଦେଖ)—Sak etc (See)

ସହ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବା—1. To intrigue. Saha karibā ୨ । ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମନ୍ତ୍ରଣା କରିବା—2. To carry on love-intrigue. (गुप्त मन्त्रणा करना, कुमेल करना)

ସହକର୍ମୀ(ର୍ମ୍ମା, ର୍ମୀ, ର୍ମ୍ମୀ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସହ+କର୍ମ୍ମନ୍; ସହ+ Sahakarmā(rmmā, rmī, rmmī କର୍ମ୍ମନ୍+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଏକତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—Colleague; co-worker. (ସହକର୍ମିଣୀ, ସହକର୍ମ୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ. ପୁଂ—ଏକତ୍ର କର୍ମକାରୀ—Working in league.

ସହକାର—ସଂ. ବି (ସହ=ଯୁଗପତ୍+କୃ ଧାତୁ=ବିକ୍ଷେପ କରିବା+ Sahakāra କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ସୁଗନ୍ଧକୁ ଯୁଗପତ୍ ବିକ୍ଷିପ୍ତ କରେ)—୧ । ଅତି ସୁଗନ୍ଧ ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ—1. A fragrant mango tree. ୨ । ଆମ୍ର ପଲ୍ଲବ—2. The leaf of the mango tree. ୩ । (ସହ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ.ଅ) ସାହାଯ୍ୟ—3. Help. ୪ । ସାହିତ୍ୟ—4. Accompaniment. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—5. Assistant. ସଂ. ବଣ—ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—Assisting.

ସହକାରିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଗୁପ୍ତମନ୍ତ୍ରଣାକାରୀ—1. Intriguing. Sahakāriā ୨ । ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟକାରୀ—2. Carrying or love-intrigue. ୩ । ସହକାରୀ (ଦେଖ)—3. Sahakārī (See) ଦେ. ବି—ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ମିଳନ ଘଟାଏ—A go-between. (गुप्त मन्त्रणाकारी, कुमेलिया, सहकारी, सहकारी) (ସହକାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହକାରିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସହକାରିନ୍+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । Sahakāritā(twa) ସହାୟକତ୍ୱ—1. The state of being an assistant. ୨ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—2. Co-operation. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଅପରାଧରେ ସହାୟକାରିତା—3. Abetment of an offence or act. ୪ । (ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର) ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧକତ୍ୱ—4. (Logic) Co-ordination as cause and effect in spite of dissimilarity.

ସହକାରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ)—Sahakārī ୧ । ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—1. Helping; assisting; auxiliary. ୨ । (ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର) ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ତତ୍ଜନ୍ୟଜନକ ସମ୍ବନ୍ଧଯୁକ୍ତ—2. (logic) Having the relation of cause and effect in spite of dissimilarity. (ସହକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—1. Abettor; helper; an assistant. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟୟ; ସହଜ ଜ୍ଞାନ (କିଭାଣ୍ଡ ଶେଷ)—2. Intuitive knowledge. ଦେ. ବଣ—ସହକାରିଅର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sahakāriā.

ସହକାରୀ ସଭାପତି—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର; ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—
Sahakārī sabhāpati ସଭାପତିଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କର୍ମଚାରୀ;
ସଭାପତିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କର୍ମ କରିବା କର୍ମଚାରୀ—
Assistant President; vice-president; vice -chairman; deputy president.

ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସମ୍ପାଦକଙ୍କ
Sahakārī sampādaka ସହକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—
Assistant Secretary.

ସହକାରୀ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ—ଦେ. ବି—ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ବା କାର୍ଯ୍ୟ
Sahakārī suparintendent ପରିଦର୍ଶକଙ୍କ ସହକାରୀ—
सहकारी सुपरिंटेंडेंट Assistant Superintendent.
सहकारी सुपरिंटेंडेंट [ଦ୍ର—ଏହିପରି ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ସହକାରୀ ଶବ୍ଦ ଲଗି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସହକୃତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସହ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Sahakrut ସାହାଯ୍ୟକାରୀ; ସହାୟ—Helping; auxiliary.

ସହକୃତ୍ୱା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱନିପ୍; ସହ-
Sahakrutwā କୃତ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ସହକୃତ୍ (ଦେଖ)
(ସହକୃତ୍ୱରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sahakrut (See)

ସହ କ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଜଗନ୍ନାଥ)—ଭ୍ରମବଶତଃ; ଭୁଲରେ—
Saha krame By mistake or oversight.
भूलकरे भूलसे

ସହ ଖଟ୍ୱାସନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହ + ଖଟ୍ୱାସନ)—କୌଣସି
Saha khaṭwāsana ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଏକ ଖଟରେ ଶୟନକାରୀ
(ସହ ଖଟ୍ୱାସନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବା ଆସନରେ ଉପବେଶନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(a person) Using the same bed or seat along with another.

ସହ ଗମନ—ସଂ. ବି (ସହ = ସଙ୍ଗେ + ଗମନ)—୧ । ସଙ୍ଗରେ ଯିବା—
Saha gamana 1. Going with; accompanying.
(ସହ ମରଣ—୨ୟ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚିତାରେ
ସ୍ତ୍ରୀକର ଅଗ୍ନିପ୍ରବେଶରୂପ କ୍ରିୟା; ସହମରଣ—2. The act of self-immolation of a widow in the cremation pyre of her deceased husband.

ସହ ଗମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଏକତ୍ର ଗମନଯୋଗ୍ୟ—Deserving to be
Saha gamya gone with or together.

ସହ ଗାମିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହଗାମିନ୍ + ଈ)—ସହଗାମୀର
Saha gāminī ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine form of
(ସହଗାମୀ—ପୁଂ) 'Sahagāmī'. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ
ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶବ ସଙ୍ଗେ ଚିତାରୋହଣ କରନ୍ତି—
A woman who voluntarily ascends the funeral pyre of her deceased husband.

ସହ ଗାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସହ = ସହିତ + ଗମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Saha gāmī ୧ମା. ୧ବ)—ଏକ ସଙ୍ଗେ ଗମନକାରୀ—Going
(ସହଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) with; accompanying.

ସହଚର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହ = ସଙ୍ଗେ + ଚର୍. ଧାତୁ = ଗମନ
Sahachara କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସହଗାମୀ; ଏକତ୍ର
(ସହଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗମନକାରୀ—1. Going with. ୨। ସଙ୍ଗୀ—
2. Acompanying. ସଂ. ବି—୧ । ସଙ୍ଗୀ—1. Companion. ୨ । ସାଥୀ; ଅନୁଚର—2. Attendant; mate. ୩ । ପ୍ରତିବନ୍ଧକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
3. Obstacle. ୪ । ଦୋସ୍ତ; ସାଙ୍ଗ ସୁଖ—4. A confident; bosom friend. ୫ । ଅନୁଚର; ଭୃତ୍ୟ—5. A servant. ୬ । ଝିଣ୍ଟୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର);
ଦାସକେରଣ୍ଡା ଗୁଳ୍ମ; ପୀତଝିଣ୍ଟୀ ଓ ନୀଳଝିଣ୍ଟୀ—6. A plant; Barlaria Cristata of two
सहचर varieties. ଦେ. ବି (ଜଗନ୍ନାଥ)—ବନ୍ଧୁକଧାରୀ ବନ୍ଧୁକର
सहचर मालिक ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୋହି କରି ନେବା ଭୃତ୍ୟ,
(ଯାହାର ନାମ ବନ୍ଧୁକ-ଲାଇସେନ୍ସରେ ଲେଖାଥାଏ)—
A retainer who carries a gun with the master (and whose name is noted in the gun-licence).

ସହଚରିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ତତ୍ପୁରୁଷ; ସହ + ଚରିତ)—ଏକତ୍ର ବାସ
Sahacharita ଓ ଏକରୂପ ଆଚରଣଶୀଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
(ସହଚରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Living together and acting similarly.

ସହଚରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହଚର + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସଙ୍ଗିନୀ—1. Fe-
Sahacharī male companion. ୨ । ସଖୀ—2. A female confidant of a lady. ୩ । ସହଧର୍ମିଣୀ;
ପତ୍ନୀ—3. Wife. ୪। (ବୈଦ୍ୟକ) ପୀତ ଝିଣ୍ଟୀ (ଅମର)
ଦାସକେରେଣ୍ଡା—4. A plant; Barlaria Cristata. (ଦ୍ର—[୧ ଓ ୪] ଅର୍ଥ ପ୍ରକୃତଙ୍କର
ସଙ୍ଗତି ସହଚରୀର ପୁର ଅଭିମୁଖୀ ହୋଇଛି । ଉଦା.
ବୈଦେହୀସ୍ତ୍ରଣବିଳାସ ।]

ସହଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହ + ଚର୍. ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା +
Sahachārī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସହଚର (ଦେଖ)—
(ସହଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ସହଚାରିତା(ଭା)—ବି] . Sahachara. (See)

ସହଜ—ସଂ. ବି (ସହ + ଜନ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସହୋଦର;
Sahaja ଏକମାତୃଗର୍ଭଜ ଭ୍ରାତା (ଅମର)—1.Brother; uterine brother. ୨ । ସ୍ୱଭାବ; ସ୍ୱରୂପ (ମେଦିନୀ)—
2. Nature. ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜନ୍ମଲଗ୍ନଠାରୁ ତୃତୀୟ ସ୍ଥାନ—3. (astrology) The 3rd place from the Lagna or natal sign in one's horoscope. [ଦ୍ର—ଏହି ତୃତୀୟ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଗ୍ରହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଜାତକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଭାଇ, ଭଉଣୀ, ବିକ୍ରମ, ଭୁଜବଳ ଆଦି ବିଷୟ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୁଏ ।] ସଂ. ବିଣ—୧ । ସହଜାତ—
(ସହଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Born with. ୨ । ଏକତ୍ର ଜାତ—
2. Born together. ୩ । ସ୍ୱାଭାବିକ; ନୈସର୍ଗିକ;

ଅକୃତ୍ରିମ—3. Innate; natural; inborn; inherent. ୪ । ଅନାୟାସ ସିଦ୍ଧ—4. Instinctive. ୫ । ସୁଲଭ—5. Easily available. ଦେ. ବି—୧ । ପ୍ରେମ—1. Love. ୨ । ତନ୍ତ୍ରାଚାରଭେଦ—2. A sort of Tantric rite. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସରଳ; ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ—1. Easy; not difficult. ୨ । ଯାହା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହାର କରିବା କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ—2. Easy to deal with. ୩ । ସୁଗମ—3. Easily passable. ୪ । ସରଳ; ସିଧା—4. Straight. ୫ । ଯାହା ସମାଧାନ କରିବା କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ—5. Easy of solution. ୬ । ସୁବୋଧ—6. Easily intelligible.

ସହଜ ଆସନ—ଦେ. ବି—ଯୋଗାସନବିଶେଷ—A sort of Sahaja āsana posture in Joga. (ଦ୍ର—ସହଜ ଅସନ ସହଜ আসন सहज आसन କହିବା ଶୁଣା । ପ୍ରାଚୀ. ଗୀତା ।)

ସହଜ ଉପାୟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସହଜୋପାୟ)—୧ । ସୁଗମ ପନ୍ଥା—Sahaja upāya 1. Easy means. ୨ । ସରଳ ଓ ସୁଲଭ ସହজ উপায় सहज उपाय ଉପାୟ—2. Plain mode.

ସହଜ କଥା—ଦେ. ବି—ସରଳ ବିଷୟ—Sahaja kathā Easy matter. সহজ কথা सहज बात्

ସହଜନ୍ମା—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହ+ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Sahajanmā ୧ । ଯମଜ; ଏକତ୍ର ଜାତ—1. Born together; twin. ୨ । ସହୋଦର—2. Uterine.

ସହଜ ପନ୍ଥା—ଦେ. ବି—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟରେ ଏକପ୍ରକାର ମତ—Sahaja panthā A sectarian view held among the Buddhists. [ଦ୍ର—ସହଜିଆ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]

ସହଜ ପ୍ରବଣ—ଦେ. ବିଣ (ଜଡ଼ ବିଜ୍ଞାନ)—ଯେଉଁ ସକଳ ବସ୍ତୁ Sahaja prabaṇa ଅନାୟାସରେ ନତ କରାଯାଏ—সহজ প্রবণ (Physical science) Which can be सहजलचनेवाला easily bent; malleable. (ସହଜ ପ୍ରବଣତା—ବି)

ସହଜ ପ୍ରଶ୍ନ—ଦେ. ବି—ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ—Sahaja praśna A question which is easy of সহজ প্রশ্ন सहज प्रश्न solution.

ସହଜ ବିଶ୍ୱାସ—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଧାରଣା—1. Inborn Sahaja biswāsa faith; natural trust. সহজবিশ্বাস सहजविश्वास ୨ । ଅନାୟାସରେ ଜାତ ବିଶ୍ୱାସ—2. Easily attained faith; easy belief.

ସହଜ ବିଶ୍ୱାସୀ—ଦେ. ବିଣ—ଯେ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଅନାୟାସରେ Sahaja biswāsī ବିଶ୍ୱାସ କରେ—Believing in সহজবিশ্বাসী सहजविश्वासी anything easily; credulous.

ସହଜ ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବି—ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ମନରେ ଜନ୍ମରୁ ଉଦୟ ହୋଇଥିବା Sahaja buddhi ବୁଦ୍ଧି—Instinct. সহজবুদ্ধি सहजबुद्धि

ସହଜମାରି—ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟ ତରୁବିଶେଷ—Sahajamāri A kind of wild tree. সহজমারি सहजमारी [ଦ୍ର—ଏହା ୧୦।୧୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏ ଗଛର ଛେଲି ବାଟିକରି ଖାଇଲେ ଗଞ୍ଜାର ଠାରୁ ବେଶି ନିଶା ଧରେ । ଏହି ଗଛର ଡାଳରେ ଚଙ୍ଗଡ଼ମାନେ ଭୁଙ୍ଗ ଘୋଷା ତେଙ୍ଗା କରନ୍ତି ।]

ସହଜ ମିତ୍ର—ସଂ. ବି—୧। ସ୍ୱାଭାବିକ ମିତ୍ର—1. Born friends. ୨ । Sahaja mitra ଅପଣାର ଭଗିନେୟ, ପୈତୃ-ଷ୍ୱସ୍ରୀୟ ଓ ମାତୃଷ୍ୱସ୍ରୀୟାଦି ବନ୍ଧୁ (ମିତାକ୍ଷରା)—2. One's sister's son, and son of one's father's sister and of mother's sister. [ଦ୍ର—ମିତାକ୍ଷରା ଅନୁସାରେ ସହଜ ମିତ୍ର ଓ ସହଜ ଶତ୍ରୁ, ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ଅର୍ଥୀୟ ପର ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଭଣଜା, ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ, ପିଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ, ଏମାନେ ସହଜ ମିତ୍ର ଏବଂ ଖୁଡ଼ୁତା ପୁଅ ଭାଇ ଓ ଦେଢ଼ୁତା ପୁଅ ଭାଇ ସହଜ ଶତ୍ରୁ ଅଟନ୍ତି—ଶବ୍ଦକୋଷ ।]

ସହଜ ଯାନ—ଦେ. ବି—ସହଜପନ୍ଥାବଲମ୍ବୀ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଶାଖାବିଶେଷ Sahaja jāna —A sect of Buddhists follow- সহজ যান सहजयान ing the Sahaja panthā. [ଦ୍ର—ସହଜିଆ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ସହଜ ଲବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—ଅନାୟାସପ୍ରାପ୍ତ—Sahaja labdha Easily got.

ସହଜ ଲଭ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଅନାୟାସଲଭ୍ୟ—Sahaja labhya Easily attainable.

ସହଜ ଶତ୍ରୁ—ସଂ. ବି—୧। ସ୍ୱାଭାବିକ ଶତ୍ରୁ—1. Natural enmy. Sahaja śatru ୨ । ବୈମାତ୍ରେୟ, ପିତୃବ୍ୟ ଓ ପିତୃବ୍ୟ ପୁତ୍ର (ଏମାନେ ବିଷୟରେ ଅଂଶୀଦାର ଥିବାରୁ—ମିତାକ୍ଷରା)—2. One's step-brothers, paternal uncle and his son. [ଦ୍ର—ସହଜମିତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ସହଜ ସାଧନ (ଭଜନ)—ଦେ. ବି (ସହଜିଆ ଧର୍ମ ଦେଖ)—ସ୍ୱୀୟାନୁରକ୍ତ Sahaja Sādhana(bhajana) କଳ୍ପିତା ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱସ୍ତା সহজসাধন सहजसाधन ପରକୀୟା ନାୟିକାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଧୁର ରସାବଲମ୍ବନ ଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତିସାଧନର ମାର୍ଗବିଶେଷ; ପ୍ରେମ ମାର୍ଗ ଦେଇ ଯୋଗପଥକୁ ଗମନପୂର୍ବକ ଭକ୍ତିସାଧନ—Practice of devotion to God through satiation of lust with the help of a devoted lady.

ସହଜାତ—ସଂ. ବି, ପୁ—୧ । ସହୋଦର ଭ୍ରାତା—1. Brother; Sahajāta uterine brother. ୨ । ଯମଜ— (ସହଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Twins. [illegible]

୧ । ଏକତ୍ର ଜାତ—1. Born together. ୨ । ସହୋଦର—2. Uterine.

ସହଜାଦିତ୍ୟ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଉତ୍କଳର ସାମନ୍ତରାଜବିଶେଷ—Sahajāditya Name of a feudatory King of Utkal. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଉପାଧି ସ୍ୱରାଜ ଦେବ; ୧୨୫୩ ସଂବତ୍‌ରେ ବୁଲନ୍ଦ ସହରରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଅନଙ୍ଗଙ୍କ ଶିଳା ଫଳକରେ ଏ ତାହାଙ୍କ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ରାଜରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସହଜାଧିପତି—ସଂ. ବି (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନଠାରୁ ତୃତୀୟ ଗୃହର ଅଧିପତି ଗ୍ରହ—(Astrology) Sahajādhipati The planet presiding over the 3rd house from one's Lagna.

ସହଜାଧିନାଥ, ସହଜାଧୀଶ, ସହଜେନ୍ଦ୍ର —ଅନ୍ୟରୂପ

ସହଜାନନ୍ଦ—ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ରହ୍ମ—1. The Supreme Soul. Sahajānanda ୨ । ସହଜିଆଧର୍ମମାର୍ଗୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତ ଆନନ୍ଦବିଶେଷ 2. The bliss enjoyed by the devotees engaged in the Sahajiā Dharma. ସହଜানন্দ सहजानन्द (ଦ୍ର—ସହଜ ଅସନ କହିବ ଶୁଣ, ସହଜାନନ୍ଦକୁ ଯହିଁ ଦର୍ଶନ—ପ୍ରାଚୀ. ପରଚେଶ୍ରୀଗୀତା ।] (ସହଜିଆ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)

ସହଜାରି—ସଂ. ବି—ସହଜଶତ୍ରୁ (ଦେଖ) Sahajāri Sahaja satru (See)

ସହଜିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସହଜ; ସରଳ; ସୁଗମ; ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ—Sahajiā 1. Easy. ୨ । ପ୍ରାକୃତିକ—2. Natural. সোজা सहज ଦେ. ବି. ୧ । (ବୈଷ୍ଣବସାହିତ୍ୟ) ସହଜିଆଧର୍ମ ମାର୍ଗାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person professing the Sahajiā Dharma. ୨ । ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମର ଏକ ଶ୍ରେଣୀ—2. A sect of Baishnabas. সহজিআ सहजिआ [ଦ୍ର—ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ପଥ ଅବଲମ୍ବନ କରିଅଛନ୍ତି ସେଥିରେ ସହଜରେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରାଯାଇ ପାରେ । ସହଜିଆମାନେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ଶରୀର ଭିତରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଲୀଳା ଅବଗତ, ଓ ନିଜ ଶରୀରର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ପାରିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିପାରେ—ଏହା ସହଜିଆମାନଙ୍କର ମତ—ବିନାୟକ ଉ. ସା. ଇତିହାସ ।]

[ଦ୍ର—ସହଜିଆ—ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସହଜଯାନଶାଖାରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ସାଧନ ମାର୍ଗବିଶେଷ ।

ସହଜଯାନରେ ସାଧକ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗର ପଥିକ ହୋଇ ପରେ କ୍ରମଶଃ ଆନନ୍ଦ, ପରମାନନ୍ଦ, ସହଜାନନ୍ଦ ଓ ବିରମାନନ୍ଦ ଲାଭ କରନ୍ତି । ସହଜଯାନର ଏହି ବିରମାନନ୍ଦ ମହାଯାନ ପନ୍ଥାର ଶୂନ୍ୟ ବା ନିର୍ବାଣର ଅନୁରୂପ କହିଲେ ଚଳେ । କାଳକ୍ରମେ ଏହି ସହଜଯାନର ପ୍ରଭାବ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ଯେଉଁ ନୂତନ ଏକ ଧର୍ମର ସୂତ୍ରପାତ କଲା ତାହା ସହଜଭଜନ ବା ସହଜିଆ ଧର୍ମ ନାମରେ କଥିତ । ନାମାଶ୍ରୟ, ମନ୍ତ୍ରାଶ୍ରୟ, ଭାବାଶ୍ରୟ, ପ୍ରେମାଶ୍ରୟ ଓ ରସାଶ୍ରୟ ଓ ପରମାଶ୍ରୟ ଏ ଭଜନର କ୍ରମିକ ସୋପାନ । ସ୍ୱକୀୟା ଓ ପରକୀୟା ଭେଦରେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟିକା ହେଲେହେଁ ପରକୀୟା ନାୟିକାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଏହି ଭଜନର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କ କିମ୍ବଦନ୍ତୀମାନଙ୍କରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତି ଏହି ସହଜୟା ଧର୍ମର ପ୍ରକୃତିଠାରୁ ଅନେକାଂଶରେ ପୃଥକ୍ । ସହଜୟା ଧର୍ମ ଯେଉଁପରି ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରୁ ସାର ଗ୍ରହଣ କରି ପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା, କାଳକ୍ରମେ ସହଜିଆ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଉପରେ ପତିତ ହୋଇଥିଲା—

ରାୟସାହେବ ଅର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ—ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ପ୍ରକାଶିତ ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ଚନ୍ଦ୍ରର ମୁଖବନ୍ଧ ।

ସହଜିଆ ଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଗୌଡ଼ୀୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୋଟିଏ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ । ସାଧାରଣଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଶ୍ରୀମନ୍ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୀରଭଦ୍ର ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଠାରୁ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଉଦ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ସହଜିଆ ମତ ବହୁ ପୂର୍ବକାଳରୁ ଗୌଡ଼ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ଏଥିର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ନେପାଳରୁ ୬୫୦ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବର ପ୍ରାଚୀନ କାହ୍ନୁପାଦ, ଡୋମ୍ବିପାଦ, ଶାନ୍ତିଦେବ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଚୀନ ପଦ ଓ ଦୋହା ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି; ସେହି ପଦମାନଙ୍କରେ ସହଜିଆମାନଙ୍କ ମୂଳଧର୍ମମତର ଯଥେଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ରହିଅଛି । ସେ ପଦାବଳୀ ଅଲୋଚନା କଲେ ନିଃସନ୍ଦେହରେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ବୌଦ୍ଧତାନ୍ତ୍ରିକ ସମାଜରୁ ଏହି ସହଜିଆ ମତର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହାଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପ୍ରବଳ ହେଲା ଓ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ମାଧ୍ୟମିକ ଓ ଯୋଗାଚାର ନାମରେ ଦୁଇ ମତ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ମାଧ୍ୟମିକମାନେ ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଏକାଧିକ ବୁଦ୍ଧ ଓ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଉପାସନା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଯୋଗାଚାରମାନେ ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚାର ଫଳରେ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମାର ମିଳନ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅନାତ୍ମବାଦୀ ମହାଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମବାଦ ପ୍ରବର୍ତ୍ତ କଲେ । ବହୁ ବୁଦ୍ଧ ଓ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଗଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ଏବଂ ଏଥି ସଙ୍ଗେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହାଯାନ ମଧ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ରଯାନର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତୃତ ହେଲା ଓ ବୁଦ୍ଧ ଏବଂ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ 'ଶକ୍ତି' କଳ୍ପିତ ହେଲେ । ମହାଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସମ୍ଭୂତ ମନ୍ତ୍ରଯାନରେ ବହୁଳ ଶକ୍ତିପୂଜା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାନ୍ତ୍ରିକତାର ଘୋଷଣା ହେଲା । ବହୁଳ ମହାଯାନ

ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ଞାନନିଷ୍ଠା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯମ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସବୈରାଗ୍ୟହିଁ ପ୍ରଥମେ ନିର୍ବାଣ ପଦଲାଭର ଉପାୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଶିଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ନାରୀ ଜାତିକୁ ସନ୍ନ୍ୟାସର ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନ କଲେ । କାଳକ୍ରମେ ବୌଦ୍ଧ ବିହାର ଓ ସଙ୍ଘାରାମମାନଙ୍କରେ ବହୁତର ଶ୍ରାବକ ଭିକ୍ଷୁ ସଙ୍ଗଙ୍କ ପରି ଶତ ଶତ ଶ୍ରାବିକା ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ କଲେ । ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଉଭୟଙ୍କର ନିବୃତ୍ତି ମାର୍ଗହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷଙ୍କର ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନର ବିଷମୟ ଫଳ (ଯୌନ ସ୍ୱାଧୀନତା) ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଜ୍ଞାନନିଷ୍ଠ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଶ୍ରାବକମାନେ କାମିନୀକାଞ୍ଚନର ତଥା ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ ଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି କେହି ଅଳ୍ପଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତିସାଧନା ଦ୍ୱାରା ନିବୃତ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷପଥର ଉପାୟ ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭୋଗ-ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ଯେ ସହଜାନନ୍ଦ ଲାଭ ହୁଏ ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଣ ଲାଭ ହୋଇ ପାରେ, ଏହି ନବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅତି ଗୋପନରେ ଏହାହିଁ ପ୍ରଚାର କଲେ ଓ ନବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ 'ବଜ୍ରଯାନ' ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲା ।

ପୂର୍ବତନ 'ମନ୍ତ୍ରଯାନ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଆଦି ବୁଦ୍ଧ ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞା ବା ଧର୍ମରୁ ସମ୍ଭୂତ ପାଞ୍ଚ ଧ୍ୟାନୀ ବୁଦ୍ଧ ଓ ଏହି ପାଞ୍ଚ ଧ୍ୟାନୀ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ୫ ଶକ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କର ପୁତ୍ର ସ୍ଥାନୀୟ ୫ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କର ଉପାସକ-ମାନେ 'ବୋଧି ସତ୍ତ୍ୱ ଯାନ' ନାମରେ ପରିଚିତ ହୋଇ ଥିଲେ । ପ୍ରବୃତ୍ତିମାର୍ଗୀ ନବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବଜ୍ରସତ୍ତ୍ୱ ନାମକ ଷଷ୍ଠ ଧ୍ୟାନୀ ବୁଦ୍ଧ, ତାଙ୍କର ବଜ୍ରେଶ୍ୱରୀ ନାମ୍ନୀ ଶକ୍ତି ଓ ଘଣ୍ଟା-ପାଣି ନାମକ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱଙ୍କ କଳ୍ପନା କଲେ । ଏହି ନବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ 'ବଜ୍ରସତ୍ତ୍ୱ ଯାନ' ବା 'ବଜ୍ରଯାନ' ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଆଚାର ପଦ୍ଧତି, ରୀତି ନୀତି ଅତି ଗୁହ୍ୟ ତାନ୍ତ୍ରିକ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ । ଯେଉଁ ସମ୍ଭୋଗ-ଲାଳସାକୁ ପୂର୍ବତନ ଧର୍ମ ପନ୍ଥୀମାନେ ଅତି ହେୟ ଓ ଘୃଣ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରି ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ବଜ୍ରଯାନ ଶ୍ରାବକମାନେ ତାହାକୁହିଁ ଶ୍ରେୟଃଲାଭର ଉପାୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ଧର୍ମାଚରଣ ସହଜସାଧ୍ୟ ଓ ଆପାତ-ମନୋରମ ହେବାରୁ ଆପାମର ସାଧାରଣ ଏହାକୁ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମହା ମହୋପାଧ୍ୟାୟ ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନେପାଳରୁ ସଂଗୃହୀତ ୮ ଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ହସ୍ତ ଲିଖିତ 'ଚଣ୍ଡ ରୋଷଣ ତନ୍ତ୍ର'ର ଟୀକାରେ 'ସହଜ ତତ୍ତ୍ୱ'ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଲେଖା ଅଛି । ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ୪ ପ୍ରକାର ଲେଖାଅଛି,—ଆନନ୍ଦ, ପରମାନନ୍ଦ, ସହଜାନନ୍ଦ, ବିରମାନନ୍ଦ । ଆଲିଙ୍ଗନ, ଚୁମ୍ବନ, ସ୍ତନ ମର୍ଦ୍ଦନ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଯତ୍ନାରୂଢ଼ ପରି ବଜ୍ର ଓ ପଦ୍ମ (ଲିଙ୍ଗ ଓ ଯୋନି) ସଂଯୋଗରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ସମ୍ଭୂତ ହୁଏ ତାହା 'ଆନନ୍ଦ' । ତତ୍ପରେ ପଦ୍ମାନ୍ତର୍ଗତ ବଜ୍ରର ଗ୍ଳାନ ଦ୍ୱାରା ମଣିମୂଳ ବୋଧିଚିତ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ତାହା 'ପରମାନନ୍ଦ' । ତତ୍ପରେ ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ମଣିମୂଳରୁ ପଦ୍ମୋଦୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଶେଷ ରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ନ ହୁଏ ତାହା 'ସହଜାନନ୍ଦ' । ଏଥିରେ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଗ୍ରାହକ ଓ ଗ୍ରହଣାଦିମାନ-ବର୍ଜିତ ପରମ ସୁଖ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏଥିପରେ ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ହୋଇ 'ମୁଁ ସୁଖ ଭୋଗ କରିଅଛି' ଏହି ରୂପ ଅନୁଭବକୁ 'ବିରମାନନ୍ଦ' ବୋଲାଯାଏ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ୩ ପ୍ରକାର ଆନନ୍ଦ ତ୍ୟାଗ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦର ଅନୁଭୂତି ହୁଏ ତାହା ବିରମାନନ୍ଦ । ଶୂନ୍ୟତାର ନାମହିଁ ବିରମାନନ୍ଦ । ଏହାହିଁ ଅନାହତଧ୍ୱନି ସର୍ବୈକସ୍ୱଭାବ ଜ୍ଞାନ ରୂପ ମହା ସୁଖ । ଏହି 'ସହଜାନନ୍ଦ' ରୂପ ମହାସୁଖ ବଜ୍ରଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ନେପାଳର ବୌଦ୍ଧ-ମାନେ ଏହି ବଜ୍ରଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ । ଏକ ସମୟରେ ଗୌଡ଼ ବଙ୍ଗରେ ଏହି 'ବଜ୍ରଯାନ' ବିଶେଷ ପ୍ରବଳ ଥିଲା । ଗୌଡ଼ ବଙ୍ଗରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅଧଃପତନ ଘଟିବାରୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଏହି ବଜ୍ରଯାନର 'ସହଜ ଧର୍ମ' ଏପରି ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ତାକୁ ଉତ୍ପାଟିତ କରିବା ଅସାଧ୍ୟ ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧି କରି ଶୈବ ଓ ଶାକ୍ତଗଣ 'ଶକ୍ତିସାଧନ' ଓ ବୈଷ୍ଣବଗଣ 'ସହଜ ଭଜନ' ପ୍ରଚଳନ କଲେ ଅତଏବ 'ଶକ୍ତି ସାଧନ' ଓ 'ସହଜିଆ ମାର୍ଗ' ବଜ୍ରଯାନର ନୂତନ ସଂସ୍କରଣ; ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ମହାପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟର ବହୁ ପୂର୍ବେ ବୈଷ୍ଣବ ତାନ୍ତ୍ରିକଗଣ 'ସହଜିଆ ମତ' ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଚଣ୍ଡୀ ଦାସଙ୍କ ପଦାବଳୀରେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁ ବାଶୁଲୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟାଦେଶରେ ଚଣ୍ଡୀଦାସ 'ସହଜ ତତ୍ତ୍ୱ' ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ନେପାଳର ବଜ୍ରଯାନର ଆଚାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଜ୍ର ସତ୍ତ୍ୱର 'ଶକ୍ତି'ଙ୍କର ଯେଉଁ ଗୁହ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କିତ ହୁଅନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସହିତ ଚଣ୍ଡୀଦାସଙ୍କ ପୂଜିତା ନାନୁରର ବାଶୁଲୀ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଅନେକ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି । ବୈଷ୍ଣବ ସହଜିଆ ମାନଙ୍କର ଆଦି ଉପାସ୍ୟା 'ବାଶୁଲୀ' ଅଟନ୍ତି । ଗୌଡ଼ ବଙ୍ଗରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବର ବିଲୋପ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୁଣ୍ଡିତକେଶ ବୌଦ୍ଧ ଶ୍ରାବକ ଓ ଶ୍ରାବିକା-ମାନେ ବୈଷ୍ଣବ ସମାଜର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରି 'ନେଡ଼ା ନେଡ଼ୀ' (ଲଣ୍ଡା ଲଣ୍ଡୀ) ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ପ୍ରଭୁ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୀରଭଦ୍ର ବହୁଶତ ନେଡ଼ା ନେଡ଼ୀଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ସେ ଏହିମାନଙ୍କଠାରୁ ବଜ୍ରଯାନ (ସହଜିଆ) ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣି ଥିବେ । ମହାଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗର ପଥିକ ଥିଲେ । ବଜ୍ରଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରସମାର୍ଗର ପଥିକ ହେଲେ । ଏହି ରସମାର୍ଗ-ପଥିକଙ୍କୁ ସହଜିଆମାନେ 'ରସିକ' ବୋଲି ଜାଣାନ୍ତି । ଅତଏବ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସହଜିଆମାନେ [illegible]

ଭଳି ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ (ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ)ଙ୍କ ମିଳନକୁ ପୁରୁଷାର୍ଥ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରେମଦାସ ରଚିତ ଅନନ୍ତ ଭୈରବ, ଆଗମସାର, ମୁକୁନ୍ଦଦାସ ରଚିତ ଅମୃତ ରତ୍ନାବଳୀ ଓ ଅମୃତ ରସାବଳୀ, ଏହି ୪ଟି ଗ୍ରନ୍ଥ 'ସହଜ ତତ୍ତ୍ୱ'ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହା ଛଡ଼ା ଗୌରିଦାସ 'ନିଗୂଢ଼ାର୍ଥ ପ୍ରକାଶାବଳୀ' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ଚତୁଷ୍ଟୟର ସାର ବୁଝାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ଛଡ଼ା ସହଜିଆ-ମାନଙ୍କର ଶତ ଶତ ପ୍ରାଚୀନ ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ, 'ପରକୀୟା-ସାଧନା' ସହଜିଆ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ପରକୀୟା ସାଧନା କରୁ କରୁ କାମର ଧ୍ୱଂସ ହୋଇ ପ୍ରେମର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ପରକୀୟା ନାୟିକାଙ୍କ ଦେହକୁ ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନ ଓ ପରକୀୟା ନାୟିକାଙ୍କଠାରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ଓ ରାଧାରାଣୀଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି ଏମାନେ ତାଙ୍କ ସେବା କରନ୍ତି । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ପ୍ରେମ ବିନା ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରନନ୍ଦନଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ତି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ । ସେମାନେ କହନ୍ତି, ପରକୀୟା କାନ୍ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଦେହ—ବୃନ୍ଦାବନରେ ଶରଣ କରି ଉକ୍ତ ବୃନ୍ଦାବନରେ ନିଜର ଜୀବନ, ଯୌବନ ଓ ଦେହ ଅର୍ପଣ ଓ ତାଙ୍କ ରତିରେ ନିଜ ରତି ମିଶାଇ ଭାବ ଓ ପ୍ରେମକୁ ଏକ କରି କାମବୀଜ କାମଗାୟତ୍ରୀଦ୍ୱାରା ସେହି କାମିନୀଙ୍କ କାମ-ରତିକୁ ଉଦ୍ରେକିତ କରି ତାଙ୍କ ଅଧରାମୃତ ପାନ କରି ସାଧକ ଓ ପରକୀୟା ଦୁହେଁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଲାଭ କରିବେ । ସୁତରାଂ ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ଭଜନ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରଥମତଃ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ, ନବଯୌବନସମ୍ପନ୍ନା ପରକୀୟା ରସିକା ରମଣୀ ଲୋଡ଼ା । ପରେ କୌଣସି ରସିକ ଭକ୍ତଙ୍କଠାରୁ ବା ଗୁରୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ସାଧନମତ ଉପଦେଶ ନେଇ ସେହି ନାୟିକାଙ୍କଠାରେ ଦେହ-ମନ ସମର୍ପଣ କରି ସାଧନ ଭଜନ କଲେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣପ୍ରାପ୍ତି ଘଟେ । ସହଜିଆମାନେ କହନ୍ତି ଯେ ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁ ଏହା ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଅତି ଗୋପନରେ ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ଓ ସ୍ୱରୂପ ଦାମୋଦର ଆଦି କେତେକ ମର୍ମୀ ଭକ୍ତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହା ଅସ୍ୱାଦନ କରିଥିବା କଥା ସ୍ୱରୂପ ଦାମୋଦରଙ୍କ 'କଡ଼ଚା' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଛି । ରାୟ ରାମାନନ୍ଦ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେବଦାସୀଙ୍କୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚଣ୍ଡୀଦାସ ଧୋବଣୀ ରାମୀକୁ, ବଦ୍ୟାପତି ଶିବସିଂହଙ୍କ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ, ଜୟଦେବ ପଦ୍ମାବତୀଙ୍କୁ, ଶ୍ରୀରୂପ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମୀରବାଈଙ୍କୁ, ବିଲ୍ୱମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କୁ, କୃଷ୍ଣଦାସ କବିରାଜ ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗୀଙ୍କୁ ପରକୀୟା ନାୟିକାରୂପେ ଭଜନା କରିଥିଲେ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ନ ହେଲେ ଏ ରସ ସାଧନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସାଧକ ଓ ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଋତି କଠିନ । ପ୍ରବୃତ୍ତି ମାର୍ଗର ମଧ୍ୟ ଦେଇ କାମଗନ୍ଧହୀନ [ପ୍ରେମଲାଭ କରିବାହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଟେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସହଜିଆ ମାର୍ଗ— ଦେ. ବି—ସହଜିଆ ୨ (ଦେଖ)
Sahajiā mārga — Sahajiā 2 (See)

ସହଜେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପ୍ରକୃତରେ; ସ୍ୱଭାବତଃ—1. Naturally. (ଉ—ସହଜେ କ୍ରୋଧ ଉଦୟ । ସହଜେ ଭୁ ସନ୍ଦେହ—ଜଗନ୍ନାଥ. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୨ । ଅନାୟାସରେ —2. Easily. (ଉ—ଟେଣ୍ଟ ପ୍ରକାରର ମାୟା ଭୁଟିଲେ ସହଜେ—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)
Sahaje
সহজে
सहजमें
(ସହଜେଇ[ହିଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସହଜେତର— ସଂ. ବିଣ (ସହଜଠାରୁ ଇତର=ଭିନ୍ନ; ୫ମୀ ତତ୍)—୧ । ଅସ୍ୱାଭାବିକ—1. Unnatural. ୨ । କୃତ୍ରିମ—2. Artificial.
Sahajetara

ସହଜୋଦାସୀନ—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି)—ସହଜ ଶତ୍ରୁ ଓ ସହଜ ମିତ୍ର ଲକ୍ଷଣ ରହିତ ବନ୍ଧୁ ଓ କୁଟୁମ୍ବଗଣ (ମିତାକ୍ଷରା ।) —(Hindu law) One's relatives and agnates who are not included in the definition of Sahaja mitra and Sahaja śatru.
Sahajodāsīna

ସହଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସହନ)—୧ । ସହିବା—1. Bearing. ୨ । ସହିଷ୍ଣୁତା—2. Forbearance; endurance. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ମୋଟା ବିଲାତି କପଡ଼ା—3 A kind of foreign mill-made coarse cloth. ୪ । କର୍ଜ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦରରେ ଧାନ ଆଦି ବିକ୍ରି ହେଉଥିବ ତହିଁପେକ୍ଷା ବେଶି ଧାନ ଶୁଝିବା ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଅଗ୍ରିମ ଦିଆଯିବା ରୀତି—4. The mode of advancing money to a debtor on condition that the debtor will pay back the money in the shape of paddy at a rate cheaper than the then prevailing rate, on the stipulated date of repayment of the loan. ୫ । ଟଙ୍କାର ସୁଧ ପାଇଁ ପ୍ରଚଳିତ ଦରଠାରୁ ଅପେକ୍ଷା ଯେଉଁ ଅଧିକରୁ ଧାନ ଖାତକ ମହାଜନକୁ ଦିଏ— 5. Excess paddy paid by the debtor to a creditor over and above the current selling rate in lieu of interest for money advanced on loan. ୬ । ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ମାନସିକ ଭେଟ ଆଦି—6. Offerings voewd to be given to a Deity.
Sahaṇa
সহন সহন
বিলাতি কাপড়
विलायती कपड़ा, सहन
দাদন, বাড়ি
दादनी
মানসিক
मन्नत

ସହଣ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—ଫେଣ୍ଟା ସୁଝିବା ବେଳେ ଅସଲ ଟଙ୍କା ଷାଇଁ ପ୍ରଚଳିତ ଦର ଅନୁସାରେ ଯାହା ଧାନ ଦେଇ ହେବ ତହିଁ ରୂପରେ ସୁଧ ଧରିବଶ୍ରେ ଅଥବା ଧାନ ଦେଇ କରଜ ସୁଝିବା ପାଇଁ ଖାତକ ସଙ୍ଗେ ଚୁକ୍ତି କରି ଖାତକକୁ ଟଙ୍କା କରଜ ଲଗାଇବା—To advance money on loan to a debtor on condition that the debtor will repay the debt by deliver-
Sahaṇa lagā(ge)ibā
ধান বাড়ি দেওয়া
धानपर करज लगाना

ing paddy at the market rate on the stipulated day, together with a certain extra quantity of paddy for interest.

ସହଣା(ଣି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସହନ)—୧ । ସହନ—1. Endu-
Sabaṇā(ṇi) ସହନ सहन rance. ୨ । ସହିଷ୍ଣୁତା—
ମାନସିକ 2. Forbearance. ୩ । ଦେବତାଙ୍କୁ ଶୁଦ୍ଧ ବା
मन्नत ଭୋଗ ଅଦ; ମାନସିକ—3. Offerings vowed to be given to a Deity. (ଉ—ଅନୁ ଯେତେ ଦଅଁ ଦେବାକୁ ସହଣି ଥିଲ, ତାହା ସବୁ
ସହନଶୀଳ ଦଅଗଲ—କେଶବ. ନାଏକବାବୁ ।) ଦେ. ବଣ.
सहनमा ପୁଂ. (ସଂ. ଅଦୃଷ୍ଟ)—ସହିଷ୍ଣୁ—Forbearing.
(ସହଣିକ[କା]—ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ) (ସହଣା, ସହଣୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହଣି କରିବା—ପ୍ର ଦେ. (ସିଂହଭୂମି ଓ ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
Sahaṇi karibā ସିଦ୍ଧି ହେଲେ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି
ମାନସିକ କରା ଭୋଗ ବା ବଳି ଦେବା ପାଇଁ ମାନସିକ କରିବା—
मन्नत करना To vow to give some thing as offering to a Deity on the fulfilment of one's desire.

ସହଣ୍ଡୁକ—ସଂ. ବ—ମାଂସ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ (ଭାବପ୍ରକାଶ); ଛାଗର ମୁଣ୍ଡ
Sahaṇḍuka ବୁଣାଯାଇ ଓ ମାଂସ ଲୁଞ୍ଚିତ ଓ ଖଣ୍ଡିତ କରିଯାଇ ରନ୍ଧାଯିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନ—A curry of mutton. [ବ୍ୟ—ଛାଗାଦିର ପଞ୍ଜରା ଅଦି ମାଂସଳ ସ୍ଥାନର ମାଂସକୁ ଛୋଟ ଛୋଟ କରି କାଟି ଧୋଇ କରି ରଖିବ । କଟେଇରେ ଘିଅରେ (ଅଭାବରେ ତେଲରେ) ହଳଦୀ ଓ ହେଙ୍ଗୁ ଭାଜି, ଘିଅରୁ ହଳଦି ଓ ହେଙ୍ଗୁକୁ କାଢ଼ି ମୃଦୁ ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ଅଳ୍ପ ଘୃତରେ ମାଂସକୁ ଭାଜିବ । ମାଂସ ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଜଳ ଓ ଲବଣ ସଂଯୋଗ କରି ମଧ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ମସଲା ବଟା ପକାଇ ଦେବ । ଏରୂପେ ପାକ କରାଯିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ସହଣ୍ଡୁକ କହନ୍ତି । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକାରକ, ରୁଚିକର, ଅଗ୍ନିପ୍ରଦୀପକ ଓ ଧାତୁପୋଷକ—ଭାବପ୍ରକାଶ ।]

ସହତର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସହସ୍ର)—ସହସ୍ର—
Sahatar Thousand.

ସହଦେବ—ସଂ. ବ (ନାମ)—୧ । ପାଣ୍ଡୁ ରାଜାଙ୍କ ପଞ୍ଚମ ପୁତ୍ର; ପଞ୍ଚମ
Sahadeba ପାଣ୍ଡବ—1. The fifth Pāndaba brother. [ବ୍ୟ—ପାଣ୍ଡୁ ରାଜାଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ପତ୍ନୀ ମାଦ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟଙ୍କ ଔରସ ଜାତ ନକୁଳ ସହଦେବ ନାମକ ଯମଜ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର ।

ମାତା ପାଣ୍ଡୁଙ୍କ ସହମୃତା ହେବାରୁ ଏ ଭାଇ ଭାଇ ବିମାତା କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇ କୌମାରେୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ସହିତ କୃପ ଓ ଦ୍ରୋଣାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ଅସ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କଲେ । ସହଦେବ ଅସି-

ମୁଷ୍ଟି ଧାରଣରେ ବିଶେଷ ବୁଦ୍ଧିଲବ କରିଥିଲେ । ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଏହାଙ୍କ ଔରସରେ ଶ୍ରୁତସେନ ନାମକ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏ ଭାନୁମତୀ ନାମ୍ନୀ ଯଦୁ-ବଂଶୀୟ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ଅଜ୍ଞାତବାସ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତଦ ଥିଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତବାସ କାଳରେ ଏ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ତନ୍ତ୍ରୀପାଳ ନାମଧାରୀ ଗୋଶାଳାରକ୍ଷକ ରୂପରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ କାଳରେ ଏ ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜାମାନଙ୍କ-ଠାରୁ କର ଅଦାୟ କରିଥିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଦିବସରେ ଏ ଶକୁନିଙ୍କୁ ହତ କରିଥିଲେ । ଏ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ମହାପ୍ରସ୍ଥାନରେ ସହଗାମୀ ହୋଇ ଅତ୍ୟଧିକ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟାଭିମାନ ଜନିତ ପାପ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱର୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ନ ପାରି ସୁମେରୁ ଶିଖରରେ ପତିତ ହେଲେ । ୨ । ମଗଧରାଜ ଜରାସନ୍ଧଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଭାଗବତ)—2. Name of the son of Jarāsandha. [ବ୍ୟ—ଜରାସନ୍ଧଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ମଗଧର ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷ ଗ୍ରହଣ କରି ଚତୁର୍ଥ ଦିବସରେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ ।]

୩ । ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହରିବଂଶ)—3. Name of a son of King Harjyaśwa. ୪ । ସୋମ-ଦତ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହରିବଂଶ)—4. Name of a son of King Somadatta. ୫ । ଅଗ୍ନିଷ୍ଟୋମ, ବ୍ୟାଘ୍ରସଦନଙ୍କ ଓ ଶାକୁନ ଶାସ୍ତ୍ର ରଚୟିତାଙ୍କ ନାମ—(ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ)—5. Name of an author of some Sanscrit works. ଦେ. ବ (ପୁଂ) ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ସହଦେବା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହଦେବ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଶାରିବା (ମେଦିନୀ)-
Sahadebā 1. Śāribā (See) ୨ । ସର୍ପାକ୍ଷୀ (ମେଦିନୀ ସାପ ଡଙ୍କାଳିଆ ଗୁଳ୍ମ)—2. A plant. ୩ । ନାକୁଲୀ; ଏକ ପ୍ରକାର ସର୍ପଗନ୍ଧା; ଗନ୍ଧନାକୁଲୀ—3. A plant; Ophioxylon Serpentinum. ୪ । ପୀତ ଦଣ୍ଡୋତ୍ପଳା (ରତ୍ନମାଳା)—4. The yellow variety of Dandotpalā. ୪ । ବଳାଭେଦ; ମହାବଳା; ବଳମୂଳୀ—5. A plant; Sida Rhombifolia.
[୪ମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠବଳା, ମହାବଳା, କଟମ୍ଭରା, କେଶାରୁହା, କେଶରୁହା, ମୃଗାଦନୀ, ବର୍ଷପୁଷ୍ପା, କେଶବଦ୍ଧିନୀ, ପୂର୍ବସିଣା, ଦେବାବଳା, ସାରଣୀ, ପୀତପୁଷ୍ପୀ, ଦେବାର୍ହା, ଘଣ୍ଟବଣ୍ଠି, ମୃଗା, ଗୁଗରବା ।] [ବ୍ୟ—ଏହା ହୃଦ୍ରୋଗ, ବାତ, ଅର୍ଶ, ଶୋଥହର, ଶୁକ୍ରବୃଦ୍ଧିକର, ବଲ୍ୟ ଓ ବିଷମ ଜ୍ୱର ନାଶକ ।] ୬ । (ନାମ) ବସୁଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ 6. A name of the wife of Basudeba.

ସହଦେବୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସହଦେବ+ଈ. ଈ)—ସହଦେବଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—
Sahadebī 1. Wife of Sahadeba. ୨ । ସର୍ପାକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—2. Sarpākshī (See) ୩ । ସହଦେବା (୫) (ଦେଖ)—3. Sida Rhombifolia (plant ୪ । ସହଦେବା (୪) ଦେଖ—4. Sahadebā 4 (see) ୫ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)—5. Priyangu (See). ୬ । ମହାନୀଳୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. The big variety of the Indigo plant.

ସହଦେବୀ ଗଣ—ସଂ. ବି—ଦେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଦେବସ୍ନାନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ
Sahadebī gana ଔଷଧଗଣ [ଯଥା—ମହାବଳା, ବଳା, ଶତମୂଳୀ, ଶତାବରୀ, କୁମାରୀ, ଗୁଡ଼ୂଚୀ, ସିଂହୀ, ବ୍ୟାଘ୍ରୀ ଗରୁଡ଼ପୁଷ୍ପ]—A collection of herbs for bathing images during consecration,

ସହଧର୍ମ(ର୍ମା)ଚରଣ—ସଂ. ବି—ଏକ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମକର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ—
Sahadharma(rmā)charana Performance of religious rites together.

ସହଧର୍ମଚାରିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହ+ଧର୍ମ+ଚର୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Sahadharmachārinī ଇନ୍+ଈ. ଈ)—ସହଧର୍ମିଣୀ (ଦେଖ)—Sahadharminī. (See)
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହଧର୍ମଚାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Sahadarmachārī.

ସହଧର୍ମଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହ+ଧର୍ମ+ଚର. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Sahadharmachārī ୧ମା. ୧ମ)—ଏକ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମକର୍ମର
(ସହଧର୍ମଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁଷ୍ଠାତା—Performing religious acts together.

ସହଧର୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହ+ଧର୍ମନ୍; ୧ମା
Sahadharmā ୧ବ)—ସଧର୍ମୀ—Professing the same faith; having the same qualities or attributes.

ସହଧର୍ମିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହଧର୍ମନ୍+ଇନ୍+ଈ. ଈ)—୧ । ବେଦ-
Sahadharminī ବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ (ଅମର)—1. One's legally married wife. ୨ । ପତ୍ନୀ—2. One's wife. [ବି—କାରଣ, ସପତ୍ନୀକ ହୋଇ ଧର୍ମାଚରଣ କରିବ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି ।]

ସହନ—ସଂ. ବି (ସହ୍. ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସହ୍ୟ କରିବା—
Sahana 1. Bearing; endurance. ୨ । କ୍ଷାନ୍ତି; କ୍ଷମା; ସହିଷ୍ଣୁତା; ତିତିକ୍ଷା—2. Forbearance; calm resignation. ୩ । ପ୍ରତୀକ୍ଷା (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—3. Waiting. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ସହିଷ୍ଣୁ; ସହନଶୀଳ—Forbearing; enduring.

ସହ ନର୍ତ୍ତନ—ସଂ. ବି—୧ । ଏକତ୍ର ମଣ୍ଡଳାକାର ନୃତ୍ୟକରଣ—
Saha narttana 1. Dancing together in a ring. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ନାଚିବା—2. Ball dance.

ସହନର୍ତ୍ତକ—ପୁଂ } —ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ
ସହନର୍ତ୍ତକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ }

ସହନଶୀଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହନ+ଅଭ୍ୟାସ ଅର୍ଥରେ ଶୀଳ)—
Sahanasīla ସହିଷ୍ଣୁ—Forbearing.
(ସହନଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ସହନଶୀଳତା—ବି]

ସହନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସହ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ସହନ-
Sahanīya ଯୋଗ୍ୟ; ସୋଢବ୍ୟ—1. Bearable; tolerable. ୨ । ସହ୍ୟ; ଯାହା ସହି ହୁଏ—2. Which is endured.

ସହନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସହିଷ୍ଣୁ)—ସହଣି; ସହିଷ୍ଣୁ—
Sahantā ଯେ ସହ୍ୟ କରେ सहनमा Forbearing.

ସହପକ୍ଷ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସପକ୍ଷ)—ସାହାପକ୍ଷ (ଦେଖ)—Sāhā
Sahapaksha paksha. (See) (ହି—ବନ୍ଧୁ ଉତ୍ତରେ ବନ୍ଧୁ ସପକ୍ଷ ଏବେ ତାଙ୍କୁ ହୋଇଛନ୍ତି ସହପକ୍ଷ । ରାଜଦାଣ୍ଡ, ଗୌର ଭାରତ ଭାଗବତ ।] सपक्ष

ସହପତ୍ନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପତିପତ୍ନୀଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sahapatnī 1. (The husband and the wife) Going in company. ୨ । ପତିଙ୍କ ସମଭିବ୍ୟାହାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. (the wife) Accompanied by the husband. ସଂ. ବି—ଦମ୍ପତି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Couple; a married pair.

ସହପାଂଶୁକୀଳ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସହ+ପାଂଶୁ+କୀଳ୍. ଧାତୁ=
Sahapāmsukīla ଖେଳିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ସଙ୍ଗେ ପାଂଶୁରେ ବା ଧୂଳିରେ ଖେଳେ)—୧ । ଧୂଳିଖେଳରେ ସାଙ୍ଗୀ—1. One's playmate of childhood. ୨ । ବୟସ୍ୟ; ସଖା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Companion of the same age.

ସହପାଂଶୁ କୀଳନ (କ୍ରୀଡ଼ନ)—ସଂ. ବି (ସହ+ପାଂଶୁ+କୀଲ୍. ଧାତୁ,
Sahapāmsu kīlana (krīdana) କ୍ରୀଡ୍ ଧାତୁ= ଖେଳିବା+ଭାବ. ଅନ)—ପିଲାମାନଙ୍କ ଧୂଳିଖେଳ—Children's play by making houses of dust.

ସହପାଠ—ସଂ. ବି—୧ । ଏକତ୍ର ପଠନ—1. Reading to-
Saha pātha gether. ୨ । (ଆଧୁନିକ) ବାଳକବାଳିକାମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ପାଠପଢ଼ା—2. Co-education.

ସହପାଠୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହ+ପଠ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସହ
Sahapāthī ପାଠିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଏକତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ;
(ସହପାଠିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସହାଧ୍ୟାୟୀ—Reading together. ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସାଙ୍ଗ ପଢ଼ୁଆ ପିଲା—Classmate.

ସହପାନ—ସଂ. ବି—୧ । ଏକତ୍ର ପାନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ପାନ—1. A
Sahapāna drinking of fluids in company. ୨ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ସୁରାପାନ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—

2. A drinking (of wine) in company; drinking bout.

ସହପିଣ୍ଡ କ୍ରିୟା—ସଂ. ବ—ସପିଣ୍ଡୀକରଣ ଶ୍ରାଦ୍ଧ (ଦେଖ ୩୨୪୮)—
Sahapinda kriyā Sapindīkarana. (See)

ସହ ପୀତି—ସଂ. ବ—ଏକତ୍ର ମଦ୍ୟାଦ ପାନ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)
Saha pīti A drinking in company.

ସହପୂର୍ବାହ୍ଣ—ସଂ. ଅ (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ପୂର୍ବାହ୍ଣ ସଦୃଶ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ
Saha pūrbāhna ବ୍ୟାକରଣ)—Like forenoon; similar to forenoon.

ସହ ପ୍ରସ୍ଥା(ସ୍ଥା)ୟୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହ+ପ୍ର+ସ୍ଥା ଧାତୁ; ସ୍ଥା ଧାତୁ+
Saha prajā(sthā)yī କର୍ତ୍ତି ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—ଏକ ସଙ୍ଗେ
[ସହପ୍ରସ୍ଥା(ସ୍ଥା)ୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଗମନକାରୀ; ସହଯାଶୀ—
Going or walking together.

ସହବତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସୋହ୍‌ବତ୍)—୧ । ସଂସର୍ଗ—1. Conjunction. ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Connection. ୩ । ସହଗୃହୀତା—
Sahabat
ସোহবত্ সোহবত
3. Companionship, ୪ । ସହବାସ—4. Cohabitation. ୫ । ସଂସର୍ଗଜ ଦୋଷ ଗୁଣ—
5. Qualities which one attains as a result of companionship.

ସହବତୀ—ବୈଦେ. ବ—୧ । ସଙ୍ଗୀ—1. Companion. ୨ । ସହକାରୀ—2. Assistant.
Sahabatī
(ସହବତଅ—ଅବ୍ୟୟ)
সোহবতী সোহবতী

ସହବତ୍ସ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସବତ୍ସ; ବତ୍ସ। ସହିତ—
Sahabatsa Accompanied by the calf.
(ସହବତ୍ସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହ ବସତି—ସଂ. ବ—ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନ—
Saha basati Staying together.

ସହବାଦ—ସଂ. ବ—୧ । ବାଦାନୁବାଦ; ତର୍କ ବିତର୍କ—1. Discussion. ୨ । ମକଦ୍ଦମାରେ ସଓାଲ
Sahabāda
ଜବାବ—2. Argument in court.

ସହବାସ—ସଂ.ବ (ସହ+ବସ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧। ପରସ୍ପର ସଂସର୍ଗ—
Sahabāsa 1. Mutual conjunction; intercourse.
୨। ଏକସଙ୍ଗେ ଅବସ୍ଥାନ—2. Staying together.
୩ । ପତିପତ୍ନୀ ରୂପେ ଏକତ୍ରାବସ୍ଥାନ—
3 Living together as husband and wife.
୪ । ଏକତ୍ରବାସ—4. Living together. ୫। ସଙ୍ଗମ
—5. Association. ଦେ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷଙ୍କ ସଙ୍ଗମ;
ମୈଥୁନ—Cohabitation; sexual intercourse.

ସହବାସ-ସମ୍ମତି-ଆଇନ୍—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବାଳିକା ଅପଣା ସଙ୍ଗେ
Sahabāsa sammati āin ସଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ପୁରୁଷକୁ
সহবাস সম্মতি আইন অନୁମତି ଦେଲେ ବାଳିକାର ଯେଉଁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
सहवास सम्मति आइन् ବୟସ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ତାହା ଆଇନ
ଅନୁସାରେ ବାଳିକାର ସମ୍ମତି ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହି
ଆଇନ୍—The age-of-consent-law; the law which fixes the minimum age of a girl after which the girl will be considered to be free to give her legal consent to sexual union with a male.

ସହବାସୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହ+ବସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍; ୧ମା.
Sahabāsī ୧ବ)—ଏକତ୍ରବାସକାରୀ—Living
(ସହବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) together.

ସହବ୍ରତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକତ୍ରବ୍ରତାଚାରୀ—
Sahabrata Observing vows together.
(ସହବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହବ୍ରତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହବ୍ରତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ)-ସହବ୍ରତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sahabratā Feminine of Sahabrata.
ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହଧର୍ମିଣୀ; ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ; ଧର୍ମପତ୍ନୀ
(ଶବ୍ଦକୋଷ)—One's wedded wife.

ସହଭାବୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସହ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍; ୧ମା.୧ବ)—
Sahabhābī ୧ । ସହାୟ; ସାହାଯ୍ୟଦାତା (ହିତାଶ୍ରୟେଷ)—
(ସହଭାବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Help; abettor. ୨ । ସହଚର—
2. Companion. ୩ । ସହୋଦର; ସୋଦର—
3. Uterine brother. ବଣ—୧। ସହିତ ଉତ୍ପନ୍ନ—
1. Born with. ୨। ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—2. Helping; abetting.

ସହଭୁଜ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସହ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍)—
Sahabhuj ଏକତ୍ର ଭୋଜନକାରୀ—Eating or dining together.

ସହଭୂ—ସଂ. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସହ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି କ୍ୱିପ୍)—
Sahabhū ଏକତ୍ର ଉତ୍ପନ୍ନ—Produced or born together.

ସହଭୁଲ୍—ଦେ. ବ (ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ସାବଧାନିଭ୍ରମ—Mistake;
Saha bhul oversight. ୨। କୌଣସି ବିଷୟ ଛାଡ଼ି ଯିବା
সহভুল भूलचूक —2. Omission.

ସହ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ—୧ । ଏକତ୍ରଭୋଜନ; ସଗ୍ଧ (ଅମର)—
Saha bhojana 1. Dining together. ୨ । ପଂକ୍ତିଭୋଜନ
—2. Dining together in a row.
୩ । ଏକତ୍ର ଭୋଗ କରିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
3. Enjoyment together; simultaneous enjoyment.

ସହଭୋଜୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍ ୧ମା ୧ବ)
Sahabhojī ଏକତ୍ରଭୋଜନକାରୀ—Dining together.
(ସହଭୋଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହମ—ସଂ ବ.—ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷମତେ ବର୍ଷ ପ୍ରବେଶ ବର୍ଷଲଗ୍ନାଦିରେ
Sahama ବର୍ଷର ଫଳାଫଳ ଜାଣିବା ନିମିତ୍ତ [illegible]
ଲଗ୍ନାଦିରେ [illegible]

ପାଇଁ ଗଣନା କରାଯିବା ତାଜକୋକ୍ତ ଯୋଗବିଶେଷ—The result of a kind of astrological calculation (according to the Tājaka method) for finding out what will happen in the coming year or what will happen to the life of a just born baby. [ଦ୍ର-ନୀଳକଣ୍ଠୋକ୍ତ ତାଜକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସହମ ଗଣନା ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ୫°ପ୍ରକାର । ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ଫୁଟ, ରବିସ୍ଫୁଟ, ଲଗ୍ନସ୍ଫୁଟ, ବୃହସ୍ପତି ସ୍ଫୁଟ ଆଦିର ଯୋଗ ବିଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ସହମ ଅନୟନ କରାଯାଏ । ସହମ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଯେଉଁ ରାଶି ମିଳେ ସେହି ରାଶିର ଅଧିପତି ଗ୍ରହଙ୍କୁ ସହମାଧିପତି ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାନ, ବଳ ଓ ଦୃଷ୍ଟିର ଫଳରେ ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ । ସହମମାନଙ୍କ ନାମରୁ ତତ୍ତତ୍ ସହମର ଫଳ ସୂଚିତ ହୁଏ, ଯଥା—ପୁଣ୍ୟସହମ, ରୋଗସହମ, ଶ୍ୱଶୁରସହମ, କଳହସହମ, ମୃତ୍ୟୁସହମ, ଯଶଃସହମ, କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିସହମ, ପରଦେଶ ସହମ, ଜଳପଥସହମ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସହମ, ବାଣିଜ୍ୟସହମ, ଉଦ୍ବାହ ସହମ, ବନ୍ଧୁ ସହମ, ଜ୍ଞାନ ସହମ ଇତ୍ୟାଦି—ଶବ୍ଦକୋଷ ।)

ସହ ମରଣ—ସଂ. ବି—ସହାନୁଗମନ; ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଶବ ସହିତ
Saha maraṇa ଜ୍ୱଳଚ୍ଚିତାରୋହଣପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀର ମରଣ—Concremation; the act of self-immolation of a widow by ascending the burning funeral pyre of her deceased husband.

[ଦ୍ର—ମୃତପତିଙ୍କ ଶବ ସଙ୍ଗେ ବିଧବା ପତ୍ନୀଙ୍କ ମରଣକୁ ସହମରଣ ବୋଲାଯାଏ । ଦୂର ଦେଶରେ ପତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ କିମ୍ବା ପତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭିଣୀ ବା ରଜସ୍ୱଳା ଥିଲେ ପତିଙ୍କ ଶବଦାହ ପରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି 'ସନ୍ତକ'କୁ ଧରି ତାଙ୍କ ବିଧବାଙ୍କର ଚିତାଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଅନୁମରଣ ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପତିଙ୍କ ସହଗମନ ବା ଅନୁମଗନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସତୀ ବୋଲାଯାଏ । ମୃତପତିଙ୍କ ସହ ମରଣ ପ୍ରଥା ବେଦରେ ସୂଚିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଶିଶୁସନ୍ତାନରକ୍ଷିତ୍ରୀ, ଗର୍ଭିଣୀ ଓ ରଜସ୍ୱଳା ପକ୍ଷରେ ସହମରଣ ନିଷେଧ ଥିବା ବୃହସ୍ପତି ଆଦି ସ୍ମୃତିରୁ ଦେଖାଯାଏ । ମହାଭାରତରେ ସହମରଣର ବହୁ ଉଦାହରଣ ଅଛି । ମନୁ ସହମରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ କରି ବିଧବାଗଣଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି । ସହମରଣ ପୂର୍ବରୁ ସତୀ ଯେଉଁ 'ସଙ୍କଳ୍ପ ବାକ୍ୟ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସତୀ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଜ୍ୱଳଚ୍ଚିତାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବେ । ବିଧବା ସହମରଣ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ନ କଲେ ସେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବେ । ଦୁଇ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀସ୍ ଓ ରୋମ୍ ଦେଶର ପଣ୍ଡିତ ଓ ଐତିହାସିକମାନେ ଭାରତରେ ସହମରଣ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା କଥା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । କାଳକ୍ରମେ ଅନିଚ୍ଛୁକା ବିଧବାଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତି କରି ଲୋକେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚିତାଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ଖ୍ରୀ ୧୮୨୮ ସାଲ ପୂର୍ବରୁ କେବଳ କଲିକତା ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ୩୦୦ଠାରୁ ୬୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତୀଦାହ ହେଉଥିଲା । ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଫଳରେ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ୍ ୱିଲିଅମ୍ ବେଣ୍ଟିଙ୍କ୍ ୪ । ୧୨ । ୧୮୨୯ ତାରିଖରେ ସତୀଦାହ ହିନ୍ଦୁ ଦଣ୍ଡନୀୟ ଅପରାଧ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ଆଇନ୍ ଜାରି କଲେ ଓ ସତୀ ଦାହରେ ସହାୟତା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡ୍ୟ କଲେ । ତାହାର ଫଳରେ ଭାରତର ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରୁ କ୍ରମଶଃ ସହମରଣ ପ୍ରଥା ଲୋପ ହୋଇଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ଶାକଦ୍ୱୀପବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ, ଚୀନ ଦେଶର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ, କେତେକ ଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ (ଯଥା—ବାଲି ଓ ଲମ୍ବକ ଦ୍ୱୀପ)ରେ ମୃତପତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଧବାର ମରଣ ଓ ବଧ କଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଓ ଅଛି । (ଶବ୍ଦକୋଷ)]

ସହମାନ—ସଂ. ବିଣ—୧। (ସହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅନ)—ସହ୍ୟକରୁଥିବା—
Sahamāna 1. Enduring; forbearing; patient-
(ସହମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ly bearing. ୨। (ସହ + ମାନ) ମର୍ଯ୍ୟାଦାସହିତ—2. With respect. ସଂ. ବି ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ୍ ଈଶ୍ୱର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—The Omnipotent God.

ସହ ମୃତା—ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ମୃତ ପତିଙ୍କ ଚିତାରୋହଣ ପୂର୍ବକମୃତା(ସ୍ତ୍ରୀ)-
Saha mṛutā (a woman) Immolating herself by ascending her husband's funeral pyre.

ସହ ଯାତ୍ରା—ସଂ. ବି—ଏକ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରସ୍ଥାନ—
Saha jātrā Going together.

ସହଯାତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସହଯାତ୍ରିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସହ + ଯାତ୍ରା + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଇନ୍ (୧ମା; ୧ବ)—ଏକସଙ୍ଗେ ଗମନ-
Sahajātri ଶୀଳ—Travelling together.
ସହଯାତ୍ରିଣୀ } —ସ୍ତ୍ରୀ ବି—୧ । ଏକ ସଙ୍ଗେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା
ସହଯାତ୍ରିକା }
[ସହଯାତ୍ରିକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟକ୍ତି—1. A fellow-traveller. ୨ । ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ସଙ୍ଗହୋଇ ତୀର୍ଥକୁ ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି—2. Fellow-pilgrims.

ସହଯାୟୀ—ସଂ. ବିଣ (ସହଯାୟିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସହ + ଯା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି
Sahajāyi ଇନ୍ (୧ମା ୧ବ)—୧ । ଏକସଙ୍ଗେ ଗମନକାରୀ-
[ସହଯାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Going or travelling together. ୨ । ସହଯାତ୍ରୀ (ଦେଖ)—2. Sahajātri (See)

ସହଯୁଦ୍ଧ୍ୱା—ସଂ. ବିଣ (ସହ + ଯୁଧ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି କ୍ୱନିପ୍; ସହଯୁଦ୍ଧ୍ୱନ୍
Sahajuddhwā ୧ମା. ୧ବ)—ଏକତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକାରୀ—Fight-

ing together. ବି—ସହଯୋଦ୍ଧା; ଏକତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକାରୀ ବୀର—Co-warrior.

ସହଜେ—କ୍ରି, ଅ—ସହଜେ; ସ୍ୱଭାବତଃ—
Sahaje Naturally.
[ଉ—ଅପ୍ରୀତି ପ୍ରୟୋଜନ ତାର
ଗୋବନ୍ଦ ସହଜେ ଅନ୍ତର ।
ଭୂପତି. ପ୍ରେମ. ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସହଯୋଗ—ସଂ. ବି (ସହ+ଯୋଗ)—୧ । ସଂଯୋଗ—1. Union.
Sahajoga ୨ । ମିଳନ—2. Meeting. ୩ । ସଙ୍ଗ—
[ଅସହଯୋଗ—ବିପରୀତ] 3. Company. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ସହିତ ଯୋଗଦାନ—4. Cooperation with others. ୫ । ସମ୍ଭୋଗ; ମୈଥୁନ—Cohabitation.

ସହଯୋଗିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି—(ସହଯୋଗିନ୍+ଭାବ ତା)—ଅନ୍ୟ
Sahajogitā(twa) ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
(ଅସହଯୋଗିତା—ବିପରୀତ) Cooperation.

ସହଯୋଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହଯୋଗିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସହ+ଯୋଗ+
Sahajogi ଇନ୍)—୧ । ସହକାରୀ—1. Assisting.
[ସହଯୋଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—2. Helping.
୩ । ଏକତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—3. Cooperating; co-operative ବି—୧ । ସହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1 An assistant. ୨ । ଏକ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
[ଅସହଯୋଗୀ—ବିପରୀତ] 2 Colleague. ୩ । ସହଯୋଗ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. Cooperator. ଦେ. ବି—
ସହযোগী **सहयोगी** (ଆଧୁନିକ ରାଜନୀତି) ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହଯୋଗ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—(Modern politics) A person who acts in cooperation with the Government.

ସହଯୋଗୀ ସମିତି—ଦେ. ବି—ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଧନ ଓ ଚେଷ୍ଟା
Sahajogi samiti ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ବ୍ୟବସାୟ ସମିତି—
সহযোগীসমিতি **सहयोगिसमिति** Cooperative society.

ସହଯୋଗୀ ଋଣ ସମିତି—ଦେ. ବି.—ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ଧନ ଓ
Sahajogi ṛuṇa samiti ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ସଂସର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ
সহযোগী ঋণ সমিতি ଦରକାରବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ
सहयोगी ऋण समिति ଋଣ ଦଅଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଂଘ; କୃଷି ବାଙ୍କ—Co-operative Credit Society.
[ଦ୍ର—ଏହି ସମିତିମାନ ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହାକୁ କୃଷି ବାଙ୍କ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି । ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ହେଲେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଗ୍ରାମର ମହାଜନଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା କରଜ କରନ୍ତି । ଏହି ମହାଜନମାନେ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ବହୁତ ସୁଧ ନିଅନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଖାତକର ଦେୟ ଟଙ୍କା ଏତେ ବଢ଼ିଯାଏ ଯେ, ସେହି ଲୋକ ଋଣ ନେଇଥାଏ ସେ ଦେଣା ସୁଝି ପାରେ ନାହିଁ । ସମୟ ସମୟରେ ଏହି କରଜ ସୁଝିବାଲାଗି ଖାତକର ଜମି ବାଡ଼ି ବିକ୍ରି ହୋଇଯାଏ । ମାତ୍ର କୃଷିବାଙ୍କର ସୁଧ ଅଳ୍ପ ହୋଇଥିବାରୁ କୃଷକମାନେ ସହଜରେ ତାହା ସୁଝି ପାରନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ସହଯୋଗ ବାଙ୍କ ଥାଏ ତାହା କେନ୍ଦ୍ର ବାଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଋଣ ଆଣିଥାଏ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଏହି ବାଙ୍କର ମେମ୍ବର ବା ସଭ୍ୟ ହୋଇପାରନ୍ତି । କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କଲେ ବାଙ୍କରେ ଟଙ୍କା ଜମା କରି ପାରନ୍ତି । ଏଥିଲାଗି, ତାଙ୍କୁ ବାଙ୍କରୁ ସୁଧ ମିଳେ । ଯେଉଁମାନେ ଟଙ୍କା କରଜ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଯେଉଁ ସୁଧ ଦିଅନ୍ତି ତାହା ବାଙ୍କରେ ଜମା ରହେ । ଏହିପରି ଗ୍ରାମ ବାଙ୍କର ପାଣ୍ଠି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼େ । ଯଦି ଋଣ କିଅଯାଇଥିବା ମୂଳ ଓ ସୁଧ ନିୟମିତ ରୂପେ ଆଦାୟ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ବାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳେ । ଏହା ହେବାଲାଗି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଦାୟୀ । କାରଣ ସେମାନେ ନିଜେ ଗ୍ରାମବାଙ୍କର ସଭ୍ୟ । ସେମାନେ ଇଚ୍ଛା କଲେ କରଜ ଟଙ୍କା ମୂଳ ଓ ସୁଧ ଯଥା ସମୟରେ ସୁଝି ଦେଇ ପାରିବେ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ବାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେବ । କାରଣ, ସେମାନେ ଟଙ୍କା ଯେତେ ଅଧିକ ସମୟ ଆପଣା ପାଖରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେତେ ଅଧିକ ସୁଧ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ସେମାନେ ବାଙ୍କରୁ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା କରଜ ନେବେ ସେ ଟଙ୍କା ଯେପରି କେବଳ କୃଷିର ଉନ୍ନତି କରିବାରେ ଖରଚ କରନ୍ତି । ତାହା ହେଲେ ସେମାନେ କୃଷିରୁ ଯେଉଁ ଲାଭ ପାଇବେ ତହିଁରୁ କରଜ ଟଙ୍କା ଅସଲ ଓ ସୁଧ ସୁଝି ପାରିବେ ଏବଂ ବଳି ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ନିଜର ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ବଞ୍ଚାଇ ପାରିବେ । ସୁତରାଂ ଏହି ଟଙ୍କାରେ କେହି ଭଲ ବଳଦ, କେହି ଭଲ ବିହନ, କେହି ଭଲ ସାର କିଣି କରିପାରିବେ । କେହି ନିଜ ଜମିକୁ କୁଅରୁ ପାଣି ଆଣିବାଲାଗି ନାଳ ଖୋଳି ପାରିବେ କିମ୍ବା ନିଜ ଜମିର ଗୁଡ଼ି ପାଖରେ ମାଟି ବାନ୍ଧି ଉଅର କରି ପାରିବେ । ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଜମି ଏତେ ଉର୍ବର ହେବ ଯେ, ତହିଁରୁ ଦୁଇଗୁଣ ବା ତିନିଗୁଣ ଫସଲ ଆଦାୟ ହୋଇପାରିବ । ଏହି ଉପକାର ତୁଳନାରେ ବାଙ୍କ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ସୁଧ ନିଏ ତାହା କିଛି ନୁହେଁ, କହିବାକୁ ହେବ । ସମୟ ସମୟରେ ଏକକାଳୀନ କିଛି ଧନ ଲଗାଇବାଦ୍ୱାରା ଜମିର ଯେଉଁ ଉପକାର ହୁଏ ତାହାଦ୍ୱାରା ଆଗାମୀ କେତେ ବର୍ଷ ଲାଗେ ଲାଗେ ଭଲ ଫସଲ ଅଣା ଚଳିଯାଏ । ସମୟ ସମୟରେ ବାଙ୍କ ଇଲାକାର କର୍ମଚାରୀମାନେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ଆସି କୃଷି, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଏହି ଉପଦେଶ ସବୁ ମାନି କାମ କରିବା ଉଚିତ ।

ଯେଉଁମାନେ କୃଷିର ଉପକାର କରିବାଲାଗି ବାଙ୍କରୁ ଟଙ୍କା ଆଣି ତାହା ଅନ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ବ୍ୟୟ କରି [illegible] ବାଙ୍କରୁ କିଛି ଉପକାର ପାଇ [illegible]

ସେମାନଙ୍କ କୃଷିର କଛି ଉନ୍ନତି ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ସୁଝିବା ଲାଗି ସେମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅସୁବିଧା ହେବାକୁ ହୁଏ । ଏବଂ ଶେଷକୁ ସେମାନେ ନାଶ ହୁଅନ୍ତି । ଏଥିର ଉଦାହରଣ ଆମ ଦେଶରେ ବିରଳ ନୁହେଁ ।]

ସହଯୋଦ୍ଧା—ସଂ. ବି.—(ସହ+ଯୁଧ୍, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ=ସହଯୋଦ୍ଧୃ Sahajoddhā ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସହଯୁଦ୍ଧ୍ୱା (ଦେଖ) Sahajuddhwā (See)

ସହଯ୍ୟ—ଗ୍ରା· ବିଣ—ସହ୍ୟ (ଦେଖ) Sahajya सह्य सह्य Sabya (See)

ସହ୍‌ରଗଇ(ହି)—ବୈଦେ·ବି (ଫା.)—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୋଜା Sabargai (hi) (ଦିନଭମାମ ଉପବାସ) ପାଳିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସକାଳ ସହରଗହୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଭୋଜନ—Meal taken by a सहरगही Mahomedan who observes fast (ସହ୍‌ରଗଇ[ହି]—ଅନ୍ୟରୂପ) throughout the daytime somehours before dawn. [ବି—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ରମ୍‌ଜାନ୍ ମାସରେ ଯେଉଁ ରୋଜା ରଖନ୍ତି (ଉପବାସ ବ୍ରତ ପାଳନ୍ତି), ତହିଁରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳଗ୍ରହଣ ନିଷିଦ୍ଧ; ଏପରି କି, ସେ ସମୟରେ ଛେପ ଢୋକିଲେ ବା ହାକୁଟି ହେଲେ ରୋଜା ବିଫଳ ହୁଏ । ବ୍ରତଧାରୀମାନେ ରାତି ଶେଷରୁ ଘଣ୍ଟା ବେଳେ ଉଠି କିଛି ଖାଆନ୍ତି ଓ ଦିନଯାକ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି ।]

ସହର—ବୈଦେ·ବି (ଫା)—୧ । ନଗର—1. Town; city. ୨ । Sahara ରାଜଧାନୀ—2. Capital. ଦେ. ବି (ସଂ. ଶବର) ସହର —ଓଡ଼ିଶାର ଅନାର୍ଯ୍ୟ ବଣୁଆ ଜାତି ବିଶେଷ— सहर A class of wild nomadic tribes of सवर non-aryan origin found in Orissa. सबर [ବି—ଏମାନେ ଉଚ୍ଚ ଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ । (ସହରୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ ଗହ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣିମୀ । ସେ ଦିନ ଏମାନେ ଫଳ ମୂଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ରାଜାଙ୍କୁ ଭେଟି ଦିଅନ୍ତି, ଓ ଘୁମୁରା ବଜାଇ ପୁରୁଷମାନେ ନାଚନ୍ତି ଓ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି । ଏମାନେ ଜଙ୍ଗଲରୁ କାଠ ଓ ଫଳ ମୂଳ ସଂଗ୍ରହ କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।]

ସହରତ୍—ବୈଦେ· ବିଣ (ଫା. ଶୋହରତ୍)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ— Saharat 1. Famous. ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ—2. Public. सहरत् सोहरत ୩ । ପ୍ରକଟିତ—3. Published.

ସହର ତଳି—ଦେ· ବି—ନଗରର ଉପକଣ୍ଠ—The suburbs Sahara tali of a town or city. सहर तलि सहरका प्रान्त

ସହର ତଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନଗରର ଉପକଣ୍ଠବାସୀ— Sahara taliā 1. Resident of the suburbs of a सहर तलिया town. ୨ । ନଗରର ଉପକଣ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— सहरप्रान्ती 2. Suburban.

ସହର ପଲ୍ଲୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶବର ଓ ପଲ୍ଲୀ)—ଶବରପଲ୍ଲୀ; ଶବର- Sahara palli ମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ—A hamlet in- शबरपल्ली सहरकी पल्लि habited by śabaras.

ସହର ପାଖିଆ—ଦେ· ବିଣ—ସହରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—Adjacent Sahara pākhiā to town; adjoining a city. সহরের পাশের [ବି—ସହର ପାଖିଆ ନଦୀ କୂଳ ଗ୍ରାମ, ଦୁଇ सहर पास वाला କୋଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାଟ ବସିଲା ପରି ଲୋକଙ୍କ ଗହଳ ଚହଳ ଲାଗିଥାଏ । ଫକୀରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ବଳ୍ପ ।]

ସହର ବାସିନ୍ଦା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ନାଗରିକ—A townsman; Sahara bāsindā resident of a town; citizen. (ସହରବାସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) সহর বাসিন্দা सहर बासिन्दा

ସହରସା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ ମୁଗ; ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ଶବ୍ଦ- Saharasā ରତ୍ନାବଳୀ)—Phaseolus Trilobus.

ସହରା—ଦେ. ବି—୧ । ଏକଜାତୀୟ ମୋଟ ଶାରଦ ଧାନ—1. A Saharā species of winter paddy. ୨ । ପୁଂ (ସଂ. শবর सबरा ଶବର) ଶବରଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person (ଶବର[ରୁ]ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of the Sabara cast.

ସହରାଜ—ଦେ. ବି—ସୋମରାଜ (ହରେକୃଷ୍ଣ, ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ) (ଦେଖ); Sabarāja ଔଷଧମୂଳ ବିଶେଷ; ବାକୁଚ—Name of a সোমরাজ, হাকুচ medicinal plant; Serratula An- बकुची thelimintica.

ସହରାର୍ଡ଼ି(ଲି)—ଦେ· ବି—ଶରାଟି (ଦେଖ)—Sarāti (See) Saharārdi(li) শরাল टिटिहरी

ସହରି—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସଦୃଶ+ହରି, ଅବ୍ୟୟୀଭାବ)—ହରିସଦୃଶ Sahari (ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)—Similar to Hari. ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. The sun. ୨ । ବୃଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Bull. ବୈଦେ. ବିଣ সহুরে ଓ ବି (ଫା·)—ସହରିଆ (ଦେଖ)—Sabariā (See) सहरू ବୈଦେ. ବି (ଅ·)—ସହର୍‌ଗଇ (ଦେଖ)... Sahar-gai (See) ଗ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶବରଜାତି—Sabara caste.

ସହରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସହର ବା ନଗର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Sahariā Relating to a town; urban. সহুরে सहरू

ସହରି ଜାଲ(ଲି)ମ୍—ବୈଦେ· ବି (ଫା.) (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ସହରବାସୀ Sabari jāla(li)m ବା ନାଗରିକଙ୍କ ଢଙ୍ଗ ବା ଗୁଣ—The সহুরেঢং सहरू आलम manners of a townsman.

ସହର୍ଷ—ସଂ· ବିଣ (ସ+ହର୍ଷ)—ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—Delighted. ବି— Sabarsha ୧ । ହର୍ଷ (କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ)—1. Delight; joy. (ସହର୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା; ଅହଙ୍କାର (କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ)— 2. Boasting; arrogance.

ସହଳ—ଦେ. କ୍ରି· ବିଣ (ସଂ. ସତ୍ୱରକାଳ)—୧ । ଶୀଘ୍ର—1. Soon. Sahala ୨ । ସତ୍ୱର; ଚଞ୍ଚଳ—2. Quickly; briskly. শিগ্‌গির [ବି—ଖାଇବ ସହଳ, ପିଇବ ସହଳ, ଯାଇ ଘର·

जल्दी ଖଣ୍ଡି ଅର୍ଥ ଦର, ତେବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭଳଭ ସବୁ—
ভোর } ଚଳନ୍ତ ଭଗ ।] ୩ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ—3. Early. ବଣ—
প্রাতঃ ୧ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଘଟିବା—1. Happening
सकाल सुबह early in the morning. ୨। ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—
সকাল सुबहका 2. Brisk. ୩ । ସତ୍ୱର—3. Quick.
ফুর্তিবাজ फुर्तिला [ଦ୍ର—ଭୁଲ ଅ. ସହଲ=ଶିଥିଳ, ଶ୍ଲଥ,
ଶସ୍ତା, ସହଜ; ବ. ସହଲ=ଶିଥିଳ—Slack; loose.
କୋମଳ ସ୍ପର୍ଶ=Soft ତୁଳ. ହି. ସହଲ=ସରଳ,ସହଜ]

ସହଳ ଖିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେ ଶୀଘ୍ର ଭୋଜନ କିମ୍ବା ଶେଷ
Sahaḷa khiā କରେ—1. One who finishes his
সকাল খেকো(গো) meal quickly. ୨ । ଯେ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ
जल्दी खानेवाला ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପୂର୍ବରେ ଭୋଜନ
সকালখাওয়া କରେ—2. One who takes
शीघ्र भोजन, his meal early or whose time
सुबहमें भोजन of meal is earlier than others.
ବି—୧ । ଶୀଘ୍ର ଭୋଜନ—1. Quick eating.
୨ । ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ଭୋଜନ—2. Early morning meal.
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ସହଳ ଗାଧୁଆ, ସହଳ ଶୁଆ ଆଦି ହୁଏ ।]

ସହଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ)—ସସ୍ତା—Cheap. [ଉ—ଭଲମହଲ !
Sahala ହାଟରେ ଶୁଣୁଅ ଭର ସହଲ୍—ଭଗ ।]
শস্তা ବି (ସଂ. ଶଲ୍ୟ)—ଶଳ (ଦେଖ)
सस्ता Sala (See)

ସହଳ ସ(ସା)ହଳ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଅତି ଶୀଘ୍ର; ଚଳଦ ଚଲ୍‌ଦ-
Sahaḷa sa(sā)haḷa 1. Very quickly. ୨ । ଅତି
সকাল সকাল ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ—2. Very early in the
सुबह सुबह morning.

ସହଲି—ପ୍ରାଦେ (ଛତିଶଗଡ଼) ବଣ—ଶସ୍ତା—
Sahali Cheap.

ସହଳିଆ—ଦେ. କି. ବଣ—ସହଳ (ଦେଖ)—Sahaḷā (See)
Sahaḷiā ବଣ—ସହଳ (ଦେଖ)—Sahaḷa (See)
চট্‌পটে্ जलदबाज ୨ । ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ବା
(ସହଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ସମ୍ପାଦନ କରେ—2. Performing any act swiftly or early.

ସହଶଯ୍ୟାସନାଶନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସହ+ଶଯ୍ୟା+ଆସନ+ଅଶନ;
Saha śajyāsanāśana ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକତ୍ର ଶୟନ, ଉପ-
(ସହଶଯ୍ୟାସନାଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଶନ ଓ ଭୋଜନକାରୀ(ଭାଗବତ)—
Sleeping, sitting and dining together.

ସହସ୍—ସ. ବି—ସହଃ (ଦେଖ)—
Sahas . Sahaḥ (See)

ସହସ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ହସ=ହାସ୍ୟ)—୧ । ସହାସ୍ୟ;
Sahasa ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Smiling; laughing. [ଦ୍ର—
ମାଘ କାବ୍ୟର ୭ମ ସର୍ଗରେ 'ସହସା' ଏହି ଅର୍ଥରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ
(ସହସା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି ।] ସ. ବି—୧ । (ସହ୍ ଧାତୁ+
ଅଧିକରଣ ଅସ) ମାର୍ଗଶିର ମାସ—1. The month of
Mārgaśira. ୨ । (+କର୍ମ. ଅସ୍) ବଳ; ଶକ୍ତି—
2. Power; strength. ୩ । ଜ୍ୟୋତି; ତେଜ—3.
Lustre; vigour. ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ସହସହ
(ଦେଖ)—Saha saha (See)

ସହସମ୍ଭବ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ସହ+ସମ୍ଭବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହଜାତ—
Saha sambhaba Born together.
(ସହସମ୍ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହସହ—ଦେ. ବି ଓ ବଣ (ସ. ଶତଶତ)—୧ । ଶତଶତ; ବହୁ-
Sahasaha ଶତ—1. Hundreds. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ—
শতশত सासौ 2. Myriads; innumerable.

ସହସା—ସଂ. ଅ (ସହ=ସହିତ+ସୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+
Sahasā କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ । ଅକସ୍ମାତ; ହଠାତ୍—
1. All at once. ୨ । ଅତର୍କିତ ଭାବେ—2.
Unexpectedly. ୩ । ପୂର୍ବରୁ ଚିନ୍ତା ବା ବିବେଚନା
ନ କରି—3. Without forethought. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ
(ସହସର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ହାସ୍ୟକାରିଣୀ—Laughing
(female) [ଦ୍ର—ମାଘ କାବ୍ୟର ୭ ସର୍ଗ ୪୭
ଶ୍ଲୋକରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ 'ସହସା' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ
ହୋଇଅଛି ।]

ସହସା ଦୃଷ୍ଟ—ସ. ବଣ—ହଠାତ୍ ଦେଖାଯାଇଥିବା—Unexpectedly seen.
Sahasā drushṭa ବି (ପୁଂ) ଦତ୍ତକପୁତ୍ର (ଶବ୍ଦ
କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Adopted son.

ସହସାନ—ସ.ବଣ.ପୁଂ—(ସହ ଧାତୁ=ସହ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅସାନ)—
Sahasāna ୧ । କ୍ଷମାଯୁକ୍ତ, (ଉଣାଦି କୋଷ)—1. Forgiving. ୨ । ସହିଷ୍ଣୁ—2. Forbearing. ବି—
୧ । ମୟୂର (ଉଣାଦି କୋଷ)—1. Peacock.
୨ । ଯଜ୍ଞ (ଉଣାଦି କୋଷ)—2. A Vedic sa-
(ସହସାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) crifice.

ସହସିତ—ସ. ବଣ (ସ+ହସିତ=ହାସ୍ୟ)—ସହାସ୍ୟ—
Sahasita Smiling; laughing.

ସହସେବୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଏକତ୍ର ସେବାକାରୀ—Serving or
Sahasebī tending together. ସ. ବି. ପୁଂ—
[ସହସେବିନୀ, ସହସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଏକତ୍ର ସେବାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
(ସହସେବକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Co-servant

ସହସୈନ୍ୟ—ଦେ. ବି—(ବାଇବଲ୍) ଏକତ୍ର ହୋଇ ଏକ ପକ୍ଷରେ
Sahasainya ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିବା ସୈନ୍ୟ—Soldiers
সহসৈন্য सहसैन्य fighting on one side.

ସହସ୍ୟ—ସ. ବି (ସହ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରବଳ କରିବା+ଯ, କର୍ମବାଚ୍ୟ, ଅଥବା
Sahasya ସହସ୍—ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସ+ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅର୍ଥରେ ଯ)
ପୌଷମାସ—The lunar month of Pausha.

ସହସ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ହସ୍ତ)—ହସ୍ତଯୁକ୍ତ—
Sahasta Having hands.
(ସହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହସ୍ର—ସଂ. ବ (ସ=ସମାନ+ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ର)—
Sahasra ଦଶଶତ ସଂଖ୍ୟା; ହଜାର—Thousand. ବଣ. ୧ । ଦଶଶତ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering a thousand. ୨। ଅସଂଖ୍ୟ—2. Innumerable; multitudinous. [ଦ୍ର—ସହସ୍ର ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବେ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଲଗିଲେ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାର ସେତେ ଗୁଣ ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଏ ଯଥା—ଏକ ସହସ୍ର, ସାର୍ଦ୍ଧ ସହସ୍ର, ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଅନ୍ତର; अस्तर ଶତସହସ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ।] ଗ୍ରା ବ—(ସଂ. ଶସ୍ତ୍ର)—ଶସ୍ତ୍ର—Weapon.

ସହସ୍ର ଆଖି—ଦେ· ବ—ଇନ୍ଦ୍ର; ସହସ୍ରାକ୍ଷ—Indra, the king of
Sahasra ākhi the Gods. [ଦ୍ର—ପଶ୍ଚିମରେ ବଳାତ ସହସ୍ର ଆଁଖି सहस्राक्ष, सहस्रनयन ସେ ସହସ୍ର ଅକ୍ଷି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସହସ୍ର କର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସହସ୍ର=ଅସଂଖ୍ୟ ଅଟେ କର=
Sahasra kara କିରଣ ଯାହାର)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨ । (ସହସ୍ର ବାହୁ ଥିବାରୁ)—କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ (ଦେଖ) 2. Kārttabīrjyārjuna (See)

ସହସ୍ର କାଣ୍ଡା—ସଂ· ବ—ଶ୍ୱେତଦୁବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The white
Sahasra kāṇḍā variety of Dooba grass.

ସହସ୍ର କିରଣ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+କିରଣ)—ସହସ୍ରକର;
Sahasra kiraṇa ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.

ସହସ୍ର କୁମ୍ଭ—ସଂ· ବ—(ମ. ପ, ଲୋ; ସହସ୍ର ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ କୁମ୍ଭ)—ରାଜ୍ୟା-
Sahasra kumbha ଭିଷେକ ଓ ଦେବସ୍ନାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ବହୁ ଛିଦ୍ରବିଶିଷ୍ଟ କୁମ୍ଭ—A pitcher with many holes used in the bath of Deities and kings.

ସହସ୍ର କୃତ୍ୱ(ତ୍ୱଃ)—ସଂ. କ୍ରି. ବଣ (ସହସ୍ର+କୃତ୍ୱ; କୃତ୍ୱସ୍)—୧ ।
Sahasra krutwa(twaḥ) ହଜାରେ ଥର—1. A thousand times. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟଥର—2. Innumerable times; times out of number. ୩ । ବହୁବାର; ବାରମ୍ବାର—3. Repeatedly.

ସହସ୍ରଗୁ—ସଂ. ବଣ (ସହସ୍ର+ଗୋ, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ହଜାରେ
Sahasragu ଗୋରୁ ଅଛନ୍ତି—Owning a thousand cows. ସଂ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ: ଶ)—The sun.

ସହସ୍ର ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଚକ୍ଷୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.
Sahasra chakshuḥ ସଂ. ବିଣ—ସହସ୍ର ନୟନଯୁକ୍ତ—Thousand-eyed.

ସହସ୍ର ଚେତାଃ(ଚିତ୍ତ,ଚରଣ)—ସଂ· ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—
Sahasra chetaḥ(chitta, charaṇa) Bishṇu.

ସହସ୍ରଣୀ—ସଂ. ବ (ଯେ ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳରେ ସହସ୍ର ରଥୀଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା
Sahasraṇī କରି ପାରନ୍ତି)—ଭୀଷ୍ମ (ହ· ଶ)—A name of Bhīshma.

ସହସ୍ରାଂଶୁ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଚୁକ୍ର; ଖଣ୍ଟାଖାଳଙ୍ଗ ଶ.ଗ—
Sahasraṇut The common sorrel (plant).

ସହସ୍ରତମ—ସଂ· ବଣ (ସହସ୍ର+ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—ହଜାରେ ସଂଖ୍ୟାର
Sahasratama ପୂରଣ—One thousandth.

ସହସ୍ରଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଗୋସହସ୍ର ଦାତା—1. Giving
Sahasrada away 1000 cows. ୨ । ବହୁ ଦାତା—
(ସହସ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Bestowing much gift. ସଂ. ବ ବାଲିଆ ମାଛ (ହ. ଶ)—3. The catfish.

ସହସ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରୀ)—ସଂ. ବ (ସହସ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ରନ୍ ଶବ୍ଦ)——ବୋଦାଳ
Sahasra daṁshṭra(shṭrī) ପଙ୍ଗ; ବାଲିଆ ମାଛ; ପାଠୀନ. বোয়াল মাছ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A big scaleless चोयारी, पहीना fresh water fish; the catfish; Wallago Atta. [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ଳେଷ୍ମକର, ବଳକର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଶୁକ୍ରଜନକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ରକ୍ତପିତ୍ତ କୁପିତ ହୁଏ ଓ କୁଷ୍ଠ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହା ନିଦ୍ରାଳୁ ଓ ମାଂସଲୋଭୀ ।]

ସହସ୍ର ଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଦକ୍ଷିଣା)—ଯେଉଁ
Sahasra dakshiṇa ଯଜ୍ଞରେ ହଜାରେ ଗୋରୁ ବା ହଜାରେ ମୁଦ୍ରା ଦକ୍ଷିଣା ଦିଅଯାଏ—A Vedic sacrifice in which 1000 cows or coins are presented to Brāhmaṇas.

ସହସ୍ର ଦଳ—ସଂ. ବ—୧ । (ଦ୍ୱିଗୁ) ହଜାରେ ପାଖୁଡ଼ା—1. One
Sahasra daḷa thousand petals. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) (ପୁରାଣୋକ୍ତ) ସହସ୍ର ଦଳଯୁକ୍ତ ପଦ୍ମ—2. (mythological) Lotus with a thousand petals. ୩ । ବହୁ ଦଳବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ମ (ଲୋକପ୍ରିୟ)—3. Many-petalled lotus. ବଣ—ହଜାରେ ପାଖୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ—Thousand-petalled.

ସହସ୍ର ଦୃକ୍(ଶ୍)—ସଂ.ବ ଓ ବଣ (ସହସ୍ର+ଦୃକ୍=ଚକ୍ଷୁ ଯାହାର; ସହସ୍ର
Sahasra dṛuk(ś) +ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. କ୍ୱିପ୍)—ସହସ୍ରନୟନ (ଦେଖ)—Sahasra nayana (See) ସଂ. ବ. ବିଷ୍ଣୁ (ପୁରୁଷସୂକ୍ତ)—A name of Bishṇu.

ସହସ୍ର ଦୋଃ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଦୋସ୍=ହସ୍ତ; ସହସ୍ର
Sahasra doḥ ଦୋଷ୍ ଶବ୍ଦ)—କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ (ହଟୀଧର) (ଦେଖ)—Kārttabīrjyārjuna (See)

ସହସ୍ରଧା—ସଂ. କ୍ରି. ବଣ (ସହସ୍ର+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—୧ । ହଜାର
Sahasradhā ପ୍ରକାରେ—1. In a thousand ways. ୨ । ହଜାର ଥର—2. A thousand times. ୩ । ହଜାରେ ଅଂଶରେ—3. Into a thousand parts. ୪ । ଅସଂଖ୍ୟଥର—4. Many times; innumerable times.

ସହସ୍ର ଧାର—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ର—The circular
Sahasra dhāra weapon of Bishṇu. ବଣ—ସହସ୍ର ଧାରାଯୁକ୍ତ (ପାତ୍ର)—(a pot) From which water flows in thousands of streams.

ସହସ୍ର ଧାରା—ସଂ. ବ—ଦେବତା ସ୍ନାନାର୍ଥ ସହସ୍ର ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରରୁ ଗଳିତ
Sahasra dhārā ଜଳଧାରା—Water flowing in a thousand lines from a thousand-bored pot on an Idol (as in a sprinkling bath or shower bath).

ସହସ୍ରଧୀ(ବୁଦ୍ଧି)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—
Sahasra dhī(buddhi) Very keen-witted.

ସହସ୍ର ନୟନ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଗୌତମଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ
Sahasra nayana ଏହାଙ୍କ ଦେହରେ ଅସଂଖ୍ୟ ନୟନ ପରି ଚିହ୍ନ ଥିବାରୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—God Indra. ବଣ. ପୁଂ—ସହସ୍ର ଚକ୍ଷୁର୍ଯୁକ୍ତ—Thousand-eyed.

ସହସ୍ର ନାମ—ସଂ. ବ (ସହସ୍ର+ନାମନ୍)—ବିଷ୍ଣୁ ବା ଶିବ ଆଦି
Sahasra nāma ଦେବତାଙ୍କର ସହସ୍ର ନାମ ସମ୍ବଳିତ ସ୍ତୋତ୍ର—A prayer reciting a thousand different names of a Deity.

ସହସ୍ର ନେତ୍ର—ସଂ.ବଣ ଓ ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ସହସ୍ର ନୟନ (ହେମ-
Sahasra netra ଚନ୍ଦ୍ର) ଇନ୍ଦ୍ର—1. God Indra. ୨। ବିଷ୍ଣୁ (ଭାଗବତ)—2. Bishṇu.

ସହସ୍ର ପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ଶାସନ-
Sahasra pati କର୍ତ୍ତା—1. A governer over a thousand subjects. ୨। ସହସ୍ର ଗ୍ରାମର ଅଧିକାରୀ (ମନୁ ୭।୧୧୫)—2. The lord of a thousand villages. ୩। ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ—3. The owner of one thousand coins.

ସହସ୍ର ପତ୍ର—ସଂ.ବଣ—ସହସ୍ର ପାଖୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ—Thousand-petal-
Sahasra patra led. ବ—ସହସ୍ର ଦଳ (ଦେଖ)
Sahasra dala (See)

ସହସ୍ରପାତ୍—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହଜାରେ ପାଦଯୁକ୍ତ—Having
Sahasrapāt a thousand feet. ବ—୧। ବିଷ୍ଣୁ (ପୁରୁଷସୂକ୍ତ)—1. An epithet of Bishṇu. ୨। ଋଷିବିଶେଷ—2. Name of a sage. (ଉ—ସହସ୍ରପାତ୍, ସ୍ଥୂଳକର୍ଣ୍ଣି, ଲବଣାଶ୍ୱ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।)

ସହସ୍ର ପାଦ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହସ୍ର ପାଦଯୁକ୍ତ—Thou-
Sahasra pāda sand-legged. ବ—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—1. The sun. ୨। ବିଷ୍ଣୁ (ମେଦିନୀ)—2. Bishṇu. ୩। କାରଣ୍ଡ ପକ୍ଷୀ; କାଳ ହଂସ—3. An aquatic bird; a species of duck.

ସହସ୍ର ବଦନ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହସ୍ର ମୁଖଯୁକ୍ତ—
Sahasra badana Thousand-faced. ବ—ବିଷ୍ଣୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Bishṇu.

ସହସ୍ର ବାହୁ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହଜାରେ ବାହୁଯୁକ୍ତ—
Sahasra bāhu Having a thousand arms. ବ—୧। କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ (ଦେଖ)—1. Kārttabīrjyārjuna. ୨। ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩। ବଳିଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବାଣରାଜ (ଭାଗବତ)—3. Name of a demon king, son of Bali.

ସହସ୍ର ବିଧ—ସଂ. ବ—୧। ସହସ୍ର ପ୍ରକାର—1. Thousand
Sahasra bidha kinds. ୨। ବହୁପ୍ରକାର—2. Innumerable sorts. ବଣ—୧। ସହସ୍ର ପ୍ରକାରର—1. Thousand kinds of. ୨। ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରକାରର—2. Of innumerable sorts.

ସହସ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଭୂତ ବଳଶାଳୀ—
Sahasra bīrjya Very mighty.

ସହସ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହସ୍ର+ବୀର୍ଯ୍ୟ=ପ୍ରତାପ; ତେଜଃ+
Sahasra bīrjyā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଦୁବ୍ବା (ଅମର)—1. The doob grass. ୨। ମହାଶତାବରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Asparagus Racemsus (plant). ୩। ନୀଳ ଦୁବ୍ବା—3. The blue doob grass. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହସ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sahasra bīrjya.

ସହସ୍ର ବେଧ—ସଂ. ବ—୧। ଅଠାପାଳଙ୍ଗ ଶାଗ—1. The
Sahasra bedha common sorrel. ୨। ଚୁକ୍ର; କାଞ୍ଜିକା ଭେଦେଶ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Fermented rice-gruel. ୩। ହିଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—3. Assafoetida.

ସହସ୍ର ବେଧି—ସଂ. ବ—ହିଙ୍ଗୁ; ହେଙ୍ଗୁ (ମେଦିନୀ, ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sahasra bedhi Assafoetida.

ସହସ୍ର ବେଧୀ—ସଂ. ବଣ (ସହସ୍ର ବେଧିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—
Sahasra bedhi ଯାହା ସହସ୍ରକୁ ବେଧ କରେ—Piercing through a thousand. ବ—୧। ଅମ୍ଳବେତସ; ଜଳ ବେତ (ମେଦିନୀ)—1. A kind of water-ratan. ୨। କସ୍ତୁରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Musk. ୩। ହେଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—3. Assafoetida.

ସହସ୍ର ଭିତ୍—ସଂ. ବଣ (ସହସ୍ର+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. କ୍ୱିପ୍; ସହସ୍ର
Sahasra bhit ଭିଦ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସହସ୍ରବେଧୀ (ଦେଖ)-
Sahasrabedhī. (See) ବ—ସହସ୍ରବେଧୀ (ଦେଖ)-
Sahara bedhī. (See)

ସହସ୍ର ଭୁଜ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହଜାର [illegible]
Sahasra bhuja Having a thousand [illegible]
(ସହସ୍ରଭୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) arms. [illegible]

ସହସ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ହସ୍ତ)—ହସ୍ତଯୁକ୍ତ—
Sahasta Having hands.
(ସହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହସ୍ର—ସଂ. ବି (ସ=ସମାନ+ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+କର୍ତ୍ତି. ର)—
Sahasra ଦଶଶତ ସଂଖ୍ୟା; ହଜାର—Thousand. ବଣ. ୧। ଦଶଶତ ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering a thousand. ୨। ଅସଂଖ୍ୟ—2. Innumerable; multitudinous. [ଦ୍ର—ସହସ୍ର ଶବ୍ଦର ପୂର୍ବେ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ଲଗିଲେ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟାର ସେତେ ଗୁଣ ସଂଖ୍ୟା ବୁଝାଏ ଯଥା—ଏକ ସହସ୍ର, ସାର୍ଦ୍ଧ ସହସ୍ର, ଦ୍ୱିସହସ୍ର ଅন্তর; अस्तर ଶତସହସ୍ର ଇତ୍ୟାଦ ।] ସ୍ତ୍ରୀ ବ—(ସଂ. ଶସ୍ତ୍ର)—ଶସ୍ତ୍ର—Weapon.

ସହସ୍ର ଆଖି—ଦେ· ବି—ଇନ୍ଦ୍ର; ସହସ୍ରାକ୍ଷ—Indra, the king of
Sahasra ākhi the Gods. [ଭ—ପଶ୍ଚିମରେ ବଳିତ ସহস্রআঁখি सहस्राक्ष, सहस्रनयन ଯେ ସହସ୍ର ଆଖି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସହସ୍ର କର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ସହସ୍ର =ଅସଂଖ୍ୟ ଅଛି କର=
Sahasra kara କିରଣ ଯାହାର)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ—1. The sun. ୨। (ସହସ୍ର ବାହୁ ଥିବାରୁ)—କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ (ଦେଖ) 2. Kārttabirjyārjuna (See)

ସହସ୍ର କାଣ୍ଡା—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତଦୂବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The white
Sahasra kāndā variety of Dooba grass.

ସହସ୍ର କିରଣ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+କିରଣ)—ସହସ୍ରକର;
Sahasra kirana ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.

ସହସ୍ର କୁମ୍ଭ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ, ଲେ; ସହସ୍ର ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ କୁମ୍ଭ)—ରାଜ୍ୟା-
Sahasra kumbha ଭିଷେକ ଓ ଦେବସ୍ନାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ବହୁ ଛିଦ୍ରବିଶିଷ୍ଟ କୁମ୍ଭ—A pitcher with many holes used in the bath of Deities and kings.

ସହସ୍ର କୃତ୍ୱ(ତ୍ୱଃ)—ସଂ. କ୍ରି. ବଣ (ସହସ୍ର+କୃତ୍ୱ; କୃତ୍ୱସ୍)—୧।
Sahasra krutwa(twah) ହଜାରେ ଥର—1. A thousand times. ୨। ଅସଂଖ୍ୟଥର—2. Innumerable times; times out of number. ୩। ବହୁବାର; ବାରମ୍ବାର—3 Repeatedly.

ସହସ୍ରଗୁ—ସଂ. ବଣ (ସହସ୍ର+ଗୋ, ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ହଜାରେ
Sahasragu ଗୋରୁ ଅଛନ୍ତି—Owning a thousand cows. ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ: ଶ)—The sun.

ସହସ୍ର ଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଚକ୍ଷୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.
Sahasra chakshuh ସଂ. ବିଣ—ସହସ୍ର ନୟନଯୁକ୍ତ—Thousand-eyed,

ସହସ୍ର ଚେତଃ(ଚିତ୍ତ,ଚରଣ)—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—
Sahasra chetah(chitta, charana) Bishnu.

ସହସ୍ରଣୀ—ସଂ. ବି (ଯେ ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥଳରେ ସହସ୍ର ରଥୀଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା
Sahasrani କରି ପାରନ୍ତି)—ଭୀଷ୍ମ (ହ· ଶ)—A name of Bhishma.

ସହସ୍ରନୁତ୍—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଚୁକ୍ର; ଖଟାପାଳଙ୍ଗ ଶାଗ—
Sahasranut The common sorrel (plant).

ସହସ୍ରତମ—ସଂ. ବଣ (ସହସ୍ର+ପୂରଣାର୍ଥେ ତମ)—ହଜାରେ ସଂଖ୍ୟାର
Sahasratama ପୂରଣ—One thousandth.

ସହସ୍ରଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଗୋସହସ୍ର ଦାତା—1. Giving
Sahasrada away 1000 cows. ୨। ବହୁ ଦାତା—
(ସହସ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Bestowing much gift. ସଂ. ବି କାଳିଆ ମାଛ (ହ· ଶ)—3. The catfish.

ସହସ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ର(ଷ୍ଟ୍ରୀ)—ସଂ. ବି (ସହସ୍ର ଦଂଷ୍ଟ୍ରିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ବୋଦାଲ
Sahasra damshtra(shtri) ମତ୍ସ୍ୟ; କାଳିଆ ମାଛ; ପାଠିନ. বোয়াল মাছ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A big scaleless बोयारी, पहीना fresh water fish; the catfish. Wallago Atta. [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ଳେଷ୍ମକର, ବଳବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଶୁକ୍ରଜନକ । ଏହାଦ୍ୱାରା ରକ୍ତପିତ୍ତ ଦୂଷିତ ହୁଏ ଓ କୁଷ୍ଠ ରୋଗ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଏହା କଦ୍ୱାକୁ ଓ ମାଂସ-ଭୋଜୀ ।]

ସହସ୍ର ଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଦକ୍ଷିଣା)—ଯେଉଁ
Sahasra dakshina ଯଜ୍ଞରେ ହଜାରେ ଗୋରୁ ବା ହଜାରେ ମୁଦ୍ରା ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ—A Vedic sacrifice in which 1000 cows or coins are presented to Brāhmanas.

ସହସ୍ର ଦଳ—ସଂ. ବି—୧। (ଦ୍ୱିଗୁ) ହଜାରେ ପାଖୁଡ଼ା—1. One
Sahasra dala thousand petals. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) (ପୁରାଣୋକ୍ତ) ସହସ୍ର ଦଳଯୁକ୍ତ ପଦ୍ମ—2. (mythological) Lotus with a thousand petals. ୩। ବହୁ ଦଳବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ମ (ଶବ୍ଦକୋଷ) —3. Many-petalled lotus. ବିଣ—ହଜାରେ ପାଖୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ—Thousand-petalled.

ସହସ୍ର ଦୃକ୍(ଶ୍)—ସ.ବି ଓ ବିଣ (ସହସ୍ର+ଦୃକ୍=ଚକ୍ଷୁ ଯାହାର; ସହସ୍ର
Sahasra druk(s) +ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍)—ସହସ୍ରନୟନ (ଦେଖ)—Sahasra nayana (See) ସଂ. ବି. ବିଷ୍ଣୁ (ପୁରୁଷସୂକ୍ତ)—A name of Bishnu.

ସହସ୍ର ଦୋଃ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଦୋସ୍ =ହସ୍ତ; ସହସ୍ର
Sahasra doh ଦୋଷ୍ ଶବ୍ଦ)—କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ (ଜଟାଧର) (ଦେଖ)—Kārttabirjyārjuna (See)

ସହସ୍ରଧା—ସଂ. କ୍ରି. ବଣ (ସହସ୍ର+ପ୍ରକାରାର୍ଥେ ଧା)—୧। ହଜାର
Sahasradhā ପ୍ରକାରେ—1. In a thousand ways. ୨। ହଜାର ଥର—2. A thousand times. ୩। ହଜାରେ ଅଂଶରେ—3. Into a thousand parts. ୪। ଅସଂଖ୍ୟଥର—4. Many times; innumerable times.

ସହସ୍ର ଧାର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ର—The circular
Sahasra dhāra weapon of Bishṇu. ବିଣ—ସହସ୍ର ଧାରାଯୁକ୍ତ (ପାତ୍ର)—(a pot) From which water flows in thousands of streams.

ସହସ୍ର ଧାରା—ସଂ.ବି—ଦେବତା ସ୍ନାନାର୍ଥ ସହସ୍ର ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରରୁ ଗଳିତ
Sahasra dhārā ଜଳଧାରା—Water flowing in a thousand lines from a thousand-bored pot on an Idol (as in a sprinkling bath or shower bath).

ସହସ୍ର ଧୀ(ବୁଦ୍ଧି)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—
Sahasra dhī(buddhi) Very keen-witted.

ସହସ୍ର ନୟନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ଗୌତମଙ୍କ ଅଭିଶାପରୁ
Sahasra nayana ଏହାଙ୍କ ଦେହସାକ ଅସଂଖ୍ୟ ନୟନ ପରି ଚିହ୍ନ ଥିବାରୁ)—ଇନ୍ଦ୍ର—God Indra. ବିଣ. ପୁଂ—ସହସ୍ର ଚକ୍ଷୁର୍ଯୁକ୍ତ—Thousand-eyed.

ସହସ୍ର ନାମ—ସଂ. ବି (ସହସ୍ର+ନାମନ୍)—ବିଷ୍ଣୁ ବା ଶିବ ଅଦି
Sahasra nāma ଦେବତାଙ୍କର ସହସ୍ର ନାମ ସମ୍ବଳିତ ସ୍ତୋତ୍ର—A prayer reciting a thousand different names of a Deity.

ସହସ୍ର ନେତ୍ର—ସଂ.ବିଣ ଓ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସହସ୍ର ନୟନ (ଦେଖ-
Sahasra netra ଣନ୍ତୁ) ଇନ୍ଦ୍ର—1. God Indra. ୨। ବିଷ୍ଣୁ (ଭାଗବତ)—2. Bishṇu.

ସହସ୍ର ପତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କ ଶାସନ-
Sahasra pati କର୍ତ୍ତା—1. A governer over a thousand subjects. ୨ । ସହସ୍ର ଗ୍ରାମର ଅଧିକାରୀ (ମନୁ ୭।୧୧୫)—2. The lord of a thousand villages. ୩ । ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ—3. The owner of one thousand coins.

ସହସ୍ର ପତ୍ର—ସଂ.ବିଣ—ସହସ୍ର ପାଖୁଡ଼ାଯୁକ୍ତ—Thousand-petal-
Sahasra patra led. ବି—ସହସ୍ର ଦଳ (ଦେଖ) Sahasra daḷa (See)

ସହସ୍ରପାତ୍—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହଜାରେ ପାଦଯୁକ୍ତ—Having
Sahasrapāt a thousand feet. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ପୁରୁଷସୂକ୍ତ)—1. An epithet of Bishṇu. ୨ । ଋଷିବିଶେଷ—2. Name of a sage. (ଉ—ସହସ୍ରପାତ୍, ସ୍ଥୂଳକର୍ଣ୍ଣ, ଲବଣାକ୍ଷ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସହସ୍ର ପାଦ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହସ୍ର ପାଦଯୁକ୍ତ—Thou-
Sahasra pāda sand-legged. ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—1. The sun. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ମେଦିନୀ)—2. Bishṇu. ୩ । ଜାଲଗ୍ର ପକ୍ଷୀ; କାଳ ହଂସ—3. An aquatic bird; a species of duck.

ସହସ୍ର ବଦନ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହସ୍ର ମୁଖଯୁକ୍ତ—
Sahasra badana Thousand-faced. ବି—ବିଷ୍ଣୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Bishṇu.

ସହସ୍ର ବାହୁ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହଜାରେ ବାହୁଯୁକ୍ତ—
Sahasra bāhu Having a thousand arms. ବି—୧ । କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନ (ଦେଖ)—1. Kārttabīrjyārjuna. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । ବଳିଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ବାଣରାଜ (ଭାଗବତ)—3. Name of a demon king, son of Bali.

ସହସ୍ର ବିଧ—ସଂ. ବି—୧ । ସହସ୍ର ପ୍ରକାର—1. Thousand
Sahasra bidha kinds. ୨ । ବହୁପ୍ରକାର—2. Innumerable sorts. ବିଣ—୧। ସହସ୍ର ପ୍ରକାରର—1. Thousand kinds of. ୨। ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରକାରର—2. Of innumerable sorts.

ସହସ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଭୂତ ବଳଶାଳୀ—
Sahasra bīrjya Very mighty.

ସହସ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହସ୍ର+ବୀର୍ଯ୍ୟ=ପ୍ରଭାବ; ତେଜଃ+
Sahasra bīrjyā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଦୁବ (ଅମର)—1. The doob grass. ୨ । ମହାଶତାବରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Asparagus Racemsus (plant). ୩ । ନୀଳ ଦୁବ—3. The blue doob grass. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହସ୍ର ବୀର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sahasra bīrjya.

ସହସ୍ର ବେଧ—ସଂ. ବି—୧ । ଅଠାପାଳଙ୍ଗ ଶାଗ—1. The
Sahasra bedha common sorrel. ୨ । ତୁଣ୍ଡ; କାଞ୍ଜିକା ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Fermented rice-gruel. ୩ । ହିଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—3. Assafoetida.

ସହସ୍ର ବେଧି—ସଂ. ବି—ହିଙ୍ଗୁ; ହେଙ୍ଗୁ (ମେଦିନୀ, ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sahasra bedhi Assafoetida.

ସହସ୍ର ବେଧୀ—ସଂ. ବିଣ (ସହସ୍ର ବେଧିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା· ୧ବ)—
Sahasra bedhi ଯାହା ସହସ୍ରକୁ ବେଧ କରେ—Piercing through a thousand. ବି—୧ । ଅମ୍ଳବେତସ; ଜଳ ବେତ (ମେଦିନୀ)—1. A kind of water-ratan. ୨ । କସ୍ତୁରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Musk. ୩ । ହେଙ୍ଗୁ (ହି. ଶ)—3. Assafoetida.

ସହସ୍ର ଭିତ୍—ସଂ. ବିଣ (ସହସ୍ର+ଭିଦ୍, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍; ସହସ୍ର
Sahasra bhit ଭିଦ୍; ୧ମା· ୧ବ)—ସହସ୍ରବେଧୀ (ଦେଖ)-Sahasrabedhī. (See) ବି—ସହସ୍ରବେଧୀ (ଦେଖ)-Sahara bedhī. (See)

ସହସ୍ର ଭୁଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହଜାର [illegible]
Sahasra bhuja Having a thousand [illegible] (ସହସ୍ର ଭୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) arms. [illegible]

1. Bishnu. ୨ । କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜୁନ—2. Kārttabirjyārjuna, ୩ । ବଳି ପୁତ୍ର ବାଣରାଜ—3. The demon Bāṇa.

ସହସ୍ର ଭୁଜା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଦୁର୍ଗା—(ମାର୍କଣ୍ଡେୟ Sahasra bhujā ପୁରାଣ ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ)—The Goddess Durgā. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସହସ୍ରଭୁଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sahasra bhuja.

ସହସ୍ର ମୂର୍ଦ୍ଧା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ମୂର୍ଦ୍ଧନ; ୧ମା. Sahasra mūrddhā ୧ବ)—ହଜାରେ ମସ୍ତକଯୁକ୍ତ—Having a thousand heads. ବି—ବିଷ୍ଣୁ (ଭାଗବତ)—Bishṇu.

ସହସ୍ର ମୂଳୀ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ଦ୍ରବନ୍ତୀ; ବୃହଦନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ Sahasra mūḷi (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Croton Polyandrum (plant). ୨। ଅଖୁକର୍ଣ୍ଣୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)(ଦେଖ)—2. Ākhukarṇṇi. (See)

ସହସ୍ର ମୌଳି—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି—ସହସ୍ର ମୂର୍ଦ୍ଧା (ଦେଖ) Sahasra mauli Sahasra mūrddhā. (See)

ସହସ୍ର ରଶ୍ମି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହସ୍ରକର; ସୂର୍ଯ୍ୟ—Sahasra rasmi The sun.

ସହସ୍ର ଲୋଚନ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—ସହସ୍ର ନୟନ (ଦେଖ) Sahasra lochana Sahasra nayana. (See)

ସହସ୍ର ଶିଖର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହସ୍ର ଶିଖର ବିଶିଷ୍ଟ—Sahasra sikhara Having a thousand peaks. ସଂ.ବି—ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—The Bindhya range of mountains.

ସହସ୍ର ଶୀରଷ(ଷା)—ଛା.ବି (ସଂ. ସହସ୍ରଶୀର୍ଷା)—ବିଷ୍ଣୁ—Name of Sahasra sirisha(shā) Bishṇu [ହି—ସହସ୍ରଶୀରଷା ନାମେ सहस्रशीर्षा सहस्रशीर्षा ଦେବ ପୁରୁଷ । ପ୍ରାଚୀ. ଭାଗବତ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ।]

ସହସ୍ର ଶୀର୍ଷା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି (ସହସ୍ର+ଶୀର୍ଷନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Sahasra sirsha ସହସ୍ର ମୂର୍ଦ୍ଧା (ଦେଖ)—Sahasra mūrddhā. (See)

ସହସ୍ର ଶ୍ରବଣ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ (ଭାଗବତ)—Sahasra srabaṇa Bishṇu.

ସହସ୍ର ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ୱ—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରରଥ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Sahasra harjyaswa The car of Indra.

ସହସ୍ରା—ସଂ. ବି—୧ । ଅମ୍ବଷ୍ଠା; ଅକାନବନ୍ଧି ଲତା—1. Stephania Sahasrā Hernandifolia (creeper). ୨ । ଅମ୍ଳିକା ଶାଗ—2. Oxalis Corniculata (potherb). ୩। ମୟୂରଶିଖା ଗୁଳ୍ମ (ହେ. ଶ)—3. Celesia Cristata (plant).

ସହସ୍ରାଂଶୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଅଂଶୁ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—Saharāmsu The sun.

ସହସ୍ରାକ୍ଷ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର (ଅମର)—1. Indra. Sahasrāksha [ଦ୍ର—ଗୌତମ ମୁନିଙ୍କ ଅଭିଶାପରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସର୍ବ ଶରୀର ସ୍ତ୍ରୀ-ଚିହ୍ନମୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ପରେ ଉକ୍ତ ମୁନିଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଏହି ଚିହ୍ନ ସବୁ ଚକ୍ଷୁରେ ପରିଣତ ହେଲା, ତେଣୁ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ 'ସହସ୍ରାକ୍ଷ' 'ସହସ୍ର ନୟନ' ଇତ୍ୟାଦି ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ପୁରୁଷ ସୂକ୍ତ)—2. Bishṇu.

ସହସ୍ରାଣୀ(ନୀ)କ—ସଂ. ବି (ନାମ) (ସହସ୍ର ଅଛି ଅନୀକ=ସେନା Sahasrāṇi(ni)ka ଯାହାର)—ଶତାନୀକ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଅଗ୍ନି ପୁରାଣ)—Name of the son of king Satānika. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପିତା ଶତାନୀକ ଯଜ୍ଞରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ରଥ, ଗଜ ଅଶ୍ୱାଦି ଦାନ କରି ପୁତ୍ରଲାଭ କରିଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉକ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଏହି ନାମ ଦେଇଥିଲେ ।]

ସହସ୍ରାଧିପତି—ସଂ. ବି—ସହସ୍ର ପତି (ଦେଖ) Sahasrādhipati Sahasra pati. (See).

ସହସ୍ରାନନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ (ଭାଗବତ)—Sahasrānana Bishṇu.

ସହସ୍ରାର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର ଅଛି ଅର=କୋଣ ଯାହାର) Sahasrāra (ତନ୍ତ୍ର) ଶିରୋମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର ନାଡ଼ୀରୁ କଳ୍ପିତ ଅଧୋମୁଖ ସହସ୍ରଦଳ ପଦ୍ମ—The thousand-petalled lotus said to exist inside the head. [ଦ୍ର—ଏହା ସାଧକମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ ।]

ସହସ୍ରାର୍ଜୁନ—ସଂ. ବି (ମ. ଶ. ଭେ; ସହସ୍ରକରଯୁକ୍ତ ଅର୍ଜୁନ)—Sahasrārjuna କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜୁନ (ଦେଖ)—Kārttabirjyārjuna (See).

ସହସ୍ରାସ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହସ୍ର+ଆସ୍ୟ)-ସହସ୍ରବଦନ (ଦେଖ) Sahasrāsya Sahasra badana (See).

ସହସ୍ରାହ୍ୱ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ମୟୂରଶିଖା ନାମକ ଗୁଳ୍ମ—Sahasrāhi Celesia Cristata (plant). (ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ମୟୂରଶିଖା, ମଧୁଚ୍ଛଦା) [ଦ୍ର—ଏହା ଲଘୁ, ମଧୁର ଏବଂ ପିତ୍ତ, କଫ, ଅତିସାର, মোৰশিখা मोरशिखा ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଓ ବାଳଗ୍ରେହ-ନାଶକ ।]

ସହସ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସହସ୍ର+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—Saha:ri ୧ । ସହସ୍ରସେନାଧିପତି; ହଜାରୀ—1. The general over a thousand soldiers. ୨ । ସହସ୍ରପତି (ଦେଖ)—2. Sahasra pati (See) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସହସ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a thousand. ୨ । ଯାହାର ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟକ ଅଶ୍ୱ ଗଜାଦି ସୈନ୍ୟବଳ ଅଛି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Owning one thousand soldiers.

ସହସ୍ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ଓ ବିଣ—୧ । ଏକ ସହସ୍ର—1. One thou-Sahasre sand. ୨ । ଅସଂଖ୍ୟ—2. Innumerable. (ସହସ୍ରେକ—ଅନ୍ୟରୂପ হাজার हजारों

ସହା—ସଂ. ବି (ସହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ + ଆ)—୧। ସର୍ବଂସହା; ପୃଥିବୀ—
Sahā 1. The earth. ୨। ଘୃତକୁମାରୀ (ଅମର)—2. Aloe Indica. ୩। ମୁଦ୍‌ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ଅମର)—3. Phaseolus Trilobus. ୪। ନଖୀ; ଜଣେ ଭେଷଜ (ମେଦିନୀ)—4. A medicinal herb. ୫। ଦଣ୍ଡୋତ୍ପଳ (ମେଦିନୀ)—5. Canscora Decussta (plant). ୬। ଶୁକ୍ଳଝିଣ୍ଟୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ବାସକେଇଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—6. Barlaria Crastata (plant) ୭। ସର୍ପକଙ୍କାଳୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—7. Name of a plant. ୮। ରାସ୍ନା (ରତ୍ନମାଳା)—8. Vanda Roxburghii. ୯। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ରତ୍ନମାଳା); କଣ୍ଟାକୁସୁମ; ଅଗସ୍ତ୍ୟଗୁଳ୍ମ—9. A thorny plant; Gamboge Thistle. ୧୦। ପୀତଦଣ୍ଡୋତ୍ପଳ [ରତ୍ନମାଳା]—10. A species of 'Dandotpala'. ୧୧। ତରଣୀ ପୁଷ୍ପ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସେବତୀ ଫୁଲ—11. Musk rose; Rosa Moschata. ୧୨। କୁଆମଇଡ଼ା (ବୈଦ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—12. Tricosanthes Cucumerina. ୧୩। (+କର୍ମ. ଅ+ଆ) ହେମନ୍ତଋତୁ (ହି. ଶ)—13. Early winter. ୧୪। ମାର୍ଗଶିର ମାସ (ହି. ଶ)—14. The month of Margasira. ୧୫। ମେହେନ୍ଦି (ଦେଖ) ନଖରଞ୍ଜକ (ହି. ଶ)—15. Mehendi (See).

ସହା ସହନା ଦେ. ବି (ସହ ଧାତୁ)—୧। ସହିବା-
ସାହାଯ୍ୟ ସहाई(ତ) 1. Enduring, bearing. ୨। ସହାୟ—2. Help. (ଉ—ସହା ହୋଇ ବୃଷ୍ଟି ଭଲରେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର, ଥିବାଠାରେ ଦାସୀ ହୋଇଲି ମୁଁ ତାଙ୍କର—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ।)

ସହାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସହିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The causa-
Sahāibā tive form of 'Sahibā' (ଉ—
ସହান सहवाना ଏ କାଳାକୁ ବନବାସ ସହାଇଲେ ବିଧି ଅହା କ ବିଗ୍ରରେ—ରାଧାନାଥ. ଯଯାତି।)

ସହାଃ—ସଂ. ବି (ସହସ୍ ଶବ୍ଦ; ସହ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅସ)—୧। ଅଗ୍ରହାୟଣ
Sahāḥ ମାସ; ମାର୍ଗଶିର ମାସ (ଅମର)—1. The month of 'Mārgaśira'. ୨। ହେମନ୍ତ କାଳ (ମେଦିନୀ)—2. The beginning of winter or cold season.

ସହାଚର—ସଂ. ବି (ସହ୍ + ଆ + ଚର୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ସହଚର
Sahāchara (ଦେଖ)—1. Sahachara (See) ୨। ପୀତଝିଣ୍ଟୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. The yellow-flowered species of Barlaria Crastata plant.

ସହାତି—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ୱହସ୍ତ)—୧। ସ୍ୱହସ୍ତକୃତ—1. Done or
Sahāti performed by one's hands.
(ସହାତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ସ୍ୱକୃତ—2. Done by
(ପରହାତି—ବିପରୀତ) one's self. (ଯଥା—
निजेर हातेर आपकेहातका ସହାତି ଗୃହ=ଯେଉଁ କୃଷିକର୍ମ ମୂଲିଆ ଦ୍ୱାରା ବା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କରା ନ ଯାଇ କେବଳ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଏ।)

ସହାଧ୍ୟାୟୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସହ + ଅଧି + ଇ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)
Sahādhyāyī ସହାଧ୍ୟାୟିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ଏକ
(ସହାଧ୍ୟାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମୟରେ ଏକ ଗୁରୁଙ୍କ ଶିକ୍ଷକତାଧୀନ ହୋଇ ପଢୁଥିବା ଶିଷ୍ୟ; ସହପାଠୀ—Fellow student.

ସହାନୁଗମନ—ସଂ. ବି—ସହ ଗମନ (ଦେଖ)
Sahānugamana Saha gamana (See)

ସହାନୁଭବ—ସଂ. ବି (ସହ + ଅନୁଭବ)—ଅପରର ସୁଖଦୁଃଖରେ
Sahānubhaba ତାଦୃଶ ଅନୁଭବ—Sympathy;
(ସହାନୁଭୂତି—ଅନ୍ୟରୂପ) fellow-feeling.

ସହାୟ—ସଂ. ବିଣ (ସହ + ଇ ଧାତୁ=ଯିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sahāya ୧। ସହଚର; ଅନୁଚର—1. Attendant. ୨।
(ସହାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—2. Helper; ally. ୩। ସାହାଯ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Help. ସଂ. ବିଣ—୧। ଅବଲମ୍ବନ—1. Support. ୨। ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥଳ—2. Refuge, patron. ୩। ସଙ୍ଗୀ—3. Companion.
सहाय ଦେ. ବି—ବିହାରୀମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—
सहाय A family-title in Bihar.

ସହାୟକ—ସଂ. ବିଣ (ସହାୟ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—
Sahāyaka Helping. ବି (ଦଣ୍ଡବିଧି)—ଅପରାଧୀର
সহায়ক ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Abettor of an offence.
सहायक

ସହାୟତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସହାୟ + ଭାବ. ତା; ତ୍ୱ)—୧। ସାହାଯ୍ୟ—
Sahāyatā(twa) 1. Help; assistance. ୨। ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା—2. Abetment; patronage. ୩। ସଙ୍ଗିତା—3. Companionship.

ସହାୟତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—1. To
Sahāyatā karibā help. ୨। ଅନୁକୂଳ ହେବା—2. To
সহায়তা করা befriend; to patronise. ୩ (ଦଣ୍ଡବିଧି)—
सहायता करना ଅପରାଧୀକୁ ଅପରାଧ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—3. To abet an offence.

ସହାୟତାକାରୀ—ସଂ. ବିଣ—ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—Helping; abetting.
Sahāyatākārī ଦେ. ବି (ଦଣ୍ଡବିଧି)—ଅପରାଧୀର ସାହାଯ୍ୟ-
(ସହାୟତା କାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—Abettor.

ସହାୟ ବଳ—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—(କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ
Sahāya bala ହେବା ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା) ସହାୟ ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ—
সহায় বল A patron or helper and strength
सहाय बल (required for any work).

ସହାୟ ସମ୍ପତ୍ତି(ଦ)—ଦେ. ବ (ସହତର ଶବ୍ଦ)—(କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ Sahāya sampatti(da) ଲୋଡ଼ା) ବନ୍ଧୁ ବଳ ଓ ଧନ ବଳ; সহায় সংপত্তি ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବନ୍ଧୁ ଓ ଧନ—Friend and सहाय संपति riches; the state of having a patron to support you and riches to enable you to do a thing.

ସହାୟ ସୌଷ୍ଠବ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସାହାଯ୍ୟର ଆଧିକ୍ୟ— Sahāya saushṭhaba Exuberance or sufficiency or excellence of help.

ସହାୟ ହୀନ—ସ. ବଣ (ଶମ୍ବା ତତ୍)—ନିଃସହାୟ— Sahāya hīna (ସହାୟ ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Helpless.

ସ(ସୁ)ହା ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସହିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପ—Passive Sa(su)hā jibā voice of verb to bear; to be সহ্য হওয়া सहा होना borne.

ସହାୟୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ସହାୟ ବଶିଷ୍ଟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Sahāyī (ସହାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having assistance.

ସହାର—ସଂ. ବଣ (ସ+ହାର)—ହାରଯୁକ୍ତ—Wearing neck- Sahāra lace. (ଯଥା—ସହାର କଣ୍ଠ)। ବ (ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅର)—୧ । ଆମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ଭୈଷଦ କୋଷ)—1.Mango tree. ୨ । ମହା ପ୍ରଳୟ (ହଳାୟୁଧ)—2. Dissolution of the creation.

ସହାରୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହ+ଆରୋଗ୍ୟ)—ନୀରୁକ୍; Sahārogya ନୀରୋଗ (ହେମ ଚନ୍ଦ୍ର)—Hale; healthy. (ସହାରୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହାର୍ଦ୍ଦ—ସଂ. ବଣ (ସ+ହାର୍ଦ୍ଦ=ପ୍ରେମ)—୧ । ପ୍ରେମଯୁକ୍ତ— Sahārdda 1. Affectionate. ୨ । ସପ୍ରେମ— 2. Loving.

ସହାସାର—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମୁସବର— Sahāsāra The dried juice of aloes.

ସହାସ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସ+ହାସ୍ୟ)—ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ— Sahāsya (ସହାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) smiling; laughing.

ସହାସ୍ୟ ବଦନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସହାସ୍ୟ ମୁଖ—Smiling Sahāsya badana face. ବଣ. ପୁଂ—ହାସ୍ୟମୁଖ ଯୁକ୍ତ— (ସହାସ୍ୟ ବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) Having a smiling face.

ସହି—ବୈଦେ, ବ (ଅ. ସହୀ=ସ୍ୱାକ୍ଷର)—୧। ଦଲିଲରେ ବା ଲେଖାରେ Sahi ସ୍ୱାକ୍ଷର—1. Signature in a document. সহি, সই सही ୨। (ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଲିଖିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ମତି ଦେବା ଅର୍ଥରୁ—ସ୍ୱୀକାର; ରାଜି; ସମ୍ମତି— 2. Consent; agreement. [ଯଥା—କହିଲା ହର-କର ଦେବେ ସହି କଲେ ତା ଖୁସି ନକଲ ସେଠାରୁ ବାହାରିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ଦେ. ବଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦସଙ୍ଗେ ଲାଗେ, ଯଥା—ଚଳନସହି; ମାପସହି) ୧ । ଉପଯୁକ୍ତ; ଯୋଗ୍ୟ; ଯଥେଷ୍ଟ—1. Fit or sufficient for. ୨ । ସଦୃଶ—2. Similar. ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ—ସହି; ସମାନ—Like. (ଯଥା—ତା ସହିରେ ମୁଁ ଲୋକ ଦେଖି ନାହିଁ) ଦେ. ବ—ସଙ୍ଗୀତ (ଦେଖ)—Sangīta (See).

ସହି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଲିଲରେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା—1. To Sahi karibā sign a document. ୨ । (ଯେଉଁ সইকরা सहिकरना ଲୋକକୁ ଦସ୍ତଖତ କରି ନ ଆସେ ତା ପକ୍ଷରେ) ସନ୍ତକ କାଟିବା—2. To put one's mark on a document (in the case of an illiterate person.) [ଦ୍ର—ମୂର୍ଖଲୋକ ଦଲିଲରେ ଆପଣାର ସନ୍ତକ କାଟିଦିଏ କିମ୍ବା କଲମକୁ ଛୁଇଁ ଦିଏ ବା ଆପଣାର ଟିପଚିହ୍ନ ବସାଇ ଦିଏ; ଏବଂ ନକଲିଆ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଲେଖି 'ଏ ଟିପଚିହ୍ନ ବା ଅମୁକ ସନ୍ତକ ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତିର ସହି । ବା । (ଅର୍ଥାତ୍ ବକଲମ) ନକଲିଆ, ଲେଖିଦିଏ ।] ୩ । ଛିଦ୍ରାଦିରେ ଲମ୍ବା ପଦାର୍ଥ ପୁରାଇବା; ଭର୍ତ୍ତି କରିବା; ପୁରାଇବା—3. To thrust ভরা भरना a long thing into a hole. [ଯଥା—ନଳୀରେ ବାଉଁଶ ସହି କରିବା) ୪ । ସ୍ୱୀକାର স্বীকারকরা स्वीकारकरना କରିବା; ରାଜି ହେବା—4. To agree to. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଣି ସୁବାହୁ ମାତା ସହି କଲେ, ପୁଣି କହି ସେ ନାହିଁ ଅର କରାଇଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ]

ସହି(ହି)କାରିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯଥୋପଯୁକ୍ତ—1. Fit; pro- Sahi(i)kāriā per; befitting. ୨ । ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—2. যথোপযুক্ত यथोपयुक्त Stout and strong.

ସହିତ—ସ. ବଣ (ସହ୍ ଧାତୁ=ସହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ, ଇ ଆଗମ; କିମ୍ବା Sahita ସହ=ସଙ୍ଗେ+ଇ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । (ସାହିତ୍ୟ—ବ) ସମଭିବ୍ୟାହୃତ—1. Accompanied by. ୨ । ଏକତ୍ର ସଂଯୁକ୍ତ; ମିଳିତ—2. Joined or united with. ୩ । (ସ+ହିତ) ଇଷ୍ଟ ସାଧକ; ହିତ-ଜନକ—3. Beneficial. ୪ । (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ହିତ) ସମ୍ୟକ୍ ମଙ୍ଗଳକର (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—4. Sepcially beneficial. ଅ—୧ । ସଙ୍ଗେ—1. With; together with. ୨ । ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ—2. In the company of. ୩ । ଯୁକ୍ତହୋଇ—3. Joined with.

ସହିତବ୍ୟ—ସ. ବଣ—(ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ, ତବ୍ୟ)—ସହନୀୟ; Sahitabya ସୋଢ଼ବ୍ୟ—Fit to be borne.

ସହିତରେ—ଦେ. ଅ—ସହିତେ (ଦେଖ)— Sahitare Sahite (See) সহিত साथमें

ସହିତା—ସ. ବଣ.—(ସହିତୃ ଶବ୍ଦ; ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ)—୧ । Sahitā ସହନଶୀଳ; ସହିଷ୍ଣୁ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—1. For- (ସହିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) bearing. ୨ । କ୍ଷମାଶୀଳ—2. Forgiving. ୩ । ଯେ ସହେ; ସୋଢ଼ା—3. Enduring.

୪ । ପ୍ରତୀକ୍ଷାଶୀଳ—4. One who waits.
୫ । ଧୀର; ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—5. Patient.

ସହିତେ—ବେ. ଅ (ସଂ. ସହିତ)—୧ । ସଙ୍ଗେ—1. With; together with. ୨ । ସଙ୍ଗ ହୋଇ—2. Accompanied by. ୩ । ସାଥିରେ—3. In the company of. ୪ । ମୋଟେ; ଆଦୌ—4. At all. [ଯଥା—ଛଟି ଖଣ୍ଡେ ଖଣ୍ଡେ ଦେଉଥିଲି ଯେ, ଏବେ ତାହାବି ସହିତେ ନାହିଁ] ୫ । ପୁଣି—5. Even. (ଯଥା—ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲି ଯେ, ତାଙ୍କ ଘରୁ ଅଣ୍ଡା ବଚ୍ଚା ସହିତେ ସମସ୍ତେ ଆସିଥିଲେ)—୬ । ମଧ୍ୟ; ବି—6. Also. [ଉ—ମାତା ସହିତେ ନାହିଁ ଘରେ, ତେଣୁ ମୁଁ ବସାଇଲି ମନରେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
Sahite
सहित साथमें
मोटे बिलकुल

ସହିତେଣ—କ୍ରି. ଅ (ପଦ୍ୟ)—ସହିତେ ୧, ୨ ଓ ୩ (ଦେଖ)—Sahite 1, 2 and 3 (See)
Sahiteṇa

ସହିତ୍ର—ସଂ. ବି (ସହ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଇତ୍ର)—ସହନର କରଣ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ସହନ କରାଯାଏ (ଶବ୍ଦକୋଶ)—That which enables one to bear.
Sahitra

ସହିଥିଲ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ଶୈଥିଲ୍ୟ)—୧ । ଶିଥିଳତା—1. Slackness. ୨ । ଶିଥିଳ—2. Slack.
Sahithila
शिथिल शिथिल

ସହି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚେରି)—କୌଣସି କାଗଜରେ ଆପଣାର ଦସ୍ତଖତ କରିବା—To give or attach one's signature to a document or writing.
Sahi debā
सहिदेओया सहीकरना

ସହି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚେରି)—କୌଣସି କାଗଜରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଦସ୍ତଖତ କରାଇ ନେବା—To take a paper from a person after having it signed by him.
Sahi nebā
सहिनेओया सहीलेना

ସହି ପାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସହିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—1 To be able to bear; to be capable of enduring. [ଯଥା—ମୁଁ ଆଉ ତା କାନ୍ଦ ସହି ପାରିବି ନାହିଁ] ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ଦେଖିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ନ ଚିଡ଼ିବା—2. Not to resent at any thing; to forbear. ୩ । ପରଶ୍ରୀକାତର ନ ହେବା—3. Not to be spiteful. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ 'ସହି' କରିବା—4. To form 'Sahi' friendship with a person.
Sahi pāribā
सहितेपावा सहसकना
सहिपाता दोस्तीकरना

ସହି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବା ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ 'ସହି'ରୂପ ବନ୍ଧୁତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା—To set up a relationship of Sahi with a person. [ଉ—ପରସ୍ପରକୁ ମହାପ୍ରସାଦ ବା ଭୋଗ ଦିଅ ଦେଇ ହୋଇ ଦୁଇ ଜଣ 'ସଙ୍ଗୀ' ବସନ୍ତି ।]
Sahi basibā
सहि पाता दोस्ती करना

ସହିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସହ୍ୟ କରିବା; ସମ୍ଭାଳିବା—1. To bear. [ଉ—ସହନ୍ତି ମୋର ବେ; ସହ ଏହି ଥର ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳଦେବରଥଙ୍କ ଗୀତ ।] ୨ । ଅପେକ୍ଷା କରିବା—2. To wait. [ଉ—ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଭୁଞ୍ଜ ଦଣ୍ଡେ ରହ । କୃଷ୍ଣ ଭେଟିବା ଯାଏ ସହ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୩ । କ୍ଷମା କରିବା—3. To forgive. (ଯଥା—ଦୋଷ ସହିବା ।) ୪ । କଷ୍ଟ ବା ଦୁଃଖ ଆଦି ଭୋଗ କରିବା—4. To suffer. [ଉ—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଗୋ, ଲାଞ୍ଛନା ଗଞ୍ଜନା ସହିବାକୁ ହେଲେ ସହିପିବା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଗୁରୁଲିବଙ୍ଗଳତା ।] ୫ । ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇବା; ଅନୁଭବ କରିବା—5. To experience. (ଯଥା—ସେ ଅନେକ ଗାଳି ମାଡ଼ ସହିଲଣି ।) ୬ । ଭାର ବା ବୋଝ ଆଦି ବହନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—6. To be able to support or carry a burden. (ଯଥା—ଭାର ସହିବା) ୭ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିବା—7. To suffer another person to do a thing. (ଯଥା—ତା ଗରବକୁ କିଏ ଅବା ସହିଲେ ତ ହୁଏ ।) ୮ । ଅନ୍ୟର କୃତ ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ନୀରବରେ ସହ୍ୟ କରିବା—8. To bear silently; to tolerate. (ଯଥା—କହିବା ଲୋକ ବଡ଼ ନୁହେଁ, ସହିବା ଲୋକ ବଡ଼ ।) ୯ । ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା ବା ଭୋଗ ଆଦି ମନାସିବା—9. To vow or promise any offering to a Deity. [ଉ—ତକାମୁହାଁ ସହେ ଦେବମାନଙ୍କୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଳତାକଲ୍ଲୋଳ ।] ୧୦ । ସୁଖକର ବୋଧ ହେବା—10. To be endurable. (ଯଥା—କହଡ଼ାକୁ ଗୋଲ ପାଣି ସହେ ।) ୧୧ । କୌଣସି ଦୁଃଖ ବା ବେଦନାଜନକ ଘଟନା ବା ଅପଉତ୍କର ବିଷୟ ଘଟିବାରେ ଆପତ୍ତି ନ କରିବା—11. To suffer a thing to happen. [ଉ—ଶିରପ ଦେଖା ଏବା ସହିଲୁ ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳଦେବରଥଙ୍କ ଗୀତ ।] ୧୨ । (କାଳ) ମେଣ୍ଟିବା—12. To suffice (said of time). [ଉ—ଶମ୍ଭୁ ପଢ଼ିପଣ୍ଡୀ ଦିନେ କେତେ ଦାଣ ବହିଲ । ଶୃଙ୍ଗାର ଶାସ୍ତ୍ରକୁ କହିବି ସମୟ ନ ସହିଲ—ଉପେନ୍ଦ୍ର. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୧୩ । ଧାକ୍କା ସମ୍ଭାଳିବା—13. To bear the brunt of.
Sahibā
सहा सहना
ସହାଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ
ସୁହାଇବା }
मानसिक करना
मन्नत करना
सओना
सहना

ସହି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସହ୍ୟ ବା ଭୋଗ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବା—To be habituated to bear. [ଉ—ସହୁଥା ରେ ମନ ସହୁଥା, ଶକ୍ତି ଅଥଚ ତାହିଁକା ଯାଉ, କଟାଣେତେ ଶାଳ ରହୁଥା—କବି ।] [ଉ—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ଗୋ, ଲାଞ୍ଛନା ଗଞ୍ଜନା ସହିବାକୁ
Sahi jibā
सहे जाओना
सहजाना

ହେଲେ ସହିଯିବା ମଥା ନଇଁ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଗୁରୁ-ଲବଙ୍ଗଲତା ।]

ସହିଯ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବଣ—ସହ୍ୟ (ଦେଖ)—Sahya (See)
Sahijya ସହ୍য **सह्य**

ସହିଯ୍ୟ କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ସହ୍ୟ କରିବା; ସହିବା—To bear; to
Sahijya kariba সহ্য করা **सह्य करना** endure.

ସହିଯ୍ୟ ହେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ସହ୍ୟ ହେବା—To be borne; to
Sahijya heba সহ্য হওয়া **सह्य होना** be endured.

ସହିଷ୍ଣୁ—ସଂ. ବଣ (ସହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି. ଇଷ୍ଣୁ)—୧ । ସହନଶୀଳ—
Sahishnu 1. Enduring. ୨ । କ୍ଷମାଶୀଳ—2. Forgiving; forbearing. ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—
3. Patient. ୪ । ପ୍ରତୀକ୍ଷାଶୀଳ—4. Waiting.

ସହିଷ୍ଣୁତା—ସଂ. ବ (ସହିଷ୍ଣୁ + ଭାବ ଅର୍ଥେ ତା)—ସହନଶୀଳତା—
Sahishnutā Forbearance; endurance; tolerance.

ସହିସ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ଫା. ସାଇସ୍)—ଘୋଡ଼ାର ସେବକ ବା
Sahisa (etc) ଚାକର; ସଇସ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Groom
সইস **साइस** for a horse; syce. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ସେଇସ୍ ରୂପରେ ଚଳନ୍ତି ।]

ସହି ସଙ୍ଗାତ—ଦେ. ବ (ସହଚର)—ସହି ବା ସଙ୍ଗାତ ସମ୍ପର୍କଯୁକ୍ତ
Sahi saṅgāta ବନ୍ଧୁ—Friends related to each
সই সঙ্গাত **सं'गी सं'घात** other as Sahi and Saṅgāta.

ସହି ସମ୍ଭାଳି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସହିବା ଓ ସମ୍ଭାଳିବା କ୍ରିୟା ଦ୍ୱୟର
Sahi sambhāli ଯୁକ୍ତରୂପ କ୍ରିୟା ସହିସମ୍ଭାଳିବାର ଅସମାପିକା
সয়ে সামলে କ୍ରିୟା; ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । କାଳ
ठहरकर ଅପେକ୍ଷାପୂର୍ବକ—1. After waiting. ୨ ।
ଧୈର୍ଯ୍ୟଧାରଣପୂର୍ବକ—2. Patiently. (ଯଥା—
ସହି ସମ୍ଭାଳି ସବୁ କାମ କଲେ ପଛକୁ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।)

ସହି ସମ୍ଭାଳ(ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—1. Patient.
Sahi sambhāli(lu)ā ୨ । ସହିଷ୍ଣୁ—2. Enduring; forbearing.
সহিষ্ণু, সবুরে **सहनशील; सहनमा**
(ସହି ସମ୍ଭାଳୀ, ସହି ସମ୍ଭାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟ)—ସହ୍ୟ ହେବା
Sahi hebā —To be borne. (ଯଥା—ତାର ଯୁଲୁମ
সহ্য হওয়া **सह्य होना** ଆଉ ଏଣିକି ସହି ହେବ ନାହିଁ ।)

ସହୀ—ଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସଖୀ)—୧ । ସଖୀ; ସହଚରୀ—1. A
Sahī female companion. ୨ । (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)
সই **सखी, सहेली** ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କରାଯିବା ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧ—
2. An affectionate relationship set up between two persons. [ଦ୍ର—ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଉଭୟେ ପରସ୍ପରକୁ 'ସହୀ' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।] ୩ ।
ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ—3. God relation.

ସହୁରି—ସଂ. ବ (ସହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି. ଉରି)—୧। (ପୁଂ) ସୂର୍ଯ୍ୟ [ଉଣାଦି
Sahuri କୋଷ]—1. The sun. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ପୃଥିବୀ—
[ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ]—2. The earth. ୩ । ଅର୍କ ବୃକ୍ଷ—
3. Calotropis Gigantea plant.

ସହୃଦୟ—ସଂ ବଣ (ସ=ସହିତ + ହୃଦୟ)—୧ ।ପ୍ରଶସ୍ତଚେତାଃ;
Sahṛudaya ପ୍ରଶସ୍ତମନାଃ (ଭରତ); ଉଦାରମନାଃ—
[ସହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] Magnanimous; liberal-
[ସହୃଦୟତା—ବ] minded; high-minded.
୨ । ସାମାଜିକ—2. Social. ୩ । ବିଦ୍ୱାନ୍—
3. Learned. ୪ । କାବ୍ୟାର୍ଥଭାବାଧୀନ ପକ୍ୱଯୁକ୍ତ ବୁଦ୍ଧି—4. Having the intellect ripened by studies. ୫ । ରସିକ—5. Witty; gallant.

ସହୃଲ୍ଲେଖ—ସଂ ବ (ସ + ହୃଲ୍ଲେଖ)—୧ । ଜଳଲଙ୍ଘିତାନ୍ନ (ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ
Sahṛullekha ବିବେକ); ଯେଉଁ ଅନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ହୃଦୟରେ ବିଚିକିତ୍ସା ବା ସଂଶୟ ଜାତ ହୁଏ—1. Food regarding which one feels suspicious. ୨।ଦୂଷିତାନ୍ନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Contaminated food. [ଦ୍ର—ଏପ୍ରକାର ଅନ୍ନକୁ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ପୁରୀଷ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ବୋଲି ବିବେଚନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ସହେ—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ଶତ)—ଏକଶତ—
Sahe স **सौ** One hundred.

ସହେତୁ—ସଂ. ବଣ (ସ + ହେତୁ)—୧ । ହେତୁ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ—
Sahetu 1. Existing with the cause.
[ସହେତୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—
2. Having an aim.

ସହୋକ୍ତି—ସଂ. ବ (ସହ + ଉକ୍ତି)—ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ [ଯେଉଁ
Sahokti ଅଳଙ୍କାରରେ 'ସହ' ଶବ୍ଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ପଦ ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟର ବାଚକ ହୁଏ]—
A figure of speech. [ଦ୍ର—ଅତିଶୟୋକ୍ତିକୁ ମୂଳୀଭୂତ କରି କୌଣସିମତେ ସହାର୍ଥବାଚକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ଗୁଣ-କ୍ରିୟାଦିର ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଥବା ସମକାଳୀନତ୍ୱ ପ୍ରତିପନ୍ନ କଲେ ସହୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ ।

ଲୁଳମଣି. ଦାଶ ଅଳଙ୍କାରତରଙ୍ଗିଣୀ ।

ଉଦାହରଣ—

୧ । ଅନନ୍ତର ସ୍ୱେଦ ସଲିଳ ସଙ୍ଗେ ଲଜ୍ଜା ବିଗଳିତ ହେଲା—କାଦମ୍ବରୀ ।

୨ । ଶତ୍ରୁ ଭୂପେ ଗ୍ରହଭାଷ୍ଟ ଶଙ୍କୁ ନାହିଁ ତଳେ, ଓଟାଇଦେଲେ ବା ମୁଜ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରାଣ ସହ—ମହାଯାତ୍ରା ।]

ସହୋଟଜ—ସଂ. ବ (ସହ + ଉଟଜ=ପର୍ଣ୍ଣଶାଳା; ଉଟଜ-
Sahoṭaja ସହ ବର୍ତ୍ତମାନ)—ମୁନିମାନଙ୍କ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳା (ହାରାବଳୀ)—The hut of a hermit.

ସହୋଢ଼—ସଂ. ବି (ପୁଂ)—୧ । (ସହ+ଊଢା=ବିବାହିତା+ଅ; Sahordha ବହୁବ୍ରୀହି; ବିବାହିତା କନ୍ୟା ସହିତ ବର୍ତ୍ତିମାନ) (ସହୋଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦ୍ୱାଦଶବିଧ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ (ମନୁ); ବିବାହବେଳକୁ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିବା କନ୍ୟାର ଗର୍ଭରୁ ବିବାହ ପରେ ଜାତ ପୁତ୍ର—1. A son born of a woman who was pregnant on the date of marriage. [ଦ୍ର—ଏ ସନ୍ତାନ ଜ୍ଞାତପିତୃକ ବା ଅଜ୍ଞାତପିତୃକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିବାହିତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୁଏ । (କୁଲ୍ଲୁକଭଟ୍ଟ) ।] ୨। (ସହ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ, କର୍ମ୍ମ ସ+ହୋଢ଼=ହୃତ ଧନ)—ଚୌର୍ଯ୍ୟଲବ୍ଧ ଧନ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ସହ ଧୃତ ଚୋର (ମନୁ ୯।୨୭୦)—2. A thief caught red-handed or with the stolen article.

ସହୋଢ଼ଜ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସହୋଢ଼ା+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—Sahordhaja ବିବାହ ସମୟରେ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିବା (ସହୋଢ଼ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) କନ୍ୟାର ଗର୍ଭଜ ସନ୍ତାନ—A child born of a bride who was pregnant on the date of marriage.

ସହୋଢ଼ା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସହ=ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୂଣ ସହିତ+ଊଢା= Sahordhā ବିବାହିତା)—ବିବାହ ସମୟରୁ ଗର୍ଭବତୀ ହୋଇଥିବା କନ୍ୟା—A pregnant bride; a bride who is pregnant on the date of marriage.

ସହୋତ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. (ସହ=ସଙ୍ଗେ+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—Sahottha ସହୋତ୍ଥାୟୀ (ଦେଖ)—Sahotthāyī (See) (ସହୋତ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହୋତ୍ଥାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହୋତ୍ଥାୟିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସହ=ସଙ୍ଗେ+ Sahotthāyī ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍ ୧ମା,୧ବ)—[ସହୋତ୍ଥାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ସମକାଳେ ବା ଏକସଙ୍ଗରେ ଉଠିଥିବା—Risen simultaneously.

ସହୋତ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ [ସହ+ଉତ୍+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ]—Sahotthita ସହୋତ୍ଥାୟୀ [ଦେଖ]-Sahotthāyī [See] (ସହୋତ୍ଥିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହୋଦକ—ସଂ. ବି—ସମାନୋଦକ (ଦେଖ) Sahodaka Samānodaka (See)

ସହୋଦର—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସହ+ଉଦର=ମାତୃଗର୍ଭ)--ସୋଦର; Sahodara ଏକ ମାତୃ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—Uterine [ସହୋଦରା—ସ୍ତ୍ରୀ] brother.

ସହୋଦର କଳ୍ପ—ସଂ. ବିଣ—ନିଜର ଭାଇ ପରି ସ୍ନେହପାତ୍ର—Sahodara kalpa Loved like a brother; [ସୋଦରପ୍ରତିମ—ଅନ୍ୟରୂପ] brotherly. (ସହୋଦରକଳ୍ପା, ସହୋଦରପ୍ରତିମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସହୋବଳ—ସଂ. ବି—(ସହସ୍+ବଳ)--ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Sahobala Oppression.

ସହୋର—ସଂ. ବିଣ [ସହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଓର; ଯେ ସବୁ ସହ୍ୟ Sahora କରନ୍ତି)—୧ । ସାଧୁ (ଉଣାଦକୋଷ)—1. Honest; upright. ୨ । ଧର୍ମିଷ୍ଠ—2. Righteous.

ସହୋଷିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହ+ଉଷିତ)—ଏକତ୍ରବାସକାରୀ—Sahoshita Living together.

ସହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସହ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ସହନୀୟ; ସହନ- Sabya ଯୋଗ୍ୟ; ସୋଢବ୍ୟ; ସହି ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—(ଅସହ୍ୟ—ବିପରୀତ) 1. Bearable; endurable; tolerable. (ସହ୍ୟତା—ବି) ୨ । ସୁମଧୁର (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ—2. Sweet.) ୩ । ସମାନ—3. Equal. ୪ । ଉପଯୁକ୍ତ—4. Fit. ୫ । ପ୍ରଚୁର—5. Abundant. ୬ । ମନୋଜ୍ଞ—6. Lovely. ୭ । ଶକ୍ତ; ସମର୍ଥ—7. Able; competent. ୮ । ପ୍ରିୟ (ମହାଭାରତ)—8. Dear; liked. ବି—୧ । ଆରୋଗ୍ୟ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. Health. ୨ । ସାମ୍ୟ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. Equality; equanimity. ୩ । ପଶ୍ଚିମ ଘାଟ ପର୍ବତ; ପୁନା ଅଞ୍ଚଳର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ପର୍ବତ; ସହ୍ୟାଦ୍ରି 3. Name of a range of mountains; the Western Ghats of India.

[ଦ୍ର—ଏହି ପର୍ବତ ପୌରାଣିକ କୁଳାଚଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ଏହା ବୋମ୍ବେଇ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସିରେ ଅବସ୍ଥିତ । ତାପ୍ତୀ ନଦୀଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ପର୍ବତମାଳା ବିସ୍ତୃତ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ପଶ୍ଚିମ ଘାଟ ପର୍ବତ । ଏହାର ପାଲଘାଟ ନାମକ ଶାଖା ପର୍ବତମାନ ଏହି ପର୍ବତ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏ ପର୍ବତ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ କୋଙ୍କଣ ପ୍ରଦେଶର ପୂର୍ବ ସୀମା ରୂପେ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳର ସମାନ୍ତରାଳ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶର ନୀଲଗିରି ନାମକ ପର୍ବତ ଏହି ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ପର୍ବତ ପୃଷ୍ଠ ସାଧାରଣତଃ ସମୁଦ୍ର ଅପେକ୍ଷା ୨୦୦୦ ।୩୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି କୌଣସି ପର୍ବତଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୭୦୦୦ ଫୁଟ । ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଅଭ୍ୟୁଦୟ କାଳରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟମାନେ ଏ ପର୍ବତ ଉପରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଗିରିଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏଥିର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ସୁନିର୍ମ୍ମିତ କଳଙ୍କୁଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ରବଣମାନ ଅଛି । ସହ୍ୟାଦ୍ରି ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚତର ଅଞ୍ଚଳ (୪୨୧୭ ଫୁଟ)ରେ ବମ୍ବେଇ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବାସ ମହାବଳେଶ୍ୱରଠାରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ମହାବଳେଶ୍ୱରରେ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ଦୁର୍ଗ ଓ ଦେବମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏ ପର୍ବତ କାଟି ହୋଇ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗୁମ୍ଫା ଓ ଦେଉଳ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟାଘ୍ର ଭୃତିଙ୍କର ପ୍ରଚୁର ଅଛି । ସେଠାରେ ଭୂମି ଉର୍ବର ଅଟେ ନାହିଁ ।

ତାହା ଛଡ଼ା ୪୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ବତରେ ସର୍ବତ୍ର ସୁନ୍ଦର ବୃକ୍ଷ ଲତାଦି ଦେଖାଯାଏ ଓ ମନେହୁଏ ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଚିରବସନ୍ତ ବିରାଜିତ । ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ମୌସୁମି ବାୟୁପ୍ରବାହର ଆରମ୍ଭରେ ଓ ଶେଷରେ ଏଠାରେ ଖୁବ୍ ଝଡ଼, ବର୍ଷା ଓ ବଜ୍ରପାତ ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସହ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସହିବା (ଦେଖ
Sahya karibā Sahibā (See)
সহ্য করা सहन करना

ସହ୍ୟ ଗୁଣ—ଦେ. ବି—୧ । ସହିବା ଗୁଣ—1. Forbearance.
Sahya guṇa ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience.
সহ্য গুণ सहन गुण

ସହ୍ୟ ପରି—ଦେ. ବିଣ ଓ କ୍ରି· ବିଣ—ଦେହରେ ସହି ହେଲ ଭଳି;
Sahya pari ସହନୀୟ ପ୍ରକାରେ—Tolerable; fit to be
সহনীয় প্রকার borne. (ଯଥା—ପାଣିକୁ ସହ୍ୟ ମତ ଗରମ କରି
सहनेके माफिक ଗାଧୋଇବ ।)
(ସହ୍ୟ ଭଳି, ସହ୍ୟ ମତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସହ୍ୟ ପର୍ବତ—ସଂ. ବି—ସହ୍ୟ ବି· ୩ (ଦେଖ)
Sahya parbata Sahya 3 (See)
(ସହ୍ୟାଦ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସହ୍ୟ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବରଦାସ୍ତ ହେବା; ସହି ହେବା—
Sahya hebā To be borne or endured.
সহ্য হওয়া सहन होना

ସହ୍ୟାଦ୍ରି—ସଂ· ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସହ୍ୟ ନାମକ ଅଦ୍ରି)—ସହ୍ୟ (ବି) ୩
Sahyādri (ଦେଖ)—Sahya (noun) 3 (See)

ସହ୍ଲା (ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ. ବି—ସଲ୍ଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sahlā (etc) Salā etc (See)

ସା—ସଂ.ବି (ସୋ ଧାତୁ=ନାଶକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ଆ)—୧। ଶାନ୍ତି—
Sā 1. Peace. ୨ । ଶ୍ରୀ; ଶୋଭା—2. Beauty; grace; grandeour. ୩ । (ସଂ ତତ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନ=ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ)—ଗୌରୀ; ପାର୍ବତୀ—(ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Goddess Pārbatī. ୪ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Goddess Lakshmī. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ସର୍ବନାମ 'ତତ୍' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନରେ 'ସା' ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆରେ ତତ୍ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନ 'ସେ' (ସଂସ୍କୃ.ତ. ସଃ) ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏକବଚନରେ 'ସେ' (ସଂ.ସା) ଏବଂ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗରେ 'ତାହା ବା ସେ' (ସଂ. ତତ୍) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୫ । ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତ ସ୍ୱର (ସା, ରି, ଗ, ମ, ପା, ଧା, ନି) ର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱର—5. The first note of the Hindu gamut or scale of music. [ଦ୍ର—ଏହା ଷଡ଼ଜ ବା ମୟୂରଧ୍ୱନିର ଅନୁକରଣ । 'ସ୍ୱର' ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ । ସ୍ୱରଲିପି କରିବାବେଳେ ଉଦାରା ଗ୍ରାମର 'ସା' କୁ ମୁଦାରା ଗ୍ରାମର 'ସା' କୁ ଓ ତାର ଗ୍ରାମର 'ସା' କୁ 'ସା' ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ଚିହ୍ନ ଦିଆଯାଇ ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଏ । ଏହି 'ସା' ସ୍ୱର ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀ 'ରି' ସ୍ୱରର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ କଢ଼ି ବା ମଧ୍ୟମ ସ୍ୱରକୁ 'ସା' ଉପରେ ଅନ୍ୟ ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ କରାଯାଏ ।] ଦେ. ବିଣ (କଚେରିଆ)
সাং साः (ଫା. ସାକିନ୍‌ର ସାଙ୍କେତିକ) (ଏହା କୌଣସି ସ୍ଥାନର ନାମ ପୂର୍ବେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ ଏଥିର ଅର୍ଥ) ଅମୁକ ସ୍ଥାନର ବା ଅମୁକ ସ୍ଥାନବାସୀ—(An abbreviation of the Persian word 'Sākin') —Resident of; of (so and so place). [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀ ନରସିଂହ ପ୍ରହରାଜ । ସା । ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରପୁର; ଲକ୍ଷ୍ମଣରାଜ ବାହେଲି । ସା । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରପୁର ।
ଏହି ସାଙ୍କେତିକ ପର୍ବରେ । ହା । ବା । ଲା । ଲଗିଲେ (ହାଲ୍ ସାକିନ୍), କିମ୍ବା ଏହା ପରେ । ହା । ବା । । ଲା । (ସାକିନ୍ ହାଲ) ଲଗିଲେ ଏଥିର ଅର୍ଥ ଅମୁକ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାସ କରୁଥିବା (ଯଥା—ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ । ସା । ଲା । ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍, କଟକ ।]

ସାଅନ୍ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ସାଆନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sā-anta (etc) Sā-ānta etc (See)

ସାଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସାହା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sā-ā (etc) Sāhā etc (See)

ସାଆଁକାର—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବି—ସାହୁକାର (ଦେଖ)
Sā-āṅkāra Sāhukāra (See)

ସାଆଜ—ଦେ. ବି—ସାହାଜ (ଦେଖ)
Sā-āja Sāhāja (See)

ସାଆଜାଦା—ବୈଦେ. ବି. (ପୁଂ)—ସାହାଜାଦା (ଦେଖ)
Sā-ājādā (ସାଅଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sāhājādā [See]

ସାଆଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବି—ସାହାଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sā-ārḍā (etc) Sāhārḍā etc [See]

ସାଆଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—୧ । ସାହାଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sā-āṇa (etc) 1. Sāhāṇa etc [See]

ସାଆନ୍ତ—ଦେ· ବି. ପୁଂ (ସଂ. ସାମନ୍ତ)—୧ । ପ୍ରଭୁ—1. Lord;
Sā-ānta master. [ଉ—ଭୁମ୍ଭ ବିନୁ ସାଆନ୍ତ ମୋ ନୋହିବଟ
সামন্ত स्वामी ହେଉ । ଦଣ୍ଡିଲେ ଦଣ୍ଡିବ ମୋତେ ଅପେ ବିବସ୍ତ୍ରାହ !
(ସାଆନ୍ତାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରାଚୀ. ଉଦ୍ଧବ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।] ୨ । ଭୃତ୍ୟର ମାଲିକ—2. The master of a servant; an employer. ୩ । ଭର୍ତ୍ତା; ସ୍ୱାମୀ—
সামন্ত 3. Husband. ୪ । ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ଉପାଧି—4. Title
सामन्त of a prince. (ଯଥା—ଗଡ଼ିର ସାଅନ୍ତ, ଟିକାଏତ ସାଆନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ।) ୫ । ରାଜବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପାଧି—5. Title of persons of a Raj-family. (ଯଥା—ଝେଟର ସାଅନ୍ତ=ରଜାଙ୍କ ତଳ ଭାଇ; ମର୍ଦ୍ଦରାଜ

ସାଆନ୍ତ ।) ୬ । (ସଂ ସାମନ୍ତ—ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ) କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—6. A family-title of Kshatriyas. (ଯଥା—ସର୍ଦ୍ଦାର ସାଆନ୍ତ ।) ୭ । ରାଜାଙ୍କ ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ ଓ ତଦ୍‌ବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ରାଜାଙ୍କ 'ଅନ୍ତର' ଶ୍ରେଣୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପାଧି—7. Persons born of a Rājā's concubines; title of the illegitimate sons of a Rājā and their descendants. ୮ । କୁଳୀନ କରଣ—8. A respectable Karaṇa. ୯ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସହାଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଉପାଧି—9. Title of high caste Brāhmaṇas of the Puri Śāsana villages. [ବ୍ର—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଉପନିବେଶ ସ୍ଥାପନ କରିବା କାଳରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କୌଣ୍ଡିନ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ବାଛି କରି ଓଡ଼ିଶାର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନେ 'ସାମନ୍ତ' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ଓ ଏମାନେ ଅନ୍ୟ ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କୁଳୀନ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହେଲେ । ଏହି 'ସାଆନ୍ତ' ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରଧାନ ଗୃହ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—

୧ । ଭୁବନାବରପଦାର—ନନ୍ଦ ସାଆନ୍ତ, ୨ । ବୀର ନରସିଂହପୁରର—କଶ୍ୟପ [କଶ୍ୟପ] ସାଆନ୍ତ, ୩ । ବୀର ହରେକୃଷ୍ଣପୁରର— ଗୁଆଳିଆ ସାଆନ୍ତ, ୪ । ବିଶ୍ୱନାଥପୁରର—ବାଜପେୟୀ ସାଆନ୍ତ ।

ଏମ ନେ ସାଧାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ପାକରେ ଅନ୍ନ ଖାଉ ନ ଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶରେ ବିବାହ କରୁ ନ ଥିଲେ । ସାଧାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବଂଶଗତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଭୋଜନ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରଥାମାନ ରକ୍ଷିତ ହେଉନାହିଁ ।] ୧୦ । ସାମନ୍ତ ରାଜା; ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜା ବା ଜମିଦାର—10. A feudatory or tributary chief under a Rājā. ୧୧ । ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—11. A title of respect used in addressing one's elders. (ଯଥା—ବଡ଼ା [ବଡ଼େଇ] ସାଆନ୍ତ, ବାପା ସାଆନ୍ତ ।) ୧୨ । କରଣମାନଙ୍କ ବିବାହରେ ବରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବରଯାତ୍ରୀରୂପେ ଆସିଥିବା କରଣଜାତୀୟ ବଶିଷ୍ଟ 'କରଣ' ବନ୍ଧୁ ବା ଲୋକ—12. The principal ralatives of the bridegroom who accompany him to the marriage. [ବ୍ର—କରଣମାନଙ୍କ ବିବାହରେ ବରଙ୍କ ଗହଣରେ ବରଯାତ୍ରୀରୂପେ ଆସିଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଯେଉଁ ଜଣ 'ସାଆନ୍ତ'ଙ୍କ ପାଦ ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟାକ ଛୁଇଁଥିବ ସେହି ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ କନ୍ୟା କର୍ତ୍ତା ବିବାହ ବା ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସ୍ୱରୂପ ଲୁଗା, ବାସନ ଓ ଟଙ୍କା ଉପହାର ଦେବା କଥା ପୂର୍ବରୁ (ଅର୍ଥାତ୍ 'ସିଦ୍ଧବାର' ବେଳେ) ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥାଏ ଓ ଉକ୍ତ 'ସାଆନ୍ତ ବିଦାକ' ବା 'ସାଆନ୍ତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା' ଦିଆ ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରଯାତ୍ରୀମାନେ କନ୍ୟା ଘରେ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ପ୍ରଥା ଏଣିକି କ୍ରମଶଃ ଅନାଦୃତ ହେଉଥିବା ଦୃଶ୍ୟର ବିଷୟ ।] ୧୩ । ଅଗିରି (ଭୂମ୍ୟକ୍ଷତ୍ରିୟ)ଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—13. Family-title of the Āgiri caste. ୧୪ । ଧୋବା ବା ଭଣ୍ଡାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେବିତ ଗ୍ରାମର ଅଧିବାସୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ—14. The Brāhmaṇas of the village of which a washerman or barber is a common servant; a village-servant's master.

ସାଆନ୍ତ ଚାକର—ବେ. ବ (ବିପରୀତାର୍ଥ ସହଚର ପଦ)—ପ୍ରଭୁ ଓ Sā-ānta chākara ଭୃତ୍ୟ—Master and servant; সামন্ত চাকর the employer and the employee. मालिक नौकर (ସାଆନ୍ତ ଚାକରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଆନ୍ତ ପଣ—ବେ. ବ—୧। ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—1. Mastership; lordSā-ānta paṇa ship. (ବ୍ର—ସାଆନ୍ତପଣକୁ ଯୋଗ୍ୟ সামন্তপনা ନୁହନ୍ତି; ଓଳଗ ନ ହେଲେ ବେଳେ ରୁଷନ୍ତ—ଭଗ ।) सामन्तपन ୨ । ବଡ଼ପଣ—2. Greatness. ୩ । ଭୃତ୍ୟ (ସାଆନ୍ତପଣିଆ[ଆଁ]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଉପରେ ଖାମିନ୍ଦ ହେବା ଅବସ୍ଥା —3. The state of being an employer.

ସାଆନ୍ତ ବାପ(ପା)—ବେ. ବ. ପୁଂ—ପିତାମହ—One's paternal Sā-ānta bāpa(pā) grandfather. (ବ୍ର—ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ঠাকুর দাদা ସାଆନ୍ତ ବାପଙ୍କର ମଝିଲାପୁଅ ଭାଇଙ୍କର ଭଣଜାଇ दादा ମାଉସୀ ପୁଅ ଭାଇ ନବଦ୍ୱୀପ ଯାଇ ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି (ସାଆନ୍ତ ମା, ସାଆନ୍ତ ମାଆ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆସିଥିଲେ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।)

ସାଆନ୍ତ ବିଦାକ(ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—ବେ· ବ—କରଣମାନଙ୍କ ବିବାହରେ ବରSā-ānta bidāki(marjyādā) ଯାତ୍ରୀରୂପେ ଆସିଥିବା ସାଆନ୍ତବরযাত্রী মর্য্যাদা ମାନଙ୍କୁ କନ୍ୟା ପକ୍ଷରୁ ଦିଆଯିବା ବସ୍ତ୍ରାଦ बरातकी बिदाई ଉପଢୌକନ—Presents i. e. cloth etc given to the principal friends of the bridegroom who accompany him to the bride's house for the marriage.

ସାଆନ୍ତ ବିରାଦର—ବେ. ବ (ସଂ. ସାମନ୍ତ+ପା· ବେରାଦର)—Sā-ānta birādara ରାଜବଂଶର କୁଟୁମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—The সাআন্ত বেরাদর kinsmen of a Raj family. सामन्त बेरादर

ସାଆନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ବେ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶା ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ Sā-ānta brāhmaṇa ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ কুলীনব্রাহ্মণ श्रोत्रीयब्राह्मण —High caste Brāhmaṇa of the Śāsana villages, established by the ancient Rajas of Orissa.

ସାଅନ୍ତ ଭାଇପୁଅ —ଦେ ବ—ରାଜାଙ୍କର ଭାଇମାନେ ଓ ଦାସୀଙ୍କ ଗର୍ଭ- Sa-ānta bhāipua ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—Persons who are legitimate and illegitimate sons of a Raja's family.
সামন্তভাইপো **सामन्तभाइपुत्र**

ସାଅନ୍ତ ମଣି—ଦେ. ବ—ପ୍ରଭୁ ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ— Sā-ānta mani An affectionate term of endearment addressed to one's master or husband. [ଉ—କେଉଁ କଥା ପାଇଁ ସାଅନ୍ତମଣି, ଯାଉଥିଲେ ମଥାମଣି ହୋଇ ।]
সামন্তমণি **सरकार**

ସାଅନ୍ତରା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସାମନ୍ତ+ରାଜ)—ସାମନ୍ତରାୟ (ଦେଖ)— Sā-āntarā Sāmantarāya (See) [ଉ—ଓଷ୍ଠ ପରର ପାଳଅଁ, ଉଦୁଖୁଡ଼ ହିଁ ଥ କଳଅଁ, ସାଅନ୍ତରା ପୁଅ କର, ଅଠର ଖଣ୍ଡ ଲାଇବ ବାଙ୍କେ ଇଙ୍ଗର ଭଙ୍ଗର— ଇତ ।]

ସାଅନ୍ତରା ଚଉଧୁରି—ଗ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବ—ଯାଜପୁରର ଶାସନ- Sā-āntarā chaudhuri ବାସୀ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବଂଶ- ବିଶେଷ—Title of a high class Brahman family resident of the Sāsana villages of Jājpur.
[ସାଅନ୍ତରା ଚୌଧୁରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାଅନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇ—ଦେ. ବଣ—ସାଅନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a Sā-āntā(nte)i Sā-ānta. ବି—୧ । ସାଅନ୍ତ ପଦ— 1. The title or position of a Sā-ānta. ୨ । ସାମନ୍ତ ପଣ; ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—2. Mastership; lordship.
সামন্তসম্বন্ধীয় **सामंतको**
সামন্তপনা **सामंतपन**

ସାଅନ୍ତାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସାଅନ୍ତ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀ— Sā-āntāni 1. A female of a 'Sā-ānta' family. ୨ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ— 2. The wife of a servant's master. ୩ । ଗୃହୀର ସ୍ତ୍ରୀ—ପ୍ରଭୁ; ମାଲିକାଣୀ; ଗୃହିଣୀ— 3. The mistress of a household. ୪ । ଗୃହର କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—4. The Mistress of a household. ୫ । ବଡ଼ ପରିବାରର ବରିଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ- ସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—5. An endearing term of address to the prominent ladies of a noble family. (ଯଥା—ବୋଉ ସାଅନ୍ତାଣୀ, ନେମା ସାଅନ୍ତାଣୀ; ମାଅ ସାଅନ୍ତାଣୀ ।) [ବି— ସାଅନ୍ତାଣୀଙ୍କ ବୟସ, ପରିବାରରେ ସ୍ଥାନ ଓ ଅବାର ଅନୁସାରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ବଡ଼, ବୁଢ଼ୀ, ମଝିଅଣୀ, ସାନ, ବୋଉ, ମାଅ, ଦେଈ, ଓଡ଼ୋଙ୍ଗ ଅାଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।
(ସାଅନ୍ତ—ପୁଂ)
সামন্তপত্নী **मालिकिनी**
ঠাকুরানী **मालिकिनी**

ସାଅନ୍ତାଣୀ କଥା ବାଏ } ନ୍ୟାୟ—
ଗୋଉଲ କଥା ଭଉବ }

ସାଅନ୍ତାଣୀ ଅନ୍ୟାୟ ବା ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ତାହାକୁ ଲୋକେ ଆଦର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଗୋଉଲ ବା ଗୁଆଳୁଣୀ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ତାହାକୁ ଲୋକେ ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି । ଏହାର ସମାର୍ଥକ ଉଗ—

'ଧୋବଧାଉଳଥ ଗେରୁ କରନ୍ତି,
ଉକୁଣୀ ଦେଖିଲେ ମାରୁ ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ।]

୩ । ଦେବୀ—3. Goddess; a female Deity. (ଉ—ଡୋଲଇ । ଲେଡ଼ା ଚଳ ଉପୁନୁ ଦେଶର । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସାଅନ୍ତାଣୀ ପୁଣି ଅଧିକେଚି ଘର ଲୋ ଡୋଲଇ ।— ନାଳକୃଷ୍ଣ. ଅଭାଳ ଡୋଲଇ ।

ସାଅନ୍ତାଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସାନ୍ତାଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sa-āntāla [etc] Sāntāla etc [See]

ସାଅନ୍ତିଆ—ଦେ. ବଣ –୧ । ସାଅନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Sā-āntiā 'Sā-ānta'. ୨ । କରଣ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 2. Relating to the Karana Society. (ଯଥା—ସାଅନ୍ତିଆ କାହା)
সামন্ত সম্বন্ধীয় **सामन्तका**

ସାଅପକ୍ଷ—ଗ୍ରା. ବ—ସପକ୍ଷ (ଦେଖ) Sā-āpaksha Sāpaksha. (See)

ସାଅବ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ପୁଂ) —ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sā-āba (etc) Sāheba etc. (See)

ସାଅବାଣୀ—ଦେ. ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସାହେବାଣୀ (ଦେଖ) Sā-ābāni Sāhebāni. (See).

ସାଅବାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସାହେବାନ (ଦେଖ) Sā-ābāni (etc) Sahebāni. (See).
(ସାଅବାନଅ[ଅଁ]—ଅନ୍ୟ ବଣରୂପ)

ସାଅ ଭରସା—ଦେ. ବ—ସାହା ଭରସା (ଦେଖ) Sā-ā bharasā Sāhā bharasā. (See)

ସାଅରା—ଦେ. ବ—୧ । ସାହାରା (ଦେଖ)—1. Sāhārā. (See) Sa-ārā ୨ । ସାହାଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Sāhārdā etc. (See)

ସାଅଳିଆ—ଦେ. ବଣ—ଶାଉଳିଆ (ଦେଖ) Sa-āriā Sāuliā. (See)

ସାଅଲ—ଦେ. ବ (ଇଂ. ସ୍ଲେଜ)—ବରଫ ଉପରେ ଟଣା ହେବା ଉଦ- Sā-āla ଯୁକ୍ତ ଗାଡ଼ି—1. Sledge. [ଉ—ଏସ୍କିମୋମାନେ ଚକାହୀନ ଗାଡ଼ି ଚଉଳ ବରଫ ଉପରେ ସାଅଲ ଚଳାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅଣ୍ଡା ।] ୨ । ସାହାଲ (ଦେଖ)—2. Sāhāla. (See)
चाकाहीन गाड़ी बरफ गाड़ी

ସାଅଲମ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଦିଲ୍ଲୀର ଶେଷ ଓ ନାମମାତ୍ର ମୋଗଲ Saālam ସମ୍ରାଟ୍ ସାହାଅଲମ୍—The last nominal Moghul Emperor [ବି—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ:
সাআলম্

ଶାହଆଲମ ୧୭୨୮, ସିଂହାସନାରୋହଣ ୧୭୬୧ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୦୬ରେ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଅଲି ଗୌହର୍ । ଏ ଶେଷ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଥିଲେ । ଏ ଲର୍ଡ୍ କ୍ଲାଇବଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ, ବିହାର, ଓଡ଼ିଶାର ଦେୱାନୀ (ରାଜସ୍ୱ ଅଦାୟର ଭାର) ଓ ବାର୍ଷିକ ଛବିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଜମାରେ ପଟ୍ଟା ଦେଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ୧୮୦୩ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲା । ସେହି ସାଲରେ ଦେଓଗାଁ ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଭୋଁସଲା ରାଜା ଓଡ଼ିଶାକୁ ଓ ଖାନ୍ଦେଶକୁ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ଏ ବଙ୍ଗ ଦେଶ ଆକ୍ରମଣ କରି ପ୍ରଥମେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ପରେ ଇଂରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପରେ ମାଧୋଜୀ ସିନ୍ଧିୟା ଏହାଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀର ରାଜସିଂହାସନରେ ବହୁ ଦିନ ବସାଇବା ପରେ ରୋହିଲମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର ଏହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଏହାଙ୍କ ଆଖି ଦୁଇଟି ଫୁଟାଇ ଦେଲେ ଓ ଏ ପୁଣି ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ତୃତୀୟ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ୧୮୦୩ ରେ ଇଂରାଜମାନେ ପୁଣି ଏହାଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀର ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ଏ ନାମ ମାତ୍ର ବାଦସାହା ଥାଇ ୧୮୦୬ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

ସାଥଲା—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାରଳା (ଦେଖ)—
Sā-ăḷā Sāraḷā (See)
(ସାଥଲା ଠାକୁରାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଥସ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାହସ)—୧ । ସାହସ(ଦେଖ)—1. Sāhāsa
Sā-āsa (See). ୨ । (ଶ୍ୱାସ) ଶ୍ୱାସ (ଦେଖ)—2. Śwāsa
ସାহস साहस শ্বাস श्वास (See).

ସାଥସ୍ର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶାସ୍ତ୍ର)—ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)—
Sā-āsra Śāstra (See)
শাস্ত্র शास्त्र

ସାଇ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସହ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଏକ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଗୃହାବଳୀ; ଗୃହପଙ୍କ୍ତି—1. The
Sāi
পাড়া टोला row of houses of the residents of a certain place. ୨ । ପଙ୍କ୍ତି; ଧାଡ଼ି; ଶ୍ରେଣୀ—2. Row; line. ୩ । ଗ୍ରାମର ବା ନଗରର ପଡ଼ା ବା ଅଂଶ ବା ଗଳି—3. Part of a village or town; quarter; street or lane. [ଦ୍ର—କଟକ ସହରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ବଜାର (ଯଥା—ଚୌଧୁରୀ ବଜାର, ବାଲୁବଜାର) ବା ସାହି ବୋଲାଯାଏ) ଯଥା—ଶଙ୍କରପୁର ସାହି, ଜୋବ୍ରାସାହି, ମଙ୍ଗଳାସାହି, ଝୋଲି ସାହି ଇତ୍ୟାଦି ।)

ବାଲେଶ୍ୱର ସହରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ 'ଗଞ୍ଜ' ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ମୋତିଗଞ୍ଜ, ମାଣିକ ଗଞ୍ଜ ।

ସମ୍ବଲପୁର ସହରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ପଡ଼ା ବୋଲାଯାଏ ଯଥା—ପଟ୍ଟନାୟକ ପଡ଼ା, ବଡ଼ଲେଇ ପଡ଼ା, ଝାଡୁପଡ଼ା, ନନ୍ଦପଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁରୀ ସହରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶକୁ ସାହି ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଦୋଳମଣ୍ଡପ ସାହି, ବାଲି ସାହି, ହରଚଣ୍ଡୀ ସାହି, ହେମ୍ବଗୋହିରୀ ସାହି, କାଳୀଦେବୀ ସାହି, କୁଣ୍ଡେଇବେଣ୍ଟା ସାହି ଇତ୍ୟାଦି ।]

୪ । ଗ୍ରାମର ବା ସହରର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ଏକ ଜାତୀୟ ବା ଏକ ବ୍ୟବସାୟାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବାସ କରନ୍ତି—4. The part of a town or village inhabited by people of one caste or profession. [ଦ୍ର—ଏକ ଜାତୀୟ ବା ଏକ ବ୍ୟବସାୟାବଲମ୍ବୀମାନେ ଏକତ୍ର ବାସ କରୁଥିବା ଅନୁସାରେ ସାଇର ନାମକରଣ ହୁଏ । ଯଥା—କେଉଟସାଇ, କାଉସାଇ ।

ଦେବତାମାନଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ସାଇର ନାମ ହୁଏ । ଯଥା—ହରଚଣ୍ଡୀସାଇ, କାଳୀଦେବୀସାଇ, ଠାକୁରସାଇ । ନୂତନ ନୂତନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାଇକୁ ନୂଆସାଇ ବୋଲାଯାଏ ।]

୫ । ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମ; ଖଣ୍ଡଗ୍ରାମ—5. A hamlet. [ଉ—ହାଣ୍ଡି ସାଇରେ ମାଣିକ ପଡ଼ିଲେ ଗୋରୁହାଡ଼ ଯେଉଁ ଚିହ୍ନନ୍ତି । ଲୋ ।] ସାଦେ (କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଡାଳିଜୋଡ଼ା) ବି—ଅଗଣା—Court-yard. ସାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଟଣା) ସର୍ବନାମ—ସେହି—That. ସାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ବଲାଙ୍ଗିର) ବି—(ଭୂଲ. ଦ୍ର. ସାହି)ସିଙ୍ଗ—Procupine. ସା'ଦେ (ଅଳି) ବି—ବାସଗୃହ; ଘର—Home; residence.

ସାଇ ଅଣ୍ଡିରା(ମରଦ, ମର୍ଦ୍ଦ)—ଗ୍ରା. ବି (ଭିତର) (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ସାଇରେ
Sāi aṇḍirā(marada, marda) ବାସ କରୁଥିବା ପୁରୁଷ-
পাড়ারমরদ टोलेकामर्द ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଓ ବିଶେଷତଃ ଯୁବକଗଣ—The males (specially the young men) inhabiting a certain street or quarter of a town or of a village.

ସାଇଆ—ଦେ. ବିଣ—ଗ୍ରାମର ବା ନଗରର କୌଣସି ସାଇର ଅଧିବାସୀ—
Sāiā Inhabiting a certain street or part of a
পাড়াওয়ালা टोलावाला town or village.
ବିଦେ (ସବୁଁଗିଳି) ବି—ସାୟା (ଦେଖ)—Sāyā(See).

ସାଇ ଆଖଡ଼ା—ଦେ. ବି—ସାଇ ଜାଗା (ଦେଖ)—
Sāi ākhaṛā Sāi jāgā (See)
পাড়ারআখড়া टोलेकाआखाड़ा

ସାଇଁ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ସ୍ୱାମୀ)—୧ । ପ୍ରଭୁ; ସ୍ୱାମୀ—1. Lord. [ଉ—
Saiṅ ତୁମ୍ଭେ ତ ବନ୍ଧୁର ସେବକର ସାଇଁ—ଭୁପତିଂ. ଗୁହା
সাঁই साँई ଗୁରୁ, ଭଜ ।] ୨ । ଦେବତା—2. Deity.

୩ । ପରମେଶ୍ୱର—3. God. (ଉ—ଯାହା କରିବେ ସାଇଁ, ତାହା ତାହାର ହାତରେ ନାହିଁ । ତଗ) । ୪ । ରାଜା—4. King. [ଉ—ଦୁଇ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ମାର ଲକ୍ଷ ସାଇଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୫ । ବୁଢ଼ା ମୂଳା ଗଛରୁ ବାହାରିବା ପୁଷ୍ପଦଣ୍ଡ—5. Flower-stem which sprouts up from a grown up radish. ପ୍ରାଦେ· (ବସ୍ତର)ବି—ଝିଙ୍କ—Porcupine.

ସାଇ ପୁଞ୍ଜି—ପ୍ରାଦେ.(ଲବଥ) ବି—ମୂଳଧନ—The capital of
Sāiñ puñji a business.

ସାଇଁ ମୂଳା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ମୂଳା ବୁଢ଼ା ହୋଇ ସେଥିରୁ ସାଇଁ
Sāiñ muḷā ବାହାରି ଥାଏ; ଓ ଯହିଁର ଶସ ଯାକ କଡ଼ାପର
साईं मूला बूढ़ामुला ଚେମଡ଼ା ହୋଇଥାଏ—Fibrous radish.

ସାଇଁ ମୂଷା—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର-ଖଡ଼ିଅଲ) ବି—(ଭୁଲ.ଦ୍ର.ସାଗ୍ଧ) ଝିଙ୍କ—
Sāiñ mūshā Porcupine.

ସାଇଁଲେରି ଗୀତ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଖଡ଼ିଅଲ) ବି—ଖଡ଼ିଅଲ
Sāiñlori gita ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଇତର ଜନସମାଜରେ
(ସାଇଁଲେରିଅ ଗୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ପ୍ରକାର ଗୀତ—A kind of popular song prevalent amongst the common people in Khariar and Sambalpur areas.

ସାଇଁ ଶଗ(ର)ଡ଼—ଦେ· ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ସାଇଁ + ଶକଟ)—
Sāiñ śaga(ra)ṛdā ଏକ ପ୍ରକାର ଚକ ଯୁକ୍ତ କାଠର ବା
साईं शकट चरचरी ଟିଣର ଖେଳନା (ଯାହାକୁ ବୁଲାଇଲେ ସାଇଁ ସାଇଁ ଶବ୍ଦ କରି ଚକ ବୁଲେ)—A sort of toy rattle made of tin or wood.

ସାଇଁ ସାଇଁ—ଦେ. ବି. ବଣ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ସାଇଁ ସାଇଁ ଧ୍ୱନି-
Sāiñ sāiñ ସୂଚକ—Making a nasal hissing
साईं साईं सनसन sound; smacking sound. [ଉ—ଶ୍ୱାସ ରୋଗୀ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ, ଲଉଡ଼ିକୁ ବାରମ୍ବାର ଶୂନ୍ୟରେ ମାରିଲେ, ଧାନ ଗଛ ପବନରେ ଦୋହଲିଲେ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।]

ସାଇକ(କେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଦୁଇ ସାଇକଲ୍; ଶୁନ
Sāika(ke)l ଗାଡ଼ି—Bicycle; bike. [ଉ—
साइकल साइकेल ଦୁଇଟି ଚକ ଥିବା ସାଇକଲ୍‌କୁ ବାଇ ସାଇକଲ୍; (ସାଇକଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ତିନୋଟି ଚକଥିବା ସାଇକଲ୍‌କୁ ଟ୍ରାଇସାଇକଲ୍ କୁହାଯାଏ ।]

ସାଇକଲ୍ ମାରି ପହଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଇକଲଦ୍ୱାରା ଗତି କରି
Sāikal māri pahañchibā କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ ଶୀଘ୍ର ଉପସ୍ଥିତ
साइकल करिया पहुँचा ହେବା—To bike to a certain
साइकल चढ़ पहुंचना place.

ସାଇକ(କୋ)ଲଜି—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ମନୋବିଜ୍ଞାନ—
Sāika(ko)laji Psychology; science of mind.
साइकलजि साइकलजि

ସାଇକୁ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ଅଲ) କ୍ରି—ଘରକୁ ଯିବା—
Sāiku jibā To go home.

ସାଇକ୍ଲୋପିଡ଼ିଆ—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ ବଡ଼ କୋଷ-
Sāiklopidiā ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାକ୍ରମେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ
साइक्लोपिडिआ ବହୁ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ଥାଏ—Cyclopaedia.
साइक्लोपिडिया

ସାଇକ୍ଲୋଷ୍ଟାଇଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଅକ୍ଷର ଲେଖା ବା ଟାଇପ୍
Sāiklostāil ହୋଇଥିବା କାଗଜର ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ନକଲ କରିବା
साइक्लोष्टाइल साइक्लोस्टाइल ଯନ୍ତ୍ର—Cyclostyle.

ସାଇଙ୍ଗା(ଙ୍ଗ୍ୟା)—ପ୍ରା. ବି—ସଂଜ୍ଞା; ପାରିବାରିକ ପଦବୀ—
Sāiṅgā(ṅgyā) One's family-title.
संग्यां उपनाम

ସାଇଜ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—(ପଦାର୍ଥର) ଆକାର—
Sāij साइज साइज Size.

ସାଇ ଜା(ଜେ)ଗା—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ ସହର) ବି—ସାଇ ଅଖଡ଼ା; ପୁରୀ
Sāi jā(je)gā ସହରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାଇରେ ଥିବା ବ୍ୟାୟାମଶାଳା ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଗୃହ—A common room or club room of a Sāi (in Puri town) where the inhabitants of the Sāi assemble for purposes of recreation and amusement.

ସାଇଟ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—୧ । ଦୃଶ୍ୟ; ଦୃଷ୍ଟି—1. Sight.
Sāit साईट साइट ୨ । ସ୍ଥାନ—2. Site.

ସାଇଟ୍ ଘଣ୍ଟା(ଣ୍ଟି)—ଦେ· ବି—ରେଳ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସୁଥିବା ରେଳଗାଡ଼ି
Sāit ghantā nti) ଷ୍ଟେସନରୁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲେ ଷ୍ଟେସନ୍-
साईट घंटा କର୍ମଚାରୀମାନେ ଷ୍ଟେସନରେ ଉପସ୍ଥିତ ଯାତ୍ରୀ-
साइट घण्टा ଙ୍କୁ ଏହା ଜଣାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟା ବଜାନ୍ତି—The bell rung when the incoming train is in sight at a station the sight bell.

ସାଇଟ୍ ଭେନ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—୧ । ଜମି ମାପିବା କମ୍ପାସ୍
Sāit bhen ବ୍ୟବହୃତ କମ୍ପାସର ଅଂଶବିଶେଷ—1. Sight-
साईट भेन vane of a prismatic compass. [ଉ—
साइट भेन ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅତି ସରୁ ଦୁଆ କାଟେ ଦୂରସ୍ଥ ବସ୍ତୁକୁ ଚାହିଁବାକୁ ହୁଏ ।] ୨ । ବନ୍ଧୁକର ନଳ ଅଗରେ ଥିବା ମାଛିକୁ ଚାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଥିବା ବସ୍ତୁ—2. Sight-vane of a gun.

ସାଇଟ୍ ହୋଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବାହାରକୁ ଚାହିଁବା ପାଇଁ
Sāit hol ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀରରେ ବା ଘରର କାନ୍ଥରେ ଥିବା ଛିଦ୍ର ବା
साईट हल ଝରକା—Sight-hole; a peep-hole.
साइट होल

ସାଇଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପାଖ; ପାର୍ଶ୍ୱ—Side.
Sāiḍ ସାଇଡ୍ साइड्

ସାଇଡ୍ ବ(ବା)କ୍ସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଦର୍ଶକମାନେ ବସି ଅଭିନୟ Sāiḍ ba(bā)ksa ଦେଖିବା ପାଇଁ ଥିଏଟର ଘରର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସାଇଡ ବକ୍স ଥିବା ଅବୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର କୋଠରି—A side box साइड् बकस in a theatre

ସାଇଡ୍ ବୋର୍ଡ(ର୍ଡ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବାସନ ଖାଦ୍ୟ ସଜାଇ Sāiḍ bord(rd) ରଖିବା ପାଇଁ ଖାନା କାମରାର ପାଖରେ ରଖା ସାଇଡ ବোড় ଯାଇଥିବା ଅଲମାରି—Sideboard. साइड् बोड़

ସାଇଡ୍ ରୁମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଘରର ବଡ଼ କୋଠରି ପାଖରେ Sāiḍ rum ଥିବା ଛୋଟ କୋଠରି—Side room. ସାଇଡ ରুম साइड रुम

ସାଇଡ୍ ଲାଇଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରଙ୍ଗମଞ୍ଚକୁ ଆଲୋକିତ କରିବା Sāiḍ lāiṭ ପାଇଁ ମଞ୍ଚର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଜଳୁଥିବା ଆଲୁଅ—ସାইড় লাইট साइड् लाइट Side light.

ସାଇଡ୍ ସାଡ୍ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମେମ୍‌ମାନେ ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ିବା Sāiḍ sāḍl ପାଇଁ ଯେଉଁ ଏକପାଖିଆ ଜିନ୍ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—ସাইড সাড়্‌ল साइड् साड्ल Side saddle. [ଦ୍ର—ଏହି ଜିନ୍ ଉପରେ ମେମ୍‌ମାନେ ଗୋଟିଏ ପାଟକୁ ଦୁଇ ଗୋଡ଼କୁ ଲମ୍ବାଇ କରି ବସନ୍ତି ।]

ସାଇ ଡାକରା—ଦେ. ବ—ଏକ ସାଇର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ସବୁ ସାଇ-Sāi ḍākarā ବାସୀମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନାର୍ଥ ନିମନ୍ତ୍ରଣ—Invitation ପাড়া নিমন্ত্রণ to all the inhabitants of a parti-टोलको निमन्त्रण cular quarter of the town or village to dinner.

ସାଇଡିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରେଲ୍ ଷ୍ଟେସନରେ ଅସଲ ରେଲ୍ Sāiḍiṅg ଲାଇନ୍ ପାଖରେ ଥିବା ଅସ୍ଥାୟୀ ଲାଇନ୍, ଯେଉଁ ଲାଇନ୍‌ରେ ସাইডিঙ্ অବ୍ୟବହୃତ ରେଲଗାଡ଼ିକୁ ଅଲଗା କରି ରଖାଯାଏ—साइडिङ्. The siding of a Railway station (where detatched waggons are (ସାଇଡିଂ—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) kept).

ସାଇ ତଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ନଗରର ସାହିର ବା ଗ୍ରାମର ସାହିର Sāi taliā ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—1. Adjoining any quarter পাড়ার কাছের of a town or village. ୨ । ନଗରର गाँवके नजदीक वाला ସାହିର ବା ଗ୍ରାମର ସାହିର ଉପକଣ୍ଠରେ ବାସକାରି—Residing in the outskrits of a town or village.

ସାଇତା—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ; ସଞ୍ଚିତ)—୧ । ସାଇତିବା; ସଞ୍ଚୟ Sāita କରିବା—1. Act of storing. ୨ । ସଞ୍ଚିତ ସাইতকরা जमा ହେବା ଅବସ୍ଥା—2.The state of being সাইত হয়ে থাকা stored. ବିଣ—ସାଇତା ଯାଇଥିବା; ସଞ୍ଚିତ—जमा हुआ Stored up. [ଭି—ଧାନ ପାଞ୍ଚ ସାତ ବରଷ ମଧ୍ୟ ଘରେ ସାଇତା ଅଛି—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ. ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ସାଇତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧। ସାଇତିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Sāitā(te)ibā 1. The causative form of Sāitibā. সাইত করান ୨ । ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସୁରକ୍ଷିତ କରାଇବା—जमा करना 2. To cause to be stored.

ସାଇତା ଥିବା—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ—ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରକ୍ଷିତ—Sāita thibā Stored up. ଦେ. ବ—ସଞ୍ଚିତ ଓ ରକ୍ଷିତ [ସାଇତା ଯା(ହୋ)ଇଥିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ହୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥା—সাইত হয়ে থাকা The state of being stored up. संचित होकर जमा हुआ [ଭି—ସାଇତା ଥିବାର, ଭୁଗ ନୋହିବାର, ଖାଇଁବାର ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ସଙ୍ଗୀତ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସାଇତା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କି—(ସାଇତିବା କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ)—Sāitā ji(he)bā ସୁରକ୍ଷିତ ହେବା—To be stored. সাইত হওয়া; जमा होना

ସାଇତା ସାଇତି—ଦେ. ବ—ସୁରକ୍ଷଣ ଓ ସଞ୍ଚୟ—Storing and Sāitā sāiti সাইত সুলুক जमा उमा preserving.

ସାଇତି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଅନୁକୂଳ—Auspicious Sāiti beginning.

ସାଇତିବା—ଦେ. କି—(ସ. ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ବା ସଞ୍ଚିତ)—୧ । କୌଣସି Sāitibā ପଦାର୍ଥକୁ ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ସଞ୍ଚୟ କରିବା—1. To store সাইত করা सजाकर रखना with care. [ଭି—ଖାସ୍ତୁ ବୋଇଲେ ଏ ନ ହୁଇ ଏ କାଳକୁ । ମାଣ୍ଡି, ଘରେ ସାଇତି ରଖ ନେଇ ସ୍ୱାମୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ଖାସ୍ତୁ ।] ୨ । ସୁରକ୍ଷିତ କରିବା—2. To preserve. ୩ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବ୍ୟବହାରାର୍ଥ ସଞ୍ଚାଇବା—3. To keep or preserve a thing for future use. ୪ । ନିଜର ଜିମାରେ ବା ହେପାଜତରେ ରଖିବା—4. To keep a thing in one's custody. ୫ । ଯତ୍ନ ନେବା—5. To take care of. ୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭରଣପୋଷଣ ପୂର୍ବକ ଯତ୍ନରେ ରଖିବା; ପୋଷିବା—রাখা पालना 6. To maintain and take care of a person.

ସାଇନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଚିହ୍ନ—1. Sign. ୨। (ଅଧୁନିକ, Sāin ତ୍ରିକୋଣମିତି) ବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଟଣା ଯାଇଥିବା সাইন্ ବ୍ୟାସ ଉପରକୁ ବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ବିନ୍ଦୁରୁ ଯେଉଁ साइन लମ୍ବ ରେଖା ପାତିତ କରାଯାଏ—2. (Trigonometry) The sine of an arc.

[ଦ୍ର—'କଖ' ବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତ 'ଖ' ଅଛି, ଯେଉଁ ବ୍ୟାସ 'ଖଗ' ଟଣା ଗଲା, ତେବେ ବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ 'କ' ବିନ୍ଦୁରୁ ସେହି 'ଖଗ' ବ୍ୟାସ ଉପରେ ପାତିତ ଲମ୍ବ ରେଖା 'କଚ'କୁ କଖ ବୃତ୍ତ ଖଣ୍ଡର 'ସାଇନ୍'

ବୋଲଯାଏ । ଉକ୍ତ ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ 'କଗଖ' ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉକ୍ତ 'କଘ' ରେଖାକୁ 'କୋସାଇନ୍' ବୋଲଯାଏ ସାଇନ୍ ଓ କୋସାଇନ୍ ଅପେକ୍ଷିକ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ ଅଟନ୍ତି ।] ୩। (ତ୍ରିକୋଣମିତି) କୋଣର ଏକ ବାହୁର ଗୋଟିଏ ବିନ୍ଦୁରୁ ଅନ୍ୟ ବାହୁ ଉପରକୁ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଟଣାଯିବା ରେଖା ଓ ଯେଉଁ ବାହୁର ବିନ୍ଦୁରୁ ଲମ୍ବ ଟଣା ହୋଇଥାଏ—3. (Trigonometry) The sine of an angle. [ଦ୍ର—କଖଗ କୋଣର କଖ ବାହୁର ଘ ନାମକ ଯେ କୌଣସି ବିନ୍ଦୁରୁ ଖଗ ଉପରେ ଘଚ ଲମ୍ବ ଟଣା ହୋଇଅଛି ଘଚ, ଖଘ କୁ ଖଗଚ ବା କଖଗ କୋଣର 'ସାଇନ୍' ବୋଲଯାଏ ।]

ସାଇନ୍ ବୋଡ଼୍(ର୍ଡ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ ପଟାରେ ଦୋକାନ Sain bord(rd) ଅଫିସ ନାମ ବା ବିକ୍ରେତବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଲେଖା ସାଇନ୍ ବୋଡ୍ ବା ଚିତ୍ରିତ ହୋଇ ଦୋକାନର ବା ଅଫିସ୍‌ର साइन बोर्ड ସମ୍ମୁଖରେ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଥାଏ—A sign-board of a shop or office.

ସାଇ ନାଟ—ଦେ. ବି—୧। ସାଇ ଯାତ (ଦେଖ)—1. Sāi jāta Sāi nāṭa (See). ୨। ସହରର ବା ଗ୍ରାମର କୌଣସି ସାଇରେ ଭେଷ୍ଟେ ନାଚ, ବାରୋୟାରି କରାଯିବା ନାଟ—2. Dancing per- टोलेका नाच formed in any quarter of the town.

ସାଇ(ଏ)ନ୍ସ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବିଜ୍ଞାନ—Science. Sāi(e)ns সাইন্স साय॑स्

ସାଇ(ଏ)ନ୍ସ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା Sāi(e)ns klās ଦିଆଯିବା ଶ୍ରେଣୀ—The science class সাইন্স ক্লাস of a school or college. साय॑स क्लास [ଦ୍ର—ଏହି ସାଇନ୍ସ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲେକ୍‌ଚରର୍, ପ୍ରୋଫେସର୍, ଟିଚର୍, ଲେକ୍‌ଚରର୍ ଆଦି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସାଇନ୍ସ ଲାବା(ବୋ)ରେଟରି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା- Sāins lāba(bo)retarī ମନ୍ଦିର—Science laboratory. সাইন্স ল্যাবোরেটরী साइन्स लाबोरेटारी

ସାଇ ପଡ଼ିଶା—ଦେ. ବି—୧। ନିଜ ସାଇରେ ବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ Sāi parḍisā ନିକଟ ପ୍ରତିବେଶୀ—1. The residents of পড়া পড়শী, পাট পড়শী one's quarter of the town अड़ोस पड़ोस, परोस परोस and one's close neigh- (ସାଇ ପଡ୍ଶୋଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) bours. ୨। ଗ୍ରାମର ବା ସହରର [ସାଇ ପଡ଼(ଡୋ)ଶୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ନିଜ ସାଇରେ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରତିବାସୀ—2. A neighbour of one's quarter of the town or village. [ଯଥା—କେବା ନାଥଁ ଉଠିଅ ସାଇ, ମତେ ଲୁଣିରୁ ବଣା ଭାଇ ! ହାଡେଲମ୍ବରେ ଭାଡିଲ ଫିଂସା, ଦୂର ମରୁଥିବେ ସାଇ ପଡ଼ିଶା—ଲୁକବଚନ ।]

ସାଇପ(ପି, ଫ, ଫି)ନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସାଇଫନ୍)—କୃତ୍ରିମ Sāipa(pi, pha, phi)n(ni) କେନାଲ୍ ଅଥବା ନଦୀ ତଳେ ଅପେକ୍ଷ [ସାଇପ(ପି, ଫ, ଫି)ନ୍(ନି)ପୋଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନାଳର ବା ନଦୀ ସାଇଫନ ପুল ଅନ୍ୟର ସ୍ରୋତ ଯିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବନ୍ଧାହୁଡ଼ ଉଲଟା साइफन पुल ପୋଲ]—A syphon bridge (constructed) to let the current of another canal or river flow below the newly constructed or artificial canal.

ସାଇ ପିଲା—ଦେ. ବି—ଏକ ସାଇର ବାଳକ ବା ଶିଶୁଗଣ—The Sāi pilā boys or children of a particular পাড়ার ছেলে quarter of a town or village. टोलेका लड़का (ସାଇପିଲାଏ—ବହୁବଚନ)

ସାଇବ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sāiba (etc) Sāheba (etc) (See)

ସାଇବ ଚଣା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ଏହା ଚଣା ଜାତୀୟ ଓ ସାହେବଙ୍କ Sāiba chaṇā ଦେଶରୁ ଆସିଥିବାରୁ)—ମଟର—Pea.

ସାଇବାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାହେବାଣୀ (ଦେଖ) Sāibāṇī Sāhebāṇī (See)

ସାଇବାନି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସାହେବାନି (ଦେଖ) Sāibāni Sāhebāni (See) [ସାଇବାନିଅ(ଅଁ)—ଅନ୍ୟ. ବିଣ. ରୂପ]

ସାଇ ବାଲା—ଦେ. ବିଣ—ସାଇର ଅଧିବାସୀ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଗୃହସ୍ଥ)— Sāi bālā Residents of any quarter of a (ସାଇ ଭୂଆଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) town or village. পাড়ার টোলা বালা

ସାଇ ବୁଲା—ଦେ. ବି—ଗ୍ରାମର ବା ନଗରର ସାଇମାନଙ୍କୁ ବୁଲିବାକୁ Sāi bulā ଯିବା—Paying a visit to any quarter পাড়া বেড়ান of a town or village. [ଦ୍ର—ଉତ୍ସବକାଳ ଟୋଲେକା घुमाव ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ସାଇ ବୁଲା ହୁଏ ।] (ସାଇ ବୁଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଣ. (ପୁଂ)—(ଗାଳ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମଶୂନ୍ୟ পাড়া বেড়ানিয়া ହୋଇ ସାଇ ସାଇ ବୁଲୁଥାଏ—A do-noth- टोलेमें घुमने वाला ing sort of person who passes his time by visiting different quarters of the village or town; a loafer.

ସାଇ ଭାଇ—ଦେ. ବି—୧। ନିଜର ସାଇରେ ବାସ କରୁଥିବା ଗୋତ୍ର Sāi bhāi ଯେ ଅପଣାର ଭାଇ ସ୍ଥାନୀୟ—1. Brethren of পাড়ার ভাই the same quarter of a town or टोला परोसी village. ୨। (ସହରର ଶବ୍ଦ) ଅପଣା ସାଇର ସାଇ ଭାଇଅ } ସାଇ ଭାଇ } ଅନ୍ୟରୂପ ଅଧିବାସୀ ଓ ଅପଣାର ଜ୍ଞାତି—2. One's neighbours and agnates. ୩। ସାଇ ପଡ଼ିଶା (ଦେଖ)—3. Sāi pardisā (See)

ସାଇ ଭେଣ୍ଡା (ଭେଣ୍ଡିଆ)—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଏକ ସାଇର ଯୁବକଗଣ—The young men of a particular quarter of a town or village.
Sāi bheṇḍā (bheṇḍiā)
পাড়ার জোয়ান
टोलेका जवान

ସାଇ ମଉଜ—ଦେ. ବି—ଏକ ସାଇର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଖେଳକୌତୁକ—Amusements and picnics arranged amongst the inhabitants of any quarter.
Sāi mauja
পাড়ার আমোদ
टोलेका जलसा

ସାଇମନ୍ କମିସନ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ଭାରତର ଶାସନ ସ୍ୱତ୍ୱର ବିଷୟ ତଦନ୍ତ (୧୯୨୮—୧୯୨୯ରେ) ଇଂଲଣ୍ଡରୁ ଆସିଥିବା ସାତ ଜଣ ବ୍ରିଟିଶ୍ ପ୍ରତିନିଧି (ସରଜନ୍ ସାଇମନ୍ ସାହେବ ଏହି କମିଟିର ସଭାପତି ଥିଲେ)—Simon Commission.
Sāiman kamisan
সাইমন্ কমিশন্
साइमन कमीसन

ସାଇମନ୍ ସପ୍ତ—ଦେ. ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ସାଇମନ୍ କମିସନ୍‌ରେ ଥିବା ସାତ ଜଣ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ଉକ୍ତି—Ironical name given to the seven members of the Simon Commission. (ତୁଳନୀୟ—ଶନିସପ୍ତ)
Sāiman saptā
সাইমন সপ্তা
साइमन सप्ता

ସାଇମନ୍ ସାତଭାଇ—ଦେ· ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ ଉକ୍ତି)—ସାଇମନ୍ କମିଶନ୍‌ର ସାତ ଜଣ ସଭ୍ୟ—(Ironical) The seven members of the Simon Commission. (ତୁଳ—ସାତଭାଇ ଗୋଷ୍ଠ)
Sāiman sātabhāyā
সাইমন সাতভেয়ে
साइमन सातभैया

ସାଇ ମିଣିପ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ଏକବଚନ)—ଏକ ସାଇର ଅଧିବାସୀ ପୁରୁଷ—A male inhabitant of a particular quarter of a town or village.
Sāi miṇipa
(ସାଇ ମିଣିପେ—ବହୁବଚନ)
[ସାଇ ମାଇପି—ସ୍ତ୍ରୀ· ଏକବଚନ]
(ସାଇ ମାଇପେ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବହୁବଚନ)
পাড়ার মিন্‌সে
टोलेका मर्द

ସାଇ ମୁଖିଆ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ସାଇର ମୁଖ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ବା ନେତା—The leader or principal person of a Sāi.
Sāi mukhiā
পাড়ার মুখ্যব্যক্তি
टोलेका मुख्यआदमी
(ସାଇ ସର୍ଦ୍ଦାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଇ ମୁଣ୍ଡ—ଦେ· ବି—ସାଇର ଶେଷଭାଗ—The extremity of the rows of houses in a Sāi. (ଉ—ବୁଢ଼ାବାଳ ବାହା ଘରକୁ, ସାଇମୁଣ୍ଡ ଘର ଘେରକୁ । ଢଗ ।)
Sāi muṇḍa
পাড়ার মাথা
टोलेकि आखिर

ସାଇ ମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ· ବଣ—ସାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ—Situate at one end of a 'Sāi'.
Sāi muṇḍiā
পাড়ার শেষে অবস্থিত
टोलेकी आखिरवाला

ସାଇ ମୂଳିଆ—ଦେ.ବଣ—ସାଇ ସାଇ ବା ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ସଜ୍ଜିତ ବା ନିର୍ମିତ (ଗୃହାଦି)—(Houses) Arranged or constructed in rows.
Sāi mūliā
সারিবাঁধা
धारीवाला

ସାଇ ମେଳ—ଦେ. ବି—ଏକ ସାଇର ଅଧିବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା—Unity amongst the inhabitants of a 'Sāi'.
Sāi mela
পাড়ার মিল
टोलेका मेल

ସାଇ ମେଳିଆ—ଦେ. ବି—ସାଇର ଅଧିବାସୀଙ୍କୁ ଏକଜ ମେଳ କରାଇ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who instigates the inhabitants of a 'Sāi' to combine. ଦେ. ବଣ—ସାଇର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ମେଳ କରାଇବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Instigating the persons of a Sāi to combine.
Sāi meliā
পাড়ার সবদার
टोलेके मेलिआ

ସାଇ ଯାତ—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ ସହର) ବି—୧ । ଗୋସାଣୀ ଯାତ; ପୁରୀ ସହରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସାଇରୁ ଦଶହରା (ଶାରଦୀୟ) ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଉତ୍ସବରେ ବାହାରିବା ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ଶୋଭାଯାତ୍ରା—1. A procession of the images of Durgā from the different quarters of the town of Puri during the Durgā Pūjā festival. [ବି—ଏହି ସାଇ ଯାତରେ ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି ବା 'ଗୋସାଣୀ' ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାନାବିଧ ଦେବଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଲୋକେ ନାନା ପ୍ରକାର ମଲ୍ଲ ଓ ନାଗାବେଶ ଧରି ପୁରୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସାଇରେ ବୁଲନ୍ତି ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସିଂହଦ୍ୱାର ସାମନାରେ ସବୁ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କର ମେଳନ ହୁଏ । ଏହି ନାଗାମାନେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ଓ ଦେହରେ ଜୀଅନ୍ତା ବିଷଧର ସାପମାନ ଗୁଡ଼ାଇ ମଲ୍ଲକ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖାନ୍ତି । ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ଏକ ସାଇର ଯାତ୍ରା-ଦଳ ଅନ୍ୟ ସାଇକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅପବାଦସୂଚକ ଗୀତମାନ ବୋଲନ୍ତି ।] ୨ । ରାମନବମୀଠାରୁ ଲୋକମାନେ ନୃସିଂହ, ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା, ହାତହନୁମାନ-ବନାନାଗା, ମହାଦେବ, କାଳିକା, ହରଚଣ୍ଡୀ ଆଦି ବେଶ ହୋଇ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ ଗାଇ ପୁରୀର ସାତ ସାଇରେ ବୁଲି ସେହି ଯାତ୍ରା କରନ୍ତି—2. A procession of people assuming different masks during the 'Rāma Nabamī' in the town of Puri, visiting different parts of the town, accompanied with music, rude songs and athletic displays.
Sāi jāta
(ସାଇଯାତରା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଇଯ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ସାହାଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāijya (etc) Sāhājya etc. (See)

ସାଇରତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସଇରତ୍, (ଦେଖ)
Sāirāt Sairāt (See)

ସାଇଲକ୍—ଦେ· ବି (ନାମ)—୧ । ଇଂରାଜ କବି ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କର ମର୍ଚ୍ଚେଣ୍ଟ୍ ଅଫ୍ ଭେନିସ୍ ନାମକ ନାଟକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଯିହୁଦୀ ଋଣଦାତା କୁସୀଦଜୀବୀ
Sāilak
সাইলক্
साईलक

ମହାଜନର ନାମ—1. Shylock the Jew. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିର୍ମମ ସୁଧ୍‌ଖୋର୍ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A cruel usurer.

ସାଇଲ—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ସାରିବା କ୍ରିୟାର ଭୂତ ସାମାନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନକାଳର ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ) 'ସାରିଲା'ର ଅନ୍ୟରୂପ—(ସାଇଲେ—ଅଦରାର୍ଥକରୂପ ଓ ବହୁବଚନ ରୂପ) The other form of 'Sārilā, past tense the third person singular number of the verb Sāribā.
Sāilā
সারিল খতমকিয়া

ସାଇଲୋ—ଦେ. ବି (ନାମ)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଗନ୍ନାବିଶେଷ—The name of a Pergana in the district of Cuttack.
Sāilo
সাইলো साईलो

ସାଇ ସାଇ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ଏକ ସାଇରୁ ଅନ୍ୟ ସାଇ, ଏହିପରି ବହୁ ସାଇ—1. From one quarter of a town or village to another; from quarter to quarter. ୨। ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ, ଏହିପରି ବହୁ ସ୍ଥାନକୁ- 2. From place to place. [ଉ—ସାଇ ସାଇ ହୋଇ ବୁଲଇ ଗୋରସ, ମଦ ବିକାଯାଏ ବସି—ଭଗ)
Sāi sāi
পাড়াপাড়া टोलाटोला

(ସାଇ ସାଇ ମୂଷା—ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକରୂପ) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବି—Porcupine.

ସାଉ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ସାହୁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāu (etc) Sahu etc (See)

ସାଉଁରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଲହଥ) ବିଣ—ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Sāuñriā Of a dark complexion.

ସାଉଁଲିଆ ପୋକ—ଦେ. ବି—ମାଛିଙ୍କ ପରି ଏକଜାତୀୟ ପୋକ; ଅମ୍ଳ ଡାହାଣୀ (ପୋକ)—A kind of flying insect. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଅମ୍ବ ଅଧ ତୋଟାରେ ଥାଆନ୍ତି। ବର୍ଷାଦିନେ ତୋଟାରୁ ଉଡ଼ିଆସି ଘରର କାନ୍ଥରେ ଲାଗନ୍ତି।]
Sāuñliā poka
জায়াপোকা

ସାଉଁ ସାଉଁ—ଦେ. କ୍ରି. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଘୁଷୁରି ଅଳ ଜଳ୍ଲ ମଇଳା ଖାଇବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଭଳି ନାସାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି—(Onomatopoeic) Nasal sound made by hogs while eating offal.
Sāuñ sāuñ
ঘোঁতঘোঁত घुरघुर

ସାଉ ଖାତ(ଖାତକ)—ଦେ. ବି (ସନ୍ଧୁଚର ଶବ୍ଦ)—ସାହୁ ଖାତକ (ଦେଖ) Sāhukhātaka [See] (ଉ—ଅପେ ହୋଏ ମହାଜନ ଅପେ ସାଉ ଖାତ—ପ୍ରାଚୀ ବ୍ରହ୍ମରୂପଣ ଗୀତା।]
Sāukhāta(khātaka)
সাহুখাতক महाजनखदुका

ସାଉ ଘର—ଦେ. ବି—ମାଲିକଙ୍କ ପରିବାର; ସାଆନ୍ତଙ୍କ ଘର—Master's house or family. (ଉ—ମୁଁ ସାଉ ଘର ଗୋରୁ ଖୋଜି ଅଛିଥିଲି—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ।)
Sāu ghara
মহাজনের বাড়ি मालिकका घर

ସାଉ(ଉଁ)ଟା—ଦେ. ବି—୧। ସାଉଟିବା—Collecting; picking up. ୨। ଇତସ୍ତତଃ ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା; ଭୂମିରେ ଲୁଣ୍ଠନ—2. Rolling or wallowing on the ground. (ଉ—ଘିଗାଇଙ୍କ ଭୂଲରେ କାଢ଼ି ଅନୁପ୍ରଟା, ଘୋଡ଼ାମାନେ ଯେ ଦେଲେ ଧୂଳିରେ ସାଉଁଟା—ବ୍ରଜସିଂହ ମହାଭାରତ ଦର୍ଶ୍ଣ)
Sāu(uñ)ṭā
গুটান इकट्ठा
(ସାଉଁଣ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ছড়ান লোটনা

ବିଣ—୧। ସଂଗୃହୀତ—1. Gathered up. (ଉ—ସାଉଁଟା କାଣ୍ଡ କ୍ଷ (ସାଉଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ଯୁଝ ଭୁ ଯାଏ ?) ୨। ଯେ ଗୋଟାଏ— 2. One who, gathers up or collects [ଦ୍ର—ଏହା ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ। ଯଥା—ଘଣି ସାଉଁଟା, ଗୋବର ସାଉଟା, ଅମ୍ବ ସାଉଁଟା।)
গুটান इकट्ठा किया हुआ

ସାଉ(ଉଁ)ଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସାଉଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—The causative form of Sāuṭibā—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ସାଉଟିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବା—To collect through others.
Sāu(uñ)ṭā(ṭe)ibā
গুটান इकट्ठा करनो

ସାଉ(ଉଁ)ଟା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଇତସ୍ତତଃ ଗଡ଼ିବା—To roll on the ground; to be strewn here and there.
Sāu(uñ)ṭā debā
(ସାଉଣ୍ଟାଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ছড়িয়েপড়া লোটনা

ସାଉ(ଉଁ)ଟା ସାଉ(ଉଁ)ଟି—ଦେ. ବି—ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ଗୋଟାଇ ବହୁ ପଦାର୍ଥ ଗୋଟାଇବା କ୍ରିୟା—Act of gathering or picking up many things one by one.
Sāu(uñ)ṭā sāu(uñ)ṭi
গুটিয়ে গুটিয়ে জড় করা इकट्ठा उकट्ठा

ସାଉ(ଉ)ଟି(ଟୀ)—ଦେ. ବି. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ଯାହାକୁ ପିତାମାତା ଗୋଟାଇ କରି ଅଣିଥାଆନ୍ତି; ଅତଏବ ଯାହାର ବହୁ ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ)—ଅପତ୍ୟଅଣୀଙ୍କୁ ଦଅସିବା ଗୋଟିଏ ନାମ—A name given to children whose elders have predeceased their birth. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଘସି ସାଉଁଟୀ)—ସଂଗ୍ରହକାରିଣୀ—ସାଉଟାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of words ending with 'Sāuṇṭā' a verbal adjective.
Sāu(uñ)ṭi(ṭī)
(ସାଉଣ୍ଟି[ଣ୍ଟୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ)
কুড়ুনী इकटठाकरनेवाली

ସାଉ(ଉ)ଁଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ସଂଗୃହୀତ; ସାମୂହ) ୧। ଇତସ୍ତତଃ ଛଡ଼ିଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା—1. To collect things strewn here and there.
Sāu(uñ)ṭibā
গুটান इकट्ठाकरना

[ଉ—ଯେଉଁସ୍ଥାନେ ନୃପ ଢୋଉଥିଲେ ଟିଅ
ସେ ସ୍ଥାନେ ଲୀଳା—କମଳ,
ପକାଇ ସାଉଁଟି ଅଣି ପୁଣି ଭେଣୁ
ବୋଳନ୍ତି ଗଣ୍ଡମଣ୍ଡଳ ।
ନନ୍ଦକଶୋର—ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।]

୨ । ଭୂଟିରୁ ଖୁଣ୍ଟିବା; ଗୋଠାଇବା—2. To pick up. ୩ । ଏକତ୍ର ଟେକି ଧରିବା—3. To hold up by lifting. [ଉ—ଫିଟି ପଡ଼ ଥିବାରୁ ଅଯତ୍ନେ ଗାଭିଟି, ଡେକର କରେ ତାହା ବାନ୍ଧଣ ସାଉଁଟି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୪ । ଲେଟିବା; ଭୂମିରେ ଗଡ଼ିବା—4. To roll on the ground.

ସାଉ(ଉଁ)ଟିବା(ଲା) କାଣ୍ଡ ଯୁଦ୍ଧକୁ ନ ପାଏ(ଯୋଗାଏ)—ଦେ. ପ୍ରବଚନ
Sāu(uñ)ṭibā(lā) kāṇḍa juddhaku na pāe (jogāe) —ଅନ୍ୟର ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତୁରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ନାହିଁ—No work can be done with articles once used by som one and then picked up.

[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଲୋକର ବ୍ୟବହୃତ କାଣ୍ଡ, ଯାହା ରଣଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥାଏ, ତାକୁ ଯେବେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଂଗ୍ରହ କରି ଅଣିଥାଏ, ଏପରି ଅକାମିକା ଶରଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳେ ନାହିଁ; ସେହିପରି ଗୋଠାଇ ଅଣିବା ପଦାର୍ଥରେ କାମ ଚଳେ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଯୋଦ୍ଧାର ନିଜର ପରମୁଣାରେ ଶର ନ ଥାଏ ସେ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଅନ୍ୟ ଯୋଦ୍ଧାର ବ୍ୟବହୃତ ଓ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଶରକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରୂପ ଅସମ୍ଭବ ଓ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସାଉଣ୍ଟିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜାମର ଉଦ୍ୟାନ ଖଣ୍ଡରେ ବାସ
Sāunṭiā କରୁଥିବା ଅଧମ ଅଧିବାସୀ ଶୂଦ୍ର ଜାତିବିଶେଷ—A class of Sūdras living in the Udyāna khaṇḍa of the Ganjam district. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ଏମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ଓଡ଼ିଆ ଅଟେ ।]

ସାଉତା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ —ସାଇତା ଯାଇଥିବା—
Sāutā Stored up for future use.

ସାଉ(ଉଁ)ତି—ପ୍ରାଦେ (କେନ୍ଦୁଝର) ବି—ଗଡ଼ଜାତଅଧିବାସୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ
Sāu(uñ)ti ଜାତିବିଶେଷ—A class of non-aryan residents of the Orissa States. [ଦ୍ର—ଏମାନେ କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟରେ ଅଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଓ କୃଷିଜୀବୀ । ଏମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଭ ବ୍ୟବହାର, ଗୃହଜାତ, ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସା(ବେଶ)ଗୃହ, ଗ୍ରାମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପରାମର୍ଶ ସଭା, ଅବିବାହିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଶୁଇବା ଯାପନ ପାଇଁ ମଣ୍ଡପ ବା ଦାଣ୍ଡଘର ଘର ଏମାନଙ୍କ ଅଛି ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ପରି । କେନ୍ଦୁଝର 'ବୋଡ଼ା-ଲାଲ'ର ମହାପାତ୍ର ଜମିଦାର ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଦଳପତି ।]

ସାଉତିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ସାଇତିବା (ଦେଖ)
Sāutibā Sāitibā (See)

ସାଉଳ—ଦେ. ବିଣ—ଖୋସାମଦିଆ—Flattering (person).
Sāuḷā [ଉ—ଗଙ୍ଗ ହଂସୀ କରି ସାଉଳ ମତି, ସେଥିକି
ଖୋସାମୁଦେ ଖୁସାମଦୀ ବୋଲି ଅଙ୍କନ ପ୍ରବୃତ୍ତି—ପ୍ରାଚୀ. ପରଚେ-ଗୀତା ।]

ସାଉ(ଉଁ)ଳା—ଦେ.ବି (ସଂ.ସମତଳ)—୧ (କେଶ) ସାଉଁଳିବା କାମ—
Sāu(uñ)ḷā The act of smoothing up (the
ଚୁଲ ଆଁଚଡାନ, सीदना hair). ୨ । ଗୁହ୍ଚ; ତୋଷାମୋଦ—
ଖୋସାମୋଦ खुसामद 2. Flattery. ବିଣ—୧ ପାନିଆରେ କୁଣ୍ଡିଆ
ଫିରାନ (ଚୁଲ) सीदा हुआ ହୋଇ ମସୃଣ କରାଯାଇଥିବା (କେଶ)—
1. Combed and made smooth (hair). ୨ ଚିକ୍କଣ; ମଖମଲ ପରି ମସୃଣ ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ—2. Oily and velvety.
ସାଓର ୩ । (ପୁଂ) ଶ୍ୟାମଳ ବା କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—3. Of
साँवला black or blue colour. ୪ । ଯେ ବେଶବେଶାଦି
ସାଉ(ଉଁ)ଳୀ ⎫ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସାଧନଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଛାପ ଚିକ୍କଣ କରି-
ସାଉ(ଉଁ)ଳେଇ ⎭ ଥାଏ —4. A person who is particular in his toilet and dress; beaux.
ଖୋସାମୁଦେ ୫ । ସାଉଳିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୋମଳ ଓ ଖୋସାମଦିଆ
खुसामदी କଥା କହେ—5. Oily-tongued; smooth-tongued. ୬ । ସାଉଳିଆ; କୋମଳ ଓ ଖୋସାମଦିଆ (କଥା)—6. Smooth and flattering (words).

ସାଉ(ଉଁ,ଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାଉଳିବା କ୍ରିୟାର
Sāu(uñ)ḷā(le)ibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. The causative
ଖୋସାମଦ କରା form of Sāuḷibā. ୨ । ସାଉଳେଇବା;
खुसामद करना ଗୁହ୍ଚ କରିବା—2. To flatter.

ସାଉ(ଉଁ)ଳା କଥା—ଦେ. ବି—କୋମଳ ଓ ଗୁହ୍ଚ ବାକ୍ୟ; ସାଉଳା
Sāu(uñ)ḷā kathā କଥା—Smooth and flattering
ଖୋସାମୁଦେ କଥା खुसामदी बात words.

ସାଉ(ଉଁ,ଳିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶ୍ୟାମଳ)—୧ । ଶ୍ୟାମଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Sāu(uñ)ḷiā শ্যামল साँवला 1. Dark complexioned.
ଚିକ୍କଣ चिक्कन ୨ । (ସଂ. ସ୍ନିଗ୍ଧ) ମସୃଣ ଓ ଚିକ୍କଣ—
[ସାଉ(ଉଁ)ଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Smooth and oily.
ଖୋସାମୁଦେ खुसामदी ୩ ଗୁହ୍ଚଯୁକ୍ତ(ବାକ୍ୟ)—3. Flattering.
ସାଙ୍ଗା ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି—ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବଳଦର ସ୍ୱାମୀ ଦୁଇ
सपठती ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ଜମିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଦିନେ ଦିନେ ଦୁଇ ହଳ ଯୁଡ଼ିବାର ପଦ୍ଧତି—The system of cultivating each other's lands under the arrangement that one man should lend his only bullock to the other and vice versa every alternate day. [ଦ୍ର—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭୂମି ଅଛି ଓ ହଳ ଲଙ୍ଗଳ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବଳଦ ଅଛି । ଅତ

ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣକ ଅନ୍ୟ ଜଣକଠାରୁ ବଳଦଟି ମାଗି ନେଇ ତାକୁ ଆପଣା ବଳଦ ସଙ୍ଗେ ଯୋଚି ନିଜ ଜମିରେ ହଳ କଲ; କାଲି ପୁଣି ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ତା ଜମିରେ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତିର ବଳଦ ଆଣି ଯୁଷ୍ମ କଲ । ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ସାଉଳିଅ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସାଉ(ଉଁ)ଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ.ସମତଳ)—୧। କେଶରାଶିକୁ ପାଳଅ ଦ୍ୱାର
Sāu(uṅ)ḷibā ବା କଇତଳଦ୍ୱାର ମସୃଣ କରିବା—1. To
ଚିକଣ କରା, চুলফিরান smooth (the hair with the
चिकना करना comb or palm). ୨। ତେଲିଆ କେଶକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ଚିକଣ କରିବା—2. To comb oiled hair into smoothness. (ଯଥା—ସାଉଁଳିଲ ସେକାଳେ ଜଣେ କେଶ ଧରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ.
ফুসলান ଅାଦ ।) ୩। କୋମଳ ଓ ଶ୍ଳଥ କଥାଦ୍ୱାର ମୁଗ୍ଧ କରିବା;
फुसलाना ସାଲୁଲେଇବା—3. To charm a person by oily words and flattery. ୪। ଗେହ୍ଲା କରିବା—4. To pet a person; to fondle.

ସାଉଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶଷ୍କୁଲୀ)—ଚକୁଳି ପିଠା—
Sāuḷi Thin pastry cake.
সাউলী पूरी (ଯଥା—ମୁଗ ସାଉଳି ।)

ସାଉ(ଉଁ)ଳେଇ କରି କଥା କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୋମଳ ଓ
Sāu(uṅ)ḷei kari kathā kahibā ମଧୁର ବାକ୍ୟ କହିବା-
ফুসলান 1. To speak softly and sweetly; to
फुसलाकर बोलना inveigle. ୨। ଶ୍ଳଥ କରିବା—2. To flatter. ୩। ଗେହ୍ଲା କରିବା—3. To pet; to fondle.

ସାଏ—ବୈଦେ· ବ (ଫା)—୧ । ବାକ୍ୟର ବା ପ୍ରସ୍ତାବର ଅନୁମୋଦନ—
Sāe 1. Approval of a proposal. ୨। ସମାପ୍ତି—
সাএ 2. Completion; conclusion. (ଯଥା—ଶାଳ
साय ହୋଇଲା ସାଏ ।) ୩। ସମ୍ମତି—3. Consent.
সাএ ଣ—୧ । ସମାପ୍ତ—1. Finished. ୨। ସମ୍ମତ; ଅନୁ-
समाप्त ମୋଦିତ—2. Approved; agreed to.

ସାଏଁ କରି—ଗ୍ରାଦେ· (ଗାଞ୍ଜାମ) କ୍ରି· ଣ—ଶୀଘ୍ର କରି; ଝଟିତି—
Sāeṅ kari Very soon; quickly.

ସାଏଁ କଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ଲରଥ) କ୍ରି. ଣ —ଜଳଦି; ଶୀଘ୍ର—
Sāeṅ kalā Quickly; very soon.

ସାଏଁ ସାଏଁ—ଗ୍ରାଦେ. (ଗାଞ୍ଜାମ) ଅ—ଶାଇଁ ଶାଇଁ (ଦେଖ)
Sāeṅ sāeṅ Śāiṅ śāiṅ (See)

ସାଏକ—ଗ୍ରା. ବ (ସ, ସାୟକ)—ସାୟକ (ଦେଖ)
Sāeka Sāyaka (See)

ସାଏ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି —୧ । କଥାକୁ ବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଅନୁମୋଦନ
Sāe karibā କରିବା—1. To approve of a propo-
সাএ দেওয়া sal. ୨। ଏକମତ ହେବା; କଥାକୁ 'ଏକନ୍'
सहमत होना କହିବା—2. To say 'ditto' to a thing.

ସାଏ କରା ୩। ସମାପନ କରିବା—3. To finish or accom-
समाप्त करना plish a matter.

ସାଏତ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଅ· ସାଅତ୍=ଅବକାଶ; ସୁଅବସର; Sāet dharibā ମୁହୂର୍ତ୍ତ)—୧। ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଗଣି ସ୍ଥିର କରିବା—
সাইত ধরা 1. To fix or find out an auspici-
सायत धरना ous time. ୨। ସୁଅବସର ଠିକ୍ କରିବା—
2. To find out an opportune moment.
(ଯଥା—ଏହି ସମୟରେ ଗଣକ ପାଇଁ ସାଏତ୍ ଧରି, କହିଲ ଏହିକ୍ଷଣି ପ୍ରୟାଣ କରିବେ ସାବଦର କେଶରୀ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମର ତରଙ୍ଗ ।)

ସାଏଦ୍(ଧ୍)—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଣ—ସାଧ୍ୟ—
Sāed(dh) Controllable.

ସାଏଦ୍(ଧ୍) କରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ସାଧ୍ୟ କରିବା;
Sāed(dh) karibā ଅଧୀନ କରିବା—1. To bring under control. ୨। ଦାଉ ସାଧିବା—2. To take revenge. ୩। ହଇରାଣ କରିବା—3. To put one to trouble; to harass.

ସାଏ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବା କଥାକୁ ଅନୁମୋଦନ
Sāe debā କରିବା—To approve of a proposal;
সাএ দেওয়া सम्मति देना to pass a proposal.

ସାଏନ୍ତ—ଗ୍ରା· ବ—ସାଅନ୍ତ (ଦେଖ)
Sāenta Sā-anta (See)
(ଯଥା—ଘରେ ସାଏନ୍ତ ଜଗୁଅଛ ଯେତେ, ଏତେ ପରଶ୍ରମ କାହିଁକି ତେବେ । ପ୍ରାଚୀ. ଷଷ୍ଠ ଗୀତା ।)

ସାଏନ୍ସ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ,ବ (ଇଂ)—ସାଇନ୍ସ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāens (etc) Sāins etc. (See)

ସାଏପ—ଗ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସ· ଶାପ) —ଅଭିଶାପ—
Sāep Curse; imprecation.

ସାଏଲ—ବୈଦେ· ବ (କଚେରୀ) (ଫା. ସାୟଲ୍)—୧ । ଆପତ୍ତିକାରୀ—
Sāel 1. Objector. ୨। ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର
সাএল ଦାବିଦାର—2. A claimant to the subject-
सायल matter of dispute in a case.

ସାଏସ୍ତା ଖାଁ—ଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଅରଙ୍ଗ·
Sāesta khāṅ ଜେବଙ୍କର ଜଣେକ ସେନାପତି—1. Name
সাএস্তা খাঁ of a Mahomedan general of the
सायेस्ता खाँ Moghal Emperor Aurangzeb.
[ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗଳାର ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ମୋଗଲ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ତାଲିବ୍ ଓ ମିର୍ଜା ମୁରାଦ୍ । ୧୬୬୧ ସାଲରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଉଜୀର ଅସଫ୍‌ଖାଁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଉଜୀର ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ୧୬୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏ ଗୁଜରାଟ ଦରବାର୍ଥ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ ଓ ୧୬୯୮ ସାଲରେ ସାହାଜାହାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ

ପରେ ଏ ମରହଟ୍ଟା ରାଜା ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ୧୬୬୧ସାଲରେ ଆରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମହାରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । ପୁନାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା ସମୟରେ ଶିବାଜୀ ରାତିକାଳରେ ହଠାତ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ କନ୍ତୁକ ଋତଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସାଏସ୍ତା ପଳାଇ ଯିବା ସମୟରେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ତରବାରି ଅଘାତରେ କେତେ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗୁଠି ହରାଇଥିଲେ । ୧୬୬୭ ସାଲରେ ଏ ବଙ୍ଗଳାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ବଙ୍ଗଳାରେ ମୋଗଲଶାସନ ଦୃଢ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଢାକାରେ ବଙ୍ଗର ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଏକ ମହଣ ଚାଉଳର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଅଣା ଥିଲା । ଏ ଖୁବ୍ ଚତୁର ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶାସକ ଥିଲେ । ୧୬୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୯୩ ବୃଦ୍ଧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ସାଜାହାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଏ ଆଗ୍ରାରେ ଓ ଅଲ୍ଲାହାବାଦରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଉଦ୍ୟାନ ଓ ମସଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଅଲ୍ଲାହାବାଦର ମସଜିଦ୍ ୧୮୫୭ ସାଲର ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ପରେ ଧ୍ୱସ୍ତ ହେଲା—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାଏସ୍ତା ଖାଁଙ୍କ ପରି ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. (figurative) A very powerful or mighty personage (like Sāyesta Khān).

ସାଓ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରଗଡ଼) ବି—ତେଲି—
Sāo An oilman.

ସାଂଖ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāṁkhya (etc) Sāṅkhya etc (See)

ସାଂଖ୍ୟ କାରିକା—ଦେ. ବି—କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ—The
Sāṁkhya kārikā system of Hindu philosophy
সাংখ্যকারিকা of sage Kapila. (ଦ୍ର—ଏଥି ସଂଶୟ କର সাংখ্যকারিকা ନାହିଁ, ସାଂଖ୍ୟକାରିକା ଅଛି କହୁ—ପ୍ରାଚୀ· ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।)

ସାଗ୍ରାମିକ—ସଂ. ବଣ ଓ ବି—ସାଙ୍ଗ୍ରାମିକ (ଦେଖ)
Saṁgrāmika Sāṅgrāmika (See)

ସାଘାତିକ—ସଂ. ବଣ—ସାଙ୍ଘାତିକ (ଦେଖ)
Sāṁghātika Sāṅghātika (See)

ସାଦୃଷ୍ଟିକ—ସଂ. ବି—ସାନ୍ଦୃଷ୍ଟିକ (ଦେଖ)
Sāṁdṛushṭika Sāndṛushṭika (See)

ସାବତ୍ସରିକ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବଣ—ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāṁbatsarika (etc) Sāmbatsarika etc (See)

ସାବାଦିକ—ସଂ. ବଣ—ସାମ୍ବାଦିକ (ଦେଖ)
Sāṁbādika Sāmbādika (See)

ସାବାଲି—ଦେ. ବି—ଶୁଆଁଳିଆ ପୋକ—
Sāmbāli Caterpillar.
[ସାବାଳ(ଳୁ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଶୁଆଁପୋକ ଶୁଆଁ

ସାଂଯାତ୍ରିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଯାତ୍ରା+ଇକ)—ଜାହାଜଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର
Sāṁjātrika ଗମନ—Going to another island
(ସାଂଯାତ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) in a vessel on a voyage.
ବି—ପୋତବଣିକ (ଅମର)—A merchant trading with the help of ships; a voyaging merchant.

ସାଂଯୁଗୀନ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ସଂଯୁଗ=ଯୁଦ୍ଧ+କୁଶଳାର୍ଥେ ଈନ)—ଯୁଦ୍ଧ-
Sāṁjugina କୁଶଳ—Dexterous in war; skil-
(ସାଂଯୁଗୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ful in fight.

ସାଂରାବିଣ—ସଂ. ବି (ସଂରାବିନ୍+ଅ)—ହାଟରେ ଜାତ ହେବା ଉଚ୍ଚ
Sāṁrābiṇa ଶବ୍ଦ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)—
The high sound rising from the crowd in a market.

ସାଂଶୟିକ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ (ସଂଶୟ+ଇକ)—୧ । ସଂଶୟଯୁକ୍ତ;ସନ୍ଦେହାନ-
Sāṁśayika Doubtful; doubting; suspicious;
(ସାଂଶୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) sceptic. ୨ । ଅସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି—
2. Fickle-minded. ୩ । ଅକୃତସଂକଳ୍ପ—
3. Having formed no resolve. ୪ ।
ଅକୃତନିଶ୍ଚୟ—4. Unsettled; hesitating.

ସାଂସ୍ରାବିଣ—ସଂ. ବି (ସଂସ୍ରାବିଣ+ଇନ)—ବୃକ୍ଷରୁ ବୃକ୍ଷକୁ ବ୍ୟାପିବାର
Sāṁsrābiṇa ରସର ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ରାବ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—
Flow of juice or sap from one tree to another.

ସାଂସର୍ଗିକ—ସଂ. ବଣ (ସଂସର୍ଗ+ଇକ)—୧ । ସଂସର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāṁsargika 1. Relating to company.
୨ । ସଂସର୍ଗଜ—2. Born of association.

ସାଂସାରିକ—ସଂ. ବି (ସଂସାର+ଇକ)—ସଂସାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāṁsārika Relating to the world; worldly.
(ସାଂସାରିକତା—ବି)

ସାଂସିଦ୍ଧିକ—ସଂ. ବଣ (ସଂସିଦ୍ଧି+ଇକ)—ସ୍ୱାଭାବିକ—
Sāṁsiddhika Natural; innate; congenital.

ସାଂସ୍ଥାନିକ—ସଂ. ବଣ (ସଂସ୍ଥାନ+ଇକ)—୧ । ସଂସ୍ଥାନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāṁsthānika 1. Relating to one's subsistence.
୨ । ସମାନଦେଶୀୟ; ଏକଦେଶୀୟ—2. Of the same place or country.

ସାଁଙ୍ଗୁଁଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଛୁଞ୍ଚିବା—
Sāṅuṅlibā 1. To scrape off. ୨ । ଘଷିଚକଚକିଆ-
ସାଁଙ୍ଗୁଲିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ 2. To polish. ୩ । ମସୃଣ
ସାଁଙ୍ଗୁଲା } କରିବା—3. To smooth.

ସାଁକୁର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ (ଦ୍ର.ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ. ସାଂକର)
Sāṅkur (ସଂ. ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ)—ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ; ଅପ୍ରଶସ୍ତ—
Narrow.

ସାଂଜ୍ଞା(ଙ୍ଗ୍ୟା,ଗ୍ୟାଁ)—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ସଂଜ୍ଞା)—ବଂଶୋପାଧି—
Sāṅjnā (ngyā,yāṅ) Family title or cognomen.

ସାଁଚ—ପ୍ରାଦେ (ଲରଥ) ବଣ—ସଚ୍ଚ; ସତ୍ୟବାଦୀ—
Sāñchā Truthful.

ସାଁଜ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବ—ସନ୍ଧ୍ୟା; ସଞ୍ଜବେଳ—
Sāñj Evening.

ସାଁଝ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବ—ସନ୍ଧ୍ୟା; ସଞ୍ଜବେଳ—
Sāñjha Evening.

ସାଁତାଳ—ଦେ. ବ—ସାନ୍ତାଳ (ଦେଖ)
Sāñtāḷa Sāntāḷa (See)

ସାଁପ୍—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବ (ଭୁଲ. ହି. ସାପ୍)—ସାପ—
Sāñp Snake; serpent.

ସାକଂ—ସଂ. ଅ (ସହ+ଅକ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+ଅମ୍)—ସହ; ସହିତ;
Sākam ସଙ୍ଗେ (ଅମର)—With; together with.
(ସାକମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ।]

ସାକଟ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶଠ; ଶାକ୍ତ)—୧। ଶଠ—1. Deceitful.
Sākaṭa ୨। ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked. (ଭ—କାଠୀ
ଶଠ ଶଠ, ସାକଟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯେ ଲୋକ, ସାକଟ ପରେ ଯେ ହଂସେକ—ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତିବ୍ରହ୍ମଗୀତା।]

ସାକଲ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସକଳ+ଭାବ. ଯ)—୧। ସମୁଦାୟ—
Sākalya. 1. Entirety; wholeness. ୨। ହୋମାର୍ଥ ମିଶ୍ରିତ ତିଳାଦିଦ୍ରବ୍ୟ—2. Sessamum and other articles mixed for the Homa.

ସାକାଙ୍କ୍ଷ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ଅକାଙ୍କ୍ଷା; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sākāṅksha ୧। ଆକାଙ୍କ୍ଷାଯୁକ୍ତ; ସସ୍ପୃହ—1. Desirous.
(ସାକାଙ୍କ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଲାଳାୟିତ—2. Hankering after.
(ନିରାକାଙ୍କ୍ଷ—ବିପରୀତ) ୩। ଲୁବ୍ଧ—3. Covetous; lustful.

ସାକାର—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଆକାର)—ଆକାର-
Sākāra ଯୁକ୍ତ—Having shape or form; corporeal.
(ନିରାକାର—ବିପରୀତ)

ସାକାର ପୂଜକ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ ପୁଂ—ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମୂର୍ତ୍ତିରୂପେ ଯେ
Sākāra pūjaka ପୂଜା କରେ—Idol worshipper.
(ସାକାରପୂଜକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାକାର ପୂଜା—ସଂ. ବ—ସାକାରୋପାସନା (ଦେଖ)—
Sākāra pūjā Sakāropāsanā (See)

ସାକାର ବାଦ—ସଂ. ବ—ଈଶ୍ୱର ଆକାର ବିଶିଷ୍ଟ ଅଟନ୍ତି, ଏହିରୂପ ମତ-
Sākāra bāda The tenet that God has definite shapes; idolatry.

ସାକାର ବାଦୀ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—(ସାକାରବାଦନ୍ ଶବ୍ଦ)—ସାକାର-
Sākāra bādi ବାଦ ମତାବଲମ୍ବୀ—A follower of the tenet of idolatry.
(ସାକାରବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାକାରୋପାସକ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—ସାକାରପୂଜକ (ଦେଖ)—
Sākāropāsaka Sākārapūjaka (See)
(ସାକାରୋପାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାକାରୋପାସନା—ସଂ. ବ—ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ମୂର୍ତ୍ତି ରୂପରେ ପୂଜା କରିବା—
Sākāropāsanā Idol worship; idolatry.

ସାକ(ଖି)ନ(ନି)—ବୈଦେ. ବଣ(ଜଡ଼ିତ) (ଅ. ସାକାନ=ବାସୀ)
Sāki(khi)n(ni) (ଅନ୍ୟଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଲାଗେ)—ଅମୁକ ସ୍ଥାନର
ସାକିନ ସାକିନ ବାସୀ—Inhabitant of; resident of.
(ଯଥା—ସାକନ୍ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରପୁର) [ଦ୍ର—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ । ସା ।] ବ—ବାସ; ବାସସ୍ଥାନ—Residence; place where a man lives; a person's address. (ଭ—ହାଲ ସାକନ୍ କଟକ। ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ. ଆଠଗୁଣ୍ଠ)

ସାକନ(ନି) ହାଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଜଡ଼ିତ) (ଫା. ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନବାଚକ
Sākin(ni) hāl ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଲେଖାଯାଏ)—ହାଲ୍ ସାକନ୍;
ସାକିନ ହାଲ ଅଧୁନା (ଅମୁକ ସ୍ଥାନରେ) ବାସ କରୁଥିବା—
साकीन हाल At present residing at. [ଦ୍ର—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ । ସା । ହା । ବଣ । ସା । ହା ।]

ସାକୀ—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଅ)—୧। ଯେଉଁ ଲୋକ ମଦ-
Sākī ପିଅଣଙ୍କୁ ମଦ ଅଣି ଯୋଗାଏ—1. One who
साकी provides wine to drinkers. ୨। ପ୍ରେମିକ;
साकी ପ୍ରେମିକା—2. Lovers.

ସାକୁଚ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସାଙ୍କୁଚ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sākucha (etc) Sāṅkucha etc. (See)
শাঁকোচ साकुच

ସାକୁ(କୂ)ତ—ସଂ. ବଣ (ସ=ସହ+ଅକୂତ=ଅଭିପ୍ରାୟ)—
Sāku(kū)ta ଅଭିପ୍ରାୟଯୁକ୍ତ; ସାଭିପ୍ରାୟ—Having
(ସାକୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ) intention or desire.

ସାକୁରୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sākurunda Name of a medicinal tree.
ଅନ୍ୟ ନାମ—ତୁଚ୍ଛିଫଳ, [ଦ୍ର—ଏହାର ଗୁଣ କଷାୟତ୍ୱ,
କୁରୁଣ୍ଡ, ବକଟ, ବସ୍ତ୍ରଭୂଷଣ, ରୁଚକାରତ୍ୱ, ସାପନତ୍ୱ, ଧାରକତ୍ୱ,
ବନ୍ଧୁକ ଫଳ। ଶ୍ଳେଷ୍ମାବାତବିନାଶିତ୍ୱ, ଲଘୁତ୍ୱ, ବସ୍ତ୍ରରଞ୍ଜନତ୍ୱ। ଏ ଗଛକୁ ଗୁଜୁରାଟରେ 'ସକୁରୁଣ୍ଡ' କୋଲାଯାଏ।]

ସାକୁଲା—ଦେ. ବ (ସଂ. କାକୁତ)—୧। ସାକୁଲାଇବା (କର୍ମ ଦେଖ)—
Sākulā 1. Inveigling. (See) ୨। କାକୁତି ମିନତି—
କ.ତୁତିମିନତି 2. Soliciations. ବଣ—୧। କୋମଳ
ଝାଁ (କଥା)—1. Soft (words). ୨। ଖୁଚ, (ଉକ୍ତି)—
2. Flattering. ୩। (ପୁଂ) କାକୁତିମିନତିକାରୀ—
(ସାକୁଲ, ସାକୁଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Solicitous. ୪। ସାକୁଲିଆ
(ଦେଖ)—4. Sākuliā. (See)

ସାକୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧। କୋମଳ କଥା କହି କୌଣସି
Sākulā(le)ibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା—1. To charm a
বাবু বাছা করা, গাএ হাত person by soft words.
বুলান, মজিএ কজিএ কথা বলা ୨। ଖୁଚ କରିବା—2. To

ଫୁସଲାନ, फुसलाना flatter. ୩ । ଫୁସୁଲାଇବା—3. To inveigle ୪ । କାକୁତି ମିନତି କରିବା—
4. To pray humbly; to solicit.

ସାକୁଲ ସାକୁଲି—ଦେ. କ୍ରି—ଚାଟୁ ଓ ମିଷ୍ଟ କଥା କହିବା—Inveig-
Sākulā sākuli ling. [ଦ୍ର—ଅଳ୍ପ ପାଠକ କଥା ଖୁବ ଫୁସଲା ଫୁସଲି କହନ୍ତି ସାକୁଲ ସାକୁଲି ଭଲ—ଫକୀରମୋହନ• फुसला फुसली ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ସାକୁଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ କୋମଳ କଥା କହେ—
Sākuliā 1. One who speaks soft and sweet
ମିଷ୍ଟଭାଷୀ words. ୨ । ମଧୁରଭାଷୀ—2. Sweet-
मिठा बोलने वाला speaking. ୩ । ମିଷ୍ଟଭାଷୀ—3. Oily-
ସାକୁଲି } ସ୍ତ୍ରୀ tongued. ୪ । ଚାଟୁଭାଷୀ—4. Flat-
ସାକୁଲେଇ } tering. ବିଣ—ମିଷ୍ଟ; ମଧୁର (ଭାଷା)—
Sweet; oily (words).

ସାକୁଲ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସକୁଳ+ଭାବ. ଯ)—ଏକ କୁଳରେ ଜାତ ହେବା
Sākulya ଯୋଗୁଁ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ—Agnatic relationship; relationship between two persons born in the same family.

ସାକେତ—ସଂ. ବି (ସ=ସହ+ଆ+କିତ୍ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ)—
Sāketa ଦଶରଥଙ୍କ ରାଜଧାନୀ; ଅଯୋଧ୍ୟାନଗର (ଶବ୍ଦ-
(ସାକେତନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରତ୍ନାବଳୀ)—Another name for the town of Ajodhyā.

ସାକେତକ—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି (ପୁଂ) (ସାକେତ+ବାସୀ ଅର୍ଥରେ
Sāketaka କ)—ସାକେତବାସୀ; ଅଯୋଧ୍ୟାବାସୀ (ହ୍ରି. ଶ)—
Resident of Ajodhyā

ସାକ୍ତୁକ—ସଂ. ବି (ସକ୍ତୁ=ଛତୁଅ+କ=ସକ୍ତୁକ+ଅ)—୧ ।
Sāktuka ସକ୍ତୁସମୂହ—1. A mass or quantity of corn flour. ୨ । ଯବ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—
2. Barely. ବିଣ—ସକ୍ତୁସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Relating to corn flour.

ସାକ୍ଷ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସାକ୍ଷ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāksha (etc) Sākshya etc (See)

ସାକ୍ଷର—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅକ୍ଷର)—୧ । ଅକ୍ଷର-
Sākshara ଯୁକ୍ତ—1. Having letters. ୨ । ଅକ୍ଷର ସମ୍ବଳିତ—2. Consisting of letters. ୩ । ପୁଂ. ବେଦଜ୍ଞ; ବିଦ୍ୱାନ୍—3. Literate; learned. ଦେ.ବି (ସ. ସ୍ୱାକ୍ଷର)—୧ । ସ୍ୱନାମ ଲିଖନ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
1. Signing of one's name. ୨ । ସହି; ସ୍ୱାକ୍ଷର—
(ସାକ୍ଷରା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) 2. Signature.

ସାକ୍ଷର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ୱାକ୍ଷର+କୃ ଧାତୁ)—ନିଜର ନାମକୁ
Sākshara karibā ଦସ୍ତଖତ କରିବା—To sign one's
স্বাক্ষর করা दस्तखत करना name.

ସାକ୍ଷସୂତ୍ର କମଣ୍ଡଳୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ=ସହିତ+ଅକ୍ଷସୂତ୍ର+କମଣ୍ଡଳୁ)—
Sākshasūtra kamaṇḍalu ଅକ୍ଷସୂତ୍ର ଓ କମଣ୍ଡଳୁଧାରୀ (ସନ୍ନ୍ୟାସୀ)—(an anchorite) Holding a string of beads and a water-pot called Kamaṇḍalu.

ସାକ୍ଷାତ୍—ସଂ. ଅ (ସ=ସହ+ଅକ୍ଷି=ଚକ୍ଷୁଃ+ଅତ୍. ଧାତୁ=ଗମନ
Sākshāt କରିବା+କ୍ୱିପ୍; ଅକ୍ଷି ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନରେ ଅକ୍ଷ)—
୧ । ସ୍ୱୟଂ—1. Self. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ; ସମ୍ମୁଖରେ (ଅମର)—2. Directly; in front; before one's eyes. ୩ । ମୁଖ୍ୟ—3. Direct; immediate. ୪ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ—4. (in person) Within one's veiw. ୫ । ସାମନା ସାମ୍ନା—
5. Face to face. ୬ । ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍—6. Corporeal. ୭ । ସମାନ; ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ (ଅମର)—
সাক্ষাৎ 7. Equal; similar. ଦେ. ବି—୧। ସାକ୍ଷାତ୍କାର;
साक्षात ଭେଟ—1. Meeting; interview. ୨ । ଦେଖା; ଦେଖିବା; ଦର୍ଶନ—2. Seeing; visit.

ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା—
Sākshāt karibā To pay a visit to a person;
সাক্ষাৎ করা to have an interview with a person.
साक्षात करना [ଦ୍ର—ସାହେବମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରେ ଥିବା ଚପରାସୀ ହାତରେ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ନିଜର ନାମ ଓ ପରିଚୟ ଲେଖାଥିବା ଖଣ୍ଡେ ଦର୍ଶନୀ କାର୍ଡ୍ ପଠାଇବାକୁ ହୁଏ ।]

ସାକ୍ଷାତ୍ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ (ସାକ୍ଷାତ୍ କର୍ତ୍ତୃ. ଶବ୍ଦ)—ସାକ୍ଷାତ୍କାରୀ; ଯେ
Sākshāt-karttā ଦେଖା କରେ—Having an inter-
(ସାକ୍ଷାତ୍ କର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) view with; visiting; interviewing.

ସାକ୍ଷାତ୍କାର—ସଂ. ବି (ସାକ୍ଷାତ୍+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀ-
Sākshāt-kāra କରଣ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ବା ଭେଟ—Interview with any one.

ସାକ୍ଷାତ୍ କାରଣ—ଦେ. ବି—ମୁଖ୍ୟ କାରଣ; ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାରଣ—
Sākshāt kāraṇa Direct cause; immediate cause.
সাক্ষাৎ কারণ साक्षात कारण

ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ—ସଂ. ବି—ଦର୍ଶନଲାଭ—Having an
Sākshāt-kāra lābha interview with

ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦର୍ଶନ
Sākshāt-kāra lābha karibā ପାଇବା—To have
সাক্ষাৎকার লাভ করা access to a person for an
साक्षातकार होना interview.

ସାକ୍ଷାତ୍କାରୀ ସଂ. ବିଣ (ସାକ୍ଷାତ୍କାରିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ସାକ୍ଷାତ୍ କର୍ତ୍ତା
Sākshāt-kārī (ଦେଖ)—Sākshāt-karttā (See).
[ସାକ୍ଷାତ୍କାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାକ୍ଷାତ୍ ଘଟନା—ସଂ. ବି—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ଘଟନା—An event
Sākshāt ghaṭanā which has actually been seen by a person.

ସାକ୍ଷାତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେବା—
Sākshāt debā To grant an interview to a person.
সাক্ষাৎ দেওয়া **साक्षात देना**

ସାକ୍ଷାତ୍ ପାଇବା (ଲଭିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ କରିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦେଖା ବା ଦର୍ଶନ ପାଇବା—To have access to a person for an interview; to have an opportunity of having an interview with a person.
Sākshāt pāibā (labhibā)
সাক্ষাত পাওয়া
साक्षात पाना, साक्षात लाभकरना
(ସାକ୍ଷାତ୍ ମିଳିବା [ହେବା]—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ)

ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରମାଣ—ସଂ. ବି—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ପ୍ରମାଣ—
Sākshāt pramāṇa Direct evidence.

ସାକ୍ଷାତ୍ ଯମ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାକ୍ଷାତ୍ ଯମଃ)—୧ । ସ୍ୱୟଂ ଯମଦେବ—1. The God of death in person. ୨ । ଦେଖିବାକୁ ଠିକ୍ ଯମଙ୍କର ଭଳି ଭୟଙ୍କର—2. Fierce in appearance like the God of death; an impersonation of the God of death. ୩ । ଯମଙ୍କର କଷ୍ଟୁର—3. Cruel as the God of dath.
Sākshāt jama
সাক্ষাৎ যম
साक्षात यम

ସାକ୍ଷାତ୍ ଲାଭ—ଦେ. ବି—ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ—
Sākshāt lābha Having an interview with a person.
সাক্ষাৎ লাভ **साक्षात लाभ**

ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ—ଦେ. ବି—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧ—
Sākshāt sambandha Direct connection or relation.
সাক্ষাৎ সম্বন্ধ **साक्षात सम्बन्ध**

ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଭେଟ ହେବା—1. Having an interview or meeting (with a person). ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ପରସ୍ପର ଭେଟ ହେବା—2. (Two persons) Meeting together; having an interview with each other.
Sākshāt hebā
সাক্ষাৎ হওয়া
साक्षात होना

ସାକ୍ଷାତ—ଦେ. ବି—ସାକ୍ଷାତ୍କାର (ଦେଖ)—Sākshātkāra. (See) କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱୟଂ—1. In person; personally. (ଉ—ଅନ୍ଧ ନୃପ ସହିତେ ସାକ୍ଷାତ ସମାନେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ସମ୍ମୁଖରେ; ସାମନାରେ—2. In front of (ଉ—ସାକ୍ଷାତ ଦେଖିଲେ, ସାକ୍ଷୀ ହେବାକୁ କାହାର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଉତ୍କଳ ଚମ୍ପୂ. ସ ଗୀତ ।)
Sākshāta
সাক্ষাত
साक्षात

ସାକ୍ଷାତରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସାକ୍ଷାତ୍)—୧ । ସ୍ୱୟଂ—1. In person. ୨ । ସମ୍ମୁଖରେ—2. In front of. ୩ । ଉପସ୍ଥିତିରେ—3. In the presence of. ୪ । ସାମନା ସାମନି—4. Face to face.
Sākshātare
সাক্ষাতে
साक्षातमें

ସାକ୍ଷାତରେ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବିଷୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ) ସ୍ୱୟଂ କହିବା—To tell anything to anyone in person.
Sākshātare kahibā
সাক্ষাতে বলা **साक्षातमें कहना**

ସାକ୍ଷାତେ(ନ୍ତେ)—ଦେ. ଅ (ସଂ ସାକ୍ଷାତ୍)—୧ । ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ—1. With one's own eyes. (ଉ—ଏହି ମତେ ସାକ୍ଷାତେ ଅନେକ ଦେଖିଅଛୁଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ସ୍ୱୟଂ—2. In person. (ଉ—ସାକ୍ଷାତେ କୃଷ୍ଣ ହୋଇ ଦ୍ୱୈପାୟନ ଋଷି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।) ୩ । ଦେଖିବାକୁ ଠିକ୍ ସଦୃଶ—3. Exactly similar in appearance to (so and so); looking exactly like (so and so) ୪ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ—4. Directly; to one's direct knowledge. (ଉ—ଏବେ ସେହି କଥା ସାକ୍ଷାତେ ଗଲ ଜଣା, କର୍ମ୍ମ ତୁମ୍ଭେ କାହିଁ କରୁଛ ବୃଥା ଜଣା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
Sākshāte(nte)
সাক্ষাতে
साक्षात्

ସାକ୍ଷାଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି—୧ । ନିଜର ଆଖିରେ ଦେଖିବା—1. Seeing with one's own eyes. ୨ । ସାମନା ସାମନି ଦେଖା—2. Direct vision.
Sakshāddarśana
(ସାକ୍ଷାଦ୍ଦୃଷ୍ଟି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାକ୍ଷାଦର୍ଶୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସାକ୍ଷାତ୍+ଦର୍ଶନ୍=ସାକ୍ଷାଦର୍ଶିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ସ୍ୱୟଂ ଦେଖିଥାଏ—Having personally seen (anything); having a personal interview with.
Sākshāddarśī
(ସାକ୍ଷାଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାକ୍ଷାଦ୍ଦ୍ରଷ୍ଟା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସାକ୍ଷାଦ୍ଦ୍ରଷ୍ଟୃ ଶବ୍ଦ)—ସାକ୍ଷାଦର୍ଶୀ (ଦେଖ)
Sākshāddrashṭā Sākshāddarśī. (See)
(ସାକ୍ଷାଦ୍ଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାକ୍ଷାଲ୍ଲାଭ—ଦେ. ବି—ସାକ୍ଷାତ୍କାର ଲାଭ; ଦେଖା ମିଳିବା—
Sākshāllābha Having an interiew with.
সাক্ষাৎ লাভ **साक्षात लाभ**

ସାକ୍ଷି—ଦେ. ବି (ତଦ୍ଭବ) (ସଂ. ସାକ୍ଷୀ)—୧ । ସାକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—1. Sākshī. (See) ୨ । (ସଂ. ସାକ୍ଷ୍ୟ) ସାକ୍ଷ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Sākshya. (See)
Sākshi
সাক্ষী **गवाही**
সাক্ষ **गवाह**

ସାକ୍ଷି ଅଲଗଡ଼ା-ଦେ. ବି—ସାକ୍ଷୀ ଦେଉଁ ଅବଲମ୍ବ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ—The witness box.
Sākshi alagarḍā
সাক্ষির কাঠগড়া **गवाहीका कठघेरा**

ସାକ୍ଷି ଇଜା(ଝା)ର—ଦେ. ବି (ତଦ୍ଭବ) —ସାକ୍ଷି ଜୋବାନବନ୍ଦି (ଦେଖ)
Sākshi ijā(jhā)ra Sākshi jabān bandi. (See)
(ସାକ୍ଷି ଇଜାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ)
সাক্ষি এজাহার **गवाही इंसार**

ସାକ୍ଷି କରିବା—ଦେ॰ କ୍ରି (ଉଚରଥ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଘଟଣାର ସାକ୍ଷୀରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା—1. To cite a person as a witness. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଦଲିଲରେ ସାକ୍ଷୀ ପକାଇବା—2. To have a person as an attesting witness to a document; to get a person to attest a document.
Sākshi karibā
ସାକ୍ଷି କରା
गबाही करना

[ଦୃ—ଏକ ସାକ୍ଷି ସାକ୍ଷି ନୁହେଁ, ଏକ ଥଣ୍ଡି ଥଣ୍ଡି ନୁହେ—ପ୍ରବଚନ ।
ଯେଉଁପରି ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ୍ ବୋଲିହେବ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଜଣେ ସାକ୍ଷୀଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ବୋଲି ବୋଲିପାର ପାରେ ନାହିଁ ।]

ସାକ୍ଷି ଖରଚ(ଚ୍ଛା)—ଦେ. ବି (ଉଚରଥ)—ସମନ ଜାରିକରିବା ସାକ୍ଷିର ଯାତାୟାତ ଖରଚ ପାଇଁ ପକ୍ଷ ଦ୍ୱାରା ଦାଖଲ ହେବା ଧନ—Expenses deposited in a court for summoning a witness.
Sākshi kharacha(chā)
সাক্ষী খরচ
गबाही खर्च
(ସାକ୍ଷି ଖର୍ଚ୍ଚ[ର୍ଚ୍ଚା]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାକ୍ଷି ଖୁ(ଖୋ)ରାକି—ଦେ. ବି (ଉଚରଥ)—ଅଦାଲତକୁ କୌଣସି ସାକ୍ଷୀକୁ ସମନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ସାକ୍ଷୀର ଖାଇବା ଖରଚ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଖରଚ ସମନ କରିବାବେଳେ ଅଦାଲତରେ ଜମା କରେ—Diet money deposited in court for a witness whom a party summons.
Sākshi khu(kho)rāki
সাক্ষী খোরাকী
गबाही खोराकी

ସାକ୍ଷି ଗଭା(ଗଭାଇ, ଗଭେଇ, ଗୁହା)—ଦେ॰ ବି (ଉଚରଥ; ଏକାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ, ସଂ॰ ସାକ୍ଷୀ ଓ ଫା. ଗବାହ୍)—୧ । ସାକ୍ଷୀ—1. Witness. ୨ । ସାକ୍ଷୀ ଓ ପ୍ରମାଣ—2. Evidence and testimony of a witness.
Sākshi gabhā(gabhāi, gabhei, guhā)
সাক্ষী সাবুত
साक्षी गवाही

ସାକ୍ଷି ଗୁଜାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଉଚରଥ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଣାର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବା ପାଇଁ ହାକିମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଜବାନବନ୍ଦି କରାଇବା—To cause a person to give evidence as witness on one's behalf.
Sākshi gujāribā
সাক্ষী গুজবান
गबाही गुजारना

ସାକ୍ଷି ଗୁଜୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଉଚରଥ)—ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଜବାନବନ୍ଦୀ ଦେବା—To depose as a witness in a case.
Sākshi gujuribā
সাক্ষী গুজরা
गबाही गुजरना

ସାକ୍ଷି ଯୋ(ଜୁ, ଜୋ)ଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାର ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା—To collect evidence or witnesses for a case.
Sākshi go(ju, jo)tā(te)ibā
সাক্ষী জোটান
गबाही जुटाना

ସାକ୍ଷି ଜବାନବନ୍ଦି—ଦେ. ବି (ଉଚରଥ)—୧ । ସାକ୍ଷୀ ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା—1. Testimony or deposition given by a witness. ୨ । ଅଦାଲତଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ସାକ୍ଷି-ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରମାଣ—2. Evidence or deposition of a witness recorded by the court.
Sākshi jabānabandi
সাক্ষী জবানবন্দী
गबाही जबानबंदी

ସାକ୍ଷି ଜେରା—ଦେ. ବି (ଉଚରଥ)—ଯେଉଁ ପକ୍ଷ କୌଣସି ସାକ୍ଷୀକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥାଏ ତାହାର ବିପକ୍ଷ ଓକିଲ ଅବକାଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ସାକ୍ଷୀକୁ ପଚରା ଯିବା ପ୍ରଶ୍ନ—Cross examination of a witness.
Sākshi jerā
সাক্ষী জেরা
गबाहीकी जीरह

ସାକ୍ଷିଣ—ଦେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ; ସଂ॰ ସାକ୍ଷିନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ବହୁବଚନ, ସାକ୍ଷିଣଃ)—ସାକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—Sākshi (See). [ଉ—ସେ ପାପ ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ସାକ୍ଷିଣ, ତୋ ପାଦେ ଷଷିଲି ଶରଣ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
Sākshiṇa
সাক্ষী गबाही

ସାକ୍ଷି ତାଲିକା—ଦେ. ବି (ଉଚରଥ)—ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷ ଦ୍ୱାରା ଦାଖଲ ହେବା ଜନକର ସାକ୍ଷିମାନଙ୍କର ନାମ—List of one's witnesses filed by a party in court.
Sākshi tālikā
সাক্ষী তালিকা
गबाही तालिका

ସାକ୍ଷି ତାଲିମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଉଚରଥ)—ସାକ୍ଷୀ ଦେବା ସମୟରେ ସାକ୍ଷୀ କଅଣ କହିବ ତାହା ତାକୁ ବତାଇବା ବା ଶିଖାଇବା—To coach a witness.
Sākshi tālim karibā
সাক্ষী তালিম করা
गबाही तालिम करना

ସାକ୍ଷି ତିଆର(ରି) କରିବା—ଦେ.କ୍ରି (ଉଚରଥ)··ସାକ୍ଷୀ ସଜାଇବା (ଦେଖ)
Sākshi tiāra (ri)karibā Sākshi sajāibā (See)
সাক্ষী তৈরি করা गबाही तैयार करना

ସାକ୍ଷି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସକର୍ମକ; ଉଚରଥ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଘଟଣାର ସାକ୍ଷୀରୂପେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—1. To cite a person as a witness. [ଉ—ଗୃହ ପାଉଥାଏ ଭରମକୁ, କଥା କହୁଥାଏ ଶରମକୁ, ମରମେ ମରମେ ଯାହା ହେଉଥାଏ ସାକ୍ଷି ଦେଉଥାଏ ଧରମକୁ—ଭଗ ।] ୨ । (ଅକର୍ମକ) ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା; କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାରେ ଜଣେ ସାକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପ ଜାଣିଥିବା ଘଟଣା ବା ବିବରଣ ଅଦାଲତକୁ କହିବା—2. To depose as a witness in a case.
Sākshi debā
সাক্ষী দেওয়া
गबाही देना

ସାକ୍ଷି ଦ୍ୱୈଧ—ସଂ. ବି (ସଂ. ସାକ୍ଷିନ୍+ଦ୍ୱୈଧ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଏକ ଘଟଣା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କଥା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା—1. Contradictory versions of the same thing by different witnesses. ୨ । ଏକ ଘଟଣା ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରସ୍ପରବିରୋଧ ଦୁଇ ଜଣ ସାକ୍ଷୀ—2. Two witnesses contradicting each other.
Sākshi dwaidha

ସାକ୍ଷି ନେବା—ଦେ. କି (କଚେରୀଅ)—କୌଣସି ମକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Sākshi nebā ପ୍ରମାଣ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଶୁଣିବା—To take
সাক্ষী লওয়া evidence from a person; to examine
गवाही लेना a witness.

ସାକ୍ଷି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କି (କଚେରୀଅ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Sākshi pakā(ke)ibā କୌଣସି ଦଲିଲର ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଦସ୍ତଖତ
সাক্ষী ফেলা କରାଇବା—1. To make or get a
गवाही बनाना person attest a deed. ୨ । (ଲେଖକ)
ନିରକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀର ନାମ ଓ ଚିହ୍ନକ ଦଲିଲରେ ଲେଖିବା—
2. (the writer of a deed) To write out
the name or mark of an illiterate person
as a witness to a deed.

ସାକ୍ଷି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି (କଚେରୀଅ)—କୌଣସି ସାକ୍ଷୀ ନିଜର ନାମ ବା
Sākshi paṛibā ଦସ୍ତଖତ କୌଣସି ଦଲିଲରେ ଲେଖିବା
সাক্ষী পড়া —To attest a document (by
गवाही होना signing one's name or putting
one's mark thereon.)

ସାକ୍ଷି ପ୍ରମାଣ—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ; ସଂ. ସାକ୍ଷୀ ଓ ପ୍ରମାଣ)—୧ ।
Sākshi pramāṇa ସାକ୍ଷୀଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଘଟଣାର ପ୍ରମାଣ—
সাক্ষী প্রমাণ 1. Proof of any matter by witness.
गवाही सबुत ୨ । (ସହିତର) ସାକ୍ଷୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଓ ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ
ଘଟଣାର ପ୍ରମାଣ—2. Proof of any matter by
evidence, oral and documently.

ସାକ୍ଷି ମାନିବା—ଦେ. କି (କଚେରୀଅ)—ଅପଣା ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ ପାଇଁ
Sākshi mānibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଉଲ୍ଲେଖ
সাক্ষী মানা କରିବା—To cite a person as one's
गवाही मानना witness.

ସାକ୍ଷି ମିଆଦି—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ)—ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଉପରେ ସମନ
Sākshi miādi ଜାରି କରିବାକୁ ଯିବା ପିଅଦାର ଖରଚ ପାଇଁ
সাক্ষী মেয়াদী **गवाही मियादी** ସମନ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀ
ପକ୍ଷ ଅଦାଲତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରୋସେସ୍ ଦାଖଲ କରେ—
Process fees deposited in court by
a person who prays for summoning a
witness.

ସାକ୍ଷି ମୁଚ (ଚୁ, ଚ, ଚେ) ଲ (ଲି) କା—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ)—ପେଷ
Sākshi mucha (chā, chi, che) la (li) kā ତାରିଖରେ
সাক্ষীমোচলকা **गवाहिमुचालिका** ଅଦାଲତରେ ଉପସ୍ଥିତ
ହୋଇଥିବା ସାକ୍ଷୀ ଅନ୍ୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ତାରିଖରେ ପୁନର୍ବାର
ସମନ ବିନା ନ ପାଇ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ଆସି ହାଜର ହେବା
ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱୀକାର ପତ୍ର ଅଦାଲତରେ ଦସ୍ତଖତ କରି
ଦିଅନ୍ତି—Personal recognisance taken
from a witness (who attends court)
to appear on the next date with-
out issue of fresh summons.

ସାକ୍ଷି ସଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟରେ ପ୍ରମାଣ ପାଇଁ
Sākshi sajā(je)ibā ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ ଯୋଗାଡ଼ କରିବା—
সাক্ষিসাজান **गवाहीतूलकरना** To get up or fabri-
cate false witness.

ସାକ୍ଷି ସମନ—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ)—(ସ. ସାକ୍ଷୀ ଓ ଇଂ. ସମନ୍ସ)
Sākshi samana ସାକ୍ଷୀଙ୍କର ଅଦାଲତରେ ହାଜର ହେବା
সাক্ষিসমন ପାଇଁ ଅଦାଲତଙ୍କ ମୋହରଯୁକ୍ତ ଆଦେଶ ଲିପି—
गवाहीसमन Summons to a witness.
(ସାକ୍ଷିସ୍ମନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ସାକ୍ଷି ସାବି(ବୁ)ତ୍(ତା, ତି)—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ)—(ସ. ସାକ୍ଷୀ ଓ ଫା.
Sākshi sābi(bu)t (tā, ti) ସବୁତ୍=ପ୍ରମାଣ)—ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରମାଣ,
সাক্ষিসাবুদ্ ସାକ୍ଷୀ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଘଟଣାକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିବା—
गवाहीसुबुद Evidence or proof of any matter
adduced by a witness.

ସାକ୍ଷି ହାଜିରା—ଦେ. ବି (କଚେରୀଅ)—ଅପଣା ପକ୍ଷରୁ ଅଦାଲତରେ
Sākshi hajirā ହାଜର ହୋଇଥିବା ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ତାଲିକା
সাক্ষীহাজিরা **गवाहीहाजिरी** (ଯାହା ପକ୍ଷ ଅଦାଲତରେ
ଦାଖଲ କରେ)—List of witnesses in atten-
dance in court, filed by a party.

ସାକ୍ଷୀ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ (ସାକ୍ଷାତ୍+ଇନ୍; ସାକ୍ଷାତ୍ ସ୍ଥାନରେ ସାକ୍ଷ;
Sākshī ସ=ସହିତ+ଅକ୍ଷି=ଚକ୍ଷୁ+ଅ+ଇନ୍, ୧ମା.
(ସାକ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ବ)—୧ । ଦ୍ରଷ୍ଟା, (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
[ସାକ୍ଷ, ସାକ୍ଷିତ୍ୱ—ବି] 1. Cognisant of any matter
୨ । ଦେଖିଥିବା ବିଷୟର କଥକ—2. Bearing
testimony; giving evidence. ବି—୧ ।
ସାକ୍ଷାତ୍ ଦ୍ରଷ୍ଟା ବ୍ୟକ୍ତି—1. Witness; eye-
witness. ୨ । ଯେ କୌଣସି ଘଟଣା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ
ଦେଖିଥାଏ; ଉପଦ୍ରଷ୍ଟା—2. A spectator; on-
looker. ୩ । ଦ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person
who is cognisant of the fact of
a case or event. ୪ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ନିଜେ ଦେଖିଥିବା ଓ ଜାଣିଥିବା ବିଷୟ ଧର୍ମାଧି-
କରଣରେ ବିଚାରକଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରେ—
4. A witness who deposes in court
as to the matters within his know-
ledge. [ଦ୍ର—ଅଦାଲତରେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷ କୌଣସି
ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ସମନ କରିଥାଏ, ସେହି ପକ୍ଷ ପ୍ରଥମେ
ଉକ୍ତ ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ଜବାନବନ୍ଦୀ କରନ୍ତି ।
ତତ୍ପରେ ଅପର ପକ୍ଷ ଉକ୍ତ ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ କୂଟ ପ୍ରଶ୍ନ ବା
ଜେରା କରନ୍ତି ଓ ଜେରାରେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିବା
କୌଣସି ବିଷୟ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ସମନ କରିଥିବା ପକ୍ଷ
ତାକୁ ପୁନଃ ପ୍ରଶ୍ନ କରନ୍ତି ।]
୫ । ସାକ୍ଷି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—5. Sākshi etc
(See).

ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳ—ଦେ. ବ—୧ । ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ (ଦେଖ)— Sākshī gopāla 1. Satyabādī gopinātha. (See) সাক্ষী গোপাল ୨ । ସତ୍ୟବାଦୀ (ଦେଖ)—2. Satyabādī साक्षी गोपाल (See) ୩ । ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲୱେର ପୁରୀ ଶାଖା ନିକଟସ୍ଥ ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ମନ୍ଦିରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ରେଲ ଷ୍ଟେସନ—2. Name of the B. N. Ry. station near the Sakhigopal temple on the Puri branch. [ଦ୍ର—ଏହି ଷ୍ଟେସନ ଠାରୁ ସାକ୍ଷୀ ଗୋପାଳଙ୍କ ମନ୍ଦିର ୧ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ; ଏଠାରେ ଡାକ୍ତରଖାନା, ପୋଷ୍ଟଅଫିସ୍, ଡାକଘର, ଡାକ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଥାନା ଅଛି । ଏ ଗ୍ରାମକୁ କେହି କେହି ସତ୍ୟବାଦୀ କହନ୍ତି ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଷ୍କ୍ରିୟ ବା ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ସାକ୍ଷୀ—4. (Figurative) A do-nothing witness; a witness who virtually does nothing. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୂକ ସାକ୍ଷୀ—5. (Figurative) A dumb witness. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀ ଦର୍ଶକ ମାତ୍ର ହୋଇଥାଏ; ଯେ ଦୃଷ୍ଟ ବିଷୟରେ କୌଣସି ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ ନ କରି କେବଳ ମାତ୍ର ଦ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇଥାଏ—6. (Figurative) A disinterested witness; a mere spectator. ୭ । କମିତ୍ତି ମାତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି; ନାମତଃ ସାକ୍ଷୀ—7. A nominal witness.

ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ କମି(ମେ)ଟି—ଦେ. ବ—ସତ୍ୟବାଦୀ କମିଟି (ଦେଖ) Sākshīgopāla kami(me)ṭi Satyabādī kamiṭi. (ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ମନ୍ଦିର କମିଟି—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)

ସାକ୍ଷୀ ଗୋପୀନାଥ—ଦେ. ବ—ସତ୍ୟବାଦୀ ଗୋପୀନାଥ (ଦେଖ) Sākshi gopinātha Satyabādī gopinātha. (See)

ସାକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସାକ୍ଷିନ୍+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସାକ୍ଷୀର କର୍ମ—Sākshya 1. The act of a witness. ୨ । ଧର୍ମାଧିକରଣରେ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରମାଣ—2. Testimony or evidence of a witness in a court of justice. ୩ । ସାକ୍ଷୀଠାରୁ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ—3. Taking evidence from a witness [ଦ୍ର—ମନୁସଂହିତାରେ ଅଛି, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜେ କୌଣସି ଘଟନା ଦେଖିଥାଏ ବା ଶୁଣିଥାଏ ବା ଅନୁଭବ କରି ଜାଣିଥାଏ, ତା'ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରମାଣକୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ କୋହାଯାଏ । ନାରଦ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ମନୁ, ବିଷ୍ଣୁ, କାତ୍ୟାୟନ, ବୃହସ୍ପତି ପ୍ରଭୃତି ରଚିତ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ 'ସାକ୍ଷ୍ୟ' ଦେବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାର ଦଣ୍ଡ ଓ କେଉଁ ବିଷୟରେ କିପରି ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ, ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ବିସ୍ତୃତରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଓ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଅଭିଯୋଗକୁ କିପରି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ କରିବିବ ଏହା ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ଦେ. ବ—সাক্ষী ସାକ୍ଷୀ—Witness. (ଦ୍ର—ବହୁଷ୍ଟ ପଣ୍ଡ ପକ୍ଷୀଙ୍କି କରୁଥିଲ साक्षी ସାକ୍ଷ୍ୟ । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାକ୍ଷୀ ନେବା; କୌଣସି Sākshya grahaṇa ସାକ୍ଷୀର କଥିତ ବିଷୟକୁ ଶୁଣିବା ଓ ଲେଖିବା—Taking down the deposition of a witness; taking evidence.

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା—Giving Sākshya dāna evidence; bearing testimony. (ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା—ଦେ. କି (ଉଭୟାର୍ଥ)—ସାକ୍ଷୀରୂପେ କୌଣସି ବିଷୟ Sākshya debā କହିବା—To testify to any সাক্ষ্য দেওয়া matter; to bear testimony to any साक्ष्य देना matter.

ସାକ୍ଷ୍ୟ ନେବା—ଦେ. କି (ଉଭୟାର୍ଥ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ Sākshya nebā କରିବା—To take down evidence সাক্ষ্য লওয়া साक्ष्य लेना of a witness.

ସାକ୍ଷ୍ୟ ମଞ୍ଚ—ସଂ. ବ—ସାକ୍ଷୀ ଅଲଗଡ଼ା; ଅଦାଲତର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ Sākshya mañcha ଠିଆ ହୋଇ ସାକ୍ଷୀ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ—Witness box; a platform for witness while giving evidence.

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ—ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ବିଷୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜେ Sākshya lakshā ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥାଏ; (ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀକୃତ (ବିଷୟ)— সাক্ষ্য লক্ষ্য (A matter) Within one's direct प्रत्यक्ष knowledge; personally known (matter); realised; within one's cognisance. (ଦ୍ର—ବୋଇଲେ ଶ୍ରୀହରି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦେଖାଇ ବି (ସାକ୍ଷଲକ୍ଷ—ଗ୍ରା. ରୂପ) ଦେବ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।)

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ନିଜେ Sākshya lakshya pratyakshya karibā ଦେଖି ଜାଣିବା—To know or become সাক্ষ্য লক্ষ্য প্রত্যক্ষ করা स्वयं देखना cognisant of any matter by seeing it with one's own eyes.

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ—ଦେ. ବ—ନିଜେ ଦେଖିଥିବା ସାକ୍ଷୀର Sākshya lākshya pratyaksha prāmāṇa ପ୍ରମାଣ—প্রত্যক্ষ প্রমাণ The testimony of a witness who प्रत्यक्ष प्रमाण has seen with his own eyes; direct evidence.

ସାଖି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସାକ୍ଷୀ)—ସାକ୍ଷୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sākhi (etc) Sākshi etc (See)

ସାଖି ଶବଦ—ଦେ. ବ—ମନଗଢ଼ା କଥା—Imaginary things Sākhi śabada (ଦ୍ର—ସାଖି ଶବଦସ୍ୱଭାବ କହନ୍ତି, ରଚି मनगढ़ा बात ମନଗଢ଼ା କଥା ଦେଖାଇ ମନକୁ ମୋହନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗୀତ ।)

ସାଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସଖି+ଯ) —ସଖ୍ୟ; ମିତ୍ରତା—Friendship.
Sākhya ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାକ୍ଷ୍ୟ)—ସାକ୍ଷ୍ୟ (ଦେଖ)—Sākshya. (See)

ସାଗ୍‌ରଥ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସାଗିରଥ୍ (ଦେଖ)
Sāg-rath Sāgirath. (See)

ସାଗ—ପ୍ରାଦେ (ଲକ୍ଷ୍ୟ) ବି—ପରିବା—
Sāga Kitchen vegetables.
ଦେ. ବି—ଶାଗ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Śaga etc (See)

ସାଗର—ସଂ. ବି (ସଗର—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜବିଶେଷ+ତାଙ୍କର ଏହା
Sāgara ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । ସିନ୍ଧୁ; ସମୁଦ୍ର—1. The sea. [ଦ୍ର—ସଗର ରାଜାଙ୍କର ୬୦ ହଜାର ପୁତ୍ର ଅପହୃତ ଯଜ୍ଞାଶ୍ୱକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଭୂମି ଖୋଳିବାରୁ ସେହି ଖାଲ ସମୁଦ୍ରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏଥିଯୋଗୁ ସଗର ରାଜାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହା ସାଗର ହୋଇଅଛି ।
ପୃଥିବୀର୍ଣ୍ଣ ବା ବୃହତ୍ତର ସାଗରକୁ ମହାସାଗର ବୋଲାଯାଏ । ସମୁଦ୍ର ଦେଖେ ଟୀକା ଦେଖ ।] ୨ । ବଡ ପ୍ରାକୃତିକ ହ୍ରଦ—2. A lake (ଯଥା—ଚାନ୍ଦିପୁର ସାଗର, କୃଷ୍ଣ ସାଗର ।) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାଗର ପରି ବହୁପରିମିତ ବସ୍ତୁର ଆଧାର; ଭଣ୍ଡାର—3. (metaphorical) Sea; ocean; a great storehouse. (ଯଥା—ବିଦ୍ୟା ସାଗର ।) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବହୁ ପରିମିତ ବସ୍ତୁ—4. (figurative) A very large quantity of anything or very large number of men, (ଯଥା—ଦାନ ସାଗର ।) ୫ । ଲୋକ ସାଧାରଣ; ଜନ ସାଧାରଣ—5. Public at large. (ଯଥା—ଏ କଥାଟା ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ପକାଇ ଦେବା ।) ୬ । ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷ; ଦଶପଦ୍ମ ସଂଖ୍ୟା; ୧୪ ଶୂନ୍ୟଯୁକ୍ତ ସଂଖ୍ୟା—6. One hundred trillion. ୭ । ମୃଗ ବିଶେଷ—7. A species of deer. ୮ । ଚାରି ବା ସାତ ସଂଖ୍ୟା—8. The number four or seven (Apte). ଦେ. ବି—୧ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ନଗର ବିଶେଷ—1. Name of a town in Central India. ୨ । ବଡ କୃତ୍ରିମ ଜଳାଶୟ—2. Big artificial tank. (ଯଥା—ଭୁବନେଶ୍ୱରର ବିନ୍ଦୁ ସାଗର ।)

ସାଗର କେଶରୀ—ଦେ. ବି (ମୂଳାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଗରରେ କେଶରୀ
Sāgara kesarī ସ୍ୱରୂପ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜାହାଜ—A ship.
সাগর কেশরী (ଉ—ସାଗର କେଶରୀ ସନ୍ତାନ କେଶରୀ, ଗର୍ଭରେ
सागर केशरी ଯେ କାଳେ ଉଗାଉ ଅନଳ । ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ।)

ସାଗର ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର; ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭ
Sāgara garbha —The bed or inside of the ocean.

ସାଗର ଗାମିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାଗରଗାମିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ;
Sāgaragāminī ନଦୀ (ଯାହା ସମୁଦ୍ରରେ ପଡୁଅଛି)—A river (flowing into the sea).
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାଗରଗାମୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sāgaragāmī.

ସାଗର ଗାମୀ—ସଂ. ବିଣ (ସାଗରଗାମିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସାଗର+ଗମ୍ ଧାତୁ+
Sāgaragāmī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ସମୁଦ୍ରଗାମୀ (ଦେଖ)—
(ସାଗରଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Samudragāmī (See).

ସାଗରଜ—ସଂ. ବିଣ (ସାଗର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସମୁଦ୍ରରୁ
Sāgaraja ଜାତ—Born of the sea.
ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ—Sea-salt.

ସାଗର ନେମି (ମେଖଳା)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଗର ଅଟେ
Sāgara nemi(mekhalā) ନେମି ବା ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ ଯାହାର)—ଚତୁପାର୍ଶ୍ୱରେ ସମୁଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ପରିବେଷ୍ଟିତ—Surrounded by the ocean; ocean-girt. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୃଥିବୀ—The earth.

ସାଗର ପେଶା—ବୈଦେ. ବି (ଫା—ଶାଗିର୍ଦ୍ ପେଶା)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର
Sāgara peśa ଜାତି ବିଶେଷ—1. A mixed caste.
वर्णसङ्कर ୨ । ଗୋଲାମଜାତି; କରଣଙ୍କର ଓ ଉତ୍କଳର ଉପନିବେଶୀ ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥଙ୍କର ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଜାତି—2. A caste of half breed born of concubines kept by Karaṇas and Bengalees who colonised in Orissa.

ସାଗର ବକ୍ଷଃ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରର ଉପରିଭାଗ—
Sāgara bakshaḥ The surface of the sea.
(ସାଗରବକ୍ଷ—ଦେ. ରୂପ)

ସାଗର ଶାଖା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସାଗରାଂଶ
Sāgara śākhā ସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟକୁ ପଶି ଯାଇଥାଏ—An arm of the sea; firth; frith.

ସାଗର ବାସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସାଗର ତୀରବାସୀ—
Sāgara bāsī 1. Living on the sea-shore.
(ସାଗରବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସାଗର ମଧ୍ୟରେ ବାସକାରୀ—2. Living in the sea.

ସାଗର ସଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଯେଉଁଠାରେ ନଦୀ ସମୁଦ୍ରରେ
Sāgara saṅgama ପଡ଼ିଥାଏ; ନଦୀର ଓ ସମୁଦ୍ରର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନ—The mouth of a river; the place where a river falls into the sea; estuary.

ସାଗର ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି—୧ । ତୀର୍ଥବିଶେଷ—1. The name
Sāgara sindhu saṅgama of a sacred place.
(ଉ—ସାଗରସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମେ ବୁଡ଼ିଲେ ପ୍ରମୋଦେ, ତେଜ ନ ପଡ଼ିଲୁ ଜାଣ କେତେଦିନେ ହେଁ ବିପଦେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨ । ସିନ୍ଧୁନଦର ଆରବସାଗରରେ ପଡ଼ିଥିବା ସ୍ଥାନ—2. The mouth of the Indus.

ସାଗର ସ୍ନାନ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍) —୧ । ସମୁଦ୍ରରେ ଗାଧୁଆ—
Sāgara snāna 1. A sea-bath. ୨। ଶୁଭ
[ସାଗରସ୍ନାନଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯୋଗ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ
ସାଗରସିନା(ସ୍ନା)ନ, ସାଗରସ୍ନାହାନ —ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ ଯୋଗରେ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମହା ପୁଣ୍ୟ ହୁଏ—
2. An auspicious period during which a bath in the sea is deemed very meritorious. ଦେ. ବି.—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ; ଦଶହରା—The 10th day of the bright lunar fortnight of Jyaishṭha.

ସାଗରା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାଗର) —ସମୁଦ୍ର—The sea. [ଉ—
Sāgarā ଉତ୍ସ ଲବଣାଦ ସପତ ସାଗରା—ଛାନ୍ଦିନିଦ୍ରସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ]
সাগর সমুদ্র सागर

ସାଗରାନୂପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଗର+ଅନୂପ+କ)—
Sāgarānūpaka ସାଗରତୀରବାସୀ, (ମହାଭାରତ, ଶବ୍ଦକୋଷ)
Living on the sea-shore.

ସାଗରାନ୍ତ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—ସମୁଦ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—Upto the ocean.
Sāgarānta [ଉ—ସାଗରାନ୍ତ ଭୂଇ ସେ ଶିଳିକ ଧର୍ମରେ, କଲେ ପାଳନା ସେ ନୃପତି ଜୀବନ୍ତକେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଅଦି ।] ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
ସାଗର ଯାହାର ସୀମା—Bounded by the sae; having the sea as the limit.

ସାଗରାମ୍ବରା—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଗର ହୋଇଅଛି ଅମ୍ବର=
Sāgarāmbarā ଅଚ୍ଛାଦକ ବସ୍ତ୍ର ଯାହାର) —ସାଗରବେଷ୍ଟିତା (ପୃଥିବୀ)—Sea-girt (earth).

ସାଗରାଳୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଗର ଅଟେ ଅଳୟ=ବାସସ୍ଥାନ
Sāgarālaya ଯାହାର)—ବରୁଣ ଦେବ—
The God presiding over the sea.

ସାଗରୋତ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. (୫ମୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ—
Sāgarottha Born of the ocean.
ସଂ. ବି—ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
The sea salt.

ସାଗରୋପମ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଗର+ଉପମା+ଅ)—ସମୁଦ୍ର
Sāgaropama ସଦୃଶ—Comparable to
(ସାଗରୋପମା—ସ୍ତ୍ରୀ) the ocean.

ସାଗସ୍—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅଗସ୍)—ପାପବିଶିଷ୍ଟ—
Sāgas Sinful.
[ସାଗଃ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାଗି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି [ସକର୍ମକ]—ଦେହର ମଧ୍ୟଭାଗକୁ ନୁଆଁଇବା—
Sāgidebā To sag; to bend down the body
বাঁকান लचाना, लचकाना in the middle.
(ତୁଳନୀୟ—ଇଂ.ଅକର୍ମକ To sag ସାଗ=ନଇଁ ଯିବା)
[ଉ—ସୋଜା ପ୍ରତ୍ୟାକ ଚଳିବେଳକୁ ତା ପିଠିକୁ ସାଗିଦିଏ; ମନୁଷ୍ୟ ଅଳସ ଭାଙ୍ଗିଲାବେଳକୁ ତା ପିଠିକୁ ସାଗିଦିଏ ।]

ସାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସକର୍ମକ) ସାଗି ଦେବା (ଦେଖ)—
Sāgibā বাঁকান लचकाना Sāgi debā (See)
বেঁকে যাওয়া लचकना ୨ । (ଅକର୍ମକ) ସାଗି ଯିବା (ଦେଖ)
Sāgi jibā (See)

ସାଗି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଅକର୍ମକ) (କୌଣସି ଲମ୍ବ ସିଧା ବସ୍ତୁ)
Sāgi jibā ମଝିରେ ନଇଁ ଯିବା—1. To sag or become
বেঁকে যাওয়া bent in the middle (said of a long
लचक जाना and straight thing). [ଯଥା—ପାଲିଙ୍କି ବାଉଁଶ ଖସ୍ତ ବର୍ଷା ଖାଇ ସାଗି ଗଲାଣି ।] ୨ ।
କୁବ୍‌ଜପୃଷ୍ଠ ହେବା—2. To become hump-backed in the middle.

ସାଗିରଥ୍(ଥି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶାଗିର୍ଦ୍)—୧ । ଗୁରୁଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ—
Sāgirath(thi) 1. A disciple. ୨ । ଯେ ଓସ୍ତାଦଙ୍କଠାରୁ
चेला, सागिर्द मଲ୍ଲବିଦ୍ୟା ବା ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା ଶିଖିଥାଏ—
সাগরেদ 2. A pupil of an athlete or musician.

ସାଗି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସାଗିବାର କର୍ମ ବାଚ୍ୟରୂପ)—୧ । (ବାଙ୍କ
Sāgi hebā ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁ) ସଳଖ ହେବା—1. To become
সোজা হওয়া straightened (said of a long and bent
लचकना thing). ୨। କୁବ୍‌ଜପୃଷ୍ଠ ହେବା; କୁଜା ହେବା—2. To become hump-backed. ୩ । କୁବ୍‌ଜପୃଷ୍ଠ ହେବା; ନଇଁ ଯିବା—3. To become depressed in the middle.

ସାଗୁ—ବୈଦେ. ବି (ମାଲୟ, ସାଗୁ; ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସାଗୁ; ଇଂ. ସାଗୋ)
Sāgu —୧ । ତାଳ ବା ଗୁବାକାଦି ବର୍ଗର ଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର
সাগু ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—1. The sago palm; Metroxy-
सागू lon Romphii. [ବ୍ର—ଏହା ଗୁଆଗଛ ପରି ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ବାଦୁଡ଼ିଆସୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ ତାଳଗଛ ପରି ମୋଟ । ଏଥିର ଗଣ୍ଡି ଭିତରର ଶସକୁ କୁଟି ପାଣିରେ ବତୁରାଇଲେ ତହିଁର ମଣ୍ଡରୁ ଏକପ୍ରକାର ଧଳାଦାନା ବାହାରେ ଓ ସେ ଦାନାକୁ ପାଳୁଅ ପରି ଶିଦ୍ଧ କରାଯାଏ ଓ ଏହି ଖାଦ୍ୟ ଅତି ଲଘୁ ବୋଲି ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଏହା ଏ ଦେଶର ଗଛ ନୁହେଁ ଓ ଏହା ସତ୍ତ୍ୱପଗରଚ୍ଛାତୀୟ । ଲୋକେ ଏ ଗଛକୁ ଅଣି ସଉକରେ ବଗିଚାରେ ଲଗାନ୍ତି । ଏ ଗଛର ଫଳ ଖଜୁରିକୋଳି ପରି
সাগুদানা ପେଣ୍ଡା ପେଣ୍ଡା ହୋଇ ଫଳେ ।] ୨ । ସାଗୁଦାନା
सागूदाना (ଦେଖ)—2. Sāgudānā (See). ୩ ।
সাগু ସାଗୁଦାନାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ (ଦୁଗ୍ଧ ବା ଜଳ ମିଶ୍ରିତ) ଲଘୁ-
सागू ପାକ ତରଳ ଖାଦ୍ୟ—3. A light liquid food prepared with sago.

ସା: ଗୁ:—ଦେ. ବି—(ଗଣିତ) 'ସାଧାରଣ ଗୁଣନୀୟକ'ର ସାଙ୍କେତିକ—
Sā: gu: (arithmetic) An abbreviation for

ସାଧାରଣ গুণনীয়ক 'common multiple'. ଦ୍ର—ଗ: ସା:
সাঃ গুঃ ଗୁ: ଗରିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ଗୁଣନୀୟକର ଓ ଲ: ସା: ଗୁ:
ଲଘିଷ୍ଠ ସାଧାରଣ ଗୁଣିତକର ସାଙ୍କେତିକ ଅକ୍ଷର ।]

ସାଗୁଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶାକବର୍ଣ୍ଣ)—ଶାଗୁଆ; ସବୁଜବର୍ଣ୍ଣ; ସାବଜା—
Sāguā Green.

ସାଗୁଆନ୍ (ନି, ଣ୍, ଣି)—ଦେ. ବ—ଶାକତରୁ (ଦେଖ)
Sāguān (ni, ṇ, ṇi) Śākataru (See)

ସାଗୁଣା (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ, ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶାଗୁଣା ଇତ୍ୟାଦ
Sāguṇā (etc) (ଦେଖ)—Śāguṇā etc (See)
সকুনি **गीध** [ଭି—ବିଲୁଅ ସାଗୁଣାଙ୍କ ଖାଇବାର ଡରେ—
ବ୍ରଜସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସାଗୁଣା ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ଶବ ନିକଟରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଶାଗୁଣା
Sāguṇā paṛibā ଜମା ହେବା—The gathering of
সকুনি পড়া vultures near a dead body.
गीधा उतरना

ସାଗୁଣା ବେକା—ଦେ. ବଣ (ପୁଂ)—ଯେଉଁ ପୁରୁଷର ଗଳା ସାଗୁଣାର ଗଳା
Sāguṇā-bekā ପରି ଲମ୍ବ ଓ ଅସୁନ୍ଦର—Vulture-necked
সকুনে গলা (person); having a long neck.
गीध गला वाला [ସାଗୁଣା ବେକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାଗୁ ଦାନା—ଦେ. ବ—ସାଗୁ ଗଛର ଶସରୁ ତିଆରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲାକୃତି
Sāgu dānā ବଟିକାକାର ବସ୍ତୁବିଶେଷ—Sago parti-
সাগুদানা **सागूदाना** cles; the grain of sago.

ସାଗୁନ୍—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବ—ସାବୁନ୍ (ଦେଖ)—Sābun (See).
Sāgun ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ)—ଶାଗୁଆନ୍ (ଦେଖ)
Śāguān (See)

ସାଗୁ ବାଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଭୂଟିଆ ଜମିର; ଭୂଟିଆ ଜମି—
Sāgu bāṛi A cultivated field.

ସାଗେଇବା—ଦେ. କି—୧ । (ସକର୍ମକ) ସାଗି ଦେବା (ଦେଖ)—
Sāgeibā বাঁকান **लचकाना** Sāgi debā (See)
বেঁকে যাওয়া ୨ । (ଅକର୍ମକ) ସାଗି ଯିବା (ଦେଖ)
लचकना Sāgi jibā (See)

ସାଗ୍ନି—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅଗ୍ନି)—ଅଗ୍ନିବିଶିଷ୍ଟ—
Sāgni Having fire.

ସାଗ୍ନିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ=ସହିତ+ଅଗ୍ନି=ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି+ କ)
Sāgnika —ନିରନ୍ତର ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିର ରକ୍ଷାକାରୀ; ଅଗ୍ନି-
[ନିରଗ୍ନିକ—ବିପରୀତ] ହୋତ୍ରୀ (ବ୍ରାହ୍ମଣ); ସ୍ମାର୍ତ୍ତକ—
(a Brāhmaṇa) Who daily performs vedic fire-worship and preserves the sacrificial fire at his house perpetually.
[ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାଗ୍ନିକ ହେଉଥିଲେ । ଉପନୟନ ବେଳେ ଯେଉଁ ହୋମାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଉଥିଲା, ଉପନୀତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାକୁ ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ଜନ୍ମ ସ୍ଥିତ ଜଳାଇ ରଖି ସେଥିରେ ପ୍ରତିଦିନ ହୋମ କରୁଥିଲେ ଓ ସେହି ଅଗ୍ନିରେ ତାଙ୍କ ଶବ ଦାହ ହେଉଥିଲା ।]

ସାଗ୍ର—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅଗ୍ର)—୧ । ଅଗ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—
Sāgra Having a top; topped. ୨ । ସମଗ୍ର (ଶବ୍ଦ-
କୋଷ)—2. Entire; whole.

ସାଗ୍ରହ—ସଂ. ବଣ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅଗ୍ରହ)—ଅଗତାକ୍ଷ;
Sāgraha ଆଗ୍ରହ ବିଶିଷ୍ଟ—Ardent.
[ସାଗ୍ରହା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାଙ୍କ୍ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଉଞ୍ଛିବା—
Saṅk-lībā [ସାଙ୍କୁଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] To scrape off.

ସାଙ୍କଥିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସଙ୍କଥା+ଇକ)—ସଙ୍କଥା ବା କଥୋପ-
Sāṅkathika କଥନ ବିଷୟରେ ପଟୁ—
[ସାଙ୍କଥିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Skilful in conversation.

ସାଙ୍କରିକ—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ (ସଙ୍କର+ଇକ)—ସଙ୍କର ବା ମିଶ୍ରବର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-
Sāṅkarika Relating to mixed or hybrid caste.
(ସାଙ୍କରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଙ୍କର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସଙ୍କର+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସଙ୍କରର ଭାବ—
Sāṅkarjya 1. The state of being hybrid;
hybridism. ୨ । ମିଶ୍ରଣ—2. Mixture.

ସାଙ୍କଳ୍ପିକ—ସଂ. ବଣ (ସଙ୍କଳ୍ପ+ଇକ)—ସଙ୍କଳ୍ପସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāṅkalpika Relating to Saṅkalpa.

ସାଙ୍କୁଚ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାଙ୍କୁଚୀ)—ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ—
Sāṅkucha The stigray fish.
সাঁংকোচ মাছ **सांकुच**

ସାଙ୍କୁ(ଙ୍କୋ)ଚିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସଙ୍କୁଚନ)—ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—
Sāṅku(ṅko)chibā To contract.
সঙ্কুচিত করা **सकुचाना**

ସାଙ୍କୁ(ଙ୍କୋ)ଚି ଯିବା—ଦେ. କି (ଅକର୍ମକ)—ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା—
Sāṅku(ṅko)chi jibā To become contracted.
সঙ্কুচিতহওয়া **सकुचना**

ସାଙ୍କୁଚୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶାଙ୍କୁଚ ମାଛ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sāṅkuchī The stingray fish.

ସାଙ୍କୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ସାଙ୍କୁଡ଼(ଡ଼ୁ)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସଙ୍କୁଚିତ)—୧ । ଶୀତ
Sāṅkuṛ(ṛu)sāṅkuṛ(ṛu) ବା ଭୟ ଯୋଗୁଁ
ଯେ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ସଙ୍କୁଚିତ କରିଥାଏ—
জড়সড় হওয়া **सिकुड़नेवाला** 1. Contracting
জড়সড় হওয়া **सिकुड़ाहुआ** the limbs (for
জড়সড় **सिकुड़ाहुआ (आदमी)** fear or cold)
୨ । ସଙ୍କୁଚିତ—2. Contracted; drawn in.
ବ—(ଶୀତରେ ବା ଭୟରେ) ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଯାକିଯାଇ ବସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who sits by contracting or drawing in his limbs.
(ଯଥା—ସାଙ୍କୁଡ଼ି, ସାଙ୍କୁଡ଼ି ପୁଷ୍ଟି—ପଉ=ଶୀତରତୁ ୪ ମାସ; ଏହି ଋତୁରେ ଲୋକେ ଶୀତ ଯୋଗୁଁ ସାଙ୍କୁଡ଼ି ହୋଇ ବସନ୍ତି ।)

ସାଙ୍କୁଡ଼୍ ପାଙ୍କୁଡ଼୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଶୀତରେ ବା ଭୟରେ) ଯାକଯୁକ Sāṅkurd-pāṅkurd hebā ହେବା; ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଜଡ଼ସଡ଼ ହଓଯ଼ା सिकुड़ना ଯାକିବା ବା ସଙ୍କୁଚିତକରିବା—To contract or draw in one's limbs (on account of cold or fright).

ସାଙ୍କୁଡ଼ା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ସଙ୍କୋଚନ)—ଅଙ୍ଗାଦିର ସଙ୍କୋଚନ—Sāṅkurda Contracting (of one's limbs); অঙ্গাদির গুটান सिकुडन compressing; drawing in. ଦେ. ବିଣ—ସଙ୍କୁଚିତ—Contracted.

ସାଙ୍କୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାଙ୍କୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—Sāṅkurdā(rde)ibā 1. The causative form জড় সড় করান सिकुडाना of 'Sankurdibā' ୨ । ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—2. To contract. (ଉ—ପାଞ୍ଚଣ ବାଡ଼ି ମାଡ଼ ପାଇ ଅନ୍ଧ କରି, ପିଟିଛି ଦେଖିଅଛ ସାଙ୍କୁଡ଼ାଇ କରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ବନ ।)

ସାଙ୍କୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଙ୍କୁଚିତ)—୧ । (ସକର୍ମକ)—Sāṅkurdibā (ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗାଦିକୁ) ସଙ୍କୁଚିତ କରିବା—জড়সড় করা सिकुडना 1. To contract; to draw in together one's limbs. ୨ । (ଅକର୍ମକ)—ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା—2. To become contracted or drawn in. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଭୟତ୍ରସ୍ତ ହେବା—3. (figurative) To be affrighted or terror-struck; [ଉ—ଛଞ୍ଚାଣକୁ ଦେଖିବା କପୋତ ପକ୍ଷୀରୂପେ, ପରଶୁରାମଙ୍କୁ ଦେଖି ସାଙ୍କୁଡ଼ିଲେ ଭୂପେ—ତୁଳସୀ ବକମରାମାୟଣ ।]

ସାଙ୍କୁଡ଼ି ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି [ସଂ. ସଙ୍କୁଚିତ]—୧ । [ସାଙ୍କୁଡ଼ିବା Sāṅkurdi ji(he)bā କ୍ରିୟାର କର୍ମବାଚ୍ୟରେ ରୂପ]—ସଙ୍କୁଚିତ ହେବା—1. To become contracted. জড়সড় হয়েযাওয়া सिकुडजाना ୨ । ଶୀତ ବା (ସାଙ୍କୁଡ଼ି ହୋଇଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭୟରେ ଯାକଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To be shrivelled up or contracted with fear or cold.

ସାଙ୍କୁନ(ନା,ନ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ଶକୁନ)—ଶକୁନ (ଦେଖ)—Sāṅkuna(nā,nya) Śakuna (See)

ସାଙ୍କୁର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ପାଟଣା)—ବି—ସାଁକୁର (ଦେଖ) Sāṅkur Sāṅkur [See]

ସାଙ୍କୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାଙ୍କୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—Sāṅkulibā 1. Sankurdibā [See]. শিকলদিয়ে বাঁধা सिकाड़िबाँधना ୨ । ଶୃଙ୍ଖଳରେ ବାନ୍ଧିବା—2. To enchain.

ସାଙ୍କୃତି—ସ. ବି. ପୁଂ (ନାମ)—ବୈୟାଘ୍ରପାଦ୍ୟଗୋତ୍ରର ପ୍ରବରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ Sāṅkruti ମୁନିବିଶେଷ—Name of a sage who was the forefather of a Prabara. [ଦ୍ର—ବୈୟାଘ୍ରପାଦ୍ୟଗୋତ୍ରର ଓ ସାଙ୍କୃତପ୍ରବରଜାତ ଅପୁତ୍ରକ ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥଦେବଙ୍କୁ ତର୍ପଣ କରାଯାଏ ।]

ସାଙ୍କୃତ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସାଙ୍କୃତି+ଗୋତ୍ରାପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—ସାଙ୍କୃତି Saṅkrutya ମୁନିଙ୍କ ଗୋତ୍ରାପତ୍ୟ—A person born (ସାଙ୍କୃତ୍ୟାୟନ—ଅନ୍ୟରୂପ) in the family or race of sage Sānkruti.

ସାଙ୍କେତିକ—ସ. ବିଣ (ସଙ୍କେତ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ସଙ୍କେତ-Sāṅketika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to signal or symbol. ୨ । ସଙ୍କେତସୂଚକ—2. Symbolical. ୩ । ସଙ୍କେତକାରକ—3. Signalling. ୪ । ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ—4. Indicated or expressed by means of symbols. ୫ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉପାୟରେ ସମାପ୍ତ—5. Abbreviated. ୬ । [ଗଣିତ] ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉପାୟରେ ଅଙ୍କସମସ୍ୟା ସାଧନକାରୀ (ବିଧି ବା ପ୍ରଣାଳୀ)—6. [Arithmetic] (a mode) Consisting of working out an arithmetical sum by a concise or short process. ୭। ବିଜ୍ଞାନଆଦିରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତରୂପେ ଭାବ ବା ଅର୍ଥ ବା ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ (ଚିହ୍ନ)—7. Conventional (signs or expressions).

[ଦ୍ର—ଶବ୍ଦକୋଷ, ବିଜ୍ଞାନ, ଗଣିତ, ଜ୍ୟାମିତି, ଦଲିଲ ଲେଖା, ପ୍ରୁଫ୍‌ସିଟ୍ ସଂଶୋଧନ ଆଦିରେ କୌଣସି ଶବ୍ଦକୁ ବା ବାକ୍ୟକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନ ଲେଖି ତାହା ଚିହ୍ନରେ ଲେଖିବା ଓ ବୁଝିବା ପାଇଁ ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଗଣିତରେ କ ସଙ୍ଗେ ଖ ସମାନ ଅଟେ, ଏହା ନ ଲେଖି ସଂକ୍ଷେପରେ କ=ଖ ଲେଖାଯାଏ; ଏହିପରି ଯୋଗ +; ବିୟୋଗ —; ଗୁଣନ ×; ହରଣ ÷; ବର୍ଗମୂଳ √; ଘନମୂଳ ∛; ଅତଏବ ∴; କୋଣ ∠; ତ୍ରିଭୁଜ △, ଏହିପରି ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନମାନ ଲେଖାଯାଏ । କଥିତ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ=। ସା ।; ପ୍ରଗଲ୍ଭ=। ପ୍ର ।; ମୁରାଦାବାଦ, ମୁକାମ, ମୁଫସଲ=। ମୁ ।, ବାବତ=। ବା । ଜମା । ଜ୍ମା ।; ଆଣ=/; ପଇସା=୵; ସମସ୍ତେ=ଟ୍; ବି-ଭାଗ=। ବ ।; ନମ୍ବର=। ନ ।; ଲେଖିତଂ=। ଲେ । ଜମା । ଜ ।; ନମ୍ବର=। ନ ।; ସ୍ୱହସ୍ତେ=। ସ ।, ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ=। ଜ ।; ବାହେଲ=। ବା ।; ଦସ୍ତାବିଜ=। ଦ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାର ସାଙ୍କେତିକ ଲେଖା ।

ଦଲିଲରେ ଓ ଉର୍ଜି ଖାତାରେ—ଉତ୍ତର=ଉ; ପୂର୍ବ=ପୂ; ପଶ୍ଚିମ=ପ; ଦକ୍ଷିଣ=ଦ; ଭରଣ=ଭ; ଗଉଣୀ=ଗୌ; ଟଙ୍କା=ଟ; କାହାଣ=କା; ଇସାଦ=ଇ; ସାର=ସା; ଗାଏ=ଡ଼ୋ ।

ଛାପାଖାନାରେ ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନର ଉଦାହରଣ—

କାଟିଦିଅ=ଠ; ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼=II; ଅକ୍ଷରକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଅ=⌊; ଅକ୍ଷରକୁ ତଳକୁ ଖସାଅ=^; ଧାଡ଼କୁ ସିଧା କର= =; ଦୁଇ ଅକ୍ଷର ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଯୋଗ କର=∧; ପୂର୍ଣ୍ଣଚ୍ଛେଦ=।; କମା=,]

ସାଙ୍କେତିକ ଧାର—ଦେ· ବି (ଗଣିତ)—ନିରକ୍ଷର ହିସାବ; ହିସାବ
Sāṅketika dhārā କରିବାର ଉତର ଜନ ବୋଧ୍ୟ ସରଳ
সাঙ্কেতিকধারা(নিয়ম) सांकेतिकधारा ପ୍ରଣାଳୀ—
A particular method of calculation which is practicable even for illiterate people.

ସାଙ୍କେତ୍ୟ—ସ. ବି (ସଙ୍କେତ+ଯ)—ମୂଳ ପ୍ରମାଣ ଶୂନ୍ୟ ପାଷଣ୍ଡା-
Sāṅketya ଗମ; ପାଷଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
The books of authority of un-believers.

ସାଙ୍କୋଡ଼୍ (ଡ଼ା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସାଙ୍କୁଡ଼୍ (ଡ଼ା) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sāṅkorḍ(rḍā)(etc) Sāṅkurḍ(rḍā) etc (See)

ସାଙ୍କ୍ରାମିକ—ସଂ ବିଣ (ସଙ୍କ୍ରାମ+ଇକ)—ସଙ୍କ୍ରମଣଶୀଳ—Contag-
Sāṅkrāmika ious, infectious (disease). ସ. ବି -
[ସାଙ୍କ୍ରାମିକ, ସାକ୍ରାମିକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯେଉଁ ରୋଗ ରୋଗୀର ଦେହରୁ ଅନ୍ୟ ଦେହକୁ ସଂକ୍ରମଣ କରେ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
A contagious disease.

ସାଙ୍କ୍ଷେପିକ—ସଂ ବିଣ (ସଂକ୍ଷେପ+ଇକ)—୧ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)-
Sāṅkshepika 1. Abbreviated. ୨ । ସଂକ୍ଷେପ-
[ସାଂକ୍ଷେପିକ—ଅନ୍ୟରୂପ] କାରକ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—2. Abbreviating.

ସାଙ୍ଖ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସଂଖ୍ୟା=ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ+ଅ)—ଜ୍ଞାନୀ—
Sāṅkhya 1. Wise. ୨ । ଜ୍ଞାନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relat-
(ସାଙ୍ଖ୍ୟ, ସଂଖ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ing to wisdom. ବି.
କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର—The system of Hindu philosophy of sage Kapila.

ସାଙ୍ଖ୍ୟଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି—କପିଳ ଦର୍ଶନ; କପିଳ ମୁନିଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଦର୍ଶନ
Sāṅkhya darśana ଶାସ୍ତ୍ର—The system of philosophy propounded by Sage Kapila.
[ଦ୍ର—ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଷଡ଼୍‌ଦର୍ଶନ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ମହର୍ଷି କପିଳ ଏହି ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରଣେତା । ସଙ୍ଖ୍ୟା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସମ୍ୟକ୍ ଜ୍ଞାନ ବା ସମ୍ୟକ୍ ବିବେକ । ଏ ଦର୍ଶନରେ ସମ୍ୟକ୍ ବିବେକ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥକଥନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏ ଦର୍ଶନର ନାମ ସାଙ୍ଖ୍ୟ । (ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଦର୍ଶନର ଭାଷ୍ୟକାର ବିଜ୍ଞାନ ଭିକ୍ଷୁ) । ଏଥିରେ ସଂଖ୍ୟା, ପ୍ରକୃତି ଓ ଚତୁର୍ବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱର ବିବୃତି ହୋଇଅଛି । କପିଳ ମୁନି ଜୀବଙ୍କ ଦୁଃଖ ବିମୋଚନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ତାହାର ନାମ 'ତତ୍ତ୍ୱ ସମାସ' । ଏହା ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଥିଲା । ସେ ଏହାକୁ ଆସୁରି ମୁନିଙ୍କୁ ଓ ଆସୁରି ପଞ୍ଚଶିଖଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ପଞ୍ଚଶିଖ ଏହା ସଂସାରରେ ପ୍ରଚାର କଲେ । କ୍ରମେ କାଳକ୍ରମେ କପିଳଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ସମାସ ଲୁପ୍ତ ହେବାରୁ ବିଜ୍ଞାନ ଭିକ୍ଷୁ ସାଙ୍ଖ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନ କଲେ । ପୁଣି ଈଶ୍ୱରକୃଷ୍ଣ, ନାମକ ପଣ୍ଡିତ କପିଳଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ଜ୍ଞାନକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଆର୍ଯ୍ୟା ଛନ୍ଦରେ 'ସାଙ୍ଖ୍ୟକାରିକା' ନାମରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଙ୍ଖ୍ୟଦର୍ଶନର ସମୀଚୀନ ଓ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀରେ ପରମାର୍ଥ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ଚୀନ ଭାଷାରେ ସାଙ୍ଖ୍ୟକାରିକାର ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସାଙ୍ଖ୍ୟସୂତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ସାଙ୍ଖ୍ୟ କାରିକା ବିଶେଷ ଆଦର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଷଡ଼୍‌ଦର୍ଶନର ଟୀକାକାର ବାଚସ୍ପତି ମିଶ୍ର ସାଙ୍ଖ୍ୟ ସୂତ୍ରର ଟୀକା ନ କରି ସାଙ୍ଖ୍ୟକାରିକାର ଟୀକା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ସାଙ୍ଖ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ-କୌମୁଦୀ ଓ ଏହା ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ ବିଷୟକ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ । ଅଧୁନା ପ୍ରଚଳିତ ସାଙ୍ଖ୍ୟଦର୍ଶନ ୬ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ ଓ ଏଥିରେ ୫୨୬ ଟି ସୂତ୍ର ଅଛି । ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ୪ଟି ବ୍ୟୂହ—ହେୟ, ହାନ, ହେୟହେତୁ ଓ ହାନୋପାୟ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆଧିଭୌତିକ ଓ ଆଧିଦୈବିକ, ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଦୁଃଖର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବୃତ୍ତିର ନାମ 'ହାନ' (ବା ପରିତ୍ୟାଗ) । ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷର ଅବିବେକ ବା ଅଭେଦଜ୍ଞାନ 'ହେୟ ହେତୁ' ଏବଂ ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଦୁଃଖର ଅତି ନିବୃତ୍ତି ପାଇଁ ବିବେକଜ୍ଞାନ ସାଧନ ଚେଷ୍ଟାକୁ ହାନୋପାୟ ବୋଲିଯାଏ । ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ନିରୀଶ୍ୱର ସାଙ୍ଖ୍ୟ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କପିଳ ପ୍ରଣୀତ ସାଙ୍ଖ୍ୟକୁ ନିରୀଶ୍ୱର ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଓ ପତଞ୍ଜଳି ପ୍ରଣୀତ ସାଙ୍ଖ୍ୟକୁ ସେଶ୍ୱର ସାଙ୍ଖ୍ୟ ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । କପିଳଙ୍କ ମତରେ ଜ୍ଞାନ-ଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତି ଓ ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ମତରେ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ । କପିଳଙ୍କ ମତରେ 'ପ୍ରମାଣାଭାବରୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସିଦ୍ଧ ହେଉ ନାହିଁ ।' ପ୍ରମାଣ ତିନି ପ୍ରକାର—ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଅନୁମାନ ଓ ଶବ୍ଦ (ବା ଆପ୍ତବାକ୍ୟ, ଯଥା ବେଦ) । ସାଙ୍ଖ୍ୟ ମତରେ ତ୍ରିବିଧ ଦୁଃଖର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିବୃତ୍ତି ହିଁ ମୁକ୍ତି । ଏକମାତ୍ର ବିବେକ ଜ୍ଞାନହିଁ ଏହି ଦୁଃଖ ନିବୃତ୍ତିର ଉପାୟ । ସାଙ୍ଖ୍ୟରେ ପଞ୍ଚବିଂଶତି ତତ୍ତ୍ୱର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯଥା ପ୍ରକୃତି, ମହତ୍, ଅହଙ୍କାର, ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର (ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ), ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ (ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚକର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ ଓ ମନ), ପଞ୍ଚମହାଭୂତ (କ୍ଷିତି, ଅପ୍

ତେଜଃ, ମରୁତ୍, ବ୍ୟୋମ] ଓ ପୁରୁଷ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୨୪ ଟି ତତ୍ତ୍ୱ ଜଡ଼ ଓ ପୁରୁଷ ଚେତନ । ପ୍ରକୃତିହିଁ ଜଗତର ମୂଳ କାରଣ ଅଟେ ଓ ଏହା ସତ୍ । ପୁରୁଷ କେବଳ ସାକ୍ଷୀ [ବିଶ୍ୱକୋଷ]।

ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଯୋଗ—ସଂ. ବି. ୧ । (ମ. ପ. ଲୋ; ସାଙ୍ଖ୍ୟୋକ୍ତ ଯୋଗ)—
Sāṅkhya joga ସାଙ୍ଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ; ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା, ଯହିଁରେ ଅଜ୍ଞାନର ନିବୃତ୍ତି ହୋଇ ସାଙ୍ଖ୍ୟ ବା ବେଦ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ଜୀବର ମୁକ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ—1. The system of attaining salvation by following the doctrines of the Sāṅkhya Philosophy. ୨ । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ 'ସାଙ୍ଖ୍ୟ' ବା ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ ଓ 'ଯୋଗ' ବା କର୍ମଯୋଗ—2. Two sorts of attaining salvation laid in the 3rd chapter of the Gita, viz, cultivation of True Wisdom and following one's Duty.

[ବି—କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ସମବେତ କୁରୁପାଣ୍ଡବ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖି ଅର୍ଜୁନ ବିଷଣ୍ଣ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୀତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସାଙ୍ଖ୍ୟସିଦ୍ଧି (ସାଙ୍ଖ୍ୟୋକ୍ତ ଯୋଗ ବା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା) ବିଷୟରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ୩୮ଶ ଶ୍ଳୋକରେ କହିଲେ, ଯେ ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଲାଭାଲାଭ, ଜୟାଜୟରେ ସମାନ ବୁଦ୍ଧି କରି ଯୁଦ୍ଧ କର, ତୁମ୍ଭର ପାପ ହେବ ନାହିଁ । ୩୯ଶ ଶ୍ଳୋକରେ କହିଲେ, ଯେ 'ସାଂଖ୍ୟ' ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ ବୁଦ୍ଧି କଥା କହି ବର୍ତ୍ତିମାନ 'ଯୋଗ' ଅନୁସାରେ ବୁଦ୍ଧି କଥା କହିବି । ଏଠାରେ 'ସାଂଖ୍ୟ' ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା କପିଳ ମୁନିଙ୍କ 'ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନ' ଓ 'ଯୋଗ' ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ପାତଞ୍ଜଳଙ୍କ 'ଯୋଗଦର୍ଶନ' ଭଗବାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନଥିଲା । 'ସାଂଖ୍ୟ'ର ଅର୍ଥ 'ସନ୍ନ୍ୟାସମାର୍ଗ' ଓ 'ଯୋଗ'ର ଅର୍ଥ 'କର୍ମ ମାର୍ଗ' ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ । ଗୀତାର ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ତୃତୀୟ ଶ୍ଳୋକରେ ଭଗବାନ୍ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ପୂର୍ବକାଳରେ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଅମ୍ଭେ ସଂସାରରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ନିଷ୍ଠାର କଥା କହିଅଛୁଁ—୧ । ସାଂଖ୍ୟମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ନିଷ୍ଠା ଓ ୨ । ଯୋଗୀମାନଙ୍କର କର୍ମଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ନିଷ୍ଠା । ନିଷ୍ଠା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରିବାର ମାର୍ଗ । ଏ ଦୁଇ ମାର୍ଗାନୁଗାମୀଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସାଂଖ୍ୟ ବା 'ସନ୍ନ୍ୟାସମାର୍ଗୀ' ଓ ଯୋଗ ବା 'କର୍ମଯୋଗମାର୍ଗୀ' ବୋଲାଯାଏ; ଗୀତାର ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟର ଚତୁର୍ଥ ଓ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ଳୋକରେ ଭଗବାନ୍ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ମୂର୍ଖମାନେ 'ସାଂଖ୍ୟ' ଓ 'ଯୋଗ'କୁ ପୃଥକ୍ ବୋଲି କହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ଏ ଦୁଇ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ମାର୍ଗକୁ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଏକହିଁ ଫଳ (ମୋକ୍ଷ) ଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଅତଏବ ଏ ଦୁଇ ମାର୍ଗ ଏକ । କିନ୍ତୁ ଯୋଗ (କର୍ମ) ବିନା ସାଂଖ୍ୟ (ସନ୍ନ୍ୟାସ) ପ୍ରାପ୍ତି କଠିନ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମଯୋଗଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଅବିଳମ୍ବେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷଲାଭ ହୁଏ । ସନ୍ନ୍ୟାସମାର୍ଗରେ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରଧାନ ମାନିଲେ ମଧ୍ୟ କର୍ମ ନ କଲେ ଜ୍ଞାନର ସିଦ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ କରି ଫଳକୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରି ନିଷ୍କାମଭାବରେ କର୍ମ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହାହିଁ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଉପଦେଶ—ବାଳ ଗଙ୍ଗାଧର ତିଳକଙ୍କ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ରହସ୍ୟ ବା କର୍ମଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ।]

ସାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ+ଅଙ୍ଗ)—୧ ।
Sāṅga ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ; ଅବୟବଯୁକ୍ତ—1. Having limbs. [ନିରଙ୍ଗ—ବିପରୀତ] ୨ । ସର୍ବାବୟବ ବିଶିଷ୍ଟ; ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full-limbed; complete. [ଉ—ସାଙ୍ଗ ହେଲା ଅଇଠାରୁ ରାଜପଣ ମୋର—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା) (ସାଙ୍ଗତା—ବି) ୩ । ଯାହାର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଖଣ୍ଡିଆ ନ ଥାଏ; ଅବିକଳାଙ୍ଗ—3. Having all the parts or
ସଙ୍ଗ limbs complete. ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗ)—୧ ।
ସଂଗ ସହଚରତ୍ୱ—1. Companionship. ୨ । (ସଂ.
ସଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଗୀ) ସହଚର—2. Companion. ୩ । (ସଂ.ଶଙ୍କୁ)
ସଂଗୀ ଶାଙ୍ଗ (ଦେଖ)—3. Sāṅga (See) ବିଣ—
ଶେଷ शेष ୧ । ସମାପ୍ତ—1. Finished.
ସଙ୍ଗେ ଥାକା ୨ । ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା—2. Accompanying;
संगमे रहने वाला attending on. (ଯଥା—ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କ ସାଙ୍ଗ ଲୋକ ୫୦ ଜଣ ଭୋଜନ କଲେ ।) ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି—ସାନ ଭଉଣୀର ବର—Husband of one's younger sister. [ବି—ବଡ଼ ଭଉଣୀଙ୍କ ବରଙ୍କୁ ଶଳ ବୁହାଯାଏ ।] ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଅଠମଲ୍ଲିକ, ବୌଦ) ବି—ଭାଇ ଶଳା; ଭାଇଙ୍କ ଶାଳକ—One's brother's wife's brother.

ସାଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସଙ୍ଗୀସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବା—
Sāṅga karibā 1. To take any one as one's companion.
ସଙ୍ଗୀ କରା संगी करना
ସାଙ୍ଗ କରା ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—
सांग करा 2. To complete a work.

ସାଙ୍ଗକୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସାଙ୍ଗେ (ଦେଖ)—1. Sāṅge (See)
Sāṅgaku ସଙ୍ଗେ संगमे
ସଙ୍ଗେ नजदीक ୨ । ନିକଟକୁ; ପାଖକୁ—2. To; near.

ସାଙ୍ଗ ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି, ରା, ରି)—ଦେ. ବି—ସାଙ୍ଗି ଦଉଡ଼ା (ଦେଖ)
Sāṅga daurḍā(rḍi, rā, ri) Sāṅgi daurḍā (See)

ସାଙ୍ଗ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଙ୍ଗୀରୂପେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁସରଣ
Sāṅga dharibā କରିବା—To attend a person.
ସଙ୍ଗ ଧରା to be on the wake of a person;
संग पकड़ना

ସାଙ୍ଗ ପଢୁଆ—ଦେ. ବି (ପୁଂ)—ସହପାଠୀ—Classmate;
Sāṅga paṛhuā সঙ্গী পড়ুয়া schoolmate.
साथ पढ़ने वाला (ସାଙ୍ଗ ପଢୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଙ୍ଗ ପରିହାସି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସଙ୍ଗୀ ଓ ପରିହାସ କରିବାର
Sāṅga parihāsi ଉପଯୁକ୍ତ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମୋର
সমান সঙ্গী ସଙ୍ଗୀ ହେବା ଉପଯୁକ୍ତ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁଁ
संग दिल्लगी बाज् ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରି ପାରେଁ)—(a person)
With whom one can form companionship and with whom one can cut jokes.

ସାଙ୍ଗ ପଙ୍ଗ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ସଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Saṅga pāṅga Sāṅgopāṅga (See)

ସାଙ୍ଗବାଲା—ଦେ. ବି—ଏକ ଦଳଭୁକ୍ତ ସଙ୍ଗୀମାନେ—Members
Sāṅga bālā সঙ্গওয়ালা of the same company.
संग वाला (ସାଙ୍ଗବାଲି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଙ୍ଗ ଭାଇ—ଦେ. ବି, ପୁଂ—୧। ଏକ ଦଳଯୁକ୍ତ ବା ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି;
Sāṅga bhāi ଭ୍ରାତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Members of the
সঙ্গী ভাই same class or profession; brethren.
संगी भाइ ୨। ସହକର୍ମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Colleague.

ସାଙ୍ଗ ମଣି(ନି)ଷ—ଗ୍ରା. ବି—୧। ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—
Sāṅga maṇi(ni)sha 1. Retinue. ୨। ପାର୍ଶ୍ୱଚର—
সঙ্গের লোক संगी लोक 2. Attendant.
(ସାଙ୍ଗ ଲୋକ, ସାଙ୍ଗ ମନୁଷ୍ୟ—ଦେ. ରୂପ)

ସାଙ୍ଗ ମେଳ(ଳି)—(ସଂ. ସଙ୍ଗୀ ଓ ମିଳନ)—୧। ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସାହ-
Sāṅga meḷa(ḷi) ଚର୍ଯ୍ୟ—1. Companionship of
সঙ্গীদের মেলা friends. ୨। ବହୁ ସଙ୍ଗୀଙ୍କ ସମାଗମ—
संगी लोकोंका मेल 2. Gathering of many friends.
(ସାଙ୍ଗ ମେଳିଆ—ବିଣ)

ସାଙ୍ଗ ମୋହ(ହୋ)ବତ—ଦେ. ବି—ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଉପ-
Sāṅga moha(ho)bat ରୋଧ—Request of compani-
সঙ্গ মোহবত संगी मुहब्बत ons.

ସାଙ୍ଗ ମୋହ(ହୋ)ବତିଆ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ଲୋକ
Sāṅga moha(ho)batiā ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା ଏଡ଼ି ନ ପାରି
संगी मुहब्बत वाला କାମ କରେ—(a person) Acting
(ସାଙ୍ଗ ମୋହବତି—ଅନ୍ୟରୂପ) to please his companions.
(ସାଙ୍ଗ ମୋହବତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଙ୍ଗ ରୂପକ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଉପମା; ରୂପକ (ଦେଖ)
Sāṅga rūpaka A kind of simile; Rūpaka (See)

ସାଙ୍ଗରେ—ଦେ. ଅ—ସଙ୍ଗେ (ଦେଖ)—Saṅge (See)
Saṅgare (ସାଙ୍ଗେରେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ସାଙ୍ଗରେ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ଅମୁକର) ପକ୍ଷରେ ରହିବା—
Sāṅgare rahibā 1. To take one's side.
পক্ষে থাকা पक्षमें रहना ୨। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ)
সঙ্গে থাকা ଅବୈଧଭାବରେ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା—
साथ रहना 2. To be connected in an illicit way.

ସାଙ୍ଗ ସରି(ସରିସା)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗ ଓ ସଦୃଶ)—ସଙ୍ଗୀ ବା
Sāṅga sari(sarisā) ସମକକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି—Companion or
সমান বা সমকক্ষ সঙ্গী संगीसाथी equal.

ସାଙ୍ଗ ସାଥି(ସୁଖ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗ ଓ ସଖା)—୧। ସଙ୍ଗୀ ଓ
Sāṅga sāthi(sukha) ସହଚର—1. Companion.
সঙ্গী সাথী ୨। କ୍ରୀଡ଼ା ସଙ୍ଗୀ—2. Playmate. ୩।
संगीसाथी ଆମୋଦ ସଙ୍ଗୀ—3. A companion in amusements; a boon companion. ୪।
ସହଚରମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ—
4. Amusements enjoyed in the company of ones mate's.

ସାଙ୍ଗ ସୋବତ(ସୋହ[ହୋ]ବତ୍)—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ସଂ.
Sāṅga sobat(soha[ho]bat) ସଙ୍ଗ ଓ ଫା. ସୋହବତ୍)—
সঙ্গী সাথী संगसोहबत ୧। ଏକସଙ୍ଗ ଓ ସହବାସରେ ଥିବା
(ସାଙ୍ଗସୁଦ୍ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—1. Persons who live and move together.
୨। ନର୍ମ ସହଚର—2. Boon companion.
সঙ্গীদের উপরোধ* । (ମୋହବତ ଅର୍ଥରେ ସୋହବତ୍ ଶବ୍ଦର ଭ୍ରମ
संग मुहब्बत ଜନକ ପ୍ରୟୋଗ) ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ମୋହବତ; ସଙ୍ଗୀ-
ମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଉପରୋଧ—3. Ruquest of one's friends. ୪। ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା—
4. Susceptibility or sensitiveness to please one's friends. ୫। ସଙ୍ଗ ମେଳ; ସହ-
ଚରତ୍ୱ—5. Companionship; company of friends.

ସାଙ୍ଗ ସୋବତ(ସୋହ[ହୋ]ବତ୍)ରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧।
Sāṅga sobat(soha[ho]batre paṛibā ସଙ୍ଗ ମେଳରେ
সঙ্গে পড়া संग सोहबतमे पडना ପଡ଼ିବା ବା ଭୁଲିହେବା
1. To be guided by the influence of one's companions. ୨। ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ-
ଲଜ୍ଜାକୁ ବା ଉପରୋଧକୁ ଡରି କାମ କରିବା—
2. To act so as to please one's friends.

ସାଙ୍ଗସୋବତି(ସୋହ[ହୋ]ବତି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ସାଙ୍ଗ
Sāṅgasobati(soha[ho]bati) ମୋହବତିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
[ସାଙ୍ଗସୋହ(ହୋ)ବତିଆ—ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ] ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ
(ସାଙ୍ଗସୋହ[ହୋ]ବତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ି ନ ପାରି
সঙ্গীদের উপরোধওয়ালা संगसोहबत वाला କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ;
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ମୁହଁ ଭାଙ୍ଗି ପାରେ ନାହିଁ—
1. A person who is prone to do acts to please his friends ୨। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ
ମେଳରେ କାଳ କଟାଏ—2. A person who passes his time with his companions.
ଦେ. ବି—ସାଙ୍ଗ ସୋବତ୍ (ଦେଖ)—Sāṅga sobat (See).

ସାଙ୍ଗ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ସହଚରତ୍ୱ
Sāṅga hebā ସ୍ଥାପନ କରିବା—1. To establish
সংগী হওয়া **संगहोना** companionship
with any person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ ହେବା—2. To accompany a
person. ୩ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) ସରିବା; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣହେବା-
সাং হওয়া **सांगहोना** 3. To be complet-
ed or finished. ୪ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ)
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ହେବା—4. (any work) To
be done without the omission of any
of its parts or limbs.

ସାଙ୍ଗା—୧ । ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର୍‌ପାଟଣା) ବି—ଘର ଛପରର ଉପ—
Sāṅgā The cross beams of a thatched house.
୨ । ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଗଡ଼ଜାତ; ଭୂଲ ହି.
ସାଂଗା)—ବି—ନୀଚଶ୍ରେଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଧବାବିବାହ—
Widow marriage amongst the low
caste Hindus.

ସାଙ୍ଗି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗୀ)—୧ । ସଙ୍ଗୀ (ଦେଖ)—
Sāṅgi সংগী **संगी** 1. Saṅgi (See)
୨ । ଏକସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଂଶୀଦାର—
2. Partner; coparcener. ୩ । (ସଂ. ଶଙ୍କୁ)
ଶାଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Śāṅga (See) ବିଣ—ସାଙ୍ଗିଆ
(ଦେଖ)—Sāṅgiā (See)

ସାଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସଙ୍ଗୀ)—ସଙ୍ଗୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāṅgiā Relating to companion.
সংগীদের **संगी** ବି—୧ । ସଙ୍ଗୀ—Companion.
୨ । (ବ୍ର) ଯେଉଁମାନେ ସାଙ୍ଗିଦ୍ୱାରା ଭାରବସ୍ତୁ ବହନ କରନ୍ତି
2. Persons who carry heavy loads
suspended from a strong pole.
সংগী **संगी** ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସଂଜ୍ଞା)—ସଂଜ୍ଞା;
সংজ্ঞা **उपनाम** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବଂଶଗତ ଉପାଧି—
Family-title of a person.

ସାଙ୍ଗିଆଁ—ଦେ. ବି—ଶାଙ୍ଗିଆ ୨ (ଦେଖ)
Sāṅgiaṅ Śāṅgia 2 (See)

ସାଙ୍ଗି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Sāṅgi karibā ସଙ୍ଗୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା—1. To take
সঙ্গিকরা a person as one's companion or
संगी करना partner. ୨ । ସାଙ୍ଗ କରିବା (ଦେଖ)—
2. Sāṅga karibā. (See)

ସାଙ୍ଗି ଡଉଡ଼ା(ଡ଼ି,ରା,ରି)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ଖୁବ୍ ଭାରି
Sāṅgi daurḍā(rḍi,rā,ri) ପଥର ଅବା ବାଙ୍କ ଝୁଲାଇ ସାଙ୍ଗି
সাঙ্গি দড়ি ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା ଢାକେଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରାଯାଏ—A
सांगकी रस्सी rope or chord with the help of
which heavy things are removed from
one place to another, suspended in the
middle of a pole on the shoulders of
pairs of persons.

ସାଙ୍ଗିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତୁର) କି—କହିବା—
Sāṅgibā To tell; to speak.

ସାଙ୍ଗି ବାଉଁଶ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗୀ+ବଂଶ)—ଯେଉଁ ମଜଭୁତ
Sāṅgi bāuṅśa ବାଉଁଶର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଭାରି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କୁ
সাঙ্গি বাঁশ ଦଉଡ଼ା ଦ୍ୱାରା ଝୁଲାଇ ଲୋକ ବାଉଁଶର ଦୁଇମୁଣ୍ଡକୁ
सांङ्गिका बाँस ଢାକେଇ କରି ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରାଯାଏ—
A strong pole with the help of which
heavy things are removed by pairs of
men shouldering it at both ends, while
the things are suspended at the
middle.

ସାଙ୍ଗି ଶିକୁଳା(ଳି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଙ୍ଗୀ+ଶୃଙ୍ଖଳ)—ଯେଉଁ ଶିକୁଳି
Sāṅgi sikuḷā(ḷi) ଦ୍ୱାରା ସାଙ୍ଗିରେ ଭୂଝା ହେବା ଜିନିଷମାନ
সাঙ্গি শিকল ବନ୍ଧାଯାଏ—A chain for tying and
सांङ्गिका जंजीर suspending heavy things under
a pole which is shouldered at both
ends by pairs of men.

ସାଙ୍ଗୁଆ—ଦେ. ବିଣ. (ବ୍ର)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ସମାଜରେ
Sāṅguā ରହିବାକୁ ବହୁତ ଚାହେଁ; ସାମାଜିକ—Fond of
(ସାଙ୍ଗେ[ଗୋ]ଇ – ସ୍ତ୍ରୀ) company; sociable; social.
সঙ্গপ্রিয় ବି—୧ । ସଙ୍ଗୀ, ସହଚର—1. Companion; mate.
संगचाहनेवाला ୨ । ସାଥୀ; ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀ-ଗୁମାସ୍ତା ଅନ୍ୟ ପଣ୍ଡାଙ୍କ
সঙ্গী, সহচর ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଧରି ବହୁ ଦୂରରୁ ଆସିଥାନ୍ତି
सङ्गी ଥାଇଥାନ୍ତି—2. A canvassing agent accom-
panying the pilgrims of some other
Panḍā than his (agent's) employer to a
shrine from a long distance. ୩ । ଯେଉଁ
ଲୋକମାନେ ସାଙ୍ଗି ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା ଭାର ଢାକେଇ କରି
ବୁହାନ୍ତି—3. Persons who carry loads by
means of Sāṅgi pole.

ସାଙ୍ଗେ—ଦେ. କି. ବିଣ – ୧ । ସାଥିରେ; ସଙ୍ଗେ; ସଙ୍ଗରେ; ସମଭି-
Sāṅge ବ୍ୟାହାରରେ; ଏକ ସଙ୍ଗେ—1. Along with; in
সঙ্গে, সাথে the company of; accompanied by.
सङ्गमें ୨ । ସହିତ—2. With. ୩ । ଏକତ୍ର—
3. Together.

ସାଙ୍ଗେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଙ୍ଗି ବାଉଁଶ ଓ ସାଙ୍ଗି ଦଉଡ଼ା ଦ୍ୱାରା
Sāṅgeibā କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ବୁହାଇବା—
সাংগীকরে বওয়া To carry a heavy thing by
सांङ्गीसे ढोना suspending it from a pole.

ସାଙ୍ଗେନ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ସାଞ୍ଜୁ—
Sāṅgen Armour.

ସାଙ୍ଗେ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ॰ କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଗେ କଳହ ବା ବିବାଦ କରିବା—1. To quarrel or dispute with a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିରକ୍ତ କରିବା—2. To tease a person. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କରିବା—3. To irritate a person. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଷ୍ଟ ବା ପୀଡ଼ା ଦେବା—4. To oppress or trouble a person; to harrass a person. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—5. To try to injure a person. ୬ । (ପ୍ରୟୋଜକ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ କୁକୁର ଆଦିକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—6. To set (a dog) to attack a person. ୭ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାକିମ ବା ମହାଜନଙ୍କ ନିକଟ ଆଣିବା ପାଇଁ ତା ନିକଟ ପିଅଦା ପଠାଇବା—7. To depute a peon to bring a person.

Sāṅge lagā(ge)ibā

(ସାଙ୍ଗେରେ ଲଗା[ଗେ]ଇବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

সঙ্গে লাগা

पीछे पड़ना

সঙ্গে লাগান

संगमें लगाना

ସାଙ୍ଗେ ଲଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁକାଳ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—1. To try to harass a person for a long time. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଧାରାବାହିକରୂପେ ବିବାଦ କରିବା—2. To go on quarreling or disputing with a person. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିରକ୍ତ କରିବା—3. To tease a person. ୪ । ଅନିଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଜୀବର ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବା—4. To chase a person or animal; to set on an animal. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହାକିମ ବା ମହାଜନ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ (ପିଅଦା ଆଦି) ରହିବା—5. (e. g. a peon) To closely follow a person and attend on him to oblige him to attend a place or court. ୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ତାହାର ଗୋପନୀୟ ବିଷୟ ଜାଣିବା ପାଇଁ ତା ପିଛା ଧରିବା ବା ତା ପ୍ରତି ଅବିରତ ଗୁପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା—6. To shadow a person. ୭ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଜୀବକୁ ପୋଷିବା ବା ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଯତ୍ନ କରିବା—7. To take much care of a person or animal; to bring up with care. (ଯଥା—ମୋ ଝିଅଟି କୁକୁର ଛୁଆର ସାଙ୍ଗେ ଲଗି ଲଗି ଛଅ ମାସରେ ତା ଦେମାକ୍ ଭଲ କଲା।) ୮ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଯୋଜିତ ବା ଖଞ୍ଜିତ ହେବା—8. To be attached to another thing. (ଯଥା—ଏ ଦର୍ପଣଟି ଫ୍ରେମ ସଙ୍ଗେ ସେଣ୍ଡି ଲଗିବାରୁ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଗଲା।) ୯ । ଗାଡ଼ି ଆଦିରେ (ଗୋଟିଏ ବଳଦ) ତାହାର ଯୋଡ଼ା ଜୀବ ସଙ୍ଗେ ଯୋଚ୍ଚ ହିବା—9. (a bullock) To be yoked to a cart with its equal.

Sāṅge lāgibā

(ସାଙ୍ଗରେ ଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

সঙ্গে লাগা

पिछेपड़ना

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.—୧ । ସହିତ—1. With. ୨ । ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ—2. In the company of; along with. ୩ । ଏକତ୍ର—3. Together. ୪ । ଏକ ସମୟରେ; ଯୁଗପତ୍—4. Simultaneously; all at once. ୫ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍; ସେହିକ୍ଷଣି—5. Immediately; at once.

Sāṅge sāṅge

সঙ্গেসঙ্গে, সাথেসাথে

साथे साथ

ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅଙ୍ଗ+ଉପାଙ୍ଗ)—୧ । ଅଙ୍ଗ ଉପାଙ୍ଗ ଯୁକ୍ତ; ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ—1. Having all the limbs complete. ୨ । ଯାହାର କୌଣସି ଅଂଶ ଖଣ୍ଡିଆ ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହି ନାହିଁ—2. Having none of the parts left incomplete. ୩ । ଶାସ୍ତ୍ର ବା ବିଧି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା (କର୍ମ)—(any rite) Performed without the omission of any detail or part.

Sāṅgopāṅga

(ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗତା—ବି)

ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପେ ସମ୍ପାଦନ କରିବା—To complete any work with all its details.

Sāṅgopāṅga karibā

সাঙ্গোপাঙ্গোকরা

सांगोपांगकरा

ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ବେଦ—ସଂ. ବି—(ଅଙ୍ଗ ଓ ଉପାଙ୍ଗ ସହିତ ବେଦ)—ଋକ୍, ଯଜୁଃ, ସାମ ରୂପ ତିନିଅଙ୍ଗ ଓ ଶିକ୍ଷା କଳ୍ପ, ବ୍ୟାକରଣ, ନିରୁକ୍ତ, ଛନ୍ଦଃ, ଜ୍ୟୋତିଷ, ରୂପ ଛଅ ଉପାଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ସମଗ୍ର ବେଦ—All the Bedas with all the secondary branches of learning.

Sāṅgopāṅga beda

ସାଙ୍ଗ୍ୟା(ଙ୍ଗ୍ୟାଁ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସଂଜ୍ଞା)—ସଂଜ୍ଞା (ଦେଖ)—Saṅgña (See)

Sāṅgyā(ṅgyāṅ)

ସାଙ୍ଗ୍ରାମ—ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ସଙ୍ଗ୍ରାମ)—ସଙ୍ଗ୍ରାମ; ଯୁଦ୍ଧ—Fight.

Sāṅgrāma

সংগ্রাম

संग्राम

ସାଙ୍ଗ୍ରାମିକ—ସଂ. ବିଣ. (ସଙ୍ଗ୍ରାମ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ସଙ୍ଗ୍ରାମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to battle. ୨ । ଯୁଦ୍ଧୋପଯୋଗୀ—2. Fit for fight. ୩ । ରଣକୁଶଳ—3. Warlike. ବି—ସେନାପତି—Commander; general.

Sāṅgrāmika

ସାଙ୍ଘାତିକ—ସଂ. ବିଣ (ସଙ୍ଘାତ+ଇକ)—୧ । ମାରାତ୍ମକ; ପ୍ରାଣ-
Sāṅghātika ନାଶକ—1. Fatal. ୨ । ବିନାଶଜନକ-
2. Destructive; ruinous. ସଂ. ବି—ଜନ୍ମ-
ନକ୍ଷତ୍ର ଠାରୁ ଷୋଡ଼ଶ ନକ୍ଷତ୍ର—The 16th aster.
ism from one's natal star. ଦେ. ବି.—
(ପ୍ରାଣିତତ୍ତ୍ୱବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା) ସମଷ୍ଟିବଦ୍ଧ ଏକ ଜାତୀୟ
କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାମୁକା—(Zoology) A species of
small shells clustering together.

ସାଙ୍ଗ୍ଞା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସଂଜ୍ଞା)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପାରିବାରିକ ଉପାଧି-
Sāñjnā Family-title of a person.
উপাধি, সংজ্ঞা उपनाम

ସାଚକ୍—ବୈଦେ. ବି(ତୁର୍କୀ)—ମୁସଲମାନ ମାନଙ୍କ ବିବାହର ଅନୁପୂର୍ବିକ
Sāchak ସ୍ତ୍ରୀଆଚାରର ବିଶେଷ; ବିବାହ ପୂର୍ବଦିନ ବରଘରୁ
সাচক साचक କନ୍ୟା ଘରକୁ କନ୍ୟା ପାଇଁ ମେହେନ୍ଦି,
ସୁମିଷ୍ଟ ଫଳ (ମେୱା) ଓ ସୁଗନ୍ଧ ଅତର ପଠାଇବା ଆଚାର—
A rite amongst the Mahomedans
consisting of sending a present of
sweet fruits and scent etc to the bride's
house from the bridegroom's house.

ସାଚ୍ଚ(ଛା)—ଦେ. ବିଣ.(ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ସତ୍ୟ; ହି. ସଚ୍ଚା)—୧ । ସଚ୍ଚା
Sāchā(chchā) (ଦେଖ)—1. Sachchā (See) ୨ । ସତ୍ୟ—
ସାଚୀ(ଚ୍ଛୀ) } —ସ୍ତ୍ରୀ 2. True. ୩ । ସତ୍ୟବାଦୀ—
ସାଚେ(ଚ୍ଛେ)ଇ } 3. Truthful ୪ । ସତ୍—
সাঁচ্চা साचा 4. Honest; moral. ୫ । ଖାଣ୍ଟି;
ଅବିମିଶ୍ର—5. Pure; genuine; unadulterated.

ସାଚ୍ଚ(ଛା) ପଣ—ଦେ. ବି—ସଚ୍ଚୋଟ୍ପଣ (ଦେଖ)—
Sāchā(chchā)paṇa Sachot-paṇa (See)
সাঁচ্চাপনা सचापन [ସାଚ୍ଚ(ଛା)ପଣିଆ(ଆଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାଚାର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆଚାର)—ଆଚାରବାନ୍; ସଦାଚାର-
Sāchāra ସମ୍ପନ୍ନ—Following approved usage.
(ସାଚାରା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ସାଚାରତ(ତ୍ୱ)—ବି]

ସାଚି—ସଂ. ଅ (ସଚ୍ ଧାତୁ=ସେବା କରିବା+କର୍ମ ଇ)—୧ । ବକ୍ର—
Sāchi 1. Curved. ୨ । ତିର୍ଯ୍ୟକ୍; ବେଙ୍କା—
2. Crooked; awry; oblique.
ছাঁচি ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ୱେତ ବା ସତ୍ୟ)—୧ । ପରିଷ୍କୃତ ଗୁଡ଼;
सफेद चीनी ଚିନି—1. Refined molasses; bleached
sugar. [ଉ—ସାଚି ଚିନି ଗଙ୍ଗାଜଳ ମିଶାଇ ପଇଡ଼,
କର୍ପୂର ମରିଚ ଯୁକ୍ତ ସ୍ୱାଦରସ କର । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟ
ମଞ୍ଜରୀ ।] ୨ । ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—2. Sweetmeat. [ଉ—
ସୁମଧୁର ଅତି-ସ୍ଥୂଳ ମିଷ୍ଟ ଭୂଷେ ଅଧଃକୃତ କରୁ ସାଚି ।
খাঁড় ଉଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।] ୩ । ଖଣ୍ଡ; ନବାତ; ଚିନି—3.
शक्कर Brown sugar. ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଶ୍ୱେତ)—୧। ଧଳା;
শ্বেত ଶ୍ୱେତ—1. White. (ଯଥା—ସାଚି ଖାର, ସାଚି ଧଡ଼ି ।)
सफेद ୨ । (ସତ୍ୟ) ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent. ୩ । ଅସଲ;
ଅବିମିଶ୍ର—3. Genuine; true; unadulterated.

ସାଚି ଉଖୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଚିନିରେ ବା ଗୁଡ଼ରେ ଛଣା ଉଖୁଡ଼ା—
Sāchi ukhurḍā Fried rice coated with white
চিনির মুড়কি लाई sugar.

ସାଚି କଖାରୁ—ଦେ. ବି (ଶ୍ୱେତ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ବା ସତ୍ୟ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ)—(ଏହାର
Sāchi kakhāru ଉପର ଧଳା ଥିବାରୁ) ଶ୍ୱେତ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ; ପାଣି—
ছাঁচি কুমড়া କଖାରୁ—Pumpkin; Benincasa Cerifera.
साची कुम्हड़ा

ସାଚି କୋରା—ଦେ. ବି—ଧଳା ଚିନି ବା ଗୁଡ଼ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କୋରା—
Sāchi korā A ball of sweetmeat made with
বসকোরা सफेद कोरा white sugar.

ସାଚି କ୍ଷା(ଖା)ର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ଜିକ୍ଷାର ବା ସ୍ୱର୍ଜିକାକ୍ଷାର; ଏହା ସାଚି
Sāchi kshā(khā)ra ବା ଶ୍ୱେତ ଥିବାରୁ)—୧ । ଖାର ମାଟି;
সাজি খার, সাজি মাটি ସାଜି ମାଟି—1. Rhesoil. ୨ । ସୋଡା
सज्जी खार —2. Soda; sodium bicarbonate.
୩ । ସୋଡିଅମ୍ ବା ପୋଟାସିୟମ ଓ ଅଙ୍ଗାର ଘଟିତ କ୍ଷାର-
ବିଶେଷ—3. Carbonate of potash; carbon-
ate of soda.

ସାଚି ଧଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଲୁଗାରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ରେଶମର ଧଳା କିନାରି
Sāchi dharḍi —White silk-border of a cloth.
সাদা পাড় सफेद कोर

ସାଚି ଧଡ଼ିଆ(କିନାରି)—ଦେ. ବିଣ—ଧଳା ଧଡ଼ିଯୁକ୍ତ (ଲୁଗା)—
Sāchi dharḍiā(kināri) White bordered (cloth).
সচ্চা পেড়ে सफेद कोरदार

ସାଚି ପାନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସତ୍ୟ ବା ଶ୍ୱେତ+ପର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ପାଚି ଧଳା
Sāchi pāna ଧଳ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବା ପାନ—1. Matured and
ছাঁচি পান bleached betel leaf. ୨। ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ-
साँची पान ଯୁକ୍ତ ପାନ—2. A kind of scented betel
leaf. [ଦ୍ର—ଏହା ଖାଇବାକୁ ଥଣ୍ଡା ଲାଗେ ।]

ସାଚିବ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସଚିବ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ—
Sāchibya 1. Ministry. ୨ । ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
2. Administration of a kingdom. ଦେ.
ବି—୧ । ସାହାଯ୍ୟ—1. Help; assistance. ୨ ।
ପରାମର୍ଶ—2. Counsel; advice. ୩ । ମୂଲ୍ୟ-
ସୁଲଭତା—3. Cheapness.

ସାଚି ମାଟି—ଦେ. ବି—ସାଜି ମାଟି (ଦେଖ)
Sāchi māṭi Sāji māṭi (See)

ସାଚୀକରଣ—ସଂ. ବି (ସାଚି+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+କରଣ)—
Sāchikaraṇa ସିଧା ଜିନିଷକୁ ବଙ୍କା କରିବା; ବକ୍ରୀକରଣ;
ନୁଆଁଇବା—Bending a straight thing.

ସାଚୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସାଚି+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃତ)—
Sāchikṛuta ବକ୍ରୀକୃତ—Bent.

ସାଜ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଜ୍ଜା; ଫା. ସାଜ୍)—୧ । ସଜ୍ଜା; ପୋଷାକ; ବେଶ-
Sāja 1. Dress; accoutrements. ୨ । ସଜ୍ଜିତ ହେବା
সাজ साज ଉପକରଣ—2. Equipments; fittings;
trappings. ୩ । ଅଳଙ୍କାରର ଉପକରଣସମୂହ—
3. Materials for decoration. ୪। ଅଳଙ୍କାର—
4. Ornament. ୫ । ଘରର ଅସବାବ; ଗୃହସଜ୍ଜାର
ଉପକରଣ—5. Furniture. ୬ । ସନାହ; ବର୍ମ—
6. Armour. ୭ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦି—7. Weapons.
୮ । ଅଳଙ୍କାରର ଏକ ସେଟ୍ ବା ଏକ ସାଜ—
8. A set of ornaments. ୯ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଶୋଭା
—9. Beauty; grace. [ଉ—ଶତ ଶତ ମନ୍ଦିର
ସୁନ୍ଦର, ଶୋଭଇ ଅପରୂପ ସାଜେ । ମଧୁସୂଦନ.
ଉତ୍କଳ ଗାଥା ।]

ସାଜ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସଜ୍ଜ କରିବା; ସଜ୍ଜିତ କରିବା; ସଜାଇବା—
Sāja kariba To decorate; to fit up; to equip.
সাজ করা सजाना

ସାଜ ଗୋଜ—ଦେ. ବି (ନିରର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ସାଜସଜ୍ଜା (ଦେଖ)
Sāja goja Sājasajjā (See) ବିଣ—୧ । ସଜବାଜ;
সাজগোজ, সাজসোজ ସୁସଜ୍ଜିତ—1. Well dressed;
साजबाज dressed up. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସଜ୍ଜିତ—
2. Fully decorated or equipped.

ସାଜଣା(ଣି)—ଦେ. ବି—ସାଜଣୀ (ଦେଖ)—
Sājaṇā(ni) Sājiṇī (See)

ସାଜ ପକା(କେ)ଇବା—୧ । (ଘୋଡ଼ା ଆଦିକୁ) ସାଜଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ
Sāja pakā(ke)iba କରିବା—1. To fit up or har-
সাজ ফেলা ness (a horse etc). ୨ । ଅଳଙ୍କାରାଦି ଦ୍ୱାରା
साज करना ସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To decorate with
(ସାଜ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ornaments.

ସାଜ(ଜି)ସ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚରଥ, ଫା. ସାଜଶ୍)—୧ । (ମଦାର୍ଥ)
Sāja(ji)s ମେଳ—1. Combination. ୨ । କୁମନ୍ତ୍ରଣା;
সাজোস ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର—2. Collusion; conspiracy. [ଦ୍ର—
साजिस ସାଧାରଣତଃ ଏହା ଯୋଗ ଶବ୍ଦ ପରେ ସହଚର ରୂପେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯୋଗସାଜସ୍ ।] ବୈଦେ. ବିଣ (କଚରଥ)
—ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଜନିତ—Collusive.

ସାଜ(ଜି)ଶ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିବା—To collude;
Sāja(ji)s kariba সাজোস করা साजिस करना to plot.

ସାଜ(ଜି)ସି—ବୈଦେ. ବିଣ (କଚରଥ; ଫା. ସାଜସ୍=ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର)—
Sāja(ji)si ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରଜନିତ—Collusive. (ଯଥା—ସାଜସି
সাজেসি କବଲା ।) ଦେ. ବି (କଚରଥ)—ସାଜସ୍ (ଦେଖ)
साजिस किया हुआ Sājas (See)

ସାଜ ସଜ୍ଜା—ଦେ. ବି (ଫା. ସାଜ୍+ସଂ. ସଜ୍ଜା ସହଚର ଶବ୍ଦ)—
Sāja sajjā ୧ । ବେଶର ଉପକରଣସମୂହ—1. Materials
সাজসজ্জা for dress or decoration.

साजसज्जा, साजसामान, साजबाज (ଉ—ଏ ପଦ ଗୌରବ
ଏବେ ସାଜସଜ୍ଜା—ପ୍ରଭୁ ତାର ତଳେ କାହିଁ ଚନ୍ଦ୍ରଲଜ୍ଜା—
ରାଧାନାଥ. ଦରବାର ।) ୨ । ଅସବାବ; ଗୃହ ସଜ୍ଜା—
2. Furniture.

ସାଜାତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସଜାତି+ଭାବ. ଯ)—ସଜାତୀୟତା; ଏକ-
Sājātya ଜାତୀୟତା—The state of being of one
class or caste.

ସାଜି—ଦେ. ବି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ମେଳ—1. Com-
Sāji bination. ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଏକାଧିକ ଲୋକଙ୍କର
সাজি ଯୋଗ—2. Partnership in business.
साझी, साझा ୩ । କୃଷିରେ ଭାଗଦାରୀ; ଭଗ—3. Part-
সাহায্য nership in cultivation. ୪ । (ସଂ. ସାହାଯ୍ୟ)
सहाज ସାହାଯ୍ୟ—4. Help; assistance.
সম্মতি ୫ । ସମ୍ମତି—5. Consent; agreement. (ଉ—
समत ତାହା କେମନ୍ତ ମୁହିଁ କରିବି ସାଜି—ପିତାମ୍ବର. ଛାନ୍ଦ
এজমালি କଳ୍ପଲତା ।) ବିଣ—ଇଜ୍‌ମାଲି୍ (ଦେଖ)
इजमाल Ij-mail (See)

ସାଜି ଖା(କ୍ଷା)ର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ଜିକ କ୍ଷାର)—ସଜିମାଟି (ଦେଖ)
Sāji khā(kshā)ra Sājimāṭi (See)

ସାଜି(ଜେ)ଣି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଜ୍ଜ ଧାତୁ)—୧ । ସାଜସଜ୍ଜା; ସଜ୍ଜିତ
Sāji(je)ṇi କରଣ; ଅଳଙ୍କରଣ—1. Decorating. (ଉ—
সাজ পোষাক କବରୀ ସାଜେଣୀ ପାରିଜାତ ଫୁଲ ଗନ୍ଧ—କେଶବ.
सजावट ସ୍ୱମାଯୁଣ. ଅର ।) ୩ । ଅଳଙ୍କାର—3. Orna-
ments. ୪ । ପୋଷାକ—4. Dress. ୫ । ସଜ୍ଜା—
5. Equipments.

ସାଜିଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା.)—ଯୌଥ ବ୍ୟବସାୟରେ ଅଂଶୀଦାର;
Sājidār ଭାଗୀଦାର—Partner (in business).
অংশীদার हिस्सेदार, साझेदार

ସାଜିନି ଖେଳିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ବକ ଭୁଜିବା—
Sājini kheḻiba To cut somersault or capers.

ସାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଜ୍ଜ୍ ଧାତୁ)—୧। (ଅଳଙ୍କାର ଆଦିଦ୍ୱାରା)
Sājiba ନିଜେ ସଜ୍ଜିତ ହେବା; ସଜ ହେବା—1. To be
সাজা dressed up; to dress one's self. ୨। (ଅନ୍ୟକୁ)
सजाना ସୁସଜ୍ଜିତ କରିବା; ଅଳଙ୍କୃତ କରିବା—2. To deco-
rate; to fit up (another). (ଉ—କେତେବେଳେ
ବେଶସାଜନ୍ତ—ଉପ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।) ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
ପାଇଁ ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—3. To be prepared
or ready for a work. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ
ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—4. To prepare or fit up
one's self for any thing. (ଉ—ଯୁଦ୍ଧ ମନ ଆଜ
ଅଜନମ ବୃତ୍ତି, ଭୂଜ ଭୁଜ-ଭୂତ-ଦାପ୍ତି ବେଗେ ସାଜ ସାଜ
ହେ—ଉପ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।) ୫ । ସଜାଇବା; ସଜ୍ଜିତ କରିବା
—5. To arrange; to equip. ୬ । ସାଜଣିବା

—7. To store up. (ଉ—ଶୋକ ଭଳ ଭ୍ରବଗ୍ରଜ ଗୋ। ଜାଗାସୁ ସାହଙ୍ଘ କୋଠ ଗଡ଼ାଘରେ ରଖିବା ଯତନେ ସାଜ ଗୋ—ବାଲକୃଷ୍ଣ. ଗୁରୁଲବଙ୍ଗଲତା।) ୭। ଉପଯୋଗୀ ହେବା— 7. To suit. (ଯଥା—ବୃକ ଭାଲରେ ଫୁଲଧଡ଼ିଥ ଲଗା ମୋତେ ସାଜଢ ନାହିଁ।) ୮। ଯଥୋ-ପଯୁକ୍ତରୂପେ ଶୋଭା ପାଇବା—8. To befit; to be becoming. ୯। ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯିବା—9. To look smart; to appear beautiful. ୧୦। ଶୋଭା ପାଇବା—10. To look well. (ଉ—ସହସ୍ର ତୁଙ୍ଗ ପ୍ରାୟୁ ସାଜେ। ସୁରତ୍ନ କଳସ ବସ୍ତ୍ରେ—ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ।) ୧୧। ଦୀପ୍ତି ପାଇବା—11. To shine forth.

ସାଜ ମାଟି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ଜ୍ଜ+ମୃତ୍ତିକା)—୧। କ୍ଷାରଯୁକ୍ତ
Sāji māṭi ମୃତ୍ତିକା—1. Fuller's earth; natron;
সাজিমাটি rhesoil. ୨। ସୋରା—2. Nitre; saltpetre.
सज्जी ୩। ଲୁଣି ମାର ଯାଇଥିବା ମାଟି—3. Soil saturated with potassium or sodium.

ସାଜରେ ଚଷବା—ଦେ. କି—(ଏକାଧିକ କୃଷକ) ଭୂମିକୁ ଭାଗଦାର
Sājire chashibā ହୋଇ କୃଷି କରିବା—To cultivate a
সাঁজায়ে চাষ করা land in partnership.
साझीमे चाष करना

ସାଜସ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (କଚରଥ)—ସାଜସ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Sājis (etc) (ଦେଖ)—Sājas etc. (See)

ସାଜସି—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବି (କଚରଥ)—ସାଜସି (ଦେଖ)
Sājisi Sājasi See)

ସାଜ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟରେ ବା କୃଷିରେ ଭାଗଦାର
Sāji hebā ହେବା—To go in as partner
অংশীদার হওয়া हिस्सेदार होना in a business.

ସାଜୁ—ଦେ. ବି—ସଞ୍ଜୁ (ଦେଖ)—Sāñju. (See) ପ୍ରାଦେ.
Sāju (ଲବଣ) ବି—(ସଂ. ସଜ୍ଜା)—୧। ସଜ୍ଜା; ଅଭରଣ—
(ସାଜୁଅ—ଅନ୍ୟ ଦେ. ରୂପ) 1. Fittings. ୨। ଅଳଙ୍କାର—
2. Ornament.

ସାଜେ—ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ଏକ ସେଟ୍; ଏକ ସାଜ—One set
Sāje [ଯଥା—ସାଜେ ଅଳଙ୍କାର (ବଣ); ଅଳଙ୍କାର
একথাক(সেট) ସାଜେ (ବି)] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ବି—ଅସନ
एकसेट (କାଠ) (ଦେଖ)—Asana (wood) (See)

ସାଜୋ—ପ୍ରାଦେ· (ପାଟଣା) ବି—(ସଂ· ସଜ୍ଜା)—ବେଶ; ଭୂଷଣ—
Sājo Attire; decoration.

ସାଞ୍ଚ(ଞ୍ଚି)—ଦେ. ବି—ଛାଞ୍ଚ (ଦେଖ)
Sāñcha (ñchi) ছাঁচ साँचा Chhāñcha. (See)

ସାଞ୍ଚା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବଣ—ସାଚ୍ଚ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāñchā (etc) Sāchā etc. (See)

ସାଞ୍ଚାରିକ—ସଂ. ବଣ (ସଞ୍ଚାର+ଇକ)—୧। ସଞ୍ଚାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāñchārika 1. Relating to motion. ୨। ସଞ୍ଚରଣ-
(ସାଞ୍ଚାରିକା ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୀଳ—2. Moving. ୩। ସଞ୍ଚାର-
ଯୋଗ୍ୟ—3. Fit to be moved; moveable.

ସାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି (ସ+ଅଞ୍ଜନ)—କୃକଳାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ—
Sāñjana Chameleon.

ସାଞ୍ଜୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଜ୍ଜା; ସନ୍ନହ)—୧। ଯୋଦ୍ଧାର ଦେହରକ୍ଷକ
Sāñju ପୋଷାକ—1. Armour. (ଉ—ସହସ୍ର ଦଶ ଘୋଡ଼ା
সাঁজোয়া ଲଗାଇ ସାଞ୍ଜୁକୁ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।)
बकतर ୨। ତନୁତ୍ରାଣ; କବଚ; ବର୍ମ—2. Coat of mail; a protective armowr of a warrior. (ଉ—ଏବେ ଭୂମ୍ୟେମାନେ ସାଞ୍ଜୁ ଅଙ୍ଗରେ ଭରି। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।) ୩। ପକ୍ଷ—3. Wing. (ଉ—ବଳ ହୁମନ୍ତ ପବନ ପ୍ରବଳ ବାତଜନିତ ହେବାରୁ ସାଞ୍ଜୁ ଉଦ୍ଭଡ ରାକ୍ଷସ ବଣେ। ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।)

ସାଞ୍ଜୁଆ—ଦେ. ବି—ସାଞ୍ଜୁ (ଦେଖ)-Sāñju. (See) ବଣ. (ପୁଂ)—
Sāñjuā ସାଞ୍ଜୁଆଳ (ଦେଖ)—Sāñjuāla (See).
(ସାଞ୍ଜେ[ଞ୍ଜୋ]ଇ—ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଞ୍ଜୁ(ଞ୍ଜୋ)ଆଳ—ଦେ. ବଣ (ପୁ· ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ବର୍ମାବୃତ—
Sāñju(ñjo)āla Armoured.
সাঁজোয়াল कवचयुक्त, बकतरवाला

ସାଞ୍ଜୁଳାଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କି (ସାଞ୍ଜୁଳବାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ—ଏକତ
Sāñjulā ji(he)bā ଛନ୍ଦା ହେବା—To be tied up to-
যোড়া বাঁধা হওয়া gether, two or more with each
जोड़ाजाना other. (ଉ—ସାଧାରଣ କଏଦିଙ୍କ ସହିତ ରାଜବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ସାଞ୍ଜୁଳା ଯାଉଛି। ଦୈନିକ ଆଶା।)

ସାଞ୍ଜୁଳିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସଂଯୋଜନ)—୧। ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକ
Sāñjulibā ବସ୍ତୁ (ଯଥା, କାଠଖଣ୍ଡ)କୁ ବା ଜୀବ (ଯଥା, ଗୋରୁ, ମେଣ୍ଢା,
জোড়া বাঁধা ବାଛୁରି)ଙ୍କୁ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ପରସ୍ପରସଙ୍ଗେ ଛନ୍ଦ ଦେବା—
जोड़ना 1. To tie up two or more things or animals with each other by means of a rope or string. ୨। ଦୁଇ ବା ତତୋଧିକ ଜୀବଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରଖିବା—2. To put two or more things or animals together.

ସାଞ୍ଜେ(ଞ୍ଜୋ)ଇବା—ଦେ· କି (ସଂ. ସଜ୍ ଧାତୁ)—ସଜାଇବା; ସଜ୍ଜିତ
Sāñje(ñjo)ibā କରିବା—To decorate.
সাজান सजाना

ସାଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କମିଜ—Shirt. ଦେ· ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ;
Sāt ବି—ଶଟ୍ (ଦେଖ)—Sat (See) ·ବି—୧। ଷାଢ଼ଯନ୍ତ୍ର
সাট্, সট্ ଛକା; କୁମନ୍ତ୍ରଣା—1. Collusion; conspi-
সাট্ সট racy. ୨। ଇଙ୍ଗିତ; ସଙ୍କେତ—2. Cypher;
সঙ্কা, সর, সাট্ signal; gesture. ୩। ଶକଟର ଶଙ୍ଖା
साजाह शकटेर कील ଦୁଇଗୁଡ଼ି ଅଛଇଁ ଧରିବାପାଇଁ ଅଖ ଗାଡ଼ିର
कील ଅଗର ମୁଣ୍ଡରେ ବଥ ଯାଇଥିବା କାଠର ଖିଲ—

3. Wooden pins attached to the ends of the hindmost cross-piece to keep it attached to the posterior ends of the beams of a cart.

ସାଟ୍ କିଲା(ଖୀଲ)—ଦେ. ବ—ସାଟ୍ ୩ (ଦେଖ)
Sāṭ-kilā(khila) Sāṭ 3 (See)

ସାର୍ଟ୍ କୋଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ, ସବୁତର ଶବ୍ଦ)—କମିଜ ଓ କୋଟ୍—
Sāṭ koṭ Shirt and coat.
সার্ট্ কোট্ सर्ट कोट

ସାଟ୍ ଦଉଡ଼ା(ଡ଼ି,ଡ଼,ରି)—ଦେ.ବ—ଶଗଡ଼ର ଦଣ୍ଡା ଦୁଇଟିର ପଛ ମୁଣ୍ଡକୁ
Sāṭ daurḍā(ṛdi, rā, ri) ଶେଷ ଫଳ ସଙ୍ଗେ ବାନ୍ଧି
ରଖିଥିବା ଦଉଡ଼ା—A string tied round both the back ends of the beams of a cart to keep them attached to the hind-most cross-piece.

ସାଠ—ଦେ. ବ—୧ । ସାଠ (ଦେଖ)—1. Sāṭha (See)
Sāṭa ୨ । ଶାଣ୍ଠ (ଦେଖ)—Sāṇṭha (See)

ସାଟି(ଟି)ଣ(ଣି,ନ,ନି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.ସାଟିନ୍; ଚୀନ ଭାଷା- ଖ୍ରଟନ)
Sāṭa(ṭi)ṇ(ṇi,n,ni) ରେଶମକମିତି ମୋଟା ଓ ଚକ୍କଣ ଲୁଗା—
সাটিন ছাটনী Satin.

ସାଟି(ଟି)ଣ(ଣି,ନ,ନି) ଜିନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସାଟିନ୍ ପରି
Sāṭ (ṭi)ṇ(ṇi,n,ni) jin(ni) ମସୃଣ ଲୁଗା ସୂତା ନିର୍ମିତ ଜନା-
সাটিন জিন ছাটনী জীন Satin jean (cloth).

ସାଟିପି(ଫି)କ(କେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ (ଦେଖ)—
Sāṭipi(phi)ka(ke)ṭ Sārṭiphikaṭ (See)

ସାଟିବା—ଦେ. କି—ସାଣ୍ଟିବା (ଦେଖ)
Sāṭibā Sāṇṭibā (See)

ସାଟେଇବା—ଦେ. କି—ସାଣ୍ଟେଇବା (ଦେଖ)
Sāṭeibā Sāṇṭeibā (See)

ସାଟୋପ—ସ. ବଣ (ସ+ଅଟୋପ)—୧ । ଆଡ଼ମ୍ବର—1. Grand.
Sāṭopa ୨ । ଅହଙ୍କୃତ; ଗର୍ବ—2. Proud;
আড়ম্বর साटोप arrogant. ୩ । ଭୟଙ୍କର—3. Ferocious.
ଦେ. ବ—୧ । ଗର୍ବ—1. Pride; arrogance.
୨ । ଆଡ଼ମ୍ବର—2. Pomp; grandeur.

ସାଟୋପେ—ଦେ. କି. ବଣ—୧ । ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ—
Sāṭope 1. With pomp; with grandeur.
আড়ম্বরে साटोपमें (ଉ—ଉଭିଲ୍ଲ ସାଟୋପେ
ସୁବେଗ୍ୟ ଅନନ ଭୁଷଲ—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି- ବଳମାଦନ୍ୟ ।)
୨ । ଗର୍ବ ସହକାରେ—2. Proudly.

ସାଠ—ଦେ. ବ—୧ । ଶାଣ୍ଠ (ଦେଖ)—Sāṇṭha (See)
Sāṭha, ୨ । (ସାଠ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥସ୍ଥଳ ସହତର)—
ଧନ ଧନ ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧି ବା ଚତୁରତା ପୁସ୍ତକରୁ ବା
(ପଡା)ଞ୍ଜା ସାଠ ପାଠରୁ ମିଳି ନ ଥାଏ; ସାଂସାରିକ
ଅନୁଭବ—2. Sharpness of intellect which is not derived from book-learning. worldly experience. (ଉ—ଏମାନେ ପାଠରେ ସାହା କରିବେ ମୁଁ ସାଠରେ ତାହା କରିବି—ଜୟନାଥ- ଚରେଲ୍ଲା ।) ୩ । ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧି—
3. Commonsense. [ଦ୍ର—ସାଠ ସର ସୂଅ ସାଠୁଅ—ଦେ. ପ୍ରଚଳନ । ଅର୍ଥାତ୍ ସାଂସାରିକବସ୍ତୁବୁଦ୍ଧି-ସମ୍ପନ୍ନ ବଂଶରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନମାନେ ସାଧାରଣ ବସ୍ତୁରେ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ହେବା ଦେଖାଯାଏ ।] ୪ । ବୁଦ୍ଧିର ତୀକ୍ଷ୍ଣତା—4. Sharpness of intellect; intelligence.

ସାଟିଥି(ଏ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ—ଷାଠିଆ(ଏ) ଇତ୍ୟାଦି
Sāṭhiā(e) (etc) (ଦେଖ)—Shāṭhia(e) etc. (See)

ସାଠ(ଠି)ଣ(ନ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସାଟଣ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāṭha(ṭhi)ṇ(n)(etc) Sāṭaṇ etc. (See)

ସାଠିବା—ଦେ. କି—ସାଣ୍ଠିବା (ଦେଖ)
Sāṭhibā Sāṇṭibā (See)
(ସାଠେଇବା—ପ୍ରୟୋଜକରୂପ)

ସାଠୁଆ—ଦେ. ବଣ ପୁ—୧ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—1. Intelligent;
Sāṭhuā sharp of intellect; keen-witted.
[ସାଠେ(ଠା)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ । ୨ । ସାଂସାରିକ ବସ୍ତୁବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ—
2. Having strong commonsense.

ସାଡ଼ଗାଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପିଲା ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର
Sārd-gādi ଖେଳ—An indoor game amongst children and females.

ସାଢ଼ସାଢ଼ି—ଦେ. ବ (ସ. ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତ)—୧ । ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତ—
S ārḍ-sāti 1. Seven and a half.
[ସାଢେ(ଢ଼,ଢ଼େ)ସାଢ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତ ବର୍ଷ—
সাড়েসাত साढेसाति 2. Seven years and a half.
୩ । ଶନିଙ୍କ ମନ୍ଦ ଦଶା ଭୋଗର ସମୟ; ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତ ବର୍ଷ—
3. Seven and a half years, a period of bad influence of the Planet Saturn on the life of a person. [ଦ୍ର—ଶନିଗ୍ରହ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ସା(ସ୍ୟା)ଡ଼—ଦେ. ବ—୧ । ସେଆଡ଼; ସେ ଦଗ; ସିଆଡ଼—
Sā(syā)rdda 1. That side. (ଉ—
ସ୍ୟାଡ଼ ଉଅଡ } —ବସସାଥ ଯେତେବେଳେ ସାଡ଼ ଫୌଜ ଅସି ପହଞ୍ଚିବେ ଏଠା ଫୌଜ ସାଡ଼ ଲଢ଼ାଇ
ওদিগ उधर ହବ—ଇଡାର୍- ବଟବନ୍ଧରୁ ।)
[ସେ(ସି)ଅଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସେହି ସ୍ଥାନ—
2. That place.

ସା(ସ୍ୟା)ଡ଼କା—ଦେ. ବଣ—୧ । ସେହି ଅଡ଼ର—1.Of that side.
Sā(syā)rdakā ୨ । ସେହି ସ୍ଥାନର—2. Of that place.
ସା(ସ୍ୟା)ଡ଼କାର } —ଅନ୍ୟରୂପ
ସେ(ସି)ଅଡ଼କା }

(ଅଡ଼କା, ଇଅଡ଼କା, ୟାଡ଼କା, ୟାଡ଼କାର, ଇସ୍ୟାଡ଼କାର—ରୂପଭେଦ)
ওদিগকার उधरका

ସା(ସ୍ୟା)ଡ଼କୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସେହି ଆଡ଼କୁ; ସିଆଡ଼କୁ—
Sā(syā)rdaku 1. To that side. ୨ । ସେହି
ওদিগে(কে) उधर ସ୍ଥାନକୁ—2. To that place.
[ସି(ସେ)ଅଡ଼କୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ୟାଡ଼କୁ, ଇଅଡ଼କୁ—ରୂପଭେଦ]

ସାଡ଼ ଦି(ଦେ)ଆ(ୱା, ବା)ଲି—ଦେଶଜ. ବ—ସଡ଼ ଦିଆଲି (ଦେଖ)
Sārda di(de)ā(wā, bā)li Sarda diāli (See)

ସାଡ଼ ଦୁ(ଦୋ)ଳି—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାର୍ଦୂଲୀ)—ସାର ଦୋଳି (ଦେଖ)
Sārda du(do)li Sāra doli (See)

ସାଡ଼ମ୍ବର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ଆଡ଼ମ୍ବର; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sārdambara ଆଡ଼ମ୍ବର ଯୁକ୍ତ—Grand; full of ado;
(ସାଡ଼ମ୍ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ) pompous.

ସାଡ଼ମ୍ବର ରୀତି—ସଂ. ବ—ରୀତି ୧୨ (ଦେଖ)
Sārdambara riti Riti 12 (See)
[ଦ୍ର—ରୀତି ତଳେ କୋଷ୍ଠ ଦେଖ । ସାଡ଼ମ୍ବର ରୀତିର ଉଦାହରଣ—କଜ୍ଜଳ ଗୁମ୍ଫଣସ୍ଥଳୀ, କନକକଙ୍କଣ-କଣ୍ଠ କପୋଳପିଣ୍ଡ ଘର୍ଷଣେ କମ୍ପିତ, ଦ୍ରୁମାବଳୀ ଦେଖୁଁ ଝରର ପ୍ରକାରେ, ସ୍ୱରର ଅରଣ୍ୟ ପୃଷ୍ଠ ପୁଞ୍ଜ ସଞ୍ଜ ହୋଇ, କନଦେବୀଙ୍କର କି ସେ ଅର୍ଘ୍ୟ ଲଜ୍ଜାଞ୍ଜଳି । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ସାଡ଼(ଢ଼, ଢ଼େ, ଢ଼ୋ)ସାତି—ଦେ. ବ (ସଂ. ସାର୍ଦ୍ଧ ସପ୍ତ)—ଫଳିତ
Sārda(rdha, rde, rdhe)sāti ଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ଶନି
সাঢ়ে সাতী ଗ୍ରହଙ୍କ ବିଶିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାନ ଜନିତ ମନୁଷ୍ୟର ମନ୍ଦ ଦଶା
साढे साती (astrology) Evil extending over $7\frac{1}{2}$ years in a man's life due to a very inauspicious position of the planet Saturn.

ସାଡ଼ା—ଦେ. ବ(ସଂ. ସ୍ୱର ବା ସଂଜ୍ଞା; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ସ୍ୱର;
Sārdā ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—1. Sound. ୨ । ଚୈତନ୍ୟ—
সাড়া 2. Sensibility; consciousness; sensitive-
आवाज ness. ୩ । ସ୍ପନ୍ଦନ—3. Vibration. ୪ । ଡାକର ଜବାବ—4. Response to a call. ୫ । ଉଚ୍ଚୈଃ ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର—5. Loud reply. ୬ । ଅହ୍ୱାନ; ଡାକ ହାକ—6. Call; halloo,

ସାଡ଼ା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର
Sārdā debā ଦେବା—1. To give a reply. ୨ । ସ୍ପର୍ଶ-
সাড়া দেওয়া ବୋଧ ସୂଚକ ଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
आवाज देना 2. To respond to touch; to give indication of sensibility.

ସାଡ଼ା ଶବଦ(ସ୍ୱର, ସୋର)—ଦେ. ବ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—
Sārdā sabada(swara, sor) ୧ । କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଶବ୍ଦ
সাড়া শবদ ବା ଧ୍ୱନି—1. Any sound whatever. ୨ ।
आवाज ସ୍ପର୍ଶବୋଧ—2. Response to touch. ୩ । ଚୈତନ୍ୟ—3. Conciousness. ୪ । ଜୀବର ଅତି କ୍ଷୀଣ ପ୍ରାଣ ଥିବାର ପ୍ରମାଣ—4. Slight indication of life in an animal.

ସା(ସ୍ୟା)ଡ଼ୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସେହି ଦିଗରୁ—1. From that
Sā(syā)rdu side. ୨ । ସେହି ସ୍ଥାନରୁ—2. From that
(ସିଅଡ଼ୁ, ସେ ଅଡ଼ୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) place. ପ୍ରାଦେ. (ପାଠଣା,
ওদিগ্ থেকে କଳାନ୍, ଅଞ୍ଚଳ) ବ—ସାରୁ—Taro.
उधरसे [ୟାଡ଼ୁ, ଇଅଡ଼ୁ—ରୂପଭେଦ]

ସା(ସ୍ୟା)ଡ଼େ—ଦେ. ଅ—୧ । ସେ ଦିଗରେ; ଡେଣେ—1. In that
Sā(syā)rde side. ୨ । ସେ ସ୍ଥାନରେ; ସେଠାରେ—
[ସି(ସେ)ଅଡ଼େ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. There. ବଣ (ସଂ. ସାର୍ଦ୍ଧ)—
(ଇଅଡ଼େ—ରୂପଭେଦ) ସାର୍ଦ୍ଧ—One and a half times
ওদিগে उधर সাঢ়ে साढे as much.

ସାଡ଼େ(ଢ଼େ)ସାତି—ଦେ. ବ—ସାଡ଼ ସାତି (ଦେଖ)
Sārde(rdhe)sāti Sārda sāti (See)

ସାଢ଼ୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଲରିଥ) ବ—ଦୁଗ୍ଧାଦିର ସର—Cream of
Sārdhi milk. ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାଟିକା)—ଶାଟିକା; ସଧବା
সাড়ী ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରିଧେୟ ଧଡ଼ିଦାର ଲୁଗା; ଶାଢ଼ୀ ଇତ୍ୟାଦି
साडी (ଦେଖ)—Woman's cloth (having borders)

ସାଢ଼ୁ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବ. (ପୁଂ.)—ସଢ଼ୁ (ଦେଖ)
Sārdhu Sardhu (See)

ସା(ସ୍ୟା)ଢ଼େ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସାର୍ଦ୍ଧ)—ସାର୍ଦ୍ଧ; ଏକ ମାତ୍ରା ଓ ପୁଣି
Sā(syā)rdhe ଅର୍ଦ୍ଧ ମାତ୍ରା—Half as much again; one
সাঢ়େ साढे and a half.[ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ସାଢ଼େ ତିନି=୩½ ବା ୩½; ସାଢ଼େ ଦଶ=୧୦½ ବା ୧୦½]

ସାଣ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶାଣ)—୧। ଶାଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sāna(etc) 1. Sāna etc (See) ୨। ସାହାଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
সাণ शान 2. Sāhāna etc (See)

ସାଣ୍ଟ(ଣ୍ଠ, ଣ୍ଠୁ)ଣ(ଣା)—ଦେ. ବ—ସଣ୍ଠଣ (ଦେଖ)
Sānta(ntha, nthu)na(nā) Santhana (See)

ସାଣ୍ଟି(ଣ୍ଠି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଟ୍ଟ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା)—
Sānti(nthi)bā ୧। ଧାନ୍ୟାଦି କ୍ଷୁଦ୍ର ବସ୍ତୁକୁ ଏକଜ ମିଶାଇବା—
মিশান 1. To mix up together small articles.
मिलाना ୨ । ଫେଣ୍ଟିବା—2. To intimately mix to-
কাঁড়া, ছাঁটা gether. ୩ । ଧାନ ଅବିକୁ କାଣ୍ଡିବା—3. To
छाँटना cleanse rice of the husk by husking or
ঘা'মাবা beating. ୪ । ଆଘାତ କରିବା—4. To beat;
धकेलना, ढकेलना to strike. ୫ । ବଳପୂର୍ବକ ଠେଲିବା—
মলা 5. To push with vigour. ୬ । ବଳପୂର୍ବକ
घसीटना ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଘଷିବା; ମଳିବା—6. To press re-
সাঁটা, সেঁটে দেওয়া peatedly and vigorously.
पैंठना ୭ । ଅଣ୍ଟିବା; ସଂଲଗ୍ନ କରିବା—7. To fasten; to
সাঁটা ठुकाना attach firmly. ୮ । ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—

সোজা করা 8. To oppress. ୯ । ବିପନ୍ନ କରିବା; ବିପଦରେ
सिधा करना ପକାଇବା—9. To put a person to danger or difficulties. ୧୦ । ବଙ୍କା ହୋଇଥିବା
স াঁটা
टूसना ପିଠକୁ ସିଧା କରିବା– 10. To stiffen or straighten one's back. ୧୧ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ଖାଇବା—11. (irony) To eat much.

ସାଣ୍ଟେ(ଣ୍ଠେ)ଇବା—ଦେ· କି—୧ । ସାଣ୍ଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Sāṇṭe(ṇṭhe)iba 1. Causative of 'Sāṇṭibā.'
সাঁটান ୨ । ବଦ୍ଧବଦେଇବା; ପରାସ୍ତ ହେବା—2. To be
मिलवाना overpowered; to break down.

ସାଣ୍ଟୋନାଇନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କୃମିଘ୍ନ ଔଷଧ ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ—
Sāṇṭonāin Santonine. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ପଶ୍ଚିମ
সাণ্টোনাইন ହିମାଳୟରେ ଜନ୍ମେ (Artemisia Maritima);
सांटोनाइन ଜନ୍ତୁ ଏ ଗଛ ବିଲାତକୁ ପଠାଯାଇ ସେଠାରେ ଛୁଡ଼ିରୁ
(ସାଣ୍ଟୋନିନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ତିଆରି ହୋଇ ଭାରତକୁ ଆସେ ।]

ସାଣ୍ଡ୍ ଗ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ତଳେ ଛିଦ୍ର ଥିବା ବାଲିପୂର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର,
Sāṇḍ-glās ଯହିଁରୁ ବାଲି ଗଳିପଡ଼ିବାଦ୍ୱାରା ସମୟ ନିରୂପଣ
স্যাণ্ড গাস କରାଯାଏ; ଘଡ଼ି ଯନ୍ତ୍ର—Sand-glass.
साँड्ग्लास

ସାଣ୍ଡ୍ ପେପର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କାଠର ଓ ଧାତୁର ଜିନିଷ
Sāṇḍ pepar ପାଲିସ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ, ଅଠା ସାହାଯ୍ୟରେ
স্যাণ্ড পেপর କାଚ ଗୁଣ୍ଡା ଲଗା ଯାଇଥିବା କାଗଜ—
साँड पेपर Sand-paper.

ସାଣ୍ଡ—ଗ୍ରାଦେ (ବସ୍ତୁର) ବି—ଷଣ୍ଢ—
Saṇḍa Bull.

ସାତ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ସୁଖୀ ହେବା—
Sāt (root) To be happy.

ସାତ—ସଂ. ଅ (ପ୍ରତ୍ୟୟ) (ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ;
Sat [ଦ୍ର—ପରିଣତ ଓ ଦେୟ ଅର୍ଥରେ ଶବ୍ଦରୁ ଭୂଲେ ଏହି ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ—ଜଳସାତ୍, ଅଗ୍ନିସାତ୍, ଆତ୍ମସାତ୍]—
(ଅମୁକ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରୁ) ଗୃହୀତ; ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—Included in; taken into (a thing). ଦେ. ଅ (ସଂ. ସ୍ୟାତ୍)—
যদিও ୧ । ସ୍ୟାତ୍; ଯଦସ୍ୟାତ୍; ଯଦ୍ୟପି—1. If. ୨ । ପକ୍ଷା-
अगरचे ନ୍ତରରେ—2. On the other hand. ୩ । ଅଥବା
সঙ্গে —3. Or. ୪ । (ସହ; ସହିତ) ସହିତ—4. With.
साथ [ଦ୍ର—ସାଥ ଗଲ ଖାତ୍, ଉମ୍ବ ଗଲ ତାହା ସାତ୍—ଡଗ]
ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା, ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ସାତ; ୭—
The number 7.

ସାତ—ସଂ. ବି (ସାତ୍ ଧାତୁ=ସୁଖୀ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ ।
Sāta ସୁଖ—1. Happiness. ୨ । ମଙ୍ଗଳ—2. Bliss.
୩ । ହର୍ଷ—3. Pleasure; joy. ୪ । ସିଂହରୂପୀ ଗନ୍ଧର୍ବବିଶେଷ—4. Name of an aereal being in the form of a lion. ବିଣ—୧ । (ସନ୍ ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ମ· ତ) ଦତ୍ତ—1. Given. ୨ । (ସୋ ଧାତୁ=ନାଶ ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ.ତ) ନଷ୍ଟ—2. Spoiled;
সাত destroyed. ଦେ. ବି (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ; ସଂ. ସପ୍ତନ୍,
सात ପ୍ରା. ସତ୍ତ)—୧ । ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟା—1. Seven.
সাতা ୨ । ସତା; ୭ ଟିପଯୁକ୍ତ ଗଞ୍ଜପା ତାସ—2. The card
सता containing 7 tips or points (Indian
সাত game of cards). ବିଣ—୧ । ସପ୍ତ ସଂଖ୍ୟକ—1.
सात Seven. (ଯଥା—ସାତ କଥାରେ ସତ ଭୁଲେ ।) ଗ୍ରା.ଅ—
সাথে ସଙ୍ଗେ—With. [ଦ୍ର—ଭଗବାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ସାତ
साथ ଗୋଟିଏ ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଖ୍ୟା । ଦିବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପନ୍ନ ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିମାନେ ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଏହି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ବ୍ୟତୀତ ଭଗବାନ୍ ଆଉ ଛଅ ଗୋଟି ଲୋକ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କୁ ସାତଲୋକ ବା ସପ୍ତଲୋକ ବୋଲି ଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଭୂଃ,ଭୁବଃ,ସ୍ୱଃ ଇତ୍ୟାଦି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଭୂର୍ଲୋକ ବା ଜଡ଼ପୃଥିବୀ ଚର୍ମଚକ୍ଷୁର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ୟ ଛଅ ଗୋଟି ଲୋକ ସାଧାରଣ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ସୂକ୍ଷ୍ମଲୋକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ତହିଁର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକ ଅପେକ୍ଷା ସୂକ୍ଷ୍ମତର । ଅଧିକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ପୁଣି ସାତଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ଭୂର୍ଲୋକ—କଠିନ, ତରଳ, ବାଯ୍ୱୀୟ ଏବଂ ଆଉ ୪ ଗୋଟି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ସୁତରାଂ ମନୁଷ୍ୟ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ଭୂର୍ଲୋକର କେବେଳ କଠିନ ଓ ତରଳ ଅଂଶ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ୫ ଗୋଟି ଅଂଶ ଦେଖି ପାରେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ମନୁଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନ କେତେ ସୀମାବଦ୍ଧ ତାହା ସହଜରେ ବୁଝାଯାଏ । ଅଧୁନା କେତାର 'ବାଣୀ ଯେଉଁ (Ether) ଇଥର୍ ମଧ୍ୟରେ ଯାତାୟାତ କରେ ତାହା ଭୂଲୋକର ସୂକ୍ଷ୍ମବିଭାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଏଥିରେ ସାତଗୋଟି ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ରଶ୍ମିମାନ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଧଳା ରଶ୍ମି ହୁଏ । ସଙ୍ଗୀତର ଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟ ସାତ ସ୍ୱରରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହିପରି ସୃଷ୍ଟିର ନାନା ବିଭାଗରେ ସାତ ସଂଖ୍ୟାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଏଥିର ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ସାତମଙ୍ଗଳା, ସାତଫେର, ସାତ ସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଦାପନା କରିବା, ଗୃହବଳ ସାତ ଦିନରେ ପଡ଼ି ଶେଷ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସାତ ଅଲଗା—ଦେ· ବିଣ—୧ । ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଭିନ୍ନ
Sāta alagā ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ)—1.
ছাড়াছাড়ি (many things or persons) Separated
सात अलग from each other. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରସ୍ପର
(ସାତ ଅଲଗା ଘରେ ସାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମ୍ପର୍କରହିତ—
2. Totally unconnected.

ସାତ ଅହିଅ—ଦେ. ବି.(ସ୍ତ୍ରୀ)—ସାତଜଣ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ; ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାପନା କରିବାରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ହେବା ୭ ଜଣ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ—Seven women (who have their husbands living) who are required in certain ceremonial rites in connection with a marriage or other auspicious function amongst the Hindus.
Sāta ahia
সাত এয়ো
सात सोहागिनी
(ସାତ ଅହ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାତ ଉତ୍ତର ଶହେ(ଏ)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତୋତ୍ତର ଶତ)—ଏକ ଶହ ସାତ—One hundred and seven. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସାତ ଉତ୍ତର ତୁଇଶ ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।]
Sāta uttara śahe(e)
একশ সাত
एकसौ सात

ସାତ କ(କୋ)ଣିଆଁ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସପ୍ତ ଓ କୋଣ)—ସପ୍ତ କୋଣବିଶିଷ୍ଟ (କ୍ଷେତ୍ର); ସପ୍ତ ବାହୁବିଶିଷ୍ଟ—A figure having seven angles; septagonal.
Sāta ka(ko)ṇiañ
সাত কোণা
सात कोनिआ

ସାତ କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ନାନା କଥା—1. Many words. (ଯଥା—ଏ କଥାଟି ସାତ କଥାରେ କଥାଏ ।) ୨ । ନାନାପ୍ରକାରର ରିପୋର୍ଟ—2. Various reports. [ଦ୍ର—ସାତକଥାରେ ସତୀ ଭୁଲେ—ପ୍ରବଚନ । ଅର୍ଥାତ୍, ଏକାଧିକ ପ୍ରଲୋଭନ ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମନ ମଧ୍ୟ ବିଚଳିତ ହୁଏ; କମ୍ବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାମରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଚୁଗୁଲି ଶୁଣିଲେ ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀର ମନ ମଧ୍ୟ ବିଚଳିତ ହୁଏ ।] ୩ । ବହୁ କଟୁକ୍ତି—3. Various abuses. (ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଆଜ ସାତ କଥା ଶୁଣାଇ ଦେବି ।)
Sāta kathā
সাত কথা
सात बात

ସାତକ ପଣିକିଆ—ଦେ. ବି—ସାତ ସଂଖ୍ୟାରେ ୧ ଠାରୁ ୧୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁଣାଯାଇ ଲେଖାଯିବା ପଣିକିଆର ଶବ୍ଦମାନ—The multiplication tables of 7 multiplied by 1 upto ten consecutively.
sātaka paṇikiā
সাতেব ঘরের নামতা
सातका पहाड़ा

ସାତ କଥାରେ କଥାଏ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଅନେକ କଥା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସାର କଥନ—A pithy or substantial saying out of many sayings. ୨ । ଅନେକ ବାଜେ କଥା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ କଥା—2. A valuable saying amongst a lot of things said.
Sāta kathāre kathāe
সাত কথাতে এক কথা
सार बात

ସାତ କାଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ରାମାୟଣର ସପ୍ତ କାଣ୍ଡ ବା ବିଭାଗ—The seven volumes or parts of the great epic the Rāmāyana. [ଦ୍ର—ବାଲ୍ମୀକିକୃତ ରାମାୟଣ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟମାନ ସାତ ଗୋଟି କାଣ୍ଡରେ ବା ଭାଗରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ରାମାୟଣ ତଳେ ଦେଖ ।]
Sāta kāṇḍa
সাত কাণ্ড
सात कांड

ସାତ କାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ—ଦେ. ବି—୧ । ରାମାୟଣ ପରି ବୃହତ୍ ଗ୍ରନ୍ଥ—1. A big book like the Rāmāyaṇa. ୨ । ଅତି ବୃହତ୍ କଥାସାର—2. A very big matter. [ଦ୍ର—ସାତ କାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ଶୁଣି, ପଚାରୁଛି ସୀତା ମାଈ କି ଅଣ୍ଡିରା । ଭଗ—ଏହା ଅମନୋଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ବାକ୍ୟ । ଯେଉଁ ଲୋକର ଆଗରେ ସାତ କାଣ୍ଡ ରାମାୟଣ ପଢ଼ା ଯାଇଥାଏ ସେ ତଦନ୍ତର୍ଗତ ବିଷୟମାନଙ୍କପ୍ରତି ମନୋଯୋଗ ନ ଦେଇ ରାମାୟଣ ପାଠ ଶେଷ ହେବା ପରେ 'ସୀତା' କିଏ, ଏହା ଲକ୍ଷ କରି ନ ଥିବାରୁ ପଚାରେ 'ସୀତା ପୁରୁଷ କି ସ୍ତ୍ରୀ ?'' ସେହିପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ନିକଟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ଶେଷ ହେବା ପରେ ସେ ଯଦି ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିବାପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ, ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।]
Sāta kāṇḍa rāmāyaṇa
সাত কাণ্ড রামায়ণ
सात कांड रामायण

ସାତ କାମୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଜଳା ପଡ଼ପଡ଼ା ସ୍ଥାନ ପୋକ—1. A kind of biting insect [ଦ୍ର—ଏ ପୋକ ଲମ୍ବରେ ୧ ଅଙ୍ଗୁଳ ଓ ଚେପ୍ଟା । ଏମାନଙ୍କର ଦେହ ୩ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ୨—ମୁଣ୍ଡ, ପେଟ ଓ ଲାଞ୍ଜ । ଲାଞ୍ଜରେ ଦୁଇଟି ନାହୁଡ଼ ଅଛି ଓ ମୁହଁରେ ଦୁଇଟି ନାହୁଡ଼ ଅଛି । ଏମାନଙ୍କର କାମୁଡ଼ା ଜଳା କାମୁଡ଼ା ପରି କଷ୍ଟପ୍ରଦ । ଏମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଦୁଇଗୋଟି; ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ଏହା ଥରେ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟକୁ କାମୁଡ଼ିଲେ ତାହାର ଅଙ୍ଗର ଅନ୍ୟ ୭ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗର କାମୁଡ଼ାରୁ ବିରତ ହୁଏ ନାହିଁ ।] ୨। ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକ—2. The silver fish insect; a species of insect; Lepisma Saccharina (called also shiner, silver witch, silver moth and furniture bug). [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ଅଧ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି; ଲାଞ୍ଜ ପାଖେ ଦୁଇଟି ଓ ମୁହଁପାଖେ ଦୁଇଟି କଣ୍ଟ ଥାଏ । ଏମାନେ ପୁରୁଣା ବହିରେ ଓ ଲୁଗାପଟାରେ ଲାଗନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଦୁଇଗୋଟି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଧଳା, ପାଉଁଶିଆ ଓ ଚକଚକିଆ । ଏମାନଙ୍କୁ ମଳି ଦେଲେ ଦେହରୁ ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ପାଉଁଶିଆ ଅତି ଛୋଟ କାତି ବା ରେଣୁ ବାହାରେ । ଏମାନେ ବେଗଗାମୀ । ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ଚେପ୍ଟା]
Sāta kāmurdā
সাত পোকা
सात कीड़ा
খুলা পোকা

ସାତକୁ ସତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଅତିରଞ୍ଜିତ କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ମିଛ କଥା ଯାହିକରି କହିବା—To tell lies (literally, to describe seven as seventeen.
sātaku satara karibā
সাতকে সতর করা
सातको सतर करना

ସାତକେ—ଦେ. ବ—୭ ରେ ୧ ଗୁଣିଲେ; ୭ × ୧—Seven
Sātake multiplied by one.
সাতকে সাত सातका सात

ସାତକୋଶିଆ ଗଣ୍ଡ—ଦେ.ବ—ପ୍ରାୟ ସାତ କୋଶ ଦୀର୍ଘ ମହାନଦୀର ଗଭୀର
Sāta kośiā gaṇḍa ଅଂଶର ନାମ—Name of a deep gorge of the Mahānadī river, about 14 miles long between Angul and Baudh State. [ଦ୍ର—ଏହି ଗଣ୍ଡ ବୌଦ୍ଧ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁନାକୁଣିଆଠାରୁ ଦଶପଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବଡମୂଲ ଘାଟୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ଏଠାରେ ମହାନଦୀର ଗର୍ଭ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗଭୀର ଓ ଏଥିର ଦୁଇ ପାଖରେ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ପର୍ବତ ଓ ଜଙ୍ଗଲ । ଏଠାରେ ନଦୀର ସ୍ରୋତ ଅତି ଦ୍ରୁତ ଓ ନାଉରୀମାନେ ଦୁଇପାଖର ପର୍ବତ କାନ୍ଥିରେ ଅଙ୍କୁଶି ମାରି ଡଙ୍ଗାକୁ ଅଟକାଇ ଅଟକାଇ ଗମନ କରନ୍ତି । ଏଥିର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୧୪ ମାଇଲ୍ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ୬ ଶହ ହାତରୁ ୩ ଶହ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏଥିର ଜଳରେ କୁମ୍ଭୀର ଓ ଦୁଇ ପାଖରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ବାଘ ଆଦି ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ଥିବାରୁ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ଥଳପଥରେ ଓ ଜଳପଥରେ ଯାତ୍ରା ବିପଦ୍‌ଜନକ ।]

ସାତଖୁଣ (ଣି) ମାଫ୍—ଦେ. ବ—ସ୍ୱକୀୟ ପ୍ରଭାବରୁ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ୭
Sātakhuṇ(ṇi) māph ଗୋଟି ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧର ଦଣ୍ଡରୁ
সাতখুন মাফ অବ୍ୟାହତି ଦେଉଥିବାରୂପ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥା—
सातखून माफ A custom of yore by which certain favourites of the king were granted the privilege of being exempt from punishment to the extent of committing seven murders. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଧନ ବା ଅଧିକାର ବଳରେ କ୍ଷମା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ ଯୋଗୁଁ ଅପରାଧ ବା ଦୋଷ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦଣ୍ଡିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ଦେଖାଯାଏ, ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୋଷ କଲେ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ପାଇବେ ନାହିଁ ।]

ସାତ ଖୁରା—ଦେ. ବ—ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ୱଳା ବାଳିକାର ପ୍ରଥମ ରଜୋ-
Sāta khurā ଦର୍ଶନର ସପ୍ତମ ଦିନ ସାତ ଜଣ ଅନ୍ୟ ନାରୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦୁବ, ବରକୋଳି ପତ୍ର ଓ ହଳଦୀଆ ଗୁଣ୍ଡଳରେ ବନ୍ଦାପନା—A custom or rite of saluting a girl on the 7th day of her first
(ସାତାଖୁର ବନ୍ଦାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) menses.

ସାତଗାତ ଖେଳ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗାତିଗାତ ଖେଳ—
Sātagāti khela An indore game played by
सातवड्डी females by distributing and redistributing one by one in succession 12 seeds in each of 2 rows of 7 holes dug on the ground or on a plank. [ଦ୍ର—ଦୁଇଟି ଧାଡ଼ିରେ ଛଅ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଗାତ ଓ ପ୍ରତି ମୁଣ୍ଡର ମଝିରେ ଅଧିକ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଗାତ ଥାଏ । ଶେଷ ମୁଣ୍ଡର ଦୁଇ ଗାତକୁ 'ମାଇଗାତ' ବା 'ବୋଇତ' କହନ୍ତି । ଦୁଇ ଜଣ ଖେଳାଳି, ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ୬ଗୋଟି ଗାତ ଓ ଗୋଟିଏ ମାଇ ଗାତ ଏହିପରି ସାତ ଗୋଟି ଗାତ ଥାଏ । ମାଇ ଗାତ ଛଡ଼ା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାତରେ ଏକାଦିକ୍ରମେ ୧୨ ଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ତେନ୍ତୁଳି ମଞ୍ଜି ବା ଗିଲ ମଞ୍ଜି ବା ଗୋଡ଼ି ଥାଏ । ସେହି ମଞ୍ଜିକୁ ପ୍ରସ୍ତର କହନ୍ତି । ପ୍ରଥମ ଖେଳାଳି ତା ପାଖରଗୋଟିଏ ଗାତରୁ ୧୨ଟି ମଞ୍ଜିକୁ କାଢ଼ି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗାତମାନଙ୍କରେ ଓ ଅପଣା ମାଇଗାତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମଞ୍ଜି ପକାଇ ପକାଇ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଯେଉଁ ଗାତରେ ମଞ୍ଜି ଶେଷ ହୋଇଯାଏ ତାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଗାତରୁ ପୁଣି ମଞ୍ଜି କାଢ଼ି ନେଇ ପ୍ରତି ଗାତରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମଞ୍ଜି ପକାଇ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ । ଏହିପରି ମଞ୍ଜି ପକାଇ ଅଗ୍ରସର ହେଉ ହେଉ ଯେବେ ତା ନିଜର ମାଇ ଗାତରେ ମଞ୍ଜିତକ ଶେଷ ହୁଏ, ତେବେ ସେ ଖେଳାଳି 'ଚୂନ୍ଦୁ, ଟୁନ୍ଦୁ, ଚୁଟୋ' ହୁଏ । ପ୍ରଥମ ଖେଳାଳି 'ଚୁଟୋ' ହେଲାରୁ ଅର ଖେଳାଳି ପ୍ରଥମ ପରି କରୁ କରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଟୁନ୍ଦୁ ହୁଏ । ଦୁହେଁଯାକ ଟୁନ୍ଦୁ ହେଲାରୁ ଯାହାର ମାଇ ଗାତରେ ବେଶୀ ମଞ୍ଜିଥାଏ ସେ ଜିତେ । ଯାହା ଗାତରେ ମଞ୍ଜି କମ୍ ଥାଏ ସେ ହାରିଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଥର ଖେଳକୁ ଯାହାର ମଞ୍ଜି ଯେତେ ଗାତକୁ ଉଅଣ୍ଡ ହେବା ଦେଖାଯାଏ, ସେ ସେତେ ଗାତ 'କାଣୀ' ହୁଏ ।]

ସାତଗୁଣା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସପ୍ତ+ଗୁଣିତ)—ସାତ ଗୁଣ—Seven
Sātaguṇā fold. ବିଣ. (ସଂ. ସପ୍ତ ଗୁଣିତ)—୧। ସପ୍ତତନ୍ତ୍ରୀଯୁକ୍ତ
সাত গুণ सात गुणा —1. Having seven strings. (ଉ
সপ্তগুণা सातगुनिआ —ସାତ ଛନ୍ଦ ଯାଗକୁ ପ୍ରତିପାଦିଛନ୍ତି, ସାତ ଗୁଣା ବୀଣା ବାଜେଣ୍ଟା ମହାନାଦ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୨। ସାତଗୁଣ ବେଶି—2. Seventimes more.

ସାତ ଘଡ଼ି—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ-ପୌଷ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ ତିଥିରେ
Sāta ghaṛdi ହେବା ଉପବାସ ଓ ପର୍ବ; ଶମ୍ବର ଦଶମୀ—A fast and festival held on the 10th day of the bright lunar fortnight of the month of Pausha.

ସାତ ଘଡ଼ିଆ—ଦେ. ବ (ଏହା କେବଳ ସାତ ଘଡ଼ି ବା ପ୍ରାୟ ତ୍ରିପ୍ରହରରେ
Sāta ghaṛdiā ଫୁଟିବାରୁ)—ବନ୍ଧୁକ ପୁଷ୍ପ; ବନ୍ଧୁଳି ଫୁଲ;
(ସାତଘଡ଼ିଆ ଫୁଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁପହରିଆ ଫୁଲ—
ସଂ. ବନ୍ଧୁଜୀବ, ଅର୍କବଲ୍ଲଭ Pentapetes Phoenecia (a
ଦୁର୍ଗେଷ୍ଟଳ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ । flower).
বান্ধুলী गुलदुपहरिया ତେ. ମାଦେଜା

ସାତ ଘର ଟପିବା—ଦେ. କି—ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଦୂର ଭ୍ରମଣ
Sāta ghara ṭapibā କରିବା—To walk a long
সাত ঘর টপকে যাওয়া distance in a village.
सात घर कूदना

ସାତ ଘର ବୁଡ଼ା (ଭଙ୍ଗା)—ଦେ॰ ବଣ॰ (ପୁଂ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନେକ
Sāta ghara burḍā(bhangā) ପରିବାରରେ ଅଶାନ୍ତି ବା
সাত ঘর ভাঙ্গা କଳହ ବା ବିନାଶ ଘଟାଏ—A person
सात घर डुबाने वाला who foments ruin or quarrel in several families.
(ସାତ ଘର ବୁଡ଼େଇ, ସାତ ଘର ଭଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାତ ଘର ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ବହୁ ପରିବାରରେ କଳହ ଓ
Sāta ghara burḍā(rḍe)ibā ଅନୈକ୍ୟ ଆଦି ଲଗିବାର
সাত ঘর ভেঙ্গে দেওয়া କାରଣ ହେବା—To cause or
सातघर डुबाना foment trouble and dissension in many families.
ସାତ ଘର ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ଇବା, ସାତ ଘର ଭଙ୍ଗିବା, ସାତ ଘର(ରେ) ନିଆଁ ଲଗାଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ସାତ ଘାଟରେ(ଭୁଠରେ) ପାଣି ପିଆଇବା—ଦେ. କି—(ମର୍କଟସ୍ୱଜ
Sāta ghāṭare(tuṭhare) pāṇi piāibā ତାଙ୍କ ସ୍ୱକଣ୍ଠ
সাত ঘাটের জল খাওয়ান ଏସସ୍ତୁ କରି ନିଜ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ରେ ତାଙ୍କ
सात घाटका पानी पिलाना ତାକୁ ସାତ ସମୁଦ୍ରର ଜଳ ଖୁଆଇଥିବା ବିଷୟକ ପୌରାଣିକ କଥାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନାନା ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରି ହଇରାଣ କରିବା—To harass a person by obliging him to go from place to place.

ସାତ ଘାଟରେ ପାଣି ପିଇବା—ଦେ. କି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ହଇରାଣ ହୋଇ
Sāta ghāṭare pāṇi pi-ibā ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ,
সাত ঘাটে জল খাওয়া ଏପରି ବହୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ଅସିବା କରିବା
सात घाटका पानी पीना —To be much harassed and obliged to run from place to place.

ସାତ ଘେ(ଭେ)ରି—ଦେ॰ ବି—୧ । ସାତଥର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ—1. Cir-
Sāta ghe(bhe)rā cumambulation 7 times.
সাত ঘোরা (ଉ—ଭୁ ବୁଲି ନାହୁଁ, ସାଧବାଣୀ ବୋହୂ ! ସାତ
सात फेरी ଘେରି ବୁଲି ଯାଅ ତ—ଶିଶୁ ଗଳ୍ପ)
୨ । ବିବାହ କାଳରେ ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସାତଥର ହୋମାଗ୍ନି ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ — 2. Circumambulation round the sacrificial fire by the birde and bridegroom together at the marriage alter.

ସାତ ଛିଣ୍ଡା(ଚିରା)—ଦେ. ବଣ—ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଚିରା—Tattered
Sāta chhiṇḍā(chirā) or torn in many place.
সাত ছেঁড়া (ଯଥା—ସାତ ଛିଣ୍ଡା ଖଜୁରି ପଟି; ସାତ ଛିଣ୍ଡା ଲୁଗା)
सात छेद वाला

ସାତ ଜନମ(ଜନ୍ମ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତ ଜନ୍ମ)—ସଂସାରରେ ବହୁ
Sāta janama(janma) ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର—Various
সাত জনম rebirths in the world; being born
सात जनम and reborn many times in this world. [କି—ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, କାଳିଦାସ ଗଣ୍ଡମୂର୍ଖ ଥାଇ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ରାଜକୁମାରୀଙ୍କଠାରୁ ଅପମାନ ପାଇ ବିଦ୍ୟାବୁଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା ଆଶାରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ; ସରସ୍ୱତୀ ଯୋଗବଳରେ ଜାଣିଲେ ଯେ,କାଳିଦାସଙ୍କ କପାଳରେ ଏ ଜନ୍ମ କଥା ଦୂରେ ଥାଉ, ସାତ ଜନ୍ମରେ ସୁଦ୍ଧା ବିଦ୍ୟାଲାଭ ନାହିଁ । ଏଣେ କାଳିଦାସଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାତିଶଯ୍ୟରେ ବିଚଳିତା ହୋଇ ସରସ୍ୱତୀ ତାଙ୍କର ସାତ ଜନ୍ମବ୍ୟାପି ମୂର୍ଖତା ଦୋଷ ଦୂରକରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ସାତଥର ସ୍ତ୍ରୀୟ ଗର୍ଭକୁ ନେଇ ସାତଥର ଜନ୍ମ କରିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଲାଭରୂପ ବର ଦେଲେ ଓ ତହିଁ ଫଳରେ ମୂର୍ଖ କାଳିଦାସ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ହେଲେ ।]

ସାତ ଡଙ୍କିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଙ୍କି ଓ ଡମପଡ଼ା) ବି—କାଠଚମ୍ପା ଫୁଲ
Sāta ḍankiā ଓ ଗଛ—Plumeria Acumenata; Plumeria Acutifolia (tree and flower).

ସାତ ତାଳ ପାଣି—ଦେ॰ ବି—(ସାତଗୋଟି ତାଳ ଗଛ ବୁଡ଼ି ଯିବା
Sāta tāla pāṇi ଭଳି) ଅତି ଗଭୀର ଜଳ—
সাত পুরুষ জল Very deep water (in which
सात ताल पानी seven palm trees will sink standing one over the other.

ସାତତ୍ୟ—ସଂ॰ ବି (ସତତ + ଷ୍ୟ, ଯ)—୧ । ଅବିଚ୍ଛେଦ; ଅବି-
Sātatya ଚ୍ଛିନ୍ନତା—1. Continuity. ୨ । ସତତ ଘଟିବା ଅବସ୍ଥା—2. Frequency.

ସାତ ଦୀପ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତ ଓ ଦୀପ)—ବର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବନ୍ଦାଇବା
Sāta dīpa ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସପ୍ତବର୍ତ୍ତି ଓ ସପ୍ତ ମୁଖଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦୀପ—
সাত দীপ A lamp with seven wicks and
चौमुख दीप seven mouths used in being waved before a newly married couple.

ସାତ ଦେଶ—ଦେ॰ ବି—୧ । ବହୁ ଦେଶ—1. Many countries.
Sāta desa ୨ । ନାନା ଅଞ୍ଚଳ—2. Many places. ଗ୍ରା-
সাত দেশ ବି—ବାହାଁ ଜାତିମାନଙ୍କର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ସମାଗତ
सात देश ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ପଞ୍ଚାୟତ ସଭା—A meeting of
ସାତ ରାଇଜ, ସାତ ରାଜ୍ୟ } ଅନ୍ୟରୂପ castemen from various countries assembled to consider some important social questions.

ସାତ ନକଲ—ଦେ. ବି—ଅସଲ ପଦାର୍ଥର ନକଲରୁ ନକଲ କରଯାଇ,
Sāta nakala ଏହିପରି ସାତଥର ନକଲ ହେବାର ଫଳରେ
সাত নকল ଯେଉଁ ନକଲ କରଯାଏ—1. Copy of a
सात नकल copy, being seven times removed from the original. ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଅତି ବିକୃତ ନକଲ—2. Very distorted copy. [କି—ସାତ ନକଲରେ ଅସଲ ଖାବଦ୍ ବା ଖାସ୍ତା—ପ୍ରଚଳନ—ଅର୍ଥାତ୍ ଅସଲ ବସ୍ତୁରୁ କ୍ରମାଗତ ନକଲ କରଯାଇ, ନକଲରୁ ପୁଣି ନକଲ କରଯାଇ ଶେଷରେ ଯହା ବାହାରେ ତହିଁରେ ଅସଲ ମୂଳ ଲେଖାରେ ଥିବା

ବିଷୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିକୃତ ଓ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ସେହିପରି କୌଣସି ସାର ବସ୍ତୁରୁ ଅନେକ ଥର ଉପାଦାନ କାଢ଼ି ନିଆଗଲା ପରେ ଏହି ପ୍ରବଚନ ଲାଗେ ।]

ସାତନ[ଲ]ର୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତ ଓ ଲହରୀ)—ସାତସରି; ହାର
Sāta na(la)r ଅବର ସାତ ଗୋଟି ସୋରି—Seven
ସାତ ନର सातलड़ा, सातलड़, सतलडा strings (of a necklace).

ସାତ ନ(ଲ)ରି(ରୀ)—ଦେ. ବିଣ—ସାତ ସୋରିଯୁକ୍ତ (ହାର)—
Sāta na(la)ri(rī) Seven-stringed (necklace).
(ସାତନ[ଲ]ରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସাতনরি सातलड़ा, सातलड़ा, सतलड़ा

ସାତ ପଛ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସପ୍ତ+ପଶ୍ଚାତ୍)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛ—
Sāta pachha 1. Behind or after all. ୨ । ସମସ୍ତଙ୍କ
(ସାତ ପଛରେ—କ୍ରି. ବିଣ) ପରେ ଆଗତ—2. Arrived
[ହେବା ଆଗ—ବିପରୀତ] after all. ୩ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପରେ ଜାତ—
সাতপিছু सबसेपिछे 3. Youngest.

ସାତ ପତୁରିଆ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତ ପତ୍ରିକା)—୧ । ସାତଟି ପତର
Sāta paturiā ହେଲେ ଯେଉଁ (କଙ୍କି ବା ଭେଣ୍ଡି) ଗଛ
(ସାତ ପତ୍ରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଫଳେ—1. The Luffa
থোকধুন্দল creeper and lady's finger plant
सातपुति, सतपुतिया which bears fruit when it has only seven leaves from the time of sprouting. ୨ । (ସଂ ସପ୍ତ ପତ୍ରିକା) ଜାଣି କଙ୍କି; ଯେଉଁ କଙ୍କି ଏକାଠ ସାତଟି ଫଳ ଧରେ—2. A kind of Luffa plant bearing clusters of fruits.

ସାତ ପର—ଦେ. ବି—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଃସମ୍ପର୍କୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Sāta para 1. An outsider who has no rela-
সাত পর tionship with a person. (ଉ—ଲୋକଙ୍କ !
सातसे बाहर ଘର ଧନ ନେଲେ ସାତ ପର, ଭୋଜିକାଳ ତକ୍ଷଣାଣେ ଡାକ ରଖିବାର ଲେ ଲୋକଙ୍କ । ବାଲକୃଷ୍ଣ, ଅକାଳ ଲୋଇଚ୍ଛ ।) ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଜ୍ଞାତ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A complete stranger.

ସାତ ପବନ୍ଦି—ଦେ. ବି—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଶିଶୁ ଖେଳ—1. A
Sāta pabandi. kind of game of children. (ଉ—
(ସାତ ପବଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅବର କେହି ଖେଳଇ ପଶା ନ୍ୟାୟ-କଳ, ପଞ୍ଚା ସାତପବଣ୍ଡି ଫୋପଡ଼ା ଗୁଣ୍ଡିମାନ । ଗୀତାମୃତ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।) [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପିଲାମାନେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗୁଡ଼ିଏ କାଲି ଗଦା କରି ଓହି କାଲିରେ ଗୁଡ଼ିଏ କାଡ଼ି ଖୋଚନ୍ତି । ସେ କାଡ଼ିଠାରୁ ସାତ ପାହୁଣ୍ଡ ଦୂରରୁ ଏକ ବଳରେ ମାପି ଚାଲନ୍ତି । ସେଠାରେ ଜଣେ ପିଲା ଠିଆ ହୁଏ, କାଡ଼ିଠାରୁ ବିପରୀତ ବଳରେ ୧୪ ପାହୁଣ୍ଡ ମାପି ଚାଲି ହେଲ ସେଠାରେ ଅଉ ଜଣେ ପିଲା ଠିଆ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନେ ଏ ସୀମାର ବାହାରେ ଥାଇ ଡାକ-ଥର ଡାଳ ମାରନ୍ତି । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପିଲାଟି ସାତ ପାହୁଣ୍ଡ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ସେ ବାଲିଗଦା କାଠକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଗୋଡ଼ା ଖାଇଥିବା କାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିକ ଧରି ବଜାଡ଼େ । ୩ଗୋଟି ଡାଳ ମରି ହେବା ଶେଷ ସମୟକୁ ଯେବେ ୧୪ ପାହୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ପିଲାଟି ପ୍ରଥମ ପିଲାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ କରି ଛୁଇଁବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ ତେବେ କାଡ଼ ଧରିଥିବା ପିଲାଟି ହାରିଯାଏ ଓ ତାହା ସ୍ଥାନ ଅଉ ଜଣେ ନୂଆ ପିଲା ଅଧିକାର କରେ ।] ୨ । ସାତ ଘେରୁ ୩ (ଦେଖ)—2. Sātagherū 3. (See)

ସାତ ପାଞ୍ଚ—ଦେ. ବି—୧ । ବହୁ ଲୋକ—1. Many persons.
Sāta pāñcha [ଦ୍ର—ସାତ ପାଞ୍ଚଙ୍କ ଲ(ଲ)ଟି, ଏକ ଜଣକୁ
সাত পাঁচ ବୋଝ । ପ୍ରବଚନ—ଯେଉଁ ଯଷ୍ଟିଖଣ୍ଡମାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ
सात पाँच ଲୋକ ଅନାୟାସରେ ହାତରେ ଧରି ପାରନ୍ତି, ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଉକ୍ତ ଯଷ୍ଟିମାନ ଏକତ୍ର କରିଗଲେ ଜଣେ ଲୋକକୁ ତାହା ଗୋଟିଏ ବୋଝ ହୁଏ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଣକ ଉପରେ ପକାଇଲେ ତାହା ତାହାକୁ କ୍ଳେଶଜନକ ହୁଏ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ ।] ୨ । ମୀମାଂସାର ଅସ୍ଥିରତା—
2. Uncertainty of decision. ୩ । ଦ୍ୱୈଧାଭାବ; ସନ୍ଦେହ—3. Hesitation. (ଯଥା—ସାତ ପାଞ୍ଚ କରିବା ।) ୪ । ଅନେକ ବିଷୟ—4. Many matters. (ଉ—ତହୁଁ ଦଶରଥ କେତେ ସାତ ପାଞ୍ଚ କହିର ବଶିଷ୍ଠଙ୍କୁ କହିଲେ । ଗୋପାଳବଳ. ଚିଲିଙ୍କ ରାମାୟଣ ।)

ସାତ ପାଞ୍ଚ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଥରେ ସାତ, ଥରେ ପାଞ୍ଚ, ଏହିପରି
Sāta pāncha karibā ଭାବିବା; କିଛି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରିବା; ସନ୍ଦିହାନ ହେବା; କୌଣସି
সাত পাঁচ করা ମୀମାଂସାରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେବା—To hesi-
सात पाँच करना tate; not to be able to decide a matter definitely.

ସାତ ପାତାଳ—ଦେ. ବି—ସପ୍ତପାତାଳ (ଦେଖ)
Sāta pātāḷa Saptapātāḷa. (See)
সপ্ত পাতাল सात पाताल

ସାତ ପୁଅ—ଦେ. ବି—ଗଳ୍ପ ଓ କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଏକ
Sāta pua ପରିବାରରେ ଥିବା ସାତ ଗୋଟି ପୁଅ—Seven
সাত ছেলে sons of a family narrated in
सात बेटा folktales. [ଦ୍ର—ଏହି ପରି ସାତ ଭୋକୁ, ସାତ ଭାଇ, ସାତ ଯାଆ ଓ ସୁନା ନାଙ୍କ ଝିଅ ବୋଲି ଏକ ପରିବାରରେ ଥାଇ ୭ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଝିଅର ବିଷୟ କାହାଣୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସାତ ପୁଅ ମା—ଦେ· ବି—୧ । ଗ୍ରାମ ଦେବତା ବିଶେଷ—Name of
Sāta pua mā a village Deity. ୨ । ସପ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କ
(ସାତ ପୁଅ ମାଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜନନୀ—2. The mother
সাতছেলের মা of seven sons. ଦେ· ବିଣ—୧ । ସପ୍ତ
सात लड़कोंकी मा ପୁତ୍ରଙ୍କ ଜନନୀ ପରି ଦର୍ପୀ ଓ ଅସ୍ଫାଳନମୟ—
1. Full of pride and bragging (like the mother of seven sons). ୨ । ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ—
2. Grand; accompanied with much ado.
(ଯଥା—ଆଜ ପଣ୍ଡିମ ଆଡ଼ୁ ମେଘ ସାତ ପୁଅ ମା ହୋଇ ଆସୁଛି ।)

ସାତ ପୁଡ଼ା(ଡ଼ି)—ଦେ. ବି—ଶିଶୁମାନଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା ବିଶେଷ—
Sāta purdā(rdi) A game of children.
(ସାତ ପୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାତପୁରି—ଦେ· ବି (ସଂ. ସପ୍ତପୂରିକା)—ସାତପ୍ରକାରର ପୁର ଦିଆ
Sātapūri ଯାଇଥିବା ପିଠା, ଯାହା ସାତପୁରି
পুলিপিঠা पूरी ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଦେବତାଙ୍କୁ ଭୋଗ
ଲଗାଯାଏ—A cake (containing seven kinds of Pūra) offered to a Deity on Sātapūri new-moon day.

ସାତପୁରି ଅମାବାସ୍ୟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତପୂରିକା ବା ସପ୍ତପିତୃକା
Sātapūri amābāsyā ଅମାବାସ୍ୟା)—ଭାଦ୍ର ମାସର
ସାତପୁରି ଅମାସ୍ୟା } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ସାତପୁରି ଅମେଇସା }
ଅମାବାସ୍ୟା—The new moon day of the
সাতপুলি অমাবাস্যা सतपुरी अमाबासया month of 'Bhādra' [ଦ୍ର—ଏହି ଅମାବାସ୍ୟାର ଅନ୍ୟ ନାମ କୌଶୀ ଅମାବାସ୍ୟା । ଏ ଦିନ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସାତପ୍ରକାରର ପୁରିଦିଶିଷ୍ଟ (ମତାନ୍ତରରେ ସାତ ପ୍ରକାରର) ପିଷ୍ଟକ ଭୋଗ କରାଯାଏ । ଏ ଦିନ ମଧ୍ୟ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଦେବାର ବିଧି ଅଛି । ଏ ଦିନ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ପୂଜା କଲେ ପୁତ୍ରବତୀ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସାତ ଜନ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଧବା ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ସାତପୁରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ସାତଫେଣିଆ ୨ (ଦେଖ)
Sātapuriā Sātapheniā 2 (See)

ସାତପୁରୁଷ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତପୁରୁଷ)—୧ । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜକୁ ମିଶାଇ
Sāta purusha ଉପରର ୩ ଓ ତଳର ୩ ପୁରୁଷ—
সাতপুরুষ सातपुरुष 1. Seven generations (including one's self as one) consisting of one's ancestors and descendants.
সাতপুরুষ सातमनुष ୨ । ସାତ ମନୁଷ୍ୟର ଉଚ୍ଚତା ବା ଗଭୀରତା—2. Great depth or height.

ସାତପୁରୁଷି—ଦେ· ବିଣ—୧ । ସାତପୁରୁଷସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to seven generations.
Sātapurushi
(ସାତ ପୁରୁଷିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ—
সাতপুরুষে सातपुरुषी,सातपुस्तानी 2. Permanent
୩ । ବହୁପୁରୁଷାଗତ—2. Ancestral.

ସାତ ଫେଣିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସପ୍ତ ଫଣୀ (ଦେଖ)—Sapta phaṇī
Sāta pheṇia সপ্ত ফণা सात फनि (See)
(ସାତ ଫେଣା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦେ. ବି—୧ । ସପ୍ତ ଫଣା (ଦେଖ)
সপ্ত ফণা, ফণি মনসা सात फेनी 1. Sapta phaṇā (See)
সাতপুরিআ ୨ । ଏକପ୍ରକାର ମହୁମାଛି (ଏମାନେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ
सतपुरिया ସପ୍ତ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ଫଣା ବା ଚକ ତିଆରି କରିବାରୁ)—
2. A species of bees; Apis Indica.
[ଦ୍ର—ମହୁମାଛି ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ସାତ ବାର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତ+ବାସର)—୧ ।ସପ୍ତାହର ସାତ ଦିନ—
Sāta bāra Seven week-days. [ଦ୍ର—ରବି, ସୋମ,
সাত বার ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ଗୁରୁ, ଶୁକ୍ର, ଶନି ଏମାନେ ୭ବାର ଅଟନ୍ତି]
सात बार ୨ । ସାତଥର—2. Seven times.

ସାତ ବାହାନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାତ=ସିଂହରୂପୀ, ଗନ୍ଧର୍ବ+ବାହନ
Sāta bāhāna ଯାହାର)—ଶାଳବାହନ ରାଜା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
King Śālibāhana. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଶାଳବାହନ ଶୈଶବରେ ସାତ ନାମକ ସିଂହରୂପୀ ଗନ୍ଧର୍ବ ଉପରେ ଆରୋହଣ କରି ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ।]

ସାତ ବେ(ମେ)ଣ୍ଟି—ଦେ· ବି—ପୂର୍ବକାଳର ରାଜଦଣ୍ଡବିଶେଷ—A
Sāta be(me)ṇṭi sort of punishment by which
(ସାତ ବେ[ମେ]ଣ୍ଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] the offender's head was shaved, leaving seven tufts of hair at 7 places on the head. [ଦ୍ର—ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡରେ ସାତ ଜାଗାରେ ବେଣ୍ଟି ବା କେଶଗୁଚ୍ଛ ଛାଡ଼ି କରି ତାକୁ ନିଅର କରାଯାଉଥିଲା । ଏପରି ସାତ ବେଣ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ଅତି ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରତି ବଜାରରେ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନେ ବୁଲାଉଥିଲେ ।]

ସାତ ଭଉଁରି(ଭୌଁରି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପ୍ତ+ଭ୍ରମି)—ସାତ ଘେରା ୨
Sāta bhauñrī(bhauñrī) (ଦେଖ)—Sāta ghera 2
সাত ঘোরা सात भाँवरी (See)

ସାତ ଭାଇଆ—ଦେ, ବି—୧ । (ସଂ· ଛନ୍ଦ) ଶାଖାଚର ଜାତୀୟ
Sāta bhā-iā ବର୍ଗର ଚଞ୍ଚଳ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ—1. The jungle
সাত ভেয়ে, ছাতারিআ Brabbler; chat; warbler;
सात भइया, सत भइया Crateropus Canorus. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ପୁଚ୍ଛ ଲମ୍ବାକାରରେ ବର୍ତ୍ତୁଳ ଓ ଗୋଲ; ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷ ଓ ପୁଚ୍ଛ ସମପାର୍ଶ୍ୱ । ଏମାନଙ୍କ ଗାତ ବଳବତ୍ । ଏମାନେ 'କେଚେ କେଚେ' ରବ କରନ୍ତି, ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି ଓ ଶସ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି ।] ୨ । (ସଂ· ସପ୍ତ ଓ ଭ୍ରାତୃ)
সাত ভায়া; সাত ভেয়ে ସପ୍ତ ତାରକାଯୁକ୍ତ କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର—
सत भइया 2. The Pleidas; the third asterism.

[ଦ୍ର—ଏ ସପ୍ତ ନକ୍ଷତ୍ରଙ୍କ ନାମ—ଅମ୍ବା, ଦୁଲା, ନିତତ୍ନୀ, ଅଭ୍ରୟନ୍ତୀ, ମେଘୟନ୍ତୀ, ବର୍ଷୟନ୍ତୀ ଓ ଚୁପୁଣିକା । ନକ୍ଷତ୍ର ଭଳେ ଠିକା ଦେଖ ।] ୩ । ବାଳମୂଳଅ ଘର ଏକ-ପ୍ରକାର ବ୍ରଣ—3. A species of boil. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ବାହାରିଲେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ୭ ଗୋଟା ଉଠି ଭୟଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦିଏ ।] ୪ । ଅଣ୍ଡିରା ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କର ଦଳ—4. A herd consisting exclusively of male monkeys (which become very predatory. [ଦ—ଏ ଦଳରେ କେବଳ ଗୁଡ଼ାଏ ଅଣ୍ଡିରା ମାଙ୍କଡ଼ ଥାଆନ୍ତି; ମାଈ ମାଙ୍କଡ଼ ନ ଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ଭାରି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।] ଦେ. ବିଣ—୧ । ବହୁ ସ୍ୱାମିକ (ସମ୍ପତ୍ତି,କର୍ମ)—1. (property or work) Pertaining to many persons or workers. ୨ । ଭାଗୀଦାରି—2. Joint.

ସାତ ଭାଇଅ ଅଖଡ଼ା—ଦେ. ବି—ବହୁ ସ୍ୱାମିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ; ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଥିବାରୁ କାହା ଆଦେଶ କେହି ମାନେ ନାହିଁ— An institution in which there are more than one master and where there are confusion and clash of authority.
Sāta bhāiā ākhardā
বারোয়ারি
बहु मुखिया काम

ସାତ ଭାଇଅ ଗେଧ—ଦେ. ବି—ସାତ ଭାଇଅ ୪ (ଦେଖ) Sāta bhāiā 4 (See)
Sāta bhāiā gedha

ସାତ ଭୁବନ—ଦେ. ବି—ସପ୍ତ ଭୁବନ (ଦେଖ)—Sapta bhubana (See)
Sāta bhubana সাত ভুবন सात भुवन

ସାତ ମଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳା—ଦେ. ବି (ସଂ ସପ୍ତ ମଙ୍ଗଳ)—ସପ୍ତ ମଙ୍ଗଳା (ଦେଖ)—Sapta mangalā (See) (ଭ—ବହୁ ମହୋତ୍ସବ କଲେ ଯେ, ସାତ-ମଙ୍ଗଳାହିଁ ଗଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଚରିତ ସମାପ୍ତ ।)
Sāta manga(ngu)lā

ସାତ ମାଇପି(ପେ)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବଚନ)—ବିବାହାଦି ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ସାତ ଜଣ ବା ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ—A gathering of seven or many women on festive social occasions.
Satā māipi(pe)
সাত মেয়ে
सात स्त्री
(ସାତ ମଣିପି[ପେ]—ସୁଂ)

ସାତ ମାସିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସପ୍ତ ମାସ ବୟସ୍କ (ଶିଶୁ)—1. (a child) Aged 7 months. ୨ । ଗର୍ଭଧାରଣର ସପ୍ତମ ମାସରେ ଜାତ (ଶିଶୁ)—2. (a child) Born in the 7th month of its mother's pregnancy. [ଦ୍ର—ଏ ଶିଶୁ ଅଳ୍ପ ଦୁର୍ବଳ ହୁଅନ୍ତି ।] ଦେ. ବି—ଚଉଡ଼ଣିଆ (ଦେଖ); ଗର୍ଭଧାରଣରେ ସପ୍ତମ ମାସ ପରେ ଗର୍ଭିଣୀ ପାଇଁ ପ୍ରେରିତ ପିଷ୍ଟକାଦିର ସାମଗ୍ରୀ ଓ ବସ୍ତ୍ରଅଳଙ୍କାରାଦି ଭାରମାନ—Present of materials for cakes etc sent to a pregnant woman after the 7th month of pregnancy.
Sāta māsiā
সাত মাসের
सत माजा

ସାତସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସାତ—ସୌତ୍ର ଧାତୁ.=ତୁଷ୍ଟ ହେବା+ଯ; ଅଥବା ସାତ=ସୁଖ+ଅ)—ସୁଖକର— Pleasant; pleasing
Sātaya

ସାତଲା—ସଂ.ବି—୧ । (ସଂ.ସପ୍ତଲା)—ଚର୍ମକଷା (ଅମର); ସେହୁଣ୍ଡଭେଦ; ଏକପ୍ରକାର ସିହୁ; ଦେଉଳିଆ ସିହୁ—1. A kind of cactus; Origaum Valgoris. [ଦ୍ର—ଏହା ଏକକାଣ୍ଡୀୟ ସିହୁ । ଏହାର କ୍ଷୀର ହଳଦିଆ ଓ ଫୁଲ ହଳଦିଆ; କର୍ତ୍ତିକାରଙ୍କ ମତରେ ଏହା ବନ୍ୟ-କ୍ଷୁପ । ଏଥିର ଡାଳ ୧ ଠାରୁ ୩ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ । ଏଥିର ଡାଳରେ ରୋମ ଥାଏ । ବୈଦ୍ୟକମତରେ ସପ୍ତଲା ତିକ୍ତ ରସ, କଟୁବିପାକ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ଶୋଥ,କଫ,ଅନାହ, ପିତ୍ତ, ଉଦାବର୍ତ୍ତ ଓ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି ନାଶକ ।]
Sātalā
ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂ—ସପ୍ତଲା, ସାସ, ବହୁଲା, ବିମଲା, ଅମଲା, ବହୁଫେନା, ଚର୍ମକଷା, ଫେନା, ସାତ୍ରା, ବିଷାଣିକା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପୀ, ଘନଘନା
একপ্রকার মনসা
सातला

୨ୟ ଅର୍ଥରେ ସଂ ନାମ—ସପ୍ତଲା, ନେପାଲୀ, ନବମାଳିକା, ବାସନ୍ତୀ ।
নবমল্লিকা
बसन्तीनेवारी
মোতিয়াবেলা, সাতলা
तेहरावेली
୨ । ନବମାଳିକା; କଥଲ (କ୍ଷୁପ ଓ ଫୁଲ)—Jasminum Arborescens; Jasminum Zambac; Floribus Multiplicatis. (plant and flower) ଦେ. ବି—(ସଂ. ସପ୍ତଲା) ସୁଗୁସୁମଲ୍ଲୀ; ବହୁ-ଦଳମଲ୍ଲୀ—Many-petalled Jasmine.

ସାତଲ ଘୋଟ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ବାଟି ବା କଉଡ଼ି ଖେଳରେ ବାଟିକୁ ମାରିବାର ସପ୍ତମ ଅଘାତ—The hitting of a cowrie by another cowrie for the 7th time in the game of cowries.
Sātalā ghota

ସାତ ଶଯ୍ୟା—ଦେ. ବି—ସପ୍ତ ଶଯ୍ୟା (ଦେଖ) Saptasajyā. (See)
Sāta sajyā

ସାତ ଶାଗ—ଦେ. ବି—ଦୁତିଆ ଓଷା ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ନାନାପ୍ରକାରର ଶାଗ—Various potherbs gathered by women on the occasion of Dutiā oshā festival.
Sāta sāga

ସାତ ଶାସନ—ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଉସୁନାବରପଦା ନିକଟସ୍ଥ ସାତ ଗୋଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ—1. The seven Brahman villages near Usunā Barapadā in the Puri district. ୨ । ଯାଜପୁର ସହରର ସାତ ଗୋଟି କୁଳୀନ-ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାସନ—2. The seven villages of Jajpur town inhabited by high caste Brāhmaṇas.
Sāta sāsana

ସାତ ସଉଟୁଣିଆ—ଦେ. ବି—ଶାଖାଚର କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷି-ବିଶେଷ—The minivet. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ପିଠିର ପରଗୁଡ଼ିକର ରଙ୍ଗ କଣ୍ଠାଗର ରଙ୍ଗପରି; ଅଣ୍ଟା ଲେଞ୍ଜ, ଗଳା ଓ ବେକ । ଗାଢ଼କୁ
Sāta sautupiā
ସାତ ସଙ୍ଗ / ସାତ ସୁଅଳୀ }—ଅନ୍ୟରୂପ

সাতসতী, সাতসম্বালী ଘର ଡାକିଥାଏ; ପକ୍ଷ ପାର୍ଶ୍ୱ ଓ ଅଗଲୁ ସବୁ । ଏମାନେ ଗଛରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ରହନ୍ତି ଓ ଯୋକଯୋକ ଖାଆନ୍ତି; ୮ରୁ ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନେ ଦୁଇ ଜାତୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

୧ । ବଡ଼ସୁଅଲୀ—୯୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବା, ମୁଣ୍ଡ ଚିକ୍କଣ କଳା, ପୁଚ୍ଛ ଅଗ୍ରଭାଗ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—Pericrocotus Specinus ବ୍ୟ. ବଡ଼ ସସ୍ତୁଲ୍ଲା ।

୨ । ଛିଡ ସୁଅଲୀ—୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ଲମ୍ବ, ମୁଣ୍ଡ ଧୂସର, ଛାତି ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ—Pericrocotus Perigrinus. ବ୍ୟ. ବ୍ୟ. ଛୋଟ ସସ୍ତୁଲ୍ଲା ।]

ସାତ ସତର—ଦେ. ବ—ସାତ ପାଞ୍ଚ (ଦେଖ)—Sātapāncha.
Sāta satara (See) ବିଣ—ବହୁ; ଅନେକ—Many.
সাত পাঞ্চ **सात पांच**

ସାତ ସତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାତକୁ ସତର କରିବା (ଦେଖ)
Sāta satara karibā Sātaku satara karibā.(See)

ସାତ ସନ୍ଧି—ଦେ. ବ—ଅଗମ୍ୟ ବା ଗୁପ୍ତ ସ୍ଥାନମାନ—
Sāta sandhi Very hidden or inaccessible places.
সাত সন্ধি **सात सन्धि**

ସାତ ସମୁଦ୍ର—ଦେ. ବ—ସପ୍ତ ସମୁଦ୍ର (ଦେଖ)
Sāta samudra Sapta samudra (See)
(ସାତ ସାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ) সাতসমুদ্র **सात समुद्र**

ସାତ ସମୁଦ୍ର ତେର ନଦୀ ପାର(ରି)—ଦେ. ବ—ସମୁଦ୍ରର ଅନ୍ୟ ପାଖରେ
Sāta samudra tera nadī pāra(ri) ବହୁ ଦୂରରେ
(ସାତ ସମୁଦ୍ର ଲଙ୍କା ପାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥିବା ଦେଶ—
সাত সমুদ্র তের নদী পার A far off distant
सात समुद्र तेर नदी पार, सात समुद्र पार country beyond the (seven) seas.

ସାତ ସ(ସ୍ୱା)ରଗ—ଦେ. ବ—ସପ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗ (ଦେଖ)
Sāta sa(swa)raga Sapta swarga (See)
(ସାତ ସ୍ୱର୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) সাত সর্গ **सात स्वर्ग**

ସାତ ସାଇ(ହି)—ଦେ. ବ—ପୁରୀ ସହରର ଆଦ୍ୟ ୭ ଗୋଟି ବସ୍ତି—
Sāta sāi(hi) The original 7 hamlets or quarters of the Puri town. [ଦ୍ର—ଦୋଳମଣ୍ଡପ ସାଇ, କୁଣ୍ଡେଇବେଣ୍ଟ ସାଇ, ମାର୍କଣ୍ଡେଶ୍ୱର ସାଇ, ଚଡ଼ାଙ୍ଗ ସାଇ, ବାଳି ସାଇ, ହରଚଣ୍ଡୀ ସାଇ, ବାସେଲୀ ସାଇ । ପୁରୀ ସହରରେ ୭ ଗୋଟି ସାଇ ଓ ୪୨ ଗୋଟି ବାଡ଼ ଥିବାର ପ୍ରବାଦ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସାଇ ସଂଖ୍ୟା ତତୋଽଧିକ ହୋଇଅଛି ।]

ସତାସାତ—ଦେ. ବ—ସାତେସାତ (ଦେଖ)
Sātāsāt Sātesāt [See]

ସାତି—ସଂ. ବ (ସୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+ଭାବ ତି)—୧ । ବିନାଶ-
Sāti 1. Destruction. ୨ । ଅବସାନ; ଶେଷ—2. End. ୩ । ପୀଡ଼ା—3. Sickness. ୪ । ତୀବ୍ର ବେଦନା—4. Pain; pang; aching. ୫ । (ସନ୍ ଧାତୁ=ଦାନକରିବା+ଭାବ ତି)—ଦାନ—
সাথী **साथि** 5. Gift; donation.

ଦେ. ବ—୧ । ସାଥି (ଦେଖ)—1. Sāthi (See)
(ଦ୍ର—କଣ୍ଟ ବନ୍ଧୁ ଏ ଯେଉଁ ସମ୍ପଦର ସାତି—
অভাব **अभाव** ନଦୀକଶୋଭ କର୍ତ୍ତରୀ ।) ୨ । ଅଭାବ—
2. Want; lack (ଦ୍ର—ବାପ ତେଲ ସାତିରେ ଲଣ୍ଡା, ପୁଅ ବୁଲେଇ ବେଣି ରଖୁଛୁ ! ଛଗ ।)
সাথে **साथमे** ଅ—ସାଥିରେ; ସଙ୍ଗେ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ-
সাতী **सातका** With; in the company of
ବିଣ—ସାତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to seven.

ସାତିକ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସ. ସାତ୍ତ୍ୱିକ)—ସାତ୍ତ୍ୱିକ (ଦେଖ)
Sātika Sātwika (See)
সাত্বিক **सात्विक**

ସାତିଶୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅତିଶୟ=ଅଧିକ)—ଅତ୍ୟଧିକ—
Sātisaya Very much; excessive.

ସାତିସାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ଅତିସାର)—ଅତିସାରରୋଗଯୁକ୍ତ;
Sātisāra ଅତିସାରଗ୍ରସ୍ତ—A person suffering
(ସାତିସାରା—ସ୍ତ୍ରୀ) from dysentery.

ସାତିଳକ—ସଂ. ବ—(ସତିଳ+ଅ+କ)ସତିଳ (ଦେଖ)
Sātilaka Satila (See)

ସାତୁଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—୧ । ସହଚର; ସାଥୁଆ; ସଙ୍ଗୀ—
Sātuā 1. Companion; colleague.
[ସାତେ(ତୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଭାଗିଦାର—2. Co-
সাথুয়া, সেথো **साथी** sharer. ୩ । ସହଯାତ୍ରୀ—
3. Fellow traveller.

ସାତୁଅଳ—ଦେ. ବିଣ—ସପ୍ତମ—Seventh; 7th.
Sātuāla (ଦ୍ର—ଏବେ ମୁଁ ସାତୁଅଳ କନ୍ଦେ ନାଇଦେଲି)
সপ্তম **सातवा** ପଦ୍ମରୁ ଭୁମ୍ବରୁ ହୋଇଲ ପ୍ରକାଶ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି ।)

ସାତୁକୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସତ୍ତ୍ୱିକ)—ସାତ୍ତ୍ୱିକଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ-
Sātukī Having Sātwika qualities.
সাত্বিক **सातकी** (ଦ୍ର—ସୁଧା ସାତୁକୀ ସୁକଣ୍ଠୀ ଭୁବନ୍ତୀ, ଯାହା କହନ୍ତି ବେଦ ଅଥର୍ବଣୀ—ପ୍ରାଚୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ)

ସାତୁକ୍ୟ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ.ବିଣ—ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sātukya(etc) Sātwika etc [See]

ସାତୁ(ତୋ)ଟା—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବିଣ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ସାତଗୋଟା—
Sātu(to)tā 1. Seven in number.
[ସାତ(ତୁ,ତୋ)ଟି—ଆଦରାର୍ଥକ] ୨ । ଘଣ୍ଟାରେ ସାତ ବାଜିବା ବେଳ
যাতটা **सात** 2. 7 o'clock [ଦ୍ର—ଟା, ଟାଏ, ଟି ଅନ୍ତ୍ୟଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଅନାଦର ଓ ଆଦରକୁ ବୁଝାଏ ଏବଂ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଓ ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ହୁଅନ୍ତି

ହୋଇ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ; ଯଥା—ସାମ୍ପୁଟା, ସାବଧୋଟା, ମଶିଖଟାଏ, ଭତୁଟା, ଛନୋଟା, ଛକୋଟି, ଗରୁଟା ।]

ସାଥେ—ଗ୍ରା. ଅ [ସଂ ସହିତ]—ସାଥେ; ସଙ୍ଗେ—With. [ଉ—
Sāte ସାଥ ଗଲ ଗାଡ଼େ, ଡମ୍ ଗଲ ତାହା ସାଥେ—ଉଗ ।]
সাথে साथमे

ସାଥେସାତ୍—ଦେ. ଅ [ସଂ ସହିତ]—୧ । ସାଥେସାତ୍; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ
Sātesāt 1. Together with. ୨ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍—
সাথে সাথে साथेसाथे 2. At once; immediately.
୩ । ଅତିଶୀଘ୍ର—3. Very soon.

ସାତୋଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । କେତେ ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜବଂଶର
Sātordā ଉପାଧିବିଶେଷ—1. A title of some of the ancient ruling families of Orissa.
୨ । କେତେକ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପାଧି—2. Title given to Rajas of small principalities.

ସାତୋଡ଼ାବେହେରା ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ରାଜାଙ୍କ
Sātordā beherā mahāpātra ଅଧୀନ ମଫସଲର ରାଜକର୍ମଚାରୀବିଶେଷ—Name of an official in the muffasil under the ancient kings of Orissa. [ବି—ପୁରୁଣା ସନନ୍ଦମାନଙ୍କରେ 'ସାତୋଡ଼ାବେହେରା ମହାପାତ୍ର'ଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଦିଆଯାଇଅଛି ଯେ, ଅମୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏ ଭୂମି ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ଦିଆଗଲା ବୋଲି ବୁଝିବ ।]

ସାତ୍ତ୍ୱିକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସାତ୍ୱିକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāttwika (etc) Satwika etc. (See)

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଅଭିନୟ—ସଂ. ବି—ଘର୍ମ ସ୍ୱେଦାଦି ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର ଯୁକ୍ତ
Sāttwika abhinaya ହୋଇ ପାତ୍ରମାନେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଯେଉଁ ଅଭିନୟ ଦେଖାନ୍ତି—The exhibitin of sweating, prostration and other indications of attachment or amour by actors on certain occasions.

ସାତ୍ତ୍ୱିକାନୁଭବ—ସଂ. ବି (ସାତ୍ତ୍ୱିକ+ଅନୁଭବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସତ୍ତ୍ୱ
Sattwikānubhāba ଗୁଣରୁ ଯାହାର ଉତ୍ପତ୍ତି—Produced from Sattwa guṇa. ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—ଭକ୍ତିର ବା ପ୍ରେମର ଅତିଶଯ୍ୟର ଫଳରେ ଶରୀରରେ ଜାତ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ—Some physical changes due to paroxysm of devotion or love. [ବି—ସ୍ତମ୍ଭ, ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, ବେପଥୁ, ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଅଶ୍ରୁ ଓ ପ୍ରଳୟ, ଏହି ଆଠ ଗୋଟିର ନାମ ସାତ୍ତ୍ୱିକାନୁଭବ ଅଟେ ।]

ସାତ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ (ସତ୍ତ୍ୱ+ଅ)—ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ; ସାତ୍ତ୍ୱିକ (ପ୍ର.ଶ)
Sātwa Relating to satwa guṇa.

ସାତ୍ୱତ୍—ସଂ. ବି (ସାତ୍ୱ+ଅତ୍. ଧାତୁ=ସତତ ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତି
Sātwat କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଯଦୁବଂଶୀୟମାନଙ୍କର ଶାସିତ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of a kingdom ruled by the Jadu dynasty of ancient western India. ୨ । ଯଦୁବଂଶୀୟ ଲୋକ—2. A person of the Jadu clan. ୩ । (ସାତ ଧାତୁ=ସୁଖୀ କରାଇବା+କର୍ତ୍ତି. ବତ୍) ଉପାସକ; ପୂଜକ—3. Worshipper.

ସାତ୍ୱତ—ସଂ. ବି (ସାତ୍ୱତ୍+ଅ)—୧ । ସାତ୍ୱତ୍‌ଦେଶୀୟ ଲୋକମାନେ
Sātwata (ବହୁବଚନ)—1. The inhabitants of the ancient Sātwat country. ୨ । ବଳଦେବ; ବଳରାମ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Balarāma, the elder step brother of Srikrushna. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ 3. Srikrushna. ୪ । ଯଦୁବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯାଦବ (ପ୍ର. ଶ)—4. A generic name for a person of the Jadu dynasty. ୫ । ବିଷ୍ଣୁ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—5. Bishṇu. ୬ । (ସାତ୍ୱତୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ) ଶିଶୁପାଳ—6. Sisupāla. ୭ । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ବିଶେଷ (ଯେଉଁ ଭକ୍ତ ଅନନ୍ୟ ମନରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଭଜନ କରେ ଓ ସର୍ବାର୍ଥ ଏବଂ ସର୍ବସ୍ୱକୁ ସର୍ବଦା ଅର୍ପଣ କରିଥାଏ ଏବଂ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସେବାରେ ସର୍ବଦା ଲାଗିଥାଏ; ପଦ୍ମପୁରାଣ)—7. A devotee of Bishṇu who devotes himself solely to the service of Bishṇu. ୮ । ଯଦୁବଂଶୀୟ ଅଂଶୁରାଜଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜଣେ ରାଜା—8. Name of a king of the Jadu dynasty. [ବି—ଏ ଅତିଶୟ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ, ପ୍ରତାପୀ, ମହାତ୍ମା, ଦାନକାରତ, ଧନୁର୍ବେଦବିତ୍ ଥିଲେ ଓ ଭୃଣ୍ଡ ଗୋଳାଦ ସମ୍ପର୍କେ ଏ ଗୋଟିଏ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ସେହି ଶାସ୍ତ୍ର ଚଳୁଅଛି । ଏହାଙ୍କର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କର ନାମ ଭୋଜ (କୂର୍ମପୁରାଣ)] ।୯ । ମନୁସଂହିତାରେ ଉକ୍ତ ବ୍ରାତ୍ୟ ବୈଶ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜାତିବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—9. Name of an uninitiated Baisya caste according to Manu. [ବି—ମନୁ ୧୦।୨୩ ରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ବ୍ରାତ୍ୟ ବୈଶ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ସୁଧନ୍ୱା, ଚର୍ଯ୍ୟ, କାରୁଷ, ବିଜନ୍ମା, ମୈତ୍ର ଓ ସାତ୍ୱତ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସାତ୍ୱତୀ—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ସାତ୍ୱତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ନାଟକବୃତ୍ତିବିଶେଷ;
Sātwatī ନାଟକୀୟ ରୀତିବିଶେଷ—1. Name of a dramatic style. [ବି—ଏ ବୃତ୍ତିର ବ୍ୟବହାର ବୀର, ରୌଦ୍ର, ଅଦ୍ଭୁତ, ଶୃଙ୍ଗାର ଓ ଶାନ୍ତ ରସରେ କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ନାୟକର ଉକ୍ତିରୁ ତାହାର ଶୂରତା, ଦାନଶୀଳତା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ଆଦି ଗୁଣ

ପ୍ରକଟିତ ହୁଏ, ସେଠାରେ ସାତ୍ୱତୀ ବୃତ୍ତି ହୋଇଥିବା ବୋଲଯାଏ ।] ୨ । ଶିଶୁପାଳଙ୍କ ମାତା— 2. Name of the mother of Śisupāḷa. ୩ । ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହେ. ଶ.)— 3. A name of Subhadrā.

ସାତ୍ୱତୀ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସାତ୍ୱତୀ ୧ (ଦେଖ) Sātwati brutti Sātwatī 1 (See)

ସାତ୍ତ୍ୱିକ—ସଂ. ବଣ (ସତ୍ତ୍ୱ+ଇକ)—୧ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Sātwika 1. Relating to 'Satwa guṇa' (ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ପ୍ରଣୋଦିତ— 2. Prompted by righteousness. ୩ । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣଜାତ—3. Born of or resulting from 'Satwa guṇa' ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ; ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ପ୍ରଧାନ—4. (a person) In whom Satwaguṇa predominates. [ଦ୍ର—ଭଗବଦ୍ ଗୀତା ୧୭ଶ ଓ ୧୮ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସାତ୍ତ୍ୱିକପ୍ରିୟ ଆହାର, ସାତ୍ତ୍ୱିକଯଜ୍ଞ, ସାତ୍ତ୍ୱିକତପ, ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଯୋଗ, ସାତ୍ତ୍ୱିକଜ୍ଞାନ, ସାତ୍ତ୍ୱିକକର୍ମ, ସାତ୍ତ୍ୱିକବୁଦ୍ଧି, ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଧୃତି ଓ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସୁଖର ପ୍ରକାର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ସାତ୍ତ୍ୱିକମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି; ରାଜସିକମାନେ ଯକ୍ଷ ରାକ୍ଷସାଦଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ଓ ତାମସିକମାନେ ପ୍ରେତ ଓ (ସାତ୍ତ୍ୱିକତା—ବି) ଭୂତାଦଙ୍କୁ ଭଜନ୍ତି ।] ୫ । ସତ୍; ସାଧୁ— (ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Honest; righteous; upright. ୬ । ସତ୍ୟ—6. True. ୭ । ଫଳାକାଙ୍କ୍ଷାରହିତ— 7. Free from desire. ୮ । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ— 8. Selfless; unselfish. ବି—୧ । ମନରେ ଭକ୍ତି ବା ପ୍ରେମ ଯୋଗୁଁ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଉଦ୍ରେକ ହେଲେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶାରୀରିକ ବିକାର ଅବସ୍ଥା ଘଟେ—1. Physical states or indications of a person who is overpowered with devotion or amour (they are eight in number). [ଦ୍ର—ଏହା ଅଷ୍ଟବିଧ-ସ୍ତମ୍ଭ, ସ୍ୱେଦ, ରୋମାଞ୍ଚ, ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, କମ୍ପ, ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ଅଶ୍ରୁ, ପ୍ରଳୟ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛା ବା ପ୍ରଳାପ । ଯେଉଁ ଭକ୍ତ ବିଭୁପ୍ରେମରେ ବୁଡ଼ିଯାଇ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଯେଉଁ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା କାମାନନ୍ଦରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଏହି ଲକ୍ଷଣମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଦେଖା ଅଛି ।] ୨ । ବ୍ରହ୍ମା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Brahmā, the Creator. ୩ । ସାତ୍ୱତୀ ୧ (ଦେଖ) (ହେ. ଶ)—Sātwatī 1 (See) ୪ । ବିଷ୍ଣୁ (ହେ. ଶ)—4. An epithet of Bishṇu.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ କର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଫଳକାମନା ତ୍ୟାଗ କରି କାମ- Sātwika karttā କ୍ରୋଧାଦି ବର୍ଜିତ ଓ ସଙ୍ଗରହିତ ହୋଇ କର୍ମ କରେ (ଗୀତା)—A person who does things most disinterestedly.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ କର୍ମ—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗରହିତ, କାମନା ରହିତ ଓ ରାଗଦ୍ୱେଷ- Sātwika karma ରହିତ ହୋଇ କରିସିବା କର୍ମ (ଗୀତା)— Disinterested, dispassionate and righteous act.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି—ସର୍ବଭୂତଠାରେ ଏକରୂପ ଜ୍ଞାନ ଓ ବିଭକ୍ତ Sātwika jñāna ବସ୍ତୁରେ ଅବିଭକ୍ତ ଜ୍ଞାନ (ଗୀତା)— Equal consideration in all things.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ତପଃ—ସଂ. ବି—ଅଫଳାକାଙ୍କ୍ଷୀ ଯୋଗୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ତପସ୍ୟା Sātwika tapaḥ (ଗୀତା)—The penance done by a devotee who has no motives.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଦାନ—ସଂ. ବି—ଉପଯୁକ୍ତ ଦେଶକାଳ ପାତ୍ରରେ ଅନୁପକାରୀ Sātwika dāna ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପ୍ରେରଣାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦାନ (ଗୀତା)—A gift made in a disinterested manner and prompted by a sense of duty.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଧୃତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମନଃପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟ କ୍ରିୟାକୁ Sātwika dhruti ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ ଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଧୃତି ଧାରଣ କରେ (ଗୀତା)—Composure or steadiness which always keeps the mind, body and organs regulated and controlled.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପୁରାଣ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ, ନାରଦୀୟ ପୁରାଣ, ଭାଗବତ, Sātwika purāṇa ଗରୁଡ଼, ପଦ୍ମ ଓ ବରାହ ପୁରାଣ, ଏହି ୬ ଗୋଟି ପୁରାଣ—Six Purāṇas classified as the best ones.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପୂଜା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ ପୂଜା (ଦେଖ) Sātwika pūjā Sātwikī pūjā. (See)

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବଣ—ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରିୟ (ଯଥା—ଖାଦ୍ୟ)— Sātwika priya Dear to or loved by a 'Sātwika' person.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଆହାର ଦ୍ୱାରା ଆୟୁ, ବଳ Sātwika priya khādya ତଥା ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ (ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରିୟ ଆହାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ["ଆୟୁଃସତ୍ତ୍ୱ ବଳାରୋଗ୍ୟ ସୁଖ ପ୍ରୀତି ବିବର୍ଦ୍ଧନାଃ, ରସ୍ୟା ସ୍ନିଗ୍ଧା ସ୍ଥିରା ହୃଦ୍ୟା ଆହାରାଃ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ପ୍ରିୟାଃ ।" ଗୀତା ୧୭ ଅଧ୍ୟାୟ]— A class of food which contributes towards one's physical and mental health.

ସାତ୍ତ୍ୱିକବନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବଣ—ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଯୁକ୍ତ—Having the virtue Sātwikabanta of righteousness. সাত্তিক [ଦ୍ର—ସାତ୍ତ୍ୱିକବନ୍ତ ଶବ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ, କ୍ରମରେ सात्विकवन्त ଅଧିକରୁ ଲେଖକ ଏ ବଳେ । ନୃସିଂହ- ମହାଭାରତ ବନ ।]

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର—ସଂ. ବି—୧ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ ୧ (ଦେଖ)
Sātwika bikāra 1. Sātwika 1 (See)
(ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଭାବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ ଅଙ୍ଗାଦିରେ ଲକ୍ଷିତ ପ୍ରେମ ବା କାମାସକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି ଜନିତ ଅଷ୍ଟବିଧ ବିକାର--2. Eight kinds of physical manifestations of a person who is overpowered with devotion or amour.

[ଟି—ଏହି ଅଷ୍ଟବିଧ ବିକାରର ନାମ ଯଥା—୧—ସ୍ତମ୍ଭ, ୨—ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ, ୩—ରୋମାଞ୍ଚ, ୪—କମ୍ପ, ୫—ସ୍ୱେଦ, ୬—ଅଶ୍ରୁ, ୭—ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, ୮—ପ୍ରଳୟ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛା ବା ପ୍ରଳାପ । ଏହି ଅଷ୍ଟବିଧ ଲକ୍ଷଣ ନାୟକନାୟିକାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଓ ଭକ୍ତଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ କ୍ରମରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । କବିବର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ରଚନାକୃତ କୋଟି-ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ କାବ୍ୟର ୧୮ଶ ଛାନ୍ଦର ୨୧ଶ ପଦରୁ ୨୯ଶ ପଦରେ ଏହି ବିକାରମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ନିମ୍ନରେ ତାହା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା—

୧ । ସ୍ତମ୍ଭିତ ତନୁକୁ ଲେଖିତ କରି ହସାଇ ବୋଲେ
ହେମ ପିତୁଳାକି ଭୁଲା ହେଲି ତାନୁବର୍ତ୍ତି ଲା ଭୁଲେ ।
(ସ୍ତମ୍ଭ)

୨ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଭଲେ ବିବର୍ଣ୍ଣ କର୍ଣ୍ଣିଲ ଯେ ଅପର,
ଏ ଶୋଣସଦନ ମଦନ ସୁଧା ଲେପନ ପର ।
(ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ)

୩ । ପୁଲକଜାଲକ ରୁହିଁ ଯେ ଅଦ୍ୟା କହିଲ ବେଳେ,
ଛୁରିତକ ତରୁ ତରୁଣୀ ପୃଷ୍ଠାଙ୍କୁର ସର୍ବାଙ୍ଗେ ।
(ରୋମାଞ୍ଚ)

୪ । ମଧୁ ଲୋଭେ ସତ ଭୃଙ୍ଗର ନବସ୍ତନରେ ଅର
ଶୋଭିବାର କର ଅଧର ନବ ପଲ୍ଲବ ପର ।
(କମ୍ପ)

୫ । ଅନ୍ୟା ବୋଲେ ତାର ବିରହ-ତାପବେଦ
ସହାବେ
ଭଲେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନେ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଳି ଜଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତା ଏବେ
(ସ୍ୱେଦ)

୬ । ନୋକ୍ତ ନୟନ ନେତ୍ର ବାରି ଭଲ ପ୍ରଥମା କରେ
ଗଳାବ୍ଜେ ମିଳିତ ମିଳନ୍ଦ ମକରନ୍ଦ ଉଦ୍‌ଗାରେ ।
(ଅଶ୍ରୁ)

୭ । ବଚନ କହନ୍ତେ ରଚନ ଅଧେ ଦ୍ୱିଗୁଣୀ ଗ୍ଲାପେ
କଳକଣ୍ଠ କଣ୍ଠ ଭଙ୍ଗିହ ଶୋକ-ଘନ ପ୍ରକାଶେ ।
(ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ)

୮ । ଛନ ବସନ ଦେହ ବସେ ତାହା ଚୁଲାଇ ରୁହିଁ
ପଡ଼ିଲା ଭୂମିତ ତାକର ନାହିଁ ଚେତନା କହି ।
(ଅଚୈତନ୍ୟ ବା ପ୍ରଳୟ)

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ପ୍ରବୃତ୍ତି-ନିବୃତ୍ତି,
Sātwika buddhi କାର୍ଯ୍ୟାକାର୍ଯ୍ୟ, ଭୟାଭୟ, ବନ୍ଧମୋକ୍ଷ ଜଣା ଯାଏ (ଗୀତା)—Intelligence which is able to distinguish good from bad.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଯଜ୍ଞ—ସଂ. ବି—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରେରଣାରେ ବିଧିଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠିତ
Sātwika jajña ଫଳକାମନା ରହିତ ଯଜ୍ଞ (ଗୀତା)—A sacrifice performed with customary rites from a sense of duty.

ସାତ୍ତ୍ୱିକ ସ୍ମୃତି—ସଂ. ବି—ବଶିଷ୍ଠ, ହାରୀତ, ବ୍ୟାସ, ପରାଶର, ଭରଦ୍ୱାଜ,
Sātwika smṛuti କାଶ୍ୟପ ମୁନିମାନଙ୍କ କୃତ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର (ପଦ୍ମପୁରାଣ)—The codes of Hindu law compiled by 6 of the ancient law-givers of India.

ସାତ୍ତ୍ୱିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାତ୍ତ୍ୱିକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଦୁର୍ଗା (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
Sātwikā A name of Durgā.

ସାତ୍ତ୍ୱିକାହାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ଆହାରଦ୍ୱାରା ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର
Sātwikāhāra ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ସାତ୍ତ୍ୱିକପ୍ରିୟ ଆହାର—The food which improves the good qualities of the partaker.

ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ—ସଂ. ବିଣ (ସାତ୍ତ୍ୱିକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sātwikī The feminine of Sātwika. ବି—ଦୁର୍ଗା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Goddess Durgā.

ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ ପୂଜା—ସଂ. ବି—୧ । ଜପଯଜ୍ଞ ଓ ନିରାମିଷ ନୈବେଦ୍ୟ ଓ
Sātwikī pūjā ସ୍ତବ ପାଠଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ପୂଜା—1. Worship of a Deity performed in a Sātwika manner. ୨ । ଫଳକାମନା ରହିତ ଦେବାରାଧନା—2. Worshipping a Deity without asking for any boon.

ସାତ୍ମକ—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଆତ୍ମନ୍+କ)—ଆତ୍ମବିଶିଷ୍ଟ; ଆତ୍ମା ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ
Sātmaka (ହି. ଶ)—Joined with the soul.
(ସାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାତ୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଆତ୍ମନ୍+ହିତାର୍ଥେ. ଯ=ଆତ୍ମ୍ୟ; ସ=ସହିତ
Sātmya ବର୍ତ୍ତମାନ+ଆତ୍ମ୍ୟ)—୧ । ସୁଖଜନକ (ବୈଦ୍ୟକ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. Producing happiness. ୨ । ସୁଖକର—2. Pleasant. ୩ । ମଙ୍ଗଳକର—3. Beneficial. ସଂ. ବି—୧ । ସାରୂପ୍ୟ; ସରୂପତା (ହି. ଶ)—1. The state of being corporeal. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଯେଉଁ ରସ ସେବନଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ଉପକାର ହୁଏ ଓ ଯାହାର ଫଳରେ ପ୍ରକୃତିବିରୁଦ୍ଧ କୌଣସି କର୍ମ କଲେ ଶରୀରର ଅନିଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ (ହି. ଶ)—2 Any food which is beneficial to the body. ୩ । ଋତୁ, କାଳ, ଦେଶ ଅବସ୍ଥା

ଅନୁକୂଳ ଅହାର ବହାରାଦ (ବୃ. ଶ)—3. Food and conduct befitting particular seasons; and countries.

ସାତ୍ୟକି—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସତ୍ୟକ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—କୃଷ୍ଣଙ୍କ ସାରଥି; Sātyaki ଯଦୁବଂଶୀୟ ବୀରବିଶେଷ—Name of the charioteer of Śrikrushṇa. [ବି—ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ସତ୍ୟକ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ଅପର ନାମ ଯୁଯୁଧାନ । ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷ ସ୍ନେହପାତ୍ର ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ଅର୍ଜୁନଙ୍କଠାରୁ ଏ ଅସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଶିଖିଥିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିବସରେ କୁରୁସେନାଙ୍କ ବ୍ୟୂହ ଭେଦ କରି ଅନେକ ମହାରଥୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଭୂରିଶ୍ରବା ଏହାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିବାରୁ ଅର୍ଜୁନ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭୂରିଶ୍ରବାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ବାହୁ ଛେଦନ କଲେ ଏବଂ ଏ ଭୂରିଶ୍ରବାଙ୍କୁ ବଧ କଲେ । ଯଦୁବଂଶ ଧ୍ୱଂସକାଳରେ ଏ ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ଅସଙ୍ଗ ନାମରେ ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଥିଲା ।]

ସାତ୍ୟଦୂତ—ସଂ. ବି—ସରସ୍ୱତୀ ଆଦି ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ Sātyadūta ହୋମ (ବୃ. ଶ)—Homa performed in honour of Saraswatī and other Goddesses.

ସାତ୍ୟବତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସତ୍ୟବତୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)— Sātyabata ବ୍ୟାସଦେବ—The sage Byāsa. (ସାତ୍ୟବତେୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାତ୍ରାଜିତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସତ୍ରାଜିତ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ରାଜା Sātrājita ଶତାନୀକ—King Śatānika.

ସାତ୍ରାଜିତୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସତ୍ରାଜିତ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)— Sātrājiti ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକତମା ମହିଷୀ ସତ୍ୟଭାମା—Queen Satyabhāmā.

ସାଥ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସାର୍ଦ୍ଧଂ; ସହ; ସହିତ)—୧ । ସହିତ— Sātha 1. With. [ଉ—ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଲାଗି ଯାଉ ତାହାଙ୍କ
ସାଥ ସାଥ ସାଥ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସଙ୍ଗେ—2. In company of. ବି—ସଙ୍ଗ— Company. [ଉ—ଚଳୁଥାଏ ପୁଣି ଯାଇ ସେ କୁତ୍ରା ସାଥ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସାଥରେ—ଦେ. ଅ—ସଙ୍ଗରେ; ସଙ୍ଗେ; ସହିତେ—With; along Sāthare with; in the company of. [ଉ—
ସଙ୍ଗେ, ସାথে ବସିଲି ମୁହିଁ ଯାଉ ମାତଳି ସାଥରେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ.
साथमें (ସାଥିରେ, ସାଥେ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସାଥା(ଥେ)ସାଥି(ଥି)—ଦେ. ଅ—ସାଙ୍ଗେସାଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Sātesāt Sāthā(the)sāth(thi) (See) সাথে সাথে সঙ্গে সঙ্গে (ସାଥିସାଥି) साथसाथ

ସାଥି—ଦେ. ବି—୧ । ସଙ୍ଗ—1. Companionship. ୨ । ସଙ୍ଗୀ—
Sāthi 2. Companion. [ଉ—ସମସ୍ତେ ସୁଖର ସାଥି,
সাথী ଅର୍ଥର ଦାସ; କେବଳ ପଡ଼ିଲେ କେହି କାହାର କୁହେଁ—
साथी ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ. ଆଠଗୁଣ ।] ୩ । ସହଯାତ୍ରୀ—
3. A fellow-traveller. ୪ । ଭାଗିଦାର—
4. Partnership. ୫ । ସହକର୍ମୀ—5. Colleague; fellow; associate. ୬ । ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖଭୋଗରେ ସଙ୍ଗୀ—6. A companion in trouble and
সঙ্গে joy. ଅ—ସଙ୍ଗେ—With. (ଉ—ବଅନ୍ତି ଦେଖା
साथ ମିଳି ଅନ୍ୟ ନଦୀ ସାଥି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)
ବିଣ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ଭଲ ମନ୍ଦରେ ସମାନଭାବରେ ଦାୟୀ—Equally responsible with any person; sharing the responsibility with any person.

ସାଥି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଣାର ସହଚରରୂପେ
Sāthi karibā ଗ୍ରହଣ କରିବା—To take a person
সাথি করা साथी करना as one's companion.

ସାଥି ଦାର—ଦେ. ବି—୧ । ଭାଗିଦାର; ଅଂଶୀଦାର—1. Partner.
Sāthi dār ୨ । ସହଚର—2. Companion.
অংশীদার ভাগীদার साथी

ସାଥି ଦାରି—ଦେ. ବି—ଭାଗିଦାରି—
Sāthi dāri Partnership.
ভাগদারী भागदारी

ସାଥି ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସହଚରରୂପେ ତାକୁ
Sāthi dharibā ଅନୁସରଣ କରିବା—To follow
সাথী ধরা साथ धरना a person as companion.
(ସାଥି ଛାଡ଼ିବା—ବିପରୀତ)

ସାଥି ସଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୀ)—ଦେ. ବି (ସହ ଚର ଶବ୍ଦ)—ସଙ୍ଗୀ—Associate.
Sāthi sanga(ṅgi) (ଉ—ଏକା ରହୁଅଛ କାହିଁ ନୋହେ
সঙ্গী সাথী संगीसाथी ସାଥି ସଙ୍ଗ—ପ୍ରାଚୀ
ନେତ୍ରଭିକ୍ଷାରୂପଣ ଗୀତା ।)

ସାଥୁଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସଙ୍ଗୀ; ସହଚର—1. Companion.
Sāthuā ୨ । ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ସହଚର—2. A guide.
[ସାଥେ(ଥୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୩ । ଯେଉଁ ଯାତ୍ରୀ ପୁରୀରୁ ଅନ୍ୟ
সাথুআ, সেথো साथी ପଣ୍ଡାର ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ଦୂର ଦେଶରୁ ତୀର୍ଥକୁ ଅସିଥାଏ—3. A pilgrim-agent who accompanies another Panda's pilgrims from a long distance to the place of pilgrimage. ପ୍ରାଦେ (ଫିଙ୍ଗୁଳି) ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର; ବଣିଆ—Goldsmith.

ସାଥୋଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସଟୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāthorda (etc) Satordā etc (See)

ସାଦ—ସଂ ବି (ସଦ୍ ଧାତୁ—ଅବସନ୍ନ ହେବା+ଭାବ ଅ) ୧ । ଅବସାଦ—
Sāda 1. Grief. ୨ । ଗତି—2. Motion.

୩ । ଶରଣ—3. Taking shelter. ୪ । ଅଳସ୍ୟ—4. Idleness; inertness. ୫ । ଶୀଣତା; କୃଶତା-5. Leanness. ୬ । ବିନାଶ—6. Destruction. ୭ । ହିଂସା—7. Malevolence. ୮ । ବିଶୁଦ୍ଧି—8. Purity. ୯ । ଇଚ୍ଛା (ପ୍ରକୃତିବାଦ)-9. Desire. ୧୦ । ଗର୍ଭିଣୀର ଭକ୍ଷଣେଚ୍ଛା; ଦୋହଦ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—10. The desire of a pregnant woman for particular articles of food.

ସାଦତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧। ଅଭ୍ୟାସ—1. Habit. ୨ । (ପୁଂ) Sādat ମୁସଲମାନ ନାମ—2. A name of Mahomedans.
सादत् आदत

ସାଦତ୍ ଅଲ୍ଲୀ—ଦେ· ବି (ନାମ)—୧ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ବଂଶର Sādat allī ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା—1. Name of the founder of the nabab family of Oudh.
सादत आली सादत आली
[ଦ୍ର—ଏ ପାରସ୍ୟରୁ ଭାରତକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆସି ମୁସଲମାନ୍ ରାଜା ମହମ୍ମଦ ସାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଯୋଧ୍ୟା ଓ ଅଲ୍ଲାହାବାଦର ନାବାବପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ପରେ ଆଗ୍ରା ଓ ବଙ୍ଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନ ନବାବ ହୋଇ ଖ୍ରୀ ୧୭୩୯ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ଜନୈକ ନବାବ—2. Name of a Nabab of Oudh. [ଦ୍ର—ଅସଫ୍ଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ ସର୍ ଜନ୍ ସୋର୍ କର୍ତ୍ତୃତାରେ ଏହାଙ୍କୁ ୧୭୯୮ ରେ ନବାବ-ଗାଦିରେ ବସାଇଥିଲେ ।]

ସାଦନ—ସ ବି (ସଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ, ସାଦ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅନ)—୧ । Sādana ସଦନ; ଗୃହ (ଭରତ)—1. House; dwelling. ୨ । (+ଭାବ ଅନ)—ବିନାଶନ—2. Destroying. ୩ । ଅବସାଦ; ବିଷାଦ ଜନ୍ମାଇବା—3. Causing sorrow or grief. ୪ । ଦୂରୀକରଣ-4. Removing.

ସାଦନୀ—ସ ବି (ସଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ସାଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ+ଈ)—Sādanī କଟୁକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ତ୍ରିପୁଙ୍ଗ—Black hellebore.

ସାଦଜୟ—ଦେ· ବି (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବିବିଶେଷ—Sādajaya Name of an ancient Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ 'ଶାଳୋବାସ୍ତୁତି' ପଦ୍ଧତି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ ।]

ସାଦର—ସ. ବି (ସ+ଆଦର; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଆଦରଯୁକ୍ତ—Sādara Cordial; respectful; fond. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି—ଲାଞ୍ଚ ବା ବକ୍ସିସ୍—Bribe or illegal gratification or tip.

ସାଦର ବଚନ—ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—ଆଦରଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ—Sādara bachana Cordial words.

ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣ—ସଂ· ବି (କର୍ମଧା)୧—ଆଦରଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ—Sādara sambhāshaṇa 1. Cordial conversation. ୨ । ଆଦରଯୁକ୍ତ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ଭାଷଣ—2. Cordial welcome.

ସାଦରାଲିଙ୍ଗନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ ଅଲିଙ୍ଗନ—Sādarāliṅgana Cordial embrace.

ସାଦରି କୋଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କେନ୍ଦୁଝର, ବାମଣ୍ଡା ଅଦ Sādari kola ଗଡ଼ଜାତରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ କଥିତ ବିହାରୀଭାଷା—The Bihari language spoken by the non-aryans of Keonjhar, Bamra and other northern Oriya States. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ଦେଖାଯାଏ ।]

ସାଦରେ—ଦେ· କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ସାଦର*)—ଆଦର ସହକାରେ—Sādare Cordially; fondly.
सादरे सादर्

ସାଦା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ସାଧା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sādā (etc) Sādhā-etc (See).

ସାଦି—ସ. ବିଣ (ସଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଇ)—ଅବସନ୍ନ—Pulled Sādi down; overpowered. ବି—୧ । ସାରଥି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Charioteer. ୨ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ବା ଗଜାରୋହୀ ବା ରଥାରୋହୀ ଯୋଦ୍ଧା (ଭୂଶବ୍ଦ କୋଷ)—2. A warrior riding a horse or elephant or car. ୩ । ବାୟୁ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର)—3. The air.

ସାଦିତ—ସଂ. ବି (ସଦ୍. ଧାତୁ ଣିଚ୍—ସାଦ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—Sādita ୧। ବିଷାଦିତ—1. Aggrieved; afflicted with grief. ୨ । ଶରଣପ୍ରାପିତ—2. Given shelter; having taken refuge. ୩ । ଗମିତ—3. Caused to go. ୪ । ଦୁର୍ବଳୀକୃତ—4. Emaciated.

ସାଦୀ—ସଂ. ବି (ସଦ୍. ଧାତୁ+ଇନ୍; ସାଦନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—Sādī ୧ । ଘୋଡ଼ସବାର; ଅଶ୍ୱାରୋହୀ (ଅମର)—1. A horseman; rider, jockey. ୨ । ଗଜାରୋହୀ (ମେଦିନୀ)—2. A warrior riding an elephant. ୩ । ରଥାରୋହୀ (ମେଦିନୀ)—3. A warrior riding a car. ୪ । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟ—4. Cavalry soldier. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାଧବାନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—Nickname of 'Sādhabī'.
सादी
साधी

ସାଦୃଶ(ଶେ)—ଗ୍ରା· ଅ—ସଦୃଶ—Like. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ସାଦୃଶେ Sādṛuśa(śe) ଚଳେ । କୃଷ୍ଣ. ପ୍ରେମ ଅମୃତ ।]
सादृश साहश

ସାଦୃଶ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସଦୃଶ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସଦୃଶତା; ତୁଲ୍ୟତା—Sādṛuśya 1. Similarity; resemblance. ୨ । ସମାନତା—2. Equality; likeness.

୩ । ଆଲେଖ୍ୟ; ଛବି; ମନୁଷ୍ୟର ରୂପ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ବା ଫଟୋ—3. A portrait; a photo. ୪ । କୁରଙ୍ଗ; ମୃଗ (ହି. ଶ)—4. Deer.

ସାଧ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସାଧନ କରିବା—1. To perform. ୨ । Sādha (root) ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବା; ସିଦ୍ଧ କରିବା; ସମାଧାନ କରିବା—2. To accomplish. ୩ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିର୍ମାଣ କରିବା—3. To build or make.

ସାଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାଦ; କିଂବା ସ୍ୱାଦ, ବା ଶ୍ରଦ୍ଧା)—ଶାଧ Sādha (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sādha etc. (See) ୧ । সাধ ଗର୍ଭିଣୀର ଦୋହଦ; ଗର୍ଭିଣୀର ଭୋଜନ କରିବାର ସ୍ପୃହା— साध 2. The desire of a pregnant woman for a particular article of food. ୨। ଗର୍ଭିଣୀର ବାଞ୍ଛିତ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Particular article of food desired by a pregnant woman. ୩ । ଚଳିତ ସ୍ଥିଅ; ଗର୍ଭର ସପ୍ତମ ମାସ ପରେ ଗର୍ଭିଣୀର ଭୋଜନାର୍ଥ ବନ୍ଧୁ ଆଦିଙ୍କ ଘରୁ ପ୍ରେରିତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ—3. Victuals and sweets sent to a pregnant woman after the 7th month of her pregnancy. ୪ । ଅଭିଳାଷ; ବାଞ୍ଛା—4. Desire; wish. ୫ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ସଉକ—5. Fancy or fondness for any article.

ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ (ସାଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍—ସାଧି. ଧାତୁ=ସିଦ୍ଧ କରିବା+ Sādhaka କର୍ତ୍ତି. ଅକ)—୧ । ସାଧନକାରକ; ନିଷ୍ପାଦକ— [ସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Accomplishing. ୨ । ନିପୁଣ; ଦକ୍ଷ—2. Expert; skilful. ୩ । ଆରାଧକ; ପୂଜକ—3. Worshipping. ୪ । ସହାୟକ—4. Helping. ୫ । ପୂର୍ଣ୍ଣକାରକ—5. Fulfilling. ୬ । କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ—6. Helping a person in the accomplishment of a work. ବି—୧ । ଦେବତାଙ୍କର ପୂଜକ—1. Worhshipper or devotee of a Deity. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An associate or assistant. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମନ୍ତ୍ରାଦିରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥାଏ—3. A person who has succeeded in bringing a 'Mantra' to its fruition. ୪ । ଯୋଗୀ; ତପସ୍ୱୀ; ଯୋଗସାଧକ—4. A person practising austerities. ୫ । ମନ୍ତ୍ରାଦି ସାଧନରେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person engaged in practising any esoteric formula. ୬। ଯାହା ଦ୍ୱାରା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୁଏ—6. A person or instrument with whose help a work is accomplished. ୭ । ଭୂଗୀଅ; ଓଝା (ହି. ଶ)—7. An exorcist. ୮ । ପୁତ୍ରଂଜୀବ ଗଛ (ହି. ଶ)—8. Putramjība tree. ୯। ଦଅଣା ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—9. Da-aṇā. (plant). ୧୦ । ପିତ୍ତ (ହି. ଶ)—10. Bile.

ସାଧକା—ସଂ. ବି. [ସ୍ତ୍ରୀ]—(ସାଧକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ; ଯାହାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ Sādhakā କଲେ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ହୁଏ)—ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.

ସାଧନ—ସଂ. ବି (ସାଧ୍. ଧାତୁ=କର୍ମ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବା +କରଣ. ଅନ)—Sādhana ୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି; କରଣ କାରକ; ଯାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ କ୍ରିୟା ସାଧିତ ହୁଏ—1. (Grammar) The 3rd or the instrumental case (applied in cases where an act is performed by or with the help of any thing or person). ୨ । (ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର) ହେତୁ—2. (Logic) What leads to a conclusion; sufficient reason. ୩ । (+ଭାବ. ଅନ) ସମ୍ପାଦନ; ନିଷ୍ପାଦନ—3. Accomplishment of a work. ୪ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲାଭ—4. Attainment of an aim or object. ୫ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଧାତୁ ଆଦିର ଶୋଧନ କର୍ମ—5. The act or process of purifying metals for medicinal purposes. ୬ । ସିଦ୍ଧି ଲାଭ—6. Fruition; fulfilment. ୭ । କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ଉପାୟ—7. Appliance; expedient; means employed to accomplish a work. ୮ । ହେତୁ; କାରଣ—8. Reason; cause. ୯ । ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ; ଗଣିତାଦିର ପ୍ରଶ୍ନ ସମାଧାନ—9. Solution of a problem. ୧୦ । ସାମଗ୍ରୀ; ଉପକରଣ—10. Materials. ୧୧ । ଉପାୟ (ମେଦିନୀ) 11. Resources; means. ୧୨ । ମାରଣ—12. Killing; slaughter. ୧୩ । ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟିକ୍ରିୟା (ଅମର, ଭରତ)—13. Funeral rites; obsequies; disposal of a dead body. ୧୪ । ଅଗ୍ନିଦାନ; ଶବ ସତ୍କାର (ଅମର ଭରତ); ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ ଦାହ କ୍ରିୟା—14. Cremation; igniting or setting fire to a corpse. ୧୫ । ଗତି; ଗମନ (ଅମର; ଭରତ)—15. Going; movement. ୧୬ । ପଦାର୍ଥ; ଦ୍ରବ୍ୟ (ଅମର; ଭରତ)—16. Thing; article. ୧୭ । ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ (ଅମର, ଭରତ)—17. Riches; wealth. ୧୮ । ଅର୍ଥଦାପନ (ଅମର, ଭରତ)—18. Investment of money. ୧୯ । ବିନାଶନ-19. Destroying. ୨୦ । ଶୁକ୍ରଜାନବାଧକ (ମେଦିନୀ)-

[କଥା—ଘୋଡ଼ା, ହାତୀ, ରଥ, ଅସ୍ତ୍ର, ଶସ୍ତ୍ର, ଗୁଳିଗୋଳା] 20. The sinews of war. ୨୧ । ସୈନ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—21. Army. ୨୨ । ବାହନ (ମେଦିନୀ)-22. Conveyance. ୨୩ । ଶିଶ୍ନ; ମେଢ୍ର (ମେଦିନୀ)-23. Penis; male organ. ୨୪ । ଉଧ (ଧରଣୀ) ପଶୁମାନଙ୍କ ସ୍ତନ ବା ପଣ୍ଡା—25. Udder. ୨୫ । ମୈତ୍ରୀ (ଧରଣୀ)—25. Friendship. ୨୬ ସିଦ୍ଧୌଷଧ (ମେଦିନୀ)—27. Infallible or effective medicine. ୨୮ । ଅନୁବ୍ରଜ୍ୟା; ଅନୁଗମନ (ଅମର, ଭରତ)—28. Following. ୨୯ । ତପସ୍ୟା—29. Penance; religious austerities. ୩୦ । ତପସ୍ୟା ଓ ଜପ ଓ ସଂଯମାଦିଦ୍ୱାରା ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ କରଣ—30. Act of exercising or practising a spiritual formula to bring it to fruition. ୩୧ । ଉପାସନା; ଅର୍ଚ୍ଚନା—31. Worshipping. ୩୨ । କାରିଗରର ଯନ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରାଦି—32. Implements or instruments of an artisan. ୩୩ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା—33. Punishing. ୩୪ । ପ୍ରମାଣ (ହି. ଶ)—34. Evidence. ୩୫ । ଋଣ ଅଦାର ଶୋଧନ (ହି. ଶ)—35. Liquidation of loan. ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ୟାୟାମ; କୁସ୍ତି; କସରତ—1. Physical exercise; athletics. ୨ । ପଡ଼ିଆ ବା ଜଙ୍ଗଲ ଜମିକୁ ଆବାଦ କରିବା—2. Reclamation of waste or jungle land. ୩ । ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କର୍ମ—3. Act of pleasing or satisfying a person. ୪ । ପଶୁ ଆଦିଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ତାଲିମ କରିବା—4. Training of animals etc. for work.

ସାଧନ କରିବା—ଦେ. କି—୧ । ସମ୍ପନ୍ନ କରିବା—1. To accomplish.
Sādhana karibā ୨ । ଫଳସିଦ୍ଧି ଘଟାଇବା—
साधन करना 2. To bring about the fruition.
साधन करना ୩ । ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠାନାଦି କରିବା—3. To perform suitable rites for bringing a mystic formula to its fruition. ୪ । (ସମସ୍ୟାକୁ) ସମାଧାନ କରିବା—4. To solve (a ridle or problem). ୫ । କୁସ୍ତି ବା ଦଣ୍ଡ ଇତ୍ୟାଦି କରିବା—5. To perform athletic feats or exercises. ୬ । ତାନ୍ତ୍ରିକସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା—6. To attain success in Tantric rites. ୭ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା—7. To punish. ୮ । ସଂଯତ କରିବା—8. To bring under control. ୯ । (ଅନାବାଦୀ ଜମିକୁ) ଆବାଦ କରିବା—9. To reclaim (waste land). ୧୦ । ଦୁଷ୍ଟ ଜୀବକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡାଦି ଦ୍ୱାରା ଆୟତ୍ତ କରିବା; ପୋଷ କରିବା—10. To train or break a wicked beast.

ସାଧନ କ୍ଷମ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍; ସାଧନ ବିଷୟରେ କ୍ଷମ)—
Sādhana kshama ସାଧନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ—Able to
(ସାଧନ କ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) accomplish

ସାଧନନିଷ୍ଠ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀ; ସାଧନ+ନିଷ୍ଠା+ଅ)—ସାଧନ
Sādhananishṭha ବିଷୟରେ ଏକାଗ୍ର ଚିତ୍ତ—
(ସାଧନନିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) Bent on accomplishing
(ସାଧନନିଷ୍ଠତା—ବି) anything.

ସାଧନ ନିଷ୍ଠା—ସଂ ବି (୭ମୀ ତତ୍) ସାଧନ କରିବା ବିଷୟରେ ତତ୍ପରତା-
Sādhana nishṭhā Eagerness in accomplishing any thing. ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାଧନନିଷ୍ଠ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସାଧନନିଷ୍ଠର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sādhananishṭha.

ସାଧନ ଭଜନ—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ସଂ. ସାଧନ ଓ ଭଜନ)
Sādhana bhajana ତପଜପ; ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା—
সাধন ভজন साधन भजन Various acts of performing religious rites; worship and meditation.

ସାଧନା—ସଂ. ବି (ସାଧ ଧାତୁ=ସମ୍ପାଦନ କରିବା+ଣିଚ୍. ଅନ+ଆ)
Sādhanā ୧ । ସାଧନ (ଦେଖ)—1. Sādhana (See) ୨ । ସିଦ୍ଧିଲାଭ ପାଇଁ କରାଯିବା ଚେଷ୍ଟା ଓ ଉପାୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା—2. Expedients and means for accomplishing any act. ୩ । ସିଦ୍ଧି—3. Accomplishment. ଦେ. ବି—ତାଲିମ—Training.

ସାଧନୀ—ସଂ. ବି—ସମାଧାନକାରୀ (ପୁସ୍ତକାଦି)—(a book) In
Sādhani which problems have been solved.

ସାଧନୀୟ—ସଂ. ବି (ସାଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧ । ଯାହା
Sādhaniya ସମ୍ପାଦନ କରି ଯାଇପାରେ; ସାଧ୍ୟ—
(ସାଧନୀୟତା—ବି) 1. Practicable. ୨ । ସାଧନଯୋଗ୍ୟ-2. Capable of being accomplished. ୩ । ଆରାଧନୀୟ—3. Worshippable. ୪ । ସାଧିତ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ—4 Fit to be accomplished.

ସାଧବ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାଧୁ ଶବ୍ଦର ବହୁବଚନ ସାଧବଃ)—୧ । ସାଧୁ
sādhaba ବ୍ୟକ୍ତି—1. An upright man.
(ସାଧବାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଉ—ଏଣୁ ସାଧବେ ତପୋ ଶ୍ରେଣୀ,
সাধব साधव ଅନନ୍ତପଣ ଗୁଣବଳି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ୨ । ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Learned person. (ଉ—ବେନ ଦେ ସାଧବ ବଚନ ଉଷ, ସନ୍ନବେଶୀ ପୁଂସ ପ୍ରେମ ଅବେଶ—ଗୋଲକ ଉତ୍ତରେଖା ।) ୩ । ସାଧୁ; ମହାଜନ; ବଣିକ
महाजन साहुकार 3. A merchant.

[ଦ୍ର—କାହାଣୀରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, କଟୁଆଳ ଓ ସାଧବ ଏପରି ୪ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଥାଏ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପୁଅମାନେ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗାତ କରିଥିବା ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଥାଏ ।] ୪ । ନୌବଣିକ; ବୋଇତଧଳ—4. A merchant trading by ships. ୫ । ମୂଳଧନାଧାର; ସାହୁକାର—5. A capitalist. ୬ । ଲକ୍ଷପତି—6. A millionaire.

ସାଧବଘର ବୋହୂ—ଦେ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ; ଯାଠ ପୋକ; ମଖମଲ Sādhabaghara bohū ପୋକ—The Coccinella; মখমলীপোকা, সিন্দুরেপোকা the cochineal insect; बीरबहुटी Coccus Cactii. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ନାଲି ମଖମଲ ପରି କୋମଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଆବରଣବିଶିଷ୍ଟ, ଷଟ୍‌ପାଦ ପ୍ରବିପଦ୍ମ ପୋକ । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇଟି ଜାତି ଅଛି । ଏମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ ପୋକ । ଅଣ୍ଡିରି ପୋକଙ୍କର ଦୁଇଟ ପକ୍ଷ ଅଛି ଓ ସେମାନେ ସ୍ତ୍ରୀପୋକଙ୍କଠାରୁ ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ; ମୁଣ୍ଡଅଗ୍ରେ ଦୁଇଟି ଶିଙ୍ଗ ଓ ପଚ୍ଛ ପାଖେ ୨ଟି ସରୁ କେଶ ବାହାର ଥାଏ । ବର୍ଷାଋତୁରେ ଏମାନେ ପତ୍ରଅ ଭୂଇଁରେ ବୁଲୁ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ନାଗଫେଣିଅ ଗଛରେ ବସା କରି ରହନ୍ତି । ସାଧବ ଘରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନାଲି ପାଟଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲାପରି ଏମାନେ ମଖମଲ ଆବରଣରେ ଆବୃତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଏହି ନାମ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ।] (ଉ—"ଶ୍ୟାମଳ ଦୂବାଦଳେ ଶୋଭନ୍ତ ମଗ୍ନ, ସାଧବବୋହୂ ଉଥିପରେ ଶୋଭଇ ଯେ—ବର୍ଷା. ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ।) ୨ । ସାଧବ ବା ବଣିକ ବଂଶର କୁଳବଧୂ—2. The house-wife of a Sādhaba's family.
(ସାଧବବୋହୂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଧବାଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସାଧବର ସ୍ତ୍ରୀ—1. A female of Sādhabāṇi the merchant class. ୨ । ସାଧବଘର সাধুনী, সাধুয়ানী ବୋହୂ (ଦେଖ)—2. Sādhabaghara bohū. (See)
साहुकारनी
সাধুর বউ बीर बहुटी সিন্দুরে পোকা

ସାଧବୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସାଧ୍ୱୀ)—୧ । ସାଧ୍ୱୀ; ସତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A Sādhabī chaste woman. (ଉ—ଛନ୍ତି ସାଧବୀ ପତିବ୍ରତା, সাধ্বী साधवी ମନ୍ତ୍ର ହୋଇବେ ଅତ୍ୟେ ଭଣ୍ଡା । ଜଗନ୍ନାଥ. এযোস্ত্রী सधवा ଭାଗବତ ।) ୨ । ଅଦ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ; ସଧବାସ୍ତ୍ରୀ—সতী साधवी 2. A woman whose husband is alive. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—3. A name given to females.

ସାଧୟିତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସାଧ ଧାତୁ + କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ସାଧନୀୟ (ଦେଖ) Sādhayitabya Sādhanīya (See).

ସାଧୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସାଧ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—Sādhayitā ସାଧକ; ସାଧନକାରୀ—Accomplishing.
(ସାଧୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଧର୍ମ୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସଧର୍ମ୍ମ + ଭାବ. ଯ)—୧ । ସାଦୃଶ୍ୟ—Sādharmmya 1. Similarity. ୨ । ଏକଧର୍ମିତ୍ୱ; ସଧର୍ମିତା—2. The state of having the same quality.

ସାଧା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ଶାଧା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sādhā (etc) Śādhā etc (See)

ସାଧା କପି—ଦେ. ବି (କଣଚିଅ)—ସରକାରୀ ଦଲିଲର ଯେଉଁ Sādhā kapi ନକଲରେ ମୋହର ମଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାଏ—
সাদা কপি सादा कौपी A plain copy of any document of a court, which is not certified to be a true copy; an uncertified copy of a public document.

ସାଧାରଣ—ସଂ. ବିଣ (ସ + ଅଧାରଣ=ମାନ, ଅଧାର; କିମ୍ବା ସ + Sādhāraṇa ଧାରଣା=ସଧାରଣା+ଅ)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ (ସାଧାରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଦ୍ୟମାନ—1. Common to all. ୨ । ସାମାନ୍ୟ; ଯାହା ସର୍ବଦ ବା ସବୁସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ—2. Ordinary; general. ୩ । ଇଜମାଲି, ଯହିଁରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଧିକାର ଥାଏ—3. Joint; owned by all. ୪ । ବହୁଭୋଗ୍ୟ—4. Enjoyable by many. ୫ । ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ; ଏକବିଧ—5. Similar. ୬ । ଅନେକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—6. Relating to many. ୭ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ—7. Public; manifest. ୮ । ସାର୍ବଜନିକ—8. Universal. ୯ । ସରଳ; ସହଜ (ବ୍ୟ. ଣ)—9. Easy. ବି—୧ । (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ହେତ୍ୱାଭାସ ବିଶେଷ—1. Name of a kind of general indication. ୨ । ଭାବପ୍ରକାଶ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଙ୍ଗଲ, ଜଳ, ରୋଗ, ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଆଧିକ୍ୟ ହୋଇଥାଏ (ବ୍ୟ. ଣ)—2. A country where jungle, water, sickness, cold and heat are extensive. ୩ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଦେଶର ଜଳ (ବ୍ୟ. ଣ)—3. The water of the above country. ଦେ. ବି—ଜନ ସାଧାରଣ—The public. ବିଣ—୧ । ସାଧା; କପଟ—1. Frank; guileless. ୨ । ଗର୍ବହୀନ—2. Prideless; having no pride.
ସାଧାରଣତା, ସାଧାରଣତ୍ୱ, ସାଧାରଣ୍ୟ—ବି
সাধারণ
साधारण

ସାଧାରଣ ଗୁଣ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଗୁଣ ସବୁଠାରେ ଦେଖାଯାଏ—Sādhāraṇa guṇa General or common quality or attribute.

ସାଧାରଣତଃ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସାଧାରଣ୍ୟ + ତସ୍=ସାଧାରଣ୍ୟତଃ)—Sādhāraṇataḥ ୧ । ସବୁସ୍ଥଳରେ—1. Generally; commonly. ୨ । ମୋଟାମୋଟି; ସ୍ଥୂଳତଃ—2. Roughly. ୩ । ସବୁଠାରେ; ସର୍ବତ୍ର—3. Everywhere. ୪ । ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ—4. Ordinarily. ୫ । ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ବା ଲୋକରେ—
সাধারণতঃ
साधारणतः

5. In many places or instances. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷଣ ଥିବାରୁ ସେଥିରେ ତସ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ବିରୁଦ୍ଧ । ସାଧାରଣ ଶବ୍ଦରୁ ଷ୍ୟଞ୍ ସାଧାରଣ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ତସ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ ସାଧାରଣ୍ୟତଃ ପଦ ହେବ; ମୂଳତଃ ମଧ୍ୟ ସେ ରୂପର ଗୋଟିଏ ଅବ୍ୟାକରଣିକ ବ୍ୟବହାର ଅଛି ।]

ସାଧାରଣ ତନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବି—ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା Sādhāraṇa tantra ପରିଚାଳିତ ଶାସନ ତନ୍ତ୍ର—Democracy; republic. সাধারণ তন্ত্র साधारण तन्त्र

ସାଧାରଣ ଦେଶ—ସଂ. ବି—୧ । ଜାଙ୍ଗଲାନୂପଲକ୍ଷଣସମ୍ପନ୍ନ ସ୍ଥାନ—Sādhāraṇa deśa 1. Jungly and marshy country. ୨ । ସାଧାରଣ ୨ (ଦେଖ)—2. Sādhāraṇa 2 (See)

ସାଧାରଣ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ସାଧାରଣ ଗୁଣ (ଦେଖ) Sādhāraṇa dharma 1. Sādhāraṇa guṇa (See) ୨ । ଚାତୁର୍ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟର ପ୍ରତିପାଳ୍ୟ ଧର୍ମ—2. Observances observable by the 4 castes of the Hindu society. ୩ । ସାର୍ବଜନୀନ ଧର୍ମ—3. Universal religion.

ସାଧାରଣ ପଞ୍ଚାଏ(ୟ)ତ୍—ଦେ. ବି—ଚୌକିଦାରୀ ପଞ୍ଚାୟତର ପ୍ରେସି- Sādharaṇa pañchāe(ya)t ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ମେମ୍ବର ଗଣ—The members of a Chawkidary Panchayet except the President. সাধারণ পঞ্চায়ত্ साधारण पंचायत

ସାଧାରଣ ପଥ(ମାର୍ଗ)—ସଂ. ବି—ସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ରାସ୍ତା—Sādhāraṇa patha (mārga) Public road; highway.

ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ସର୍ବ- Sādhāraṇa pustakālaya ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କରିବା ପାଇଁ ଅଧିକାରୀ ଅଟନ୍ତି—Public library. সাধারণ পুস্তকালয় साधारण पुस्तकालय

ସାଧାରଣ ସଭା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ସଭାରେ ଜନସାଧାରଣ ଯୋଗ Sādhāraṇa sabhā ଦେଇ ପାରନ୍ତି—Public meeting. সাধারণ সভা साधारण सभा

ସାଧାରଣ ସମ୍ପତ୍ତି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର Sādhāraṇa sampatti ଅଧିକାର ଅଛି—Public property. সাধারণ সংপত্তি साधारण संपत्ति

ସାଧାରଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା, ସାଧାରଣୀ+ସ୍ତ୍ରୀ)—ପଣ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ; ଗଣିକା; Sādhāraṇa strī ବାରବନିତା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—A public (ସାଧାରଣ ରମଣୀ, ସାଧାରଣ ବନିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) woman; a prostitute.

ସାଧାରଣ ହିତ—ଦେ. ବି—ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ—Public weal; Sādhāraṇa hita the benefit of all; public good. সাধারণ হিত साधारण हित

ସାଧାରଣ ହିତକର—ଦେ. ବିଣ—ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମଙ୍ଗଳକର—Sādhāraṇa hitakara Beneficial to the public. সাধারণ হিতকর साधारण हितकर

ସାଧାରଣୀ—ସଂ. ବିଣ—ସାଧାରଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Sādhāraṇī Sādhāraṇa. ବି—୧ । କୁଞ୍ଚିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଚାବି—1. A key. ୨ । କାଇଞ୍ଚ; ଗୁଞ୍ଜାଫଳ—2. A red seed; Abrus Precatorius. ୩ । (ନାମ) ଅପ୍ସରାବିଶେଷ (ଶ୍ରୀ. ଶ)—3. Name of a heavenly nymph.

ସାଧାରଣେତର—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମଧା; ସାଧାରଣ+ଇତର)—Sādhāraṇetara ଅସାଧାରଣ; ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ—Extraordinary. [ଦ୍ର—ପଦ ନଖଦୋଷ ବଳିକୁ, ଉଷବଗ- ଫଣୀ ଫଣକୁ; ସାଧାରଣେତର ଗୁଣକୁ, କରନ୍ତ ପାରନ୍ତେ ନାହିଁ ଗଣନା—ବନ୍ଦମୂର୍ତ୍ତି. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସାଧାରଣ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସାଧାରଣ+ଷ୍ୟଞ୍. ଯ)—୧ । ସାଧାରଣ ହେବାର Sādhāraṇya ଭାବ; ସାଧାରଣତା—1. State of being common or ordinary. ୨ । ସାମ୍ୟ—2. Equality. ୩ । କୁଞ୍ଚିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଚାବି—3. A key. ୪ । ଏକଦେଶୀୟ ଜନସାଧାରଣ ବା ଜାତି; ଜନସମୂହ—4. A community; a people. ୫ । ଯେଉଁ ଦୋଷ ବା ଗୁଣ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଅଛି—5. Common quality (virtue or vice).

ସାଧା ସିଧା(ଦା)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସରଳ ଓ ନିଷ୍କପଟ; ସରଳମତି—Sādhā sidhā(dā) 1. Frank and guileless (person). ୨ । ଅନଳଙ୍କୃତ—2. Plain; unadorned. সাদাসিদা[দে] सादासिधा

ସାଧିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାଧକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ; ଇକାରେ ସାଧକା)—Sādhikā ୧ । ସାଧକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Sādhaka. ବି—୧ । ସୁଷୁପ୍ତି; ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)- 1. Slumber; deep sleep. ୨ । ଶାସନକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—2. A female ruler; governess.

ସାଧିକାର—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅଧିକାର)—ଅଧିକାରଯୁକ୍ତ—Sādhikāra Having authority.

ସାଧିତ—ସଂ. ବିଣ (ସାଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+କର୍ମ କ୍ତ)—୧ । ନିଷ୍ପାଦିତ; Sādhita ସମ୍ପାଦିତ—1. Effected; accomlipshed. ୨ । ସମାହିତ—2. Solved. ୩ । ବିନାଶିତ—3. Destroyed. ୪ । ଦଣ୍ଡିତ—4. Punished. ୫ । ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ନିରୂପିତ—5. Proved. ୬ । ଶୋଧିତ—6. Rectified. ୭ । ଦାପିତ—7. Bestowed; invested. ୮ । ଶୋଧିତ (ଶ୍ରୀ. ଶ)—8. Purified. ୯ । ପରିଶୋଧିତ (ଋଣାଦି) (ଶ୍ରୀ. ଶ)—9. Liquidated (loan)

ସାଧିତାର୍ଥ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଧିତ ହୋଇଅଛି ଅର୍ଥ ଯାହାର)
Sādhitārtha —ଯାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି—
(ସାଧିତାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) One who has his aim or object accomplished.

ସାଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସାଧ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସାଧନ କରିବା (ଦେଖ)
Sādhibā 1. Sādhana karibā (See) [ଉ—ଇଚ୍ଛା
ସାଧା ଯେବେ ସୁଖଭୋଗ ଚୋ । ଅଲସ୍ୟ କଲାସେ ଅଦ୍ଭୁତ
ସାଧନ କରା, ସାଧନା କର ସାଧ ସଦା କର୍ମଯୋଗ ଚୋ—ବାଳ-
(ସାଧା[ଧେ]ଇବା—ଣିଜନ୍ତରୂପ) କୃଷ୍ଣ. ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ।] ୨ ।
ବହୁ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଚନ୍ଦା ଦେବା ଅର୍ଥ ଆଦାୟ କରିବା—
2. To collect subscription from many persons. ୩ । ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଧନ ଆଦାୟ କରିବା—
3. To collect money. (ଯଥା—ଭେଟଦାଗଣ୍ଡା
ସାଧିବା ।) ୪ । ପୂର୍ବର ବୈରି ଶୋଧନ କରିବା—
4. To be avenged. [ଉ—ସାଧିବାକୁ ମନ
ଥିଲେହେଁ ପ୍ରାଣକୁ ବାଧିବା ଯାଏ କି କଥା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
ସଙ୍ଗୀତ] ୫ । ଅନୁନୟ ବିନୟ କରିବା—5. To make
solicitations; to make humble prayers.
୬ । ମନ୍ତ୍ର ଓ ଉପାସନାଦ୍ୱାରା ଦେବଦେବୀ ଅବଙ୍କୁ ବରପ୍ରଦ
କରାଇବା—6. To obtain boons from
Deities and spirits by the performance
of esoteric rites. (ଉ—ସାଧିଅଛି ଏ କି ସହଜ
ଦେବୀକ ଏହାକୁ ସାଧକ ଦେ ବଳ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତରାକର
ଚମ୍ପୂ ସଙ୍ଗୀତ ।) ୭ । ବଶୀଭୂତ କରିବା—7. To
bring under control. (ଉ—ଯେ ଶାଗ ଫଳ
ମୂଳ ଖାଉଛନ୍ତି, ମନକୁ ନାନାପ୍ରକାର ସାଧନ୍ତି—ପ୍ରାଚୀ
ସରିଚେଳୀତ ।) ୮ । ସାଧିକରିବା; ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ କୃଷି
ଅର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଅବାଦଯୋଗ୍ୟ କରିବା—8. To reclaim
waste land and bring it under cultivation.
୯ । (ପ୍ରାଚୀନ)—ଶାସନ କରିବା (ମାଦଳା
ପାଞ୍ଜି)—9. To govern; to rule. (ଉ—
ଇନ୍ଦ୍ର ଆସନେ ବସି ଭୋଗେ ତ୍ରିଲୋକ ସାଧିବଇ କଣେ—
ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ୧୦ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—
10. To oppress. ୧୧ । (ଅପର ଅନିଷ୍ଟ, ମନ୍ଦ,
ଅମଙ୍ଗଳ) କରିବା—11. To do; to commit
(harm or evil to another). (ଉ-ଘନ ଚଳ ଭର
ବାହ୍ନି ଅନଙ୍ଗ ସାଧିବା ନାହିଁ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଉପାନୁପ
ଉପାଖ୍ୟ) ୧୨ । ଗଣିତର ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବା—
12. To solve a mathematical problem.
୧୩ । ମଣ କରିବା—13. To train or break
(an animal). (ଯଥା—ମୁଁ ଏ ଘୋଡ଼ାକୁ ଉତ୍ତମ
ସାଧିଲଣି, ସେ ଅଉ ଦୁଷ୍ଟାମି କରୁ ନାହିଁ ।) ୧୪ । ସିଦ୍ଧିଲାଭ
କରିବା—14. To attain success. (ଉ—ଯେଉ
ପଥରେ ଚଳି ସାଧିଲି ମନୋରଥ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ
ସଭା ।) ୧୫ । ଜିଣିବା—15. To conquer. (ଉ—
ବହୁ ଯୋଧୀ-ବଳରେ ପାରବ ଯେ ସାଧି-ଭଞ୍ଜ- ବୈଦେହୀଶ-
ବିଳାସ ।) ୧୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗଣନାଦ୍ୱାରା ଫଳାଫଳ
ବାହାର କରିବା—16. (astrology) To determine the result by calculation. (ଯଥା—
ଜାତକ ସାଧିବା ।)

ସାଧିମା—ସଂ. ବି (ସାଧୁ+ଭାବ ଇମନ୍; ସାଧିମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା.
Sādhimā ୧ବ)—ସାଧୁତା—Honesty; uprightness.

ସାଧିଷ୍ଠ—ସଂ. ବଣ (ସାଧୁ+ଅତ୍ୟର୍ଥେ. ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧୁ—
Sādhishtha 1. Very honest. ୨ । ଅତି ନ୍ୟାଯ୍ୟ-
2. Very legitimate or proper. ୩ । ଯୋଗ୍ୟ;
ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit. ୪ । କଠିନ—4. Hard.
୫ । (ବାଢ଼+ଭାବ. ଇଷ୍ଠ)—ଅଧିକ; ଘନ; ଅତ୍ୟନ୍ତ—
5. Excessive.

ସାଧିଷ୍ଠାନ—ସଂ. ବି (ସ+ଅଧିଷ୍ଠାନ)—(ତନ୍ତ୍ର) ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ କଳ୍ପିତ
Sādhisthāna ୬ ଗୋଟି ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଚକ୍ର;
(ସାଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଲିଙ୍ଗ ଚକ୍ର—The 2nd
of the 6 spirals (chakras) said to exist inside the human body.

ସାଧି—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ଗଡ଼) ବି—(ମୂଳ ହି. ସାଦି)—ବିବାହ—
Sādhi Marriage.

ସାଧୀୟାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସାଧୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ; ସାଧୁ+
Sādhīyān ଅତିଶୟାର୍ଥେ. ଈୟସ୍)—ସାଧିଷ୍ଠ (ଦେଖ)—
(ସାଧୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sādhistha (See)

ସାଧୁ—ସଂ. ବଣ (ସାଧ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ସୁଶୀଳ; ସତ୍ସ୍ୱଭାବ;
Sādhu ସଦାଶୟ—1. Virtuous; good. ୨ । ଧର୍ମିଷ୍ଠ;
(ସାଧ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧାର୍ମିକ—2. Pious; religious; god-fearing. ୩ । ନିର୍ଲୋଭ—3. Honest. ୪ । ମହତ୍;
ମହାଶୟ—4. Noble; magnanimous. ୫ । ସୁନ୍ଦର;
ସୁଚାରୁ—5. Graceful; beautiful. ୬ । କୁଳୀନ;
ସଦ୍‌ବଂଶଜାତ—6. Of high birth. ୭ । ସମର୍ଥ—
7. Able. ୮। ନିପୁଣ—8. Skilful. ୯ । ହିତକର—
9. Beneficial. ୧୦ । ଉଚିତ—10. Proper.
୧୧ । ଉତ୍ତମ—11. Good. ୧୨ । ପ୍ରଶଂସନୀୟ
(ହି. ଶ)—12. Praiseworthy. ୧୩ । ଯୋଗ୍ୟ;
ଉପଯୁକ୍ତ—13. Fit; capable. ବି—୧ । ମୁନି—
1. Sage; saint. ୨ । ମହାପୁରୁଷ—2. A great
man. ୩ । ବାର୍ଦ୍ଧୁଷିକ; ମହାଜନ—3. Money-lender; usurer. ୪ । ବଣିକ; ମହାଜନ—4. A

merchant· ୫ । ଦେବଭକ୍ତ—5. A devotee· ୬ । ଶାକ୍ୟ ମୁନି; ବୁଦ୍ଧ—6. The Buddha· ୭ । ଜୈନ; ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ଧ; ଜୈନ ଯତି—7. A Buddhist or Jaina monk. ୮ । ସଦାଚାରୀ ଓ ସଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି—8. A good person. [ବି—ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପୁରାଣାଦି (ଯଥା—ପଦ୍ମପୁରାଣ ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡ, ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ, କଳ୍କି ପୁରାଣ, କଲ୍କି ପୁରାଣ, ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣ)ରେ ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଅଛି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ସଦାସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସମଚିତ୍ତ, ନିର୍ବୈର, ସଦୟ, ଶାନ୍ତ, ଦମ୍ଭ ଓ ଅହଙ୍କାରବର୍ଜିତ, କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ମୋହାଦିରହିତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସର୍ବଜ୍ଞ ସମଦର୍ଶୀ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ପରୋପକାରୀ, ପ୍ରିୟବାଦୀ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବୀ, ତପୋନିରତ, ଶୁଦ୍ଧାଚାରୀ, ତାଙ୍କୁ ସାଧୁ ବୋଲାଯାଏ ।] ୯ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମନ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ରାଦି ସାଧନରେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି (ପ୍ର. ଶ)—9. A person who has succeeded in his spiritual exercise. ୧୦ । ଦମନକ; ଦଅଣା ଗୁଳ୍ମ (ପ୍ର. ଶ) (ଦେଖ)—10. Damanaka. (see). ୧୧ । ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ (ପ୍ର. ଶ) (ଦେଖ) —11. Baruna tree. (See) ଅ—ସାଧୁ ସାଧୁ (ଦେଖ)—Sādhu sādhu. (See) (ଭି—ସାଧୁ ଶବ୍ଦ ଶୂନ୍ୟେ ସ୍ଫୁରେ, ସ୍ପଷ୍ଟ ବଦନେ କହନ୍ତିରେ । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।) ଦେ. ବି—୧ । ବାବାଜୀ; ବୈଷ୍ଣବ—1. A religious recluse· [ବି—ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏବେ କିଏ ସାଧୁ ବୋଲି ନ କହି ଏବେ ମୂର୍ତ୍ତି ସାଧୁ ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି ।] ୨ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to males.

साधु
साधु

ସାଧୁକ—ସଂ. ବି—୧ । କଦମ୍ବ ଗଛ (ପ୍ର. ଶ)—1. Neuclea
Sādhuka Cadamba; ୨ । ବରୁଣ ଗଛ (ଦେଖ)—2. Baruna tree, (See).

ସାଧୁକାରୀ—ସଂ. ବଣ· ପୁଂ (ସାଧୁକାରିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଉତ୍ତମ
Sādhukārī କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—Performing good acts. (ସାଧୁକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଧୁଜ—ସଂ. ଣ. ପୁଂ (ସାଧୁ+ଜନ୍ ଧାତୁ+ଡ଼ି. ଅ)—ସଦ୍‌-
Sādhuja ବଂଶୋଦ୍ଭବ; କୁଳୀନ—Of gentle or noble birth. (ସାଧୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଧୁ ଜନ—ସଂ. ବି—ଋଷିପ୍ରକୃତ ବ୍ୟକ୍ତି—
Sādhu jana A saintly person.

ସାଧୁ ଜାତ—ସଂ. ବଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର (ପ୍ର. ଶ)—1. Beautiful.
Sādhu jāta ୨ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ (ପ୍ର. ଶ)—2. Bright.

ସାଧୁତ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ସାଧୁ)—ସାଧବ; ମହାଜନ; ବଣିକ—
Sādhuta साधु, महाजन साहुकार A merchant. (ପ୍ରାଚୀନ ବଂ. ସାଧବ) [ଭି—ସାଧୁତ ମହତପରେ ଜଳ ବେଢ଼ିଥାନ୍ତି । ଦ୍ୱାରୀ—ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା]

ସାଧୁତା (ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି—(ସାଧୁ+ଭାବ. ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ଧାର୍ମିକତା—
Sādhutā(twa) 1. Piety. ୨ । ଭଦ୍ରତା; ସୌଜନ୍ୟ; ଶିଷ୍ଟାଚାର—2. Gentlemanliness; courteousness· ୩ । ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା—3. Righteousness. ୪ । ସଦାଚାର; ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର—4. Good conduct. ୫ । ଉତ୍ତମତା—5. Goodness.

ସାଧୁ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି—ଜୈନମାନଙ୍କ ମତରେ ସାଧୁମାନଙ୍କ ଆଚରଣ—
Sādhu dharma Conduct of a Jaina saint. [ବି—ଏହା ୧୦ ପ୍ରକାର । ଯଥା—କ୍ଷାନ୍ତି, ମାର୍ଦ୍ଦବ, ଆର୍ଜ୍ଜବ, ଭୁକ୍ତି, ତପ, ସଂଯମ, ସତ୍ୟ, ଶୌଚ, ଅକିଂଚନ ଓ ବ୍ରହ୍ମ (ପ୍ର. ଶ.)]

ସାଧୁ ଧୀ(ବୁଦ୍ଧି)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସାଧୁ+ଧୀ,ବୁଦ୍ଧି)—
Sādhu dhī(buddhi) ୧ । ସୁବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. High-minded; noble-minded. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଶଶୁ; ଶାଶୁ (ଡାକ୍ତରୀ)—2. Mother-in-law.

ସାଧୁ ପଙ୍‌ଗତ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାଧୁ ଓ ପଙ୍‌କ୍ତି)—ସାଧୁ ବା ବୈଷ୍ଣବ-
Sādhu pangata ମାନଙ୍କ ପଙ୍‌କ୍ତି ଭୋଜନ—A dining
সাধুদের পঙ্গত the assembled Sādhus.
साधुओं का पंगत

ସାଧୁ ପୁରୁଷ—ସଂ. ବି—ସାଧୁ ଜନ (ଦେଖ)
Sādhu purusha Sādhu jana (See)

ସାଧୁ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ଥଳପଦ୍ମ (ଶବ୍ଦମାଳା) (ଦେଖ)—
Sādhu pushpa Sthalapadma (See) ୨ । ଉତ୍ତମ ପୁଷ୍ପ—2. A good or beautiful flower.

ସାଧୁ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସତ୍‌ସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ—
Sādhu prakruti Saintly. ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସୁସ୍ୱଭାବ—(ସାଧୁ ପ୍ରକୃତିକ=ଅନ୍ୟ ବଣ ରୂପ) Good nature.

ସାଧୁ ପ୍ରୟୋଗ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଶିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ (ଦେଖ)
Sādhu prayoga Sishta prayoga (See) ୨ । (ମ. ପ. କୋ) ଶିଷ୍ଟସମାଜାନୁମତ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗ—2. Approved application, style or language approved by polished society.

ସାଧୁ ବାଦ—ସଂ. ବି (ସାଧୁ+ବଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ସାଧୁ ! Sādhu bāda ସାଧୁ ! ଏହିପରି ବାକ୍ୟ; ପ୍ରଶଂସା; ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ (ଜୟବାଦ—ବହୁବ୍ରୀହି) ପଦ; ଧନ୍ୟବାଦ—Praise; applause; eulogy.

ସାଧୁ ବାହ—ସଂ ବି. ପୁଂ (ସାଧୁ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଶୀଭୂତ
Sādhu bāha (ହେମଚନ୍ଦ୍ର; ସୁଶିକ୍ଷିତ ଓ ଶାନ୍ତ ଅଶ୍ୱ—1. A trained and meek horse. ୨ । ଉତ୍ତମ ବାହନ—2. A good conveyance.

ସାଧୁବାହୀ—ସଂ. ବି (ସାଧୁ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sādhubāhī ସୁଶିକ୍ଷିତ ଓ ଶାନ୍ତ ଅଶ୍ୱ ଅମର)—A trained and gentle horse ବଣ—୧ । ଯେଉଁ

ପଶୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ବହନ କରେ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
1. (a beast) Carrying the rider in a good manner. ୨ । (ସାଧୁ ବାହ + ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) ସୁନ୍ଦର ଘୋଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ—
2. Owning or having a good horse.

ସାଧୁ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବ—୧ । ସୁନ୍ଦର ବୃକ୍ଷ—1. A good tree. ୨ ।
Sādhu bruksha ୨ । କଦମ୍ବତରୁ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
2. Anthocephalus Cadambo (a tree).
୩ । ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
3. Cratæva Religiosa (wild tree).

ସାଧୁ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସାଧୁ + ବୃତ୍ତ = ଚରିତ୍ର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sādhu brutta ସଚ୍ଚରିତ୍ର; ସତ୍‌ସ୍ୱଭାବ—
(ସାଧୁ ବୃତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Of good conduct.

ସାଧୁ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଜୀବିକା—1. A good
Sādhu brutti profession. ୨ । ଉତ୍ତମ ଆଚରଣ—
2. Good conduct.

ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ—ଦେ. ବ (ସନ୍ତ ଠାରୁ ଶବ୍ଦ)—ସାଧୁ ସନ୍ଥ (ଦେଖ)
Sādhu baishnaba Sādhu santha (See)
সাধু বৈষ্ণব साधु वैष्णव (ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ସାଧୁ ଭାଷା—ଦେ. ବ—୧ । ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦପ୍ରଧାନ କଥିତ ଭାଷା—
Sādhu bhāshā 1. Spoken language abounding
সাধু ভাষা साधु भाषा in Sanskrit words. ୨ । ଶିଷ୍ଟ
(ଅପଭ୍ରଂଶ ଭାଷା—ବିପରୀତ) ଶିକ୍ଷିତସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଶ୍ଳୀଳତାମୂଳକ ଓ ଅବୋଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିବା ଭାଷା—2. The vernacular language of the educated; the undefiled vernacular of the country, which is free from slang. ୩ । ଶୁଦ୍ଧ ଭାଷା; ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ଭାଷା—3. Language free from any fault. ୪ । ଯେଉଁ ଭାଷା ଅଶ୍ଳୀଳ ନୁହେଁ—
4. Language which is not obscene.

ସାଧୁ ମଉଛ(ଛ)ବ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ମହୋତ୍ସବରେ ବା ମେଳାରେ
Sādhu ma-uchba(chchha)ba ବହୁ ସାଧୁ ବା ବୈଷ୍ଣବ
সাধু মেলা साधु मेला ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି—A gathering or feast of Baishnabas.
(ସାଧୁ ମେଳା, ସାଧୁ ମଉଚ୍ଛ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଧୁ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ବା ଲକ୍ଷଣ-
Sādhu lakshana ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧାର୍ମିକ ଚିହ୍ନା ଯାଆନ୍ତି—
The marks or traits or characteristics distinguishing a saintly person from others. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣାଦିରେ ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦଶ ଦଶ ଲକ୍ଷଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି; ସାଧୁ ଓ ସାଧୁ ଧର୍ମ ଭଲେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ସାଧୁ ଶୀଳ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାଧୁ+ଶୀଳ—ସ୍ୱଭାବ)—ସଚ୍ଚରିତ୍ର;
Sādhu sīla ସତ୍‌ସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ—Of saintly character.
(ସାଧୁଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଧୁ ସଙ୍ଗ(ସହବାସ)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ
Sādhu sanga(sahabāsa) ବସତି କରିବା—
Company of virtuous men; companionship of or association with saintly persons.

ସାଧୁ ସନ୍ଥ—ଦେ. ବ (ସନ୍ତଠାରୁ ଶବ୍ଦ; ସାଧୁ+ସନ୍ତ୍ ଶବ୍ଦର ସ ବହୁବଚନ,
Sādhu santha ସନ୍ତଃ)—ସାଧୁ ବୈଷ୍ଣବ; ବାବାଜୀ ବୈଷ୍ଣବ—
Anchorites and recluses.

ସାଧୁ ସମ୍ମତ—ସଂ. ବ (୩ୟା ତତ୍)—ସଜ୍ଜନାନୁମୋଦିତ; ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତି-
Sādhu sammata ମାନଙ୍କ ଅନୁମୋଦିତ—Approved by good or saintly persons.

ସାଧୁ ସାଧୁ !—ସଂ. ଅ (ପ୍ରଶଂସା ବା ଅନୁମୋଦନାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ)—
Sādhu sādhu ! ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ! ବାଃ ବାଃ !—(interjection)
Bravo ! well done ! [ଉ—ଶୁଣୁ କାଣ୍ଡ ନସ୍ୱନ ପାଣ୍ଡବ ସୈନ୍ୟ ଗିଳନ୍ତୁ । ଯାହ କର ବୋଇଲେ ଶୁଣୁ ସାଧୁ ସାଧୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶୁଷ୍ଣ ।]

ସାଧୁ ସେବା – ସଂ ବ—ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—
Sādhu sebā Serving a saintly person.

ସାଧୃତ—ସଂ ବ (ସ = ସହିତ + ଅଧୃତ = ଧୃତ)—୧ । ମୟୂରସମୂହ
Sādhruta (ଜଟାଧର)—1 A flock of peacocks.
୨ । ପଣ୍ୟଶାଳୀ; ହାଟ [ଜଟାଧର]—2. Market.
୩ । ଆତପତ୍ର; ଛତା—(ଜଟାଧର)—3. Umbrella.

ସାଧ୍ୱର—ସଂ ବଣ (ସ+ଅଧ୍ୱର)—ଯଜ୍ଞ ସହିତ—Accompanied;
Sādhwara with vedic sacrifice.

ସାଧ୍ୱସ—ସଂ ବ (ସାଧୁ+ଅସ୍ ଧାତୁ = କ୍ଷେପଣକରିବା + କର୍ମ ଅ)—
Sādhwasa ୧ । ଭୟ; ତ୍ରାସ—1. Fear; alarm; fright; terror. ୨ । ଶଙ୍କା—2. Apprehension. ୩ । ସମ୍ଭ୍ରମ—3. Regard; awe. ୪ । ମନର ଅବେଗ; ବ୍ୟାକୁଳତା—4. Anxiety mental concern. ୫ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା—
5. Consternation; bewilderment.

ସାଧ୍ୱାଚାର—ସଂ ବ—୧ । ସାଧୁମାନଙ୍କ ଆଚରଣ—1. Conduct of
Sādhwāchāra saintly persons. ୨ । ଶିଷ୍ଟାଚାର
; (ହ. ଶ)—2. Etiquette

ସାଧ୍ୱୀ—ସଂ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାଧୁ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ସାଧୁଶୀଳା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Sādhwī 1. Saintly (woman). ୨ । ପତିବ୍ରତା; ସତୀ
(ସାଧୁ—ପୁଂ) —2. Chaste. ୩ । ସଚ୍ଚରିତ୍ରା—
3. (a woman) Of good conduct.
ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀ—1. Faithful wife;

a chaste woman. ୨ । ପତିଗତପ୍ରାଣା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman devoted to her husband. [ଦ୍ର—ସାଧ୍ୱୀଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ—ସ୍ୱାମୀ ଅର୍ତ୍ତ ହେଲେ ଯେ ଅର୍ତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ହୃଷ୍ଟ ହେଲେ ମୁଦିତା ହୁଅନ୍ତି, ପ୍ରବାସୀ ହେଲେ ମଳିନା ଓ କୃଶା ହୁଅନ୍ତି, ମୃତ ହେଲେ ପତିଙ୍କ ସହଗମନ କରନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସାଧ୍ୱୀ ବୋଲଯାଏ । ହାରୀତ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ।] ସଂ ବି—୧ । ଶୁଭ୍ର ପାଷାଣ (ହି. ଶ)—1. A kind white stone. ୨ । ମେଦା ନାମକ ଅଷ୍ଟବର୍ଗୀୟ ଔଷଧି (ହି. ଶ)—2. Name of Medā, a rare herb.

ସାଧ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (ସାଧ୍ ଧାତୁ ଣିଚ ସାଧି ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ଉତ୍ପାଦ୍ୟ
Sādhya —1. Accomplishable. ୨ । ମନୁଷ୍ୟ
(ସାଧ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ) ଯାହା ସମ୍ପାଦନ କରି ପାରେ—
(ଅସାଧ୍ୟ—ବିପରୀତ) 2. Practicable. ୩ । ସାଧନାର୍ହ—
(ସାଧ୍ୟତା—ବି) 3. Fit to be achieved.
୪ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସାଧନ ବା ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେବ; ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ—4. (logic) (a proposition) To be proved, solved, deduced, established or inferred from certain data. ୫ । ସମାଧାନ ଯୋଗ୍ୟ—5. Soluble. ୬ । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)—ଯେଉଁ ରୋଗ ଔଷଧ ବା ଚିକିତ୍ସାଦ୍ୱାରା ଉପଶାନ୍ତ କରି ଯାଇ ପାରେ; ପ୍ରତିକରଣୀୟ—6. Curable (disease). ୭।ସହଜ; ସରଳ (ହି. ଶ)—7. Easy. ବି—୧ । ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାର ଗଣଦେବତା—1 Name of a group of twelve Deities. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—ମନଃ, ମନ୍ତା, ପ୍ରାଣ, ନର, ଅପାନ, ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍, ବିନିର୍ଭୟ, ନୟ, ଦଂଶ, ନାରାୟଣ, ବୃଷ ଓ ପ୍ରଭୁ; ସାଧ୍ୟସୂ ନବରାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏ ଗଣଦେବତାମାନଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଏ—ହି. ଶ] ୨। (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ଅନୁମେୟ ବିଷୟ—2 (logic) An inferred mater. [ଦ୍ର-ପର୍ବତରୁ ଧୂଆଁ ବାହାରୁଛି, ଅତଏବ ଅନୁମିତ ହେଉଛି ଯେ, ପର୍ବତରେ ଅଗ୍ନି ଅଛି । ଏଠାରେ ଧୂମର ଦର୍ଶନରୁ ଅଗ୍ନିର ଅବସ୍ଥିତି ସାଧ୍ୟ ହେଲା ।] ୩ । ଯୋଗବିଶେଷ—3. Name of a class of spiritual communion. [ଦ୍ର—ଏହା ଛଅ ବୋମଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ।] ୪ । ଦେବତା (ହି. ଶ)—4. Deity. ୫ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଷ୍କୁମ୍ଭ ଆଦି ୨୭ ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକବିଂଶ ଯୋଗ—5. (astrology) The twentyfirst astrological conjunction. [ଦ୍ର—ଏ ଯୋଗ ଉତ୍ତମ ଅଟେ । ଏ ଯୋଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଏ ଯୋଗରେ ଜାତ ଶିଶୁ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରେ ଓ ସାର, ଧୀର, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଓ ବଳବାନ

ହୁଏ—ହି. ଶ ।] ୬ । ତନ୍ତ୍ର ମତରେ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଗ୍ରହଣୀୟ ୪ ପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏକ (ହି. ଶ)—
6. One of the 4 kinds of Mantras with which a disciple is initiated by the
সাধ্য preceptor. ଦେ. ବିଣ—୧ । (ଯେଉଁ ଜମି)
साध्य ଅବାଦ କରିଯାଇ ପାରେ—1. Reclaimable (land)
୨ । ଦଣ୍ଡାଦିଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ; ଶାସିତ—2. Brought under control; tamed. [ଦ୍ର—ମୁଁ ସାଧ୍ୟ ହୋଇଲେ ଉଅରଣରେ—କବିଚନ୍ଦ୍ର, ସଙ୍ଗୀତ ।] ୩ । ତାଲିମ ବା ମଣ କରି ଯାଇଥିବା (ପଶୁ ଅଦି)—3. Trained; broken (animal)
সাধ্য ବି—୧ । ଶକ୍ତି, କ୍ଷମତା; ସାମର୍ଥ୍ୟ—1. Power; capa-
साध्य city. (ଯଥା—ଅମ ଚଣ୍ଡୀ ସାଅନ୍ତାଣୀଙ୍କ ଅଗରେ ଗୃହକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ତୁଣ୍ଡ ମେଲାଇବାର କି ସାଧ୍ୟ ଅଛି ।] ୨ । ସାଧନ—2. Accomplishment. [ଦ୍ର—ଏ ଧର୍ମ ସାଧ୍ୟ ଥାଉ ଦୂରେ । ଯେ ପ୍ରାଣୀ ଶୁଣି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]

ସାଧ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦଣ୍ଡାଦିଦ୍ୱାରା ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶାନ୍ତ
Sādhya kariba କରିବା—1. To bring a wicked
সাধ্য করা person under control. ୨ । ଶାସନ ଦ୍ୱାରା
साध्य करना ବଶରେ ଆଣିବା—2. To bring under control. ୩ । ପତିତ ଜମିକୁ କୃଷି ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଅବାଦ କରିବା—3. To reclaim waste land. ୪ । ବ୍ୟାୟାମ ଅଦରେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିବା—4. To succeed in practising athletic feats. ୫ । ଘୋଡ଼ା ଆଦି ପଶୁକୁ ମଣ କରିବା—
5. To break a horse or beast; to train.

ସାଧ୍ୟକ୍ରମେ—ଦ୍ର. କ୍ରି. ବିଣ—ସାଧ୍ୟମତ (ଦେଖ)—Sādhyamata
Sādhyakrame সাধ্যমত साध्यक्रमसे (See)

ସାଧ୍ୟତା(ତ୍ୱ)—ସଂ ବି (ସାଧ୍ୟ+ଭାବ. ତା,ତ୍ୱ)—ସାଧନୀୟ ହେବାର ଅବସ୍ଥା
Sādhyatā(twa) —Practicability; the state of being capable of solution; feasibility.

ସାଧ୍ୟତାବଚ୍ଛେଦ—ସ. ବି (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର)—ସାଧ୍ୟତାର ସ୍ଥିରୀକରଣ—
Sādhyatābachchheda (logic) Determination of the deduction or inference to be made from given propositions.

ସାଧ୍ୟତାବଚ୍ଛେଦକ—ସ. ବିଣ (ସାଧ୍ୟତା+ଅବଚ୍ଛେଦକ)—(ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର)
Sādhyatābachchhedaka ସାଧ୍ୟତାର ଅବଚ୍ଛେଦକ; ଅନୁମିତ ବିଷୟର ଅବଚ୍ଛେଦକ—(logic) Determining the deduction to be made from proposition in a logical problems.

ସାଧ୍ୟ ପକ୍ଷ—ସ. ବି—୧ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ ବିଷୟ ମୀମାଂସା ବା ସାଧନ
Sādhya paksha ହେବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥାଏ—

1. (logic) Matter at issue; the proposition to be arrived at; that matter whose existence is predicated in the subject; the proposition sought to be established. ୨ । ସାଧିତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ ଅବସ୍ଥା—2. The state of being accomplishable.

ସାଧ୍ୟବସାନିକା—ସଂ. ବି—ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ ଅନୁସାରେ ଏକପ୍ରକାର Sādhyabasānikā ଲକ୍ଷଣା—A kind of Lakshaṇa in literary composition.

ସାଧ୍ୟ ବହିର୍ଭୂତ—ଦେ.ବିଣ—(ସଂ.ସାଧ୍ୟାତିବହିର୍ଭୂତ)-ସାଧ୍ୟାତିରିକ୍ତ(ଦେଖ) Sādhya bahirbhūta Sādhyātirikta (See)

ସାଧ୍ୟ ମତ(ତେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥାସାଧ୍ୟ; କ୍ଷମତାନୁଯାୟୀ— Sādhya mata(te) As far as practicable; as
ସାধ্যমত यथासाध्य much as one can do.

ସାଧ୍ୟ ସାଧନ—ସଂ.ବି—୧। (ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର) ସାଧ୍ୟ ଓ ସାଧନ—1. (logic) Sādhya sādhana The data and the inference or conclusion. ୨ । (ନ୍ୟାୟ) ସାଧ୍ୟ ବିଷୟର ସମାଧାନ—2. (logic) The solution of a problem; the demonstration of a theorem. [ବି—ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ—ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେବ ତାହା 'ସାଧ୍ୟ' ଓ ଯାହାଦ୍ୱାରା ତାକୁ ପ୍ରମାଣରେ ଉପଗତ ହେବାକୁ ହେବ ତାହା 'ସାଧନ' ବୋଲଯାଏ । ଯଥା—'ପର୍ବତୋ ବହ୍ନିମାନ୍ ଇତି ଧୂମାତ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ପର୍ବତ ଉପରେ ଧୂଆଁ ଦେଖାଯିବାରୁ ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ଅଛି ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏ ସ୍ଥଳରେ 'ଧୂମ' ହେଲା ସାଧନ 'ପର୍ବତ ବହ୍ନିମାନ୍' ହେଲା 'ସାଧ୍ୟ' ।] ୩ । ଯାହା ସାଧନ ହେବାର ସମ୍ଭବ ତାହାର ସାଧନ— 3, The doing or accomplishing of what is possible.

ସାଧ୍ୟ ସାଧନା—ଦେ. ବି—୧ । (ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ) ନାନାପ୍ରକାର Sādhya sādhanā ଅନୁନୟ ବିନୟ—1.Urgent suppli-
সাধ্য সাধনা cations; solicitations. ୨ । ତର୍କ ବିତର୍କ—
साध्यसाधना 2. Argument; reasoning.

ସାଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ପାଦ—ସଂ. ବି (ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର, ହିନ୍ଦୁ ଆଇନ)—ବ୍ୟବହାରର ୪ର୍ଥ Sādhya siddhi pāda ପାଦ; ନ୍ୟାୟ ପାଦ (ମିତାକ୍ଷରା); ଧର୍ମାଧିକରଣ ବା ଅଦାଲତରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଘଟିତ ହେବା ୪ର୍ଥ କ୍ରମ—The 4th stage of the pleading in a litigation. [ବି—୧ମ ପାଦ ବା ଭାଷାପାଦ=ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀ ବା ପ୍ରତିବାଦୀର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖନ । ୨ୟ ବା ଉତ୍ତରପାଦ=ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀର ଉତ୍ତର ଲେଖନ । ୩ୟ ବା କ୍ରିୟାପାଦ=ଅର୍ଥୀର ସତ୍ୟ ଲେଖନ । ଚତୁର୍ଥ ବା ସାଧ୍ୟସିଦ୍ଧିପାଦ=ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପାଦମାନଙ୍କରେ ସିଦ୍ଧହେଉ ।]

ସାଧ୍ୟ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଧୀନ ବା ଆୟତ୍ତ ହେବା— Sādhya hebā 1. To be under control.
সাধ্য হওয়া साध्य होना ୨ । ଦଣ୍ଡାଦି ଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ ହେବା—2. To be brought under control. (ଯଥା—କେ ବୋଲଇ ଦାଣ୍ଡ ବାଣ୍ଡ ହୋଇଥାଏ, ଅଙ୍କ ପାଟ କୁଣ୍ଡରେ ନିଜ ସାଧ୍ୟ ହୁଏ— କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।) ୩ । ତାଲିମ ହେବା; ମଣ ହେବା—3. To be trained.

ସାଧ୍ୟାତିରିକ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସାଧନାତିରିକ୍ତ)—କ୍ଷମତାରୁ ଅତିରିକ୍ତ— Sādhyātirikta Beyond one's power or
(ସାଧ୍ୟାତୀତ—ଅନ୍ୟରୂପ) capacity.
সাধ্যাতিরিক্ত साध्यातिरिक्त

ସାଧ୍ୟାନୁଯାୟୀ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଯଥାସାଧ୍ୟ; ସାଧ୍ୟମତେ— Sādhyānujāyī As far as possible; to the
(ସାଧ୍ୟାନୁସାରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) best of one's capacity;
সাধ্যানুযায়ী यथासाध्य to the utmost of one's power.

ସାଧ୍ୟାୟତ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସାଧନାୟତ୍ତ)—୧ । ଅୟତ୍ତାଧୀନ; କ୍ଷମତାଧୀନ Sādhyāyatta ଅଧୀନ—1. Within the range
সাধ্যায়ত্ত साध्यायत्त of one's power. controllable. ୨ । ନିଜର କ୍ଷମତା ମଧ୍ୟକୁ ଆଗତ— 2. Brought under one's control.

ସାଧ୍ୟାସାଧ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (ଉପଗତ ସବୁକର)—ସାଧ୍ୟ ଓ ଅସାଧ୍ୟ— Sādhyāsādhya (matters) Which are accomplishable and which are not so.
আবাদী অনাবাদী साध्यासाध्य ଦେ, ବିଣ— ଅବାଦ ଯୋଗ୍ୟ ଓ ଅବାଦର ଅଯୋଗ୍ୟ—Culturable and unculturable (land)

ସାଧ୍ୟାସାଧ୍ୟ ରକବା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ମଉଜା ବା ସୀମା ମଧ୍ୟରେ Sādhyāsādhya rakabā ଥିବା ଅବାଦ ଯୋଗ୍ୟ ଓ
আবাদী অনাবাদী রকবা साध्यासाध्य रकबा ଅବାଦର ଅଯୋଗ୍ୟ ଜମି—All lands within an area which are culturable and not so. [ବି—ସାବକ ସନଦ ଓ ରେକର୍ଡମାନଙ୍କରେ ସୀମା-ବନ୍ଦିସ୍ଥ ସମସ୍ତ ସାଧ୍ୟାସାଧ୍ୟ ରକବା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଦଖଲ ବୋଲି ଲେଖା ଯାଇଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ସାନ୍ଲୀ—ପ୍ରାଦେ (କଳାହାଣ୍ଡି) ବି—ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବାହିତା ବା କନିଷ୍ଠ Sān-lī ପତ୍ନୀ—One's younger or second wife.

ସାନ—ଦେ, ବିଣ (ସଂ ସନ୍ନ=କ୍ଷୀଣ, ସାମାନ୍ୟ=ଅଳ୍ପ, ଛୋଟ. ଦ୍ରାବିଡ଼ Sāna ତେଲୁ)—୧ । ଛୋଟ; କ୍ଷୁଦ୍ର—1. Small;
ছোট छोट little. [ବି—ଅତି ବଡ଼ ପେଟ

ସାନ—ପ୍ରଚଳନ—ଯେଉଁ ଲୋକ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ସହରରେ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ବଢ଼ାଏ ତା ପ୍ରତି ଏ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଣ୍ଣ ତୁଳନାରେ ଛୋଟ ଲୋକ ।]
୨ । ଶିଶୁ; ଅଳ୍ପବୟସ୍କ—2. Young in age. ୩ । ବୟସରେ କନିଷ୍ଠ—3. Younger in age. (ଉ—ସାନ ମରଇ ବଡ଼ ଥାଇ, ଏହାର କାହାକ ନ ଯାଇ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୪ । କ୍ଷୁଦ୍ରତର—4. Smaller. ୫ । ଖାଟ—5. Low. (ଉ—କ ମଣ କାହାକୁ ସାନ ଗୋ ! ଭୁବ ସବୁ ଘାସ ସାମାନ୍ୟ ହେଲେହେଁ, କେବ ଶିରେ ଧାଏ ସ୍ଥାନ ଗୋ ! ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ।] ୬ । ନୀଚତର—6. Lower. ୭ । ନିକୃଷ୍ଟ—7. Inferior.

ସାନ ଅଠ—ଦେ. ବି—ଡେମା ଖେଳ; ୫ ଗୋଟି କଉଡ଼ିରେ ଖେଳା
Sāna āṭha ଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ—A kind of indoor game with cowries.

ସାନ କଥା—ଦେ. ବି—୧ । କନିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିର କଥା—1. The
Sāna kathā words from the mouth of a
(ସାନକୁହା—ଅନ୍ୟରୂପ) younger person. ୨ । ଛୋଟ
ছোট কথা ଲୋକର କଥା—2. The words from the
छोटीबात mouth of a low person. ୩ । କନିଷ୍ଠ ବା କମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପଦେଶ—3. The advice or counsel of a younger or lower person.

ସାନକୁହା ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି—କନିଷ୍ଠ ବା କମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର
Sānakuhā mānibā ଉପଦେଶକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା—
ছোটকথা মানা To follow the advice of one's
छोटेकीबात मानना younger or inferior.

ସାନ କେରେଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ଛୋଟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Sāna kerendā Caressa Spinarum (Haines).

ସାନ କ୍ଷୀର(ରି) କୋଳି—ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ
Sāna kshīra(ri) koli (ଦ୍ର—କାଣ୍ଡଣ ଚଳନ୍ତି ନ)—
ସ. ଶୀରୀ, ଦୁର୍ଦ୍ଧିକା, ସ୍ୱାଦୁକଣ୍ଟୀ Name of a medicinal
ক্ষরাই दुधी plant with edible plums.
ତେ. ପିଲ୍ଲପାଲ

ସାନ ଖସୁ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବି—କୁଣ୍ଡିଆ—A petty skin-
Sāna khasu disease consisting of small eruptions.

ସାନ ଛତା—ଦେ. ବି—ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟରେ
Sāna chhatā ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଏକଦଳ ବାବାଜୀ
(ସାନ ଛତା ଅଖଡ଼ା, ସାନ ଛତା ମଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଖଡ଼ା—
সান ছাতা A sect or group of mendicants resid-
सान छाता ing near the Lion's gate of the Puri temple of Jagannātha. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଛତା ଖୋଲି ବସି ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଥିଲେ, ପରେ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଦାଣ୍ଡରୁ ଉଠାଇ ଦେବାରୁ ଏମାନେ ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ମଠ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅଖଡ଼ାକୁ ବଡ଼ଛତା ବୋଲିଯାଏ ।]

ସାନ ଜା(ଯା)ଆ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ)—ଦେବରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—
Sāna jā(jā)ā One's husbands's younger
ছোটজা छोटीदयादनी brothers wife.

ସାନ ଟାଠି—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବି—ଛୋଟ ଥାଳ ବା ଥାଳିଆ—
Sāna ṭāṭhi A small plate.

ସାନନ୍ଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଆନନ୍ଦ)—ସହର୍ଷ; ଆହ୍ଲାଦିତ-
Sānanda Glad; joyous; delighted.
(ସାନନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—୧ । ଷୋଡ଼ଶ ଧ୍ରୁବକାନ୍ତର୍ଗତ ଧ୍ରୁବକ ବିଶେଷ (ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର)—1. One of the 16 classes of refrains in Hindu music. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୧୮ଟି ଅକ୍ଷର ଓ ଏଥିର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାୟ ଶାନ୍ତରସ ବର୍ଣ୍ଣନରେ ହୁଏ—ହ. ଶ) ।] ୨ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—(ଗୁଚ୍ଛକରଞ୍ଜ)—2. A sort of tree. ଦେ.ବି—ଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ସାନନ୍ଦରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସ. ସାନନ୍ଦଂ)—ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ—
Sānandare Gladly; joyfully.
সানন্দে सानन्दमें

ସାନନ୍ଦୂର—ସ. ବି—ଦକ୍ଷିଣଭାରତୀୟ ସମୁଦ୍ରର କୂଳର ଓ ମଳୟ.
Sānandwara ଗିରିର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ତୀର୍ଥବିଶେଷ—
Name of a place of Hindi pilgrimage in Southern India. ଦ୍ର—ଏଠାରେ ତାମ୍ରପର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ନଦୀ ଅଛି ।]

ସାନ ପାସ୍—ଦେ, ବି (ଅଧୁନାତନ ସ୍କୁଲ ପିଲାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ)—
Sāna pās ଏକ; ପରିସ୍ରା କରିବାକୁ ଯିବାପାଇଁ ଗୁରୁଙ୍କ ଅନୁମତି-
ছোট পাস্ पांच मिनिट Permission of the teacher to a student to go out to pass urine.

ସାନ ପିଲା—ଦେ. ବି—୧ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ଶିଶୁ ବାଳକ ବାଳିକା—
Sāna pilā 1. Young ones; children.
ছোট ছেলে, মেয়ে ୨। (ପୁଂ) ସାନ ପୁଅ—2. Youngest son,
छोटा लड़का, लड़की

ସାନ ପୁଅ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—Youngest son.
Sāna pua [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସାନ ଝିଅ, ସାନ
ছোট ছেলে छोटा लड़का लड़की ଭାଇ, ସାନ ଭଉଣୀ, ସାନ ଦେଢ଼ଶୁର, ସାନ ମାମୁଁ, ସାନ ମାଉସୀ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ ।]

ସାନ ବାବୁ—ଦେ ବି—୧ । ଘରର କନିଷ୍ଠ ବାବୁ—1. The
Sāna bābu youngest master in the family.
ছোট বাবু छोटा बाबु ୨ । ଅଫିସର ବଡ଼ ବାବୁଙ୍କ

ଅଧସ୍ତନ ବାବୁ—2. The assistant or subordinate Indian officer in an office.

ସାନ ବାଳ—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର କେଶ—Small or short hairs.
Sāna bāḷa (ଉ—ଚଙ୍ଗୁଡ଼ି ଲେ ! ସାନ ବାଳ ଲେ, ଲମ୍ବବାଳ
ছোটচুল **छोटा बाल** ଦେ । ଶିଶୁଙ୍କ ସ୍ନାନ ଗୀତ ।)

ସାନ ବୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର,ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କାକା; ଦଦେଇ—
Sāna buā (ସାନ ମା—ସ୍ତ୍ରୀ) Paternal uncle.

ସାନ ବୋଲ—ଦେ. ବ—ସାନ କଥା (ଦେଖ)
Sāna bola Sāna kathā. (See)
ছোট কথা **छोटि बात**

ସାନ ଭଇଞ୍ଚ—ଦେ. ବ—କଣ୍ଟାଳଥ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Sāna bhaiñcha Flacourtia Ramontchi
বোঁচ **छोटि किङ्किणी** (thorny bush)

ସାନ ଭାତ—ଦେ. ବ—୧ । ଖୁଦ ଭାତ—1. Particles of rice
Sāna bhāta cooked. ୨ । ଭାତ, ତୋରାଣୀ, ଖଟା
খুদভাত ଓ ଲୁଣ ଚକଟା ଯାଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—
खुदिका भात A kind of food prepared with cooked rice, gruel, sour and pungent articles kneaded together. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକମାନେ ତରକାରୀରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ସାନ ମଝିଆଁ—ଦେ. ବିଣ—ଚାରି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜନ୍ମକ୍ରମ ଉପର (ଭାଇ
Sāna majhiāñ ଇତ୍ୟାଦି)—The 3rd of four (bro-
ছোট মেজ, সেজো **छोटेसे बडा** thers etc).
(ସାନ ମଝିଅଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବଡ଼ ମଝିଆଁ—ବିପରୀତ)

ସାନ ମୁହଁ—ଦେ. ବ—ନୀଚ ଲୋକର ମୁହଁ—The mouth of a
Sāna muhañ low person. (ଉ—ସାନ ମୁହଁରୁ ବଡ଼
ছোট মুখ କଥା, ଶୁଣିଲେ ମନରେ ହୁଏ ବ୍ୟଥା—ଇତି ।)
छोटा मुहँ

ସାନ ଲଙ୍କା ଗବ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବାଇଗବ ୨ (ଦେଖ)
Sāna laṅkā gaba Bāigaba 2 (See)

ସାନଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବାହିତା ପତ୍ନୀ—
Sānali 1. One's second wife. ୨ । କନିଷ୍ଠା ପତ୍ନୀ—
(ସାନହାସ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. One's younger wife.

ସାନ ସିନ୍ଦୁକ—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବ—କାଠର ଛୋଟ ବାକ୍ସ—
Sāna sinduka A wooden box.

ସାନ ସାନ—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ବହୁବଚନ)—ଛୋଟ ଛୋଟ ବହୁ
Sāna sāna (ଲୋକ ବା ବସ୍ତୁ)—Many small (indivi-
ছোট ছোট duals or things). [ଉ—ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଲେ
छोटा छोटा ପଥର ଫାଟି, ସାନ ସାନ ଅଇଲେ,ବେସର ବାଟି—ଇତି ।]

ସାନସି—ସଂ. ବ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ (ଉଣାଦି କୋଷ)—
Sānasi Gold.

ସାନ ହାଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ବ)—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Sāna hāṭi A species of wild tree.

[ଦ୍ର—ଏହା ୧୦।୧୫ ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ । ଏଥିରୁ ଅଠାର ହୁଏ, ବାଡ଼ି ତିଆରି ହୁଏ; ଏଥିରେ ତିଆରି କାଠକାଡ଼ି ନାଲି ଦିଶେ ।]

ସାନି—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅ)—୧ । ପୁନର୍ବାର; ଅଢ଼ୁରି ଥରେ—
Sāni 1. Once again. ୨ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର—2. Second
সানি, ছানি time. ବିଣ—୧ । ପୁନର୍ବାର ଅନୁଷ୍ଠିତ—1.Done
फिर, सानी again. ୨ । ଦ୍ୱିତୀୟବାର କୃତ—2. Done for a second time. ୩ । ଦୋସର; ଦ୍ୱିତୀୟ; ଅନ୍ୟ—3. Another; second. ୪ । ସମାନ—4. Equal.

সানি বিচাৰ, ছানি ବ (କଚେରୀ)—୧ । ଫଇସଲ ହୋଇଥିବା
फिर विचार, सानी विचार ମକଦ୍ଦମାର ପୁନର୍ବିଚାର—
1. Review or retrial or restoration of a case once disposed of. ୨ । (କଚେରୀ) ଅପିଲ ଅଦାଲତଙ୍କ ଆଦେଶ କ୍ରମେ ପୁନର୍ବିଚାର ପାଇଁ ନିମ୍ନ ଅଦାଲତକୁ ମକଦ୍ଦମାର ଫେରସ୍ତ—2. Remand of a case to the lower court for retrial.

সানি ଦେ. ବ—୧ । ଗୋରୁଙ୍କୁ ଖୁଆଇବା ପାଇଁ ପିଡିଆ ସହିତ
सानी ଗୋଳିଆ ହୋଇଥିବା କଟାନଡ଼ା—1. Cut straw mixed with oilcake for feeding cattle.
୨ । (ଆଦରାର୍ଥକ) ସାନନ୍ଦଙ୍କର ଡାକ ନାମ—2. Nick-name of 'Sānanda' in fondness.

ସାନି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚେରୀ)—ଫଇସଲ ହୋଇଥିବା ମକଦ୍ଦମା
Sāni karibā ପୁନର୍ବିଚାର ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—
সানি কৰা To apply for review or retrial of
सानी कराना a case.

ସାନିକା—ସଂ. ବ—ବଂଶୀ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Sānikā A flute.
(ସାନେୟିକା, ସାନେୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାନିକି(କୁ) ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚେରୀ)—(ଫଇସଲ ହୋଇଥିବା
Sāniki(ku) āsibā ମକଦ୍ଦମା) ଅପିଲ ଅଦାଲତଙ୍କ ଆଦେଶରେ
সানিকে আশা ପୁନର୍ବିଚାର ପାଇଁ ନିମ୍ନ ଅଦାଲତକୁ ଫେରି ଆସିବା
सानिकेलिये आना (a disposed of case) To be remanded to the lower court for retrial.

ସାନି ଗି(ଗେ)ରସ୍ତ (ଘଇତା)—ଗ୍ରା. ବ—ପରିତ୍ୟକ୍ତା ବା ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀର
Sāni gi(ge)rasta (ghaitā) ବିନା ବିବାହରେ ରକ୍ଷକ ପୁରୁଷ—
সানি গিরস্ত 1. A man with whom a widow or
दुसरा स्वामी a woman forsaken by her husband lives as husband and wife without a formal marriage. ୨ । ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ବିଧବାର ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱାମୀ—2. A widow's second husband (amongst the Śudras).

ସାନି ଘାଟି—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବିବାଦ ପରେ ମିଳାମିଶା
Sāni ghāṭi —Reconciliation after quarrel.

ସାନିଟା(ଟେ)ରି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sānitā(te)ri Sanitary.
সানিটেরী सानिटरी

ସାନିଟା(ଟେ)ରିଅମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନ—
Sānitā(te)riam 1. Sanatorium; sanitarium.
(ସାନାଟୋରିଅମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିବାସ—2. A ref-
সানিটেরিয়াম uge for purposes of regaining
सानिटेरियाम health. ୩ । ଆରୋଗ୍ୟୋନ୍ମୁଖ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ
ଡାକ୍ତରଖାନା—3. A hospital for invalids.

ସାନିଟା(ଟେ)ରି ଇନ୍ସ୍‌ପେକ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)-ନଗରୀର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-
Sānitā(te)ri ins-pektar ପରିଦର୍ଶକ କର୍ମଚାରୀ—Sanitary
সানিটেরী ইন্সপেকটার सानिटरी इंसपेक्टर Inspector.

ସାନିଟା(ଟେ)ରି କମିସନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀଦଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ
Sānitā(te)ri kamisan ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପରିଦର୍ଶନ ଓ ବିଚାର କରନ୍ତି
সানিটেরী কমিসন —Sanitary Commission.
सानिटरी कमिसन

ସାନିଟା(ଟେ)ରି କମିସନର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗର ପରି-
Sānitā(te)ri kamisanar ଦର୍ଶନକାରୀ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ—
সানিটেরী কমিসনার Sanitary Commissioner,
सानिटरी कमिसनार

ସାନିଟା(ଟେ)ରି ଟାୱେଲ୍ (ତଉଲିଆ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଋତୁସ୍ରାବ
Sānitā(te)ri tāwel(tauliā) କାଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ
সানিটেরী টাওয়েল ବ୍ୟବହୃତ କୌପୁନୀ—Sanitary towel.
सानिटरी टावेल

ସାନି ଦାଏ(ୟେ)ର୍—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଅ)—୧ । ମକଦ୍ଦମାର ପୁନର୍ବିଚାର
Sāni dāe(ye)r ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ—1. Petition or mo-
tion for review of a case. ୨ । ଥରେ ଉଠାଇ
ନିଆ ଯାଇଥିବା ମକଦ୍ଦମାକୁ ପୁଣି ବିଚାର ପାଇଁ ଦାଖଲ
କରିବା—2. Reinstitution or refiling
of a suit which had been withdrawn.
୩ । ଫଇସଲ ହୋଇଥିବା ମକଦ୍ଦମାର ସାନି ବିଚାର ନିମନ୍ତେ
ପୁନର୍ବିଚାର—3. Review or reinstitu-
tion of a disposed of case.

ସାନିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି (ଭୁଲ. ହୁ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ସାନ୍‌ନା)
Sānibā —ବହୁ ପଦାର୍ଥକୁ ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ଗୋଳାଇବା; ସାନିବା
—To mix together many things.

ସାନି ବିଚାର (ତଜ୍‌ବିଜ୍)—ଦେ. ବି (କଚେରିଅ)—ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇଥିବା
Sāni bichāra (taj-bij) ମକଦ୍ଦମାର ଦ୍ୱିତୀୟବାର ବିଚାର—
সানি বিচার . Re-trial of a disposed of case.
सानी तजवीज़

ସାନି ମକଦ୍ଦମା—ଦେ. ବି (କଚେରିଅ)—ଫଇସଲ ପରେ ପୁଣି ବିଚାର
Sāni makadamā ହେବା ମକଦ୍ଦମା—A case restored
সানি মোকদ্দমা सानी मुकद्दमा for re-trial.

ସାନି ସମନ—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଅ)—ଥରେ ସମନ କରାଯାଇଥିବା
Sāni samana ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର କରାଯିବା ସମନ—
সানি সমন Summons taken out against a
सानी सम्मन witness for the second time, the
resummoning of a witness.

ସାନି ହୁକୁମ୍—ବୈଦେ. ବି—୧ । (କଚେରିଅ) ମକଦ୍ଦମାକୁ ସାନି ବିଚାର
Sāni hukum କରିବା ପାଇଁ ହୁକୁମ—1. Order for re-
সানি হুকুম mand or restoration or retrial of a
सानी हुक्म case. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ହୋଇଥିବା ଆଦେଶ
ପରେ ପୁନରାଦେଶ—2. A second order;
fresh or revised orders.

ସାନୁ—ସଂ. ବି (ସନ ଧାତୁ=ଦେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ଟେକଡ଼ି;
Sānu ପର୍ବତର ଉପରସ୍ଥ ସମତଳ ଭୂମି; ଅଧିତ୍ୟକା—1. Plateau;
a table-land; a level expanse of land on
a mountain. ୨ । ବନ (ମେଦିନୀ)—2. Forest;
wood. ୩ । ପ୍ରବଳ ପବନ; ବାତ୍ୟା (ମେଦିନୀ)—
3. Wind; storm. ୪ । ପଥ; ମାର୍ଗ (ମେଦିନୀ)—
4. Way; road. ୫ । ଅଗ୍ର (ମେଦିନୀ)—5. Top.
୬ । ପଣ୍ଡିତ; କୋବିଦ (ମେଦିନୀ)—7. A learned
man. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟ; ଅର୍କ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ)—7. The
sun. ୮ । କିଶଳୟ; ପଲ୍ଲବ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ)—8. Leaf;
new leaf. ୯ । ପର୍ବତର ଶିଖର (ହି. ଶ)—
9. The peak of a mountain. ୧୦ । ସମତଳ
ଭୂମି (ହି. ଶ)—10. Level ground. ୧୧ ।
ପାହାଡ଼ିଆ ଜଙ୍ଗଲ (ହି. ଶ)—11. Mountanous
forest. ୧୨ । ଅନ୍ତ; ଲମ୍ବ ବସ୍ତୁର ମୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—
12. The end or extremity of a long
thing.

ସାନୁକମ୍ପ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଅନୁକମ୍ପା+ଅ)—
Sānukampa ସଦୟ—Kind; sympathetic.

ସାନୁକୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଆନୁକୂଲ୍ୟ)—ସଦୟ; ଅନୁକୂଳ—
Sānukūlya Favourable; propitious.

ସାନୁଜ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଅନୁଜ=କନିଷ୍ଠ)—
Sānuja ୧ । କନିଷ୍ଠ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନ—1. Accompanied
by one's younger. ୨ । (ସାନୁ+ଜନ ଧାତୁ
+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ); ପର୍ବତର ସାନୁଦେଶରୁ ଜାତ—
2. Born of the plateau of a mountain.
ବି—୧ । (ପର୍ବତ ଉପରେ ଜନ୍ମିଥିବାରୁ) ପ୍ରପୌଣ୍ଡରୀକ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ), ଏକପ୍ରକାର ପାର୍ବତ୍ୟ ବୃକ୍ଷର ମୂଳ—
1. Root stock of Nymphea Lotus.
୨ । (ପର୍ବତ ଉପରେ ଜନ୍ମୁଥିବାରୁ) ତୁମ୍ବୁରୁ ବୃକ୍ଷ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଡେଙ୍ଗର ଅଗରୁ—2. Xanthoxy-

(ସାନୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Ion Alatum. ଦେ. ବି—ଅନୁଜ—ଛୋଟ ଭାଇ 2. Younger brother. [ଉ—ଶୁଣ ହେ **छोटा भाइ** ସାନୁଜ ସୁଗ୍ରୀବର ଶୁଭ ହାରଇ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ସାନୁ ଦେଶ—ସଂ. ବି—ପର୍ବତର ସାନୁ ବା ଉପରସ୍ଥ ସମତଳ ଦେଶ—Sānu desa Table-land; plateau. [ସାନୁପ୍ରଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାନୁନୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଅନୁନୟ)—ସବିନୟ—Sānunaya Respectful.

ସାନୁନାସିକ—ସଂ, ବିଣ (ସ+ଅନୁନାସିକ)—ଅନୁନାସିକ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ Sānunāsika —Having nasal letters.

ସାନୁମାନ—ସଂ. ବି (ସାନୁ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ ମତ୍, ସାନୁମତ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—ପର୍ବତ—Mountain. Sānumān [ସାନୁମାନ—ଦେ. ରୂପ] [ଉ—ସାନୁମାନ ଉରଜା, ଦନ୍ତୁରାର ସାନୁଜା, ଭାନୁ ତନୁଜାଙ୍କିତ କେଶୀ—ଭଞ୍ଜ. ସୁଭଦ୍ରା ପରିଣୟ ।]

ସାନୁମାନକ—ସଂ. ବି—ପ୍ରପୌଣ୍ଡରୀକ (ବୃ. ଶ) (ଦେଖ) Sanumānaka Prapauṇḍarīka (See)

ସାନେୟିକା—ସଂ. ବି—ବଂଶୀ; ମହୁରୀ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—Flute. Sāneyikā [ସାନେୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାନ୍ତ—ସଂ, ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅନ୍ତ)—୧ । ଅନ୍ତ ବା ସୀମାବିଶିଷ୍ଟ, Sānta ସସୀମ—1. Bounded; definite. ୨ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ତରେ 'ସ' ଥାଏ—2. (words) Ending सांत with the letter 'Sa'. ଦେ. ବି—୧ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ **सान्त** ସୀମା ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ ଭୂଭାଗ—1. Area of a given dimension or length. ୨। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା—2. A given boundary. ୩ । (ସଂ. ସାମନ୍ତ) ସାଅନ୍ତ (ଦେଖ)—3. Sā-ānta (See) ଦେ. समान्तर ବି (ସଂ. ସମାନ୍ତର)—ସମାନ୍ତରାଳ—Parallel. [ଯଥା— **बराबर** ଘର ଭାଗରେ ପେଡ଼ିଟି ନ ଘରବାହାରୁ ମୋ ଭାଗ ଲମ୍ବେ, ଲମ୍ବେ, ୩ ବଖରା 'ସାନ୍ତ'ରେ ପଡ଼ିଲା ।] ଦେ. ଅ—ଆଦ୍ୟନ୍ତରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—From the beginning to the end.

ସାନ୍ତନା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାନ୍ତ୍ୱନା)—ସାନ୍ତ୍ୱନା (ଦେଖ)—Sāntanā सान्त्वना **सांतना** Sāntwanā (See)

ସାନ୍ତପନ—ସଂ. ବି (ସମ+ତପ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ତାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—Sāntapana ବ୍ରତବିଶେଷ—A kind of religious austerity. [ଉ—ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଯଥାକ୍ରମେ ୬ ଦିନ ଓ ୭ ରାତି ଗୋମୟ, ଗୋମୂତ୍ର, ଦୁଗ୍ଧ, ଦଧି, ଘୃତ ଓ କୁଶୋଦକ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଦିନେ ଯଥାକ୍ରମରେ ଏ ସବୁ ଖାଇ ତହିଁ ପରଦିନ ଯଥାକ୍ରମେ ଉପବାସ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏ ବ୍ରତକୁ 'କୃଚ୍ଛ୍ର ସାନ୍ତପନ' ବା ସନ୍ତାପନ କୃଚ୍ଛ୍ର କୋହାଯାଏ (ମନୁ, ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟ) ଓ ଯଥାକ୍ରମେ ଉକ୍ତ ୬ଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ୬ ଦିନ ସେବନ କରି ସପ୍ତମ ଦିନ ଉପବାସ କରିବାକୁ ହେଲେ, ଏହାକୁ 'ମହା ସାନ୍ତପନ କୋହାଯାଏ—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ।]

ସାନ୍ତପନ କୃଚ୍ଛ୍ର—ସଂ. ବି (ସାନ୍ତପନ+କୃଚ୍ଛ୍ର)—ବ୍ରତ ବିଶେଷ—Sāntapana kṛuchchhra A kind of austerity. [ଦ୍ର—ସାନ୍ତପନ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ସାନ୍ତ ବାପା—ଦେ. ବି ପୁଂ—ସାଅନ୍ତ ବାପା (ଦେଖ) Sānta bāpā Sā-ānta bāpā, (See) [ସାନ୍ତମା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାନ୍ତର—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅନ୍ତର)—୧ । ବ୍ୟବଧାନବିଶିଷ୍ଟ; ବ୍ୟବହିତ; Sāntara ସଚ୍ଛିଦ୍ର—1. Porous; having spaces (ସାନ୍ଦ୍ର—ବିପରୀତ) between. ୨ । ବିରଳ—2. Sparse; [ସାନ୍ତରତା—ବି] thin set; open in texture. ୩। ଜାଲି-ଜାଲିଆ—3. Netted.

ସାନ୍ତରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସାନ୍ତର+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—ଯେଉଁ ଗୁଣ Sāntaratā(twa) ଥିବାରୁ କଠିନ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦେଶରେ ଛିଦ୍ର ଛିଦ୍ର ବ୍ୟବଧାନ ବା ଅନ୍ତର ଥାଏ—The state of solids having pores in them.

ସାନ୍ତରା—ଦେ. ବି—୧ । ସୁରଙ୍ଗୀ ମିଠା କମଳା—1. Sweet Sāntarā orange. ୨ । ସାଅନ୍ତରା (ଦେଖ)— (ସାଅନ୍ତରା, ସାନ୍ଧା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Sā-āntarā. (See) ସିଲଟ କମଲା ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ମିଠା ଲେମ୍ବୁ— **सिलेट कमला** Sweet orange.

ସାନ୍ତାନିକ—ସଂ. ବିଣ—(ସନ୍ତାନ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ସନ୍ତାନ Sāntānika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to offspring. ୨ । ପ୍ରସରଣଶୀଳ—2. Expansive. ସଂ. ବି. ପୁଂ— ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନ ନିମିତ୍ତ ପତ୍ନୀକାମୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ— A Brāhmaṇa who takes a wife for begetting an offspring.

ସାନ୍ତାପିକ—ସଂ. ବିଣ (ସନ୍ତାପ+ଇକ)—ସନ୍ତାପଦାୟକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Sāntāpika Giving trouble or botheration.

ସାନ୍ତାଳ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସଂ. ସମତଳ)—ଛୋଟନାଗପୁର ଅଞ୍ଚଳବାସୀ Sāntāla ଜଙ୍ଗଲୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—A non-aryan (ସାନ୍ତାଳୀ, ସାନ୍ତାଳଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) wild tribe of Chhota-संथाल nagpur; the Santhals. [ଦ୍ର—ସାନ୍ତାଳମାନେ **सं'थाल** ଭାରତର ଗୋଟିଏ ଅଧମ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି । ଏମାନେ (ସାଅନ୍ତାଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମେଦିନୀପୁର, ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ, ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତ, ବାଲେଶ୍ୱର, ଭାଗଲପୁର ଓ ଛୋଟନାଗପୁରର ସାନ୍ତାଳ ପରଗଣାରେ ବାସ କରନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବହୁ ପୂରୁଷ ପୂର୍ବେ ଏମାନେ ମେଦିନୀପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସାଉନ୍ତ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏମାନଙ୍କ ନାମ ସାଉନ୍ତାଳ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏମାନଙ୍କ ନାମ 'ଖରବାର' ଥିଲା । କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଡାଲ୍ଟନ୍ କହନ୍ତି ଯେ, ସାଅନ୍ତାଳଙ୍କ ନାମରୁ

ମେଦିନୀପୁରର 'ସାଓନ୍ତ' ଗ୍ରାମର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି। କାରଣ, ସରଗୁଜାରେ ଓ କେନ୍ଦୁଝରରେ 'ସାଓନ୍ତ' ନାମକ ଏକ ଜାତି ଅଛନ୍ତି। ସାନ୍ତାଳଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସେମାନେ ମାଝୀ ବା ସାନ୍ତାଳ ମାଝୀ ବୋଲି ଆପଣାକୁ ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ, କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଙ୍ଗାର ପରି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ; ନାସିକାର ଅଗ୍ରଭାଗ ନିଗ୍ରୋମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ଥୂଳ ଓ ନାକ ଚେପଟା; ମୁହଁ ବଡ଼ ଓ ଓଷ୍ଠ ସ୍ଥୂଳ; ତଳ ଓଠ ଉପର ଓଠ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ବାହାରି ପଡ଼ିଥାଏ; ମୁଣ୍ଡର କେଶ ଘନ ଓ କୁଞ୍ଚିତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ। ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ବଂଶ ସମ୍ଭୂତ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ଗୋଟିଏ ବନ୍ୟ ହଂସର ୨ଟି ଡିମ୍ବରୁ ଏମାନଙ୍କର ଆଦି ଦମ୍ପତି ପିଲ୍‌ଚୁହ୍ରମ୍, ଓ ପିଲ୍‌ଚୁବୁର୍ହୀ ଜନ୍ମିଥିଲେ। ଏ ଦୁହିଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ୭ ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସାନ୍ତାଳମାନେ ୭ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ। ଆଦି ଦମ୍ପତିଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ୭ଟି ଶ୍ରେଣୀ ଛଡ଼ା ପରେ ଏମାନଙ୍କର ଆଉ ୫ଟି ଶ୍ରେଣୀ ବଢ଼ିଲା। ଏହି ୧୨ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ବିବାହ ପ୍ରଥା ଚଳେ। ଏକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବା ପୁରୁଷକୁ ବିବାହ କରି ନ ପାରେ। ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ ନିମ୍ନତମ ଶ୍ରେଣୀ 'ବେଦିୟା'। ବାଳିକା ପୂର୍ଣ୍ଣଯୁବତୀ ହେଲେ ମନୋମତ ପତି ନିର୍ବାଚନ କରେ। ଅବିବାହିତା ବାଳିକା ଗର୍ଭଧାରଣ କଲେ ଗର୍ଭାଧାନକାରୀ ପୁରୁଷ ତାକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ। ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ନାହିଁ। ପତ୍ନୀ ବନ୍ଧ୍ୟା ହେଲେ ସ୍ୱାମୀ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରି ପାରେ। ସଧବା ଦେବର ସ୍ତ୍ରୀୟ ବିଧବା ଭାଉଜକୁ ବିବାହ କରେ। ଜଗମାଝୀ ବା ପୁରୋହିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମହୁଆ ଗଛ ମୂଳେ ବିବାହ ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ। କନ୍ୟାଶୁଳ୍କ ଓ ଯୌତୁକ ପ୍ରଥା ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି। ବିବାହ ସମୟରେ ବର କନ୍ୟାର କପାଳରେ ଓ ସୀମନ୍ତରେ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇ ଦିଏ। କନ୍ୟା କୁତ୍ସିତରୂପା ବା ବିକଳାଙ୍ଗୀ ହେଲେ ଜାମାତା ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ ୫ବର୍ଷ ଘରଜୋଇଁଅ ହୋଇ ରହି କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଓ କନ୍ୟାକୁ ଉପଭୋଗ କରେ; ୫ବର୍ଷ ପରେ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କଠାରୁ ହଳେ ବଳଦ, କିଛି ଗୃହଜ ଓ କୃଷିଯନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ଜାମାତା ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କଠାରୁ ଓ କନ୍ୟାଠାରୁ ବିଦାୟ ନିଏ। ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାଙ୍ଗା ବା ବିଧବା ବିବାହ ଅଛି। ପରିତ୍ୟକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ପତ୍ୟନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କରି ପାରେ। ସ୍ୱାମୀର ବା ସ୍ତ୍ରୀର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ବିବାହ ଭଙ୍ଗ ହୋଇ ପାରେ। ବିବାହ ଭଙ୍ଗାର୍ଥ ଇଚ୍ଛୁକ ପକ୍ଷ ଅପର ପକ୍ଷକୁ (ସ୍ୱାମୀକୁ ବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ) କିଛି କୋଡ଼ିମାନା ଦିଏ ଓ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଆଗରେ ୩ଟି ଶାଳପତ୍ର ଛିଣ୍ଡାଇ ଦିଏ ଓ ଗୋଟିଏ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ପିତ୍ତଳ କଳସକୁ ଗଡ଼ିଇ ପକାଏ। ପିତାର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପୁଅମାନେ ପିତୃସମ୍ପତ୍ତି ସମାନ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ନିଅନ୍ତି। ସମ୍ପତ୍ତି ବିଭାଗ ସମୟରେ କନ୍ୟା ଗୋଟିଏ ଗାଈ ପାଏ। ଏମାନେ ମରଙ୍ଗବୁରୁ (ପ୍ରଧାନ ଦେବତା), ମୋରେକେ (ଅଗ୍ନି), ଜାଇରଇରା (ମୋରେକୋଙ୍କ ଭଉଣୀ, ବଣ ଦେବତା), ଗୋସେନଇରା (ମୋରେକୋଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ), ପଞ୍ଚଗଣା (ଡାକିନୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ) ଓ ମାଝୀ (ପରଗଣାର ଅଧିଷ୍ଠାନ ଦେବ)ଙ୍କ ପୂଜା କରନ୍ତି। ଏହା ଛଡ଼ା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାନ୍ତାଳର ଓଡ଼ାକବଂଗ (କୁଳ ଦେବତା) ଓ ଅବଗେବଂଗ (ଗୁପ୍ତ ଦେବତା) ଅଛନ୍ତି। ପୂର୍ବେ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନରବଳି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା। ପୌଷ ମାସରେ ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଘରକୁ ଆଣିବା ସମୟରେ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉତ୍ସବ ହୁଏ। ଶୂକର, ଛାଗ ଓ କୁକ୍କୁଟ ବଳି ଦେବତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ। ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସମସ୍ତେ ମଦିରା ପାନରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଉତ୍ସବ ସମୟରେ ବ୍ୟଭିଚାରରେ ଲିପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି। ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ଶାଳଫୁଲ ଫୁଟିବା ସମୟରେ, ଆଷାଢ଼ ମାସରେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୀଜ ବପନ କରିବା ସମୟରେ ଓ ପୌଷ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ମୃତ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ପୂଜା ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍ସବ କରାଯାଏ। ମାଘ ମାସରେ ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଷ ଶେଷ ହୁଏ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାନ୍ତାଳ ଜୀବନରେ ଥରେ ଜମସିମ୍ ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ପୂଜା କରି ଛେଳି ଓ ମେଣ୍ଢା ବଳି ଦିଏ ଓ ବର୍ଷକ ପରେ ଗୃହ-ଦେବତାଙ୍କୁ ଗୋଟାଏ ଗାଈ ଓ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଷଣ୍ଢ ବଳି ଦିଏ। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ମାଝି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଞ୍ଚଗଣାର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପରଗଣେଇତ ବୋଲିଯାଏ। ସାନ୍ତାଳମାନେ ଶବଦାହ କରନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ। ୧୮୫୫ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ। ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟାରେ ଏମାନେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ।

ସାନ୍ତାଳ, କୋଲ୍ହ, ମୁଣ୍ଡା, ଓରାଓଁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଟନ୍ତି। (ବିଶ୍ୱକୋଷ)]

ସାନ୍ତାଳ ପରଗଣା(ନା)—ଦେ.ବି(ନାମ)—ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଭାଗଲପୁର ବିଭାଗର ଜିଲ୍ଲାବିଶେଷ—Name of a district of the Bhagalpur Division of Bihar.
Sāntāla paraganā(nā)
(ସାନ୍ତାଳପ୍ରଗନା—ଅନ୍ୟରୂପ)
সাঁওতালপরগনা संथालपरगना
[ଦ୍ର—ଏହାର ପ୍ରଧାନ ନଗର ଦୁମ୍‌କା। ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ (ଦେଓଘର) ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି ଜିଲ୍ଲା ଅନୁନ୍ନତ ଶାସିତ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଏଥିର ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଡେପୁଟୀ କମିସନର ବୋଲିଯାଏ। ଏହି ଜିଲ୍ଲାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୫୪୭୬ ମାଇଲ। ଏ ଜିଲ୍ଲାର ୬ଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ବା ମହକୁମା ଅଛି;—ସଦର ବା ଦୁମ୍‌କା, ଦେଓଘର, ଗୋଡ୍ଡା, ଜାମତାଡ଼ା, ରାଜମହଲ, ପାକୁଡ଼। କଲେକ୍ଟର ଓ ଜଜ ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଡେପୁଟି କମିସନର କରନ୍ତି।

ସାନ୍ତାଳି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସାନ୍ତାଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Sāntāli the Sānthals. ୨ । ବଙ୍ଗଳା,
(ସାନ୍ତାଳିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ
সাওঁতালি संथाली ଅଧିବାସୀ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ
କଥିତ ଖେରୱାରି ଭାଷାର ରୂପାନ୍ତର—2. A dialect of the Kherwāri spoken by the Sānthals of Bengal, Bihar and Orissa.

ସାନ୍ତି—ଦେ· ବି—(ସଂ. ସମାନ୍ତର) — ସାନ୍ତ. ଦେ. ବି· ୩ (ଦେଖ)—
Sānti Sānta 3 (See) ପ୍ରାଦେ (ଗଡଜାତ) ବି (ରଜାଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ଦିଆଯିବାରୁ) ବାଣୁଆ ଶିକାରରେ ମାରିଥିବା ମୃଗ ଆଦି ପଶୁର ପଛ ଅଙ୍ଗର ଗୋଟିଏ ଫଙ୍ଗ ଅ(ଯାହା ଶିକାରି ରଏଲଟି (Royalty) ସ୍ୱରୂପ ରଜାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ)—
The rump of a beast killed by a hunter (which is presented to the Rājā as his royalty in a game).

ସାନ୍ତିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଯାତିଜାତିବିଶେଷ—
Sāntiā Name of a Śūdra caste living in the district of Ganjam.
ଦେ· ବିଣ—ସାଆନ୍ତିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sā-āntiā etc. (See)

ସାନ୍ତ୍ୱ (ଧାତୁ)—ସ—ଶାନ୍ତ କରିବା; ପ୍ରବୋଧ କରିବା—
Sāntwa (root) To console; to pacify; to assuage; to condole.

ସାନ୍ତ୍ୱ—ସ ବି (ସାନ୍ତ୍ୱ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ସାମ; ପ୍ରବୋଧ ବାକ୍ୟ-
Sāntwa 1. Consoling words. ୨ । କର୍ଣ୍ଣ· ପ୍ରୀତିଜନକ ବାକ୍ୟ—2. Sweet words. ୩ । ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ—3. Politeness; generosity.

ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)—ସ ବି (ସାନ୍ତ୍ୱ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ;+ଆ)—୧ ।
Sāntwana(nā) ସମାଶ୍ୱାସନ; ପ୍ରିୟବଚନଦ୍ୱାରା ପ୍ରବୋଧ ଦାନ—1. Consolation. ୨ । ପ୍ରିୟକର; ସାମୋପାୟ—2. Assuaging; pacifying. ୩ । ବିପନ୍ନ ବା ଶୋକଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଶ୍ୱାସନା ଦେବା—3. Condolence. ୪ । ପ୍ରଣୟ; ପ୍ରେମ (ହ୍ରି. ଶ- 4. Love; attachment. ୫ । ସ୍ନେହ-ପୂର୍ବକ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ (ହ୍ରି. ଶ)—5. Affectionate enquiry about one's wellbeing. ୬ । ସନ୍ଧି; ମିଳନ (ହ୍ରି. ଶ)—6. Union.

ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା) କରିବା (ଦେବା)—ଦେ·କ୍ରି—ଦୁଃଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଶ୍ୱାସନା
Sāntwana(nā) karibā(debā) ଦେବା—To
সান্ত্বনা করা সান্ত্বনা দেওয়া सांत्वना करना console; to condole.

ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦାନ—ସ ବି—ଦୁଃଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଶ୍ୱାସନା ଦେବା—
Sāntwanā dāna Condolence.

ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା) ଦାୟକ—ସ ବିଣ ପୁଂ (ସାନ୍ତ୍ୱ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Sāntwana(nā)dāyaka ଯେ ବା ଯାହା ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦିଏ—
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ପ୍ରଦ
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ପ୍ରଦାୟକ } —ଅନ୍ୟରୂପ Consolatory; condoling.
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ଦାତା
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ଦାୟିକା
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ପ୍ରଦା
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ପ୍ରଦାୟିକା } ସ୍ତ୍ରୀ—
ସାନ୍ତ୍ୱନ(ନା)ଦାତ୍ରୀ

ସାନ୍ତ୍ୱନିତ—ସ ବିଣ (ସାନ୍ତ୍ୱନ+ସଞ୍ଜାତାର୍ଥେ ଇତ)—ସାନ୍ତ୍ୱନାପ୍ରାପ୍ତ—
Sāntwanita Consoled.

ସାନ୍ତ୍ୱବାଦ—ସ ବି—ସାନ୍ତ୍ୱନାମୟ ବାକ୍ୟ—Consolatory words
Sāntwabāda condolatory message.

ସାନ୍ତ୍ୱୟିତା—ସ ବିଣ· ପୁଂ [ସାନ୍ତ୍ୱ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ, ୧ମା ୧ବ]—
Sāntwayitā ସାନ୍ତ୍ୱନାଦାୟକ [ଦେଖ]—Sāntwanā
[ସାନ୍ତ୍ୱୟିତ୍ରୀ – ସ୍ତ୍ରୀ] dāyaka (See)

ସାନ୍ଦିବା—ଦେ· କ୍ରି—ସାନ୍ଧିବା [ଦେଖ]
Sāndibā Sāndhibā (See)

ସାନ୍ଦୀପନି—ସ ବି ପୁଂ [ସନ୍ଦୀପନ=ମୁନିବିଶେଷ+ଗୋତ୍ରାପତ୍ୟାର୍ଥେ ଇ]—
Sāndīpani ମୁନିବିଶେଷ; କୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମଙ୍କର ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା-ଶିକ୍ଷକ—Name of a sage who was the tutor in archery to Srikrushna. [ବି—ବାରାଣସୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅବନ୍ତୀ ନଗରରେ ଏହାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଥିଲା । ଏ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ବିଚକ୍ଷଣ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମ ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଧନୁର୍ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରି ସାରି କଅଣ ଗୁରୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବେ ବୋଲି ଏହାଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ଏ ଏହାଙ୍କ ମୃତ ପୁତ୍ରର ଉଦ୍ଧାର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ପ୍ରଭାସତୀର୍ଥସ୍ଥ ସମୁଦ୍ରରେ ସ୍ନାନ କରିବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ ଶଙ୍ଖରୂପଧର ପଞ୍ଚଜନ ନାମକ ଦୈତ୍ୟ ହରଣ କରି ନେଇଥିଲା । ଗୁରୁଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାଇ ସେ ପୁତ୍ରର ଅସ୍ଥି ସଂଗ୍ରହ କରି ଯମପୁରକୁ ଯାଇ ଯମକୁ ପରାସ୍ତ କରି ସେ ପୁତ୍ରକୁ ପୂର୍ବ ଶରୀର ପ୍ରଦାନ କରାଇ ମୁକୁଳାଇ ଆଣି ଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାରକାକୁ ଯାଇ ରଜା ହେବା ପରେ ସାନ୍ଦୀପନି ସେଠାକୁ ଯାଇ ଯଦୁବଂଶୀୟମାନଙ୍କର ପୁରୋହିତ ହୋଇଥିଲେ—ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ।]

ସାନ୍ଦୃଷ୍ଟିକ ନ୍ୟାୟ—ସଂ ବି (ସମ୍+ଦୃଷ୍ଟ+ଇକ) ସଦ୍ୟଃଫଳ; ତାତ୍-
Sāndrushṭika nyāya କାଳିକଫଳ—A sort of reasoning. [ବ୍ରି—୧ । ଏହି ନ୍ୟାୟ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶିରାମାନଙ୍କଠାରୁ ବୌଦ୍ଧିକ ଶକ୍ତି ଦେହ ଜୀବନ ପ୍ରକାଶ ନ ଥାଏ, ତାହାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଧନକୁ ତାହାଙ୍କ ସହିତ

ପ୍ରତିଭାମହ ଓ ପ୍ରତିଭାମହୀ ଯାଅନ୍ତି (ବାସୁଦେବସଂଗ୍ରହ) । ୨ । ବୃଷ୍ଟିପତନ କଲ୍ପନାନ୍ୟାୟ । ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଛଷୁ ଯେଉଁରୁପେ ଦେଖା ହୋଇଥିଲ ସେହିରୂପ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଦେଖିଲେ ପୂର୍ବ ବୃଷ୍ଟି ହି ଉଦାହରଣ ଫଳ କଳ୍ପନା ହେଲେ ଏ ନ୍ୟାୟ ଖଟା ଯାଏ (ବିଶ୍ୱକୋଷ; ହ ଣ)] ।

ସାନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବଣ. (ସ=ସହିତ+ଅଦ୍. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+ **Sāndra** କର୍ତ୍ତି. ର)—୧ । ଘନ; ନିବିଡ଼—1. Thick, dense; close set; compact. ୨ । ଅଭେଦ୍ୟ (ଅମର)—2. Impervious. ୩ । ସ୍ନିଗ୍ଧ (ମେଦିନୀ) 3. Oily. ୪ । ଚିକ୍କଣ—4. Smooth; ୫ । ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—5. Pleasing. ୬ । ମୃଦୁ—6. Gentle; mild. ବି—୧ । ବନ; ଅରଣ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—1. Forest. ୨ । ଦଧି;ଘୋଳ—2. Churned buttermilk.

ସାନ୍ଦ୍ରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସାନ୍ଦ୍ର+ଭାବ.ତା;ତ୍ୱ)—ଘନତା; ନିବିଡ଼ତା—**Sāndratā(twa)** Denseness; compactness.

ସାନ୍ଦ୍ରପଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—Name of a **Sāndra pada** metre. (ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧୧ ଅକ୍ଷର ଥାଏ; ପ୍ରଥମ, ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ ଓ ଦଶମ ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ, ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଲଘୁ; ସାଧାରଣତଃ ଏ ଛନ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଛନ୍ଦରତ୍ନାକର ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ସାନ୍ଦ୍ରପୁଷ୍ପ—ସଂ.ବି (ଏଥିର ଫୁଲଯାକ ଘନ ଭାବରେ କେଣ୍ଡାରେ ଲାଗିଥିବାରୁ **Sāndrapushpa** ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ବିଭୀତକ ବୃକ୍ଷ ଓ ପୁଷ୍ପ; ବାହାଡ଼ା ଗଛ ଓ ଫୁଲ, (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. Beleric myrobalan (tree and flower)

ସାନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ମେହ—ସଂ. ବି—ଚରକର ନିଦାନ ସ୍ଥାନରେ ଲକ୍ଷିତ **Sāndraprasāda meha** ମେହ ରୋଗବିଶେଷ—A kind of gonorrohea. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ମୂତ୍ରର କେତେକାଂଶ ଘନ ଓ କେତେକାଂଶ ତରଳ ହୁଏ ଓ ମୂତ୍ରକୁ ପାତ୍ରରେ ରଖିଲେ ଉପରିଭାଗ ତରଳ ଓ ନିମ୍ନଭାଗ ଘନ ହୁଏ । ଶ୍ଳେଷ୍ମା ଦୂଷିତ ହୋଇ ଏ ରୋଗ ବାହାରେ ।]

ସାନ୍ଦ୍ର ମେହ—ସଂ ବି—ମେହ ରୋଗବିଶେଷ—A kind of gono- **Sāndra meha** rrohea in which the urine coagulates after a time. [ଦ୍ର—ଏହା ଶ୍ଳେଷ୍ମଜ । ଏ ରୋଗୀର ମୂତ୍ରକୁ କୌଣସି ପାତ୍ରରେ ରଖିଲେ କିଛି ସମୟ ପରେ ତାହା ଗାଢ଼ ହୁଏ—ଚରକ ।]

ସାନ୍ଦ୍ର ସ୍ନିଗ୍ଧ—ସଂ ବଣ—ଘନ ଓ ଚିକ୍କଣ; ମେଦୁର—**Sāndra snigdha** Dense and smooth.

ସାନ୍ଧ—ସଂ. ବଣ (ସନ୍ଧି+ଅ)—ସନ୍ଧିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—**Sāndha** Relating to sandhi.

ସାନ୍ଧକାର—ସଂ. ବଣ (ସ+ଅନ୍ଧକାର; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀ.ହି)—ଅନ୍ଧକାର-**Sāndhakāra** ଯୁକ୍ତ—Dark.

ସାନ୍ଧି(ଣ୍ଡି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧି=ସହ ଭୋଜନ)—ସହ ଭୋଜନ; **Sāndhi(ndi)** ପଂକ୍ତିଭୋଜନ; ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଏକତ୍ର ଭୋଜନ; ପଂକ୍ତି ଭୋଜନ ପଙ୍ଗତ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—A dinner पंघत, पंगत in which many people dine together; a caste-dinner; a social dinner.

ସାନ୍ଧିକ—ସଂ. ବି (ସନ୍ଧା=ମଦ୍ୟ ସନ୍ଧାନ+ଇକ)—୧ । ଶୌଣ୍ଡିକ; **Sāndhika** ଶୁଣ୍ଡି—1. A distiller of wine. ୨ । (ସନ୍ଧି +ଇକ) ସନ୍ଧି କର୍ତ୍ତା—2. The maker of a treaty.

ସାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସମ୍+ଧା ଧାତୁ=ସନ୍ଧିରୁ)—୧ । ଏକାଧିକ **Sāndhibā** ବସ୍ତୁକୁ ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ କରିବା ପାଇଁ ଜଳଦ୍ୱାରା ଚଟକାନ ଚକଟିବା; ଦଳିବା—1. To knead up two or सांदना more than two things. ୨ । (ସଂ. ସାନ୍ଦ୍ର) सानना ଘନଭାବରେ ପଦାର୍ଥକୁ ଜଳଦ୍ୱାରା ମିଳାଇବା—2. To mix together very intimately any thing with water. [ଯଥା—ଚୂନ ବାଲିକୁ ସାନ୍ଧି ମସଲା ତିଆର କରିବା, ମଇଦାକୁ ସାନ୍ଧି ଲୁଚି ତିଆର କରିବା ।] ୩ । ଛିଦ୍ରରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ପୁରାଇ ଗୋଞ୍ଜିବା—3. To press or ram a thing into a hole. ୪ । ପ୍ରହାର କରିବା; ମାଡ଼ ଦେବା—4. To beat; to deal blows.

ସାନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ—ସଂ. ବଣ,ପୁଂ (ସନ୍ଧିବିଗ୍ରହ+ଇକ)—ସନ୍ଧି ଓ ବିଗ୍ରହ ସାଧନ **Sāndhibigrahika** ବିଷୟରେ ନିପୁଣ—Skilful in bringing about peace and war. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଏହି ଉପାଧି ଦେଉଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ 'ଷେନାବିଗ୍ରହି'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏବେ ବାଲେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳରେ 'ଷେନାବିଗ୍ରହି' ଉପାଧିଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି] ସଂ. ବି—ସନ୍ଧି ଓ ବିଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରାଜାଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା କର୍ମଚାରୀ—Foreign Secretary and Minister for peace and war.

ସାନ୍ଧିବେଳ—ସଂ. ବଣ (ସନ୍ଧିବେଳା+ଅ)—ସନ୍ଧ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ **Sāndhibela** (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—Relating to evening.

ସାନ୍ଧ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସନ୍ଧ୍ୟା+ଇକ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । **Sāndhya** ସନ୍ଧ୍ୟାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the evening. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ—2. Happening in the evening. ୩ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ—3. Performable in the evening.

ସାନ୍ଧ୍ୟ କୁସୁମ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା. ଏହା ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଫୁଟିବାରୁ)—**Sāndhya kusuma** ବିଶେଷ ପୁଷ୍ପ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସଦାବାହାର ଫୁଲ—Periwinkle (flower).

ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) – ଯେଉଁ ଗଛ ମାନଙ୍କର ଫୁଲ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଓ ସକାଳେ ଫୁଟେ—(trees) Flowering at dawn and eve.
(ସାନ୍ଧ୍ୟ କୁସୁମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଗଗନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ ଆକାଶ—The evening sky.
Sāndhya gagana

ସାନ୍ଧ୍ୟ ତାରା(ନକ୍ଷତ୍ର) – ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଦେଖାଯିବା ନକ୍ଷତ୍ର—1. A star appearing in the evening. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଶୁକ୍ର ତାରା—2. The evening star.
Sāndhya tārā(nakshatra)

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଦୀପ (ପ୍ରଦୀପ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରଦୀପ; ସଞ୍ଜବତୀ; ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଜଳାଯିବା ଦୀପ—Lamp or wick lighted at nightfall.
Sāndhya dīpa (pradīpa)

ସାନ୍ଧ୍ୟ ବାତ(ୟୁ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସାନ୍ଧ୍ୟ ସମୀର (ଦେଖ)
Sāndhya bāta(yu) Sāndhya samīra (See).

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭଜନ—ସ. ବ—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଈଶ୍ୱର ସ୍ତୁତି—
Sāndhya bhajana Evening prayer; vespers.

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭୋଜ(ଜି)—ଦେ. ବ (ଅଧୁନିକ)—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଓ ସମ୍ମିଳିତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଭୋଜି—
Sāndhya bhoja(ji)
সান্ধ্য ভোজ सांध्य भोज Evening party; tea party.

ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଖିଆଯିବା ଖାଦ୍ୟ—
Sāndhya bhojana Supper; evening meal.

ସାନ୍ଧ୍ୟ ମିଳନ—ସଂ. ବ (ଅଧୁନିକ)—ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ଉପଲକ୍ଷରେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଓ ଏକତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ମିଳନ—An evening party; a social gathering of friends in the evening, generally in honour of some distinguished friend.
Sāndhya milana
(ସାନ୍ଧ୍ୟ ସମ୍ମି[ମ୍ମେ]ଳନ[ନୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାନ୍ଧ୍ୟ ସମୀର(ସମୀରଣ)—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବହୁବା ଧୀର ପବନ—The evening breeze.
Sāndhya samīra(samīraṇa)

ସାନ୍ଧ୍ୟ ସମୀରଣ ସେବନ କରିବା—ଦେ. କି—ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବାହାରେ ବୁଲି ହାଓ୍ୱା ଖାଇବା—To take an airing in the evening.
Sāndhya samīraṇa sebana karibā
সান্ধ্য সমীরণ সেবন করা
सांध्य समीरण सेवन करना

ସାନ୍ଧ୍ୟାକାଶ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସାନ୍ଧ୍ୟ ଗଗନ—
Sāndhyākāśa The evening sky.

ସାନ୍ଧ୍ୟାଲୋକ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଆଲୋକ—
Sāndhyāloka Evening light; twilight.

ସାନ୍ଧ୍ୟାହ୍ନିକ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ଉପାସନାଦି—Evening prayer; vespers.
Sāndhyāhnika

ସାନ୍ନହନିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସନ୍ନହନ+ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ଏହାର, ଏହି ଅର୍ଥରେ ଇକ)—୧ । କବଚଚ; ସନ୍ନାହ ବିଶିଷ୍ଟ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—1. Armoured. ୨ । ସେ ବିପଦ ଆସନ୍ନ ଦେଖି ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବର୍ମିତ ହେବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି—2. Giving order to the soldiers to put on armour on seeing imminent peril. ୩ । ବର୍ମ ବହନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) [ବିଶ୍ୱକୋଷ]—3. Carrying armour.
Sānnahanika

ସାନ୍ନାଯ୍ୟ – ସଂ. ବ (ସମ୍ + ନୀ. ଧାତୁ = ନେବା + କର୍ମ, ଯ)—ହବିଃ; ହବନୀୟ ଘୃତ; ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ଘୃତ; ମନ୍ତ୍ରପୂତ ଘୃତ—Consecrated ghee used for oblations unto the fire.
Sānnājya

ସାନ୍ନାହି(ହୁ)କ—ସ. ବଣ—୧ । କବଚ ପରିହିତ—1. Armoured. ୨ । କବଚ ବନ୍ଧନାର୍ହ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Fit to be armoured.
Sānnāhi(hu)ka

ସାନ୍ନିଧ୍ୟ—ସ. ବ (ସନ୍ନିଧି+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଯ)—ସାମୀପ୍ୟ; ନୈକଟ୍ୟ; ସନ୍ନିଧି—
Sānnidhya Propinquity; nearness. [ଦ୍ର—ଅର୍ଚ୍ଚକଙ୍କର ତପଃପ୍ରାବଲ୍ୟ, ଅର୍ଚ୍ଚନର ଅଭିଶାୟନ, ପୂଜାରେ ବା ପୂଜକଙ୍କର ସବୁ ଅଙ୍ଗର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଓ ଧ୍ୟାନ ଅନୁସାରେ ପ୍ରତିମାଙ୍କ ଗଢ଼ଣ ହେଲେ ଦେବପ୍ରତିମାରେ ଦେବତାଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ହୁଏ, ଅନ୍ୟଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ଭକ୍ତିତନ୍ତ୍ର ।]

ସାନ୍ନିପାତିକ—ସ. ବଣ (ସନ୍ନିପାତ+କୋପନାର୍ଥେ ଇକ)—ସନ୍ନିପାତ ରୋଗଜନିତ ବା ବାତପିତ୍ତକଫଜ; ତ୍ରିଦୋଷକୋପଜନିତ—Resulting from the morbid state of the 3 humours of the body; resulting from collapse or congestion of the wind, bile and phlegm of the system. ସ. ବ—ସନ୍ନିପାତ ଜ୍ୱର—Fever due to the morbid condition in the three humours.
Sānnipātika

ସାନ୍ନିପାତକ ଜ୍ୱର – ସ. ବ – ତ୍ରିଦୋଷଜ ଜ୍ୱର ରୋଗ—Typhoid fever; a malignant congestive fever.
Sānnipātika jwara
(ସାନ୍ନିପାତିକ ବିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାନ୍ନ୍ୟାସିକ—ସଂ. ବ (ସନ୍ନ୍ୟାସ+ଗ୍ରାହକାର୍ଥେ. ଇକ)—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—
Sānnyāsika An anchorite; a recluse.

ସାନ୍ୱୟ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅନ୍ୱୟ)—ଅନ୍ୱୟ ସହ ବର୍ତ୍ତମାନ—Accompanied with Anwaya.
Sānwaya

ସା(ସାଁ)ପ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. (ସଂ. ସର୍ପ)—ସାପ; ସର୍ପ—
Sā(sān̐)p Snake; serpent.

ସା(ସାଁ)ପ କଟି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ନେଉଳ—
Sā(sān̐)pkati Ichneumon.

ସା(ସାଁ)ପ ଜୋଗ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସାପକାତି—
Sā(sān̐)pa jog Slough of snakes.

ସାପ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ)—୧ । ସର୍ପ; ଭୁଜଙ୍ଗ—1. Snake; serpent. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ କଶ୍ୟପ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ (ମାଈ ସାପ, ସାପୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କନ୍ୟା ଓ କଶ୍ୟପମୁନିଙ୍କ ଏକତମା
Sāpa

ସାପ ପତ୍ନୀ କଦ୍ରୁଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏମାନେ ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।
ସାଁପ ସାଧାରଣତଃ ସାପମାନେ ଲମ୍ବ ଓ ପଦହୀନ । ଏମାନେ
ସମ୍ବଲ· ସାଁପ୍ ଭୂଇଁରେ ଘୁସୁରି ଘୁସୁରି ଚାଲନ୍ତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ସାପ
ତେ. ପାମୁ ବିଷଧର ଅଟନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦାନ୍ତରେ ବିଷ ଥାଏ । ଏହି
ବିଷ ପ୍ରାଣୀର ରକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଗଲେ ପ୍ରାଣୀ ମରିଯାଏ । ଧଣ୍ଡ
ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ସାପଙ୍କର ବିଷ ନାହିଁ ଓ ଅଜଗର ପ୍ରଭୃତି
କେତେକ ସାପ ମୃଗ ଆଦି ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଗିଳି ପକାନ୍ତି ।
ସାପମାନେ ଅଣ୍ଡଜ । କେବଳ ବୋଡ଼ା ସାପ ମାଆ ପେଟରୁ
ଛୁଆ ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୁଏ । ଏମାନେ ମୂଷା ଆଦି ଖୋଳିଥିବା
ଗାତରେ, ପାହାଡ଼ ଗହ୍ୱରରେ ଓ ଗଛର କୋରଡ଼ରେ
ରହନ୍ତି । ସାପମାନେ ଗୁରି ଅଙ୍ଗୁଳଠାରୁ ୨୦।୨୫ ହାତ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । କେତେକ ସାପ ପାଣିରେ ରହନ୍ତି ।
ଆମେରିକା ମହାଦେଶରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଭୀଷଣ ବିଷଧର ସାପ
ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ର୍‌ଯାଟଲ୍ (Rattle) ସାପ କହନ୍ତି ।
ସେମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜ ଅଗରେ ହାଡ଼ମାଳ ଲାଗିଥାଏ ଓ ସେମାନେ
ଗତି କଲାବେଳେ ସେ ହାଡଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସହିତ ବାଜି
ଘଡ଼ ଘଡ଼ ଶବ୍ଦ ହୁଏଇ ଶୁଣାଯାଏ । ସମୁଦ୍ରରେ ଏକ ପ୍ରକାର
ଅତି ବୃହତ୍ ସାପ ଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଲମ୍ବରେ ବହୁ ଶତ
ହାତ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । ପୁରାଣରେ ସାତ ଫେଣା ଓ
ସହସ୍ର ଫେଣାଯୁକ୍ତ ସାପ ଥିବା ଲେଖାଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ
ମତରେ ସହସ୍ରଫଣାଧାରୀ ବାସୁକି ଏ ପୃଥିବୀକୁ ଟେକି ଧରି
ଅଛି । ସର୍ପର ଶତ୍ରୁ ନେଉଳ ଓ ମୟୂର ଅଟନ୍ତି । ଏମାନେ
ସାପକୁ ମାରି ଖାଆନ୍ତି । ସାପମାନଙ୍କ ଅନ୍ତକ ଗରୁଡ଼ ବୋଲି
ମଧ୍ୟ ପୁରାଣରେ ଅଛି । ନାଗ, ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି କେତେକ
ବିଷଧର ସର୍ପଙ୍କର ଫଣା ଅଛି । କେଳାମାନେ ପଦ୍ମତୋଳା
ବୋଲି ଓ ନାଗେଶ୍ୱରୀ ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର ବଜାଇ ମନ୍ତ୍ର ଓ ଔଷଧ
ଦ୍ୱାରା ବିଷଧର ସର୍ପଙ୍କୁ ବଶ କରନ୍ତି । ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅଣସର
ମାସରେ ବାହାରିବା ଖାଇ ଯାତରେ କେତେକ କାଳୀ ସଙ୍ଗ
ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ନିଜ ନିଜର ଦେହରେ ଓ ବାହୁରେ ସାପ
ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ବାହାରିବା ଦେଖାଯାଏ । ସର୍ପ ବିଷର
ଅମୋଘ ଔଷଧ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନାହିଁ । ନବ
ଆବିଷ୍କୃତ ଲେକ୍‌ସିନ୍ ଏଥିର ଗୋଟିଏ ବିଖ୍ୟାତ ଔଷଧ । ଗଦ
ନାମକ ଗୁଳ୍ମର ଚେର ସାପ ବିଷର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଔଷଧ ବୋଲି
ଦେଖାଯାଇଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ସାପମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ
ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଗୋଟିଏ
କାତର ଖୋଳଥାଏ ଓ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଏମାନେ ଏ କାତରୁ
ଛାଡ଼ନ୍ତି । ସାପର ବିଷ (ଗରଳ) ସାନ୍ନିପାତିକ ରୋଗରେ
ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ନାନାଜାତୀୟ ସାପ (ନାଗ, ବୋଡ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ର, ଅଜଗର,
ଚମଣା, ଧଣ୍ଡ, ଚିତି, ଅହିରାଜ, ମଣିଚୂଡ଼, ଗୋଖର,
ମାଟିହିରଡ଼ିଆ, ଲଉଡ଼କିଆ, ଶଙ୍ଖାମୁଠିଆ ଆଦି)ଙ୍କ ବିଷୟ
ସେହି ସେହି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ତଳେ ଲେଖାଅଛି । ଏ ର ଓ
ପରର ଅନଷ୍ଟକାରୀ ଓ କୁଟିଳହୃଦୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାପ ସଙ୍ଗେ
ତୁଳନା କରାଯାଏ । ବାଇବଲ୍ ମତରେ ଶୟତାନ (Satan)
ସାପ ରୂପ ଧାରଣ କରି ପୃଥିବୀର ଆଦିମ ଦମ୍ପତିଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ
ପାପଗ୍ରସ୍ତ କରିଥିଲା । ସାପର ନାମ ଲୋକେ ସାଧାରଣତଃ
ରାତିରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଅମଙ୍ଗଳକର ବୋଧ କରନ୍ତି ।
ଏଥିପାଇଁ 'ସାପ' ଶବ୍ଦ ନ କହି 'ଲମ୍ବ ଜନ୍ତୁ' 'ଲତା' 'କାଟି'
ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ କହନ୍ତି । ସାପ ମହାଦେବଙ୍କ ଭୂଷଣ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
କାଳୀୟ ନାମକ ଏକ ବିଷଧର ସାପକୁ ଦଳନ କରିଥିଲେ ।
ପୁରାଣ ମତରେ ସାପମାନେ ପାତାଳର ନାଗଲୋକରେ ବାସ
କରୁଥିଲେ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସୁନ୍ଦରୀ ନାଗକନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ
ବିବାହ କରୁଥିଲେ ।

ସାପମାନେ ପବନ ଆହାର କରନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କର କାନ
ନ ଥିବାରୁ ଏମାନେ ଆଖିରେ ଶୁଣନ୍ତି ବୋଲି ପୁରାଣକାର ଓ
କବି ମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା
ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି । ସାପମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତର ଓ
ପାଟିର ଗଠନ ଏପରି ଯେ, ଏମାନେ ଯେଉଁ ଜୀବକୁ ପାଟି
ଦ୍ୱାରା କାମୁଡ଼ି ଧରନ୍ତି ତାହାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ପାରନ୍ତି
ନାହିଁ । ଧୃତ ଜୀବକୁ ଗଳାଧଃକରଣ କରିବା
ଛଡ଼ା ତାକୁ ପାଟିରୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାର ଉପାୟ ଏମାନଙ୍କର
ନ ଥାଏ ।

କେତେକପ୍ରକାର ସାପଙ୍କ ନାମ —

ଅଠ ନାଗ ଷୋଳ ଚିତି, ବାର ବୋଡ଼ା ତେର ଜାତି,
(କେଳାଙ୍କ ପ୍ରବଚନ)

ଗୋଖର—୧ । ଦୁଧିଆ—ବଳରାମ ଗୋଖୁରା—ଧଳା
କଣ୍ଠାକୃତିଚିହ୍ନବିଶିଷ୍ଟ ।
ଜଗନ୍ନାଥଗୋଖୁରା—କଳା କଣ୍ଠାକୃତିଚିହ୍ନବିଶିଷ୍ଟ ।
୨ । ଶ୍ୱେତ—କାନ୍ଥୁଆ, ଗହମା, ତମ୍ବା ।

ବୋଡ଼ା—ଚନ୍ଦନ ବୋଡ଼ା, କାଡୁଆ ବୋଡ଼ା

ଚିତି—ଧଳା ଚିତି, କଳା ଚିତି

ଚନ୍ଦ୍ର—ଡିମ୍ବାକାଟିଆ, ଲଡ଼ୀଲିଆ, କୋଲଥିଆ, ଉଡ଼ିର
କଅଁରିଆ, ଗେଣ୍ଡାଳିଆ

ନାଗ—ପଦ୍ମ, ସୁଶ୍ରୁତ, କର୍କୋଟକ, ମହାପଦ୍ମ, ବାସୁକି,
ତକ୍ଷକ, ବାସୁକି, ଅନନ୍ତ ।

ଶଙ୍ଖାମୁଠିଆ, ଅହିରାଜ, ମଣିଚୂଳ, ଶଙ୍ଖଚୂଳ, ଅଜଗର,
ଚମଣା, ମାଟିହିରଡ଼ିଆ, ଧଣ୍ଡ, କାଳିନାଗ, ଲଉଡ଼କିଆ, ଉଣା,
ଦୋମୁଣ୍ଡିଆ ଇତ୍ୟାଦି ।

କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦିପର୍ବରେ ସାପମାନଙ୍କର ବଂଶ
ଓ ଭଲ ଭଲ ନାମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦମାନ
ଅଛି—

କଦ୍ରୁର ଭୁଜଙ୍ଗମ ଅଛନ୍ତି ମଧ୍ୟରେ,
କେତେ ତାହା ବିସ୍ତାର କହିବା ସଙ୍ଖ୍ୟରେ ।
ପ୍ରଥମେ କଦ୍ରୁ ପୁତ୍ର ଶେଷବେଳ ହେଲେ,
ତାହାଙ୍କର ଅନୁଜ ବାସୁକି ବୋଲାଇଲେ ।

ଐରାବତ ତକ୍ଷକ କର୍କୋଟ ଧନଞ୍ଜୟ,
ମଣିନାଗ ପୂରଣ ଆଉ କାଳକେୟ ।
ପିଞ୍ଜରକ ଏଳାପତ୍ର ଶାଳ ଅଗାଳ,
ବାମନ କଲମାଷ ଅର୍ଣ୍ଣକ ଶବଳ ।
ଉଗ୍ରକ କଳଶ ପୋତକ ସୁରମୁଖ,
ବିମଳ ପିଣ୍ଡକ ନୋଆପ୍ର ଦଧିମୁଖ ।
ଶଙ୍ଖ ବାଳଶିଖ ନିଷ୍ଠାନକ କରୋଟକ,
ପିଙ୍ଗଳ ନହୁଷ ଯେ ମୁଦଗର ପିଣ୍ଡକ ।
ବାହ୍ୟକର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତିପଦ ଯେ ଅଶ୍ୱତର,
ବୃତ୍ତ ସମ୍ବର୍ତ୍ତକ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡକ କୁଞ୍ଜର ।
ଶଙ୍ଖମୁଖ ପିଣ୍ଡାରକ ଯେ କ୍ଷେମକ,
କର୍କଶ ଅକର୍କଶ ବିଲ୍ୱକ ହଲକ ।
କୁଣ୍ଡୋଦର ମହୋଦର କରବୀର,
ପୁଷ୍ପଦଂଷ୍ଟ୍ର ବିଲ୍ୱପାଣ୍ଡର ଶଙ୍ଖଶିର ।
ମୂଷକାଦ ପୂର୍ଣ୍ଣଭଦ୍ର ହରିଦ୍ରକ,
ଶ୍ରୀବହ ଅପରାଜିତ ଯେ ଜ୍ୟୋତିକ ।
କଉରବ୍ୟ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ଶଙ୍ଖପିଣ୍ଡ,
ବିରଜା ସୁବାହୁ ଶାଳିପିଣ୍ଡ (?) ଅଳପିଣ୍ଡ ।
ହସ୍ତିପିଣ୍ଡ ସୁମୁଖ ହେମଗୁହ କୁଠର,
କୌଣପାଶନ କୁମୁଦ ଉତ୍ତର ପ୍ରଭାକର ।
କମ୍ବଳ କର୍ଦ୍ଦମ ବହୁମୂଳକ ନାଗ
ଏମାନେଟି ନାଗମାନଙ୍କ ମହାଭାଗ ।

ସାପମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ କେତେକ ଢଗ, ପ୍ରବଚନ, ନ୍ୟାୟ ଅଛି—

୧ । ସାନ ସାପର ବିଷ ଟାଣ (ତୀବ୍ର)—ପ୍ରବଚନ କ୍ଷୁଦ୍ର ସର୍ପର ବିଷ ଉତ୍କଟତର ।

୨ । ବିଛା ମନ୍ତ୍ର ନ ଜାଣି ସାପ ଗାତରେ ହାତ ପୂରାଇବା—ନ୍ୟାୟ ।

୩ । ସାପ ମାରି ପର ଗଳାରେ ପକାଇବା—ନ୍ୟାୟ ।

୪ । ବେଙ୍ଗରେ ମଣ୍ଡ ସାପ ବାନ୍ଧିବା—ନ୍ୟାୟ ।

୫ । ସାପ ଗଲା ଗାତେ, ଡମ୍ବ ଗଲା ତାହା ସାଥେ—ପ୍ରବଚନ ।

୬ । ସୁଅରେ ସାପ ମୁଣ୍ଡ ଛିଣ୍ଡି ଯାଉଛି—ପ୍ରବଚନ ।

୭ । ସାପକୁ ଦୁଧ ପିଆଇଲେ ଗରଳ ବାନ୍ତି କରେ—ନ୍ୟାୟ ।

୮ । ସାପ ମରିବ ନାହିଁ କି ବାଡ଼ି ଭାଙ୍ଗିବ ନାହିଁ; ସାପ ନ ମରୁ କି ବାଡ଼ି ନ ଭାଙ୍ଗୁ—ନ୍ୟାୟ ।

୯ । ସାପ ମରୁ ବାଡ଼ି ନ ଭାଙ୍ଗୁ—ନ୍ୟାୟ ।

୧୦ । ସାପ ହୋଇ କାମୁଡ଼ିବା, ଗୁଣିଆ ହୋଇ ଝାଡ଼ିବା—ନ୍ୟାୟ ।

୧୧ । (ନାଗ) ସାପ ବୁରୁନ୍ଦା ଧରିବା—ନ୍ୟାୟ ।

୧୨ । ସାପ ନେଉଳ ସମ୍ବନ୍ଧ—ନ୍ୟାୟ ।

୧୩ । ସାପ ପର ଗାତ ଖୋଳିବା—ନ୍ୟାୟ ।]

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପରର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; କ୍ରୂର ଓ ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି—2. (metaphorical) A wicked person.

ସାପ କଙ୍କାଳି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ପ କଙ୍କାଳିକା)—ସ୍ୱନାମ ଖ୍ୟାତ ଔଷଧି ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—(ସାପ କଙ୍କାଳଥ—ଅନ୍ୟରୂପ) Name of a medicinal tree; Vanda Roxburghi.
Sāpa kaṅkāḷi
সর্প কঙ্কালিকা सर्प लता

ସାପ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ପ+କଣ୍ଟକ)—ମୃତ ସର୍ପର ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ—Skeleton or bones of a dead snake.
Sāpa kaṇṭā
সাপের কাঁটা साँपका काँटा

ସାପ କାଟି—ଦେ· ବି—୧ । ସର୍ପାଘାତ—1. Snake-bite. ୨। ସର୍ପାଘାତ ଜନିତ ମୃତ୍ୟୁ—2. Death due to snake bite.
Sāpa kāṭi
সাপ কাটি साँप कटी

ସାପ କାଟିବା—ଦେ· ବି—ସର୍ପାଘାତ ଜନିତ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା—Death by snake bite.
Sāpa kāṭibā
সাপ(পে) কাটা साँप काटना
(ପ୍ରୟୋଗ—ତାକୁ ସର୍ପ କାଟିଲା=ସର୍ପ ଦଂଶନ ଦ୍ୱାରା ତାହାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲା ।)

ସାପ କାତି—ଦେ. ବି—ସାପ ଦେହର ଖୋଳ ବା ଆବରଣ—The slough of a snake.
Sāpa kāti
সাপের খোলস साँप केंचुआ

ସାପ କାମୁଡ଼ା—ଦେ. କ୍ରି—ସର୍ପ ଦଂଶନ—Snake-bite.
Sāpa kāmuṛā সাপের কামড় साँप काटना

ସାପ କାମୁଡ଼ିବା—ଦେ· ବି—ସର୍ପ ଦଂଶନ—Snake-bite.
Sāpa kāmuṛibā
সাপ কামড়ান साँप काटना

ସାପକ୍ଷ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସପକ୍ଷ)—୧ । ଅନୁକୂଳ—1. Propitious; favourable. ୨ । ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ—2. Belonging to one's party. ବି—ସହାୟ—Support; help. [ସାଅ(ହା)ପକ୍ଷ—ଅନ୍ୟ ରୂପ]
Sāpaksha
সাপক্ষ, সপক্ষ सपक्ष

ସାପ ଖେଳା—ଦେ. ବି—ଖେଳାମାନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ବା ନାଗେଶ୍ୱରୀ ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର ବଜାଇ ସାପକୁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ଅବସ୍ଥା କରାଇବା—Causing a snake to rear its head, being attracted by the song or flute of the snake charmer.
Sāpa khelā
সাপ খেলন साँप खेलाना

ସାପ ଖେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଖେଳା) ନାଗେଶ୍ୱରୀ ବଜାଇ ବା ପଦ୍ମତୋଳା ଆଦି ବୋଲି ସାପକୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରି ଆଗରେ ରଖାଇବା ବା ନୃତ୍ୟ କରାଇବା—(a snake charmer) To cause a snake to be charmed or to rear its head and expand its hood, by uttering certain formulae and songs and blowing flutes. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶର ଖେଳାମାନେ ସାପକୁ ଖେଳାଇବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଗୀତ ଓ ପଦମାନ ବୋଲନ୍ତି
Sāpa khelā(le)ibā
সাপ খেলান साँप खेलाना

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଌ	ଌ	ଁଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	କ୍ଷ	ଇୟ	ଉଅ	ଣ୍ଣ
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଟ୍ୟ	ଇଅ	ଋ	ନ୍ତ

ତାହାକୁ 'ଘଦ୍ କୋଳା' ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ଗୀତରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ, କାଳନ୍ଦୀ ହ୍ରଦରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର କାଳୀୟଦଳନ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ସାପୁଆମାନେ ବଂଶୀ ଓ ନାଗେଶ୍ୱର ବଜାଇ ସାପକୁ ଖେଳାନ୍ତି ।]

ସାପ ଗରଜନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ ଗର୍ଜନ)—ସାପର ଫଁ ଫଁ ଶବ୍ଦ—
Sāpa garajana The hissing of a snake.
[ସାପ ଗର୍ଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ] সাপের গর্জন साँप गरजन

ସାପ ଗରଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ ଗରଳ)—ସର୍ପର ବିଷ—
Sāpa garala সাপেরগরল साँपविष Snake poison.

ସାପ ଗାତ—ଦେ. ବ (ସ. ସର୍ପ+ଗର୍ତ୍ତ)—ସର୍ପମାନେ ଯେଉଁ ଗର୍ତ୍ତରେ ରହନ୍ତି—A hole inhabited by a snake.
Sāpa gāta
সাপের গর্ত্ত साँपका बिल, बाँबी
[ଦ୍ର—ସର୍ପମାନେ ରହିବା ପାଇଁ ଜାତେ ଗର୍ତ୍ତ ଖୋଳି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୂଷା ଆଦିଙ୍କ ଗର୍ତ୍ତ ବା ଗଛର କୋରଡ଼ ବା ପଥର ଖୋଲରେ ରହନ୍ତି ।]

ସାପ ଚୋଟ—ଦେ. ବ—ସର୍ପର ଦଂଶନ—
Sāpa choṭa সাপেরচোট साँपचोट Snake bite.

ସାପ ଛତୁ—ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ବ—(ସଂ ସର୍ପଛତ୍ର)—ଏକ ପ୍ରକାର ଛତୁ—A kind of mushroom.
Sāpa chhatu

ସାପ ଛୁଇଁବା—ଦେ. ବ (ଶୁଭାଶଂସୀ ବାକ୍ୟର ପ୍ରୟୋଗ)—ସାପ କାମୁଡ଼ିବା—(Euphemism) Snake-biting.
Sāpa chhuiñbā
সাপে ছোঁয়া साँप छूना

ସାପଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ସାପ ପରି ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ କୁକୁଡ଼ି ଧରିବା; ଜଡ଼ାଇ ଧରିବା—1. To entwine (like a snake).
Sāpaṭā(ṭe)ibā
ସାପଟି ଧରିବା }—ଅନ୍ୟରୂପ
ସାପଟେଇ ଧରିବା }
୨ । ଜାକିକି କରି ଧରିବା—2. To hold firmly.
সাপটান चिपटना

ସାପ ଡ଼ଂ(ଡାଂ,ଦଂ)ଶିବା—ଦେ. କ (ସଂ ସର୍ପଦଂଶନ)—ସାପ କାମୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Sāpa ḍaṁ ḍhaṁ,daṁ)sibā
সাপ কামড়ান साँप काटना Sāpa kāmurḍibā. (See)

ସାପତନ—ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ସାପତ୍ନ୍ୟ)—ସାବତ [ଭାଇ, ଭଉଣୀ, ମାଆ]—
Sāpatana Step (brother, sister, mother).
সত सौतिला [ଦ୍ର—ଗରୁଡ଼ ଓ ଅରୁଣ ସାପତନ ଭାଇ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସାପତ୍ନ—ସଂ. ବ (ସପତ୍ନ=ଶତ୍ରୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ; କିମ୍ବା ସପତ୍ନୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ଶତ୍ରୁ—1. Enemy. ୨ । ଶତ୍ରୁତା—2. Enmity.
Sāpatna

ସାପତ୍ନ୍ୟ—ସଂ. ବ (ପୁଂ) (ସପତ୍ନୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ସପତ୍ନୀ-ପୁତ୍ର; ସପତ୍ନୀଜାତ ପୁତ୍ର—1. Step son. ୨ । (+ଭାବ. ଯ) ସପତ୍ନୀ ଭାବ—2. The state of being a co-wife. ୩ । (+ସମାନାର୍ଥେ.ଯ) ଶତ୍ରୁ (ଅମର)—3. Enemy. ୪ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ—4. Rival. ୫ । ଶତ୍ରୁତା—5. Enmity.
Sāpatnya

ସାପତ୍ନେୟ—ସଂ. ବ (ପୁଂ) (ସପତ୍ନୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)-ସପତ୍ନୀପୁତ୍ର—
Sāpatneya Step son.
(ସାପତ୍ନେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାପତ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅପତ୍ୟ)—ସନ୍ତାନ ବିଶିଷ୍ଟ—Having offspring.
Sāpatya
[ସାପତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାପଦ୍—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆପଦ୍)-ଆପଦ୍‌ବିଶିଷ୍ଟ—
Sāpad Dangerous.

ସାପ ପେଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଖେଳାମାନେ ଯେଉଁ ପେଡ଼ାରେ ସାପକୁ ରଖନ୍ତି; କରଣ୍ଡ—A case in which snakes are kept confined.
Sāpa perḍā
সাপের পেঁড়ী साँपकि पोती

ସାପ ଫେଣ(ଣା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ ଓ ଫଣା)—ସର୍ପର ଫଣା—
Sāpa phena(nā) The expanded hood of a snake.
সাপের ফণা साँपका फेंच

ସାପ ବଣ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ+ବନ)—ସର୍ପମୟ ସ୍ଥାନ—
Sāpa bana The place infested with snakes.
সাপের বন साँप बन (ତୁଳନା କର—ସୁନ୍ଦରବଣ)

ସାପ ବିଷ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ ବିଷ)—ସର୍ପର ଗରଳ—
Sāpa bisha সাপের বিষ साँप विष Snake poison.

ସାପ ମଣି—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପମଣି)—ନାଗ ଆଦି ସାପଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ମଣି—(ଏହାକୁ କେତେକ ଲୋକ ଜେଉଁରିଆରେ ପୁରାଇ ପିନ୍ଧନ୍ତି)—The gem found in the head of some poisonous snakes.
Sāpa maṇi
সাপের মণি
साँप मणि

ସାପ ମନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ ମନ୍ତ୍ର)—ସର୍ପମନ୍ତ୍ର; ସାପକୁ ବଶ କରିବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ସାପ ବିଷ ଝଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମନ୍ତ୍ର—Mystic formulae used in charming snakes or in alleviatng the fatal effects of snake bite.
Sāpa mantra
সাপেরমন্ত্র
साँप मन्त्र

ସାପ ମାରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ସର୍ପ+ମାରକ)—ପ୍ରସବ୍ରବର୍ଗର ବଡାପର ଖଳସି ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ—The short-tailed eagle; Circaetus Gallicus. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୧୯ ଇଞ୍ଚ; ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼, ଚଞ୍ଚୁ କଳା, ପୃଷ୍ଠ ଧୂସର, ତଳ ଧଳା । ଏମାନେ ଅଧିକାଂଶରେ ସାପମାନଙ୍କୁ ଧରି ଖାଆନ୍ତି ।]
Sāpa māri
ভাস পক্ষী
उकाब

ସାପ ଯୋଗ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ତୁଳ. ହି. ସ.ସ୍ଖୋଳ)—ସାପ ଖୋଳ—The slough of a snake.
Sāp joga

'ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ରାଢ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ରାଢ଼'ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ'ଖୋଜିବେ; 'ବନ୍ଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗ୍ର୍ୟା' ନ ପାଇଲେ'ଅଗ୍ରା' ଦେଖିବେ;'ଅଲବଡ଼' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲବଡ୍' ଦେଖିବେ

ସାପରାଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅପରାଧ)—ଅପରାଧ Sāparādha ଯୁକ୍ତ—Offending. ବି. ପୁଂ—ଅପରାଧୀ— (ସାପରାଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) Offender.

ସାପିଣ୍ଡ(ଣ୍ଡ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ସପିଣ୍ଡ+ଭାବ. ଅ; ଯ)—ଜ୍ଞାତିତ୍ୱ; ସପିଣ୍ଡତା Sāpiṇḍa(ṇḍya) (ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୭ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ କନ୍ୟା ପକ୍ଷରେ ୩ ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ)—Consanguinity; kinship (within 7 generations of agnates in the case of males and 3 in case of females).

ସାପୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସାପ ପରି ସରୁ—1 Narrow (as a Sāpuā snake). (ଯଥା—ସାପୁଆ ଡଙ୍ଗା, ସାପୁଆ ନଈ ।) ସରୁ **साँपिया** ୨ । ଯେଉଁ ଠାରେ ବହୁତ ସାପ ଥାଆନ୍ତି; ସର୍ପମୟ—2. Full of or infested with snakes. ୩ । ସର୍ପ ଦମନ କରିବାରେ ଦକ୍ଷ—3. Skilful in handling snakes. ସାପୁଡ଼େ ୪ । ସାପ ଧରିବା ଓ ସାପ ଖେଳାଇବା ଯାହାର ଜୀବିକା—4. Earning livelihood by catching and charming snakes. ସରୁ ଡୋଙ୍ଗା ଦେ.ବି- **साँपिया नाव** ୧ । ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଡଙ୍ଗା—1. A species of narrow boat. ୨ । ଅଠଗଡ଼ରେ ପ୍ରବାହିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଖା ନଦୀ (ଦେଖ)—2. Name of a small river flowing in the Āṭhagaṛda State. ପ୍ରାଦେ· (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—A kind of fish. ପ୍ରାଦେ· (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଛଚିନ୍ଦା—Snake gourd. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଘରର ଉଆ ଉପରେ ବସିଥିବା ଗୁଜକୁ ଯେଉଁ ସରୁଆ କାଠଖଣ୍ଡିମାନ ଚିଡ଼ ଦେଇ ଧରି ରହିଥାଏ—The diagonal pieces of wood which support the perpendicular Guja put on an Urā of a thatched house.

ସାପୁଆ କେଳା—ଦେ· ବି—ଏକଜାତୀୟ କେଳା; ଯେଉଁ କେଳାମାନେ Sāpuā kelā ସାପ ଧରି ଓ ସାପ ଖେଳାଇ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ସାପୁଡ଼ିଆ, ସାପୁଡ଼େ କରନ୍ତି—A class of wandering **साँप केला** snake charmers. [ଉ—ବୁଢ଼ୁଡ଼ା ଖୋସା, ଭିକ ବେଉସା, କେବେ ଗରଗଡ଼ ମାଳା, ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ଏହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବ ଜଣେ ଏ ସାପୁଆ କେଳା—ଜଗ ।]

ସାପୁଆ ଡଙ୍ଗା—ଦେ. ବି—ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟ କାଠଗଡ଼ ଖୋଳା Sāpuā ḍangā ହୋଇ ତିଆରି ହୋଇଥିବା (ସାପ ପରି) ସରୁ ସରୁ ଡୋଙ୍ଗା ଓ ଲମ୍ବ ଡଙ୍ଗା—A slender and long **साँपिया नाव** boat (scooped out of one log of wood); a dug-out.

ସାପୁଆ ନଈ—ଦେ. ବି—୧ । (ସାପ ପରି) ସରୁଆ ନଦୀ—1. A Sāpuā naī narrow river; rivulet. ୨ । ଅଠଗଡ଼ର ସରୁ ନଦୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—2. Name of a small river **साँपिया नदी** flowing in the Āṭhagāṛda State. [ବି—ଏ ନଦୀ ହିନ୍ଦୋଳରୁ ବାହାରି ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ଅଠଗଡ଼ ବାଟେ ବହି ମହାନଦୀରେ ପଡ଼ିଅଛି ।]

ସାପୁଆ ପଥର—ଦେ· ବି (ନାମ)—ନୂଆଗଡ଼ର ନାଗଝର ନଦୀକୂଳରେ Sāpuā pathara ଥିବା ଗୋଟିଏ ୬୦ ହାତ ଲମ୍ବ ପଥର—A long slab of stone, 60 cubits long, found on the bank of the Nāgajhara river in the Nayāgarḍaa State. [ବି—ଏହାର ଆକାର ଓ ଗଢ଼ଣ ଅବିକଳ ସାପ ପରି; ବର୍ଣ୍ଣ ଈଷତ୍ କଳା ଓ ଧଳା ମିଶା ।]

ସାପୁଆ ବିରୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକଜାତୀୟ ବିରୁଡ଼ି— Sāpuā birurḍi A kind of wasp. [ବି—ଏମାନଙ୍କର ବସା ବା ଫେଣା ସାପଙ୍କ କାଛ ପରି ଲମ୍ବା ଓ ସରୁ ।]

ସାପୁଆ ମହୁଫେଣା—ପ୍ରାଦେ· (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ମହୁମାଛିଙ୍କ Sāpuā mahuphenā ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ସରୁଆ ମହୁଫେଣା—A long honeycomb made by a kind of bees. [ବି—ଏହି ଫେଣାକୁ ମହୁମାଛିମାନେ ଗଛର କୋରଡ଼ରେ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏହାର ଚଉଡ଼ା ପ୍ରାୟ ଚାରି ଅଙ୍ଗୁଳ ଓ ଲମ୍ବା ଏକ ହାତ ।]

ସାପୁଆ ମୁଣ୍ଡି—ଦେ· ବି—ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ପର୍ବତବିଶେଷ—Name of a Sāpuā mundi hill in Khandaparḍā State of Orissa. (ଉ—ତାହାର ଦକ୍ଷିଣେ ବଣେ ବଲ୍ମୀକ ଅଛନ୍ତି ସେ ଗିରି, ସାପୁଆ ମୁଣ୍ଡୀ ଅଭିଧା ତାହାର—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବନମାହାତ୍ମ୍ୟ ।) [ବି—ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୧୭୨୧ ଫୁଟ୍ ।]

ସାପୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସର୍ପ ପରି ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇ ଧରିବା— Sāpuṭā(ṭe)ibā To hold firmly by entwining. ସାପଟାନ **चिपटाना**

ସପୁଟା(ଟୋ)ଇ ଧରିବା, ସାପେଟିବା, ସାପୁଟେଇ ଧରିବା, ସାପୁଟେଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ସାପୁଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ, ସର୍ପିଣୀ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ସର୍ପ—1. A Sāpuṇī female snake. (ଉ—ସାପୁଣୀ ଫେଣା ଟେକି ସାପିନୀ ସାବଧାନତା ସହିତ ଅନାଇଲା ପରି ଗୁରୁଅଙ୍ଗକୁ ଅନାଇ ଅଚଳେ ବସିଛି ଓଜାଡ ପକାଉ ଅଛି—ଫକୀରମୋହନ· ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୁଟିଳ ଖଳ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. (figurative) A wicked woman.

ସାପେକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅପେକ୍ଷା)—୧ । ଅପେକ୍ଷାଯୁକ୍ତ—
Sāpeksha 1. Waiting. ୨ । ପରସ୍ପରାପେକ୍ଷୀ—
(ସାପେକ୍ଷତା[ସ୍ତ୍ରୀ]—ବି) 2. Mutually dependent. ୩। ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅଭିଳାଷବିଶିଷ୍ଟ—3. Mutually disirous of each other. ୪ । ଯେ ଅନ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ—4. Depending on another. [ଦ୍ର—ଯେ ଅନ୍ୟର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ସେ ସାପେକ୍ଷ, ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପରସ୍ପର ସାପେକ୍ଷ; ଅର୍ଥାତ ସ୍ୱାମୀର ଅର୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀ ସାହାଯ୍ୟରେ, ସ୍ତ୍ରୀର ଅର୍ଥ ସ୍ୱାମୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ବୋଧଗମ୍ୟ ହୁଏ; ଏଣୁ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସାପେକ୍ଷ ଶବ୍ଦ । 'ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଘରକୁ ଯିବି' ଏହି ବାକ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ; କିନ୍ତୁ (ପୂର୍ବଭାଗ) ତୁମ୍ଭେ ଆସ, ତେବେ (ପରଭାଗ) ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଘରକୁ ଯିବି ।' ଏହା ସାପେକ୍ଷ; କାରଣ 'ତୁମ୍ଭ ଘରକୁ ମୋହର ଯିବା' 'ତୁମ୍ଭ ଆସିବା'ର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ଏହି ଜାତୀୟ ବାକ୍ୟ ସାଙ୍କଳ୍ପିକ (=Hypothetical) ନାମରେ କଥିତ । ଅନ୍ୟ ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ସାପେକ୍ଷ ବାକ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଁ ଯାହାକୁ ବୈକଳ୍ପିକ (= Disjunctive) ବୋଲିଯାଏ; ଯଥା—ରାମ କଟକରେ ଅଛି (=ପୂର୍ବ ଭାଗ) ଅଥବା ଗାଁଅଁକୁ ଯାଇଅଛି (=ପର ଭାଗ) ।' ଏଠାରେ 'ଗାଁଅଁକୁ ଯାଇଥିବା' 'କଟକରେ ନ ଥିବା' ଉପରେ ଓ 'କଟକରେ ଥିବା' 'ଗାଁଅଁକୁ ନ ଯାଇଥିବା' ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସାପେକ୍ଷ ବାକ୍ୟ ଜଟିଳ; ଏହା ଏକାଧିକ ବାକ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ; କିନ୍ତୁ ବାକ୍ୟ ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ; ବହୁ ନିୟମରେ ଅବସ୍ଥିତ ନୁହନ୍ତି । ସାଙ୍କଳ୍ପିକ ବାକ୍ୟରେ ପୂର୍ବଭାଗ ପରଭାଗର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ନାହିଁ । କେବଳ ପରଭାଗ ପୂର୍ବଭାଗର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ । ବୈକଳ୍ପିକ ବାକ୍ୟରେ ଯେ କୌଣସି ଭାଗ ଅନ୍ୟ ଭାଗର ସଂଘଟନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । 'ଅନୁପସ୍ଥିତ ଛାତ୍ରମାନେ ଜୋରିମାନା ଦେବେ' ଏହି ବାକ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ । 'ଯଦି ଛାତ୍ର ଅନୁପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ଜୋରିମାନା ଦେବେ' ଏହା ସାପେକ୍ଷ ବାକ୍ୟ । ଏହି ଦୁଇ ବାକ୍ୟକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ଏକ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଉଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରଭେଦ ରହିଅଛି । ଯେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ମାତ୍ର ଛାତ୍ର ଅନୁପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦି ଛାତ୍ରର ଅନୁପସ୍ଥିତି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଗର୍ଭରେ ଥାଏ, ତେବେ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସାପେକ୍ଷ ବାକ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଶସ୍ତ । କାରଣ ନିରପେକ୍ଷ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ବୁଝାଯିବ ଯେ, ଛାତ୍ର ଅନୁପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସାରିଅଛି—ସ୍ୱର୍ଗତ ଲେଖକ ପ୍ରୋଫେସର ହରିନବହାସ ରାୟ, ଏମ୍. ଏ. ।]

ସାପ୍ତପଦୀନ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତପଦ+ଜାତାର୍ଥେ ଈନ)—୧ । ସାତ ପଦ **Sāptapadīna** କଥାଦ୍ୱାରା ଜାତ (ବନ୍ଧୁତା)—1. (friendship) Resulting from the exchange of seven words. ୨ । ସାତଥର ପଦକ୍ଷେପଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପନ୍ନ—2. Resulting from seven steps. ବି—୧ । ସଖ୍ୟ; ବନ୍ଧୁତା—1. Friendship. ୨ । ସାତପଦ କଥାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ବନ୍ଧୁତା – 2. Friendship resulting from the exchange of seven sentences. ୩ । ଏକସଙ୍ଗରେ ସାତ ପାଦ ଯିବା ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ ବନ୍ଧୁତା—3. Frindship contracted between person proceeding seven steps together.

ସାପ୍ତ ପୌରୁଷ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତପୁରୁଷ+ବ୍ୟାପ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଅ)—ସାତ ପୁରୁଷ Sapta paurusha ବ୍ୟାପୀ—Extending over or relating to or existing for seven generations.

ସାପ୍ତମିକ—ସଂ ବିଣ (ସପ୍ତମୀ+ଇକ)—ସପ୍ତମୀସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବ୍ୟା. ଶା)—Saptamika Relating to saptami.

ସାପ୍ତାହିକ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତାହ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—ସପ୍ତାହସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Saptāhika Weekly.

ସାପ୍ପି—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଉତ୍କଳ) ବି—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଜିଭ, ପାଟି ଓ ଓଠ Sāppi ପ୍ରଭୃତିରେ ବାହାରିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଛୋଟ ଘାଅ—Small sores or eruptions appearing on the tongue, mouth and lips of infants.

ସାଫ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ)—୧। ସଫା; ନିର୍ମଳ—1. Clear; clean. Sāf ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟ—2. Distinct. ୩ । ପରିଷ୍କୃତ— ପରିଷ୍କାର ସାଫ 3. Cleansed. ୪ । ନିଃସଙ୍କୋଚ ଭାବରେ ବୋଲାଯିବା (କଥା); ଖୋଲା—4. Out-spoken (words) ୫ । ସ୍ୱଚ୍ଛ—5. Transparent. ୬ । ଅବିମିଶ୍ର—6. Unadulterated; unmixed. ୭ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—7. Bright. ୮ । ନିଷ୍କପଟ—8. Free from guile. ୯ । ଯହିଁରେ ଗୋଳମାଳ ନ ଥାଏ—9. Free from confusion or duplicity. ୧୦ । ନିର୍ବିଘ୍ନ—10. Free from impedements. ୧୧ । ଯହିଁରେ କିଛି ଲେଖା ନ ଥାଏ; ସାଦା—11. Blank. ୧୨ । ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଯାଇଥିବା (ହିସାବ)—12. Cleared up (account). ୧୩। ସନ୍ଦେହଶୂନ୍ୟ—13. Free doubt. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ—1. Clearly. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ—2. Fully. ୩ । ନିଃସନ୍ଦେହ ରୂପେ— 3. Undoubtedly.

ସାଫ୍ କଥା—ବୈ. ବି—୧ । ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା, ସ୍ପଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ; ଖୋଲା କଥା— Sāf kathā 1. Plain speech; outspoken साफ् कथा साफ बात words. ୨ । ନିଷ୍କପଟ ବାକ୍ୟ—2. Guileless words.

ସାଫ୍ କ(କୋ)ବ(ବା)ଲ—ବୈଦେ. ବ (କବଲଅ) (ଅ)-ଯେଉଁ କବଲ
Sāf ka(ko)ba(bā)la   ବା ବନ୍ଧକପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପତ୍ତିର
साफ़ कोबाला   **साफ कबाला**   ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ତ୍ୱ
ବିକ୍ରି କରାଯାଏ—An out-and-out sale; a complete transfer-deed.

ସାଫ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସଫା କରିବା; ପରିଷ୍କୃତ କରିବା—
Sāf kariba   1. To cleanse.   ୨ । (ହିସାବ)
साफ़ करा   **साफ़ करना**   ନିକାଶ କରିବା—2. To clear off an account.

ସାଫ୍ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟକଥା କହିବା—
Sāf kahibā   1. To speak plainly to a
साफ़ बला   **साफ कहना**   person.
୨ । ନିଃସନ୍ଦେହଭାବରେ କହିବା—2. To speak anything free from doubt.

ସାଫ୍ ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଷ୍ଟକର
Sāf batā(te)ibā   ଅପ୍ରିୟ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ କହିବା—
साफ़ बला   **साफ बतलाना**   To speak out plain unpleasant things.

ସାଫ୍ ସାବ(ବି,ବୁ)ତ୍—ବେଦେ. ବିଣ (ଅ. ସାଫ୍ ସାବତ୍)—୧ ।
Sāf saba(bi,bu)t   ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ—
साफ़ साबुद   **साफ़ साबित**   1. Clearly proved; proved beyond doubt. ୨ । ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧ—2. Self evident.

ସାଫ୍ ସାବି(ବୁ)ତା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସାଫ୍ ସବୁତ)—୧। ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ—
Sāf sabi(bu)tā   1. Clear proof, ୨ । ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ—2. Incontrovertible proof.

ସାଫ୍ ସୁତ(ତୁ)ର(ରା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ସାଫ୍ ସୁଥ୍ରା; ସହରର
Sāf suta(tu)ra(rā)   ଶବ୍ଦ)—୧ । ସୁନ୍ଦର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ—1.
[ସାଫସୁଥ(ରା)—ଅନ୍ୟରୂପ] Neat and clean. ୨। ପରିଷ୍କୃତ ଓ
साफ़ सुतरा   **साफ सुथरा**   ସୁନ୍ଦର—2. Cleansed add dainty.

ସାଫସୁ(ସୋ)ଫ୍—ଦେ. ବିଣ—ସାଫସୁତର (ଦେଖ)
Sāf su(so)f   Sāfsutara (See)
परिष्कार परिच्छन्न   **साफ सुथरा**

ସାଫଲ୍ୟ—ସ. ବ (ସଫଳ+ଷ୍ୟଞ. ଯ)—୧ । ସଫଳତା; କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା;
Sāphalya   ସିଦ୍ଧି—1. Fruitfulness; success.
୨ । ଫଳୋତ୍ପତ୍ତି—2. Production of the result.
୩ । ଲାଭଜନକତା—3. Profitableness.

ସାଫା—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ସାଫ୍)—ସାଫ୍ (ଦେଖ)—
Sāphā   Saph (See)   ବ (ଅ. ସାଫାହ୍)
पागड़ी   **साफा**   ୧ । ପଗଡ଼ି—1. Turban.
୨ । ଶିକାର କୁକୁରକୁ ଶିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବା ଘାସରୁ ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଉପବାସୀ ରଖିବା—2. Keeping a hunting dog without food before hunting.

ସାଫି—ବେଦେ. ବ (ଅ. ସାଫ୍)—୧ । ପରିଷ୍କୃତ ଅବସ୍ଥା—
Sāphi   1. Cleanliness.   ୨। ଡାଠାରୁ ବା
साफ़ी   **साफी**   ପାଣ୍ଡୁଲିପିରୁ ପରିଷ୍କୃତଭାବରେ ଲେଖନ—
2. Fair-copying.   [ଭୁ—ଭୂର ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ସିଠାମ କଣା, ଡବଲ ଡାଠା ଓ ସାଫି ସବୁଲ୍—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।।   ୩ । ପାଣ୍ଡୁଲିପିରୁ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନକଲ କରି ଯାଇଥିବା ଲେଖା—
3. Faircopied writing.   ୪ । ଦେହ ପରିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମାର୍ଜଣୀ; ଗାମୁଛା; ତଉଲିଆ—4. A towel; a napkin for cleansing the body.
୫ । ଗଞ୍ଜାର ଚିଲମ ପିଇବାବେଳେ ଚିଲମର ତଳ ପାଖରୁ ଲଗାଇ କରି ଯେଉଁ କନା ଖଣ୍ଡି ଧରାଯାଏ—5. A thin rag held below the Ganja-smoking chilam or pipe. ୬ । ଭାଙ୍ଗଛଣା କନା—
6. A rag used for straining Bhānga. ୭। ମାଠରିବା; ଯେଉଁ ଉପକରଣରେ କାଠକୁ ପାଲିସ କରାଯାଏ—
7. Carpenter's polishing plane. ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ରୁମାଲ—Handkerchief. ବିଣ—
୧ । ସାଫ୍ (ଦେଖ)—1. Sāf. (See)   ୨ । ଡାଠାରୁ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନକଲ କରାଯାଇଥିବା—
2. Faircopied.

ସାଫିଆନା—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—୧ । ପରିଷ୍କୃତ ଅବସ୍ଥା—
Sāfiānā   1. Cleanliness.   ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତ୍ୱ—
साफ़ाई   2. Innocence.   ୩ । ହାତ ସଫାଇ; କଳାକୌଶଳ—
सफ़ाई   3. Skill; skill in art; a mechanic's skill of the hand.

ସାଫିଆନା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ମନ୍ଦାର୍ଥ) ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତ୍ୱ
Sāfiānā karibā   ପ୍ରକାଶ କରିବା—1. To show off one's innocence.
ସାଫିଆନା ଦେଖା(ଖେ)ଇବା }
ସାଫିଆନା ଦେଖା(ଖେ)ଇ ହେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ
साफ़िआना देखान, साफ़ाई देखान   ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିତ୍ୱ ବାହାନା
सफ़ाई दिखाना   କରିବା—2. To feign innocence.

ସାଫି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପରିଷ୍କୃତ କରିବା—1. To
Sāfi karibā   cleanse. ୨ । ଡାଠାରେ ଲେଖା ଥିବା;
साफ़ करा   ବିଷୟକୁ ପରିଷ୍କାର କରି ଲେଖିବା—
सफाइ करना   2. To fair copy.

ସାଫୁଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ସ. ସଫଳ)—ସଫଳ; ସାର୍ଥକ—
Sāful   Successful.

ସାଫେଇ—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସୁନ୍ନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର
Sāfei   ଚାରି ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the four

ସାଫେଈ subsects of the Sunni Mahomedans; the
साफेइ Saffeis. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଧର୍ମଗୁରୁ ଇମାମ 'ସାଫେଇ'ଙ୍କ ନାମରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଶାଖା ଆରବ, ମିସର, ଉତ୍ତର ଅଫ୍ରିକା, ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓ ମଲୟ ଉପକୂଳରେ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ୩ ଶାଖା – ହନାଫି, ହନ୍‌ବଲି, ମାଲିକ ଅଟନ୍ତି ।]

ସାଫ୍ର(ଫ୍ରା)ନ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଜାଫ୍ରାନ୍‌କେଶର— Sāphra(phrā)n জাফ্রান্ কেশব जाफ्रान केसर Saffron.

ସାବ(ବ)ରା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. (ଇଂ ସବରେନ୍)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା— Sāb(ba)rā Sovereign (gold coin).

ସାବରା ସୁନା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାର Sābarā sunā ଉପାଦାନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Sovereign-gold.

ସାବକ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ସାବକ୍)—୧ । ପୁରାତନ—1. Old. Sābak ୨ । ଗତ; ପୂର୍ବକାଳୀନ; ଅତୀତ କାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— (ହାଲ୍—ବିପରୀତ) 2. Relating to the past. ୩ । ପୂର୍ବ
সাবেক साबिक ବର୍ଷର—3. Of the past year.

ସାବକ୍ ଦସ୍ତୁର—ବୈଦେ. ବି (ଅ; ସାବକ୍ ଦସ୍ତୁର୍)— ପ୍ରାଚୀନ Sābak dastur ରୀତି —Ancient custom.
সাবেক দস্তুর साबिक दस्तूर

ସାବକ୍ ବ(ବା)କିଆ(ବାକି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ସାବକ୍ ବାକି)— Sābak ba(bā)kiā(bāki) ୧ । ପୂର୍ବ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ
সাবক্ বাকি ବାକି—1. Due for the past years. ୨ ।
साबिक बकाया ପୂର୍ବବର୍ଷରୁ ବାକି ଥିବା—2. Outstanding
সাবেক্‌বাকি from the last year. ବି—ଗତ ବର୍ଷର
साबिकबकाया ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ-ବର୍ଷମାନଙ୍କର ବାକି ଖଜଣା—Arrears of rent due for the previous years.

ସାବକ୍ ସନ—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ଗତ ବର୍ଷ— Sābak sana সবেক সন साबिक सन Last year.

ସାବକ୍ ହାଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସବତର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଗତ ଓ Sābak hāl ବର୍ତ୍ତମାନ—1. Past and present. ୨ । ପୂର୍ବ ବର୍ଷର ଓ ଚଳିତ ବର୍ଷର—2. Of the past
সাবেক্ হাল साबिक हाल and of the present year; arrear and current.

ସାବକାର—ପ୍ରାଦେ (ବଲ୍ଲଭ) ବି—୧ । ଅଋଣୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A person Sābakāra without any loan. ୨ । ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A moneyed man. ୩ । ସାହୁକାର; ପୁଞ୍ଜିପତି— 3. A capitalist.

ସାବକାଶ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅବକାଶ)—୧ । ଅବକାଶ Sābakāśa ଯୁକ୍ତ—1. Having leisure. ୨ । ଅବସର ପ୍ରାପ୍ତ—2. On leave. ୩ । ସୁଯୋଗାନ୍ୱିତ—
সাবকাশ 3. Opportune. ବି. ବି (ସ. ସୁଅବକାଶ)—
साबकाश ୧ । ସୁଯୋଗ—1. Opportunity. ୨ । ଉତ୍ତମ ଅବସର—2. Fit occasion. ୩ । ଅବକାଶ; ଫୁରସତ୍ 3. Leisure.

ସାବଗୁଣ୍ଠନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ଅବଗୁଣ୍ଠନ)—ଅବଗୁଣ୍ଠିତ; ଓଢ଼ଣା Sābagunṭhana ପକାଇଥିବା— Veiled.
[ସାବଗୁଣ୍ଠନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାବତ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସାବତ୍)—ସାବୁତ୍ (ଦେଖ) Sābat Sābut. (See)

ସାବତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସପତ୍ନୀ)—ବୈମାତ୍ରେୟ— Stepmotherly. Sābata [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ପଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ, ଯଥା—ସାବତପୁଅ, ସାବତ ମାଅ, ସାବତ ଭାଇ ଇତ୍ୟାଦି ।]
সৎ सौतेला ବି—ବଳଭଦ୍ର ଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—A family title of Balabhadra gotrī Brāhmaṇas and of Śudras.

ସାବତ ଜନନୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିମାତା—Step-mother. (ଦ୍ର— Sābata janani ସାବତ ଜନନୀ ହିଂସ୍ର ବୃତ୍ତିର ନ ଧରି ମନେ—
সত্‌ মা सौतेली मा ରଘୁନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।)

ସାବତନ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସାପତ୍ନ)—ସାବତ (ଦେଖ)— Sābatana Sābata (See) [ଦ୍ର—ଏ ରତ୍ନ ଭରତର ହୃଦେର ସାବତନ ଭାଇ—ବଳରାମ. ଟିକାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ସାବତନ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବି—ମୃତସପତ୍ନୀଗର୍ଭଜାତ ସାବତ ସନ୍ତାନ— Sābatana kanṭā The children left by one's
সতীন কাঁটা सौतेला काँटा deceased co-wife.

ସାବତ ପୁଅ—ଦେ. ବି—ସପତ୍ନୀ ପୁତ୍ର—Stepson. [ଦ୍ର—ଏକା- Sābata pua ନ୍ତରେ ସାବତ ପୁଅଙ୍କ ପାଶକୁ । ନ ଯିବଟି କଥା
সতীন পো, সৎ পো, সৎ বেটা କାରଣ ହୋଇବାକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ.
सौतेला लड़का ମହାଭାରତ. ବନ ।]
(ସାବତ ଝିଅ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାବତ ଭାଇ—ଦେ. ବି—ମାତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ-ପୁତ୍ର—Step-brother. Sābata bhāi [ଦ୍ର—ଏ ବୁଦ୍ଧେଁ ଯେ ସାବତ ଭାଇ ତ ଭୁମ୍ଭର—
সতীন ভাই सौतेला भाइ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।]
(ସାବତନ ଭାଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସାବତ ଭଉଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାବତ ମା(ମାତା, ମାଅ)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାତାଙ୍କ ସପତ୍ନୀ—One's Sābata mā(mātā, mā-a) stepmother. [ଦ୍ର—
সৎ মা ନକୁଳ ତ ସାବତ ମାଅଙ୍କ କୁମର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
सौतेली मा ବନ ।]

ସାବତା—ବୈଦେ. ବି (ଅ.ସବୂତ୍)—ସାବୁତା; ପ୍ରମାଣ—Evidence; Sābatā साबूत सबूत proof.
সৎ মা सौतेली मा ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସାବତ ମା—Step-mother. [ଦ୍ର—ମୋର ଜନନୀ ପାର୍ବତୀ ଯଦେ ସେବନ୍ତି ସବୁ ସାବତା—ପ୍ରାଚୀ. ଉଦ୍ଧବଶତକ ।]

ସାବତି—ପ୍ରାଦେ. (ଚଉଦ୍ୱାର) ବି (ଭୂଲ ଫା. ସବୂତ୍)—ପ୍ରମାଣ— Sābati Evidence.

ସାବଦ୍ୟ—ସ. ବଣ (ସ+ଅବଦ୍ୟ)—୧ । ନିନ୍ଦନୀୟ (ହ୍ର. ଶ)—
Sābadya 1. Blameable. ୨ । ଅପତ୍ତିଜନକ (ହ୍ର. ଶ)—
2. Objectionable. ସ. ବ—ଯୋଗୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲଭ୍ୟ ଛଅ ଯୋଗଶକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହ୍ର. ଶ)—
One of the powers attainable by Jogis.
[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଚୁଇ ଶକ୍ତିର ନାମ ନିରବଦ୍ୟ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ—ହ୍ର. ଶ ।]

ସାବଧାନ୍—ଗ୍ରା. ଅ (ସ. ଅବଧାନ)—୧ । ମହାଶୟ; ହେ ଅବଧାନ ।
Sābadhān মহাশয় महाशय —1. Oh ! sir !.
সাবধান ୨ । (ସଂ. ସାବଧାନ)—ହୁସିଆର !—
सावधान 2. Take care !

ସାବଧାନ—ସ. ବଣ (ସ+ଅବଧାନ)—୧ । ସଚେତନ—1. Conscious.
Sābadhāna ୨ । ହୁସିଆର; ସତର୍କ—2. Cautious; careful.
(ସାବଧାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ଅବହିତ; ମନୋଯୋଗୀ—3. Attentive.
(ସାବଧାନତା—ବ)

ସାବଧାନ କରିବା—ଦେ. କି—୧। ମନୋଯୋଗ କରିବା; ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଶୁଣିବା ବା ପଢ଼ିବା—1. To attend to; to pay attention to.
Sābadhāna karibā
সাবধান করা
सावधान करना (ଉ—ସୁଜନେ ସାବଧାନ କର । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ବୃଭ୍ର—ପ୍ରାଚୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣିମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।)
୨ । ସତର୍କ କରିବା—2. To caution; to warn.

ସାବଧାନ ହେବା—ଦେ, କି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—To take care in any matter; to be careful; to beware.
Sābadhāna hebā
সাবধান হওয়া
सावधान होना

ସାବଧାନୀ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସାବଧାନା)—୧ । ସାବଧାନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sābadhānī 1. The feminine of Sābadhāna.
সাবধান (ଉ—ପୁଣ-ନିଧାନ ! ସାବଧାନୀ ହୁଅରେ ଦେଖି ସିବାକୁ
सावधान ମୁଁ କହୁଛୁ—ଉଙ୍ଗ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।) ୨ ।
(ପୁଂ) ଦତ୍ତାବଧାନ; କୃତସଙ୍କଳ୍ପ—2. Bent upon; intent on. (ଉ—ଦ୍ରୁପଦଙ୍କ ଯୋଧ ଯେ ସାତ୍ୟକିଙ୍କି ଘେନି । ଯୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଛନ୍ତି ମହା ସାବଧାନୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ସାବନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ସାବୁନ୍—
Sāban Soap.

ସାବନ—ସଂ. ବ (ସବନ+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅ)—୧ । ସବନ ବା ଯଜ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧୀ ଦିନ—1. A day for vedic sacrifice.
Sābana
୨ । ଯଜ୍ଞକର୍ମାନ୍ତ (ମେଦିନୀ)—2. The end of vedic sacrifice. ୩ । ଯଜମାନ; ଯେ ଯଜ୍ଞ କର୍ମାର୍ଥ ପୁରୋହିତ ନିଯୁକ୍ତ କରେ (ମେଦିନୀ)—3. The constituent of a priest; the principal for whom a vedic sacrifice is performed. ୪ । ବରୁଣ (ମେଦିନୀ)—4. The God of the ocean. ୫ । ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—5. A kind of vedic sacrifice. ୬ । ଅହୋରାତ୍ର—6. Day and night. ୭ । ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରୁ ଅନ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ବ୍ୟାପୀ କାଳ; ୬୦ ଦଣ୍ଡ ବ୍ୟାପୀ କାଳ—7. The time between one sunrise and the next.
ଦେ. ବଣ—ସାବନା (ଦେଖ)—
Sābanā (See)

ସାବନ ଦିନ(ଦିବସ)—ସଂ. ବ—୧ । ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟରୁ ଅନ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳ; ସୌର ଦିବସ—1. A solar day. ୨ । ଅହୋରାତ୍ର (ମଳ ମାସ ତତ୍ତ୍ୱ)—2. A day and night; a day of 24 hours.
Sābana dina(dibasa)
[ଦ୍ର—ଏକ ଉଦୟର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଦିନ ହୁଏ ତାକୁ ସୁନ୍ଦ୍ର ଦିନ କହନ୍ତି । ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଅହୋରାତ୍ରକୁ ସାବନ ଦିନ ବୋଲଯାଏ । ଏହାର ପରିମାଣ ୬୦ ଦଣ୍ଡ । କିନ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମନ୍ଦ ଗତି ଓ ଶୀଘ୍ର ଗତି ଓ ରାଶିଚକ୍ରର ବକ୍ରତା ଯୋଗୁଁ ସାବନ ଦିନର ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଏକ ସୌରିବର୍ଷରେ କାକ୍ଷିକ ଦିନ ଅପେକ୍ଷା ସାବନ ଏକ ଦିନ ନ୍ୟୂନ ହୁଏ । ସାବନ ୩୦ ଦିନରେ ଏକ ସାବନ ମାସ ହୁଏ । ସାବନ ୧୨ ମାସରେ ଏକ ସାବନ ବର୍ଷ ହୁଏ । ଯେ କୌଣସି ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ୩୦ ଅହୋରାତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ସାବନ ମାସ ହୁଏ । ସାବନ ବର୍ଷର ସୌର ବର୍ଷର ଅପେକ୍ଷା ୫ ଦିନ ୧୪ ଦଣ୍ଡ ୩୧ ବିପଳ ୨୪ ଅନୁପଳ ନ୍ୟୂନ ହୁଏ । ଅତଏବ ଏକ ସୌର ବର୍ଷ=ସାବନ ୩୬୫ ଦିନ ୧୫ ଦଣ୍ଡ ୩୧ ବିପଳ ୨୪ ଅନୁପଳ । ସାବନ ମାସାନୁସାରେ ସସ୍କାର ଓ ଯଜ୍ଞକର୍ମାଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରଯାଏ । ଅଶୌଚ ମଧ୍ୟ ସାବନ ମାସ ଅନୁସାରେ ଗୃହୀତ ହୁଏ । ଅଶୌଚ, ସସ୍କାର ଓ ଯଜ୍ଞ କର୍ମରେ ସୌର ବା ଚାନ୍ଦ୍ର ମାସ ଧରଯାଏ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାବନ ବର୍ଣ୍ଣ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ. ଶ୍ୟାମ) ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ—1. Dark complexion. ୨ । (ସଂ. ଶ୍ୟାବ)
Sābana barṇṇa
(ଶାବନ ବନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ଯାହା ଧଳା ନୁହେଁ କି ଗୋରା ନୁହେଁ—2. Medium complexion (not fair nor dark).
শ্যামবর্ণ
साँवल

ସାବନ ବର୍ଷ(ବତ୍ସର)—ସଂ. ବ—୩୬୦ଟି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଯୁକ୍ତ ବର୍ଷ (ସାବନ ଦିନ ଦେଖ)—
Sābana barsha(batsara)
The year consisting of 360 sunrises and 360 sunsets.

ସାବନ ମାନ—ସ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦ୍ୱାରା ଅବଧୃତ ଗଣନା—
Sābana māna Calculation according to sunrise. [ଦ୍ର—ଶଡାଦ ସାବନମାନରେ ଗୃହୀତ ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆ ପାଞ୍ଜି ।]

ସାବନ ମାସ—ସଂ. ବି—୧ । ତିରିଶି ଅହୋରାତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ମାସ (ସାବନ ଦିନ ତଳେ ଦେଖ)—1. A
Sābana māsa
month consisting of 30 days and nights.

ସାବଳା—ଦେ· ବିଣ· ପୁଂ (ସଂ. ଶ୍ୟାବ=କୃଷ୍ଣ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ)—ଯାହାର ଦେହ ଅତିକଳା ବା ଅତି ଗୋରା ନୁହେଁ; ଶାମବର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ; ଫିକା କଳା—
Sābanā
(ସାବଳୀ, ସାବ[ଳେ]ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
शामवर्ण Brown; brunette; of dark complexion;
साँवला having complexion which is midway between dark and fair; medium-complexioned.

ସାବୟବ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅବୟବ)—ଅବୟବ ଯୁକ୍ତ—
Sābayaba Having body; corporeal. ସଂ. ବି—
(ସାବୟବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସାଙ୍ଗରୂପକ ଅଳଙ୍କାର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
A kind of simile (figure of speech).

ସାବର—ସଂ· ବି—୧ । ଲୋଧ୍ର; ଲୋଧ (ଅମର ଟୀକା,ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sābara 1. Simplocus Racemosa. (tree) ୨ । ପାପ (ବିଶ୍ୱ)—2. Sin. ୩ । ଅପରାଧ (ବିଶ୍ୱ)—
3. Offence. ୪। ମୃଗ ବିଶେଷର ମାଂସ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
4. A kind of venison. [ଦ୍ର—ଏହି ମାଂସ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଶୀତଳ, ଗୁରୁ , ମଧୁରରସ, ମଧୁର ବିପାକ, ଶ୍ଳେଷ୍ମବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତନାଶକ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାବରକ—ସଂ. ବି (ସାବର+କ)—ଶ୍ୱେତ ଲୋଧ୍ର—The white
Sābaraka variety of Simplocus Racemosa.
(ସାବର ଲୋଧ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାବର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଖୋରଧା) ବି. (ଇଂ· ସବରେନ୍)—ଇଂଲଣ୍ଡ
Sābara ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା; ଗିନି—Guinea; sovereign.

ସାବରିକା—ସଂ, ବି—ନିର୍ବିଷ ଜୋକ (ହ· ଶ)
Sābarikā Non-venomous leech.

ସାବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସବର୍ଣ୍ଣା—ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ ଛାୟା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—
Sābarnna ୧ । ଦ୍ୱିତୀୟ ମନୁ—1. The 2nd
Progenitor of mankind. ୨ । ସାବର୍ଣ୍ଣି (ଦେଖ)—2. Sābarnni. (See) ସଂ. ବିଣ—
ସବର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Sabarnna.

ସାବର୍ଣ୍ଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଚର୍ମ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Sābarnna lakshya Skin.

ସାବର୍ଣ୍ଣି—ସଂ. ବି (ସବର୍ଣ୍ଣା—ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ ଛାୟା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—
Sābarnni ୧ । ଅଷ୍ଟମ ମନୁ; ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ସବର୍ଣ୍ଣ ଛାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ମନୁ—Name of a son of the Sun-god, the 8th Progenitor of mankind. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ସଂଜ୍ଞା, ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜ ସହି ନ ପାରି ତାଙ୍କର ସବର୍ଣ୍ଣା (ସଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣା) ଛାୟାଙ୍କୁ ନିର୍ମାଣ କରି ତାଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିକଟ ଛାଡି ପିତୃଗୃହକୁ ଲୁଚି କରି ଚାଲିଗଲେ । ଏହି ଛାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ସାବର୍ଣ୍ଣିଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲା । 'ସବର୍ଣ୍ଣା'ଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ହେବାରୁ ସନ୍ତାନଙ୍କ ନାମ ସାବର୍ଣ୍ଣ ବା ସାବର୍ଣ୍ଣି ହେଲା । ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭଉଣୀ ତପତୀ ଓ ଭାଇ ଶନି । ଦେବୀ-ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ସ୍ୱାରୋଚିଷ ମନ୍ୱନ୍ତରରେ ସୁରଥ ନାମକ ରାଜା ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ମେଧସ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚି ସେଠାରେ ସମାଧିବୈଶ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଶୁଣି ନଦୀତୀରରେ ଦେବୀଙ୍କ ମୃଣ୍ମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କରି ନଷ୍ଟ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ଦେହାନ୍ତେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁ ନାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପୁରାଣରେ ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ମନୁଙ୍କଠାରୁ ୧୦ ଜଣ ସାବର୍ଣ୍ଣି ନାମଧାରୀ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।] ୨। ଗୋତ୍ର ବିଶେଷ—2. The root name of some clans. [ଦ୍ର—ଏହି ଗୋତ୍ରର ପାଞ୍ଚ ପ୍ରବରର ଯଥା—ଔର୍ବ, ଚ୍ୟବନ, ଭାର୍ଗବ, ଜାମଦଗ୍ନ୍ୟ ଓ ଆପ୍ନୁବତ୍—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୩ । ଏକ ମନ୍ୱନ୍ତରର ନାମ (ହ· ଶ); ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁଙ୍କ ଭୋଗକାଳ—3. Name of a Manwantara or the regime of the Sābarnni Manu.

ସାବଳ—ଦେ. ବି—୧ । ଶବଳ (ଦେଖ)—1. Śābala. (See) Sābala [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦିରେ ସାବଲ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବର୍ଚ୍ଛା (ହ· ଶ)]—
सावर ୨ । (ବର୍ଣ୍ଣିଅ ଶବ୍ଦ) ସୁନାର ଓ ରୁପାର ଝାଳ ଅବ ଢାଅର
साबर ତିଆରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ଏକପ୍ରକାର ହତିଆର—
2. A goldsmith's instrument for preparing gold and silver water jugs. [ଦ୍ର—ଏହା ଲମ୍ବା ଓ ଏଥିର ଏକ ମୁଣ୍ଡ ମୁନିଆ । ଏହା ଉପରେ ଧାତୁ ପତ୍ରକୁ ରଖି ହାତୁଡିରେ ପିଟିଲେ ଧାତୁପତ୍ର ପତଳା ହୁଏ ।]

ସାବଳ ଉଞ୍ଛିଲି ପରି—ଦେ· ବିଣ—ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ; ସବଳ—
Sābal unchhilāpari Very healthy.
षण्डा शीशाकेजा

ସାବଳ ଭଙ୍ଗା—ପ୍ରାଦେ (ହିନ୍ଦୋଳ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଅରଣ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ—
Sābala bhangā A kind of wild plant. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳରୁ ସାବଳ ପରି ଗୋଲ ଓ ଲମ୍ବା ଦଣ୍ଡ ବାହାରେ । ଉକ୍ତ ଦଣ୍ଡ ଭୂମି ଉପରକୁ ଯେତିକି ବାହାରିଥାଏ ଭୂମି ତଳେ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଥାଏ ।]

ସାବଲମ୍ବନ—ସଂ ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି;ସ+ଅବଲମ୍ବନ)-ଅବଲମ୍ବନ ସହିତ—
Sābalambana With prop.

ସାବଶେଷ—ସଂ ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି;ସ+ଅବଶେଷ)୧ । ଅବଶିଷ୍ଟ-
Sābaśesha 1. Remaining. ୨ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—
2. Incomplete. ୩ । ଅବଶେଷ ସହିତ ବିଦ୍ୟମାନ—
3. Having the ramainder.

ସାବଷ୍ଟମ୍ଭ—ସଂ. ବଣ (ସତାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅବଷ୍ଟମ୍ଭ)—୧। Sābashṭambha ଦୃଢ଼; ମଜଭୁତ୍ (ବି. ଶ)—1. Strong. ୨। ଅପ୍ରନର୍ଭର; ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ (ବି. ଶ)—2. Self-reliant. ସଂ. ବି—ବାସ୍ତୁବିଶେଷ; ଯେଉଁ ବାସ୍ତୁରେ ବା ଘରଭିଡ଼ରେ ନିର୍ମିତ ଘରର ଉତ୍ତର ବା ଦକ୍ଷିଣ ପାଖରେ ରାସ୍ତା ଥାଏ (ବୃହତ୍କୋଷ)—A kind of homestead in which a road runs on the south or north side of the house built on it. [ଦ୍ର—ଏ ବାସ୍ତୁ ଶୁଭପ୍ରଦ—ବୃହତ୍ ସଂହିତା ୫୩।୨୧ ।]

ସାବହିତ—ଗ୍ରା. ବଣ (ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ; ଶୁଦ୍ଧ, ସାବଧାନ)—୧। Sābahita ମନୋଯୋଗୀ—1. Attentive. ୨। ସାବଧାନ—2. Careful. କ୍ରି. ବଣ—ମନୋଯୋଗ-ସହକାରେ—Attentively.
সাবহিত
सावधान

ସାବାଡ଼୍—ଦେଶିଦେ. ବଣ (ଅ. ତୁଲନୀୟ; ସଂ. ସର୍ବାନ୍ତ)—୧। Sābārd ନିଷ୍ପାଦିତ—1. Accomplished. ୨। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Finished; completed. ୩। ନିଃଶେଷିତ—3. Exhausted. ୪। ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ—4. Destroyed; ruined. ୫। ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ—5. Having one's properties gone; shorn or deprived of whatever one had; undone.
সাবাড়
आखीर

ସାବାଡ଼୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (କର୍ମ) ସମ୍ପାଦନ କରିବା—1. To accomplish (a work). ୨। ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To Complete. ୩। ନିଃଶେଷିତ କରିବା—3. To exhaust; to finish. ୪। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରିବା—4. To ruin a person. ୫। ବିନଷ୍ଟ କରିବା—5. To destroy. ୬। ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇବା—6. To cause ruin. ୭। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମାରି ପକାଇବା—7. (figurative) To kill.
Sābārd kariba
সাবাড় করা
आखीर करना

ସାବାଧ—ସଂ. ବଣ—ପୀଡ଼ିତ; ଅସୁସ୍ଥ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପ; ବୃହତ୍କୋଷ)—Ill; sick.
Sābādha

ସାବାଲ(ଲ)କ୍(ଗ୍)—ଦେଶିଦେ. ବଣ (ଅ. ସାବାଲିଗ୍)—ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଯାହାର ବୟସ୍କର୍ମ ବୁଝିବାର ଉପଯୋଗୀ ବୟସ ହୋଇଅଛି; ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ; ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ; ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟବହାର—Major, one who has attained majority according to the law of the land. ଦେ. ବି—ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ପ୍ରାପ୍ତ-ବ୍ୟବହାର—Major person; a person who has attained majority according to the law of the land. [ଦ୍ର—୧ । ଦେହ ଦେହ ସଂସ୍କୃତ ବାଳକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏ ଶବ୍ଦର ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ଭ୍ରାନ୍ତ ଅନୁମାନ କରି ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଅବାବ୍ୟ 'ସାବାଲିକା' ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]
Sābāla(la)k(g)
সাবালক
बालिग
ସାବାଲ[ଲି]କୀ[ଗୀ] } ସ୍ତ୍ରୀ
ସାବାଲିକା[ଗୀ] }

[ଦ୍ର—୨ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାଳରେ ଓ ଗୋଟିଏ ଦେଶର ଆଇନ୍‌ରେ ବାଳକ-ବାଳିକାଙ୍କର 'ସାବାଲକ' ହେବାର ବୟସ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଅଛି । ଶିଶୁମାନଙ୍କର ହିତାହିତ ବିବେକ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଶରୀର ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ରକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି କରିବାକୁ ସରକାର ଗାର୍ଜିଆନ୍ (ଅଭିଭାବକ) ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ଯେ ସାବାଲକ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ଦଲିଲ୍, ଖରିଦ, ଚୁକ୍ତି ଆଦି ଅକର୍ମଣ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ୧୮ ବର୍ଷ ପୂରିଲେ ନାବାଳକ ସାବାଳକ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଯାହା ପାଇଁ ଜଜ ସାହେବ ଅଭିଭାବକ ନିଯୁକ୍ତ କରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଯାହାର ସମ୍ପତ୍ତି କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍‌ସ୍ ବୁଝୁଥାଆନ୍ତି ତାହାର ୨୧ ବର୍ଷ ବୟସ ପୂରିଲେ ସେ ସାବାଳକ ହୁଏ ।]

ସାବାଲ(ଲ)କି(ଗି)—ଦେଶିଦେ. ବି (ଅ. ସାବାଲ୍‌ଗୀ)—ପ୍ରାପ୍ତବୟସ୍କ ଅବସ୍ଥା—Majority.
Sābāla(la)ki(gi)
সাবালকি
बालिग अवस्था

ସାବାସ୍—ଦେଶିଦେ. ଅ (ଅ)—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ! ବାଃ !—(interjection) Well done! Bravo! ବି—ଧନ୍ୟବାଦ; ପ୍ରଶଂସାବାଦ—Applause; praise; approbation. ବଣ—୧। ପ୍ରଶଂସା ସୂଚକ—1. Laudatory. ୨। ପ୍ରଶଂସାର୍ହ—2. Praiseworthy.
Sābās
সাবাস
शाबास

ସାବାସ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରଶଂସା କରିବା; ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କହିବା—To praise; to belaud; to extol.
Sābās kariba
সাবাস করা
शाबास करना

ସାବାସ୍ ଭାଇ ବାଃ—ଦେ. ଅ—ଧନ୍ୟରେ ଭାଇ !—(interjection). Well done! Bravo Brother!
Sābās bhāi bāh
ସାବାସ୍‌ରେ ଭାଇ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସାବାସରେ ଭାଇ ବାଃ }
সাবাস ভাই, বাঃ
शाबास भाइ वाह

ସାବାସି—ଦେଶିଦେ. ବି (ଅ ଶାବାଶ୍)—୧। ଧନ୍ୟବାଦ; ପ୍ରଶଂସାବାଦ—1. Praise. ୨। ବାହାଦୁରି—2. Praiseworthiness. ବଣ—୧ । ପ୍ରଶଂସାସୂଚକ—1. Laudatory. ୨। ପ୍ରଶଂସାଯୋଗ୍ୟ—2. Praiseworthy.
Sābāsi
সাবাসি
शाबासी

ସାବାସିଆ—ଦେ. ବଣ—ପ୍ରଶଂସାଜନକ—Praiseworthy.
Sābāsiā
সাবাসিআ
शाबासवाला

ସାବାସି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରଶଂସା କରିବା—To applaud.
Sābāsi debā
সাবাসি দেওয়া
शाबासी देना

ସାବି—ଦେ. ବି—୧। ସାବ ଗୁଞ୍ଜୁଳ (ଦେଖ)—1. Sābichāula (See) ୨। ସାବୁନ୍ (ଦେଖ)—2. Sābun (See)
Sābi

୩ । ସାବିତ୍ରୀନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଡାକ ନାମ—
3. Nickname for Sābitri.

ସାବିକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ସାବକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sabik (etc) Sabak etc (See)

ସାବି ଚାଉଳ—ପ୍ରାଦେ.(ଗଞ୍ଜାମ)ବି—(ବୈଦ୍ୟକ)--ସାଗୁଦାନା—Sago.
Sābi chāula [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ୱାଦୁ ଓ ଲଘୁ । ଏହା ମୃଦୁ ବିରେଚକ ଏବଂ ଜ୍ୱରାଦି ରୋଗରେ ପଥ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ· କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ସାବିତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା· ସବୁତ୍=ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ; ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ)—
Sābit(ti) ୧ । ସୁନ୍ଦର—1. Nice. ୨ । ସୁବିଧାଜନକ—
সুন্দর সাবুত 2. Convenient. ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଫା)
ସାବୁତ୍(ତି) (ଦେଖ)—Sabut(ti) (See)

ସାବିତ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ସବିତୃ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ;
Sābitra ସୌର—Solar. ବି—୧ । (+ସ୍ୱାର୍ଥେ, ଅ)
[ସାବିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ସବିତା; ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. The sun. ୨ । ମହାଦେବ; ଶିବ (ମେଦିନୀ)—2. God Siba. ୩ । ଅଷ୍ଟମ ବସୁ; ଅଷ୍ଟାବସୁ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—3.One of the Basu group of Deities. [ଦ୍ର—ଯୁଦ୍ଧରେ ରାବଣର ଅନୁଚର ଧୂମାକ୍ଷ ରାକ୍ଷସକୁ ଏ ବଧ କରିଥିଲେ ।] ୪ । ବ୍ରାହ୍ମଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. A Brāhmaṇa. ୫ । ଯଜ୍ଞୋପବୀତ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—5. The sacred thread worn by the twice born amongst the Hindus. ୬ । ଗର୍ଭ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—6. Uterus; belly.

ସାବିତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସବିତୃ+ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସାବିତ୍ରର
Sābitri ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of 'Sābitra'. ବି—
୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା—1. The Goddess presiding over the solar orb. ୨ । ବେଦମାତା; ଗାୟତ୍ରୀମନ୍ତ୍ରାଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ଦ୍ୱିପ୍ରହରକାଳୀନ ଧ୍ୟେୟରୂପ—2. The form of the personified 'Gāyatri' formula (Mantra) contemplated at noon, said to be the mother of the Bedas. [ଦ୍ର—ଏ ଯୁବତୀ, ଶୁକ୍ଲବର୍ଣ୍ଣା, ବୃଦ୍ଧରୂପା, ଚତୁର୍ଭୁଜା, ଶୁକ୍ଳାମ୍ବରଦ୍ୱୟୋପେତା, ଗରୁଡ଼ପୃଷ୍ଠସ୍ଥିତା, ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଗଦାପଦ୍ମଧାରିଣୀ ଓ ଯଜୁର୍ବେଦ ଦେବତା ଅଟନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗାୟତ୍ରୀ ଜପିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି ।

ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପତ୍ନୀ । ସବିତା (ସୂର୍ଯ୍ୟ)ଙ୍କ ଔରସରେ ତଦ୍‌ପତ୍ନୀ ପୃଶ୍ନିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏ ବେଦମାନଙ୍କୁ ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶତରୂପା, ଗାୟତ୍ରୀ, ସରସ୍ୱତୀ, ବ୍ରହ୍ମାଣୀ । ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ତୀର୍ଥରେ ଏ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମରେ ପୂଜିତା ହେଉଅଛନ୍ତି । ଯଥା—ପୁଷ୍କରରେ ସାବିତ୍ରୀ, ବାରାଣସୀରେ ବିଶାଳାକ୍ଷୀ, ପ୍ରୟାଗରେ ଲଳିତା, ଏକାମ୍ର କାନନରେ କୀର୍ତ୍ତିମତୀ, ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳରେ ସୀତା, ପୁରୁଷୋତ୍ତମରେ ବିମଳା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୩ । ଦୁର୍ଗା, ପାର୍ବତୀ (ମେଦିନୀ)—3. Goddess Pārbati. ୪ । ମଦ୍ରଦେଶର ରାଜା ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ସତ୍ୟବାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୟମ୍ବର ବିଧିରେ ବିବାହ କରିଥିବା ସାଧ୍ୱୀ (ସତ୍ୟବାନ୍ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—4. Name of the devoted wife of Satyabān. ୫ । ଦ୍ୱିଜବାଳକର ଉପନୟନ—5. Name of one of the rites performed for the assumption of the sacred thread of a twice born boy. [ଦ୍ର—ଏହି ସଂସ୍କାର କରା ନ ଗଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ ବ୍ରାତ୍ୟ ବା ପତିତ ହୁଅନ୍ତି । ଉପନୟନକାଳରେ ଦ୍ୱିଜବାଳକ ସାବିତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ରର ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରେ, ଏଥିପାଇଁ ଏ ସଂସ୍କାରର ନାମ ସାବିତ୍ରୀ । ବ୍ରାହ୍ମଣର ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ, କ୍ଷତ୍ରିୟର ଦ୍ୱାବିଂଶତି ବର୍ଷ ଓ ବୈଶ୍ୟର ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପନୟନସଂସ୍କାରକାଳ । ଏହି ବୟସ ମଧ୍ୟରେ ସାବିତ୍ରୀ ସଂସ୍କାର ନ ହେଲେ ଉକ୍ତ ଜାତିର ଦ୍ୱିଜବାଳକଙ୍କୁ ବ୍ରାତ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ଉପନୟନ ସଂସ୍କାର କରାଗଲେ ଯଥାବିଧାନ ବ୍ରାତ୍ୟ-ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଦ୍ୱିଜବର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ଉପନୟନ ପରେ ପ୍ରତିଦିନ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସାବିତ୍ରୀ (ଗାୟତ୍ରୀ) ଜପ କରିବେ । ମନୁସଂହିତା ୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୭୬ ଶ୍ଲୋକଠାରୁ ୮୩ ଶ୍ଳୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାବିତ୍ରୀ ଜପର ବର୍ଣ୍ଣନ ଅଛି । ପ୍ରଣବ (ଓଁ), ବ୍ୟାହୃତି (ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ) ସହିତ ସାବିତ୍ରୀ (ତତ୍ ସବିତୁର୍ବରେଣ୍ୟଂ ଭର୍ଗୋ ଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି ଧିୟୋ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍) ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଦ୍ୱିଜମାନେ ଜପ କରିବେ । ଦେବୀ ଭାଗବତ (୧୨।୬।୩-୪)ରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଥରେ ମାତ୍ର ସାବିତ୍ରୀ ଜପ କଲେ ଦିନକୃତ ପାପ, ଦଶବାର ଜପରେ ଅହୋରାତ୍ରକୃତ ପାପ, ଶତବାର ଜପରେ ମାସାର୍ଜିତ ପାପ, ସହସ୍ରବାର ଜପରେ ସମ୍ବତ୍ସରାର୍ଜିତ ପାପ, ଲକ୍ଷ ଜପରେ ଇହଜନ୍ମାର୍ଜିତ ପାପ, ଦଶ ଲକ୍ଷ ଜପରେ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ମର ପାପ, ଶତ ଲକ୍ଷ ଜପରେ ସର୍ବଜନ୍ମର ପାପ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ଦଶଶତ ଲକ୍ଷ ଜପ କଲେ ମୋକ୍ଷଲାଭ ହୁଏ । ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୋଲୋକରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ସାବିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ସ୍ତବରେ ପରିତୁଷ୍ଟା ହୋଇ ସାବିତ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ବରଣ କଲେ—(ବିଶ୍ୱକୋଷ) ।] ୬ । ଧର୍ମଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଦକ୍ଷଙ୍କ କନ୍ୟା (ହ· ଶ)—6. Name of the wife of Dharma and daughter of Daksha. ୭ । କଶ୍ୟପଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—7. Name of a wife of sage Kaśyapa. ୮ । ଅଷ୍ଟାବକ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା

(ବି· ଣ)—8. Daughter of Ashtābakra sage. ୯ । ଯମୁନା ନଦୀ (ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା) (ବି· ଣ)—9. The river Jamunā. ୧୦ । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ (ବି. ଣ)—10. The extinct river Saraswati. ୧୧ । ପ୍ଲକ୍ଷ ଦ୍ୱୀପର ଏକ ନଦୀ (ବି. ଣ)—11. A river of the mythological Plaksha island. ୧୨ । ଧାର ନଗରୀର ରାଜା ଭୋଜଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ବି· ଣ)—12. Wife of king Bhoja. ୧୩ । ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ (ବି· ଣ)—13. A woman whose husband is alive. ୧୪ । ଅଁଳା (ବି. ଣ)—14. Embelic myrobalan. ୧୫। ତୀର୍ଥବିଶେଷ (ବି. ଣ)—15. Name of a place of Hindu pilgrimage. ଦେ.ବି—୧। ଶଲୁପ ଜାତୀୟ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମ—1. A plant (like that of dill-seed) [ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ର ସୁବାସିତ ଓ ଏଥିର ଫଲପୁଷ୍ପାଦି ଶଲୁପ ପରି । ଏହି ଫଳ ବା ମଞ୍ଜି ତରକାରୀରେ ମସଲାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏଥିର ପତ୍ର ଦ୍ୱାରା କାଞ୍ଜି ଆଦି କରାଯାଏ । ଆରବୀ ଭାଷାରେ ଶଲୁପର ନାମ 'ଶୀବିତ' । ଏହି ଶୀବିତରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ ।] ୨। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to females. ୩ । ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା (ଦେଖ)—3. Sābitri amābāsyā (See).

ସାବିତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା—ଦେ· ବି (ସଂ, ସାବିତ୍ରୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟା)—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ Sābitri amābāsyā କୃଷ୍ଣଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ ଏ ଦିନ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ [ସାବିତ୍ରୀ ଅମାସ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ। କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ରତ ବିଶେଷ—The (ସାବିତରୀ ଅମେଇସା—ଗ୍ରା. ରୂପ) newmoon of the সাবিত্রী চতুর্দ্দশী month of 'Jyeshtha'. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ बरसाइत 'ସାବିତ୍ରୀ'ଙ୍କ ପରି ଆଜୀବନ ସଧବା ହେବା ପାଇଁ ଏ ବ୍ରତ କରନ୍ତି । ଏ ଦିନ ସତ୍ୟବାନ୍ ଓ ସାବିତ୍ରୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ ଦିନ ଉପବାସ କରନ୍ତି, ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ଅପରାହ୍ଣରେ ପୂଜା ଶେଷ ହେଲେ (ଧୂଆମୂଗ, ନାରିକେଳ, ପକ୍ୱଆମ୍ର, ପଣସ, ରମ୍ଭା, ସପୁରି, ତାଳସଜଆଦି) ଫଳାହାର କରନ୍ତି; ଏହି ବ୍ରତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷ ସାଧ୍ୟ । ଏହି ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରି ୧୪ ବର୍ଷ ପରେ ଏହାର ଉଦ୍‌ଯାପନ କରାଯାଏ । ଏ ବ୍ରତ ରାତିରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଦିନଯାକ ଉପବାସ ରହି ରାତିରେ ପୂଜା କରି ସାବିତ୍ରୀ ଉପାଖ୍ୟାନ ଶୁଣି ତତ୍ପରେ ନୈବେଦ୍ୟ ଭୋଜନ କରିବ । "ଶ୍ରୀଁ, ହ୍ରୀଁ, କ୍ଲୀଁ ସାବିତ୍ର୍ୟୈ ସ୍ୱାହା" ଏହା ସାବିତ୍ରୀ ପୂଜାର ମନ୍ତ୍ର—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାବିତ୍ରୀ ଉପାଖ୍ୟାନ—ଦେ· ବି—ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ପତ୍ନୀ ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ଚରିତ- Sābitri upākhyāna The anecdote of 'Sābitri' সাবিত্রী উপাখ্যান सावित्री कथा [ଦ୍ର—ସାବିତ୍ରୀ ମଦ୍ର ଦେଶର ରାଜା ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଦୁହିତା ଓ ପିତା-ମାତାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହାସ୍ପଦ ଥିଲେ । ଯୁବତୀ ହେବା ପରେ ଏହାଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବର ନ ମିଳିବାରୁ ଏ ପିତା-ମାତାଙ୍କ ଅନୁମତିକ୍ରମେ ଅମାତ୍ୟଗଣ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁରୂପ ବର ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରି ବହୁ ଦେଶ ବୁଲି ବୁଲି ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ତପୋବନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ଶାଲ୍ୱ ଦେଶର ରାଜା ଦ୍ୟୁମତ୍‌ସେନ ଓ ତାଙ୍କ ରାଣୀଙ୍କ ସହି ବାସ କରୁଥିବା ରାଜପୁତ୍ର ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡିବାରୁ ସାବିତ୍ରୀ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଭାବିସ୍ୱାମୀରୂପେ ମନୋନୀତ କରି ରାଜଧାନୀକୁ ଫେରି ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଏ ବିବାହରେ ମତ ନ ଦେବା ପାଇଁ ଅଶ୍ୱପତିଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । କାରଣ, ନାରଦ ତପୋବଳରେ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ, ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ପରମାୟୁ ଆଉ ଏକ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ଅଛି । ମାତ୍ର ସାବିତ୍ରୀ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି କହିଲେ—ମୁଁ ଯାହାଙ୍କୁ ପତିରୂପେ ବରଣ କରିସାରିଛି, ସେହି ମୋର ପତି, ଓ ତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କେହି ମୋର ସ୍ୱାମୀ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି । ରାଜା ଅଗତ୍ୟା ସାବିତ୍ରୀଙ୍କୁ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ଦେଲେ । ବିବାହ ପରେ ସାବିତ୍ରୀ ପିତୃଗୃହର ରାଜସମ୍ପଦ, ବିଳାସ ଓ ଦାସଦାସୀବର୍ଗଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସହିତ ତପୋବନର କୁଟୀରରେ ଏକା ରହି ଶାଶୁ ଓ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ବିବାହର ଏକ ବର୍ଷ ପୂରିବାକୁ ୩ ଦିନ ବାକି ଅଛି ସାବିତ୍ରୀ ତ୍ରିରାତ୍ର-ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଅନନ୍ତର ଯେଉଁ ଦିନ ଏକ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ଓ ସତ୍ୟବାନଙ୍କର ପରମାୟୁ ଶେଷ ହେବ, ସେ ଦିନ ସତ୍ୟବାନ୍ ଫଳ ମୂଳ ଓ ସମିଧ ଆହରଣ କରିବାକୁ ବନକୁ ଯିବାବେଳେ ସାବିତ୍ରୀ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗଲେ । ସତ୍ୟବାନ୍ ଫଳ ଆହରଣ କରିବା ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ଗଛର ଡାଳ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିଲା ଓ ସେ ଅଶାନ୍ତି ବୋଧ କରିବାରୁ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ମୂଳେ ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ କୋଳରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ନିଦ୍ରାଗଲେ ଓ ତାହାହିଁ ତାଙ୍କର ମହାନିଦ୍ରା (ମୃତ୍ୟୁ) ହେଲା । କିନ୍ତୁ ସାବିତ୍ରୀ ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମସ୍ତକକୁ ନିଜ କୋଡ଼ରେ ରଖି ସେହି ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଯମଦୂତମାନେ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ନେବାକୁ ସେଠାକୁ ଆସିଲେ; ମାତ୍ର ସାବିତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ସାଧ୍ୱୀଙ୍କ ଅଙ୍ଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ତାଙ୍କ କୋଳରୁ ମୃତ ପତିଙ୍କୁ ଛଡ଼ାଇ ନେବାକୁ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ । ଯମଦୂତମାନେ ମୃତ ଆତ୍ମାକୁ ନ ନେଇ ଫେରି ଗଲେ ଏବଂ ଯମରାଜଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ଶେଷକୁ ଯମରାଜ ନିଜେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସାବିତ୍ରୀ ସେ ପରି ମୃତ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମସ୍ତକକୁ କୋଳରେ ଧରି ଅଚଳା ଅଟଳା ହୋଇ ବସି ଥାଆନ୍ତି । ଯମଙ୍କୁ ଦେଖି ସାବିତ୍ରୀ ତାଙ୍କୁ ସ୍ତବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯମ ସ୍ତବରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସତ୍ୟବାନଙ୍କ

ସବନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ବର ମାଗିବା ପାଇଁ ସାବତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲେ । ସାବତ୍ରୀ ଶତ ପୁତ୍ର ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଯମ ସ୍ଥିରଭାବ ନ କରିପାରି ସେଥିରେ 'ହଁ' ଭରସାର ସତ୍ୟବାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେବା ପାଇଁ ସାବତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲେ; ସାବତ୍ରୀ କହିଲେ 'ଯମରାଜ ! ମୁଁ ସତୀ; ଅପଣ ମୋ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନେଇଗଲେ ମୁଁ କପରି ଶତପୁତ୍ର ପାଇବ ?' ଏହା ଶୁଣି ଯମ ଅଗତ୍ୟା ସତ୍ୟବାନଙ୍କୁ ପୁନଃ ଜୀବିତ କରଇ ଦେଇ ଫେରିଗଲେ ।

ସାବତ୍ରୀଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ପୃଥିବୀରେ ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ରହି ଅଛି । ଏମନ୍ତ କ, ବନେ ସୀତା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କହିଥିଲେ 'ସାବତ୍ରୀ ସତ୍ୟବାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଅନୁଗତା ସହଧର୍ମଣୀ ଥିଲପରି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଏକାନ୍ତ ବଶବର୍ତ୍ତିନୀ ଅଟେଁ ।']

ସାବତ୍ରୀ ପତନ—ସଂ ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସାବତ୍ରୀର ପତନ)—ଉପ-
Sābitrī patana — ନୟନ ବା ଯଜ୍ଞୋପବୀତ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ ଅତୀତ ହେଲେ ଦ୍ୱିଜ କୁମାର ଯେଉଁ ଅପରାଧ ବା ଦୋଷର ଭାଗୀ ହୁଏ (ସାବତ୍ରୀ ୫ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—The sin to which a boy of a twice-born caste is liable if the proper time for investiture of the sacred thread is allowed to pass.

ସାବତ୍ରୀ ପତିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ସାବତ୍ରୀରୁ ପତିତ)—
Sābitrī patita — ଉପନୟନଯୋଗ୍ୟ କାଳ ଅତୀତ ହେବା ପରେ ମଧ ବ୍ରତ ହୋଇ ନ ଥିବା (ଦ୍ୱିଜ କୁମାର)—(A Dwija boy) Who has passed the proper time of investiture.

ସାବତ୍ରୀ ପ୍ରଦାନ—ସଂ. ବ—ବ୍ରତ ବେଳାରେ ଗୁରୁଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱିଜ କୁମାର
Sābitrī pradāna — କର୍ଣ୍ଣରେ ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର ଦାନ—The ceremony of wishpering the Gāyatrī formula to a Dwija boy on the investiture alter.

ସାବତ୍ରୀ ବ୍ରତ—ସଂ. ବ—ସାବତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ଦନ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
Sābitrī brata — ବ୍ରତ—(ସାବତ୍ରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—The religious fast and rites performed by women on the Sābitrī Amābāsyā day.

ସାବତ୍ରୀ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବ—ଯଜ୍ଞୋପବୀତ—The secred thread
Sābitrī sūtra — with which a Dwija boy is invested.

ସାବନ୍(ନ)—ବୈଦେ. ବ (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍ ସାବନ; ସାବାଓଁ; ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍-
Sābin(ni) — ସାବାନ୍, ସାବ୍ଁ)—କ୍ଷାର ତୈଳ ସଂଯୋଗରେ ନର୍ମିତ
ସାବାନ — ସାବୁନ — ମଳ ପରିଷ୍କାରକ ବସ୍ତୁ—Soap. [ବ୍ର—
(ସାବେକ—ଅନ୍ୟରୂପ) — ସଶାର ସାବନ ବଣ ମଶାବଣ ଆକ୍ତିର

ଦେଇ ଥାନ୍ତୁ ସାଲଚାଳ ଭୃଣ୍ଡକାନ୍ତ ଭୃଣ୍ଡକର । ଉଦ୍ଧାର-ଗୀତ ଲହରୀ ।)

ସାବନୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ସରିତ୍;
Sābinī — ନଦୀ—River. ଦେ, ଶଣ—ସାବାନାର ସ୍ତ୍ରୀ ଲଙ୍ଗ The feminine of 'Sābana'. ବୈଦେ. ବ ସାବନ୍ Soap.

ସାବୁ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ (ମାଲୟ ଭାଷା)—ସାଗୁ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)-
Sābu(etc) — দাগ — সাগ — Sagu etc (See)

ସାବୁତ୍ (ତା, ଦ୍, ଦା)—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ସାବତ୍=ପ୍ରମାଣିତ)—
Sābut(tā, d, dā) — ୧ । ପ୍ରମାଣିତ; ସାବ୍ୟସ୍ତ—1. Proved: evident. ୨ । ନର୍ଦ୍ଧାରିତ—2. Settled; ascertained. ୩ । ନଶ୍ଚିତ—3. Certain. ୪ । ଠିକ୍—Right; correct. ୫ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—5. Complete. ୬ । ସାଙ୍ଗ—6. With all the parts
ପୂର୍ଣ — साबित — complete. ବୈଦେ, ବ, (ଅ ସାବୁତ=
ପ୍ରମାଣ — सावुत — ପ୍ରମାଣ)—ପ୍ରମାଣ—Evidence

ସାବୁତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ର—ପ୍ରମାଣିତ କରିବା—To prove by
Sabut karibā — সাবুত করা सबुत करना — evidence.

ସାବୁତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ର—ପ୍ରମାଣ ଅଗତ କରିବା—To adduce
Sābut debā — evidence or proof.
সাবুদ্ দেওয়া — साबुत देना

ସାବୁତ ନେବା—ଦେ. କ୍ର—ଅନ୍ୟଠାରୁ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣ କରିବା—
Sābut nebā — To take evidence from others.
সাবুদ্ লওয়া — साबुत लेना

ସାବୁ ଦାନା—ଦେ. ବ—ସାଗୁଦାନା (ଦେଖ)—Sāgudānā (See)
Sāgudānā — সাগুদানা — साबूदाना

ସାବୁନ୍—ବୈଦେ. ବ (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍, ସାବନ୍; ସବାଓଁ; ଫ୍ରେ; ସାବୁନ୍,
Sābun — ସାବଁ)—କ୍ଷାର ଓ ତେଲ ମିଶ୍ରିତ ମଳ ପରିଷ୍କାରକ ଓ
সাবান — ଫେଣଜନକ ବସ୍ତୁବିଶେଷ—Soap. [ବ୍ର—ଅଜି
साबुन — କାଲି ନାନାପ୍ରକାର, ନାମର ଓ ଆକାରର କଠିନ ଓ ତରଳ ସାବୁନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ ଓ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକ ନାମ ଓ ଉପକରଣର ନାମ ଅନୁସାରେ ସାବୁନର ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା—ଲୁଗାଧୁଆ ସାବୁନ, କ୍ଷୌରର ହେବା ସାବୁନ, କାର୍ବଲିକ୍ ସାବୁନ ଇତ୍ୟାଦ । ସୋଡ଼ା ଓ ନଡ଼ିଆତେଲ୍ ସହି ଭଲ ସାବୁନ ହୁଏ । କନ୍ତୁ ସମୋଣରେ ଉଅର କରିବା ଲାଗି ନଡ଼ିଆ ତେଲ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସୋଲଙ୍ଗ ତଥା ମହୁଲ ତେଲ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ୟୁରୋପୀୟମାନେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବେ ଭାରତରେ ସାବୁନ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନ ଥିଲା । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍-ମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ । ସୁତରାଂ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଭାରତବାସୀମାନେ ସାବୁନର ବ୍ୟବହାର

ଶିଖିଲେ । ଉଚ୍ଚ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାରତରେ ବସ୍ତ୍ରାଦି ପରିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର କ୍ଷାର, ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ପାଉଁଶ, ସାଜିମାଟି ଏବଂ ରିଠାଫଳ ଆଦିର ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତ ଏହି କି, ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ସାବୁନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ସେ ଦେଶ ସେତିକି ପରିମାଣରେ ସଭ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ସାବୁନ ଗୋଟିଏ ଲବଣ (Salt) ତୁଲ୍ୟ ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତ ଯୌଗିକ ପଦାର୍ଥ । ଲବଣ ମାନେ କ୍ଷାର (Alkali) ଓ ତୈଳଜ ଅମ୍ଳ (Acid) ସଂଯୋଗରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସେହିପରି ସାବୁନ କ୍ଷାର (Alkali) ଓ ତୈଳଜ ଅମ୍ଳ (Fatty Acid)ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ତୈଳରେ କିମ୍ବା ଚର୍ବିରେ କୌଣସି କ୍ଷାର ସଂଯୋଗ କରି ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତାପରେ ଫୁଟାଇଲେ ତାହା ଥଣ୍ଡା ହୋଇ ଜମିଗଲେ ସାବୁନ ହୁଏ । ପଟାସ୍ ଅପେକ୍ଷା ସୋଡ଼ାର ଅମ୍ଳଧାରଣ କ୍ଷମତା ବେଶୀ ଓ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିବା ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବେଶି । ଏଥିପାଇଁ ସୋଡ଼ାରେ ତିଆରି ସାବୁନକୁ କଠିନ ସାବୁନ (Hard soap) ଓ ପଟାସ୍‌ରେ ତିଆରି ସାବୁନକୁ କୋମଳ ସାବୁନ (Soft soap) ବୋଲଯାଏ । ଯେଉଁ ତୈଳ ଯେତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ କ୍ଷାର ଶୋଷଣ କରେ ସେଥିରେ ସେତେ ବେଶି ପରିମିତ ସାବୁନ ତିଆରି ହୁଏ । ନଡ଼ିଆ ତେଲ, ରେଢ଼ୀ, ତିଳ, ମସିନା, ଚିନାବାଦାମ, ପାମ୍ (ତାଳ), କପାମଞ୍ଜି ଆଦିର ତେଲରେ ସାବୁନ ତିଆରି ହୁଏ । ଏହାଛଡ଼ା କେତେ ଗୋଟି ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ଚର୍ବି (Vegetable fat)ରେ ମଧ୍ୟ ସାବୁନ ତିଆରି ହୁଏ । କେତେକ ଜାନ୍ତବ ଚର୍ବୀ ମଧ୍ୟ ସାବୁନ ତିଆରିରେ ଲାଗେ । କାଳୁ, କୁଣ୍ଡିଆ, ଦେହର ବୈବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରୋଗ ନିବାରଣାର୍ଥ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପାଦାନ ମିଶାଇ ସାବୁନ ତିଆରି କରାଯାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାବେକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ. ବିଣ.—ସାବକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sābek (etc) — Sābak etc (See)

ସାବେନି—ବୈଦେ. ବି· ଗ୍ରାମ୍ୟ—ସାବୁନ୍ (ଦେଖ)
Sābeni — Sābun (See)
ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାବିନୀ (ଦେଖ)—Sābini (See)

ସାବେବରାତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ମୁସଲମାନ୍ ସାବନ୍ ମାସର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିନ (ସବେବରାତ୍ ଦେଖ)—The 14th day of the Mahomedan month 'Sābana'. (Sabebarāt See).
Sābebarāt
सबेबरात्
सबेबरात

ସାବେଲି—ଦେ. ବି—ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A kind of weapon. [ଦ୍ରୁ—ବଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଶାଳାଦିତ୍ୟ ପିନ୍ଧିଲେ ସାବେଳି । ଉତ୍ତଶିଳା ପଡ଼ ବସ ଲଗି ମହାକଲେ—ସ୍ୱଧାନାଥ ମହାପାତ୍ର ।]
Sābeli
सावेलि
भाला

ସାବ୍ଦୀ(ବ୍ଦୀ)—ସଂ. ବି (ସ+ଅବ+ଈ, ଏହା ବର୍ଷକେ ଥରେ ଫଳ ଧରେ)—ଦ୍ରାକ୍ଷାବିଶେଷ—A sort of grape.
Sābdi(bdi)

ସାବ୍ଧି—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅବ୍ଧି)—ସମୁଦ୍ର ସହିତ; ସସମୁଦ୍ର—With the sea; including the sea.
Sābdhi

ସାବ୍ଧି ଦ୍ୱୀପ—ସଂ· ବିଣ—ସମୁଦ୍ର ଓ ଦ୍ୱୀପ ସହିତ—Including or comprising the sea and the islands.
Sābdhi dwipa
(ସାବ୍ଧି ଦ୍ୱୀପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାବ୍ଧିଦ୍ୱୀପା ବସୁନ୍ଧରା—ସ ବି—ସସାଗରା ଧରା; ଜଳଭାଗ ଓ ଦ୍ୱୀପାଦି-ସମନ୍ୱିତ ପୃଥିବୀ—The globe including the ocean and the islands.
Sābdhidwipā basundharā

ସାବ୍ୟସ୍ତ (ସ୍ଥ)—ଦେ· ବିଣ (ଅ ସୁବ୍ୟତସ୍ଥ)—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରମାଣିତ—1. Well proved; legally established. ୨ । ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—2. Settled; ascertained; determined.
Sābyasta(stha)
সাব্যস্ত
साबित

ସାବ୍ୟସ୍ତ(ସ୍ଥ) କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ନିରୂପଣ କରିବା—1. To ascertain. ୨ । ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିବା—2. To settle or determine a matter by proof. (ଯଥା—କଥା ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା, ଅମୁକକୁ ଅପରାଧ(ଧୀ) ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ।)
Sābyasta(stha) karibā
সাব্যস্ত করা
साबित करना

ସାବ୍ୟସ୍ତ(ସ୍ଥ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରମାଣ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେବା—To be ascertained by evidence.
Sābyasta(stha) hebā
সাব্যস্তহওয়া
साबितहोना

ସାଭାପତ—ସ. ବି. ପୁଂ(ସଭାପତି+ଅ)—ସଭାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Son of a Sabhāpati· ସ. ବିଣ—ସଭାପତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Sabhāpati.
Sābhāpata

ସାଭିପ୍ରାୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ଅଭିପ୍ରାୟ)—୧ । ଅଭିପ୍ରାୟ ସହିତ—1. With intention. ୨। ଅଭିପ୍ରାୟ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having intention.
Sābhiprāya
(ସାଭିପ୍ରାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଭିଳାଷ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅଭିଳାଷଯୁକ୍ତ—Having desire or wish.
Sābhilāsha
(ସାଭିଳାଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଭ୍ୟସୂୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ+ଅଭ୍ୟସୂୟା)—ଅସୂୟା ପରବଶ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Spiteful.
Sābhyasūya
(ସାଭ୍ୟସୂୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାମ୍‌କେଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି· (ସ. ଶମ୍ବୁକ)—ଗେଣ୍ଡା ଶାମୁକା—Oyster.
Sām-kel

ସାମ୍ନା-ଦେଖ୍—ଦେ. ବି (ସ୍ୱାଧୀନତାମନଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ)—ଆଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି !—A term of drill) Eyes-front !
Sāmnā-dekh
সাম্‌না-দেখ
सामनेदेखो

ସାମ (ଧାତୁ)—ସ—ସାନ୍ତ୍ୱନା କରିବା—To console; to condole.
Sāma (root)

ସାମ—ସ. ବି [ସୋ. ଧାତୁ=(ପାପ ଓ ବିଘ୍ନକୁ) ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍; ସାମନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ; ଯାହା ପାପକୁ ଓ ବିଘ୍ନକୁ ନାଶ କରେ)—୧ । ଚତୁର୍ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ତୃତୀୟ ବେଦ—1. The 3rd of the Bedas; (scriptures of
Sāma

the Hindus). [ଦ୍ର—ଏଥିର ମନ୍ତ୍ରମାନ ଗାନ କରିବାକୁ ହୁଏ। ଏହି ବେଦର ଗାନ୍ଧର୍ବବେଦ (ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟା) ଉପବେଦ ବା ଅଙ୍ଗ ଅଟେ। ଏହି ବେଦର କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ର, ବିଷ୍ଣୁ ଦେବତା ଓ ଜଗତୀ ଛନ୍ଦ ଅଟେ। ଭଗବଦ୍ଗୀତା ରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସାମବେଦକୁ ବେଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି। ଏହି ବେଦର ଶାଖା ସହସ୍ର। ଛାନ୍ଦୋଗ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଉପନିଷଦ୍ ସାମବେଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ। ସାମବେଦର ଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣ କରି ଅନ୍ୟ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ। ପାଦବଦ୍ଧ ଓ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଋକ୍, ଗୀତରୂପେ ରଚିତ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ସାମ ଏବଂ ଛନ୍ଦଃ ଓ ଗୀତବର୍ଜିତ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଯଜୁଃରୂପେ ଖ୍ୟାତ।] ୨। ସାମବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ମନ୍ତ୍ର—2. The mystic formulas which are contained in the 'Sāma' Veda. ୩। ସାମ ଗାନ; ସାମବେଦ ଗାନ—3. The singing of the hymns of the 'Sāma' Beda. ୪। (ସାମ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ) ସାନ୍ତ୍ୱନା ବାକ୍ୟ—4. Consolatory words; condoling words. ୫। ମଧୁର ଭାଷଣ; ପ୍ରିୟବଚନ—5. Sweet or endearing words. ୬। (ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ) ଶତ୍ରୁ ବଶୀକରଣୋପାୟବିଶେଷ; ପ୍ରିୟବାକ୍ୟ, ଅର୍ଥପ୍ରଦାନ, ସମ୍ବନ୍ଧ ବା କରୁଣା ସ୍ଥାପନ, ତୋଷୋପଗମନାଦି ଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁକୁ ବଶ କରିବା ଉପାୟ; ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ—6. One of the 4 expedients which a king should apply towards his enemy; the art of bringing one's adversary into control; conciliation. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ନୀତି ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଯେ, ରାଜା ଶତ୍ରୁ ପ୍ରତି ୪ ପ୍ରକାରର ଉପାୟ ଯଥାକ୍ରମେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ। ଯଥା—ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦ।] ୭। ପ୍ରିୟକରଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—7. Acting to please another. ୮। ଗୀତିମୂଳକ ବୈଦିକ ମନ୍ତ୍ର; ଯଜ୍ଞରେ ଯେଉଁ ସବୁ ମନ୍ତ୍ର ଗୀତ ହୁଏ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—9. Vedic Mantras which are sung during Vedic sacrifice. ଗ୍ରା. ବି—ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରର ଡାକ ନାମ—Nickname for Syāmasundara.

ଶ୍ୟାମ
ସାମ

ସାମଏ(ଇ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) —ମଧ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ୟୁରୋପର ଅଳ୍ପସ୍ ପିରେନିସ୍ ଅଦି ପର୍ବତର ଉଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗଦେଶରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବା ହ୍ରସ୍ୱଶୃଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ, ଛାଗଗାମୀ ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ରମୃଗ—Chamois; a small species of antilopes living on the Alps and Pyrenese and other European mountains; Rubicapra Tragus. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଅତି କୋମଳ ଓ ପତଳା କଷା ଚମଡ଼ା ତିଆରି ହୁଏ ଓ ସେହି ଚମଡ଼ାରେ ଧାତୁ ଓ ଦେଶମା ଅଦି ପାଲିସ କରଯାଏ। ସେହି ଚମଡ଼ାକୁ Chamois leather ସାମଏ ଚମଡ଼ା କୁହାଯାଏ। ଏ ଶବ୍ଦର ଇଂରାଜୀ ଉଚ୍ଚାରଣ ସାମଣ୍ଡ ବା ସାମଇ।]

Sāmae(i)
ସାମୟ
सामय

ସାମଏ ଚମଡ଼ା—ଦେ. ବି (ଇଂ. ସାମଏ+ଦ. ଚର୍ମ)—ସାମଏ ମୃଗର ଚର୍ମରୁ ନିର୍ମିତ ପତଳା କଷା ଚମଡ଼ା—Chamois leather. (ସାମଏ ଲେଦର୍—ବୈଦେ ରୂପ)

Sāmae chamardā
সাময় চামড়া
सामय चमडा

ସାମକ—ସଂ. ବି (ସମ୍. ଧାତୁ=ସମାନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ମୂଳଋଣ (ମିତାକ୍ଷରା); ସୁଧ ବ୍ୟତୀତ ଯାହା ଥିବା ଋଣର ଅସଲ ଧନ—1. The principal of a loan. ୨। (ସୋ. ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ତର୍କୁଶାଣ (ଶବ୍ଦକୋଷ); ତାକୁଆର ଖଣ୍ଡ—2. The ball at the base of a spindle. ୩। ଶାଣ ପଥର—3. Whetstone. ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ସାମନ୍+କ)—୧। ସାମବେଦାଧ୍ୟୟନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person studying the Sāma Beda. ୨। ସାମ ବେଦୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person versed in the Sāma Beda.

Sāmaka

ସାମଗ—ସଂ ବିଂ. ପୁଂ (ସାମନ୍+ଗୈ ଧାତୁ=ଗାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ସାମବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଛାନ୍ଦୋଗ)—A Brāhmana following the 'Sama' Beda. ୨। ସାମବେଦଗାନକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—2. A Brāhmana singing the hymns of the Sāma Beda.

Samaga
(ସ୍ତ୍ରୀ. ସାମଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାମ ଗର୍ଭ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାମକୁ ଅଛି ଗର୍ଭରେ ଯାହାଙ୍କର)—ବିଷ୍ଣୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Bishnu.

Sāma garbha

ସାମଗାନ(ୟ)—ସଂ ବି (ସାମ+ଗୈ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ+ଅ)—ଗୀତ ବା ଛନ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ସାମବେଦର ମନ୍ତ୍ର ଗାଇବା—The chanting of the hymns of the Sām Veda.

Sāmagāna(ya)

ସାମଗାୟନ } —ଅନାଂରୂପ
ସାମଗୀତ }

ସାମଗିରି—ପ୍ରାଦେ (ଲଭଥ) ଓ ଗ୍ରା. ବି—ସାମଗ୍ରୀ—Sāmagrī (See); materials; ingredients.

Sāmagiri

ସାମଗୀ—ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। (ସାମଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) ସାମବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife of a Sāmaga Brahman. ୨। ସାମଗାନକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman chanting the Sāma Beda.

Sāmagī

ସାମଗୀରି—ଗ୍ରା (ଦେଶ୍ୟ) ବି—୧। ସାମଗ୍ରୀ (ଦେଖ)—1. Samagrī (See) ୨। ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର; ହାତ ହତିଆର—2. Weapons; implements. (ଉ—ଶମ୍ଭୁ ଦନ୍ତ ଯିବ ଗଣ୍ଡ ଚରିତ ଦେଖିଲେ, ବହୁ ସାମଗୀରି ଜାଣ ହୁକୁ ଭିସ୍ କଲେ—ଶିଶୁଶଙ୍କର ଭଣା ଅଭିଳାଷ।)

Sāmagiri
সামিগ্রী
सामगिरी

ସାମଗ୍ରୀ—ସଂ ବି (ସମଗ୍ର+ଭାବାର୍ଥେ ଅ+ଈ)—୧। କାରଣସମୂହ (ଅମର ଟୀକା)—1. Causes. ୨। ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ—2. Thing. ୩। ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହ; ଦ୍ରବ୍ୟ

Samagrī

ସମ୍ଭାର—3. A collection of things. ୪ । ସରଞ୍ଜାମ; ଉପକରଣ—4. Materials ୫ । ଉପାଦାନସମୂହ—5. Ingredients. ୬। ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ ବସ୍ତୁଚୟ—6. Victuals. ୭ । ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ର—7. Cooking utensils. ୮ । ଦଳବଳ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—8. Retinue; band. ୯ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର—9. Weapons. ୧୦। ଭଣ୍ଡାର—10. Store-room. ୧୧। କାରିଗରର ଯନ୍ତ୍ରାଦି; ସାଧନ—11. Implements; tools of an artisan. ଦେ· ବ—ଭୋଜିରେ ବହୁପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟବସ୍ତୁ—Different items of food served in a feast. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ଝିଅର ଶିରସ୍ନାନରେ ଭଲ ସାମଗ୍ରୀମାନ ହୋଇଥିଲା।)

ସାମଗ୍ରୀ ପତ୍ର—ଦେ. ବ (ଜାତର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ନାନାବିଧ
Sāmagrī patra ବସ୍ତୁ—Many articles.
(ସାମଗ୍ରୀପାତି; ସାମଗ୍ରୀପତର—ଅନ୍ୟରୂପ)
सामिग्रीपत्र सामग्रीआदि

ସାମଗ୍ର୍ୟ—ସଂ. ବ (ସମଗ୍ର+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—୧ । ସମଗ୍ରତା—
Sāmagrya 1. Wholeness; completeness; entirety. ୨ । ସାମଗ୍ରୀ (ଦେଖ)—
2. Sāmagrī (See)

ସାମଜ—ସଂ. ବ (ସାମନ୍=ସାମ ବେଦ+ ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; କଥିତ
Sāmaja ଅଛି ଯେ ବ୍ରହ୍ମା ସାମ ବେଦ ଗାନ କରିବାବେଳେ ହସ୍ତୀ ଜନ୍ମିଥିଲା)—ହସ୍ତୀ (ମେଦିନୀ)—
Elephant. ବଣ—ସାମରୁ ଜାତ—
Born of or resulting from conciliation.

ସାମଜ(ଞ୍ଜ)ସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ)—୧ । ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ; ବିବାଦର
Sāmaja(ñja)sa ଅପୋଷରେ ମେଳ; ବିବାଦ ପରେ ମେଳାପ
1. Conciliation. ୨ । ବିବାଦର ଅପୋଷ ମୀମାଂସା
सामंजस्य सामोजस ବା ସମାଧାନ—2. Amicable settlement of a dispute.
୩ । ସଦ୍ଭାବ; ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମେଳ—3. Good feeling. ବଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବିବାଦକୁ ମିଳାଇଦିଏ-
Conciliatory; bringing about amicable settlement.

ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସମଞ୍ଜସ=ଉଚିତ+ଭାବ ଯ)—୧ । ସମଞ୍ଜସତା;
Sāmañjasya ଉପଯୋଗିତା—1. Fitness. ୨। ସମୀଚୀନତା; ଔଚିତ୍ୟ—2. Propriety. ୩ । ମେଳ; ମେଳାପ; ସଦ୍ଭାବ—3. Good feeling, agreement; harmony. ୪ । ଐକମତ୍ୟ; ଏକମତ ହେବାର ଭାବ; ମତର ଐକ୍ୟ; ମନର ମେଳ—4 Agreement; accordance. ୫ । ସମତା—
5. Consistency; congruity. ୬ । ଉତ୍କର୍ଷ—
6. Excellence.

ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ (ସାଧନ)ବିଧାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)—୧ । ମେଳ
Sāmanjasya (sadhana)bidhāna କରାଇବା—1. Bringing about conciliation or agreement.
୨ । ଏକରୂପତା କରଣ—2. Harmonising.

ସାମଧେନୀ—ସଂ. ବ (ସମିଧ୍+ଅ+ଧା ଧାତୁ=ଧାରଣକରିବା+କରଣ
Sāmadhenī ଅନ+ଈ; ସମିଧ+ ଅଧାନ;କଥାଉଚିତ)
୧ । ହୋମାଗ୍ନି ସନ୍ଦୀପନ ମନ୍ତ୍ର; ନିଆଁ ଜଳାଇବାର ମନ୍ତ୍ର; ଅଗ୍ନି ସନ୍ଦୀପନ କରିବାବେଳେ ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ର ପାଠ କରାଯାଏ—
1. A mystic formula for igniting sacrificial fire. ୨ । ଇନ୍ଧନ—2. Fuel.

ସାମନା—ଦେ· ବ (ସଂ. ସମ୍ମୁଖ; ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦୀ)—ଆଗ; ସମ୍ମୁଖଭାଗ—
Sāmanā Front part. ବଣ—ସମ୍ମୁଖୀନ—Front;
सामना सामना opposite.

ସାମନା-ଚାଲ୍—ଦେ. ବ—(ସେନାଶ୍ରେଣୀଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Sāmanā chāl ଅଦେଶ ବଚନ) ଅଗ୍ରସର ହୁଅ—(a term
सामनाचल् सामनेचलो of drill) Forword-march ;

ସାମନା ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବ (ସ ସମ୍ମୁଖ ଦନ୍ତ)—ଆଗଦାନ୍ତ—
Sāmanā dānta Front teeth.
सामनादान्त सामनेकादांत

ସାମନାରେ—ଦେ· କ୍ରି. ବଣ—ସମ୍ମୁଖରେ—
Sāmanāre In front of; in the face of; before.
सामने सामनेमें

ସାମନା ସାମନି—ଦେ· ବଣ—ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖୀନ—Facing each
Sāmanā sāmani other or one another.
सामनासामनि सामनासामनि କ୍ରି. ବଣ—ପରସ୍ପରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
—In front of each other.

ସାମନି—ସଂ. ବ (ସୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କରଣ ମନ୍+ଈ-
Sāmanī ଗଛା, ପଶୁ ବାନ୍ଧିବାର ରଜ୍ଜୁ (ସାର ସୁନ୍ଦରୀ)—
A rope for tying beasts.

ସାମନ୍ତ—ସଂ ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସମ୍=ସଂଲଗ୍ନ ଅଛି ଅନ୍ତ=ଏକ-
Sāmanta ଦେଶ ଯାହାର; କମ୍ବା ସମନ୍ତାତ୍+ଭବ ଅର୍ଥରେ
ଅ;କଥାଉଚିତ)—୧। ରାଜ୍ୟର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ—1. Adjacent to the kingdom. ୨ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—2. Adjacent. ସ ବ—୧ । ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ଛୋଟ ରାଜା—1. A tributary or feudatory chief under a king. [କ୍ରି—ରାଜ୍ୟର ମଧ୍ୟରେ ତତ୍ ସଂଲଗ୍ନ ଭୂମିର କତିପୟାଂଶର ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସାମନ୍ତ କହନ୍ତି—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୨ । ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶର ରାଜା—2. King of an adjacent kingdom. ୩ । ଅଧିନାୟକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Leader. ୪ । ସାମୀପ୍ୟ

(ପ୍ରକୃତିବାଦ)—4. Propinquity. ୪ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଜା-ମଣ୍ଡଳ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—5. Prominent subjects of a kingdom ।ଦେ.ବି—୧ । ସାଅନ୍ତ (ଦେଖ)

सामन्त सामंत 1. Sā-ānta (See) ୨ । ମଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର; ଜମିଦାର—2. A landlord. ୩ । ଗ୍ରାମର ମଣ୍ଡଳ—

(ସାମନ୍ତାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. The headman of a village. ୪ । ରାଜବଂଶଧର—4. A royal kinsman or agnate. ୫ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଉପାଧି—5. A general title amongst the Kshatriyas. ୬ । ଭଦ୍ର ପ୍ରଜା—6. A subject of gentle family. ୭ । ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—7. A nobleman. ୮ । କରଣମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଉପାଧି—8. A generic title of the Karaṇas. ୯ । ସାଅନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ; କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ—9. A Brāhmaṇa of high social status. ୧୦ । ସ୍ୱାମୀ; ପ୍ରଭୁ; ଶାସିତ—10. Master; lord. [ଉ—ଅଦ୍ୟଠାରୁ ତୁମ୍ଭେ ହୋଇଲ ମୋ ସାମନ୍ତ । ଯା ବୋଲୁଥିବ ତାହା କରିବ ଭରତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।] ୧୧ । ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର ଧୋବା ଭଣ୍ଡାରୀ ସେବା କରନ୍ତି—11. A householder of a village who is served by a particular washerman or barber. [ବି—ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥ ସେହି ସେବକ ଧୋବାର ବା ଭଣ୍ଡାରର ସାମନ୍ତ ବୋଲାନ୍ତି ।] ୧୨ । ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନାର୍ଥ ସମ୍ବୋଧନ—12. A term of respect used for one's elders. ୧୩ । ଅଗ୍ରି (ଜାତିବିଶେଷ) ମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ-13. A family-title amongst the Āgris. ୧୪ । ସେନାପତି—14. A commander; a general. ୧୫ । କରଣ ବିବାହରେ ବରଙ୍କସଙ୍ଗେ ଆସିଥିବା ଶିଷ୍ଟ ବରଯାତ୍ରୀ—15. Respectabel persons accompanying a bridegroom to a Karaṇa marriage. ୧୬ । ଜାତକସାର ଟୀକା ପ୍ରଣେତା ଜଣେ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ (ଶବ୍ଦକୋଷ) (ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ)—16. Name of an astrologer who was the author of an astrological Key-book.

ସାମନ୍ତ ଗିରି (ପଣ)—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—1. Mastery.
Sāmanta giri (paṇa) ୨ । ସାମନ୍ତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—
सामन्तपाना 2. The state of being a Sāmanta.
सामन्तपन (ସାମନ୍ତ ପଣିଆ; ସାମନ୍ତ ପଣିଅଁ —ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାମନ୍ତ ବଡ଼ାକି (ମର୍ଯ୍ୟାଦା)—ଦେ. ବି— ସାଅନ୍ତ ବଡ଼ାକି (ଦେଖ)
Sāmanta bidāki (marjyādā) Sā-ānta bidāki (See)

ସାମନ୍ତ ରାଜା—ଦେ. ବି—ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ରାଜା—
Sāmanta rājā A feudatory chief under a king.

ସାମନ୍ତ ସେନ—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶର ସେନ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ
Sāmanta sena ଆଦ୍ୟପୁରୁଷ—The name of the ancestor of the Sena family of kings of Bengal. [ବି—ଏ ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଜଣେ ସାମନ୍ତ ରାଜା ଥିଲେ; କୌଣସି କାରଣରୁ ରାଜାଙ୍କ କୋପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଆସି ନବଦ୍ୱୀପରେ ବାସ କରି (୧୦ମ ଶତାବ୍ଦୀରେ) ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ; ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହେମନ୍ତ ସେନ ଓ ପୌତ୍ର ବିଜୟ ସେନ ଥିଲେ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।]

ସାମନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇ—ଦେ. ବିଣ—ସାମନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to
Sāmantā(nte)i Sāmanta. ବି—ସାମନ୍ତ ପଦ—
सामन्तपना The position or state of being a
सामन्तपन Sāmanta.

ସାମନ୍ତେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରାଜାଧିରାଜ; ସାମନ୍ତ ରାଜା-
Sāmanteśwara ମାନଙ୍କ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—A sovereign.

ସାମନ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସାମନ୍+ଜ୍ଞାତା ଅର୍ଥରେ. ଯ)—ସାମବେଦଜ୍ଞ
Sāmanya ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa versed in the Sama Beda

ସାମ ବାଦ - ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପ୍ରିୟବାକ୍ୟ କଥକ
Sama bāda (ଶବ୍ଦକୋଷ) -1. Speaking of things agreeable to a person. ୨ । ପ୍ରିୟବାକ୍ୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Agreeable words.

ସାମବାୟିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମବାୟ+ଇକ)—ସମବାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāmabāyika Relating to Samabāya or aggregate; cooperative. ବି—୧ । ନାୟକ; ଦଳପତି —1. Headman or leader. ୨ । ସଚିବ; ମନ୍ତ୍ରୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Minister.

ସାମ ବେଦ—ସଂ. ବି—ସାମ ୧(ଦେଖ)
Sāma beda Sāma 1(See)

ସାମବେଦିଆ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସାମବେଦଜ)- ସାମବେଦାଧ୍ୟାୟୀ
Sāmabediā (ବ୍ରାହ୍ମଣ)—(a Brāhmaṇa) Studying
सामवेदी the Sāma Beda.

ସାମବେଦୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସାମବେଦ+ଇନ୍; ୧ମା. ଏକ)—ସାମ-
Sāmabedī ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa studying the Sāma Beda. ଦେ. ବିଣ—ସାମବେଦିଆ (ଦେଖ)—Samabediā (See)

ସାମବେଦୀୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ସାମବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Rela-
Sāmabedīya ting to the Sāma Beda. ୨ । ସାମ-ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ—2. Studying the SāmaBeda.

ସାମ ମଲ(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବି—ସାମଲ (ଦେଖ)
Sāma mala(lla) Sāmala (See)

ସାମୟିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମୟ+ଇତଥାର୍ଥେ.ଇକ)—୧ । ସମୟୋଚିତ;
Sāmayika କାଳୋପଯୋଗୀ—1. Befitting the time;

opportune. ୨ । ସମୟେ ସମୟେ ଯାହା ଘଟି ପାରେ —2. Happening at times. ୩ । ଅସ୍ଥାୟୀ—3. Temporary. ୪ । ନିୟମାନୁଯାୟୀ—4. According to rule; following a rule.

ସାମ ଯୋନି—ସଂ. ବି (ସାମ=ସାମବେଦ ଅଟେ ଯୋନି=ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ଯାହାର)—ସାମବେଦୋତ୍ପନ୍ନ— Born of the Sāma Beda. Sāma joni ବି—୧ । ହସ୍ତୀ—1. Elephant. ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. Brahmā the creator.

ସାମର—ପ୍ରାଦେ. (ଛତିଶଗଡ଼) ବି—ଶମ୍ବର ମୃଗ— Sāmar The Śambar deer.

ସାମର—ପ୍ରାଦେ· (ଛତିଶଗଡ଼) ବିଣ—ସାମାନ୍ୟ ଗୋରା—Of slightly Sāmara fair complexion. ସଂ. ବି (ସମର+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—ସମର (ଶବ୍ଦକୋଷ); ଯୁଦ୍ଧ—Battle. ସଂ. ବିଣ—ଯୁଦ୍ଧଜନିତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Due to war.

ସାମରଥ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ (ସ ସମର୍ଥା)—ପ୍ରାପ୍ତରଜସ୍କା; Sāmarath ରଜସ୍ୱଳା; ଗୃହଯୋଗ୍ୟା (ବାଳିକା)— Matured (girl); who has attained puberty. (ଯଥା—ସେ ଝିଅ ସାମରଥ୍ ହେଲାଣି) ।

ସାମରଥ—ଗ୍ରା· ବି (ସଂ· ସାମର୍ଥ୍ୟ)—ସାମର୍ଥ୍ୟ (ଦେଖ)— Sāmaratha Sāmarthya (See). [ଉ—ବସ୍ତୁ ସାମର୍ଥ୍ୟ स।(स)मरथ ଦଶରଥ ଜଣା ସାମରଥ ଉଗନ୍ତି ଲୁଗ୍ଲୁ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ବିଣ (ସ. ସମର୍ଥ)—ସାମରଥା (ଦେଖ)—Sāmarathā (See)

ସାମରଥା(ର୍ଥୀ)—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ସମର୍ଥ)—୧ । ସାମର୍ଥ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ; ବଳିଷ୍ଠ; Sāmarathā(thī) ବଳବାନ—1. Strong; mighty. समर्थ समरथ [ଉ—ବିରାଜନ୍ତି ସମରେ ଅତି ସାମରଥା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । ଯୋଗ୍ୟ—2. Able; competent. ୩ । କ୍ଷମତାଶାଳୀ—3. Powerful. ୪ । ବୀରତାଯୁକ୍ତ—4. Heroic. ବି—୧ । ବୀର—1. Hero. ୨ । ସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Mighty person. ୩ । ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି-3. Able person.

ସାମରଥ୍ୟ—ଗ୍ରା·ବି (ସଂ ସାମର୍ଥ୍ୟ)—ସାମର୍ଥ୍ୟ (ଦେଖ)—Sāmarthya Sāmarathya (See) [ଉ—ଧୂର୍ଜ୍ଜଟୀଙ୍କୁ सामर्थ्य सामरथ्य ମାରିବାକୁ ଭୁମ୍ଭ ସାମରଥ୍ୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସାମରାଧିପ—ସଂ ବି. ପୁଂ (ସାମର+ଅଧିପ)—ସେନାପତି [ଶବ୍ଦକୋଷ] Sāmarādhipa A general.

ସାମରିକ—ସଂ ବିଣ (ସମର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Sāmarika 1. Relating to war; military. ୨ । ସମରପ୍ରିୟ—2. Warlike; martial; fond of war. ୩ । ସମରୋପଯୋଗୀ—3. Fit for battle; warlike.

ସାମରିକ ଅଦାଲତ—ଦେ· ବି—ଯୁଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅପରାଧମାନଙ୍କ ବିଚାର Sāmarika adālata କରିବା ଅଦାଲତ ବା ବିଚାରାଳୟ— सामविक आदालत सामरिक अदालत Court-martial.

ସାମରିକ ଆଇନ୍—ଦେ· ବି—ଯୁଦ୍ଧସମୟରେ ଚଳିବା କଠୋର ଆଇନ୍- Sāmarika āina Martial law.
ସାମରିକ ବିଧି }
ସାମରିକ ବିଧାନ } —ଅନ୍ୟରୂପ
सामविक आइन सामरिक आइन

ସାମରିକ ପୋତ (ଜାହାଜ, ତରୀ) - ସଂ ବି (ଅଧୁନିକ)—ରଣପୋତ; Sāmarika pota(jāhāja, tarī) ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜ-Warship; सामविक পোত सामरिक जहाज man-o-war.

ସାମରିକ ବିଚାର—ସଂ ବି (ଅଧୁନିକ) ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅପରାଧର ବିଚାର— Sāmarika bichāra A trial in a court martial. सामरिक विचार सामरिकविचार

ସାମରିକ ବିଚାରାଳୟ—ସଂ ବି (ଅଧୁନିକ) ସାମରିକ ଅଦାଲତ (ଦେଖ) Sāmarika bichārālaya Sāmarika adālata सामरिक विचारालय सामरिक विचारालय (See)

ସାମରିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସଂ ବି (ଅଧୁନିକ)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ Sāmarika bidyālaya ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ— सामविक विद्यालय सामरिक विद्यालय [ଉ—ଆଗେ କେବଳ ବିଲାତରେ ଏହା ଥିଲା; ଆଜିକାଲି ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି]--A school for military training.

ସାମରିକ ବିଭାଗ——ଦେ. ବି—ସରକାରୀ ଶାସନାଧୀନ ଯୁଦ୍ଧସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଭାଗ- Sāmarika bibhāga The military Department सामरिक विभाग सामरिक विभाग of the Government.

ସାମରିକ ମନ୍ତ୍ରୀ (ସଚିବ)—ଦେ· ବି—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Sāmarika mantrī (sachība) ବିଷୟ ପରିଚାଳନ ଓ ପରାମର୍ଶ सामरिक मन्त्री କରନ୍ତି—War minister; war-lord. सामरिक मन्त्री

ସାମରେୟ—ସ. ବିଣ (ସମର+ଏୟ ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ)—ସାମରିକ (ଦେଖ) Sāmareya Sāmarika. (See)

ସାମର୍ଥ—ଗ୍ରା· ବିଣ (ସ· ସମର୍ଥ)—ସମର୍ଥ (ଦେଖ)—Samartha. Sāmartha (See) ବି—(ସ. ସାମର୍ଥ୍ୟ) ସାମର୍ଥ୍ୟ (ଦେଖ)— समर्थ सामर्थी Sāmarthya. (See) (ଉ—ତାହାକୁ ବଳ सामर्थ्य सामर्थ ଅଛି ଏ ଜଗତେ ଗର୍ବ, ବୋଲିବାକୁ ଅଟର ଅଛେ କି ସାମର୍ଥ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସାମର୍ଥ ପଣ—ଗ୍ରା. ବି (ସ· ସମର୍ଥ+ଓଡ଼ିଅ.ପଣ)—ସାମର୍ଥ୍ୟ(ଦେଖ)— Sāmartha paṇa Sāmarthya. (See) (ଉ—ଲେଖ सामर्थ्य समर्थपन ଦେଖିବୁ ପଦରଜେ, ସାମର୍ଥ ପଣ ପ୍ରକାଶେ— ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ସାମର୍ଥା(ର୍ଥୀ)—ଦେ· ବିଣ ଓ ବି—ସାମରଥା (ଦେଖ) Sāmarthā(rthī) Sāmarathā. (See)

ସାମର୍ଥାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବୁଝାଇବା; ସମର୍ଥନ କରିବା— Sāmarthāibā To explain; to support. (ଯଥା— ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ସାମର୍ଥାଇ କହିଲି, ମାତ୍ର ସେ ମୋ କଥା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ।)

ସାମର୍ଥ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମର୍ଥ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଶକ୍ତି; କ୍ଷମତା— Sāmarthya 1. Power; potency. ୨ । ବଳ— 2. Might; strength. ୩ । ଯୋଗ୍ୟତା— 3. Ability; fitness. ସଂ. ବିଣ—୧ । ଶବ୍ଦର ପ୍ରକାଶାଦ୍ୟ (ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥ) (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Denotative(meaning of a term). ୨ । ଶ୍ଳାଘ୍ୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Praiseworthy.

ସାମର୍ଥ୍ୟ ପାଇବା—ଦେ. ବି. (ଭୁଲ, ଏ କାମ କରିବାକୁ ମୋର ବଳ Sāmarthya pāibā ପାଉ ନାହିଁ)—ସାମର୍ଥ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା— सामर्थ्य पाना Being able. (ଉ—ଅଣିବାକୁ ଧ୍ୟାନ सामर्थ्य पाना ସାମର୍ଥ୍ୟ ପାଉ ନାହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।)

ସାମର୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅମର୍ଷ)—୧ । ଅମର୍ଷ Sāmarsha ଯୁକ୍ତ—1. Spiteful. ୨ । କ୍ରୋଧଯୁକ୍ତ (ସାମର୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Wrathful.

ସାମଲ—ଦେ. ବି(ସଂ. ସାମନ୍ତ+ମଲ୍ଲ)-୧। ପାଇକମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି- Sāmala ବିଶେଷ—1.A family title of the descen- [ସାମଲଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] dants of the Oriya militia. ୨। ଶୂଦ୍ର, ତଥା ଓ ଖଣ୍ଡାୟତମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title of Sūdras and Khandsetas. ୩ । ପାଣ ଓ ବାଉରିମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ— 3. A family title of Pānas and Bāuris.

ସାମଲା—ଦେ, ବିଣ—ସାଉଁଳା (ଦେଖ)—Saunlā. (See) Sāmalā ଗ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ସୁଆଁ ନଇ (ଦେଖ)—Suān nai. (See)

ସାମଲା—ବିଦେ. ବି (ଅ)—୧ । ମୁକ୍ତାର ଓ ଓକିଲମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ Sāmalā ଦେଉଁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ପାଗ ବିଶେଷ—1. An old- सामला fashioned turban used by legal practi- सामला tioners. ୨। ପୂର୍ବକାଳର ରାଜଦରବାରୀମାନଙ୍କ ପଗଡ଼ି— 2. A turban used to be worn by courtiers.

ସାମଲାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଉଁଳାଇବା (ଦେଖ) Sāmalāibā Saunlāibā. (See)

ସାମଲାୟନ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ. (ସମଳ+ଅୟନ)—୧ । ସମଳ ସ୍ଥାନରୁ Sāmalāyana ପ୍ରତ୍ୟାଗତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Returned from a dirty place. ୨ । ସମଳ ସ୍ଥାନବାସୀ [ଶବ୍ଦକୋଷ]—2. Residing in a dirty place. ସଂ. ବି—ସମଳ ସ୍ଥାନର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—A place adjoining a dirty place.

ସାମଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାଉଁଳିଆ (ଦେଖ) Sāmalia Saunliā. (See)

ସାମଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଉଳିବା (ଦେଖ)—Saulibā. (See) Sāmalibā (ଉ—କେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁଲେ ଚାହିଁ ଯେ, ସ୍ୱଭାବ ତାଇଲେ କେଶ ସାମଳିଲ, ଭ୍ରମମା ହୁଏ କୁହାଇ ଯେ । ଗୋଲକ. ଇନ୍ଦୁରେଖା ।)

ସାମଲେୟ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି (ସମଲ+ଏୟ)—ସାମଲାୟନ (ଦେଖ) Sāmaleya Sāmalāyana. (See)

ସାମଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି (ସମଲ+ଯ)—ସାମଲାୟନ (ଦେଖ) Sāmalya Sāmalāyana. (See) ବି—ସମଲତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Dirtiness.

ସାମ(ମୁ)ସେଇ—ଦେ. ବି—ଅତଳୁଣ୍ଠ; ଅତି ଛୋଟ ଗାଲ— Sāma(mu)sei A very small water jug. আনখোরা लोटिया

ସାମସେର ଜଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ନେପାଳ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଓ ପ୍ରଧାନ Samaser jang ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପାଧି—The title of the সমসের জংগ minister and the Governor of the समसेर जंग Nepāl State.

ସାମାଜିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମାଜ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । Samajika ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to an association or meeting. ୨। ସହୃଦୟ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରେ ପ୍ରିୟ—2. Sociable. ୩ । ଭଦ୍ର; ଶିଷ୍ଟ—3. Civil. ବି—୧ । ସଭାସଦ; ସଭ୍ୟ (ଅମର)—1. Member of an association. ୨ । କୌଣସି ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତି—2. Member of a society or community. ୩ । ଲୌକିକତା; ସମାଜର ପ୍ରଥାଗତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—3. Social conventions.

ସାମାଜିକ ତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ତନ୍ତ୍ର— Sāmājika tantra 1. Social rule. ୨ । ଯେଉଁ ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ସମାଜ ବା ସଭା ଅବ ସାମାଜିକ ନିୟମ, ସାମାଜିକ ବିଧାନ, ସାମାଜିକ ବିଧି —ଅନ୍ୟରୂପ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ—2. Rules for conducting societies or associations.

ସାମାଜିକତା—ସଂ ବି (ସାମାଜିକ+ଭାବ ତା)—୧ । ଲୌକିକତା— Samājikatā 1. Convention. ୨ । ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବ; ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉପହାରର ଆଦାନପ୍ରଦାନ—2. Exchange of social presents. ୩ । ସହୃଦୟତା; ଭଦ୍ରତା; ଶିଷ୍ଟତା—3. Civility. ୪ । ସମାଜାନୁମତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା—4. Social etiquette. ୫ । ସାମାଜିକ ରୀତି ବା ପ୍ରଥା—5. Social custom.

ସାମାଜିକ (ରୀତି)ପଦ୍ଧତି—ସଂ ବି—ସମାଜରେ ଚଳୁଥିବା ବ୍ୟବହାର— Sāmājika (rīti)paddhati Social custom; usage.

ସାମାଜିକ ମୃତ୍ୟୁ—ସଂ ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ରାଜଦ୍ରୋହାଦି
Sāmājika mrutyu ଅପରାଧ ବା ଦେବାଳିଆ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମାଜରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୁଏ ବା ଆଇନ-ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୃତ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ—Civil death.

ସାମାତ୍ସାମ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବିଷୁବ
Sāmātsāmya ରେଖାରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ତହିଁରୁ ନିର୍ଗମ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. The entrance into and exit from the equator of one planet after another in succession. ୨ । ପର୍ଯ୍ୟାୟକ୍ରମେ ଆଗମନ ଓ ନିର୍ଗମନ—2. Successive comings in and goings out.

ସାମାତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅମାତ୍ୟ)—ଅମାତ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ
Sāmātya (ସାମାତ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) —Having ministers,

ସାମାନ୍‌-ଦେଶଜ. ବି (ଫା. ସାମାନ୍; ତୁଳ. ସଂ. ସାମଗ୍ରୀ)—(ଏ ଶବ୍ଦ
Sāmān ଗଞ୍ଜାମ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ
ସামান **সামান** ପରିମାଣରେ ପ୍ରଚଳିତ)—୧ । ସାମଗ୍ରୀ; ଉପକରଣ; ଦ୍ରବ୍ୟାଦି; ଜିନିଷପତ୍ର—1. Articles; furniture ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁଚୟ, ଯାହା ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇ ବିଦେଶକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନିଆଯାଏ —2. Luggage; baggage. ୩ । କାରିଗରର ଯନ୍ତ୍ରାଦି—3. Implements. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ସାଧନସ୍ୱରୂପ ବସ୍ତୁଚୟ—4. Materials.

ସାମାନ୍‌ ପତ୍ର—ଦେ. ବି (ଦ୍ୱିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ନିତ୍ୟ
Sāmān patra ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁଜାତ; ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହ
মাল পত্র **সামান চিজ** —Collection of one's articles of every day use.

ସାମାନ ଗ୍ରାମିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମାନ ଗ୍ରାମ+ଇକ)—୧ । ଏକ ଗ୍ରାମ-
Sāmāna grāmika ଭବ—1. Belonging to one village. ୨ । ଏକ ଗ୍ରାମବାସୀ—2. Residing in the same village.

ସାମାନାଧିକରଣ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମାନାଧିକରଣ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଏକ-
Sāmānādhikaranya ତ୍ରାବସ୍ଥିତ ଅବସ୍ଥା; ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିତି; ଏକାଶ୍ରୟ ବୃତ୍ତି—1. The state of being situated together; co-existence. ୨ । ସମାନାଧିକରଣତା—2. Being in the same category or situation. ୩ । ସାଧାରଣ ଗୁଣର ବା ଧର୍ମର ଅବସ୍ଥିତି ସ୍ଥାନ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. The place where common attributes are found.

ସାମାନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସମାନ+ଯ)—୧ । ଯାହା ସବୁଠି ବା ସବୁ
Sāmānya ବସ୍ତୁରେ ମିଳେ; ସର୍ବତ୍ରଗତ; ସର୍ବବିଷୟକ—
(ସାମାନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Universal; common to all.
(ଅସାମାନ୍ୟ—ବିପରୀତ) ୨ । ସାଧାରଣ—2. Ordinary.
[ଉ—ସାମାନ୍ୟ ବିପଦେ ଗୃହ-ବିଗ୍ରହ ବିସ୍ତର—ଗ୍ରୀଧାନାଥ ମହାପାତ୍ର ।] ୩ । ଅତି ଅଳ୍ପ—3. Slight. ୪ । ତୁଚ୍ଛ; ନଗଣ୍ୟ—4. Trivial; insignificant. ବି—୧ । ଗୋତ୍ୱ, ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ଆଦି ଜାତିସାଧର୍ମ୍ୟ (ଯଥା—ଗୋରୁର ଗୋତ୍ୱ, ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ)—1. Generic quality; state of having an attribute common to a class. ୨ । ଏକ ଜାତି; ଏକ ଶ୍ରେଣୀ—2. One caste; one class; same species; genus. ୩ । ଯୌଗିକ ସିଦ୍ଧିବିଶେଷ—3. A kind of divine attainment due to the exercise of Yoga. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟାଦଶ ଯୋଗଜନ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ମଧ୍ୟରୁ ଅଛି ୫ ଗୋଟି ସାମାନ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଅଛି । ଯଥା—୧ ତ୍ରିକାଳଜ୍ଞତା, ୨ ଅଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱତ୍ୱ, ୩ ପରଚିତ୍ତଜ୍ଞତା, ୪ ବହ୍ନ୍ୟାଦିସ୍ତମ୍ଭ, ୫ ଅପରାଜେୟତା । ଏଥିପାଇଁ ଭାଗବତ ଏକାଦଶସ୍କନ୍ଧ ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ ଅନୁସନ୍ଧେୟ ।] ୪ । ପ୍ରକାର; ରକମ—4. Kind. ୫ । ବହୁ ବସ୍ତୁଙ୍କର ବା ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଥିବା ସାଧାରଣ ଗୁଣ—5. Common attribute. ୬ । କାବ୍ୟାଳଙ୍କାରବିଶେଷ—6. A figure of speech. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରକୃତ ବିଷୟର ସଦୃଶ ଗୁଣଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ତାଦାତ୍ମ୍ୟ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ସାଧାରଣ ଧର୍ମବଳରେ ଅନେକ ବସ୍ତୁ ଏକତ୍ୱସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ସେଠାରେ ଏ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ । ଉଦାହରଣ—'ଶୁକ୍ଳାଭିସାରିକାଗଣ ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ରପରିହିତା ହୋଇ ମଲ୍ଲିକାମାଳାସୁଶୋଭିତା, ଶ୍ୱେତଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତା ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ଅବିଭିନ୍ନ । (ପୃଥକ୍‌ରୂପେ ଅପରିଲକ୍ଷଣୀୟା) ହୋଇ ସୁଖରେ ଗମନ କରୁଅଛନ୍ତି' । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଶୁକ୍ଳବସ୍ତ୍ର, ମଲ୍ଲିକାମାଳା, ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଏ ସକଳ ଶୁଭ୍ର ବସ୍ତୁ ଥିବାରୁ ଶୁକ୍ଳାଭିସାରିକା ତଦ୍ଭିନ୍ନ ପଡ଼ୁନାହାନ୍ତି । ଏଠାରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହେଲା—ଶବ୍ଦକୋଷ] ୭ । ସାମଗ୍ର୍ୟ—7. Aggregation; totality. ୮ । (ବୈଶେଷିକ ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ବ୍ୟାପକ ଓ ବୃହତ୍ତର ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷଣଗତ ସତ୍ତା—8.(Baiseshika Nyāya school of philosophy) A definition which applies to a genus(as opposed to a species). [ଦ୍ର—ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନରେ ୭ଟି ପଦାର୍ଥ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—ଦ୍ରବ୍ୟ, ଗୁଣ, କର୍ମ, ସାମାନ୍ୟ, ସମବାୟ ଓ ବିଶେଷ । ନିତ୍ୟ ଓ ଅନେକ ସମବେତ ପଦାର୍ଥର ନାମ ସାମାନ୍ୟ ବା ଜାତି । ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁର ସଂଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ; ଏକାଧିକ ବସ୍ତୁର ସଂଯୋଗ ଘଟେ । ସୁତରାଂ ସଂଯୋଗ ଅନେକ ସମବେତ ଅଟେ । କିନ୍ତୁ ଏ ସଂଯୋଗ ନିତ୍ୟ ନୁହେଁ, ଅନିତ୍ୟ । ସାମାନ୍ୟ ୨ ପ୍ରକାର, ପର ସାମାନ୍ୟ ବା ପର ଜାତି ଓ ଅପର ସାମାନ୍ୟ ବା ଅପର ଜାତି—ଶବ୍ଦକୋଷ ।

"ଭାରତୀୟମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର, ଏହି ଚୃର

ଜାତିରେ ଗଣନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ୪ ବେଦ ଅନୁସାରେ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ” । ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଯଥାକ୍ରମେ ‘ଭାରତୀୟ’- ‘ଆର୍ଯ୍ୟ’ ଓ ‘ଅନାର୍ଯ୍ୟ’ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସାମାନ୍ୟ ସଂଜ୍ଞା ଓ ସବର୍ଣ୍ଣ-ଭର ଓ ଶୂଦ୍ର ଇତରମାନଙ୍କ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ (ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର) ବିଶେଷ ସଂଜ୍ଞା ବୋଲାଯାଏ ।]

୯ । ସାଦୃଶ୍ୟ; ସମାନତା—9. Similarity.

ସାମାନ୍ୟ କଥା—ଦେ. ବି—ତୁଚ୍ଛ ବିଷୟ—A small or insigni-
Sāmānya kathā सामान्य कथा ficant matter.

ସାମାନ୍ୟ ଗୁଣ—ସଂ. ବି—ଏକଜାତୀୟ ପ୍ରାଣୀ ବା ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା
Sāmānya guṇa ସାଧାରଣ ଗୁଣ—A generic attribute; a common quality.

ସାମାନ୍ୟତଃ—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସାଧାରଣତଃ—1. Generally;
Sāmānyataḥ ordinarily; commonly. ୨ । ସାମାନ୍ୟ ରୂପେ—2. Slightly.

ସାମାନ୍ୟ ନାୟିକା (ବନିତା)—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସାମାନ୍ୟ + ନାୟିକା)
Sāmānya nāyikā (banitā) —କାବ୍ୟାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତା ବେଶ୍ୟାରୂପିଣୀ ନାୟିକା—A prostitute depicted as the heroine of a plot.

ସାମାନ୍ୟ ପୂଜା ବିଧି (ପଦ୍ଧତି)—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ନିୟମାବଳୀଦ୍ୱାରା ଯେ,
Sāmānya pūjā bidhi (paddhati) କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଏ—A ritual with which the worship of any Deity is conducted.

ସାମାନ୍ୟ ବିଧି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସାଧାରଣ ନିୟମ—A general
Sāmānya bidhi rule. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ, (ବିଶେଷ ବିଧି—ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ଏକ ବିଷୟରେ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ସାମାନ୍ୟ ବିଧି ଓ ବିଶେଷ ବିଧି ଥିଲେ ବିଶେଷ ବିଧି ସାମାନ୍ୟ ବିଧି ଅପେକ୍ଷା ବଳବତ୍ତର ହେବ । ‘କୌଣସି ଜୀବକୁ ହିଂସା କରିବ ନାହିଁ ।’ ଏହା ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ବିଧି ଅଟେ । ‘ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ପଶୁ ବଧ କରିବ’ ଏହା ବିଶେଷ ବିଧି ଅଟେ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ବିଶେଷ ବିଧିଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟ ବିଧି ଖଣ୍ଡିତ ହେବ ।]

ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ ଏକ ଜାତୀୟ ସମସ୍ତଙ୍କ
Sāmānya lakshaṇa ଠାରେ ଥାଏ—1. A common trait or characteristic of a species or genera. ୨ । ସାଧାରଣ ସଂଜ୍ଞା—2. A general definition.

ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାମାନ୍ୟ + ଲକ୍ଷଣ + ଆ)—
Sāmānya lakshaṇā ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷବିଶେଷ, ଅନ୍ତଃକରଣର ସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ; ଏକ ଜାତୀୟ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁକୁ ବା ପ୍ରାଣୀକୁ ଦେଖିଲେ ସେହି ଜାତିର ସମୁଦାୟ ବସ୍ତୁଙ୍କ ବା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ବା ସାମାନ୍ୟ ଧାରଣା ବା ଜ୍ଞାନ ମନରେ ଜନ୍ମେ—Intuition; inference about the common attribute of a class on seeing one of it. [ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ—ଅଲୌକିକ ସନ୍ନିକର୍ଷ ତିନିଧ ଅଟେ । ଯଥା—ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣା, ଜ୍ଞାନଲକ୍ଷଣା ଓ ଯୋଗଜ ଲକ୍ଷଣା ।]

ସାମାନ୍ୟ ଶାସନ—ସଂ. ବି—ସାମାନ୍ୟାଧିକାର (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Sāmānya śāsana Common title or ownership.

ସାମାନ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାମାନ୍ୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସାମାନ୍ୟର
Sāmānyā ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of ‘Sāmānya’.
ବି—ପଣ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ; ସାଧାରଣୀ ନାୟିକା; ବେଶ୍ୟା; ଧନମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟାର୍ଥ ସକଳପୁରୁଷସେବ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀ—A prostitute; a public woman. [ଦ୍ର—ଶୃଙ୍ଗାରରସର ରସମଞ୍ଜରୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅନୁସାରେ ସାମାନ୍ୟା ତିନିଧା । ଯଥା—ଅନ୍ୟସମ୍ଭୋଗଦୁଃଖିତା, ବକ୍ରୋକ୍ତିଗର୍ବିତା ମାନବତୀ; ବକ୍ରୋକ୍ତିଗର୍ବିତା ଦ୍ୱିବିଧା, ଯଥା—ପ୍ରେମଗର୍ବିତା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଗର୍ବିତା । ଏ ନାୟିକାମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ ଅଷ୍ଟବିଧା ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା—ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା, ଖଣ୍ଡିତା, କଳହାନ୍ତରିତା, ବିପ୍ରଲବ୍ଧା, ଉତ୍କଣ୍ଠିତା ବା ବାସକସଜ୍ଜିକା, ବାସକସଜ୍ଜା, ସ୍ୱାଧୀନଭର୍ତ୍ତୃକା ଓ ଅଭିସାରିକା ।]

ସାମାନ୍ୟାଧିକାର—ସଂ. ବି—ଏକ ବସ୍ତୁରେ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର
Sāmānyādhikāra ଅଧିକାର—Common proprietory right over a thing.

ସାମାୟିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସମାୟ + ଇକ)—ମାୟାବିଶିଷ୍ଟ (ଶାଣିକ)—
Sāmāyika (ସମାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Illusive.

ସାମାସିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମାସ + ଇକ)—ସାଂକ୍ଷେପିକ; ସଂକ୍ଷେପ
Sāmāsika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to abridgement.
ସଂ. ବି (ସମାସ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇକ)—ସମାସ (ଦେଖ)—Samāsa. (See)

ସାମି—ସଂ. ଅ (ସାମ୍. ଧାତୁ + ଇ)—୧ । ନିନ୍ଦନୀୟ—1. Blam-
Sāmi able. ୨ । ଅର୍ଦ୍ଧ—2. Half. ୩ । କିୟଦଂଶ—3. A part; a portion. ଦେ. ବି—୧ । ଷମି; ଛୋଟ
ସାମୀ ବା କୌହବଳୟ—1. A small iron ring. ୨ ।
सामी (ଆଦରାର୍ଥକ) ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରର ଡାକ ନାମ—2. A name for calling ‘Śyāmasundara’ in fondness.

ସାମିଆ(ୟା)ନା—ବୈଦେ. ବି (ପା)—ଚନ୍ଦ୍ରଆ; ଚନ୍ଦ୍ରାତପ—
Sāmiā(yā)nā An awning. (ଦ୍ର—ଶାଟ ଉପରେ ପାରନ୍ତି, ତମ୍ବୁ କନାଟ ନାନାକାଠ ବିଛାଇ ସାମିଆନା ବୋଲ୍ତେ. सामियाना सामियाना ଲେଖି । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।)

ସାମିକୃତ—ସଂ. ବି (ସାମି + କୃତ)—୧ । ଅର୍ଦ୍ଧକୃତ; ଯାହା ଅର୍ଦ୍ଧେକ
Sāmikṛuta କରାଯାଇଅଛି—1. Made into half; reduced to half. ୨ । ଯାହାକୁ ନିନ୍ଦା କରାଯାଇଅଛି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Blamed; found fault with.

ସାମିଗ୍ରୀ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାମଗ୍ରୀ)—ସାମଗ୍ରୀ (ଦେଖ)
Sāmigri सामिग्री सामिग्री Sāmagri. (See)

ସାମିତ—ସଂ. ଵଣ (ସମିତା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ସମିତା ବା ମଇଦା
Sāmita ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to wheaten flour.

ସାମିତ୍ୟ—ସଂ. ଵଣ (ସମିତି+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ)—ସମିତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāmitya Relating to Samiti.

ସାମିଧେନୀ(ନ୍ୟ)—ସଂ. ବ (ସମିଧ୍+ଆ+ଧା. ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+
Sāmidheni(nya) ଈ; ସମିଧ୍+ଅଧାନ; କପାଳନ)—ସାମଧେନୀ
(ଦେଖ)—Sāmadheni. (See)

ସାମିନା—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ସାମିଅନା—
Sāminā An awning.

ସାମି ପୀତ—ସଂ. ଵଣ (ସାମି=ଅର୍ଦ୍ଧେକ+ପା. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Sāmi pita ଅଧ ପିଅ; ଅର୍ଦ୍ଧପାନକୃତ—Half-drunk.

ସାମି ଭୁକ୍ତ—ସଂ. ଵଣ (ସାମି=ଅର୍ଦ୍ଧେକ+ଭୁକ୍ତ)—୧ । ଅର୍ଦ୍ଧେକ
Sāmi bhukta ଭୁକ୍ତ—1. Half-eaten. ୨ । ଅଧଖିଆ;
ଅଂଶତଃ ଭୁକ୍ତ—2. Partly eaten.

ସାମିଷ—ସଂ. ଵଣ (ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆମିଷ)—ଆମିଷ-
Sāmisha ବିଶିଷ୍ଟ—Having meat; accompanied
[ନିରାମିଷ—ବିପରୀତ] with meat.

ସାମିଷ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—ସଂ. ବ—ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ମାଂସାଦିଦ୍ୱାରା ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେ-
Sāmisha śrāddha ଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ—Śrāddha
offered to the deceased ancestors with
meat. [ଦ୍ର—ମନୁ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ
ଆମିଷଦ୍ୱାରା ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲେ ପିତୃଗଣ କେତେ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ତୃପ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—
ମାଛରେ ୨ ମାସ, ହରିଣ ମାଂସରେ ୩ ମାସ, ମେଷ
ମାଂସରେ ୪ ମାସ, ଦ୍ୱିଜାତିଭକ୍ଷ୍ୟ ପକ୍ଷିମାଂସରେ ୫ ମାସ,
ଛାଗ ମାଂସରେ ୬ ମାସ, ଚିତ୍ରିତ ମୃଗ ମାଂସରେ ୭ ମାସ,
ଏଣ ମାଂସରେ ୮ ମାସ, କୃଷ୍ଣସାର ମାଂସରେ ୯ ମାସ,
ବରାହ ଓ ମହିଷ ମାଂସରେ ୧୦ ମାସ, ଠେକୁଆ ଓ କୂର୍ମ
(କଚ୍ଛପ) ମାଂସରେ ୧୧ ମାସ, କଣ୍ଟାକାଢିଆ ମାଛ, ଗଣ୍ଡା
ମାଂସ ଓ ରକ୍ତଛାଗ ମାଂସରେ ଅନନ୍ତକାଳ ପାଇଁ ପିତୃଗଣ
ତୃପ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତି—ମନୁ. ୩।୨୬୮।୨୭୨ ।]

ସାମୀଚୀ—ସଂ. ବ—ବନ୍ଦନା; ପୂଜା (ହାରାବଳୀ)—
Sāmichi Worship.

ସାମୀପ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସମୀପ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ନୈକଟ୍ୟ; ସାନ୍ନିଧ୍ୟ—
Sāmipya 1. Nearness; vicinity. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ)
ସାମୀପ୍ୟାଧିକରଣ; ଅଧିକରଣବିଶେଷ—2. (grammar)
A sort of the 7th case (locative). [ଦ୍ର—
ସମାସ ସ୍ଥଳରେ ଯେଉଁଠାରେ ଅବ୍ୟୟ ପଦର ସାମୀପ୍ୟ
ଅର୍ଥ ହୁଏ ସେଠାରେ ଅବ୍ୟୟୀଭାବ ସମାସ ହୁଏ; ଯଥା—
କୂଳର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ=ଉପକୂଳ । ଗଙ୍ଗାର ସାମୀପ୍ୟ-
ଅନୁଗଙ୍ଗ; କୁମ୍ଭର ନିକଟରେ=ଉପକୁମ୍ଭ ।] ୩ । ଆଧାର-
ଭେଦ—3. A class of receptacles.

ସାମୀପ୍ୟାଧିକରଣ—ସଂ. ବ—ଅଧିକରଣ ବିଶେଷ; ଯେଉଁ ଅଧିକରଣ-
Sāmipyādhikaraṇa ଦ୍ୱାରା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀତା ବୁଝାଯାଏ —
A class of locative case denoting nearness.

ସାମୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ଵ (ସମୀର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ)—ସମୀର ବା ବାୟୁ
Sāmirjya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to air or wind.

ସାମିଲ୍(ଲି)—ବୈଦେ. ଵଣ (କଚରିଆ;ଅ.ସାମିଲ୍; ତୁଳ.ସ.ସମ୍ମିଳନ,
Sāmil(li) ସମ୍ମିଳିତ)—୧ । ଅନ୍ତର୍ଗତ; ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—
सामिल 1. Included in. ୨ । ସୀମାଭୁକ୍ତ—2. Included
सामिल in a boundary. (ଯଥା—ବିଶ୍ୱନାଥପୁର ସାମିଲ୍
ନୂଆଗାଁ ଗ୍ରାମ ।) ୩ । ଅଙ୍ଗୀଭୂତ—
3. Incorporated; amalgamated.

ସାମିଲ୍(ଲି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରିଆ)—୧ । ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ
Sāmil(li) kariba କରିବା—1. To include. ୨ । ଅନ୍ୟ
सामिल करा ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ର ମିଶାଇ ନେବା—
सामिल करना 2. To amalgamate.

ସାମିଲ୍(ଲି) ମଉଜା (ମୌଜା)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସାମିଲ୍; ଫା.
Sāmil(li) maujā (mau)jā ମୌଜା)—ବଡ଼ ଗ୍ରାମର
सामिल मौजा ଅନ୍ତର୍ଗତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ—A small village
सामिल मौजा included in a larger village.

ସାମିଲାତ୍—ବୈଦେ. ଵଣ (କଚରିଆ)—୧ । ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ—1. In-
Sāmilāt cluded. ୨ । ଅବିଭକ୍ତ—2. Joint. ବ—
सामीलात ୧ । ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥ—1. Incorporated
मामिलात article. ୨ । ଅବିଭକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି—2. Joint
property.

ସାମୁଏଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—(ହେବ୍ରୁ ଭାଷା) ବାଇବଲ୍
Sāmuel ଲିଖିତ ଏଲ୍‌କାନାଙ୍କ ଔରସରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀ
सामुयल् ହାନାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—Samuel; the son
सामुयल of Elkanah and Hannah of the Bible.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ମାତା ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ମାନସିକ
କରିଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କର ଯେବେ ପୁଅଟିଏ ହେବ ସେ ପୁଅକୁ
ସେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ 'ସାଧୁ' କରି ଦେବେ । ଏହି
'ସାମୁଏଲ୍' ଶବ୍ଦର ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ 'ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାର୍ଥନାନୁ-
ସାରେ ପ୍ରାପ୍ତ ।' ଏ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପାଇ ମହାଜ୍ଞାନୀ
ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ବାଇବଲ୍‌ର ପ୍ରାଚୀନ
ବିଧାନ (Old Testament)ରେ ୩୧ ଅଧ୍ୟାୟବିଶିଷ୍ଟ
୧ ସାମୁଏଲ୍ (I Samuel) ଓ ୨୪ ଅଧ୍ୟାୟବିଶିଷ୍ଟ
୨ ସାମୁଏଲ୍ (II Samuel) ନାମକ ସର୍ଗ ଅଛି ।]

ସାମୁଦାୟିକ—ସଂ. ଵଣ (ସମୁଦାୟ+ଇକ)—ସମୁଦାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāmudāyika Relating to the wohle. ସଂ. ବ
(ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ରଠାରୁ ଅଷ୍ଟାଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର
—(Astrology) The eighteenth asterism
counted from one's natal asterism.

[ଦ୍ର—ଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଅଶୁଭ ନକ୍ଷତ୍ର । ଏ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଶୁଭ କର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ନିଷିଦ୍ଧ । ଗୋଚର ସଞ୍ଚାରକାଳରେ ଗ୍ରହମାନେ ଏ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ସମୟରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତିର ମିତ୍ରକ୍ଷୟ, ଭୃତ୍ୟକ୍ଷୟ ଓ ଅର୍ଥନାଶ ଘଟେ—ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ।]

ସାମୁଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ସମୁଦ୍ର + ଭବ ପ୍ରଭୃତି ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । ସମୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to ocean; marine; maritime. ୨ । ସମୁଦ୍ରଜାତ—2. Born of the sea. ୩ । ସମୁଦ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced from the sea. ବି—୧ । ସମୁଦ୍ର ଫେନ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Bone of the cuttle fish. ୨ । ସମୁଦ୍ର ଜଳଜାତ ଲବଣ; କରକଚ ଲବଣ (ରାଜବଲ୍ଲଭ)—2. Sea-salt. ୩ । ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରୀ—3. A person undertaking a sea-voyage. ୪ । ଦେହସ୍ଥ ଚିହ୍ନ (ମେଦିନୀ)—4. Natal marks on the body. ୫ । (ସମୁଦ୍ର ମୁନି କଥିତ) ସାମୁଦ୍ରିକ; ଶରୀରସ୍ଥ ଚିହ୍ନ (ବିଶେଷତଃ ହାତ ପାଦର ରେଖା)ମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ମନୁଷ୍ୟର ଗୁଣ ଓ ପ୍ରକୃତି ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ଶାସ୍ତ୍ର—5. Cheiromancy; a treatise dealing with personal marks on the body. ୬ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—6. A person versed in palmistry; fortune-teller. ୭ । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ବଣିକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)-7. Maritime trader. ୮ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବୋଲ୍ଲ ବିଷଗ୍ରାସୀ ମଶକ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—8. A kind of poisonous mosquito. [ଦ୍ର- ଏ ମଶକ ଦଂଶନ କଲେ ଗାତ୍ରକଣ୍ଡୂ, ଦଂଶ ଓ ଶୋଥ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ସୁଶ୍ରୁତ—୫ । ୮] ୯ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଦେଶ ବିଶେଷ—9. Name of a country mentioned in the Mārkaṇḍeya Purāṇa. ୧୦ । ନାରିକେଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—10. Cocoanut. ୧୧ । ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଖର୍ଜ୍ଜୁ; ଚୋପଚିନି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—11. China root.

ସାମୁଦ୍ରକ—ସଂ. ବି (ସମୁଦ୍ର + ଅ = ସାମୁଦ୍ର + କ) ୧ । ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ. Sāmudraka କରକଚ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Sea salt. ୨ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଗ୍ରନ୍ଥ—2. A treatise dealing with the marks on the body. ୩ । ସମୁଦ୍ରଗାମୀ ବଣିକ୍ (ମହାଭାରତ)—3. Maritime trader. ସଂ; ବିଣ—ସମୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Maritime.

ସାମୁଦ୍ର ବଚନ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଥିବା ଚିହ୍ନରୁ Sāmudra bachana ସେମାନଙ୍କ ଗୁଣ, ପ୍ରକୃତି ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ବଚନ—Saying regarding the nature and fortune of persons bearing certain natal signs on the body.

ସାମୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଲୁଣୀମାଛ—Sea-fish. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁରୁ, Sāmudra matsya ସ୍ନିଗ୍ଧ, ମଧୁର, ନାତିପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ବାତଘ୍ନ, ଉଷ୍ଣ, ବୃଷ୍ୟ ଓ ଶ୍ଳେଷ୍ମବର୍ଦ୍ଧକ—ସୁଶ୍ରୁତ ।]

ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ—ସଂ. ବି—ସମୁଦ୍ରଜାତ ଲବଣ; କରକଚ ଓ ପଙ୍ଗାଲୁଣ-Sāmudra labaṇa Sea salt. [ଦ୍ର—ଲବଣ ତଳେ କୋଠି ଦେଖ ।]

ସାମୁଦ୍ର ସ୍ଥଳକ—ସଂ. ବି (ସମୁଦ୍ର + ଅ + ସ୍ଥଳ + କ)—ସମୁଦ୍ରସ୍ଥଳୀ Sāmudra sthaḷaka ଦେଶ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—A country in a vicinity of the sea.

ସାମୁଦ୍ରିକ—ସଂ. ବି (ସମୁଦ୍ର + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଇକ)—ସମୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sāmudrika Marine; maritime; relating to the sea. ବି—୧ । (ସମୁଦ୍ର = ମୁନିବିଶେଷ + ତତ୍ କୃତଶାସ୍ତ୍ରାର୍ଥେ ଇକ) ଦେହରେ ଥିବା ଚିହ୍ନଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୁଣ, ପ୍ରକୃତି, ପରମାୟୁ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଅବସ୍ଥା ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ଶାସ୍ତ୍ର । 1 Cheiromancy; a treatise which tells the nature, longevity and future of persons having different marks on the body; cheirosophy. ୨ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରବେତ୍ତା—2. A person versed in cheiromancy. cheirosophist. [ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ର ନାମକ ଜଣେ ମୁନି ପ୍ରଥମେ ଏ ଶାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରିଥିଲେ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କରତଳସ୍ଥ ରେଖା ଓ ଚିହ୍ନ, ପାଦତଳସ୍ଥ ରେଖା ଓ ଚିହ୍ନ, ଦନ୍ତ, କେଶ, ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ, ଜଙ୍ଘ, ଗୁଳ୍ଫ, ନାଭି, ସ୍ତନ, ଉଦର, କପାଳସ୍ଥ ରେଖା, ହୃଦୟ, ଉଦର, ଅଙ୍ଗୁଳି, ଲୋମ, ଜିହ୍ୱା, ନାସିକା, ଦେହରେ ତିଳ ଓ ମଶକଚିହ୍ନ ଆଦିରୁ ଚରିତ୍ରଚିହ୍ନଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରକୃତି, ଆୟୁ, ଭୋଗ, ଭବିଷ୍ୟତ୍, ସୁଭଗତ୍ୱ, ଦୁର୍ଭଗତ୍ୱ, କୁଳ, ଶୀଳ ଆଦି ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବଚନରୁ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଭାରତରେ ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇ ଆସିଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍ ଓ ଗ୍ରୀସ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏଥିରେ କରତଳାଙ୍କିତ ରେଖା ବିବରଣ, ରେଖାମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର, କରତଳରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ, ଶରୀରସ୍ଥ ଚିହ୍ନଲକ୍ଷଣ, ନାସିକା, ନେତ୍ର, ବକ୍ତ୍ର, ଲଲାଟ, ମସ୍ତକ, ବକ୍ଷ, କରତଳ, ପଦତଳ, ନଖପ୍ରାନ୍ତ, ଦନ୍ତ, ଜାନୁ, ଅଧର, ଜିହ୍ୱା, କଟିଦେଶ, ବାହୁ, ହୃଦୟ, ମସ୍ତକ, ଶରୀରର ବର୍ଣ୍ଣ, କେଶ, ଜଘନଦେଶ, କରାଙ୍ଗୁଳି, ପଦାଙ୍ଗୁଳି, ନାଭିର ରୂପ ଆଦି ଲକ୍ଷଣ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ଗୁଣ ଫଳ ପ୍ରକୃତି, ଅବସ୍ଥା, ଭାଗ୍ୟ, ଭୋଗ, ଧନ, ଧର୍ମ, ଫଳ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବକାଳରେ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର ଏତେ ଉନ୍ନତ ଥିଲା ଯେ, ଏହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ ପରି ଅଭ୍ରାନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ବାଣୀ କୁହାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଉରୋପ

ଓ ଆମେରିକାରେ ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷ ଗବେଷଣା ହେଉଅଛି ।]

ସାମ୍ନା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସାମନା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sāmnā (etc) Sāmanā etc. (See)

ସାମ୍ନୀ—ସଂ. ବି (ସାମନ୍ = ସାମବେଦ + ଈ)—ବୈଦିକ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ Sāmnī (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—Name of a Vedic metre. [ଦ୍ର—ସାମ୍ନୀ ଅନୁଷ୍ଟୁପ୍, ସାମ୍ନୀ ଉଷ୍ଣିକ୍, ସାମ୍ନୀ ଗାୟତ୍ରୀ, ସାମ୍ନୀ ଜଗତୀ, ସାମ୍ନୀ ତ୍ରିଷ୍ଟୁପ୍, ସାମ୍ନୀ ପଙ୍କ୍ତି, ସାମ୍ନୀ ବୃହତୀ ନାମରେ ଗୁଡ଼ିଏ ବୈଦିକ ଛନ୍ଦ ଅଛି ।]

ସାମ୍ପରାୟିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ପରାୟ=ଯୁଦ୍ଧ, ପରଲୋକ+ଇକ)— Sāmparāyika ୧ । ପାରଲୌକିକ—1. Relating to existence after death. ୨ । ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— 2. Relating to war. ୩ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ହ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ଯୁଦ୍ଧର ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit for battle. ବି—ଯୁଦ୍ଧ— War; battle.

ସାମ୍ପାନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଚୀନ୍ ଦେଶୀୟ ଡଙ୍ଗା—Sampan; Sāmpān a chinese boat with a roof. ସାମ୍ପାନ୍ [ଦ୍ର—ଏହା ୧୦।୧୫ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ଏଥି ଉପରେ ଘର ଥାଏ ଓ ଲୋକେ ଏଥିରେ ରହି ପାରନ୍ତି ।] सांपान

ସାମ୍ପୁଟି(ଡ଼ି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ସମ୍ପୁଟ)—ଚାରିଆଡ଼େ ଘେରି କରି Sāmputi(rdi)bā ଧରିବା—To hold tightly by ସାପଟାନ चिपटना enveloping on all sides.

ସାମ୍ପେନ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଫ୍ରାନ୍ସଦେଶ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର Sāmpen ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମଦ—Champagne (wine). ସାମ୍ପେନ साम्पेन

ସାମ୍ପ୍ରତ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ପ୍ରତି+ଅ)—୧ । ଯୁକ୍ତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Sāmprata 1. Joined. ୨ । ଇଦାନୀନ୍ତନ (ହଳବଂଶ)— 2. Modern.

ସାମ୍ପ୍ରତମ୍—ସ. କ୍ରି. ବିଣ (ସମ୍ପ୍ରତି+ଅମ୍)—ସମ୍ପ୍ରତି; ଅଧୁନା— Sāmpratam Now; at present. ବିଣ (ସମ୍+ପ୍ର+ (ସାମ୍ପ୍ରତଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) ତନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅମ୍)—ଯୁକ୍ତ; ଉଚିତ—Proper; becoming.

ସାମ୍ପ୍ରତିକ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ପ୍ରତି+ଇକ)—ସମ୍ପ୍ରତିଭବ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Sāmpratika Recent. ସ. ବି (ସମ୍ପ୍ରତି+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇକ) —ସମ୍ପ୍ରତି (ଦେଖ)—Samprati (See)

ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ପ୍ରଦାୟ+ଇକ)—ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Sāmpradāyika Sectarian.

ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ନିର୍ବାଚନ—ସ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—କୌଣସି Sāmpradāyika nirbāchana ଦଳ ଦଳ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରୁ ସେହି ସେହି ଗୋଷ୍ଠୀଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିନିଧି ବାଛି ନେବା—Communal representation.

ସାମ୍ପ୍ରଯୋ(ୟୋ)ଗିକ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ପ୍ରଯୋଗ+ଇକ)—ନିତ୍ୟ Sāmprajo(yo)gika ସମ୍ପ୍ରଯୋଗାର୍ହ (ପାଣିନି)— Deserving Samprajoga or investment daily.

ସାମ୍ବ—ସ. ବି—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଔରସରେ ଜାମ୍ବବତୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର; ଶାମ୍ବ Sāmba (ବିଶ୍ୱକୋଷ) (ଦେଖ)—Sāmba (See)

ସାମ୍ବତ୍ସରିକ—ସ. ବିଣ (ସମ୍ବତ୍ସର+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ବାର୍ଷିକ— Sāmbatsarika 1. Annual. ୨ । ଯାହା ବର୍ଷକେ ଥରେ ଘଟେ—2. Coming up once in the year. [ଯଥା—ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଉତ୍ସବ ଇତ୍ୟାଦି] ବି—ସାମ୍ବତ୍ସରିକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ—Annual oblation of Pinda to one's deceased ancestors

ସାମ୍ବନ୍ଧିକ—ସଂ. ବି (ସମ୍ବନ୍ଧ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ (ଦେଖ) Sāmbandhika 1. Sambandha (See) ୨ । ଶ୍ୟାଳକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. One's wife'sr brother. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟକ—1. Relating to Sambandha. ୨ । ବିବାହବିଷୟକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— 2. Nuptial; marital.

ସାମ୍ବ ପୁର(ରୀ)—ସଂ. ବି (ସାମ୍ବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପୁର)—ଅଧୁନିକ ମୁଲତାନ Sāmba pura(rī) —The ancient name of Multan. [ଦ୍ର—ସାମ୍ବ ଶାକଦ୍ୱୀପରୁ ମଗ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସୂର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ପୂଜା ପାଇଁ ଅଣାଇ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ନଦୀତୀରରେ ଏହି ନଗର ନିର୍ମାଣ ଓ ସ୍ଥାପନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ ରଖାଇଲେ । ସାମ୍ବ ସେଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାରାଧନା କରୁଥିଲେ ତାହା ମିତ୍ରବନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲା-ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାମ୍ବ ପୁରାଣ—ସଂ. ବି—ଉପପୁରାଣ ବିଶେଷ— Sāmba purāṇa Name of a secondary Purāṇa.

ସାମ୍ବର—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ବର+ଭବାର୍ଥେ. ଅ)—ରାଜପୁତନାର ସମ୍ବର Sāmbara ହ୍ରଦଜାତ—Produced from the lake Sambara in Rajputana. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଲବଣ; ସମ୍ବରହ୍ରଦଜାତ ଲବଣ; ଗଡ଼ ଲବଣ—Salt manufactured from the inland salt lake of Rajputana. [ଦ୍ର—ଲବଣ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ] ଦେ. ବି (ସଂ. ସମ୍ବର)—ଶମ୍ବର ୧ (ଦେଖ)— Sambara 1 (See) ବିଣ—ସାମ୍ବରି (ଦେଖ)— Sāmbari (See)

ସାମ୍ବରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶାମ୍ବରୀ)--ସମ୍ବରମୃଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating Sāmbari to the Sambara deer. ବି—ସାମ୍ବରି ଚମ ସାମ୍ବରି साँभरी (ଦେଖ)—Sāmbari chama (See)

ସାମ୍ବରି ଚମ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶାମ୍ବର+ଚର୍ମ)—୧ । ଶମ୍ବର ମୃଗର Sāmbari chama ଚର୍ମ—1. The leather of Sambar ସାମ୍ବରି ଚମଡ଼ା deer. ୨ । ସାମଏ ମୃଗର ଚମ ହୋଇଥିବା ଚର୍ମ— साँभरी चमड़ा 2. Chamois leather.

ସାମ୍ବରୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଶାମ୍ବରୀ (ଦେଖ)—1 Sāmbarī (See) Sāmbarī ୨ । ସାମ୍ବରୀ ଲବଣ (ଦେଖ)— 2. Sāmbari labaṇa (See)

ସାମ୍ବରୀ ଲବଣ—ସଂ. ବି. ସମ୍ବର ହ୍ରଦଜାତ ଲବଣ—Salt manufac-
Sāmbarī labaṇa tured from the salt lakes of Rājputana.

ସାମ୍ବାଦିକ—ସଂ. ବି (ସମ୍ବାଦ+ଇକ)—୧ । ନୈୟାୟିକ—
Sāmbādika 1. Logician. ୨ । (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)
ସାମ୍ବାଦିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ରମାନଙ୍କର ସମ୍ବାଦଦାତା—2. News-
ସାମ୍ବାଦିକ supplier of a newspaper; news-agent; correspondent of a newspaper.

ସାମ୍ଭବୀ—ସଂ. ବି (ସାମ୍ଭବ+ଈ)—ରକ୍ତ ଲୋଧ୍ର—Red variety
Sāmbhabī of Symplocus Racemosus.

ସାମ୍ଭସ୍—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅମ୍ଭସ୍)—ଜଳଭ—
Sāmbhas Watery.

ସାମ୍ମତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍ମତି+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—ସମ୍ମତିର ଭାବ—
Sāmmatya The state of consent.

ସାମ୍ମାତୁର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସମ୍ମାତୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ସତୀ-
Sāmmatura ପୁତ୍ର—The son of a chaste woman.
[ସାମ୍ମାତୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସାମ୍ମୁଖୀ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ତିଥି ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ (ହି. ଶ)—
Sāmmukhī A lunar day which lasts till evening.

ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍ମୁଖ+ଭାବାର୍ଥେ. ଯ)—ସମ୍ମୁଖର ଭାବ;
Sāmmukhya ସାମନା—The state of being in front.

ସାମ୍ମୋଦନିକ—ସଂ. ବିଣ (ସମ୍ମୋଦନ+ଇକ)—ସମ୍ମୋଦଦାୟକ;
Sāmmodanika ଆନନ୍ଦଦାୟକ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Pleasant.

ସାମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମ+ଭାବେ. ଯ)—୧ । ସମାନତା; ସମତା;
Sāmya ତୁଲ୍ୟତ୍ୱ—1. Equality. ୨ । ସାଦୃଶ୍ୟ—
2. Similarity. ୩ । ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ—3. Harmony; equilibrium. ୪ । ଏକତା—4. Oneness.
୫ । ସାନ୍ତ୍ୱନା—5. Consolation. ୬ । ଏକ-
ସ୍ଥାନତ୍ୱ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. The state of being the same place. ସଂ. ବିଣ—ସମଭାବପନ୍ନ (ଶବ୍ଦ-
କୋଷ)—Having the same condition or equality.

ସାମ୍ୟ ବାଦ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ)—ରାଜନୀତିକ ମତ ବିଶେଷ—The
Sāmya bāda political theory of equality; com-
ସାମ୍ୟବାଦ munism. [ଦ୍ର—ସବୁ ଲୋକେ ସମାନ; ରାଜା, ପ୍ରଜା,
ସାମ୍ୟବାଦ୍ ଉଚ୍ଚ, ନୀଚ, ଧନୀ, ଦରିଦ୍ର, କୁଳୀନ, ଅକୁଳୀନ,
ଏହିପରି ପ୍ରଭେଦ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଯାବତୀୟ ଧନ
ଓ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ରହିବା
ଉଚିତ, ଏହିକଳ ମତବାଦ । ଏହି ମତବାଦ ପ୍ରଥମେ
ରୁଷିଆରୁ ବାହାରି ବର୍ତ୍ତମାନ ନାନା ଦେଶରେ ବ୍ୟାପୁଅଛି ।]

ସାମ୍ୟ ବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Sāmya bādī ସାମ୍ୟବାଦ ମତ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି—One
(ସାମ୍ୟବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) who advocates the theory of
ସାମ୍ୟବାଦୀ ସାम्यवादी equality; communist.

ସାମ୍ୟ ଭାବ—ସଂ. ବି—୧ । ପଦାର୍ଥର ସମଭାବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ସ୍ଥିର
Sāmya bhāba ହୋଇ ରହିବା—1. State of equilibrium. ୨ । ସବୁଠି ସମଦର୍ଶିତା—2. Equality of regard for all.

ସାମ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ—ସଂ. ବି—ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—
Sāmya saṁsthāpana The creation or
(ସାମ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—ଅନ୍ୟରୂପ) establishment of harmony.

ସାମ୍ୟାବସ୍ଥା—ସଂ. ବି—୧ । ତୁଲ୍ୟାବସ୍ଥା—1. Equal condition.
Sāmyābasthā ୨ । ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ ଓ ତମଃ ଗୁଣତ୍ରୟର ସମାନ
ଅବସ୍ଥା—2. The equal state of the three natural attributes. [ଦ୍ର—ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କୌଣସି
ବିକାର ବା ବିକ୍ଷୋଭ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହାକୁ 'ପ୍ରକୃତି'
ବୋଲିଯାଏ—ହି. ଶ ।]

ସାମ୍ୟୁତ୍ଥାନ—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞ ସମାପନ ପାଇଁ ବିଘ୍ନ ବା ଅସୁବିଧା (ଶବ୍ଦ-
Samyutthāna କୋଷ)—Any obstacle or inconvenience for the performance of a Jajña.

ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସମ୍ରାଜ୍+ଭାବେ. ଯ)—୧ । ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ; ଏକ-
Sāmrājya ଛତ୍ରାଧିପତ୍ୟ—1. The state of being an emperor; suzerainty; sultanate. ୨ ।
ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଧିକାର, ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ରାଜ୍ୟ—
2. Empire. ୩ । ସର୍ବପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
3. Pre-eminent kingdom. ୪ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର
(ହି. ଶ)—4. Full mastery.

ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଏକଚ୍ଛତ୍ର ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ—
Sāmrājya pratishṭhā The establishment of an empire.
ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନା }—ଅନ୍ୟରୂପ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବାଦ—ବେ. ବି (ଅଧୁନିକ)—ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ହେଲେ
Sāmrājya bāda ଦେଶର ବୈଷୟିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଉନ୍ନତି
ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁବିଧ ହୁଏ, ଏହି ମତବାଦ—
साम्राजयवाद् Imperialism in politics.

ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଦଳ—ବେ. ବି (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ବିଶାଳ
Sāmrājyabādī dala ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ହେଲେ ଦେଶର
(ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପନ୍ଥୀ ଦଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୈଷୟିକ ଓ ରାଜନୀତିକ
ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦୀ ଦଳ ଉନ୍ନତି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ସୁବିଧ ହୁଏ, ଏହି ମତ
साम्राजयवादी दल ଯେଉଁମାନେ ପୋଷଣ କରନ୍ତି—The imperialists (in politics).

ସାମ୍ରାଣି କର୍ଦ୍ଦମ—ସଂ. ବି—ଉଦାର ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ସ୍ତ୍ରୀକର୍ଦ୍ଦମ)—
Sāmrāṇi kardama ଶାଳନିର୍ଯ୍ୟାସ କୋଷ—Name of

a scent. [ବ୍ର—ଏହା ଗନ୍ଧମାର୍ଜାରର ବା ଖାଲଅପଚଗରର କୋଷ ବା ସ୍ରାବ । ଏହା ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଏକ ପ୍ରକାର କସ୍ତୁରୀ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ।]

ସାମ୍ରାଣିଜ—ସଂ. ବ—ମହାଯାବେକର ଫଳ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sāmrāṇija 'A sort of guava.

ସାମ୍ରାଣୀ—ଦେ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ଗଛ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ
Sāmrāṇi କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—ସାତଲା (ଦେଖ)—
ସଂ. ସପ୍ତଲା, ଚର୍ମକଷା, Name of a medicinal tree.
ସର୍ପିପୁଷ୍ପୀ, ଭୂରିଫେନା, ବିମଳା
চামবকষা
সাতলা
ତେ. ସାମ୍ରାଣୀଚେଟ୍ଟୁ

ସାୟ—ସଂ. ବ (ଷୋ ଧାତୁ=ନାଶକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦିନାନ୍ତ;
Sāya ସାୟଂକାଳ; ସନ୍ଧ୍ୟା (ଅମର)—1. Evening. ୨ ।
ବାଣ; ଶର [ମେଦିନୀ]—2. Arrow. ୩ । [+ଭାବ
ଅ] ନାଶ—3. Destruction. ୪ । ଅବସାନ—
4. Close. ୫ । ଶେଷ—5. Finish; end. ୬ । ଉତ୍ସବ (କ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—6. Festival.
সহায় सहाय ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସାହାଯ୍ୟ)—ସାହାଯ୍ୟ—
Help. ବିଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ସମାପ୍ତ-Finished.

ସାୟଂ—ସଂ. ଅ.—(ଷୋ ଧାତୁ ସମାପନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅମ; ଯାହା
Sāyaṁ ଦିବସକୁ ସମାପନ କରେ)—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା; ସାୟଂକାଳ—
Evening; nightfall. ୨ । ବାଣ; ଶର(ହି. ଶ)—
2. Arrow. ୩ । ସାୟଂକାଳୀନ (ହି. ଶ)—
3. Relating to or happening in the evening.

ସାୟଂ କାଳ—ସଂ. ବ—ସନ୍ଧ୍ୟା; ଦିନାନ୍ତ; ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟାକାଳ—
Sāyaṁ kāla Night-fall; evening; eventide.
(ସାୟଂକାଳୀନ—ବିଣ) [ବ୍ର—ଦିବସର ଅନ୍ତିମ ଏକ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ଏକ ଦଣ୍ଡ, ଏହି ଦୁଇଦଣ୍ଡକାଳ ସାୟଂକାଳ—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ସାୟଂ କୃତ୍ୟ—ସଂ. ବ—ସାୟଂସନ୍ଧ୍ୟା (ଦେଖ)
Sāyaṁ krutya Sāyaṁsandhyā (See)

ସାୟଂ ଗୃହ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ
Sāyaṁ gruha ଯେଉଁଠାରେ ପହଞ୍ଚେ, ସେଠାରେହିଁ ବାସ କରେ
(ହି. ଶ.)—[a person] Who takes up his residence at the place where he arrives at nightfall.

ସାୟଂ ଗୋଷ୍ଠ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ସାୟଂକାଳରେ ଗୋଚାରଣ ସ୍ଥାନରେ
Sāyaṁ goshṭha ଅବସ୍ଥାନକାରୀ ଗୋ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
(ସାୟଂ ଗୋଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) Cattle which stays in the pasture at nightfall.

ସାୟଂ ପ୍ରାତଃ—ସଂ. ଅ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ ଓ ସକାଳେ—
Sāyaṁ prātaḥ 1. At morning and evening.
(ସାୟମ୍ପ୍ରାତଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଓ ସକାଳ—2. Morning and evening.

ସାୟଂ ତନ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ସାୟନ୍ତନ (ଦେଖ)
Sāyaṁ tana Sāyantana (See)

ସାୟଂ ପ୍ରାତରଶୀ—ସଂ. ବ ପୁଂ (ସାୟଂ ପ୍ରାତଃ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.
Sāyaṁ prātarāśi ଇନ୍; [ମୋ. ୧ବ)—ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳେ
(ସାୟଂ ପ୍ରାତରଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଓ ସକାଳେ ଭୋଜନକାରୀ—
(ସାୟମ୍ପ୍ରାତରଶୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Taking food in the evening and morning.

ସାୟଂ ପ୍ରାତିକ—ସଂ. ବିଣ (ସାୟଂ ପ୍ରାତଃ+ଇକ; ନିପାତନ)—ସନ୍ଧ୍ୟା
Sāyaṁ prātika ବେଳେ ଓ ସକାଳେ ଘଟିବା—Happening at eve and morn.
(ସାୟମ୍ପ୍ରାତିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାୟଂ ଭବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅବ୍ୟୟୀ ଭବ; ସାୟଂ+ଭୂ ଧାତୁ+
Sāyaṁ bhaba କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେଜାତ—1.Born
(ସାୟମ୍ଭବ—ଅନ୍ୟରୂପ) at eve. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ—
(ସାୟଂ ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Happening at eve.

ସାୟଂ ଭୋଜନ—ସଂ. ବ (ଅବ୍ୟୟୀ ଭାବ)—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଭୋଜନ—
Sāyaṁ bhojana Supper.
(ସାୟମ୍ଭୋଜନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାୟଂ ଭୋଜୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଆହାରକାରୀ—
Sāyaṁ bhoji Taking meal at eve.
(ସାୟଂ ଭୋଜିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସାୟମ୍ଭୋଜୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାୟଂ ସନ୍ଧ୍ୟା—ସଂ. ବ—୧ । ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳ; ବେଳବୁଡ଼—1. Night-
Sāyaṁ sandhyā fall. ୨ । ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉପାସନା—2. Evening service; worship performed at nightfall; vespers. [ବ୍ର—ଦ୍ୱାଦଶୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଅମାବାସ୍ୟା, ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସରେ ସାୟଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ନିଷିଦ୍ଧ ।] ୩ । ସାୟଂକାଳୋପାସ୍ୟା ଦେବତା; ସରସ୍ୱତୀ ୧୨ (ଦେଖ)—3. Deity Saraśwati who is worshipped by the twice born castes at night fall.

ସାୟଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ଦେବତା—ସଂ. ବ—ସରସ୍ୱତୀ ୧୨ (ଦେଖ)
Sāyaṁ sandhyā debatā Saraswati 12 (See)

ସାୟକ—ସଂ. ବ (ଷୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Sāyaka ୧ । ବାଣ; ଶର—1. Arrow; dart. ୨ । ଖଡ୍ଗ—2. Sword. ୩ । ବଜ୍ର—3. Thunder. ୪ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର—4. Weapon. ୫ । ଭଦ୍ରମୁଞ୍ଜ (ଦେଖ)—5. Bhadramuñja (See) ୬ । ପାଞ୍ଚ ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—6. The number five. ୭ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. A kind of metre. [ବ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଦରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସଗଣ, ଭଗଣ, ତଗଣ, ଏକଲଘୁ ଓ ଏକଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ—ହି. ଶ ।]

ସାୟକ ପୁଙ୍ଖ(ଙ୍ଖା)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶରରପୁଚ୍ଛ—
Sāyaka puṇkha(ṅkā) The tail of an arrow.

ସାୟଣ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ସାୟନ (ଦେଖ)—Sāyana (See)
Sāyaṇa [ସାୟଣାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାୟଣୀ(ଣୀ)ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସାୟଣ+ଈୟ)—୧। ସାୟନାଚାର୍ଯ୍ୟ
Sāyaṇī(ṇī)ya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Sāyana.
୨। ସାୟଣାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ (ଗ୍ରନ୍ଥ)—
2. Composed by Sāyanacharya.

ସାୟତନ—ସଂ. ବି (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆୟତନ)—ଆୟତନ
Sayatana ବିଶିଷ୍ଟ—Having dimensions.

ସାୟ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Sāya debā କଥାରେ ହଁ ମାରିବା—To say ditto to
সায় দেওয় হাঁজী হাঁজী করো what another says.

ସାୟନ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଟୀକାକାରବିଶେଷ—Name of an
Sāyana [ସାୟନାଚାର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ] annotator.
[ଦ୍ର—ଏ ଋଗ୍‌ବେଦାଦିର ଭାଷ୍ୟକାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହା ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ। ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ବିଦ୍ୟାନଗରାଧିପତି ମହାରାଜ ଦ୍ୱିତୀୟ ସଙ୍ଗମ, ପ୍ରଥମ ବୁକ୍କ ଓ ତତ୍ପୌତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟ ହରିହର ଏହାଙ୍କ ବିଦ୍ୟାବତ୍ତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜ-ମନ୍ତ୍ରୀ କରିଥିଲେ। ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ମାୟଣ। ଏହାଙ୍କ ଭ୍ରାତା ପ୍ରଥମେ ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଓ ପରେ ଶୃଙ୍ଗେରୀ ମଠରେ ଗୁରୁପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ବିଦ୍ୟାରଣ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ବା ମୁନି ନାମରେ ପୂଜିତ ହେଲେ। ଏ ୧୩୮୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପର-ଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ। ଏ ବୈଦିକଭାଷ୍ୟ, ଉପନିଷଦ ଭାଷ୍ୟ, ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥ, ବ୍ୟାକରଣ ଭାଷ୍ୟ, ବେଦାନ୍ତ ଟୀକା, ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ଭାଷ୍ୟ ଆଦି ଶତାଧିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରି-ଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ।] ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅୟନ)—
ଅୟନବିଶିଷ୍ଟ (ଗ୍ରହ ଆଦି)—
(planets) Having Ayana.

ସାୟନ୍ତନ—ସଂ. ବିଣ (ସାୟଂ+ଭବାଦ୍ୟର୍ଥେ. ତନ)—୧। ସାୟଂକାଳ
Sāyantana ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to evening.
[ସାୟନ୍ତନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ସାୟଂକାଳୀନ—
2. Happening in the evening.

ସାୟନ୍ତା—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଶାନ୍ତା, ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗଙ୍କ ପତ୍ନୀ—
Sāyantā Colloquial name of the wife of sage
Rushyasrunga. [ଦ୍ର—ସାୟନ୍ତା କନ୍ୟାକୁ ତାଙ୍କୁ କରିବା ପ୍ରଦାନ। ପରମପୁରୁଷ ସେ ଅଟନ୍ତି ବିଜନ—
ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ।]

ସାୟନ୍ଦୁଗ୍ଧ—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦୁହାଁ ଯିବା ଦୁଧ—
Sayandugdha Milk drawn in the evening.
[ସାୟଂଦୁଗ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାୟଦୋହନ—ସଂ. ବି—ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ଗୋ ଦୋହନ—
Sayanddhana Milking in the evening.
[ସାୟନ୍ଦୋହ, ସାୟଂଦୋହନ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାୟମାଶ—ସଂ. ବି—ସାୟଂ ଭୋଜନ—Supper, evening
Sāyamāśa [ସାୟମଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ] meal.

ସାୟମାହୁତି—ସଂ. ବି (ସାୟଂ+ଆହୁତି)—ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଦିଆ-
Sāyamāhuti ଯିବା ଆହୁତି—Oblation of ghee unto
the fire at eve.

ସାୟ(ଏ, ୟେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆରବୀ)—ଦରଖାସ୍ତକାରୀ—
Sāya(e, ye)l সাএল सायल Applicant.

ସାୟା—ବୈଦେ. ବି (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କଟିଠାରୁ ତଳକୁ
Sāyā ଝୁଲା ଯିବା ଢିଲା ଘାଗରା—A loose-flowing
সায়া lower gown or skirt worn by females
साया, घाँघरा down from the waist.

ସାୟାଁ—ଗା. ବି—ସାଁଜ୍ଞ (ଦେଖ)
Sāyāñ Sāñjñā (See)

ସାୟାବନ୍ଦୀ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସାୟାହ୍ ବନ୍ଦୀ)—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ
Sāyābandī ବିବାହ ପାଇଁ ମଣ୍ଡପ ନିର୍ମାଣ କର୍ମ—The act of
সায়াবন্দী raising a marriage altar for a mar-
सायाबन्दी riage (of Mahomedans).

ସାୟାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡ, ସ୍କଟଲଣ୍ଡ ଓ ଆୟର୍ଲଣ୍ଡର
Sāyār ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶ ବା ବିଭାଗ—Shire of Great
সায়ার सायार Bretain and (Ireland).

ସାୟାରମ୍ଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସାୟ+ଆରମ୍ଭ)—ସାୟଂକାଳର
Sāyārambha ଆରମ୍ଭ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
The beiginning of nightfall.

ସାୟାଶନ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସାୟଂକାଳୀନ ଅଶନ୍ କିମ୍ବା ୭ମୀ
Sāyāśana ତତ୍, ସାୟେ ଅଶନ)—ଦିନାନ୍ତେ ଭୋଜନ;
ସନ୍ଧ୍ୟା ଭୋଜନ—Evening meal; supper.

ସାୟାସ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆୟାସ)—ଆୟାସଯୁକ୍ତ—
Sāyāsa Accompanied with effort.

ସାୟାହ୍ନ—ସଂ. ବି (ସାୟ+ଅହନ୍; ଅହନ୍=ଦିନର+ସାୟ=ଶେଷ)
Sāyāhna —୧। ଦିନାନ୍ତ, ଦିବସର ଶେଷ ଦଣ୍ଡଦ୍ୱୟ; ଦିନର
ଶେଷ ଦଣ୍ଡ ଓ ରାତ୍ରିର ପ୍ରଥମ ଦଣ୍ଡ—1. The last
Danda of the day and the first Danda
of the night. [ଦ୍ର—ଏହି ସମୟକୁ ଗୋଧୂଳିବେଳା
ବୋଲାଯାଏ। ଏହି ସମୟରେ ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ଶୟନ, ଭୋଜନ ଓ
ସୁରତକର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ—ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ।] ୨। ଦିବସର ଶେଷ
ପଞ୍ଚମ ଭାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)—2. The last
fifth part of the day. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଦିବସକୁ
୫ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି। ପ୍ରଥମ ୩ ମୁହୂର୍ତ୍ତ
ପ୍ରାତଃ, ତତ୍‌ପରବର୍ତ୍ତୀ ୩ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସଙ୍ଗବ ବା ପୂର୍ବାହ୍ନ,
ତତ୍‌ପରେ ୩ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟାହ୍ନ,ତତ୍‌ପରେ ୩ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅପରାହ୍ନ
ଓ ଶେଷ ୩ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସାୟାହ୍ନ ଅଟେ। ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ=୨ ଦଣ୍ଡ
କାଳ; ୧ ଦିବସ=୩୦ ଦଣ୍ଡ=୧୫ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ।]

ସାୟିକା—ସ. ବି (ସୋ. ଧାତୁ+ଅକ+ଆ)—କ୍ରମସ୍ଥିତି—
Sāyikā Gradual position; succession; successive position.

ସାୟୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସୋ କମ୍ପା ଷେ, ଧାତୁ=ନାଶ କରବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି.
Sāyī ଇନ୍; ସାୟିନ୍ ୧ମା, ୧ବ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ
(ସାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନାଶ କରେ)—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—A horse-rider.

ସାୟୁଜ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସହ+ଯୁଜ୍. ଧାତୁ=ଯୋଗ କରବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି.
Sāyujya କ୍ୱିପ୍=ସଯୁଜ୍=ସହଯୋଗ+ଭାବ. ଯ)—
୧ । ସହଯୋଗ—1. Co-operation. ୨ । ଏକତ୍ୱ, ଏକତା—2. Unity. ୩ । ଅଭେଦ—3. Identity. ୪ । ସାଦୃଶ୍ୟ—4. Similarity, ୫ । ପଞ୍ଚଧା ମୁକ୍ତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ମୁକ୍ତି ବିଶେଷ—5. A kind of emancipation. [ଦ୍ର—ମୁକ୍ତି ୫ ପ୍ରକାର ବୋଲି ଭାଗବତ ତୃତୀୟସ୍କନ୍ଧ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।
୧ । ସାଲୋକ୍ୟ—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହିତ ଏକଲୋକରେ ବାସ ।
୨ । ସାର୍ଷ୍ଟି—ସମାନୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ।
୩ । ସାମୀପ୍ୟ—ନୈକଟ୍ୟ ।
୪ । ସାରୂପ୍ୟ—ଏକରୂପତା ।
୫ । ସାୟୁଜ୍ୟ—ଏକତା; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦେହରେ ଭକ୍ତର ଲୀନ ହେବା ଅବସ୍ଥା ।
ଏହି ଶେଷୋକ୍ତ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହୋଇଯାଏ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ସାୟୁଜ୍ୟ ୨ ପ୍ରକାର—ଭଗବତ ସାୟୁଜ୍ୟ ଓ ବ୍ରହ୍ମସାୟୁଜ୍ୟ । ସାୟୁଜ୍ୟ ମୁକ୍ତିରେ ଭକ୍ତ ପକ୍ଷରେ ଭଗବତ୍ ସେବାର ଅଭାବ ଘଟେ । ଅତଏବ ଭକ୍ତ ଅନ୍ୟ ୪ ପ୍ରକାର ମୁକ୍ତିକୁ କାମନା କରେ ଓ ଏ ମୁକ୍ତିକୁ କାମନା କରେ ନାହିଁ—ଭାଗବତ ୩ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।]

ସାୟେ—ସଂ. ଅ (ସାୟ+୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ଏ)—ଦିନାନ୍ତେ;
Sāye ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ—At eve.

ସାୟେକ—ଗ୍ରା. ବ (ସାୟକର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସାୟକ (ଦେଖ)
Sāyeka Sāyaka. (See)

ସାୟେ(ଏ)ନ୍ସ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସାୟେନ୍ସ୍)—ବିଜ୍ଞାନ;
Sāye(e)ns (etc) ସାଏନ୍ସ, ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Science.

ସାୟେଲ୍—ବୈଦେ. ବ (କଟରଥ)—ସାୟଲ୍ (ଦେଖ)
Sāyel Sāyal. (See)

ସାୟେସ୍ତା ଖାଁ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ସାଏସ୍ତା ଖାଁ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତଦଶ
Sāyestā khān ଶତାବ୍ଦୀର ବଙ୍ଗର ଜଣେ ମୋଗଲ ଶାସନ-
সায়স্তা খাঁ କର୍ତ୍ତା—Name of a Governor of Bengal
सायेस्ता खाँ under the Moghuls in the seventeenth century A. D. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୬୦୩; ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ ୧୬୯୪ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଅସଫ୍ ଖାଁ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଉଜୀର ବା ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଅସଫ୍ ଖାଁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସାହାଜାହାନ୍ ଖ୍ରୀ ୧୬୪୧ରେ ଏହାଙ୍କୁ ଉଜୀର କଲେ । ତତ୍ପରେ ଏ ବେରାରର ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଖ୍ରୀ. ୧୬୫୬ରେ ସମ୍ରାଟ୍ ଅରଙ୍ଗଜେବ୍ ଏହାଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜପ୍ରତିନିଧି ଓ ୧୬୫୯ରେ ଏହାଙ୍କୁ ଶାସନକର୍ତ୍ତାରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଶିବାଜୀଙ୍କ ସହିତ ଖ୍ରୀ. ୧୬୬୧ରେ ଏହାଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେଥିରେ ଶିବାଜୀ ଜୟଲାଭ କରିଥିଲେ ଓ ଏଥିପରେ ଶିବାଜୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଅରଙ୍ଗଜେବ ଅମ୍ବରର ଅଧିପତି ଜୟସିଂହଙ୍କୁ ଓ ଅଫଗାନ ସେନାପତି ଦିଲେର୍ ଖାଁଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ ଓ ଅବଶେଷରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିବାଜୀଙ୍କର ସନ୍ଧି ହେଲା । ଶିବାଜୀ ଅଧିକାର କରିଥିବା ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟମାନ ଫେରାଇ ଦେଲେ ଓ ବିଜାପୁର ରାଜ୍ୟକୁ ଜୟ କରିବାରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ସମ୍ରାଟ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶର ରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶମ୍ଭୁଜୀଙ୍କୁ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ୫ ହଜାର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାଙ୍କ ମନସବଦାର (ସେନାପତି) କଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁଭାବରେ ଦିଲ୍ଲୀକୁ ଡକାଇଲେ ଓ ସେଠାରେ ସାୟେସ୍ତା ଖାଁ (ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପୂର୍ବ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିବା ଅପମାନ ସାଧିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ) ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ବନ୍ଦୀ କରାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଶିବାଜୀ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେଠାରୁ ଖସି ଗଲେ । ୧୬୬୬ରେ ସମ୍ରାଟ୍ ସାୟେସ୍ତା ଖାଁଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଳାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ମୋଗଲ ଅଧିକାର ଦୃଢ଼ତର-ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ଓ ସର୍ବତ୍ର ଶାନ୍ତି ବିରାଜିଲା । ସେ ସମୟରେ ୧ ମହଣ ଚାଉଳର ମୂଲ୍ୟ ଦୁଇ ଅଣା ମାତ୍ର ଥିଲା । ସାୟେସ୍ତା ଖାଁ ଢାକାରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ସମୟରେ କଲିକତାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ବାଣିଜ୍ୟ-କୋଠୀର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଜବ୍ ଚର୍ଣ୍ଣକ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ସାୟେସ୍ତା ଖାଁଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଏ ୧୬୯୪ରେ ୯୧ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ଏ ଅଗ୍ରାରେ ଯମୁନାତୀରରେ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ୟାନ ଓ ପ୍ରାସାଦ ଏବଂ ଅଲ୍ଲାହାବାଦରେ ଗୋଟିଏ ଜୁମ୍ମାମସଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏ ସବୁର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଅଦ୍ୟାବଧି ବିଦ୍ୟମାନ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।

ଅନ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ପାଇଁ ସାଏସ୍ତା ଖାଁ ତଳେ ଦିଆଯାଇଥିବା ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ସାଯ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସାହାଯ୍ୟ)—ସାହାଯ୍ୟ (ଦେଖ)—Sāhājya
Sājya সাহায্য सहायता (See)

ସାର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ଅ ଓ ବ (ଇଂ. ସରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଲେଖନ)—
Sār (etc) ସର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sar etc (See)
সার सर

ସାର୍ (ଧାତୁ)—ଦ—ଦୁର୍ବଳ ହେବା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Sār (root) To become weak.

ସାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଉଭୟଲିଙ୍ଗ) କ୍ରି—ସାରିବା—
Sār-bā To finish.

ସାର୍ଲିନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗାଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—(ମୁଁ) ଶେଷ କଲିଣି—
Sār·lin (I) Have finished.

ସାର—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା ବା ସ୍ଥିର ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ବା କରଣ, ଅ)—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଶ୍ରେଷ୍ଠାଂଶ—
Sāra 1. The most excellent part of a thing; substance. ୨ । ସାରାଂଶ; ସ୍ଥିରାଂଶ (ଅମର)—2. Essential part. ୩ । ତେଜଃ—3. Vigour. ୪ । ବଳ (ଅମର)—4. Strength. [ଉ—ଛୋଲୁଟିକି ସିନା ହଟି, ମୋ ସାର ଯାଉଛି ଲୁଟି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, କଂଶୋଦ୍ଧାରଣ. ଛ-ଗୀତ ।] ୫ । ଦେହର ମଜ୍ଜା—5. Marrow. ୬ । ବୃକ୍ଷର ମଜ୍ଜା; ମଞ୍ଜ (ଅମର)—6. The pith of a tree; the heart-wood of a tree. ୭ । ବୀର୍ଯ୍ୟ; ବୀରତ୍ୱ—7. Heroism. ୮ । ବଜ୍ରକ୍ଷାର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. A kind of ashes. ୯ । ବାୟୁ (ଜଟାଧର)—9. Air. ୧୦ । ରୋଗ (ଧରଣୀ)—10. Sickness. ୧୧ । ପାଶକ; ପଶା ଖେଳର ଗୋଟି (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—11. The dice balls. [ଉ—ବିପକ୍ଷର କାଠିକି ଧରି ଦୃଢ଼ ମୁଷ୍ଟିକି ପ୍ରହାରି ସାର ସାରେ ଯେ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୧୨ । (ସର+ଉତ୍ପନ୍ନାର୍ଥେ. ଅ) ଦଧ୍ୟୁତ୍ତର; ନବନୀତ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ ଓ ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—12. Butter. ୧୩ । (ସର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ) ଦୁଧର ସର—13. The cream of milk. ୧୪ । ଜଳ (ମେଦିନୀ)—14. Water. ୧୫ । ଧନ (ମେଦିନୀ)—15. Riches. ୧୬ । ଲୌହ (ଭାବପ୍ରକାଶ)—16. Iron. ୧୭ । ବିପିନ; ବନ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—17. Forest. ୧୮ । କାଠିନ୍ୟ; ଦୃଢ଼ତା—18. Hardness. ୧୯ । ବୃକ୍ଷବର୍ଦ୍ଧକ ରସ—19. The sap of a tree. ୨୦ । ଅରକ; ନିର୍ଯ୍ୟାସ—20. Essence; extract. ୨୧ । ସଂକ୍ଷେପ—21. Synopsis; summary or purport. ୨୨ । କଥାର ମର୍ମ; ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ; ତତ୍ତ୍ୱାର୍ଥ—22. Substance of a speech. ୨୩ । ରହସ୍ୟ—23. Hidden meaning. ୨୪ । ଅତିସାର—24. Dysentery. ୨୫ । ଉତ୍କର୍ଷ—25. Excellence; worth. ୨୬ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ—26. Various colours. ୨୭ । କ୍ଷେତକୁ ଉର୍ବର କରିବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ପଦାର୍ଥ; ଖତ—27. Manure. ୨୮ । ଗୋମୟ—28. Cow-dung. ୨୯ । ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉତ୍କର୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣନାରୂପ ଅର୍ଥାଳଙ୍କାରବିଶେଷ (ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ)—29. Name of a figure of speech. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବାପୂର୍ବ ପଦାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ପଦାର୍ଥର ଉତ୍କର୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ସାର କୁହାଯାଏ । କୁଳମଣି. ଅଳଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀ ।]

(ଉଦାହରଣ—ବାଛି ନେଇଛନ୍ତି ଯାହା ନିଜେ ମାୟାମୟ
ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଲୀଳା ଲାଗି ଅଖିଳ ଭାରତେ
ପର୍ବତଙ୍କେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେଉଁ ମନୋଜ ଉନ୍ନତ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ଉତ୍କଳ ଭୂମି ସୁରେଶ ଗଣାଏ ଯାହା
× × × ×
ପୁଷ୍ପକୁଞ୍ଜେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ତାର କେଶର ଯେମନେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ନୀଳାଦ୍ରି ଧାମ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳେ—
ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।)

୩୦ । ଅମୃତ (ଭାଗବତ ୭ମ ଅଧ୍ୟାୟ)—30. Nectar. ୩୧ । ଦାଡ଼ିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—31. The Pomegranate tree. ୩୨ । ପିୟାଶାଳ ବୃକ୍ଷ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—32. Buchanania Latifolia tree. ୩୩ । ବଙ୍ଗ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—33. Tin. ୩୪ । ମୁଦ୍ଗ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—34. Phaseolus Radiatus (grain). ୩୫ । କ୍ୱାଥ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—35. Decoction. ୩୬ । ନୀଳୀବୃକ୍ଷ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—36. Indigo plant. ୩୭ । କର୍ପୂର (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—37. Camphor. ୩୮ । ଗଛରୁ ପରିସ୍ରୁତ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଶୁଖିଲା ଅଠା (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—38. Died gum. ୩୯ । ଶାଳ ବୃକ୍ଷର ସାର (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—39. Resin of Shorea Robusta tree. ୪୦ । ପଣା; ପାନକ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—40. Sweetened drink. ୪୧ । ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ସ୍ଥିର ପଦାର୍ଥ (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—41. The substantial part inside the body. [ଦ୍ର—ଚରକର ବିମାନ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଦେହର ସାର ଅଠଗୋଟି, ଯଥା—ତ୍ୱକ, ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ଅସ୍ଥି, ମଜ୍ଜା, ଶୁକ୍ର ଓ ସତ୍ତ୍ୱ । ଶରୀରର ଅଠଗୋଟି ସାରର ଲକ୍ଷଣ ଓ ଫଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ସବୁ ସାରସମ୍ପନ୍ନ ସେମାନେ ବଳବାନ୍, ସର୍ବସୁଖାନ୍ୱିତ ଓ କ୍ଲେଶସହ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଖୁବ୍ ଆସ୍ଥାବାନ, ଦୃଢ଼ଶରୀର, ସଚର ଓ ସୁସମାହିତଗାତ୍ର ହୁଅନ୍ତି । ସର୍ବସାରସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ୱର ପ୍ରତିଧ୍ୱନିଜନକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଗମ୍ଭୀର ଓ ମହାନ୍ ହୁଏ ଓ ସେମାନେ ସୁଖୀ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ, ସମ୍ମାନଶାଳୀ ଓ ଧନୀ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଜରା ଓ ରୋଗ ଅଳ୍ପ ଆକ୍ରମଣ କରେ । ସେମାନଙ୍କ ଅପତ୍ୟମାନେ ତୁଲ୍ୟଗୁଣାନ୍ୱିତ, ବହୁକର୍ତ୍ତବ୍ୟକାରୀ ଓ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଅନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଶରୀରରେ ଏ ଅଠଗୋଟି ସାର ବିଦ୍ୟମାନ, ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବସାର, ଯାହାଙ୍କର ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୋଟି ସାର ଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସାର, ଯାହାଙ୍କର ଏ ସାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଳ୍ପସାର ଓ ଯାହାଙ୍କର ଏ ସବୁ ସାରର ଅଭାବ ଥାଏ ତାଙ୍କୁ ଅସାର କୁହାଯାଏ । ସର୍ବସାର ବ୍ୟକ୍ତି ଦୀର୍ଘାୟୁ ଓ ବଳିଷ୍ଠ, ମଧ୍ୟସାର ମଧ୍ୟବଳ ଓ ମଧ୍ୟାୟୁ ଓ ଅଳ୍ପସାର ଅଳ୍ପବଳ ଓ ଅଳ୍ପାୟୁ ହୁଅନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣକାଳରେ ସେଥିରେ ଉକ୍ତ ସାରମାନ ପରୀକ୍ଷା କରି ବେଗୀର ବଳାବଳ ନିରୂପଣ କରିବେ—ବାଣକୋଷ ।] ୪୨ । ଦୋଫସଲ ଜମି (ଦ୍ୱି. ଶ)—42. A land growing more than one crop. ୪୩ । ଗୋଶାଳା (ଦ୍ୱି. ଶ)—43. Cow-shed; cattle-pen. ୪୪ । ଦୁହିଁ ହେବାର ପର-କ୍ଷଣରେ ଅଉଟା ହୋଇଥିବା ଦୁଧ (ଦ୍ୱି. ଶ)—44. Milk boiled just after it is drawn. ୪୫। ପରିଣାମ; ଫଳ (ଦ୍ୱି. ଶ)—45. Result; outcome. ବଣ—୧ । ବର; ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—1. Excellent; pre-(ସାରା—ସ୍ତ୍ରୀ) eminent. ୨ । ଅତି ଦୃଢ଼ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. Very hard or strong. ୩ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—3. Variegated. ୪ । ବଳବାନ୍—4. Strong. ୫ । ସ୍ଥାୟୀ—5. Permanent. ୬ । ସାରଭୂତ; ଅସଲ—6. Essential. ୭ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ—7. Summarized; abridged. ୮ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—8. Right; just. ୯ । ସର୍ବୋତ୍ତମ—9. Best. ଦେ. ବି—୧ । ପ୍ରାଣ; ଜୀବନ—1. Life.

सार
सार (ଉ—ମାର ରଖିଛୁ ଶର ଶାଣି, ତାର ତ ଚରିତ ଅଛୁ ଜାଣି, ସାରକୁ ଘେନିଯିବ ଛାଣି । ଜନବୃନ୍ଦ (ସଙ୍ଗୀତ) । ୨ ।
सारी
सारी ସାରୀ ପକ୍ଷୀ; ମଇନା—2. Myna bird. (ଉ—ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଅସ୍ତକାଳେ ବସ୍ତ୍ର ଫେଡ଼ି, ଶୁଆ ନଗାକୁଳ ବଳ୍ଲୁ, ଶ୍ୟାମା, ସାରି, ଚପାଗୁଏ । ରାଧାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।)

सेट
सेट ୩ । ଅଳଙ୍କାର ଅବର ଏକ ସେଟ୍—3. A set(of ornaments etc.)[ଯଥା—ସେ ଝିଅକୁ ସୁନାର ସାରେ ଓ ରୁପାର ସାରେ ଅଳଙ୍କାର ଦେଇଛି; ଏକ ସାର (ସାଜ ଖଣ୍ଡ) ଭୂଷାଜୋଡ଼ର ମୂଲ୍ୟ ଦେଢ଼ଶତ ଟଙ୍କା ଅଟେ ।]

हाराहारी
सार, हाराहारी ୪ । ଅସମବାହୁକ କ୍ଷେତ୍ରର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନର ମାପମାନଙ୍କର ହାରାହାରି ପରିମାଣ—4. The mean of various measurements taken of an irregular field. [ଦ୍ର—ଏଥିର ସାଙ୍କେତିକ । ସା ।]

चिह्न, नाग
चिह्न ୫ । ବାହାରେ ଗଦା ହୋଇଥିବା ଚୂନାଧାନ ଉପରେ ଦିଆଯିବା ପାଉଁଶ ଚିହ୍ନ—5. Marks made with ashes on a heap of grain when left at an open place.

ସାରକ—ସଂ. ବିଣ ସୃ-ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସାରି. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Sāraka ବିରେଚକ—Laxative; purgative. ବି—(ସାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବିରେଚକ ଔଷଧ—1. A laxative; a purgative. ୨ । ଜୟପାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Croton seed.

ସାର କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ସାରଗର୍ଭ କଥା—1. Substantial Sāra kathā word. ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟ—2. Essential सार कथा matter. ୩ । ସାର ମର୍ମ—3. Substance; सारबात gist; summary. ୪ । କଥାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—4. The motive or intention of a speech.

ସାର କମା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a Sāra kamā popular goddess. (ଉ—ହିଙ୍ଗୁଳା ସାରକମା ମାଉଳୀ ଉଲୋଇମା । ପୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହପୁରାଣ ।)

ସାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଅସମବାହୁ କ୍ଷେତ୍ରର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନ ମାପି Sāra karibā ତହିଁର ହାରାହାରି ନେବା—1. To हाबाहाबि बाहिबकबा सारलेना take a mean of the measurements of a side of an irregular field. ୨ । ସାର କରିବା (ଦେଖ)—2. Sāra karibā (See)

ସାର କୁଢ଼—ଦେ. ବି (ଫ ସାର ଓ କୁଢ଼)—ଖତଗୁଡ଼; ଖତଗଦା—Sāra kurdha A heap of cowdung; a hole सावकुट खाद्कीजगह where sweepings of the cowshed are deposited.

ସାରଖଦିର—ସଂ ବି—୧ । ଦୁର୍ଗନ୍ଧଖଦିର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଖଦିର—Sārakhadira 1. A kind of catechu; a kind ৰুইয়াবাবলা बबुरी of foetid catechu. ୨ । ବିଟଖଦିର (ବୃକ୍ଷ); ଗନ୍ଧଗୁହାରିଆ ଗଛ—2. Acacia Farnesira (tree).

ସାରଗନ୍ଧ(ନ୍ଧି)—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାର=ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ଗନ୍ଧ ଯାହାର)। Sāragandha(ndhi) ଚନ୍ଦନ—Sandal wood.

ସାରଗର୍ଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସାର ଅଛି ଗର୍ଭରେ ଯାହାର)—Sāragarbha ସାରଯୁକ୍ତ; ଯାହାର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ସାର ବା सारगर्भक } ଉତ୍କର୍ଷ ଅଛି—Substantial; containing सारगर्भित } —ଅନ୍ୟରୂପ substance inside.

ସାରଗାର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—Excellent. ୨ । ସାରଯୁକ୍ତ-Sāragārasारवान सार 2. Substantial (ଉ—ସେ ଖଞ୍ଜନ ଭଞ୍ଜନ ସେ ପ୍ରଥମା ଶିଖୁନା, ସାରଗାର ଗୁଣ ଅଠା କାଠିରେ ଲଗିଲା—ଉଭି. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।) ୩ । ମୀମାଂସିତ—3. Finally settled. (ଯଥା—ଅଳ୍ପ ଘଣ୍ଟାଏକରେ ଏ କଥା ସାରଗାର ହୋଇଗଲା ।) ବି—ଶେଷ ମୀମାଂସା—Final settlement. (ଯଥା—ଦିନ ଦିନ ହେଲା ବସି ବସି ଅମୁକ କଥାର ସାରଗାର ନ ହେଲା ।)

ସାରଗୁଡ଼—ଦେ. ବି (ଫ. ସାର+ଗୁଡ଼)—ମସ୍ୟଣ୍ଡୀ; ଇକ୍ଷୁର ଦ୍ରବ-Sāra gurda ଭୂତାପକ୍ୱ ଗାଢ଼ତର ଇକ୍ଷୁ ରସ; চিটা গুড় सार गुड ଚିଟା ଗୁଡ଼—Thickened molasses. [ଦ୍ର—ଏହା ଭେଦକ, ବଳକାରକ, ଲଘୁ, ମଧୁରରସ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ; ପିତ୍ତ, ବାୟୁ ଓ ରକ୍ତଦୋଷନାଶକ ।]

ସାରଗୁଣା—ଦେ· ବ (ସଂ· ସାରଙ୍ଗ)—୧ । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ; Sāragunā ସାରଙ୍ଗି ବାଜା—1. A kind of stringed musical instrument. ସାରଙ୍ଗି ଗୁନା ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତାରମାନ—2. Fine wires. ୩ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗୁଣ—3. Superior quality. (୧—୨ ଓ ୩ ଅର୍ଥ—ବୃନ୍ଦ ବୃନ୍ଦ ଯହିଁ କଚ୍ଛପପୃଷ୍ଠବିଶିଷ୍ଟ ସାରଗୁଣାହିଁ ନ୍ୟସ୍ତ—ଭଞ୍ଜ) ଶକୁନ ଗୀଧ ୪ । (ପୁଂ) (ଦ ଶକୁନ)—ଶାଗୁଣା; (ସାରଗୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୃଧ୍ର—4. Vulture.

ସାରଗୋ—ଦେ ବ—ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳର ପ୍ରାଚୀନ ବନ୍ଦରବିଶେଷ—Sārago (ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)—Name of an ancient seaport of Orissa.

ସାରଗ୍ରାହୀ—ସଂ ବଣ (ସାରଗ୍ରାହିନ୍, ଶବ୍ଦ; ସାର+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ Sāra grāhī =ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଣିନ୍; (ସାରଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ମା; ୧ବ)—ଯେ ସାର ସାରଗ୍ରାହୀ ସାରଗ୍ରାହକ } —ହି ଗ୍ରହଣ କରେ; ସାର ଗ୍ରହଣ କର୍ତ୍ତା—One who appreciates the or accepts inner worth of a matter.

ସାରଘ(ଘ୍ୟ)—ସଂ· ବ (ସରଘା =ମଧୁମାଛି+କୃତାର୍ଥେ, ଅ; ଘ)—Sāragha(ghya) ମଧୁ; ମହୁ (ଜଟାଧର)—Honey. [ଦ୍ର—ମଧୁମକ୍ଷିକା ନାନାବିଧ ପୁଷ୍ପରୁ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ମଧୁକୁ ସାରଘ ମଧୁ ବୋଲଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଅତି ଲଘୁ, ରୁକ୍ଷ, ଜାଡ୍ୟଶୀତଳ, ପାଚନ, ବଳକର ଓ କାସ, ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗ, କାମଳ, ଅର୍ଶ, ଅତିସାର, ନେତ୍ରରୋଗ, କ୍ଷତ ଓ କ୍ଷତଜ ରୋଗରେ ହିତକର—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ।

ସାର ଘାଟି—ଦେ· ବ—୧ । ପାର ହେବାପାଇଁ ବିଷମ ସ୍ଥାନ; ସଙ୍କଟ—Sāra ghāti 1. A very dangerous place for crossing. ବିଷମ ଘାଟି ୨ । ବିଷମ ବା ଜଟିଳ ସମସ୍ୟା—ବିଷମ ସଙ୍କଟ 2. Crisis; dilemma.

ସାରଙ୍—ଦେ· ବ—ସାରଙ୍ଗୀ (ଦେଖ) Sāraṅ Sāraṅgī (See)

ସାରଙ୍ଗ—ବୈଦେ, ବ (ପା. ସର୍‌ହଙ୍ଗ୍)—୧ । ନୌକାର ନାବିକମାନଙ୍କ Sāraṅg ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—1. The head sailor. ୨ । ନୌକାର ସାରେଙ୍ଗ ଚାଳକ—2. The guide of a boat. ୩ । ନୌକାର ସାରଙ୍ଗ କାପ୍ତାନ—3. The captain of a boat.

ସାରଙ୍ଗ—ସ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଙ୍ଗ)—Sāraṅga ୧ । ଚାତକ ପକ୍ଷୀ (ଅମର)—1. Coccyster. ୨ । ହରିଣ; ମୃଗ (ମେଦିନୀ)—2. Deer. ୩ । ହସ୍ତୀ; ମତଙ୍ଗଜ (ମେଦିନୀ)—3. Elephant. ୪ । ଭୃଙ୍ଗ; ଭ୍ରମର (ହେ. ଶ)—4. The black bee. ୫ । ଛତ୍ର; ଛତା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—5. Umbrella. ୬ । ରାଜହଂସ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—6. Swan. ୭ । ଚିତ୍ର ମୃଗ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—7. Spotted deer. ୮ । ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ସାରଙ୍ଗୀ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—8. A kind of stringed musical instrument. ୯ । ଅଂଶୁକ (ରତ୍ନାବଳୀ)—9. Thin cloth. ୧୦ । ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—10. Varied colour. ୧୧ । ମୟୂର (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—11. Peacock. ୧୨ । କାମଦେବ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—12. Cupid. ୧୩ । ଧନୁ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—13. Bow. ୧୪ । କେଶ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—14. Hair. ୧୫ । ସ୍ୱର୍ଗ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—15. Heaven. ୧୬ । ଆଭରଣ; ଅଳଙ୍କାର (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—16. Ornaments. ୧୭ । ପଦ୍ମ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—17. Lotus. ୧୮ । ଶଙ୍ଖ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—18. Conch. ୧୯ । ଚନ୍ଦନ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—19. Sandal. ୨୦ । କର୍ପୂର (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—20. Camphor. ୨୧ । ପୁଷ୍ପ; ଫୁଲ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—21. Flower. ୨୨ । କୋକିଳ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—22. Cuckoo. ୨୩ । ମେଘ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—23. Cloud. ୨୪ । ପୃଥିବୀ; ଭୂମି (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—24. The earth. ୨୫ । ରାତ୍ରି (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—25. Night. ୨୬ । ଦୀପ୍ତି (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—26. Lustre. ୨୭ । ମଣି (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—27. Gem. ୨୮ । ସିଂହ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—28. Lion. ୨୯ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—29. Gold. ୩୦ । ପରିଚ୍ଛଦ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—30. Dress. ୩୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—31. The moon. ୩୨ । ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ; ଭୃଙ୍ଗ—32. Wagtail. ୩୩ । ରକ୍ତ କଇଁ—33. Red lily. ୩୪ । ଶ୍ୟେନ; ଚାଳ ପକ୍ଷୀ (ହେ· ଶ)—34. Hawk. ୩୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହେ. ଶ)—35. The sun. ୩୬ । ସର; ଜଳାଶୟ (ହେ. ଶ)—36. Tank. ୩୭ । ଏକପ୍ରକାର ମଧୁମାଛି (ହେ· ଶ)—37. A species of bees. ୩୮ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଧନୁ (ହେ·ଶ)—38. Name of Bishnu's bow. ୩୯ । ଲଣ୍ଡ ପକ୍ଷୀ (ହେ· ଶ)—39. The grey quail bird. ୪୦ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ନାମ (ହେ. ଶ)—40. A name of Srikrushna. ୪୧ । ସମୁଦ୍ର (ହେ. ଶ)—41. The sea. ୪୨ । ଜଳ (ହେ. ଶ)—42. Water. ୪୩ । ବାଣ; ଶର (ହେ. ଶ)—43. Arrow. ୪୪ । ପ୍ରଦୀପ (ହେ. ଶ)—44. Lamp. ୪୫ । ଶିବ (ହେ. ଶ)—45. Siba. ୪୬ । ସୁଗନ୍ଧିତ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହେ. ଶ)—46. Scented article. ୪୭ ।

ସର୍ପ (ହ୍ର. ଶ)—47. Serpent. ୪୮ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ (ହ୍ର. ଶ)—48. Woman. ୪୯ । ଦିନ (ହ୍ର. ଶ)—49. Day. ୫୦ । ଖଡ୍ଗ (ହ୍ର. ଶ)—50. Sword. ୫୧ । କପୋତ (ହ୍ର. ଶ)—51. Dove. ୫୨ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—52. Name of a metre. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଚାରିଟି ଭଗଣ ଥାଏ; ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ମୌକ୍ତିକାବଳୀ (ହ୍ର. ଶ) । ଏହି ଛନ୍ଦର ପ୍ରତି ଚରଣରେ ୧୨ଟି ଅକ୍ଷର । ୧ମ, ୨ୟ, ୪ର୍ଥ, ୫ମ, ୭ମ, ୮ମ, ୧୦ମ ଓ ୧୧ଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ । ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନେ ଲଘୁ—ଛନ୍ଦକୋଷ] ୫୩ । କୁଚ; ସ୍ତନ (ହ୍ର. ଶ)—53. Female breast. ୫୪ । ହାତ (ହ୍ର. ଶ)—54. Hand. ୫୫ । ବାୟସ (ହ୍ର. ଶ)—55. The crow. ୫୬ । ହଳ (ହ୍ର. ଶ)—56. Plough. ୫୭ । ଗ୍ରହ; ନକ୍ଷତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—57. Heavenly luminary. ୫୮ । ବେଙ୍ଗ (ହ୍ର. ଶ)—58. Frog. ୫୯ । ଗଗନ; ଆକାଶ (ହ୍ର. ଶ)—59. The sky. ୬୦ । ବସ୍ତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—60. Cloth. ୬୧ । ପକ୍ଷୀ (ହ୍ର. ଶ)—61. Bird. ୬୨ । ଈଶ୍ୱର (ହ୍ର. ଶ)—62. God. ୬୩ । କଜ୍ଜ୍ୱଳ (ହ୍ର. ଶ)—63. Collyrium. ୬୪ । ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବିଜୁଳି—64. Lightning. ୬୫ । ଏକ ରାଗ—6 . Name of a musical mode. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସବୁ ସ୍ୱର ଶୁଦ୍ଧ । କେହି କେହି ଏହାକୁ ମେଘ ରାଗର ସହଚର କହନ୍ତି । କେହି କେହି ଏହାକୁ ମଲ୍ଲାର ଓ ଦେବଗିରି ରାଗଦ୍ୱୟର ସଂଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ସଙ୍କର ରାଗ କହନ୍ତି—ହ୍ର. ଶ ।] ବିଣ—୧ । (ସାର+ଅଙ୍ଗ) ନାନାବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଶବଳ—1. Multi-coloured. variegated. ୨ । ରଞ୍ଜିତ (ହ୍ର. ଶ)—2. Coloured. ୩ । ସୁନ୍ଦର (ହ୍ର. ଶ)—3. Beautiful. ଦେ. ବି—୧ । ଶାରଙ୍ଗ୍ (ଦେଖ)—1. Śārang (See) ୨ । ରତିକ୍ରୀଡ଼ା—2. Copulation. (ଉ—ସାରଙ୍ଗ [ପଦ୍ମ] ମୁଖୀ ସାରଙ୍ଗ [ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ] ସାରଙ୍ଗ [ରତିକ୍ରୀଡ଼ା]ରେ ମାତିଲେ—ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସାରଙ୍ଗ କେଶରୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ର ନିର୍ମାତା ଉତ୍କଳର Sāranga kesari ଜଣେ ରାଜା—Name a Raja of Orissa.

ସାରଙ୍ଗ ଗଡ଼—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ଦୁର୍ଗବିଶେଷ—Sāranga garda Name of an ancient fort of Orissa. [ଦ୍ର—ସାରଙ୍ଗ କେଶରୀ କଟକର ଦକ୍ଷିଣରେ (ବର୍ତ୍ତମାନ ପଟିଅକଲ୍ଲାରେ) ସାରଙ୍ଗ ଗଡ଼ ନାମକ ଏକ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ—କୃପାସିନ୍ଧୁ, ଇତିହାସ ।]

ସାରଙ୍ଗଧର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଉପପଦ୍ ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ଧନୁର୍ଦ୍ଧର—Sārangadhara 1. Archer; bowman, ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—[ସାରଙ୍ଗପାଣି—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Bishnu. ଦେ. ବି—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ସାରଙ୍ଗନାଥ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ସାରନାଥ (ହ୍ର. ଶ) (ଦେଖ) Sāranganātha Sāranātha (See)

ସାରଙ୍ଗମୁଖୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପଦ୍ମମୁଖୀ; ସୁନ୍ଦର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟା [ସ୍ତ୍ରୀ]—Sārangamukhī (a woman) Having a beautiful face.

ସାରଙ୍ଗ ନୟନା(ଲୋଚନା, ନେତ୍ରା, ନେତ୍ରୀ)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି) Sāranga nayanā(lochanā, netrā, netrī) —ଏଣୀନୟନା [ସ୍ତ୍ରୀ]—(woman) Having the eyes as graceful as that of deer.

ସାରଙ୍ଗ ରଦ—ସଂ. ବି—ହସ୍ତି ଦନ୍ତ—Ivory. [ଉ—ସାରଙ୍ଗରଦ Sāranga rada ପଲଙ୍କେ, ସାରଙ୍ଗ ପକାଇ ଅଟଙ୍କେ, ସାରଙ୍ଗମୁଖୀ ସାରଙ୍ଗ ସାରଙ୍ଗରେ ମାତିଲେ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସାରଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ସାରଙ୍ଗୀ ଯନ୍ତ୍ର ବାଦନକାରୀ—Sārangiā A musician playing on the Sārangi. সারঙ্গী বজাইএ सारंगिया

ସାରଙ୍ଗିକ—ସଂ. ବି (ସାରଙ୍ଗ=ମୃଗ+ହତ୍ୟାକାରୀ ଅର୍ଥରେ ଇକ — Sārangika ବ୍ୟାଧ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—A hunter.

ସାରଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସାରଙ୍ଗ+ଈ; ଏହା ଧନୁରାକାର ଥିବାରୁ)—Sārangi ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—A sort of iron-and সারেঙ্গ brass-stringed fiddle; hurdy gurdy, सारंगी [ଦ୍ର—ଏ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବହୁ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଭାରତରେ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରାୟ ୧½ ହାତ । ଏଥିର ଧ୍ୱନିକୋଷ ଓ ଦଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠରେ ତିଆରି । ଧ୍ୱନିକୋଷ ଉପରେ ଚମଡ଼ା ଛାଉଣି ହୋଇଥାଏ ଓ ଦଣ୍ଡରେ ପରଦାମାନ ଥାଏ । ଦଣ୍ଡର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗରେ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ୪ ଗୋଟି କୀଲକରେ ୪ ଗୋଟି ଲୌହ ତାର ଲଗା ହୋଇଥାଏ ଓ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ କୋଡ଼ିଏ କୀଲକରେ କୋଡ଼ିଏ ପିତ୍ତଳର ତାର (ପାର୍ଶ୍ୱତନ୍ତ୍ରିକା) ଲାଗିଥାଏ । ଏହା ଘୋଡ଼ା ବାଳର କମାଣି (ଧନୁ) ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଦିତ ହୁଏ । ବାଦକ ଡାହାଣ ହାତରେ କମାଣିକୁ ତାରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଘଷନ୍ତି ଓ ବାଆଁ ହାତକୁ ମୁଠାକରି ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କୁ ପରଦାମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠରେ ତାରମାନଙ୍କରେ ଚଳାନ୍ତି । ଏ ବାଦ୍ୟର ସ୍ୱର ଅତି ମଧୁର । ଏହା ଗାନ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ବହୁଧା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ହ୍ର. ଶ; ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଗଡ଼ଲାଗି ସରୁ ଲମ୍ବା ବାଉଁଶ—Dendrocalamus Strictus (Kirtikar); a kind of long and slender bamboo.

ସାର ଚଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପଶା ଖେଳର ପାଞ୍ଚରେ ଗୋଟିକୁ Sāra chalā(le)ibā ଦାନ ପଡ଼ିବା ଅନୁସାରେ କ୍ରମଶଃ (ସାର ଗୁଞ୍ଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୁଞ୍ଜିତ କରିବା—To move the গুটিচালান, গুটিচালা dice balls according to the गोटीचलाना turns of the dice.

ସାରଜ—ସଂ. ବ (ସାର=ଦଧି ଓ ଦୁଗ୍ଧାଦିର ସାର+ଜନ୍. ଧାତୁ+
Sāraja କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ନବନୀତ; ଲହୁଣୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
ମାଖନ Butter. ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସର୍ଜ୍)—ଏକ ପ୍ରକାର
ସାର୍ଜ ପଶମୀ ମୋଟାଲୁଗା—Serge; a kind of woolen cloth.

ସାରଜାସବ—ସଂ. ବ—ଶାଲ ଚନ୍ଦନାଦି ସାରଗ୍ରନ୍ଥ ବିଂଶତି ପ୍ରକାରର
Sārajāsaba ଆସବ—Twenty kinds of spirits (wine) distilled from Shorea Robusta and other plants. [ବି—ଶାଲ, ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ, ଚନ୍ଦନ, ଖଦିର, ଶ୍ୱେତଖଦିର, ଇନ୍ଦ୍ରଯବ, ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ, ଅର୍ଜ୍ଜୁନ, ଅସନ, କଟୁଖଦିର, ଭଲ୍ଲୁକ, ଚିଡ଼ଚିଡ଼ା (ଅପାମାର୍ଗ), ଶମୀ, ବରକୋଳି, ଶିଂଶପା, ଶିରିଷ, ଅଶୋକ, ଧନ୍ୱନ ଓ ମହୁଲ, ଏହି ୨୦ ପ୍ରକାର କାଷ୍ଠର ସାରରୁ ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଏହା ମଳର, ଶରୀରର ଓ ଅଗ୍ନିର ବଳପ୍ରଦ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଶୋକ ଓ ଅରୁଚିନାଶକ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ପାଦକ—ବୈଦ୍ୟକୋଷ, ଚରକ ।]

ସାରଟ—ସଂ. ବ (ସରଟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ବହୁରୂପୀ ଏଣ୍ଡୁଅ—
Sāraṭa 1. Chameleon. ୨ । ଗୋଧି—2. Varanus Salvator.

ସାରଣ—ସଂ. ବ (ସୃ. ଧାତୁ=ଗତି କରିବା. ଣିଚ୍ ସାରି. ଧାତୁ=
Sāraṇa ଚଳାଇବା+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଗମନ—1. Moving. ୨ । ଅପସାରଣ—2. Removing. ୩ । ସୁଧାରିବା; ଦୋଷ ଶୁଦ୍ଧି—3. Setting right. ୪ । ଅତିସାର ରୋଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. Dysentery. ୫ । ଗନ୍ଧଭେଦ (ଧରଣୀ)—5. A kind of scent. ୬ । ଭଦ୍ରବଲା (ଧରଣୀ)—6. A kind of herbarious plant. ୭ । ଆମ୍ରାତକ; ଅମଡ଼ା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—7. Hogplum. ୮ । ରାବଣଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରି-ବିଶେଷ—8. Name of a minister of 'Rābaṇa'. [ବି—ରାବଣଙ୍କ ଅନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀର ନାମ ଶୁକ । ସାରଣ ରାବଣଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଛଦ୍ମବେଶରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସୈନ୍ୟବଳ କଳନା କରିବାକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶିବିରରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ; ବିଭୀଷଣ ଏହାଙ୍କୁ ଧରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପହଞ୍ଚାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରି ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ।] ୯ । ପସାରୁଣୀ ଲତା (ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—9. Paederia Foetida (creeper) ଦେ. ବ—ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା—Name of a district of Bihar. ଗ୍ରା. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ସ୍ୱାମୀ ବା ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ନାମ ନାରଣ (ନାରାୟଣ) ହୋଇଥିଲେ ସେ ନାମ ନ କହି ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହାର କରିବା ନାମ—A variation of the name by which a woman (the nickname of whose husband or elder is Nārana) calls a person nicknamed 'Nārana'. [ବି—ଏହିପରି ସ୍ୱାମୀ ବା ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ ନାମ ନ ଧରି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଉଦାସ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଗିଦାସ, ଗୋପାଳ ପରିବର୍ତ୍ତରେ କୋପାଳ, ଗୋପୀନାଥ ପରିବର୍ତ୍ତରେ କୋପୀନାଥ ଆଦି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।]

ସାରଣ ଗଡ଼—ଦେ.ବ—ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟପୁଞ୍ଜର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ—
Sāraṇa garda Sarangarh, a State in the Eastern States Agency. [ବି—ପୂର୍ବେ ଏହା ସମ୍ବଲପୁର ରାଜାଙ୍କ ଅଧୀନ ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ଜାତ ଥିଲା । ଏହି ରାଜ୍ୟାଧିପତିମାନେ ଚଣ୍ଡ ଜାତୀୟ । ମହାନଦୀ ଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ୫୦ ମାଇଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବାହିତ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ସମ୍ଲେଶ୍ୱରୀ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ ଯୋଗ୍ୟ—ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ସାରଣା—ଦେ. ବ—୧ । ଧନବ୍ୟୟ—1. Spending of money.
Sāraṇā ୨ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; ଠିକଣା; ସନ୍ଧାନ—2. Arrangement; settlement.
ଖରଚ, ଖର୍ଚା; ଖର୍ଚ୍ଚ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରବନ୍ଧ

ସାରଣି—ସଂ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ—(ସୃ. ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ=ସାରିଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନି)—
Sāraṇi ୧ । କ୍ଷୁଦ୍ରନଦୀ (ଜଳାଦି ସୋତ)—1. Rivulet. ୨ । ପ୍ରସାରଣୀ ଲତା; ପସାରୁଣୀ ଲତା—2. Paederia Foetida (creeper); Muncuna Monosperme (Haines). ୩ । ପୁନର୍ଣ୍ଣବା (ବୈଦ୍ୟକ ଶବ୍ଦସିନ୍ଧୁ)—
ଲାଟୁ 3. Hog-weed. ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ଖେଳନା—
ଲଟୁ A kind of toy.

ସାରଣିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସରଣି+ଇକ)—
Sāraṇika [ସାରଣିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ପଥିକ—Wayfarer.

ସାରଣିକଘ୍ନ—ସଂ. ବ (ସାରଣିକ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବାଟମାରଣା; ବାଟପାଡ଼ି; ଯେଉଁ ଦସ୍ୟୁ ପଥିକ-
Sāraṇikaghna ମାନଙ୍କର ସର୍ବସ୍ୱ ଲୁଟି କରେ—A highwayman; a dacoit who robs travellers.

ସାରଣୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୃ ଧାତୁ—କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ଈ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ
Sāraṇī (ମେଦିନୀ)—1. Rivulet; streamlet. ୨ । ପ୍ରସାରଣୀ; ପସାରୁଣୀ ଲତା (ମେଦିନୀ)—
ଲାଟୁ 2. Paederia Foetida. ଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର
ଲଟୁ ଖେଳନା—A kind of toy rattle. [ଯଥା—ପୁଞ୍ଜକଟୁଲି ଅପସରୁ । ସାରଣୀ ଯୋକ ଖେଳୁଥିଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱରବତ ।] [ବି—ଉଇଥ ବା ବେଲ ଉପରୁ ଶସ କାଢ଼ି ଭିତ୍ତି ଫମ୍ପା ଖୋଳ ମଧ୍ୟରେ ବଂଶବଳୁଗେ ଗୋଟିଏ କାଠି ଗଳାଇ କାଠିରେ ଦଉଡ଼ି ଗୁଡ଼ାଇ ସେ ଦଉଡ଼ିକୁ ଟାଣିଥିଲି ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଘର୍ ଘର୍ ଶବ୍ଦ କରେ ।]

ସାରଣୀ ଗ୍ରନ୍ଥ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ଏକପ୍ରକାର ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର—
Sāraṇī grantha A treatise on Hindu astrology by the help of which calender is compiled. [ବି—ଏଥିର ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଞ୍ଜିର ଗଣନା ହୁଏ ।]

ସାରଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍, ସାର ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅଣ୍ଡ)—
Sāraṇḍa ସର୍ପାଣ୍ଡ (ଳଡାଧର)—
The egg of a serpent.

ସାରଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ନିକଟସ୍ଥ ପାହାଡ଼ବିଶେଷ—Name of a
Sāraṇḍā hillock near Subarṇnapur (in Banki).
[ଦ୍ର—ଏ ପର୍ବତର ମୂଳରେ ଅଂଶୁପା ହ୍ରଦ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ସାର ତରୁ—ସଂ.ବି (ଏହା ଭୂମିର ଉର୍ବରତା ବୃଦ୍ଧି କରିବାରୁ; କିମ୍ବା ସାର
Sāra taru =ଜଳ ପ୍ରଧାନ ତରୁ; ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । କଦଳୀ
ବୃକ୍ଷ (ଧନଞ୍ଜୟ)—1. Banana tree. ୨ । ଖଦିର
(ବୈଦ୍ୟକ ଶବ୍ଦସିନ୍ଧୁ)—2. Acacia Catechu
(tree).

ସାରତ(ଥ)—ଗ୍ରା. ବି (ନାମ) ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Sārata(tha) A name given to males.

ସାରଥକ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ସାର୍ଥକ)—ସାର୍ଥକ (ଦେଖ)—
Sārathaka Sārthaka (See)

ସାରଥା—ଦେଶ. ବି (ନାମ)—ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ବାଲେଶ୍ୱରର
Sārathā ଉତ୍ତରରେ ପ୍ରବାହିତ ସମୁଦ୍ରଗାମିନୀ ନଦୀ ଓ ତନ୍ନିର
সারথা[ঠা] ତଟକୂଳସ୍ଥ ବନ୍ଦର—Name of small river
सारथा and a port on it in the district of
Balasore. [ଦ୍ର—ଏହି ବନ୍ଦର ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୧° ।
୩୦'।୩୫" ଉତ୍ତର ଓ ଦ୍ରାଘିମା ୮୭°।୮'।୧୬" ପୂର୍ବରେ
ଅବସ୍ଥିତ ।

ଏହି ନଦୀରେ କଳକତାଗଡ଼ ଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଣ୍ୟ-
ବାହୀ ନୌକାମାନ ଗମନାଗମନ କରନ୍ତି । ଏହି ବନ୍ଦରରେ
ନୌକାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭୂତ ଚାଉଳ ବ୍ୟବସାୟ ଚଳେ । ଏଥି
ନିକଟରେ ବଲୁଆ ନାମରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦର ଅଛି—
ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାରଥି—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ସାର ଧାତୁ=ଚଳାଇବା+ଅଥି.
Sarathi ଅଥି, କିମ୍ବା ସ+ରଥ=ସରଥ=
[ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦର ଅଶ୍ୱ+ପ୍ରେରଣାର୍ଥେ. ଇ)—୧ ।
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ନିୟନ୍ତା, ରଥଚାଳକ; କଚୁଆନ—1. A
ପ୍ରାଜିତା, ସୂତ, କ୍ଷତ୍ତା, ଯନ୍ତା, coachman; a charioteer;
ସବ୍ୟେଷ୍ଠା, ଦାକ୍ଷିଣସ୍ଥ, ରଥ- cardriver. ୨ । ସହାୟକ—
କୁଟୁମ୍ବୀ, ନିୟାମକ, ଶୂରରକ, 2. Helper; assistant.
ପ୍ରଚେତା, ରଥକାରର] ୩ । ସମୁଦ୍ର (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର ଜିଣାଦି)
3. The sea; the ocean. ଦେ, ବି. ପୁଂ—
ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସାରଥୁକ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ସାର୍ଥକ)—ସାର୍ଥକ (ଦେଖ)
Sārathuka সার্থক सार्थक Sārthaka (See)

ସାରଥୁକି(କ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାର୍ଥକତା; ସାର୍ଥକ୍ୟ)—ସାର୍ଥକତା
Sārathuki(kya) (ଦେଖ)—Sārthakatā (See)
সার্থকতা सार्थकता

ସାରଥ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସାରଥି+ଭାବେ. ଯ)—୧ । ସାରଥିର କର୍ମ—
Sārathya 1. The work of a charioteer. ୨ ।
ସହାୟ; ସାହାଯ୍ୟ—2. Assistance. ୩ । ଯାନ
(ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. A conveyance.

ସାରଥ୍ୟ ନୈପୁଣ୍ୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାରଥିର କାର୍ଯ୍ୟରେ
Sārathya naipunya ଦକ୍ଷତା—Skill in driving a
car.

ସାରଦ—ସଂ. ବିଣ (ସାର=ବଳ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯାହା
Sārada ବଳ ଦିଏ; ସାରଦାତା—Giving strength;
[ସାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] infusing vigour.

ସାରଦା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାରଦାତ୍ରୀ; ସାରଦ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sāradā Feminine of Sārada. ବି—୧ । ସରସ୍ୱତୀ;
[ଶାରଦା—ଅନ୍ୟରୂପ] ବାଗଦେବୀ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—
1. The Goddess of learning. ୨ । ଦୁର୍ଗା
[ତଥ୍ୟାଦି ତନ୍ତ୍ର]—2. Goddess Durgā. ଦେ,
সারদা ବି—୧ । ଲିପିବିଶେଷ—1. Name of a script.
सारदा [ଦ୍ର—ଗୁପ୍ତ ବଂଶର ଅବନତି ପରେ ଗୁପ୍ତ ଲିପିରୁ ଶାରଦା,
ଓ କୁଟିଳ ପ୍ରଭୃତି ଲିପି ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତରେ
ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । କାଶ୍ମୀରୀ, ଗୁରୁମୁଖୀ ଓ ସିନ୍ଧୀ ଅକ୍ଷରମାନ
ସାରଦା ଲିପିରୁ ଅନୁକୃତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୨ । (ପୁଂ ଓ
ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given
to males and females. ବୈଦେ. ବି (ଫା)—
ବେହେଲା ପରି ତନ୍ତ୍ରୀ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A sort of
guitar or violin.

ସାରଦା ଆଇନ୍—ଦେ. ବି—୧୯୨୯ ସାଲରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ
Saradā ain ସଭାରେ ପାଶ୍ ହୋଇଥିବା ବାଲ୍ୟ ବିବାହ
সারদা আইন ନିରୋଧକ ଆଇନ—The Sāradā Act of
सारदा आइन 1929. [ଦ୍ର—ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସଭା (ଅସେମ୍ବ୍ଲି)ରେ
ଏ ଆଇନକୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିବା ବାବୁ ହରବିଲାସ ସାର-
ଦାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ଅନୁସାରେ ଏ ବିଲ୍‌ର ନାମକରଣ
ହୋଇଅଛି । ଏ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ୧୮ ବରଷରୁ ଅଳ୍ପ-
ବୟସ୍କ ବାଳକ ଓ ୧୪ ବରଷରୁ ଅଳ୍ପବୟସ୍କା ବାଳିକାଙ୍କର
ବିବାହ ହେଲେ ଉକ୍ତ ବିବାହରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ପକ୍ଷମାନେ
ଦଣ୍ଡନୀୟ ହେବେ । ଏହି ଆଇନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ଭୁବନାନନ୍ଦ
ଦାସଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ୧୯୩୭ ର ରେ ଗୋଟିଏ ଆଇନ
ଦ୍ୱାରା କଠୋରତର କରି ଯାଇଅଛି ।]

ସାରଦାଚରଣ ମିତ୍ର—ଦେ. ବି(ନାମ)-ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଚାରପତି
Sāradā charaṇa mitra ଜଜ୍—The late Justice
সারদাচরণ মিত্র Sārada Charaṇa Mitra of Calcutta.
सारदाचरण मित्र [ଦ୍ର-ଏ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ଥିଲେ ।
୧୮୪୮ ରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏ କଲିକତା ବିଶ୍ୱ-
ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍‌ସ୍, ଏଫ୍. ଏ, ଓ ବି. ଏ.
ପରୀକ୍ଷାରେ ବଙ୍ଗରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଓ ଏମ୍. ଏ. ରେ
ଦ୍ୱିତୀୟସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ; ପରେ ରାୟଚାନ୍ଦ ଓ
ପ୍ରେମଚାନ୍ଦ ବୃତ୍ତି ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବି. ଏଲ୍ କା
ଓକାଲତି ପାସ କରି କେତେକ ବର୍ଷ କଲିକତା ହାଇ-

କୋର୍ଟରେ ଓକାଲତି କରି ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ, ପରେ ଜଜ୍. ଗୁରୁଦାସ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜ୍ ହେଲେ । ଏ ଛଅ ବର୍ଷ ଜଜ କାମ କରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରି ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ କର୍ମବ୍ରତୀ ହେଲେ । ଏ ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରାଚୀନ କବି ବିଦ୍ୟାପତିଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ଏ ଗୋଟିଏ ସଟୀକ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ନାନାବିଧ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପୁରାଣରୁ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏ 'କାୟସ୍ଥ-କାରିକା' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂକଳନ କରିଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଦେବନାଗରୀ-ଲିପି ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଏ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଏ ଖୁବ୍ ନିଷ୍ଠାପର ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ ।]

ସାରଦା ତିଳକ—ସଂ. ବି—ତନ୍ତ୍ରତତ୍ତ୍ୱବିଷୟକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—
Sāradā tilaka Name of a Sanscrit treatise on metaphysics. (ଉ—ସାରଦା ତିଳକ ଉକ୍ତିରେ, କ୍ରମ ସୃଷ୍ଟିକାର ଅଧ୍ୟାୟରେ । ପ୍ରାଚୀ—ପୂର୍ଣ୍ଣତମ. ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।)

ସାରଦା ପୀଠ (ତୀର୍ଥ)—ଦେ. ବି (ନାମ)—କାଶ୍ମୀରର ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—
Sārada pitha (tirtha) A place of pilgrimage in 'Kāsmira'.
सारदा पीठ शारदा पीठ

ସାରଦା ବଙ୍ଗଳା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା ଓ ବଲାଙ୍ଗିର) ବି—ଲତା-ଫଳ ବିଶେଷ—Name of a fruit.
Sāradā baṅgalā
[ଦ୍ର—ଏହା ପତ୍ରିପରି କୋଳି; ପାଚିଲେ ଶୀଅଯାଏ ।]

ସାରଦା ଭୁବନ—ଦେ. ବି—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଝଙ୍କଡ଼ ଗ୍ରାମ—
Sāradā bhubana 'Jhaṅkarda' the seat of the Goddess Sāradā'. (ଉ—ସ୍ୱହାସ ରହିଲ ତୁମ୍ଭେ ସାରଦା ଭୁବନେ—ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁରୁଦ୍ର୍ଦେବ ଗୀତା ।)

ସାରଦା ମଣ୍ଡଳ—ଦେ. ବି—ସାରଦାଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ଥାନ; ଝଙ୍କଡ଼—
Saradā maṇḍala Jhaṅkarda, the seat of the Goddess 'Sāradā'. (ଉ—ଏମନ୍ତ ଭକ୍ତି ଝଙ୍କଡ଼ ସାରଦା ମଣ୍ଡଳେ । ପ୍ରାଚୀ. ଶିଶୁରୁଦ୍ର୍ଦେବ ଗୀତା ।)

ସାରଦା ସୁନ୍ଦରୀ—ସଂ. ବି—ଦୁର୍ଗା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sāradā sundari Goddess Durgā.

ସାର ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଷେତକୁ ଉର୍ବର କରିବା ପାଇଁ ତହିଁରେ ସାର ବା ଖତ ଦେବା—1. To manure a field. ୨। ବାହାରେ ଗଦା ହୋଇଥିବା ଚୂନା ଧାନକୁ କେହି ଚୋରି କରି ନେଲେ ଧରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ତହିଁ ଉପରେ ପାଉଁଶ ବା ଚୂନରେ ଦାଗ ରେଖାମାନ ଟାଣିବା—2. To draw lines with chalk-powder or ashes on a heap of paddy or other grain left in the open.
Sara debā
सार देओआ
खाद देना
दाग देओआ
दाग देना

ସାର ଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବି—୧ । ଖଦିର ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sāra druma 1. Catechu tree. ୨ । (ସଂ ଷ. ତେ) ସାର ପ୍ରଧାନ ବୃକ୍ଷ—2. A tree abounding in Sāra.

ସାର ଧାନ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧାନ୍ୟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sāra dhānya Excellent variety of paddy.

ସାରନାଥ—ଦେ. ବି (ନାମ)—କାଶୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୌଦ୍ଧ-ପୀଠ ଓ ପଲ୍ଲୀ—Name of a famous Buddhistic sacred place near Benares.
Sāranātha
सारनाथ
सारनाथ
[ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରଣସୀ ନଗରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ୪ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଥମେ ନବୀନଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ ମୃଗଦାବ (Dear park) । ଏ ସ୍ଥାନ ନାନାବିଧ ବୌଦ୍ଧ କୀର୍ତ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଚୀନ ପରିବ୍ରାଜକ ଫାହିୟାନ୍ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ; ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସପ୍ତମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହୁଏନ୍ସାଂ ମଧ୍ୟ ଏ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ମାନେ ଗତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏ ସ୍ଥାନ ଖନନ କରି ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ବୌଦ୍ଧ କୀର୍ତ୍ତିର ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛନ୍ତି ।
ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ଦାସଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ହିମାଳୟ ପଥେ' ନାମକ ପୁସ୍ତକରେ ସାରନାଥର ବହୁତ ବିବରଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।
ଏଠାରେ ଭାରତବର୍ଷର ମହାରାଜ ଅଶୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶିଳାଲିପି, ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରର ଭିତ୍ତି, ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱମୂର୍ତ୍ତି, ପ୍ରସ୍ତରସ୍ତମ୍ଭ ଓ ସ୍ତୂପ ମାନେ ଛନ୍ତି ଲିପି, ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସଙ୍ଘାରାମର ଭିତ୍ତି, ବହୁ ସ୍ତୂପ, ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଗୁପ୍ତବଂଶ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ବାହାର ଅଛି ।]

ସାରଣ୍ଡା(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବି—ସିଂହଭୂମ ଜିଲ୍ଲାର ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରାମ ମାନଙ୍କ ସମଷ୍ଟିଗତ ଗୋଟିଏ ପୀଢ଼ (ଏଥିରେ ଗ୍ରାମ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୮୮୨)—Name of a collection of non-aryan villages in Singbhum.
Sārandā(ṇḍā)
सारन्दा
सारंडा

ସାର ପାଦପ—ସଂ. ବି (ଏଥିର ମଞ୍ଜ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶକ୍ତ ହୋଇଥାଏ)—ଧାମନ ବୃକ୍ଷ (କନ୍ଦ୍ରମାଳା); ଭାମଣ ଗଛ—
Sāra pādapa
A timber tree; Cordia Macleodii.

ସାରତ—ସଂ. ବି (ସରଯୁ+ଅ; ନ୍ୟାୟରେ)—ସରଯୂନଦୀଜାତ ବସ୍ତୁ (ଅମର)
Sārada A thing produced or got from the river 'Saraju.

ସାରବତ୍ତା—ସଂ. ବି (ସାରବତ୍+ଭାବ ତା)—ସାରବାନ୍ ହେବା ଅବସ୍ଥା-
Sārabatta The State of being substantial.

ସାର ବନ୍ଦୀ—ଦେ. ବିଣ—ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ—Arranged in rows.
Sāra bandi ବି—ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧକରଣ—Arranging in rows.
श्रेणीबद्ध, सारबन्दी श्रेणीबद्ध

ସାର ବର୍ଜିତ—ସଂ ବିଣ—ନିଃସାର; ସାରହୀନ—
Sāra barjita Having no substance.

ସାରବାନ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ(ସାର + ଅସ୍ତ ଅର୍ଥରେ ବତ୍;୯ମ। ୧ବ)—ସାର
Sārabān ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠାଂଶ ଯୁକ୍ତ; ସସାର—Substantial
(ସାରବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସାରବତ୍ତ୍ୱ—ବି)

ସାର ବାହିବା—ଦେ. କ୍ର —ସାର ଚଳାଇବା (ଦେଖ)
Sāra bāhibā Sāra chaḷāibā [See]
(ସାର ବାହିନେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସାବ ଚାଲାନ ଗୋଟୀ ଚଲାନା (ଉ—ପଶାପଶି
ମୁହିଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଦାନ ପଡ଼ିଲେ ସାର ଦେବି ବାହି—
ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସାର୍ବଭଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବିଷୟର ବା କାରବାରର ଶେଷ
Sārbbhāṅga ମୀମାଂସା—Final decision or settle-
ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ment of a matter or tran-
saction. [ଉ—ଆଲୋଚନା ବା ତର୍କ ବିତର୍କ ପରେ
କୌଣସି ବିଷୟରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କ ବିବାଦ ବା ମତ-
ଭେଦକୁ ଭଞ୍ଜନ କରି ଶେଷରେ ସାରକଥା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ
ସାରଭଙ୍ଗ କରିବା ବୋଲାଯାଏ ।]

ସାରଭାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—୧ । ଅକୃତ୍ରିମ ଧାନ (ମୃଗନାଭିଧାନ)—
Sārabhāṇḍa 1. Natural receptacle or bag
(e. g. the cover or bag enclosing the
musk). ୨ । ଅକୃତ୍ରିମ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—(ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
2. Any commodity which is found in
nature.

ସାର ଭୂତ—ସଂ. ବଣ—(ସାର + ଭୂ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ସର୍ବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ;
Sāra bhūta କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସାର ସ୍ୱରୂପ—Essential.
(ସାର ଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାରଭୃତ୍—ସଂ. ବଣ (ସାର + ଭୃ ଧାତୁ = ଗ୍ରହଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)-
Sārabhṛut ସାରଗ୍ରାହୀ—Accepting the sāra of
things.

ସାରମର୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ଅସଲ ମର୍ମ—1. The
Sāramarma essential import, ୨ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ମର୍ମ—
2. Summary of any matter; synopsis.

ସାରମିତି—ସଂ. ବି—(ସାର = ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟ + ମା. ଧାତୁ = ମାପିବା +
Sāramiti କରଣ ତି)—ବେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The Bedas.

ସାରମୂଷିକା—ସଂ. ବି—ଦେବଦାଲୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଏକପ୍ରକାର
Sāra mūshikā ଲତା; ତରଡ଼ା — Bristly Luffa;
Andropagen Serratus (a creeper and
its fruit).

ସାରମେୟ—ସଂ. ବି—(ସରମା = କୁକ୍କୁର + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)—
Sārameya (ସାରମେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କୁକୁର (ଅମର)—Dog.

ସାରମେୟ ଯୁଗଳ—ସଂ. ବି—କାଳକାଞ୍ଜ ମଣ୍ଡଳ ନାମକ ନକ୍ଷତ୍ରଦ୍ୱୟ
Sārameya jugaḷa (ନକ୍ଷତ୍ରଚଳେ ଟୀକା ଦେଖ)—
Canis Vanaticii (2 stars).

ସାର ଯମକ—ଦେ. ବି (ଅଲଙ୍କାର) ଯମକ ବିଶେଷ—A kind of
Sāra jamaka alliteration. [ଉ—ଏହାର ଉଦାହରଣ
ଯଥା—ନାଗରମଣୀ ଗଣ ନାଗରମଣୀ ଗଣନା ନୋହି
ଦେଉଣ ଦୁଇତେ । ଅଭିମନ୍ୟୁ, ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।]

ସାରଳା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସାରଦା = ସରସ୍ୱତୀ, ଦୁର୍ଗା)—
Sāraḷā ୧ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଝଙ୍କଡ଼ ପ୍ରଗଣା ଓ ତିର୍ତ୍ତୋଲ ଥାନା
(ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନ୍ତର୍ଗତ କନକପୁରରେ
ସାରଳା ବିରାଜିତା ଦୁର୍ଗାପ୍ରତିମା—1. The name of an idol
ସାରଦା of Durga at Kanakapur in the Cuttack
district.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଲୋକେ ବିଦ୍ୟାଦାୟୀ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ବୋଲି
ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାଗ ଓ ମହିଷୀ
ବଳିପଡ଼େ; ବିଜୟଦୁର୍ଗା ମନ୍ଦିରେ ଏହାଙ୍କ ପୂଜାହୁଏ;କିନ୍ତୁ ଏହାଙ୍କ
ପ୍ରୀତି ପାଇଁ ତୁଳସୀ ଓ ବେଲପତ୍ରୀ ଉଭୟ ଲାଗେ । ଏହାଙ୍କ
ସେବାପାଇଁ ଖଞ୍ଜା ଥିବା ଦେବୋତ୍ତର ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିଚାଳନାର୍ଥ
କଟକର ଜଜସାହେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ କମିଟୀ ନିଯୁକ୍ତ
ହୋଇଅଛି । ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଦ୍ୟ ପଦ୍ମ ଶୂଦ୍ରମୁନି
ସାରଳା ଦାସ କବିତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର
'ଘଟ'କୁ ନେଇ ସେବକମାନେ ଉତ୍କଳର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ
ବୁଲି ଗୋଡ଼ରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧି ଓ ନର୍ତ୍ତକୀ ବେଶ ଧାରଣ
କରି ନାଚନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ବାହନ ସିଂହ ଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କୁ
କେହି କେହି 'ସିଂହସାରଳା' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ।] ୨ ।
ସରସ୍ୱତୀ—2. Goddess Saraswati. [ଉ—
ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସାରଳା ଯେ ବେଗେ ଚଳଗଲେ—ପ୍ରଭା ପ.
ଶଶିସେଣା ।]

ସାରଳାଙ୍କ ଘଟ(ଣ୍ଟ)—ଦେ. ବି—ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ
Sāraḷāṅka ghaṭa(ṇṭa) ପଣାସଂକ୍ରାନ୍ତି ଦିନ ପୂଜା ପାଇଥିବା
ସାରଳାର ঘাট ଘଟ ବା ମାଠିଆ—A consecrated pit-
সারলাকা ঘট cher of water representing the
Goddess Sāraḷā which is carried by
the Sebakas from village to village
during summer. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସାରଳା
ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମାଳୀ ସେବକମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ବହନ କରି
ଗୋଡ଼ରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧି ଓଡ଼ିଶାର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ସ୍ତ୍ରୀବେଶରେ
ଘଣ୍ଟ ବଜାଇ ନାଚନ୍ତି ଓ ଲୋକେ ଉକ୍ତ ଘଟକୁ ପଣା
ନୈବେଦ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ।]

ସାରଳା ଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ ମହାଭାରତ ରଚୟିତା
Sāraḷā dāsa —The author of the metrical
সারলা দাস Mahābhārata in Oriya. [ଦ୍ର—
सरला दास କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଝଙ୍କଡ଼ ପରଗଣାର 'ତେନ୍ତୁଳିପଦା'
ନାମକ ଗ୍ରାମରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ
ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ (୧୪୩୨-୧୪୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ)
ସମୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ରଚନା କରି-
ଥିଲେ—ତାରିଣୀ. ଚରଣ ରଥ ସାହିତ୍ୟ. ଇତିହାସ ।
ଏହାଙ୍କୁ 'ଶୂଦ୍ରମୁନି' ସାରଳା ଦାସ କହନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର
ପ୍ରଥମ ନାମ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଥିଲା । ଏ ପ୍ରଥମେ ମୂର୍ଖ ଥିଲେ;

ପରେ ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କଠାରେ ଅଧା ପଡ଼ି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଠାରୁ ବର ପାଇ, ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରତି ଦିନ ପଢ଼ା ଯାଉଥିବା ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ପୁରାଣ ଶୁଣି ଓଡ଼ିଆରେ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ମହାଭାରତର ଅବିକଳ ମେଳ ନାହିଁ । ଏ ମହାଭାରତରେ କବି ଅନେକ ମୌଳିକ କଥା ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ କେତେକ କାଳ୍ପନିକ ଆଖ୍ୟାନ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ ରଚନାରେ ଏହାଙ୍କର ଲେଖା ପ୍ରାଚୀନ ବୋଧ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ଆଦିକବି ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି । ଏ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । ଏ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେଉଳ ବେଢ଼ା ମଧ୍ୟସ୍ଥ କଳ୍ପବଟ ମୂଳେ ବସି ତାଙ୍କ ମହାଭାରତ ରଚନା କରିଥିଲେ । ପୁରୀ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପର ପଣ୍ଡିତମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ 'ଶୂଦ୍ରମୁନି' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ସାରଳାଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇ ସେ କବି ହୋଇଥିବାରୁ ସେ କବିତେ ଆପଣାକୁ 'ସାରଳା ଦାସ' ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଇଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ରାଜା ଥିଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ 'ପରିଡ଼ା' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସେହି 'ପରିଡ଼ା' ଉପାଧିକୁ 'ପରିଜା' ବୋଲି ଏବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଝଙ୍କଡ଼ର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ 'ସାରଳା' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ବସିଥିଲା, ସେ ଗ୍ରାମକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ 'ବଡ଼ ସାରେଳ' ବୋଲାଯାଏ ।

କବି ନରହରି ଥାଇ ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ଗୃହବାସ ଓ ମୂଲିଆ କାମ କରୁଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଲେଖି ସାରି ସେ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ସ୍ଥାପନ କରି ସେହିଠାରେ ଶେଷ ଜୀବନ କଟାଇଲେ । ତାଙ୍କୁ ଲୋକେ 'ମୁକ୍ତିଗୋସାଇଁ' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆଶ୍ରମକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ମୁକ୍ତି ଗୋସାଇଁ ମଠ କହନ୍ତି । ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ସେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରତି ବର୍ଷ ସେହି ଦିନ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମହୋତ୍ସବ ହୁଏ—ବନମାଳୀ ପଣ୍ଡା ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସାରଳା ଭାରତ—ଦେ. ବି—ଶୂଦ୍ରମୁନି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ କୃତ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ ମହାଭାରତ—The metrical Mahābhārata composed by the poet Sārala Dāsa in Oriya.
Sāralā bhārata
সারলা মহাভারত
सारला महाभारत
(ସାରଳା ମହାଭାରତ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହା ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ମହାଭାରତର ଉପାଖ୍ୟାନ ଅନୁସାରେ ଧାରାବାହିକରୂପେ ଲିଖିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।]

ସାର ଲୋ(ଲୌ)ହ—ସଂ. ବି (ସାର=ସାରାଂଶ+ଲୋହ)—୧ । ଲୌହସାର; ଇସ୍ପାତ—1. Steel. ୨ । ଖାଣ୍ଟି ଲୁହା—2 Pure iron.
Sāra lo(lau)ha

ସାରଲ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସରଳ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସରଳତା—1 Straightness. ୨ । ନିଷ୍କପଟତା—2. Frankness; straightforwardness.
Sāralya

ସାର ଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁରୁଷ)—୧ । ଅସାର—1. Having no substance; unsubstantial. ୨ । ନିକୃଷ୍ଟ—2. Inferior.
Sāra śūnya

ସାରସ୍ ମେଘୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ମେଘ ଘୋଟି, ମେଘ ବର୍ଷିଥିବା ଭଳି ବା ପାଗ—Cloudy weather portending rain. (ଯଥା—ଆଜି ସାରସ୍ ମେଘୁଆ ହୋଇଛେ ।)
Sāras meghuā

ସାରସ—ସଂ. ବି (ସରସ୍=ସରୋବର+ଅ; ସରୋବରରେ ବିଚରଣ କରୁଥିବାରୁ)—୧ । (ପୁଂ) ଜଳଚର ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଢେଙ୍କିଆବାଙ୍କ—1. The white stork or crane; Indian or Siberian crane; Ardea Siberica (M. W.) Cineria Alba; Grus Cinerea.
Sārasa
[ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ପୁଷ୍କରାହ୍ୱ, ଗୋନର୍ଦ୍ଦ, ନାକୁଳ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଲକ୍ଷଣ, ସରସୀକ, ସରୋତ୍ସବ, ସରୋଭବ, ରସିକ, କାମୀ]
(ସାରସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ଦ୍ର—ଏହା ଜଳଚର ବର୍ଗର ଧଳା ଓ ଦୁଇ ହାତ ଲମ୍ବର ପକ୍ଷୀ । ଏ ଉତ୍ତର-ଭାରତବାସୀ, କିନ୍ତୁ ଶୀତକାଳରେ ଏ ଦେଶକୁ ଆସନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଆକାର ହାଡ଼ଗିଲା ପକ୍ଷୀଙ୍କ ପରି । ଏମାନେ ଏକକ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଓ ବେକ ଲମ୍ବ; ଥଣ୍ଟ ବଡ଼ ଓ ମୁନିଆଁ । ଏ ପକ୍ଷୀର ମାଂସ ମଧୁର, ଅମ୍ଳ, କଷାୟ; ଏବଂ ମହାତିସାର, ପିତ୍ତ, ଗ୍ରହଣୀ ଓ ଅର୍ଶୋରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏ ପକ୍ଷୀ ସାଧାରଣତଃ ଜଳା ଭୂମିରେ ବାସ କରେ । ଏହାର ଦେହର ପାଲକ [ଲୋମ] ଶୁକ୍ଳ ଧୂସର; ମସ୍ତକର ଅଗ୍ରଭାଗ, ଚକ୍ଷୁ ଓ ଚଞ୍ଚୁର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନର ପାଲକମାନ କଳା; ମସ୍ତକର ଟିକ୍ ଉପରଭାଗ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋମଶୂନ୍ୟ ଓ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଚକ୍ଷୁ ହରିତାଭ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଚଞ୍ଚୁର ଅଗ୍ରଭାଗ ଈଷତ୍ କୃଷ୍ଣ; ପାଦ କଳା; ଏହାର ଚଞ୍ଚୁର ଅଗ୍ରରୁ ପୁଚ୍ଛର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୪ ଫୁଟ୍ । ଏ ଭ୍ରମଣଶୀଳ ପକ୍ଷୀ, ବର୍ଷଯାକ ଏମାନେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଆ ଆସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ କୃଷକମାନଙ୍କ କ୍ଷେତରେ ବୁଣା ଯାଇଥିବା ଶସ୍ୟବୀଜମାନଙ୍କୁ କ୍ଷେତରୁ ଖୁଣ୍ଟିକରି ଖାଆନ୍ତି; ଶାମୁକା, ଗେଣ୍ଡା, ବେଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି । ବେଳେ ବେଳେ ଏମାନେ କୁଟା ବା ଛଣ ଗଦା ମଧ୍ୟରେ ଓ ଭଗ୍ନ ଅଟ୍ଟାଳିକାର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଚୀର ଉପରେ ବସା ବାନ୍ଧନ୍ତି । ଏ ଗୋଟାକ ହରିତ ୨ଟି ଡିମ୍ବ ପ୍ରସବ କରେ ଓ ଶାବକଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ସ୍ନେହରେ ଓ ଯତ୍ନରେ ପାଳେ । ଆସିଆ, ଆଫ୍ରିକା ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଇଉରୋପରେ ଦକ୍ଷିଣାଂଶରେ ଏ ପକ୍ଷୀ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଏକ ଦେଶ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଗଲା ବେଳେ ରାତିରେ ଆକାଶରେ ବହୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ

ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦ କରି ଉଡ଼ନ୍ତି । ସାରସ ପକ୍ଷୀ ଶୀଘ୍ର ପୋଷା ମାନେ ଓ ପାଳିତ ସାରସ ପକ୍ଷୀ ପାଳକଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନରେ ବିଚରଣ କରି ଉଦ୍ୟାନରୁ କୀଟ ପତଙ୍ଗ ଖାଆନ୍ତି ଓ ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଉଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଶାକୁନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଯାତ୍ରାଦି ଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାରସଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଇଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ; ଗମନକାଳରେ ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଏମାନଙ୍କ ଧ୍ୱନି ଶୁଣିଲେ ଇଷ୍ଟନାଶ ଘଟେ; ବାମଦିଗରେ ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଗଲେ ସ୍ତ୍ରୀଲାଭ; ଆଗରେ ଶୁଣାଗଲେ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥଲାଭ ହୁଏ; ଦୁଇଟି ସାରସଙ୍କ ଏକତ୍ର କଳଧ୍ୱନି ଶୁଣାଗଲେ ଅର୍ଥଲାଭ ହୁଏ । (ବିଶ୍ୱକୋଷ) । ୨ । ହଂସ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. Swan. ୩ । (ସରସ୍ + ଜାତାର୍ଥେ ଅ)—ପଦ୍ମ (ଅମର)— 3. Lotus. ୪ । [ସ=ସହ+ରସ]—ଚନ୍ଦ୍ର (ମେଦିନୀ)- 4. The moon. ୫ । ସ୍ତ୍ରୀକଟ୍ୟାଭରଣ; ଗୋଠ; ଚନ୍ଦ୍ରହାର—5. A waist chain. ୬ । ପକ୍ଷୀ- 6. A bird in general [M. W.] ୭ । ପଦ୍ମବନ—7. A place where lotus plants grow. [ଉ—ବାଣ ଭୂଷାର ବୃଷ୍ଟି କରି ସାରସ ରୂଟି ସଞ୍ଚରଣ ଭୁଲିଲେ ଯେ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।] ୮ । ସରୋବର ଜଳ—8. Water of a tank. [ଦ୍ର—ପର୍ବତ ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ନଦ୍ୟାଦିର ଜଳ ରୁଦ୍ଧ ସ୍ଥଳକୁ ସରସ୍ ଓ ତହିଁର ଜଳକୁ ସାରସ ଜଳ ବୋଲିଯାଏ । ଏହି ଜଳ ବଳକର, ପିପାସା-ନାଶକ, ମଧୁରରସ, ଲଘୁ, ରୁଚିକର, କଷାୟରସ, ରୁକ୍ଷ ଓ ମଳ ମୂତ୍ରରୋଧକ—ଭାବପ୍ରକାଶ ।]

ସାରସ ଜଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସାରସ ୮ (ଦେଖ)
Sārasa jaḷa Sārasa 8 (See)

ସାରସନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସାର=ବଳ+ସନ୍· ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+
Sārasana(nā) କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ; ଯାହା ଦେହକୁ ବଳଦାନ କରେ)—୧ । ପୁରୁଷର କଟିବନ୍ଧନ; କମର ବନ୍ଧ— 1. Belt. [ଉ—××××ବସ୍ତ୍ରଙ୍କୁ ଉତାରି ରହମସ୍ତୁ ଶିରସ୍ତ୍ରାଣ, ସାରସନ, ଭୂଷା । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । କାଞ୍ଚି; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କଟିର ଆଭରଣ; ଗୋଠ; ଚନ୍ଦ୍ରହାର ଆଦି—2. Waist chain of a woman. ୩ । ମେଖଳା; ଓଡ଼ିଆଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କାଞ୍ଚୁଲିକୁ ଦେହରେ ଦୃଢ଼ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଅଣ୍ଟା ଉପରେ ଯେଉଁ ପଟି ପିନ୍ଧନ୍ତି—3. A woman's girdle. [ଦ୍ର—କାଞ୍ଚୁଲି ପିନ୍ଧି ତାହାକୁ ଦେହରେ ଦୃଢ଼ ସଲଗ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ କମରପଟି ଆଦି ବନ୍ଧା ହୁଏ ତାକୁ ସାରସନ ବୋଲିଯାଏ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାରସ୍ୱତ—ସଂ. ବିଣ (ସରସ୍ୱତୀ+ଅ)—୧ । ସରସ୍ୱତୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāraswata 1. Relating to Saraswati. ୨ । ସାରସ୍ୱତ ଦେଶୀୟ—2. Belonging to the Sāraswata country. ୩ । ବିଦ୍ୱାନ୍; ପଣ୍ଡିତ—3. Learned. (ଉ—ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବାଣୀ-ଅଗ୍ରଜା ଚରିତ୍ର—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।) ୪ । (ସରସ୍ୱତ୍+ଅ) ସମୁଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Oceanic; maritime. ବି—୧ । ବିଲ୍ୱ ଦଣ୍ଡ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A stick made from the branch of the Bilwa tree. ୨ । ହସ୍ତିନା-ପୁରର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ଦେଶ ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)— 2. Name of a country to the north-west of Delhi. ୩ । ସାରସ୍ୱତ ଦେଶୋଦ୍ଭବ ବ୍ରାହ୍ମଣ—3. A Brāhmaṇa from the Sāraswata country. ୪ । ଗୌଡ଼ୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ୫ ଗୋଟି ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ—4. One of the five branches of the Gaurdiya Brāhmaṇas. [ଦ୍ର—ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରବାସୀ ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶାଖା । ପଞ୍ଚ ଗୌଡ଼ ଯଥା—

ସାରସ୍ୱତ, କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ, ଗୌଡ଼, ମୈଥିଳ ଓ ଉତ୍କଳ ।

ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମହାର୍ଘ୍ୟାଦ ଅଟନ୍ତି । ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ-ଅଛି; ଯଥା—ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ୀୟ ଓ ପଞ୍ଚ ଦ୍ରାବିଡ଼ । ବିନ୍ଧ୍ୟୋ-ତ୍ତରବାସୀମାନେ ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ୀୟ ଓ ବିନ୍ଧ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣବାସୀ-ମାନେ ପଞ୍ଚଦ୍ରାବିଡ଼ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । 'ସାରସ୍ୱତ' ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଏକଶାଖା । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପୂର୍ବେ ପଞ୍ଚନଦ ଅଞ୍ଚଳରେ ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ତୀରରେ ବାସ କରୁ-ଥିଲେ ସେମାନେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସାରସ୍ୱତ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ । ଏହି ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ଆଜିକାଲି ରାଜପୁତାନାର ମରୁଭୂମି ମଧ୍ୟରେ ଲୀନ ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ତଃସଲିଳା ହୋଇ ପ୍ରୟାଗ (ତ୍ରିବେଣୀ) ଠାରେ ଗଙ୍ଗା ଯମୁନା ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ୪ଟି ପ୍ରଧାନ ଉପଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା—ଖାନ, ଅଷ୍ଟାନ, ବାରହି ଓ ବାହନ । ଏହି ଉପଶାଖାମାନଙ୍କରେ ଖାନରେ ୫, ଅଷ୍ଟାନରେ ୮, ବାରହିରେ ୧୨ ଓ ବାହାନରେ ୫୨ଟି ବିଭିନ୍ନ ଗୋତ୍ର ଅଛି । ହରିଦ୍ୱାର, ଥାନେଶ୍ୱର ଓ ମଥୁରାର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏ ସବୁ ବଂଶପରିଚୟ ଜ୍ଞାପକ ହସ୍ତ-ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଅଛି । ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସିର ଧାରୱାଡ଼, ବେଲଗାଓଁ ଓ କାନାଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାରେ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ମାର୍ତ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବମତାବଲମ୍ବୀ ଦୁଇଟି ଦଳ ଅଛି । ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରଦେଶରେ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେନ୍‌ୱୀ ନାମରେ ପରିଚିତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୫ । କଳ୍ପବିଶେଷ; ସାରସ୍ୱତ କଳ୍ପ (ଦେଖ)— 5. Sāraswata kalpa (See). ୬ । ସରସ୍ୱତୀ ନଦୀପୁତ୍ର ମୁନିବିଶେଷ—6. Name of a sage who

was the son of the Saraswatī river. ୭। ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣବିଶେଷ—7. Title of a famous and old Sanscrit grammar. ଦେ॰ ସାର,উৎকৃষ্ট, শ্রেষ্ঠ ବିଣ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. (figurative) Excellent. (ଉ—ବୋଲଇ ଶାବ ମଧ୍ୟରେ ସାରସ୍ୱତ କେହୁ—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୨ । ଯୋଗ୍ୟ—2. Worthy. ୩ । ସାରଯୁକ୍ତ—3. Substantial. ୪ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ—4. Famous; celebrated. ବି—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବିଷୟ; ଶ୍ରେଷ୍ଠଭାବ—Excellent idea. [ଉ—ସୁମନଚନ୍ଦ୍ରେ ଦୟା କହ୍ଲ, କହ୍ଲ ରୁ ସାରସ୍ୱତ ଫେଇ—ପ୍ରାଚୀ, କର୍ଣ୍ଣସମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ସାରସ୍ୱତ କଳ୍ପ—ସଂ. ବି—୧ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦିବସବିଶେଷ—1. Name Sāraswata kalpa of one of the days of Brahmā. ୨ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ଉପାସନା ପ୍ରକରଣ—2. The mode prescribed for worshipping the Goddess Saraswatī. [ଦ୍ର—ଏହି କଳ୍ପରେ ଉପାସନା କଲେ ଭକ୍ତ ବାକ୍‌ସିଦ୍ଧ ହୁଏ; ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ଐଁ । ଏହି ମନ୍ତ୍ର ୧୨ ଲକ୍ଷ ଜପ କଲେ ମୂକ ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବାଗୀଶ ହୁଏ । ଏହି କଳ୍ପ ସାଧନ କରି ଦ୍ୱୈପାୟନ ବେଦବ୍ୟାସ ହୋଇଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରତ—ସଂ.ବି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଉପାସନାମୂଳକ Sāasrwata brata ବ୍ରତବିଶେଷ—A religious penance observed in worshipping the Goddess Saraswatī. [ଦ୍ର—ଏହି ବ୍ରତରେ ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ପୂଜା କରାଯାଏ ଓ ୧୩ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତି ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଏ ବ୍ରତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏ ବ୍ରତ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଦ୍ୟା, ଅର୍ଥ, ଦାମ୍ପତ୍ୟସୁଖ ଓ ମୋକ୍ଷଲାଭ କରେ ।]

ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସ. ବି—ସାରସ୍ୱତ ୩ (ଦେଖ) Sāraswata brāhmana Sāraswata 3 (See)

ସାରସ୍ୱତୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସରସ୍ୱତୀ+ଈୟ)—ସରସ୍ୱତୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sāraswatīya Relating to Saraswatī. (ସାରସ୍ୱତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାରସ୍ୱତୋତ୍ସବ—ସଂ. ବି—ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ; ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ପଞ୍ଚମୀ; ସରସ୍ୱତୀ ପୂଜା Saraswatotsaba —The worship and festival done on the 5th day of the bright fortnight of Māgha for Goddess Saraswati.

ସାର ହୀନ—ସଂ. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ତତ୍)—ସାରଶୂନ୍ୟ; ଅସାର—Sāra hīna Having no substance.

ସାରା—ସଂ. ବିଣ (ସାର+ଅ)—୧ । କୃଷ୍ଣତ୍ରିବୃତା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ) Sārā —1. The black variety of Ipomoea Turpethum. ୨ । ଦୁବ୍‌ବା; ଦୁବ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) —2. Doob grass. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶାତଳୀ; ସ୍ନୁହ୍ଲା; ଦେଲୁଳଥ ସିହ୍ନ; ସେହୁଣ୍ଡଭେଦ—3. Euphorbia Antiquorum; Origanum Valgoris. ୪ । କଦଳୀ (ହି. ଶ)—4. Plantain. ୫ । ତାଳିଶପତ୍ର (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—5. Tālisapatra (See). ଦେ. ବିଣ (ସଂ. সাবা সারা ସମଗ୍ର)—୧ । ସମୁଦାୟ; ସମସ୍ତ—1. Whole; entire. (ଯଥା—ସାରା ଦିନ, ସାରା ରାତି ।) ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full; complete. (ଯଥା—ସାରା ସଂସାର) ୩ । (ଦ. ସାର) ହାରାହାରି—3. Mean; nett. (ଯଥା—ସାରା ଦାମ) ୪ । ସାରଯୁକ୍ତ; ସାରଗର୍ଭ; ସାରବାନ୍—4. Substantial. (ଯଥା—ସାରା କଥା ।) ୫ । ଶେଷରେ ନିଶ୍ଚିତ ବା ମୀମାଂସିତ—5. Final; finally settled. (ଯଥା—ସାରା ଭାଙ୍ଗ, ସାରା ଦର ।) ୬ । ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ଶାସିତ—6. Brought under control or reduced to submission by punishment. (ଯଥା—ମାଡରେ ତାକୁ ସାରା କରିବି ।) ୭ । ସମାପ୍ତ; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଷ୍ପାଦିତ—7. Completed; finished. କ୍ରି. ବିଣ—ସାରା; ତମାମ—Throughout. [ଉ—ବରଷ ସାରା ସାହେବଙ୍କ ଦୁଆରେ ନେଉଳ ପରି ଲୁଙ୍ଗ ଲୁଙ୍ଗ ହେବାକୁ ନାହିଁ—ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] [ଉ—ନ ହେବାକୁ କରଗ୍ରହ । ଜଟିକେ ଜୀବନ ସାରା—ବାଳକୃଷ୍ଣ, ଲକାପୁଅ, ଲକାଝିଅ ।]

Left margin glosses: হাবাহাবী; সাব; সাব ঠীক; ঠিক; সারা; সারা

ସାରାଂଶ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସାର+ଅଂଶ)—୧ । ପଦାର୍ଥର ଶ୍ରେଷ୍ଠାଂଶ Sārāmsa ବା ମଜ୍ଜା—1. The pith or marrow of any thing. ୨ । ଅର୍ଥ—2. Essence. ୩ । ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ମର୍ମ; କଥାର ମର୍ମ—3. The purport or summary or synopsis of any thing. ଦେ. ବି—ଦରଦାମର ସ୍ଥିରୀକରଣ—Settlement of price after negotiation

ସାରା କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରୂପେ ମୀମାଂସିତ କଥା—Sārā kathā 1 Finally settled word. ୨ । ସାର— সাব কথা सार बात ଯୁକ୍ତ ବିଷୟ—2. Essential thing

ସାରା କରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭୂମି ତଳକୁ ସମାନ କରିବା—Sārā kari debā 1. To level the ground. সাব করে দেওয়া बराबर करदेना (ସାରା କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ঠাণ্ডা করে দেওয়া ୨ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା; ଯବତ କରିବା; ଶାସ୍ତି ठंडा करदेना ଦେବା—2. To punish. [ଉ—ଠକ ଠାପୁଆ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କାଳ । ସାରା କରନ୍ତି ଯେଉଁ ହୁଏ ପ୍ରବଳ—ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।] ୩ । ଉଭୟ মীমাংসা করা କରିବା; ମୀମାଂସା କରିବା; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ବିବାଦ ବା निपटारा करदेना କଥିତ ମତଭେଦକୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାଦ୍ୱାରା ମୀମାଂସା କରିବା—3. To finally settle the difference between two persons by mediation. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାପ୍ତ କରିବା—

4. To finish or complete any work. (ଯଥା—ଏ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସାର କରିଦେଇ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିବ)

ସାର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଶେଷ ମୀମାଂସା କରିବା—1. To finally settle a thing. ୨। ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା
Sārā kaiba
ମୀମଂସାକରା ନିପଟାଦେଇକରନା ବାଧ୍ୟ କରିବା—
ঠাণ্ডাকবা, জব্দকবা ঠণ্ডাকরনা To reduce a person to subjection by punishment.

ସାର୍ ଛିଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କହିଛି ରୂପେ ବା ଠିକ୍ ଭାବରେ ମୀମାଂସିତ ହେବା—To be finally settled.
Sārā chhirdibā
ମୀମংসাহওয়া ନିପଟାରାହୋନା

ସାର୍ ଜୀବନ—ଦେ. ଅ—୧। ଜୀବନ ତମାମ—1. Throughout one's life time. ୨। ଯେତେଦିନ ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚିଥିବ; ଆଜୀବନ—2. As long as a man lives.
Sārājibana
সারাজীবন सारा जीवन

ସାର୍ ଦର—ଦେ. ବି—୧। ଦର ଦର; ବାରମ୍ବାର ଦର—1. Nett price. ୨। ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରୂପେ ମୀମାଂସା କରିଥିବା ଦର—2. Finally settled price or rate of a thing.
Sārā dara
হাবাহারিদব, ঠিকদব हराहारि, ठीकदर
ସାର୍ଦାମ, ସାର୍ଭାଉ, ସାର୍ମୂଲ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ

ସାର ଦିନ—ଦେ. ବି ଓ ଅ—ସମସ୍ତ ଦିବସ; ଦିନ ତମାମ—The whole day; throughout the day, the whole day long. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସାର୍ ରାତି ହୁଏ]
Sārā dina
সারাদিন सारादिन

ସାର୍ ଦୁନିଆ (ସୃଷ୍ଟି)—ଦେ. ବି ଓ ଅ—୧। ସମସ୍ତ ଜଗତ—The whole world. ୨। ସଂସାର ସାରା—2. Throughout the world. ୩। ସର୍ବତ୍ର—3. Everywhere.
Sārā dunia(srushti)
সারাদুনিআ सारादुनिया

ସାରନାଥ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସାରନାଥ; କାଶୀ ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଓ ତହିଁରେ ଥିବା ବୌଦ୍ଧ ମୂର୍ତ୍ତି—Sāranātha (See)
Sāranātha
সারনাথ सारनाथ

ସାର୍ ବତା(ତେ)ଇବା (କହିବା)—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତଥକର ମନର କଥା ବା ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିଦେବା—To speak out plain and unpalatable truths to a man; to speak out one's mind to a person.
Sārā batā(te)ibā (kahibā)
উচিতবলা सारीबातबोलना

ସାର୍ ବନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ବା ହତବୀର୍ଯ୍ୟ ବା ଅସହାୟ କରିବା—To reduce a person to helplessness by punishment; to teach a person a lesson.
Sārā banā(ne)ibā
সারাকবা ঠাণ্ডাকবা ठंडाबनाना

ସାରାର୍ଥ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମୁଖ୍ୟାର୍ଥ; ଭାବାର୍ଥ—The essential meaning or purport.
Sārārtha

ସାରାମ୍ଳ—ସଂ. ବି (ସାର+ଅମ୍ଳ)—କମ୍ଳୀର ଲେମ୍ବୁ—A kind of lemon.
Sārāmla

ସାରାଲ—ଦେ. ବି—ତିଳ; ରାଶି (ଶଢ଼ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Sesamum seed.
Sārāla

ସାରାସାର—ସଂ. ବିଣ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାହାର ଉଭୟପଦ)—ସାର ଓ ଅସାର—Substantial and unsubstantial. ସଂ. ବି—ସାରାଂଶ ଓ ଅସାରାଂଶ—Substantial part and worthless part of any thing.
Sārāsāra

ସାରାସାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଭଲ ମନ୍ଦ ବାଛିବା—To distinguish the good from the bad parts of any thing.
Sārāsāra karibā
সাবাসাবকবা सारासारकरना
(ସାର୍ସାର ବାଛିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାରି(ଧାତୁ)—ସଂ (ସୃ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—ଗତିତ କରିବା—To cause to move.
Sari(root)

ସାରି—ସଂ. ବି (ସାର+ଇ)—୧। ପାଶକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ପଶାର ଗୋଟି—The balls used in the game of dice. ୨। ପଶାଖେଳାଳି (ହେ. ଶ)—2. A player at dice. ୩। ସାରିକା; ମଇନା—3. The myna bird; Gracula Religeosa.
Sāri
সাবি সারিক मैना
[ଦ୍ର—ସାରି ପକ୍ଷୀ ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗଡ଼ଜାତର ପର୍ବତରେ ଥାଆନ୍ତି। ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରି ଆଣି ବିକ୍ରି କରନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କର କଥା ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଶକ୍ତି ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ ପାଳନ୍ତି; ଏମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱରକୁ ଅବିକଳ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି, ଏମନ୍ତ କି, ହସିବା, କାଶିବା ପ୍ରଭୃତି ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି; ଛନ୍ଦ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ପଦମାନ ଶିଖାଇଲେ ଠିକ୍ ସ୍ୱରରେ ତାହା ଗାଇ ପାରନ୍ତି। ପୋଷାସାରିକୁ କୁଟା ଚୂନା, ଦୁଧ ଭାତ, ଗାଛର ଫଳ ଓ ସାମାନ୍ୟ ମାଂସ ଖଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ। ଏମାନେ କଳା ରଙ୍ଗର। କେତେକ ସାରିଙ୍କ ବେକ ଉପରେ ଓ ଥଣ୍ଟ ପାଖରେ ହଳଦିଆ ଚକ୍ର ଥାଏ। ଏମାନଙ୍କୁ ସୁନାକାନିଆ ସାରି ବୋଲାଯାଏ। କେତେକଙ୍କର ଧଳା ଚକ୍ର ଥାଏ; ତାଙ୍କୁ ରୁପାକାନିଆ ବୋଲାଯାଏ। ଏମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁକୁମାର ଜୀବ। ଏମାନେ ବହୁତ ଖାଆନ୍ତି ଓ ବହୁତ ଝାଡ଼ା ଫେରନ୍ତି। ଆମ ଦେଶରେ ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, ଡେଙ୍କୁଣୀ, ଡାହାଣୀ ଆଦିଙ୍କ ନଜର ଏମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ଏମାନଙ୍କୁ ଡାହାଣୀ ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଏମାନେ ମରି ଯାଆନ୍ତି। ଡାହାଣୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲୋକେ ଏହାଙ୍କ ପଞ୍ଜୁରି ଉପରେ ଶର୍ଣ୍ଣି କାଲି ଦେଇଥାନ୍ତି। ସାରିମାନେ ମାଂସ, ପୋକଜୋକ ଖାଆନ୍ତି। ଏଣୁ ଅମାଂସ ପୋଷାସାରିକୁ କେବେକେବେ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଏମାନେ ସୁସ୍ଥ ରହନ୍ତି। ଏମାନେ ସ୍ତ୍ରୀଜାତିୟ।] ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ରେଣୀ ବା ସରଣୀ)—୧। ଧାଡ଼ି; ଶ୍ରେଣୀ; ପଂକ୍ତି—1. Row. ୨। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name given to females. ୩। (ସ୍ତ୍ରୀ) ସାରି ଏଭଳି ପ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ—3. A dearly loved or fondly loved woman.
সাবী सारी

ଝାଡ଼ା ଫେର ପାଣି ସାଇନ୍ତି ନାହିଁ ।) ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା, କଳାହାଣ୍ଡି ଭାଷା) କ୍ରି—ଘଷିବା; ଅଙ୍ଗ ଚିପିବା—To massage; to chafe.

ସାରିଲୋ ଶୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ଗ୍ରାମ୍ୟ ଖେଳ ବିଶେଷ—**Sārilo śuā** A kind of country game. ଉ—ସାରିଲୋ ଶୁଆ । କାହା ହାତରେ ଅଛି ବନ୍ଧନ ଗୁଆ । କହି ଦବୁଟିରେ ବନ୍ଧନ ଗୁଆ । ଏ ଖେଳର ଗୀତ ।]

ସାରିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. (ସାର+ଇଷ୍ଟ)—ସର୍ବସୁନ୍ଦର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—**Sārishṭa** Most beautiful of all.

ସାରି ସାରି—ଦେ· ବିଣ—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ସରି ସରି; ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି; ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ—**Sāri sāri** Arranged in rows. [ଉ—ମନ୍ଦୁନୁ ସାରି ସାରି ଅପ୍‌ସରୀ ଅପସରି । ଗୋଲକ. ଇନ୍ଦ୍ରଲେଖା]

ସାରି ସାରି सारिसारि

ସାରୀ—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସାର+ଈ)—୧ । ସାରିକା (ଦେଖ) 1. Sārika **Sārī** (See) ୨ । ସପୁରା; ଦେଉଳିଆ ସିଜୁ—2. A species of cactus. ୩ । ପାଶକ; ପଶା (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. Die (in the game of dice). ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ସାରିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଅନୁସରଣକାରୀ; ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗମନକାରୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—Following.

ସାରୁ—ଦେ. ବି—(ସଂ· ସାର; ଏଥିରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ସାର ଅଂଶ **Sāru** ଥାଏ ବୋଲି)—କୃଷି ଓ ଅରଣ୍ୟ ଜାତ କନ୍ଦ ଶାକ ବିଶେଷ—Colocacia Antiquorum; Arum Colocacia (Haines) [ଦ୍ର — ଏହା ଜଙ୍ଗଲରେ ଏବଂ ଜଳାଭୂମି କୂଳରେ ଜାତ ହୁଏ, ଏବଂ କୃଷି ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଏହା ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ । ଏହାର ମୂଳ କୋଷ (Bulb) ତରକାରୀ କରାଯାଏ । ଏହାର ମୂଳରୁ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ଡେଙ୍ଗ ବାହାରେ । ଡେଙ୍ଗର ଅଗରେ ପାନ ଆକାରର ପ୍ରାୟ ଗୋଲାକାର ପତ୍ର ହୁଏ । ଏହି ପତ୍ରର ଉଭୟ ବଡ଼ ପାନ ପତ୍ର ଆକାରର ଏବଂ ପତ୍ରର ଉଭୟ ଉପରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ପଦ୍ମପତ୍ର ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପାଣି ପରି ଚଳ ଚଳ ହୁଏ । ମୂଳରୁ ଗୋଟିଏ ଖୋଳପାଯୁକ୍ତ ନାଡ଼ ବାହାରି ସେହି ନାଡଟିରେ ଫୁଲ ଧରେ, କିନ୍ତୁ ଏହାର ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୂଳ କୋଷ ମଞ୍ଜି ରୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ମୂଳରୁ ଅନେକ କନ୍ଦା ବା ପୁଅ ବାହାରେ । ବଡ଼ ମୂଳକୁ ମୁଣ୍ଡା କୁହାଯାଏ । ପତ୍ର ଓ ଡେଙ୍ଗ ଧଳା ଓ ନାଲି ଭେଦରେ ସାରୁ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । କୃଷିଜାତ ସାରୁ ଗଛ ଶୁଖି ଗଲେ ଲୋକେ ଏହି ମୂଳ ଖୋଳି ତହିଁର ମୁଣ୍ଡା ସହିତ ଛୋଟ ପୁଅମାନଙ୍କୁ ମଞ୍ଜି ପାଇଁ ରଖନ୍ତି ଓ ବଡ଼ ପୁଅ ଓ ମୁଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଖାଆନ୍ତି । କେତେକ ପ୍ରକାର ସାରୁର ପତ୍ର ନାନାବର୍ଣ୍ଣରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ ଓ ଲୋକେ ଏହି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଏହାକୁ ବଗିଚାରେ ଲଗାନ୍ତି । ବଚର କନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ନାନା ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ । କଚୁକନ୍ଦର ଆକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗୋଲାକାରଠାରୁ ଦୁଇ ହାତ ଲମ୍ବର ମୁଦ୍‌ଗର ପରି ହୁଏ । ଏହି କନ୍ଦର ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପତଳା ଲୋମଶ ଚୋପା ଥାଏ । ଏହି ଚୋପାକୁ ନ ଛଡ଼ାଇ ଖାଇଲେ ଏହା ଗଲା କରେ । ଏହାର ଭିତରର ଶସ ପିଚ୍ଛିଳ । ଏହା ସିଝି ଗଲେ ଖୁବ୍ ନରମ ହୋଇଯାଏ । ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଏହା ଅନ୍ୟ ପରିବା ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯାଏ । ଏଣୁ ଯେଉଁ ଲୋକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ୍ ମିଳି ମିଶି ପାରେ ତାକୁ ଲୋକେ 'ସାରୁ ପରିବା' ବୋଲି କହନ୍ତି । ସାରୁ କନ୍ଦର ପ୍ରଧାନ ତିନିଗୋଟି ଅଂଶ ଅଛି । ଯଥା—ମୁଣ୍ଡା, ଛୋଟ ଛୋଟ ପୁଅ ଓ ଚାଡ଼ି ବା ଅଗ୍ରଭାଗ (ଯେଉଁ ଲମ୍ବ ଅଂଶରୁ ପତ୍ର ବାହାରେ) । ସାରୁ ଗୁରୁପାକ, ମଳଭେଦକ, ବାୟୁ, ପିତ୍ତ ଓ ଆମ-ବର୍ଦ୍ଧକ । ବଙ୍ଗଦେଶୀୟଲୋକେ ସାରୁ ପତ୍ରର ଡେଙ୍ଗକୁ ସିଝାଇ ତରକାରୀ କରି ଖାଆନ୍ତି ।

କୃଷି, ସ୍ଥାନ ଓ ଋତୁଭେଦରେ ସାରୁର ନାନାପ୍ରକାର ନାମ ଅଛି; ଯଥା · ପାଣି ସାରୁ, ବାଆଳିଆ ସାରୁ, ମାଣ ବା ମହୁଣ ସାରୁ, ଶଙ୍ଖ ସାରୁ, ବଣ ସାରୁ, ତେଲି ବା ତେଲିଆ ସାରୁ, ପେଣ୍ଡୀ ସାରୁ, ଗୁଆଟିଆ ବା ମାଣିକ୍‌ଗନ୍ଧ ବା ଗନ୍ଧଅ ସାରୁ, ମୁକ୍ତାକେଶ ବା ମୁକ୍ତାକେଶ ସାରୁ, ମାକଡ଼ ଗାଣ୍ଠିଆ ବା ମାକଡ଼ ସାରୁ, ମୁଣ୍ଡା ସାରୁ, ନାଡ଼ ସାରୁ, ଝଙ୍କଡ ସାରୁ ଓ ଗାଲୁ ସାରୁ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସାରୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାରୁ କୃଷିଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହକାରୀ—Earning livelihood by raising **Sāruā** Sāru for the market. ବି—ପଣ୍ଡାଅରି ବ୍ରାହ୍ମଣ; ସାରୁ କୃଷିକାରୀ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ—An inferior class of Brāhmaṇas who raise Sāru for the market. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଭାଗୁଆଳି—Shareholder.

कचू चाषी
अरूइ करने वाला

[ଦ୍ର—ସାରୁ ବାରପଲ, ଅଳୁ ବାରପଲ, ବାଲି ବାର ପଲ ଚରଣି ଫଳ । ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ:—

ଶିଶୁମାନେ 'ର ଲ' ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଏକତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ର ସ୍ଥାନରେ ଲ ଓ ଲ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପକାନ୍ତି । ଏହି କୌତୁକ ଦେଖିବା ପାଇଁ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ପଦଟି ଆବୃତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି ଓ ଶିଶୁମାନେ ର ସ୍ଥାନରେ ଲ ଓ ଲ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ-ବିଭ୍ରାଟ କରିବାରୁ କୌତୁକ ଲାଗେ ।]

ସାରୁଆ ପଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ପଣ୍ଡାଅରି ବ୍ରାହ୍ମଣ—**Sāruā paṇḍā** An inferior class of Brāhmaṇas raising kitchen vegetables. [ଦ୍ର—ଅଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଏକ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରୁ ସାରୁଆପଣ୍ଡା ଏକ

ସାରୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସାରୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ }

ଶ୍ରେଣୀର । ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହଭାରତ । ଏମାନେ ପଣ୍ଡା ଶ୍ରେଣୀର । ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଦାନୁଆ ବା ଶାସନୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏମାନଙ୍କର ପଂକ୍ତି ଭୋଜନ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ସାରୁ ନଡ଼ା—ଦେ. ବି—ସାରୁ ଗଛର ପତ୍ରର ଡେଙ୍ଗ—The stalk
Sāru nardā of the leaf of a Sāru plant.
କচুর ডাঁ(ডা)টা अरुईका डंटल

ସାରୁ ନାଡ—ଦେ. ବି—ସାରୁ ଗଛର ଫୁଲର କାଣ୍ଡ—The flower-
Sāru nārda stalk of a Sāru plant.
কচুর ডাঁট अरुइ फुलका डण्ठल

ସାରୁପତ୍ରିଆ—ଦେ. ବି—ସାରୁ ପତ୍ର ପରି ପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର
Sārupatriā ବନ୍ୟଗୁଳ୍ମ—Cleistanthus Patulus.

ସାରୁ ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ହୋଇଥିବା ସାରୁ (ଏହା
Sāru pordā ଖାଇବାକୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ ହୁଏ)—Baked arum.
কচু পোড়া ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମୂଲ୍ୟହୀନ ଓ ଅସାର ବସ୍ତୁ—
पकी अरुइ 2. (figurative) Any valueless and unsubstantial thing. ୩ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ—3. Any insignificant article. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଶା ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସେ କିଛି ଲାଭ ପାଇବ ନାହିଁ, ଏହି ଅର୍ଥରେ ଲୋକେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି କହନ୍ତି 'ସେ ସାରୁ ପୋଡ଼ା ଖାଇବ' ଅର୍ଥାତ୍ କିଛି ପାଇବ ନାହିଁ ।]

ସାରୁ ବାଇଗଣ ଆଳୁ ପରିବା—ଦେ. ବି—ନାନାପ୍ରକାରର ମିଶ୍ରିତ
Sāru bāigaṇa āḷu paribā ପରିବା—Various
কচু বেগুন আলু mixed kitchen vegetables.
अरुई बैगन भतुआ

ସାରୁ ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ସାରୁ ମୂଳର ବଡ଼ ବଡ଼ କନ୍ଦ—Big bulbs
Sāru muṇḍā at the root of Sāru plant.

ସାରୁ ସାରୁ—ଦେ. ଅ—ଗାରୁ ଗାରୁ; ବିରକ୍ତିଭାବ ପ୍ରକାଶ ସୂଚକ ମୁଖ
Sāru sāru ବିକୃତ କରିବା ଓ ଗାଇଁ ଗାଇଁ ହେବା—
গজ.গজ गाउँ गाउँ Frowning and grumbling.

ସାରୂପ ବତ୍ସ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱରୂପବତ୍ସା ଗାଈର ଦୁଗ୍ଧ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
Sārūpa batsa Milk of a cow having a calf of the same colour.

ସାରୂପ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସରୂପ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସରୂପତା; ସମାନ-
Sārūpya ରୂପତା; ତୁଲ୍ୟ ରୂପତା—1. Equality or similarity in form. ୨ । ମୁକ୍ତିବିଶେଷ; ଯେଉଁ ମୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ରୂପ ପରି ସମାନରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ—2. A kind of salvation in which the devotee attains the form of the Deity.

ସାରେ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଏକ ସାରି; ଏକ ସେଟ୍—
Sāre One set of (ornaments).
একসেট एकसेट [ଦ୍ର—ବିଶେଷଣ—ସାରେ ଅଳଙ୍କାର;
জন্যে वास्ते ବିଶେଷ୍ୟ—ଅଳଙ୍କାର ସାରେ)—
ଅ—ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ; ପାଇଁ—For. (କ୍ର—ଯେ
ପ୍ରଶ୍ନ କଲୁ ତୁ ଅମ୍ଭରେ; କହିଲ ଜଗନ୍ନାଥ ସାରେ—
সারে शेषकरताहै ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ଦେ.
କ୍ରି—ସାରିବା କ୍ରିୟାର କର୍ତ୍ତୃପ୍ରବୃତ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ସେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକବଚନ ରୂପ; ସେ ସାରିବା କ୍ରିୟା କରେ—(He) Completes.

ସାରେଙ୍ଗ (ଙ୍ଗ୍) ବିଦେ. ବି (ଫା; ସର୍‌ହଙ୍ଗ୍)—୧ । ସାରଙ୍ଗ;
Sāreṅ(ṅg) ଜାହାଜର ବା ଡଙ୍ଗାର ନାବିକମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—
সারেং 1. The head boatman or captain of a
सरहंग boat. ୨ । ନାବିକ; ନାଉରି—2. Boatswain.
୩ । ନୌକାର ବା ଜାହାଜର ମଙ୍ଗଧରା ବ୍ୟକ୍ତି—
3. Helmsman of a boat.

ସାରେଙ୍ଗୀ ବାଉଁଶ—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁଆ ଲମ୍ବ ଛୋଟ
Sāreṅgī bāuṅsa ବାଉଁଶ—Bamboosa Vulgaris.
বাংশনী বাংশ पतलाबाँस, कवबाँसी

ସାରେଣୀ—ଦେ. ବି—୧ । ଫମ୍ପା କାଇଥରେ ବା ବେଲରେ ଗୋଟି ଥିବା
Sāreṇī ଖେଳନା; ଝୁମୁଣି—1. A kind of toy rattle.
ভেমর घोरणी [ଦ୍ର—ସାଂରଣୀ ଛଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।] ୨ । ବଡ଼ଗିଳେ, গিলা गेलहा ଗିଲ (ଦେଖ)—2. Barda gila) (See.

ସାରେଣୀ ସ୍ରୋତ—ଦେ. ବି—ଜୁଆର ଆସିବା ବେଳେ ନଦୀମୁହାଁଣ
Sāreṇī srota ନିକଟରେ ସମୁଦ୍ରର ଯେଉଁ ସ୍ରୋତ ନଦୀର
সারেণীস্রোত ତଳେ ତଳେ ଉପରକୁ ଯାଇ ଥାଏ (ଏହା ଡଙ୍ଗା ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିପଜ୍ଜନକ)—The under current of flow tide which pushes into the mouth of a river below its surface.

ସାରୋଦକ—ସଂ. ବି—ଅନନ୍ତ ମୂଳର ରସ (ହି. ଶ)—
Sārodaka The juice of Anantamūla creeper.

ସାରୋଦ୍ଧାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସାରର ଗ୍ରହଣ; ସାର-
Sāroddhāra ଉଦ୍ଧାର—1. The extraction of the Sāra. ୨ । ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—
2. The title of a Sanscrit book on medicine.

ସାରୋପ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆରୋପ)—ଆରୋପ
Sāropa ଯୁକ୍ତ—Having imputation.
(ସାରୋପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାରୋପା—ସଂ. ବିଣ (ସାରୋପ+ଆ)—ସାରୋପ ସ୍ତ୍ରୀ—
Sāropā Feminine of Sāropa [illegible]

ଚନ୍ଦ୍ର)—1. The Buddha. ୨ । ଜିନ; ବୌଦ୍ଧ ଯତି (ଶ୍ରମଣକ)—2. A Buddhist recluse.

ସାର୍ବ(ର୍ବ)କାଳିକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବକାଳ+ସମ୍ବନ୍ଧେ ଇକ)—୧ । ସର୍ବ Sārba(rbba)kālika କାଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to all time. ୨। ସର୍ବଦା ମିଳିବା (ବସ୍ତୁ)—2. Always available. ୩ । ଯାହା ସବୁ ଋତୁରେ ମିଳେ; ସର୍ବକାଳୋତ୍ପନ୍ନ—3. Produced in all seasons. ୪ । ସର୍ବକାଳରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ—4. Performable in all seasons.

ସାର୍ବ(ର୍ବ)ଜନିକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବଜନ+ଇକ)—ସର୍ବଜନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sārba(rbba)janika Relating to all people; universal.

ସାର୍ବଜନୀନ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବଜନ+ହିତାର୍ଥେ ଈନ)—୧ । ସମସ୍ତଙ୍କ Sārbajanina ହିତ ପ୍ରୟୋଜ୍ୟ—1. Universal. ୨ । (ସାର୍ବଜନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସାର୍ବଜନୀନ ପ୍ରେମ—2. Universal love. ୩ । ସର୍ବଜନ ହିତକର—3. Beneficial to all. ୪ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ହିତକର—4. Beneficial to the public; of public good. ୫ । ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ—5. Of public utility. ୬ । ସର୍ବଜନବିଦିତ—6. Universally renowned; of wide fame.

ସାର୍ବଜ୍ଞ(ଜ୍ଞ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ସର୍ବଜ୍ଞ+ଭାବେ ଅ; ଯ)—ସର୍ବଜ୍ଞତା; ସର୍ବଜ୍ଞର Sārbajña(jñya) ଭାବ ବା ଅବସ୍ଥା—Omniscience.

ସାର୍ବତ୍ରିକ—ସଂ. ବି (ସର୍ବତ୍ର+ଇକ)—୧ । ସର୍ବବ୍ୟାପୀ—Sārbatrika 1. Pervading everywhere. ୨ । ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରାପ୍ୟ—2. Available everywhere. ୩ । ସର୍ବତ୍ର ଉପଯୋଗୀ—3. Required everywhere; fit for all places

ସାର୍ବଦେଶିକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବ ଦେଶ+ଇକ)—୧ । ସର୍ବ ଦେଶ-Sārbadesika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to all countries. ୨ । ସାର୍ବତ୍ରିକ (ଦେଖ)—2. Sārbatrika (See)

ସାର୍ବଧାତୁକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବଧାତୁ+ଅକ)—ସର୍ବଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sārbadhātuka Relating to all metals.

ସାର୍ବବିଭକ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବବିଭକ୍ତି+କ)—ସର୍ବବିଭକ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Sārbabibhaktika —Relating to all the grammatical cases.

ସାର୍ବବେଦ୍ୟ—ସଂ. ବି. ଅ (ସର୍ବ ବେଦ+ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ ଯ)—ସର୍ବବେଦବିଦ୍ Sārbabedya ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa versed in (ସାର୍ବବୈଦିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) all the Bedas.

ସାର୍ବଭୌତିକ—ସଂ. ବି (ସର୍ବଭୂତ+ଇକ)—ସର୍ବଭୂତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sārbabhautika Relating to all beings.

ସାର୍ବଭୌମ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବଭୂମି+ଅ)—୧ । ସର୍ବଭୂମି-Sārbabhauma ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to all lands. ୨ । ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ; ସର୍ବତ୍ର ବିଦିତ—2. Universally famous. ୩ । ବିଶ୍ବବ୍ୟାପୀ—3. Pervading the universe. ବି—୧ । ସମ୍ରାଟ୍; ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ; ସର୍ବଭୂମୀଶ୍ବର; ନୃପାଗ୍ରଣୀ—1. An emperor; a suzerein. ୨ । (ପୁରା)ଉତ୍ତରଦିଗ୍ଗଜ—2, The name of the mythological elephant guarding the north. [ଦ୍ର—ଏ କୁବେରଙ୍କ ବାହନ । ମେଦିନୀ ପର୍ବତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମର ସରୋବରରେ ଏ ବିଚରଣ କରୁଥିବା କଥାଯୁ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି !] ୩ । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଉପାଧିବିଶେଷ—3. A tiltle of honour given to learned men.

ସାର୍ବଲୌକିକ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ବଲୋକ+ଇକ)—୧ । ସର୍ବଲୋକ-Sārbalaukika ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to all the Lokas. ୨ । ସର୍ବଲୋକ ବିଖ୍ୟାତ—2. Universally famous.

ସାର୍ବି(ର୍ବେ)—ବୈଦେ. (ଇଂ) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସର୍ଭେ—Sārbi(rbe) Survey.

ସାର୍ଷପ—ସଂ. ବିଣ (ସର୍ଷପ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସର୍ଷପସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Sārshapa 1. Relating to mustard. ୨ । ସର୍ଷପଜାତ—2 Produced from mustard. ବି—ସର୍ଷପତୈଳ; ସୋରିଷତେଲ—Mustard oil.

ସାର୍ଷପ ତୈଳ—ସଂ. ବି—ସୋରିଷ ତେଲ—Sārshapa taila Mustard oil.

ସାର୍ଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (ସ=ସହିତ+ଋଷ୍ଟି=ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ)—ମୁକ୍ତିବିଶେଷ; Sārshṭi ଯେଉଁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ ଭକ୍ତ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ପରି ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହୁଏ—A sort of salvation by attaining which the devotee attains Devine Grandeur or beatitude.

ସାର୍ଷ୍ୟ—ଗ୍ରା. ବି—ଋଷି—Sage. [ଦ୍ର - ଦୁର୍ବାସା-ସାର୍ଷ୍ୟ କହି-Sārshya ଋଷି ଆଦି ଋକ୍ତି—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]

ସାଲ୍(ଲ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସାଲ୍)—୧ । ସନ; ଅବ୍ଦ; ବର୍ଷ—Sāl(la) 1. Year. ୨ । ବଙ୍ଗାବ୍ଦ; ଜୁଲୁସାବ୍ଦ; ଅକବର ସାହା ବାଦ୍‌ସାହଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସନ—2. The Indian year calculated according to the orders of Emperor Akbar. ୩ । ଇଂରାଜୀଅବ୍ଦ—3. The English year. [ଦ୍ର—ସନ ଶବ୍ଦ ଦେଖ] ୪ । (ଫା. ଶାଲ୍; ତୁଳ. ସଂ. ଚେଳ) ଘୋଡ଼ି ହେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପଶମୀ ବସ୍ତ୍ର—4. Shawl. ଦେ. ବି—୧ । ବଢ଼େଇଦ୍ବାରା କାଠରେ କଟାଯିବା ଲମ୍ବ ଛିଦ୍ର—1. A long hole cut in a piece of wood. ୨ । ଅନ୍ୟ କାଠ ପଶିବା ପାଇଁ କାଠରେ ଖୋଳାଯିବା ଗଣା—2. Mortise.

ସାଲ୍ଟା—ଦେ॰ ବି—ଜାଲ ବୁଣିବା ପାଇଁ ଏକାଧିକ ଖିଅରେ ଭଙ୍ଗା ବା ବଳା ଯାଇଥିବା ସୂତା—The string made up of several threads by twisting them together. [ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ଏକାଧିକ ଖିଅକୁ ବଳ ସାଲ୍ଟା କାଟନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ସାଲ୍ଟାକୁ ଦୁଇ ଭାଙ୍ଗି କରି ଜାଲ ବୋଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି ।]
Sāl–ṭā
ସୁତୁଳି
ପାଟ

ସାଲ୍‌ସେଟ୍—ଦେ॰ ବି (ନାମ)—ବୋମ୍ବାଇ ରାଜ୍ୟର ଠାନା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଉପବିଭାଗ ଓ ବୋମ୍ବାଇ ସହରର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ—Name of an island and a subdivision of the Thana district of the Bombay presidency; Salsette. [ଦ୍ର—ଏ ଦ୍ୱୀପ ବୋମ୍ବାଇ ନଗର ସହିତ ଗୋଟିଏ ସେତୁଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ଏହାକୁ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ଏହାକୁ ପର୍ତ୍ତୁଗାଲର ସମ୍ରାଟ୍ ତାଙ୍କ ଜାମାତା ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାର୍ଲ୍‌ସଙ୍କୁ ଯୌତୁକ ଦେଲେ । ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନେ ୧୬୬୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏ ଯୌତୁକକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ୧୭୩୯ରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟମାନେ ଶୀଘ୍ର ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍‌ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଏ ଦ୍ୱୀପ ଦଖଲ କଲେ ଓ ୧୭୭୪ରେ ଇଂରାଜମାନେ ଏ ଦ୍ୱୀପକୁ ଅବରୋଧ କରି ଜୟ କଲେ । ପରେ ୧୭୮୨ ସାଲର ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଏହା ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହେଲା । ଏଠାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ହିନ୍ଦୁ ଓ ବୌଦ୍ଧକୀର୍ତ୍ତିର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଅଛି । ଏ ଦ୍ୱୀପରେ ଥିବା ଠାନାନଗରର ଉଚ୍ଚତା ୧୫୩୦ ଫୁଟ୍ । ଏ ପର୍ବତର ଗୁହାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ଅଛି । ଠାନାନଗର ଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ରାଜଧାନୀ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]
Sāl-seṭ

ସାଲ—ବୈଦେ॰ ବି—୧ । ସାଲ୍ (ଦେଖ)—1. Sāl (See) ୨ । ଶାଲ (ଦେଖ)—2. Śāla (See)
Sāla

ସାଲ ଚ୍ଛେଦ୍ ଦେ॰ ବି—ଲମ୍ବ କାଠର ବା ପାନେଲ କବାଟ ଅାଦି (ବୁରୁଧୁ)ର ଛିଦ୍ର (ଜକ)ରେ ଭରତି କରିବା ପାଇଁ ଅଣ୍ଡାକାଠ (ଅଡ଼୍ଆ)ର ଅଗରେ ଯେଉଁ ସରୁ ଅଂଶ ଚଞ୍ଚା ଯାଇ ଛାଞ୍ଚି କରାଯାଏ—Tennon; a thin projection made at the end of piece of wood inserted into the socket or mortise of another piece in a panelled door.

ସାଳ—ସଂ ବି (ସଲ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶାଲ ୪ (ଦେଖ)—1. Śāla 4 (See) ୨ । ଶାଲ ୫ (ଦେଖ)—2. Śāla 5 (See) ୩ । ପାଚେରି; ପ୍ରାକାର; ପ୍ରାଚୀର (ମେଦିନୀ)—3 A wall. ୪ । ବୃକ୍ଷ—4. Tree. ୫ । ଶାଲ ୧ (ଦେଖ)—5. Śāla 1 (See). ୬ । ଝୁଣା; ଝୁଣା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Resin.
Sāḷa

ସାଲ ଅଖର(ରି)—ବୈଦେ॰ ବି (ଫା॰ ସାଲ୍+ଅଖିର୍)—ବର୍ଷର ଶେଷ—The end of a year.
Sāla ākhara(ri)
ସାଲ ଆଖିରି ସାଲ ଆଖରୀ

ସାଳକ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅଳକ)—ଅଳକଦ୍ୱାରା ଅଳଙ୍କୃତ—Adorned with locks of hair (M. W.).
Sāḷaka
(ସାଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଳଂକାର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ+ଅଳଙ୍କାର)—ଅଳଙ୍କୃତ—Ornamented; decorated.
Sāḷaṁkāra
(ସାଳଙ୍କାରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାଳଂକାର ରୀତି—ସଂ. ବି—୧ । ରୀତି ୧୨ (ଦେଖ)—Rīti 12 (See) [ଦ୍ର—ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦଗୁଡ଼ିକ ସାଳଙ୍କାର ରୀତିର ଉଦାହରଣ ଅଟେ । ଯଥା—
Sāḷaṁkāra rīti

ଶ୍ରବଣେ ଦୋଳଇ କୁଣ୍ଡଳ, ଦୋଳେ ଗାଲ ଅଳକ,
ଲାବଣ୍ୟ ଦର୍ପଣ ପରାୟେ ଝଳେ ଗଣ୍ଡ ଫଳକ ।
ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ଲଲାଟେ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ରମଇ ଅଶି,
କୁହୁଇ ସିନ୍ଦୂର, ରହୁଛି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ହୃଦୟେ ଲାଗି ।
ଦଶନ ଅଂଶୁକ ମିଶଇ ନାଶାପଣି-ଅଂଶୁକେ,
ମୃଗମଦ ବିନ୍ଦୁ ସୁନ୍ଦର ଶୋଭେ ଗୁରୁଚିବୁକେ—
ରାଧାନାଥ॰ ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।]

ସାଲଗମ—ଦେ॰ବି (ଏଥିର ମୂଳ ଶାଳଗ୍ରାମପଥର ଗୋଲ ଥିବାରୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଗୋଲ ମୂଳା—Turnip; Brassica Napa; Brassica Compestrus. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗୋଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦେଶରେ ଶୀତ ଋତୁରେ ଏହାର ଚାଷ ହୁଏ ।]
Sālagama
ସାଲଗମ ସଲଗମ

ସାଳଙ୍ଗ(ଗ)—ସଂ.ବି (ସଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅଙ୍ଗ;ଅଗ)—ରାଗର ପ୍ରକାର ଭେଦ—A class of musical tune in Hindu music. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ରାଗ ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ରାଗର ଆଭାସଯୁକ୍ତ ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ]
Sāḷaṅga(ga)

ସାଲତମାମି—ବୈଦେ॰ ବି(ଫା)—୧। କୌଣସି ସନର ବା ବର୍ଷର ଶେଷ ହିସାବ ବା ବିବରଣ—1. Annual accounts, returns and statements.
Sālatamāmi
ସାଲତମାମି ସାଲତମାମୀ
[ଉ—ଗଲା ଅଙ୍କ ପାଞ୍ଜିଅ ଯେ ସାଲ ତମାମି ଦାଖଲ କରିଥିଲ × × × × ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ] ୨ । ସନର ଶେଷ—2. The end of a year.

ସାଳତି—ସଂ. ବି—(ସାଳ+ତି)—ଶାଳତି (ଦେଖ)—Śāḷati (See)
Sāḷati

ସାଲ ଦୋସାଲ(ଲା)—ବୈଦେ॰ ବି (ଫା) (ସହରର ଶବ୍ଦ)—୧ । ସାଲ ଓ ଦୋସାଲ—1. A single shawl and a double shawl. ୨ । ବହୁମୂଲ୍ୟ ଶୀତବସ୍ତ୍ର—2. Rich winter clothing or wrapper.
Sāla dosāla(lā)
ସାଲଦୋସାଲ ସାଲଦୋ(ଦු)ସାଲା

ସାଲ ଧୁ(ଧୋ)ଲ(ଲେ)ଇ—ବୈଦେ ବି(ଫା)—ମଇଳା ହୋଇଥିବା ସାଲକୁ
Sāla dhu(dho)lā(le)i ପରିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ସାବୁନ ଆଦି
সালধুলাই **सालकीधुलाइ** ଦେଇ ଧୋଇବା—Washing of a shawl for cleansing it of dirt.

ସାଲନ—ବୈଦେ. ବି—୧। (ଅ) ଖାଦ୍ୟାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଜୀବମାଂସ
Sālan 1. Animal meat used for food. ୨।
সালন্ **सालन** (ଇଂ; ଫ୍ରେଞ୍ଚ-ଶାଲେଁ Chalo . Sur Marne—ଫ୍ରାନ୍ସର ଏକ ନଗରର ନାମ; ଏହା ପ୍ରଥମେ ଉକ୍ତ ନଗରରେ ବୁଣା ଯାଉ ଥିବାରୁ) - କୋଟ୍ ଭଳେ ଦିଆଯିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ପତଳା ପଶମି କନା—2. Shalloon; a light kind of woolen stuff for coat-lining.

ସାଲନ—ସଂ. ବି —(ସାଲ+ନ)—ସର୍ଜ୍ଜରସ; ଝୁଣା—
Sālana Resin.

ସାଲ ନିର୍ଯାସ—ସଂ. ବି—ସର୍ଜରସ; ଝୁଣା—
Sāla nirjāsa Resin.

ସାଲନ୍ଦୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଭଦ୍ରକର ନିକଟ-
Sālandī ବାହୁଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ନଦୀ—Name of a small river passing by the town of Bhadrak in Balasore. [ବି—ଏ ନଦୀ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମେଘାସନ ପର୍ବତରୁ ବାହାରି ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ବୈତରଣୀ ନଦୀରେ ମିଶି ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ବାଲେଶ୍ୱରର କାଳୁପୁର ଠାରେ ଏ ନଦୀର ଶଯ୍ୟା ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଓ ଏ ଶଯ୍ୟାର ନାମ ସୀତାକୁଣ୍ଡ । ଭଦ୍ରକ ନିକଟରେ ଏହାର କୂଳ କୂଳର ମୃତ୍ତିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ବର ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେଥିରେ ପ୍ରଚୁର ପରିବା ଶସ୍ୟ ହୁଏ । ଅନନ୍ତ ମହାଦେବ; ଭଦ୍ରକାଳୀ ଓ ଦଧା ନାମକ ଗ୍ରାମର ନାୟିକା ଦେବୀ ସାଲନ୍ଦୀ କୂଳର ପ୍ରଧାନ ଦେବତା । ସାଲନ୍ଦୀ ଓ ବୈତରଣୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଅର୍ଦ୍ଧେନ୍ଦୁ ମଣି ବା ଅରଡ଼େଶ୍ୱର ନାମକ ମହାଦେବ ବିରାଜିତ । ଏ ନଦୀ ଉପରେ ଭଦ୍ରକ ନଗରୀ ଅବସ୍ଥିତ । ଭଦ୍ରକ ଷ୍ଟେସନ୍ ଠାରୁ ଭଦ୍ରକ ସହରକୁ ଯିବାବେଳେ ଏହା ଉପରେ ନିର୍ମିତ ସୁଦୃଢ଼ ପୋଲ ଉପରେ ମଟର ପ୍ରଭୃତି ଯାତାୟାତ କରେ ।

ସାଲପ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସାଲୁପ୍ (ଦେଖ)—
Sālap Sālup (See)

ସାଲପଣୀ(ଣ୍ଣୀ)—ଦେ. ବି—(ସଂ.ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ)—ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)
Sālapaṇi(ṇi) Sālaparṇṇi (See)
সালপাণি **सालपर्णी**

ସାଲପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—
Sālaparṇṇi Sālaparṇṇi (See)

ସାଲପା—ଦେ. ବି—ସର୍ଡ଼ପ (ଦେଖ)—
Sālapā Sarḍapa (See)

ସାଲ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ସ୍ଥଳପଦ୍ମ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sāla pushpa Hibiscus Mutabilis.

ସାଲ ବରସାଲ—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—୧। ସନବରସନ; ପ୍ରତିସନ—
Sāla barasāla 1. Every year. ୨। ଯଥାକ୍ରମେ
ফিসাল **सालसाल** ପ୍ରତିବର୍ଷ—2. Year after year.

ସାଲ(ଲ)ବାହନ—ସଂ. ବି—ଶାଲବାହନ ରଜା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sāla(li)bāhana King Sālibāhana (M. W)

ସାଲ ବିନ୍ଧ—ଦେ. ବି (ଖାତିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶବ୍ଦବିଶେଷ)—
Sāla bindha ଦରଜାର ସହିତ ଯୋଡ଼ାଯିବା କାଠ ଖଣ୍ଡ
সালছাঁদা **सालछेद** ମାନଙ୍କରୁ ଗୋଟିଏ କାଠ (ଅନ୍ତୁଆ)ର ଅଗରେ ତିଆରି ହେବା ସରୁ ଅଂଶ (ସାଲ) ଓ ଅନ୍ୟ କାଠ(ବୁରୁଧୁ)ର ଅଗରେ କଟା ହେବା କଣା (ବିନ୍ଧ)—Tennon and mortise.

ସାଲବେଗ—ଦେ. ବି, (ନାମ)—ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଓଡ଼ିଆ କବି ବିଶେଷ
Sālabega —Name of a Mahomedan poet of the 17th century who was converted into Baishnabism after-wards and wrote many Oriya poems. [ବି—ଏ ମୁସଲମାନ୍ ଥିଲେ । ପରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପ୍ରେମଗର୍ଭକ ସଙ୍ଗୀତ ବଡ଼ ସରସ ଓ ମଧୁର । (ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ।) ସାଲବେଗ ପୁରୀ ସହରର ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ପାଖରେ ଯେଉଁଠାରେ ବସି ଭଜନସାଧନ କରୁଥିଲେ ସେଠାରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାୟବାହାଦୁର ଭୁୟାଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଖଣ୍ଡେ ମଣ୍ଡପ ତୋଳାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି ।]

ସାଲ ବେଷ୍ଟ—ସଂ ବି—ଧୂନା; ଝୁଣା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sāla beshṭa Resin.

ସାଲ ବୋଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସାଲ୍‌ଭର୍)—ଫନ୍ଦ ନ ଥିବା ରେକାବି.
Sāla boṭ সাল বোট্ **सालबट** A salver.

ସାଲ ଭଞ୍ଜି(ଞ୍ଜୀ)—ସଂ. ବି—ଶାଲଭଞ୍ଜି (ଦେଖ)
Sāla bhañji(ñji) Sāla bhañji (See)

ସାଲମ୍ ମିଛି(ଶି)ରି—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସାଲବ ମିଶର; ସଂ. ସାଲମ
Sālam michhi(śi)ri କନ୍ଦ)—ସାଲମ କନ୍ଦ; ଔଷଧ ମିଶ୍ର-
[ସାଲମ ମିଛ୍ରି(ଶ୍ରି)—ଅପଭ୍ରଂଶ] ଉଷ୍ଣ ଶାକ କନ୍ଦ ବିଶେଷ; ବସ୍ତାବ
সালম মিছিরি **सालम मिश्री** ବର୍ଗର ଶାକର କନ୍ଦ—A medicinal root; Orchis Mascula; Eulophia Compestres. [ସଂ. ନାମ—ସାଲମ କନ୍ଦ, ସୁଧାମୂଳୀ, ଅମୃତୋତ୍ଥା, ବୀରକନ୍ଦା] [ବି—ଏହି କ୍ଷୁପ ପାରସ୍ୟ ଓ ଅଫଗାନ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ଏହା ଔଷଧ ମିଷ୍ଟ ଓ ରସାୟନ । ଏହା ପିଆଜ ଜାତୀୟ କ୍ଷୁପ; ଉଚ୍ଚରେ ଦେଢ଼ ଫୁଟ୍ ବଢ଼େ । ଏଥିର ପାଞ୍ଚ ପିଆଜ ପତ୍ର ପତ୍ର ଓ ମୂଳରୁ ଗୋଟିଏ କାଣ୍ଡ ବାହାରି କାଣ୍ଡର

ଅଗରେ ଫୁଲ ଫେଣ୍ଟା ହୋଇ ଫୁଟେ । ଏଥିର ମୂଳ (କନ୍ଦ) ଚେପଟା, ଧଳା ଓ ବଳଦଥା । ଏଥିର ଗନ୍ଧ ରେତଃର ଗନ୍ଧ ପରି । ଏହା ଖାଇବାକୁ ନାହୁଆ ଲାଗେ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସାଲମ କନ୍ଦ ମଧୁର ଉଷ୍ଣ ରସ, ପୁଷ୍ଟିକର, ଶୁକ୍ରାଦ ଧାତୁବର୍ଦ୍ଧକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁପାକ, ପିତ୍ତ, ମେହ ଓ ରକ୍ତ ବିକାରର ଉପକାରକ ।

ଏକ ପ୍ରକାର କନ୍ଦକୁ ଜାତୀୟ ସାଲମ ମିଶ୍ରି ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଜନ୍ମେ ।]

ସାଲମା—ଦେ. ବି—ବରକୋଳ ପରି ଏକପ୍ରକାର ଫଳ—
Sālamā A kind of berry.
ପ୍ରାଦେ· (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଅମ୍ବଡ଼ା—Hog plum.

ସାଲର୍ ଜଙ୍ଗ୍—ଦେ. ବି—ସର୍ ସାଲର୍ ଜଙ୍ଗ; ନେପାଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ
Sālar jaṅg ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—The late
সালর্‌ জঙ্গ্‌ celebrated minister of the Nepal
सालर जङ्ग State.

ସାଲ ରସ—ସଂ. ବି—ଧୂନା (ହ୍ରି. ଶ)—
Sāḷa rasa Resin.

ସାଲଶ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ· ବି—ସାଲିଶ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sālaś (etc) Sāliś etc. (See)

ସାଲଶି—ବୈଦେ, ବିଣ ଓ ବି (ଆ)—ସାଲିଶି (ଦେଖ)
Sālaśi Sāliśi (See)

ସାଲ ଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ପ୍ରାଚୀରାଗ୍ର—
Sāḷa śruṅga The top of a compound-wall.

ସାଲସା—ବୈଦେ. ବି (ପର୍ତ୍ତୁ. ସାଲ୍‌ସା; ଇଂ. ସାର୍‌ସା)—
Sālasā ରକ୍ତ ଶୋଧକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଔଷଧ ବିଶେଷ—
সালসা सालसा Sarsaparilla.

ସାଳା—ସଂ. ବି (ସାଳ=ପ୍ରାକାର ଅର୍ଥ ଧରିବେ, ଏହି ଅର୍ଥରେ+ଅ+
Sāḷā ଆ; ଶବ୍ଦକୋଷ)—ଶାଳା; ଗୃହ (ଭରତ)—
(ଶାଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) House.

ସାଲ—ସଂ· ବି—ସାଳା (ଦେଖ)
Sālā Sāḷā (See)
ଦେ. ବିଣ—ସାଲିଆ (ଦେଖ)—Sāliā (See)
ପ୍ରାଦେ· (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସାହାଲ (ଦେଖ)
Sāhālā (See)

ସାଳାକରୀ—ସଂ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜିତା ନାରୀ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)-
Sāḷākari A woman vanquished in battle.

ସାଳା(ଲା) ତୁରୀୟ—ସଂ· ବି—ପାଣିନି ମୁନି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sāḷā(lā)turiya The great Sanscrit grammarian Pāṇini.

ସାଲଦ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ·ସାଲଡ୍)—ସଲୋଜ (ଦେଖ)
Sālāda Saloja (See)

ସାଲନା—ବୈଦେ· ବିଣ (ଫା. ସାଲନା)—ବାର୍ଷିକ—
Sālanā সালানা सालाना Annual.

ବି—ବାର୍ଷିକ ଦେୟ—Annual grant or due.

ସାଳା(ଲା)ବୃକ—ସଂ. ବି—୧ । କୁକୁର—1. Dog. ୨ । ମେଣ୍ଢା
Sāḷā(lā)bṛuka (ହ୍ରି. ଶ)—2. Ram; sheep. ୩ ।
(ଶାଳା ବୃକ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୋକଶିଆଳ (ହ୍ରି. ଶ)—3. Fox.
୪ । ଶୃଗାଳ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. Jackal.

ସାଲର—ସଂ. ବି (ସାଲ+ସ୍ର ଧାତୁ+ଅଚ୍, ଅ)—ଦ୍ରବ୍ୟ ରକ୍ଷଣାର୍ଥେ
Sāḷara ଭିତ୍ତିସ୍ଥ ଗଳକ; କାନ୍ଥରେ ମରା ଯାଇଥିବା କାଠି (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ନାଗଦନ୍ତକ—Peg driven into a wall for putting or hanging articles.

ସାଲି—ଦେ. ବି (ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ ମୁନିଆଁ ଓ ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ
Sāli ଲହୁରୁଣୀ ଧାର ପରି ଚେପ୍ଟା ହୋଇଥିବା ଲୁହା ତାରର ହତିଆର ବିଶେଷ—An iron instrument used by goldsmith having one end sharp-pointed and the other end with flattened edge.

ସାଲିଆ—ତଦ. ବିଣ (ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ
Sāliā ହୁଏ)—୧ । ବର୍ଷୀୟ; ସାଲ ବା ସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
সালের 1. Relating to year. ୨ । (ଏତେ) ବର୍ଷ ବୟସ୍କ
सालका 2. Aged so many years. (ଯଥା—ତିନି ସାଲିଆ ବାଛୁରି ।) ୩ । ଏତେ ବର୍ଷ ସକାଶେ କରାଯାଇ ଥିବା—3. Done for a period of so many years. (ଯଥା—ଦଶ ସାଲିଆ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ।) ୪ ।
পেড়ে ଧଡ଼ଦାର—4. (cloth) Having fringe or
कोरदार border. (ଯଥା—ପାଟ ସାଲିଆ ଧୋତି ।)

ସାଲିଆନା—ବୈଦେ,ବିଣ (ଫା·ସାଲିନା)—ବାର୍ଷିକ—Annual. ବି—
Sāliānā ୧। ବାର୍ଷିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେୟ ବା ପ୍ରାପ୍ୟ—1. Annual
সালিআনা due or payment. ୨ । ବାର୍ଷିକ ବୃତ୍ତି—
सालिआना 2. Annual grant; annuity.

ସାଲିଆନା ଖଜଣା—ଦେ. ବି—ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଖଜଣା—
Sāliānā khajaṇā Fixed annual rent.
সালিআনা খাজনা सालाना खजाना

ସାଲିଆନା ଖଞ୍ଜା—ଦେ. ବି—ଖଇରାତ ବା ଦେବସେବା ପାଇଁ
Sāliānā khañjā ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ବାର୍ଷିକ ଦେୟ ଧନ—
সালিআনা বরাদ্দ Amount fixed to be paid annually
सालाना बन्धा for some religious or charitable purpose.

ସାଲିଆନାଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ଯେ ବାର୍ଷିକବୃତ୍ତି ଭୋଗ
Sāliānādār କରୁଥାଏ—One who enjoys an
সালিআনাদার सालियानादार annuity.

ସାଲଉଟ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଉପରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
Sāluṭ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାଲାଗି କରଣୀ ଅଭିବାଦନ—Salute
(ସାଲ୍ୟୁଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (of an inferior to a
স্যালুট সैलूट superior.)

ସାଲବାହନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଶାଲବାହନ ଇତ୍ୟାଦି
Sālibāhana (etc) (ଦେଖ)—Sālibāhana etc. (See)

ସାଲମକନ୍ଦ—ସଂ. ବି—ସାଲମ୍ ମିଛରି (ଦେଖ)
Sālimakanda Sālam michhiri. (See)

ସାଲିଶ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସାଲିସ୍)—୧ । ବିବାଦରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ—
Sālis 1. An umpire. ୨ । ଯେ ଅଚେଞ୍ଚିରେ ବିବାଦ
ସାଲିଶ୍ ମୀମାଂସା କରିବା ପାଇଁ ଉଭୟପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭଲଲୋକ
सालस ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ—2. Arbitrator appointed by parties to a dispute.

ସାଲିଶ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇ ବିପକ୍ଷଦଳ କଳି କଳି ମଧ୍ୟରେ
Sālis karibā ଭଲଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିବାଦ ମୀମାଂସା କରାଇବା—
সালিশ করা 1. To have a dispute between two
सुलह rival parties settled through an umpire.
୨ । ବିବାଦରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥତା କରିବା—2. To arbitrate in a dispute.

ସାଲିଶ୍ ନାମା—ବୈଦେ. ବି (ଜଡ଼ବାଚୀ) (ଅ)—୧ । ଅଚେଞ୍ଚିରେ
Sālis nāmā ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୀମାଂସା ହେବା ବିବାଦର ଉଭୟ
সালিশনামা ପକ୍ଷଙ୍କ ସ୍ୱୀକୃତ ସର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଦଲିଲରେ
सुलहनामा ଲେଖାଯାଏ—1. A document signed by both parties and containing the terms of an arbitration. ୨ । ସାଲିଶ୍ ଫଇସଲା (ଦେଖ)—2. Sālis ph isalā. (See)

ସାଲିଶ୍ ଫଇ(ଏ)ସଲା—ବୈଦେ. ବି (ଜଡ଼ବାଚୀ) (ଅ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥମାନଙ୍କର
Sālis phai(e)salā ବିବାଦ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିଷୟକ ରାୟ—Judge-
সালিশ ফয়সলা ment or decree drawn up by the
सालसी फैसला arbitrators; arbitrators' award.

ସାଲିଶାନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ; ବହୁବଚନ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥମାନେ—
Sālisān সালিশান্ सालसान (Plural) Arbitrators.

ସାଲିଶି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ)—ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିବାଦ ମୀମାଂସା
Sālisi ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Referring to arbitration; relat-
সালিশি सालसी ing to arbitration. ବି- ୧ । ମଧ୍ୟସ୍ଥତା—
সালিশি सालसीपन 1. Arbitration. ୨ । ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
সালিশি ବିବାଦ ମୀମାଂସା—2. Decision by arbitra-
पंचायत tors. ୩ । ସାଲିଶ୍; ମଧ୍ୟସ୍ଥ—3. Arbitrator.

ସାଲୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶାଲୁ = କଷାୟ ଦ୍ରବ୍ୟ)—ଏକ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ
Sālu ପତଳା ସୂତାର କନା; ପତଳା ରଙ୍ଗୀନସୂତାର କନା—
সালু A thin coloured stuff of cotton thread;
सालु shalli. [ଦ୍ର—ଏହା ନାଲି, କଳା, ନେଳି, ହଳଦିଆ ଆଦି ନାନା ରଙ୍ଗର ହୁଏ ।]

ସାଲୁକ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—(ସଂ. ଶାଲୁକ)—କଇଁ ଗଛର
Sāluka ମୂଳରେ ଥିବା ପିଣ୍ଡ; କୁମୁଦକନ୍ଦ—The root-bulb of the water lily. [ଦ୍ର—ଏହା ଭିତରେ ଥିବା ବୀଜକୁ ଗରିବ ଲୋକେ ରାନ୍ଧି ଲିଅକରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ସାଲୁକୁଡ଼ା ପୋକ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଲଙ୍ଗୁଡ଼ା ପୋକ (ଦେଖ)
Sālukurdā poka Lāngurdā poka. (See)

ସାଲୁନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ରେଳରେ ବା ଜାହାଜରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଓ
Sālun ଉତ୍ତମ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ସଙ୍କେତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ
সেলুন্ सैलून କୋଠରି ବା କାମରା—Sāloon.

ସାଲୁପ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ; ଶାଲପ୍; ସ୍ଲୁପ୍)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାହାଜ—
Sālup 1. Small ship; shallop. ୨ । ସ୍ଲୁପ୍—
সালুপ্ सालुप 2. Sloop ୩ । ଡଙ୍ଗା; ନୌକା—3. Boat.

ସାଲୁବାଲୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସାଲୁସାଲୁ (ଦେଖ)—1. Sālusālu.
Sālubālu (See) ୨ । ବସ୍ତୁମାନ ଇତସ୍ତତଃ ଓ ଜଦର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ
কিল্ বিল ରଖାଯାଇଥିବା ପ୍ରକାର—2. Absence of
खदखद arrangement, elegance and method in anything. ୩ । ଅପରିଷ୍କୃତ ଓ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ—
3. Dirty. ୪ । ଅପରିଷ୍କାରଯୁକ୍ତ—4. Uncleansed.
୫ । ଗୋଳମାଳିଆ, ଅଭୁଆ—5. Confused. ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବି—ସଲବଲ (ଦେଖ)—Salabala. (See)

ସାଲୁର୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବିଶାଖାପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ଓଡ଼ିଆ
Sālur ରାଜ୍ୟ—Name of an Oriya estate in Vizag district. [ଦ୍ର—କଳାହାଣ୍ଡି ଓ ଛତିଶଗଡ଼ ମଝିରେ ଥିବା ଗିରିଖଣ୍ଡର ନାମ ମଧ୍ୟ ସାଲୁର୍; ଏଥିର ଅନ୍ୟ ନାମ ସୌଂସ୍ମା । ବୋବିଲଠାରୁ ସାଲୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି. ଏନ୍ ଆର୍ ର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ରେଳ ଅଛି ଓ ସାଲୁର୍ ଠାରୁ ଜୟପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭୫ ମାଇଲ ଚାକିଆ ରାସ୍ତାରେ ଗାଡ଼ି, ମଟର ଆଦି ଚଳେ । ଏଠାରେ ଜଣେ ରାଜା ଅଛନ୍ତି । ଏହାପୂର୍ବେ ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଅଧୀନ ଥିଲା ।]

ସାଲୁର(ରୁ)ବାଲୁର୍(ରୁ)—ଦେ. ଅ—୧ । ସାଲୁ ସାଲୁ (ଦେଖ)
Sālur ru)bālur(ru) 1. Sālu sālu (See)
୨ । ସାଲୁବାଲୁ (ଦେଖ)—2. Sālubālu (See)

ସାଲୁସାଲୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବ (ଯଥା, ପୋକ) ଅଳ୍ପ
Sālu sālu ସ୍ଥାନରେ ଇତସ୍ତତଃ ହେବା—
কিলবিল खदखद 1. Too many tiny animals (e.g. insects) moving to and fro in a narrow space. (ଯଥା—ଅମ ଅଧୁକର ଓହଳାରେ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଲାଗୁଛି ସାଲୁ ସାଲୁ ହେଉଅଛନ୍ତି ।) ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ—2. Abounding in excessive number. (ଯଥା—ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣୀ ସାଲୁ ସାଲୁ ହେଉଅଛନ୍ତି ।) ୩ । ଅସଂଖ୍ୟ ପୋକ ଯୋଜ ଆଦରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ—
3. Abounding in myriads of insects.

ସାଲୁ ସାଲୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତହେବା
Sālu sālu hebā To abound in myriads.
কিলবিল করা खदखद होना

ସାଲୁର ସଂ. ବ—ମଣ୍ଡୁକ; ଭେକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sālūra Frog.
(ଶାଲୁର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଲେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଅସନ ଗଛ—Buchanonia
Sāle Latifolia (a timber tre e).
ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗୀରପାଟଣା) ବ—ବନ୍ୟ କୋମଳ କାଷ୍ଠ-ବିଶେଷ—Name of a softwood timber tree. [ଦ୍ର—ଏହା ହଳଅଗିଲାର କାଠି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ।]

ସାଲେମ୍ ମିଛି(ଶି)ରି—ବୈଦେ. ବ (ଆ) —ସାଲମ୍‌ମିଛିରି (ଦେଖ)
Salem-michhi(śi)ri Sālam-michhiri (See)
(ସାଲେମ୍‌ମିଶ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଲେୟ(ୟା)— ସଂ. ବ (ସାଲ+ଏୟ)—ଶାଲେୟ (ଦେଖ)
Sāleya(yā) Śāleya (See)
(ଶାଲେୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଲୋକ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସ+ଲୋକ=ଭୁବନ+ଯ)—ମୁକ୍ତିବିଶେଷ; ଯେଉଁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କଲେ ଭକ୍ତ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହିତ ଏକଲୋକରେ ବାସ କରେ—A kind of salvation or beatitude in which the devotee resides in the same world with the Deity.
Sālokya
[ସାଲୋକ୍ୟତା—ଅନ୍ୟରୂପ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)]

ସାଲ୍ଟ—ବୈଦେ (ଇଂ) ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଲବଣ; ଲୁଣ—
Sālt Salt.

ସାଲ୍ଟି—ଦେ. ବ—ସୂତା ଓ ରେଶମରେ ବୁଣା ଏକପ୍ରକାର କନା—
Sālti A cloth woven with silk and
সালটি छालटि cotton threads.

ସାଲ୍ୱ—ସଂ. ବ (ନାମ)—(ସାଲ+ବ)—୧ । ମହାଭାରତର ଭୀଷ୍ମପର୍ବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦେଶବିଶେଷ—
Sālwa
(ଶାଲ୍ୱ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Name of an ancient kingdom.
୨। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ଜଣେ ରାଜା (ମହାଭାରତ ଭୀଷ୍ମପର୍ବ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Name of a king killed by Bishṇu. ବିଣ—ସାଲ୍ୱ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Sālwa country.

ସାଲ୍ୱ ନିସୂଦନ - ସଂ.ବ (ସାଲ୍ୱ ନୃପତିର ହନ୍ତା)—ବିଷ୍ଣୁ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sālwa nisūdana Bishṇu, the slayer of the king Salwa.
(ସାଲ୍ୱହା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାଲ୍ୱିକ—ସଂ. ବ (ସାଲ୍ୱ=ଦେଶ+ଇକ)—ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ବଣି ଚଢ଼େଇ; ଶାରୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Sālwika The myna bird.
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଶକମକ୍ଷି, ହୃଦ୍‌ଚୂଡ଼, ଚୁଥଲକ୍ତ)

ସାଲ୍ୱେୟ—ସଂ. ବିଣ (ସାଲ୍ୱ+ଏୟ)—୧ । ସାଲ୍ୱଦେଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sālweya 1. Relating to the Sālwa country. ୨। ସାଲ୍ୱଦେଶବାସୀ—Residing in the Sālwa country.

ସାଶ(ଶି)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । କବାଟର ବା ଝରକାର କାଚର ଫଳକ—1. A pane of glass in a door or window; sash. ୨ । କାଚଫଳକ ଲଗା କବାଟ ବା ଝରକା—2. A door or window set with glass panes. ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ୱାସ)—(ଦେଖ)—Śwāsa (See)
Sāś(śi)
সার্সি
शीशा
সার্সি
शीशाका कीवाड़
শ্বাস साँस

ସାଶ୍ ମଲ୍(ଲ)—ଦେ. ବ (ଫ. ସାହସ ମଲ୍ଲ)—୧ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—1. A family title of Śūdras. ୨ । ସାହସୀ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—2. A title given by Rājās to a brave soldier.
Sās-mal(la)
[ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ଶୂଦ୍ର ଜାତିଙ୍କ ଉପାଧି 'ସାମଲ'—ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ।]

ସାଶ୍ୱକ—ସ. ବ—କମ୍ବଳ (ହାରାବଳୀ)—
Sāśwaka Blanket.

ସାଶ୍ରୟ—ସ ବିଣ (ସ+ଆଶ୍ରୟ)—୧। ଆଶ୍ରୟଯୁକ୍ତ—1. Sheltered.
Sāśraya ୨ । ଅଧାର ସମନ୍ୱିତ—2. Having a support or receptacle.

ସାଶ୍ରୟାଣ୍ଡକ—ସଂ. ବ—କୋଷ୍ଟୀ; ଝିଟିପିଟି (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sāśrayandaka House-lizard.

ସାଶ୍ରୁ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅଶ୍ରୁ)—ଅଶ୍ରୁଯୁକ୍ତ—
Sāśru Tearful.

ସାଶ୍ରୁଧୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ+ଅଶ୍ରୁ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଇ)—ଶ୍ୱଶ୍ରୂ; ଶାଶୁ (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Mother-in-law.
Sāśrudhī

ସାଶ୍ରୁ ନୟନ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ର—
Sāśru nayana Tearful eye.
(ଶାଶ୍ରୁ ନେତ୍ର, ଶାଶ୍ରୁ ଲୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—With eyes full of tears.
(ସାଶ୍ରୁ ନୟନା, ସାଶ୍ରୁ ନେତ୍ରା, ସାଶ୍ରୁ ଲୋଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ)

ସାଷ୍ଟମ—ଦେ. ବିଣ ଓ ବ—ସାଷ୍ଟାମ (ଦେଖ)
Sāshtama Sāshtāma (See)
সচেতন (ଉ—ତୁଇ ଜଣ ସାଷ୍ଟମ ହୋଇ ଅଣ୍ଡେ ଏ କମଳରେ ବସି
सचेत ଗଲେ । ଫକୀରମୋହନ. ଉଲ୍ଲସିତ ।)

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ—ସଂ. ବିଣ (ସ+ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ)—୧ । ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଯୁକ୍ତ—
Sāshtānga 1. Comprising the eight limbs.
[ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଭଳେ ଆଠ ଦେଖ; ମୁଣ୍ଡ, ହାତ, ଗୋଡ଼, ହୃଦୟ, ଆଖି, ଜଙ୍ଘ, ବଚନ ଓ ମନ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ ଲୋଟି; ମତାନ୍ତରରେ ମୁଣ୍ଡ, ଛାତି, ୨ ହାତ, ୨ ଅଣ୍ଟୁ ଓ ୨ ପାଦାଗ୍ରକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାମ କରାଯାଏ ତାକୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କହନ୍ତି—[illegible]] ୨। [illegible] ଦେହର ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଭୂମିରେ ଲଗେ—2. In which eight limbs [illegible] touch the

ground. କ୍ରି. ବଣ (ସଂ. ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗମ୍)—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ—With the eight limbs of the body touching the ground.

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଦଣ୍ଡବତ—ଦେ. ବ—ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ (ଦେଖ)
Sāshṭāṅga daṇḍabata Sāshṭāṅga praṇāma
সাষ্টাঙ্গ দণ্ডবত साष्टाङ्ग दण्डवत (See)

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ—ସଂ. ବ—ଭୂମିରେ ମୁଣ୍ଡ, ଛାତି, ଦୁଇ ହାତ, ଦୁଇ Sāshṭāṅga praṇāma ଅଣ୍ଟୁ ଓ ଦୁଇ ପାଦକୁ ଲଗାଇ ଦଣ୍ଡ (ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରି ଲମ୍ବ ହୋଇ ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିବା—Obeisance made by falling flat on the ground in such a manner that the eight parts of the body touch the ground. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯଥା—ମୁଣ୍ଡ, ଛାତି, ଦୁଇ ହାତ, ଦୁଇ ଅଣ୍ଟୁ, ଦୁଇ ପାଦ; ମତାନ୍ତରରେ କପାଳ, ନାକ, ହାତ, ଛାତି, ପେଟ, ଜଂଘ, ଅଣ୍ଟୁ ଓ ଗୋଡ଼ ଅଗୁଠି ଅଗ; ମତାନ୍ତରରେ ଜାନୁ, ପାଦ, ହସ୍ତ, ବକ୍ଷ, ଶିରଃ, ବୁଦ୍ଧି, ବଚନ, ଦୃଷ୍ଟି; ମତାନ୍ତରରେ ଦୁଇ ହସ୍ତ; ହୃଦୟ, କପାଳ, ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁ, ମନ ଓ ବଚନ ।]

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ (ପ୍ରଣିପାତ, ଦଣ୍ଡବତ) କରିବା—
Sāshṭāṅga praṇāma (praṇipāta, daṇḍabata) kariba
সাষ্টাঙ্গ প্রণিপাত করা साष्टाङ्ग प्रणाम करना ୧ । ଦେହାଙ୍ଗକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ ଦଣ୍ଡବତ୍ ନମସ୍କାର କରିବା—1. To make obeisance by making all the limbs touch the ground. ୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ) (ଦୁଷ୍ଟ ବା ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁଠାରୁ) ଦୂରରେ ରହିବା; ଦୂରରୁ ଜୁହାରିବା—2. (ironical) To keep religiously aloof from a wicked or injurious person or thing.

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବେଦନା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଦେହର ସବୁ ଅଂଶରେ ବା Sāshṭāṅga bedanā ସ୍ଥାନରେ ଅନୁଭୂତ ବେଦନା—Pain felt throughout the whole body. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯଥା—ଶିରଃ ବା ମସ୍ତକ, ଗ୍ରୀବା, ବକ୍ଷ, ଉଦର, ପାର୍ଶ୍ୱ, ପୃଷ୍ଠ, ହସ୍ତ ଓ ପଦ—ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର]

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ—ସଂ. ବ—ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ, Sāshṭāṅga joga ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଧ୍ୟାନ, ଧାରଣା, ସମାଧି, ଏହି ଆଠ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ ଯୋଗ—Spiritual exercise consisting of eight steps.

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସଂ. ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗମ୍)—ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ବିଧି Sāshṭāṅge ଅନୁସାରେ ଦେହର ଆଠ ଅଙ୍ଗକୁ ଭୂମିରେ ଲଗାଇ সাষ্টাঙ্গে (ପ୍ରଣାମ କରିବା)—(to make obeisance) By साष्टांगमें causing the limbs of the body to touch the ground. [ଉ—ପାଞ୍ଚୋଟି ଖଣ୍ଡେ ଦୁର ଯାଇ, ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣମିଲ ହୋଇ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମସୁଧାମୃତ ।]

ସାଷ୍ଟା(ଷ୍ଠା)ମ—ଦେ. ବଣ (ସଂ, ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ)—[ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ Sāshṭā(shṭhā)ma (ଯଥା ହସ୍ତ ପଦାଦି, ମନ ଏବଂ ବାକ୍) (ସାଷ୍ଟମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୁଏ]—୧। ପୁନଃ ଚେତନାପ୍ରାପ୍ତ—(ଅସାଷ୍ଟାମ—ବିପରୀତ) 1. Restored to consciousness. সচেতন ୨ । ସଜ୍ଞାନ; ସଚେତ—2. Conscious; sentient. सचेत, ताजा ୩ । ସଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Patient. ୪ । ଯାହାର କ୍ଳାନ୍ତି ଓ ଅବସାଦ ଦୂରୀକୃତ ହୋଇଅଛି—4. Rejuvinated; refreshed. ୫ । ଦେହର ଓ ମନର ପୁନଃ-ତେଜସ୍କ ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ—5 Restored to mental সতেজ चेतना and bodily vigiour. (ଉ—କଂସା କଂସା ତୋରାଣି ଆଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁନାଏ ମୁନାଏ ପିଆଇ ସାଷ୍ଟାମ କରାଇଲେ—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।) ବ—୧ । ଚେତନା—1. Consciousness. ୨ । ଚୈତନ୍ୟୋଦୟ—2. Dawning of consciousness. ୩ । ମୂର୍ଚ୍ଛା ପରେ ଜ୍ଞାନୋଦୟ—3. Restaration to consciousness after swooning.

ସାଷ୍ଟାମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଚେତ ବା କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିବା Sāshṭāma kariba ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାଦି ଦ୍ୱାରା ସଚେତ সচেতনকরা କରାଇବା—1. To restore a person to सचेत करना, ताजा करना his normal condition by tending and nursing. [ଦ୍ର—ଦେଖି ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ସାଷ୍ଟାମ କଲେ ମୁରପୁର । ପୀତାମ୍ବର. ନୃସିଂହପୁରାଣ ।] ୨ । ଶୁଶ୍ରୂଷାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ଳାନ୍ତି ଦୂର କରିବା - 2. To nurse a tired person.

ସାଷ୍ଟାମ ଖାଇ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—
Sāshṭāma khāi A species of fish.

ସାଷ୍ଟାମ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚେତନା ଓ ତେଜଃ ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ Sāshṭāma pāibā ହେବା—To be restored to (ସଷ୍ଟାମ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) normal vigour and চেতনা পাওয়া consciousness (ଉ—ସାଷ୍ଟାମ ପାଇଲ ଯେ चेतना पाना ଭ୍ରମର ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି, ବୋଇଲ ଜେତା ହାରିଲ ମୁଁ କରପାତ ଶୁଣି । ସାରଳା. ମହାଭାରତ ।]

ସାସହି—ସ. ବଣ (ସହ୍ ଧାତୁ=ପୁନଃ ପୁନଃ ଅର୍ଥରେ ଯଙ୍‌ଲୁକ୍‌ଲୁ, Sāsahi ସାସହ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ର. ଇ)—ସତତ ସହନକ୍ଷମ; ଅତିଶୟ ସହିଷ୍ଣୁ—Very enduring.

ସାସାନ ଟାଙ୍ଗର—ପ୍ରାଦେ. (କୋଲ୍ହ) ବ—ଶବଦାହ ପରେ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର Sāsāna ṭāṅgara ଅସ୍ଥି ଶ୍ମଶାନରୁ ଅଣାଯାଇ ଗ୍ରାମପ୍ରାନ୍ତରେ ଭୂଗର୍ଭରେ ପୋତାଯାଇ ତହିଁ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ପଥର—A slab of stone put on the bone of a cremated Kohla (Ho), which is buried in the ground at the end of a village.

ସାସୁ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅସୁ)—ପ୍ରାଣବଶିଷ୍ଟ; ଜୀବନ୍ତ—Alive; living.
Sāsu

ସାସୂୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ଅସୂୟା+ଅ)—ଅସୂୟାବଶିଷ୍ଟ—Spiteful.
Sāsūya (ସାସୂୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାସେରାମ—ଦେ. ବ (ନାମ) (ସଂ. ସହସ୍ରାରାମ)—ବହାର ସାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ନଗର—Sāseram, a Subdivision and town of Sahabad district. [ଦ୍ର—ଏହି ନଗରରେ ପୂର୍ବେ ସହସ୍ର ବୌଦ୍ଧ ଆରାମ ଥିଲା। ନିକଟରେ ଏକ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ ପର୍ବତଶିଖରରେ ପ୍ରସ୍ତର ଗାତ୍ରରେ ଅଶୋକଙ୍କ ଶିଳାଲିପି ଅଛି ଓ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧକୀର୍ତ୍ତିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି। ଦିଲ୍ଲୀର ପଠାଣ ସମ୍ରାଟ ସେର୍‌ଶାହାଙ୍କ ନିର୍ମିତ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଓ କୋରାନର ଶ୍ଳୋକସମ୍ବଳିତ କବର ଓ ଗୋଟିଏ ବୃହତ୍ ସରୋବରର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଅଷ୍ଟକୋଣ-ବଶିଷ୍ଟ ରକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତରର କବର ଏଠାର ଦର୍ଶନୀୟ ବସ୍ତୁ। ନଗରର ଜନସଂଖ୍ୟାର ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ମୁସଲମାନ୍—ବଶ୍ୱକୋଷ।]
Sāserāma
সাসেরাম
सासेराम

ସାସ୍ଥି—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅସ୍ଥି)—ଅସ୍ଥିବଶିଷ୍ଟ—Having bone.
Sāsthi

ସାସ୍ନା—ସଂ. ବ (ଷସ୍ ଧାତୁ=ନିଦ୍ରିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଆ)—ଗୋରୁର ଗଳକମ୍ବଳ (ଅମର)—A dewlap of a bullock or bull.
Sāsnā

ସାସ୍ପିଡ୍ ଇନାମ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଇଂ. ସସ୍‌ପେଣ୍ଡେଡ୍+ଫା. ଇନାମ୍)—(ଜବତଥିଆ ଭୂମି)—ଲାଖରାଜ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି—Resumed rent-free land.
Sāspiḍ inām

ସାସ୍ର—ସଂ. ବଣ (ସ+ଅସ୍ର)—୧। ସାଶ୍ରୁ—1. Fearful. ୨। ସୋରୁଦ୍ୟମାନ—2. Crying. ୩। ସରକ୍ତ—3. With blood; bloody. ୪। କୋଣ ସହିତ—4. Angular.
Sāsra

ସାସ୍ରନୟନ—ସଂ. ବ ଓ ବଣ ପୁଂ—ସାଶ୍ରୁନୟନ (ଦେଖ)—Saśrunayana. (See)
Sāsranayana
(ସାସ୍ରନେତ୍ର, ସାସ୍ରଲୋଚନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ସାସ୍ରନୟନା, ସାସ୍ରନେତ୍ରା, ସାସ୍ରଲୋଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ]

ସାହ୍‌ଜାଦା—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ—ସାହାଜାଦା (ଦେଖ)—Sāhājādā. (See)
Sāh-jādā (ସାହ୍‌ଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାହ୍‌ଜାହାନ୍—ଦେ. ବ (ନାମ)—ସାହାଜାହାନ୍ (ଦେଖ)—Sāhājāhān. (See)
Sah-jāhān

ସାହ—ଦେ. ବ—ସାହା ୧।୨ (ଦେଖ)—Saha 1-2. (See)
Sāha

ସାହଙ୍କାର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ+ଅହଙ୍କାର)—ଅହଙ୍କାରଯୁକ୍ତ—Proud; arrogant.
Sāhaṅkāra (ସାହଙ୍କାରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସହଚର+ଭାବ. ଯ)—୧। ସଙ୍ଗ—1. Company. ୨। ସଂସ୍ରବ—2. Association. ୩। ସହଚରର ଭାବ—3. Companionship. ୪। ସହଗମନ—4. Accompaniment. ୫। ସମାନାଧିକରଣ୍ୟ; ଏକାଧିକରଣ ବୃତ୍ତି—5. The state of being together; juxtraposition.
Sāhacharjya

ସାହଜିକ—ସଂ. ବଣ (ସହଜ+ଇକ)—୧। ପ୍ରକୃତିଜାତ; ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ—1. Natural. ୨। ସହଜାତ; ଜନ୍ମଗତ—2. Innate; in-born.
Sāhajika

ସାହସ—ସଂ. ବ (ସହସ୍=ବଳ+ଅ; ବଳଦ୍ୱାରା ନିବୃତ୍ତ କର୍ମ)—୧। ଅପରାଧର ଦଣ୍ଡ (ଅମର)—1. Punishment for offence. ୨। ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ—2. Fine, [ଦ୍ର—ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱରେ ସାହସ ବା ଦଣ୍ଡ ୩ ପ୍ରକାରର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି। ଯଥା—୧। ଉତ୍ତମ ସାହସ=୮୦ ପଣ ବା ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରା, ୨। ମଧ୍ୟମ ସାହସ=ଏଥିର ଅଧେ, ୩। ଅଧମ ସାହସ=ଏଥିର ଅଧେ।] ୩। ବଳାତ୍କାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—3. Any act done by the use of force. ୪। ଦୁଷ୍କୃତ କର୍ମ; ଅପରାଧ; ପାପ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)-4. Sin; offence. ୫। ଅବମୃଶ୍ୟକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—5. An act done without due deliberation; a rash act. ୬। ଦ୍ୱେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—6. Grudge; malice. ୭। ନରହତ୍ୟା, ଡକାଇତି ଓ ପରଦାରଗମନାଦି ବଳପ୍ରୟୋଗଯୁକ୍ତ ଅପରାଧ—7. Offences committed by the use of force or violencce (e. g. robbery, rape and murder etc), [ଦ୍ର—ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀର ସମ୍ମୁଖରେ କୃତ୍ରିମୀ ଲୋକ ପର ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ାଇନେବାର ନାମ ସାହସ; ମାତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀର ଅସାକ୍ଷାତରେ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅପହରଣ କରିବା ଓ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ନେଇ ନ ମାନିବାର ନାମ ସ୍ତେୟ (ଚୋରି) ଅଟେ—ମନୁ ୮—୩୩୨।
Sāhasa

ରାଜା ସାହସିକ (ସାହସ ଅପରାଧକାରୀ) ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅବଶ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ, ଏମନ୍ତ କି, ଯେତେବେଳେ ସାହସିକମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମାଚରଣରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୁଏ; ଦ୍ୱିଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଶସ୍ତ୍ରଧାରଣ କରି ସାହସିକଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ ଦୋଷଭାଗୀ ହେବେ ନାହିଁ। ମନୁ—୮। ୩୪୪—୩୫୧।

ବଳପୂର୍ବକ କୃତ ଅପରାଧର ନାମ ସାହସ। ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅପରାଧ ନାରଦାଦି ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାଞ୍ଚଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ। ଯଥା—ମନୁଷ୍ୟମାରଣ, ସ୍ତେୟ, ପରଦାରାଭିମର୍ଷଣ, ପାରୁଷ୍ୟ ଓ ଅନୃତ। ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅପରାଧର ପ୍ରମାଣିତ କରିବା ପାଇଁ ଦାସ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଅନ୍ଧ, ବଧିର, ବୃଦ୍ଧ, ବାଳକ, ଭୃତ୍ୟମାନେ

ମଧ୍ୟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ।] ୮ । ନରହତ୍ୟା— 8. Murder. ୯ । ବଳାତ୍କାରରେ ସ୍ତ୍ରୀ ରମଣ— 9. Rape. ୧୦ । ବଳାତ୍କାରରେ ଦସ୍ୟୁତା; ପର ଦ୍ରବ୍ୟର ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ—10. Robbery; forcible removal of another's property; theft accompanied with the use or show of force. [ଦ୍ର — ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି 'ସାହସ' କରେ ତାହାର କୃତଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟର ଦ୍ୱିଗୁଣ ଦଣ୍ଡ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି 'ସାହସ' କର ଅପଳାପ କରେ ବା ଭୃତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ତାହାର କୃତ ଦ୍ରବ୍ୟର ମୂଲ୍ୟର ଚତୁର୍ଗୁଣ ଦଣ୍ଡର ବିଧାନ ଅଛି ।] ୧୧ । ଅବିବେଚ୍ୟକାରୀ କର୍ମ— 11. Rash act. ୧୨ । ଭୟରାହିତ୍ୟ; ନିର୍ଭୀକତା— 12. Fearlessness. ୧୩ । ଦମ୍ଭ; ବିକ୍ରମ; ଶୌର୍ଯ୍ୟ— 13. Courage; boldness. ୧୪ । ଅତ୍ୟାଚାର— 14. Oppression; violence; outrage. ୧୫ । ଅନୌଚିତ୍ୟ—15. Impropriety. ୧୬ । ଧୃଷ୍ଟତା— 16. Impertinence; rudeness. ୧୭ । ଅଗ୍ନି-ବିଶେଷ; ପାକଯଜ୍ଞରେ ସ୍ଥାପିତ ଅଗ୍ନି—17. Name of a consecrated fire invoked for cooking. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ହୋମାର୍ଥ ଚରୁ ପାକ ହୁଏ, ସେ ଅଗ୍ନିର ନାମ ସାହସ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସାହସ କରି—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ନିର୍ଭୀକତା ସହିତ—
Sāhasa kari Boldly; fearlessly.
সাহস করিয়া साहस करके
ସାହସପୂର୍ବକ, ସାହସ ସହକାରେ, ସାହସ ସହିତ } — ଅନ୍ୟରୂପ

ସାହସ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଳାତ୍କାର କରିବା— Sāhasa kariba 1. To use force or violence. সাহস করা साहस करना ୨ । ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା; ଅବିମୃଷ୍ୟକାରିତା କରିବା— 2. To act rashly; to take a bold step. (ଉ—ଖେଳାଖେଳା ଶଙ୍କାନାହିଁ କି ସାହସ କଲୁ ରେ— ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଲାବଣ୍ୟବତୀ ।) ୩ । ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା—3. To undertake or aspire to do a bold act.

ସାହସ ଖଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯଥେଷ୍ଟ ସାହସ ମନରେ ଜାତ ହେବା— Sāhasa khatiba Having sufficient courage. সাহস পাওয়া साहस होना

ସାହସ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦମ୍ଭ ଧରିବା; ଚିତ୍ତକୁ ଦୃଢ଼କରିବା- Sāhasa bāndhiba 1. To fortify one's সাহস বাঁধা साहस बाँधना mind with courage. (ବାଳ ଭୁ ସାହସ ବାନ୍ଧି ଅବେ କୁସଙ୍ଗ—ରାଧାନାଥ, କେଦାରଗୌରୀ ।) ୨ । ସାହସ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା— 2. To have or summon courage.

ସାହସା—ଦେ. ବି—ଦମ୍ଭ—Courage. (ଉ—ରଙ୍ଗରଙ୍ଗେ Sāhasā ପଣ୍ଡି ଉମକସା, ତାର ମନରେ ବଡ଼ ସାହସା— সাহস साहस ଉପେ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।) ବିଣ. ପୁଂ—ଅସମସାହସିକ—Fool-pardy.

ସାହସାଙ୍କ—ସଂ. ବି (ସାହସ=ଶୌର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ଅଙ୍କ=ଚିହ୍ନ ଯାହାର)— Sāhasāṅka ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ରାଜା (କଥାଧର)— King Bikramāditya.

ସାହସିକ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ନିର୍ଭୀକ—1. Fearless. ୨ । Sāhasika ଶୌର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—2. Courageous; bold. (ସାହସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ବଳାତ୍କାର ଅପରାଧକାରୀ—3. Committing offence by the use of force ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦସ୍ୟୁତା, ପରଦାର, ନରହତ୍ୟାଦି ଅନ୍ୟ ଅପରାଧ କରେ—A person who commits any of the offences of murder, rape, robbery, rude speech and falsehood. [ଦ୍ର—ମୃଚ୍ଛକଟିକ ଅନୁସାରେ ଦସ୍ୟୁ, ମନୁଷ୍ୟ ମାରକ, ପାରଦାରିକ, ପରୁଷବାଦୀ ଓ ଅନୃତବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଗୃହୀତ ହେବେ ନାହିଁ । ବଳପୂର୍ବକ ଅନ୍ୟକୁ ମାଡ଼ ଦେବା ବା ହତ୍ୟା କରିବା, ଡକାଇତି, ବଳପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ଭୋଗ, ବଳପୂର୍ବକ ପର କ୍ଷେତ୍ରାଧିକାର, ପର ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ ଏ ପାଞ୍ଚ ଅପରାଧକାରୀଙ୍କ ସାହସିକ ବୋଲଯାଏ ।]

ସାହସିକତା—ସଂ. ବି (ସାହସିକ+ଭାବ. ତା)—ସାହସିକର ଭାବ ବା Sāhasikatā କାର୍ଯ୍ୟ—The act of a Sāhasika. (ସାହସିକ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାହସିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ)—ସାହସ କରିବା— Sāhasiba To undertake to do a bold or সাহস করা साहस करना forcible act. [ଦ୍ର—ବୋଲଇ ଇନ୍ଦ୍ର କେକେ ଦେଖି, ସଂଗ୍ରାମ କରିବ ସାହସି—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]

ସାହସୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସାହସ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)— Sāhasī ୧ । ଶୌର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—1. Courageous. (ସାହସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନିର୍ଭୀକ—2. Bold; fearless; (ସାହସିଆ—ଦେ. ରୂପ) undaunted.

ସାହସ୍ର—ସଂ. ବି (ସହସ୍ର+ସମୂହାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ବହୁ ସହସ୍ର; Sāhasra ସହସ୍ର ସମୂହ—1. Many thousands. ୨ । ସହସ୍ରମାତ୍ର—2. A thousand only. ୩ । ସହସ୍ର ସେନାର ଅଧିନାୟକ—3. A commander of one thousand soldiers. ବିଣ—୧ । ସହସ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to one thousand. ୨ । ସହସ୍ରସଂଖ୍ୟକ—2. Numbering one thousand. ୩। ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହାୟପ୍ରାପ୍ତ—3. Assisted or supported by one thousand persons.

୪ । ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ ମୁଦ୍ରାଦ୍ୱାରା କ୍ରୀତ—4. Purchased with a thousand coins. ୫ । ସହସ୍ର ଧନ ମୂଲ୍ୟ ପରିମିତ—5. Valued at one thousand coins; of the value of one thousand coins.

ସାହସ୍ରକ—ସଂ. ବିଣ (ସାହସ୍ର+କ)—ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ—
Sāhasraka Numbering a thousand.

ସାହସ୍ରିକ—ସଂ. ବିଣ (ସହସ୍ର+ଇକ)—ସହସ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāhasrika Relating to a thousand. ବି,—ସହସ୍ର ଭାଗର ଏକଭାଗ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—One thousandth part.

ସାହା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାଧୁ)—୧ । ଶୁଣ୍ଡି ଓ ତେଲିଆଦି ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି—1. Family title of trading castes. ୨ । ବିହାରର ବୈଶ୍ୟ ଓ କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. Family title of Kāyasthas and Baiśyas in Bihar. ୩ । ପୂର୍ବବଙ୍ଗରେ ବଣିକଜାତିର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—3. A family title of a caste of traders in East Bengal. ୪ । (ସଂ. ସହାୟ) ଆଶ୍ରୟଦାତା—4. Refuge. [ଉ—ଏହି ବଡ଼ି ମଣ୍ଡଳରେ, ସାହା ହେବ ପ୍ରଜାକୁଳେ—ବାଳକୃଷ୍ଣ-ରଜାଧୂଅ ରଜାହିଁ ଅ] ୫ । ସହାୟ—5. Help. [ଉ—ଭୁମ୍ଭ ବାହା ସାହାରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ରଜା, ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ପୁତ୍ରେ ଯୁଝିବା କଲେ ମଜା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୬ । ସହାୟକାରୀ; ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—6. Helper; supporter. [ଉ—ନ ଭାଙ୍ଗରେ ଶୁଭଙ୍କୀ ଭରଣୀ ତୁଅ ସାହା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଳେଶ୍ୱରଚମ୍ପୂ. ଛ ଗୀତ ।] ୭ । (ସଂ. ଶ୍ୱାସ) ପ୍ରାଣବାୟୁ—7. Life-breath. ୮ । ଜୀବନଶକ୍ତି—8. Vital spark. ୯ । ପ୍ରାଣ—9. Life. [ଉ—ସଞ୍ଜକୁମୁଦ ସମ ହାସ ବିକାସ, ତୁ ବିନା ସାହା ଦେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।] ୧୦ । ଆତ୍ମା—10. Soul. ୧୧ । (ସଂ. ଶାଖା) ଶାଖା—11. Branch. ୧୨ । (ସଂ. ସଖା) ବନ୍ଧୁ—12. Friend. ୧୩ । ଶଗଡ଼ର ଅଗ ଫଳ—13. The cross-bars put between the shafts of a bullock cart. ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସାହ୍.)—୧ । ରଜା—1. King. ୨ । ପାରସ୍ୟ ରଜାଙ୍କ ଉପାଧି—2. Saha; the title of the king of Persia. ୩ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—3. A family title of the Mahomedans. ୪। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର କେତେକ ମୁସଲମାନ୍ ରଜାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—4. Family title of some Mahomedan kings of India. [ଦ୍ର—ଫାର୍ସୀ—'ଶାହ୍' ଶବ୍ଦରୁ 'ସାହା' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଭାଷାରେ ହୋଇଥିବା କଥା କେତେ ଲୋକ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳା ବିଶ୍ୱକୋଷକାର ବହୁ ଗବେଷଣାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ଫାର୍ସୀ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ 'ସାହ' ବା 'ସାହି' ଶବ୍ଦ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ଶିଳାଲିପି ଓ ମୁଦ୍ରାଲିପିରେ ଗାନ୍ଧାର, ରାଜପୁତାନା, ପଞ୍ଜାବ ଓ ସୌରାଷ୍ଟ୍ରରେ 'ସାହ' ରାଜବଂଶର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ମୁଦ୍ରାତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ରାପ୍‌ସୋନ୍ ସାହେବ ମୁଦ୍ରାସମୂହ ଆଲୋଚନା କରି ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୨୫ ଅବ୍ଦଠାରୁ ମାମୁଦ୍‌ଗଜନୀଙ୍କ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୦୨୪) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ସାହି' ରଜାମାନେ ଗାନ୍ଧାରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ଅଲ୍ଲାହାବାଦସ୍ଥ ସ୍ତମ୍ଭଲିପିରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୪ର୍ଥ ଶତାବ୍ଦୀର 'ସାହି' ଓ 'ସାହାନୁସାହି' ରାଜବଂଶ ଭାରତରେ ପ୍ରବଳ ଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ୍ ହୋଇଥିଲେ । ମୁସଲମାନ୍ ବାଦ୍‌ସାହାମାନେ ଯେଉଁପରି ସାହା ଓ ସାହାନ୍‌ସାହା ଉପାଧିରେ ପରିଚିତ ହେଉଥିଲେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ଭାରତରେ ମହତ୍ତ୍ୱବ୍ୟଞ୍ଜକ 'ସାହାନ୍‌ସାହି' ଉପାଧିବିଶିଷ୍ଟ ରାଜବଂଶ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।] ୫ । (ଫା. ଶାଦୀ) ବିବାହ—5. Marriage. [ଦ୍ର,—ଏହି ଶବ୍ଦ ବାହା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ବାହାସାହା = ବିବାହାଦି ।]

Sāhā সাহা **साहा** সাহায **साहाय** সহায় **साहा** প্রাণ **साँस** শাখা **डाली** সখা **सखा** মুখী বাতা **कीला** শাহ **शाह** বিয়ে **शादी**

ସାହା ଆଲମ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଦିଲ୍ଲୀର ଶେଷ ନାମ ମାତ୍ର ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ—The last nominal Moghul Emperor. [ଦ୍ର,—ଏ ଦିଲ୍ଲୀର ଶେଷ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀ. ୧୭୬୧ରେ ସମ୍ରାଟ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ୧୭୬୪ରେ ଲର୍ଡ କ୍ଲାଇବଙ୍କ ଅମଳରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ମୋଗଲ ରାଜଧାନୀ ଦିଲ୍ଲୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଇଂରାଜଙ୍କଠାରୁ ବାର୍ଷିକ ୨୫ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବୃତ୍ତି ପାଇ ନାମମାତ୍ର ସମ୍ରାଟରୂପେ ଅଲ୍ଲାହାବାଦରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ବାହୁଚ୍ଛାୟାରେ ବାସ କଲେ । ପରେ ସିନ୍ଧିଆ ଏହାଙ୍କ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ଜଣେ ଅଫଗାନ୍ ଏହାଙ୍କ ଆଖି ଫୁଟାଇ ଦେଇଥିଲା । ଇଂରାଜମାନେ ୧୮୦୮ରେ ଏହାଙ୍କୁ କାରାମୁକ୍ତ କରି ପେନ୍‌ସନ ଦେଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟର ଶେଷ ହେଲା ଓ ଇଂରାଜ ରାଜତ୍ୱ କ୍ରମେ ବିସ୍ତୃତି ଲାଭ କଲା ।]

Sāhā ālam সাহ্‌ আলম **शाह आलम**

ସାହା ଉଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରାଣ ଛାଡ଼ିଯିବା; ଦେହରୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ବହିର୍ଗତ ହେବା—1. The passing away of the life-breath from the body. ୨ । ପ୍ରାଣସଙ୍କଟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା; ହଂସା ଉଡ଼ିବା—2. The state of a person who is about to die. ୩ । [illegible]—3. Dying.

Sāhā urdibā প্রাণ উড়া **साँस निकलना**

ସାହାଁ—ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଥଳ) ବି—ସାହାସ—
Sāhāñ Courage; bravery.

ସାହାଁସେ—ପ୍ରାଦେ (ଲଗଥା) କି. ବିଣ—ଏକାଥରକେ—
Sāhāñse All at once.

ସାହାକାର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ସାହୁକାର; ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ; Sāhākār ମହାଜନ—1. Creditor. ୨ । ସୁଧୀଦକାରୀ— 2. An usurer.

ସାହା ଖର୍ଚୀ—ଦେ. ବିଣ—ଜଜର ଅସୁବିଧା ଗୁଣ୍ଡି ଯେ ବ୍ୟୟ କରେ Sāhā kharchī ନାହିଁ; ଅପବ୍ୟୟୀ—Prodigal; spend-ସାଖରଚେ thrift. (ଉ—ଲେକଟା ବଡ଼ ସାହାଖର୍ଚୀ ଥିଲା । **साहा खरची** ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।) (ସାହା ଖରଚୀ, ସାହା ଖରଚଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାହାଜ—ଦେ ବି (ବୈଦ୍ୟକ) (ସ. ସର୍ଜ୍ଜକ=ଅସନ ବା ଶାଳ Sāhāja କାଠ)—ଏକପ୍ରକାର ଅରଣ୍ୟ ତରୁ—A sort of ଶାଲକାଠ hardy timber tree. [ବ୍ର—ଏଥିର କାଠ ଶକ୍ତ **सलईकापेड** ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଶଗଡ଼ ଦଣ୍ଡାଅଦି ତିଆରି ହୁଏ । ଏହା ଅସନକାଠ ଶ୍ରେଣୀର ।]

ସାହାଜାଦା—ବୈଦେ. ବି, ପୁଂ (ଫା. ସାହ୍‌ଯାଦା)—ରାଜପୁତ୍ର—
Sāhājādā Prince; a king's son.
(ସାହାଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) साहाजादा **शाहजादा**

ସାହାଜାହାଁ—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଫା. ଅକ୍ଷରକ ଅର୍ଥ ଜଗତ୍‌ପତି)—
Sāhājāhāñ ଦିଲ୍ଲୀର ପଞ୍ଚମ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ—Sāhjāhān; (ସାହାଜାହାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) the fifth Moghul Emperor, साहाजाहाँ of Delhi. [ବ୍ର—ଏ ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପିତା, **शाहजहाँ** ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ଓ ଅକବରଙ୍କ ପୌତ୍ର । ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ରାଜପୁତକନ୍ୟା ପତ୍ନୀ ଯୋଧବାଈଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ପ୍ରିୟତମା ମହିଷୀ ନୂରଜାହାନଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ କନ୍ୟା 'ମମତାଜ୍‌ମହଲଙ୍କ' ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଏ ପିତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ବଙ୍ଗଦେଶ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ଓ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ କୌଶଳକ୍ରମେ ୧୬୨୮ ସାଲରେ ଦିଲ୍ଲୀର ରାଜସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ଆପଣାର ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀମାନଙ୍କୁ ବଧ କରାଇ ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ନିଷ୍କଣ୍ଟକ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାମ ଖୁରମ୍ ଥିଲା । ଏ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କ ଅମଳରେ ଉଦୟପୁରର ରାଜାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ପିତାଙ୍କ ନିକଟରୁ 'ସାହାଜାହାନ୍' ଉପାଧି ପାଇ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ବିଜୟନଗର ଓ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଦୁଇଟି ମୋଗଲସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟପୁତ୍ର ଅରଙ୍ଗଜେବ ଏହାଙ୍କର ଶେଷାବସ୍ଥାରେ ଏହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଓ ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ୧୬୫୮ ମସିହାଠାରୁ ୧୬୬୫ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତାଙ୍କ ନାମରେ ରାଜ୍ୟ ଚଳାଇଲେ ଓ ୧୬୬୬ ଅବ୍ଦରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନିଜେ ଆଲମ୍‌ଗୀର ଅର୍ଥାତ୍ "ଜଗଜ୍ଜୟୀ" ଉପାଧିଗ୍ରହଣ କରି ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କର ସିଂହାସନାରୋହଣ ୧୬୨୮, ରାଜତ୍ୱ ୧୬୫୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୬୬୬ ରେ ହୋଇଥିଲା ।

ସାହାଜାହାନ୍ ଅକବରଙ୍କ ସାମ୍ୟନୀତି ଅନୁସରଣ କରି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କୁ ସମାନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏ ଆଡ଼ମ୍ବରପ୍ରିୟ ଥିଲେ ଏବଂ ୬ କୋଟି ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ତାତ୍କାଳୀନ ରାଜଧାନୀ ଆଗ୍ରାଠାରେ ମଣିମୁକ୍ତାଖଚିତ ଗୋଟିଏ ମୟୂରସିଂହାସନ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବର୍ଷରେ ଏହାଙ୍କ ମହିଷୀ ମମତାଜ୍ ମହଲ୍ ପରଲୋକ ଗମନ କରିବାରୁ ତାଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ଏ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟଖଚିତ ଜଗତରେ ଅତୁଳନୀୟ ଶ୍ୱେତମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତରର ତାଜ୍‌ମହଲ୍ ନାମକ ଗୋଟିଏ ସମାଧି ଆଗ୍ରାଠାରେ ୩ କୋଟି ସାଢ଼େ ୧୭ ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ବ୍ୟୟରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଆଗ୍ରାଠାରେ ଗୋଟିଏ ମୋତିମସ୍‌ଜିଦ୍ ଓ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ଜୁମା ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଓ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଓ ଦେୱାନ୍-ଇ-ଖାସ୍ ନାମକ ରାଜଦରବାର ମଣ୍ଡପ ଆଦି ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ସୌଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିରାଜିତ ଥାଇ ସର୍ବଦା ଜଗତକୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ ଓ ବିସ୍ମିତ କରୁଅଛି ।]

ସାହାଜାହାନ୍ ପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଅଗ୍ରା ଏବଂ ଅଯୋଧ୍ୟା ଯୁକ୍ତ-Sāhājāhān pura ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ନଗର—A town (ସାହାଜାନ୍ ପୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) in the United Provinces साहाजाहान पुर of Agra and Oudh. [ବ୍ର—ଏଠାରେ **शाहाजाहान पुर** ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦେଶୀ ବା ଅରଗୀମଦ (Rum) ବିଖ୍ୟାତ । ମୋଗଲ ବାଦସାହା ସାହାଜାହାନଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହି ନଗରର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।]

ସାହାଜୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଶିବାଜୀଙ୍କ ପିତା—Father of Sāhājī Sibājī. [ବ୍ର—ଏ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନଙ୍କ ଅଧୀନ ଚାକିରୀ [ସାହାଜୀ ଭୋଁସଲ—ଅନ୍ୟରୂପ] କରିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ କେତେକ साहाजी ଜାଗିରୀ ପାଇଥିଲେ । ଏ ଯୁବକ ଶିବାଜୀଙ୍କୁ ଦାଦାଜୀ **सहाजी** କୋଣ୍ଡଦେବ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅଭିଭାବକତ୍ୱରେ ରଖିଥିଲେ । ଶିବାଜୀ ଦାଦାଜୀଙ୍କଠାରୁ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଶିଖିଥିଲେ । ପରେ ଶିବାଜୀ ବିଜାପୁରର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଦୁର୍ଗ ଦଖଲ କରିବାରୁ ବିଜାପୁରର ସୁଲତାନ ସାହାଜୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । ଶିବାଜୀ ବିଜାପୁର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ମୋଗଲ ବାଦସାହ ଅରଙ୍ଗଜେବ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି କରିବାରୁ ବିଜାପୁର ସୁଲତାନ ସାହାଜୀଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ ।]

ସାହାଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶାହାଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāhārdā (etc) Śāhārdā etc. (See)

ସାହାଡ଼ାପଡରି—ଗ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—
Sāhārdāpatari A kind of fish.

ସାହାଡ଼ା(ଡ଼େ)ଈ—ଦେ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ଶାହାଡ଼ା ଗଛରେ ପୂଜା ପାଉ-
Sāhārdā(rde)ī ଥିବାରୁ)—ଶାହାଡା ଗଛରେ ପୂଜା ପାଉଥିବା
साँअड़ादेवी ଗ୍ରାମଦେବତା ବିଶେଷ—Name of a village
साहाड़ादेवी Goddess worshipped in the trunk
of a 'Sāhārdā' tree.

ସାହାଣ—ଦେ. ବି (ସଂ ଶାଣ)—୧। ଶାଣ (ଦେଖ)—
Sāhāna Śāna (See) ୨। (ସଂ ସାଧାରଣ) ଜନ୍ତୁସମୂହ
शाण सान ଜୀବ ଜନ୍ତୁଙ୍କର ଦଳ; ପଲ—
दल, सारि झुंड 2. Horde of animals.
(ଉ—ଦେଖିଲେ କାଙ୍ଗୁରରେଣ କପି ସାହାଣେ—
ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ରାମାୟଣ।) ବିଣ—(ସଂ. ସାଧାରଣ) ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶାଧିକାରଯୁକ୍ତ—
Accessible to the public; open to the public. ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି—(ପୁରୀ ଜାଗାଘରର
ପାଇକମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—ଏହା ଗଦା ସଙ୍ଗେ ସହିତ
ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—ବ୍ୟାୟାମକାରୀ ମଲ୍ଲ ଲୁହା ଗଦା
ବୁଲାଇବା ଅଭ୍ୟାସ କରୁଥିଲେ ଏକ ହାତରେ ଗଦା ଓ
ଅନ୍ୟ ହାତରେ ଯେଉଁ ଲୁହାର ଲମ୍ବା ପଟା ଧରି ଧରି
ବୁଲାଏ—A long bit of flat iron held by a
gymnast in one hand while exercising
with an iron mace in the other.
ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗୋରୁଙ୍କ ଧରିବା ଗରିବ
ରୋଗବିଶେଷ—A kind of cattle disease.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହର ରୋମ ଠାକୁରେ; ଗୋରୁ ଶୋଷିବ
ସ୍ଥାନରୁ ଉଠି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; କଣ୍ଠ ମୂଳରେ ଅବୁ ଘର
କାଢ଼ାରେ। ଏପରି ରୋଗ ହେଲେ ଗୋରୁଙ୍କ ଦେହରେ
ତାତିଲା ଲୁହାରେ ଦାଗ ଦିଅନ୍ତି।]

ସାହାଣ କରିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶାଣ)—ଯନ୍ତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଶାଣ ଦେବା
Sāhāna karibā ବା ପହଞ୍ଚାଇବା; ଧାର କରିବା—
(ସାହାଣ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To whet; to
शाण देओया सान करना sharpen an
instrument by whetstone.

ସାହାଣ ଭଣ୍ଡାର—ଗ୍ରାଦେ (ଭାଲେଚେର) ବି—ରାଜାଙ୍କର କୋଷାଗାର-
Sāhāna bhandāra King's treasury.

ସାହାଣ ପଥର—ଦେ. ବି—ଶାଣ ପଥର (ଦେଖ)
Sāhāna pathara Śāna pathara (See)
शाण पाथर सान पथर

ସାହାଣ ମେଲା—ଦେ. ବି—ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଦେଉଳରେ ଯେଉଁ ସମୟରେ
Sāhāna melā ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସାନିଧ୍ୟକୁ ଯାଇ ସର୍ବସାଧାରଣ
ଯାତ୍ରୀ ଦର୍ଶନ କରି ପାରନ୍ତି—The time when the
inner shrine of the Idol Jagannātha
of Puri is open to the public.

ସାହାଣି—ଦେ. ବି—ଗୋରୁଙ୍କ ବେକର ଓ ମୁହର ଫୁଲା ରୋଗ—
Sāhānā A cattle desease.
खँहा

ସାହାଣି—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶାହାନାହ୍=ଗ୍ରାମର ରକ୍ଷକ)—୧।
Sāhāni ଖଣ୍ଡାଏତ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
साहानी 1. A family title of Khandāyatas
सहिस साईस and Sūdras. ୨। ଅଶ୍ୱ
ରକ୍ଷକ; ସହିସ—2. Groom; the keeper of
a horse.

ସାହାନ୍ ସାହା—ବୈଦେ.ବି (ଫା.ଶାହାନ୍‌ଶାହ୍)—ରାଜାଧିରାଜ; ସମ୍ରାଟ—
Sāhān sāhā A king of kings; an emperor.
साहान साहा साहन साह

ସାହାନା—ବୈଦେ, ବି (ଫା. ଶାହାନାହ୍) ଅର୍ଦ୍ଧ ରାତ୍ରି ସମୟରେ
Sāhanā ଗୀତ ହେବା ରାଗବିଶେଷ—Name
साहाना शहाना of a musical tune
suitable to be sung at midnight.
ଗ୍ରାଦେ (ଲଉଥ) ବି—ଖଣ୍ଡ ଅଗ୍ନି—Tongs.

ସାହାପକ୍ଷ—ଗ୍ରାଦେ (ଲଉଥ) ବିଣ—ସାହାପକ୍ଷ (ଦେଖ)
Sahāpakh Sāhāpaksha (See).

ସାହାପକ୍ଷ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସପକ୍ଷ; ସହାୟ+ପକ୍ଷ)—ସହାୟ—Help.
Sāhāpaksha (ଉ—ଏହି କଷ୍ଟେ କେହି ସାହାପକ୍ଷ ଅଛ—
सहाय सहाय ଗୋପୀନାଥ ପିଲ୍ଲଙ୍କ ରାମାୟଣ।)
सपक्ष सापक्ष ବିଣ—୧। ଅନୁକୂଳ—1. Favourably disposed. ୨। ସହାୟକାରୀ—2. Helping. [ଉ—ଅପାରକେଲେ ସାହାପକ୍ଷ, ଉଚ୍ଚଲେ ଯାଚ
ଦେଇ ପେଷ। ପ୍ରାଚୀ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ନାହାସ୍ତି]

ସାହାପତି—ଗ୍ରା. ବି—ସାହାପକ୍ଷ (ଦେଖ)—
Sāhāpati Sāhāpaksha (See)
सहाय साहाय

ସାହାପୁରି—ଦେ. ବି—ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥିବା ଏକଜାତି ଗୁଆ—
Sāhāpuri A sort of betel nut sold in the
साहापुरी साहापुरि market.

ସାହାପୁରୁଷ—ଦେ. ବି—୧। ଜୀବାତ୍ମା—1. Life (personified).
Sāha purusha (ଯଥା—ମୋ ସାହାପୁରୁଷ ଉଡ଼ିଗଲା) ୨। ପ୍ରାଣ-
साहापुरुष साहापुरुष ବାୟୁ—2. The breath of life.
୩। ପ୍ରେତାତ୍ମା—3. Ghost. (ଯଥା—ଭୂ ମଲେ ତୋ
ସାହାପୁରୁଷ ଏଠାରେ ରହିବ।)

ସାହାବ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sāhaba (etc) Sāheba etc (See)

ସାହାବନ୍ତ—ଦେ.ବିଣ—ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—Supporting; helping;
Sahābanta assisting. [ଉ—[illegible]
साहाय्यकारी सहायक [illegible]

ସାହା ବଳ—ଦେ, ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ସଂ ସହାୟ ଓ ବଳ)--ସହାୟ
Sāhā bala ଓ ବଳ—Support and strength. (ଯଥା
সহায়সাপক्ष सहायबल ମୋର ସାହାବଳ କେହି ନାହିଁ)

ସାହା ଭରସା—ଦେ, ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ସହାୟ ଓ ଭରସା)—
Sāhā bharasā ସହାୟ ଓ ଆଶା—Help and hope.
আশাভবসা सहायभरोसा (ଯଥା—ମୋର କେହି ସାହାଭରସା ନାହିଁ)

ସାହାଭୂତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ ସହାୟଭୂତ)—ସକାର ରୂପେ ଉପଗତ—
Sāhābhūta Personified. [ଉ—ତୋତେ ପୂର୍ବ ସାହାଭୂତ
সহায়ভূত सहायभूत ଖର୍ପଣରେ, ଯାଇଣ ଭେଟିଲେଟି କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦେହରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ]

ସାହାୟ—ଗ୍ରା, ବି (ସଂ ସହାୟ —ସହାୟ (ଦେଖ)
Sāhāya সহায় साहाय Sahāya (See)

ସାହାୟକ—ସଂ. ବି (ସହାୟ+ଷ୍ଣକ ବା କର୍ମାର୍ଥେ ଭ)—
Sāhāyaka ୧ । ସହାୟତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—1. Help; support. ୨ । ଅନୁକୂଲ୍ୟ—2 Favour.

ସାହାଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସହାୟ+ଯ)—୧ । ସହାୟତା—1. Help;
Sāhājya aid; assistance. ୨ । ଅନୁକୂଲ୍ୟ—
সাহায্য 2. Favour. ଦେ. ବି—ସ୍କୁଲ ଅବ ଚଳାଇବା ପାଇଁ
साहाय्य ସରକାରରୁ ମିଳିବା ଅର୍ଥ—Grant-in-aid or stipend given to a school or other institution from public funds.

ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି · ସହାୟତା କରିବା—
Sāhājya kariba To help; to assist.
সাহায্য করা साहाय्य करना

ସାହାଯ୍ୟ କୃତ—ଦେ. ବି—ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ (ଦେଖ)
Sāhājya kruta Sāhājya prāpta (See)
সাহায্য কৃত साहाय्य कृत

ସାହାଯ୍ୟ ଦାତା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ—
Sāhājya dātā Helping; assisting.
(ସାହାଯ୍ୟ ଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) সাহায্য দাতা साहाय्य देने वाला

ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ—ସଂ. ବି—ସାହାଯ୍ୟ କରଣ—
Sāhājya dāna Rendering of help.

ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—
Sāhājya debā To help; to assist.
সাহায্য দেওয়া साहाय्य देना

ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—(ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ) ଅର୍ଥ-ସାହାଯ୍ୟ
Sāhājya prāpta ପାଉଥିବା (ସ୍କୁଲ ଅବ)—
(ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି—ବି) Aided (by the government).
সাহায্য প্রাপ্ত साहाय्य प्राप्त

ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନା(ଭିକ୍ଷା)—ସଂ. ବି—ଅନ୍ୟଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିବା-
Sāhājya prārthanā(bhikshā) Asking for help.

ସାହାଯ୍ୟ-ପ୍ରାର୍ଥୀ—ସଂ· ବିଣ - ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Sāhājya prārthi Seeking help; soliciting help.
(ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସାହାଯ୍ୟ ଉଚ୍ଛାସା—ଦେ. ରୂପ)

ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ—ସଂ· ବି—ସହାୟତାର ପ୍ରାପ୍ତି—
Sāhājya lābha Getting of help.

ସାହାର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସହକାର)—ସହକାର; ସୁସ୍ୱାଦୁ ଓ ସୁବାସିତ
Sāhāra ଅମ୍ବ—A sweet flavoured and excellent
সহকার सहकार kind of mango.

ସାହାରଣ(ନ)ପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ
Sāharana(na)pura ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲା— Name of a
সাহাবণপুব district and town in the United
सहारनपुर Province of India.

ସାହାରା—ଦେ·ଦେ· ବି (ନାମ)—ଅଫ୍ରିକାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ମରୁଭୂମି—
Sāhārā The Sāhārā desert of Africa. [ବ୍ର—
সাহাবা ଏହା ଅଫ୍ରିକା ମହାଦେଶର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଅବ-
साहारा ସ୍ଥିତ । ଏହା ପୃଥିବୀରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ମରୁଭୂମି । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୨ ହଜାର ମାଇଲ୍ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ହଜାରେ ମାଇଲ୍ ।

ସାହାଳ—ଦେ. ବି—ଚିଲିକାର ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—
Sāhāḷa A kind of fish (of the Chilka lake).

ସାହାଳି - ଦେ· ବି (ସଂ. ଶାଳ; ସାଲ=ଗୃହ; ଶ୍ରେଣୀ)—ଗୃହର
Sāhālā ଶ୍ରେଣୀ; ଧାଡ଼ି—A row of houses. [ଉ—
সারি महल ବଳେ ନରହରପୁର ଶାସନ ମୁଣ୍ଡ ସାହାଳି ଘରକୁ ଛାଡ଼ ପଶ୍ଚିମ ଷାଠିଏ ବଦମ ଦୂରରେ ବଳଦେବଙ୍କ ପୂଜା· ପିଣ୍ଡି ବା ମଣ୍ଡପ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ଵଳ୍ପ ।]

ସାହାଳି ସାହାଳି ହୋଇ ବସିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର କଟକଗଡ଼) ବି—
Sāhālā sāhālā hoi basibā ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ହୋଇ ବସିବା—
To sit in rows.

ସାହାଳିଆ—ଦେ, ବିଣ—ସାହାଳି ବା ଶ୍ରେଣୀବିଶିଷ୍ଟ; ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ—
Sāhālia সারি বান্ধা महलका Arranged in rows.
[ଯଥା—ଭଲ ସାହାଳିଆ ଘର ।]

ସାହାସ—ଗ୍ରା· ବି—୧ । (ସଂ· ସାହସ)—ସାହସ (ଦେଖ)—
Sāhāsa Sāhasa (See) [ଉ—ସାହାସକୁ ଥିବା ଧର
সাহস साहस ଗୋ; ଛାର ଦୁର୍ବଳତା ଅସିଲେ ପାଖକୁ ଉଡ଼ିବା ଗୋଇଠା ମାର ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଗୁରୁଳବଙ୍ଗଲତା ।]
কষ্ট ୨ । ପୀଡ଼ା—2. Pang; pain. [ଉ—କର ସାହା
क्लेश ସାହା ସାହାସ କାମର ବର କ୍ଷଶବ କହାଇବ—ଉକ୍ତ.
শ্বাস, হাঁপানী ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।] ୩ । (ସଂ. ଶ୍ୱାସ) ଶ୍ୱାସ
साँस (ଦେଖ)—3. Swāsa (See) ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ନସ୍ତ ବା ତାସ ଖେଳରେ ଜଣେ ଖେଳାଳି ହାତରେ ରଙ୍ଗା ସାହ ସଙ୍ଗେ ନଅଲି ବା ଦୁକା ଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ଖେଳାଳି ହାତରେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ କହଳ ଥିଲେ ନଅ ବା ଦୁକାକୁ ଲିଷ କର ଖେଳିବା ଏବଂ ହଳ ସାରଠାରୁ ୨୫ ପାଇଣା ଥିବା ସାରକୁ ଖେଳିବା—A position in the game of cards when a player plays

to win the 9 pointed card of his adversary.

ସାହାସ ଉଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଶ୍ୱାସ)—୧ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ ହେବା; Sāhāsa urdibā ହେଉଛି ହେବା—1. Being out of breath. ହାँপিয়ে পড়া ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହେବା; ଅଧୀର ହେବା—2. Becoming impatient; losing patience. साँस उड़ना (ସାହାସ ଉଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଉ—ଯେତେ ବନ୍ଧ ସର୍ପ ହୋଇ ଜଳରେ ବୁଡ଼ିଲା । ଦେଖି ଶଶିସେଣା ବାଳୀ ସାହାସ ଉଡ଼ିଲା—ପ୍ରତାପ, ଶଶିସେଣା ।] ୩ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା—3. Being bewildered. ୪ । ନିରୁତ୍ସାହ ହେବା—4. Losing courage. ୫ । ହଂସା ଉଡ଼ିଯିବା; ପ୍ରାଣାନ୍ତକ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବା—5. To be at the last extremity.

ସାହାସ କରିବା—ଦେ କ୍ରି—ସାହସ କରିବା (ଦେଖ)—
Sāhāsa karibā Sāhasa karibā (See)
সাহস করা साहस करना

ସାହାସ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାହସ ବାନ୍ଧିବା (ଦେଖ)—Sahasa bāndhibā (See) [ଉ—ଏହା ଶୁଣି ସାହାସ ବାନ୍ଧି ଉଠିବାସ୍ତୁ ହାତରେ ଧରି ଖ୍ରମ ଖ୍ରନ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କ ହାତ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ—ଗାଲକଣ୍ଠ, ଗିରିଙ୍କ ମହାଭାରତ ।]
Sāhāsa bāndhibā
সাহাস বাঁধা
साहस बान्धना

ସାହାସ ମୁଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶଗଡ଼ର ଝୁରି ବା କୁଆଳର ମଝିରେ ଦଉଡ଼ିରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଦୁଇ ଦଣ୍ଡାର ଅଗ୍ର; ଝୁରିଭଡ଼—The two front ends of the two beams of a bullock cart which are joined together at the tapering point.
Sāhāsa mundi

ସାହାସ ମଲ(ଲ୍ଲ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସାହସ ଓ ମଲ୍ଲ)—ସାସମଲ (ଦେଖ)—Sasamala (See)
Sāhāsa mala(lla)
সাসমল सासमल

ସାହାସା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସାହାସିକ (ଦେଖ)—1. Sāhāsika (See)
Sāhāsā (ସାହାସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
সাহসী ୨ । ଅବିମୃଷ୍ୟକାରୀ—2. Rash. ୩ । ଦୁଃସାହସିକ
साहसी (ସାହାସୀ, ସାହାସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 3. Foolhardy.
হেঁপো রোগী साँसी ୪ ଶ୍ୱାସରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ—4. Asthmatic.
झूठा মিথ্যাবাদী ୫ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—5. Liar; lying.

ସାହାସିବା—ଦେ· କ୍ରି (ସଂ· ଶ୍ୱାସ)—୧ । ଅତ୍ୟଧିକ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସ ହେବା—1. To pant for breath owing to excessive labour. ୨ । ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହେବା—2. To gasp. ୩ । (ସଂ· ଶୁଷ୍ ଧାତୁ) (ଜମି ଅର୍ଥ) ଶୁଷ୍କଳ ବା କର୍କଶ ହେବା—3. (land) To become very dry. [ଯଥା—ଖରାରେ ଜମି ସାହାସି ଯାଇଥିବା ବୋଲି ଆର୍ଦ୍ର ଅର୍ଦ୍ଧା ବର୍ଷା ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭୂଇଁ ପାଣିପାଡ଼ ସବୁ ଶୋଷି ନେଲା ।]
Sāhāsibā
হাঁপিয়ে পড়া
हकमना
শুকিয়ে ফেটে যাওয়া
सूखना

ସାହାସୀ—ଗ୍ରା. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସାହସୀ)—ସାହସିକ (ଦେଖ)—
Sāhāsī সাহসী साहसी Sāhasika (See)

ସାହାସୁଜା—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଅଫଗାନ ସ୍ଥାନର ଜଣେ ଅମୀର—Name of an Ameer of Afghanistan. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଦୋସ୍ତ ମହମ୍ମଦ ସିଂହାସନରୁ ତଡ଼ିଦେବାରୁ ଏ ଭାରତକୁ ଆସି ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଶରଣ ପଶିଲେ । ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରଲ ଲର୍ଡ ଅକ୍‌ଲାଣ୍ଡ ଏହାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ୧୮୩୦ ସାଲରେ ଅଫଗାନ ସ୍ଥାନର ସିଂହାସନରେ ବସାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାମାନେ ମେଳ କରି ଏହାଙ୍କୁ ୧୮୪୨ ସାଲରେ ହତ୍ୟା କଲେ ଓ ତତ୍ପରେ ଦୋସ୍ତ ମହମ୍ମଦ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରି କାବୁଲର ଅମୀର ହେଲେ ।]
Sāhāsujā
সাহাশুজা
साहसूजा

ସାହାସେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାହାସିବା (ଦେଖ)
Sāhāseibā Sāhāsibā. (See)

ସାହାସ୍ତର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Sāhāstara Sāstra. (See)

ସାହାସ୍ତ୍ର(ସ୍ର)—ଗ୍ରା· ବି (ସଂ ଶାସ୍ତ୍ର)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Sāhāstra(sra) শাস্ত্র शास्तर 1. Sāstra (See)
প্রিয় বচন ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କଥିତ ବା ଉଦ୍ଧୃତ ପ୍ରିୟ
प्रिय बात ବଚନ—2. An often quoted saying or passage uttered by a person.

ସାହାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ—ଗ୍ରା· ବି (ସମ୍ମତର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପୁରାଣ—
Sāhāsra purāna 1. Scriptures and mythology.
শাস্ত্র পুরাণ ୨ । ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ—2. Religious tracts.
शास्तर पुराण

ସାହାସ୍ତ୍ର ବଚନ—ଗ୍ରା· ବି—ଶାସ୍ତ୍ର ବଚନ—Sayings or passages from scriptures.
Sāhāsra bachana
শাস্ত্র বচন शास्तर बचन

ସାହି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—୧ । ମସୀ; କାଳି—
Sāhi 1. Writing ink.
୨ । ହିଂସ୍ର (ଜୀବ. ବି. ସାଲି)—2. Porcupine.
ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ସଂ. ସହାୟ)—ସାହିଆ (ଦେଖ)
Sāhia (See)
ଦେ. ବି · ସାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāi etc. (See)

ସାହିଅ—ଗ୍ରା ବି (ସଂ. ସହାୟ)—ସାହାଯ୍ୟ; ସହାୟ—
Sāhia সহায় सहाय Help; support.
ବିଣ—ସହାୟକ—Helping; assisting.

ସାହିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାଇଆ (ଦେଖ)
Sāhia পাড়ার टोलावाला Sāiā (See)

ସାହିତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସହିତ+ଭାବ.ଯ)—୧ । ସଙ୍ଗ—1. Company
Sāhitya ୨ । ସଂସର୍ଗ—2. Association. ୩ । ସାହାଯ୍ୟ—3. Help. ୪ । ଏକତ୍ର ମିଳନ—4. Meeting.
୫ । [illegible]

—5. The state of many words governing or being governed by the same verb. (ଉଦାହରଣ—ଧନ ଦେବ ପଳାଶ ଛେଦନ କର— ଏଠାରେ ସାହିତ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।) ୬ । (ସମ୍=ସମ୍ୟକ୍+ହିତ+ଯ; କିମ୍ବା ସହିତ+ଯ)—ଶବ୍ଦ ଶାସ୍ତ୍ର, କାବ୍ୟ, ନାଟକ, ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି—6. Literature, belles lettres. [ଦ୍ର—ଏକ ମନୁଷ୍ୟର ବା ଏକ ସମାଜର ମନୋଗତ ଭାବକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଅନ୍ୟ ସମାଜର ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ କରିବା ପାଇଁ ଲିଖିତ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ ତାହାକୁ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ ।] ୭ । ଅନ୍ୟ ଲୋକ ବୁଝିପାରିବା ନିମନ୍ତେ ଲିଖିତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯିବା ମାନବର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ଜାତୀୟ ଚିନ୍ତା—7. Literature; thoughts of a person or a group of persons when reduced to writing for the purpose of being understood or appreciated by others. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟର ମନର ଭାବ ବା ଚିନ୍ତା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ମୁଖର 'ଭାଷା' ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଏ ଓ ସେହି ଚିନ୍ତା ଯେ ତେବେ ଲିଖିତ ଆକାରରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରାଯାଏ ତାହା ସାହିତ୍ୟ ନାମ ଧାରଣ କରେ । ମନୁଷ୍ୟର ମନର ଭାବ ଯେତେ ଅନନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି 'ସାହିତ୍ୟ' ମଧ୍ୟ ସେହି ସେହି ବିଷୟକୁ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, କର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର, ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର, ବିଜ୍ଞାନ, ଦର୍ଶନ, ଇତିହାସ, ଗଣିତ, ଜ୍ୟୋତିଷ ଇତ୍ୟାଦି 'ସାହିତ୍ୟର' ସୀମା ମଧ୍ୟରେ । ସାହିତ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଟି ଆକାରରେ ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା—ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ । ପଦ୍ୟ ପରି ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ କଳା ବା ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ କଳା ବା ଶୃଙ୍ଖଳା (ଯଥା—କଳ୍ପନା ଶୃଙ୍ଖଳା, ଶବ୍ଦ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଛନ୍ଦୋବନ୍ଧନ ଶୃଙ୍ଖଳା, ଅଳଙ୍କାର ଶୃଙ୍ଖଳା, ବ୍ୟାକରଣ ପ୍ରୟୋଗ) ସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ତାହାକୁ 'ବିଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ' ବା ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ସାହିତ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ, ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ, ଶ୍ରେଣୀ, ଉପଶ୍ରେଣୀ, ଭାଗ, ବିଭାଗ, ଦେଶ ଅନୁସାରେ ସାହିତ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୁଏ । ଯଥା—ଧର୍ମ ସାହିତ୍ୟ, ଐତିହାସିକ ସାହିତ୍ୟ, ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟ (ଏକ ଜାତିର ବା ସମାଜର ବିଶେଷତ୍ୱ ଜ୍ଞାପକ ସାହିତ୍ୟ), ବିଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ, (କାବ୍ୟ, ଅଳଙ୍କାର ଆଦି କଳାଯୁକ୍ତ ସାହିତ୍ୟ), ବିଜ୍ଞାନ ସାହିତ୍ୟ (ଯହିଁରେ ବିଜ୍ଞାନର ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇଥାଏ), ଉଚ୍ଚ ସାହିତ୍ୟ (କଳା, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ କଳ୍ପନା ପ୍ରସୂତ ସାହିତ୍ୟ), ଲୌକିକ ସାହିତ୍ୟ (ଇତର ଲୋକସମାଜରେ ଚଳିତ ବିଷୟମାନ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା—ଢଗ, କାହାଣୀ, ପ୍ରବଚନ, ଲୌକିକ ଗୀତ ଆଦି), ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ବା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ (ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶର ଭାଷା ବିଷୟକ ସାହିତ୍ୟ । ଏହିପରି ବଙ୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ହୁଏ), ଲଘୁ ସାହିତ୍ୟ (ସୁକୁମାର ଶିଶୁ ଆଦିଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଯହିଁରେ କଳ୍ପନା ଶକ୍ତିର ବିଶେଷ ଖେଳା ନ ଥାଏ । ଯଥା—ଶିଶୁ ସଙ୍ଗୀତ, ଗାଥା ବଚନ ଆଦି) । ଭାରତରେ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ କାବ୍ୟ, ବ୍ୟାକରଣ, ଅଳଙ୍କାର, ଦର୍ଶନ, ପୁରାଣ, ଇତିହାସ, ଗଣିତ, ରସାୟନ, ଉଦ୍ଭିଦ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ସକଳ ପ୍ରକାର ଶାସ୍ତ୍ର ବୁଝାଯାଏ ।]

ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା—ସଂ. ବି—ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା—
Sāhitya charchchā Pursuit of literature.

ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣ—ସଂ ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର ରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ-
Sāhitya darpaṇa ଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାର ପଣ୍ଡିତ ଆଶ୍ରିତ ବିଶ୍ୱନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କୃତ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A book on rhetoric written by the Oriya Pandit Biśwānatha Mahāpātra of the court of King Purushottama Deba, of ancient Orissa. [ଦ୍ର—ଏହା ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତ ଅଳଙ୍କାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ଗୃହୀତ ।]

ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣକାର—ଦେ· ବି (ନାମ)—ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣ ନାମକ
Sāhitya darpaṇakāra ଅଳଙ୍କାର ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣେତା କବିରାଜ ବିଶ୍ୱନାଥ ମହାପାତ୍ର—Author of Sāhitya darpaṇa, Biśwanātha Mahāpātra.

ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ୍—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ସଭାରେ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟ ଚର୍ଚ୍ଚା
Sāhitya parishad ହୁଏ—Literary society.
[ସାହିତ୍ୟ ସଭା, ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟ ସଂଘ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସାହିତ୍ୟ ବିଶାରଦ—ସଂ.ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ-ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ;
Sāhitya biśārada ସାହିତ୍ୟରେ ଧୁରନ୍ଧର ବ୍ୟକ୍ତି—A title
[ସାହିତ୍ୟବିଶାରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] given to exceptionally proficient persons in literature.

ସାହିତ୍ୟ ଭକ୍ତ—ସଂ· ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି
Sāhitya bhakta ଅନୁରକ୍ତ—A votary of literature.

ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ରୂପକ)——ଭଣ୍ଡାର
Sāhitya bhaṇḍāra ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ସାହିତ୍ୟ—
Literature compard to a storehouse.

ସାହିତ୍ୟ ରଥୀ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ସାହିତ୍ୟରେ ରଥୀ-
Sāhitya rathī ସ୍ୱରୂପ)—ସାହିତ୍ୟ ଓ ରଚନା ଆଦିରେ ଦକ୍ଷ
[ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟକ୍ତି; ସାହିତ୍ୟ ସେବକମାନଙ୍କ
ସାହିତ୍ୟରଥୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—A person versed in
सा हित्यरथी literature; an authority in literary matters.

ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ—ସ ବି—ଯେଉଁ ସଭାରେ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା କରିବା ନିମନ୍ତେ
Sāhitya samāja ଅଧିବେଶନମାନ ହୁଏ—Literary
society. [ଦ୍ର: ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ କଟକରେ
୧୯୦୨ ବର୍ଷ ହେଲା ଅନୁଷ୍ଠିତ। କଟକ ଟାଉନହଲ୍ କାଳୀପ୍ରସାଦ
ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଏହାର ଅଧିବେଶନ ହୁଏ।]

ସାହିତ୍ୟ ସେବକ—ସଂ. ବି ଓ ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଅଧୁନାତନ
Sāhitya sebaka ପ୍ରୟୋଗ)—୧। ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରେ
[ସାହିତ୍ୟ ସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ସର୍ବଦା ଅନୁରକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (A
সাহিত্য সেবক person) Who has devoted his life
साहित्य सेवक to the service of literature. ୨। କାବ୍ୟ;
ନାଟକାଦିର ରଚୟିତା—2. An author of
books of literary merit.

ସାହିତ୍ୟ ସେବା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଷ୍ଠା ସହକାରେ ସାହିତ୍ୟ
Sāhitya sebā ଚର୍ଚ୍ଚା—Service of literature.

ସାହିତ୍ୟ ସେବୀ—ସଂ. ବି ଓ ବଣ ପୁଂ—ସାହିତ୍ୟ ସେବକ (ଦେଖ)
Sāhitya sebī Sāhitya sebaka. (See)
সাহিত্যসেবী ଦେ. ବଣ ଓ ବି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ; ଅହିଫେନସେବୀ,
साहित्यसेवी ମାଦକସେବୀ ଆଦି ଶବ୍ଦରେ 'ସେବୀ' ଶବ୍ଦର
ବ୍ୟବହାରର ସୂଚନାରୁ) ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଯାହାଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟସନରେ ବା ଦୁର୍ବ୍ୟସନରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି—
(ironical) An addict to literature.

ସାହିତ୍ୟାକାଶ—ସଂ. ବି (ରୂପକ; ସାହିତ୍ୟ+ଆକାଶ)—ଆକାଶ ସଙ୍ଗେ
Sāhityākāśa ତୁଳନୀୟ ସାହିତ୍ୟ—Literature
compared to the firmament.

ସାହିତ୍ୟାଧ୍ୟାପକ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନାତନ ବ୍ୟବହାର)—ସାହିତ୍ୟ ବା କାବ୍ୟ
Sāhityādhyāpaka ଶାସ୍ତ୍ରର ଶିକ୍ଷାଦାତା—A professor
or teacher of literature.

ସାହିତ୍ୟାନୁରକ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁ (୭ମୀ ବା ୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—ସାହିତ୍ୟ-
Sāhityānurakta ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ଅନୁରକ୍ତ—Devoted to
(ସାହିତ୍ୟାନୁରକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) literature.

ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ—ସ. ବି (୪ର୍ଥୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା
Sāhityānurāga ପ୍ରତି ପ୍ରଗାଢ଼ ସ୍ନେହ—Attachment
[ସାହିତ୍ୟାନୁରକ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ] for literature.
(ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗୀ—ବଣ. ପୁଂ, ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗିଣୀ—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ସାହିତ୍ୟାମୋଦ—ସ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚାରୁ ଜାତ
Sāhityāmoda ଆନନ୍ଦ—Joy derived from the pur-
(ସାହିତ୍ୟାମୋଦୀ—ବଣ) suit of literature.

ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା (ଦେଖ)
Sāhityālochanā Sāhitya charchchā (See)

ସାହିତ୍ୟିକ—ସଂ. ବଣ (ସାହିତ୍ୟ+ଇକ)—ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāhityika Literary. (ବି ଓ ବଣ; ଜ୍ଞାତାର୍ଥେ+ଇକ) ସାହିତ୍ୟ
(ସାହିତ୍ୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସେବକ (ଦେଖ)—Sāhitya sebaka.

ସାହି ପଡ଼ିଶି (ପଡ଼ିଶା, ପଡ଼ୁଶି, ପଡ଼ୋଶା)—ଦେ. ବି (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—
Sāhi pardisi(pardisā, pardusi, pardośā) ସାଇ-
ପଡ଼ିଶା (ଦେଖ)—Sāipardisā (See).
[ସାହିପଡ଼ି(ଡୁ,ଡୋ)ଶୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] পাড়া পড়শি टोला पड़ोसा

ସାହିବ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ଭ. ପୁଂ—ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sāhiba (etc) (ସାହିବାଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sāheba etc (See).

ସାହିବାଲା ଦେ. ବଣ—ସାଇବାଲା (ଦେଖ)
Sāhibālā Sāi bālā (See).
(ସାହିଭୁଆଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସାହିବାଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
পাড়াব লোক टोला वाला

ସାହି ଭାଇ—ଦେ. ବି—ସାଇଭାଇ (ଦେଖ)
Sāhi bhāi Sāibhāi [See].

ସାହି ଭେଣ୍ଡା—ଦେ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାଇଭେଣ୍ଡା (ଦେଖ)
Sāhi bhendā Sāibhendā [See].
(ସାହିଭେଣ୍ଡିଆ, ସାହିଚ୍ୟାଙ୍ଗ, ସାହିଲଗା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାହି ମୁଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ସାଇ ମୁଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Sāhi munda Sāi munda (See).

ସାହିମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—ସାଇମୁଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)
Sāhimundiā Sāimundiā (See).

ସାହି ମେଳ—ଦେ. ବି—ସାଇମେଳ (ଦେଖ)
Sāhi mela Sāi mela (See).

ସାହି ମେଳା—ଦେ. ବି—୧। ସାହିବାଲାମାନଙ୍କର ବଇଠକ—
Sāhi melā 1. A meeting of the in-
পাড়ার বৈঠক टोलेका मेला habitants of a Sāhi.
୨। ସାହିବାଲାମାନଙ୍କର ମଉଛବ—2. A dinner of
the combined 'Sāhibālās'

ସାହି ମେଳି—ଦେ.ବି—ସାହିବାଲାମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ସମ୍ମିଳିତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର-
Sāhi meli A combination of the 'Sāhi-
পাড়ার মেলি . टोलेके मेली bālās'
(ସାହିମେଳିଆ—ବଣ)

ସାହିଯ(ଯ୍ୟ)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସାହାଯ୍ୟ)—ସାହାଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Sāhija(jya) Sāhājya (See)
সাহায্য साहाज्य

ସାହୁ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସ. ସାଧୁ)—୧। ମହାଜନ; ବଣିକ—
Sāhu 1. A trader; a merchant. ୨। ଋଣଦାତା;
(ସାହୁଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ—2. A lender; a money-
মহাজন lender; creditor. (ଦ୍ରୁ—ଧନ ଦରବ ନେଇ
महाजन ସାହୁ, ପ୍ରାଣ ବଣିଲ ମାଣ୍ଡିଆ ସାହୁ—ଢଗ।) ୩। ବଣିଅ,
ସାଙ୍ଖ, ତେଲି, ଗୁଡ଼ିଆ, ଶୁଦ୍ର, ଥୋରିଆ, ଶୁଣ୍ଢି,
ମାସ୍ତାନବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଦିଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—
সাহু 3. A family title of goldsmiths, oilmen,
साहु confectioners, Sudras, Mastana
Brahmans etc. [illegible]

ମୃତ୍ୟୁପରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ରଜା—2. Name of the 2nd king of the Marhattas. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ 'ସାତାର୍' ଥିଲା । ଏ ଅରଙ୍ଗ୍‌ଜେବ୍ ବାଦ୍‌ସାହାଙ୍କ କବଳରେ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅରଙ୍ଗ୍‌ଜେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରି ଆସି ଖ୍ରୀ: ୧୭୦୮ ଠାରୁ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ଅତି ଦୁର୍ବଳ ରାଜା ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କର 'ପେଶବା' ଉପାଧିଧାରୀ ବାଲାଜୀବାଜି ରାଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରି ରାଜ୍ୟର ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲେ । 'ସାହୁ' ୧୭୪୮ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ମୂଲିଆର ଗୃହିଣୀ ବା ସ୍ୱାମୀ—The master under whom a day-labourer works.

ସାହୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମହାଜନଠାରୁ ଧନ କରଜ କରିବା—
Sāhu karibā To borrow money from a money-lender.
ধার্ করা **महाजन करना**

ସାହୁକାର—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଋଣଦାତା; ମହାଜନ; ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ—
Sāhukāra 1. A moneylender; creditor; (ସାହୁକାରଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) usurer. ୨ । ବାଣିଜ୍ୟାଦିର ମୂଳଧନ-ସାଉକାରা **साहुकार** ଦାତା; ଧନୀ—2. A capitalist.

ସାହୁକାରି—ଦେ. ବି—ସାହୁକାର ପଣ; ମହାଜନି—
Sāhukāri Usury; moneylending.
সাউকারি **साहुकारी**

ସାହୁକାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାହୁକାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāhukāriā Relating to Sāhukāra.
সাউকারী **साहुकारका**

ସାହୁ ଖାତକ—ଦେ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର)—ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅଧମର୍ଣ୍ଣ-
Sāhu khātaka Creditor and debtor.
মহাজন খাতক **महाजन खतुका**

ସାହୁ ଖାତକି ଦେ. ବି—ସାହୁପଣ ଓ ଖାତକପଣ; ସାହୁ ଓ ଖାତକ
Sāhu khātaki ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧ—The relation-ship between a creditor and debtor.
খাতক মহাজন **खतुका महाजनी**
ବିଣ—ସାହୁ ଖାତକିଆ (ଦେଖ) Sāhu khātikiā (See)

ସାହୁ ଖାତକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସାହୁ ଓ ଖାତକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sāhu khātakiā Relating to a creditor and debtor.
খাতক মহাজনি **महाजन खतुकाका**

ସାହୁଘର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାହୁ କରିବା (ଦେଖ)
Sāhu ghara karibā Sāhu karibā (See)

ସାହୁଜି—ଦେ. ବି—୧ । ସାହୁ ଉପାଧିଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନାର୍ଥକ
Sāhuji ସମ୍ବୋଧନ—1. A term of respect address-ed to a person having the title of 'Sāhu.' ୨ । ମହାଜନ ବା ଋଣଦାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—2. A term of respect addressed to a creditor. ୩ । ସାହୁ ୪ (ଦେଖ)—4. Sāhu (See)
সাহুজী (সাহু মহাশয়) **महाजनजी**
সাহুজী **साहुजी**

ସାହୁ ପତିଆରି—ଦେ. ବି—ଖାତକର ଧାରିଥିବା ଟଙ୍କା ସୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥଥିବା
Sāhu patiāri ବିଷୟରେ ସାହୁର ମନରେ ଥିବା ବିଶ୍ୱାସ—
মহাজনের প্রত্যয় The credit of a debtor in the
महाजन विश्वास eyes of his creditor. ବିଣ—ଖାତକର ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଥିବାରୁ ଖାତକର ଦେଣା ସୁଝିବାର କ୍ଷମତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ମହାଜନ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଥାଏ—(anything) Which being in possession of the debtor produces credit in the eyes of the creditor. [ଦ୍ର—ଦାଣ୍ଡରେ କବାଟ ବାଡ଼ିରେ ଛାଟି, ସାହୁ ପତିଆରି ଝିଅ ଦର୍ପଣି—ଢଗ ।]

ସାହୁ ବାହ୍ମଣ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଏକ ଜାତୀୟ ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
Sāhu bāhmuṇa A class of Brāhmaṇas who
[ସାହୁ ବ୍ରାହ୍ମ(ହ୍ମୁ)ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] trade on silk cloths (in Ganjam). [ଦ୍ର—ଏମାନେ ପାଟ ଓ ପାଟ ଲୁଗା ବେପାର କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରନ୍ତି ।]

ସାହୁ ମ(ମା)ହାଜନ—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ଋଣ-
Sāhu ma(mā)hājana ଦାତା; ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ—1. Creditor.
সাহু মহাজন ୨ । ବଣିକ—2. A trader; merchant.
साहु महाजन

ସାହେନ—ପ୍ରାଦେ. (ଲଡ଼ିଆ) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାହୁକାର ସ୍ତ୍ରୀ—
Sāhen The wife of a sāhukāra.

ସାହେବ—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ (ଅ. ସାହିବ୍=ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ ।
Sāheba ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ସମ୍ମାନଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A respec-
সাহেব table person; a man of position.
साहब [ଦ୍ର—ବଡ଼େ ଓପର ଓଳ ଅର୍ଦ୍ଧନଙ୍ଗ ସାହେବ
ସାହେବା } ସ୍ତ୍ରୀ ଖାନା ଖାଇ ବଡ଼ ହୋଇ ଶୋଇଥିଲେ—
ସାହେବାଣୀ } ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ ।] ୨ । ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି ବା ସମ୍ବୋଧନ; (ଯଥା—ମହାଶୟ)—2. A term of respect used in addressing a respectable person. ୩ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—3. A term of respect addressed to a respectable Mahomedan. [ଯଥା—ମୌଲବୀ ସାହେବ; ହକିମ୍ ସାହେବ ।] ୪ । ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଇଉରେସୀୟମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ଉପାଧି-4. A distinguishing term used for Europeans and Eurasians. [ଯଥା—ସାଦା ସାହେବ, ଫିରଙ୍ଗୀ ସାହେବ, କଳା ସାହେବ ।] ୫ । ଉଚ୍ଚ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ବା ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—5. A term of respect used to a high official. [ଯଥା—ଦରୋଗା ସାହେବ, ଦାରୋଗା ସାହେବ, ପୁଲିସ ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି ।] ୬ । ମୁସଲମାନ

କାଇଦା ବା ଶିଷ୍ଟାଗ୍ନର ଅନୁସାରେ କୌଣସି ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ବା ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ବା ସମ୍ମାନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—6. A term of endearment or respect addressed to any gentlemen or friend. [ଯଥା—ଭାଇ ସାହେବ, ବାବୁ ସାହେବ ।] ୭ । ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ଉପାଧିର (ଯଥା—ରାଏ ସାହେବ, ରାଓସାହେବ, ରାଜା ସାହେବ, ମହାରାଜା ସାହେବ) ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ଉପାଧିର (ଖାଁ ସାହେବ, ସର୍ଦ୍ଦାର ସାହେବର) ଶେଷ ପଦ—7.The last term of some of the honorific titles given by the British Government to Indian Hindus and Mahomedans. [ଦ୍ର—ଏହା 'ବାହାଦୁର' ଉପାଧିର ନିମ୍ନତର ଉପାଧି ।] ୮ । (ଅବ୍ୟୟ, ସମ୍ବୋଧନ) ହେ ମହାଶୟ; ହେ ମାନନୀୟ ମହାଶୟ—8. (Interjection) Sir ! Respectable Sir ! [ଦ୍ର—ସାହେବ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ ଉପାଧିରେ ଯୋଗ କରାଯାଏ; ଯଥା—ବାବୁ ସାହେବ, ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦେଶର, ବିଭାଗର ବା ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନତମ ରାଜକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି ପରେ 'ସାହେବ' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ; ଯଥା—ଡାକ୍ତର ସାହେବ, ପୁଲିସ ସାହେବ, ଜଜ ସାହେବ, କଲଟର ବା କଲେକ୍ଟର ସାହେବ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରର ବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ, ଲାଟ୍ ସାହେବ; କମିସନ୍ ବା କମିସନର୍ ସାହେବ, ଜିଲ୍ଲା ସାହେବ ।

ସାହେବ ଶବ୍ଦ ଆରବୀ ଭାଷାରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଓ ତାହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ସାହେବ ଓ ସାହେବା ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯଥା—ମେମ ସାହେବ, ରାଣୀ ସାହେବ, ବିବୀ ସାହେବ, ମିସ୍ ସାହେବ ।

ଯେଉଁ ଭାରତୀୟମାନେ ବିଲାତ ଯାଇ କିମ୍ବା ବିଲାତ ନ ଯାଇ ସାହେବୀ ଚାଲି ଚଲଣ ଅନୁକରଣ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ସଙ୍ଗେ ସାହେବ ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରାଯାଏ । ଯଥା—ଦାସ ସାହେବ, ସେନ୍ ସାହେବ, ଗୁପ୍ତ ସାହେବ, ପଟ୍ଟନାୟକ ସାହେବ, ତ୍ରିପାଠୀ ସାହେବ, ମିଶ୍ର ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଶବ୍ଦ ପରେ ମଧ୍ୟ ସାହେବ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ବଖାସି ବା ବୁଖାସି ସାହେବ, ମିଆଁ ସାହେବ, ହକିମ୍ ସାହେବ, ମଉଲବୀ ବା ମୌଲବୀ ସାହେବ, ବାବୁ ସାହେବ, ବାବା ସାହେବ, ମିସ୍ ସାହେବ, ମେମ୍ ସାହେବ, ବିବୀ ସାହେବ, କଳା ସାହେବ, ଗୋରା ସାହେବ, ଫିରିଙ୍ଗି ସାହେବ, ଦୋମିଶା ସାହେବ, ଗ୍ରନ୍ଥ ସାହେବ, ନାନା ସାହେବ, ମୁ ସାହେବ ବା ମୋ ସାହେବ, ଫିଉଚର ସାହେବ, ପାପା ସାହେବ, ନାନୁବାନା ସାହେବ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ କେତେକ ଉପାଧିର ଅଙ୍ଗରୂପେ ଏ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା—ରାୟ ସାହେବ, ରାଓ ସାହେବ, ଖାଁ ସାହେବ ।]

ସାହେବ ଜାଦା—ବୈଦେ, ବ (ପା)—ମୁସଲମାନ ଭଦ୍ରସନ୍ତାନ—
Sāheba jādā The son of a Mahomedan gentleman. [ଦ୍ର—ଏହି ନାମରେ କଟକ
সাহেব জাদা
साहब जादा
(ସାହେବ ଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସହରରେ ଗୋଟିଏ ବଜାର ଅଛି । ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍ ଓ ଅଶ୍ରମ ଏହି ବଜାରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ସାହେବ ମେମ୍—ବୈଦେ· ବ—ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସାହେବ—
Sāeba mem A European gentleman and lady.
সাহেব মেম
साहब मेम

ସାହେବ ସୁବା—ବୈଦେ, ବ (ଅ· ସାହେବ ଓ ସୁବାଦାର)—୧ ।
Sāheba subā ଧନବାନ୍ ଓ ପଦସ୍ଥ ଇଉରୋପୀୟ—1. Rich and noble Europeans. ୨ । ହାକିମ ହୁକୁମା—2. High officials.
সাহেব সুবা
साहब सूबा

ସାହେବା—ବୈଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅ)—ସାହେବ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ଭଦ୍ର
Sāhebā ମହିଳାଙ୍କ ନାମ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ; ମହାଶୟା—A term used after the name of noble females. (ଯଥା—ରାଣୀ ସାହେବା)
সাহেবা
साहिबा

ସାହେବାଣୀ—ଦେ· ବ· (ସାହେବ ଶବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଆ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗାନ୍ତ ଅଣୀ
Sāhebāṇī ପ୍ରତ୍ୟୟ)—ବିବୀ; ମେମ୍; ଇଉରୋପୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—A European lady.
সাহেবা
मेम

ସାହେବାନ୍—ବୈଦେ· ବ (ବହୁବଚନ) (ପା)—ସାହେବ ଶବ୍ଦର ବହୁ-
Sāhebān ବଚନ—Plural of the word Sāheba.
সাহেবরা
साहबान

ସାହେବାନା—ଦେ· ବ—ସାହେବ ବା ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କର ଭାବ,
Sāhebānā ଆଚରଣ ବା ପଦ୍ଧତି—European mode or conduct or fashion. ବିଣ—ସାହେବାନି (ଦେଖ) Sāhebāni (See)
সাহেবিয়ানা
साहबाना

ସାହେବାନି—ଦେ. ବ—ସାହେବାନା (ଦେଖ)
Sāhebāni Sāhebānā (See)
সাহেবিয়ানা
ବିଣ—ସାହେବ ବା ଇଉରୋପୀୟଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ ବା ଉପଯୁକ୍ତ—Befitting a European.
साहबानी
(ଯଥା—ସାହେବାନି କାଇଦା, ସାହେବାନି ଢଙ୍ଗ ।)

ସାହେବାନିଆ—ଦେ· ବିଣ—ସାହେବ ବା ଇଉରୋପୀୟଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ
Sāhebāniā ବା ଉପଯୁକ୍ତ—Befitting a European.
সাহেবী
साहबानी

ସାହେବାନି କାଇ(ଏ, ୟ)ଦା—ଦେ. ବ—ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ
Sāhebāni kāi(e,ya)dā ଶିଷ୍ଟାଚାର—European etiquette.
সাহেবী কায়দা
साहबानी क़ायदा

ସାହେବାନି ଚଳଣ(ନ)—ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ପରି ଆଚରଣ— Sāhebāni chalaṇa(na) Mode of conduct befitting a European. साहेबी चाल साहबानी चलन (ସାହେବାନି ଗୃଲ୍[ଲି], ସାହେବାନି ଗୃଲଚଳଣ[ନ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସାହେବାନି ଢଙ୍ଗ—ଦେ, ବି—ସାହେବମାନଙ୍କର ମତ— Sāhebāni ḍhaṅga Mode of Europeans. साहेबी ढंग साहबानी ढङ्ग

ସାହେବଆନା—ଦେ· ବି · ସାହେବାନା (ଦେଖ)—Sāhebānā. Sāhebiānā (See) ବିଣ—ସାହେବାନି (ଦେଖ)—Sāhebāni. (See)

ସାହେବୀ—ଦେ· ବି ଓ ବିଣ—ସାହେବାନି (ଦେଖ)—Sāhebāni. Sāhebī (See) (ଉ—ସାହେବୀ ପୋଷାକ କେତେ ଅବା ପିନ୍ଧି। ରାଧାନାଥ. ଦରବାର ।)

ସାହେବେନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସାହେବାଣୀ— Sāheben A European lady.

ସାହେଯ—ପ୍ରାଦେ (ଲବଅ) ବି—ସାହାଯ୍ୟ— Sāheja Sāhājya.

ସାହେର—ଗ୍ରା. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସାଗର)—ସମୁଦ୍ର— Sāhera Ocean. (ଉ—ଶ୍ରମ ଅଶ୍ରୁ ସୀରେ ବହୁ ଯେଣ୍, ଅଞ୍ଜନା-साय़र सायर ସୁତ ସାହେର ଭଣି। ବିଶ୍ୱନାଥ· ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।)

ସାହ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଅହନ)—ଦିବସବିଶିଷ୍ଟ— Sāhna Consisting of a day.

ସାହ୍ୱୟ—ସଂ. ବି (ସ+ଆହ୍ୱୟ)—୧। ସମାହ୍ୱୟ; ମେଷାଦି ପ୍ରାଣିଦ୍ୟୁତ Sāhwaya (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Fight of animals by laying wagers. ୨। ପଶୁ ଯୁଦ୍ଧ—2. Fight of animals (e. g. cockfight; bullfight). ସଂ. ବିଣ—ନାମଯୁକ୍ତ; ନାମବିଶିଷ୍ଟ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)— Having a name.

ସାହ୍ୟ—ସଂ· ବି (ସହ+ଭାବାର୍ଥେ· ଯ)—୧। ସାହାଯ୍ୟ; ସହାୟତା Sāhya (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Help; support. ୨। ମେଳନ साहाय्य (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Combination; union. सहाय ୩। ସହଚରତ୍ୱ (ଧରଣୀ)—3. The state of companionship. ଗ୍ରା. ବିଣ—ସାହାଯ୍ୟକାରୀ; ସହାୟ—Helping. ଗ୍ରା· ବି—ସହାୟତାକାରୀ— Helper; assistant.

ସାହ୍ୟକୃତ୍—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସାହ୍ୟ+ କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. Sāhyakrut କ୍ୱିପ୍)—୧। ସମଭିବ୍ୟାହାରୀ; ସଙ୍ଗୀ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—1. Accompanying. ୨। ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—2. Helping.

ସାହ୍ଲା—ପ୍ରାଦେ (ଲବଅ) ବି—୧। ସହ୍ଲା (ଦେଖ)—1. Sahlā. Sāhlā (See) ୨। ବହୁବ୍ୟକ୍ତିର ମେଳ—2. Combination of many people. ବିଣ—୧। ମେଳ ବାନ୍ଧି ଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ)—1. Combined (persons). ୨। ପରାମର୍ଶ ସଂଭୂତ (କର୍ମ)—2. (act) Due to or resulting from consultation or advice.

ସାହ୍ଲାଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଆହ୍ଲାଦ)— Sāhlāda ୧। ଆହ୍ଲାଦବିଶିଷ୍ଟ (ବିଷୟ)—1. Delightful. (ସାହ୍ଲାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଆହ୍ଲାଦିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Delighted; overjoyed. ଦେ· କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ, ସାହ୍ଲାଦଂ)— ଆହ୍ଲାଦ ସହକାରେ—With joy; joyously.

ସି (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ବନ୍ଧନ କରିବା—1. To tie. ୨। ଭୂମି Si (root) ଖନନ କରିବା—2. To dig earth.

ସି—ଦେ. ଅ—୧। (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଲଙ୍କାମରିଚ ବା ରାଗ ଖାଇଲେ Si ପାଟିରୁ ବାହାରିବା ଶବ୍ଦ—1. Hissing sound made सीसी by a person after tasting pungent सीऩी things. ୨। (ଅନୁକରଣ ଧ୍ୱନି) ସିଟି ମାରିବାର ଶବ୍ଦ— 2. Whistling sound. ୩। (ସଂ. ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଓ ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନାର୍ଥକ କ୍ରିୟାରେ ଯୋଗ କରାଯିବା ଅକ୍ଷର) ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ କ୍ରିୟାର ଉତ୍ତରେ ଯୋଗ କରାଯିବା ଅକ୍ଷର—3. An inflection used after a verb in the imperative mood, singular number. (ଉ—ସେ କଥା କହିବ ଛୋଡ଼ି ଏବେ ହେଲ ଅସି, ଜାଣିଣ କୋଦଣ୍ଡ ତୁହି ଦମନ କରହସି। ବଳରାମ. ରାମାୟଣ ଅଯୋଧ୍ୟା ।) ୪। (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଶୀତାର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସିତ୍କାର ଶବ୍ଦ—4. The hissing sound of a person shivering with cold. ୫। ସି ଅକ୍ଷର (ଦେଖ)—5. Si akshara. (See) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) (କ୍ରିୟାର ପ୍ରତ୍ୟୟ ବିଶେଷ)— ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ମଧ୍ୟ ଓ ୧ମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୧ମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ କ୍ରିୟାରୂପରେ · ଯୋଗ କରାଯିବା ଅକ୍ଷର—Inflection added to a verb to indicate Indicative mood, future tense, 1st person singular and present tense, 1st. and 3rd· persons singular. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରିୟା ପରେ 'ଛି'ର ବ୍ୟବହାର ପରି ଏହାର ବ୍ୟବହାର ଅଛି । ଯଥା— ହେଉସି=ହେଉଛି ।]

(ଉ—ତୁଇ ! ମୁଇଁ ତୋ ବୋଲ୍ନା କରସି ଗୋ ।
ନନ୍ଦଘରର କଥା ମତେ ହେନ୍ତାହେନ୍ତା ଲାଗସି ଗୋ ।
ବସିଥାଇସି କଲ୍ଅ ଝରୋଟିର
ପିନ୍ଧି ଥାଇସି ହଲ୍‌ଦିଆ କରଜର୍
ଧୋବ ଫର୍‌ଫର୍‌ଟେ ଜଅନ୍ ବାଗିଲ୍‌ଟେ
ଦେଢେ ଓଲ୍ଲାଇ ଥାଇସି ଗୋ ।
ସିବାବେଲ୍‌କେ ଯମ୍‌ନା କୂଲେ
ବସି ଥାଇସି କଦମ୍ ତଲେ

ମଢେ ଅଜାଇ କାଇଥ ଠୋକା
କାଇକାଇ କଥା କହସି ଗୋ ।
ତାଇ କାଇ ମନ୍ତର ଅଇସି ବାଇବେ
ମୂଷା ଉଇଁଶା ହୋସି ଘାଏବେ
ଯେତେ ଥାଇସି କ୍ଷୀର ଲଡୁକ
ଗୃହଘଇ କରି ଖାଇସି ଗୋ ।
ସମ୍ବଲପୁରୀ ଲୌକିକ ଗୀତ ।)

ପ୍ରାଦେ• (ଗଞ୍ଜାମ) ଅ—ମଧ୍ୟ; ବ—Too; also.
[ଭ—ମୁଁ ସି ଯାଇଥିଲି ।]

ସିଅ(ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ (ସ. ଶିଫ)—ଶିଅ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sia (etc) Śia etc (See)

ସିଅଁ—ପ୍ରାଦେ (ଭଦ୍ରକ ବ୍ୟବହୃତ; ଅନୁଗୁଳ, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସ୍ରୋତ;
Siañ ସୁଅ—Current• ଦେ. କ୍ରି—ସେଇବା କ୍ରିୟାର
সেলাইকর सिलाईकरो ଅନୁଜ୍ଞାରେ ରୂପ (ତୁମ୍ଭେ)
ସିଇଲ କର—(Imperative mood of the verb To sew) (you) Do sew.

ସି ଅକ୍ଷର—ଦେ. ବ (ପୂର୍ବେ ଶିଶୁର ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭବେଳେ ଗୁରୁ
Si akshara ଭୂମିରେ ଖଡ଼ିଦ୍ୱାରା • ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡଳ
ক অক্ষর सि अक्षर କାଟି ବମ୍ବା ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ (ସ. ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ=ବିଦ୍ୟା ସିଦ୍ଧି ହେଉ) ଲେଖି ଶିଶୁଙ୍କ ହାତ ଧରି 'ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ତାହା ଉପରେ ଶିଶୁର ହାତକୁ ବୁଲାଇ କରନ୍ତି । ଏହି ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର 'ସି' ଥିବାରୁ ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।)
ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭରେ ଶିଶୁର ବୋଲିବା ଓ ଲେଖିବା ପ୍ରଥମ ଅକ୍ଷର—The 1st letter written and uttered by a child when first ceremonially learning to write.

(ତାକୁ) ସି ଅକ୍ଷର ବରୁଣା(ଣେ)ଇ ପର୍ବତ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ଗଣ୍ଡମୂର୍ଖ
Si akshara baruṇā(ṇe)i parbata ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି
ক অক্ষর গো মাংস करिया अक्षर भैंस बराबर ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ବାକ୍ୟ [ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ମୁଦ୍ଧା ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ତାକୁ 'ସି' ଅକ୍ଷର ବରୁଣାଇ ପର୍ବତ (ଖୋରଧାର ବଡ଼ ପାହାଡ଼ ଓ ଜଠରର ମହାବିନାୟକଙ୍କ ପର୍ବତ) ପରି ବଡ଼ ଓ ଅସାଧ୍ୟ ଜଣା ଯାଉଛି]—ସେ ନିରକ୍ଷର ବା ମୂର୍ଖ ଅଟେ—(a phrase used to denote a person who has not even begun the alphabets, and to whom the 1st letter of a beginner appears like a mountain) He is illi terateor unlettered.

ସି ଅକ୍ଷର ବିବର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)ତ(ତା)—ଦେ. ବଣ—ଅତି ମୂର୍ଖ (ବ୍ୟକ୍ତି);
Si akshara bibarji[rjji]ta(tā) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
ক অক্ষর বিবর্জিত सि अक्षर बिबर्जित ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରି ନାହିଁ ବମ୍ବା ଯାହାର ବର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ନାହିଁ—Unlettered; a person who has not even begun the alphabets

ସିଅଲ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର, ପାଟଣା) (ସ ଶୀତଳ)—ଶୀତଳ; ଥଣ୍ଡା—
Sial Cool; cold.

ସିଅଳ—ଦେ.ବ—ଖଜୁରି ଓ ତାଳ ଗଛରୁ ରସ (ତାଡ଼ି) ବାହାର କରିବା
Siaḷa ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତି; ଶିଅଳ (ଦେଖ)—
পাশী, শিওলী पासी A depressed caste, whose profession is to tap date palm and palmyra trees for toddy.

ସିଅଲ ପାଗ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ଶୀତଳ
Siala pāga ପାଗ; ଥଣ୍ଡା ଋତୁ ବା ସମୟ—
Cool or cold weather.

ସିଆ—ବୈଦେ ବ. (ଫା. ସିହା)—ସିହା (ଦେଖ)—
Siā Sihā (See). ଦେ• ବ (ବଣିଆ ଭାଷା) ସୁନା—
সোনা सोना Gold.

ସିଆଇ(ହି)—ବୈଦେ• ବ (ଫା. ସିୟାହି)—ମସୀ; କାଳି—
Siāi(hi) Writing ink.
কালী সেহাই सयाही

ସି. ଆଇ. ଇ.—ବୈଦେ• ବ (ଇଂ) ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ
Si. āi. i. ଉଚ୍ଚ ସମ୍ମାନସୂଚକ ଉପାଧି ବିଶେଷ—
সি আই. ই লি. आइ ई The title C. I. E.
(ଏହା Companion of Indian Empire ଶବ୍ଦର ସଙ୍କେତ; ଏଥିର ଅର୍ଥ ଭାରତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସଙ୍ଗୀ ବା ବନ୍ଧୁ ।)

ସିଆଇ(ହି) ଘଡ଼ି—ଦେ. ବ—ମସୀ ପାତ୍ର; କାଳି ଘଡ଼ି; ଦୁଆତ—
Siāi(hi) ghaṛdi Inkpot; inkstand.
[সিআইদান(ক)—অন্যরূপ] दोयात मसिहा(दा)नी

ସି.ଆଇ.ଡି—ବୈଦେ• ବ (ଇଂ• ସି. ଅଇ. ଡି.)—ଗୁପ୍ତ ପୁଲିସ;
Si.āi.di ସରକାରଙ୍କ ଡିଟେକ୍ଟିଭ୍ ବା ଗୁଇନ୍ଦା ପୁଲିସ ବିଭାଗ—
সিআইডি सिआईडी The C. I. D. Department of the Govt. [ଦ୍ର—ଏହା ଇଂରେଜ Criminal Investigation Department ଶବ୍ଦସମୂହ ସଙ୍କେତ]

ସିଆଁ(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବ (ସଂ• ସୀବନ)—ସିଲେଇ କର୍ମ—
Siañ(ṅā) Sewing.
সিআঁ सिलाइ ଦେ• ବଣ—ସିଲେଇ କରାଯାଇଥିବା; ସୂତା—
সেলাইকরা सिलाइकियाहुआ Sewn.

ସିଆଁ(ଙ୍ଗା)ଇ(ଇଁ)ବା—ଦେ• କ୍ରି (ସଂ ସୀବ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—୧ ।
Siañ(ṅa)i(iñ)bā (ସିଇଁବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ) ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା
সিআন, সেলাইকরান सलवाना ସିଲେଇକର୍ମ କରାଇବା—1.
(Causative of Siiñbā) To cause to be sewn. [ଭ—ସିଅଁଉ ତୁମ୍ଭ ଜାମାଗୁଡ଼ିକ ଦେଖି
সিয়া, সিয়া ... ...

ବାଦଗ୍ ଧରନ୍ତାମଣି] ୨ । (ସଂ. ସୀବ୍ ଧାତୁ) ସିଇଁବା (ଦେଖ)—Siinba (See)

ସିଆଁ(ଛା)ସି(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବି—ନାନା ବସ୍ତୁକୁ ସିଲାଇ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ- Siañ ña)si(se)iñ Act of sewing many things. সিআঁ সিই सिलाईतलाई

ସିଆକାଟୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. (ତେଲୁଗୁ)—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ Siakatu ମଣିବନ୍ଧରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ବଳୟ ବିଶେଷ—A kind bracelet. [ଦ୍ର—କହୁଅଛ ସମୀପେ ସିଅକାଟୁ ଦେଲ ପଥୁ ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଚନ୍ଦ୍ରକଳା]

ସିଆଡ଼—ଦେ. ବି—୧ । ସେହିଆଡ଼; ସେ ଦିଗ—1. That side. Siarda ୨ । ବିପରୀତ ଦିଗ—2. Opposite direction. [ସ୍ୟାଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ] ୩ । ସେ ଦେଶ ବା ଅଞ୍ଚଳ—3. That সেথা, উদিক(গ) उधर country or locality. ଦେ. ବିଣ—୧ । ସେ ଦିଗର—1. Of that side. উদিগ্‌কার उधरका ୨ । ସେ ଦେଶର—2. Of that country or locality.

ସିଆଡ଼(ଢ଼ି)କା—ଦେ.ବିଣ—୧। ସେହି ଦିଗର—1. Of that side. Siarda(rdi)ka ୨ । ସେହି ଦେଶର ବା ଅଞ୍ଚଳର—2. Of that country or locality. ସିଅଡ଼(ଢ଼ି)କାର, ସ୍ୟାଡ଼(ଢ଼ି)କା, ସ୍ୟାଡ଼(ଢ଼ି)କାର }—ଅନ୍ୟରୂପ সিদিগ্‌কার; উদিগ্‌কার उधरके ୩ । ବିପରୀତ ଦିଗର—3. Of an opposite direction. ଇଅଡ଼(ଢ଼ି)କା, ଯ୍ୟାଡ଼(ଢ଼ି)କା, ଇଅଡ଼(ଢ଼ି)କାର; ଯ୍ୟାଡ଼(ଢ଼ି)କାର }—ବିପରୀତ

ସିଅଡ଼(ଢ଼ି, ଢ଼ୁ)କୁ—ଦେ· ଅ—ତେଣିକି; ସେହିଆଡ଼କୁ; ସେହିଦିଗକୁ— Siard(rdi; rdu) ku 1. To that side; to that [ସ୍ୟାଡ଼(ଡ,ଡ଼ୁ)କୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] direction. ୨ । ବିପରୀତ সেদিকে, উদিকে उधरको ଦିଗକୁ—2. To an opposite direction. [ଇଅଡ଼(ଢ଼ି;ଢ଼ୁ)କୁ; ଯ୍ୟାଡ଼(ଢ଼ି;ଢ଼ୁ)କୁ—ବିପରୀତ] ୩ । ତା ପରେ; ସେହି ସମୟ ପରେ—3. After that time.

ସିଆଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରୀର କଣାରେ Siardi ରୁପାର ବା ସୁନା ସରୁ ଖଣ୍ଡର ମୁଣ୍ଡକୁ ଭରତି সাড়াশি सरस କରି ତାର କରିବାକୁ ହେଲେ ସନ୍ଧ୍ଉସିବଲ ଯେଉଁ ତଳଅରରେ ଉକ୍ତ ସୁନା ବା ରୁପାର ମୁଣ୍ଡିକୁ ଧରି ଟାଣନ୍ତି—1. A prong or pair of tongs used by the goldsmiths for holding the silver or gold wire while drawing it through holes of a metal plate for making wires. ୨ । ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ—2. A kind of wild creeper with big leaves. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ରରେ ଚଉପଦ ଓ ଖଲ ସିଆଁଯାଏ ଓ ଛତା ରୂପରେ ପଢ଼ ବୁଣାଯାଏ । ଏଥିର ଫଳ ବନ୍ୟଲୋକମାନେ ପୋଡ଼ି କରି ଖାଆନ୍ତି ଓ ପତ୍ରର ଚୋପାରେ ଭାତ ଖାଆନ୍ତି । ଏଥିର ଲଙ୍କରେ ଲଇ ହୁଏ । ସିଅଡ଼ି ଲତରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଯାଇ ବିଦ୍ରୋହ ବା ମେଳିର ସଂବାଦ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲାଯାଏ ।]

ସିଆଡ଼କ(କୁ)—ଦେ· ଅ—ସିଅଡ଼କୁ (ଦେଖ)— Siardik (ku) Siardaku (See) [ସ୍ୟାଡ଼କ(କୁ, ଅନ୍ୟରୂପ] [ଇଅଡ଼କ(କୁ), ଯ୍ୟାଡ଼କ(କୁ)—ବିପରୀତ]

ସିଆଡ଼ି ଗଣ୍ଠି ଫେରା(ରେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—(ଗଡ଼ଜାତର Siardi ganthi phera(re)iba ଭୂୟାଁ, କନ୍ଧ ଆଦି ଅନାର୍ଯ୍ୟ- [ସିଅଡ଼ି ଗଣ୍ଠି ବୁଲ(ଲେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ମାନେ) ସିଅଡ଼ି ଲତରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ରାଜ୍ୟତମାମ ବିଦ୍ରୋହ ବା ମେଳିର ଉତ୍ତେଜନାମୂଳକ ଚିହ୍ନ ଗ୍ରାମରୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତରକୁ ଫେରାଇବା— (Said of the people and specially non-aryan people of the Orissa States)— To despatch from one village to another a Siardi creeper with knots as an incitement and indication to rise in or join a revolt. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଗ୍ରାମର ଲୋକ ମେଳରେ ଯୋଗ ଦେବା କୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ଉକ୍ତ ଲତରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଠି ପକାନ୍ତି । ଗଣ୍ଠି ଲତା ଯାହା ମୂଳସ୍ଥାନକୁ ଫେର ଅସିଲେ ମେଳର ସୂତ୍ରପାତ ହୁଏ । ଯୋଗମୋହନ. କେନ୍ଦୁଝର ଇତିହାସ ।]

ସିଆଡ଼ି ଲଇ—ଦେ. ବି—ସିଅଡ଼ି ୨ (ଦେଖ)— Siardi lai Siardi 2 (See)

ସିଆଡ଼ୁ(ଢ଼ୁଁ)—ଦେ. ଅ—୧ । ସେଅଡ଼ୁ; ତେଣୁ; ସେଦିଗରୁ—1. Siardu(rdu) From that side; from that direction. সিদিগ্‌থেকে, হেথাথেকে उधरसे ୨ । ବିପରୀତ [ସ୍ୟାଡ଼ୁ(ଢ଼ୁଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଦିଗରୁ—2. From an opposite direction. [ଇଅଡ଼ୁ(ଢ଼ୁଁ), ଯ୍ୟାଡ଼ୁ(ଢ଼ୁଁ)—ବିପରୀତ] ୩ । ସେଅଞ୍ଚଳରୁ—3. From that locality.

ସିଆଡ଼େ—ଦେ. ଅ—୧ । ସେ ଦିଗରେ—1. On that side. Siarde ୨ । ସେଠାରେ—2. There. ୩ । ସେ ଦେଶରେ; সেদিকে उधरम ତେଣେ—3. In that country (ଇଅଡ଼େ, ଯ୍ୟାଡ଼େ—ବିପରୀତ) or locality. ୪। ବିପରୀତ ଦିଗରେ- 4. In an opposite direction. ୫। ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ- 5. On the other hand. ଦେ. ବିଣ. (ସ. ସାର୍ଦ୍ଧ) সাঢে साढे ସାଢ଼େ (ଦେଖ)—Sardhe (See).

ସିଆ(ହା)ଣ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ· ସଜ୍ଞାନ)—୧ । ଚତୁର; Sia(ha) a ଚାଲାକ—1. Clever; shrewd. ୨ । (ସ୍ୟାଣ, ସିଅଣିଆ, ସିହାଣିଆ, ସ୍ୟାଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବୁଦ୍ଧିମାନ୍— সিয়ান(না), সেয়ান(না) 2. Intelligent. ୩ । ଶଠ; ଧୂର୍ତ୍ତ— सयाना, सियाना 3. Sly; crafty. (ସିଅଣୀ, ସିଅଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଅଣା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ସଜ୍ଞାନା)—୧ । ରଜୋବତୀ; ପ୍ରାପ୍ତ-
Siāṇā ରଜସ୍କା; ରଜସ୍ବଳା ହୋଇଥିବା (ବାଳିକା)—
সোমত্ত 1. Menstruated (girl); who has attain-
सयानी, रजस्वला ed puberty. ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ସିଅଣ
(ଦେଖ)—2. Siāṇa (See)

ସିଅଣା ଚତୁର(ରୀ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—
Siāṇā chatura(rā) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚତୁର ବା ଧୂର୍ତ୍ତ—
সেয়ানা চতুর चतुर सयान Very sly.
(ସିଅଣୀ ଚତୁରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଅଣା ପଣ(ପଣିଆଁ)—ଦେ. ବ—୧ । ଚତୁରତା—1. Clever-
Siāṇā paṇa(paṇiāñ) ness. ୨। ଧୂର୍ତ୍ତତା—2. Slyness.
সেয়ানতি सयानपन ୩ । ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା—3. Intelligence.

ସିଅଣା ପାଗଳ(ଲ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେଉଁ ଦୋଷୀ ବା ଅନ୍ୟାୟକାରୀ
Siāṇā pāgaḷa(la) ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଦୋଷ ବା ଅନ୍ୟାୟ ପ୍ରକାଶିତ
(ଛାଣି ସିଅଣା, ଛାଣି ସିଅଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ହେବା କଥା ଅଗରୁ
সেয়ানা পাগল ଛାଣି ପାର ବାତୁଳତାର ବାହାନା କରେ—1. A
सयान पागल wrong doer or offender who feigns
madness to screen or excuse his wrong
or crime. ୨ । ଯେଉଁ ଚତୁର ବ୍ୟକ୍ତି ବାତୁଳତାର
ଭାନ କରେ—2. A clever person who
feigns insanity. ୩ । ବାହାରେ ଲୋକଙ୍କୁ
ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ବାତୁଳ ବା ସରଳ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ
ଧୂର୍ତ୍ତ ବା କୁଟବୁଦ୍ଧି ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who is
wicked or sly at heart but affects
frankness or madness.

ସିଅଣା ହେବା—ଦେ. କି—(ବାଳିକା) ପ୍ରଥମେ ରଜସ୍ବଳା ହେବା;
Siāṇā hebā ଘର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା; ଜ୍ଞାନ ପାଇବା—To be
সোমত্ত হওয়া menstruated for the first time.
रजस्वला होना, कुनेकोहोना

ସିଅଣାରେ ସିଅଣାରେ କୋଳା କୋଳି—ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ପରସ୍ପର
Siāṇāre siāṇāre koḷā koli ପ୍ରତି କପଟ ବନ୍ଧୁତା
ସିଅଣାରେ ସିଅଣାରେ କୁଣ୍ଢାକୁଣ୍ଢି / ସିଅଣାରେ ସିଅଣାରେ ମିଳାମିଶି—ଅନ୍ୟରୂପ ଦେଖାଇବା; ଦୁଇ
ଜଣ ଧୂର୍ତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
সেয়ানে সেয়ানে কোলা কোলী ମଧ୍ୟରେ କୃତ୍ରିମ ବନ୍ଧୁତାର
सयानमें सयानमें गल बहिया ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ—
Exchange of civilities between two sly
persons.

ସିଅଣିଆ(ଆଁ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—
Siāṇiā(āñ) ସିଅଣ(ଣା) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Siāṇa(ṇā) etc. (See)

ସିଅଣୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିଅଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Siāṇi Feminine of 'Siāṇa'.
(ସିଅଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଆଁ(ଆଁ)ନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—୧ । ଅଗ୍ରନାୟକ—
Siāñ(āñ)n 1. Leader. ୨ । ଦଳପତି—2. Leader
of a group. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—୧। ସିଅଣା;
ଚତୁର—1. Clever. ୨ । ହୁସିଆର—2. Wary;
cautious.

ସିଆଣଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ବୌଦରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ (ଉଚ୍ଚତା
Siāṇaṅgā ୧୧୧୨ ଫୁଟ)—The name of a moun-
tain in the State of Baud.

ସିଆଣା—ପ୍ରାଦେ. (ଲଡ଼ଅ) ବଣ—ସିଅଣା।—
Siāṇā Clever; sly.

ସିଆର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯୌଥ କାରବାରରେ ଅଂଶ୍ୟ ବା ହିସା—
Siār A share in a joint business.
সেয়ার্ सेयर

ସି. ଆର୍. ଦାସ୍—ବଙ୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜନୀତିକ ନେତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେଶ-
Si. ār. dās ବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ—The late C. R.
Das, the late celebrated political leader
of Bengal.

[ଦ୍ର—ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ କଲିକତାର ପୋଟଲ
ଡଙ୍ଗାରେ ବାସ କରୁଥିବା ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ୧୮୭୦
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।
ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ ବିକ୍ରମପୁର
ପ୍ରଗନାର ତେଲିବାଗ ଗ୍ରାମ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପିତା ଭୁବନ
ମୋହନ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଆଟର୍ଣ୍ଣି ଥିଲେ; ସେ
ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ;
କିଛି ଦୁଇ ଗୋଟି ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ; ଦୁଃଖୀ
ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା ପ୍ରଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ବହୁତ ଅର୍ଥ
ଋଣ କରିଥିଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କର ଜନ୍ମର କେତେକ
ବର୍ଷ ପରେ ଭୁବନମୋହନ ଭବାନୀ ପୁରକୁ ଆସି ବାସ
କଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ୧୮୮୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରବେଶିକା
ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜରେ
ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ
ବାଗ୍ମିତା ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର ଓ ଅଧ୍ୟାପକଗଣ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଥିଲେ ।
ସେ ୧୮୯୦ ମସିହାରେ ବି. ଏ. ପାସ୍ କଲେ । ସିଭିଲ୍
ସର୍ଭିସ୍ ପଢିବା ଲାଗି ଭୁବନମୋହନ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବିଲାତ
ପଠାଇ ଦେଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ବିଲାତରେ ଥିବା ସମୟରେ
ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ରାଜନୀତିକ ଦାଦା ଭାଇ ନାଓରୋଜୀ ବିଲାତ
ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ସଭ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।
ସାହେବମାନେ ଏ ଚେଷ୍ଟାରେ ବାଧା ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ
ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ଜଣେ ସଭ୍ୟ ନିଜ ବକ୍ତୃତାରେ ଭାରତୀୟ-
ମାନଙ୍କୁ ଦାସ ଜାତି ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ
ପକ୍ଷରେ ଏହା ଏକ ଅପମାନ ଅସହ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ସେ
ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହରେ [illegible]
[illegible]

ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ବକ୍ତୃତା କରି ଏହି ଉକ୍ତିର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ନିନ୍ଦା କରିଥିଲେ, ସେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟ ସଭ୍ୟପଦ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କର ଏହି ବକ୍ତୃତା ଓ ଏକାଗ୍ରତା ଦେଖି କେତେକ ଇଂରାଜୀ ସଂବାଦ ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ବିଲାତରେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର ଭାବୀ ରାଜନୀତିକ ଜୀବନର ବୀଜ ବପନ କରିଥିଲେ । ସେ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ୧୮୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବାରିଷ୍ଟରୀ ପାସ କରି ଭାରତକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ବାରିଷ୍ଟର କରିବା ସମୟରେ ସେ ସମୟ ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟସେବା ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଏବଂ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ୧୮୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଜ୍ନି ଷ୍ଟେଟ୍ର ଦେୱାନ ବରଦା ପ୍ରସନ୍ନ ହାଲଦାରଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କର ଶୁଭ ପରିଣୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀ ପତିଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟା ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ୧୯୦୬ ସାଲରେ ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ଼ କର୍ଜନ୍ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶକୁ ବଙ୍ଗ ଓ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ, ଏପରି ଦୁଇଟି ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ କରିବାରୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଘୋର ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଅରବିନ୍ଦ ଘୋଷ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ଥିଲେ । ୧୯୦୮ ମସିହାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଲିପୁର ବୋମା ମକଦ୍ଦମାରେ ବଙ୍ଗର ବହୁତ ଯୁବକ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଅରବିନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ମୁଦାଲା ଥିଲେ । ମକଦ୍ଦମା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲା । ଏହି ବିପଦ ସମୟରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ପାରିଶ୍ରମିକ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ମୁଦାଲାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ିଲେ । ଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ନିଯୁକ୍ତ ସରକାର ପକ୍ଷର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାରିଷ୍ଟର ନର୍ଟନ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀରୂପେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କୁ ଠିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମକଦ୍ଦମା ଆଠ ମାସ କାଳ ଚାଲିଲା । ଏଥିରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କର ଯେ କେତେ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତି ହେଲା ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ । ମାତ୍ର ଏହି ମକଦ୍ଦମାରେ ସେ ଜୟଲାଭ କଲେ । ଦେଶ ଲାଗି ଏପରି ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଏହି ମକଦ୍ଦମାରେ ଜୟଲାଭ କରିବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ନାମ ଏତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲା ଯେ, ସେ ବାରିଷ୍ଟରୀ କରି ଦିନକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆୟ କଲେ । ଦେଶସେବା ଲାଗି ଏବଂ ଦାନ ଲାଗି ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ମଧ୍ୟ ସେ ପିତୃଋଣ ପରିଶୋଧ କରିବା ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲେ, ସୁତରାଂ ପିତାଙ୍କର ୬୫ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଋଣ ସମସ୍ତ ସେ ପରିଶୋଧ କଲେ ।

ସେ ୧୯୧୯ ସାଲର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକ୍ଳିଷ୍ଟ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ । ଅନାଥାଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଶିକ୍ଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ସେ ଅକାତର ଦାନ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୫ ସାଲରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହି ସମୟରେ କଂଗ୍ରେସରେ ଦୁଇଗୋଟି ଦଳ ହୋଇଥିଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ନବୀନ ଦଳର ନେତା ହେଲେ । ୧୯୧୪ରୁ ୧୯୧୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଉରୋପୀୟ ମହାସମର ଲାଗିଲା । ୧୯୧୯ ସାଲରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଅହମଦାବାଦର ସାବରମତୀଠାରେ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରି ରାଉଲଟ୍ Rowlat Act ଆଇନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ମୂଳନୀତିକୁ ସମର୍ଥନ କରି କଲିକତାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିଲେ । ଜାଲିଆନାବାଗ୍ର ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ତଦନ୍ତ କରିବା ଲାଗି କଂଗ୍ରେସ ଯେଉଁ କମିଟି ଗଠନ କରିଥିଲେ ସେଥିରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଜଣେ ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ପଞ୍ଜାବର ଅମୃତ ସହରଠାରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହେଲା । ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ସେଥିରେ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସଭାରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ସରକାରଙ୍କ ଭାରତ ଶାସନ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅସହଯୋଗ ନୀତିକୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ପ୍ରଥମେ ସମର୍ଥନ କରୁ ନ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ୧୯୨୦ ମସିହାରେ କଲିକତାଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କଂଗ୍ରେସର ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନରେ ଅସହଯୋଗ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହୋଇଗଲା । ସେହି ସାଲର ଶେଷକୁ ନାଗପୁରଠାରେ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ହେଲା । ସେଠାରେ ଅସହଯୋଗର ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବାର କଥା ଥିଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଗୋଟିଏ ସ୍ପେଶାଲ୍ ରେଲଗାଡ଼ି (Special train) ଭଡ଼ା କରି ବଙ୍ଗଦେଶର କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ନାଗପୁର ଯାତ୍ରା କଲେ । ସେ ଅସହଯୋଗ ନୀତିର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ସହିତ କିଛି ସମୟ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ କୋଠରୀରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ପରେ ତାଙ୍କର ମତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ଓ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ସଙ୍କଳ୍ପ ସବୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ହେଲେ; ଉପରେ ବଙ୍ଗଦେଶର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ଅସହଯୋଗ ନୀତି ପ୍ରଚାର କଲେ । ୧୯୨୧ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଯୁବରାଜ (Prince of Wales) ଭାରତ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସି ବମ୍ବେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ । ସେ ଦିନ କଂଗ୍ରେସ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ଧର୍ମଘଟ (ହରତାଳ) ହେଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ କଲିକତାରେ ଏ ଧର୍ମଘଟ ଅସାଧାରଣ ଭାବରେ ସଫଳ ହେଲା । ଏହା ପରେ ବଙ୍ଗଲାଟ ବଙ୍ଗଳାର ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ମଣ୍ଡଳକୁ ବେଆଇନ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ସରକାରଙ୍କର ଏହି ଆଦେଶର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଲାଗି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ ଆହ୍ୱାନରେ ହଜାର ହଜାର

ଯୁବକ ଏହି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଓ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ତହିଁର ସେନାପତି ହେଲେ । ସେନାପତିଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକବାହିନୀ ୧୯୨୧ ଡିସେମ୍ବରରେ କଲିକତାର ବଡ଼ବଜାରକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସରକାର ସେମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲେ । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଚିରରଞ୍ଜନ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ମଧ୍ୟ ଗିରଫ ହେଲେ । ତହିଁଆର ଦିନ ନାରୀ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକାମାନେ ବାହାରି କିଛି ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଗିରଫ ହେଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କର ପତ୍ନୀ ଓ ଭଗିନୀ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଜେଲରେ ଅଟକ ରଖାଯାଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ବେଳକୁ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ତହିଁର କିଛି ଦିନ ପରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ନିଜେ ଗିରଫ ହେଲେ । ସେହି ଦିନ ବଙ୍ଗର ଅନ୍ୟୂନ କେତେ ଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ନେତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି ଏବଂ ହୁଳହୁଳି ମଧ୍ୟରେ ପତିଙ୍କୁ କାରାବାସାର୍ଥ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ୧୯୨୨ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କର ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ମୁକ୍ତି ଲଭିବା ପାଇଁ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ୬ ମାସ ବିନାଶ୍ରମ କାରାବାସଦଣ୍ଡ ବରଣ କଲେ । କାରାଗାରରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଏବଂ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତି ଉପଲକ୍ଷରେ କଲିକତା ସହରରେ ବିଶେଷ ଉତ୍ତେଜନା ହେବାର ଆଶଙ୍କା କରି ସରକାର ତାଙ୍କ କାରାଦଣ୍ଡର ମିଆଦ ଶେଷ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଦେଲେ । କାରାମୁକ୍ତ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବାକୁ କଲିକତାରେ ବିରାଟ ସଭା ହେଲା । ୧୯୨୨ ସାଲରେ ଗୟା କଂଗ୍ରେସରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ; ସେଥିରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାମାନ ଦଖଲ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ମାତ୍ର ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଂଗ୍ରେସଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ନ ହେବାରୁ ସେ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ । କଂଗ୍ରେସରେ ଦୁଇ ଦଳ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ସ୍ୱରାଜଦଳର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

୧୯୨୪ ସାଲରେ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ କଲିକତା କର୍ପୋରେସନ୍ (ମିଉନିସିପାଲିଟି)ର ମେୟର୍ (ସଭାପତି) ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ମେୟର୍ କର୍ମ କାଳରେ କଲିକତା ସହରର ଅନେକ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୨୫ ସାଲରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଲା । ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସେ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ୍‌ରେ ଯାଇ ରହିଲେ ଓ ସେହି ବର୍ଷ ଜୁନ୍ ମାସରେ ସେ ଇହଲୀଳା ଶେଷ କଲେ । କଲିକତାକୁ ତାଙ୍କର ଶବ ଆଣାଗଲା । ସ୍ୱୟଂ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଶବାଧାର ବହନ କରିଥିଲେ । ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ତାଙ୍କର ବିରାଟ ବାସଭବନ ନାରୀହାସପାତାଲ ଓ ଧାତ୍ରୀବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ଦାନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ହାସ୍‌ପାତାଲ୍‌ରେ ହଜାର ହଜାର ନାରୀ ଚିକିତ୍ସା ପାଉଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସଭାରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଭାରତର ଗୃହଅଡ଼େ ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତି ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ଲାଗି ମହାତ୍ମାଜୀ ଗୃହଅଡ଼କୁ ସନ୍ଦେଶ ପଠାଇଥିଲେ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ, ବି. ଏ., ବି. ଟି.]

ସିଆର୍ ବସିବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ହିସାଦାର ହେବା—To go into shares; to be a partner in a joint stock business.
Siār basibā
সীআর্ বসা
सेयर करना

ସିଆର—ଦେ. ବି—ଶିଆର (ଦେଖ)
Siāra — Śiāra (See)

ସିଆରି—ଦେ. ବି—ଶିଆରି; ସିଆଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Siāri — Śiāri; siārḍi etc. (See)

ସିଆରିବା—ଦେ. କି—ଶିଆରିବା (ଦେଖ)
Siāribā — Śiāribā. (See)
(ସିଅରେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଆଳି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶିଆଳି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Siāḷi (etc) — Śiāḷi etc. (See)

ସିଆଳିଆ ପ(ପୁ,ପୋ)ତନି—ଦେ. ବି—ଶାଳିଆପତନି (ଦେଖ)
Siāḷiā pa(pu,po)tani — Śāḷiāpatani. (See)

ସିଆଳି ଲତା—ଦେ. ବି—୧ । ଔଷଧି ଲତା ବିଶେଷ (କବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ')—1. A kind of medicinal creeper. ୨ । ସିଅଡ଼ି ୨ (ଦେଖ)—2. Siarḍi 2 (See)
Siāḷi latā

ସିଇଠି(ଠିଁ)—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—ସେହିଠାରେ; ସେହି ସ୍ଥାନରେ—There; therein.
Si-iṭhi(ṭhiñ) সেখানে वहाँपर
(ସିଇଠେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଇ(ଇଁ,ଞି)ବା—ଦେ. କି (ସଂ. ସୀବ୍. ଧାତୁ)—୧। ସିଲାଇ କରିବା—1. To sew. (ଉ—ଶର ସୂଚୀରେ ଶରୀର ଯୁଗ ଗାଢ଼େ ସିଇଁଲ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ରତ୍ନାକର. ଚମ୍ପୂ ।)
Si-i(iñ,ñi)bā
সীআঁ, সীঁয়া
सीना
(ଉ—ଅପାଙ୍ଗ ଦୃଢରେ ସିଇଁ
କାହା ମନ ବାସରୁହିଁ
ଝୁଲିଏ ଅଛୁ ଘଅରି
ପରମାନନ୍ଦ ଜହରି;
ସିରୁ ପର—ପ୍ରୀତିରକ୍ଷା ମାଳିରେ—
ପ୍ରୀତିଲିଙ୍ଗ, ହେବୁ ପର କାଳା ବଇରାଗୀରେ । ସଙ୍ଗୀତ ।)
୨ । ଦନା ବା ଖଲିପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଶାଳ ଆଦି ଗଛର ପତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଖଡ଼ିକା ଖୋଞ୍ଚିବା—2. To sew Śāla leaves together to form a receptacle or plate.

ସିଇରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ମାଟି ଗୋବର ଲେସା ହୋଇ ନ ଥିବା ଟୋକେଇ—A basket which has not been plastered with a layer of clay and cow dung.
Si-irā

ସିଉ—ଦେ. ବି—ସିଓ (ଦେଖ)
Siu — Sio (See)

ସିଉକା(କି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ଚତୁଷ୍କ)—ଟଙ୍କାର ଚତୁର୍ଥାଂଶ ମୁଦ୍ରା—
Siukā(ki) A four anna bit. [ଦ୍ର—ଭାରତ ପ୍ରଚଳିତ ଏ ମୁଦ୍ରା ପୂର୍ବେ ରୁପାରେ ତିଆର ହେଉଥିଲା; ଏବେ ବ୍ରୋନ୍ଜ୍ (Bronze) ଧାତୁରେ ତିଆର ହେଉଅଛି ।]
সীকা सूका, चौअन्नी

ସିଉକା(କି)ଏ(କ)—ଦେ. ବି—ଏକ ସିଉକା ମାତ୍ର—
Siukā(ki)e(ka) One four anna bit only.
এক সীকী एक सूका

ସିଉକା(କି)କର—ଦେ. ବିଣ—ଏକ ସିଉକା ମୂଲ୍ୟର—
Siukā(ki)kara Of the value of 4 annas.
এক সীকীর एक सूकाका

ସିଉକାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱୀକାର)—ସୀଉକାର ଇତ୍ୟାଦି
Siukāra (etc) (ଦେଖ)—Sīukāra etc. (See) (ଉ—ବୃନ୍ଦାମୁଖ ସିଉକାର, ସେ କି ଭୁଲ ସିଉକାର । ଭଗ ।)
ଦେ. ବିଣ—ଚାରି ଅଣା ମୂଲ୍ୟର—Of the value of a four anna bit.

ସିଉକି ଦୋଅ(ଓ)ଣି—ଦେ. ବି (ବହୁତର)—ଚାରି ଅଣା ମୂଲ୍ୟର ଓ ଦୁଇ
Siuki doa(o)ṇi ଅଣା ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରାଚୟ—Four anna bits (ସିଉକି ଦୋଣି—ଅନ୍ୟରୂପ) and two anna bits.
সীকী দুআনী [ଦ୍ର—ବହୁସ୍ଥଳରେ ସିଉକି ଅଣି, ସିଉକି ଅ ଣ୍ଟି, चौअन्नी दोअन्नी ଅାଦି ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ସିଉନା—ପ୍ରାଦେ.(କଟକ) ବି—ଗମ୍ଭାରୀ(ଗଛ)—
Siunā Gmelina Arborea tree.

ସିଉନ୍ତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—ସୂନ୍ଥା; କେଶବିନ୍ୟାସ ବିଶେଷ—
Siuntā A mode of dressing the ringlets of the hair on the brow.
সীঁথি सेंदुर
[ସିଉଁତା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଉନ୍ତି(ନ୍ଥି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—ସନ୍ଥି; ସୀମନ୍ତର ଅଳଂକାର—
Siunti(nthi) An ornament for the forehead.
সীঁথি मांगटीका [ସିଉଁତି(ଥି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଉନ୍ତିଆ—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ସଂ. ସୀମନ୍ତ) ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସୂନ୍ଥା—
Siuntiā Mode of parting the combed hair of females over the forehead.
[ସିଉଁତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଉରା—ପ୍ରାଦେ.(ଢେଙ୍କାନାଳ) ବି—ଟୋକେଇ—
Siurā Basket of wicker work.

ସିଏ—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. 'ତତ୍' ଶବ୍ଦରୁ ପୁଂ. 'ସଃ' ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସା)—ସେ—He or she. [ଉ—ସିଏତ ସିଏ, ଅଭୁ
Sie
সে वह କାହିଁପାଇଁ କହୁଅ ବୋଲ !—ଭଗ]

ସିଓ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସେବ, ସିବିତିକା ଫଳ)—ସିବିତିକା ଫଳ
Sio (ଦେଖ)—Sibitikā phala (See)

ସିଂକ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଖଡ଼ିକା—
Simk Slender long pick.

ସିଂକିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ସିଂଘାଣି ପୋଛିବା—To wipe away the mucus from one's running nose.
Simkribā

ସିଂଖପତା—ପ୍ରାଦେ.—(ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଖଡ଼ିକାଦ୍ୱାରା ସିଆଁ ହୋଇଥିବା ପତ୍ରମାନ; ଖଲି—A flat plate made by sewing leaves together.
Simkh-patā

ସିଂଖାଣ—ସଂ. ବି—(ସିଂଘନ୍ ଧାତୁ+ଅଣ)—ସିଂହାଣ (ଦେଖ)—
Simkhāṇa Simhāṇa (See)

ସିଂଗ(ଘ, ହ)ରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଶିଂଗ୍ରା (ଦେଖ)—
Simg (gh,h)-rā Simg-rā (See)

ସିଂଗଲ—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଶିଂଗଲ୍ (ଦେଖ)—
Simgal Simgal (See)

ସିଂଗା(ଘା)ଣି(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶିଂଗାଣି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Simgā(mghā)ṇi(etc) Simgāṇi etc (See)

ସିଂଗା(ଘା)ଣିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—ଶିଂଗାଣିଆ (ଦେଖ)—
Simgā(mghā) ṇiā Simgāṇiā (See)
[ସିଂଗା(ଘା)ଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସିଂଗା(ଘା)ପୁର—ଦେ. ବି—ସିଙ୍ଗାପୁର (ଦେଖ)—
Simgā(mghā)pura Singāpura (See)

ସିଂଗିଲ—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଶିଂଗଲ୍ (ଦେଖ)—
Simgil Simgal (see)

ସିଂଗେ(ଘେ)ଇ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶିଂଗେଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Simge (mghe)i (etc) Simgei (See)

ସିଂଘ(ଗ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—୧ । (ସଂ ସିଂହ) ସିଂହ (ଇତ୍ୟାଦି)
Simgha(ga) (etc) (ଦେଖ)—Simha etc (See). ୨ ।
[ସିଂଘୁଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ସଂ. ଶୃଙ୍ଗ)—ଶିଂଘ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Singha etc (See)

ସିଂଘଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶିଂଘଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Simghardā (etc) Simghardā etc (See)

ସିଂଘଣ—ସଂ. ବି (ସିଘନ୍ ଧାତୁ=ଶୁଙ୍ଘିବା+ଅର୍ମ ଅନ)—୧ । ନାସିକା
Simghaṇa ମଳ—1. Snot; the mucus of the nose. ୨ । ଲୌହ ମଳ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—2. The rust or dross of iron.

ସିଂଘଳ—ଗ୍ରା. ବି—ସିଂହଳ (ଦେଖ)—
Simghala Simhala (See)

ସିଂଘଳୀ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—ସିଂହଳୀ (ଦେଖ)—
Simghaḷi Simhaḷī (See).
সিংহলী सिंहली ଦେ. ବି—ସିଂହଳ ଦ୍ୱୀପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ଭାଷା—The Simghalese language; a language of the Southern group

of the outer sub-branch of Indo-aryan language; used in Ceylon.

ସିଂଘାଣ—ସ. ବ (ଶିଂଘ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନ)—୧ । ନାସିକା ମଳ— Simghāṇa 1. Snot, ୨ । କଫ; ଶ୍ଳେଷ୍ମା—2. Phlegm.

ସିଂଘାଣକ—ସ. ବ (ସିଂଘାଣ+କ)—୧ । ନାସିକାମଳ—1. Snot. Simghāṇaka ୨ । କାଚପାତ୍ର(ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Glass pot. ୩ । ନାସିକାରୋଗ ବିଶେଷ—3. A kind of ear-disease. [ବି—ଏ ରୋଗରେ କଫ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଢି ନାକ ପୁଡାର ସ୍ରୋତକୁ ରୁଦ୍ଧ କରେ; ନିଶ୍ୱାସ ନେବା ଅଣିବା ବେଳେ ଘୁଡ଼ୁ ଘୁଡ଼ୁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ଓ ପୀନସ ରୋଗ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ବେଦନା ହୁଏ ଓ ଅନବରତ ପିଚ୍ଛିଳ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଘନ କଫ ନିର୍ଗତ ହୁଏ—ଶବ୍ଦକୋଷୋଦ୍ଧୃତ ବାକ୍ୟ] ୪ । ଅଶ୍ୱରୋଗ ବିଶେଷ—4. A kind of horse-desease. [ବି—ଏହା ବାତଜ, ପୈତ୍ତିକ ଓ ଶ୍ଳେଷ୍ମିକ ଭେଦରେ ୩ ପ୍ରକାର । ଏଥିରେ ଅଶ୍ୱର ନାକରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର କଫ ନିର୍ଗତ ହୁଏ (ଜୟଦତ୍ତ)] ୫ । ଲୌହକିଟ୍ଟ; ମଣ୍ଡୁର (ଶବ୍ଦକୋଷ —5. Scoria of iron.

ସିଂଘାନ—ସ. ବ—କୁରୁଣ୍ଡ ବୃଦ୍ଧି (ଶବ୍ଦକୋଷ)— Simghāna Hydrocele.

ସିଂଘାଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଜଙ୍ଗଲଅଞ୍ଚଳ) ବ—ବାଲିଆ ମାଛ ପରି ବଡ଼, ଅକାତିଆ Simghāla ଓ ବେକ ପାଖରେ ୨ଟା କଣ୍ଟା ଥିବା ବଡ଼ ମାଛ; ଟଙ୍ଗ ମାଛ—Macrones Aor; a scaleless fish with a big snout.

ସିଂଘାରି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶିଂଘାରି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Simghāri (etc) Simghāri etc (see)

ସିଂଘାରିବା—ଦେ. କି—ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ଜନ୍ତୁ (ଯଥା ସାପ)କୁ ମନ୍ତ୍ରମୋହରୁ ମୁକ୍ତ Simghāribā କରି ନିଜର କରାମତ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଉତ୍ତେଜିତ ଚିଯান টোনাছুড়ানা କରିବା—To free an animal from a charm and excite it to fury,

ସିଂଘା(ଗା)ରି ହେବା—ଦେ. କି—ବିବାଦ ବା ଗୋଳମାଳ କରିବାକୁ Simghā (gā) ri hebā ରାଗରେ ରଡ଼େଇ ଖଡ଼େଇ ହେବା; ঝালমেন্টাহবার সিংহজৈসেগরজেনা ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ କୌଣସି ছালখোজা ଅସଦ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାଟ ଖୋଜିବା—

ସିଂଘିଣୀ—ସ. ବ—ନାସିକା (ହଳାୟୁଧ)— Simghini Nose.

ସିଂଘେନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ଶିଂଗାଣି (ଦେଖ) Simghen Simgāṇi (See)

ସିଂଚ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସ. ସିଚ୍ଚ ଧାତୁ)—ସିଞ୍ଚା (ଦେଖ) Simchā Sinchā (See)

ସିଂଚ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସିଞ୍ଚାଇବା (ଦେଖ) Simchā(che)ibā Sinchāibā (See) ছেঁচান ଛীঁটৰানা

ସିଂଚିବା—ଦେ. କି (ସ. ସିଚ ଧାତୁ)—ସିଞ୍ଚିବା (ଦେଖ)— Simchibā ছিঁচা ছীঁটনা Sinchibā (See)

ସିଂବଙ୍ଗା—ପ୍ରାଦେ. (କୋଲ୍ହ) ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଦେବତା)—The Sun Simbangā (God). [ବି—କୋଲ୍ହମାନେ ବିବାଦ କଷ୍ଟିକି ପାଇଁ ଗ୍ରାମପଞ୍ଚାଏତ ବା ସରଦାରଙ୍କ ନିକଟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶପଥ କରନ୍ତି—
'ସିରିବାରେ ସିଂବଙ୍ଗା ଏତେରେବ ନାଗେ ଏଙ୍ଗ'
(ଏଥିର ଅର୍ଥ—ଉପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ଓ ତଳେ ବାସୁକି ମାତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ମୁଁ ଶପଥ କରୁଛି ।]

ସିଂସା—ଦେ. ବ (ସ. ସୀସକ)—ସୀସା (ଧାତୁ)—Lead (metal). Simsā ପ୍ରାଦେ (କୋରାପୁଟ) ବ—ସୀସା ପେନ୍ସିଲ—Lead सीसा राँगा ତେ. ସାସମୁ pencil; wooden pencil.

ସିଂହ—ସ. ବ. ପୁଂ (ହିନସ୍ ଧାତୁ=ହିଂସା କରିବା; ବଧ କରିବା+ Simha (ସିଂହୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ବର୍ଣ୍ଣ ବିପର୍ଯ୍ୟୟରେ ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶ୍ୱାପଦ ବନ୍ୟ ପଶୁ; ମୃଗେନ୍ଦ୍ର—1. The lion; Felis Leo. [ବି—ଏହାର ବେକରେ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୀର୍ଘ କେଶର ଥାଏ ଓ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ର ଅଗରେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଲୋମଗୁଚ୍ଛ ଥାଏ । ସିଂହୀର ବେକରେ ଓ ମୁହଁରେ କେଶର ନ ଥାଏ । ସିଂହର ବର୍ଣ୍ଣ ପିଙ୍ଗଳ ବା ଫିକା ହଳଦିଆ । ଅଫ୍ରିକାର ଅଲଜିରିଆଠାରୁ କେପ୍‌ଅଫ୍‌ଗୁଡ଼ହୋପ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓ ପାରସ୍ୟରେ ସିଂହ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ସିଂହ ଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲର ଦେବାଳୟମାନଙ୍କରେ ସିଂହର ମୂର୍ତ୍ତି ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ କାଠିଆବାଡ଼ର ଜଙ୍ଗଲରେ ସିଂହ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ସିଂହର ଗର୍ଜନ ଅତି ଭୟଙ୍କର । ଏହାର କଟି ଅତି ସରୁ ଥିବାରୁ ସରୁ କଟିଯୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କଟିକୁ ମୃଗେନ୍ଦ୍ରକଟି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ । ସିଂହ ସମସ୍ତ ବନ୍ୟ ପଶୁ ମଧ୍ୟରେ ବଳୁଆ; ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ 'ପଶୁରାଜ' ବୋଲାଯାଏ । ଅଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲରେ ଅନେକ ସିଂହ ଅଛନ୍ତି । ସିଂହମାନେ ପର୍ବତର ଗୁହାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଅଫ୍ରିକାର ସିଂହମାନେ ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ପୁରୁଷ ସିଂହର ବେକ ଉପରେ କେଶର ଥାଏ, ମାତ୍ର ସିଂହୀର କେଶର ନ ଥାଏ । ସିଂହ ଏକାଥରକେ ... [illegible] ... କାଠ [illegible] । ସିଂହକୁ

ସିଂହର ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର, ପଞ୍ଚାସ୍ୟ, ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ, କେଶରୀ, ହରି (ଅମର] ପାରୀନ୍ଦ୍ର, ଶ୍ୱେତପିଙ୍ଗଳ, କଣ୍ଠୀରବ, ପଞ୍ଚଶିଖ, ଶୈଳାଟ, ଶ୍ୱାପଦରାଜ, ସଟାଙ୍କ, ମୃଗରାଟ୍, ମୃଗରାଜ, ମରୁଦ୍‌ଭବ, କେଶୀ, ଲମ୍ବୋଦର, ନଖଦାରକ, (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ), ମହାବୀର, ଶ୍ୱେତପିଙ୍ଗ, ଗଜମୋଚନ, ମୃଗାରି (ଜଟାଧର), ଇଭାରି, ନଖରାୟୁଧ, ମହାନାଦ, ମୃଗପତି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) , ପଞ୍ଚମୁଖ, ନଖୀ, ମାଂସାଦ, ଭଦ୍ର, ବଳୀ, ଶୂର, ବିକ୍ରାନ୍ତ, ଦ୍ୱିରଦାନ୍ତକ, ବହୁବଳ, ପ୍ରଦ୍ରବଦ୍ରପ୍ରଣୀତଳ । ବନ୍ୟାଦ, ମୃଗାଧିପ, ବନରାଜ, ପଟ୍ଟ, ଅଶ୍ମୀ, ପାଣ୍ଡୁପିଙ୍ଗଳ ।

ଗୃହରେ ଅଗ୍ନି ପୋଷିଲେ ସେ ଗୃହର ସବୁ ପୋଷା ମାନେ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହାର ମାଂସ ଅର୍ଶ, ପ୍ରମେହ, ଜଠରାମୟ ଓ ଜଡ଼ତା ନାଶ କରେ । ଅନ୍ୟ ଗୁହାଶୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ମାଂସ ପରି ସିଂହର ମାଂସ ବାତହର, ଗୁରୁ, ଉଷ୍ଣ, ମଧୁର, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବଲ୍ୟ ଓ ନେତ୍ର ପକ୍ଷରେ ହିତକର । ସିଂହର ଚର୍ବି ବାତରୋଗରେ ଔଷଧରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । (ଅନ୍ୟ ଜାତିବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ବୁଝାଏ । ଯଥା—ନରସିଂହ,ପୁରୁଷସିଂହ, ଋଷିସିଂହ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Chief of a class. [ଦ୍ର—ତହିଁ ଦ୍ୱିଜ ଏବଂ ସେ ନୃପକୁଳ ସିଂହ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଞ୍ଚମ ରାଶି—3. The astrological sign Leo. [ଦ୍ର—ସିଂହ ରାଶି ମଘା ଓ ପୂର୍ବଫାଲ୍ଗୁନୀ ନକ୍ଷତ୍ର ଏବଂ ଉତ୍ତର ଫାଲ୍ଗୁନୀର ପ୍ରଥମ ପାଦ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଭାଦ୍ର ମାସରେ ଏ ରାଶିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି । ଏହି ରାଶିରେ ଜନ୍ମିବା ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରୋଧୀ, ଶୀଘ୍ରଗତି, ହାସ୍ୟକାରୀ, ଅତି ବକ୍ତା, ଚଞ୍ଚଳ, ଶୀତଳ ଓ ମଦ୍ୟପ୍ରିୟ ହୁଏ । ସିଂହ ଲଗ୍ନରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୋଗୀ, ଶତ୍ରୁଦମନକାରୀ, ସ୍ଥୂଳୋଦର, ଅଳ୍ପ ପୁତ୍ର, ଉଦ୍ୟମୀ ଓ ଗଜଗମନ ହୁଏ ।] ୪ । ସୌର ଭାଦ୍ର ମାସ—4. The solar month of Bhādra. ୫ । ରକ୍ତ ଶିଗ୍ରୁ; ନାଲି ସଜନା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. The red variety of horse radish. ୬ । ବୌଦ୍ଧ ଯତିମାନଙ୍କର ଧ୍ୱଜ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) —6. The flag of Buddhist monks. ୭ । ରାମାୟଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚନ୍ଦ୍ରଗିରି ପର୍ବତବାସୀ ବିଶାଳ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—7. Name of a gigantic mythological bird mentioned in the Rāmāyana. [ଦ୍ର—ଏ ଏତେ ବଳଶାଳୀ ଯେ, ହସ୍ତୀ ଓ ତିମି-ମତ୍ସ୍ୟଙ୍କୁ ଧରି ଗାତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ।] ୮ । ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—8. Name of a giant. [ଦ୍ର—ହଠରେ କେଶରୀସିଂହ ବୋଲି ବଲେ କହନ୍ତି ଏ ତର୍କେ ସମ କେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସିଂହ
ସିହ
ଦେ. ବି—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. A family title of Kshatriyas. ୨ । କାୟସ୍ଥ, ଗାଉଁଲପେଶା, ଶୁଦ୍ର, ରାଜପୁତ ଆଦିଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family title of some Kayasthas etc. ୩ । (ଅନ୍ୟ ଗୁଣ ବା ଉତ୍କର୍ଷବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ) ରାଜପଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—3. A title given by Rajahs to persons (added to another word). [ଉ—ପାଲଟାସିଂହ, ବଳଭଦ୍ରସିଂହ, ଛଟୁଆସିଂହ, କ୍ଷାତ୍ରସିଂହ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସିଂହ କେଶର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ) ୧ । ସଟା; ସିଂହଜଟା; ସିଂହର Simha kesara ଗ୍ରୀବା, ମୁଣ୍ଡ ଓ ବେକରେ ଥିବା ଲମ୍ବ କେଶର—(ସିଂହକେଶରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. The manes of a lion. ୨ । ବକୁଳ ଗଛ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଶେଷ)—2. The Bakula tree; Mimusops Elengi.

ସିଂହ ଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିଂହର ଗ୍ରୀବାପରି ଗ୍ରୀବା Simha griba ଯାହାର)—ସିଂହପରି ଉଚ୍ଚ ଗ୍ରୀବା ବିଶିଷ୍ଟ—(ସିଂହଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a neck as high as that of a lion.

ସିଂହ(ହି)ଟାଳୀ—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଶଙ୍କୁ-ଯାନ କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ;ଏହାର Simha(mhi)tali ଦୁଇ ଗାଲରେ ଦୁଇଟା କଣ୍ଟା ଥାଏ; ଏହାକୁ ଟ୍ୟାଂରା ବା ହିନ୍ଦୀ ସିଂଘୀମାଛ କହନ୍ତି—A species of small fish.

ସିଂହଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୃଙ୍ଗାଟକ)—ଶିଂଘଡ଼ା (ଦେଖ)—Simbarda Singharda. (See)
ସିଙ୍ଗାଡ଼ା (ଦ୍ର—ସିଂହଡ଼ା କେଶର ସକି ଗୁଅଣ୍ଡରେ ପୋଇ, ସିଂହାଡ଼ କର୍ପୂର ମରିଚ ମେଳି ମିଠା ଦୁଧେ ମୋହି । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।)

ସିଂହତଳ—ସଂ. ବି (ସଂହତ+ତଳ; ନିପାତନ)—କରଯୋଡ଼ନ; Simhatala କୃତାଞ୍ଜଳ (ପ୍ରମାଣସ୍ୟ ଅମରଟୀକା)—The folded palms.

ସିଂହ ତୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—୧ । ସେହୁଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ; ସିଜୁ ଗଛ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Simha tunda 1. Euphorbia Nerifolia. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ମାଛ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. A kind of fish. [ଦ୍ର—ମାଗୁର ପ୍ରଭୃତି ମାଛଙ୍କୁ ସିଂହତୁଣ୍ଡ ବୋଲାଯାଏ । ଦୈବ ଓ ପୈତ୍ର କର୍ମରେ ଏ ମତ୍ସ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ—ମନୁ ୫।୧୬ ।]

ସିଂହ ଦର(ରୋ)ଜା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସିଂହଦ୍ୱାର)—ସିଂହଦ୍ୱାର Simha dara(ro)jā (ଦେଖ)—Simhadwāra. (See) (ସିଂହଦୁଆର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଅଭ୍ରଭେଦୀ ବନ୍ଧନ ଅଶେଷ ସିଂହଦରଜା, ସିଂହଦ୍ୱାର ସିଂହଦୁଆରେ, ଦ୍ୱାରେ ଅଛ ଦେବଦେବୀଏ ସିଂହଦରଜା ଯେଷ୍ଠା ପୂଜାସମ୍ଭାରେ । ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।]

ସିଂହଦ୍ୱାର—ସଂ. ବି (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ; ସିଂହମୂର୍ତ୍ତି ଅଙ୍କିତ Simhadwāra ଦ୍ୱାର; ଏଥିର ଦୁଇ ପାଖରେ ସିଂହର ମୂର୍ତ୍ତି ଥାଏ)—ରାଜପ୍ରାସାଦ ଓ ଦେବାଳୟକୁ ପ୍ରବେଶକରିବାପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ବା ସଦର ଦୁଆର—The main entrance to a palace or temple.

ସିଂହ ଧ୍ୱନି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସିଂହର ଶବ୍ଦ ବା ଗର୍ଜ୍ଜନ—Simha dhwani. 1. The roar of a lion. ୨ । ସିଂହନାଦ ସଦୃଶ ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ (କୁମାରସମ୍ଭବ ୧୫ ର)—2. A loud roar like that of a lion.

ସିଂହ ନାଥ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବାଙ୍କୀ ବୈଦେଶ୍ୱରର ସମ୍ମୁଖରେ Simha nātha ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଏକ ପାହାଡ଼ ଦ୍ୱୀପ ଓ ତହିଁରେ ଥିବା ମନ୍ଦିରରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ

ଶିବବୃତ୍ତ—Name of an idol of Siba on a hillock-island in the bed of the Mahānadī river opposite Baidyeswara in Banki. (ଉ—ବ୍ରୋତେ ଶୈଳଶୃଙ୍ଗେ ଶଶାଙ୍କ ଶେଖର, ସିଂହନାଥ ପୁଣି ଧବଳେଶ୍ୱର । ସ୍ୱଧାନାଥ, ନନ୍ଦକେଶ୍ୱର ।) [ବ୍ର—ଏହି ପାହାଡ଼କୁ ସିଂହନାଥ ମୁଣ୍ଡିଆ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ । ଏହି ପାହାଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ଗୁହା ଅଛି ଏବଂ ସେହି ଗୁହାରେ ଗୋଟିଏ ବୈରାଗୀ (ଯେ ପୂର୍ବେ ଗୃହସ୍ଥ ଥାଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଦାରପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ସସ୍ତ୍ରୀକ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି) ଓ ତାଙ୍କ ମାତାଜୀ (ବୈରାଗୀଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ) ମଠ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେହି ପାହାଡ଼କୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଅମ୍ବତୋଟା ଅଛି । ମନ୍ଦିରଟି ପ୍ରସ୍ତରଶିଳାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ମୁଣ୍ଡିଆ ଉପରେ ବଡ଼ାମ୍ବା ରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କୋଠା ଅଛି । ଏଠାରେ ଅନ୍ୟ କେହି ବାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଏବଂ ବୈଦ୍ୟେଶ୍ୱରନିକଟବାସୀ ମଣ୍ଡାମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ନଦୀ ପାରି ହୋଇ ଆସି ଏହି ମହାଦେବଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତି ।

ସ୍ଥାନୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନବାସ ସମୟରେ ଏ ବିଗ୍ରହ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାମନାଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ ନଦୀର ଅପର ପାଇରେ ଓ ସୀତା ବା ବୈଦେହୀଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୈଦ୍ୟେଶ୍ୱର ମୁଣ୍ଡିଆ ତଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ବଡ଼ାମ୍ବାରେ ମିଳୁଥିବା ଓଡ଼ିଆ ରାମାୟଣରେ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଅରଣ୍ୟ ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବାରୁ କେହି କେହି ଏପରି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି—ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାତା—ଲଲାଟେନ୍ଦୁ କେଶରୀଙ୍କ ଭାଇ ବସନ୍ତ କେଶରୀ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୭ମ ଶତାବ୍ଦୀ) ଏ ମନ୍ଦିରକୁ ତୋଳାଇଥିଲେ ।]

ସିଂହନାଥ ମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମହାନଦୀ ଗର୍ଭସ୍ଥ ବଡ଼ାମ୍ବା Simhanātha mundiā ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ପାହାଡ଼ ବିଶେଷ—Name of a hillock on the bed of the Mahānadī.

ସିଂହ ନାଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସିଂହଧ୍ୱନି (ଦେଖ)—Simha nāda 1. Simha dhwani. (See) ୨ । ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହଜନକ ରବ (ଅମର)—2. A war-cry; shout of warriors; a roar made by warriors in the brunt of the fight. [ବ୍ର—ଗଜଯୂଥ ଦର୍ଶନ କରି ସେହି ଦଳର ଭୟଙ୍କର କରାଇବାକୁ ସିଂହ ଯେଉଁ ଗର୍ଜନ କରେ ଏବଂ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ଓ ନିଜ ଦଳର ଉତ୍ସାହବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଯୋଦ୍ଧା ଯେଉଁ ଗର୍ଜନ ଶବ୍ଦ କରେ ତାହିଁ ସିଂହନାଦ ବୋଲାଏ (ବାଚସ୍ପତ୍ୟ)।] ୩ । ମହାଦେବ (ମହାଭାରତ)—3. Mahādeba. ୪ । ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—4. Name of a Sanscrit metre. [ବ୍ର—ଏହାର ପ୍ରତି ଚରଣରେ ୧୩ ଅକ୍ଷର ଥାଏ; ୩ୟ, ୫ମ, ୯ମ ଓ ତ୍ରୟୋଦଶ ଅକ୍ଷର ଗୁରୁ; ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଲଘୁ—ଛନ୍ଦୋମଞ୍ଜରୀ ।]

ସିଂହ ନାଦକ—ସ. ବି (ସିଂହ+ନଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—Simha nādaka ତୂରୀ; ଶିଙ୍ଗା; ରଣଶିଙ୍ଗା (ହାରାବଳୀ)—A war-trumpet.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ସିଂହପରି ନାଦକାରୀ—Roaring like lion.

ସିଂହ ନାଦିକା—ସ. ବି (ସିଂହ ନାଦକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Simha nādikā ଦୁରାଲଭା (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା) (ଦେଖ) Durālabhā (See)
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିଂହନାଦକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of simha nādaka.

ସିଂହ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବି—ବାସକ (ଜଟାଧର); ବାସଙ୍ଗ ଗଛ—Simha parnnī A tree; Adhatoda Vasaca.

ସିଂହ ପୁଚ୍ଛିକା—ସ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ର ପର୍ଣ୍ଣିକା; କ୍ଷୁଦ୍ର ଚକ୍ର ପର୍ଣ୍ଣୀ; ପୃଶ୍ନି ପର୍ଣ୍ଣୀ Simha puchchhikā ଲତା (ରତ୍ନମାଳା; ଅମର); ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ସିଂହ ପୁଚ୍ଛୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) A creeper; Uraria Lagopoides.

ସିଂହ ପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ କଳିଙ୍ଗର ଏକ ରାଜଧାନୀ—Simha pura A capital of the ancient Kalinga Empire.

ସିଂହ ପୁଷ୍ପୀ—ସ. ବି—ପୃଶ୍ନି ପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ) Simha pushpī Prusni parnnī (See)

ସିଂହ ବାହିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ [ସିଂହରୂପ ବାହ (ବାହନ)+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଦୁର୍ଗା—Simha bāhinī Goddess Durgā. [ବ୍ର—ଏ ସିଂହରେ ଆରୋହଣ କରି ମହିଷାସୁରଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ ।]

ସିଂହ ବାହୁ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସିଂହଭୂମିର ଜଣେକ ରାଜା—Name Simha bāhu of a king of Simhabhūmi. [ବ୍ର—ଏ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ସମକାଳୀନ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବିଜୟ ସିଂହ ରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇ ଲଙ୍କାକୁ ଯାଇ ସେଠାର ଅଧିମ ନିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସିଂହଳ ଦେଖ]

ସିଂହ ବିକ୍ରମ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିଂହର ପରାକ୍ରମ—The Simha bikrama strength of a lion. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସିଂହ ବିକ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିଂହ ପରି ପରାକ୍ରମଶାଳୀ—Strong as a lion.

ସିଂହ ବିକ୍ରାନ୍ତ—ସ. ବିଣ (ସିଂହ+ବି+କ୍ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ସିଂହ Simha bikrānta ପରି ପରାକ୍ରମୀ—Strong as a lion.
ସ. ବି—ଅଶ୍ୱ; ଘୋଡ଼ା [illegible] horse.

ସିଂହ ବିନ୍ନା—ସଂ. ବି—ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—
Simha binnā Māshaparnnī (See)

ସିଂହଭୂମ୍(ମି)—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଅଧୁନା ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଗତ
Simhabhūm(mi) ଓଡ଼ିଆ ଜିଲ୍ଲାବିଶେଷ—A district now
সিংহভূম in the province of Bihar mostly
सिंहभूमि inhabited by Hos and the Oriyas.
[ଦ୍ର—୧ । ଏହା ପ୍ରଥମେ ଭୂୟାଁମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ସରାକ (ଜୈନ-ଶ୍ରାବକ) ଜାତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଥିଲା । ଏଠାରେ ସିଂହବାହୁ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏ ଏପରି ପ୍ରଜାପ୍ରିୟ ଥିଲେ ଯେ, ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଆପତ୍ତି ଯୋଗୁଁ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଯୁବରାଜ ବିଜୟସିଂହଙ୍କୁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ଦେଇଥିଲେ। ସିଂହବାହୁ ଅନେକ ଜଳାଶୟ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ଓ କୁଲ୍ୟା (କେନାଲ) ଖୋଳାଇ ଥିଲେ ।

ସିଂହଭୂମିର ନାମ ପୂର୍ବରେ ଯେ କଅଣ ଥିଲା ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ପାରୁ ନାହିଁ । ତେବେ ସ୍ଥୂଳତଃ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଏହା ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲ-ମୂଳକ ଥିଲା । ଏହାର ଆଦିମ ବାସିନ୍ଦା ହୋ ଓ ଭୂୟାଁ । ପ୍ରଭୃତି ଥିଲେ; ଅନ୍ୟ ଜାତି କେହି ବାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ-ବେଳେ ସିଂହ ରାଜାମାନେ ରାଜପୁତାନାରୁ ଆସି ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ଏଠାରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ, ସେହି ଦିନଠାରୁ ସିଂହଭୂମିର ନାମକରଣ, ସିଂହ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ ହେବାରୁ, ସିଂହଭୂମି ହେଲା । କେହି କେହି ସାହେବ ଓ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ କହନ୍ତି ଯେ, ହୋ ମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତାଙ୍କୁ 'ସିଙ୍ଗିବଙ୍ଗା' କହନ୍ତି; ସୁତରାଂ ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶରେ ସିଂହଭୂମି ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହା ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ବା ସର୍ବବାଦିସମ୍ମତ ହୋଇ ନ ପାରେ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମତ । ଆମ୍ଭେ ସିଂହରାଜାମାନଙ୍କ ଏ ଅବଧି ତେର ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣିପାରୁଅଛୁଁ । ପୂର୍ବରେ ସିଂହରାଜାଙ୍କର ଆଉ କେତେ ପୁରୁଷ ଥିଲେ, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । କିମ୍ବା ପ୍ରଥମତଃ କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସି ସିଂହଭୂମିରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଅବିଦିତ । କିନ୍ତୁ ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ଯେ, ଏହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସିଂହରାଜାମାନେହିଁ ଅଟନ୍ତି । ପୋଡ଼ାହାଟ, କେରା, ଆନନ୍ଦପୁର, ଷୋଡ଼ଶକଳା (ସରେଇକଳା), ଖରସୁଆଁ ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ରାଜ୍ୟ ଅଛି, ସେ ରାଜ୍ୟର ରାଜବଂଶଗଣ ଏକ ସିଂହବଂଶର ଶାଖା । ଏହି ସିଂହଭୂମିର ତଦାନୀନ୍ତନ ମହାରାଜା ଘନଶ୍ୟାମ ସିଂହ ସନ ୧୮୧୮ ମସିହାରେ ବ୍ରିଟିଶ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ପୂର୍ବରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥିଲା । ସେହି ପୂର୍ବକାଳରୁହିଁ ଏହି ସିଂହରାଜାମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ନିଜ ମାତୃଭାଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ସମ୍ରାଟ ଗଜପତିଙ୍କର ସିଂହଭୂମିର ମହାରାଜାଙ୍କ ସହ ବିଶେଷ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଥିଲା; ଗଜପତିଙ୍କ ରାଜ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟ ବାସିନ୍ଦା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କୁ ଆଣାଇ ସିଂହଭୂମିର ମହାରାଜା ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ରଖାଇ ଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାପି ବହୁ ଅନ୍ୟବାସିନ୍ଦା ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କରଣ ଓ ଖଣ୍ଡାୟତ ପ୍ରଭୃତିହିଁ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀରୂପେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ବୃତ୍ତିଭୋଗୀ ହୋଇ ରହି ଅଛନ୍ତି । ଅଦ୍ୟ ଯାଏ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ରିଷ୍ଟ୍ରାର କାଗଜପତ୍ର, ଦଲିଲ ଦସ୍ତାବେଜ ପ୍ରଭୃତି ସିଂହରାଜାମାନଙ୍କର ଅଛି, ସେ ସମସ୍ତହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲେଖା । ଅବଶ୍ୟ ପରେ ପରେ କ୍ରମାନୁସାରେ ଅନ୍ୟବାସିନ୍ଦାମାନେ ଦୂରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରୁ ଆସି ସିଂହଭୂମିରେ ବାସ କରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁହିଁ ସିଂହଭୂମିର ପ୍ରଧାନ ଭାଷା ବୋଲି ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ସମସ୍ତ ପର୍ବପର୍ବାଣି ଓ ସାମାଜିକ ବିଧିପାଳ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ହଣ୍ଟର ସାହେବ Statistical Account of India ବୋଲି ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି [ସନ ୧୮୭୭] ସେଥିରେ ସେ ଯେଉଁ ହିସାବ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ଅବଗତ ମିଳେ ଯେ, ସିଂହଭୂମିରେ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିରହିଁ ପ୍ରଚୁରତା ଓ ପ୍ରକର୍ଷ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ ହରିଚରଣ ରାଉତ. ଦୈନିକ ଆଶା ୮।୧।୩୦ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ 'ହୋ' [ସାନ୍ତାଳ]ମାନେ ସିଂହଭୂମିର ପ୍ରଧାନ ଅଧିବାସୀ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏଠାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ ବାସ କରନ୍ତି । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଜାମସେଦପୁର [ଟାଟାନଗର] ଠାରେ ଟାଟା କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ଲୁହା ଓ ଇସ୍ପାତ କାରଖାନା [Tata Iron and Steel Works] ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ଏହି କାରଖାନାରେ କାମ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ଓ ବଙ୍ଗଭାଷୀ ଲୋକ ଏଠାରେ ଅଧିବାସୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ଓଡ଼ିଆବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ଥିବାରୁ ପୂର୍ବେ ଭାଷାସୂତ୍ରରେ ଗଢ଼ା କଂଗ୍ରେସ-ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସିଂହଭୂମି ଉତ୍କଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ପରେ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ବିହାରୀ ରାଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଏହା ବିହାରର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଅଛି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ସିଂହଭୂମି ରାଜନୈତିକ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମାଭୁକ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ ଓ ଏଥିର ଫଳରେ ଏଠାର ଅଧିବାସୀ ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରି ପାରିବାକୁ ସୁବିଧା ପାଉନାହାନ୍ତି ଓ କ୍ରମଶଃ ଜାତୀୟତା ହରାଉ ଅଛନ୍ତି । ସିଂହଭୂମିକୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ସିଂହଭୂମିର ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଲାଗିଅଛି ।

ସିଂହଭୂମିରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରଚାର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବିହାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଠାରୁ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତରେ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ସମ୍ମିଳିତ

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଅଗ୍ରଗର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରମୁଖ କେତେ ଦେଶକର୍ମୀ ସିଂହଭୂମି ଉତ୍କଳ ସହିତ୍ଵାସ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି କଟକର ଶ୍ରୀମାନ୍ ବୃନ୍ଦାବନ ସାହୁ ପ୍ରମୁଖ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶପ୍ରେମିକ ଯୁବକ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ଭୁକ୍ତ ନ ହୋଇଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ସଙ୍ଗେ ସିଂହଭୂମି କପର ଓଡ଼ିଶାପ୍ରଦେଶଭୁକ୍ତ ଅସିବ ଏଥିପାଇଁ 'ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଉତ୍କଳ ଅବକାଶ ବାହିନୀ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଘ ଗଢ଼ି ଅଛନ୍ତି ।]

ସିଂହ ମାଦଳା—ଦେ· ବି—ସରେଇକଲା ରାଜାଙ୍କ ଗୃହରେ ରକ୍ଷିତ
Simha mādalā ସିଂହଭୂମିର ତଥା ସିଂହରାଜବଂଶର ଇତିହାସ —The history of Simhabhūmi and the Simha line of Kings preserved in the Seraikela Raj-family.

ସିଂହ ମୁଖ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସିଂହର ମୁଖ—
Simha mukha 1. Lion's face. ୨ । ହସ୍ତୀର ଭୂଷଣ ବିଶେଷ—2. Name of a sort of trapping of the elephant.

ସିଂହ ମୁଖୀ—ସଂ. ବି—ବାସକ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ); ବାସଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Simha mukhī Bāsanga (See)

ସିଂହ ଯାନା—ସଂ. ବିଂ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିଂହ ଅଟେ ଯାନ ବା ବାହନ
Simha jānā ଯାହାର)—ଦୁର୍ଗା—Goddess Durgā.
(ସିଂହରଥା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଂହ ରାଜା—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧ । ସିଂହଭୂମିର ରାଜା; ସିଂହଭୂମ୍
Simha rajā (ଦେଖ) 1. Simhabhūm (See)
সিংহ রাজা सिंहभूमिका राजा ୨ । ପଶୁରାଜ ସିଂହ—
2. Lion, the king of beasts.

ସିଂହ ରାଠୋର—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମ) ବି—କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି ବିଶେଷ—
Simha rāthora A race of Kshatriyas.
[ବି—ରାମେଶ୍ୱରର ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ସେବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀରାମ ଚୀକା ଦେଇ ଏହି ବଂଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ବାଟେ କନୌଜ ଆସିଥିଲେ । କନୌଜରୁ ଦଳେ ମାରବାଡ଼ ଗଲେ । ଦଳେ ପୁଣି ଖାଣ୍ଡେଇ ଦେଇ ବେଣୁ ରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ପୋଡ଼ାହାଟ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ପୋଡ଼ାହାଟରୁ ଅଷ୍ଟମ ସିଂହଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହ ବିକ୍ରମ ସିଂହ ଆସି ସରେଇକଲା ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ—ହି. ଶ]

ସିଂହଳ—ସଂ· ବି (ନାମ)—୧ । ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପ—1. Ceylon.
Simhala [ବି—ସିଂହଭୂମିର ରାଜା ସିଂହ ବାହୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କୃତ ରାଜପୁତ୍ର ବିଜୟସିଂହ ଏହି ଦ୍ୱୀପକୁ ଜୟ କରିଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି । ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣରେ ସିଂହଳ ଅବସ୍ଥିତ ଥିବା ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅଛି ।] ୨ । ପିତ୍ତଳ—2. Brass. ୩ । ରାଙ୍ଗ; ଟିଣ ଧାତୁ—3. Tin. ୪ । ଦାରୁଚିନି—4. Cinnamon.

ସିଂହଳାସ୍ଥା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୈଂହଲୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Simhalasthā A medicinal plant.

ସିଂହଳାସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି—ତାଳ ବୃକ୍ଷ ସଦୃଶ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Simhalāsthāna A kind of palm tree.

ସିଂହଳୀ—ଦେ. ବଣ (ସଂ· ସିଂହଳୀୟ)—୧ । ସିଂହଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Simhalī 1. Relating to Ceylon. ୨ । ସିଂହଳ
সিংহলী ଦେଶୀୟ—2 Ceylonese. ୩ । ସିଂହଳ ଅଧିବାସୀ
सिंहली —3. Residing in Ceylon. ୪ । ସିଂହଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ (ଭାଷା)—4. Simhalese (language).

ସିଂହଳୀୟ—ସଂ. ବଣ (ସିଂହଳ+ଈୟ)—ସିଂହଳ ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Simhalīya Ceylonese.

ସିଂହ ଲୀଳ—ସଂ ବି (ସିଂହ+ଲୀଳା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିଂହ ପରି ଲୀଳା-
Simha līla ଯୁକ୍ତ— Sportive as a lion. ସଂ· ବି—ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—A sort of posture during coition. [ବି · ଏହା 'ବିପରୀତ' ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ । ଏ ବନ୍ଧରେ ନାରୀ ଭୂମିରେ କମ୍ପା ଜାନୁଦ୍ୱୟ ଉରୁ ଦେଶରେ ପଦ ଦ୍ୱୟ ସ୍ଥାପନ କରି ରମଣ କରେ—ରତି ମଞ୍ଜରୀ ।]

ସିଂହ ଶାବକ(ଶିଶୁ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିଂହର ଛୁଆ—
Simha śābaka(śiśu) Cub of a lion.

ସିଂହ ସଂହନନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସିଂହ ପରି ଅନୁତ୍ତମ ସଂହନନ ଦେହ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Simha samhanana
୧ । ସିଂହ ତୁଲ୍ୟ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର; ସର୍ବାଙ୍ଗସୁଶୋଭିତ (ଅମର)—1. (a person) Having a symmetrical body like the lion. [ଭ—ଦତ୍ତୁ ପରେ ମର୍ଣ୍ଣି ଇନ୍ଦ୍ର ସିଂହାସନ, ଯୁବା ଦେବାଦ୍ଭୁତ ସିଂହସଂହନନ-ପରାକ୍ରମ । ଚନ୍ଦ୍ରଦା ।] ୨ । ସିଂହ ସଦୃଶ ଦୃଢ଼କାୟ—2. Strong-bodied as a lion. ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ , ସିଂହ+ସମ୍+ହନ୍ ଧାତୁ+ଅନ ଅନ)—ସିଂହ ଶିକାର—Lion-hunting.

ସିଂହ ସାରଳା—ଦେ. ବି—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଝଙ୍କଡ଼ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା
Simha sāralā ସିଂହବାହିନୀ ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀ—The Deity Sāralā (Durgā) in Jhankarda in the Cuttack district.

ସିଂହା—ସଂ. ବି (ସିଂହ+ଅ)—ନାଡ଼ି (ଶବ୍ଦସାର)—Pulse.
Simhā ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୃଙ୍ଗା)—ଶିଙ୍ଗା; ରଣ ଶିଙ୍ଗା—
সিংঘা नरसिंघा War horn; a war trumpet.

ସିଂହାଚଳ—ସଂ. ବି—ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବଘାଟ ପର୍ବତ ଗର୍ଭ ଓ ସହର; ସିଂହାଚଳ (ଦେଖ)—Simāchala (See)
Simhāchala ସିଂହାଚଳ (ଦେଖ)—Simhāchala (See)
(ସିଂହାଦ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଂହାଣ(କ)—ସଂ. ବି [illegible]
Simhāṇa(ka) [illegible]

[ଶିଂ(ସିଂ)ଘାଣ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Rust of iron; the dross of iron. [ପ୍ର—ଏହା ପାଣ୍ଡୁ ରୋଗ ନାଶ କରେ।]
୨। ନାସିକା ମଳ; ସିଙ୍ଘାଣି—2. Snot; mucus of the nose.
(ସିଂହାଣକ, ସିଂଗାଣ, ସିଂଘଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଂହ — ଦେ. ବି—୧। ପରାକ୍ରମୀ—1. Powerful. [ଉ—
ସିଂହ — ଭୁମର ବଳେ ଗୁଣ ଭାଇଏ ସିଂହାଣ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।] ୨। ଚତୁର—2. Cunning. [ଉ—କୃଷ୍ଣ ଅଗ୍ରଜ ସିଂହାଣ, କଲେ ବରଜ ମାଲ ବଖାଣ। ଯାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ।] ଦେ. ବି—୧। ପୁରୁଷସିଂହ;
ବୀର
ପୁରୁଷ ସିଂହ — ବୀର—1. A hero like the lion [ଉ—ତାକଲେ ଅଚେ ପାର୍ଥ, ଯଜିଯୁ ସିଂହାଣ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।] ୨। ଧାନ—2. Paddy.

ସିଂହାଣ(ନ)କ—ସଂ. ବି (ସିଂହାଣ, ସିଂହାନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—
Simhāṇa(na)ka ନାସିକା ମଳ; ସିଂଘାଣି—Snot; mucus of the nose.

ସିଂହାଣ ପଣ—ଦେ. ବି—ବୀରତ୍ୱ—Heroism; valour. [ଉ—
Simhāṇa paṇa କନ୍ଦରରେ ସିଂହଟି ବସିଣ ସିଂହାଣ, ପଣ
ବୀରତ୍ୱ
ବୀରତା
ଛଡ଼ ଦେଇ ଶୋଇଲ୍ଲାଯଣି ଜାଣ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।]

ସିଂହାବଲୋକନ—୧। ସିଂହର ଚାହାଣି (ବାଟରେ ଯାଉ ଯାଉ
Simhābalokana ଠିଆ ହୋଇ ପଛକୁ ଚାହିଁବା, ଘୂରି ଚାହିଁବା)—1. Lion's glance; pausing and looking back from time to time (like a lion). ୨। ନ୍ୟାୟ ବିଶେଷ; ସିଂହ ଯେପରି ଯାଉ ଯାଉ ମଝିମଝିରେ ଠିଆ ହୋଇ ପଛଆଡ଼କୁ ଦୂରସ୍ଥ ବସ୍ତୁକୁ ଅବଲୋକନ କରେ, ସେହିପରି ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବହାର—2. An analogy applied to cases were a person looks back on distant things ignoring nearer things. ୩। ପଦ୍ୟ ରଚନାରେ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ; ଶୃଙ୍ଖଳା ବା ଅନୁପ୍ରାସ ଯୁକ୍ତ ରଚନା ବିଶେଷ—3. A kind of alliteration in which a particular group of letters occur in many places in a stanza. [ପ୍ର—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଓ ଅଭିମନ୍ୟୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର ଅନେକ ରଚନାରେ ଏହା ଦେଖାଯାଏ। ସିଂହ ଯେପରି ଚାଲିଗଲା ବେଳେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ପଛକୁ ବେଳେ ବେଳେ ଅନାଉଥାଏ, ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ିର ଶେଷରେ ବା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦ ବା ଅକ୍ଷର ପର ପଦର ପ୍ରଥମରେ ବା ମଧ୍ୟରେ ଲେଖାଯାଏ, ଯଥା—
'ଧନ୍ୟ ରହିଥିଲେ ଶ୍ରୀମୁଖ ଶୁଭଙ୍କରେ' ଭୁମ୍ଭେ ତ ଗଲ ବଖାଣି
ତୁମ୍ଭର ମହିମା ପ୍ରକାଶିବା ପାଇଁ ସର୍ବମୁଖୀ ହୁଏ ବାଣୀ—
ବାଣୀକିରି ସ୍ତବ ଏ ଶାପ ସଂସାରେ ଆଉ କି ଅଛିବ ଫେର?
ଫେର କି ଅଛିବ ରାଧାନାଥ ଯୁଗ ବାଳକ କି ଜନ୍ମ ହେବ।
ଦେବ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟ—ଜଗନ୍ନାଥ ବିପାଠୀ।
ସିଂହାବଲୋକନ ୩ ପ୍ରକାରର। ଯଥା—୧।
ଶୃଙ୍ଖଳା ସିଂହାବଲୋକନ—ଏଥିରେ ଏକ ଧାଡ଼ିର ଶେଷ ଅକ୍ଷର ତୁଇଟି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାଡ଼ିର ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ୨ଟି ସମାନ ଅଟେ। ଯଥା—
କଞ୍ଜ ଚନ୍ଦ୍ର ଦରପଣ ବାଦକ ରଞ୍ଜନ
ଜନ ହରଷ ଜନକ ବର ପରସନ
ସନକ ମନ ବଶକ ସଦନକ ହସ
ହଂସ ଗମନ ରଖଇ ଦର୍ଶନ ତରଷ।
—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି]
୨। ସାଧାରଣ ସିଂହାବଲୋକନ—
[ଉ—ସକଳ-କେଳକଳା-କୁଶଳା-ବାଳା!
କଳା-ଖାଲିକ-କେଶା ଗୁଣ-ବହେଳା!
କୋକିଳ-କଳସ୍ୱର ବର ରସିକା!
କା କରେ କଳ୍ପ କବା ଶସର ହକା ରେ?
—କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର. ରସକେଲି]
(ଏହି କବିତାଂଶରେ ୨ଟି ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଅଛି।)
୩। ଚକ୍ର ସିଂହାବଲୋକନ—ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରେ ଆଦ୍ୟ ପଦ ବା ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟ, ଯାହା ଶ୍ଳୋକର ଅର୍ଥ ଧାଡ଼ିର ଶେଷ ପଦ ବା ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱୟ ତାହା ଅଟେ।]

ସିଂହାର—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୃଙ୍ଗାର)—ଶିଂଘାର (ଦେଖ)—
Simhāra Singhāra (See) [ଉ—କେତେରେ ସିଂହାର ଯାହା, କେତେ ଲେ ଗୃହ, ପାର୍ଥ! ସେ ସିଂହାର ହୁଏ ଅନର୍ଥର ହେତୁ। —ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ସିଂହାରହାର—ଦେ.ବି (ସଂ.ଶୃଙ୍ଗାରହାର)—ଶିଂଘାରହାର (ଦେଖ)—
Simhārahāra 1. Singhardāhāra (See)
ଶିଉଳି
[ସିଂହାରାହାର—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨। ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶ୍ରୀଅ
ସିହାରହାର
ପିଠା ଅଦର ଏକ ପ୍ରକାର ଭୋଗ। (ଜଗବନ୍ଧୁ—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ)—2. A kind of offering made to the Deity Jagannātha of Puri.

ସିଂହାସନ—ସଂ. ବି (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ; ସିଂହ ଚିହ୍ନିତ ଅସନ,
Simhāsana ଏଥିରେ ସିଂହର ମୂର୍ତ୍ତି ଥାଏ)—୧। ରାଜଗାଦି; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ରାଜାସନ; ଯାହା ଉପରେ ବସି ରାଜା ରାଜପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି—1. A king's throne. ୨। ଦେବତାଙ୍କର ବସିବା ଅସନ ବା ବେଦୀ—2. A throne or pedestal on which an idol is installed. ୩। ଯୋଗାସନ ବିଶେଷ—3. A sort of posture during in spiritual meditation. [ପ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହ

ପକାଇ ? ବସି ଭୁଜ ଗୋଇଠିକୁ ଅଣ୍ଡକୋଷର ତଳେ ଭୂଇଁ ପାଖରେ ଲଗାଇ (ଅର୍ଥାତ୍ ବାଆଁ ଗୋଇଠିକୁ ଅଣ୍ଡକୋଷ ତଳେ ଡାହାଣ ପାଖେ ଓ ଡାହାଣ ଗୋଇଠିକୁ ଅଣ୍ଡକୋଷ ତଳେ ବାଆଁ ପାଖେ ଲଗାଇ ରଖି) ଦୁଇ କରତଳର ସଂପ୍ରସାରିତ ପୃଷ୍ଠକୁ ଜାନୁ ବା ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ରଖି ସିଧା ହୋଇ ବସି ନାସାଗ୍ର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବାକୁ ବୁଝାଏ । —ହଠଯୋଗ ପ୍ରଦୀପ] ୪ । ଷୋଡ଼ଶ ରତିବନ୍ଧାନ୍ତର୍ଗତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବନ୍ଧ—4. A posture during coition. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପୁରୁଷ ନାଳର ଜଂଘ ଓ ବାହୁ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀର ପଦଦ୍ୱୟକୁ ଧାରଣ କରି ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତନ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ରମଣ କରେ । —ରତିମଞ୍ଜରୀ]

ସିଂହାସନ ଚକ୍ର—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ସପ୍ତବିଂଶତି ନକ୍ଷତ୍ରାଙ୍କିତ Simhāsana chakra ନରାକାର ଚକ୍ରତ୍ରୟ—(Astrology) Three figures of man in which the 27 asterisms are put, to calculate the future of a king ascending the throne. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚକ୍ରରେ ୧୧ଟି ଲେଖାଏଁ ନକ୍ଷତ୍ର ଅବସ୍ଥାପିତ କରାଯାଏ । ଏହି ଚକ୍ରର ଗଣନା କ୍ରମେ ସିଂହାସନାଧିଷ୍ଠିତ ରାଜାଙ୍କର ଶୁଭାଶୁଭ କଳ୍ପିତ ହୁଏ ।]

ସିଂହାସନ ଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—୧ । ରାଜା ସନରୁ ତାଡ଼ିତ— Simhāsana chyuta 1. Dethroned. ୨ । ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ—2. Deprived of sovereignty. (ସିଂହାସନ ଚ୍ୟୁତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଂହାସନାଧିରୂଢ଼ —ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ସିଂହାସନରେ Simhāsanādhirūrdha ଉପବିଷ୍ଟ—1. Ascending or sitting on throne. ୨ । ରାଜ୍ୟାଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ—2. Installed on the throne. (ସିଂହାସନାରୂଢ଼ —ଅନ୍ୟରୂପ) [ସିଂହାସନାଧିରୂଢ଼ା, ସିଂହାସନାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସିଂହାସନାରୋହଣ —ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍) ରାଜାସନରେ ବସିବା— Simhasonārohaṇa Ascending the throne; installation on the throne.

ସିଂହାସ୍ୟ—ସଂ.ବି—୧। (ସିଂହ+ଆସ୍ୟ=ମୁଖ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିଂହର Simhāsya ମୁଖ—1. Lion's face. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ବାସକ (ଅମର); ବାସଙ୍ଗ ଗଛ—2. The Vasaca tree. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିଂହର ମୁଖ ପରି (ସିଂହାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ମୁଖ ଯାହାର) ସିଂହ ପରି ଭୟଙ୍କରମୁଖଯୁକ୍ତ— Having the face as ferocious as that of a lion.

ସିଂହିକା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ସିଂହୀ—ରାହୁର ମାତା+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ+ଅ)— Simhikā ୧ । ଏକତମା ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିକନ୍ୟା; କାଶ୍ୟପପତ୍ନୀ; ରାହୁ ମାତା—1. Name of the mother of Rāhu. [ଦ୍ର—ମହର୍ଷି କାଶ୍ୟପଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଗନ୍ଧର୍ବଗଣ ଓ ରାହୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ ।] ୨ । ସିଂହୀ—2. Lioness. ୩ । ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଣେ ରାକ୍ଷସୀ—3. Name of a demoness mentioned in the Rāmāyaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ଲଙ୍କା ନିକଟସ୍ଥ ସାଗର ଗର୍ଭରେ ବାସ କରୁଥିବା ଏବଂ ଆକାଶରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେଉଥିବା ଜୀବ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ଛାୟା ଜଳ ଉପରେ ପଡ଼ିଲେ ଏହି ରାକ୍ଷସୀ ମାୟା ବଳରେ ଉକ୍ତ ଜୀବ ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ଆଣି ଖାଉଥିଲା । ହନୁମାନ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବାପାଇଁ ସାଗର ଉପରେ ଲଙ୍କାକୁ ଉଡ଼ି ଗଲାବେଳେ ତାହାର ଛାଇ ପାଣି ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସିଂହିକା ହନୁମାନଙ୍କୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ଗିଳିଦେଲା । ତହୁଁ ହନୁମାନ ନଖ ଦ୍ୱାରା ରାକ୍ଷସୀର ପେଟ ଚିରି ତାହାର ଅନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଫଳରେ ରାକ୍ଷସୀ ମରିଗଲା ।]

ସିଂହିକାସୁତ (ସୂନୁ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରାହୁ— Simhikāsuta (sūnu) 1. The Ascending Node; the Dragon's Head. ୨ । ଯାଗରେ ଆବାହନ କରାଯିବା ବାସ୍ତୁ ପୁରୁଷ (ବାସ୍ତୁ ଯାଗ ଦେଖ)— 2. A being invoked during the consecration ceremony of a foundation.

ସିଂହିଟାଲି—ଦେ. ବି—ଶିଂଗି (ଦେଖ) Simhi ṭāli Simgi (See)

ସିଂହିରୀ—ପ୍ରାଦେ (କଳାହାଣ୍ଡି/ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାଉଁଶର ନିର୍ମିତ ଶିକା— Simhirī The bamboo-made pan of a banghy.

ସିଂହୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସିଂହ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ମାଈ ସିଂହ; ସିଂହ ସ୍ତ୍ରୀ— Simhī Lioness. ୨ । ସିଂହିକା; ରାହୁ ମାତା— The mother of Rāhu. ୩ । ବାଇଗଣ; ବାଇଗଣ (ଅମର)—3. Brinjal. ୪ । କଣ୍ଟକାରୀ (ଅମର) ଅଙ୍କୁରିତ—4. Solanum Anthocarpum. ୫ । ବୃହତୀ; ବଡ଼ାଭେଣ୍ଡି ଲତାବେଙ୍ଗଳା (ବୈଦ୍ୟ)—5. Solanum Indicum. ୬ । ବାସକ; ବାସଙ୍ଗ ଗଛ (ମେଦିନୀ)—6. The Vasaka tree. ୭। ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) - 7. A kind of wild creeper; Phaseolus Trilobus.

ସିଂହୀଲତା—ସଂ. ବି—ବୃହତୀ (ଶବ୍ଦପ୍ରକାଶ); ଲତାବେଙ୍ଗଳା— S imhī latā Solanum Indicum.

ସିଂହୁଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସିଂହୀ)—ମାଈ ସିଂହ— Simhuṇī सिंहिनी, सिंही सिंहनी Lioness.

ସିଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—ଅନୁନାସିକ ସେଁ ସେଁ ଶବ୍ଦ— Siṅ सुँ हँसुँ सैं Nasal hissing sound. (ସିଁଇଁ, ସିଁ, ସିଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଁଅଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—ସିଅଁ (ଦେଖ)
Sinan · Sian. (See)

ସିଁଅଁ(ଏଁ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଅଁଇବା (ଦେଖ)
Sinan(en)iba Saniba. (See)

ସିଁଅଁଣ(ଣା)—ଦେ. ବଣ—ସିଅଣ (ଦେଖ)
Sinanna(na) Siana. (See)
[ସିଁଅଁଣିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଁଅଁ ସେଁଇଁ—ଦେ. ବ—ସିଅଁ ସିଇଁ (ଦେଖ)
Sinan senin Sian'si-in. (See)

ସିଁଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଇବା (ଦେଖ)
Sininba Si-iba. (See)

ସିଁଉ(ଉଁ)ତା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—ସିଉନ୍ତା (ଦେଖ)
Sinu(un)ta Siunta. (See)
[ସିଁଉନ୍ତା —ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଁଉଁତି(ଥି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—ସିଉନ୍ତି (ଦେଖ)
Sinunti(thi) Siunti. (See)
[ସିଁଉନ୍ତି(ନ୍ଥି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଁଉଁତିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ସିଉନ୍ତିଆ (ଦେଖ)
Sinuntia Siuntia. (See)
[ସିଁଉନ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଁକେର୍—ପ୍ରାଦେ (ଲଢ଼ଥ) ବ—ସିଂଘାଣି—
Sinker The mucus of the nose.

ସିଁଗ(ଘ,ହ)ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶିଂଗ୍ରା (ଦେଖ)
Sing(gh,h)-ra Simg-ra. (See)

ସିଁଗ(ଗି)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଶିଂଗଲ୍ (ଦେଖ)
Singa(gi)l Simgal. (See)

ସିଁଗା(ଘା)ଣି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶିଂଗାଣି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Singa(gha)ni (etc) Simgani etc. (See)

ସିଁଗା(ଘା)ଣିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଶିଂଗାଣିଆ (ଦେଖ)
Singa(gha)nia Simgania. (See)
(ସିଁଗା[ଘା]ଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଁଗା(ଘା)ପୁର—ଦେ. ବ—ସିଙ୍ଗାପୁର (ଦେଖ)
Singa(gha)pura Singapura. (See)

ସିଁଗେ(ଘେ)ଈ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶିଂଗେଈ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Singe(ghe)i (etc) Simgei etc. (See)

ସିଁଘ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସିଂହ)—ସିଂହ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Singha (etc) Simha etc. (See)

ସିଁଘଳ—ଗ୍ରା. ବ—ସିଂହଳ (ଦେଖ)
Singhala Simhala. (See)

ସିଁଘଳୀ—ଗ୍ରା. ବ—ସିଂହଳୀ (ଦେଖ)
Singhali Simhali. (See)

ସିଁଘାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଂଘାରିବା (ଦେଖ)
Sigharibā Simgharibā. (See)

ସିଁଘାରି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଂଘାରି ହେବା (ଦେଖ)
Singhari heba Simghari heba. (See)

ସିଁଘାଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ସିଂଘାଲ (ଦେଖ)
Singhala Simghala. (See)

ସିଁଚ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ)—ସିଞ୍ଚା (ଦେଖ)
Sincha Sincha. (See)

ସିଁଚ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଞ୍ଚାଇବା (ଦେଖ)
Sincha(che)iba Sinchaiba (See)

ସିଁଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ)—ସିଞ୍ଚିବା (ଦେଖ)
Sinchiba Sinchiba. (See)

ସିଁଢ଼ି(ଢ଼ି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶ୍ରେଣୀ)—ସିଢ଼ି (ଦେଖ)
Sinrdi(rdhi) Sirdi. (See)

ସିଁତି(ଥି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—୧ | ସୁନ୍ଥା; ସୀମନ୍ତ —1. Parting
Sinti(thi) of the hair over the brow. ୨ | ସୀମନ୍ତର
सिंथी सिंदुर ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—2. An ornament
सिंथी मांगटीका for the hair of the forehead.

ସିଁଦି(ଧି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସନ୍ଧି)—ସିନ୍ଦି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sindi(dhi) (etc) Sindi etc. (See)

ସିଁଦି(ଧି)ଆ—ଦେ. ବ—ସିନ୍ଦି(ନ୍ଧି)ଆ (ଦେଖ)
Sindi(dhi)a Sindi(ndhi)a. (See)

ସିଁଦି(ଧି)ଆର(ଳ)—ଦେ. ବ—ସିନ୍ଦିଆର (ଦେଖ)
Sindi(dhi)ara(la) Sindiara. (See)

ସିଁଦୁ(ଧୁ)—ଗ୍ରା. ବ [ଗ୍ରାମ] [ସଂ. ସିନ୍ଧୁ]—ସିନ୍ଦୁ (ଦେଖ)
Sindu(dhu) Sindu. (See)

ସିଁଦୁ(ଧୁ)କ—ଗ୍ରା. ବ—ସିନ୍ଦୁକ (ଦେଖ)
Sindu(dhu)ka Sinduka. (See)

ସିଁଦୁର—ଗ୍ରା. ବ—ସିନ୍ଦୁର (ଦେଖ)
Sindura Sindura. (See)

ସିଁଦୁରି—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ—ସିନ୍ଦୁରି (ଦେଖ)
Sinduri Sinduri. (See)

ସିଁଦୁରିଆ—ଗ୍ରା. ବଣ—ସିନ୍ଦୁରିଆ (ଦେଖ)
Sinduria Sinduria. (See)

ସିଁସା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ସୀସକ —ସିଂସା (ଦେଖ)
Sinsa Simsa. (See)

ସିଁହ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସିଂହ)—ସିଂହ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]
Sinha (etc) Simha etc. [See]

ସିକ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗମନ କରିବା; ଗତି କରିବା—
Sik (root) To go; to move.

ସିକ୍—ସଂ. ବଣ [ସିଚ୍ ଧାତୁ=ଛାଟିବା+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍]—ସେଚନ-
Sik କାରୀ—Sprinkling. ବୈଦେ. ବ ଫା. ସୀଖ୍]—
[ସିକ୍ଖ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧ | ଲୁହାର ଛଡ଼—1. Iron rod. ୨ |
ପୁରୁଣାକାଳିଆ ସରୁ ନଳଥିବା ବନ୍ଧୁକ—2. An old-fashioned, narrow-barelled gun.

ସିକ୍ମୀ—ବୈଦେ. ବି [ଫା]—ଅଧୀନ ପ୍ରକାର ଅଧିକାର—
Sik-mi Subordinate interest; an under
सीकीमी सिकमी tenure. ବୈଦେ.
ବିଣ—ଜମିଦାର ବା ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀର ଅଧୀନ—
Subordinate; sub (tenant); holding a subordinate tenure. [ଯଥା—ଶିକ୍ମୀ ଜମିଦାରୀ; ସିକ୍ମୀ ରଇତ ।]

ସିକ୍ମୀ ଗଉଣ୍ଟିଆ—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ବି—ଗଉଣ୍ଟିଆ ଥିବା ଗ୍ରାମର
Sik-mi gauntiā ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ସମ୍ବଲପୁର ମାନୁଆଲ୍—୧୯୨୮)—Sub proprietor of lands in a gaontiali village.

ସିକ୍ମୀ ଜମିଦାରୀ—ଦେ. ବି—ଜମିଦାରୀର ଅଧୀନ ଜମିଦାରୀ—
Sik-mi jamidāri A Sikmi Zamidndari.
(ସିକ୍ମୀ ମାହାଲ—ଅନ୍ୟରୂପ)
सीकमी जमीदारी सिकमी जमिदारी

ସିକ୍ମୀ ପଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ. ବି—ସବ୍‌ଲିଜ୍ ରଇତକୁ ଦିଆଯିବା ପଟ୍ଟା—
Sik-mi paṭā(ṭṭā) A sub lease.
सीकमी पाटा सिकमी पटा

ସିକ୍ମୀ ପ୍ରଜା—ଦେ. ବି—ରଇତର ଅଧୀନ ରଇତ—A sub-lessee;
Sik-mi prajā a sub-tenant; an under-tenant.
[ସିକ୍ମୀ ରଇ(ଏ,ୟ)ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]
सीकमी रायत सिकमी प्रजा

ସିକ୍ମୀଦାର—ବୈଦେ. ବି—ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀର ବା ରଇତର ଅଧୀନ
Sik-midār ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—Holder of a subordinate interest, a sub-lessee-
सीकमीदार सिकमीदार

ସିକ୍‌ଲା(ଲି)—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଶିକୁଳି—
Sik-lā(li) [ସିକୁଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] Chain.

ସିକ—ଦେ. ବି [ବଣିଆ ଶବ୍ଦ]—ତାରକସୀ କାମର ଅଳଙ୍କାରପ୍ରଭୃତିରେ
Sika ଯେଉଁ ତାରକୁ ପ୍ରଧାନ କରି ତାହାର ବଳରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଂଶ ଗଢ଼ା ହୁଏ—The main wire from which other finer wires radiate in a filigree work. ବୈଦେ. ବି (ଫା ସୀକ୍)
सिक् पतलालोहेकाछड़ ଲୁହାର ସରୁ ଛଡ଼—Iron rod.

ସିକଞ୍ଜା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ବନ୍ଧା ବହି ଉପରେ ଚାପ ଦେବାର
Sikañjā ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—An instrument used to
सिकंजा सिकंजा press bound books. [କୃ-ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ବହିର ଧାର ମଧ୍ୟ କଟା ହୁଏ । ଅଗେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହି କାଟିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଏହାର ଦ୍ୱାରା ସବୁ ପ୍ରେସରେ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଏବେ କଟା କଳ(Cutting machine) ର ସୃଷ୍ଟି, କଟାକାର୍ଯ୍ୟ ସିକଞ୍ଜାର ବ୍ୟବହାରକୁ ଗ୍ରାସକରି ଉଠାଇ ଦେଲାଣି ।]

ସିକତା—ସଂ. ବି (ସିକ୍ ଧାତୁ—ଛିଞ୍ଚିବା+କର୍ମ ଅତ+ଆ)—୧ ।
Sikatā ବାଲୁକା; ବାଲି (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣ)—1. Sand.
[ଦ୍ର—ଏ ଅର୍ଥରେ ସିକତା ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରେ ନିତ୍ୟ ବହୁବଚନାନ୍ତ] ୨ । ବାଲିଆ ଭୂଇଁ; ବାଲୁକାମୟ ଭୂମି (ମେଦିନୀ)—2. Sandy soil. ୩ । ଶର୍କରା; ଚିନି—3. Sugar.

ସିକତାବାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ସିକତା+ଅଛି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ସିକତା
Sikatābān ବତ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—ସିକତିଳ; ବାଲୁକା-
(ସିକତାବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୟ—Sandy; full of sand.

ସିକତାମୟ—ସଂ. ବିଣ—ବାଲୁକାମୟ—Sandy. ସଂ. ବି—
Sikatāmaya ୧ । ବାଲୁକାମୟ ତଟ—1. Sandy
[ସିକତାମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] bank ୨ । ଯେଉଁ ଦ୍ୱୀପର ଉପକୂଳ କେବଳ ବାଲୁକାପୂର୍ଣ୍ଣ—2. An island with sandy shore.

ସିକତିଳ—ସଂ. ବି (ସିକତା+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇଲ)— ସିକତାମୟ; ବାଲୁକା-
Sikatila ମୟ—Sandy.

ସିକନ୍ଦର୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସେକନ୍ଦର୍ (ଦେଖ)—
Sikandar Sekandar (See)
[ସିକନ୍ଦର୍ ବଦସା(ବାଦସାହା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିକଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା; ଶକଲ୍; ତୁଳନା ସଂ. ଶିକ୍ଷା)—ମୁହଁର
Sikal ଚେହେରା—Facile expression; mien;
चेहेरा शकल bearing.

ସିକଲ୍ ଖସି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ମୁହଁର ଚେହେରା ବଦଳି ହେବା;
Sikal khasi paṛdibā ମୁହଁ ଶୁଖିଯିବା—State of be-
মুখফ্যাকাসে হওয়া शकलजानीचाहोना ing browbeaten.
[ସିକଲ୍ ଖସିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିକ(କା, ଖ)ସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସିକସ୍ତ୍—ଭଗ୍ନ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ)—
Sika(kā,kha)sta ମୂଳ ସଂ. ଶୁଷ୍କ) ୧ । କ୍ଷତି—1.Damage
क्षति सिकस्त ୨ । ବିନାଶ—2. Destruction. ୩ । ଭଙ୍ଗ—3. Breaking. ୪ । କ୍ଳାନ୍ତି—4. Weariness. ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ—1.Damag-
क्षतिग्रस्त सिकस्त ed. ୨ । ଭଗ୍ନ—2. Broken. ୩ । ବିନଷ୍ଟ—3. Destroyed. ୪ । ଶୁଷ୍କ—4. Dried up; withered. ୫ । ଦୁରବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ—5. Reduced to bad or wretched condition. ୬ । କ୍ଳାନ୍ତ; ଶ୍ରାନ୍ତ—6. Pulled down; fatigued. ୭ । ବିମର୍ଷ—7. Sorrowful. ୮ । ଶୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ—8. Emaciated; lean.

ସିକ(କା)ସ୍ତ୍ପ (ପା)ଇଥ(ଅ)ସ୍ତ—ବୈଦେ.ବିଣ (ଭଉରଥ) (ଫା)—
Sika(kā)stpa(pā)iua(ā)st ଯେଉଁ ଭୂମି ଉପ
सिकस्तपाईवस्त् सिकस्तपेवस्त ବର୍ଷରେ ଧୋଇ ହୋଇଯାଏ
[ସିକ(କ)ସ୍ତ ପ(ପା)ଇସ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଥ୍ୟ ଯେଉଁ ଭୂମି ନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଥିବାରୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ—(Land)

Damaged by erosion by the flood of a river; diluvian. [ବ୍ୟ—ନଦୀର ଉଭୟ କୂଳରେ ଥିବା ଜମିର ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅକୂଳର ଜମିକୁ ନଦୀଗର୍ଭ ଖାଇଯିବା ଓ ଅନ୍ୟ କୂଳରେ ଚଡ଼ା ପଡ଼ିଯିବା ଯୋଗୁ ଯେଉଁ ବିବାଦ ଘଟେ ତାହା ମୀମାଂସା କରିବାକୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ରେଗୁଲେସନ ଅଛନ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି।]

ସିକ(କା)ସ୍ତି—ବୈଦେ· ବି (ଫା)—୧। ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—1. Sika(kā)sti Damaged condition. ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା- ক্ষতি सकस्ती ଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—2. Wretched state. [ସିକ(କା)ସ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବୈଦେ· ବିଣ ୧। ଷତିଗ୍ରସ୍ତ; ক্ষতিগ্রস্ত सिकस्त ବନଷ୍ଟ—1. Damaged; ruined. ୨। କ୍ଲାନ୍ତ—2. Pulled down; fatigued; wearied. ୩। ଦୁଃଖିତ—3. Sorrowful. ୪। ଦୁରବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ—4. Reduced to wretched condition.

ସିକସ୍ତି ଜମି—ବୈଦେ. ବି—ନଦୀବଢ଼ି ଦ୍ୱାରା ଖାଇଯାଇଥିବା ବା ବାଲି Sikasti jami ମାଡ଼ିଯାଇ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଜମି— সিকস্তিজমি सिकस्तीजमीन Land damaged by alluvion and diluvion.

ସିକା—ବୈଦେ. ବି—ସିକ୍କା (ଦେଖ)— Sikā (ସିକାଟଙ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) Sikkā (See)

ସିକା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବି—(ସଂ. ଶିକ୍ୟ ବା ଶିକ୍ୟ)—ଶିକା ଇତ୍ୟାଦି Sikā (etc) ଦେଖ)—Sikā etc (See)

ସିକାଏ(ୟ,ୟେ)ତ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସିକାୟତ)—ଅଭିଯୋଗ— Sikāe(ya,ye)t 1. Complaint. ୨। ଦୋଷାରୋପ— শিকায়ত, शिकायत 2. Laying of a charge against a person. ୩। ନିନ୍ଦା—3. Blame. ୪। ଚୁଗୁଲି— 4. Backbiting.

ସିକାଏ(ୟ,ୟେ)ତି—ଦେ. ବିଣ—ସିକାଏତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Sikā(ya, ye)ti Relating to complaint. শিকায়তী शिकायती

ସିକାୟା—ଦେ· ବି (ସଂ. ଅଭୀଷ୍ଟବ)—ବହୁଳ କାଣ୍ଟାଯୁକ୍ତ ଏକ ଜଙ୍ଗଲି Sikāyā ଗଛ—Sapindus Mukorissi. [ବ୍ୟ— ছোটরিঠা कोची, सीकाकाइ, बनरिठा ଏହା ସୁନ୍ଦର ଓ ବହିଣ ଭାରତରେ ବଣରେ ଜନ୍ମେ। ଏଥିର ଛେଲ ଓ ଫଳ ଔଷଧରେ ଲାଗେ; ଦୁଇ ଚେପଟା ଓ ଲମ୍ବିଆ ଫଳ ପୁଟ- ଳାଇ; ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ଚେପଟା ମଞ୍ଜି ଥାଏ। ଏହି ଚୂର୍ଣ୍ଣକୁ ବାଟି ପାଣିରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇ ବାଳ ଧୋଇ ବାଳକୁ ମଇଳା ସଫା କରନ୍ତି। ଏହାକୁ ଗଞ୍ଜାମରେ 'ବଣଫଳ' କହନ୍ତି।]

ସିକି—ଦେ· ଅ (ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ)—ସିନା; କଦେ; ହଁ; ହୁଁ— Siki Certainly. [ବ୍ୟ—ସାଇଲୁ ସାର ସିକି ରଖା ଜଉ ହଁ ପାରେ, ପ୍ରାକୃତ ଲୋକଠାରେ ସମ୍ଭବ ନ ପାରେ। କୃଷ୍ଣସିଂହ- ହୀ ମହାଭାରତ, ଦ୍ରୋଣ।]

ସିକ(କ୍କି)ମ୍—ଦେ. ବି(ନାମ)—ନେପାଳ ଓ ଭୁଟାନର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱାଧୀନ Sik(kki)im ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Name of a feudatory সিকিম্ State between Nepal and Bhutan. सिक्किम

ସିକମ(ମି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବେଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସିକ୍‌ମୀ ଇତ୍ୟାଦି Sikim(mi) (etc) (ଦେଖ)—Sik-mī etc. (See)

ସିକୁନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବାଉଁଶ ଖଡ଼ିକା; ବାଉଁଶ ଚିରି Sikun ହୋଇ ତିଆରି ହେଉଥିବା ସରୁ କାଠି—Long narrow sticks made out of bamboo lathis.

ସିକେ(ଖେ)ନ୍—ପ୍ରାଦେ· (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—୧। ମଣ ହେଉଥିବା(ଷଣ୍ଢ) Sike(khe)n 1. Under training. —୨। ଅନ୍ୟଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ(ବୁଦ୍ଧି)—2. Got from the teaching of another.

ସିକେ(ଖେ)ନ୍ ବଛା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମଣ ହେଉଥିବା Sike(khe)n bachhā ବାଛୁରୀ—A young ox which is being trained to draw plough or cart. [ବ୍ୟ—ଜନ୍ମଠାରୁ ୩/୪ ମାସ ଯାଏ ବାଛୁରୀକୁ ଲଇ ବଛା, ଦୁଧ ପିଉଥିବା ଯାଏ—ପିଅବଛା, ଦୁଧ ଛାଡ଼ିବା ପରେ—ଛଡ଼ା ବଛା; ମଣ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ସିକେନ୍ ବଛା, ମଣ ହେବାର ଏକ ବର୍ଷ ପରେ କାହିଁବଛା, ତତ୍ପରେ ବଳଦ କହନ୍ତି।]

ସିକେନ୍ ବୁଇଦ୍(ବୁଧି)—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଅନ୍ୟଠାରୁ ଶିକ୍ଷା Siken buid(budhi) ପାଇଥିବା ବୁଦ୍ଧି; ଶିଖେଇ ଦେଲ ବୁଦ୍ଧି —Intelligence due to the tutoring of another person.

ସିକେନ୍ ବୁଧିଆ—ପ୍ରାଦେ· (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଶ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟର Siken budhiā କଥାରେ ଚାଲେ—A person who acts according to the tutoring of another.

ସିକ୍କ—ବୈଦେ· ବି—ସିକ୍ (ଦେଖ) Sikka Sik (See)

ସିକ୍କା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସିକ୍କା—ମୁଦ୍ରା; ମୋହର; ଛାପ)— Sikkā ମୋଗଲ ବାଦଶାହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଭାରତରେ ଚଳୁଥିବା (ସିକ୍କା ଟଙ୍କା—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା; ସେହି ଟଙ୍କା (ଏହା সিক্কা, সিকা টাকা ଆକାରରେ ଅଧୁନିକ ଟଙ୍କାଠାରୁ ଛୋଟ, କିନ୍ତୁ सिक्का ଓଜନରେ ବେଶୀ ଏବଂ ଏଥିରେ ଅଧୁନିକ ଟଙ୍କା ଅପେକ୍ଷା ଖାଦ କମ ଥିଲା)—Silver coin current in India during the Moghul reign. [ବ୍ୟ—୧୮୦୦ ମସିହାରେ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ସିକ୍କା ଏକ ଟଙ୍କାର ମୂଲ୍ୟ ୪ କାହାଣ କଉଡ଼ି ସ୍ଥିର ହେଲା। ସୁଧାସାଗର. ପ୍ରାଚୀନ. ଉକ୍ତିକ—୧୦୦ ସିକ୍କା. ଟଙ୍କା—ଅଧୁନିକ ଟ ୧୦୬।୶/୬ ପାଇ।]

ସିକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସିଚ୍ ଧାତୁ=ଛିଞ୍ଚିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପାଣି ଛିଞ୍ଚା
Sikta ଯାଇଥିବା—1. Sprinkled with water.
୨ । ଆର୍ଦ୍ରୀକୃତ—2. Moistened.

ସିକ୍ଥ—ସଂ. ବି (ସିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଥ)—୧ । ମଧୂଚ୍ଛିଷ୍ଟ; ମହଣ
Siktha (ମେଦିନୀ)—1. Bees wax. ୨। ନୀଳୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)-
2. The Indigo plant. ୩ । ଭୁକ୍ତପୁଲାକ; ଗ୍ରାସ;
ଅନ୍ନର ଏକ ଗ୍ରାସ (ମେଦିନୀ)—3. One mouthful
of food.

ସିକ୍ଥକ—ସଂ. ବି (ସିକ୍ଥ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ମଧୂଚ୍ଛିଷ୍ଟ; ମହଣ—
Sikthaka Bees wax.

ସିକ୍ମୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସିକ୍‌ମୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sikmī (etc) Sik-mī etc. (See)

ସିକ୍ୟ(କ୍ୟା)—ସଂ. ବି (ସିକ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ;
Sikya(kyā) +ଅ)—ଶିକା (ଦେଖ)—Śikā
(See)

ସିକ୍ୟିତ—ସଂ. ବିଣ (ସିକ୍ୟ+ଇତ)—ଶିକାରେ ରଖା ଯାଇଥିବା (ବସ୍ତୁ)
Sikyita —(anything) Kept in a 'Sikā.'

ସିକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବି—ସ୍ଫଟିକ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sikshya Quartz.

ସିଖ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶିଖ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sikh (etc) Śikh etc. (See)

ସିଖର(ରି)ଣୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶିଖରିଣୀ)—ଶିଖରିଣୀ ୩ (ଦେଖ)—
Sikhara(ri)ṇī Śikhariṇī (See)

ସିଖା—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶିକ୍ଷା; ପ୍ରା. ସିକ୍‌ଖା)—୧ । ଶିକ୍ଷା—
Sikhā 1. Learning. ୨ । ଟିଅ(ଟା)ଇବା; ଉତ୍ତେଜିତ
শেখা सिखा କରିବା—2. Instigating. ୩ । ଅଧ୍ୟାପନା—
3. Teaching; tutoring. ଦେ. ବିଣ—୧। ଶିକ୍ଷା
উত্তেজিত ପ୍ରାପ୍ତ—1. Taught; tutored. ୨ । ଉତ୍ତେଜିତ—
सिखित 2. Instigated. ୩ । ଯେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଶିକ୍ଷା କରେ
—3. Learning from another. [ଉ—ଦେଖା
ସିଖା ଓଡ଼ଣା—ଢଙ୍ଗ ।]

ସିଖ୍ରି—ପ୍ରାଦେ. (ଲଉଥ) ବି ଓ ବିଣ—ଅଇଁଠା—
Sikhri Leaving of another's food.

ସିଗ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଲଉଥ) ବି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ଅଗ୍ରଭାଗ—
Sig The top part of anything.

ସିଗ୍(ଗା)ରେଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଗାରେଟ୍)—ଏକ ଜାତୀୟ
Sig-(gā)reṭ ଛୋଟ ପିକା—Cigarette.
(ସିଗ୍ରେଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) সিগারেট্ सिगरेट

ସିଗଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଗଲ୍)—ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ଭାସିବା ଓ
Sigal ଉଡ଼ିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଛୋଟ ଚଢ଼େଇ—Sea-gull.
সিগল্ सिगल

ସିଗା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ—ବଡ଼—
Sigā Large.

ସିଗାର୍—ବୈଦେ, ବିଣ (ଇଂ. ସିଗାର୍)—ପିକା—
Sigār সিগার सिगार Cigar.

ସିଗାର୍ ଟ୍ରେ—ବୈଦେ, ବି (ଇଂ)—ପିକା ରଖିବା ଥାଳିଆ—
Sigār ṭre Cigar-tray.
সিগারট্রে सिगार ट्रे

ସିଗିର୍ ବିଗିର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ସାଲୁ ସାଲୁ (ଦେଖ)
Sigir bigir Sālu sālu. (See)

ସିଗ୍ନାଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଗ୍‌ନାଲ୍)—ଷ୍ଟେସନକୁ ରେଲଗାଡ଼ି
Signāl ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ଗାଡ଼ିର ଆଗମନସୂଚକ ପୂର୍ବ-
সিগনাল सिगनल ସଙ୍କେତ—Signal given of an
incoming train.

ସିଗ୍ନାଲର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଗ୍‌ନାଲର୍)—୧ । ସଙ୍କେତଦାତା;
Signālar ଯେ ସଙ୍କେତ ଦିଏ—1. Signaller. ୨ । ରେଲ
সিগ্নালর ଗାଡ଼ିର ସିଗନାଲ୍ ଦେଖାଇବା ଭାର ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ
सिगनलर ବା ଭୃତ୍ୟ ଉପରେ ଥାଏ—2. Signal man.
(ସିଗ୍ନଲ୍ ମାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ଟେଲିଗ୍ରାଫ କଳ ଚଳାଇବା
କର୍ମଚାରୀ—3. The operator of a Telegraph
Office.

ସିଗ୍ରି—ପ୍ରାଦେ (ଲଉଥ) ବି—ପିଠା ବିଶେଷ—
Sigri A kind of cake.

ସିଙ୍କ୍ରା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ଶିକୁଳି—
Sink-rā A chain.

ସିଙ୍କୋନା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନ୍‌କୋନା)—ଅଙ୍କୋଲ ବର୍ଗର
Sinkonā ଆମେରିକାଦେଶୀୟ ଗଛ—Cinchona. [ଉ—
সিঙ্কোনা ବର୍ତ୍ତମାନ ବଙ୍ଗର ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ୍ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ନୀଲଗିରି
सिनकोना ପାହାଡ଼ରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହାର ଚାଷ
ହେଉଅଛି । ଏହି ଗଛର ଛେଲି ପାଣିରେ ଭିଜାଇଲେ
ସେଥିରୁ ଏକପ୍ରକାର ମଣ୍ଡ ବାହାରେ । ସେ ମଣ୍ଡକୁ
ଶୁଖାଇଲେ ତାହା ଅପାଣ୍ଡୁର ଚୂର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।
ତାହାକୁ 'ସିଙ୍କୋନା' ବା କୁଇନାଇନ୍ କୁହାଯାଏ ।
ଏହା ଜ୍ୱରଘ୍ନ ଔଷଧ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଖାଇଲେ ବାନ୍ତି
ଦେଖାଏ; ବେଶୀ ମାତ୍ରାରେ ଏହା ସେବନ କଲେ
ଦୁର୍ବଳତା ବଢ଼େ ଓ କାନରେ ଝାଁଇଁ ଝାଇଁ ଶବ୍ଦ ଓ
(ସିନ୍‌କୋନା—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୁଣ୍ଡବୁଲା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।]

ସିଙ୍କୋଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶିକୁଳା ଘାସ (ଦେଖ)
Sinkolā Śikuḷā ghāsa. (See)

ସିଙ୍ଗ୍(ଙ୍ଘ୍,ହ୍)ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଶିଂଘ୍ରା (ଦେଖ)
Sing(ngh,h)-rā Sing-rā. (See)

ସିଙ୍ଗ୍‌ସିଙ୍ଗିଆ—ପ୍ରାଦେ (ପାଳଲହଡ଼ା) ବି—ଚିଡ଼ିଚିଡ଼ା; ଖଙ୍ଖଙ୍ଗା—
Sing-singia Surly; peevish.
(ଉ—ସେ ଜଣେ ଭାରି ସିଙ୍ଗ୍‌ସିଙ୍ଗିଆ ଲୋକ ।)

ସିଙ୍ଗ(ଙ୍ଘ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ସିଂହ)—ସିଂହ (ଘ)ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)
Singa(ngha) (etc) Singa(gha) etc. (See)

ସିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି,ଙ୍ଗେ,ଙ୍ଘ,ଙ୍ଘି,ଙ୍ଘେ)ଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ—୧ । ଶିଂଗଡ଼ା
Singa(ṅgi,ṅge,ṅgha,ṅghi,ṅghe)rdā (etc) ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—1. Simgardā etc. (See). ୨ । ତାଳଚେରର ନଦୀ ବିଶେଷ—2. Name of a river in the Talcher State of Orissa. (ଉ—ସିଙ୍ଗଡ଼ା ଭଟିଗା ଯୌତ ଅଙ୍ଗାର ଘାଉରେ । ରାଧାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।)

ସିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ଶିଂଗଲ୍ (ଦେଖ)
Singa(ṅgi)l Simgal. (See)

ସିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)ଣି (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ· ବ—ଶିଂଗାଣି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Singā(ṅghā)ṇi (etc) Simgāṇi etc. (See)

ସିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)ଣିଆ—ଦେ· ବଣ, ପୁଂ—ଶିଂଗାଣିଆ (ଦେଖ)
Singā(ṅghā)ṇiā Simgāṇiā. (See)
(ସିଙ୍ଗା[ଙ୍ଘା]ଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)ପୁର—ଦେ· ବ (ନାମ)—୧ । ମାଲୟ ଉପଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ ଥିବା ବନ୍ଦର—1. Singapore.
Singā(ṅghā)pura
ସିଂଙ୍ଗାପୁର
सिंगापुर
[ଦ୍ର—ଏହା ମାଲୟ ଉପଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ । ୧୮୧୯ ସାଲରେ ସର୍ ଷ୍ଟାମ୍ଫୋର୍ଡ଼ ରାଫଲ୍ସ ଏହାକୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୧ ସାଲରେ ଏଠାରେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିବାର ସ୍ଥିର ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଏହା ଗୋଟିଏ ଜଙ୍ଗଲମୟ ସନ୍ଧ୍ୟାପ୍ରୟ ସ୍ଥାନ ଥିଲା; କେବଳ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ କାଳର ଘୋଡାଶାଳ ଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଞ୍ଜିନିଅରମାନଙ୍କର ଶ୍ରମରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାକୁ ଶୁଷ୍କଭୂମି, ଘୋଡାଶାଳ, ରାସ୍ତା ଏବଂ ରେଳରାସ୍ତାରେ ପରିଣତ କରାଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ପୃଥିବୀରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗସମ୍ପନ୍ନ ଦ୍ୱୀପ । ଏହା ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାତିର ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ନୌବାହିନୀ କେନ୍ଦ୍ର [Naval Base]. ଏହି ନୌକେନ୍ଦ୍ର ନିର୍ମାଣରେ ୧୦୦ ଲକ୍ଷ ପାଉଣ୍ଡ ବା ପାଖେ ୧୩ କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଅଛି । ଏଥିର ସଂପୃକ୍ତ କୋଟାବାହମାନଙ୍କ ଖର୍ଚ୍ଚ ହିସାବ କଲେ ମୋଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦୁଇକୋଟି ପାଉଣ୍ଡ ବା ୩୦ କୋଟି ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ହେବ । ଏଠାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଯୁଦ୍ଧଜାହାଜ ଏବଂ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ରହିଅଛି । ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ, ନ୍ୟୁଜିଲଣ୍ଡ, ହଂକଂ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶମାନଙ୍କ ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାତିର ବିପୁଳ ବାଣିଜ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଏହି ନୌକେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠି, ବି. ଏ, ବି. ଟି ।]

୨ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମଧୁପୁର କଣ୍ଠାଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାମବିଶେଷ—2. Name of a village in Cuttack district. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଘଣ୍ଟାଂଶାନ୍ତ ସମୟରେ ଏକମାସବ୍ୟାପୀ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମେଳା ହୁଏ । ଓଡ଼ିଶା ବାହାର ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରୁ ଅନେକ ବେପାରୀ ଆସି ଏଠାରେ ମାଲବ ପସରାକୁ ରଖନ୍ତି । ନାନା ଦୂର ସ୍ଥାନରୁ ସହସ୍ରାଧିକ ନରନାରୀ ଏହି ମେଳା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଉଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି ।]

ସିଙ୍ଗାର୍ ବାର୍ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର)—ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ କଡ଼ି କାଠ ଉପରେ ରହିଥିବା ଛୋଟ ଛୋଟ କାଠଖଣ୍ଡ (ଯାହା ଉପରେ ପଟ୍କା ଛାତର ଝାଇଲ୍ ବସାଯାଏ); ବରଗା—Pieces of rafter put over two timbers of a roof.
Singār bārḍi

ସିଙ୍ଗାର (ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବ—୧ । ଶିଂଙ୍ଗାର ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—
Singāra (etc) 1. Simṅgāra etc. (See) ୨ । ଭୂଷଣ—
সিংগার 2. Ornament. [ଉ—କ ବନ୍ଧି ତାହା ରୂପଶୋଭା, सिंगार ଅବା କଶାଦ ଯାଉ ସିଙ୍ଗାର । ରାଧାନାଥ· ଯଯାତି ।]

ସିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)ରିବା—ଦେ କି—ସିଂଘାରିବା (ଦେଖ)
Singā (ṅghā) ribā Simghāribā. (See)

ସିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)ରି ହେବା—ଦେ. କି—ସିଂଘାରି ହେବା (ଦେଖ)
Singā (ṅghā) ri hebā Simghāri hebā. (See)

ସିଙ୍ଗୁରୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶାଗୁଆନ୍ (ଦେଖ)
Singuru Sāguān. (See)

ସିଙ୍ଘଣ—ସଂ. ବ (ଦ୍ରୁନସ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅନ; ନିପାତନ)—ସିଂଘାଣ
Singhaṇa (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)(ଦେଖ)—Singhāṇa. (See)

ସିଙ୍ଘଣକ—ସଂ.ବ (ସିଂଘଣ+ଅକ)—ସିଂଘାଣ [ଦେଖ](ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)
Singhaṇaka Singhāṇa [See].

ସିଙ୍ଘଳ—ଗ୍ରା· ବ—ସିଂହଳ [ଦେଖ]—
Singhala Simhaḷa [See].

ସିଙ୍ଘଳୀ—ଗ୍ରା. ବ.—ସିଂହଳୀ [ଦେଖ]
Singhali Simhaḷī [See].

ସିଙ୍ଘା—ଦେ. ବ—୧ । ସିଂଗା (ଦେଖ)—1. Singā (See).
Singhā ୨ । ଚିଲିକାରେ ଚଳୁଥିବା ଡଙ୍ଗାର ପାଲକୁ ବା ଚଲେଇକୁ ଅଗ ମଙ୍ଗରେ ଟାଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ି (ନିଅଁଠାରୁ ଛୋଟ)—2. The string which fastens the sail or bamboo matting to the prow of a country boat in the Chilka lake.

ସିଙ୍ଘାଣ—ସଂ.ବ (ଦ୍ରୁନସ୍ ଧାତୁ=ନାଶକରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅନ;ବର୍ଣ୍ଣବିପର୍ଯ୍ୟୟ; ନିପାତନ)—ସିଂହାଣ (ଦେଖ)—
Singhāṇa Simhāṇa [See].

ସିଙ୍ଘାରୀ—ଦେ. ବ—ରାଜା ବା ଦେବତାଙ୍କ ବେଶକାରୀ—
Singhāri Dresser; dresser of an idol or a King.
সিঙ্গারী सिंगारी

ସିଙ୍ଘିନୀ—ସଂ. ବ—ନାସିକା (ଜ୍ୟୋତିଷ)—
Singhini The nose.

ସିଙ୍ଘୁଣୀ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିଂହୀ (ଦେଖ)—
Singhuṇī Simhī [See].
(ସିଙ୍ଘ—ପୁଂ)

ସିଚ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ସେଚନ କରିବା; ଛିଞ୍ଚିବା—
Sich [root] 1. To sprinkle. ୨ । ସିକ୍ତ କରିବା;

ଓଦା କରିବା—2. To moisten. ୩ । ସେକିବା; ଉତ୍ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—3. To foment; to apply heat.

ସିଚୟ—ସଂ. ବି (ସଚ୍ ଧାତୁ=ଜଳାଦି ସେଚନ କରିବା+କର୍ମ.ଅୟ୍)—
Sichaya ୧ । ବସ୍ତ୍ର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Cloth. ୨ । ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତ୍ର (ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—2. Torn cloth; rag.

ସିଜର୍—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ. ସିଜାର୍)—ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
Sijar सीजर् लिरज ଜନୈକ ରାଜା—Caesar. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ଜୁଲିଅସ୍ ସିଜର୍ (Julius Caesar) । ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୦୦ ଅବ୍ଦ । ବାଗ୍ମୀପ୍ରବର ସିସିରୋଙ୍କର ଏ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରତିଭାବଳରେ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୋଇ ଥିଲେ ଏବଂ ସିସିରୋଙ୍କ ଛଡ଼ା ଏହାଙ୍କ ପରି ରୋମ୍‌ରେ ଅନ୍ୟ କେହି ବାଗ୍ମୀ ନ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ରୋମ୍ ରାଜ୍ୟରେ ଜଣେ ଶାସନକର୍ତ୍ତା (consul) ହୋଇ ପରେ ଇଉରୋପର ପଶ୍ଚିମବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶକୁ ଓ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କଲେ । ଏ ଅଫ୍ରିକାକୁ ଯାଇ ସେଠାର ରାଜକୁମାରୀ କ୍ଲିଓପାଟ୍ରାଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କଲେ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସେ କ୍ରମଶଃ ୩ ଗୋଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରି ସାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଔରସରେ କ୍ଲିଓପାଟ୍ରାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଲାଭ ହେଲା । ତାହା ପରେ ଏ ମିଶରର ରାଜା ଟଲେମୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି କ୍ଲିଓପାଟ୍ରାଙ୍କୁ ମିଶରର ରାଜ ସିଂହାସନରେ ବସାଇ ଦେଶକୁ ଫେରିଲେ । ଏ ଆପଣାକୁ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସମ୍ରାଟ୍ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହା ସନ୍ଦେହ କରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦେଶପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଏହାଙ୍କୁ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୪୪ ଅବ୍ଦରେ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ହତ୍ୟା କଲେ ।

ଏ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୫୫ ଅବ୍ଦରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ତାହାକୁ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏ ପଞ୍ଜିକାର ସଂସ୍କାର କରିଥିଲେ ଓ ଲାଟିନ୍ ବ୍ୟାକରଣରେ ଅପାଦାନ କାରକ (Oblative case)ର ନୂତନ ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ ।]

ସିଜା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସିଝା (ଦେଖ)
Sijā Sijhā (See)

ସିଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଝାଇବା (ଦେଖ)
Sijā(je)ibā Sijhāibā (See)

ସିଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଝିବା (ଦେଖ)
Sijibā Sijhibā (See)

ସିଜୁ—ଦେ. ବି—ସିଝୁ (ଦେଖ)—Sijhu (See) [ଢ଼—ସିଜୁ
Siju ଅନୁ ବାଡ଼େ, ଦଣ୍ଡା ସିଡ଼ା ଭାଲେ, ଫୁଟେ ଭୋଗ କର୍ମେ ଫୁଲେ । ବଉଦକଣୋର ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।]

ସିଝା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସିଦ୍ଧ; ପ୍ରା. ସିଜ୍ଝ)—ସିଦ୍ଧ କରିବା—
Sijhā Boiling.
सीझा, सीझा सीमा ଦେ. ବିଣ—ସିଦ୍ଧ—Boiled.

ସିଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ସିଦ୍ଧ କରିବା—
Sijhā(jhe)ibā To boil a thing over fire.
सीझाना, सीझाना सीमाना

ସିଝା ଘା—ଦେ. ବି—ଗରମ ପାଣି ବା ଗରମ ତେଲ ଆଦି ପଡ଼ି
Sijhā ghā ଦେହରେ ହୋଇଥିବା ଫୋଟକା ଓ କ୍ଷତ—
सिझा घा सीमा घा Scald.
(ସିଝା ଘାଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଝା ମଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ. (ସଂକ୍ଷୁପ) ବି—ଅଧାରରେ ସିଦ୍ଧ ମଣ୍ଡା ପିଠା-
Sijhā maṇḍā Cake boiled in water vapour.

ସିଝିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସିଦ୍ଧ; ସଂ. ସିଧ୍ ଧାତୁ)—ଆତପ ବା ଅଗ୍ନିରେ
Sijhibā ସିଦ୍ଧ ହେବା—To be boiled over fire or
सीझा, सिझा सिझना in sun's rays.

ସିଝୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀହୁଣ୍ଡ; ସେହୁଣ୍ଡ; ସ୍ନୁହୀ)—ପତର ସିଝୁ; ମନସା
Sijhu ସିଝୁ; ଦଣ୍ଡା ସିଝୁ—Euphorbia Nivulia;
सीज, सीझ, मनसा सीझ Euphorbia Hirta (Haines).
सिज, थुही, थुहर
ଅ. ଉକ୍ତମ୍
ସଂସ୍କୃତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—
ସିଂହତୁଣ୍ଡ, ଦଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷକ, କାଣ୍ଡୀ, ବଜ୍ରଦ୍ରୁ, ବଜ୍ରକଣ୍ଟକ, ବଜ୍ରଦ୍ରୁମ, କେଦାର, କୃଷ୍ଣସାର, ସୁଧା, ନାଗଦ୍ରୁ, କାଣ୍ଡଶାଖ, ସୀହୁଣ୍ଡ, ସମନ୍ତ ଦୁଗ୍ଧା, କାଣ୍ଡ ରୋହକ, ଶୀହୁଣ୍ଡ, ସେହୁଣ୍ଡ, ସ୍ନୁକ୍, ମହାବୃକ୍ଷ, ସ୍ନୁହା, ସ୍ନୁହି, ସ୍ନୁଘ୍ନୀ, ଗୁଡ଼ା, ଗୁଡ଼, ସ୍ନୁଷା, ଗୁଡ଼ୀ ।
[ଦ୍ର—ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର କ୍ଷୀର ଗଛ । ଏହାର ପତର ଅନେକ କୁଡ଼ର-କରି ପଡ଼ି ଓ କଣ୍ଟା । ଏ ଗଛର ଡାଳରେ ଓ ପତ୍ର ମୂଳରେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କଣ୍ଟା ଥାଏ । ଏ ଗଛ ଆମ ଦେଶରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ଢ଼ିଏ ଓ ଜଣା ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାଦ୍ୱାରା ବାଡ଼ ଦିଅନ୍ତି । ଏହାର ପତ୍ର ଓ ଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ଚୂନ ପାଣି ପରି ଧଳା ବହଳିଆ କ୍ଷୀର ବାହାରେ । ଏହାର ପତରକୁ ଲୋକମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ କ୍ଷୀର ଅଠାଳିଆ, ଗନ୍ଧ ଝାଞ୍ଜିଆ ଓ ବଳଲ ମୋଟ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବିରେଚକ, ଅଗ୍ନି, ପାଚକ, କଟୁରସ ଓ ଗୁରୁ । ଏହା ଶୂଳ, ଆମ, ଅଷ୍ଠୀଳିକା, ଉଦରାଧ୍ମାନ, କଫ, ଗୁଳ୍ମ, ଜଠର, ବାୟୁ, ଉନ୍ମାଦ, ମୋହ, କୁଷ୍ଠ, ଅର୍ଶ, ଶୋଥ, ମେଦ, ଅଶ୍ମରୀ, ପାଣ୍ଡୁ, ବ୍ରଣ, ଜ୍ୱର ପ୍ଳୀହା ଓ ବିଷ ନାଶକ ।

ଏହାର ଅଠା ଗୁଳ୍ମ, କୁଷ୍ଠ, ପାଣ୍ଡୁ ଆଦି ରୋଗରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ବିରେଚକ ।

ଦେବ ଶୟନ ପରେ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷ ପଞ୍ଚମୀରେ ଗୃହର ଅଗଣାରେ ସିଝୁ ଗଛରେ ପୁଷ୍ପ ନାଗଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାର ବିଧି ଅଛି । (ଦେଖ ପୁରାଣ. ଇତ୍ୟାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ)

ଉତ୍କଳରେ ସିଝୁ ଗଛ ଅଛି । ତାହାର ଏକ ସିଝୁ ପତରଠାରୁ ଲୋଟ ଓ ବଳଲା । ଉତ୍କଳରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କିଛୁ ଦେଖାଯାଏ ।]

ସିଝୁ ଶୋଲ—ଦେ. ବ—ଶିଝୁ ଶୋଲ (ଦେଖ)
Sijhu sola — Sijhu sola (See)

ସିଞ୍ଚଡ଼ା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସ. ସଞ୍ଚାଳନ)—ଛିଞ୍ଚଡ଼ା (ଦେଖ)
Sinchardā — Chinchardā (See)

ସିଞ୍ଚଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—ସିଞ୍ଚାଡ଼ିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Sinchardā(rde)ibā The causative of Sinchārdā
ছিটান सींचाना

ସିଞ୍ଚଣା—ଦେ. ବ (ସ. ସେଚନ)—ସିଞ୍ଚନ (ଦେଖ)
Sinchanā — Sinchana (See)

ସିଞ୍ଚନ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଶତୃ [ଅତ]; ସିଞ୍ଚତ୍
Sinchan ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—ସେଚନକାରୀ—Sprinkling
[ସୀଞ୍ଚନ୍ତୀ, ସୀଞ୍ଚନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସିଞ୍ଚନ—ସଂ. ବ (ସିଚ୍ ଧାତୁ+ ଭାବ. ଅନ) — ସେଚନ — Sprink-
Sinchana ling. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତରେ 'ସିଞ୍ଚନ' ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନରେ 'ସେଚନ' ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଅଛି ।]

ସିଞ୍ଚା—ଦେ. ବ (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ; ସିଞ୍ଚନ)—ଛିଞ୍ଚା; ଛିଞ୍ଚିବା କ୍ରିୟା—
Sinchā Sprinkled. [ଉ—ଚନ୍ଦନ ଜଳ ସିଞ୍ଚା ତହିଁରେ
ছিঁটা सींचा ହୋଇଛି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]
ছেঁটা सींचा ଦେ. ବଣ—ଛିଞ୍ଚା ହୋଇଥିବା; ସିକ୍ତ—
Sprinkled.

ସିଞ୍ଚା(ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା
Sinchā(nche)ibā ସେଚନ କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause
ছিঁটান सींचाना to sprinkle. [ଉ—କପାଟେ କର୍ପୂର ଗାଳ ଅଣି ସ୍ୱଚ୍ଛା ସିଞ୍ଚାଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ୱାଟେ—ରାଧାନାଥ ଦେବଣୀ ।]

ସିଞ୍ଚାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ସଞ୍ଚାଳନ)—୧ । ଛିଞ୍ଚାଡ଼ିବା; ଇତସ୍ତତଃ
Sinchārdibā ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—1. To wave to and
ছিটান छींटना fro. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ପକାଇବା ବା ବୁଣିବା—
2. To strew.

ସିଞ୍ଚାଣି—ଦେ. ବ (ସଂ ସିଞ୍ଚନ)— ସିଞ୍ଚନ (ଦେଖ)
Sinchāni — Sinchana (See)

ସିଞ୍ଚା ବିଞ୍ଚା—ଦେ. ବ (ସହଚର)—ସିଞ୍ଚିବା କର୍ମ ଓ ବିଞ୍ଚିବା କର୍ମ—
Sinchā binchā The act of sprinkling and fan-
सींचा पंखा लगाना ning. [ଉ—କେତେ ସିଞ୍ଚା ବିଞ୍ଚାରେ ଜ୍ଞାନ ହେବାରୁ ସେ କହିଲେ—ସଳକଣ୍ଠ ଦାସ. ଗିରିକ ଭ୍ରମାୟୁନ ।]

ସିଞ୍ଚିତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସିକ୍ତ)—ଛିଞ୍ଚା ଯାଇଥିବା—
Sinchita — Sprinkled.

ସିଞ୍ଚିତା—ସଂ. ବ—ପିପ୍ପଳୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sinchitā — Long pepper.

ସିଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ)—୧ । ସିଞ୍ଚିବା; ସେଚନ
Sinchibā କରିବା—1. To sprinkle. [ଉ—ଅଗ୍ନାର
ছিঁটা ଉତ୍ତପ୍ତ କାଞ୍ଚ ଗୋ; ବନ୍ଧୁ ପ୍ରେମମଞ୍ଚ ଯୋଡଣ ଭୁବନରେ
सींचना ଉଛୁଳାଇ ତହିଁ ସିଞ୍ଚି ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଫୁଲ ବଉଳ-
ବେଣୀ ।] ୨ । ଜଳାର୍ଦ୍ର କରିବା—2. To moisten. [ଉ—ପୃଥ୍ୱୀର ଶୋକ ଅଗ୍ନି ଲାଗିବାରୁ, ସିଞ୍ଚିଲେ ବୃହଦଶ୍ୱ ବାଣୀ ଅମୃତରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସିଞ୍ଜା—ସ. ବ—ଶିଞ୍ଜା; ଅଳଙ୍କାରଧ୍ୱନି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The tink-
Sinjā ling sound of ornaments. ଦେ. ବ (ସଂ ଶିଞ୍ଜିନୀ)—ଧନୁର ଗୁଣ—The string of a bow.

ସିଟ୍—ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଇଂ ଶୀଟ୍) ନକ୍ସାର ବା କାଗଜର ଫର୍ଦ୍ଦ—
Sit 1. A sheet of map or paper. ୨ । (ଇଂ.
সিট ସୀଟ୍) ଛାତ୍ରାବାସରେ ଛାତ୍ରଙ୍କର ରହିବାର ସ୍ଥାନ—
सिट 2. The seat of student in a hostel. ୩ । ସିନେମା, ଥିଏଟର,ସର୍କସ ବା ସଭାସମିତିରେ ଦର୍ଶକଙ୍କ ବସିବାର ସ୍ଥାନ—3. The seat of the audience in a cinema, circus or meeting etc. ୪ । ଆସନ —4. Seat.

ସିଟ୍(ଟି)କା—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୀତ୍କାର)—ଛିଟିକା; ଛିଞ୍ଚାଡ଼ିବା—
Sit-(ti)kā সিটিকান छिटका Strewing
সিটিকান ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ସଞ୍ଚାଳନକାରୀ—Waving to
छिटनेवाला and fro. [ଉ—ନାକ ସିଟ୍କା=ଯେ ନାକରୁ
[ସିଟ୍କୀ, ସିଟ୍କେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ସିଟ୍କାଏ ।]

ସିଟ୍କା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ର (ସଂ ଶୀତ୍କାର)—ଛିଞ୍ଚାଡ଼ିବା; ଛିଟ୍କା-
Sit-kā(ke)ibā ଇବା; ଉତ୍କ୍ଷିପ୍ତ କରିବା; ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ
সিটকান छिटकाना କରିବା—To wave; to move to and fro.

ସିଟ୍(ଟି)କିଣି—ଦେ. ବ—ଛିଟ୍କିଣି (ଦେଖ)
Sit-(ti)kini — Chhit-kini (See)

ସିଟ୍କିଣି—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବ—ବେଡ଼ି (ଦେଖ)
Sit-kini — Berdi (See)

ସିଟ୍(ଟି)କିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଛିଟ୍କିବା (ଦେଖ)
Sit-(ti)kibā — Chhit-kibā (See)

ସିଟ(ଠ, ଠ, ଠା)—ଦେ. ବ—ଶିଟ (ଦେଖ)
Sita (ta, tha, thā) — Sita (See)

ସିଟ(ଠ,ଠି)କରଣ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରଣ (ଦେଖ)
Sita(tha, thi)karana — Sreshtha karana (See)

ସିଟାମ୍—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ. ଷ୍ଟାମ୍ପ୍]—୧ । ଷ୍ଟାମ୍ପ; ଦଲିଲ ଅଦି
Sitām ଲେଖାହେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଛାପା ମରା କାଗଜ—
सिटाम स्टाम्प 1. Stamp for writing document.
୨ । ଡାକଟିକଟ—2. Postage stamp.

ସିଟାମ୍ ଫରେସ [ଫୁରୁସ୍, ଭେଣ୍ଡର୍]—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ. ଷ୍ଟାମ୍ପ+
Sitām pharos [phurus, bhendar] ଫା. ଫରୋସ୍; ଇଂ,
सिटामफरोश, सिटाम वेण्डर ଭେଣ୍ଡର୍]—ସରକାରରୁ ଲାଇସେନ୍ସ.

स्टाम्प फरोस — ପ୍ରାପ୍ତ ସରକାରୀ ଷ୍ଟାମ୍ପ ବିକ୍ରେତା—Licensed stamp vendor.

ସିଟାମ୍ ଭେଣ୍ଡରୀ—ଦେ. ବ—ଷ୍ଟାମ୍ପ ଭେଣ୍ଡରର କାର୍ଯ୍ୟ—Sitām bhendari The work of a stamp vendor. সীটাম ভেণ্ডরী स्टाम्प मेफ़रौ

ସିଠାଳ—ଦେ. ବଣ—୧ । ମହମ ସିଠା ପରି—1. Waxen. ୨ । Sitala সীটে चपचपाया ଅଠାଳିଆ—2. Gummy. (ସିଠାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) সীটান ୩ । ସିଠା ପରି ବର୍ଣ୍ଣ—सीठियाया 3. Pale as wax; wan.

ସିଟି(ଠି)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସିତ୍କାର; 'ଶୀ' ଧ୍ୱନି)—୧ । ମୁହଁଦ୍ୱାରା Siti(ṭhi) ସାର୍ଦ୍ଧ 'ଶୀ ଶୀ' ଧ୍ୱନି—1. Whistling sound সিটি सीटी by the lips. ୨ । ମୁହଁଦ୍ୱାରା ଫୁଙ୍କି ସାର୍ଦ୍ଧ 'ଶୀ' ଧ୍ୱନି କରିବାର ଯନ୍ତ୍ର—2. A whistle. ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ସିଟି) ସହର; ନଗର—City (e. g. Patna city).

ସିଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସିଟିଙ୍ଗ୍)—ସଭାସମିତିର ଅଧିବେଶନ—Siting সিটিং सिटिं Sitting (of an association). (ସିଟିଂ—ଅଶୁଦ୍ଧ ବନାନ)

ସିଟି ଦେବା (ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମୁଖଦ୍ୱାରା ସାର୍ଦ୍ଧ 'ଶୀ' ଧ୍ୱନି Siti debā (māribā) କରିବା—1. To whistle with সিটি দেওয়া, সিটি মারা the mouth. ୨ । ସିଟି ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା सीटी देना ଧ୍ୱନି କରିବା—2. To sound a whistle.

ସିଠ—ପ୍ରାଦେ (ଭାଳଚେର) ବ—ଶ୍ରେଷ୍ଠିକରଣ; ରାଜାଙ୍କର ହିସାବ Sitha ପତ୍ର ବୁଝିବା କର୍ମଚାରୀ—An accountant of a Rājā.

ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସିଠା (ଦେଖ)—Sithā (See)

ସିଠା—ଦେ. ବ—୧ । ଶିଠା (ଦେଖ)—1. Sithā (See) Sithā সিঠা सीठा ୨ । ମହୁ ଶିଠା; ମହମ—Beeswax. সিঠা गोंद ୩ । ଅମ୍ବ, ପଣସ, ସଜନା ଆଦି ଗଛରୁ ବହି ଅଳ୍ପ ଶୁଖି ଯାଇଥିବା ରସ ଅଠା—3. Dried juice or gum of certain trees, such as, mango, jack, etc. [ଉ—ଅମ୍ବ ସିଠା, ସଜନା ସିଠା, সিঠা ପଣସ ସିଠା ।] ୪ (ଅବଶିଷ୍ଟ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ରସ ବା सीठा ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାର କରି ନେବା ପରେ ଦ୍ରବ୍ୟର କଠିନ ଅଂଶ—4. Refuse of any matter after the juice has been squeezed. [ଉ—କାଶେଷ କରି ପୀୟୂଷ ପିଇବାରୁ ରହିଛି ସିନା ମାତର ସିଠା—ଭକ୍ତ. କୋବିଦ୍ଭୂଷଣଦାସ ।] ୫ । ଗଞ୍ଜେଇ ବା ଭାଙ୍ଗକୁ ମରଚ ଆଦି ସଙ୍ଗେ ବାଟି ବଟା ଜିନସକୁ ପାଣିରେ ଗୋଳାଇ ତାକୁ କନାରେ ଛାଣି ନେବା ପରେ କନାରେ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଥିବା ଗରଡ଼ା ଅଂଶ—5. Dregs of Bhang after it is silted. ୬ । ତେଲର ତାଳି—6. The sediment at the bottom of an oil vessel. ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବ—ସେଠା; ସେ ସ୍ଥାନ—That place.

ସିଠାଳିଆ ଦେ. ବଣ—ସିଠା ପରି ବର୍ଣ୍ଣ; ସିଠାଳିଆ—Waxen; সিটে सिठाकाजैसा pale as wax. [ଉ—ଜରରୋଗୀର ତା ମୁହଁ ସିଠା ପଡ଼ି ଗଲାଣି ।]

ସିଠାକା—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବଣ—ସେଠାକା (ଦେଖ) Sithākā Sethākā (See)

ସିଠାକାର—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବଣ—ସେଠାକାର (ଦେଖ) Sithākāra Sethākāra (See)

ସିଠାକୁ—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବ—ସେଠାକୁ (ଦେଖ) Sithāku Sethāku (See)

ସିଠାମ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସିଟାମ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sithāma (etc) Sitām etc (See) [ଉ—ତୁଲ ସଭା ମଧ୍ୟରେ ସିଠାମ ବଣା, କଲ୍ଲ ଛଠା, ବାଘ ହୋଇଚଲେ—ଫକୀରମୋହନ. ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ସିଠାରୁ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ସେଠାରୁ (ଦେଖ) Sithāru Sethāru (See)

ସିଠାଳ—ଦେ. ବଣ—ସିଠାଳ (ଦେଖ)—Sitāla (See) Sithāla (ସିଠାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଠି(ଠିଁ)—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ସେଠାରେ (ଦେଖ) Sithi(thiñ) Sethāre (See)

ସିଠିକା—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବଣ—ସେଟିକା (ଦେଖ) Sithikā Sethikā (See)

ସିଠିକାର—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବଣ—ସେଟିକାର (ଦେଖ) Sithikāra Sethikāra (See)

ସିଠିକି—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ସେଠିକି (ଦେଖ) Sithiki Sethiki (See)

ସିଠୁ(ଠୁଁ)—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବ—ସେଠୁ (ଦେଖ) Sithu(thuñ) Sethu (See)

ସିଠୁଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସିଠାକ; ସିଠାପରି ପରିତ୍ୟକ୍ତ, ବା ଅକା- Sithuā সিঠা सिठाकाजैसा ମୂଳ—1. Left as refuse. সিঠান सीठियाया ୨ । ବର୍ଣ୍ଣ—2. Pale-coloured. [ଉ—ମୁହଁ ସିଠୁଆ କଲା ପଡ଼ିଯାଇଛି—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ସିଠେଇଁ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ସେଠେଇଁ (ଦେଖ)—Setheiñ Sitheiñ (See) [ଉ—ସର୍ବାମାନେ ତ ଥରେ ସିଠେଇଁ ରହିଲେ—ଗାଳବଧ. ଶିଶୁଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ।]

ସିଢ଼(ଢ଼)—ଦେ. ବ (ସଂ. ସିଧାରୁ—ବନ୍ଧନ କରିବା)—୧ । ସେଢ଼ Sirda(rdha) (ଦେଖ)—1. Serda (See) ୨ । ପୁଞ୍ଜା পাঁজ पीर ତାଟିବା ପାଇଁ ପେଣା ତୁଳାରେ ତିଆର କରି ଯାଇଥିବା କଳଣା—2. Roll of carded cotton পাল used in spinning yarn. ୩ । (ଜାହାଜ- पाल ରେ) ଜାହାଜର ପାଲ—3. The sail of a ship. রশি ୪ । ଜାହାଜର ପାଲ ବନ୍ଧା ରସି—4 The rope रस्सी or riggings of the sail.

ସିଢ଼(ଢ଼) ହଙ୍କାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସେଢ଼ ହଙ୍କାରିବା (ଦେଖ)
Sirda(rdha) hankāribā Serda hankāribā (See)

ସିଢ଼ି(ଢ଼ି)—ଦେ. ବି (ସଂ ଶ୍ରେଣୀ; ନିଃଶ୍ରେଣୀ, ଡ୍ରିଷ୍ଟି [Beams])—
Sirdi(rdhi) ୧ । ନିଃଶ୍ରେଣୀ; ନିଶୁଣୀ—1. Ladder. ୨ । ସୋପାନାବଳୀ; ପାବଚ୍ଛଚୟ—2. Flight of steps.

ସିଢ଼ୁ(ଢ଼ୁ)ଆ—ଦେ. ବିଣ—ନିଶୁଣୀ ପରି ସରୁ—Narrow like a
Sirdu(rdhu)ā ladder. ଦେ. ବି (ନାମ)—(ଏହା ସିଁଡିର ମତ ପୂର୍ବେ ଅଛି ସରୁ ଥିବାରୁ) କଟକ ସହରର ପୂର୍ବ ସୋଢ଼ୀକା ଜୈସା ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏକ ମାଇଲଠାରୁ କାଠଯୋଡ଼ିରୁ ବାହାରିଥିବା କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀର ଗୋଟିଏ ଶାଖା, ଯାହା ୫।୬ ମାଇଲ ପରେ ପୁଣି କାଠଯୋଡ଼ି ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି)—A river branching from the Kāthjori river about one mile from the eastern extremity of the town of Cuttack and meeting it again after a course of 5 or 6 miles.

ସିଢ଼—ଦେ. ବି—ସିଡ଼ (ଦେଖ)
Sirdha Sirda (See)

ସିଣି ସିଣିଆ—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବିଣ—ଫମ୍ଫେରିଅ; ସରଦି ଲାଗି ସାମାନ୍ୟ ଫୁଲିଥିବା (ମୁହଁ)—A little swollen
Sini siniā ଫନ୍‌ଫନେ on account of cold (face).
ଫନଫନ, ଫନଫନିୟା ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ହଣାସଣା; ଅବଢ଼ଅ; ଅକଳଅ—Awkward. [ଭ—ଗ୍ରୀଷ୍ମ ତେଲ ଲଗାଇଲେ କମିଛ ସିଣିସିଣିଆ ଲାଗେ ।]

ସିଣ୍ଡିକେଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ
Sindiket ପରିଚାଳକ ସଭା—The syndicate of a uni-
ସିଣ୍ଡିକେଟ versity. [ଭ—ଏଥିର ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ଫେଲୋ
ସିଁଡ଼ିକେଟ (Fellow) ବୋଲଯାଏ ।]

ସିତ୍-ଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଜଳାଭୂମି; ଜୋଡ଼—
Sit-li Marshy land; marsh; a moor.

ସିତ—ସଂ ବି (ସୋ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା, ଅଥବା ସି ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ
Sita କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ (ଅମର)—1. White colour. ୨ । ରୌପ୍ୟ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Silver. ୩ । ମୂଳକ; ମୂଳା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Radish. ୪ । ଚନ୍ଦନ (ରତ୍ନମାଳା)—4. Sandal. ୫ । ଦୈତ୍ୟଗୁରୁ ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—5. The sage 'Sukra'; the preceptor of the demons. ୬ । ଶର; ବାଣ (ଧ୍ୱନି ମଞ୍ଜରୀ)—6. Dart; arrow. ୭ । ଶ୍ୱିତ୍ର; ଶ୍ୱେତକୁଷ୍ଠ (ବୈଦ୍ୟକ)—7. Vitiligo; leucoderma; albino. ୮ । ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ (ହ୍ରୁ. ଶ)—8. The planet Venus. ୯ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ (ହ୍ରୁ. ଶ)—9. The bright fortnight of a lunar month. ୧୦ । ଚିନି (ହ୍ରୁ ଶ)—10. White sugar. ୧୧ । ଧଳା କାଞ୍ଚନ ଗଛ (ହ୍ରୁ. ଶ)—11. The white flowered Kānchana tree. ୧୨ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚର ବିଶେଷ (ହ୍ରୁ. ଶ)—12. Name of one of the attendants of Skanda. ୧୩ । ଭୂର୍ଜ ପତ୍ର (ହ୍ରୁ. ଶ)—13. The leaves of Birch tree. ୧୪ । ଧଳା ରାଶି (ହ୍ରୁ. ଶ)—14. White sesamum seed. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଶୁକ୍ଳ; ଧଳା (ଅମର)—1. White. (ସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ଷି ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—ଅବସିତ; ସମାପ୍ତ; (ମେଦି)—2. Finished. ୩ । ଜ୍ଞାତ; ଜ୍ଞାତ (ମେଦି)—3. Known. ୪ । ବଦ୍ଧ (ମେଦି)—4. Bound down; tied; fastened. ୫ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ (ହ୍ରୁ. ଶ)—5. Bright. ୬ । ଚକଚକିଆ (ହ୍ରୁ. ଶ)—6. Glittering; dazzling. ଦେ. ବି (ସଂ, ସୀତାରାମ)—ସୀତାରାମଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Nickname for Sītārāma.

ସିତ କଙ୍ଗୁ—ସ. ବି—ସର୍ଜ ନିର୍ଯ୍ୟାସ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
Sita kangu Gum-resin.

ସିତ କଣ୍ଟା—ସ. ବି—ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାରି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟୁ) (ଦେଖ)
Sita kantā Sweta kantakāri (See)
(ସିତ କଣ୍ଟାରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିତ କଣ୍ଠ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ=ଶୁକ୍ଳ ଅଟେ କଣ୍ଠ ଯାହାର)—
Sita kantha ଦାତ୍ୟୂହ ବା ଡାହୁକ ପକ୍ଷୀ—Moor hen Rallus Aquaticus. ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠ ବିଶିଷ୍ଟ—White-necked.

ସିତ କର—ସ. ବି (ସିତ=ଶୁକ୍ଳ ଅଟେ କର=କର ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ ।
Sita kara କର୍ପୂର—2. Camphor.

ସିତ କର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବି—ବାସଙ୍ଗ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟୁ) (ଦେଖ)
Sita karnni Bāsanga (See)

ସିତକାଂଶୁ—ସ. ବି—ସିତାଂଶୁ (ଦେଖ)
Sitakāmsu Sitāmsu (See)

ସିତ କୁଞ୍ଜର—ସ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ଶ୍ୱେତ ହସ୍ତୀ—1. White
Sita kunjara elephant. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଇନ୍ଦ୍ର—2. God Indra, the God of rains. ୩ । (କର୍ମଧା) ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତୀ; ଐରାବତ—3. The elephant of Indra, the God of rains.

ସିତ କୁମ୍ଭୀ—ସ. ବି—ସିତ ପାଟଳା (ଦେଖ)
Sita kumbhī Sita pātalā (See)

ସିତ କ୍ଷାର—ସ. ବି—ସୁହାଗା (ଦେଖ)
Sita kshāra Borax.

ସିତ ଗୁଞ୍ଜା—ସ. ବି—ଶ୍ୱେତ କାଇଞ୍ଚ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟୁ)—The white
Sita gunjā variety of Kāincha seeds.

ସିତ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଲ୍କିକା ଗଡ଼; ଛୋଟ ଶକଳଯୁକ୍ତ ମାଛ
Sita chihna (ଡାକ୍ତବଲୀ)—A sort of small scaly fresh waterfish.

ସିତଚ୍ଛତ୍ର—ସଂ. ବ—ରାଜଛତ୍ର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—The umbrella
Sitachchhatra of royalty.

ସିତଚ୍ଛତ୍ରା(ତ୍ରୀ)—ସଂ. ବ—ଶତ ପୁଷ୍ପା; ଶଉଫ—
Sitachchhatrā(trī) Fenugreek.

ସିତଚ୍ଛତ୍ରିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁ° (ସିତଛତ୍ର+ସଞ୍ଜାତାର୍ଥେ. ଇତ)—
Sitachchhatrita ଶ୍ୱେତ ଛତ୍ରଯୁକ୍ତ (ରାଜା)—(the king) Having a white umbrella held over him.

ସିତଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ=ଶୁକ୍ଳ ଅଟେ ଛଦ=ପକ୍ଷ
Sitachchhada ଯାହାର)—୧ । ରାଜ ହଂସ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
1. Swan. ୨ । ହଂସ—2. Drake, ୩ । ରକ୍ତ ଶୋଭାଞ୍ଜନ (ହୃ. ଶ)—3. The red flowered variety of Moringa tree.

ସିତଚ୍ଛଦା—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶ୍ୱେତ ଦୁବ୍ବା (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sitachchhadā The white Doob grass.

ସିତଜା—ସଂ. ବ—ସିତାଖଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Sitajā Sitākhaṇḍa. (See)

ସିତତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ (ସିତ+ଭାବାର୍ଥେ. ତା; ତ୍ୱ)—ଶୁକ୍ଳତା—
Sitatā(twa) Whiteness.

ସିତ ଦର୍ଭ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଶ୍ୱେତକୁଶ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The
Sita darbha white variety of Kuśa grass

ସିତ ଦୀଧିତି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ=ଶୁକ୍ଳ+ଦୀଧିତି=କିରଣ
Sita dīdhiti ଯାହାର)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ସିତଦୀପ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଜୀରକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The white
Sitadīpya variety of cumin seed.

ସିତଦୁର୍ବା(ବ୍ବା)—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଦୁବ୍ବା (ରତ୍ନମାଳା) (ଦେଖ)
Sita dūrbā(rbbā) Śweta dūrbā. (See)

ସିତ ଦ୍ୱିଜ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ରାଜ ହଂସ—
Sita dwija Swan.

ସିତଦ୍ରୁ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ବୃକ୍ଷ—1. A
Sitadru white tree. ୨ । ମୋରଟ ବିଶେଷ; ମୁରୁଗା (ସିତଦ୍ରୁମ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘାସ—2. A sort of grass; Sanserveira Zeylanica. ୩ । ଅର୍ଜୁନ ଗଛ (ହୃ. ଶ)-
3, The Arjuna tree.

ସିତ ଧାତୁ—ସଂ. ବ—୧ । ଶୁକ୍ଳ ଧାତୁ—1. White metal. ୨ ।
Sita dhātu ଚଠିଖ; ଖଡ଼ି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Chalk.

ସିତ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବ—୧ । (କର୍ମଧା) ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷ—1. The bright
Sita paksha fortnight of the lunar month.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ରାଜହଂସ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
2. The swan.

ସିତପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବ—ଅର୍କ ପୁଷ୍ପିକା ବୃକ୍ଷ (ରତ୍ନମାଳା)—
Sitaparṇṇī A plant; Calotropis Gigantea.

ସିତ ପଞ୍ଚଦଶୀ—ସଂ. ବ—ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—
Sita pañchadaśī Fullmoon.

ସିତ ପାଟଳା—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତପାଟଳ ଗଛ; ଶୁକ୍ଳ ପାଟଳା ବୃକ୍ଷ; ଶୁକ୍ଳ
Sita pāṭalā ପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ ପାଟଳ ଗଛ—The white-
(ସିତ ପାଟଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) flowered variety of
श्वेतपारुल् Pāṭali tree. [ଦ୍ର—ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ,
श्वेतपाडरी ଲଘୁ, ରୁକ୍ଷ; ବାତହନ୍ତ୍ରୀ, କଫ,
ମ. ଶ୍ୱେତପାଡଲ ଶ୍ରମ, ଶୋଥନାଶକତ୍ୱ ଏହାର ଗୁଣ
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସିତକୁମ୍ଭୀ, ଅଟେ ।]

ଫଲେରୁହା, ସିତାମୋଘା, କୁବେରାକ୍ଷୀ, ଶ୍ୱେତାହ୍ୱା, କାଷ୍ଠପାଟଳା,
ଧବଳପାଟଳୀ]

ସିତପୁଙ୍ଖା—ସଂ. ବ—ସିତଶାୟକା (ଦେଖ)—
Sitapuṅkhā Sita śāyakā (See)

ସିତପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବ—୧ । ବେଣ୍ଣାମୂଳକ; ବେଣୀଖିଅ ମୁଥା (ଚରକ-
Sita pushpa ଧର)—1. A large-bulbed variety of grass root. ୨ । ତଗର ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. A white-flowering plant.
୩ । ଶ୍ୱେତ ରୋହିତ; ଶ୍ୱେତ ସୁଆମ ଗଛ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
3. A white variety of the Suāma (a timber tree). ୪ । କାଶ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ—
4. A white flowered reed. ୫ । ଏକ ପ୍ରକାର ଆଖୁ (ହୃ. ଶ)—5. A kind of sugarcane. ୬ । ଶିରିଷ ଗଛ (ହୃ. ଶ)—6. Albizza Lebbek (tree) ୭ । ଶ୍ୱେତ ଖଜୁରି (ହୃ. ଶ)—7. A kind of white date (palm).

ସିତପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବ—୧ । ମଲ୍ଲିକା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Jasmine.
Sitā pushpā ୨ । ବଳା; ବାଉଁଶଳା; ବଳାମୂଳି (ହୃ. ଶ)—
2. Sida Cordifolia.

ସିତପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତାପରାଜିତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. The
Sita pushpī white variety of Clitoris flower.
୨ । ବେଣ୍ଣାମୂଳକ (ହୃ. ଶ)—2. A variety of bulbous rooted grass. ୩ । କାଶତୃଣ (ହୃ ଶ)
3. The Kāsa grass. ୪ । ନାଗବଲ୍ଲୀ; ପାନ
(ହୃ. ଶ)—4. The piper betel (creeper).

ସିତ ପ୍ରଭ(ରାଗ)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଧଳ ଅଟେ ପ୍ରଭା ଯାହାର)—
Sita prabha(rāga) ରୁପା - Silver ସଂ. ବଣ.—
ଶ୍ୱେତ ବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ—White.

ସିତ ବର୍ହ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ବର୍ହ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sita barha(etc) Sweta barha etc (See)

ସିତ ବର୍ଷାଭୂ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The white
Sita barshābhū variety of hogweed.

ସିତ ବଲ୍ଲରୀ—ସଂ. ବ—ବଣଜାମୁ (ବୃ. ଶ)—
Sita ballarī The wild variety of black berry.

ସିତ ବଲ୍ଲୀଜ(ମରଚ)—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ମରଚ (ଦେଖ)—
Sita ballīja (maricha) Śweta maricha (See)

ସିତବାଜୀ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ସିତବାଜିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଅର୍ଜୁନ
Sitabājī (ବୃ. ଶ)—Arjuna.

ସିତ ବାର(ବାରକ)—ସଂ. ବ—ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗ (ବୃ. ଶ)—
Sita bāra(bāraka) Alternanthera Sessilis (potherb).

ସିତ ମଣି—ସଂ. ବ—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି—1. The moon-
Sita maṇi stone. ୨ । ସ୍ଫଟିକ; ସ୍ଫଟିକ ମଣି—2. Crystal; quartz.

ସିତ ମାଷ—ସଂ. ବ—ରାଜମାଷ; ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ବିରି—
Sita māsha A kind of Phaseolus; Brihi.

ସିତମ୍ବର—ବେଦେ. (ଗ୍ରା) ବ (ଇଂ. ସେପ୍ଟେମ୍ବରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)
Sitambara ଇଂରେଜୀ ବର୍ଷର ନବମ ମାସ; ସେପ୍ଟେମ୍ବର
ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର सितम्बर ମାସ—The month of Septem-
(ସିତମ୍—ଅପଭ୍ରଂଶ) ber.

ସିତରଞ୍ଜ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କର୍ପୂର (ବୃ. ଶ)—
Sitarañja Camphor.

ସିତରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
Sitarañjana Yellow colour.

ସିତ ରଶ୍ମି—ସଂ ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ ଅଟେ ରଶ୍ମି ଯାହାର)—
Sita raśmi ୧ । ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର 2. Camphor.

ସିତ ରୁଚି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସିତ ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ+ରୁଚି=କିରଣ)-
Sita ruchi ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. [ଉ—ସବନଙ୍କରେ ମୋର ନାମଟି ମଣ୍ଡିତ, ନୟନରେ ମୁହିଁ ବୋଲଇଁ ସିତରୁଚି ।—ବୃନ୍ଦାବନ. ମହାଭାରତ ଗୀତ ।]

ସିତଶାୟକା—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଶରପୁଙ୍ଖା ବା ବନ ନୀଳ—
Sita śāyakā (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The white variety of Tephrosia.

ସିତ ଶିଂଶପା—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ ଶିଂଶପା ବୃକ୍ଷ—
Sita śiṁśapā The white variety of sissoo tree.

ସିତ ଶି(ସି)ବ—ସଂ. ବ—୧ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ; ସୈନ୍ଧବ (ଦେଖ)-
Sita śi(si)ba 1. A variety of salt; rock-
[ଶୀତଶି(ସି)ବ—ଅପଭ୍ରଂଶ] salt. ୨ । ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ବୃ. ଶ)—2. Acacia Suma (tree).

ସିତ ଶିମ୍ବିକ—ସଂ. ବ—ଗୋଧୂମ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sita śimbika Wheat.

ସିତଶୂକ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯବ (ବୃ. ଶ)—
Sitaśūka Barley (grain).

ସିତ ଶୂରଣ—ସଂ. ବ—ବନଶୂରଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sita śūraṇa The wild varety of arum.

ସିତଶୃଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବ [ସିତ+ଶୃଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ]—ଅତିବିଷା
Sitaśrungī [ବୃ. ଶ]—Aconite.

ସିତସପ୍ତି—ସଂ. ବ (ସିତ=ଶୁକ୍ଳ ଅଟେ ସପ୍ତି=ଅଶ୍ୱ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)-
Sita sapti ୧ । ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ—1. The third Pāṇḍaba brother Arjjuna. ୨ । [କର୍ମଧା] ଶ୍ୱେତ ଅଶ୍ୱ—2. White horse.

ସିତ ସର୍ଷପ—ସଂ. ବ—ଗୌର ସର୍ଷପ; ଧଳା ସୋରିଷ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]
Sita sarshapa The white variety of rye.

ସିତ ସାଗର[ସିନ୍ଧୁ]—ସଂ. ବ—୧ । କ୍ଷୀର ସାଗର—1. The mytho
Sita sāgara sindhu logical sea of milk. ୨ । ଗଙ୍ଗା [ବୃ.ଶ] 2. The Ganges.

ସିତ ସାର (ସାରକ)—ସଂ. ବ [ଅପଭ୍ରଂଶ ଶିତସାର]—ଶାଳିଞ୍ଚ ଶାଗ;
Sita sāra (sāraka) ମଦରଙ୍ଗା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A sort of aquatic pot herb; Alternanthera Sessilis

ସିତସିଂହୀ—ସଂ. ବ—ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)
Sitasiṁhī Śweta kaṇṭakārī (See)

ସିତା—ସଂ. ବଣ (ସିତ+ଆ)—ସିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ଶ୍ୱେତା; ଶୁକ୍ଳା—
Sitā Feminine of Sita (white). ସଂ. ବ—୧ । ଶ୍ୱେତ ଶର୍କରା; ଖଣ୍ଡ; ଚିନି; ନବାତ; ଖଣ୍ଡ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Bleached sugar; white sugar. [ଉ—ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଲୋକରେ ଟାଣିଲେ ସିତା—ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟ ।] ବ୍ରୁ—ଏହା ଶୁମଧୁର, ଶୁଚିଂ, ବାଇର୍ଦ୍ଧବାହକର, ଶୁକ୍ରକର, ତୃଷ୍ଣାଛର୍ଦ୍ଦିନ୍ରବ ନାଶକ ଅଟେ ।] ୨ । ମଲ୍ଲିକା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. Jasmine. ୩ । ଶ୍ୱେତ କଣ୍ଟକାରୀ (ଦେଖ)—3. Śweta kaṇṭakārī (See) ୪ । ବାକୁଚୀ; ସୋମରାଜୀ—4. Serratula Anthelmentica ୫ । ବିଦାରୀ; ଭୂଇଁକଖାରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. A medicinal bulbous root; Ipomoea Digitata. ୬ । ଶ୍ୱେତଦୂବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. The white doob grass. ୭ । ଚନ୍ଦ୍ରିକା; ଚାଳିଆ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Common cress. ୮ । ବୃହତ୍ପୁଷ୍ପିକା ଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. A kind of plant. ୯ । ମଦ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—9. Wine. ୧୦ । ପିତ୍ତଳ; ପିତଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—10 Brass ୧୧ । ଜାମ୍ବୁପାଣୀ; ଉଦରଭକଣ ନାମକ ଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—11. A plant; Thalictrum Foliolosum. ୧୨ । ଦୋଳଣ; ଦୁରୁଗା ଘାସ; ଦୁବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—12. A kind of grass. ୧୩ । ପର୍ବତ ଜାତ ଅପରାଜିତା (ଜଟାଧର)—13. The clitoris flower growing in the mountain. ୧୪ । ଚନ୍ଦ୍ରିକା; (ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବୃ. ଶ)—14. Moonlight.

୧୫ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ (ବୃ. ଶ)—15 The bright lunar fortnight. ୧୬ । ଅର୍କପୁଷ୍ପୀ (ବୃ. ଶ)—16. Arkapushpi (See). ୧୭ । ବଚ୍ଚ (ବୃ. ଶ)—17. Acorus Calamus; the sweet flag (root). ୧୮ । ସିଂହଳୀ ପିପ୍ପଳୀ (ବୃ. ଶ)—18. A kind of white long pepper. ୧୯ । ଅମ୍ବାଡ଼ା; ଅମ୍ବଡ଼ା (ବୃ. ଶ)—19. Hogplum. ୨୦। ଗୋରୋଚନା (ବୃ. ଶ)—20. A yellow pigment got from dead kine. ୨୧ । ରଜତ; ରୁପା (ବୃ. ଶ)—21. Silver. ୨୨ । ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବୀ (ବୃ. ଶ)—22. The white variety of hogweed. ୨୩ । ଶ୍ୱେତ ପାଟଳ ବୃକ୍ଷ (ବୃ. ଶ)—23. The white flowered Stereospermum Suaveolens tree. ୨୪ । ଧଳା ଶିମ୍ବ (ବୃ.)—24. White bean ଗ୍ରାଦେ. (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ପଖାଳ ଭାତ—Watered boiled rice.

ସିତାଂଶୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ ଅଟେ ଅଂଶୁ ଯାହାର)—୧ । Sitāmsu ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor.

ସିତାଂଶୁ ତୈଳ—ସଂ. ବି—କର୍ପୂର ତୈଳ (ସ୍ୱଳ୍ପବର୍ଣ୍ଣ)— Sitāmsu taila Oil of camphor.

ସିତାଂଶୁ ମୁଖ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତାଂଶୁ ପରି ମୁଖ ଯାହାର) Sitāmsu mukha —ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖ; ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ସୁନ୍ଦର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ (ସିତାଂଶୁ ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —Having the face as beautiful as the moon.

ସିତା ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—୧ । ମଧୁଜାତ ଶର୍କରା—1. Sugar from Sitā khanda honey. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଗୁଣ— ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଖଣ୍ଡକ, ମଧୁରତ୍ୱ, ଛର୍ଦ୍ଦି, କଫ, ତୃଷା, କୁଷ୍ଠ, ସିତଜା, ଶର୍କରିକା, ମାଧବୀ, ଶ୍ୱାସ,ହିକ୍କା,ପିତ୍ତଦୋଷ ନାଶକର ।] ମଧୁଶର୍କରା, ମାକ୍ଷିକଶର୍କରା ୨ । ମିଶ୍ରି (ବୃ. ଶ)— 2. Sugar candy

ସିତାଗ୍ର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ+ଅଗ୍ର)—କଣ୍ଟକ (କ୍ୱଚିତ୍ ବଳୀ)— Sitāgra Thorn.

ସିତାଙ୍କ—ସଂ. ବି—ବାଲୁକାଗର୍ଭ ମତ୍ସ୍ୟ; ବାଲିଗରଡ଼ା ମାଛ (କ୍ୱଚିତ୍ ବଳୀ Sitānka —A species of small scaly fresh-water fish.

ସିତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ରୋହିତ, ଧଳା ସୁଅମ କାଠ (ସ୍ୱଳ୍ପବର୍ଣ୍ଣ)— Sitānga A white species of Suāma tree.

ସିତାଜାଜି—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଜୀରକ (ସ୍ୱଳ୍ପବର୍ଣ୍ଣ)— Sitājāji The white Jirā.

ସିତାଦ—ସଂ. ବି—୧ । ଗୁଡ଼ (ସ୍ୱଳ୍ପବର୍ଣ୍ଣ)—1. Molasses Sitādi ୨ । ଖଣ୍ଡ; ଚିନି—2. Whitened sugar; bleached sugar.

ସିତାନନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୁକ୍ଳ ମୁଖଯୁକ୍ତ—Having Sitānana a white face. ସ. ବି—୧ । ଗରୁଡ଼ [ଶବ୍ଦ [ସିତାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ] କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—1. The mythological king of birds. ୨ । ବେଲ ଗଛ [ବୃ. ଶ]— 2. Aegle Marmalus (tree).

ସିତାପାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ=ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ+ଅପାଙ୍ଗ=ଚକ୍ଷୁର Sitāpānga ପ୍ରାନ୍ତଭାଗ)—ମୟୂର—Peacock.

ସିତା ଫଳ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ, ପୁରୀ ସଦର)—ଆତ—Custard Sitā phala apple; Anona Squamosa. আতা सीताफल, शरीफा

ସିତା(ତି)ବର—ସଂ. ବି—ସୁନିଷଣ୍ଣକ; ଶାକବିଶେଷ; ସୁନୁସୁନିଆ ଶାଗ— Sitā(ti)bara Marselia Quadrifoliata. ସ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସୁଚ୍ୟାହ୍ୱ, [ଦ୍ର—ଏହା ସଂଗ୍ରାହୀ, କଷାୟ, ଲଘୁ, ସୁଚିପତ୍ରକ, ଶ୍ରୀବାରକ, ଶିଖୀ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶୀ, ମେଧା ଓ ରୁଚିପ୍ରଦ, ବନ୍ଦ୍ୟ, ସୁସ୍ନିକ, ସୁନିଷଣ୍ଣକ, ରସାୟନ ଓ ନିଦ୍ରାକାରୀ ଅଟେ । କୁରୁଟ, କୁକୁଟ, ସୂଚୀଦଳ, ଏହାର ପତ୍ର ଚତୁର୍ଦଳ ଓ ପତ୍ରର ଶୈତାବର, ମେଧାକୃତ, ଉତ୍ପନ୍ନ ଲୁହ ପରି ସରୁ । ଏହା ଜଳା- ଗ୍ରାହକ, ଚଲୁଷ୍ପତ୍ରୀ, ସିତବରକା ଭୂମିରେ ଜନ୍ମେ ।] সুসনে শাক सुसनी साग

ସିତାବରୀ—ସଂ. ବି—ବାକୁଚୀ; ସୋମରାଜୀ (ସ୍ୱଳ୍ପବର୍ଣ୍ଣ)— Sitābari Serratula Anthelmintica (herb and seed).

ସିତାବ୍ଜ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ପଦ୍ମ— Sitābja White lotus.

ସିତାଭ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସିତ+ଆଭା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୁକ୍ଳ ଆଭାଯୁକ୍ତ— Sitābha Having a white lustre. ସ. ବି—କର୍ପୂର— (ସିତାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) Camphor ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ସିତାଭା—ସ ବି—ତକ୍ରାହ୍ୱାକ୍ଷୁପ (ସ୍ୱଳ୍ପବର୍ଣ୍ଣ) · Sitābhā A kind of medicinal plant.

ସିତା ଭୋଗ—ଦେ. ବି (ସ. ସିତା=ଶୁକ୍ଳ ବା ଚିନି+ଭୋଗ)— Sitā bhoga ୧ । ଚାଉଳ ଅଟା, ମଇଦା, କ୍ଷୀର ଓ ଛେନା ଦ୍ୱାରା सीताभोग ପ୍ରସ୍ତୁତ ପକ୍ୱାନ୍ନ, ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—1. A kind of সিতাভোগ sweetmeat. [ଦ୍ର—ସିତାଭୋଗ ଦେଖିବାକୁ ଧଳା ଭାତପରି । ଗୁଅଳଅଟା, ମଇଦା, କ୍ଷୀରଛେନା ଓ ଘିଅ ଅଳ୍ପଟା ଗୁଡ଼ ବା ସୁଜିକୁ ଏକତ୍ର ଚକଟି ତାକୁ ପିଠାରୁ ପରି ଚିନ୍ନ ଜାଳିବାରୁ ଉଠିବାକେ କଂସ ଉପରେ ବସିଥିବା ବିଅ କରେଇରେ ପାକ ଏହା ତଥ୍ୟାର କରାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନର ସିତାଭୋଗ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଅଟେ । ଅନ୍ତତଃ ଏହା କଟକରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି ।] ୨ । ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—2. Name of a species of fine paddy. [ଦ୍ର—ଏହାର ଚାଉଳ ଖାଇବାକୁ ଭଲ ।]

ସିତାଭ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । କର୍ପୂର (କପୂର)—1. Camphor. ୨ ।
Sitābhra ଧଳା ମେଘ (ହ. ଶ)—2. White cloud.
(ସିତାଭ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିତାମ୍ବର—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ୍ର—1. White
Sitāmbara cloth. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଜୈନମାନଙ୍କ
ଶ୍ୱେତାମ୍ବର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—2. A sect of the Jainas.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶୁକ୍ଳ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
[ସିତାମ୍ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] Wearing white cloth.

ସିତାମ୍ଭୋଜ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା, ସିତ + ଅମ୍ଭୋଜ)—ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ—
Sitāmbhoja White lotus.

ସିତାର(ରା)—ବୈଦେ. ବି [ଫା. ସେତାର୍, ସିତାର୍ (ସେ, ସି=
Sitāra(rā) ତିନି + ତାର); ବୋଧହୁଏ ପୂର୍ବେ ଏଥିରେ ୩ଟି
सेतार ତାର ଥିଲା; ହି. ହିତଲୀ]—ଲାଉତୁମ୍ବୀ ଲାଗିଥିବା ଏବଂ
सितार ଲୁହାର ୧ ଗୋଟି ଓ ପିତଳର ୪ଟି ବା ୬ଟି, ଏପରି
ମୋଟରେ ୫ଟି ବା ୭ଟି ତାରଯୁକ୍ତ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—
Guitar [ଦ୍ର—ଲାଉ ତୁମ୍ବୀର ପାତ୍ରାକାର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ
ଉପରେ ପଟା ଲାଗି କରି ତହିଁରେ ଗୋଟିଏ ପୋଲା
ଦଣ୍ଡା ଲଗାଯାଏ; ସେହି ଦଣ୍ଡାର ଏକ ମୁଣ୍ଡରେ କଣାମାନ
କରି ସେ କଣାମାନଙ୍କରେ କାଠର ଖିଲମାନ
ପୋତାଯାଏ । ତୁମ୍ବୀର ଯେଉଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡ ଲାଗିଥାଏ
ତହିଁର ବିପରୀତ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଖିଲମାରି ସେ ଖିଲରେ
ତାରଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧାଯାଏ ଓ ସେ
ତାରମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡର ଉପରେ ଲମ୍ବ ଭାବରେ ନେଇ
ଦଣ୍ଡର ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡର ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ପୋତାଥିବା ଖିଲ-
ମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବାନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଉକ୍ତ ଖିଲମାନଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ତାରମାନଙ୍କୁ ଭିଡ଼ାଯାଏ ବା ଢ଼ିଲା କରାଯାଏ ।
ଦଣ୍ଡର ଅଡ଼ ବାଗରେ ଧାତୁର ଗୁଡ଼ିଏ ପରଦା ବା ଘାଟ
ବନ୍ଧାଯାଏ । ଡାହାଣ ହାତର ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ତାର-
ମାନଙ୍କୁ ଧ୍ୱନିତ କରାଯାଏ ଓ ବାଁଆ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡକୁ
ମୁଠାଇ ଧରି ବାଁଆ ହାତର ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ତାରକୁ ଉକ୍ତ
ପରଦା ବା ଘାଟ (ସଂ. ଘଟ୍ଟ)ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚପିବାକୁ ଓ
ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ହୁଏ ଓ ପରଦାମାନଙ୍କ ଉପରେ ବାଁଆ ହାତର
ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଠିକୁ ଉପରକୁ ବା ତଳଆଡ଼କୁ ଚଳାଇଲେ ଭିନ୍ନ
ଭିନ୍ନ ସ୍ୱର ବାହାରେ । ଲୁହା ତାର ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ
'ମିଜରାବ୍'କୁ ଡାହାଣ ହାତର ତର୍ଜନୀ ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଟୋପିପରି
ପିନ୍ଧି ଏହି ତାରମାନଙ୍କୁ ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ ।

ତଳର ଗୋଲାକାର ଅଧଫାଳକୁ ତୁମ୍ବ, ତୁମ୍ବା ବା ତୁମ୍ବୀ
(ସଂ. ତୁମ୍ବ) କୁହାଯାଏ । ତୁମ୍ବ ଉପରେ ଲାଗି ହୋଇ
ଥିବା ପତଳା କାଠର ପଟାକୁ 'ତବଲି' କହନ୍ତି । ତବଲି
ଓ ତୁମ୍ବୀର ଗୋଟିଏ ଧାରରେ ଗୋଟିଏ ଖିଲ (ପଟ୍ଟି)ରେ
ତାରମାନଙ୍କୁ ଗଣ୍ଠାଇ ଦେଇ ତବଲିର କେନ୍ଦ୍ରରେ ତୁଇଟି ଯୋଡ଼
ଥିବା ହାଡ଼ର ବା ହାତୀଦାନ୍ତର ଯୋଡ଼ଥ (ସଉଅର,
ଚଉକୀ, ସବାର) ର ଉପର ଦେଇ ତାରମାନଙ୍କୁ ଟାଣି କରି
ଦଣ୍ଡର ଶେଷ ଭାଗରେ ଅଡ଼ ବାଗରେ ସଂଲଗ୍ନ ୨ଟି ହାଡ଼
ବା ହାତୀଦାନ୍ତର ମଗରମୁହାଁ ପିଢ଼ା [ଅଡ଼ ବା ସରସ୍ୱତୀ;
ସଂ. ଅଳ] ଉପର ବାଟେ ନେଇ ତାରମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡାର
ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା କାଠ ଖିଲ [କାନ; ସଂ. କର୍ଣ୍ଣ] ରେ
ଗୁଡ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ ।

ପ୍ରଥମ ତାର ଇସ୍ପାତର । ଏହାକୁ 'ବାଜ୍' 'ପକ୍କା'
ବା 'ନାୟକୀ' ତାର କୁହାଯାଏ । ଏହି ତାରକୁ ଡାହାଣ
ହାତରେ ମିଜରାବ୍ ଦ୍ୱାରା ବଜାଇ ବାଁଆ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠି-
ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘାଟ ବା ପରଦା ଉପରେ ଘଷି ସ୍ୱରକୁ
ଉପଲବ୍ଧି କରାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ପିତଳ ତାରଗୁଡ଼ିକରେ
କେବଳ ମିଜରାବ୍‌କୁ ଆଘାତ କରିବାକୁ ହୁଏ । ୨ୟ ଓ
୩ୟ ତାରକୁ 'ଖରଜ'ର ଯୋଡ଼ି, ୪ର୍ଥ ଲୁହାର ତାରକୁ
'ପଞ୍ଚମ' ଓ ୫ମ ତାରକୁ 'ଖରଜ' କୁହାଯାଏ । ଏଥି ୫ଟି
ତାର ବ୍ୟତୀତ ୨ଟି ଛୋଟ ଲୁହା ତାରକୁ 'ତରଫ୍ ତାର'
ବା 'ଚିକାରୀ' କୁହାଯାଏ । 'ନାୟକୀ' ତାରର ସ୍ୱରକୁ
ଉଚ୍ଚନୀଚ କରିବା ପାଇଁ ତାରର ମୁଣ୍ଡ ଅର୍ଥାତ୍ ସବାର ଓ
ପଟ୍ଟିର ମଝିରେ ଥିବା ଅଂଶରେ କାଚର ମାଳି ବା ଗୋଲ
ବା ଛୋଟ କଉଡ଼ି [ମାନୁକା] ଲଗା ଯାଇଥାଏ ।

ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର କେନ୍ଦୁଝରରେ ସିତାରର
ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର
ବଣାରସରେ ସିତାର ପାଇଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ତାର ଅଛି ।]

ସିତାରୀ—ଦେ. ବି—ସିତାର ବଜାଇବାରେ ଦକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତି—
Sitārī A person who can play on guitar.
[ସିତାରବାଜ୍, ସିତାରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
सेतारी सितारी, सितारबाज

ସିତାର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ତୁଳସୀ—The white variety
Sitārja(rjja)ka of Basil plant. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ,
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ବୈକୁଣ୍ଠ, କଠଞ୍ଜର, କୁଠେରକ, ଜମ୍ବୀର, ଗନ୍ଧକାଣ୍ଡ, ସୁମୁଖ, କଟୁପତ୍ରକ । } ଉଷ୍ଣ, ଜ୍ୱରନାଶକ ଓ ନେତ୍ର ରୋଗର ନାଶକ, ରୁଚ୍ୟ ଓ ସୁଗନ୍ଧବର୍ଦ୍ଧକ ଅଟେ ।]
श्वेत तुलसी श्वेत आजबला
ମ. ପାଂଢ଼ୁରୀ ଅଳବଳ

ସିତାଳକ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ (ଧଳଅର୍କ)—
Sitālaka The white variety of Calotropis
Gigantea plant.

ସିତାଲତା—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତଦୂବ (ରତ୍ନମାଳା)—
Sitālatā The white Doob grass.

ସିତାଲିକା—ସଂ. ବି—ଶୁକ୍ତି; ସିପ (ହ. ଚ)
Sitālikā Oyster shell.

ସିତାଶ୍ମ—ସଂ. ବି (ସିତ + ଅଶ୍ମନ୍—ପଥର; କର୍ମ. ଧା)—ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ
Sitāsma ମଣି—A gem; the moon-stone.

ସିତାଶ୍ୱ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ଧଳା ଘୋଡ଼ା—1. White horse. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅର୍ଜୁନ—2. The 3rd Pāṇḍaba brother. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହ୍ଲ. ଶ)—3. Moon.
Sitāśwa

ସିତାସିତ—ସଂ. ବିଣ (ସିତ+ଅସିତ)—ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣ—White and black. ସଂ. ବି—୧ । ବଳରାମ; ବଳଦେବ—1. The brother of Srikṛūshṇa. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶୁକ୍ର ଗ୍ରହ ସହିତ ଶନି ଗ୍ରହ—2. The planet Venus with Saturn. ୩ । ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନା (ହ୍ଲ. ଶ)—3. The Ganges and the Jamuna rivers.
Sitāsita

ସିତାହ୍ୱୟ—ସଂ. ବି—୧ । ସଜନା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. The horse radish. ୨ । ଶ୍ୱେତ ରୋହିତ; ଧଳା ମୁଅନ ଗଛ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A timber tree. ୩ । ଧଳା ସଜନା (ହ୍ଲ. ଶ) 3. The white flowered Moringa. ୪ । ଧଳା ତୁଳସୀ (ହ୍ଲ. ଶ)—4. The white Basil plant.
Sitāhwaya

ସିତି—ସଂ. ବିଣ (ଷି ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତି; ଅନ୍ୟରୂପ ଶିତି)—୧ । ଶୁକ୍ଳ (ରମାନାଥ)—1. White. ୨ । କୃଷ୍ଣ; କଳା [ରମାନାଥ]—2. Black. ୩ । ନୀଳ—3. Blue.
Siti

ସିତିକଣ୍ଠ—ସଂ. ବି—ଶିତିକଣ୍ଠ; ମହାଦେବ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—God Śiba.
Sitikaṇṭha

ସିତକାର—ଗ୍ରା. ବି [ସଂ. ସୀତ୍କାର]—ସୀତ୍କାର [ଦେଖ]—Sit-kāra (See). [ଉ—କବେ ଉପେନ୍ଦ୍ର ସିତକାରେ କହେ ତୁମ୍ଭ ପଣ ମୁଖେ ବୋଲେ ସାଧ ତୋ ଏ ନା—ଭଞ୍ଜ. ଲବଣ୍ୟବତୀ ।]
Sitikāra
सीत्कार सिसकारी

ସିତିବାର(ବାରକ)—ସଂ. ବି—ସିତାବର [ଦେଖ]
Sitibāra(bāraka) Sitābara (See)

ସିତିବାସ—ସଂ. ବି—ବଳଦେବ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—Lord Baladeba.
Sitibāsa

ସିତିମା—ସଂ. ବି [ସିତି+ଭାବେ ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—୧ । ଶୁକ୍ଳତା—1. Whiteness. ୨ । କୃଷ୍ଣତା—2. Blackness.
Sitimā

ସିତିଲିଆ—ପ୍ରାଦେ [ବାଲିଙ୍ଗିରପାଟଣା] ବି—ତୁଣ୍ଡ ଘାଅ—Eruptions or sores in the mouth or on the lips.
Sitiliā

ସିତିଲି ପଶିବା—ପ୍ରାଦେ [ବାଲିଙ୍ଗିରପାଟଣା] କ୍ରି—ସନ୍ତେଲିବା; ଆର୍ଦ୍ର ହେବା—To be damp.
Sitili paśibā

ସିତୁ—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଅଦରାର୍ଥକ)—'ସୀତାରାମ'ର ଡାକନାମ—The name for calling 'sitārāma'
Situ
(ସିତୁଅ— ଅନାଦରାର୍ଥ ରୂପ)

ସିତେକ୍ଷୁ—ସଂ. ବି (ସିତ+ଇକ୍ଷୁ)—ଶ୍ୱେତେକ୍ଷୁ; ଧଳା ଆଖୁ—White sugarcane.
Sitekshu

ସିତେତର—ସଂ. ବି (୫ମୀ ତତ୍; ସିତ+ଇତର) ୧ । ଶ୍ୟାମଶାଳ; କୋଳଥ—1. A cereal; horse-gram. ୨ । ଶୁକ୍ଳେତର ବର୍ଣ୍ଣ—2. Any colour other than white. ସଂ. ବିଣ—୧ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ; କଳା—1. Black. ୨ । ନୀଳ (ହ୍ଲ. ଶ); ନେଳି—2. Blue.
Sitetara

ସିତେତର ଗତି—ସଂ. ବି—କୃଷ୍ଣବର୍ତ୍ମା; ଅଗ୍ନି (ହଳାୟୁଧ)—Fire.
Sitetara gati

ସିତୋଦର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିତ=ଶ୍ୱେତ+ଉଦର ଯାହାର)—କୁବେର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The God of wealth.
Sitodara

ସିତୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—The white sandal. ସଂ. ବିଣ—ଶର୍କରାରୁ ଜାତ—Produced from sugar.
Sitodbhaba

ସିତୋପଳ—ସଂ ବି (ସିତ+ଉପଳ)—୧ । ଖଡ଼ି; ଖଡ଼ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—1. Chalk. ୨ । ସ୍ଫଟିକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Quartz.
Sitopala

ସିତୋପଳା—ସଂ ବି—୧ । ଶର୍କରା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Sugar. ୨ । ମିଶ୍ରି (ହ୍ଲ. ଶ)—2. Sugarcandy.
Sitopalā

ସିଦ(ଦା,ଦି,ଦୁ,ଧ,ଧା,ଧି,ଧୁ)—ଗ୍ରା. ବି (ନାମ)—ସିଦ୍ଧନାଥ ବା ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକନାମ-[ସିଦ(ଧି)ଆ, ସିଦେ(ଧ)ଇ—ଅନ୍ୟରୂପ]—Names for calling Siddheśwara.
Sida(dā,di,du,dha,dhā,dhi,dhu)

ସିଦ(ଧ)ଶର—ଗ୍ରା. ବି—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକନାମ—Name for calling Sidheśwara.
Sida(dha)śara

ସିଦା(ଧା)—ଦେ. ବି (ସଂ ସିଦ୍ଧ; ଯାହା ସିଦ୍ଧ କରାଯିବ)—ଚୌଣସି ଅଭ୍ୟାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଭୋଜନ ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରିତ ଡାଲି ଚାଉଳ ଆଦି ରନ୍ଧନ ସାମଗ୍ରୀର ସମ୍ଭାର; ଅନ୍ନାଦି; ଅସିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ-A tray of victuals; uncooked victuals sent to a guest.
Sidā(dhā)
सिधा सिधा
सिधे सीधा
ଦେ. ବିଣ (ସଂ ଶୁଦ୍ଧ)—୧ । ସଳଖ—1. Straight. ୨ । ଅମାୟିକ; ସରଳ; ନିଷ୍କପଟ—2. Straight; simple. ୩ । ପ୍ରହାର ବା ଦଣ୍ଡାଦ୍ୱାରା ଶାସିତ—3. Brought under control.

ସିଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଧାଇବା (ଦେଖ)
Sidā(de)ibā Sidhāibā (See)

ସିଦା ସଞ୍ଚା—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ସିଦା [ଦେଖ]
Sidā sañchā Sidā (See)
सिधापत्र सीधासामग्री

ସିଦ୍ଧା ସାମଗ୍ରୀ—ଦେ. ବି—ରନ୍ଧାଯିବାପାଇଁ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା
Sidā sāmagri ଦ୍ରବ୍ୟମାନ—Uncooked victuals
সিধাসামগ্রী **सिधासामग्री** sent to a guest.

ସିଦ୍ଧି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ସିଦ୍ଧି)—ସିଦ୍ଧି (ଦେଖ)
Sidi Siddhi (See)
সিধি **सिधी**

ସିଦୋ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱରପାଟଣା) ବି—ସୁଯୋଗ; ସୁବିଧା—
Sido Opportunity; chance.

ସିଦ୍ଧ—ସଂ ବିଣ [ସିଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ କ୍ତ]—୧ । ଅଗ୍ନି ଉପରେ ପାକ
Siddha କରାଯାଇଥିବା; ପକ୍ୱ; ସିଝାଯାଇଥିବା—
1. Boiled over fire. ୨। ରନ୍ଧା ଯାଇଥିବା; ପକ୍ୱ—
2. Cooked. ୩ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ—3. Famous; celebrated. (ଉ—ବୋଧହୁଏ ଏ ସିଦ୍ଧ; ଥିଲେବଥିଲେ ସିଦ୍ଧ, ବୋଧ ଦେଉଣ ଗତ ସେ—ଉଦ୍ଧ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୪ । ସମାହୃତ; ନିଷ୍ପନ୍ନ; ସମ୍ପାଦିତ—4. Accomplished; effected. ୫ । ପ୍ରତିପାଦିତ; ତର୍କ ବା ପ୍ରମାଣାଦି ଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚିତ—5. Established by argument, reasoning or proof. ୬ । ପ୍ରମାଣୀକୃତ—6. Proved; demonstrated. ୭ । ଫଳିତ; ସଫଳ; ଉପଲବ୍ଧ—7. Solved; fulfilled. ୮ । ନିତ୍ୟ—8. Eternal; permanent. ୯ । ମୁକ୍ତ—9. Released. ୧୦ । ସିଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—10. Blessed with success; successful. ୧୧ । ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—11. Accomplished in mystic formulae. ୧୨ । ପରିଶୋଧିତ—12. Refined. ୧୩ । ନିପୁଣ; ପାରଦର୍ଶୀ—13. Expert; skilled. ୧୪ । ଯୋଗ ସାଧନରେ ବା ତପସ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—14. One who has attained success in Joga or penance. ୧୫ । ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ—15. Arrived at one's aim. ୧୬ । ମୋକ୍ଷର ଅଧିକାରୀ (ହୁ. ଶ)—16. Deserving beatitude. ୧୭ । ଫଳରେ ଘଟିଥିବା—17. Come to pass; which has borne fruit. ୧୮ । ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—18. Settled. ୧୯ । ଶୋଧିତ (ଋଣ) (ହୁ. ଶ)—19. Repaid; liquidated; cleared off. ୨୦ । ସ୍ୱଭାବ—20. Inherent. [ଯଥା—ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଗୁଣ ।] ସଂ. ବି—୧ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. A kind of salt. ୨ । କୃଷ୍ଣ ଧୂସ୍ତୁର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The black variety of Datura plant. ୩ । ଗୁଡ଼ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Molasses. ୪ । ବ୍ୟବହାର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ମକଦ୍ଦମା (ହୁ. ଶ)—4. Litigation. ୫ । ଦେବ-ଯୋନିବିଶେଷ—5. A class of aerial beings; a class of Demi-gods. [ଦ୍ର—ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କ ନିବାସ ସ୍ଥାନ ଭୁବର୍ଲୋକ ଓ କାହା କାହା ମତରେ ହିମାଳୟ ଅଟେ । ବାୟୁପୁରାଣ ମତରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୮୮ ହଜାର । ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉତ୍ତର ଓ ସପ୍ତର୍ଷିଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନେ ଏକ କଳ୍ପ ଜୀବିତ ରହନ୍ତି (ହୁ. ଶ) । ଏମାନେ ଅଣିମାଦି ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ । ବ୍ୟାସଦେବ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।] ୬ । ଯୋଗସିଦ୍ଧ ବା ତପଃସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ମୁନି—6. A sage who has attained success in mystic exercises or in Joga and penance. [ଉ—ବୋଧ ହୁଏ ଏ ସିଦ୍ଧ ଧରି କଥିଲେ ସିଦ୍ଧ—ଉଦ୍ଧ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୭ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଷ୍କୁମ୍ଭାଦି ସପ୍ତବିଂଶତି ଯୋଗାନ୍ତର୍ଗତ ଏକବିଂଶ ଯୋଗ—7. (Astrology) One of the 27 astrological conjunction. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଭ ଯୋଗ, ଏଥିରେ ଜାତ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି ଜଟେଶ୍ୱର, ସଙ୍କଳାନ୍ବିତ, ଗୌର, ଧନାଢ୍ୟ, ସତ୍ୟବାଦୀ ଓ ଭୋଗୀ ହୁଏ ।] ୮ । କୃଷ୍ଣ ସିନ୍ଦୁବାର (ହୁ. ଶ)—8. The black variety of Sindubāra. ୯ । ଧଳା ରୋହିତ (ହୁ. ଶ)—9. Weite Ryb. ୧୦ । ଅର୍ହତ୍; ଜିନ (ହୁ. ଶ)—10. Jaina saint. ଦେ. ବି—ସିଦ୍ଧନାଥ ବା ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Name for calling Siddhanātha or Siddheśwara.

ସିଦ୍ଧ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ—
Siddha ati barda jagannātha dāsa goswāmi
[ଦ୍ର—ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀ ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ପୁରୀର ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ଉତ୍କଳର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ମହାରାଜ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କପିଳେଶ୍ୱରପୁର ଶାସନ ଏହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ଏହି ଶାସନଟି ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ରର ପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରାୟ ଦଶ କୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୧୪୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଭାଦ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଅଷ୍ଟମୀ ଅନୁରାଧା ନକ୍ଷତ୍ର ବୁଧବାର ଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ଏ ମହାତ୍ମା ଏ ଗ୍ରାମରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଯେଉଁ କ୍ଷଣରେ ବୃଷଭାନୁ ନନ୍ଦିନୀ ରାଧାଦେବୀଙ୍କର ଜନ୍ମ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି, ଠିକ୍ ସେହିକ୍ଷଣରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ରାଧାଙ୍କର ଅଂଶାବତାର ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଭଗବାନ ଦାସ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ପଦ୍ମାବତୀ । ଭଗବାନ ଦାସ ମହାରାଜା ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବଙ୍କର ପୌରାଣିକ ଥିଲେ । ପଦ୍ମାବତୀ ବଡ଼ ଧର୍ମପରାୟଣା, ସୁଶୀଳା ଓ ପତିବ୍ରତା ଥିଲେ । ଶୋଣୀ ଦେବ-

କେହି ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରୁ ନ ଥିଲେ । ଭଗବାନ ଦାସଙ୍କର ପୁତ୍ରଜନ୍ମ ସମ୍ବାଦ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲାକ୍ଷଣି ଗ୍ରାମର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ସଦ୍ୟୋଜାତ ଶିଶୁଟିର ସୁନ୍ଦର ଗୁଣକେ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଭୂମିଷ୍ଠ ଶିଶୁର ମହାପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ ଓ ଲୋକୋତ୍ତର ଲାବଣ୍ୟ ଦେଖି ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ଆନନ୍ଦ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ଜନକ ଜନନୀଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଶଂସାପୂର୍ବକ ନବଜାତ ଶିଶୁର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ନିଜ ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରିଗଲେ ।

ଶିଶୁଟି ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଲବଧ ହୋଇ ଥିବା ଭଗବାନ ଦାସ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କ୍ରମେ ତାହାର ଜଗନ୍ନାଥ ବୋଲି ନାମକରଣ କଲେ । ଶିଶୁଟି ଷଷ୍ଠମ ଚତୁର୍ଥ ବୟସରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ବେଳକୁ ପିତା ତାହାଙ୍କର ଚୂଡ଼ାକର୍ମ, କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଆଦି ଶେଷ କରିଥିଲେ । ଏହି ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବାଳକ କେବଳ କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ସମୟ କଟାଉଥିଲେହେଁ ତାହାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ମିଳୁଥିଲା । ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ ସେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରି ପୂର୍ବଜନ୍ମ ସଂସ୍କାର ବଶତଃ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପଠିତ ବିଷୟମାନ ମନେ ରଖି ପାରୁଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରାମ ପାଠଶାଳାରେ ବର୍ଣ୍ଣପାଠ ଓ ଅଙ୍କ ଆଦି ଶିଖିଥିଲେ; ତତ୍ପରେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅମରକୋଷ, ଅଭିଧାନ ଏବଂ କଳାପ ଓ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ନାମକ ଦୁଇଟି ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରି ସେଥିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନକୁ ପ୍ରତିଦିନ ଯାଇ ଯଜୁର୍ବେଦ ଓ ସାମବେଦର ସଂହିତାମାନ ମଧ୍ୟ ସେ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିଥିଲେ; ନ୍ୟାୟ ବେଦାନ୍ତାଦି ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣ ଆଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ସମସ୍ତ ପଢ଼ିଲେ, ସର୍ବଶେଷରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପିତା ଭଗବାନ ଦାସ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଠାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଆଉ କେତେକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ କରି ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ପିତାଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ସେ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବୀଣତା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ସମାଜରେ ତାହାଙ୍କ ଖ୍ୟାତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲା । ବୟସବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର ଭଗବତ୍ ପ୍ରୀତି ମଧ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଠାରେ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ହେତୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସୁଥିଲେ; ମନ୍ଦିର ଭିତର ବେଢ଼ାରେ ବଟଗଣେଶଙ୍କ ନିକଟରେ ବସି ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତ ପାଠ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟହ ବହୁଲୋକ ପୁରାଣ ଶୁଣିବାକୁ ସେଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ । ବଟକଳ୍ପଦ୍ରୁମ ନାମକ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରାଣ ପାଠ ହେଉଅଛି ଓ ପୁରାଣ ପାଠକଙ୍କ ପାଇଁ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଅଛି ।

୧୫୦୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ଭକ୍ତଗଣ ସମେତ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ପୁରୀକୁ ଆଗମନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ବୟସ ଊନବିଂଶତି ବର୍ଷ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ବଡ଼ଦେଉଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ବଟ ମୂଳରେ ପ୍ରଥମେ ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । ସାକ୍ଷାତ୍ ମାତ୍ରେ ଦୁଇ ଭକ୍ତଙ୍କର ଆତ୍ମିକ ମିଳନ ଘଟିଲା । ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ଭାବର ମଧୁର ଆଦାନପ୍ରଦାନ ହେଲା । ଅଢ଼ାଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁହେଁ ଏକତ୍ର ବାସ କଲେ; ଅନ୍ୟ କାହାରି ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍କାର ହେଲା ନାହିଁ । ପରସ୍ପରଙ୍କ ଆଲିଙ୍ଗନରେ ଦୁହେଁ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ଓ ଭାବୋନ୍ମତ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।

ଦିନେ ଦାସେ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭାଗବତର ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧ ବ୍ରହ୍ମସ୍ତୁତି ପାଠ କରୁଅଛନ୍ତି; ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଚୈତନ୍ୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ଭାବାବେଶ ହେଲା । ଅନନ୍ତର ସମାପନ କରି ସେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ସ୍ୱୀୟ ସହଚରବର୍ଗଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଦୁଃଖରେ ପର ଲଭ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କୁ ଯେମନ୍ତ ଭକ୍ତି ଓ ଭକ୍ତି କରେ ସର୍ବଦା ମୋର ସେହି ଭାବ । ବିଶେଷତଃ ଦାସଙ୍କ ବିଷୟରେ ମୁଁ କେଣ୍ଟି ଯିବ; କାହିଁକି ନା, ଦାସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସଙ୍ଗୀ, ଦାସଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ମହାପ୍ରେମର ଆକର, ମୁଁ ତାହା ବିଶ୍ୱାସ ଭାବରେ ହୃଦୟରେ ଭାବୁଥିବି ।" ଏହା କହି ଚୈତନ୍ୟଦେବ ବାରମ୍ବାର ଦାସଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଲେ । ତାହା ଦେଖି ତତ୍‌ଭୃତ୍ୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ନିଜ ନିଜ ବସାକୁ ଫେରି ଗଲେ । ଏହାପର ପ୍ରତିଦିନ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ କିଛିକ୍ଷଣ ବଟ ମୂଳରେ ବସି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମୁଖରୁ ପୁରାଣ ଶ୍ରବଣ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଦେଖି ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବଗଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ—"ଦେଖନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭ ଜଣେ ଅଭ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରେମାଲିଙ୍ଗନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ବୈଷ୍ଣବ ପକ୍ଷରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଶାସ୍ତ୍ରନିଷିଦ୍ଧ ।" ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ କହିଲେ, "ଏହା ଠିକ୍ କଥା ନୁହେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ଭକ୍ତିମୟ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଶୂଦ୍ରପଣର ଭାବ । ସୁତରାଂ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଲାଭକୁ ବସ୍ତୁର ଉଚିତ ବଚାରି ଉଚିତ ନୁହେ । ଉପରେ ଦୋଷରେ ମଧ୍ୟ ବାସେ ଚନ୍ଦ୍ରମସ୍ତ ଶିଶରଧାସ୍ତୁ ।" ବାସ୍ତବତ ଦଶ୍ୱାସ୍ତୁ ଭକ୍ତାଙ୍କ ଅତର୍କିତୁ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ତର ଅଙ୍କଣ

କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମହା ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଥାଆନ୍ତି, ଏହା ଭାରତୀୟ ସାଧକ ଓ ଭକ୍ତବୃନ୍ଦ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝନ୍ତି, ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ନିଜକୃତ ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତରେ ଲେଖି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି :—

"ସର୍ବ ଶରୀର ମଧ୍ୟେ ସାର, ଦୁର୍ଲଭ ନର କଳେବର ।
ସୁଲଭ ନାବ ରୂପେ ଘଟନ୍ତି, ବନ୍ଧନ ଭବ ସିନ୍ଧୁ ତଟେ ।
ଏ ନାବେ ଗୁରୁ କର୍ଣ୍ଣଧାର, ମୁହିଁ ଅନୁକୂଳ ସମୀର ।
ଏମନ୍ତ ନାବ ଥାଇଁ କ୍ଷଣେ, ଯେବା ନ ତରେ ଭବ ଜଳେ,
ସେ ନର ହୀନ ମୂଢ଼ମତି, ତାହାକୁ ବୋଲି ଆତ୍ମଘାତୀ ।"

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସେ ବଡ଼ ନିରଭିମାନ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ଶୁଣି ପାରିଲେ ଯେ, ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଆଗରେ ଅପତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଦାସେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ—ଦୀକ୍ଷିତ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ମନ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଅତି ଆଗ୍ରହରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ କାଶୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । କାଶୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଘର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଧାକାନ୍ତ ମଠ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଦାସେ ଦୁଇ ହାତରେ ଦୁଇଟି ଛୋଟ କୁଡ଼ୁଆରେ ମହାପ୍ରସାଦ ଧରି ଉକ୍ତ ମଠରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଚୈତନ୍ୟ ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ ସମାପ୍ତ କରି ମଠସ୍ଥ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଦାସେ ହସ୍ତପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରି ତାହାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରନ୍ତେ ସେ ତାହାଙ୍କୁ ମହା ସମାଦରରେ କହିଲେ, "ପ୍ରଣ୍ଟି ଭକ୍ତମୟ ଦାସ ଆପଣେ । ଅସିବା ହେଉ ।" ତାହା ଶୁଣି ଦାସେ ଯୁକ୍ତକରରେ ଅତି ବିନୟରେ କହିଲେ, "ଆଜ୍ଞା ! ମୁଁ ଅନୁପଦଷ୍ଟ । ମୋତେ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଦୟା କରି ମୋତେ ଦୀକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ ।" ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ମଠ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କ ଅତ୍ତକୁ ଗୁହାଁରିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କର ବୋଲି ଇଙ୍ଗିତ କଲେ । ଦାସେ ଯେପରି ଗୁରୁ ଆକାଂକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ତଦନୁରୂପ ଗୁରୁ ପାଇଲେ ।

ଏପୁରେ ସେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟହ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅନସର, ଅବକାଶ, ଧୂପ, ବଡ଼ ସିଂହାର ଆଦି ସେବାରେ ଖଟି ଥାଆନ୍ତି । ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପହୁଡ଼ ପରେ ଦାସେ ନିଜ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରୁଥିଲେ ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ସ୍ୱୀୟ ଗୁରୁ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କୁ ଯେପରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉଥିଲେ, ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତ୍ୟୁଷରୁ ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବତ କରୁଥିଲେ ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ଦନ୍ତଧାବନ ଓ ମୁଖ ପ୍ରକ୍ଷାଳନାର୍ଥ ଜଳ ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିଲେ; ସ୍ନାନାର୍ଥ ଜଳଦାନ, ଶଯ୍ୟାମାର୍ଜ୍ଜନ ଓ ଦଣ୍ଡକମଣ୍ଡଳୁ ମାର୍ଜ୍ଜନାଦି ଗୁରୁଙ୍କର ନାନାବିଧ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ "ହରେରାମ କୃଷ୍ଣ" ମନ୍ତ୍ର ଭଜନ କରୁଥିବା ଦେଖି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ଦାସେ ! ଆପଣଙ୍କ ସ୍ଥିତି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ, ଆପଣ ସାଧକ ନୁହନ୍ତି, ନିତ୍ୟସିଦ୍ଧ । ଆପଣ ନୂତନ ସିଦ୍ଧ ଶରୀର କିପରି ପାଇଲେ, କହିବା ହେଉନ୍ତୁ ।" ତାହା ଶୁଣି ଦାସେ କହିଲେ, "ମହାପ୍ରଭୋ ! ଆପଣ ତ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ, ଆପଣଙ୍କୁ କେଉଁ କଥା ଅଗୋଚର ? ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ପଚାରୁଅଛନ୍ତି ଆପଣଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ମୋର କହିବା ଉଚିତ । ବୈକୁଣ୍ଠପୁରରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୀଠସ୍ଥିତ ମଣି ମଣ୍ଡିତ ମଣ୍ଡପରେ ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ସ୍ମରଣ କରି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଭାବାବିଷ୍ଟ ହେଲି, ସେତେବେଳେ ମୋର ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ଏକାବେଳେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଥିଲା । ଉପଲବ୍ଧି କଲି, ନିତ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠଧାମରେ ଶ୍ରୀମଦ୍‌ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଏକତ୍ରାବସ୍ଥିତ ଥିଲେ; ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆନନ୍ଦରେ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ; ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧାରାଣୀଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ମନ୍ଦହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ; ସେ ହାସ୍ୟରୁ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଜାତ ହେଲା । ଆପଣ ମଧ୍ୟ ସେହି ହାସରୁ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ । ମୁଁ ରାଧାଙ୍କ ହାସରୁ ସମ୍ଭୂତ ହୋଇ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି । ପ୍ରଭୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ, 'ଯାଅ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି କଳିକବଳିତ ଜନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରାଇ ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କର । ଏଥି ସକାଶେ ତୁମ୍ଭର ଚୈତନ୍ୟ ନାମ ହେବ ।' ଅନନ୍ତର ମୋତେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ, 'ଯାଅ, ତୁମେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଧ୍ୟାନ କରୁଥିବ । ଅନ୍ତକାଳରେ ଏଥି ଗତି ହେବ ।'" ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଭାବଗଦ୍‌ଗଦ ହୋଇ କହିଲେ, "ଏ ଅତି ଅପୂର୍ବ ରହସ୍ୟ । ଯେଉଁ ରାଧା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରେମର ସର୍ବସ୍ୱ, ତୁମ୍ଭେ ସେହି ରାଧାଙ୍କ ଅଂଶ । ଅଃ ! ଏ ଅତି ଚମତ୍କାର ସ୍ୱର ।" ଦାସଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ କହିଲେ, 'ଦାସେ ! ଆପଣ ଅତି ବଡ଼ ।' ଏହା କହି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ନିଜର ଗୈରିକ ଉତ୍ତରୀୟ ତାହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ 'ଅତିବଡ଼ ଗୋସ୍ୱାମୀ' ବୋଲି ଡାକିଲେ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ 'ଅତି ବଡ଼ୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ' କୁହାଯାଏ ।

ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖା ଅଛି, ବିଷ୍ଣୁରତି ଦୁଇପ୍ରକାର; ଯଥା—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଏବଂ କେବଳା ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟା । କେହି କେହି ଅତିବଡ଼ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଜ୍ଞାନମିଶ୍ରା ଭକ୍ତିରତିର ଉପାସକ ଶ୍ରେଣୀୟ ବୋଲି ଜଣାଉଥାଆନ୍ତି ।

ଥରେ ଉତ୍କଳର ମହାରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ମନ୍ଦିରରେ ତାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା ।

ମହାରାଜ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, "ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତିରେ କିପରି ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯୁଗଳମୂର୍ତ୍ତି ଭାବ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିବି, ଏହା ମୋତେ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।" ଏହା ଶୁଣି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଉତ୍ତର ଦେଲେ 'ଅମ୍ଭ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ତାହା ଆପଣଙ୍କୁ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବେ ବୁଝାଇ ଦେବେ ।" ତହୁଁ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କୁ ତାହା ବୁଝାଇ ଦେବାରୁ ରାଜା ତାଙ୍କଠାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ ଓ ବଶୀଭୂତ ହେଲେ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ବାୟୁ କୋଣରେ ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ତୀର୍ଥର ଅନତିଦୂର ଦକ୍ଷିଣରେ ନିଜ ରାଣୀଙ୍କର ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥାନ ନିମନ୍ତେ ମହାରାଜଙ୍କର ଯେଉଁ ରାଜପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା, ତହିଁରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କୁ ରହିବାକୁ ମହାରାଜ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଥମେ ସେଠାରେ ରହିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମହାରାଜଙ୍କର ସେବାରେ ଓ ଭକ୍ତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ କିଛି କାଳ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଓଡ଼ିଆମଠ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।

ଅନନ୍ତର ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ସଂସାର କୋଳାହଳ ବର୍ଜିତ ସମୁଦ୍ରତୀରବର୍ତ୍ତୀ ବାଲୁକାମୟ ଭୂମିରେ ଏକ ନିର୍ଜନ ଭଜନକୁଟୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହାର ଆଧୁନିକ ନାମ ସାତଲହଡ଼ି ମଠ । ଏହି ମଠଟି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ମଠର ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ମଣିବନ୍ଧ (ପ୍ରସ୍ତର-ମୂର୍ତ୍ତି) ବିଦ୍ୟମାନ । କଥିତ ଅଛି ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ସମୁଦ୍ରତରଙ୍ଗର ଘୋର ଗର୍ଜନ ଯୋଗୁଁ ଭଜନସ୍ମରଣରେ ଅସୁବିଧା ଅନୁଭବ କରି ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର କୃପାପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାରୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ସମୁଦ୍ର ସାତ ସ୍ତର ଲହରୀର ଦୂରତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୂରକୁ ଘୁଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଉକ୍ତ ମଠଟିର ନାମ ସାତଲହଡ଼ି ମଠ ହୋଇଅଛି ।

ପରଦିନ ରାତିରେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ପହୁଡ଼ ପରେ ମେଧା ଓ ସୁମେଧା ନାମରେ ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଦୁଇ ଜଣ ସଖୀ (ଦେବଦାସୀ) ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସି ତାହାଙ୍କ ସେବା କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏହା ଶୁଣି ମହାରାଜ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ବିସ୍ମିତ ଓ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ କଳଙ୍କ ଆଶଙ୍କା କରି ସ୍ୱୟଂ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି ସମୟରେ ଅଭିସାର ବର୍ଜନ କରି ତାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କଲେ । ମାତ୍ର ଭକ୍ତାବତାର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଅତି ବଡ଼ସ୍ୱାମୀ ତାହା ଜାଣି ପାରି ରାଜାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କହିଲେ, 'ମହାରାଜ ! ଆପଣଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ମହାଦେବୀଙ୍କୁ ଯେପରି ପରିଚାରିକା-ମାନେ ସେବା କରନ୍ତି, ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୁଇଟି ଭକ୍ତସ୍ୱରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ ଆସି ସେବା କରନ୍ତି ।' ମହାରାଜା ତହୁଁ ଏ ଦୁଇଟି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁହେଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ତର୍ହିତା ହୋଇଗଲେ । ଏହା ଦେଖି ରାଜା ଭୟରେ ଓ ଭକ୍ତିରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଆଉ ଦିନେ ମହାରାଜ ବହୁ ମୂଲ୍ୟର ଚନ୍ଦନକାଠ କିଣି ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରେ ତାହା ଲାଗି କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀ ସେହି ଚନ୍ଦନ ଘୋରି ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମର କାନ୍ଥରେ ବୋଳି ଦେଲେ । ମହାରାଜ ଏହା ଶୁଣି ଭାରି ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସି ଦେଖିଲେ ଯେ, ସେହି ଚନ୍ଦନ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ବୋଳା ହୋଇଅଛି । ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ଏହିପରି ଅନେକ ଚମତ୍କାର ମହିମା ପ୍ରକାଶ କରି ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ବଶୀଭୂତ କରିଥିଲେ ।

କିଛି ଦିନ ପରେ ଦିନେ ଶତ ଶିଷ୍ୟ ପରିବେଷ୍ଟିତ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ନାମକ ଜନୈକ ମାୟାବାଦୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ପତାକା ଥିଲା; ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ତ୍ରିକୋଣାକାର ଛତ୍ର ଥିଲା । ସେ ମହାରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ଡକାନ୍ତୁ, ମୋତେ ବ୍ରହ୍ମଭିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତୁ । ବିଚାରରେ ମୋତେ ପରାଜୟ କଲେ ମୁଁ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବି । ନଚେତ୍ ମୁଁ ଏଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍କୋଣ ଛତ୍ର ନେଇ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବି ।" ତହୁଁ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଡକାଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତର୍କ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ଯୁକ୍ତି ତର୍କରେ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ଖଣ୍ଡନ କରି ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭେଦାଭେଦ ଭାବ ପ୍ରତିପାଦନ କଲେ । ଏଥିରେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦଙ୍କର ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହେଲା । ସେ ଛତ୍ର ଓ ପତାକା ତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ଦିନେ ମହାରାଜ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ସାରି କଳ୍ପବଟମୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଲେ । ବଟମୂଳରେ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ମହାରାଜଙ୍କର ଭାବାବେଶ ହେଲା । ସେ ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଳନ କରି ଦେଖିଲେ—

"ଅଷ୍ଟବାହୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସୋ ବଂଶୀ ଧନୁଃ ଶରାନ୍,
ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦାପଦ୍ମଂ ବିଭ୍ରତ୍ୟ ନୀଳଭକ୍ତିଦା ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଅଷ୍ଟଭୁଜ ହୋଇଅଛନ୍ତି; ସେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ, ଦୁଇଟି ହସ୍ତରେ ଧନୁଶର ଏବଂ ଅପର ଦୁଇଗୋଟି ହସ୍ତରେ ବଂଶୀ-ଧାରଣପୂର୍ବକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଦିନେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ କହିଲେ, ଅମ୍ଭର ଶ୍ରୀମଙ୍ଗଳ ଗୋପାଳ ଦେବଙ୍କୁ ମନୋଜ୍ଞ ବେଶ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଶୀଘ୍ର ଦରକାର । ଏହା ଶୁଣି ଚୈତନ୍ୟ ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ କହିଲେ- 'ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱୀୟ ଅଙ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁ ସଞ୍ଚାଳନ କରନ୍ତୁ' । ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱୀୟ ଅର୍ପଣ କଲେ । ମହାରାଜ ତାହାଙ୍କ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାରରେ ଏ

ଚରିତ୍ରମାନ ଅବଲୋକନ କରି ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ସବିନୟ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରି ତାହାଙ୍କଠାରୁ ପାଟମହାଦେଈଙ୍କୁ ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କରାଇଲେ ।

ଏ 'ବିଷୟ ଭକ୍ତ୍ୟଗୁପ୍ତ,ଚୂଡ଼ାମଣି' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରଚାରିତ ହେବାରୁ କି ସ୍ତ୍ରୀ, କି ପୁରୁଷ, ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଶିଷ୍ୟ ଭାବରେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପଗତ ହେଲେ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ ନ କରି ବଟମୂଳରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ରୁଣ୍ଡ ହେଉଥିଲେ । ଅତିବଡ଼ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ୧୭ଜଣ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ମଠମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ବଟ ଗଣେଶଙ୍କ ନିକଟରେ ବସି ସଂସ୍କୃତ ଭାଗବତକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ନବାକ୍ଷରୀ ବୃତ୍ତରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ତାହା ଓଡ଼ିଶାରେ ଧୁଙ୍ଗିପଲ୍ଲୀମାନଙ୍କରେ ସର୍ବଦା ପାଠ କରାଯାଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରି ସେ ଉତ୍କଳର ମହୋପକାର ସାଧନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ଛଡ଼ା ସେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ଭକ୍ତିରସପୂର୍ଣ୍ଣ ବହୁତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ।

୧୬୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାଘ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ସପ୍ତମୀ ଦିନ ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ତିରୋଧାନ ହେଲା । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଶରୀର ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଆକାର ଧାରଣ କରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଲୀନ ହୋଇଗଲା ।

ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ଯେଉଁ ବୈଷ୍ଣବ ମହାପୁରୁଷମାନେ ପ୍ରସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ପଞ୍ଚସଖା ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହି ପଞ୍ଚମୂର୍ତ୍ତି ବୈଷ୍ଣବ ମହାପୁରୁଷମାନେ ପରସ୍ପର ସଖା ଥିଲେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କର ନାମ ପଞ୍ଚସଖା ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କର ନାମ—

ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ବଳରାମ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ଦାସ, ଶ୍ରୀ ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସ ଓ ଶ୍ରୀ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ । ଶ୍ରୀ ଅତିବଡ଼ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ୧୭ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୋପୀନାଥ ଦାସ ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଆ ମଠର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ମାଧବ ନନ୍ଦ ଓ ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ମୁରାରି ଓ ଦ୍ୱାରିକାବଲ୍ଲଭ ଦାସ ଏମାନେ ଯଥାକ୍ରମେ ଓଡ଼ିଆ ମଠର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ । ଅଧିକାରୀ ମୁରାରି ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଏ ମଠରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ବର୍ତ୍ତିତ ୩ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭୁଜବନ୍ଧାର ନଗରରେ ଶ୍ରୀମହାପ୍ରସାଦ ଭଳି (ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭଡ଼ା ତୋଡ଼ାଣି) ଭୋଗ ଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି [illegible] ମଧ୍ୟ ଏ ମଠରେ ଭୋଗ ଯାଉଅଛି । ଏ ତୋଡ଼ାଣି ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ସମୟରେ [illegible] ଓ [illegible] ପ୍ରଭୃତିକୁ [illegible] ଅଛି । ଏ ମଧ୍ୟ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ଭୂମିର ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ମୁରାରିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ରାମକୃଷ୍ଣ; ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ, ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ମୁକୁନ୍ଦ. ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ବଂଶୀଧର ଦାସ । ଏ ଜଣେ ନୈଷ୍ଠିକ, ବିଦ୍ୱାନ୍ ଓ ସଚ୍ଚରିତ୍ର ସାଧୁ ଥାଇ ମଠୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ସୁପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ନୀଳାଦ୍ରି ଦାସ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିଲେ । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ମଠର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଢେଙ୍କାନାଳ, ତାଳଚେର, ଅନୁଗୁଳ, କେନ୍ଦୁଝର, ବଳରାମପୁର, ନୟାଗଡ଼, ଖଣ୍ଡପଡ଼ା, ରଣପୁର, ଦଶପଲ୍ଲା ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟରୁ ଏବଂ ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରୁ ବହୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପାର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଏ ମହାତ୍ମା ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ଧ୍ୟା, ତର୍ପଣ, ପୂଜା, ହୋମ ପୁରାଣପାଠ କରି ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ; ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ଅର୍ଚ୍ଚନା କରୁଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀର ପଞ୍ଚାୟତ କମିଟିର ମେମ୍ବର ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ରାସବିହାରୀ ଦାସ; ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ବୈକୁଣ୍ଠଗତ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଏହି ମଠର ପୂର୍ବତନ ଅଧିକାରୀ । ଏ ମହାତ୍ମା ବିଦ୍ୱାନ୍, ବକ୍ତା, ସ୍ୱଧର୍ମପରାୟଣ, ସାଧୁଚରିତ ଓ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ । ମଠରେ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ମହାଶୟ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ଏଣ୍ଡୋମେଣ୍ଟ କମିଟିର ଜଣେ ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ସେ ପୁରୀର ଅବୈତନିକ ବେଞ୍ଚ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଥିଲେ ଏବଂ ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ମହାତ୍ମା ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ମମାନ ଯଥାବିଧି ସମାଧାନ କରୁଥିଲେ; ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସମଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିବାରୁ ସର୍ବଜନ ଆଦୃତ ହୋଇ ଥିଲେ । ସେ ମଠର ସମୁନ୍ନତି ସାଧନ କରିବା ନିମନ୍ତେ କେତେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିପାଇଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ମଠର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିକାରୀ ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ । ଏ ମହାଶୟ ବିଦ୍ୱାନ୍, ବକ୍ତା, ଦାନଶୀଳ, ଧର୍ମପରାୟଣ ଓ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଟନ୍ତି; ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଜୀବନ ଗଠନ କରି ମଠୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ସୁପରିଚାଳନାରେ ସର୍ବଦା ତତ୍ପର । ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଷ୍ଣବ, ଅତିଥି ଓ ଅଭ୍ୟାଗତ, ଯେ କେହି ପ୍ରାର୍ଥୀ ଏହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ମହାଶୟ ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ; [illegible], ଜଳ ପ୍ଳାବନ ବନ୍ୟାରେ ବିପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଧାନ, ଚାଉଳ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ନୈବେଦ୍ୟ ପାଇଁ ମଠରେ ଯାହା ଯାହା ଖଞ୍ଜା ଅଛି ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ଚଳାଉଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ରତ୍ନସିଂହାସନସ୍ଥ କନକମଣ୍ଡପକୁ ସନ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ନୂତନରୂପେ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ସିଂହାସନର ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗ, କଳା [illegible] ପଥରରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇବାରୁ ତାହାର ପରମ ଶୋଭା

ବର୍ଣ୍ଣିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଠରେ ଏକାଦଶ ପୀଢ଼ି ଗୋସ୍ୱାମୀମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାନ ହେଲା । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଗୋସ୍ୱାମୀ ମୁକୁନ୍ଦ ଦାସ ୫ ଗୋଟି ଶିଷ୍ୟ କରି ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ନିଜ ମଠରେ ଗାଦିନସୀନ କରାଇ ଅପର ୪ ଗୋଟିଙ୍କୁ ମଠର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ରଖାଇ ପୁରୀ, କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଚଳାଚଳ ପାଇଁ କେତେକ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଖଞ୍ଜି ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ୪ ଗୋଟି ମଠ ଅଦ୍ୟାବଧି ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠର ଅଧୀନ ଥାଇ ଚଳି ଆସୁଅଛି । ଯଥା—୧ ସାନ ଓଡ଼ିଆ ମଠ, ୨ ମଧୁ ଦାସ ମଠ, ୩ ବନମାଳି ଦାସ ମଠ ଓ ୪ ଭାଗବତ ଦାସ ମଠ ।

ଏହା ଛଡ଼ା ପୁରୀ କୁଣ୍ଡାଇବେଣ୍ଟସାହି ଓ ଦାଣ୍ଡିମାଳ ସାହିରେ ଅଧିକ ୧୫।୧୬ଟି ମଠ ଅଛି । ସେହି ସବୁ ମଠର ଅଧିକାରୀଗଣ ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ମଠରେ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠର ଅଧିକାରୀ ମହୋଦୟ ଶାଢ଼ି ବାନ୍ଧିଲେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ମଠରେ ଅଧିକାରୀ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ବଡ଼ ଓଡ଼ିଆ ମଠର ମତାବଲମ୍ବୀ ଶିଷ୍ୟମାନେ ମୋଗଲବନ୍ଦି ଓ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ନାନାସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିକାରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଭାଷାକୋଷର ଜଣେ ପରମସ୍ନେହୀ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଅଟନ୍ତି ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ପୁରୀ ଓଡ଼ିଆ ମଠ ରାମକୃଷ୍ଣ ଟୋଲର ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନ୍ୟାୟରତ୍ନ ।]

ସିଦ୍ଧକ—ସଂ. ବି (ସିଦ୍ଧ+କ)—୧ । ସିନ୍ଦୁବାର; ବେଗୁନିଆ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Vitex Integrifolia (tree).
Siddhaka
୨ । ଶାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The Śāla tree.

ସିଦ୍ଧ କାମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିଦ୍ଧାର୍ଥ; ଯାହାର ମନୋରଥ ସଫଳ ହୋଇଅଛି—Having attained one's aims.
Siddha kāma
(ସିଦ୍ଧକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଦ୍ଧ କାମେଶ୍ୱରୀ—ସଂ. ବି—କାମାଖ୍ୟା ଦେବୀଙ୍କର ପଞ୍ଚମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରଥମ ମୂର୍ତ୍ତି—The first of the five images of the Goddess Kāmākhyā.
Siddha kāmeśwarī
[ଏହାଙ୍କ ଧ୍ୟାନ—ରକ୍ତଶଶିଯୁତକଣ୍ଠୀ ଲୁକ୍‌ମାପୀତବର୍ଣ୍ଣା
ମଣିକନକବିଚିତ୍ରା ଲୋଲଜିହ୍ୱା ତ୍ରିନେତ୍ରା
ଅଭୟବରଦହସ୍ତା ସାକ୍ଷସୂତ୍ରପହସ୍ତା
ନବତରୁଣଶରୀରା ମୁକ୍ତକେଶୀ ସୁହାସା—
କାଳିକାପୁରାଣ· ୬୧ ଅଧ୍ୟାୟ ।]

ସିଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ଦଣ୍ଡକବନର ଅଂଶବିଶେଷ—1. Name of a part of the ancient Daṇḍaka forest. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଯୋଗୀ ବା ତନ୍ତ୍ରସାଧକ ଶୀଘ୍ର ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରନ୍ତି—2. A hallowed place where persons easily attain success in Joga and Tantric rites.
Siddha kshetra

ସିଦ୍ଧ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବି—ମନ୍ଦାକିନୀ; ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା (ଜଟାଧର)—The Ganges said to flow through Heaven
Siddha gaṅgā

ସିଦ୍ଧ ଗଣ—ସଂ. ବି—ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସମୂହ—A multitude of the Siddha class of demi-gods.
Siddha gaṇa

ସିଦ୍ଧ ଗୁଟିକା—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ବଟିକାକୁ ପାଟିରେ ପୂରାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ଲାଭ କରେ (ହି. ଶ)—A hallowed pill which endows a person who keeps it in his mouth with supernatural powers.
Siddha guṭikā

ସିଦ୍ଧ ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବି—ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ; ମୁନି; ଯୋଗୀ—An ascetic,
Siddha gosā(se)iṅ
সিদ্ধ পুরুষ सिद्ध गोसाइं

ସିଦ୍ଧ ଦେବ—ସଂ. ବି—ଶିବ; ମହାଦେବ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—God Śiba.
Siddha deba

ସିଦ୍ଧ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—ପାରଦ (ନିର୍ଘଣ୍ଟଶେଷ)—Mercury.
Siddha dhātu

ସିଦ୍ଧ ନାଥ—ସଂ. ବି—ମହାଦେବ—Śiba. ଦେ· ବି—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ; ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର—1. Name of an idol of Śiba. ୨ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males. ୩ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ମହାନଦୀରୁ କାଠଯୋଡ଼ି ବାହାରିଥିବା ସ୍ଥାନ ନରାଜର ପାହାଡ଼ରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଓ ପାହାଡ଼—3. Name of a Śibaliṅga as well as of a hillock in Narāja where the Kāṭhajoṛi branches off from the Mahānadī (Orissa).
Siddha nātha
সিদ্ধনাথ
सिद्धनाथ

ସିଦ୍ଧ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବି—୧ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ମୀମାଂସା କରାଯାଇଥିବା ବିଷୟ—1. (logic) Conclusion. ୨ । ପ୍ରମାଣିତ ବିଷୟ—2. Proved matter.
Siddha paksha

ସିଦ୍ଧ ପଥ—ସଂ. ବି (ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପଥ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ; ଆକାଶ (ହି· ଶ)—The sky.
Siddha patha

ସିଦ୍ଧ ପୀଠ—ସଂ. ବି—୧ । (ତନ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ଲକ୍ଷ ବଳିଦାନ, କୋଟି ସଂଖ୍ୟକ ହୋମ ଓ କୋଟି ମହାବିଦ୍ୟା ଜପ ହୋଇଅଛି (ପୀଠ ଶବ୍ଦ ଦେଖ)—1. A place sanctified by the offering of one lakh of victims, 10 millions of Vedic oblations and 10 millions of mystic incantations of Durgā. ୨। ସିଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ) 2. Siddha kshetra (See).
Siddha pīṭha

ସିଦ୍ଧ ପୁର—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଭୂଗୋଳକର ଅଧୋଦେଶ ନଗର (ସିଦ୍ଧାନ୍ତଶିରୋମଣି)—A my-
Siddha pura

thological country below the globe described in astrological treatises.

ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person who has attained success; an adept. ୨ । ମୁକ୍ତ ମାନବ—2. A person who has attained salvation. ୩ । ଯୋଗୀ—3. An ascetic. ୪ । ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person who has attained success in accomplishing mystic formula. ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଇପ୍ସିତ ବସ୍ତୁ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି—5. A person who gets anything he wants.
Siddha purusha

ସିଦ୍ଧ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—କରବୀର ବୃକ୍ଷ (ଗୁଳଗୁଳିଆ)—The Oleander. [ଦ୍ର—ଏହା ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ପୁଷ୍ପ ଓ ସାଧନସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ—ହି. ଶ।]
Siddha pushpa

ସିଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଜନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ-ସିଦ୍ଧକାମ (ଦେଖ)--Siddha kāma. (See) ସଂ ବି—ଗୌର ସର୍ଷପ (ଧଳା ସୋରିଷ)—The white rye.
Siddha prayojana
(ସିଦ୍ଧପ୍ରୟୋଜନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ)

ସିଦ୍ଧ ବସ୍ତି—ସଂ. ବି (ଆୟୁର୍ବେଦ)—ତୈଳ ଅଥବ ପିଚକାରୀ (ହି. ଶ) Syringing or spraying with oil.
Siddha basti

ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—ଦଶ ମହାବିଦ୍ୟାର ଏକ (ଦେଖ) — One of the dasa mahābidyā: (See)
Siddha bidyā

ସିଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଧର—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସିଦ୍ଧ ଓ ବିଦ୍ୟାଧର ନାମକ ଦେବଯୋନି ଦ୍ୱୟ—Two classes of demi-gods.
Siddha bidyādhara

ସିଦ୍ଧ ବିନାୟକ—ସଂ. ବି—ଗଣେଶଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ—An image of Ganesa. [ଦ୍ର—ସିଦ୍ଧ ବିନାୟକଙ୍କ ସ୍ତୋତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ ପୂଜା କଲେ ପୂଜକର ସମସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ କାମନା ସିଦ୍ଧି ହୁଏ।]
Siddha binãyaka

ସିଦ୍ଧ ବୁଟୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସିଦ୍ଧ+ବୁଟୀ)—ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ରୋଗମାନଙ୍କ ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧ—Never-failing medicine prescribed by saints for diseases.
Siddha buṭi
सिद्धबूटी
सिद्धबुटी
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ସିଦ୍ଧମଲମ, ସିଦ୍ଧବଟିକା ଆଦି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ।]

ସିଦ୍ଧ ମଠ—ସଂ. ବି—ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷଙ୍କ ଆଶ୍ରମ—The Maṭha of a 'Siddha purusha'.
Siddha maṭha
सिद्धमठ
सिद्धमठ

ସିଦ୍ଧ ମନୋରଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିଦ୍ଧକାମ (ଦେଖ) Siddha kāma. (See)
Siddha manoratha
(ସିଦ୍ଧ ମନୋରଥା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବା ଯୋଗୀ—1. A Jogi who has attained success. ୨ । ମହାଦେବ (ହି. ଶ)—2. Siba.
Siddha Jogi

ସିଦ୍ଧ ରସ—ସଂ. ବି—ପାରଦ (ଜୟପାଳ) Mercury.
Siddha rasa

ସିଦ୍ଧ ରସାୟନ—ସଂ. ବି—ସର୍ବଜୀବନ ଓ ପ୍ରଭୂତ ଶକ୍ତିଦାତା ରସୌଷଧ ବିଶେଷ—A medicinal preparation giving longevity and strength.
Siddha rasāyana

ସିଦ୍ଧ ଲକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦରେ ଅବ୍ୟର୍ଥ—1. Of unerring aim. ୨ । ସିଦ୍ଧ ସଂକଳ୍ପ (ଦେଖ)—2. Siddha sankalpa. (See)
Siddha laksha(kshya)
(ସିଦ୍ଧଲକ୍ଷା[କ୍ଷ୍ୟା]—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଦ୍ଧ ସଙ୍କଳ୍ପ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍କଳ୍ପ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି—One who has his desire fulfilled.
Siddha sankalpa
(ସିଦ୍ଧ ସଙ୍କଳ୍ପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଦ୍ଧ ସଲିଳ—ସଂ. ବି—୧ । କାଞ୍ଜିକା (ଚୁ କାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Fermented rice water. ୨ । ସିଝା ପାଣି—2. Boiled water.
Siddha salila

ସିଦ୍ଧ ସାଧକ—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ସାଧକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. An adept. ୨ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) କଳ୍ପବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—2. The mythological tree which fulfills a suitor's wish. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ମନୋରଥ ପୂରଣକାରୀ—Fulfilling another's wishes.
Siddha sādhaka
(ସିଦ୍ଧ ସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଦ୍ଧ ସାଧନ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସିଦ୍ଧ ବସ୍ତୁର ସାଧନ—1. Solution of a solved matter. ୨ । ଗୌର ସର୍ଷପ—2. White rye. ୩ । ପ୍ରମାଣିତ ବିଷୟର ପୁନଃ ପ୍ରମାଣ—3. Proving of an already proved matter.
Siddha sādhana

ସିଦ୍ଧ ସାଧିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ଚିକିତ୍ସକ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା (ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱାରା ନୁହେଁ) ଚିକିତ୍ସାବିଦ୍ୟାରେ ନିପୁଣତା ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି (ହି. ଶ)—(a physician) Who has become an expert by practice (and not by the study of books).
Siddha sādhita

ସିଦ୍ଧ ସିନ୍ଧୁ (ସରିତ୍)—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ ଗଙ୍ଗା—1. The heavenly Ganges. ୨ । ଗଙ୍ଗା ନଦୀ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ ଶେଷ)—2. The Ganges.
Siddha sindhu (sarit)

ସିଦ୍ଧ ସେନ—ସଂ. ବି—କାର୍ତ୍ତିକେୟ; ଦେବ ସେନାପତି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—The Deity Kārttikeya.
Siddha sena

ସିଦ୍ଧ ସେବିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜାସେବିତ—Worshipped by the 'Siddha' persons. ସଂ. ବି. ପୁଂ—ବଟୁକ ଭୈରବ—One of the attendants of Siba.
Siddha sebita
(ସିଦ୍ଧ ସେବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାଳୀ—ସଂ. ବ—ସିଦ୍ଧ ଯୋଗୀମାନଙ୍କ ଭାଣ୍ଡ, ଯହିଁରୁ Siddha sthālī ଅବଶ୍ୟକତା ଅନୁରୂପ ଭୋଜନ ସାମଗ୍ରୀ ବାହାରେ (ଦ. ଶ)—A consecrated pot from which food for as many persons as required, comes out. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ, ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ବନବାସ ସମୟରେ ବ୍ୟାସଦେବ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସିଦ୍ଧସ୍ଥାଳୀ ଦେଇଥିଲେ । ବନବାସ କାଳରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ସେହି ସ୍ଥାଳୀରୁ ମିଳୁଥିଲା ଓ କେହି ଉପବାସୀ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଫେରୁ ନ ଥିଲେ ।]

ସିଦ୍ଧହସ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୌଣସି କର୍ମରେ ଅତି ପଟୁ— Siddha hasta Very skilful in any work; proficient or adept in any work. (ସିଦ୍ଧହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା—ବ)

ସିଦ୍ଧା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସିଦ୍ଧ + ଆ)—ସିଦ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine Siddhā of Siddha. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଅଷ୍ଟ ଯୋଗିନୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଯୋଗିନୀ—1. Name of one of the eight attendants of Goddess Pārbatī. [ଦ୍ର—ଅଷ୍ଟ ଯୋଗିନୀଙ୍କର ନାମ, ଯଥା—ମଙ୍ଗଳା, ପିଙ୍ଗଳା, ଧନ୍ୟା, ଭ୍ରାମରୀ, ଭଦ୍ରିକା, ଉଲ୍କା, ସିଦ୍ଧା, ସଙ୍କଟା ।] ୨ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧି—2. A medicinal herb. ୩ । ସିଦ୍ଧାଙ୍ଗନା (ଦେଖ)—3. Siddhānganā (See) ୪ । ଆର୍ଯ୍ୟାଛନ୍ଦର ଏକ ଭେଦ (ହ. ଶ)— 4. One of the variations of Ārjyā metre. ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ସିଧା (ଦେଖ)—Sidhā (See)

ସିଦ୍ଧାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଧାଇବା (ଦେଖ) Siddhāibā Sidhāibā (See).

ସିଦ୍ଧାଙ୍ଗନା—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିଦ୍ଧ ନାମକ ଦେବଯୋନି Siddhānganā ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—A female of the Siddha class of demigods.

ସିଦ୍ଧାଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସିଦ୍ଧାଙ୍ଗ)—ସିଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)— Siddhāngī (a person) Having the body consecrated by Joga. [ହି—ମୂଳ ସିଦ୍ଧାଙ୍ଗୀ ଅର ଗୋ ସିଧାଂଗୀ ବେଜି । ଅଠାଣୀ ସହସ୍ର କନ୍ୟା କବାକୁଆରୀ— ପ୍ରାଚୀ. ଲକ୍ଷ୍ମୀମଙ୍ଗଳ ।] सिद्धाङ्गी सिधांगी

ସିଦ୍ଧାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍;ସିଦ୍ଧପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଅଞ୍ଜନ; ବା କର୍ମଧା)— Siddhānjana ଯେଉଁ ଅଞ୍ଜନ ଆଖିରେ ଲଗାଇଲେ ଅଦୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁମାନ ଦେଖାଯାଏ—A consecrated collyrium, the user of which can see invisible things.

ସିଦ୍ଧା ଦେବୀ—ସଂ. ବ—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀ (ଦେଖ) Siddhā debī Siddheswarī (See)

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତ=ଶେଷ ଯାହାର) Siddhānta —୧ । ମୀମାଂସା; ବିଚାରର ଶେଷ ଫଳ; ଉତ୍ତମରୂପେ ବିଚାର ପରେ ସ୍ଥିର କରାଯିବା ମତ—1. Final decision; conclusion; conclusion arrived at after due consideration. ୨ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ପୂର୍ବ ପକ୍ଷ ମୀମାଂସାପୂର୍ବକ ସିଦ୍ଧପକ୍ଷ ସ୍ଥାପନ 2. (Logic) Arriving at a conclusion from predicate or data; logical conclusion. ୩ । ନବବିଧ ପ୍ରାଚୀନ ଜ୍ୟୋତିର୍ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ— 3. Name of nine old Hindu astronomical treatises or systems. [ଦ୍ର—ନବସିଦ୍ଧାନ୍ତର ନାମ, ଯଥା—ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ସୋମସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ବୃହସ୍ପତିସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ଗର୍ଗସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ନାରଦସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ପରାଶର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ପୁଲସ୍ତ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ବଶିଷ୍ଠସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ୧୮ଟି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଛି । ଯଥା—୧ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ୨ ବ୍ରହ୍ମା, ୩ ବ୍ୟାସ, ୪ ବଶିଷ୍ଠ, ୫ ଅତ୍ରି, ୬ ପରାଶର, ୭ କଶ୍ୟପ, ୮ ନାରଦ, ୯ ଗର୍ଗ, ୧୦ ମରୀଚ, ୧୧ ମନୁ, ୧୨ ଅଙ୍ଗିରା, ୧୩ ଲୋମଶ ବା ରୋମକ, ୧୪ ପୌଲିଶ, ୧୫ ଚ୍ୟବନ, ୧୬ ଯବନ, ୧୭ ଭୃଗୁ, ୧୮ ଶୌନକ ।] ୪ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର, ଗୌତମ ସୂତ୍ର) ତନ୍ତ୍ରାଧିକରଣାଭ୍ୟୁପଗମ ସଂସ୍ଥିତି—4. Settled doctrine in philosophy. [ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ୪ ପ୍ରକାର । ଯଥା—

୧ । ସର୍ବତନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସବୁ ମତ୍ଦାୟୀର ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ମତ ବା ଧ୍ୱଂସମ୍ମତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

୨ । ପ୍ରତିତନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—କେବଳ ଶାଖାର ଦାର୍ଶନିକଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ଓ ଅନ୍ୟ ଶାଖାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅସ୍ୱୀକୃତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

୩ । ଅଧିକରଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ମାନିଲେ ତହିଁର ଅନୁଷଙ୍ଗିକ ଅନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ମାନିବାକୁ ହୁଏ ।

୪ । ଅଭ୍ୟୁପଗମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ମନୁ ଅବସ୍ଥା ବିଚାର କଲେ ତାହା ପ୍ରକଟ ହୁଏ—ହ. ଶ ।

୫ । ସ୍ୱୀକୃତ (ହ. ଶ)—5. Approval. ୬ । ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ଅର୍ଥ (ହ. ଶ)—6. Settled meaning or purport. ୭ । ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ (ହ. ଶ)—7. Principal or ultimate aim. ୮ । କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରର ବା ବିଜ୍ଞାନର ଶାଖା (ଯଥା—ଜ୍ୟୋତିଷ, ଗଣିତ) ବିଷୟକ ଲକ୍ଷ୍ମ କର୍ତ୍ତାପୂର୍ବକ ଗ୍ରନ୍ଥ— 1. A treatise on a particular branch of knowledge. [ଯଥା—ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତ]

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସିଦ୍ଧାନ୍ତିତ)—୧ । ମୀମାଂସିତ— ସିଦ୍ଧାନ୍ତ 1. Settled; decided. ୨ । ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—

2. Proficient. [ଭୂ—ଯାହେ ବୟ ଥିଲ ଲେକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇବେ—ପ୍ରାଚୀ· କୃଷ୍ଣକରୁଣଗୀତା ।]

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୀମାଂସା କରିବା—To decide
Siddhānta karibā finally.
सिद्धान्त करा सिधान्त करना

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ—ସଂ. ବ—ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ—
Siddhānta kaumudī A famous Sanskrit grammar. [ଦ୍ର—ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀର ସୂତ୍ରମାନ ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ ଲଘୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଗ୍ରନ୍ଥ ହୋଇଅଛି ।]

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ—ସଂ. ବ—ଖଣ୍ଡପଡ଼ାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ
Siddhānta darpaṇa ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ସାମନ୍ତ (ପଠାଣି ସାମନ୍ତ)ଙ୍କ କୃତ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ (ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଲାଗି ଲେଖକ ଭାରତରେ ତଥା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଖ୍ୟାତ)—
Title of the Sanskrit astronomical treatise by the late Mahāmahopādhāya Chandraśekhara Sāmanta of Khundpara in Orissa.

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପଞ୍ଚାନନ—ଦେ. ବ—ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ମୀମାଂସକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଉପାଧି
Siddhānta pañchānana ବିଶେଷ—A title given
सिद्धान्त पञ्चानन सिधान्त पंचानन to Pandits.
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବାଗୀଶ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଭୂଷଣ
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରତ୍ନ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସାଗର } —ଅନ୍ୟରୂପ

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମୁକ୍ତାବଳୀ—ସଂ. ବ—ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—
Siddhānta muktābalī Name of a treatise on the Nyāya Philosophy.

ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ (ଉପସ୍ଥିତ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶେଷ ମୀମାଂସା
Siddhāntare upanīta (upasthita) hebā କରିବା—
सिद्धान्ते उपनीत हओया, सिद्धान्ते पौंछा To arrive at a
सिधान्तमें उपनीत होना conclusion; to come to a
(ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) conclusion.

ସିଦ୍ଧାନ୍ତାଚାର—ସଂ. ବି—ତାନ୍ତ୍ରିକାଚାର ବିଶେଷ—A sort of
Siddhāntāchāra Tāntric service. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସାଧକ ଅପଣାକୁ ଦେବତା ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଶାନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ନିର୍ଭୟ ମନରେ ଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରେ ।]

ସିଦ୍ଧାନ୍ତି—ଗ୍ରା. ବ—ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (ଦେଖ)—Siddhānta. (See)
Siddhānti (ଭୂ—ମହିମା ଜାମନ୍ତ ଯେତୁ ମହାଦେବ ଜାଣ, ମହାଦେବୁ ଶବଦରୁ ହୋଇଲା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ପ୍ରାଚୀ. କୃଷ୍ଣକରୁଣ, ଗୀତା ।)

ସିଦ୍ଧାନ୍ତିତ—ସଂ. ବିଣ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ+ଇତ)—ନିର୍ଣ୍ଣୀତ (ବୃ. ଶ)
Siddhāntita Ascertained.

ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ+ଇନ୍; ୧ମା· ୧ବ)—
Siddhānti ସିଦ୍ଧାନ୍ତକାରୀ; ମୀମାଂସକ—Deciding; con-
(ସିଦ୍ଧାନ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) cluding. ସଂ, ବ—୧ । ତାର୍କିକ—
1. A reasoner. ୨ । ନୈୟାୟିକ—2. A logician.

ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ+ଈୟ)—ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Siddhāntīya Relating to Siddhānta.

ସିଦ୍ଧାନ୍ନ—ସଂ. ବ (ସିଦ୍ଧ=ପକ୍ୱ+ଅନ୍ନ)—୧ । ପକ୍ୱାନ୍ନ; ରନ୍ଧାଭାତ—
Siddhānna 1. Cooked rice. ୨ । ରନ୍ଧା ବା ସିଝା ଖାଦ୍ୟ—2. Cooked or boiled food. ପ୍ରାଦେଶିକ (ପାଳପୁର) ବ—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଚାଉଳ, ଦୁଧ, ରାଶି, ନଡ଼ିଆ ଏକାଠି ସିଦ୍ଧ କରି ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ ଦିନ ଗଣେଶଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଭୋଗ—Fixed quantities of rice, milk, sesamum seeds and cocoanut boiled together and offered to the Deity Ganeśa on the Ganeśa-chaturthī festival,

ସିଦ୍ଧାପଗା—ସଂ. ବ (ସିଦ୍ଧ=ଆକାଶସ୍ଥ ଦେବଯୋନି ବିଶେଷ ବା ଋଷି.
Siddhāpagā ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଆପଗା=ନଦୀ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
୧ । ସୁର ନଦୀ; ସିଦ୍ଧ ଗଙ୍ଗା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. The heavenly Ganges. ୨ । ଗଙ୍ଗା ନଦୀ (ବୃ. ଶ)—
2. The Ganges.

ସିଦ୍ଧାୟିକା—ସଂ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ—ବୌଦ୍ଧଗଣପୂଜିତା ଦେବୀ ବିଶେଷ—
Siddhāyikā Name of a Buddhist Goddess.

ସିଦ୍ଧାରି—ସଂ. ବ (ସିଦ୍ଧ+ଅରି)—ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Siddhāri Name of some mystic formula. [ଦ୍ର—ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଜପ କଲେ କର୍ତ୍ତାର ବାନ୍ଧବମାନେ ବିନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି (ତନ୍ତ୍ରସାର) । ଅତଏବ ଏ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) ।]

ସିଦ୍ଧାର୍ଥ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସିଦ୍ଧକାମ (ଦେଖ)—
Siddhārtha Siddhakāma (See) ସଂ· ବ—୧ । (ସିଦ୍ଧାର୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୁଦ୍ଧଦେବ; ଗୌତମ; ଶାକ୍ୟସିଂହ (ମେଦିନୀ)—
1. A name of Buddha. ୨ । ମହାବୀର ଜୈନଙ୍କ ପିତା; ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅର୍ହନ୍ତଙ୍କ ପିତା (ବୃ· ଶ)—2. Father of the Jaina saint Mahābīra. ୩ । ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ (ଅମର); ଧଳ ସୋରିଷ—3. The white rye. ୪ । ଏକପ୍ରକାର ବଟ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. A species of Banyan tree. ୫ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅର୍ଥ—5. Well-known meaning. ୬ । ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ (ବୃ. ଶ)—6. Name of one of the ministers of Daśaratha. ୭ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଗଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ବୃ. ଶ)—7. One of the attendants of Skanda. ୮ । ଯେଉଁ ଗୃହର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ବଡ଼ ଶାଳା (ହଲ୍) ଥାଏ (ବୃ. ଶ)—8. A house containing big halls in its south and west.

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଋଂ	ଌ	ଏ	ହ୍ରସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଢ଼	ଇଯ଼	ଉଅ	ଢ
୨	ଈ	ଊ	ୠ	ୡ	ଯେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଂ	ଇଅ	ଢ଼	ନ୍ତ

ସିଦ୍ଧାର୍ଥକ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ; ଧଳା ସୋରିଷ;
Siddhārthaka ରାଇ—White rye.

ସିଦ୍ଧାର୍ଥା—ସଂ. ବି—୧ । ଚତୁର୍ଥ ଅର୍ହତ୍‌ଙ୍କ ମାତା—1. Name of Siddhārthā the mother of the 4th Jaina saint. ୨ । ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ (ହ୍ରୀ. ଶ)—2. White rye.

ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମ—ସଂ. ବି—୧ । (ନାମ) ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ତପୋବନ—Siddhāśrama 1. Name of the hermitage of sage Biśwāmitra. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଅବ ଋଷି ତପସ୍ୟା କରି ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ତାଡ଼କା ଓ ସୁବାହୁ ରାକ୍ଷସ ଏହି ଆଶ୍ରମରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବରୁ ଏ ବନକୁ ରକ୍ଷା କରାଇ ଏହିଠାରେ ଯଜ୍ଞ କରିଥିଲେ ।] ୨ । ସିଦ୍ଧପୁରୁଷମାନେ ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମରେ ବାସ କରନ୍ତି—2. A hermitage where adepts in Joga reside. (ଦେଶଜ)—ଅଲେଖ ବ୍ରହ୍ମାବଧୂତ ଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ପରସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରମ—The Āśrama of recluses established by Mahimā Goswāmī, the founder of Alokha dharma. [ଦ୍ର—ସତ୍ୟମହିମାଧର୍ମୀ ଅବଧୂତାଶ୍ରମୀ ବଲ୍କଲଧାରୀ ପରସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ପନ୍ଥାକୁ ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମ ପନ୍ଥା ବୋଲଯାଏ । ପ୍ରଥମେ ସିଦ୍ଧଗୋବିନ୍ଦ ବାବା, ତତ୍ ପରେ ନୃସିଂହ ବାବା ପ୍ରଭୃତି ସିଦ୍ଧ ନନ୍ଦବାବାଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାୟାନବେ ମୂର୍ତ୍ତି ଉକ୍ତ ପନ୍ଥାରେ ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଚଉଷଠି ମୂର୍ତ୍ତି ସିଦ୍ଧଯୋଗୀ ପଦବାଚ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ଉକ୍ତ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅଲୌକିକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି । ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ସିଦ୍ଧାଶ୍ରମ ପନ୍ଥା ଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାନୁସାରେ ସିଦ୍ଧ ନନ୍ଦବାବା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମହିମା ଗାଦିଠାରେ ପ୍ରଶ୍ୱରିତ ହୋଇ ସମୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି ।

ଲେଖକ—ଅବଧୂତ ବିଶ୍ୱନାଥ ବାବା ।]

ସିଦ୍ଧାସନ—ସଂ. ବି (ତନ୍ତ୍ରୀ ତନ୍ତ୍ର)—ହଠଯୋଗ ସାଧକମାନଙ୍କର ଆସନ
Siddhāsana ବିଶେଷ—One of the seats assumed by the persons engaged in Haṭhajoga. [ଦ୍ର—ମଳଦ୍ୱାର ଓ ମୂତ୍ରଦ୍ୱାରର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ବାମ ଗୋଇଠିକୁ ଓ ଶିଶ୍ନର ଉପରେ ମୂଳରେ ଡାହାଣ ଗୋଇଠିକୁ ଲଗାଇ ପଦ୍ମାସନରେ ବସି ଦୁଇ ଭ୍ରୂର ମଧ୍ୟବିନ୍ଦୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ସିଦ୍ଧାସନ ବୋଲଯାଏ—ହ୍ରୀ. ଷ ।]

ସିଦ୍ଧି—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସିଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସମ୍ପାଦନ—
Siddhi 1. Accomplishment. ୨ । ସଫଳତା; କାର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣତା; କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା—2. Success; fulfilment. ୩ । ଫଳୋତ୍ପତ୍ତି—3. Fructification. ୪ । ନିଷ୍ପତ୍ତି—4. Final decision. ୫ । ମୋକ୍ଷ; ମୁକ୍ତି—5. Liberation; salvation; beatitude. ୬ । ଭାବନା ସିଦ୍ଧି; ମନୋବାଞ୍ଛାର ସଫଳତା—6. Fulfilment of one's desire or wish. (ଭ—ବରଡଲି ରମାଯୂଣ ଏ ମୋ ବଡ଼ ସିଦ୍ଧି । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।) ୭ । ବୃଦ୍ଧି—7. Increase. ୮ । ତପଃସାଧନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ଅମାନୁଷିକ ଗୁଣ—8. Supernatural powers acquired by severe practice of asceticism. ୯ । ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—9. Divine power; supernatural power. ୧୦ । ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—10. Bliss. ୧୧ । ଜୟଲାଭ—11. Attainment of victory. ୧୨ । ଋଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧି—12. Name of a rare medicinal herb. ୧୩ । ସମ୍ପତ୍ତି—13. Property. ୧୪ । ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଯୋଗ ବିଶେଷ—14. Name of a kind of astrological conjuncton. ୧୫ । ଦୁର୍ଗା—15. Goddess Durgā. ୧୬ । ରାଜାଙ୍କ ତ୍ରିବିଧ ସିଦ୍ଧି—16. Kings's accomplishment or success. (ଭ—ଏହା ତ୍ରିବିଧ ସିଦ୍ଧି, ଯଥା—ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ସିଦ୍ଧି, ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧି ଓ ଉତ୍ସାହ ସିଦ୍ଧି ।) ୧୭ । (+ପାଦୁକା, ତି) କାଷ୍ଠ ପାଦୁକା—17. Wooden sandals. ୧୮ । ଘଣ୍ଟ; ଭଙ୍ଗ; ବିଜୟା—18. A drinte made by grinding the leaves of Cannabis Sativa into a paste and the leaves themselves. ୧୯ । ଆଡ଼ମ୍ବର; ଘନଘଟା—19. Grandeur; grand display. ୨୦ । ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ—20. Any matter full of grandeur. ୨୧ । ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ କର୍ମପଦ୍ଧତି—21. Insignia; grand method; any mode which is full of display. ୨୨ । ଅଷ୍ଟୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)—22. Ashṭaiśwarjya. (See) ୨୩ । ଅଷ୍ଟାଦଶ ସିଦ୍ଧି (ଦେଖ)—23. Ashṭādaśa siddhi (See) ୨୪ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭେଦ (ହ୍ରୀ. ଶ)—24. Hitting at a target. ୨୫ । ଋଣଶୋଧ (ହ୍ରୀ. ଶ)—25. Liquidation. ୨୬ । ପ୍ରମାଣିତ ହେବା (ହ୍ରୀ. ଶ)—26. The state of being proved. ୨୭ । ପରିପକ୍ୱତା (ହ୍ରୀ. ଶ)—27. Full development. ୨୮ । ନିପୁଣତା; ଦକ୍ଷତା (ହ୍ରୀ. ଶ)—28. Dexterity; skill. ୨୯ । ବୁଦ୍ଧି (ହ୍ରୀ. ଶ)—29. Intelligence. ୩୦ । ପକ୍ୱ

'ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ମୁଦ୍ରିତ ୧ଚକ୍ରଚିହ୍ନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚକ୍ରଚିହ୍ନ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚକ୍ରଚିହ୍ନ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ଚକ୍ରର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚକ୍ରଚିହ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ'ଖୋଜିବେ; 'ମୃତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୃତ' ଖୋଜିବେ; 'ବନ୍ଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅର୍ଘ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ 'ଅର୍ଘ' ଦେଖିବେ; 'ଅଳକନନ୍ଦା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଳକାନନ୍ଦା' ଦେଖିବେ

ପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଏକ କନ୍ୟା ଓ ଧର୍ମଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ହ୍ମ. ଷ)— 30. A daughter of Daksha Prajāpati. ୩୧ । ଗଣେଶଙ୍କର ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହ୍ମ. ଶ)— 31. One of the wives of God Ganeśa. ୩୨ । ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗା ମହୁରା (ହ୍ମ. ଷ)—32. Aconite.

ସିଦ୍ଧି ଦେ. ବି କାହାଦୁରୀ—Boasting. (ଉ—ଜଳସ୍ଥ
ସିଦ୍ଧୀ ପୁତ୍ର ଭରତଙ୍କୁ ଧଜା କଲେ, ଏହା ସିଦ୍ଧି କର କହୁଛି
सिद्धि କେତେ ଭଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ଦେ.
सोध ବିଣ—ନିଶ୍ଚିତ—Sure. (ଉ—ବିନାଶ ହୋଇବା କଥା ମୋର ହେଲା ସିଦ୍ଧି । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସିଦ୍ଧିଜ—ସଂ. ବି (ସିଦ୍ଧି+ଜନ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ)—ସିଦ୍ଧିରୁ ଜାତ— Siddhija Born of success.

ସିଦ୍ଧିଦ—ସଂ. ବି (ସିଦ୍ଧି+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି., ଅ)—୧ । ବଟୁକ Siddhida ଭୈରବ—1. Name of an attendant of Siba. ୨ । ପୁତ୍ରଂଜୀବ ବୃକ୍ଷ (ହ୍ମ. ଶ)—2. The Putramjība tree. ୩ । ବଡ଼ ଶାଳଗଛ (ହ୍ମ. ଶ)— 3. The big Shorea Robusta tree. ସଂ. ବିଣ. (ସିଦ୍ଧିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୁଂ—ସିଦ୍ଧିଦାତା; ଯେ ସିଦ୍ଧି ବା ସଫଳତା ଦିଏ—Giving or awarding success.

ସିଦ୍ଧିଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସିଦ୍ଧିଦ (ଦେଖ)—Siddhida. Siddhi data (See) ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଗଣନାଥ; ଗଣେଶ— (ସିଦ୍ଧିଦାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) The God Ganeśa.

ସିଦ୍ଧିମନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସିଦ୍ଧିମାନ୍)—ଯେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଅଛି— Siddhimanta One who has attained success. सिद्धिमन्त (ଉ—ପରଲୁ ବେଦେ ନ ଭଇବ ସତ୍ୟପଥ,
सोद्धिमन्त ଏତେକ ଥିଲେ ବାନପ୍ରସ୍ଥେ ସିଦ୍ଧିମନ୍ତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।)

ସିଦ୍ଧି ଯୋଗ—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ତିଥି ବାର ଘଟିତ ଶୁଭଯୋଗ Siddhi jog ବିଶେଷ—An auspicious conjunction of some week days and tithis. [ଦ୍ର—ଶୁକ୍ର-ବାରରେ-ନନ୍ଦା ତିଥି, ବୁଧବାରରେ—ଭଦ୍ରା, ଶନିବାରରେ —ରିକ୍ତା, ମଙ୍ଗଳବାରରେ—ଜୟା ଓ ଗୁରୁବାରରେ—ପୂର୍ଣ୍ଣା ତିଥିମାନ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏହି ଯୋଗମାନଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧି ଯୋଗ ବୋଲଯାଏ— ଜ୍ୟୋତିଃସାଗର ।]

ସିଦ୍ଧିଯୋଗିନୀ—ସଂ. ବି (ମ. ଙ ଲେ; ସିଦ୍ଧିପ୍ରିୟା ଯୋଗିନୀ)— Siddhi jogini ୧ । ଯୋଗିନୀ ଭେଦ—1. A class of attendants of Durgā. ୨ । ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ୫୦ ଜଣ କନ୍ୟା(ଅଗ୍ନିପୁରାଣ)—2.Fifty daughters of Daksha. [ଦ୍ର—ଏହି ୫୦ ଜଣ ସିଦ୍ଧ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ନାମ, ଯଥା—

ସତୀ, ଖ୍ୟାତି, ସ୍ମୃତି, ସ୍ୱାହା, ଅନସୂୟା, ସ୍ୱଧା, ପ୍ରୀତି, କ୍ଷମା, ସନ୍ନତି, ସନ୍ତତି, ଅରୁନ୍ଧତୀ, କୀର୍ତ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧୃତି, ମେଧା, ପୁଷ୍ଟି, ଶ୍ରଦ୍ଧା, କ୍ରିୟା, ମତି, ବୁଦ୍ଧି, ଲଜ୍ଜା, ବପୁଃ, ଶାନ୍ତି, ତୁଷ୍ଟି, ସିଦ୍ଧି, ରତି, ଅଦିତି, ବସୁ, ଯାମୀ, ଲମ୍ବା, ଭାନୁ, ମରୁତ୍ୱତୀ, ସଙ୍କଳ୍ପା, ମୁହୂର୍ତ୍ତା, ସାଧ୍ୟା, ବିଶ୍ୱା, ଅଦିତି, ଦିତି, ଦନୁ, କାଳାଦନା, ଅରିଷ୍ଟା, ସିଂହିକା, ମୁରସା, କଦ୍ରୁ, ବିନତା, ସୁରଭି, ଖସା, କ୍ରୋଧା, ଇରା, ପ୍ରୋଧା । ଏମାନେ ସର୍ବଲୋକଙ୍କର ମାତା ଅଟନ୍ତି—ବହ୍ନି-ପୁରାଣ, ଗଣଭେଦ ନାମାଧ୍ୟାୟ; ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।

ମତାନ୍ତରେ ଏମାନଙ୍କ ନାମ—ସତୀ, ଖ୍ୟାତି, ସ୍ମୃତି, ସମ୍ଭୂତି, ସନ୍ତତି, ଅରୁନ୍ଧତୀ, କୀର୍ତ୍ତି, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଧୃତି, ମେଧା, ପୁଷ୍ଟି, ଶ୍ରଦ୍ଧା, କ୍ରିୟା, ମତି, ବୁଦ୍ଧି, ଲଜ୍ଜା, ବପୁଃ, ଶାନ୍ତି, ତୁଷ୍ଟି, ସିଦ୍ଧି, ରତି, ବସୁ, ଯାମୀ, ଲମ୍ବା, ଭାନୁ, ମରୁତ୍ୱତୀ, ସଙ୍କଳ୍ପା, ମୁହୂର୍ତ୍ତା, ସାଧ୍ୟା, ବିଶ୍ୱା, ଅଦିତି, ଦିତି, ଦନୁ, କାଳାଦନା, ଅରିଷ୍ଟା, ସିଂହିକା, ସୁରସା, କଦ୍ରୁ, ବିନତା, ସୁରଭି, ଖସା, କ୍ରୋଧା, ଇରା ଓ ପ୍ରୋଧା—ବିଶ୍ୱକୋଷ । ବହୁ ହିସାବରେ ଯୋଗିନୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୬୪ ହୋଇ ଅଛି ।]

ସିଦ୍ଧିରରସ୍ତୁ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ)—୧ । ଶିଶୁର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ— Siddhi rarastu 1. The formal beginning of a सिद्धिरस्तु child to read and write. ୨ । କୌଣସି सिधिरस्तु କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭ—2. The beginning of any thing.

ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ—ସଂ. (ବାକ୍ୟ) (ସଂ. ବାକ୍ୟର ଅର୍ଥ—ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହେଉ)— Siddhirastu ୧ । ବାଳକର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କାଳରେ ପିଲାର सिद्धिरस्तु ମୁଖୋଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—1. The word recited by सिधोरस्तु a biginner following the utterance of the Guru when the boy touches the chalk. [ଦ୍ର—ବାଳକ ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ଗୁରୁ ଭୂମିରେ ତିନୋଟି ମୁଣ୍ଡଳୀ କାଟି ସେହି ତିନୋଟି ମୁଣ୍ଡଳୀରେ ଯଥାକ୍ରମେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ମହେଶଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରି ସେହି ମୁଣ୍ଡଳୀ ଉପରେ ପିଲାର ହାତରେ ଥିବା ଖଡ଼ିକୁ ପିଲାର ହାତ ସହିତ ଛୁଆଇ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ମୁହଁରେ ଗୁରୁ ଓ ପିଲା ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍ 'ହେ ଦେବ ! ମୋର ବିଦ୍ୟାରେ ସିଦ୍ଧି ହେଉ ।'] ୨ । ଶିଶୁର ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ—2. The ceremony of an infant's first biginning to write. ୩ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଥମ ଆରମ୍ଭ—3. The biginning of any work. ୪ । ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହେଉ— 4. Success be attained.

ସିଦ୍ଧି ଲାଭ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଫଳତା ପ୍ରାପ୍ତି—
Siddhi lābha Attainment of success.

ସିଦ୍ଧିଲି—ସ. ବ (ସିଦ୍ଧି+ଲ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ଈ)—କ୍ଷୁଦ୍ର ପିମ୍ପୁଡ଼ିକା;
Siddhilī ସାନ ପିମ୍ପୁଡ଼ି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Tiny ants.

ସିଦ୍ଧୁ—ଦେ. ବ—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—Name for calling
Siddhu Siddheśwara.
[ସିଦ୍ଧୁଆ, ସିଦ୍ଧେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିଦ୍ଧେଶର—ଗ୍ରା. ବ—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—
Siddheśara Name for calling Siddheśwara.

ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର—ସଂ. ବ. ପୁଂ—୧। ସିଦ୍ଧିଦାତା ପରମେଶ୍ୱର—1. God
Siddheśwara who crowns a person with success. ୨। ଶିବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ନାମବିଶେଷ—
2. Name of an image of Śiba. ୩। ମହାଯୋଗୀ (ବୁ. ଶ)—3. A great adept. ଦେ. ବ.
সিদ্ধেশ্বর ପୁଂ—୧। ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଲିଙ୍ଗବିଶେଷ—
सिद्धेश्वर 1. Name of an image of Śiba at Bhubaneśwara. [ଦ୍ର—ଏ ମନ୍ଦିରରେ ଗୁଡ଼ିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରସ୍ତରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ।] ୨। ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
2. A name given to males.

ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ମୁଣ୍ଡମାଳା ତନ୍ତ୍ରଲିଖିତ ମହାବିଦ୍ୟା ବା
Siddheśwarī ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ—Name of an image of Durgā. [ଦ୍ର—ଏ ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧିପ୍ରଦା, ସିଦ୍ଧବିଦ୍ୟାଧରଗଣଯୁତା, ଯୋଗିନୀ ସେବିତା ଓ ଲିଙ୍ଗ-
সিদ্ধেশ্বরী ଶୋଭିତା।] ଦେ. ବ—୧। ଗ୍ରାମଦେବତାବିଶେଷ—
सिद्धेश्वरी 1. Name of a popular village deity. ୨। ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—2. A name given to females.

ସିଦ୍ଧୌଘ—ସ. ବ (ସିଦ୍ଧ+ଓଘ=ସମୂହ)—ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଗୁରୁକ୍ରମ-
Siddhaugha ବିଶେଷ ବା ସଦ୍‌ଗୁରୁଗଣ—A succession of preceptors mentioned in the Tantras.
[ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ନାମ—ନାରଦ, କାଶ୍ୟପ, ଶମ୍ଭୁ, ଭାର୍ଗବ, କୁଳକୌଶିକ । ଏମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ପାଞ୍ଚ ଜଣ।]

ସିଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ପାକ କରିବା; ସିଝାଇବା—1. To boil.
Sidh (root) ୨। ରାନ୍ଧିବା—2. To cook. ୩। ସମ୍ପାଦନ କରିବା—3. To accomplish. ୪। ଗମନ କରିବା
—4. To move.

ସିଧ(ଧା, ଧି, ଧୁ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ସ. ସିଦ୍ଧି)—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକ
Sidha(dhā, dhi, dhu) ନାମ—Names for calling
(ସିଧୁଆ, ସିଧୁଅ, ସିଧେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) Siddheśwara.

ସିଧଶର—ଗ୍ରା. ବ—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—
Sidhaśara Name for caling Siddheśwara.

ସିଧା—ଦେ. ବ—୧। ସିଦା (ଦେଖ)—1. Sidā (See) ୨।
Sidhā ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି କାଠ ଗଛ—2. A timber tree;
সিধা सीधा Lagerstræmia Parviflora. ଦେ, ବଣ—
ସିଦା (ଦେଖ)—Sidā (See)

ସିଧା ଅଗୁଠି—ଦେ. ବ—ବଙ୍କା କରାଯାଇ ନ ଥିବା ଅଗୁଠି—An
Sidhā ānguṭhi unbent finger; a stiffened
সোজা আঙ্গুল सीधा उंगली finger.

ସିଧା ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଘିଅ ବାହାରେ ନାହିଁ—(ନ୍ୟାୟ)—ଯେଉଁପରି
Sidhā ānguṭhire ghia bāhāre nāhiñ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ରରେ ଘିଅ ଥିଲେ ସେ ପାତ୍ରରେ ଅଙ୍ଗୁଠିକୁ ଭୁଞ୍ଜାଇ ଅଙ୍ଗୁଠିକୁ ବଙ୍କା ନ କରି ପାତ୍ରରୁ ଉଠାଇ ଆଣିଲେ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ପାତ୍ରରୁ ଘିଅ ଉଠି ଆସେ ନାହିଁ, ସେହିପରି ସରଳ ଓ କପଟହୀନ ବ୍ୟବହାରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟଠାରୁ ଧନାଦି ଲାଭ କରି ପାରେ ନାହିଁ—A proverb meaning 'A frank or simple person is hoodwinked in the world'.

ସିଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିଧା କରିବା; ସଳଖ କରିବା—
Sidhā(dhe)ibā To straighten.
সোজা করা सीधा करना

ସିଧାଏ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସଳଖେ ସଳଖେ; ସରଳରେଖା ମାର୍ଗରେ
Sidhāe —Straightway; in a straight line.
সোজা, সোজাসোজি सीधे सीधे
(ସିଧାଏ ସିଧାଏ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଧା କଥା—ଦେ. ବ—୧। ସରଳ କଥା; କପଟହୀନ ବାକ୍ୟ—
Sidhā kathā 1. Frank or simple words. ୨।
সোজা কথা सीधी बात ଢୁକ୍ କଥା—2. Plain truth.

ସିଧା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସଳଖିବା—1. To straighten.
Sidhā kariba ୨। ଯଷ୍ଟି ଆଦି ସଳଖ ଓ ଟାଣୁଆ କରିବା;
সোজা করা ଛଠି ଦେବା—2 To stiffen; ୩। ପ୍ରହାର ବା
सीधा करना ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ବାଟକୁ ଆଣିବା—2. To teach a lesson.
(ସିଧା କରା[କେ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଧା ପଣ(ପଣିଆଁ)—ସଂ. ବ—ସରଳତା—Straightness.
Sidhā pana(paniāñ) সোজাপনা सीधापन

ସିଧା ବାଟ(ରାସ୍ତା)—ସଂ. ବ—ସଳଖ ବାଟ—Straight road.
Sidhā bāṭa(rāstā) সোজা রাস্তা सीधा रास्ता

ସିଧା ମଣ(ଣି, ନି)ଷ—ଦେ. ବ—କପଟହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—A simple
Sidhā maṇa(ṇi, ni)sha person.
সোজা মানুষ सीधा आदमी

ସିଧା ସଞ୍ଚା—ଦେ. ବ—ସିଦା (ଦେଖ)
Sidhā sanchā Sidā (See)

ସିଧା ସାମଗ୍ରୀ—ଦେ. ବ—ସିଦା ସାମଗ୍ରୀ (ଦେଖ)
Sidhā sāmagrī Sidā sāmagrī (See)

ସିଧା ସିଧା—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ସିଧାଏ ସିଧାଏ; ସଳଖେ ସଳଖେ—
Sidhā sidhā In a straight line; straightway.
সোজাসোজি सीधे सीधे

ସିଧି(ଧୁ)—ଦେ. ବ. ପୁଂ (ଅପଭ୍ରଂଶ)—ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରର ଡାକ ନାମ—
Sidhi(dhu) Names for calling Siddheśwara.

ସିଦ୍ଦେ—(ସିଦ୍ଧଥ, ସିଧୁଥ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ରୂପ)

ସିଧି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସିଦ୍ଧି)—ସିଦ୍ଧି (ଦେଖ)—Siddhi (See)
Sidhi सिधि सिधी [ଉ—ଦେବ ତସ୍ମ କୋଣେ ସିଧି ଅଗର ଭସିବ—ସାଟୀ. ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭକ୍ତିଗୀତା ।]

ସିଧି ବିଧି—ଦେ. ବି (ସବ୍ଭର; ସଂ ସିଦ୍ଧି+ବିଧି)—ସିଦ୍ଧି; Sidhi bidhi ଅଡମ୍ବର; ଘନଘଟା—Ado; grandeur; जौकजमक सिधीविधी display.

ସିଧିରସ୍ତୁ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ)—ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ (ଦେଖ)
Sidhirastu Siddhirastu (See)

ସିଧିରସ୍ତୁ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ)—ସିଦ୍ଧିରସ୍ତୁ (ଦେଖ)
Sidhirastu Siddhirastu (See)

ସିଧ୍ମ (ଧ୍ମା, ଧ୍ମି)—ସଂ. ବି (ସିଧ୍ ଧାତୁ+ମନ୍, ମିନ୍; ଏମା. ୧ବ)—
Sidhma(dhmā, dhmi) କଳାସ ରୋଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଛତ୍ର ରୋଗ; ଶ୍ୱିତ୍ର—A disease; scurf; partial discolouration or whitening of the skin; albinism. [ବି—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର—ଶ୍ୱେତ ଓ ଲୋହିତ । ଏ ରୋଗରେ ଦେହର ଚର୍ମ ଶ୍ୱେତ ବା ତାମ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଦେହରୁ ଧୂଳ ବାହାରେ । ଏହା ଲାଉ ଫୁଲ ସଭ ଓ ଛାତିରେ ପ୍ରଥମେ ମାଡ଼ିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ସପ୍ତମହାକୁଷ୍ଠାନ୍ତର୍ଗତ କୁଷ୍ଠରୋଗ-ବିଶେଷ—ମାଧବକର ।] ସଂ. ବଣ—ଶ୍ୱେତ ଚିହ୍ନ ବିଶିଷ୍ଟ (ଭୂ, ଶ)—Having white marks.

ସିଧ୍ମ ପୁଷ୍ପିକା—ସଂ. ବି—ଧଳା ଛତ୍ର; ଶ୍ୱିତ୍ର; ଶ୍ୱେତକୁଷ୍ଠ—The Sidhma pushpikā white variety of scurf; albinism.

ସିଧ୍ମଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସିଧ୍ମ+ଲ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sidhmala କଳାସୀ; ଛତ୍ର ବା ଶ୍ୱିତ୍ର ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(ସିଧ୍ମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) Suffering from Sidhma or scurf; albino.

ସିଧ୍ମଳା—ସଂ. ବି—୧ । ମତ୍ସ୍ୟ ବ୍ୟାଧି (ମେଦିନୀ)—1. A disease Sidhmalā of the fishes. ୨ । ଶୁଖୁଆ (ଭୂ. ଶ)—2. Dried fish, ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିଧ୍ମଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sidhmala.

ସିଧ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସିଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—କାର୍ଯ୍ୟସାଧକ—
Sidhya Causing accomplishment of work. ସଂ. ବି—ପୁଷ୍ୟାନକ୍ଷତ୍ର (ଅମର)—The eighth lunar asterism. ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ସିଦ୍ଧ)—ସିଦ୍ଧ (ଦେଖ)
Siddha (See)

ସିଧ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବି—ସିଦ୍ଧଥ, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରଙ୍କ ଡାକ ନାମ—A name for Sidhyā सिधू calling Siddheswara.

ସିଧ୍ର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସିଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—ସାଧୁ; ଧର୍ମପରାୟଣ Siddhra (ଉଣାଦି କୋଷ)—Pious; religious. (ସିଧ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—ବୃକ୍ଷ (ଉଣାଦି କୋଷ)—A tree.

ସିଧ୍ରକା—ସଂ. ବି (ସିଧ୍ ଧାତୁ+ରକ୍+ଅ)—ବୃକ୍ଷବିଶେଷ (ଅମର, Sidhrakā ଭରତ)—A kind of tree.

ସିଧ୍ରକା ବଣ—ସଂ. ବି (ସିଧ୍ରକା=ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ+ବନ; ବନ=
Sidhrakā bana ଦେବୋଦ୍ୟାନ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
A garden of the Gods.

ସିନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନ୍)—୧ । ନାଟକର ଦୃଶ୍ୟ—1. The Sin scene of a drama. ୨ । ରଙ୍ଗାଳୟର ପଟ୍ଟ—
सिन्, सीन 2. The scene of a theatre, ୩ । (ଗଣିତ) साइन्, साइन (ବୀଜଗଣିତ) ସାଇନ୍ ୨ (ଦେଖ)—
3. (Algebra) Sain 2, (See)

ସିନ୍‌କୋନା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନ୍‌କୋନା)—ସିଙ୍କୋନା
Sinkonā (ଦେଖ)—Sinkonā. (See)
सिंकोना सिनकोना

ସିନ୍ ସିନ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—ଚିନ୍ ଚିନ୍ (ଦେଖ)
Sin sin चिन् चिन् Chin chin. (See)

ସିନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସି ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ମ. ନ)—
Sin ୧ । ଶୁକ୍ଳ; ସାଦା; ଧଳା—1. White. ୨ । କାଣ; କଣା
(ସିନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. One-eyed. ସଂ. ବି—
୧ । ଗ୍ରାସ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)—1. Devouring.
୨ । ଶରୀର; ଦେହ (ଶବ୍ଦପ୍ରସାର)—2. Body.

ସିନା—ଦେ. ଅ (ସଂ. ଚନ୍ଦ୍ର)—୧ । ମାତ୍ର; କେବଳ—1. Only.
Sinā (ଉ—ଗଲଣି ତ ଗଲା କଥାରେ ଥଳାଇ ।
वईकि, वटे, वईतनय ସୁପଥେ ସିନା ମୁଁ ଦେବେ ପଣ୍ଡୁକୁ ता ବନ ପଠାଇବାକୁ କଥା ।
ବଳଭଦ୍ର, ଜଗନ୍ନାଥ ଚରିତ୍ର ଗୀତ ।)
ई ही ୨ । ଅବଧାରଣ ବା ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ; ନିଶ୍ଚୟ—2. Certainly. (ଉ—ତୁମ୍ଭେ ଦେବୁଁ ସିନା ଅମ୍ଭେ ଫଳ ନିବା ।
ବଳଭଦ୍ର, ଜଗନ୍ନାଥ ଚରିତ୍ର ଗୀତ ।) ୩ ।
(ସମ୍ଭାବନାର୍ଥକ) ସମ୍ଭବତଃ—3. Probably; me-
ना thinks. (ଉ—ରାଜା ରାଣୀଙ୍କର ସଭରଜନା ପାଇଁ ସେ ସିନା ପ୍ରସାଦ ଶିକ୍ଷା ।
ରାଧାନାଥ, ପ.ବୀଣା ।)
ई ही ୪ । (ପ୍ରଶ୍ନ ବା ତର୍କ ସ୍ଥଳରେ ଏକପକ୍ଷବୋଧକ ସ୍ୱଭାବତଃ; ସାଧାରଣତଃ—4. Naturally; ordinarily. (ଉ—ଶିଷ୍ୟ ସିନା ଗୁରୁଙ୍କୁ ଭଜେ, ଏବେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଗୁରୁ ଭଜିବାର ଦେଖାଯାଉଛି ।) ୫ । ମାତ୍ରକ—5. Merely. (ଉ—ବୁଢ଼ାଯାଉଥାଏ ସିନା, ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ା କରି ସବୁ ଡେଇଥିଲେ ଲୁହା କ ହୋଇବ ବୁଢ଼ା ? ଭଙ୍ଗ ।) ବୈଦେ. ବି—
सिना सीना (ଫା. ସିନା)—୧ । ଘୋଡ଼ାର ଛାତି (ଅଗ ଗୋଡ଼ ଓ ବେକ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଂଶ)—1. The breast or chest of a horse. ଦେ. ବି—୧ । ସିଂହ, 'ସିଂହ' सिं नामକ ବଂଶୋପାଧିର ଉଚ୍ଚାରଣ 'Sinha'ର ଉଚ୍ଚାରଣ—
सिन्हा 1. Pronunciations of the family-title

'Sinha'. (ଉ—ଲର୍ଡ଼ ସିହ୍ନା ।) ୨ । ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Śrīnibāsa.

ସିନା ଜୋର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା.)—୧ । ମୁହଁ ଅଣ୍ଡ; ଦାମ୍ଭିକତା—
Sinā jor 1. Effrontery. ୨ । ସାହସ—2. Courage.
ମୁଖସାପট ୩ । ମୁହଁ ଜୋର୍; ପାଟିର ବଳ—3. Loudness of
सानाजोर the tongue.

ସିନାନ–ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ସ୍ନାନ)—ସ୍ନାନ; ଗାଧୋଇବା—
Sināna সিনান सनान Bath.

ସିନାନ କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ସ୍ନାନ କରିବା; ଗାଧୋଇବା—
Sināna kariba To take a bath.
সিনান কৰা सनान करना

ସିନାନ ଯାତ(ତ୍ରା)—ଗ୍ରା. ବି—ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ଦେଖ)—
Sināna jāta(trā) Snāna pūrṇnimā. (See)
(ସିନାନ ଯାତର, ସିନାନ ଟୁନେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)
সিনান যাত सनान जातरा

ସିନାନିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ସ୍ନାତ)—ସ୍ନାତ; ଯେ ଗାଧୋଇ ଅଛି—
Sinānia স্নাত सनानकिया हुआ Bathed.

ସିନା ବନ୍ଦ—ବୈଦେ. ବି (ଫା.)—ଜେର୍‌ବନ୍ଦ; ଘୋଡ଼ାର ବେକର
Sinā band ଗୁରୁପାଖେ ଯେଉଁ ଯାଇଥିବା ଚମଡ଼ାର ପଟି, ଯାହା
জেববন্দ ଛାଡ଼ିବାଟେ ଘୋଡ଼ାର ଛାତି ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥାଏ ଓ ଯାହା
सीनाबंद ଛାତି ସଙ୍ଗେ ସଲଗ୍ନ ଥିବାରୁ ଘୋଡ଼ା ବେକକୁ ବେଶୀ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠାଇପାରେ ନାହିଁ—A ring or thin halter of leather put round the neck of a horse; necktie of a horse.

ସିନି—ଦେ. ବି—୧ । ବିହାରର ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲ୍‌ୱେର
Sini ଗୋଟିଏ ଜଙ୍କସନ୍ ଷ୍ଟେସନ (ଏହି ଷ୍ଟେସନରୁ ଷଢ଼େଇକଳାକୁ
সিনি ମଟରରେ ଯିବାକୁ ହୁଏ ।)—1. Sini; a junction
सीनी station of the B. N. Ry in Bihar
୨ । ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Śrīnibāsa.

ସିନିଅ(ହ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ସ୍ନେହ)—ସ୍ନେହ ଇତ୍ୟାଦି
Sinia(ha) (etc) (ଦେଖ)—Sneha etc. (See) (ଉ—
সেনেহ ବର ଭଡେ ଏତେ ସିନିଅ ଦେଖେଇ ହଉଥିଲୁ, ଏବେ
सनेह ଭଉଣୀକୁ ମାମୁଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଲୁ ।
ଗାଳକଣ୍ଠ. ସିଲ୍ଲିକ ସ୍ମାସ୍ଥ୍ୟ ।)

ସିନିଅ(ଆ, ୟ, ୟା)ର୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସିନିଅର୍)—
Sinia(ā,ya,yā)r ୧ । ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ—1. Senior in
সিনিয়র্ age. ୨ । କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚତର—2. Senior in
सिनियर position. ବୈଦେ. ବି—୧ । କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଚ୍ଚତର ସହକର୍ମୀ—1. A senior colleague. ୨ । ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ—2. A person senior in age. ୩ । ଯେଉଁ ପୁରୁଣା ଓକିଲଙ୍କ ଅଧୀନରେ ନୂଆ ଓକିଲମାନେ କାମ ଶିଖନ୍ତି—3. A senior pleader.

ସିନିଆ—ଗ୍ରା. ବି (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ନାମ—
Siniā Name for calling Śrīnibāsa.

ସିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସିନ+ଈ)—'ସିନ' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sinī Feminine form of 'Sina'.

ସିନୀ ବାଲୀ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିନୀ=ଶ୍ୱେତା ଚନ୍ଦ୍ରକଳା+
Sinī bālī ବଳ୍. ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+ଇନ୍. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ
ଈ)—୧ । ଦୃଷ୍ଟେନ୍ଦୁ କଳା ଅମାବାସ୍ୟା (ଅମର); ପ୍ରତିପଦ୍‌ର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଯୁକ୍ତା ଅମାବାସ୍ୟା ; ଯେଉଁ ଅମାବାସ୍ୟାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଦେଖାଯାଏ—1. An Amābasyā day of which a part is Chaturdaśī or Pratipa ୨ । ବୈଦିକ ଦେବୀବିଶେଷ —2. Name of a Vedic Goddess. [ଉ— ଋଗ୍‌ବେଦରେ ଏ ପ୍ରଶସ୍ତକଟିବିଶିଷ୍ଟା, ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗୁଳି-ଭୂଷିତ ଓ ଗର୍ଭପ୍ରସବର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅଥର୍ବବେଦରେ ଏହାଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ବୋଲି କୋଲି ଯାଇଅଛି ।] ୩ । ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ପ୍ରତିପଦ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. The Pratipadā of the bright lunar fortnight. ୪ । ଦୁର୍ଗା (ହ. ଶ)—4. Durgā. ୫ । ଅଙ୍ଗିରା ଋଷିଙ୍କର ଏକ ପତ୍ନୀ (ହ. ଶ)—5. Name of a wife of sage Angirā. ୬ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନଦୀବିଶେଷ (ହ ଶ)—6. Name of a mythological river.

ସିନୁ—ଦେ. ବି(ଅଦରାର୍ଥକ)—ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ନାମ—Name for
Sinu সিনু calling Śrīnibāsa.
(ସିନୁଆ, ସିନେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିନେ—ପ୍ରାଦେ. ଅ—୧ । (ବୌଦ୍ଧ) ସେଠାରେ—1. There.
Sine ୨ । (ବଙ୍ଗଳାର ପାଠଣା) ସିନା—2. Too, even.

ସିନେଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନେଟ୍)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍
Sinet ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ସଭା—1. The senate of the
সিনেট ancient Roman Empire. ୨ । ଅମେରିକା
सिनेट ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ଶାସନ ସଭା—2. The senate of United States. ୩ । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହକ ସଭା—3. The senate of a University.

ସିନେଟ୍ ମିଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନେଟ୍ ମିଟିଂ)—ସିନେଟ୍
Sinet miting ସଭାର ଅଧିବେଶନ—Senate meeting.
সিনেট মিটিঙ্গ सिनेट मीटिंग (ସିନେଟ୍ ମିଟିଂ-ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିନେଟ୍ ମେମ୍ବର୍—ବୈଦେ. ବି—ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସଭ୍ୟ—Member
Sinet membar of the senate of a University.
সিনেট মেম্বর सिनेट मेंबर

ସିନେଟ୍ ସଭା—ଦେ. ବି (ଇଂ ସିନେଟ୍+ସଂ. ସଭା)—ସିନେଟ୍
Sinet sabhā (ଦେଖ)—Sinet (See)
সিনেট সভা सीनेट सभा

ସିନେଟ୍ ହଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନେଟ୍ ହଲ୍)—ସିନେଟ୍ ସଭ୍ୟର
Sinet hal ବସିବାର ଘର—Senate hall.
সিনেট হল সীনেট হাল

ସିନେଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନେଟର୍)—ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
Sinetar ସିନେଟ୍ ସଭାର ସଭ୍ୟ—Senator of the
সিনেটর সীনেটর ancient Roman Empire.

ସିନେମା—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିନେମା)—ବାୟସ୍କୋପ୍ (ଦେଖ)
Sinemā Bāyaskop (See)
সিনেমা सिनेमा

ସିନେମା କମ୍ପାନୀ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ସିନେମା କମ୍ପାନୀ)—ଯେଉଁ
Sinemā kampānī କମ୍ପାନୀ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ
সিনেমা কংপানী বା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି—Cenema company.
सिनेमा कम्पनी

ସିନେମା ଘର (ହାଉସ୍)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଘରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶିତ
Sinemā ghara (hāus) ହୁଏ—Sinema house.
সিনেমা ঘর सिनेमा बाड़ी

ସିନେମା(ମେ)ଟୋଗ୍ରାଫ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ, ସିନେମାଟୋଗ୍ରାଫ୍)—
Sinemā(me)tograph ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର
সিনেমাটোগ্রাফ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ—Cenemetograph.
सिनेमाटोग्राफ [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଉନ୍ନତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି ଏବଂ ଛାୟାଚିତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ପରଦା ଉପରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କର ଓ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଚିତ୍ରମାନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ଧ୍ୱନି ବର୍ଣ୍ଣନମାନଙ୍କୁ ଶୁଣା ଯାଉଅଛି । ଏହା ବାୟସ୍କୋପ୍ ଓ ଗ୍ରାମୋଫୋନ୍‌ର ବୈଜ୍ଞାନିକ ସମବାୟ । ସିନେମାରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଜୀବଜନ୍ତୁ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ଧ୍ୱନି ଆଦି ଶୁଣା ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଟକି (Talkie) ବୋଲାଯାଏ ।]

ସିନେହ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସ୍ନେହ)—ସ୍ନେହ ଇତ୍ୟାଦି
Sineha (etc) (ଦେଖ)—Sneha etc (See)
সেনেহ सनेह

ସିନେହୀ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ସ୍ନେହୀ)—ସ୍ନେହଶୀଳ—
Sinehi সেনেহী सनेही Affectionate, loving.

ସିନ୍ତ(ନ୍ତି)ସିନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସନ୍ତସନ୍ତିଆ; ଜଳାର୍ଦ୍ର—
Sint(nti)sintiā সঁ্যাতসেঁ্যাত गीला Moist.

ସିନ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ସେପରି
Sintā In that manner.

ସିନ୍ତାଣ—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଥାଣ (ଦେଖ)
Sintāṇa Sinthāṇa (See)

ସିନ୍ତି(ନ୍ଥି)—ଦେ. ବି—୧ । (ସ. ସୀମନ୍ତ)—ସିଁଥି (ଦେଖ)—
Sinti(nthi) 1. Siñti (See) ୨ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ
সিঁথী सउथ ବ୍ୟବହୃତ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ—2. A kind of weapon used in ancient days in battle.

ସିନ୍ତି(ନ୍ଥି) ପାଟି—ଦେ. ବି (ସ. ସୀମନ୍ତ ପଟ୍ଟ)—ସୀମନ୍ତର ପଟ୍ଟାକାର
Sinti(nthi) pāṭi ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳଙ୍କାରବିଶେଷ; ଟେକଣା—A gold
সিঁথাপাটি सिउथ पाटी plate worn on the hair
(ସିନ୍ତି(ନ୍ଥି)ପାଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) over the forehead.

ସିନ୍ତୁଳା ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସ. ସନ୍ତୋଳନ)—ସନ୍ତୁଳା (ଦେଖ)
Sintulā Santulā (See)

ସିନ୍ତୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ତୁଳାଇବା (ଦେଖ)
Sintulā(le)ibā Santulāibā (See)

ସିନ୍ତୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ତୁଳିବା (ଦେଖ)
Sintulibā Santulibā (See)

ସିନ୍ତୁଳି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ତୁଳି ହେବା (ଦେଖ)
Sintuli hebā Santuli hebā (See)

ସିନ୍ଥା—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି—ସିଁଥି (ଦେଖ)
Sinthā সিঁথী पाटी Siñti (See)

ସିନ୍ଥାଣ(ଣି)—ଦେ. ବି (ସ. ସୀମନ୍ତ)—ମୁଣ୍ଡ ତଳେ ଦିଆଯିବା ତକିଆ
Sinthāṇa(ṇi) —A pillow for the head. [ଦ୍ର—
বালিস सिरहाना ଦେଖ ମୋହର ମୁଣ୍ଡ ଲମ୍ବିଛ ଚଳନ୍ତୁ, ସିନ୍ଥାଣ ଖଣ୍ଡେ ଦିଅ ଲଇବ ତାହାକୁ—ଦ୍ୱାରସିଂହ, ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ସିନ୍ଦ—ଦେ. ବି (ନାମ) (ସ. ସିନ୍ଧୁ)—ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ (ଦେଖ)
Sind Sindhu pradeśa. (See)

ସି(ଛି)ନ୍ଦ କନ୍ଦା—ପ୍ରାଦେ (ଦକ୍ଷିଣ) ବି—ବଣ ଖଜୁରି ଗଛର କନ୍ଦା—
Si(chhi)nd kandā Tender edible and sweet substance found inside the trunk at the top of wild date palm trees (from where the branches shoot forth.)

ସିନ୍ଦବାଦ୍—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଅ. ସିନ୍ଦବାଦ୍)—ଅରବ୍ୟୋପନ୍ୟାସରେ
Sind-bād ବର୍ଣ୍ଣିତ ଜଣେକ ନାବିକର ନାମ—Sindbad, the
সিন্দবাদ सिन्दबाद sailor, in, the Arabian Nights.

ସିନ୍ଦ(ନ୍ଧ)—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଧି (ଦେଖ)—Sindi. (See) (ଦ୍ର—ଦେହ
Sinda(ndha) ଚୌରେଙ୍କ ଭଳି, ଦେହ ସ୍ୱକୀୟ ମୁଦ୍ରାରେ, କୃତ୍ରିମ ଲେଖ୍ୟ ଲେଖିଲେ, ସିନ୍ଦେ ଦେଇ ଥିବା । ରାଧାନାଥ-ମହାଯାତ୍ରା ।]

ସିନ୍ଦି(ନ୍ଧି)—ଦେ. ବି (ସ. ସନ୍ଧି—ଛିଦ୍ର)—ଚୋର ଚୋରି କରିବା ପାଇଁ ଗୃହର
Sindi(ndhi) ଚଉପାଖ କାନ୍ଥରେ ଯେଉଁ ଗାତ
সিঁধ(দ) ବା ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ଖୋଳେ—A tunnel dug through
सेंध a wall for housebreaking.

ସିନ୍ଦି(ନ୍ଧି)ଆ—ଦେ. ବି—୧ । ସିନ୍ଦିଆର (ଦେଖ)—Sindiāra.
Sindi(ndhi)ā (See) ୨ । ସିନ୍ଧି କରିବା ଲୋକ—2. House
সিন্দিআরা, সিঁধে(দে)ল breaker. ୩ । (ନାମ) (ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀ)
सेंधदेनेवाला ଗୁଆଲିଅର ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ ଓ ତହିଁର ରାଜାଙ୍କ
সিন্ধিয়া উপাধি—3. The Sindhiā (a Marhatta State
सिन्धिया and the title of its Chief.) [ଦ୍ର—ସିନ୍ଧିଆ

ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରରେ ଚମ୍ବଲ୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ନର୍ମଦା ନଦୀ। ଏହି ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଗୋଆଲିଅର୍ ଅଟେ। ଶିବାଜୀଙ୍କ ପରେ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କର ଏକାଧିପତ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ୫ ଗୋଟି ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା। ଯଥା—

ରାଜାଙ୍କ ଉପାଧି	ରାଜଧାନୀ
୧। ପେଶବା—	ପୁନା
୨। ଗାଇକବାଡ଼—	ବରୋଦା
୩। ସିନ୍ଧିଆ—	ଗୋଆଲିଅର୍
୪। ହୋଲ୍‌କାର—	ଇନ୍ଦୋର
୫। ଭୋଁସ୍ଲା—	ନାଗପୁର

ପ୍ରଥମେ ପେଶ୍‌ବା (ଅର୍ଥାତ୍, ମନ୍ତ୍ରୀ) ମରହଟ୍ଟାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ। ପରେ ସେ ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହେଲେ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ୪ ଗୋଟି ରାଜା ପ୍ରଥମେ ମରହଟ୍ଟା ରାଜାଙ୍କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପେଶ୍‌ବାଙ୍କୁ 'ଚଉଥ' ବା ପେଶ୍‌କସ୍ ଦେଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ସେମାନେ ପେଶ୍‌ବାଙ୍କୁ ନ ମାନି ନିଜେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲେ। ଏହି ପାଞ୍ଚଗୋଟି ମରହଟ୍ଟା ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ପେଶ୍‌ବାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ (ପୁନା) ଓ ଭୋଁସ୍ଲାଙ୍କ ରାଜ୍ୟ (ନାଗପୁର) ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହୋଇଅଛି ଓ ଅନ୍ୟ ୩ ଜଣ ରାଜା (ସିନ୍ଧିଆ, ଗାଇକବାଡ଼୍ ଓ ହୋଲ୍‌କାର) ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ମିତ୍ର-ରାଜାରୂପେ ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି। ସିନ୍ଧିଆ ରାଜ୍ୟର ମୃତ ରାଜା ଦଉଲତ୍ ରାଓ ସିନ୍ଧିଆଙ୍କ ବିଧବା ରାଣୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଗୃହୀତ ଜନକୋଜୀ ସିନ୍ଧିଆଙ୍କୁ ଲର୍ଡ୍ ଓ୍ୱିଲିଅମ୍ ବେଣ୍ଟିଙ୍କ୍ ରାଜଗାଦିରେ ବସାଇଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ସେ ଅପୁତ୍ରକ ହୋଇ ମୃତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ୧୨ ବର୍ଷର ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଟିଏ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ। ଅବଶେଷରେ ମହାରାଜପୁର ଓ ପୁନିଆର ଯୁଦ୍ଧରେ ୧୮୪୩ ଖ୍ରୀ: ଅ: ରେ ଇଂରେଜମାନେ ସିନ୍ଧିଆଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଉକ୍ତ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ନାବାଳଗ୍ ଜୟାଜୀ ସିନ୍ଧିଆଙ୍କୁ ରାଜା କରାଇଲେ। ସେହିଦିନଠାରୁ ସିନ୍ଧିଆ ରାଜବଂଶଧରମାନେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ମିତ୍ରରାଜାରୂପେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି।]

ସିନ୍ଧି(ନ୍ଧି)ଆର(ଗ୍,ଲ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧିଲା=ଗାତ)—ଯେଉଁ ଚୋର Sindi(ndhi)āra(rā,la) ସିନ୍ଧିଗାତ ଖୋଳି ଚୋରି କରେ—
ਸਿੰਧੇ(ਦੇ)ਲ सिँधेल Housebreaker, who breaks into a सेंध करनेवाला house by digging a tunnel into a house. ଦେ. ବିଣ—ଯେ ସିନ୍ଧି କରି ଚୋରି କରେ—House breaking (person).

ସିନ୍ଧି କରିବା (କାଟିବା, ଖୋଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଚୋରି କରିବା Sindi karibā (kāṭibā, kholibā) ପାଇଁ କାହାରି ଘର ସିଁଦ[ଧ] କାଟା ଭିତରକୁ ସିନ୍ଧିଗାତ ଖୋଳିବା—To break सेंध काटना into a house by boring a hole; to bore through the wall into a house.

ସିନ୍ଧି କାଟି(ଠି)—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଧିଗାତ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ଲୁହାର ଉପକରଣ Sindi kāṭi(ṭhi) ବା ଶାବଳ—House breaking tool. সিঁদ কাটি सेंध काटी

ସିନ୍ଧି ଗାଡ଼(ଡ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧି+ଗର୍ତ୍ତ)—ସିନ୍ଧି; ଘରର Sindi gāṛda(ta) କାନ୍ଥରେ ସିନ୍ଧିଆର ଚୋରଙ୍କ ଖୋଳିଥିବା সিঁদ[ধ],সিঁদ[ধ] গর্ত ଗର୍ତ୍ତ—Sindi hole; a hole bored सेंध through a wall by a house breaker.

ସିନ୍ଧି ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିନ୍ଧି କରିବା (ଦେଖ) Sindi phuṭā[ṭe]ibā Sindi karibā. (See) সিঁদ[ধ] কাটা सेंध फोड़ना

ସିନ୍ଧି ମୁହଁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧି+ମୁଖ)—ସିନ୍ଧି ଗାତର ମୁହଁ ବା ମୁଣ୍ଡ, Sindi muhañ ଯେଉଁଠାରେ ସିନ୍ଧିଗାତ ଘରଭିତରକୁ ଫୁଟିଥାଏ— সিঁধে(দে)র মুখ The mouth of a sindi hole; the सेंधका मुँह place where the sindi-hole opens into the inside of a house.

ସିନ୍ଧି ମୁହଁକୁ ପେଲି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଯେଉଁଠାରେ Sindi muhañku peli debā ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ଥାଏ, সিঁধের মুখে ঠেলেদেওয়া ସେପରି ସ୍ଥାନରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ सेंधका मुँह पर ढकेल देना ଜୋର୍ କରି ପଠାଇବା—To push a person to a place of imminent risk. [ବି—ଏପରି କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଚିହ୍ନ ଘରରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତୁଡ଼ିରେ ଯେତେବେଳେ ସିନ୍ଧିମୁହଁରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପଡ଼ିଯିବ, ତେବେ ତାହାକୁ ଗୃହସ୍ୱାମୀ ମାରି ପକାଇପାରେ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ଘରର ବାହାରରେ ଥିବା ସଙ୍ଗୀ ଚୋର ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଯାଇ ବିପନ୍ନ ସଙ୍ଗୀକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ।]

ସିନ୍ଧୁ(ନ୍ଧୁ)—ଦେ. ବି—୧। କୃପାସିନ୍ଧୁର ଡାକ ନାମ—1. Name Sindu(ndhu) for calling Kṛupāsindhu. ୨। (ସିନ୍ଧୁଅ, ସିନ୍ଧୁଅ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସିନ୍ଧୁ ଦେଶ (ଦେଖ)— 2. Sindhu deśa. (See) ୩। ସିନ୍ଧୁ ନଦ (ଦେଖ)— সিন্ধু सिन्धु 3. Sindhu nada. (See)

ସିନ୍ଦୁକ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ୍. ଧାତୁ+କନ୍ଥି, ଉକ)—ସିନ୍ଦୁବାର (ଦେଖ)— Sinduka Sindubāra (See) ବୈଦେ. ବି (ଆ. ସନ୍ଦୁକ୍)— সিন্দুক ବଡ଼ ବାକସ; ଲୁହାର ବା କାଠର ମଞ୍ଜୁଷା—A chest सन्दुक (of wood or iron). [ବି—ଏଥିରେ ଟଙ୍କା ପଇସା ଭୂଷଣ ଇତ୍ୟାଦି ରଖାଯାଏ ଏବଂ ଉପରର ଢାଙ୍କୁଣି ଚାବିଦ୍ୱାରା ଓ ସିଲ୍ ଲଗାଇ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ ଓ ମୁଦାଯାଏ।]

ସିନ୍ଦୁକ କ(କୁ)ଞ୍ଚି—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୁକ ଚାବି (ଦେଖ) Sinduka ka(ku)ñchi Sinduka chābi. (See) সিন্দুকের চাবি

ସିନ୍ଦୁକ ଚାବି—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୁକରେ ଲାଗିଥିବା ତାଲାର ଚାବି— Sinduka chābi The key of the lock of a chest. সিন্দুকের চাবি सन्दुककी चाभी

ସିନ୍ଦୁକ ଡାଲ—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୁକର ଉପରେ ଥିବା ଢାଙ୍କୁଣୀ—
Sinduka dālā The upper lid of a chest.
সিন্দুকের ডালা सन्दूकका डाला

ସିନ୍ଧୁ ଦେଶ—ସଂ. ବି—ସିନ୍ଧୁ ଦେଶ (ଦେଖ)—Sindhu deśa
Sindu deśa সিন্দু দেশ, সিন্দু মুলক. (See)
सिन्ध देश (ସିନ୍ଧୁ ମୂଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିନ୍ଦୁବାର—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଉକ୍, ଉ=ସିନ୍ଦୁ=ସ୍ୟନ୍ଦନ+
Sindubāra ବାର୍ ଧାତୁ=ନିବାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ-ଅ; ଏହା
निसिन्धा ସ୍ୟନ୍ଦନ ବା କଫକୁ ନିବାରଣ କରେ)—ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ
(ସିନ୍ଦୁବାରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦେଖ)—Nirguṇḍi (See)

ସିନ୍ଦୁରି—ଦେ. ବି (ସଂ ସୁନ୍ଦର)—୧ । ସୁନ୍ଦର ସଂ. ବି (ଦେଖ)
Sinduri 1. Sundara (See) ୨ । ସିନ୍ଦୂରି (ଦେଖ)—
सेंदुरी সিঁদুরে 2. Sindūrī (See)

ସିନ୍ଦୁଲିବା—ଦେ. କି—ସିନ୍ଦୋଳିବା (ଦେଖ)
Sinduḷibā Sindoḷibā (See)

ସିନ୍ଦୂର—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=କ୍ଷରଣ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଊର; ଏହା
Sindūra ଦ୍ରାବିଡ଼ ଶବ୍ଦ; ଦ୍ରାବିଡ଼ରୁ ଏହା
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—କ୍ଲେଶ- ସଂସ୍କୃତକୁ ଆସିଅଛି)—୧ । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
ହେଣୁ, ନାଗଗର୍ଭ, ଶୀସକ, ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ—1. Vermillion;
ନାଗରେଣୁ, ଶୃଙ୍ଗାରକ, red lead; Plumbi Oxidum;
ଗଣେଶଭୂଷଣ, ସନ୍ଧ୍ୟାରାଗ, cinnabar. ୨ । ସିନ୍ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣ—
ଶୃଙ୍ଗାରକ, ସୌଭାଗ୍ୟ, 2. Vermillion colour. ୩ ।
ଅରୁଣ, ମଙ୍ଗଲ୍ୟ । ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ଦେଖ)—3. Nirguṇḍi
সিন্দুর सेंदुर (See) [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ବଜା-
ତେ. ଚେଣ୍ଡୁରମୁ ରରେ ବିକି ହେଉଥିବା ସିନ୍ଦୂର
ତା. ଚେନ୍ଦୂରମ୍ (ନକଲି ସିନ୍ଦୂର) ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପା-
ଫା. ସିରଞ୍ଜ୍ ୟରେ ପାରଦ ଓ ଗନ୍ଧକରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
(vermillion); କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସିନ୍ଦୂର
ସୀସକଘଟିତ ଥିଲା (minium) । ଏ ସିନ୍ଦୂରର ରଙ୍ଗ
ମାଟିଆ ବା ଫିକା ।

ସିନ୍ଦୂର ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ଅଦରର
ସାମଗ୍ରୀ । ପୁରାଣାଦି (ଯଥା—କାଶୀଖଣ୍ଡ ୪ର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ)ରେ
ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ସ୍ତ୍ରୀ ଭାଲରେ ସିନ୍ଦୂର ଧାରଣ କଲେ
ପତିଙ୍କ ଆୟୁ ବଢ଼େ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ
କପାଳର ମଝିରେ ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ଓ ଟୋପା ଲଗାନ୍ତି,
କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସଧବାମାନେ ସୀମନ୍ତରେ ଲମ୍ବ କରି
ସିନ୍ଦୂର ଗାର ଲଗାନ୍ତି ଓ ହାତରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁହା
(ଲୁହା ଖଡ଼ୁ)ରେ ଟିକିଏ ସିନ୍ଦୂର ମାରି ଦିଅନ୍ତି ।
ସିନ୍ଦୂର ପିନ୍ଧିବା (ଏବଂ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଲୁହା ଖଡ଼ୁ ଓ
ଆମ ଦେଶରେ କାଚ ବା ଶଙ୍ଖା) ସଧବାର ଚିହ୍ନ । 'ତୋର
କାଚ ସିନ୍ଦୂର ବଜୁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଚିରସ୍ଥାୟୀ) ହେଉ'—
ଏହା ଆଶୀର୍ବାଦ ଅପେକ୍ଷା ସଧବା ପ୍ରତି ଅନ୍ୟ ଉତ୍ତମତର
ଓ ମଙ୍ଗଳମୟ ଆଶୀର୍ବାଦ ଆଉ ନାହିଁ । ଦେବତା (ବିଶେ
ଷ ବିଶେଷତଃ ଗ୍ରାମଦେବୀ)ଙ୍କଠାରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ
ସିନ୍ଦୂର ବୋଳାଯାଏ । ସିନ୍ଦୂର ଚୂନା ଥିବାରୁ ତାହା
ଦେହରେ ଲାଗି ରହିବା ପାଇଁ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଘିଅ ଗୋଳା
ଯାଏ । କେତେ ଅନାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁବକ ବିବାହ ପାଇଁ
ମନୋନୀତା ସ୍ତ୍ରୀର କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇ ଦିଏ ।
କେତେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବର କନ୍ୟାର କପାଳରେ
ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇବାର ପ୍ରଥା ମଧ୍ୟ ଚଳେ । ସିନ୍ଦୂର ମଧ୍ୟ
ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହଳଦୀ ଅଣ୍ଡାର ଲାଳ ସଙ୍ଗେ
ସିନ୍ଦୂର ଗୋଳି ବାଟି ଓ ପିଚ୍ଛିଳ ଉପରେ ଲଗାଇଲେ
ବେଦନା ଓ ଫୁଲା କମି ଯାଏ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ସିନ୍ଦୂରକୁ ସପ୍ତ ଉପଧାତୁ ମଧ୍ୟରେ
ଗଣନା କରାଯାଏ । ଏହା ସୀସାର ଉପଧାତୁ । ଏହା
ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ବିସର୍ପଘ୍ନ, ବାତଦୋଷ ନାଶକ, କୁଷ୍ଠ ଓ ବ୍ରଣ-
ଶୋଧକ । ଏହା କଷାୟ ।]

ସିନ୍ଦୂର କଜ(ଜ୍ଜ୍ୱ)ଳ—ଦେ. ବି (ସନ୍ଧିଜ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରସା-
Sindūra kaja(jwa)la ଧନର ଦୁଇଟି ସାମଗ୍ରୀ । (ଯଥା—
সিঁদুর কাজল ନେତ୍ରରେ ଲୋଭାଯିବା ସିନ୍ଦୂର ଓ ଆଖିରେ
सेंदुर काजल ଲୋଭାଯିବା କଜ୍ଜ୍ୱଳ)—Vermillion (for
ସିନ୍ଦୂର କଜ୍[ଜ୍ୱ]ଳ—ସଂ. ରୂପ) the brow) and
collyrium (for the eyes) used by women.

ସିନ୍ଦୂର କଳା—ଦେ. ବି (ସନ୍ଧିଜ)—କପାଳରେ ନାଲି ଟୋପି ଦେବା
Sindūra kaḷā ପାଇଁ ସିନ୍ଦୂର ଓ କଳା ଟୋପି ଦେବାପାଇଁ
সিঁদুরের উপরে কাল টিপ ଲୁଣକଳା—Vermillion [red]
सेंदुर काला and black mixture [black]
used for painting the forehead.

ସିନ୍ଦୂର କଳି(ଳ୍ଲି)—ଦେ. ବି—କପାଳରେ ଟଣାଯିବା କଳିକାକାରର
Sindūra kaḷi(lli) (ମୂଳ ମୋଟ, ଅଗ ସରୁ) ସିନ୍ଦୂରର
সিঁদুর কলি ରେଖା—A bud-like line painted
सेंदुर कली vertically on the brow with
vermillion.

ସିନ୍ଦୂର କାରଣ—ସଂ. ବି (ସିନ୍ଦୂର+କାରଣ=ହେତୁ; ସୀସକରୁ
Sindūra kāraṇa ସିନ୍ଦୂରର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେବାରୁ ଏହି ନାମ
ହୋଇଅଛି)—ସୀସକ; ସୀସାଧାତୁ (ଦେଖନ୍ତୁ)—
Lead.

ସିନ୍ଦୂର କୋ(କୌ)ଟା—ଦେ. ବି (କଣିଅଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ, ବଙ୍ଗାଭୂତ
Sindūra ko(kau)ṭā ଶବ୍ଦ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସିନ୍ଦୂର ରଖିବା
সিঁদুর কৌটা ଉପଯୋଗୀ ରୁପାର ଅବା ସୁନାର ବା—
सेंदुर कूप्पा, सिंदूरकी डिबिया Metal case for keep-
ing vermillion.

ସିନ୍ଦୂର ଗୋଳା—ଦେ. ବି—ଛୋଟ ଗିନା; ଯେଉଁ ଗିନାରେ ସିନ୍ଦୂରକୁ
Sindūra goḷā ତେଲ ବା ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ଗୋଳାନ୍ତି—A small
সিঁদুর গোলা বাটি dish or pot in which vermillion
सेंदुर घोरा is mixed with ghee or oil.

ସିନ୍ଦୂର ଘି(ଘେ)ନିବା—ଦେ. କି—କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇବା—
Sindūra ghi(ghe)nibā To put vermillion mark
সিঁদুর পরা **सेंदुर लगाना** on the forehead.
(ସିନ୍ଦୂର ନାଳି ବ.—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ସିନ୍ଦୂର ଟିକି(କୋ)ଲି—ଦେ. ବି (ସଦୃଶ)—ବାଳିକା ବା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ
Sindūra ṭik-(ki)li କପାଳରେ ଦେଉଥିବା ସିନ୍ଦୂର ଓ ଟିକଲି
সিন্দুর টিপি ଲଗ ଗ୍ରହ—Vermillion and metal tips
सेंदुर टिकुली worn on the forehead by females
having husband and by girls.

ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା—ଦେ. ବି—କପାଳରେ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଗଦ୍ୱାରା ଦିଆଯିବା
Sindūra ṭopā ସିନ୍ଦୂରର ଗୋଲାକାର ଚିହ୍ନ—A circular
সিন্দুরের ফোঁটা mark with vermillion on the
सेंदुर टोपा forehead made by the tip of the finger.

ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା ଖେଳ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାଳକମାନଙ୍କର
Sindūra ṭopā kheḷā ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—A kind of
play among the children. [ଦ୍ର—ଏ
ଖେଳରେ ଜଣେ ପିଲାର ଆଖି ବୁଜା ହେବା ବେଳେ ତା
ମୁଣ୍ଡରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ପିଲା ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା ମାରେ ଓ ତାହା
ଉକ୍ତ ବାଳକ ଅନୁମାନ କରି କହେ ।]

ସିନ୍ଦୂର ଟୋପି—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୂରର କ୍ଷୁଦ୍ର ଟୋପା (ଟୋପାଠାରୁ
Sindūra ṭopi ସାନ)—A tiny mark of vermillion
সিন্দুরের টিপ **छोटा सेंदुर टोप** on the forehead.

ସିନ୍ଦୂର ତିଳକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ସିନ୍ଦୂର ଅଛି ତିଳକ
Sindūra tiḷaka ଯାହାର) ହସ୍ତୀ (ମେଦିନୀ)—1. Ele-
(ସିନ୍ଦୂର ତିଳକା—ସ୍ତ୍ରୀ) phant. ୨ । ସିନ୍ଦୂରଦ୍ୱାରା କପାଳରେ
ଅଙ୍କିତ ତିଳକ (ଷ. ତ)—2. Mark on the fore-
head drawn with vermillion.

ସିନ୍ଦୂର ତିଳକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)-୧ । ସଧବା ନାରୀ (ମେଦିନୀ)-
Sindūra tiḷakā 1. A woman having her hus-
band living. [ଦ୍ର—କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର ଧାରଣ
ସଧବାର ଚିହ୍ନ ।] ୨। ହସ୍ତିନୀ—2. She-elephant.

ସିନ୍ଦୂର ଦାନ—ସଂ. ବି—ସିନ୍ଦୂର ବନ୍ଦନ (ଦେଖ)—
Sindūra dāna Sindūra bandana (See)

ସିନ୍ଦୂର ଦେବା—ଦେ. କି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଣ୍ଡରେ ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା
Sindūra debā ଅଙ୍କନ କରିବା—To paint another's
সিন্দুর দেওয়া **सेंदुर देना** brow with vermillion.

ସିନ୍ଦୂର ପଦା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସୁନ୍ଦର ପଦା (ଦେଖ)
Sindūra padā Sundara padā (See)

ସିନ୍ଦୂର ପାଟି—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୂରଦ୍ୱାରା ଭ୍ରୂଲତା ଉପରେ କଟାଳର
Sindūra pāṭi ଭୂଲ ଢାଙ୍ଗରେ ଟଣା ଯାଇଥିବା ଚଉଡ଼ା ରେଖା ଦ୍ୱୟ
সিন্দুর পাতি —Two broad lines of vermillion
सेंदुर पाटी painted over the eyebrows.
(ସିନ୍ଦୂର ପାଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିନ୍ଦୂର ପେଡ଼ି—ଦେ. ବି-ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆ, କଜଳପାଞ୍ଚ, ଅରସି, ପାନିଆ,
Sindūra perḍi ମଫଣ, ଶୁଦନଳୀ ଆଦି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରସାଧନ-
সিন্দুর চুপড়ি, ଦ୍ରବ୍ୟସମ୍ଭାର ରଖିବା ପାଇଁ ବେତର ବା କାଠର
সিন্দুর পাতিআ, ଛୋଟ ପେଡ଼ି—Small fancy boxes
সিন্দুর পেতো for keeping toilette requisites;
सेंदुर पौती toilet box. [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଧବାଙ୍କ
ସହଚର ଓ ସମ୍ବଳ ଅଟେ ।]

ସିନ୍ଦୂରପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sindūra pushpi A flower tree.
ପ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ବା ସିନ୍ଦୂର
ସିନ୍ଦୂରୀ, ବୀର ପୁଷ୍ପୀ, ବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଏପରି ନାମକରଣ
ତୃଣପୁଷ୍ପୀ, କରଚ୍ଛଦା, ହୋଇଅଛି ।
ଦଶାଙ୍ଗପୁଷ୍ପୀ, ଏଥିର ଗୁଣ—କଟୁତ୍ୱ, ଉଷ୍ଣତ୍ୱ
সিঁদুর পুষ্পী ବାତଯୁକ୍ତତ୍ୱ, ଶ୍ଳେଷ୍ମବାତଶିରୋରୋଗ ଓ
सेन्दुरिया, सदासुहागीन ଭୂତନାଶିତ୍ୱ, ରକ୍ତିମତ୍ୱ । (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)]
ମ. ଶେନ୍ଧୀ

ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆ—ଦେ. ବି—ମାଇପଙ୍କ ବେଶକରିବା ସିନ୍ଦୂର ରଖିବା ଛୋଟ
Sindūra pharuā କାଠ ଡବାରେ ରହେ—A small
সিন্দুর কৌটা circular wooden box for keeping
सेन्दुर डब्बा; सिंदो(धो)रा vermillion for the toilette.
[ଦ୍ର—କାହା ମାଇପର କି ସମ୍ପତ୍ତି ?
ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆ କଜଳପାଞ୍ଚ ।—ଢଗ]

(ତୋ)ସିନ୍ଦୂର ବଜର(ବଜ୍ର) ହେଉ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ସଧବା ଓ କୁମାରୀ
Sindūra(bajara)bajra heu ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଆଶୀର୍ବାଦ;
(তোমার) সিন্দুর বজ্র হউক্ ଅର୍ଥାତ୍—'ତୁ ଚିରଦିନ ସଧବା ହୋଇ
(তোমার) সিন্দুর না মিটুক্ ବଞ୍ଚି ରହ'—ଏହିପରି ।
सेंदुर बजर हो A blessing to maidens and
women who have their husbands living,
meaning 'May the vermillion on your
forehead be permanent as thunder', i e.
'May your husband live long.
[(ତୋ)ସିନ୍ଦୂର କ ଲିଭୁ—ଅନ୍ୟରୂପ ।]

ସିନ୍ଦୂର ବନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—ବିବାହ ସମୟରେ କନ୍ୟାର କପାଳରେ ବା
Sindūra bandana ମାଙ୍ଗରେ ବରର ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇବା
ପ୍ରଥା । (ଷ. ତ)—The custom of the bridegroom
putting vermillion on the brow of the
bride during marriage.

ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ—ସଂ. ବି—ଲଲାଟରେ ରଚିତ ସିନ୍ଦୂରର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—
Sindūra bindu A small circlet of vermillion
put on the forehead.

'ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁ ବିଧବା ଲଲାଟେ'—ସଂ ବାକ୍ୟ (ନ୍ୟାୟ)—(ଅଦ୍ଭୁତ,
Sindūra bindurbidhabā lalāṭe ଅସମ୍ଭାବ୍ୟ, ଅନୁଚିତ
ବା ଅସାଧ ଘଟଣା ଘଟିଲେ ଦୋଷଦର୍ଶନ ଅର୍ଥ)—
(ବିଧବା କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର ଟୋପା ଲଗାଇବା ପରି)

ଅସାଧାରଣ, (ସେହିପରି) ଅସାଧାରଣ ବିଷୟ—
A sentence applied on seeing any thing which is un-common or against social rules.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ଳୋକ ଏହି—
କୋକିଳ ଜ୍ୱାଳେ ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀନାଂ=ସିନ୍ଦୂର ବିନ୍ଦୁଃ
ବା ଦୌହିତ୍ର ଧାନା ମଧୁ ଯାମିନୀଷୁ=ଅଥବା
କସ୍ମିନ ବଧନ୍ତେ ଶଶିନଂ ମହେଶଃ=ଲଲାଟେ
(ପ୍ରଥମ ୩ ପାଦର ଚରଣ) ସିନ୍ଦୂରବିନ୍ଦୁର୍ବିଧବାଲଲାଟେ ।

ସିନ୍ଦୂର ମଥା—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୂରଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ ମୁଣ୍ଡ ବା କପାଳ—
Sindūra mathā — Face (or brow) painted
ସିଁଥୌତେସିଁଦୁର with vermillion. [ଉ—କଥାକେକଥାଏ
सीउथमें सींदुर — ଭାଇ ଘରକୁ ଭଉଣୀ ଗଲେ ସିନ୍ଦୂରମଥାଏ ।
—ଭଗ ।]

ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ସିନ୍ଦୂରବର୍ଣ୍ଣ ମସ୍ତକବିଶିଷ୍ଟ—
Sindūra muṇḍā — 1. Having vermillion-coloured head; having the head red as vermillion.
ସିଁଦୁର ମୁଣ୍ଡି
सेंदुर मुंडा
୨ । ସିନ୍ଦୂର ରଞ୍ଜିତ ମସ୍ତକ ଯୁକ୍ତ—2. With the head painted with vermillion.
(ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡୀ, ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବଣ—ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡା (ଦେଖ)—Sindūra muṇḍā (See) ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ନାଲମୁଣ୍ଡିଆ ଚଢ଼େଇ—A kind of red headed bird.
Sindūra muṇḍi
ସିଁଦୁର ମୁଣ୍ଡି
सेंदुर मुंडी
(ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ଉ—ରୌଦ୍ରରେ ଶୁଭଇ ସିନ୍ଦୂରମୁଣ୍ଡିର ସ୍ୱାଗତ ଉକ୍ତନାଦ୍ୱେ—ଗ୍ରାମନାଥ, ଉଦ୍ଧାଣୀ ।] [ଦ୍ର—ଏହାର ଦେହ ହରିଦ୍ରବର୍ଣ୍ଣ (ହଳଦିଆ) ଓ ମୁଣ୍ଡ ସିନ୍ଦୂର ପରି ନାଲି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏ ପକ୍ଷୀ ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଅଧିକ୍ୟ ହେଲେ ଏମାନେ 'ସତର, ସତର, ସତର' ରବରେ ବନ ଭୂମିକୁ ଝଙ୍କାରିତ କରନ୍ତି ।]

ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sindūra muṇḍī 1. Feminine of Sindūra muṇḍā
(ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ କପାଳରେ ଅତ୍ୟଧିକ ସିନ୍ଦୂର ବୋଳିଥାଏ—2. (a woman) Who has smeared excessive vermillion on her forehead.
୩ । ସିନ୍ଦୂର ମୁଣ୍ଡି (ଦେଖ)—
3. Sindūra muṇḍi (See)

ସିନ୍ଦୂର ରସ—ସଂ. ବି—ରସସିନ୍ଦୂର (ଦ୍ର. ଶ)—
Sindūra rasa — Sulphide of mercury.

ସିନ୍ଦୂର ସିନ୍ଥି (ସୁନ୍ଥା, ମାଙ୍ଗ)—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶର ସିନ୍ଦୂର ବୋଳା
Sindūra sinthi(sunthā, māṅga) — ଯାଇଥିବା ମଥା
ସିଁଦୁର ସିଁଥି — ରେଖା—The furrowed line of the
सेंदुर सिंदुर, सिंदुर लगा हुआ मांग — parted hair over the brow besmeared with vermillion.
[ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ସଧବାମାନେ ସୁନ୍ଥାରେ ସିନ୍ଦୂର ରେଖା ଦେଇନ୍ତି ।]

ସିନ୍ଦୁରା—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସିନ୍ଦୂର)—ସିନ୍ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Sindurā — Vermillion coloured
ସିଁଦୁରେ सेंदूरा (ସିନ୍ଦୁରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ଅରୁଣୋଦୟ ଦେ. ବି—୧ । ସିନ୍ଦୂର; ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଦେଖାଯିବା ରକ୍ତିମା; ଅରୁଣିମା—1. The red colour on the east seen before sunrise; the aurora before sunrise. [ଉ—
सेंदुरी
ମହଲା ବନ୍ଧୁରେ ଥିଲ ପ୍ରାଚୀବାଳା ଅତେ-ଦୁଃଖେ ଅଧିର, ସମାଗମେ ତେବେ ତତ୍ତ୍ୱେ ସୁଦର୍ଶ ଫୁଟିଲ ଲଜ୍ଜସିନ୍ଦୁରା—ଗ୍ରାମନାଥ. ଯାତ୍ରା ।] ୨ । ସିନ୍ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣ—
2. Vermillion colour.

ସିନ୍ଦୁରା ଫାଟିବା (ଉଇଁବା)—ଦେ. କ (ସଂ. ସିନ୍ଦୂର+ଉଦୟ)—
Sindurā phāṭibā (uiṅbā) — ଅରୁଣୋଦୟ—The appearance of ruddiness on the eastern horizon before sunrise; dawning of the day; the breaking of the day. [ଉ—
ଅରୁଣୋଦୟ
सेंदूर उगना
ଫାଟିଲ କହେ ସିନ୍ଦୁରା, ଦୁଃଖଟିକି ଭୁଲ ଭଉ—ଜନକଶୋର କର୍ଣ୍ଣଦଣୀ ।]

ସିନ୍ଦୁରି—ଦେ. ବ (ସଂ. ସିନ୍ଦୂରିତ)—ସିନ୍ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Sinduri — Vermillion coloured. (ଉ—ସୁଲକ
ସିଁଦୁରେ — ସିନ୍ଦୂର ରସାଳ ଫଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇବ—ଉଲ୍ଲ.
सेंदूरी — କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।) ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୁରା (ଦେଖ)— Sindurā (See)

ସିନ୍ଦୁରିଆ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସିନ୍ଦୂରିତ)—ସିନ୍ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Sinduriā ସିଁଦୁରେ सेंदूरिया Vermillion coloured.

ସିନ୍ଦୁରି ଆମ୍ବ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଅମ୍ବର ଚୋପା ସିନ୍ଦୂର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Sinduri āmba — Mango of which the peel is
ସିଁଦୁରେ ଆମ सिंदुरिया आम — vermillion coloured.

ସିନ୍ଦୁରି ଉଇଁ(ଠି)ବା—ଦେ. କ—ସିନ୍ଦୁରା ଫାଟିବା (ଦେଖ)
Sinduri uiṅ(ṭhi)bā — Sindurā phāṭibā (See)
(ସିନ୍ଦୂର ଫାଟିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିନ୍ଦୂରିତ—ସଂ. ବଣ (ସିନ୍ଦୂର=ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ+ଇତ)—୧ । ସିନ୍ଦୂର
Sindūrita — ଅର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ—1. Coloured red; tinged with red colour; vermillion-coloured. (ଉ—ଅରୁଣ ରଂଶୁର ଦୃଷ୍ଟ ମସ୍ତକେ ସିନ୍ଦୂରିତ ବନସ୍ଥଳୀ—ଗ୍ରାମନାଥ. ଯାତ୍ରା ।) ୨ । ସିନ୍ଦୂରଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ—2. Painted with vermillion.

ସିନ୍ଦୁରୀ—ସଂ. ବି—୧ । ସିନ୍ଦୂରପୁଷ୍ପୀ (ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) (ଦେଖ)—
Sindūrī — 1. Sindūrapushpi (See) ୨ । ସେତେଲ, ଗୋଲାପା ଘାସ (ଦେଖ)—2. A sweet scented

mint (herb). ୩ । ରକ୍ତଚେଲକା (ମେଦିନୀ)—3. A herb. ୪ । ଧାତକୀ (ମେଦିନୀ)—4. A red-flowered herb; Woodfordia Floribunda.

ସିନ୍ଦୋଟ୍—ପ୍ରାଦେ. ବି (ପୁରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଯିବା ଆସିବା ପାଇଁ
Sindot̤ ବ୍ୟବହୃତ ଶାସନ ଗ୍ରାମର ପଛପଟେ ଥିବା ପଥ—
(ସିନ୍ଦୋଟ୍ ବାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) The path on the back-door side of a Śāsana village (in Rāhāṅgā of the Puri district), used by the pardanasin ladies while going from one village to another or from one part of it to another.

ସିନ୍ଦୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସନ୍ଧାନ; ସନ୍ଧାନିତ)—ଚୋପା ଲଗାଥିବା
Sindolibā ଦୁଇଟା ନଡ଼ିଆର ଚୋପାରୁ ଛଡ଼ାଇବା ଉଚ୍ଚ ପଟ ଅଂଶ-
ଯୋଡା ବାଁଧା ଦ୍ୱୟକୁ ଏକତ୍ର ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ଛନ୍ଦିବା—To join
जोड़ना two rinded cocoanuts together by knotting together two thin flaps from the rinds of both. [ଦ୍ର—ଏପରି କଲେ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କରି କଳ୍ପବୃକ୍ଷଙ୍କ ନଡ଼ିଆକୁ ବାଉଁଶ ଦେହରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଛନ୍ଦି ରଖା ଯାଇ ପାରେ ।]

ସିନ୍ଧ—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଧୁପ୍ରଦେଶ—The Province of Sindh.
Sindh সিন্ধ सिंध

ସିନ୍ଧ(ନ୍ଧି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ଧି)—ସିନ୍ଦି (ଦେଖ)—Sindi (See)
Sindha(ndhi) [ଉ—ପି ବରଷ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ଗୃହ ପାଞ୍ଚ
সিঁধ, সিঁদ ନମ୍ବର ସିନ୍ଧ ହୁଏ; କନ୍ତୁ ଜେନା ମଙ୍ଗଳଗୁରୁ ଭଳି
सेंध 'ଦୋଷ ନାହିଁ—ଫକୀରମୋହନ· ଛ ମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ସିନ୍ଧାଳ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂ. ସନ୍ଧିଳା)—ସିନ୍ଦିଅର (ଦେଖ)
Sindhāla Sindiāra (See)

ସିନ୍ଧି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sindhi (etc) Sindi etc (See)

ସିନ୍ଧିଆ—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦିଆ (ଦେଖ)—Sindiā (See) (ଉ—
Sindhiā ମହାରାଷ୍ଟ୍ରେଶ୍ୱର ସାରେନ୍ଦ୍ର ସିନ୍ଧିଆ—ଭୂଧାଳାଥ. ।)

ସିନ୍ଧିଆର(ରା, ଳ) —ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସିନ୍ଦିଅର (ଦେଖ)
Sindhiāra(rā, la) Sindiāra (See)

ସିନ୍ଧି କାଠି—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦି କାଠି (ଦେଖ)
Sindhi kāt̤hi Sindi kāt̤i (See)

ସିନ୍ଧି ଗାତ—ଦେ. ବି—ସିନ୍ଦି (ଦେଖ)—Sindi (See) (ଉ—
Sindhi gāta ଅଗେ ସିନ୍ଧି ଗାତ ଖୋଳି ନେଉଥାଏ ଚୋରୁ—
'ପ୍ରାଚୀ· ଉତ୍କଳକୃଷ୍ଣଗୀତା ।)

ସିନ୍ଧୀ—ଦେ. ବି—୧ । ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ଓ ତତ୍ସଂଲଗ୍ନ କଚ୍ଛ ଆଦି
Sindhī ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରାୟ ୩୦ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ କଥିତ ଆର୍ଯ୍ୟଭାଷା—
सिन्धी, सिंधी 1. An Indo-Aryan language spoken
(ସିନ୍ଧୀ ଭାଷା—ଅନ୍ୟରୂପ) by about 30 lakhs of people in Sindh and Cutch etc. [ଦ୍ର—ଏ ଭାଷାରେ ଆରବୀ ଓ ପାର୍ସୀ ଭାଷାର ଅନେକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଏଥିର ଲିପି ଆରବୀ ଓ ପାର୍ସୀ ଲିପି ପରି । ଏ ଭାଷାର ସିରେକୀ, ଲାସୀ ଓ ଥରେଲୀ ନାମକ ଛୋଟ ମୁଖ୍ୟ ଭାଷା (dialect) ଅଛି—ହି. ଶ ।] ୨ । ସିନ୍ଧୁପ୍ରଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An inhabitant of Sindh. ୩ । ସିନ୍ଧୁ ଅଞ୍ଚଳର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଘୋଡ଼ା—3. An excellent breed of horse found in Sindh. ଦେ. ବିଣ—ସିନ୍ଧୁଦେଶୀୟ—Relating to the country of Sindh.

ସିନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ୍· ଧାତୁ—କ୍ଷରିତ ହେବା+ଉଣ୍ଡି, ଉ;
Sindhu ନିପାତନ)—୧ । ସମୁଦ୍ର; ସାଗର (ଅମର) — 1. The sea; ocean. ୨ । ବମଥୁ; ବମନ (ମେଦିନୀ)—2. Vomiting. ୩ । ଦେଶ ବିଶେଷ; ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ; (ମେଦିନୀ); ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ (ଦେଖ)—3. The Sind Province. ୪ । ନଦ ବିଶେଷ; ସିନ୍ଧୁ ନଦ (ମେଦିନୀ) (ଦେଖ)—4. The Indus river. ୫ । ଗଜ ମଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—5. The scented liquid flowing from the temples of elephants in rut. ୬ । ସିନ୍ଦୁବାର ବୃକ୍ଷ; ବେଗୁନିଆ ଗଛ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା); 'ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ଦେଖ)—6. Nirgun̤d̤ī. (See) ୭ । ଶ୍ୱେତ ଟଙ୍କଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Borax. ୮ । ରାଗ ବିଶେଷ; କୌଶିକ ରାଗର ପୁତ୍ର; ସିନ୍ଧୁ ରାଗ (ସଙ୍ଗୀତ ସିନ୍ଧୁ)—8. One of the airs of the Hindu music. [ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ରାଗ । ଏହା ମାଳକୋଶ ରାଗର ପୁତ୍ର ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଏଥିରେ ଗାନ୍ଧାର ଓ ନିଷାଦ, ଦୁଇ କୋମଳ ସ୍ୱର ଲାଗେ । ଏହା ଗାଇବା ସମୟ ହେଲା ୧୦ ଦଣ୍ଡ ଠାରୁ ୧୬ ଦଣ୍ଡ—ହି. ଶ ।] ୯ । ନଦୀ (ମେଦିନୀ)—9. River. ୧୦ । ହସ୍ତୀ—10. Elephant. [ଦ୍ର—ଜବର୍ଦ୍ଧ ଦେଶରେ ପାଳିତ ଯେହି, ସେହେତୁ ସିନ୍ଧୁର ହୋଇଲେ ସେହି । (୧ମ ଓ ୧୦ମ ଅର୍ଥ) ଉପେ· ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।] ୧୧ । (ନାମ) ଦଶରଥଙ୍କ ବାଣରେ ନିହତ ଅନ୍ଧମୁନିଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର—11. Name of the only son of a blind sage, killed by king Dasaratha's dart. ୧୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) କୌଣସି ଗୁଣର ବା ପଦାର୍ଥର ଆଧାର (ବ୍ୟକ୍ତି)—12. (a person who is) The receptacle of certain qualities or things. (ଉ—ସକଳ ଗୁଣର ସିନ୍ଧୁ, ମୁଁ ଆଜ ଦୀନର ବନ୍ଧୁ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଗୁଣର ଆଧାର, ସେହି ଗୁଣବାଚକ ଶବ୍ଦ ସିନ୍ଧୁ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା—କରୁଣା ସିନ୍ଧୁ, ଗୁଣସିନ୍ଧୁ, ଦୟାସିନ୍ଧୁ ଇତ୍ୟାଦି; ଏଠାରେ ସିନ୍ଧୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସାଗର ।] ୧୩ । ଶ୍ୱେତ ସୋହାଗା (ରା· ନି)—13. The

number four. ୧୪ । ସାତ ସଂଖ୍ୟା (ବ୍ୟ. ଶ)—14. The number seven. ୧୫ । ବରୁଣ ଦେବତା (ବ୍ୟ. ଶ)—15. The Deity of the ocean. ୧୬ । ସିନ୍ଧୁପ୍ରଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ବ୍ୟ. ଶ)—16. A resident of Sindh. ୧୭ । ଓଷ୍ଠର ଆର୍ଦ୍ରତା (ବ୍ୟ. ଶ)—17. The wetness of the lips. ୧୮ । ହାତୀର ଶୁଣ୍ଢରୁ ବୋହିବା ପାଣି (ଲାଳ) (ବ୍ୟ. ଶ)—18. The watery substance or saliva flowing from the trunk of the elephant. ୧୯ । (ନାମ) ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କ ରାଜାବିଶେଷ (ବ୍ୟ. ଶ)—19. The name of a king of the Gandharbas. ଦେ. ବି—

ସିନ୍ଧୁ ୧ । (ପୁଂ) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ—1. A name given to

सिंधु males. ୨ । କୃପାସିନ୍ଧୁ, କରୁଣାସିନ୍ଧୁ ଆଦିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—2. A nickname of Krupāsindhu,etc.

ସିନ୍ଧୁଆ—ଦେ. ବି—୧ । (ପୁଂ; ଅନାଦରାର୍ଥକ) ସିନ୍ଧୁକୁ ଡାକ ନାମ—
Sindhuā 1. Name for calling 'Sindhu'. ୨ । ଏକ

ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରକାର ପାଟଲୁଗା—2. A kind of silk cloth.

सिंधुआ (ବି—କଲ୍ଲଳ ବୋଲି ଡିହାଡ଼ି କୌରିଶେୟ ବସନ, ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମ ଉପରେ ସିନ୍ଧୁଆ ଚିହ୍ନମାନ । ଇଷ୍ଟ. ବେଦେଶୀୟ ବଳାସ ।) ଦେ. ବିଣ—ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ସଂବନ୍ଧୀୟ—
Relating to the Province of Sindh.

ସିନ୍ଧୁଆ ବାଘ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କଲରାପତରିଆ ବାଘ—
Sindhuā bāgha Spotted panther; leopard.

ସିନ୍ଧୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସିନ୍ଦୁକ ବୈଦେ. ବି ଇତ୍ୟାଦି
Sindhuka (etc) (ଦେଖ)—Sinduka etc. (See)

सिन्धूक (ବ୍ର—ସିନ୍ଧୁ ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟର୍ଥ, ସିନ୍ଧୁକେ ଏହାର ସାର୍ଥ ।

संदुक ଇଂ. କୋଟିକ୍ସାଣ୍ଡ ସୂନ୍ଦସ ।) ସ. ବି—ନିର୍ଗୁଣ୍ଡି (ଦେଖ) (ବ୍ୟ. ଶ)—Nirgundi. (See)

ସିନ୍ଧୁକନ୍ୟା (ପୁତ୍ରୀ, ଦୁହିତା, କନ୍ୟକା)—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Sindhu kanyā (putrī, duhitā, kanyakā) ଲକ୍ଷ୍ମୀ—
Goddess Lakshmī.

ସିନ୍ଧୁକଫ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ର ଫେନ (ଦେଖ)
Sindhu kapha Samudra phena. (See)

ସିନ୍ଧୁକର—ସଂ ବି—ଶ୍ୱେତ ଟଙ୍କଣ (ସୁହାଗା)—
Sindhu kara Borax.

ସିନ୍ଧୁଖେଳ—ସଂ. ବି (ସିନ୍ଧୁ=ସିନ୍ଧୁ ନଦ+ଖେଲ. ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା
Sindhu khela କରିବା+ଅଣ୍. ଅ) (ଯେଉଁଠାରେ ସିନ୍ଧୁନଦ କ୍ରୀଡ଼ା କରେ)—ସିନ୍ଧୁ ଦେଶ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
The country of Sind.

ସିନ୍ଧୁଗଜ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନାତନ ନାମ; ସଂ. ସିନ୍ଧୁ+ଗଜ)—ଏକପ୍ରକାର
Sindhu gaja ... ସାମୁଦ୍ରିକ ଜନ୍ତୁ, ଜଳହସ୍ତୀ—The sea elephant; Macrorhinus Probescideus.
[ବ୍ର—ଏମାନେ ଦକ୍ଷିଣ ମହାସାଗରରେ ମିଳନ୍ତି; ଲମ୍ବରେ ୩୦ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚର୍ବିରୁ ତେଲ ହୁଏ । ଅଣ୍ଡିରା ସିନ୍ଧୁଗଜଙ୍କ ନାକ ହାତୀଶୁଣ୍ଢ ପରି ଓ ୧ଫୁଟ ଲମ୍ବା ।]

ସିନ୍ଧୁଘୋଟକ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନାତନ ନାମ; ସଂ. ସିନ୍ଧୁ+ଘୋଟକ)—
Sindhu ghoṭaka ୧ । ସୀଲ୍ ଜାତୀୟ ଏକ ପ୍ରକାର ଜଳଚର ଜୀବ—1. Walrus; a marine animal; sea horse; Trichecus Rosmarus. [ବ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଆକୃତି ଘୋଡ଼ାପରି ବଡ ଥିବାରୁ ଏପରି ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି । ଏମାନେ ଉତ୍ତର ସାଗର (Arctic ocean) ରେ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଅଣ୍ଡିରା ଜୀବଙ୍କର ଉପର ପାଟିରୁ ତଳ ଆଡ଼କୁ ଦୁଇ ହାତ ଲମ୍ବର ଦୁଇଟି ଦାନ୍ତ ବାହାରି ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ହାତ ଅନୁସାର ଗୋଟି ଏବଂ ଗୋଡ଼ ପକ୍ଷୀବତ୍ତିରେ ଯୁକ୍ତ ଥାଏ ।

ଅଧୁନା ସମୁଦ୍ରରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅଗ୍ରସଦେରୀଶିଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଇଂରାଜୀ ନାମମାନ ଦିଆଯାଇ ଅଛି; ଯଥା—

ସିନ୍ଧୁ ଗଜ—Sea elephant.
ସିନ୍ଧୁ ସିଂହ—Sea lion.
ସିନ୍ଧୁ ବିଡ଼ାଳ—Sea otter.
ସିନ୍ଧୁ ଭଲ୍ଲୁକ—Sea bear.
ସିନ୍ଧୁ ବ୍ୟାଘ୍ର—Sea leopard.]

୨ । ଜଳ ଘୋଟକ; ଗଣ୍ଡାଗଜ; ସ୍ଥୂଳଚର୍ମ ସାମୁଦ୍ରିକ ଜନ୍ତୁବିଶେଷ—2. Hippopotamus; Hipposamus Amphibius; the river horse. [ବ୍ର—ଏମାନେ ଗୁରୁ ଗୋଡ଼ ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଭୟଙ୍କର । ଆଫ୍ରିକା ଦେଶର ନଦୀମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ଅଧିକ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ତୃଣଭୋଜୀ, ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ଓ ଏମାନଙ୍କ ଚମ ଖୁବ୍ ମୋଟ ।] ୩ । ସିନ୍ଧୁଦେଶୀୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ—3. An excellent breed of horse of Sind.

ସିନ୍ଧୁଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ. (ସିନ୍ଧୁ+ଜନ୍. ଧାତୁ+ଡ଼. ଅ)—ସିନ୍ଧୁଜାତ
Sindhuja (ଦେଖ)—Sindhujāta. (See) ସଂ. ବି—
[ସିନ୍ଧୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ୧ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ଅମର) (ଦେଖ)—
Saindhaba labaṇa. (See) ୨ । ସିନ୍ଧୁଦେଶଜାତ ଲବଣ—2. Salt produced in the Sindh country. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon. ୪ । କର୍ପୂର—4. Camphor. ୫ । ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ—5. Indra's horse. ୬ । ଶଙ୍ଖ (ବ୍ୟ. ଶ)—6. Conch shell. ୭ । ସୋହାଗା (ବ୍ୟ. ଶ)—
7. Borax.

ସିନ୍ଧୁଜନ୍ମା—ସଂ. ବି (ସିନ୍ଧୁ+ଜନ୍ମନ୍, ସଂ. ବ)—୧ । ସୈନ୍ଧବ
Sindhujanmā ଲବଣ (ଅମରକୋଷ) (ଦେଖ)—
1. Saindhaba labaṇa. (See) ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରମା.

(ହ୍ରୁ ଶ)—2. The moon. ସଂ. ବିଶ—
ସମୁଦ୍ରୋଦ୍ଭବ—Born of the sea.

ସିନ୍ଧୁଜା—ସଂ. ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସିନ୍ଧୁଜ+ଆ)—'ସିନ୍ଧୁଜ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sindhujā Feminine of 'Sindhuja' ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1, Goddess Lakshmī. ୨ । ମୁକ୍ତା
ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଶୁକ୍ତି (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Pearl-oyster.

ସିନ୍ଧୁ ଜାତ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ସମୁଦ୍ର ଜାତ—1. Produced
Sindhu jāta from the sea. ୨ । ସିନ୍ଧୁଦେଶ ଜାତ—
2. Of the Sind country. ସଂ. ବି—୧ । ସିନ୍ଧୁ
ଦେଶୀୟ ଘୋଡ଼ା (ହ୍ରୁ ଶ)—1. The excellent
breed of horse of Sindh. ୨ । ମୋତି (ହ୍ରୁ. ଶ)
—2. Pearl.

ସିନ୍ଧୁ ଜାତ ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସିନ୍ଧୁଜାତ+ଘୋଟକ)—ସିନ୍ଧୁ
Sindhu jati ghorḍā ଦେଶୀୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଘୋଡ଼ା—
সৈন্ধব सिंधी घोडा A good breed of horse of
Sindh.

ସିନ୍ଧୁଡ଼ା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମାଳବ ରାଗର ଗୋଟିଏ ରାଗିଣୀ (ସଙ୍ଗୀତ
Sindhurḍā ଦାମୋଦର)—One of the musical airs
said to be a wife of Mālaba tune.
[ଦ୍ର—ମାଳବ ରାଗର ଭାର୍ଯ୍ୟାମାନଙ୍କ ନାମ—ଧାନ୍ନସୀ,
ମାଳସୀ, ରାମକେଲୀ, ସିନ୍ଧୁଡ଼ା, ଆଶାବାରୀ, ଭୈରବୀ ।]

ସିନ୍ଧୁ ତନୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିନ୍ଧୁଜା (ଦେଖ)
Sindhu tanayā Sindhujā (See)

ସିନ୍ଧୁତମ ତୀର୍ଥ—ଦେ.ବି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥବିଶେଷ—One of the
Sindhutama tīrtha sacred places of the Hindus;
[ଉ—ସିନ୍ଧୁତମ ତୀର୍ଥେ ସ୍ନାନ କଲେ ନର ଜାଣେ, ବହୁତ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦାନ ଫଳ ଲଭ ହୁଏ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ବନ ।]

ସିନ୍ଧୁ ଦୁଲଣୀ(ଣୀ)—ଦେ, ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିନ୍ଧୁଜା; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—Goddess
Sindhu dulaṇā(ṇī) Lakshmī.
সিন্ধু দুলালী सिंधुकी दुलारी

ସିନ୍ଧୁ ଦେଶ—ସ.ବି—ଦେଶବିଶେଷ;ସିନ୍ଧୁ ନଦର ଦକ୍ଷିଣାଂଶର (ଅର୍ଥାତ୍
Sindhu deśa ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ସିନ୍ଧୁର ୫ଟି ଶାଖା ମିଳିତ
ହୋଇ ଏକ ଧାରରେ ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାଇଅଛି ତାହାର) ଉଭୟ
ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଭୂଭାଗ—The Sind Province. [ଦ୍ର—
ହାଇଦରାବାଦ ଓ ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବନ୍ଦର କରାଚୀ ଏହି
ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ପୂର୍ବେ ବୋମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର
ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଥିଲା ଏବଂ ଜଣେ ଚିଫ୍ କମିଶନରଙ୍କଦ୍ୱାରା
ଶାସିତ ହେଉଥିଲା । ୧୯୩୬ ଏପ୍ରେଲ ମାସ ପହିଲା ତାରିଖରୁ
ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଜଣେ
ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଅଛି । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ
ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ ଓ ପଞ୍ଜାବ, ପୂର୍ବରେ ରାଜପୁତାନା, ଦକ୍ଷିଣରେ
ସମୁଦ୍ର ଓ କଚ୍ଛ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ ଓ ଆରବ
ଉପସାଗର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପ୍ରଦେଶର ସୁକର୍ ନଗରଠାରେ
ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଗୋଟିଏ ସେତୁ (Barrage)
ବାନ୍ଧି କେନାଲଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତକୁ ପାଣି ଯୋଗାଉ ଅଛନ୍ତି ।
ଏହାଦ୍ୱାରା ମରୁପ୍ରଦେଶ ଉର୍ବର ଭୂମିରେ ପରିଣତ ହୋଇ
ଅଛି । ପ୍ରାଚୀନ ସିନ୍ଧୁଦେଶରେ ଜୟଦ୍ରଥ ରାଜା ଥିଲେ ।]

ସିନ୍ଧୁ ଦ୍ୱୀପ—ସ, ବି (ନାମ)—ଭରତବଂଶୀୟ ଅଜମୀଢ ନାମକ
Sindhu dwipa ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜହ୍ନୁ ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର; ମୁନିବିଶେଷ—
Name of a sage, son of Jahnu. [ଦ୍ର—ଏ
ଜନ୍ମରେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତପପ୍ରଭାବରୁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ
ପରି ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏ ଯଜୁର୍ବେଦର ଗୁଡ଼ିଏ
ମନ୍ତ୍ରର ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ ।]

ସିନ୍ଧୁ ନଦ—ସଂ. ବି—ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଦ—
Sindhu nada The river Indus. [ଦ୍ର—ଏହା
(ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ—ଦେଶଜରୂପ) ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ମାନସରୋବରରୁ
ବାହାରି ପଶ୍ଚିମ ବାଟେ ବୁଲି କାଶ୍ମୀରଦେଶ ବାଟ ଦେଇ
ଦକ୍ଷିଣଗାମୀ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ୪ଗୋଟି ନଦୀ(ଚେନାବ, ଝେଲମ୍,
ରାବି, ସଟଲେଜ୍) ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ ପଞ୍ଜାବଦେଶ
ବାଟେ ସିନ୍ଧୁଦେଶରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଆରବ ସାଗରରେ
ପଡ଼ିଅଛି । ଏହି ପଞ୍ଚନଦର ମଧ୍ୟମତମ ନଦ ସିନ୍ଧୁ ଏବଂ
ପୂର୍ବତମ ନଦ ଶତଦ୍ରୁ ବା ସଟଲେଜ୍ ଅଟେ । ଡେରାଗାଜି
ଖାଁ, ସକର, ହାଇଦରାବାଦ ସିନ୍ଧୁନଦକୂଳସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ
ନଗର ।]

ସିନ୍ଧୁ ନନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Sindhu nandana 1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—
2. Camphor.

ସିନ୍ଧୁ ନନ୍ଦିନୀ (ନନ୍ଦନା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଲକ୍ଷ୍ମୀ—The
Siddha nandinī(nandanā) Goddess Lakshmī.

ସିନ୍ଧୁ ନାଥ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନଦନଦୀପତି; ସାଗର; ସମୁଦ୍ର
Sindhu nāth (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The sea.

ସିନ୍ଧୁ ପିବ—ସଂ. ବି (ସିନ୍ଧୁ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯେ ସମୁଦ୍ରକୁ ପାନ
Sindhu piba କରିଥିଲେ)—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷି (ହ୍ରୁ. ଶ)—
Sage Agastya.

ସିନ୍ଧୁ ପୁତ୍ର—ସ. ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon.
Sindhu putra ୨ । ମର୍କଟେନ୍ଦୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାକର); ତାଲ-
ଇନ୍ଦୁର; ଏକପ୍ରକାର କେନ୍ଦୁ ଗଛ—
2. Diospyrus Tomentosa (tree).

ସିନ୍ଧୁ ପୁତ୍ରୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସିନ୍ଧୁଜା (ଦେଖ)
Sindhu putrī Sindhujā (See)

ସିନ୍ଧୁ ପୁଷ୍ପ—ସଂ ବି—୧ । ଶଙ୍ଖ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. The conch.
Sindhu pushpa ୨ । କଦମ୍ବ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Nuclea
Kadamba (tree). ୩ । ବକୁଳ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
3. The Bakula tree.

ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ—ସଂ. ବି—ସିନ୍ଧୁ ଦେଶ (ଦେଖ)—Sindhu
Sindhu pradesa desa (See) [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏହା କମେ ପ୍ରଦେଶର ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୯୩୬ ସାଲଠାରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ ହୋଇଅଛି ।]

ସିନ୍ଧୁ ଫଳ—ଦେ. ବି—ମୁକ୍ତା—Pearl. [ଦ୍ର—ଜନୁପ୍ରାମ ନାମା Sindhu phala ସୁଚ, ସିନ୍ଧୁ ଫଳ ଝଟ ଝଟ—ପ୍ରାଚୀ. ଇନ୍ଦୁମଞ୍ଜରୀ ।]

ସିନ୍ଧୁ ବାର—ସଂ. ବି—୧ । ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ଦେଖ)—1. Nirgundi
Sindhu bāra (See) ୨ । ସିନ୍ଧୁଦେଶୀୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ
ସିନ୍ଧୁବାରକ } ଅନ୍ୟରୂପ —2. An excellent breed of
ସିନ୍ଧୁବାରକ } horse of Sindh. ୩ । ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
3. An excellent breed of horse of Persia.

ସିନ୍ଧୁ ବେଳା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସାଗରକୂଳ—
Sindhu belā The sea shore.

ସିନ୍ଧୁ ବିଡ଼ାଳ—ସଂ. ବି—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ନାମ)—ଏକପ୍ରକାର
Sindhu birdāla କ୍ଷୁଦ୍ର ସିଲ୍ ମାଛ—Sea otter; Enhydris Marina. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରରେ ବାସକରନ୍ତି ।]

ସିନ୍ଧୁ ବେଷଣ—ସଂ. ବି—ଗମ୍ଭାରୀ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Sindhu beshaṇa Gmelina Arborea (tree).

ସିନ୍ଧୁ ବ୍ୟାଘ୍ର—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ନାମ)—ଦେହରେ ବାଘ ପରି
Sindhu byāghra କଳା କଳା ଛୋଟି ଛୋଟି ଦାଗ ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ସିଲ୍ ମାଛ—A kind of seal; the sea-leopard; Omorghinus Leptonya. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମହାସାଗରରେ ଥାଆନ୍ତି ।]

ସିନ୍ଧୁ ଭଲ୍ଲୁକ—ସଂ ବି (ଅଧୁନିକ ନାମ)—ଏକପ୍ରକାର ସିଲ୍ ମାଛ—
Sindhu bhalluka The sea bear; the ursine seal.

ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥଜ—ସଂ. ବି—୧ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ରତ୍ନମାଳା) (ଦେଖ)
Sindhu manthaja Saindhaba labaṇa (See)
୨ । ଅମୃତ—2. Nectar. ସଂ. ବିଣ—ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନରୁ ଜାତ—Produced from the ocean as a result of churning.

ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ (ଦେଖ)
Sindhu manthana Samudra manthana (See)

ସିନ୍ଧୁର—ସଂ. ବି, ପୁଂ (ସିନ୍ଧୁ=ମଦବାରି+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ. ର)—
Sindhura ୧ । ହସ୍ତୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Elephant.
(ସିନ୍ଧୁର—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ସୁଣି ନ ସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥିଲେ ଦେବେ, ସିନ୍ଧୁର କୁଳ ଜନମି ଏବେ, ଅହଙ୍କା ହୋଇ ଅଛୁଅଛନ୍ତି ଅନ ହରଷେ—ଦ୍ରୁତପାଠ. ସମରତରଙ୍ଗ ।] ୨ । ଅଠ ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—2. The number eight.

ସିନ୍ଧୁର ଦ୍ୱେଷୀ—ସଂ. ବି—ସିଂହ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sindhura dweshī The lion.

ସିନ୍ଧୁର ବଦନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗଜାନନ; ଗଣେଶ—
Sindhura badana The elephant-headed Deity
(ସିନ୍ଧୁରାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Gaṇesa.

ସିନ୍ଧୁରା(ରୀ)—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ—A musical air. [ଦ୍ର—
Sindhurā(rī) ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ଏକ ରାଗ ଓ ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗର ପୁତ୍ର । ଏହା ସାର ରସର ରାଗ । ଏଥିରେ ଋଷଭ ଓ ନିଷାଦ କୋମଳ ସ୍ୱର ଲାଗେ । ଏଥିର ଗାନର ସମୟ ଦିବା ୧୧ ଦଣ୍ଡଠାରୁ ୧୫ ଦଣ୍ଡ—ହି ଶ ।]

ସିନ୍ଧୁ ରାଗ—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତର ରାଗବିଶେଷ ; କୌଶିକ ରାଗର ପୁତ୍ର
Sindhu rāga (ସଙ୍ଗୀତ ସିନ୍ଧୁ)—Name of a musical air. [ଦ୍ର—କୌଶିକ ରାଗର ପୁତ୍ରଗଣ, ଯଥା—ମାଧବ, ଶୋଭନ, ସିନ୍ଧୁ, ମାରୁ, ମେବାଡ଼, ଦ୍ରବିଳ, ବଙ୍ଗାଳ ଓ ସୋମ ।]

ସିନ୍ଧୁରାବ—ସଂ. ବି—ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)—
Sindhurāba Nirgundī. (See)

ସିନ୍ଧୁଲତାଗ୍ର—ସଂ. ବି—ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା (ହି. ଶ)—
Sidhu latnagra Coral.

ସିନ୍ଧୁ ଲବଣ—ସଂ. ବି—ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ହି. ଶ)
Sindhu labaṇa Saindhaba labaṇa.

ସିନ୍ଧୁ ଶୟନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—କ୍ଷୀରୋଦଶାୟୀ; ବିଷ୍ଣୁ (ଦେ
Sindhu sayana ଖ—କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Bishṇu.
[ସିନ୍ଧୁଶାୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିନ୍ଧୁ ସଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି—୧ । ନଦୀ ବା ନଦ ଓ ସମୁଦ୍ରର ମିଳନ ସ୍ଥାନ
Sindhu saṅgama (ରଘୁ)—1. The junction of a river with the sea. ୨ । ଦୁଇ ନଦ ବା ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥାନ—2. The junction of two rivers.

ସିନ୍ଧୁ ସମ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ. (ପୁଂ) ଓ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିନ୍ଧୁଜ (ଦେଖ)
Sindhu sambhaba Sindhuja. (See)

ସିନ୍ଧୁ ସମ୍ଭବା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସିନ୍ଧୁସମ୍ଭବ+ଆ)—ସିନ୍ଧୁସମ୍ଭବର
Sindhu sambhabā ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sindhusambhaba. ସଂ. ବି—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess Lakshmī. ୨ । ଫିଟିକିରି (ହି. ଶ)—2. Alum.

ସିନ୍ଧୁ ସିଂହ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ନାମ)—ଏକ ପ୍ରକାର ସିଲ୍ ମାଛ—
Sindhu simha Sea lion; a species of seal. [ଦ୍ର—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକା କୂଳଠାରୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗର(Eumetopia Stelleri) ଉତ୍ତରରୁ ଜାପାନ ଓ କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆ ଓ ସାନ୍ଫ୍ରାନ୍ସିସ୍କୋ କୂଳକୂଳରେ (Zalophus Californianus)—ଏହି ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ସିନ୍ଧୁସିଂହ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।]

ସିନ୍ଧୁ ସୁତ—ସଂ. ବି—ଶିବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ଜଳନ୍ଧର ଅସୁର (ହି. ଶ)—
Sindhu suta The demon Jalandhara.

ସିନ୍ଧୁସୁତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess Lakshmī.
Sindhu sutā ୨। ଶିପ; ଶାମୁକା—2. Pearl-oyster.

ସିନ୍ଧୁହସ୍ତୀ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ନାମ)—ସିନ୍ଧୁ ଗଜ (ଦେଖ)
Sindhu hastī Sindhu gaja. (See)

ସିନ୍ଧୂପଳ—ସଂ. ବି (ସିନ୍ଧୁ+ଉପଳ)-ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ହାରାବଳୀ)—
Sindhūpaḷa Rock-salt.

ସିନ୍ଧୂଦ୍ଭବ—ସଂ. ବି (୫ମୀ ତତ୍)—ସିନ୍ଧୁଜାତ; ସମୁଦ୍ରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Sindhūdbhaba Produced from the ocean.
ସଂ. ବି—ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ରତ୍ନମାଳା)—
Rock salt.

ସିନ୍ଧୋଟ—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ·ବ୍ରାହ୍ମଣ) ବି—ପୁରୀଜିଲ୍ଲା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ-
Sindhoṭa ମାନଙ୍କର (ଗ୍ରାମ ଦାଣ୍ଡରେ ପୁରୁଷମାନେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେଉଥିବାରୁ) ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମର ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବା ଗ୍ରାମାନ୍ତରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଘରମାନଙ୍କ ବାଡ଼ିପଟରେ ପଡ଼ିଥିବା ରାସ୍ତା—The path running on the back door side of the rows of houses and used by the females of the Brahman villages of Puri district for going from one village to another.

ସିନ୍ନି—ବୈଦେ. ବି (ଫା· ଶୀରୀ=କ୍ଷୀର; ଫା. ଶୀରନୀ)—୧ । ମୁସଲ-
Sinni ମାନମାନଙ୍କର ପୀରଙ୍କୁ ଦେୟ ନୈବେଦ୍ୟ ଶର୍କରା—
ସିନ୍ନି 1. Sugar or sweetmeat offered to
सिरनी, सिन्नी Mohommedan saints. ୨ । ସତ୍ୟପୀର ବା ସତ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ ହଉଥିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; (ସତ୍ୟନାରାୟଣ ଦେଖ)—2. Sweetmeat offered to the Satyapīra Deity. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯଥା—କଞ୍ଚାସିନ୍ନି, (ଚାଉଳ ଚକଟା, ଗୁଡ଼, ଅଟା, ରମ୍ଭା ଓ ଦୁଧ ଚକଟା) ଓ ପକ୍କା ସିନ୍ନି (ଗୁଡ଼ର ଟୋପା କମ୍ପା ବୁନ୍ଦିଆ) ।] ଦେ. ବି (ନାମ)—
ସିନୀ ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ନାମ—
सिरनी Name for calling Śrīnibāsa.

ସିନ୍ନିଆ—ଦେ· ବି (ନାମ) (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଶ୍ରୀନିବାସର ଡାକ ନାମ—
Sinniā Name for calling Śrīnibāsa.

ସିନ୍ୟ—ଗ୍ରା· ବି (ସଂ. ସ୍ନେହ)—ସ୍ନେହ (ଦେଖ)
Sinya Sneha (See)

ସିପ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୁକ୍ତି; ପ୍ରା· ସିପ୍ପି)—ଶିପ (ଦେଖ)
Sipa Śipa (See)

ସିପତି—ପ୍ରାଦେ· (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜାମର ତାରାତାରିଣୀଙ୍କ ମାଳିକାଗରସ୍ଥ
Sipaṭi ଶୂଦ୍ର ସେବକ ଓ ପୂଜାହାରୀ—The Śūdras in service of the Tārātārinī Deity of Ganjam.

ସିପ ଚୂନ—ଦେ· ବି—ଶିପ ଚୂନ (ଦେଖ)
Sipa chūna Śipa chūna (See)

ସିପ ବୋଟାମ—ଦେ. ବି—ଶିପ ବୋଟାମ (ଦେଖ)
Sipa botāma Śipa botāma (See)

ସିପା—ଦେ. ବି—ସିପ ପରି ପତଳା ଓ ସେମଟା—Thin and emaciated or shrunk like oyster shell.
Sipā
ସିପ,ସିପା चिपटा (ସେପ୍ଟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିପା(ପେ)ଇ(ହି)—ବୈଦେ· ବି (ଫା. ସିପାହି)—୧। ସୈନିକ; ପଦାତିକ
Sipā(pe)i(hi) —1. Soldier; sepoy. [ଉ—ସିପାଇଏ
ସିପାଇ सिपाही ରଖାଇ ଘର ଦ୍ୱାରକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଅଦି ।] ୨ । ଦେଶୀୟ ପଦାତିକ—2. An Indian soldier. ୩ । ଦେଶୀୟ କନଷ୍ଟେବଲ—3. Indian constable. ୪ । ଚପରାଶୀ; ପିଅନ—4. Peon. ୫ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ ପ୍ରହରୀ—5. Armed sentry. [ଦ୍ର—ଏହି ପାରସି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ Sepoy ରୂପ ଧାରଣ କରିଅଛି ।]

ସିପାଇ ପଲଟଣ(ନ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା· ସିପାହି+ଇଂ. ପ୍ଲାଟୁନ୍)—
Sipāi palaṭaṇ(na) ଦେଶୀୟ ସେନା—Indian army.
ସିପାଇ ପଲଟନ सिपाही पलटन

ସିପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିପାଇବା (ଦେଖ)—
Sipā(pe)ibā Śipāibā (See)
[ସିପା(ପେ)ଇ ସିପା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିପାଇ ବିଦ୍ରୋହ—ଦେ. ବି—୧୮୫୭ ସାଲରେ ଭାରତ ଅଧିବାସୀ
Sipāi bidroha ଇଂରାଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବେତନିକ ଭାରତୀୟ
ସିପାଇ ବିଦ୍ରୋହ ସେନାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ—The Indian
सिपाही विद्रोह Sepoy Mutiny of 1857. [ଦ୍ର—ଇଂରାଜ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ଅଯୋଧ୍ୟା, ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ, ଦକ୍ଷିଣ, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ସିଦ୍ଧଭ୍ରଷ୍ଟ ଓ ଖର୍ବୀକୃତ ରାଜାମାନେ ଇଂରାଜଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଅଳ୍ପ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ବଙ୍ଗ ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଦେଶୀୟ ସିପାହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ଜଳି ଉଠିଲା । ସିପାହିମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁକ ଫାଏର୍ କରିବା କାମରେ ଯେଉଁ ଟୋଟା (କାର୍ଟ୍ରିଜ୍) ଦିଆଗଲା, ତାହା ଦାନ୍ତରେ ଛିଣ୍ଡାଇ ବନ୍ଧୁକରେ ଦେବାକୁ ହୁକୁମ ହେଲା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ସିପାହିମାନଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ, ଏ ଟୋଟାରେ ଦୁମ୍ବା ଚର୍ବି ଦିଆଯାଇଅଛି; ତେଣୁ ଏହା ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଧର୍ମମତ ଅନୁଯାୟୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ; ସରକାର ଏପରି ଟୋଟା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରି ସେମାନଙ୍କ ଜାତି ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ବସିଅଛନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ସିପାହିମାନେ ସାହେବ କାପ୍ତାନ୍‌ମାନଙ୍କ ହୁକୁମ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ୧୮୫୭ ସାଲରେ ଦିଲ୍ଲୀ ନିକଟସ୍ଥ ମିରଟରେ ପ୍ରଥମେ ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସିପାହିମାନେ ଇଂରେଜ ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ, ବାଳକ ବାଳିକା, ଯେଉଁଠାରେ ପାଇବାକୁ ପାଇଲେ, ମାରି ପକାଇଲେ, ଘରଦ୍ୱାର ପୋଡ଼ି ଦେଲେ, ଜେଲ୍‌ଖାନା ଭାଙ୍ଗି କଏଦୀମାନଙ୍କୁ ମୁକୁଳାଇ ଦେଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଦେଶରେ ଘୋର ଅରାଜକତା ଉପୁଜିଲା । ଏଠାରେ ସିପାହୀ ଦଳ ମୋଗଲ-

ସମ୍ରାଟ୍ ସାହା ଅଲମ (ଯାହାଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ପେନ୍‌ସନ୍ ଦେଇ ଦିଲ୍ଲୀରେ ରଖାଇ ଥିଲେ) ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସିପାହୀମାନେ ଇଂରାଜ ନରନାରୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ ।

କାନପୁରଠାରେ ପେଶବା ବାଜି ରାଓଙ୍କ ପୁତ୍ର ନାନା ସାହେବ ବିଦ୍ରୋହୀ ସେନାମାନଙ୍କ ନାୟକ ହୋଇ ଶତ ଶତ ଇଂରେଜ ନରନାରୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା ଓ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ୪ ମାସ କାଳ ଅଧିକାର ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

ଲକ୍ଷ୍ନୌରେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ଜଳିଲା । ମରହଟ୍ଟା-ରାଜା ସିନ୍ଧିଆ ଓ ହୋଲକାରଙ୍କ ପଲଟଣମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହାଚରଣ କଲେ ।

ଏ ସମୟରେ ଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଶିଖ ଓ ଗୁରୁଖା ପଲଟଣ-ମାନେ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତ ଅଟଳ ରହିଥିଲେ । ସେନାପତି ହାଭେଲକ୍ (General Havelock, afterwards Sir Henry Havelock) କାନ-ପୁରରେ ନାନା ସାହେବଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ । ନାନା ସାହେବ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ପଳାଇ ଯାଇ ଶେଷରେ ନେପାଳ ବନରେ ଲୁଚି ଶେଷ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କଲେ । ଇଂରାଜଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେନାପତି (ଯଥା—ସେନାପତି କାମ୍ପ୍‌ବେଲ୍, ଅଉଟ୍ରାମ୍, ନିକଲ୍‌ସନ୍, ହିଉ‌ରୋଜ୍) କ୍ରମଶଃ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବିଦ୍ରୋହୀ-ମାନଙ୍କ ଅଧିକୃତ ସ୍ଥାନମାନ ଦଖଲ କଲେ । ମରହଟ୍ଟା ସିନ୍ଧିଆ ଓ ହୋଲକାର ରାଜାମାନେ ନିଜେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ତାନ୍ତିଆ ଟୋପି ବା ତାନ୍ତିଅସିଲ ନାମକ ଜଣେ ଭିଲ୍ ନେତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଥିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଇଂରାଜମାନେ ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ୧୮୫୮ ସାଲରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ପ୍ରଶମିତ ହେଲା ।

ଏହି ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହ ପରେ ବିଲାତ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟ ଭାରତର ଶାସନଭାର ଇଷ୍ଟ୍ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ବଣିକସଙ୍ଘଙ୍କ ହାତରେ ନ ରଖି ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କୁ ଭାରତର ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଏବଂ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ୍, ସମ୍ରାଜ୍ଞୀଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ବା ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ (Viceroy) ଉପାଧି ଧାରଣ କଲେ । ୧୮୫୮ ସାଲରେ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ୍ ଲର୍ଡ କାନିଙ୍ଗ୍ ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ହେଲେ ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ କ୍ଷମା ଦେଇଗଲା ଓ ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ଗୋଟିଏ ଘୋଷଣା-ପତ୍ରଦ୍ୱାରା ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।]

ସିପା(ପେ)ଇ ସରଦାର—ବୈଦେ. ବି (ଫା.)—ସିପାହୀମାନଙ୍କର
Sipā(pe)i saradāra ନେତା—A Sirdar or captain
সিপাই সর্দার सिपाही सरदार of Indian soldiers.

ସିପା(ପେ)ଇ ସନ୍ତ୍ରୀ—ବୈଦେ. ବି (ସଂକର; ଫା. ସିପାହୀ; ଇଂ. ସେଣ୍ଟ୍ରୀ)
Sipā(pe)i santri —ସୈନିକ ଓ ରକ୍ଷୀ; ସଶସ୍ତ୍ର ସିପାହୀ—
সিপাই সান্ত্রী सिपाही संत्री An armed sentinal.

ସିପାଞ୍ଜି—ଦେ. ବି—ସିମ୍ପାଞ୍ଜି (ଦେଖ)
Sipānji Simpānji. (See)

ସିପାର(ରି)ସ(ସି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସିଫାରସ୍)—ସୁପାରିସ୍ (ଦେଖ)
Sipāra(ri)s(si) Supāris. (See)

ସିପାଳ ଦେ. ବି—ଚିଲିକା କୂଳରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ଘର ଛପରରେ
Sipāla ବ୍ୟବହୃତ ଘାସ ବିଶେଷ—A species of grass, growing on the shore of the Chilkā lake and used in thatching houses.

ସିପା(ପେ)ହି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସିପାହି)—ସିପାଇ
Sipā(e)hi (petc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sipāi etc. (See)

ସିପି—ଦେ. ବି—ଶିପ (ଦେଖ)
Sipi Śipa. (See).

ସିପିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଶିପା (ଦେଖ)—
Sipiā শিপ্‌শিপা सिपिया Śipā. (See)

ସେପିଆ ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେପିଅ)-ଏକପ୍ରକାର ପକ୍କା କଳାରଙ୍ଗ—
सेपिया Sepia colour.

ସିପିଓ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—[ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦ ସିପିଓ—ଯଷ୍ଟି; ଏହି
Sipio ବଂଶର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ତାଙ୍କ ବୃଦ୍ଧ ଅନ୍ଧ ପିତାଙ୍କର
সিপিও ଯଷ୍ଟିସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଚଳାଉଥିଲେ]—
सिपिओ ପ୍ରାଚୀନ ରୋମ୍‌ର ବିଖ୍ୟାତ ବଂଶ—Scipio (a distinguished family of successive consuls and commanders) of ancient Rome. [ଦ୍ର—ଏହି ବଂଶର ଅନେକ ବିଖ୍ୟାତ ବ୍ୟକ୍ତି ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରୁ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଓ ସେନାପତି-ରୂପେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ସୁନାମପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ନାମଧାରୀ ଜଣେ ଆଫ୍ରିକା ଜୟ କରି (Scipio Africanus) ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତିଲାଭ କରିଥିଲେ । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୧୮୪ ଅବ୍ଦରେ ମରିଥିଲେ ।]

ସିପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିପିବା (ଦେଖ)—Śipibā. (See)
Sipibā [ସିପିସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିପିହର ଶୁକୋ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍
Sipihara śuko ସାହାଜାହାନଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର—A son
সিপিহর শুকো of Sāhājāhān, the Mogul Emperor.
सिपिहर शुको [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ଅରଙ୍ଗଜେବ ହତ୍ୟା କରିଥିଲେ ।]

ସିପୁଟି—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ବସ୍ତ୍ର ସିଇଁବା ଜାତି; ଦରଜି—
Siputi 1. Tailor. [ଦ୍ର—କାଳରେ ଅଟଇ ସିପୁଟି, ନାମ ଦରଜି ତାହାର ପରମେଷ୍ଟି । ରାମଦାସ. ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତି ।] ୨ ।
दरजी ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ତାରତାରିଣୀଙ୍କ ସେବକ ଜାତି—2. The
[ସିପୁଟଅଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] caste of temple servants of Goddess Tārātāriṇī in Ganjam.

ସିପୁଲ୍ ବଇଠା—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବି—ପୂର୍ବେ ଗୁରୁଶାଳୀରେ
Sipul baiṭhā ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଦଣ୍ଡବିଶେଷ; କାନ୍ଧ
ଉଠକ୍କା (ଦଣ୍ଡ)—A kind of corporeal punishment formerly meted out to students of primary schools.

ସିପ୍ର—ସଂ. ବି. (ସୃପ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ର; ନିପାତନ
Sipra ସିଦ୍ଧ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ନିଘଣ୍ଟୁ ଶେଷ)—1. The moon. ୨ । ଘର୍ମ; ସ୍ୱେଦ (ମେଦିନୀ)—2. Perspiration; sweat. ୩ । କାଳିକା ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦେବସରୋବରବିଶେଷ—3. Name of a mythological tank described in the Kālikā Purāṇa.

ସିପ୍ରା—ସ. ବି (ସିପ୍ର+ଆ; ଅନ୍ୟରୂପ 'ଶିପ୍ରା')—୧ । ଉଜ୍ଜୟିନୀ ସମୀପସ୍ଥ
Siprā ନଦୀ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—1. Name of a river passing by the country of Ujjain. [ଦ୍ର— କାଳିକା ପୁରାଣ ୬୩ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ବଶିଷ୍ଠ ଅରୁନ୍ଧତୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ମାନସାଚଳରେ ସୁଖରେ ବାସ କଲେ ଏବଂ ସେହି ପର୍ବତରୁ ଜଳଧାରା ନିର୍ଗତ ହୋଇ ହିମାଳୟ କନ୍ଦରରେ ଥିବା ସିପ୍ରା ସରୋବରରେ ପତିତ ହୋଇ ସେହିଠାରୁ ନଦୀ ଆକାରରେ ସିପ୍ରା ନାମରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା । ଏହାର ଅଧୁନିକ ନାମ ସିପରା ।] ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ କଟିବନ୍ଧ (ହୁ. ଶ)—2. Woman's girdle.

ସିଫାଇ—ପ୍ରାଦେ (ଲିରଥ) ବି—ସିପାଇ (ଦେଖ)
Siphāi Sipāi. (See)

ସିଫାର(ରି)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସିଫାରସ୍)—ସୁପାରିସ୍ (ଦେଖ)
Siphāra(ri)s(si) —Supāris. (See)

ସିବନ୍ଦୀ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବି—ସିପାହୀ—
Sibandī Sepoy.

ସିବ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ସିଲାଇ କରିବା—
Sib (root) To sew.

ସିବର—ସ. ବି (ସି. ଧାତୁ=ଗତ କରିବା+କର୍ତ୍ତି ବର)-ହସ୍ତୀ
Sibara (ଜଟାଧର)—The elephant.

ସିବସ—ସ. ବି—(ସିବଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଅସ)—୧ । ବସ୍ତ୍ର (ହୁ. ଶ)—
Sibasa 1. Cloth. ୨ । ପଦ୍ୟ; ଶ୍ଳୋକ (ହୁ. ଶ)—2. Poem; couplet.

ସିବାୟ୍(ଏ)—ବୈଦେ. ଅ (ଫା. ସିବା)—ଛଡ଼ା; ବ୍ୟତୀତ—
Sibāy(e) Without; besides; except. [ଦ୍ର—ଏ ସିବାଏ ସେଓଆୟ୍ सिवाय ଠିକାକୁ ସୁଧ ଗୁରଅଣା ହିସାବେ ପାଇବ । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ସିଭିତିକା ଫଳ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—କାବୁଲଦେଶୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଫଳ-
Sibitikā phaḷa ବିଶେଷ; ସେଓ ଫଳ—Apple; Pyrus Malus.
ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ— ମୁଷ୍ଟି ପ୍ରମାଣ, ବଦର, ସେବ ।
ସେଓ, ସେଉ
ସେବ୍
ଫା. ସେବ୍
ଅ. ତୁଫାଇ
[ଦ୍ର—ଏହା ବାତଘ୍ନ, ପିତ୍ତନାଶକ, ପୁଷ୍ଟିକାରକ, କଫକାରକ, ଗୁରୁ, ମଧୁରରସ, ମଧୁରବିପାକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁଚିକର ଓ ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଅଟେ ।]

ସିଭିଲ୍—ବୈଦେ—୧ । ଦେୱାନୀ—1. Civil. ୨ । ଉଚ୍ଚ—
Sibhil সিভিল্ सिभिल 2. High.

ସିଭିଲ୍ କୋର୍ଟ(ର୍ଟ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଭିଲ୍ କୋର୍ଟ)—
Sibhil kot(rt) ଦେୱାନୀ ଅଦାଲତ—
সিভিল কোর্ট सिविल कोर्ट Civil Court.

ସିଭିଲ୍ କୋର୍ଟ(ର୍ଟ) କମିଶନର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଭିଲ୍ କୋର୍ଟ
Sibhil kot(rt) kamiśanar କମିଶନର୍)—ଯେଉଁମାନଙ୍କ
সিভিলকোর্ট কমিসনার सिविलकोर्ट कमिशनर ହକାରସ୍ତ୍ର ବଗସ୍ତ୍ର ସରକର୍ମିଳରେ ତନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ର ନଇ ମାଣି ପରୀକ୍ଷା କରିବା ବା ଅଦାଲତରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ବା ହିସାବପତ୍ର ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—Civil Court Commissioner.

ସିଭିଲ୍ ଜେଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଦେଣ୍ଟଦାର୍ କାରାଗାରରେ ଖାତକ-
Sibhil jel ମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ—Civil jail.
সিভিল জেল सिविल जेल

ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ୍—ବୈଦେ. ବି—ଡାକ୍ତର ସାହେବ; ଜିଲ୍ଲାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ
Sibhil sarjan ଡାକ୍ତର—Civil Surgeon.
সিভিল সর্জন सिविल सरजन

ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍)—ରାଜ୍ୟଶାସନ
Sibhil sarbhis ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ—
সিভিল সর্ভিস सिविल सरविस् Civil service.
(ସିଭିଲ୍[ଲି] ସରଭିସ୍[ସି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଭିଲିୟା(ଆ)ନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଭିଲିଅନ୍)—ରାଜ୍ୟଶାସନ
Sibhiliyā(ā)n ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ—A civilian, a
সিভিলিয়ান্ सिविलियन member of the civil service.

ସିମ୍‌ତି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ଅ—ସେମିତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sim-ti (etc) Samiti. etc (See)

ସିମ୍(ମ,ମି)ଳା(ଲା)—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧ । ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର
Sim(ma, mi)ḷā(lā) ଉତ୍ତରାଂଶ ଓ ଦିଲ୍ଲୀଠାରୁ ୩୦୦ ମାଇଲ
সিমিলা ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟର ସାନୁରେ ଅବସ୍ଥିତ ଭାରତ
सिमिला ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଓ ଭାଇସରାୟଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ବାସ—
1. Simla on the Himalayan slope, the summer capital of the Viceroy of India. [ଦ୍ର—ଏହା ସିକ୍ନଦର ପର୍ବତମାଳାର ଶାଖା ଶାଟ୍‌ଲେଜ୍ ବା ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ କୂଳ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅଟେ । ଏହା ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ବାସ ଅଟେ ।] ୨ । କଲିକତାର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ—
2. Name of a part of the town of Cal-

cutta. [ବ୍ର—ଏଠାରୁ ଚନ୍ଦ୍ରମାନେ ଟ୍ରେନ୍ ଅଡ ଟୁକୁ ସୁତା ଲଗା ବୁଣୁଥିଲେ ।]

ସିମ୍(ମି)ଲିଆ—ଦେ. ବଣ—ସିମ୍ଲା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sim(mi)liā Relating to Simla.
সিমিলাই सिमलिया (ଯଥା—ସିମ୍ଲିଆ ଗୃହର)

ସିମ—ସଂ. ବଣ (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା + ଷ୍ଟବ. ମନ୍)—ସମସ୍ତ;
Sima ସକଳ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—Entire; all; whole.
সিম ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିମ୍ବ)—ଶିମ୍ବ (ଦେଖ)
सेम Śimba (See)

ସିମନ୍—ବୈଦେ. ବ (ହେବ୍ରୁ. ସିମନ୍)—ବାଇବଲ ଲେଖିତ ନାମ-
Siman ବିଶେଷ—A Biblical proper name; Simon.
সাইমন सिमन (ସାଇମନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିମନ୍ଥା(ସ୍ଥା)ନ—ଦେ. ବ—ଶିମସ୍ଥାନ (ଦେଖ)
Simanthā(sthā)na Simasthāna (See)

ସିମସ୍ଥାନ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶିମସ୍ଥାନ (ଦେଖ)
Simasthāna Simasthāna (See)
(ସିମସ୍ଥାନମ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିମାଇ—ଦେ. ବ—ସିମେଇ (ଦେଖ)—Simei (See)
Simāi ବୈଦେ. ବ (ପା. ସେମାହି)—ସିମାହି (ଦେଖ)
Simāhi (See)

ସିମା(ମେ)ଇ ଯିବା—ଦେ. କି (ସଂ. ଶିମ୍ବ)—ସେମ୍ବ ଯିବା; ଶୀର୍ଣ୍ଣ
Simā(me)i jibā ହୋଇଯିବା—To become emacia-
সিটীয়ে যাওয়া चिपटा होना ted.

ସିମାକ ଜୋଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଟି ବା କଉଡ଼ି ଖେଳରେ
Simāka jorda ବାଟିରେ ବାଟିକୁ ମାରିବା ଖଣ୍ଡ ଆଘାତ —
[ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ]—A particular throw in the game of cowries.

ସିମା କୟାଁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଶିମା କୟାଁ (ଦେଖ)
Simā kayāñ Śimā kayāñ (See)

ସିମାଦ୍ରି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ (ପୁଂ)—ସୀମାଚଳନାଥଙ୍କ ନାମାନୁ-
Simādri ସାରେ ଦିଆ ଯାଉଥିବା ନାମ—A name given
[ସିମା, ସିମାଲୁ—ସ୍ନିହେକଙ୍କ ନାମ] to males in Ganjam.
[ବ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେପରି ପୁରୀର 'ଜଗନ୍ନାଥ' 'ଲୋକନାଥ' ନାମ ଦିଆଯାଏ, ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ସେପରି ଠିକ୍ ସେହିପରି ପୁଅ ନାଁଅକୁ 'ସିମାଦ୍ରି' ବା 'ସିମାଲୁ' ନାମ ଦିଆଯାଏ ।]

ସିମାଦ୍ରି ଅପୁର୍ଦୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ବାଷୁଅ ବଳଦ (ଦେଖ)
Simādri āpurdu Bāsuā balada (See)
[ସିମାଦ୍ରି ଅବଳା, ଅପର୍ଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିମାନା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସୀମାନା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Simānā (etc) Simānā etc (See)

ସିମା ପାଇକେରି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଅତି ବଡ଼ ବନ୍ୟ
Simā pāikeri ଗଛ—A kind of very large wild tree. [ବ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ତେନ୍ତୁଳି ପତ୍ର ପରି; କିନ୍ତୁ ତେନ୍ତୁଳି ପତ୍ରଠାରୁ ବଡ଼ । ଏହାର ଫୁଲ ନାଲି ।]

ସିମା ଫୋର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସେମା ଫୋର୍)—ରେଲ
Simā phor ଷ୍ଟେସନର ଦୁଇ ପାଖରେ ଖଣ୍ଡଦୂରରେ ପୋତା
সিমা ফোর ହୋଇଥିବା ସିଗ୍ନାଲ୍ ଖୁଣ୍ଟ—Semaphore;
सेमा फोर signal posts on both sides of a railway station. [ବ୍ର—ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ବାହୁ ଥାଏ; ତାହା ଉଠାଯାଏ ଓ ପକାଯାଏ ଏବଂ ରାତିରେ ଏଥିରେ ନାଲି ସବୁଜ ଆଲୁଅ ଦିଆଯାଏ ।]

ସିମା ଶିମ୍ବ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶିମ୍ବ (ପାଚଣ
Simā śimba ଲତା ଫଳ)—A kind of bean.

ସିମାହି—ବୈଦେ. ବ (ପା. ସେମାହି; ପା. ସେ=ତିନି+ମାହି=
Simāhi ମାସ)—ତ୍ରୈମାସିକ—Quarterly.
সেমাহী सिमाही

ସିମିତି—ଗ୍ରା. ଅ (ତୁଳନାକର-ଜମିତି, ଇମିତି)—ସେମିତି (ଦେଖ)
Simiti Semiti (See)

ସିମିତିକା—ଦେ. ବଣ—ସେମିତିକା (ଦେଖ)—
Simitikā Sematikā (See)
[ସିମ୍ବତିକଅ, ସିମିତିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିମିଳି [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ ବ (ସଂ. ଶାଲ୍ମଳୀ)—ଶିମିଳି (ଦେଖ)
Simili [etc] Simili etc (See). ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ସଂ. ଶୈବାଳ)—ଶିଉଳି—Moss.

ସିମୁନା—ପ୍ରାଦେ (ଅନ୍ଧ) ବ—ସାନ ସଣ୍ଡ଼ାଶି—
Simunā Small pincers.

ସିମେଇ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସେବକା; ସ. ଶିମ୍ବ; ଏହାର ଆକୃତି ଶିମ୍ବ
Simei ପରି)—୧ । ଘିଅରେ ଭଜା ହୋଇଥିବା ଶିମ୍ବ
সিমাই, সেমই ଆକାରର ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପତଳା ଗଜା—1. Slender
सेंवई bean-shaped sweetmeat. [ବ୍ର—ମଇଦାକୁ ଚକଟି ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ କରି ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଶିମ୍ବ ପରି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଛାଣି ଘିଅରେ ଏହାକୁ ଭଜାଯାଏ; ଏହା ଦୁଇପ୍ରକାର—୧ । ଲମ୍ବିଆ ଓ ୨ । ଛୋଟ ପାକ ଦିଆ ମିଠା ।] ୨ । ମଇଦାର ପିଣ୍ଡରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସୂତା ପରି ଖାଦ୍ୟ ବିଶେଷ—2. Vermicelli. ଦେ. ବଣ (ସ. ଶିମ୍ବ)
কোঁকড়া —ଶିମ୍ବ ପରି ଶୀର୍ଣ୍ଣ; ସେମଟା—Shrunken; ema-
सेमके जैसा ciated and lean (like the bean).

ସିମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସିମେଣ୍ଟ)—ଘର ଆଦିର ଗାନ୍ଥୁ ଓ ଛାତ
Siment ଇତ୍ୟାଦିର କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ମାଟି—
সিমেন্ট सिमेंट Cement.

ସିମ୍ପାଞ୍ଜି—ଦେ. ବ (ଏହି ଜାତିର ଆଫ୍ରୋ ଭାଷାର ନାମରୁ ଏ ଶବ୍ଦ
Simpāñji ଗଢ଼ା)—୧ । ଅଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ବାସ
শিম্পাঞ্জি କରୁଥିବା ଶୁଣ୍ଢ଼ ଓ ବେଙ୍ଗଳା ଜଙ୍ଗଲରେ ମନୁଷ୍ୟର
सिंपांजी ଅନୁକରଣଶୀଳ ମର୍କଟ ବା ବନମଣିଷ—1. Chimpa-

nzee; Anthropithems Troglodites. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏ ମାଙ୍କଡ଼ ମନୁଷ୍ୟ ଆକୃତିର ଅଧିକତର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ । ଏହା ଉଚ୍ଚତାରେ ୪ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । 'ମାଙ୍କଡ଼' ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟିପ୍ପଣୀ ଦେଖ ।] ୨ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ସିମ୍ପାଞ୍ଜି ପରି ଅସୁନ୍ଦର ମନୁଷ୍ୟ—2. (figurative) A person of hideous appearance and proportions like the chimpanzee.

ଶିମ୍ପିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିପି ଯିବା; ସେମିତି ଯିବା—
Simpibā To become shrunken.
সিটিয়েযাওয়া, সিটিপিটী चिपटाना [ସିମ୍ପିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ଶିମ୍ବ(ମ)—ଦେ· ବି (ସଂ· ଶିମ୍ବୀ)—ଶିମ୍ବ (ଦେଖ)
Simba(ma) Simbā (See)

ଶିମ୍ବ(ମ) ଖାଇ—ଗ୍ରାଦେ (ବୌଦ୍ଧ; ସମ୍ବଲପୁର; ଗଡ଼ଜାତ) ବି—
Simba(ma) khāi ନବାନ୍ନ ଉତ୍ସବ; ବର୍ଷର ପ୍ରଥମେ ଅମଳ ହେବା ଶସ୍ୟର ଚୂଡ଼ା, ଅନ୍ନ, କ୍ଷୀର ଆଦି ଦେବତାଙ୍କୁ ନୈବେଦ୍ୟ କରାଯାଇ ଭୋଜନ କରାଯିବାରୂପ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ—The annual feast of taking the rice of the grains garnered first for the year. [ଦ୍ର—ଏ ଉତ୍ସବର ଅନ୍ୟ ନାମ ନୂଆଖିଆ । ଏ ଦିନ ଗ୍ରାମର ଉପକଣ୍ଠରେ ଥିବା ଗ୍ରାମଦେବତାଙ୍କ ଅସ୍ଥାନରେ ବା ଶମ୍ବଲ ଠାରେ ନୂଆ ଧାନର ଅନ୍ନ, ଖେଚୁଡ଼ି, କ୍ଷୀରି, ଚୂଡ଼ା ଆଦି ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ ଓ ତତ୍ପରେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଘରେ ନୈବେଦ୍ୟ ଓ ନୂଆଖିଆ ଉତ୍ସବ ହୁଏ ।]

ଶିମ୍ବା—ସଂ, ବି (ଅନ୍ୟରୂପ ଶିମ୍ବା)—୧ । ଶମୀଧାନ୍ୟ (ଦ୍ୱିରୂପ କୋଷ)—
Simbā 1. Leguminous grain. ୨ । ଶିମ୍ବ (ଦ୍ୱିରୂପ କୋଷ)—2. Bean.

ଶିମ୍ବି—ସଂ. ବି (ଅନ୍ୟରୂପ ଶିମ୍ବି)—୧ । ଶିମ୍ବ (ଦ୍ୱିରୂପ କୋଷ)—
Simbi 1. Bean. ୨ । ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A scented herb.

ଶିମ୍ବିଜା—ସଂ. ବି (ଅନ୍ୟରୂପ ଶିମ୍ବିଜା)—ଶମୀଧାନ୍ୟ; ଶିମ୍ବିଜ (ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ)—Leguminous grains.
Simbijā

ଶିମ୍ବୀ—ସଂ. ବି (ଅନ୍ୟରୂପ ଶିମ୍ବୀ) —୧ । ଶିମ୍ବ—1. Bean. ୨ । ଶମୀ
Simbī ଧାନ୍ୟ—2. Leguminous pods or grains. ୩ । କଣ୍ଡାରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ବରଗୁଡ଼ି—
3. Vigna Catjong; Dolichus Synesis.

ସିଜ୍(ଜେ)ବାର୍—ଦେ. ବି—ଗୟାର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି
Sij(je)bār ବିଶେଷ—Family title of some Pandās of Gaya.
সিজবার্ सिजबार
[ସିଜେଭ୍‌ଥର୍ —ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିୟାଳ(ଳି) (ଇତ୍ୟାଦି) —ଦେ· ବି—ଶିଆଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Siyāla(li) (etc) Siāla etc. (See)

ସିୟୁଣି—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଟୋକେଇ (ଘୋଷାଡ଼ାଅ ନାମ)—
Siyuṇi Basket.

ସିର୍—ଗ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.—ମାଫିଦାର ବା ଲଖରାଜଦାରଙ୍କ ନିଜର
Sir ଘରୁ ଜମି—A permanent home farm of a proprietor or Maphidār or Lakharājadār.

ସିର୍‌କସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶିକସ୍ତ)—ସିକସ୍ତ—(ଦେଖ)
Sir-kast Sikast (see)

ସିର୍‌କା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସିର୍କା; ଗୁଡ଼ ଓ ଅନ୍ୟ ମିଷ୍ଟ ରସ
Sir-kā ସଢ଼ାଇଲେ ଯେଉଁ ଅମ୍ଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ; ମଦର କାଞ୍ଜି—
সির্‌কা Vinegar. [ଦ୍ର—ଅଙ୍ଗୁ, ଅଙ୍ଗୁର, ଜାମୁ ଆଦିର ରସକୁ
सिरका ଖଡ଼ରେ ରଖି ସଢ଼ାଇ ଉକ୍ତ ଶର୍ଷ ସିର୍‌କା କରାଯାଏ ।]

ସିର୍‌ଖିସ୍ତ—ବୈଦେ· ବି (ଫା· ଶୀର୍‌ଖିସ୍ତ)—ଯବାସ ଶର୍କରା; ବୃକ୍ଷ-
Sir-khist ବିଶେଷର ଅଠାଳ ଜମା ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ମିଷ୍ଟ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—
সিরখিস্ত सीरखिस्त Manna.
[ଦ୍ର—ନାନା ବୃକ୍ଷରୁ ଏହି ନିର୍ଯ୍ୟାସ ମିଳେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପଶ୍ଚିମ ହିମାଳୟର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ [The common Ash, Fraxinus Floribunda) ପ୍ରସିଦ୍ଧ । କୌଣସି କୌଣସି କାଳ୍ପନରୁ, ସରଳ ଗଛର ଡାଳରୁ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଗଛରୁ ସିର୍‌ଖିସ୍ତ ମିଳେ । ପୋକମାନେ ଡାଳକୁ କ୍ଷତ କରିବାରୁ ଏ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ — ସୋଗେଣ୍ଟନ୍ ।]

ସିର୍‌ଚ(ଚାଁ)ନ୍ଦ —ଦେ. ବି—ହାତୀର କପାଳରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର
Sir-cha(chā)nda ଅଳଙ୍କାର—A crescent-shaped
শিরচাঁদ सिरचांद ornament put on the brow of an elephant.

ସିର୍‌ଜନା—ଗ୍ରାଦେ [ଲିଖିଅ] ବି. [ଭୁଲ· ଚୁ. ସିର୍ଜନା]—ସର୍ଜନା—
Sir-jinā Creation.

ସିର୍‌ପେ(ପେଁ)ଚ—ବୈଦେ. ବି (ଫା· ସର୍ ନୁସର୍)-ଶିର୍‌ପେଚ୍ (ଦେଖ)
Sirpe(peñ)ch sir-pech. (See)

ସିର୍‌ଣି(ନି)—ବୈଦେ. ବି—ସିନ୍ନି (ଦେଖ)—Sinni. (See) ଦେ.
Sir-ṇi(ni) ବି—ଶ୍ରୀନିବାସର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—Name-[ସିଣ୍ଟି —ଅନ୍ୟରୂପ] for calling Srinibasa.
(ସିରଣି[ନି]ଅ, ସିଣ୍ଟିଅ—ଅନାଦରାର୍ଥରୂପ)

ସିର୍ (ରୋ)ପା—ଦେ. ବି—ଶିର(ରୋ)ପା [ଦେଖ]
Sir-(ro)pā Sira(ro)pā. [See]

ସିର୍‌ଫାସି—ଗ୍ରାଦେ [ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ] ବି—୧ । ଦଉଡ଼ିର ଏକପ୍ରକାର
Sir-phāsi ଗଣ୍ଠି ବା ଫାସ [ସର୍ତ୍ତିର ଏକ ଭାଗକୁ ଟାଣି ଦେଲେ ତାହା ଫିଟିଯାଏ)—1. A kind of slip-knot. ୨ । ଗଳାରେ ଲଗାଇ ଅତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଫାସ ଲଗା ଦଉଡ଼ି—2. Noosed rope used for committing suicide by slipping it round the neck.

ସିର୍ ସିର୍—ଦେ. ଅ—୧ । ସଲ୍ ସଲ୍; ଦେହ ଉପରେ ହାଲୁକା ସୂତା
Sir-sir ବା ଘର ଅବ ଚଳାଇଲେ ଓ ପୋକ, ଅବ ଗୁଲୁଗଲେ
সির্ সির্, ଯେଉଁ ସର ଅନୁଭୂତ ହୁଏ—1. Light creeping
सरसर sensation over the skin. ୨ । ଜ୍ୱରର ଆକ୍ରମଣ
ଆଡିମୁଡି ହେଓଇ ପୂର୍ବରୁ ଦେହର ଅସୁସ୍ଥତା ବୋଧ ଅବସ୍ଥା—
सिहरी, सिहरना 2. Sickly feeling before an attack
of fever. ୩ । ଦେହ ଛେଚଲୁଟି ହେବା ଅବସ୍ଥା; ଦେହ
ହାତ ଗୋଡ଼ରେ ଦର୍ଦ୍ଦ ହେବା ଅବସ୍ଥା—3. Aching
sensation throughout the body. ୪ । ରୋମ
ଠାକୁରିବା ଅବସ୍ଥା; ରୋମାଞ୍ଚ—4. Horripilation.
୫ । ଦେହ ଶୀତେଇବା ଓ ଉତ୍କମ୍ପିତ କମ୍ପ ବା ଅବସ୍ଥା—
5. Feeling of cold and shivering in the body.

[ଦେହ] ସିର୍ ସିର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଦେହ) ସଲସଲ
Sir-sir hebā ହେବା; ଦେହ ଉପରେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଗୁଲୁବାପରି
ସିର୍ ଷର୍(ରେ)ଇବା, ସିର ସିରବା, ସିର୍ ସିର୍(ରେ)ଇ ଉଠିବା, ସିର୍ ସିର୍(ରେ)ଇ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ — ଜଣା ଯିବା—1. (the body) To
(গা)সির্ সিরকরা feel a creeping sensation on the
सिहरना skin. ୨ । (ଦେହ) ଜ୍ୱରାକ୍ରମଣ ପୂର୍ବରୁ ଅସୁସ୍ଥ ବୋଧ
କରିବା—2. (the body) To feel sickly or
feverish. ୩ । (ଦେହ) ଛେଚଲୁଟି ହେବା—3. (the
body) To have aching throughout the
system. ୪ । (ଦେହ) ରୋମ ଠାକୁରିବା—4. the
body) To have horripilation. ୫ । (ଦେହ)
ଶୀତେଇବା—5. (the body) To have a feeling of cold or shivering. ୬ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ]
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ବିରକ୍ତିରେ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ କରିବା
ବା ଚିଡ଼ିବା—6. To frown on a person.

ସିର—ସଂ. ବି [ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ର]—ପିପ୍ପଳୀ
Sira ମୂଳ—The root of Piper Nigrum, ଦେ. ବି
সির सोर [ସଂ. ସିରା]—ଶିରା; ନାଡ଼ୀ—Vein; artery.

ସିରତ୍—ପ୍ରାଦେ [ଛତିଶଗଡ଼] ବି—ସତ୍ୟ—
Sirat Truth.
ବିଣ—ସତ୍ୟ—True.

ସିର(ର୍)ତାଜ—ବୈଦେ. ବି [ଫା]—୧ । ମୁକୁଟ—1. Diadem.
Sira(r)tāja ୨ । ଶିରୋମଣି—2. A gem worn in the
brow. ୩ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି—3. (figurative) Chief or preeminent person.

ସିରନା—ବୈଦେ. [କନ୍ନଡ଼] ବି—ଗମ୍ଭାରି ଗଛ—
Siranā Gmelina Arborea. (tree)

ସିର[ର୍]ନାମା—ବୈଦେ. ବି—ଶିରୋନାମା [ଦେଖ]
Sira[r]nāmā Sironāmā [See]

ସିରମ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିରମ୍)—ରକ୍ତ ମାଂସରୁ ବହୁବା ଧଳା
Siram সিরম सिरम ଲସା—Serum.

ସିର ସିର—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ; ଶିରେ ଶିରେ—
Sira sira Through every vein and artery.

ସିରସ୍ତା—ବୈଦେ. ବି [ଫା. ସରସ୍ତା]—୧ । ସରକାରୀ କାଗଜ—
Sirastā 1. Official record. ୨ । କଚେରି; ଲେଖା ପଢ଼ା
সেরিস্তা ହେବା କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—2. Office where records
सरिस्ता are kept. ଦେ. ବି—ହାତୀକୁ ପଣ କରିବା—
সাবেস্তা सिरिस्ता Breaking of an elephant.

ସିରସ୍ତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତୀକୁ ପଣ କରିବା—To train or
Sirastā karibā break an elephant.
সাবেস্তা করা सिरिस्ता करना

ସିରସ୍ତାଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସରିସ୍ତେଦାର୍)—ଅଫିସର ପ୍ରଧାନ
Sirastādār କର୍ମଚାରୀ—Seristadar; the head of the
সেরিস্তাদার सरिस्तेदार ministerial officers of an office

ସିରସ୍ତାଦାରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ—The
Sirastādari post or service of a Seristadar.
সেরিস্তাদারি सरिस्तेदारी

ସିରସ୍ତା ପତର—ଦେ. ବି (ସତର)—୧ । ସିରସ୍ତା ଅଫ—
Sirastā patara 1. Office etc. ୨ । ସିରସ୍ତାର କାଗଜ-
সেরিস্তা सरिस्ता पतर ପତ୍ର—2. Office records.

ସିରସ୍ତା ପୂଜା—ଦେ. ବି—ସୁନିଆ ଓ ଶ୍ରୀପଞ୍ଚମୀ ଅବସରେ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର
Sirastā pūjā କାଗଜପତ୍ରର ପୂଜା—The worship of
সেরিস্তা পূজা the records on Suniān or
सरिस्ता पूजा Śripañchamī.

ସିରା—ସଂ. ବି (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ର+ଆ)—୧। ନାଡ଼ୀ;
Sirā ରକ୍ତବାହୀ ନାଡ଼ୀ (ଦେଶଜ)—1. Artery, vein.
୨ । ଅମ୍ବୁବାହକ; ବାରିବାହନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଚର୍ମମୁଣା;
ଭିସ୍ତି—2. A water-carrier bag; bhisti. ଦେ.
ବି—ଶିରା (ଦେଖ)—Śirā (See). ପ୍ରାଦେ. ବି
—୧। (ଗଞ୍ଜାମ; ତେଲୁଗୁ ଶବ୍ଦ)—ମସି; ସ୍ୟାହି; କାଳି—
1. Ink. ୨ । (ସମ୍ବଲପୁର) ପର୍ବତ ଅଗର ଚୂଡ଼ା;
କୂଟ—2. The summit of a mountain.
୩ । (ଯାଜପୁର) ଟୋକେଇ—
3. Basket of wicker work.

ସିରାଇ—ଦେ. ବି—୧ । ଶିରାଇ (ଦେଖ)—1. Śirāi (See)
Sirāi ୨ । ସରାଇ (ଦେଖ)—2. Sarāi (See) (ଭୁ—
সরাই ଅଶୋଚ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ସକାଶେ ପଥରେ ସ୍ଥାନେ
सराय ସ୍ଥାନେ ସିରାଇ ବସାଇଥିଲେ—ଦ୍ୱାରସିଂହ, ଉତ୍କଳ
ଇତିହାସ ।)

ସିରାଜ୍—ବୈଦେ· ବ—୧ । (ଫା. ସିରାଜ) ଏକପ୍ରକାର ମିଷ୍ଟ ଓ ମୃଦୁ
Sirāj ମଦ୍ୟ—1. A kind of sweet and mild wine. ୨ । (ଫା. ସିରାଜ୍) ପ୍ରଦୀପ—2. Lamp.
ଦେ. ବ. ପୁଂ—ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ—
A name of Mahommedans.

ସିରାଜ୍ ଉଦ୍(ଦି)ନ୍—ଦେ· ବ (ନାମ)—୧ । ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ—
Sirāj udi(ddi)n 1. A name of Mahommedan,
সিরাজ উদ্দিন males. ୨ । ଭାରତରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତା-
सिराजुद्दीन ବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଦାସବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜା କୁତବୁଦ୍ଦିନଙ୍କର ଜଣେ ବଂଶଧର ରାଜା—
2. Name of one of the kings of the Slave Dynasty (Mahommedan) who ruled India in the 1st part of the 13th century.

ସିରାଜ୍ ଉଦ୍ଦୋ(ଦ୍ଦୌ)ଲା—ଦେ. ବ (ନାମ) (ଫା. ସିରାଜ୍ ଉଦ୍ଦୌଲ୍;
Sirāj uddo(ddau)lā ସିରାଜ୍-ଉଦ୍-ଦଉଲ୍ = ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଦୀପ)
সিরাজ উদ্দোলা —ବଙ୍ଗଳାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ନବାବ—
सिराजुद्दौला Seraj-ud-doula; the last independent Nawab of Bengal.
ସିରାଜ ଦ(ଦ)ଉଲ
ସିରାଜ୍ (ଦ୍)ଦୌ(ଦ୍ଦୌ)ଲା } ଅନ୍ୟରୂପ

[ବ୍ର—ଏ ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର । ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି ଅପୁତ୍ରକ ହେବାରୁ ଏ ବଙ୍ଗ ନବାବଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ମୁର୍ଶିଦାବାଦର ସିଂହାସନରେ ଖ୍ରୀ: ୧୭୫୬ ସାଲରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କର ବୟସ ସେତେବେଳେ ୧୭ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମୋଗଲ୍ ବାଦଶାହାଙ୍କ କ୍ଷମତା କ୍ରମଶଃ କ୍ଷୀଣ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ବଙ୍ଗଦେଶ ମୋଗଲ୍ ବାଦଶାହାଙ୍କ ଅଧୀନ ଏକ ସୁବା ବା ପ୍ରଦେଶ ଥିଲେହେଁ ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି କାର୍ଯ୍ୟତଃ ବଙ୍ଗର ସ୍ୱାଧୀନ ନବାବ ହୋଇଥିଲେ । ଅଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁଙ୍କଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇ ଇଂରାଜ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ସେମାନଙ୍କ କଲିକତା କୋଠିର ଅଧୀନତାରେ ପାଟଣା ଓ ଢାକାରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ଖୋଲିଥିଲେ ।

ସିରାଜ୍ ଉଦ୍ଦୌଲା ନବାବ ଗାଦିରେ ବସିବା ବେଳେ ଭାରତରେ ଇଂରାଜ ଓ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଇଂରାଜମାନେ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଆକ୍ରମଣରୁ କଲିକତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର କଲିକତାସ୍ଥ କୋଠି ଓ ଫୋର୍ଟ୍ ଉଇଲିଅମ୍ ଦୁର୍ଗକୁ ନବାବଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ ମରାମତି କଲେ । ନବାବ ଏହି ସମ୍ବାଦ ପାଇ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ କଲିକତାସ୍ଥ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ଜନତ୍ୟ ବନ୍ଦୀ ଶହେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟଗୃହ କାରାଗାରରେ ରାତିରେ ବନ୍ଦୀକରି ରଖିଲେ । ଏ ଗୃହରେ ପବନ ଯିବା ଆସିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବାଟ ନ ଥିଲା । ସକାଳେ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ମରି ଯାଇଥିଲେ । ଏହି ଘଟଣାକୁ ଇତିହାସରେ ଅନ୍ଧକୂପ ହତ୍ୟା (Tragedy of the Black-hole) ବୁଝା ଯାଇଅଛି ।

ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଥିବା ଇଂରାଜମାନେ ଏହି ସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କ୍ଲାଇବଙ୍କ ନାୟକତ୍ୱରେ ସୈନ୍ୟ ସହିତ କଲିକତାକୁ ଆସି ସେଠାରୁ ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଏହା ଶୁଣି ସିରାଜ୍ ଉଦ୍ଦୌଲା ବାଟରେ ପଲାସି ନାମକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୈନ୍ୟ ସେନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ନବାବଙ୍କ ସେନାରେ ପଚାଶ ହଜାର ପଦାତିକ, ଅଠର ହଜାର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଓ ୫୦ଟି ତୋପ ଥିଲା । ଇଂରାଜଙ୍କ ସେନାରେ ଏଗାର ଶହ ଇଂରାଜ ସୈନ୍ୟ, ଦୁଇ ହଜାର ଦେଶୀ (ମାନ୍ଦ୍ରାଜୀ) ସିପାହି ଓ ୧୦ଟି ମାତ୍ର ତୋପ ଥିଲା । ସିରାଜଙ୍କ ସେନାପତି ମୀର୍ ଜାଫରଙ୍କୁ ବଙ୍ଗର ନବାବ୍ ରୂପେ ସିଂହାସନରେ ବସାଇବାର ଲୋଭ ଦେଖାଇ କ୍ଲାଇବ୍ ତାଙ୍କୁ କରଗତ କରି ନେଲେ ଏବଂ ପଲାସି ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ (୧୭୫୭ ସାଲରେ) ନବାବଙ୍କ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ନବାବଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହୋଇ ପଳାଇ ଗଲେ । ଫଳରେ କ୍ଲାଇବ୍ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ ହୋଇ ମୁର୍ଶିଦାବାଦକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ମୀର୍ଜାଫର୍ଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ନବାବ ପଦରେ ବସାଇଲେ । ସିରାଜ ଉଦ୍ଦୌଲା ପଳାଇ ଗଲେ, କିନ୍ତୁ ମୀର୍ ଜାଫର୍ଙ୍କ ପୁଅ ତାଙ୍କୁ ଧରାଇ ଆଣି ହତ୍ୟା କଲେ । ଏହି ସୁବିଧା ଫଳରେ ମୀର୍ ଜାଫର୍ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କ୍ଷତି ପୂରଣ କଲେ ଓ କ୍ଲାଇବ୍ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ଭେଟି ଦେଲେ । ପୁଣି ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ କଲିକତାର ଚବିଶ୍ ପ୍ରଗଣାକୁ ଜାଗିରରୂପେ ଦେଲେ । ଫଳତଃ ପଲାସି ଯୁଦ୍ଧଠାରୁ ବଙ୍ଗଦେଶ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ କରଗତ ହେଲା । ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ସିରାଜ୍ ଉଦ୍ଦୌଲା ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରପୀଡ଼ିତ ସାମନ୍ତ ରାଜା (ଯଥା—ନଦିଆର ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର), କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ଜଗତ୍ ସେଠ, କଲିକତାର ସେଠ ଉମିଚାନ୍ଦ) ଏହାଙ୍କୁ ସିଂହାସନଚ୍ୟୁତ କରିବାକୁ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସହିତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିଥିଲେ ।]

ସିରାଜି—ବୈଦେ· ବ (ଫା. ସିରାଜୀ)—ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ ଏକପ୍ରକାର
Sirāji ସୁମିଷ୍ଟ ଓ ମୃଦୁ ମଦ୍ୟ—A sweet and mild
সিরাজি wine of Persia. [ବ୍ର—ଏହାର ଉଙ୍ଗ ଗୋଲାପୀ
सिराजी ଏବଂ ନିଶା ଚିତ୍ତଚଳନାଶକ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଅଳ୍ପ ହୋଇ ପାରସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି ।]

ସିରାନ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ସ୍ନାନ)—ସିନାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sirāna (etc) Sināna etc (See)

ସିରାନା—ଦେ. ବ (ଫ. ସିରଃସ୍ଥାନ)—ପଲଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ପାଖର ବାଡ଼—
Sirānā The railing attached to the head of
সিরানা सिरहाना a bedstead or couch

ସିରା(ର)ପ୍—ବୈଦେ. ବ—ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ କଡ଼ା, ଅମ୍ଳ ଓ
Sirā(ra)p ଚମଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଜଳରୁ ବାହାରିବା ରସ ବା ଶର୍କରା
সিরাপ सिरप ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରଣାଳୀ—Syrup.

ସିରାମଈ—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶିବ+ଅମୟ)—ଶିରାମଈ (ଦେଖ)
Sirāmai Śirāmai. (See)

ସିରି—ପ୍ରାଦେ• (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସୂତା କାଟିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ
Siri ତୂଳାର ଲଳଣା—Roll of cotton used for
শিরী Spinning thread; skein. ଦେ. ବ—୧ । ରାମାନୁଜ
सिरी ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବୈଷ୍ଣବମାନେ କପାଳରେ ତିଳକ ସଙ୍ଗେ
ଦେଉଥିବା ନାଲି ବର୍ଣ୍ଣର ଚୂର୍ଣ୍ଣ— A red powder
used by anchorites of the Rāmānuja
sect to paint their forehead. ୨ । ଶିରୀ
ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2 Śirī etc (See)

ସିରିକା—ବୈଦେ. ବ—ଶିର୍କା (ଦେଖ)—
Sirikā Śirkā (See)

ସିରିଣି—ବୈଦେ• ବ (ଫା• ସିର୍ନୀ)—ଶିରିଣି (ଦେଖ)
Sirini śirini (See)

ସିରିୟା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଶିରିଅ (ଦେଖ)
Siriyā Śiriā (See)

ସିରିସ—ବୈଦେ• ବ (ଫା. ସିରେଶ୍)—ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଚର୍ମ, ଖୁର,
Sirisa ଶିଙ୍ଗ ଅବ ଅଉଠା ହୋଇ ଛିଅର କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର
সিরিস सरेस ଅଠା—Glue.
শিরীষ शिरीष ଦେ• ବ (ସ. ଶିରୀଷ)—ଶିରୀଷ (ଦେଖ)
Sirisha (See)

ସିରିସ ଅଠା—ଦେ. ବ—୧ । ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଚର୍ମ, ଖୁର, ଶିଙ୍ଗ ଅବ
Sirisa aṭhā ଅଉଠା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଅଠା
সিরিশ আঠা —1. Glue. [ଦ୍ର—ଏହା ଶୁଖାଯାଇ ରଖାଯାଇ ଥାଏ
सरेस ଓ ଏହାକୁ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ନିଆଁରେ ଗରମ କଲେ
ଯେଉଁ ଅଠା ହୁଏ, ସେଥିରେ କାଠ ଆଦି ଯୋଡ଼ା ହୁଏ ।]
୨ । ଶିରୀଷ ଗଛର ଅଠାକଅ ରସ; ଗୁନ ଅଠା—
2. Gum arabic.

ସିରିସ କାଗଜ—ଦେ• ବ (ଫା. ସିରେସ୍+ଫା. କାଗଜ)—କାଚକୁ
Sirisa kāgaja ବାଲିପରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ତାକୁ ସିରିସ ଅଠା ସାହାଯ୍ୟରେ
সিরিস কাগজ କାଗଜ ଉପରେ ବସାଇ ଶୁଖାଇ ତିଆରି କରାଯିବା
सिरीस कागज କାଗଜ, ଯାହା ଦ୍ୱାରା କାଠ ପାଲିସ ହୁଏ—
Glass paper. [ଦ୍ର—ଏହି କାଗଜରେ ଘଷି କାଠ ଓ
ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ପାଲିସ୍ କରାଯାଏ ।]

ସିରି ସିରି—ଦେ. ଅ—ସିର୍ ସିର୍ (ଦେଖ)
Siri siri Sir sir (See)

(ଦେଖ) ସିରି ସିରି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସିର୍ ସିର୍ ହେବା (ଦେଖ)
Siri siri hebā Sir sir hebā (See)
(ସିରସିର[ରେ]ଇବା, ସିର ସିରିବା, ସିର ସିରା[ରୋ]ଇ ଉଠିବା,
ସିର ସିର[ରୋ]ଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିରୀ—ସ. ବ—୧ । ତନ୍ତ (ହ. ଶ)—1. Weaver's loom. ୨ ।
Siri ଲଙ୍ଗଳୀ; ଉଦ୍‌ଭିଦ୍‌ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—2. Wolfs-
bane (plant).

ସିର୍କସ୍ତ—ବୈଦେ• ବ (ଫା• ସିକସ୍ତ)—ସିକସ୍ତ (ଦେଖ)
Sirkast Sikast.

ସିର୍କା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସିରକା (ଦେଖ)
Sirkā Sir-kā. (See)

ସିର୍କାସ୍ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା) —ଶିର୍କାସ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sirkāst (etc) Śirkāst etc. (See)

ସିର୍ଜନ(ନା)—ଗ୍ରା• ବ (ଅଶୁଦ୍ଧ 'ସୃଜନ'ର ବିକୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Sirjana(nā) (ସ• ସର୍ଜନ) ସୃଷ୍ଟି; ସୃଷ୍ଟି—The creation.
সৃজন सिरजन

ସିଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସୀଲ୍)—୧ । ରାଜା ଆଦିଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ
Sil ମୋହର; ନାମାଙ୍କିତ ମୁଦ୍ରା [ଦ୍ର-ଏଥିରେ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ଓଲଟା
সীল, ହୋଇ ଖୋଳା ହୋଇଥାଏ; ଲଫାକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ପରେ ବା
सील ପାର୍ଶେଲ ଉପରେ ଦେଇ ତା ଉପରେ ସିଲ୍ ଚାପି ଦେଲେ
ସିଲର ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ସିଧା ହୋଇ ଉଠେ । ଲେଫାଫା ଓ
ଚିଠି ପତ୍ର ସିଲ୍ କରାଯିବା ପରେ ବା ପାର୍ଶେଲ ସିଲ୍ କରା ଗଲେ
ହେଲେ ତାକୁ କେହି ଖୋଲି ନ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ]—1. Seal.
୨ । ନାମାଙ୍କିତ ମୋହର ଦ୍ୱାରା ଚିଠି ଉପରେ ଦିଆଯିବା ମୁଦ୍ରା
—2. The seal put over a cover. ୩ । (ଇଂ.
pelter) ଦସ୍ତା—3. Zinc. ବୈଦେ• ବ (ଇଂ: ସୀଲ୍)
সীল —ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣର ଶୀତପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ
सील ପ୍ରଶାନ୍ତ ଓ ଆଟଲାଣ୍ଟିକ ସମୁଦ୍ରରେ ବାସକରୁଥିବା
ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜନ୍ତୁ—The seal; Phoca Vitu-
lina. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ କୁକୁର ଓ ବାଘଙ୍କ ମୁହଁପରି
ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ବାଘର ଅଦ୍ଭୁତ ପରି ନଖ ଅଛି ।
ସାଧାରଣତଃ ଏମାନଙ୍କର ଦନ୍ତ ଓ ଅଙ୍ଗୁଠିଯୁକ୍ତ ହାତପରି ଡେଣା
ଡେଣା ଓ ଖୁବ ଚଉଡ଼ା ଗୋଟିଏ ବା ଯୋଡ଼ିଏ ଲାଞ୍ଜ ଥାଏ ।
ଏମାନେ ଅଗ ହାତ ବା ଡେଣା ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥଳଭାଗ ଉପରକୁ
ଚଢ଼ିବାର ପାଏ ଉଠି ଆସି ପାରନ୍ତି । ଘନ ଘନ ଲୋମର ଓ
ଆକାରର ସିଲ୍‌ମାନଙ୍କର ସ୍ଥଳଚର ଏକ ଜନ୍ତୁ ଜନ୍ତୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ସିନ୍ଧୁହସ୍ତୀ, ସିନ୍ଧୁବିଡ଼ାଳ, ସିନ୍ଧୁସିଂହ,
ସିନ୍ଧୁବ୍ୟାଘ୍ର ଆଦି ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଓ
ଚର୍ବି ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରନ୍ତି । କେତେକ
ସିଲ୍‌ଙ୍କ ଦେହରେ ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ କୋମଳ ଲୋମ ଥାଏ । ସେହି
ଲୋମରେ ପୋଷାକ କରାଯାଏ । ଉତ୍ତରମେରୁ ପ୍ରଦେଶରେ
ବାସ କରୁଥିବା ଏସ୍କିମୋ ନାମକ ଜାତି ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର
କରନ୍ତି, କାରଣ ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ।
ସେମାନେ କଞ୍ଚା ସିଲ୍ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଛୋଟ ନୌକାରେ
ଜଣେ ଏସ୍କିମୋ ବସି ସମୁଦ୍ରକୁ ଯାଏ ଓ ସିଲ୍‌କୁ ଦେଖିବା
ମାତ୍ରେ ଏକପ୍ରକାର ବର୍ଚ୍ଛା ବା ଟେଣ୍ଟା ତା ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗେ ।
ଏହି ବର୍ଚ୍ଛାର ଦେଶ ଗୋଟିଏ ଦଉଡ଼ିରେ ଛୋଟ ଶିକାରୀର
ହାତରେ ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ । ସିଲ୍ ଦେହରେ ଟେଣ୍ଟା ବିଦ୍ଧ
ହେବା ପରେ ସେହି ଦଉଡ଼ି ଟାଣିବା ଦ୍ୱାରା ସିଲ୍‌କୁ ନିଆଯାଇ ତଟ

ସିଲ ନଙ୍କଟକୁ ଅଣେ ।] ଦେ. ବି(ସ. ଶୀଳ)—ବଙ୍ଗୀୟ ବଂଶୋପାଧି
सील ବିଶେଷ—A family title in Bengal. [ଦ୍ର—
କଲିକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସିଲବଂଶୀୟ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ବାର୍ଷିକ
ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାର ଆୟବିଶିଷ୍ଟ ଜମିଦାରୀ ବଙ୍ଗ ଦେଶ ତମାମ
ବିସ୍ତୃତ ।] ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ବସ୍ତର) ବି—ଶିଳ—
Pasting stoneslab.

ସିଲ୍ କ(ମା)ରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚିଠି ଆଦି ବନ୍ଦ କରି ଜମା କବାଟ
Sil ka(mā)ribā ବା ବାକସ ଆଦି ବନ୍ଦ କରି ସେଥିରେ
ସିଲ କ(ମା)ରା ନାମାଙ୍କିତ ମୋହର ବା ଜଉମୁଦ ବସାଇବା—
सील करना 1. To seal a box or letter. [ଦ୍ର—ଏପରି
କଲେ ସିଲ୍‌ର ଅଧିକାରୀ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କେହି ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତ-
ସାରରେ ଉକ୍ତ କବାଟକୁ ବା ବାକସକୁ ଖୋଲି ପାରିବେ
ନାହିଁ ।] ୨ । ସରକାରୀ ଆଦେଶପତ୍ର ଆଦି ଉପରେ ହାକିମଙ୍କ
ନାମଯୁକ୍ତ ମୋହର ଛାପିବା—2. To put a court's
or official seal on any document.

ସିଲ୍‌ଚର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମଣିପୁର ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଆସାମର
Sil-chara ଗୋଟିଏ ନଗର—Silchar (town) in
ସିଲଚର Assam. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଭାରତର 'ଲୁସାଇ
सिलचर ପାହାଡ଼'ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ମହକୁମା ବା ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍
ଅଛି ।]

ସିଲ୍(ଲି)ପଟ୍(ର୍)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲିପର୍)—ରେଲ ଲାଇନ
Sil(li)paṭ(r) ତଳେ ଅଡ଼ି ଭାବରେ ପକାଯିବା କାଠର କଡ଼ି—
ସିଲପଟ सिलपट Railway sleepers.

ସିଲ୍(ଲି)ପଟ୍(ଟା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସ୍ଲିପର୍)—୧ । ସିଲ୍‌ପର୍
Sil(li)paṭ(ṭā) ପରି ସମତଳ ଓ ପତଳା—1. Level and
(ସିଲ୍[ଲି]ପଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) thin like the body of a
ସିଲପଟ sleeper. ୨ । କାର୍ଶ୍ୟ; କ୍ଷୀଣ—2. Emaciated.
सिलपट [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତନ ଉନ୍ନତ ନ ହୋଇ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ
ଲଗ୍ନପ୍ରାୟ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଛାତି ପାଖ
ଚଟକା ଦେଖାଯାଏ, ତାହାଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଳକୁ ସିଲ୍‌ପଟ୍ ସଙ୍ଗେ
ତୁଳନା କରାଯାଏ ।]

ସିଲ୍‌ପା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ବି—ଶିଳପୁଆ—
Silpā Stone-pestle.

ସିଲ୍‌ବ(ଭ)ର—ବୈଦେ. ବି—୧ । (ଇଂ. ସିଲ୍‌ଭର୍) ରୌପ୍ୟ;
Silba(bha)r ରୁପା—1. Silver. ୨ । (ଇଂ. ଜର୍ମାନ୍
ସିଲଭର ସିଲ୍‌ଭର୍) ରସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ନିର୍ମିତ ଓ ରୁପାପରି
सिलभर ଦେଖାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଧାତୁ—2. German
silver.

ସିଲ୍‌ବ(ଭ)ର୍ ଜୁବି(ବୁ)ଲି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଲ୍‌ଭର୍+
Silba(bha)r jubi(bu)li ଜୁବିଲି)—ରାଜାଙ୍କର ୨୫ ବର୍ଷ
ସଲଭର ଜୁବିଲି , ରାଜତ୍ୱ ପୂରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ
सिलभर जुबिली ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ—Silver-jubilee.

ସିଲ୍ ମୁଦ—ଦେ. ବି (ଇଂ. ସୀଲ୍+ସଂ. ମୁଦ୍ରା)—ଚିଠି ଆଦି ଲଫାରେ
Sil muda ବନ୍ଦ ହେବା ପରେ ତା ଉପରେ ସିଲ୍ ମରାଯିବା—
ସିଲ ଛାପ साल मुहर Sealing of a closed cover.

ସିଲ୍ ମୁଦି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀୟକରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ନାମ
Sil mudi ଖୋଳା ହୋଇଥାଏ—A ring containing
ସିଲ ଆଂଟି a name engraved on it; signet ring.
मोहरवाली अंगुठी

ସିଲ୍ ମୋହ(ହୋ)ର—ବୈଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସନ୍ଧତର; ଇଂ. ସିଲ୍
Sil moha(ho)ra +ଆ. ମୁହର୍=ମୁଦ୍ରା)—ନାମାଙ୍କିତ
ସିଲ ମୋହବ सिल मोहर ମୁଦ୍ରା ବା ମୋହର—A seal.

ସିଲ୍‌ଲୋଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ. (ବସ୍ତର) ବି—ଶିଳପୁଆ; ଶିଳପୁଅ—
Sil-lorḍā Stone-pestle.

ସିଲ୍ ସିଲା—ବୈଦେ. ବି (ପା.)=ବ୍ୟବସ୍ଥା; ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—
Sil-silā Arrangement. ପ୍ରାଦେ (ଛତିଶଗଡ଼) ବି—
ପ୍ରବାଦ—Proverb; saying.

ସିଲ୍‌ହଟ୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସିଲଟ୍ [ଦେଖ]
Sil-haṭ Silaṭ [See]

ସିଲା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶିଳ [ଦେଖ]—
Sila 1. Śila [See] ୨ । (ସମ୍ବଲପୁର) ଶିଳ—
ସୁବିଧା 2. A stone slab used as mortar. ଦେ.
सुविधा ୧ । ଶିଳ [ଦେଖ]—1. Śila [See] ୨ । ଶସ୍ତା-
ପଣ—2. Cheapness. ୩ । ସୁବିଧା—3. Con-
ଶସ୍ତା venience. ଦେ. ବିଣ—୧ । ଶସ୍ତା—1. Cheap.
सुविधाजनक ୨ । ସୁବିଧାଜନକ—2. Convenient.

ସିଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରାଦେ. ବି—ଶିଳ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]
Sila (etc) Śila etc [See]

ସିଲଖ(ଖି)ଲ—ପ୍ରାଦେ. (କୌଦ) ବି—ଶୃଙ୍ଖଳା—Method. [ଦ୍ର—
Silakha(khi)lā ଦାମଡା ସିଲଖିଲରେ ପଢ଼ୁଥିବ ।]

ସିଲଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଆସାମ ପ୍ରଦେଶର ଲାଟ ସାହେବଙ୍କ
Silaṅg ଗ୍ରୀଷ୍ମାବାସ ରାଜଧାନୀ—Shillong in Assam. [ଦ୍ର—
ସିଲଙ୍ଗ ଏହା ଖାସୀ ବା ଜନ୍ତ ଆ ଜାତିର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏବଂ ପର୍ବତ
सिलांग ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ପର୍ବତରୁ ଗୋଟିଏ ଗୋ ନଦୀ
ଯାଇ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରରେ ମିଶିଅଛି ।]

ସିଲଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲେଟ୍)—ସ୍ଲେଟ୍ ପଥର; ପେନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ
Silaṭ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତରର
ସିଲେଟ सिलेट ବା ମାଟିର ଫଳକ—Slate.
ସିଲହେଟ ଦେ. ବି (ନାମ)—ସିଲ୍‌ହଟ୍; ଆସାମ ପ୍ରଦେଶର
सिलहट ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ତହିଁର ରାଜଧାନୀ—
Sylhet; a district and town in Assam.
[ଦ୍ର—ଏହା ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଜଳ ବହୁଯାଇ ବ୍ରହ୍ମ-
ପୁତ୍ରରେ ପଡ଼ୁଅଛି । ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଚିଆ
ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଅଛି ।] ଦେ. ବିଣ—ସିଲଟ (ଦେଖ)
Silaṭ (See)

ସିଲଟ୍ (ଟି) କମଳା—ଦେ. ବି—ସିଲହଟ୍ ଅଞ୍ଚଳର ମିଠା ଲେମ୍ବୁ—
Silat (ti) kamalā Sweet orange of Sylhet.
সিলহেট কমলা सिलहट कमला

ସିଲଟ୍ ଖଡ଼ି—ଦେ. ବି—ସିଲଟ୍ ପିନ୍‌ସିନ୍ (ଦେଖ)
Silat khardi silat pin-sin (See)
সিলেট পেনসিল सिलेट पेनसिल

ସିଲଟ୍ ପଟା—ଦେ. ବି—ସ୍ଲେଟ୍ ଫଳକ—Slate.
Silat patā সিলেট सिलेट पटा

ସିଲଟ୍ ପି(ପେ)ନ୍(ନି)ସିନ୍(ଲ୍, ନି, ଲି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲେଟ୍ ପେନ୍‌ସିଲ୍)—
Silat pi(pe)n(ni)sin(l, ni, li)
সিলেট পেনসিল सिलेट पेनसिल ୧। ସ୍ଲେଟ ଉପରେ ଲେଖିବା (ସିଲଟ୍ ପି[ପେ]ନ୍‌ସିନ୍[ଲ୍, ନି, ଲି]—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମାଟିର ଲେଖଣୀ—1. Slate-pencil. ୨। ଲେଖିବାର ଉପକରଣଦ୍ୱୟ-ସ୍ଲେଟ୍ ଓ ପେନ୍‌ସିଲ୍—
2. Slate and pencil.

ସିଲଟି—ଦେ. ବିଣ—ଆସାମର ସିଲହଟ୍ ଅଞ୍ଚଳର—Belonging to
Silati to Sylhet. (ଯଥା—ସିଲଟି କମଳା।)
সিলহেটী सिलहटिया

ସିଲନ୍ଦ(ଧ)—ସଂ. ବି—ଶିଲନ୍ଦ (ଦେଖ)
Silanda(ndha) silinda (See)

ସିଲା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସିଲହ୍)—୧। ଜମିର କଟା; ଜମିର ଖଣ୍ଡ—
Silā 1. A strip or plot of land. ୨। ଜମିର ଲମ୍ବ ଚଉଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ ଲମ୍ବା ସେଜ; ପଟି—2. A long or thin strip of land. ୩। ଭାଗବାଣ୍ଟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶୀଦାରର ହିସାବରେ ପଡ଼ିଥିବା ଜମିର ଭଳିଚ ଲମ୍ବା ପଟି—3. A long strip or block of land allotted to each co-sharer in a partition. ପ୍ରାଦେ. ବି—୧। (ବାଲେଶ୍ୱର) ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—1. A species of sea-fish. ୨। (ଗଡ଼ଜାତ) ବୋଧ (ବନ୍ଦେକୋବି, ବନ୍ଧାକୋବି)—2. Cabbage.
কিতা
किता

ସିଲା(ଲେ)ଇ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସିବ୍ ଧାତୁ)—
Silā(le)i ସିଲାଇ—Sewing.
সেলাই सीलाई

ସିଲା(ଲେ)ଇ କରିବା—ଦେ. କି—ସିଇଁବା—To sew.
Silā(le)i karibā সেলাই করা सीलाई करना

ସିଲା(ଲେ)ଇ କଳ—ଦେ. ବି—ସିଇଁବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର—
Silā(le)i kala Sewing machine.
সেলাইএর কল सीलाई कल

ସିଲାୱାରୀ(ରି)—ବୈଦେ. ବିଣ(ଫା)—୧। ସିଲା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Silāuār(ri) 1. Relating to strips or allotments.
কিতাওয়ারী ବୈ. କି. ବିଣ—ସିଲା ସିଲା କରି—In strips.
कीताबार (ସିଲାୱାର[ରି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିଲା ଉଆରି କରିବା—ବୈଦେ. କ୍ରି(ଫା)—କଟା ଉଆରି ମାପ; ଜମିକୁ
Silā uāri jariba କଟା କଟା କରି ମାପିବା—The measrement of land by strips.
সিলা ওয়ারী জরিব
कितावार जरीब
ସିଲା ଉଆରି ମାପ, ସିଲା ୱାର କରିବ, ସିଲା ୱାର ମାପ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସିଲା(ଲେ)ବସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଲାବସ୍)—ପାଠ୍ୟ କର୍ଯ୍ୟସୂଚୀ;
Silā(le)bas ଶିକ୍ଷାବର୍ଷରେ ପଢ଼ିବାକୁଥିବା ବିଷୟ ପାଠ
সিলেবস सिलेबस ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସଙ୍କେତ ବା ତାଲିକା—Syllabus.

ସିଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଶଗଡ଼ ଚକ—
Sili Cart-wheel.

ସିଲିକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଲ୍କ୍)—ରେଶମ; ରେଶମ—Silk.);
Silik ବୈଦେ. ବିଣ—ରେଶମୀ—Silk (as in silk cloth);
সিলক सिल्क [ସିଲ୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ] silken.

ସିଲି ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଶିଲିଗୁଡ଼ିର ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ
Sili gurdi ଯିବା ରେଲପଥର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ—Siliguri, a
সিলিগুড়ি सिलि गुड़ि railway station near Darjeeling.

ସିଲିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଶିଲିଙ୍ଗ୍)—ଇଂଲଣ୍ଡର ରୌପ୍ୟ
Siling ମୁଦ୍ରା—Shilling (coin.)
সিলিঙ্গ सिलिंग (ଶିଲିଂ—ଅଶୁଦ୍ଧ ବନାନ)

ସିଲିନ୍ଦ(ଧ)—ସଂ. ବି (ଅନ୍ୟ ରୂପ ଶିଳନ୍ଦ)—ଶିଳନ୍ଦ (ଦେଖ)
Silinda(ndha) Silinda. (See)

ସିଲିପ(ପି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲିପ୍)—କାଗଜର ଛୋଟ ଖଣ୍ଡ—
Silip(pi) Slip of paper.
সিলিপ स्लीप

ସିଲିବ(ଭ)ର୍—ବୈଦେ. ବି—ସିଲ୍‌ବର୍ (ଦେଖ)
Siliba(bha)r Sil-bar. (See)

ସିଲି ସିଲି—ଦେ. ବିଣ ଓ କି ବିଣ—ମୃଦୁ ମୃଦୁ (ପବନ)—Sweet
Sili sili and mild (breeze). [ଯଥା—ସିଲିସିଲି ପବନ ଫୁରଫୁରେ ସନସନ ଝିଲିବେଲିଲ। ଫଗାରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ।]

ସିଲେଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସିଲାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Silei (etc) Silāi etc. (See)

ସିଲେକ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଲେକ୍ଟେଡ୍)—ବଚ୍ଛାଯାଇ; ବଛା
Silekt ହୋଇ ଥିବା—Selected.
সিলেক্ট सिलेक्ट

ସିଲେକ୍ଟ କମିଟି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଲେକ୍ଟ କମିଟୀ)—ବୈଧାନିକ
Silekt kamiti ସଭାର କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ସଭାର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଛାଯାଇଥିବା ସଦସ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ସମିତି—Select committee.
সিলেক্টকমিটি सिलेक्टकमिटी

ସିଲେକ୍ଟ କରିବା—ବୈଦେ. କି.—ବଛାଯାଇ କରିବା—
Silekt karibā To select.
সিলেক্ট করা सिलेक्ट करना

ସିଲେକ୍ସନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସିଲେକ୍‌ସନ୍)—୧ । ବହୁ ଲୋକ
Sileksan ବା ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରୁ ବଛାବଛି—1. Selection. ୨। ବହୁ
ସିলেক্সন পুস্তକରୁ ବା ଲେଖାରୁ ସଂଗୃହୀତ ଓ ଉଦ୍ଧାରିତ ସଙ୍କଳନ—
सिलेक्सन 2. Selection of passages or extracts from various sources.

ସିଲେକ୍ସନ୍ କମିଟି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ କମିଟି କୌଣସି
Sileksan kamiṭi କର୍ମ ପାଇଁ ବହୁ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉପଯୁକ୍ତ
সিলেক্সন কমিটি ବ୍ୟକ୍ତି ବାଛନ୍ତି—Selection committee.
सिलेक्सन कमिटि

ସିଲେଟ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସିଲଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sileṭ (etc) Silaṭ etc. (See)

ସିଲୋନ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ. ସିଲୋନ୍; ମୂଳ. ସଂ. ସିଂହଳ)—
Silon ସିଂହଳଦ୍ୱୀପ; ଲଙ୍କା—Ceylon.
সিলোন सिलोन

ସିଲ୍‌କ୍—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସିଲିକ୍ (ଦେଖ)
Silk Silik. (See)

ସିଲ୍‌(ଲ୍ପି)—ବୈଦେ. ବି—ସିଲିପ୍ (ଦେଖ)
Silp(lpi) Silip. (See)

ସିଲ୍‌ଭର୍—ବୈଦେ. ବି—ସିଲ୍‌ବର୍ (ଦେଖ)
Silbhar Sil-bar. (See)

ସିଲ୍ଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)—୧ । ବିଦାୟ—1. Leave to go
Silla away. ୨ । ଅନୁମତି—2. Permission.

ସିଲ୍ଲ ହେବା—ପ୍ରାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] କ୍ରି—ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା—
Silla hebā To take leave.

ସିଲ୍ଲିଙ୍ଗି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ [କୋରାପୁଟ] କ୍ରି. [ତେ. ସିଲ୍ଲିଂଗି]—ପାଙ୍ଗିବା
Silliṅgi debā (ଦେଖ)—Pāṅgibā. (See)

ସିଲ୍ହକ—ସଂ. ବି—ଶିଳାରସ [ହି. ଶ]
Silhaka Benzoin; styrax.
[ସିଲ୍‌ହ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସିସ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶିସ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sis (etc) Śis etc. (See)

ସିଶୁ(ସୁ)—ଦେ. ବି [ସଂ. ଶିଂଶପା]—୧ । ଶିଶୁ ୫ [ଦେଖ]—
Sisu(su) 1. Śisu 5. (See) ୨ । ଶିଂଶପା ଗଛ—2. The
শিশু शिशुक sissoo tree.

ସିଷର—ଦେ. ବି [ସଂ. ଶୁଷିର]—ସିଟି; ସିଟି ମାରିବା ଯନ୍ତ୍ର—
Sishara সিটি सिटी A whistle.

ସିଷାଧୟିଷା—ସଂ. ବି [ସାଧ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଭାବ. ଅ+
Sishādhayishā ଆ]—ସାଧନ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—
A desire to accomplish.

ସିଷାଧୟିଷୁ—ସଂ. ବିଣ [ସାଧ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ.
sishādhayishu ଉ]—ସାଧନେଚ୍ଛୁ—Desirous of accomplishing.

ସିଷୁମ୍ଣା (ନା)—ଗ୍ରା. ବି [ଅଦେଶ]—ସୁଷୁମ୍ନା [ଦେଖ]
Sishumṇā(nā) Sushumṇā. [See]

ସୁଷୁମ୍ନା [ଭ୍ର—ପିଅଁଳା ଯମୁନା ନଦୀ ଅଟଇ, ସିଷୁମ୍ନା ସରସ୍ୱତୀ ସେ
सिसुमणा ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ଚରିତେ ଗୀତା ।]

ସିଷୁମ୍ନା(ମ୍ନା)—ଦେ. ବି [ଅଦେଶ]—ସୁଷୁମ୍ନା [ଦେଖ]
Sishumnā(mnā) Sushumnā. [See]
ସୁଷୁମ୍ନା [ଭ୍ର—ଇଅଁଳା ପିଅଁଳା ସିଷୁମ୍ନା ତିନ । ପ୍ରାଚୀ. ଚରିତେ
सिसुमणा ଗୀତା ।]

ସିସଲ—ବୈଦେ. ବି [ଆ. ଫିସ୍‌ଲ୍ ଫିସ୍ଲ]—୧ । ବ୍ୟବସ୍ଥା—
Sisala 1. Arrangement. ୨ । ନିଷ୍ପତ୍ତି; ମୀମାଂସା—
ব্যবস্থা 2. Decision. ବୈଦେ. ବିଣ—ମୀମାଂସିତ—
सिलसिला Decided; settled.

ସିସା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି [ସଂ. ସୀସକ]—ଶିଶା ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]
Sisā (etc) Śiśā etc. [See]
ପ୍ରାଦେ [କୋଦ] ବି—ଉଡ଼ନ୍ ପେନ୍ସିଲ୍—Wooden pencil.

ସି[ସିଂ,ସିଁ]ସି—ବୈଦେ. ବି [ଫା. ଶିଶୀ]—ଶିଶି [ଦେଖ]
Si[siṅ,siṅ]si Śiśi. [See]

ସିସି(ସେ)ରୋ—ବୈଦେ. ବି[ଲାଟିନ୍ ନାମ]—ରୋମର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦାର୍ଶନିକ
Sisi(se)ro ନେତା ଓ ବାଗ୍ମୀପ୍ରବର—The great orator
সিসেরো Cicero. [ଭ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ: ପୂ:୧୦୬ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ
सिसिरो ଖ୍ରୀ: ପୂ:୪୩ ଅବ୍ଦରେ । ଏ ବ୍ୟବହାରଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଅବଲମ୍ବନ
କରି ନିଜ ବାଗ୍ମିତାର ଉନ୍ନତି ସାଧନାର୍ଥେ ଗ୍ରୀସ୍‌କୁ ଯାଇ
ସେଠାରେ ବହୁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ବାଗ୍ମିତା ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ
ଏବଂ ୪୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଏକ
ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା [Consul] ରୂପେ ମନୋନୀତ
ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଭୟରେ ଏ ଇଟାଲୀ
ପ୍ରଦେଶ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ପୁଣି ଦେଶକୁ ଫେରି
ଆସିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଶତ୍ରୁମାନେ ସିଜର୍‌ଙ୍କ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡରେ
ଏ ଲିପ୍ତ ଥିବାର ପ୍ରମାଣିତ କରିବାରୁ ଏହାଙ୍କୁ ଚରମ
ଦଣ୍ଡାଜ୍ଞା ହେଲା ଏବଂ ଏ ଦଣ୍ଡ ଏଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ ପଳାଇ
ଯାଉ ଯାଉ ବାଟରେ ଶତ୍ରୁମାନେ ଏହାଙ୍କ ଶିରଚ୍ଛେଦନ
କଲେ । ଏହାଙ୍କର ବାଗ୍ମିତାପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତୃତାମାନ ଯାବତୀୟ
ସଭ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହୋଇ ୨୦୦୦ ବର୍ଷ ପରେ
ମଧ୍ୟ ଆଜି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ବହୁ ସମାଦର ଲାଭ କରୁଅଛି ।]

ସିସୃକ୍ଷା—ସଂ. ବି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଭାବ. ଅ+ ଆ)—
Sisṛukshā ସର୍ଜନ ବା ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଇଚ୍ଛା—
Desire to create.

ସିସୃକ୍ଷୁ—ସଂ. ବିଣ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—
Sisṛukshu ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ; ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ
—Desirous of creating.

ସିସୋଦୀୟ୍—ଦେ. ବିଣ—ସିସୋଦୀୟା କୁଳର—Belonging to
Sisodīya the Sisodiyā clan of the Rajputs
সিসোদীয় सीसोदिय

ସିସୋଦୀୟା—ଦେ· ବି—ରାଜପୁତାନାର ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶାଖା—A celebrated branch of the Rajputs. [ଦ୍ର—ରାଜପୁତନାର ସିସୋଦ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଏ ଶାଖାର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କିଛି ଦିନ ବାସ କରିଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନର ନାମ ଅନୁସାରେ ଏ ଶାଖାର ନାମ ହୋଇଅଛି । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସର୍ବୋଚ୍ଚ । ଚିତୋର ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ ଓ ଉଦୟପୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀ । ଏମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶଧର ବୋଲି କଥିତ । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ଗୁଜୁରାଟର ବଲ୍ଲଭୀପୁରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ, ପରେ ଚିତୋରର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ସେଠାରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ମୁସଲମାନ୍ ଓ ମୋଗଲ୍ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ଚିତୋର ହିନ୍ଦୁ ରାଜଶକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଥିଲା । ଏ ବଂଶର ରାଜାମାନଙ୍କ ଉପାଧି ରାଣା । ରାଣା ସମର ସିଂହ, ରାଣା କୁମ୍ଭା, ରାଣା ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହ ମୁସଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୀରତା ସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ରାଣା ପ୍ରତାପ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକବରଙ୍କ ବଶତା ସ୍ୱୀକାର କରି ନଥିଲେ । ଉଦୟପୁର ରାଜ୍ୟ (୧୨୬୯୦ ବର୍ଗ ମାଇଲ, ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ୧୪ ଲକ୍ଷ)ର ମହାରାଣା ଏହି ବଂଶୀୟ ଅଟନ୍ତି—ହିନ୍ଦୀ-ଶବ୍ଦସାଗର ।]
Sisodiyā
ସିସୋଦୀୟା
सिसोदिया

ସିସ୍ତ—ଦେ· ବି (ସଂ· ଶସ୍ତ୍ର)—୧ । ଯନ୍ତ୍ରାଦି—1. Implements. ୨ । ଶସ୍ତ୍ର; ଉପାୟ—2. Means. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନର ଉପାୟ—3. Means employed for accomplishment of an end.
Sista
ଯନ୍ତ୍ର शस्त्र

ସିସ୍ତି—ବୈଦେ· ବି (ଫା, ସିସ୍ତୀ)—ମାପିବା ଚେନ୍ ସଙ୍ଗେ ଭୂମିରେ ପୋତିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଲୁହାର ପିନ୍—Iron pins used with the surveying chain.
Sisti
ସିସ୍ତି सिस्ती

ସିସ୍ତୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ଇଂ· ସେସ୍)—ଭୂମିକର; ଖଜଣା—Land cess.
Sistu

ସିହ୍‌ନିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଜୁନ୍ଦ ଗୁଞ୍ଜି ଭର୍ତ୍ତି କରିବା—To ram in things together into a narrow receptacle.
Sih-nibā

ସିହଳ—ଦେ· ବି (ସଂ· ଶୃଙ୍ଖଳ)—ସିଅଳ (ଦେଖ)
Sihala
Siala (See)

ସିହା—ବୈଦେ· ବି—୧ । (ଫା· ସୀହା) ଜମା ଖରଚ ବହି—1. Account book. [ଦ୍ର—ଏହି ହିସାବ ବହିରେ ଜମା ଓ ଖରଚ ଲେଖାଯାଏ ।] ୨ । ସିହା; ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ—2. A sect of Mohommedans; the Sihā. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ; ଯଥା—ସିହା ଓ ସୁନ୍ନୀ । ଇସଲାମ ଧର୍ମର ନେତା ବା ଗୁରୁ (ଇମାମ୍) କିଏ, ଏହି ସଂବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଅଛି । ସୁନ୍ନୀମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ଯାହାଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ନେତା ପଦରେ ମନୋନୀତ କରନ୍ତି ସେ 'ଇମାମ୍'; କିନ୍ତୁ ସିହାମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ 'ଇମାମ୍' ଅଟନ୍ତି । ସିହା ଓ ସୁନ୍ନୀମାନଙ୍କର ଅଇନ୍ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ସିହାମାନଙ୍କ ଅଇନ୍ କୋରାନ୍ ଓ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟ କ୍ରମେ ପୁରୁଷପରଂପରା ଚଳିଥିବା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଉପଦେଶ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ନୀମାନଙ୍କ ଅଇନ ଏହି ଦୁଇ ଭିତ୍ତି, ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଟୀକା ଓ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ବିଚାର ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ମହମ୍ମଦୀୟ ହିଜରୀ ସନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟକ୍ରମେ ଷଷ୍ଠ ଗ୍ରାମୀୟ ଜଫର୍-ଅଲ୍-ସାଦିକ୍ ସିହା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।

ସିହାମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଅଛି; ଯଥା—ଅସ୍‌ନା ଅସାରିୟା ବା ଇମାମିୟା (ଏମାନେ ପୁଣି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—ଅସୁଲି, ଅଖ୍‌ବାରି), ମୁତାଜାଲି, ଇସ୍‌ମାଇଲିଆ । ବୋମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶର 'ଖୋଜା', 'ବୋହ୍ରା' ଅଦିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ମୁସଲମାନ ସୁନ୍ନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ ।

ସିହା ଓ ସୁନ୍ନୀଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିବାର ଗୋଟିଏ ସହଜ ଚିହ୍ନ ଏହି ଯେ, ସିହାମାନେ ନମାଜ୍ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ଦୁଇ ହାତକୁ ଦୁଇ କଡ଼ରେ ସିଧା କରି ଓହଳାଇ ରଖନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ନୀମାନେ ଦୁଇ ହାତକୁ ସାମନା ପାଖରେ ଯୋଡ଼ି କରି ନମାଜ ପଢ଼ନ୍ତି ।

ସିହାମାନେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମତୁଲବର୍ତ୍ତୀ ସଗୋତ୍ର (agnate, ଯଥା—ପୌତ୍ର) ଓ ଅସଗୋତ୍ର (cognate; ଯଥା—ଦୌହିତ୍ର)ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସମାନରୂପେ ବଣ୍ଟନ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ନୀମାନେ କେବଳ ସଗୋତ୍ର ପୁରୁଷ—ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପତ୍ତି ବଣ୍ଟନ କରନ୍ତି ।

ସିହା ଓ ସୁନ୍ନୀ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ନିୟମ କେବଳ କୋରାନୋକ୍ତ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଖଟେ ନାହିଁ; ଯଥା—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିତା, ମାତା, ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା, ସ୍ୱାମୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ।] ଦେ· ବି (ସଂ· ଶିଖା)—ଅଗ୍ରଭାଗ—Top.
Sihā
ସେହା सेहा
ସିୟା शिया
ଶିଖ शिखा

ସିହାଇ—ବୈଦେ· ବି (ଫା· ସିହାଇ)—ସ୍ୟାହି; ଲେଖିବାର କାଳି; ମସି—Writing ink.
Sihāi
ସେହାଇ स्याही

ସିହାଇ ଘଡ଼ି—ଦେ· ବି—ମସ୍ୟାଧାର; କାଳି ଘଡ଼ି; ଦୁଆତ—Inkpot.
Sihāi ghardi
ସେହାଇ ଦୋୟାତ दवात
(ସିହାଇ ଦୁଅତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସିହା ଉଆରିଜା—ବୈଦେ· ବି (ଜମିଦାରୀ ସେରେସ୍ତା)—ଯେଉଁ ସିହାରେ ପଦ୍ଧ ବର୍ଷ ଶ୍ରେଣୀର ଜମା ଓ ଖରଚମାନ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ଲେଖାଯାଏ—Account
Sihā uārijā
ସିହା ଓୟାରିଜା

ସେ ବାରିଜା book showing receipts and expe-
(ସିହା ବାଇଜା—ଅନ୍ୟରୂପ) nditures entered under
different items or headings.

ସିହା ଉଆସିଲ୍(ଲି) ବାକି—ଦେ. ବ (ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା)—ଜମି-
Sihā uāsil(li) bāki ଦାରୀ କାଗଜବିଶେଷ—A Zemi-
সিহা ওয়াসিল বাকি ndary account showing the
हा वसूल बाँकी current year's account of
(ସିହା ଵାସିଲ୍[ଲି] ବାକି—ଅନ୍ୟରୂପ) every tenant and
respective due after deducting the
payments made by the tenant. [ପ୍ର—
ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜା ଯେତେ ଖଜଣା ଦେଇଥାଏ, ଏଥିରେ
ତାହା ଲେଖା ଯାଇ ଗତ ବର୍ଷର ହିସାବ ଗଡ଼ାଣ କରାଯାଇ
ସନ ଅନ୍ତରକୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରଜା ଉପରେ କେତେ ବାକି ରହିଲି,
ତାହା ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ ।]

ସିହାଁ—ଦେ. ବ—ସିଆଁ (ଦେଖ)—
Sihāñ Siāñ (See)

ସିହାଁଇ(ଇଁ)ବା—ଦେ. କି—ସିଆଁଇବା (ଦେଖ)
Sihāñi(iñ)bā Siāñibā (See)

ସିହା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହିସାବ ବହିରେ ଜମା ଖରଚ ଲେଖିବା-
Sihā karibā 1. To enter receipts and expenses
সিহা করা in the account book. ୨ । ଜମା
सेहा करना ଧନକୁ ହିସାବରେ ଲେଖିବା—2. To enter a
(ସିହା ଚଢ଼ା[ଢ଼େ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) receipt in the
account book

ସି(ସିଂ, ସିଁ)ହାଣ(ଣା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ
Si(siṁ, siñ)hāṇa(ṇā) ସନ୍ଧାନ)—୧ । ସିଆଣ(ଣା) (ଦେଖ)—
সয়ান सयाना 1. Siāṇa(ṇā) (See) [ପ୍ର—ସିହାଣ
ବସ୍ତୁରେ ମୋତେ ନ କରିବ ଦୟା—ଭଞ୍ଜ· କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
ସୁନ୍ଦରୀ ।] ୨ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Best. [ପ୍ର—ଯୁଦ୍ଧରେ
ଖେଳ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସିହାଣ । ରଖିଲେ ମାନ ପାଣ୍ଡ୍ୟ
ନୃପତିଙ୍କ ପ୍ରାଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ· କର୍ଣ୍ଣ ।]

ସି(ସିଂ, ସିଁ)ହାଣିଆ(ଆଁ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—
Si(siṁ; siñ)hāṇiā(āñ) (etc) ସିଆଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Siāṇa etc (See). [ପ୍ର—ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଟନ୍ତି
ଅଟେ ସିହାଣିଆଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି ।]

ସିହାଣୀ—ଦେ· ବିଣ· ସ୍ତ୍ରୀ—'ସିହାଣ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sihāṇī Feminine of 'Sihāṇa'.
(ପ୍ର—ଅସତର୍କେ କେବେ ଦେଖିଲେ ସିହାଣୀ—ଚାତୁରୀ
ଘଗ-ଭରଳ । ସୁଧାନାଥ· ଜଯାଲିଦେଶସି ।)

ସିହାଭୁକ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ସିହାରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା—
Sihābhukta Entered in the accounts.
সেহা ভুক্ত सेहाभुगतान

ସିହାର(ରା) ହାର—ଦେ. ବ—ଶିଂଘଡ଼ା ହାର (ଦେଖ)
Sihāra(rā) hāra Siṁghaṛā hāra. (See)

ସିହୁଣ୍ଡ—ସ. ବ—ସ୍ନୁହୀ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ସିଜୁ (ଦେଖ)
Sihunḍa Sijhu. (See)

ସିହ୍ନା—ଗ୍ରା· ଅ—ସିନା (ଦେଖ)—Sinā. (See) (ପ୍ର—ଲୁଡ଼ୁ ଲୁଡ଼ୁ
Sihnā ଲୁଡ଼ୁ ସିହ୍ନା ଅଛଇ ସେ ସୁଅ । ପ୍ରାଚୀ. ବୃନ୍ଦାବନରୂପଣ
ଗୀତା ।)

ସିହ୍ଲ—ସ. ବ (ସିହ୍, ଧାତୁ=ସ୍ନିଗ୍ଧ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ· ଲ, କ୍ରାକଚ)
Sihla ୧ । ଧୂପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ
[ସିହ୍ଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ଲୋବାନ; ଏକପ୍ରକାର
সিহ্ল ଧୂଣା—1. Olibanum. ୨ । ଶିଲ୍ହକ—2. Liquid
शिलारस amber.
ଫା. ଶଲ୍ଲରସ, ଅ. ମୋଅଇଏ ସାଇଲ୍
ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—ତୁରୁଷ୍କ, ପିଣ୍ଡକ, ଯାବନ, ପିଣ୍ୟାକ, କପିତୈଳ,
କପିବାତକ, କପିଜୈଳ, ତୈଳାଖ୍ୟ, ଯାବ,
ଯାବକ, ସହ୍ଲଗାନ୍ଧକ, ଶିଲ୍ହକ, ପିଣ୍ଡକ,
ତୈଳପର୍ଣ୍ଣୀ, ବୃକଧୂପ, କୃତ୍ରିଧୂପ ।

ସିହ୍ଲକୀ—ସ. ବ—ଶଲ୍ଲକୀ (ଦେଖ)
Sihlakī Sallkai. (See)
[ସିହ୍ଲଭୂମିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] शलई, शलाई सालई, सालगा

ସିହ୍ଲା(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସିଲ୍ଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sihlā (etc) Silā. etc (See)

ସୀଉକାର—ଗ୍ରା· ବ (ସ· ସ୍ୱୀକାର)—୧ । ସ୍ୱୀକାର; ସମ୍ମତି—
Siukāra 1. Consent. [ପ୍ର—ତୁମ୍ଭର ସୀଉକାର ହେଲେ
স্বীকার ସିନା ଏହା । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । କରଣ
स्वीकार ସମାଜରେ ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଭୟ
ପକ୍ଷ .. ସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିର୍ବନ୍ଧ ଓ ଉତ୍ସବ—2. The
ceremony of formal betrothal before
marriage (amongst the Karaṇas of
Orissa). ୩ । କରଣ ସମାଜର 'ସୀଉକାର' ଉତ୍ସବରେ
କନ୍ୟାଘରୁ ବରଘରକୁ ପଠାଯିବା ଭେଟି—3. Send-
ing of presents from the betrothed
bride to the bridegroom.

ସୀଉକାର କରିବା—ଗ୍ରା. କି—ସ୍ୱୀକାର କରିବା (ଦେଖ)
Siukāra karibā Swikāra karibā. (See)
স্বীকার করা स्वीकार करना

ସୀଉକାର ସନମତି—ଗ୍ରା. ବ (ଏକପଦ)—କରଣ ସମାଜରେ ବର ଓ
Siukāra sanamati କନ୍ୟାଙ୍କର ବିବାହ ବିଷୟରେ ନିର୍ବନ୍ଧ
স্বীকার সম্মতি ହେବା ପରେ ବର ଘର ଓ କନ୍ୟା ଘର ମଧ୍ୟରେ
स्वीकार सम्मति ଭେଟିଭାଟ ହେବା ଉତ୍ସବ—Mutual
exchange of presents between the
betrothed bride and the bridegroom.

ସୀଉକାରିଆ—ଦେ. ବ—କରଣ କୁଳରେ ବିବାହ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ
Siukāriā ହେବା ଲୋକ—The negotiator or middle-
ঘটক man in a marriage in the 'Karaṇa'
अगुआ society. (ପ୍ର—ବରକୁ କନ୍ୟା, କି କନ୍ୟାକୁ ବର

ସାଜଲ କର ସାଇଲଣି ? ସୀକରାରଥ ସବୁ ପଦ୍ମେ ଯିବେ ପସ୍ । ଉକାଶଚରଣ ଚୌଧୁରୀ ।)

ସୀକ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସେଚନ କରିବା—1. To sprinkle.
Sīk (root) ୨ । ସେକିବା —2. To foment.

ସୀକର—ସ. ବି ('ଶୀକର'ର ଅନ୍ୟରୂପ; ସୀକ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅର)—
Sīkara ୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜଳବିନ୍ଦୁ—1. Spray; minute water-particles ୨ । ବାୟୁପ୍ରେରିତ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଜଳକଣା—2. Minute particles or spray of water driven by the wind. ୩ । (+ଲଳିଅର) ଝିପିଝିପି ବୃଷ୍ଟି—3. Drizzle; rain in minute drops ୪ । ବାୟୁ—4. Air; wind.

ସୀକର ଶୀତ—ସ. ବିଣ (ଶସ୍ୟା ଉତ୍)—୧ । ଜଳକଣା ଦ୍ୱାରା
Sīkara śita ଶୀତଳ—1. Cooled with water spray. (ଉ—କୁଞ୍ଜର ବଧୂ ମୋହ ବଳାଶ ଅଶେ, ସୀକର-ଶୀତ ବାୟୁ ସେବିଲେ ପାଶେ । ମଧୁସୂଦନ. ସୀତା-ବନବାସ [କବିତାବଳୀ] ।) ୨ । ଜଳକଣା ପରି ଶୀତଳ—2. Cool like spray.

ସୀକାର—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—୧ । ସ୍ୱୀକାର- 1. Promise;
Sīkāra agreement. ୨ । ମାଂସ—2. Meat. ୩ । ପାରଧି—3. Hunting.

ସୀ(ତ୍)ତ—ସ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଜିହ୍ୱା ଓ ଦନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଜାତ
Sīt(ta) ସୀତ୍ ଧ୍ୱନି—Whistling sound produced by the tongue and teeth.

ସୀତ୍(ତ)କାର—ସ. ବି (ସୀତ୍, ସୀତ=ଅବ୍ୟକ୍ତ ମଧୁର ଧ୍ୱନି+କୃ,
Sīt-(ta)kāra ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଅବ୍ୟକ୍ତ ସୁଖଶବ୍ଦ ବିଶେଷ; [ସୀତ୍କୃତ(ତି)—ଅନ୍ୟରୂପ] କାମିନୀମାନଙ୍କର ଜିହ୍ୱା ଓ ଦନ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ଗତ 'ସୀତ୍'ରୂପ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ; ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀବର ରମଣାଦି କାଳରେ ଅନୁରାଗଜନିତ ସୁଖବ୍ୟଞ୍ଜକ ଅସ୍ଫୁଟ ମଧୁର ଶବ୍ଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Sweet whistling sound heard from the mouth of amorous women during orgasm in coition.

ସୀତ୍କୃତ—ସ. ବିଣ—କୃତ ସୀତ୍କାର—Making a whistling
Sīt-kṛuta amorous sound during coition.
ସଂ. ବି—ସୀତ୍କାର (ଦେଖ)—Sīt-kāra. (See)
(ସୀତକୃତ- ଅନ୍ୟ ବି, ରୂପ)

ସୀତ(ତ୍ୟ)ୟା—ଗ୍ରା. ବି (ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସୀତା ଦେବୀ; ରାମପତ୍ନୀ—
Sīta(tya)yā Sītā; the wife of Rāma. (ଉ—ସୀତା ଅଶ୍ରମ ଭର ଜାଉଥିଲା, ଜନ୍ମ ସୀତ୍ୟା ରାମାଶ୍ରମ । ଜଗନ୍ନାଥ ସୀତିୟା ଗ୍ରନ୍ଥବଳୀ ।) ଦେ. ବି—'ସୀତା'ଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Nickname of 'Sītā'.

ସୀତ(ତ୍ୟ)ୟା ଠାକୁରାଣୀ, ସୀତ(ତ୍ୟ)ୟା ଦେବୀ, ସୀତ୍ୟା, ସୀତ୍ୟା ଦେବୀ, ସୀତ୍ୟା ଠାକୁରାଣୀ }—ଅନ୍ୟରୂପ

ସୀତା—ସ. ବି—[ସି ଧାତୁ=(ବନ୍ଧ) ଖନନ କରିବା+କର୍ମ. କ୍ତ, ସିତ +ଅ, ଆକାରନ୍ତ); ଅନ୍ୟରୂପ ଶୀତା]—୧ । ଲଙ୍ଗଳ ପଦ୍ଧତି; ଲଙ୍ଗଳ ଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ ହୋଇ ହୋଇଥିବା ଗାର; ଲଙ୍ଗଳଚଷିତ ଗଭୀର ରେଖା—1. Furrow made by the plough. ୨ । (+ନଳିକ) ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା; ମନ୍ଦାକିନୀର ଶାଖା ବିଶେଷ—2. Name of a branch of the Ganges said to flow in the heaven. ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଧ୍ୱନି ମଞ୍ଜରୀ)—3. The Goddess Lakshmī. ୪ । ଉମା; ପାର୍ବତୀ(ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ)—4. Pārbatī. ୫ । ଶସ୍ୟାଧି ଦେବତା (ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ)—5. The Deity presiding over the corn. ୬ । ମଦ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Wine. ୭ । ଗଙ୍ଗା ସ୍ରୋତ (ହେମମାଳା)—7. The current of the river Ganges. ୮ । (ନାମ) (ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ବୈଦେହୀ; ମୈଥିଳୀ (ସୀତା ବା 'ଶୀତାମୁଖ' ବା ଜାନକୀ, ଧରଣୀସୁତା, ଭୂମିସମ୍ଭବା ।] ଲଙ୍ଗଳପଦ୍ଧତିରୁ ମିଳିଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି) ଜନକରାଜନନ୍ଦିନୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ—8. The wife of Rāmachandra. [ଉ—ମିଥିଳାଧିପ ଜନକ ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ଯଜ୍ଞଭୂମି ଶୁଦ୍ଧ କରିବା ସମୟରେ ଲଙ୍ଗଳପଦ୍ଧତିରୁ ଗୋଟିଏ ଶିଶୁକନ୍ୟାଙ୍କୁ ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ (ରାମନବମୀ) ମଙ୍ଗଳବାର ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ପାଇଥିଲେ ଏବଂ 'ସୀତା'ରୁ ଏହାଙ୍କୁ ପାଇଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ 'ସୀତା' ରଖିଲେ । ସୀତା ଅଯୋନିସମ୍ଭବା ବୋଲି ଖ୍ୟାତା । ସୀତା ଯୁବତୀ ହେବାରୁ ଜନକ ଗୋଟିଏ ଶିବଧନୁ ରଖି ଏହି ପଣ କଲେ ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ଧନୁକୁ ଆକର୍ଷଣ କରି ଅଧିଜ୍ୟ କରିବେ, ସେ ତାଙ୍କ ଉକ୍ତ କନ୍ୟା ସମର୍ପଣ କରିବେ । ଏହି ପଣ ଶୁଣି ନାନା ଦେଶରୁ ରାଜାଗଣ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଧନୁକୁ ଆକର୍ଷଣ କରିବା କଥା ଦୂରରେ ଥାଉ, କେହି ତାକୁ ଭୂମିରୁ ଉଠାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷି ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରୁ ଅସୁରମାନଙ୍କୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଦଶରଥଙ୍କ ନିକଟରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣିଥିଲେ । ସେହି ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ ସଭା ଦେଖିବା ପାଇଁ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର କୁମାରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ମିଥିଳାକୁ ଅସିଥିଲେ । ସମବେତ ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ସେ ଧନୁକୁ ଉଠାଇ ନ ପାରିବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅନ୍ତି ଲଘୁଭାବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଧନୁକୁ ଟେକି ସେଥିରେ ଗୁଣ ଦେବା ପାଇଁ ଆକର୍ଷଣ କରୁ କରୁ ଧନୁଟି ଦୁଇ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଜନକ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବରେଣ୍ୟ ତାଙ୍କ ସୀତାଙ୍କ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କନ୍ୟା ଉର୍ମିଳା ଓ ଭ୍ରାତୃଷ୍ପୁତ୍ରୀ ମାଣ୍ଡବୀ, ଶ୍ରୁତକୀର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଭରତ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କଲେ । ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଥିଳାରୁ ସହିତ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଫେରିଲା ସମୟରେ ବାଟରେ ପରଶୁରାମ ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରିଆସି ସୀତାଙ୍କ ସହିତ ସୁଖରେ ରହିଲେ । ସୀତା ନିଜ ଗୁଣରେ ଶାଶୁ, ଶ୍ୱଶୁର, ସ୍ୱାମୀ ଓ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦଶରଥ ବୃଦ୍ଧ ହେବାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ 'ଯୌବରାଜ୍ୟ' ଦେବାପାଇଁ ଘୋଷଣା କରି ତହିଁର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କଲେ । ଉକ୍ତ ଉତ୍ସବର ପୂର୍ବଦିନ ରାତିରେ ମନ୍ଥରାନାମ୍ନୀ ଦାସୀର ପ୍ରରୋଚନାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିମାତା ଭରତଜନନୀ କୈକେୟୀ ଦଶରଥଙ୍କୁ ଅଡ଼ଳରେ ପକାଇ ପୂର୍ବଅଙ୍ଗୀକୃତ ଦୁଇଟି ବର ଦେବା ପାଇଁ ସତ୍ୟ କରାଇ ନେଲେ ଯେ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ୧୨ ବର୍ଷକାଳ ବନବାସୀ ହେବେ ଓ ଭରତ ରାଜା ହେବେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିତୃସତ୍ୟ ପାଳନାର୍ଥ ବନକୁ ବାହାରିଲେ ଏବଂ ପତିବ୍ରତା ସୀତା ଓ ଅଗ୍ରଜ ଆଜ୍ଞାବହ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହଗାମୀ ହେଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନଗମନରେ ଶୋକଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଦଶରଥ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତେଣେ ରାମ, ସୀତା ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ୧୨ ବର୍ଷ ବନରେ ତପସ୍ୱିବେଶରେ ବନ୍ୟ ଫଳମୂଳ ଖାଇ କୁଟୀରରେ ବାସ କରି ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ରାକ୍ଷସୀ ସୂର୍ପଣଖାର ପ୍ରରୋଚନାରେ ଲଙ୍କାଧିପତି ରାବଣ ସୀତାଙ୍କୁ ଛଳବଳ ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ରଥରେ ବସାଇ ଲଙ୍କାକୁ ନେଇଗଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଉନ୍ମତ୍ତପରି ହେଲେ ଏବଂ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାରେ ବାନରରାଜ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ କରି ହନୁମାନଙ୍କୁ ପଠାଇ ସେ ତାଙ୍କୁ ରାବଣ ନେଇ ଲଙ୍କାଗଡ଼ରେ ଅଶୋକବନରେ ବନ୍ଦିନୀ କରି ରଖିଥିବା ଜାଣିଲେ । ତତ୍ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ କପିସେନା ସହ ଲଙ୍କାକୁ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ ଏବଂ ସମୁଦ୍ରରେ ସେତୁବନ୍ଧ ବନ୍ଧାଇ ଲଙ୍କାରେ ପଶି ରାବଣଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ନିହତ କରି ସୀତାଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ସୀତା ରାବଣକର୍ତ୍ତୃକ ନାନାପ୍ରକାରେ ପ୍ରଲୋଭିତା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ସତୀତ୍ୱକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ପାରିଥିଲେ । ତଥାପି ଜନାପବାଦ ଆଶଙ୍କାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଲଙ୍କାରେ ତାଙ୍କୁ ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା କରାଇବା ପରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ତାହା ପରେ ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ବନବାସର ୧୨ ବର୍ଷ ଅତୀତ ହୋଇଥିଲା । ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ସୀତା, ରାମ ଦୁହେଁ ସୁଖରେ କିଛିକାଳ ରହିବା ପରେ ସୀତା ଅନ୍ତଃସତ୍ତ୍ୱା ହେଲେ ଏବଂ ନିଜର ତପୋବନ ଦର୍ଶନଲାଳସା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଇତ୍ୟବସରରେ ରାବଣ ଦ୍ୱାରା ସୀତା ଅପହୃତା ହୋଇ ସେଠାରେ କେତେକାଳ ବାସ କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଆଚରଣରେ କଳଙ୍କ ଲାଗିବାର ପ୍ରବାଦ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚରିତ ହେବା ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜନାପବାଦକୁ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରାଣାଧିକା ସ୍ତ୍ରୀ ସୀତାଙ୍କୁ ବନଦର୍ଶନ ଛଳନାରେ ନିର୍ବାସିତା କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଶେଷରେ ଅଗ୍ରଜଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଅନୁଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ବାଲ୍ମୀକି ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ନିକଟରେ ଅରଣ୍ୟରେ [illegible] ଫେରିଆସିଲେ । ସୀତା ସେହିଠାରେ ନିଜର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ କଥା ଜାଣି ପାରି ବହୁ ଶୋକ କରି ଶେଷରେ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କଠାରୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ଯାଇ ଭାଗ୍ୟ ଆଦରି ରହିଲେ । ସେହିଠାରେ ତାଙ୍କର ଯମଜ ପୁତ୍ର କୁଶ ଓ ଲବ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ସେମାନେ ସେହି ଆଶ୍ରମରେ ବିଦ୍ୟା ଓ ଧନୁର୍ବେଦ ଶିକ୍ଷା କଲେ ଏବଂ ବାଲ୍ମୀକି ସ୍ୱରଚିତ ରାମାୟଣ କାବ୍ୟ କୁମାରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରାଇଲେ । ଅନନ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସିଥିବା ଉକ୍ତ କୁମାରଦ୍ୱୟ ସଭାସ୍ଥଳରେ ରାମାୟଣ ଆବୃତ୍ତି କଲେ । ଏହା ଶୁଣି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ଋଷିଙ୍କ ମୁଖରୁ ସେ ଦୁଇ କୁମାରଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଇ ଓ ସୀତାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ମୁନିଙ୍କଠାରୁ ଦୃଢ଼ ଉକ୍ତି ଶ୍ରବଣ କରି ସୀତାଙ୍କୁ ପୁନର୍ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ କଲେ । ତତ୍ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୀତାଙ୍କୁ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଆଣାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନାର୍ଥ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଥରେ ଅଗ୍ନିପରୀକ୍ଷା କରାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରୁ ସୀତା ତାଙ୍କ ମାତା ବସୁନ୍ଧରାଙ୍କୁ କରୁଣ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, "ମା ! ତୁ ଏହିକ୍ଷଣି ଦ୍ୱିଧା ହୋଇଯାଇ ତୋ କନ୍ୟାକୁ କୋଳରେ ସ୍ଥାନ ଦେ ।" ଏହା କହିବା ମାତ୍ରେ ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠ ଫାଟି ଗଲା ଓ ସୀତା ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଲୋକଲୋଚନର ଅନ୍ତର୍ହିତା ହୋଇଗଲେ ।

ସୀତାଙ୍କ ସତୀତ୍ୱ ଓ ପତିସେବା ଆଦି ଗୁଣ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ଲଳନାଙ୍କର ଚରମ ଆଦର୍ଶରୂପେ ପୂଜିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି ।

ସୀତା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଅବତାର ବୋଲି ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣାନ୍ତର୍ଗତ 'ଚଣ୍ଡୀ'ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ଦେ· ବି—
सीताभोग ୧ । ସୀତାଭୋଗ (ଦେଖ)—1. Sītā bhoga.
सीताभोग (See) ୨ । ଶାକର—2. Molasses (ଉ—
सीता ରେ ରାମା । ସୀତା ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପରି ସୁଷମ । ଉଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ
सीतिया ସୁନ୍ଦରୀ ।) ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to females.

ସୀତା କାନ୍ତ(ନାଥ)—ସ· ଦ୍ୱି· ପୁ° (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Sītākānta(nātha) सीताकान्त सीताकान्त Rāma chandra. ଦେ· ବି· ପୁ°—ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—
A name given to males.

ସୀତା କୁଣ୍ଡ—ସ. ବି—ବିହାରର ମୁଙ୍ଗେର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ
Sītā kuṇḍa ବିଶେଷ—Name of a hotspring in Monghyr in Bihār. [ଦ୍ର—ଏହି ସ୍ଥାନଟି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ଅଟେ ।]

ସୀତା ଜନ୍ମବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ [illegible] ସୀତାଙ୍କର
Sītā janmabrata ପୂଜା ଓ ବ୍ରତ—A festival of
(ସୀତାବ୍ରତ—ଅନାବୃଷ୍ଟି) worshipping Sītā on the

Rāma nabamī day. [ଦ୍ର—ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳନବମୀ ଦିନ ଲାଙ୍ଗଳ ପଦ୍ଧତିରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ରାଜା ଜନକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଦିନ ଏହି ବ୍ରତଟି ହୁଏ ।]

ସୀତା ଦେବୀ—ସଂ. ବି (ଦେବୀ ଋପିଣୀ ସୀତା)—ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ—
Sītā debī — The wife of Rāmachandra.

ସୀତା ନବମୀ—ସଂ. ବି—ସୀତା ଜନ୍ମବ୍ରତ (ଦେଖ)
Sītā nabamī — Sītā janmabrata, (See)

ସୀତା ପତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର—
Sitāpati — Rāma chandra,

ସୀତା ପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶାନ୍ତର୍ଗତ ଲକ୍ଷ୍ନୌର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ସହର—Sitāpur;
Sita pura
सीतापुर name of a district and town near
सीतापुर Lucknow in the United Provinces.

ସୀତା ଫଳ—ଦେ. ବି—ସିତାଫଳ (ଦେଖ)
Sītā phaḻa — Sītā phaḻa. (See)

ସୀତା ବିକ—ସଂ. ବି— ସଶାଲକ (ରାସ୍ନମୁକୁଟ); ମାଷ; ବ୍ରୀହି —
Sītā bika — Kidney bean.

ସୀତାବିଞ୍ଜ—ଦେ. ବି (ନାମ)—କେନ୍ଦୁଝରର ପର୍ବତ ବିଶେଷ—
Sītā binja — Name of a mountain in the Keonjhar State of Orissā. [ଦ୍ର—କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମା [ସବଡିଭିଜନ୍] ପାଣ୍ଟପଡ଼ା ଦଣ୍ଡପାଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭଙ୍ଗୁଅପଶି ଗ୍ରାମ ନିକଟସ୍ଥ ସୀତାନାମ୍ନୀ ନିର୍ଝରିଣୀର ଉପକୂଳରେ ସୀତାବିଞ୍ଜ ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା କେନ୍ଦୁଝର ଗଡ଼ର ପୂର୍ବକୁ ୧୨ ମାଇଲ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ; ଉଚ୍ଚତା ୨୨୦୦ ଫୁଟ୍ । ସ୍ଥାନୀୟ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅନୁସାରେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ମହର୍ଷି ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବାଲ୍ମୀକିଆଶ୍ରମ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ପାହାଡ଼ ଏଠାରେ ଅଛି ଏବଂ ତହିଁରେ କେତେକ ଶିଳାଲିପି ଅଛି । ଏହି ପାହାଡ଼ ଦେହରେ ଗୋଟିଏ ଖୋଲ [କ୍ଷୁଦ୍ର ଗହ୍ୱର] ଅଛି । ତାକୁ ରାମତନୟ ଲବ କୁଶଙ୍କର ସୂତିକାଗାର କୁହାଯାଏ । ଏହି ଖୋଲକୁ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖୋଲ ଅଛି । ତହିଁରେ ତିନି ଗୋଟି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ସୀତାଦେବୀ ଓ କୋଳକୃତ ଦୁଇଟି ଛୋଟ ପଥର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ କୁଶ ଓ ଲବ କହୁଥାଆନ୍ତି ।

ଏହି ସ୍ଥାନର ଏକ ମାଇଲ ଦୂରରେ ସୀତାବିଞ୍ଜ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ଏହି ଗ୍ରାମର ଦିହୁରୀ [ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ଯେ କୌଣସି ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷେ ଡାକି ଏକତ୍ର କରେ] ଉକ୍ତ ସୀତାଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ଏକ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ଚାଲି ଆସି ଏହି ପୂଜାବିଧି ସମାଧାନ କରିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ହେବାରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ତାହାର କୁଟୀର ସ୍ଥାପନ କଲା । କ୍ରମେ ତାହାର ବଂଶ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଭଙ୍ଗୁଅପଶି ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । ତେଣୁ ଭଙ୍ଗୁଅପଶି ଗ୍ରାମଟି ସୀତାବିଞ୍ଜ ଗ୍ରାମର ସୃଷ୍ଟିର ବହୁକାଳ ପରେ ସ୍ଥାପିତ ।

ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବହୁ ଗ୍ରାମରୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଏଠାକୁ ପ୍ରତି ଗୁରୁବାର ଦିନ ଆସନ୍ତି । ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମୟରେ ଏଠାରେ ତିନି ଦିନ ମେଳା ହୁଏ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବାରେ ବିଳମ୍ବ ଦେଖାଯାଏ ସେମାନେ ଏଠାକୁ ଆସି ସୀତା ଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି ପାରିବେ କି ନାହିଁ, ଏହା ସ୍ଥିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଲବ କୁଶଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ଦୁଇଟିକୁ ଦୁଇ କାଖରେ ଧରି ସେହି ଠାକୁରାଣୀ ଥିବା ଗୁମ୍ଫାର ଗୃହ ପାଖରେ ବୁଲନ୍ତି । ଯେଉଁ ନାରୀ ଅକ୍ଲାନ୍ତଭାବେ ସାତଥର ପରିକ୍ରମଣ କରିପାରେ ତାହାର ବନ୍ଧ୍ୟାତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ । ଯେଉଁମାନେ ଦୁଇ ତିନିଥର ପରିକ୍ରମଣ କରି ଶ୍ରାନ୍ତ-କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ସେମାନେ ଗର୍ଭଧାରଣ କରି ପାରିବେ ବୋଲି ସୂଚନା ମିଳେ । ଏହି ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ରମଣୀ ଏଠାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି ।

ଉକ୍ତ ବାଲ୍ମୀକି ଆଶ୍ରମ ପାହାଡ଼ର ଅନତିଦୂରରେ ଆଉ ଦୁଇଗୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ପାହାଡ଼ ଅଛି । ତହିଁମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ରାବଣ ଛାୟା ଓ ଅନ୍ୟଟିକୁ ଭଣ୍ଡାରଘର କହନ୍ତି । ରାବଣ ଛାୟା ପାହାଡ଼ରେ ରାମ ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧର ଚିତ୍ରମାନ ରହିଅଛି । ସୀତା ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ଯେଉଁ ଚନ୍ଦନ ଦିଆଯାଏ ତାହା ପ୍ରକୃତ ଚନ୍ଦନ ନୁହେଁ । ଉକ୍ତ ଭଣ୍ଡାରଘର ପାହାଡ଼ରୁ ଦେହୁରୀ (ପୂଜକ) ଏକପ୍ରକାର ପଥର ଆଣି ତାକୁ ଚନ୍ଦନ ପରି ଘୋରି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଦେହରେ ଲଗାଏ । ସେହିଭଳି ପଥର ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଭଣ୍ଡାରଘର ପାହାଡ଼ରୁ ରାବଣ ଛାୟା ପାହାଡ଼କୁ ଯିବା ବାଟରେ ଇଷ୍ଟକ ସ୍ତୂପମାନ ରହିଅଛି । ସେ ସବୁ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ପରି ଜଣାଯାଏ—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ, ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ମହାନ୍ତି ।]

ସୀତା ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ସୀତା ଜନ୍ମ ବ୍ରତ (ଦେଖ)
Sītā brata — Sītā janma brata (See)

ସୀତା ଭୋଗ—ଦେ. ବି—ସିତା ଭୋଗ (ଦେଖ)
Sītā bhoga — Sitā bhoga (See)

ସୀତା ମୁଖ—ସଂ. ବି (ନାମ) (ବୃହ)—ଲାଙ୍ଗଳପଦ୍ଧତିର ମଧ୍ୟଭାଗ—
Sītā mukha — The inside of a furnow.

ସୀତା ରାମ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସୀତା ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର—Sīta and Rāmachandra.
Sītā rāma
ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ
सीताराम ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.
सीता राम

ସୀତାରାମପୁର—ଦେ. ବି—ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ ରେଲ ଲାଇନ୍‌ର ଗୋଟିଏ
Sitārāmapura ଷ୍ଟେସନ—A station on the main

সীতারামপুর line of E. I. Ry. from which a
सीतारामपुर line goes to Deoghar. [ଲୁ—ଏଠାରୁ ବାବା ବୈଦ୍ୟନାଥ ବା ଦେଓଘରକୁ ଶାଖା ଲାଇନ ଯାଇଅଛି ।]

ସୀତା ଶାଳ—ଗ୍ରା. ବି (ସିଂହଭୂମ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଧାନ—
Sitā śāli A species of paddy.

ସୀତକାର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀତ୍କାର)—ସୀତ୍କାର (ଦେଖ)—
Sitikāra Sit-kāra (See [ଉ—କାମକଳେ ଉନ୍ନୁ
সীৎকার सीतकार ବୃଦ୍ଧ ରୋମାଞ୍ଚେ, କର୍ମ ସୀତକାରେ କୋଳ ନ ସୁଝେ—ଶିଶୁଶଙ୍କର• ଉଷାଅଭିଳାଷ ।]

ସୀତ୍କାର—ସଂ. ବି—ସୀତ୍କାର (ଦେଖ)
Sitkāra Sit-kāra (See)
(ସୀତ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୀତ୍କୃତ—ସଂ. ବିଣ—ସୀତ୍କୃତ (ଦେଖ)
Sitkruta Sit-kruta (See)
ସଂ. ବିଣ—ସୀତ୍କାର (ଦେଖ)—Sit-kāra (See)

ସୀତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୀତା=ଲଙ୍ଗଳ ପଦ୍ଧତି+ଯ)—୧ । ଧାନ୍ୟ
Sitya (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Paddy. ୨ । କୃଷ୍ଟକ୍ଷେତ୍ର; ଚଷ ହୋଇଥିବା ଜମି (ଅମର —
2. A ploughed field.

ସୀତ୍ୟା—ଗ୍ରା. ଚ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—୧ । ସୀତା—
Sityayā 1. Sitā; the wife of Rāmachandra.
সীতা सीतिया ୨ । ସୀତାର ଡାକ ନାମ—
2. Nickname of Sitā.

ସୀଦତି—ସଂ. କ୍ରି (ସଂ.ସୀଦ୍ ଧାତୁ=ପୀଡ଼ା ପାଇବା+ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ, ଲଟ୍
Sidati ତି)—ପୀଡ଼ା ଭୋଗ କରୁଅଛି—Is suffering (pain). [ଉ—ଦାସଗୃହେ ସୁଧା ସୀଦତି କାମ ବ୍ୟସ୍ତେ—ପ୍ରାଚୀ• ରସକାବ୍ୟ ।]

ସୀଦ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସି• ଧାତୁ+କରଣ• ଦ୍ୟ)—ଅଳସ୍ୟ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sidya Idleness.

ସୀଧୁ—ସଂ. ବି (ସୀଧ୍ ଧାତୁ=ଶୋଲବା+କର୍ମ. ଉ; ଲଘାଲଙ୍ଗିକ; ଏହା ପାନ କଲେ ଲଜ୍ଜା ଦୂର; ଅନ୍ୟରୂପ 'ଶୀଧୁ' ଓ
Sidhu 'ଶୀଧୂ')—ପକ୍କ ଇକ୍ଷୁରସଜାତ ମଦ୍ୟ; ମଦରା; ଆଖୁ ଗୁଡ଼ଜାତ ମଦ୍ୟ—Wine made from boiled sugarcane-juice; sugar from molasses. [ବ୍ର—ଏହା ସ୍ୱରଗ୍ନିବଲବର୍ଣ୍ଣକୃତ୍, ହୃଦ୍ୟ ଓ ବାତପିତ୍ତକର ଅଟେ । ଅପକ୍କ ଇକ୍ଷୁରସଜାତ ମଦ୍ୟକୁ ଶୀତରସ ବୋଲଯାଏ ।]

ସୀଧୁ ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମଦ୍ୟଗନ୍ଧ—1. The
Sidhu gandha smell of wine. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୀଧୁ ଭଳି ଗନ୍ଧ ଯାହାର) ବକୁଳ ଫୁଲ—2. The Bakula flower. ୩ । ବକୁଳ ଗଛ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
3. The Bakula tree.

ସୀଧୁ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କଦମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sidhu pushpa 1. The Neuclea Kadamba tree.
୨ । ବକୁଳ; ବଉଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
2. The Bakula tree.

ସୀଧୁ ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧାତକୀ (ଦେଖ)—A flow-
Sidhu pushpi ering plant; Woodfordia Floribunda.

ସୀଧୁ ରସ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୀଧୁ ପରି ରସ ଯାହାର)—ଅମ୍ରବୃକ୍ଷ—
Sidhu rasa Mango tree.

ସୀଧୁ ସଞ୍ଜ୍ଞ—ସଂ. ବି (ସୀଧୁ+ସଞ୍ଜ୍ଞା ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବକୁଳ
Sidhu samjña ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
The Bakula tree.

ସୀଧ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ଅପାନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ପ୍ରାଣବାୟୁବିଶେଷ;
Sidhra ଅଧୋବାୟୁ—1. One of the five vital airs of the body which passes hrough the anus.
୨ । ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର—2. Anus.

ସୀପ—ସଂ. ବି—ପାତ୍ରୀ; ତର୍ପଣାଦ ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳପାତ୍ରବିଶେଷ
Sipa (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A small boat-shaped
কোষা, সীপ copper vessel used in pouring water
कोषा during the offering of water to the manes.

ସୀବନ—ସଂ. ବି (ସୀବ୍ ଧାତୁ=ସିଲେଇ କରିବା+ଭାବ• ଅ)—୧ ।
Sibana ସିଲେଇ (ଅମର)—1. Sewing. ୨ । ସୂଚୀକର୍ମ—
2. Needle work. ୩ । ତନ୍ତୁ ସନ୍ତାନ; ବୁଣିବା; ବୁଣିବା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—3. Weaving.

ସୀବନୀ—ସଂ. ବି (ସୀବ୍ ଧାତୁ+କରଣ• ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ ।
Sibani ସୂଚୀ; ଛୁଞ୍ଚ—1. Needle. ୨ । (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଶଲ୍ୟକ୍ରିୟା) ଲିଙ୍ଗାଗ୍ରଠାରୁ ଲିଙ୍ଗ ମୂଳ ଓ କୋଷର ମଧ୍ୟଦେଇ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଲେଇ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
2. Sewing of the part between the end of the penis up to the anus after an operation for scrotal tumour. ୩ । ଲିଙ୍ଗ-ମଣ୍ୟଧଃ ସୂତ୍ର—3. The vein or ridge running below the penis.

ସୀମନ୍ତ—ସଂ. ବି (ସୀମନ୍=କେଶର ସୀମା+ଅନ୍ତ=ଶେଷ,
Simanta ନିପାତନ)—୧ । କେଶ ମଧ୍ୟରେ ରଚିତ ବର୍ତ୍ତ୍ମ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); କେଶବୀଥି; ସୂନ୍ଥା; ଶାଳଧ ଦ୍ୱାର ବିଭକ୍ତ କେଶମଧ୍ୟସ୍ଥ ରେଖା; କେଶରଚନାବିଶେଷ; ସାଙ୍ଗ—1. A mode of dressing the hair; the parting line between two tufts of combed hair; partition of the hair; a furrow done up on the head of women.
୨ । ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ (ଦେଖ)—2. Simantonnayna. (See) ୩ । ଶିର; ମସ୍ତକ—3. The head.

ସୀମନ୍ତକ—ସଂ. ବି (ସୀମନ୍ତ+କ; ଏହାକୁ ସଧବାମାନେ ସୀମନ୍ତରେ **Simantaka** ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି)—୧ । ସିନ୍ଦୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Vermillion. ୨ । ନରକବାସୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Certain beings said to inhabit the hell. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ୫ ଲକ୍ଷ ଥିବା କଥିତ ।] ୩ । (ସୀମନ୍ତ+କ); ସୀମନ୍ତ (ଦେଖ)—3. Simanta. (See) ୪ । ଅସ୍ଥିସଂଘାତ (ସୁଶ୍ରୁତ); ଅସ୍ଥିମାନଙ୍କ ମିଳନ ସ୍ଥଳ—4. The meeting place of bones. [ଦ୍ର—ଦେହସ୍ଥ ଅସ୍ଥି ସଂଖ୍ୟା ୩୦୦ ଓ ମତାନ୍ତରରେ ୩୬୦ । ସୀମନ୍ତକ ୧୪ଟି । ଅସ୍ଥିର ମିଳନ ସ୍ଥାନମାନ ସୀବିତ ଅର୍ଥାତ୍ ସିଲାଇ କରାଯାଏ ବୋଲି ଏହି ନାମ ଦିଆଯାଇଅଛି ।] ୫ । (ସୀମନ୍ତ+କୈ ଧାତୁ+କ କ୍ରି. ଅ) ରକ୍ତସିନ୍ଦୂର—5. Vermillion.

ସୀମନ୍ତ ମଣି—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସୀମନ୍ତରେ ଯେଉଁ ମଣି ପିନ୍ଧନ୍ତି; **Simanta mani** ମଥାମଣି—An ornament for the Simanta.

ସୀମନ୍ତ ରେଖା—ସଂ. ବି, ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନ୍ଥା ଗାର—The parting line **Simanta rekhā** dividing the hair on the head when combed. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Best; paragon. [ଉ—ତାଙ୍କ ପଛେ ଯାନ୍ତି ସେବା ଗଜେନ୍ଦ୍ରଗାମିନୀ ରମଣୀ-ସୀମନ୍ତରେଖା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମସ୍ତିତଳେ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ସୀମନ୍ତିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୀମନ୍ତ+ଯୁକ୍ତ ବା ବିଶିଷ୍ଟାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । ସୀମନ୍ତ **Simantita** ବିଶିଷ୍ଟ (କେଶ); ମାଙ୍ଗ ବା ସୁନ୍ଥା କଟା ଯାଇ ଥିବା (କେଶ)—1. (a head) With hair parted in the middle. ୨ । ଦ୍ୱିବିଭକ୍ତ—2. Parted or divided into two.

ସୀମନ୍ତିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୀମନ୍ତ+ଅଛି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; **Simantini** ଯାହାଙ୍କର ସୀମନ୍ତ ଅଛି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ବାଳରେ ସୁନ୍ଥା ପକାନ୍ତି)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ (ଅମର)—1. Woman. ୨ । ସୀମନ୍ତଧାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ (କାରଣ ସଧବାମାନେହିଁ ସୁନ୍ଥା କାଟିବାର ଓ ସୁନ୍ଥାରେ ସିନ୍ଦୂର ଲେଇବାର ଅଧିକାରିଣୀ)—2. A woman having her husband living. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—[ସୀମନ୍ତୀ—ପୁଂ] ସୀମନ୍ତଧାରିଣୀ—(A woman) Having the dressed hair parted in the middle.

ସୀମନ୍ତୀ—ସ. ବିଣ, ପୁଂ (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର; ସୀମନ୍ତ+ଅଛି ଅର୍ଥରେ, ଇନ୍; **Simanti** ୧ମା. ୧ବ)—ସୀମନ୍ତଧାରୀ; ଟେରି କାଟିବାବାଲା—(ସୀମନ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Wearing the dressed hair parted in the middle. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ମତ ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ା; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବକାଳରେ ପୁରୁଷମାନେ ସୁନ୍ଥା କାଟୁ ନ ଥିବାରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ନ ଥିଲା । ଆଜିକାଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭାବରୁ ବାବୁମାନେ ନାନା ଭଙ୍ଗୀରେ (ଦଶ ଅଣି, ଆଠ ଅଣି, ଛଅ ଅଣି, ଚାରି ଅଣି, ଶୂନ୍ୟ ଅଣି ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁପାତରେ) ମୁଣ୍ଡର ଆଗ ଓ ପଛ ବାଳକୁ କବରରେ କଟାଇ ସୁନ୍ଥା (ଫିରେଇ ବା ଟେରି) ପକାଇବାରୁ ଏହି ଶବ୍ଦର ଆଧୁନିକ ଯୁଗରେ ବ୍ୟବହାର ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ଉଠିଅଛି ।] ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—

ସିଁଥା(ଥା) ସୁନ୍ଥା; ଟେରି—The artistic parting of **सिंथ** the hair on the head. (ଉ—ଶିରରେ ସିମନ୍ତୀ ମୋଡଜାଲି ଅତି ଶୋଭି । କେଶବ ପଟ୍ଟନାୟକ. କେଶବ

सीमन्तिनी ରାମାୟଣ. ଅଯୋ ।) ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀ—ସୀମନ୍ତିନୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—**सीमन्तिनी** Woman; lady. (ଉ—ବହିଲ ସୀମନ୍ତୀ ମନ ଦୁଃଖେ । ପ୍ରାଚୀ. ରସବାରିଧି)

ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ—ସ. ବି (ସୀମନ୍ତ=ସୁନ୍ଥା+ଉନ୍ନୟନ=ଉପରକୁ **Simantonnayana** ଉଠାଇବା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୀମନ୍ତକୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ନେବାରୂପ କ୍ରିୟା; କେଶକୁ ଗୋଟାଇ ନେଇ ସୁନ୍ଥା ନ ପକାଇ ବାନ୍ଧିବା, ସୁନ୍ଥାକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ନେଇ ବାଳ ବାନ୍ଧିବା—1. Tying of the hair of the head without parting it into ridges. ୨ । (ସପ୍ତମ୍ୟନ୍ତ ପଦାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ଯେଉଁ ସଂସ୍କାରରେ ସୀମନ୍ତର ବା ସୀମନ୍ତିତ କେଶର ଉନ୍ନୟନ କରାଯାଏ)—ଗର୍ଭିଣୀର ଗର୍ଭଧାରଣର ୪ର୍ଥ, ୬ଷ୍ଠ ବା ୮ମ ମାସରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂସ୍କାର ବିଶେଷ; ଆପଣାର ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର କେଶର ସୁନ୍ଥାକୁ ଭାଙ୍ଗି କେଶପାଶ ଗୋଟାଇ ବାନ୍ଧିବାରୂପ ପୁରୁଷ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂସ୍କାର; ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଦଶବିଧ ସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ସଂସ୍କାର—2. A ritual performed by the husband on the hair of a pregnant woman (on the 4th, 6th or 8th month of pregnancy) by combing the hair up without leaving a furrow. [ଦ୍ର—ଗର୍ଭର ତୃତୀୟ ମାସରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଗର୍ଭାଧାନ ସଂସ୍କାର ପରେ ଗର୍ଭ ହେବା କଥା ସ୍ଥିର ହେଲେ ଜଣା ପଡ଼ିଲେ ପୁଂସବନ ସଂସ୍କାର କରାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ଗର୍ଭର ୪ର୍ଥ, ୬ଷ୍ଠ ବା ଅଷ୍ଟମ ମାସରେ ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ ସଂସ୍କାର କରାଯାଏ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅବିଦ୍ୟମାନତାରେ ଗର୍ଭିଣୀର ଭ୍ରାତା ବା ପିତା ଏ କ୍ରିୟା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବେ । ନାରଦ ।

ଗର୍ଭ ସ୍ପନ୍ଦନକାଳଠାରୁ ପ୍ରସବକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ସଂସ୍କାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଏହା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ, ସେତେ ଭଲ । ସ୍ୱାମୀ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଶର ବା କାଣ୍ଡ ଧରି ବେଦୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ତାହା ଗର୍ଭିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସୀମନ୍ତର ମୂଳଦେଶରେ ଲଗାଇ ସମ୍ମୁଖ ଦ୍ୱାରା ସୀମନ୍ତର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଦ୍ୱିଧାକୃତ କେଶକୁ ଏକତ୍ର କରି ଉପରକୁ ଟେକି ନେଇ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ଗର୍ଭିଣୀର କଣ୍ଠରେ ଉଦୁମ୍ବର ଫଳଗୁଚ୍ଛ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି । ଗର୍ଭବତୀଙ୍କ ଓ ଚରିତ୍ରଗତ ଗର୍ଭ ସବୁ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗର୍ଭିଣୀର ସ୍ୱାମୀସହବାସ ନିଷେଧ ଅଟେ ।

ସୀମନ୍ତିନୀମାନଙ୍କ ସୀମନ୍ତ ବିନ୍ୟାସ ବାମିନୀଙ୍କ କାମନାସୂଚକ ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ପ୍ରଲୋଭନସୂଚକରୂପ ବୃଦ୍ଧି କରେ । ସୀମନ୍ତରୁ ଉନ୍ନୟନ କରି କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ଏକାଠେଇଁ କରି ବାନ୍ଧିଲେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଖସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୀମନ୍ତସହିତ ମୁଖ ପରି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଓ ରମଣୀୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଗର୍ଭଧାରଣର ଅନ୍ତ୍ୟତଃ ୪ର୍ଥମାସଠାରୁ ପ୍ରସବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ଭିଣୀକର ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ କାମପିପାସାରେ ବାଧା ଦେବା ବୋଧ ହୁଏ ଏହି 'ସୀମନ୍ତୋନ୍ନୟନ' ସଂସ୍କାରର ଗୂଢ଼ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ।

ଆଜିକାଲି ଏହି ବୈଦିକ ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ନାହିଁ । କେବଳ ଗର୍ଭଧାରଣର ୭ମ ବା ୯ମ ମାସରେ ଚତଭକ୍ଷିଆ ପ୍ରଥା ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।]

ସୀମ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସୀମନ୍+ଲିଙ୍ଗ)—ସୀମାଲିଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Sīma liṅga Sīmāliṅga (See)
[ଉ—ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଲୋକଗଣଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ (ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ)ଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କୁ ପଚାରି ସୀମଲିଙ୍ଗମାନ ସ୍ଥିର କରିବ—ମନୁ ୮।୨୫୮-୨୫୪ ।]

ସୀମ ସ୍ଥାନ—ଦେ· ବି (ସଂ· ସୀମନ୍+ସ୍ଥାନ)—୧ । ମୁଣ୍ଡ ତଳେ
Sīma sthāna ଦିଆଯିବା ତକିଆ—1. Pillow for the
ତାକିୟା तकिआ head. (ଉ—ଶିରକୁ ସୀମସ୍ଥାନ ଯୋଗାଇ କର୍ପୂରଧୂଳି ସିଞ୍ଚା । ଉଲ୍ଲୁତରଣ. ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ ।)
ମାଥା मस्तक ୨ । ମସ୍ତକ—2. Head.

ସୀମା—ସଂ· ବି (ସି, ଧାତୁ—ବନ୍ଧନ କରିବା+ମନ୍; ୧ମା· ୧ବ; ସ୍ତ୍ରୀ·
Sīmā ସୀମନ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା, ଏକବଚନରେ ହେବା ।ସୀମା ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଏବଂ ସୀମନ୍ ଶବ୍ଦରେ ଅ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ କଳ୍ପିତ ହେବା ସୀମାଶବ୍ଦ କ୍ଲୀବଲିଙ୍ଗ)—୧ । ପ୍ରାନ୍ତ; ଅନ୍ତ; ଅବଧି—
1. Extremity. ୨ ।.ଶେଷ; ସମାପ୍ତି—2. End; finish. ୩। ଗ୍ରାମାଦିର ଅବଧାରିତ ଅନ୍ତଭାଗ; ସରହଦ—
3. Border; the defined limit of a village or country; boundary. ୪ । ତୀର; ସମୁଦ୍ରବେଳା—4. Sea-shore. ୫ । କ୍ଷେତ୍ର—5. A field; plot of land. ୬ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ସ୍ଥିତି—
6. The bounds of morality or decorum; limits of propriety; etiquette; good manners. ୭ । ରୀତି; ପ୍ରଥା; ବ୍ୟବହାର—
7. Usage; custom. ୮ । ମୁଷ୍କ; ଅଣ୍ଡକୋଷ—
8. The scrotum. ୯ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ—
9. Adjacent tract of land.

[ଉ—ବାରି ନ ପାରି ରେ ବାରିକାଣି,
ବାରି ମଧ୍ୟେ ଭୁ ଥିଲୁ ବଳସି,
ଗୃହ ଦଶ୍ମୁ ପର୍ଯ୍ୟ ଲେ ମଣି,
ସଲାଇବ ମଣ୍ଡିଦେଲ୍ ମଣ୍ଡପ ସୀମାରେ—
ଚଳ ସମାରେ
ଜଣା ନ ଥିଲ ମାକଣ ହେବ ବୋଲି ଚେମା—
ଚତୁର୍ଥ ସଙ୍ଗୀତ ।]

[ଉ—ମନ୍ୱାଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚତୁର୍ବିଧ ସୀମାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯଥା—ଜନପଦ ସୀମା, ଗ୍ରାମ ସୀମା, କ୍ଷେତ୍ର ସୀମା ଓ ଗୃହ ସୀମା । ଏହା ଛଡ଼ା ସୀମାର ପଞ୍ଚବିଧ ଲକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ଇହିଁରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—
୧ । ଧ୍ୱଜିନୀ—ବୃକ୍ଷାଦି ଚିହ୍ନିତ ସୀମା ।
୨ । ମତ୍ସ୍ୟିନୀ—ଜଳାଶୟ ଓ ନଦ୍ୟାଦି ଚିହ୍ନିତ ସୀମା ।
୩ । ନୈଧାନୀ—ଭୂମିତଳେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ତୁଷ, ଅଙ୍ଗାରାଦି ଦ୍ୱାରା ଚିହ୍ନିତ ସୀମା ।
୪ । ଭୟବର୍ଜିତା—ଅର୍ଥୀ ଓ ପ୍ରତ୍ୟର୍ଥୀ ପରସ୍ପରଙ୍କ ସମ୍ମତିରେ କଳ୍ପିତ ସୀମା ।
୫ । ରାଜଶାସନନୀତା—ରାଜାଦେଶରେ କଳ୍ପିତ ସୀମା ।
ସୀମାବିବାଦର ମୀମାଂସା, ସୀମା ଲଙ୍ଘନର ଦଣ୍ଡ ଓ ସୀମାଲିଙ୍ଗ ବା ସୀମାଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ କାତ୍ୟାୟନ, ନାରଦ, ମନୁ, ମିତାକ୍ଷରା ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ନାନାବିଧ ଉପଦେଶ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।]

ପାଶ ଦେ· ଅ—ପାଖରେ; ନିକଟରେ; ଠାରେ—In; near.
କାଛେ [ଉ—ନନ୍ଦ ରଜା କୋଇଲେ ଯେ ତ ରାଜକେମା, ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ କର ନ ପଡ଼ନ୍ତି ତାର ସୀମା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ସୀମା ବନ ।],ଦେ. ବି—ପାଖ; ନିକଟ—Nighness; proxi-
ପାଶ mity· [ଉ—ଯାହାର ଥିବାପାକ ରଜାଙ୍କୁ ମହିମା, ବୋଲୁଥାନ୍ତି ମଲେ ନ ଯାନ୍ତି ତାଙ୍କ ସୀମା ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ· ଉଦ୍ୟୋଗ ।]

ସୀମା ଅଙ୍ଗାର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କୋଇଲା—
Sīmā aṅgāra Coal.

ସୀମା କାଉଁରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଲୋହିତ କାଉଁରିଆ—
Sīmā kāuṅriā A red variety of jute plant.

ସୀମା କୃଷାଣ—ଯ. ବି—ସୀମା ସନ୍ନିହିତ କ୍ଷେତକର୍ଷକ; ଚାଷୀବିଶେଷ—
Sīmā krushāṇa Persons cultivating lands on the boundary of any land.

ସୀମା ଚଂକ୍ରମଣ—ଯ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୀମା+ଚଂକ୍ରମଣ)—ସୀମାତିକ୍ରମଣ; ଅନ୍ୟର ସୀମାଲଙ୍ଘନ—
Sīmā chaṁkramaṇa
Encroaching on the boundary of another.

ସୀମାଚ(ଞ୍ଚ)ଳ—ଦେ. ବି (ନାମ) (ସଂ· ସିଂହାଚଳ)—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର
Sīmācha(ñcha)la ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Simāchala—a [ସିଂହାଚଲମ୍—ଅନ୍ଧ୍ରଭାଷା] shrine in South India in
सीमाचल the district of Vizag. [ଉ—ଏହା ବିଶାଖା-
सीमांचल ପାଟଣା ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମରେ ୨୩୨ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ୱାଲ୍‌ଟେୟାର୍ ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ୮ ମାଇଲ ଦୂରରେ ପର୍ବତ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ପର୍ବତର ନାମ ସଂସ୍କୃତରେ ସିଂହାଚଳ ଓ ଭାଷାରେ ସୀମାଚଳ ଏବଂ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ ସିମ୍ହାଚଳମ୍ ଅଟେ । ଏହା ଦେଡ଼଼ଶ ଫୁଟର ଏକ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ । ପାଷାଣ ନିର୍ମିତ ପାହାଚ [illegible] [illegible] ଅନେକ ଲୋକ ପର୍ବତୋପରିସ୍ଥ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ପର୍ବତ

ଶୃଙ୍ଗରୁ ଝରଣା ସମୂହ କମ୍ପରୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ପର୍ବତ-ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଓ ନିମ୍ନଦେଶରେ ଥିବା କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କରେ କଦଳୀ, ସପୁରି, ନଡ଼ିଆ, ଗୁଆ, ଅମ୍ବ, ଅମୃତଭଣ୍ଡା, ପଣସ ଆଦି ଫଳ ଓ ଚମ୍ପା, ଗୋଲାପ, କନିଅର ପ୍ରଭୃତି ପୁଷ୍ପମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପର୍ବତକୁ ସୁଶୋଭିତ କରୁଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ-ହନ୍ତା ନୃସିଂହଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶତାଧିକ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭଯୁକ୍ତ ବହୁଧ ମୂର୍ତ୍ତି-ଶୋଭିତ ନାଟ-ମଣ୍ଡପ ଅଛି । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଭକ୍ତପ୍ରବର ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସ୍ତବ କରିବାରୁ ଭଗବାନ୍ ନୃସିଂହମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା "ବରାହ ନରସିଂହ" କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ମନ୍ଦିରର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶୂକର ଶାବକମାନେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏହି ଶୂକରମାନଙ୍କୁ ଘୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ସୀମାଚଳରେ ଥିବା ମନ୍ଦିର ଉତ୍କଳର ରାଜା ଲାଙ୍ଗୁଲା ନରସିଂହଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ପରେ ବିଜୟନଗରର ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଦେବ ପ୍ରାୟ ୨୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କାର କରି ଦେବସେବା ପାଇଁ ବାର୍ଷିକ ୧୫ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆୟର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା (ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା) ଓ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଦେବଙ୍କର ବିଗ୍ରହର ଦର୍ଶନ ମିଳେ; ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ବିଗ୍ରହର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଚନ୍ଦନ ଲିପ୍ତ ଥାଏ । ମନ୍ଦିରର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ସପ୍ତାଶ୍ୱଯୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତରର ଶିଳ୍ପକଳାମଣ୍ଡିତ ରଥ ଶୋଭା ପାଉଅଛି ।

ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ—ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ ।]

ସୀମା ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି—ସୀମାଲିଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Sīmā chihna Sīmāliṅga. (See)

ସୀମା ଚିହ୍ନିତ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍) —ଯହିଁର ସୀମାରେଖା ଅଙ୍କିତ
Sīmā chihnita ହୋଇଅଛି—Having the boundary line demarcated.

ସୀମା ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ସୀମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ଥିର ଧାରଣା
Sīmā jñāna —Knowledge about any boundary.

ସୀମା ଜ୍ଞାପକ—ସଂ. ବିଣ—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନର ସୀମା
Sīmā jñāpaka ଜଣା ପଡ଼େ—(A thing or mark) Indicating the boundary.

ସୀମାତିକ୍ରମ—ସଂ. ବି—ସୀମା ଲଙ୍ଘନ; ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ—
Sīmātikrama Encroachment; going beyond
(ସୀମାତିକ୍ରମଣ, ସୀମାଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ—ଅନ୍ୟରୂପ) the bounds.

ସୀମାତୀତ—ସଂ. ବିଣ(୨ମୀ ତତ୍)—୧ । ଯାହା ସୀମାରୁ ବାହାରେ ପଡ଼ିଅଛି—
Sīmātīta 1. That wich is beyond the bound.
୨ । ଅସୀମ—2. Limitless.

ସୀମା ନିରୂପଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ସ୍ଥାନର ସୀମାର ସ୍ଥିରୀ-
Sīmā nirūpaṇa କରଣ—Ascertainment of the
(ସୀମାନିର୍ଣ୍ଣୟ, ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ) boundary; settling
[ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ, ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ—ବିଣ] up of the limits.

ସୀମା ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—ସଂ. ବିଣ (ସପ୍ତମୀ ତତ୍)—ସୀମା ଚିହ୍ନିତ (ଦେଖ)
Sīmā nirṇṇita Sīmā chihnita. (See)
(ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୀମାନା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍)—ସରହଦ; ସୀମା—
Sīmānā সোমানা **सीमाना** Boundary.

ସୀମାନା ସରହଦ୍(ଦ୍)—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ସଂ. ସୀମା; ଫା.
Sīmānā sarahad(dd) ସରହଦ୍)—ସୀମା—Boundary.
সীমানা সরহদ **सरहद् सीमाना**

ସୀମାନ୍ତ—ସଂ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ସୀମା—1. Boundary. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୀମାର ବହିର୍ଭୂତ
Sīmānta ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ—2. Frontier; a place adjoining the boundary. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସୀମାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶେଷଭାଗ—1. Last or extreme (part of a country on the boundary). ୨। ସୀମାର ବହିର୍ଭୂତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ—2. Situated beyond the frontier and adjoining it.

ସୀମାନ୍ତର୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୀମାମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—
Sīmāntargata Situated or included in the
(ସୀମାନ୍ତର୍ବର୍ତ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) boundary.

ସୀମାନ୍ତ ଦେଶ—ସଂ. ବି—୧ । କୌଣସି ଦେଶର ସୀମାକୁ ଲାଗିଥିବା
Sīmānta deśa ଦେଶ—[ଦ୍ର—ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ
[ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପ୍ରଦେଶ ଭାରତ ଓ ଆଫଗାନ
ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ ।] 1. The frontier Province [N. W. Frontier Province between India and Afganistan. ୨ । ଦୁଇ ଦେଶ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବିବାଦୀୟ ଭୂମି—
2. Debatable land between two countries.

ସୀମାନ୍ତ ନୀତି—ସଂ. ବି (ଅଧୁନାତନ ବ୍ୟବହାର)—ସୀମାନ୍ତ ଦେଶର
Sīmānta nīti ଅଧିକାର ବା ଶାସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ—
Frontier policy of the Government.

ସୀମାନ୍ତ ବାଣିଜ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନାତନ ପ୍ରୟୋଗ)—ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର
Sīmānta bāṇijya ବାଣିଜ୍ୟ—Trade in the frontier.

ସୀମାନ୍ତର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅନ୍ୟ ସୀମା—
Sīmāntara Another limit.

ସୀମାବଚ୍ଛିନ୍ନ—ସଂ. ବ (୩ୟା ତତ୍; ସୀମା + ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ)—ସସୀମ,
Sīmābachchhinna ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ—Bounded
[ସୀମାବଦ୍ଧ—ଅନ୍ୟରୂପ] by fixed limits; limited.

ସୀମ ବାଇଗଣ—ଦେ. ବି (ବୈଦେଶିକ)—ଏକପ୍ରକାର ଗଛ ଓ ତାହାର
Simā bāigaṇa ଫଳ—A kind of tree and its fruit. [ଦ୍ର—ଏହି ଫଳ ଅମ୍ଳ, ମଧୁର ଓ ଲୁଣଚର ।

ଏହା ମେହ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଶ୍ୱାସ ଓ ଯକ୍ଷ୍ମରୋଗରେ ହିତକର —ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ସୀମା ବାଦ(ବିବାଦ)—ସଂ. ବି—ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘଟିବା Sīmā bāda(bibāda) ସୀମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କଳହ—Boundary dispute. [ଦ୍ର—ସୀମାବିବାଦ ଉପରେ, ଅର୍ଥାତ୍ କେଉଁ କେଉଁ ପ୍ରମାଣ ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ମୀମାଂସା କରାଯିବ, କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ସାକ୍ଷୀ ଏଥିପାଇଁ ଅବଶ୍ୟକ ଓ ସୀମା ବିବାଦ ମୀମାଂସା ପରେ ସୀମା କପଟଭାବରେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରିବାରୁ ହେବ, ଏହା ସ୍ମୃତି (ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଓ ସଂହିତା)ମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସୀମା ବିଲାତ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଇଂଲଣ୍ଡ— Sīmā bilāta England.

ସୀମା ମଞ୍ଜୁଆତି—ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ଗଛ— Sīmā mañjuāti A kind of tree. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରର କ୍ୱାଥ ବାତବେଦନା ହରଣ କରେ । ଏହି ଗଛର ମୂଳକୁ ସୋରିଷ ତେଲରେ ଫୁଟାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ଉକୁଣି ମରନ୍ତି । ଏହାର ବୀଜ ଗଞ୍ଜାଇ ତୁଲ୍ୟ ମାଦକ ଓ ବାର୍ଯ୍ୟବର୍ଦ୍ଧକ । ଅନେକ ରୋଗରେ ଏହାର ମୂଳ, ପତ୍ର ଓ ବୀଜ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ. କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ସୀମା ରେଖା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୀମା+ରେଖା)—ସୀମାଜ୍ଞାପକ Sīmā rekhā ରେଖା—Boundary line.
सीमा रेखा सीमा रेखा [ସୀମା ଲାଇନ୍—ଦେ. ରୂପ]

ସୀମା ଲଙ୍ଘନ—ସଂ. ବି—୧ । ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମିବା—1. Encroach- Sīmā laṅghana ment. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମର୍ଯ୍ୟାଦାର [ସୀମା ଲଂଘୀ—ବିଣ. ପୁଂ] ଅତିକ୍ରମଣ—2. (figurative) [ସୀମା ଲଂଘିନୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ]; Stepping beyond the bounds of etiquette.

ସୀମା ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବି(ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ଦୁଇ କ୍ଷେତ୍ରର ବା ଗ୍ରାମାଦିର Sīmā liṅga କଳ୍ପିତ ସୀମାରେଖାକୁ ଚହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ସେହି ରେଖା ଉପରେ ଦିଆଯିବା ଚିହ୍ନ—1. Boundary mark. ୨। ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷାଦିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସ୍ଥାନର ସୀମା ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ପାରେ—2. Landmark.

ସୀମା ଶୂନ୍ୟ(ହୀନ)—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସୀମ;ଯାହାର ସୀମା ନାହିଁ Sīmā śūnya(hīna) —Boundless; limitless.

ସୀମା ସନ୍ଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୀମା ରେଖା— Sīmā sandhi Boundary line.

ସୀମା ସନ୍ନିହିତ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ସୀମାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ— Sīmā sannihita Adjoining the boundary.

ସୀମା ସର୍‌ହଦ୍(ଦ୍)—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ସଂ. ସୀମା+ Sīmā sarhad(d ଫା. ସର୍‌ହଦ୍)—ସୀମା—Boundary.
सीमा सरहद सीमा सरहद्

ସୀମା ସ୍ଥାନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍+ସ୍ଥାନ)—ମସ୍ତକ—Head. [ଉ- Sīmā sthāna ଜାନୁରେ ରଖି ସୀମାସ୍ଥାନ । ଦେ ବନ୍ଦି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ सीमास्थान मस्तक ଚରଣ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସୀମୀକ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟମ୍ ଧାତୁ+ଈକ; ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—୧ । Sīmīka ବୃକ୍ଷଭେଦ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—1. A kind of tree. ୨ । ବଲ୍ମୀକ; ଗୃହ ଘରର ଓଳି (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—2. Eaves of a thatched house. ୩ । ସୂକ୍ଷ୍ମ କୃମି ଜାତି (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—3. A tiny worm.

ସୀର—ସଂ. ବି (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ. ର; ଇ ସ୍ଥାନରେ Sīra ଈ ଆଦେଶ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—1. The sun. ୨ । ହଳ; ଲଙ୍ଗଳ (ଅମର)—2. Plough. [ଉ—ବଳ ଥିଲୁ ଭୂମେ, ବିଚ୍ଛେଦ ସୀରକୁ ହୃଦ ଅରମ୍ଭେ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ଅର୍କ ବୃକ୍ଷ— 3. Calotropis Gigantea (plant).

ସୀରକ—ସଂ. ବି (ସୀର=ଲଙ୍ଗଳ+ଉପମାନାର୍ଥେ. କ)—ଶିଶୁମାର Sīraka (ଶବ୍ଦମାଳା)—The Gangetic purpoise or dolphin.

ସୀରଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବି (ସୀର=ଲଙ୍ଗଳ+ଧ୍ୱଜ=ଚିହ୍ନ; ବହୁବ୍ରୀହି)— Sīra dhwaja ଜନକ ରାଜା—King Janaka. [ଦ୍ର— ଏ ହ୍ରସ୍ୱରୋମ ରାଜାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ଏ ପୁତ୍ରକାମ ହୋଇ ଯଜ୍ଞ- ଭୂମି ଚଷ କରୁଥିଲେ ଲଙ୍ଗଳ ସିଅର ମଧ୍ୟରୁ ସୀତା ବାହାରିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭାନୁମାନ—ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ।]

ସୀର ପାଣି—ସଂ. ବି (ସୀର=ଲଙ୍ଗଳ; ପାଣି=ହାତରେ ଯାହାର; Sīra pāṇi ବହୁବ୍ରୀହି)—ବଳଦେବ (ଅମର)— Baladeba.

ସୀରୀ—ସଂ. ବି (ସୀର=ଲଙ୍ଗଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Sīrī ୧ । ବଳଦେବ—1. Baladeba. ୨ । ବିଷଲଙ୍ଗଳ; ଭିଷଲାଙ୍ଗଳିଆ (ଭାବପ୍ରକାଶ)— 2. Wolfsbane; Aconitum Napellus.

ସୀଳନ୍ଧ—ସଂ. ବି—ଶିଳନ୍ଦ (ଦେଖ)— Sīlandha Silinda (See)

ସୀସ—ସଂ. ବି—ସୀସା ନାମକ ଏକପ୍ରକାର ଖନିଜ ପଦାର୍ଥ ବା ଧାତୁ— Sīsa Lead; plumbum. [ଦ୍ର—

ସୀସକ, ସୀସପତ୍ରକ } ଅନ୍ୟରୂପ
ଓ. ସୀସା
सीसा
सीसक, सीसा
ତେ. ସିସମୁ, ଶଶି
ବା. ସିସେ
ଫା. ସୁର୍ବ
ଅ, ରୁସାସୁଲ୍, ଅସ୍‌ୱଦ୍
ଅନ୍ୟ ସଂ. ଶବ୍ଦ—ବ୍ରଧ୍ନ, ବପ୍ର, ଯୋଗେଷ୍ଟ, ସିନ୍ଧୁ, ସିନ୍ଦୂରକ, ନାଗ, ରକ୍ତଧାତୁ, ଚୀନ, ଚୀନପିଷ୍ଟ, ତାରଶୁଦ୍ଧିକର,

ଅନ୍ୟ ଧାତୁ ଅପେକ୍ଷା ଏହା ଶୀଘ୍ର ତରଳ ଯାଏ ଓ ଏଥିରେ ବହୁତର ଛିଦ୍ର ଓ ପୁରା ଛିଅର ଦୁଏ । ଏହା ବଙ୍ଗ ତୁଲ୍ୟ ଗୁଣକର ଓ ପ୍ରମେହ ରୋଗରେ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ । ଏହାକୁ ଜାରଣ କରି ସେବନ କଲେ ଶତ ନାଗ ତୁଲ୍ୟ ବଳ, ରୋଗନାଶ, ଶରୀର ଦୃଢ଼ତା, ଅଗ୍ନିଦୀପ୍ତି ଓ କାନ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଦୂର ହୋଇଥାଏ । ଅଶୋଧିତ ସୀସକ ସେବନ କଲେ କୁଷ୍ଠ, ଶୂଳ, ଜ୍ୱର, ପ୍ରମେହ, ବାୟୁ-ରୋଗ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ଶୋଥ ଓ ଭଗନ୍ଦର ଜାତ ହୁଏ ।

ସିନ୍ଦୁରକାରଣ, ବର୍ଙ୍ଗ, ବହୁମଲ, ପଦ୍ମ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାର, ଯବନେଷ୍ଟ, ଯବନେଷ୍ଟକ, ମୃତୁଳକୃଷ୍ଣାୟସ, ସୁବର୍ଣ୍ଣକ, ବଧ୍ର, ପିଚ୍ଚଟ, ପରିପିଷ୍ଟକ, ବସ୍ୱୋବଙ୍ଗ, ସ୍ୱବର୍ଣ୍ଣାର, ବପ୍ର, ବଧ୍ରକ, ଭୁରଙ୍ଗ, ମହାବଳ, ଜଡ଼, ଭୁଜଙ୍ଗମ, ଉରଗ । ସୀସକକୁ ଜାରଣ କରି ଭୁଇପ୍ରକାର ଭସ୍ମ କରାଯାଏ; ଯଥା—ଶୀଘ୍ର ଭସ୍ମ—ଗୋଟିଏ ଲୌହ ପାତ୍ରରେ ମୃଦୁ ଜାଳରେ ଚଢ଼ାଇ ନ ଜଳିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯବକ୍ଷାର ମିଶାଇ ଘାଣ୍ଟୁଥିବ । ଭୃଷ୍ଟଭସ୍ମ—ସୀସକକୁ ନିଆଁରେ ତରଳାଇ ସେଥିରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ମନଃଶିଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶାଇ ଘାଣ୍ଟିବ ଏବଂ ଧୂଳି ପରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ ତାକୁ ଶୀତଳ କରି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଗନ୍ଧକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶାଇ ଲେମ୍ବୁ ରସରେ ବାଟି ଗଜପୁଟରେ ପାକ କରିବ ।]

ସୀସା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀସକ)—୧ । ଶିଶା ଇତ୍ୟାଦି
Sīsā (etc) (ଦେଖ)—1. Śiśā etc (See) ୨ । ବନସିର ଡେରଣ୍ଡାଠାରୁ ଥୋପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଣି ଭିତରେ ଥିବା ଡୋରକୁ ସଳଖଭାବରେ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଭାର—2. Weight attached to the angling line a few inches above the float to keep the float erect on water. [ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ସୀସାରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ।]

ସୀସା ଗୁଳି(ଳି)—ଦେ. ବି—୧। ସୀସକରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବାଟୁଳା—1. Lead
Sīsā guḷi(li) balls. ୨ । ସୀସକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବନ୍ଧୁକର (ସୀସା ଗୋଲା[ଳି]—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗୋଳା—2. Leaden
ସীসাগোলা सीसागोला balls for gun.

ସୀହୁଣ୍ଡ—ସ. ବି—ସେହୁଣ୍ଡ (ଦେଖ)
Sihunda Sehunda. (See)

ସୁ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ପ୍ରସବ କରିବା—1. To bring forth;
Su (root) produce. ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

ସୁ—ସଂ. ଅ (ଉପସର୍ଗରେ ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନିମ୍ନ
Su ଅର୍ଥମାନ ବୁଝାଏ)—A prefix indicating. ୧ । (କୁ—ବିପରୀତ) ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ଉତ୍ତମ—1. Good; excellent. [ଦ୍ର—ସୁଗନ୍ଧ, ସୁଚରିତ୍ର ।] ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. (ଦ୍ର—ସୁଦର୍ଶନ, ସୁବଦନା, ସୁକେଶୀ ।) ୩ । ସାତିଶୟ; ଅତି; ଅତ୍ୟନ୍ତ—3. Very; much. (ଦ୍ର—ସୁଗମ୍ଭୀର, ସୁସ୍ୱାଦ, ସୁକୁମାର ।) ୪ । ସହଜ—4. Easy. (ଦ୍ର—ସୁପ୍ରସବ ।) ୫ । ଅନାୟାସରେ; ସହଜରେ—5. Easily. [ଦ୍ର—ସୁସାଧ୍ୟ, ସୁବଚ, ସୁଲଭ ।] ୬ । ଶୁଭକର; ମଙ୍ଗଳକର—6. Auspicious. [ଦ୍ର—ସୁଲକ୍ଷଣ] ୭ । ଉଗ୍ର—7. Excessive; furious. ୮ । ମନୋରମ—8. Charming. [ଦ୍ର—ସୁଗନ୍ଧ ।] ୯ । ପୁଣ୍ୟ—9. Piety. [ଦ୍ର—ସୁକୃତ ।] ୧୦ । ପୂଜା—10. Worship. ୧୧ । ନିର୍ଭର—11. Trust. ୧୨ । ଅନୁମତି—12. Permission. ୧୩ । ସମୃଦ୍ଧି—13. Prosperity; increase. ୧୪ । କୃଚ୍ଛ୍ର—14. Difficult. ସ. ବି—ଶୁଭ—Bliss. [ସୁସୁ—ଅନ୍ୟ ଅବ୍ୟୟରୂପ] ଦେ. ଅ(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। ପବନର ସୋଁ ସୋଁ ଜୋରରେ ବହିବାର ଶବ୍ଦ—1. Hissing sound
ସুসু of blowing wind. ୨ । ସାପ ଗର୍ଜିବାର ଶବ୍ଦ—
सू सू 2. Hissing sound of snake. ଦେ.ଚଣ—ଉତ୍ତମ—Good.

ସୁଅ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ରୋତସ୍)—ନଦୀଆଦିର ସ୍ରୋତ—
Sua স্রোত सोता Current of river etc.

(ନଈ) ସୁଅ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ନଦୀ) ସ୍ରୋତଯୁକ୍ତ ହେବା—
(nai) To flow with current.
(ନଈରେ ସୁଅ ପଡ଼ିବା, ସୁଅ ବୋହିବା—ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ)
স্রোতচলা सोता चलना

ସୁଅ ମୁହଁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ରୋତୋମୁଖ)—୧ । ସ୍ରୋତୋମୁଖ;
Sua muhaṅ ଯେଉଁଠାରେ ସ୍ରୋତର ବେଗ ଅତି ଅଧିକ—
স্রোতের মুখ 1. A place where the current is very
चलता सोत swift. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିପତ୍ତିଜନକ ସ୍ଥାନ—2. (figurative) Dangerous place.

ସୁଅ ମୁହଁକୁ ପେଲି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦକୁ
Sua muhaṅku peli debā ଠେଲି ଦେବା—To push a
স্রোতের মুখে ঠেলে দেওয়া person to a place of
सोत मुँहमें ढकेलना danger.

ସୁଅର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶୁଅର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Suar (etc) Śuar etc. (See)

ସୁଆଇ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱଇ (ଇତ୍ୟାଦି)
Suāi Swāi. (See)

ସୁଆଇଁ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱାଇଁ (ଦେଖ)
Suāiṅ Swāiṅ. (See)

ସୁଆଁ—ଦେ. ବି—୧ । ଶୁଆଁ (ଦେଖ)—1. Śuāṅ. (See) ୨ ।
Suāṅ ସୋମଲତା (ଦେଖ)—2. Somalatā. (See) (ଦ୍ର—ଏ ବାବାରେ ସୁଆଁରେ ଚଳେ ସେହୁ ଯାଗ, ଦେବାକୁ ଅବଗାହନରେ ମହାଭାଗ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।)

ସୁଆଁ ଚାଉଳ—ଦେ. ବି—୧ । ଧାନାବିଶିଷ୍ଟ ଧଳା ଶସ୍ୟ—
Suāṅ chāuḷa 1. Panicum Frumentacium.
শামা (ଦ୍ର—ଏଥିର ଭାତ ଧାନବ୍ରତ ଉତରେ ଅନ୍ୟ ଶସ୍ୟଗୁଡ଼ି-
साँवाआदि ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଢ଼େ ।) ୨ । ଶୁଆଁ ଚାଉଳ (ଦେଖ)—2. Śuāṅ chāuḷa (See)

ସୁଆଁ ଧାନ—ଦେ. ବି—ଶୁଆଁ ଧାନ (ଦେଖ)
Suāṅ dhāna Śuāṅ dhāna. (See)

ସୁଅଁ ନ(ଲ)ଇ—ଦେ. ବି—୧। ଶ୍ୟାମାଲତା (ଦେଖ)—1. Śyāmā-
Suā̃ na(la)i latā (See). ୨। ବୃହତ୍ ଝଙ୍କାଳିଆ
ଶ୍ୟାମଲତା ଅରଣ୍ୟ ବୃକ୍ଷାବିଶେଷ—2. Ichnocarpus
शामालता Frutescens (Haines).

ସୁଅଁରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅଙ୍ଗ ଘଷିବା—
Suā̃ribā To tenderly chafe or massage
the body. ଦେ. କ୍ରି—ମସ୍ତକର କେଶକୁ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା
ଛିର୍ କେଶ୍ କେଶ୍ କରିବା—To divide the hair
of the head into sheaves with the
fingers.

ସୁଅଁ ଲତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୋମଲତା) —୧। ସୋମଲତା (ଦେଖ)
Suā̃ latā 1. Somalatā (See) ୨। ସୁଅଁ ନଇ
(ଦେଖ)—2. Suā̃ nai (See).

ସୁଅଁଲି—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ) ବି—ପୁର ପିଠା—Sandwiched
Suā̃li cake. ପ୍ରାଦେ. (ଛତିଶଗଡ଼) ବି—ସରପୁଲି—
A kind of pastry cake.

ସୁଅଁଶ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସମ, ସଂବେଶ)—୧। ଭୂମିକୁ ସମତଳ
Suā̃śa କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ—1. The act of levelling the
समतल ground. ୨। ଜମିକୁ ସମତଳ କରିବା ଓ ଘର, କୋଠା
समतल ଆଦି ତୋଳିବା କାର୍ଯ୍ୟ; ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ କାମ—2. Act of
a digger or a mason. ଦେ. ବିଣ—ସମତଳ
କରି ଯାଇଥିବା (ଜମି)—Levelled (ground).

ସୁଅଁଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସଂବେଶ)—୧। ଜମିକୁ ସମତଳ
Suā̃śa karibā କରିବା—1. To level the ground.
समतल करना ୨। ମାଟି କାନ୍ଥକୁ କାଟି ସଳଖ କରିବା—2. To
समतल करना straighten a mud wall by
cutting it.

ସୁଅଁଶ ପରୀକ୍ଷା(ଛା)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସଂବେଶ+ପରୀକ୍ଷା)—ଯେଉଁ କର୍ମ-
Suā̃śa parikshā(chhā) ଚାରୀ ଘରତୋଳାଳ ମୂଲିଆଙ୍କର ଓ
ତଦାରଖକାର ରାଜ ମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କାମ ତଦାରଖ କରେ—An officer
तदारख करनेवाला engaged to supervise the
work of building and house construc-
tion.

ସୁଅଁଶିଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ମୂଲିଆ—A day labourer; a
Suā̃śiā labourer engaged to help masons.
(ସୁଅଁଶେଇ, ସୁଅଁଶୀ, ସୁଅଁଶିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଜମି
मजूर ଖୋଳିବା, ସମତୁଲ କରିବା, ଘର କୁଅଣି କରିବା ଓ ଘର
मजदूर ତିଆରି କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ
ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।]

ସୁଅଁଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିକୁ ହାଣି, ଚାଞ୍ଛି ସମତୁଲ କରିବା—
Suā̃śibā To level up a ground.

ସୁଅଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୌଭାଗ୍ୟ)—ସୁହାଗ ଇତ୍ୟାଦି
Suāga (etc) (ଦେଖ)—Suhāga etc. (See) [ଦ୍ର—
ଦୁଅଗଲ୍ଲ ଶାଳୀ ବନେ କ ରଙ୍ଗ, ସୁଅଗ କ ଥିବା ଜନେ
କ ସଙ୍ଗ ? ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସୁଅଗ ବୁଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବାଳିକାମାନଙ୍କର
Suāga burḍ ଓଷା ଓ ପୂଜା ବିଶେଷ—A kind of fast-
ing and worship practised by girls.
ସୁଅଗ ଦ୍ଵାନ, ସୁଅଗ ସିନା[ନ୍ନା]ନ, ସୁଅଗ ସ୍ନାହାନ, ସୁଅଗ ସ୍ନାହା } ଅନ୍ୟରୂପ [ଦ୍ର—ପିଲା ଦିନରୁ ଶାଶୁ
ଘରକୁ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କନ୍ୟା-
ମାନେ ଆଶ୍ୱିନ କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ
(ଦୁର୍ଗାସ୍ନା ଓଷା)ଠାରୁ ମହା-
ଅଷ୍ଟମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ରାମ ପାହାନ୍ତା ନଦୀଆଦି ସ୍ଥାନରେ ଜଳରେ
ସ୍ନାନ କରି ସ୍ନାନଘାଟର ବାଲିରେ ସାତଗୋଟି ବାଲିକା
ମୂର୍ତ୍ତି କରି ଗୌରୀଙ୍କୁ ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ନୈବେଦ୍ୟ ସବୁ
ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଥିବା ପିଲମାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟନ୍ତି । ସେମାନେ ଏହି
୧୫ ଦିନ ଗୀତ ବୋଲି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ମାଛ,
ବାଇଗଣ, ଜହ୍ନି ଆଦି ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଶେଷ ଦିନ
(ଦୁର୍ଗାଷ୍ଟମୀରେ) ଭୋଗ ହୋଇଥିବା ନଡ଼ିଆକୁ ସାଙ୍ଗ ପିଲାଙ୍କୁ
ବାଣ୍ଟନ୍ତି ଓ ସ୍ନାନ କରିବା ସମୟରେ ଏହି ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି—
'ବୁଡ଼, ବୁଡ଼, ଏହି ବୁଡ଼କ ସୁଅଗ ବୁଡ଼
ପର୍ବତଶିଖରୁ । ମହୁ ବରଷେ !
ଖଣ୍ଡପିଠା ଅର ଦାଅରା ଉଣେ—ଇତ୍ୟାଦି ।'
ଓଷା କରିଥିବା ବାଳିକାମାନେ ଶେଷ ଦିନ ଭାତ ନ
ଖାଇ ଜଳଖିଆ ଖାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଚିରସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ଓ
ସ୍ୱାମୀପ୍ରିୟା ହେବା ପାଇଁ ଏହି ବ୍ରତ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

ସୁଅଗା—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ସୁହାଗା (ଦେଖ)
Suāgā Suhāgā (See)

ସୁଅଗିଆ(ହା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁହାଗିଆ (ଦେଖ)
Suāgiā(hā) Suhāgiā (See)
(ସୁଅଗୀ, ସୁଅଗେଇ[ଣୀ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଅଗିଣୀ—ଦେ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁହାଗିଣୀ (ଦେଖ)—Suhāgini
Suāginī (ସୁଅଗୀ—ପୁଂ) (See)

ସୁଅଗୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁହାଗୀ (ଦେଖ)—Suhāgī
Suāgī (See) [ଦ୍ର—କୃଷ୍ଣର ନଖ ଶତ ଲାଗେ । ନ ପୁଣ
ହୋଇଛି ସୁଅଗୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସୁଅଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୋଭାଙ୍ଗ=ଶୋଭା ଯାର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହିନ୍ଦୀ
Suāṅga ସଂ, ହିନ୍ଦୀ, ସଂଗ, ସଙ୍ଗ, ସ୍ୱାଙ୍ଗ)—୧। ଅଭିନୟରେ
स्, सङ् ଓ ଯାତ୍ରାଦିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବେଶ ଆଦି ଧାରଣ
स्वाँग କରିହେବା ଅଭିନୟ ଓ ନାଚ; ଲୋକପ୍ରିୟ ହାସ୍ୟରସ
ଜନାତ୍ମିକ ଅଭିନୟ—1. Assuming the dress
of any character in a play or dance;
popular farce. ୨। ନାଟକର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ରୂପ ଧାରଣ
କରି ନୃତ୍ୟାଦି କରିବା ଅଭିନେତା—2. A mime. [ଦ୍ର
—ଜଣେ ଜଣେ କୋଟିଏ ଯୋଟିଏ ସୁଅଙ୍ଗ—[illegible]
କରିବାର ।] ୩। ପ୍ରହସନ—3. Farce. ୪। [illegible]
ଦେଖାଇବା ଅଭିନେତାମାନଙ୍କର ଖେଳ—4. Pantomi-

me. ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବେଶ ଧରି କରାଯିବା ଅଭିନୟ—5. Theatrical acting of a person. ୬ । ଥଟ୍ଟା ତାମସା; ଚମତ୍କାରିତା; ଛଳ—6. Wit; joking; sport. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆଡ଼ମ୍ବରଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ; ଘନଘଟା; ଅରମ୍ଭ—7. Ado; grand display. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଅଭିନୟରେ ସୁଅଙ୍ଗ ଅଛି ତାହାରେ, ତାକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଯାତ୍ରା' ବା 'ଲୀଳା' ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—କୃଷ୍ଣଲୀଳା; ଭରତଲୀଳା, ରାମଲୀଳା]

ସୁଅଙ୍ଗ କରିବା(କାଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଚରିତ୍ର Suāṅga karibā(kāṛhibā) ଅଭିନୟ କରିବା ପାଇଁ ସେହି ସଙ କରা ବ୍ୟକ୍ତିର ବେଶ ଧାରଣ କରିବା—1. To ସ୍वाँग करना, स्वाँग निकालना assume the garb or mask of any character in a pantomime.
ସୁଅଙ୍ଗ ହେବା,
ସୁଅଙ୍ଗ ସାଜିବା, } ଅନ୍ୟରୂପ
ସୁଅଙ୍ଗ ବାହାର କରିବା
୨ । ସୁଅଙ୍ଗ ଅଭିନୟ ଯାତ୍ରା କରିବା—2. To act a pantomime. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ବା ଆଡ଼ମ୍ବର କରିବା—3. To make much ado about nothing. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୋଟାଏ ନୂଆ କଥା ଲୋକାକର୍ଷକ କର୍ମ କରିବା—4. To do some thing new, so as to attract people.

ସୁଅଙ୍ଗିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ସୁଅଙ୍ଗପ୍ରିୟ—1. Fond of Suāṅgiā pantomime. ୨ । ବାହ୍ୟାଡ଼ମ୍ବର ପ୍ରିୟ—2. Fond (ସୁଅଙ୍ଗିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) of ado or display. ୩ । ଛଇଳ; ରଙ୍ଗବାବୁ स्वाँगकरनेवाला ରହସ୍ୟପ୍ରିୟ—3. Sportive; ଆମুদে, ভাঁড় दिल्लगी बाज़ witty; humorous.

ସୁଅଙ୍ଗୀ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଅଙ୍ଗିଆ (ଦେଖ) Suāṅgī Suāṅgiā. (See)

ସୁଆଦ—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ୱାଦ)—୧ । ରୁଚି; ସ୍ୱାଦ—1. Taste. Suāda (ଉ—ଅଟ୍ଟାଳ ଭିତରେ ଦାଳି ସୁଆଦ ଦୂରିଲେ । ଫାଗୀ. ସাদ ନଳ ଚରିତ ।) ୨ । ସୁସ୍ୱାଦୁ; ମଧୁର ସ୍ୱାଦ—2. Sweet स्वाद taste. (ଉ—ଚୂଅବଣ୍ଡ କୁଆଁ ତଳୁଷ କ୍ଷୀରରେ ସୁଆଦ ଥାଏ କି ଅଛି ? ଉପେନ୍ଦ୍ର. ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୋରମତା—3. (figurative) Agreeableness; charm. ଦେ. ବଣ—୧ । ସୁସ୍ୱାଦୁ—1. Sweet to the taste. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୋରମ—2. (figurative) Charming; agreeable. (ଉ—ପ୍ରୀତି ଥିଲେ ସୁଆଦ ଲୋ । ଉପେନ୍ଦ୍ର. ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସୁଆଦ ଚାଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜିହ୍ୱାରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସ୍ୱାଦ ମାତ୍ର Suāda chākhibā ଅନୁଭବ କରିବା—To taste anything; to have a taste of anything. ଚাখা स्वाद चखना

ସୁଆଦ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ସ୍ୱାଦ ଅନୁଭବ କରିବା—Suāda pāibā To have the experience of স্বাদ পাওয়া स्वादपाना the taste of anything.

ସୁଆଦ ବାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ କି ଅସ୍ୱାଦୁ ଏହା Suāda bāribā ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—To examine স্বাদচাখা the taste of anything by the tongue. चखकर देखना

ସୁଆଦ ଲାଗିବା—ଦେ କ୍ରି—ସୁସ୍ୱାଦୁ ବୋଧ ହେବା—Suāda lāgibā To taste sweet; to seem স্বাদ লাগা स्वाद् लगना charming.

ସୁଆଦିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସ୍ୱାଦ ବିଶିଷ୍ଟ Suādiā 1. Having a taste. (ସୁଆଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମଧୁର; ସୁସ୍ୱାଦୁ—স্বাদু सुस्वादु 2. Sweet; delicious.

ସୁଆଦୁ—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ୱାଦୁ)—ସ୍ୱାଦ—Taste. ଦେ. ବଣ (ସଂ. Suādu স্বাদ सुआद् ସ୍ୱାଦ)—ସୁଆଦିଆ—Sweet. স্বাদু सुस्वादु

ସୁଆଧୀନ—ପ୍ରାଦେ. (ଲିଖ୍ୟ) ବଣ—ସ୍ୱାଧୀନ—Suādhīna Free; independent.

ସୁଆନନା—ଦେ. ବଣ—ସୁବଦନା; ସୁମୁଖୀ—(a woman) Having a charming or beautiful face. Suānanā ସুবদনী [ଉ—ସୁଆନନା ଚନ୍ଦ୍ରରେ, ଜନନୀ ଦେଖି ଅଣ୍ଟରେ— सुआननी ଫାଗୀ. ଦେବୀସ୍ତୁତି ।]

ସୁଆ(ଆଁ) ବାଳି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୁକ+ବାଳି)—ସୁଆଁ ବାଳି Suā(āṅ) bāḷi (ଦେଖ)—Suāṅ bāḷi (See) ଶুয়া পোকা सूआ (ସୁଅ[ଆଁ]ବାଳି[ଳି]ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଆ(ଆଁ) ଭାତ—ଦେ. ବି—ଶ୍ୟାମାକ ଧାନର ଅନ୍ନ—The cooked Suā(āṅ) bhāta rice prepared from the grains শ্যামা চালের ভাত of Panicum Frumentacium साँवाँ भात [ଉ—ଅଗଣା ନବଘନରେ ତୁଳେ ସୁଆ ଭାତ, ଦେଇଣ ସ୍ୱାଦ କଲେ ରୁଆଜ ସୁଜାତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସୁ(ସୋ)ଅ(ହା)ମ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶାଲ୍ମଳ)—ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ Su(so)ā(hā)ma ଭାରତରେ ଜନ୍ମୁଥିବା କମ୍ପାଦ ବର୍ଗର ସଂ. ନାମ—ରୋହିତକ, ଏକପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲ କାଠ ଗଛ—ରୋହୀତକ, ରୋହୀ, ରୋହଣ, A timber wood; Tecoma ଦାଡ଼ିମ ପୁଷ୍ପକ, ପ୍ଳୀହ ଶତ୍ରୁ, Andulata; Andersonia ଦାଡ଼ିମଚ୍ଛଦ, ରକ୍ତପୁଷ୍ପ, Rohitaka. [ଦ୍ର—ଏହାର କାଣ୍ଡ ମାଂସଦଳନ, ସକୃଦ୍ଭେଦ, ସିଧା ଓ ବଡ଼ ହୋଇଥାଏ । ଏଥିର କୂଟଶାଲ୍ମଳି, କୂଟଶାଲ୍ମଳ, ଗୋଟିଏ ଡେଙ୍ଗରେ ୫ ଠାରୁ ୬ ବିରାଗନ୍ଧ, ବିଷ୍ଣୁବର୍ଣ୍ଣ, ଯୋଡ଼ା ପର୍ଣ୍ଣିକା ପତ୍ର ଥାଏ । ଏହାର ଶାଲ୍ମଳକ । ଫଳ ୧।୨ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଓ ଖାଡ଼ରେ ରোহিতক, रोहना, ୪ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଫାଟିଯାଏ । ଏଥିର

କଡାର, ରୋହାଣ'] ସାଳ ଚେପ୍ଟା ଓ ପକ୍ଷଯୁକ୍ତ । ଏହାର
ରୋହିତା କାଠ ଶକ୍ତ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏଥିରେ
ଲେ· ମୁକ୍ତମୋକୁଗଚେଟ୍ସୁ କବାଟ, ଶଗଡ଼ ଆଦି ତିଆରି କରନ୍ତି ।
ସାଧାରଣତଃ ଏହାର ମଞ୍ଜ କାଠ ନାଲି । କିନ୍ତୁ ଏକ ଜାତିର
କାଠର ମଞ୍ଜ ଧଳା । ଏଥିର ଛେଲିରୁ ଲଇ ହୁଏ । ଏହାର
ଛେଲି କଟୁ କଷାୟ ରସ, ପ୍ଲୀହାନାଶକ, ଯକୃତକର ଓ
ରକ୍ତ ପରିଷ୍କାରକ ଏବଂ ଯକୃତ୍, ଗୁଳ୍ମ, କୃମି, ବ୍ରଣ, ନେତ୍ର-
ରୋଗ ଓ ଉଦର ରୋଗରେ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ ।]

ସୁଆର(ର)—ଦେ. ବି—୧ । ସବାର (ଦେଖ)—1. Sabār (See)
Suār(ra) ୨ । ଶୁଅର (ଦେଖ)—2. Śuar (See)

ସୁଆର—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସଂ. ସୂପକାର)—୧ । ଏକଜାତୀୟ ଅଶ୍ରୋତ୍ରିୟ
Suāra ପାଚକ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ପୁରୀ ବଡ଼ଦେଉଳରେ ଏମାନେ ଭୋଗ
সোয়ার ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି)—A kind of low Brāhmaṇa.
सूपकार [ଦ୍ର—ପଣ୍ଡା, ପୂଜାହାରୀ, ସୁଆର ବା ଦେଉଳଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
ଏମାନଙ୍କର ବୈବାହିକ ସମ୍ପର୍କ ହୁଏ ନାହିଁ—କୃପାସିନ୍ଧୁ.
ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ ।] ୨ । ରାନ୍ଧୁଣି; ସୂପକାର; ପାଚକ—
2. Cook. [ଦ୍ର—ବିପ୍ରଙ୍କ ବୋଇଲେ ତେଣ । ସୁଆର
ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପରସିଲେ ଦିଶ ନାହିଁ ତେଣକୁ ଅପଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ. ' ବିରାଟ ।] ୩ । ରାଜାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ଓ
ଦେବତାଙ୍କ ଭୋଗ ପାକକାରୀ ସେବକ—3. A cook
of a king or an Idol. ୪ । (ଅଶ୍ୱବାର) ଅଶ୍ୱା-
সওয়ার ରୋହୀ; ସବାର—4. Rider. [ଦ୍ର—ଲକ୍ଷ ଘୋଡ଼ା
सवार ନବଘାଡ଼ ସୁଆର, ପ୍ରଚଣ୍ଡାକଲେ ପଥେ ଗୁଳଜାର —
ଅଜ୍ଞମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରସିଂହାର. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]

ସୁଆର ପାଳି—ଦେ.ବି—ରାଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ନାଦି ପାକ କରିବା
Suāra pāḷi କ୍ରମରେ ସେବକର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ—The turn
সোয়ার পালা of a cook to cook on certain days
सूपकार पारी for a Raja or Idol.

ସୁଆର ପିଠା—ବି—ପୁରୀ ବଡ଼ଦେଉଳରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ ଧୂପରେ
Suāra piṭhā ଭୋଗ ହେବା ନାନାପ୍ରକାର ପିଠା ମଧ୍ୟରେ
ବଡ଼ ପିଠା—A cake offered to Lord Jaga-
nnātha at evenving daily.

ସୁଆର ବରତନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୂପକାର+ହି. ବର୍ତ୍ତନ)—
Suāra baratana ସୂପକାରର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାରିଶ୍ରମିକ—The
সোয়ারের বেতন fixed scale of remuneration of a
सूपकार वेतन cook. [ଦ୍ର—ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ଭୁବନେ-
(ସୁଆର ବର୍ତ୍ତନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅନ୍ନ-
ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ରାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ସୁଆରମାନଙ୍କର ପାରିଶ୍ରମିକର
ରେଟ୍ ପୂର୍ବ ବନ୍ଧ ଅନୁସାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି ।]

ସୁଆର ସେବକ—ଦେ. ବି—ଦେବତାଙ୍କର ପାଚକ ଭୃତ୍ୟ—
Suāra sebaka The cook of an Idol.
সোয়ার সেবক सूपकार सेवक

ସୁଆର ସେବା—ଦେ ବି—ଦେବତାଙ୍କ ଅନ୍ନପାକ କରିବାରୂପ ସେବା—
Suāra sebā The service of a cook of an Idol.
সোয়ার সেবা सूपकार सेवा

ସୁଆର ହେବା—ଦେ. ବି—ସବାର ହେବା (ଦେଖ)
Suāra hebā Sabāra hebā (See)

ସୁଆରି—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସବାରି (ଦେଖ)
Suāri Sabāri (See)

ସୁଆ(ଆଁ)ରି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୂପକାର)—ଏକପ୍ରକାର ପୂର ପିଠା—
Suā(ā̃)ri A kind of cake with minced sweets
পুরপিঠা or pulse inside. ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—
पिरकिया ପତଳା ଚାକଟି—A kind of thin flat sweet
pastry bread fried in ghee.

ସୁଆ(ଆଁ)ରି[ଳି]ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ତୋମ=ଗଦା)—୧ । ତୁଳାକୁ
Suā(ā̃)ri[ḷi]bā ପିଞ୍ଜିବା ବା ଭଣିବା ଦେବାରୁ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା
তুলা পেঁজা ତହିଁର ଡଳୁମାନଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ କରିବା—
नुमना, उत्तेजना 1. To card coarse cotton with the
fingers. [ଦ୍ର—ଏପରି କଲେ ତୁଳାରୁ ମଇଳା ଓ
ଖଦଡ଼ାଅଂଶପାକ ବାହାରି ଯାଏ ଓ ତାହା ଭଣିବାକୁ ସହଜ
ହୁଏ ।] ୨ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳକୁ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା କେରା କେରା
କରି ଅଲଗା କରିବା—2. To separate the hair of
the head into sheaves with the fingers.

ସୁଆରୁଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରାନ୍ଧୁଣୀ—1. A female cook.
Suāruṇī ୨ । ସୁଆରର ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife of a cook.
সোয়ারিনী सूपकारनी (ସୁଆର—ପୁଂ)

ସୁଆ(ଆଁ)ରେ(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁଆରିବା (ଦେଖ)
Suā(ā̃)re(ḷe)ibā Suāribā (See)

ସୁଆଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବେଦେ. ବି(କଟକଅ)—ସବାଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Suāl (etc) Sabāl etc (See) [ଦ୍ର—ସୁଆଲରେ
ଜବାବ ଦେଲ—ଫକୀରମୋହନ. ଛଅ ମାଣ ଆଠ ଗୁଣ ।]

ସୁଆଲି—ବେଦେ. ବି(କଟକଅ)—ସବାଲି (ଦେଖ)—Sabāli (See)
Suāli (ସୁଅଲି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଆ(ଆଁ)ଳି—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ପୂର ଥିବା ପିଠା—A kind of
Suā(ā̃)ḷi sandwiched cake. ପ୍ରଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)
একপ্রকার পুর পিঠা ବି—ବାଙ୍କ ଚାକଳି—A sweet cake
पिरकिया without sandwich inside it.

ସୁଆଳି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଅଙ୍ଗମର୍ଦ୍ଦନ—
Suāḷi debā To massage or chafe the limbs.

ସୁଆଳି ଲତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁବହା)—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ଲତା-
Suāḷi latā ବିଶେଷ; ଗୋଧାପଦୀ—A kind of creeper
সুবহা used in medicine. [ଦ୍ର—ଏହାର
गोधापदी लता ସଂସ୍କୃତ ନାମ 'ଗୋଧାପଦୀ', 'ସୁବହା'—ଡକ୍ଟର.
ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର. ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ ।]

ସୁଆସୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ—A housewife
Suāsī with her husband living.
(ସୁଅସେଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଇ—ପ୍ରାଦେ· ବ—୧ । (ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ଛୁଞ୍ଚି—
Sui 1. Needle. ୨ । (ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରାନ୍ତ) କୁମ୍ଭାର—
2. Potter. (ଭୂ—ସୁଇ ସୁନାର, ସବୁଠଉଁ ଠକ
ବଡେ଼ଇ କମାର – ପ୍ରବଚନ ।) ୩ । (ବାମଣ୍ଡା) ପକ୍ଷୀ
ବିଶେଷ—3. The name of a bird. ୪ । (ବାଲ-
ଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ସୁକି (ମୁଦ୍ରା)—4. A four-anna bit.
(ଭୂ—ସୁଇ ସୁଧ=ସୁକି ସୁଧ ।)

ସୁଇଚ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ୱିଚ୍)—କୌଣସି କଳ (ଯଥା—
Suich ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଲୋକ, ପଙ୍ଖା) ଆଦିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା
স্বইচ পାଇଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥିବା ଗୁବ (ଏହାକୁ ଟିପି ଦେବା
स्वीच ମାତ୍ରକେ ଏଥି ସଂପୃକ୍ତ ଆଲୁଅ ଜଳି ଉଠେ ବା ପଙ୍ଖା
(ସ୍ୱିଚ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଳେ । ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଟିପି ଦେଲେ କଳର
ଗତି ବନ୍ଦ ହୁଏ)—A switch of an electric
installation. [ଦ୍ର—ଏହି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ-
ଗୁଡ଼ିଏ ଅନ୍ୟ ଇଂରେଜୀ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ
ହେଲାଣି । ଯଥା—ସୁଇଚ୍ ବୋର୍ଡ଼୍ (Switch board),
ସୁଇଚ୍ ଲାଇଟ୍ (Switch light), ସୁଇଚ୍ ବେଲ୍ (Switch
bell), ସୁଇଚ୍ ରୋପ୍ (Switch rope)]

ସୁଇଚ୍ କ(ମା)ରିବା—ଦେ· କ୍ରି (ଇଂ. ସ୍ୱିଚ୍)—ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଆଲୁଅ ବା
Suich ka(mā)ribā ଅନ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଚଳାଇବା ବା ବନ୍ଦ କରିବା
(ସ୍ୱିଚ୍ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଇଁ କଳ୍ପମାନ ଗୁବରେ ହାତ
স্বইচ্ করা ମାରିବା—To switch the key of any
स्वीच करना electric light, fan etc.

ସୁଇଜର ଲ(ଲ୍ୟା)ଣ୍ଡ୍—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ. ସ୍ୱିଜର୍ ଲାଣ୍ଡ୍)—
Suijer la(lā)nd ଆଲ୍ପସ୍ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ୟୁରୋପର
সুইজর ল্যাণ্ড পାର୍ବତ୍ୟ ରାଜ୍ୟବିଶେଷ ଓ ୟୁରୋପର କ୍ଷୁଦ୍ରତମ
स्विट्ज़र लैंड ରାଜ୍ୟ—Switzerland. [ଦ୍ର—ଏହି ରାଜ୍ୟର
ସ୍ୱିଜର୍ ଲ(ଲ୍ୟା)ଣ୍ଡ୍ } 'ଜେନେଭା' ନଗର ଘଡ଼ି ଓ ଘଣ୍ଟା ତିଆରି
ସୁଇଟ୍‌ଜର୍ ଲ(ଲ୍ୟା)ଣ୍ଡ୍ } କରିବାରେ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ରାଜ୍ୟ
ସ୍ୱିଟ୍‌ଜର୍ ଲ(ଲ୍ୟା)ଣ୍ଡ୍ } ଜର୍ମାନୀର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଇଟାଲୀର ଉତ୍ତରରେ
ଅବସ୍ଥିତ । ଏଥିର ପଶ୍ଚିମରେ ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ପୂର୍ବରେ
ଅଷ୍ଟ୍ରିୟା । ବର୍ଣ୍ଣ (Berne) ଏହାର ରାଜଧାନୀ । ଏ
ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସୁଇସ୍ (Swiss) ବୋଲାଯାଏ । ଏଥିରେ
ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ । ଏହାର ମନୋହର ଆଲ୍ପସ୍
ପର୍ବତର ଓ ହ୍ରଦମାନଙ୍କ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବା ଲାଗି ବହୁ
ସଂଖ୍ୟକ ଯାତ୍ରୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏଠାକୁ ଆସନ୍ତି ।]

ସୁଇଝିବା—ପ୍ରାଦେ (ଲହଥା) କ୍ରି—ସୁଝିବା—
Suijh-bā To repay.

ସୁଇଡ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ. ସ୍ୱିଡ)-ସୁଇଡେନ୍ ଦେଶବାସୀ—
Suid সুইড্ स्वीड A Swede.
(ସ୍ୱିଡ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଇଡିଶ—ବୈଦେ· ବିଣ—(ଇଂ. ସ୍ୱିଡିଶ୍)—ସୁଇଡେନ୍ ଦେଶ
Suidis ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Swedish.
সুইডিশ্ स्वीडिश

ସୁଇଡେନ୍—ବୈଦେ· ବି (ନାମ) (ଇଂ)—ଇଉରୋପର ଶୀତପ୍ରଧାନ
Suiden ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Sweden. [ଦ୍ର – ଏହା ଇଉରୋପର
সুইডেন্ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ନରୱେ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବରେ
स्वीडेन ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ପଶ୍ଚିମରେ ନରୱେ, ଉତ୍ତରରେ
ଲାପଲାଣ୍ଡ୍, ପୂର୍ବରେ ବାଲ୍‌ଟିକ୍ ଓ ବୋଥିନିଆ ଉପସାଗର
ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ବାଲ୍‌ଟିକ୍ ଉପସାଗର । ଏହା ରାଜାଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ । ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ନଗର ଷ୍ଟକ୍‌ହଲମ୍ ।]

ସୁଇଲ୍—ପ୍ରାଦେ(ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା)ବି—୧ । ଧାନ ବୁହାଇ ନେବାର
Suil ଆଧାର—1. A receptacle for carrying paddy.
୨ । ଝାଉଁ ଗଛ—2. The stem of a jute
plant shorn of its fibres.

ସୁଇସ୍—ବୈଦେ· ବିଣ· (ନାମ) (ଇଂ. ସ୍ୱିସ୍)—ସୁଇଜର୍‌ଲାଣ୍ଡର
Suis ଅଧିବାସୀ – A Swiss. ଦେ. ବିଣ—ସୁଇଜର୍‌ଲାଣ୍ଡ୍ ଦେଶ
(ସ୍ୱିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Swiss.
সুইস্ स्वीस

ସୁଉ— ଦେ· ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥ)—ସୁ ସୁ (ଦେଖ)
Su-u Su su. (See)
(ସୁଏ ସୁଉ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଉଁ—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ)—ସୁଁ ସୁଁ (ଦେଖ)
Su-uñ Suñ suñ. (See)
(ସୁଅଁ ସୁଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଉକା(କି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ· ଶୂକ)—ସିଉକା ଇତ୍ୟାଦି
Su-ukā(ki) (etc) (ଦେଖ)—Siukā etc. (See)

ସୁଉକାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା· ବି (ସଂ. ସୀତ୍କାର)—ସୀତ୍କାର ଇତ୍ୟାଦି
Su-ukāra (etc) (ଦେଖ)—Sīukāra etc. (See)

ସୁଉସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାରିବା
Su-usibā ପାଇଁ ଅତି ଜୋର୍‌ରେ ଦଉଡ଼ି ଆସିବା—
मार्ते दौडा To advance furiously towards a
झुकना person to strike a blow.

ସୁଏଜ୍—ଦେ· ବି (ନାମ—ୟୁରୋପ ଓ ଆସିଆର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଯୋଜକ,
Suej (ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା କେନାଲରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଭୂମଧ୍ୟସାଗର
সুয়েজ্ ଓ ଲୋହିତସାଗରକୁ ଯୋଗ କରୁଅଛି (ନଗର, ପ୍ରଣାଳୀ,
स्वेज केनाल)—Suez (isthmus, canal, gulf
and town.

ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ (ଖାଲ, ନାଳ)—ଦେ· ବି—ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଓ
Suej kenāl (khāla, nāla) ଲୋହିତସାଗରକୁ ଯୋଗ
সুয়েজ কেনাল କରିଥିବା ନାଳ—Suez canal. [ଦ୍ର—ଏହି
स्वेज केनाल ନାଳ ଖୋଳା ହେବା ପୂର୍ବେ ସାହେବମାନେ
ଭାରତକୁ ଜଳପଥରେ ଆସିବା ପାଇଁ ଆଫ୍ରିକାର ଉତ୍ତମାଶା
ଅନ୍ତରୀପ (Cape of Good Hope) ବାଟେ ବୁଲି କରି
ଆସୁଥିଲେ । ଏହି ନାଳକୁ ଜଣେ ଫରାସୀ ଇଞ୍ଜିନିୟର୍ ବୁଦ୍ଧି-
ବଳରେ ଖୋଳାଇବାରୁ ଏହି ନାଳ ବାଟେ ସାହେବମାନେ
ଭୂମଧ୍ୟସାଗରରୁ ଲୋହିତସାଗର ଓ ଆରବ ଉପସାଗର
ବାଟେ ଭାରତକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ନାଳ ବ ମାଇ-

ଇଂରାଜଙ୍କ ଅଧିକୃତ । ଏହାର ଉତ୍ତର ପ୍ରାନ୍ତରେ ପୋର୍ଟ ସଏଦ୍ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ସୁଏଜ୍ ନଗର ନାମକ ଦୁଇଟି ବନ୍ଦର ଅବସ୍ଥିତ ।]

[ମିଶ୍ର ଦେଶର ପ୍ରାଚୀନ ନରପତି ଫାରାଓମାନଙ୍କ [Pharaohs] ସମୟରେ ଲୋହିତ ସାଗରଠାରୁ ନାଇଲ୍ [ନୀଳ] ନଦୀର ତ୍ରିକୋଣ ଭୂମି [ଡେଲ୍ଟା] ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ କେନାଲ୍ ଖୋଲା ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ପଶ୍ଚିମ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ବର୍ତ୍ତମାନ ରହିଅଛି । କିଛିକାଳ ପରେ ସେଥିରେ ବାଲି ଜମିଗଲା । ତତ୍ପରେ ପାରସୀକମାନେ ଆସି ବାଲି କଢ଼ାଇ କେନାଲର ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଶତାବ୍ଦୀ ଆରମ୍ଭର ପ୍ରାୟ ଚାରିଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ମିଶରର ନରପତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କେନାଲ୍ ଖୋଲା ହେଲା । ତତ୍ପରେ ଆଉ ଥରେ ମିଶରର ମୁସଲମାନ୍ ବିଜେତାମାନେ ଏହି କେନାଲକୁ ଖୋଲାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ଆଧୁନିକ ଧରଣର କେନାଲ୍ ଖୋଲା ହେଲା ଏବଂ ସେହି ପୁରାତନ କେନାଲଟି ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ଉଭେଇ ଗଲା ।

ପ୍ରାୟ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ୍ ଡି ଲେସେପ୍ସ (Ferdinand de Lesseps) ନାମକ ଜଣେ ଫରାସୀ ଇଞ୍ଜିନିଅର୍ ଅସୀମ ଉତ୍ସାହରେ ଗୋଟିଏ ନକ୍ସା ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ । ସେ କିଛିକାଳ ଉତ୍ତାରେ ମିଶରର ରାଜା ଖେଦିଭ୍ [Khedive] ଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ୧୮୫୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ କୋମ୍ପାନୀ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । କେନାଲ ଖନନପାଇଁ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଦରକାର ହୋଇଥିଲା ସେଥିରୁ ଅଧେ ଫ୍ରାନ୍ସ ଓ ଅଧେ ଖେଦିଭ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଖେଦିଭ୍ କେନାଲ୍ ଖୋଲା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ ଖୋଲା କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କୁଲି ଯୋଗାଇ ଥିଲେ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଦୀର୍ଘ ଦଶବର୍ଷ କାଳ ଲାଗିଥିଲା । ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ଇଉଜିନ [Eugenie] ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୮୬୯ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ କେନାଲ୍ ଖୋଲାଗଲା । ୧୮୭୫ ମସିହାରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଡିସ୍‌ରେଲି [Disraeli] ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ୪୦୦,୦୦୦ ଅଂଶ ମଧ୍ୟରୁ ଖେଦିଭ୍‌ଙ୍କ ଭାଗ ୧୭୬,୬୦୨ ଗୋଟି ଅଂଶ ୪୦ ଲକ୍ଷ ପାଉଣ୍ଡ୍ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ କିଣି ନେଲେ । ଅଳ୍ପଦିନେ ଏହି ଅଂଶ ଗୁଡ଼ିକର ମୂଲ୍ୟ ୩ କୋଟି ୬୫ ଲକ୍ଷ ୨୪ ହଜାର ୩୫୦ ପାଉଣ୍ଡକୁ ବଢ଼ିଗଲା ।

୧୮୮୮ ମସିହାରେ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଚୁକ୍ତିପତ୍ର ଦସ୍ତଖତ ହୋଇଗଲା । ଏହା ଫଳରେ ସବୁ ଦେଶର ଯୁଦ୍ଧ ଜାହାଜ, ମାଲ ବୋଝାଇ ଜାହାଜ ଇତ୍ୟାଦି କି ଯୁଦ୍ଧ, କି ଶାନ୍ତି, ସମସ୍ତ ସମୟରେ ସୁଏଜ୍‌କେନାଲ୍ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯାତାୟାତ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଇଲେ ।

ସୁଏଜ କେନାଲ୍ ପୋର୍ଟସୈଦ୍ ବନ୍ଦରଠାରୁ ସୁଏଜ୍ ବନ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ ଶତ ମାଇଲ ଲମ୍ବ । ପ୍ରଥମେ କେନାଲ୍‌ର ଓସାର ୭୨ ଫୁଟ ଥିଲା । ଏହା କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସିଠାରେ କେନାଲର ଓସାର ୧୩୫ ଫୁଟରୁ ଊଣା ନୁହେଁ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କେନାଲ୍‌ର ଓସାର ୧୯୬ ଫୁଟ୍ ଓ ବାଙ୍କ ମାନଙ୍କରେ ତାହାର ଓସାର ୨୫୦ ଫୁଟ୍ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେନାଲ୍‌ର ଗଭୀରତା ପ୍ରାୟ ୪୦ ଫୁଟ୍ । ଯେଉଁ ଜାହାଜମାନ ୩୩ ଫୁଟରୁ କମ ଗଭୀର ଜଳରେ ଗତି କରିପାରେ, ସେହିଭଳି ଜାହାଜଗୁଡ଼ିକ କେବଳ କେନାଲ୍ ଭିତରେ ଯାତାୟାତ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ପାଆନ୍ତି ।

ଏକା ସାଙ୍ଗରେ ଦୁଇଟି ଜାହାଜ କେନାଲ୍‌ରେ ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଖୁବ୍ ଓସାରିଆ ଗ୍ରେଟ୍‌ବିଟର୍ ହ୍ରଦ ବ୍ୟତୀତ କେନାଲ୍‌ର ଅନ୍ୟ ଅଂଶମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ ଜାହାଜ କୂଳର ଦେହକୁ ଲାଗି ରହିଲେ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଜାହାଜ ଚାଲିଯିବାକୁ ସ୍ଥାନ ପାଏ । କେନାଲ କୂଳରେ ତେର ଗୋଟି ସିଗନାଲ୍ ଷ୍ଟେସନ୍ ଅଛି ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜମାନଙ୍କୁ କେନାଲ୍ ଭିତରେ ଘଣ୍ଟାରେ ପ୍ରାୟ ସାଢ଼େ ଛଅ ମାଇଲ୍‌ରୁ ବେଶୀ ବେଗରେ ଚଳାଇବାର ନିୟମ ନାହିଁ । କେବଳ ଗ୍ରେଟ୍ ବିଟର୍ ହ୍ରଦରେ ବେଶୀ ସ୍ଥାନ ଥିବାରୁ ଜାହାଜ ସେଠାରେ ଅଧିକ ବେଗରେ ଚାଲେ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜଗୁଡ଼ିକୁ ଥରେ କେନାଲ୍‌ରେ ଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ୩ହଜାର ପାଉଣ୍ଡ୍ ମାସୁଲ ଦେବାକୁ ହୁଏ । ଜାହାଜକୁ କେନାଲ୍ ପାର ହେବା ନିମିତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାୟ ୧୨ ଘଣ୍ଟାରୁ ୧୫ ଘଣ୍ଟା ଲାଗେ । ଦିନରେ ପ୍ରାୟ ୧୬ଟି ଜାହାଜ ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ବାଟେ ଯାତାୟାତ କରେ । ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍ ବାଟେ ଯାତାୟାତ କରୁଥିବା ଜାହାଜ ଗୁଡ଼ିକ ଭିତରୁ ଶତକଡ଼ା ୫୫ଟି ଜାହାଜ ଇଂରେଜ-ମାନଙ୍କର ।

ଏ ସନ୍ଦର୍ଭ P & O Company ଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ Suez Canal ଇଂରାଜୀ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅବଲମ୍ବନରେ ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତକୁମାର ବେଉରାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଓ ନବଭାରତ (୫।୧)ରେ ପ୍ରକାଶିତ ।]

ସୁଏଜ୍ ନଗର (ବନ୍ଦର)—ଦେ. ବି—ସୁଏଜ୍ କେନାଲ୍‌ର ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତରେ ସୁଏଜ୍ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଅବସ୍ଥିତ ବନ୍ଦର—The port of Suez.
Suej nagara (bandara)
সুয়েজ্‌ বন্দর सुएज़नगर

ସୁଏଜ୍ ପ୍ରଣାଳୀ—ଦେ. ବି—ଲୋହିତ ସାଗରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଥିବା ପ୍ରଣାଳୀ, ଯାହାର ଉତ୍ତର [illegible] ଭୂମଧ୍ୟସାଗରକୁ ନାଳ ଖୋଲା ହୋଇଅଛି—The bay of Suez.
Suej praṇāli
সুয়েজ্‌ প্রণালী सुएज़ प्रणाली

ସୁଓର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ବ—ଶୁଅର. ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Suor (etc) Śuar etc. (See)

ସୁଂ (ସୁଁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଶରଦି ସମୟରେ ଶ୍ଳେଷ୍ମା-
Sum (suñ) ଯୁକ୍ତ ନାକରୁ ବାହାରିବା ଅନୁନାସିକ ଶବ୍ଦ—
(ସୁଁ ସୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Nasal sound due to cold.
सूँ सुं ୨ । ଶବ୍ଦେଇ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ କାନ୍ଦିବାର ଶବ୍ଦ—
2. Sound of sighing cry. ୩ । ଶରଦିରେ ନାକ
ଝାଡ଼ିବାର ଶବ୍ଦ; ସଁ ସଁ—3. The sound of
clearing the nose affected with cold.

ସୁଂ(ସୁଁ)ଗା(ଘା)—ଦେ. ବ ଓ ବି—ଶୁଙ୍ଗା (ଦେଖ)
Sum(suñ)gā(ghā) Śungā. (See)

ସୁଂ[ସୁଁ]ଗା[ଗେ,ଘା,ଘେ]ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଙ୍ଗାଇବା [ଦେଖ]
Sum[suñ]gā[ge,ghā,ghe]ibā Śungāibā [See]

ସୁଂ[ସୁଁ]ଗା[ଘା] ସୁଂ[ସୁଁ]ଗି[ଘି]—ଦେ. ବ—ଶୁଙ୍ଗାଶୁଙ୍ଗି [ଦେଖ]
Sum[suñ]gā[ghā] sum[suñ]gi[ghi] Śungāsungi,
[See]

ସୁଂ[ସୁଁ]ଗି[ଘି]ବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଙ୍ଗିବା [ଦେଖ]
Sum[suñ]gi[ghi]bā Śungibā. [see]

ସୁଁ—ଦେ. ଅ [ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ]—୧ । ରୁ; ଠାରୁ—1. From;
Suñ since. [ଦ୍ର—କଣ୍ଠୋପରିକ ! ଏତେ ଶୁଣ ବୋଲି ଜାଣି
हइते, थेके से ଥିଲି କି । କେଉଁସୁଁ ନ କହିଲ; ମୂଳ ପରୁ କରି
ଚେତ ଧରି ଥିଲି କଣ୍ଠୁଁ ପଡେଇଲା—ଉପ ।] ୨ । ସୁଂ
(ଦେଖ)—2. Sum (See)

ସୁଁଆଁ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସୁଅଁ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Suñāñ (etc) Suāñ etc (See)

ସୁଁକାର—ଦେ. ବ—ନାକର ସୁଁ ସୁଁ ଶବ୍ଦ—
Suñkāra Nasal hissing sound.
सूँकार सुंकार

ସୁଁତ—ପ୍ରାଦେ. (ଲବଥ) ବ (ହିନ୍ଦ. ବଂ ସୂତା)—ସୂତା—
Suñta Thread.

ସୁଁଠା(ଥା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା ବ—ସୁଣ୍ଠା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Suñtā(thā) (etc) Sunthā etc (See)

ସୁଁଠା(ଥା)ଣି—ଦେ ବ—ସୁଣ୍ଠାଣି (ଦେଖ)
Suñtā(thā)ṇi Sunthāṇi (See)

ସୁଁଥାଣ(ଣି)—ଦେ. ବ—ସୁଣ୍ଠାଣ (ଦେଖ)
Suñthāṇa(ṇi) Sunthāṇa (See)

ସୁଁସୁଁଆଁ (ୟାଁ)—ଦେ. ବି, ସୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଁ ସୁଁ ଶବ୍ଦ କରେ—
Suñsuñāñ(yāñ) Making small nasal sounds.
सूँसूँ ये सुं सुं करने वाला (ସୁଁସୁଁଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଁ ସୁଁ କାନ୍ଦିବା ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚ ପାଟି ନ କରି, ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି, ସୁଁ ସୁଁ
Suñ suñ kāndibā ଶବ୍ଦ କରି କାନ୍ଦିବା—To moan
सूँ पिये सूँ पिये काँदा with suppressed hissings.
सुसुक सुसुक रोना

ସୁଁ ସୁଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶର୍ଦ୍ଦି ଯୋଗୁଁ ଅନୁନାସିକ ନିଶ୍ୱାସ-ଶବ୍ଦ
Suñ suñ hebā କରିବା—1. To make a nasal
सूँ सूँ करना sound of breathing. ୨ । ସବ୍ଦେଇ କରି
सुं सुं करना କାନ୍ଦିବା—2. To moan with sighs and
suppressed hissings.

ସୁକ୍[କୁ]ତ[ତା]ଲା[ଳ]—ଦେ. ବ—ଶୁକ୍ତଳା (ଦେଖ)
Suk-[ku]ta[tā]lā[la] Śuk-talā (See)

ସୁକ୍ତାନି—ଦେ. ବ (ବଂ ସୁକ୍ତ)—ଶୁକ୍ତାନି (ଦେଖ)
Suk-tāni Śuktāni (See)

ସୁକ୍ପାଲ—ପ୍ରାଦେ. (ବମ୍ବ) ବ—ପାଲିକି—
Suk-pāl Palanquin.

ସୁକ୍[କୁ]ସୁକ୍[କୁ] (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ—ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ଇତ୍ୟାଦି
Suk-[ku]suk-[ku] (etc) (ଦେଖ)—Śuk śuk etc
(See)

ସୁକ୍[କୁ]ସୁକା—ଦେ. ବଣ ସୁ—ଶୁକ୍ଶୁକା (ଦେଖ)—Śuk-śukā
Suk-[ku]sukā (ସୁକ୍[କୁ]ସୁକିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)
(ସୁକ୍[କୁ]ସୁକୀ, ସୁକ୍[କୁ]ସୁକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁକ—ଦେ. ବ—ସୁକୁମାରର ଡାକ ନାମ—Nickname for Suku-
Suka māra. ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସୁଖ; ପ୍ରା. ସୁକ୍ଖ)—୧ । ଶୁକ
सूकों ବ. (ଦେଖ)—1. Śuka (See) ୨ । (ସଂ.
सुक्ख ସୁଖ) ସୁଖ—2. Happiness. ୩ । ଆନନ୍ଦ—
3. Pleasure. ୪ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—4. Health. ଗ୍ରା.
सूकनो सूखा ବଣ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ; ପ୍ରା. ସୁକ୍ଖ)—ଶୁଖିଲା; ଶୁଷ୍କ—
Dry.

ସୁକଟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ସୁକୁଟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sukaṭa (etc) Sukuṭa etc (See) [ଦ୍ର—ଯାହାର
ଥିବ ଚେତନ ଅଙ୍ଗ । ଦେଖିବ ତୁମ୍ଭେ ତାହାର ସୁକଟ—
କଳସୁଣି. ଗୀତ ।]

ସୁକଟାକ୍ଷା—ସଂ. ବଣ(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+କଟାକ୍ଷ+ଅ)—ସୁନ୍ଦରୀ; ସୁନୟନା
Sukaṭākshā —(a woman) Having charming
and ogling eyes. [ଦ୍ର—ଜଗତ ରୂ ଦେଖ
ଜଣା । ଚନ୍ଦ୍ରାକରେ କ ରୂପରେ ଅଛ ସୁକଟାକ୍ଷା—ଭଞ୍ଜ,
ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁକଠିନ—ସଂ. ବଣ—୧ । ଅତି କଠିନ; ଅତି ଦୃଢ଼—
Sukaṭhina 1. Very hard. ୨ । ଦୁଷ୍କର—
2. Very difficult.

ସୁକଣ୍ଟକା—ସଂ. ବ—ଘୃତକୁମାରୀ (ଘିକୁଆଁରି)—
Sukaṇṭakā The Indian aloe; Aloe Indica.

ସୁକଣ୍ଠ—ସଂ. ବ—ମଧୁର କଣ୍ଠ ସ୍ୱର—Sweet tone. ସଂ.
Sukaṇṭha ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଧୁର ବା ସୁନ୍ଦର
[ସୁକଣ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] କଣ୍ଠ ଯୁକ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—Having a sweet
tone; sweet-toned; melodious.

ସୁକଣ୍ଠୀ—ବେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସୁକଣ୍ଠା)—୧ ମଧୁର ସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟା
Sukanthi (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. (a lady) Having a sweet tone. ୨ । ସୁନ୍ଦରକଣ୍ଠଯୁକ୍ତା—
ସୁକଣ୍ଠି ସୁକଂଠୀ 2. (a woman) Having a beautiful neck.

ସୁକଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବି—କଣ୍ଡୁ ରୋଗ; କାଛୁ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—
Sukandu Itches.

ସୁକନ୍ଦ—ସଂ. ବି—କଶେରୁ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ମୁଥା—
Sukanda Grass-root; Cyprus Rotunda.

ସୁକନ୍ଦକ—ସଂ. ବି—୧ । ପଲାଣ୍ଡୁ; ପିଆଜ—1. Onion. ୨ । ବାରାହୀ
Sukandaka କନ୍ଦ—2. A medicinal root bulb; Disocorea. ୩ । ଧରଣୀ କନ୍ଦ—
3. A medicinal root bulb.

ସୁକନ୍ଦୀ—ସଂ. ବି—ଶୂରଣ; ଓଲୁଅ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sukandi Wild taro; wild arum.

ସୁକନ୍ୟକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+କନ୍ୟକା+ଅ)—
Sukanyaka ଯାହାର କନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ—Having a beauti-
[ସୁକନ୍ୟକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ful daughter.

ସୁକନ୍ୟା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧। ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟା—1. A beauti-
Sukanyā ful girl. ୨ । (ନାମ) ଶର୍ଯ୍ୟାତି ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା; ଚ୍ୟବନ ଋଷିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Name of the wife of Chyabana sage. [ଉ—ସୁକନ୍ୟା ଚ୍ୟବନ ସମୀପେ । ଶଚି ମନ ଅନୁରୂପେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] [ବୃ—ଶର୍ଯ୍ୟାତି ମୃଗୟା କମନ୍ତେ ଥରେ ସପରିବାର ଅରଣ୍ୟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସୁକନ୍ୟା ମନ ଆନନ୍ଦରେ ବନରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ଗୋଟିଏ ବୁଦା ମଧ୍ୟରେ ଜୁଳୁଜୁଳୁ ଦିଶୁଥିବା ଦୁଇଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପଦାର୍ଥ ଲକ୍ଷ କରି ବାଳସୁଲଭ କୌତୁକ ବଶତଃ ସେ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁକୁ କଣ୍ଟାଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ି ଦେଲେ । ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଏ ଦୁଇଟି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବସ୍ତୁ ତପସ୍ୟାମଗ୍ନ ଚ୍ୟବନ ଋଷିଙ୍କର ଦୁଇଟି ଚକ୍ଷୁ । ଚ୍ୟବନ ମୁନି ନିଜର ନୟନ ନାଶରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଭିଶାପଦ୍ୱାରା ରାଜାଙ୍କ ସୈନ୍ୟଗଣର ମଳ ମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ ବନ୍ଦ କରି ଦେଲେ । ରାଜା ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ଋଷିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସ୍ୱ କନ୍ୟା ସୁକନ୍ୟାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ଉକ୍ତ ଶାପରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇଲେ । ଚ୍ୟବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପନ-ପ୍ରକୃତି ଥିଲେହେଁ ସୁକନ୍ୟା ସ୍ୱୀୟ ପାତିବ୍ରତ୍ୟ ଓ ସେବାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ପରମ ପ୍ରୀତ କରାଇଲେ ।]

ସୁକନ୍ୟାକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁକନ୍ୟକ (ଦେଖ)
Sukanyāka Sukanyaka (See)
(ସୁକନ୍ୟାକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁକର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ସୁସାଧ୍ୟ;
Sukara ସହଜସାଧ୍ୟ; ଅଳ୍ପାୟାସସାଧ୍ୟ—1. Easy of accom-
ସୁକର ସୁକର plishment. ୨ । ସୁଖକର—2. Pleasant.
[ସୁନ୍ଦର—ଅପଭ୍ରଂଶ] ବେ. ବଣ—ସୁନ୍ଦର—Beautiful. [ଉ—
କାହିଁଲେ ସୁକର କର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପରଶାର ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେ-
ହୀଶବିଳାସ ।] ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶୂକ)—ଶୂକର (ଦେଖ)
ଶୁକର ସୁକର Sūkara (See)

ସୁକରଜା—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+କରଜ+ଅ)—ସୁନଖୀ;
Sukarajā ସୁନ୍ଦର ନଖବିଶିଷ୍ଟା—[a lady] Having beautiful nails. [ଉ—ସୁକରଜା ମୋହ ପାରେ ଶୁକ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ସୁକରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁକର+ଅ)—ସୁଶୀଳା ଗୋ; ଶାନ୍ତ ଗାଈ
Sukarā (ଅମର)—A meek cow.

ସୁକର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର କର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—
Sukarnnaka Having butiful ears.
(ସୁକର୍ଣ୍ଣିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି—ହସ୍ତିକନ୍ଦ (ଦେଖ)
Hastikanda (See)

ସୁକର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବି—ମୂଷିକକର୍ଣ୍ଣୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ମୂଷାକାନ;ବନ
Sukarnnikā ଶାକ ବିଶେଷ—Aculypha Indica.

ସୁକର୍ମ[ର୍ମ୍ମ]—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର କାର୍ଯ୍ୟ; ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ—
Sukarma[rmma] 1. Good work. ୨ । ସତ୍କ୍ରିୟା; ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ—2. Benevolent act. ସଂ. ବଣ—ସତ୍କ୍ରିୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(A man) Performing good acts.

ସୁକର୍ମ[ର୍ମ୍ମ] ସେବା—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ କର୍ମ ସାଧନ; ଉତ୍ତମ ବା ଭଲ
Sukarma[rmma] sebā କର୍ମ ସାଧିବାରେ ନିଜର ନିୟୋଜନ—Performance of good acts. (ଉ—ନ ଦେଇ ଅବୁଝେ ମନ ଗୋ । କର୍ମମୟ ଭବେ ସୁକର୍ମ ସେବାରେ ରତ ଥିବା ସଲକ୍ଷଣ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଫୁଲ ଚନ୍ଦନବେଣୀ ।)

ସୁକର୍ମା(ର୍ମ୍ମା)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+କର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sukarmā(rmmā) ୧ । ଶୋଭନ କର୍ମଶୀଳ; ସତ୍କ୍ରିୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Performing good acts. ୨ । କର୍ମକ୍ଷମ; କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳ —2. Able; skilful. ସ. ବି—୧। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଷ୍କମ୍ଭାଦି ସପ୍ତବିଂଶତି ଯୋଗାନ୍ତର୍ଗତ ସପ୍ତମ ଯୋଗ—1. (Astrology) One of the 27 astrological conjunctions. [ଉ—ଏଥିରେ ଜାତ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି ପରୋପକାରୀ, କଳାକୁଶଳ, କୀର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ, ଯଶସ୍ୱୀ ଓ ସୁକର୍ମି ହୁଏ । କୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରଦୀପ ।] ୨ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା (ମେଦିନୀ)—2. The heavenly architect.

ସୁକଳ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+କଲ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+
Sukala କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଦାତା ଓ ଭୋକ୍ତା; ଦାନ ଓ ଭୋଗରେ (ସୁକଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who is a good bestower and enjoyer of things. ସଂ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ଉତ୍ତମ ଅଛି କଳ=ଧ୍ୱନି ଯାହାର)—୧ । ମଧୁର ଧ୍ୱନିକାରୀ—1. Making a sweet sound. ୨। ଅବିକଳ—2. Exact. ୩। ଦାନଶୀଳ—3. Generous; charitable.

ସୁକଲ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁକଲ)—ସୁକଲ (ଦେଖ)
Sukalya Sukāla. (See)
ଦାତାଓ ଭୋଗୀ (ଉ—ସୁକଲ୍ୟ ଅମାଙ୍ଗ ମାନବ, ଭବ ମଇବ
दाता और भोगी ଶୁଦ୍ଧବୋଧ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ସୁକା(କି)—ଦେ. ବି —୧ । ସିକି—1. Four anna bit. ୨ ।
Sukā(ki) ଶୁକଦେବ ଓ ସୁକୁମାରର ଡାକ ନାମ—2. Names
शुका सुका for calling Śukadeba and
(ସୁକାଇ, ସୁକଅ, ସୁକୁ, ସୁକୁଅ, ସୁକେଇ-ଅପଭ୍ରଂଶ) Sukumāra.
ଦେ. ବିଣ—ଶୁକା (ଦେଖ)—Śukā. (See)

ସୁକାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି —୧ । (କର୍ମଧା) ସୁନ୍ଦର କାଣ୍ଡ —1. A beautiful
Sukāṇḍa trunk. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କାରବେଲ୍ଲ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)
ଲତା—2. Hairy Memordica creeper and
its bitter fruit. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
ସୁନ୍ଦର କାଣ୍ଡଯୁକ୍ତ (ବୃକ୍ଷାଦି)—Having a beautiful
trunk or stalk.

ସୁକାଣ୍ଡିକା—ସଂ. ବି—କାଣ୍ଡୀର ଲତା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sukāṇḍikā A sort of creeper.

ସୁକାଣ୍ଡୀ - ସଂ. ବିଣ (ସୁ+କାଣ୍ଡ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସୁନ୍ଦର
Sukāṇḍi କାଣ୍ଡଯୁକ୍ତ—1. Having a good trunk. ୨ ।
ଭ୍ରମର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The black bee.

ସୁକାନ(ନି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁକାନ୍ = ନୌକାର କଣ୍ଢି)—
Sukān(ni) ନୌକାର ପଛ ମଙ୍ଗରେ ଥିବା କଣ୍ଢାଳ ଦଣ୍ଡ ବା
हाल ଯନ୍ତ୍ର—The helm of a boat. [ଉ—ନାବାର
सुक्कान, पतवार ସୁକାନରେ ଖାଲି ହାତ ପକାଅ, ସଜଣ
ନାବାକୁ ଧାଇଁ ଛି । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ସୁକାନ(ନି) ଧରିବା—ଦେ. କି—ଡଙ୍ଗା ଅବର ମଙ୍ଗ ଧରିବା—
Sukān(ni) dharibā To steer the helm of a
हाल धरना सुकान पकड़ना boat.

ସୁକାନ—ଦେ. ବି—ଚିଲିକାରେ ଯେଉଁ ଡଙ୍ଗାରେ ଲୋକମାନେ
Sukāna ଯାଆନ୍ତି ଆସନ୍ତି—A kind of boat used in
स्वान सुकान carrying passengers across the
Chilka lake.

ସୁକାନି—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁକାନ = କଣ୍ଢଧାର)—ନୌକାର
Sukāni କଣ୍ଢଧାର; ମଙ୍ଗଧର—The helmsman. (ଉ—
माँझि, काण्डारी ......ଲୋକମାନେ ଅନ୍ଧ ସୁକାନି ଅଥବା ଅସଂଶ
सुक्कानि, पतवारिया ଜାଗାରେ ବଡ଼ା ହୋଇଗଲେ । ଫକୀର-
ମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।) ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି —
ସୁନିସୁନିଆ—Marsibā Quadrifolia. (pot-herb)

ସୁକାନ୍ତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସ୍ନେହଶୀଳ ସ୍ୱାମୀ—Loving husband.
Sukānta ଦେଶ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କର ନାମ—
सुकान्त सुकान्त A name given to males.
(ସୁକାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁକାନ୍ତି—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର କାନ୍ତି—1. Beautiful lus-
Sukānti tre. ୨ । (ନାମ) ମୁନି ବିଶେଷ—2. Name
of a sage. (ଉ—ଏକାନ୍ତେ ସୁକାନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ-ଶାର-
ଣେ ଲବଦ୍ଧାର । ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।) [ଦ୍ର—ସୁକାନ୍ତି
ଋଷିଙ୍କ କଥା ପ୍ରାଚୀନପୁରାଣରେ ମହାକବି ରାଧାନାଥ ଯୋଡ଼ିଥିବା
ପୌରାଣିକ କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି ।] ୩ । (ନାମ) ବିଦ୍ୟୁଜ୍ଜିହ୍ୱ
ରାକ୍ଷସର ଭଉଣୀ—3. Sister of the Rākshasa
Biddyujjihwa, who assumed the form
of Sitā by magic. (ଉ—ବାସ୍ତା ଦେଇ କଲେ ଗତ
ସୁକାନ୍ତିର ବେଶ ଲୋକ ମନାଇ ଛାମୁରେ ଶରଥେ ଦାଣ୍ଡ ।
ଇଙ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) [ଦ୍ର—ଏହି ରାକ୍ଷସୀ ରାବଣର
ପ୍ରବୋଚନାରେ ମାୟାସୀତା ରୂପଧାରଣ କରିଥିଲା ।]
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଶ୍ରୀ; ସୁନ୍ଦର—
Beautiful (male and female). (ଉ—ଦେ
ଭଲ ଜାଣିଲ କର କାହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସୁକାନ୍ତିକି ଦେଖ ଭୁଲଇ ।
ଇଙ୍କ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ସୁକାମା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୋଭନ କାମଯୁକ୍ତା—Having a good
Sukāmā desire. ସଂ. ବି—ତ୍ରାୟମାଣା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ);
बनाड़ मूग, बनभाफुलिया ଦ୍ରୁମାଲୟକୋଲ୍ୟ ବନଦଲଣ ଗୁଲ୍—
सुकामा A plant; Thalictrum Faliolosum.

ସୁକାର—ଦେ. ବି - ସୁ ସୁ ଶବ୍ଦ—Hissing sound. (ଉ—ଗର୍ଜନ
Sukāra ବ୍ୟାଙ୍ଗେ କଲ ସୁକାର ଦେଇ । ବୃନ୍ଦାବତୀ. ମହାଭାରତ
सौं सौं ବନ ।) ଗ୍ରା. ବି (ସ୍ୱୀକାର)—ସ୍ୱୀକାର (ଦେଖ)—
सुकार Swīkāra. (See)

ସୁକାଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସୁସମୟ—1. Good time. ୨ ।
Sukāla ଦେଶରେ ସୁଭିକ୍ଷ ଅବସ୍ଥା—2. Time of plenty
in the country.

ସୁକାଷ୍ଠକ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବା ସୁନ୍ଦର କାଷ୍ଠ—1. Excel-
Sukāshṭhaka lent or nice wood. ୨ । ଦେବଦାରୁ
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଦେବଦାରୁ—2. Pine wood.

ସୁକାଷ୍ଠା—ସଂ. ବି—୧ । କଟୁକୀ; କଟୁକ (ଶେଷେଲୁ କହି)—1. Black
Sukāshṭhā hellebore. ୨ । କାଷ୍ଠ କଦଳୀ (ଶବ୍ଦ
କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A sort of wild hard
plantain.

ସୁକି—ଦେ. ବି—୧ । ସିକିଏ; ଚାରି ଅଣା—1. Four anna bit.
Suki ୨ । ଟଙ୍କାର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ—2. ¼ of a rupee. ୩ ।
सिकि ତୋଳାର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ—3. ¼ of a tola in
चौअन्नि, सुका weight.

ସୁକିନ୍ଦା—ଦେ. ବି (ନାମ)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଯାଜପୁର ସବଡିଭିଜନ
Sukindā ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଜମିଦାରୀ—The name
of an estate in the Cuttack district.
[ଦ୍ର—ଏହିସବୁ ଜମିଦାରୀର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ରାଜାମାନେ
ସେତେବେଳେ ଭୂମିଭୂୟାଙ୍କୁ ଜଣେଇଥିଲେ ବର୍ଣ୍ଣନା ଯାଇ ଅଛି
ଥିଲେ । ସେ ଏଠାରେ ବହୁ ଏହି ଜମିର ଜମିଦାରିକି

ଅସଭ୍ୟ ଜାତିଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଧୀରଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ସୁକିନ୍ଦାର ରାଜା ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରୁ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୁକିନ୍ଦାରେ ସର୍ବ ମୋଟ ୪୪ ଜଣ ରାଜା ହେଲେଣି ।

ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଦାସ ।]

ସୁକୁ—ଦେ· ବି (ନାମ)—୧ । (ପୁଂ) ସୁକୁମାରର ଡାକ ନାମ—
Suku 1. (Masculine) Name for calling Sukumāra. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁକୁମାରୀର ଡାକ ନାମ—2. (Feminine) Name for calling Sukumārī.

ସୁକୁଟ—ଦେ. ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥକ)—୧ । ତାଣ୍ଡବ; କଳହକଥା; ଅନର୍ଥ;
Sukuṭa ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—1. Any quarrel. [ଉ—ସେ ଗାଁ|ଅଛୁ ମଜା ଅସି ସୁକୁଟ ଲଗାଇଛି ।] ୨ । ଅଭିନୟ; ନାଟ; ନୃତ୍ୟ— ঝগড়া 2. Dancing. [ଉ—ତା ଘରେ ସୁକୁଟ ଲଗିଛି ।] লাঞ্ছনা ୩ । ଲାଞ୍ଛନା; ହଟହଟା—3. Being in trouble; दिक्कत harassment. [ଯଥା—ତୁ ମୋ ସୁକୁଟ ଦେଖୁଛୁ ।]

ସୁକୁଟ ଦେଖିବା—ଦେ· କି—ପରର ଦୁଃଖ ବା ଲାଞ୍ଛନାଭୋଗକୁ
Sukuṭa dekhibā ଅନନ୍ଦ ସହିତ ଦେଖିବା—To look মজাদেখা complacently on another's troubles; to दिक्कत देखना gloat over another's misery.

ସୁକୁଟ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ· କି—ଅନର୍ଥ ବା କଳି ଘଟାଇବା—
Sukuṭa lagā(ge)ibā To foment quarrel or মজা লাগান, ঝগড়া বাঁধান झगड़ा लगाना trouble. (ସୁକୁଟ ଲଗାଇ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁକୁଟା [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ବିଣ—ଶୁକୁଟା ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]
Sukuṭā (etc) Śukuṭā etc. (See)

ସୁକୁଟି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—୧ । ଶୁକୁଟି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)-
Sukuṭi (etc) 1. Śukuṭi etc. (See) ୨ । ଝିଅଙ୍କୁ ଦିଆ ଯିବା ଘରୋଇ ନାମ—2. Nickname of girls.

ସୁକୁତାନି—ଦେ. ବି (ଫ. ସୁଖ୍ତ)—ଶୁକ୍ତାନି (ଦେଖ)
Sukutāni Śuktāni. (See)

ସୁକୁତୁଣୀ ପୂଜା—ଦେ· ବି—ଶୁବଚନୀ (ଦେଖ)—Śubachanī.
Sukutuṇī pūjā (See) [ଉ—ଝିନାଥମେଳା, ସୁକୁତୁଣୀ ପୂଜା, [ସୁକୁତୁଣୀ ପୂଜା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗ୍ରାମଦେବତା ମାନସା—ଦୁଇଜଣ ଯାକ ଢେର୍ ଢେର୍ ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ସୁକୁନ୍ଦକ—ସଂ. ବି—ପଳାଣ୍ଡୁ [ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ]—
Sukundaka Onion.

ସୁକୁନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—ବର୍ବର ଚନ୍ଦନ [ଭ୍ରାଜ କର୍ଣ୍ଣ]—
Sukundana . A kind of sandal wood.

ସୁକୁ(ଖୁ)ମ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ· ସୂକ୍ଷ୍ମ)—ସରୁ; ସୂକ୍ଷ୍ମ—
Suku(khu)ma সরু সূক্ষ্ম Fine.

ସୁକୁମାର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ବାଳକ—1. Good Sukumāra boy. ୨ । ଅତି ଶିଶୁ—2. Infant; mere [ସୁକୁମାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] child. ୩ । ପୁଣ୍ଡ୍ରେକ୍ଷୁ [ମେଦିନୀ]—3. A kind of sugarcane. ୪ । ବନଚମ୍ପକ (ଭ୍ରାଜକର୍ଣ୍ଣ)—4. A sort of wild flower. ୫ । ଛିକ; ଛିଙ୍କ [ଭ୍ରାଜ କର୍ଣ୍ଣ]—5. Sneezing. ୬ । ଶ୍ୟାମକା; ସୁଆଁ ଧାନ [ଭ୍ରାଜକର୍ଣ୍ଣ]—6. A wild grain; Panicum Frumentaceum. ୭ । ଅପାମାର୍ଗ [ବୃ. ଶ]—7. Acheranthes Aspera. (plant) ୮ । ତମାଖୁ ପତ୍ର [ବୃ. ଶ]—8. Tobacco leaf. ସଂ· ବିଣ—୧ । ଅତି କୋମଳ [ଅମର]—1. Very soft; delicate; tender. ୨ । କୋମଳାଙ୍ଗଯୁକ୍ତ; ଯେ କଷ୍ଟ ସହିପାରେ ନାହିଁ—2. Incapable of bearing pain; delicate-bodied; tender-bodied. ୩ । ସୂକ୍ଷ୍ମ; ସରୁ—3. Fine. ୪ । ପତଳା—4. Slender. ଦେ. ବିଣ—୧ । କୋମଳ সুকুমার शरीर ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a very tender सुकुमार body. [ଉ—ସହିଲେ ଦୁଃଖ ଏବେ ସୁକୁମାର ହୋଇ । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ, ବନ ।] ୨ । [ସ୍ତ୍ରୀ] ଯେ ଦୁଃଖ ବା କଷ୍ଟ ସହିପାରେ ନାହିଁ—2. Incapable of bearing pain and sorrow. [ଉ—ଦଣ୍ଡେ ବସଇ ଦଣ୍ଡେ ଗୁଳ, ଅତି ସୁକୁମାର ସୁଅଳୀ । ଭୂପତି· ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସୁକୁମାରକ—ସଂ. ବି (ସୁକୁମାର+ସ୍ୱାର୍ଥେ· କ)—ସୁକୁମାର (ଦେଖ)
Sukumāraka Sukumāra. (See)

ସୁକୁମାର କଳା—ସଂ· ବି (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳା (ଦେଖ)—
Sukumāra kaḷā Sūkshma kaḷā. (See) (ଉ—ସୁକୁମାର କଳା ସଙ୍ଗେ ଶସ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ଶିଖିଥିଲ ବାଳାବଳୀ । ରାଧାନାଥ. ଯଯାତି ।)

ସୁକୁମାର ବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—କଳା ବିଦ୍ୟା—
Sukumāra bidyā Arts.

ସୁକୁମାର ଶିଳ୍ପ—ସଂ. ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳା
Sukumāra śilpa ବିଦ୍ୟା—1. Fine arts. ୨ । ସାହିତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ର—2. Polite or elegant learning; belles lettres.

ସୁକୁମାରା—ସଂ· ବି (ସୁକୁମାର+ଆ)—୧ । ଜାଇ; ଜାଇଫୁଲ—
Sukumārā 1. One-pettaled Jasmine; Jasminum Grandiflorum. ୨ । ନବମାଳତୀ; ବଉଳୀ ଫୁଲ—2. A kind of flower; Jasminum Arborescens. ୩ । କଦଳୀ—3. Banana; plantain. ୪ । ସୁକୁ; ପିଡ଼ିଙ୍ଗ ଶାଗ—4. Trigonella Corniculata (pot herb). ୫ । ମାଳତୀ—5. A creeper and its flower; echites.

ସୁକୁମାରିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ସୁକୁମାର)—ସୁକୁମାର (ଦେଖ)—Sukumāra. (See)
Sukumāriā
সুকুমার सुकुमार

ସୁକୁମାରିକା—ସଂ. ବି—କଦଳୀ ଗଛ (ବୃ. ଶ)
Sukumārikā Plantain tree.

ସୁକୁମାରୀ—ସଂ. ବି—୧ । ନବମାଳକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କଅଁଳୀ—
Sukumārī 1. A flower; Jasminum Arborescens. ୨ । ବନମଲ୍ଲିକା (ବୃ. ଶ)—2. Wild jasmine. ୩ । ବଡ଼ କଲରା (ବୃ. ଶ)—3. Big variety of memordica. ୪ । କଦଳୀ ଗଛ (ବୃ. ଶ)—4. Plantain tree. ୫ । ସୃକ୍କା; ପିଡ଼ଙ୍ଗ ଶାଗ (ବୃ.ଶ)—5. Trigonella Corniculata (herb) ୬। କନ୍ୟା (ବୃ. ଶ); ବାଳିକା-6. Girl. ୭। ଝିଅ (ବୃ. ଶ)-7. Daughter. ସଂ. ବଣ—ସୁକୁମାରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
সুকুমারী Feminine of Sukumāra. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
सुकुमारी, सुकुआंरी ୧ । କୋମଳାଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A delicate-bodied woman. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟ ସହିପାରେ ନାହିଁ—2. A woman who cannot bear physical pain. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to females.

ସୁକୁମାରେଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁକୁମାରିକା ସୁକୁମାରିଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sukumārei The feminine form of Sukumāra or Sukumāriā.
সুকুমারী सुकुमारी

ସୁକୁର୍କୁର—ସଂ. ବି—ବାଳରୋଗବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—
Sukurkura A kind of infantile disease.

ସୁକୁଳ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ କୁଳ ବା ବଂଶ—1. Good family.
Sukula ୨ । ଉଚ୍ଚବଂଶ-2. High family. ସଂ. ବଣ (ପୁଂ)—
(ସୁକୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଚ୍ଚବଂଶୋଦ୍ଭବ; କୁଳୀନ (ବୃ. ଶ)—
Of noble birth.

ସୁକୁଲା—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ସିଙ୍କୋଲା (ଦେଖ)
Sukulā Sinkolā (See)

ସୁକୃତ୍—ସଂ. ବଣ (ସୁ+କୃ, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ପୁଣ୍ୟବାନ୍
Sukṛut (ଜଟାଧର)—1. Pious. ୨ । ଧାର୍ମିକ (ବିଶ୍ୱ କୋଷ)—2. Godfearing. ୩ । ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ —3. Doing good acts.

ସୁକୃତ—ସଂ. ବଣ (ସୁ+କୃତ)—୧ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ ନିର୍ମିତ; ସୁନିର୍ମିତ
Sukṛuta —1. Well made. ୨ । (ପୁଂ) ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—
(ସୁକୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Prosperous. ୩ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—3. Fortunate; lucky. [ଉ—ଯାହାକୁ ହରି ଅନୁଭବ କରୁଛ କେତେ ସୁକୃତ ସେ ନାରୀ—ଗାଠି. ଏବଣାଦିଅ ।] ୪ । ସୁସମ୍ପନ୍ନ—4. Well accomplished. ୫ । ସୁସଙ୍ଗତ—5. Proper; befitting. ୬ । (କର୍ତ୍ତୃ ସୁ—ଉତ୍ତମ ଅଟେ କୃତ—କର୍ମ ଯାହାର) ପୁଣ୍ୟବାନ୍—6. Pious. ୭ । ଧାର୍ମିକ; ଧର୍ମଶୀଳ—7 Religious; godfearing. ସଂ. ବି—୧ । ପୁଣ୍ୟ (ଅମର)—1. Piety. ୨ । ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Religious act. ୩ । ସତ୍କର୍ମ—3. Act of religious merit; good act; virtuous act. ୪ । ଦୟା—4. Mercy; kindness. ୫ । ମଙ୍ଗଳ; ଶୁଭ (ମେଦିନୀ)—5. Bliss. ୬ । ପୁରସ୍କାର—6. Reward. ୭ । ସୌଭାଗ୍ୟ; ଭାଗ୍ୟ—7. Affluence; prosperity; good luck. [ଉ—ସୁକୃତଙ୍କ ଯାହାର ହୋଇବ ଉଦୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ଦେ. ବି—୧ । ଶପଥ—1. Oath. [ଉ—
হলপ ବଳୁତ ନୃହେ ମୁଁ ସୁକୃତ କରୁଛି ଲୋଚ କୃତ ରସେ ମୋର
सौगन्ध ପ୍ରୀତି—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ପୂର୍ବ
সুকৃত ଜନ୍ମାର୍ଜ୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟ—2. Piety due to religious
सकृत acts performed in a previous life.

ସୁକୃତ ଅରଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—To earn
Sukṛuta arajibā religious merit by doing
সুকৃত অর্জন করা सकृत अरजना pious acts.
(ସୁକୃତ ଅର୍ଜ୍ଜିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁକୃତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପୁଣ୍ୟ କରିବା; ଧର୍ମକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
Sukṛuta kariba 1. To do pious work; to do acts of religious merit.
সুকৃত করা सकृत करना
হলপ করা सौगंघ करना ୨ । ଶପଥ କରିବା—
2. To take oath.

ସୁକୃତ ପରିଣାମ(ଫଳ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପୁଣ୍ୟର ଫଳ—
Sukṛuta pariṇāma(phaḷa) 1. The result of pious act. ୨ । ବାଞ୍ଛିତ ସମ୍ପତ୍ତି; ଅଭିଳଷିତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—2. Wished-for bliss.

ସୁକୃତବନ୍ତ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ସଂ. ସୁକୃତବତ୍)—ସୁକୃତୀ (ଦେଖ)
Sukṛutabanta Sukṛutī (See) [ଉ—ତୁମ୍ଭ ସର
সুকৃতবন্ত सकृतबन्त ସୁକୃତବନ୍ତ ହୋଇ କେହି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦି ।]
(ସୁକୃତବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁକୃତବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁକୃତ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ସୁକୃତ-
Sukṛutabān ବତ୍; ମୋ. ୧୨)—ସୁକୃତୀ (ଦେଖ)
(ସୁକୃତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sukṛutī (See)

ସୁକୃତି—ସଂ. ବି (ସୁ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ପୁଣ୍ୟ—
Sukṛuti 1. Piety. ୨ । ସତ୍କର୍ମ—2. Act of religious merit. ୩ । ମଙ୍ଗଳ—3. Bliss. ୪ । ଅଦୃଷ୍ଟ; ଭାଗ୍ୟ—4. Luck. ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
A name given to females.

ସୁକୃତୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁକୃତ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ, ଇନ୍; ସୁକୃତିନ୍, ମୋ.
Sukṛutī ୧୨)-୧ । ପୁଣ୍ୟବାନ୍—1. Pious. ୨ । ସତ୍କର୍ମକାରୀ
(ସୁକୃତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Doing beneficient or good

acts. ୩ । ଧାର୍ମିକ—3. Religious. ୪ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍—4. Lucky; fortunate. ୫ । ଶୁଭଯୁକ୍ତ—5. Auspicious. ୬ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ବୃ. ଶ)—6. Intelligent.

ସୁକେତ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ବୃ. ଶ)—
Suketa The sun.

ସୁକେତୁ—ସଂ. ବି (ପୁଂ) (ନାମ)—୧ । ତାଡ଼କା ରାକ୍ଷସୀର ପିତା—
Suketu 1. Name of the father of demoness Tardakā. ୨ । ଚିତ୍ରକେତୁ ରାଜାଙ୍କ ନାମ (ବୃ. ଶ)—2. A name of king Chitraketu. ୩ । ସାଗରଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ (ବୃ. ଶ)—3. Name of the son of Sāgara. ୪ । ନନ୍ଦିବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବୃ. ଶ)—4. Name of the son of Nandibarddhana. ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ଓ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଭାଷା ବୁଝି ପାରେ (ବୃ. ଶ)—5. One who can understand the speech of men and birds.

ସୁକେଶ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁ ଅଟେ କେଶ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sukeśa ସୁନ୍ଦର କେଶବିଶିଷ୍ଟ—Having charming hair; fine-haired. ସଂ. ବି (ନାମ)—
ସୁକେଶା, ସୁକେଶୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ଜନୈକ ଧର୍ମଶୀଳ ରାକ୍ଷସ—Name of a god-fearing demon. (ଦ୍ର—ଏ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କେଶ ରାକ୍ଷସଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଗନ୍ଧର୍ବ କନ୍ୟା ଦେବବତୀଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା । ମାଲ୍ୟବାନ୍, ସୁମାଳୀ ଓ ମାଳୀ ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ।)

ସୁକେଶର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+କେଶର)—ବାଜପୂର; ଟଗ—
Sukeśara Citrus.

ସୁକେଶା(ଶୀ)—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁକେଶ+ଅ; ଈ)—ସୁନ୍ଦର
Sukeśā(śi) କେଶବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
(a woman) Having fine hair.

ସୁକେଶି – ସଂ. ବି (ନାମ)—ସୁକେଶ (ଦେଖ)
Sukeśi Sukeśa (See)

ସୁକେଶୀ—ସଂ. ବି—(ମହାଭାରତୋକ୍ତ) ଜଣେ ସ୍ୱର୍ଗବେଶ୍ୟା; ଅପ୍ସରୋ-
Sukeśi ବିଶେଷ—Name of a heavenly nymph. ସଂ. ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୋଭନ କେଶଯୁକ୍ତା (ରମଣୀ)—Having charming hair (woman) ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁକେଶ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସୁନ୍ଦର
[ସୁକେଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] କେଶଯୁକ୍ତ—Having fine hair. ଦେ. ସୁକେଶୀ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୋଭନ କେଶଯୁକ୍ତା ପତ୍ନୀ—A wife
ସୁକେଶୀ having charming hair. [ଉ—ସରସ୍ୱତୀ କୂଳରେ କାହାର ସୁକେଶୀ, ସ୍ନାନ କରୁଥିଲେ ହୋଇଣ ମଦାଳସୀ । ବିଷ୍ଣୁସିଂହ, ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।]

ସୁକେସର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସିଂହ —
Sukesara Lion.

ସୁକୋମଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଅତି କୋମଳ—Very soft.
Sukomala [ସୁକୋମଳା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁକୋଳି—ସଂ. ବି—୧ । ଶୋଭନ ବଦରୀ—1. Beautiful
Sukoli jejube berry ୨ । କ୍ଷୀରକାକୋଳୀ (ରତ୍ନମାଳା)—2. A medicinal root found in the Himālayas, Coculus Indicus.

ସୁକୋଶକ—ସଂ. ବି—କୋଷାମ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଜଙ୍ଗଲୀ ବୃକ୍ଷ; ବୃକ୍ଷ ମ
Sukośaka ଗଛ—Wild olive; Eleocarpus Serratus.

ସୁକୌଶଳ—ସଂ. ବି—୧ । ଅତିଶୟ ନୈପୁଣ୍ୟ—1. Much skill.
Sukauśala ୨ । କୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପାୟ—2. Tact.

ସୁକ୍କଡ଼ି ଚନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଯେଉଁ ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଚନ୍ଦନର ଡାଳ
Sukkardi chandana. ବା ଗଛ ସ୍ୱୟଂ ଶୁଷ୍କ ହେବା ପରେ ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ—Sandal wood collected from the forest after it has withered from natural causes. [ଦ୍ର—ଏହା ସୁଗନ୍ଧ, ତିକ୍ତ, ଶୀତଳ ଏବଂ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ ଦାହ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

ସୁକ୍ତ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର କାଞ୍ଜି—A kind of fermented
Sukta rice-water. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ପାଣିରେ ଘିଅ ବା ତେଲ, ଲୁଣ, କନ୍ଦ ବା ଫଳ ଅଦି ମିଳା ଯାଇ ସୁକ୍ତ ତିଆର ହେଉଥିଲା । ଏହା ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ କଫନାଶକ, ରୁଚିକର, ପାଚକ ଓ କୃମିନାଶକ—ବୃ. ଶ ।]

ସୁକ୍ତ(ଖ୍ତ, କ୍ତା, ଖ୍ତା)ଳ'(ଲ)—ଦେ. ବି—ଶୁକ୍‌ତଳା (ଦେଖ)
Sukta(khta, ktā, khtā)ḷā(lā) Suk-taḷā (See)

ସୁକ୍ତା—ସଂ. ବି—ତେନ୍ତୁଳି (ବୃ. ଶ)—
Suktā Tamarind.

ସୁକ୍ତାନି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁକ୍ତ)—ଶୁକ୍ତାନି (ଦେଖ')
Suktāni Suktāni (See)

ସୁକ୍ତି (ଖ୍ତି)—ଦେ. ବି—ଶୁକ୍ତି (ଦେଖ)
Sukti(khti) Sukti (See)

ସୁକ୍ରତୁ—ସଂ. ବଣ—ଉତ୍ତମ କର୍ମକାରୀ (ବୃ. ଶ).
Sukratu Doing good acts.

ସୁକ୍ରତୂୟା—ସଂ. ବି—ଶୁଭ କର୍ମ କରିବାର ଇଚ୍ଛା (ବୃ. ଶ)—
Sukratuyā Desire to do good acts.

ସୁକ୍ଷମ—ସଂ. ବଣ (ପୁଂ) (ସୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+କ୍ଷମ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମର୍ଥ—
Sukshama Very competent. ଗ୍ରା. ବଣ (ସଂ. ସୂକ୍ଷ୍ମ)—
(ସୁକ୍ଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୂକ୍ଷ୍ମ—Minute. 'ଦ୍ର—ମାସ୍ତୁ ଉଦ୍ଧବଙ୍କୁ ସାଜବେ ସୁଖମ ସୁକ୍ଷମ ମାନବେ ବୁଝଇ ଯାଇ ସେ—ଜଗନ୍ନାଥ,ଦଶମ ସ୍କନ୍ଧ ।]

ସୁଖ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଖ)—ସୁଖ (ଦେଖ)
Sukh Suka (See)

ସୁଖ (ଧାତୁ)- ସଂ—ତୁଷ୍ଟ କରିବା—
Sukh (root) To please, to make happy.

ସୁଖ୍ ଦୁଖ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)ବି—ସୁଖ ଦୁଃଖ (ଦେଖ)
Sukh dukh Sukha dukha (See)

ସୁଖ୍(ଖୁ) ସୁଖ୍(ଖୁ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sukh-(khu) sukh(khu) (etc) Śuk śuk etc (See)

ସୁଖ୍(ଖୁ)ସୁଖା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୁକ୍‌ଶୁକା (ଦେଖ)—Śuk-śukā
Sukh(khu)sukhā (ସୁଖ୍[ଖୁ]ସୁଖିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (See)
[ସୁଖ୍(ଖୁ)ସୁଖୀ, ସୁଖ୍(ଖୁ)ସୁଖେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁଖ—ସଂ. ବି (ସୁଖ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ; କମ୍ବା ସୁ=ଉତ୍ତମରୂପେ+
Sukha ଖନ୍ ଧାତୁ=ଖୋଳିବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ହର୍ଷ—
(ଦୁଃଖ—ବିପରୀତ) 1. Joy; delight. ୨ । ଆନନ୍ଦ; ମନର
ପ୍ରୀତି—2. Happiness; pleasure. ୩ । ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ
3. Comfort; easiness of mind. ୪ । (କର୍ତ୍ତୃ.
ଅ) ଜଳ—4. Water. ୫ । ସ୍ୱର୍ଗ (ମେଦନୀ)—
5. Heaven. ୬ । ବୃଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
—6. A rare herb. ସଂ.ବଣ—୧ । (+କର୍ତ୍ତୃ.
ଅ) ସୁଖଜନକ; ପ୍ରୀତିକର—1. Pleasant; causing
happiness. ୨ । ପ୍ରିୟ—2. Dear; loved.
୩ । ମନୋହର—3. Charming; beautiful.
୪ । (ସମାସରେ) ସୁଖଯୁକ୍ତ; ସୁଖୀ; କଷ୍ଟରହିତ—
4. (in compound words) Happy; painless. (ଉ—ସୁଖ ପ୍ରସବ ।) ୫ । ମଧୁର—
5. Sweet. ୬ । ସୁସ୍ଥତାଯୁକ୍ତ—6. Healthy.
ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖ (ଦେଖ)—
ସୁଖ Śukha (See) ଦେ. ବି—୧ । ସୁସ୍ଥତା; ଅରୋଗ୍ୟ;
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—1. Health. (ଉ—କହିବି ତ ବଦ୍ୟାରେ
ନୃପଙ୍କ ମୁଖୁ । ବୋଇଲେ ଯେ କାଳ କିଛି ନାହିଁ ସୁଖ—
ନୃସିଂହ, ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । ସୁଖକର ଅବସ୍ଥା
—2. Happy condition. (ଉ—ସୁଖ କହୁବ
କି ଦୁଃଖ କହୁବ ? ଯାହା ଅଛେ କରେଇଛ ତାହା କହୁଚ-
(ଅସୁଖ, ବିସୁଖ—ବିପରୀତ) ଇଲ ।] ଦେ. ବଣ—ସୁସ୍ଥତାଯୁକ୍ତ
(ଶରୀର ଓ ମନ)—Healthy (body and
mind). (ଉ—ଅଜ ମୋ ଦେହ ବା ମନ ଭଲ ସୁଖ
ନାହିଁ ।) ଗ୍ରା. ବଣ (ସ. ଶୁଷ୍କ)—ଶୁଖ (ଦେଖ)—
Sukha (See)

ସୁଖାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ସ୍ନେହ କରିବା—
Sukhāibā To love.

ସୁଖକର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁଖ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସୁଖ-
Sukha kara ଦାୟକ—1. Pleasing. ୨ । ସୁକର
(ସୁଖକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦୁର୍ଗାଦାସ)—2. Easy of accomplishment.

ସୁଖ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ) ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
Sukha karibā ହେବା—1. To be pleased with
ସୁଖକରା (a person). [ଉ—ଅର୍ଜୁନଙ୍କଠାରେ କରୁଣ ସୁଖ
[illegible] କଲେ । ନୃସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅନ ।] ୨ । ସୁଖ
ଭୋଗ କରିବା—2. To enjoy happiness.

ସୁଖଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁଖ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସୁଖରେ ଗମନ
Sukhaga କର୍ତ୍ତା—Moving pleasantly or easily;
(ସୁଖଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) of easy movement.

ସୁଖଗମ(ମ୍ୟ)—ସ.ବଣ (ସୁଖ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ;+ କର୍ମ. ଯ)—
Sukhagama(mya) ସୁଗମ (ହୃ.ଶ)—Easily passable.

ସୁଖ ଘର—ଦେ.ବଣ ଓ ବି—ସୁଖଜନକ;ସୁଖଦାୟକ; ସୁଖର ଅକର
Sukha ghara —Pleasant, abode of pleasure
सुखजनक [ଉ—କେବଳ ନାମ ରୂପ ତୋର, ମୋର ସୁଖକ
सुख जनक, सुखमूल ସୁଖ ଘର । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]
(ସୁଖର ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଖଙ୍କର—ସ. ବଣ. ପୁଂ [ସୁଖଂ—ସୁଖକୁ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ];
Sukhaṅkara ଅଲୁକ୍ ସମାସ]—ସୁଖକର; ଆନନ୍ଦକର;
(ସୁଖଙ୍କରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରୀତିଜନକ—Pleasant.

ସୁଖଙ୍କରୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—'ସୁଖଙ୍କର'ର ସ୍ତ୍ରୀ—Feminine of
Sukhaṅkarī Sukhaṅkari. ସ. ବି—ଜୀବନ୍ତୀ ବୃକ୍ଷ;
(ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A kind of creeping medicinal plant; Celtis Orientalis.

ସୁଖ ଚର—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁଖ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sukha chara ୧ । ସୁଖରେ ବିଚରଣକାରୀ—1. Walking
(ସୁଖଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) with pleasure or ease. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ସୁଖୀ; ଆନନ୍ଦ ଭୋଗକାରୀ—2. Happy; (a man)
enjoying happiness.

ସୁଖ ଚାର—ସ. ବି (ସୁଖ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଶ୍ୱ
Sukha chāra (ଶବ୍ଦମାଳା)—1. An excellent horse.
୨ । ସୁଶିକ୍ଷିତ ଅଶ୍ୱ—2. A well-trained horse.

ସୁଖ ଚାରୀ—ଦେ. ବଣ (ସ. ସୁଖଚର)—ସୁଖୀ—Happy. [ଉ—
Sukha chārī ଯେସନେ ବସ୍ତୁ ଅଟେ ତହୁ, ତେବେ ସୁଖଶୁ
सुखचारी सुखी ସୁଖରୂପ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସୁଖ ଜନକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁଖ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—
Sukha janaka ଯାହା ସୁଖ ଦିଏ—Producing happiness.
(ସୁଖ ଜନକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଖ ଜାତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖ ସମୂହ—Various
Sukha jāta pleasures. ସଂ. ବଣ (୫ମୀ ତତ୍)—
୧ । ସୁଖରୁ ଜାତ—1. Born of happiness. ୨ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁଖ ହୋଇଅଛି ଜାତ ଯାହାର)—ଜାତ-
ସୁଖ, ସୁଖୀ (ଭକ୍ତି, ଓଷ୍ଠମଧ୍ୟ)—2. Happy; made happy.

ସୁଖଞ୍ଜଣି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଖଞ୍ଜନ)—ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଗ୍ରଥିତ;
Sukhañjaṇi ଅଶୋଠିରେ ଲଗା ହୋଇଥିବା; ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ
सुखचित ରଚିତ—Well-set. [ଉ—ଶ୍ରୀବକ୍ଷେ କଉସ୍ତୁଭ ମଣି
सुखचित ସୁନ୍ଦରି ସୁଖେ ସୁଖଞ୍ଜଣି । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।].

ସୁଖଦ - ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁଖ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ଅନ୍ୟକୁ
Sukhada ସୁଖ ଦିଏ—Causing happiness. ସଂ. ବି—
(ସୁଖଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. An epithet of Bishnu.

୨ । ଶୃଙ୍ଗାର ବା ହାସ୍ୟରସପ୍ରଧାନ ବିଂଶତ୍ୟକ୍ଷର ସଂଯୁକ୍ତ ତାଳ ବିଶେଷ (ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର)—2.Name of a musical measure of 20 letters ୩ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆସନ ବା ଅଧିଷ୍ଠାନ (ହ. ଶ)—3. The seat of Bishṇu.

ସୁଖଦା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଖଦ+ଆ)—'ସୁଖଦ'ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Sukhadā Feminine of Sukhada.
[ଉ—ସ୍ୱର୍ଗେ ତାପ ଅଛି ଅଛି, ଡୋଳେ ଧର ଅଛି ଅଛି-ମାତ୍ର ସୁଖଦା ରମଣୀମଣି ହେ । ଉଦ୍ଧ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]
ବି. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ ବେଶ୍ୟା; ଅପ୍ସରା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Heavenly nymph. ୨ । ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)—2. Śamī bṛuksha. (See) ୩ । ଗଙ୍ଗା ନଦୀ (ହ. ଶ)—3. The river Ganges. ୪ । ଛନ୍ଦୋ-ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—4. Name of a Sanscrit metre.

ସୁଖଦାଇ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ସ. ସୁଖଦାୟୀ) ସୁଖଦାୟୀ; ସୁଖଦ—
Sukhadāyi Causing happiness.
सुखदायी सुखदाई (ସୁଖଦାଇ[ଏ]ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଖଦାତା(ୟୀ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୁଖ+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସୁଖଦ—Causing happiness.
Sukhadātā(yī)
(ସୁଖଦାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
[ସୁଖ ଦାତ୍ରୀ, ସୁଖଦାୟିନୀ, ସୁଖଦ ୟିକା —ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁଖଦାଣୀ—ଦେ. ବିଣ—ସୁଖଦାତା; ସୁଖଦ—
Sukhadāni Causing happiness.
सुखदाता [ଉ—ସକଳ ବାଞ୍ଛା ସୁଖଦାଣୀ, ତାହାଙ୍କୁ କହାଇ सुखदाता ଗୋପିଣୀ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସୁଖ ଦୁଃଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସୁଖ ଦୁଃଖ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sukha duḥkha (etc) Sukha dukha etc (See)

ସୁଖ ଦୁଖ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୁଖ+ଦୁଃଖ)—୧ । ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ—
Sukha dukha 1. Happiness and sorrow; weal सुखदुख and woe. ୨ । ସଂସାରରେ ସୁଖର ଓ ଦୁଃଖର ଅନୁଭୂତି—सुखदुख 2. The weals and woes of the world. ୩ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ ନିଜର ସାଂସାରିକ ଭଲ ମନ୍ଦ ବିଷୟରେ କଥାଭାଷା—3.Talk between two about each other's worldly affairs.

ସୁଖ ଦୁଖ ହେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ନିଜର ସୁଖମୟ ଓ ଦୁଃଖମୟ
Sukha dukha hebā ସାଂସାରିକ ଅନୁଭବ ବିଷୟରେ दुख सुख हुआ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ କଥାଭାଷା ହେବା—To talk सुख दुख कहना to each other about each other's weals and woes.

ସୁଖଦୁ(ଦୋ)ହ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଖ+ଦୁହ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ+
Sukha du(do)hyā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ଯାହାକୁ [ଯେଉଁ ଗାଈକୁ] ଅନାୟାସରେ ଦୁହିଁ ହୁଏ ସେହି ଗାଈ—Easily milked (cow). ସୁ. ହ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଖସନ୍ଦୋହ୍ୟା ଗୌ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ସହଜରେ ଦୁହିଁ ହେଉଥିବା ଗାଈ—Easily milked cow.

ସୁଖ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସୁଖୀ କରିବା—
Sukha debā To cause another's happiness; to सुख देना make another happy.

ସୁଖ ଧାମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁଖ+ଧାମନ୍)—୧ । ଯେଉଁଠାରେ
Sukha dhāma ସର୍ବଦା ସୁଖ ସ୍ଥିତି କରେ—1. Abode of happiness. ୨ । ବୈକୁଣ୍ଠ—2. Paradise.
ସଂ. ବିଣ—ସୁଖଦାୟକ (ହ. ଶ)—Giving pleasure.

ସୁଖ ନାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖର ବିନାଶ ବା ଲୋପ—
Sukha nāśa Destruction or disappearance of one's happiness.

ସୁଖ ନିଦ୍ରା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁଖ ସମନ୍ୱିତା ନିଦ୍ରା)—
Sukha nidrā ୧ । ଅଘୋରରେ ହେବା ନିଦ୍ରା; କ୍ଳାନ୍ତି ବା ଗାଢ଼ (ସୁଖନିଦ୍ରିତ—ବିଣ. ପୁଂ) ନିଦ୍ରା; ସୁନିଦ୍ରା—1. Sound sleep; [ସୁଖନିଦ୍ରିତା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ] slumber. ୨ । ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନାଦି ଦ୍ୱାରା ବିକୃତ ହୋଇ ନ ଥିବା ନିଦ୍ରା—2. Undisturbed sleep.

ସୁଖ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁଖ ଭୋଗ କରିବା—1. To enjoy
Sukha pāibā happiness. ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା सुखपाओया, भालवासा ବସ୍ତୁକୁ) ସ୍ନେହ ବା ଆଦର ଭାବରେ सुख पाना ଦେଖିବା—2.To like or love (a person or thing). [ଉ—ଜାଣେ ଗଡ଼ ବୋଲି ହିଁସୁରି ଭୂତକ ମୁଁ ଧୂଳିକ ସୁଖ ପାଇଲି ହେ ରାଜନ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ସୁଖ ପେୟ—ସଂ. ବିଣ—ସୁପେୟ; ଯାହା ପିଇଲେ ସୁଖ ହୁଏ—
Sukha peya Sweet to drink.

ସୁଖ ପ୍ରଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁଖ+ପ୍ର+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Sukha prada ଯେ ସୁଖ ଦାନ କରେ—Causing happiness.
[ସୁଖପ୍ରଦା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁଖ ପ୍ରସବ—ସଂ.ବି(ମ.ପ.ଲୋ)—ସୁପ୍ରସବ; ସହଜରେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ—
Sukha prasaba Easy delivery; painless delivery.

ସୁଖ ପ୍ରସବା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ କଷ୍ଟ ନ ପାଇ
Sukha prasabā ପ୍ରସବ କରନ୍ତି (ହ. ଶ)—(a woman) Who has painless delivery.

ସୁଖ ବର୍ଚ୍ଚକ (ବର୍ଚ୍ଚଃ)—ସଂ. ବି-ସର୍ଜ୍ଜିକା କ୍ଷାର; କ୍ଷାର ମାଟି (ଅମର)—
Sukha barchchaka (barchchḥaḥ) Carbonate of soda; Panjab salt; Rhe soil.

ସୁଖବାଇ—ଦେ. ବିଣ—ସୁଖରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ଓ ଗ୍ରସ୍ତ—
Sukhabāi Maddened with happiness; intoxi-सुख खेपा सुखसे बावला cated with pleasure.

ସୁଖ ବାସ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖରବୁଜ; ଶୀର୍ଣ୍ଣବୃନ୍ତ (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Sukha bāsa Melon. ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ନିବାସ ସୁଖକର (ବୃ. ଶ)—1. (a place) Where one feels happy to live. ୨ । ସୁଖମୟ ବାସସ୍ଥାନ—2. Blissful residence.

ସୁଖ ବାସନ—ସଂ. ବି—ମୁଖ ବାସନ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sukha bāsana Spices and sweet scented articles used for chewing after meals.

ସୁଖ ବାସର—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଶ୍ଳୋ)—ଆନନ୍ଦଦାୟକ ଦିବସ—
Sukha bāsara A happy day.

ସୁଖ ବେଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଖବେଳା)—ସୁଖଭୋଗର କାଳ—
Sukha bela Time of happiness.
সুখের বেলা सुख समय [ସୁଖର ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୁଖ ବୋଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖାନୁଭବ—
Sukha bodha Enjoyment of happiness.

ସୁଖ ବୋଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଯାହା ସହଜରେ ବୁଝା ଯାଏ, ସହଜବୋଧ;
Sukha bodhya ସୁବୋଧ—Easy; that which can be easily understood; easy of comprehension.

ସୁଖବୋଧ୍ୟ ରୀତି—ସଂ. ବି—୧ । ସୁବୋଧ ରଚନାପ୍ରଣାଳୀବିଶେଷ—1.
Sukha bodhya rīti Easy seyle of composition. ୨ । ରୀତି (ଦେଖ)—2. Rīti, (See)
[ଯଥା—ଏବେ ଗୃହାଳୟୁ ଫେରି ଅସି ପୁଅ
ରହି ହେଲ ମାତା ପାଶେ
ଅଶ୍ରି ଅନ ଅନ ବଚନ ମଳନ
ଭୁଣ୍ଡରେ କଥା ନ ଅସେ ।
ପୁଅକୁ ଅନାଇ ମାତା ଅଶ୍ରୁ ଛଳେ
ଖଣ୍ଡରନ୍ତ ବେଗେ ଲୁହଶେ
କପାଳଁ ରେ ଧନ ! ଚରସ ତୋ ମନ,
କଷ ନାହିଁ କଣ୍ଠ ମୁଖେ ?"

ସୁଖ ଭକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତଶିଗ୍ରୁ; ଧଳା ସଜନା (ବୃ. ଶ)—
Sukha bhaksha White flowered variety of Moringa tree.

ସୁଖ ଭକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସୁଭକ୍ଷ୍ୟ; ଯାହା ଖାଇବାକୁ ସୁଖକର ହୁଏ—
Sukha bhakshya (a thing) Which can be eaten with pleasure; pleasant to eat.

ସୁଖ ଭଞ୍ଜ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ମରିଚ; ଧଳା ମରିଚ (ବୃ. ଶ)
Sukha bhañja White pepper.

ସୁଖଭଦ୍ରା—ସଂ. ବି—ଭଦ୍ରମୁସ୍ତା; ମୁସ୍ତକ ବିଶେଷ—
Sukha bhadrā Cyp ras Rotundus.
(ଯଥା—ତମ୍ପା ଚାଳେଶର ମଦନା ମାଧବୀ, ସୁଖଭଦ୍ରା ଲବାଙ୍ଗଲୀ । ପ୍ର. ଚା. ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟଙ୍କଶ ।)

ସୁଖଭାକ୍—ସଂ. ବିଣ (ସୁଖ + ଭଜ୍. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଣ୍ୱି; ସୁଖଭାକ୍,
Sukha bhāk ପୁଂ. ୧ବ)—୧ । ସୁଖଭାଗୀ; ସୁଖର ଅଂଶୀଦାର; ଯେ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସୁଖକୁ ଭୋଗ କରେ—1. Enjoying or sharing pleasure with another. ୨ । ସୁଖଭୋଗୀ; ସୁଖୀ—2. Enjoying happiness; happy.

ସୁଖଭାଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁଖ + ଭଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଘିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sukha bhāgī ସୁଖଭାକ୍ (ଦେଖ)—Sukha bhāk (ସୁଖଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (See) (ଯଥା—ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତପଦେ ହେବେ ଲାଗି, ସର୍ବେ ହୋଇବେ ସୁଖଭାଗୀ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ସୁଖ ଭାନୁ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସୁଖ ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Sukha bhānu Sukha sūrjya (See)

ସୁଖ ଭୋଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖ ବା ଆନନ୍ଦକୁ ଅନୁଭବ
Sukha bhoga କରିବା—Enjoyment of happiness

ସୁଖ ଭୋଗୀ—ସଂ. ବି (ଉପପଦ ତତ୍)—ସୁଖ ଭାକ୍ (ଦେଖ)
Sukha bhogī Sukha bhāk (See)

ସୁଖ ଭୋଜନ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁଖକର ପଦାର୍ଥ ଭୋଜନ—1. Par-
Sukha bhojana taking of dainty food. ୨ । ସନ୍ତୋଷ ଜନକ ଭୋଜନ—2. A hearty meal.

ସୁଖମୟ—ସଂ. ବି (ସୁଖ + ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ମୟ)—ସୁଖରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
Sukhamaya Full of pleasure or happiness.

ସୁଖ ମାରି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁକୁମାରୀ—
Sukha mārī (Girl) Of a delicate disposition of mind and body; tenderly brought up (girl).

ସୁଖମୁନିଆଁ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସ୍କାମନୀର ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ;
Sukha muniāñ ଜଲାପ୍ ବର୍ଗର ଲତା—Scammony;
सुखमुनिया Convolvulus Scammonia. [ଯୁ—ଏହାର ସୁଖମୁନିଆ ତେରଲ୍ ଗଛ କଲେ ଯେଉଁ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ, ତାହା ଡାକ୍ତରୀ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ।]

ସୁଖମୋଦା—ସଂ. ବି—ଶଲ୍ଲକୀ ୨, ୩ (ଦେଖ)
Sukhamodā Śallakī 2, 3 (See)

ସୁଖ ଯାଦୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶ୍ମଶ୍ରୁ + ଦଦ୍ରୁ)—ଚର୍ମରୋଗ ବିଶେଷ—
Sukha jādu Barber's itch; Sycosis ancementagra.
শুক্নো দাদ सुखदाद्

ସୁଖ ଯାମିନୀ—ସଂ. ବି—ସୁଖ ରଜନୀ (ଦେଖ)
Sukha jāminī Sukha rajanī (See)

ସୁଖ ରଜନୀ—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଶ୍ଳୋ)—ସୁଖମୟୀ ରାତ୍ରି; ଯେଉଁ
Sukha rajanī ରାତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟ ସୁଖଭୋଗ କରୁଥାଏ—A night of pleasure; a night of happiness; a gala night.

ସୁଖର ପିଅ(ୟା)ରୁ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁ ମନୁଷ୍ୟର ସୁଖଭୋଗ
Sukhara pia(yā)ru ସମୟରେ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ସମୟରେ
ସୁଖର ସଖା / ସୁଖର ସ(ସା)ଙ୍ଗୀ / ସୁଖର ସାଥୀ }—ଅନ୍ୟରୂପ ଛଡ଼ିଯାଏ—A friend or companion during one's happy days; a friend in prosperity (not in adversity); a summer friend.
সুখের পায়রা, সুখের সঙ্গী, সুখের সাথী सुखका साथी

ସୁଖ ରବି—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସୁଖରୂପ ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Sukha rabi Happiness compared to the sun.

ସୁଖ ରାତ୍ରି—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ସୁଖ ରଜନୀ (ଦେଖ)—
Sukha rātri 1. Sukha rajanī (See) ୨ । ସାଗାଢ଼ିତ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତ୍ରି; ଦେବାଲି ରାତି; କାର୍ତ୍ତିକ ଅମାବାସ୍ୟା ରାତି; ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା ରାତ୍ରି—2. The night of Kārttika new moon.

ସୁଖରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ—1. Out of one's own
Sukhare accord. (ଉ—ଏବା ସୁଖରେ କାହୁଁ ଘରକୁ ଏ
সুখে सुखमें ଯିବ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ।)
୨ । ସୁଖ ସହକାରେ—2. With happiness.
୩ । ସହଜରେ—3. Easily.

ସୁଖ ଲାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁଖଜନକ ବୋଧ ହେବା—1. To
Sukha lāgibā affect a person pleasantly. ୨ । ভাল লাগা ଅନୁଭ ହେବା—2. To be liked by (a person).
सुख लगना

ସୁଖ ଲାଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖପ୍ରାପ୍ତି; ସୁଖଭୋଗ—
Sukha lābha Enjoyment or attainment of happiness.

ସୁଖ ଲେଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସୁଖ; ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର
Sukha leśa ସୁଖ—A little happiness; a whit or a bit of pleasure.

ସୁଖ ଶୟନ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ସୁଖନିଦ୍ରା (ଦେଖ)
Sukha śayana Sukha nidrā (See)

ସୁଖ ଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ସୁଖଜନକ ବିଛଣା—
Sukha śajyā Pleasant or comfortable bed.

ସୁଖ ଶାନ୍ତି—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି—Pleasure and
Sukha śānti peace; peace and happiness.

ସୁଖ ଶ୍ରାବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଶ୍ରୁତି ସୁଖକର; ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ—
Sukha śrābya Sweet to the ear.

ସୁଖ ସଂଖାଳି—ଦେ. ବି—ସୁଖ ଦେବାର ଧନ ବା ରତ୍ନ ବା ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି
Sukha samkhāli —The treasure or jewel or
সুখের নিধি सुखदेनेकी चीज thing or person that makes one happy or ministers to one's happiness.

ସୁଖ ସମ୍ବାଦ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଶୁଭ ସମାଚାର; ସୁଖଜନକ
Sukha sambāda ସମ୍ବାଦ—Happy or pleasant news; good news.

ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖଭୋଗ—
Sukha sambhoga Enjoyment of pleasure.

ସୁଖ ସନ୍ଦୁ(ନ୍ଦୋ)ହ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସୁଖ ଦୁହ୍ୟା (ଦେଖ)—
Sukha sandu(ndo)hyā Sukha duhyā (See)
(ସୁଦୁହା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଖ ସମୁଦ୍ର—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ସୁଖ ସାଗର (ଦେଖ)
Sukha samudra Sukha sāgara (See)

ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି (ସମ୍ପଦ୍)—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସୁଖ ଓ ବିଭବ—
Sukha samṛuddhi (sampad) Happiness and prosperity.

ସୁଖ ସମ୍ପଦ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଖ ସମ୍ପଦ୍)—ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି (ଦେଖ)
Sukha sampada Sukha samṛuddhi (See)

ସୁଖ ସଲିଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁଖପ୍ରଦ ସଲିଳ)—ଉଷ୍ଣଜଳ
Sukha salila (ବୈ. ଶା)—Warm water.

ସୁଖ ସାଗର—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି-
Sukha sāgara ହିବା ସୁଖ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖ—Ocean of
(ସୁଖ ସିନ୍ଧୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) happiness; much happiness compared to ocean.

ସୁଖ ସାଧ—ଦେ. ବି—୧ । ସୁଖ ପାଇବାର ଆଶା—1. Hope of
Sukha sādha happiness. ୨ । ସୁଖକର ଅଭିଳାଷ—
সুখ সাধ सुख साध 2. A pleasant desire.

ସୁଖ ସାଧ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ—ସହଜସାଧ୍ୟ; ଅନାୟାସସାଧ୍ୟ—
Sukha sādhya Easy of accomplishment.

ସୁଖ ସୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ନିଦ୍ରିତ—
Sukha supta Sleeping comfortably; enjoying a pleasant sleep.

ସୁଖ ସୁପ୍ତି—ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ)—ସୁଖନିଦ୍ରା; ସୁନିଦ୍ରା—
Sukha supti Sound or undisturbed sleep.

ସୁଖ ସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ସୁଖ ରବି (ଦେଖ)
Sukha sūrjya Sukha rabi (See)

ସୁଖ ସେବା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ସୁଖଭୋଗ—
Sukha sebā Enjoyment of happiness.

ସୁଖ ସେବ୍ୟ—ସଂ ବିଣ—ସୁସେବ୍ୟ; ଅନାୟାସରେ ଯାହା ସେବନ କରି-
Sukha sebya ଯାଇ ପାରେ—Which can be easily enjoyed or eaten.

ସୁଖ ସ୍ପର୍ଶ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଆନନ୍ଦଜନକ ସ୍ପର୍ଶ; ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ପର୍ଶ—
Sukha sparśa Pleasant touch; happy touch. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ସୁଖ ହୁଏ—1. Pleasant to the touch. ୨ । ଅତି କୋମଳ—2. Very soft.

ସୁଖ ସ୍ମୃତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ପୂର୍ବାନୁଭୂତ ସୁଖର ସ୍ମରଣ—
Sukha smṛuti Remembrance of past happiness; pleasant association.

ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଆନନ୍ଦ ଓ ସ୍ୱସ୍ତତା—
Sukha swachchhandatā Happiness and comfort.
(ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନ—ସଂ.ବି (ମ.ପ.ଲୋ)—୧। ସୁଖ ଜନକ ସ୍ୱପ୍ନ—1.Pleasant
Sukha swapna dream. ୨ । ସୁଖକର ବିଷୟର ସ୍ୱପ୍ନ—2. Dream of sweet things.

ସୁଖା—ସଂ. ବି (ସୁଖ+ଆ)—ବରୁଣପୁର (ମେଦିନୀ)—The abode
Sukhā of the Sea-god 'Baruṇa'. ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ—ସୁଖୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sukhā etc (See)

ସୁଖା(ଖେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଶୁଖାଇବା (ଦେଖ)
Sukhā(khe)ibā Sukhāibā (See)

ସୁଖାଗମ—ସଂ. ବି (ସୁଖ+ଆଗମ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖଭୋଗର ସମୟ
Sukhāgama ଆସିବା—The attainment or beginning of happiness.

ସୁଖାଗାର—ସଂ. ବି—୧ । (ସୁଖ+ଆଗାର) ସୁଖଜନକ ଗୃହ—
Sukhāgāra 1. Pleasant or comfortable house.
(ସୁଖାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୁଖ ଉତ୍ପାଦକ ବିଷୟ—
2. A matter of pleasure.

ସୁଖାତକ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଋଣକର୍ତ୍ତା ଟଙ୍କା ଶୁଝିବାକୁ ମହାଜନକୁ
Sukhātaka ଦନ୍ତଗଞ୍ଜ କରେ ନାହିଁ—A good debtor.
সুখাতক [ଦ୍ର—ତମସୁକରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖାତକଙ୍କୁ 'ସୁଖାତକ'ରୂପ ଅତ୍ୟାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷଣରେ ଅଳଂକୃତ କରି ଦଲିଲ ଲେଖାପଢ଼ି ହୁଏ ।]

ସୁଖାଦ୍ୟ—ସଂ. ବି—ହିତକର ଓ ତୃପ୍ତିକର ଖାଦ୍ୟ—
Sukhādya Pleasant and beneficial food; sweet food.

ସୁଖାଧାର—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁଖର ଆଧାର—1. The
Sukhādhāra receptacle of happiness. ୨ । ଯେଉଁଠାରେ ସବୁ ସୁଖ ମିଳେ—2. A place of happiness. ୩ । ସ୍ୱର୍ଗ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—3. Heaven.

ସୁଖାନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି.—ସୁକାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sukhān (etc) Sukān etc (See).

ସୁଖାନି—ବେଦେ. ବି—ସୁକାନି (ଦେଖ)
Sukhāni Sukāni (See).

ସୁଖାନୁଭବ—ସ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁଖ ବୋଧ—
Sukhānubhaba Experience of pleasure.
(ସୁଖାନୁଭୂତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଖାନ୍ତ—ସ. ବି.—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁଖର ଅବସାନ—1. The
Sukhānta end of happiness. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)
(ଦୁଃଖାନ୍ତ-ବିପରୀତ) (ଅଟ୍ଳକ) ଯେଉଁ ନାଟକର ଶେଷରେ ସୁଖଦାୟକ ଘଟଣା ଥାଏ—Comedy.

ସୁଖାନ୍ତର—ସ. ବି—ଅନ୍ୟ ସୁଖ—Another pleasure or
sukhāntara happiness.

ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ—ସ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁଖ ପାଇବାକୁ ଲୋଡ଼ିବା;
Sukhānweshaṇa ସୁଖ ଖୋଜିବା—Search after
(ସୁଖାନ୍ୱେଷୀ—ବିଣ. ପୁଂ) happiness.

ସୁଖାବତୀଶ୍ୱର—ସ. ବି.—୧ । ବୁଦ୍ଧ ଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. One
Sukhābatīśwara of the wise men before the
(ସୁଖାବତୀ ଦେବ—ଅନ୍ୟରୂପ) Buddha. ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ—
2. The Buddha.

ସୁଖାବହ—ସ. ବିଣ.—(ସୁଖ+ଆବହ)—ସୁଖ ଦାୟକ—
Sukhābaha Pleasant; delightful.
(ଦୁଃଖାବହ—ବିପରୀତ)

ସୁଖାୟତ(ନ)—ସ. ବି.—ସୁଶିକ୍ଷିତ ଅଶ୍ୱ (ହେମମାଳା)—A well-
Sukhāyata(na) trained horse.

ସୁଖାୟତନ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁଖାଧାର (ଦେଖ)
Sukhāyatana Sukhādhāra (See).

ସୁଖାର୍ଜିତ—ସ. ବିଣ. (୩ୟା ତତ୍)—ସହଜରେ ଉପାର୍ଜିତ—
Sukhārjita Easily earned.

ସୁଖାଶ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁଖ+ଆଶା+ଅ)—ଶୋଭନ
Sukhāśa ଆଶାଯୁକ୍ତ—Having a good hope; hopeful; sanguine. ସ. ବି.—୧ । (ସୁଖ+ଅଶ=ଭୋଜନ) ସୁଖ ଭୋଜନ—1. A good meal; a hearty meal; a healthy meal. ୨ । ରାଜଶାଳ ବୃକ୍ଷ (ମେଦିନୀ), ଏକପ୍ରକାର କାଠ ଗଛ—2. A kind of timber tree. ୩ । ବରୁଣଦେବ—3. The God of the ocean. ୪ । ତରଭୁଜ—4. Melon.

ସୁଖାଶା—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଖ ପାଇବାର ଆଶା—Hope
Sukhāśā Hope of happiness. (ଉ—କେଉଁ ସୁଖାଶାରେ ଏ ପାପ ସଂସାରେ ରହିବାକୁ ମନ କରିବି—ଭ୍ରମଣକର, ଭ୍ରମର ସଙ୍ଗୀତ)—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଖାଶର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of sukhāśa.

ସୁଖାସନ—ସ. ବି. (ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ସୁଖଜନକ ଆସନ—
Sukhāsana 1. Comfortable seat. ୨ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଶଯ୍ୟା ଓ ଖଟ ଆଦିର ଦାନ—2. Gift of beddings to Brāhmans during obsequal rites. ୩ । ପାଲିଙ୍କି (ଦୃ, ସ)—3. Palki; sedan chair. ଦେ. ବି. ୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅନନ୍ତ-
সুখাসন ଶୟନ—1. The sleep of Bishṇu on the
सुखासन coil of the Bāsuki serpent during the dissolution of the universe. ୨ । (ସ. ସୁଖାସ) ବରୁଣ ଦେବ—2. The God of the ocean. ୩ । ସମୁଦ୍ର; ସାଗର—3. The sea. [ଉ—ବିଶ୍ରାମର ସୁଖାସନ ତୁଲେ ନଇ । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସୁଖାସୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—ସୁଖରେ ଉପବିଷ୍ଟ—Seated com-
Sukhāsīna (ସୁଖାସୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) fortably.

ସୁଖାସ୍ପଦ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁଖାଧାର ୧, ୨ (ଦେଖ)
Sukhāspada Sukhādhāra 1, 2 (See)
(ସୁଖାକର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଖିତ—ସ. ବିଣ.—(ସୁଖ+ଇତଚ୍ ଅର୍ଥେ ଇତ)—ଆନନ୍ଦିତ;
Sukhita ଉପକୃତ—Pleased; delighted; comforted. [ଉ—ଚରମ ସମ୍ପଦେ ସୁଖିତ ଦୁଃଖରେ ଖୋଜିବ ଭୂଷିତ । ଉପେନ୍ଦ୍ର. ଲାବଣ୍ୟ ।] ସ. ବି.—ସୁଖ—Happiness.

ସୁଖିତା (ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି. (ସୁଖିନ୍+ଭାବ ତା, ତ୍ୱ)—ସୁଖୀ ହେବାର ଭାବ
Sukhitā (twa) ବା ଅବସ୍ଥା—The state of being happy.

ସୁଖିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଖିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସୁଖୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sukhinī (ସୁଖୀ—ପୁଂ) Feminine of 'Sukhī.

ସୁଖୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସୁଖ+ଅସ୍ତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—
Sukhī ସୁଖ ବଶିଷ୍ଟ; ଯେ ସୁଖ ଭୋଗ କରେ—Happy.

ସୁଖୁମ—ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ସୂକ୍ଷ୍ମ)—ସୂକ୍ଷ୍ମ (ଦେଖ)—Sūkshma
Sukhuma सूक्ष्म, सूख्म (See)

ସୁଖେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ,—୧ । ସୁଖ ସହକାରେ—1. Happily;
Sukhe सुखे सुखमें with pleasure. ୨ । ସହଜରେ, ଅନାୟାସରେ—2. Easily. [ଉ—ସେ ଜମ୍ବୁ ବୃକ୍ଷତଳେ ଯେ ଯାହା ବସୁରେ । ବସିବାଠାରେ ସୁଖେ ସେ ତା ଲଭପାରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।] ୩ । ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ; ଛାଏଁ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ—3. Of one's free will; voluntarily. [ଉ—ଅବଳେ ଅଶୁଚାର ସୁଖେ । ଖୋଜିବା ଅଛି କେଉଁ ମୁଖେ ?—ଭୂପତି, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୪। ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ—4. Comfortably; easily. ୫। ନିଜ କର୍ମର ଫଳରେ—5. As the consequence of one's own actions. (ଉ—ଶାସ୍ତ୍ର ତ ଲେଖିଅଛି ଘରଠାରେ ପାପ, ସେ ଅତରେ ତା ସୁଖେ ଭୁଞ୍ଜଇ ସେ ଲେଖ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସୁଖୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସୁଖ ସମୃଦ୍ଧି (ଦେଖ)
Sukhaiswarjya Sukha samṛuddhi (See)

ସୁଖେଷ୍ଟ—ସଂ. ବି—ଶିବ (ହ. ଶ)
Sukheshṭa Śiba.

ସୁଖୋତ୍ପାଦକ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—ଯେ (ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବସ୍ତୁ ବା ଘଟଣା ସୁଖ
Sukhotpādaka ଜନ୍ମାଏ)—Causing happiness. (ସୁଖୋତ୍ପାଦକା—ସ୍ତ୍ରୀ, ସୁଖୋତ୍ପାଦକ—କ୍ଲୀ)"

ସୁଖୋତ୍ସବ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ମ. ପ. ଲୋ)—ଆନନ୍ଦୋତ୍ସବ—
Sukhotsaba Festivity. ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁଖ ଅଟେ ଉତ୍ସବ ଯାହାର)—ପତି; ସ୍ୱାମୀ (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)— Husband.

ସୁଖୋଦକ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁଖଜନକ ଉଷ୍ଣଜଳ (ରତ୍ନମାଳା)—
Sukhodaka 1. Pleasant warm water. ୨ । ଈଷଦୁଷ୍ଣ (ସୁଖୋଷ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜଳ—2. Lukewarm water.

ସୁଖୋଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଖ+ବଦ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସହଜରେ
Sukhodya ଉଚ୍ଚାରଣୀୟ—Easily pronounceable.

ସୁଖୋର୍ଜ୍ଜିକ—ସଂ. ବି—ସର୍ଜ୍ଜିକାକ୍ଷାର; ସାଜ ମାଟି—
Sukhorjjika Rhe-soil; natron.

ସୁଖ୍ୟାତି—ସଂ. ବି—୧ । ସୁଯଶ; ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧି—1. Celebrity. ୨ ।
Sukhyāti ସୁନାମ—2. Good name or reputation. (ଅଖ୍ୟାତି—ବିପରୀତ) [ଅପଖ୍ୟାତି—ଦେଖକ ବିପରୀତ]

ସୁଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ଗମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସୁବୋଧ;
Suga ସୁଗମ—1. Easy to understand. ୨ । ସୁନ୍ଦର- (ସୁଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗାମୀ—Going beautifully. ସଂ. ବି— ବିଷ୍ଠା—Ordure. ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—୧ । ମନୋଦୁଃଖ—1. Regret. ୨ । ଶୋକ—Sorrow.

ସୁଗଠ(ଢ଼)ଣ(ନ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଘଟନ)—ସୁନ୍ଦର ଗଢ଼ଣ—
Sugaṭha(ṛdha)ṇa(na) Beautiful make or build.
सुगठन ଦେ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଗଢ଼ା—Well-made;
सुघड़पन, सुघड़ाई beautifully proportioned; sym-
सुघड़ metrical.
[ଦ୍ର—ଗଠନ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ବଙ୍ଗଳାର ଲେଖକମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକମାନେ ଗଠନ, ଗଠିତ, ସୁଗଠନ, ସୁଗଠିତ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହାର କରି ଆସିଅଛନ୍ତି ।]

ସୁଗଠିତ—ଦେ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଗଢ଼ା—
Sugaṭhita Symmetrically made; well done;
सुगठित सुघड़ well proportioned.

ସୁଗଣ—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ଗଣକ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—
Sugaṇ A good astrologer.

ସୁଗଣ୍ଠିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକ ଗଣ୍ଠିଏ ଭୂଇଁରେ ମାଡ
Suganṭhiā ବଢ଼ିବା ଲତା ବିଶେଷ—A kind of creeper spreading over an area of one span. [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ମୂଷାକାନି ପତ୍ର ପରି । ଏହାର ଚେଙ୍ଗ ନାହିଁ । ଏହା ପାଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସୁଗତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଗମ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସୁନ୍ଦର
Sugata ଗମନବିଶିଷ୍ଟ—1. Of good motion; of graceful movement. ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ— 2. The Buddha. ୩ । ବୌଦ୍ଧ (ହ. ଶ)— 3. A Buddhist.

ସୁଗତି—ସଂ.ବି—୧ (ନାମ)ଅଜ୍ଞାତ କାଳର ବୌଦ୍ଧ ସାଧୁ ବିଶେଷ (ହେମ-
Sugati ଚନ୍ଦ୍ର)—1. Name of a Buddhist saint of yore. ୨ । ଗ୍ରନ୍ଥକାର ବିଶେଷ—2. Name of an ancient author. ୩ । ମୋକ୍ଷ ଗତି; ମୁକ୍ତି— 3. Emancipation; beatitude.

ସୁଗନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁଅଟେ ଗନ୍ଧ ଯାହାର)—୧ । ଗନ୍ଧବହ;
Sugandha ସଦ୍‌ଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ; ସୁଗନ୍ଧିତ—1. Sweet-scented; scented with the smell of another article. ୨ । (ନ୍ୟାୟ) ଗନ୍ଧ ସମବାୟୀଠାରୁ ସମ୍ବନ୍ଧଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ—2. (Logic) Related with a relationship apart form the aggregate smell. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧର ସମବାୟୀଠାରୁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ ନ ଥାଏ, ସେଠାରେ 'ସୁଗନ୍ଧ' ଶବ୍ଦ

ହୁଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ସମବାୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ, ସେଠାରେ 'ସୁଗନ୍ଧ' ପଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଯଥା—

ପୁଷ୍ପ ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧର ସମବାୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ପୁଷ୍ପ ନିଜେ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ଅତଏବ 'ସୁଗନ୍ଧି ପୁଷ୍ପ' ବୋଲାଯିବ।

କିନ୍ତୁ ସୁବାସିତ ଜଳ ବା ଗନ୍ଧବାହୀ ବାୟୁ ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧର ସମବାୟାତିରିକ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି; ଅର୍ଥାତ୍ ଜଳର ବା ବାୟୁର ସୁବାସ ନାହିଁ; ଏହା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସୁବାସ ଦ୍ୱାରା ସୁବାସିତ ହୁଏ। ଏଥିପାଇଁ 'ସୁଗନ୍ଧ ବାୟୁ' 'ସୁଗନ୍ଧ ଜଳ' ବୋଲାଯିବ]

ସଂ. ବି.—୧। (କର୍ମଧା)—ସୁବାସ; ମନୋହର ଗନ୍ଧ; ସୌରଭ—1. Sweet scent; sweet smell. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦନ (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—2. Sandal wood. ୩। ନୀଳୋତ୍ପଳ (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—3 The blue water lily. ୪। ଗନ୍ଧିପର୍ଣ୍ଣି; ଗଣ୍ଠିଅନା (ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ)—4. A medicinal plant. ୫। ଗନ୍ଧ ତୃଣ (ରତ୍ନମାଳା); ଧନିଆଁ—5. A kind of sweet scented grass; Arodropogen Schoenanthus. ୬। କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀରକ (ରତ୍ନମାଳା)—6. Small variety of cumin seed. ୭। ରକ୍ତଶିଗ୍ରୁ; ନାଲି ସଜନା (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—7. The red variety of horse radish. ୮। ଗନ୍ଧକ (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—8. Sulphur. ୯। ଚଣକ; ଚଣା (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—9. Gram; chick pea. ୧୦। ଭୂତୃଣ (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—10. A kind of lemon-scented grass; Andropogen Citratus. ୧୧। ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଚନ୍ଦନ (ଶୁ. ଶ.)—11. Śrīkhaṇḍa chandana. ୧୨। ଶବରଚନ୍ଦନ (ଶୁ. ଶ.)—12. Sabara chandana. ୧୩। ଗନ୍ଧରାଜ ଫୁଲ (ଶୁ. ଶ.)—13. Gandharaja flower. ୧୪। ଝୁଣା (ଶୁ.ଶ)—14. Resin. ୧୫। ଶାଳି ଧାନ୍ୟ; ବାସନା ଧାନ (ଶୁ. ଶ.)—15. Scented variety of paddy. ୧୬। ମରୁବକ (ଶୁ. ଶ)—16. Marūbaka (See) ୧୭। ମାଧବୀଲତା (ଶୁ. ଶ)—17. Madhabi creeper. ୧୮। କଶେରୁ (ଶୁ.ଶ)—18. Kaseru (See). ୧୯। ସଫେଦ ଜୁଆରି (ଶୁ.ଶ)—19. White (millet grain). ୨୦। କିଆ (ଶୁ.ଶ)—20. Pandanus Odoratissimus (white-flowered variety).

ସୁଗନ୍ଧକ—ସଂ. ବି.—୧। ରକ୍ତତୁଳସୀ (ରତ୍ନମାଳା)—1. The red-leaved variety of the Basil plant. ୨। ଗନ୍ଧକ (ରତ୍ନମାଳା)—2. Sulphur. ୩। ନାଗରଙ୍ଗ; ନାରଙ୍ଗ (ବୈଦ୍ୟକଶେଷ)—3. Mild flavoured lemon. ୪। କର୍କୋଟକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); କାଙ୍କଡ଼—4. The edible cucurbitacious fruit of a wild creeper; Memordica Cochin Chenensis. ୫। ଦ୍ରୋଣପୁଷ୍ପୀ; ଗଯୂସ (ଶୁ. ଶ)—5. Gayasa (See) ୬। ରକ୍ତଶାଳିଧାନ୍ୟ—6. A red variety of paddy.

ସୁଗନ୍ଧକେସର—ସଂ ବି—ରକ୍ତଶିଗ୍ରୁ (ଶୁ. ଶ)—
Sugandha kesara The red variety of Moringa.

ସୁଗନ୍ଧଗନ୍ଧା—ସଂ ବି—ଦାରୁହରିଦ୍ରା—
Sugandhagandhā Dāruharidrā (See)

ସୁଗନ୍ଧଗଣ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର)—କର୍ପୂର, କସ୍ତୁରୀ, ଲତାକସ୍ତୁରୀ,
Sugandhagaṇa ଗନ୍ଧମାର୍ଜାରବୀର୍ଯ୍ୟ (ଖଟାଶ ଅଣ୍ଡକୋଷ), ସ୍ୱେରକ, ଶ୍ରୀଖଣ୍ଡଚନ୍ଦନ, ପୀତଚନ୍ଦନ, ହରିଚନ୍ଦନ, ରକ୍ତଚନ୍ଦନ, ଅଗୁରୁଚନ୍ଦନ, କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ, ଦେବଦାରୁ, ପତଙ୍ଗ, ସରଳ, ତଗର, ପଦ୍ମାକ, ଗୁଗ୍ଗୁଳ, ସରଳନିର୍ଯ୍ୟାସ, ଝୁଣା, କୁନ୍ଦୁରୁ, ଶିଳାରସ, ଲୋବାନ, ଲବଙ୍ଗ, ଜାଇତ୍ରୀ, ଜାଇଫଳ, ଅଳାଇଚ, ଗୁଜରାତ, ତାଳିଶପତ୍ର, ତେଜପତ୍ର, ନାଗକେଶର, କଙ୍କୋଳ, ବେଣାଚେର, ଗୋରୋଚନା, ନଖୀ, କେଶର, ଜଟାମାଂସୀ, ନାଗରମୁଥା, ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଅଛି ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ଶୁ. ଶ)—A number of scented articles used in medicine.

ସୁଗନ୍ଧ ଘଡ଼ି—ଦେ. ବି (ସଂ ସୁଗନ୍ଧ+ଘଟୀ)—ଯେଉଁ ଘଡ଼ିରେ ବା ଶିଶିରେ
Sugandha ghaṛi ଅତର ଆଦି ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ରଖାଯାଏ—
सुगंधपात्र सुगंधबर्तन Scent bottle.
[ଯଥା—ଫିଟି ନ ଥିବ ତାର ସୁଗନ୍ଧ ଘଡ଼ି—ରାଧା. ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା ।]

ସୁଗନ୍ଧ ତୈଳ—ସଂ ବି—ସୁବାସିତ ତୈଳ; ବାସନା ତେଲ—
Sugandha taila Scented oil.

ସୁଗନ୍ଧ ତୈଳ ନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସଂ. ବି—ଜବାଦ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ
Sugandha taila nirjāsa (ରାଜନିଘଣ୍ଟ)—Name of a scented medicinal liquid.

ସୁଗନ୍ଧ ପତ୍ର—ସଂ. ବି—ରୁଦ୍ର ଜଟା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଈଶ୍ୱର ଜଟା—
Sugandha patra A plant with scented leaves.

ସୁଗନ୍ଧପତ୍ରା—ସଂ. ବି—୧। ଶତାବରୀ (ଶୁ. ଶ)—1. Asparargus
Sugandhapatrā Racemosa. ୨। କ୍ଷୁଦ୍ର ଜାମ୍ବୁ (ଶୁ.ଶ) 2. The small variety of black berry. ୩। ବୃହତୀ (ଶୁ. ଶ)—3. Solanum Indicum. ୪। ଅପରାଜିତା (ଶୁ. ଶ)—4. Clitoris flower. ୫। ଜୀରା (ଶୁ. ଶ)—5. Cuminseed. ୬। ବାଳୁଅଁଳା (ଶୁ.ଶ.)—6. Sida Cordifolia. ୭। ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ଶୁ.ଶ)—7. Bṛuddhadāraka (See)

୮ । ରୁଦ୍ର ଜଟା; ଈଶ୍ୱର ଜଟା (ବୃ. ଶ.)—Iśwarajatā (See)

ସୁଗନ୍ଧ ଭୂତୃଣ—ସ. ବ—ଗନ୍ଧ ତୃଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଧନଶୀ—Sugandha bhūtṛuṇa A scented grass; Andropogen Schoenanthus.

ସୁଗନ୍ଧିମୂଳା—ସ. ବ—୧ । ସ୍ଥଳପଦ୍ମିନୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Sugandha mūlā 1. The plant of Hibiscus Mutabilis. ୨ । ରାସ୍ନା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Vanda Roxburghii. ୩ । ଅଁଳା—3. Embelic myrobalan. ୪ । ଗନ୍ଧପଳାଶୀ (ବୃ. ଶ)—4. Gandhapalāśī (See). ୫ । ଲବଲୀ; କଅରକୋଳି (ବୃ. ଶ)—5. Na-ara koli (See)

ସୁଗନ୍ଧ ମୂଷିକ—ସ. ବ—ଚୁଚୁନ୍ଦ୍ର—(ବୃ. ଶ) Mole; shrew. Sugandha mūshika

ସୁଗନ୍ଧରାଜ—ଦେ. ବ—ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ—A kind of scented Sugandharāja flower; Gardenia cape jasmine. গন্ধরাজ सुगन्धराज

ସୁଗନ୍ଧଶାଳି—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶାଳିଧାନ୍ୟବିଶେଷ—A species Sugandhaśāli of winter paddy. [ଗୁ—ଏହା (ଦେବଶାଳି—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧୁରରସ, ଲଘୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ରୁଚିକର, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳକର, ପୁଷ୍ଟିକାରକ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୋଗୀଙ୍କ ପଥ୍ୟ ।]

ସୁଗନ୍ଧଶାଳୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁଗନ୍ଧ+ଶାଳିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—Sugandhaśālī ସୁଗନ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ; ଉତ୍ତମ ବାସଯୁକ୍ତ; ସୁବାସିତ—(ସୁଗନ୍ଧଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Sweet scented.

ସୁଗନ୍ଧ ଷଟ୍କ—ସ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଛଅଗୋଟି ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ, Sugandha shaṭ-ka ଯଥା—ଜାଇଫଳ, କକୋଳ (ଶୀତଳ ଚିନି), ଲବଙ୍ଗ, ଅଲେଇଚ, କର୍ପୂର ଓ ଗୁଆ (ବୃ. ଶ)—Six scented articles used in medicine.

ସୁଗନ୍ଧ ସ୍ଥଳ—ଦେ. ବ—ସୁଗନ୍ଧ ବସ୍ତୁ; ସୁବାସିତ ପଦାର୍ଥ—A sweet-Sugandha sthala scented thing; a thing hav-সুগন্ধ বস্তু ing a very sweet scent. (ପ୍ର—ଶାଳ सुगन्ध वस्तु ଚନ୍ଦନ ଲୁହିଲ କୋମଳ । ପ୍ରଲମ୍ବ ଗହଳ ସୁଗନ୍ଧ ସ୍ଥଳ —ଉଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ସୁଗନ୍ଧା—ସ. ବ (ସୁଗନ୍ଧ+ଆ)—୧ । ରାସ୍ନା (ଅମର)—Sugandhā 1. Vanda Roxburghii. ୨ । ଶଠୀ; ଗନ୍ଧଶୁଣ୍ଠୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. Alpine galanga. Curcuma zedoaria. ୩ । ପୃକ୍କା; ପିଡ଼ଙ୍ଗ ଶାଗ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Trigonella Corniculata. ୪ । ଗନ୍ଧାପତ୍ରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. A kind of scented herb. ୫ । ଶଲ୍ଲକୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) ବୃକ୍ଷ—5. Sallakī tree (See) ୬ । ମାଧବୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. A flowering creeper; Hiptage Madhablata. ୭ । କର୍କଟୀ; କର୍କୋଟିକ; ଅଖାରୁଆ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. Capparis Acuminata; a kind of edible wild bitter fruit. ୮ । ରୁଦ୍ର ଜଟା (ରତ୍ନମାଳା)—8. Uraria; Pica Aristolochia Indica. ୯ । ଶତପୁଷ୍ପା; ଶଲୁପ (ରତ୍ନମାଳା)—9. Dill seed; Anethum Sowa. ୧୦ । ନାକୁଲୀ (ରତ୍ନମାଳା)—10. An esculent root; Ophioxylon Serpentinum. ୧୧ । ନବମଲ୍ଲିକା; କଅଁଳୀ (ରତ୍ନମାଳା)—11. Arabian jasmine, Jasminun Arboresecns. ୧୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା; ହଳଦିଆ ଜୁଇ (ରତ୍ନମାଳା)—12. Yellow variety of Juī. ୧୩ । ଅନନ୍ତା; ଶେମିଡଲଡ (ରତ୍ନମାଳା)—13. A creeper; Hemidesmus Indicus. ୧୪ । ମାତୁଲଙ୍ଗ (ରତ୍ନମାଳା)—14 Lemon; citron. ୧୫ । ତୁଳସୀ (ରତ୍ନମାଳା)—15. Basil (plant). ୧୬ । ନିର୍ଗୁଣ୍ଡି (ବୃ. ଶ) (ଦେଖ)—16. Nirguṇḍi (See) ୧୭ । ଏଳବାଳୁକ (ବୃ. ଶ)—17. Elābāluka (See) ୧୮ । ସୋମରାଜି (ବୃ. ଶ)—18. Somarājī (See) ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ଭୁଲସି—Ocimum Basillicum; Ocimum canum.

ସୁଗନ୍ଧି—ସ. ବଣ (ସୁଗନ୍ଧ+ଇ)—୧। ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ;ସୁବାସିତ—1. Sweet-Sugandhi scented. (ବ୍ର—ସୁଗନ୍ଧ ଶବ୍ଦେ ଟୀକା ଦେଖ) ୨ । ଧାର୍ମିକ—2. Pious; religious. ସ. ବ—୧ । ସୌରଭ; ସଦ୍‌ଗନ୍ଧ (ଅମର)—1. Sweet smell. ୨ । ସହକାର; ଅମ୍ବ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. Mango. ୩ । ପରମାତ୍ମା (ଗାରୁଡ଼)—3. The Divide Essence in man. ୪ । ଏଳବାଳୁକ (ଅମର)—4. A kind of medicinal root. ୫ । ମୁଥା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. Bulbous grass root. ୬ । କଶେରୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. Scrypus kysoor. ୭ । ଗନ୍ଧ ତୃଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. A variety of scented grass. ୮ । ଧନ୍ୟାକ; ଧନିଆ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8. Coriander. ୯ । ପିପ୍ପଳୀ ମୂଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—9. Piper root. ୧୦ । ବନତୁଳସୀ (ଦେଖ) (ବୃ. ଶ)—10. Banatulasī (See) ୧୧ । ଅନନ୍ତମୂଳ (ଦେଖ) (ବୃ. ଶ)—11. Anantamūla (See)

ସୁଗନ୍ଧିକ—ସ. ବ—୧ । କହ୍ଲାର; କଇଁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Sugandhika 1. Water lily. ୨ । ପୁଷ୍କରମୂଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The root of Alpotaria Auriculata. ୩ । ଗନ୍ଧକ (ଦେଖ) (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)

3. Surapatri (See) ୪ । ଉଶୀର; ବେଣାଚେର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Fragrant root of Benā grass. ୫ । ମହାଶାଳି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—5. Coarse winter paddy. ୬ । କୁନ୍ଦୁରୁ; ଲୋବାନ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Olibanum. ୭ । ଗନ୍ଧକ (ରାଜମୁକୁଟ)—7. Sulphur. ୮ । କଳାଜୀରା (ହ. ଚ)—8. Black cuminseed. ୯ । ଶିଳାରସ (ହ. ଶ)—9. Silārasa (See) ୧୦ । ବାସବତୀ ଚାଉଳ (ହ. ଶ)—10. Scented rice. ୧୧ । କଇଥ (ହ. ଶ.)—11. Elephant apple. ୧୨ । ପୁନ୍ନାଗ; ନାଗକେଶର (ହ. ଶ)—12. Mesua Ferra.

ସୁଗନ୍ଧି କୁସୁମ—ସଂ. ବି—୧ । ସଦ୍‌ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ପୁଷ୍ପ—1. Sweet
Sugandhi kusuma smelling flower. ୨ । ପୀତ କରବୀର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The yellow variety of 'Karabira' flower. ୩ । ପୃକ୍କା (ହ. ଶ)—3. Trigonella Corniculata (herb).

ସୁଗନ୍ଧି କୁସୁମା—ସଂ. ବି—ପୃକ୍କା; ପିଡଙ୍ଗ ଶାଗ (କଣ୍ଠାଧର)—
Sugandhi kusumā A pot-herb; Trigonella Corniculata.

ସୁଗନ୍ଧିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଗନ୍ଧ+ଇତ)—ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ସୁଗନ୍ଧୀକୃତ;
Sugandhita ସୁବାସିତ—Made fragrant; scented.

ସୁଗନ୍ଧିତା—ସଂ. ବି—ସୌଗନ୍ଧ; ସୌରଭ (ହଳାୟୁଧ)—
Sugandhitā Fragrance.

ସୁଗନ୍ଧି(ନ୍ଧ) ତ୍ରିଫଳା—ସଂ. ବି—ଜାଇଫଳ, ଗୁଆଫଳ ଓ ଲବଙ୍ଗ ଏକତ୍ର
Sugandhi(ndha)triphalā ଫଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—An aggregate of nutmeg, nut and cloves fruit.

ସୁଗନ୍ଧିନୀ—ସଂ. ବି—ଅଗ୍ନି ଶୀତଳା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A scented
Sugandhinī herb. ସଂ. ବିଣ—'ସୁଗନ୍ଧୀ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Sugandhī'.

ସୁଗନ୍ଧି ଫଳ—ସଂ ବି—ଶୀତଳଚିନି; କବାବଚିନି (ହ. ଶ)
Sugandhi phala Cubeb.

ସୁଗନ୍ଧିବର୍ଗ—ସଂ. ବି—ସୁଗନ୍ଧଗଣ (ଦେଖ)
Sugandhibarga Sugandhagana (See)

ସୁଗନ୍ଧି ମୂଳ—ସଂ ବି—ଉଶୀର; ବେଣାମୂଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sugandhi mula The fragrant root of Benā grass.

ସୁଗନ୍ଧି ମୂଷିକା—ସଂ. ବି—ଛୁଚୁନ୍ଦରୀ; ଚୁଚୁନ୍ଦୁରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sugandhi mushikā The mole; shrew.

ସୁଗନ୍ଧୀ—ସଂ ବିଣ, ପୁଂ ଓ କ୍ଲୀ—(ସୁଗନ୍ଧ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍; ୯ମା ୧ବ)—
Sugandhī ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ସୁବାସବିଶିଷ୍ଟ—Sweet-smelling.

ସୁଗନ୍ଧୀକୃତ—ସଂ ବିଣ (ସୁଗନ୍ଧ+ଅଭୂତତଦ୍‌ଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃ ଧାତୁ+
Sugandhīkruta କ୍ତ)—ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିବା (ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ)—Scented; made fragrant.

ସୁଗଭସ୍ତି—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭାସ୍ୱାନ୍ (ହ. ଶ)—
Sugabhasti Lustrous.

ସୁଗମ୍ଭୀର—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+ଗମ୍ଭୀର)—୧ । ଅତିଗମ୍ଭୀର-
Sugabhira 1. Very deep. ୨ । ଅତଳସ୍ପର୍ଶ-
(ସୁଗମ୍ଭୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ; ସୁଗମ୍ଭୀରତା—ବି) 2. Abysmal.

ସୁଗମ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ=ସୁଖରେ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ)—୧ ।
Sugama ସୁକର; ଅନାୟାସରେ କରଣୀୟ—
[ସୁଗମା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Easy of accomplishment.
[ଦୁର୍ଗମ—ବିପରୀତ] ୨ । ଯେଉଁଠାକୁ ସହଜରେ ମନୁଷ୍ୟ
[ସୁଗମତା—ବି] ଯାଇପାରେ—2. Easily accessible.
୩ । ଯେଉଁବାଟେ ସହଜରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାଇ ପାରେ—3. Easily passable. ୪ । ସହଜରେ ଲଭ୍ୟ—4. Easily obtainable. ୫ । ଅନାୟାସବୋଧ୍ୟ ସୁବୋଧ୍ୟ—5. Easily comprehensible.

ସୁଗମ୍ଭୀର—ସଂ ବିଣ, ପୁଂ (ସୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+ଗମ୍ଭୀର) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ
Sugambhira Very grave.
[ସୁଗମ୍ଭୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁଗମ୍ୟ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ=ସହଜରେ+ଗମ୍ୟ)—ସୁଗମ (ଦେଖ)—
Sugamya Sugama (See)
[ସୁଗମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଦୁର୍ଗମ୍ୟ—ବିପରୀତ]

ସୁଗର—ସଂ ବି—ହିଙ୍ଗୁଳ (ହ. ଶ)—
Sugara Hingula (See)

ସୁଗହନ—ସଂ ବିଣ (ସୁ=ଅତି+ଗହନ)—ନିବିଡ଼; ଅତି ନିବିଡ଼-
Sugahana Very dense. ସଂ ବି—(ସୁ=ଉତ୍ତମ+ଗହନ)—ଉତ୍ତମ ବା ସୁନ୍ଦର ବନ—Beautiful forest.

ସୁଗହନା—ସଂ. ବି—ବୃତ୍ତି (ଅମର); ଯଜ୍ଞ ସ୍ଥାନରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟାଦି
Sugahanā ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନିବାରଣାର୍ଥ ଯେଉଁ (ସୁଗହନାବୃତ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ନିବିଡ଼ ବେଷ୍ଟନ ବା ବାଡ଼ ଦିଆଯାଏ-
A thick fence put round the sacrificial altar to keep it concealed from the view of untouchable persons.

ସୁଗାଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ଇଚ୍ଛା) କ୍ରି—ସ୍ନେହ କରିବା—
Sugāibā To love; to have attachment for.

ସୁଗାଧ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ନଦୀରେ ସୁଖରେ ସ୍ନାନ କରାଯାଏ
Sugādha (ହ. ଶ)—1. (river) In which it is pleasant to bathe. ୨ । ଯେଉଁ ନଦୀକୁ ଲୋକ ସହଜରେ ପାର ହୋଇ ପାରନ୍ତି; ସୁତାର୍ଯ୍ୟ (ହ. ଶ)—2. (river) Which is easy to be crossed.

ସୁଗୁପ୍ତ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଗୁପ୍ତ)—ଅତି ଗୁପ୍ତ—Very private;
Sugupta strictly confidential.

ସୁଗୁପ୍ତା—ସଂ. ବି—କପିକଚ୍ଛୁ; ବାଇଡଙ୍କ (ବୃ. ଶ)—
Suguptā Cowhage.

ସୁଗୃହ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ଘର—1. A good house.
Sugṛuha ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ଗୃହ= ଘର ଯାହାର)—ଚଞ୍ଚୁସୂତକ ପକ୍ଷୀ; ବାୟା ଚଢ଼େଇ—
2. The Bāyā bird; the tailor bird (which weaves its nest with its beak).
୩ । ଏକପ୍ରକାର ହଂସ (ବୃ. ଶ)—3. A kind of drake.

ସୁଗୃହିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ନାନା ସୁଗୁଣବିଶିଷ୍ଟା ଗୃହିଣୀ—
Sugṛuhiṇī A housewife with various good qualities.

ସୁଗୃହୀ—ସଂ.ବି. ପୁଂ (ସୁଗୃହ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ସୁନ୍ଦର ଗୃହର
Sugṛuhī ସ୍ୱାମୀ (ବୃ. ଶ)—1. A man owning a good house. ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ୱାମୀ—
2. A person who has a beautiful wife. ୩ । ସୁଗୃହ (ଦେଖ)—3. Sugṛuha (See)

ସୁଗୃହୀତ—ସଂ ବିଣ (ସୁ=ସୁନ୍ଦରରୂପେ+ଗୃହୀତ)—ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଗୃହୀତ
Sugṛuhita —Well accepted.

ସୁଗୃହୀତ—ନାମା—ସଂ. ବିଣ (ସୁଗୃହୀତ+ନାମନ୍; ୧ମା. ୧ବ).
Sugṛuhita nāmā ପୁଣ୍ୟ ଶ୍ଳୋକ; ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି); ଯେଉଁମାନଙ୍କ ନାମ ଧରିଲେ ଶୁଭ ଘଟେ (ଯଥା—ନଳ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଇତ୍ୟାଦି)—
(persons) The utterance of whose names brings bliss; of blessed memory.

ସୁଗୋଚର—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଗୋଚର)—ଉତ୍ତମରୂପେ ଗୋଚର—
Sugochara Well-known, ଦେ. ବିଣ—
ସ୍ପଷ୍ଟ ସାଫ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—Very clear; obvious.

ସୁଗୋଳ(ଲ)—ସଂ. ବି (ସୁ+ଗୋଳ=ଗୋଲାକାର)—ସମ୍ୟକ୍‌ରୂପେ
Sugoḷa(la) ଗୋଲାକାର—Completely circular.

ସୁଗ୍ୟାଁ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ)—(ସଂ, ସୁଜ୍ଞ)—ସୁଜ୍ଞ
Sugyañ (ଦେଖ)—Sujña (See) (ଉ—
ଏଥିଅନନ୍ତରେ ଶୁଣ ସାଧୁ ସୁଗ୍ୟାଁ ନର—ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମକୈବର୍ତ୍ତ ଗୀତା)

ସୁଗ୍ରନ୍ଥ—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ପୁସ୍ତକ—
Sugrantha A good book.

ସୁଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ଗ୍ରନ୍ଥିଯୁକ୍ତ—Having
Sugranthi good knots. ପୁଂ. ବି—ଗ୍ରନ୍ଥିକ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ଚୋରକଣ୍ଠ)—Name of a knotty sweet-scented herb.

ସୁଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ଫଳିତଜ୍ୟୋତିଷ ଅନୁସାରେ ଶୁଭଫଳଦ ଗ୍ରହ
Sugraha (ଯଥା—ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର)—(astrology) Planet which grants good results.

ସୁଗ୍ରୀ—ଗ୍ରା. ବି. (ନାମ)—'ସୁଗ୍ରୀବ'ର ଡାକ ନାମ—
Sugrī Popular name of Sugrība.
(ସୁଗ୍ରୀବର—ଅପଭ୍ରଂଶ) (ଉ—ବଡ଼ାଇଉଛନ୍ତି କୋପ, ସୁଗ୍ରୀ
ସୁଗ୍ରୀବ ସୁଗ୍ରୀ ହନୁ ଅମାପ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଦେଇ କି
କାଶେ ଚେପ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) (ଉ—
ସୁଗ୍ରୀବର, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଜାମ୍ବବ, ନଳୀ ସୁଷେଣ, ଅଙ୍ଗଦ, ତାରୁ ପିଅର, ରୁଷ କରି ଯେ ଅପାର—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।)

ସୁଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ=ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ଗ୍ରୀବା ଯାହାର;
Sugrība ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ଗ୍ରୀବାବିଶିଷ୍ଟ—
(ସୁଗ୍ରୀବା, ସୁଗ୍ରୀବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a beautiful neck.
ସଂ. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ୪ ଅଶ୍ୱ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଅଶ୍ୱର ନାମ (ମେଦିନୀ)—1. Name of one of the 4 horses drawing the chariot of Bishṇu.
୨ । ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶ୍ରୀରାମମିତ୍ର କପୀଶ୍ୱର—
2. The name of the monkey-king of Kishkindhyā, the sworn friend of Rāmachandra. [ଉ—ଏ ଋକ୍ଷରାଜଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସ ପୁତ୍ର । ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ବାଳି ରାଜା ଥିବା ସମୟରେ ମାୟାବୀ ଦୈତ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ଏକ ଗୁହାରେ ପଶିଲେ ଏବଂ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କୁ ଗୁହାଦ୍ୱାର ଜଗାଇ ଗଲେ । ବାଳି ଏକ ବର୍ଷ କାଳ ଗୁହାରୁ ନ ଫେରିବାରୁ ସେ ମୃତ ହେବା ମନେ କରି ଉକ୍ତ ଦୈତ୍ୟକୁ ନିବାରଣାର୍ଥ ସୁଗ୍ରୀବ ଉକ୍ତ ଗୁହାମୁଖକୁ ପଥର ଦ୍ୱାରା ରୁନ୍ଧିଦେଇ ଫେରି ଆସି କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାର ରାଜା ହେଲେ । ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ବାଳି ଉକ୍ତ ଦୈତ୍ୟକୁ ବଧ କରି ଫେରି ରୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରକୁ ଠେଲି ବାହାରି ଆସି ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ଉପରେ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାରୁ ତଡ଼ି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ରୁମାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ନେବା ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ 'ସଙ୍ଗାତ' ବାନ୍ଧି ଏହାଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ହନୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୀତାଙ୍କୁ ଲଙ୍କାରେ ଠାବ କରାଇଥିଲେ ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବାଳିଙ୍କୁ ବଧ କରି ରୁମାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଏବଂ ବାଳିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ତାରାଙ୍କ ସହିତ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କଲେ । ସୁଗ୍ରୀବ କୃତଜ୍ଞତାର ନିଦର୍ଶନସ୍ୱରୂପ କପି ସେନା ସହିତ ଲଙ୍କାକୁ ଯାଇ ସୀତାଉଦ୍ଧାରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାବଣକୁ ମାରି ସୀତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ସୁଗ୍ରୀବ ରାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଯାଇ ଥିଲେ; ତତ୍ପରେ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଫେରି ସେଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେହ ତ୍ୟାଗ

କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି. ସୁଗ୍ରୀବ ବାଳିପୁତ୍ର ଅଙ୍ଗଦଙ୍କୁ ଯୁବରାଜପଦରେ ବସାଇ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଗଲେ ଏବଂ ରାମଙ୍କ ଅନୁଗମନ ସକାଶେ ଶରୀର ତ୍ୟାଗି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ—ରାମାୟଣ ।] ୩ । ଚଣ୍ଡୀ ବା ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅସୁର ବିଶେଷ—3. Name of a demon described in the Chaṇḍī Purāṇa. [ବ୍ୟୁ—ଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶୁମ୍ଭାସୁରର ଭୃତ୍ୟ ଚଣ୍ଡ ଓ ମୁଣ୍ଡ ଅସି ଶୁମ୍ଭକୁ ଜଣାଇଲେ, "ଏ ସୁନ୍ଦରୀ ରମଣୀରତ୍ନକୁ ଆପଣଙ୍କ ଘର ଆଣିବାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ।" ଶୁମ୍ଭ ଏହା ଶୁଣି 'ସୁଗ୍ରୀବ'ଙ୍କୁ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ଦୂତରୂପେ ପଠାଇଥିଲେ । ସୁଗ୍ରୀବ ଯାଇ ହିମାଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତା ଦେବୀଙ୍କ ଆଗରେ ଶୁମ୍ଭଙ୍କ ପରାକ୍ରମ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଶୁମ୍ଭଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ସମ୍ବାଦ ଦେବୀଙ୍କୁ ଦେବାରୁ ଦେବୀ କହିଲେ—"ଯେଉଁ ବୀର ମୋ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ମୋତେ ପରାସ୍ତ କରିବେ, ସେହି ଏକା ମୋ ପାଣି ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଅଛି । ଏ କଥା ତୁମ୍ଭେ ଯାଇ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ କହ ।" ଏହା ଶୁଣି ସୁଗ୍ରୀବ ଉପହାସ କରି କହିଲା—"ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ମୋ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଉନାହଁ; କିନ୍ତୁ ପରେ 'କେଶାକର୍ଷଣନିର୍ଧୂତଗୌରବା' ହୋଇ ଯିବ ।" ଦେବୀ ଏହା ଶୁଣି ନିଜ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ ଲଢ଼ିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସୁଗ୍ରୀବ ଯାଇ ଶୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏ କଥା ଜ୍ଞାପନ କଲା ଏବଂ ତତ୍ପରେ ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ସେଥିରେ ଶୁମ୍ଭ, ନିଶୁମ୍ଭ ଓ ତାଙ୍କ ସେନାପତିମାନେ ନିହତ ହେଲେ—ଚଣ୍ଡୀ ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ ।] ୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର୍ପିଣୀ (ଯୁଗ)ର ନବମ ଜିନପିତା; ଅର୍ହତ୍ ପିତା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. Name of the father of a Buddhist saint, ninth in order of the present age. ୫ । ଶିବ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. God Śiva. ୬ । ଇନ୍ଦ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. God Indra. ୭ । ରାଜହଂସ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. Swan. ୮ । ପର୍ବତବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8. Name of a mountain. ୯ । ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—9. A kind of weapon. ୧୦ । ନାଗଭେଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—10. A kind of serpent. ୧୧ । ଶଙ୍ଖ (ହି. ଶ)—11. Conch-shell. ବି. ବି—ଉତ୍ତମ ଗ୍ରୀବା—A beautiful neck. [ଉ—ବସ୍ତ୍ର ଏହି ବୋଲିଣ ଜଘନେ ଜଘନେ ସୁଗ୍ରୀବ ସୁଗ୍ରୀବର—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସ୍ନଗ୍ରୀବ ସୁଗ୍ରୀବ

ସୁଗ୍ରୀବା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା) ସୁନ୍ଦର ଗ୍ରୀବା—A fine neck. Sugribā ସଂ. ବିଶେ. ସ୍ତ୍ରୀ, (ସୁଗ୍ରୀବ+ଆ)—ସୁଗ୍ରୀବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sugrība.

ସୁଗ୍ରୀବୀ—ସଂ. ବି (ନାମ)—(ସୁଗ୍ରୀବ+ଈ)—ତାମ୍ରାଗର୍ଭଜାତା Sugrībi କଶ୍ୟପ ଦୁହିତା [ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ]—Name of the daughter of sage Kaśyapa through Tārā. [ବ—ତାମ୍ରାଙ୍କର ୬ଟି କନ୍ୟା; ଯଥା—କ୍ରୌଞ୍ଚୀ, ଶ୍ୟେନୀ, ଭାସୀ, ସୁଗ୍ରୀବୀ, ଶୁଚି ଓ ଗୃଧ୍ରିକା । ସୁଗ୍ରୀବୀଠାରୁ ଘୋଡ଼ାମାନେ ଜନ୍ମ ଲଭିଥିଲେ ।] ସଂ. ବିଶେ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଗ୍ରୀବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sugrība.

ସୁଗ୍ରୀବେଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁଗ୍ରୀବ+ଈଶ)—ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ଶବ୍ଦ Sugrībeśa ରତ୍ନାବଳୀ)—A name of Rāmachandra.

ସୁଗ୍ଲ—ସଂ. ବିଶେ (ସୁ+ଗ୍ଲୈ ଧାତୁ=ଗ୍ଲାନି କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ)—Sugla ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ଲାନିବିଶିଷ୍ଟ—Disconcerting; distressing.

ସୁଘଟଣ—ଦେ. ବି ଓ ବିଶେ—ସୁଗଠନ (ଦେଖ)—Sugaṭhana Sughaṭaṇa (See). [ଉ—ନିତମ୍ବ ବିମ୍ବ ସୁଘଟଣ । ମଦନ ଦେବ ସିଂହାସନ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସୁଘଟନ—ସଂ. ବି—୧ । ଶୁଭସୂଚକ ଘଟଣା—1. Auspicious Sughaṭan event. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ—2. Good luck. ସୁଗଠନ ଦେ. ବିଶେ—ସୁଠାମ—Beautiful. [ଉ—ସୁଘଟ୍ଟ ବିପାଣ ଭୀଷଣ ଶୁଭ ସୁଘଟନ ମାଣ୍ଡିବେ କର୍ଣ୍ଣିତ—ଭଞ୍ଜ . ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁଘଟ୍ଟିତ—ସଂ. ବିଶେ—ସୁନ୍ଦରରୂପେ ସଜ୍ଜିତ—Sughaṭṭita Nicely got up or arranged.

ସୁଘଡ଼ି—ଦେ, ବି—୧ । ସୁସମୟ—1. Good time. ୨ । ଶୁଭସମୟ Sughaṛi —2. Auspicious time. ସୁସମୟ ସୁଘରୀ

ସୁଘୋଷ—ସଂ. ବିଶେ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—Having a Sughosha good tune or voice. ସଂ. ବି—୧ । ନକୁଳଙ୍କ ଶଙ୍ଖର ନାମ—1. Name of the conch blown by Nakuḷa. ୨ । ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. A kind of musical instrument.

ସୁଙ୍କେଇବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) କ୍ରି—ସଙ୍କେଇବା (ଦେଖ) Suṅkeibā Saṅkeibā (See)

ସୁଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଶେ—ସୁଙ୍ଗା (ଦେଖ) Suṅgā(ṅghā) Śuṅgā (See)

ସୁଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ, ଙ୍ଘା, ଙ୍ଘେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଶୁଙ୍ଘାଇବା (ଦେଖ) Suṅgā(ṅge, ṅghā, ṅghe) ibā Śuṅgāibā (See)

ସୁଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)ସୁଙ୍ଗି(ଙ୍ଘି)—ଗ୍ରା. ବି—ବିଶେଷରୂପରେ ଶୁଙ୍ଘିବା—Suṅgā(ṅghā)suṅgi(ṅghi) To smell keenly. ଶୋଂକାଶୋଂକି ସୁଁଘାସୁଁଘୀ

ସୁଙ୍ଗି(ଙ୍ଘି)ବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଶୁଙ୍ଘିବା (ଦେଖ)—Śuṅghibā (See) Suṅgi(ṅghi)bā [ଉ—ଦୂରେ ଥିଲି ସୁଙ୍ଗଇ ମଣ୍ଡା, ସୁଙ୍ଗିଲେ ନୃପବର୍ଗୀ ହୋଇବ ମେଣ୍ଢା—ପ୍ରବାଦ. ଗଞ୍ଜାମ ।]

ସୁଚକ୍ଷୁଃ—ସଂ. ବିଂ (ସୁଚକ୍ଷୁସ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁର୍ଯୁକ୍ତ—
Suchakshuh Fair-eyed. ସଂ. ବି—୧ । ଉଡ଼ୁମ୍ବର (ଡିମ୍ବିରି)—1. Fig. ୨ । ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Siba.

ସୁଚଞ୍ଚୁକା—ସଂ. ବି—ମରୀ ଚଞ୍ଚୁ ଶାକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Suchañchukā A kind of wild pot herb.

ସୁଚରିତ—ସଂ. ବି—୧ । ସଦାଚାର—1. Good conduct. ୨ ।
Sucharita ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର—2. Good behaviour.
(ସୁଚରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଚ୍ଚରିତ୍ର; ସତ୍‌ସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ—Of good conduct or character.

ସୁଚରିତ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସଚ୍ଚରିତ୍ର—
Sucharitra Of good conduct.
(ସୁଚରିତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁଚରିତ୍ରତା—ବି) ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଉତ୍ତମ ଚରିତ୍ର—Good conduct.

ସୁଚରିତ୍ରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାଧ୍ୱୀ ନାରୀ—A chaste woman.
Sucharitrā ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଚରିତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Sucharitra.

ସୁଚର୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଚର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sucharmā ଶୋଭନ ଚର୍ମବିଶିଷ୍ଟ—Possessing a good or fair skin. ସଂ. ବି—ଭୂର୍ଜ୍ଜ ବୃକ୍ଷ—
The Indian Birch tree.

ସୁଚା(ଚେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଚେତାଇବା—
Suchā(che)ibā To remind. ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସୂଚନା)—
ସୂଚନା କରିବା—To hint; to indicate.

ସୁଚାରୁ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଚାରୁ)—ସୁମନୋହର; ଅତି ସୁନ୍ଦର—
Suchāru Very beautiful; handsome ସଂ. ବି.
(ସୁଚାରୁତା—ବି) ପୁଂ)—୧ । ରୁକ୍ମିଣୀଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—1. Name of a son of Srikrushna. ୨ । ବିଶ୍ୱକ୍‌ସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—
2. The son of Biswaksena.

ସୁଚାରୁ ରୂପେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସୁନ୍ଦରରୂପେ—Beautifully;
Suchāru rūpe सुचारुरूपे सुचारुरूपसे handsomely.

ସୁଚାଲ(ଲି)—ଦେ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଆଚରଣ; ସଦାଚାର—1. Good
Suchāl(li) conduct. ୨ । ଉତ୍ତମ ରୀତି—2. Good
सुचाल custom.

ସୁଚି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୁଚି=ମୈଥୁନବିଷୟକ M. W.)—
Suchi ଶୃଙ୍ଗାରରସ—Amour; amorous passion.
शृंगार [ଉ—କାନ୍ତ ପାଶେ ଅବସର କରେ ଅଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ-
स्त्रहार ଭଙ୍ଗି ରୁଚିର । ସୁଚିରସ ଯେ, କଉକାଳୁ ବଡରସ—
ଶାମନ୍ତସିଂହାର ବଦର୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ।]

ସୁଚିକ୍କଣ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅତି ଚିକ୍କଣ ବା ମସୃଣ—1. Very
Suchikkana smooth. ୨ । ଖୁବ୍ ସ୍ନିଗ୍ଧ—2. Very
(ସୁଚିକ୍କଣତା—ସ୍ତ୍ରୀ) oily; glossy.

ସୁଚିତ—ଗ୍ରା. ବି—ସୁଚିତ୍ତ (ଦେଖ)—Suchitta (See) [ଉ—
Suchita ସୁଚିତେ ପୁଣ ନୃପସୁଣ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସୁଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି—ଭବ୍ୟ ଚିତ୍ତ; ପ୍ରସନ୍ନ ମନ—Well-disposed
Suchittta mind; propitious mind. ସଂ. ବିଣ. ପୁ.
(ସୁଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସ୍ଥିରଚେତାଃ—1. Of a
calm mind. ୨ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ (ହ. ଶ)—2. Free from anxiety.

ସୁଚିତ୍ର—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର—Beautiful picture. ସଂ. ବିଣ
Suchitra —ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚିତ୍ରିତ; ବିଚିତ୍ର—Beautifully painted; illustrated. (ଉ—ଅହା କି ବିଚିତ୍ର, ଗଗନ ସୁଚିତ୍ର । ଗୃଧ୍ରକାଗବଳୀ, ସାଗରରୂପେ କଳ—ଗୋବିନ୍ଦ ରଥ. ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ।)

ସୁଚିତ୍ରକ—ସଂ. ବିଣ—ସୁଚିତ୍ର (ଦେଖ)—Suchitra (See)
Suchitraka ସଂ. ବି—୧ । ମତ୍ସ୍ୟରଙ୍ଗ; ମାଛରଙ୍କା ଚଢ଼େଇ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. The king fisher bird.
୨ । ଚିତ୍ରସର୍ପ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଚିତି ସାପ—2. A kind of snake.

ସୁଚିତ୍ର ବୀଜା—ସଂ. ବି—ବିଡ଼ଙ୍ଗ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Embellia
Suchitra bījā Ribes; Embellia Rebusta.

ସୁଚିତ୍ରା—ସଂ. ବି—'ସୁଚିତ୍ର'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Suchitra.
Suchitrā ସଂ. ବି—୧ । ରାଧାଙ୍କ ସଖୀ ବିଶେଷ—1. Name of one of the companions of Rādhā.
୨ । ଚିର୍ଭିଟା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ); କୁଟି କାକୁଡ଼—2. A species of cucumber.

ସୁଚିତ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ—ସୁଚିତ୍ର (ଦେଖ)—Suchitra (See)
Suchitrita (ସୁଚିତ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଚିନ୍ତା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଉତ୍ତମ ଚିନ୍ତା—Good thought.
Suchintā (ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା—ବିପରୀତ)।

ସୁଚିନ୍ତିତ—ସଂ. ବିଣ—ସମ୍ୟକ୍ ରୂପେ ଚିନ୍ତିତ—
Suchintita Well thought out.

ସୁଚିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି (ମୂଳ ହ. ସୂଚନା)—ବିଚାର କରିବା—
Suchibā —To consider.

ସୁଚିର—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ଦୀର୍ଘକାଳ—Very long time. ସଂ. ବିଣ
Suchira —୧ । ଅତି ଦୀର୍ଘକାଳ ସ୍ଥାୟୀ—1. Very long-lived. ୨ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ—2. Permanent. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ (ହ. ଶ)—3. Ancient; old.

ସୁଚିର କେତୁ—ସଂ. ବି—ରେଶମୀ ପତାକା—Silken flag. [ଉ—
Suchira ketu ବଡ଼ସ୍ଥଳେ ଲଗ୍ନ, ସୁଚିର କେତୁ ଏ, ସୁନ୍ଦ ଶୋଭିଲା ତ ରଥେ । ଉପ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁଚିରାୟୁଃ—ସଂ. ବି (ସୁଚିର+ଆୟୁସ୍; ୧ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Suchirāyuh ଦେବତା; ଦେବ—Deity; divine being. ସଂ. ବିଣ—ଯେ ଦୀର୍ଘକାଳ ବଞ୍ଚେ; ଅତି ଦୀର୍ଘାୟୁଃ—Living for a very long time.

ସୁଚୁକ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ତେନ୍ତୁଳି (ହି. ଶ)—
Suchukrikā Tamarind.

ସୁଚୁଟୀ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଚୁଟ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କରଣ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.
Suchuṭī ଈ)—୧। ପଦାର୍ଥକୁ ଅଗ୍ନିରୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୌହର ଦ୍ୱିଶାଖକ ଯନ୍ତ୍ର; ଚିମୁଟା—1. A pair of tongs. ୨। ସଣ୍ଡୁଆସି (ହି. ଶ)—2. Pincers.

ସୁଚେତା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁଚେତାଃ)—ସୁଚେତାଃ (ଦେଖ)
Suchetā Suchetāh (See)
सुचेत [ଉ—ଭବର ଭଙ୍ଗୁର ଭବ ଜାଣି ସୁଧର୍ମ୍ମ ରି, କବେଶିଣ
सुचेत ଥିଲେ ତହିଁ ସୁଚେତା ଶାଗତେ। ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ସୁଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଚେତସ୍; ୧ମା.୧ବ)
Suchetāh —୧। ସୁହୃଦୟ; ସାଧୁ ହୃଦୟ ବିଶିଷ୍ଟ; ସୁଚିତ୍ତ—1. Having a broad mind; having a good mind. ୨। ସତର୍କ; ଚେତାଳ—2. Vigilant; careful.

ସୁଚେଲ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧। ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର—1. Beautiful
Suchela cloth. ୨। ସରୁ ଲୁଗା—2. Fine cloth.
(ସୁଚେଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଛନ୍ଦ—ଗ୍ରା. ବି ଓ କି. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ)—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ (ଦେଖ)
Suchhanda सुच्छन्द Swachchhanda (See)
ସଂ, ବି—ସୁଗଢ଼ଣ—Beautiful make. ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ଗଢ଼ଣଯୁକ୍ତ—Of beautiful make.

ସୁଚ୍ଛନ୍ଦୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ପୂର୍ବତମ ଶାଖା; ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ
Suchchhandī (ଶତ ଦ୍ରାବଣୀ)—The Sutlej river.

ସୁଜନ—ସଂ. ବି—୧। ସଜ୍ଜନ; ସାଧୁ—1. Good or honest
Sujana man. ୨। ଭଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି—2. A gentleman.
(ଦୁର୍ଜନ—ବିପରୀତ) ପ୍ରାଦେ. (ସାଳପୁର) ବି—ସଜନା (ଗଛ)—Horse radish (tree).

ସୁଜନତା—ସଂ. ବି (ସୁଜନ+ଭାବ. ତା)—୧। ସଜ୍ଜନତା; ସୌଜନ୍ୟ—
Sujanatā 1. Civility. ୨। ସାଧୁତା—2. Honesty.

ସୁଜ(ଜୁ)ନା—ପ୍ରାଦେ. (ସାଳପୁର) ବି—ସଜନା (ଗଛ)—
Suja(ju)nā Horse radish (tree).

ସୁଜନ୍ମା—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଜନ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sujanmā ୧। ବିବାହିତ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଔରସ ଜାତ (ସନ୍ତାନ)—1. Legitimate (child). ୨। ସଦ୍‌ବଂଶ ଜାତ—2. Of gentle or noble birth. ୩। ସୁଶୀଳ, ଅତି ସାଧୁ—3. Very good and noble.

ସୁଜୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଜି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ସୁଜେୟ (ଦେଖ)
Sujaya Sujeya (See)
(ଦୁର୍ଜୟ—ବିପରୀତ)

ସୁଜଳ—ସଂ. ବି—୧। ସୁନ୍ଦର ଜଳ—1. Good water. ୨।
Sujala ପବିତ୍ର ଜଳ—2. Sacred water, ୩। କମଳ; ପଦ୍ମ (ଗ୍ରନ୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ)—3. Lotus. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ସୁନ୍ଦର ଜଳଯୁକ୍ତ—1. Having
(ସୁଜଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) good water. ୨। ପ୍ରଚୁର ଜଳଯୁକ୍ତ; ସୁଜଳବାନ୍—2. Abounding in water. [ଉ—............ସୁଜଳା ସୁଫଳା, ଏ ଶସ୍ୟ ଶ୍ୟାମଳା ଧରା ପର ହାତେ ଦେଇ। ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା।]

ସୁଜଳବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁଜଳ+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sujalabān ୧। ପବିତ୍ର ଜଳଯୁକ୍ତ—1. Having sacred
(ସୁଜଳବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) water. ୨। ବିଶୁଦ୍ଧ ଜଳଯୁକ୍ତ—
(ସୁଜଳବତ—କ୍ଳୀବ) 2. Having pure water. ୩। ସୁସ୍ୱାଦୁ ଜଳଯୁକ୍ତ—3. Having sweet water. ୪। ପ୍ରଚୁର ଜଳଯୁକ୍ତ—4. Having plenty of water.

ସୁଜଳ୍ପ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାକ୍ୟ ବିଶେଷ; ସରଳତା, ସତ୍ୟ,
Sujalpā ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ସହୃଦୟତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଶିଷ୍ଟତାଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ (ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୀଳମଣି)—Gentle and truthful words.

ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ବି (ଜାମ)—ଅଯୋଧ୍ୟାର ଜଣେ ନବାବ—
Sujā uddaulā Name of a Nobab of Oudh.
सुजाउद्दौला सुजाउद्दौला [ଉ—ଏ ନବାବ ସଫ୍‌ଦର୍‌ଜଙ୍ଗ ପୁତ୍ର। ଏହାଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ନାମ ଜଲାଲ୍‌ଉଦ୍ଦିନ୍ ହାଏଦର୍। ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୩୧ ରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ୧୭୫୩ ରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ। ଏ ବଙ୍ଗଳାର ପଳାତକ ନବାବ ମିର୍‌କାସିମଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପରାଜିତ ହୋଇ ପରେ ମରହଟ୍ଟ ଓ ରୋହିଲାମାନଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ। ଏ ପରେ ଇଂରେଜଙ୍କଠାରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବାରୁ ଇଂରେଜମାନେ ପୁଣି ଏହାଙ୍କୁ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ। ଏ ଖ୍ରୀ ୧୭୭୫ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ।]

ସୁଜାକ୍—ବୈଦେ. ବି (ପା)—ପ୍ରମେହ ରୋଗ—
Sujāk A kind of gonorrohea.
सुजाक सुज़ाक

ସୁଜାର୍ଡ଼ି(ରି)ବା—ଦେ. କି—ସଂଘାଡ଼ିବା ୩, ୪ (ଦେଖ)
Sujārdi(ri)bā Sanghārdibā 3, 4 (See)

ସୁଜାଣ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସୁଜ୍ଞ)—୧। ସୁଜ୍ଞ (ଦେଖ)—
Sujāṇa 1. Sojña (See) (ଉ—ଚଉତିଶାବଳୀ
सुजान सुजान(नी) ଅଜାଣ, ବଡ ସୁଜାଣ ଭୁ— ବନ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।) ୨। ଚତୁର—2. Clever.

ସୁଜ୍ଞାନମଣି—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁଜ୍ଞ ସ୍ତ୍ରୀ; ପଣ୍ଡିତା ସ୍ତ୍ରୀ—
Sujñānamaṇi 1. A learned or considerate
ସୁପଣ୍ଡିତା ସୁଜ୍ଞାନମନୀ woman. ୨ । ଚତୁର ସ୍ତ୍ରୀ—
2. A clever woman.

ସୁଜାତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁଜନ୍ମା (ଦେଖ)—Sujanmā (See)
Sujāta (ଦ୍ର—ସୁଜାତ ଦ୍ୱିଜ ଯେବେ ଗାୟତ୍ରୀ ପଢ଼େ ଛନ୍ଦି-ଭୃତ୍ତରିଙ୍କ ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସୁଜାତା—ସଂ. ବି—୧ । ତୁବରି (ବାଜସବର୍ଣ୍ଣ) (ଦେଖ)—
Sujātā Tubarī (See) ୨ । ଉଦ୍ଦାଳକ-କନ୍ୟା—2. Daughter of Sage Uddālaka.
୩ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ପରେ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଘରରେ ଭାତ ଭୋଜନ କରାଇ ଥିବା ଜଣେ ଗ୍ରାମ୍ୟ କନ୍ୟା—
3. Name of a village maiden who fed the Buddha at her house. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ସୁଜାତ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Sujāta'.

ସୁଜି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସମିଦ=ଗହମ ଅଟା; ଏଥିର ସମ୍ଭୃତ ନାମ
Suji ସମିତା—ଭାବପ୍ରକାଶ)—ଅଟାର ବା ମଇଦାର ଚୂର;
ସୁଜି ସୁଜୀ ଦେହମ ଚୁର ଚାଲୁ ଗୁଲଣିରେ ଚଳାଇବା ପରେ ସେଥିରୁ ଗଦଡା ବା ଖୁଦ ରହିଯାଏ । Semolina; grits; coarse flour; granules of wheat left after the flour is passed through the sieve.[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରୁଟି, ମହଣଭୋଗ ଓ ଖୀରି ହୁଏ ।] ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ଭୁଲ ଉ. ସୂଚୀ) ଛୁଞ୍ଚ—Needle.

ସୁଜନି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁ+ଜାନ; ଫା. ସୋଜନ୍‌ଗ୍ରୀ)—୧ । ଦୁଇ ପ୍ରସ୍ଥ
Sujin କନା ମଧ୍ୟରେ ଶୁକ୍ଳ ପତଳା ତୁଳା ଦିଆଯାଇ ତା ଉପରେ
ସୋ(ସୁ)ଜନୀ ସୂଚୀଦ୍ୱାରା ନାନା ଚିତ୍ର କରାଯାଇଥିବା ଅସନ ବା
ସୁଜନୀ ବିଛଣା ଗୁଦର—1. A very thin quilt with fine needlework and used as bedsheet. ୨ । ସୂଚୀକର୍ମଦ୍ୱାରା ଅଳଂକୃତ କାର୍ପାସ ବସ୍ତ୍ରର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅସନ—2. A small sitting mat. [ଦ୍ର—ଏହା ସୁଜାଞ୍ଜାର ଖିଲ୍ଲାର ବଇରାମଙ୍କେ ଚଳନ୍ତି ।]

ସୁଜିହ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଜିହ୍ୱା+ଅ)—୧ । ସୁନ୍ଦର
Sujihwa ଜିହ୍ୱାବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a good tongue.
[ସୁଜିହ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ମଧୁରଭାଷୀ (ଦ୍ର. ଶ)—2. Sweet-speaking.

ସୁଜୀବନ୍ତୀ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀବନ୍ତୀ—The yellow variety of
Sujībantī Jībantī. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ଏହା ବଳ-ଅର୍ଥ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀବନ୍ତୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା, ହେମବଲ୍ଲୀ, ହେମପୁଷ୍ପୀ, ହେମା, ସୌମ୍ୟା । } ସାର୍ଥବର୍ଦ୍ଧକ, ନେତ୍ର ହିତକର, ବାତ, ରକ୍ତ, ପିତ୍ତ ଓ ଦାହ-ନିବାରକ—ଦ୍ର. ଶ ।]
ਧੀਜੀਵੀਬਾਸਨੀ

ସୁଜୀର୍ଣ୍ଣ – ସଂ. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ – 1. Well digested.
Sujīrṇṇa ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିରା—2. Tattered. ୩ । ଖୁବ୍ ସରୁ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରୁ—3. Too thin.

ସୁଜେୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ=ସୁଖରେ+ଜେୟ=ଯାହାକୁ ଜୟ କରାଯାଇପାରେ)—ଯାହାକୁ ଅତି ସହଜରେ ଜୟ କରାଯାଇ
Sujeya ପାରେ—Easily vanquished.

ସୁଜୋର—ଦେ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୋର—
Suj r Much strength or force,
ସଜୋର ସୁଜୋର or emphasis.

ସୁଜୋରେ—ଦେ. କ୍ରି, ବିଣ—ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ—
Sujore With great force,
ସଜୋରେ ସୁଜୋरसे or emphasis.

ସୁଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । (ସୁ+ଜ୍ଞା ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)
Sujñā ବିଜ୍ଞ; ପଣ୍ଡିତ; ବିଦ୍ୱାନ୍—1. Learned. ୨। ଅଭିଜ୍ଞ—
[ସୁଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Experienced. ୩ । ସୁବିବେଚକ—
[ସୁଜ୍ଞତା(ତ୍ୱ)—ବି] 3. Considerate.

ସୁଜ୍ଞାତ ସଂ ବିଣ (ସୁ+ଜ୍ଞାତ)—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣା—1. Well
Sujñāta known. ୨ । ସୁପରିଚିତ—2. Well acquainted.

ସୁଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି—୧ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ—1. Spiritual knowledge.
Sujñāna ୨ । ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନ—2. Thorough knowledge.

ସୁଜ୍ଞାନୀ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ—1. A person having
Sujñānī spiritual knowledge. ଦେ. ବିଣ—ସେଉଁ
[ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞ—ହିତଚିନ୍ତ] ନିଜର ଅର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନକୁ ପରର ଉପକାରରେ
ସୁଜ୍ଞାନୀ ଲଗାଏ—Applying one's attainments or
ସୁଜ୍ଞାନୀ knowledge for the benefit of others.

ସୁଜ୍ଞେୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଜ୍ଞେୟ)—ଯାହା ସହଜରେ ଜଣାଯାଏ—
Sujñeya Easily comprehensible; easy of
[ଦୁର୍ଜ୍ଞେୟ—ବିପରୀତ] comprehension.

ସୁଝ(ଝା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସୁଝ(ଝା) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sujha(jhā) (etc) Sujha(jha) etc (See)

ସୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ସୁଝାଇବା (ଦେଖ)—
Sujha(jhe)ibā 1. Sujhaibā (See)
ସୋଝା ୨ । ବୁଝାଇବା; ସମଝାଇବା—
ସୁमझाना 2. To make one understand; to explain.

ସୁଝିବା—ଦେ. କି—୧ । ସୁଝିବା (ଦେଖ)—1. Sujhibā. (See)
Sujhibā ୨ । ବୁଝିବା—2. To comprehend.
ବୋଝା ବୁଝନା

ସୁଝୀନ—ଦେ. ବିଣ—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ—Too thin; very fine.
Sujhīna [ଦ୍ର—ତହିଁ ଅଳଙ୍କାର ଯେ ସୁଝୀନ ବସନ ।
ମସଲିନ ମିହୀନ କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦ ।]

ସୁଞ୍ଚ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୂଚୀ)—ସୂଚୀ; ଛୁଞ୍ଚ—... Needle ...
Suñchi ସୁଁଚ ସୁଈ

ସୁଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସୁଟ୍)—୧ । ପୋଷାକର ଗୋଟିଏ ସାଜ—
Suṭ 1. A suit of dress. [ଦ୍ର—କୋଟ୍, ପେଣ୍ଟାଲୁନ୍ ଓ
ସୁଟ୍ ୱେଷ୍ଟ କୋଟ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ସୁଟ୍ ହୁଏ ।] ୨ । ଅଳଙ୍କାରର
सूट एକ ସଜ—2. A set of ornaments. ୩ । ଦେବାନି
ମକଦ୍ଦମା—3. Suit; civil suit. ୪ । ବନ୍ଧୁକରେ
ଫାଏର୍ କରିବା—4. Shooting. ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁ-
କରଣ)—୧ । ବୋତଲର ଟିପି ବାହାରିଯିବାର ଧ୍ୱନି
[ସୁଟ୍‌ସାଟ୍, ସୁଟ ସୁଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶବ୍ଦ—1. Sound of un-
सूट corking of bottles. ୨ । ଅଫିମର ଗୁଳି ବା ମଦକ
ଫିସ୍‌ଫିସ୍ ହୁକ୍କା ଟାଣିବାର ଶବ୍ଦ; ଗୁଡ୍ ଗୁଡ୍ ସୁଃ—2. The
सुप sound of smoking opium bullets with
the hookah. ୩ । ଘରଣିର ଗୋପନରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା
କରିବାର ଶବ୍ଦ—3. Whispering sound.

ସୁଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂରାଜୀ ସନ୍ଧୁଆ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟା; ଇଂ)—
Suṭ karibā ୧ । ବନ୍ଧୁକ ଫାଏର୍ କରିବା; ମାରିବା—1. To
ସୁଟ୍ କରା shoot. ୨ । ଉପଯୋଗୀ ହେବା—2. To suit.
सूटकरना [ଉ—ଏ ଜଳବାୟୁ ମତେ ସୁଟ୍ କରୁ ନାହିଁ ।]

ସୁଟ୍ କେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସୁଟ୍ କେସ)—ପୋଷାକ ଓ
Suṭ kes ଦୈନିକ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ରଖିବାର ବାକ୍ସ—
সুট্‌কেস্ सूटकेश Suit case.

ସୁଟ୍‌ସାଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ (ବନ୍ଧୁଙ୍କର
Suṭ-sāṭ karibā କାନେ କାନେ କୁହାକୋହି ହେବାଦ୍ୱାରା)
প্রকাশ করা ପ୍ରକାଶ କରିବା; ଘୋଷ କରିବା—To whisper
गुपचुपसे प्रकट करना a thing abroad.

ସୁଟ୍‌ସାଟ୍ ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଂ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ଏ ବିଷୟ ଅନ୍ୟଙ୍କ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ;
Suṭ-sāṭ na karttabyam ଏ କଥା ଅନ୍ୟଠାରେ ପ୍ରକାଶ
କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ—Do not make this
public.

ସୁଟ(ଠ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ଶୁଟ୍)—୧ । କେନାଲରୁ ବିଲକୁ ପାଣି
Suṭa(ṭha) ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଛୋଟ ଶାଖା—
সুট্ 1, Branch or distributary for irrigating
सूट lands from a larger canal ୨ । କେନାଲରୁ
ବିଲକୁ ପାଣି ଯିବା ନିମନ୍ତେ କରି ଯାଇଥିବା ପୋଡ଼ା
ମାଟିର ନଳା—2. Pipes of burnt clay used
for conveying water from a canal to the
field. [ଦ୍ର—ଏ ଦେଶରେ କୁମ୍ଭାରମାନଙ୍କ ତିଆରି
କରିବା ସୁଟକୁ 'ଦେଶୀସୁଟ' ଓ ରାଣୀଗଞ୍ଜ ନଳ—
ପୋଡ଼ା ସୁଟକୁ 'ରାଣୀଗଞ୍ଜ ସୁଟ' କୋଲାଯାଏ । ସୁଟର
ବ୍ୟାସ ଅନୁସାରେ ସୁଟର ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ ହୁଏ । ଯଥା—
ତିନି ଇଞ୍ଚିଆ ସୁଟ, ଛଅ ଇଞ୍ଚିଆ ସୁଟ ।]

ସୁଟା(ଠା)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ସୋଡ଼ା)—ସୋଡ଼ା (ଦେଖ) —
Suṭā(ṭhā) Soṛdā (See) (ଉ—ବାଇସୁଠା) ।

ସୁଟ୍ଟ (ଧାତୁ)—ସ - ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ବା ଅନାଦର କରିବା—
Suṭṭa (root) To disregard; to slight.

ସୁଠାଣି—ଦେ. ବଣ (ସ. ସୁଷ୍ଠୁ) ସୁନ୍ଦର—Beautiful.
Suṭhāṇi (ଉ—ଭୂଷଣଯୁଗଳ ସୁଠାଣି ଅଙ୍ଗନୁରୂପ ପ୍ରଭୁ
সুঠাম सुठार, सुठौना ଛଣି—ଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀଚରଣ ।)

ସୁଠାମ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସୁଗଠନ (ଦେଖ)
Suṭhāma Sugaṭhana (See)
সুঠাম सुठार

ସୁଡ୍(ଡ୍ରୁ)ସୁଡ୍(ଡ୍ରୁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପାଣିଆ ଦ୍ରବ୍ୟ
Surd-(rdu)surd(rdu) (ଯଥା—ପଖାଳ, ଦହି, ଡାଲି)
সুপসুপ सुड़सुड़, सुरसुर ଖାଇବାବେଳେ ଶବ୍ଦ—
The sound of eating liquid things;
smacking sound. (ଉ—ଭାତ ଖଣ୍ଡ
ପାଣରେ ବସି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା ସୁଡ୍‌ସୁଡ୍ କରେ ଖାଇ ଦଣ୍ଡକ
ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଖାଲି କରିଦେଲେ—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ
ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।)

ସୁଡଉଲ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଗଠନ (ଦେଖ)—
Sudaula Sugaṭhana (See)
(ସୁଡୌଲ, ସୁଡୌଲିଆ, ଦୁଉଉଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
সুডোল सुडौल

ସୁଡ(ଡ୍ରୁ)କା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ. ଓ ବଣ.ପୁଂ—ସୋଡ଼କା (ଦେଖ)
Surdā(rdu)kā Sordakā (See)
[ସୁଡ୍(ଡ୍ରୁ)କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁଡ(ଡ୍ରୁ)କିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସୋଡ଼କିବା; ସୁଡ ସୁଡ
Surda(rdu)kibā ଶବ୍ଦ କରି ଜଳୀୟ ବା ଜଳମିଶ୍ରିତ ବସ୍ତୁ
সুপসুপ করা सुरकना ଖାଇବା—To eat
liquid things with a smacking
sound.

ସୁଡ଼(ଢ଼)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବ (ସ. ସୁରଙ୍ଗ, ସୁରୁଙ୍ଗା—ଚନ୍ଦ୍ର)—ପାହାଡ଼ ବା
Surda(rdha)ṅga ମାଟି ତଳରେ ତଳରେ ଡୁରକୁ ଖୋଳାଯାଇ-
সুড়ঙ্গ सुरंग ଥିବା ଲମ୍ବ ପଥ—Tunnel.

ସୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—ଶୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Surdā Surdā (See)

ସୁଡ଼ି ରାସ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବ—କେବଳ ମନୁଷ୍ୟ ଗମନାଗମନ ପଥ
Surdi rāstā Track; path way.

ସୁଡୀନ—ସଂ. ବ (ସୁ+ଡୀନ) — ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଗତିଭେଦ
Suḍīna ("ଡୀନ" ଦେଖ)—A kind of
bird's flight.

ସୁଢଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ଉତ୍ତମ ଭଙ୍ଗି—Good manner. ଦେ.
Sudhaṅga ବଣ—ସୁନ୍ଦର—Graceful.
সুঢপ सुढंग

ସୁଢଲ(ପ)—ଦେ. ବଣ—ସୁଗଠନ(ଦେଖ)—Sugaṭhana (See)
Surdhala(pa) (ଉ—ସଫଳ ସୁଢଳ ସୁରୁ ବପୁବେଳେ
সুডৌল; সুঢপ ସୋପାନମାର୍ଗ—ସୁଧାଧାମ, ଭଣ୍ଡ) ଦେ. ବ
सुगठन, सुढर —ଗଠନସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ସୁଷମା—Beauty of form;
grace. [ଉ—ସୁନ୍ଦର ଗର୍ଭରେ ସୁଗଢ଼େ ସୁଢଳ
ସୁଢଳ—ପ୍ରାଚୀ ସୁରୁବନ୍ଧାଯୀତା ।]

ସୁଢଳ—ଦେ, ବି—୧ । ଦେବତା—1. Deity. ୨ । ମହାଦେବ; Sudhaḷa ଶିବ—2. Śiba. ଦେ· ବିଣ—ସୁଡୌଲ; ସୌଷ୍ଠବ ସୁଡୌଲ ସୁଢଲ, ସୁଢର ସମ୍ପନ୍ନ—Symmetrical; graceful.

ସୁଢଳ ଦେବ—ଦେ· ବି—୧ । ବାମଣ୍ଡାର ପୂର୍ବତନ ଅଧୀଶ୍ୱର—Sudhaḷa deba 1. Late Sir Basudeba Sudhala Deb; K. C. I. E. [ଉ—ଏହାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ସର୍‌ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ । ଏ ସାହିତ୍ୟରସିକ ଓ ପ୍ରଜାହିତୈଷୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଦେବଗଡ଼ ବା ବାମଣ୍ଡା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କେନ୍ଦ୍ର ହୋଇଥିଲା ।]

ରାଜା ସର୍‌ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ (K. C. I.E) ଜନ୍ମ ୧୬।୫।୧୮୫୦—ଇହଲୀଳା ୧୯।୧୧।୧୯୦୩ ।

ବାମଣ୍ଡାର ସ୍ୱର୍ଗତ ନରପତି ସର୍‌ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ କେ. ସି· ଆଇ· ଇ ଙ୍କ ପବିତ୍ର ଜୀବନଗାଥା ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ତାଙ୍କର ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବଳରେ 'ଅଖ୍ୟାତ' ବାମଣ୍ଡା ନବଜୀବନ ଲାଭ କରିଅଛି, ଓ ନବଯୁଗର ଶିକ୍ଷା ଓ ସଭ୍ୟତା ଆଲୋକ ଲାଭ କରି ଉତ୍କଳର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମୁଚ୍ଚ ଆସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛି । ବିଶେଷତଃ ନବଯୁଗର ଆଲୋକବର୍ତ୍ତିକା ଧାରଣ କରି ଯେଉଁ ମହାପ୍ରାଣ କତିପୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉତ୍କଳର ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର ନାଶ କରି ଉତ୍କଳରେ ନବଯୁଗର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଅଛନ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଗତ ସର୍‌ ବାସୁଦେବ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଅଟନ୍ତି । ସର୍‌ ବାସୁଦେବ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସହଜାତ ପ୍ରତିଭା ଏଡ଼େ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଥିଲା ଯେ, ବାମଣ୍ଡାର କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିସର ଭିତରେ ସେ ଯେଉଁ ସବୁ ଅଭିନବ ସଂସ୍କାରମାନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଗଲେ, ରୁଷିଆ ଭଳିଆ ବଡ଼ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ, ବିଶ୍ୱଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କ ଯଶଃ ସମ୍ରାଟ୍‌ ପିଟରଙ୍କ ଯଶଃଠାରୁ କୌଣସି ଅଂଶରେ ନ୍ୟୂନ ବିବେଚିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କଠାରେ ଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକୋଚିତ ତେଜ, ଓଜଃ ଓ ସାହସ ଥିଲା ଏବଂ ପୃଥିବୀର ଯେ କୌଣସି ଅଂଶରେ ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଥିଲେ ସେ ସେଠାରେ ନିଜର ଲୋକୋତ୍ତର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରି ଥାଆନ୍ତେ । ତାଙ୍କୁ ଲାଭ କରି ବାମଣ୍ଡା,'ବାମଣ୍ଡା' ହୋଇଅଛି ଓ ଉତ୍କଳ ଧନ୍ୟ ହୋଇଅଛି ।

ବାମଣ୍ଡାର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବ ୧୮୬୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ସେ ଅପୁତ୍ରକ ଥିବାରୁ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ତାଙ୍କ ଅନୁଜ କଡ଼ାକୁମାର ହରିହର ଦେବଙ୍କ ଏକ ମାତ୍ର ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦତ୍ତକ ପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କୁ ଯୌବରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ଯାଇଥିଲେ । ତେଣୁ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବାସୁଦେବ, ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ ନାମ ଧାରଣ କରି ବାମଣ୍ଡା ସିଂହାସନରେ ଆସୀନ ହେଲେ । ସିଂହାସନାଧିକାର ବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ୧୮ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ବୟସ ହୋଇଥିବାରୁ ହରିହର ଦେବ ତାଙ୍କର ରିଜେଣ୍ଟ୍‌ ବା ଅଭିଭାବକରୂପେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବ କଳାହାଣ୍ଡିର ଭୂତପୂର୍ବ ମହାରାଜ ଉଦିତ ପ୍ରତାପ ଦେବଙ୍କ ସର୍ବଗୁଣାଲଙ୍କୃତା ରୂପଲକ୍ଷ୍ମୀ ମଧ୍ୟମା କନ୍ୟା ଗୌରୀରାଜକୁମାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାସୁଦେବଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର କରି ଯାଇଥିଲେ । ହରିହର ଦେବ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବାରୁ ପୋଷକ ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ରାଜାଦେଶ ଜ୍ଞାନ କରି ସେ ଜନକଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି କଳାହାଣ୍ଡିର ରାଜପରିବାରରେ ବିବାହ କଲେ ।

ରାଣୀ ଗୌରୀରାଜକୁମାରୀ ବାସୁଦେବଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତା ସହଧର୍ମିଣୀ ଥିଲେ । ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ବାସୁଦେବ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିପୁଣ ହୋଇଥିଲେ । ଗୌରୀରାଜକୁମାରୀ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରବୀଣା ଓ ସଙ୍ଗୀତଜ୍ଞା ଥିଲେ । ଉଭୟେ ଉଭୟଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଆନନ୍ଦରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ନିମନ୍ତେ ରାଣୀ ମହୋଦୟା ଅନେକ ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ତାଙ୍କ ସ୍ୱରଲହରୀ ଏଡ଼େ ମଧୁର ଥିଲା ଯେ, କବିପ୍ରାଣ ବାସୁଦେବ ତହିଁରେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅପାର ଚିତ୍ତପ୍ରସାଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ବାମଣ୍ଡାର ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶୀୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜା ଓ କବି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ଏହି ଗୁଣବତୀ ରାଣୀଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟ ତନୟ । ବାମଣ୍ଡା ରାଜସିଂହାସନରେ ବସି ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳକୁ ବାମଣ୍ଡା ମଧ୍ୟଯୁଗର ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାରରେ ଲୁପ୍ତ ରହିଥିଲା । ରାଜା ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦେବ ସୁଶାସକ ଥିଲେ ସତ୍ୟ ନବନବୋନ୍ମେଷଶାଳିନୀ ପ୍ରଜ୍ଞାର ଅଧିକାରୀ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ ଲୋକୋତ୍ତର ପ୍ରତିଭା ନେଇ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରାଜଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କଲା ମାତ୍ରେହିଁ ସେ ପ୍ରତିଭା ଆତ୍ମବିକାଶ ନିମନ୍ତେ କ୍ଷେତ୍ର ଲାଭ କରି ପ୍ରକଟିତ ହେବାରେ ଲାଗିଲା । ସେତେବେଳେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ମୋଟେ ୫ ୬୦୦୦୯ (ଛଅ ହଜାର ଟଙ୍କା) ଥିଲା; କୌଣସି ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଆଠେ ଟଙ୍କାରୁ ବେଶୀ ବେତନ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ରାଜସିରସ୍ତା ସୁଶୃଙ୍ଖଳରୂପେ ରଖାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଯାହା ଅବା ହିସାବପତ୍ର ରଖା ଯାଉଥିଲା, ସେ ସବୁ ତାଳପତ୍ରରେ ଲିଖିତ ହେଉଥିଲା ।

ରାଜା ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବ ଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବାରେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେ ଆନୁକ୍ରମିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବିଭାଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲାଗି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ରାଜଧାନୀରେ ସେ ଏକ ଲୋକୋତ୍ତର

କରାଇ ରାଜସ୍ୱ ସଂସ୍କାର କଲେ ଏବଂ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଯେପରି ଉନ୍ନତ ହେବ ତନ୍ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଅଧିକାରର ଗୁରୁତ୍ୱାନୁରୂପ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ବେତନର ହାର ଧାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗ, ପୁଲିଶ ବିଭାଗ ଓ ବିଚାର ବିଭାଗ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ବାସୁଦେବ ୧୮୬୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିଂହାସନାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଆୟ ଛଅ ହଜାର ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ୧୮୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦବେଳକୁ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଅଧ୍ୟବସାୟ ଫଳରେ ବାମଣ୍ଡାର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ଅଠର ହଜାର ଟଙ୍କାରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ବାମଣ୍ଡାର ଯେଉଁ ଭୂୟସୀ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହୋଇଥିଲା, ଏହା ତାହାର ଅଗ୍ର ସୂଚନା କହିବାକୁ ହେବ । ଏହି ସମୟରୁ ବାମଣ୍ଡାର ଲୋକେ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳ ଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ୱସ୍ତହୃଦୟରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ବାସୁଦେବଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଚିତ୍ରରାଜ-କୁମାରୀ ବାମଣ୍ଡା ରାଜସଂସାରକୁ ଶୋକସାଗରରେ ନିମଜ୍ଜିତ କରି ଏବଂ ଅନୁରାଗୀ ପତିଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଶତଧା ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ । ସେତେବେଳେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦୁଗ୍ଧ-ପୋଷ୍ୟ ଶିଶୁ । ମାତୃବିୟୋଗ ହେତୁରୁ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜୀବନସଙ୍କଟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ବାସୁଦେବ ଭଗ୍ନ-ହୃଦୟ ହୋଇ ସଂସାରପ୍ରତି ବିରାଗୀ ହୋଇପଡ଼ିଲେ; ରାଜ-କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କୁ ଦୁର୍ବହ ପ୍ରତିଭାତ ହେଲା । ବଡ଼କୁମାର ହରିହର ଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଗର୍ଭ-ଧାରିଣୀ ପାର୍ବତୀ ଦେବୀଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଶିଶୁ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଳନଭାର ଅର୍ପଣ କରି ବାସୁଦେବ ଚିତ୍ତର ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିମନ୍ତେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାମଣ୍ଡା ତ୍ୟାଗ କରି ବହିର୍ଗତ ହେଲେ ।

ଏଠାରେ ଏହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଚିତ୍ରରାଜକୁମାରୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଜାବତ୍ସଳା ଥିଲେ । ବାମଣ୍ଡାରେ ପରମ୍ପରାଗତ ପ୍ରଥା ଥିଲା ଯେ, ରାଜାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଜାତ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଜା ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ରାଜାଙ୍କୁ ନଜରାନା ଦେବେ । ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମ ହେଲା ମାତ୍ରେ, ସୂତିକାଗାରରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ରାଣୀ ମହୋଦୟା ଅନୁରାଗୀ ପତିଙ୍କୁ ସାନୁନୟ ଅନୁରୋଧ କରି ଏ କୁତ୍ସିତ ପ୍ରଥା ରଦ୍ଦ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏବଂବିଧ ଅଶେଷ ସଦ୍‌ଗୁଣର ଅଧିକାରିଣୀ ହୋଇ ସେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଅଖଣ୍ଡ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିର ମୁହୂର୍ତ୍ତର ତାଡ଼ନାରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ରାଜା ବାସୁଦେବ ହୃଦୟ ବ୍ୟଥାର ଉପଶମ ନିମନ୍ତେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ବାସୁଦେବ ସ୍ୱଭାବତଃ ବଡ଼ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ଥିଲେ ଏବଂ ସର୍ବଦା ଶିକ୍ଷାର୍ଥୀମନୋଭାବ ଘେନି ନୂତନ ସ୍ଥାନରୁ ଓ ସକଳ ପ୍ରକାର ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ନାନା କଥା ଶିକ୍ଷା କରିବାରେ ମନୋଯୋଗୀ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ନଗର ଭ୍ରମଣ କରି ତତ୍ସ୍ଥାନର ଅଭିଜ୍ଞତା ଦ୍ୱାରା ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟର କିପରି ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି କରିବେ, ଏହି ଚିନ୍ତାହିଁ ଭ୍ରମଣକାଳଯାକ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରୁଥିଲା । ସେ କଟକ, କଲିକତା, ବାରାଣସୀ, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, ଦିଲ୍ଲୀ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥଳୀ ଭ୍ରମଣ କରି ନାନା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତାର ପରିସର ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ଓ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ସେ ସର୍ବଦା ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଓ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନରୁ ନୂତନ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଏ ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବାମଣ୍ଡା ପକ୍ଷରେ ବହୁ ସୁଫଳପ୍ରସୂ ହେଲା ।

ପର୍ଯ୍ୟଟନରୁ ଫେରି ଆସିଲା ପରେ ପୁନଶ୍ଚ ଦାରପରିଗ୍ରହ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସନିର୍ବନ୍ଧ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ବାସୁଦେବ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ରଘୁନାଥ ଜମିଦାରଙ୍କ ଦୁଇ କନ୍ୟା ଓ ଖରସୁଆଁ ରାଜାଙ୍କ ଭଉଣୀ କନ୍ୟା, ଏପରି ତିନି କନ୍ୟାଙ୍କର ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ସପତ୍ନୀମାନେ ପରସ୍ପରପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତା ହୋଇ ଈର୍ଷ୍ୟାପରାୟଣା ନ ହେବାରୁ ବାସୁଦେବଙ୍କ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁମୟ ହୋଇଥିଲା । ଏମାନେ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆତ୍ମଜରୂପେ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କୁ ଜନନୀଙ୍କ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବାରେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ନ ଥିଲେ । ଏ ତିନି ରାଣୀ ଏଗାରଟି କନ୍ୟା ଓ ଅଠଟି ପୁତ୍ରଙ୍କର ଜନନୀ ହୋଇଥିଲେ । ବାସୁଦେବ ନିଜର କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତା ଓ ସର୍ବଗୁଣ କଳାନିପୁଣା କରି କାଳାହାଣ୍ଡି, ବଣାଇ, ବସ୍ତର ପ୍ରଭୃତି ରାଜ୍ୟର ରାଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ସେମାନେ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ରାଜମାତା, କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ବସ୍ତର, ଖଡ଼ିଆଳ, ପାଲଲହଡ଼ାର ରାଣୀ ଓ ନୂଆଗଡ଼ର ଯୁବରାଣୀ ସ୍ୱର୍ଗତା ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାସୁଦେବ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ରାଜପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ବଡ଼କୁମାର ବଳଭଦ୍ର ଦେବ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ କବି ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମା ରାଣୀଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଷୟ ବହୁ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କୁ ସବୁ ଗୁଣରେ ଆଦର୍ଶ ପିତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ପୁତ୍ର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

ବାସୁଦେବ ପର୍ଯ୍ୟଟନରୁ ଫେରି ବାମଣ୍ଡାକୁ ତିନି ଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ । ସବ୍‌ଡିଭିଜନମାନଙ୍କର ନାମ ଦେବଗଡ଼, କୁଚିଣ୍ଡା ଓ ବରକୋଟ ରଖାଗଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଦୁଇଟି ବିଭାଗରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ ତହସିଲଦାର

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଅଧୀନ ରଖାଗଲା; ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ମାନେ ଦେୱାନୀ ଫୌଜଦାରୀର ଉଭୟ ପ୍ରକାର ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବାର ଅଧିକାର ପାଇଲେ । ଦେବଗଡ଼, କୁଚିଣ୍ଡା, ବାର୍କୋଟ, ନଇକୁଲ, ଗୌଡ଼ପଲ୍ଲୀ ଓ ଗୋବିନ୍ଦପୁର-ଠାରେ ଥାନାମାନ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଅପିଲ ମକଦ୍ଦମା ସବୁର ଶୁଣାଣି ନିମନ୍ତେ ଦେବଗଡ଼ଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଚାରାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ମକଦ୍ଦମା ସବୁର ବିଚାରରେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଅଯଥା ବିଳମ୍ବ ଘଟୁଥିଲା । ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଦେବଗଡ଼, କୁଚିଣ୍ଡା ଓ ବାର୍କୋଟଠାରେ ସୁଦୃଶ୍ୟ ପକ୍କାଗୃହ-ମାନ ନିର୍ମାଣ କରାଗଲା । ବାମଣ୍ଡା ନବୀନ ଜୀବନର ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନୁଭବ କଲା ।

ରାଜା ବାସୁଦେବ ଆଉ ଥରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରି ନାଗପୁର, ନାସିକ, ପୁନା, ଅହମ୍ମଦାବାଦ, ବଙ୍ଗାଲୋର, ତ୍ରିବାଙ୍କୁଡ଼, ତାଞ୍ଜୋର ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଆସିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପରେ ରାଜ୍ୟର ନାନାବିଧ ଉନ୍ନତି କରିବାରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । ସେ ବହୁ ଅନାବାଦୀ ଅଞ୍ଚଳ ଆବାଦ କରାଇ ସେଥିରେ ବହୁତ ପ୍ରକାର ଫସଲ କରାଇଲେ; ଏବଂ କଥିତ ଅଛି, ସେ ୧୩୬ ପ୍ରକାର ଧାନ ଆଣାଇ ରାଜ୍ୟରେ ସେ ସବୁର ଚାଷ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲ କଟାଇ ବାସୁଦେବପୁର ନାମରେ ସେ ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ସ୍ଥାପନ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ "ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କେ" ଭୋଗ କରିବାପାଇଁ ବହୁ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ କରିଥିଲେ । ବାମଣ୍ଡାରେ ସେ ମିଠା କମଳା ଲେମ୍ବୁର ଚାଷ ପ୍ରଥମେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ; ଏବଂ ବମ୍ବେଇ ଓ ପାଟନା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରୁ ନାନାପ୍ରକାର ଆମ୍ବ ଗଛର ଚାରା ଆଣାଇ ନିଜର ଆଦର୍ଶ ଉଦ୍ୟାନରେ ରୋପଣ କରାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବାମଣ୍ଡାର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଅନେକ ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ଖୋଲା ଯାଇଥିଲା । ତଦାନୀନ୍ତନ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ୍ ମହୋଦୟ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ୟାନ-ପ୍ରୀତି ଦେଖି ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ତାଙ୍କର ଭୂୟସୀ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ । ବଳମ ଫାର୍ମ୍‌ଠାରେ ଦୁଇଗୋଟି ଗିରିନଦୀର ଜଳକୁ ଅଟକାଇବା ନିମନ୍ତେ ବାସୁଦେବ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ବନ୍ଧ ପକାଇ ଜଳସେଚନ ସୌକର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଜଳାଧାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ ।

ରାଜକୋଷରେ ଅର୍ଥବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ବାସୁଦେବ "ରାଜକୁମାର ସ୍ଲିପର୍ ୱାର୍କସ୍" ନାମକ କାରଖାନା ବସାଇଲେ । ଏ କାରଖାନାରେ କାଠ କରତ ହୋଇ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ବିକ୍ରୟ ନିମନ୍ତେ ପଠା ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ବିଲାତରୁ କାଠକରତ ଯନ୍ତ୍ର କଣା ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ଏ କାରଖାନାରେ ବହୁତ ଲୋକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରୁଥିବାରୁ ବାମଣ୍ଡାର ମଜୁରିଆମାନଙ୍କୁ ଆଉ ବିଦେଶକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନାହିଁ । କାରଖାନାର କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଆୟ ହେଉଥିଲା, ଏବଂ ତାହା ଉପରେ ଟଙ୍କା ଲଦା ହୋଇ ବିଦେଶରୁ ଦେବଗଡ଼କୁ ଆସିବା ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ପ୍ରଜାମାନେ ବାସୁଦେବଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ବିଚକ୍ଷଣତାକୁ ଶତମୁଖରେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ ।

ଦେଶର ସେଉଁ ସବୁ ଜାଗାରେ ପର୍ବତରୂପ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଥିବାରୁ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଯାତାୟାତରେ ଅସୁବିଧା ହେଉଥିଲା, ଡିନାମାଇଟ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ପର୍ବତ ସବୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଗମନାଗମନୋପଯୋଗୀ ରାସ୍ତା କରିବାରେ ଇଞ୍ଜିନିୟରଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନ ନେଇ ନିଜେ ରାଜା ବାସୁଦେବ କପରି ଏ ଅସାଧ୍ୟସାଧନ କରିପାରିଲେ, ଏହା ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହେବମାନେ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ଶାସନ ରିପୋର୍ଟରେ ବାସୁଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଶଂସା ହୋଇଥିଲା ।

"ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ୍" ନାମରେ ୯ ଜଣ ସଭ୍ୟ-ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ବିଚାର ସଭା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ବାସୁଦେବ ତହିଁରେ ଅପିଲ୍ ମକଦ୍ଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି-ଥିଲେ ।

ବାସୁଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ "ପାନ୍ତି" ନାମକ ଗୋଟାଏ ଟିକସ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରା ଯାଉଥିଲା । ଏ ଟିକସ ଦ୍ୱାରା ବାଣିଜ୍ୟରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଥିବା ଦେଖି ବାସୁଦେବ ବାମଣ୍ଡାର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏ ଟିକସର କବଳରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ସରକାର ମଧ୍ୟ ବାସୁଦେବଙ୍କର ସାଧୁବାଦ କରିଥିଲେ ।

୧୮୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଦେବଗଡ଼ଠାରେ ବାସୁଦେବ ଗୋଟିଏ ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏ ଅଭିନବ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ବାମଣ୍ଡାର ଦୁଃସ୍ଥ ରୋଗୀମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାର ହୋଇଥିଲା ।

ବାସୁଦେବ ବାମଣ୍ଡାର ପୁରାତନ ଜେଲ୍‌କୁ ଭଙ୍ଗାଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ପକ୍କା ଜେଲ୍ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ଶାସନ ରିପୋର୍ଟରେ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇ-ଥିଲା :—"ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ରାଜପରିବାରର ଲୋକମାନେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଉଁପରି ପକ୍କାଘରେ ରହି ପାରି ନାହାନ୍ତି, ବାମଣ୍ଡାର ରାଜା ବାମଣ୍ଡାର କଏଦୀମାନଙ୍କ ସେପରି ଘରେ ରଖାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି ?"

ବାସୁଦେବ ପୁଣି ନୂଆ କରି ରାଜବାଟୀ ନିର୍ମାଣ କରାଇଲେ ଏବଂ ରାଜକୁମାର ମିଡ଼ିଲ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ନିମନ୍ତେ ଦୋମହଲା ପକ୍କା ତୋଲାଇଦେଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ରାଜସରକାରଙ୍କ କଚେରୀ ଓ ପୁଲିସ୍ ଅଫିସର୍‌ମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ଦେବଗଡ଼ରେ ଅନେକ ପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେବଗଡ଼ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଶତଗୁଣିତ କରି ଦେଲେ । ଏ ସବୁ ଉନ୍ନତି ଇଂରେଜୀୟ ଢଙ୍ଗରେ ହୋଇଥିବା ବୋଲି ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ମଧ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ଛଡ଼ା ବଳମରେ ଗୋଟିଏ ଧାମଗୋବିନ୍ଦ ମନ୍ଦିର ଓ କୁଚିଣ୍ଡାରେ ଗୋଟିଏ ମସଜିଦ୍ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ବାର୍କୋଟରେ ମଧ୍ୟ ରାଜସରକାରଙ୍କ ଅଫିସ୍ ନିମନ୍ତେ ପକ୍କାଘରମାନ ତିଆରି ହୋଇଥିଲା । ରାଜ୍ୟର ଭିତର ଅଞ୍ଚଳକୁ ସୁଗମ୍ୟ ରାସ୍ତା ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ କରିବାରେ ରାଜା ବାସୁଦେବ ବହୁ ଶ୍ରମ କରିଥିଲେ । ଏପରି କି, ଏ ରାସ୍ତା ନିର୍ମାଣ ସମୟରେ ସେ ରାତିସାରା ଜାଗି ଜଙ୍ଗଲରେ ତମ୍ବୁ ପକାଇ ରାସ୍ତା-ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରୁଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ବାର୍ଷିକ ଶାସନ

ରିପୋର୍ଟରେ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶଂସାଗର୍ଭିକ ଭାଷାରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ରହିଅଛି ।

ବାମଣ୍ଡାରେ ରେଲ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ବାସୁଦେବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲ୍‌ବାଇ କମ୍ପାନୀଙ୍କୁ ସେ ଚିରକାଳପାଇଁ ୬୧୫ ଏକର ଜମି ଛାଡ଼ି ଦେଇ ତା ଉପରେ ରେଲ ଲାଇନ୍ ତିଆରି କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ବାସୁଦେବ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଅବୈତନିକ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ନିଜର ପୁତ୍ର କନ୍ୟା-ମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ରାଜବାଟୀରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, କାଳକ୍ରମେ ତାହା ରାଜକୁମାର ହାଇ ସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହେଲା । ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମୋଦନ ସହିତ ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କଣାଇ ଓ ପାଲଲହଡ଼ାର ଭାଷା ରାଜାଙ୍କୁହେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିଲେ । ତଦାନୀନ୍ତନ ପଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ୍ ମହୋଦୟ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଅସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରୀତି ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ନରପତି ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ପୂର୍ବେ କଥିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ବାସୁଦେବ ସଂସ୍କୃତରେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଓ ମାତୃଭାଷାରେ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ କବି ଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ରାଜସଭା ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବିଦ୍ୱଜ୍ଜନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସବୁବେଳେ ଶୋଭିତ ହୋଇ-ଥିଲା । ଶାସ୍ତ୍ରଚର୍ଚ୍ଚା ବାସୁଦେବଙ୍କର ପରମପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟପ୍ରୀତି ଜାଗରୂକ କରିବା ନିମନ୍ତେ ୧୮୮୬ ଅବ୍ଦରେ ଦେବଗଡ଼ଠାରେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁରୁ ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସାହିତ୍ୟିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ କରାଇଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ ସେ ଯୁଗର ଅନେକ କବି ଓ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ଲୋକଲୋଚନର ଗୋଚରୀଭୂତ କରାଇଅଛି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ନବ ଯୁଗ ଗଠନରେ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ କମ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହିଁ । ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟା ବାସୁଦେବଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ ଓ ଉପଦେଶରେ ବାହାରୁ ଥିଲା ଏବଂ ହିତୈଷିଣୀର ସାହିତ୍ୟସେବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବେଶ ବୁଝିପାରୁ, ନବ ଯୁଗର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ଜନପ୍ରିୟ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ବାସୁଦେବ କିପରି ଉତ୍କଳ ଭାରତୀଙ୍କୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାରେ ସହାୟ ହୋଇଥିଲେ । "ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ" ଓ "ବିଜୁଳୀ" ସମରରେ ମାର୍ଜିତ ରୁଚିର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରି ବାସୁଦେବ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତକୁ ବିମଳ ଜ୍ୟୋତିଃ ପ୍ରଦାନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ବାସୁଦେବ ନିଜେ ଉଚ୍ଚ କୋଟୀର କବି ଥିଲେ ଏବଂ ନିଜେ ଗୁଣୀ ଥିବାରୁ ଗୁଣ ଗ୍ରହଗ୍ରାହକ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ବାମଣ୍ଡା "ବୁଧହଂସକେଳିସର" ରୂପେ ତାଙ୍କର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେଲା ।

ତାଙ୍କ ଅଳଙ୍କାର ବିଷୟକ ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା, ଗୀତବାମା ଓ ଚର୍ଚ୍ଚିକାବାଦ କାବ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ । ଏ ସବୁ କାବ୍ୟ ରଚନା ଦ୍ୱାରା ବାସୁଦେବ ଯେଉଁ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ, ରଚନାନୈପୁଣ୍ୟ ଓ କବିତ୍ୱଶକ୍ତି ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କୁ ଯଶୋ-ଦେହରେ ଚିରକାଳ ଅମର କରି ରଖିବ । ଅଳଙ୍କାରଚନ୍ଦ୍ରିକା ନାମକ ତାଙ୍କ ସଂକଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମହାଦାନ ।

ବାମଣ୍ଡାରେ ଡାକଘରମାନ ସ୍ଥାପନ କରି ବାସୁଦେବ ଡାକ ବିଭାଗ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିଜର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ସହ ନାମାଙ୍କିତ ଷ୍ଟାମ୍ପମାନ ଚିଠି ଉପରେ ମରା ଯାଉଥିଲା । ବାମଣ୍ଡାର ବାହାରକୁ ଆସୁଥିବା ଚିଠିମାନଙ୍କରେ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଟିକଟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା । ପରେ ଦୁଇ-ପ୍ରକାର ଟିକଟ୍ ବ୍ୟବହାର ଓ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଅସୁବିଧା ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବାସୁଦେବଙ୍କ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ମତି ପାଇ ଭାରତ ସରକାର ବାମଣ୍ଡା ଡାକ ବିଭାଗର ସମସ୍ତ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ବିଭାଗ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ସମସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟ ତୁଲାଇବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ।

ଡାକ ବିଭାଗ ସ୍ଥାପନ କରି ବାସୁଦେବ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ବିଭାଗ ବସାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ଏ ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସରକାର ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଦେବାରୁ ତହିଁରୁ ସେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ସରକାରଙ୍କ ଅନୁମତି ସହ ଦେବଗଡ଼-ଠାରୁ ଗୋବିନ୍ଦପୁର ଯାଏ ଅଠରହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଟେଲି-ଫୋନ୍ ଲାଇନ୍ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ସମୟରେ, ସାରା ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହା ଦୀର୍ଘତମ ଟେଲିଫୋନ୍ ଲାଇନ୍ ଥିଲା ବୋଲି କଲିକତାର ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍‌ମାନ୍ ଖବରକାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜା ବାସୁଦେବ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ, ମଦ୍ୟାଦି ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ ପ୍ରଜାଙ୍କର ସମସ୍ତପ୍ରକାର ଦୁଃଖର ନିଦାନ । ତେଣୁ ସେ ଅବକାରୀବିଭାଗ କରି ତହିଁରୁ ରାଜକୋଷ ନିମନ୍ତେ ଆୟ କରାଇବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ନିବାରଣ ନିମନ୍ତେ କଠୋର ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଦେବ-ଗଡ଼କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି କେବଳ ଦଶ ମାଇଲ ମଧ୍ୟରେ ମଦ ଦୋକାନ ରହି ପାରିବ ଏବଂ ଅଫିମ ଖାଇବାକୁ ହେଲେ ଥାନାରେ ନାମ ଲେଖାଇ ତାହା ଥାନାରୁ କିଣିବାନିମନ୍ତେ ସେ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏ ଆଦେଶ ପାଳନର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖିଲେ ଦୋଷୀମାନଙ୍କୁ କଠୋର ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିଲେ ।

୧୮୯୭ ଅବ୍ଦରେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକା ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିୟାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ହୀରକ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ ବାସୁଦେବ ମହା ସମାରୋହରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଇଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଜୁଷାରେ ମହାରାଣୀ ମହୋଦୟାଙ୍କୁ ସେହି ଉତ୍ସବ-ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଅଭିନନ୍ଦନପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ତାହା ଭାରତ ସରକାର ଓ ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କର ଖୁବ ପସନ୍ଦ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଉତ୍ସବର ଦିବସକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ରାଜା ବାସୁଦେବ ଦେବଗଡ଼ଠାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରାସାଦ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଦେବଗଡ଼ଠାରେ ସେ ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଗଣେଶ ମନ୍ଦିର ଓ ମାନ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ସେଥିରେ ୧୫ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟିତ ହୋଇ-ଥିଲା । କଟକ କଲେଜର ଭୂତପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ରାୟ ବାହାଦୁର ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ ରାଜା ବାସୁଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ହୋଇ ଏ ଦୁଇ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ବାମଣ୍ଡାଯାଏ ସାମୟିକ ଉପଦେଷ୍ଟା ହେଇ ଆସୁଥିଲେ । ଯୁବରାଜ

ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଏ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ବିଜ୍ଞାନ ବିନୋଦ ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ।

ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରଜାହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଓଡ଼ିଶା ଓ ଛତିଶଗଡ଼ର କରଦରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଗୁଣଗ୍ରାହୀ ଇଂରାଜ ସରକାର ୧୮୮୯ ଅବ୍ଦରେ ରାଜା ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ସି. ଆଇ. ଇ. ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଛତିଶଗଡ଼ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଉପାଧି ପୂର୍ବରୁ ଆଉ କେହି ଲାଭ କରି ନ ଥିଲେ । ୧୮୯୫ ଅବ୍ଦ ବାମଣ୍ଡା ଇତିହାସରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ, କାରଣ, ଏ ବର୍ଷରି ପ୍ରଥମ ଦିବସରେ ରାଜା ବାସୁଦେବ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ପ୍ରଦତ୍ତ ସମୁଚ୍ଚ ଗୌରବସୂଚକ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ. ଉପାଧିରେ ପୁନର୍ବାର ଭୂଷିତ ହୋଇ ଏକା ବାମଣ୍ଡାର କାହିଁକି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ମୁଖ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କଲେ । ସେଯୁଗରେ ଏ ଉପାଧି ଲାଭ କମ୍ ସୁଗୁଣର ବା କମ୍ ଗୌରବର ପରିଚାୟକ ନ ଥିଲା । ବର୍ଷ କେତେକଣ୍ଠା ତଳେ ଯେଉଁ ବାମଣ୍ଡା “ଅଖୋଜ” ଉପାଧି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାଧି ଲାଭ କରି ନ ଥିଲା, ସେହି ବାମଣ୍ଡା ଆଜି ବାସୁଦେବଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଲୋକୋତ୍ତର ପ୍ରତିଭାବିଶିଷ୍ଟ ନରପତି ଲାଭ କରି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ଓ ଛତିଶ ଗଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବପ୍ରଥମ କେ.ସି.ଆଇ.ଇ. ଉପାଧିର ଆଧାର ହୋଇ ବସିଲା । ୧୮୯୫ ଅବ୍ଦର ବାର୍ଷିକ ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ, ଏ ଉପାଧି ରାଜା ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବଂଶ-ଗୌରବ ଅଥବା ବିଭବ-ଶାଳିତା ଯୋଗୁଁ ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା, ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅସାଧାରଣ ଗୁଣ ଓ ପ୍ରତିଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ ତାଙ୍କୁ ଏ ଉପାଧିରେ ବିଭୂଷିତ କରିବା ସମୁଚିତ ମନେ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ଓ ଛତିଶଗଡ଼ର ତରୁଣ ନରପତିମାନେ ରାଜା ବାସୁଦେବଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ରାଜ୍ୟଶାସନରେ ତାଙ୍କ ପଦାଙ୍କାନୁସରଣ କଲେ ଏ ଗୌରବ ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଲଭ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ସରକାରୀ ରିପୋର୍ଟରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

୧୮୯୭ ଅବ୍ଦରେ ଫସଲ ନ ହେବାରୁ ବାମଣ୍ଡା ଓ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏବଂ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସହିତ ମହାମାରୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ସର୍ ବାସୁଦେବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ବହୁବିଧ ଉପାୟରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ନ ସଂସ୍ଥାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଥିଲେ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଡ଼ଜାତ-ମାନଙ୍କରେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ଅନ୍ନାଭାବରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ବିପଦକାଳୀନ ଜନକୋପମ କର୍ମତତ୍ପରତା ଓ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ବାମଣ୍ଡା ନିରାପଦ ରହିଲା । ରାଜ୍ୟର ବାହାରକୁ ଧାନ ଯିବା ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା, ରାଜଅମାରମାନଙ୍କରୁ ଧାନ ଅକାତରଭାବରେ କଢ଼ା-ଯାଇ ନାମ ମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ କରା ଗଲା ଓ ତାହା ଅକୁଳାନ ହେବାରୁ ମଧ୍ୟ ଧାନ ଋଣ କରି ଅଣାଯାଇ ଟଙ୍କାକୁ ତେଅଢ଼ ସେର ଦରରେ ଦୁଃସ୍ଥ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କରାଗଲା । ଏତଦ୍ଭିନ୍ନ, ପ୍ରଜାମାନେ ସେ ବର୍ଷ ଋଣ କରି ନ ପାରିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଟ ୨୧୩୯୭।/ ଖଜଣା ମାଫ୍ ଦିଆଗଲା ।

ସର୍ ବାସୁଦେବ ନାରାୟଣ ଭକ୍ତ ଥିଲେ ଏବଂ ଗୋ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ଦୁହିଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ଅଚଳା ଭକ୍ତି ଥିଲା । ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ଗୋମେଷାଦିଙ୍କ ଚମଡ଼ା ବାହାରକୁ ପଠାଇବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ ସେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଲାଭ କରି ପାରି ଥାଆନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ଲୋଭରେ ଲୋକେ ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଗୃହପାଳିତ ପଶୁଙ୍କ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କା କରି ସର୍ ବାସୁଦେବ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ଚମଡ଼ା ବ୍ୟବସାୟ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

୧୯୦୨ ଅବ୍ଦରେ ସେ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ ଓ ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ କଲିକତା ପ୍ରୟାଣ କଲେ । ସେଠାରେ ରୋଗୋପଶମ ପାଇଁ ବହୁବିଧ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତିମକାଳ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ନିଷ୍ଫଳ ହେଲା । ୧୯୦୩ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୧୯ ତାରିଖ ଦିନ ସେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳକୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ବାର୍ତ୍ତା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଉତ୍କଳବାସୀଙ୍କୁ ଅଶନିପାତ ସମାନ ବୋଧ ହେଲା ।

ବାମଣ୍ଡାର ତଥା ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡର ନବଯୁଗ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଅଗ୍ରଣୀ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ତିରୋଧାନରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଜାତି ଏକାନ୍ତ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଲୋକୋତ୍ତର ପ୍ରତିଭା ଛଡ଼ା ଦୟାଦାକ୍ଷିଣ୍ୟାଦି ସହସ୍ର ସଦ୍‌ଗୁଣରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ସମଗ୍ର ଦେଶର ହୃଦୟରେ ସ୍ନେହପୂତ ଆସନରେ ସମାସୀନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନଗାଥା ବା ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ କତିପୟ ପୃଷ୍ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନବୃତ୍ତାନ୍ତ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଚଣ୍ଡୀଚରଣ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ତାଙ୍କ ବିଶାଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସୁଦ୍ଧା ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ଯଥାଯଥ କୀର୍ତ୍ତନ କରିପାରିବାର ଅବକାଶ ପାଇ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଆକ୍ଷେପ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଲେଖାରେ ହାତ ଦେଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଙ୍ଗ କରିବାର ଆଶା ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଅମାର୍ଜନୀୟ ଧୃଷ୍ଟତାର ପରିଚାୟକ ।

ଓଡ଼ିଶାର କବିବର ରାଧାନାଥ ଓ ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାମାନବ ସର୍ ସୁଢ଼ଳଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯାହା ଯାହା ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତହିଁରୁ କିୟଦଂଶ ମାତ୍ର ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରି ଆମ୍ଭେମାନେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରିବୁଁ ।

କବିବର ରାଧାନାଥ ଲେଖିଥିଲେ, “ଜୀବନରେ ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ଆଳାପ କରିଅଛି; କିନ୍ତୁ ସୁଢ଼ଳ ଦେବଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ‘ସମତୁଲ’ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୁତ୍ରାପି ଦେଖି ନାହିଁ । ମନରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତି ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତିର ସେ ପ୍ରଭୁ । କୌଣସି ବୃତ୍ତି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରିବ, ଏହା ତାଙ୍କ କୋଷ୍ଠୀରେ ନାହିଁ । କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଧାନ ଅଥଚ ଭାବପ୍ରଧାନ; ନୀତିବୋଧକ ଅଥଚ ନୀତିସହିଷ୍ଣୁ । ସ୍ଥାନ ଦେଖି ଲଜ୍ଜାଶୀଳ, ସ୍ଥାନ ଦେଖି ମୁକ୍ତହସ୍ତ । ଗର୍ବ ନ ଥାଇ ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଆତ୍ମ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଜ୍ଞାନ ଅଛି, ତାହା ପ୍ରତି ଖେଦ କଲେ ବୋଲି

ଯେ ତାହାର ଦୋଷ ପ୍ରତି ଅନ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ, ଏପରି ନୁହେଁ । ଅଭିଯୋକ୍ତାକୁ ଗୋଟିଏ କର୍ଣ୍ଣ ଦେଇ ଅନ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣଟି ଅଭିଯୁକ୍ତ ନିମନ୍ତେ ମୁକ୍ତ ରଖିବାରେ ସେ ସର୍ବଦା ସତର୍କ। ଅନ୍ୟର ଉପଦେଶପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ନିଜ ବୁଦ୍ଧିର ସ୍ୱାଧୀନତା ସେ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ କଦାପି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନ୍ୟାୟବିଚାର ଜ୍ଞାନ ଓ କରୁଣାରେ ଜଡ଼ିତ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଯଶରେ ଅଭିରୁଚି ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ଯଶୋରଙ୍କ ନ ଥିଲେ । କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ଯଶଃ ପ୍ରଚାର ନିମନ୍ତେ ବା ଅଳୀକ ଯଶ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଆକାଂକ୍ଷା ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଆମୋଦ ପ୍ରତି ବିତୃଷ୍ଣା ନ ଥିଲା । ଜୀବନରେ ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତିର ମୂଳ ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ତାହାର କ୍ଷତି ନ କରି ଯେତେଦୂର ଆମୋଦ ସମ୍ଭବ, ତାହାର ସୀମା ସେ ଅତିକ୍ରମ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସମାନ ଦୃଷ୍ଟି, କାହା ପ୍ରତି ଏକାସକ୍ତି ନ ଥିଲା; କାହା ପ୍ରତି ଔଦାସୀନ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଫଳତଃ—

ଧର୍ମାର୍ଥକାମାଃ ସମମେବ ସେବ୍ୟାଃ
ଯଃ ଏକସକ୍ତଃ ସ ନରୋ ଜଘନ୍ୟଃ ।

ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କ ଜୀବନ ଏହି ଉକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ । ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଳ୍ପ ନ ଥିଲା । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ସେ ଯେ ଉଚ୍ଚ ଉପାଧି ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ସେ ଉପାଧି ସେହି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ପରିମାପକ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବୋଲି ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଦେଶୀୟ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ସଂଶ୍ରବ ରଖିବା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ବାଞ୍ଛନୀୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ସଂଶ୍ରବର ସୀମା କେଉଁଠାରେ ଏହା ବିସ୍ମୃତ ହେବା ଲୋକ ସେ ନୁହନ୍ତି ।"

× × ×

"ଜହ୍ଲକା ବାହୁଲ୍ୟ ବାମଣ୍ଡାର ମହାରାଜ ଶ୍ରୀ ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କ ରୁଚି ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ତାଙ୍କ ରୁଚିର ପ୍ରଭାବୁ । ସୁରୁଚିର ସନାତନ ଗୁରୁ କାଳିଦାସ, ମୁରାରି ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଭକ୍ତ ହୋଇ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଆମୋଦର ପକ୍ଷପାତୀ ହେବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ।"

× × ×

"ବିଘ୍ନ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଭଗ୍ନୋଦ୍ୟମ ଓ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ କରେ । କେବଳ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତିଭା ପ୍ରତିକୂଳ ଦୈବହସ୍ତରୁ ସିଦ୍ଧିକୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବାକୁ ସମର୍ଥ । ସୁଢ଼ଳଦେବ ଆଦୌ ବିଘ୍ନଦ୍ୱାରା ଭଗ୍ନୋତ୍ସାହ ହେବାର ପାତ୍ର ନ ଥିଲେ । ସୁଶିକ୍ଷା ଓ ଦେଶପର୍ଯ୍ୟଟନଦ୍ୱାରା ସେ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ, ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ସର୍ବବିଧ ଉନ୍ନତିର ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ସମ୍ଭବ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ସୁସମୟରେ ସର୍ବବିଧ ସୁଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଭୀତ ବା ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେଉ ନ ଥିଲା । ସେ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିମାଣ ଓ ନିଜର ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓଜନ କରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ସର୍ବଦା କୃତକାର୍ଯ୍ୟତାର ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରି ଅପର ସୁଖୀ ହେବାକୁ ହୁଏ, ଏହା ସେ ଜାଣିଥିଲେ ।"

ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପଲକ୍ଷରେ ରାୟ ବାହାଦୁର ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ଯେଉଁ "ଶୋକଲହରୀ" ପଦ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ ତାହା ଯଥାର୍ଥହିଁ ଉତ୍କଳୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟର ଶୋକଲହରୀ । ଏଠାରେ ତାହା ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା ।

ଶୋକଲହରୀ

—୧—

"କି ଘୋର ବାରତା ଆଜି ଅଶନି ନିର୍ଘାତେ
ପଶିଲା ଏ ଉତ୍କଳ ଭବନେ
ବିଦଳିତ କି ଦାରୁଣ ଶୋକ-ଝଞ୍ଜାଘାତେ
ଶତ ଆଶା-ଲତା ହୃଦବନେ ।
ଉତ୍କଳ ଗଗନ ରବି ଦେବ ଶ୍ରୀ ସୁଢ଼ଳ
ଅସ୍ତମିତ ହେବା ହେତୁରେ
ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ ମଗ୍ନ କାତର ଉତ୍କଳ
ବିକଳେ କାନ୍ଦଇ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱରେ ।
ଦୂରୁତେ ପଶ୍ଚିମେ ଆଜି ବିଳାପର ଧ୍ୱନି
କାନ୍ଦଇ ରେ ଈଶ୍ୱର ଦହଣ
ଆକୁଳେ କାନ୍ଦଇ ସର୍ବ ଉତ୍କଳ ଅବନୀ
ତଦ୍ଗତ ଶୋକେ ନିମଗନ ।

—୨—

ସତେ କି ହେ ମହାବଳ ଗଙ୍ଗବଂଶ ରବି
କୋଟି ନେତ୍ରନନ୍ଦନ ଚନ୍ଦ୍ରମା
ବୁଧକୁଳ ମାନନୀୟ ମନୀଷୀ ସୁକବି
ସ୍ୱଦେଶର ଗୌରବ ଗରିମା ।
ସତେ କି ହେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ପରଲୋକ ଦେଶେ
ମହା ପ୍ରସ୍ଥାନର ମହାପଥେ
ଗଲ ଭୁଲି ଏ ସଂସାର ତେଜିଣ ନିମିଷେ
ସୁକୃତ ପୁଷ୍ପକ ପୁଣ୍ୟରଥେ ।

—୩—

ତେଜି ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ହୃଦୟ ନନ୍ଦନେ,
ତେଜି ପ୍ରିୟ କୁଳ ସୁତା ଜାୟା
ତେଜି ରାଜ୍ୟ ରାଜଦଣ୍ଡ ରାଜ ସିଂହାସନେ
ତେଜି ସଂସାରର ସର୍ବମାୟା ।
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଧାମର ସୀମା ଲଙ୍ଘିଣ କ୍ଷଣକେ
ଯାଇଅଛ ଚଳି ମହାବାହୁ !
ସେ ଅଜ୍ଞାତ ଲୋକ ପରଲୋକେ କି ଛଟକେ
ଯହୁଁ କେହୁ ନ ବାହୁଡ଼େ ଆଉ ।
ଯାଇଅଛ ଚଳି ଦେବ ! ଚିରକାଳ ପାଇଁ
ଦିବ୍ୟଧାମ ଅମର ନଗରେ
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟନୟନ ଆଉ ବିଲୋକିବ ନାହିଁ
ସାର୍ଥ୍ୟପାତ୍ର ତବ କଳେବରେ ?

—୪—

ଶାନ୍ତପ୍ରାଂଶୁ ସେ ମୂରତି ସେ ବକ୍ଷ ବିପୁଳ
ସେ ପ୍ରଶାନ୍ତ କରୁଣ ନୟନ
ସେ ଭବ୍ୟ ଆକାର ଯହିଁ ଏକାଧାରେ ମିଳି-
ଗୁଣକାନ୍ତି ରୂପ ଅଗଣନ ।

ଆକାର ସଦୃଶ ପ୍ରାଜ୍ଞ ଥିଲ ନରମଣି !
ଶାସ୍ତ୍ରେ ଅକୁଣ୍ଠିତା ତବ ବୁଦ୍ଧି
ଅନ୍ତରେ ଜ୍ଞାନଗର୍ଭ କର୍ମର ସରଣୀ
ବାହ୍ୟରେ ଲଭିଲ ମହା ସିଦ୍ଧି ।
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କ୍ଷଣଜନ୍ମା ! ଜନ୍ମି ରାଜବଂଶେ
କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ମାନବ ଜନମେ
ମଣ୍ଡି ଅଛ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଇ ଯେଉଁ ଅବତଂଶେ
ଯେଉଁ ମହା ପ୍ରୟାସ ବିକ୍ରମେ,
ସେହି ମହା ପ୍ରୟାସରେ ପବିତ୍ର ସ୍ୱଯତନେ
ଥିଲ ତୁମେ ମହା କର୍ମବୀର
ଆଡମ୍ବରଶୂନ୍ୟ ରାଜଋଷି ରାଜ୍ୟାଶ୍ରମେ
ଗୃହାଶ୍ରମେ ଆଦର୍ଶ ଗୃହୀର ।

୫

ରାଜକର୍ମ କୋଳାହଳ ମଧ୍ୟେ ଥାଇ ସଦା
କେମନ୍ତେ ହେ କହ କର୍ମବୀର !
ଭେଟିଲ ସେବିଲ ସେହି ଭାରତୀ ବରଦା
ସୌଭାଗ୍ୟେ ଲଭିଲ ତାଙ୍କ ବର ?
ରୁଚିର ସ୍ୱଭାବବାକ୍ୟେ ହେ ରସଜ୍ଞ କବି !
କବିତ୍ୱରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟନିଳୟେ
ଅନନ୍ଦେ ବିହରି କେତେ ସୁମନୋଜ୍ଞ ଛବି
ଚିତ୍ରିଲ ସେ କବିତାନିଚୟେ ।
ଉତ୍କଳର ସୁରଧୁନୀ ଉତ୍କଳ ପାବନୀ
ମହାନଦୀ "ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା" ଚିତ୍ର
ଶ୍ରୀକରେ ଚିତ୍ରିଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଦିବସ ରଜନୀ
ମହାନଦୀ ମହିମା ପବିତ୍ର ।
ଝାନ୍ସୀରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ— ବୀର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ସୁଚରିତ
ଶୁଣି ତବ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଶୋଣିତ
ସଘନେ ଉଠିଲା ନାଚି ତବ ବୀର ଚିତ୍ତ
ଗାଇଲ ହେ "ବୀରବାମା" ଗୀତ ।
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟାକାଶେ ଉଇଁ ଶୁଭକ୍ଷଣେ
ଭାଷା ଯୋଗେ ଭବିଷ୍ୟ ମିଳନେ
ସୂଚାଇ ହେ ଦୂରଦର୍ଶୀ ! ଅରୁଣ ଯେସନେ
ସୂଚେ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ଆଗମନେ ।
ସୁଧୀ କବିଜନେ ଅହା କେତେ ସମାଦର
କରିଅଛ ହେ ଗୁଣଗ୍ରାହକ !
ଗୁଣି ଗୁଣି ଗୁଣ ତବ କେତେ ଗୁଣୀଙ୍କର
ବୁହଇ ହେ ନୟନୁଁ ଲୋତକ ।

୬

ବାମଣ୍ଡା ଗୌରବ, ଦେବ ! ବାମଣ୍ଡା ମହିମା
ରାଜଧାନୀ ଦେବଗଡ଼ ଠେକ
ଉତ୍କଳଗୀର୍ବାଣବନ୍ଦ୍ୟା ଗୌରବ ଗରିମା
ବଢ଼ାଇଲ ତୁମ୍ଭେ ବିବେକ ।

ପ୍ରତି ଦିବସର ପ୍ରୀତି— ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୟାସରେ
ସେ ରାଜ୍ୟ ପାଳିଲ ସୁମଙ୍ଗଳେ
ତେଜି ତାକୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲ କ୍ଷଣକରେ
ବିରାଜିଲ ଏବେ ଦେବଦଳେ ।
ଏବେ ତବ ଲୋକ ଶ୍ରେୟ— ସାଧନା ଗରିମା
ଲଭିଅଛି ଅପୂର୍ବ ମହିମା
ଦେବସ୍ପର୍ଶ ଯାଏ ତବ ଜୀବନ ମାଧୁରୀ
ପ୍ରସାରିଛି ଲଭି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସୀମା ।

୭

ବିରାଜ ବିରାଜ ଦେବ ! ଅମର ଭବନେ
ଶୁଭ୍ର ନବ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଲଭି
ଉତ୍କଳର ଅଶ୍ରୁ ଧୌତ ହୃଦୟଗଗନେ
ପ୍ରତିଫଳୁ ତବ ଦେବ ଛବି ।
ମହାମହେଶଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣ ଛାୟାତଳେ
ଲଭି ଦିବ୍ୟ ତେଜଃପୁଞ୍ଜ, କାନ୍ତ
ଭବ୍ୟ ହୋଇ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଦେବତାଙ୍କ ଦଳେ
ଗାଅ ଦେବ ଓଁ ସ୍ୱସ୍ତି ଶାନ୍ତି ।
ସେହି ଶାନ୍ତି ମହାମନ୍ତ୍ର ସେହି ସ୍ୱସ୍ତି ଗାନ
ସନ୍ତପ୍ତ ଏ ସଂସାର ଅଳୟେ
ସ୍ଫୁରୁ ନିତ୍ୟ ସ୍ଫୁରୁ ନିତ୍ୟ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ
ମନୁଷ୍ୟର ହତାଶ ହୃଦୟେ ।
ସେ ସଙ୍ଗୀତ ମନ୍ଦାକିନୀ ବହୁ ମଧୁମୟ
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନକ୍ଷତ୍ରମଣ୍ଡଳ
ସେ ପରମ ଘୋଷଣାର ଅମୃତ ଅଭୟ
ବ୍ୟାପୁ ବ୍ୟୋମ ବାୟୁ ଜଳ ସ୍ଥଳ !"

୨ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବଙ୍କ ନାତି ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ସୁଢ଼ଳଦେବ—2. Raja Dibyasankar Sudhala Deba of Bamra.—୧୯୧୬ ମସିହାରେ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ସୁଢ଼ଳଦେବ ବାମଣ୍ଡା ରାଜସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପୁଣ୍ୟଶ୍ଲୋକ ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସମୟରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ ଓ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଜନ୍ମଜନିତ ହର୍ଷପର୍ବ ରେ ଆନନ୍ଦପ୍ରକାଶ ନିମନ୍ତେ ଶତ ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରା ସର୍ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଦାନରୂ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ।

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଏହାଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହିତ ଥିଲେ ଓ ବାମଣ୍ଡା ରାଜକୁମାର ହାଇ. ସ୍କୁଲରୁ ଏ ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସାର କଲିକତାର ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜରେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

୧୯୧୬ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୨୬ ତାରିଖ ଦିନ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ମାନ୍ୟବର ଲେଫ୍ଟେନେଣ୍ଟ

ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ମହୋଦୟ ଏହାଙ୍କୁ ସମ୍ବଲପୁରଠାରେ ଖିଲତ୍ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଖିଲତ୍ପ୍ରଦାନକାଳୀନ ଭାଷଣରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ମହୋଦୟ ବାମଣ୍ଡାରାଜପରିବାରର ଗୌରବ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ପିତା ଓ ପିତାମହଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତରୁଣ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସୁଦିନକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେ କୌଣସି ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ବଦାନ୍ୟ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ମହୋଦୟଙ୍କ ହାତରେ ନଗଦ ପାଞ୍ଚ ଶହ ପାଉଣ୍ଡ (ଟ ୭,୫୦୦) ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଇଉରୋପୀୟ ମହାସମର ଲାଗିଥିଲା ଏବଂ ଇଂରାଜ ସରକାରଙ୍କୁ ଯଥାଶକ୍ତି ଧନ ଜନ ଦେଇ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜଭକ୍ତ ପ୍ରଜା ସେତେବେଳେ ପରମ୍ପୁଣ୍ୟଧର୍ମ ମଣୁଥିଲେ । ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶର ଚିରାଚରିତ ଆଦର୍ଶ ରାଜଭକ୍ତିକୁ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖି ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ରାଜ୍ୟରୁ ୩ଲକ୍ଷ୯୨ହଜାର୫୦୦ ଟଙ୍କା ଯୁଦ୍ଧ ଋଣ ଉଠାଇ ତହିଁସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଋଣ ଫଣ୍ଡକୁ ନିଜେ ୧୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏରୋପ୍ଲେନ୍ ଫଣ୍ଡକୁ ନଗଦ ୯ ହଜାର, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଫଣ୍ଡକୁ ଟ ୫୫୭୫୦, ବିଲାତର ସେଣ୍ଟ୍ ଜନ୍ ଆମ୍ବୁଲାନ୍ସ୍ ଫଣ୍ଡକୁ ଟ ୨୦୦୦ ଏବଂ ଇଂଲଣ୍ଡର ସର୍ବସାଧାରଣ ଯୁଦ୍ଧ ଫାଣ୍ଡକୁ ଟ୧୦୦୦ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଛଡ଼ା ମେସୋପଟେମିଆକୁ ସେ ଟ ୪୮୪୦ ମୂଲ୍ୟର ଯୁଦ୍ଧୋପଯୋଗୀ ଉପକରଣମାନ ପଠାଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟରୁ ଶହ ଶହ କୁଲି ପଠାଇଥିଲେ । କୁଲିମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୁଲିଙ୍କୁ ଟ ୨୦ ବୋନସ୍ ଓ ତତ୍ପରବର୍ତ୍ତୀରେ ଖୁଲକ୍ଷେଶରେ କର୍ମିକାଙ୍କର ସେହି ପରମିତ ଜଙ୍ଗଲା ମାଫ୍ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହି ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଁ ସନ୍ତୋଷରେ ଇଂରାଜ ସରକାର ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କୁ ୧୯୧୫ ମସିହା ଜାନୁଆରି ପହିଲା ତାରିଖ ଦିନ ସି. ଆଇ. ଇ. ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଦୟାର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ ବିଗ୍ରହ ଥିଲେ । ପ୍ରଜାକୁଳଙ୍କ ଦୁଃଖ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ବିଗଳିତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ୧୯୧୮ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ବାମଣ୍ଡାରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା ସେତେବେଳେ ସର୍ବବିଧ ଉପାୟରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାକୁ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟର ରାଜ ଅମାରମାନ ଖୋଲିଦେଇ ଧାନ ବିତରଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଧାନ ଟଙ୍କାକୁ ୨୦ ସେର ଦରରେ ବିକି ହେଲା । ଏ ଧାନ ଅକୁଲାନ ହେବାରୁ ବିଦେଶରୁ ବେପାରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ୬ସେର ଦରରେ ଧାନ କଣା ହୋଇ ତାହା ତାଙ୍କ ଆଦେଶରେ ୮ ସେର ଦରରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବିକି କରାଗଲା । ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥର ଏ ମହାର୍ଘ୍ୟ ସମୟରେ ହାଣ୍ଡି ପୋଡ଼ିବା ଅନ୍ୟାୟ ଭାବି ଦୟାର୍ଦ୍ରହୃଦୟ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଅନେକ ହାଣ୍ଡିଙ୍କୁ ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ କରି ବଣକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ଏ ଆଦର୍ଶ ହୃଦୟବତ୍ତା କେବଳ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବାସୁଦେବ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କଠାରେ ସମ୍ଭବ ଥିଲା ! ଅନ୍ୟତ୍ର ଏହା ପ୍ରାୟଶଃ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ।

ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ରାଜକୋଷରୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ଏକାଧିକ କେନାଲ୍ ଓ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଜଳାଶୟ ଖୋଳାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ପୁଲିସ୍ ବାରାକ୍ସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ସରକାରୀ ଭବନ ନୂଆ ହୋଇ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜ୍ୟରେ ବସନ୍ତ ଓ ମହାମାରୀରୂପ ଜ୍ୱର ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ଯେତେବେଳେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ତେତେବେଳେ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଜନକୋଚିତ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନପୂର୍ବକ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସିତ କରାଇଥିଲେ । କଲିକତାରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଡାକ୍ତର ଆଣାଗଲେ ଓ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା ଓ ରାଜାଦେଶରେ ବହୁ ସହସ୍ର ଟଙ୍କାର ଔଷଧ ଓ ପଥ୍ୟ କିଣି କରାଯାଇ ଦୁଃସ୍ଥ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ କରାଗଲା । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଅମରଧାମକୁ ପ୍ରୟାଣ କଲେଣି, କିନ୍ତୁ ସାରା ବାମଣ୍ଡା ତାଙ୍କର ଏହି ଅନୁପମ ଦୟାଳୁତାକୁ ଲୋକେ ବର୍ଣ୍ଣନ କରି ଝୁରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଦେବଗଡ଼ର ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ବଢ଼ାଇବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅକାଳରେ ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ସେ ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ସେ ଅଭିଳାଷ ପୂରଣ କରି ଓଡ଼ିଶାର ତଦାନୀନ୍ତନ ଛୋଟଲାଟ ଓ କମିସନର୍ ଲର୍ଡ ସିନ୍ହା ସାହେବଙ୍କଦ୍ୱାରା ଡାକ୍ତରଖାନାର ନୂଆ ପକ୍କାଘରର ଶୁଭ ଦିଆଇଥିଲେ ।

ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଗତାୟତର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ସେ ଅନେକ ନୂତନ ରାସ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଥିଲେ । ମହାପ୍ରାଣ ପିତୃଦେବଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷାକଳ୍ପେ ସେ ଦେବଗଡ଼ରେ 'ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଲାଇବ୍ରେରୀ' ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏ ଲାଇବ୍ରେରୀ ତଦାନୀନ୍ତନ ପୋଲିଟିକାଲ୍ ଏଜେଣ୍ଟ୍ ମିଷ୍ଟର୍ ଜବ୍ଲେନ୍ କ୍ରମ୍ପ୍ ସି. ଆଇ. ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କ ଅମଳରେ ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଥମିକ ଓ ନିମ୍ନ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ି ଯାଇଥିଲା । ୧୯୦୨ ମସିହାରେ ବାମଣ୍ଡାରେ ୭୫ ମାତ୍ର ନିମ୍ନ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ୧୯୧୯ରେ ତାହାର ସଂଖ୍ୟା ୮୮ ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୧୯ରେ ଇଉରୋପୀୟ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବାରୁ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀରେ ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି ଶାନ୍ତି ମହୋତ୍ସବ କରାଇଥିଲେ । କେବଳ ୫ ୫୦୦୦ଟ ଲୁଗା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିତରଣ କରାଯାଇଥିଲା ଓ ନାନାପ୍ରକାରେ ଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା ।

ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ତୀର୍ଥଭ୍ରମଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୯୧୯ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୧୯ ତାରିଖ ଦିନ ବାମଣ୍ଡାରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ କେହି ଜାଣି ନଥିଲେ ଯେ, ଶୂନ୍ୟରୁ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତଭାବରେ ଅଶନିପାତ ହେବ । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଦେବ ୧୯୨୦ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୧ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରୟାଗଠାରେ ହଠାତ୍ ଲୋକାନ୍ତରିତ ହେଲେ । ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ ତାଙ୍କର ମୋଟେ ୨୯ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନର ଏତେ ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ଖାଲି ବାମଣ୍ଡାର ଲୋକେ କାହିଁକି, ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ହରାଇ ନୈରାଶ୍ୟରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କର ହୃଦୟ ଦୟାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା । ପ୍ରଶସ୍ତ ହୃଦୟବତ୍ତା ବଳରେ ସେ ସମଗ୍ର ଦେଶର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତି ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ମହାପ୍ରାଣ ମନସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ମପାଯାଏ ନାହିଁ । ଗଭୀରତାହିଁ ତାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମାପକାଠି । ବିଧାତା ତାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପାୟୁଃ କରି ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲେ । ଦୀର୍ଘାୟୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ ସେ ବାସୁଦେବ-ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ-କୀର୍ତ୍ତିମାଳିନୀ ବାମଣ୍ଡା ଅବନୀର ଯେ କେତେ କଅଣ ଉନ୍ନତି କରିଯାଇଥାଆନ୍ତେ ତାହା ଠିକ୍ କରି କହିବା ଏଠାରେ ଅସମ୍ଭବ । ତାଙ୍କ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ନିକଟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମସ୍ତକ ଅବନତ । ପିତୃପିତାମହଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ଉପଯୁକ୍ତ ଦାୟାଦ । ବାମଣ୍ଡା ତାଙ୍କୁ ଅକାଳରେ ହରାଇ ଯେଉଁ ଦୁଃସହ ଦୁଃଖରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲା ତାହା ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ତନୟ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲାଘବ ହୋଇଅଛି । ରାଜା ଦିବ୍ୟଶଙ୍କରଙ୍କର ସୌମ୍ୟକାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଭୁଲିଯିବାର ଜିନିଷ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟବତ୍ତା ଓ ଦୟାଳୁତା ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ଓ ଓଡ଼ିଆଜାତିର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ।

ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନଦେବ

ରାଜା ଶ୍ରୀ ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର ସୁଢ଼ଳଦେବ C. B. E ଙ୍କ ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସୁଦୀର୍ଘ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷକାଳ ବାମଣ୍ଡା କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ଼ସଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନାଧୀନ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ପ୍ରଜାକୁଳର ଏହି ପଞ୍ଚଦଶବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ରାଜବିରହ ଜନିତ କ୍ଷୋଭ ନିବାରଣ କରି ୧୯୩୫ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସ ୧୭ ତାରିଖ ଦିନ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନଦେବ ବାମଣ୍ଡା [illegible] ନିଜ ହସ୍ତରେ ଆଭାରେ ମଣ୍ଡିତ କରି ଉଦିତ ହେଲେ । ବାମଣ୍ଡା ନବୀନ ରାଜାଙ୍କୁ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ହେଲା ଉତ୍କଣ୍ଠ ନେତ୍ରରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା । ପରିଶେଷରେ ତାଙ୍କ ରାଜ୍ୟାଭିଷେକର ମଙ୍ଗଳମୟ ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ, ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ସାଗରରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପୂର୍ବର ଦାରୁଣ ଶୋକକୁ ପାସୋରି ଦେଲା ଏବଂ ସୁଯୋଗ୍ୟ ନବୀନ ନରପତିଙ୍କୁ ହୃଦୟରେ ଅସପତ୍ନ ଆସନ ପ୍ରଦାନ କରି ଧନ୍ୟ ହେଲା । ତରୁଣ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ମାତ୍ର ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତର ଯେଉଁ ସବୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଗ୍ରସୂଚନା ମିଳିଅଛି, ତାହା ଦେଖି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ଆଶା କରୁଛି ଯେ— "ବୃଦ୍ଧ ହଂସ କେଳିସର" ବାମଣ୍ଡାର ପୂର୍ବାର୍ଜ୍ଜିତ ଗୌରବ, ଏହି ତରୁଣ ନୃପକେଶରୀଙ୍କ ଅମଳରେ ଶତଗୁଣିତ ହେବ । ପଦ୍ମରାଗ ମଣିର ଆକରରେ ପଦ୍ମରାଗମଣିହିଁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥାଏ; ତହିଁରେ କାଚମଣିର ଜନ୍ମ ସର୍ବତୋଭାବରେ ଅସମ୍ଭବ ।

ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ରାୟପୁର ରାଜକୁମାର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ନିଜ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରି ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ସହପାଠୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୌଜନ୍ୟ ଓ ସହଜାତ ନିରଭିମାନ ଭାବ ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ ଅଟେ । ସେ ସମ୍ୟକ୍ କୃତିତ୍ୱ ସହିତ ରାଜକୁମାର କଲେଜର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସମ୍ବଲପୁରରେ କିଛିକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏହି ଶିକ୍ଷାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରକଟିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷବ୍ୟାପୀ ରାଜତ୍ୱ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଓ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶାସନ ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମନରେ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଶା ଜାଗରିତ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ଦେବ ୧୯୩୫ ମସିହାରେ ଗାଦିନସୀନ ହେଲେ ଏବଂ ଦୈବାତ୍ ସେହି ବର୍ଷ ଶୁଭଯୋଗରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ସମ୍ରାଟ ପଞ୍ଚମ ଜର୍ଜ୍ଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ରଜତ-ଜୁବିଲି ଉତ୍ସବ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟତମାମ୍ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏ ମହୋତ୍ସବକୁ ପାଳନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବିପୁଳ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା, ତାହା ବିସ୍ମୃତ ହେବାକଥା ନୁହେଁ । ନାନାବିଧ ସାଜସଜ୍ଜା, ଯାତ୍ରା, ମହୋତ୍ସବ ଏବଂ ଅନେକ ସମାରୋହ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀ ଦେବଗଡ଼ ଦେବନଗରୀ ଅମରାବତୀର ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ବାମଣ୍ଡାର ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା-ପ୍ରିୟତମ ତରୁଣ ନୃପତି ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କୁ ଅଗ୍ରଣୀ କରି ମହାମାନ୍ୟ ସମ୍ରାଟ [illegible] କାମନା କରିଥିଲେ ଏବଂ [illegible] ରାଜଭକ୍ତି [illegible] କଲେ ।

ହୋଇଥିଲା । ରାଜା ମହୋଦୟ ବଳଭଦ୍ର କୁଞ୍ଜ ପାଣ୍ଠିକୁ ନଗଦ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ମୁଦ୍ରା ଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ଶତ ଶତ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜାଦେଶରେ ଅମୃତକୁଣ୍ଡ ଖାଦ୍ୟ ଓ ବସ୍ତ୍ର ବିତରିତ ହୋଇଥିଲା । ପୁନଶ୍ଚ ଏ ମହୋତ୍ସବକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଦେବଗଡ଼ରେ ଦୁଃସ୍ଥ କୁଷ୍ଠ-ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ଚିକିତ୍ସାଭବନ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମହାମାନ୍ୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍‌ଙ୍କ ଏଜେଣ୍ଟ୍ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଏ. ଏସ୍., ମୀକ୍, ସି. ଏସ୍. ଆଇ. ମହୋଦୟ ୧୯୩୬ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୧୬ ତାରିଖ ଦିନ ଏ ଭବନର ଭିତ୍ତି ଦେଇଥିଲେ । ଭିତ୍ତି ଦେବା ସମୟରେ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ଦୁଃସ୍ଥପ୍ରଜାପ୍ରୀତିରେ ଗଭୀର ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ମୀକ୍ ମହୋଦୟ କହିଥିଲେ ଯେ, ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ବାମଣ୍ଡାକୁ ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍ ଏଜେନ୍‌ସିର ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମସ୍ଥାନୀୟ କରିବାକୁ ଯେ ଅଭିଳାଷୀ, ଏହା ତାଙ୍କର ଏ କୀର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନଦ୍ୱାରା ସୂଚିତ ହେଉଅଛି ।

କ୍ୱେଟା ଭୂମିକମ୍ପରେ ଗୃହଶୂନ୍ୟ ଦୁଃସ୍ଥମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ କରୁଣାର୍ଦ୍ରଚିତ୍ତ ରାଜା ମହୋଦୟ ମହାମାନ୍ୟ ବଡ଼ଲାଟ ମହୋଦୟଙ୍କ ନିବେଦନାନୁଯାୟୀ ନଗଦ ୫୦୦୦ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ ।

କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ଼ସ୍‌ଙ୍କ ପରିଚାଳନା ସମୟରେ ରାଜ ସରକାରଙ୍କ ଧାନ ଗୋଲା ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ରହିତ କରି ଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଜା ସାଧାରଣଙ୍କର ଏତଦ୍ୱାରା ଅସୁବିଧା ହେଉଥିବା ଦେଖି ପ୍ରଜାପ୍ରାଣ ବାମଣ୍ଡା ନରେଶ ମହୋଦୟ ସେ ସବୁର ପୁନଃପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ଦେବଗଡ଼କୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଆଗନ୍ତୁକ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟୋପ-ଲକ୍ଷରେ ଆସି ଅବସ୍ଥାନ ନିମନ୍ତେ ଉପଯୁକ୍ତ ବାସଗୃହ ନ ପାଉଥିବା ଦେଖି ନବୀନ ନରେଶ ମହୋଦୟ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଧର୍ମଶାଳା ନିର୍ମାଣ କରାଯିବା ନିମନ୍ତେ ଆଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି; ଏହି ଧର୍ମଶାଳା ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ବାମଣ୍ଡାର ନବୀନ ନରେଶ ମହୋଦୟ କେବଳ ଯେ ବାମଣ୍ଡା ପ୍ରଜାଙ୍କ ସୁଖ ଓ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତ, ତା ନୁହେଁ; ତାଙ୍କ ବିଶାଳ ହୃଦୟର କପାଟ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ନିତ୍ୟ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ।

ବାମଣ୍ଡାର ଯେଉଁ ପ୍ରଜାଗଣ ଯଥା ସମୟରେ ରାଜସ୍ୱ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବାକି ରାଜସ୍ୱ ଟଙ୍କାକେ ପଇସାଏ ସୁଧ ସହିତ ଆଦାୟ କରି ଯାଉଥିଲା । ନବୀନ ନରେଶ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ସୁଧର ହାର ପଇସାକ ସ୍ଥଳରେ ପାହୁଲାଏ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅଶେଷ ଆଶୀର୍ବାଦ ଅର୍ଜନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ବିଳାସପରିତନ୍ତ୍ର ଯୁଗରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ରକ୍ତ ଶୋଷଣ ହେଉଥିବା ବେଳେ ତରୁଣ ବାମଣ୍ଡା ନୃପତିଙ୍କର ଏ ମହତ୍ ଆଦର୍ଶ ନିଶ୍ଚୟ ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ବିଶାଳ ହୃଦୟବତ୍ତାର ପରିଚାୟକ ।

ସହଯୋଗ ନୀତିରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଥିବା ପଡ଼ିଆ ଜମିମାନ ପ୍ରଜାମାନେ ଉଠିଆ କରି ତହିଁରୁ ଲବ୍ଧ ଲାଭରେ ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତି କରନ୍ତୁ, ଏ ମର୍ମରେ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାର କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିର ଫଳରେ ହଜାର ହଜାର ଏକର୍ ପଡ଼ିଆ ଜମି ଉଠିଆ ହୋଇ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ସମୃଦ୍ଧି ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଅଛି । ଯେଉଁ ସବୁ ଗ୍ରାମ କ୍ରମ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଧ୍ୱଂସ ପଥରେ ଗତି କରୁଥିଲା ସେ ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଧାବିତ ହୋଇ ତରୁଣ ନୃପକେଶରୀଙ୍କ ସୁଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରଜା ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭାବସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି ।

ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ବାମଣ୍ଡା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ଭାରି ଅଭିଳାଷୀ । ଦୁଃସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ମେଧାବୀ ଛାତ୍ରଗଣ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହର ପାତ୍ର । ଚଳିତ ବର୍ଷ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଷ୍ଟେଟ ପକ୍ଷରୁ ବୃତ୍ତି ପାଇ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଏଲ ପଢୁ ଅଛନ୍ତି, ଜଣେ ଡାକ୍ତରୀ ପଢୁ ଅଛନ୍ତି, ଆଉ ଜଣେ ପଶୁ ଡାକ୍ତରୀ ଏବଂ ଜଣେ ଆଇ. ଏସ୍. ସି ପଢୁ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଉ ଜଣେ କଟକ ଟ୍ରେନିଂ କଲେଜରେ ଡି. ଇଡ଼ ପଢୁ ଅଛନ୍ତି; ଏମାନେ ଏ ସବୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ବାମଣ୍ଡାର ମୁଖୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ ବୋଲି ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କର କଳ୍ପନା ଅଛି ।

ଦେଶର ଅଜ୍ଞତା ଦୂର କରିବାକୁ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା । ଏତଦ୍ ବଳେ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତତ୍ତ୍ୱାବ-ଧାନରେ ସେ ଦେବଗଡ଼ଠାରେ ଗୋଟିଏ ରାତ୍ରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ବା Night School ଖୋଲି ଅଛନ୍ତି । ଏ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମଜୁରିଆ ଓ ରାଜ ସରକାରର ନିମ୍ନ ବେତନର ଚାକିରି ଚପରାଶିମାନେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଏହିରୂପେ ସର୍ବାଗ୍ରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀ ଦେବଗଡ଼ରୁ ନିରକ୍ଷରତା ରୂପ ରାକ୍ଷସକୁ ଦୂର କରିବାକୁ ତରୁଣ ରାଜା ମହୋଦୟ ଦୃଢ଼ ସଂକଳ୍ପ ।

ବିଚାର ବିଭାଗକୁ ଶାସନ ବିଭାଗରୁ ପୃଥକ୍ କରି ସେ ବିଭାଗକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଦର୍ଶ ସରକାରଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ । ତରୁଣ ନୃପତି ଭାନୁଗଙ୍ଗ ବାମଣ୍ଡାରେ ଏଥିର ସୂତ୍ରପାତ କରି ଷ୍ଟେଟ୍ ଜଜ୍ ପଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତ ପହିଲା ଅପିଲ ଏହି ଜଜ୍ ଦ୍ୱାରା ବିଚାର ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇଅଛି ।

ପାଟଣା, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, କେନ୍ଦୁଝର ପ୍ରଭୃତି ମୁଷ୍ଟିମେୟ କେତୋଟି ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ଏ ବିଗରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରାଜ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

ତରୁଣ ନୃପତି ଭାନୁଗଙ୍ଗ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଓ ନିଜେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ଥିବାରୁ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ବାମଣ୍ଡା ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ଏତାଦୃଶ କ୍ଷିପ୍ରତା ସହିତ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି ।

ତରୁଣ ନୃପତି ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ପରି ବିନୟୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀରେ ବେଶୀ ନୁହେ ।

ତାଙ୍କପରି ମିଷ୍ଟଭାଷୀ ଓ ସ୍ୱଳ୍ପଭାଷୀ ଖୁବ୍ ବିରଳ । ସୌଜନ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ କେହି ହେଲେ ପରାଭୂତ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅଯଥା ଆଡ଼ମ୍ବର ତାଙ୍କଠାରୁ ଅନାଦର ପାଇ ବୋଧ ହୁଏ, ଚିରବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ସ୍ନାନ ପୂର୍ବରୁ ଦେହ ମାର୍ଜନବେଳେ କୌଣସି ଆଗନ୍ତୁକଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ତାଙ୍କ ସହିତ ଅକୁଣ୍ଠିତ କଥୋପକଥନ କରିବା ସାଧାରଣ ବା ସୁଲଭ ସୌଜନ୍ୟର ପରିଚାୟକ ନୁହେ । ସାଧାରଣ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରି ସେ ଯେତେବେଳେ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ମିଶନ୍ତି ତାଙ୍କ ସାରଲ୍ୟମୟ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି କେହିହେଲେ କହିବ ନାହିଁ ଯେ, ସେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲୋକଙ୍କର ଭାଗ୍ୟବିଧାତା ବାମଣ୍ଡାଧିପତି । ବାମଣ୍ଡାର ପ୍ରଜାକୁଳ ତାଙ୍କଠାରୁ ଜନକ-ସୁଲଭ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଲାଭ କରି ଅତି ଅସୀମ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦୀନତମ ପ୍ରଜା ସୁଦ୍ଧା ଆଜି ଅସଙ୍କୋଚରେ ରାଜ ସମକ୍ଷରେ ନିଜର ଦୁଃଖ ଜଣାଇ ପ୍ରତିକାର ଲାଭ କରି ପାରୁଅଛି । ପ୍ରାଚ୍ୟପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଉଭୟ ଆଦର୍ଶ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ଠାରେ ଯେଉଁ ସମଞ୍ଜସତା ସହ ବିଦ୍ୟମାନ, ସେ ସମଞ୍ଜସତା ଖୁବ୍ କମ୍ ନରପତି ହାସଲ୍ କରି ପାରି ଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ସର୍ ସୁଢ଼ଳ ଯେପରି ନିଶାର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଥିଲେ, ତରୁଣ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବା ତତୋଧିକ ବିରୋଧୀ । ନିଜର ଅନୁଚରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ମାଦକ-ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ଥିବା ଜଣାପଡ଼ିଲେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ସେ କର୍ମଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାର ପଟାନ୍ତର ଅଛି କି ?

ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ କଠୋର ବିଚାରକ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ବିଚାର ସର୍ବଦା ଦୟାବିଜଡ଼ିତ ।

ଲୋକଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ରାଜ୍ୟର ବେକାର ସମସ୍ୟା ସୁସମାଧାନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ନିରତ ଚିନ୍ତିତ ।

ତାଙ୍କ ବଦାନ୍ୟତାର ସୀମା ସ୍ଥିର କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଅଥଚ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ସେ ଯାହା ଦାନ କରନ୍ତି, ତାହା ବାମ ହସ୍ତ ଜାଣିବା ଦୁଷ୍କର । ତାଙ୍କର ମାର୍ଜିତ ରୁଚି ଅନନ୍ୟ-ସୁଲଭ । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଆମୋଦ କଅଣ ସେ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । କୈଲାସଠାରେ ସେ ଯେଉଁ ଉପବନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି-ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଭୂକୈଳାସ ଆଖ୍ୟା ପାଇବା ଯୋଗ୍ୟ । ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଗୋଶାଳା ଓ ଗୋରୁଙ୍କ ଚର ଉତ୍ପାଦନ କରିବା କ୍ଷେତ୍ର ତାଙ୍କ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ଜୀବନ୍ତ ଉଦାହରଣ ।

ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ସୁବିଧାରେ ଦୁଗ୍ଧ ଯୋଗାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଦେବଗଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଗୋଶାଳା ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି । ହରିଅନା ଗୋରୁ ଅଣାଯାଇ ସେଠାରେ ରଖା ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଷଣ୍ଢ ପ୍ରଜନନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଅଣା ହୋଇଅଛି । ଏହି ଗୋ-ଶାଳା ଉଦ୍‌ଘାଟନ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ Animal Husbandry Expert Sir Cox Oles ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୯୩୮ ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।

କୁଟିରଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉନ୍ନତି ଓ ସ୍ଥାନୀୟ ହସ୍ତଶିଳ୍ପର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଦେବଗଡ଼ରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି ଏବଂ ୧୯୩୮ ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ପଲିଟିକେଲ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିଥିଲେ ।

Dairy (ଗବ୍ୟଶାଳା) ର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ତହିଁରେ ନୂତନ ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଚଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେ ଇଉରୋପ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ହଲାଣ୍ଡରେ ଗବ୍ୟଶାଳା ଉନ୍ନତ; ସେଠାର ପରିଚାଳନାର ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖିବା ନିମନ୍ତେ ସେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ୟୁରୋପ ଦର୍ଶନର ଫଳରେ ଷ୍ଟେଟର ଅନେକ ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ ।

ସେ ଗୋଟିଏ ଚିଡ଼ିଆଖାନା ସଂସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଉଦ୍ୟାନରେ ହାତୀ ଘୋଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ ପାଳିତ ଜୀବ ଅଛନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଖିଆପିଆ ସେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଦେବଗଡ଼ରେ ତାଙ୍କ ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ-କଳାପର ଏହା ଗୋଟିଏ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ।

ପିତୃ ପିତାମହଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତିକଳାପ ରକ୍ଷଣରେ ସେ ସର୍ବଦା ଅବହିତ । ରାଜକୁମାର ହାଇ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଲାଇବ୍ରେରୀ ଓ କ୍ଲବ୍‌ର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ତତ୍ପରତା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ।

'ଉପହାର' ପତ୍ରିକା ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି । ତାଙ୍କର କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରୀତି ଅସାଧାରଣ । ବାମଣ୍ଡା ନାଟ୍ୟଦଳର ଅଭିନୟାଦି ତାଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରେ ଓ ଉପଦେଶ ଦ୍ୱାରା ହେଉଥିବାରୁ ତହିଁରୁ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ମାର୍ଜିତ ରୁଚିର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ମିଳେ ।

ପ୍ରଭୁ ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କୁ ସ୍ୱକୀୟ ଚରିତ୍ର ଧବଳ ଗୁଣରେ ବିଭୂଷିତ କରି ସୁଢ଼ଳ—ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ—ଦିବ୍ୟଶଙ୍କର—କୀର୍ତ୍ତିଶାଳିନୀ ବାମଣ୍ଡା ଅବନୀକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭାଗ୍ୟବତୀ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ସତୀ ସାଧ୍ୱୀ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଜ୍ୟୋତିମଞ୍ଜରୀ ଦେବୀ ଆଦର୍ଶ ମହିଷୀ ଓ ଆଦର୍ଶ ପତିଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନସଙ୍ଗିନୀ । ବାମଣ୍ଡାର ଏହି ଆଦର୍ଶ ରାଜ-ଦମ୍ପତି କେମା ଓ କୁମାର ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜକୁମାର ଟିକାଏତ ଆୟୁଷ୍ମାନ୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଗଙ୍ଗଙ୍କ ଜନ୍ମ ଉପଲକ୍ଷରେ ଶ୍ରୀମାନ୍ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ରାଜସ୍ୱ ୧୯୩୭ ମସିହାର ରାଜସ୍ୱରୁ ମାଫି ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏକ ବର୍ଷ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଟ ମାଫି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ପ୍ରଜାକୁଳ ବିଶେଷ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ଆନନ୍ଦିତ ।

ଯୌବନ, ଧନ, ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ପ୍ରଭୁତା ସହିତ ବିବେକତା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଭାନୁଗଙ୍ଗ ଅତି ଗଙ୍ଗବଂଶର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରଦୀପ ଏବଂ ତାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତିର ଧବଳ ମୟୂଖମାଳାରେ ବାମଣ୍ଡା ଓ ତଥା ଉତ୍କଳ-ଖଣ୍ଡ ଧବଳୀକୃତ ।

ଶେଷରେ ପରିତାପର ବିଷୟ ଯେ, ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗଙ୍କ ଇଉରୋପ ଭ୍ରମଣ ସମୟରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନର ଭାର ବିଶ୍ୱସ୍ତ-ଚିତ୍ତରେ ସେ ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ; ଓ ସେ

ରାଜାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସ୍ୱକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ସାଧନରେ କୃତିତ୍ୱ ଦେଖାଇ ଥିଲେ, ସେହି ଶ୍ରୀମାନ୍ ଅମରବଲ୍ଲଭ ଦେ ଏମ. ଏ. ବି. ଏଲ. ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଷ୍ଟେଟ୍ ଜଜ୍ ରାଜା ସାହେବଙ୍କ ଇଉରୋପରୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଅକାଳରେ କାଳଗ୍ରାସରେ ପତିତ ହେଲେ । ସେ ଜଣେ କଷ୍ଟାପର ଦେଶ-ସେବକ, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଥିଲେ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରାଜ ଗ୍ରନ୍ଥକାର କାର୍ଲାଇଲ୍ (Carlyle) ଙ୍କ Hero Worship ଗ୍ରନ୍ଥର ଅନୁବାଦ କରି ଅମରବଲ୍ଲଭ 'ଶାରଦୀୟା' ନାମକ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପଦରୂପେ ବିରାଜୁଥିବ । ତାଙ୍କ ଅକାଳବିୟୋଗରେ ରାଜା ଭାନୁଗଙ୍ଗ ତାଙ୍କ ରାଜସଭାର ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ସଦସ୍ୟ ଏବଂ ଉତ୍କଳମାତା ଜଣେ ସୁସନ୍ତାନ ହରାଇଲେ ।

୩ । ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶରେ ଏକପୁରୁଷ ଛଡ଼ା ରାଜାଙ୍କର ଉପାଧି—3. One of the alternative titles of the Ruling Chiefs of Bamra state. [ଯଥା, ରାଜା ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ, ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜା ଭାନୁ ଗଙ୍ଗ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ) ।

ସୁଣ୍(ଣୁ) ସୁଣ(ଣୁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)-ଶବ୍ଦବୋଧକ ଶିଙ୍ଘାଣିଯୁକ୍ତ Sun(nu) sun(nu) ନାକରୁ ବାହାରିବା ଶବ୍ଦ—Nasal sound of a person suffering from cold.
ਚੁੰਕ੍ਚੁੰਕ੍ सरसर

ସୁଣ(ଣୁ)କା—ଦେ. ବଣ—ଶରଦି ହେତୁ ଫୁଲିକା (ମୁହଁ); ଶୋଥଯୁକ୍ତ Sun(nu)kā (ମୁହଁ)—Swollen (through cold; said of the face).
'ਪੇਂ ਮੋ सूजाहुआ

ସୁଣ୍ ଣୁ ସୁଣିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଶରଦିଆ—1. Suffering Sun(nu) suniā from cold. ୨ । ସୁଣକା (ଦେଖ)—2. Sun-kā (See) ଦେ. ବ—ଓଷଧି ଶାକବିଶେଷ; ଚତୁଷ୍ପତ୍ରଥିଆ ଶାଗ—Marsiba Quadrifolia; a pot-herb. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ନିଦ ହେଉ ନ ଥିଲେ ସୁନିଦ୍ରା ହୁଏ । ଏହା ଜଳର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବାଲିରେ ବା ବାଲିଆ ମାଟିରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ଚାରି ଟେକା ପତ୍ର ଟେକା ଟେକା ।]
ਚੁੰਕ੍ਚੁੰਕੇ सरसरिया
ସଂ. ସୁନିଷଣ୍ଣକ, ଶିତିବାର, ମେଧାକୃତ୍, ଚତୁଷ୍ପତ୍ରୀ ।
ਚੁਚੁਨਿਸ਼ਾਕ
शिरियारी; सुसना शाग
ବୈ. ସୁନିଷଣ୍ଣମେତେଶାକମ୍

ସୁଣ୍ଠା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ଶୁଣ୍ଠାଥିତ; ପ୍ରା. ଶୁଣ୍ଠାଅ)—ଶୁଣ୍ଠା Sunthā (etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sunthā etc (See)

ସୁଣ୍ଠି—ଦେ. ବ—ଶୁଣ୍ଠି (ଦେଖ)
Sunthi Sunthi (See)

ସୁଣ୍ଠିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୁଣ୍ଠିଆ (ଦେଖ)
Sunthiā [ସୁଣ୍ଠେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] Sunthiā (See)

ସୁତ୍—ପ୍ରାଦେ. ବ—୧ । (ସମ୍ବଲପୁର); ଲୁଗା ବା ଜାଲିର ସୂତା; ସୂତ୍ର Sut (ସଂ. ସୂତ୍ର; ପ୍ରା. ସୁତ୍ତ)—ସୂତା; ସୂତ୍ର—1. Thread ୨ । (ବଲାଙ୍ଗୀର; ପାଟଣା) କୁଲା—2. Winnowing tray.

ସୁତ୍‌ଘାଇ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବିଲର ଜଳାଧାରରେ ପାଣି ପଶିବା Sut-ghāi ପାଇଁ ଖୋଳାଯାଇଥିବା ଛୋଟ ନାଳିଆ—A narrow channel dug in paddy fields to lead water into a water pool dug therein.

ସୁତ୍‌ଲି—ଦେ. ବ—ସୁତୁଲି (ଦେଖ)
Sut-li Sutuli (See)

ସୁତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୁ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—Suta ୧ । ପୁତ୍ର; ତନୟ (ଅମର)—1. Son. ୨ । ରାଜପୁତ୍ର (ଅମର)—2. Prince. ୩ । (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜନ୍ମ କୁଣ୍ଡଳୀରେ ଲଗ୍ନର ପଞ୍ଚମ ଗୃହ (ହ. ଶ)—3. (astrology) The 5th house from the Lagna. ୪ । ଦଶମ ମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—4. The son of the 10th Manu. ସଂ. ବଣ, ପୁଂ—୧ । ଜାତ; ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Born. ୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ—2. Related. ୩ । ନିଷ୍ପୀଡ଼ିତ—3. Pressed. ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଶୋଥ ରୋଗ—Dropsy.

ସୁତକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ ସୁତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ପୁତ୍ର—Son.
Sutaka (ସୁତକା, ସୁତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂତକ—ସଂ. ବ (ସୂତ+କ)—ଜନନାଶୌଚ; ଜାତାଶୌଚ; ଶିଶୁର ଜନ୍ମାବଧି Sutaka ୧୧ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁର କୁଟୁମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଲାଗିବା (ସୂତକାଶୌଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଶୌଚ—Impurity which attaches to the kinsmen of a baby for some 11 days after its birth. ଦେ. ବ—୧ । ସୂତିକା ରୋଗ (ଦେଖ)—1. Sūtikā roga (See) ୨ । ସୂତକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Sutaka etc (See)
सूतिका रोग

ସୁତକ ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—ସୂତକ ପୋଡ଼ା (ଦେଖ)
Sutaka pordā Sutaka pordā. (See)

ସୁତକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁତକ+ଆ)—ସୁତକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; କନ୍ୟା—Sutakā (feminine of Sutaka) Daughter.

ସୁତଜୀବକ—ସଂ. ବ—ପୁତ୍ରଜୀବକ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sutajībaka Callicarpa Arborea (tree)

ସୁତ ନିର୍ବିଶେଷରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ପୁତ୍ର ପରି ଯେଉଁପରି Suta nirbiseshare ବ୍ୟବହାର, ପାଳନ, ସ୍ନେହ ବା ଦୃଷ୍ଟି କରିଯାଏ, ସେହିପରି—Like a son. (ଦ୍ର—ସେ ପରର ଶିଶୁଟିଏ ପାଇ ତାକୁ ସୁତ ନିର୍ବିଶେଷରେ ପାଳନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।)
सूत निर्विशेषे
लड़केकेजैसे

ସୁତନୁ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସୁନ୍ଦର ଦେହ—1. Nice or Sutanu beautiful body. ୨ । କୃଶାଙ୍ଗ—2. A lean or slender body. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ନାରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A woman. (ଦ୍ର—ତା ଏଥରେ ବରତ ଜଣେ ଧନ୍ୟ ଧନୁ, ଧାଇଁଲ ସଙ୍ଗେ ଦେଖ ଅନେକ ସୁତନୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୪ । (ପୁଂ) ସ ବ—

ବିଶେଷ (ବି. ଶ)—4. Name of a Gandharba
୫ । (ପୁଂ) ଉଗ୍ରସେନଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର (ବି. ଶ)—
5. Name of a son of Ugrasena. ୬ । (ପୁଂ)
ମର୍କଟ ବିଶେଷ (ବି. ଶ)—6. Name of a monkey.
୭ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବସୁଦେବଙ୍କର ଏକ ଉପପତ୍ନୀ (ବି. ଶ)—
7. Name of a concubine of Basudeba.
୮ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଗ୍ରସେନଙ୍କର ଏକ କନ୍ୟା (ବି. ଶ)—
8. Name of a daughter of Ugrasena.
୯ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଅକ୍ରୂରଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ବି. ଶ)—9. Name of a
wife of Akrura. ୧୦ । (ସ୍ତ୍ରୀ) କୃଶାଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ବି.
ଶ)—10. A delecate—bodied lady. ସ. ବିଣ.
ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—
ସୁତନ୍, ସୁତନୁ—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Beautiful; graceful. [ଉ—
ଫେଣ୍ଟ କଷଣ ସୁତନୁ ତନୁରେ କି ମୋ ତନୁ ସଲେ
ମିଶାଇବ । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।] ୨ । [ସ୍ତ୍ରୀ] ସୁନ୍ଦରୀ;
ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସବାବଯ଼ବ ସୁନ୍ଦର; କୃଶାଙ୍ଗୀ—2. Slender-
bodied (woman).

ସୁତନ୍ତୁ—ସ. ବି—୧ । ଶିବ (ବି. ଶ)—1. Siba. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ବି.
Sutantu ଶ)—2. Bishṇu. ୩ । ଦାନବ ବିଶେଷ (ବି. ଶ)—
3. Name of a demon.

ସୁତନ୍ତ୍ର—ସ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ତନ୍ତ୍ର—1. A good wire or string. ୨ । ସୁଶାସନ—2. Nice administration. ୩ । ସୁଶୃଙ୍ଖଳା—3. Nice method or arrangement.
Sutantra

ସୁତନ୍ତ୍ରି—ସ. ବି—ବୀଣା ଆଦି ଯନ୍ତ୍ରର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବାଦକ (ବି. ଶ)—
Sutantri An expert musician.

ସୁତନ୍ତ୍ରିତ—ସ. ବିଣ (ସୁତନ୍ତ୍ର+ଇତ)—୧ । ସୁଶୃଙ୍ଖଳାଯୁକ୍ତ—
Sutantrita 1. Nicely arranged; methodical.
୨ । ସୁଶାସିତ—2. Well governed.

ସୁତନ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବି—ମଧୁର ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ବୀଣା—
Sutantrī A sweet-tuned harp.

ସୁତପ—ସ. ବି—ସୋମପାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
Sutapa A drinker of Soma juice.

ସୁତପଃ—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ସୁ+ତପସ୍)—ଉତ୍ତମ ତପସ୍ୟା—
Sutapaḥ Rigid or excellent penance.

ସୁତପାଃ—ସ. ବି—୧ । (ସୁ+ତପସ୍; ୧ମା, ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sutapāḥ ୧ । ଉଗ୍ରତପା ମୁନି—1. A sage observing
rigid penance. ୨ । ମୁନି; ତପସ୍ୱୀ—2. An ascetic. ୩ । (ସୁ+ତପ୍. ଧାତୁ+ଅସ୍) ସୂର୍ଯ୍ୟ; ତପନ—
3. The sun. ୪ । ରୌଚ୍ୟ ମୁନିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—
4. Name of a son of sage Rochya. ୫ ।
ବିଷ୍ଣୁ (ବି. ଶ)—5. Bishṇu.

ସୁତପାଦିକା—ସ. ବି—ଛୋଟ ହଂସପାଦିକା ଗୁଳ୍ମ—
Sutapādikā Small species of Hamsa pādikā plant.

ସୁତପେୟ—ସ. ବି—ଯଜ୍ଞରେ ସୋମରସ ପାନ (ବି. ଶ)—
Sutapeya Drinking of Soma juice during vedic sacrifice.

ସୁତବତୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁତ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Sutabatī ପୁତ୍ରବତୀ; ଯାହାର ପୁତ୍ର ଥାଏ—(a woman)
(ସୁତବାନ୍—ପୁଂ) Having a son.

ସୁତ ବସ୍କରା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସୁତ+ବସ୍କର)—ସପ୍ତ ପୁତ୍ର ପ୍ରସୂ
Suta baskarā (କିଏ କାଣ ଶେଷ)—(a woman)
Who has given birth to seven sons.

ସୁତ ଯାଗ—ସ. ବି (ମ. ଚ. ରେ)—ପୁତ୍ରେଷ୍ଟି ଯଜ୍ଞ—Vedic
Suta jāga sacrifice for getting a son.

ସୁତବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲ) କ୍ରି - ଶୋଇବା—To sleep.
Sutabā

ସୁତର୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)· ବିଣ.—ସରଳ—Simple.
Sutar

ସୁତର—ଦେ. ବି. (ସ. ସୂତ୍ର)—୧ । ଗଞ୍ଜ; କୌଶଳ—1. Skill;
Sutara artifice; trick. ୨ । ଉପାୟ—2. Means.
सूत्र कौशल सुयोग ୩ । ଭିତର; କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ;
ରହସ୍ୟ—3. Secret mode or means o
contrivance of accomplishing an object;
key. ୪ । ସୁଯୋଗ—4. Opportunity. ୫ ।
ସୁବିଧା—5. Convenience. ୬ । ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା;
ଗୋପନରେ ପରାମର୍ଶ—6. Secret advice. ୭ ।
ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—7. Health. ସ. ବିଣ.—୧ । ସୁବିଧାଜନକ—1. Convenient. ୨ । ସୁଯୋଗ ଯୁକ୍ତ—
(ଅସୁତର—ବିପରୀତ) 2. Opportune. ୩ । ସୁସ୍ଥ—
3. Healthy. ୪ । ସହଜରେ ତରଣୀୟ (ଜଳାଦି)—
4. (a river) Which can be easily crossed.
ପ୍ରାଦେ. (ଗଡଜାତ) ବିଣ.—ଶାନ୍ତ—Mild; peaceful.

ସୁତର ଉଣ୍ଡିବା (ଖୋଜିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ସୁଯୋଗ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା—
Sutara uṇḍibā (khojibā) To search for an opportunity.
सूत्र खोजना सुयोग ढूंढना

ସୁତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ ଦେବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Sutara karibā ଗୋପନରେ ପରାମର୍ଶ ଦେବା—1. To
सूत्र करना गुप्त विचार देना give secret advice. ୨ ।
ଗୋପନରେ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—2. To secretly
(ସୁତରିଆ—ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ବି.) instigate (a person).

ସୁତ(ତୁ)ର(ରୁ)ଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ବଲାଙ୍ଗିର, ପାଟଣା)—
Suta(tu)ra(ru)ṇī ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସୂତିଙ୍କର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ
କରାଏ—1. Accoucheuse; a
midwife. ୨ । କୁଟ୍ଟନୀ—2. A panderess.

ସୁତର ପଡିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖଞ୍ଜ ପଡ଼ିବା; ସୁଯୋଗ ଘଟିବା—The Sutara patibā happening of an opportunity. (ସୁତର ଲଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) সুত্রঘটা (পড়া) सुयोग होना

ସୁତର ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁଯୋଗ ପାଇବା—1. To Sutara pāibā get an opportunity. ୨ । ଉପାୟ সুযোগ পাওয়া ପାଇବା—2. To find out a means. सुयोग पाना ୩ । କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ ବା ରହସ୍ୟ ଅବଗତ ହେବା—3. To know the secret of or the key to any matter.

ସୁତର ବତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି-ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ କହି ଦେବା—To Sutara batā(te)ibā divulge the secret or key সূত্রফাঁশ করিয়া দেওয়া कौशल बताना to a matter.

ସୁତର ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁତର କରିବା (ଦେଖ) Sutara lagā(ge)ibā 1. Sutara kariba (See) সূত্র করা ୨ । କୌଶଳ କରିବା—2. To make a secret कौशल लगाना (ସୁତରଲଗିବା—କଶେଷରୂପ) contrivance.

ସୁତର ସାତର—ଦେ. ବି (ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର)—ସୁତୁର ସାତର (ଦେଖ) Sutara sātara Sutura sātara (See)

ସୁତରା—ଦେ. ବିଣ—୧ । କୌଶଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of artifice. Sutarā ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ୩ । ସୁଯୋଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ—পরিস্কার 3. Opportune. ୪ । ସୁବିଧାଜନକ—4. Convenient. सुथरा ୫ । ପରିଷ୍କୃତ—5. Neat and clean; well cleansed.

ସୁତରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୁତର ଲଗାଇବା (ଦେଖ) Sutarā(re)ibā 1. Sutara lagāiba (See) ফুসলান ୨ । ପ୍ରବୃତ୍ତ କରିବା; ଛଳକୌଶଳରେ ମନାଇବା; कौशल लगाना ଭଣ୍ଡାଇବା—2. To inveigle; to induce by tricks.

ସୁତରା ସୁତରି—ଦେ. ବି—ସୁତୁରା ସୁତୁରି (ଦେଖ) Sutarā sutari Suturā suturi (See)

ସୁତରାଂ—ସ. ଅ (ସୁ+ତରମ୍)—୧ । ଅତଏବ; ଫଳତଃ—Sutarām 1. Therefore; consequently. ୨ । ଅଗତ୍ୟା—2. Having no other alternative. ୩ । ଅବଶ୍ୟ—3. Positively; certainly ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ—4. Much. ୫ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ; ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—5. Ascertained. ୬ । ଔଚିତ୍ୟ—6. Propriety. ୭ । ଅପିଚ; ଏବଂ ମଧ୍ୟ (ପ୍ର. ଅ)—7. And also.

ସୁତରେ ସୁତରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଖଞ୍ଜ ଖଞ୍ଜରେ; ଛଳ Sutare sutare କୌଶଳରେ—1. Skilfully; tactfully. সূত্রে সূত্রে; ফিকিরে ফাকিরে कौशलसे ୨ । ଗୋପନରେ—2. Secretly. ପ୍ରାଦେ. (ବଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି. ବିଣ—ସିଧା ସିଧା—In a straight forward manner; straightly.

ସୁତର୍କାରୀ—ସ ବି,—ଦେବଦାଲୀ ଲତା (ଶୁକନର୍ଦ୍ଦ୍ଧ)—Bristly Sutarkāri luffa; Luffa Luffa Echinate; Andropogen Serratue.

ସୁତର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ନ—ସ. ବି.—କୋକିଳ (କୋକିଳ ବିଶେଷ)—Indian Sutardda(rda)na cuckoo.

ସୁତଳ—ସ. ବିଣ.—(ସୁ=ଶୋଭନ+ତଳ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Sutala ସୁନ୍ଦର ତଳ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a good surface. ସ. ବି.—୧ । ସାତ ପାତାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ପାତାଳର ନାମ—1 The name of one of the nether-regions of Hindu mythology. ୨ । ଅଟ୍ଟାଳିକାର ସର୍ବ ନିମ୍ନ ତଳ—2. The lowest floor of a multi-storied building. ୪ । ଅଟ୍ଟାଳିକାର ମୂଳ ଭିତ୍ତି—4. The foundation of a building.

ସୁତଲି—ଦେ. ବି—ସୁତୁଲି (ଦେଖ) Sutali Sutuli (See)

ସୁତ ଶ୍ରେଣୀ—ସ. ବି—ମୂଷିକ ପର୍ଣ୍ଣୀ (ଅମର) (ଦେଖ) Suta śreni Mūshika parnni (See)

ସୁତହିବୁକ ଯୋଗ—ସ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ବିବାହ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ଶୁଭ Sutahibuka joga ଯୋଗ ବିଶେଷ—An auspicious conjunction of planets in a marriage-calculation. [ବି—ବିବାହ କାଳରେ ଲଗ୍ନରେ ବା ଲଗ୍ନର ଚତୁର୍ଥ, ପଞ୍ଚମ, ନବମ ବା ଦଶମ ସ୍ଥାନରେ ବୃହସ୍ପତି ବା ଶୁକ୍ର ଥିଲେ, ଏହି ଯୋଗ ଘଟେ । ଏହି ଯୋଗ ଘଟିଲେ ବିବାହକାଳୀନ ଲଗ୍ନର ପାପଜାତ ଦୋଷ ନଷ୍ଟଯାଏ ।]

ସୁତା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁତ+ସ୍ତ୍ରୀ, ଆ)—୧ । କନ୍ୟା; ଦୁହିତା—Sutā 1. Daughter. ୨ । ନୃପ କନ୍ୟା—2. A princess. ୩ । ଦୁରାଲଭା (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା) (ଦେଖ)—(ସୁତ—ପୁଂ) সূতো, সূতা 3. Durālabhā (See) ଦେ. ବି (ସ. ସୂତ୍ର)—सूता ସୂତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sūtā etc (See).

ସୁତାତ୍ମଜ—ସ. ବି. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପୁତ୍ରର ପୁତ୍ର; ନାତି; ପୌତ୍ର Sutātmaja —1. Son's son. ୨ । ଦୌହିତ୍ର—(ସୁତାତ୍ମଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Daughter's son.

ସୁତାନ—ସ. ବି—(ସୁ+ତାନ)—ସୁମଧୁର ସ୍ୱର—Sweet tone, Sutāna melodious tune.

ସୁତାର—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବି (ସ. ସୂତ୍ରଧାର; ତୁଳ. ବ. ସୁତାର) Sutāra —୧ । ବଢ଼େଇ—1. Carpenter. ୨ । ଶିଳ୍ପକର—2. Artisan.

ସ. ବିଣ—୧ (ସୁ+ତାର)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ (ଶ୍ରୁ.ଅ)—1. Very bright. ୨ । ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ (ଶ୍ରୁ. ଅ). 2. Very high. ୩ । ଯାହାର ଆଖିର ପିତୁଲା ସୁନ୍ଦର (ଶ୍ରୁ. ଅ.)—3 Having fine pupils of the eyes.

ସୁତାରକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.—ଶୋଭନ ତାରକା ଯୁକ୍ତ—
Sutāraka Having beautiful stars.
(ସୁତାରକା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁତାରକା—ସଂ. ବ.—ଚତୁର୍ବିଂଶତି ବୁଦ୍ଧ ଶାସନାନ୍ତର୍ଗତ ଦେବତା-
Sutārakā ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Name of a Buddhist Deity. ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ସୁତାରକ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Sutāraka'.

ସୁତାରା—ସଂ. ବ—୧ । (ସାଂଖ୍ୟ)—ନଅପ୍ରକାର ତୁଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହ୍ରଂଶ)
Sutārā 1. (Sāṁkhya philosophy) One of the 9 kinds of contentment. ୨ । (ସାଂଖ୍ୟ)—ଅଠପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧିରୁ ଏକ—2. (Sāṁkhya)—One of the 8 kinds of success. [ଦ୍ର—ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଅଧୀତ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ଏକ ସିଦ୍ଧି ଅଟେ ।]

ସୁତାର୍ଥୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ପୁତ୍ର କାମନାକାରୀ—
Sutārthī Desiring to have a son.
(ସୁତାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁତା ସୁତ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁତା+ସୁତ)—ଦୌହିତ୍ର—
Sutā Suta Daughter's son.
(ସୁତା ସୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁତି—ପ୍ରାଦେ (ଲଦଏ) ବ. ପୁଂ—ଅଣନାତି; ନାତିର ପୁଅ—
Suti Great grandson.

ସୁତିକା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁତକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ)—କନ୍ୟା—
Sutikā Daughter.
ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ସୂତକ)—ସୂତକ ଅଶୌଚ (ଦେଖ)—
1. Sūtaka aśauoha (See). ୨ । (ସଂ. ସୂତିକା) ସୂତିକା ରୋଗ (ଦେଖ)
[ସୁତକଅ—ଅନ୍ୟ ଦେ.ରୂପ]
ସୁତକାশୌচ सुतिका 2. Sūtikā roga (See)

ସୁତିକା ଘର—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୂତିକାଗାର)—ସୂତିକାଗାର; ଯେଉଁ
Sutikā ghara ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରନ୍ତି—
সুতিকাঘর सुतिकाघर A lying-in room.

ସୁତି କାଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଶର—
Suti kāṇḍ A kind of arrow.
[ସୁତିକାଂଡ଼—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୁତିକ୍ତ—ସଂ. ବ—ପର୍ପଟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
Sutikta Parpaṭa (See)
ସଂ. ବ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପିତା—Very bitter.

ସୁତିକ୍ତକ—ସଂ. ବ—୧ । ପାରିଭଦ୍ର; ପାଲଧୁଅ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ)—
Sutiktaka 1. The coral-flower tree. ୨ । ଭୂନିମ୍ବ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. A medicinal bitter plant; Gentiana Chirata. ୩ । କ୍ଷେତପର୍ପଟା (ହ. ଶ)—3. Kshetapāparḍā (See)

ସୁତିକ୍ତା—ସଂ. ବ—୧ । କୋଷାତକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ପିତା ତରଡ଼ା—
Sutiktā 1. Luffa Acutangula.
୨ । ଶଲ୍ଲକୀ (ହ. ଶ) (ଦେଖ)—2. Śallakī (See)

ସୁତିନୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁତିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—(ସୁତୀ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)
Sutinī ପୁତ୍ରବତୀ—(a woman) Having son.

ସୁତୀ—ସଂ. ବଣ (ସୁତ+ଈ)—୧ । ପୁତ୍ରେଚ୍ଛୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sutī 1. Desirous of having a child.
୨ । ପୁତ୍ରବତ୍ ଆଚରଣକାରୀ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—
2. Behaving like a son. ୩ । (ପୁଂ),
[ସୁତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ସୁତ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) ସୁତବାନ୍; ପୁତ୍ରବାନ୍-
3. Having a son; being the father of a son.

ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ—ସଂ. ବଣ—ଅତିଶୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣ—Very sharp. ସଂ. ବ—
Sutīkshṇa ୧ । ଶୋଭାଞ୍ଜନ [ଶବ୍ଦାର୍ଥ]; ସଜନା—1. The Indian horse radish. ୨ । ଶ୍ୱେତଶିଗ୍ରୁ—(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The white variety of horse radish. ୩ । (ନାମ) ଶରଭଙ୍ଗ ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ନିକଟରେ ଆଶ୍ରମ କରିଥିବା ମୁନିବିଶେଷ (ବାଲ୍ମୀ ରାମାୟ ୪ର୍ଥ ସର୍ଗ)—
3. Name of a sage. [ଦ୍ର—ଏ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୁନିଙ୍କ ଭାଇ; ରାମଙ୍କ ବନବାସକାଳରେ ଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲେ [ହ. ଶ]

ସୁତୁଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ—ଅତି ଉଚ୍ଚ—Very high. ସଂ. ବ—
Sutuṅga ୧ । ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ (ହାରାବଳୀ)—1. Cocoanut tree. ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାଂଶ ବିଶେଷ—2. A certain high altitude of planets.
[ଅତ୍ୟୁତୁଙ୍ଗ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୁତୁର—ଗ୍ରା. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ଚତୁର)—ସୁତର (ଦେଖ)
Sutura Sutara. (See)

ସୁତୁର ସାତର—ଦେ. ବ (ସତ୍‌ତର)—୧ । ଖଞ୍ଜାଖିଞ୍ଜ; କଳକୌଶଳ;
Sutura sātara ନାନା ଉପାୟ—1. Artifices.
ফিকির ফাকির कलकौशल ୨ । ସୁବିଧା; ସୁଯୋଗ—
2. Opportunity.

ସୁତୁରା—ଦେ. ବଣ—ସୁତରା (ଦେଖ)
Suturā Sutarā (See).

ସୁତୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସୁତରାଇବା (ଦେଖ)—
Sutura(re)ibā Sutarāibā (See)
ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା—To aim.

ସୁତୁସ ସୁତୁରି—ଦେ. ବ—୧ । ନାନା କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ—
Suturā suturi 1. Employment of various
ফিকির ফাকির artifices. ୨ । ଗୋପନରେ ପରାମର୍ଶ—
कौशलप्रयोग, गुप्त विचार 2. Secret consultation.
୩ । ଗୋପନରେ ପରସ୍ପର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରମୂଳକ ମୀମାଂସା—

3. Mutual understanding in secret. ୪ । ଫୁସୁଲ ଫାସୁଲ; ଭଣ୍ଡିବା—4. Inveigling.

ସୁତୁରି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଯେ ଟୀକା ଦିଏ— Suturi Vaccinator.

ସୁତୁରୁଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ, ସମ୍ବଲପୁର, କଳାହାଣ୍ଡିର ପାଟଣା) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— Suturuṇī ସୁତରଣୀ (ଦେଖ)—Sutaraṇī (See)

ସୁତୁରେ ସୁତୁରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସୁତ୍ରେ ସୁତ୍ରେ (ଦେଖ) Suture suture Sutre sutre (See)

ସୁତୁଣ୍ଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଧାଈ— Suturṇṇī Mid-wife.

ସୁତୁଲି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୂତ୍ର; ଏହା ସୂତ୍ରପର ସରୁ; କିମ୍ବା ସଂ. Sutuli ସୂତ୍ରାବଳି=ସୂତ୍ରସମୂହ)—୧ । ସରୁ ଦଉଡ଼ି— ସୁତଳି, ସুতুলি 1. Tender string. ୨ । ମୋଟା ସୂତା— सुतुली 2. Thick thread [ଦ୍ର-ସୁତୁଲି ସୂତା ଅପେକ୍ଷା ମୋଟା ଓ ଦଉଡ଼ି ଅପେକ୍ଷା ସରୁ ।] ୩ । କପାସୂତାରେ ବଳା ହୋଇଥିବା ସରୁ ଦଉଡ଼ି—3. A tender rope of cotton threads. ଦେ. ବିଣ—ସୂତ୍ର ନିର୍ମିତ—Made of thread. (ଦ୍ର—ସୁତୁଲି ସହିତ ।)

ସୁତେକର—ସଂ. ବି—ଋତ୍ୱିକ୍ (ଦୁ. ଶ) Sutekara Sacrificial priest.

ସୁତେଜନ—ଦେ. ବି—୧ । ଧନ୍ୱନ ବୃକ୍ଷ (ଭାବପ୍ରକାଶ); ଧାମଣ ବା Sutejana ଧାମଣ ଗଛ—1. A timber tree; Cordia Macleodiea. ୨ । ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶର (ଦୁ. ଶ)—2. Very sharp arrow. ସଂ. ବିଣ—ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ (ଦୁ. ଶ)— Very sharp.

ସୁତେଜାଃ—ସଂ. ବିଣ—ଶୋଭନ ତେଜୋଯୁକ୍ତ—Very bright. ସଂ. Sutejāḥ ବି—୧ । ଅତୀତକଳ୍ପୀୟ ଅର୍ହତ୍‌ଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)— 1. A Buddhist monk of the past era. ୨ । ଅର୍ଜକ୍ୟାଦ୍ଭା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମଣ୍ଡୁକପର୍ଣ୍ଣୀ; ଅଣସୋରିଷା ଗୁଳ୍ମ—2. Cleome Viscosa (plant).

ସୁତୈଳା—ସଂ. ବି—ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)— Sutailā A sort of phosphorescent plant.

ସୁତୋଷ—ସଂ. ବି—ସନ୍ତୋଷ (ଦୁ, ଶ)—Satisfaction. ସଂ. Sutosha ବିଣ. ପୁଂ—ସନ୍ତୁଷ୍ଟ (ଦୁ. ଶ)—Satisfied. (ସୁତୋଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁତ୍ୱା—ସଂ. ବିଣ (ସୁତ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ; ସୁ. ଧାତୁ=ପ୍ରସବ Sutwā କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଵନ୍ (ଦ୍ୱନିପ୍), କୃଦନ୍ତ)— ଯଜ୍ଞସ୍ନାନାନ୍ତେ; ସୋମପାନକାରୀ (ଋଗ୍ବେଦ)—One who has drunk the Soma juice after a sacrificial bath.

ସୁତ୍ୟା—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ସୋମରସ ବାହାର କରିବାପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ Sutya ଦିବସ (ଦୁ. ଶ)—A day fixed for pressing out Soma juice for sacrifice.

ସୁତ୍ର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୂତ୍ର)—ସୁତର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Sutra (etc) Sutara etc (See) ଦେ. ବିଣ—୧। ସୁନ୍ଦର— सुत्र 1. Fine. ୨ । ସୁବିଧାଜନକ—2. Convenient. ୩ । सुघड़ ରୁଚିକର—3. Tasteful.

ସୁତ୍ରା—ଦେ. ବିଣ—ସୁତରା (ଦେଖ) Sutrā Sutarā (See)

ସୁତ୍ରା(ତ୍ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁତରାଇବା (ଦେଖ) Sutrā(tre)ibā Sutarāibā (See)

ସୁତ୍ରାମା—ସଂ. ବି (ସୁ+ତ୍ରୈ. ଧାତୁ=ତ୍ରାଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍; Sutrāmā ସୁତ୍ରାମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର— The God Indra. ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମରୂପେ ତ୍ରାଣକାରୀ (ଦୁ. ଶ)—Delivering excellently.

ସୁତ୍ରା ସୁତ୍ରି—ଦେ. ବି—ସୁତୁରା ସୁତୁରି (ଦେଖ) Sutrā sutri Suturā suturi (See)

ସୁତ୍ରେ ସୁତ୍ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଫନ୍ଦିରେ ଫନ୍ଦିରେ; କୌଶଳ Sutre sutre କ୍ରମେ; କଳକୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ—1. By सुत्रे सुत्रे employing tricks and stratagems. कौशलसे ୨ । ଗୋପନରେ—2. Secretly.

ସୁଥା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—ସୁନ୍ଥା; କପାଳଠାରୁ ଚୁଳ ଫାଳ କରି Suthā ଯାଉଥିବା କେଶ ବିନ୍ୟାସ—Mode of parting (ସୁଥାଣ୍ଡି—ଅନ୍ୟରୂପ) the hair in the middle of the सीँथि सीउंथ head.

ସୁଥାରେନ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଧାଈ; ଧାତ୍ରୀ— Suthāren Nurse; midwife. (ସୁଥୁଅରେନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁଥିଆର—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଟୀକା ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତି— Suthiāra A vaccinator.

ସୁଦ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଶୁଦ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sud (etc) Śud etc. (See)

ସୁଦ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶୁଦ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Suda (etc) Śuda etc (See)

ସୁଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶୋଭନଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—Having fine Sudaṁstra teeth. ସଂ. ବି-୧ । (ନାମ) କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର— (ସୁଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A son of Kṛushṇa. ୨ । (ନାମ) ଶମ୍ବରର ଏକ ପୁତ୍ର—2. A son of Sambara.

ସୁଦକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁନିପୁଣ; ଅତି ପାରଗ— Sudaksha Very skilful; expert. (ସୁଦକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁଦକ୍ଷତା—ବି)

ସୁଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ଉତ୍ତମ ହୋଇଅଛି ଦକ୍ଷିଣା= Sudakshiṇa ନୈପୁଣ୍ୟ ଯାହାର)—୧ । ଉଦାର; ବଦାନ୍ୟ— (ସୁଦକ୍ଷିଣା-ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Liberal; magnanimous; generous. ୨ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—2. Noble-minded. ୩ । ଉତ୍ତମ ଦକ୍ଷିଣାଯୁକ୍ତ—3. Accompanied by noble

gifts or presents. [ଉ—ସୁଦକ୍ଷିଣା ହୋମ; ସୁଦକ୍ଷିଣା ପଙ୍କ୍ତା] ସଂ. ବି—୧ । (ନାମ) ବିଦର୍ଭର ରାଜବିଶେଷ—1. Name of a king of Bidarbha. ୨। (ନାମ) ଅଗସ୍ତ୍ୟ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର-2. Name of a sage. [ଉ—ବାଳ୍କ ସବଙ୍କ ସୁଦକ୍ଷିଣ । ବୋଇଲେ ଶୁଣ ଉତ୍ତମଗଣ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । (ନାମ) ପୌଣ୍ଡ୍ରକ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ. ବ)—3. A son of king Paundraka.

ସୁଦକ୍ଷିଣା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଦକ୍ଷିଣ+ଆ)—ସୁଦକ୍ଷିଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sudakshiṇā Feminine of Sudakshiṇa. ସଂ. ବି —୧ । ଉତ୍ତମ ଦକ୍ଷିଣା; ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଦକ୍ଷିଣା—1. Noble gift or present. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦାରସ୍ୱଭାବା ସ୍ତ୍ରୀ—2. Noble-minded woman. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଦିଲୀପ ରାଜାଙ୍କ ପତ୍ନୀ—3. Name of the queen of king Dilīpa of the Solar dynasty. ୪ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜଣେ ପତ୍ନୀ—4. One of the wives of Śrīkṛushṇa.

ସୁଦ ଖାଇବା—ଦେ. କି (ଜନାର୍ଥକ)—୧ । ମୂଳ ଧନ ପାଇଁ Suda khāibā ଖାତକଠାରୁ ସୁଦ ନେବା—1. To realise
ସুদ খাওয়া interest on money lent. ୨ । ଖାତକଙ୍କ
सूद खाना ଠାରୁ ସୁଦ ଅସୁଲ କରି ଘରକା ନିର୍ବାହ କରିବା—2. To live on usury.

ସୁଦ ଖିଆ—ଦେ.ବି. ଓ ବିଣ ପୁଂ (ଜନାର୍ଥକ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଧିକରୁ
Suda khiā ପରିମାଣରେ ସୁଦ ନିଏ—1. A usurer. ୨ ।
ସুদখোর ମାହାଜନମାର ସୁଦ ଯାହାର ଜୀବିକା—
सूदखोर 2. A professional moneylender.
(ସୁଦ ଖୋର, ସୁଦ ଖୋରଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସୁଦଖାଇ, ସୁଦଖୋରୀ, ସୁଦ ଖୋରଣୀ, ସୁଦଖୋରେଣ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଦଗ୍ଧିକା—ସଂ. ବି—ଦଗ୍ଧା ନାମକ ଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଡଙ୍ଗାଭୁଟୀ
Sudagdhikā ନାମକ ଗୁଳ୍ମ—A medicinal plant; Euparveiflora.

ସୁଦଗ୍ରାହୀ—ଦେ. ବିଣ—ଯେ ମୂଳଧନ ପାଇଁ ଖାତକଠାରୁ ସୁଧ ନିଏ—
Sudagrāhī One who takes interest on money
সুদগ্রাহী advanced as loan. [ଉ—ସୁଦଗ୍ରାହୀ ଅବ
सूदग्राही ବନ୍ଧୁର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗ । ବେଶ୍ୟା ଅବ ହୋଏ ସାର୍ଥିର ନାଶକାରୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ସୁଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—୧ । ବେତ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sudaṇda 1. Cane; ratan.
୨ । ଉତ୍ତମ ଯଷ୍ଟି—2. A good stick.

ସୁଦଣ୍ଡିକା—ସଂ. ବି—ଗୋରଖୀ ନାମକ ଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); Sudaṇḍikā ନାଗବଳା; ଗଙ୍ଗେରୁ—Sida Spinosa.

ସୁଦତ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ଦନ୍ତ)-ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ହ. ବ)-
Sudat (a person) Having good teeth.

ସୁଦତୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଦତ୍+ଈ)—ସୁଦତ୍ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sudatī Feminine of Sudat.
ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A beautiful woman. ୨ । ଉତ୍ତମ ବା ସୁନ୍ଦର ଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman having beautiful teeth.

ସୁଦନ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ଶୋଭନ ଦନ୍ତ—1. Nice teeth. ୨ ।
Sudanta ନଟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. An actor.
୩ । ନର୍ତ୍ତକ (ହ. ବ)—3. A dancer.

ସୁଦନ୍ତୀ—ସଂ. ବି—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦିଗ୍‌ହସ୍ତିନୀବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sudanti 1. The name of a mythological female elephant guarding the quarters of the globe. ୨ । (ପୁଂ) ଉତ୍ତମ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହସ୍ତୀ—2. An excellent elephant. ୩। (ସ୍ତ୍ରୀ) ହସ୍ତିନୀ (ହ. ବ)—
সুদন্তী 3. A female elephant. ଦେ. ବିଣ—ଉତ୍ତମ
सुदन्ती ଦନ୍ତବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—A woman having nice teeth. [ଉ—ବଦନ୍ତ ସୁରେ ସୁଦନ୍ତୀ ସୁଦନ୍ତ-ପଙ୍କ୍ତି—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁଦମ—ସ. ବି (ସୁ=ଅନାୟାସରେ+ଦମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—
Sudama ଅନାୟାସରେ ଦମନୀୟ ବା ଶାସନୀୟ—Easily controllable.

ସୁଦମନ—ସ. ବି—ଆମ୍ବ; ଆମ୍ର ବୃକ୍ଷ (ହ. ବ)—
Sudamana The mango tree.

ସୁଦ ମୂଳ—ଦେ. ବି—ସୁଧ ଓ ମୂଳ; ବଳକ୍ତର ଓ ଅସଲ—
Suda mūla Interest and capital.
সুদ মূল, সুদ আসল सूद मूल

ସୁଦୟେ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ସଦୟ—Kind. [ଉ—ଏକ ବାଳ ଏକ ପୁଣ୍ୟ
Sudaye ଏକାନ୍ତେ ସୁଦୟେ । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମଜରୂପଣ. ଗୀତା ।]
সদয় सदय

ସୁଦରଶନ—ଗ୍ରା. ବି—୧ । ସୁଦର୍ଶନର ଡାକ ନାମ—1. Nam
Sudarasana for calling 'Sudarsana. ୨ । ସୁଦର୍ଶନ
ସୁଦ(ର୍)ଶ(ନ), } ଅନ୍ୟରୂପ (ଦେଖ)—2. Sudarśana (See)
ସୁଦ(ର୍)ଶନ } [ଉ—ସୁଦର୍ଶନ ଶ୍ରୀ ସୁଦରଶନ, ତୁହି କି
সুদর্শন सुदर्शन ଭଲେ ଦରଶନ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସୁଦର୍ଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର କୁଶଯୁକ୍ତ—
Sudarbha Having good 'Kuśa' grass.
(ସୁଦର୍ଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଦର୍ଶ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ;
Sudarśa ସୁଦୃଶ୍ୟ (ଦୁର୍ଗାଦାସ)—Decent; beautiful.
(ସୁଦର୍ଶା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଚକ୍ରର ନାମ—1. Name of the
Sudarśana circular weapon or discus of 'Bishṇu'. [ଉ—ପୂର୍ବକାଳେ ଶ୍ରୀଦାମ ଅସୁର, ମହାଦେବଙ୍କ ଅଦେଶ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀଦାମୀ ଧରୁ ଦେବତାଙ୍କର ତେଜରୁ ଯାଉ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଏ ଚକ୍ର ପ୍ରଥମ

ବର ମହାଦେବଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କ ବିନାଶାର୍ଥ ମହାଦେବ ଏହି ଚକ୍ରକୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏହାର ଅରର ସଂଖ୍ୟା ହଜାର । ଏହା ଷଟ୍‌କୋଣ ଓ ବଳୟଦ୍ୱୟ ସଂଯୁକ୍ତ । ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ାରେ ଏହି ଚକ୍ରର ଧାତୁମୟ ମୂର୍ତ୍ତି ରଖାଯାଏ । ପୁରୀର ବଡ଼ଦେଉଳରେ 'ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ମୂର୍ତ୍ତି' ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା ଓ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ବିରାଜିତ ଅଛି । ଚତୁର୍ଭୁଜ ବିଷ୍ଣୁ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ସର୍ବଦା ଏହି ଚକ୍ରକୁ ଧାରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଦୁଷ୍ଟ ଦଳନ ଓ ଶିଷ୍ଟ ପାଳନ କରନ୍ତି ।]

୨ । ଚକ୍ରଚିହ୍ନିତ ଶାଳଗ୍ରାମବିଶେଷ [ଶାଳଗ୍ରାମ ଦେଖ]—2. Name of a species of Sālagrāma. ୩ । ହସ୍ତୀବିଶେଷ—3. Name of an elephant mentioned in the Rāmāyana. [ବି—ଲଙ୍କା ଯୁଦ୍ଧରେ ମହୋଦର ନାମକ ରାକ୍ଷସ ଏହି ହସ୍ତୀ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲା ।] ୪ । ସୁମେରୁ (ମେଦିନୀ)- 4. Name of the mythological north polar mountain. ୫। ଜମ୍ବୁ ବୃକ୍ଷ [ମେଦିନୀ]-5. Blackberry tree. [ବି ୪ ଓ ୬]—ବେଳାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣବରର ସୁଦର୍ଶନ ପ୍ରାସ୍ଥେ, ବକାର୍ଣ୍ଣି ପ୍ରଚେତା ନାମ ସୁଦର୍ଶନ ପାଏ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ- ବିଳାସ ।] ୬ । ଉତ୍ତମ ଦର୍ଶନ—6. Nice vision. ୭ । ସୁଦର୍ଶନା ୨ [ଦେଖ]—7. Sudarśana2 (See) ୮ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର୍ପିଣୀର ଅଷ୍ଟାଦଶ ଜୈନ ମୁନିଙ୍କ ପିତା; ବୃତ୍ତବ୍ରତି ପିତା; ଜନମାନଙ୍କର ଦେବତାବିଶେଷ— 8. Name of a Buddhist Deity, the father sage Brutta. ୯ । ଶିବ (ହ୍ନ. ଶ)—9. Śiba. ୧୦ । (ନାମ) ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ନ. ଶ)— 10. A son of the Fire-god. ୧୧ । (ନାମ) ବିଦ୍ୟାଧରବିଶେଷ (ହ୍ନ. ଶ)—11. Name of a Bidyādhara. ୧୨ । ମତ୍ସ୍ୟ [ହ୍ନ. ଶ]—12. Fish. ୧୩ । [ନାମ] ଦଧୀଚିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର [ହ୍ନ.ଶ]— 13. Name of a son of Dadhīchi. ୧୪ । [ନାମ] ଭରତଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର [ହ୍ନ. ଶ]— 14. Name of a son of Bharata. ୧୫ । ଗୃଧ୍ର [ହ୍ନ. ଶ.]—15. Vulture. ୧୬ । ଛଅଟି ଗଣ୍ଠିବିଶିଷ୍ଟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କର ଦଣ୍ଡ- ବିଶେଷ [ହ୍ନ. ଶ.]—16. A staff with six knots used by the Sannyāsis. [ବି—ଭୂତ ପ୍ରେତଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଏ ଦଣ୍ଡକୁ 'ଆପଣା' ପାଖରେ ରଖନ୍ତି [ହ୍ନ. ଶ.]

ସୁଦର୍ଶନ ସୁଦର୍ଶନ ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଚକ୍ର; ସୁଦର୍ଶନ ଶବ୍ଦ ୧ (ଦେଖ)— Sudarśana chakra The discus or weapon of Bishnu.

ସୁଦର୍ଶନ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସର୍ବପ୍ରକାରୋକ୍ତ ଜ୍ୱର ରୋଗହର Sudarśana chūrnna ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷ—Name of a febrifuge powder.

[ବି—ତ୍ରିକଟୁ, ତ୍ରିଫଳା ଆଦି ୫୪ଟି ପଦାର୍ଥ ସମ ଭାଗରେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏହି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ଶୀତଳ ଜଳସହ ସେବ୍ୟ; ଜ୍ୱର, କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ପାଣ୍ଡୁ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ଶୂଳ ଆଦି ରୋଗରେ ଏହା ଉପକାରୀ ।]

ସୁଦର୍ଶନ ଦ୍ୱୀପ—ସଂ. ବି—ଜମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପ (ହ୍ନ. ଶ)—Name of one Sudarśana dwīpa of the seven islands of Hindu mythology.

ସୁଦର୍ଶନ ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବି- Sudarśana pattanāyaka ବିଶେଷ—An ancient poet of Orissa. [ବି—ଏହି କବି 'କୃଷ୍ଣ ମିଳନ ଚଉତିଶା' ଲେଖିଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ସୁଦର୍ଶନ ସରଃ—ସଂ. ବି—ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସୁର୍ଣ୍ଣ ଦେଶର ଉତ୍ତର ଉତ୍କଳ- Sudarśana sarah ପଦ୍ମବିଶିଷ୍ଟ ସରୋବରବିଶେଷ —Name of a tank mentioned in the Rāmāyana. [ବି—ଏହା ଋଷଭ ପର୍ବତରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ସୁଦର୍ଶନା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଦର୍ଶନ + ଆ)—ସୁଦର୍ଶନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Sudarśanā Feminine of Sudarśana.

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଓଷଧୀ- ବଲ୍ଲୀ, ଚକ୍ରାଙ୍ଗୀ, ମଧୁପର୍ଣ୍ଣିକା, ଚକ୍ରାଙ୍ଗୀ; ବୃଷକର୍ଣ୍ଣୀ, ଭଦ୍ରାକ୍ଷୀ
ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ, ଭରତୀ ପୁରତୀ
सुदर्शना

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ— 1. A beautiful woman. ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ— 2. A medicinal plant. [ବି—ଏହା ମଧୁରତିକ୍ତରସ, ଉଷ୍ଣ, ଓ କଫ, ଶୋଥ, ରକ୍ତ ଓ ବାତ ନାଶକ ଏବଂ ବିଷନାଶକ ଅଟେ । ଏହା ସ୍ତମ୍ଭାକାରରେ ବଢ଼ିଥାଏ । ଏହା କ୍ଷେମକାରକ; ପତ୍ର ଷଟ୍‌କୋଣାକାର ଓ ଗୋଲାକାର । ଏଥିର ଫୁଲ ନାନା ରଙ୍ଗର ଓ ଗୁଚ୍ଛ ଗୁଚ୍ଛ ହୋଇ ଫୁଟେ ।]

୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ମଦିରା (ହ୍ନ. ଶ)—3. A kind of wine. ୪ । (ନାମ) ଜଣେ ଗନ୍ଧର୍ବୀ (ହ୍ନ. ଶ)— 4. Name of a Gandharba female. ୫। ପଦ୍ମ- ସରୋବର (ହ୍ନ. ଶ)—5. A tank full of lotus. ୬ । ଜମ୍ବୁ ବୃକ୍ଷ (ହ୍ନ. ଶ)—6. Blackberry tree. ୭ । ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ; ଅମରାବତୀ (ହ୍ନ. ଶ)—7. The court of Indra. ୮ । ଶୁକ୍ଳ ପକ୍ଷ ରାତ୍ରି (ହ୍ନ. ଶ)—8. A night of bright lunar fortnight. ୯ । ଆଜ୍ଞା; ଆଦେଶ (ହ୍ନ. ଶ)—9. Order.

ସୁଦର୍ଶନିଆ—ଦେ. ବି [ଅନାଦରାର୍ଥକ]—ସୁଦର୍ଶନର ଡାକ ନାମ— Sudarśaniā Name for calling 'Sudarśana'

ସୁଦର୍ଶନୀ—ସଂ. ବି [ସୁଦର୍ଶନ + ଈ]—ଅମରାବତୀ; ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ— Sudarśanī The city or court of Indra.

ସୁଦଳ—ସଂ. ବି—୧ । କ୍ଷୀରମୋରଟ ନାମକ ଲତା (ରତ୍ନମାଳା)—
Sudala 1. Name of a medicinal creeper. [ଦ୍ର—
ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—କ୍ଷୀରଚନ୍ଦ୍ର, କ୍ଷୀରକ, କ୍ଷୀରମୋରଟ, ବର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ, ଶୀଲ୍ପପତ୍ର, ମଧୁସ୍ରବ, ଘନମୂଳ, ସାର୍ଦ୍ଧମୂଳ, ସ୍ରୁଚୁପ, କ୍ଷୀରପୁଷ୍ପ । ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ, ବଳକର, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ପିତ୍ତ, ଦାହ ଓ ଜ୍ୱରର ଶାନ୍ତିକାରକ ଅଟେ ।]
୨ । ମୁଚକୁନ୍ଦ (ଦ୍ର. ଶ) (ଦେଖ)—2. Muchakunda (See) ୩ । ସେନା (ଦ୍ର. ଶ)—3. Army. ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ଦଳବିଶିଷ୍ଟ—Having good leaves or petals.

ସୁଦଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ (ଶୁକ୍ଳାପର୍ଣ୍ଣୀ) (ଦେଖ)—
Sudalā 1. Śālaparṇṇī (See) ୨ । ଚରୁଣୀ (ଶୁକ୍ଳ-ପର୍ଣ୍ଣୀ); ଶତପତ୍ରୀ; ସେବତୀ ଫୁଲ—2. Cabbage-rose; Rosa Centi flora. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଦଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sudala.

ସୁଦଶା—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଦଶା—1. Good condition or
Sudaśā state. ୨ । ଶୁଭଗ୍ରହଜନିତ ଜୀବନର ଉତ୍ତମ ଦଶା—2. Good condition of a person due to auspicious planets. ୩ । ସୁଦଶାବ୍ରତ (ଦେଖ)—3. Sudaśābrata (See)

ସୁଦଶା ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ବ୍ରତ ବିଶେଷ—Name of a
Sudaśā brata religious fast observed if any Thursday falls on any 10th day of a bright fortnight. [ଦ୍ର—କୌଣସି ମାସର ଶୁକ୍ଳ-ଦଶମୀ ଦିନ ଗୁରୁବାର ପଡ଼ିଲେ ଏ ବ୍ରତ କରାଯାଏ । ଏ ବ୍ରତରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା କରାଯାଏ । ଏ ବ୍ରତ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟ ବଢ଼େ । ଏବ୍ରତରେ ଗୋଟିଏ ସୂତାରେ ୧୦ଟି ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ବ୍ରତଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ତାହା ବାହୁରେ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ୨ ବର୍ଷରେ ଏହା ଉଦ୍ୟାପନ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଏହି ବ୍ରତ କରନ୍ତି ।] ଦେ. ବି—ସୁଦଶାବ୍ରତ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବାହୁରେ ବନ୍ଧାଯିବା ୧୦ଟି ଗଣ୍ଠିଯୁକ୍ତ ସୂତ୍ର—A string with 10 knots tied round the arm of a person observing the 'Sudaśā brata.'

ସୁଦା—ପ୍ରାଦେ (ଅଠମଲ୍ଲିକ) ବି—୧ । ଅଠମଲ୍ଲିକର ସୁଦା ଜାତୀୟ
Sudā ଲୋକଙ୍କ ଭାଷା—1. Oriya spoken by the Sudās of the Āṭhamallik State. ୨ । ଅଠମଲ୍ଲିକ ଅଧିବାସୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—2. A class of non-aryans residing in the Athmallik State.

ସୁଦାତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ବିଶେଷ ଦାନଶୀଳ—1. Very
Sudātā bountiful. ୨ । ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦାନଶୀଳ—2. Liberal in praiseworthy objects.

ସୁଦାନ୍ତ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଶାକ୍ୟମୁନିଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ବିଶେଷ (ଜିନାଣ୍ଡଶେଷ)—
Sudānta Name of a disciple of the Buddha. (ସୁଦାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତି ଶାନ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Very peaceful and quiet (person).

ସୁଦାମ—ସଂ. ବି—(ନାମ) ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଗୋପାଳ;
Sudāma ବାରସୁତ (ଦେଖ)—Bārasuta (See) ଦେ. ବି—୧ । ସୁଦାମା (ଦେଖ)—1. Sudāmā (See) ୨। (ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର, ସୁଦାମଚରଣ—ଅନ୍ୟ ଦେ ରୂପ) ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to males.

ସୁଦାମଚନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ସ୍ୱନାମ-
Sudāmachandra paṭṭanāyaka ଧନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି—Name of a late famous man of Orissa. [ଦ୍ର—ଏ ଓଡ଼ିଶାର ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଶିବପୁର ଇଞ୍ଜିନିୟରିଙ୍ଗ୍ କଲେଜରୁ ପ୍ରଶଂସାସହିତ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ତତ୍କାଳରେ ଏହାଙ୍କର ଫଟୋ ଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ଜେତେକ ଚିତ୍ର ଉକ୍ତ କଲେଜରେ ଆଦର୍ଶ ଚିତ୍ରରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ଏ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଧାନାଥଙ୍କର ଜାମାତା ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚଇତନ୍ୟ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଅଗ୍ରଜ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ କଟକ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଓଡ଼ିଆ ସତ୍ୟବ୍ରତ ପଟ୍ଟନାୟକ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ ।]

(ରାୟବାହାଦୁର) ସୁଦାମଚରଣ ନାୟକ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଉତ୍କଳର
(Rāyabāhādura) Sudāmacharaṇa nāyaka ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—The late Rai Bahadur Sudam Charan Naik. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ-ସ୍ଥାନ ଭଦ୍ରକ; ଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବା କରଣବଂଶୀୟ ଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ଡେପୁଟି କଲେକ୍ଟର ହୋଇ ରାୟବାହାଦୁର ନନ୍ଦକିଶୋର ଦାସଙ୍କ ପରେ ଓଡ଼ିଶା କରଦରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟଙ୍କ ସହକାରୀ (Personal Assistant) କର୍ମଚାରୀରୂପେ ଗଡ଼ଜାତର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତାରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ 'ରାୟବାହାଦୁର' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ, ଦେଶପ୍ରୀତି, ଗୁଣ-ଗ୍ରାହିତା ଓ ସହାନୁଭବତା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କର ତିନିଜଣ ଜାମାତା (କଟକର ଜମିଦାର ବାବୁ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ., ସମ୍ପାଦକ 'ମୁକୁର'; ସବ୍‌ଡେପୁଟି ଗୋପାଳଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏ. ଓ ବଲାଙ୍ଗୀରର ଓକିଲ ବାବୁ ଲଳିତମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି. ଏଲ୍.) ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ବୟସ ଅତିକେବଳ ୪୭ ବର୍ଷ

ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅଧୀନ ଉଚ୍ଚ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ । ପେନ୍‌ସନ୍ ଗ୍ରହଣ କରି ରାୟବାହାଦୁର ଗୌରୀଶଙ୍କରଙ୍କ ପରେ ଏ କିଛିକାଳ 'ଉତ୍କଳଦୀପିକା'ର ସମ୍ପାଦକତ୍ବ ଓ କଟକ ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ କମ୍ପାନୀର ପରିଚାଳନଭାର ଗ୍ରହଣ କରି ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୨୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୋଇଥିଲା ।]

ସୁଦାମା—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଦା· ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ୍; ସୁଦାମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. Sudāmā ୧ବ)-ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦାନଶୀଳ (ହି. ଶ)—Very liberal. ସଂ. ବି, ପୁଂ—୧ । ମେଘ (ମେଦିନୀ)- 1. Cloud. ୨ । ସମୁଦ୍ର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. The sea. ୩ । ଐରାବତ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—3. Indra's elephant. ୪ । (ସୁ ଅଟେ ଦାମନ୍—ମାଳା ଯାହାର) ପର୍ବତ (ମେଦିନୀ)—4. Mountain. ୫ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସଖା ଗୋପବିଶେଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ) - 5. Name of a cowherd. [ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣସହଚର ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ।] ୬ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ସହଚର ଜନୈକ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ—6. Name of a poor Brahman who had been a playmate and classmate of Śrīrukshna. [ଦ୍ର—ଏ ପିଲାଦିନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାନ୍ଦୀପନି ମୁନିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଭକ୍ତ ଓ ସର୍ବଦା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ଅତି ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ହେବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଐକାନ୍ତିକ ଅନୁରୋଧରେ ଏ ଦ୍ୱାରକା ରାଜଧାନୀରେ ରାଜା ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବା ପାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଗଣ୍ଡିଏ ଖୁଦଲିଆ ଏହାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସୁଦାମାଙ୍କଠାରୁ ସେ ଖୁଦଲିଆଗଣ୍ଡିକ ଅତି ସ୍ନେହସହିତ ଗ୍ରହଣ କରି ଏହାଙ୍କ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମୋଚନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୁଗ୍ଧ ନ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତିବର ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ଏହାଙ୍କ ଗୃହ 'ସୁଦାମା-ପୁରୀ' ନାମରେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ତୀର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।] ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥେ) ବୃଦ୍ଧେଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ମଳିନବସ୍ତ୍ରଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—7. A Brahmana wearing dirty cloth. ୮ । କେକୟ ନଗରରୁ ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଆସିବା ପଥରେ ଥିବା ପର୍ବତ ବିଶେଷ—8. Name of a mountain near Ajodhyā. [ଦ୍ର—ଏ ପର୍ବତରେ ବହୁତ ସାପ ଥିଲେ ।] ୯ । ରାମାୟଣ ଅଯୋଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନଦୀବିଶେଷ—9. Name of a river mentioned in the Rāmāyana. ୧୦ । (ନାମ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମଥୁରା ଗମନ ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ମଥୁରାରେ ଭେଟିଥିବା କଂସର ମାଳୀ (ହି. ଶ)—10. Name of the gardener of Kamsa who encountered Śrīkrushna at Mathurā. ୧୧ । (ନାମ) ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—11 Name of a Gandharba.

ସୁଦାମା ଦେ. ବି. ପୁଂ—'ସୁଦାମ'ର ଡାକ ନାମ—
ସୁଦାମା Name for calling 'Sudāma'.

ସୁଦାମାପୁରୀ—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ତୀର୍ଥବିଶେଷ—Name of a Sudāmā puri place of pilgrimage
ସୁଦାମାପୁରୀ ସୁଦାମାପୁରୀ [ଦ୍ର—ଏଠାରେ କେଦାରେଶ୍ୱର ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ସୁଦାମା ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭକ୍ତ ସୁଦାମାଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଆଧୁନିକ ପୋର-ବନ୍ଦର ନାମକ ନଗରର ନାମ ସୁଦାମାପୁରୀ ରହିଥିଲେ—ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ତୀର୍ଥଦର୍ଶିକା]

ସୁଦାୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ସୁ+ଦାୟ)—୧ । ଉତ୍ତମ ଦାନ—Sudāya 1. A good gift. ୨ । ଯୌତୁକ ଉପହାର; ଦେୟ ଯୌତୁକାଦି (ଭରତ); ପିତୃମାତୃଭର୍ତ୍ତୃକୁଳରୁ ବିବାହିତା କନ୍ୟାକୁ ଦିଆଯିବା ଧନାଦି ଉପହାର-Gifts given to a bridegroom by the families of her father, mother and husband. ୩ । ବ୍ରତ ବେଦୀରେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଭିକ୍ଷା (ହି. ଶ)—3. Alms given to a Brahmachārī on the Upanayana altar. ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଦାୟଦାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—4. A person who bestows the above gifts.

ସୁଦାରୁଣ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ଦାରୁଣ ବା କ୍ରୂର—
sudāruna Very cruel or fierce.

ସୁଦାସ—ସ. ବି—୧ । (ନାମ)—ଦିବୋଦାସଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Sudāsa I. Son of Dibodāsa. ୨ । (ନାମ) ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—2. Son of Rutuparna. ୩ । (ନାମ) ଚ୍ୟବନଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Son of Chyabana. ୪ । (ନାମ) ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—4. Son of Bruhadratha.

ସୁଦି—ଦେ. ବି—୧। ସୁଦାମ ଓ ସୁଦର୍ଶନର ଡାକନାମ—1. Name Sudi for calling Sudāma and Sudarśana (ସୁଦିଅ, ସୁଦେଇ—ଅନ୍ୟରୂପ)
୨ । (ହିନ୍ଦୀରୁ ଅନୁକୃତ; ସ. ସିତ—ଶୁକ୍ଳ)—କୌଣସି ଚାନ୍ଦ୍ର ମାସର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ—2. The bright fortnight of a lunar month.
(ବୃଦ—ବିପରୀତ)

ସୁଦି ସୁଦୀ ଦେ. ବିଣ—ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷୀୟ—Relating to the bright lunar fortnight.
[ଦ୍ର—ମାଡ଼ବାଡ଼ ଓ ଗୁଜୁରାଟୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଦିନ, ଗଣନାରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି

ଯଥା—
୩ । କାର୍ତ୍ତିକ ସୁଦ=କାର୍ତ୍ତିକମାସର ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ତୃତୀୟା ।
୪ । ଭାଦ୍ରବ ସୁଦ=ଭାଦ୍ରମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଥୀ ।]

ସୁଦିନ—ସଂ. ବି—୧ । ଶୁଭ ଦିନ—1. Auspicious day. Sudina ୨ । ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଶସ୍ତ ଦିବସ—2. A proper time for performing certain works. ୩ । ସୁସମୟ—3. Good and favourable time. ସଂ. ବିଣ—ପ୍ରଶସ୍ତ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—Proper; auspicious.

ସୁଦିନାହ—ସଂ. ବି—ପ୍ରଶସ୍ତ ଦିବସ; ପୁଣ୍ୟାହ—A proper or Sudināha auspicious day.

ସୁଦିବ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଦିବ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତି ଅ)—Sudiba ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ (ବୃ. ଶ)—Very bright or shining.

ସୁଦିହ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ (ବୃ. ଶ) (ଯଥା—ଦନ୍ତ)—Sudiha 1. Very sharp. ୨ । ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ (ବୃ. ଶ)—2. Very bright.

ସୁଦୀନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ଦୀନ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦରିଦ୍ର—Sudīna (ସୁଦୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Very poor.

ସୁଦୀର୍ଘ—ସଂ ବିଣ (ସୁ+ଦୀର୍ଘ)—ଅତି ଦୀର୍ଘ—Very long. Sudīrgha ସଂ. ବି—ଚିଚିଣ୍ଡ (ବୃ. ଶ); ଛଚିନ୍ଦା—Snake gourd

ସୁଦୀର୍ଘ ଘର୍ମା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅପନପର୍ଣ୍ଣୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) Sudīrgha gharmā ଲତା—Name of a creeper.

ସୁଦୀର୍ଘଫଳିକା—ସଂ ବି-ବାର୍ତ୍ତାକୁବିଶେଷ; ଲାଉକର ବାଇଗଣ (ରତ୍ନମାଳା) Sudīrgha phalikā A species of long brinjal. ସ୍ଵଶିଙ୍ଗାବେଗୁନ सुदीर्घफलिका

ସୁଦୀର୍ଘା—ସଂ. ବି—ଚୀନା କର୍କଟୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Sudīrghā A species of long cucumber.

ସୁଦୁଃଖିତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଅତିଶୟ ଦୁଃଖିତ—Suduḥkhita (ସୁଦୁଃଖିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Very sorry.

ସୁଦୁରା(ରି)—ଦେ. ବି—ସୁଦର୍ଶନର ଡାକନାମ—Sudurā(ri) Name for calling Sudarśana. (ସୁଦୁରିଆ—ଅନାଦରେ)

ସୁଦୁ(ଧୁ)ରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଧୁରାଇବା (ଦେଖ) Sudu(dhu)ra(re)ibā Sudhurāibā (See)

ସୁଦୁ(ଧୁ)ରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଧୁରିବା (ଦେଖ) Sudu(dhu)ribā Sudhuribā (See)

ସୁଦୁରି—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—Suduri A name given to females.

ସୁଦୁର୍ଲଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ=ଅତି+ଦୁର୍ଲଭ)—ଅତି ଦୁର୍ଲଭ; ଅତ୍ୟନ୍ତ Sudurlabha ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ—Very rare. (ସୁଦୁର୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଦୁଶ୍ଚର—ସଂ. ବିଣ (ସୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+ଦୁଶ୍ଚର)—ଅତି ଦୁର୍ଗମ; ଅତି Suduśchara ଦୁଃଖରେ ଚରଣୀୟ; ସୁଦୁଷ୍କର—Very difficult to pass or perform.

ସୁଦୁଷ୍କର—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଦୁଷ୍କର)—୧ । ଅତି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ—Sudushkara 1. Very difficult to perform. ୨ । ଅତି କ୍ଲେଶକର—2. Very painful.

ସୁଦୁସ୍ତର—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଦୁର୍+ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ)—ଅତି ଦୁଃଖରେ Sudustara ତରଣୀୟ—Very difficult to pass or cross

ସୁଦୁସ୍ତ୍ୟଜ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଦୁର୍+ତ୍ୟଜ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ)—ଅତି Sudustyaja ଦୁଃଖରେ ତ୍ୟାଜ୍ୟ—Which can be relinquished with much difficulty.

ସୁଦୂର—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ; ଅତି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ—Sudūra Very far; very distant.

ସୁଦୂରଗାମୀ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ (ସୁଦୂରଗାମିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ବହୁଦୂରଗାମୀ Sudūragāmi Going to a long distance. (ସୁଦୂରଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଦୂର ପରାଜି(ହ)ତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅତି ଦୂରରେ ପରାଜିତ—Sudūra parāji(ha)ta 1. Vanquished a long way off; defeated at a distance. [ଦ୍ର—ଶତ୍ରୁ ପାଖରେ ଅସି ପହଞ୍ଚିବା ଆଗରୁ ବହୁ ଦୂରରୁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଏଣେତେଣେ ପଳାଇ ଯାଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାଜିତ—2. Totally vanquished. ୩ । ଚିର-ଧ୍ୱସ୍ତ—3. Destroyed or ruined for ever. ୪ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅସମ୍ଭବ—4. Totally impossible. [ଯଥା—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଶବ୍ଦକୋଷ ସଙ୍କଳନକାରୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରି ଲାଭର ଆଶା କରିବା ଅଶା ସୁଦୂରପରାହତ ।]

ସୁଦୃକ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସୁ+ଦୃକ୍ ଯାହାଙ୍କର)—Sudṛuk ସୁନୟନ; ସୁନ୍ଦର ନୟନଯୁକ୍ତ—Having graceful eyes. ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A beautiful woman.

ସୁଦୃଢ଼—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତି ଦୃଢ଼; ଗାଢ଼—Very strong Sudṛurdha or firm. (ସୁଦୃଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁଦୃଢ଼ତା—ବି)

ସୁଦୃଶା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ସୁଦୃକ୍)—ସୁଦୃକ୍ (ଦେଖ) Sudṛuśā Sudṛuk (See)

ସୁଦୃଶ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଦୃଶ୍ୟ)—ସୁନ୍ଦର; ଲାବଣ୍ୟମୟ Sudṛusya Beautiful; fine-looking. (ସୁଦୃଶ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଦୃଷ୍ଟି—1. Good Sudṛushṭi vision or sight. ୨ । ଅନୁଗ୍ରହଦୃଷ୍ଟି

ଦୃଷ୍ଟି—2. Kind or favourable look. ୩ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗୃଧ୍ର (ହି ଣ)—3. Vulture.
(ଲ—ବାହୁବଳେ ଭକ୍ତି ଅମୃତଲୁ ପ୍ରାପ୍ତି କରିଲେ ସୁଦୃଶା—
ଲଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।)
ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୂରଦର୍ଶୀ (ହି. ଣ)—Having a long eyesight.

ସୁଦେଇ—ଦେ. ବ (ଆଦରାର୍ଥକ)—ସୁଦର୍ଶନର ଡାକ ନାମ—
Sudei Name for calling 'Sudarśana'.

ସୁଦେବୀ—ଦେ. ବ—ଫିଉକ କଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—A kind of thorny
Sudebī plant; Caparis Separia.
ଅଁକୋଡ଼ [ଲ—ଅଛି ସୁଦେବୀ, ପୁଣ ଭୁଙ୍ଗବଦ୍ୟା ଲପୃଣେ । ଲଞ୍ଜ.
ଫିଉକ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ସୁଦେଶ—ସଂ. ବ—୧ । ଉତ୍ତମ ଦେଶ—1. A good country.
Sudeśa ୨ । ଉତ୍ତମ ସ୍ଥାନ—2. A good place.

ସୁଦେଷ୍ଣ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ନାମ)—ରୁକ୍ମିଣୀ ଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର
Sudeshṇa (ହି. ଣ)—Name of a son of Śrī-krushṇa.

ସୁଦେଷ୍ଣା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—୧ । ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କୀଚକର
Sudeshṇā ଭଗିନୀ, ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ
ଅଜ୍ଞାତବାସ ସମୟରେ ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ ରୂପେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ ।
1. Name of the queen of 'Birāṭa' king and sister of Kichaka. ୨ । ବଳିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଣ)
—2. Name of the wife of Baḷi.

ସୁଦେହ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ଶରୀର—
Sudeha Beautiful body.
(ସୁଦେହା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବଣ) ସଂ. ବଣ.ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—କମନୀୟ ଶରୀର-
ବିଶିଷ୍ଟ—Having a beautiful body.

ସୁଦୈବ—ସଂ. ବ—୧ । ସୌଭାଗ୍ୟ (ହି. ଣ)—1. Good fortune. ୨ । ଉତ୍ତମ ସଂଯୋଗ—2. Good combination.
Sudaiba

ସୁଦୋହା(ଘା)—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ଦୁହ୍ ଧାତୁ=କର୍ମ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)
Sudohā(ghā) —ଯେଉଁ ଗାଈକୁ ସହଜରେ ଦୁହିଁ ହୁଏ—
Easily milched (cow).

ସୁଦ୍ଧା—ଦେ. ଅ (ସଂ. ସାର୍ଦ୍ଧଂ)—୧ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. Upto. (ଯଥା—
Suddhā ଅଦ୍ୟସୁଦ୍ଧା) ୨। ସମେତ—2. Including. (ଯଥା—
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ तक ସବୁସୁଦ୍ଧା) ୩ । ମଧ୍ୟ—3. Also; even.
ସମେତ ସୁଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ भी

ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ—ସଂ. ବ—ବୈବସ୍ୱତ ମନୁଙ୍କ ପୁତ୍ର; ଇଡ଼ ନାମକ ରାଜା—
Sudyumna Name of a son of 'Baibaswata Manu'; king Irḍa.
[ଲ—କଥିତ ଅଛି ଯେ, ହିମାଳୟରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ସହ ହରଙ୍କର
ରତିକ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖୁଥିବା ସମୟରେ ସୁଦ୍ୟୁମ୍ନ ସେଠାରେ ମୃଗୟା
ଲାଗି ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ମହାଦେବଙ୍କ ଶାପଫଳରେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀ
ରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଅରଣ୍ୟରେ ବୁଲିଲେ । ବୁଲି ବୁଲି
ବୁଧଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା ଓ ବୁଧଙ୍କ ଔରସରେ
ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପୁରୁରବା ଜାତ ହେଲେ । ପରେ ବୁଧଙ୍କ
ଆରାଧନାରେ ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମହାଦେବ ଦୟା କରିବାରୁ ଏ
ପୁଣି ପୁରୁଷ ରୂପରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ଅଗ୍ନିପୁରାଣ
ସାଗରୋପାଖ୍ୟାନ ।]

ସୁଧ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ କ୍ରି. ବଣ—ଶୁଧ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sudh Śudh etc. (See)

ସୁଧ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ଶୁଧ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sudha (etc) Śudha etc.

ସୁଧନ୍ୱା—ସଂ. ବ. ପୁଂ [ସୁ+ଧନୁସ୍ (ଧନୁସ=ଧନ୍ୱନ୍) ବହୁବ୍ରୀହି;
Sudhanwā ସୁନ୍ଦର ଧନୁ ଅଛି ଯାହାର; ସୁଧନ୍ୱନ୍ ୧ମା. ୧ବ]—
୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧାନୁଷ୍କ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର (ମେଦିନୀ)—
1. An excellent archer; a master bowman. ୨ । ବିଶ୍ୱକର୍ମା (ମେଦିନୀ)—2. The Divine Architect. ୩ । ଜନୈକ ନୃପ—3. Name of a king.

[ଲ—ଭଦ୍ରାବତୀପୁରରେ ହଂସଧ୍ୱଜ ନାମରେ ଜଣେ
ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ଏବଂ ତାଙ୍କର
ଦୁଇ ପୁତ୍ର ସୁରଥ ଓ ସୁଧନ୍ୱା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ବିଷ୍ଣୁ-
ଭକ୍ତ ଥିଲେ ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସଙ୍କଳ୍ପିତ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଅର୍ଜୁନ-
ରକ୍ଷିତ ଅଶ୍ୱ ନାନା ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ଏହି ଭଦ୍ରାବତୀ-
ପୁରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତ ହଂସଧ୍ୱଜ,କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦର୍ଶନ-
ଲାଭର ମହାସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଦେଖି, ଉକ୍ତ ଅଶ୍ୱକୁ
ବନ୍ଧନ କଲେ; କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ, ସେ କୃଷ୍ଣସଖା
ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ ଧରିବାଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ; ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ବିପୁଳ
ଆୟୋଜନ ହେଲା । ରାଜା ଘୋଷଣା କଲେ, ଯେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ
ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦାନ ନ କରିବ, ନିକଟଆତ୍ମୀୟ
ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହାକୁ ତପ୍ତତୈଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଡ଼ାହରେ ନିକ୍ଷେପ
କରାଯିବ ।

ହରିଭକ୍ତ ବୀରବର ସୁଧନ୍ୱା ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗି ସମୁତ୍ସୁକ
ହେଲେ; ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଓ ଜନନୀଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ । ପତ୍ନୀଙ୍କ
ନିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଆସୁ ଆସୁ କିଛି ବିଳମ୍ବ
ହୋଇଗଲା ।

ଏଣେ ଯଥାସମୟରେ ପୁତ୍ରକୁ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ନ
ଦେଖି ହଂସଧ୍ୱଜ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞାନୁସାରେ ସୁଧନ୍ୱାଙ୍କୁ ତପ୍ତ
ତୈଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଡ଼ାହରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଆଦେଶ
ଦେଲେ ।

କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ସୁଧନ୍ୱା ପିତୃ ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାରେ
କାତର ହେଲେ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କୁ ତପ୍ତତୈଳ-
କଡ଼ାହରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ହରିଭକ୍ତକୁ ହରି
ରକ୍ଷା କଲେ । ତତ୍ପରେ ପରେ ସୁଧନ୍ୱା କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନ

ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ କରୁ ଉକ୍ତ ତପ୍ତ କଟାହରୁ ବାହାରିଲେ । ଏହା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ ।

ତତ୍ପରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଅର୍ଜୁନ କୌଣସିରୂପେ ସୁଧନ୍ୱାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସୁଧନ୍ୱାଙ୍କ ବାଣାଘାତରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ରଥ ବହୁଦୂର ଉଡ଼ିଯିବାରୁ ଅର୍ଜୁନ କାତରସ୍ୱରରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କଲେ । ଶେଷରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ କୌଶଳରେ ସୁଧନ୍ୱାଙ୍କ ମସ୍ତକ ଦେହରୁ ଚ୍ୟୁତ ହୋଇ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦକମଳରେ ପଡ଼ି ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲା । ଏହିପରି ସୁଧନ୍ୱାଙ୍କର ମୁକ୍ତି ହେଲା ।

ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ବି· ଏ·]

୪ । ଅନନ୍ତଦେବ; ଶେଷଦେବ—4. An incarnation of Bishṇu in the shape of serpent. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ତପତୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ କୁରୁଙ୍କ ସନ୍ତାନ (ହ, ଶ)—5. Name of a son of Kuru. ୬ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—6. Bishṇu. ୭ । ବିଦୁର (ହ· ଶ)—7. Bidura. ୮ । ଅଙ୍ଗିରସ (ହ. ଶ)-8. Angirasa. ୯ । ସୁଧନ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟ (ହ. ଶ) (ଦେଖ) 9. Sudhanwāchārjya (See)

ସୁଧନ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ ବି—ବ୍ରାତ୍ୟ ବୈଶ୍ୟଙ୍କ (ଅର୍ଥାତ ଯେଉଁ ବୈଶ୍ୟଙ୍କର
Sudhanwāchārjya ବ୍ରତ ହୋଇ ନଥାଏ ତାଙ୍କ) ଔରସରେ ସବର୍ଣ୍ଣା ସ୍ତ୍ରୀଗର୍ଭଜାତ ଜାତି (ମନୁ ୧୦ମ ଅଧ୍ୟାୟ)—The son of a fallen Baiśya (i e, a Baiśya who had not had his investiture) through a woman of the same caste.

ସୁଧରା(ରେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ସୁଧୁରାଇବା (ଦେଖ)
Sudharā(re)ibā Sudhurāibā (See)

ସୁଧରାଣ—ଦେ. ବି—ସୁଧରାଣ (ଦେଖ)
Sudharāṇa Śudharāṇa (See)

ସୁଧର୍ମ—ସଂ· ବି—୧ । (ନାମ) ଜିନ ଗଣାଧିପବିଶେଷ—
Sudharma 1. Name of a Jaina saint. [ଦ୍ର—ଏ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଦଶ ଶିଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ (ହ·ଶ) ।] ୨ । (ନାମ) କିନ୍ନରରାଜବିଶେଷ (ହ. ଶ.)—2. Name of a king of the Kinnaras. ୩ । ଉତ୍ତମ ଧର୍ମ; ପୁଣ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ (ହ· ଶ·)—3. Good work; pious duty. ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁଧର୍ମା)—ସୁଧାର; ଶାନ୍ତ; ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ନୁହେ—Mild; gentle.

ସୁଧର୍ମା—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଧର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । (ପୁଂ) ଅତି ଧାର୍ମିକ;
Sudharmā ଧର୍ମସେବୀ—1. Very pious. ସଂ. ବି—୧ । (ପୁଂ) କୁଟୁମ୍ବୀ (ଉଣାଦିକୋଷ); କୁଟୁମ୍ବପାଳକ ଗୃହସ୍ଥ (ହ. ଶ)—1. The head of a family; a householder. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେବସଭା; ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଭା—2. Name of the court of God Indra where the gods assemble for deliberation and sport. ୩ । (ପୁଂ) ଶେଷ ଜୈନଙ୍କର ଜଣେକ ଶିଷ୍ୟ; ଜୈନମାନଙ୍କର ଗଣାଧିପ ବିଶେଷ (ହ. ଶ) - 3. Name of a disciple of the last Jaina saint. ୪ । (ପୁଂ) କ୍ଷତ୍ରିୟ (ହ, ଶ)—4. A Kshatriya. ୫ । (ନାମ) ଦଶାର୍ଣ୍ଣର ଜଣେ ରାଜା (ହ· ଶ)—5. Name of a king of Daśārṇṇa. ଦେ. ବିଣ—୧ । ନମ୍ର; ଶାନ୍ତ—
ସୁଶୀଲ
सुशील, सद् 1. Mild; meek. [ଦ୍ର - ସୁଧର୍ମା ଗାଈର ବାଛୁରି ମରେ ।] ୨ । ସୁଶୀଳ—2. Well disposed; of good nature.

ସୁଧର୍ମା ଗାଈ—ଦେ. ବି—ଶାନ୍ତ ସ୍ୱଭାବଯୁକ୍ତା ଗାଈ; ଯେଉଁ ଗାଈଠାରୁ
Sudharmā gāī ଦୁଧ ଦୁହିଁବାକୁ କିଛି କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ, ଠାଣ୍ଡା ଗାଈ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଦୁଧ ଦୁହିଁଲାବେଳେ ଦୁଷ୍ଟାମି କରେ ନାହିଁ—
सद् गाय A meek milch-cow.

ସୁଧର୍ମା ଗାଈର ବାଛୁରି ମରେ—ଦେ· ପ୍ରବଚନ, ନ୍ୟାୟ—ସୁଶୀଳା ଗାଈ-
Sudharmā gāira bāchhurī mare ଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହିଁ ଗଲାବେଳେ ସେ ଦୁଷ୍ଟାମି କରେ ନାହିଁ; ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ ତାଠାରୁ ଦୁଧ ନିଃଶେଷ କରି ଦୁହିଁ ନିଅନ୍ତି । ଫଳରେ ଦୁଧ ଦୁହାଁସରିଲା ପରେ ତା ନିଜ ବାଛୁରୀର ପିଇବା ପାଇଁ ଗାଈ ଠାରେ ଅଳ୍ପେ ଦୁଧ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଗାଈର ବାଛୁରି ମାଆଠାରୁ ଦୁଧ ପିଇବାକୁ ନ ପାଇବାରୁ ମରିଯାଏ । ଶାନ୍ତଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିର କୋମଳ ବ୍ୟବହାରରୁ ଲୋକେ ଅପବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ତହିଁର ଫଳରେ ସେ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରେ । ଏହି ଉଦାହରଣରେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବୋଲାଯାଏ ।

ଅତି ମଧ୍ୟ ଧର୍ମିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଲେ ଲୋକେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—]

A proverb meaning "The calf of meek cow starves".

ସୁଧର୍ମୀ—ସ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ସୁଧର୍ମ+ଈ) (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେବସଭା (ଅମର
Sudharmī ଟୀକା)—1. Name of Indra's court. ୨ । (ପୁଂ) (ସୁଧର୍ମ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ) ଧର୍ମପରାୟଣ (ହ. ଶ)—2. Pious.

ସୁଧା—ସ. ବି (ସୁ=ସୁଖରେ+ଧେ· ଧାତୁ=ପାନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ
Sudhā +ଅ; ଯାହା ସୁଖରେ ପାନ କରାଯାଏ)—୧ । ଅମୃତ (ଅମର); ପୀୟୂଷ—1. Nectar; ambrosia. ୨ । ଲେପନ (ମେଦିନୀ)—2. Anointing; smearing. ୩ । ଚୂନ (ମେଦିନୀ); କଳିଚୂନ—3. Lime; quick-lime. (ଦ୍ର—ଚୈତ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସୁଧା ଲେପିତ—କୃଷ୍ଣସଂ·, ମହାଭାରତ, ବନ ।) ୪ । ମୂର୍ବା (ମେଦିନୀ) ମୁରୁଗା ଗଛ—4. Sansveira Zeylanica.

plant. ୪ । ସ୍ନୁହୀ; ସିହୁଣ୍ଡ (ମେଦିନୀ)— 5. Euphorbia tree. ୬ । ଗଙ୍ଗା (ମେଦିନୀ)— 6. The Ganges. ୭ । ଇଷ୍ଟକା; ଇଟା— 7. Brick. ୮ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ)—୨. Lightning; electricity. ୯ । ରସ (ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ)— 9. Juice. ୧୦ । ତୋୟ; ଜଳ (ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ)— 10. Water. ୧୧ । ଧାତ୍ରୀ; ଆମଳକ; ଅଁଳା (ଧ୍ୱନିମଞ୍ଜରୀ —11. Phylanthus Emblica. ୧୨ । ହରୀତକୀ; ହରିଡ଼ା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—12. Myrobalan. ୧୩ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—13. A medicinal plant. ୧୪ । ମକରନ୍ଦ; ପୁଷ୍ପରସ—14. The juice or honey from flowers. ୧୫ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା; ଚନ୍ଦ୍ରିକା—15. Moon-beam. ୧୬ । ମଦ୍ୟ; ମଦିରା—16. Wine. ୧୭ । ଦୁଗ୍ଧ (ହି. ଶ)— 17. Milk ୧୮ । ଅରକ (ହି. ଶ)—18. Essence. ୧୯ । ପୃଥିବୀ (ହି. ଶ) -19. The earth. ୨୦ । ବିଷ; ହଳାହଳ (ହି. ଶ)—20. Poison. ୨୧ । ଗୁଳୁଚ (ହି ଶ)—21. Tinaspora Cordifolia (creeper) ୨୨ । ରୁଦ୍ରପତ୍ନୀ (ହି. ଶ)—22. Wife of the Rudra Deity. ୨୩ । ପୁତ୍ରୀ (ହି. ଶ)— 23. Daughter. ୨୪ । ବଧୂ (ହି. ଶ)—24. Daughter-in-law. ୨୫ । ଧାମ; ଘର (ହି. ଶ)— 25. Residence. ୨୬ । ମଧୁ (ହି. ଶ)— 26. Honey.

ସୁଧାଂଶୁ—ସଂ. ବି (ସୁଧା=ଅମୃତ ପରି ଅଂଶୁ=କିରଣ ଯାହାର; Sudhāmsu ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ହିମାଂଶୁ; ଚନ୍ଦ୍ର; ଚନ୍ଦ୍ରମା— 1. The moon. ୨ । କର୍ପୂର—2. Camphor.

ସୁଧାଂଶୁ ତୈଳ—ସଂ. ବି—କର୍ପୂର ତେଲ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)— Sudhāmsu taila Camphor oil.

ସୁଧାଂଶୁ ରତ୍ନ (ରକ୍ତ)—ସଂ. ବି—ମୌକ୍ତିକ; ମୁକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)— Sudhāmsu ratna(rakta) Pearl.

ସୁଧାଂଶୁ ଶେଖର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁଧାଂଶୁ=ଚନ୍ଦ୍ର ଅଛନ୍ତି Sudhāmsu sekhara ଶେଖରେ=ଶିରୋଭୂଷଣ ଯାହାଙ୍କର)— ଶଶିଶେଖର; ମହାଦେବ—God Siva. ଦେ. ବି (ପୁଂ)— ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ସୁଧା(ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁଧାଇବା (ଦେଖ) Sudhā(dhe)ibā Sudhāibā (See)

ସୁଧା କଣ୍ଠ - ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋକିଳ (ହି. ଶ)— Sudha kantha The Indian cuckoo.

ସୁଧାକର - ସଂ. ବି (ସୁଧା=ଅମୃତ+ଆକର=ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥାନ, ଷଷ୍ଠୀ Sudhākara ତତ୍) - ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. ଦେ. ବି. ସୁଧାକର ସୁଧାକର ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସୁଧାକର ଦ୍ୱିବେଦୀ—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଖ୍ୟାତ ଗାଣିତିକ Sudhākara dwibedī ପଣ୍ଡିତ—1. A late famous mathematician. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୮୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ । ଏ ଇଂରାଜୀ ଓ ସଂସ୍କୃତ ଗଣିତରେ ପାରଦର୍ଶୀ ହୋଇ ଇଉରୋପୀୟ ଗଣିତ ଅବଲମ୍ବନରେ ଗଣିତ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଷୟରେ ଅନେକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କୃତ 'ଗଣିତତରଙ୍ଗିଣୀ' ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏ କାଶୀ ସଂସ୍କୃତକଲେଜର ପ୍ରଧାନ ଗଣିତ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲେ । ଏ ଦୃକ୍ ଗଣିତର ସୌକର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସ୍ପଷ୍ଟଗ୍ରହ ସାଧନୋପଯୋଗୀ ସାରଣୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ଏ ବ୍ରହ୍ମସିଦ୍ଧାନ୍ତର ପ୍ରକାଶିକା ନାମକ ଏକ ଟୀକା କରିଥିଲେ । ଏହି ସବୁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଏ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ 'ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ' ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ ।] ୨ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରବନ୍ଧ ଜ୍ୟୋତିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ—2. Name of an astrologer of the 10th century A. D. [ଦ୍ର—ଏହି ସୁଧାକର ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ ବିଷୟ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ପଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖରଙ୍କ ଜୀବନୀ ଗ୍ରନ୍ଥର ୫ମ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖାଅଛି—

"ପଣ୍ଡିତ ସୁଧାକର ଦ୍ୱିବେଦୀ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ ଥିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ; କାରଣ ତାହାଙ୍କ "ଗଣକ-ତରଙ୍ଗିଣୀ" ବା 'ମୁଞ୍ଜଲ' ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୯୩୨ରେ ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିଲା ।]

ସୁଧାକାର—ସଂ. ବି—୧ । କାନ୍ଥ ଆଦିକୁ ଚୂନ ସଫେଦ କରିବାବ୍ୟକ୍ତି Sudhākāra (ହି. ଶ)—1. A person who whitewashes walls etc. ୨ । ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)— 2. Mason.

ସୁଧାକୋଷ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; କର୍ମ୍ମ ଧା. ସ. ଲୋ ସୁଧା+କୋଷ)— Sudhā kosha ଅମୃତର ବା ଅମୃତମୟ ଭଣ୍ଡାର— The store of nectar. (ଭ—ବସୁଧାରେ ସୁଧାକୋଷ ବୋଲାଇ, ଶ୍ରୀଫଳ ଫଳ ସଫଳ କରାଇ—ଭଞ୍ଜ, କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ସୁଧାକ୍ଷାଳିତ—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍) ଚୂନଦ୍ୱାରା ଧଉଳା ହୋଇଥିବା Sudhākshālita (ହି. ଶ)—Whitewashed.

ସୁଧାଖଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ; Sudhā khardi ଖଡ଼ିସିନ୍ଧୁ (ଦେଶ)—A wild plant. [ଦ୍ର—ଏହା ଉଷ୍ଣ, କଟୁ, ମଳରୋଧକ ଓ ଉଦରଜ୍ୱାଳା-ନାଶକ ଅଟେ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ-କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ସୁଧା ଘଟ—ସଂ. ବି—୧। ଅମୃତପୂର୍ଣ୍ଣ କଳସ—1. A pitcher full Sudhā ghata of nectar. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)- 2. The moon.

ସୁଧାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁଧା ଅଛି ଅଙ୍ଗରେ ଯାହାର)—ଚନ୍ଦ୍ର— Sudhānga The moon.

ସୁଧାଜୀବୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୁଧା=ଚୂନକାମ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍; ଶ୍ରୀ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ରାଜ ମିସ୍ତ୍ରୀ—1. A mason. ୨ । ସୁଧା ଲେପକ (ଜାତିବିଶେଷ)—2. A white washer.
Sudhājibi

ସୁଧା ଝର—ଦେ. ବି—୧ । ସୁଧାଧାରା; ଅମୃତର ଧାର—1. A flow of nectar. ୨ । ଅମୃତସ୍ରାବୀ ଝରଣା—2. A spring of nectar.
Sudhā jhara
সুধাঝর । সুধাকর

ସୁଧା ଝରି—ଦେ. ବି—୧ । ସୁଧା ପାତ୍ର (ଦେଖ)—1. Sudhāpātra (See) (ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଚନ୍ଦ୍ରା ସୁଧାଝରି ଚରଚୁମ୍ବିତର ମୁଖେ ଭରି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ ଗୀତ ।)
Sudhā jhari

ସୁଧାତୁ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ହ. ଶ)—Gold.
Sudhātu

ସୁଧାତୁଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଜ୍ଞାଦରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଅନ୍ତି—(a person) Bestowing gold as Dakshinā in vedic sacrifice.
Sudhātudakshiṇa

ସୁଧା ଦୀଧିତି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଧାଂଶୁ; ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.
Sudhā didhiti

ସୁଧା ଧବଳ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଚୂନ ବା ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ ପରି ଧଳା—1. White as lime or moonlight. ୨ । ଚୂନ ଟେବାଲା ବା ଧଳା ହୋଇଥିବା—2. White washed.
Sudhā dhabala

ସୁଧା ଧବଳିତ(ଧୌତ)—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—ଚୂନ ଲିପା ହେବାରୁ ଧଳା ହୋଇଥିବା—White washed.
Sudhā dhabalita(dhauta)

ସୁଧାଧାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସୁଧା+ଅଧାର=ସ୍ଥାନ, ଅଥବା ସୁଧା+ଆ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ତ୍ତି ଅ)—୧ । ଅମୃତ ପାତ୍ର—1. A vessel of nectar. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon.
Sudhādhāra

ସୁଧା ଧାରା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅମୃତର ଧାରା—A flow of nectar. [ଦ୍ର—ସୁଧାରସ ସୁଧାଧାରା ଧାବମାନ କରିବଧା—ଶୃଙ୍ଖଳା ।]
Sudhā dhārā

ସୁଧା ନିଧି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁଧା+ନିଧି=ସ୍ଥାନ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. The moon. ୨ । ସମୁଦ୍ର (ହ. ଶ)—2. The ocean.
Sudhānidhi

ସୁଧାପୟଃ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁଧାପୟସ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସିଝୁକ୍ଷୀର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The juice of 'Sijhu' tree.
Sudhāpayaḥ

ସୁଧା ପାଣି—ସଂ. ବି (ସୁଧା+ପାଣି=ହସ୍ତ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧନ୍ୱନ୍ତରି—The Divine Physician.
Sudhā pāṇi

ସୁଧା ପାତ୍ର—ସଂ. ବି—ଅମୃତ ରଖିବା ପାତ୍ର—A receptacle for nectar.
Sudhā pātra

ସୁଧା ପାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅମୃତ ପିଇବା—Drinking of the nectar.
Sudhā pāna

ସୁଧା ପାଷାଣ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲେ)—ଫୁଲଖଡ଼ି; ଚକ୍‌ଖଡ଼—Chalk.
Sudhā pāshāṇa

ସୁଧାବର୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଧା+ବୃଷ୍ ଧାତୁ=ବର୍ଷିବା+କର୍ତ୍ତି ଇନ୍; ସୁଧାବର୍ଷିନ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବ)—(ସୁଧାବର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ସୁଧା ବର୍ଷଣ କରେ—Raining nectar. ସଂ. ବି—୧ । ବ୍ରହ୍ମା (ହ. ଶ)—1. Brahmā. ୨ । ଏକ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ନାମ (ହ. ଶ)—2. Name of a Buddhist saint. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର; ସୁଧାକର—3. The moon.
Sudhābarshī

ସୁଧାବାସ—ସଂ. ବି—୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁଧା=ଅମୃତ+ଆବାସ=ସ୍ଥାନ)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon. ୨ । ସୁଧାବାସା (ଦେଖ)—2. Sudhābāsā (See) ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣମୟ ଗୃହ—3. white wasted house.
Sudhābāsa

ସୁଧାବାସା—ସଂ. ବି—ତପୁଷୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କାକୁଡ଼ି—Cucumber.
Sudhābāsā

ସୁଧା ଭାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁଧାପାତ୍ର (ଦେଖ) Sudhāpātra (See)
Sudhābhāṇḍa

ସୁଧାଭିତ୍ତି—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ଚୂନ ସଫେଦ କରା ଯାଇଥିବା କାନ୍ଥ (ହ.ଶ)—Whitewashed wall.
Sudhā bhitti

ସୁଧାଭୁକ୍(ଭୋଜୀ)—ସଂ. ବି (ସୁଧା+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି କ୍ୱିପ୍; ସୁଧା ଭୁଜ୍; ସୁଧା+ଭୁଜ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଇନ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—ଦେବତା—Deity.
Sudhābhuk(bhoji)

ସୁଧାଭୃତି—ସଂ. ବି (ସୁଧା+ଭୃ ଧାତୁ+ଅଧି ତି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ମେଦିନୀ) 1. The moon. ୨ । ଯଜ୍ଞ (ମେଦିନୀ) (ସୁଧାସୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Vedic sacrifice.
Sudhābhruti

ସୁଧାମ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଧାମ—1. A good abode. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହ.ଶ)—2.The moon. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ ଋଷିବିଶେଷ—3 Name of an ancient saint.
Sudhama

ସୁଧା ମଧୁର—ସଂ. ବିଣ—ଅମୃତ ପରି ମିଠା—Sweet as nectar.
Sudhā madhura

ସୁଧାମୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଧା+ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ. ମୟ)—୧ । ଅତି ମଧୁର—1. Very sweet. ୨ । ଅମୃତପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of nectar. ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣମୟ—3. Full of quick-line. ସଂ. ବି—ଚୂନଲିପାଘର; ରାଜଭବନ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A palace.
Sudhāmaya
[ସୁଧାମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ]

ସୁଧା ମୟୂଖ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଧାକର; ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.
Sudhā mayūkha

[ଉ—ଭଲ୍ଲ ମାନଙ୍କ ଦେଖ, ମୁଖ ସୁଧାମୟୂଖ ।
କରସୁର୍ଯ୍ୟଂ କଶୋଷ ଚନ୍ଦ୍ର ଜୀତ ।]

ସୁଧା ମୁଖ—ସଂ. ବ (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରୟ)—ସୁଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁଖ; ସୁନ୍ଦର
Sudhā mukha ମୁଖ—A face as sweet as nectar. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ମୁଖ [ସୁଧାମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅମୃତ ପରି ମନୋରମ—Having a beautiful face; sweet-faced.

ସୁଧାମୁଖୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ସୁଧାମୁଖ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Sudhāmukhī 'Sudhā mukha'. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅପ୍ସରା-
सुधामुखी সুধামুখী ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of a heavenly nymph. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ସୁଧାମୁଳୀ—ସଂ. ବି—ସାଲମ୍ ମିଶ୍ରି (ଦେଖ)
Sudhāmulī Sālam misrī (See)

ସୁଧା ମୋଦକ—ସଂ. ବି—ଯବାସ ଶର୍କରା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଦୁରାଳଭାରୁ
Sudhā modaka ପ୍ରସ୍ତୁତ ଗୁଡ଼—Molasses prepared from Fagonia Arabica.

ସୁଧାଯୋନି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)—
Sudhājoni The moon.

ସୁଧାର—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁଧୀର)—ଶୁଧୀର (ଦେଖ)
Sudhāra Sudhāra (See)
सुधार ଦେ. ବି—ସଂସ୍କାର; ସଂଶୋଧନ; ସୁଧୁରିବା କର୍ମ—
সুধার Reform; reformation.
(ସୁଧାରଥ—ଅନ୍ୟ. ବିଣ. ରୂପ) [ଉ—ସୁଧାର କାନୁନ କରିଛି ।]
(ସୁଧାରୀ, ସୁଧାରେଣି—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ).

ସୁଧା ରଶ୍ମି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)—
Sudhā raśmi The moon.

ସୁଧାରା—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ରୀତି—Good method. ଦେ. ବିଣ—
Sudhārā ୧ । ଉତ୍ତମ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Good person. ୨ ।
सुधारा সুধারা ସରଳ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Frank (person).

ସୁଧାରିଆ—ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଉତ୍ତମ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Sudhāriā 1. Good (person). ୨ । ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)
सुधार সুধারা —2. Calm and quiet (person).

ସୁଧାରିବା—ଦେ. କି—ସୁଧୁରିବା (ଦେଖ)—Sudhuribā
Sudhāribā (See) [ଉ—ମୁଁ ଅପରାଧ ସୁଧାର ପାରନ୍ତି,
सुधरान ଦେହ ବହ ଭସ୍ମ କରେ କାହିଁ । ଗାଳଦଣ୍ଡ. ଚିଲିକ
সুধারনো ସମାସୁଣ ।]

ସୁଧା ଲେପ—ଦେ. ବି (ଶିଳ୍ପ ଶାସ୍ତ୍ର)—୧ । ଲାକ୍ଷା, ଦେବଦାରୁ ଗଛର
Sudhā lepa ନିର୍ଯ୍ୟାସ (ଝୁଣା), ଗୁଗ୍ଗୁଳ, ଗୃହଧୂମ (ଅଳକ୍ତ)
सुधालेप ମହଳ ଗୁଡ଼ (ଯା ଡାଆ ଲାଗିଥିବ), ବେଲର ଓ କେନ୍ଦୁର
সুধালেপ ଅଠା ମିଶ୍ରିତ ଏକ ପ୍ରକାର ଲେପ—1. A kind of mixture of made of lac, resin, soot and gum of wood apple, bael and kendu fruits laid on stones. ୨ । ହରିଡ଼ାର ଓ ମଞ୍ଜିଷ୍ଠାର ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଠା ମିଶ୍ରିତ ଲେପ—2. A layer made of gums of myrobalam and Indian madder [ଉ—ଏହା କୋଠାର ଓ ଦେଉଳର କାନ୍ଥରେ ଲଗିଲେ ତାହା ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ।] ୩ । ଘରେ ଚୂନ ଲଗିବା—3. Plastering the walls of a house with slaked lime. ୪ । କାନ୍ଥରେ କଲିଚୂନ ଦ୍ୱାରା ସଫେଦ କରିବା—4. The white washing of het walls of a house.

ସୁଧାଲୋକ—ପ୍ରାଦେ. (ଲକ୍ଷ୍ୟ) ବି (ତୁଳ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ହି. ସୁଧାର
Sudhāloka ଆଦମୀ)—ସାଦାସିଧା ଲୋକ—A simple guileless person.

ସୁଧା ଶାଳି—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅମୃତମୟୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ଅମୃତ ଭଷିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
Sudhā śāli A woman as sweet as nectar; sweet-speaking woman. [ଉ—ଯହିଁ ତୁସନ୍ତ୍ର ବାଲୀ, ଅଟେ କହେ ସୁଧାଶାଳୀ, ଜଣାଇ କୃଷ୍ଣ ବେଦନା ଅତି କନୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ରସକାରିଧି ।]

ସୁଧା ସମୁଦ୍ର—ସଂ. ବି—ସୁଧା ସିନ୍ଧୁ (ଦେଖ)
Sudhā samudra Sudhā sindhu (See)

ସୁଧା ସିକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ତତ୍ପୁ ତତ୍)—ଅମୃତ ଛିଞ୍ଚା ହୋଇଥିବା—
Sudhā sikta Sprinkled with nectar.

ସୁଧା ସିତ—ସଂ. ବି—ସୁଧା ଧବଳ (ଦେଖ)
Sudhā sita Sudhā dhabaḷa (See)

ସୁଧା ସିନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ. କର୍ମଧାରୟ; ସୁଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ସିନ୍ଧୁ)—
Sudhā sindhu ଅମୃତ ସମୁଦ୍ର; କ୍ଷୀର ପୁରାଣୋକ୍ତ ସପ୍ତସାଗରରୁ ଅନ୍ୟତମ—A sea of nectar.

ସୁଧାସୁ—ସଂ. ବି (ସୁଧା+ସୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି କ୍ୱିପ୍)—ସୁଧା ଭୃତି (ଦେଖ)
Sudhāsū Sudhā bhṛuti (See)

ସୁଧା ସୂତି—ସଂ. ବି (ସୁଧା+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତି)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର
Sudhā sūti (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. Moon. ୨ । ପଦ୍ମ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. Lotus. ୩ । ଯଜ୍ଞ—3. Vedic sacrifice.

ସୁଧାସ୍ପର୍ଦ୍ଧୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସୁଧା+ସ୍ପୃଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଣିନ୍; ୧ମା
Sudhāsparddhī ୧ବ; ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ)—ଅମୃତତୁଲ୍ୟ
[ସୁଧାସ୍ପର୍ଦ୍ଧିନୀ - ସ୍ତ୍ରୀ] [ଯଥା—ଭୁଷଣ, ବଚନ, କଥା]—
Comparable to nectar; defying nectar in sweetness.

ସୁଧାସ୍ରବା—ସଂ. ବିଣ (ସୁଧାସ୍ରବତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯହିଁରୁ
Sudhāsrabā ସୁଧା କ୍ଷରୁଥାଏ—1. From which nectar oozes. ୨ । ସୁଧାବର୍ଷୀ (ଦେଖ)—2. Sudhā barshī (See) ସଂ. ବି—୧ । ପ୍ରଳମ୍ବିକା, ଘଣ୍ଟିକା

[ବିକାଣ୍ଡଶେଷ]—1. The soft palate; epiglottis. ୨ । ରୁଦନ୍ତୀଗୁଳ୍ମ—[ସ୍ତକନ୍ତର୍ଶବ୍ଦ] (ଦେଖ)—2 Rudanti gulma (See)

ସୁଧାସ୍ରବା—ସଂ. ବ [ବୈଦ୍ୟକ]—ରୁଦନ୍ତୀ ଗୁଳ୍ମ (ଦେଖ)—
Sudhāsrabī Rudanti gulma (See)

ସୁଧା ହର(ହୃତ୍)—ସଂ. ବ [ସୁଧା+ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଅ; କର୍ତ୍ତି କ୍ୱିପ୍]—
Sudhā hara(hrut) ଗରୁଡ଼; ପକ୍ଷିରାଜ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Garurda, the king of birds.

ସୁଧି—ପ୍ରାଦେ [ଲରଅ] ବ—ସିଦ୍ଧି—
Sudhi Siddhi; success.

ସୁଧିତ—ସଂ, ବଣ—୧ । ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ [ତ୍ରି. ଣ]—1. Well disposed or arranged. ୨ । ଅମୃତ ସଦୃଶ [ତ୍ରି. ଣ]—2. Similar to nectar.
Sudhita

ସୁଧିତି—ସଂ. ବ [ସୁ+ଧ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ମ ତି]—
Sudhiti ୧ । ଅସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; କୁଠାର—1. An axe. ୨ । ସ୍ୱଧିତି [ସ୍ୱସ୍ୱମ୍ଭୂତ] [ଦେଖ]—2. Swadhiti (See)

ସୁଧୀ—ସଂ. ବ [ସୁ+ଧୀ=ବୁଦ୍ଧି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି]— ୧ । [ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ] ପଣ୍ଡିତ [ଅମର]—1.A learned man.
Sudhī
୨ । [କର୍ମଧା]—ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି—2. Intelligence.
[ବିଶେଷ—ବହୁବ୍ରୀହି ବଣ] ବଣ [ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ]—୧ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍; ବିଚକ୍ଷଣ; ଚତୁର—2. Intelligent. ୨ । ଧାର୍ମିକ—2. Pious.

ସୁଧୀର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ସୁ+ଧୀର]—୧ । ଅତି ଧୀର; ଅତ୍ୟନ୍ତ ନମ୍ର—
Sudhīra 1. Very mild or meek. ୨ । ସୁଶୀଳ—
[ସୁଧୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Of good conduct. ୩ । ଅତି
[ସୁଧୀରତା—ବ] ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ—3. Very patient.
सुधीरता সুধীরতা ଦେ. ବ—ଅତି ଧୀରତା; ସୁଶୀଳତା—
Gentleness. [ଉ—ପୟୋଧି ତୁଲେ ସେ ଗମ୍ଭୀର ... ର କନକ ଭୂଧର – ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ସୁଧୁ—ଦେ. ଅ [ବଙ୍ଗଳା ର ଅନୁକୃତ. ସଂ. ଶୁଦ୍ଧ]—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—
Sudhu 1. Completely; totally. ୨ । କେବଳ—
सुधु সুধু 2. Only; merely.

ସୁଧୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଧୁରାଇବା [ଦେଖ]—
Sudhurā(re)ibā Sudhurāibā (See)

ସୁଧୁରଣ—ଦେ. ବ—ଶୁଧୁରଣ [ଦେଖ]
Sudhurāṇa Sudhurāṇa (See)

ସୁଧୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଧୁରିବା [ଦେଖ]—Sudhuribā (See)
Sudhuribā [ଉ—ଏଣିକି ବଦଳା ରଣ ସୁଧୁରିଯାଉ— ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ସୁଧୂପକ—ସଂ. ବ—ଶ୍ରୀବେଷ୍ଟ [ତ୍ରି. ଣ] [ଦେଖ]
Sudhūpaka Sribeshta (See)

ସୁଧୂମ୍ୟ—ସଂ. ବ—ସୁଗନ୍ଧ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପ]—
Sudhūmya Name of a scent.

ସୁଧୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବ [ସୁଧା+ଉଦ୍ଭବ]—ଧନ୍ୱନ୍ତରି [ବିକାଣ୍ଡଶେଷ]—
Sudhodbhaba The Divine Physician.
[ଉ—ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନ କାଳରେ ଧନ୍ୱନ୍ତରି ସୁଧାଭାଣ୍ଡ ଧାରଣ କରି ସମୁଦ୍ରରୁ ବାହାରି ଥିଲେ ।]

ସୁଧୋଦ୍ଭବା—ସଂ. ବ—ହରୀତକୀ [ବିକାଣ୍ଡଶେଷ]—
Sudhodbhabā Myrobalan.

ସୁଧ୍ୟ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା ବ. ଓ ବଣ [ସଂ. ଶୁଦ୍ଧ]—ଶୁଧ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]
Sudhya (etc) Sudhya etc (See)

ସୁନ୍‌ତାନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ—ସୁଲତାନ୍ [ଦେଖ]
Sun-tān(ni) Sul-tān (See)

ସୁନ୍‌ସାନ୍—ଦେ. ବଣ [ସଂ. ଶୂନ୍ୟ+ସ୍ଥାନ]-୧ । ଲୋକଶୂନ୍ୟ (ସ୍ଥାନ)—
Sun-sān 1. Lonely. ୨ । କୋଳାହଳରହିତ—
शून्य, चुपचाप সুনসান 2. Calm and quiet.
୩ । ମୌନାବଲମ୍ବୀ—3. Silent.

ସୁନ୍‌ସୁନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବ—ସୁନିସୁନିଆ [ଦେଖ]
Sun-suniā(ān) Sunisuniā (See)

ସୁନ୍‌ହଟ—ଦେ, ବ [ନାମ]—ହରିବଂଶ ଓ ଭାଗବତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରାଚୀନ
Sun-hata ଶୋଣିତପୁର ବା ଶ୍ରୋଣିତପୁର—
सुनहट সুনহট Ancient Sonitapura described in Haribamśa and Bhāgabata, near modern Balasore. (ଉ—ଏଠାରେ ଉଷାମେଢ଼ର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଦ୍ୟାବଧି ଅଛି । ଉଦ୍ଧବଙ୍କ ୪୯ଅଧ୍ୟାୟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଉଷା' କାବ୍ୟ ଏହି କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହା ବାଲେଶ୍ୱର ନଗରର ଅଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ସୁନ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ, ଶୂନ୍ୟ) ଶୁନ (ଦେଖ)—1. Suna
Suna (See) ୨ । (ସଂ. ସୂନୁ) ପୁତ୍ର—2. Son. [ଉ—
सून୍ ଏତେ ବୋଲି ବୋଇଲ୍ ବାଣର ଇନ୍ଦ୍ରସୁନ—ପୀତାମ୍ବର-
সুন নୃସିଂହପୁରାଣ ।]

ସୁନଜର—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୁ+ଫା. ନଜର୍)—୧ । ସୁଦୃଷ୍ଟି; ଅନୁଗ୍ରହ
Sunajara ଦୃଷ୍ଟି—1. Favourable look. ୨ । ଦୟାପୂର୍ଣ୍ଣ
सुनजर সুনজর ଦୃଷ୍ଟି—2. Kind look.

ସୁନ(ନ୍ନ)ତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସୁନତ୍)—୧ । ମୁସଲମାନ୍ ବାଳକ-
Suna(nna)t ମାନଙ୍କର ଲିଙ୍ଗାଗ୍ରଚର୍ମଛେଦନରୂପ ସଂସ୍କାର—
सुनत সুন্নত 1. The ceremony of removing the foreskin of Muslim boys. [ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକଙ୍କ ଉପନୟନ ଭଳି ଏହା ସଂସ୍କାର ଅଟେ । ମୁସଲମାନ୍ ବାଳକଙ୍କ ଲିଙ୍ଗାଗ୍ରଭାଗକୁ ଘୋଡ଼ାଇଥିବା ଚର୍ମକୁ ଖୁର ସାହାଯ୍ୟରେ କାଟି ଦେବା ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କାର । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ଚର୍ମାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ମଇଳା ଜମି ଯାଇ ପୁରୁଷ ଅନେକ ନାନା ରୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଏବଂ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ସୁନତ୍ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ଆଶଙ୍କା ଦୂର ହୁଏ ।] ୨ । (ଅ. ସୁନତ୍) ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ହଜରତ୍‌ମହମ୍ମଦ ବଚନକୁ ଅନୁସାରେ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ଶୁଣିଥିବା ଏମା ବାଣୀ ଦେଖିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ

କରି ଯାଇଥିବା କମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ ଅଗୁର—2. Traditions handed down from the Prophet Mohammad by any person who saw or heard him. [ଦ୍ର—ଏହି କମ୍ବଦନ୍ତୀର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ହାଦିସ୍' ଓ ସୁନ୍ନୀମାନେ ଏହି କମ୍ବଦନ୍ତୀଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଲିଙ୍ଗାଗ୍ର ଛେଦନ ବିଧି ତୋଟିଏ ସୁନ୍ନତ୍ ବା ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ କମ୍ବଦନ୍ତୀମୂଳକ ଅଗୁର ଅଟେ । ମହମ୍ମଦ ଜନ୍ମ ହେଲାବେଳେ ତାଙ୍କର ଲିଙ୍ଗାଗ୍ରରେ ଅବରକଚର୍ମ ନ ଥିଲା । ଏଥିରୁ ମୁସଲମାନମାନେ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ, ମାତୃଗର୍ଭରୁ ତାଙ୍କ ଲିଙ୍ଗାଗ୍ର ଚର୍ମ ଛେଦନ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କମ୍ବଦନ୍ତୀକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମୁସଲମାନ ବାଳକମାନଙ୍କର ସୁନତ୍ କରାଯାଏ ।]

ସୁନ(ନ୍ନ)ତି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୁନତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating Suna(nna)ti to Sunat. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ସୁନତ୍ ସୁନତି ସୁନ୍ନତି ସରିଥାଏ ହୋଇଅଛି—2. (a person) (ସୁନତଥ ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ) Who has already undergone the ceremony of Sunat. ସ. ବି (ସୁ =ଉତ୍ତମ+ନତି=ନମ୍ରତା)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ନମ୍ରତା—Great humility.

ସୁନନ୍ଦ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ନନ୍ଦ୍ ଧାତୁ. ଣିଜନ୍ତ=ନନ୍ଦ ଧାତୁ+ Sunanda ଅଚ୍, ଅ)—୧ । ଆନନ୍ଦଜନକ—1. Pleasant. (ସୁନନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସୁନ୍ଦର ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟକ—2. Nice and pleasing. ସ. ବି—୧ । (ନାମ) ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ ମୁଷଳ—1. The lethal weapon of Balabhadra. ୨ । (ନାମ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାର୍ଶ୍ୱଚର ଗୋପବିଶେଷ - 2. Name of a companion of Srikrushna. ୩ । ଦ୍ୱାଦଶବିଧ ରାଜଗୃହ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—3. One of the twelve classes of royal rooms for a king's residence. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ରାଜାଙ୍କ ହାତର ମାପରେ ୫୧ ହାତ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ୪୦ ହାତ କରାଯାଏ । ଏଥିର ଦ୍ୱାର ୨୦ଟି । ଏ ଗୃହ ବଲ୍ଲବର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଓ ଉଲ୍ଲୋଚବସ୍ତ୍ର ମଣ୍ଡିତ; ଏଥିର ଅଧିଦେବତା ମଙ୍ଗଳ । ଏପରି ଗୃହରେ ରାଜା ବାସ କଲେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ଗୃହର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ସୁନ୍ଦର'—ଯୁକ୍ତିକଳ୍ପତରୁ ।]

ସୁନନ୍ଦନ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସୁପୁତ୍ର (ଦେଖ)—1. Suputra Sunandana (See) ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ରବିଶେଷ—2. Name of a son of Srikrushna.

ସୁନନ୍ଦା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁନନ୍ଦ+ଆ)—ସୁନନ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Sunandā Feminine of Sunanda. ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଉମା, ପାର୍ବତୀ (ମେଦିନୀ)—1. Pārbati. ୨ । ଗୋରୋଚନା (ମେଦିନୀ)—2. A yellow pigment derived from dead cows. ୩ । ନାରୀ (ଶବ୍ଦ)—3. Woman. ୪ । ଉମାଙ୍କର ଜଣେ ସଖୀଙ୍କ ନାମ (ଶବ୍ଦମାଳା)—4. Name of a companion of Pārbati. ୫ । ଅର୍କପତ୍ରୀ ଗୁଳ୍ମ (ରତ୍ନମାଳା); ଲଙ୍ଗଲୀଙ୍ଗଳଥ ବା ଲଙ୍ଗଳଥ ଗୁଳ୍ମ; ଲୁଆମରିଚା ? (ଜାବସ୍ଥାକ ଚନ୍ଦ୍ରକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—5. A plant; Gloriosa Superba. ୬ । (ନାମ) ଇନ୍ଦୁମତୀଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର କାଳରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାକୁ ଯାଇଥିବା ସଖୀଙ୍କ ନାମ—6. Name of the maid servant who accompanied the princess Indumati to the Swayambara gathering. ୭ । କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜଣେ ପତ୍ନୀ (ହ୍ରି. ଶ)—7. Name of a wife of Srikrushna. ୮ । ବାଳିଙ୍କ ମାତା (ହ୍ରି. ଶ)—8. Name of the mother of Bāli. ୯ । ଚେଦିରାଜ ସୁବାହୁଙ୍କ ଭଗିନୀ (ହ୍ରି. ଶ)—9. Sister of king Subāhu. ୧୦ । ଭରତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ରି. ଶ)—10. Wife of Bharata. ୧୧ ଧଳା ଗାଈ (ହ୍ରି ଶ)—11. White cow. ଦେ. ସୁନନ୍ଦା ସୁନନ୍ଦ୍ୟା ବି—କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଷ୍ଟ ପଟ୍ଟମହିଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା—One of the eight principal queens of Srikrushna. [ଦ୍ର—ମିତ୍ରବିନ୍ଦା ସୁନନ୍ଦା ଜାମ୍ବବତୀ—ଯାତୀ. ଭଦ୍ରସ୍ୟମନ୍ତକ ।]

ସୁନପୁର—ଗ୍ରା. ବି (ମାଦଳାପାଞ୍ଜି)—ସୋନପୁର (ଦେଖ) Sunapura Sonapura (See)

ସୁନଫା—ସ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗବିଶେଷ—One of the Sunaphā astrological conjunctions of planets. [ଦ୍ର—ରବି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଗ୍ରହ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦ୍ୱିତୀୟରେ ରହିଲେ 'ସୁନଫା' ଓ ଦ୍ୱାଦଶରେ ରହିଲେ 'ଅନଫା' ଯୋଗ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ଦ୍ୱାଦଶରେ ରବି ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟଗ୍ରହ ଥିଲେ 'ଦୁରୁଧୁରା' ଯୋଗ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗ୍ରହ ନ ଥିଲେ 'କେମଦ୍ରୁମ' ଯୋଗ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଗ୍ରହ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ କେମଦ୍ରୁମ ଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । କେହି କେହି ମାନଙ୍କ ମତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଥିବା ନବାଂଶର କେନ୍ଦ୍ରର ନବାଂଶରେ ଗ୍ରହ ରହିଲେ କେମଦ୍ରୁମ ଯୋଗ ଭଙ୍ଗ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଏହା ଯୁକ୍ତି ଠିକ୍ ନୁହେଁ—(ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ) ।]

ସୁନୟ—ସ. ବି—ସୁନୀତି (ଦେଖ) Sunaya Suniti (See)

ସୁନୟନ—ସ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ସୁନ୍ଦର ଚକ୍ଷୁ—1. Beautiful Sunayana eye. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମୃଗ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—(ସୁନୟନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) 2. Deer. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସୁନ୍ଦର ନୟନବିଶିଷ୍ଟ, ସୁଲୋଚନ—Having beautiful eyes.

ସୁନୟନା—ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁନୟନ+ଆ)—'ସୁନୟନ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ;
Sunayanā ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ—Feminine of 'Sunayana'.
ସ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ନାରୀ (ସୁନ୍ଦର ନୟନ)—Woman.

ସୁନଶୁନିଆ (ଆଁ)—ଦେ. ବି—ସୁନିଶୁନିଆ (ଦେଖ)
Sunashunia(an) Sunishunia. (See)

ସୁନସ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁ+ନାସା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ନାସିକାବିଶିଷ୍ଟ
Sunasa (ବି. ଣ)—Having a fine nose.
(ସୁନସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁନା—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହଳଦିଆ ଧାତୁ; ସୁବର୍ଣ୍ଣ—
Sunā 1. Gold. [ବି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁର-
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ, କନକ, ହିରଣ୍ୟ, ହେମ, ହାଟକ, ତପନୀୟ, ଗାଙ୍ଗେୟ, କଳଧୌତ, କାଞ୍ଚନ, ଚାମୀକର, ଶାତକୁମ୍ଭ, କାର୍ତ୍ତସ୍ୱର, ଜମ୍ବୁନଦ, ଜାମ୍ବୁନଦ; ଜାତରୂପ, ମହାରଜତ ।
ସୋନା; সোনা
सोना
ତିକ୍ତକଷାୟରସ, ମଧୁରବିପାକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ପିଚ୍ଛିଳ, ଗୁରୁପାକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ମେଧାବର୍ଦ୍ଧକ, ବାକ୍ୟର ଶୁଦ୍ଧିକାରକ, ଚକ୍ଷୁର୍ହିତକର, ଆୟୁର୍ଓ ସୁବୁଦ୍ଧିବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ବିବିଧ ରୋଗର ଉପଶମକର । ଜାରିତସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଘଟିତ ଔଷଧ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଭସ୍ମ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରସାୟନ ଅଟେ ।] ୨ । ସୁନାପରି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ—2. Anything as valuable as gold. ୩ । ଉତ୍ତମ ବାଳକ ବା ବାଳିକା—3. A good boy or girl. ୪ । ଶିଶୁ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ—4. An endearing address to a child or one's sweetheart. (ଉ—ସତେ କହିଁ ଚଗାଇଲୁ ଆମ୍ଭର, ସୁନାପୁଅ ଘର । ଚନ୍ଦ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ. ଭନ୍ନାକର ଦମ୍ଭ ।) ୫ । (ଶିଶୁଭଜନ ଭାଷା) ପ୍ରିୟତମ ଶିଶୁର ଲିଙ୍ଗ; ଗୁପ୍ତ—5. (A term of the nursery) An euphemistic term used for the penis of a child. ୬ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ—6. A name given to females. ୭ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ ଓ ସୁନାମଣିର ଡାକ ନାମ—7. Name for calling 'Swarnnamayī' and 'Sunāmani'. ୮ । (ପୁଂ) ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—8. A name given to males.
ଦେ. ବଣ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ—1. Made of gold. (ଯଥା—ସୁନା ମୁଦି ।) ୨ । ସୁନାପରି ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—2. Of golden colour. (ଉ—ସୁନା-ବେଙ୍ଗ; ସୁନାମୁଗ ।) ୩ । ଉତ୍ତମ; ସୁଶୀଳ (ବାଳକ ବା ବାଳିକା)—3. Good (child). (ଉ—ସୁନାପୁଅ; ସୁନାଝିଅ ।)

ସୁନା ଅସରପି (ଫି)—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ପା. ଅସ୍ରଫୀ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା)—
Sunā asarapi(phi) ସୁନାର ମୋହର ବା ମୁଦ୍ରା—
ମোহর सोना असरफी Gold coin.

ସୁନା(ନେ)ଇ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—
Sunā(ne)ī A name given to females.
(ତୁଳନୀୟ—ସୁନାଇ)

ସୁନାକର—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Sunākara A name given to males.

ସୁନା କାକ(କେ)ର(ରି)—ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମସ୍ତକରେ କେଶ ଉପରେ
Sunā kāka(ke)rā(ri) ଲଗାଯିବା କାକର ପିଠା ବା ଚକ୍ର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଅଳଙ୍କାର-A circular bit of gold, 3 to 4 inches in diameter, used as an ornament for the hair. [ବି—ଏହାକୁ ଅଳଗୁଣ୍ଡନପ୍ରିୟା ଦକ୍ଷିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କେଶ ଉପରେ ଅଳଙ୍କାରସ୍ୱରୂପ ପିନ୍ଧନ୍ତି । ଏହାର କମ୍ପଦେଶରେ ହୁକ୍ ବା ଶିକୁଳ ଲଗାଯାଇ ତାହାକୁ କେଶ ସଙ୍ଗେ ସଂଲଗ୍ନ କରାଯାଇ-ଥାଏ । ଏଥିର ବ୍ୟାସ ୩/୪ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ ।]

ସୁନା କୁକୁଡ଼ା ଉଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (ବାକ୍ୟ) କ୍ରି—ଯଶସ୍ୱୀ
Sunā kukurdā urdā(rde)ibā ହେବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା—To win laurels; to be successful in an undertaking or enterprise.

ସୁନା କୂପ—ଦେ. ବି—୧ । ସୁନାର କୂଅ—1. A well of gold.
Sunā kūpa (ଉ—ଅତର ଦେଖ ସୁନାକୂପ, ପାତାଳଦେଖ ସ୍ୱେ ସୋନାকুয়া ସ୍ୱରୂପ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)
सोनाकूप ୨ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଶୀତଳା ଦେବୀଙ୍କ ଦେଉଳ ଆଗରେ ଥିବା କୂଅ—2. A well inside the compound of the Temple of Jagannath at Puri in front of the Sitalā Idol. [ବି—ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଦେବବିଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ସେହି କୂପର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରାନ୍ତି, ବର୍ଷଯାକ ସେ କୂଅ ବନ୍ଦ ଥାଏ ।]

ସୁନାକୃତ—ସ. ବି—କର୍ପୂରକ (ଷଡ଼ଚନ୍ଦ୍ରକା) ଜଳାହଳଦୀ—
Sunākruta A kind of Zedoaria.

ସୁନା ଖିଲ—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—
Sunā khila A kind of fine paddy.

ସୁନାଗର—ସ. ବି. ପୁଂ (ସୁ+ନାଗର)—ଉତ୍ତମ ନାଗର—
Sunāgara A good gallant.
(ସୁନାଗରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁନାଗର—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଗଡ଼ୁ ବା ଘଟି—1. A golden
Sunāgarā pitcher. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଡ଼ୁ—
(ସୁନାଗଡ଼ୁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. A metal pitcher
সোনা কলসি, সোনাঘটি सोनागगरा filled with gold.
୩ । ଉତ୍ତମ ବାଳକ ବା ବଡ଼ ଭାଇ, ଉତ୍ତମ ସ୍ୱପ୍ନ—
3. Excellent dream.

ସୁନାଗୋରି—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନା ପରି ଗୌରଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟା ରମଣୀ—
Sunāgori A woman having golden
সোনাগোরী **सोनागोरी** complexion.
(ଉ—ସୁନାଗୋରି ତୁ ଏକା ସିନା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।)

ସୁନା ଚମ୍ପା—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଚମ୍ପକ—
Sunā champā A champaka flower made of
সোনা চাঁপা **सोना चंपा** gold.

ସୁନା ଚିତା—ଦେ. ବି—କପାଳରେ ଚିତା ଦେଲାବା ପରି ଅଠା ମାରି
Sunā chitā ପିନ୍ଧିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣ୍ଡ—
সোনা টীপ **सोना टीका** A circular bit
of gold stuck to the forehead,
[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ସୁନା ଚେନ୍—ଦେ. ବି (ଦ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ଇ. ଚେନ୍)—ସୁନାର ଶିକୁଳି—
Sunā chen Gold chain.
[ସୁନା ଚଇ(ଏ)ନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]
সোনা চেন **सोन चैन**

ସୁନା ଛୁଆ(ଉ)ଣି—ଦେ. ବଣ—ଉପରେ ସୁନା ପତ୍ର ମଡ଼ା ଯାଇଥିବା—
Sunā chhā-ā(u)ṇi Overlaid with a gold.
ସୁନାଛୁଅଣି }—ଅନ୍ୟରୂପ (ଉ—ହାତ ଦାନ୍ତରେ ସୁନା ଛୁଆଣି
ସୁନାଛୁଆ } ଦେବା ନ୍ୟାୟ—ଚଗ) ଦେ. ବି—
সোনায় মোড়া **सोना छावनी** ସୁନା ଛଇଁବା; ଉପରେ
ସୁନା ପତ୍ର ମଡ଼ାଇବା—Overlaying with gold
leaf.

ସୁନାଜଙ୍ଘ(ଘା,ଘି)-ଦେ. ବି—କୂଲେଚରବର୍ଗର ୨ହାତ ଉଚ୍ଚ ପକ୍ଷିବିଶେଷ-
Sunājangha (ṅghā, ṅghi) The painted stork,
সোনাজঙ্ঘা Pseudotantalus Leucocephalus. [ଦ୍ର—
ଏ ପକ୍ଷୀର ଦେହ ଧଳା, ପୁଚ୍ଛ କଳାମିଶା ଧଳା, ଅଣ୍ଟା
ନାରଙ୍ଗ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଗୋଡ଼ ହଳଦିଆ ।]

ସୁନା ଜୁଇ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୁଇ (ଦେଖ)
Sunā jui Swarṇṇa jui (See)

ସୁନା ଝିଅ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ, ବାଳିକାକୁ ସ୍ନେହ
Sunā jhia ସମ୍ବୋଧନ)—ଉତ୍ତମ ବା ସୁଶୀଳା ବାଳିକା—
লক্ষী মেয়ে (a term of the nursery) A good
सोना लड़की girl.

ସୁନାଦ—ସଂ. ବି—ଶଙ୍ଖ (ହୈ. ଶ)—Conch. ସଂ. ବଣ—ସୁନ୍ଦର
Sunāda ନାଦବିଶିଷ୍ଟ—Having an excellent tone.

ସୁନା ଦି(ଦେ)ହ—ଦେ. ବି—୧ । ସୁନା ପରି ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ଗୌର ଶରୀର
Sunā di(de)ha —1. A body having a golden
সোনার গা coloured skin. ୨ । ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ସୁସ୍ଥ ଶରୀର
सोना देह —2. Valuable and healthy body.
[ଉ—ସୁନା ଦେହ ଚୂନା କଲୁ ନ ଜାଣି—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସୁନା ଦି(ଦେ)ହ ଚୂନା (ମାଟି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶରୀରକୁ
Sunā di(de)ha chūnā (māṭi) kariba ନଷ୍ଟ କରିବା
সোনার দেহ মাটি করা —1. To ruin one's body.
सोना देह को चूना करना ୨ । ନିଜର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୁ ନଷ୍ଟ କରିବା—
2. To ruin one's health. ୩ । ନିଜକୁ କଳଙ୍କିତ
କରିବା—3. To stain one's self.

ସୁନା ଦୂବ—ଦେ. ବି (ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶବ୍ଦ)—ଦୂବ କେଣ୍ଡ ପରି ଦଣ୍ଡଥିବା
Sunā dūba ଜୁଡ଼ାରେ ଖୋସା ଯିବା ସୁନା ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ—
সোনার ঘাস A kind of gold ornament resembl-
सोना दूब ing a bunch of Duba grass, worn
on the chignon.

ସୁନା ନାକି—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେଉଁ କନ୍ୟାର ନାକ ସୁନା ପରି
Sunā nāki ସୁନ୍ଦର—1. (a girl) Having the nose
সোনা নাকী as nice as gold. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ନାକରେ
सोना नाकी ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧିଥାଏ—2. (a woman)
[ସୁନା ନାକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] Wearing gold nose rings.
[ଉ—ଡାହାଣୀଙ୍କର ସୁନା ନାକି ଝିଅର କଥା ।]

ସୁନା ପଇତା—ଦେ. ବି—ସୁନାର ତାରରେ ତିଆରି ଯଜ୍ଞୋପବୀତ
Sunā paitā ଆକାରର ସୂତ୍ର—Golden thread to be
সোনার পইতা used as a Brahman's Paitā. [ଦ୍ର—
सोना जनेऊ ଏହାକୁ ଦେବତାଙ୍କ ଗଳାରେ ପିନ୍ଧାନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀ-
ମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସୁବ୍ରତାଦିବେଳେ ଅଙ୍ଗ ଉପଲକ୍ଷରେ
ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ସୁନା ପାଗ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ଉଷ୍ଣୀଷ ବା ପଗଡ଼ି—A pugree
Sunā pāga of gold. [ଉ—ଅଗ—ସୁନା ପାଗ, ପଛ—
সোনার পাগড়ী ଗୁହ ଗୋଡ଼, ମଝି—ମଙ୍ଗଳା—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ]
सोना पगड़ी

ସୁନା ପାଣି—ଦେ. ବି—କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଗିଲ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ବା
Sunā pāṇi ସୁନେଲି ରଙ୍ଗ ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ
সোনার জল ବର୍ଣ୍ଣର ଏକପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ—Golden paint
सोनेकी पानी or water colour.

ସୁନା ପାତିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—୧ । ସୁନାର ପାତିଆ ପରି
Sunā pātiā ଲମ୍ବା ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—1. A kind of long
সোনার পাত fish looking like a slender and
सोनाका बर्क thin strip of gold, [ଦ୍ର—ଏହି ମାଛ
ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଦେଖିବାକୁ ଥିଲେ ।] ୨ । ସୁନାର
ଖୁବ୍ ପତଳା ପତ୍ର—2. A thin strip of gold.

ସୁନା ପୁଅ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । (ବାଳକ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ସମ୍ବୋଧନ)—
Sunā pua ଗେହ୍ଲା ପୁଅ—1. A fondled boy. ୨ ।
লক্ষী ছেলে; আদুরে ছেলে (ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ) ଉତ୍ତମ ସୁଶୀଳ
सोना लड़का ବାଳକ—2. (a term of the nursery)
A good boy. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସର୍ବତ୍ର ଆଦୃତ
ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who is fondled and
petted everywhere. ୪ । ପ୍ରୀତି ପାତ୍ର—
4. Pet or favoured one. [ଉ—ସେ ଖୋସାମତ
କଲା, ସେ ହେଲା ସୁନା ପୁଅ ।]

(ସେଠାରେ) ସୁନା ଫଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ବା ଧନର ଉତ୍ପାଦନ—
Sunā phaḷibā · Production of gold or riches.
সোনা ফলা सोना फलना

ସୁନା ଫୁଟି ଅଗାଡ଼ି ହେବା (ନ୍ୟାୟ) —ଦେ. ପ୍ରବଚନ—ପ୍ରଥମରେ ଭଲ
Sunā phuṭi agārḍi hebā (nyāya) ଫଳର ଆଶା ଥିବା
ଠାରେ ପରେ ନିଷ୍ଫଳ ହେବା—(analogy) To turn into ashes after promise or hope of golden result.

ସୁନା ବଳା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଶଗଡ଼ ଚକର ହାଣ୍ଡି ବା
Sunā baḷā ତୁମ୍ବ ଉପରେ ଲଗାଯିବା ଲୁହାର ପାଢ଼ଅ—
সোনার বালা Thin ring put round the nave of
सोनेका बाला a cart wheel. ଦେ. ବି—୧ । ସୁନା ପୁଅ
(ଦେଖ)—1. Sunā pua (See) ୨ ।
ସୁନାର ଢିଅର ବଳା ବା କଙ୍କଣ—2. Gold bangle.

ସୁନା ବେଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ସୁନା ପରି ହଳଦିଆ ଓ ଚିକ୍କଣ ଚର୍ମବିଶିଷ୍ଟ
Sunā beṅga ଏକପ୍ରକାର ବେଙ୍ଗ—A yellow smooth-
সোনা বেঙ पीला बेंग skinned species of frog.
[ଦ୍ର—ଏହାର ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ସୁନା ପରି ହଳଦିଆ ।]

ସୁନା ବେଶ—ଦେ. ବି—ଗୁଣ୍ଡିଚା ପରେ ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରାରେ ଜଗନ୍ନାଥ
Sunā besa ବଳଭଦ୍ରଙ୍କ ରଥମାନ ସିଂହଦ୍ୱାରକୁ ଫେରି ଆସିବା
সোনার বেশ ପରେ ଦେବବିଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭରଣରେ ଯେଉଁ
सोना बेश ବେଶ ହୁଏ—The dress of gold worn by the idols of the Jagannātha temple of Puri after the cars have returned from Gundichā ghara to the lion's gate.
[ଦ୍ର—ଏ ବେଶକୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ଯାତ୍ରୀ ଭିଡ଼ ହୁଅନ୍ତି ।]

ସୁନାଭ—ସଂ. ବି (ସୁ+ନାଭି)—୧ । ହିମାଳୟର ପୁତ୍ର; ମୈନାକ
Sunābha ପର୍ବତ (ବିଶେଷ୍ୟ ଶେଷ)—1. The Maināka mountain. ୨ । ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର (ହି. ଶ)—
2. Bishṇu's discus. ୩ । (ନାମ) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—3. Name of a son of Dhṛutarāshṭra. ୪ । (ନାମ) ବରୁଣଙ୍କର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—4. Name of a minister of Baruṇa. ୫ । (ନାମ) ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—5. Name of a son of Garurḍa. ୬ । ଅସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
6. An esoteric formula applied to weapons. ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ନାଭିବିଶିଷ୍ଟ (ଲୋକ) —
Having a beautiful navel.

ସୁନା ଭସ୍ମ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମ; ଜାରିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ପାଉଁଶ—
Sunā bhasma Gold oxide. [ଦ୍ର—ଏହା
সোনা ভস্ম सोना भस्म ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ବୈଦ୍ୟମାନେ ନାନା ଉପାୟରେ ସୁନାକୁ ଭସ୍ମ କରନ୍ତି । ସବୁ ଧାତୁର ଭସ୍ମ ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ତିନି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏହା ହୁଏ । ଗୋଟିଏ କୂଟ ମାରଣ ଓ ଅନ୍ୟଟି ପୁଟ ମାରଣ କୂଟ ମାରଣରେ ଏକ ଦିନରେ ଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ମାତ୍ର ପୁଟ ମାରଣରେ ବହୁ ଦିନ ଲାଗେ । ପୁଟ ମାରଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଭସ୍ମ ବେଶି ଫଳପ୍ରଦ । ପ୍ରଥମେ ସୁନାକୁ ଶୋଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ସୁନାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ତେଲରେ ପକାଇ; ପୁଣି ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ଘୃତରେ ପକାଇ, ପୁଣି ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ଗୋରସରେ ପକାଇ ପୁଣି ଉତ୍ତପ୍ତ କଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ । ଏହି ଶୋଧିତ ସୁନାକୁ ଏକଜାତୀୟ ପତ୍ରର ରସ ସହିତ ଖଲରେ ଘୁଣ୍ଟାଇ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ସାତ ଦିନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସାତ ପ୍ରକାର ପତ୍ରର ରସରେ ପାକ କଲେ ଶେଷ ଦିନ ସୁନା ଭସ୍ମ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହି ପତ୍ରମାନଙ୍କର ନାମ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଲେଖା ଅଛି । ସୁନା ଭସ୍ମ ବହୁ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସୁନା ଭାତ—ଦେ. ବି—ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଅନ୍ନ—Valuable food.
Sunā bhāta (ଦ୍ର—ଏଥିରୁ ଅଧିକ ଭଲ ହୋଇ କଥା
সোনার ভাত सोना भात ନାହିଁ; ଯଥା ସେ ଅଛ ବହୁ ସୁନା ଭାତ ଖାଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।)

ସୁନାମ—ସଂ. ବି (ସୁ+ନାମନ୍; ସୁ=ଉତ୍ତମ ହୁଏ ନାମ ଯଦ୍ୱାରା)—
Sunāma ୧ । ସୁଖ୍ୟାତି; ଯଶଃ—1. Good repute; good name. ୨ । ପ୍ରଶଂସା—2. Praise.

ସୁନାମଉଡ଼(ମୋହ[ହୋ]ର)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ମୁକୁଟ)—
Sunā maurḍa(moha[ho]ra) ୧ । ସୁନାର ମୁକୁଟ—
সোনা মৌর सोनामौर 1. A gold crown.
মোহর सोना मोहर ୨ । (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା—
2. Gold coin.

ସୁନା ମକା(କେ)ଇ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ରିକା (—କାଞ୍ଚନାଦିବର୍ଗର
Sunā makā(ke)i କ୍ଷୁପବିଶେଷ—Senna Cassia
(ସୁନାମକ୍ଖି, ସୁନାମାଖି—ଅନ୍ୟରୂପ) Augustifolia.
সোনামুখী [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ତେନ୍ତୁଳି ପତ୍ର
सोनामकी, सनायकीपत्ती ପରି, କିନ୍ତୁ ବଡ଼; ପତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ
ମ. ସୋନାମକ୍ଖୀ ସବୁଜ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଏ
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ-କଲ୍ୟାଣୀ,ହେମପତ୍ରୀ] ଗଛର କୃଷି ହୁଏ ଓ ଅନ୍ୟତ୍ର
ରେଚନୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ରିକା ଜଙ୍ଗଲରେ ଏ ଗଛ ହୁଏ । ଏ ଗଛର ପତ୍ର ମୃଦୁବିରେଚକ । ଏହା ମଳରୋଧ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, ପ୍ଲୀହା ଓ ଯକୃତ୍ ବୃଦ୍ଧି, ଅର୍ଶ, ବିଷମଜ୍ୱର, କାମଳ ଓ ପାଣ୍ଡୁରୋଗରେ ହିତକର ।]

ସୁନାମଣି—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name
Sunāmaṇi given to females. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀଗୃହଜନ ଭାଷା)
সোনামণি ପ୍ରିୟତମ ଶିଶୁ ବାଳକମାନଙ୍କ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ; ବଡ଼—
सोनामनी 2. (A term of the nursery) An euphemistic term used for the penis of a pet male-child.

ସୁନାମଣ୍ଡା - ଦେ ବଣ (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଭୂଷିତ; ସୁନାରେ ଖଚିତ୍ରୀ
Suna mandā ହୋଇଥିବା—Adorned or overlaid
সোনায় মোড়া with gold. [ଦ୍ର—ସୁନମଣ୍ଡାପୁସ୍ତ ଧନୁକୁ ବହୁ
सोनामढ़ा हुआ କରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ- ମହାଭାରତ- ବନ ।]

ସୁନାମ ଦ୍ୱାଦଶୀ—ସ. ବ—ମାର୍ଗଶୀର୍ଷଠାରୁ ଦ୍ୱାଦଶ ମାସର ଶୁକ୍ଳ-
Sunāma dwādaśi ଦ୍ୱାଦଶୀରେ କରିବା ବିଷ୍ଣୁ ପୂଜାରୂପ
ବ୍ରତ— A vow of worshipping Bishnu on the 12th day of every bright lunar fortnight of the year. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କାମଫଳଲାଭ ହୁଏ ଓ ସୁନାମ ବା ଯଶଃପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀରେ ଏ ବ୍ରତ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ।]

ସୁନାମ ସ. ବଣ ବହୁବ୍ରୀହି, ସୁ+ନାମନ୍ (ସଂ. ୧ଟ) — ଯଶସ୍ୱୀ—
Sunāmā Celebrated; famous. ସ. ବ—୧ । (ନାମ)—
କଂସର ଆଠ ଭାଇ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହ. ଶ)—1. One of Kamsa's eight brothers. ୨ । (ନାମ) ସ୍କନ୍ଦଙ୍କର ଅନୁଚର ବିଶେଷ (ହ. ଶ — 2. Name of an attendant of Skanda. ୩ । (ନାମ) ବୈନତେୟଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)— 3. Name of a son of Garurda. ୪ । (ନାମ) ସୁକେତୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)— 4. Name of a son of Suketu.

ସୁନାମିକା—ସ ବ—ଶାସ୍ତ୍ରମାଣ ଲତା (ହ. ଶ)
Sunāmikā Thalictrum Faliolosum (creeper).

ସୁନାମୁଖୀ ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବ— ସୁନାମକେଇ —
Sunāmukhi Cassia Augustifolia.

ସୁନା ମୁଗ—ଦେ. ବ— ଏକପ୍ରକାର ମୁଗ (ମୁଗ ଦେଖ)—A species
Sunā muga of mung pulse; Phaseolus Aurea.
সোনা মুগ [ଦ୍ର—ଏହା ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଥିବାରୁ ଏଥିର ନାମ-
सोना मूंग କରଣ ଏପରି ହୋଇଅଛି । ଏହି ମୁଗର ଡାଲି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁସ୍ୱାଦୁ ବୋଲି ଅଦୃତ ।]

ସୁନା ମୁଦି—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ମୁଦ୍ରିକା)—ସୁନାରେ ତିଆରି ମୁଦି;
Sunā mudi ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ମୁଦ୍ରିକା—A gold ring.
সোনার আংটি सोना अंगूठी

ସୁନା ମୁଦିଆ—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରିକା)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Sunā mudia ସୁନା ମୁଦି ପିନ୍ଧିଥାଏ—1. (a person);
সোনার আংটি পরা Wearing a golden ring. ୨ ।
सोना अंगूठी वाला (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଡ଼ଲୋକ—2. (figurative) Rich man. [ଦ୍ର—ସୁନା ମୁଦିଆ ହାତରୁ ଠାକର ଖାଇଲେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନର ଫଳ ମିଳେ—ଢଗ ।]

ସୁନା ମୁହିଁ କଣ୍ଟିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ—
Sunā muhiñ kantiā A kind of fish. [ଦ୍ର—ଏହି ଜାତୀୟ କଣ୍ଟିଆ ସାଧାରଣତଃ ୫ ଇଞ୍ଚରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ମାଛର ମୁହିଁ ଓ ପିଠି କଡ଼କଡ଼ିଆ ଅଂଶ ସୁନା ପରି ଚକ୍ ଚକ୍ କରେ ।]

ସୁନାମ୍ନୀ—ସ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ଦେବକୀ; ବସୁଦେବ ପତ୍ନୀ—
Sunāmni A wife of Basudeba.

ସୁନାୟକ—ସ. ବ. ପୁଂ—୧ । ନାଟକ ଉପନ୍ୟାସ କାବ୍ୟାଦିର ଉତ୍ତମ
Sunāyaka ନାୟକ—1. An excellent hero of a
(ସୁନାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) romance. ୨ । ସ୍କନ୍ଦାନୁଚରବିଶେଷ (ହ. ଶ)—2. Name of an attendant of Skanda. ୩ । (ନାମ) ବୈନତେୟଙ୍କ ପୁତ୍ରବିଶେଷ (ହ. ଶ)— 3. Name of a son of Garurda. ୪ । (ନାମ) ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ (ହ. ଶ) — 4. Name of a demon.

ସୁନାର—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର)—ସୁନାରି (ଦେଖ)—Sunāri
Sunāra (See) [ଉ—ସୁଣ ସୁନାର ସୁଅର, ଏ ତୁହନ୍ତ
সোনার सोनार ଢାହାର - ପ୍ରବଚନ ।]
ସ. ବ—୧ । ଶ୍ୱାନଦୁଗ୍ଧ; କୁକୁର ଦୁଧ (ମେଦିନୀ)— 1. Dog's milk. ୨ । ସର୍ପାଣ୍ଡ (ମେଦିନୀ)— 2. Serpent's egg. ୩ । କଳବିଙ୍କ (ମେଦିନୀ); ଘରଚଟିଆ ଚଢ଼େଇ—3. The house-sparrow.

ସୁନାର(ରି) ଘାଇ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର
Sunāra(ri) ghāi ଏକଜାତୀୟ ବାଉଁଶ—
A kind of yellow bamboo.

ସୁନା ରଗଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Suna rāgardā A kind of wild tree. [ଦ୍ର— ଏହା ୫୦ ହାତ ଉଚ୍ଚ । ଏଥିର ମୂଳ ଛାଲି ଦର ବାଟଗୁଣ୍ଡ ଓ ରକ୍ତ ଗଣ୍ଠିଥିବା ଅଙ୍ଗରେ ବୋଳି ଦେଲେ ଉପକାର ହୁଏ ।]

ସୁନାରି—ଦେ. ବ—୧। (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର) ବଣିଆ—1. Goldsmith.
Sunāri [ଦ୍ର—ଲୋପାମୁଦ୍ରା ଦେଖିଣ
সোনার, স্যাকরা ସନ୍ତୋଷ ହୋଇଲେ, ସୁନାରିକି ଡାକିଣ
सोनार ଗଢ଼ାଅ ବୋଇଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ-ମହା-
সোনালু, রাখালনড়ি, ଭାରତ- ବନ ।] ୨ । (ସ.
বানরনড়ি; সোন্দাল, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ) ଅରଗ୍ୱଧ
সোণালু ଗଛ; ସୁନାରି ଗଛ—2. A tree;
आमलतास Cassia Fistula. [ଦ୍ର—
ଅ. ଓ ଫା. ଖସ୍ୟାର୍ ସମ୍ବର ଏହାର ଫୁଲ ସୁନେଲି ରଙ୍ଗ ଥିବାରୁ
ଅ: ଫଲୁସ୍ ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି । ବୈଦ୍ୟ-
ଲେ. କେସିଆ, ଫିଷ୍ଟୁଲା, ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଗୁରୁ, ମଧୁର,
ତେଲି ଶୀତଳ ଓ ସ୍ରଂସନ । ଏହି,
ସ. ନାମ—ଚତୁରଙ୍ଗୁଳ, ଜ୍ୱର, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ରକ୍ତ, ବାତ,
ଆରେବତ, ବ୍ୟାଧିଘାତ, ଉଦାବର୍ତ୍ତ ଓ ଶୂଳ ରୋଗରେ ଉପ-
ଆରଗ୍ୱଧ, ସମ୍ପାକ, ରାଜବୃକ୍ଷ, କାରୀ । ଏହାର ପତ୍ର ରେଚକ ଓ
କୃତମାଳ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ, ସୁବର୍ଣ୍ଣକ, କଫମେଦହର । ଏହାର ଫୁଲ ସୁସ୍ୱାଦୁ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ, କୁଷ୍ଠସୂଦନ, ଜ୍ୱର- ତିକ୍ତ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ମଳସଂଗ୍ରାହକ ।
ସୂଦନ, ସର୍ପଫଳ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ । ଏହାର ଫଳ (ଛୁଇଁ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଘୁ ।

ଏହା ବିରେଚକ, ରୁଚକର ଓ କୁଷ୍ଠଚିତ୍ରକଫନାଶକ । ମଞ୍ଜା ବା ଫଳର ଅଠା ମଧୁରବିପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ରେଚକ ଏବଂ ପିତ୍ତବାୟୁନାଶକ ।

ଏହା କଞ୍ଚନାଦ ବର୍ଗର ଛୋଟ ତରୁ । ଏହାର ପତ୍ର ପକ୍ଷାକାର; ଫୁଲର ରଙ୍ଗ ସୁନେଲି । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଏଥିରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ ୩ଟି ଗର୍ଭ ପୁଂକେଶର ଓ ଫୁଲର ଗର୍ଭନାଡ଼ ୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ । ଏହାର ଫଳ (ଛୁଇଁ) ଲମ୍ବରେ ୧୨ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏହା ଗୋଲ ଓ ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିର କାଠ ନାଲି ଓ ଦୃଢ଼ । ଏଥିର ଛେଲିପିଂଜା ଧାଣି ଦ୍ୱାରା ଚମଡ଼ା କଷା ହୁଏ ।]

ସୁନାର ବଣିଆ —ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର+ବଣିକ୍)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର Sunari bania ବଣିଆ—Goldsmith. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ସୋନାର ବେଣେ ବଣିଆମାନେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀର; ଯଥା—ସୁନାର ବଣିଆ **सोनार** (ଯେଉଁମାନେ ସୁନା ରୁପାର କାମ କରନ୍ତି) ଓ ପୋଟଳ ବଣିଆ (ଯେଉଁମାନେ ଔଷଧ ମସଲାପତ୍ର ବିକି କରନ୍ତି) । ଏମାନେ ଜାତିରେ ଵୈଶ୍ୟ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ବିଧବା ବିବାହ (ଚୁଡ଼ାଅ) ପ୍ରଥା ନାହିଁ ।]

ସୁନାରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ନାରୀ) ୧ । ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ – 1. An Sunari excellent woman. ୨ । ରସିକା ସ୍ତ୍ରୀ— ସୋନ୍ଦାଜ 2. Voluptuous lady. ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. **आमलतास** ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ; ସୁବର୍ଣ୍ଣକ) ସୁନାର ୨ (ଦେଖ)— ସୋନାରବେନେ 1. Sunari 2 (See) ୨ । ସୁନାର ବଣିଆ— **सोनार** 2. Goldsmith. (ଦ୍ର—(ସଂ, ୧ ଓ ଦେ. ୨)—ବଳେଇବକ ମୁଁ ସୁନାରୀ ଲେଖି ଦକଦକ ଯେ— ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁନା(ନେ)ଲି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Of yellow Suna(ne)li colour. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ—2. Painted ସୋନାଳି with gold. ୩ । ଗିଲ୍ଟି କରା—3. Gilded; **सुनहला** gilt. ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Golden.

ସୁନାଲ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତ କମଳ (ଶ୍ରୁ. ଶ)— Sunala The red water-lily.

ସୁନାଲକ—ସଂ. ବି—ଅଗସ୍ତ୍ୟ ବୃକ୍ଷ (ଶ୍ରୁ ଶ)— Sunalaka Sesbania Grandflora tree.

ସୁନାଲି – ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ସୁନାର ୨ (ଦେଖ)—Sunari 2 Sunali (ee) ଦେ. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସମ୍ବନ୍ଧୀୟ. ସୋନାଲି **सुनहला** 1. Golden- ୨ । ସୁନା ପରି ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—2. Gold-hued.

ସୁନା(ନେ)ଲି କାଳି—ଦେ.ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣର ମସୀ – Suna(ne)li kali Golden ink. ସୋନାଲି ସ୍ୟାଇ **सुनहरी सयाही**

ସୁନା(ନେ)ଲି ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରଙ୍ଗ— Suna(ne)li ranga Golden colour or paint. ସୋନାଲି ରଙ **सुनहला रंग**

ସୁନାଶୀ(ସୀ)ର – ସଂ. ବି [ସୁ=ଉତ୍ତମ+ନାଶୀ(ସୀ)ର=ପୁରୋବର୍ତ୍ତୀ Sunasi(si)ra ସୈନ୍ୟ ଯାହାର; ଅନ୍ୟରୂପ ଶୁନାଶୀ(ସୀ)ର]— ପ୍ରଧାନଯୋଦ୍ଧା **प्रधानयोद्धा** ୧ । ଇନ୍ଦ୍ର (ଅମର)— 1. The God Indra. ୨ । ଦେବତା (ହ.ଶ)— 2. Deity. ଦେ. ବି—ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା— Great warrior. (ଉ—ବସଇ ସୁନାଶୀରେକ ତହିଁ, ଏତେକେ ସୁନାଶୀରରେ ଶୋଭି, ଏସବୁ ହୋଇ ଚଳଉଥାନ୍ତି, କେବଳ ବର୍ଣ୍ଣ ଯେ—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁନାସ – ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ) (ସଂ. ସୁନାସିକ) ସୁନାସିକ ବା ସୁନ୍ଦର ନାସିକା Sunasa ଯୁକ୍ତ—Having a beautiful nose. ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁନାସା) ସୁନ୍ଦର ନାସିକା—Nice nose. (ଉ —ଭରଯୁଗଳ ବନ୍ଧୁ ଅଂସ, ଉନ୍ନତ ସୁନ୍ଦର ସୁନାସ— स्नासा **सुनास** ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ସୁନାସା—ସଂ. ଶ—ସୁନାସିକ (ଦେଖ) Sunasa Sunasika (See)

ସୁନାସିକ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ନାସିକାଯୁକ୍ତ— Sunasika Having beautiful nose. (ସୁନାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁନାସିକା—ସଂ. ବି. ୧ । (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ନାକ —1. A beauti- Sunasika ful nose. ୨ । କାକନାସା (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ) - କାକଠୁଁଟି, କୋଆଠୁଁଠି 2. A kind of plant;Solanum **कौआठूंठी** Indicum. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ —ସୁନ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସଂ.ନାମ—କାକନାସା, ନାସା ବିଶିଷ୍ଟା — (a woman) କାକାଙ୍ଗୀ, କାକତୁଣ୍ଡ ଫଳା Having a beautiful nose.

ସୁନି—ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ସୁନ୍ନୀ)—ମୁସଲମାନ୍ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ— Suni The Sunnis; a sect of Mohammedans. ସୁନ୍ନି; **सुन्नि**

(ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଦୁଇ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ— ସିଆ ଓ ସୁନି । ସିଆମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟ ଓ ବଂଶଧରମାନେ ମୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ମୁସଲମାନ୍ ମାନଙ୍କର ଇମାମ୍ ବା ଧର୍ମଗୁରୁ ଅଟନ୍ତି । ସୁନିମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଧର୍ମଗୁରୁ ବା ଇମାମ୍ ପଦର ଉପଯୁକ୍ତ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ମତଭେଦରୁ ପ୍ରଥମେ ଏ ଦୁଇଟି ସଂପ୍ରଦାୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟାଖ୍ୟା, ଦାୟଭାଗ ଓ ସାମାଜିକ ପଦ୍ଧତି ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଯାଇଅଛି; ଯଥା— ସିଆମାନେ (୧) କୋରାନ୍ ଓ (୨) ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚଳିତ ହୁଦିସ (ଶ୍ରୁତି ଶିକ୍ଷା)କୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲି ମାନନ୍ତି ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅନୁମୋଦିତ ଭେଦ ନ ଥିବା ମୀମାଂସାକୁ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସୁନିମାନେ (୧) କୋରାଣ, (୨) ସୁନତ୍ ବା ହଦିସ (ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ଦେଖିଥିବା ବା ତାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚଳିତ କାହାଣୀ), (୩) ଇଜ୍‌ମା(ଉଲ୍‌ଉମତ୍

(ମହମ୍ମଦଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ବା ଖଲିଫାମାନଙ୍କ କୃତ ଟୀକା) ଓ (୪) କିୟା (ଶାସ୍ତ୍ରର ବିବେଚନାସିଦ୍ଧ ମୀମାଂସା) କୁ ମାନନ୍ତି। ସୁନ୍ନି ସଂପ୍ରଦାୟ ସିଆ ସଂପ୍ରଦାୟର ବହୁଦିନ ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା। ସୁନ୍ନିମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଗୋତ୍ର (agnate) ବଂଶଧର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲେ ଅସଗୋତ୍ର (cognate) ବଂଶଧରମାନେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତିର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏହି ନିୟମ ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପିତା, ମାତା, ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା, ସ୍ୱାମୀ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଖଟେ ନାହିଁ।

ସୁନ୍ନି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପୁଣି ୪ଟି ଉପସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ବିଭକ୍ତ; ଯଥା—୧। ହନାଫି, ୨। ସାଫେଇ, ୩। ମାଲିକ୍, ୪। ହନ୍‌ବଲି। ଭାରତର ସୁନ୍ନିମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ହନାଫି ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ।

ସିଆମାନେ ନମାଜ୍ ପଢ଼ିଲାବେଳେ (ପ୍ରାର୍ଥନା କଲାବେଳେ) ଦୁଇ ହାତକୁ କଡ଼ପଟରେ ତଳକୁ ଲମ୍ବାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସୁନ୍ନିମାନେ ଦୁଇ ହାତକୁ ଆଗରେ ଯୋଡ଼ିକରି ନମାଜ୍ ପଢ଼ନ୍ତି। ହନାଫି ଓ ସାଫେଇମାନେ ନମାଜ୍ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଆମୀନ୍ (ଇଂ. Amen=ତଥାସ୍ତୁ) ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି।

ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଭାରତୀୟ ସୁନ୍ନିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘଇରୁ ମୁକାଲ୍ଲିଦନ୍ ନାମକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉପସଂପ୍ରଦାୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି। ଏମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ 'ୱହାବି' ନାମରେ ଡାକନ୍ତି।

ଗୁଜରାଟର ଧନ୍ଧୁକା ତାଲୁକରେ ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ସୁନ୍ନି ସଂପ୍ରଦାୟର 'ବୋରା' ଓ ବ୍ରୋଚ୍ ଜିଲ୍ଲାର ରାଜପୁତ୍‌ମାନେ 'ମୋଲେସଲାମ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି।] ଦେ. ବି (ନାମ)—୧ (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁନାମଣି ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—1. (Feminine) Name for calling Sunāmaṇi. ୨। (ପୁଂ) ସୁନାମଣି ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକ ନାମ—2. (Masculine) Name for calling Sunāmaṇi.

ସୁନଅ(ଆ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା; ମହରଦ୍ଦ; ମୋହର—
Suniā(āñ) Gold coin. (ଉ—ସହସ୍ରେ ସୁନଅରେ ଶିକାଟାଏ
মোহর স্বর্ণমুদ্রা ଅଛି, ସବୁ ରତ୍ନମାନଙ୍କେ ଭୂଷିତ ହୋଇଛି।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ସଭା।
ନାଗର ଯେତେ ଯେବେ ଅଛିବ ସୁନଅ, ତେବେ ତାକୁ ଦେଖିଲେ ହୋଇବ ମୁଁ କଅଁ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି।)

ବିଦେ. ବି (ଅ. ସନ୍-ଏ-ନଓ=ନବବର୍ଷ)—ଭାଦ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ; ଓଡ଼ିଆ ସନର ଓ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିବସ—The 11th of the light-fortnight of Bhādra month. [ବି—ଏ ଦିନ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜା ଓ ଜମିଦାରଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ନୂତନ ଅଙ୍କ ବା ସନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ। ରାଜା ଓ ଜମିଦାରମାନେ ଏ ଦିନ ସିରସ୍ତା ପୂଜା କରନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଜାମାନେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଭେଟି ଓ ସଲାମି ଦିଅନ୍ତି। ବର୍ତ୍ତମାନ 'ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ'ର ଅଧିକାରୀମାନେ ଏ ଭେଟି ଓ ସଲାମି ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ଅଛନ୍ତି। ପୂର୍ବତନ ରାଜାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା (ସୁନଅଁ) କଟିପାଇ ନୂଆ ରାଜାଙ୍କ ନାମାଙ୍କିତ ନୂତନ ମୁଦ୍ରା ଚଳିବା ବିଧିରୁ ବୋଧ ହୁଏ ଏହି ଶବ୍ଦର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି ('ସନ' ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ)।

ଓଡ଼ିଆ ସନର ଓ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ଅଙ୍କର ମାସର ଓ ଦିବସର ଗଣନା ସୌର ମାସର ଗଣନା କ୍ରମେ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସନ ବା ଅଙ୍କ ଚାନ୍ଦ୍ର ଭାଦ୍ରମାସର ଦ୍ୱାଦଶୀଠାରୁ ଗଣନା କରାଯାଏ। ଏହି 'ସୁନଅ' ପୂଜା ଓ ଗଣନା ଓଡ଼ିଶାର ବିଶେଷତ୍ୱ। ଏହା ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ନବ ବର୍ଷାରମ୍ଭ।] ୩। (ପୁଂ) ସୁନାମଣି ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକ ନାମ—3. (Masculine) Name for calling a person named Sunāmaṇi.

ସୁନଅ(ଅଁ) ପୂଜା—ଦେ. ବି—ରାଜା ଓ ଜମିଦାରମାନେ ସୁନଅ ଦିନ
Suniā(āñ) pūjā ବେଦୀରେ ବସି ଗଣପତି, ସରସ୍ୱତୀ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ
পুণ্যাহ. ଆଦି ଦେବତାଙ୍କୁ ଓ ସିରସ୍ତାକୁ ଯେଉଁ ପୂଜା କରନ୍ତି—
A ceremonial worship done by a Rājā or Zamindar on the Suniā day. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜମିଦାର ବା ରାଜା ସେ ଦିନ ଗୋଟିଏ ପୁରୁଣା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ବା ଟଙ୍କା (ଯାହା ବଂଶାନୁକ୍ରମେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇଥାଏ ଓ ସୁନଅ ଦିନ ପୂଜା କରାଯାଏ)କୁ ମଧ୍ୟ ପୂଜା କରନ୍ତି।]

ସୁନଅ(ଅଁ) ବେଦୀ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବେଦିକା ଉପରେ ବସି ସୁନଅ
Suniā(āñ)bedī ଦିନ ରାଜା ଓ ଜମିଦାରମାନେ
পুণ্যাহবেদী ସିରସ୍ତା ପୂଜା କରନ୍ତି—An altar on which the Rājās and Zamindars perform the Suniā ceremony.

ସୁନଅ(ଅଁ) ଭେଟି—ଦେ. ବି—ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜା ଓ କାରିଗରମାନେ
Suniā(āñ) bheṭi ରାଜାଙ୍କୁ ସୁନଅ ଦିନ ଦେବା ଧନ ଓ
পুণ্যাহেভেট ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଉପଢୌକନ—Present of articles made by a rayat or artisan or subject to a Rājā or Zamindar on the Suniā day.

ସୁନଅ(ଅଁ) ସଲାମି—ଦେ. ବି—ରାଜକର୍ମଚାରୀ ଓ ପ୍ରଜାମାନେ ସୁନଅ ଦିନ
Suniā(āñ) salāmi ରାଜାଙ୍କୁ ଦେଉଥିବା ଧନ ଉପଢୌକନ
পুণ্যাহেসেলামি ବା ନଜରାନା ଦିଅନ୍ତି—A present or nuzzerana given to a Rājā by the officers and subjects on the Suniā day.

ସୁନିଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ନିଦ୍ରା+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ତମରୂପେ
Sunidra ଶୋଇଥିବା; ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରିତ—Well slept
(ସୁନିଦ୍ରିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସୁନିଦ୍ରା, ସୁନିଦ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁନିଦ୍ରା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱପ୍ନ ବା ଜାଗରଣରହିତ ନିଦ୍ରା; ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରା—
Sunidrā Sound sleep; sleep undisturbed by dream or waking. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—
ସୁନିଦ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sunidra.

ସୁନିନଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁନ୍ଦର ନାଦକାରୀ (ବି. ଶ.)—
Suninada Emitting a good or sweet sound.
(ସୁନିନଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁନିପୁଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁଦକ୍ଷ; ଅତି ନିପୁଣ ବା ବିଚକ୍ଷଣ—
Sunipuṇa Very skilful; expert.
(ସୁନିପୁଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁନିପୁଣତା—ବି)

ସୁନି ମୁଗ—ଦେ. ବି—୧। ସୁନା ମୁଗ (ମୁଗ ଦେଖ)—1. A species
Suni muga of Mung pulse. ୨। ଛାଞ୍ଚି ମୁଗ;
সোনা মুগ सोना मूग (ମୁଗ ଦେଖ)—2. A kind of Mung pulse.

ସୁନିୟମ—ସଂ. ବି—୧। ଉତ୍ତମ ନିୟମ—1. A good rule.
Suniyama ୨। ସୁଶୃଙ୍ଖଳା—2. Good method.

ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—୧। ସୁସ୍ଥିର—1. Well fixed. ୨।
Sunirddishṭa ଉତ୍ତମରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ସ୍ଥିରୀକୃତ—
2. Well ascertained. ୩। ନିତ୍ୟ—
3. Perpetual.

ସୁନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—ସଂ. ବିଣ—୧। ଉତ୍ତମରୂପେ ସ୍ଥିରୀକୃତ—1. Well
Sunirddhārita ascertained. ୨। ସୁନିଶ୍ଚିତ (ଦେଖ)—
2. Sunischita (See)

ସୁନିର୍ମଳ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ନିର୍ମଳ—
Sunirmala Very clear or pellucid.

ସୁନିର୍ମିତ—ସଂ. ବିଣ—୧। ଉତ୍ତମରୂପେ ନିର୍ମିତ—1. Well made.
Sunirmita ୨। ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Nicely made.

ସୁନିର୍ଯାସ(ର୍ଯ୍ୟାସ)ା—ସଂ. ବି—ଜିଙ୍ଗିନୀ ବୃକ୍ଷ (ଭାବପ୍ରକାଶ); ଶାଲ୍ମଲୀ-
Sunirjā(rjyā)sā ଜାତୀୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—A tree;
ଜିଙ୍ଗିନି Odina Wodier. [ଗୁ—ଏହା
जिंगिनी ମଧୁର-କଷାୟ-କଟୁ-ରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ,
ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ— ବ୍ରଣଶୋଧକ। ଏହା ବ୍ରଣ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ,
ଜଙ୍ଗିନୀ, ଝିଙ୍ଗିଣୀ, ଝିଙ୍ଗୀ, ବାୟୁ ଓ ଅତିସାର ନାଶକ; ଶାଳ ଓ
ପ୍ରମୋଦନୀ, ସୁତ୍ରମଣ୍ଡଳିକା ଶମାଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣ ଏ ବୃକ୍ଷରେ ଅଛି।]

ସୁନିଶ୍ଚୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ନିଶ୍ଚୟ)—ସୁନିଶ୍ଚିତ (ଦେଖ)
Sunischaya Sunischitā (See)

ସୁନିଶ୍ଚିତ—ସଂ. ବିଣ—୧। ଅତି ନିଶ୍ଚିତ—1. Very sure or
Sunischita certain; absolutely certain.
୨। ସୁନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—2. Well ascertained. ସଂ. ବି.
ବୁଦ୍ଧବିଶେଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—Name of a Buddhist saint.

ସୁନିଷ—ସଂ. ବି—ସୁନିଷଣ୍ଣକ (ଦେଖ)
Sunisha Sunishaṇṇaka (See)

ସୁନିଷଣ୍ଣକ—ସଂ. ବି (ସୁ+ନି+ସଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ
Sunishaṇṇaka ସୁ+ନିଷଣ୍ଣକ=ସୁ ନିଦ୍ରାକାରକ;
(ସୁନିଷଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏହା ନିଦ୍ରାକାରକ) ସୁନିଷୁନିଆ (ଦେଖ)
Sunishuniā (See)

ସୁନିଷୁନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁନିଷଣ୍ଣକ)—ଜଳଜଦର୍ଭଜ
Sunishuniā(ñ) ଅଧୁଷ୍କ ଶାକବିଶେଷ—
সুষুনিশাক Marsilea Quadrifolia; a
उटंगन, शेपत्ति, चोपतिआ, potherb. [ଗୁ—ଏହାର
सुसना, शिरियारी ଡେମ୍ଫ ଛୁଞ୍ଚି ପରି ସରୁ ଓ ଲମ୍ବା।
ମ. କୁରଡ଼ୁଖାବଡେ ଡେମ୍ଫରେ ୪ଟି ପତ୍ର ବା ପାଙ୍ଗୁଡ଼ା
ଫା. ଅଂଜବ୍ର, ଭୁଖ୍ମେ ଅଂଜବ୍ର ଥାଏ। ସନ୍ଧ୍ୟା ହୁଅନ୍ତେ ପତ୍ର ମୁଦି
ଆ. ଅଂଜବ୍ର, ବଜୁରୁଲ୍ ଅଂଜବ୍ର ହୋଇଯାଏ। ଏହି ଶାଗ ପୋଖରୀ
ଟେ. ସୁନିସନ୍ନାମନେଷାକମୁ ଓ ନଦୀ ଅବର ଜଳରେ ଓଦା
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସୁନିଷ, ସୁନିଷଣ୍ଣ, ଓ କାଦୁଅ ଭୂଇଁରେ ଜନ୍ମେ
ସୁନିଷଣ୍ଣକ, ଶିତିବାର, ଶିତିବାରକ, ଏବଂ ଏହାକୁ ଖାଇଲେ ସୁନିଦ୍ରା
ସ୍ୱସ୍ତିକ, ଶ୍ରୀବାରକ, ସୂଚୀପତ୍ର ହୁଏ।
ଚର୍ଣ୍ଣିକ, କୁକ୍କୁଟ, ଶିଖୀ, ଚତୁଷ୍ପତ୍ରୀ, ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ମଳ-
ବହୁଳ, ରୁଚ୍ୟ ସଂଗ୍ରାହକ, ଅବିଦାହୀ, ଲଘୁ,
କଷାୟ, ମଧୁର, ରୂକ୍ଷ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ରୁଚିକର, ବାଜୀକର,
ମେଧାଜନକ, ରସାୟନ ଓ ନିଦ୍ରାକାରକ।
ଏହା ମେହରୋଗ, ଜ୍ୱର, ଶ୍ୱାସ, କୁଷ୍ଠ, ମେହ,
ଭ୍ରମ ଓ ଦାହ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ। ଏହା ରକ୍ତ ପିତ୍ତ
ରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷ ଅପକାରକ।)

ସୁନିଷ୍ଟପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ନିର+ତପ୍ ଧାତୁ=ଗରମ କରିବା+
Sunishṭapta କର୍ତ୍ତୃ ତ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁଁ 'ତ' ସ୍ଥାନରେ 'ଟ'
ଅଦେଶ)—ଅତି ଉତ୍ତପ୍ତ; ଅତିଶୟ ତାପିତ—Very
hot; scorched; much heated.

ସୁନିସ୍ତ୍ରିଂଶ—ସଂ. ବି—ଧାରୁଆ ଖଣ୍ଡା (ବି. ଶ)—
Sunistriṁsa A sharp sword.

ସୁନୀଚ—ସଂ. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀଚ—
Sunicha Very low.
(ସୁନୀଚତା[ତ୍ୱ]—ବି)

ସୁନୀତ—ସଂ. ବି—୧। ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା (ବି. ଶ)—1. Intelligence.
Sunīta ୨। ସଚ୍ଚରିତ୍ର (ବି. ଶ)—2. Morality. ୩।
(ନାମ) ସୁବଳଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜବିଶେଷ—3. Name of a son of king Subala.

ସୁନୀତି—ସଂ. ବି (ସୁ+ନୀ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧ । ଉତ୍ତମ ନୀତି—
Suniti 1. Good morals. ୨ । ଉତ୍ତମ ନିୟମ—
2. Good rule. ୩ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଆଇନ୍—3. Just law. ୪ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—4. Good policy. ୫ । ଉତ୍ତମ ଆଚରଣ—5. Good conduct. ୬ । ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବହାର—6 Good manners. ୭ । (ବହୁବ୍ରୀହି) (ନାମ)—ଉତ୍ତାନପାଦ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ସ୍ତ୍ରୀ; ଧ୍ରୁବଙ୍କ ମାତା ('ଧ୍ରୁବ' ଦେଖ)—7. Name of the mother of Dhruba. ୮ । ଶିବ (ହି. ଶ)—8. Siba. ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ଉତ୍ତମ ଅଟେ ନୀତି ଯାହାର)—ଉତ୍ତମ ନୀତିବିଶିଷ୍ଟ; ନୀତିମାନ୍—Of good morals or policy or conduct.

ସୁନୀତି ନନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଧ୍ରୁବ (ଦେଖ)
Suniti nandana Dhruba (See)

ସୁନୀଥ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁ+ନୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଥ)—ଧର୍ମଶୀଳ
Sunitha (ଉଣାଦି କୋଷ)—Pious. ସଂ. ବି—
(ସୁନୀଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ୍ରାହ୍ମଣ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର)—1. A Brahmana. ୨ । (ନାମ) କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—2. Name of a son of Krushna. ୩ । ଶିଶୁପାଳର ଏକ ନାମ—3. A name of Sisupala.

ସୁନୀଳ—ସଂ. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ନୀଳ—Very blue. ସଂ. ବି—୧ ।
Sunila ଲାମଜ୍ଜକ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗନ୍ଧବେଣା; ଧନହୀ—
(ସୁନୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A kind of scented grass; Juncus Odoratus. ୨ । ଡାଳିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Pomegranate.

ସୁନୀଳକ—ସଂ. ବି—୧ । ନୀଳ ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. The
Sunilaka blue species of "Bhrungaraja."
୨ । ନୀଳ ରତ୍ନ; ନୀଳା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Sapphire.

ସୁନୀଳା—ସଂ. ବି (ସୁନୀଳ+ଆ)—୧ । ଅଳସୀ—1. Linseed. ୨ ।
Sunila କୃଷ୍ଣକାନ୍ତା; ନୀଳ ଅପରାଜିତା—2. The blue clitoris flower and creeper. ୩ । ଚଣକା ତୃଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଚଣିକା ତୃଣ—3. A kind of grass.

ସୁନୁ—ସଂ. ବି [ସୁ+ନୌ; ଶୋଭନା ନୌ=ନୌକା ଯହିଁରେ
Sunu (ଦୁର୍ଗାଦାସ)]—ଜଳ—Water. ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—A kind of fish.

ସୁନୁତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସୁନ୍ନତ୍)—ସୁନତ୍ (ଦେଖ)
Sunut Sunat (See)

ସୁନୁତି—ଦେ. ବଣ—ସୁନତି (ଦେଖ)
Sunati (ସୁନ୍ଦରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Sunati (See)

ସୁନୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ସୁନାଲି—Golden.

ସୁନୁରି କନିଆର—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହଳଦିଆ କନିଅର (ଗଛ
Sunuri kanyari ଓ ଫୁଲ)—Yellow or bastard oliander (tree and flower).

ସୁନୁରି କନିଅର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କନିଅର (ଦେଖ)
Sunuri kaniara Kaniara (See)

ସୁନୁଲି—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ)—ସୁନାଲି (ଦେଖ)
Sunuli Sunali (See)

ସୁନୁଷୁନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶୁଣ୍ଡିକ)—ସୁନିଷୁନିଆ (ଦେଖ)
Sunushunia(an) Sunishunia (See)

ସୁନୃତ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସୂନୃତ)—ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରିୟ—True and
Sunruta amiable. (ଉ—ସୁନୃତ ବାକ୍ୟ ସୁଧାଧାର ମୁନିଙ୍କ ଶୁଣି ନୃପବର—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) [ଦ—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ 'ଋତ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସତ୍ୟ, ନ+ଋତ= 'ଅନୃତ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ମିଥ୍ୟା । ହିତୋପଦେଶରେ ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା ('କାକୁତ୍ସ୍ଥୋ ବ ସୁନୃତା') 'ସୁନୃତା' ଶବ୍ଦ ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରିୟ କଥା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରଅଛନ୍ତି । ଏହାକୁ ପ୍ରୟୋଗ ପ୍ରାମାଦିକ ବୋଲି ମନେହୁଏ । କୌଣସି ଅଭିଧାନରେ 'ସୁନୃତ' ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ସୁନେଇ ପୁତଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗନ୍ଧଗୋକୁଳ—
Sunei putali Civet cat; Viverra Gunda.

ସୁନେଇ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—
Sunei 1. A name given to females. (ଉ—ସୁନେଇ ଦେଇକି ମାଇଲି,ଘୁନେଇ ଡାକେ ବାପରେ—ଡାହାଣୀର ଗୀତ ।) ୨ । ସୁନାମଣିନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକନାମ—2. Name for calling a woman named Sunamani.

ସୁନେତ୍ର—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ନୟନ—Nice or beautiful eye.
Sunetra ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)'ସୁନ୍ଦରନୟନବିଶିଷ୍ଟ
(ସୁନେତ୍ରା, ସୁନେତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having graceful eyes.

ସୁନେପାଳି—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ପିଣ୍ଡଖର୍ଜ୍ଜୁରଭେଦ; ଖଜୁରି—
Sunepali A species of sweet date; the fruit of Phoenia Dactylifera. (ଗୁ—ଏହା ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ
ପ୍ର. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ମୃଦୁଳା, ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଜନ୍ମେ । ଏହା
କଳସ୍ତାନଫଳା । ମଧୁର ରସ, ମଧୁର ବିପାକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଗୁରୁପାକ, ତୃପ୍ତିକର, ହୃଦ୍ୟକର, ପୁଷ୍ଟିକାରକ, ବଳବର୍ଦ୍ଧକ, ଶୁକ୍ରଜନକ ଏବଂ ଶ୍ରାନ୍ତି, କ୍ଷତ, ଦାହ, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଓ ରକ୍ତପିତ୍ତ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।]

ସୁନେଲି—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ)—ସୁନାଲି (ଦେଖ)
Suneli Sunali (See)

ସୁନାଲି ସୁନହଲୀ

ସୁନୌ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ନୌ)—ସୁନ୍ଦର ନୌକାବିଶିଷ୍ଟ
Sunau (ଏକ ଚକ୍ଷୁ୍ମ)—Having good or excellent boats.

ସୁନ୍ତୁ(ନ୍ଥୁ) ପୁନ୍ତୁ(ନ୍ଥୁ)—ଦେ· ବିଣ ସଂ· ଶଂତନ୍ତୁ)—ସନ୍ତପନ୍ତ (ଦେଖ)
Suntu(nthu)puntu(nthu) Santapanta (See)

ସୁନ୍ଥା—ଦେ. ବି (ସଂ· ସୀମନ୍ତ)—ସିଁଥି (ଦେଖ)
Sunthā Siñthi (See)

ସୁନ୍ଥା କାଟିବା—ଦେ· କ୍ରି—କେଶକୁ ପାଜଅଦ୍ବାରା ଦୁଇଫାଳ କରି ମହଣ
Sunthā kāṭibā ଅଦଦ୍ବାରା ଚିକ୍କଣ କରି ସୀମନ୍ତ ରଚନା କରିବା—
ସୁନ୍ଥା ମକା(ଡେ)ଇବା / ସୁନ୍ଥ ପାଢ଼(ଡ଼)ବା }—ଅନ୍ୟରୂପ To part the hair in the middle into
सीँथिकाटा braid with the comb and causing
सिंउ'थ फारना the hair to stick to the head with wax or pomatum.

ସୁନ୍ଥାଣ(ଣି)—ଦେ. ବି (ସଂ· ସୀମନ୍ତ)—୧ । ସିଁଥି (ଦେଖ)—
Sunthāṇa(ṇi) 1. Siñthi (See) ୨ । ମୁଣ୍ଡତଳର ତକିଅ—
सिथान बालिस्ता 2. Pillow for the head.
[ଦ୍ର—ବାବୁ ଶ୍ୟାମ ସହିଁରେ ସୁଯୋଧନ ପ୍ରାଣ, କଅଳୁ ନେଲୁ ତାହା କରିଣ ସୁନ୍ଥାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସୁନ୍ଥାଣି—ଦେ. ବି—ଶବଦାହାର୍ଥ ଜୁଇର ବା ଅଗ୍ନିବେଦୀର ତଳେ ଅଡ଼ା
Sunthāṇi ଭାବରେ ଦିଆଯିବା କାଠର ଦୁଇଟି ଗଣ୍ଡି—Two
सिथानी big pieces or logs of wood laid at the
मानिकथंत्र base of a funeral pyre.

ସୁନ୍ଥାଣି କଣ୍ଟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ଧରମ କଣ୍ଟା (ଦେଖ)
Sunthāṇi kaṇṭā Dharama kaṇṭā (See)

ସୁନ୍ଥାଣି କାଠି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ ଓ ଘୁମସର)—ଶଗଡ଼ର ଜୁଆଳ—
Sunthāṇi kāṭhi The yoke of a bullock cart.

ସୁନ୍ଥାଣୁ—ଦେ. ବି—ତକିଅ—Pillow. [ଦ୍ର—ଯେଝା ବସା-
Sunthāṇu ଟିକରେ ଶେଯକୁ ପକାଇ । ଶୋଇଲେ ମୁଣ୍ଡ ଟିକି
सिथान] बालिस्ता ସୁନ୍ଥାଣୁଟି ଦେଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସ୍ୱର୍ଗ ।]

ସୁନ୍ଦ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଶୋଭା ପାଇବା—
Sund (root) The look fair.

ସୁନ୍ଦ—ସ. ବି (ସୁନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ)—୧ । (ନାମ) ସ୍ୱପସବିଶେଷ;
Sunda ତାଡ଼କା ରାକ୍ଷସୀର ସ୍ୱାମୀ; ମାରୀଚ ରାକ୍ଷସର ପିତା—
1. Name of the husband of the demoness Tārḍakā and father of Māricha.
(ଦ୍ର—ଏହାର ପିତା ନିସୁନ୍ଦ ଓ ସହୋଦର ଭାଇର ନାମ ଉପସୁନ୍ଦ । ଏ ଦୁଇଭାଇ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଯଜ୍ଞରେ ବିଘ୍ନ କରୁଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ତିଲୋତ୍ତମା ଅପ୍ସରାକୁ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଦୁହେଁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ହୋଇ ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ କରି ମଲେ—ହି. ଶ ।) ୨ । (ନାମ) ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲଙ୍କା ଯାଇଥିବା ବାନର-ଯୋଦ୍ଧାବିଶେଷ
—2. Name of one of the monkey warriors who accompanied Rāma to Ceylon.
୩ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—3. Bishṇu.

ସୁନ୍ଦର—ସ. ବିଣ (ସୁନ୍ଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ· ଅର; କିମ୍ବା ସୁ+ଉନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=
Sundara ଆଦର କରିବା+କର୍ମ. ଅ; ଯାହାକୁ ଅତି ଆଦର କରାଯାଏ; ନ ଆଗମ)—୧ । ମନୋହର; ରମଣୀୟ;
(ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନ୍ଦରୀ) (ଅସୁନ୍ଦର, କୁତ୍ସିତ—ବିପରୀତ) ମନୋରମ; ରୁଚିକର; ମନୋମୋହକର; ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ—
ଏହି ଶବ୍ଦର ପର୍ଯ୍ୟାୟ— 1. Charming; beautiful;
ରୁଚିର, ଚାରୁ, ସୁଷମ, ମନୋଜ୍ଞ, nice; handsome; sweet.
ସାଧୁ, ଶୋଭନ, କାନ୍ତ, ରୁଚ୍ୟ, ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Excellent
ମନୋରମ, ମନୋରମ୍ୟ, ୩ । ପ୍ରୀତି ଉତ୍ପାଦକ—3. Pleas-
ମନୋହର, ମଞ୍ଜୁ, ମଞ୍ଜୁଳ, ing. ୪ । ଅଚ୍ଛା; ଉତ୍ତମ—
ସୌମ୍ୟ, ଭଦ୍ରକ, ରମଣୀୟ, 4. Good. [ଦ୍ର—ସୁନ୍ଦର ଶବ୍ଦର
ରମଣୀୟକ, ରାମଣୀୟକ, ଅର୍ଥ ମନୋରମ । ଯାହା ରୂପ ଦ୍ୱାରା
ବନ୍ଧୁର, ପେଶଳ, ପେସଳ, ଚକ୍ଷୁକୁ ତୃପ୍ତ କରେ, ଯାହା ଶବ୍ଦ
ବାମ, ରମ୍ୟ, ଅଭିରାମ, ଲଳିତ, ଦ୍ୱାରା କର୍ଣ୍ଣକୁ, ସ୍ୱାଦ ଦ୍ୱାରା ଜିହ୍ୱାକୁ,
ସୁମନ, କଲ୍ୟ, ହାରି, ସ୍ପର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟକୁ, ବାସ ଦ୍ୱାରା
ଅଭିରୂପ, ଦିବ୍ୟ, ସୁରୂପ, ନାସିକାକୁ, ସୁଗୁଣ ଦ୍ୱାରା ମନକୁ ତୃପ୍ତ
ରୁଚିକର, ସୁଶ୍ରୀ । କରେ, ତା ପ୍ରତି 'ସୁନ୍ଦର' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।
ସୁନ୍ଦରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବବ୍ୟଞ୍ଜକ କେତେକ ପ୍ରକାର 'ମନୋରମତା'ର ଭାବ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି—
"ଟୋକାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ,
ଟୋକୀଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ନେତ ।
ବୁଢ଼ାଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ଭାଇ ବାସୋଦର,
ବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଶୀତ ।"
"କହି ଜାଣିଲେ କଥା ସୁନ୍ଦର
ବାନ୍ଧି ଜାଣିଲେ ମଥା ସୁନ୍ଦର ।"]
ସ. ବି—୧ । (ପୁଂ) (ସୁ=ଉତ୍ତମ ରୂପେ+ଉନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=
ଉଦାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯାହା ମନକୁ ଉଦାର କରାଏ)—ମଦନ; କାମଦେବ—1. Cupid. ୨ ।
ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ; ସୁନ୍ଦରୀ କାଠର ଗଛ; ପାଟଳାଭ ବର୍ଣ୍ଣର କନ୍ୟ ତରୁ—2. A tree; Heritiera Minor.
[ଦ୍ର—ଏହାର କାଠ ନାଲି ଓ ଦୃଢ଼ । ଏହା ଗଙ୍ଗାନଦୀର ମୁହାଣ, ବ୍ରହ୍ମ, ମାଳୟ ଦ୍ୱୀପର ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଜନ୍ମେ; ଏଥିର କାଠ ବାଲେଣି କାଠରୁ ଯେ ବଳିଷ୍ଠତାରେ ବଳି ହୁଏ ଓ ଭଲ ଜଳେ । ଗଙ୍ଗା ମୁହାଣର ଭୂମି ଏହି ଗଛର ଅଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ 'ସୁନ୍ଦରବନ' ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛି ।]
୩ । ରାମାୟଣର ପଞ୍ଚମ ଖଣ୍ଡ; ସୁନ୍ଦର କାଣ୍ଡ—3. Title of the fifth book of the Rāmāyaṇa. ୪ ।
ଲଙ୍କାର ପର୍ବତବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of a
सुन्दर mountain of Ceylon. କ୍ଲୀ· ବି—୧ । ଶୋଭା—
सुन्दर 1. Grace. (ଦ୍ର—ବେ ତନୁ ତାହାର ସୁନ୍ଦର—ଛାତୀ· ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଛନ୍ଦୋଦୟ ।) ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—
2. Beauty. (ଦ୍ର—ଟଂସ ଦ୍ୱାର ଜଳ ଚନ୍ଦ୍ରବତେ ।

ସୁନ୍ଦରେ ବିଭୂଷନ ଗଣ୍ଡେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

सिन्दूर ୩ । (ସଂ. ସିନ୍ଦୂର) ସିନ୍ଦୂର (ଦେଖ)—Sindūra
सिंदूर (See) ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ସଂ, ସୁନ୍ଦରଂ)—୧ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ—1. Beautifully; nicely, ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟରୂପେ—2. Excellently. ୩ । ସହଜରେ—3. Easily. [ଉ—ଅମେ ଛନ ଜଣ ସୁନ୍ଦର ଏ କୋଟିରରେ ଚଳାଚଳ ହୋଇ ପାରୁବା ।]

ସୁନ୍ଦର କଜ(ଜ୍ଜ, ଜ୍ୱ, ଜ୍ଜ୍ୱ)ଳ—ଗ୍ରା· ବ—ସିନ୍ଦୂର କଜଳ (ଦେଖ)
Sundara kaja (jja, jwa, jjwa)la Sindūra kajala (See)

ସୁନ୍ଦର କାଣ୍ଡ—ସଂ. ବ—ରାମାୟଣର ପଞ୍ଚମକାଣ୍ଡ (ଲଙ୍କାର ସୁନ୍ଦର ପର୍ବତର ନାମରୁ ଏହି ନାମ)—Title of the 5th book of the Rāmāyana.
Sundara kāṇḍa

ସୁନ୍ଦର ଗୟା—ପ୍ରାଦେ· (ପୁରୀ) ବ—ବଡ଼ କଣ୍ଟକହୀନ ବାଉଁଶବିଶେଷ, ସୁନ୍ଦରଗଇ ବାଉଁଶ—A species of bamboo; Bambusa Vulgaris (Haines).
Sundara gayā
ସୁନ୍ଦର ଗଇଁଆ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସୁନ୍ଦର ଗୋଇଁ }

ସୁନ୍ଦର ଗୁଣ୍ଡି—ଦେ· ବ—କମଳା ଗୁଣ୍ଡି (ଦେଖ)
Sundara gundi Kamalā gundi (See)

ସୁନ୍ଦରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ· ବ (ସୁନ୍ଦର+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ)—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Beauty; grace.
Sundaratā(twa)

ସୁନ୍ଦରପଣ—ଦେ· ବ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Beauty. [ଉ—ସୁନ୍ଦରପଣରୁ ପଚାରୁବ ନାହିଁ । ବହୁ ଗର୍ଭ ଥିଲେ ପାପ ଦୂରୁଛି ଲଗାଇ—ଜଗ]
Sundarapaṇa
সুন্দর পনা सुन्दरपन; सुन्दरताई; सुन्दरपा
(ସୁନ୍ଦରପଣିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁନ୍ଦରପଦା—ଦେ· ବ—ଭୁବନେଶ୍ୱରର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମବିଶେଷ—Name of a village near Bhubaneswara. [ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରାମ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ।]
Sundarapadā

ସୁନ୍ଦର ବଣ(ନ)—ଦେ· ବ (ନାମ)—(ଏଠାରେ ସୁନ୍ଦର କାଠର ବହୁ ବୃକ୍ଷ ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ) ଗଙ୍ଗାନଦୀର ମୁହାଣରେ ନମ୍ର ଭୂମିରେ ଥିବା ବିସ୍ତୃତ ଅରଣ୍ୟ—The Sunderbans, the deltaic forest at the mouth of the Ganges. [ଦ୍ର—ଗଙ୍ଗା (ଭାଗୀରଥୀ) ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର (ପଦ୍ମା) ମିଳିତ ହୋଇ ମେଘନା ମୁହାଣ ନାମ ଧାରଣ କରି ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳକୁ ସୁନ୍ଦରବଣ ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ଚବିଶ ପରଗନା, ଖୁଲନା ଓ ବାଖରଗଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ନଦୀଦ୍ୱୟ ବହୁ ଶାଖା ହୋଇ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ୁଅଛି । ସୁନ୍ଦରବଣ ପଶ୍ଚିମରେ ହୁଗୁଳିନଦୀର ମୁହାଣଠାରୁ ପୂର୍ବରେ ମେଘନାର ମୁହାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ । ଏଥିର ଦୀର୍ଘତମ ଦୈର୍ଘ୍ୟ (ପୂର୍ବ-ପଶ୍ଚିମ) ୧୬ ମାଇଲ ଓ ବୃହତ୍ତମ ପ୍ରସ୍ଥ (ଉତ୍ତର-ଦକ୍ଷିଣ) ୮୧ ମାଇଲ୍ ଏବଂ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୭୫୩୨ ବର୍ଗମାଇଲ । ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଶାସନ ଭାରତବର୍ଷ କମିଶନରଙ୍କଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଏହା ବହୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳାଭୂମି ଓ ଅରଣ୍ୟମୟ ଅଟେ । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ବସତବାଟୀ, ଦେବାଳୟ ଓ ଇଟା କାମର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଇହାଁର କୌଣସି ଇତିହାସ ଅଦ୍ୟାପି ମିଳି ନାହିଁ । ଏହି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡ ସମୁଦ୍ର ଓ ନଦୀ ଜଳଦ୍ୱାରା ଧୌତ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରକୂଳର ବାଲିକାଦୁଅରଗାଳଦ୍ୱାରା କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚ ହେଉଅଛି । ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଧ ଦ୍ୱୀପ ଓ ଉପଦ୍ୱୀପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ସ୍ଥାନର ଅରଣ୍ୟରେ ବ୍ୟାଘ୍ର, ବନ୍ୟମହିଷ, ବନ୍ୟଶୂକର, ଗଣ୍ଡାର, ନାନାଜାତୀୟ ମୃଗ, ପକ୍ଷୀ, ବିଷଧର ସର୍ପ ଓ ଜଳରେ ମତ୍ସ୍ୟ, କୁମ୍ଭୀର ବାଙ୍ଗର ପ୍ରଭୃତି ଅଛନ୍ତି । ... ଓ ଜମି ଜମିରେ ... ଅବାଦ କରିଅଛନ୍ତି ... ଲୋକ ... ଜଳାଭୂମିରେ ... ଓ ... । ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସୁନ୍ଦରୀ ନାମକ ବୃକ୍ଷ କାଠ ବହୁ ... ମିଳେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]
Sundara baṇa(na)
সুন্দর বন
सुन्दर बन

ସୁନ୍ଦର ବଦନ—ସଂ. ବ (ବଦନ)—ସୁନ୍ଦର ମୁଖ—Beautiful face. ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ—Having a beautiful face
Sundara badana
ସୁନ୍ଦର ମୁଖ } ଅନ୍ୟରୂପ
ସୁନ୍ଦରାନନ }
(ସୁନ୍ଦରବଦନା, ସୁନ୍ଦରମୁଖା, ସୁନ୍ଦରାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ)

ସୁନ୍ଦରବଦନୀ—ଦେ. ବଣ· ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ· ସୁନ୍ଦର ବଦନ) —ସୁନ୍ଦରମୁଖୀ ସ୍ତ୍ରୀ—(a woman) Having a beautiful face.
Sundara badanī
সুন্দর বদনী सुन्दर बदनी (ସୁନ୍ଦରମୁଖୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁନ୍ଦରବର—ସଂ. ବଣ—ଅତି ସୁନ୍ଦର—Very beautiful. [ଉ—ସୁନ୍ଦରବର ଶୋ ଭୁଜର । ତୁଳସୀ ମାଳ ଲମ୍ବେ ଉର—ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ ।] ସଂ. ବ—ସୁନ୍ଦର ବର—A beautiful bridegroom.
Sundarabara

ସୁନ୍ଦର ମାଧୋ(ଧେ)ଇ—ଦେ: ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁ ଧାନ—A species of fine paddy.
Sundara mādho(dhe)i

ସୁନ୍ଦରମ୍ମନ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁନ୍ଦରଂ+ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ ଆପଣାକୁ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ମନେକରେ—Thinking one's self as beautiful.
Sundarammanya
(ସୁନ୍ଦରଂମନ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁନ୍ଦର ଶାଳି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଏକପ୍ରକାର ଧାନ—A species of paddy.
Sundara śāli

ସୁନ୍ଦରୀ(ରି) (ରିଆଁଠ)—ଦେ.ବ—୧ । (ସଂ. ସିନ୍ଦୂର)-ସିନ୍ଦୂର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—1. Sindūrā etc (See).
Sundarī(ri)ato
୨ । ଆଠଟି ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ଚୈତାମାନଙ୍କର ବଙ୍ଗୋପସାଗରଙ୍କ—

2. A family title of Khandāyats and Paiks. ୩। ଶୂଦ୍ରଜାତିବିଶେଷ—3. A kind of Sūdra caste.

ସୁନ୍ଦରାନନ୍ଦ—ଦେ॰ ବି॰ ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Sundarānanda A name given to males.

ସୁନ୍ଦରା କାଣ୍ଡ—ଦେ॰ ବି (ସଂ. ସୁନ୍ଦର କାଣ୍ଡ)—ରାମାୟଣର ସାତକାଣ୍ଡରୁ ଏକକାଣ୍ଡ—One of the seven cantos of the Rāmāyaṇa.
Sundarā kaṇḍa

ସୁନ୍ଦରା(ରୀ) ସୁନା—ଦେ॰ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କପ୍ରତି ବ୍ୟଙ୍ଗରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ—A term of gibe applied to females.
Sundarā(rī)sunā
ସুন্দর সোনা সুন্দরী সোনা

ସୁନ୍ଦରି—ଦେ॰ ବି—୧। ସୁନ୍ଦର ସଂ. ବି ୨ [ଦେଖ]—1. Sundara Sans 2 (See) ୨। ନଦୀ ମୁହାଣ ପଙ୍କରେ ଜନ୍ମିବା ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—2. A kind of tree; Heritiera Minor. [ଦ୍ର—ଏହା ୩୦।୪୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଏହାର କାଠ ଟାଣ। ଏହା କଲିକତାରେ ଜାଳେଣି କାଠ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଏହା ସୁନ୍ଦରବନରେ ବେଶି ଜନ୍ମେ।] ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସମ୍ବୋଧନ)—'ସୁନ୍ଦରୀ'ର ସମ୍ବୋଧନ—Vocative case of Sundarī.
Sandari
সুন্দরি সুন্দরি

ସୁନ୍ଦରିଆ—ଦେ॰ ବିଣ—୧। ସିନ୍ଦୁରିଆ (ଦେଖ)—1. Sindūriā (See) ୨। ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ୩। ସୁନ୍ଦର ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର—3. Nice and small.
Sundariā
সুন্দর সুঁদরিআ

ସୁନ୍ଦରିଗୁଆଁ—ଦେ॰ ବି—ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Sundariguān A wild tree; Sonneratia Acida.

ସୁନ୍ଦରିମା—ସଂ॰ ବି [ସୁନ୍ଦର+ଭାବେ ଇମନ୍]—ସୁନ୍ଦରତ୍ୱ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—
Sundarimā Beauty. [ଉ—ବଧାଇ. ଉର୍ବ୍ବଶୀ ସୁନ୍ଦରିମା ଠାଣ—ଉଜ୍ଞ. ବୈଦେହୀବିଳାସ।] [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ସୁନ୍ଦରିମା ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ।]

ସୁନ୍ଦରୀ—ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନ୍ଦରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ-Feminine of Sundara.
sundari ସଂ. ବି—୧। ରୂପଲାବଣ୍ୟସମ୍ପନ୍ନା ସ୍ତ୍ରୀ [ଭରତ] ସୁରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A beautiful woman. ୨। ସୁନ୍ଦରି ନାମକ ତରୁ [ସୁନ୍ଦର ସଂ॰ ବି. ୨ ଦେଖ]—2. A tree; Heritiera Minor. ୩। ହରିଦ୍ରା [ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା]; ହଳଦୀ—3. Turmeric. ୪। ତ୍ରିପୁରସୁନ୍ଦରୀ; ଦଶମହାବିଦ୍ୟାଅନ୍ତର୍ଗତ ଦେବୀବିଶେଷ [ତନ୍ତ୍ରସାର] 4. One of the ten Tantric forms of Durgā or Dasamahābidyā. ୫। ଉମାଙ୍କ ଯୋଗିନୀବିଶେଷ—5. An attendant of Pārbatī who is worshipped by persons for the attainment of bliss. [ଦ୍ର—ସର୍ବ୍ବସୁଖ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତୋକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ପୂଜା ଅବା କରିଯାଏ। ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉପକରଣ ଓ ତରୁ ଓ ସମିଧ ଦ୍ୱାରା ଏହି ଯୋଗିନୀଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରରେ ହୋମ କଲେ ଯଥାକ୍ରମେ ବାଗୀଶତ୍ୱଲାଭ, ତ୍ରିଭୁବନ ବଶୀକରଣ, ପରରାଜ୍ୟ ଓ ଦୁର୍ଗ ଜୟ, ମୃତ୍ୟୁଭୟ ନିବାରଣ, ଧନଲାଭ, ଶତ୍ରୁଉନ୍ମୂଳ, ସର୍ବ୍ବପାପନାଶ ହୁଏ। ଅକ୍ଷମାଳା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ଜପ କଲେ ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ୍ୟର ନାରୀମାନେ ବଶୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି; ଗୋରୋଚନା ପ୍ରଭୃତି ଦ୍ୱାରା ଯନ୍ତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରି ଜପ କଲେ ଇପ୍ସିତା ରମଣୀ ବଶୀଭୂତା ହୁଅନ୍ତି ଓ ସାଧକ କାମଦେବଙ୍କ ପରି ରୂପବାନ୍, ସର୍ବ୍ବସୌଭାଗ୍ୟଯୁକ୍ତ ଓ ସର୍ବ୍ବଲୋକବଶକାରୀ ହୁଅନ୍ତି। ପାଞ୍ଚପ୍ରକାର ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ପୂଜା ପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ମନ୍ତ୍ର ତନ୍ତ୍ରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି। ପଞ୍ଚ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ନାମ—ଭୂଷା, ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି, ସଂହୃତି ଓ ନିରାଖ୍ୟା। (ଶବ୍ଦକୋଷ) ଏହାଙ୍କୁ ସାଧନ କଲେ ସାଧକ ଧନଭୋଗ, କାମଭୋଗ, ଇଷ୍ଟଭୋଗରେ ତୃପ୍ତିଲାଭ କରେ।] ୬। ଅର୍ଦ୍ଧସମବୃତ୍ତବିଶେଷ (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନ)—6. Name of a part of a circle. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to females. ୨। ଶ୍ରଦ୍ଧା, ରମା, ଶ୍ୟାମା, ବାମା ଆଦି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name added to Ramā, Shyāmā, Śraddhā, Bāmā etc. and given to females. ୩। ଦୃଢ଼ କାଷ୍ଠ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—3. A hard wood tree; Heritiera Minor. [ଦ୍ର—ଏ ବୃକ୍ଷ ସୁନ୍ଦରବନ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ମାଳୟ ଉପଦ୍ୱୀପର ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଜନ୍ମେ। ଏହାର କାଠ ଟାଣ। ଏହାର ପ୍ରଧାନ ମୂଳ ଖୁବ୍ ବଢ଼େ; ଜନୈକ 'ମରେଇ' ନାମକ ଏକ ସାମୁଦ୍ରିକ ଜାବ ଗଛର ଚେରଗୁଡ଼ିକ କାଟି ପକାଉଥିବାରୁ ଏ ଗଛ ସମୁଦ୍ର କୂଳଭାଗ ମାଡ଼ି ଯାଏ ନାହିଁ। ଏଥିପାଇଁ ଚଳମାନରେ ଗୀତ ଅଛି—
"ସୁନ୍ଦର ଗଛ କହେ
ମୁଁ ସାଗରେ ସମୁଦ୍ର ଠେଲିବି।
ମରେଇ କହେ—
ମୁଁ ନ ଥିଲେ।"
ଏ ଗଛର କାଠ ଦୃଢ଼ ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଶଗଡ଼, ଗାଡ଼ି, ଘରର ଉପକରଣ ଓ ସାଙ୍ଗଡ଼ା ତିଆରି ହୁଏ। ଏ କାଠ ଭଲ ଜାଳେଣି କାଠରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। (ସୁନ୍ଦର ସଂ॰ ବି. ୨ ଦେଖ।)]
সুন্দরী সুন্দরী

ସୁନ୍ଦରୀ ଚମ୍ପା—ଦେ.ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିବିଶେଷ—
Sundarī champā A term applied to female in gibe.
সুন্দরী চাঁপা সুন্দরী চঁপা

ସୁନ୍ଦରେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି—ଶିବମୂର୍ତ୍ତିବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sundareśwara An idol of Siba.

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ସୃଷ୍ଟାରେ ସ୍ଵ,ଠାରୁ ୧ଠାକ୍ଷର ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଠାକ୍ଷର ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଠାକ୍ଷର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତାହାର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଠାକ୍ଷର ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଠ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଣ୍ଠ'ଖୋଜିବେ; 'ମୁଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ; 'ବନ୍ଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗର୍ଘ୍ୟ' ନ ପାଇଲେ'ଅର୍ଘ' ଦେଖିବେ;'ଅଳବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍'ଦେଖିବେ

ସୁନ୍ଦା—ଦେ· ବି—ମଥାଘଷା; ନାନା ଔଷଧି ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶ୍ରିତ ଲୁଗା ମସଲା— Sundā A scented mixture for washing the hair.

ସୁନ୍ଦାତ୍ମଜ—ସଂ· ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁନ୍ଦ+ଆତ୍ମଜ)—ମାରୀଚ; ରାକ୍ଷସ-Sundātmaja ବିଶେଷ—A demon. [ଉ—ବୋଲେ ସୁନ୍ଦାତ୍ମଜ ଭୁ ରଜାଧିରାଜ କି ଦେବି ରୋଚତେ ମୁଁ—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] [ଦ୍ର—ଏ ସୀତା ହରଣ ସମୟରେ ରାବଣର ପ୍ରରୋଚନାରେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ମାୟାମୃଗ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା । ଏ ତାଡ଼କାର ପୁତ୍ର ।]

ସୁନାରୀ—ଗ୍ରାଦେ. (ଲବଣ) ବି—ସୁନାରୀ ବଣିଆ— Sundāri Goldsmith.

ସୁନ୍ଦେରୀ—ଗ୍ରା. (ଉତ୍ତର) ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂସ୍କୃତ ସୁନ୍ଦରୀର ମୂର୍ଖ ଲୋକଙ୍କ Sunderī ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସୁନ୍ଦରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sundara. ଗ୍ରା. (ଉତ୍ତର) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ସୁନ୍ଦରୀ ସୁରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ—A beautiful woman. सुन्दरी

ସୁନ୍ନତ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସୁନ୍ନତ)—ସୁନତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sunnat (etc) Sunat etc (See)

ସୁନ୍ନି—ବୈଦେ· ବି (ଅ. ସୁନ୍ନୀ)—ସୁନି (ଦେଖ) Sunni Suni (See)

ସୁନ୍ଵନ୍—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ସୁ· ଧାତୁ+କ୍ଵନିପ୍.କର୍ତ୍ତୃ; ସୁନ୍ଵତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା.୧ବ)— Sunwan ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା; ସତ୍ରୀ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—A performer of Vedic sacrifice.

ସୁନ୍ଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଦୀପ୍ତି ବା ଶୋଭା ପାଇବା— Sun-bh (root) To shine.

ସୁପ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ· ସୁପ୍)—ସୋରୁଆ; ମାଂସର ଝୋଳ— Sup सूप सोरवा Soup.

ସୁପ୍—ସଂ—୧ । (ବ୍ୟାକରଣ) (୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନର ପ୍ରତ୍ୟୟ Sup ସୁ)—ଲଗୋଲ୍ଲର ପ୍ରଯୁଜ୍ୟମାନ ପ୍ରତ୍ୟୟବିଶେଷ— 1. Some inflections used to denote the 7th case plural. ୨ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଏକବିଂଶତି ବିଭକ୍ତିର ସଂଜ୍ଞା—2. The definition of the 21 inflections of nouns and adjectives. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ଅଛି ।

ପାଣିନି ଆଦି ବ୍ୟାକରଣର ମତରେ ଶବ୍ଦର ୧ମା ଠାରୁ ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକବଚନ, ଦ୍ଵିବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ ଯେଉଁ ୨୧ଟି ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ ତାହାକୁ ସୁପ୍ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି ଏକବଚନରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ 'ସୁ' ଓ ୭ମୀ ବିଭକ୍ତି ବହୁବଚନରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ 'ସୁପ୍'ର, ଶେଷ ଅକ୍ଷରକୁ ଯୋଗ କରି ଏହି ସଂଜ୍ଞା ହୋଇଅଛି । ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦରେ ସୁପ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଧାତୁରେ 'ତିଙ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ନ ହେଲେ ପଦ ହେବ ନାହିଁ ।]

ସୁପ୍ତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ଵପ୍ ଧାତୁଜ ସୁପ୍ତ)—ସୁପାତି; ଶେଯ; ଗଦି— Sup-ti Cushion or quilt used as bed. शेज सेज (ସୁପ୍ତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁପ୍ତିଙନ୍ତ—ସଂ. (ଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵ)—ସୁପ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ତିଙନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ— Sup-tiṅanta The inflections of nouns and of verbs.

ସୁପକ୍ଵ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପାଚିଥିବା—1. Fully ripe. Supakwa ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା—2. Well (ସୁପକ୍ଵତା—ବି) cooked. ୩ । ଉତ୍ତମରୂପେ ସିଝିଥିବା— 3. Well boiled. ୪ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପରିଣତ— 4. Fully mature. ସଂ. ବି—ସୁଗନ୍ଧ ଆମ୍ର— Sweet-scented mango.

ସୁପକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ପକ୍ଷନ୍)—ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ— Supaksha (ସୁପକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having fine feather.

ସୁପକ୍ଷିଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁ+ପକ୍ଷିନ୍)—ଉତ୍ତମ ଶର—Excellent Supakshiṇa arrow [ଉ—ବନ୍ଦନ୍ତି ଦାଶରଥି ବଦନେ ଶୀର उत्तम शर ଦାଶରଥୀ ଛେଦିଲେ ସୁପକ୍ଷିଣ ପେଷି ସେ— ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁପକ୍ଷ୍ମା—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ପକ୍ଷ୍ମନ୍)—ସୁନ୍ଦର Supakshmā ପକ୍ଷ୍ମ ବିଶିଷ୍ଟ—Having fine eyelids.

ସୁପଚ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ପଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ଲଘୁପାକ— Supacha Easily digestible. ସଂ. ବି (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) —ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପାଚକ—A good cook.

ସୁପଟ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ସୁନ୍ଦର—Beautiful. ସଂ. ବି. Supaṭa (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର (ହି· ଶ)—Fine cloth. (ସୁପଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—Having good cloth.

ସୁପଣ(ଣେ, ନ, ନେ, ଲ, ଲେ)ଖା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶୂର୍ପଣଖା)— Supaṇa(ṇe, na, ne, la, le)khā ଶୂର୍ପଣଖା (ଦେଖ) Sūrpaṇakhā (See)

ସୁପତ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୁନ୍ଦର ପତ୍ରଯୁକ୍ତ—1. Having Supatra beautiful leaves. ୨ । ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷଯୁକ୍ତ— 2. Having nice wings. ୩ । ସୁନ୍ଦର ବାହନଯୁକ୍ତ —3. Having excellent conveyance. ସଂ. ବି—୧ । ତେଜପତ୍ର (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. Cassia Cinnamon leaves. ୨ । ଆଦିତ୍ୟ ପତ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) —2. A kind of plant. ୩ । ଶଲିବାକ ତୃଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A kind of grass. ୪ । ଇଙ୍ଗୁଦ (ହି. ଶ)—4. Balanites Roxburghii. ୫ । ପୌରାଣିକ ପକ୍ଷିବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. Name of a mythological bird.

୧	ଲ	ଉ	ଋ,ଋ	ଠ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଷ	ଜ	ଶ,ଷ	ଈ	ଇୟ	ଉଅ	ୠ
୨	ଈ	ଊ	ରୁ	ଲୁ	ଯେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁ. ର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଢ଼	ନ

ସୁପତ୍ରକ—ସଂ. ବି—ଶିଗ୍ରୁ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସଜନା—
Supatraka The Moringa tree.

ସୁପତ୍ରା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—୧ । ରୁଦ୍ରଜଟା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)
Supatrā 1. Rudrajaṭā (See) ୨ । ଶତାବରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—2. Śatābarī (See) ୩ । ପାଲକ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—3. Pālakya (See) ୪ । ଶମୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—4. Śamī (See) ୫ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—5. Śalaparṇṇī (See).

ସୁପତ୍ରିକା—ସଂ. ବି—୧ । ଚଢ଼ୁଇ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)
Supatrikā 1. House bat. ୨ । ପର୍ପଟୀ (ଶ୍ରୁ. ଶ) (ଦେଖ) 2. Parpaṭī (See)

ସୁପତ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁପତ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । ପକ୍ଷ ବିଶିଷ୍ଟ—
Supatrita 1. Feathered. ୨ । ଶର ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having arrows.

ସୁପତ୍ରୀ—ସଂ. ବି (ସୁପତ୍ର+ଈ)—ଗଙ୍ଗାପତ୍ରୀ (ଶ୍ରୁ. ଶ) (ଦେଖ)
Supatrī Gaṅgāpatrī (See)
ସଂ. ବିଣ (ସୁପତ୍ର+ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—ସୁପତ୍ରିତ (ଦେଖ)—Supatrita (See)

ସୁପଥ—ସଂ. ବି—୧ । ସଦାଚାର—1. Good conduct. ୨ ।
Supatha ସନ୍ମାର୍ଗ—2. Good ways. ୩ । ସତ୍ ପ୍ରଣାଳୀ—3. Good means. ୪ । ସୁନ୍ଦର ପଥ—4. Good road. ୫ । ଏକ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—5. Name of a metre. [ବ୍ର—ଏଥିରେ ଏକ ରଗଣ, ଏକ ନଗଣ, ଏକ ଭଗଣ ଏବଂ ୨ଟି ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ (ଶ୍ରୁ. ଶ)] ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ପଥଯୁକ୍ତ—Having good road.

ସୁପଥ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସହଜପାଚ୍ୟ ପଥ୍ୟ; ଯାହା ଖାଇଲେ ଦେହ ସୁସ୍ଥ ହୁଏ
Supathya —Easily digestible. ସଂ. ବି—୧ । ରୋଗୀର ହିତକର ଆହାର—1. Suitable food for an invalid. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ—2. Excellent food. ୩ । ଲଘୁ ଆହାର—3. Light food. ୪ । ଆମ୍ବ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—4. Mango.

ସୁପଥ୍ୟା—ସଂ. ବି—୧ । ଶ୍ୱେତ ଚିଲ୍ଲୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଧଳା ବଥୁଆ
Supathyā ଶାଗ—1. The white variety of pot herb; Chenopodium. ୨ । ନାଲି ବଥୁଆ ଶାଗ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—2. The red variety of Chenopodium.

ସୁପନ୍ଥ(ନ୍ଥା)—ଦେ. ବି—ସୁପଥ (ଦେଖ)
Supantha(nthā) Supatha (See)

ସୁପଦ୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ପଦ୍ମ—1. A beautiful lotus.
Supadma ୨ । ପଦ୍ମନାଭ ଦତ୍ତକୃତ ବାଲବୋଧ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣର ନାମ—2. The title of a Sanskrit grammar by Padmanābha Dutta.
ସଂ. ବିଣ—ଶୋଭନ ପଦ୍ମଯୁକ୍ତ—Having fine lotus.

ସୁପଦ୍ମା—ସଂ. ବି—ବଚ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—The sweet flag;
Supadmā Acorus Calamus.

ସୁପନେଖା—ଗ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶୂର୍ପଣଖା)—ରୋଗ ଯୋଗୁଁ ଯାହାର
Supanekhā ନାକ ଖବାକ୍ ମୂଳପୋଛ ହୋଇ ଖସି ଯାଇଛି-
(ସୁପନେଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having the nose entirely
সুপণখা सुपनेखा gone owing to disease.
ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶୂର୍ପଣଖା (ଦେଖ)—Sūrpaṇakhā (See)

ସୁପରଦ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁପରଦ୍)—ସୁପର୍ଦ୍ଦ (ଦେଖ)—
Suparad Supard (See)

ସୁପରଦଣ୍ଟ—ବୈ: ବି ଗ୍ରା ଇଂ. ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ)—ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ;
Suparadanṭa ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ—Superintendent.
সুপারিন্টেণ্ডেণ্ট सुपरेन्ट, सुपरदंट

ସୁପର୍(ର)ବା(ଭା)ଇଜର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସୁପରଭାଇଜର)—
Supar(ra)bā(bhā)ijar କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—
সুপরভাইজর सुपरभाइजर Supervisor.

ସୁପର୍ ରୟା(ୟେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) (ଛାପାଖାନା)—୨୨ ଇଞ୍ଚ
Supar rayā(ye)l ଓସାର ଓ ୨୯ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଆକାରର
সুপাররয়াল सुपररायल मुद्रणार्थ କାଗଜ—
Super-royal (printing paper)

ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ)—୧ । କୌଣସି
Suparintendent ବିଭାଗର ସମସ୍ତ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ-
ସୁପରଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ, ସୁପରଦଣ୍ଟ }—ଅପଭ୍ରଂଶ ମାନଙ୍କ ଉପରସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ-
1. Superintendent.
সুপারিন্টেনডেণ্ট सुपरिंटेंडेंट ୨ । ରାଜାଙ୍କ ନାବାଳକ ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟର ଶାସନାର୍ଥ ନିଯୁକ୍ତ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ-2. Superintendent of a Feudatory State during the minority or other incapacity of the Ruling Chief.

ସୁପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ=ସୁନ୍ଦର+ପର୍ଣ୍ଣ=ପତ୍ର ଯାହାର)—୧ । ସୁନ୍ଦର-
Suparṇṇa ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—1. Having beautiful
(ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) leaves. ୨ । ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ—2. Having beautiful wings.
ସଂ. ବି—୧ । ପକ୍ଷିରାଜ ଗରୁଡ଼ (ଅମର)—1. Garurḍa, the king of birds. [ବ୍ର—ଅମୃତ ହରଣ କରିବେକେ ଗରୁଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଗ୍ରେ ଅଟକ ହୋଇ ସୁଧା ଆସ୍ୱାଦନରେ କହନ୍ତେ, 'ଦେଖ, ଦେବଗଣ ! କହୁଅଛୁଁ ତୁମ୍ଭେ ଶୁଣ ମୋତେ ଅବଶ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ, ଚନ୍ଦ୍ର

ବଳ୍କୁର ସମ୍ମାନ କମିଲୁ ମୁଁ ତୋହିଠାରେ ପକ୍ଷ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁ-ଅଛି । ଏହି ପକ୍ଷଟିକୁ ସୁନ୍ଦର ଦେଖି ଦେବତାମାନେ ଗରୁଡ଼ଙ୍କୁ 'ସୁପର୍ଣ୍ଣ' ନାମ ଦେଲେ' ।] ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ ପକ୍ଷୀ (ମେଦିନୀ)—2. A species of fowl. ୩ । କୃତମାଲକ ବୃକ୍ଷ (ମେଦିନୀ); ଅରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରି ଗଛ—3. A tree; Cassia Fistula. ୪ । କୁକ୍କୁଟ—4. Cock. ୫ । ପକ୍ଷୀ (ବୃ. ଶ)—5. Bird. ୬ । କିରଣ (ବୃ. ଶ)—6. Ray. ୭ । ବିଷ୍ଣୁ (ବୃ. ଶ)—7. Bishnu. ୮ । ଅଶ୍ୱ (ବୃ. ଶ)—8. Horse. ୯ । ବ୍ୟୂହ ରଚନା-ବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—9. A kind of battle array. ୧୦ । ନାଗକେଶର (ବୃ. ଶ)—10. Mesua Ferra. ୧୧ । ସୁନ୍ଦର ପତ୍ର—11. Nice leaf.

ସୁପର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ. ବି—୧ । ଅରଗ୍ୱଧ ବା ସୁନାରି ଗଛ (ରତ୍ନମାଳା)—
Suparnnaka 1. A tree; Cassia Fistula. ୨ । ସପ୍ତଚ୍ଛଦ (ଛାତିଆଣ) (ଦେଖ)—2. Sapta chchhada (See): ୩ । ଗରୁଡ଼—3. The King of birds. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦରପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—1. Having nice leaves. ୨ । ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ—2, Having nice feathers.

ସୁପର୍ଣ୍ଣ କେତୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁପର୍ଣ୍ଣ=ଗରୁଡ଼ ଅଟେ କେତୁ=
Suparnna ketu ପତାକାର ଚିହ୍ନ ଯାହାଙ୍କର)—୧ ।
ସୁପର୍ଣ୍ଣଧ୍ୱଜ, ସୁପର୍ଣ୍ଣବାହନ, ସୁପର୍ଣ୍ଣଯାନ, ସୁପର୍ଣ୍ଣାସନ —ଅନ୍ୟରୂପ
ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ; ବିଷ୍ଣୁ (ହଳାୟୁଧ)—1. Bishnu. ୨। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ବୃ.ଶ)—2. Srikrushna.

ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁପର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Suparnnā Suparnna ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
୧ । ପଦ୍ମିନୀ (ଶବ୍ଦମାଳା); ପଦ୍ମବୃକ୍ଷ—1. Lotus plant. ୨ । ଗରୁଡ଼ ଜନନୀ; ବିନତା—2. Name Garurda's mother.

ସୁପର୍ଣ୍ଣାଖ୍ୟ—ସଂ. ବି—ନାଗକେଶର (ବିଶେଷ) [ଦେଖ]—
Suparnnākhya Nāgakesara (See)

ସୁପର୍ଣ୍ଣାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ଶୂଦ୍ରାମାତା ଓ ସୂତପିତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନ—
Suparnnānda A son of a Sudra mothe and sūta father.

ସୁପର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀବନ୍ତୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] [ଦେଖ]—
Suparnnikā 1. Swarnnajibanti (See)
୨। ପଲାଶୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] [ଦେଖ]—2. Palāsi (See)
୩ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)(ଦେଖ)-Sālaparnni(See)
୪। ରେଣୁକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)(ଦେଖ)—4.Ranukā (See)
୫ । ବାକୁଚି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—Baguchi (See).

ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁପର୍ଣ୍ଣ+ଈ)—୧ । ପଦ୍ମିନୀ—1. The
Suparnni lotus plant. ୨ । ବିନତା, ଗରୁଡ଼ ମାତା—2. The mother of Garurda, the King of birds. ୩ । ମାଦୀ ଚଟିଆ (ବୃ. ଶ)—3. A she-bird. ୪ । ପଲାଶୀ (ଦେଖ) (ବୃ. ଶ)—4. Palāsi (See) ୫ । ରାତ୍ରି; ରାତି (ବୃ. ଶ)—5. Night. ୬ । ରେଣୁକା (ଦେଖ) (ବୃ. ଶ)—6. Renukā (See) ୭ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସପ୍ତଜିହ୍ୱା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ବୃ. ଶ)—7. One of the 7 tongues of the Fire. ୮ । ଗରୁଡ଼ (ବୃ. ଶ)—8. Garurda.

ସୁପର୍ଣ୍ଣେୟ—ସଂ. ବି, ପୁଂ (ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)—ଗରୁଡ଼—
Suparnneya (ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ ତନୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Garurda.

ସୁପର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ବୈଦେ.ବି (ଜଠରିଆ)(ଫା.ସୁପର୍ଦ୍ଦ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା
Supard(rdd) ମକଦ୍ଦମା ବା ଅସାମୀକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ
سپرد ରକ୍ଷଣ ବା ରକ୍ଷଣ କାମରେ ପ୍ରେରଣ—Commitment
سپرد consignment. (ଉ—ଦାଗିକୁ ସୁପର୍ଦ୍ଦ, ଫଉଜଦାରୀ ସୁପର୍ଦ୍ଦ ।)

ସୁପର୍ଦ୍ଦାଣ୍ଟ—ଗ୍ରା. ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ)—ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ
Supardant (ଦେଖ)—Suparintendent (See)

ସୁପର୍ବ(ର୍ବ୍ବ)—ସଂ. ବି (ସୁ+ପର୍ବନ୍; କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ପର୍ବ—A nice
Suparba(rbba) internode. ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ପର୍ବବିଶିଷ୍ଟ—Having good internodes.

ସୁପର୍ବା(ର୍ବ୍ବା)—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ପର୍ବନ୍; ୧ମା. ୧ବ.)—
Suparbā(rbbā) ୧ । ସୁନ୍ଦର ପର୍ବଯୁକ୍ତ—Having nice internodes. ୨। (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁପର୍ବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ —2, Feminine of Suparba. ସଂ, ବି-୧ । ଦେବତା (ଅମର)—1. Deity; heavenly beings. ୨ । ବାଣ (ମେଦିନୀ)—2. Arrow. ୩ । ବଂଶ; ବାଉଁଶ (ମେଦିନୀ)—3. Bamboo. ୪ । ଧୂମ (ମେଦିନୀ)—4. Smoke. ୫ । ଶ୍ୱେତ ଦୁବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. The white variety of Doob grass

ସୁପର୍ବା(ର୍ବ୍ବା)ଭିଜର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.) ସୁପରଭାଇଜର୍ (ଦେଖ)—
Suparbā(bhā)ijar Suparbhāijar (See)

ସୁପଳାୟିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସୁରକ୍ଷିତରେ ବା ଶତ୍ରୁର
Supalāyita ଅଗୋଚରରେ ପଳାଇଅଛି—
[ସୁପଳାୟିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] Safely run away.

ସୁପା—ଗ୍ରାବେ (ଗାଞ୍ଜାମ) ବି (ସଂ. ଶୂର୍ପ)—କୁଲା—
Supā Winnowing fan.

ସୁପାକେ—ବେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ସୌଭାଗ୍ୟରୁ; ସୁଯୋଗରୁ—
Supāke 1. Fortunately; on account of
ସୁଯୋଗେ ସୁଯୋଗସେ good luck
୨ । ଅନୁଗ୍ରହରୁ; ପ୍ରସାଦରୁ—2. By the favour of (ଉ—ବିଷ୍ଣୁ ଦେବ ଜୀବ ସୁଖେ, ଭୁଜିବ ଭକ୍ତ ସୁପାକେ ।

ସୁପାକ୍ୟ—ସଂ. ବି.—ଵିଟ ଲବଣ (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ)—
Supākya A kind of foetid-smelling salt.

ସୁପାତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁ+ପାତ ଧାତୁ=ପକାଇବା)—
Supāti ଶେଯ, ସୁଶଯ୍ୟା; କୋମଳ ଶଯ୍ୟା—
ସୁଶଯ୍ୟା ସୁଖସେଯା Soft bed or quilt
[ଉ—ପାକୁ ମିଳବ ଫଲଙ୍କ ସୁପାତି, ତାର ଭୂମି ଶଯ୍ୟାରେ କାହିଁ ମନ୍ତ—ଦକାଇ ଦାସ, ଗୋପୀଭଷା ।]

ସୁପାତ୍ର—ସଂ. ବି (ସୁ—ଉତ୍ତମ+ପାତ୍ର=ଭାଜନ)—୧ । ଯୋଗ୍ୟ
Supātra ବ୍ୟକ୍ତି—1. A fit person. ୨ । ଉତ୍ତମ (ଅପାତ୍ର, କୁପାତ୍ର—ବିପରୀତ) ଆଧାର—2. Good receptacle.

ସୁପାରି(ରି)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବି(ଫା. ସିଫାରିସ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Supāra(ri)s(si) ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ସୁପାରିସ सिफारिस ଅନୁରୋଧ—Recommendation.

ସୁପାରା—ଦେ. ବି—ଲିଙ୍ଗର ଅଗ୍ର; ଚର୍ମବିହୀନ ଓ ସୁପାରି ଆକୃତି ଲିଙ୍ଗାଗ୍ର—
Supārā The nut of the penis; glans
ସୁପୁରୀ सुपारा penis.

ସୁପାରି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶପୁର ବା ଗୁବାକ)—୧ । ଗୁବାକ; ଗୁଆ—
Supāri 1, Betel nut; areca nut. ୨ । (ଗୁଆ ସଦୃଶ
ସୁପା(ପୁ)ରି ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ) ଲିଙ୍ଗର ଅଗ୍ର; ଲିଙ୍ଗର
सुपारि ଚର୍ମହୀନ ଅଗ୍ରଭାଗ—2.The nut of the penis;
ଫା. ଯୋସିଲ୍ glans-penis.
ଅ. ଫେସିଲ୍ ତେ. ଯୋକାକାୟା

ସୁପାରିସି(ସ୍) ଚିଠି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଚିଠିରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ
Supārisi(s) chițhi ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାର୍ଥନା କରା ଯାଇଥାଏ—
ସୁପାରିସି ଚିଠି Recommendatory letter; recom-
सिफारिस चिट्ठी mendation letter.

ସୁପାର୍ଶ୍ୱ—ସଂ. ବି—୧ । ସପ୍ତମ ଜୈନ ଗୁରୁ; ଚବିଶଂଶତି ତୀର୍ଥଙ୍କର୍
Supārśwa ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅର୍ହତ୍ ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
1. One of the 24 classes of the Buddhist saints. ୨ । ପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ)—
2. A tree; Ficus Infectoria. ୩ । (ନାମ) ସମ୍ପାତି-ପୁତ୍ରପକ୍ଷିବିଶେଷ (ରାମାୟଣ, କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟା କାଣ୍ଡ)—3.Name of a mythological bird, son of Sampāti.
୪ । ଗର୍ଦ୍ଦଭାଣ୍ଡ (ହି. ଶ) ବୃକ୍ଷ—4. The tulip tree.
୫ । (ନାମ) ଶ୍ରୁତାୟୁଙ୍କ ପୁତ୍ର—5. Name of a son,
(ସୁପାର୍ଶ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) Srutāyu-ସ,ବିଣ,ପୁଂ—ସୁନ୍ଦର ପାର୍ଶ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ—
Having good sides or flanks.

ସୁପାର୍ଶ୍ୱକ—ସଂ. ବି—୧ । ଚବିଶଂଶତି ଭାବୀ ଅର୍ହତ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅର୍ହତ୍
Supārśwaka ବିଶେଷ—1. One of the 24 classes of
the future Buddhist saints. ୨। ଗର୍ଦ୍ଦଭାଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ (ଅମର); ଏକପ୍ରକାର ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ; ପଳାଶ ଓଷଧ ଗଛ—
2. The tulip tree.

ସୁପାଳକ—ଦେ. ବି—ଧାନ ଆଦି ଫସଲ ଜନ୍ମରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ
Supālaka ବର୍ଷା ଆଦି ହେବାର ଅବସ୍ଥା—Happening of
ସୁପାଳକ seasonable rain conducive to the
सुभरस्त growth of paddy and other crops.

ସୁପିଙ୍ଗଳା—ସ. ବି—୧ । ଜୀବନ୍ତୀ (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ)—1. A kind
Supingalā of creeping herb; Celtes Orientalis.
୨ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ)—2. A luminous wild plant; Cardiospermum Helicacabum; Balloon vine.

ସୁପୀଡ଼ନ—ସଂ. ବି—ବନ୍ଦ ଘଷିବା; ଅଙ୍ଗମର୍ଦ୍ଦନ—
Supirdana Massage of the limbs.

ସୁପୀତ—ସ. ବି—୧ । ଗର୍ଜ୍ଜର; ଗାଜର (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ)—
Supita 1. Turnip. ୨ । ପୀତଝିଣ୍ଟୀ—2. Yellow-flowered variety of Barleria. ଦେ. ବିଣ—
୧ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ପିଆ ଯାଇଥିବା—1. Well drunk
୨ । ଗାଢ଼ ହଳଦିଆ—2. Deep yellow.

ସୁପୀନ – ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ପୀନ)—ଅତି ସ୍ଥୂଳ ବା ମୋଟା—
Supina Very stout.

ସୁପୀବା—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ସୁପୀବନ୍ ଶବ୍ଦ; ସୁ+ପା ଧାତୁ+କ୍ୱନିପ୍ ବନ୍)—
Supibā ଉତ୍ତମ ରୂପେ ପାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଶୋଭନ ପାନକର୍ତ୍ତା
(ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—Excellent drinker.

ସୁପୁଂସୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ପୁମସ୍+ଙୀ. ଈ)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପତି
Supumsi ସୁପୁରୁଷ—(a woman) Having an excell-ent person as her husband.

ସୁପୁଟ—ସ. ବି—କୋଲକନ୍ଦ; ବିଷ୍ଣୁକନ୍ଦ (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ)—
Suputa A kind of bulbous root.

ସୁପୁଟା—ସ. ବି—ସେବତୀ (ହି. ଶ)—
Suputā Musk rose.

ସୁପୁତ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସ. ସୁପୁତ୍ର)(ଭୁଲ-ହିନ୍ଦୀ ସପୁତ୍)
Suput —ସୁପୁତ୍ର; ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର; କୁଳୋଜ୍ଜ୍ୱଳକାରୀ ପୁତ୍ର—
Worthy scion of a family.

ସୁପୁତ୍ର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର—1. A worthy son.
Suputra ୨ । ପିତାମାତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିମାନ୍ ପୁତ୍ର—
(କୁପୁତ୍ର—ବିପରୀତ) 2. A devoted son. ୩ । (ବୈଦ୍ୟକ)
ତିଳକ ବୃକ୍ଷ—3.The Tilaka tree. ସ. ବିଣ. ପୁଂ
(ସୁପୁତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ.) —ଯୋଗ୍ୟପୁତ୍ରବାନ୍ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Having a worthy son.

ସୁପୁତ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ଜତୁକା ଲତା (ସ୍ୱଳ୍ପକର୍ଣ୍ଣ); ପର୍ପଟୀ—
Suputrikā A kind of creeper.
(ସୁପୁତ୍ରକ—ପୁଂବିଣ) . ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ରବତୀ (ହି. ଶ)
—1. (a woman) Having a worthy son.
୨ । ସୁନ୍ଦରୀ କନ୍ୟାବିଶିଷ୍ଟା—2. Having a fine daughter.

ସୁପୁନେଖା—ପ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁପନେଖା (ଦେଖ)
Supunekhā Supanekhā (See)
(ସୁପୁନେଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁପୁର—ସଂ. ବି—ଗୁଆ; ଗୁଆ—
Supura Areca nut.

ସୁପୁଲଭ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ; ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମଙ୍ଗଳ; ସୁଖ—
Supulabha Bliss; happiness; good.

ସୁପୁଷ୍କରା—ସଂ. ବି—ସ୍ଥଳପଦ୍ମ; ସ୍ଥଳ କମଳ; (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Supushkarā A flower; Hibiscus Mutabilis.

ସୁପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—୧। ସୁନ୍ଦର ପୁଷ୍ପ—1. A nice flower. ୨।
Supushpā ଲବଙ୍ଗ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. Cloves (spice). ୩। ଅତୁଲ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Name of a plant. ୪। ପୌଣ୍ଡରୀକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଏକ ପ୍ରକାର ପଦ୍ମ ମୂଳ—4. The root stock of Nymphea Lotus. ୫। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରଜଃ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. Menses. ୬। ତୂଳ; ତୁତ୍‌କୋଳି ଗଛ—6. Mulberry. ୭। ରକ୍ତ ପୁଷ୍ପକ; ପାଲଧୁଅ ଗଛ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—7. The Indian coral tree. ୮। ଶିରୀଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Acacia Lebbek. ୯। ହରିଦ୍ରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଦାରୁ ହରିଦ୍ରା; ଦାରୁହଳଦୀ—9. Berberis Asiatica. ୧୦। ରାଜତରୁଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜାତି—10. Jasminum Grandiflorum. ୧୧। ମୁଚୁକୁନ୍ଦ—11. Pterospermum Acerefolium. ୧୨। ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ—12. White Calotropis Gigantea. ୧୩। ପଲାଣ୍ଡୁ (ବୈଦ୍ୟକ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—13. The tulip tree. ୧୪। ଦେବଦାରୁ (ହି. ଶ)—14. Pine tree. ୧୫। ବଡ଼ ସେବତୀ (ହି. ଶ)—15. The larger variety of musk rose.

ସୁପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—୧। ଶ୍ୱେତାପରାଜିତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
supushpī 1. Swetāparājitā (See) ୨। କଦଳୀ—2. Plantain. ୩। ଶତପୁଷ୍ପୀ; ଶୋଇଷ (ହି. ଶ)—3. Dill seed. ୪। ଭୂମ୍ବଦାରକ (ହି. ଶ)—4. Melina Asiatica. ୫। ଦ୍ରୋଣପୁଷ୍ପୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—5. Leucas Cephalotus.

ସୁପୂର—ସଂ. ବି—୧। ବୀଜପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଟଭ—1. Lemon;
Supūra citrus. ୨। (ସୁ+ପୂର) ଉତ୍ତମ ପ୍ରବାହ; ଶୀଘ୍ରସ୍ରୋତ—2. Rapid current. ସଂ. ବିଣ—ସହଜରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ (ହି. ଶ)—
Capable of being easily filled up.

ସୁପୂରକ—ସଂ. ବି—୧। ବକପୁଷ୍ପ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
Supūraka 1. Bakapushpa (See). ୨। ବୀଜପୂର; ଟଭ (ହି. ଶ)—2. Citrus.

ସୁପେଦାର କଣ୍ଠି—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି—କେତେ ଦିନ୍ ସୁନା କଣ୍ଠି—
Supedāra kanthi ଉପରେ ଗିରାଶିବା ସୁନାର ହେବା ସୁନା କଣ୍ଠି—
A graduated necklace of solid gold beads. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦାନାମାନ ମଝିରୁ କ୍ରମଶଃ ଛୋଟ ହୋଇଥାଏ ।]

ସୁପେଶ—ସଂ. ବିଣ—ଶୋଭନରୂପ; ସୁନ୍ଦର (ଭାଗବତ)—
Supesa Beautiful; graceful.

ସୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+କ୍ତି. ତ)—୧।
Supta ନିଦ୍ରିତ; ଶୟିତ—1. Sleeping; asleep. ୨।
(ସୁପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚୈତନ୍ୟଶୂନ୍ୟ—2. Unconscious. ୩।
(ସୁପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟାକ୍ଷମ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—3. Unable to do one's work. ସଂ. ବି (+ଭାଗବତ)—
ନିଦ୍ରା; ଶୟନ—Sleep.

ସୁପ୍ତଘାତକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁପ୍ତ=ନିଦ୍ରିତ+ଘାତକ=ହିଂସାକାରୀ)
Supta ghātaka —୧। ହିଂସ୍ର (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ)—
(ସୁପ୍ତ ଘାତକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Murderous; mischievous.
୨। ନିଦ୍ରିତ ପ୍ରାଣୀର ହତ୍ୟାକାରୀ (ହି. ଶ)—
2. Killing an animal while asleep.

ସୁପ୍ତଜନ—ସଂ. ବି—୧। (କର୍ମଧା) ନିଦ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Sleeping
Supta jana person. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଜନମାନେ ଯେଉଁବେଳେ) ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର (ଶବ୍ଦାର୍ଥ)—
2. Mid-night.

ସୁପ୍ତଜ୍ଞାନ (ବିଜ୍ଞାନ)—ସଂ. ବି—ସ୍ୱପ୍ନ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ)—
Supta jñāna (bijñāna) Dream.

ସୁପ୍ତପ୍ରବୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଶୋଇ ପଡ଼ି ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଦରୁ
Supta prabuddha ଉଠିଅଛି—One who has just
(ସୁପ୍ତ ପ୍ରବୁଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) waken up from sleep.

ସୁପ୍ତପ୍ରଳପିତ—ସଂ. ବି—ବିଜବିଜାଇବା (ହି. ଶ)—
Supta pralapita Talking during sleep; sleep-raving

ସୁପ୍ତସୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ପ୍ରଥମେ ସୁପ୍ତ ଓ ପରେ ସୁପ୍ତ)—ଯେ ପରେ
Supta supta ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠି ପୁଣି ଶୋଇଛି—One who has
(ସୁପ୍ତ ସୁପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) gone to sleep after waking up.

ସୁପ୍ତାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟ ଅଙ୍ଗ—
Suptānga Inert limb.

ସୁପ୍ତି—ସଂ. ବି (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ତି)—୧। ନିଦ୍ରା—1. Sleep.
Supti ୨। ଶୟନ; ଶୋଇବା—2. Sleeping. ୩। ସ୍ୱପ୍ନ—
3. Dream. ୪। ବିଶ୍ରମ୍ଭ; ବିଶ୍ୱାସ; ପ୍ରତ୍ୟୟ (ହି. ଶ)—
4. Confidence; trust. ୫। ଅଙ୍ଗର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତା (ହି. ଶ)—5. Inertness of a limb.

ସୁପ୍ତୋତ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (କର୍ମଧାରୟ; ପ୍ରଥମେ ସୁପ୍ତ, ପରେ ଉତ୍ଥିତ)
Suptotthita —ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଥିବା—Awaken after
(ସୁପ୍ତୋତ୍ଥିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) sleep.

ସୁପ୍ରକେତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଜ୍ଞାନବାନ୍ (ହି. ଶ)—1. Wrise
Supraketa ୨। ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ହି. ଶ)—2. Intelligent.
(ସୁପ୍ରକେତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁପ୍ରଚେତା—ସଂ. ବଣ (ସୁପ୍ରଚେତସ୍ ; ୧ମା ୧ବ)—ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—
Supracheta Very intelligent.
(ସୁପ୍ରଜ୍ଞ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁପ୍ରଜାତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ବହୁ ସନ୍ତାନବାନ୍ (ହ୍ର. ଶ) – Having
Suprajāta many children.
(ସୁପ୍ରଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁପ୍ର(ପ୍ରି)ଡ(ଦା)ଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ (ଦେଖ)
Supra(pri)ḍa(da)ṇṭa Suparintendent (See)

ସୁପ୍ରଣାଳୀ—ସଂ. ବ—ସୁନିୟମ (ଦେଖ
Supraṇālī Suniyama (See)

ସୁପ୍ରତର—ସଂ. ବଣ—ସହଜରେ ତରଣୀୟ—Capable of being
Supratara (ସୁପ୍ରତରା—ସ୍ତ୍ରୀ) easily crossed over.

ସୁପ୍ରତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁ+ପ୍ରତିଜ୍ଞା+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୃଢ଼-
Supratijña ପ୍ରତିଜ୍ଞ [ହ୍ର. ଶ]—Resolute.
(ସୁପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁପ୍ରତିଭା—ସଂ. ବ—୧ । ମଦିରା (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ)—1. Wine. ୨ ।
Supratibhā ମାର୍ଜିତ ବା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବୁଦ୍ଧି—2. Bright
intellect; sharp intelligence.

ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ଉତ୍ତମ ଅଟେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯାହାର)—
Supratishṭha ଯଶସ୍ୱୀ; ସୁବିଖ୍ୟାତ—Famous; reputed.
(ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) ସଂ. ବ—ବ୍ୟୂହ . ଭେଦୋବିଶେଷ—
A kind of battle array.

ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠା—ସଂ. ବ—୧ । ସୁଖ୍ୟାତି; ଯଶଃ—1. Good reputa-
Supratishṭhā tion. ୨ । ପଞ୍ଚାକ୍ଷରଯୁକ୍ତପାଦବିଶିଷ୍ଟ ବୈଦିକ
ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. A vedic metre of 5
letters. [ଦ୍ର—ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ – ପଙ୍‌କ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା]
ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Supratishṭha.

ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—ସଂ. ବଣ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—1. Well
Supratishṭhita established. ୨ । ସୁଖ୍ୟାତିଯୁକ୍ତ—
2. Famous. ସଂ. ବ—୧ । ଉଡ଼ୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ-
କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. The fig tree. ୨ । ଯୋଗର
ସମାଧିବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—2. A kind of Samādhi
in Joga.

ସୁପ୍ରତୀକ—ବ ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ସୁ+ପ୍ରତୀକ=ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)—
Supratīka ୧ । (ନାମ) ଈଶାନ କୋଣର ଦିଗ୍‌ଗଜ (ଅମର)—
(ସୁପ୍ରତୀକିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Name of the mythological
elephant guarding the N. E.
corner. [ଦ୍ର—ଭଗ ଦତ୍ତ ଯେ ନେତା ଯହିଁ ହୋଇ,
ସୁପ୍ରତୀକ ଚେଣ୍ଡ ହୁ ଗଜ ରୂପ ଧରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ଅନୁ ।] ୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. Siba. ୩ । କାମଦେବ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
3. Cupid. ୪ । ଶୋଭନ ଅଙ୍ଗ—4. Nice limb.

(ସୁପ୍ରତୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ) ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଶୋଭନାଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ—
Having graceful limbs.

ସୁପ୍ରତୀତ—ସଂ. ବଣ (ସୁ+ପ୍ରତୀତ)—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଜ୍ଞାତ—
Supratīta 1. Well-known. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ପ୍ରମାଣିତ—2. Well-proved.

ସୁପ୍ରଦଦି—ସଂ. ବଣ.—ବହୁ ଦାତା—
Supradadi Bountiful.

ସୁପ୍ରଦର୍ଶ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ—Graceful to look
Supradarśa [ସୁପ୍ରଦର୍ଶୀ, ସୁପ୍ରଦର୍ଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ] at.
(ସୁପ୍ରଦର୍ଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁପ୍ରଦୋହା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ଗାଈକୁ ଦୁହିଁବା ସହଜ (ହ୍ର. ଶ)-
Supradohā Easily milked (cow).

ସୁପ୍ରନ୍‌ଡଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ଗ୍ରା. ବ (ଇଂ ସୁପର ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଗ୍ରାମ୍ୟ
Supran-daṇṭa ଉଚ୍ଚାରଣ—(ଇଂ. ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ)—
ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ (ଦେଖ)—
Suparintendent (See)

ସୁପ୍ରଭ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଟେ ପ୍ରଭା ଯାହାର)—ସୁନ୍ଦର-
Suprabha ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ—Effulgent; resplendent.
(ସୁପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁପ୍ରଭା—ସଂ. ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁପ୍ରଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Suprabhā Suprabha. ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ ।
ସୋମରାଜି (ଦେଖ)—1. Somarāji (See)
୨। ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଏକ ଜିହ୍ୱା—2. One of the tongues
of Agni. ୩ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ମାତୃକା—3. Name
of a Mātṛukā of Skanda.

ସୁପ୍ରଭାତ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁଭସୂଚକ ପ୍ରଭାତ—
Suprabhāta 1. An auspicious morning.
[ଦ୍ର—ବାମନପୁରାଣର ୧୪ଶ ଅଧ୍ୟାୟୋକ୍ତ ଗୋଟିଏ ଶ୍ଲୋକ
ପ୍ରାତରେ ଶୋଇବାବେଳେ ପାଠ କଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ-
ନାଶ ହୋଇ ପ୍ରକୃତିଶେଷରେ ସୁପ୍ରଭାତ ହୁଏ ବୋଲି ଲେଖା
ଅଛି । ଏଥିରେ "ବ୍ରହ୍ମା ମୁରାରି ସ୍ତ୍ରିପୁରାନ୍ତକାରୀ, ଭାନୁଃ ଶଶୀ
ଭୂମିସୁତୋ ବୁଧଶ୍ଚ; ଗୁରୁଶ୍ଚ ଶୁକ୍ରଃ ଶନି ରାହୁ କେତୁ,
କୁର୍ବନ୍ତୁ ସର୍ବେ ମମ ସୁପ୍ରଭାତଂ" ଏହିପରି ଆଉ ୩୫ ଶ୍ଲୋକ
ଅଛି ।] ୨। ମେଘାବରଣହୀନ ପ୍ରଭାତ—2. A cloudless
or clear morning. ୩ । ପ୍ରଭାତକାଳରେ
ପାଠ୍ୟ ସ୍ତୋତ୍ର—3. Morning prayer. ଦେ. ଅ—
(ଅଭିନନ୍ଦ)—ପ୍ରଭାତକାଳୀନ ଅଭିବାଦନ—Good
morning ! ସଂ. ବଣ—୧ ଅତିଶୟ ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ—
1. Effulgent. ୨ । ଶୁଭସୂଚକ ପ୍ରଭାତଯୁକ୍ତ (ଦିବସ)-
(ସୁପ୍ରଭାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (Day) Having an auspicious
morning.

ସୁପ୍ରଭାତା—ସଂ. ବଣ—ସୁପ୍ରଭାତଯୁକ୍ତା(ରାତ୍ରି)—(night) Followed
Suprabhātā by a good morning.
ସଂ. ବ—ଭାରତର ଏକ ନଦୀ ସ୍ୱ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ

୭ ଗୋଟି ମହାନଦୀ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ—One of the 7 great rivers mentioned in the Bhāgabata. [ଭ୍—ଏହି ୭ ଗୋଟି ମହାନଦୀର ନାମ । ଯଥା— ଅରୁଣା, ସୁମଣା, ଅର୍ଜ୍ଜୁନୀ, ସାବିତ୍ରୀ, ସୁପ୍ରଭା, ଋଷିକୁଲ୍ୟା ଓ ସତ୍ୟମ୍ବରା ।)

ସୁପ୍ରଯୁକ୍ତ—ସଂ ବଣ—ଶୋଭନପ୍ରଯୋଗବିଶିଷ୍ଟ—
Suprajukta Well employed or directed.

ସୁପ୍ରଯୁକ୍ତ ଶର—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାଣରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ; ଶର-
Suprajukta śara କ୍ଷେପଣରେ ନିପୁଣ ବା ଦକ୍ଷ—
Expert or skilful in archery. ସଂ ବି (କର୍ମଧାରୟ)-ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରଯୋଗ କରାଯାଇଥିବା ବାଣ-
An arrow throuwn excellently.

ସୁପ୍ରଯୋଗ—ସଂ ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରଯୋଗ—1. Good
Suprayoga application. ୨ । ଉତ୍ତମ କ୍ଷେପ—
(ସୁପ୍ରଯୁକ୍ତ—ବଣ) 2. A good throw. ସଂ ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରଯୋଗବିଶିଷ୍ଟ—
1. Having an exeellent application or throw. ୨ । ସୁପ୍ରଯୁକ୍ତ—2. Well thrown.

ସୁପ୍ରଯୋଗ ନିପୁଣ(ବିଜ୍ଞ)—ସଂ ବଣ (ପୁଂ) (୭ମୀ ତତ୍)—ଭଲରୂପେ
Suprayoga nipuṇa(bijña) ପ୍ରଯୋଗକରିବାରେ ଅଭିଜ୍ଞ—
[ସୁପ୍ରଯୋଗନିପୁଣା(ବିଜ୍ଞା)—ସ୍ତ୍ରୀ] Expert or skilful
ସୁପ୍ରଯୋଗନୈପୁଣ୍ୟ } —ବି in excellent application
ସୁପ୍ରଯୋଗବିଜ୍ଞାନ } or throw.

ସୁପ୍ରଯୋଗ ବିଶିଖ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଶିକ୍ଷିତ ବାଣମୋକ୍ଷକ
Suprayoga biśikha —Skilful in archery.
(ସୁପ୍ରଯୋଗବିଶିଖା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁପ୍ରଲମ୍ଭ—ସଂ ବଣ (ସୁ+ପ୍ର+ଲଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ)—
Supralambha ସୁଲଭ୍ୟ (ଷିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—
Easily available.

ସୁପ୍ରଲାପ—ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—ସୁବଚନ—
Supralāpa Good words.

ସୁପ୍ରଶସ୍ତ—ସଂ ବଣ—ଅତି ବିସ୍ତୃତ; ସୁବିସ୍ତୃତ—
Supraśasta Very wide; very spacious.

ସୁପ୍ରସଙ୍ଗ—ସଂ ବି—ଉତ୍ତମ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା—Discussion of
Suprasaṅga good matters.

ସୁପ୍ରସନ୍ନ—ସଂ ବଣ (ପୁଂ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନ—
Suprasanna Very favourable.
(ସୁପ୍ରସନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ ବି—କୁବେର (ଶବ୍ଦମାଳା)—
(ସୁପ୍ରସନ୍ନତା—ବି) The God of riches.

ସୁପ୍ରସନ୍ନକ—ସଂ ବି—୧ । କୃଷ୍ଣାର୍ଜ୍ଜକ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. The
Suprasannaka black ginger plant. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ବଣ ତୁଳସୀ—2. A plant; the black wild basil plant.

ସୁପ୍ରସବ—ସଂ ବି—ସୁଖରେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିବା—An easy or
Suprasaba painless delivery.

ସୁପ୍ରସରା—ସଂ ବି—ପ୍ରସାରଣୀ ଲତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)
Suprasarā Prasāriṇī latā (See)

ସୁପ୍ରସାଦ—ସଂ ବି—୧ । ସୁପ୍ରସନ୍ନତା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନତା—
Suprasāda 1. Much favour; great favour.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶିବ; ମହାଦେବ (ହିରାଣ୍ୟ ଶେଷ)—
2. Siba.

ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ—ସଂ ବଣ. (ପୁଂ)—ସୁବିଖ୍ୟାତ; ସୁବିଦିତ; ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ—
Suprasiddha Well known; celebrated.
(ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧି—ବି)

ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟ(ଟ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟ୍)—
Suprim kot(rt) କଲିକତାରେ ଇଂରାଜ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟ କମ୍ପାନୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେବାନ
ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟ ଅଦାଲତ—The Supreme Court of Calcutta under the East India Company. [ଭ୍—ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟରେ ଅପିଲ୍ କରି ଶଳ୍ପ ଜୟଲି ଦେଇ—ପଦ୍ମାବମୋହନ, ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]
[ଦ୍ର—ଏହି ଅଦାଲତ ପ୍ରଥମେ ସଦର ଦେବ ନା ଅଦାଲତ ଥିଲା, ପରେ ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟ୍ ହେଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି ।]

ସୁପ୍ରିୟ—ସଂ ବଣ (ପୁଂ)—ଅତି ପ୍ରିୟ—Much loved, beloved.
Supriya (ସୁପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଫଳ—ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଭଲର ଫଳ—1. Good fruit.
Suphala ୨ । ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶେଷ ଫଳ—2. Good result.
୩ । କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି—3. Success. ୪ । ବରକୋଳି; ବଦରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. The jujube. ୫ । ମୁଗ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. A kind of pulse; Phaseolus Mungo. ୬ । ଶ୍ରୀଫଳ, ବେଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. The Marmalus fruit. ୭ । କପିତ୍ଥ; କଇଥ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—7. Wood apple. ୮ । ଡାଳିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—9. Pomegranate. ୯ । କଣିଆର—9. Bastard oleander. ସଂ
(ସୁଫଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉତ୍ତମ ଫଳଯୁକ୍ତ—
1. Accompanied with good result or fruit. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—2. Blessed with success. ୩ । ସୁନ୍ଦର ଫଳ ଉତ୍ପାଦକ—
3. Producing good fruit.

ସୁଫଳା—ସଂ ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଫଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Suphalā of Suphala. [ଭ୍—ସୁଜଳା ସୁଫଳା; ଏ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳା ଅଛି ଭର ଭାରତ ଦେଶ—ସୁଧାକାଥ ମହାପାତ୍ର ।] ସଂ ବି—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ; ମହାକାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Colocynth. ୨ । କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A kind of pumpkin.

୩ । କାଶ୍ମରୀ; ଗମ୍ଭାରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. A timber tree; Gmelina Arborea. ୪ । କଦଳୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Banana. ୫ । କପିଳଦ୍ରାକ୍ଷା; ଦ୍ରାକ୍ଷାବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. A sort of grape.

ସୁଫାର(ରି)ଶ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା.)—ସୁପାରସ୍ (ଦେଖ) Suphāra(ri)s Supāras (See).

ସୁଫୁଲବ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ସୁଖ) ବି. ଓ ବିଣ—ସୁଖ; ସୌଭାଗ୍ୟ; ମଙ୍ଗଳ; Suphulaba ଶୁଭ—Happiness; good fortune; bliss.

ସୁଫେଦ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ସଫେଦ୍ (ଦେଖ) Suphed Saphed (See)

ସୁଫେନ—ସଂ. ବି—ସମୁଦ୍ରଫେନ (ଦେଖ) Suphena Samudraphena (See)

ସୁବ—ଗ୍ରା. ବି—ସ୍ରୁବ (ଦେଖ)—Sruba (See) ଗ୍ରା. ବି ଓ Suba ବିଣ—ଶୁଭ (ଦେଖ)—Subha (See) शुभ शुभ

ସୁବଂଶ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବଂଶ—1. Good family. ୨ । Subaṁśa (ନାମ) ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ବସୁଦେବଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ଶ୍ରୀ. ଶ)—2. Name of a son of Basudeba.

ସୁବଂଶେକ୍ଷୁ—ସଂ. ବି—ଧଳା ଆଖୁ (ଶ୍ରୀ. ଶ)— Subaṁśekshu White sugarcane.

ସୁବକ୍ତା(ବାଗ୍ମୀ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ବାଗ୍ମୀ—Orator. Subaktā(bāgmī) (ସୁବକ୍ତ୍ରୀ, ସୁବାଗ୍ମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁବକ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସୁନ୍ଦର ମୁଖ—1. A nice face. Subaktra ୨ । ବନବର୍ବରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A kind of wild basil plant. ୩ । ଶିବ (ଶ୍ରୀ. ଶ)—3. Śiba. ୪ । (ନାମ) ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ (ଶ୍ରୀ. ଶ)—4. Name of an attendant of Skanda. ୫ । ଦନ୍ତବକ୍ତ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ଶ୍ରୀ. ଶ)—5. Name of a son of Dantabaktra. ସଂ. (ସୁବକ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ମୁଖଯୁକ୍ତ—Having a nice face.

ସୁବକ୍ଷଃ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ବକ୍ଷସ୍)—ସୁନ୍ଦର ବା ବିଶାଳ Subakshaḥ ବକ୍ଷୋବିଶିଷ୍ଟ—Having a broad breast.

ସୁବକ୍ଷା—ସଂ. ବି (ନାମ)—ମୟଦାନବଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ବିଭୀଷଣଙ୍କ ଓ Subakshā ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍‌ଙ୍କ ମାତା (ଶ୍ରୀ. ଶ)— Name of the daughter of demon Maya.

ସୁଖବର—ଗ୍ରା. ବି—୧ । ଶୁଭ ଖବର—1. Good news. ୨ । Sukhabara କନ୍ୟା ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ସମ୍ବାଦ— शुभ खबर सुखबर 2. The news of person's girl-wife having attained puberty.

ସୁବଚନ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ବଚନ— Subachana Sweet or nice words. (ସୁବଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ବଚନଯୁକ୍ତ—Sweet speaking.

ସୁବଚନୀ—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ)—ଶୁଭଚଣ୍ଡୀ (ଦେଖ)— Subachanī Śubhachaṇḍī (See) ଦେ. ବିଣ सुवचनी बचनी ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବଚନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Feminine of Subachana.

ସୁବଚାଃ—ସଂ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ବଚସ୍; ୧ମା ୧ବ)— Subachaḥ ବାଗ୍ମୀ—Orator.

ସୁବର୍ଡ଼ି(ଡ଼ି)ନେଟ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ସବର୍ଡ଼ିନେଟ୍ (ଦେଖ)— Subardi(rdi)net Sabardinet (See)

ସୁବର୍ଡ଼ି(ଡ଼ି)ନେଟ୍ ଜଜ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସବଜଜ୍; Subardi(rdi)net jaj ସବ୍‌ଜଜ—Subordinate Judge; सवार्डीनेट जज सबर्डिनेट जज Sub-judge.

ସୁବର୍ଡ଼ିନେଟ୍ ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସବ୍‌ଅର୍ଡ଼ିନେଟ୍ Subardinet sibhil sarbhis ସିଭିଲ ସର୍ଭିସ—Subordinate civil service. सवार्डीनेट सीवील सर्विस सबर्डिनेट सिभिल सर्भिस

ସୁବଦନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ— Subadana Fairfaced. ସଂ. ବି—ବନତୁଳସୀ—Wild (ସୁବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) (ସୁବଦନୀ—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ) basil plant.

ସୁବ ଦେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଶୁଭ ଦେବା (ଦେଖ) Suba debā Śubha debā (See)

ସୁ(ସୋ)ବ(ଭ)ାନ୍ ଅ(ଆ)ଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ଅ (ଅ. ସୁବହାନ୍ ଅଲ୍ଲା)— S(so)b(bha)n a(ā)llā (କୌଣସି ଅଲୌକିକ ପ୍ରକାଶ ଦେଖିବା ଶୋଭନ ଆଲା ପାଇଁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ)— सुबहान अल्ला ୧ । ବାଃ ବାଃ !—1. Well done!. ୨ । ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ !—2. Bravo!

ସୁବନ—ସଂ. ବି (ସୁ ଧାତୁ—ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—୧ । Subana ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଉଣାଦି କୋଷ)—1. The sun. ୨ । ଅଗ୍ନି (ଉଣାଦି କୋଷ)—2. Fire. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. The moon. ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ— ସୁବନ୍ୟ (ଦେଖ)—Subanya (See)

ସୁବନ୍ଧ—ସଂ ବି (ସୁ ଅଟେ ବନ୍ଧ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ରାଶି; Subandha ତିଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Sessamum seed. ୨ । ଯତ୍ନ—2. Care.

ସୁବନ୍ୟ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବି (ସଂ. ସୁବର୍ଣ୍ଣ)—ସୁବର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା—Gold. ଗ୍ରା. Subanya ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Of nice colour. सुवर्ण सुवन्य, सुवरण (ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ଅପଭ୍ରଂଶ)

ସୁବ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୁଭ ପକା(କେ)ଇବା (ଦେଖ) Suba pakā(ke)ibā Śubha pakā(ke)ibā (See)

ସୁବପୁଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ବପୁସ୍; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର Subapuḥ ଦେହବିଶିଷ୍ଟ—Having a good body.

ସୁବୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ବୟସ୍)—ପ୍ରୌଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି ଶ)—
Subayā A growu up or middle-aged woman.

ସୁବରନ—ଦେ. ବି (ପଦ୍ୟ; ସଂ. ସୁବର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ସୁନା—1. Gold.
Subarana ୨ । ସୁନ୍ଦର ଶରୀର-ବର୍ଣ୍ଣ—2. Beautiful
স্ববরন সুবরন complexion. [ଉ—ସୁବରନକୁ ଛୋହର,
ସୁବରନ ସର କୋହ୍ନଣ ଅନଲେ ଦହୁଛ ଭାର ଶରୀର—
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଛାନ୍ଦ ଭାଗୀଛ ।]

ସୁବର୍ଚ୍ଚକ—ସଂ. ବି—ସାଜିମାଟି (ଜଟାଧର) (ଦେଖ) –
Subarchchaka Sājimāṭi (See)

ସୁବର୍ଚ୍ଚଳ—ସଂ. ବି—କଳାଲୁଣ (ହି. ଶ)—
Subarchchaḷa Black salt.

ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ(ସୁ+ବର୍ଚ୍ଚ ଧାତୁ+ଅଲ+ଆ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀ
Subarchchaḷā (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Name of a
wife of the Sun god. ୨ । ଅତସୀ (ରତ୍ନମାଳା)
(ଦେଖ)—2. Atasī (See). ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ
(ଫୁଲ) (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଖ)—3. Sūrjya-
mukhī (See). ୪ । ଅଣସୋରିଷିଆ (ରାଜ-
ନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—4. Aṇasorishia (See)
୫ । ବ୍ରାହ୍ମୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—5. Brāhmī
(See) ୬ । ଦେଶବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
6. Name of a country.

ସୁବର୍ଚ୍ଚାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ=ଶୋଭନ+ବର୍ଚ୍ଚସ୍=ତେଜ
Subarchchāḥ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶୋଭନ ତେଜୋବିଶିଷ୍ଟ;
ତେଜସ୍ୱୀ—Resplendent. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ ।
(ନାମ) ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—1. The name
of a son of Garurḍa. ୨ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଏକ ପାରିଷଦଙ୍କ
ନାମ—2. Name of a courtier of Skanda.
୩ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ରର ନାମ—3. Name of a
son of Dhṛutarāshṭra. ୪ । ଦଶମ ମନୁଙ୍କ ଏକ
ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—4. Name of a son of the
10th Manu.

ସୁବର୍ଚ୍ଚିକ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଜ୍ଜିକା କ୍ଷାର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସାଜିମାଟି —
Subarchchika Natron.

ସୁବର୍ଚ୍ଚିକା—ସଂ. ବି—୧ । ଜତୁକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
Subarchchikā 1. Jatukā (See) ୨ । ସର୍ଜ୍ଜୀ;
ସାଜିମାଟି—2. Rhesoil.

ସୁବର୍ଚ୍ଚୀ—ସଂ. ବି (ସୁ+ବର୍ଚ୍ଚସ୍+ଇନ୍=ସୁବର୍ଚ୍ଚିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Subarchchī ସ୍ୱର୍ଜ୍ଜିକାକ୍ଷାର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Natron.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (ସୁ ଅଟେ ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବହୁମୂଲ୍ୟ-
Subarṇṇa ବର୍ଣ୍ଣ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଧାତୁ; ସୁନା—1. Gold; Aurum.
সোনা [ଦ୍ରୁ—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହାର ଗୁଣ :—ସ୍ନିଗ୍ଧତ୍ୱ,
सोना ଦୃଷ୍ଟିସୁଖତ୍ୱ, ଗୁରୁତ୍ୱ, ମଧୁରତ୍ୱ, ଦୋଷ-
ପା. ଜର୍ ତ୍ରୟନାଶକତ୍ୱ, ଶୀତତ୍ୱ, ସ୍ୱାଦୁତ୍ୱ,
ଅ. ଜହବ କଷାୟକତ୍ୱ, ରୁଚିକାରକତ୍ୱ, ଲଘୁପାକତ୍ୱ,
ଅପୁଷ୍ଟ୍ୟତ୍ୱ, ପ୍ରଜ୍ଞାବଳବୀର୍ଯ୍ୟସ୍ମୃତି-
କାରକତ୍ୱ । ଏହା ଦେହରେ ଧାରଣ
କଲେ କାନ୍ତି ବଢ଼େ, ଦୁରିତ କ୍ଷୟ ହୁଏ
ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ।

ସୁବର୍ଣ୍ଣଖଣ୍ଡ ସହିତ ଜଳଦାନ
କଲେ ନାନା ଦୁରିତ ଓ ପାପ କ୍ଷୟ
ହୁଏ ।

ଅଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ିଲେ ଏଥିର
ଜ୍ୟୋତି ବଢ଼େ । ଯେଉଁ ସୁବର୍ଣ୍ଣ
ପୋଡ଼ିଲେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, ଛେଦିଲେ
ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଘଷିଲେ କୁଙ୍କୁମ ପରି
ଦେଖାଯାଏ ତାହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁ
ଜାରିତ କରି ଭସ୍ମ କଲେ ଓ
ଔଷଧରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଏହା
ଦେହର ନାନା ଅସାଧ୍ୟ ରୋଗ
ନିବାରଣ କରେ । ସୁନାରେ ଝୁଙ୍ଗ୍ ସରୁ
ପତର ଓ ତାର ହୁଏ ।]

ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ନାମ—
କନକ, ହିରଣ୍ୟ, ହେମ,
ହାଟକ, ତପନୀୟ, ଶାତକୁମ୍ଭ,
ଗାଙ୍ଗେୟ, ଭର୍ମ, କର୍ବୁର,
ଚାମୀକର, ଜାତରୂପ,
କାଞ୍ଚନ, ମହାରଜତ, ରୁକ୍ମ,
କାର୍ତ୍ତସ୍ୱର, ଜାମ୍ବୁନଦ,
ଅଷ୍ଟାପଦ (ଅମର),
ଶାତକୌମ୍ଭ,
ରୁଗ୍ମ (ଅମର ଟୀକା),
ଭଦ୍ର, ଭୂରି, ପିଞ୍ଜର, ଦ୍ରବିଣ,
ଗୌରିକ, ଶୃଙ୍ଗୈୟ, ଲକ୍ଷ୍ମ,
ଚନ୍ଦ୍ର, କଳଧୌତ (ଜଟାଧର),
ଅଗ୍ନିବୀଜ,
ଲୋହବର, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ମୃଗମେଷି ନେ, ମୁଖ୍ୟଧାତୁ
(ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ), ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
କଲ୍ୟାଣ, ମନୋହର,
ଅଗ୍ନିଶିଖା, ଅଗ୍ନି, ଗାଙ୍ଗେୟ,
ପିଞ୍ଜାନ, ଅପିଞ୍ଜର, ତେଜ,
ସାପ୍ତ, ଅଗ୍ନିଭ, ସାପ୍ତକ,
ମଙ୍ଗଳ, ସୌମଞ୍ଜକ, ଭୃଙ୍ଗାର,
ଜାମ୍ବବ, ଆଗ୍ନେୟ, କଷ,
ଅଗ୍ନିଶିଖ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ),
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ।

୨ । ବସ୍ତୁ; ୧୬ ମଷା ବା ଅଶୀତି
ରତି ପରିମିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଅମର)—
2. Gold weighing 80
grains. ୩ । କର୍ଷ ପରିମିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ
(ଲୀଳାବତୀ, ମେଦିନୀ)—3. Gold
weighing one Karsha. ୪।
କର୍ଷ ପରିମାଣ(ବୈଦିକ ପରିଭାଷା)—
4. A standard weight of
one Karsha. ୫ । ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—
5. Name of a Vedic sacrifice. ୬ । ଧତୁରା
(ଅମର) (ଦେଖ)—6. Dhaturā. (See) ୭ । ରକ୍ତ-
ଗୁଗ୍ଗୁଳ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. A species of
Bdellium. ୮ । ସମ୍ପତ୍ତି; ଧନ—8. Riches
୯ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା; ମୋହର, 7. Good coin. ୧୦ ।
ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—10. Fine colour.
(ଉ—ବ୍ୟବସ୍ଥିତେ ତୁଙ୍ଗ ଉପବେଶ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପାରେ ମିଶି
ଘନ ଘନ ସେ । ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୧୧ । ଦଶ
ମଷା ଓଜନର ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ଏକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା (ହି.ଶ)—
11. An ancient gold coin weiguing 10
Masās. ୧୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ (ହି. ଶ)—
12. Yellow ochre. ୧୩ । ହରିଚନ୍ଦନ (ହି. ଶ)—
13. Yellow sandal wood. ୧୪ । ନାଗ
କେଶର (ହି. ଶ)—14. Mesua Ferra. ୧୫। ହଳଦୀ
(ହି. ଶ)—15. Turmeric. ୧୬ । ହଳଦିଆ ଧାତୁର
(ହି. ଶ) 16. Yellow-flowered Dhatura. ୧୭ ।
ହଳଦିଆ ସୋରିଷ (ହି. ଶ)—17. Yellow rye.

୧୮ । (ନାମ) ଦଶରଥଙ୍କର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ର. ଶ)—18. Name of a minister of King Daśaratha. ୧୯ । (ନାମ) ମୁନି ବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—19. Name of an ancient sage. ସ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Of nice colour. ୨ । ସୁନାପରି ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—2. Of golden colour. ୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ସମାସରେ) ସୁନାରେ ତିଆରି—3. Made of gold. ଦେ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଅକ୍ଷର—1. Good letters. [ବ୍ର—ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ସେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣରେ ନାଶ ହୋଇବ କହାହା । ଉତ୍ତ. ବୈଦେଶୀଶଙ୍କୋଷ ।] ୨ । ଉତ୍ତମ ଜାତି—2. Good caste.

स्वर्ण
सुवर्णा

ସୁବର୍ଣ୍ଣକ—ସ. ବି (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+କ)—୧ । ସୁନା—1. Gold. ୨ । Subarnnaka ପିତ୍ତଳ—2. Brass. ୩ । ସୁନା ଓଜନର ପ୍ରାଚୀନମାନ ବିଶେଷ; ୧କର୍ଷ—3. A standard of weight of gold. ୪ । ସୁନାଗ୍ଧ ଗଛ (ଦେଖ)—4. Cassia Fistula. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ଦେଖ) (ହ୍ର. ଶ)—5. Swarnna kshiri (See) ସ. ବିଣ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—Subarnna (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ (ଫଳ)—ସ. ବି—କଦଳୀ ବିଶେଷ; ଚମ୍ପାକଦଳୀ—Subarnna kadali (phala) A kind of sweet-scented banana or plantain eaten when ripe.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଚମ୍ପକରମ୍ଭା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୋଚା, ପୀତା, ଚମ୍ପକରମ୍ଭା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରକ୍ତା, ସୁଭଗା, ହେମଫଳା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଫଳା, କନକରମ୍ଭା, ପୀତରମ୍ଭା, ଗୌରା, ଗୌରରମ୍ଭା, କାଞ୍ଚନ କଦଳୀ, ସୁରୁପ୍ରିୟ ।
[ବ୍ର—ଏହାର ଗୁଣ—ମଧୁରତ୍ୱ, ହିମତ୍ୱ, ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଖାଇଲେ ପାଚକତ୍ୱ, ତୃଷ୍ଣାଦାହନାଶିତ୍ୱ, କଫାବହତ୍ୱ, ଗୁରୁତ୍ୱ, ବୃଷ୍ୟକାରିତ୍ୱ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) ।]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କମଳ (ପଦ୍ମ)—ସ. ବି—ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ; ନାଲିକଇଁ—Subarnna kamala (padma) The red lotus or lily.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କର୍ଷ—ସ. ବି—୧୬ ମଶା ଓଜନର ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାନ—Subarnna karsha A standard of weight of gold in ancient times.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାର (କର୍ତ୍ତା, କୃତ୍)—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର; ସୁନାରବଣିଆ (ହଳାୟୁଧ)—Subarnna kara (kartta; krut) Goldsmith.

ସୁବର୍ଣ୍ଣକୁଳୀ—ସ. ବି—ମହା ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ) Subarnnakuli Mahajyotishmati. (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେତକୀ—ସ. ବି—କେତକୀ ଫୁଲ ଓ ଗଛ—The yellow-flowered variety of Paddanus Odoratissimus.
Subarnna ketaki
[ବ୍ର—ଏହା କେଉଡ଼ା, କେୟା ରକ୍ତରସ, ଭୂଙ୍ଗରାଜି, ଚକ୍ଷୁହିତକର ।] ଦେ. ବି—केवड़ा; पीली केतकी ଏକପ୍ରକାର ଶଲୁଆଳି—A species of fine paddy. [ବ୍ର—ଏଥିର ଗୁଣ୍ଡି ଧଳା ଓ ଲମ୍ବା ।]
ଅ. ନାମ
ନେ. ମୋଟାଲିଡେଡ୍

ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେଶରୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର କେଶରୀ ବଂଶର ଶେଷ Subarnna kesari ରାଜା—The last king of the 'Kesari' dynasty of Orissa. [ବ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର କେଶରୀ ବା ଶୂନ୍ୟ କେଶରୀ । ଏ ୧୩୯୯ ରୁ ୧୩୨୧ ଶକାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଇତିହାସ: ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଖଚିତ—ସ. ବିଣ (ଭୂଷଣାଦି ଚର୍ଚ୍ଚ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜଡ଼ିତ; ଯାହାର Subarnna khachita ମଝିରେ ମଝିରେ ସୁନା ବସା ହୋଇଅଛି—(ornament etc) Set with gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ—ସ. ବି—୧ । ଗୈରିକ ଭେଦ; ବନ ମାଟି; ହଳଦିଆ Subarnna gairika ଗେରୁ—1. A sort of yellow, earth; yellow ochre.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଧାତୁ, ସୁରକ୍ତକ, ସନ୍ଧ୍ୟାଭ୍ର, ବଭ୍ରୁଧାତୁ, ଶିଳାଧାତୁ
ଓ. ହଳଦିଆ ଗେରୁ
हलदे गीरीमाटि
पीतगेरु
[ବ୍ର—ଏଥିର ଗୁଣ—ମଧୁରତ୍ୱ, ଶୀତତ୍ୱ, କଷାୟତ୍ୱ, ବ୍ରଣରୋପଣତ୍ୱ, ବଲ୍ମୋହାଗ୍ନିଦାହଘ୍ନତ୍ୱ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) । ଏହାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ମଧୁ ସହିତ ଲେହନ କଲେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ହିକ୍କା ଅଶୁ ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ ।] ୨ । ଲାଲ ଗେରୁ (ହ୍ର. ଶ)—2. Red ochre.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୌର—ସ. ବିଣ—ସୁନା ପରି ଗୌର ବର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ—Subarnna gaura With the skin of the colour of gold.
(ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଗୌରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁବର୍ଣ୍ଣଘ୍ନ—ସ. ବି (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—Subarnnaghna ରଙ୍ଗ ଧାତୁ (ହ୍ର. ଶ)—Tin.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚୌର(ସ୍ତେୟୀ)—ସ. ବି—ସୁନା ଚୋର; ସୁନା ଚୋରି କରିବା Subarnna chaura(steyi) ବ୍ୟକ୍ତି—One who steals gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଚୌର୍ଯ୍ୟ(ସ୍ତେୟ)—ସ. ବି—ସୁନା ଚୋରି କରିବା—Theft Subarnna chaurjya(steya) of gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜାତି—ସ. ବି—ହଳଦିଆ ଜାଇ ଫୁଲ—A sort of Subarnna jati yellow jasmine.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୀବକ—ସ. ବି (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ=ଜୀବିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଣକ୍ Subarnna jibika +ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ସୁନାରି ବଣିଆ—1. Goldsmith. [ବ୍ର—ପଦ୍ମପୁରାଣ ପାତାଳଖଣ୍ଡରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ—

ଗାନ୍ଧିକ—ଗନ୍ଧ, ଚନ୍ଦନ ଧୂପାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରୟୀ ଦୋକାନ; ଗନ୍ଧ ବଣିଆ ।

ଶାଙ୍ଖିକ—ଶଙ୍ଖ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ହାତ ଖଡ଼ୁ ତୋଡ଼ିବା ଜାତି; ଶଙ୍ଖାରି ।

କାଂସ୍ୟକ—କଂସା ତିଆରି କରିବା ଜାତି; କଂସାରି ।

ମଣି କାରକ—ମଣିମୁକ୍ତା ଖଚିତ କରୁଥିବା ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ କାରକ—ସୁନାର ବଣିଆ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଜାତିକୁ ବଣିଆ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟାପାରକାରୀ ପ୍ରାଚୀନ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତି ବିଶେଷ (କୁ. ଶ) —2. An ancient hybrid caste dealing in gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତଟିନୀ—ଦେ. ବି—ସୁବର୍ଣ୍ଣ ରେଖା ନଦୀ—The river Subarnna tatini Subarnnarekhā. [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ବୈତରଣୀ, ସୁବର୍ଣ୍ଣ ତଟିନୀ, କଲାଙ୍ଗୀ ଏ ସବୁ ଦେଖାଇ ଉଗିଲା । ରାଧାନାଥ, ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ ।]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦୀଧିତି—ସଂ. ବି (ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପରି ଦୀଧିତି=କିରଣ ଯାହାର)—Subarnna dīdhiti ଅଗ୍ନିଦେବ—The God of fire. [ଦ୍ର—ଏକ ଏକ କରି ଦେବ ସୁବର୍ଣ୍ଣଦୀଧିତି, ନୈଋତେ ଉଭାର ହେଉ କହିଲେ ଏମନ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱୀପ(ଭୂମି)—ସଂ. ବି— ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ(କୁ.ଶ) —Subarnna dwīpa(bhūmi) The ancient name of Sumatra island.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଧେନୁ—ସଂ. ବି—ଦାନାର୍ଥ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ଗୋ ମୂର୍ତ୍ତି—Subarnna dhenu An image of cow prepared for giving to Brahmans.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନାର ତିଆରି ପକ୍ଷ—1. Golden Subarnna paksha wing. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଗରୁଡ଼ (କୁ. ଶ)—2. Garurda. ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନାର ପକ୍ଷ ବିଶିଷ୍ଟ—Golden-winged.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମା—ସଂ.ବି(ବହୁବ୍ରୀହି;ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ପଦ୍ମ+ଆ)ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା (କୁ.ଶ)—Subarnna padmā The heavenly Ganges.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପୁର—ଦେ. ବି—୧ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବାଙ୍କି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ Subarnna pura ବଡ଼ ଗ୍ରାମ—1. Name of a village ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁର of Bānki of the district of Cuttack. ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର [ଦ୍ର—ଏହା ଅଂଶୁପା ହ୍ରଦ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଅଂଶୁପା ହ୍ରଦରେ ଯେତେ ପଦ୍ମଫୁଲ ଓ ଶିଂଘଡ଼ା ଅଛି, ଅନ୍ୟତ୍ର ତାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଅନେକ ମୂର୍ତ୍ତି ଏ ଗାଁର ସ୍ଥାନରେ ଭଗ୍ନାବସ୍ଥାରେ ।] ୨ । ସୋନପୁର (ଦେଖ)—2. Sonapura (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ବଡ଼ ସେବତୀ ଫୁଲ; ରାଜତରୁଣୀ (ରାଜକର୍ଣ୍ଣ)—Subarnna pushpa The large muskrose.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତି—Subarnna pratimā Golden image.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସର(ବ)—ସଂ. ବି—ଏଳବାଳୁକ (ଦେଖ) Subarnna prasara(ba) Elabāluka (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସୂ—ସଂ. ବିଣ. (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ପ୍ର+ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—Subarnna prasū ଯାହା ସୁନା ଉତ୍ପାଦନ କରେ—Producing gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବଣିକ୍—ସଂ. ବି (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ବଣିକ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସୁନାରୀ Subarnna banik ବଣିଆ—1. Goldsmith. ୨ । କୁଳ ସୋନାର ବେନେ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ—2. A hybrid caste. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଅମ୍ବଷ୍ଠା ମାତା ଓ ବୈଶ୍ୟ ପିତାଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନ ଓ ମତାନ୍ତରରେ କାଂସ୍ୟକାର ପିତା ଓ ମଣିକାରର ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନ ।]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (ମ ପ. ଲୋ; ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣ)—୧ । ସୁନା Subarnna barnna ପରି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ରଙ୍ଗ—1. Golden colour. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ବିଷ୍ଣୁ, ସହସ୍ରନାମମାଳା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାମ—2. A name of Bishnu. (ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନା ପରି ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ହେମାଙ୍ଗ; ସୁନେଲି—Of golden colour.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବିଣ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subarnna barnna Subarnna barnna. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—Turmeric.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିନ୍ଦୁ—ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Subarnna bindu A name of Bishnu.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମ (ଦେଖ)—Subarnna bhasma Swarnna bhasma (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ—ସଂ. ବି (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ବିକାରାର୍ଥରେ ମୟ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ—Subarnnamaya 1. Made of gold. ୨ । ସୁବ- (ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ର୍ଣ୍ଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—2. Full of gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମାକ୍ଷୀ(ମାକ୍ଷିକ)—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାକ୍ଷିକ (ଦେଖ) Subarnna mākshī(mākshika) Swarnna mākshika (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମାସକ—ସଂ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ସୁନା ଓଜନ କରିବାର ବାଟ Subarnna māsaka ଧାନ ଓଜନର ମାନବିଶେଷ (କୁ. ଶ) —An ancient standard of weight for gold.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମିତ୍ର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଏଥିର ସହାୟତାରେ ସୁନା ତରଳ Subarnna mitra ହୋଇ ଯାଏ)—ସୁହାଗା—Borax.

ସୁବର୍ଣ୍ଣମୁଖୀ—ଦେ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଅର୍ଣ୍ଣବପୋତବିଶେଷ (ଭାରତର Subarnnamukhī ପ୍ରାଚୀନ ଜାହାଜ)—Name of an ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଖୀ ancient Indian ship.

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୁଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ମଧୁରସ୍ୱରକାରୀ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ—Subarnna mundi A kind of sweet-singing (ସୁନା ମୁଣ୍ଡି—ଅନ୍ୟରୂପ) bird. [ଦ୍ର—ଏହି ପକ୍ଷୀର ନାମକୁ କାମସ୍ତାର ସୁନାମୁଣ୍ଡା ଅବକଳ ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପକ୍ଷୀର ମୁଣ୍ଡ ହଳଦିଆ ।—ବଳଦେବ. ଗୁଲ୍ମାବଳୀ ।]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମୋଚ୍(ରମ୍ଭା)—ସଂ. ବି—ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ (ଦେଖ)—Subarnna mochā(rambhā) Subarnna kadalī (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଯୂଥିକା (ଯୂଥୀ) —ସ. ବ—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଯୂଇଫୁଲ; ପୀତଯୂଥୀ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-
Subarnna jūthikā(jūthī) ଯୂଇ; ହଳଦିଆ ଯୂଇ —
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୁଗନ୍ଧା, ହେମଯୂଥିକା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପା, ହେମପୁଷ୍ପିକା, ଚଞ୍ଚଲଗନ୍ଧା, ଶିଖଣ୍ଡୀ, ନାଗପୁଷ୍ପିକା, ହରଣୀ, ପୀତମଣ୍ଡୀ, ପୀତିକା, କନକପ୍ରଭା, ମନୋହରା, ଗନ୍ଧାଢ୍ୟା Yellow species of Jasminum Revolutum. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଗୁଣ ସ୍ୱାଦୁତ୍ୱ, ଶିଶିରତ୍ୱ, ପିତ୍ତଦାହକୁଷ୍ଠାନିବାରକତ୍ୱ, କଫଦୋଷନାଶକତ୍ୱ, ବ୍ରଣାସ୍ରମୂଷ ଦନ୍ତାର୍ତ୍ତି-ଶିରୋରୋଗନାଶକତ୍ୱ —ଭାବପ୍ରକାଶ, ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।]
पीतयुई, स्वर्णयुई सोनजुही

ସୁବର୍ଣ୍ଣରୂପ୍ୟକ—ସ. ବ—ସୁମାତ୍ରା ଦ୍ୱୀପର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ (ହ. ଶ)—
Subarnnarūpyaka An ancient name of Sumatra island.

ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା—ଦେ. ବ—୧ । ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିବା
Subarnnarekhā ନଦୀବିଶେଷ—1. Name of a river
स्वर्णरेखा flowing through Orissa. [ଦ୍ର—
सुवर्णरेखा ଏହା ଛୋଟନାଗପୁରରୁ ବାହାରି ମାନଭୂମ, ସିଂହଭୂମ ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ପୂର୍ବେ ଏହାର ବାଲିରୁ ସୁନା ମିଳୁଥିବାରୁ ଏହାର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଜଲେଶ୍ୱର ଏହି ନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ।] ୨ । ଓଡ଼ିଶା ଉପକୂଳର ପ୍ରାଚୀନ ବନ୍ଦରବିଶେଷ—2. Name of an ancient sea port in the coast of Orissa. ୩ । ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ମିଳୁଥିବା ସିନ୍ଦୂରିଆ ଆମ୍ବବିଶେଷ—3. Name of a reddish coloured mango produced in Ganjām. ୪ । ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜକୃତ କ୍ଷୁଦ୍ର କାବ୍ୟ ବିଶେଷ —4. Name of a small poem by Bhañja.

ସୁବର୍ଣ୍ଣରେତା—ସଂ. ବ (ସୁବର୍ଣ୍ଣରେତସ୍ ; ୧ମା. ୧ବ)—ଶିବ (ହ. ଶ)
Subarnnaretā —Śiba.

ସୁବର୍ଣ୍ଣରୋମା—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପରି ରୋମର ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)—
Subarnnaromā ମେଣ୍ଢା (ହ. ଶ)—Ram. ସଂ. ବଣ—ପୀତାଭ ଲୋମବିଶିଷ୍ଟ—
Having golden wool or fleece.

ସୁବର୍ଣ୍ଣଲତା—ସଂ. ବ— ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀଲତା (ଦେଖ) (ହ. ଶ)
Subarnnalatā Jyotishmatīlatā (See)

ସୁବର୍ଣ୍ଣଶ୍ରୀ – ସଂ ବ (ନାମ)—ଆସାମ ପ୍ରଦେଶରେ ବହୁଥିବା ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ରର
Subarnna śrī ମୁଖ୍ୟ ଶାଖା ନଦୀ (ହ. ଶ)—[ଅଧୁନିକ ନାମ ସୋନାଇ]—Name of a tributary of the Brahmaputra river flowing through Assam.

ସୁବର୍ଣ୍ଣସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବଳରେ ସୁନା
Subarnnasiddha ପ୍ରାପ୍ତ କରିପାରେ (ହ. ଶ)—
One who can secure or create gold through magic.
[ସୁବର୍ଣ୍ଣସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ—ଦେ. ବ [ଅଧୁନିକ; ଇଂରୁ ଅନୁବାଦ]-ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସୁବିଧା—
Subarnna sujoga Golden opportunity.
স্বর্ণসুযোগ सुवर्णसुयोग

ସୁବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Subarnnā Subarnna. ବ—୧ । କୃଷ୍ଣାଗୁରୁ (ମେଦିନୀ) (ଦେଖ) —1. Krushnāguru (See). ୨ । ବାଡ଼ି-ଅଁଳା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) (ଦେଖ) —2. Bāṛi-aañlā (See). ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—3. Gamboje thistle. ୪ । ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—4 Turmeric. ୫। ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ [ହ. ଶ]—5. Colocynth. ୬ । [ନାମ]—ଅଗ୍ନିଙ୍କର ସାତ ଜିହ୍ୱା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ [ହ. ଶ]—6. One of the seven tongues of the Fire god. ୭ । [ନାମ] ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ସୁହୋତ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—7. Name of the wife of king Suhotra.

ସୁବର୍ଣ୍ଣାକର—ସଂ. ବ [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ଆକର] ସୁନାର ଖଣି—
Subarnnākara Gold mine.

ସୁବର୍ଣ୍ଣାଖ୍ୟ—ସଂ. ବ—୧ । ନାଗକେଶର [ରତ୍ନମାଳା]—
Subarnnākhya 1. Mesua-Ferra (tree and flower). ୨ । ଧୁସ୍ତୁର ଗଛ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Thorn apple; Dhatura Fastuosa.

ସୁବର୍ଣ୍ଣାଭ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ଆଭା+ଅ)—
Subarnnābha ସୁନାପରି ଆଭାବିଶିଷ୍ଟ—Shining like
(ସୁବର୍ଣ୍ଣାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) gold. ସ. ବ—ରାଜାବର୍ତ୍ତ ମଣି (ହ. ଶ)—
A kind of yellow gem.

ସୁବର୍ଣ୍ଣାର—ସ ବ—ରକ୍ତକାଞ୍ଚନ ବୃକ୍ଷ (ହ. ଶ)
Subarnnāra The red-flowered Bouhenia (tree).

ସୁବର୍ଣ୍ଣାହ୍ୱା—ସ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା—The yellow flowering
Subarnnāhwā Jūi shrub and its flower.

ସୁବର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱକର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମୂଷାକାଣୀ; ମୂଷାର କାନ
Subarnnī ଭଳି ପାଶୁଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଜଳଜ ଘାସ ବା ଦଳ—Ipomoea Renniformis (aquatic plant).

ସୁବୟାଃ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ବୟସ୍ ; ୧ମା. ୧ବ)—ପ୍ରୌଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ—
Subayāḥ A woman of middle age.

ସୁବର୍ତ୍ତୁ(ର୍ତ୍ତୁ)ଳ—ସ. ବଣ—ଅତି ଗୋଲ—Very circular.
Subarttu(rtu)la ବ—ତରଭୁଜ (ବୈଦ୍ୟକ)—
Water melon.

ସୁବଳ—ସ. ବ; ପୁଂ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବାଲ୍ୟସଖା ଗୋପବାଳକର ନାମ—
Subala Name of one of the playmates of
সুবল Śrikrushna. ଦେ. ବ. ପୁଂ—ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ—
सुबल A name given to males.

ସୁବଳୟ—ସ. ବି—ସୁନ୍ଦର ବଳୟ—A nice wristlet.
Subalaya ଦେ. ବି—ସୁବଳୟା (ଦେଖ)—Subalayā. (See)

ସୁବଳୟା—ଦେ. ବି (ଇ. ସୁବେଲ)—ସମୁଦ୍ରକୂଳସ୍ଥ ଲଙ୍କାର ଉତ୍ତର
Subalayā ଅଂଶର ପାହାଡ଼—Name of a mountain (ସୁବଳୟାଗର—ଅନ୍ୟରୂପ) in Ceylon where Rāmachandra took up his quarter. [ଦ୍ର—ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେତୁବନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇ କପି ସେନା ସହିତ ଏଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ।]

ସୁବଳିତ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର—Graceful
Subalita and round. (ଉ—ସୁବଳିତ ରମ୍ଭା ଉରୁ ଅବୃତ ଭୁଜୁକେ । ରାଧାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।) ୨ । ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful; graceful. (ଉ—ବଳନ ବାହୁ ସୁବଳିତ । ଭୁଜଙ୍ଗ ଚାମ ଓଷ୍ଠାମୃତ ।। ସ. ବିଣ. (ସୁ+ବଳ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ. ଇତ)—ବଳବିଶିଷ୍ଟ—Strong.

ସୁବଲ୍ଲି (ଲ୍ଲୀ)—ସ. ବି—୧ । ସୋମରାଜୀ (ଅମର ଭରତ); ବାକୁଚ—
suballi(llī) 1. Serratula Anthelmintica. ୨ । (ସୁବଲ୍ଲିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) କଟୁକା (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—2. Kaṭukī (See) ୩ । ସୁନ୍ଦର ଲତା (ହି. ଶ)—3. A herbarious creeper.

ସୁବସନ—ସ. ବି—ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର—Nice cloth. ବିଣ. ପୁ—
Subasana (ବହୁବ୍ରୀହି) ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ରଧାରୀ—Wearing nice (ସୁବସନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) cloth.

ସୁବସନ୍ତ—ସ. ବି—୧ । ସ୍ୱଳ୍ପାକାର ଅର୍ଥାତ୍ ସାମାନ୍ୟ କଷ୍ଟପ୍ରଦ ବସନ୍ତ
Subasanta ରୋଗ—1. Mild form of small pox. ୨ । ମନୋରମ ବସନ୍ତ କାଳ—2. Charming spring season. ୩ । ଚୈତ୍ରାବଳୀ (ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ); ବାସନ୍ତୀ, ଚୈତ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣିମା—3. The fullmoon of 'Chaitra'. ୪ । ଚୈତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଅନୁଷ୍ଠେୟ ମଦନୋତ୍ସବ—4. A feast in honour of Cupid held on Chaitra fullmoon.

ସୁବସନ୍ତକ—ସ. ବି—୧ । ବାସନ୍ତୀ, ମଦନୋତ୍ସବ; ଚୈତ୍ରାବଳୀ
Subasantaka (ମେଦିନୀ)—1. The fullmoon of the month of 'Chaitra'. ୨ । ଯୂଥିକ (ଲତା ଓ ଫୁଲ) (ହି. ଶ)—2. Jasminum Arborescens.

ସୁବସନ୍ତା—ସ. ବି—୧ । ମାଧବୀ ଲତା (ହି. ଶ)—1. Mādhabī
Subasantā creeper. ୨ । କାଠ ମଲ୍ଲି; କାଠ ଫୁଲ (ହି.ଶ)—2. Single-large-petalled Jasmine.

ସୁବହ—ସ. ବିଣ—(ସୁ=ସୁଖରେ+ବହ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—
Subaha ୧ । ସୁଖବାହ୍ୟ; ଯାହା ଅନାୟାସରେ ବହନ (ସୁବହା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରଯାଏ—1. Easily bearable. ୨ । (+ (ଦୁର୍ବହ—ବିପରୀତ) କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଅକ୍ଳେଶରେ ବହନକ୍ଷମ—2. Capable of easily bearing or carrying. ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟବାନ୍ (ହି. ଶ)—3. Patient. ସ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବାୟୁ (ହି.ଶ)—A kind of wind.

ସୁବହା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁବହ+ଆ)—ସୁବହର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Subahā Feminine of 'Subaha'. ବି—୧ । ଶେଫାଳିକା (ଅମର); ଗଙ୍ଗଶିଉଳି—1. Night-flowering Jasmine. ୨ । ଏଲାପର୍ଣ୍ଣୀ; ରାସ୍ନା (ଅମ)—2. Vanda Roxburghi. ୩ । ଶଲ୍ଲକୀ; ଲୋବାନ (ମେଦିନୀ)—3. Indian olibanum. ୪ । ବୀଣା—4. Harp. ୫ । ତ୍ରିବୃତ୍; ଭଦୃଢ଼ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା; ଭରତ)—5. Operculina Turpethum; Ipomoea Turpethum. ୬ । ରକ୍ତ ଜଟା; ଲୁଣ୍ଠିର ଜଟା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Cock'scomb; Celosia Cristata (a plant). ୭ । ହଂସପଦୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗୋଧାପଦୀ—7. Maiden hair fern; Vitis Pedata. ୮ । ଶତମୂଳୀ; ଛାଲମୂଳୀ (ଅମର)—8. Asparagos Sarmentosus. ୯ । ନାଲ ସିନ୍ଦୁବାର; ନାଲ ବେଗୁନିଆ (ଅମର)—9. Vitex Trifolia. ୧୦ । କୁଅମଳତା (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଣ)—10. Cephalandra Indica (Kirtikar). ୧୧ । ଗନ୍ଧନାକୁଳୀ; ନକୁଳକନ୍ଦ (ହି. ଶ)—11. A kind of herbarious root.

ସୁବା—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ସୁବାହ୍)—୧ । ଶାସନ ବିଭାଗ; ରାଜ୍ୟର
Subā ପ୍ରଦେଶ—1. A province. [ଦ୍ର—ମୋଗଲ
सूबा ରାଜତ୍ୱରେ ବଙ୍ଗ ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶା ଗୋଟିଏ ସୁବାର
सुबा ଅଧୀନ ଥିଲା ।] ୨ । ସାହେବ ଶବ୍ଦ ସହିତ କଦର୍ଥକ ଯୁଗ୍ମଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—2. A word used as a meaningless compound with the word Sāheb, meaning etc.

ସୁବାକ—ଦେ. ବି (ସ. ସୁ+ବାକ୍)—ଋଷିବିଶେଷ—Name of
Subāka a sage. (ଉ—ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ଯେ ହୋତ୍ର
सुवाक सुबाक ବାହନ ସୁବାକ—ହୃଷ୍ଟସିଦ୍ଧ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସୁବାକ୍ୟ—ସ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବାକ୍ୟ—1. Good speech.
Subākya ୨ । ମଧୁର ବାକ୍ୟ—2. Sweet speech. ସ. (ସୁବାକ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଣ. ପୁ—୧ । ମଧୁରଭାଷୀ (ହି. ଶ]—1. Sweet of speech. ୨ । ସୁବାଗ୍ମୀ (ହି. ଶ)—2. Very eloquent.

ସୁବାଟ—ଦେ. ବି—ସୁପଥ (ଦେଖ)
Subāṭa Supatha (See)

ସୁବାଦାର—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସୁବେଦାର୍)—୧ । ଗୋଟିଏ ସୁବାର
Subādār ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଦେଶର ବା ସୁବାର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଶାସନ-
सूबादार କର୍ତ୍ତା—1. The Governor of a Province.
सूबेदार (ଉ—ନିଦାନ ସମୟରେ ଅଶୀବାଦ ତତ ଛନ୍ଦି ଶ୍ଳୋକ ଭଗାଇ ଦେଲେ ଜଣେ ସୁବାଦାର

ଉମ୍ମାଗାଡିଥି ସକଳ ଦେଖିଅଛନ୍ତି—ଫକୀରମୋହନ-ଭ୍ରମଣ ଅଠଗଡ଼।) ୨ । ଦେଶୀୟ ପଲ୍ଟଣ ବା ସିପାହୀମାନଙ୍କ ସରଦାରଙ୍କ ଉପାଧି—2. Subadar; a title given to an Indian captain of soldiers. ୩ । ପଡ଼ଗ୍ୱାଲ ବା ମିଲିଟେରି ପୋଲିସ କନଷ୍ଟବଲମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—3. A Head-constable of the military police; head warder.

ସୁବାଦାର୍ ମେ(ମା)ଜର୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସୁବେଦାର୍ ଓ ଇଂ. ମାଜର୍) Subādār me(mā)jar ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟଦଳର କାପ୍ତାନଙ୍କ ସୁବାଦার মেজর ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given to सूबेदार मेजर Indian Captains of the Indian army; Subadar major.

ସୁବାଦାରି—ବୈଦେ. ବି—ସୁବାଦାରର କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଗୃହର— Subādāri The position or office of a সুবাদারি सूबेदारि Subadar.

ସୁବାଦାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସୁବାଦାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ— Subādāriā Relating to Subadar. সুবাদরি सूबेदारका

ସୁବାନି—ଦେ. ବି—ହାତୀ ମାହୁନ୍ତଙ୍କ ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି—A title Subāni given by a Rājā to an elephant-driver. সুবানি सुबानी

ସୁବାମତି—ଦେ. ବିଣ—ସାଧାରଣ—Ordinary. [ଦ୍ର—× × × Subāmati ଲକ୍ଷ କଣାରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ, ମୁକସି ଜମାଦାର ବରକନ୍ଦାଜ ସାধারণ ସବାଶେ ନେବାରତ ସୁବାମତି କଥା । ଫକୀରମୋହନ. साधारण ଭ୍ରମଣ. ଅଠଗଡ଼ ।]

ସୁବାସ—ସଂ. ବି (ସୁ+ବାସ)—୧ । ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର—1. A nice Subāsa cloth. ୨ । ସୁଗନ୍ଧ; ସୌରଭ—2. Sweet scent; fragrance. ୩ । ସୁନ୍ଦର ଗୃହ—3. A nice house. ୪ । ସୁଖରେ ବାସ କରିବା—4. Comfortable living. ୫ । ଶିବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହ. ଶ)—5. A name of Śiba. ବିଣ—ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Sweet-scented; fragrant. [ଦ୍ର—ସୁବାସ ଶବ୍ଦର ବିଶେଷ୍ୟରେ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ୩. ଅର୍ଥ ଓ ବିଣରେ ଶେଷୋକ୍ତ ଅର୍ଥକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏହି ପଦଟି ରଚିତ ହୋଇ-ଅଛି—ଯେଉଁଦିନ ହେଲା ସୁବାସ (ବିଣ) ନାସ (ନସ୍ୟ); ସେହିଦିନୁଁ ଗଲ (ହେଲା) ସୁବାସ (ସୁଗନ୍ଧ ଗ୍ରାହକ) ନାଶ, ସୁବାସ (ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର) ନାଶ, ସୁବାସ (ସୁନ୍ଦର ଗୃହ) ନାଶ]

সুবাস ଦେ, ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given सुबास to males.

ସୁବାସକ—ସଂ. ବି—ତରଭୁଜ (ହ. ଶ)— Subāsaka Water melon.

ସୁବାସନ—ଦେ. ବିଣ—ସୁବାସିତ—Scented. [ଦ୍ର—ବଦ୍ୟ ବରଣ Subāsana ନାରୀମାନ, ଭ୍ରମନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ସୁବାସନ । ଉପେନ୍ଦ୍ର. সুবাসিত ଲାବଣ୍ୟ ।] सुबासित

ସଂ. ବି. ପୁଂ (ନାମ)—ଦଶମ ମନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—Name of a son of the 10th Manu.

ସୁବାସ ନାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁଗନ୍ଧର ବିନାଶ— Subāsa nāśa 1. Disappearance of good smell. ୨ । ସୁନ୍ଦର ଗୃହର ବିନାଶ—2. Spoiling of a good house. ୩ । ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ରର ନାଶ—3. Spoiling of a good cloth.

ସୁବାସ ନାସ—ଦେ. ବି—ସୁବାସିତ ନସ୍ୟ— Subāsa nāsa Sweet scented snuff. সুবাস নস্য सुबास सुलास

ସୁବାସ ବାସ—ଦେ. ବି—୧ । ସୁଗନ୍ଧ—1. Sweet smell. ୨ । Subāsa bāsa ସୁଗନ୍ଧ ଗ୍ରହଣ—2. Smelling of sweet সুবাস বাস smell. ୩ । ସୁବାସିତ ବସ୍ତ୍ର—3. Perfumed सुबास बास cloth. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଦିନୁ ହେଲା ସୁବାସ ନାସ ସେହି ଦିନୁ ଗଲା ସୁବାସ ବାସ, ସୁବାସ ବାସ, ସୁବାସ ବାସ—ଢଗ ।]

ସୁବାସର—ସଂ. ବି—ସୁଦିନ—A good or agreeable day. Subāsara

ସୁବାସରା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଚନ୍ଦ୍ରସୁର; ହାଲିମ— Subāsarā Common cress.

ସୁବାସାଃ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁବାସସ୍ଃ ୧ମା. ୧ବ)— Subāsāḥ ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—Having good cloth. (ସୁବାସା—ଦେ. ରୂପ)

ସୁବାସିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁବାସ+ସଞ୍ଜାତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)—୧ । ସୁବାସ Subāsita ଯୁକ୍ତ; ସୌରଭ ଯୁକ୍ତ—1. Fragrant; sweet-smelling. ୨ । ସୁଗନ୍ଧୀକୃତ; ଯାହାକୁ (ତୈଳାଦି) ବାସଯୁକ୍ତ କରି ଯାଇଅଛି—2. Scented.

ସୁବାସିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁବାସ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ+ଈ)— Subāsini ସୁବାସୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subāsi. ବି—୧ । ସୁବାସଯୁକ୍ତା ରମଣୀ—1. A woman from whose body a sweet smell emanates. ୨ । ଚିରଣ୍ଟୀ; ଚିରକାଳ ପିତ୍ରାଳୟବାସିନୀ ବିବାହିତା କନ୍ୟା (ଅମର)—2. A married girl who always resides in her father's house. ୩ । ଦ୍ୱିତୀୟବୟାଃ ବା ପ୍ରୌଢ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ—3. A middle-aged woman. ୪ । ଚିରକାଳ ପିତ୍ରାଳୟବାସିନୀ ବିବାହିତା ବା ଅବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ—4. A woman married or single who resides in her father's house (Apte). ୫ । ସମ୍ମାନ୍ତ ଜୀବିତ ଭର୍ତ୍ତୃକା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ବୋଧନ—5. A term of courtesy for a respectable woman whose husband is alive (M. W.).

୬ । ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ (ହ. ଶ)—6. A lady whose husband is alive. [ଦ୍ର—କେହି କେହି କହନ୍ତି ଓଡ଼ିଆ 'ଭୁଆସୁଣୀ' ଶବ୍ଦ ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ; ମାତ୍ର ପ୍ରକୃତରେ ଭୁଆସୁଣୀ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ 'ବହୁସୁଣୀ' (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ଅନେକଥର ପ୍ରସବଣୀ ହୁଏ) ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ପରି ଜଣାଯାଏ ।]

ସୁବାସୀ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ବାସ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସୁଖରେ Subāsī ବାସ କରୁଥିବା—1. Residing or living comfortably. ୨ । ସୌରଭମୟ—2. Scented; fragrant. ୩ । ସୁନ୍ଦର ବାସଯୁକ୍ତ—3. Having a good scent. ୪ । ସୁନ୍ଦର ଗୃହରେ ବାସ କରୁଥିବା—4. Dwelling in a comfortable or respectable abode (M. W.). ଦେ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males and females.

ସୁବାହ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଘୋଡ଼ା (ହ. ଶ)—1. A good Subāha horse. ୨ । (ନାମ) ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ (ହ. ଶ)—2. Name of an attendant of Skanda. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର ଅଶ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ—1. Having good horse. ୨ । (ସୁ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ) ସହଜରେ ବହନ ଯୋଗ୍ୟ—2. Capable of being easily carried.

ସୁବାହୁ—ସଂ. ବି. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ବାହୁବିଶିଷ୍ଟ—Subāhu Having nice arms. ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବା ସୁନ୍ଦର ବାହୁ—1. Fine arm. ୨ । (ନାମ) ସ୍କନ୍ଦଙ୍କର ଜଣେ ପାର୍ଷଦ (ହ.ଶ)—2. Name of a courtier of Skanda. ୩ । (ନାମ) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଚେଦିର ରାଜା (ହ. ଶ)—3. Name of a son of Dhrutarāshtra. ୪ । (ନାମ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—4. Name of a son of Śrīkrushna. ୫ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ଯଜ୍ଞବିଘ୍ନକାରୀ ମାରୀଚର ସହଚର ରାକ୍ଷସ—5. Name of a demon. ୬ । ଦଶରଥଙ୍କର ସାରଥିର ନାମ—6. Name of a charioteer of Daśaratha. ୭ । ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ନାମ—7. Name of a son of Śatrughna. (ଦ୍ର— ବାହୁ ଶତ୍ରୁଘ୍ନଙ୍କ ପର, ହୋଇବେ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଭୂମର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭୁବନ୍ଦ୍ର ।) ୮ । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଜଣେ ରାଜା, କୁବଳୟାଶ୍ୱଙ୍କ ପୁତ୍ର—8. Name of an ancient king of India, son of Kubalayāśwa. (ଦ୍ର—ଶ୍ରୀଜାହ୍ନବୀ ସୁବାହୁ, ଧରେ ସୁଧି ବୋଲାଏ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସୁବିକଟ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ଭୟଙ୍କର—Subikata Very frightful.

ସୁବିକ୍ରମ(ବିକ୍ରାନ୍ତ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତି ପରାକ୍ରମୀ—Very valiant Subikrama(bikrānta) (ସୁବିକ୍ରମା[ବିକ୍ରାନ୍ତା]—ସ୍ତ୍ରୀ)—

ସୁବିକ୍ଳବ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ବିହ୍ୱଳ—Subiklaba Much perturbed.

ସୁବିଖ୍ୟାତ—ସଂ. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ—Subikhyāta Very celebrated.

ସୁବିଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ଦେହ—Graceful body. ସଂ. ବିଣ Subigraha ପୁଂ—ସୁନ୍ଦର ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ—(ସୁବିଗ୍ରହା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a graceful body.

ସୁବିଚାର—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବିଚାର; ନ୍ୟାଯ୍ୟବିଚାର—1. Just Subichāra consideration; just decision. ୨ । (ନାମ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. Name of a son of Śrīkrushna.

ସୁବିଚାରକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ନ୍ୟାଯ୍ୟବିଚାରକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Subichāraka (a judge) Who judges rightly; discriminating (judge).

ସୁବିଚାରିତ(ବିବେଚିତ)—ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବିଚାର କରାଯାଇଥିବା—Well considered. Subichārita (bibechita)

ସୁବିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. (ପୁଂ)—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବିଜ୍ଞ—Very wise or Subijña experienced. (ସୁବିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁବିଜ୍ଞତା—ବି)

ସୁବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବିଣ—ସହଜରେ ଜ୍ଞେୟ (ହ. ଶ)—1. Easily Subejñāna knowable. ୨ । ଅତିଶୟ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ (ହ. ଶ)—2. Very intelligent.

ସୁବିଜ୍ଞେୟ—ସଂ. ବିଣ—ସହଜରେ ଯାହା ଜଣାଯାଇ ପାରେ—Easily Subijñeya knowable. ସଂ. ବି—ଶିବ (ହ. ଶ)—Śiba

ସୁବିତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଯାହା ସହଜରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଇ ପାରେ—Subita 1. Easily reachable. ୨ । ସହଜରେ ପ୍ରାପ୍ୟ—2. Easily attainable.

ସୁବିତତ—ସଂ. ବିଣ—ସୁବିସ୍ତୃତ—Subitata Extensive; well spread.

ସୁବିଧା(ଧା)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୁବିଧା)—ସୁବିଧା—Convenience. Subitā(dhā) ବିଣ—୧ । ସୁଖପ୍ରଦ—1. Convenient. ୨ । (ସଂ. ଶୋଭିତ) ମନୋହର; ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—2. Beautiful; nice.

ସୁବିତ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ମାର୍ଗରେ ଅର୍ଜିତ ବା ପ୍ରାପ୍ତଧନ—Subitta Honestly acquired wealth. (ସୁବିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨. ବିଣ. ପୁଂ—ଅତି ଧନୀ (ହ. ଶ)—Very rich.

ସୁବଦ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ବଦ୍, ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍, କର୍ତ୍ତୃ)—
Subid ୧ । ପଣ୍ଡିତ—1. A learned man. ୨ । ଗୁଣଯୁକ୍ତା ନାରୀ—2. A virtuous woman.

ସୁବିଦ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୁ+ବଦ୍, ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍. ଅ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ
Subida (ଯଥାସୂତ୍ର)—1. A learned man. ୨ । କଞ୍ଚୁକୀ; (ସୁବିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ—2. The keeper of a seraglio. ୩ । ତିଳକ ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—3. A kind of flowering tree.

ସୁବିଦତ୍—ସଂ ବି (ସୁବିଦ୍=ପଣ୍ଡିତ+ଅତ୍, ଧାତୁ=ସତତ ଗମନ
Subidat କରିବା+କ୍ୱିପ୍, କର୍ତ୍ତୃ)—ରାଜା (ଯଥାସୂତ୍ର)—A king.

ସୁବିଦତ୍ର ସଂ. ବି (ସୁ+ବିଦ୍, ଧାତୁ+ତ୍ର ଅର୍ଥ)—୧ । କୁଟୁମ୍ବ—
Suvidatra 1. Kinsman; kindred. ୨ । (+ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥ) ଜ୍ଞାନ (ହି. ଶ)—2. Knowledge. ୩ । କୃପା; ଦୟା (ହି. ଶ)—3. Kindness; mercy. ୪ । (+ଲାଭ ଅର୍ଥ) ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି (ହି. ଶ)—4. Riches. ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଧାନ (ହି. ଶ)—1. Very careful. ୨ । ମହାଶୟ (ହି. ଶ)—2. Magnanimous; large-hearted. ୩ । ଉଦାର (ହି. ଶ)—3. Liberal-minded. ୪ । ଦୟାଳୁ (ହି. ଶ)—4. Kind.

ସୁବିଦଲ୍ଲ—ସଂ. ବି (ସୁ+ବିଦ୍, ଧାତୁ+ଅଲ, କିମ୍ବା ସୁବିଦଲ୍+ଲା ଧାତୁ—ଗ୍ରହଣ କରିବା+କ୍ୱିପ୍. ଅ)—୧। ଅନ୍ତଃପୁର
Subidalla (ଯଥାସୂତ୍ର)—1. Harem; female apartment. ୨ । କଞ୍ଚୁକୀ—2. A male servant who is in charge of a harem.

ସୁବିଦଲ୍ଲା(ଲା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁବିଦଲ୍ଲ+ଆ) ସଧବା ନାରୀ; ବିବାହିତା
Subidallā(lā) ସ୍ତ୍ରୀ—A married woman.

ସୁବିଦିତ—ସଂ. ବି—ସୁପରିଜ୍ଞାତ; ଉତ୍ତମରୂପେ ଜ୍ଞାତ—
Subidita Well known.

ସୁବିଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ବିଦ୍ୟା+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖୁବ୍ ପଣ୍ଡିତ
Suvidya Very learned.

ସୁବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ବିଦ୍ୟା; ଉଚ୍ଚତର ବିଦ୍ୟା—Good or
Subidya high learning. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବିଦ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subidya.

ସୁବିଧ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ବିଧା+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁଶୀଳ (ହି. ଶ)—
Subidha (ସୁବିଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) Of good nature.

ସୁବିଧା—ସଂ ବି (ସୁ+ବିଧା=ପ୍ରକାର)—୧ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରକାର—
Subidhā 1. Good sort or mode. ୨ । ସଦୁପାୟ—2. Good or effectual or honest means. ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବିଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subidha. ଦେ. ବି—୧ ।
সুবিধা सुविधा, सुमिता
ସୁଯୋଗ; ସୁଯୋଗ—1. Opportunity; occasion; advantage ୨ । ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—2. Comfort; convenience. ୩ । ଉପାୟ—3. Means.

ସୁବିଧା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସୁଯୋଗ ଘଟାଇବା—
Subidhā kariba 1. To arrange for a
সুবিধাকরা सुविधा करना suitable opportunity.
୨ । ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଘଟାଇବା—2. To make comfortable arrangements.

ସୁବିଧା ଜନକ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯାହା ସୁଯୋଗ ଘଟାଏ—
Subidha janaka 1. Opportune. ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ
সুবিধাজনক सुविधाजनक ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଘଟେ—2 Convenient.

ସୁବିଧାନ—ସଂ. ବି (ସୁ+ବିଧାନ)—ଉତ୍ତମ ନିୟମ ବା ବ୍ୟବସ୍ଥା—
Subidhana Good rule or arrangement.
(ସୁବିଧିତ—ବି)

ସୁବିଧି—ସଂ. ବି (ସୁ+ବିଧି)—୧ । ଉତ୍ତମ ବିଧି—1. Nice or
Subidhi good rule. ୨ । (ନାମ)—ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର୍ପିଣୀର ନବମ ଅର୍ହତ୍ ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Name of a Jaina saint.

ସୁବିନୀତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ବିନୀତ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିନୟଯୁକ୍ତ—
Subinita Very gentle.
(ସୁବିନୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅବିନୀତ, ଦୁର୍ବିନୀତ—ବିପରୀତ)

ସୁବିନୀତା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ- ସୁବିନୀତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Subinitā 'Subinita ବି: ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବିନୀତ ଗାଭୀ; ସୁଶୀଳ ଗାଈ—A meek cow.

ସୁବିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଶୁ ଧାତୁ; ପ୍ରା ସୁଣ୍ ଧାତୁ)—ଶୁଭିବା; ଶୁଣାଯିବା—
Subibā To be heard.
শুনাযাওয়া सुना जाना

ସୁବିମଳ—ସଂ ବିଣ—ଅତି ନିର୍ମଳ—
Subimala Very clear.

ସୁବିଶାଳ—ସଂ ବିଣ—ଅତି ବିଶାଳ—
Subiśāla Very extensive.

ସୁବିସ୍ତା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ସୁବିଧା)—ସୁବିଧା (ଦେଖ)
Subistā Subidhā (See)
সুবিধা सुभीता

ସୁବିସ୍ତାରିତ—ସଂ ବିଣ—ଅତି ବିସ୍ତାରିତ—
Subistarita Much extended.
(ସୁବିସ୍ତୃତ—ଦେ. ରୂପ)

ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—ସଂ ବିଣ—ଅତି ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ—
Subistirṇṇa Very wide.

ସୁବିସ୍ତୃତ—ସଂ ବିଣ—ଅତି ବିସ୍ତୃତ—
Subistṛuta Very extensive; much extended.

ସୁବୀଜ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ବୀଜ—1. Nice seed. ୨ । ଯେଉଁ
Subīja ବୀଜରୁ ଗଛ ଉଠେ—2. A seed which succeeds in sprouting. ୩ । ବେଣାଚେର (ଉଶୀର) (ଶବ୍ଦ)—3. The root of the Benā grass. ବିଣ—(ସୁବୀଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁନ୍ଦର ବୀଜଯୁକ୍ତ—Having nice seeds.

ସୁବୀର—ସଂ. ବି—୧ । ଦେଶ ବିଶେଷ; ସିନ୍ଧୁନଦ ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଦେଶ—
Subira 1. Name of a country. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବୀର ବା ଯୋଦ୍ଧା—2. A great hero or warrior. ୩ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହି. ଶ)—3. A name of Skanda. ୪ । ଶିବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହି. ଶ)—4 A name of Siba. ୫ । ଶିବଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—5. A son of Siba. ୬ । ଶିବିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—6. A son of king Sibi. ୭ । ଏକ-ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ) -7. Name of a wild tree.

ସୁବୀରକ—ସଂ. ବି—୧ । ସୌବୀରାଞ୍ଜନ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା) (ଦେଖ)—
Subiraka 1. Saubirānjana (See). ୨ । ବଦରୀ; ବରକୋଳି (ହି. ଶ)—2. Jujube. ୩ । ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—3. Name of a wild tree.

ସୁବୀରଜ—ସଂ. ବି—ସୌବୀରାଞ୍ଜନ (ଦେଖ)
Subiraja Saubirānjana (See)

ସୁବୀରାମ୍ଳ—ସଂ. ବି—କାଞ୍ଜିକ (ଜଟାଧର); ଯବର ବା ଗହମର କାଞ୍ଜି—
Subirāmla Fermented barley or wheat gruel. [ଦ୍ର—ସୌବୀରକ ତଳେ ନୋଟ ଦେଖ ।]

ସୁବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବୀର୍ଯ୍ୟ—1. Good matter or
Subirjya semen. ୨ । ସନ୍ତାନୋତ୍ପାଦନସମର୍ଥ ବୀର୍ଯ୍ୟ—2. Productive semen. ୩ । ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ—3. The semen of a man of a great family. ୪ । ବଦରୀ ଫଳ (ଜଟାଧର)—4. The
[ସୁବୀର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] Jujube berry. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ମହାଶକ୍ତ ବା ବଳଶାଳୀ—Very mighty.

ସୁବୀର୍ଯ୍ୟା—ସଂ. ବି—୧ । ବନ କାର୍ପାସୀ; ବଣ କପା (ଶବ୍ଦ
Subirjyā ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. The wild cotton plant. ୨ । ବଡ଼ ଶତାବରୀ (ହି. ଶ)—2. The larger variety of Asparagus. ୩ । ନାଡ଼ୀ ହିଙ୍ଗୁ; ହିଙ୍ଗୁ-ବିଶେଷ (ବୈଦ୍ୟକ)—3. Dikamallegum; Gummy Gardenia. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବୀର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subirjya.

ସୁବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧି; ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି—
Subuddhi 1. Good intellect. ୨ । ସୁମତି; ଭଲ (କୁବୁଦ୍ଧି—ବିପରୀତ) କାର୍ଯ୍ୟରେ ମତି—2. Inclination to do good acts. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମ ବୁଦ୍ଧି ବିଶିଷ୍ଟ; ସୁନ୍ଦର ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—1. Possessing good intellect; of good intellect. ୨ । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—2. Intelligent. ୩ । ସତ୍ ସ୍ୱଭାବ—3. Of good nature. ଦେ. ବି—୧ । ଖଣ୍ଡାଏତ ଓ ତେଲିଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—1. A family title of Oilmen and Khandāyets. [ଦ୍ର—କାଳିର ବେଦ୍ୟେ-ଶରେ ତେଲି କାଗସୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଉପାଧିଧାରୀ ମହାଜନ ଓ ଜମିଦାର ବଣ ବାସ କରନ୍ତି ।] ୨ । ରାଜଦତ୍ତ ଉପାଧି-ବିଶେଷ—2. A title bestowed by kings.

ସୁବୁଦ୍ଧି ଶିରୋମଣି—ଦେ. ବି—ନବଦ୍ୱୀପର ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରାନୁଶୀଳନରେ
Subuddhi siromani ଖ୍ୟାତ ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ—Name of the ancestor of a famous family of astrologers of 'Nabadwipa'. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ପ୍ରପୌତ୍ର ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାମଣି ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରୁ ବୃତ୍ତି ପାଇ ଅପଣାର ଜନ୍ମ-ସ୍ଥାନ ଯଶୋହର ଜିଲ୍ଲାର ଚୌଗାଛ ଗ୍ରାମରୁ ଆସି ନଦୀଆରେ ରହିଥିଲେ ।]

ସୁବୁଧି—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ସୁବୁଦ୍ଧିର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସୁବୁଦ୍ଧି
Subudhi (ଦେଖ)—Subuddhi (See)

ସୁବୁଧିଆ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ ସୁବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)
Subudhiā Subuddhi (See)
(ସୁବୁଧୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁବୁଦ୍ଧି सुबुद्धिवाला

ସୁବୁଧି କଇଁ—ଦେ. ବି—ନେଳୀ କଇଁ ଫୁଲ; ନୀଳୋତ୍ପଳ—
Subudhi kain The blue water-lily. नील शालूक नील कुमुद

ସୁବୃତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ=ଉତ୍ତମ+ବୃତ୍ତ=ଚରିତ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)-
Subrutta ୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଗୋଲ; ସୁବର୍ତ୍ତୁଳ—
(ସୁବୃତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Fully circular. ୨। ସୁନ୍ଦର ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳ—2. Fine and circular. ୩ । (ପୁଂ) ସଚ୍ଚରିତ୍ର—3. Of good conduct.
(ଦୁର୍ବୃତ୍ତ, ଦୁର୍ବୃତ୍ତ — ବିପରୀତ)
୪ । (ପୁଂ) ସତ୍ ସ୍ୱଭାବ; ସାଧୁ—4. Of good nature; saintly. ବି—ଶୂରଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଓଲଅ—Wild arum.

ସୁବୃତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ—ସୁବୃତ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subrutta.
Subruttā ବିଣ—୧ । ଶତପତ୍ରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସେବତୀ ଫୁଲ 1. The musk rose. ୨ । କାକଳୀ ଦ୍ରାକ୍ଷା—2. A species of circular grape. ୩ । (ନାମ) ଅପ୍ସରାବିଶେଷ—3. Name of a heavenly nymph. ୪ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୧୯ ଅକ୍ଷର ବିଶିଷ୍ଟ ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of a Sanskrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ୧ମ, ୭ମ, ୮ମ, ୯ମ, ୧୦ମ, ୧୧ଶ, ୧୫ଶ, ୧୭ଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ (ହି. ଶ)]

ସୁବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସୁନ୍ଦର ବା ଉତ୍ତମ ବା ପବିତ୍ର ଜୀବିକା—
Subrutti 1. A good or high or pure occupation. ୨ । ଉତ୍ତମ ପ୍ରବୃତ୍ତି—2. Good or noble inclination. ୩ । ସଦାଚାର (ହି. ଶ)—3. Approved conduct. ୪ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର (ହି. ଶ)—4. Good conduct. ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ପବିତ୍ର ଜୀବିକାବାନ୍—1. Of good or honest livelihood. ୨ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର—2. Of good conduct.

ସୁବୃଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃଦ୍ଧ—1. Very old.
Subṛuddha ୨। ଅତି ପ୍ରାଚୀନ—2. Very old; ancient.
(ସୁବୃଦ୍ଧା - ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ୍‌ଗଜର ନାମ—
Name of the mythological elephant guarding the south.

ସୁବେ—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ସନ୍ଦେହ—
Subo Suspicion; doubt.
সোবে সুবা

ସୁବେ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସନ୍ଦେହ କରିବା—
Sube kariba To suspect.
সোবে করা সুবা করনা

ସୁବେଗା - ସ. ବି—ମହା ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)
Subegā Mahājyotismatī (See)

ସୁବେଣୀ - ଦେ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବେଣୀବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A
Subeṇi woman having graceful hair on
সুবেণী her head. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ; ନାରୀ—2. Woman
सुबेणी [ଉ—ବଳ୍ଗୁଂକିହ୍ବ ତ୍ରିବେଣୀର ପାଇ ଏକ ସୁବେଣୀର ବୁଡ଼ାଇ ମା ସ୍ୱା ଜାନକୀ କରୁ । ଭ ଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁବେଦ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ସୁ+ବିଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-
Subeda ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଗମ (ହ୍ର. ଶ)—1. Proficient in spiritual or estoric knowledge. ୨ । ବେଦପାରଗ—2. Versed in the Bedas.

ସୁବେଦାର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସୁବାଦାର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Subedār (etc) Subedār etc. (See)

ସୁବେଦୀ—ଦେ. ବିଣ. (ସ. ସୁବେଦ)—ବେଦପାରଗ (ବ୍ରାହ୍ମଣ)—
Subedī a Brāhmaṇa) Well versed in the
সুবেদী सुवेदी Bedas.

ସୁବେଦୀ ଗୋସା(ସେ)ଇଁ(ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବିପ୍ର)—ଦେ. ବି—ବେଦପାରଗ,
Subedī gosā(se)iñ(brāhmaṇa, bipra) ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ
সুবেদী গোসাই ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa well ver-
सुवेदी गोसाईं sed in the Bedas and of approved conduct.

ସୁବେଧ—ଦେ. ବିଣ—ଅତି ଗାଢ଼—Very sound. [ଉ—ତର
Subedha ବରଦେ ଗୁରୁ ମନୋରଥ ତହିଁ ନମାନ ସୁବେଧ ସୁରତ
গাঢ় बहुत मोटा ଶିଶୁଶଙ୍କର, ଉଷାବିଳାସ ।]

ସୁବେ ବରାତ୍ ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସବେ ବରାତ୍ (ଦେଖ)
Sube barāt Sabe barāt (See)
(ସୁବେବ୍ରାତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁବେଲ—ସଂ.ବି(ବହୁବ୍ରୀହି.ସୁ+ସୁନ୍ଦର ଅଛି ବେଳା ଯାହାର)—ଲଙ୍କାର
Subela ନିକଟସ୍ଥ ପର୍ବତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) - The Sanscrit name of a mountain in Ceylon. [ଦ୍ର—ଏହା ଲଙ୍କାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଦୁଇ ଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର କପିସେନା ସହ ଏହା ନିକଟରେ ରହିଥିଲେ ଓ ଏହା ଉପରେ ଆରୋହଣ କରି ଲଙ୍କାପୁରୀର ଦର୍ଶନ କରି ବିସ୍ମୟମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ପର୍ବତରେ ଲଙ୍କା ରହି ରାବଣର ଅନୁଚର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ ନାମକ ରାକ୍ଷସ ଓ ୧୦ ଜଣ ଅନୁଚର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସୈନ୍ୟବଳ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ରାବଣଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ ।] ବିଣ—୧ । ପ୍ରଶାନ୍ତ; ଶାନ୍ତ (ମେଦିନୀ)—1. Meek; mild. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ନଇଁ ଥିବା (ହ୍ର. ଶ)—2. Much bent. ଦେ. ବି—
সুবেলা सुसमय ସୁବେଳା (ଦେଖ)—Subeḷā (See)

ସୁବେଳା—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଶୁଭଯୁକ୍ତ ସମୟ—1. Auspi-
Subeḷā cious time. ୨ । ଉପଯୁକ୍ତ କାଳ—2. Proper time. ୩ । ସୁବିଧାଜନକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—3. Opportune moment

ସୁବେଶ—ସ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ବେଶ—1. Nice dress. ୨ ।
Subesa ସୁନ୍ଦର ପରିଚ୍ଛଦ ଓ ସଜ୍ଜା—2. Nice toilet. ୩ । ଶ୍ୱେତେକ୍ଷୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. The white variety of sugarcane. ବିଣ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଛି
(ସୁବେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଶ ଯାହାର) ସୁନ୍ଦର ବେଶଯୁକ୍ତ—1. Having a good dress; well dressed. ୨ । ସୁନ୍ଦର; ରୂପବାନ୍ (ହ୍ର. ଶ)—2. Beautiful.

ସୁବେଶିନୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁବେଶ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସୁବେଶୀର
Subesini ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subesī.

ସୁବେଶୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁବେଶ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସୁବେଶ-
Subeśī ଧାରୀ—Well dressed

ସୁବୋଧ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଛି ବୋଧ ଯାହାର)—୧ । ସୁବୁଦ୍ଧି;
Subodha ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—1. Intelligent. ୨ । ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ—2. Very intelligent. ୩ । ତୀକ୍ଷ୍ଣ
(ସୁବୋଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ—3. Sharp of intellect.
ଦୁବୋଧ } ବିପରୀତ ବିଣ ୪ । ଶିଷ୍ଟ; ନମ୍ର—4. Gentle; mild.
କୁବୋଧ } ବି—୧ । ସୁବୁଦ୍ଧି—1. Good inclination. ୨ । ସୁଜ୍ଞାନ—2. Good knowledge. ୩ । ନିଦ୍ରାରୁ ଜାଗରଣ—3. Awakening.

ସୁବୋଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ସୁ+ବୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ଯାହା
Subodhya ସହଜରେ ବୁଝି ହୁଏ; ସୁଖବୋଧ୍ୟ—1. Capable
[ଦୁର୍ବୋଧ୍ୟ—ବିପରୀତ] of being easily understood.
[ସୁବୋଧ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଯାହାଙ୍କୁ ସହଜରେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରେ—2. One who can be awakened easily from sleep.

ସୁବ୍ୟକ୍ତ—ସ. ବିଣ—୧ । ସୁପ୍ରକାଶିତ—1. Clearly expressed;
Subyakta patent. ୨ । ପ୍ରକଟିତ—2. Explicit.
୩ । ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—3. Very clear.

ସୁବ୍ୟବସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ବ୍ୟବସ୍ଥା+ଅ)—ସୁନ୍ଦରରୂପେ
Subyabastha ବ୍ୟବସ୍ଥାଯୁକ୍ତ—Well arranged; nicely
[ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ] got up.

ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା—Good or nice arrange-
Subyabasthā ment. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବ୍ୟବସ୍ଥର
ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Subyabastha.

ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ—ସଂ. ବି (ସୁ+ବି+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ମି. ତ)—
Subyabasthita ଉତ୍ତମରୂପେ ବ୍ୟବସ୍ଥାଯୁକ୍ତ—
Well arranged.

ସୁବ୍ରତ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ | ଶୋଭନ ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାତା; ଦୃଢ଼ତା
Subrata ଅନୁସାରେ ବ୍ରତପାଳନକାରୀ —1. Carrying out
[ସୁବ୍ରତା—ସ୍ତ୍ରୀ] a vow nicely or rigidly. ୨ | ଧର୍ମ-
ପରାୟଣ—2. Pious, ୩ | ବଶୀଭୂତ ବା ନମ୍ର (ପଶୁ
ଯଥା—ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ) [ବ୍ୟ. ଶ]—3. Meek
(animal). ବି ୧ | ଉତ୍ତମ ବ୍ରତ—1. A good
religious vow. ୨ | (ନାମ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର
ବିଂଶ ଜିନ—2. The 20th Jaina saint of
the present era. ୩ | (ନାମ) ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳର
ଏକାଦଶ ଜିନ ମୁନି—3. Name of the 11th
Jaina saint of the future era. ୪ | (ନାମ)
ସ୍କନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ଅନୁଚର (ବ୍ୟ. ଶ)—4. Name of
an attendant of Skanda. ୫ | (ନାମ)
ଏକ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ନାମ [ବ୍ୟ. ଶ]—5. Name of a
progenitor of mankind. ୬ | (ନାମ)
ରୋଚ୍ୟମନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ବ୍ୟ. ଶ)—6. A son of
Rochyamanu. ୭ | (ନାମ) ଉଶୀନରଙ୍କ ଏକ
ପୁତ୍ର (ବ୍ୟ. ଶ)—7. A son of Usinara. ୮ |
(ନାମ) ପ୍ରିୟବ୍ରତଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ବ୍ୟ. ଶ) —8. A son
of Priyabrata. ୯ | ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ (ବ୍ୟ. ଶ)—
9. A Brahmacharī.

ସୁବ୍ରତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ - ସୁବ୍ରତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ. Feminine of
Subratā Subrata. ବି—୧ | ସୁଶୀଳା ଓ ସାଧ୍ୱୀ ସ୍ତ୍ରୀ—
1. A chaste and good woman. ୨ |
ସୁଦୋହ୍ୟା ଗାଈ—2. A cow which is easily
milched. ୩ | ଗନ୍ଧପର୍ଣ୍ଣୀ, ଗନ୍ଧଗୁଣ୍ଠିକା
(ବୈଦ୍ୟକ)—3. A species of scented
medicinal root. ୪ | (ନାମ) ଦକ୍ଷଙ୍କ ଏକ କନ୍ୟା
—4. Name of a daughter of Daksha. ୫ |
(ନାମ) ଅପ୍ସରାବିଶେଷ-5. Name of a heavenly
nymph. ୬ | (ନାମ) ବର୍ତ୍ତମାନ କଳ୍ପର ପଞ୍ଚଦଶ
ଅର୍ହତଙ୍କ ମାତା—6. Name of the mother of
the 15th Buddhist saint of the present
Kalpa.

ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ | ବ୍ରହ୍ମର ଉପାସକ—1. A sincere
Subrahmanya worshipper of the Brahma.
୨ | କାର୍ତ୍ତିକେୟ—2. God Kārttikeya. ୩ |
ବିଷ୍ଣୁ (ବ୍ୟ. ଶ)—3. Bishnu. ୪ | ଶିବ (ବ୍ୟ. ଶ) —
ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ 4. Siba. ଦେ. ବି—୧ | (ସଂ. ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ)
ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ ସୁବ୍ରାହ୍ମଣ (ଦେଖ)—1. Subrāhmaṇa (See)
ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ ୨ | (ପୁଂ) ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ନାମ—
ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ 2. A name given to males in the
Deccan; Subramanya.

ସୁବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ର—ଦେ ବି—ମାନ୍ଦ୍ରାଜପ୍ରଦେଶର ଦକ୍ଷିଣ କାନାଡ଼ାରେ
Subrahmanya kshetra ଥିବା ହିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥ (ବ୍ୟ. ଶ)—
Name of a place of Hindu pilgrimage
in south Kanara in Madras Presidency.

ସୁବ୍ରହ୍ମ ବାସୁଦେବ—ସଂ ବି ବ୍ରହ୍ମରୂପ ବାସୁଦେବସ୍ୱରୂପ (ଉପାଧିଭେଦ);
Subrahma basudeba ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—Srikrushna,
who is an incarnation of the Divine
Soul.

ସୁବ୍ରହ୍ମଣ—ସଂ ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମପରାୟଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Subrahmana A very good and pious
Brāhmaṇa.

ସୁଭକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ)—ସଂ ବି—ସୁଖଭକ୍ଷ୍ୟ—
Subhaksha(kshya) Easily eatable.

ସୁଭଗ—ସଂ ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି: ସୁ+ଭଗ=ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ସୌଭାଗ୍ୟ ଯାହାର)—
Subhaga ୧ | ଶୋଭନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ; ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-
(ସୁଭଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯୁକ୍ତ—1. Affluent. ୨ | ଭାଗ୍ୟବାନ୍—
2. Fortunate; lucky. ୩ | ପ୍ରିୟ—3. Dear.
୪ | ସୁନ୍ଦର; ସୁଦର୍ଶନ; ପ୍ରିୟଦର୍ଶନ—4. Beautiful.
୫ | ମନୋହର. 5. Charming. ୬ | ସୁଖଦ;
ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ (ବ୍ୟ. ଶ) —6. Delightful. ବି—୧ |
ଫିଟିକିରି; ଫିଟ୍‌କିରି (ସ୍ଫଟିକାରି)—1. Alum. ୨ |
ଚମ୍ପକ (ବୃକ୍ଷ ଓ ଫୁଲ)-2 The Champaka flower.
୩ | ଅଶୋକ—3. The Asoka tree. ୪ | ରକ୍ତଝିଣ୍ଟୀ;
ରକ୍ତାମ୍ଳାନ; ରକ୍ତ ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଥିବା ଗୁଳ୍ମ—4. Red-flowered
species of Barleria plant. ୫ | ଶୈଳେୟ;
ଶିଳାପୁଷ୍ପ (ବ୍ୟ. ଶ) —5. Parmalia Perlata. ୬ |
ଗନ୍ଧକ (ବ୍ୟ. ଶ)—6. Sulphur. ୭ | ଶିବ (ବ୍ୟ. ଶ)—
7. Siba. ୮ | (ନାମ) ସୁବଳଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ବ୍ୟ. ଶ)-
8. Name of a son of Subala. ୯ | ଯେଉଁ
କର୍ମରେ ଲୋକର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ସେ ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ହୁଏ
(ବ୍ୟ. ଶ)—9. An act which makes one
affluent.

ସୁଭଗମ୍ଭାବୁକ—ସଂ ବି. ପୁ. (ସୁଭଗଂ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉକ; ଅଲୁକ୍
Subhagambhabuka ସମାସ)—ଯେ ସୁନ୍ଦର ବା ଭାଗ୍ୟବାନ
(ସୁଭଗମ୍ଭାବୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଅଛି—One who has
(ସୁଭଗଂଭବୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ) turned out to be beautiful
or fortunate.

ସୁଭଗମ୍ମନ୍ୟ—ସଂ ବିଣ. ପୁ. (ସୁଭଗଂ+ମନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଖ)—ଯେ
Subhagammanya ଆପଣାକୁ ସୁଭଗ (ସୁନ୍ଦର ବା ପ୍ରିୟ)
(ସୁଭଗମ୍ମନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବୋଲି ମନେକରେ—One who

(ସୁଭଗଂମନ୍ୟ—ହନ୍ୟରୂପ) thinks himself beautiful or lucky.

ସୁଭଗସେନ—ଦେ· ବ (ନାମ)—ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡରଙ୍କ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣ
Subhagasena ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମ ଭାରତର ଏକପ୍ରାନ୍ତର ଶାସକ (ହ୍ରି· ଶ)—The Governor of a part of Western India when Alexander the Great invaded India.

ସୁଭଗା—ସ· ବଣ· ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଭଗ+ଆ)—୧। ସୁଭଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Subhagā 1. Feminine of Subhaga. ୨। ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ; ଅତି ପ୍ରିୟା (ଭାର୍ଯ୍ୟା)—2. (a wife) Much loved by the husband. ୩। ସୁନ୍ଦରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—3. Beautiful (woman). ବି—୧। କୈବର୍ତ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କୈବର୍ତ୍ତିମୁସ୍ତକ—1. A variety of bulbous grass-root. ୨। ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2 Śālapaṇṇī (See) ୩। ହଳଦୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Turmeric. ୪। ନୀଳ ଦୁବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Blue doob grass. ୫। ତୁଳସୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. The holy Basil plant. ୬। ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Agalia Roxburghiana (fragrant creeper). ୭। କସ୍ତୁରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Musk. ୮। ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଶୀ)—8. Subarṇṇa kadali (See) ୯। ବନମଲ୍ଲୀ (ବୈଦ୍ୟକ ବଳୀ)—9. Wild Jasmine. ୧୦। ପତିର ପ୍ରିୟା ସ୍ତ୍ରୀ; ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ—10. A wife who is very much loved and fondled by her husband. ୧୧। ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ବୟସ୍କା କୁମାରୀ (ହ୍ରି· ଶ)—11 A maid 5 years old. ୧୨। (ନାମ)—ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଏକ ମାତୃକା (ହ୍ରି· ଶ)—12. Name of a foster-mother of Skanda. ୧୩। ରାଗିଣୀ-ବିଶେଷ (ହ୍ରି· ଶ)—13. Name of a musical air. ୧୪। ନାଗ ମଲ୍ଲି [ହ୍ରି· ଶ]; ନାଇ ଫୁଲ [ହ୍ରି· ଶ]—14. Large-petalled jasmine.

ସୁଭଗାନନ୍ଦନାଥ—ସ· ବ—କାଳୀପୂଜା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାନ୍ତ୍ରିକମାନଙ୍କ
Subhagānandanātha ପୂଜିତ ଭୈରବବିଶେଷ [ହ୍ରି· ଶ]—Name of a Bhairaba.

ସୁଭଗାସୁତ—ସ ବ—ସୁଭଗାର ପୁତ୍ର—The son of a woman
Subhagā suta who is much loved by her husband.

ସୁଭଙ୍ଗ—ସ ବ—ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ [ଚିନ୍ତାମଣି]—
Subhaṅga Cocoanut tree.

ସୁଭଟ—ସ ବ· ପୁଂ—ମହାନ୍ ଯୋଦ୍ଧା [ହ୍ରି ଶ]—
Subhaṭa A great warrior.

ସୁଭଟ୍ଟ—ସ ବ· ପୁଂ—ମହାପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ୍ରି ଶ)—
Subhaṭṭa A very learned man.

ସୁଭଦ୍ର—ସ ବଣ ପୁଂ [ସୁ+ଭଦ୍ର=ମଙ୍ଗଳ ଅଛି ଯାହାର]—
Subhadra ୧। ସୁମଙ୍ଗଳଯୁକ୍ତ—1. Auspicious.
[ସୁଭଦ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—2. Lucky; fortunate. ସ ବି—୧। ବିଷ୍ଣୁ [ଶବ୍ଦମାଳା]—1. Bishnu. ୨। ରାଜବିଶେଷ [ବେଣୀମାଧବ]; ନୃପବିଶେଷ—2. Name of a king of ancient India. ୩। ଲଙ୍କାର ସମୁଦ୍ରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶତଯୋଜନ-ବିସ୍ତୃତ ବହୁଶାଖାବିଶିଷ୍ଟ ପୌରାଣିକ ବଟ ବୃକ୍ଷର ନାମ—3. Name of a mythological banyan tree in ancient Ceylon. [ବି—ଏ ଗଛର ଗୋଟିଏ ମହା ଡାଳ ହସ୍ତୀକୁ ଓ କଚ୍ଛପକୁ ଭକ୍ଷଣ କରି ଗରୁଡ ଏ ବୃକ୍ଷର ଶାଖାରେ ଯାଇ ବସିଥିଲେ।] ୪। ସନତ୍‌କୁମାରଙ୍କର ଏକ ନାମ [ହ୍ରି· ଶ]—4. A name of Sanat-kumāra. ୫। [ନାମ] ବସୁଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ପୌରବୀଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ [ହ୍ରି· ଶ]—5. The name of Basudeba's son. ୬। ନାମ] ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର [ହ୍ରି· ଶ]—6. Name of a son of Srikrushna. ୭। [ନାମ] ପ୍ଲକ୍ଷଦ୍ୱୀପର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏକ ବର୍ଷର ନାମ [ହ୍ରି· ଶ]—7. Name of a part of the mythological Plaksha island. ୮। କଲ୍ୟାଣ [ହ୍ରି· ଶ]—8. Bliss. ୯। ସୌଭାଗ୍ୟ [ହ୍ରି· ଶ]—9. Good fortune.

ସୁଭଦ୍ରକ—ସ· ବ (ସୁଭଦ୍ର+କ)—୧। ଦେବରଥ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Subhadraka 1. Divine or aerial car of the gods. ୨। ବ୍ୟୋମଯାନ; ବେଲୁନ—2. Aeroplane; balloon. ୩। ବେଲ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—3. The Marmalos tree.

ସୁଭଦ୍ରା—ସଂ· ବଣ· ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଭଦ୍ର+ଆ)—ସୁଭଦ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Subhadrā Feminine of Subhadra. ବ· ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—୧। ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟା ପତ୍ନୀ; ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବୈମାତ୍ରେୟ ଭଗ୍ନୀ; ବସୁଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ରୋହିଣୀ ଗର୍ଭଜାତା କନ୍ୟା—1. Name of the second wife of Arjuna. [ବି—ଏ ସୁନ୍ଦରୀ ଦେଖା ଯିବାରୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଏହାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଏହାଙ୍କୁ ହରଣ କରି ବିବାହ କଲେ। ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ଔରସରେ ଅଭିମନ୍ୟୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ। ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ବନବାସ କାଳରେ ସୁଭଦ୍ରା ପୁତ୍ର ସହିତ ପିତୃଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ। କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଏ ଅତି ଶୋକସନ୍ତପ୍ତା ହୋଇଥିଲେ; କୃଷ୍ଣ ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଉତ୍ତରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କୁ ଏ ଯତ୍ନରେ

ସାନ୍ତ୍ୱନା ଲାଭ କଲେ । ପାଣ୍ଡବମାନେ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବାରୁ ସୁଭଦ୍ରା ଦ୍ରୌପଦୀ ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହସ୍ତିନାରେ ରହି ଶେଷ ଜୀବନ ତପସ୍ୟାରେ କଟାଇଥିଲେ ।) ୨ । ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଏକ ରୂପ (ହି. ଶ)—2. One of the forms of Durgā. ୩ । ସଙ୍ଗୀତରେ ଏକ ଶ୍ରୁତିର ନାମ (ହି. ଶ)- 3. Name of a musical Śruti. ୪ । (ନାମ) ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—4. Name of the wife of Aniruddha. ୫ । (ନାମ) ବଳିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଅବକ୍ଷିତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—5. Name of a daughter of Bali. ୬ । ଶାରିବା (ହି. ଶ)— 6. Hemidesmus Indicus. ୭ । ଗମ୍ଭାରୀ [ହି.ଶ] 7. Gmelina Arborea. ୮ । ଏକପ୍ରକାର ଘାସ [ହି. ଶ]— 8. A kind of grass.

सुभद्रा सुभद्रा ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବଳଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିମା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ବସ୍ତୁରୂପା ମୂର୍ତ୍ତି— 1. Name of the idol placed between the idols of Jagannatha and Balabhadra in the temple at Puri. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ— 2. A name given to females.

ସୁଭଦ୍ରାଣୀ—ସ. ବି—ଖାସୁଲ୍ଲୀ (ରତ୍ନମାଳା); ଉଦଭଦ୍ରକଥ ନାମକ ଗୁଳ୍ମ
Subhadrāṇī —Thalictrum Foliolosum (a plant).

ସୁଭଦ୍ରା ହରଣ—ସ. ବି—ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିବାହ କରିବାନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ସ୍ଥାନାନ୍ତରକରଣ—
Subhadrā haraṇa —The forcible removal of Subhadrā by Arjuna for marrying her.

ସୁଭଦ୍ରେଶ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁଭଦ୍ରା + ଈଶ = ସ୍ୱାମୀ)-ଅର୍ଜ୍ଜୁନ—
Subhadreśa Arjuna.

ସୁଭସତ୍ତରା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଭଗା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—
Subhasattarā A lady very much loved by her husband.

ସୁଭଗ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ହି. ଶ)—
Subhāga Fortunate.
(ସୁଭଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭଗୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ସୁଭଗା)—ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ—
Subhāgī Fortunate; lucky (woman).

सुभगा सुहागिन ସ. ବି— ସୁଭଗା ସ୍ତ୍ରୀ—A greatly loved wife (ଭ—ଏମିତିକି କଲେ ସେ ଭାଷାରେ ଦୁଇ କୁ ଦୁଲଭୀ ତାହାର ଶୋଭନୀ - ଭକ୍ତ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ-

सुभागी सुभागी ସୁନ୍ଦରୀ ।) ଦେ. ବଣ (ପୁଂ)— ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—Fortunate.

ସୁଭାଗ୍ୟ—ସ. ବି—ଉତ୍ତମ ଭାଗ୍ୟ—Good luck ସ. ବଣ. ପୁଂ
Subhāgya —(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଭାଗ୍ୟବାନ୍— Very fortunate.
(ସୁଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭାଞ୍ଜନ—ସ. ବି—ଶୋଭାଞ୍ଜନ ବୃକ୍ଷ (ଭରତ, ବୈଦ୍ୟକୋଷ)—
Subhāñjana ସଜନା—The Indian horse-radish tree.

ସୁଭାନ୍ ଅ(ଆ)ଲ୍ଲା—ବୈଦେ. ଅ—ସୁବାନ୍ଅଲ୍ଲା (ଦେଖ)
Subhan a(ā)llā Suban-allā (See)

ସୁଭାଷିତ—ସ ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର କଥା; ସୂକ୍ତି—1. Nice speech.
Subhāshita ୨ । ବୁଦ୍ଧଦେବ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)— 2. Name of a Buddhist saint.
ବଣ—ସୁନ୍ଦରରୂପେ କଥିତ—Nicely spoken.

ସୁଭାଷୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁ + ଭାଷ ଧାତୁ + ଣିନି, କର୍ତ୍ତୃ, ୧ମା, ୧ବ)—
Subhāshī ମଧୁରଭାଷୀ—Sweet-speaking.
(ସୁଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭାସ—ସ. ବଣ—ବିଶେଷ ପ୍ରକାଶମାନ (ହି. ଶ)—
Subhāsa Very lustrous.
(ସୁଭାସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭିକ୍ଷ—ସ. ବି (ସୁ + ଭକ୍ଷ ଧାତୁ + ଅଧି. ଅ)—୧ । ଯେଉଁ କାଳରେ Subhiksha ଭିକ୍ଷୁକର ଭିକ୍ଷା ସୁଲଭ 1. A time of plen-
(ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ—ବିପରୀତ) ty (when beggars get plenty of alms easily). ୨ । ସୁଲଭ ଭିକ୍ଷ ଦ୍ରବ୍ୟ— 2. Cheap articles of alms. ୩ । ଯେଉଁ କାଳରେ ଦେଶରେ ଖାଦ୍ୟାଦି ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳେ—3. A time when the necessaries of life are cheap and plentiful.

ସୁଭିକ୍ଷା—ସ. ବି—ଧାତୁ ପୁଷ୍ପିକା (ଅମର); ଧାଇ ଫୁଲ—Wood-
Subhikshā fordia Floribunda; Grislea Tomentosa (Apte) (M. W.)

ସୁଭିତା—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସୁବିଧା)—ସୁବିଧା—Convenience. ବଣ—
Subhitā ୧ । ସୁବିଧାଜନକ—1. Convenient. ୨ । (ସ, सुविधा ଶୋଭିତ) ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—2. Resplendent.
सुभीता शोभित शोभायुक्त

ସୁଭୀମ—ସ. ବଣ—ଅତି ଭୀଷଣ (ହି. ଶ)—
Subhīma Very fierce.
(ସୁଭୀମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭୀରକ—ସ. ବି—ପଳାଶ ବୃକ୍ଷ (ଡ଼ାକ୍ତରଖାନା)—
Subhīraka Butea Frondosa (tree).

ସୁଭୁଜ—ସ, ବଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ବାହୁ ବିଶିଷ୍ଟ—
Subhuja Having good hands or arms.
(ସୁଭୁଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭୂ—ସ. ବି (ସୁ + ଭୂ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍, କର୍ମ)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଭୂମି—
Subhū Excellent soil. ବଣ—୧ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଭୂମି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ 1. Relating to excellent soil. ୨ । ସୁଜନ୍ମା (ମୁଗ୍ଧବୋଧ) (ଦେଖ)—2. Sujanmā (See)

ସୁଭୂତି—ସଂ. ବି—୧ । କୁଶଳ; ଖେମ; ମଙ୍ଗଳ (ହି. ଶ)—
Subhūti 1. Bliss. ୨ । ଉନ୍ନତି (ହି. ଶ,—2. Advancement.

ସୁଭୂତିକ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଭୂତି=ମଙ୍ଗଳ+କ)—ବିଲ୍ବବୃକ୍ଷ (ସକ
Subhūtika ଳର୍ଦ୍ଦୁଣ); ବେଲ ଗଛ—The Bilwa tree.

ସୁଭୂମ - ସଂ. ବି (ନାମ)—ଜୈନମାନଙ୍କ ଅଷ୍ଟମ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ତ୍ତିବୀର୍ଯ୍ୟ
Subhūma (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Name of the 8th Emperor of the Jainas; Kārtabirjya.

ସୁଭୂଷଣ — ସଂ, ବି— ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାର—Beautiful ornament.
Subhūshana ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)— ସୁନ୍ଦର ଅଳଙ୍କାରରେ
(ସୁଭୂଷଣା — ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୂଷିତ—Decked with dainty ornament.

ସୁଭୃଶ(ଷ)—ସଂ. ବିଣ ଓ ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଅତ୍ୟଧିକ—Very
Subhrusa(sha) much. ବିଣ—ସମଧିକ—Excessive.

ସୁଭିକ୍ଷ ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଭିକ୍ଷ)—ସସ୍ତା କାଳ—A time when
Subhaiksha the necessaries of life are cheap
ସୁଭିକ୍ଷ सुभिक्ष and plentiful.

ସୁଭୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଭୋଗ କରାଯିବା ଯୋଗ୍ୟ—
Subhogya Enjoyable with ease.
(ସୁଭୋଗ୍ୟା — ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଭୌମ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଜୈନଙ୍କ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Subhauma Son of the Jaina emperor Kārttabirjya's son. [ଦ୍ର—ଜୈନ ହରିବଂଶରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ପରଶୁରାମ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟାର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କୁ ବଧ କରିବା ପରେ କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଶିଶୁ ସୁଭୌମଙ୍କୁ ନେଇ କୁଶିକାଶ୍ରମକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ରହି ସୁଭୌମ ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ପିତୃହତ୍ୟାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ପାଇଁ ଏକୋଇଶଥର ପୃଥିବୀକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଶୂନ୍ୟ କରି କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ—ହି. ଶ]

ସୁଭ୍ରୂ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ=ସୁନ୍ଦର+ଭ୍ରୂ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Subhrū ସୁନ୍ଦର ଭ୍ରୂଯୁକ୍ତା (ନାରୀ)—(a woman) Having
(ସୁଭ୍ରୂକ—ପୁଂ) nice-eye brows. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ—1. A beautiful woman; a lovely woman. ୨ । ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ (ଜଟାଧର)—2. Woman. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ ଏକ ବଚନରେ ରୂପ 'ସୁଭ୍ରୂ'; କିନ୍ତୁ ବଟ୍ଟି, ଜାଳନ୍ଧର ଓ ଭବଭୂତି ଆଦି କବିମାନେ ଏ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ ଏକ ବଚନରେ 'ସୁଭ୍ରୁ' ଆକାର ବ୍ୟବହାର କରି ଅଛନ୍ତି । ଯଥା ଭ୍ରମାର ସମ୍ପନ୍ନ ଥାଡନ୍; ମାଲତୀମାଧବ ପ୍ରଭୃତି—ଅପ୍ରେ ।]

ସୁଦ୍ଭା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ବନାଶୀ ଦଉଡ଼ି—Rope made
Sumba of Pollindium Augustifolium or Ischaemum Augustifolium grass.

ସୁମ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ସୁନ୍ଦର+ମା=ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବା ଶୋଭା
Suma ଯାହାର)—୧ । ପୁଷ୍ପ; ଫୁଲ (ଅମର)—1. Flower. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର)—2. The moon. ୩ । ନଭଃ; ଆକାଶ; ଗଗନ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର)—3. The sky

ସୁମି—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁମତୀ ଓ ସୁମିତ୍ରାର ଡାକ ନାମ—
ସୁମିତ୍ରା Name for calling women named Sumati
सुम or Sumitrā. ବିଣ (ସଂ. ଶୋଷ୍ମ)—କୃପଣ—
ସୁମ Miserly. ବିଦେ. ବି(ପା.ସୁମ୍=ନଖ)—ଘୋଡ଼ା ଆଦି
सुम ପଶୁଙ୍କ ନଖ—The nail or hoof of horse and other animals.

ସୁମଖାରା—ବିଦେ. ବି (ପା) – ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ାର ଗୋଟିଏ ଆଖିର
Sumakhārā ପୁଅ ଖରାପ ହୋଇଥାଏ—A horse with
ସୁମଖାରା सुमखारा one defective eye-ball.

ସୁମଙ୍ଗଳ—ସଂ ବି—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ବା ଶୁଭ—1. supreme
Sumaṅgala bliss. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ବିଷ (ହି. ଶ)—2. A
(ସୁମଙ୍ଗଳା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) kind of poison. ବିଣ—୧ । ଅତି ଶୁଭଦାୟକ—1. Very auspicious. ୨ । ଅତି କ୍ଷେମଯୁକ୍ତ—2. Very blissful.

ସୁମଙ୍ଗଳା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁମଙ୍ଗଳ+ଆ)—ସୁମଙ୍ଗଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sumaṅgalā Feminine of Sumaṅgala. ବି—୧ । ବାଯୁଷୋଲୀ (ଭରତ); ଏକପ୍ରକାର ଘାସ (ହି. ଶ); (ହିନ୍ଦୀ) ମକଡ଼ା ଘାସ (ହି. ଶ)—1. Name of a grass. ୨ । କାମାଖ୍ୟାଦେଶୀୟ ନଦୀବିଶେଷ—2. Name of a river in Assam. [ଦ୍ର—ଏହା ହିମାଳୟରୁ ବାହାରି ମଣିକୂଟ ପର୍ବତର ପୂର୍ବ ପାଟେ କାମାଖ୍ୟା ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବହି ଯାଇଅଛି । ସେହି ନଦୀ ମଣିକୂଟ ପାହାଡ଼କୁ ଚଢ଼ି ଏ ନଦୀକୁ ଦେଖେ ସେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ଫଳ ପାଏ—କାଳିକା ପୁରାଣ ।] ୩ । ଅର୍ହତ୍ ମାତା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
3. The mother of a Buddhist saint.

ସୁମତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ମନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମି. ତ)—୧ । ସୁବୁଦ୍ଧିଶାଳୀ—
Sumata 1. Having good intelligence. ୨ । ବନ୍ଧୁତ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ—2. Having friendship. ୩ । ପ୍ରିୟ—3. Dear.

ସୁମ(ମ)ତରାଶ—ବିଦେ. ବି (ପା. ସୁମ୍ତରାଶ୍)—ଘୋଡ଼ାର ନଖ
Suma(m)tarāś କାଟିବାର ଛୁରି—A knife for cutt-
सुमतराश सुमतराश ing the nail of horses.

ସୁମତି—ସଂ. ବି (ଜର୍ମଧା)—୧ । ସୁବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)—1. Subuddhi
Sumati (See) ୨ । ଦୟା; ଅନୁଗ୍ରହ—2. Favour; kindness. ୩ । ଭକ୍ତି (ହି. ଶ)—3. Devotion ୪ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ସାରିକା; ଶାରୀ ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—4. Myna bird. ୫ । ମେଳ (ହି. ଶ)—5. Agreement. ୬ । (ପୁଂ) (ନାମ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୈନଙ୍କର ଅଷ୍ଟମ ଜୈନ ମୁନି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—6. Name of the 8th Jain saint of the present era. ୭ । (ନାମ (ପୁଂ) ଭୂଗଙ୍କର ଜୈନଜ୍ଞାନ ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)

7. Name of a Jaina saint of the past era. ୮ । (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ—କଳଯୁଗର ବିଷ୍ଣୁ ଅବତାରଙ୍କ ମାତା; କଳ୍କି ମାତା; ବିଷ୍ଣୁଯଶା ନୃପଙ୍କ ପତ୍ନୀ 8. Mother of the Kalki incarnation of Bisnu. ୯ । (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ —ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସଖା ସୁଦାମା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀର ନାମ—9. Name of the wife of Sudāmā. ୧୦ । (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ—ଷାଠିଏ ହଜାର ପୁତ୍ର ଜନନୀ ସଗରରାଜପତ୍ନୀ (ହି. ଶ)—10. Name of the wife of king Sagara. ୧୧ । (ନାମ) ପୁଂ—ଭରତଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ) — 11. Name of a son of Bharata. ୧୨ । [ନାମ] ପୁଂ—ଜନମେଜୟଙ୍କ ଏକ ପୁ. ? [ହି. ଶ] — 12. Name of a son of Janamejaya. ୧୩ । [ନାମ] (ପୁଂ)-ସୂତଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର ବା ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ନାମ- 13. Name of a son or disciple of Sage Sūta. ବିଣ—୧ । [ବହୁବ୍ରୀହି] ସୁନ୍ଦର ମତିଯୁକ୍ତ; ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—1. Intelligent. ୨ । ସୁନ୍ଦରପ୍ରକୃତି—2. Of good nature. [ଉ—କୃଷେ ଶୁଣିବା ହେଉ ସୁମତି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ଦେ. ବ୍ୟ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ A name given to females.

ସୁମଦ—ସଂ. ବିଂ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—ମଦୋନ୍ମତ୍ତ; ମତ୍ତଅଳ [ହି. ଶ]— Sumada Intoxicated. ସଂ. ବି. ପୁ—ସୁମଦଙ୍କ (ସୁମଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାନର ସେନାପତି ବିଶେଷ [ହି. ଶ]— Name of a monkey comander of Rama's army.

ସୁମଦନ—ସଂ. ବି—ଆମ୍ବବୃକ୍ଷ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]— Sumadana Mango tree.

ସୁମଦର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସମୁଦ୍ର)—ସମୁଦ୍ର— Sumadara ସୁମୁନ୍ଦର ସମୁନ୍ଦର, ସୁମନ୍ଦର Sea. (ସୁମଦ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁମଦାତ୍ମଜା—ସଂ. ବି—ଅପ୍ସରା (ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)— Sumadātmajā A heavenly nymph.

ସୁମଧୁର—ସଂ. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର—Very sweet. ବି-୧ । ଅତି Sumadhura ମଧୁର ବାକ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Very (ସୁମଧୁରା—ସ୍ତ୍ରୀ) sweet words. ୨ । ଜୀବଶାକ; ଜୀବନ୍ତୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନ)—2. Celtis Orientallis (a herb).

ସୁମଧ୍ୟମ (ମଧ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଛି ମଧ୍ୟ=କଟି Su madhyama (madhya) ଯାହାର)—ସୁନ୍ଦର ବା ସରୁ (ସୁମଧ୍ୟମା—ସ୍ତ୍ରୀ) କଟିବିଶିଷ୍ଟ—Having a beautiful or slender waist.

ସୁମଧ୍ୟମା (ମଧ୍ୟା)—ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁମଧ୍ୟମ+ଆ)—ସୁମଧ୍ୟମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ — Su madhyamā (madhyā) Feminine of Sumadhyama. ବି—(୧)। କ୍ଷୀଣକଟି ସ୍ତ୍ରୀ—1. A slender-waisted woman. ୨ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A graceful woman.

ସୁମନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମନସ୍, ସୁମନାଃ)—୧ । ସୁମନାଃ; ପୁଷ୍ପ; Sumana ଫୁଲ—1. Flower. ୨ । ଉତ୍ତମ ମନ—2. Good mind. (ଉ—[୧+୨] ବଚନ ଧ୍ୱନିରେ ଭେଳ ସୁମନ ଭ୍ରମରେ ମେଳ ଦଶରଥ ଏମନ୍ତ ହେଥିଲା । ଉପେନ୍ଦ୍ର. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୩ । ପଣ୍ଡିତ—3. Learned man. ୪ । ଦେବତା—4. Deity. ବିଣ—୧ । ରସିକ—1. Witty; humorous. ୨ । ସରସ-ମନୋଯୁକ୍ତ-2. Of amiable frame of mind. ୩ । ହୃଷ୍ଟ; ଆନନ୍ଦିତ—3. Glad; cheerful; pleased. (ଉ—ଦଶରଥ ସୁମନ୍ତ୍ର ଶୁଣ ଶାତବନ; ହେବୁ ଭାଲେ ହଲେ ହେ ହୋଇଣ ସୁମନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ୪ । ପ୍ରସନ୍ନଚେତାଃ—4. Gracious-minded. ସଂ. ବି (ସୁ+ମନ୍, ଧାତୁ=ବୋଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଗୋଧୂମ; ଗହମ (ଅ-ର)— 1. Wheat. ୨ । ଧତୁରା; ଧତୁରା (ଦେଶୀ)— 2. Dhatura plant; Datura Fastosa. ସୁ. ବିଣ—ଅତି ମନୋହର (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)— Very amiable; very charming.

ସୁମନାଃ—ସଂ. ବି (ସୁମନସ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । (ବର୍ମିଧା) ସରସ ମନ— Sumanah 1. Witty mind. ୨ । ପ୍ରସନ୍ନ ମନ— 2. Favourable disposition. ଦେ. ବି— ୧ । (ସୁମନସ୍ ଶବ୍ଦ, ସୁ ଭୂଏ ମନସ୍ ସହିତରେ ୧ମା. ୧ବ; ସୁମନାଃ)—ପୁଷ୍ପ; ଫୁଲ—1. Flower. ୨ । ପଣ୍ଡିତ— 2. Learned man. ୩ । ଦେବତା—3. Deity.

ସୁମନଃ ପତ୍ରିକା(ପତ୍ର)—ସଂ. ବି—ଜାତୀ ପତ୍ରିକା, ଜାଇତ୍ରି (ଶବ୍ଦ- Sumanah patrikā(patra) କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Mace (spice).

ସୁମନଃ ଫଳ—ସଂ. ବି—୧ । ଜାତୀ ଫଳ; ଜାଇଫଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)— Sumanah phala 1. Nutmeg. ୨ । କପିତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. The wood apple tree.

ସୁମନଃ ଶର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁମନସ୍=ପୁଷ୍ପରେ ରଚିତ ଧନୁ Sumanah śara ଯାହାର)—ସୁମନ ଶର (ଦେଖ) Sumana śara (See)

ସୁମନ ଦୀପ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମନଃ+ଦୀପ)—ଦେବ ଦୀପ (ଦେଖ) Sumana dipa Deba dipa (See) [ଉ—ଉଠିଲା ଅଛିର ଶୀଘ୍ର ଜାତ ମୋ ସୁମାର ମାର ଦେଖେ ସୁମନ ଦୀପ ଧର—ଭଞ୍ଜ. ରସପଞ୍ଚକ ।]

ସୁମନ ଶର(ସୁତା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମନଃ ଶର)—ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା; କାମ; Sumana śara(śutā) କନ୍ଦର୍ପ—Cupid. (ଉ— ସୁମନ ଶର ମୋହେ ଜନ୍ମ ଦହିବ ସୁମନଶରେ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ସୁମନ ଶର

ସୁମନସ୍—ସଂ. ବି—ସୁମନାଃ (ଦେଖ)—
Sumanas Sumanaḥ (See)

ସୁମନସ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମନସ୍)—୧ । ପୁଷ୍ପସମୂହ—
Sumanasa 1. A collection or multitude
ସୁମନସ of flowers. ୨ । (ସଂ. ସୁମନସ୍) ଦେବତା—
सुमनस 2. Deity. ୩ । ପଣ୍ଡିତ—3. A learned man.
(ଉ—ବାହୁଡଲେ ଗ୍ଳାନ ବଦ ସୁମନସ ବର—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୪ । ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତ—4. Delighted heart. ୫ । ଉତ୍ତମ ମନ—5. Good mind. (ଉ—ବଣା ଯେ ସୁମନସେ ସୁମନ୍ତ ସୁମନସେ ଛାଡ଼ିଲ ନ ଛାଡ଼ିଲ ମୁଣ୍ଡ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁମନସ ପଦ୍ଧତି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମନସ୍=ଦେବତା+ପଦ୍ଧତି=
Sumanasa paddhati ମାର୍ଗ; ଦେବମାର୍ଗ)—୧ । ଛାୟା-
सुमन पद्धति ପଥ—1. The milky way. ୨ । (ସଂ. ସୁମନସ୍
सुमन पद्धति =ଫୁଲ + ପଦ୍ଧତି = ଶ୍ରେଣୀ) ପୁଷ୍ପମାଳା—
2. Flower-garland. (ଉ—ବସ୍ତ୍ରାଦି ସୁମନସ ପଦ୍ଧତି ଅତୁଳ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁମନସ୍କ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ମନସ୍+କ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପ୍ରସନ୍ନ;
Sumanaska ହୃଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—1. Pleased. ୨ । ସୁଖୀ (ହି. ଶ)—2. Happy.

ସୁମନା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମନସ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ; ସୁମନାଃ)—
Sumanā ସୁମନାଃ (ଦେଖ)—Sumanāḥ (See) (ଉ—
सुमना सुमना ତାହାଙ୍କର ଦ୍ୱିଅ ନାମ ଅଟେ ସୁକନ୍ୟା, ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କୁ ବଶ ହୋଇବେ ସୁମନା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।) ସଂ. ବି—ଜାଇ ଫୁଲ—One-petalled or great-flowered large jasmine (Apte). (ଉ—ସୁମନା-ଜାତିକା ଉକ୍ତ ସୁମନା । ନାଗ-ନାଗରୀ ଶିରୋମଣି ସିନା—ଉଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।) ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁମନାଃ)—ସୁମନାଃ (ଦେଖ)—
Sumanāḥ (See)

ସୁମନାଃ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ମନସ୍; ସୁମନସ୍; ୧ମା.
Sumanāḥ ୧ବ)—୧ । ମହାମନା; ଉଦାରଚେତା—
1. Magnanimous; liberal-minded; benevolent (Apte). ୨ । ଆନନ୍ଦଯୁକ୍ତ; ହୃଷ୍ଟ—2. Joyous; delighted. ୩ । ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ—2. Loving; affectionate. ୪ । ସୁନ୍ଦର—4. Graceful. ସଂ. ବି—୧ । ଦେବତା (ଅମର)—1. Deity. ୨ । ପଣ୍ଡିତ (ମେଦିନୀ)—2. Learned man. ୩ । ପୂତିକରଞ୍ଜ (ଶବ୍ଦମାଳା)—3. Putikarañja (See). ୪ । ଜାଇଫଳ ବୃକ୍ଷ; ଜାଇଫୀ ଗଛ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. The nutmeg tree. ୫ । ନିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. The Nima tree. ୬ । ସେବତୀ; ଶତପତ୍ରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. Muskrose. ୭ । ମହାକରଞ୍ଜ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Pongamia Indica (tree). ୮ । ଗୋଧୂମ; ଗହମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Wheat. ୯ । (ସୁ=ପ୍ରଶସ୍ତ+ମନଃ ହୃଦ ଯାହାଦ୍ୱାରା, ବହୁବ୍ରୀହି) ପୁଷ୍ପ (ମେଦିନୀ)-9 Flower. ୧୦ । ମାଳତୀ ଫୁଲ (ମେଦିନୀ)—10. A kind of Jasmine. ୧୧ । କବରୀ ଗୋ; ଚମରୀ ଗୋ (ହି. ଶ)—11. Yak. ୧୨ । (ନାମ) କୈକେୟୀଙ୍କ ବାସ୍ତବିକ ନାମ (ହି. ଶ)—12. The actual name of Kaikeyī. ୧୩ । (ନାମ) ଦମଘୋଷଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ହି. ଶ)—13. Name of the wife of Dama. ୧୪ । (ନାମ) ମଧୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ବୀରବ୍ରତଙ୍କ ମାତା (ହି. ଶ)—14. Name of the wife of Madhu. ୧୫ । ଜାଇ ଫୁଲ (ହି. ଶ)—15. Large-petalled jasmine. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ସୁମନସ୍ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟ ବହୁବଚନାନ୍ତ, କେବେ କେବେ ଏକବଚନାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।] ୧୬ । ପ୍ରିୟା—16. One's beloved lady. (ଉ—ବିରସ ସୁମନା ଭାବେ, ବାଟ ମଧୁଳିଟ ଚାହେ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁମନା ସୁମନା—ଦେ. ବି—ଦେବପୁଷ୍ପ; ଲବଙ୍ଗ—Cloves. (ଉ—
Sumanā sumanā ବଳଦେବ ସୁମନା ସୁମନା ଏ ସୁଗନ୍ଧ ।
लवंग ବଳଦେବ ସୁମନା ସୁମନାଏ ସୁରଭି—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-
लवंग ବିଳାସ ।)

ସୁମନୋଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ—ଅତି ସୁନ୍ଦର—
Sumanojña Very lovely.
[ସୁମନୋଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁମନୋତ୍ତରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଜାମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—
Sumanottarā A woman living in the harem of kings.

ସୁମନୋରଜଃ—ସଂ ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁମନସ୍+ରଜସ୍; ସୁମନୋରଜସ୍
Sumanorajaḥ ୧ମା ୧ବ)—ପୁଷ୍ପପରାଗ—
The pollen of flowers.

ସୁମନୌକା—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁମନସ୍+ଓକସ୍; ୧ମା ୧ବ)—
Sumanaukā ସ୍ୱର୍ଗ (ହି. ଶ)—Heaven, the abode of the gods.

ସୁମନ୍ତ ପଟ୍ଟ(ଟ୍ଟ)ନାୟକ—ଦେ. ବି [ସ୍ୱ ସୁମନ୍ତ]—ଗଡ଼ଜାତର ରାଜ କର୍ତ୍ତୃକ
Sumanta paṭa(ṭṭa)nāyaka କରଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି-ବିଶେଷ—A title given to some Karaṇas in the Orissa States by the Rajas.

ସୁମନ୍ତର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୁମନ୍ତ୍ର)—ସୁମନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Sumantara Sumantra (See).
सुमन्त्र सुमन्तर

ସୁମନ୍ତୁ—ସଂ. ବି (ନାମ)—୧ । ଅଥର୍ବ ବେଦର ଶାଖାପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
Sumantu ଓ ବ୍ୟାସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ମୁନିବିଶେଷ
(ପୁରାଣ)—1. Name of a sage
[ଦ୍ର—ଏ ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ କଲେ ଉପରେ ବଜ୍ର ପଡ଼େ ନାହିଁ ।] ୨ । ଜହ୍ନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—2. Name of a son of sage Jahnu. * । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପଦେଶକ—3. A good adviser (Apte) ବଣ—(ସୁ=ଅତି+ମନ୍ତୁ=ଅପରାଧ ଯାହାର)—୧ । ଅତ୍ୟପରାଧୀ—1. Very sinful or offending. ୨ । ଅତି ନିନ୍ଦନୀୟ—2. Very blameable (Apte) ୩(ସୁ+ମନ୍ତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୁ) ଉତ୍ତମ ଉପଦେଶକାରୀ—3. Advising well (Apte).

ସୁମନ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ କଳ୍କିଅବତାରରେ କଳ୍କି ଦେବଙ୍କର Sumantra ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ତିନି ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—1. Name of one of the three elder brothers of the Kalki incarnation of Bishnu. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ନାମ କବି ଓ ପ୍ରାଜ୍ଞ । କଳ୍କିପୁରାଣ] ୨ । ଦଶରଥଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀବିଶେଷ ଓ ସାରଥି—2. Name of a minister and charioteer of king Dasaratha. (ଦ୍ର—ବଶୀ ବଶିଷ୍ଠ ଜାବାଳି ବାମଦେବ କଶ୍ୟପ ସୁମନ୍ତ ସେନା । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୩ । (ନାମ) ଅନ୍ତରୀକ୍ଷଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—3. Name of a son of Antariksha. ବୀଚାରଜ୍ଞ ବି. ବଣ—ବିଚାରବାନ୍—Considerate. (ଦ୍ର—ବିଚାରବାଲା ବିବେକ ସୁମନ୍ତ ସୁମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଯାହା । ଉତ୍କ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁମନ୍ଥନ—ସଂ ବି ୦ । (ନାମ) ଉତ୍ତମ ମନ୍ଥନ—1. Thorough Sumanthana churning. ୨ । (ବିକୃତାର୍ଥ) ମନ୍ଦର ପର୍ବତ (ହ. ଶ)-2 The Mandara mountain.

ସୁମନ୍ଦ—ସ. ବିଣ—ଅତି ମୃଦୁ—
Sumanda Very mild.

ସୁମନ୍ୟୁ—ସ. ବି—୧ । (ନାମ) ପରଶୁରାମଙ୍କ ଶିଷ୍ୟବିଶେଷ—Sumanyu 1. Name of a disciple of Parasurāma. (ଦ୍ର—ସୁମନ୍ୟୁ ନାମରେ ପରଶୁରାମ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରବର । ରାଧାନାଥ- ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।) ୨ । ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ (ହ ଶ)—2. Name of a Gandharba. ସ. ବଣ—ଅତି କ୍ରୋଧୀ (ହ. ଶ)—Very fiery-tempered.

ସୁମ ଫାଟା(ଫାଟ)—ଦେ. ବି (ଫା. ସୁମ୍+ଓ. ଫାଟ, ଫାଟା)—Suma phatā(phāta) ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଖୁରା ଫାଟିଯିବା ରୋଗ-सुमफाटा ବିଶେଷ—A disease affecting the hoofs of सुमफटा horses.

ସୁମର—ସଂ. ବି (ସୁ+ମୃ. ଧାତୁ+ଅ)—୧ । ବାୟୁ (ହ. ଶ)—Sumara 1. Air. ୨ । ସହଜ ମୃତ୍ୟୁ (ହ. ଶ)—2. Easy or painless death.

ସୁମରଣ—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ବା ସୁଖମୟ ମୃତ୍ୟୁ; ଯେଉଁ ମୃତ୍ୟୁରେ ମୃତ Sumaraṇa ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି କଷ୍ଟ ପାଏ ନାହିଁ—A painless death. ଦେ. ବି—ସ୍ମରଣା (ଦେଖ)—Sumaranā (See)

ସୁମରଣା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) ବି (ସଂ. ସ୍ମରଣ)—ସ୍ମରଣ (ଦେଖ)—Sumaranā Smarana (See) (ଦ୍ର—ମନେ ମୋହେ ମଧ୍ଯ स्मरण सुमरना କରିବ ସୁମରଣା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।)

ସୁମରଣୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ମରଣୀୟ)—ସ୍ମରଣୀୟ (ଦେଖ)—Sumaranī Smaranīya (See) ଦେ. ବି—ଦେବତାଙ୍କ ଛୋଟି ଜପମାଳା ନାମ ଜପିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ୨୭ ଦାନା ଥିବା सुमरनी ଜପମାଳା—A rosary of 27 beads. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ୪ଥର ଜପ କଲେ ଜପସଂଖ୍ୟା ୧୦୮ ହୁଏ ।] (ଦ୍ର—ପ୍ରାତଃ ସୁମରଣୀ ଏହି । ଉତ୍କ. ଗୋଷ୍ଠବିହାରୀ ସ୍ତବ ।)

ସୁମରା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ମୃ. ଧାତୁ)—ସ୍ମରଣ—
Sumarā Remembrance.
स्मरा सुमरन

ସୁମରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସୁମରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ସ୍ମରଣ Sumarā(re)ibā କରାଇବା—To remind; to cause. स्मरण कराना to remember. (ଦ୍ର—ଦୁର୍ଯୋଧନ ଶେଳେ सुमरन कराना ବୋଲିବା କଡ଼ନ୍ତି, ଲଗାରେ ସ୍ୱୀର ସୁମରାଇବେ ତାହାଙ୍କୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋ ।)

ସୁମରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ମୃ. ଧାତୁ)—ସ୍ମରଣ କରିବା—
Sumaribā To remember.
स्मरणकरा सुमरना

ସୁମ ଶାୟକ—ସଂ. ବି—୧ । (ସ, ପ. ରେ) ପୁଷ୍ପରଚିତ ଧନୁ—Suma śāyaka 1. A bow made of flowers. ୨ । (ବିକୃତାର୍ଥ) ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା; କାମଦେବ—2. Cupid.

ସୁମ ଶୁଖା—ଦେ. ବି—ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଖୁରା ଶୁଖିଯିବା ରୋଗ-ବିଶେଷ—Suma śukhā A horse-disease in which the सुमशुका सुमसुखड़ा hoofs become shrunken.

ସୁମା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁମ—ପୁଷ୍ପ ସଙ୍ଗେ ଅ ଯୋଗକରି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ Sumā ରୂପ ପ୍ରଦୋଷଦୀର୍ଘ ବ୍ୟବହୃତ)—ପୁଷ୍ପ; ଫୁଲ—फूल Flower. (ଦ୍ର—ସୁମା ସୁଗନ୍ଧକୁ ଶଶିତ କହିଲେ, ଭଲ ଫୁଲ ସୁମନେ ସେ ଯେବେ ଅବତରିଲେ । ଅଭସ୍. ପ୍ରୀତିଦର୍ପଣ ।)

ସୁମାତ୍ରା—ଦେ. ବି—ଭାରତୀୟ ଭାରତୀୟ ବା ମାଳୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ମଧ୍ୟରୁ Sumātrā ଏକ ଦ୍ୱୀପ—Sumātrā; name of an सुमात्रा island in the Indian archipelago. [ଦ୍ର—सुमात्रा ଏହା ମାଳୟ ଉପଦ୍ୱୀପର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ମାଲକ୍କା ପ୍ରଣାଳୀର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରେ; ଏହାର ମଧ୍ୟରେ ବିଷୁବରେଖା ଯାଇଅଛି । ଏହା ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଦ୍ୱୀପର ଉତ୍ତର ଓ ଯାଭା ଦ୍ୱୀପର ଉତ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବେ ଭାରତ ଦେଶୀୟ ବଣିକମାନେ ଜଳପଥରେ ଯାଇ ଏଠାରେ ବାଣିଜ୍ୟ ଓ ଉପନିବେଶ କରୁଥିଲେ ।]

ସୁମାନସ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ମାନସ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସହୃଦୟ—
Sumānasa Magnanimous.
(ସୁମାନସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁମାନିକା—ସଂ. ବି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ସାତ ଅକ୍ଷର ଥିବା ବୃତ୍ତ-
Sumānikā ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ୧ମ, ୩ୟ, ୫ମ ଓ ୭ମ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ ।]

ସୁମାନୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁମାନିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଅତି ଅଭିମାନୀ (ହି.
Sumāni (ସୁମାନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶ)—Very egoistic.

ସୁମାୟ -ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ମାୟା+ଅ)—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍
Sumāya (ହି. ଶ)—1. Very intelligent. ୨ ।
(ସୁମାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ମାୟାଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)—2. Illusive; illusory.

ସୁମାର(ରି)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁମାର)—୧ । ସଂଖ୍ୟା—
Sumā (ri) 1. Number. ୨ । ଗଣନା—2. Counting.
শুমার[রি] सुमार

ସୁମାରି କରିବା— ଦେ, କ୍ରି—ଗଣିବା—To count.
Sumāri karibā শুমারি করা सुमारी करना

ସୁମାଲିନୀ—ସଂ. ବି—ପ୍ରତି ଚରଣରେ ଛଅଟି ବର୍ଣ୍ଣ ଥିବା ବୃତ୍ତବିଶେଷ
Sumālini (ହି. ଶ)—1. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର ୨ୟ ଓ ୫ମ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ; ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଗୁରୁ ।] ୨ । ଗନ୍ଧର୍ବୀବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
2. Name of a Gandharba-female

ସୁମାଳୀ—ସଂ. ବି. (ନାମ)—୧ । ସୁକେଶ ନାମକ ଧର୍ମିଷ୍ଠ ରାକ୍ଷସଙ୍କ
Sumāli ପୁତ୍ର; ରାବଣଙ୍କ ମାତାମହ—1. Name of the maternal grandfather of Rābaṇa, [ଦ—ଏହି ରାକ୍ଷସ ଏହାଙ୍କ ଭ୍ରାତା ମାଲୀ ଓ ମାଲ୍ୟବାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତପସ୍ୟା କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବରରେ ବୁଦ୍ଧି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଜେୟ ହୋଇଥିଲେ । ଏହି ତିନି ଭାଇଙ୍କ ଆଦେଶରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଲଙ୍କା ନିର୍ମାଣ କଲେ । ଏମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବାରୁ ବିଷ୍ଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କଲେ, ତେଣୁ ଏମାନେ ପଳାଇ ଯାଇ ପାତାଳରେ ଲୁଚିଲେ । ସୁମାଳୀ କୁବେରଙ୍କ ପିତା ବିଶ୍ରବାଙ୍କୁ ଆପଣା କନ୍ୟା ନିକଷା ବା କୈକଶୀକୁ ବିବାହ ଦେଲେ । ବିଶ୍ରବାଙ୍କ ଔରସରେ ନିକଷାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ରାବଣ, କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ, ଶୂର୍ପଣଖା ଓ ବିଭୀଷଣ ଜାତ ହେଲେ । ରାବଣ ତପସ୍ୟା କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଜିଣି ଲଙ୍କା ଅଧିକାର କରି ରାଜତ୍ୱ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସୁମାଳୀ ଆସି ରହିଲେ । ରାବଣ ଦିଗ୍‌ବିଜୟ କରିବାକୁ ଲଙ୍କାରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ଅଷ୍ଟମ ବସୁ ସାବିତ୍ରଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୁମାଳୀ ହତ ହେଲେ ।] ୨ । (ନାମ) ବାନରବିଶେଷ(ହି. ଶ)—2. Name of a monkey.

ସୁ(ସୋ)ମାଲୀ —ବୈଦେ. ବି(ଫା. ସୁମାଲ୍)-(ନାମ) ସୋମାଲି; ଅଫ୍ରିକାର
Su(so)māli ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ଓ ଏଡେନ୍‌ରେ ବାସ
সোমালী
सोमाली
କରୁଥିବା କୃଷ୍ଣକାୟ ଅରବ ଜାତିବିଶେଷ—The Somalis inhabiting the north-east corner of Africa. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ନିଗ୍ରୋ ଥିଲେ । ସଭ୍ୟ ଜାତିମାନେ ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଆଣିଥିଲେ । ଏମାନେ ଅସଭ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛନ୍ତି ।]

ସୁ(ସୋ)ମାଲି ଲାଣ୍ଡ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁମାଲ୍+ଇଂ. ଲାଣ୍ଡ)—
Su(so)māli lāṇd ଅଫ୍ରିକାର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଉପକୂଳରେ ସୋମାଲି ଜାତିଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ—Somaliland. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଉତ୍ତରାଂଶ ଇଂରେଜଙ୍କ ଅଧିକୃତ (British Somaliland) ଓ ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଇଟାଲିର ଅଧିକୃତ (Italian Somaliland) ଅଟେ ।]

ସୁମିତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବା ଉପକାରୀ ମିତ୍ର—1. A good
Sumitra friend. ୨ । (ନାମ) ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶୀୟ ଅନ୍ତିମ ରାଜା ସୁରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ)—2. Name of the son of Suratha, the last king of the Ikshwāku dynasty. ୩ । (ନାମ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗର ବିଂଶ ଅର୍ହତ୍ ସୁବ୍ରତଙ୍କ ପିତା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. Name of Subāta, the 20th Jaina saint of the modern era. ୪ । (ନାମ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—4. Name of a son of Śrikrushṇa. ୫ । (ନାମ) ଅଭିମନ୍ୟୁଙ୍କ ସାରଥି—5. Name of the charioteer of Abhimanyu. ୬ । (ନାମ) ବୃଷ୍ଣିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—6. A son of Brushṇi. ୭ । (ନାମ) ମେବାର ରାଣାବଂଶର ସ୍ଥାପୟିତା—7. The progenitor of the Ranas of Mewar. [ଦ୍ର—ଭାଗବତରେ ଏହାଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏ ସୌରବଂଶର ଅନ୍ତିମ ରାଜା ଥିଲେ । କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଟଡ୍ ରାଜସ୍ଥାନଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାଙ୍କୁ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟଙ୍କ ସମସାମୟିକ ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ଏ ସୌରାଷ୍ଟ୍ରରୁ ରାଜପୁତାନାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ 'ରାଣା' ବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ—ହି. ଶ ।] ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ—ଉତ୍ତମ ମିତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—Having good friend,

ସୁମିତ୍ରଭୂ—ସ. ବି (ନାମ)—୧ । ସଗର ନାମକ ଜୈନମାନଙ୍କ ଜଣେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ—1. Name of a Jaina
Sumitrabhū Emperor. ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର୍ପିଣୀର ବିଂଶ ଅର୍ହତ୍ (ହି. ଶ)—2. Name of the 20th Jaina saint of the present era.

ସୁମିତ୍ରା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ+ମିତ୍ର+ଆ)—୧ । ଦଶରଥଙ୍କ ତୃତୀୟା
Sumitrā ରାଣୀ; ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ମାତା—1. Name of the mother of Śatrughna and Lakshmaṇa [ଦ୍ର—ଏ ଦଶରଥଙ୍କ ତୃତୀୟା ରାଣୀ । କୌଶଲ୍ୟା ଓ କୈକେୟୀଙ୍କୁ ଦଶରଥ ଯେଉଁ ଚରୁଅଳ ଦେଇଥିଲେ, ସେ

ଦୁହେଁ ଚରୁଭାଗର ଅଂଶରୁ ଏକ ଏକ ଭାଗ କାଢ଼ି ଏହାଙ୍କୁ ଦେଲେ; ତାହା ଖାଇବାରୁ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ଶତ୍ରୁଘ୍ନ ଯାଆଁଳା ପୁଅ ଜନ୍ମି ଥିଲେ । ରାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବନବାସ ଗଲାରୁ ଓ ଦଶରଥଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏ ଅତି ଦୁଃଖରେ ଥିଲେ ଓ ରାମଙ୍କର ବନବାସରୁ ଫେରିବା ପରେ ଏ ସୁଖରେ କାଳ କଟାଇଲେ । ରାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବନକୁ ଯିବାକୁ ଏ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କୁ ଏହି ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, 'ରାମଙ୍କୁ ପିତା, ଓ ସୀତାଙ୍କୁ ମାତା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କର ଚଳରୁ ।' କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।] ୨ । (ନାମ) ମାର୍କଣ୍ଡେୟଙ୍କ ମାତା—2. Mother of sage Mārkaṇḍeya. ୩. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ସୁମିତ୍ରା
सुमित्रा

ସୁମିତ୍ର୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୁମିତ୍ର+ଯ)—ଉତ୍ତମ ମିତ୍ର ବଶିଷ୍ଟ (ହି· ଶ)—Having good friend.
Sumitrya
(ସୁମିତ୍ର୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁମୁଖ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ସୁନ୍ଦର ମୁଖ—1. Nice face. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଉଦ୍ଭବଶାସ୍ତ୍ରବର୍ଣ୍ଣିତ ନଖକ୍ଷତବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. Name of a kind of scratch with the nails. ୩ । (ନାମ) ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—3. Name of a son of 'Garurḍa'. ୪ । ଗଣେଶ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—4. God Ganesa. ୫ । ଶାକଭେଦ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—5. Name of a potherb. ୬। ନାଗଭେଦ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—6. Name of a serpent. [ବୃ—ଏ ଐରାବତ ବଂଶୋଦ୍ଭବ ଆର୍ଯ୍ୟକଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ମାତଳି-କନ୍ୟା ଗୁଣକେଶୀର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏକଦା ଗରୁଡ଼ ଏହାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ସ୍ଥିର କରିବାରୁ ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶରଣ ନେଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଦେଶରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ସୁଦୀର୍ଘାୟୁ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଗରୁଡ଼ ନିଜର ବଳ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗର୍ବ କରିବାରୁ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଗରୁଡ଼ର ଗାତ୍ରରେ ନିଜର ବାହୁ ରଖିବାରୁ ଗରୁଡ଼ ସେ ବାହୁର ଭରରେ ମୃତବତ୍ ହୋଇ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ତବ କଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ଦୋଷ କ୍ଷମା କଲେ ଏବଂ ନିଜ ପାଦ ଦ୍ୱାରା ଏ ନାଗକୁ ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଳକୁ ଉଠାଇଦେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଗରୁଡ଼ ଓ ସୁମୁଖଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବନ୍ଧୁତା ହେଲା ।] ୭। ପଣ୍ଡିତ (ବଣ)—7. Learned man. ୮ । ସିତାର୍ଜ୍ଜିକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—8. Sitārjjaka (See) ୯ । ବଣ ତୁଳସୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—9. The wild black basil plant. ୧୦ । ଶିବ (ହି· ଶ)—10. Siba. ୧୧ । (ନାମ) ଦ୍ରୋଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—11. A son of Drona. ୧୨ । କିନ୍ନରମାନଙ୍କ ରାଜା (ହି. ଶ)—12. The king of the Kinnaras. ୧୩ । ଜଳପକ୍ଷିବିଶେଷ (ହି· ଶ)—13. A kind of aquatic bird. ୧୪ । ରାଜ ସର୍ଷପ; ରାଜ ସୋରିଷ (ହି· ଶ)—14. Rye. ବଣ—୧ । ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ବା (ସୁମୁଖା[ଖୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହିଅର୍ଥରେ ଉପ ବା ସାମ୍ନା ସୁନ୍ଦର—1. Having a nice mouth or front. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ପୁଂ ସୁନ୍ଦର ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Having a nice face. ୩ । ସୁନ୍ଦର—3. Beautiful. ୪ । ପ୍ରସନ୍ନ; ଅନୁକୂଳ (ହି. ଶ)—4. Favourable. (ଉ—ତାଙ୍କର ଉପରେ ମୁଖ ତହିରେ ସୁମୁଖ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।) ୫ । କୃପାଳୁ (ହି· ଶ)—5. Kind.

ସୁମୁଖ
सुमुख

ଗ୍ରା. ବି ଓ ବଣ—(ସଂ. ସମ୍ମୁଖ) ସମ୍ମୁଖ (ଦେଖ)—Sammukha (See)

ସୁମୁଖା—ସଂ· ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁମୁଖ+ଅ)—ସୁମୁଖର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ଚନ୍ଦ୍ରମୁଖୀ—
Sumukhā (Feminine of Sumukha); Fair-faced (woman). ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁନ୍ଦରୀ ନାରୀ—1. A beautiful woman. ୨ । ଦର୍ପଣ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—2. Mirror.

ସୁମୁଖା ସୁମୁଖୀ—ଦେ. ବଣ ଓ କ୍ରି ବଣ (ସଂ. ସମ୍ମୁଖ)—ପରସ୍ପରର
Sumukhā sumukhī ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ; ସାମ୍ନା ସାମ୍ନି—
सुमुखासुमुखी आमनेसामने Facing each other.

ସୁମୁଖୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୁମୁଖା; ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—1. A beautiful
Sumukhi woman. ୨ । ଏକାଦଶାକ୍ଷର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. A Sanscrit metre of 11 syllables. [ବୃ—ଏଥିର ପ୍ରଥମ, ଅଷ୍ଟମ ଓ ଏକାଦଶ ବର୍ଣ୍ଣ ଲଘୁ, ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଗୁରୁ—ହି. ଶ] ୩ । ସଙ୍ଗୀତରେ ଏକ ପ୍ରକାର ମୂର୍ଚ୍ଛନା (ହି. ଶ)—3. A kind of modulation in music. ୪ । (ନାମ) ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ (ହି· ଶ)—4. Name of an Apsarā. ୫ । ନୀଳ ଅପରାଜିତା (ହି. ଶ)—5. The blue-flowered Clitoris creeper. ୬ । ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ)—6. Śaṅkhapushpi (See) ବଣ—ସୁମୁଖା (ଦେଖ)—Sumukhā (See)

ସୁମୁଦ(ନ୍ଦ)ର—ଗ୍ରା· ବି—ସମୁଦ୍ର—
Sumuda(nda)ra Ocean.
समुन्द्र समुंदर

ସୁମୁନ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ସମୁନ୍ଦି (ଦେଖ)
Sumudi Samudi (See)

ସୁମୁରା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ହାଣ୍ଡିଫୁଟା ଦେଖ
Sumurā Hāndiphuṭā See)

ସୁମୁରି କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ସନ୍ତୋଳିବା
Sumuri karibā (ଦେଖ)—Santolibā (See)
[ଦିଅ—ସୁ ଓ ସୁମୁରି ଶବ୍ଦ ଦେଖିବା]

ସୁମୁର୍ତ୍ତି—ଗ୍ରା· ବି (ସଂ· ସ୍ମୃତି)—୧ । ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର; ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର—
Sumurti 1. Hindu code of law. (ଦ୍ର—ବାଳଗ୍ରୀ
ସ୍ମୃତି ଦାସୀ ପ୍ରକାରେ ଶାଇବା ଯାଉ, ବଣା କେଉଁ ବଦ୍ୟା ଅବ
ସୁମୁରତୀ, ସୁମୃତି ସୁମୁର୍ତ୍ତି ସାର । ଭକ୍ତ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)
ସୁମୂର୍ତ୍ତି ୨ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—2. Scripture. ୩ । ସଂସ୍କୃତ
ସମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ଳୋକ—3. Sanscrit sloka. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ
ସଙ୍ଗେ ସହଚରରୂପେ ପୁରାଣ, ଶାସ୍ତ୍ର (ଶାସ୍ତ୍ର, ଶାସ୍ତ୍ର), ଶ୍ଳୋକ (ଶୋଲକ) ଆଦି ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
୪ । (ସଂ. ସୁମୂର୍ତ୍ତି) ସୁନ୍ଦରରୂପ—4. Beautiful
appearance. ବିଣ—ସୁମୂର୍ତ୍ତି; ସୁନ୍ଦର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—
Of a good shape.

ସୁମୁଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—ମହାନିମ୍ବ (ବୃ. ଶ)
Sumushti Melia Azadirichtatree.

ସୁମୁହିଁ—ଗ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁମୁଖୀ; ସୁନ୍ଦରୀ—Beautiful. [ଉ—
Sumuhin ଅହେ ଜନମେଜୟ ଏ ରୂପରେ କହି, ଗଲେ ପଶ୍ଚି-
ସୁମୁଖୀ ଭୂତିକି କ୍ରୋଧେ ସୁମୁହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ· ବନ ।]
ସୁମୁହିଁ ବି—ସୁମୁଖୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—Beautiful woman.
[ଉ—ବୋଲେ ଦେଲେ ସୁମୁହିଁ ଅଲୁର ମୁହିଁ, ବଲୁ ଶ୍ରୀକର ଛାଡ଼ିଲି ଭୁଇଁ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି—1. A nice
Sumurtti shape. ୨ । ଶିବଙ୍କର ଏକ ଗଣ (ବୃ. ଧ)—
ସୁମୂର୍ତ୍ତି 2. A class of Śiba's retinue. ବିଣ—
ସୁମୁରତୀ (ବହୁବ୍ରୀହି) ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—Having a nice
shape. ଗ୍ରା. ବି (ସଂ.ସ୍ମୃତି)—ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର—Hindu
code of law. (ଉ—ହରନ୍ତ ଭଣେ ମାରୁଛ କହିଲ ଏତେ ସୁମୂର୍ତ୍ତି ଶୁଣିଛେ ଏ କଥା ଶୁଣା ନାହିଁ ।
ଭଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସୁମୂଳ—ସ. ବି—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶ୍ଵେତ ଶିଗ୍ରୁ (ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ)—
Sumula 1. The white variety of horse radish.
୨ । ଉତ୍ତମ ମୂଳ—2. Good root. ବିଣ (ବହୁ-
ବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ମୂଳଯୁକ୍ତ—Having a good
(ସୁମୂଳା—ସ୍ତ୍ରୀ· ବିଣ) root.

ସୁମୂଳକ—ସଂ· ବି—ଗର୍ଜ୍ଜର (ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ); ଗାଜର—
Sumulaka Carrot.

ସୁମୂଳା—ସଂ· ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁମୂଳ + ଆ)—ସୁମୂଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sumula Feminine of Sumula. ବି—୧ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ
(ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ) (ଦେଖ)—1. Śālaparnni (See)
୨ । ପୃଶ୍ନିପର୍ଣ୍ଣୀ (ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ) (ଦେଖ)—
2. Prusniparnni.

ସୁମୃତ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ—ସୁମୁର୍ତ୍ତି (ଦେଖ)
Sumruti Sumurti (See)

ସୁମେଖଳ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ମେଖଳା ଯୁକ୍ତ—Having
Sumekhala a nice belt or girdle. ବି—ମୁଞ୍ଜ (ବୃକ୍ଷ
(ସୁମେଖଳା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ବିଶେଷ) (ଦେଖ)—Munja (See)

ସୁମେଚକ—ସଂ· ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଶ୍ୟାମଲତା; କଳା ଦାନା—
Sumechaka Ipomœa Hederacea (plant and seed).

ସୁମେଧାଃ—ସଂ· ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ + ମେଧସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସୁନ୍ଦର
Sumedhāh ମେଧା ବା ବୁଦ୍ଧିବିଶିଷ୍ଟ; ବୁଦ୍ଧିମାନ୍—Of good
(ସୁମେଧସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) intelligence; sharp of intellect.
[ସୁମେଧା—ଦେ·ରୂପ] ସଂ. ବି—୧ । (ନାମ) ଚକ୍ଷୁଷମନ୍ୱନ୍ତରର
ଏକ ଋଷି (ବୃ. ଶ)—1. Name of an ancient
sage. ୨ । ପଞ୍ଚମ ମନ୍ୱନ୍ତରର ବଶିଷ୍ଟ ଦେବତା—
2. Name of the special Deity of the 5th
Manwantara. ୩ । ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଗଣ ବିଶେଷ—
3. Name of a class of deceased ancestors.
୪ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା (ବୃ. ଶ)—4. Jyotishmati
latā (See).

ସୁମେଧ୍ୟ—ସ. ବିଣ—ସୁପବିତ୍ର; ଅତି ପବିତ୍ର—
Sumedhya Very pure.
(ଅମେଧ୍ୟ—ବିପରୀତ) ସୁମେଧ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁମେରୁ—ସଂ· ବି—୧ । ପୁରାଣୋକ୍ତ ଭୂମଧ୍ୟସ୍ଥ ପର୍ବତ ବିଶେଷ; ମେରୁ
Sumeru ଗିରି—1. The Meru mountain of
mythological fame. [ଦ୍ର—ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ
ଏହା ପର୍ବତରାଜ । ପୌରାଣିକ ଭୂମଣ୍ଡଳର ସାତଦ୍ୱୀପ
ମଧ୍ୟରୁ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ୯ ଗୋଟି ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଇଲାବୃତ୍ତ ନାମକ
ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ବର୍ଷରେ ଏ ପର୍ବତ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା କନକ-
ମଣ୍ଡିତ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହେମାଦ୍ରି । ଏହାର ସାନୁରେ
ନାନା ରତ୍ନ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ରତ୍ନସାନୁ । ଏହାର
ଶୃଙ୍ଗରେ ଦେବତାମାନେ ବିହାର କରୁଥିବାରୁ ଏହାର
ନାମ ସୁରାଳୟ, ଅମରାଦ୍ରି । ଏହା ପୃଥିବୀରେ ଥିବାରୁ ଏହାର
ନାମ ଭୂସ୍ୱର୍ଗ । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା ୮୪ ହଜାର ଯୋଜନ । ଏଥି
ମଧ୍ୟରୁ ଭୂତଳରେ ୧୬ ହଜାର ଯୋଜନ ଅଛି । ଏହାର
ଶୃଙ୍ଗ ୩ ଗୋଟି । ଏହାର ମଧ୍ୟମ ଶୃଙ୍ଗ ସ୍ଫଟିକ ଓ
ବୈଦୂର୍ଯ୍ୟମୟ, ପୂର୍ବଶୃଙ୍ଗ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳମୟ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଶୃଙ୍ଗ
ମାଣିକ୍ୟମୟ । ଭାଗବତ ୫।୧୬, ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ୧୫, ନୃସିଂହ
ପୁରାଣ ୩୦ ଓ କୂର୍ମ୍ମପୁରାଣ ୪୩ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏ ପର୍ବତର
ବିବରଣ ଅଛି । ଏହି ପର୍ବତର ପୂର୍ବରେ ଦେବଧାନୀ ନାମକ
ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ, ପଶ୍ଚିମରେ ନିମ୍ନୋଚନୀ ନାମକ ବରୁଣପୁରୀ ଓ
ଉତ୍ତରରେ ବିଭାବରୀ ନାମକ ସୋମପୁରୀ ଅଛି । ଏହାର
ପୂର୍ବପାର୍ଶ୍ୱ ଶ୍ଵେତବର୍ଣ୍ଣ, ପଶ୍ଚିମ ପୀତ, ଉତ୍ତର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଓ
ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱ ଅନ୍ଧକାରମୟ । ଏହାର ପଶ୍ଚିମରେ କେତୁମାଳ,
ଭାରତ ଓ କେତୁମାଳଦେଶ, ଉତ୍ତରରେ କୁରୁଦେଶ
ଅଛି ।] ୨ । (ଭୂଗୋଳ) ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ର; ଉତ୍ତର
ମେରୁ; ଉତ୍ତର ଧ୍ରୁବ—2. (Geography) The
north pole of the globe. [ଦ୍ର—ଦକ୍ଷିଣ କେନ୍ଦ୍ରକୁ
କୁମେରୁ ବୋଲଯାଏ ।] ୩ । ଜପମାଳାର ମଧ୍ୟ
ଗୁଣ୍ଡା; ମେରୁ—3. The central bead of a

rosary. ୪ । ଶିବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ହ. ଶ)—4. A name of Siba.

ସୁମେରୁ ବୃତ୍ତ—ଦେ. ବ (ଭୂଗୋଳ)—ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ରଠାରୁ
Sumeru bṛutta ଅକ୍ଷାଂଶ ୨୩½ ଡିଗ୍ରୀ ଦୂରରେ ଗୋଲକର
सुमेरु वृत्त ଚତୁଃପାଶରେ ବେଢ଼ିଥିବା କଳ୍ପିତ ବୃତ୍ତ ବା ରେଖା—
सुमेरु वृत्त (Geography) The Arctic circle. [ଦ୍ର—ଏହି ରେଖା ଓ ସୁମେରୁ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଶୀତକଟିବନ୍ଧ ଅବସ୍ଥିତ ।]

ସୁମେରୁ ଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ପୁରାଣୋକ୍ତ ସୁମେରୁ ପର୍ବତର ତିନଗୋଟି ଶୃଙ୍ଗ
Sumeru sṛuṅga (ଯହିଁରେ ଦେବତାମାନେ ବିହାର କରନ୍ତି)—The three peaks of the mythological Sumeru mountain.

ସୁମେରୁ ମହାସାଗର (ସମୁଦ୍ର, ସାଗର)—ଦେ. ବ (ଭୂଗୋଳ)—
Sumeru mahāsāgara (samudra; sagara) ଉତ୍ତର
सुमेरु महासागर ମେରୁକୁ ବେଢ଼ିଥିବା ମହାସାଗର; ଉତ୍ତର
सुमेरु महासागर ମେରୁ ମହାସାଗର—(Geography) The Arctic ocean.

ସୁମ୍ପଲୁଣ୍ଠ—ସଂ. ବ—କର୍ପୂର (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Sumpaluṇṭha Camphor.

ସୁମ୍ବ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କାଶ ତୃଣ—
Sumba A kind of grass; Sachcharum Spontanacium.

ସୁମ୍ଭ—ସ. ବ (ନାମ)—୧ । ଦେଶ ବିଶେଷ—1. Name of a
Sumbha country. ୨ । ସୁମ୍ଭଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. An inhabitant of the 'Sumbha' country.
ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ସୁମ୍ବ (ଦେଖ)—Sumba (See)

ସୁମ୍ଭା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସୁମ୍ହା (ଦେଖ)
Sumbhā Sum-hā (See)

ସୁଯଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍ତମତା ବା ସଫଳତା
Sujajña ସହକାରେ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନକାରୀ—Performing a Jajña well. ସଂ.ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଯଜ୍ଞ—1. Good Jajña, ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) (ନାମ) ଆକୁତି ଗର୍ଭଜାତ ରୁଚି ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. A son of Ruchi. ୩ । (ନାମ) ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—3. A son of Basishṭha. ୪ । ଧ୍ରୁବଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର—4. A son of Dhruba. ୫ । ଉଶୀନରର ଏକ ରାଜା—5. Name of a king of Usinara.

ସୁ(ସୁ)ୟା—ଦେ. ବ—ସ୍ନେହ—Affection.
Su(sū)yā (ଦ୍ର—ହିତ ମଣି ସେ ଅନୁସୂୟା । ସୁୟା ଖଣ ଯେତ
स्नेह स्नेह ଦେଖେ ପ୍ରୀତି ହୃଦୟା—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି)

ସୁଯାତ୍ର—ସ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଯାତ୍ରା=ଗତି+ଅ)—ମନୋହର
Sujātra ଗତିଶୀଳ—Having a nice motion. ବ—(ସୁଯାତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବଣ) ସୂର୍ଯ୍ୟ—The sun.

ସୁଯାତ୍ରା—ଦେ. ବ—ଶୁଭ ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା—An auspicious
Sujātrā starting. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଯାତ୍ରାରେ ଅନୁକୂଳ କରିବା
सुयात्रा ସମୟରେ ଶୁଭଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଯେଉଁ
सुयात्रा ଯାତ୍ରାରେ କୌଣସି ବାଧାବିଘ୍ନ ଘଟେ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରାର ଫଳ ଶୁଭ ହୁଏ ।]

ସୁଯାମୁନ—ସଂ. ବ (ସୁ+ଯମୁନା+ଅ)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର);
Sujāmuna ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ—1. A name of Bishṇu, ୨ । ବତ୍ସରାଜ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ବାରସୁତ (ଦେଖ)—Bārasuta (See) ୩ । ରାଜପ୍ରାସାଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. Royal building, palace. ୪ । ଅଦ୍ରିବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. Name of a mountain. ୫ । ମେଘବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—5. Name of a cloud.

ସୁଯୁକ୍ତି—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସୁନ୍ଦର ଯୁକ୍ତି—
Sujukti Nice argument.

ସୁଯୁଦ୍ଧ—ସ. ବ—୧ । ଧର୍ମଯୁଦ୍ଧ (ହ. ଶ)—1. Righteous war.
Sujuddha ୨ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଯୁଦ୍ଧ (ହ. ଶ)—2. War carried on properly.

ସୁୟେଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ସୁଏଜ୍ (ଦେଖ)—
Suyej Suej (See)

ସୁଯୋଗ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଯୋଗ—1. Nice
Sujoga conjunction. ୨ । ଶୁଭକର ଯୋଗ—2. Auspi-
(ଦୁର୍ଯୋଗ—ବିପରୀତ) cious conjunction. ୩ । ଉତ୍ତମ ଅବସର—3. Nice or good opportunity. ୪ । ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସର—4. Suitable opportunity ୫ । ସୌଭାଗ୍ୟ—5. Good luck. (ଦ୍ର—ଭୁମାଇବାର ସମ୍ଭ-ବଳ ନାହିଁକ ଅମ୍ଭ ସୁଯୋଗୁଁ ସିନା ଜିଣ ଅଇଲୁ ରେ—ଜଗନ୍ନାଥ. କଳୋବଚନ୍ଦ୍ର ର ଗୀତ ।) ୬ । ମଙ୍ଗଳକର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ; ଶୁଭକର ମିଳନ ବା ସଙ୍ଗ—6. Good company or association.

ସୁଯୋଗରୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ—
Sujogaku Fortunately; luckily.
सुयोगक्रमे सुयोगसे (ସୁଯୋଗକ୍ରମେ—ଅବ୍ୟୟ)

ସୁଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ—Very able or
Sujogya (ସୁଯୋଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) fit.
(ସୁଯୋଗ୍ୟତା—ବ) (ଅଯୋଗ୍ୟ—ବିପରୀତ)

ସୁଯୋଧନ—ସ. ବ. ପୁଂ (ସୁ+ଯୁଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଦୁର୍ଯୋ-
Sujodhana ଧନଙ୍କ ନାମାନ୍ତର—A name of Durjyodhana. (ଦ୍ର—ଉତ୍ତରଙ୍କ ଅର୍ଥ ବସୁଁ ଦେଖେ ସୁଯୋଧନ—ସ୍ୱାର୍ଥାଧ. ମହାଭାରତ ।)

ସୁର୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଦୀପ୍ତି ପାଇବା; ଶୋଭ ପାଇବା—1. To
Sur (root) shine ୨ । ସମୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To prosper. ୩ । ଶାସନ କରିବା—
.3 To rule, to exercise mastery.

ସୁର୍—ଦେ, ବ (ସଂ. ସ୍ୱର)—୧ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—1. Sound.
Sur ୨ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱର ବା ତାନ—2. Tune, ୩ ।
स्वर सुर ବଙ୍ଗୀୟ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—3. A family title in
সোর Bengal, ବୈଦେ. ବ—୧ । (ଫା. ସୁର୍) ହୋସ୍;
सुर ଚେତନା—1. Consciousness. ୨ । (ଫା. ସୁରୁ)
शुरू शुरु ଆରମ୍ଭ—2. Beginning.

ସୁର୍କି(ଖି)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସୁର୍‌ଖୀ)—ସୁରୁକି (ଦେଖ)
Sur-ki(khi) Suruki (See)

ସୁର୍କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଶୋଷିବା—1. To
Sur-kibā suck; to imbibe. ୨ । ଘୋଷିବା—
2. To gulp with a gusto.

ସୁର୍କୁଟା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ସୁରୁକୁଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sur-kuṭā (etc) Surukuṭā etc (See)

ସୁର୍କୁଟିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଶୁଙ୍ଘିବା—
Sur-kuṭibā To smell.

ସୁର୍ଖୁର୍—ଦେ. ବିଣ ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ସୁରୁଖୁରୁ (ଦେଖ)
Sur-khur Surukhur (See)

ସୁର୍ଖୁରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ—
Sur-khuriā शान्तशिष्ट सुरखुर Very meek.
(ସୁରଖୁରୁଆ, ସୁରୁଖୁରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁର୍ଗୁନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଶାଗୁଣା—
Sur-gunā Vulture.

ସୁର୍ଗୁଜା—ଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟସ୍
Sur-gujā ଏଜେନ୍‌ସିର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ—
सुरगुजा 1. The name of a State in the
सुरगुजा Central Province included in the
present Eastern States Agency; Surguja.
୨ । ସୁରଗୁଜା, ଯାଶପୁର, ଉଦୟପୁର ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ
ପ୍ରଚଳିତ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ଭାଷାର ରୂପଭେଦ—2. A form
of Chhatisgarḍī dialect of Eastern
Hindi spoken in Surgujā, Jāspur,
Udaipur etc.

ସୁର୍ଜୁନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସର୍ଜନ—
Sur-junā Creation.

ସୁର୍ତା—ପ୍ରାଦେ (କାଳାହାଣ୍ଡି) ବ—ଚେତା—
Sur-tā Sense; consciousness.

ସୁର୍ତି—ଦେ. ବ—ସୁରୁତି (ଦେଖ)
Sur-ti Suruti (See)

ସୁର୍ଦାସ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୁର+ଦାସ)—ସୁରଦାସ (ଦେଖ)
Sur-dāsa Sura dāsa (See)
सूर दास सुर दास

ସୁର୍ମା—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସୁରୁମା (ଦେଖ)
Sur-mā Surumā (See)

ସୁର୍ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଶୀଘ୍ର ବା ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଖାଇବା—
Sur-jibā To take one's meal at an early
hour of the day.

ସୁର୍(ରୁ)ସାର୍—ଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ୱର ଶବ୍ଦ ଅନୁକରଣାର୍ଥକ ଶବ୍ଦ)—
Sur(ru)sār ଜୋରଶବ୍ଦ; ସାଡ଼ାଶବ୍ଦ; କୌଣସି ପ୍ରକାରର ଧ୍ୱନି—
সাড়াশব্দ आवाज Any sound. ବିଣ—ସର୍ବତ୍ର
প্রকটিত ପ୍ରକାଶିତ; ପ୍ରସାରିତ; ପ୍ରଘଟ ହୋଇଥିବା—
प्रघट, प्रगट Published abroad; made public.

ସୁର୍(ରୁ)ସାର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To
Sur(ru)sār karibā make a sound. ୨ । କୌଣସି ଗୁପ୍ତ
আবাজ করা କଥାକୁ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା—2. To
प्रगट करना make a matter public; to divulge a
matter.

ସୁର୍ଶିଆ ମାଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ସୁର୍ଶିଆ ମାଲ୍ (ଦେଖ)
Sur-shiā māl Surshiā māl (See)

ସୁର—ସଂ. ବ; ପୁଂ(ସୁ ଧାତୁ=ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ର; ଅଥବା ସୁର୍
Sura ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଦେବ (ଅମର)—1. Deity;
(ସୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) the gods. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun.
[ଅସୁର—ବିପରୀତ] ୩ । ସୁଧୀଜନ; ପଣ୍ଡିତ—3. Learned
man. ୪ । ମୁନି; ଋଷି (ବୈ. ଶ)—4. Sage; seer.
स्वर ଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ୱର)—୧ । କଣ୍ଠସ୍ୱର; ରବ—
सुर 1. Sound issuing from the throat; tone.
୨ । ଧ୍ୱନି—2. Sound. (ଯଥା—କଡ଼ା ସ୍ୱର, ଉଞ୍ଚାସୁର,
ମିଠାସୁର, ଖାଦ୍‌ସୁର (ଖାଦ୍ ସୁର), ଉଲ୍ଟା ସୁର, ମୋଟ୍ ସୁର,
ନାକ୍‌ସୁର ଇତ୍ୟାଦି ।) ୩ । ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱର—3. The
scales of music; tune. (ଯଥା—ଉଦାରାସୁର
ତାରାସୁର, ବାଙ୍କସୁର, ଅନୁବାଦୀ ସୁର, ସମ୍ବାଦୀସୁର,
ବିବାଦୀସୁର) ୪ । ସୁରରାଜ, ସୁରପତି, ସୁରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଡାକ-
ନାମ—4. Name for calling Surarāja,
Surapati, Surendra. ୫ । ସୁରଲୋକ; ଦେବ
ଲୋକ—5. The place of the gods. ବୈଦେ.
ବ (ଫା)—ସୁର୍ (ଦେଖ)—Sur (See) ପ୍ରାଦେ.
(ଛତିଶଗଡ଼) ବ—ଘୁଷୁରି (କୁଳ. ହି. ସୁଅର)—
Hog.

ସୁର କରୀ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବତାମାନଙ୍କ ହସ୍ତୀ; ଐରାବତ
Sura karī ଗଜ—The mythological elephant of
[ସୁରଦନ୍ତୀ, ସୁରହସ୍ତୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] the heaven

ସୁର କାରୁ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା; ସୁର ବା ଦେବତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Sura kāru କାରୁ—କାରିଗର)—ବିଶ୍ୱକର୍ମା—
The Divine Architect.

ସୁର କାର୍ମୁକ—ସଂ. ବ—ଇନ୍ଦ୍ର ଧନୁ [ହି. ଶ]—
Sura kārmuka Rainbow.

ସୁର କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବ—ଦେବଦାରୁ [ହି. ଶ]—
Sura kāshṭha Pine.

ସୁରକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ରକ୍ତ)—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ରଞ୍ଜିତ—
Surakta 1. Nicely painted. ୨ । ସୁନ୍ଦର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ-ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of nice red colour. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ—3 Much attached. ୪ । ସୁମଧୁର—4. Very sweet. ୫ । ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ; ଶ୍ରବଣ ସୁଖକର—5. Sweet to the ear. ୬ । ଯାହାର କଣ୍ଠଧ୍ୱନି ମଧୁର—6. Having a sweet tone.

ସୁରକ୍ତକ—ସଂ. ବି—୧ । କୋଷାମ୍ର (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); କୁସୁମଗଛ—
Suraktaka The mulberry tree. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗୈରିକ [ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—2. Yellow chalk.

ସୁରକ୍ଷିତ—ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମରୂପେ ରକ୍ଷିତ—
Surakshita Well preserved.

ସୁର ଖଣ୍ଡନିକା(ମଣ୍ଡଳିକା)—ସଂ. ବି (ସୁର=ଦେବତା+ଖଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+ଅନ+ଅକ+ଆ)—ବୀଣାଭେଦ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—A sort of harp.
Sura khandanikā(mandalikā)
[ଦ୍ର—ଏ ଯନ୍ତ୍ରରେ ଶୋଳଟି ଘଣ୍ଟା ଉପରେ ତାର ଟଣା ଯାଇଥାଏ; ଭୂମି ଉପରେ ରଖି ଏହାକୁ ମିଳ୍ଥିବା ଦ୍ୱାରା ବଜାଇବାକୁ ହୁଏ—ହି. ଶ ।]

ସୁର ଗଜ—ସଂ. ବି—ଐରାବତ ହସ୍ତୀ [ହି. ଶ]—
Sura gāja Indra's elephant.

ସୁରଗଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ବ୍ରଣରୋଗବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A sort of boil or tumour (a disease).
Suraganda राजगींड़

ସୁର ଗୁରୁ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବୃହସ୍ପତି; ଦେବତାମାନଙ୍କ ଗୁରୁ—1. Bruhaspati; the preceptor of the gods. ୨ । ବୃହସ୍ପତି ଗ୍ରହ—2. Jupiter (planet).
Sura guru

ସୁର ଗ୍ରାମଣୀ—ସଂ. ବି (ସୁରମାନଙ୍କର ଗ୍ରାମଣୀ=ଅଗ୍ରଣୀ)—ଇନ୍ଦ୍ର
Sura grāmanī [ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ]—Indra (the leader of the gods).
(ସୁରାଗ୍ରଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସୁ+ରଙ୍ଗ)—୧ । ନାଗରଙ୍ଗ; ନାରଙ୍ଗ—
Suranga 1. A kind of orange. ୨ । ବିବର; ସୁଡ଼ଙ୍ଗ; ଲମ୍ବଗଳି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଭୂମି ତଳେ ତଳେ ଖୋଳାଯିବା ପଥଣୀ;—2. Tunnel; trench. ୩ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Vermillion. ୪ । ପତ୍ରଙ୍ଗ (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ବକମକାଠ—4. Sappan wood. ୫ । ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗ—5. Nice colour. (ଦ୍ର—ସୁରଙ୍ଗ ଦେଖି ଗିଳୁଥିଲ କାନ୍ତ, ଇନ୍ଦ୍ର, ବନ୍ଧୁ ମାନଙ୍କ ଭ୍ରମ ତନ୍ତ—ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସିକ ରାମାୟଣ ।) ୬ । ସିନ୍ଧ ଗାତ (ହି. ଶ)—6. Hole bored into a house by a house breaker. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସୁରକ୍ତ; ସୁନ୍ଦର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Of nice red colour. ୨ । ସୁରଞ୍ଜିତ—2. Nicely painted. ଦେ, ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ରଙ୍ଗରସଯୁକ୍ତ—
सुरंग
छरकयुक्त Very frolicsome. [ଦ୍ର—ଗୋପାଳଙ୍କ ଖେଳଗୃହ ସୁରଙ୍ଗ ଅଟି । ସୁରଙ୍ଗ ବନ୍ଧର ଗଡ ଦେଖି ସେ ସ୍ମରି—ଗୋପିକୃଷ୍ଣାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]

ସୁରଙ୍ଗଦ—ସଂ.ବି (ସୁରଙ୍ଗ+ଦା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—ପତ୍ରଙ୍ଗ; ବକମକାଠ
Surangada (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Sappan wood.

ସୁରଙ୍ଗ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—ଗୈରିକ (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଗେରୁମାଟି—
Suranga dhātu Red chalk.

ସୁରଙ୍ଗଯୁକ୍—ସଂ. ବି (ସୁରଙ୍ଗ=ସୁଡ଼ଙ୍ଗ, ବିବର+ଯୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ସୁରଙ୍ଗଯୁଜ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା, ୧ବ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁରଙ୍ଗ ବା ସିନ୍ଧ କରି ଚୋରି କରେ; ସିନ୍ଧାଳ—A thief who steals by boring a tunnel into the house.
Surangajuk

ସୁରଙ୍ଗରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—କୌତୁକରେ—Gaily.
Surangare (ଦ୍ର—ବନ୍ଧରେ ଦୂରପଡ଼ ଗହଣ ଚଉଘଟରେ ସୁରଙ୍ଗେ କୌତୁକସେ ରଣାଙ୍ଗଣେ ସୁରଙ୍ଗରେ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।)

ସୁରଙ୍ଗା—ସଂ. ବି (ସୁରଙ୍ଗ+ଆ)—୧ । ସିନ୍ଧଗାତ (ହଲାୟୁଧ)—
Surangā 1.A hole bored into a house by a house-breaker. ୨ । କେବର୍ତ୍ତିକା; କେଉଟିଆ ମୁଥା (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A sort of bulbous grass root.

ସୁରଙ୍ଗି—ଦେ. ବି—ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଜମିଦାରୀ ବିଶେଷ—Name of
Surangi an estate in the Ganjam district.
सुरङ्गी [ଦ୍ର—ଏଥିର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି ହରିଚନ୍ଦନଦେବ
सुरंगी ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁପରିଚିତ ।] ବିଣ—ସୁରକ୍ତ (ଦେଖ)—Surakta (See)

ସୁର(ରି)ଙ୍ଗି କମଳା—ଦେ. ବି (ଗଞ୍ଜାମର ସୁରଙ୍ଗି ରାଜ୍ୟର ନାମାନୁସାରେ)—ଗଞ୍ଜାମ ଓ ବିଶାଖାପାଟଣାର ସମୁଦ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଉଦ୍ୟାନସମୂହ ଅଞ୍ଚଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା କମଳାଲେମ୍ବୁ—A species of deep yellow or reddish orange. [ଦ୍ର—ଏହା ଗିଠ ଓ ନାଲି ଅଟେ ।]
Su ra(ri)ngi kamalā

ସୁରଙ୍ଗିକା—ସଂ. ବି (ସୁରଙ୍ଗ+କ+ଆ)—ମୁର୍ବା—
Surangikā The bow-string grass.

ସୁରଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବି (ସୁରଙ୍ଗ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । କାକନାସ (ସ୍ଵଳକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); କଣ୍ଟକାରୀବୃହତୀ ଫଳଯୁକ୍ତ ଲତା—1. Solanum Indicum (plant). ୨ । ରକ୍ତ ଶୋଭାଞ୍ଜନ (ରତ୍ନମାଳା); ନାଲି ସଜନା—2. The red variety of horse-radish. ୩ । ପୁନ୍ନାଗ (ହେ. ଶ)—3. Punnāga.
Surangī

ସୁର ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ୱରକୁ ଉଚ୍ଚତର କରିବା—
Sura chardhā(rdhe)ibā 1. To raise the tone.

ସ୍বরচড়ান ୨ । ଯନ୍ତ୍ରରୁ ଉତ୍ପାଦିତ ସ୍ୱରକୁ ଉଚ୍ଚତର କରିବା—
सुरचढ़ाना 2. To raise the tune of a musical instrument to a higher pitch. ୩ । ବେହେଲା ଓ ବୀଣାର ଅଦର ତାରକୁ ଠିକ୍ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ କରିବା—3. To regulate the tune of a musical instrument; to set a musical instrument to tune.

ସୁର ଗୁପ—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—
Sura chāpa Rainbow.

ସୁରୁଜ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ) ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Suruj The sun.

ସୁରଜଃଫଳ—ସଂ. ବି (ବନ୍ଦୁସ୍ପୃହ; ସୁରଜସ୍+ଫଳ)—ପଣସ ବୃକ୍ଷ—
Surajaḥ phala The jack fruit tree.

ସୁରଜନୀ—ସଂ. ବି (ସୁ+ରଜନୀ)—୧ । ସୁନ୍ଦର ରାତି—
Surajanī 1. A nice night.
୨ । ରାତି (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. Night.

ସୁର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ)—
Sura jyeshṭha ବ୍ରହ୍ମା (ଅମର)—Brahmā.

ସୁରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି—ଗୁଆକ ବୃକ୍ଷ (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Surañjana The areca nut tree.

ସୁରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ରଞ୍ଜିତ)—ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ—
Surañjita Nice coloured; nicely painted.

ସୁରଟ—ଦେ. ବି (ସୁରାଟ୍ ବା ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶର ନାମରୁ)—ରାଗିଣୀ
Suraṭa ବିଶେଷ)—Name of a musical note. [ଦ୍ର—(ସୁରଟ ମଲ୍ଲାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏହା ରାତିର ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ
सुरट सूरट ପ୍ରହରରେ ଗେୟ, ସପ୍ତସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ଓ ଏକ ଅଧିକା କୋମଳସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ।]

ସୁରତ୍(ଥ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ଢଙ୍ଗ; ପ୍ରଣାଳୀ—
Surat(th) 1. Fashion; mode; manner. ୨ । ଦେହର
সুরৎ ଚେହେରା; ମୁଖଛବି—2. The appearance of
सूरत the body. ୩ । ଅବସ୍ଥା—3. Condition. ୪ । ଆକୃତି—4. Form; shape. ବିଣ—୧ । ମିଷ୍ଟ; ମଧୁର—1 Sweet. ୨ । ସୁନ୍ଦର, ମନୋଜ୍ଞ—2. Beautiful. ୩ । କାରଣ—3. By reason of; by means of. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ବଚନ)—୧ । ଅବଲମ୍ବନ ରେ; ଉପରେ—1 On the basis of. ୨ । କାରଣରୁ—2. On account of; owing to.

ସୁରତ୍ ବଦଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ରୂପ ବା ଚେହେରା ଧାରଣ
Surat badalā(le)ibā କରିବା—To change one's
সুরত্ বদলান सूरत बदलाना shape or appearance.

ସୁରତ୍‌ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ବଚନ) କ୍ରି. ବିଣ—ସୁରତ୍ (ଦେଖ)
Surat-re Surat (See)

ସୁରତ୍ ହ(ହା)ରାମ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖିବାକୁ
Surat-ha(hā)rām ସୁନ୍ଦର କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରରେ କ୍ରୂର; ବକଧାର୍ମିକ
সুরত্‌হারাম सुरतहराम ପଯୋମୁଖ ବିଷକୁମ୍ଭ ଜାତୀ—
A person who is cruel at heart, but nice in appearance.

ସୁରତ୍‌ହାଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା ବଚନ)—୧ । ମୃତବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର
Surat-hāl ବା ଶବର ଅବସ୍ଥା—1. The condition of a
(ସୁରଥାଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) dead body. ୨ । ସରଜମିନ
সুরত্‌হাল सुरतहाल ତଦନ୍ତ—2. Local investigation; inquest.

ସୁରତ୍‌ହାଲ୍ ରିପୋଟ୍—ଦେ. ବି (ବଚନ) (ଫା ଓ ଇଂ)—୧ । ମୃତ
Surat-hāl ripoṭ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହ ପରୀକ୍ଷା କରି ଲିଖିତ ବା
(ସୁରଥାଲ୍ ରିପୋଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ପୁଲିସ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦିଅନ୍ତି—
সুরতহাল রিপোর্ট सुरतहाल रिपोट 1. Inquest report on the condition of a dead body.
୨ । ସରଜମିନ ତଦନ୍ତ ରିପୋର୍ଟ—2. A report of the result of a local investigation.

ସୁରତ—ସଂ. ବି (ସୁ+ରମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—ରତିକର୍ମ; ମୈଥୁନ;
Surata ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସଙ୍ଗମ—Copulation; coition. ବିଣ. (ସୁରତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ପୁଂ (ସୁ+ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—
୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ—1. Much attached to; enamoured of. ୨ । ଦୟାଳୁ—2. Kind ୩ ।
শূরত্ব ଅତି କୃପାଳୁ—3. Very merciful. ଦେ. ବିଣ—
शूरत्व (ସଂ. ଶୂରତ୍ୱ) ଶୂରତ୍ୱ; ବଳଶୁରତା; ବଳବିକ୍ରମଶାଳିତା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—Strength; might. ବୈଦେ, ବି (ଫା)—ସୁରତ୍ (ଦେଖ)—Surat (See)

ସୁରତ ଖେଦ (ଗ୍ଲାନି)—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରତଜନିତ ଖେଦ)—
Surata kheda (glāni) ସୁରତ ଶ୍ରମ (ଦେଖ)—
Surata śrama (See)

ସୁରତ ଗୋପନା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରତି ଗୋପନା (ଦେଖ)
Surata gopanā Surati gopanā (See)

ସୁରତ ତାଳୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଦୂତୀ (ମେଦିନୀ)—1. A
Surata tālī female go-between. ୨ । ଶିରଃସ୍ରକ୍; ଶିରରେ ଗୁନ୍ଥିତ ମାଳା—2. A chaplet for the head.

ସୁରତ ପ୍ରସଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ରତିକ୍ରିୟା—1. Act of copula-
Surata prasaṅga tion. ୨ । ରତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଗଳ୍ପ—2. Talk about copulation.

ସୁରତ(ତି) ବିଚିତ୍ରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁରତ ଅଟେ ବିଚିତ୍ର
Surata(ti) bichitrā ଯାହାର; ସୁରତ+ବିଚିତ୍ର+ଆ)—
ସ୍ୱଭଗାର ମଧ୍ୟାନାୟିକା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ନାୟିକା; ଯେଉଁ ମଧ୍ୟାନାୟିକାର ରତିକ୍ରିୟା ବିଚିତ୍ର ଅଟେ—
A lady or heroine of love stories whose coition is wunderful. [ଦ୍ର—ମଧ୍ୟାନାୟିକାର

ଗୁର ଶ୍ରେଣୀ ଯଥା—ଅରୂଢ଼ଯୌବନା, ପ୍ରଗଲ୍ଭ ବଚନା, ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତଯୌବନା ଓ ସୁରତବିଚିତ୍ରା—ହ. ଶ ।] ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଚିତ୍ର ରତିକ୍ରୀଡ଼ାକାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)— (a woman) Of wonderful coition.

ସୁର ତରଙ୍ଗିଣୀ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗଙ୍ଗା ନଦୀ—
Sura tarangiṇi The river Ganges.
ଦେ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
A name given to females.

ସୁର ତରୁ—ସଂ. ବ—୧ । ନନ୍ଦନ କାନନର ତରୁ—1. A tree of
Sura taru the heaven. (ଉ—ଗଜ ହୋଇ ସୁରତରୁ କୁସୁମ ବାଞ୍ଛିଲ୍ଲ ରେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଜୋଗୋପୀପ୍ରେମ. ସଂଗୀତ ।) [ଦ୍ର— କଳ୍ପତରୁ, ମନ୍ଦାର, ପାରିଜାତ, ସନ୍ତାନ ଓ ହରିଚନ୍ଦନ, ଏମାନେ ନନ୍ଦନ କାନନର ତରୁ ଅଟନ୍ତି ।] ୨। ସ୍ୱର୍ଗର କଳ୍ପତରୁ—2. The wish-bearing tree of the heaven. ୩। ପୁନ୍ନାଗ—3. Mast wood; Calophyllum Inophyllum. (ଉ—ସୁରତରୁ କୁଞ୍ଜେ ମଞ୍ଜୁଳ ମୋର ମୈତ୍ରେୟୀ ବ । ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ।)

ସୁରତ ଶ୍ରମ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରତଜନିତ ଶ୍ରମ)—ରମଣଜନିତ
Surata śrama ପରିଶ୍ରମ—Exertion due to cohabitation.

ସୁରତ ସୁଖ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରତଜନିତ ସୁଖ)—ରତିଜନିତ
Surata sukha ଅନନ୍ଦ—Pleasure derived from coition.

ସୁରତ ସ୍ୱେଦ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରତଜନିତ ସ୍ୱେଦ)—ରତିଶ୍ରମ
Surata sweda ଜନିତ ଘର୍ମ—Perspiration due to the strain of cohabitation.

ସୁରତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁରତ+ଆ)—ସୁରତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Suratā Feminine of Surata. ବ—୧ । (ସୁର+ ଭାବାର୍ଥେ. ତା) ଦେବତ୍ୱ (ଦେବତ୍ୱ)—1. Divinity. ୨ । (+ସମୂହାର୍ଥେ. ତା) ସୁର ବା ଦେବସମୂହ— 2. A gathering of the gods.

ସୁରତା(ତୁ)ଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ସୁରପୁନ୍ନାଗ (ଗଛବିଶେଷ) (ଦେଖ)
Suratā(tu)ṅga Surapunnāga (See)

ସୁରତାନ୍ତ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁରତ+ଅନ୍ତ)—ରତିର ଶେଷ—
Suratānta The end of coition.

ସୁରତି—ସଂ. ବ (ସୁ+ରମ୍ ଧାତୁ—ରମଣ କରିବା+ଭାବ. ତି)—
Surati ରତି; ସୁରତ; ମୈଥୁନ—Copulation. ଦେ. ବ—
ସୁରତି ସୁର୍ତି (ଦେଖ)—Surti (See) ଦେ. ବ—ସୁରୁତି (ଦେଖ)
ସୁରତି Suruti (See).

ସୁରତ ଗୋପନା—ସଂ. ବ ଓ ବଣ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ନାୟିକା ନାୟକ
Surati gopanā ସଙ୍ଗେ କୃତ ରତିକ୍ରୀଡ଼ା କଥାକୁ ଅପଣା ସଖୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଲୁଚାଏ (ହ. ଶ)—A woman who conceals the fact of her amorous dalliance from her companions.

ସୁର ତୋଷକ—ସଂ. ବଣ—ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରୀତିକାରକ—
Sura toshaka Pleasing to the gods.
(ସୁରତୋଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—କୌସ୍ତୁଭମଣି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
The gem worn by Bishṇu.

ସୁରତ୍ନ—ସଂ. ବ—୧ । ଉତ୍ତମ ରତ୍ନ—1. Excellent gem.
Suratna ୨ । ସୁନା (ହ. ଶ)—2. Gold. ୩ । ମାଣିକ୍ୟ (ହ. ଶ)—3. Ruby. ସଂ. ବଣ—୧ । ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ (ହ. ଶ)—1. Superior to all others. ୨ । ଉତ୍ତମ ରତ୍ନଯୁକ୍ତ—2. Having good gems.

ସୁରଥ—ସଂ. ବ (ସୁ ଅଟେ ରଥ ଯାହାର)—୧ । ଚୈତ୍ରବଂଶ ସମ୍ଭୂତ
Suratha ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା—1. Name of a king of the Lunar dynasty. [ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଔରସରେ ଧୃତରାଜୀ ତାରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବୁଧ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ବୁଧଙ୍କଠାରୁ ଚୈତ୍ର ଓ ଚୈତ୍ରଙ୍କଠାରୁ ସୁରଥ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ତପୋବନକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ବୈଶ୍ୟ (ସମାଧି ନାମକ)କୁ ଭେଟି ମେଧା ନାମକ ମୁନିଙ୍କଠାରୁ ସଂସାରର ମହାମାୟା ବା ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଓ ଦେବୀଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ମହିଷାସୁର, ରକ୍ତବୀଜ, ଶୁମ୍ଭ, ନିଶୁମ୍ଭ ଆଦି ଅସୁରମାନଙ୍କ ବଧର ବିବରଣ ଶୁଣି ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଥମେ ମୃଣ୍ମୟୀ ପ୍ରତିମାସ୍ଥାପନ କରି ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଦେବୀଙ୍କ ବରରେ ନଷ୍ଟରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଦେହାନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ । ଏ ପରଜନ୍ମରେ ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁରୂପେ ଜାତ ହେଲେ । (ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦେବୀ. ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀରେ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣର ପ୍ରକୃତି ଖଣ୍ଡରେ ଏ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି) ।

ସୁରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜୟଦ୍ରଥଙ୍କ ଜନ୍ମକାଳରେ ଦୈବବାଣୀ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ନବଜାତ କୁମାର ଗୁଣୀ ଓ ଶତ୍ରୁହନ୍ତା ହେବ । ତାହା ଶୁଣି ସୁରଥ କହୁଥିଲେ, 'ଯେ ଜୟଦ୍ରଥଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଭୂତଳରେ ପକାଇ ଦେବ, ତାର ଶିର ଶତଧା ହେବ ହେବ, ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅର୍ଜୁନ ଜୟଦ୍ରଥଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ କାଟି ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେବାକାଳରେ ସୁରଥଙ୍କ ଅଞ୍ଜଳରେ ତାହାକୁ ପକାଇ ଦେଲେ । ସୁରଥଙ୍କ ହାତରୁ ଜୟଦ୍ରଥଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଭୂତଳରେ ଖସି ପଡ଼ିବାରୁ ସୁରଥଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଶତଧା ହୋଇଗଲା; ଯଥା—

ସୁରଥ ଥିଲେ ତପସ୍ୟାରେ
ତା ପୁତ୍ର ମୁଣ୍ଡ ଛେଦ କଲେ
କପଟେ ନାଶ ତାକୁ କଲେ,
ଦୁଷ୍କୃତ କର୍ମ କେ ବୋଲଇଲେ ।
ପ୍ରାଚୀ. ଅର୍ଦ୍ଧନିମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

୨ । (ଜାତ) ଦ୍ରୁପଦଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. Name of a son of Drupada. ୩ । (ଜାତ) ଜୟଦ୍ରଥଙ୍କ

ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ରି. ଶ)—3. Name of a son of Jayadratha. ୪। ଜନମେଜୟଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ରି.ଶ)—4. Name of a son of Janamejaya ୫। (ନାମ) ଚମ୍ପକପୁରର ରାଜା ହଂସଧ୍ୱଜଙ୍କ ପୁତ୍ର—5. Name of the son of Rajā Hamsadhwaja. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ରଥ ବିଶିଷ୍ଟ—Having a nice car.

ସୁର ଦାରୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ୍)—ଦେବଦାରୁ (ରତ୍ନମାଳା)—
Sura dāru The pine or cedar.

ସୁର ଦାସ—ଦେ. ବି—୧। ଅନ୍ଧ—1. Blind man. ୨। କଣା—
Sura dāsa 2. One-eyed person. ୩। (ନାମ) ପ୍ରସିଦ୍ଧ
सूरदास ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହିନ୍ଦୀ କବି—3. Name of a celebrated
सूर दास Hindi poet. [ଦ୍ର—ଏ ଦିଲ୍ଲୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ସିହ୍ନି ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ । ଭାରତର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ସମ୍ରାଟ ପୃଥ୍ୱୀରାଜଙ୍କ ରାଜସଭାର କବି 'ଚାନ୍ଦ'ଙ୍କର ଏ ବଂଶଧର ଥିଲେ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଯମୁନା ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଗୌଘାଟ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ମାତୁଳାଳୟରେ ରହି ସଂସ୍କୃତ ଓ ପାରସୀ-ଭାଷାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ଏହାଙ୍କର ଆଉ ଛଅ ଭାଇ ଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ତଦାନୀନ୍ତନ ଦିଲ୍ଲୀର ଲୋଦୀବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଧୀନ ସୈନିକ କର୍ମ କରି ବାବରଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧରେ ହତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ସର୍ବକନିଷ୍ଠ ଥିଲେ ଓ ଅନ୍ଧ ଥିବାରୁ ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗରେ ପଶି ପାରି ନ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟଦାସ, ସୂରଦାସ, ସୂରଶ୍ୟାମ, ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ର । ଏ ଜନ୍ମାନ୍ଧ ନ ଥିଲେ । ପିଲାଦିନୁଁ ଏ ଧର୍ମାନୁରାଗୀ ଥିଲେ ଓ ପ୍ରତିଦିନ ଦେବଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳକୁ ଆସି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀକୁ ଦେଖି ତାହାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଓ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧା ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ଏହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି ଠିଆ ହେବା ସମୟରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଦେବ ପ୍ରତିମା ଜଳି ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଏହା ଦେଖି ପଣ୍ଡିଆଣୀ ସେଠାରୁ ପଳାଇଲେ ଓ ସୂରଦାସ ତାଙ୍କ ପଛରେ 'ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା' ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାର କରି କରି ଗୋଡ଼ାଇଲେ । ପାଖ ଯାଇ ଭୀଷଣ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମୁଖରେ ଅଗ୍ନି ଜଳୁଥିବା ଦେଖି ପଣ୍ଡିଆଣୀ ଠିଆ ହେଲେ ଓ ସୂରଦାସ 'ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା' ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାର କରି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପଡ଼ିଥିଲେ । ପଣ୍ଡିଆଣୀ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ 'କି ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଛ ?' ସୂରଦାସ କହିଲେ 'ଏ ଜନ୍ମ ମୋର ପରମ ଶତ୍ରୁ, ତୁମେ କଣ୍ଟା ଆଣି ମୋର ଏହି ଆଖି ଦର୍ପଣକୁ ଫୁଟାଇ ଦିଅ, ମୁଁ ଏହି ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଅଛି ।' ପଣ୍ଡିଆଣୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲରୁ କଣ୍ଟା ଆଣି ସୂରଦାସଙ୍କ ଆଖି ଦର୍ପଣ ଫୁଟାଇ ଦେଲେ ଓ ସେହିଦିନୁ ସେ ଅନ୍ଧ ହେଲେ । ସୂର ଦାସ ଅନ୍ଧ ଥିବା ବିଷୟ ଭାରତପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ସୁଦୂର ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧ ଗାୟକ, ଭିକ୍ଷୁକ ଓ ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ସୂରଦାସ ନାମରେ ଡାକନ୍ତି । କଥୋପକଥନରେ ମଧ୍ୟ 'ତୁ ଅନ୍ଧ, ନାଁ ସୂରଦାସ ?' ବୋଲି ଲୋକେ କହି ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥ ସୁରସାଗର ବା ସୁରସାଗରାବଳୀରେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ଭାଗବତ କଥା ପଦ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ସେ ୭୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସମାପ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ସାହିତ୍ୟଲହରୀ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ସେ ୧୫୧୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରଚନା କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୀ-ଭାଷାରେ କବିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ତୁଳସୀଦାସଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ । ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସମ୍ରାଟ ଆକବର ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ 'ମନ୍‌ସବ୍' (ମାସିକ ୭୦୦ ଟଙ୍କାର ବୃତ୍ତି) ଦେଇଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ଧନ ସେ ଗରିବ, ଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ବିତରଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କବିତାରେ ଆବାଳବୃଦ୍ଧବନିତା ସମସ୍ତେ ମୁଗ୍ଧ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଓ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ତାଙ୍କର କେତେଗୋଟି ହିନ୍ଦୀ ସଙ୍ଗୀତ ଗାୟକ-ମାନେ ବୋଲନ୍ତି ।

[ଭାରତୀୟ ପତ୍ରିକାରୁ ଉଦ୍ଧୃତ]

୪ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଗୁରୁଦତ୍ତ ନାମ—4. The name given to Bhima Bhoi by his preceptor. [ଦ୍ର—ଭୀମଭୋଇ ରେଢ଼ାଖୋଲ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗ୍ରାମଡିହ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଜାତିରେ କନ୍ଧ ଓ ଜନ୍ମରୁ ଅନ୍ଧ ଥିଲେ । ଗୁରୁ ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଦେଖାଗଲା । ସେ ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କଠାରୁ ମହିମାଧର୍ମର ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କ ଦୟାରେ ଭୀମଙ୍କଠାରେ ଅଲୌକିକ କବିତାଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସ୍ତୁତି ଚିନ୍ତାମଣି, ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ, ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ନିର୍ବେଦସାଧନା ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ତାଙ୍କ ରଚିତ । ତାହାଙ୍କ ଭଜନ ଓ ଜଣାଣମାନଙ୍କରେ ମହିମାଧର୍ମ ଓ ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କ ଲୀଳା-ବିବରଣ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଭୀମ ଭୋଇ କେତେକ ଦିନ ରେଢ଼ାଖୋଲରେ ରହି ତତ୍ପରେ ସେ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ସୁନ୍ଦପୁର (ସୋନପୁର) ଅନ୍ତର୍ଗତ ଖଲିଅପାଲି ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ମଠ ନିର୍ମାଣ କରିଲି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ମହାପୁରୁଷ ଜ୍ଞାନ କରି ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ସେବା ପୂଜାରେ ରତ ରହୁଥିଲେ । ସେହି ମଠରେ ଭୀମ ଭୋଇ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ଓ ମଠ ରହିଅଛି ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଦାଶ ।]

ସୁର ଦୀର୍ଘିକା—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ୍)—ମନ୍ଦାକିନୀ, ସ୍ୱର୍ଗଗା (ଅମର)—
Sura dirghikā The Ganges said to flow in the heaven.

ସୁର ଦୁନ୍ଦୁଭି—ସଂ. ବି—୧ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ଦୁନ୍ଦୁଭି ବାଦ୍ୟ—
Sura dundubhi 1. The trumpet of the gods.
୨ । ତୁଳସୀଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
2. The holy Basil plant.

ସୁରଦ୍ୱିଟ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁର + ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ = ହିଂସା କରିବା + କ୍ୱିପ୍; ସୁରଦ୍ୱିଷ୍; ପ୍ରା. ୧ବ)—ଦେବ-
Suradwit
ଦ୍ୱେଷୀ—Malignant to the gods. ବି. ପୁଂ—
୧ । ଅସୁର—1. Demon. ୨ । ଦେବ ଶତ୍ରୁ—
2. Enemy of the gods.

ସୁର ଦ୍ୱିପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବହସ୍ତୀ; ଐରାବତ (ଶବ୍ଦ-
Sura dwipa କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The elephant of Indra.

ସୁର ଦ୍ରୁମ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁରତରୁ (ଦେଖ)—1. Surataru
Suradruma (See). ୨ । ଦେବନଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
2. Name of a reed plant.

ସୁର ଧନୁଃ(ଧ୍ୱଜ, କେତୁ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—
Sura dhanuḥ(dhwaja, ketu) Rainbow.
[ସୁରଧନୁ—ବେ. ରୂପ]

ସୁର ଧାମ(ନଗର)—ସଂ. ବି (ସୁରଧାମନ୍; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବଲୋକ;
Sura dhāma(nagara) ସ୍ୱର୍ଗ—Heaven.

ସୁର ଧୁନୀ(ନଦୀ, ନିମ୍ନଗା)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର=ଦେବତା + ଧୁନୀ=ନଦୀ)—୧ ।
Sura dhūnī(nadī, nimnagā
ଗଙ୍ଗାନଦୀ—1. The river Ganges, ୨ । ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା
—2. The Ganges said to flow in heaven.

ସୁର ଧୂପ—ସଂ. ବି—ରାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଝୁଣା—
Sura dhūpa Resin.

ସୁର ଧେନୁ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମଧେନୁ—The
Sura dhenu mythological cow granting whatever is desired.

ସୁର ନନ୍ଦା—ସଂ. ବି (ନାମ)—ନଦୀବିଶେଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sura nandā Name of a river.

ସୁର ନାଥ(ନାୟକ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—
Sura nātha(nāyaka) Indra.

ସୁରନାଳ—ସଂ. ବି—ଦେବନାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Suranāla Name of a reed plant.

ସୁରନିର୍ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବି—ପତ୍ରକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ତେଜପତ୍ର—
Suranirgandha Cassia leaf.

ସୁର ନିଳୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଦେବତାମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ)—
Sura nilaya ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
The mythological Sumeru mountain.

ସୁରପ୍—ଗ୍ରାବେ (ଲରଅ) ବି ଓ ବିଣ—ଗୋଷ; ପାଣିଭିତ କରତଳରେ
Surap ସମ୍ଭାବିତା ବସ୍ତୁର ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିମାଣ—One handful
(of any thing). [ଯଥା—ସୁରପେ ଖିବଲ୍ ।]

ସୁର ପତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର (ଅମର)—
Sura pati Indra.

ସୁରପତ୍ରୀ(ର୍ଣ୍ଣ)—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୁଗନ୍ଧପତ୍ର ଶାକବିଶେଷ—
Surapatrī(rṇṇa) A sweet-smelling herb.
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— [ଗୁ—ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ, ପାଚକ,
ଦେବପର୍ଣ୍ଣୀ, ଦିବ୍ୟପର୍ଣ୍ଣୀ, ବର୍ଣ୍ଣିକର, କାଳସ୍ୱୋଟରେ ହିତକର;
ସୁଗନ୍ଧକ, ମାଠୀପତ୍ର, କୃମି, ଶ୍ୱାସ, କଫ, କାଶ ଓ ବାୟୁ-
ସୂକ୍ଷ୍ମପତ୍ର, ଦେବାର୍ହ, ଗନ୍ଧପତ୍ରକ ନାଶକ ।]
মাচিপত্রী, পানমৌরী; হুলাল সুরপর্ন ମ. ସୁରପର୍ଣ୍ଣୀ

ସୁରପର୍ଣ୍ଣିକ—ସଂ. ବି—ସୁରପୁନ୍ନାଗ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଭୃଙ୍ଗଅନା—
Suraparṇṇika A sweet-scented flowering tree
Ochrocarpus Longifolinus

ସୁରପର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବି—ପୁନ୍ନାଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) (ଦେଖ)
Suraparṇṇikā Punnāga (See)

ସୁରପା—ଗ୍ରାବେ (ଲରଅ) ବି—ସୋଡ଼ାଏ—One draught
Surapā drinkable food). [ଉ—ମାଂଗନା ଭୁକ
ସୁରପା ଏ—ଲରଅ ପ୍ରଚଳନ ।]

ସୁର ପାଦପ—ସଂ. ବି—ସୁରତରୁ (ଦେଖ)
Sura pādapa Surataru (See)

ସୁରପୁନ୍ନାଗ—ସଂ. ବି—ଭୃଙ୍ଗଅନା ଗଛ—Ochrocarpus Longi-
Surapunnāga folinus. [ଗୁ—ଏହାର ଗୁଣ
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୁରପର୍ଣ୍ଣିକ, ପୁନ୍ନାଗବତ୍, ଏହି ଗଛ ମୂ ଳ
କନେରୁ, ସୁରେଷ୍ଟ, ସୁରତାଙ୍ଗ ଜାଗରୁ, ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟ
স্থলতানিচাঁপা ଓ ସରୁ; ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଘୃତ ପାଖୁଡ଼ା
সুলতানচঁপা ଓ ବଡ଼ ହେମ୍ବପୁଷ୍ପ । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ
ଗୋପୀନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ସଂଲଗ୍ନ ବକୁଳବନରେ ଏ ଗଛ
ଅନେକ ମିଳିଥାଏ ।]

ସୁର ପୁର(ପୁରୀ)—ସଂ. ବି—ଅମରାବତୀ; ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ—The capital
Sura pura(purī) of the gods in heaven.

ସୁର ପୁରୋଧା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୃହସ୍ପତି; ସୁରଗୁରୁ—
Sura purodhā Bṛuhaspati, the preceptor of the gods.

ସୁର ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ)—୧ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ—1. Loved
Sura priya by the gods ୨। ଯେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସ୍ନେହ
[ସୁରପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] କରେ—2. Fond of the gods. ବି—
୧ । ଅଗସ୍ତ୍ୟବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Sesbania
Grandiflora. ୨ । କଙ୍କୋଳ—2. Cubeb
pepper. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ର—3. Indra. ୪ । ବୃହସ୍ପତି—
4. The preceptor of the gods.

ସୁରପ୍ରିୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରପ୍ରିୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Surapriyā Surapriya. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଜାଇଫୁଲ—
1. Long-petalled jasmine, ୨ । ରମ୍ଭାକଦଳୀ
(ବୈ. ଶ)—2. A kind of banana.

ସୁର ବଧୂ(ବନିତା, ଲଳନା)—ସଂ. ବି—ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ—The wife of
Sura badhu(banitā, lalanā) one of the gods.

ସୁର ବର—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—
Sura bara Indra.

ସୁର ବର୍ତ୍ମ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍) —ଦେବପଥ; ଆକାଶ (ଅମର)—
Sura barttma The sky,

ସୁର ବଲ୍ଲଭା—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତଦୁବା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A bleached
Sura ballabhā variety of doob grass.

ସୁର ବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବି—ତୁଳସୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sura balli The Holy Basil plant.

ସୁର ବସ୍ତ୍ର—ସଂ.ବି—ବଲ୍କଳନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ର—Cloth made of bark;
Sura bastra bark used as cloth.

ସୁର ବାରି—ସଂ. ବି—ଗଙ୍ଗା—The Ganges, (ଯଥା—ଲୁଚ ଅମର
Sura bāri ଧୌତ ପଦ, ଯେଣ୍ଡେ ସ୍ରବନ୍ତ ସୁର ବାରି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ସୁର ବୀଥୀ—ସଂ. ବି—ନକ୍ଷତ୍ରମାର୍ଗ (ହେ. ଶ)—
Surabīthī The milky way.

ସୁର ବାଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଦେବବାଳା; ଦେବ ସ୍ତ୍ରୀ—1. Goddess;
Sura bālā wife of one of the gods.
(ସୁରବାଳୀ—ଦେ. ରୂପ) ୨ । ଅପ୍ସରା—2. Heavenly
সুরবালা सुरबाला nymph. ଦେ. ବି—
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ସୁର ବୀର—ଦେ.ବଣ (ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ) (ସଂ ଶୂର=ବୀର)—୧ । ବଳୁଆ-
Sura bīra 1. Strong. ୨ । ସାହସୀ—2. Brave.
শূরবীর सुरबीर ୩ । ଯେ ନିଜର ବଳ ଦେଖାଏ—
3. Displaying one's prowess. ସଂ. ବି—
(୭ମୀ ତତ୍) ଇନ୍ଦ୍ର (ହେ. ଶ)—Indra.

ସୁରବୀର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଜର ବଳ ଦେଖାଇ ହେବା—
Surabīra hebā 1. To display one's prowess.
সুরবীর হওয়া सुरबीर होना ୨ । ନିଜର ବଳୁଆପଣିଆ ଅସ୍ଫାଳନ କରିବା—2. To boast of one's prowess.

ସୁରବୁଲି—ଦେ. ବି—ସୁରୁବୁଲି (ଦେଖ)
Surabuli Surubuli (See)

ସୁର ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—କଳ୍ପତରୁ (ହେ. ଶ)—
Sura bruksha The mythological tree of plenty.

ସୁର ବେଶ୍ମ—ସଂ. ବି (ସୁରବେଶ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱର୍ଗ (ହେ. ଶ)—
Sura besma Heaven.

ସୁର ବୈରୀ(ରିପୁ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସୁର—
Sura bairi(ripu) Demon.

ସୁରଭି—ସଂ. ବି (ସୁ+ରଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଇ)—୧ । ସୌରଭ;
Surabhi ସୁଗନ୍ଧ (ଅମର)—1. Sweet scent. ୨ । ଚମ୍ପକ
(ମେଦିନୀ)—2. The Champaka tree. ୩ ।
ବସନ୍ତ ଋତୁ (ମେଦିନୀ)—3. The spring season.
୪ । ଜାତିଫଳ ବୃକ୍ଷ (ମେଦିନୀ)—4. The nut-meg
tree. ୫ । ଶମୀ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନ)—5. The
spung tree; Prosopis Spicigera. ୬ । କଦମ୍ବ
ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. Neuclea Kadamba.
୭ । ଶଲ୍ଲ ଗୁଗ୍ଗୁଲ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. A kind of
bdellium. ୮ । ଗନ୍ଧ ତୃଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
8. Lemon-scented grass. ୯ । ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—9. Bakula tree. ୧୦ । ଝୁଣା; ଧୂଳ
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—10. Resin. ୧୧ । ଚୈତ୍ର ମାସ (ଧରଣୀ)
—11. The month of Chaitra. ୧୨ । ଧୀର;
ପଣ୍ଡିତ (ଧରଣୀ)—12. A learned man. ୧୩ ।
ଗନ୍ଧ ଫଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) (ଦେଖ)—13. Gandha
phala (See) ୧୪ । ବର୍ବର ଚନ୍ଦନ (ବୈଦ୍ୟକ)—
14. A species of sandal. ୧୫ । ମୁରା; ମୁରାମାଂସୀ
(ମେଦିନୀ)—15. Murraya Grofica (Scented
herb). ୧୬ । ଲଣ୍ଡାବଗୁଳ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
16. A sort of wild sweet Basil plant
Ocimum Gratissimm. ୧୭ । ଶଲ୍ଲକୀ (ମେଦିନୀ);
ଲୋବାନ—17. Olibanum. ୧୮ । ବନମଲ୍ଲିକା
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—18. Wild jasmine. ୧୯ ।
ତୁଳସୀ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—19. Holy Basil plant.
୨୦ । ଖାଗୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲତା ବିଶେଷ—
20. A kind of creeper. ୨୧ । କୁକୁଡ଼ା ଝୁଣ୍ଟି
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—21. Cock'scomb; Celosia
Cristata. ୨୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
22. Gold. ୨୩ । ଗନ୍ଧକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ଗନ୍ଧକ—
23. Sulphur. ୨୪ । ପୃଥିବୀ; ଧରଣୀ—24. The
earth. ୨୫ । ଗୋରୁ (ଧରଣୀ)—25. The
cow. ୨୬ । ଗୋମାତା; ଗୋରୁମାନଙ୍କର ଆଦ୍ୟମାତା—
26. The progenitress of the cow-kind.
[ଦ୍ର—ସୁରଭି ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କର ଏକତମା କନ୍ୟା । ମହର୍ଷି
କଶ୍ୟପଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ
ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ
ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏ ପାତାଳରେ ବରୁଣାଳୟରେ ବାସ
କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତନରୁ ସର୍ବଦା କ୍ଷୀରଧାରା କ୍ଷରୁଥିଲା;
ଏହି କ୍ଷୀରଧାରାକୁ କ୍ଷୀରୋଦସାଗର ନାମକ ସରୋବରର
ଉତ୍ପତ୍ତି । ଏହି କ୍ଷୀରୋଦସାଗରରୁ ଚନ୍ଦ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଅମୃତ ଓ
ପିତୃଗଣଙ୍କ ସୁଧା ସବୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜା କଲେ
ପୂଜକ ସର୍ବକାମପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଦକ୍ଷିଣ
ଋଷିଙ୍କ ହୋମଧେନୁ ନନ୍ଦିନୀଙ୍କୁ ଦିଲୀପ ଓ ସୁଦକ୍ଷିଣା ପୂଜା
କରି ରଘୁଙ୍କୁ ପୁତ୍ରରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଥିଲେ ।
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡରେ ୪୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ
ନାରଦ-ଭଗବାନ ସମ୍ବାଦରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଭଗ-
ବାନ୍‌ଙ୍କରେ ଗୋପାଙ୍ଗନାପରିବୃତ ହୋଇ ରାଧାନାଥ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ
ବନରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଶରୀରବାମ

ପରି ଇଚ୍ଛା ହେଲା ଏବଂ ତତକ୍ଷଣାତ୍ ଶ୍ରୀଧାନାଥଙ୍କ ବାମପାର୍ଶ୍ୱରୁ ସବତ୍ସା ସୁରଭି ଧେନୁଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା। ସୁଦାମ ନାମକ ଗୋପବାଳକ ରତ୍ନଭାଣ୍ଡରେ ଏହାଙ୍କଠାରୁ ଦୁଗ୍ଧ ଦୋହନ କଲେ ଓ ଶ୍ରୀଧାନାଥ ସେହି କଦୁଷ୍ଣ ଦୁଗ୍ଧ ପାନକରି ତୃଷ୍ଣା ଲାଭ କଲେ। ଦୁଗ୍ଧ ଦୋହନ କାଳରେ ଦୁଗ୍ଧ ଭାଣ୍ଡରୁ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ିଲା ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗୋଲୋକରେ ଶତଯୋଜନ ବିସ୍ତୃତ କ୍ଷୀର ସରୋବରର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା। ଏହା ରାଧିକା ଓ ଗୋପୀନାଥଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ା ସରୋବର। ପରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ସୁରଭିଙ୍କ ଲୋମକୂପରୁ ଲକ୍ଷ କୋଟି କାମଧେନୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ। ସାପାନ୍ତା ଅମାବାସ୍ୟାର ପର ଦିନ ଓ ମଙ୍ଗଳବାରରେ କୋଜାଗରୀ ବା କୁମାର-ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଗୋଅଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୁରଭିଙ୍କ ପୂଜା କରିବେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ।]

୨୭। କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କ ମାତୃକା ବିଶେଷ—27. Name of a foster mother of Kārttikeya. ୨୮। ସୁରା; ମଦ୍ୟ—28. Wine. ୨୯। ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—29. A scented article. ୩୦। ବୀର (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—30. A hero. ୩୧। ଏଲବାଲୁକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) ଦେଖ—31. Wolfsbane. ୩୨। ମହାଭୃଙ୍ଗ ବଚ୍ (ବିଶ୍ୱକୋଷ) 32. A kind of achorus root. ୩୩। ଯଜ୍ଞ ଯୂପର ସ୍ଥାପନା ସମୟରେ ପ୍ରଜ୍ୱାଳିତ ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—33. Name of the fire ignited on the occasion of setting a Jajña Jūpa.

ବିଣ—୧। ସୁଗନ୍ଧ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Sweet-scented. ୨। ପ୍ରିୟ—2. Beloved. ୩। ବିଦ୍ୱାନ୍; ପଣ୍ଡିତ—3. Learned. ୪। ମନୋହର—4. Charming. (ଯଥା—ବଇଦେହୀ ସୁମନା ଏ ସୁମନା ସୁରଭି। ବଇଦେହୀ ସୁମନା ସୁମନାଏ ସୁରଭି—ଉପ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।) ୫। ବିଖ୍ୟାତ—5. Famous. ୬। ଧାର୍ମିକ—6. Pious. ୭। ଉତ୍ତମ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ହ. ଶ)—7. Good; excellent. ୮। ଗୁଣବାନ୍ (ହ. ଶ)—8. Endowed with good qualities.

ସୁରଭିକା—ସଂ. ବି (ସୁରଭି+କ+ଆ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ; ଚମ୍ପା କଦଳୀ
Surabhikā (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A species of scented banana.

ସୁରଭିକାନ୍ତା—ସଂ. ବି—ବାସନ୍ତୀ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ; କଣ୍ଟାଳ (ହ, ଶ)—
Surabhikāntā Jasminum Arborescens.

ସୁରଭି ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁବାସଯୁକ୍ତ—Fragrant.
Surabhi gandha ସଂ. ବି—ତେଜପତ୍ର (ହ. ଶ)—
Cassia leaf.

ସୁରଭିଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି—ଗାଈଫୁଲ (ହ. ଶ) (ଜାତୀ ଚମେଲି)—
Surabhigandhā Catalonian jasmine. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରଭିଗନ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Surabhi-gandha.

ସୁରଭି ଗନ୍ଧି—ସଂ. ବିଣ—ମନୋହର ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—
Surabhi gandhi Fragrant; sweet-scented.

ସୁରଭିଚ୍ଛଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—କପିତ୍ଥ—
Surabhichchhada Wood apple.

ସୁରଭିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁରଭି+ଇତ; ଅଥବା ସୁ+ରଭ ଧାତୁ=ଲୁବ୍ଧ ହେବା+କର୍ମ ତ)—୧। ସୌରଭଯୁକ୍ତ; ସୁଗନ୍ଧ-
Surabhita
(ସୁରଭିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ—1. Scented; fragrant. ୨। ପ୍ରସିଦ୍ଧ; ଖ୍ୟାତ—2. Renowned; celebrated.

ସୁରଭି ତନୟ(ପୁତ୍ର)—ସଂ, ବି. ପୁଂ—ଅଣ୍ଡିରା ଗୋରୁ; ଷଣ୍ଢ—
Surabhi tanaya(putra) Bullock; bull.
(ସୁରଭି ତନୟା, ସୁରଭି ପୁତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରଭିତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁରଭିତ+ଆ)—ସୁରଭିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Surabhitā Feminine of Surabhita. ବି (ସୁରଭି +ଭାବ. ତା)—ସୌରଭ; ସୁଗନ୍ଧ—
Scent; fragrance.

ସୁରଭି ତ୍ୱକ୍—ସଂ. ବି (ସୁରଭି+ତ୍ୱଚ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ହିଡ଼ଲେଇ; ବଡ଼ ଅଲାଇଚ—Cardamum.
Surabhi twak

ସୁରଭି ତ୍ରିଫଳା—ସଂ. ବି—ସୁଗନ୍ଧ ତ୍ରିଫଳା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Surabhi triphalā Aggregate of 3 scented fruits.

ସୁରଭି ଦାରୁ(ଦାରୁକ)—ସଂ. ବି—ସରଳ ବୃକ୍ଷ; ଦେବଦାରୁ (ରାଜ-
Surabhi dāru(dāruka) ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The pine tree; Pinus Longifolia.

ସୁରଭି ନିମ୍ବୁ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସୁଗନ୍ଧ ଲେମ୍ବୁ ବିଶେଷ—
Surabhi nimbu A sort of fragrant lemon.
ବଙ୍ଗ. ବରସ୍ନଙ୍ଗା [ଗୁଣ—ଏହା ଅମ୍ଳମଧୁର, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ,
ହି. हरिकिटनिम ରୁଚିକର, ମୁଖର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନାଶକ, କଫ-
ମ. ଚାହୁଲମ୍ବୁ ପିତ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ବାୟୁନାଶକ।]
ତେ, ଗଣିଗେପଣ୍ଡୁ ତା. ନରବେମ୍ବୁ

ସୁରଭିପତ୍ରା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଜମ୍ବୁ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sruabhipatrā 1. The black berry tree. ୨। ମହାଜମ୍ବୁ; ରାଜଜମ୍ବୁ; ଗୋଲାପଜାମୁ (ବୈଦ୍ୟକ)—
2. Rose-berry.

ସୁରଭି ବର—ଦେ. ବି—୧। ବୃଷଭ—1. Bull. ୨। ଜାଇଫଳ
Surabhi bara ବୃକ୍ଷ—2. The nutmeg tree. [ଯଥା—ଦ୍ୱିଜ ସୁରଭିବରେ ସେ ଅଙ୍କ ଗତି ହୋଇ।
ଉପ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ।]

ସୁରଭି ବଲ୍କଳ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗୁଡ଼ତ୍ୱକ୍; ଡାଲଚିନି (ଗୁଡ଼ ତୋବଲି)—Cinnamon.
Surabhi balkala

ସୁରଭି ବାଣ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Surabhi bāna Cupid.

ସୁରଭି ମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶ୍ୱେତ ତୁଳସୀ (ହ. ଶ)—
Surabhi mañjari The white-flowered variety of Holy Basil plant.

ସୁରଭି ମାସ—ସଂ. ବି - ଚୈତ୍ର ମାସ—
Surabhi māsa The month of Chaitra.

ସୁରଭି ମୁଖ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବସନ୍ତଋତୁର ଆରମ୍ଭ—
Surabhi mukha The beginning of the spring Season.

ସୁରଭି ସମୟ - ସଂ. ବି—ବସନ୍ତ କାଳ—
Surabhi samaya The spring season.

ସୁରଭିସୁବା—ସଂ. ବି—ଶଲ୍ଲକୀ; ଲୋବାନ୍—
Surabhisubā Olibanum.

ସୁରଭି—ସଂ, ବି (ସୁରଭ+ଇ)—୧ । ସୁଗନ୍ଧ; ସୌରଭ (ହ. ଶ)—
Surabhi 1. Fragrance; sweet scent. ୨ । ଗାଈ (ହ ଶ)—2. Cow. ୩ । କପିକଚ୍ଛୁ (ହ. ଶ)—3. Cow-hage. ୪ । ବନତୁଳସୀ (ହ. ଶ)—4. The wild Basil plant. ୫ । ରୁଦ୍ରଜଟା (ହ. ଶ) (ଦେଖ)—5. Rudrajaṭā (See). ୬ । ଏଲ-ବାଳୁକ (ହ. ଶ)—6. Wolfsbane. ୭ । ମାତରା ଶାକ (ହ ଶ)—7. A kind of potherb. ୮ । ସୁଗନ୍ଧିତ ଶାଳିଧାନ୍ୟ; ବାସବଙ୍ଗା ଧାନ (ହ. ଶ)—8. Scented winter rice. ୯ । ମୁରମାଂସୀ (ହ. ଶ)—9. Murraya Grofica. ୧୦ । ରାସ୍ନା (ହ ଶ)-10. Vanda Roxburghii. ୧୧ । ଚନ୍ଦନ—11. Sandal. ୧୨ । ଶଲ୍ଲକୀ; ଲୋବାନ—12. Olibanum. ୧୩ । ଗୋମାତା; ଗୋଜାତିର ଆଦିମାତା—13. Name of the original mother of the cow kind. [ବ୍ର—ସୁରେ ବଲେ କୋନ୍ଦୁ ଦେଖ ।]

ସୁରଭିରସା—ସଂ, ବି—ଶଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ (୭ଥୁରେଷ)—The tree
Surabhirasā from which olibanum is got.

ସୁର ଭୂମି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବଲୋକ; ସ୍ୱର୍ଗ—
Surabhūmi Heaven; the abode of the gods.

ସୁର ଭୂରୁହ—ସଂ. ବି—୧ । ଦେବଦାରୁ ଗଛ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଭାଷ)—
Sura bhūruha 1. The pine. ୨ । କଳ୍ପତରୁ (ହ ଶ)—2. The heavenly tree of plenty.

ସୁର ଭୂଷଣ—ସଂ. ବି—ଦେବ ପ୍ରତିମାର ହାର ୪ ହାତ ଲମ୍ବ ଓ ୧୦୦୮
Sura būshaṇa ଦାନା ଥିବା ମୋତି ହାର (ହ. ଶ)—
A pearl necklace for idols, 4 cubits long and contaning 1008 pearls.

ସୁର ଭୋଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅମୃତ (ହ. ଶ)—
Sura bhoga Nectar.

ସୁର ଭୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ଦେବ ଭୋଗ୍ୟ; ଦେବତାଙ୍କ ଭୋଗ ପାଇଁ
Sura bhogya ଉପଯୁକ୍ତ—Fit for being enjoyed by the gods.

ସୁରମ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଅତି ରମଣୀୟ—
Surama Very charming.

(ସୁରମଣୀ, ସୁରମଣୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସୁରମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରମଇ କଲମ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସୁରମଚୁ (ଦେଖ)
Suramai kalama Suramachū (See)
সুৰমই কলম सुरमाइ कलम

ସୁରମଚୁ—ବୈଦେ.ବି (ଫା)—ଆଖିରେ ସୁରମା ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
Suramachū କାଠି—A pick with which collyrium is applied to the eyes.
সুরমচু सुरमचू

ସୁରମା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁର୍ମହ୍)—ସୁର୍ମା (ଦେଖ)—
Suramā Surumā (See) ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Surama.

ସୁର ମଣ୍ଡଳ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦେବତାମାନଙ୍କର
Sura maṇḍala ମଣ୍ଡଳ—1. A circle formed by the gods. ୨ । ସୁର ଖଣ୍ଡନିକା (ଦେଖ)
2. Sura khaṇḍanikā (See)

ସୁର ମନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୃହସ୍ପତି—
Sura mantrī Bṛuhaspati.

ସୁର ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବମନ୍ଦିର—
Sura mandira Temple.

ସୁରମା ଦାନ୍(ନୀ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁର୍ମହ୍ଦାନ୍) (ବର୍ଣ୍ଣାଗମ)—
Suramā dān(nī) ଆଖିରେ ଲଗାଇବା ସୁରମାକୁ ରଖିବା ପାଇଁ
সুরমাদান ବ୍ୟବହୃତ ରୁପାର ପାତ୍ରବିଶେଷ—A silver recep-
सुरमादानी tacle for keeping the soothing powder for the eye.

ସୁରମାନୀ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସୁର+ମନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସୁରମାନିନ୍;
Suramānī ୧ମା. ୧ବ.)—ଯେ ଆପଣାକୁ ଦେବତା ଜ୍ଞାନ
(ସୁରମାନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ (ହ. ଶ)—Imagining oneself to be a god.

ସୁର ମୃତ୍ତିକା—ସଂ. ବି—ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ; ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ମୃତ୍ତିକା; ଗୋପୀଚନ୍ଦନ—
Sura mṛutikā A sort of fragrant earth or clay with which marks are put on the forehead.

ସୁର ମେଦା—ସଂ. ବି—ମହାମେଦା (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ) (ଦେଖ)
Sura medā Mahāmedā (See)

ସୁରମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ରମ୍ୟ)—ଅତି ରମଣୀୟ—
Suramya (ସୁରମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Very charming.

ସୁର ଯାନ—ସଂ. ବି—ଦେବତାମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ରଥ—
Sura jāna A car used by the gods.

ସୁରଯା(ଯ୍ୟା)ନି—ବୈଦେ. ବି (ବଙ୍ଗଳା)—ପଠାଣମାନଙ୍କ ଉପାଧିବିଶେଷ
Suraja(yā)ni (ଶ୍ରୀରେନ୍ଦ୍ର, ଅଭିଧାନ)—A title of Pathans. [ବ୍ର—ଶାହ ବ, ଗେହାଳ, ଅନୁ ଲେଖାର ସୁଯୋଗ ସୁର ପାଠାନ୍ ବସିଲେ ତାହା ଜାଣ—ତଉଳା. ଉତ୍ତରେଜ ।]

ସୁର ଯୁବତୀ(ଯୋଷିତ୍)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅପ୍ସରା—
Sura jubati(joshit) Heavenly nymph.

ସୁରରାୟ(ଏ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁରରାଜ)—ଇନ୍ଦ୍ର—
Surarāya(e) সুররায় सूरराय Indra.

ସୁରରାଜ(ଜ୍)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—
Surarāja(j) Indra. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
সুররাজ सूरराज A name given to males.

ସୁର ରିପୁ —ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସୁର—
Sura ripu Demon.

ସୁରର୍ଷଭ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍; ସୁର+ଋଷଭ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ର—
Surarshabha 1. Indra. ୨ । ମହାଦେବ—2. Siba.

ସୁରର୍ଷି—ସଂ. ବି (ସୁର + ଋଷି)—ଦେବର୍ଷି—A class of sages.
Surarshi [ଉ—ନାରଦ, ତୁମ୍ବୁରୁ, କୋଲାହଳ ଆଦି—ଅମର. ଭରତ ।] [ଦ୍ର—ଋଷିମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା—ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି, ଦେବର୍ଷି, ରାଜର୍ଷି, ମହର୍ଷି, ପରମର୍ଷି, କାଣ୍ଡର୍ଷି, ଶ୍ରୁତର୍ଷି ।]

ସୁର ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁରଶ୍ରୀ (ଦେଖ)—
Sura lakshmi Surasri (See)

ସୁର ଲତା—ସଂ. ବି—ମହା ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜ ନିଘଣ୍ଟୁ) (ଦେଖ)
Sura latā Mahā jyotishmatī (See)

ସୁରଲା—ସଂ. ବି (ସୁର+ଲା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ+
Suralā ଆ)—୧ । ଗଙ୍ଗା ନଦୀ (ହାରାବଳୀ)—1. The Ganges. ୨ । ନଦୀ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. Name of a river.

ସୁର ଲସିକା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବଂଶୀ ଧ୍ୱନି—1. The
Sura lāsikā sound of the flute. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ବଂଶୀ (ହି. ଶ)—2. Flute.

ସୁର ଲୋକ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରମାନଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଲୋକ)—
Sura loka ଦେବ ଲୋକ; ସ୍ୱର୍ଗ—The heaven.

ସୁର ଶତ୍ରୁ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସୁର—
Sura śatru Demon.

ସୁର ଶୟନୀ—ସଂ. ବି—ଅଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ; ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶୟନ
Sura śayanī ଏକାଦଶୀ (ହି. ଶ)—The eleventh day of the bright lunar fortnight of Ashārdha (when Bishnu goes to sleep).

ସୁର ଶାଖୀ—ସଂ. ବି—ସୁର ତରୁ (ଦେଖ)
Sura śākhī Sura taru (See)

ସୁର ଶିଖା—ଦେ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra. [ଉ—ତଦନନ୍ତରେ ତାକୁ
Sura śikha ପୁଛିଲେ ସୁରଶିଖ, ଅସିଲଟି କି ତୁମ୍ଭେ ବାଟେ କହ ମୁଖ । ବୃଷସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସୁର ଶିଳ୍ପୀ—ସଂ. ବି—ବିଶ୍ୱକର୍ମା—
Sura śilpī The Divine Architect.

ସୁର ଶୈବଳିନୀ—ସଂ. ବି—ସୁରଧୁନୀ; ଗଙ୍ଗା—
Sura śaibalinī The Ganges.

ସୁରଶ୍ରୀ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବତାମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀ ବା
Sura śrī ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—The prosperity or effulgence of the gods.

ସୁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍; ସୁରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ)—
Sura śreshtha ୧ । ସୁରଜ୍ୟେଷ୍ଠ; ବ୍ରହ୍ମା—1. God 'Brahmā'. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ହି. ଶ)—2. Bishnu. ୩ । ଶିବ 3. Siba. ୪ । ଗଣେଶ (ହି. ଶ)— 4. Ganeśa. ୫ । ଇନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)—5. Indra.

ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁରଶ୍ରେଷ୍ଠ+ଆ)—ବ୍ରାହ୍ମୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
Suraśreshthā (ଦେଖ)—Brāhmī (See)

ସୁରଷ—ଗ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସୋରିଷ—
Surash Mustard seed.

ସୁରସ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଟେ ରସ=ସ୍ୱାଦ ଯାହାର)—
Surasa ୧ । ସୁସ୍ୱାଦୁ; ମଧୁର; ମିଷ୍ଟ—1. Sweet. ୨ । (ସୁରସା—ସ୍ତ୍ରୀ) (କାବ୍ୟ) ରସଯୁକ୍ତ—2. Full of noble sentiments. ୩ । ରସମୟ—3. Juicy. ୪ । ସୁନ୍ଦର; ମନୋହର (ହି. ଶ)—4. Beautiful. ବି—୧ । ବୋଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗନ୍ଧବୋଲ—1. Myrrb, gum myrrb. ୨ । ତୁଚ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗୁଡ଼ତ୍ୱକ; ଡାଲଚିନି—2. Cinnamon. ୩ । ଗନ୍ଧ ତୃଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A species of scented grass. ୪ । ବଲ୍କଳ; ଗଛର ଛାଲ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—4. Bark of trees. ୫ । ତୁଳସୀ (ମେଦିନୀ)—5. The holy Basil. ୬ । ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ ତୁଳସୀବିଶେଷ (ବୈଦ୍ୟକ)—6. A white-flowered Basil plant. [ଦ୍ର—ଏହାର ନାମାନ୍ତର ପର୍ଣ୍ଣାସ । ଏହା କଟୁତିକ୍ତ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ରୁଚିକର, ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମାନାଶକ, ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ପାର୍ଶ୍ୱଶୂଳ, ଜ୍ୱର, ବମନଦୋଷ ଓ ଶରୀର ଦୌର୍ଗନ୍ଧ୍ୟର ଶାନ୍ତିକାରକ ।] ୭ । ସିନ୍ଧୁବାର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ବେଗୁନିଆ—7. Vitex Trifolia. ୮ । ମୋଚରସ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଶିମିଳି ଅଠା—8. The gum Bombax Malabarica. ୯ । ତେଜପତ୍ର (ହି. ଶ)—9. Cassia leaf. ୧୦ । ପୀତଶାଳ (ହି. ଶ)(ଦେଖ)—10. Pītaśāla (See) ଦେ. ବି—୧ । ଅମୃତ—1. Nectar.
সুরস ୨ । ପ୍ରୀତି; ଶୃଙ୍ଗାରରସ—2. Cohabitation. (ଉ—
सुरस ସୁର ସୁରସ ଲୋଭକୁ ତନ୍ମୟ ସୃଷ୍ଟି । ଭାବେ, ଭାବେ ଯଥା ତଥା ନୃପନନ୍ଦନ—ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ସୁର ସଖା—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ର (ହି. ଶ)—
Sura sakha Indra.

ସୁର ସଦ୍ମ(ସଦନ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସୁର+ସଦ୍ମନ୍; ୧୦
Sura sadma(sadana) ୧୦)—ସ୍ୱର୍ଗ—The heaven.

ସୁର ସମିଧ୍ — ସଂ. ବି — ଦେବଦାରୁ (ବୃ ଶ)—
Sura s. midh Pinus Longifolius.

ସୁର ସରଣୀ — ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ଆକାଶ; ଗଗନ —
Sura sarani The sky.

ସୁର ସରିତ୍ — ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ଗଙ୍ଗା (ଜଟାଧର)—
Sura sarit The Ganges.
[ସୁରସରିତ୍ — ଦେ. ରୂପ] [ଉ — ପାଶେ ଥିଲେ ସୁରସରିତ । ବଳଇ କି ତହିଁ ଗୃହକ ଚିନ୍ତ — ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସୁର ସର୍ଷପକ — ସଂ. ବି — ଦେବ ସର୍ଷପ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sura sarshapaka A species of mustard seed.

ସୁରସା — ସଂ. ବିଶ, ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁରସ + ଆ)— ସୁରସର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Surasā Feminine of Surasa. ବି — ୧ । ଶ୍ୱେତ; ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପଯୁକ୍ତ ତୁଳସୀ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—1. The white Basil; the white-flowered Basil plant. ୨ । ତୁଳସୀ [ମେଦିନୀ]—2. The holy Basil plant. ୩ । ମେଦିନୀ; ପୃଥ୍ୱୀ — 3. The earth. ୪ । ଯୁଇ ଫୁଲ ଓ ଗୁଳ୍ମ — 4. Jui (flower and plant). ୫ । ନାଗମାତା [ମେଦିନୀ]— 5. Name of the mother of serpents. [ଉ — ଏ ସମୁଦ୍ରରେ ରହୁଥିଲେ; ହନୁମାନ୍ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବାକୁ ସମୁଦ୍ରକୁ ଡେଇଁଲା ବେଳେ ଏ ଦେବ ଗନ୍ଧର୍ବାଦିଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ରାକ୍ଷସୀ ରୂପ ଧାରଣ କରି କ୍ଷଣକାଳ ହନୁମାନଙ୍କ ବଳ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ହନୁମାନଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଇଥିଲେ । ହନୁମାନ୍ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କରି ଏହାଙ୍କ ପେଟରେ ପଶି ପୁଣି ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ଏହା ଦେଖି ସୁରସା ପ୍ରୀତା ହେଲେ — ବାଲ୍ମୀକି ରାମାୟଣ ।] ୬ । ମିଶ୍ରେୟା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ପାନମହୁରୀ — 6. Aniseed. ୭ । ଚନ୍ଦ୍ରିକା [ରତ୍ନମାଳା]; ଚନ୍ଦ୍ରଶୂର; ହାଲିମ — 7. Common cress. ୮ । ବ୍ରାହ୍ମୀ [ରତ୍ନମାଳା]—8. A medicinal herb. ୯ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ [ଛନ୍ଦୋମଞ୍ଜରୀ]—9 Name of a Sanscrit metre. ୧୦ । ମହା ଶତାବରୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ଛତ୍ତୁରିର ପ୍ରକାର ଭେଦ—10. Asparagus Racemosus. ୧୧ । ଦୁର୍ଗା [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ] —11. Goddess Durgā. ୧୨ । ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ନଦୀଭେଦ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—12. Name of a river. ୧୩ । ଲଣ୍ଡାବଗୁଲି (ଦେଖ)— 13. Landabaguli (See). ୧୪ । ରାସ୍ନା (ବୃ. ଶ)—14. Randa Roxburghii. ୧୫ । ଅପ୍ସରାବିଶେଷ [ବୃ. ଶ]—15. Name of a heavenly nymph. ୧୬ । ଶ୍ୱେତ ତ୍ରିବୃତ୍ [ବୃ. ଶ]— 16. The white variety of Tribrut. ୧୭ । ଶଲ୍ଲକୀ [ବୃ. ଶ]—17. Olibanum. ୧୮ । ନିର୍ଗୁଣ୍ଡୀ [ବୃ. ଶ] (ଦେଖ)—18. Nirgundi (See) ୧୯ । ବୃହତୀ [ବୃ ଶ] (ଦେଖ)— 19. Bruhati (See). ୨୦ । କଣ୍ଟକାରୀ [ବୃ. ଶ] (ଦେଖ) 20. Kantakārī (See). ୨୧ । ଅଙ୍କୁଶର କମ୍ପୁକରୁ ଥିବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଂଶ [ବୃ. ଶ]— 21. The sharp point at the end of a goad

ସୁରସିକା — ଦେ ବିଶ ସ୍ତ୍ରୀ — ସୁରସିକା — (female) Versed in sentimental aspects. [ଉ — ନବ ସୁରସାରେ ସ୍ୱସା, ନବ ସୁରସାରେ । ଭୁ ପରୁ ମୋ ଅଙ୍କ କରା ନ କରୁ ରସା ରେ — କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସୁରସାଳ — ସଂ. ବିଶ — ୧ । ଉତ୍ତମ ରସଯୁକ୍ତ —1. Very juicy;
Surasāla luscious. ୨ । ଅତି ମଧୁର ରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ — 2. Full of sweet juice.

ସୁରସାଷ୍ଟ — ସଂ. ବି (ସୁରସ + ଅଷ୍ଟ = ଏହିଯୁକ୍ତ ଆଠଗୋଟି ଦ୍ରବ୍ୟ) — ବୈଦ୍ୟ-
Surasāshta ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କ ଗଣବିଶେଷ—A group of 8 trees, classified in the Hindu medical books. [ଦ୍ର — ଏହି ୮ ଗୋଟିର ନାମ ଯଥା— କାଳବୃକ୍ଷ, ତୁଳସୀ, ବ୍ରାହ୍ମୀ, ବୃହତୀବୃକ୍ଷ, କଣ୍ଟକାରିକା, ସୁଦର୍ଶନା ।]

ସୁରସିକ — ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ — ୧ । ଉତ୍ତମ ରସଜ୍ଞ—1. Well versed
Surasika in tender sentiments. ୨ । ଉତ୍ତମ ରସଗ୍ରାହୀ (ସୁରସିକା — ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Very capable of comprehending tender sentiments. ୩ । ମଧୁରଳାପୀ— 3. Sweet in conversation. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ରସିକ —4. Very witty or gallant.

ସୁର ସିଂହ(ସିଂ, ଘ, ଘି, ହ) — ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୂର ଓ ସିଂହ) — ଗଡ଼ଜାତର
Sura simnha(ngi, ngha, nghi, ha) କରଣ ଓ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)— A title given by Rajas to Karanas and Pāikas of the Oriya States.

ସୁର ସିନ୍ଧୁ — ସଂ. ବି — ସୁରଧୁନୀ; ଗଙ୍ଗା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) —
Sura sindhu The Ganges.

ସୁରସୀ — ଦେ. ବିଶ — ସୁରସିକ; ଉତ୍ତମ ରସଜ୍ଞ — Well-versed in
Surasi tender sentiments. [ଉ — ଟୋ ଗାଢେ ସୁରସୀ ଲେଖିବ ପରେ ସୁରସି । ଗୋପୀନାଥ. କବିତା ।]

ସୁର ସୁନ୍ଦର — ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ — ଦେବତାଙ୍କ ପରି ଅତି ସୁନ୍ଦର—
Sura sundara Very beautiful.

ସୁର ସୁନ୍ଦରୀ — ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସୁରମାନଙ୍କର ସୁନ୍ଦରୀ = ନାରୀ)
Sura sundarī — ୧ । ଦେବକନ୍ୟା; ଦେବୀ — 1. A Goddess ୨ । ସୁରବେଶ୍ୟା; ଅପ୍ସରା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) —2. The heavenly nymphs. ୩ । ଦୁର୍ଗା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)— 3. Goddess Durgā. ୪ । (ତନ୍ତ୍ର) ଯୋଗିନୀ ବିଶେଷ; ଶ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରୀ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Name of a Jogini worshipped by the Tāntrikas.

୫ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. Lightning.

୬ । ଏକପ୍ରକାର ମାଛ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. A kind of fish.

ସୁରା—ସଂ. ବି (ସୁର. ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ; କିମ୍ବା. ସୁ. Surā ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ର+ଆ)—୧ । ମଦିରା; ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମଦିରା, ବାରୁଣୀ, ଇରା, ମଦ୍ୟ, ମହାନନ୍ଦା, ହଳି, କାରଣ, ମାଣିକା, ଅମୃତା, ମାଧବୀ, ମତ୍ତା, ମଦନା, ମୋଦନା, ମଧୁ, ହଳପ୍ରିୟା, ଦେବସୃଷ୍ଟ, କାମିନୀ, କପିଶା । ସରାପ, ମଦ ଦାରୁ, ସରାବ ଫା. ସହବ୍ବ ଅ. ଖମର

ମଦ୍ୟ 1. Wine; distilled spirit. [ଭି—କଉଣ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ପାଣିରେ ସଢ଼ାଇବା ପରେ ଉକ୍ତଦ୍ରବ୍ୟ ଫେନଯୁକ୍ତ Fomented) ହୋଇ ଗଲେ ତାକୁ ନିଆଁ ଉପରେ ବସାଇ ବକଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ତହିଁରୁ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ କଢ଼ାଯାଏ ତାକୁ ସୁରା କହନ୍ତି । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ସୁରାର ଉପାଦାନ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟା-ଭେଦରେ ନାନା ପ୍ରକାର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—

ଗୌଡ଼ୀ—(ଗୁଡ଼ ଓ ଧାତୁକୀ ଫୁଲରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ)
ପୈଷ୍ଟୀ—(ତଣ୍ଡୁଳ ଆଦି ଶସ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ)
ମାଧ୍ୱୀ—(ମଧୁ ଓ ଅନ୍ୟପୁଷ୍ପ ରସରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)
କାଦମ୍ବରୀ—(ନାନା ଉପାଦାନରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)
ମାଦ୍ଧ୍ୱୀକ—(ମହୁଲ ଫୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)
ମୈରେୟୀ—(ବେଲମୂଳ, କରବୋଳ ଓ ଶର୍କରାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)
ମାର୍ଦ୍ଦିକ—(ଦ୍ରାକ୍ଷା ଫଳରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ)

ମନୁସଂହିତାରେ ସୁରାକୁ ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା—

ଗୌଡ଼ୀ—ଗୁଡ଼ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ
ପୈଷ୍ଟୀ—ତଣ୍ଡୁଳାଦି ଶସ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ
ମାଧ୍ୱୀ—ମଧୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁଷ୍ପରସରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ।

ଏହା ମାଦକତା ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହାର ପାନ ନିଷିଦ୍ଧ । ସୁରାପାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତାର୍ହ । ସୁରାପାନ ମହାପାପ । ସୁରାପାନ କଲେ ବିକଳତା, ବଚନ-ସ୍ଖଳନ, ଗତିସ୍ଖଳନ, ଲଜ୍ଜାଶୂନ୍ୟତା, ମାନବୃଦ୍ଧି, ପ୍ରେମାଧିକ୍ୟ ଓ ଭ୍ରମ ଘଟେ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ଗୁରୁପାକ, ମଳରୋଧକ, ବଳକର, ପ୍ରଜ୍ୟାବର୍ଦ୍ଧକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ମେଦୋକର, କଫନାଶକ ଓ ଗୁଳ୍ମ, ଅର୍ଶ, ଶୋଥ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଆଦି ବ୍ୟାଧିନାଶକ ।]

୨ । ମଦ୍ୟପାନ ପାତ୍ର—2. Wine-glass. ୩ । ସର୍ପିଣୀ—3. A female serpent. ୪ । ଜଳ (ହ. ଶ)—4. Water. ୫ । ସର୍ପ (ହ. ଶ)—5. Serpent. ବିଣ (ସୁ=ଶୋଭନ+ରା=ଧନ ଯାହାର ଅଛି)—ଧନବାନ୍; ଧନୀ—Rich. ଦେ. ବି— ୧ । (ସଂ. ସ୍ପୃହା) ସ୍ପୃହା—1. Hankering after a thing. ୨ । ସୁରପତି ଓ ସୁରେଶର ଡାକ ନାମ—2. Name for calling Suresa and Surarāja. ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ କୋରାନର ଶ୍ଲୋକ ବା ପଦ—A couplet or hymn of the Koarn.

ସ୍ପୃହା
स्पृहा
সুব
सूरा
সুরা सुरा

ସୁରାଇ—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ଝୋରେଇ; ଲମ୍ବ ମୁଖଯୁକ୍ତ ଗୋଲ Surāi ଜଳ ଭାଣ୍ଡ—A long-necked round water-jug ସୁରାହି (ଦେଖ)—Surāhi (See)
সোরাই सुराही

ସୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ, ସ୍ଫୁର ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ଫୁରିବା—Surā(re)ibā 1. To be tickled. ୨ । (ସ. ସ୍ପୃହ୍ ଧାତୁ; ପାନ୍ଥ ବା ଭୁଣ୍ଡ)—ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ ହେବା; ଲାଳାୟିତ ହେବା—(The mouth) To hanker after; to water after a thing.
স্ফুরা, फरकना
লালায়িত হওয়া लालायित होना

ସୁରାକ୍(ଖ୍)—ବୈଦେ. —(ଜଡରଅ) (ଫା. ସୁରାଙ୍ଗ=ଛିଦ୍ର; ତୁର୍କୀ= Surāk(kh) ସୁ.ଗ୍=ସୁତ ବା ସନ୍ଧାନ)—୧ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପାଉଥିବା କୌଣସି ବିଷୟର ସୂତ୍ର; ଚିହ୍ନ—1. Trace of anything which is being investigated; clue. ୨। ଅନୁସନ୍ଧାନ—2. Investigation. ୩ । ଇସାରା; ଅନ୍ତ୍ରା—3. A nod; a sign; hint; indication.
সুরাক্ सुराख

ସୁରାକ୍(ଖ୍)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଜଡରଅ) କୌଣସି ବିଷୟର ଅନୁସନ୍ଧାନ Surāk(kh)karibā କରିବା—To investigate into a matter.
সন্ধানকরা सुराखकरना
[ସୁରାକ୍(ଖ୍) ନେବା—(ଅନ୍ୟରୂପ)]

ସୁରାକ୍(ଖ୍)ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି(ଜଡରଅ)—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ସନ୍ଧାନ Surāk(kh)debā ବା ସୂତ୍ର କହିଦେବା—To give the clue to a matter.
সুরাক্ দেওয়া सुराखदेना

ସୁରାକ୍(ଖ୍) ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜଡରଅ)—କୌଣସି ବିଷୟର Surāk(kh)pāibā ସୂତ୍ର ପାଇବା—To get at or find out the clue of a matter.
সুরাক্ পাওয়া सुराख

ସୁରାକ୍(ଖ୍) ସନ୍ଧାନ—ଦେ.ବି—(ଜଡରଅ)—(ଫା.ସୁରାଖ୍+ସ.ସନ୍ଧାନ; Surāk(kh) sandhana ଏକାର୍ଥକ ପଦଦ୍ୱୟ)—କୌଣସି ବିଷୟର ସନ୍ଧାନ ବା ସୂତ୍ର—Clue to anything.
সুরাক্ সন্ধান सुराखसंधान

ସୁରାକତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସିରାକତ୍)—୧ । ସମ୍ପର୍କ—Surākat 1. Connection. ୨ । ଯୋଗ; ସଂଯୋଗ—2. Conjunction; union.
সুরাকৎ संपर्क, शराकत

ସୁରାକର—ସଂ. ବି (ସୁରା+କୃ. ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ)—୧। ମଦ୍ୟୋତ୍ପତ୍ତି-Surākara ସ୍ଥାନ; ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରୁ ମଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ—1. An article or thing from which wine is got. ୨ । ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Cocoanut tree. [ଭି—ସାଧାରଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ନଡ଼ିଆ ଗଛର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ପୁଷ୍ପକୋଷର ଅଗ୍ରକୁ କାଟିଲେ ତହିଁରୁ

ଯେଉଁ ରସ ହୁଏ, ତାହା ତାଡ଼ିରୂପ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ରଘୁବଂଶରେ ମଧ୍ୟ ରଘୁଙ୍କ ଯୋଦ୍ଧାମାନେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ 'ନାରିକେଳାସବ' ପାନ କରିଥିବା କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି।]

ସୁରକି—ଦେବି, ଦେଶ, ବିଣ (ତତ୍‌ଭବ) (ଫା॰ ସୁରଖୀ)—ଅନୁସନ୍ଧାନ
Suraki ବିଷୟରେ ଦକ୍ଷ—Skilful in finding out a clue.
सुराकि, सन्धानी सुराखी
(ସୁରକିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରଗ—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗ—
Suraga Beautiful colour.

ସୁରଗ ରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣରେ ରଞ୍ଜିତ—
Suraga rañjita Nicely painted or coloured.

ସୁରାଗାର—ସଂ, ବି (ସୁର+ଅଗାର)—୧। ଦେବ ମନ୍ଦିର—
Surāgāra 1. Temple. ୨। (ସୁରା+ଅଗାର)—ସୁରାବିକ୍ରୟଶାଳା—2. Tavern.

ସୁରାଗ୍ରହ—ସଂ. ବି (ସୁରା+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+ଅଧି. ଅ)—ମଦ୍ୟ ପାତ୍ର—
Surāgraha Wine cup.

ସୁରାଙ୍ଗନା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧। ଦେବାଙ୍ଗନା; ଅପ୍ସରା—
Surāṅganā 1. The heavenly nymphs. ୨। ଦେବତାମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Wife of one of the gods.

ସୁରାଚାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁର+ଆଚାର୍ଯ୍ୟ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁରଗୁରୁ; ବୃହସ୍ପତି
Surāchārjya (ଅମର)—Bṛuhaspati, the preceptor of the gods; Jupitor.

ସୁରାଜକ—ସଂ. ବି—ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ଶବ୍ଦମାଳା) (ଦେଖ)
Surājaka Bhruṅgarāja (See)

ସୁରାଜା—ସଂ. ବି (ସୁ+ରାଜନ୍)—ଉତ୍ତମ ରାଜା (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—
Surājā A good king.

ସୁରାଜି—ଦେ॰ ବି (ସଂ. ସୁ ଓ ଫା. ରାଜୀ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛା; ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ
Surāji ଇଚ୍ଛା—One's free will.
स्राजि स्वराजी

ସୁରାଜୀବ—ସଂ. ବି (ସୁରା+ଆଜୀବ=ଜୀବିକା ଯାହାର)—ଶୌଣ୍ଡିକ;
Surājība ଶୁଣ୍ଢୀ—A wine trader; distiller.

ସୁରାଜୀବୀ—ସଂ. ବି (ସୁରା+ଆ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ॰ ଇନ୍)—ଶୌଣ୍ଡିକ;
Surājībī ଶୁଣ୍ଢୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—A wine merchant; a distiller of wine.

ସୁରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧। ଉତ୍ତମ ରାଜ୍ୟ—1. A good kingdom.
Surājya ୨। ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖାଯାଏ ଓ ଯେଉଁଠାରେ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତି ବିରାଜେ ଥାଏ (ଦୃ. ଶ
स्राज्य 2. A kingdom governed for the benefit
सुराज्य of the ruled and where happiness and peace reign. ଦେ. ବି—ସ୍ୱରାଜ୍ୟ (ଦେଖ)
Swarājya (See

ସୁରାଟ୍—ଦେ॰ ବି (ସଂ. ସୌରାଷ୍ଟ୍ର)—୧। ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳସ୍ଥ
Surāṭ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା, ନଗର ଓ ବନ୍ଦର; ସୁରତ—1. Name
सूराट of a district, town and port in West
सुराट India. [ବି—ଏ ନଗର ବମ୍ବେ ପ୍ରଦେଶରୁ ଓ ତାପ୍ତୀ ନଦୀର ମୁହାଣରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଇଂରେଜ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀ ଏଠାରେ ପ୍ରଥମେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ସ୍ଥାପନ
स्राज କରିଥିଲେ।] ୨। (ସଂ. ସୁ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ର)—ଉତ୍ତମ ରାଜ୍ୟ;
सुराज ଉତ୍ତମ ଦେଶ—2. A good country or kingdom.

ସୁରାଟୀ—ଦେ. ବିଣ—ସୁରାଟ ଦେଶୀୟ—Of or pertaining to
Surāṭī 'Surāṭ.' ବି—ସୁରାଟମଲ୍ଲାର; ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—
सूराटी सुराटी Name of a musical tune.

ସୁରାଦ୍ରି—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—The mythological Sumeru mountain.
Surādri

ସୁରାଧାନୀ—ସଂ. ବି (ସୁରା+ଆଧାନୀ)—ସୁରା ରଖାଯିବାର ଛୋଟ କଳସ; ଝରି—A small wine-pitcher.
Surādhānī

ସୁରାଧିପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର—Indra.
Surādhipa (ସୁରାଧୀଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର+ଅଧ୍ୟକ୍ଷ)—୧। ବ୍ରହ୍ମା (ବୃ-
Surādhyaksha ଶ)—1. Brahmā. ୨। ଶିବ (ବୃ.ଶ)—2. Śiba. ୩। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ବୃ. ଶ)—3. Śrīkrushṇa.

ସୁରାଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବି—ମଦ୍ୟପାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର କପାଳରେ ପ୍ରାଚୀନ
Surādhwaja କାଳରେ ତାତଲା ଲୁହାରେ ଦାଗ ଦିଆ ଯାଉଥିବା ମଦ୍ୟପାତ୍ରର ଚିହ୍ନ (ବୃ. ଶ)—The figure of a wine-cup marked on the brow of a wine drinker with red hot iron as a punishment.

ସୁରାନକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର+ଆନକ)—ଦେବତାମାନଙ୍କ
Surānaka ନାଗରା—Drum of the gods.

ସୁରାନୀକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର+ଅନୀକ)—ଦେବ ସେନା—
Surānīka The army of the gods.

ସୁରାପ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୁରା+ପା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ସୁରାପାୟୀ
Surāpa ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person who drinks wine.
(ସୁରାପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ମଦୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A drunkard ୩। ମଦ୍ୟ ରକ୍ଷକ—3. A person who stores wine
ସଂ, ବିଣ, ପୁଂ—୧। ମଦ୍ୟପାୟୀ; ମଦୁଆ—1. Addicted to drink. ୨। ବୁଦ୍ଧିମାନ; ମନୀଷୀ (ବୃ. ଶ)—2. Intelligent.

ସୁରାପଗା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁର—ଦେବ+ଆପଗା=ନଦୀ)—ସୁରନଦୀ;
Surāpagā ଗଙ୍ଗା—The river Ganges.

ସୁରା ପାତ୍ର—ସଂ. ବି—ମଦଭାଣ୍ଡ; ମଦ୍ୟ ପାତ୍ର—A receptacle for
Surā pātra wine; wine cup.

ସୁରା ପାନ(ଣ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ମଦ୍ୟ ପାନ, ମଦ ପିଇବା
Surā pāna(ṇa) —1. Drinking of wine. ୨।

ଅବଦଂଶ; ଚାଟ୍ (ହି. ଶ)—2. Any relishable thing eaten by drinkers of wine.

ସୁରାପାନୋଦ୍ଦୀପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ଓ ତୃତୀୟା ତତ୍) — ସୁରାପାନ
Surāpānoddīpta ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ତେଜିତ—Intoxicated
(ସୁରାପାନୋଦ୍ଦୀପ୍ତା —ସ୍ତ୍ରୀ) with wine.

ସୁରାପାୟୀ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି ପୁଂ—(ସୁରାପାୟିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସୁରା+ପା. ଧାତୁ
Surāpāyī +ଇନ୍ଥି. ଣିନ୍)—ସୁରାପ; ଯେ ମଦ୍ୟପାନ କରେ—
(ସୁରାପାୟିନୀ - ସ୍ତ୍ରୀ) One who drinks wine.

ସୁରାପୀତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ପୀତ ହୋଇ ଅଛି ସୁରା ଯାହା
Surāpīta ଦ୍ୱାରା)—ଯେ ମଦ ପିଇଅଛି—Drunk.
(ସୁରାପୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରାପୀଥ—ସଂ. ବି—ସୁରାପାନ (ହି. ଶ)—
Surāpītha Drinking of wine.

ସୁରାବ୍ଧି—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରାପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବ୍ଧି)—ପୌରାଣିକ ସାତ
Surābdhi ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ସମୁଦ୍ର—One of the seven mythological oceans surrounding the earth

ସୁରାଭାଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁରାମଣ୍ଡ; ସୁରାର ଅଗ୍ରଭାଗ
Surābhāga ବା ସର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. The scum of wine. ୨ । ସୁରାଭାଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—
2 Wine vessel.

ସୁରାଭାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଦ୍ୟପାତ୍ର; ସୁରା ପାତ୍ର—
Surā bhānda A receptacle for wine.

ସୁରା ମଣ୍ଡ—ସଂ ବି—ସୁରାର ଅଗ୍ରଭାଗ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ସୁରା ଉପରେ ପଡ଼
Surā manda ଥିବା ସର—The scum of wine.

ସୁରା ମତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ମାତାଲ—
Surā matta Intoxicated with wine.
[ସୁରାମତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ସୁରାମତ୍ତତା—ବି)

ସୁରାମେହ—ସଂ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ମେହ ରୋଗ—A kind of
Surā meha gonorrhœa. [ବି—ଏଥିରେ ରୋଗୀର ପ୍ରସ୍ରାବ ସୁରା ପରି ମାଡ଼ଅଥା ବା ସ୍ୱଚ୍ଛ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ତାହା ବୋତଲରେ ଏପ୍ରସ୍ରାବକୁ ରଖିଲେ ତାହାର କମ୍ଧାଂଶ ସାଫ ଓ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଂଶ ପତଳା ଦେଖାଯାଏ—ହି. ଶ ।]

ସୁରା ରାଣୀ—ସଂ ବି—ଦେବମାତା; ଅଦିତି (ହି. ଶ)
Sura rāni The mother of the gods.

ସୁରାରାତି—ସଂ ବି (ସୁର+ଅରାତି; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବତାମାନଙ୍କ
Surārāti ଅରି; ଅସୁର—Demon.
[ସୁରାରି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୁରାରି ହନ୍ତା—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁରାରିହନ୍ତୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—
Surāri hantā ବୈକୁଣ୍ଠ; ବିଷ୍ଣୁ (ଉଦ୍ଧଟାଦ ଉକ୍ତି)—
(ସୁରାରିହନ୍ତୃ—ଅନ୍ୟରୂପ) An epithet of Bishnu.

ସୁରାର୍ଦ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ସୁର+ଅର୍ଦ୍ଦନ=ଦେବ ପୀଡ଼କ)—ଅସୁର
Surārddana (ହି. ଶ)—A demon.

ସୁରାର୍ହ - ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର=ଦେବ+ଅର୍ହ=ଯୋଗ୍ୟ)—
Surārha ୧ । ହରିଚନ୍ଦନ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. A species of sandal. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Gold. ୩ । ଭୃଙ୍ଗମାଣ୍ଡରୁ ଚନ୍ଦନ (ହି. ଶ)—3. Another kind of sandal.

ସୁରାଳ—ସଂ. ବି—ଧୂନା (ହି. ଶ)—
Surala Resin.

ସୁରାଳୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁମେରୁ (ଅମର) (ଦେଖ)—
Surālaya 1. Sumeru. ୨ । (ସୁର+ଆଳୟ) ଦେବତାମାନଙ୍କ ଗୃହ; ଦେବମନ୍ଦିର—2. Temple ୩ । (ସୁରା + ଲୟ) ମଦ୍ୟଶାଳା—3. A distillery.

ସୁରାଲିକା—ସଂ. ବି—ସୁଗଲା ନାମକ ବନ୍ୟ ଲତା—A kind of
Surālikā wild creeper. [ବି—ଏହାର ପତ୍ର ଗଉର ପତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଏଥିର ଚୁର୍ଣ୍ଣ ବଳକାଅ ଓ ତେଜହା; ମହି କଳା, ମଞ୍ଜିରୁ ତୁଳକାଅ ଭଳ ଆହାରେ । ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଲଘୁ, ଉଷ୍ଣ ଓ କଟୁ । ଏହା ବାତ, ପିତ୍ତ, କଫ୍ଫୁଟ, ଚୁଣ ଓ ଶୋଥ ନାଶକ ଅଟେ—ହି. ଶ ।]

ସୁରାବ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଧ୍ୱନି—1. Good sound. ୨ । ଏକ
Surāba ପ୍ରକାର ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ)—2. A species of horse.

ସୁରାବନି—ସଂ. ବି—୧ । ଦେବମାତା; ଅଦିତି (ହି. ଶ)—1. Aditi;
Surābani the mother of the gods. ୨ । ପୃଥିବୀ (ହି. ଶ)—2. The earth.

ସୁରାବାସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ସୁର+ଆବାସ)—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Surābāsa The mythological Sumeru mountain.
[ସୁରାଶ୍ରୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୁରାବୃତ୍ତ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ [ହି. ଶ]
Surābrutta The sun.

ସୁରାଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବି (ସୁ=ଉତ୍ତମ+ରାଷ୍ଟ୍ର=ରାଜ୍ୟ)—୧ । ସୁରଟ
Surāstra (ଦେଖ)—1. Surāt (See) [ବି—ତାହା କାହା [ସୌରାଷ୍ଟ୍ର—ବିଣ] ମତରେ ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ସୁରଟ, କାହା କାହା ମତରେ କାଠିଆ ବାଡ଼—ହି. ଶ ।] ୨ । (ନାମ) ରାଜା ଦଶରଥଙ୍କର ଏକ ମନ୍ତ୍ରୀ—2. Name of a minister of Dasaratha.

ସୁରାଷ୍ଟ୍ରଜ—ସଂ. ବିଣ [ସୁରାଷ୍ଟ୍ର+ଜନ୍. ଧାତୁ+ଡଥି. ଅ]—ସୁରାଷ୍ଟ୍ର
Surāshtraja ଦେଶ ଜାତ—Produced in Surat, ବି—
[ସୁରାଷ୍ଟ୍ରଜା—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ଭୂତତୁଳସୀ [ଅମର], ବନ ତୁଳସୀ—1. A sort of wild Basil. ୨ । କୃଷ୍ଣମୁଗ [ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ] ଜାତିମୁଗ—2. A species of Phasoelus Moonga (grain). ୩ । ଗୋପୀ ଚନ୍ଦନ; ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ମୃତ୍ତିକା (ହି. ଶ)—3. A kind of yellow arth. ୪ । ଲାଲ ଚୋଳଇ [ହି. ଶ]—4. Red

horse-gram. ୬ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷ [ଶ୍ରୁ.]—5. A kind of poison.

ସୁରାଷ୍ଟ୍ରିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରାଷ୍ଟ୍ରଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Surāstraja Surāshtrija. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଭୂତୁଳସୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲଣ୍ଡାତୁଳସୀ—1. A sort of wild Basil plant. ୨ । ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ; ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ମୃତ୍ତିକା (ବୈଦ୍ୟକ)—2. A sort of fragrant earth.

ସୁରାଷ୍ଟ୍ରୋଦ୍ଭବା—ସଂ. ବି—ଫିଟ୍‌କିରି [ହ. ଶ] Surāstrodbhabā Alum.

ସୁରା ସନ୍ଧାନ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍] —ସଢ଼ାଯାଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟରୁ ଯନ୍ତ୍ର-Surā sandhāna ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ସୁରା ବାହାର କରିବା କ୍ରିୟା—Distillation of wine.

ସୁରାସବ—ସଂ. ବି—୧ । ଗୁଡ଼ଲି, ପିଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦିରୁ ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ Surāsaba ନୂଆଁ ହୋଇ ବାହାର କରାଯିବା ମଦ; ଅରିଷ୍ଟ—1. Distilled spirit or wine. ୨ । ସୁରାପରି ଖାଦ୍ୟ ମାଦକତା ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଆସବ କିମ୍ବା ଅରିଷ୍ଟ ବିଶେଷ—2. A very intoxicating spirit (like wine) [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ମୂତ୍ରପ୍ରିୟ, ରୁଚିକର, ବାୟୁନାଶକ, ମୂତ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, କଫବାୟୁନାଶକ । ଏହାର ମାଦକତା ବହୁଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ।]

ସୁରା ସମୁଦ୍ର (ସାଗର)—ସଂ. ବି—ସୁରାବ୍ଧି (ଦେଖ) Surā samudra Surābdhi (See)

ସୁରାସୁର—ସଂ. ବି (ସୁର+ଅସୁର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଦେବତା ଓ ଦାନବ—Surāsur Gods and demons.

ସୁରା ସେବନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁରାପାନ (ଦେଖ) Surā sebana Surāpāna (See)

ସୁରା ସେବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁରା ସେବନ୍ ଶବ୍ଦ; ସୁରା+ସେବ୍ ଧାତୁ Surā sebī +କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ସୁରାପାୟୀ (ଦେଖ) (ସୁରା ସେବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Surāpāyī (See)

ସୁରାହା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁ ଓ ଫା. ରାହ୍)—୧ । ସୁପଥ—1. Good Surāhā road. ୨ । ସୁମାର୍ଗ; ସତ୍‌ପଥ—2. Good ways. सुराहा ୩ । ସୁବିଧା—3. Convenience. ୪ । ଶୁଭଲକ୍ଷଣ सुराह —4. Auspicious or good sign.

ସୁରାହି—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—୧ । ଲମ୍ବ ବେକଯୁକ୍ତ ଗୋଲାକାର ଜଳପାତ୍ର Surāhi —1. A long-necked round water-jug. ମୋରାଇ, କୁଜା [ଦ୍ର—ଗରମଦିନେ ଏଥିରେ ପାଣି ରଖି ଏ ପାତ୍ରକୁ ମୁକ୍ତ सुराही, कुजा ବାୟୁରେ ରଖି ଦେଲେ ମାଠିଆ ଅପେକ୍ଷା ଏଥିରେ ପାଣି ବେଶି ଥଣ୍ଡା ହୁଏ ।] ୨ । (ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ) ବାହୁଟି ଅଗ୍ରରୁ ଲଟକି ଥିବା ଥୋପ ଉପରେ ଲଗାଯିବା ରୂପାର ବା ସୁନାର ସୁରାହି ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର—2. A surahi-shaped gold or silver ornament attached to the upper side of the tassels of the Bāju. ୩ । (ଦରଜିଙ୍କ ଶବ୍ଦ) ଶାମିଆନା ଉପରେ ସିଲେଇ କରାଯିବା ସୁରାହି ଆକାରର କନା—3. A sorai-shaped bit of cloth sewn on shamianas. ୪ । ହୁକାର ନଳର ସୁରାହି ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଅଗ୍ରଭାଗ (ଯହିଁ ଉପରେ ଚିଲମ ରଖାଯାଏ)—4. The sorahi-shaped top of the tube of a hookah.

ସୁରାହ୍ୱ—ସଂ. ବି (ସୁରା+ଆ+ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଡାକିବା+କରଣ. ଅ)—Surāhwa ୧ । ଦେବଦାରୁ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—1. Pine tree ୨ । ଦାରୁହରିଦ୍ରା; ଦାରୁହଳଦି [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—2. Cascinium Fenestratum. ୩ । ମରୁବକ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ମରୁଆ ଗଛ—3. Origanum Marjoram.

ସୁରି—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ର+ଇ=ଶୋଭନ ଧନବାନ୍—ମୁଗ୍ଧବୋଧ Suri ବ୍ୟାକରଣ)—ଖୁବ୍ ଧନୀ—Very rich. सूर सुर ଦେ. ବି—ସୁରରାଜ, ସୁରେଶ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିଙ୍କ ଡାକ ନାମ—Name for calling Surarāja, Suresa, Surendra, Sūrjyamaṇi

ସୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ଫୁରିବା; ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେବା—Suribā 1. To tickle; to throb; to vibrate. सुरा फरकना [ଯଥା—ମୋ ଆଖି ସୁରୁଛି ।] लालायित हवया ୨ (ସଂ. ସ୍ପୃହ୍ ଧାତୁ) (ଭୁଣ୍ଡ, ପାଟି) ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ लालायित होना ହେବା; ଲାଳାୟିତ ହେବା; ଘୋରେଇବା—2. To be watering after; to hanker after. [ଯଥା—ଖାଇବା ପଦାର୍ଥ ଦେଖି ମୋ ଭୁଣ୍ଡ ସୁରୁଛି ।] ୩ । ଅନୁରାଗଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To be attached to any person or thing. ୪ । सुरा (ସଂ. ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ) (କଥା) ଜାକ୍ୱସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ହେବା; ପଶିଥିବା—बात निकलना 4. To come to the tip of one's tongue. [ଯଥା—ମୋ ତୁଣ୍ଡରୁ କଥା ସୁରୁ ନାହିଁ ।]

ସୁରୀ—ସଂ. ବି—୧ । (ସୁର+ଈ, କିମ୍ବା ସୁର୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+Surī କର୍ତ୍ତୃ. ଈ)—ସୁରୀ (ଦେଖ)—1. Surā (See) ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁର+ଈ) ଦେବପତ୍ନୀ (ହ. ଶ)—2. Wife of one of the gods. [ଉ—ବହୁଧାଳୟ ନଗର ସ୍ତ୍ରୀ ଭିଜାସି ସୁରୀ, ଚାରୁ ସ୍ୱପନା ମନମୋହନ ଛବି ଶୀତାର—ଉଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁରୁ—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ଆରମ୍ଭ—Beginning. ପ୍ରାଦେ-Suru (ସମ୍ବଲପୁର; ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ—ସାନ; ଛୋଟ सुरु शुरू (ପିଲା)—Very young (said of children); tiny.

ସୁରୁଅ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସୋର୍‌ବା)—ମାଂସର ଝୋଳ; କ୍ୱାଥ; ମାଂସରସ Surua ଅନ୍ନ—Soup of meat. [ଦ୍ର—ସୁରୁଅ ଶବ୍ଦର सुरुआ ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂ ଅଭ ସୁପ୍ ଓ ସୁରୁଅ ବୋଲିଲ ଅଜାଣର ଶାର शो(सु)रबा ଅବଶ୍ୟକ । ଏଥିରେ ଦୁହିଁ ଭାରୋଚ ବା ଦୁହଁଟା ମାଂସ ଭଳି ଚିହି ବଦ ବର ଏବାକୁ ଜାଣନ୍ତି ଆଙ୍କରେ ହୁଏଇ ଯାଇ, ତାଙ୍କ କରେ ବହୁଦିନ ନାଇ ଦେବେ ବୋଲିକ ପାଇଁ ହୋଇ ଏହା ପଶୁ ମାଂସରୁ ଅନ୍ୟ ଚରବ ପଦାର୍ଥ ବାହାରେ ।

ମାଂସକୁ ପିଙ୍ଗି ଦେଇ ଏହି ପାଣି ବା ସୁରୁଅକୁ ସେବନ କଲେ ଖୁବ୍ ବଳ ହୁଏ ।]

ସୁରୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା—
Suru karibā — To begin any work.
सुरू करना — सुरु करना

ସୁରୁକା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସରୋକା; ଶବ୍ଦଜ)—ସରୋକା; ସମ୍ପର୍କ—
Surukā — Connection; relationship.
सुरूका — সম্পর্ক

ସୁରୁକି(ଖି)—ବୈଦେ, ବି (ଫା. ସୁର୍ଖ; ସୁର୍ଖୀ)—ଚୂନ ସଙ୍ଗେ ମିଶା ଯିବା ପାଇଁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯିବା ଇଟା; ଇଷ୍ଟକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ—
Suruki(khi) — Powdered brick or brick dust intended to be used as mortar when mixed with lime.
सुरकि(खि) সুরকী

ସୁରୁକୁଟା—ଦେ.ବିଣ ପୁଂ (ସଂ. ଶୁଷ୍କୀକୃତ)—୧। କ୍ଷୀଣଗାତ୍ର—1. Lean-bodied. ୨। ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Emaciated; withered.
Surukuṭā
(ସୁରୁକୁଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସୁରୁକୁଟୀ, ସୁରୁକୁଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରୁକୁଟା ମୁରୁକୁଟା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶୁଷ୍କ ଓ ମର୍କଟ; ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—Withered and lean; lean and emaciated.
Surukuṭā murukuṭā
(ସୁରୁକୁଟିଆ ମୁରୁକୁଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସୁରୁକୁଟୀ ମୁରୁକୁଟୀ, ସୁରୁକୁଟେଇ ମୁରୁକୁଟେଇ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରୁକୁଟି—ଦେ. ବି—ଜଳଜ ଶାକବିଶେଷ—A species of aquatic herb. [ବି—ଏହାର ମୂଳ କନ୍ଦମୂଳ ବା ମୂଳା ପରି । ଏହି ମୂଳକୁ କଞ୍ଚା ବା ସିଝାଇ ଖାଆନ୍ତି । ଏହା ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଝାଡ଼ାରୋଗରେ ଖୁଆଇଲେ ଉପକାର ହୁଏ । ଏହାର ପତ୍ରର ଲମ୍ବ ୫ ଇଞ୍ଚ ଓ ଚଉଡ଼ା ୧ ଇଞ୍ଚ । ଏ ଗଛର କାଣ୍ଡ ନାହିଁ ।]
Surukuṭi

ସୁରୁକୁଟେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—The wither; to become emaciated.
Surukuṭeibā
(ସୁରୁକୁଟେଇ ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରୁଖୁର(ରୁ)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁଖରୁ; ତୁଳ. ଫା. ସୁର୍ଖରୁ=କାନ୍ତି-ବାନ୍; ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ; ସମ୍ମାନିତ)—୧। ନିର୍ବିଘ୍ନ—1. Free from obstacles. ୨। ଉପଦ୍ରବ ଗୋଳମାଳରହିତ—2. Free from complications. ୩। ଶାନ୍ତ; ସୁଶୀଳ—3. Meek; good. ୪। ସୁନ୍ଦର; ଶୋଭନ; ସୁନ୍ଦର; ସୁଦୃଶ୍ୟ—4. Beautiful. ୫। ସହଜ—5. Easy. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ସୁନ୍ଦରରୂପେ; ସୁନ୍ଦରରୂପେ—1. Beautifully. [ଉ—ସୁରୁଖୁରୁ ଚଳେ ସଂସାର, ସୁଖାଳୀ ଅଣ ଘର ହେଲେ ସବୁ ଖାଇ ଲେ ଭୋଳାଇ ।—ବାଳବୃଷ. ଅକାଳ ଭୋଳାଇ ।] ୨। ନିର୍ବିଘ୍ନରେ—2. Easily. ୩। ନିର୍ବିଘ୍ନରେ—3. Without any let or hindrance. [ଉ—ବାନରମାନେ ସବୁ ସୁରୁଖୁରୁରେ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି—ଉପାସ୍ୟ. ରତ୍ନମାଳା ।]
Surukhur(ru)
सुविधा
सुरखुर(रु)

ସୁରୁଖୁରିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ଶାନ୍ତ; ସୁଶୀଳ—1. Meek; mild. ୨। ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ନୁହେଁ—2. One who is not wicked.
Surukhuriā
शान्तशिष्ट সুহৃত্তুরিয়া
(ସୁରୁଖୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରୁଖୁରୁରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସୁରୁଖୁର୍ (ଦେଖ)
Surukhurure — Surakhur (See)

ସୁରୁଗୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ)—୧। ଅତି କ୍ଷୀଣକାୟ—1. Very lean. ୨। ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Emaciated. ୩। ହ୍ରସ୍ୱାକାରଯୁକ୍ତ; ବାମନ—3. Dwarfish.
Surugurdā
रोगापटका
दुबला पतला
(ସୁରୁଗୁଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସୁରୁଗୁଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁରୁଗୁଲି—ଯାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସୁରୁବୁଲି (ଦେଖ)
Suruguli — Surubuli (See)

ସୁରୁଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ଶୋଭାଞ୍ଜନ; ସଜନା (ଶବ୍ଦମାଳା)—The Indian horse radish tree.
Surunga

ସୁରୁଙ୍ଗା—ସଂ. ବି—ସୁରଙ୍ଗା (ଛନ୍ଦାଧର) (ଦେଖ)
Surungā — Suranga (See)
ଦେ. ବି—ଚିଲିକା ହ୍ରଦରେ ମିଳୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ମାଛ—A kind of fish (in the Chilka).

ସୁରୁଙ୍ଗାହି—ସଂ. ବି (ସୁରୁଙ୍ଗା+ଅହି)—ସିନ୍ଧିଆଳ ଚୋର; ସୁରଙ୍ଗଯୁକ୍ତ ଅଧଶ୍ଚୋର; ଭୂଗର୍ଭିଲ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A house breaker, who bores a tunnel into a house.
Surungāhi

ସୁରୁଚ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ରୁଚ)—ସ୍ରୁକ୍ (ଦେଖ)—Sruk (See)
Surucha — ସଂ. ବି—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରକାଶ; ଦୀପ୍ତି (ହି. ଶ)—Luminosity; bright display. ସଂ. ବିଣ—ସୁନ୍ଦର ପ୍ରକାଶବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—Finely luminous or bright.

ସୁରୁଚି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧। ଶୋଭନରୁଚି; ଅଶ୍ଳୀଳତା ବର୍ଜିତ ରୁଚି—1. Good taste; taste free from obscenity. ୨। ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସନ୍ନତା (ହି. ଶ)—2. Much favourableness. ୩। (ନାମ; ସ୍ତ୍ରୀ) ଧ୍ରୁବଙ୍କ ବିମାତା—3. Step-mother of Dhruba. ୪। (ପୁଂ) ଗନ୍ଧର୍ବରାଜବିଶେଷ—4. Name of a king of the Gandharbas. ୫। (ନାମ) ଯକ୍ଷବିଶେଷ—5. Name of a Jaksha. ବିଣ—୧। ଶୋଭନ ରୁଚିବିଶିଷ୍ଟ—1. Of good taste. ୨। ରୁଚିକର; ସ୍ୱାଦୁ—2. Tasteful.
Suruchi

ସୁରୁଚିମାନ୍—ସଂ. ବି (ରୁଚିମତ୍ ଶବ୍ଦ; ସୁରୁଚି+ମତ୍)=ଶୋଭନ ରୁଚିଶୀଳ—Of polished taste.
Suruchimān

ସୁରୁଚିର—ସଂ. ବିଣ—୧। ମନୋହର—1. Charming. ୨। ଦୀପ୍ତିଶାଳୀ; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—2. Bright.
Suruchira
(ସୁରୁଚିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁରୁଚିରତା—ବି)

ସୁରୁଚି ସଙ୍ଗ(ମ୍ମ)ତ—ସଂ. ବି—ଶୋଭନ ରୁଚିର ଅନୁମୋଦିତ—Of Suruchi sanga(mma)ta polished taste; approved by good taste; tasteful.

ସୁରୁଜ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ରୁଜ)—ରୁଗ୍ଣ; ପୀଡ଼ିତ Suruja (ହି, ଷ)—Ill. ଗ୍ରା° ବି—୧ । (ସଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—1. Sūrjya etc (See) ୨ । (ପୁଂ) ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ନାମକ ପୁରୁଷର ଡାକ ନାମ—Nickname for Sūrjyamaṇi.
ସୂର୍ଜ ସुरज

ସୁରୁଜମଣି—ଗ୍ରା. ବି (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ନାମକ ପୁରୁଷର ଓ Surujamaṇi ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—Nickname for Sūrjyamaṇi.
ସୁଜମନୀ सुरजमनी

ସୁରୁଜମୁଖୀ—ଗ୍ରା° ବି (ସଂ. ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ —ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ (ଦେଖ)— Surujamukhī Sūrjyamukhī (See)
ସୁଜମୁଖୀ सुरजमुखी

ସୁରୁଜୀ—ଗ୍ରା, ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ନାମ୍ନୀ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ— Surujī Nickname for Sūrjyamaṇi.
ସୁର୍ଜୀ सुरजमनी

ସୁରୁଟି—ଦେ° ବି (ବଣିଅଣଡ଼)—ରଜା ବା ଠାକୁରଙ୍କ ଆଗରେ ରଖିବା Suruṭi ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମୁଷ୍ଟିମୁଠି ପର ମୟୂରପୁଚ୍ଛଗୁଚ୍ଛବନ୍ଧିତ ରୂପାର ବଇଠି—A silver holder for holding a bound bunch of peacock tail put before a Raja or an idol.

ସୁରୁଣା—ପ୍ରାଦେ° (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) ବି—ସ୍ମରଣ— Suruṇa Recollection; reminding.

ସୁରୁତ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) ବି ଓ ବଣ —ସ୍ୱାଦ— Suruta Taste.

ସୁରୁତା—ପ୍ରାଦେ° (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) ବି—୧ । (ଭୁଳ° ହି. ସରୌତା; Surutā ସରୌତା) ଗୁଆକାତି—1. Nut-cracker. ୨ । ସ୍ମରଣ—2. Remembrance.

ସୁରୁତା କରିବା—ପ୍ରାଦେ° (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା— Surutā kariba To recollect; to remember.

ସୁରୁତି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂରେଜୀ)—ଭାଗ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାବିଶେଷ; ସୁରତି; Suruti ଲଟେରୀ—Lottery. ଦେ°ବି (ସଂ. ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶୀୟନାମ ସୁରତି ସୁରତ (Surat)ରୁ;ଏହା ପ୍ରଥମେ ସୁରତ ଦେଶରେ ଅବଶ୍ୟ ଜୁମା ହୋଇ ଥିବାରୁ)—ପାନ ସଙ୍ଗେ ଖିଆଯିବା ପାଇଁ କାଶୀ,ଗୁଜରାଟ, ସୁର୍ତ୍ତି ବମ୍ବେ, କଲିକତା ଆଦିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକ ପ୍ରକାର ତମାଖୁର ଚୂର୍ଣ୍ଣ सुरती, खैनी —A preparation from tobacco ସୁର୍ତ୍ତି chewed with betel. [ଦ୍ର—ଏହା ପାନ ସଙ୍ଗେ ଖଣ୍ଡି समूती ଖର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଶ୍ରୁତି; ଶ୍ରୁତି)— ପୁରାଣ; ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଆଦି—Scripture; religious tract.

ସୁରୁଦ୍ରି—ସଂ, ବି—ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀର ଏକ ନାମ (ହି. ଷ)— Surudri A name of the Sutlej river.

ସୁରୁନୁଗୀ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସାନ ଝିଅ; ସାନ ଟୋକୀ— Surunuṇī A very young girl. [ଦ୍ର—ମାଘୁର ମାଛର ମୁଣ୍ଡ ଚେପଟା, ଟେଙ୍ଗଣା ମାଛର କଣ୍ଟା, ଆମ ସୁରୁନୁଗୀ ସପୁର ଅଣ୍ଡା, ସେଲ ଦେଇ କୋଷା ମଠା—ଛନ୍ଦ ।]

ସୁରୁପୁଅ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । କୋଡ଼ପୋଛ ପୁଅ— Suru pua 1. Parents' last son. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ପୋଷ୍ୟ ବାଳକ; ଶିଶୁ ବାଳକ—2. A male-child.

ସୁରୁବ—ଗ୍ରା° ବି (ସଂ. ସ୍ରୁବ)—ସ୍ରୁବ (ଦେଖ) Suruba Sruba (See)

ସୁରୁବୁଲି—ଦେ. ବି—୧ । (ସଂ. ଚର ବଲ୍ଲୀ ବା ଚରବଲ୍ଲୀ)—ଲୁଗା ବା Surubuli ସୂତା ରଙ୍ଗାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଳ୍ପ କାଣ୍ଡ କର୍ଣ୍ଣର ସୁରବଲୀ ଔଷଧୀୟଗୁଣ ଥିବା ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—1. Oldenचिरवेल, सुरबुली landia Umbellata; Morenda Tincoria. [ଦ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ବଙ୍ଗ ଦେଶଠାରୁ ସିଂହଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ବାଲିଆ ଭୂମିରେ ସହଜ ଜାତ ହୁଏ ଏବଂ ୬ ମାସ ମାତ୍ର ବଞ୍ଚେ । ଏହାର ଚେରର ଛାଲରୁ ସୁନ୍ଦର ନାଲି ରଙ୍ଗ କାଢ଼ାହୁଏ । ଏହି ନାଲି ରଙ୍ଗରେ ରୁରୁଲି ଶାଢ଼ିର ଧଡ଼ିର ସୂତା ରଙ୍ଗାଯାଏ । ମଛଲିପଟଣା ଆଦି ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳସ୍ଥ ବାଲିଆ ମାଟି ଥିବା ଅଞ୍ଚଳରେ ଏ ଗଛର କୃଷି କରାଯାଏ । ଏଥିର ମଞ୍ଜି ଆଷାଢ଼ ମାସରେ ବୁଣାଯାଏ (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)

ଡାକ୍ତର ସୁଧାଚରଣ ପଣ୍ଡା କହନ୍ତି ଯେ, ଚିଲିକା ମଧ୍ୟସ୍ଥ କେତେକ ଦ୍ୱୀପରେ ପୂର୍ବେ ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ ମିଳୁଥିଲା । ଏହି ଘାସମୂଳରୁ ରଙ୍ଗ ତିଆର ହେଉଥିଲା । ସେହି ରଙ୍ଗ ସୁରୁବୁଲି ଲୁଗାରେ ଦଅ ଯାଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦେଶୀ ରଙ୍ଗର ପ୍ରଚୁର ଯୋଗୁଁ ଏ ରଙ୍ଗର ଆମଦାନି ବନ୍ଦ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ଚିଲିକା ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପରେ ମିଳିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଘାସ (ଏଥିର ଚେରକୁ ସିଝାଇଲେ ନାଲି ରଙ୍ଗ କାହାରେ)—2. A kind of grass found on some of the islands of the Chilka lake. ୩ । (ଏ ଶାଢ଼ିର ଧଡ଼ି ସୁରୁବୁଲି ଚେରରୁ କାହାରିବା ରଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗା ଯାଉଥିବାରୁ) ଅଦ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ଦେଶୀ ନାଲିଧଡ଼ିଆ ଏକ ପ୍ରକାର ଧଳା ଶାଢ଼ୀ— 3. A species of red bordered white cloth for females. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଧଡ଼ି ୩/୬ ଅଙ୍ଗୁଳି ଚଉଡ଼ା ଓ ଧଡ଼ି ତଳେ କୁମ୍ଭ ବା କାଙ୍କୁଲି ପଡ଼ି ଥାଏ ଏବଂ ଏହାର ମଝିଣା ୧୧ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଥାଏ ।

ସୁରୁବେଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଚିଲିକା ଅଞ୍ଚଳ) ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାରର ଶିଝ— Surubeli 1. A kind of shell. ୨ । ସୁରୁବୁଲି ୨।୩ (ଦେଖ)—2. Surubuli 2-3 (See)

ସୁରୁମଇ କଲମ—ବୈଦେ· ବି—ସୁରମଇ କଲମ (ଦେଖ)
Surumai kalama Suramai kalama (See)
(ସୁରୁମ୍ଚୂ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରୁମା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁର୍ମହ୍)——୧ । ଆଖିରେ ଅଞ୍ଜନାର୍ଥ
Surumā ବ୍ୟବହୃତ କଳାଗୁଣ୍ଡ ବିଶେଷ—1. Galena; a
सुर्मा black powder used as a paint for 'the
सुरमा eye. ୨ । ରସାଞ୍ଜନ—2. Sulphurette of antimony used as collyrium; stilenite. [ବି—ଅଣ୍ଟିମନି ନାମକ ଧାତୁ ଓ ଗନ୍ଧକ ମିଶ୍ରିତ ଏ ନୀଳକୃଷ୍ଣ ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାରସ୍ୟ, ପଞ୍ଜାବ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ମିଳେ । ଏହାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁର ଅଞ୍ଜନ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବଜାରରେ ଯାହା 'ସୁରୁମା' ବା ସୁର୍ମି ନାମରେ ବିକା ଯାଏ ତାହା ସୀସା ଓ ଗନ୍ଧକର ମିଶ୍ରଣ (galene). ଏହା କାବୁଲ ଓ ବୋଖାରାରୁ ଆସେ । ଛାପାଖାନାରେ ବ୍ୟବହୃତ ସୀସା ଅକ୍ଷର (ଟାଇପ୍)କୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ସୀସାରେ ମିଶାଯାଏ ।]

ସୁରୁମାଦାନ୍(ନୀ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା.ସୁରମହ୍‌ଦାନ୍)—ସୁରୁମା ରଖିବାର
Surumādān(nī) ଛୋଟ ଶିଶି—A small phial for
सुर्मादान सुरमादान(नी) keeping galona.

ସୁରୁ(ର)ମା ସଫେଦ୍—ବୈଦେ· ବି (ଫା)— ୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ଖଣିଜ
Suru(ra)mā saphed ପଦାର୍ଥ—1. Gypsum. [ବି—
सफेद सुर्मा ଏହାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଜଳରେ ମିଶା ଧଳା; ଇଲେକ୍ଟ୍ରୋ-
सुरमा सफेद ଟାଇପ୍ ବା ରବର୍ ମୋହରର ଛାଞ୍ଚ କରିବା ପାଇଁ
(ସୁର୍ମି ସଫେଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାରିସ୍ ପ୍ଲାଷ୍ଟର୍ (Plaster of Paris) ଏଥିରୁ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଏତଦ୍ୱାରା ସୀସାର ଓ ଅନ୍ୟ ଧାତୁର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଯେ ଢଳାଯାଏ ହି. ଶ] ୨। ଚିକ୍କଣର ସରୁ ଧଳା ଖଣିଜ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ—2. A kind of white mineral. [ବି—ଏହା କାବୁଲ ଅଞ୍ଚଳର ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କରେ ମିଳେ । ଆଖିର ଜଳା ଫୋଡ଼ାରେ ଓ ମେହ ଆଦି ରୋଗରେ ଏହି ଉପକାରୀ । ହି. ଶ]

ସୁରୁଷୋ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି (ଭୁଲ. ହି· ସରସୋଁ ।)—
Surusho ସୋରିଷ—Mustard seed.

ସୁରୁସୁରୁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଜଳର ଅତି କ୍ଷୀଣ
Surusuru ଧାରରେ ରେଖା କ୍ରମେ ପତନ ହେବାର ଶବ୍ଦ—
सुरसुर 1. Low sound or gurgling of water
सुरसुर dropping in a very slender line.
୨ । ସୁଲୁସୁଲୁ (ଦେଖ)—2. Sulusulu (See) [ଉ—ସୁରୁସୁରୁ ସୁକେ ପେଟକେ ହେବାରେ କାଲୁରେ, ପ୍ରସରେ ମଳୟ ସ୍ରୋତ ପରିମଳ ସଖା । ରାଧାନାଥ· ମହାଯାତ୍ରା ।]
ପ୍ରାଦେ· (ପାଟଣା) ବିଣ (ବହୁବଚନ)—ସାନ ସାନ—
Small (plural).

ସୁରୁହା—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସ୍ପୃହା)—ସ୍ପୃହା (ଦେଖ)
Surubā Spṛuhā (See)

ସୁରୂପ—ସ. ବି—୧ । ଶୋଭନ ରୂପ; ସୁନ୍ଦର ରୂପ—1. Charming
Surūpa or beautiful form. ୨ । ତୁଳା ଯନ୍ତ୍ର (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କର୍ଷଣ)—2. Balance. ୩ । ଶିବ (ହି. ଶ)—3. A name of Śiba. ୪ । କାର୍ପାସ (ହି. ଶ)—4. Cotton. ୫ । ପର୍ଷପାଣ୍ଡୁ (ହି· ଶ)—5. A kind of tree. ୬ । କାମଦେବ (ହି· ଶ)—6. Cupid personified. ୭ । ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟ (ହି. ଶ)—7. The twin sons of Aświnī. ୮ । ନକୁଳ ପାଣ୍ଡବ (ହି. ଶ)—୫. The 4th Pāṇḍaba brother. ୯ । ପରୁରବା (ହି. ଶ)—9. Parurabā. ୧୦ । ନଳକୁବର (ହି· ଶ)—10. Naḷakūbara. ୧୧ । ଶାମ୍ବ (ହି. ଶ)—11. Śāmba. ବିଣ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶୋଭନରୂପ
(ସୁରୂପା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଶିଷ୍ଟ; ରୂପବାନ୍—1. Charming, beautiful; symmetrical. ୨ । ବିଦ୍ୱାନ୍ (ହି· ଶ)—2. Learned. ୩ । ବୁଦ୍ଧିମାନ (ହି. ଶ)—3. Intelligent.

ସୁରୂପା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁରୂପ+ଆ)—ସୁରୂପର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ସୁନ୍ଦରୀ—
Surūpā Feminine of 'Surūpa'. ବି—୧ । ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ବୃକ୍ଷ ଜର୍ଗଣ) (ଦେଖ)—1. Śālaparṇṇi (See) ୨ । ଭାର୍ଗୀ (ବୃକ୍ଷନର୍ଗଣ) (ଦେଖ)—2. Bhārgi (See) ୩ । ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—3. Beautiful woman. ୪ । ରୂପା—4. Silver. (ଭି—[ଶ+୪] ଅର୍ଥର ସୁଲଯୋଗ ସହ ସୁରୂପା । ଭକ୍ତ· କୈବିଦେଶ୍ୱରବିଲାସ ।) ୫ । ସେବତୀ (ହି. ଶ)—5. Muskrose. ୬ । କାଳିଆ ମଲ୍ଲିକା (ହି. ଶ)—6. Jasminum Sambac.

ସୁରୂହକ—ସ· ବି (ସୁ+ରୁହ୍· ଧାତୁ+ଣକ୍ରି. ଅତ; ଯାହା ଉପରେ
Surūhaka ସୁଖରେ ଅବରୋହଣ କରାଯାଏ)—ଗର୍ଦ୍ଦଭ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର), ଖଚର—Mule.

ସୁରେଇ—ବିଦେ· ବି (ଫା)—ସୁରାଇ (ଦେଖ)—Surāi (See)
Surei ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଝରି—A spouted jug.

ସୁରେଖ—ସ. ବିଣ (ସୁ+ରେଖା)—୧ । ସୁନ୍ଦର ରେଖାଯୁକ୍ତ—
Surekha 1. Having beautiful lines. ୨ । ସୁନ୍ଦର—
(ସୁରେଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Beautiful. (ଉ—ସୁନ୍ଦର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଭାବ ମୁଖ, ଭୁଲଇ ଭୂଲତ ସୁରେଖ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)
ଦେ. ବି—ଗଞ୍ଜପା ତାସର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଙ୍ଗ—A pale blue colour used in painting the 'sun' cards of 'Gañjapā'.

ସୁରେଖା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରେଖର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Surekhā Surekha. ସ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ରେଖା—
1. Good line. ୨ । ହାତଗୋଡ଼ରେ ଥିବା ଶୁଭସୂଚକ ରେଖା (ହି. ଶ)—2. Auspicious lines in the hands and feet. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ସୁରେଖିତ—ବି· ଧଣ—ଉତ୍ତମରୂପେ ରେଖା ଟଣା ଯାଇଥିବା—
Surekhita ସୁରେଖାଙ୍କିତ सुरेखित Well-lined.
(ଉ—ସୁରେଖିତ ଅଳଙ୍କାରଣ ଦେଖିଲେ ରଞ୍ଜଇ ମନ । ପ୍ରାଚୀ, ରସବାରିଧି ।)

ସୁରେଜ୍ୟ—ସ, ବି. ପୁଂ (ସୁର+ଇଜ୍ୟ=ପୂଜ୍ୟ)—ସୁରଗୁରୁ; Surejya ବୃହସ୍ପତି—Bruhaspati, the preceptor of the gods. ବିଣ· ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେବତାମାନଙ୍କ (ସୁରେଜ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପୂଜ୍ୟ; ଦେବପୂଜ୍ୟ—Adorable or honoured by the gods.

ସୁରେଜ୍ୟା—ସ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁରେଜ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Surejyā Surejya. ବି—୧ । ତୁଳସୀ (ପ୍ରଚଳିତ)—1. The holy Basil plant. ୨। ବ୍ରାହ୍ମୀ (ଦ୍ର.ଶ)—2. Brāhmī (See)

ସୁରେଣୁ—ସ. ବି—୧ । ତ୍ରସରେଣୁ (ଦ୍ର· ଶ)—1. Particle or Surenu speck of dust. ୨ । (ପୁଂ) (ନାମ) ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ରଜା (ଦ୍ର· ଶ)—2. Name of a king of ancient India. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ତ୍ୱାଷ୍ଟ୍ରୀଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ବିବସ୍ୱାନ୍‌ଙ୍କ ପତ୍ନୀ—3. Name of a wife of Bibaswān. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ପୌରାଣିକ ନଦୀ ବିଶେଷ—4. Name of mythological river.

ସୁରେତର—ସଂ. ବି (୫ମୀ ତତ୍; ସୁର+ଇତର)—ଅସୁର (ଦ୍ର· ଶ)
Suretara Demon.

ସୁରେତା—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ରେତସ୍; ବହୁବ୍ରୀହି; ୧ମା· ୧ବ)—ବହୁ-
Suretā ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ବା ସାମର୍ଥ୍ୟବାନ୍ (ଦ୍ର. ଶ)—
Very mighty.

ସୁରେନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର+ଇନ୍ଦ୍ର)—୧ । ଦେବେନ୍ଦ୍ର; Surendra ବାସବ; ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବରାଜ—1. Indra; the king of the gods· ୨। ଲୋକପାଳ; ରାଜା(ଦ୍ର.ଶ)—
सुरेन्द्र 2. King. ବ୍ୟ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name
सुरेन्द्र given to males.

ସୁରେନ୍ଦ୍ର କନ୍ଦ—ସଂ. ବି—ଜଙ୍ଗଲୀ ଓଲଅ (ଦ୍ର. ଶ)—
Surendra kanda Wild arum.
(ସୁରେନ୍ଦ୍ରକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Surendra kumāra The son of Indra. ବ୍ୟ.ବି. ପୁଂ—
ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males·

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଗୋପ—ସଂ· ବି—ଇନ୍ଦ୍ରଗୋପ ପୋକ (ଦ୍ର. ଶ)—
Surendra gopa Cochineal insect.

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ଚାପ—ସଂ· ବି—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ—
Surendra chāpa Rainbow.

ସୁରେନ୍ଦ୍ରଜିତ—ସଂ. ବି (ସୁରେନ୍ଦ୍ର=ଇନ୍ଦ୍ର+ଜି, ଧାତୁ=ଜୟ Surendrajit କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି· କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍; ରାବଣର ପୁତ୍ର ମେଘନାଦ—1. Name of a son of 'Rābaṇa'. ୨ । ଗରୁଡ଼ (ଜଳାଯୁଧ)—2. Garurda, the king of birds.

ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ—ବ୍ୟ. ବି (ନାମ)—କଲିକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ Surendranātha bandopāddyāya ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବକ୍ତା ଓ ଦେଶ-
ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବାନାର୍ଜି }—ଅନ୍ୟରୂପ ହିତୈଷୀ—Name of
ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବାନୁର୍ଜି } the late famous patriot and orator of Bengal. [ବି—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୮୪୮ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୨୫ ସାଲରେ; ଏ କଲିକତାରୁ ବି, ଏ ପାଶ୍ କରି ସିଭିଲ୍ ସର୍ଭିସ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ବିଲାତ ଯାଇଥିଲେ ଓ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୟସରୁ ଏହାଙ୍କ ବୟସ ଅଳ୍ପ ଥିବାରୁ ପ୍ରଥମେ ଗୋଳମାଳ ଘଟିଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପରେ ଏ ଉକ୍ତ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରି କେତେକ ଦିନ ସିଲହଟ୍‌ରେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହୋଇ ପରେ ଉକ୍ତ ପଦରୁ ଅନ୍ତର ହୋଇଥିଲେ । ପରେ କଲିକତାର କେତେକ କଲେଜ୍‌ରେ ପ୍ରଫେସର କରି ସ୍ୱୟଂ ରିପନ୍ କଲେଜ୍ ନାମକ ଗୋଟିଏ କଲେଜ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଏ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କୁ ଦେବତା ତୁଲ୍ୟ ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଏ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ଆସୋସିଏସନ୍ ନାମକ ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କରି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ରାଜନୀତି ଅଧିକାର ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିଥିଲେ । ଏ 'ବେଙ୍ଗଲୀ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ଭାରତରେ ଏ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ବାଗ୍ମୀ ଥିଲେ । ଭାରତବାସୀଙ୍କ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଲାଭ ଅଧିକାର ପାଇଁ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ନାନା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗକୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ୧୯୦୬ ସାଲରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଭାରତବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଏ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ନେତା ଥିଲେ । ଏ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବରିଶାଲର ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମେଳନକୁ ଚଳାଇ ଥିବାରୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଦ୍ୱାରା ଧୃତ ହୋଇ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଅପିଲ କରି ଖଲାସ ହେଲେ । ସ୍ୱଦେଶର ବିଶେଷତଃ ବଙ୍ଗଦେଶର ସମସ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏ ନିର୍ଭିକଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇ ୪୦ ବର୍ଷକାଳ ଦେଶ-ସେବାରେ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ଏ ମଧ୍ୟ ଭାରତୀୟ କଂଗ୍ରେସର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମୀ ଥିଲେ; ବଡ଼ ଲାଟ ଓ ଛୋଟ ଲାଟଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଏକାଧିକ ଥର ମେମ୍ବର ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ମଣ୍ଟେଗୁ-ଚେମ୍ସ୍‌ଫୋର୍ଡ୍ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ପରେ ଏ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ପୂଜ୍ୟ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୂଜନୀୟ—Surendra pūjya Adorable by Indra. ସ. ବି—ବୃହସ୍ପତି—Bruhaspati.

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବଜ୍ରା—ସ. ବ – ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତବିଶେଷ; ଇନ୍ଦ୍ରବଜ୍ରା—Name of Surendra bajrā a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୁଇ ତଗଣ, ଏକ ଜଗଣ ଓ ଦୁଇଟି ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ।]

ସୁରେନ୍ଦ୍ରବତୀ—ସ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଚୀ; ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ (ହ. ଶ)—Surendrabati The wife of Indra.

ସୁରେନ୍ଦ୍ର ବଟ—ସ. ବ—ଗୁଆଫଳ (ବିକାଶ ଶେଷ); ଏକପ୍ରକାର ଗୁଆ—Surendra baṭa A species of areca nut.

ସୁରେଭ—ସ. ବ—୧ । ରଙ୍ଗ ନାମକ ଧାତୁ (ବିକାଶ ଶେଷ); Surebha ତ୍ରଣ—1. Tin; a metal. ୨ । ଦେବହସ୍ତୀ (ହ. ଶ)—2. An elephant used by the gods.

ସୁରେଶ—ସ. ବ (ସୁର+ଈଶ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)—Sureśa 1. Surendra (See) ୨ । ଶିବ (ହ. ଶ)—2. Śiba. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ. ଶ)—3. Bishṇu. ୪ । ଲୋକପାଳ (ହ. ଶ)—4. The guardian Deities of the world. ଦେ. ବ. (ପୁଂ)—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସୁରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର (ପ୍ରସାଦ)—ଦେ. ବ (ପୁଂ)—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—Sureśa chandra (prasāda) A name given to স্নরেশচন্দ্র (প্রসাদ) सुरेशचन्द्र (प्रसाद) males.

ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ବିଶ୍ୱାସ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଜଣେକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଖ୍ୟାତନାମା Sureśachandra biśwāsa ବଙ୍ଗୀୟ ବୀରପୁରୁଷ—Name of a late celebrated hero of Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର କୃଷ୍ଣନଗରରେ ୧୮୬୧ ଖ୍ରୀ:ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ୧୯୦୫ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏ କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ଅବସ୍ଥାରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଇଂଲଣ୍ଡ, ଇଉରୋପ ଓ ଅମେରିକାର ନାନା ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ସର୍ବତ୍ର ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବାରେ ବିଶେଷ ପଟୁତା ଦେଖାଇ ପରେ ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲ୍ ରାଜ୍ୟରେ ସେନାବିଭାଗରେ ପ୍ରବେଶ କରି 'କର୍ପୋରାଲ୍' ଠାରୁ 'ଫାଷ୍ଟ ଲେଫ୍‌ଟେନେଣ୍ଟ' ପଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଏ ବ୍ରାଜିଲ୍ ଦେଶବାସୀ ଜଣେ ଡାକ୍ତରଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରି ଦକ୍ଷିଣ ଅମେରିକା ସ୍ଥିତ ରିଓ ଡି ଜେନେରୋ ନଗରରେ ୪୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ଏ ଅଶ୍ୱ ଚାଳନା ଓ ବନ୍ଧୁକ ଛୋଡ଼ାରେ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । ବିଦେଶରେ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଲାଭ କରି ବିଦେଶୀୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ସୈନିକ ସମ୍ମାନ ଲାଭ କରିବାରେ ଏ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ।]

ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ସମାଜପତି—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ Sureśachandra samājapati ସ୍ୱର୍ଗତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଜାମାତା—The late eldest son-in-law of Īśwarachandra Bidyāsāgara (a Bengalee author and writer). [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରନ୍ଥକାର, ପଣ୍ଡିତ ଓ ଲେଖକ, ବଙ୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ସାହିତ୍ୟ' ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ଓ 'ବସୁମତୀ' ନାମକ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଓ ସୁଲେଖକ ଲେଖକ ଓ ବକ୍ତା ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚନା ଅତି ମଧୁର ଓ ସରସ ।]

ସୁରେଶପ୍ରସାଦ ସର୍ବାଧିକାରୀ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ Sureśaprasāda sarbādhikārī ଡାକ୍ତର—Name of a late famous doctor of Bengal. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ପିତା ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥିଲେ । ଏ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅତି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଥିଲେ । କଲିକତା ମେଡିକାଲ୍ କଲେଜ୍‌ରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଏ ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସାରେ ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତା ଦେଖାଇ ଇଉରୋପୀୟ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କୁ ବିମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲେ । ବିଲାତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଡାକ୍ତରମାନେ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ଏହାଙ୍କର ନୈପୁଣ୍ୟକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଡାକ୍ତର ନୀଳରତନ ସରକାର ପ୍ରମୁଖ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିକିତ୍ସକଗଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ବେସରକାରୀ ଡାକ୍ତରୀ କଲେଜ (College of Surgeons and Physicians of Bengal) ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସୁଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଅଛି । ଏ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା ଓ ଔଷଧଚିକିତ୍ସାରେ ସମାନ ଭାବରେ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ଏବଂ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଫେଲୋ ଓ ସିଣ୍ଡିକେଟ୍‌ର ମେମ୍ବର ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ।]

ସୁରେଶୀ—ସ. ବ (ସୁର+ଈଶୀ)—ଦୁର୍ଗା—Sureśī Durgā.

ସୁରେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ଗ୍ରା. ବ—ସୁରେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ନାମର ଅଶୁଦ୍ଧ ବନାନ ଓ Sureśchandra ଉଚ୍ଚାରଣ—Incorrect spelling of স্নরেশচন্দ্ সুরেশ্চন্দ্র the name Sureśa chandra.

ସୁରେଶ୍ୱର—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ) Sureśwara 1. Surendra (See) ୨ । ମହାଦେବ; ଶିବ—2. God; Śiba. ୩ । ବ୍ରହ୍ମା (ହ. ଶ)—3. Brahmā.

ସୁରେଶ୍ୱର ରତ୍ନ—ସ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳମଣି (ଦେଖ) Sureśwara ratna Indra nīlamaṇi (See)

ସୁରେଶ୍ୱରୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦୁର୍ଗା—1. Goddess Sureśwarī Durgā. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. The Ganges of the heaven. ୩ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ହ. ଶ)—3. Lakshmī. ୪ । ରାଧା (ହ. ଶ)—4. Rādhā.

ସୁରେଷ୍ଟ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର—ଦେବ+ଇଷ୍ଟ—ପ୍ରିୟ)—Sureshṭa ୧ । ବକ ବା ବକଫୁଲ ବା ଅଗସ୍ତି ଗଛ—1. Sesbania Grandifloria. ୨ । ଶାଳ (ଗଛ ବର୍ଗ)—2. The Sal tree. ୩ । ସୁରପୁନ୍ନାଗ (ଗଛ ବର୍ଗ); ସୁରଙ୍ଗ—3. Ochrocarpus Longifolius (flowering tree). ୪ । ଶିରୀଷ (ଗଛ

ବର୍ଣ୍ଣ); ବଡ଼ ବଉଳ ଫୁଲର ଗଛ (ଶ୍ରୁ. ଶ) —
4. The large-flowered variety of Bakula.

ସୁରେଷ୍ଟା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁରେଷ୍ଟ + ଆ)—ବ୍ରାହ୍ମୀ (ଶାକବିଶେଷ) (ଦେଖ)
Sureshtā Brāhmi (See)

ସୁରେ ସୁରେ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦିନୀପୁର) କ୍ରି. ବିଣ—ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ-
Sure sure At a short distance; at short distances.

ସୁରେହା—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସ୍ପୃହା)—ସ୍ପୃହା; ଲାଳସା—Hankering.
Surehā ବିଣ—ସୁରେହି (ଦେଖ)—Surehi (See)
স্পৃহা स्पृहा

ସୁରେହି—ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ସ୍ପୃହା)—୧ । ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ; ଲାଳାୟିତ—
Surehi 1. Hankering after a thing. ୨ । ଅନୁରାଗଯୁକ୍ତ—2. Attached to; addicted to.
স্পৃহাযুক্ত स्पृहायुक्त (ସୁରେହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ସୁରାଇ (ଦେଖ)
3. Surāi (See)

ସୁରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁରେଇବା (ଦେଖ)
Sureibā Sureibā (See)

ସୁରୈ—ସ. ବି (ସୁ+ରୈ=ଧନ ଯାହାର)—ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ; ଧନୀ—
Surai Rich; affluent. ବୈଦେ. ବି—ସୁରାଇ (ଦେଖ)
সোরাই सुराही Surāi (See)

ସୁରୋଚନା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—କାର୍ତ୍ତିକେୟଙ୍କର ଏକ ମାତୃକା—
Surochanā Name of a mother of Kārttikeya.

ସୁରୋତ୍ତମ—ସ. ବିଣ (ସୁର+ଉତ୍ତମ; ୭ମୀ ତତ୍)—ଦେବତାମାନଙ୍କ
Surottama ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—Chief amongst the gods.
ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. The sun.
୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ଶ୍ରୁ. ଶ)—2. Bishṇu.

ସୁରୋତ୍ତର—ସ. ବି—ଚନ୍ଦନ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Surottara Sandal.

ସୁରୋଦ—ସ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୁରା+ଉଦ=ଜଳ)—ପୁରାଣୋକ୍ତ ସୁରା ସମୁଦ୍ର—The mythological ocean of wine.
Suroda (ସୁରୋଦକ, ସୁରୋଦଧି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁରୋମା—ସ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁ+ରୋମନ୍; ୧ମା. ୯ବ)—
Suromā ଉତ୍ତମ ବା ସୁନ୍ଦର ଲୋମବିଶିଷ୍ଟ—Having good fur. ସ. ବି - ଯଜ୍ଞବିଶେଷ (ଶ୍ରୁ ଶ)—
A kind of vedic sacrifice.

ସୁରୌକା—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୁର+ଓକସ୍=ଗୃହ; ସୁରୌକସ୍;
Suraukā ୧ମା.) —Heaven. ୨। ଦେବମନ୍ଦିର—2. Temple.

ସୁର୍ଖା(ର୍ଖା)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁର୍ଖ୍=ଲାଲ୍‌ରଙ୍ଗ)—ନାଲି ରଙ୍ଗର ପାରା-
Surkā(rkhā) Pigeon of red colour.
সুর্কাপায়রা सुर्खा

ସୁର୍କି—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ସୁର୍ଖୀ=ଇଟାଚୂର୍ଣ୍ଣ)—ସୁରୁକି (ଦେଖ)
Surki Suruki (See)

ସୁର୍କୁଟା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ସୁରୁକୁଟା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Surkutā (etc) Surukutā etc (See)

ସୁର୍ଗୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ସୁରୁଗୁଡ଼ା (ଦେଖ)
Surgurdā Surugurdā (See)

ସୁର୍ଚ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସ୍ରୁଚ)—ସ୍ରୁଚ (ଦେଖ)
Surcha Srucha (See)

ସୁର୍ତା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ଭୁଲ. ହି. ସରୌତା)—ଗୁଆକାଟି—
Surtā Nut-cracker.

ସୁର୍ତା କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି (ସ. ସ୍ମୃତି)—
Surtā kariba ମନେ କରିବା—To recollect.
মনে করা याद करना

ସୁର୍ତି—ବୈଦେ. ବି (ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ୍)—ସୁରୁତି (ଦେଖ)
Surti Suruti (See)

ସୁର୍ବ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସ୍ରୁବ)—ସ୍ରୁବ (ଦେଖ)
Surba Sruba (See)

ସୁର୍ବୁଲି—ଦେ. ବି—ସୁରୁବୁଲି (ଦେଖ)
Surbuli Surubuli (See)

ସୁର୍ମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସୁରୁମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Surmā(etc) Surumā etc (See)

ସୁର୍ଷି—ଦେ. ବି (ସ. ସୁର୍ଷିର)—କୁଣ୍ଡା; କବାଟର ଶିକୁଳିକୁ ଡଉ-
Surshi କଠରେ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି
সুর্ষি कुलाबा ଲୌହ—The semi-circular bit or loop of iron to which the chain of a door or box is attached when the door or box is closed; staple.

ସୁର୍ଷିଆ ମାଳି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସୋରିଷିଆ ମାଳ; ସୋରିଷ
Surshiā māl ପରି ଛୋଟ ଦାନାଯୁକ୍ତ ହାର—A necklace with small beads like mustard seeds.

ସୁର୍ଷୋ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । ସୋରିଷ ତେଲ—
Sursho 1. Mustard oil. ୨ । ସୋରିଷ—
2. Mustard seed.

ସୁର୍ସାର୍—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସୁର୍ସାର୍ (ଦେଖ)
Sursār Sur-sār (See)

ସୁର୍ସୁର୍(ରୁ)—ଦେ. ଅ—ସୁରୁସୁରୁ (ଦେଖ)
Sursur(ru) Surusuru (See)

ସୁଲ୍‌କି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣସ୍ଥାନ—1.Narrow
Sul-ki place. ୨ । ଦୁଇ ଘରର ମଝିରେ ଥିବା ଗଳି ବାଟ ବା ରନ୍ଧ୍ର—2. A narrow lane or space between two houses.

ସୁଲ୍‌ଖୁଲ୍—ଗ୍ରା. ବିଣ—ସୁରୁଖୁରୁ (ଦେଖ)
Sul-khul Surukhuru (See)

ସୁଲ୍‌ତାନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ସୁଲତାନ୍ (ଦେଖ)
Sul-tān Sulatān (See)

ସୁଲ୍‌ତାନା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସୁଲତାନା (ଦେଖ)
Sul-tānā Sulatānā (See)

ସୁଲ୍‌ତାନି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଫା)—ସୁଲତାନି ଇତ୍ୟାଦି
Sul-tāni (etc) (ଦେଖ)—Sulatāni etc (See)

ସୁଲ୍‌ସୁଲ୍—ଦେ. ଅ—ସୁଲୁସୁଲୁ (ଦେଖ)
Sul-sul Sulusulu (See)

ସୁଲ୍‌ସୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ—
Sul-suli A narrow path or way.

ସୁଲ୍‌ସୁଲେଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କୁଣ୍ଡେଇବା—To
Sul-suleibā scratch for the purpose of relieving itching.

ସୁଲ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—୧ । ସୋଲ—1. Indian
Sula cork plant; Aechynomene Aspera.
[ଦ୍ର—ସୁଲ ଓଣ ନାଁ, ପୋଖରୀରେ ହୁଏ; ଚୂନା ତରୁଲି ପିଠା ହୁଏ—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।] ୨ । ସୁଲକ୍ଷଣା ବା ସୁଲୋଚନା ନାମକ ସ୍ତ୍ରୀର ଡାକ ନାମ—2. Nick-name of a woman named Sulakshaṇā or Sulochanā.

ସୁଲ(ଲି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ପ୍ରା, ବି—ଶୂଲ(ଲି) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sula(li) (etc) Sūla(li) etc. (See)

ସୁଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣ—1. Good or
Sulakshaṇa characteristic sign. ୨ । ଶୁଭସୂଚକ
(ସୁଲକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲକ୍ଷଣ—2. Auspicious sign. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଶୁଭ ବା ଉତ୍ତମ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—1. Having auspicious or characteristic signs. ୨ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ହି· ଶ)—2. Fortunate.

ସୁଲକ୍ଷଣ ବନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁଲକ୍ଷଣବାନ୍)—ସୁଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—
Sulakhaṇa banta Having good signs.
(ସୁଲକ୍ଷଣବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଲକ୍ଷଣା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଲକ୍ଷଣ + ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ)—ସୁଲକ୍ଷଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sulakshaṇā Feminine of Sulakshaṇa.
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ଉମାଙ୍କର ସଖୀବିଶେଷ—Name of a female companion of Pārbati in her girl-hood. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ସୁଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ସୁଲକ୍ଷଣ ଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତ—
Sulakshaṇākrānta Having good or auspicious signs.
(ସୁଲକ୍ଷଣାକ୍ରାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଲକ୍ଷଣା ଦେଈ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଢେଙ୍କାନାଳର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ
Sulakshaṇā dei ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦାମୋଦର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ମାତା—Name of the Oriya authoress of a poem Pārijāta Mālā. [ଦ୍ର—ଏ ଢେଙ୍କାନାଳରେ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ 'ପାରିଜାତମାଳା' ନାମକ କବିତା-ପୁସ୍ତକରେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ରୂପ ଓ ଗୁଣର ଅତି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ଉତ୍କୃଷ୍ଟତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।]

ସୁଲକ୍ଷଣୀ—ଦେ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସୁଲକ୍ଷଣା)—୧ । ସୁଲକ୍ଷଣ ଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Sulakshaṇī 1. (female) Having good signs.
ସୁଲକ୍ଷଣୀ [ଦ୍ର—ଦୁଃଖରେ ତନ୍ମ ପର ରହିଲେ ସୁଲକ୍ଷଣୀ ।
ସୁଲକ୍ଷଣୀ କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ, ଅଦ ।] ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ—2. Fortunate (woman). ବି—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ—ଦେ· ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ—Fortunate. [ଦ୍ର—
Sulakshmī ସୁଲକ୍ଷ୍ମୀ ଝିଅ ନବଯୁବା, ଚୋରେ ସେ କରୁଥାଇ ବନ୍ଧା । ଘାଟି. କର୍ଣ୍ଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ସୁଲଗ୍ନ—ସଂ· ବି—ଉତ୍ତମ ବା ଶୁଭ ଲଗ୍ନ—Good or auspicious
Sulagna Lagna. ସଂ· ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉତ୍ତମ ଲଗ୍ନଯୁକ୍ତ—1. Having auspicious Lagna. ୨ । ଅତି ଦୃଢ଼ ରୂପେ ଲଗ୍ନ ବା ସଂଯୁକ୍ତ—2. Very firmly attached.

ସୁଲଚନା—ଗ୍ରା· ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଲୋଚନାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ—
Sulachanā Wrong pronunciation of the name Sulochanā.

ସୁଲତାନ୍—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ (ଅରବୀ ଓ ପାର୍ସୀ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ଶବ୍ଦ; ଏ
Sulatān ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତରେ 'ସୁରତ୍ରାଣ' ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି)
(ସୁଲତାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) —୧ । ମୁସଲ୍‌ମାନ୍ ସମ୍ରାଟ୍; ବାଦ୍‌ଶାହା—
ସୁଲତାନ 1. Mahomedan name for an emperor;
सुलतान Sultan. [ଦ୍ର—ତୁର୍କୀର ପୂର୍ବତନ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ବୋଲି ଯାଉଥିଲା । ଏ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଅବିକଳ ହୋଇ ଚଳେ ।] ୨ । ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ନାମବିଶେଷ—2. A name given to Mahomedan males.

ସୁଲତାନତ୍—ବୈଦେ· ବି (ଫା· ସୁଲ୍‌ତାନତ୍)—୧ । ସୁଲତାନଙ୍କ
Sulatānat ଅଧିକାର ବା ଅବସ୍ଥା ବା ପଦ—1. Sovereignty;
ସୁଲତାନୀ sultanate. ୨ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—2. Empire.
सुलतानी

ସୁଲତାନା—ବୈଦେ· ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଫା·)—୧ । ସମ୍ରାଟ୍ ପତ୍ନୀ—1. Wife
Sulatānā of the emperor. ୨। ସମ୍ରାଜ୍ଞୀ—2. Empress.
ସୁଲତାନା सुलताना

ସୁଲତାନି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସୁଲତାନଙ୍କ ଧର୍ମ ବା ସ୍ୱତ୍ୱ—
Sulatāni Sovereignty. ବିଣ—୧ । ସୁଲତାନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
ସୁଲତାନୀ —1. Relating to Sultan. ୨ । ସୁଲତାନଙ୍କ
सुलतानी ଯୋଗ୍ୟ—2. Befitting a Sultan.

ସୁଲତାନିଆ—ଦେ· ବିଣ (ଫା· ସୁଲତାନ)—ସୁଲତାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sulatāniā Relating to Sultans.
ସୁଲତାନି सुलतानी

ସୁଲତାନି ଚମ୍ପା—ଦେ· ବି (ଅକ୍ଷରତ ଅର୍ଥ-ସମ୍ରାଟ ଯୋଗ୍ୟ ଚମ୍ପକପୁଷ୍ପ)-
Sultāni champā ୧। ସୁଗନ୍ଧପୁଷ୍ପର ବୃକ୍ଷ ଓ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ—
ସୁଲତାନି ଚାଁପା 1. Ochrocarpus Longifolius (tree).
सुलतानीचंपा ୨। ଦେବଦାରୁ ବୃକ୍ଷ (ଗଛ ଓ ଫୁଲ)—2. Mast-wood; Alexandrian laure.

ସୁଲ(ଲ୍)ଫା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁଲ୍‌ଫହ୍)—ତେଲ୍ଲ ଧୂଆଁ ପତ୍ର
Sula(l)phā ଗଞ୍ଜେଇ ପତ୍ର ବଳ ବଡ଼ ଚିଲମରେ ଦେଇ ଧୂମ୍ର ପାନ

তামাখ — କଷ୍ଟାଏ—Tobacco leaves which are
सुलफा — crushed and put in the chilam and smoked.

ସୁଲଭ—ସଂ. ବଣ (ସୁ=ସହଜରେ+ଲଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—
Sulabha ୧ । ଅନାୟାସଲଭ୍ୟ; ସହଜପ୍ରାପ୍ୟ—1. Easily
(ସୁଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) available. [ଦୃ—ଗଙ୍ଗା ଯମୁନାଙ୍କ ସଙ୍ଗମେ
(ଦୁର୍ଲଭ—ବିପରୀତ) ଯେ ବୁଡ଼ନ୍ତି, ତାଙ୍କ ସବୁ କଥା ସୁଲଭ ତାକୁ
[ସୁଲଭତା(ତ୍ୱ)—ବି] ଅଛି । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ ।
ସସ୍ତା—2. Cheap. [ଦୃ—ଏ ସକାଶେଁ ଯମକୁ ଦେଲେ
ସେ ସୁଲଭ । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୩ । ଅଯତ୍ନ-
ସିଦ୍ଧ—3. Easily accomplished. ୪ । ସହଜ—
4. Easy.

ଶୁଭ — ବି. ବଣ—୧ । ଶୁଭସୂଚକ—
सुखकर — 1. Auspicious. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟମୟ—2. Lucky.
୩ । ସୁଖକର; ସୁଖଦାୟକ—3. Pleasant. [ଦୃ—
ପିତା ମାତା ତୋର ଭଲ ଜାଣିବ, ସବୁର ଦୁଲଣା ଅଛି
ସୁଲଭ—ତସ ।] ବି—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଶୋଭା—
শোভা
सुन्दरता 1. Beauty. [ଦୃ—ସେ ସକାଶେଁ ଦୂର ଅବୃତ ହୋଇ
ନବ, ଭାଙ୍ଗି ଦେଲ ତନୁ ନୟନ ସୁଲଭ । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହା-
ଭାରତ. ବନ ।] ୨ । ସୁଖ—2. Pleasure; happi-
ness. [ଦୃ—ଏବେ ତୁମ୍ଭେ ପଇଲୁ ଯାଇ ସୁଖ ଲଭ,
মুখ
सुख — ମୋ ହୃଷୀମାନଙ୍କର କହାନ୍ତି ସୁଲଭ । କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।]

ସୁଲଭା—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ) (ସୁଲଭ+ଆ)—୧ । ତୁଳସୀ—
Sulabhā 1. The holy basil plant. ୨ । ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ
(ଦେଖ)—2. Māsaparnnī (See) ୩ । ଧୂମ୍ର-
ପତ୍ର; ତମାଖୁ—3. Tobacco. ୪ । ମଲ୍ଲିଫୁଲ (ବୃ.
ଶ)—4. Jasminun Zambao. ୫ । (ନାମ)
ବୈଦିକ କାଳର ଏକ ବ୍ରହ୍ମବାଦିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ବୃ. ଶ)—
5. Name of a spiritualist lady of the
vedic age. ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଲଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Sulabha.

ସୁଲଭେତର—ସଂ. ବଣ—୧ । ଦୁର୍ଲଭ—1. Not easily avail-
Sulabhetara able. ୨ । କଠିନ—2. Difficult. ୩ ।
ମହାର୍ଘ—3. Dear (in price).

ସୁଲଭ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସୁ+ଲଭ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସୁଲଭ—
Sulabhya Easily attainable.
(ସୁଲଭ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁଲଭ୍ୟତା—ବି)

ସୁଲଳିତ—ସଂ. ବଣ—୧ । ଅତି ସୁନ୍ଦର—1. Very beautful.
Sulalita ୨ । ଅତି ମଧୁର—2. Very sweet. ୩ । ଅତି
(ସୁଲଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) କୋମଳ—3. Very soft. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ
(ସୁଲଳିତ୍ୟ—ବି) ଶ୍ରୁତିମଧୁର—4. Very sweet to the ear.

ସୁଲ୍ହ—ବୈଦେ. ବି (ଦରବାରୀ) (ଅ. ସୁଲହ୍)—୧ । ବିବାଦର
Sulh ଅପୋଷ ମୀମାଂସା—1. Amicable settlement
সুলা
सुलह — of a dispute. ୨ । ଦୁଇ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି—
2. Treaty.

ସୁଲଗି—ଦେ. ବି—୧ । ଭଲ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Good thing. ୨ ।
Sulāgi ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Useful article. [ଦୃ—
ভাল জিনিশ ସୁଲଗି କଲର ପ୍ରାୟ ଅସନ୍ତୁର ଗର୍ଦ୍ଦ, ସୁଲଗି ପଡ଼ାଇ
अच्छी चीज ସେ ଅଲଗି ଉଷେ ସବ—ପ୍ରାଚୀ. ଉଦ୍ଧବଯମଞ୍ଜରୀ ।]

ସୁଲନାମା—ବୈଦେ. ବି (ଦରବାରୀ) (ଫା. ସୁଲହ୍ ନାମହ୍)—
Sulanāmā ୧ । ରଫାନାମା—1. Deed of amicable
সুলানামা settlement. ୨ । ସନ୍ଧିପତ୍ର—
सुलह नामा 2. A document embodying a treaty.

ସୁଲା ମାଉଁସ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ଶୁଖା ହୋଇଥିବା
Sulā māuṅsa ମାଂସ—Dried meat.

ସୁଲିଆ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ବତବିଶେଷ—Name of a
Suliā hill of Nayagarh State of Orissa. [ଦୃ—
ଏହା ନୟାଗଡ଼ ରାଜ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଉଚ୍ଚତା
୨୨୩୯ ଫୁଟ୍ ।]

ସୁଲୁଆ—ପ୍ରାଦେ. (କୌଦ) ବି—ଶୁଖିଲା ବାଇଗଣ—
Suluā Dried brinjal.

ସୁଲୁକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାନ ମଧ୍ୟରେ କୁଟା ବା ସରୁ
Sulukā(ke)ibā ପକ୍ଷୀର ପର ପୂରାଇ ଖଲବଲ କରିବା—1. To
সুলকান tickle the ear with a feather. ୨ । ଉସୁ-
सुलगाना କାଇବା; କୌଣସି କଥାର ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଉତ୍ଥାପନ କରିବା—
2. To initiate a controversy or discus-
sion. ୩ । ଗୋପନରେ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା—
3. To instigate a person secretly. ୪ ।
କାଠ ଅଦରେ ନିଆଁ ଧରାଇବା; ଜଳାଇବା—
4. To ignite (wood).

ସୁଲୁକିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସୁ+ଲଗ୍ନ)—୧ । (କାନ ଭିତର) ସର
Sulukibā ସର ହେବା—1. (the ear-hole) To have a
সুলকা tickling sensation. ୨ । ଉତ୍ତେଜିତ ହେବା
सुलगना —2. To be irritated. ୩ । (କାଠରେ
ନିଆଁ ଧରିବାରୁ ତାହା) ଜଳିବା—
3. To become ignited.

ସୁଲୁ(ଲୁ)ଖୁଲୁ(ଲୁ)—ଗ୍ରା. ବଣ—ସୁରୁଖୁରୁ (ଦେଖ)—
Sulu(lu)khulu(lu) Surukhuru (See)

ସୁଲୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବଣ—ଫୁଲିବା; ଶୋଥରେ ଫୁଲିବା ପରି (ମୁହଁ)—
Sulungā ফোলা सूजा Swollen.

ସୁଲୁପ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲୁପ୍; ଡଚ୍. ସ୍ଲୁପ୍)—ଏକ ମାସ୍ତୁଲଯୁକ୍ତ
Sulup ଛୋଟ ଜାହାଜ—Sloop; one-masted ship.
স্লুপ [ଦୃ—ଓଡ଼ିଶାରେ କାଲେଶ୍ୱର ବନ୍ଦରଙ୍କଠାରେ ୧୦୦ ବର୍ଷ
स्लूप ପୂର୍ବେ ଜାହାଜ କାରବାର ଚଳୁଥିବା ବେଳେ ଏ ଶବ୍ଦ
ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।]

ସୁଲୁପୀ—ଦେ. ବି—ଦେବୀବିଶେଷ—1. Name of a popular Goddess. ୨ । ଯୋଗିନୀବିଶେଷ—2. Name of a Jogini. [ଦ୍ର—୩୪ ଜଣ ବାଳିକା ଏକତ୍ର ହେବା ଦେଖି କର୍ତ୍ତୀସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଛଗ ବୋଲନ୍ତି—ଉଲୁପୀ, ସୁଲୁପୀ, ବାଳଚଣ୍ଡ, ହାଣ୍ଡି କଳା ।]

Sulupī
सुलुपी
सुलूपी

ସୁଲୁସୁଲ୍(ଲୁ)—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପବନର ଧୀର-ଭାବରେ ବହିବାର ଅବସ୍ଥା ଓ ଶବ୍ଦ—1. The state and sound of mild blowing of breeze. [ଦ୍ର—ସୁଲୁ ସୁଲୁ ପଶି ବହଇ ପବନ ଫୁଲୁଥ ବଉଳି ଦଳ—ଜଗନ୍ନାଥପୋର, ନାହାରଣୀ ।]. ୨ । ସଲ୍‌ସଲ୍ (ଦେଖ) 2. Sal-sal (See)

Sulusul(lu)
सरसर
धीरे धीरे

ସୁଲୁସୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—କାନରେ ବା ନାକରେ ପକ୍ଷୀର ପର ବା କାଠି ପୂରାଇ ସଲସଲ କରିବା—To tickle the ear or nostril with a feather.

Sulusulā(le)ibā
सुरसुर करा
सुलुगाना

ସୁଲୁସୁଲା(ଲେ)ଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(କାନ ଅବା ଅନ୍ୟସ୍ଥଳରେ) ସଲସଲ ବା ଚଲ୍ଲ ଅନୁଭୂତ ହେବା—To feel ticklish

Sulusulā (le)i hebā
सुरसुर करा खुजलाना

ସୁଲୁସୁଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଧୀରଭାବରେ ବହୁଥିବା (ପବନ)—. Mild (breeze). [ଯଥା—ସୁଲୁସୁଲିଆ ଅ ।]

Sulusuliā
फुरफुरे धीरे धीरे चलने वाला

ସୁଲୂ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୁ+ଲୂ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ର. କ୍ୱିପ୍)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରୂପେ ଛେଦନକାରୀ—Cutting excellently.

Sulū

ସୁଲେ—ବୈଦେ ବି (କେତୁଆ) (ଅ. ସୁଲହ୍)—୧ । ବିବାଦର ଅପୋଷ ମୀମାଂସା; ରଫା—1. Amicable settlement of a dispute. ୨ । ଦୁଇ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି—2. Treaty between two kings.

Sule
সোলে
सुलह

ସୁଲେଇ—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଜଳଚର ବିଷାକ୍ତ ଜୀବ—1. A species of aquatic poisonous animal. ୨ । (ସଂ. ସୁଲୋଚନା) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଡକାଯିବା ନାମ—2. A name given to females.

Sulei

ସୁଲେଖକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲିପିକର—1. Excellent writer. ୨ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରବନ୍ଧରଚୟିତା—(ସୁଲେଖିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. A good composer or author.

Sulekhaka

ସୁଲେନାମା—ବୈଦେ. ବି (କେତୁଆ) (ପା—ସୁଲହ୍‌ନାମହ୍)—୧ । ରଫାନାମା; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ବିବାଦର ଅପୋଷରେ ଭଞ୍ଜନ ହେବାର ସର୍ତ୍ତନିସ୍ତୁତ ଲେଖାଯିବା ଦଲିଲ—1. A document embodying the terms of an amicable settlement; deed of compromise ୨ । ସନ୍ଧି ପତ୍ର—2. A document embodying a treaty.

Sulenāmā
সুলেনামা
सुलहनामा

ସୁଲେମାନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ମୁସଲମାନୀ ନାମ—1. A name given to Mahomedans; ୨ । ଇହୁଦୀମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ସମ୍ରାଟ୍—2. Suleman, an ancient Jewish Emperor. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ପୂର୍ବ ୧୦୩୩ ରେ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ. ପୂର୍ବ ୯୭୫ ରେ ହୋଇଥିବା କଥିତ । ଏହାଙ୍କୁ ଇହୁଦୀମାନେ ଜଣେ ଈଶ୍ୱରପ୍ରେରିତ ଦୂତ ବୋଲି ମାନନ୍ତି । ଦେବତା, ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଏ ବଶ ହୋଇଥିଲେ—ସ୍ତ. ନ ।] ୩ । ପଞ୍ଜାବ ଓ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଏକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ—3. The Suleman range of hills between the Punjab and Beluchistan.

Sulemān
সুলেমান্ Suleman.
सुलेमान

ସୁଲେମାନୀ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ସୁଲେମାନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Suleman. ବି - ୧ । ଧଳା ଆଖି ଥିବା ଘୋଡ଼ା (ଦ୍ର. ସ)—1. A horse with white eyes. ୨ । ଅଂଶତଃ ଧଳା ଓ ଅଂଶତଃ କଳା ଏକ ପ୍ରକାର ହୀରା (ଦ୍ର. ସ)—2. A kind of gem partly white and partly black.

Sulemānī
সুলেমানী
सुलेमानी

ସୁଲେମାନୀ ନୁ(ଲୁ)ଣ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁଲେମାନୀ ଓ ସଂ. ଲବଣ)—(ଅରବୀ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ) ଏକ ପ୍ରକାର ଔଷଧ ଲବଣ—Sulemāni salt prescribed by Arabian medical books.

Sulemāni nu(lu)ṇa
সুলেমানী নুণ
सुलेमानी नमक

ସୁଲୋକ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଗ (ଦ୍ର. ସ) Heaven.

Suloka

ସୁଲୋଚନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନେତ୍ର; ସୁନ୍ଦର ନୟନ ଥିବା—Having beautiful eyes. ବି—୧ । (ସୁଲୋଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ମୃଗ; ହରିଣ (ଦ୍ର ଶବ୍ଦକଳ୍ପ)—1. Deer. ୨ । ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A name of Durjyodhana. ୩ । ଚକୋର (ଦ୍ର. ସ)—3. Coccyster bird. ୪ । (ନାମ) ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ପିତା (ଦ୍ର ସ)—4. Name of Rukmiṇi's father. ପ୍ରାଦେ. (କଲିକତା) ବି—ଚଷମା—Spectacles.

Sulochana

ସୁଲୋଚନା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଲୋଚନ+ଆ)—ସୁଲୋଚନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sulochana. ବି—୧। (ନାମ) ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ମାଧବରାଜ ପତ୍ନୀ—1. Name of the queen of King Mādhaba (described in Padmapurāṇa). [ଦ୍ର—ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୱୀପର ରୂପାବତ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା । ଏହାଙ୍କୁ ମାଧବରାଜା ପାରିବ ବଳରେ ହରଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟରୂପେ ସୁନ୍ଦରୀ—[ପଦ୍ମପୁରାଣ- କିମ୍ବା ଯୋଗବାସ ।] ୨। (ନାମ) ଅସୁରସେନାପତି (ଦ୍ର ସ)—2. Name of a

Sulochanā

heavenly nymph. ୩ । (ନାମ) ବାସୁକୀଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ମେଘନାଦଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ରି. ଶ)—3. Name of a daughter of Bāsuki and wife of Meghanāda.

ସୁଲୋଚନା ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ନାମ—
सुलोचना A name given to females.

ସୁଲୋଚନା ଦେଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ବାମଣ୍ଡା ଷ୍ଟେଟର ଜଣେ କବୟିତ୍ରୀ
Sulochanā dei ନାୟିକା ଓ ଲେଖିକା—A female poet and writer of the Bāmrā State (still living). [ଦ୍ର—ଏ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ-ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱର୍ଗତ ମାନେଜର ଶ୍ରୀ ସାନବନ୍ଧୁ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ କନ୍ୟା । ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ ଓ ରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧର ପ୍ରିୟା ମହାଦେବୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ଦେବଗଡ଼ ରାଜଧାନୀରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିଲେ ଓ ବାମଣ୍ଡାର କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ମିଡ଼ିଲ୍ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲର୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣା ହୋଇଥିଲେ । ଘରେ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଇଂରାଜୀ ଓଡ଼ିଆ ପୁସ୍ତକମାନ ପାଠ କରି ଏ ବହୁଜ୍ଞାନାର୍ଜ୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି । ଅବକାଶସଞ୍ଜରୀ (କବିତା), ଚଣ୍ଡିକୋଶ (ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ), ରୁକ୍ମିଣୀ (ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ), ଦମୟନ୍ତୀ (ଗଦ୍ୟ), ସାବିତ୍ରୀ (ଗଦ୍ୟ), ଭବାନୀମଙ୍ଗଳ ଆଦି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ଏ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଧନ୍ଦାରେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ୧୯୩୮ ସାଲ ଫେବୃୟାରି ମାସରେ ଭାଷାକୋଷ ସଂଗ୍ରାହକ ତାଙ୍କର ମଫସଲରେ ଥିବା ଘରକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । ସେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଦରବାରରୁ 'କବିତା ମନୋରମା' ଉପାଧି ପାଇ ଅଛନ୍ତି । ଲେଖିବା ବିଷୟରେ ସୁଲୋଚନା ବାମଣ୍ଡାର ଗୌରବ ବୋଲି ବାମଣ୍ଡାର ରାଜ ପିତାମହୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଡମରୁଧର ପ୍ରିୟାଦେବୀ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ୧୯୯୮ ସାଲରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାଙ୍କର ବୟସ ୪୦ ବର୍ଷ ।]

ସୁଲୋମଶା—ସଂ. ବି—କାକଜଂଘା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଏକପ୍ରକାର ପୋକ-
Sulomaśā ଶୁଂଘା—Lea Hirta (a herb).

ସୁଲୋମା—ସଂ. ବି—୧ । ତାମ୍ରବଲ୍ଲୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. A herb.
Sulomā ୨ । ମାଂସଚ୍ଛଦା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Another herb.

ସୁଲୋହକ—ସଂ. ବି (ସୁ=ଉତ୍ତମ+ଲୋହ+କ)—ପିତ୍ତଳ—
Sulohaka Brass.

ସୁଲୋହିତ—ସଂ. ବିଣ—ମନୋହର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Of charming
Sulohita (ସୁଲୋହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) red colour.

ସୁଲୋହିତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସପ୍ତଜିହ୍ୱା ମଧ୍ୟରୁ ଏକ—
Sulohitā One of the 7 tongues of the Fire-god
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଲୋହିତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Sulohita.

ସୁଲ୍ତାନ୍ (ନା, ନି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସୁଲତାନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sultān (nā, ni) (etc Sulatān etc (See)

ସୁଶକ(କ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଶକ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ; ଯ)—ସୁକର—
Suśaka(kya) Easily performable.

ସୁଶକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଖୁବ୍ ଶକ୍ତିଶାଳୀ—
Suśakta (ସୁଶକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Very potent.

ସୁଶବୀ—ସଂ. ବି—୧ । କଳାଜୀରା (ହ୍ରି. ଶ)—1. Black cumin-
Suśabī seed. ୨ । କଲରା (ହ୍ରି. ଶ)—2. Memordica. ୩ । କରଞ୍ଜ (ହ୍ରି. ଶ)—3. Pongamia Glabra (tree).

ସୁଶବ୍ଦ—ସଂ. ବି—ମନୋହର ଶବ୍ଦ—Sweet or fine sound.
Suśabda ସଂ. ବିଣ—ମନୋହର ଧ୍ୱନିକାରୀ—Making or
(ସୁଶବ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) emitting a sweet sound.

ସୁଶରଣ୍ୟ—ସଂ. ବି—ମହାଦେବ (ହ୍ରି. ଶ)—
Suśaraṇya Śiba

ସୁଶରୀର—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ବା ସୁନ୍ଦର ଦେହ—Good or fine
Suśarīra body. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁନ୍ଦର ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ—
(ସୁଶରୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fine-bodied.

ସୁଶର୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ=ଶୋଭନ+ଶର୍ମନ୍=ସୁଖ ଯାହାର,
Suśarmā ୧ମା. ୧ବ)—ଶୋଭନ ସୁଖବିଶିଷ୍ଟ—Happy.
ସଂ. ବି—୧ । ନିନ୍ଦିତ ବ୍ରାହ୍ମଣବିଶେଷ—1. A class of bad Brāhmaṇas. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦୁର୍ମେଧା, ପାପାତ୍ମା, ବେଦ ବିଦ୍ୟାରେ ଅଜ୍ଞ ଓ କ୍ରୂରକର୍ମୀ ଅଟନ୍ତି—ପଦ୍ମପୁରାଣ ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ ।] ୨ । ରାଜାବିଶେଷ; ପ୍ରାଚୀନ ତ୍ରିଗର୍ତ୍ତ ଦେଶର ରାଜା—2. Name of a king of ancient Trigartta country. [ଦ୍ର—କୀଚକଙ୍କଦ୍ୱାରା ବିରାଟ ରାଜା ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟକୁ ଅଧିକାର କରିଥିବାରୁ ଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । କୀଚକଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ବିରାଟଙ୍କ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ହରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ବିରାଟ ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଛଦ୍ମବେଶୀ ଭୀମଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ ପଳାଇ ଆସିଲେ । କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଦଶମ ଦିବସରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ ।]

ସୁଶଲ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଖଦିର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Suśalya Catechu.

ସୁଶାକ—ସଂ. ବି—୧ । ଆର୍ଦ୍ରକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଅଦା—1. Ginger.
Suśāka ୨ । ରକ୍ତ ଏରଣ୍ଡ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Red variety of castor oil-seed plant. ୩ । ଭେଣ୍ଡି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Lady's finger. ୪ । ତଣ୍ଡୁଳୀୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲେଉଟିଆ ଶାଗ—4. A kind of pot-herb; Amaranthus Polygamus.

ସୁଶାନ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଅତି ଶାନ୍ତ—Very meek.
Susānta (ସୁଶାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଶାନ୍ତା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶଶିଧ୍ୱଜ ରାଜପତ୍ନୀ—Name of the wife
Susāntā of king Śaśidhwaja. [ଦ୍ର—ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃଷ୍ଣପରାୟଣା ଥିଲେ ଓ କଲ୍କୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲେ—କଲ୍କୀପୁରାଣ ।]
ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଶାନ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Susānta.

ସୁଶାସନ—ସଂ. ବି—୧ । ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଶାସନ—1. Just or
Suśāsana righteous rule. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଦମନ; କଡ଼ାକଡ଼ି—2. Efficient controlling; discipline.

ସୁଶାସିତ—ସଂ. ବଣ—୧ । ନ୍ୟାୟ ମାର୍ଗରେ ଶାସିତ—1. Justly
Suśāsita ruled. ୨ । ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଦମିତ—2. Well
(ସୁଶାସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) controlled; kept under discipline.

ସୁଶାସ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସହଜରେ ଶାସନୀୟ—
Suśāsya Easily governable.
(ସୁଶାସନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସୁଶାସ୍ୟା, ସୁଶାସନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଶିକ୍ଷା—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ଅଧ୍ୟୟନ—1. Good learning
Suśikshā or education. ୨ । ଉତ୍ତମ ଉପଦେଶ—2. Good advice. ୩ । ସୁନ୍ଦର ଅଭ୍ୟାସ—3. Good habit or training.

ସୁଶିକ୍ଷିତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ—
Suśikshita Well educated; well trained.
(ସୁଶିକ୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଶିଖ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଟେ ଶିଖା ଯାହାର)—ଉତ୍ତମ ଶିଖାଯୁକ୍ତ—Having a good flame or pigtail.
Suśikha
(ସୁଶିଖା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) ବି—ଅଗ୍ନି (ଜଟାଧର)—Fire.

ସୁଶିଖା—ସଂ. ବି—୧ । ମୟୂର ଶିଖା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. The tail-
Suśikhā feather of a peacock. ୨ । ମୟୂରଶିଖା ଗୁଳ୍ମ—2. Celesia Cristala herb.
ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଶିଖର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Suśikha.

ସୁଶୀତ—ସଂ. ବଣ—ଅତିଶୟ ଶୀତଳ ବା ଥଣ୍ଡା—Very cold. ବି—
Suśīta ୧ । ପୀତ ଚନ୍ଦନ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. The yellow variety of sandal. ୨ । ପ୍ଲକ୍ଷବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A small variety of Plaksha tree ୩ । ଜଳବେତସ (ହ୍ରୁ. ଶ)—3. Water-ratan. ୪ । ବେଶ୍ୟା—4. Lady's only.

ସୁଶୀତଳ—ସଂ. ବି—୧ । ଗନ୍ଧତୃଣ (ଜଟାମାଳୀ)—1. A fragrant
Suśītala species of grass. ୨ । ନାଗ ଦମନ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Indian wormwood ୩ । ଶ୍ୱେତ ଚନ୍ଦନ (ହ୍ରୁ. ଶ)—3. The white sandal wood. ବଣ (ସୁଶୀତଳା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) —ସୁଶୀତ (ଦେଖ)—Suśīta (See)

ସୁଶୀତଳା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଶୀତଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Suśītala Feminine of Suśītala.
ସଂ. ବି—କାକୁଡ଼ି—Cucumber.

ସୁଶୀତା—ସଂ. ବି—୧ । ଶତପତ୍ରୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ସେବତୀ ଫୁଲ—
Suśītā 1. Cabbage-rose; musk rose. ୨ । ସ୍ଥଳକମଳ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Hibiscus Mutabilis.

ସୁଶୀବିକା—ସଂ. ବି—କନ୍ଦ ବିଶେଷ; ବାରାହୀକନ୍ଦ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Suśībikā A species of herbarious bulbous root; Dioscorea.

ସୁଶୀ(ଷୀ)ମ—ସଂ. ବି—୧ । ଶୀତଳତ୍ୱ; ଶୈତ୍ୟ; ଶୀତଳତା—
Suśī(shī)ma 1. Coolness. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Moon stone. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ସର୍ପ—3. A kind of serpent. ବଣ—୧ । ଶୀତଳ—1. Cool. ୨ । ମନୋଜ୍ଞ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Beautiful.

ସୁଶୀଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସଚ୍ଚରିତ୍ର; ସତ୍ସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ—1. Of good conduct or nature.
Suśīla
(ସୁଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) ୨ । ବିନୀତ; ନମ୍ର (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Humble.
ସଂ. ପୁଂ—ପଦ୍ମପୁରାଣୋକ୍ତ ଜନୈକ ପ୍ରାଚୀନ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ରାଜା; ଶ୍ୱେତରାଜ—Name of a king of ancient India. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males ଦେ. ବଣ—ଅତି
ସୁଶୀଲ
सुशील
कठिन
कठिन
ଟାଣ; ଅତି କଠିନ—Very hard. [ପ୍ର—ଢୁଙ୍ଗ ଅସମ୍ଭାଳ ଖଲ ହୃଦ ବ ସୁଶୀଳ, ଶିଳ ଦେଖ ଅଛ ନୋହୁ ଗାଲ ଗାଲ । ଭକ୍ତ, ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ସୁଶୀଳତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି—୧ । ସତ୍ ଚରିତ୍ରତା—1. Goodness
Suśīlatā(twa) of disposition or nature. ୨ । ବିନୟ; ନମ୍ରତା—2. Humility.

ସୁଶୀଳା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଶୀଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Suśīlā 'Suśīla'. ବି—୧ । (ନାମ)—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅଷ୍ଟ ମହିଷୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା—1. Name of one of the 8 queens of 'Śrīkṛushṇa'. ୨ । (ନାମ) ଯମ ଭାର୍ଯ୍ୟା—2. The name of the wife of the King of death. ୩ । (ନାମ) ରାଧାଙ୍କର ଏକ ଅନୁଚରୀ (ହ୍ରୁ. ଶ)—3. Name of a female companion of Rādhā. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ-
ସୁଶୀଳା सुशीला ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ସୁଶୃଙ୍ଖଳ—ସଂ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଶୃଙ୍ଖଳା+ଅ)—
Suśṛunkhala ୧ । ସୁନିୟମିତ—1. Well regulated
(ସୁଶୃଙ୍ଖଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—2. Well.
(ସୁଶୃଙ୍ଖଳ—ଅବ୍ୟୟ) arranged. ୩ । ସୁସଜ୍ଜିତ—3.
(ସୁଶୃଙ୍ଖଳତା—ବି) Nicely equipped.

ସୁଶୃଙ୍ଖଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବା ବ୍ୟବସ୍ଥା—
Suśruṅkhalā 1. Nice arrangement. ୨ । ସୁନ୍ଦର
ନିୟମ—2. Good rule. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଶୃଙ୍ଖଳର ସ୍ତ୍ରୀ-
ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Suśruṅkhala.

ସୁଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ସୁନ୍ଦର ଶୃଙ୍ଗ ବଶିଷ୍ଟ—
Suśruṅga Having beautiful peak or horn.
(ସୁଶୃଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁଶୃତ—ସଂ. ବଣ—ଅତି ଉଷ୍ଣ (ବୃ. ଶ)—Very hot
Suśruta

ସୁଶେକ୍—ପ୍ରାଦେ (ଲଉଆ) ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସକା କାନ୍ଦଣା,
Suśek ଶବ୍ଦେକ ହୋଇ କାନ୍ଦିବା; ସୁଁ ସୁଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବା—
Weeping with bated sighs; whimper.

ସୁଶୋଭନ—ସଂ. ବି—ଅତି ସୁନ୍ଦର—Very beautiful.
Suśobhana [ସୁଶୋଭନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୁଶୋଭିତ—ସଂ. ବଣ—୧ । ଅତିଶୟ ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—1. Very
Suśobhita graceful. ୨ । ସୁସଜ୍ଜିତ—2. Hand-
somely decorated. ୩ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ—
3. Elegantly embellished. ଦେ. ବ—
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—Beauty. [ଉ—ବହୁ ଉହି । ବଳେଭ
ଶୋଭା ସୁନ୍ଦରତା ମନ୍ଦିରା ସୁଶୋଭନ । ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—ଶୁଣିବାକୁ ମଧୁର; ଶ୍ରୁତିମଧୁର—Sweet to
Suśrābya (ଦୁଃଶ୍ରାବ୍ୟ—ବିପରୀତ) hear.
(ସୁଶ୍ରାବ୍ୟତା—ବ)

ସୁଶ୍ରୀ—ସଂ. ବଣ—ପୁ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଶ୍ରୀମାନ୍; ସୁନ୍ଦର ଶୋଭାଯୁକ୍ତ—
Suśrī (ସୁଶ୍ରୀକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Handsome; beautiful.
(ସୁଶ୍ରୀକା—ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ)

ସୁଶ୍ରୀକା—ସଂ. ବ—ସଜାରୁ (ସ୍ୱଳକର୍ଣ୍ଣ)—Percupine. ସଂ. ବଣ.
Suśrīkā ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଶ୍ରୀକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Suśrīka.

ସୁଶ୍ରୁତ—ସଂ. ବଣ—୧ । (ସୁ+ଶ୍ରୁତ=ବେଦ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବେଦରେ
Suśruta ପାରଙ୍ଗମ; ବେଦବିଶାରଦ—Well versed in
the Bedas. ୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଶୁଣା ଯାଉଥିବା—
2. Distinctly heard. ୩ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ — 3.
Celebrated. ବ—୧ । ଆୟୁର୍ବେଦଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣେତା ଓ
ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ମୁନିଙ୍କ ପୁତ୍ର—1. Name of the son of
sage Biswāmitra, the author of the
well-known treatise on Hindu medicine.
[ବ୍ରି—ଏ କାଶୀକୁ ଯାଇ ଧନ୍ୱନ୍ତରିଙ୍କ ଅବତାର କାଶୀରାଜ
ଦିବୋଦାସଙ୍କଠାରୁ ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ]
୨ । (ଦ୍ୱାପରଯୁଗରେ) ସୁଶ୍ରୁତ ରଚିତ ପ୍ରଣୀତ ଶ୍ରୁତ
ସଂହିତା ନାମକ ଚିକିତ୍ସାଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—2. Name of
the medicinal treatise by sage 'Susruta'
(in the Dwāpara age).

ସୁଶ୍ରୁତ ସଂହିତା—ସଂ. ବ—ସୁଶ୍ରୁତ ଋଷିଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଚିକିତ୍ସାଗ୍ରନ୍ଥ—
Sasruta saṁhitā Title of the medical work
by Suśruta.

ସୁଶ୍ରୋଣି—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁନ୍ଦର ନିତମ୍ବବତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) (ବୃ. ଶ)—
Susroṇi (a woman) With nice buttocks.

ସୁଶ୍ଳିଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—ଦୃଢ଼ରୂପେ ସଂଯୁକ୍ତ; ଉତ୍ତମରୂପେ ଲଗ୍ନ ବା ଯୁକ୍ତ—
Suslishṭa Well-united; well attached.

ସୁଶ୍ଳୋକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ; ପୁଣ୍ୟକୀର୍ତ୍ତି
Suśloka (ବୃ. ଶ)—1. Of pious memory.
(ସୁଶ୍ଳୋକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ବୃ. ଶ)—2. Celebrated.

ସୁଷବୀ—ସଂ. ବ (ସୁ+ସୁ ଧାତୁ=ପ୍ରେରଣ କରିବା+କର୍ମ ଅ+ଈ)—
Sushabī ୧ । କାରବେଲ୍ଲ (ଅମର); କଲରା—
1. Hairy memordica. ୨ । କୃଷ୍ଣ ଜୀରକ
(ମେଦିନୀ); କଳା ଜୀରା—2. Black variety of
cumin seed; Nigella Sativa. ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ର
କାରବେଲ୍ଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଛୋଟ କଲରା—
3. Small-fruited variety of hairy
memordica.

ସୁଷମ—ସଂ. ବଣ (ସୁ+ସମ; ଧାତୁବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସ ସ୍ଥାନରେ
Sushama ଷ)—୧ । ଅତି ସମାନ—1. Equal
(ସୁଷମତା—ବ) in all respects; symmetrical.
(ସୁଷମା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଶୋଭନ; ସୁନ୍ଦର—2. Charming; beauti-
ful. ପ୍ରା. ବ (ସଂ) ସୁଷମା; ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—
Beauty. (ଉ—ମଦନ ସରସିଜ ଗୃହେଁ ସୁଷମ—
ଅନୁପମନ୍ୟ ବଦନଚନ୍ଦ୍ରମଣି ।)

ସୁଷମା—ସଂ. ବ—୧ । ପରମା ଶୋଭା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—1. Beauty;
Sushamā grace; exquisite beauty.
୨ । ସୁନ୍ଦର ସମତା—2. Symmetry. ୩ । ପ୍ରତି
ଚରଣରେ ୧୦ଟି ଅକ୍ଷର ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତବିଶେଷ—
3. Name of a Sanscrit metre. [ଦ୍ର—ଏଥିର
୧ମ, ୪ର୍ଥ, ୮ମ ଓ ୧ମ ବର୍ଣ୍ଣ ଗୁରୁ, ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣମାନ
ଲଘୁ—ବୃ. ଶ)—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁଷମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Sushama.

ସୁଷି—ସଂ. ବ—୧। ଶୁଷି (ଭଉତ); ମୁଣ୍ଡି କାଠ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଲମ୍ବ ଛିଦ୍ର-
Sushi A hole running through the
length of a log of wood. ୨ । ଛିଦ୍ର; ରନ୍ଧ୍ର-
2. Hole. ୩ । ବଂଶୀବିଶେଷ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
3. A kind of flute. ପ୍ରାଦେ (କଳାହାଣ୍ଡି-
ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଗଛର ମଞ୍ଜା—The pith of a
tree.

ସୁଷିକ—ସଂ. ବ—ଶୀତଳତା (ବୃ. ଶ)—Coolness. ସଂ. ବଣ.
Sushika ଶୀତଳ (ବୃ. ଶ)—Cool.

ସୁଷିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ କଳାହାଣ୍ଡି) କ୍ରି—ଚୋଷିବା—
Sushibā To suck.

ସୁଷିର—ସଂ. ବି (ଶୁଷି+ର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଛିଦ୍ର—
Susbira 1. Hole. ୨ । ବାଉଁଶ (ହି. ଶ)—
2. Bamboo. ୩ । ବେତ (ହି. ଶ)—
3. Ratan; cane. ୪ । ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—4 Fire;
୫ । ମୂଷିକ (ହି. ଶ)—5. Mouse, ୬ । ବାୟୁ-
ପୂରିତ ସଙ୍ଗୀତଯନ୍ତ୍ର (ହି.ଶ)—6. A wind instrument. ୭ । ବାୟୁମଣ୍ଡଳ (ହି. ଶ)—7. The air.
୮ । ଲବଙ୍ଗ [ହି. ଶ]—8. Cloves. ୯ । କାଠ—
[ହି. ଶ]—9. Wood. ସଂ. ବିଣ —ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ [ହି.ଶ].
Having hole

ସୁଷିରା—ସଂ. ବି—୧ । [ବୈଦ୍ୟକ] ନଳିକା ନାମକ ଉଦ୍ଭିଦ ଗନ୍ଧ-
Sushirā ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ତାହାର ଲତା; ବିଦ୍ରୁମ ଲତା [ହି.ଶ]
1. A scented herb. ୨ । ନଦୀ [ହି. ଶ]—
2. River.

ସୁଷିମ—ସଂ. ବିଣ —୧ । ଶୀତଗୁଣ ଯୁକ୍ତ (ଅମର)—1. Cool.
Sushima ୨ । ମନୋଜ୍ଞ—2. Beautiful.
ବି—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି (ଜଟାଧର)—1. A gem;
moon stone. ୨ । ସର୍ପବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—
2. A species of serpent. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା—
3. Gold.

ସୁଷୁ—ସଂ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ)—ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ—
Sushu A very soft hissing sound.

ସୁଷୁପୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଉଷ୍, ସୁଷୁପ୍ସ ଶବ୍ଦ)
Sushupu —୧ । ଶୋଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ (ହି. ଶ)—
1. Desirous of sleep. ୨ । ନିଦ୍ରାତୁର (ହି.ଶ)—
2. Sleepy; feeling sleepy.

ସୁଷୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଗଭୀର
Sushupta ନିଦ୍ରାଗ୍ରସ୍ତ—1. Profoundly asleep. ୨ ।
(ସୁଷୁପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଜ୍ଞ; ଆତ୍ମବୋଧ ଶୂନ୍ୟ—2. Devoid of self-consciousness. ବି—(+ଭାବ. ତ) ସୁଷୁପ୍ତି;
ଗଭୀର ନିଦ୍ରା—Profound sleep.

ସୁଷୁପ୍ତି—ସଂ. ବି (ସୁ+ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ସୁନିଦ୍ରା;
Sushupti ଗଭୀର ନିଦ୍ରା—1. Slumber; profound sleep; sound sleep. [ଦ—ଯେଉଁ ନିଦ୍ରାରେ
ପ୍ରାଣୀର କୌଣସି କାମ୍ୟଜ୍ଞାନ ବା କାମନା ନ ଥାଏ ଓ
ଯହିଁରେ କୌଣସି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ତାକୁ ସୁଷୁପ୍ତି
ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । (ପାତଞ୍ଜଳ ଦର୍ଶନ) ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି
ବା ଅନୁଭୂତିବିଶେଷ—2.(Pātanjala philosophy)
A kind of mental experience. [ଦ୍ର—ଏ
ଅବସ୍ଥାରେ ଜୀବ ନିତ୍ୟବ୍ରହ୍ମକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ, କିନ୍ତୁ
ଜୀବର ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ—ହି.
ଶ । ସୁଷୁପ୍ତି ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶବେଦନରେ ବଚନର
ଅତୀତ—ବେଦାନ୍ତ]

ସୁଷୁପ୍ସ(ପ୍ସୁ)—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଅ, ଉ)—
Sushupsa(psu) ଶୋଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ (ହି. ଶ)—
Desirous of sleep.

ସୁଷୁପ୍ସା—ସଂ. ବି (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଇଚ୍ଛାର୍ଥେ ସନ୍+ଆ —ଶୋଇବାକୁ
Sushupsā ଇଚ୍ଛା (ହି. ଶ)—Desire to sleep.

ସୁଷୁମ୍ଣା(ନା)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସୁଷୁମ୍ନା)—ସୁଷୁମ୍ନା (ଦେଖ)—
Sushumuṇā(nā) Sushumṇā (See) [ଉ—ତାହାକୁ
सुषुम्ना सुषु(ष)मना ସୁଷୁମ୍ନା କହି—ପଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି
ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ସୁଷୁମ୍ନା(ମ୍ନା)—ସଂ. ବି (ସୁଷୁ=ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ+ମ୍ନା ଧାତୁ=ଅଭ୍ୟାସ
Sushumṇā(mnā) କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧ ।
(ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର) ମେରୁଦଣ୍ଡରେ ଥିବା ଇଡ଼ା ଓ ପିଙ୍ଗଳା ନାଡ଼ୀ
ମଧ୍ୟସ୍ଥ ନାଡ଼ୀବିଶେଷ—1. A vein or artery
running along the backbone between
the two other veins Irdā and Piṅgalā.
[ଦ୍ର—ନାସିକାର ବାମ ଭାଗରେ ଇଡ଼ା, ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରେ
ପିଙ୍ଗଳା ଓ ମଧ୍ୟଭାଗ (ବ୍ରହ୍ମରନ୍ଧ୍ର) ରେ ସୁଷୁମ୍ନା ପ୍ରବାହିତ ।
ଇଡ଼ା ଚନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପା, ପିଙ୍ଗଳା ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୱରୂପା ଓ ସୁଷୁମ୍ଣା
ତ୍ରିଗୁଣାତ୍ମିକା ବା ମତାନ୍ତରରେ ଅଗ୍ନିସ୍ୱରୂପା—ହି. ଶ ।]
୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ନାଭିର ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଓ ଶରୀରର ଅନ୍ୟ ନାଡ଼ି-
ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ନାଡ଼ିବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
2. One of the veins inside the navel.

ସୁଷୁରି—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଷିର, କିମ୍ବା ସୁ+ସ୍ୱର)—୧ । ଏକପ୍ରକାର
Sushurī ବଂଶୀ—1. A kind of flute. ୨। ସିଟି ମାରିବା
सीटि सुषिर ଯନ୍ତ୍ର—2. Whistle.

ସୁଷେଣ—ସଂ. ବି (ବିଷ୍ଣୁବାଚକ; ସୁ+ସେନା; ସୁ ଅଟେ ସେନା ଯାହାର)
Susheṇa —୧ । ବିଷ୍ଣୁ—1. A name of Bishṇu. ୨।
(ନାମ) ମର୍କଟବିଶେଷ; ବାଳିରାଜାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର; ତାରାଙ୍କ ପିତା-
2 Name of a monkey who was also a
physician and the father of Tārā, wife
of Bāli. [ଦ୍ର—ଏ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟା ଓ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟାରେ
ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିପୁଣ ଥିଲେ । ରାବଣର ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ଅଚେତନ ହୁଅନ୍ତେ ଏହାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ହନୁମାନ ଔଷଧ
ଆଣିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ବଞ୍ଚିଲେ । ଏ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଙ୍କର, ମତା-
ନ୍ତରରେ ବରୁଣଙ୍କର, ମତାନ୍ତରରେ ଧନ୍ୱନ୍ତରିଙ୍କର ପୁତ୍ର
ଥିଲେ । ଏ ବାଳିଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର ଓ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ବୈଦ୍ୟ ଥିଲେ ।
ରାମ-ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବହୁ ସାହାଯ୍ୟ
କରିଥିଲେ ।] ୩ । କରମର୍ଦ୍ଦ; କରଦା ନାମକ ଗଛ—
3. Name of a tree; Carissa Caranda.
[ଭ—କେ ବୋଲେ ଅଗମ ରାମ ସୈନ୍ୟ ପରାଏ, କଥନ
ତାଳମ୍ ସୁଷେଣାଦି ଥିବାଏ । ଉ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
୪ । ବେତର ଲତା—4. Ratan cane. ୫ ।
(ନାମ) ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—5. A son of

Srikrushna. ୬ । (ନାମ) ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—6. A son of King Parikshita. ୭ । (ନାମ) ବସୁଦେବଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—7. A son of Basudeba. ୮ । (ନାମ) ଶଂବରର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—8. A son of Sambara demon. ୯ । (ନାମ) ଦ୍ୱିତୀୟ ମନୁଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ) —9. A son of the 2nd Manu. ୧୦ । (ନାମ) ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—10. Name of one of the Gandharbas. ୧୧ । (ନାମ) ଯକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହ.ଶ)—11. Name of a Jaksha. ୧୨ । (ନାମ) ନାଗାସୁର ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—12. Name of a Naga demon.

ସୁଷେଣିକା—ସଂ. ବି—କୃଷ୍ଣ ନିବୃତା (ଅମର); ଶ୍ୟାମାନିବୃତ୍; କଳା Sushenikā ଭିଡୃଡ଼ି—A black variety of Ipomœa Turpethum.

ସୁଷେଣୀ—ସଂ. ବି—ନିବୃତ୍; ଭିଡୃଡ଼ି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)— Susheṇī Ipomœa Turpethum.

ସୁଷୋମା—ସଂ. ବି—ନଦୀ ବିଶେଷ (ଭାଗବତ)—Name of a Sushomā river mentioned in the Bhāgabata.

ସୁଷ୍ଠୁ—ସଂ. ଅ (ସୁ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କୁ, ଉ)—୧ । ସୁନ୍ଦର ରୂପେ— Sushṭhu 1. Well; excellently. ୨ । ସତ୍ୟ—2. True. ୩ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ—3. Excellent; pre-eminent. ୪ । ଅତିଶୟ—4. Very; much. ୫ । ଯଥାଯୋଗ୍ୟ— 5. Proper. ୬ । ସୁନ୍ଦର—6. Beautiful.

ସୁଷ୍ଠୁତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି (ସୁଷ୍ଠୁ+ଭାବ. ତା)—୧ । ମଙ୍ଗଳ; କଲ୍ୟାଣ (ହ. ଶ) Sushṭhutā(wa) —1. Bliss. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ (ହ ଶ) — 2. Good fortune; prosperity. ୩ । ସୁନ୍ଦରତା (ହ. ଶ)—3. Beauty; grace.

ସୁଷ୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ରଜ୍ଜୁ (ସ୍ୱାମୀ)—1. Rope. ୨ । ବେତସ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Cane; ratan. ୩ । କରମର୍ଦ୍ଦ Sushma (ଅମର); କେରେଣ୍ଡା କୋଳି—3. A kind of a plum; Carissa Caranda.

ସୁସ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ଲବଣ) କ୍ରି. ବିଣ—ଧୀରେ ଧୀରେ— Sustā .Slowly.

ସୁଁ ସୁଁ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଥଣ୍ଡି ହୋଇଁ ନାକରୁ Suñ suñ ବାହାରିବା ଅନୁନାସିକ ଶବ୍ଦ—1. Nasal sound ସୁଁ ସୁଁ due to cold. ୨ । ଧିରେ ଧିରେ କାନ୍ଦିବାର ଶବ୍ଦ— ସୁଁ ସୁଁ 2. Sound of slow sighing cry; whining whimpering sound.

ସୁଁ ସୁଁଆ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁଦା ସର୍ଦ୍ଦି ହୋଇଁ Suñ suñā ନାକରୁ ସୁଁ ସୁଁ ଶବ୍ଦ କରେ—A person (ସୁଁସୁଁଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) who always suffers from cold and ଅର୍ଦ୍ଧି ଗୋଟ emits a nasal sound on account of ସୁଁ ସୁଁ କରେ ଆଦ mucus in the nasal passage.

ସୁସମ୍ବାଦ—ସଂ. ବି—ଶୁଭବାର୍ତ୍ତା; ସୁସମାଚାର— Susambāda Good news. (ଦ୍ରୁଃସଂବାଦ—ବିପରୀତ)

ସୁସଂଯତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ସମ୍+ଯମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)— Susaṁjata ୧ । ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ—1. Well attached. ୨ । (ସୁସଂଯତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯଥାବିଧି ନିୟମିତ—2. Well regulated. ୩ । ଯଥାବିଧି ସଂଯମ କରିଥିବା—3. Well kept under control; well disciplined.

ସୁସଂସ୍କୃତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ପକ୍ୱ ବା ସିଦ୍ଧ— Susaṁskruta 1. Well-boiled. ୨ । ସୁସ୍ୱାଦ କରାଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂସ୍କୃତ (ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି)—2. Well seasoned and fried (curry). ୩ । ଯାହାର ଉତ୍ତମ ରୂପେ ସଂସ୍କାର କରା ଯାଇଅଛି—3. Thoroughly repaired.

ସୁସଁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଶୋଷ— Susañ Thirst.

ସୁସଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗ—1. Good company ୨ । Susaṅga ସାଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗ—2. Companionship of good [ସୁସଙ୍ଗତ—ଅନ୍ୟରୂପ] people.

ସୁସଙ୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ସଙ୍ଗତ)—୧ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ— Susaṅgata 1. Fairly reasonable. ୨ । ସୁଯୋଗ୍ୟ— (ସୁସଙ୍ଗତି—ବି) 2. Very fit. ୩ । ନିତ୍ୟ—3. Permanent. ୪ । ଅତି ଉଚିତ—4. Very proper.

ସୁସଜ୍ଜ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ସଜ୍ଜା+ଅ)—ଉତ୍ତମରୂପେ ସଜ୍ଜିତ Susajja ବା ଅଳଙ୍କୃତ—Well adorned or equipped [ସୁସଜ୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ] nicely fitted. (ସୁସଜ୍ଜା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁସଜ୍ଜା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁସଜ୍ଜ+ଆ)—ସୁସଜ୍ଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ— Susajjā Feminine of Susajja. ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ସଜ୍ଜା—Nice equipment.

ସୁସଜ୍ଜୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୁ+ସଜ୍ଜୀକୃତ)—ଯାହା ଉତ୍ତମ ରୂପେ Susajjīkruta ସଜ୍ଜିତ ବା ଅଳଂକୃତ କରା ଯାଇଅଛି— (ସୁସଜ୍ଜୀକୃତା - ସ୍ତ୍ରୀ) Recently decorated well by (ସୁସଜ୍ଜୀକରଣ—ବି) another person.

ସୁସଜ୍ଜୀଭୂତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ସୁ+ସଜ୍ଜୀଭୂତ)—ଯାହା ବା ଯେ ପୂର୍ବେ Susajjībhūta ସୁସଜ୍ଜିତ ନ ଥିଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଜେ ସୁସଜ୍ଜିତ (ସୁସଜ୍ଜୀଭବ—ବି, ସୁସଜ୍ଜୀଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ) ହୋଇଅଛି—Recently well equipped or adorned himself.

ସୁସଞ୍ଚ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁସଜ୍ଜ)—୧ । ଅତି ସୁନ୍ଦର—1. Very Susañcha nice. ୨ । ସଜ୍ଜିତ; ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Fitted; prepared. [ବି-ଚନ୍ଦ୍ରାବତୀରୁ ସୁସଞ୍ଚ ପ୍ରମଦବନ, ଯହିଁ ଦେଖିଲ ପରମସୁନ୍ଦର ସୁସଞ୍ଚବୁରେ ଦୁଇ ଉଚ୍ଚ ପୁତ୍ର । ଉପ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ସୁସଞ୍ଚିତ—ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମ ରୂପେ ବା ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ସାଇତା ହୋଇଥିବା
Susañchita —Well stored; stored with care.
(ସୁସଞ୍ଚୟ—ବି)

ସୁସଞ୍ଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ବା ଉତ୍ତମରୂପେ ସଞ୍ଚୟ କରିବା—
Susañchibā To store carefully. [ଉ—ଏ ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଞ୍ଚୟକରା ସୁସଞ୍ଚିଲେ, ସତ୍ତ୍ୱର ଯାଇ ଅନ୍ତକାଳେ । ପ୍ରାଚୀ· କର୍ଣ୍ଣ
संचयकरना ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ସୁସତ୍ୟା—ସଂ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ଜନକ ରାଜାଙ୍କର ଏକ ପତ୍ନୀ (କାଳିକା-
Susatyā ପୁରାଣ)—A wife of king Janaka.

ସୁସବୀ—ସଂ. ବି—ସୁଷବୀ (ଗୁସ୍ ମୂଳୀ) (ଦେଖ)
Susabī Sushabī (See)

ସୁସମୟ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁଖର ସମୟ—1. Happy time. ୨ ।
Susamaya ସୁଦିନ—2. Good day. ୩ । ସୁଭିକ୍ଷ କାଳ—
3. Time of plenty.

ସୁସମାଚାର—ସଂ. ବି—ସୁସମ୍ବାଦ; ଉତ୍ତମ ସମ୍ବାଦ; ଶୁଭ ଖବର—
Susamāchāra Good news

[ଉ—"ବହୁ ଅଶ ସ୍ୱଦେଶୁ ସୁସମାଚାର
ଲଭିବ ନାହିଁ ଅଜ୍ଞ ଦର୍ଶନ ଯାର ।"
ବନବାସିତର ବିଳାପ—ମଧୁସୂଦନ ।]

ଦେ· ବି—ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମପୁସ୍ତକରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଧର୍ମ-ସଂବାଦ ଯଥା—ମାଥ୍ୟୁ, ଲ୍ୟୁକ୍, ଜନ୍ ଆଦି ମହର୍ଷିଙ୍କ ଲିଖିତ ସୁସମାଚାର)—Relations recorded in the Bible; the Epistles in the Bible (e. g. Luke, Mathew, John etc).

ସୁସମୃଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ—Very prosperous.
Susamṛudha (ସୁସମୃଦ୍ଧି—ବି)

ସୁସମେ—ଦେ. ଅ (ସଂ ସୁସମ)—ସମାନ; ସଦୃଶ—Like; similar.
Susame [ଉ—ବୃଷଭ ଜଗତେ ଦୋଷ ସର୍ଗତରେ ସୁସମେ କ
समान, सुसमे **समान** ମିଳେ କର । ଉଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୁସମ୍ପଦ(ଦ୍)—ସଂ. ବି—ସୌଭାଗ୍ୟ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Susampat(da) Good fortune; prosperity.

ସୁସମ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମରୂପେ କୃତ; ସମ୍ପାଦିତ—
Susampanna Well accomplished.
(ସୁସମ୍ପାଦନ—ବି) (ସୁସମ୍ପାଦିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁସମ୍ବର—ଦେ. ବି—୧ । ଶିଶୁମାର (ଦେଖ)—1. Śisumāra
Susambara (See) ୨ । ରକ୍ତଖାଇ (ଦେଖ)—2. Rakta-khāi (See)

ସୁସମ୍ବାଦ—ସଂ. ବି—ଆନନ୍ଦଜନକ ଖବର—
Susambāda Happy news.

ସୁସହ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ସହ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—ଅନାୟାସରେ
Susaha ସହଣୀୟ; ସୁଖସହ୍ୟ—Easily bearable. ସଂ·
[ସୁସହା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ବି—ଶିବଙ୍କର ଏକ ନାମ (ତ୍ରି. ଶ)—
(ଦୁଃସହ—ବିପରୀତ) A name of Siba.

ସୁସାଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ସାଧ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ· ଯ)—ସୁକର; ଅନାୟାସ-
Susādhya ସାଧ୍ୟ; ସହଜରେ ସାଧନୀୟ—Easily accom-
[ଦୁଃସାଧ୍ୟ—ବିପରୀତ] plishable.
(ସୁସାଧନ; ସୁସାଧ୍ୟତା—ବି) (ସୁସାଧନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୁସାର—ସଂ· ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ସାର)—୧। ଶ୍ରେଷ୍ଠ—1. Excel-
Susāra lent. ୨ । ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ—2. Superior to all. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାରବିଶିଷ୍ଟ—3. Substantial; having good essence or sap. ୪ । ସୁଦୃଢ଼—4. Very strong. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ସାର—1. Good essence, sap or substance. ୨ । ସାରବତା—2. Competence (M. W) ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି, ସୁ+ସାର ଯାହାର) ରକ୍ତଖଦିର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Red catechu. ୪ । ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳମଣି (ତ୍ରି· ଶ)—
4. Sapphire. ଦେ, ବିଣ—୧ । ପ୍ରଚୁର; ଯଥେଷ୍ଟ—
यथेष्ट 1. Enough; sufficient. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରଯୁକ୍ତ—
पूरा, सुघार 2. Very fond. ୩ । ଉତ୍ତମ—3. Good. ୪ । ୪। ସହଜ—4. Easy. ୫। ସଚ୍ଚରିତ୍ର (ବାଳକ)—5. Of good conduct (boy). ୬ । ଦୋଷମୁକ୍ତ—6. Free from defects. ୭ । ସୁସ୍ଥ; ସୁସ୍ଥତାଯୁକ୍ତ (ଶରୀର)—
7. Healthy (body). ୮ । ରୋଗମୁକ୍ତ (ଦେହ)—
8. Cured; recovered from illness. ୯ । ମରାମତି କରାଯାଇ ସଜଡ଼ା ଯାଇଥିବା—9. Repaired; set right

ସୁସାର ବଚନ—ଦେ· ବି·—ମିଠା କଥା—Sweet words.
Susāra bachana ଗ୍ରାମ୍ୟ (ଗଞ୍ଜାମ)ବି—ଫୋର୍ଟପାଅକଥା—
मिष्टिकथा **मीठीबात** Bold language, outspokenness·

ସୁସାରବଟ୍—ସଂ. ବି—ସ୍ଫଟିକ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ);
Susārabat Quartz.

ସୁସାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଅସୁସ୍ଥ ଦେହକୁ ସୁସ୍ଥାବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା—
Susāribā 1.To restore to health. ୨ । ଦୋଷମୁକ୍ତ
सुधरना **सुधारना** କରିବା—2. To free from defects.

ସୁସାରରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ—Goodly; well.
Susārare ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ରୂପେ—2. Faultlessly. ୩ ।
उत्तमरूपे **अच्छीतरह** ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦର ସହକାରେ—3. With great fondness. [ଉ—ଯହେଁ ସମ୍ଭାଦବା ତନ୍ତ୍ରୀ-ମଣି ଅବା ମୋ କରେ ଦେଲୁ ସୁସାରରେ । ଦିବ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟ—କପୋଷ ଚମ୍ପୂ ଯ ଗୀତ ।] ୪ । ବିନା ଆପତ୍ତିରେ—
4. Without any objection. [ଉ—ରାଜା ଅନ୍ଧକୁର୍ଗରେ ଏ ସୁସାରେ, ଭରେ ଏବେ ଭଲେ ଦେଇ ସୁସାରେ । ଦିବ୍ୟସୂର୍ଯ୍ୟ—କପୋଲଚମ୍ପୂ ର ଗୀତ ।]

ସୁସିକତା—ସଂ.ବି.—(ସୁ+ସିକତା) ୧ । ଉତ୍ତମ ବାଲୁକା—1 Good.
Susiktā sand. ୨ । ଶର୍କରା(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2 Molasses.
୩ । ଚିନି (ତ୍ରି ଶ)—3 White sugar.

ସୁସିଦ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ସିଦ୍ଧ ବା ପକ୍ୱ (ଅନ୍ନାଦି)—
Susiddha 1. Well boiled; well dressed (food).
୨ । ଉତ୍ତମରୂପେ ସଫଳ (ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, କର୍ମ)—2. Well successful (work, aim). ୩ । (ବିଦ୍ୟା, ତପସ୍ୟା, ଯୋଗ ସାଧନାଦିରେ) ଉତ୍ତମରୂପେ ସିଦ୍ଧିଲାଭ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Adept; well proficient.

ସୁସିଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—ସାହିତ୍ୟର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—
Susiddhi Name of a rhetorical figure.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁଠାରେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ପରିଶ୍ରମର ଫଳ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଭୋଗ କରେ ସେଠାରେ ଏହି ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ—ହି. ଶ ।]

ସୁସିର—ସଂ. ବି—ବାଗ୍‌ଭଟ୍ଟ ଅନୁସାରେ ଦାନ୍ତମୂଳର ସରସା ରୋଗ—
Susira A disease of the gum.
[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଦାନ୍ତମୂଳ ଫୁଲିଥାଏ ଓ ଖୁବ୍ ଦରଜ ହୁଏ; ଦାନ୍ତମୂଳରୁ ବହୁତ ରକ୍ତ ବହେ ଓ ଦାନ୍ତମୂଳର ମାଂସ କଟିଯାଏ ବା ଗଳିପଡ଼େ; ପିତ୍ତ ଓ ରକ୍ତ କୁପିତ ହେବାରୁ ଏ ରୋଗ ହୁ —ହି ଶ ।]

ସୁସୀତା—ସଂ. ବି—ଶତପତ୍ରୀ; ସେବତୀ (ହି. ଶ)
Susitā Musk rose.

ସୁସୀମା—ସଂ ବି (ନାମ)—ଜୁପ୍ତର୍ଥଙ୍କରାତ: ଷଷ୍ଠ ଜିନଙ୍କ ଜନନୀ—
Susimā Name of th mother of the sixth Jaina saint.

ସୁସୁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପବନର ଜୋରରେ ବହିବାର
Susu ଶବ୍ଦ—1. the hissing sound of blowing
শোঁশোঁ wind. ୨ । ସର୍ପ ଗର୍ଜିବାର ଶବ୍ଦ—2. The
सर सर hissing sound of a snake. ୩ । ଓଠଦ୍ୱାରା ସିଟି ମାରିବାର ଶବ୍ଦ—3. The sound of whistling
খোঁস্‌খোস্ सुस with the lips.

ସୁସୁନି(ଣ୍ଡି)—ଗ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—(ସଂ. ସୁନିଷଣ୍ଣକ;
Susuni(ndi) ଭୁଲ—ବ. ସୁସନେ)—ସୁନିଷୁନିଆ (ଦେଖ)—
Sunishuniā (See)

ସୁସୁମାର—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶିଶୁମାର)—ଶିଶୁମାର (ଦେଖ)
Susumāra Gangetic porpoise.
শিশুমার, শুশুক सूसमार, सु(सूँ)स

ସୁସୁର ପ୍ରିୟା—ସଂ. ବି—ଜାତିପୁଷ୍ପ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)—
Susura priyā Jāti pushpa (See)

ସୁସୂକ୍ଷ୍ମ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ—Very minute; ବି—ପରମାଣୁ
Susukshma (ହି. ଶ)—Molecule.

ସୁସୂକ୍ଷ୍ମ ପତ୍ର—ସଂ. ବି—ଜଟାମାଂସୀ (ହି. ଶ)—
Susukshma patrā Indian spikenard.

ସୁସୌଭଗ—ସଂ. ବି—ଦାମ୍ପତ୍ୟ ସୁଖ (ହି. ଶ)—
Susaubhaga Conjugal happiness.

ସୁସ୍କନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—ବବୁଲ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—
Suskandana Acacia Arabica (tree).

ସୁସ୍କିବା—ଗ୍ରାଦେ (ଲଗଥ) କ୍ରି, (ଭୁଲ. ହି. ସୁସୁକ୍‌ନା)—ସକେଇ
Suskibā ସକେଇ କାନ୍ଦିବା—To cry with bated sobs; to whimper.

ସୁସ୍ତ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ସୁସ୍ଥ)—୧ । ସୁସ୍ଥ—1. Healthy. ୨ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ;
Susta ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ—2. Free from anxiety. ବି—
सुस्त ୧ । ସୁସ୍ଥତା—1. Health. ୨ । ସୁଖ—2. Happi-
सुस्थ ness. ୩ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା—3. Comfort. ବୈଦେ, ବିଣ
सुस्त (ଫା. ସୁସ୍ତ)—୧ । ଦୁର୍ବଳ—1. Weak; devoid of
सुस्त strength. ୨ । ଚିନ୍ତା ବା ଲଜ୍ଜା ଅବା ଯୋଗୁଁ ନିଷ୍ପ୍ରଭ ବା ନିସ୍ତେଜ—2. Shorn of vigour. ୩ । ଯାହାର ବେଗ ପ୍ରବଳତା, ଗତି ଅବା ମନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଅଛି; ମାନ୍ଦା—3. With one's motion slackened. ୪ । ଅଳସ; ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ—4. Idle; lazy. ୫ । ମନ୍ଥର—5. Slow; slothful. ୬ । ଶିଥିଳ—6. Slack. ୭ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ—7. Dilatory.

ସୁସ୍ତନା—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି, ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ସ୍ତନ+ଆ)—
Sustanā ୧ । ସୁନ୍ଦର ସ୍ତନବିଶିଷ୍ଟା ନାରୀ (ହି. ଶ)—
1. A woman with charming breasts.
୨ । ପ୍ରଥମ ଥର ରଜସ୍ୱଳା ହୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ (ହି. ଶ)—
2. A girl who has had her first menstruation.

ସୁସ୍ତା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—କ୍ଷୁଦ୍ର ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ—
Sustā A kind of small fish.

ସୁସ୍ତାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ଲଗଥ) କ୍ରି. (ଭୁଲ. ହି. ସୁସ୍ତାନା)—
Sustāibā ଥକା ମାରିବା; ଶ୍ରମ ମେଣ୍ଟାଇବା—To refresh oneself after fatigue.

ସୁସ୍ତି—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି—ସୁସ୍ତ (ଦେଖ)—Sust (See). ବୈଦେ.
Susti ବିଣ (ଫା. ସୁସ୍ତ)—୧ । ଅଳସୁଆ—1. Lazy; idle.
আলসে ୨ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ; ମନ୍ଥର—2. Slow; dilatory. ୩ ।
सुस्त ଶିଥିଳ—3. Slack. ବି—୧ । ବିଶ୍ରାମ—1. Rest.
୨ । ଆଳସ୍ୟ—2. Idleness. ୩ । ମନ୍ଥରତା—
3. Slowness. ୪ । ଶିଥିଳତା—4. Slackness
୫ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—5. Dilatoriness.

ସୁସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ସୁ+ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଯୁକ୍ତ;
Sustha ନୀରୋଗ—1. Healthy; hale; free from
(ସୁସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ sickness. ୨ । ସୁସ୍ଥିର—2. Calm; fixed
[ସୁସ୍ଥତା(ବି)—ବି] ୩ । ସୁଗମ—3. Easy; comfortable.
[ବିପରୀତ—ଅସୁସ୍ଥ] ୪ । ସୁଖୀ—4. Happy. ୫ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ—
5. Free from anxiety. ୬ । ସୁନ୍ଦର—
6. Beautiful. ୭ । ଉତ୍ତମ ରୂପେ ସ୍ଥିତ (ହି. ଶ)—
7. Well placed; well situated.

ସୁସ୍ଥକାୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସ୍ୱସ୍ଥ ଦେହ—Healthy body.
Susthakāya ବିଣ (ପୁଂ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଦେହରେ

(ସୁସ୍ଥ ଦେହ, ସୁସ୍ଥ ଶରୀର—ଅନ୍ୟରୂପ) ରୋଗ ନାହିଁ—Healthy.
(ସୁସ୍ଥକାୟା, ସୁସ୍ଥ ଦେହା, ସୁସ୍ଥ ଶରୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁସ୍ଥ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରସନ୍ନଚିତ୍ତ; ସୁଖୀ—
Sustha chitta Of easy mind; delighted.
(ସୁସ୍ଥଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ସୁସ୍ଥଚେତାଃ, ସୁସ୍ଥମନାଃ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀରୂପ]

ସୁସ୍ଥତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସୁସ୍ଥ+ଭାବ ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ନୀରୋଗତା—
Susthatā(twa) 1. Good health; freedom from illness. ୨ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା—2. Comfort. ୩ । ସୁଖ—3. Happiness. ୪ । ସୁସ୍ଥିରତା—4. Calmness. ୫ । କୁଶଳ; କ୍ଷେମ (ହି. ଶ)—5. Weal; bliss. ୬ । ଆନନ୍ଦ (ହି. ଶ)—6. Joy.

ସୁସ୍ଥି—ଦେଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସୁସ୍ଥ (ଦେଖ)
Susthi Susta (See)

ସୁସ୍ଥିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ—Well situated; well positioned. ୨ । ସୁସ୍ଥ (ହି. ଶ)—2. Healthy. ୩ । ଭାଗ୍ୟବାନ୍ (ହି. ଶ)—3. Fortunate. ୪ । ପ୍ରହୃଷ୍ଟ, ଆନନ୍ଦିତ—4. Delighted. ସଂ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ବାସ୍ତୁର ବା ଘରର ଚାରି ପାଖରେ ରାସ୍ତା ବା ମାର୍ଗ ଥାଏ (ହି. ଶ)—1. A homestead or house having roads on all sides. ୨ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ଏକ ରୋଗ (ହି. ଶ)—2. A kind of horse-disease [ବି—ଏ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଘୋଡ଼ା ସବୁବେଳେ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ହେଉଥାଏ ଓ ଅଗ୍ର । ଦେହକୁ ଅଗେ ଦେଖୁଥାଏ—ହି ଶ ।] ୩ । (ନାମ) ଜୈନାଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. Name of a Jaina preceptor.
Susthita (ସୁସ୍ଥିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) [ସୁସ୍ଥିତତା(ତ୍ୱ), ସୁସ୍ଥିତି—ବି]

ସୁସ୍ଥିର—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ଅତି ସ୍ଥିର—1. Very calm. ୨ । ଅଟଳ ନିଶ୍ଚଳ—2. Fixed. ୩ । ସୁନିଶ୍ଚିତ—3. Certain.
Susthira (ସୁସ୍ଥିରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁସ୍ଥିରା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁସ୍ଥିରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Susthira. ସଂ. ବି—ରକ୍ତବାହକ ଶିରା (ହି. ଶ)—Blood vessels.
Susthirā

ସୁସ୍ନା—ସଂ. ବି—ଶମୀଧାନ୍ୟ ଭେଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଖେସାରି—
Susnā A kind of pulse, Lathegra Sativus.

ସୁସ୍ନାତ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ସୁ+ସ୍ନାତ)—୧ । ଯଜ୍ଞଶେଷରେ ସ୍ନାନକାରୀ—1. One who had his sacrificial bath. ୨ । ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଧୌତ; ସ୍ନାତ—2. Well-washed. ୩ । ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ସର୍ବୌଷଧି ମିଶ୍ରିତ ଜଳଦ୍ୱାରା କୃତସ୍ନାନ—3. Bathed with medicated or auspicious ingredients mixed in water. ବି (ସୁ+ସ୍ନା ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—ସୁସ୍ନାନ(ଦେଖ)—Susnāna (See)
Susnāta (ସୁସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁସ୍ନାନ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମ ସ୍ନାନ—1. A good bath; a thorough bath. ୨ । ଯଜ୍ଞାନ୍ତ ସ୍ନାନ; ଅବଭୃଥ—2. Bath after a Vedic sacrifice. ୩ । ସର୍ବୌଷଧି ମିଶ୍ରିତ ଜଳରେ ସ୍ନାନ—3. Bath with medicated water.
Susnāna

ସୁସ୍ନିଗ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅତି ସ୍ନିଗ୍ଧ—1. Very smooth. ୨ । ଅତି ମୃଦୁ—2. Very mild. ୩ । ଅତି ମଧୁର—3. Very sweet. ୪ । ସୁଶୀତଳ—4. Agreeably cool.
Susnigdha (ସୁସ୍ନିଗ୍ଧତା—ବି)

ସୁସ୍ନେହା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଉତ୍ତମ ସ୍ନେହବିଶିଷ୍ଟା; ସ୍ନେହବତୀ—Very affectionate (woman).
Susnehā স্নেহবতী सुस्नेहा
(ସୁସ୍ନେହୀ—ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଉ—ବନ୍ଧୁ ଯାହା ତାହା ମୁଦେହା ସୁସ୍ନେହା ଜାଣି ତ ଥିବୁ ଅବଶ୍ୟ । ଉଷ. ଦୈବେନ୍ଦ୍ରନ କଳାପ ।)

ସୁସ୍ପଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ—1. Very clear. ୨ । ସୁବ୍ୟକ୍ତ—2. Well evident.
Suspashta (ସୁସ୍ପଷ୍ଟତା—ବି)

ସୁସ୍ୱଧା—ସଂ. ବିଣ—୧ । କଲ୍ୟାଣ; ମଙ୍ଗଳ (ହି. ଶ)—1. Bliss; weal. ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Good fortune.
Suswadhā

ସୁସ୍ୱନ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଉତ୍ତମ ବା ମଧୁର ଧ୍ୱନିଯୁକ୍ତ—1. Having good or sweet sound. ୨ । ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ (ହି. ଶ)—2. Very high. ୩ । ସୁନ୍ଦର (ହି. ଶ)—3. Charming. ସଂ. ବି—ଶଙ୍ଖ (ହି. ଶ)—Conch.
Suswana

ସୁସ୍ୱପ୍ନ—ସଂ. ବି—୧ । ଶୁଭସୂଚକ ସ୍ୱପ୍ନ—1. Dream which augers well. ୨ । ଆନନ୍ଦଦାୟକ ସ୍ୱପ୍ନ—2. Pleasant dream. ୩ । ଶିବ (ହି. ଶ)—3. Śiba.
Suswapna (ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ—ବିପରୀତ)

ସୁସ୍ୱର—ସଂ. ବି—୧ । ମଧୁର ସ୍ୱର—1. Sweet tune. ୨ । ମଧୁର କଣ୍ଠସ୍ୱର—2. Sweet tone. ୩ । ଉଚ୍ଚ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ୱର—3. Loud and clear sound. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱର ନିଃସାରଣକାରୀ (ଯନ୍ତ୍ର)—1. Emitting sweet tune; melodious. ୨ । ମଧୁର କଣ୍ଠସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ; ସୁକଣ୍ଠ—2. Having medious tone. ୩ । ଉଚ୍ଚସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ—3. Loud-voiced. (Apte)
Suswara (ସୁସ୍ୱରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁସ୍ୱରୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁସ୍ୱର)—ମୁଖଦ୍ୱାରା ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ—
Suswarī An instrument blown by the mouth.
सुस्वरी সুস্বরী

ସୁସ୍ମିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଛି ସ୍ମିତ ଯାହାର)—ସୁନ୍ଦର ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସହାସ୍ୟମୁଖୀ—Sweetly smiling; having a smiling face.
Susmita (ସୁସ୍ମିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁସ୍ମିତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁହାସ୍ୟମୁଖୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ସୁନ୍ଦର ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟଯୁକ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ—
Susmitā A sweet smiling woman; a woman with a pleased or smiling countenance (Apte), ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁସ୍ମିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Susmita.

ସୁହରନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସୁହର୍ନ୍)—ଯୋତା ମଧ୍ୟକୁ ଗୋଡ଼ର
Suharan ଗୋଇଠିକୁ ସହଜରେ ପୁରାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ (ସୁହର୍ଣ୍ଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶିଂଗର ବନା ଓ ଖୋଲିଆ ପାତଅ—
ଶୁହରନ୍ सुहरन Shoe-horn.

ସୁହସ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନ୍ଦର ହାତ—1. Graceful hand. ୨ ।
Suhasta ଦାନଶୀଳ ହସ୍ତ—2. Bounteous hand. ୩ । (ସୁହସ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୁଭସୂଚକ ହସ୍ତ—3. Auspicious hand. ୪ । (ନାମ) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର—4. A son of Dhrutarāshṭra. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସୁନ୍ଦର ହସ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—1. Having dainty hands ୨ । ଶୁଭସୂଚକ ହସ୍ତବିଶିଷ୍ଟ—2. Having auspicious hands.

ସୁହସ୍ତି(ସ୍ତୀ)—ସଂ. ବି—(ନାମ) କୌଣ ବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର);
Suhasti(stī) ଜୈନାଗ୍ରଣୀ ବିଶେଷ—Name of a Jaina monk.

ସୁହା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସହ୍. ଧାତୁ)—ସହ୍ୟ କରିବା—
Suha ସହା, ସହନ सहना Bearing; enduring.
ସ୍ୱାହା ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱାହା)—ସ୍ୱାହା (ଦେଖ)
स्वाहा Swāhā (See)

ସୁହାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସହ୍. ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ)—୧ । ସହିବା କ୍ରିୟାର
Suhāibā ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. To cause to bear. [ଉ—ସହାନା ସୁହାଇଲ ସଖୀମାନଙ୍କ ପରିହାସ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. सहाना ବନ ।] ୨ । ସହ୍ୟ ହେବା; ସୁହାଯିବା—2. To be endured or borne. (ଉ—ବନବାଳାଙ୍କୁ ଗୋଲପାଣି ସୁହାଏ । ଇତ ।)

ସୁହାଗ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୌଭାଗ୍ୟ; ପ୍ରା. ସୋହଗ୍ଗ)—୧ । ଅତି
Suhāga ସ୍ନେହ—1. Excessive fondness or
ସୋହାଗ affection. (ଉ—ଦେଖ ଗୋ ମୁରଲୀର ଭାଗ୍ୟ, ଅଧିକେ
सुहाग କୃଷ୍ଣର ସୁହାଗ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୨ । ସ୍ତ୍ରୀର ସୌଭାଗ୍ୟ ବା ପତିପ୍ରିୟା ହେବା ଅବସ୍ଥା—2. The state of a woman being loved and fondled by her husband.

ସୁହାଗ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତି ସ୍ନେହ କରିବା—
Suhāga kariba To fondle; to dote for.
ସୋହାଗ କରା सुहाग करना

ସୁହାଗ ଦେଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଅତି ସ୍ନେହର
Suhāga kārdhibā ଦେଖାଇବା—To make a show
ସୋହାଗ ଦେଖାନ, ସୋହାଗ ଦେଖାନ of great fondling
सुहाग दिखाना

ସୁହାଗା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସୁଭଗ; ସୌଭାଗ୍ୟ)—ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍ଗଣା—
Suhāgā Borax; Sodas Biboras. [ଉ—ଏହା ଜଳ
ସୋହାଗା ସନ୍ନିଧାନରେ ଜାତ କ୍ଷାରବିଶେଷ । କାଶ୍ମୀର ଦେଶର
सुहागा, टङ्कण ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳରୁ ଗନ୍ଧକ ଓ ସୁହାଗା ମିଳେ ।

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଲୋହଦ୍ରାବୀ,	ତିବ୍ବତର ହ୍ରଦଜଳରୁ ସୁହାଗା
ଟଙ୍କଣ, ସୁଭଗ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାଚକ,	ମିଳେ । ସୁନାରେ ବା ରୁପାରେ
ରସଶୋଧକ, କନକକ୍ଷାର,	ସୁହାଗା ମିଶାଇ କାଣ୍ଡରେ
ସୌଭାଗ୍ୟ, ଧାତୁଦ୍ରାବକ,	ରଖିଲେ ଶୀଘ୍ର ଅଲଗା ହୋଇ-
କ୍ଷାର—	ଯାଏ । ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।
ମ. ସବାଗୀ, ଟଙ୍କଣକ୍ଷାର	ଲୁଗାର ରଙ୍ଗକୁ ପକ୍କା କରିବାକୁ
ଫା. ତିଂଗାର	ରଙ୍ଗମିଶା ପାଣିରେ ସୁହାଗା ଦିଆ-
ଅ. ବୁରଗ	ଯାଏ ଏବଂ ଲୁହା ଓ ପିତ୍ତଳକୁ
ତେ. ଏଲିଗରମ୍	ଝାଳିବାରେ ସୁହାଗା ଲାଗେ ।

ନେପାଳମାନଙ୍କର କାରବାରରେ ଏହାର ଯଥେଷ୍ଟ ବେପାର ଚଳୁଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କଫ ଓ ରକ୍ତୋପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ବଳକାରକ, ମୂଢ଼ ଗର୍ଭକର୍ଷକ ଓ ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ ।] ବିଣ—ସୁହାଗିଆ (ଦେଖ)—Suhāgiā (See)

ସୁହାଗା ଖଇ—ଦେ. ବି—ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ାଯିବା ଯୋଗୁଁ ଖଇପରି
Suhāgā khai ଫୁଲିଥିବା ଟାଙ୍ଗଣା—Borax which
ସୋହାଗା ଖଇ सुहागा लावा becomes swollen being heated.

ସୁହାଗିଆ(ହା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁହାଗୀ (ଦେଖ)
Suhāgiā(hā) Suhāgī (See)
(ସୁହାଗୀ, ସୁହାଗେନ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁହାଗିନୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ନେହଶୀଳା—1. Affection
Suhāginī ate. (ଉ—ରୂପ ଯୌବନ ଗୁଣ ସବୁ, ଭାଜନ
ସୋହାଗୀ, ସୋହାଗୀନୀ ସୁହାଗିନୀ ସବୁ । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ
सुहागिनी ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ଅତିରିକ୍ତ ସ୍ନେହଶୀଳା—2. Doting; fond. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ପ୍ରିୟତମା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A beloved wife. ୨ । ପତିବର୍ତ୍ତିଷ୍ଠା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman whose husband is living.

ସୁହାଗୀ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଯାହାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ସ୍ନେହ କରା-
Suhāgi ଯାଏ; ସ୍ନେହପାତ୍ର—Unduly fondled. [ଉ—
ସୋହାଗୀ लाड़ी କୃଷ୍ଣର ସୁରସିକପଣେ ସବୁ ସୁହାଗୀ ମନେ ମନେ—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । ଯେ ଅତି ସ୍ନେହ କରେ—2. Doting; fond. ୩ । ସ୍ନେହଶୀଳ—3. Loving; affectionate. [ଉ—ଏ ଅର୍ଥ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିବାଚକ ପଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଗଉଡ଼ା-ସୁହାଗୀ; ହିଂସ-ସୁହାଗୀ ଇତ୍ୟାଦି ।] ପ୍ରାଦେ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ରଜା ଦେଇଁ ରକ୍ଷିତା ଭାର୍ଯ୍ୟା ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—The beloved concubine of a Raja

ସୁହାଗେଇ ହେବା—ଦେ· କ୍ରି (ସ୍ତ୍ରୀ ଅର୍ଥରେ)—୧ । ସ୍ୱାମୀ-ସ୍ନେହ ଲାଭ
Suhāgei hebā କରିବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତା ହେବା—1. To hanker after a husband's fondling or caressing. ୨ । ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କପ୍ରତି ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଦେଖାଇ ହେବା ବା କହି ବୁଲିବା—2. To show or boast to people that one's husband is very fond of her.

ସୁହା ଯି(ହେ)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସହ୍)—ସହିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟରୂପ—
Suhā ji(he)bā The passive form of Sahibā.
সহ্যহওয়া सहाजाना ସହ୍ୟ ହେବା—To be borne or endured. [ଉ—ତାହା ମଧ୍ୟ ମୋହର ଦେହ ସୁହାଗିଲା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ସୁହାଁରା—ଦେ. ବି—ଛୁଆଁରା (ଦେଖ)—
Suharā Chhuāñrā (See)

ସୁହାସ(ସ୍ୟ)—ସଂ. ବି—୧ । ମଧୁର ହାସ୍ୟ—1. Sweet laugh.
Suhāsa(sya) ୨ । ମୃଦୁହାସ—2. Smile. ସଂ. ବିଣ. [ସୁହାସା(ସ୍ୟା)—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ] ସୁଂ—୧ । ମଧୁର ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—Sweetly laughing. ୨ । ମୃଦୁହାସବିଶିଷ୍ଟ—2. Smiling.

ସୁହାସିନୀ—ସଂ. ବିଂ. ସ୍ତ୍ରୀ(ସୁହାସ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧। ସୁନ୍ଦର ହାସ୍ୟ-
Suhāsinī ଯୁକ୍ତା—1. (woman) Having a smiling face. ୨ । ପ୍ରସନ୍ନବଦନା—2. Having a cheerful face. ୩ । ମୃଦୁହାସ୍ୟକାରୀ—3. Smiling. (ଉ—ସୁହାସିନୀ ଉଷାଦେଖା ଅଲୋକ-ନନ୍ଦନୀ ବନ୍ଦେ ରଙ୍ଗିରେ ଯେବେ ତୋର ପଦତଳେ—ମଧୁସୂଦନ କବିତା)

ସୁହାସୀ—ସଂ. ବିଣ. ସୁଂ (ସୁହାସ+ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସୁହାସିନୀର
Suhāsī ପୁଂଲିଙ୍ଗ—Masculine of Suhāsinī.
ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସୁହାସା)—ସୁହାସିନୀ (ଦେଖ)—Suhasinī (See)

ସୁହିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁ+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ତୃପ୍ତ; ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
Suhita (ଅମ)—1. Satisfied; pleased. ୨ । (+କର୍ମ ତ) ଉଚିତ (ଶବ୍ଦ)—2. Proper. ୩ । [+କର୍ତ୍ତୃ ତ]—ଅତି ହିତ—3. Very beneficial. ୪ । ସାଧିତ; କୃତ [ପ୍ରକୃତିବାଦ]—4. Done; accomplished. ୫ । ଉପଯୋଗୀ [ହି. ଶ]—5. Suitable.

ସୁହିତା—ସଂ. ବି—୧ । ଅଗ୍ନିର ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ [ଲକ୍ଷଧର]-
Subitā 1. Name of one of the seven tongues of fire. ୨ । ରୁଦ୍ରଜଟା (ହି. ଶ) (ଦେଖ)· 2. Rudrajaṭā (See)

ସୁହୁଜେ—ପ୍ରାଦେ [ଲିଖିଥ କ୍ରି. ବିଣ—ସହଜେ—
Suhuje Easily.

ସୁହୃତ୍(ଦ୍)—ସ. ବି [ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ=ଶୋଭନ+ହୃତ୍=ହୃଦୟ;ଯାହାର]
Suhṛut(d) —୧ । ମିତ୍ର—1. Friend. ୨ । ସଦାନୁଗତ ସଙ୍ଗୀ; ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ—2. A true or constant friend. ୩ । ସଖା—3. A boon companion. ୪ । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ—4. Intimate friend; bosom friend. ୫ । [ଜ୍ୟୋତିଷ]—ଲଗ୍ନର ଚତୁର୍ଥ ବା ମିତ୍ର ସ୍ଥାନ—5. (Astrology) The 4th house from the 'Lagna.' ସଂ. ବିଣ—ଉତ୍ତମହୃଦୟବିଶିଷ୍ଟ [ହି. ଶ]—Good-hearted.

ସୁହୃଦୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଟେ ହୃଦୟ ଯାହାର)—
Suhṛudaya ୧ । ହୃଦୟାଳୁ; ପ୍ରଶସ୍ତମନାଃ; ସହୃଦୟ; ଉଦାର-(ସୁହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଚେତାଃ—1. Noble-hearted; magnanimous. ୨ । ଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ—2. Pure-minded. ୩ । ସ୍ନେହଶୀଳ (ହି. ଶ)—3. Affectionate.

ସୁହୃଦ୍ବର—ସ· ବି. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ସୁହୃଦ୍+ବର)—୧ । ବନ୍ଧୁଶ୍ରେଷ୍ଠ
Suhrudbara —1. Chief friend. ୨ । ଅତି ଉତ୍ତମ (ସୁହୃଦ୍ବରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବନ୍ଧୁ—2. Very good friend.

ସୁହୋତା—ସ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ (ସୁହୋତୃ; ୧ମା. ୧ବ) -ଉତ୍ତମରୂପେ
Suhotā ହବନକାରୀ—Excellently performing vedic (ସୁହୋତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) sacrifice.

ସୁହୋତ୍ର—ସ, ବି. ପୁଂ (ନାମ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ବୃହତ୍ପୁତ୍ର ରାଜାଙ୍କର
Suhotra ପୁତ୍ର (ମହାଭାରତ; ହରିବଂଶ)—1. Name of a prince of the Lunar dynasty. ୨ । ସହଦେବଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—2. A son of Sabadeba. ୩ । ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—3. A son of Dhrutarāshṭra. ୪ । ବୈଦିକ ଋଷିବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of a Vedic sage. ୫ । ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. Name of a demon.

ସୁହ୍ମ—ସ· ବି (ସୁହ୍ମ ଧାତୁ=ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ।
Suhma ପ୍ରାଚୀନ ଦେଶବିଶେଷ—1. Name of an ancient country. [ଦ୍ର—ଗୌଡ଼ ଦେଶର ପଶ୍ଚିମରେ ଏହା ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା (ହି. ଶ); କେହି କେହି ଇଉରୋପୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଏହାକୁ ଅଧୁନାତନ ବିହାର ଓ ଅସ୍ୱରକୁ ପ୍ରଦେଶ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି; ଉତ୍କଳର ଭଞ୍ଜବଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ (ତମଲୁକ) ନଗର ସୁହ୍ମର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।] ୨ । ସୁହ୍ମ ଦେଶବାସୀ ପ୍ରାଚୀନ ଯବନ ଜାତିବିଶେଷ—2. A class of Jabanas of the Suhma country. ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସୁମ (ଦେଖ)—Sūma (See)

ସୁ (ଧାତୁ)—ପ—୧ । ପ୍ରସବ କରିବା—1. To give birth to.
Sū (root) ୨ । ପୀଡ଼ନ କରିବା—2. To oppress.
୩ । ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—3. To be born.

ସୂ—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ + ଭାବ. କ୍ୱିପ୍)—୧ । ସୂତି; ପ୍ରସବ—
Sū 1. Bringing forth of a child. ୨ । କ୍ଷେପ—
2. Entrusting; throwing. ବିଣ—(ସ୍ତ୍ରୀ. ଓ ପୁଂ)—୧ । ପ୍ରସୂ; ଯେ ପ୍ରସବ କରେ—1. Bringing forth or giving birth to children. ୨ । ଉତ୍ପାଦକ—2. Producing.

ସୂକ—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍+ସ୍ୱାର୍ଥେ
Sūka କ)—୧ । ବାଣ (ମେଦିନୀ)—1. Arrow. ୨ । ବାତ; ପବନ (ମେଦିନୀ)—2. Air; wind. ୩ । ଉତ୍ପଳ; ପଦ୍ମ (ମେଦିନୀ)—3. Lotus.

ସୂକର—ସଂ. ବି (ପୁଂ) (ଶୂକରର ଅନ୍ୟରୂପ)—୧ । ଶୂକର ଇତ୍ୟାଦି
Sūkara (ଦେଖ); ଘୁଷୁରି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)
ପ୍ରଥମଅର୍ଥର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— —1. Hog. ୨ । କୁମ୍ଭକାର
ଶୂକର, ଦଂଷ୍ଟ୍ରୀ, ଘୃଷ୍ଟି, (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. Potter.
ସ୍ଥୂଳନାସିକ,ବକ୍ରଦଂଷ୍ଟ୍ର,କିଟିକନ୍ତ, ୩ । ମୃଗଭେଦ (ଜଟାଧର)—
ପୋତ୍ରୀ,କୋଳ, ଅଶକାନ, ଭୂଦାର, 3. A species of deer. ୪ ।
ସ୍ତବ୍ଧରୋମା, ମୁଖଲାଙ୍ଗଳ । ଧଳା ଧାନ (ପ୍ର.ଶ)—4. A white
(ସୂକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) variety of paddy. ୫ । ନରକ
ବିଶେଷ—5. Name of a part of hell.

ସୂକର କନ୍ଦ—ସଂ. ବି—ବାରାହୀକନ୍ଦ; ଭୂଇଁକଖାରୁ (ପ୍ର. ଶ)—
Sūkara kanda Disocorea (root-bulb).

ସୂକର କ୍ଷେତ୍ର—ସଂ. ବି—ମଥୁରା ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ସୋରୋ ନାମରେ
Sūkara kshetra ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥବିଶେଷ (ପ୍ର.ଶ)—
Name of an ancient place of Hindu pilgrimage.

ସୂକରପାଦିକା—ସଂ. ବି—୧ । କପିକଚ୍ଛୁ; ବାଇଡଙ୍କ (ପ୍ର. ଶ)—
Sūkarapādikā 1. Cowhage. ୨ । ଶିମ୍ବ (ପ୍ର. ଶ)—
2. Bean.

ସୂକରୀ—ସଂ. ବି (ସୂକର+ଈ)—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ମାଈ ଘୁଷୁରି—1. A
Sūkari female hog; sow. ୨ । ବରାହକ୍ରାନ୍ତା (ଦେଖ)
(ପ୍ର. ଶ)—2. Barāhakrāntā (See) ୩ ।
ବାରାହୀକନ୍ଦ (ପ୍ର. ଶ)—3. Disocorea. ୪ । ଦେବୀ;
ଦେବୀବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—4. A popular Goddess.
୫ । ପକ୍ଷୀବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—5. Name of a species of birds.

ସୂକ୍ତ—ସଂ. ବି (ସୁ=ଶୋଭନ+ଉକ୍ତ=ଉକ୍ତି ଯହିଁରେ)—୧ ।
Sūkta ବେଦୋକ୍ତ ସ୍ତୋତ୍ର ମନ୍ତ୍ରାଦି—1. Vedic hymns and incantations. [ଯଥା—ଋଗ୍ବେଦର ଅଗ୍ନିସୂକ୍ତ—'ଅଗ୍ନି ମୀଳେ' ଇତ୍ୟାଦି । ଋଗ୍ବେଦର ପୁରୁଷ ସୂକ୍ତ—'ସହସ୍ର ଶୀର୍ଷା' ଇତ୍ୟାଦି । ଋଗ୍ବେଦର ଦେବୀ ସୂକ୍ତ—'ଅହଂରୁଦ୍ରେଭିଃ' ଇତ୍ୟାଦି । ଋଗ୍ବେଦର ଶ୍ରୀ ସୂକ୍ତ—'ହିରଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣା' ଇତ୍ୟାଦି । ଋଗ୍ବେଦର ରାତ୍ରି ସୂକ୍ତ—'ରାତ୍ରି ବ୍ୟଖ୍ୟଦାୟତୀ' ଇତ୍ୟାଦି । ଋଗ୍ବେଦର ଗଣେଶ ସୂକ୍ତ—'ଆତୂନ ଇନ୍ଦ୍ରକ୍ଷୁ' ମନ୍ତ୍ର । ଋଗ୍ବେଦର ସରସ୍ୱତୀ ସୂକ୍ତ—'ଇୟମଦଦାତ୍ ରଭସ' ଇତ୍ୟାଦି । ଏହିପରି ଋଗ୍ବେଦରେ ସହସ୍ର ସୂକ୍ତ ଅଛି ।] ୨ । ଉତ୍ତମ ଭାଷଣ; ସଦ୍ବଚନ (ପ୍ର. ଶ)—2. Good speech. ୩ । ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ବାକ୍ୟ (ପ୍ର.ଶ)—3. Saying of great men. ବି. ବିଣ—ଉତ୍ତମ ରୂପେ କଥିତ—Excellently uttered or spoken.

ସୂକ୍ତା—ସଂ. ବି (ସୁ+ଉକ୍ତ+ଆ)—ଶାରିକା; ମଇନା (ବୈଜୟନ୍ତୀ କୋଷ)
Sūktā —The hill-myna bird.
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମଦନଶଲାକା, ଚିତ୍ରାକ୍ଷୀ, କଲହା, ଶାରିକା)

ସୂକ୍ତି—ସଂ. ବି (ସୁ+ଉକ୍ତି)—ସୂକ୍ତ (ଦେଖ)
Sūkti Sūkta (See)

ସୂକ୍ତିକ—ସଂ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଝାଞ୍ଜ ବା କରତାଳ (ପ୍ର. ଶ)—
Suktika A kind of cymbals.

ସୂକ୍ଷ୍ମ—ସଂ. ବିଣ (ସୂଚ୍ ଧାତୁ=ସୂଚନା କରିବା+କର୍ମ. ମକ୍)—
Sūkshma ୧ । ଅତି ଅଳ୍ପ—1. Very little. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର—
(ସୂକ୍ଷ୍ମା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Small; fine; minute. ୩ । ହ୍ରସ୍ୱ—
(ସୂକ୍ଷ୍ମ[କ୍ଷ୍ମ]ମ - ସ୍ୱାର୍ଥେ ରୂପ) 3. Diminutive. ୪ । କ୍ଷୀଣ; ସରୁ;
(ସ୍ଥୂଳ—ବିପରୀତ) ପତଳା—4. Slender; thin. ୫ । ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ
[ସୂକ୍ଷ୍ମତା(ତ୍ୱ)—ବି] —5. Narrow. ୬ । ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ; ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଅଗୋଚର—6. Imperceptible to the senses; subtle; atomic. ୭ । ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ—
7. Sharp; attentive. ୮ । ପ୍ରକୃତ; ସତ୍ୟ—
8. Accurate; correct. ୯ । ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ—
9. Discerning. ବି—୧ । ଅଣୁ (ମେଦିନୀ)—
1. Atom. ୨ । କତକ ବୃକ୍ଷ (ମେଦିନୀ); ନିର୍ମଳୀ ଗଛ—
2. Strychnos Potatorum (tree); clearing nut tree. ୩ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ; ପରବ୍ରହ୍ମ—3. The Essential Soul of the universe. ୪ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟା—4. Metaphysics. ୫ । ବାଙ୍କଟ—
5. Crookedness. ୬ । ଛଳ; କୈତବ—6. Deceit; subtlity. ୭ । କାବ୍ୟାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ—7. A figure of speech. [ଯଥା—ଏହା ପରସ୍ପରଉକ୍ତି ଓ ଇଙ୍ଗିତ ଚେଷ୍ଟିତ ଅଟେ; ଏଥିରେ ତତ୍ତ୍ୱବୁଦ୍ଧିର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷିତ କରାଇବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥାଏ—ପ୍ର. ଶ] ୮ । ଲିଙ୍ଗ ଶରୀର (ପ୍ର. ଶ)—8. The subtle frame in which the soul is settled; etheric body of a being. ୯ । ଶିବ (ପ୍ର. ଶ)—9. Siba. ୧୦ । ଦାନବ ବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—
10. Name of a demon. ୧୧ । ଜୀରକ; ଜୀର (ପ୍ର.ଶ)—11. Cumin seed. ୧୨ । ଅଣୁବତ୍; ଦଶ

(ବୃ. ଣ)—12. Soap-nut. ୧୩ । ପୂଗ; ଗୁଆ (ବୃ. ଣ)—13. Betel-nut. ୧୪ । ଲୋମ କୂପ ବାଟେ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଔଷଧ (ବୃ. ଣ)—14. Medicine which is administered through the pores of the skin.

ସୂକ୍ଷ୍ମ କଳା—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଅନୁଧ୍ୟାନଯୋଗ୍ୟ Sūkshma kalā ସୁନ୍ଦର କଳା—Fine arts. (ଯଥା— सूक्ष्म कला सूक्ष्म कला ସଙ୍ଗୀତ, ନୃତ୍ୟ, ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ଆଦି)

ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ସମକୋଣ ବା ୯୦ ଡିଗ୍ରୀରୁ କମ୍ Sūkshma kona କୋଣ—(geometry) Acute angle. (ସ୍ଥୂଳ କୋଣ—ବିପରୀତ) सूक्ष्म कोण सूक्ष्म कोण

ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣୀ—ବି. ଣ (ଜ୍ୟାମିତି)—ସୂକ୍ଷ୍ମ କୋଣବିଶିଷ୍ଟ— Sūkshma koṇī Acute-angled. सूक्ष्म कोणी सूक्ष्म कोणी

ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ—ବି. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜର ତିନି Sūkshmakoṇī tribhuja ଗୋଟିଯାକ କୋଣ ସୂକ୍ଷ୍ମକୋଣ सूक्ष्मकोणी त्रिभुज ଅଟେ—Acute-angled triangle. सूक्ष्म कोणी त्रिभुज

ସୂକ୍ଷ୍ମ ତଣ୍ଡୁଳ—ସଂ. ବି—୧ । ସରୁ ବା ବାରିକ୍ ଚାଉଳ—1. Fine Sūkshma taṇḍula rice. ୨ । ପୋସ୍ତଦାନା (ବୃ. ଣ)—2. Poppy seed. ୩ । ଝୁଣା (ବୃ. ଣ)—3. Resin.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ତଣ୍ଡୁଳା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ପିପ୍ପଳୀ— Sūkshma taṇḍulā 1. Long pepper. ୨ । ଝୁଣା (ବୃ. ଣ)—2. Resin.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି—ଅନ୍ତର୍ଦର୍ଶନଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି— Sūkshma darśana Insight; discernment. सूक्ष्म दर्शन ବି. ବି—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁର ଦର୍ଶନ— सूक्ष्म दर्शन Seeing of minute things.

ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶନ(କ) ଯନ୍ତ୍ର—ବି. ବି—ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର— Sūkshmadarśana(ka) jantra Microscope. सूक्ष्मदर्शनयन्त्र सूक्ष्मदर्शन यन्त्र

ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶୀ—ବି. ଣ (ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା· ୧ବ; ସୂକ୍ଷ୍ମ + ଦୃଶ୍ Sūkshmadarśī ଧାତୁ=ଦେଖିବା + ଣିନ୍. କର୍ତ୍ତ)— [ସୂକ୍ଷ୍ମଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୧ । ଚତୁର; ଅତିଶୟ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍— (सूक्ष्मदर्शी—ण) 1. Very sharp-witted. ୨। କୁଶାଗ୍ରବୁଦ୍ଧି; ଦୂରଦର୍ଶୀ; ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି—2. Having presence of mind.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ ଦୃଷ୍ଟି ବା ଅନ୍ତର୍ଦର୍ଶନ— Sūkshma dṛushṭi Sharp insight. ସ. ବିଣ. ସୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିବିଶିଷ୍ଟ—Sharp-sighted.

ସୂକ୍ଷ୍ମଦେହୀ—ବି. ବିଣ—ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର ବିନା ଦେଖା ନ ଯିବା । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ Sūkshmadehī (ଜୀବ)—Microscopic (animals); सूक्ष्मदेही (animals) which can not be seen सूक्ष्मदेही without a microscope; having a very diminutive body. ବି—୧ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମଜୀବ— 1. The infusoria. ୨ । ପରମାଣୁ (ବୃ. ଣ)— 2. Molecule.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ପତ୍ର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଟେ ପତ୍ର ଯାହାର)— Sūkshma patra ୧ । ଧନିଆ (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ); ଧନିଆ— 1. Coriander. ୨ । ବନଜୀରା (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)— 2. Wild cumin seed. ୩ । ବବୁର ଗଛ (ଶାଳ ଭେଦ)—3. Acacia tree. ୪ । ବନ· ତୁଳସୀ (ଗୁଳ୍ମବର୍ଗୀୟ); କୃଷ୍ଣତୁଳସୀ—4. Wild variety of Basil plant. ୫ । ଦେବସର୍ଷପ (ଗୁଳ୍ମବର୍ଗୀୟ)—5. A species of mustard. ୬ । କୁଳି ବରକୋଳି (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)—6. A species of Jujube. ୭ । ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)—7. A tree. ୮ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମ୍ବୁ; ବନଜାମୁ (ବୈଦ୍ୟକ)—8. A species of wild blackberry. ୯ । ଲୋହିତେକ୍ଷୁ (ଗୁଳ୍ମବର୍ଗୀୟ)—9. The red variety of sugarcane. ୧୦ । କୁକୁନ୍ଦ୍ର (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)— 10. Blumea Odorata (plant). ୧୧ । ଦୁରାଳଭା (ବୃ. ଣ)—11. Alhagi Maurorum (plant). ୧୨ । ମାଷ (ବୃ. ଣ); ବିରି—12. Phaseolus Radiatus. ୧୩ । ଅର୍କପର୍ଣ୍ଣୀ (ବୃ. ଣ.) (ଦେଖ)— 13. Arkaparṇṇā (See)

ସୂକ୍ଷ୍ମପତ୍ରିକା—ସଂ. ବି—୧ । ଶତପୁଷ୍ପା (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ); ଶଲୁପ— Sūkshma patrikā 1. Dill seed. ୨ । ଶତାବରୀ (ଗୁଳ୍ମବର୍ଗୀୟ) —2. Asparagus Racemosus. ୩ । କୁଦୁରୁଚି (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)—3. A short of potherb. ୪ । କ୍ଷୁଦ୍ରପୋଦିକା (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ); ସାନ ପୋଇ—4. A sort of Basella creeper. ୫ । ଦୁରାଳଭା (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)—5. Fozonia Arabica; Alhagi Maurorum. ୬ । ଅତାସ ମଂସୀ (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ)— 6. A medicinal plant.

ସୂକ୍ଷ୍ମପର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବି—୧ । ରକ୍ତିପର୍ଣ୍ଣୀ (ଗୁଳ୍ମ ବର୍ଗୀୟ); ରକ୍ତଲୀ; Sūkshmaparṇṇā ଗୁଡୁଚୀ—1. Combus Cordifolia (Creeper). ୨ । ଭୂମିଆଁଳ (ବୃ. ଣ)— 2. Melina Asiatica. ୩ । ଭୁଇଁଜ (ବୃ. ଣ)— 3. Solanum Xanthocarpum.

ସୂକ୍ଷ୍ମପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—ରାମତୁଳସୀ ଗୁଳ୍ମ (ଲତାଭେଦ); ଗୁଡୁଚୀ— Sūkshmaparṇṇī Combus Cordifolia (creeper). (ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଗୁଡୂଚୀ, ଅମୃତା, ଚକ୍ରଲକ୍ଷଣା, ବୟସା, ଜୀବନ୍ତିକା, ତନ୍ତ୍ରିକା, ଅମୃତଲତା ।) रामतुलसी

ସୂକ୍ଷ୍ମପୁଷ୍ପା(ଷ୍ପୀ)—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଯବଚିକ୍ତା; ଭୂଇଁକମ୍ବ; ଶ୍ୱେତ
Sūkshmapushpā(shpī) ବନବନା; ଏକପ୍ରକାର ତରୁଲତା; କାଳମେଘ ଭୁଇଁନିମ —Andropogen Paniculata

ସୂକ୍ଷ୍ମଫଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଭୂମ୍ୟାମଳକୀ; ଭୁଇଁଅଁଳା (ଲତାମାଳା)—
Sūkshmaphalā 1. Phyllanthus Niruri (a herb). ୨ । ତାଳିସପତ୍ର (ହି· ଶ) (ଦେଖ)—2. Tālisa-patra (See) ୩ । ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା (ହି· ଶ) (ଦେଖ)—3. A phosphorescent plant.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ବଦରୀ—ସଂ. ବି—ଭୂବଦରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଭୁଇଁବରକୋଳି—
Sūkshma badarī A small variety of jujube.

ସୂକ୍ଷ୍ମବଲ୍ଲୀ—ସଂ ବି—୧ । ତାମ୍ରବଲ୍ଲୀ; ଜତୁକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସର୍ପିଣୀ—
Sūkshmaballī 1. A kind of plant; Oldenlandia Biflora. ୨ । ଲଘୁ କାରବେଲ୍ଲ (ହି· ଶ); ଟୁଣୀ-କଲରା—2. Small variety of memordica.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ପତଳା ଲୁଗା; ସରୁ ଲୁଗା—
Sūkshma bastra Fine cloth.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଚାର—ସଂ. ବି—୧ । ଅତିଜଟିଳ ବିଷୟର ବିଚାର—1. Dis-
Sūkshma bichāra cernment. ୨। ନ୍ୟାଯ୍ୟ ବିଚାର—2. Just consideration.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୀଜ—ସଂ· ବି—ପୋସ୍ତଦାନା (ହି· ଶ)—
Sūkshma bīja Poppy seed.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ବୁଦ୍ଧି(ମତି)—ସଂ.ବି(କର୍ମଧା)—ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି—Sharp intellect.
Sūkshma buddhi(mati) ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ତୀକ୍ଷ୍ଣଧୀ—Keen-witted.

ସୂକ୍ଷ୍ମଭୂତ—ସଂ. ବି—ଆକାଶାଦି ପଞ୍ଚ ସ୍ଥୂଳମହାଭୂତର ସୂକ୍ଷ୍ମାଂଶ—
Sūkshmabhūta Atoms of the five elements of nature; five elementary particles of matter. [ଦ୍ର—ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ ମତରେ ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର (ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ ଓ ଗନ୍ଧ) ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମଭୂତ ଅଟନ୍ତି । ଏହି ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରରୁ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି । ପଞ୍ଚୀକୃତ ହେବା ପରେ ଆକାଶାଦି ଭୂତକୁ ସ୍ଥୂଳଭୂତ ବୋଲଯାଏ—ହି· ଶ ।]

ସୂକ୍ଷ୍ମ ମକ୍ଷିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ମଶକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମଶା—Gnat.
Sūkshma makshika [ସୂକ୍ଷ୍ମମକ୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୂକ୍ଷ୍ମ ମୂଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଜୟନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
Sūkshma mūlā 1. Jayantī (See) ୨ । ବ୍ରାହ୍ମୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—2. Brāhmī (See)

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର—ସଂ· ବି—ପଞ୍ଚ ପ୍ରାଣ, ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚ କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ,
Sūkshma śarīra ମନ ଓ ବୁଦ୍ଧି, ଅଥବା ଭୋଗସାଧକ (ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର—ଭିନ୍ନଶରୀର) ଏହି ସପ୍ତଦଶ ଉତ୍ପନ୍ନର ସମଷ୍ଟି; ଅଥବା ୧୭ ଗୋଟି ଅବୟବ; ଲିଙ୍ଗଦେହ—The sentient soul according to Theosophy; the causal body. [ଦ୍ର—ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ ମତରେ ଶରୀର ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯଥା—ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର । ହାତ, ଗୋଡ଼, ମୁଖ, ଉଦରାଦି ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ଶରୀର ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ଅଟେ । ପରନ୍ତୁ ଏହି ସ୍ଥୂଳଶରୀର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବା ପରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଶରୀର ରହିଥାଏ, ଯାହା ଉକ୍ତ ୧୭ ତତ୍ତ୍ୱରେ ନିର୍ମିତ । ଏହାକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର କହନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ଯେ, ଯେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆତ୍ମାର ମୁକ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀରର ସଂସାରକୁ ଗମନାଗମନ ବରାବର ହେଉଥାଏ । ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନରକ ଆଦିର ଭୋଗ ମଧ୍ୟ ଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀରକୁ କରିବାକୁ ପଡ଼େ—ହି. ଶ ।]

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶର୍କରା—ସଂ. ବି—ବାଲୁକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ—
Sūkshma śarkarā Sand.

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶାଳି—ସଂ. ବି—୧ । ସରୁ ଶାରଦ ଧାନ—1. Fine variety
Sūkshma śāli of winter paddy. ୨ । ଅଣୁଧାନ୍ୟ-ବିଶେଷ—2. A sort of minute grain. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଗୁଣ ସୁମଧୁରତ୍ୱ, ଲଘୁତ୍ୱ, ପିତ୍ତଦାହନାଶିତ୍ୱ ।]

ସୂକ୍ଷ୍ମ ଷଟ୍‌ଚରଣ—ସଂ· ବି—ପକ୍ଷ୍ମଯୂକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଅକ୍ଷିପତାର
Sūkshma shat-charaṇa ଚମଉକୁଣୀ—Lice adhering to the eye-lashes.

ସୂକ୍ଷ୍ମା—ସଂ· ବିଣ (ସୂକ୍ଷ୍ମ+ଆ)—ସୂକ୍ଷ୍ମ ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Sūkshmā of Sūkshma. ବି—୧ । ଯୂଥିକା; ଜୁଇଫୁଲ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. A sort of jasmine. ୨ । ମଲ୍ଲିକା; ମଲ୍ଲୀଫୁଲ—2. Jasminum Sambac. ୩ । ବାଲୁକା; ବାଲି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Sand. ୪ । ସୂକ୍ଷ୍ମୈଲା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗୁଜରାଟ—4. The white species of cardamum. ୫ । ଶବ୍ଦ-ପ୍ରବୃତ୍ତିବିଶେଷ; ଶବ୍ଦର ଗୂଢ଼ାର୍ଥ—5. An attribute of words; connotation of words. ୬ । ମୁଷଳୀ (ହି· ଶ) (ଦେଖ)—6. Mūsalī (See) ୭ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏକ ଶକ୍ତି (ହି· ଶ)—7. One of the Saktis of Bishṇu.

ସୂକ୍ଷ୍ମାଂଶ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅତି ସରୁ ଅଂଶ—
Sūkshmāmsa Atomic particle.

ସୂକ୍ଷ୍ମାଗ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ରଭାଗ; ଅସ୍ତ୍ରାଦିର ମୁନିଆଁ
Sūkshmāgra ଧାର; ମୁନ—Fine sharp edge. ସଂ. ବିଣ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୁନିଆ (ଅସ୍ତ୍ରାଦି)—Fine-pointed.

ସୂକ୍ଷ୍ମାନୁ(ତି)ସୂକ୍ଷ୍ମ—ସଂ· ବିଣ—୧ । ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ—1. Thorough.
Sūkshmānu(ti)sūkshma ୨ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ—2. Very fine; molecular.

ସୂକ୍ଷ୍ମୈଲା—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଅଳାଇଚ; ଗୁଜରାଟ—The small
Sūkshmailā cardamum; Ellettaria Cardamomum. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ
ଅନ୍ୟ ସଂ.—ଚନ୍ଦ୍ରବାଳା, ତ୍ରୁଟି, ଏଳା, ସୂକ୍ଷ୍ମା, ଉପକୁଞ୍ଚିକା, ତୁତ୍ଥା, କୋରଙ୍ଗୀ, ଦ୍ରାବିଡ଼ୀ, ଗୁଜରାଟ, ବହୁଳ, ପୃଥ୍ୱୀକା, ବାୟୁଭକ୍ଷ

କୋରଙ୍ଗୀ, କ୍ଷୁଦ୍ରାବଡ଼ୀ। ଓ ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ଅର୍ଶଃ ଓ ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର
গুজরাটি, এলাচ, ছোট এলাচ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ । ଏହା ଛଡ଼ା
छोटी इलाइची ବଡ଼ ଅଳାଇଚର ଗୁଣମାନ ଏଥିରେ
ଦେ. ଚନ୍ଦ୍ରବାଳୁକ, ଏଲ୍ଲକାୟ୍ । ଅଛି ।]

ସୂଚ୍ (ଧାତୁ)—ପ—୧ । ଜ୍ଞାପନ କରିବା—1. To intimate. ୨ । Sūch (root) କହିବା—2. To speak out. ୩ । ସୂଚନା କରିବା—3. To hint. ୪ । ସଙ୍କେତ କରିବା—4. To indicate by signs. ୫ । ହିଂସନ କରିବା—5. To take revenge. ୬ । ଆବିଷ୍କାର କରିବା—6. To discover. ୭ । ଅଭିନୟ କରିବା—7. To act a part. ୮ । ଦୋଷ ଦେଖାଇବା—8. To find fault with.

ସୂଚ—ସ. ବି—କୁଶାଙ୍କୁର—
Sūcha The tender sprouts of Kusa grass.

ସୂଚକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୂଚ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସୂଚି. ଧାତୁ= Sūchaka ଜଣାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଯାହା କୌଣସି (ସୂଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟର ସୂଚନା କରେ—1. Indicating, hinting. ୨ । କଥକ—2. Speaking. ୩ । ଜ୍ଞାପକ—3. Informing. ୪ । ଯାହା ଅନ୍ୟକୁ କୌଣସି ବିଷୟର ସୂଚନା କରେ—4. Indicative of. ବି—୧ । ପିଶୁନ (ଅମର; ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ଚୁଗୁଲିଆ—1. A backbiter; slanderer. ୨ । ଗୁପ୍ତଚର; ଚରବେଶ; ଦୂତ ଗୁପ୍ତଚର—2. A spy; an informer. ୩ । ସୀବନ ଯନ୍ତ୍ର (ମେଦିନୀ)—3. Sewing machine. ୪ । ସୂଚୀ; ଛୁଞ୍ଚି—4. Needle. ୫ । କୁକୁର (ମେଦିନୀ)—5. Dog. ୬ । ବିଡ଼ାଳ (ମେଦିନୀ) 6—Cat. ୭ । କାକ (ମେଦିନୀ)—7. Crow. ୮ । ସୂତ୍ରଧର; ସୂତ୍ରଧାର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—8. Stage-manager. ୯ । ବଢ଼େଇ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—9. Carpenter. ୧୦ । ପିଶାଚ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—10. An evil spirit. ୧୧ । ସିଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—11. A class of aerial beings. ୧୨ । ବୁଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—12. The Buddha. ୧୩ । କଥକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—13. A speaker. ୧୪ । ସୂକ୍ଷ୍ମଶାଳି (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ)—14. A fine grain. ୧୫ । ଦଳପତି—15. Leader of a gang. ୧୬ । ଶୃଗାଳ (ବୃ. ଶ)—16. Jackal. ୧୭ । ବାରଣ୍ଡା (ବୃ. ଶ)—17. Varanda. ୧୮ । ଅଲଗଡ଼ା; ରେଲିଙ୍ଗ୍ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥଳ (ବୃ. ଶ)—18. Railed enclosure. ୧୯ । ଦରଜୀ (ବୃ. ଶ)—19. Tailor. ୨୦ । ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି (ବୃ. ଶ)—20. A wicked person. ୨୧ । ଉଚ୍ଚ କାନ୍ଥ (ବୃ. ଶ)—21. High wall. ୨୨ । ଅୟୋଗବ-ମାତା ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ-ପିତାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ପୁତ୍ର (ବୃ. ଶ)—22. Son born of a Ayogaba mother & Kshatriya father.

সূচক सूचक ଦେ. ବି—ଜ୍ଞାପକ ଲକ୍ଷଣ—Indicative sign.

ସୂଚନ(ନା)—ସ. ବି (ସୂଚ୍ ଧାତୁ+ଣିଚ, ଅନ)—୧ । ଜ୍ଞାପନ—Sūchana(nā) 1. Indication. ୨ । ସଙ୍କେତ ବା ଚିହ୍ନ ଦ୍ୱାରା ଜଣାଇବା—2. Indicating by signs; hinting. ୩ । କଥନ—3. Speaking. ୪ । ହିଂସନ—4. Taking revenge. ୫ । ଅଭିନୟ—5. Acting. ୬ । ଦୋଷ ଅନ୍ୱେଷଣ; ଦୋଷ ଦେଖାଇବା—6. Finding fault. ୭ । ବିଦ୍ଧ କରିବା; ଫୋଡ଼ିବା; ବେଧନ—7. Piercing. ୮ । ସୁଗନ୍ଧ ବିସ୍ତାର କର୍ମ (ବୃ. ଶ)—8. The act of diffusing fragrance. ୯ । କୌଣସି ବିଷୟର ପୂର୍ବାଭାସ—9. Preliminary indication; hint. ୧୦ । ବିଜ୍ଞାପନ—10. Notifying. ୧୧ । ହିଂସା (ବୃ. ଶ)—11. Envy; bitterness.

ସୂଚନୀୟ—ସ. ବିଣ (ସୂଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସୂଚିତ ହେବାର Sūchanīya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be indicated or hinted.

ସୂଚ୍ଚ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୂଚିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Sūchā(che)ibā 1. Causative of Sūchibā. ୨ । ସୂଚିବା
সূচান সূচিত করানো (ଦେଖ)—2. Sūchibā (See)

ସୂଚି—ସ. ବି (ସିବ୍ ଧାତୁ—ସିଲାଇ କରିବା+କରଣ, ଚି; ନିପାତନ) Sūchi —୧ । ବେଧନୀ; ସୀବନ; ଛୁଞ୍ଚି—1. Needle. ୨ । ନୃତ୍ୟଭେଦ (ହେମକୋଷ); ଏକ ପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ—2. A sort of dance. ୩ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅଗ୍ରଭାଗ; ଶିଖା (ଅମରକୋଷ)—3. Pointed top; fine point. ୪ । ଗୀତର ଅର୍ଥ ହସ୍ତ ଓ ଅଙ୍ଗାଦି ଦ୍ୱାରା ଅଭିନୟ; ଗାଇବା—4. Indicating of the purport of a song by signs made by the hands and limbs; mime. ୫ । ପୀତ କେତକୀ ଫୁଲ (ବୃ. ଶ)—5. The yellow-flowered Pandanus Odoratissimus. ୬ । ବ୍ୟୂହଭେଦ ବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—6. A kind cf battle-array. [ବୃ—ଏଥିରେ ଛୁଞ୍ଚି ଓ ବର୍ମଠ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଆଗରେ ରଖାଯାଏ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପଛରେ ରଖାଯାଏ—ବୃ. ଶ) ୭ । ବାଡ଼ଗଡ଼ା; ଅଲଗଡ଼ା (ବୃ. ଶ)—7. Railed enclosure. ୮ । କବାଟର ଖିଲି (ବୃ. ଶ)—8. The bolt of a door. ୯ । ନିଷାଦ ପିତା ଓ ବୈଶ୍ୟା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନ (ବୃ. ଶ)—9. The son of a Nishada father and Baisya mother. ୧୦ । ମୈଥୁନ ଭେଦ (ବୃ. ଶ)—10. A mode of coition. ୧୧ । କୁଲାକାର (ବୃ. ଶ)—11. The manufacturer of winnowing.

fan. ୧୨ । କୁଶ (ହ୍ର. ଶ)—12. Kusa grass. ୧୩ । ଦୃଷ୍ଟି (ହ୍ର. ଶ)—13. Sight; vision. ୧୪ । (ସୂଚ୍ ଧାତୁ=ସୂଚନା କରିବା+କରଣ. ଇ)—ପୁସ୍ତକସ୍ଥ ବିଷୟର ସୂଚୀପତ୍ର; ସୂଚୀ—14. Indication of the contents of a book; index. ୧୫ । ତାଲିକା (ହ୍ର. ଶ)—15. List.

ସୂଚକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୂଚ+ଶାବକାର୍ଥେ କ)—ସୂଚିକର୍ମକାରୀ; ଦରଜୀ—Süchika A tailor.
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୌଚିକ, ସୌଚି, ତୁନ୍ନବାୟ, ସୂଚ୍ୟଗ୍ର)
(ସୂଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂଚୀ କର୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ସିଲାଇକାମ—1. Sewing. ୨ । ବସ୍ତ୍ର Süchi karma ଉପରେ ଛୁଞ୍ଚିଦ୍ୱାରା କରାଯିବା କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—2. Fine needle work done on cloth.

ସୂଚିକା—ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.(ସୂଚକ+ଆ)—ସୂଚକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ; ଜ୍ଞାପିକା—Süchikā (Feminine of Süchaka) Indicating (female) ସଂ ବି (ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । (ସୂଚକ+ଆ)—ଦରଜିଆଣୀ—1. A female tailor. ୨ । (ସୂଚ+କ+ଆ)—ଛୁଞ୍ଚି; ସୂଚୀ—2. Needle. ୩ । ହାତୀର ଶୁଣ୍ଢ—3. The trunk of elephant. ୪ । କେତକୀ (ହ୍ର. ଶ)—4. Yellow-flowered Pandanus. ୫ । ଅପ୍ସରୋବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—5. Name of a heavenly nymph.

ସୂଚିକାଧର—ସଂ. ବି(ସୂଚିକା ଅଟେ ଅଧର ଯାହାର)—ହସ୍ତୀ (ଶବ୍ଦମାଳା)-Süchikādhara Elephant.

ସୂଚିକାପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ସୂଚିପୁଷ୍ପ (ଦେଖ)—Süchikā pushpa Süchipushpa (See)

ସୂଚିକାଭରଣ—ସଂ. ବି—ସନ୍ନିପାତରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରାରେ Süchikābharana ସେବ୍ୟ ଔଷଧବିଶେଷ (ଭୈଷଜ୍ୟ-(ସୂଚିକାଭରଣ ରସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ରତ୍ନାବଳୀ)—A sort of medicinal preparation administered in minute doses. [ପ୍ର—ସର୍ପବିଷ ଓ ପାରଦ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଘୋଷଣୀଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ କାଚ ବୋତଲରେ ପୂରାଇ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ଜଳୁଥିବା ଅଗ୍ନିରେ ଦୁଇ ପ୍ରହରକାଳ ପୁଟପାକ କରାଯାଏ; ତହିଁରୁ ବାଷ୍ପରୂପେ ଯାହା ଉଠି ବୋତଲରେ ଓ ଘୋଷଣୀରେ ଲାଗିଯାଏ ତାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ । ଏହା ସନ୍ନିପାତ ରୋଗୀ ଓ ସର୍ପଦଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଅଶୁଫଳ ଫଳେ । ବୋତଲର ଦେହରେ ଲାଗିଥିବା ପଦାର୍ଥ ଛୁଞ୍ଚି ମୁନରେ ଲାଗି ଆସିଲେ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏଥି ଯୋଗୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ସନ୍ନିପାତ, ବିସୂଚିକା ସର୍ପଦଂଶନ ଯୋଗୁଁ ରୋଗୀର ଅନ୍ତିମ ଅବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏ ଔଷଧର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ମୁଣ୍ଡପ୍ରାୟ ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଛିଦ୍ର କରି ସେହି ଛିଦ୍ରରେ ଛୁଞ୍ଚି ମୁନଦ୍ୱାରା ଏ ଔଷଧ ପ୍ରବେଶ କରାଯାଏ । ଏ ଔଷଧ ଦ୍ୱାରା ଭଲ ନ ହେଲେ ରୋଗୀର ମରଣ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ଏ ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ରୋଗୀର ଦେହର ଅତ୍ୟଧିକ ଗରମ ହୋଇଯାଏ ଓ ଏଥିପାଇଁ ବହୁ ଶୀତଳ ଉପଚାର କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରଣାଳୀ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀମାନ ଅଛି :—

୧ । ପାରୁ, ଗନ୍ଧକ, ସୀସା, କାଠବିଷ ଓ ଜଳ ନାଗଫଣର ଗରଳକୁ ଖଲ କରି ଯଥାକ୍ରମେ ରୋହି ମାଛର, ମଇଁଷିର, ମୟୂରର, ଛେଳିର ଓ ଘୁଷୁରିର ପିତ୍ତରେ ତାହାକୁ ଭାବନା କରି ସୋରିଷ ପରି ବଟିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

୨ । କାଠବିଷ, ସାପ ଗରଳ, ଦାରୁମୁଷି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଏକ ଭାଗ, ହିଙ୍ଗୁଳ ୩ ଭାଗ, ଏ ସବୁକୁ ଖଲ ଯଥାକ୍ରମେ ରୋହି ମାଛର, ମଇଁଷିର, ମୟୂରର, ଛେଳିର ଓ ଘୁଷୁରିର ପିତ୍ତରେ ୧ ଦିନ ଭାବନା କରି ସୋରିଷ ପରି ବଟିକା ତିଆରି କରାଯାଏ—ହ୍ର. ଶ.]

ସୂଚିକାମୁଖ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂଚିକା=ଛୁଞ୍ଚି ପରି ମୁଖ ଯାହାର) Süchikāmukha ୧ । ଶଙ୍ଖ—1. Conch shell. ୨ । ଚୁଚୁନ୍ଦ୍ରା—2. Mole. ୩ । ମୂଷିକ; ମୂଷା—3. Rat; mouse. ୪ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଛୁଞ୍ଚିର ମୁହଁ; ଛୁଞ୍ଚିର ଚକ୍ଷୁ—4. The mouth or eye of a needle.

ସୂଚିଘନ—ଦେ. ବିଣ—ଲମ୍ବା ଓ ମୁନିଆ; ଗୋଲିଆ; ଚୂଳିଆ—Süchighana Conical; long and sharp pointed. सुतीक्ष्ण, छूँचाल नोकदार

ସୂଚିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୂଚ୍ ଧାତୁ. ଣିଚ୍+କର୍ମ. କ୍ତ)—୧ । ଜ୍ଞାପିତ—Süchita 1. Indicated; intimated. ୨ । ପ୍ରସ୍ତାବିତ—(ସୂଚକ[କା]—ଦେ) 2. Proposed. ୩ । ସଙ୍କେତାଦି ଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାପିତ—3. Hinted at; indicated by signs. ୪ । କଥିତ—4. Spoken. ୫ । ହିଂସିତ—5. Avenged; hurt. ୬ । ଖୁବ୍ ଉପଯୁକ୍ତ (ହ୍ର. ଶ)—6. Very fit.

ସୂଚିତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୂଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ସୂଚିତ ହେବାର Süchitabya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be hinted at; (ସୂଚ୍ୟ, ସୂଚନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) requiring to be indicated.

ସୂଚିତାର୍ଥ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ପଦାର୍ଥ—Suchitārtha Suggested meaning of a word.

ସୂଚୀ ଦଳ (ପତ୍ର, ପତ୍ରକ)—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନିସୁନିଆ; ସୁନିଷଣ୍ଣକ (ସକ Süchi dala (patra, patraka) ଶବ୍ଦ ଦେଖ);ସୁନିସୁନିଆ ଶାଗ—1. Marselea Quadrifolia (a pot herb). ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଆଖୁ (ହ୍ର. ଶ)—2. A kind of

sugarcane. ୩ । ସୂଚୀପତ୍ର (ଦେଖ)—3. Sūchipatra (See)

ସୂଚି ପାଶ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଛୁଞ୍ଚିର କଣା—
Sūchi pāśa The eye of a needle.

ସୂଚି ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—କେତକୀ ବୃକ୍ଷ (କିଆଗଛ);କିଆ ଗଛ—
Sūchi pushpa The yellow-flowered screw pine; Pandanus Odoratissimus.

ସୂଚି ବ(ବା)ଦନ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନକୁଳ; ନେଉଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Ichneumon. ୨ ।
Sūchi ba(ra)dana
ମଶକ; ମଶା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Mosquito.

ସୂଚିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—୧ । ସୂଚନା କରିବା—1 To
sūchibā indicate. ୨ । ସଙ୍କେତାଦିଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାପନ କରିବା—2. To hint at a thing. [କ୍ରି—ତୋ ଠାରେ ନାମ ସ୍ନେହ ସେହି ସୂଚିବ । ରାଧାନାଥ, ମେଘଦୂତ ।]
সূচনাদেওয়া ୩ । ଗୋପନରେ କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା—3. To
सूचना देना speak a thing secretly. ୪ । (ମନ୍ଦାର୍ଥ) କାନରେ କହିଦେବା; ଫୋଡ଼ି ଦେବା—4. To whisper a thing to the ears of another (bad sense).

ସୂଚିବାନ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୂଚି+ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଗରୁଡ଼ (ଶବ୍ଦ
Sūchibān ରତ୍ନାବଳୀ)—The mythological king of birds.

ସୂଚିଭେଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—୧ । ଯାହା ସୂଚିଦ୍ୱାରା
Sūchibhedya ଭେଦନ କରାଯାଇ ପାରେ—1. Fit to be pierced with a needle. ୨ । ଘନ; ଗାଢ଼ (ଅନ୍ଧକାର)—2. Dense (darkness).

ସୂଚିଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାର—ସଂ. ବି—ଘନ ଅନ୍ଧକାର (ଯେଉଁ ଅନ୍ଧକାର
Sūchibhedya andhakāra ରେ, ତାକୁ ଛୁଞ୍ଚିଦ୍ୱାରା ଫୋଡ଼ି
সুচিভেদ্য অন্ধকার ହୋଇପାରେ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି
सूचिभेद्यान्धकार ହେବ ନାହିଁ)—Dense darkness.

ସୂଚିମଲ୍ଲିକା—ସଂ. ବି—ନବମଲ୍ଲିକା, ନାଅଳି ଫୁଲ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)
Sūchi mallikā Niāli (See)

ସୂଚି ମାଛି ପରୀକ୍ଷ(କ୍ଷା)—ଦେ. କ୍ରି—କରି ଜଳ କରି ଦେଖିବା
Sūchi māchhi pariksha(kshā) karibā
তন্ন তন্ন করিয়া দেখা, খুঁটিনাটি করিয়াদেখা Scrutiny.
चतुकरदेखना [କ୍ରି—ସେଠାରେ ସୂଚିମାଛି
.ଦୋଷ ଦେଖିବ—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ପରୀକ୍ଷା ।]

ସୂଚିମୁଖ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ହୀରକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ହୀରା—
Sūchimukha 1. Diamond. ୨ । ଶ୍ୱେତକୁଶ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଧଳାକୁଶ—2. White variety of kuśa grass. ୩ । ମୂଷାବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଛୁଞ୍ଚିଉ—3. Mouse. ୪ । ଛୁଚୁନ୍ଦ୍ରୀ—4. Shrew; mole. ୫ । ବ୍ୟୂହବିଶେଷ—5. A kind of battle-array. ୬ ।
ଛୁଞ୍ଚିରେ ଛିଦ୍ର (ହି. ଶ)—6. The eye of a needle.

ସୂଚିରୋମା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂଚୀ+ରୋମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sūchiromā ୧ । ଶୂକର—1. Hog. ୨ । ବରାହ—2. Wild hog; boar. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଛୁଞ୍ଚି ପରି ଲୋମବିଶିଷ୍ଟ—Having bristles; needle-haired.

ସୂଚିଶାଳି—ସଂ. ବି—ଖୁବ୍ ସରୁ ଶାରଦ ଧାନ (ହି. ଶ)—
Sūchiśāli Very fine winter paddy.

ସୂଚି ଶିଖା—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଛୁଞ୍ଚିର ମୁନ—
Sūchi śikhā The sharp point of a needle.

ସୂଚି ସୂତ୍ର—ସଂ.ବି—୧ । (ମ.ଭା,ଶ୍ଲୋ) ଛୁଞ୍ଚିର ଛିଦ୍ରରେ ପୁରାଯାଇଥିବା
Sūchi sūtra ସୂତା—1. Thread passed through the eye of a needle. ୨ । (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)ଛୁଞ୍ଚି ଓ ସୂତା—2. Needle and thread.

ସୂଚୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି (ସୂଚ+ଇ)—୧ । ସୂଚି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sūchī (etc) Sūchi etc (See) ୨ । (ଛନ୍ଦଃସୂତ୍ର) ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀ ବିନା ସମନରେ ଆସି ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ (ହି.ଶ)—2. A witness who gives evidence without being summoned. ୩ । (ସୁଶ୍ରୁତ) ରୋଗୀର କ୍ଷତ ସ୍ଥାନକୁ ସିଲାଇ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଛୁଞ୍ଚି (ହି. ଶ)—3. Surgeon's needle. ୪ । (ସଂ ସୂଚିନ୍; ୧ମା. ୧ବ. ପୁଂ) ଚର; ଭେଦିଆ (ହି. ଶ)—4. Spy; informer. ୫ । (ପୁଂ) ପିଶୁନ; ଚୁଗୁଲିଖିଆଲୋକ (ହି. ଶ)—5. Backbiter. ୬ । (ପୁଂ) ଖଳ ବ୍ୟକ୍ତି;ଦୁଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—6. A wicked person. ସଂ. ବିଣ ପୁ—୧ । ସୂଚନାକାରୀ—1. Indicating. ୨ । ଚୁଗୁଲିଆ—2. Backbiting. ୩ । ଖଳ—3. Wicked; depraved.

ସୂଚୀକ—ସଂ. ବି (ସୂଚୀ+କ)—ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁର ଜିହ୍ୱା ଛୁଞ୍ଚି ପରି ମୁନିଆ
Sūchīk (ହି. ଶ) (ଯଥା—ମଶା)—
Animals having needle-like tongues.

ସୂଚୀ କଟାହ ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ନ୍ୟାୟ—ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱଳ୍ପାୟାସସାଧ୍ୟ ସୂଚୀ
Sūchī katāha nyāya ନିର୍ମାଣ କରି ପରେ ବହ୍ୱାୟାସସାଧ୍ୟ କଟାହ ନିର୍ମାଣ କରିବା ନ୍ୟାୟ; ବହୁଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବେ ରଖି ଅଳ୍ପଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନ୍ୟାୟ—(Analogy) Deferring a difficult matter till the completion of an easy one.

ସୂଚୀ କର୍ମ—ସଂ. ବି—ସୂଚି କର୍ମ (ଦେଖ)
Sūchī Karma Sūchi karma (See)

ସୂଚୀ ଜୀବୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୂଚୀ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ+ଣିନ୍, କର୍ତ୍ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ଦରଜି—Tailor.
Sūchī jībī
[ସୂଚୀ ଜୀବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୂଚୀ ଦଳ—ସଂ. ବି—ସୂଚି ଦଳ (ଦେଖ)—Suchi dala (See)
Sūchī dala

ସୂଚୀ ପତ୍ର (ପତ୍ରକ)—ସଂ. ବି—୧ । ସୂଚୀ ଦଳ (ଦେଖ)—1. Sūchi
Sūchī patra (patraka) dala (See) ୨ । ପୁସ୍ତକର ବିଷୟର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ବା ତାଲିକା ଯେଉଁ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ—2. An index to a book; table of contents. ୩ । ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଦୋକାନରେ ଥିବା ଜିନିଷ ଆଦିର ନାମ, ବିବରଣ ଓ ମୂଲ୍ୟର ତାଲିକା ଯେଉଁ ବହିରେ ଥାଏ (ପ୍ର. ଶ)—3. Catalogue or price-list of a trader or shopkeeper.

ସୂଚୀପତ୍ରା—ସଂ. ବି—ଗଣ୍ଠିଦୂବା (ଗ୍ରନ୍ଥିପର୍ଣ୍ଣୀ)—
Sūchīpatrā A sort of knotted grass.

ସୂଚୀପଦ୍ମ—ସଂ. ବି—ବ୍ୟୂହବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—
Sūchīpadma A kind of battle-array.

ସୂଚୀ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି—ସୂଚିପୁଷ୍ପ (ଦେଖ)
Sūchīpushpa Sūchipushpa (See)

ସୂଚୀ ବକ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (ନାମ)—୧ । ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—1. Name of a companion of Skanda. ୨ । ଅସୁରବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—2. Name of a demon. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛୁଞ୍ଚି ପରି ମୁହଁ ବା ପାଟି ଯାହାର—Having the mouth or face pointed like the needle.
Sūchi baktra

ସୂଚୀବକ୍ତ୍ରା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୂଚୀବକ୍ତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sūchībaktra. ସଂ. ବି—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ୨୦ ପ୍ରକାର ଯୋନି ରୋଗରୁ ଏକତମଦ୍ୱାରା ଅକାନ୍ତ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମମୁଖ ଯୋନି (ଯାହା ପୁରୁଷସଙ୍ଗମାର୍ଥ ଏକାନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ) [ପ୍ର. ଶ]—A very narrow mouthed vagina which is totally unfit for cohabitation.
Sūchībaktrā

ସୂଚୀ ବଦନ—ସଂ. ବି—ସୂଚି ବଦନ (ଦେଖ)—
Sūchī badana Sūchi badana (See)

ସୂଚୀଭେଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସୂଚିଭେଦ୍ୟ (ଦେଖ)—
Sūchībhedya Sūchibhedya (See)

ସୂଚୀମୁଖ—ସଂ ବି—୧ । ସୂଚିମୁଖ (ଦେଖ)—1. Suchimukha (See) ୨ । ନରକବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—2. Name of a part of the hell. ୩ । ହୀରକ (ପ୍ର. ଶ)—3. Diamond.
Sūchīmukha

ସୂଚୀରୋମା—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—ସୂଚିରୋମା (ଦେଖ)
Sūchīromā Sūchiromā (See)

ସୂଚ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୂଚ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ସୂଚିତବ୍ୟ (ଦେଖ)
Sūchya Sūchitabya (See)

ସୂଚ୍ୟଗ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଛୁଞ୍ଚିର ଅଗ—1. The fine point of a needle. ୨ । କୁଶ—2. The Kusa grass.
Sūchyagra

ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ପରିମିତ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ଛୁଞ୍ଚିର ଅଗଦ୍ୱାରା ଯେତେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକୃତ ହୋଇପାରେ—1. Measured by the fine point of a needle. ୨ । ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ—2. Minutest. [ଯଥା—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କହିଲେ ଯେ, ବିନା ଯୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ପରିମିତ ସ୍ଥାନ ସୁଦ୍ଧା ଦେବି ନାହିଁ ।]
Sūchyagra parimita

ସୂଚ୍ୟଗ୍ରବତ୍—ସଂ. ବିଣ—ଛୁଞ୍ଚିର ଅଗ ପରି—Like the fine point of a needle.
Sūchyagrabat

ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି—ମୀନାର୍; ମୁନିଆ ଗମ୍ବୁଜ (ପ୍ର. ଶ)—Minaret; a column having the top formed like a needle.
Sūchyagra stambha

ସୂଚ୍ୟଗ୍ର ସ୍ଥୂଳକ—ସଂ. ବି—୧ । ତୃଣବିଶେଷ; କୁଶ ଘାସ; ଦର୍ଭ—1. The Kusa grass; Andropogen Nordeides. ୨ । କୁଶ ଘାସ (ପ୍ର. ଶ)—2. A kind of needle-pointed grass.
Sūchyagra sthūlaka

ସୂଚ୍ୟାକାର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛୁଞ୍ଚି ପରି ଲମ୍ବ, ସରୁ ଓ ମୁନିଆ—Long, slender and sharp-pointed like the needle.
Sūchyākāra

ସୂଚ୍ୟାର୍ଥ—ସଂ.ବି (କର୍ମଧା; ସୂଚ୍ୟ + ଅର୍ଥ)—ଶବ୍ଦର ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ବୋଧ୍ୟ ଅର୍ଥ (ପ୍ର. ଶ)—Suggestive meaning of a word.
Sūchyārtha

ସୂଚ୍ୟାସ୍ୟ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂଚୀ + ଅସ୍ୟ)—ସୂଚିମୁଖ (ଦେଖ)
Sūchyāsya Suchimukha (See)

ସୂଚ୍ୟାହ୍ୱ—ସଂ. ବି—ସୁନିସନ୍ନକ ଶାକ (ପ୍ର. ଶ)—
Sūchyāhwa Marselia Quadrifolia (herb).

ସୂତ୍କାର—ସଂ. ବି (ସୂତ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ + କାର)—ସିଁତ୍କାର; ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦବିଶେଷ—A whistling or hissing sound.
Sūt-kāra

ସୂତ୍ପର—ସଂ. ବି—ସୁରାସନ୍ଧାନ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sūt-para Fermentation of wine.

ସୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସୂ ଧାତୁ=ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପ୍ରସୂତ; ଉତ୍ପାଦିତ (ମେଦିନୀ)—1. Produced; brought forth. ୨ । ପ୍ରେରିତ (ମେଦିନୀ)—2. Sent forth. ବି—୧ । ସାରଥି (ମେଦିନୀ)—1. Charioteer. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—2. The sun. ୩ । ପାରଦ (ଅମର)—3. Mercury. ୪ । ସ୍ତୁତି-ପାଠକ; ବନ୍ଦୀ; ମାଗଧ; ଭାଟ (ମେଦିନୀ)—4. A herald; panegyrist. ୫ । ସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ; ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଗର୍ଭରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଔରସଜାତ ସନ୍ତାନ (ମେଦିନୀ)—5. A caste begotten by a Kshatriya on a Brāhmana girl. [ଦ୍ର—ଏ ଜାତିର ଘୋଡା ଚଳାଇବା ସାରଥ୍ୟ ଥିଲା ।] [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ସୂତ । ବୋଲନ୍ତି ତା ନାମ ଜଗତରେ ସୂତ—କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ. ଅନୁଶାସନ ।] ୬ । ରଥକାର ବା ବଢ଼େଇ—6. Carpenter or car-maker. ୭ । (ନାମ) ନୈମିଷାରଣ୍ୟବାସୀ ଋଷିମାନଙ୍କୁ କହିବା ସୂତ (ଏ ଉପା-
Sūta
(ସୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ମିକଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ—ବୃ. ଷ)—7. Name of a sage who propounded the Purāṇas. to the sages. ୮ । ପୁରାଣବକ୍ତା; ପୌରାଣିକ (ବୃ. ଶ)—8. The reciter of mythologies.

ସୂତକ—ସଂ. ବ (ସୂତ+କ)—୧ । ଜନ୍ମ (ମେଦିନୀ)—1. Birth.
Sūtaka ୨ । ଜନନାଶୌଚ; ଜାତକର୍ମ—2. Impurity which affects the kinsmen of new-born baby. ୩ । ପାରଦ (ମେଦିନୀ)—3. Mercury; quick silver. ୪ । ମରଣା ଶୌଚ (ବୃ. ଶ)—4. Impurity affecting the kinsmen of a deceased. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ବା ଚନ୍ଦ୍ରର ଗ୍ରହଣ—5. Solar or lunar eclipse.

ସୂତକା—ସଂ. ବ (ସୂତକ+ଅ)—ସୂତିକା (ଦେଖ)
Sūtakā Sūtikā (See)

ସୂତକାଗାର—ସଂ. ବ—ସୂତିକାଗୃହ (ଦେଖ)
Sūtakāgāra Sūtikāgruha (See)

ସୂତକାନ୍ନ—ସଂ.ବ—ଜନନାଶୌଚ ଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଜନ୍ମ ପରିବାରର
Sūtakānna ଅନ୍ନାଦି—Rice etc cooked by a family affected by Sutakasaucha.

ସୂତକାଶୌଚ—ସଂ. ବ (ମ. ଦ. ଷେ; ସୂତକ ହେତୁ ଅଶୌଚ)—
Sūtakāśaucha ଜନନାଶୌଚ;ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେତୁ ଅଶୌଚ—Impurity which affects the kinsmen of a new-born baby. [ବି—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲେ ସେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ସପିଣ୍ଡ ଅଶୌଚ ୪ଦ । ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ୧୦ ଦିନ ଓ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ୧ ମାସ ଅଶୌଚ ହୁଏ ।]

ସୂତକୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୂତକ+ଇନ୍; ଏମ. ୧ବ)—୧ । ଜନ-
Sūtakī ଶୌଚ ଦୋଷ ଅଶୁଚ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପରିବାର)—
(ସୂତକିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. (a person or family) Affected by impurity due to a birth in the family. ୨ । ମରଣାଶୌଚ ଯୋଗୁ ଅଶୁଚ (ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପରିବାର) [ବୃ. ଶ]—2. (a person or family) Affected by impurity due to a death in the family.

ସୂତଗ୍ରାମଣୀ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଗ୍ରାମର ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି [ବୃ. ଶ]—
Sūtagrāmaṇī The headman of a village.

ସୂତଗୃହ—ଦେ. ବ—ସୂତିକା ଗୃହ (ଦେଖ)
Sūta gruha Sūtikā gruha (See)

ସୂତ ତନୟ(ପୁତ୍ର, ପୁତ୍ରକ, ନନ୍ଦନ)—ସ. ବ—୧ । (ସୂତ—ସୂର୍ଯ୍ୟ
Suta tanaya(putra, putraka, nandana) ତନୟ, ଅଥ (ସୂତ—ଅଧିରଥ) ଅଧିରଥ ପାଳିତ ସୂତପୁତ୍ର ଆଉ ତନୟ) ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ କୁନ୍ତୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ପୁତ୍ର କର୍ଣ୍ଣ—1. The famous warrior Karṇa.
୨ । କୀଚକ (ବୃ. ଶ)—2. Kīchaka.

ସୂତବଶା—ସ. ବ—ଗାଈ (ବୃ. ଶ)—
Sūtabaśā Cow.

ସୂତରାଟ୍—ସ. ବ (ସୂତମାନଙ୍କ ରାଜା; ୧ମା. ୧ବ)—ପାରଦ (ରସେନ୍ଦ୍ରଚିନ୍ତାମଣି)-
Sūtarāṭ Mercury.

ସୂତଲି—ଦେ. ବ—ସୁତୁଲି (ଦେଖ)
Sūtali Sutuli (See)

ସୂତା—ସ, ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ସୂତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sūtā 1. Feminine of Suta. ୨ । ପ୍ରସୂତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. (a woman) Who has been delivered of a child. ବ. ବି—ନବ ପ୍ରସୂତା ସ୍ତ୍ରୀ (ଯାହାର ପ୍ରସବଠାରୁ ୧୦ ଦିନ ଏବେ ହୋଇ ନାହିଁ)—A woman who has recently been delivered of a child. ୨ । ସୂତିକା ରୋଗ (ଦେଖ)—2. Sūtikā
ସୁତା roga (See) ଦେ. ବ (ସ. ସୂତ୍ର)—୧ । ସୂତ—
सुता 1. Thread; yarn. ୨ । ଅଣ୍ଟା ସୂତା—2. Waist-chain. ୩ । ସରୁ ଦଉଡ଼ି—3. A slender rope. ୪ । ଏକ ଇଞ୍ଚର ଅଠ ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ—4. One-eighth of an inch (linear measure). ୫ । ତୁଳାରୁ କଟା ଯାଇଥିବା ସୂତ—5. Cotton thread. ୬ । ବଢ଼େଇ ଓ କରତିଆମାନେ କାଠ ଅଡ଼ ଭାବରେ ଚିହ୍ନ ଦେବା ପାଇଁ ଖଡ଼ି ବା ଚକ୍ ଲଗାଇ ଯେଉଁ ସୂତ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି—6. A string saturated with chalk or black used by carpenters and sawyers to mark timbers. ୭ । ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଓଳମ ସୂତା—7. Plumb line of masons.

ସୂତା ଆଳୁ—ଗାଦେ (ସଂଜ୍ଞା) ବ—ଜଙ୍ଗଲର ଜାତୀୟ ସରୁ ପ୍ରକାର ଆଳୁ—A kind of wild slender
Sūtā alu yam. [ବି—ଏହାକୁ ଲୋକମାନେ ସିଝାଇ ଖାଆନ୍ତି ।]

ସୂତାଏ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ସୂତା ପରିମାଣରେ—1. To the
Sūtāe breadth of ⅛th of an inch. ୨ । ସୂତା ପରି
एक सुता ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ—2. Very delicately. ୩ ।
एक सुता ଅତି ମୃଦୁଭାବରେ—3. Very tenderly. ୪ । ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର—4. Very slightly. ଦେ. ବଣ—ଏକ ସୂତା ପରିମିତ—Measuring an eighth of an inch. ଦେ. ବ—ଏକ ସୂତା ପରିମାଣ—Measurement of ⅛th of an inch.

ସୂତା କଟା—ଦେ. ବ—ତୁଳାରୁ ସୂତା କଟା—Spinning of
Sūtā kaṭā thread; spinning. [ବି—ସ୍ୱଦେଶୀରୁ
सूतोकाटी ଚରଖା ଆନ୍ଦୋଳନ, ସୂତା କଟା ଏବେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ
सुता काटना ଦେଖି ହେଉଛି—ବାଳକୃଷ୍ଣ. ଅଜାଣ ଜୋଶୀ ।]

ସୂତା କଣ୍ଡା(କାଣ୍ଡିଆ)—ଦେ· ବ (ସ, ସୂତ୍ର ଓ କଣ୍ଡନ)—ତନ୍ତରେ
Sūtā kaṇḍā(kāṇḍiā) ବୁଣିବା ପାଇଁ କାଠିରେ ଗୁଡ଼ାଅ
সুতোর ডাণ্ডা ହୋଇଥିବା ସୂତାର ବଡ଼ା—A bundle of
नरी thread twisted round a reel, ready for weaving.

ସୂତା କାଟିବା—ଦେ· କ୍ରି—ତୂଳାକୁ ଘଣି ସେଥିରୁ କଳଣା କର ଅବଥ
Sūtā kāṭibā ବା ଚାକୁଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ ତୂଳାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ତନ୍ତୁ-
সুতোকাটা ମାନଙ୍କରୁ ସୂତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To spin
सूता कातना thread from cotton.

ସୂତା କିନାରି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ଯାହାର (ସେଥିଁ ଗୁଡ଼ିର)
Sūtā kinări ମୋଡ଼ା ହୋଇଥିବା ଧଡ଼ି ମଧ୍ୟରେ ସୂତା ଥାଏ—
(a paper kite) Having thread twisted into its upturned rim.

ସୂତା ଖିଅ—ଦେ· ବ (ସ. ସୂତ୍ର+ଖାଇବା)—ସୂତ୍ରର ଗୋଟିଏ ସରୁ
Sūtā khia —One string of thread.
সুতোর খী सूता तागा

ସୂତା ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ (ସ, ସୂତ୍ର+ଗ୍ରନ୍ଥି)—ସୂତ୍ରରେ ପଡ଼ିଥିବା ଗଣ୍ଠି-
Sūtā gaṇṭhi A knot of thread.
সুতারগাঁইট सूता गाँठ

ସୂତା ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବ—ବହୁତ ସୂତା ଏକାଠି ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ା
Sūtā gaṇṭhi ବଡ଼ା—A big package or bundle of
সুতার গাঁঠি सूतागाँठ yarn or thread.

ସୂତା ଛାଡ଼ିବା (ଦେବା, ବଢ଼ାଇବା)—ପ୍ରାଦେ· (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—
Sūtā chhārdibā (debā, barḏhāibā) ଗୁଡ଼ିକୁ ବହୁ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠାଇବା ପାଇଁ ଡରକିରେ ଗୁଡ଼ାଅ ହୋଇଥିବା ସୂତାକୁ ଫିଟାଇ ଦେବା—To let out the string of a kite so that the kite may fly high.

ସୂତା ଜାଲ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ— ଜଗାର ସୂତାରେ ତିଆର ଜାଲ-
Sūtā jāla ବିଶେଷ—A kind of net made of thread.

ସୂତା ଧରିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗୁଡ଼ି କଟିଗଲେ ତାକୁ ଗୁଡ଼ି
Sūtā dharibā ସହିତ ଲାଗି ଥିବା ସୂତା ଏବଂ ଡରଣୀ ଦେହରେ ଲାଗିଥିବା ସୂତା ଭୂମିରେ ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରକେ ତାହାକୁ ଡରଣୀରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଦେବା—To wind up the string of a kite after it is cut by another kite.

ସୂତା ନ ଚାଲିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଦୁଇଟି ପେଞ୍ଚ କରିବା
Sūtā na chālibā ପରେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଦୁଇ ଗୁଡ଼ିର ସୂତା ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ସୂତା ଅଚଳ ହେବା—The string of two flying kites becoming under-knotted and incapable of being worked. [ଦ୍ର—ଯେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ିର ସୂତା ଉଡ଼ିଲେ ଅନ୍ୟ ଗୁଡ଼ିର ସୂତା ସହ ଛନ୍ଦା ନ ଯାଏ, ତେବେ ପ୍ରଥମ ଗୁଡ଼ିର ସୂତା ଓହଳ ପଡ଼େ; କାରଣ, ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଦୁଇଟି ଯାକ ଗୁଡ଼ିର ଜୋର୍ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୁଡ଼ିର ସୂତା ଉପରେ ଆସି ପଡ଼େ । ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରଥମ ଗୁଡ଼ିର ସୂତା ନ ଚାଲିବା କହନ୍ତି ।]

ସୂତା ନାଗ—ଦେ· ବ—ସୂତା ପରି ଲମ୍ବ ଓ କାନଭଙ୍ଗ ପରି ସରୁ ଏକ-
Sūtā nāga ଜାତୀୟ ସର୍ପ—A kind of very slender
সরু সাপ serpent. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରାୟ ଏକ ହାତରୁ ଲମ୍ବ ହୁଏ, ଏ ସାମାନ୍ୟ ବିଷଧର । ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଚୋପି ପରି ଆବରଣ ଥାଏ । ଏମାନେ ବର୍ଷା ଦିନେ ବାଡ଼ରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ପାଚିଲା ଫଳକୁ ଭଣା କରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ସୂତା ଭାଙ୍ଗିଯିବା—ପ୍ରାଦେ· (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଛତେଇବା (ଦେଖ)
Sūtā bhāngijibā Chhateibā (See)

ସୂତା ମସିଣା(ସଉପ, ସପ)—ଦେ. ବ—ମୋଟ ଦଉଡ଼ିରେ ବୁଣା ନ
Sūtā masiṇā (saupa, sapa) ହୋଇ ତୂଳାର ସୂତାରେ
সুতা সপ, সুতোর মাদুর ବୁଣା ଯାଇଥିବା ସରୁ ମସିଣା—A thin
सूतेकी चटाई mat woven with thread. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ବଡ଼ଲୋକମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଦିନରେ ଶେଯ ଉପରେ ପକାଇ ଶୁଅନ୍ତି । ତୂଳା ଶେଯ ତୁଳନାରେ ଏହା ଦେହକୁ ଶୀତଳ ଲାଗେ ।]

ସୂତାର୍—ପ୍ରାଦେ, (ମେଦିନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ (ତୁଳ· ବ· ସୁ-
Sūtār [ছুতার্]—(ସ. ସୂତ୍ରଧର)—ବଢ଼େଇ—Carpenter, ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ —ଟୀକା ଦିଅ— Vaccinator.

ସୂତାରି—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଟୀକା ଦିଅ—
Sūtāri Vaccinator.

ସୂତା ଲୁଗା—ତୂଳାର ସୂତାରେ ବୁଣା ହୋଇଥିବା ଲୁଗା—Cloth
Sūtā lugā woven with cotton thread.
সুতি কাপড় सूता कपडा

ସୂତି—ସ. ବ (ସୂ· ଧାତୁ+ଭାବ· ତି)—୧ । ଜନନ; ଜନ୍ମ—
Suti 1. Birth. ୨ । (+କର୍ମ. ତି) ସନ୍ତାନ— 2. Child. ୩ । (ସିବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି) ସୀବନ; ସେଲାଇ—3. Sewing. ୪ । ସୂଚୀ କାର୍ଯ୍ୟ— 4. Needle work. ୫ । (+ଅପାଦାନ· ତି) ଉତ୍ପତ୍ତିର ସ୍ଥାନ ବା କାରଣ (ବ୍ୟ· ଶ)—5. Place or cause of birth; origin. ୬ । (+ଭାବ· ତି) ଫଳର ବା ଫସଲର ଉତ୍ପତ୍ତି (ବୃ. ଶ)—6. Production of fruit or crop. ୭ । ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ସୋମରସ ବାହାର କରିବା କର୍ମ (ବୃ ଶ)—7. The act of extacting the soma juice for a vedic sacrifice. ୮ । (ନାମ) ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁଅ (ବୃ. ଶ)—8. A son of sage Biswāmitra. ୯ । ହଂସ (ବୃ. ଶ)—9. Gander; drake. ସ୍ତ୍ରୀ.

ସୂତି ବଣ (ସଂ ସୂତ୍ର)—୧ । ସୂତ୍ର ନିର୍ମିତ—1. Made of
ସୂତୀ yarn. ୨ । କପା ସୂତା ନିର୍ମିତ—
2. Made of cotton thread.

ସୂତିଆ—ଦେ. ବି (ସଂ ସୂତ୍ର)—ନାଅ ଦଉଡ଼ା; ଉଜାଣିକୁ ଟାଣି ନେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲମ୍ବ ଦଉଡ଼ି—Long rope
Sutiā for towing a boat.
ଗୁଣ ଦଡ଼ି रस्सी

ସୂତିକା—ସଂ. ବି (ସୂତିକ+ଆ)—୧ । ନବ ପ୍ରସୂତା ସ୍ତ୍ରୀ; ପୋଷୋତି ଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman who has been
Sutikā recently delivered of a child. ୨ । ସୂତିକା ରୋଗ (ଦେଖ)—2. Sutikā roga (See)
୩ । ନବ ପ୍ରସୂତା ଗାଈ (ଦ୍ର. ଶ)—
3. Recently calved cow

ସୂତିକାଗାର—ସଂ. ବି (ସୂତିକା+ଅଗାର)—ପ୍ରସବ ଗୃହ; ଅନ୍ତୁଡ଼ି ଶାଳ; ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରସୂତି ପିଲା ଜନ୍ମ କରେ—
Sutikāgāra A lying-in room.

ସୂତିକାଗୃହ, ସୂତିକାଗେହ, ସୂତିକାଶାଳା, ସୂତିକାବାସ, ସୂତିକା ଭବନ } ଅନ୍ୟରୂପ

ସୂତିକା ଗ୍ରହଣୀ—ସଂ. ବି—ସୂତିକା ରୋଗଜନିତ ନବପ୍ରସୂତିର ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗ—Chronic dysentery or
Sutikā grahaṇī diarrhoea which attacks
ସୂତିକା ଖାଡ଼ା } ଦେ. ରୂପ a woman after delivery.
ସୂତିକା ଝାଡ଼ା

ସୂତିକା ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ପ୍ରସବ କାଳରେ ଧାଈମାନଙ୍କର ଅସାବଧାନତା ବା ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତ୍ର ଅବା ମଇଳା ଥିବା ଯୋଗୁଁ
Sutikā jwara ପ୍ରସୂତିର ଗର୍ଭରେ ବିଷ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରସବର ୭।୨ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସୂତିକୁ ଯେଉଁ ମାରାତ୍ମକ ଜ୍ୱର ହୁଏ [ତାକୁର ସ୍ୱଜାତଦୋଷ ନାମ. ପ୍ରସୂତିଜର୍ଭା]—
Puerperal fever; puerperal sepsis.

ସୂତିକା ରୋଗ—ସଂ. ବି—ନବପ୍ରସୂତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବ୍ୟାଧିବିଶେଷ—A dis-
Sutikā roga ease attacking some women after delivery. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗ ଅତି କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହୁଏ । ପ୍ରସବାନ୍ତେ ପ୍ରସୂତିଙ୍କ ଯତ୍ନ ଠିକ ନ ହେଲେ, ପଥ୍ୟ ଠିକ ନ ହେଲେ ଖରାପାଣି ଦୂଷ୍ୟର ସେବନ ହେଲେ ଓ ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିଲେ ଏ ରୋଗ ହୁଏ । ପ୍ରଥମେ ଜ୍ୱର ହୁଏ, ତା ପରେ ଅତିସାର, ଶୋଥ, ପେଟଫମ୍ପା, ପେଟମନ୍ଦ ବା ଶୂଳ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ, କାଶ, ତୃଷ୍ଣାଳତା, ଗୋଡ଼ ହାତ ଓ ଦେହ ଫୁଲା, କାଶ,ଜ୍ୱର ଓ ରକ୍ତସ୍ରାବ ଇତ୍ୟାଦି ଓ ଏସବୁ ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ବହୁବର୍ଷ ବ୍ୟାପି ରହି ଶେଷରେ ରୋଗୀର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟାଏ ।]

ସୂତି କାଳ(ବେଳା)—ସଂ. ବି—ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ ହେବାର ସମୟ ବା ମୁହୂର୍ତ୍ତ
Suti kāla(belā) The moment or time when a child is born.

ସୂତିକା ଷଷ୍ଠୀ—ସଂ. ବି—୧ । ସୂତିକାଗାରରେ ନବଜାତ ସନ୍ତାନର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଦେବୀବିଶେଷ; ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀ; ଷଠୀପୂଜାଯାଏ—1. The Goddess
Sutikā shashṭhī who looks after the safety of infants and is worshipped on the sixth day of a birth. ୨ । ଷଠୀଘର; ଜନ୍ମର ଷଷ୍ଠ ଦିନ କରାଯିବା ଉତ୍ସବ (ଦ୍ର.ଶ)—2. The festival observed on the sixth day of a child's birth.

ସୂତି ଗୃହ(ଭବନ, ଶାଳା, ବାସ)—ସଂ. ବି—ସୂତିକାଗାର (ଦେଖ)
Suti gṛuha(bhabana, śālā, bāsa) Sutikāgāra (See)

ସୂତି ମାରୁତ(ବାତ)—ସଂ. ବି—ପ୍ରସବ ବେଦନା; ପ୍ରସବକାଳୀନ ଶୂଳ
Suti māruta(bāta) (ଦ୍ର. ଶ)—Throes of child-birth.

ସୂତି ମାସ—ସଂ. ବି—(ଏଥିର ନାମାନ୍ତର ବୈଜନନ—ଅମର) ପ୍ରସବ ମାସ; ଗର୍ଭାଧାନର ନବମ ବା ଦଶମ ମାସ—
Suti māsa The 9th or 10th month of pregnancy, which is the time of delivery.

ସୂତୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂତ+ଈ)—ସୂତ ପତ୍ନୀ (ଦ୍ର. ଶ)—
Sutī The wife of a suta.

ସୂତ୍ତର—ସଂ. ବଣ (ସୁ+ଉତ୍ତର)—ଖୁବ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଦ୍ର ଶ)—Very
Suttara excellent. ସଂ. ବି—ଉତ୍ତମ ବା ଯୋଗ୍ୟ ଉତ୍ତର—Good or fitting reply.

ସୂତ୍ତୀ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ବନସିରେ ମାଛ ଧରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଖୁବ୍ ମୋଟା ଏବଂ ଶକ୍ତ ସୂତାର ଅଥବା ଲମ୍ବା
Suttī [ସୂତ୍ରଗ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଡୋର—A thick angling string. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ ଗୋଲ ବାଙ୍କ ବନସି ଢଣ୍ଡାରେ ଲାଗିଥିବା ମାଛ ଲମ୍ବା ସୋଲୁଅଟ୍ଟ ଅଥବା କୌଣସି ଥୋଡ଼ ସୁତ୍ତି ମାଛ ଧରିବା ଲାଗି ପାଣି ଉପରକୁ ଟାଣାଇ ଦିଆଯାଏ । ଏହାକୁ ବନସିଝଡ଼ାରେ ବାନ୍ଧିବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ସୂତ୍ଥାନ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଉତ୍ଥାନ)—ସୁନ୍ଦର ଉତ୍ଥାନ—Nice arising.
Sutthāna ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ ଅଟେ ଉତ୍ଥାନ ଯାହାର)—
୧ । ଚତୁର (ଅମର)—1. Smart; clever.
୨ । କର୍ମଦକ୍ଷ; ପଟୁ—2. Skilful.

ସୂତ୍ୟଶୌଚ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୂତି=ପ୍ରସବଜନିତ ଅଶୌଚ)—ସୂତିକାଶୌଚ (ଦେଖ)
Sutyaśaucha Sutikāśaucha (See)

ସୂତ୍ୟା—ସଂ. ବି (ସୁ ଧାତୁ+ଯ୍ୟପ, ତ+ଆ)—୧ । ଯଜ୍ଞାନ୍ତ ସ୍ନାନ (ବୈଦିକ)—1. Bath taken after a vedic
Sutyā sacrifice. ୨ । ସୋମରସ ପାନ (ବୈଦିକ)—
2. Drinking of the soma juice. ୩ । ସୋମରସ ବାହାର କରିବା କର୍ମ (ଦ୍ର. ଶ)—3. The extraction of the Soma juice for vedic sacrifice.

ସୂତ୍ର (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗ୍ରନ୍ଥନ କରିବା; ଗୁନ୍ଥିବା—
Sutra (root) To lay or string through.

ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି (ସିବ୍ ଧାତୁ=ସିଲାଇ କରିବା+କରଣ. ତ୍ର; ଯାହାଦ୍ୱାରା
Sūtra ସିଲାଇ କରାଯାଏ, ଅଥବା ସୂତ୍ର ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—
୧ । ସରୁ ବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ରଜ୍ଜୁ, ସୂତା—1. Thread. ୨ ।
ତନ୍ତୁ—2. Fibre. ୩ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ବୁଣାଯାଏ;
ବସ୍ତ୍ରାରମ୍ଭକ—3. Yarn. ୪ । ଡୋର; ସରୁ ସୂତା—
4. String. ୫ । ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ସୂଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ
(ମେଦିନୀ)—5. A treatise indicating the
scriptures and the law books. ୬ । ବ୍ୟବସ୍ଥା,
ବ୍ୟାକରଣ, ଦର୍ଶନାଦି ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରଣେତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଣୀତ
ସଙ୍କେତ ବାକ୍ୟ; ସାରଗର୍ଭିତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପଦ—6. Aphorism;
terse sentence conveying a rule in any
branch of knowledge (e. g. grammar;
logic, law, philosophy). ୭ । ବିଷୟ-
ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—7. Indication of the contents.
୮ । ନାଟ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଉପକ୍ରମ; ନାଟକର ପ୍ରସ୍ତାବନା—
8. Indication of the contents of a drama;
a prologue. ୯ । ବିଜ୍ଞାନାଦି ଶାସ୍ତ୍ରବିଷୟକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ
ନିୟମ—9. Axiom; a rule of science or
grammar. ୧୦ । ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର; ପଇତା—10. A
Brahman's sacred thread. ୧୧ । ପ୍ରାଚୀନ
କାଳର ମାନବିଶେଷ (ହି. ଶ)—11. A unit
standard of measurement of ancient
times. ୧୨ । ରେଖା (ହି. ଶ)—12. Line.
୧୩ । କଟିସୂତ୍ର; କଟି ଭୂଷଣ (ହି. ଶ)—13. A string
worn round the waist. ୧୪ । କାରଣ; ନିମିତ୍ତ;
ମୂଳ (ହି. ଶ)—14. Cause; root. ୧୫ । ପତ୍ତା;
ସୁରାକ୍ (ହି. ଶ)—15. Trace; clue. ୧୬ । ବୁଢ଼ିଆଣୀ
ସୂତା—16. Spider's thread. ୧୭ । ତାର—
17. Wire (M. W.). ଦେ, ବ ଓ ବଙ୍ଗ—
ସୁତର (ଦେଖ)—Sutara (See) [ବୃ—ସୂତ୍ର
ଗୁଣ୍ଡିବା, ସୂତ୍ର କରିବା, ସୂତ୍ର ଯାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ଦେଶଜ
ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁତର ଚଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]

ସୂତ୍ରକ—ସଂ. ବି (ସୂତ୍ର+କ)—୧ । ସୂତ୍ର (ଦେଖ)—1. Sūtra
Sūtraka See) ୨ । ଅଟାରେ ବା ମଇଦାରେ ତିଆରି ସରୁ
ସୂତା ଭଳି ଖାଦ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. Vermicelli.

ସୂତ୍ର କଣ୍ଠ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂତ୍ର ଅଛି କଣ୍ଠରେ ଯାହାର)—
Sūtra kantha ୧ । ବିପ୍ର; ବ୍ରାହ୍ମଣ (ମେଦିନୀ)—1. A
Brāhmana. ୨ । ଖଞ୍ଜରୀଟ; ଖଞ୍ଜନ ପକ୍ଷୀ (ମେଦିନୀ)—
2. The wagtail bird. ୩ । କପୋତ (ମେଦିନୀ)—
3. Dove.

ସୂତ୍ର କର୍ମ—ସଂ. ବି (ସୂତ୍ର+କର୍ମନ୍; ୬ଷ୍ଠୀ. ତତ୍)—୧ । ବଢ଼େଇ
Sūtra karma କାମ (ହି. ଶ)—1. Carpentry.
୨ । ରାଜକାମ (ହି. ଶ)—2. Mason's work.

ସୂତ୍ର କାର(କୃତ୍)—ସଂ. ବି—୧ । ସୂତ୍ରର ପ୍ରଣୟନକର୍ତ୍ତା; ସୂତ୍ରରଚୟିତା
Sūtra kāra(krut) —1. The author of aphorisms
or rules of a treatise. ୨ । ବଢ଼େଇ (ହି. ଶ)
—2. Carpenter. ୩ । ତନ୍ତୀ (ହି. ଶ)—
3. Weaver. ୪ । ବୁଢ଼ିଆଣୀ (ହି. ଶ)—
4. Spider.

ସୂତ୍ର କୋଣ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂତ୍ର ଅଛି କୋଣରେ ଯାହାର)—
Sūtra kona ଡମରୁ (ତାରାବଳୀ; ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
A slender-waisted double-mouthed small
drum shaped like an hour-glass.

ସୂତ୍ରକ୍ରୀଡ଼ା—ସଂ. ବି—ସୂତା ସାହାଯ୍ୟରେ କରାଯିବା ୬୪ କଳାର
Sūtra krīrdā ଅନ୍ତର୍ଗତ କ୍ରୀଡ଼ାବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
A kind of game with thread considered
as one of the fine arts in India.

ସୂତ୍ର ଗଣ୍ଡିକା—ସଂ. ବି—ତନ୍ତୁବାୟର ଉପକରଣବିଶେଷ; ଏଷଣୀ (ଶବ୍ଦ-
Sūtra gandikā ମାଳା); ନାଳ—The weaver's shuttle.

ସୂତ୍ରଗ୍ରହ—ସଂ. ବିଣ (ସୂତ୍ର+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେ ସୂତ୍ର ଧାରଣ
Sūtragraha ବା ଗ୍ରହଣ କରେ (ହି. ଶ)—Holding thread.

ସୂତ୍ରଣ—ସଂ. ବି (ସୂତ୍ର ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସୂତ୍ର ରଚନା କରିବା
Sūtrana କର୍ମ (ହି. ଶ)—1. The act of composing
aphorisms. ୨ । ସୂତା କାଟିବା କର୍ମ (ହି. ଶ)—
2. Spinning. ୩ । ଗୁନ୍ଥିବା—3. Stringing
(M. W).

ସୂତ୍ର ତନ୍ତୁ—ସଂ. ବି—ସୂତ୍ର; ସୂତା (ତାରାବଳୀ)—
Sūtra tantu Thread; string.

ସୂତ୍ର ତର୍କୁଟୀ—ସଂ. ବି—ତାକୁଡ଼ି (ଜଟାଧର)—
Sūtra tarkutī Spindle.

ସୂତ୍ର ଧ(ଧା)ର—ସଂ. ବି (ସୂତ୍ର+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ନାଟକା-
Sūtra dha(dhā)ra ଭିନୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ
ନାଟ୍ୟକାର ରଙ୍ଗଭୂମିକୁ ଆସି ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ନାଟକୀୟ
କଥାର ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି; ନାଟ୍ୟପ୍ରସ୍ତାବକ—1. An actor
who appears on the stage and indicates
the contents of the drama; stage mana-
ger. ୨ । ବଢ଼େଇ—2. Carpenter. [ବୃ—ଏ
ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଔରସରେ ଶୂଦ୍ରା ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ
ପୁରାଣ ।] ୩ । ପୁରନ୍ଦର; ଇନ୍ଦ୍ର—3. God Indra.
୪ । ସୂତ୍ରକାର (ଦେଖ)—4. Sutrakāra (See)

ସୂତ୍ରଧାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୂତ୍ରଧାରିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯଜ୍ଞୋପବୀତ
Sūtradhārī ଧାରଣକାରୀ—Wearing the sacred
thread. ସଂ. ବି—ଅଭିନୟର ସୂତ୍ରଧର (ହି. ଶ)—
Stage manager.

ସୂତ୍ର ପାତ—ଦେ. ବି (ସୂତ, ବଢ଼େଇ ଓ ରାଜମାନେ କାମ ଆରମ୍ଭ
Sūtra pāta କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସୂତା ଧରି ଚାରିଆଡ଼େ ମାପ କର-
ନ୍ତି; ସୂତ୍ରପାତ ଶବ୍ଦରୁ ଏହି ଅର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭ;

ସୂତ୍ରପାତ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ—1. Beginning or commencement of any thing. [ଦୃ—କମେ ଗୃହ ବନ୍ଧନର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇ, ଏହିରୂପେ ଛନ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲେ ଅର୍ଥ ଜାତି—ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରାଥମିକ ସୂଚନା—2. Preliminary indication of a work. ସଂ ବି—ମାପିବା ସୂତାଦ୍ୱାରା ମାପ କରିବା—Applying the measuring line (M. W).

ସୂତ୍ର ପୁଷ୍ପ—ସଂ ବି (ସୂତ୍ର ହୁଏ ପୁଷ୍ପରୁ ଯାହାର)—କାର୍ପାସ; କପା
Sūtra pushpa (ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Cotton.

ସୂତ୍ର ପ୍ରୋତ—ସଂ, ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂତାଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥା ବା ସଂଲଗ୍ନ—
Sūtra prota Fastened with wires (M. W.)

ସୂତ୍ର ବାପ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୟନ; ଲୁଗା ଅଦ ବୁଣିବା କର୍ମ
Sūtra bāpa (ହୃ. ଶ)—Weaving.

ସୂତ୍ର ବୀଣା—ସ, ବି—ପ୍ରାଚୀନ ବୀଣାଭେଦ; ଲାବୁକା (ହାରାବଳୀ)—
Sūtra bīṇā A sort of harp used in ancient time. [ଦୃ—ଏଥିରେ ଧାତବ ତାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ସୂତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା—ହୃ. ଶ ।]

ସୂତ୍ର ବେଷ୍ଟନ—ସ. ବି—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ତନ୍ତୁବାୟୋପକରଣ; ତାସଣ; ନଳୀ; ନାରୁ—1. A shuttle. ୨ ।
Sūtra beshṭana (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବୟନ (ହୃ. ଶ)—2. Weaving. ୩ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ତନ୍ତ୍ର—3. Loom.

ସୂତ୍ରଭିତ୍(ଦ୍)—ସ. ବି (ସୂତ୍ର+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ୍ୱିପ୍; ଯେ
Sūtrabhit(d) ସୂତ୍ରଦ୍ୱାରା ଭେଦ କରେ)—ଶୌଚିକ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ଦରଜି—A tailor.

ସୂତ୍ରମଧ୍ୟଭୂ—ସ. ବି—ଯକ୍ଷଧୂପ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ଶଲ୍ଲକୀନିର୍ଯ୍ୟାସ —
Sūtramadhyabhū A sort of incense.

ସୂତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ସୂତ୍ରବେଷ୍ଟନ କାଷ୍ଠ (ଶବ୍ଦମାଳା); ତନ୍ତ୍ର —
Sūtra jantra Loom.

ସୂତ୍ରଳା—ସ. ବି (ସୂତ୍ର+ଲା ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—
Sūtralā ୧ । ତର୍କୁଟୀ; ଟାକୁଡ଼ୀ—1. Spindle. ୨ । ତୁଳାର ବଲକା—2. A skein or roll of cotton for spinning.

ସୂତ୍ରଶାଖ—ସ' ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ସୂତ୍ର ଅଟେ ଶାଖା ଯାହାର)—ଶରୀର
Sūtraśākha (ହୃ. ଶ)—Body.

ସୂତ୍ରାଙ୍ଗ—ସ. ବି—ଉତ୍ତମ କଂସା (ହୃ. ଶ)—
Sūtrāṅga Excellent bellmetal.

ସୂତ୍ରାମା—ସ. ବି (ସୁ=ଉତ୍ତମରୂପେ+ତ୍ରୈ ଧାତୁ=ପାଳନ କରିବା
Sūtrāmā +କର୍ତ୍ତି. ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଇନ୍ଦ୍ର (ଅମର)—Indra.

ସୂତ୍ରାଳୀ—ସ. ବି (ସୂତ୍ର+ଅଳୀ)—୧ । ଗଳସୂତ୍ର; ଗଳମେଖଳା—
Sūtrālī 1. A string used as ornament for the neck. ୨ । ମାଳା (ହୃ. ଶ)—2. Garland.

ସୂତ୍ରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୂତ୍ର ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା—
Sūtrita 1. Strung (M. W). ୨ । ବ୍ୟବସ୍ଥିତ—2. Arranged (M. W). ୩ । ସୂତ୍ରରୂପେ ଲିଖିତ ବା କଥିତ—3. Prescribed or delivered in aphorisms (M. W).

ସୂତ୍ରୀ—ସ; ବିଣ (ସୂତ୍ର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସୂତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—
Sūtrī Fibrous. ବି—କାକ (ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Crow.

ସୂତ୍ରୀୟ—ସ. ବିଣ (ସୂତ୍ର+ଈୟ)—ସୂତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sūtrīya Relating to sūtra.

ସୂତ୍ରେ—ଦେ· କ୍ରି. ବିଣ—କୌଶଳରେ—With great tact;
Sūtre tactfully. [ଦୃ—ବୋଇଲେ ସୂତ୍ରେ ସୂତ୍ରେ ଫିକିରେ ଭକ୍ତ କୁଶଳ ସୂତ୍ରେ ପାର୍ଶ୍ୱସୂତ୍ରେ ହସନ ହୋଇଲ—
କୌଶଳସେ ଉପେ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୂତ୍ରେଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ସୁତରାଇବା (ଦେଖ)
Sūtreibā Sutarāibā (See)

ସୂତ୍ରେ ସୂତ୍ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସୁତ୍ରେ ସୁତ୍ରେ (ଦେଖ)
Sūtre sūtre Sutre sutre (See)

ସୂଦ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill; to
Sūda (root) slaughter. ୨ । ନାଶ କରିବା—2. To destroy. ୩ । ହିଂସା କରିବା—3. To hurt; to injure.

ସୂଦ—ସଂ. ବି (ସୂଦ ଧାତୁ; ଣିଜନ୍ତ=ସୂଦ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+
Sūda କର୍ତ୍ତି· ଅ; ଯେ କ୍ଷୁଧା ନାଶ କରେ)—୧ । ସୂପକାର (ଅମର); ସୁଆର; ପାଚକ—1. Cook. ୨ । (+କର୍ମ· ଅ) ବ୍ୟଞ୍ଜନ (ଅମର)—2. Curry. ୩ । ଝୋଳ; ସୂପ (ବିଶ୍ୱ)—3. Soup. ୪ । ସାରଥ୍ୟ (ଜୟପାଳ)—4. Charioteership. ୫ । ଅପରାଧ; ଦୋଷ (ଜୟପାଳ)—5. Crime; delinquency. ୬ । ପାପ (ଜୟପାଳ)—6. Sin. ୭ । ଲୋଧ୍ର (ଜୟପାଳ) —7. Simplocos Racemosa.

ସୂଦନ—ସଂ. ବି (ସୂଦ୍. ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ. ଅନ)—
Sūdana ୧ । ହନନ; ମାରଣ; ମାରିବା—1. Killing; slaughtering. ୨। କ୍ଷେପଣ—2. Throwing; consigning. ୩ । ଅଙ୍ଗୀକରଣ—3. Agreeing, ବିଣ (+କର୍ତ୍ତି. ଅନ)—(ଏହା ଅନ୍ୟ ନାମବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ବିଶେଷଣ ରୂପ ଧାରଣ କରେ । ଯଥା—ମଧୁସୂଦନ, କେଶୀସୂଦନ) ନାଶକାରୀ, ମାରକ, ହତ୍ୟାକାରୀ—Destructive of. ଦେ, ବି—ପାନ;
ଭକ୍ଷଣ ଭକ୍ଷଣ—Drinking; eating. (ଦୃ—ଯେ କାଳେ
ଅକ୍ଷଣ ଯାକେ ହରଜ, ବ ଶୋଣ୍ଡ କଣ୍ଠବଦନ ଅଳକ ମଧୁସୂଦନ ମଧୁସୂଦନ । ଉପେ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।)

ସୂଦଶାଳା—ସଂ. ବି—ପାକଶାଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sūdśālā Kitchen.

ସୂଦ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ପାକଶାସ୍ତ୍ର—The science of cooking;
Sūda śāstra culinary art.

ସୂଦାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ପାକଶାଳାଧ୍ୟକ୍ଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sūdādhyaksha Chief cook; head cook.
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ପୌରୋଗବ, ସୁରୋଗବ)

ସୂଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ସୂଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଆହତ—
Sūdita 1. Wounded. ୨ । ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed.
୩ । ନିହତ—3. Killed.

ସୂନ—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+ଭାବ. ତ)—୧ । ପ୍ରସବ
Sūna (ହାର, ମେଦିନୀ)—1. Birth. ୨ । (+କର୍ମ. ତ) ପୁଷ୍ପ
(ହାର, ମେଦିନୀ)—2. Flower. ବିଣ—୧ । ବିକସିତ;
ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ (ହାର, ମେଦିନୀ)—1. Full blown; with
expanded petals. ୨ । ଜାତ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—
2. Born. ୩ । ଶୂନ୍ୟ; ଖାଲି; ରିକ୍ତ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
3. Empty.

ସୂନବାନ୍—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସୂନବତ୍ ଶବ୍ଦ; ସୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତବତ୍
Sūnabān ୧ମା. ୧ବ)—ଜାତ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—Born.
(ସୂନବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂନ ଶର—ସଂ. ବି—୧ । କୁସୁମଶର; କାମଦେବଙ୍କ ଧନୁ—1. The
Sūna śara flowery bow of cupid. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି)
କାମଦେବ—2 Cupid personified.

ସୂନା—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ମ. ତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Sūnā ୧ । ପୁତ୍ରୀ; କନ୍ୟା (ମେଦିନୀ)—1. Daughter.
୨ । (+ଅଧି. ଅ)—ବଧ ସ୍ଥାନ (ମେଦିନୀ)—2. Place
of slaughter. ୩ । ଗଳଶୁଣ୍ଡିକା (ମେଦିନୀ);
ଘଣ୍ଟିକା—3. The uvula. ୪ । ମୃଗମାଂସ ବିକ୍ରୟ
(ବୈଜୟନ୍ତୀ)—4. Sale of meat of beasts.
୫ । ମୃଗପକ୍ଷି-ବଧ ସ୍ଥାନ (ବୈଜୟନ୍ତୀ); କଂସେଇଖାନା—
5. Slaughter-house. ୬ । ମାଂସ ବିକ୍ରୟ (ବୈଜୟ-
ନ୍ତୀ)—6. Sale of meat. ୭ । ପ୍ରାଣିହତ୍ୟାର ବା
ଜୀବହିଂସାର ଉପକରଣ; ଗୃହସ୍ଥର ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ୫ଟି
ବସ୍ତୁ—7. Five household articles or uten-
sils which cause slaughter of animals.
(ଦ୍ର—ଗୃହସ୍ଥର ୫ଗୋଟି ଉପକରଣରେ ଅଜ୍ଞାତସାରଭାବରେ
ସାତ ଯତ୍ନାଦି ବହୁ ଜୀବହିଂସା ବା ପ୍ରାଣିହତ୍ୟା
ହୁଏ । ଏହି ୫ ଗୋଟି ବସ୍ତୁକୁ ପଞ୍ଚସୂନା ବୋଲାଯାଏ ।
ଯଥା—ଚୁଲି; ଶିଳ, ଶିଳପୁଅ ଓ ଚକି; ଝାଡୁଣୀ ଓ ପଛିଆ;
ଉଦୁଖଳ ମୂଷଳ ବା ଢିଙ୍କି; ହାଣ୍ଡି ମାଟିଆ ରଖିବାର ପିଣ୍ଡି ।
ଗୃହସ୍ଥ ପ୍ରତିଦିନ 'ପଞ୍ଚଯଜ୍ଞ' ଦ୍ୱାରା ଏହି ପଞ୍ଚସୂନାଜନିତ
ପାପରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ ।) ୮ । ହତ୍ୟା (ହି. ଶ)—
8. Slaughter.

ସୂନା ଦୋଷ—ସଂ. ବି—ଚୁଲି, ଚକି ଓ ଶିଳ, ଢିଙ୍କି, ଝାଡୁ ଓ ପାଣି
Sūnā dosha ମାଟିଆ ଏହି ପଞ୍ଚବସ୍ତୁ ଦ୍ୱାରା ଗୃହସ୍ଥ ଯେଉଁ ଅଜ୍ଞାନକୃତ ଜୀବହିଂସା କରେ ତଜ୍ଜନିତ ଦୋଷ ବା
ପାପ—Sin committed by a householder by
the daily use of five domestic articles.

ସୂନିକ—ସଂ. ବି (ସୂନା+ଇକ)—୧ । ମାଂସ ବିକ୍ରୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ଦ୍ରା
Sūnika ଣ)—1. Seller of meat. ୨ । ବ୍ୟାଧ—
2. Hunter. ୩ । କଂସେଇ—3. Butcher.

ସୂନ୍ମଦ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଉନ୍ମଦ)—୧ । ଉନ୍ମତ୍ତ (ଭରତ)—
Sūnmada 1. Maddened; insane. ୨ । ଉନ୍ମତ୍ତ
(ଭରତ)—2. Intoxicated.

ସୂନ୍ମାଦ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଉନ୍ମାଦ)—ପାଗଳ; ଉନ୍ମାଦ
Sūnmāda ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ରମାନାଥ)—
Insane; lunatic.

ସୂପ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ମାଂସାଦିର ଝୋଳ ବା ଅଣ; ସୁରୁଆ—
Sūp सूप शोरवा Soup

ସୂପ—ସଂ. ବି (ସୂ ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ପ)—୧ । ଝୋଳ;
Sūpa ତିଅଣର ଅଣ—1. Soup. ୨ । ମୁଗ, ମସୁର ଆଦିର
ଡାଲି, ବ୍ୟଞ୍ଜନବିଶେଷ—2. Soup of pulse. [ଦ୍ର—
ମୁଗ ଆଦିକୁ ବଗଡ଼ି, ପାଣିରେ ସିଝାଇ ଲୁଣ, ଅଦା, ହେଙ୍ଗୁ
ଆଦି ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁ ସୂପ ବୋଲାଯାଏ ।
ଏହା କଷାମଧୁର, ରୁକ୍ଷ ଓ ଶୀତଳ । ଖୋସା ଛଡ଼ା ଡାଲିର ସୂପ
ଲଘୁପାକ ।] ୩ । ସୂଦ (ମେଦିନୀ) ୧ (ଦେଖ)—
3. Sūda (See) ୪ । ଭାଣ୍ଡ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ);
ବାସନ—4. Receptacle, utensil. ୫ । ବାଣ;
ଶାୟକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—5. Arrow. ୬ । ପାଚକ
(ହି. ଶ)—6. Cook. ୭ । ଡାଲି ଆଦିର ପାଣି ବା
ଅଣ—7. The water or soup of boiled
pulse.

ସୂପକାର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୂପ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ ।
Sūpakāra ପାଚକ—1. Cook. ୨ । ଶୂଦ୍ରପାକୋପଜୀବୀ
(ସୂପକାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ)—2. The cook of a Śūdra
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ବଲ୍ଲବ, ଆରାଳିକ, ଆନ୍ଧସିକ, ସୂଦ, ଔଦନିକ,
ଗୁଣ, ପାଚକ, ପାକୁକ, ଭକ୍ଷ୍ୟକାର ।)

ସୂପ ଧୂପନ(କ)—ସଂ. ବି (ଏହାଦ୍ୱାରା ସୂପ ବସେଇ ଯାଉଥିବାରୁ)—
Sūpa dhūpana(ka) ହିଙ୍ଗୁ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Assafoetida

ସୂପପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ଅମରଟୀକା) (ଦେଖ)
Sūpaparṇṇi Mudgaparṇṇi (See)

ସୂପ ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ପାକ ଶାସ୍ତ୍ର—
Sūpa śāstra The art of cooking.

ସୂପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି—ମୁଦ୍ଗ, ମୁଗ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sūpa śreshṭha A pulse.

ସୂପ ସ୍ଥାନ(ଶାଳା)—ସଂ. ବି—ପାକଶାଳା (ହି. ଶ)—
Sūpa sthāna(śāla) Kitchen.

ସୂପାଙ୍ଗ—ସଂ, ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିଙ୍ଗୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sūpāṅga Asafœtida.

ସୂପୋଦନ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ସୂପ+ଓଦନ)—ଡାଲି ଓ ଭାତ (ହ
Sūpodana ଣ)—Dal and boiled rice.

ସୂମ—ସଂ. ବ (ସୁ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ମ)—୧ । କ୍ଷୀର; ଦୁଗ୍ଧ [ମେଦିନୀ]—
Sūma 1. Milk. ୨ । ଆକାଶ [ମେଦିନୀ]—2. Sky. ୩ । ଜଳ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—3. Water. ୪ । ସ୍ୱର୍ଗ [ହ. ଶ]—4. Heaven. ବୈଦେ. ବଣ

କୃପଣ ଶୁମ (ଅ. ଶୁମ୍=ଅଶୁଭ)—କୃପଣ—Niggardly.

ସୂୟ—ସଂ. ବ (ସୁ. ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+ଭାବ ଅ)—୧। ସୋମରସ
Sūya ବାହାର କରିବା କର୍ମ [ହ. ଶ]—1. The act of pressing out the Soma juice for vedic sacrifice. ୨ । ଯଜ୍ଞ [ହ. ଶ]—2. Vedic sacrifice.

ଷୂର୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବଧ କରିବା —1. To kill. ୨ । ସ୍ତମ୍ଭିତ
Sūr(root) କରିବା—2. To stop.

ସୂର—ସଂ. ବ (ସୂ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ [ଅମର]
Sūra —1. The sun. ୨ । ଅର୍କ ବୃକ୍ଷ [ଅମର]—2. Calotropis Gigantea (a plant). ୩ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର୍ପିଣୀର ସପ୍ତଦଶ ଅର୍ହତ୍ କୁନ୍ଥୁଙ୍କ ପିତା—3. Name of the father of the Buddhist saint of the present age. ୪। (ସୂର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ପଣ୍ଡିତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Learned man. ୫ । ଶୂର; ବୀର—5. Hero. ୬ । ମସୁର (ହ. ଶ)—6. A kind of lentil.

ସୂରଜ୍—ପ୍ରାଦେ. (ହିନ୍ଦୁସ୍ତାନୀ) ବ (ମୂଳ. ହ. ସୂରଜ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Sūraj The sun.

ସୂରଜ୍ ଫୁଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ ବଲାଙ୍ଗିର) ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ—
Sūraj phul The sun-flower.

ସୂର(ରୁ)ଜ(ଜୀ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା.ବ (ସଂ. ସୂର୍ଯ୍ୟ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ର୍ଯୀ) ଇତ୍ୟାଦି
. Sura(ru)ja(jī) (etc) (ଦେଖ)—Sūrjya (rjī)etc (See)

ସୁର(ରି)ଞ୍ଜାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସୁରଂଜାନ୍)—ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ
Sūra(ri)ñjān ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—Name of a medicinal plant. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପିଆଜ ସଦୃଶ ମୂଳ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଏହା କେଶର (ଜାଫ୍ରାନ୍)—

सुरंजन

सुरंजान

ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ । ପଶ୍ଚିମ ହିମାଳୟର ସମଶୀତୋଷ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ପର୍ବତର ଢାଲୁରେ ଘାସ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଗୁଳ୍ମ ମନକୁ ଉଠେ ଓ ୧୦ହା ଏକସୃଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ବଢ଼େ । ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଗୁଳ୍ମ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ପତ୍ର ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଓ ତାହା ଫୁଲ ସହିତ ବାହାରେ । ଫୁଲ ଲମ୍ବ ଓ ଡେଙ୍ଗ-ବଣିସ୍ତ । ମୂଳରେ ବସ୍ତୁଣଠାରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଥାଏ । ଏଥିର କନ୍ଦ କଡ଼ୁଆ ଓ ମିଠା ଭେଦରେ ଗୁଳ୍ମ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ମିଠା କନ୍ଦ ପାରସ୍ୟରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆସେ ଓ ଔଷଧରୂପେ ଖିଆଯାଏ । କଡ଼ୁଆ କନ୍ଦ ତେଲ ଆଦିରେ ମିଶା ଯାଇ ଦେହରେ ମାଲିସ କରାଯାଏ । ଏଥିର ସାକ ବିଷାକ୍ତ ଥିବାରୁ ଏଥିର ମାତ୍ରା ବଡ଼ ସାବଧାନତା ସହକାରେ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା ଅନୁସାରେ ସୁରଞ୍ଜାନ୍ ରୁକ୍ଷ, ରୁଚିକର ଓ ବାତ, କଫ, ପାଣ୍ଡୁ, ପ୍ଲୀହା, ସନ୍ଧିବାତ ରୋଗ ଦୂର କରେ—ହ. ଶ ।]

ସୁରଣ—ସଂ. ବ (ସୁର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅନ)—୧ । ଶୂରଣ, ଓଲଅ—
Sūraṇa 1. Wild taro. ୨ । ବେଣା ମୂଳ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
(ଶୁରଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The root of Beṇā.
(ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ସୁରକନ୍ଦ,କନ୍ଦଳ, ଅର୍ଶୋଘ୍ନ ।)

ସୁରତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ (ସୁ+ରମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ; ସୁ ସ୍ଥାନରେ ସୂ ଆଦେଶ)—ଅତି କୃପାଳୁ (ଅମର)—Very merciful.
Sūrata
(ସୁରତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୁର ଦାସ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଭୃତ୍ୟ—The
Sūra dāsa servant of learned men. ଦେ. ବ—
सूर दास ୧ । (ଚକ୍ଷୁ ସୁରଦାସ ଅନ୍ଧ ଥିବାରୁ) ଅନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି—
सुर दास 1. A blind person. ୨ । ଅନ୍ଧ ଗାୟକ—2. A blind singer. ୩ । (ନାମ) ଉତ୍ତର ଭାରତର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ କବି—3. Suradāsa, the late celebrated poet of North India.

[ଦ୍ର—ଏ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ପରେ ଭାରତ ବିଖ୍ୟାତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହିନ୍ଦୀ କବିରୂପେ ଅମର ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏ କୃଷ୍ଣଲୀଳା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁ ସହସ୍ର ପଦ ସମ୍ବଳିତ 'ସୁରସାଗର' ନାମକ କାବ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ଆକବର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୫୪୦ ସମ୍ବତ୍ସରେ । ଏ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ରାମ ଦାସ । ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ଯେ, ଏ ଜନ୍ମାନ୍ଧ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଏକ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ଜଣେ ତରୁଣୀଙ୍କ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବାରୁ, ଏହା ନିଜର ଚକ୍ଷୁଷ୍କ ଯୋଗୁଁ ଘଟିଥିବା ଜାଣିପାରି ନିଜର ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ଏ ନିଜେ ଫୁଟାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏ ନିଜ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏ ଚନ୍ଦବରଦାଇ ନାମକ ବିଖ୍ୟାତ ହିନ୍ଦୀ ମହାକବିଙ୍କର ବଂଶଧର ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କର ଆଠ ଛଅ ଭାଇ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଦିଲ୍ଲୀ ନିକଟସ୍ଥ ସୀହୀ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା କଥିତ । ଏ ଆଠ ବର୍ଷ ବୟସରେ 'ଦ୍ୱିଜ' ହୋଇ ପିତାମାତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଥୁରା ତୀର୍ଥକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଗଲେ, ଆଉ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଏ ବୃନ୍ଦାବନ ନିକଟସ୍ଥ ଗୋକୁଳରେ ଶ୍ରୀନାଥଜୀଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ବହୁ ପଦମାନ ରଚନା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ବିଠ୍ଠଳନାଥ ନାମକ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଏ କୃଷ୍ଣମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ଆଗ୍ରା ଏବଂ ମଥୁରା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗଉଘାଟ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଥିଲେ । ଏ

କେବଳ 'ବ୍ରଜଭାଷା'ରେ ପଦ୍ୟାବଳୀ ରଚନା କରଥିଲେ । ତୁଳସୀ ଦାସ କନ ଅବଧୀ (ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଚଳିତଭାଷା) ଓ ବ୍ରଜ ଭାଷାରେ କବିତା ରଚନା କରଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ସାହିତ୍ୟଲହରୀ' । ଏହାଙ୍କ କବିତା ଶୃଙ୍ଗାର ଓ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ରସରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଅକବର ଏହାଙ୍କ ଗାନ ଶୁଣିବାକୁ ଏହାଙ୍କୁ ଫତେପୁର ସିକ୍ରିଠାକୁ ଡକାଇ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଏ ନ ଯିବାରୁ ଅକବର ଏହାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଛାଦ୍ମବେଶରେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନବେଶରେ ମଥୁରାକୁ ଯାଇ ଏହାଙ୍କ ଗାନ ଶୁଣିଥିଲେ—ହି. ଶ ।]

ସୂରମୁଖୀ—ସଂ ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ କାଚ (ହି. ଶ)—1. Double
Sūramukhī convex lens. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି (ହି. ଶ)—2. A kind of precious stone. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ (ହି. ଶ)—3 The sunflower.

ସୂର ସୁତ—ସ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶନିଗ୍ରହ—1. The
Sūra suta planet Saturn. ୨ । ସୁଗ୍ରୀବ—
2. Sugrība (monkey king).

ସୂର ସୁତା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯମୁନା—
Sūra sutā The river Jamunā.

ସୂର ସୂତ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସାରଥି)—ଅରୁଣ—
Sūra sūta The dawn (personified).

ସୂରା—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—କୋରାନ୍‌ର ଶ୍ଳୋକ ବା ପ୍ରକରଣ—
Sūrā सूरा سورة Section of the Quoran.

ସୂରି—ସ. ବି (ସୂର୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି ଇ)—୧ । ପଣ୍ଡିତ (ଅମର)—
Sūri 1. Learned man. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦାର୍ଥକୋଷ)—
2. The sun. ୩ । କବି—3. Poet. ୪ । ଯାଦବବିଶେଷ—4. Name of a member of the Jadu dynasty. ୫ । କୃଷ୍ଣ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
5. A name of Krushṇa. ୬ । (ନାମ) ଜୈନ ଗୁରୁବିଶେଷ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—6. Name of a Jaina preceptor. ୭ । ବୃହସ୍ପତି (ହି. ଶ)—
7. A name of Bruhaspati.

ସୂରୀ—ସ. ବି (ସୂ ଧାତୁ + କ୍ରିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । (ପୁଂ) ଜ୍ଞାନୀ
Sūrī ବ୍ୟକ୍ତି—1. Wise man. ୨ । (ପୁଂ) ପଣ୍ଡିତ—
2. A learned man. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଦୁଷୀ; ପଣ୍ଡିତା—
3. A learned woman. ୪ । କୁନ୍ତୀ (ହି. ଶ)—
4. Kuntī. ୫ । ରାଜସର୍ଷପ (ବୈଦ୍ୟମାଳା); ରାଜ-ସୋରିଷ—5. A kind of rye. ୬ । ପୁରୋହିତ—
6. A priest (Apte). ୭ । ଜୈନ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉପାଧି (ଯଥା—ମଲ୍ଲିନାଥ ସୂରି)—7. A title of respect given to Jaina Pandits. ବିଣ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଜ୍ଞାନୀ—1. Wise.
୨ । ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Learned.

ସୂରୁଜ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Sūruj The sun.

ସୂରୁଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସୂର୍ଯ୍ୟ)—୧ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sūruja (etc) 1. Sūrjya etc (See) ୨ । ଗଞ୍ଜପା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୁରୁଜ ଖାଉରେ ଦିଆଯିବା ରଙ୍ଗବିଶେଷ (ଗାଳ ଓ ଶଙ୍ଖ ବାଟି କଇଥ ଅଠା ମିଶାଇ କରାଯିବା ରଙ୍ଗ)—2. A pale blue paint used in painting the cards of the game of Gañjapā. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିର ଡାକ ନାମ—3. Name for calling Sūrjyamaṇi.

ସୂରୁଜ ବନ୍ଧୁ—ଗ୍ରା. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧୁ; ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ—
Sūruja bandhu God-friend.

ସୂର୍କ୍ଷ(ର୍କ୍ଷ୍ୟ) (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ଅନାଦର କରିବା—1. To disre-
Sūrksha(rkshya) (root) gard; to slight. ୨ । ଈର୍ଷା କରିବା—2. To spite. ୩ । ସମ୍ମାନ କରିବା—
3. To respect; to honour (Apte).

ସୂର୍କ୍ଷ(ର୍କ୍ଷ୍ୟ)ଣ—ସ. ବି (ସୂର୍କ୍ଷ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—ଅନାଦର—
Sūrksha(rkshya)ṇa Disregard; disrespect; slight.

ସୂର୍କ୍ଷ୍ୟ—ସ. ବି—ମାଷ; ବିରି (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sūrkshya A pulse; Phaseolus Radiatus.

ସୂର୍ପ—ସ. ବି (ଶୂର୍ପର ଅନ୍ୟରୂପ)—୧ । ଶୂର୍ପ (ଦେଖ)—1. Śurpa
Sūrpa (See) ୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) କୁମ୍ଭ ପରିମାଣ; ଦ୍ୱିଦ୍ରୋଣ ପରିମାଣ—2. A unit of measure of quantity

ସୂର୍ପଣ(ନ)ଖା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂର୍ପଣଖାର ଅନ୍ୟରୂପ)—ଶୂର୍ପଣଖା
Sūrpaṇa(na)khā (ଦେଖ)—Śurpaṇakhā (See)
(ସୂର୍ପଣଖୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟ. ରୂପ)

ସୂର୍ପୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଶୂର୍ପୀର ଅନ୍ୟରୂପ)—ଶୂର୍ପୀ; କୁଲେଇ; ଛୋଟ
Sūrpī କୁଲା—A small winnowing tray.

ସୂର୍ମି(ର୍ମ୍ମୀ, ର୍ମି, ର୍ମୀ)—ସଂ. ବି (ଶୂର୍ମିର ଅନ୍ୟରୂପ)—୧ । ଲୌହର
Sūrmmi(rmmī, rmi, rmī) ବା ଧାତୁର ମୂର୍ତ୍ତି—1. An image made of iron or other metal (Apte). ୨ । ଲୌହ ନିର୍ମିତ ସ୍ତ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତି (ହି. ଶ)—
2. The image of a woman made of iron. [ଦ୍ର—ମନୁସଂହିତାରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ-ହରଣ ବା ବ୍ୟଭିଚାର କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ପାପ ପ୍ରକାଶ କରି ଉତ୍ତପ୍ତ ଲୌହଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇ କିମ୍ବା ଉତ୍ତପ୍ତ ସୂର୍ମିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ମୃତ ହେଲେ, ଉକ୍ତ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ—ମନୁ—୧୧।୧୦୩ ।] ୩ । ଘରର ସ୍ତମ୍ଭ;ସ୍ତମ୍ଭ—
3. The pillar of a house [Apte] ୪ । ପାଣିର ନଳ (ହି. ଶ)—4. Water-pipe; water-tube. ୫ । ଜ୍ୟୋତି—5. Radiance; lustre [Apte]. ୬ । ଅଗ୍ନି ବା ଆଲୋକର ଶିଖା—
6. Flame [Apte].

ସୂର୍ମୀ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ଲୁପ୍ତ ଯଜୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ନାଳାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ; ଏକ
Sūrmī jantra ପ୍ରକାର ବନ୍ଧୁକ—A sort of gun used in the vedic age. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଲୌହ ନଳର

ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତୃପ୍ତ ସୀସକ ପିଣ୍ଡ ବାହାର ଖଣ୍ଡକୁ ଦହୁଥିଲ ।] ଦେ· ବି—ନଳଦ୍ୱାରା ପାଣି ବୁହା ହେବା କଳ—Appliance for carrying water through pipes or tubes.

ସୂର୍ଯ୍ୟ(ର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବି· ପୁଂ (ସୃ, ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ଯ; ଯେ ଗତି କରେ ବା ସୁର+ସ୍ୱାର୍ଥେ· ଯ)—
Surjya(rjja)
ସୂର୍ଯ୍ୟା; ସୂର୍ଯ୍ୟୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟାଣୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟାଣୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
୧ । ରବି; ଦିବାକର—1. The sun. [ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ କଶ୍ୟପ ମୁନିଙ୍କ ଔରସରେ ତତ୍ପତ୍ନୀ ଅଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାଙ୍କର ଏକ ନାମ ଆଦିତ୍ୟ । ପୁରାଣ ମତରେ ଏ ସପ୍ତାଶ୍ୱଯୁକ୍ତ ରଥରେ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ଓ ପୂର୍ବଦିଗରେ ଉଦୟାଚଳରେ ଉଇଁ ପଶ୍ଚିମରେ ଅସ୍ତାଚଳରେ ଅସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଅରୁଣ ଏହାଙ୍କର ସାରଥି । ଏ ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ କନ୍ୟା ସଂଜ୍ଞାଙ୍କର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବୈବସ୍ୱତମନୁ ଓ ଯମ ଏ ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଓ ଯମୁନା ନାମରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଅନନ୍ତର ସଂଜ୍ଞା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ତେଜ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଛାୟାନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ସ୍ତ୍ରୀ ସୃଜନ କରି ତାଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଜାଣନ୍ତରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ବଦଳରେ ରଖି ଦେଇ ପିତୃଗୃହକୁ ପଳାଇଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଛାୟାଙ୍କୁ ସ୍ୱପତ୍ନୀ ସଂଜ୍ଞା ବୋଲି ବିଚାରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାସ କଲେ । ଛାୟାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଶନି ନାମକ ପୁତ୍ର ଓ ତପତୀନାମ୍ନୀ କନ୍ୟା ଜନ୍ମ ହେଲେ । ଯଥାକାଳକ୍ରମେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରେ ଜାଣି ପାରିଲେ ଯେ, ସଂଜ୍ଞା ପଳାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଖୋଜିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଏଣେ ସଂଜ୍ଞା କିଛି ଦିନ ପିତୃଗୃହରେ ରହିବା ପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରି ଯିବା ପାଇଁ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୱେଷ ଜଗରି କରିବାରୁ ସେ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ୱିନୀ (ଘୋଟକୀ) ରୂପ ଧାରଣ କରି 'ଉତ୍ତର କୁରୁ' ଦେଶରେ ବିଚରଣ କଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହା ଜାଣି ପାରି ଅଶ୍ୱ ବେଶ ଧାରଣ କରି ସଂଜ୍ଞାଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଔରସରେ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଦ୍ୱୟ ଜନ୍ମିଲେ । ପରେ ବିଶ୍ୱକର୍ମା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅସହନୀୟ ତେଜକୁ ଉହାରେ ଘଷି ହ୍ରାସ କରି ଦେବାରୁ ସଂଜ୍ଞା ଆସି ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାସ କଲେ ଓ ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରୁ କପିରାଜ ବାଳି ଓ ସୁଗ୍ରୀବ ଜନ୍ମ ହେଲେ । କୁମାରୀ-କୁନ୍ତୀଙ୍କ କାନ ବାଟେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ କର୍ଣ୍ଣ ଜନ୍ମ ହେଲେ । ରାବଣ ତ୍ରିଲୋକ-ବିଜୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ· ତକ୍ଷଣାତ୍ ରାବଣ ନିକଟରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏକଦା ଜମଦଗ୍ନି ସ୍ୱପତ୍ନୀ ରେଣୁକାଙ୍କ ସହିତ ନର୍ମଦା ତଟରେ ଦିବାମୈଥୁନରେ ରତ ଥିବା ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୂପରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ମୈଥୁନରେ ବାଧା ଦେବାରୁ ଜମଦଗ୍ନି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଶାପ ଦେଲେ ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ହେବ । ସେହି ଶାପ ଯୋଗୁଁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ବେଦ ମତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସନ୍ଧ୍ୟା କରିବା ସମୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସରସିଜାସନ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରନ୍ତି । ଗାୟତ୍ରୀ, ସାବିତ୍ରୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳମଧ୍ୟସ୍ଥା ଅଟନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣ-ମାନଙ୍କର ଗାୟତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର କେବଳ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ନାରାୟଣରୂପରେ କଳ୍ପନା କରି ସ୍ତବ କରିବାର ମନ୍ତ୍ର ଅଟେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ୧୨ ମାସରେ ପୂଜନୀୟ ରୂପ ଓ ନାମ—

ମାର୍ଗଶିର—ମିତ୍ର,
ପୌଷ—ବିଷ୍ଣୁ ସନାତନ,
ମାଘ—ଅରୁଣ,
ଫାଲ୍‌ଗୁନ—ସୂର୍ଯ୍ୟ,
ଚୈତ୍ର—ବେଦାଙ୍ଗ,
ବୈଶାଖ—ଭାନୁ,
ଜ୍ୟେଷ୍ଠ—ଇନ୍ଦ୍ର,
ଆଷାଢ଼—ରବି,
ଶ୍ରାବଣ—ଗଭସ୍ତି,
ଭାଦ୍ର—ଯମ,
ଆଶ୍ୱିନ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେତାଃ,
କାର୍ତ୍ତିକ—ଦିବାକର,
ଅଧିମାସ—ପୁରୁଷ
(ଆଦିତ୍ୟହୃଦୟ) ।

ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ରବି ନବଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହ ବା ଗ୍ରହରାଜ ଅଟନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଦଶାର ପରିମାଣ ୬ ବର୍ଷ ।

ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘୂର୍ଣ୍ଣାୟମାନ ଧାତବ ବାଷ୍ପର ସମଷ୍ଟି । ଏ ନିଜର ଅକ୍ଷରେ ଘୂରେ ଓ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥାଏ । ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପୃଥିବୀ ଆଦି ଯାବତୀୟ ଗ୍ରହ ଓ ଉପଗ୍ରହମାନେ ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷରେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ବହୁ ସହସ୍ର କୋଟି ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ନିଜ କକ୍ଷରେ ବୁଲୁଅଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀଠାରୁ ବହୁ ସହସ୍ର କୋଟି ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଅକ୍ଷରେ ଦୂରି ଘୂରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱେ ୩୬୫ ଦିନରେ ଥରେ ବୁଲି ଆସେ । ପୃଥିବୀ ନିଜର ଅକ୍ଷ ଉପରେ ଦିବସରେ ଥରେ ବୁଲିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକରେ ଆଲୋକିତ ହୁଏ ତହିଁରେ ଦିନ ଓ ଯେଉଁ ଅଂଶ ସୂର୍ଯ୍ୟର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଥାଏ ତହିଁରେ ରାତି ହୁଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋକ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ପଡ଼ି ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରୂପରେ ପଡ଼େ ।

ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୃଥିବୀଠାରୁ ୯ କୋଟି ୨୫ ଲକ୍ଷ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ବ୍ୟାସ ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାସଠାରୁ ୧୦୮ ଗୁଣ, ଅର୍ଥାତ୍ ·୪ ଲକ୍ଷ ୩୩ ହଜାର କ୍ରୋଶ ଅଟେ । ଘନଫଳ ହିସାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଅଛି ୧୨ ଲକ୍ଷ ୫୦ ହଜାରଟି ପୃଥିବୀ ସେତିକି ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦେହର ଉପାଦାନର ଗୁରୁତ୍ୱ ପୃଥିବୀର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ, ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଉପାଦାନ ପୃଥିବୀର ଉପାଦାନ ଅପେକ୍ଷା ଖୁବ୍ ପତଳା । ଏହା ତରଳ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ବସ୍ତୁ ଅଟେ । ଏଥିର ତାପ ୨୦ ହଜାର ଡିଗ୍ରୀ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦେହରେ ଅନେକ କଳା ଦାଗ ଅଛି । ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଏ ଦାଗମାନଙ୍କର କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି ଘଟେ । ଏ ଦାଗମାନ ବଢ଼ିଗଲେ ପୃଥିବୀରେ ଚୁମ୍ବକଶକ୍ତିର କ୍ଷୋଭ ବଢ଼ିଯାଏ ଓ ବେଶି ବୈଦ୍ୟୁତିକ କାଣ୍ଡମାନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ଏହି ଦାଗମାନଙ୍କ କ୍ଷୟବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ପୃଥିବୀରେ ବର୍ଷାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ବୋଲି କେତେକ ବୈଜ୍ଞାନିକ କହନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌରଜଗତ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ଓ ଏହାର ଚାରିପାଖେ ପୃଥିବୀ, ଶୁକ୍ର, ଶନି, ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି, ବୁଧ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରହ ନିରନ୍ତର ଘୂରୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ସବୁ ସଭ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଜାତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତାରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କୁ ଉପାସନା କରାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଆସିରୀୟ, ମେକ୍ସିକୋବାସୀ, ଭାରତୀୟ ଓ ପାରସିକମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାତ ଘୋଡ଼ା ଯୋଚା ଏକଚକ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ରଥରେ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି—ହି· ଶ ।

ଓଡ଼ିଶାର କୋଣାର୍କରେ ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହ ଦେବ ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ତୋଳାଇଥିଲେ । ତାହାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅବଶ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଶାମ୍ବ ଏହିଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା କରି କୁଷ୍ଠରୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ନାମାନ୍ତର :—

ସୂର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଆଦିତ୍ୟ, ଦିବାକର, ଅହସ୍କର, ଭାସ୍କର, ପ୍ରଭାକର, ବିଭାକର, ବିବସ୍ୱାନ୍, ଭାସ୍ୱାନ୍, ସପ୍ତାଶ୍ୱ, ବିକର୍ତ୍ତନ, ଅର୍କ, ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ, ଉଷ୍ଣରଶ୍ମି, ମିହିର, ଦ୍ୟୁମଣି, ତରଣି, ମିତ୍ର, ଚିତ୍ରଭାନୁ, ବିରୋଚନ, ବିଭାବସୁ, ଗ୍ରହପତି, ତ୍ୱିଷାଂପତି, ବ୍ରଧ୍ନ, ଦ୍ୱାଦଶାତ୍ମା, ହରିଦଶ୍ୱ, ଅରୁଣ, ଅହଃପତି, ଭାନୁ, ହଂସ, ସହସ୍ରାଂଶୁ, ତପନ, ସବିତା, ରବି, ଦିନକର, ଛଗ୍ନସାଧିତ, ମରୀଚିମାଲୀ, ଚଣ୍ଡକର, ଶୁକ, ଭଗ, ବୁଧ୍ନ, ପଦ୍ମିନୀବଲ୍ଲଭ, ହରି, ଦିନମଣି, ଚଣ୍ଡାଂଶୁ, ସପ୍ତସପ୍ତି, ଗଭସ୍ତିମାନ୍, ଅଂଶୁମାଳୀ, କାଶ୍ୟପେୟ, ଖଗ, ଭାନୁମାନ୍, ଲୋକଲୋଚନ, ପଦ୍ମବନ୍ଧୁ, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ୍, ଅବ୍ୟଥ, ତାପନ, ଚିତ୍ରରଥ, ଖମଣି, ଦିବାମଣି, ଗଭସ୍ତିହସ୍ତ, ହେଳି, ପତଙ୍ଗ, ଅର୍ଚ୍ଚିଃ, ଦିନପ୍ରଣୀ, ବେଦୋଦୟ, କାଳକୃତ୍, ଗ୍ରହରାଜ, ତମୋନୁଦ, ରସାଧାର, ପ୍ରତିଦିବା, ଇନ, ଜଗଚ୍ଚକ୍ଷୁଃ, ଖଦ୍ୟୋତ, ଲୋକବାନ୍ଧବ, ପଦ୍ମିନୀକାନ୍ତ, ଅଂଶୁହସ୍ତ, ପଦ୍ମପାଣି, ହିରଣ୍ୟରେତା, ପୀତ, ହିମାରାତି, ଗୋପତି, କୁଞ୍ଜର, ପ୍ଲବଗ, ସୂନୁ, ଗଭସ୍ତି, ତମୋପହ, ଅଦ୍ରି, ଜ୍ୟୋତିଃପୀଥ, କର୍ମସାକ୍ଷୀ, ଜୟୀତପ ।] ୨ । ତାମ୍ର—2. Copper. ୩ । ବାର ସଂଖ୍ୟା (ଆଦିତ୍ୟଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧୨ ଥିବାରୁ) (ହି. ଶ)—3. The number twelve. ୪ । ଅର୍କଗଛ (ହି. ଶ)—4. Calotropis Gigantea plant. ୫ । (ନାମ) ବଳିଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—5. Name of a son of Bali. ଦେ. ବି (କଣିଆ ଶବ୍ଦ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ତାଳୁ ଉପରେ ପିନ୍ଧାଯିବ ସୁନାପତ୍ରରେ ନକାସି ହୋଇଥିବା ଗୋଲାକୃତି ଅଳଙ୍କାର—1. A circular gold ornament for the crown of the head of females. ୨ । ଏକକଉଡ଼ା କଉଡ଼ିର ୧୨ ଭାଗରୁ ୧ ଭାଗ—2. One twelfth of a cowri.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଠି(ଇଁ)ବା —ଦେ. କ୍ରି—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବା—
Sūrjya uṭhi(iñ)bā — Sunrise; the rising of the sun.
সূর্য্য উদয় হওয়া सूर्य्य उगना

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦିବା—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହେବା—
Sūrjya udibā — The rising of the sun.

ସୂର୍ଯ୍ୟ କମଳ—ସଂ· ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ (ହି· ଶ)—
Sūrjya kamaḷa — The sunflower.

ସୂର୍ଯ୍ୟ କର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ; ରଶ୍ମି—
Sūrjya kara — Sun's rays.

ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ କାନ୍ତ=ପ୍ରିୟ ଯାହାର)
Sūrjyakānta —୧ । ମଣିବିଶେଷ; ଆତସମଣି—1. A species of precious gem. (ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର କିରଣରେ ଧରିଲେ ଏଥିରୁ ନିଆଁ ପଡ଼େ । ଏହାର ଗୁଣ—ଉଷ୍ଣତ୍ୱ, ନିର୍ମଳତ୍ୱ, ରସାୟନତ୍ୱ, ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମହରତ୍ୱ, ମେଧ୍ୟତ୍ୱ । ଏହାକୁ ପୂଜା କଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।)

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି, ସୂର୍ଯ୍ୟାଶ୍ମା, ଦହନୋପମ, ତପନମଣି, ତାପନ, ରବିକାନ୍ତ, ଦୀପ୍ତୋପଲ, ଅଗ୍ନିଗର୍ଭ, ଜ୍ୱଳନାଶ୍ମା, ଅର୍କୋପଲ, ସୂରମଣି, ଆତସମଣି ।

୨ । ଦ୍ୱିକୁବ୍ଜବିଶିଷ୍ଟ କାଚ (ଦୂ. ଶ)—2. Double-convex lens. (ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣରେ ଧରିଲେ ନିଆଁ ବାହାରେ ।) ୩ । ସ୍ଫଟିକ (ହଳାୟୁଧ)—3. Crystal; quartz.

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି

୪ । ଆଦିତ୍ୟପର୍ଣ୍ଣୀ; ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷବିଶେଷ (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—4. A flowering plant. ଦେ· ବି, ପୁଂ—

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ପୁଷ୍ପବଲ୍ଲୀ, ଅରଣ୍ୟପୁଷ୍ପ, ଆଦିତ୍ୟପର୍ଣ୍ଣୀ

ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given
सूर्यकान्त to males.

ସୂର୍ଯ୍ୟକାଳ—ସଂ. ବି—ଦିବସ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Sūrjya kāla Day time.

ସୂର୍ଯ୍ୟକାଳାନଳ ଚକ୍ର—ସଂ. ବି (ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ)—ନରମାନଙ୍କ
Sūrjya kālānala chakra ଶୁଭାଶୁଭ ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଅଙ୍କିତ
ଚକ୍ରବିଶେଷ—An astrological figure.

ସୂର୍ଯ୍ୟକୁମାର ସର୍ବାଧିକାରୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
Sūrjyakumāra sarbādhikārī ଡାକ୍ତର—Name of
a late famous doctor of Bengal. (ଦ୍ର—
ଏ ୧୮୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ
କଲିକତା ମେଡିକାଲ୍ କଲେଜରୁ ପାଶ୍ କରି ସୈନିକ
ବିଭାଗରେ ଡାକ୍ତର କର୍ମ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଗାଜି-
ପୁରରେ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଏ ୧୮୫୭ ସାଲର ସିପାହି
ବିଦ୍ରୋହର ସୂଚନା ପାଇ ସ୍ଥାନୀୟ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ
ସାବଧାନ କରାଇ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ନୌ
ଉଦ୍ଧାର କାଳରେ ଏ ଇଂରେଜ ସେନାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଥିଲେ ।
ଏ ସେନାବିଭାଗରେ 'ବ୍ରିଗେଡ଼୍ ସର୍ଜନ୍' ଉପାଧି ପାଇ-
ଥିଲେ । କେତେକ ଉପରସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କ ସୈନିକ କର୍ମଚାରୀ
ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଈର୍ଷାପରବଶ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏହାଙ୍କର
କିଛି ଅନିଷ୍ଟ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ । ଶେଷରେ ଏ ସୈନିକ
ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରୀରାମପୁରରେ ଓ
ପରେ କଲିକତାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ କରି
ଚିକିତ୍ସାପ୍ରବୀଣତା, ଦାନଶୀଳତା ଓ ସାହିତ୍ୟସେବାଦ୍ୱାରା
ଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥ ଦେଶ-
ସେବା ଓ ଦରିଦ୍ର ରୋଗୀଙ୍କ ସେବାରେ ବ୍ୟୟିତ ହେଉ-
ଥିଲା । ଏ ଭାରତର ସର୍ବ ଅଞ୍ଚଳ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟଟନ
କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଅଙ୍କ ସମୟରେ ଏ ଓ
ଏହାଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ ପ୍ରସନ୍ନକୁମାର ଅକାତର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ
କରି ବହୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର
ଦୁଇ ପୁତ୍ର ଦେବପ୍ରସାଦ ଓ ସୁରେଶପ୍ରସାଦ ।)

ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷୟ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ (ହି. ଶ)—
Sūrjya kshaya The orb of the sun.

ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—୧ । ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରୁ ପ୍ରଥମ ଗ୍ରହ; ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Sūrjya graha 1. The sun as a first planet. ୨ ।
ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ—2. Solar eclipse ୩ । ରାହୁ—
3. Rāhu; the ascending node. ୪ । କେତୁ
—4. Ketu; the descending node. ୫ ।
କଳସୀର ତଳଭାଗ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—
5. The bottom of a pitcher.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ—Solar eclipse. (ଦ୍ର—
Sūrjya grahana ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଚନ୍ଦ୍ରଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ
ଗ୍ରାସ ହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର
ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନୁସାରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଅବସ୍ଥିତ
ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଛାୟାଦ୍ୱାରା ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ କିଛିକାଳ
ସକାଶେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।)

ସୂର୍ଯ୍ୟଜ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସୁଗ୍ରୀବ ବାନର (ଜଟାଧର)—
Sūrjyaja 1. Sugrība, the monkey king. ୨ । ଶନି
ଗ୍ରହ—2. The planet Saturn. ୩ । ଯମ—
3. The Hindu God of death. ୪ । କର୍ଣ୍ଣରାଜା
—4. King Karnna. ୫ । ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁ—
5. Sābarnni Manu.

ସୂର୍ଯ୍ୟଜା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯମୁନା ନଦୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sūrjyajā The river Jamunā.

ସୂର୍ଯ୍ୟତନୟ (ନନ୍ଦନ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଶନିଗ୍ରହ—1. The
Sūrjya tanaya (nandana) planet Saturn. ୨ ।
ଯମ—2. The God of death. ୩ । ସାବର୍ଣ୍ଣିମନୁ—
3. A progenitor of mankind. ୪ । କର୍ଣ୍ଣ
ରାଜା—4. King Karnna. ୫ । ସୁଗ୍ରୀବ—
5. Sugrība, the monkey king. ୬ । ଅଶ୍ୱିନୀ-
କୁମାରଦ୍ୱୟ—6. The twin Aświnīkumāras.
୭ । ବରୁଣ (ହି. ଶ)—7. The Sea-god.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ତନୟା (ନନ୍ଦନା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯମୁନା ନଦୀ—1. The
Sūrjya tanayā (nandanā) river Jamunā. ୨ ।
ତପତୀ—2. Tapatī, another daughter of
the Sungod.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାଡ଼ୀ—ସଂ. ବି—ଇଡ଼ାନାଡ଼ୀ—The vein running
Sūrjya nārdi along the right side of the ver-
tebral column and making the breath
escape through the right nostril. [ଦ୍ର—
ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହି ନାଡ଼ୀରେ ଶ୍ୱାସ ବହୁଥିବା
ବେଳେ ଭୋଜନ କରିବ ଓ ଶୟନ କରିବ । ସ୍ୱରୋଦୟ
ଦେଖ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟପକ୍ୱ—ସଂ. ବି (ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପ ନ ପାଇ କେବଳ ସୂର୍ଯ୍ୟୋତ୍ତାପ ପକ୍ୱ)—
Sūrjya pakwa ସୂର୍ଯ୍ୟପାଗୀ (ଦେଖ)—
Surjyapāgī (See)

ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ର – ସଂ. ବି—୧। ଅର୍କସୋଦ୍ଭବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଳ୍ମ; ଆଦିତ୍ୟଭକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
Sūrjyapatra —1. A plant; Cleomi Viscosa.
୨ । ଅର୍କ ଗୁଳ୍ମ (ହି. ଶ)—
2. Calotropis Gigantea.

ସୂର୍ଯ୍ୟପରାଗ – ଦେ. ବି (ସଂ. ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ)—ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ—
Sūrjyaparāga Solar eclipse.

ସୂର୍ଯ୍ୟପର୍ବ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏକ ନୂଆ ରାଶିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା
Sūrjyaparba ସମୟ—The time of the sun's enter-
ing into a new sign of the zodiac

ସୂର୍ଯ୍ୟପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—୧ । ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—1. Mudga-
Sūrjyaparṇṇī parṇṇī (See) ୨ । ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)
2. Māshaparṇṇī (See)

ସୂର୍ଯ୍ୟପାଗୀ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୂର୍ଯ୍ୟପକ୍ୱ)—ଖରାରେ କିଛିକାଳ ରଖା
Sūrjyapāgī ଯାଇ ପାକ କରା ଯାଇଥିବା—Prepared after
সূর্য্য পাক being exposed to the heat of the sun
सूर्य पाक for some time. [ଦ୍ର—ଅଗୁର, କାଞ୍ଜି ଆଦିକୁ ଖରାରେ ରଖି ପାକ କରାଯାଏ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପାଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ (ହି. ଶ)—
Sūrjya pāda The rays of the sun.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ର (ସୁତ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସୂର୍ଯ୍ୟତନୟ (ଦେଖ)
Sūrjya putra (suta) Surjyatanaya (See)

ସୂର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରୀ (ସୁତା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ତନୟା (ଦେଖ)—
Sūrjya putrī (sutā) 1. Sūrjya tanayā (See)
୨ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ହି. ଶ)—2. Lightning.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୁରାଣ—ସଂ. ବି—ସୌରପୁରାଣ, ଉପପୁରାଣବିଶେଷ—
Sūrjya purāṇa Name of a minor Purāṇa.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ—ହି. ଶ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜକ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ—Worshipper of the
Sūrjya pūjaka Sun god. [ଦ୍ର—ପାରସୀମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ-ପୂଜକ ଅଟନ୍ତି ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଉପାସନା—
Sūrjya pūjā Worship of the Sungod.

ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୂର୍ଯ୍ୟ + ପ୍ରଭା)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି
Sūrjyaprabha ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମାନ୍—Radiant like the sun.
(ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଜାତ—
Sūrjyaprabhaba Born of the Sungod.
(ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

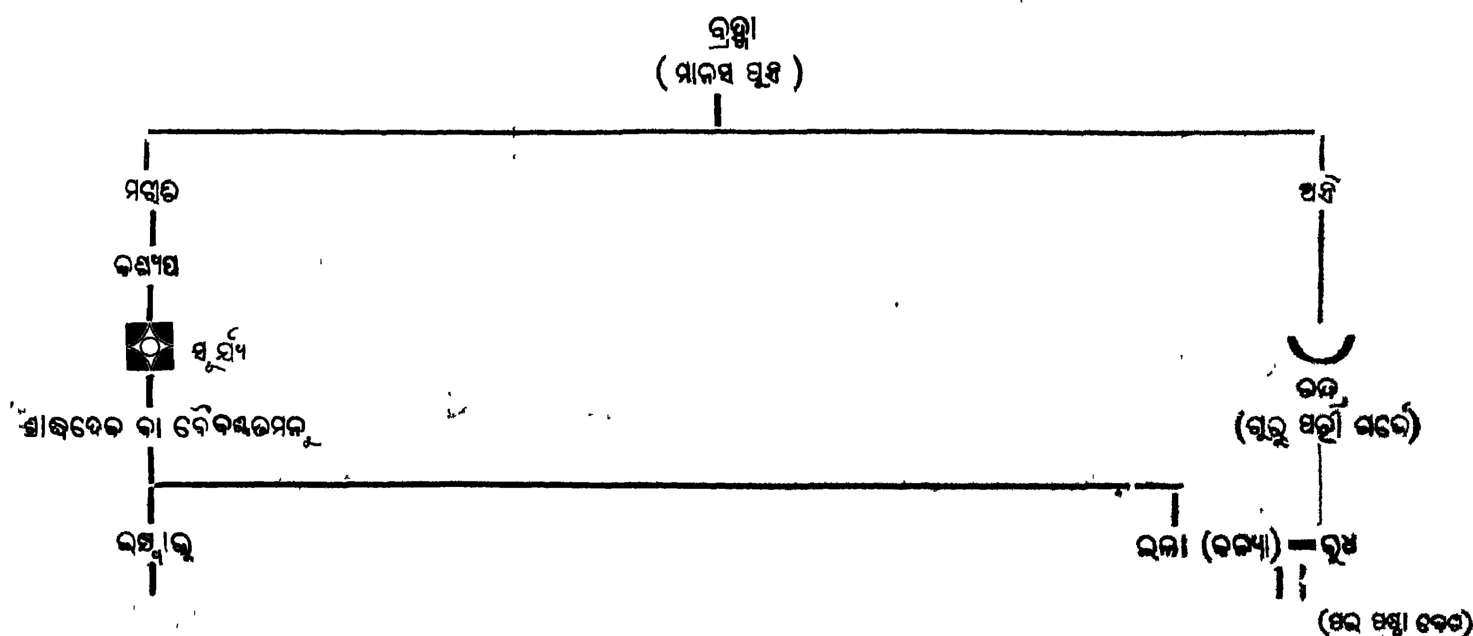
ସୂର୍ଯ୍ୟଫଣି ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୁଭାଶୁଭଜ୍ଞାପକ ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ
Sūrjyaphaṇi chakra ଚକ୍ରବିଶେଷ (ସ୍ୱରୋଦୟ)—
A sort of astrological figure.

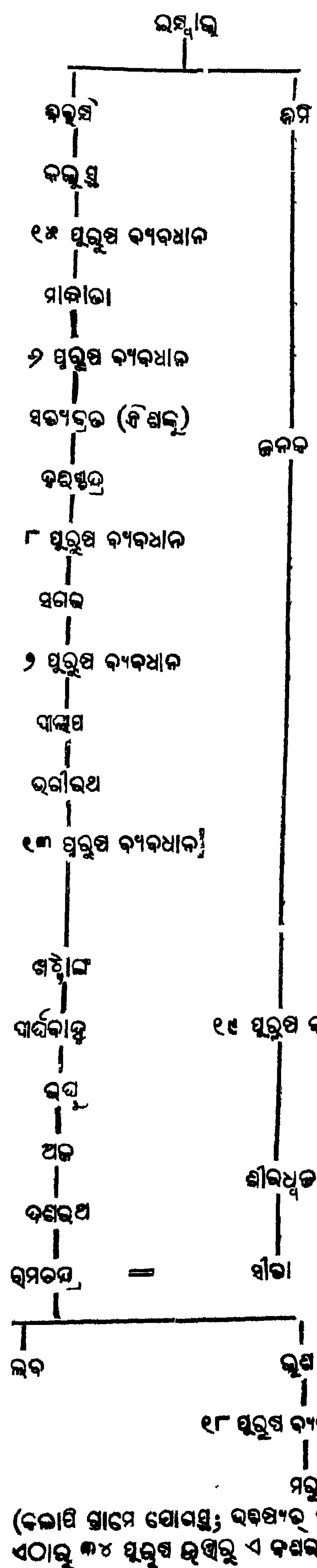
ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଂଶ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ସନ୍ତାନପରମ୍ପରାକ୍ରମ ବଂଶ—
Sūrjya baṁśa The solar dynasty of kings of India. [ଦ୍ର—ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ବ୍ରହ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ମରୀଚି, ମରୀଚିଙ୍କ ପୁତ୍ର କଶ୍ୟପ, କଶ୍ୟପଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ବୈବସ୍ୱତ ମନୁ (ଏ ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଭାରତର ରାଜା ଥିଲେ ।) ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ଓ ତାହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ [ଯଥା—ଦିଲୀପ, ଅଜ, ରଘୁ ଓ ଦଶରଥ) ତ୍ରେତାଯୁଗରେ ରାଜା ହେଲେ । ତ୍ରେତା ଓ ଦ୍ୱାପର ସନ୍ଧିରେ ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର କୁଶ ଓ ତାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ କଳିଯୁଗର ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ ।

ଭାରତର ଦୁଇ ପ୍ରାଚୀନ ରାଜବଂଶ (ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ) ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତର । ଜନକ ରାଜା (ମତାନ୍ତରରେ) ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଥିଲେ । ବିବାହ ସୂତ୍ରରେ (ଜନକଙ୍କ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ସହିତ ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ବିବାହଦ୍ୱାରା) ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ମିଳିତ ହେଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ବଂଶବୃକ୍ଷ—

(ରାୟବାହାଦୁର ରାଜକିଶୋର ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ନବମସ୍କନ୍ଧର କ୍ରୋଡ଼ପତ୍ରରୁ ଉଦ୍ଧୃତ ।)

ଇଳାକନ୍ୟା = ବୁଧ

- ପୁରୁରବା
  - ଆୟୁ
    - ନହୁଷ
      - ଯଯାତି
        - ଯଦୁ
          - କ୍ରୋଷ୍ଟୁ
            - ୨୫ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
              - ସାତ୍ୱତ
                - ବୃଷ୍ଣି
                  - ୧୧ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
                    - ଶୂର
                      - ବସୁଦେବ = ଦେବକୀ
                        - ବଳରାମ
                        - ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ
                - ଅନ୍ଧକ
                  - ୯ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
                    - ଅଭିଜିତ
                      - ଦେବକ
                        - ଦେବକୀ
                      - ଉଗ୍ରସେନ
                        - କଂସ
        - ଅନୁ
          - ୧୧ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
            - ବଳି (କ୍ଷେତ୍ରେ ଦୀର୍ଘତମା)
              - ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, କଳିଙ୍ଗ, ଶୁହ୍ମ, ପୌଣ୍ଡ୍ର, ଓଡ୍ର (ଏମାନେ ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନାମେ ରାଜ୍ୟମାନ ସ୍ଥାପନ କଲେ)
        - ପୁରୁ
          - ୧୪ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
            - ଦୁଷ୍ମନ୍ତ
              - ଭରତ
                - ଭରଦ୍ୱାଜ (ଦତ୍ତକପୁତ୍ର)
                  - ୭ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
                    - କୁରୁ
                      - ୧୧ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
                        - ପ୍ରତୀପ
                          - ଶାନ୍ତନୁ
                            - ଭୀଷ୍ମ (ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ)
                            - ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର
                              - ଶତପୁତ୍ର (ଭାରତ ଯୁଦ୍ଧେ ହତ)
                            - ପାଣ୍ଡୁ
                              - ଯୁଧିଷ୍ଠିର
                              - ଭୀମ
                              - ଅର୍ଜୁନ
                                - ଅଭିମନ୍ୟୁ
                                  - ପରୀକ୍ଷିତ
                                    - ଜନମେଜୟ
                                      - ୨୨ ପୁରୁଷ ଉତ୍ତାରୁ ଏ ବଂଶର ଲୋପ ।
                              - ନକୁଳ
                              - ସହଦେବ
                          - ଦେବାପି (ଭାରତର କଳାପି ଗ୍ରାମରେ ଯୋଗସ୍ଥ; ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶର ପ୍ରକାଶକ)
  - ବିଜୟ
    - ୯ ପୁରୁଷ ବ୍ୟବଧାନ
      - ଗାଧି
        - ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର
        - ସତ୍ୟବତୀ (ପତି ଋଚୀକ)
          - ଜମଦଗ୍ନି
            - ପରଶୁରାମ

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶିକ—ବି. ବିଣ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Sūrjyabaṁśika to solar dynasty. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ-
सूर्य्यवंशीय ବଂଶୋଦ୍ଭବ—2. Born of the solar dyna-
सूर्यवंशी sty. [ଦ୍ର—ବାସ ସେ ସ୍ଥାନେ ଭଣିବ, ବାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶିକ, ବଳେ ଦକ୍ଷିଣ ମୁଖରେ, ବଡ଼ାଇ ଖରେ ସେ । ଉଷ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ (ବଂଶୀୟ, ବଂଶ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶିକ (ଦେଖ)
Sūrjya baṁśi (baṁśīya, baṁśya) Sūrjya-baṁśika (See)
(ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶିକା, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟା, ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବି—ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁ ଧର୍ମବନ୍ଧୁ—
Sūrjya bandhu God-relation.

ସୂର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧୁତା—ଦେ· ବି—ମହାପ୍ରସାଦ ବନ୍ଧୁତା—
Sūrjyabandhutā God relationship.

ସୂର୍ଯ୍ୟବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବି—ଅର୍କପୁଷ୍ପିକା ବୃକ୍ଷ (ହଳମାଳା); ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ
Sūrjyaballī ଫୁଲ—The sunflower.

ସୂର୍ଯ୍ୟବଲ୍ଲଭା—ସଂ.ବି—୧। ଅଣସୋରଷିଆ—1. Cleome Viscosa.
Sūrjyaballabhā ୨ । ପଦ୍ମ (ବୃ. ଶ)—2. Lotus.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବାଉଲି—ଦେ. ବି (ବଣିଅ ଶବ୍ଦ)—ଚଳ କାନରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Sūrjya bāuli ସୁନାର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—Name of a gold ornament for the ear. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ତାପ ଚକ୍ର (କଳ୍ପିତ ସୂର୍ଯ୍ୟ) ପର ଚକର ଲଗିଥାଏ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବାର (ବାସର)—ସଂ. ବି—ରବିବାର—
Sūrjya bāra (bāsara) Sunday.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିମ୍ବ—ସଂ· ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମଣ୍ଡଳ—
Sūrjya bimba The orb of the sun.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିଲୋକନ—ସଂ. ବି—ଶିଶୁର ୪ ମାସ ବୟସରେ
Sūrjya bilokana ପ୍ରଥମ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନରୂପ ମାଙ୍ଗଳିକ କର୍ମ (ବୃ. ଶ)—The ceremonial of looking at the sun on the 4th month of a child's birth.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅସ୍ତ ହେବା—
Surjyā burḍibā The setting of the sun.
सूर्य्य डोबा सूयास्त

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ଅର୍କଗଛ (ବୃ. ଶ)—
Sūrjya bṛuksha Calotropis Gigantea (plant).

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବେଶ୍ମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୂର୍ଯ୍ୟବେଶ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sūrjya beśma ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ—The orb of the sun.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜାରୂପ ବ୍ରତ—1. The vow
Sūrjya brata of worshipping the sun.
୨ । ସୋମନାଥ ବ୍ରତ (ଦେଖ)—
2. Somanātha brata (See)

ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ—1. A devotee
Sūrjyabhakta of the Sungod. ୨ । ବନ୍ଧୁକ ବୃକ୍ଷ; (ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତ—ଅର୍କ୍ୟପୁଷ୍ପ) (ମେଦିନୀ); ଦୁପହରିଆ ଫୁଲ; ବନ୍ଧୁକ ଫୁଲ—2. Pentapetes Phoenicea (flower).

ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତା—ସଂ. ବି—୧। ସୁବର୍ଚ୍ଚଲା; ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଗଛ—1. The sun
Sūrjya bhaktā flower. ୨ । ଅଣସୋରଷିଆ (ଗୁଳ୍ମ)—
2. Cleomi Viscosa (plant).

ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଇତ୍ର—ଦେ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟବନ୍ଧୁ (ଦେଖ)—
Sūrjya maitra Sūrjyabandhu (See).
सूर्य्यबन्धु सूर्य बंधु

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ (ଦେଖ)—Sūrjyakānta (See)
Sūrjyamaṇi ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males and females.

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗତ ଉତ୍କଳୀୟ
Sūrjyamaṇi chyāupaṭṭanāyaka କବିବିଶେଷ—Name of an Oriya poet of the 18th century. [ଦ୍ର—ଏ କାଲିରେ କରଣ ଥିଲେ; ୧୭୬୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଗଞ୍ଜାମଜିଲ୍ଲା ଘୁମୁସର ରାଜ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଅତି ସରଳଭାଷାରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣ ଲେଖି ଯାଇ-ଅଛନ୍ତି —ଜାରଣୀ. ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ପାଟମହାଦେଈ(ବୀ)—ଦେ· ବି (ନାମ)—ପୁରୀ ଗଜପତି ରାଜ-
Sūrjyamaṇi pāṭa mahādeī(bī) ବଂଶର ଜଣେକ ସ୍ୱର୍ଗତା ରାଜମାତା—A dowager Ranee of the Gajapati dynasty of Puri, the great grand mother of the present Gajapati Raja Ramachandra Deba.
[ଦ୍ର—ଏ ପୁରୀର ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ମାତା, ସ୍ୱର୍ଗତ ମୁକୁନ୍ଦ ଦେବଙ୍କ ପିତାମହୀ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପ୍ରପିତାମହୀ ଥିଲେ । ଏ ଅତି ବୃଦ୍ଧା ହୋଇ ୧୮୭୨ ସାଲରେ ସ୍ୱର୍ଗଗାମିନୀ ହେଲେ; ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ପୁରୀମନ୍ଦିରକୁ ଖାସ୍ ତତ୍ତ୍ୱାଧୀନ କରିବାରୁ ଏ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମକଦ୍ଦମାରେ ହାଇକୋର୍ଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲଢ଼ି ମନ୍ଦିରରେ ପୁରୀ ରାଜାମାନଙ୍କର ପୂର୍ବାନୁକ୍ରମ ପରିଚାଳନାଧିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବାରେ ସମର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟମଣି ଫୁଲ—ଦେ. ବି—ବନ୍ଧୁଳି ଫୁଲ—
Sūrjyamaṇi phula Pentapetes Phoenicia.
बाँधुलि दुपहरिया

ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରିବେଷ ବା ପରିଧି—
Sūrjya maṇḍala The orb of the sun; the sun's disc.
ଅନ୍ୟ ସଂ—ପରିବେଶ, ପରିଧି,
ଉପସୂର୍ଯ୍ୟକମଣ୍ଡଳ

ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ—ସଂ. ବି—ଅଣସୋରଷିଆ; ଚନ୍ଦ୍ରାକାରବିଶେଷ—Cleom
Sūrjyamukhī Viscosa. ଦେ· ବି (ସଂ. ସୂର୍ଯ୍ୟ-
हुड़हुड़े, हुलटे [illegible]
हुरहुर [illegible]

The sun flower; Helianthus Annuus.

सूर्य्यमुखी, बाधापद्म	[ଦ୍ର—ଏହା ସୋମଗଳ୍ପାଦି ବର୍ଗର
সুরজমুখী	ଉଦ୍ଭିଦମାନଙ୍କ ବର୍ଷଜୀବୀ ଗୁଳ୍ମ (ବୁଦା) ।
ଫା. ଗୁଲ୍ ଆଫ୍ତାବ୍ ପରସ୍ତ୍	ଏହାର ପୁଷ୍ପମଞ୍ଜରୀ ଓ ପାଖୁଡ଼ା
ଅ. ଅବ୍ ଦେଉନ୍	ହଳଦିଆ । ଏ ଫୁଲ ବ୍ୟାସରେ ପ୍ରାୟ
ତେ. ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତମୁ	୬ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ
ତ. ସୂର୍ଯ୍ୟଫୁଲବଲ୍ଲୀ	ପୂର୍ବରୁ ଏ ଫୁଲ ତଳକୁ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼େ
ସଂ ନାମ—ଅବ୍ରତ୍ୟ-	ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପରେ ଉପରକୁ ଉଠି
ଭକ୍ତା, ବରଦା, ସୁବର୍ଚ୍ଚଲ,	ଯାଏ । ଡ୍ରବେନ୍‌ସାଙ୍କ ମତରେ ଏ ଫୁଲ-
ସୂର୍ଯ୍ୟଲତା, ଅର୍କକାନ୍ତା,	ଗଛକୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଆମେରିକାରୁ ଆସି-
ରବିପ୍ରେଷ୍ଟା, ଦ୍ୱକାନ୍ତା,	ଥିଲା । ଏ ଗଛ ଦୂଷିତ ବାୟୁକୁ ଶୁଦ୍ଧ
ସୁତେଜା, ସୌରୀ, ଅର୍କହିତା ।	କରେ ବୋଲି କଥିତ ।

ଏ ଫୁଲ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; ଯଥା ଶ୍ୱେତ ଓ ପୀତ ।

ଶ୍ୱେତ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ—ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ମଧୁରବିପାକ,ସାରକ, ଗୁରୁ, ଦଗ୍ଧ ଓ କଟୁରସ, କଷ୍ଟମ୍ଭ,କଫ ଓ ବାତନାଶକ (ଶ୍ୱେତ-ଫୁଲର ସଂସ୍କୃତପର୍ଯ୍ୟାୟ ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତା, ସୁବର୍ଚ୍ଚଲା, ବରଦା, ବଦର, ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତୀ, ରବିପ୍ରୀତା ।

ପୀତ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ—(ସଂ ସୁବର୍ଚ୍ଚଳା) । ଏହା ତିକ୍ତ-କଷାୟରସ, କଟୁ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସାରକ, ରୁକ୍ଷ, ଲଘୁ ଓ କଫ, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ଅରୁଚି, ଜ୍ୱର, ବିସ୍ଫୋଟ, କୁଷ୍ଠ, ମେହ, ବସ୍ତିଦୋଷ, ଯୋନିବ୍ୟାପତ୍, କୃମି ଓ ପାଣ୍ଡୁରୋଗ ନାଶକ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ରଶ୍ମି —ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ—The rays Sūrjya rasmi of the sun [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ହିନ୍ଦୁପୁରାଣରେ ସପ୍ତାଶ୍ୱବାହନ ବୋଲି ଯାଇଅଛି । ଅଧୁନାତନ ବିଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ୭ ଗୋଟି ମୌଳିକ ବର୍ଣ୍ଣର ସମନ୍ୱୟ ଅଟେ । ଯଥା—

୧ । ବାଇଗଣୀ—(Violet)
୨ । ନେଳି—(Indigo)
୩ । ଶ୍ୟାମଳ—(Blue)
୪ । ଶାଗୁଆ—(Green)
୫ । ହଳଦିଆ—(Yellow)
୬ । ନାରଙ୍ଗୀ—(Orange)
୭ । ନାଲି—(Red) ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲତା—ସଂ. ବି—୧ । ଅବ୍ରତ୍ୟଭକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଅଣ-Sūrjya latā ସୋରିଷିଆ—1. Cleome Viscosa. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ (ଦେଖ)—2. Sūrjyamukhī (See)

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲୋକ—ସଂ. ବି—୧ । ସୌରଭୁବନ; ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତ, ପୁଣ୍ୟଶୀଳ Sūrjya loka ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ ମୃତ ବୀରମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ପାରଲୌକିକ ବାସସ୍ଥାନ—1. The abode of the sun worshippers after death. ୨ । ସୌରଜଗତ୍—

2. The universe of which the sun is the centre; the solar system.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ଋଷି (ହେ. ଶ.)—Sūrjya sishya 1. Jājnabalka sage. ୨ । ଜନକ ରାଜର୍ଷି (ହେ. ଶ)—2. King Janaka.

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଂକ୍ରମଣ (ସଂକ୍ରାନ୍ତି, ସଂକ୍ରମ) ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟର ଏକରାଶିରୁ ଅନ୍ୟ Sūrjya samkramana (samkrānti, samkrama) ରାଶିକୁ ଗମନ—The transition of the sun from one zodiacal sign to another.

(ସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍କ୍ରମଣ [ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତି, ସଙ୍କ୍ରମ]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୂର୍ଯ୍ୟସଂଜ୍ଞ—ସଂ. ବି (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ସଂଜ୍ଞା; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କୁଙ୍କୁମ Sūrjyasamjna (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Saffron. ୨ । ଅର୍କଗଛ (ହେ. ଶ)—2. Calotropis Gigantea. ୩ । ତାମ୍ର (ହେ. ଶ)—3. Copper. ୪ । ଏକ-ପ୍ରକାର ମାଣିକ୍ୟ (ହେ. ଶ)—4. A kind of ruby.

ସୂର୍ଯ୍ୟସାବର୍ଣ୍ଣି—ସଂ. ବି—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ ଅନୁସାରେ ଅଷ୍ଟମ ମନୁଙ୍କ Sūrjya sābarnni ନାମ—Name of the eighth Manu. [ଦ୍ର—ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଔରସରେ ସଂଜ୍ଞାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ (ଚଣ୍ଡୀ)ରେ ଲିଖିତ ସୁରଥ ରାଜା ପରଜନ୍ମରେ ସାବର୍ଣ୍ଣି ମନୁ ହୋଇଥିବା କଥିତ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାରଥି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅରୁଣ—Sūrjya sārathi The dawn (personified).

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଷର ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥ—Name Sūrjya siddhānta of a famous ancient Sanscrit treatise on astrology. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅନେକ ଭାଗ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଓ କେତେକାଂଶ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ବହୁ ପ୍ରକାର ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସତ୍ୟଯୁଗର ଶେଷରେ ମୟ ନାମକ ଅସୁର ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବୋଧ ନିମିତ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ଆରାଧନା କରିଥିଲେ । ସେଥିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ମୟାସୁରଙ୍କୁ ଏହି ସକଳ ତତ୍ତ୍ୱବୋଧ କରାଇଥିଲେ । ଏଥିରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତି, ସ୍ଥିତି, ଭୂଗୋଳ ବର୍ଣ୍ଣନ ଇତ୍ୟାଦି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଇଅଛି । ଆମ୍ଭମାନେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି 'ଅର୍କଜ' ନାମକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମିଳୁଥିବା ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବରାହଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ, ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷଭୂଷଣାରବିନ୍ଦ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୂକ୍ତ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ସ୍ତୁତି ସମ୍ବଳିତ ଋଗ୍ବେଦର ସୂକ୍ତ Sūrjya sukta ବିଶେଷ—Name of a vedic prayer to the Sungod

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ତବରାଜ—ସଂ. ବି—ଶାମ୍ବପୁରାଣୋକ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକବିଂଶ ନାମ
Sūrjyastabarāja ସମ୍ବଳିତ ସ୍ତୋତ୍ର—Title of a hymn of the Sungod containing 21 names of the sun. [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ତବକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଶାମ୍ବକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ଓ ଶାମ୍ବ ଏହା ପ୍ରତିଦିନ ତ୍ରିସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପାଠ କରି କୁଷ୍ଠ ରୋଗ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୱର—ଦେ. ବି—୧ । ଶରୀରରେ ଥିବା ବାୟୁବିଶେଷ (ଏ ପୁରୁଷ
Sūrjya swara ଓ ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୱେତ ଅଟେ)—A kind of wind which is circulated in the human body.
୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟନାଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
2. Surjyanārḍī (See)
[ଉ—ଶୁଣ ଶାକମ୍ଭରୀ ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୱରେ ଦେଉଥିର କରିବ କର୍ମମାନ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଏ ସଂସାର—ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟହାର—ଦେ. ବି (ଦଶିଅଣଢ)—ଅଣ୍ଟାରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା ପାଇଁ
Sūrjya hāra ସୁନାର ବା ରୁପାର ଏକପ୍ରକାର ତାରକଶି
सूर्य्यहार ଅଳଙ୍କାର—A kind of gold or silver waist-
सूर्यहार chain with filagree works thereon.

ସୂର୍ଯ୍ୟହୃଦୟ—ସଂ. ବି—ଅବକ୍ରୟହୃଦୟ; ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ସ୍ତବବିଶେଷ
Sūrjya hrudaya (କୂର୍ମପୁରାଣ, ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ)—
Name of a hymn to the Sungod.

ସୂର୍ଯ୍ୟା(ର୍ଯ୍ୟା)—ସଂ. ବି (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଆ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ; ସଂଜ୍ଞା
Sūrjya(rjā) (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. The wife of the Sungod. ୨ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମହାକାଳ ଲତା—2. Colocynth. ୩ । ନବୋଢ଼ା; ନବବଧୂ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. A bride; a newly married girl. ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା—4. The daughter of the Sungod (Apte). ୫ । ଔଷଧ —5. Drug (Apte). ୬ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସ୍ତୋତ୍ରବିଶେଷ—6. The hymn about the marriage of Sungod (Apte). ଦେ. ବି (ପୁଂ)—ସୂର୍ଯ୍ୟମଣିର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—
Name for calling Sūrjyamaṇi in contempt.

ସୂର୍ଯ୍ୟା(ର୍ଯ୍ୟା)ଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ· ଅଣ)—ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ;
Sūrjyā(rjā)ṇī ସଂଜ୍ଞା—The wife of the Sungod.

ସୂର୍ଯ୍ୟାତପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଆତପ)—ଖରା—
Sūrjyātapa The glare of the sun; sunshine.

ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ମଜ—ସଂ. ବି· ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଆତ୍ମଜ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ-
Sūrjyātmaja ତନୟ (ଦେଖ)—
Sūrjya tanaya (See).

ସୂର୍ଯ୍ୟାତ୍ମଜା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟତନୟା (ଦେଖ)
Sūrjyātmajā Sūrjyatanayā (See)

ସୂର୍ଯ୍ୟାପୀଡ଼—ସଂ. ବି (ନାମ)—ପରୀକ୍ଷିତଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)
Sūrjyāpirḍa Name of a son of Parikshita.

ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ(ର୍ତ୍ତ)—ସଂ. ବି (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଆ+ବୃତ୍· ଧାତୁ=ବୁଲିବା+
Sūrjyābartta(rttā) କର୍ତ୍ତ୍ରି· ଅ+ଆ; ଯାହା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦିଗକୁ ମୁହଁ ବୁଲାଏ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ଫୁଲ—1. The sunflower; Helianthus Annuus. ୨ । ଅଣ-ଶୋଷୁଣିଆ ଗୁଳ୍ମ—2. Cleome Viscosa plant. ୩ । ଗଜପିପ୍ପଳୀ (ହି. ଶ)—3. Pothos Officinalis (creeper). ୪ । ଅଧାକପାଳବଥା ରୋଗ—4. Megrim. [ଦ୍ର—ଏ ବଥା ରୋଗ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟବେଳେ ପ୍ରତିଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗତି ସଙ୍ଗେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ପରେ କମି କମି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତବେଳେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟାୟାମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟ (ହି· ଶ)—
Sūrjyāyāma The time of sunset.

ସୂର୍ଯ୍ୟାର୍ଘ୍ୟ—ସଂ. ବି (ମ· ପ. ଲୋ)—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ର
Sūrjyārghya ପାଠପୂର୍ବକ ଦିଆଯିବା ଜଳ—Oblation of water made to the Sungod.

ସୂର୍ଯ୍ୟାୟଣ ବାର—ଦେ. ବି—ରବିବାର—Sunday. [ଉ—
Sūrjyāṇa bāra ସୂର୍ଯ୍ୟାୟଣ ବାରରେ ଯେ ପୃଥ୍ୱୀତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ,
रविवार ମଙ୍ଗଳବାରରେ ଅଗ୍ନିତତ୍ତ୍ୱ ପରମାଣ ।
रविवार ପ୍ରାଚୀ. ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ ।]

ସୂର୍ଯ୍ୟାଶ୍ମା—ସଂ. ବି (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଅଶ୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି—
Sūrjyāśmā A precious gem.

ସୂର୍ଯ୍ୟାଶ୍ୱ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥରେ ଲଗିଥିବା ୭ ଗୋଟି ଅଶ୍ୱ—
Sūrjyaśwa The seven horses yoked to the chariot of the Sungod.

ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ବୁଡ଼ିଯିବା;
Sūrjyāsta ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅସ୍ତ ଗମନ—Sunset; setting
(ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ—ବିପରୀତ) of the sun.

ସୂର୍ଯ୍ୟାହ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଆହ୍ୱା=ନାମ; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sūrjyāhwa ସୂର୍ଯ୍ୟନାମଧାରୀ—Bearing the name of 'Sūrjya'. ବି—୧ । ତାମ୍ର (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
1. Copper. ୨ । ଅର୍କ ଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
2. Calotropis Gigantea (plant). ୩ । ମହେନ୍ଦ୍ର-ବାରୁଣୀ (ହି. ଶ)—3. The large variety of Colocinth.

ସୂର୍ଯ୍ୟେନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର
Sūrjyendu saṅgama ମେଳନ; ଅମାବାସ୍ୟା (ଯେଉଁ ତିଥିରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଏକ ରାଶିରେ ଥାଆନ୍ତି)—The change of the moon; the day on which the moon and the sun are in the same sign of the zodiac.

ସୂର୍ଯ୍ୟୋଢ଼—ସଂ. ବି (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ବହ୍· ଧାତୁ+କର୍ମ. କ୍ତ; ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯାହାକୁ
Sūrjyorḍha ବହନ କରି ଆଣନ୍ତି)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳରେ ଅଗତ

ଅଛନ୍ତି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଯେଉଁ ଅତିଥି ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଆସି କୌଣସି ଗୃହସ୍ଥଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚ ଯାଆନ୍ତି—1. An unexpected guest who arrives at sunset. ୨ । ଅସ୍ତଗତ ସୂର୍ଯ୍ୟ (ବୃହତ୍ ସୁଶ୍ରୁତ)—2. The sun which has set. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟ (ହ. ଶ)—3. The time of sunset.

ସୂର୍ଯ୍ୟୋତ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ—1. Sunrise. ୨ । (ମଧ୍ୟାହ୍ନ ପୂର୍ବରୁ) ସୂର୍ଯ୍ୟର ଆକାଶମାର୍ଗରେ କ୍ରମଶଃ ଉପରକୁ ଉଠିବା—2. The rising of the sun and higher in the sky (in the forenoon).
Sūrjyotthāna

ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରକାଶ—2. Sunrise. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଉଦିବା ସମୟ—1. The time of sunrise.
Sūrjyodaya

ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଗିରି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଉଦୟାଚଳ—
Sūrjyodaya giri The mythological mountain from behind which the sun rises.

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ; କେତୁଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଗ୍ରାସ—Solar eclipse.
Sūrjyoparāga

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପସ୍ଥାନ—ସଂ. ବ (ସ. ପ. ଲୋ)—ପ୍ରାତଃକାଳ, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କାଳରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଭିମୁଖ ହୋଇ ଏକ ଗୋଡ଼ରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଭକ୍ତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ଉପାସନା (ହ. ଶ)—The rite of turning the face towards the sun (at sunrise, noon and sunset) and praying to the Sungod by standing on one leg.
Sūrjyopsthāna

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜକ—
Sūrjyopāsaka Worshipper of the Sun-god.
(ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନ(ନା)—ସଂ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ଉପାସନା ବା ପୂଜା—Worship of the Sungod.
Sūrjopāsana(nā)

ସୂଷ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ପ୍ରସବ କରିବା—
Sūsh (root) To bring forth (Apte).

ସୂଷଣା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅନ+ଆ)—ମାତା—
Sūshanā A mother (Apte).

ସୂଷ୍ୟନ୍ତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଶତ୍+ଈ)—ଆସନ୍ନପ୍ରସବା ସ୍ତ୍ରୀ—A woman about to be confined; parturient woman (Apte).
Sūshyati

ସୃ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ । ଦଉଡ଼ିବା—2, To run (Apte). ୩ । ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—3. To rush at (Apte). ୪ । (ପବନ; ଜଳ) ବହିବା—4. To blow (as the wind); to flow (as the water)(Apte).
Sṛu (root)

ସୃକ୍ (ଗ୍, ଟ୍, ଡ୍)—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍; ସୃଜ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ) The creator of. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—ବିଶ୍ୱସୃକ୍ ।]
Sṛuk (g, ṭ, ṛḍ)

ସୃକ—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କ)—୧ । କୈରବ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ); କଇଁଫୁଲ—1. Water lily. ୨ । ବାଣ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—2. Arrow. ୩ । ପଦ୍ମ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—3. Lotus. ୪ । ବାୟୁ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—4. Air. ୫ । ଶୂଳ; ଭଲ୍ଲାସ୍ତ୍ର (ହ. ଶ)—5 Javelin. ୬ । ବଜ୍ର—6. Thunderbolt (Apte).
Sṛuka

ସୃକଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବ—କଣ୍ଡୁ ରୋଗ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); କାକୁ କୁଣ୍ଡିଆ—
Sṛukaṇḍu Itches; scab.

ସୃକାଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କାଳ)—ସୃଗାଳ; ଶୃଗାଳ; ବିଲୁଆ—Jackal (Apte). ୨ । ଶୃଗାଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Śṛugāḷa etc (See)
Sṛukāḷa(etc)

ସୃକ୍କ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+କର୍ତ୍ତି କନ୍; ସୃକ୍କନ ଶବ୍ଦ; ୧ମା.୧ବ; ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କ)—ସୃକ୍କଣୀ (ଭରତ) (ଦେଖ)—Sṛukkaṇi (See)
Sṛukka

ସୃକ୍କଣୀ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+କର୍ତ୍ତି. କନନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଏହା ଲଳାଦି ସୃଜନ କରୁଥିବାରୁ)—ଦୁଇ ଓଷ୍ଠର ପ୍ରାନ୍ତ ଭାଗ (ଭରତ); ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟର ବାମ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ପ୍ରାନ୍ତ—The right and left corners of the lips; the ends of the lips.
Sṛukkaṇi

ସୃକ୍କନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସୃକ୍କଣୀ)—ସୃକ୍କଣୀ (ଦେଖ)—Sṛukkaṇi See) [ଉ—ଜ୍ୱଳସ୍ତ ଅଗ୍ନି ପରି ଜଳୁଛି ନୟନ । ଦେଉଛି ଛାଡ଼େ ଲହ ଲହ ତା ସୃକ୍କନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ ।]
Sṛukkana

ସୃକ୍କି (କ୍କୀ)—ସଂ.ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି କ; କନ୍)—ସୃକ୍କଣୀ (ଦେଖ)
Sṛukki(kkī) Sṛukkaṇi (See)

ସୃକ୍କିଣୀ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. କନ୍+ଈ)—ସୃକ୍କଣୀ
Sṛukkiṇi (ଦେଖ)—Sṛukkaṇi (See)

ସୃକ୍ୱ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ବ)—ସୃକ୍କଣୀ (ଦେଖ)—
Sṛukwa Sṛukkaṇi (See)

ସୃକ୍ୱ(କ୍ୱୀ)ଣୀ—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କନନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସୃକ୍କଣୀ
Sṛukwa(kwī)ṇi (ଦେଖ)—Sṛukkaṇi (See)

ସୃକ୍ୱି(କ୍ୱୀ)—ସଂ. ବ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ବ; +ଈ)—ସୃକ୍କଣୀ
Sṛukwi(kwi) (ଦେଖ) Sṛukkaṇi (See)

ସୃଗ—ସଂ. ବ (ସୃ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତି. ଗ)—ଭିନ୍ଦିପାଳ—A small javelin thrown from the hand; a sling (Apte).
Sṛuga

ସୃଗାଳ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ=ସୃଷ୍ଟି କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ. କାଲ)—ଶୃଗାଳ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ), ବିଲୁଆ (ସୃଗାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଜମ୍ବୁକ—Jackal; Srugāla etc (ସୃଗାଳକା, ସୃଗାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)
Srugāla(etc)

ସୃଗାଳିକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୃଗାଳ+କ+ଆ)—
Srugālikā ୧। ମାଈ ବିଲୁଅ—1. A female jackal. ୨। ଭୂଇଁକଖାରୁ (ହ୍ର. ଶ)—2. Diascorea. ୩। ପଳାୟନ (ହ୍ର. ଶ)—3. Fleeing away. ୪। ଦଙ୍ଗା ବିବାଦ; ହଙ୍ଗାମ (ହ୍ର. ଶ)—4. Affay; breach of the peace.)
(ସୃଗାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୃଜ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ସୃଷ୍ଟି କରିବା—1. To create. ୨। ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିବା—2. To beget; to procreate (Apte). ୩। ମୁକ୍ତ କରିବା—3. To release; to loose (Apte). ୪। ଉପରେ ଲଗାଇବା; ବୋଳିବା—4. To put on; to place on; to apply (Apte) ୫। (କ୍ଲେଦାଦି) ତ୍ୟାଗ କରିବା—5. To emit; to shed; to pour out (Apte). ୬। (ଶରାଦି) ଫିଙ୍ଗିବା; ନିକ୍ଷେପ କରିବା—6. To throw; to discharge (Apte). ୭। ତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯିବା—7. To quit; to a bandon (Apte);
Sruj (root)

ସୃଜକା କ୍ଷାର—ସଂ. ବି—ସର୍ଜିକା କ୍ଷାର (ରମାନାଥ) (ଦେଖ)
Srujakā kshāra Sarjakī kshāra (See)

ସୃଜନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ଜନ)—ସର୍ଜନ; ସୃଷ୍ଟି—Creating.
Srujana [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗରେ ଓ ଉତ୍କଳରେ ସାଧୁ ভাষାରେ ବହୁଳ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟାକରଣ ବିରୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ; ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମାନୁସାରେ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ ଭାବବାଚ୍ୟରେ ଅନ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ) 'ସର୍ଜନ' ପଦ ସିଦ୍ଧ ଅଟେ।]
সৃজন সৃজন

ସୃଜୟ—ସଂ. ବି—ପକ୍ଷିବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—
Srujaya A species of bird.

ସୃଜୟା—ସଂ. ବି—ନୀଳମକ୍ଷିକା (ହ୍ର. ଶ)—
Srujayā The blue bottle.

ସୃଜିକା କ୍ଷାର—ସଂ. ବି—ସାଜିମାଟି—
Srujikā kshāra Natron; alkali (Apte).

ସୃଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—(ସଂ. ସୃଜ୍ ଧାତୁ)—ସୃଷ୍ଟି କରିବା—
Srujibā সৃজন করা সৃজনা To create.
(ଦ୍ର—ଶତ ଶତ ଭୁବନାଦି ସୃଜିବେ ବ୍ରହ୍ମଣେ। ବିଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା।)

ସୃଜ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସର୍ଜନୀୟ—
Srujya Fit or about to be created etc.

ସୃଞ୍ଜୟ—ସଂ. ବି. ବି (ନାମ)—୧। ଶ୍ୱିତ୍ର ନାମକ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Sruñjaya 1. Name of a son of King Switwa of ancient India. [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ୱକନ୍ୟାକୁ ନାରଦଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ। ନାରଦଙ୍କ ବରରେ ଏହାଙ୍କର 'ସୁବର୍ଣ୍ଣଷ୍ଠୀବୀ' ନାମକ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦସ୍ୟୁମାନେ ଅପହରଣ କରି ନେଲେ; ପରେ ନାରଦଙ୍କ ବରରେ ଏ ଉକ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପାଇଥିଲେ।] ୨। (ନାମ) ମନୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ର.ଶ)—2. Name of a son of Manu. ୩। (ନାମ) ଏକ ପୌରାଣିକ ରାଜବଂଶ, ଯହିଁରେ ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ ଜନ୍ମିଥିଲେ (ହ୍ର. ଶ)—3. A line of kings in which Dhrushtadyumna was born. ୪। (ନାମ) ଯଯାତିବଂଶୀୟ କାଳନର ରାଜାଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—4. Name of a son of Kālanara.

ସୃଣି—ସଂ. ବି (ସୃ. ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ, ନି)—୧। ଅଙ୍କୁଶ (ଅମର); ହାତୀଅଙ୍କୁଶ—1. A hook used to goad an elephant. ୨। ଶତ୍ରୁ (ଶବ୍ଦମାଳା)—2. Enemy. ୩। ଚନ୍ଦ୍ର—3. The moon (Apte).
Sruṇi
(ସୃଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୃଣିକା—ସଂ. ବି (ସୃ. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଣିକ+ଆ)—୧। ଲାଳ—
Sruṇikā 1. Saliva. ୨। ଛେପ; ଥୁକ—2. Spitte (Apte).

ସୃଣୀ—ସଂ. ବି (ସୃଣି+ଈ)—ଅଙ୍କୁଶ—
Sruṇī A hook.

ସୃଣୀକ—ସଂ. ବି (ସୃ, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଣି. କ)—୧। ବାୟୁ (ହ୍ର. ଶ)—
Sruṇika 1. Air. ୨। ଅଗ୍ନି (ହ୍ର. ଶ)—2. Fire. ୩। ବଜ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—3. Thunder bolt. ୪। (ପୁଂ) ଉନ୍ମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ୍ର. ଶ)—4. A maddened person.
(ସୃଣୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୃଣୀକା—ସଂ. ବି (ସୃଣୀ+କ+ଆ)—୧। ଲାଳ (ରାମାଶ୍ରମ)—
Sruṇikā 1. Saliva. ୨। (ସ୍ତ୍ରୀ) ଉନ୍ମତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A maddened woman.

ସୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। ଗତ—1. Gone; moved. ୨। ବିଗତ; ଅତୀତ—2. Past.
Sruta

ସୃତା—ସଂ. ବି—୧। ଗମନ କରିବା (ହ୍ର. ଶ)—1. Going. ୨। ପଳାୟନ (ହ୍ର. ଶ)—2. Fleeing away.
Srutā

ସୃତି—ସଂ. ବି (ସୃ. ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧। ଗମନ—1. Going. ୨। (+ଅଧିକରଣ. ତି) ମାର୍ଗ—2. Road; path. ୩। (+କରଣ. ତି) ଜନ୍ମ (ହ୍ର. ଶ)—3. Birth. ୪। (ଭାବ. ତି) ଅପାକରଣ; ହିଂସନ—4. Hurting; injuring (Apte)
Sruti

ସୃତ୍ୱର—ସଂ. ବିଣ (ସୃ, ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ବର)—ଗମନକାରୀ; ଗତିଶୀଳ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—Moving.
Srutwara

ସୃତ୍ୱରୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୃତ୍ୱର+ଈ. ଈ)—ସୃତ୍ୱରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Srutwarī Feminine of Srutwara.

୧ । ମାତା (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—1. Mother. ୨ । ନଦୀ—
2. River; stream (Apte)

ସୃଦର—ସଂ. ବି (ସୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଦର)—ସର୍ପ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—
Sṛudara Serpent.

ସୃଦାକୁ—ସଂ. ବି.ପୁଂ (ସୃ. ଧାତୁ +କର୍ତ୍ତୃ. ଆକୁ; ଦ ଆଗମ)—୧। ବାୟୁ
Sṛudāku (ମେଦିନୀ)—1. Wind. ୨ । ବଜ୍ର (ମେଦିନୀ)—
2. Thunder. ୩ । ଅଗ୍ନି (ମେଦିନୀ)—3. Fire. ୪ ।
ପ୍ରତପସୂର୍ଯ୍ୟକ; ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ (ମେଦିନୀ)—4. Sun's disc.
୫ । ମୃଗ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—5. Deer. ୬ । ବନାଗ୍ନି
(ହ୍ରୁ. ଶ)—6. Forest fire. ୭ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ନଦୀ (ଉଣାଦି
କୋଷ)—7. River. ୮ । ଗୋଧି (ହ୍ରୁ. ଶ)—
8. Varanus Salvator.

ସୃପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ । ଧୀରେ
Sṛup (root) ଧୀରେ ଗତି କରିବା; ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଗତି କରିବା—
2. To creep; to crawl; to glide gently. (Apte)

ସୃପ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଶୂର୍ପ)—କୁଲା—Winnowing tray.
Sṛupa (ଉ—ପରସାଦ ସାଦରେ ଭୁ ଦୋଷୀ ଥିଲେ ପ୍ରକାଶ ସଇ
କୁଲୋ, କୁଲା ସୂପ ସୃପର । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।)

ସୃପମା—ସଂ. ବି (ସୃପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅମନ୍; ସୃପମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Srupamā ୧ । ସର୍ପ (ହ୍ରୁ. ଶ)—1. Serpent ୨ । ଶିଶୁ
(ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Infant. ୩ । ତପସ୍ୱୀ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
3. An anchorite.

ସୃପାଟ(ଟୀ)—ସଂ. ବି (ସୃପ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅଟ; ଈ)—୧ । ପରିମାଣ
Sṛupāṭa(ṭi) ଭେଦ (ଭରତ)—1. A unit of measure.
୨ । ରକ୍ତଧାର (ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ)—2. A flow of
blood. ୩ । ଫୁଲର ତଳେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ପତ୍ର (ହ୍ରୁ. ଶ)
3. Little leaves below a flower.

ସୃପାଟିକା—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ+ପାଟ+କର୍ତ୍ତୃ. କ+ଆ)—ଚଞ୍ଚୁ; ଥଣ୍ଟ
Sṛupāṭikā Beak of birds.

ସୃପ୍ର—ସଂ, ବି (ସୃପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ଉଣାଦିକୋଷ)
Sṛupra —1. The moon. ୨ । ମଧୁ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
2. Honey. ସ. ବିଣ—୧ । ଚିକ୍କଣ; ସ୍ନିଗ୍ଧ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
1. Smooth; glossy. ୨ । ଖସଡ଼ା (ହ୍ରୁ. ଶ)—
2. Slippery.

ସୃସୃଂଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ବି—ହିଂସା କରିବା—
Sṛu(sṛum)bh (root) To injure; to hurt.

ସୃମର—ସଂ. ବି (ସୃ ଧାତୁ+ମର)—୧ । ପଶୁବିଶେଷ—1. A kind
Sṛumara of beast. ୨ । ବାଳମୃଗ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. A young deer. ୩ । ଅସୁରବିଶେଷ (ହ୍ରୁ.ଶ)—
3. Name of a demon. ବିଣ (ପୁଂ)—ଗମନଶୀଳ
—Moving.

ସୃଷ୍ଟ—ସ. ବିଣ (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ରଚିତ; ନିର୍ମିତ—
Sṛushṭa 1. Created. ୨ । କୃତ—2. Done. ୩ ।
(ପୃଷ୍ଟି—ବି) ଯୁକ୍ତ (ମେଦିନୀ)—3. Joined. ୪ । ବହୁଳ
(ମେଦିନୀ)—4. Excessive; numerous. ୫। ନିଶ୍ଚିତ
(ମେଦିନୀ)—5. Ascertained; determined.
୬। ତ୍ୟକ୍ତ (ମେଦିନୀ)—6. Abandoned. ୭ । ଭୂଷିତ
(ଅଜୟ)—7. Adorned. ୮ । ଉତ୍ପନ୍ନ (ହ୍ରୁ. ଶ)
—8. Produced. ୯ । ବହିର୍ଗତ; ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ—
9. Emitted; given out. ୧୦ । ଢଳା ହେବା;
ଲଢ଼ା ହେବା—10. Poured out (Apte).
୧୧ । ମୁକ୍ତ—11. Let loose (Apte). ୧୨ । ନିକ୍ଷିପ୍ତ
—12. Discharged. ସ. ବି—ଭିନ୍ଦୁକ; କେନ୍ଦୁ
(ହ୍ରୁ. ଶ)—Diospyrus Glutinosa(tree).

ସୃଷ୍ଟ ମାରୁତ—ସ.ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୃଷ୍ଟ ହୁଏ ମାରୁତ ଯାହାଦ୍ୱାରା)—
Sṛushṭa māruta (ସୁଶ୍ରୁତ) ଯେଉଁ ଔଷଧଦ୍ୱାରା ଉଦରସ୍ଥ ବାୟୁ
ବାହାରି ଯାଏ—(medicine) Causing the wind
inside the belly to be emitted or discharged.

ସୃଷ୍ଟି—ସ, ବି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ନିର୍ମାଣ; ରଚନା—
Sṛushṭi 1. Creating; building; making. ୨ ।
ନିସର୍ଗ; ସ୍ୱଭାବ—2. Nature. ୩ । (+କର୍ମ. ତି)
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ; ବିଶ୍ୱ; ଜଗତ୍—3. Creation; universe.
୪ । ଶିଳ୍ପ—4. Handicraft; manufacture.
୫ । (+ଭାବ. ତି) ଦାନଶୀଳତା (ହ୍ରୁ. ଶ)—
5. Liberality; bounty. ୬ । (+କର୍ମ. ତି)
ଗମ୍ଭାରି ଗଛ (ହ୍ରୁ. ଶ)—6. Gmelina Arborea
tree. ୭ । ଯଜ୍ଞବେଦୀ ନିର୍ମାଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର
ଇଷ୍ଟକ (ହ୍ରୁ. ଶ)—7. A kind of brick used
for raising a sacrificial alter. ୮ । (+ଭାବ
ତି) ମୋଚନ—8. Letting loose; emission.
୯ । ଦାନ—9. Giving away; a gift (Apte).
ଦେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟ)—୧ । ସମୂହ—
1. Multitude; myriads. [ଉ—ଯେରୂପେ
କରଇ କକଡ଼ା ମାସେ ବୃଷ୍ଟି । ସେରୂପେ ବାହାର ମୋ
ଧନୁ ଶର ସୃଷ୍ଟି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
୨ । ସମାଜ; ସାମାଜିକ ରୀତି ନୀତି—
2. Society; social customs and rules.

ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା—ସ. ବି. ପୁଂ—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā; the
Sṛushṭi karttā Creator. ୨ । ପରମେଶ୍ୱର—
2. God.

ସୃଷ୍ଟିକୃତ୍—ସ. ବି—୧ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା (ହ୍ରୁ. ଶ)—1. Creator.
Sṛushṭikrut ୨ । ଯେତପାପଡ଼ା (ହ୍ରୁ. ଶ)—
2. Umeria parviflora (Apte).

ସୃଷ୍ଟିକୌଶଳ—ସ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ସୃଷ୍ଟିଚାତୁର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Sṛushṭi kauśala Sṛushṭichāturjya (See)

ସୃଷ୍ଟି କ୍ରମ—ସଂ; ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜଗତର କ୍ରମବିକାଶ—The
Srushti krama gradual evolution of the creation. [ଦ୍ର—ଭାଗବତ ଅନୁସାରେ ସୃଷ୍ଟିକ୍ରମ ଏହିପରି—କାଳ, କର୍ମ ଓ ସ୍ୱଭାବବଶତଃ ଗୁଣକ୍ଷୋଭ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ମହତ୍ତତ୍ତ୍ୱର ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା; ତହିଁରୁ ଅହଙ୍କାର ଜାତ ହେଲା। ସେ ଅହଙ୍କାର ଗୁଣଭେଦରେ, ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣରୁ ମନ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବତା, ରଜୋଗୁଣରୁ ଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏବଂ ତମୋଗୁଣରୁ ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ର ଓ ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତରୂପେ ପରିଣତ ହେଲା। ଏହି ତତ୍ତ୍ୱସମସ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୁଅନ୍ତେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବିରାଟ ପୁରୁଷରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା।]

ସୃଷ୍ଟି କ୍ରିୟା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଶ୍ୱନିର୍ମାଣ କ୍ରିୟା—
Srushti kriyā The act of creating the universe.

ସୃଷ୍ଟି ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—୧। ନିର୍ମାଣକୌଶଳ—
Srushti chāturjya 1. Skill in creation. ୨। ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ନୈପୁଣ୍ୟ—2. Skill in the creation of the universe

ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ (ମଧ୍ୟପଦ)—୧। ଦୁନିଆରୁ ବାହାର ହୋଇଥିବା; ଅଲୌକିକ—1. Extraordinary.
Srushti chhardā
ସৃষ্টি ছাড়া ୨। ଅସ୍ୱାଭାବିକ—2. Unnatural; abnormal.
दुनियासे बाहार [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟିଛଡ଼ା ମୋହଠାରେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବାଢ଼ି। ନନ୍ଦକିଶୋର୍ ଶିତାବନବାସ।]

ସୃଷ୍ଟିଦା—ସଂ. ବ—ଋଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧ—
Srushtidā A kind of rare herb,

ସୃଷ୍ଟି ନାଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଶ୍ୱର ଧ୍ୱଂସ—
Srushti nāsa The destruction of the universe.

ସୃଷ୍ଟି ନୈପୁଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (୭ମୀ ତତ୍)—ସୃଷ୍ଟିଚାତୁର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Srushti naipunya Srushtichāturjya (See)

ସୃଷ୍ଟିପ୍ରଦା—ସଂ. ବ—ଗର୍ଭଦାତ୍ରୀ କ୍ଷୁପ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ପୁତ୍ରଞ୍ଜୀବ ବୃକ୍ଷ—
Srushtipradā Nagera Putranjiba (a medicinal bush).

ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଳୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୃଷ୍ଟି ନାଶ—Dissolution
Srushti pralaya of the universe.

ସୃଷ୍ଟି ବାହାର—ଦେ. ବିଣ—ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା (ଦେଖ)
Srushti bāhāra Srushti chhardā (See)
[ଦ୍ର—ତାଙ୍କ ଗୁଣ ସୃଷ୍ଟି ବାହାର, ବାଳା ବାକୁ ଥାଉ ଗଲେ ବଢ଼ନ୍ତି ହାର। ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି।]

ସୃଷ୍ଟି ବୁଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—୧। ସର୍ବନାଶକାରୀ—1. Causing utter ruination. ୨। ସମାଜ ବିପ୍ଳବକାରୀ
Srushti burdā
সর্বনেশে —2. Bringing about convulsions in
सृष्टि डुबानेवाला society.

ସୃଷ୍ଟି ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସର୍ବନାଶ ଘଟିବା—1. Being
Srushti burdibā undone; utter ruination.
সর্বনাশ হওয়া [ଦ୍ର—ସ୍ୱପ୍ନ ଜୋହିବ ଅଳ ମଣିଲେ ତସ
दुनिया डुबना ସୃଷ୍ଟି ବୁଡ଼ିବଟ ନେମାବ। ଭକ୍ତ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି।]
୨। ସମାଜରେ ଭୟଙ୍କର ବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା; କୁଳଧର୍ମର ଲୋପ—2. Fierce revolution in society.

ସୃଷ୍ଟି ରକ୍ଷଣ(ରକ୍ଷା)—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜଗତର ରକ୍ଷା ବା
Srushti rakshana(rakshā) ପାଳନ—Preservation of the creation.

ସୃଷ୍ଟି ସଂହାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୃଷ୍ଟି ନାଶ—Dissolution
Srushti samhāra of the universe.

ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ—ସଂ. ବ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଜଗତର ସୃଷ୍ଟି, ରକ୍ଷଣ ଓ
Srushti sthiti pralaya ପ୍ରଳୟ—The creation, preservation and dissolution of the universe.

ସୃ (ଧାତୁ)—ସଂ—ହିଂସା କରିବା—
Srū (root) To spite; to injure.

ସେ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ତତ୍ ଶବ୍ଦ; ପୁଂ=ସଃ; ସ୍ତ୍ରୀ. ସା; କ୍ଲୀ—ତତ୍)
Se —୧। (ପୁଂ. ସ୍ତ୍ରୀ ଓ କ୍ଲୀ) ତାହା; ସେହି; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ବା
(ଏ - ବିପରୀତ) ବ୍ୟକ୍ତି—1. He, she or that. ୨। ଅନୁ-
সে वह ପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ—2.That (absent person or thing). [ଦ୍ର—ଅନୁପସ୍ଥିତ ବା ପ୍ରସଙ୍ଗର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ 'ସେ' ବୋଲଯାଏ। ଉପସ୍ଥିତ ବା ପ୍ରସଙ୍ଗସଂପୃକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ "ଏ" ବୋଲଯାଏ।]

ସେ ଅବଧି—ଦେ.ଅ—ତଦବଧି;ସେହି ସମୟଠାରୁ—
Se abadhi From that time.
সে অবধি उस समयसे

ସେଆ(ୟା)ର୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ. ସେଅର୍)—ସମ୍ପତ୍ତିର ବା ବ୍ୟବସାୟ
Seā(yā)r ସ୍ଥଳରେ ଅଂଶ—Share.
সেয়ার सेयार

ସେଆର୍ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟରେ ବା ବ୍ୟୟରେ
Seār basibā (ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି) ଭାଗିଦାର ହେବା—
সেয়ার বসা To go into shares in anything
सेयारदार होना with others.

ସେଆର୍ ହୋଲ୍ଡ(ଲ୍ଡା)ର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଂଶଭାଗୀ; ଅଂଶୀ-
Seār holda(ldā)r ଦାର—Share holder; cosharer.
সেয়ার হোলডার सेयार होल्डार

ସେଇ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ତତ୍ ଓ ହି)—ସେ; ସେହି; ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି
Sei ବା ବସ୍ତୁ—He, she or that; the very; the
(ବିପରୀତ—ଏଇ) same; self-same. [ଦ୍ର—ସେଇ ଗାଣ୍ଡିବ
সেই वहि ସେଇ ହାତ, ସେଇ ଗାଣ୍ଡିବ ଏବେ ନାଥ—ତସ।]
কালি [ଦ୍ର—ଅନୁପସ୍ଥିତ ବା ପ୍ରସଙ୍ଗର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା
स्याही ବସ୍ତୁକୁ ସେଇ ବୋଲଯାଏ।] ଫା. ବ—ସ୍ୟାହି; କାଳି; ମସି—Ink.

ସେଇଥି(ୟି)—ବେ. ସବ—୧ । ତାହାହିଁ—1. That much. ୨। Seiā(yā) ସେହିତା—2. The same. [ଉ—ତାହା ଥେଇଥି, (ଏଇଥି—ବିପରୀତ) ଯାହା କରୁଥିଲ ସେଇଥି—ତଗ ।] তাই वही

ସେଇ କ୍ଷ(କ୍ଷି, ଖି)ଣି—ବେ. ଅ (ସ. ତତକ୍ଷଣ)—୧ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ—Sei ksha(kshi, khi)ṇi 1. Immediately; at তক্খুনী once. ୨ । ସେଇ ସମୟରେହିଁ—उसी समय 2. Then and there. [ସେଇ କ୍ଷ(କ୍ଷି, ଖି)ଣିକା, ସେଇ ଛଣା, ସେଇ ଛଣିକା, ସେଇ ଛୁଣି(ଣୁ), ସେଇ ଛ(ଛୁ)ଣି(ଣୁ)କା]—ଅନ୍ୟରୂପ

ସେଇ ଘଡ଼ି—ବେ. ବ—୧ । ସିହାଇ ଘଡ଼ି; ମସୀଧାର—1. Ink pot Sei ghardi ୨ । ସେହି ସମୟ—2. That hour. দোয়াত মসিহানী

ସେଇଟା—ବେ. ସବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ସେହି ଗୋଟାକ; ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି Seiṭā ବା ବସ୍ତୁଟା—That person or thing (in (ଏଇଟା—ବିପରୀତ) contempt) সেটা, সেইটা वही

ସେଇଟି—ବେ. ସବ (ଆଦରାର୍ଥକ)—୧। ସେହି ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି—Seiṭi 1. That person or thing (in fondness.) ୨। সেটি, সেইটি वही ସେଇତ; ତାହାହିଁ—2. The very same.

ସେଇଠଉଁ—ବେ. ଅ—ସେଇଠୁଁ (ଦେଖ) Seiṭhauñ Seiṭhuñ (See) (ଏଇଠଉଁ—ବିପରୀତ)

ସେଇଠା—ବେ. ସବ (ସ. ତତ୍ ଓ ସ୍ଥାନ)—ସେହି ସ୍ଥାନ—Seiṭhā That place. (ଏଇଠା—ବିପରୀତ) সেথা वह स्थान

ସେଇଠାକୁ—ବେ. ଅ—ସେଠାକୁ; ସେ ସ୍ଥାନକୁ—Seiṭhāku To that place. (ଏଇଠାକୁ—ବିପରୀତ) সেথায় उसस्थानको

ସେଇଠାରୁ—ବେ. ଅ—୧ । ସେହି ସ୍ଥାନରୁ—1. Thence. Seiṭhāru ୨ । ସେହି କାଳରୁ—2. From that time. (ଏଇଠାରୁ—ବିପରୀତ) সেথাথেকে उसस्थानसे

ସେଇଠାରେ—ବେ. ଅ—ସେଠାରେ; ସେ ସ୍ଥାନରେ—Seiṭhāre There; at that place. (ଏଇଠାରେ—ବିପରୀତ) সেথায় उसस्थानमें

ସେଇଠି(ଠିଁ)—ବେ. ଅ—ସେହି ସ୍ଥାନରେ; ସେହିଠାରେ—Seiṭhi(ṭhiñ) There. (ଏଇଠି—ବିପରୀତ) সেথায় उसस्थानमें

ସେଇଠିକା—ବେ. ଣ—ସେହି ସ୍ଥାନର, ତତ୍ରତ୍ୟ—Of that place. Seiṭhikā সেথাকার उसस्थानका (ସେଇଠିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏଇଠି, ଏଇଠିକାର—ବିପରୀତ)

ସେଇଠିକୁ—ବେ. ଅ—ସେଠାକୁ; ସେହି ସ୍ଥାନକୁ—To that place. Seiṭhiki সেখানে उसस्थानको (ଏଇଠିକୁ—ବିପରୀତ)

ସେଇଠୁ(ଠୁଁ)—ବେ. ଅ—୧ । ସେଠାରୁ; ସେହି ସ୍ଥାନରୁ—1. Thence; Seiṭhu(ṭhuñ) from that place. ୨ । ତତ୍ପରେ—সেথাথেকে, তারপর 2. Thereafter; after that. उसस्थानसे, उसकाबाद [ଏଇଠୁଁ—ବିପରୀତ]

ସେଇତ—ବେ. ସବ—ସେ ନିଶ୍ଚୟ; ସେଇ—The very same Seita [ଉ—ସେଇତ ସେଇ, ସେଇ ଥିଲେ ସେଇ ଦୁଅନ୍ତା সেইত वहितो ସେଇ—ତାଆଁ ଦଅ ।] [ଏଇତ—ବିପରୀତ]

ସେଇତା—ବେ. ସବ—ତାହାହିଁ—That only; the same. Seitā তাই वही [ଏଇତା—ବିପରୀତ]

ସେଇଥିକି—ବେ. ଅ—୧ । ସେହି ନିମନ୍ତେ—1. For that purpose. Seithiki ୨। ସେଇ କାରଣରୁ—2. Therefore. সেইজন্যে उसकेलिये, उसकारनसे ସେଇଥିପା(ପାଁ)ଇଁ, ସେଇଥିଲଗି, ସେଇଥିଯୋଗୁ(ଗୁଁ, ଗେ) }ଅନ୍ୟରୂପ [ଏଇଥିକି—ବିପରୀତ]

ସେଇଥି(ଥୁ)ରୁ—ବେ. ଅ—୧ । ସେଇ କାରଣରୁ—1. Therefore. Seithi(thu)ru ୨ । ତତ୍ପରେ—2. After that. ୩ । সেই কারণে, তারপর, তাইথেকে ତହିଁରୁ—3. From that उस कारनसे, उसके बाद, उससे

ସେଇଥିରେ—ବେ. ଅ—ସେଥିରେ; ତହିଁରେ—In that. [ଉ—Seithire ତାକୁ ଯେ ଯାହା କହେଇଲା, ସେ ସେହିଥିରେ ଭୁଲିଲେ তাতে उसमें ଲୁକ୍କାଳୁମାସ୍ତ ନଅଭୁଣ୍ଡୀ ।] [ଏଇଥିରେ—ବିପରୀତ]

ସେଇ ଦୁଆତ—ବେ. ବ—ସିହାଇ ଘଡ଼ି—Inkpot. Sei duāta দোয়াত मसिहनी

ସେଇନା(ଲା)ଗି—ଗ୍ରା. ଅ—ସେଇଯୋଗୁଁ (ଦେଖ)—Seinā(lā)gi Seijoguñ (See) সেইজন্য उसलिये

ସେଇ ନା(ଲା)ଗେ—ଗ୍ରା. ଅ—ସେଇଲଏ (ଦେଖ)—Sei nā(lā)ge Seilāe (See) তখনি उसी समय

ସେଇପରି—ବେ. ଣ—ତତ୍ସଦୃଶ—Like that. seipari সেই রকম उसके जैसे ସେହିପରି, ସେଇପରିକା, ସେହିପରି, ସେହିପରିକା } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ [ସେଇମରିକା, ସେଇମଡ, ସେଇମଡକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସେଇ ଯୋଗୁଁ(ଗେ)—ବେ. ଅ—ସେହି କାରଣରୁ—For that reason; owing to that. Sei joguñ(ge) সেইজন্যে उसकारणसे [ସେଇପାଇଁ, ସେଇଲଗି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସେଇ ଲଏ(ଗେ)—ବେ. ଅ (ସ. ତତ୍ ଓ ଲଗ୍ନ)—ତତ୍କ୍ଷଣାତ; Seilāe(ge) ସେହିକ୍ଷଣରେ—Instantaneously; at once তখনি उसीवक्त immediately. [ଉ—ମୋ ଘର [ଏଇଲଏ, ଏଇଲଗେ—ବିପରୀତ] ଲଗିଗଲା କହିବା ନାହିଁ, ଘର ଗିଲିଗା ସେଇଲଗେ ମୋ—ଚନ୍ଦ୍ରଶ୍ରୀ. ସଙ୍ଗୀତ ।]

ସେଉ(ଓ)—ଦେ. ବି (ସଂ ସେବ; ଫା. ସେଓ୍) —ସିଓ ଫଳ; କାଶ୍ମୀରଦେଶଜାତ ଖାଦ୍ୟଫଳବିଶେଷ —Apple; Pyrus Malus.
Seu(o)
ସ. ନାମ—ସେବ, ସେବ, ସେବଚିକାଫଳ, ସିଂଚିତିକାଫଳ
আপেল, সেউ
सेव

[ଦ୍ର—ଏହା ବିଲାତ ଶୀତପ୍ରଧାନ-ଦେଶୀୟ ଫଳ । ଏ ଗଛ ବହୁକାଳ ହେଲା ଭାରତକୁ ଅଣାଯାଇ କାଶ୍ମୀର, ପଞ୍ଜାବ, କୁମାଉନ, ଗଡ଼ୱାଲ,କାଙ୍ଗଡ଼ା ଆଦି ଅଞ୍ଚଳରେ କୃଷି କରାଯାଇ ବହୁତ ଫଳୁଅଛି ଓ ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଏ ଫଳ ପଠାଯାଇ ବିଦେଶୀ ଖାଦ୍ୟ ଫଳରୂପେ ବିକ୍ରି ହେଉଅଛି । ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଖାସିଆ ପାହାଡ଼ରେ ଜଙ୍ଗଲୀ ସେଓ ଫଳେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଖାଦ୍ୟ ।]

ଏ ଗଛର ପତ୍ର ଈଷତ୍ ବୃତ୍ତାକାର ଓ ଦେଖିବାକୁ ଶ୍ୱେତାଭ ଓ ଏଥିରେ ଲୋମ ଥାଏ । ଫୁଲ ଲାଲ୍ଲାଭ ଧଳ୍ଦ୍ୟୁତି ଓ ଧଳା । ଫଳ ପାଚଗଲେ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଓ କେତେକ ଫଳ ତୋଫା ନାଲି ହୁଏ । ଏ ପାଚିଲା ଫଳ ଭିତରର ଶସ ଖାଇବାକୁ ଈଷତ୍ ମିଠା ଓ କୋମଳ ଅଥଚ ଝାଣୁଆ । ଦନ୍ତହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହାକୁ ଦାନ୍ତପାଟିରେ ଚିପି ଦେଲେ ଏହା ମିଳାଇ ଯାଏ । କେତେକ ଫଳରେ ମିଠା ଅପେକ୍ଷା ଖଟା ସ୍ୱାଦ ବେଶି ଥାଏ । ଏ ଗଛ ଫଗୁଣଠାରୁ ବୈଶାଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫୁଲ ଧରେ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରେ କସି ଧରେ ଓ ଭାଦ୍ର ମାସରେ ଫଳ ଉତ୍ତମରୂପେ ପାଚି ଯାଏ । ଭାବପ୍ରକାଶ ଅନୁସାରେ ଏ ଫଳ ବାତପିତ୍ତ ନାଶକ, ପୁଷ୍ଟିକର, କଫ-ଜନକ, ମଧୁରବିପାକ, ଶୀତଳ ଓ ଶୁକ୍ରକର । ଖ୍ରୀ: ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରଚିତ ଭାବପ୍ରକାଶର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ କୌଣସି ସଂସ୍କୃତ ବୈଦ୍ୟକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ଫଳର କାମୋଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ —ହ୍ର. ଶ ।]

ସେଉଟା—ଦେ· ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁଟା—
Seuṭā That person or thing; (used in contempt.
সেটা वह
(ସେଉଟି—ଆଦରାର୍ଥକ) (ଏଉଟା—ଈଷତ୍ଵାଚ)

ସେଁ—ଦେ· ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ତାତିଲା ଧାତୁ ଉପରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ—1. Hissing sound of water dropped on a hot metal.
Seṅ
ছুঁক छन
(ସେଁ ସେଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ମନ୍ଦ ଅଗ୍ନି ଉପରେ ବହୁକ୍ଷଣ ଜଳକୁ ଗରମ କଲେ ତହିଁରୁ ଜାତ ଶବ୍ଦ—2. Feeble simmering sound made by water boiled long over slow fire. ୩ । ନିଆଁ ଉପରେ ଜଳ ଫୁଟିବା ପୂର୍ବରୁ ହେବା କ୍ଷୀଣ ଶବ୍ଦ—3. Simmering sound of water which is beginning to boil. ୪ । ସୁଁ ସୁଁ ଠାରୁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ—4. Sound louder than 'Suṅ Suṅ.'

ସେଁଇଁ(ଇ)ବା—ଦେ· କ୍ରି (ସ. ସିବ୍ ଧାତୁ)—ସିଲାଇ କରିବା—
Seṅiṅ(i)bā To sew.
ছ সিওঁা सीना

ସେଁତର(ରେ)—ପ୍ରାଦେ (ଭଦ୍ରକ) ଅ—୧ । ସେଥିରେ—1. In
Seṅtara(re) that. ୨ । ତହିଁରେ—
2. In that matter.

ସେଁତରା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସନ୍ତରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Seṅtarā (etc) Santarā etc (See)

ସେଁତସେଁତିଆ—ଦେ· ବିଣ—ସନ୍ତସନ୍ତିଆ (ଦେଖ)
Seṅtaseṅtiā Santasantiā (See)

ସେଁତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବ—ସେନ୍‌ତା (ଦେଖ)
Seṅtā Sen-tā (See)

ସେଁପୁଟ—ପ୍ରାଦେ· (ଲରିଆ) ବି—ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ—
Seṅputa Sigh.

ସେଁପୁଟ ସେଁପୁଟ ହେବା—ପ୍ରାଦେ· (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଅଣ-
Seṅputa seṅputa hebā ନିଶ୍ୱାସୀ ହେବା—
To feel choked.

ସେଁର୍ରା—ପ୍ରାଦେ· (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ—ନିର୍ଲଜ୍ଜ—
Seṅrrā Shameless.

ସେଁ ସୁରକୁଟୀ—ପ୍ରାଦେ· (ଯାଜପୁର) ବି—ଜଳୀୟ ଔଷଧ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—
Seṅ surkuṭī A kind of aquatic medicinal plant.

ସେଁସେଁଇଁୟାଁ—ଦେ· ବିଣ, ପୁଂ—ସେଁ ସେଁ ଶବ୍ଦ କରୁଥିବା—
Seṅseṅiṅyāṅ Making a simmering sound.
শুঁশুঁয়ে छन छनकरने वाला
[ସେଁସେଁୟୁଁ—ଅନ୍ୟରୂପ ସେଁସେଁଇଁ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସେକ(ଖ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଶେଖ୍)—୧ । ମୁସଲମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଶାଖାଗତ ଉପାଧିବିଶେଷ—1. Shaikh; a social title of one branch of Mahomedans.
Sek(kh)
সেখ सेख

[ଦ୍ର—ଏହି ପଦ ନାମ ପୂର୍ବରେ ଲାଗେ । ଯଥା—ସେକ୍ ସିରାଜ୍ଉଦ୍ଦିନ୍ । ଭାରତକୁ ଆସିଥିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସେକ, ସୟଦ୍, ମୋଗଲ, ପଠାଣ, ଏହି ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଭାରତବାସୀମାନେ ପୂର୍ବେ ଡାକୁଥିଲେ ।]
୨ । ମୁସଲମାନ ସାମନ୍ତ ନୃପତି ବା ଜମିଦାର ବା ଧନୀମାନଙ୍କ ଉପାଧି—2. A title of Mahomedan Feudatory Chiefs or rich Mahomedans.

ସେକ[ଖ]ଚିଲି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସେଙ୍କଚିଲି ଇତ୍ୟାଦି
Sek[kh]-chili (etc) [ଦେଖ]—Seṅkachili etc [See]
[ସେକ(ଖ)ଚିଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସେକସ୍‌ପିଅର—ଦେ. ବି (ଇଂ. ନାମ)—ସେକ୍ସ୍‌ପିଅର୍ (ଦେଖ)
Sek-s-piar Seks-piar (See)

ସେକ୍ ହା[ହେ, ହ୍ୟା]ଣ୍ଡ—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ· ଶେକ୍ ହାଣ୍ଡ)—
Sek hā[he, hyā]nd ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ମିଳନ ସମୟରେ ପରସ୍ପର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା କରିବା ସୂଚକ କରଚାଳନକ୍ରିୟା—
সেক্ হ্যাণ্ড

सेक हेंयड Shake-hand; mutual shaking of hands when two friends meet.

ସେକ୍ [ଧାତୁ]—ସ—ଗତି କରିବା—
Sek [root] To move.

ସେକ—ସ. ବି (ସଂ· ସିଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ସେଚନ; ସେଚନ; ଜଳ ଆଦି
Seka ଛିଞ୍ଚିବା—Sprinkling. ଦେ. ବି (ସଂ· ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ
सेक सेंक, सेँक କିମ୍ବା ଶ୍ରେଷ୍ ଧାତୁ=ଜାଳିବା; ଉତ୍ତାପେବା)—
୧ । ଦେହ ଆଦିରେ ଅନ୍ୟ ଉଷ୍ଣବସ୍ତୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଉତ୍ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା; ସ୍ୱେଦନ; ସେକିବା କର୍ମ—1. Fomenting; warming; toasting. ୨ । ବାଉଁଶ ବଙ୍କା ହୋଇଥିଲେ ବଙ୍କା ସ୍ଥାନର ବାଙ୍କର ଭିତର ପାଖକୁ କଟୁରିରେ ହାଣି ଉକ୍ତ ବାଉଁଶକୁ ସଳଖି ଦେଇ ସେହି ହଣା ଯାଗାରେ ଖଣ୍ଡିଏ କମସୁରୁ କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ଲଗାଇବା କ୍ରିୟା—2. An operation for straightening a bent piece of bamboo by making a cut inside the bend and driving a wedge into the split part. ୩ । କୌଣସି କଠିନ ବସ୍ତୁ [ଯଥା—ରୁଟି, ବାଉଁଶ ବା ବେତ କାଠ] କୁ ଅଗ୍ନି ଉପରେ ଧରି ତାକୁ ଉତ୍ତପ୍ତ କରିବା—
3. Heating of any solid thing.

ସେକ[କେ]ଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେକଣ୍ଡ୍=୨ୟ ଉପଲ ସମୟ)—
Seka(ke)ṇḍ ୧ । ଏକ ମିନିଟ୍‌ର ୬୦ ଅଂଶରୁ ଏକ ... ଏକ
सेकेण्ड ଘଣ୍ଟାର ୩୬୦୦ ଅଂଶରୁ ଏକ ଅଂଶ—1. Second
सेकयड (time). [ଦ୍ର—୧ ଘଣ୍ଟା=୬୦ ମିନିଟ୍, ୧ ମିନିଟ୍=୬୦ ସେକଣ୍ଡ୍ ।] ୨ । ଏକ ସମକୋଣର ୩୨୪୦୦୦ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ—2. Second (of an angle). [ଦ୍ର—ସମକୋଣ=୯୦ ଡିଗ୍ରୀ, ୧ ଡିଗ୍ରୀ =୬୦ ମିନିଟ୍, ୧ ମିନିଟ୍=୬୦ ସେକଣ୍ଡ୍ ।] ବିଣ—ଦ୍ୱିତୀୟ—Second. [ଯଥା—ସେକଣ୍ଡ୍ କ୍ଲାସ୍, ସେକଣ୍ଡ୍ କ୍ଲାର୍କ ପରୀକ୍ଷା ।]

ସେକ(କେ)ଣ୍ଡ୍ ଇଅର୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—(ବିଦ୍ୟାଳୟାଦିର)
Seka(ke)ṇḍ iar klās ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର୍ଷିକ ଶ୍ରେଣୀ—The
सेकेण्ड ईयर क्लास second year class (of a college
सेकेयड ईयर क्लास etc).

ସେକ(କେ)ଣ୍ଡ୍ କଣ୍ଟା—ଦେ. ବି (ଇଂ. ସେକେଣ୍ଡ୍+ଦ. କଣ୍ଟକ)—
Seka(ke)ṇd kaṇṭā ସେକଣ୍ଡ୍ ହାଣ୍ଡ୍ (ଦେଖ)—
Sekaṇḍ hāṇḍ (See)

ସେକ(କେ)ଣ୍ଡ୍ କ୍ଲାସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧। ସ୍କୁଲର ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ
Seka(ke)ṇḍ klās —1. Second class of a school.
सेकेण्ड क्लास ୨ । ଷ୍ଟିମରର ଦର୍ଶକ ଓ ରେଳର ବା ଜାହାଜର
सेकेयड क्लास ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ନିମ୍ନତର ଶ୍ରେଣୀ—
2. Second class of a railway carriage or theatre or ship. [ଦ୍ର—ଏହି ଇଂରାଜୀ ସେକଣ୍ଡ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନେକସ୍ଥଳରେ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଲଗି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଛି । ଯଥା ସେକଣ୍ଡ୍ ମାଷ୍ଟର, ସେକଣ୍ଡ ବେଲ୍, ସେକଣ୍ଡ ଇଅର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସେକ(କେ)ଣ୍ଡ୍ ହାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ·ବି (ଇଂ)—ଘଣ୍ଟାର ସେକଣ୍ଡ୍ ଜ୍ଞାପକ ସରୁ
Seka(ke)ṇḍ hāṇḍ କଣ୍ଟା—The second hand of a
सेकेण्ड हाण्ड clock or watch. ବିଣ—ଥରେ ବ୍ୟବହାର
सेकेयड हैयड କରିସିବା ପରେ ବିକ୍ରି କରିବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ବା ରକ୍ଷିତ (ଦ୍ରବ୍ୟ)—Second hand (article); (an article which has been) once used before its intended sale or gift.

ସେକ(କେ)ଣ୍ଡା, ଣ୍ଡେ)ରି—ଦେ· ବିଣ (ଇଂ. ସେକଣ୍ଡାରି)—ପ୍ରାଥମିକ
Seka(ek)ṇḍa(ṇḍā, ṇḍe)ri (ଶିକ୍ଷା)ର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଉଚ୍ଚ (ଶିକ୍ଷା)
सेकेण्डरी ର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ—Secondary (education).
सेकेयडरी

ସେକ(କେ)ଣ୍ଡାରି ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ
Seka(ke)ṇḍari skul ପ୍ରାଥମିକଶିକ୍ଷାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ
(ସେକେଣ୍ଡାରି ବିଦ୍ୟାଳୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) —Secondary school.
सेकेण्डरी स्कूल [ଦ୍ର—ମିଡ଼ିଲ୍ ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲର, ମିଡ଼ିଲ ଇଂଲିଶ୍ ବା
सेकेयडरी स्कूल ମାଇନର୍ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ହାଇ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ସେକଣ୍ଡାରି ସ୍କୁଲ୍ କୁହାଯାଏ ।]

ସେକ(କୁ)ଣୀ—ଦେ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ନବଜାତ ଶିଶୁକୁ ଓ ମାତାକୁ
Seka(ku)tuṇī ଅନୁଡ଼ଶାଳରେ ସେକି ଥାଏ—A woman
दाई or nurse who foments the baby and
सेकनेवाली the newly delivered mother.

ସେକ ଦେବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ସେକିବା (ଦେଖ)—1. Sekibā
Seka debā (See) ୨। ବଙ୍କା ବାଉଁଶର ବାଙ୍କିଥିବା ଅଂଶର
सेक देओया ପେଟରେ କଟୁରିରେ ଖଣ୍ଡେ ମାରି ତାକୁ ସଳଖ
सेक देना କରିବା—2. To straighten a bent bamboo by driving a wedge into a split cut in the concave part.

ସେକନ୍ଦର୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଗ୍ରୀକ୍—ସେକନ୍ଦର୍; ଇଂ. ଅଲେକ୍-
Sekandar ଜାଣ୍ଡର୍)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଚତୁର୍ଥ
[ସେକନ୍ଦର୍ ବାଦସା(ସାହା)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତକୁ
सेकन्दर ଅଭିଯାନ କରିଥିବା ଗ୍ରୀସ୍ ଦେଶର ମହାବୀର ରାଜା;
सिकन्दर ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍—Alexander the Great
[ଦ୍ର—ଏ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବୀର ଥିଲେ । ଏ ବହୁଦେଶ ଜୟ କରି ଶେଷରେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ । ପଞ୍ଜାବର ଅନେକ ରାଜ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ ଜୟ କରିବା ପରେ ପୁରୁ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଲେ, ମାତ୍ର ପରାଜିତ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କର ସୈନ୍ୟମାନେ ଆଉ ଅଗକୁ ଯିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ଏ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ନିଜ ଦେଶକୁ ଫେରି ସିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।];

ସେକନ୍ଦର୍ ସାହ(ହା)—ଦେ·ବି (ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର
Sekandar sāh(hā) ବଙ୍ଗର ଜଣେକ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁସଲମାନ୍

ସେକନ୍দର সাহ্ — ରାଜା—Name of a Mahomedan king of Bengal.
सिकन्दर साह
[ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ସୁଦ୍ଦିନ୍ ଇଲିୟାସଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ୧୩୬୧ରେ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ଓ ଗୌଡ଼ଠାରୁ ପାଣ୍ଡୁଆଠାକୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ; ସେଠାରେ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଆଦିନା ମସ୍‌ଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଅନେକ ବଙ୍ଗୀୟ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହୀ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଏ ଦମନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

ସେକନ୍ଦରାବାଦ୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ସେକନ୍ଦରଙ୍କ ନାମରେ ନାମ-
Sekandarābād — କରଣ ହୋଇଥିବା ପଞ୍ଜାବର ଗୋଟିଏ
সেকন্দরাবাদ — ନଗର—Secunderabad; a town
सिकन्दराबाद — in the Punjab.

ସେକନ୍ଦରୀ—ଦେ. ବିଣ—ସେକନ୍ଦର୍ ବାଦ୍‌ସାହଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳୀନ—
Sekandarī — Relating to the time of Alexander
সেকন্দরী — सिकन्दरी — the Great.

ସେକ ପାତ୍ର (ଭାଜନ)—ସଂ. ବି—ସେଓଣୀ; ସେଣା; କ୍ଷେତକୁ ପାଣି
Seka pātra (bhājana) — ଦିଆଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ର; ଯେଉଁ ପାତ୍ରଦ୍ୱାରା ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ପାଣିକୁ ଉଠାଇ ଦୂରକୁ ପକାଇବାକୁ ହୁଏ—A baling basket used for irrigating fields.

ସେକମିଶ୍ରାନ୍ନ—ସଂ. ବି—ଦଧି ମିଶ୍ରିତ ଅନ୍ନ (ହ୍ରୀ. ଶ)—
Sekamisrānna — Food mixed with curds.

ସେକର—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ମେଦିନୀପୁର) ବି (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର;
Sekarā — ତୁଳ, ବଂ. ସେକରା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର; ବଣିଆ—
Goldsmith.

ସେକା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ)—ସେକ; ସେକିବା କ୍ରିୟା—
Sekā — Act of fomenting or toasting. ବିଣ—
সেকা — ସେକଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତପ୍ତ କରାଯାଇଥିବା—Heated.
से(सैं)कना (ସେକା ସେକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସେକାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସେକିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—
Sekāibā — The causative form of Sekibā.
সেকান — से(सें)काना

ସେକାଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ଦେହକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Sekāi hebā — ସାହାଯ୍ୟରେ ସେକ ଦିଆଇବା—To cause
সেক দেওয়ান — one's body to be fomented by
सेकाना — another.

ସେ କାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ତତ୍‌କାଳ)—୧ । ସେ ସମୟ—1. That
Se kāla — time. ୨ । ପୂର୍ବକାଳ; ଅତୀତକାଳ—2. The
সেকাল उस वखत — past. ୩ । ବହୁ ପୂର୍ବର କାଳ—
সেকালের — 3. Time long past. ବିଣ—ସେକାଳର:
उस समयका — ପୂର୍ବକାଳର; ପୂର୍ବକାଳୀନ—Of the past. [ଭି ସେକାଳ ସଞ୍ଜାଳ ଅଉ ନାହିଁ—ଭଗ ।]

ସେକାଳର—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସେହି ସମୟର—1. Of that
Sekālara — time. ୨ । ପୂର୍ବକାଳର; ଅତୀତକାଳର—
সেকেলে, সেকেলের — 2. Of the past. ୩ । ପ୍ରାଚୀନ;
उस समयका — ପୁରାତନ—3. Old; ancient. ୪ । ମନ୍ଦହୁଡ଼ିଥି—
(ସେକାଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 4. Obsolete; old fashioned; antique.

ସେକା ହେ(ହି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ସେକିବାର କର୍ମବାଚ୍ୟ—
Sekā he(ji)bā — Passive voice of the verb Sekibā.
সেক দেওয়ান — सेकाजाना

ସେକିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସିଚ୍ ଧାତୁ; ସଂ. ସେଚନ=ଜଳାଇବା;
Sekibā — ଭିଜାଇବା)—୧ । ନିଆଁଦ୍ୱାରା ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—
সেকা — 1. To heat over a fire. ୨ । ଦେହରେ
सेकना, सेंकना — ଉତ୍ତପ୍ତ ଜଳ ବା ବସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା ତାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—2. To foment. ୩ । ସେକ ଦେବା ୨ (ଦେଖ)—3. Seke debā 2 (See) ୪ । ରୁଟି ଆଦିକୁ ଉଚ୍ଚ ନିଆଁ ଉପରେ ଦେଖାଇ ଗରମ କରିବା—
4. To toast; to scorch.

ସେକିମ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ସିକିମ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sekim (etc) — Sikim etc (See)

ସେକିମ—ସଂ. ବି (ସିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇମ)—ମୂଳକ; ମୂଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
Sekima — Radish. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସିକ୍ତ; ସେଚନ ହୋଇଥିବା—1. Sprinkled. ୨ । ତରଳ ହୋଇଥିବା (ଲୁହା) (ହ୍ରୀ. ଶ)—2. Molten.

ସେକି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜେ ନିଜେ ଅଗ୍ନି ଅବର ଉତ୍ତାପଦ୍ୱାରା
Seki hebā — ନିଜର ଦେହରେ ତାପ ଲଗାଇବା—To warm
সেক দেওয়া सेकना — up one's self by fomentation.

ସେଖି(ଖୀ)—ଦେ. ବି (ପା. ସେଖ୍ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ଇ ପ୍ରତ୍ୟୟ)—
Sekī(khī) — ୧ । ସେଖ୍‌ପଣିଆ—1. The state of being
সেখপনা — a Sheikh. ୨ । ଭଦ୍ରତା; ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟତା—
सेखी — 2. Gentility; nobility. ୩ । ଧନବତ୍ତ୍ୱ; ବଡ଼ଲୋକୀ—3. The state of being a rich man.

ସେଖି(ଖୀ) ଜାହର(ରି) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ନିଜର ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟତା
Sekī(khī) jāhir(ri) karibā — ବା ଧନବତ୍ତ୍ୱ ବା ବାହାଦୁରୀକୁ
बनियादि चाल देखान — କାଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବା ବଡ଼ ହେବା—
सेखी हाँकना — To parade or boast of one's heridity or gentility or riches. ୨ । ଆଡ଼ମ୍ବର କରିବା—2. To brag or boast of one's excellence.
ସେଖି ଜଣାଇବା, ସେଖି ଜଣାଇ ହେବା } ଅନ୍ୟରୂପ

ସେକେ ସେକେ—ବେ, ଅ—ଥରେ ଥରେ—One at a time; Seke seke each one by turn. [ଇ—ଘୂର୍ଣ୍ଣି ମଳି
বারে বারে ଲୋକେ ଆସ ବୁଝନ୍ତି । ସେହି ସେକେ ସେକେ ଲାଗୁ
एक एकबार ଭଞ୍ଜନ୍ତି—ବ୍ରଜନାଥ ସମରତରଙ୍ଗ ।]

ସେକ୍ତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସେକ୍ତୃ ଶବ୍ଦ; ସିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତୃ)—Sekta ୧ । ସେଚନକାରୀ—1. Sprinkling (person).
(ସେକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଗର୍ଭାଧାନକାରୀ—2. Putting or depositing the semen for the first time in the womb of the wife.

ସେକ୍ତ୍ର—ସ. ବି (ସିଚ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ତ୍ର)—ଡେଣ ପାତ୍ର; ସେଣୀ Sektra (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—The basket used for baling out water.

ସେ କ୍ଷଣ(ଣି)—ବେ. କି. ବିଣ (ସ. ତତ୍‌କ୍ଷଣ)—ସେଇକ୍ଷଣି; ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ Se kshana(ni) —At once; then and there; imme-
तभूनि एका एका diately. [ଉ—ନମସ୍କାର କରଣ ସେକ୍ଷଣେ ସେ ଗଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
(ସେକ୍ଷଣି, ସେକ୍ଷଣିକା, ସେକ୍ଷିଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସେକ୍ରେଟ(ଟା, ଟେ)ରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେକ୍ରେଟାରୀ)—୧ । ସଭା Sekreta(tā, te)ri ଆଦିର ସମ୍ପାଦକ—1. Secretary of
সেক্রেটারী an association. ୨ । ସରକାରୀ ଶାସନ ଆଦି
सेक्रेटरी ବିଭାଗର ଉପରସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ—2. Secretary of any Government Department. ୩ । ରାଜା ଓ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ପତ୍ରାଦି ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—3. Secretary of Rajas and highly placed personages.

ସେକ୍ରେଟ(ଟା, ଟେ)ରୀ ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ ଫର୍ ଇଣ୍ଡିଆ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—Sekreta(tā, te)ri aph shtet phar indiā ଭାରତ
সেক্রেটারি অফ্ ইষ্টেট ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଭାରତ ଶାସନ ବିଭାଗର
सेक्रेटरी अफ् ष्टेट ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—Secretary of State for India. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସମିତି ବା କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ଅଛି । ସେ ଭକ୍ତ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ପରାମର୍ଶରେ ଯାହା କରନ୍ତି ତାହା Secretary of State for India in Council ସମ୍ମିଳିତ ସେକ୍ରେଟେରୀ ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍‌ଙ୍କ କର୍ମ ବୋଲଯାଏ ।]

ସେକ୍ରେଟା(ଟେ)ରିଏଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେକ୍ରେଟାରିଏଟ୍)—ଏକ Sekretā(te)riet ବା ବହୁ ସେକ୍ରେଟାରୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ବା
সেক্রেটেরিয়েট ଅଫିସ—Secretariate.
सेक्रेटेरियट

ସେକ୍‌ସ୍‌ଟନ୍—ବୈଦେ, ବି (ଇଂ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍‌ମାନଙ୍କର ଗୀର୍ଜା ଘରର Sek-s-tan ଜମାଦାର; ଯାହାଙ୍କ ହାତ ଘଣ୍ଟ ଓ କବର ଖନନକାରୀ
সেক্সটন্ କର୍ମଚାରୀ—Sexton of a church.
सेक्सटन

ସେକ୍‌ସ୍‌ଟାଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବୃତ୍ତର ଏକ ଷଷ୍ଠାଂଶ ବୃତ୍ତଖଣ୍ଡ-Sek-s-tānt ସମ୍ବଳିତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ, ଯାହାର
সেক্সটান্ট ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣିକ ଦୂରତ୍ୱ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ—
सेक्सटंट Sextant (instrument).

ସେକ୍‌ସ୍ ପିଅର୍—ବେ. ବି (ଇଂ. ନାମ,—ଇଂଲଣ୍ଡର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ଓ Sek-s-piar ନାଟ୍ୟକାର—William Shakespeare the
সেক্সপিঅর্ greatest English poet.
सक्स पीयर [ଦ୍ର—ଏ ୧୫୬୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ୧୬୧୬ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ୩୭ଖଣ୍ଡ ନାଟକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏ ନିଜକୃତ ନାଟକମାନ ରଙ୍ଗ ଭୂମିରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚନାରେ ଓ ମାନବ ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସମଗ୍ର ଜଗତ ମୁଗ୍ଧ ।]

ସେକ୍‌ସନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ଅଂଶ—1. Section. ୨ । Seksan ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ବିଭକ୍ତ ଭାଗ—2. Sec-
সেক্সন্ tion of a class of an institution.
सेक्सन ୩ । ପୂର୍ତ୍ତ ଆଦି ବିଭାଗର ନିମ୍ନତମ ଉପଭାଗ—3. The lowest administrative division of the Public works or other Department. ୪ । କୋଠା ଆଦି ନକ୍ସାର ତଳଚିତ୍ର ବା ଗ୍ରାଉଣ୍ଡ୍ ପ୍ଲାନ୍‌ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶକୁ ଗୋଟିଏ ରେଖା ଦ୍ୱାରା କାଟି ସେହି କଟା ସ୍ଥାନରେ କୋଠାକୁ ଛେଦନ କଲେ ଯେଉଁପରି ଦେଖା ଯାଆନ୍ତା ତହିଁର ଚିତ୍ର—4. The map of a section of a building or other construction of which a ground plan has been prepared.

ସେକ୍‌ସନ୍ ଅଫିସର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବାରକ୍ ମିଷ୍ଟ୍ରୀ ଇଲାକାର Sek-san aphisar ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସେକ୍‌ସନ୍‌ର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ-
সেক্সন্ আফিসর Section Officer of P. W. D; an
सेक्सन आफिसर Overseer or Sub-overseer in charge of a Section of P. W D.

ସେଖ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସେକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sekh (etc) Sek etc. (See)

ସେଖୁଟେ—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଟଣା) ଅ—ସେ ପାଖରେ—
Sekhute In that side.

ସେଗବ—ସ. ବି—କଙ୍କଡ଼ା ଛୁଆ (ହ. ଷ)—
Segaba The young ones of crabs.

ସେଗୁନ—ତଦ. ବି (ଶାଗୁଆନର ଇଂରେଜ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଶାଗୁଆନ Segūna (ଦେଖ)—Sāguāna (See)
সেগুন सेगुन

ସେଘେନି—ବେ. ଅ—ସେଥିପାଇଁ—For that. [ଉ—ଯୁଦ୍ଧ ଯୁଦ୍ଧ Segheni ଧର୍ମ୍ୟ ଅଟେ ତ ଜାଣନ୍ତି, ଅମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ସେ ଘେନି
সেই জন্য ବିବାଦ କରନ୍ତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
इसलिये

ସେଙ୍କ୍(ଙ୍ଖ)—ଦେ. ବି—ସେଙ୍କ୍ ଚିଲି (ଦେଖ)
Seṅk (ṅkh) Seṅk chili (See)
ବିଣ—ସେଙ୍କ୍ ଚିଲିଆ (ଦେଖ)—Seṅk chilia (See)

ସେଙ୍କ୍(ଙ୍ଖ) ଚିଲି—ଦେ. ବି (ସ. ଖେଚର୍ଲ ପକ୍ଷୀ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଚତୁରତା ପୂର୍ବକ ମାଛ ଆଦି ଝାମ୍ପି ନେବାରୁ ଖେଚରିଲ୍ଲ ଶବ୍ଦରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ଭାବ ଅସିଅଛି)—୧। ଟୁଣ୍ଡିଆ; ଚତୁରତା; ଗୁଣ୍ଡାମି—1. Slyness; cunning. ୨। ଫାଙ୍କିଲପଣ—2. Boastfulness; over forwardness; bragging. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସେଙ୍କ୍ ଚିଲିଆ (ଦେଖ)—Seṅk chilia (See)
Seṅk(ṅkh) chili
चालाकी
सेखचिल्ली

ସେ(ସି)ଙ୍କ୍(ଙ୍ଖ) ଚିଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ)—୧। ଧୂର୍ତ୍ତ; ଚତୁର—1. Sly; cunning ୨। ଫାଙ୍କିଲ୍—2. Boastful; over forward; braggart
Se(si)ṅk(ṅkh)chilia
चालाकी
सेखचिल्ली

ସେଙ୍କା—ଗ୍ରା. ବି—୧। (ସ. ଶଙ୍କା) ଶଙ୍କା (ଦେଖ)—1. Śaṅkā (See) ୨। (ସ. ସଙ୍କୋଚ) ସଙ୍କୋଚ (ଦେଖ) Saṅkocha (See)
Seṅkā

ସେଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—୧। ସେଙ୍କିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—1. Causative form of Seṅkibā ୨। ଶଙ୍କିତ କରାଇବା; ଶଙ୍କା ଦେବା—2. To frighten. ୩। ଚେଙ୍ଗାଇବା; ତ୍ରୁଟିଗ୍ରସ୍ତ କରିବା—3. To oppress.
Seṅkā(ṅke)ibā
शङ्का देओयान
सङ्कित कराना

ସେଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଶଙ୍କା)—୧। ଶଙ୍କିତ ହେବା—1. To be frightened. ୨। (ସ. ସଙ୍କୋଚ; ତୁଳ ଇଂ. ଶ୍ରିଙ୍କ୍) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—2. To shrink from doing a thing. ୩। ମାନ୍ୟଜନଙ୍କୁ ବା ଗୁରୁଙ୍କୁ ବା ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଲଜ୍ଜାରେ ବା ଭୟରେ ଜଡ଼ୀଭୂତ ହେବା—3. To shrink before one's superior, owing to fear or awe.
Seṅkibā
शङ्कित हओया
सङ्कित होना

ସେଙ୍ଗା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ବି—ଛୁଇଁ—
Seṅgā Legumen.

ସେଙ୍ଗେଲ୍—ପ୍ରାଦେ. (ବଲଙ୍ଗିର ପାଠଣା, କୋନ୍ଧ ଭାଷା)—ନିଆଁ—
Seṅgel Fire.

ସେଚକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧। ସେଚନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ମେଦିନୀ)—1. Sprinkler. ୨। ମେଘ (ସେଚକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) (ମେଦିନୀ)—2. Cloud. ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.—ସେଚନକାରୀ—Sprinkling.
Sechaka

ସେଚନ—ସଂ. ବି (ସିଚ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ସେକ; ପାଣି ଆଦି ଛିଞ୍ଚିବା—1. Sprinkling. ୨। କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇବା—2. Irrigation of a field for raising a crop. ୩। କ୍ଷରଣ—3. Oozing. ୪। ଅଭିଷେକ (ହ. ଶ)—4. Shower-bath. ୫। ଧାତୁକୁ ଢାଳିବା କାମ (ହ. ଶ)—5. Melting and moulding of metal; casting of metal. ୬। (+କରଣ. ଅନ) ନୌକା ଭିତରୁ ଜଳ ସେଚଣ କରିବା ପାତ୍ର (ମେଦିନୀ)—6. A pot for baling out water from inside a boat. ୭। ସେଣୀ—7. A basket for baling out water from a tank. ୮। ଜଳ ସେଚନ କରାଯିବା ବାଲ୍ଟି—8. Sprinkling bucket (Apte).
Sechana

ସେଚନକ—ସଂ. ବି (ସେଚନ+କ)—ଅଭିଷେକ—
Sechanaka Ceremonial shower-bath.

ସେଚନ ଘଟ—ସଂ. ବି (ମ. ଷ. ଲ୍ଲେ)—ଯେଉଁ ଘଟରେ ଥିବା ପାଣି ଘଟର ମୁହଁ ବାଟେ ଛିଞ୍ଚା ଯାଏ—A pitcher with which water is sprinkled. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସେଚନ ପାତ୍ର, ସେଚନ କଳସ ଆଦି ଶବ୍ଦ ହୁଏ।]
Sechana ghaṭa

ସେଚନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସେଚନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସେଚନ କରାଯିବା ପାତ୍ର; ସେଣୀ—A basket for baling out water.
Sechanī

ସେଚନୀୟ—ସ. ବିଣ (ସିଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସେଚନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ—
Sechanīya Fit to be sprinkled or irrigated.

ସେଜ୍‌କେ—ପ୍ରାଦେ. (ପାଠଣା) ଅ—ସେଠାକୁ—
Sej-ke To that place.

ସେଜ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି (ସ. ଶଯ୍ୟା)—ଶେଜ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Seja (etc) Śeja etc. (See)

ସେଜାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଶଯ୍ୟା; ସଜ୍ଜିତ)—୧। ଶଯ୍ୟାକୁ ସଜ୍ଜିତ କରିବା—1. To arrange or prepare the bed for a person. ୨। ସଜ୍ଜିତ କରିବା—2. To arrange. ୩। ଶେଜାଇବା (ଦେଖ) 3. Śejāibā (See)
Sejāibā
साजान
सजाना

ସେଜି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ସ. ସଜ୍ଜାମ)—ଘୁଲଘରର ଛାତରେ ପଡ଼ିବା ରୁଅ ଆଦି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ); ଘୁଲଘରର ବଳମ—The framework of a thatched roof.
Seji

ସେଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧। ବହୁ ଅଳଙ୍କାରର ସଜ ବା ମେଳ—1. A set of ornaments. ୨। ଅସ୍ତ୍ରପତ୍ରାଦିର ସଜ—2. A set of instruments. ୩। ଯୋଡ଼ା କର ସାଜ—3. A set of dress. ୪। ବହୁ ଖଣ୍ଡ ବା ଭାଗବିଶିଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକର ଏକ ସାଜ—4. A set of books. ବୈଦେ. ବିଣ—ଉତ୍ତମରୂପେ ବସା ଯାଇଥିବା ବା ଖଞ୍ଜା ଯାଇଥିବା (ସନ୍ଧାନ)—Well set; regulated; put into order.
Seṭ
सेट
सेट

ସେଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଯନ୍ତ୍ରାଦିକୁ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଖଞ୍ଜିବା—To set or regulate any instrument or machine.
Seṭ karibā
सेट करा
सेट करना

ସେଟ୍ ସ୍କୋ(ସ୍କ୍ୱା)ୟାର୍—ବୈଦେ ବି (ଇଂ ସେଟ୍ ସ୍କ୍ୱାୟାର୍)—Set sko(skwā)yār ନକ୍ସାରେ ରେଖା ଓ ସମକୋଣ କାଟିବା ସେট স্কোয়ার ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ତ୍ରିକୋଣାକାର ଏ ଖଣ୍ଡି କାଷ୍ଠ सेट स्कोयार वା ଧାତୁ ଫଳକ – Set-square.

ସେଟ – ସଂ ବି—ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ଓଜନ ବା ମାନ (ହ୍ୱ ଶ)—Seta An ancient standard of weight or measure.

ସେଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଏକପ୍ରକାର ଶିକାରି କୁକୁର—Setar Setter, a kind of dog. [ଦ୍ର—ଏମାନେ সেটর सेटर ଘାସ ଉପରେ ବା ଅନ୍ତରାଳରେ ଥିବା ଚଢ଼େଇ ଆଦିଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ କରି ସେହିଠାରେ ବସି ରହି ଶିକାରୀଙ୍କୁ ଏଥିର ସଙ୍କେତ ଦିଅନ୍ତି ।]

ସେଟଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସେଟ୍ଲ୍ କ୍ରିୟାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; ବିଣ. ସେଟ୍ଲ୍ଡ଼) Setal —ଚୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକୃତ; ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—Settled by সেটল contract. ବି (ଇଂ. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ୍)—୧ । ଚୁକ୍ତି-सेटल ମତେ ସ୍ଥିରୀକରଣ—1. Settling of a contract ୨ । କୌଣସି ବିଷୟର ଶେଷ ମୀମାଂସା—2. Final settlement of a matter.

ସେଟଲ୍ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି (ଇଂ· କ୍ରିୟା ସେଟ୍ଲ୍)—୧ । ଚୁକ୍ତି Setal karibā ମୁତାବକ କୌଣସି ବିଷୟ ମୀମାଂସା সেটল করা କରିବା—1. To settle a contract. ୨ । सेटल करना ଚୁକ୍ତି କରିବା—2. To settle; to contract. ୩ । ହିସାବ ନିକାଶ କରିବା—3. To settle an account.

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ୍)—ଭୂମିକର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ; Setal-ment ଭୂମିକର ସ୍ଥିରୀକରଣାର୍ଥ ଜମିଦାର ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଜମି· (ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ—ଅପଭ୍ରଂଶ) ଜମା, ସମ୍ପର୍କ ଓ ବାଧ୍ୟବାଧକତା ଓ ସ୍ୱତ୍ୱ সেটলমেন্ট ଲିପିବଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଅବଲମ୍ବିତ सेटलमेंट ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରଣାଳୀ—Revenue settlement operation undertaken by the Government for settlement of land revenue and preparation of record-of-rights. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଓ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି—

(ଫା) ଦଶସାଲ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—Decennial settlement.

(ଇଂ) ରିଭିଜନ୍ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍—Revisional settlement.

(ଇଂ) ରେକର୍ଡ—Record.

(ଫା) ଖାନାପୁରୀ—Khanapuri.

(ଫା) ଖସଡ଼ା—Khasra.

(ଇଂ) ଆଟେଷ୍ଟେସନ୍—Attestation.

(ଫା) ଯାଞ୍ଚ୍—Janch.

(ଫା) ଅମୀନ—Amin.

(ଇଂ) ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର୍—Inspector.

(ଇଂ) ସୁପରଭାଇଜର୍—Supervisor.

(ଫା) ପରତାଳ, ପଡ଼ତାଳ—Pertal.

(ଫା) ବଦର୍—Bother.

(ଫା) ରଜି ବଦର୍—Rāzi bother.

(ଫା) କବୁଲିୟତ୍—Kabuliyat.

(ଇଂ) ଫାଇନାଲ୍ ପବ୍ଲିକେସନ୍—Final publication.

(ଇଂ) ସର୍ଭେ—Survey.

(ଇଂ) ସର୍ଭ(ଭ)ୟର ବା ସର୍ବେ(ର୍ଭେ)ଅର୍—Surveyor.

(ଇଂ) ଏକର୍—Acre.

(ଇଂ) ଡ଼ି(ଡେ)ସିମଲ୍—Decimal.

(ଫା) ମିଲାନ୍ ଖସଡ଼ା—Milan khasra.

(ଇଂ) ହେଡ୍ ଅଫିସ୍—Head office.

(ଫା) ଜରିବ—Jarib; measurement.

(ଇଂ) ଏରିଆ—Area.

(ଇଂ) ଏକର୍ କୋମ୍—Acre comb.

(ଇଂ) ସ୍କେଲ୍—Scale.

(ଇଂ) କମ୍ପାସ୍—Compass (divider).

(ଇଂ) ବାଉଣ୍ଡେରି, ବାଉଣ୍ଡାରି—Boundary.

(ଇଂ) ପ(ପା)ର୍ଚି; ପାରଚ୍ଚ—Parcha, (Parchment).

(ଇଂ) ସ୍ଲିପ୍—Slip.]

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅପି(ଫି)ସ୍(ସି)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ୍ Setal-ment api(phi)s(si) ଅଫିସ୍) —ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ সেটলমেন্ট আফিস ଅଫିସରଙ୍କ କଚେରି—Settlement office. सटलमेंट औफिस

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସର୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ· ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସର୍)—Setal-ment apnisar ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ সেটলমেন্ট আফিসর্ ହାକିମ—Settlement Officer. [ଦ୍ର—सेटलमेंट औफिसर ଏହାଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ ହାକିମଙ୍କୁ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ ଅଫିସର୍—Assistant Settlement Officer କୁହାଯାଏ ।]

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ କା(କ୍ୟା,କେ)ମ୍ପ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ୍ Setal-ment kā(kyā,ke)mp କାମ୍ପ୍ .)—ମଫସଲର ଯେଉଁ সেটলমেন্ট ক্যাম্প ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍ କାମ ତଦାରଖ କରିବା सेटलमेंट कैम्प କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାନରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ହାକିମଙ୍କ ଛାଉଣି—Camp of an official of the Settlement Department.

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ନକ୍ସା—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ+ଫା. ନକ୍ସା)—
Setal-ment naksā ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ ହାକିମଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃ ଅନୁସାରେ (ସେଟେଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ମାପ୍‌—ଅନ୍ୟ ଇଂ. ରୂପ) କରାଯାଇଥିବା ଜମିର
সেটলমেন্ট নক্সা ନକ୍ସା—Settlement-map.
सेटलमेंट नक्सा

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ପଟା(ଟ୍ଟା)—ଦେ. ବ (ଇଂ. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ+ସଂ ପଟ୍ଟ)—
Setal-ment patā(ttā) ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ ହାକିମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତୃ
সেটলমেন্ট পাট্টা ହୋଇଥିବା ଭୂସ୍ୱତ୍ୱ ଲିପି—Settlement
सेटलमेंट पट्टा record-of-rights. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ଲେଖ ମହକୁମା ମହାଫେସ ଖାନାରେ ରହେ ଓ ଗୋଟିଏ ନକଲ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଓ ଗୋଟିଏ ନକଲ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ।]

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ପ(ପା)ରଚ୍ଚା—ବୈଦେ. ବ (ଇ.. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ+ଇଂ.
Setal-ment pa(pā)rachā ପାର୍‌ଚ୍‌ମେଣ୍ଟ)—ଭୂସ୍ୱତ୍ୱ ଲିପିର (ସେଟଲମେଣ୍ଟ ପରଚ୍ଚ, ସେଟଲମେଣ୍ଟ ପାର୍ଚ୍ଚ—ଅନ୍ୟରୂପ) ସର୍ବ-
সেটলমেন্ট পার্চা ଶେଷରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଓ
सेटलमेंट पर्चा ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀଙ୍କୁ ହାଲ୍ ଜଣାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଚିଠା କାଗଜ ମିଳେ—
Slips of paper or notes supplied to the raiyats and the landowners (containing a memo of the holdings) before final publication.

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟିଆ—ଦେ. ବଣ—୧। ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ ବିଭାଗରେ କର୍ମ
Setal-mentiā କରୁଥିବା (କର୍ମଚାରୀ)—1. Serving in the
সেটলমেন্টি Settlement Department. ୨। ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ
सेटलमेंटवाला ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Settlement.

ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବୈଦେ· ବ—(ତେଲୁଗୁମାନଙ୍କର
Setalmentu ଶବ୍ଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷରର 'ଅ' ସ୍ଥାନରେ 'ଉ' ଉଚ୍ଚାରଣଜନିତ ଅଭ୍ୟାସର ଅନୁକରଣ; ଇଂ. ସେଟ୍ଲମେଣ୍ଟ)- ୧। ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ (ଦେଖ)—1. Setalment (See) ୨। ପାଣ, ଦଣ୍ଡାସୀ ଆଦି ଅପରାଧୀ ଜାତିମାନଙ୍କୁ ରାତିରେ ଗୋଡ଼ କରିବାର ସୁବିଧା ନ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଉପନିବେଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛନ୍ତି—2. Settlement of the members of some criminal tribes, at certain places, started by the Government (with a view to keeping watch over their movements during the night).

ସେଟା—ଗ୍ରା. ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ସେଇଟା (ଦେଖ)—
Setā Seitā (See) ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ଅ—ସେଇଥ—The same.

ସେଟି—ଦେ· ସର୍ବ (ଆଦରାର୍ଥକ)—ସେଇଟି (ଦେଖ)—Seiti (See)
Seti [ସେତ୍ର ନର୍ମଳ ସ୍ଥାନ ହେତୁ, ଭବସାଗର ପାର ସେତୁ— ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ।] ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେଟ୍ଟି)—
সেটি सेट्टी ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ବସିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଓ ଆଉଜିବା ପାଇଁ ପଛଆଡ଼େ କାଡ଼ା ଥିବା ଚଉକି ବା ସୋଫା —Settee.

ସେଟିକୁ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ—ସେଠାକୁ—
Setiku To that place.

ସେଟୁ—ସଂ· ବ—ତରଭୁଜ ଫଳ (ଜଳାଧର)—
Setu Water melon.
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ରେଲାନ, ଚକ୍ରଫଳ, ମୁଖାସ, ସୁଜକେମିଷ, ଲତା-ପନସ, କାଳାମ୍ର।

ସେଟ୍ଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସେଟଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Setl (etc) Setal etc. (See).

ସେଠ(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ (ସ. ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ)—ଶେଠ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Setha (etc) Setha etc. (See).

ସେଠଉଁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ (ସ. ତତ୍ରସ୍ଥାନାତ୍)—୧। ସେହି ସ୍ଥାନରୁ—
Sethaun 1. Thence; from that place.
সেথাথেকে वहाँसे ୨. ଦେ. ଅ—ତା ପରେ—
(ଏଠଉଁ—ବିପରୀତ) Then; thereafter.

ସେଠା—ଦେ. ସର୍ବ (ସ. ତତ୍ ଓ ସ୍ଥାନ)—ସେହି ସ୍ଥାନ—
Sethā That place, ବଣ—ସେ ସ୍ଥାନର—
সেথা वहाँ Of that place.
(ଏଠା—ବିପରୀତ)

ସେଠାଇଁ[-ଏଁ]—ଦେ. ଅ (ସ. ତତ୍ ସ୍ଥାନେ)—୧। ସେ ସ୍ଥାନରେ—
Sethāin(en) 1. There; at that place.
(ଏଠାଇଁ—ବିପରୀତ) ୨। ତାହାଠାରେ—
সেথায় वहांपर 2. At him or her.
୩। ତାଙ୍କ ନିକଟରେ—3. Near him or her.

ସେଠାକା(ର)—ଦେ. ବଣ—୧. । ସେହି ସ୍ଥାନର—1. Of that
Sethākā(ra) place. ୨। ସେହି ଦେଶର—
[ଠେଠାକାର—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Of that country.
[ଏଠା କା—ବିପରୀତ]
সেথাকার वहाँका

ସେଠାକୁ—ଦେ· ସର୍ବନାମ—ସେ ସ୍ଥାନକୁ—
Sethāku To that place.
সেথায় वहाँ

ସେଠାନେ—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ସର୍ବନାମ [ସ. ତତ୍ ଓ ସ୍ଥାନେ]—
Sethāne ୧। ସେଠାରେ; ଜଣ—1. There. ୨। ସେଠାକୁ—2. To that place.

ସେଠାବେଣ—ଦେ ସର୍ବ(ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ,ପଦ୍ୟ)-ସେଠାରେ—There.
Sethābena [ଦ୍ର—ପ୍ରକାଶ ହେଲେ ସେଠାବେଣ—ପ୍ରାଚୀ. ଦୁର୍ଲ୍ଲଭଶତପଦ୍ୟାବଳୀ।]
(ସେଠାବେ—ଅନ୍ୟରୂପ)
সেথায় वहाँ

ସେଠାରୁ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—୧ । ସେ ସ୍ଥାନରୁ—1. Thence; from
Sethāru that place. ୨ । ତା ପରେ—
সেথাথেকে वहाँसे 2. After that.

ସେଠାରେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସେ ସ୍ଥାନରେ—There.
Sethāre সেথায় वहाँपर (ଏଠାରେ—ବ୍ୟସ୍ତ)

ସେଠି (ଠିଁ)—ଦେ. ଅ—ସେହି ସ୍ଥାନରେ—There; at that
Sethi (thiñ) place. ଦେ. ବି—ଧୋବା ଜାତିର ଉପାଧି—
[ଏଠି (ଠିଁ) ବ୍ୟସ୍ତ] Family title of the washer-
সেথায় वहाँपर man caste.

ସେଠିକା—ଦେ. ଣ—ସେହି ସ୍ଥାନର—Of that place.
Sethikā সেথাকার वहाँका (ସେଠିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଏଠିକା, ଏଠିକାର—ବ୍ୟସ୍ତ)

ସେଠି(ଠିଁ)କି—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସେଠାକୁ; ସେ ସ୍ଥାନକୁ—
Sethi(thiñ)ki To that place.
(ଏଠିକି ବ୍ୟସ୍ତ) সেথায়; वहाँ

ସେଠୁ(ଠୁଁ)—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ସେହି ସ୍ଥାନରୁ—1. Thence.
Sethu(thuñ) ୨ । ତତ୍ପରେ — 2. There-after.
[ଏଠୁ (ଠୁଁ)—ବ୍ୟସ୍ତ] সেথাথেকে वहाँसे

ସେଠେ(ଠେଁ)ଇଁ—ଦେ. ସର୍ବ—ସେହି ସ୍ଥାନରେ—There; at
Sethe(theñ)iñ সেথায়; वहाँ that place.
[ଏଠେ(ଠେଁ)ଇଁ—ବ୍ୟସ୍ତ]

ସେଡ଼(ଢ଼)—ବୈଦେ. ବି (ଜାହାଜିଆ ଶବ୍ଦ; ଇଂ. ସେଲ୍) ଜାହାଜର ପାଲ—
Serda(rdha) পাল पाल The sail of a ship.

ସେଡ଼(ଢ଼)ଖାନା—ବୈଦେ. ବି (ଜାହାଜିଆ ଶବ୍ଦ)—(ଇଂ. ସେଲ୍ +
Serda(rdha)khānā ଫା. ଖାନାହ୍)—ଜାହାଜର ଯେଉଁ
পালখানা, सेढ़खाना କୋଠରିରେ ପାଲମାନ ବ୍ୟବହୃତ ନ
ହେଲାବେଳେ ରଖାଯାଇ ଥାଏ ବା ତିଆର ହୁଏ—
The cabin of a ship where the sails
when not in use are stored or where
they are made.

ସେଡ଼(ଢ଼) ହଙ୍କାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଜାହାଜିଆ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଜାହାଜର
Serda(rdha) hankāriba ପାଲକୁ ଟାଣିବା—1. To
পালউড়ান(টানা) सेढ़सपटना draw up the sails of a
ship. ୨ । ପାଲଟାଣି ଜାହାଜକୁ ଗତି କରିବାକୁ
ଛାଡ଼ିବା—2. To set sail.

ସେଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ଜାହାଜିଆ ଭାଷା)—ଡଙ୍ଗାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଓ ଡଙ୍ଗା
Serdi ଉପରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ପକାଯିବା ପଟା—The
সিঁড়ী सीढ़ी plank used for embarking or dis-
embarking.

ସେଡ଼ିକି—ଦେ. ଅ—୧ । ତେତିକି; ତେତ୍ତେବଡ଼—1. So big.
Serdiki ୨ । ସେହିପରି; ସେହି ପ୍ରକାରେ—2. Such; in
ততবড়; इतनाबड़ा such manner. ୩ । ତେତେ ଉଚ୍ଚ—
3. So high.

ସେଡ଼ୁ(ଢ଼ୁ)ଅ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ସେଚନ; ସେକ୍ତୁ)—ଛୋଟ ଗେଣା;
Serdu(rdhu)ā କଡ଼ ଗେଣାରେ ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ଉତ୍ତୋଳନ
সেউঁতী; ভোলচী, लौहँदी ହୋଇ କ୍ଷେତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପହଣୀରେ ଜମା
ହେଲେ ଉକ୍ତ ପହଣୀରୁ ସେହି ଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଦୁଇ ହାତ
ଦ୍ୱାରା ପାଣିକୁ କଅାର ମଧ୍ୟକୁ ଫିଙ୍ଗାଯାଇ ଛୁଆଯାଏ—
A small wooden spoon-like tray for
throwing water from channels into the
fields for irrigation. [ବି—ଏହି ଯନ୍ତ୍ର କାଠରେ
ତିଆରି । ଏହାର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଦୁଇ ବା ବେଣ୍ଟ
ଲାଗିଥାଏ । ଏହାର ଲମ୍ବ ଦେଢ଼ ହାତ ଓ ଚଉଡ଼ା ଆଠ
ଇଞ୍ଚ । ଏହା ନୌକା ପରି ଖୋଳା ହୋଇ ଥାଏ ଏବଂ ଏଥିର
ଅଗପାଖ ଖୋଲା ଥାଏ; ଖୋଲା ପାଖର ଦୁଇ କୋଣରେ
ଡୋର ଲାଗିଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ସେଡ଼ୁଅର
ବେଣ୍ଟକୁ ଧରେ ଓ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ସେଡ଼ୁଅର କୋଣରେ
ଲାଗିଥିବା ଡୋରକୁ ଧରି ପହଣୀରୁ ପାଣିକୁ ଉଠାଇ
କଅାର ମଧ୍ୟକୁ ପୋଗାଡ଼େ ।]

ସେ(ସି)ଡ଼ୁ(ଢ଼ୁ)ଆ—ଦେ. ଣ—ସିଢ଼ି ପରି ସରୁଆ—Thin or nar-
Se(si)rdu(rdhu)ā row as a ladder. ବି (ନାମ)—କାଠ-
সিঁড়ীর মতন ଯୋଡ଼ି ନଦୀରୁ କଟକର ୧ ମାଇଲ ପୂର୍ବରେ ବାହାରି-
सीढ़ीके जैसे ଥିବା ନଦୀ (ଏହା ସିଢ଼ି ପରି ସରୁଆ
ଥିବାରୁ)—Name of a branch of the Kāṭha-
jordi river, a mile to the east of the
Cuttack town.

ସେଡ଼ୁଟାଏ—ଦେ. ଣ ଓ ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ତେଡ଼େ
Serdutāe ବଡ଼—1. So big. ୨ । ତେତେ ଉଚ୍ଚ—
ততবড়টা उतनाबड़ा 2. So high.
[ସେଡ଼ୁଟିଏ—ଆଦରାର୍ଥକ] [ଏଡ଼ୁଟାଏ—ବ୍ୟସ୍ତ]

ସେଡ଼େ—ଦେ. ଣ, କି. ଣ, ଣର ଣ—୧ । ସେତେବଡ଼—
Serde 1. So big. ୨ । ସେଡ଼େ ଉଚ୍ଚ—2. So high. ୩ ।
ততবড় इतनाबड़ा ସେତେ ପରିମିତ—3. So much.
[ଏଡ଼େ—ବ୍ୟସ୍ତ]

ସେଡ଼େଟାଏ—ଦେ. ଣ ଓ ସର୍ବ (ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ତେଡ଼େ
Serdetāe ବଡ଼—1. So big. ୨ । ତେତେ ଉଚ୍ଚ—
ততবড় उतनाबड़ा 2. So high.
[ସେଡ଼େଟିଏ—ଆଦରାର୍ଥକ] [ଏଡ଼େଟାଏ—ବ୍ୟସ୍ତ]'

ସେଡ଼େବଡ଼—ଦେ. ଣ—ତେଡ଼େ ବଡ଼; ତାହା ପରି ବଡ଼—So big.
Serde barda [ପ୍ର—ଏହିପରି ସେଡ଼େ ଖାଦ, ସେଡ଼େ ଲମ୍ବା,
ততবড় इतनाबड़ा ସେଡ଼େ ମୋଟା ଆଉ ହୁଏ ।]
[ଏଡ଼େବଡ଼—ବ୍ୟସ୍ତ]

ସେଣ—ବେ. ସବ (ସ. ତଦ୍ ଓ ସ୍ଥାନ)—୧ । ସେହି ସ୍ଥାନ; ତେଣ—
Sena সেদিগ, সেথা, 1. That place. ୨ । ସେହି ଦଗ—
ওখান वहाँ, उधर (ଏଣ—ବିପରୀତ) 2. That quarter.
ওখানকার वहाँका ବଣ—ସେହି ସ୍ଥାନର; ତେଣର—Of that place.
সেন ବ (ସ. ସେନ)—ଉତ୍କଳବାସୀ ବଙ୍ଗାଳୀ
सेन ତନ୍ତୀଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—A family-title of Bengalee weavers settled for generations in Orissa. (ଭୁ—ଏମାନେ ବଙ୍ଗୀୟ ସେନ ଉପାଧିଧାରୀ । ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଓଡ଼ିଶାକୁ କେତୁ ପୁରୁଷରୁ ଆସି ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ସାଙ୍ଗମାଡ଼ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ସେଣ ଉପାଧି ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ସେଣକା—ବେ. ବଣ (ସ. ତଦ୍ ଓ ସ୍ଥାନ)—୧ । ସେ ସ୍ଥାନର—
Senaka 1. Of that place. ୨ । ସେହି ଦଗର—
ওখানকার, সেখানকার वहाँका 2. Of that quarter.
(ସେଣକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଏଣକା—ବିପରୀତ)

ସେଣ(ଣି)କୁ—ବେ. ଅ—ସେଣିକ (ଦେଖ)—
Sena(ni)ku Seniki (See)

ସେଣା—ବେ. ବ (ସ. ଶ୍ୟେନ)—୧ । ଶ୍ୟେନ; ଛଞ୍ଚାଣ ପକ୍ଷୀ—
Sena 1. Hawk. [ଦ୍ର—ସେଣାପକ୍ଷୀ ପ୍ରାପ୍ତେ ଶ୍ୟେନରୁ
বাজপাখী ଗଗନଗଢ଼—ସାରଳା. ମହାଭାରତ, ଆଦ ।] ୨ ।
बाज (ସ. ସେଚନୀ) କାଠ୍ଁଶ ଖାଡ଼ିଆରେ ନିର୍ମିତ ଏକପ୍ରକାର ଜଳସେଚ ଯନ୍ତ୍ର—2. A basket made of split bamboo for baling out water from
সিঅনী tanks.

ସେଣିକା—ବେ. ବଣ (ସ. ତଦ୍ ଓ ସ୍ଥାନ)—୧ । ତେଣକାର;
Senika ସେହି ଅଡ଼ର—1. Of that side. ୨ । ସେହି
ওখানকার, সেখানকার ସ୍ଥାନର—2. Of that place.
वहाँका (ସେଣିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସେଣିକ—ବେ. ଅ—୧ । ତେଣିକ; ସେହି ଅଡ଼କୁ—1. To that
Seniki সেখানে side. ୨ । ସେହି ସ୍ଥାନକୁ—
वहा সেদিগে उधर 2. To that place. ୩ । ସେହି ଦଗକୁ—3. To that direction. ୪ । ସେହି ଦଗରେ—4. In that direction. (ଦ୍ର—ବୋଲୁ-ଗଲ ପାଣି ଯାଉ ସେଣିକ । କହାଇଲ ପାଣି ରହୁ ଏଣିକ—
তার পর, ওর পর उसकेबाद ଚଗ ।) ୫ । ତା ପରେ—
5. Thereafter.

ସେଣୁ—ବେ. ସବ—୧ । ସେହି ସ୍ଥାନରୁ; ତେଣୁ—
Senu 1. Therefrom
সেখানথেকে उधरसे ୨ । ସେହି ଦଗରୁ; ସେହିଅଡ଼ୁ—
(ଏଣୁ—ବିପରୀତ) 2. From that side.
সেইজন্য ୩ । ତେଣୁ; ସେହି ହେତୁ; ସେହି କାରଣରୁ—
इसकारण 3. Therefore.

ସେଣେ—ବେ. ଅ—୧ । ସେଠାରେ; ସେହି ସ୍ଥାନରେ—1. There.
Sene সেখানে वहाँ ୨ । ସେହି ଅଡ଼ରେ—
(ଏଣେ—ବିପରୀତ) 2. In that side.
সেদিগে उधर ୩ । ସେହି ଦଗରେ—3. In that direction.
୪ । ବିପରୀତ ଦଗରେ—4. In opposite direction.
୫ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ—5. On the other hand.
୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ—6. In one's absence; behind one's back.

ସେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତି; ମହାତ୍ମା; ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍
Sent ଶାସ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷିତ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି, ଯେ ଧର୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ପ୍ରାଣ
সেন্ট सेंट ଦେବା ପାଇଁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ—1. Saint.
(ଯଥା—ସେଣ୍ଟ ପଲ୍, ସେଣ୍ଟ ପିଟର୍, ସେଣ୍ଟ ଜର୍ଜ ।)
୨ । (ଲାଟିନ୍ ସେଣ୍ଟ=ଶତ)—ସିଂହଳ ଆଦି ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ତୌଦ୍ୟମୁଦ୍ରାର ଶତାଂଶ ମୂଲ୍ୟର ତାମ୍ର ମୁଦ୍ରା—
2. Cent; a copper coin representing $\frac{1}{100}$ of a rupee; ୩ । ଆମେରିକା ଇଉନାଇଟେଡ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍ ବା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ (ରୌପ୍ୟ-ମୁଦ୍ରା ଡୋଲାରର $\frac{1}{100}$ ଅଂଶ)—3. A United State's coin, the hundredth part of a dollar. (ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏହା ତମ୍ବାରେ ହେଉଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ତମ୍ବା, ଟିଣ, ଦସ୍ତା ମିଶ୍ରିତ ଧାତୁ(Bronze) ରେ ତିଆରି ହେଉଅଛି ।) ୪ । ଶତ; ଶହେ—
4. Hundred. (ଯଥା—ପର୍ ସେଣ୍ଟ, ସେଣ୍ଟ ପର୍ ସେଣ୍ଟ) ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)—ଏକ ଏକରର $\frac{1}{100}$ ଅଂଶ ଜମି; ଏକ ଡେସିମିଲ୍ (ଜମି)—Hundredth part of an acre; one decimal (of land).

ସେଣ୍ଟ ଅପ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଅଧୁନାତନ ସ୍କୁଲ ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ) (ଇଂ)—
Sent ap ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍, ଆଇ. ଏ, ବି. ଏ. ଦି ଅନ୍ତିମ ପରୀକ୍ଷା
সেন্ট অপ ପାଇଁ ଅନୁପୂର୍ବିକ ଟେଷ୍ଟ ବା ବଛାବଛି ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ
सेंट अप ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆ ଯାଇ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରକୁ ବା ଛାତ୍ରୀକୁ ଉକ୍ତ ପରୀକ୍ଷାମାନ ଦେବା ପାଇଁ ମନୋନୀତ କରାଯାଏ—
(a student) Sent up for a final examination in consideration of the result of the preliminary test examination.

ସେଣ୍ଟ ପର୍ ସେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବଣ (ଇଂ. ଇଂରାଜୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ଲାଟିନ୍
Sent par sent ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—ଶତକଡ଼ା ଶହେ; ଶହେ ଭିତରୁ
সেন্ট পর সেন্ট शैन्टपरशैन्ट ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତେ—
Cent per cent.

ସେଣ୍ଟ ଜର୍ଜ—ବେ. ବ (ଇଂ. ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା
Sent Jarj ପୌରାଣିକ ସାଧୁଙ୍କ ନାମ—Saint George,
সেন্ট জর্জ सन्तजर्ज the patron saint of England. [ଦ୍ର—ଓ ...]

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ'ଖୋଜିବେ; 'ମୂତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁତ' ଖୋଜିବେ; 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଦେଖିବେ; 'ଅଗ୍ରା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଗ୍ରା' ଦେଖିବେ; 'ଅଲବଟ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଟ'ଦେଖିବେ

ଚଢ଼ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟାଏ ଅସୁରକୁ ବର୍ଚ୍ଛାଦ୍ୱାରା ବିନାଶ କରିଥିଲେ ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ଏହାଙ୍କର ଅସୁରବିନାଶ-କାଳୀନ ଚିତ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାରେ ଛପା ହୋଇ ଅଛି ଓ ଏହାଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ଇଂରେଜମାନେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଦୁର୍ଗକୁ ଫୋର୍ଟ୍ ସେଣ୍ଟ ଜର୍ଜ୍ ନାମ ଦେଇଥିଲେ ।]

ସେଣ୍ଟ ପଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ନାମ)—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖିତ Sent pal ଜଣେ ମହାତ୍ମା—Saint Paul. ସେଂଟପଲ ਸੇਂਟਪਲ [ବ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ଗିର୍ଜାର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି ।] ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଓଡ଼ିଆ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନେ ସେଣ୍ଟ ପାଉଲ୍ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।]

ସେଣ୍ଟ ପିଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ରୁଷ୍ ନାମ)—ରୁଷିଆର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା Sent pitar ଜଣେ ପୌରାଣିକ ମହାତ୍ମା—Saint ସେଂଟପିଟର ਸੇਂਟਪਿਟਰ Peter, the patron saint of Russia.

ସେଣ୍ଟ ପିଟର୍ସବର୍ଗ—ଦେ.ବି (ନାମ)—ରୁଷିଆର ରାଜଧାନୀ ପେଟ୍ରୋଗ୍ରାଡ୍‌ର Sent-pitars-barg ପୂର୍ବ ନାମ ଓ ଏକ ପ୍ରଦେଶର ନାମ— ସେଂଟପିଟାର୍ସବର୍ଗ ਸੇਂਟਪਿਟਰਸ ਬਰਗ Saint Petersburg, the old name of Petrograd, the capital of Russia and of a Province.

ସେଣ୍ଟ ବାର୍ଣ୍ଣାର୍ଡ ପାଶ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଆଲ୍‌ପ୍ସ ପର୍ବତର ଗିରିସଙ୍କଟ sent bārnnārd pās ବିଶେଷ—Saint Bernard ସେଂଟବାର୍ନାର୍ଡ ପାଶ ਸੇਂਟਬਾਰਨਾਡ ਪਾਸ Pass. (ସେଣ୍ଟ ବାର୍ଣ୍ଣାର୍ଡ୍ ଗିରିସଙ୍କଟ—ଦେ. ରୂପ) [ବ୍ର— ଏହା ଇଟାଲୀରୁ ସ୍ୱିଜରଲଣ୍ଡକୁ ଯିବା ପାଇଁ ବିପଦମୟ ଗିରିସଙ୍କଟ । ଏହି ବାଟେ ଯିବା ଆସିବା ଯାତ୍ରୀମାନେ ବରଫରେ ପୋତି ହୋଇ ମରିଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଏଠାରେ ପୂର୍ବକାଳରୁ ଗୋଟିଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ମଠ ଅଛି । ଏହି ମଠରେ ଗୁଡ଼ିଏ ଶିକ୍ଷିତ କୁକୁର (Saint Bernard dogs) ଅଛନ୍ତି । ଏମାନେ ବିନଯାକ ଏହି ଗିରିସଙ୍କଟରେ ବୁଲି ମନୁଷ୍ୟ ଦେହର ବାସନା ବାରି ନଜର ଗୋଡ଼ର ନଖ ଦ୍ୱାରା ବରଫକୁ ଖୋଳି ତହିଁର ବରଫରେ ପୋତି ହୋଇ ଯାଇ ଅଚେତ ହୋଇଥିବା ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଉଠାଇ ବାହାର କରିଆଣି ପିଠିରେ ବସାଇ ମଠଠାକୁ ନେଇ ଆସନ୍ତି ଓ ମଠବାସୀ ବୈରାଗୀମାନେ ଏହି ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ ଦେଇ ବାଞ୍ଚା କରନ୍ତି ।]

ସେଣ୍ଟ ଭିନସେଣ୍ଟ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବ୍ରିଟିଶ୍‌ଅଧିକୃତ ୱେଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଜ୍‌ର Sent bhin-sent ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ—Isle of Saint ସେଂଟ ଭିନସେଂଟ ਸੇਂਟਵਿਨਸੈਂਟ Vincent in the West Indies.

ସେଣ୍ଟ ହେଲେନା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାର ପଶ୍ଚିମରେ Sent helenā ଦକ୍ଷିଣ ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗରସ୍ଥ ସେଂଟ ହେଲେନା ਸੇਂਟਹੇਲੇਨਾ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଅଧିକୃତ ଦ୍ୱୀପ-ବିଶେଷ—The Island of Saint Helena [ବ୍ର—ଏଠାରେ ନେପୋଲିୟନ୍ ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସେଣ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ବୃତ୍ତର କେନ୍ଦ୍ର—1. Center Sentar of a circle. ୨ । ବହୁ ସ୍ଥାନର ସେଂଟର ਸੈਂਟਰ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀଙ୍କର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ—2. A centre for holding an examination; examination center.

ସେଣ୍ଟିଗ୍ରାମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଂରେଜ ଔଷଧର ଓଜନ 'ଗ୍ରାମ୍'ର Sentigrām $\frac{୧}{୧୦୦}$; ଏକ ଗ୍ରେନ୍‌ର ·୧୫୪୩୨— ସେଂଟିଗ୍ରାମ ਸੇਂਟੀਗ੍ਰਾਮ Centigramme.

ସେଣ୍ଟିଗ୍ରେଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧୦୦ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଥର୍ମୋମିଟର୍ Sentigred ବା ଶରୀରର ତାପମାନ ଯନ୍ତ୍ର—Centigrade ସେଂଟିଗ୍ରେଡ thermometer. [ବ୍ର—ଏଥିର ନଳରେ ଜଳ ਸੇਂਟੀਗ੍ਰੇਡ ବରଫହେବା ବେଳେ ପାରା ରହିବା ସ୍ଥାନରେ ୦ [ଶୂନ୍ୟ] ଡିଗ୍ରୀ ଓ ଜଳ ଫୁଟି ବାଷ୍ପ ହେବା ବେଳେ ପାରା ରହିବା ସ୍ଥାନରେ ୧୦୦ ଡିଗ୍ରୀ ଚିହ୍ନ ଦିଆ ଯାଇଥାଏ । ଏହି ତାପ-ମାନ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ମନୁଷ୍ୟର କାଖ ସନ୍ଧି ଓ ପାଟିରେ ପୁରାଇଲେ ପାରା ନଳରେ ଯେତେ ଡିଗ୍ରୀରେ ଥାଏ, ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସେତେ ଡିଗ୍ରୀ ଜ୍ୱର ହୋଇଅଛି ବୋଲିଯାଏ ।]

ସେଣ୍ଟିମେ(ମି)ଟର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଲମ୍ବ ମାପର ପରିମାଣ-Senti me(mi)tar ବିଶେଷ; ଏକ ମିଟର୍‌ର $\frac{୧}{୧୦୦}$; ୧ ଇଞ୍ଚ୍‌ର ସେଂଟିମିଟର ਸੇਂਟੀਮੀਟਰ ୦·୩୯୩୭—Centimeter.

ସେଣ୍ଠୀ (ଣ୍ଠୀ)—ଗ୍ରା. ବି (ଅଶ୍ଳୀଳ) (ଭୁଲ. ଯ. ଶିଶ୍ନଶବ୍ଦେ ଦୃଷ୍ଟ ଶିଶ୍ନିକା; senti(nthi) ଭୁଲ. ଗ୍ରୀକ୍ କ୍ଲାଇଟୋରିସ୍)— ଯ. ନାମ—ଯୋନିମଣି, ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥ କୋମଳ ଯୋନିଲିଙ୍ଗ, ଭଗାଙ୍କୁର; ମାଂସପିଣ୍ଡ; ଯୋନ୍ୟଙ୍କୁର (ଯାହା କୌଂଟ ਟਨਾ, ਟਨੀ, ਟੀਟਾ ସାମାନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ଉପରକୁ ଉଠି-ଥାଏ)—The clitoris [ବ୍ର—ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ ପରି ଏହା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କାମୋତ୍ତେଜକ । ଅଧୁନା (୧୯୩୮ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ) ପ୍ରକାଶିତ 'ଦର୍ପଣ'ଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଚକାଭି ପର୍ବେ' ନାମକ ଯୌନବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟକ ପୁସ୍ତକରେ 'ଶିଶ୍ନ' ଶବ୍ଦୋଦ୍ଭବ 'ଶିଶ୍ନିକା' ଶବ୍ଦ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପୁରୁଷଙ୍କ ଶିଶ୍ନର ସମ କାମୋତ୍ତେଜକାରୀ ଅଟେ ।]

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ଋ	ଡ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	ଖ	ଜ	ଣ,ଷ	ଞ	ଇୟ	ଉଅ	ଷ
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ୟେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁ. ର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଘ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଷ	ନ୍ତୁ

ସେଣ୍ଟୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଏକ ଏକର୍ ଭୂମିର ଡେସିମଲ୍ ବା
Senṭu ଶତାଂଶ—Decimal or one hundredth part of an acre of land.

ସେଣ୍ଟୁଲୁ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସେଣ୍ଟୁ; ଡେସିମଲ (ଜମି)—
Senṭulu Decimal (of land).

ସେଣ୍ଟ୍ର(ଣ୍ଟ୍ରା)ଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—କେନ୍ଦ୍ରୀୟ—Central.
Senṭra(nṭrā)l [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ
सेण्ट्रल सेण्ट्रल ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ କଲେଜ୍,
ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଜେଲ୍, ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଓଭରନ୍, ସେଣ୍ଟ୍ରାଲ୍ ଷ୍ଟେସନ୍]

ସେଣ୍ଟ୍ର(ଣ୍ଟ୍ରା)ଲ୍ ହିନ୍ଦୁ କଲେଜ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗତା
Senṭra(nṭrā)l hindu kalej ଆନିବେସାଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ
ବନାରସ (କାଶୀ)ସ୍ଥ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟ—The Central Hindu College of Benares (started by the late Anne Besant). [ଦ୍ର—ଏଥିର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ଦାଶଙ୍କ 'ହିମାଳୟ ପଥେ' ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ ।]

ସେଣ୍ଡ(ଣ୍ଢ)—ଦେ. ବି—୧ । ସେଣ (ଦେଖ) —1 Sena [See]
Senḍa(nḍha) ୨ । ସେଣ୍ଡ(ଣ୍ଢ) ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
2. Shenda(nḍha) etc [See]

ସେଣ୍ଡା(ଣ୍ଢା)—ଦେ. ବି—ବେକ ମୁଣ୍ଡା; ବେକର ପୃଷ୍ଠଭାଗ—
Senḍā(nḍhā) The nape of the neck.
ঘাড় गरदन

ସେ(ସେଁ)ଡ଼୍ଖାନା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ସେହତ୍+ଫା. ଖାନା; ସେହତ୍; Se(señ)tkhānā =ଆରାମ, ସୁଖ, ରୋଗମୁକ୍ତ)—୧ । ପାଇ-
সেখানা ଖାନା—1. Latrine; privy. ୨ । ମଳ-
सेहतखाना ମୂତ୍ର ଓ ସ୍ନାନାଦି କରିବା ପାଇଁ ଜାହାଜରେ ଓ ରେଳ
ଗାଡ଼ିରେ ଥିବା ଛୋଟ କୋଠରି—
2. Lavatory in a ship or railway train.

ସେତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶ୍ୱେତ)—ଶେତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Seta (etc) Śeta etc (See)

ସେତକ—ଦେ. ସର୍ବ—ସେତିକି ପରିମାଣ ବା ସଂଖ୍ୟା—So much; Setaka that much (in quantity or number)
ততটা उतना

ସେତରଙ୍ଗ(ଙ୍ଗି, ଞ୍ଜ, ଞ୍ଜି)—ଦେ. ବି—ସତରଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Setaraṅga(ṅgi, ñja, ñji) Sataraṅga (See)
[ସେତଙ୍ଗ (ଙ୍ଗି, ଞ୍ଜ, ଞ୍ଜି)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସେତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶ୍ୱେତ)—ଶେତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Setā (etc) Śetā etc (See)

ସେତାଙ୍କ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବ—ତାହାଙ୍କ—
Setāṅka His.

ସେତାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସିତାର୍)—ସିତାର୍ (ଦେଖ)
Setār Sitār (See) [ଦ୍ର—ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସେତାର-ତାର ଝଙ୍କାରେ ମଧୁପ ଉଡ଼ି ଉଡ଼—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବିଜୟାଦଶମୀ ।]

ସେତାରା—ଦେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ)—ତମ୍ବୁ (ମାଦଳା ପାଞ୍ଜି)—
Setārā তাম্বু तम्बू Camp.

ସେତାରୀ—ବୈଦେ. ବିଣ, ଓ ବି (ଫା. ସିତାରୀ)—ସିତାର ବଜାଇ-
Setārī ଜାଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who can play
সেতারী सितारी on guitar.
[ସେତାରିଆ—ଦେ. ରୂପ]

ସେତି - ଗ୍ରା. ସର୍ବ—ସେହି; ସେଇଟି—That; that very thing
Seti [ଦ୍ର—ଏଥି ସେତେକ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଛି । ସକଳ ବସ୍ତୁ
সেইটি वही ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସେତି—ଯଶୋବନ୍ତ, ପ୍ରେମଭକ୍ତି. ବ୍ରହ୍ମଗୀତା]

ସେତିକି—ଦେ. ସର୍ବ—ସେତିକି ପରିମାଣ; ତେତିକି; ତେତେ ପରିମାଣ—
Setiki That much; so much. ବିଣ—ସେତେ ପରିମିତ—
ততটা उतनाही That much of.
[ଏତିକି—ବିପରୀତ]

ସେତିକି ବେଳ—ଦେ. ବି—ସେହି ସମୟ; ତେତିକି ବେଳ—That
Setiki beḷa সেই সময় उस समय time.

ସେତିକି ବେଳକୁ—ଦେ. ଅ—ସେହି ସମୟସୁଦ୍ଧା—By that time.
Setiki beḷaku সেই সময়ে उस वक्तमें

ସେତିକି ବେଳୁଁ—ଦେ. ଅ—ସେହି ସମୟରୁ—Since then.
Setiki beḷuñ তখন থেকে उस समयसे

ସେତିକି ବେଳେ—ଦେ. ଅ—ସେହି ସମୟରେ—
Setiki beḷe At that time; then.
সেই সময়ে उस समयमें

ସେତୁ—ସଂ. ବି (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କରଣ. ତୁ)—
Setu ୧ । ଜଳ ବନ୍ଧାଇବା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ବନ୍ଧ; କୁଡ଼ା; ଅଡ଼ବନ୍ଧ—
1. Embankment; dyke; high bank; dam.
୨ । ପୋଲ; ଘାଟ—2. A bridge. ୩ । ନଦୀ ପାର ହେବା ପାଇଁ ନିର୍ମିତ ବନ୍ଧ—3. Causeway; mole across a river. ୪ । କ୍ଷେତର ହିଡ଼; ଆଳ (ଅଳି)— 4. Ridge of a field. ୫ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ସୀମା— 5. Boundary; limit. ୬ । ପ୍ରଣବ; ଓଁକାର (ତ୍ର. ଶ)—6. The mystic syllable 'Om'. ୭ । ଟୀକା; ବ୍ୟାଖ୍ୟା (ତ୍ର. ଶ)—7. Annotation; key.
୮ । ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ (ତ୍ର. ଶ)—
8. Cratœva Aurifolia (wild tree).

ସେତୁକ—ସଂ. ବି (ସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୁ+କ)—୧ । ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ
Setuka (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Cratœva Aurifolia

(a wild tree), ୨ । ବନ୍ଧ (ଢୁ. ଶ)— 2. Dam; dyke. ୩ । ପୋଲ (ଢୁ. ଶ)— 3. Bridge.

ସେତୁକୃତ—ବି. ବିଣ (ସଂ ସେତୁକୃତ୍)—ସେତୁ ବନ୍ଧନକାରୀ— Setukṛuta Constructing an embankment. [ଉ—ବିଶାଳ ଜାନ୍ତୁ ସେତୁକୃତ ଦଶାସ୍ୟ ଜଗାନ ଜଂଘା ପ୍ରତାପୁ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସେତୁ ପତି—ବି. ବି—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ମନ୍ଦୁର ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାମନାଦ Setu pati ରାଜ୍ୟର ରାଜାଙ୍କ ବଂଶାନୁଗତ ଉପାଧି—The family title of the Raja of Ramnad estate in South India.

ସେତୁ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି—୧। ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ର ପାର ହେବା ପାଇଁ ପଥରରେ Setu bandha ବା ମାଟିରେ ନିର୍ମିତ ବନ୍ଧ—1. A dyke or bank accross a river or sea. ୨ । ସେତୁ (ଦେଖ)—2. Setu (See). ୩ । (କଳ୍ପନା ଦ୍ୱ; ସେତୁ ହୋଇଅଛି ବନ୍ଧ ଯାହାର) ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ କୋଣ ରାମେଶ୍ୱରଠାରୁ ଲଙ୍କାର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣ ମାନାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବିଥିବା ମାନାର ଉପସାଗରରେ ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ବନ୍ଧର ଭଗ୍ନାବଶିଷ୍ଟ ଆକାରର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ପାହାଡ଼ ଶ୍ରେଣୀ—3. Adam's bridge between Rāmeśwar in India and Mannar in Ceylon. ୪ । ସୀତାଙ୍କ ଉଦ୍ଧାରାର୍ଥ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଲଙ୍କାକୁ ପାର ହୋଇ ଯିବା କ୍ରମନ୍ତେ ଭଡ଼ତ ରାମାୟଣବର୍ଣ୍ଣିତ ପଥରର ଭାସମାନ ପୋଲ— 4. The stone bridge described in the Rāmāyaṇa to have been floated on the sea between India and Ceylon. [ଶ୍ରୁ— ତଥିତ ଅଛି ଯେ, ସୀତାଙ୍କୁ ଲଙ୍କାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ବାନରସେନାମାନଙ୍କର ପାର ହେବା ପାଇଁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଆଦେଶରେ ହନୁମାନ, ନଳ, ନୀଳ ଆଦି ବାନରମାନେ ଭାସମାନ ପଥର ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଏହି ସେତୁବନ୍ଧ ବାନ୍ଧିଥିଲେ, ଏବଂ ଲଙ୍କାରୁ ସୀତାଙ୍କୁ ନେଇ ଫେରି ଆସିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କେ ଏହି ବନ୍ଧ କାଟେ ରାକ୍ଷସମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିବେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏଡୁ ସେତୁବନ୍ଧକୁ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ କାଟି ଦେଇ ଆସିଥିଲେ ଓ ଏହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ସେତୁବନ୍ଧ ବସ୍ତୁତଃ ଗୋଟିଏ ସମୁଦ୍ରସ୍ଥିତ ପାହାଡ଼ର ଶ୍ରେଣୀ ଅଟେ ଓ ଏହା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଅଗଭୀର ସମୁଦ୍ରରେ ବୁଡ଼ି ଅଛି ଓ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦ୍ୱୀପରୂପେ ସମୁଦ୍ର ଉପରକୁ ଉଠିଅଛି । ଏହି ସେତୁବନ୍ଧର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ରାମେଶ୍ୱର ତୀର୍ଥରେ ରାମନାଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମାରେ ମାନାର ନଗର ଅଛି । ଉକ୍ତ ରାମନାଥ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଭାରତର ଦ୍ୱାଦଶ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗ ଓ ପୁଣ୍ୟ ଧାମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ।]

ସେତୁ ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ର ଉପରେ ବନ୍ଧ Setu bandhana ବା ପୋଲ ବାନ୍ଧିବା—Laying of a bank or bridge across a river or sea.

ସେତୁବନ୍ଧ ରାମେଶ୍ୱର—ବି. ବି—ସେତୁବନ୍ଧ ତଳେ ଟୀକା (ଦେଖ) Setubandha rāmeśwara Notes under Setu bandha (See)

ସେତୁ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନଦୀ ଆଦି ଉପରେ ପୋଲ ନିର୍ମାଣ କରିବା Setu bāndhibā —To lay a bridge or bank সেতু বাঁধা सेतु बाँधना across a river or sea.

ସେତୁ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ବରୁଣ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)— Setu bruksha Cratoeva Aurifolia (tree).

ସେତୁ ଭେଦ(ଭଙ୍ଗ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭିଆଡ ହୋଇଥିବା Setu bheda (bhanga) ପୋଲର ଭଙ୍ଗିଯିବା (ଢୁ. ଶ)— The dismantling of a bridge or dyke.

ସେତୁ ଭେଦୀ—ସଂ. ବି—ଦନ୍ତୀବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Croton Setu bhedī Polyandrum (a medicinal plant).

ସେତୁ ଶୈଳ—ସଂ. ବି—ଦୁଇ ଦେଶର ବା ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ ଥିବା Setuśaila ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ଢୁ. ଶ)—A mountain standing on the boundary of two countries.

ସେତେ—ଦେ. ସର୍ବନାମ ଅବ୍ୟୟ—ସେହି ପରିମାଣ— Sete That much. ততটা उतना

ସେତ୍ର—ସଂ. ବି (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କରଣ, ତ୍ର)—ଶିକୁଳି; Setra ବେଡ଼ି—Chain.

ସେଥିକି(କୁ)—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ଉକ୍ତ ବିଷୟକୁ ବା ପ୍ରତି—1. To Sethiki(ku) that matter. ୨ । ତନ୍ନିମିତ୍ତ—2. For সেইজন্য उसवास्ते that.

ସେଥି ପା(ପେ)ଇଁ (ଲାଗି)—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ତନ୍ନିବନ୍ଧନ— Sethi pā(pe)iṅ (lāgi) 1. Owing to that. ୨ । [ସେଥି ପା(ପେ)ରିଁକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ତନ୍ନିମିତ୍ତ—2.For that. তারজন্যে, ওরজন্যে ୩ । ସେହି କାରଣରୁ—3. Therefor for that reason. उसकेलिये

ସେଥିର୍ ଲାଗି—ପ୍ରାଦେ. ସମ୍ବଲପୁର. ଅ—ସେଥିପାଇଁ (ଦେଖ) Sethir lāgi Sethi pāiṅ (See)

ସେଥି(ଥୁ)ରୁ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ତହିଁରୁ—1. Form that. ୨ । Sethi(thu)ru ସେହି କାରଣରୁ—2 Therefore; তাইথেকে, সেইথেকে owing to that. ୩ । ତତ୍ପରେ— उससे 3. After that.

ସେଥିରେ—ଦେ. ସର୍ବ—୧ । ତହିଁରେ—1. In that. ୨ । ସେହି Sethire ବିଷୟରେ—2. In respect of that matter. তাতে, ওতে उसमें.

ସେଥ୍ର—ପ୍ରାଦେ [କଳାହାଣ୍ଡି] ଅ—ଅଗ ଥର—
Sethra In the previous or first occasion.

ସେଦ୍ଧବ୍ୟ—ସଂ ବଣ (ସିଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧ । ନିବାରଣ
Seddhabya ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—1, Fit to be prevented
(ସେଧନୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) or prohibited. ୨ । ଯାହା ନିବାରିତ
ବା ନିଷିଦ୍ଧ ହେବ—2, About to be prohibited,

ସେଧ—ସଂ. ବି (ସିଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ନିଷେଧ—
Sedha 1, Prohibition. ୨ । ନିବାରଣ—2. Prevention,

ସେଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସିଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ନିବାରଣକାରୀ
Sedhaka —1. Preventing, ୨ । ପ୍ରତିରୋଧକ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
(ସେଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Obstructing.

ସେଧା—ସଂ. ବି—ଝିଙ୍କ (ହ୍ରୁ. ଶ)—
Sedhā Porcupine.

ସେନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବ—ସେଠାରେ; ସେହିଠାରେ; ତହିଁ—
Sen In that place or direction; there.

ଦେ. ବି (ସଂ. ସେନ)—ବଙ୍ଗୀୟ କାୟସ୍ଥ ଓ ବୈଦ୍ୟଙ୍କର
সেন ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—Family-title of some
সেন Bengalee Kāyasthas and Baidyas.

ସେନ୍କେ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ସର୍ବ—ସେଠାକୁ—
Sen-ke To that place.

ସେନ୍ତା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ (ତୁଳ. କେନ୍ତା, ଏନ୍ତା)—
Sen-tā ୧ । ସେହିପରି; ତଥା—1. In that manner.
୨ । ତାଦୃଶ—2. Similar to that.
(ସେନ୍ତା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ତାହାହିଁ—3. That also; that too.

ସେନ—ସଂ. ବି (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ନ)—୧ । ବୀର;
Sena ଶୂର—1. A hero; a warrior. [ଯଥା—
ଭୀମସେନ ।] ୨ । ଦଳପତି; ଅଧିନାୟକ; ନାୟକ—
2. A leader. ୩ । ଦଳର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—
3. Headman. ୪ । ରାଜା; ନୃପତି—4. King.
୫ । (+କର୍ମ. ନ) ଶରୀର (ହ୍ରୁ. ଶ)—5. Body.
୬ । ଜୀବନ (ହ୍ରୁ. ଶ)—6. Life. ସଂ. ବିଣ—
୧ । ସନାଥ (ହ୍ରୁ. ଶ)—1. Having a lord.
୨ । ଆଶ୍ରିତ; ଅଧୀନ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Subservient;
dependent. ଦେ. ବି—୧ । ବଙ୍ଗଦେଶର ବୈଦ୍ୟ
ଓ କାୟସ୍ଥ ଜାତିଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. Family-title of some Bengalee Kāyasthas and
Baidyas. ୨ । ବଙ୍ଗରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୧ଶ ଠାରୁ ୧୪ଶ
ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ରାଜବଂଶବିଶେଷ—2. Family-title of some Rajas of
ancient Bengal ୩ । ବଙ୍ଗଦେଶର କେତେକ
ତନ୍ତୀଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—3. Family-title of some
weavers in Bengal. [ଦ୍ର—ଏହି ସେନ
ଉପାଧିଧାରୀ ତନ୍ତୀମାନେ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ଆସି ବହୁପୂର୍ବରୁ
ଓଡ଼ିଶାରେ ରହିଅଛନ୍ତି ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓଡ଼ିଆରେ ତାଙ୍କର
ଉପାଧି ସେଣ ବା ସେଣ୍ଡ ବା ସେଣ୍ ହୋଇଅଛି ।]

ସେନ ଗୁପ୍ତ—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗୀୟ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—
Sena gupta Family-title of some Baidyas of Bengal.

ସେନ ଗୁପ୍ତ ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ—ଦେ. ବି—ବଙ୍ଗର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନେତା ସ୍ୱର୍ଗତ
Sena gupta jatindramohana ଦେଶପ୍ରିୟ ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ
ସେନ ଗୁପ୍ତ—The late celebrated J. M. Sen
Gupta, one of the leaders of Bengal.
[ଦ୍ର—୧୮୮୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ଜିଲ୍ଲାର ବର୍ଦ୍ଧମା
ଗ୍ରାମରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ସେନ ଗୁପ୍ତ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ
କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ଯାତ୍ରାମୋହନ ସେନ ଗୁପ୍ତ
ଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ବଙ୍ଗର ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ନେତା ଥିଲେ ।
ଯତୀନ୍ଦ୍ର କଲିକତାର ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାଳୟ, ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ କଲେଜ ଏଣ୍ଟ୍
ସ୍କୁଲ୍, ହେଆର୍ ସ୍କୁଲ୍ ଏବଂ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କଲେଜରେ
ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରି ୧୯୦୪ ସାଲ ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ବିଲାତ
ଯାତ୍ରା କରି କେମ୍ବ୍ରିଜ୍‌ର ଡାଉନିଙ୍ଗ୍ କଲେଜରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ
କଲେ ଓ ୧୯୦୮ରେ ବି. ଏ. ଏବଂ ୧୯୦୯ ସାଲରେ
ବାରିଷ୍ଟରୀ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ପାସ୍ କଲେ । ସେ ମିସ୍ ନେଲି ଗ୍ରେ
ନାମ୍ନୀ ଇଂରାଜୀ କୁମାରୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଭାରତକୁ ଫେରିଆସି ସେ ୧୯୧୦ ସାଲରେ କଲିକତା
ହାଇକୋର୍ଟର ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ୍ ହେଲେ ଏବଂ କେତେକ
ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରବୀଣତା
ଦେଖାଇଥିଲେ । କମେଇରେ ବାଉଲ ନରହତ୍ୟା ମକଦ୍ଦମାରେ
ତାଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ।

୧୯୧୦ ସାଲରୁ ସେ ବଙ୍ଗଦେଶର ରାଜନୀତିକ ଜୀବନରେ
ଅଗ୍ରଣୀରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୧୧ ସାଲରେ
ଫରିଦପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବଙ୍ଗୀୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମେଳନୀରେ
ସେ ଯୋଗଦାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସମ୍ମେଳନୀର ଆଗାମୀ
ବୈଠକକୁ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ୧୯୧୨
ସାଲରେ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମର ସମ୍ମେଳନୀରେ ଯେଉଁ ଅଧିବେଶନ
ହେଲା, ତାହାଙ୍କର ପିତା ତହିଁର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର
ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୨୨ ସାଲରେ ସେହି
ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ଅଧିବେଶନ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ
ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୨୧ ସାଲରେ
ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସେ ଓକିଲତି
ବ୍ୟବସାୟ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ୧୯୨୧ ସାଲ ଅପ୍ରେଲ୍
ମାସରେ ସେ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମର ବର୍ମା ଅଏଲ୍ କମ୍ପାନୀରେ କାମ
କରୁଥିବା ମୂଲିଆମାନଙ୍କ ଧର୍ମଘଟର ପରିଚାଳନା କରିଥିଲେ ।
କୌଣସି ସାଧାରଣ ସଭା ନ କରିବା ଲାଗି ଏବଂ କୌଣସି
ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଅଗ୍ରଣୀ ନ ହେବା ଲାଗି ସେଠାର

ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତାଙ୍କ ଉପରେ ନୋଟିସ୍ ଜାରି କଲେ । ସେ ଏହି ଆଦେଶ ପାଳନ ନ କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ୍ କରାଗଲା । ଶେଷରେ ଉକ୍ତ ଧର୍ମଘଟ ସାଲିସଦ୍ୱାରା ମୀମାଂସିତ ହେଲା । ୧୯୨୧ ସାଲ ମଇ ୨୮ ତାରିଖରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସେନ ଗୁପ୍ତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମଘଟର ଆୟୋଜନ କଲେ । ଏହା ଗୌହାଟି ଏବଂ ଇମ୍ପଡନ୍‌ଠାରୁ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହେଲା ଏବଂ ଏଥିରେ ଆସାମ ବଙ୍ଗ ରେଲୱେର କାମ କରୁଥିବା ୧୪ ହଜାର ମୂଲିଆ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ଧର୍ମଘଟ ପ୍ରାୟ ୩ ମାସ କାଳ ରହିଲା ଏବଂ ଧର୍ମଘଟକାରୀଙ୍କ ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସେନ ଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ୪୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ଋଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜୁଲାଇ ୪ ତାରିଖରେ ସେ ପୁଣି ଗିରଫ୍ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ହାଜତରେ ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ରହିଥିଲେ । ଅକ୍ଟୋବର ୨୦ ତାରିଖରେ ପୁଲିସ୍‌ଠାରୁ ଅନୁମତି ନ ନେଇ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରିଥିବାରୁ ସେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ୧୬ ଜଣ ୩ ମାସ ଲେଖାଏଁ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ । ଜେଲ୍‌ରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭାବରେ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ପୁଣି ଓକିଲାତି ପେଶାରେ ପଶିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

୧୯୨୨ ସାଲରେ ସେ ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସଭାର ଜଣେ ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ଗଠନ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ତହିଁରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଥିଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗଦେଶର ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ସମ୍ପାଦକ ହୋଇଥିଲେ ।

ଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିୟୋଗ ପରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସେନ ଗୁପ୍ତ କଲିକତା କର୍ପୋରେସନ୍‌ର ମେୟର୍ ପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳାଇଥିଲେ । ୧୯୨୭ ସାଲରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ କଂଗ୍ରେସର ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେ ସେଠାରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ବରିଶାଲରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଦେଶିକ କନ୍‌ଫରେନ୍ସ୍‌ରେ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ ।

କଲିକତାରେ ମେହେନ୍ତରମାନେ ଧର୍ମଘଟ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେହି ନେଇ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅନେକ କଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ ଏବଂ କଲିକତାବାସୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବହୁତ ଅସୁବିଧା ହେଉଥାଏ । ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ଏହି କଠିନ ସମସ୍ୟାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ସମାଧାନ କରିପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ନେଲି ସେନ ଗୁପ୍ତ ଇଂରାଜ ମହିଳା ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜାତୀୟ ସମରରେ ଏବଂ ସ୍ୱଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରାଣପଣେ ଲଢ଼ିଥିଲେ ଓ ସେ ଭାରତୀୟ ମହିଳାମାନଙ୍କ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରୁଥିଲେ ।

୧୯୩୦ ସାଲରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସେନଗୁପ୍ତ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟୋନ୍ନତି ଲାଗି ବିଲାତ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ତାହାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଭଗ୍ନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର, ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିଲେ ଯେ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି, ଜହ୍ନରଲାଲ ନେହେରୁ ଓ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦେଶରେ ପୁଣି ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଛି, ସେତେବେଳେ ସେ ଆଉ ବିଲାତରେ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୯୩୨ ସାଲ ଜାନୁଆରି ୨୦ ତାରିଖ ସକାଳେ ସେ ଭାରତରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ତାହାଙ୍କୁ ଗିରଫ୍ କରାଯାଇ ଯାରବାଦା ଜେଲ୍‌କୁ ପଠାଗଲା । ତାଙ୍କର ରକ୍ତଚାପ ପୁଣି ବଢ଼ିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଜଲପାଇଗୁଡ଼ି ଜେଲ୍‌କୁ ପଠାଗଲା । ସେଠାରୁ ଆଲିପୁର ଜେଲ୍‌କୁ ତାଙ୍କୁ ନିଆଯାଇଥିଲା । ତତ୍‌ପରେ କଲିକତା ମେଡ଼ିକାଲ୍ କଲେଜ୍ ହାସ୍‌ପାତାଲରେ ୬ ମାସ ରହିବା ପରେ ତାହାଙ୍କୁ ରାଞ୍ଚି ପଠାଗଲା ।

୧୯୩୩ ସାଲ ଜୁଲାଇ ୨୨ ତାରିଖରେ ଦେଶପ୍ରିୟ ୪୮ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ, ବି. ଏ., ବି. ଟି. ।]

ସେନ ବଂଶ—ସଂ. ବି—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୧ଶ ଶତାବ୍ଦୀଠାରୁ ୧୪ଶ ଶତାବ୍ଦୀ
Sena bamsa ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଙ୍ଗରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ରାଜାମାନଙ୍କ
সেনবংশ ବଂଶ—The name of a family of kings
सेनवंश who reigned in Bengal from the 11th to the 14th Century A. D. [ଦ୍ର—ସେନ ବଂଶରେ କେତେ ଜଣ ବିଖ୍ୟାତ ରାଜା ଥିଲେ । ଏହି ବଂଶର ବଲ୍ଲାଲ ସେନ ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଦ୍ୟ ଓ କାୟସ୍ଥ ସମାଜରେ କୌଳିନ୍ୟ ପ୍ରଥାର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଓ 'ଦାନ-ସାଗର' ନାମକ ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ରାଢ଼ (ବର୍ତ୍ତମାନ ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗ), ବରେନ୍ଦ୍ର (ରାଜସାହି), ବାଗଡ଼ି (ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସି ବିଭାଗ), ବଙ୍ଗ (ଢାକା ଓ ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମ), ମିଥିଳା (ଉତ୍ତର ବିହାର), ଏହିପରି ୫ ଭାଗରେ ବଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟକୁ ବିଭକ୍ତ କରି, ନବଦ୍ୱୀପ, ଗୌଡ଼ ଓ ରାମପାଳରେ ଏ ସ୍ୱୀୟ ରାଜଧାନୀ କରିଥିଲେ ।

ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।]

ସେନ(ନ୍)ସ(ସେ)ସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସେନ୍ସସ୍ (ଦେଖ)
Sena(n)sa(se)s Sensas (See)

ସେନା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସି. ଧାତୁ=ବନ୍ଧନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ନ+ଅ;
Sena ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ବନ୍ଧନ କରୁଥିବାରୁ; କିମ୍ବା ସ+ଇନ=ପ୍ରଭୁ; ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ରହୁଥିବାରୁ)—
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଚତୁରଙ୍ଗ, ବଳ, ଧ୍ୱଜିନୀ, ବାହିନୀ, ପୃତନା, ଅନୀକିନୀ, ଚମୂ, ସୈନ୍ୟ, ବରୂଥିନୀ, ଅନୀକ, ଚକ୍ର, ବାହନା, ଗୁଳ୍ମିନୀ, କଟକ ।
୧ । ସୈନ୍ୟ, ଫଉଜ; ଦେଶରକ୍ଷା, ରାଜ୍ୟରକ୍ଷା ଓ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ ଓ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଦ୍ଧୃଦଳ; ଫଉଜ—1. Army. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସେନାର ଚତୁ

ଅଙ୍ଗ (ଚତୁରଙ୍ଗ) ଥିଲା । ଯଥା:—ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ, ପଦାତି । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ସେନାଦଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ମହାଭାରତର ସଭା ପର୍ବରେ ନାରଦ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ରାଜା ସେନାମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତି ଭଳିପେ ବେତନ ପାଉଣା ହେବା ମାତ୍ରେ ବେତନ ଦେବେ । ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳର ଅନ୍ତରକୁ ସେନାଙ୍କୁ ପୁଣି ଗୁରୁଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଥିଲା, ଯଥା—୧ । ବିଷ୍ଟି (ସୈନ୍ୟଙ୍କର ଓ ଯୁଦ୍ଧୋପକରଣ ବହନ କରି ଯଥାସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚାଇବା), ୨ । ନୌକା (ଯୁଦ୍ଧୋପଯୋଗୀ ଭଣ୍ଡାର ବ୍ୟବସ୍ଥା), ୩ । ଚର (ବିପକ୍ଷଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ୱପକ୍ଷକୁ ଜଣାଇବା) ଓ ୪ । ଦେଶିକ (ସୈନ୍ୟ ପେଡ଼ିସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ସେଠାର ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୈନିକଙ୍କ ସହାୟତା କରିବା) । ସେନାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦଳକୁ ଗୁଳ୍ମ କୋଲାଯାଉଥିଲା—ହି· ଶ]

୨ । (ନାମ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସର୍ପିଣୀର ତୃତୀୟ ଅର୍ହତ୍ ଶଂଭବଙ୍କ ମାତା—2. Name of the mother of the 3rd Jaina saint of the present era. ୩ । ଭଲ୍ଲାସ୍ତ୍ର; ବରଛି (ହି· ଶ)—3. Spear. ୪। ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ର (ହି· ଶ)—4. Indra's thunderbolt. ୫ । ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ—5. The wife of Indra.

ସେନା କକ୍ଷ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାର ପାର୍ଶ୍ୱ ବା କଡ଼ (ହି· ଶ)
Senā kaksha The flank of an army.

ସେନା ଗୋପ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାର ରକ୍ଷକ ବା ଦଳପତିଙ୍କ
Sena gopa ବିଶେଷଙ୍କ ଉପାଧି (ହି· ଶ)—The title of one of the generals or captains of an army

ସେନାଗ୍ର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସେନା+ଅଗ୍ର)—ସେନାମୁଖ; ସେନାର
Senāgra ଅଗ୍ରରେ ଥିବା ସୈନ୍ୟଦଳ—The advance
[ସେନାମୁଖ—ଶବ୍ଦଭେଦ] guard of an army.

ସେନାଙ୍ଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାର ୪ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ—
Senānga The 4 component parts of an army.
[ଯଥା—ହସ୍ତୀ—ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ସେନା,
ଅଶ୍ୱ—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା,
ରଥ—ରଥାରୋହୀ ସେନା,
ପଦାତି—ପଦଗାମୀ ସେନା]

ସେନାଚର—ସଂ· ବଣ (ସେନା+ଚର୍· ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ)—
Senāchara ସୈନ୍ୟାନୁଗାମୀ; ସୈନ୍ୟ ସହ ଗମନ କରୁଥିବା—Accompanying an army. ବ—ସୈନ୍ୟଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person enrolled as a member of the force.

ସେନାଜୀବ(ଜୀ)—ସଂ. ବ (ସେନା+ଜୀବ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ; +ଇନ୍;
Senājība(bī) ସ୍ତ୍ରୀ.୧ବ)—ସୈନିକ; ସିପାହୀ; ଯୋଦ୍ଧା (ହି.ଶ) —A soldier.

ସେନାଧିପ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସେନା+ଅଧିପ)—ସେନାପତି—
Senādhipa General; commander.
[ସେନାଧିକାରୀ, ସେନାଧିପତି, ସେନାଧୀଶ, ସେନାଧିନାଥ, ସେନାଧିନାୟକ, ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସେନା ନାୟକ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାପତି; ବାହିନୀପତି—
Senā nāyaka A general; a commander.
সেনা নায়ক ଦେ. ବ—ଭାରତୀୟ ପଦାତିକ ସେନା ଦଳର ସର୍ଦ୍ଦାର;
सेनानायक ନାୟକ—A Naik; the captain of a body of Indian foot soldiers.

ସେନା ନିବାସ(ନିବେଶ)—ଦେ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ
Senā nibāsa(nibesa) ରହିବା ସ୍ଥାନ; ଛାଉଣି; କାମ୍ପ—The camp of an army; barracks; cantonment. [ଦ୍ର—ଅସ୍ଥାୟୀ ସେନାନିବାସକୁ କାମ୍ପ ବା ଛାଉଣି ଏବଂ ସ୍ଥାୟୀ ସେନାନିବାସକୁ ବାରିକ୍ସ୍ କୋଲଯାଏ ।

ବୃହତ୍ ସଂହିତାରେ ଉପଦେଶ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପାଂଶ, ଅଙ୍ଗାର, କୋଇଲ, ହାଡ଼, ତୁଷ, କେଶ, ଗର୍ତ୍ତ, ଲୁଣୀମାଟି, କଙ୍କଡ଼ା, ହଂସକଳା, ମୂଷାଗାତ, ଉଇ ହୁଙ୍କା ନ ଥିବ ଓ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନର ଭୂମି ଘନ, ଚିକ୍କଣ, ସୁଗନ୍ଧିତ, ମଧୁର ଓ ସମତଳ ହୋଇଥିବ, ଏପରି ସ୍ଥାନରେ ରାଜା ସେନାନିବାସ ରଚନା କରିବେ—ହି· ଶ ।]

ସେନାନୀ—ସଂ. ବ (ସେନା+ନୀ ଧାତୁ=ନେବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—
Senānī ୧ । ସେନାପତି; ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—1. Commander; general. ୨ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ଦେବସେନାର ସେନାପତି)—2. God Kārttikeya, the commander of the army of the gods. ୩ । (ନାମ) ଏକ ରୁଦ୍ରଙ୍କ ନାମ (ହି. ଶ)—3. Name of one of the Rudra Deities. ୪ । (ନାମ) ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—4. Name of a son of Dhṛutarāshṭra. ୫ । (ନାମ) ଶମ୍ବର ଦୈତ୍ୟର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—5. Name of a son of demon Sambara. ୬ । ଏକପ୍ରକାର ପଶା ଖେଳ (ହି. ଶ)—6. A kind of indoor game.

ସେନାପଟା—ଦେ. ବ—ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତିମାର ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ
Senāpaṭā ଲାଗିଥିବା କାଠର ପଟା—A plate of wood attached to the back of the image of Lord Jagannātha.

ସେନାପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସେନାନୀ; ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—
Senāpati 1. A commander; a general. [ଦ୍ର—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ରାଜଧର୍ମ ୧୮୯ ଅଧ୍ୟାୟରେ ସେନାପତିଙ୍କ ଅବଶ୍ୟକ ଲକ୍ଷଣମାନ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—କୁଳୀନ, ଶୀଳସମ୍ପନ୍ନ, ଧନୁର୍ବେଦବିଶାରଦ, ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱ-

ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁଶଳ, ଦୂରଦର୍ଶୀ, ଜମିତ୍ରଜ୍ଞ, ଶକୁନଜ୍ଞ, ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ସ୍ୱାମିଭକ୍ତ, ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ଶସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ, ରଣଚତୁର୍ଯ୍ୟାପନ୍ନ, ସୁଧୀର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କୁ ରାଜା ସେନାପତି ପଦରେ ବରଣ କରିବେ ।] ୨ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ—2. God Kārttikeya. ଦେ. ବ—୧ । ଖଣ୍ଡାଏତଙ୍କ ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. Family title of some Khandāyetas. ୨ । କଳକତ୍ତା ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family title of some Māstāna Brāhmaṇas.

সেনাপতি
सेनापति

ସେନାପତ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । (ସେନାପତି+ଯ) ସେନାପତିଙ୍କ କର୍ମ ବା Senāpatya ଅଧିକାର (ହି. ଶ)—1. Generalship; commandership of an army. ୨ । ଅଧୁନାତନ ସମୟର ରଚନା ଯେଉଁ ଅବଶ୍ୟକ ନୂତନ ଅର୍ଥ) (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସେନା+ଅପତ୍ୟ) ଆଜିକାଲି ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସେନାମାନେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଛାଉଣୀ ପକାଇ ସେଠାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ମହିଳାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଣୟ ଓ କାମବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ଫଳରେ ଜାତ ସନ୍ତାନ — War baby; child begotten from women of places of encampment of an army as a result of love-intrigues of the soldiers.

ସେନା ପାଳ—ସଂ. ବି (ପୁଂ)—୧ । ସୈନ୍ୟପାଳକ—1. The Sena pāla maintainer of an army. ୨ । ସେନାଧିପ; ସେନାପତି—2. A commander; a general. [ଉ—ହେଲେ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟେ ସେନାପାଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ] ମହାଭାରତ ସଭା ।

ସେନା ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାର ପଛଭାଗ — Senā pṛushṭha The vanguard or rear of an army

ସେନାବାସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ସେନା+ଆବାସ)—୧। ସେନା ନିବାସ Senabāsa (ଦେଖ)—1. Senā nibāsa (See) ୨ । ଛାଉଣୀ; ତମ୍ବୁ (ହି. ଶ)—2. Tent.

ସେନାବାହ—ସଂ. ବି (ସେନା+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସେନାପତି Senābāha (ହି. ଶ)—General.

ସେନା ବ୍ୟୂହ(ବିନ୍ୟାସ, ସଜ୍ଜା)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ Sena byūha(binyāsa,sajjā) ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଓ ଦାର୍ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ସେନାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗର ବା ଅଂଶର କୌଶଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାପନ—Battle array.

ସେନା ମୁଖ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସେନାର ଅଗ୍ରଭାଗ— Senā mukha 1. The advance guard of an army. ୨ । ୩ ହସ୍ତୀ, ୯ ଅଶ୍ୱ, ୩ ରଥ ଓ ୧୫ ପଦାତି, ଏହିର ୩୦ ଜଣ ସମ୍ମିଳିତ-ସେନାଦଳ (-ଅମର)—2. A company of 30 soldiers;—consisting of 3 elephants, 9 cavalry, 3 chariots and 15 foot soldiers [ଭ—ମହାଭାରତରେ ୯ ହସ୍ତୀ, ୨୭ ଅଶ୍ୱ, ୯ ରଥ ଓ ୪୫ ପଦାତି ସମ୍ମିଳିତ ସେନାଦଳକୁ ସେନାମୁଖ ବୋଲାଯାଏ—ହି. ଶ ।] ୩ । ୧ହଜାର ୩ଗୁଣ ବା ୧୬୫ ଜଣ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟ—3. A body of 165 foot soldiers. [ଉ—ଶତ୍ରୁ ଉଚ୍ଚ ଗଣରେ ସେନାମୁଖ ଶ୍ୟାଡ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ଉଦ୍ୟୋଗ ।] ୪ । ପୁରଦ୍ୱାରର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ ପଥ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. The road passing in front of the gate of a town.

ସେନା ରକ୍ଷ(ରକ୍ଷକ)—ସଂ. ବି—୧ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଜଗିବା ପ୍ରହରୀ— Senā raksha(rakshaka) 1. A sentinel. ୨। ସୈନିକ —2. A soldier

ସେନୁ—ପ୍ରାଦେ. (ବୌଧଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ ପାଟଣା) ଅ—ସେଠାରୁ— Senu From that place.

ସେନେ—ପ୍ରାଦେ. (ବୌଧ ଓ ପାଟଣା) ଅ—ସେହି— Sene That.

ସେନେଁ—ପ୍ରାଦେ. (ବୌଧ ଓ ପାଟଣା) ଅ—ସେଠାରେ— Seneṅ There; in that place.

ସେନେଟ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସିନେଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Senet (etc) Sinet etc (See)

ସେନେହ—ଗ୍ରା· (ପଦ୍ୟ) ବ (ସଂ. ସ୍ନେହ)—ସ୍ନେହ (ଦେଖ)— Seneha Sneha (See) [ଉ—ସେନେହେ ସହୋଦର ଜଳେ । ମୁଁ ଥିଲି ଗୋପୀ ମୀନ ମେଳେ—ଭୂପତି, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସେନେହା—ଗ୍ରା. ବିଣ, ପୁଂ—ସେନେହୀ (ଦେଖ)— Senehā Senehī (See) ବ—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ); (ସଂ. ସ୍ନେହ)—ସ୍ନେହ— Love. [ଉ—ଗଲାଇ ନ ସମ୍ଭାଳୁ ତାହା । ଚେମନ୍ତ କୃଷ୍ଣର ସେନେହା—ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]

ସେନେହୀ – ଗ୍ରା. ବିଣ (ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସଂ. ସ୍ନେହୀ)—ସ୍ନେହଶୀଳ— Senehī Affectionate; loving. [ଉ—ବନ୍ଧନ ପନ୍ତରେ ହୋଇ ଉଦନ ସେନେହୀ —ଉଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

সেনহী
सनेही

ସେନୋ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ସ୍ନେହ— Seno Love; affection.

ସେଣ୍ଟ୍‌ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ସେହତ୍‌ଖାନା)—ସେଟ୍‌ଖାନା (ଦେଖ) Sent-khānā Set-khānā (See

ସେଣ୍ଟ ସେଣ୍ଟିଆ—ଦେ· ବିଣ—ସନ୍ତସନ୍ତିଆ (ଦେଖ) Sent sentiā Santasantiā (See)

ସେଣ୍ଟରା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବିଣ ଓ ବ—ସନ୍ତରା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sentarā (etc.) Santarā etc (See)

ସେଣ୍ଟା—ଦେ. ବ· ପୁ·—ଅଗ୍ରଜିଅନ୍ତି ଲୋକର ନାମ—A name Sentā given to males whose elders had predeceased them at their birth. (ସେଣ୍ଟିଅ — ଅନ୍ୟରୂପ) (ସେଣ୍ଟୀ, ସେଣ୍ଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ସଦ୍ରାଜ) ଅ—ସେନ୍ତା (ଦେଖ)—Sentā (See)

ସେଣ୍ଟ(ଣ୍ଠି) — ଦେ. ବି (ସଂ. ସୀମନ୍ତ)—ସିଁଣ୍ଟି (ଦେଖ)
Senti(nthi) Siñti (See)

ସେଣ୍ଟ୍ରି — ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସେଣ୍ଟ୍ରୀ)—ସନ୍ତ୍ରୀ; ପହରା ଦେଉଥିବା
Sentri ସଶସ୍ତ୍ର ସୈନିକ—Sentry; armed watchman.

ସେନ୍ଦୁର୍ — ପ୍ରାଦେ· (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା)ବି(ତୁଳ. ହି. ସେଁଦୁର)—
Sendur ସିନ୍ଦୂର—Vermilion.

ସେନ୍ଦ୍ରିୟ— ସଂ· ବିଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଇନ୍ଦ୍ରିୟ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
Sendriya ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having organs of sense.
୨ । ପୁଂସ୍ତ୍ୱବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—
2. Virile; having virility.

ସେନ୍ସସ୍— ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଜନ ସୁମାରି; ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରା-
Sensas ଯିବା ରାଜ୍ୟର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କ୍ରିୟା—Census.
সেন্সস सेन्सस

ସେପ୍ଟିକ୍ — ବୈଦେ. ବିଣ (ଡାକ୍ତରୀ ଭାଷା) (ଇଂ)—୧ । ପଚନଶୀଳ
Sep-ṭik (କ୍ଷତ ଅର୍ଥ)—1. Septic. ୨ । ଯାହା କ୍ଷତ
সেপটিক ଆଦିକୁ ପଚାଇ ଦିଏ—2. Promoting putre-
सेप्टीक faction of sores etc

ସେପ୍ଟେମ୍ବର୍ —ବୈଦେ.ବି (ଇଂ. ଲାଟିନ୍ ସେପ୍ଟେମ୍ =ସଂ.ସପ୍ତନ୍=ସାତ;
Sep-ṭembar —ପୂର୍ବେ ରୋମ୍‌ରେ ପ୍ରଚଳିତ ମାସଗଣନା
সেপ্টেম্বর सितंबर ଅନୁସାରେ ଏହା ସପ୍ତମ ମାସ ଥିବାରୁ)
(ସେପ୍ଟେମ୍ବର—ଅନ୍ୟରୂପ) ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମାସ ଗଣନାରେ ନବମ ମାସ;
ଅଗଷ୍ଟ ମାସର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଅକ୍ଟୋବର୍ ମାସର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ
ମାସ; ଓଡ଼ିଆ ଭାଦ୍ରବ ଓ ଆଶ୍ୱିନ ମାସ—September.

ସେପଟା—ବୈଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ) (ଇଂ· ସାପୋଟା)—ସୁସ୍ୱାଦୁ
Sepaṭā ଫଳବିଶେଷ; ସପେଟା—A species of fruit
সপেটা सपेटा Achras Sapota. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର, ପିତ୍ତ-
ନାଶକ ଓ ପୁଷ୍ଟିକର—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ, କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ସେପତ୍ତନି—ଦେ. ବି (ଫା· ସେ=ତୃତୀୟ ଓ ସଂ. ପତ୍ତନି)—ଦର-
Sepattani ପତ୍ତନିଦାରଠାରୁ ଗୃହୀତ ପତ୍ତନି—An underte-
সেপত্তনী nure under a Darpattanidār.

ସେପତ୍ତନିଦାର୍—ଦେ. ବି—ଦରପତ୍ତନି ଅଧୀନ ପତ୍ତନିଦାର—
Sepattanidār An undertenure-holder under
সেপত্তনীদার a Darapattani.

ସେ ପରି— ଦେ. ବିଣ—୧ । ତତ୍‌ସଦୃଶ—1. Similar to it; like
Se parā him, her or it. ୨ । ସେ ପ୍ରକାରର—
সেই রকম, ওরকমারি 2. Of that kind. ୩ । ତାର ପରି;
वैसा ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—3. Excellent. ୪ । ଅତୁଳନୀୟ—
4. Incomparable. ଅ—ସେପରି; ସେହିପରି—
In that manner.

ସେପରି—ଦେ. ଅ—୧ । ତତ୍‌ସଦୃଶ—1. Like that. ୨ । ସେହି
Separi সেই রকম वैसा ପ୍ରକାରେ—2. In that way.

ସେ ପାଇଁ — ଗ୍ରା. ଅ—ସେଥିପାଇଁ (ଦେଖ)
Se pāiñ Sethipāiñ (See)

ସେପାୟା(ହ୍ୟା)—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ତ୍ରିପାୟା; ତିନିଗୋଡ଼ିଆ
Sepāyā(hyā) କାଷ୍ଠାସନ—Tripod; tepoy.
সেপায়া, তেপায়া तपाई

ସେପିଆ —ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଚିତ୍ରାଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଫିକା କଳା
Sepiā সেপিয়া सेपिया ରଙ୍ଗ—Sepia (colour).

ସେ ପୁର(ରୀ)—ଦେ. ବି—ଯମପୁର—The abode of Death.
Se pura(rī) ও পুরী सपुर

ସେ ପୁରକୁ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି - ମରିଯିବା—To die. [ଉ—
Sepuraku jibā ବଡ଼ଅ ସେପୁରକୁ ଗଲା—କୃତ୍ତିବାସୀ ରାମାୟଣ.
ওপুরীতে যাওয়া मर जाना; उसपुर पर जाना ନଅଭୁଜ୍ରୀ ।]

ସେଫ୍ —ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ଧନ ଆଦି ବହୁମୂଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥକୁ ଚୋରି ଓ ଅଗ୍ନି
Seph ଆଦିରୁ ନିରାପଦ ରଖିବା ପାଇଁ ଅଭେଦ୍ୟ ଲୁହାର
সেফ सेफ ମଜଭୁତ ସିନ୍ଦୁକ—Ironsafe.

ସେଫ୍‌ଟି ପୀନ୍ —ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଢାଙ୍କୁଣି ଲଗା ଏକପ୍ରକାର
Seph-ṭi pin ଧାତୁମୟ ପୀନ୍, ଯଦ୍ୱାରା କେଶ, ବସ୍ତ୍ର ଆଦିକୁ
সেফটী পীন सेफटी पीन ଏକତ୍ର ଲଗାଇ ରଖାଯାଇ ପାରେ—
Safety pin.

ସେଫ୍‌ଟି ଫାଷ୍ଟ୍ —ବୈଦେ. ବି (ଇଂ· ସେଫ୍‌ଟୀ+ଫାର୍ଷ୍ଟ=ଏଥିର
Seph-ṭi phāsht ଅର୍ଥ ବିପଦରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ପ୍ରଥମ
সেফটী ফার্ষ্ট অবশ্যক)—ରେଳଗାଡ଼ି ଓ ଅପଦଜନକ କଳ-
सेफटी फाष्ट କାରଖାନା ନିକଟରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବା ସମୟରେ
ସାବଧାନ ହେବା ପାଇଁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିବା
ନିମନ୍ତେ ଆଧୁନିକ ଆନ୍ଦୋଳନ—The Safety first
movement recently started to warn
people to look to their own safety while
going about railway trains and dan-
gerous machines.

ସେଫ୍‌ଟି ଭଲ୍ —ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ବାଷ୍ପୀୟ କଳ ଆଦିରେ ବାଷ୍ପର
Seph-ṭi bhālbh ବେଗ ବେଶି ହୋଇଗଲେ ଅଧିକା ବାଷ୍ପ
সেফটী ভাল্‌ভ ଖସି ବାହାରି ଯିବା ପାଇଁ ଉକ୍ତ କଳରେ ଲାଗିଥିବା
सेफटी भाल्व କବାଟି—Safety valve.

ସେଫ୍‌ଟି ଲାମ୍ପ —ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କୋଇଲା ଖଣି ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରୁ-
Seph-ṭi lāmp ଥିବା ଜ୍ୱଳନଶୀଳ ବାଷ୍ପ ଖଣିରେ କାମ କରୁଥିବା
সেফটি ল্যাম্প ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଲୋକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଲାମ୍ପରେ ଥିବା
सेफटी लैंप ଅଗ୍ନିଶିଖାରେ ଲାଗି ଜଳି ନ ଉଠିବା ପାଇଁ ତାର ବେଢ଼ା
ଆଲୋକବିଶିଷ୍ଟ ଲଣ୍ଠନ—Safety lamp.

ସେଫ୍‌ଟି ରା(ରେ)ଜର୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ସେହି ଖୁରଦ୍ୱାରା ନିଜ-
Seph-ṭi ra(re)jar ପଦଭାବରେ କ୍ଷୌର କର୍ମ ସମାହିତ ହୁଏ—
সেফটি রাজর सेफटी रेजर Safety razor.

ସେଫ—ସଂ. ବି (ଶେଫର ରୂପାନ୍ତର)—ଶିଶ୍ନ; ଲିଙ୍ଗ (ପୁଂଚିହ୍ନ)—
Sepha Penis.

ସେଫାଳିକା—ସଂ. ବି (ଶେଫାଳିକାର ରୂପାନ୍ତର)—ଶେଫାଳିକା (ଦେଖ)
Sephālikā Sephālikā (See)

ସେଫ୍‌ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ॰ ବ (ଇ॰)—ସେଫ୍‌ଟି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Sephti (etc) Seph-ti etc (See)
সেফ্‌টি सेफटी

ସେବ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସେବନ କରିବା; ଭୋଗ କରିବା—
Seb (root) 1. To enjoy. ୨ । ଖାଇବା—
2. To partake of. ୩ । ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବା—
3. To serve. ୪ । ବ୍ୟବହାର କରିବା; ଭୋଗକରିବା-
4. To use; (Apte) ୫ । ସମ୍ଭୋଗ-
କରିବା—5. To enjoy carnally (Apte)
୬ । ବାସ କରିବା; ବାହାରୁ କରିବା—6. To inhabit;
to frequent (Apte). ୭ । ଚର୍ଚ୍ଚା ବା ଅଭ୍ୟାସ
କରିବା—7. To practise; to cultivate (Apte).
୮ । ଜଗିବା—8. To watch; to guard
(Apte).

ସେବ —ସ. ବ (ସେବ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ॰ ଅ)—୧ । ମେଵ ଫଳ (ଭୁଲ. ଫା.
Seba ସେବ୍‌); (ଭାବପ୍ରକାଶ)—1. Apple;
Pyrus Malus. ୨ । (+ଭାବ॰ଅ) ସେବା (ଦେଖ)-
2. Sebā (See). ଦେ॰ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସେବତୀ)—
ସେବତୀର ଡାକ ନାମ—Nickname for
Sebatī.

ସେବକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସେବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)-୧ । ସେବାକାରୀ
Sebaka 1. Rendering service; serving.
[ସେବ(ବି)କା —ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ପରିଚର୍ଯ୍ୟାକାରୀ· 2. Tending.
୩ । ଧାରାମତେ କୌଣସି କର୍ମାବଲମ୍ବନକାରୀ (ଯଥା—
ସାହିତ୍ୟ ସେବକ)—3. Following an occupation regularly. ୪ । ଭୋଗକାରୀ—
4. Enjoying. ବି—୧ । ପ୍ରସେବକ (ମେଦିନୀ);
ବୀଣାପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ବକ୍ର କାଷ୍ଠ; ବୀଣାପ୍ରାନ୍ତ ଅଲାବୁ ଫଳକ—
1. The gourd attached to the end of a
harp. ୨ । ଚୋପଡ଼ି; ମୁଣି—2. A wallet
made of rags. ୩ । (ସୀବ୍ ଧାତୁ=ସିଲାଇ କରିବା
+ କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ସୀବନ କର୍ତ୍ତା; ଦରଜି—
3. Sewer; tailor. ୪ । ପରିଚାରକ; ଦାସ; ଭୃତ୍ୟ;
ଗୃହଭୃତ୍ୟ—4. Servant. ୫ । ପରିଚର୍ଯ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି;
5. Attendant. ୬ । ଭକ୍ତ (ହି॰ ଶ॰)—
6. A devotee. ୭ । ଉପାସକ; ଆରାଧକ (ହି. ଶ)-
7. Worshipper; a votary. ୮ । (କୌଣସି
ବସ୍ତୁର) ବ୍ୟବହାରକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି॰ ଶ)—
8. The user of a certain thing. ୯। ଧାରାବାହିକ
ରୂପେ କୌଣସି କର୍ମ ଅବଲମ୍ବନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
9. Regularly following or devoted to an
occupation. ୧୦। (+କର୍ମ॰ ଅକ)—ବୋରା, ବସ୍ତା
(ହି. ଶ)—10. Sack; gunny bag (Apte) ୧୧ ।
(ସେବ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ଆଦି କରିବା
ବ୍ୟକ୍ତି; ପୂଜାକାରୀ—11. A person who regularly performs the worship and rituals of
a Deity. [ଦ୍ର—ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ସେବକମାନେ
ଦେବତାଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅନୁସାରେ ୩୬ଟି
ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—ସେମାନଙ୍କୁ ଛତିଶା ନିଯୋଗ ବୋଲି-
ଯାଏ, ସାଧାରଣତଃ ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ଦୁଇ ଜାତିର
ସେବକ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ଯଥା—ବ୍ରାହ୍ମଣ (ପଣ୍ଡା ବା ପୂଜାରି)
ଓ ଶୂଦ୍ର (ମାଳି, ବଡ଼ୁ ବା ମଲ୍ଲିଆ) ।]

[ଦ୍ର—ନିମ୍ନରେ ସେବକ ଶବ୍ଦ ସଂଯୁକ୍ତ କେତେକ ପଦ
ଦିଆଗଲା—

ଉପାଙ୍ଗିଆ ସେବକ—ଦେ॰ ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ
ମନ୍ଦିରରେ ଉପାଙ୍ଗ ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର ବାଜା ବଜାଇବା
ସେବକ ବିଶେଷ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ଗ୍ରାମ ସେବକ—ଦେ॰ ବି—ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ସେବାକାରୀ ଭୃତ୍ୟ—
ଭଣ୍ଡାରୀ, ଧୋବା ଆଦି ।

ଚରଣ ସେବକ, ପାଦ ସେବକ—ସ. ବି—ପାଦ ସେବା କରିବା
ଭୃତ୍ୟ ।

ଜୟମଙ୍ଗଳ ଅଲଙ୍କି ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହା-
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅଲଙ୍କି କରିବା ସେବକ ।

ଦର୍ପଣିଆ ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ
ସ୍ନାନ ସମୟରେ ଆଗରେ ଦର୍ପଣ ଧରିବା ସେବକବିଶେଷ ।

ଦେବ ସେବକ—ସ. ବି—ଦେବତାଙ୍କ ସେବାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଧ୍ୱଜଧର ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମୁଖଶୋଚ
ବେଳେ ଗରୁଡ଼ଧ୍ୱଜ, ତାଳଧ୍ୱଜ, ଆଦି ଧରିବା ସେବକ ।

ପଣ୍ଡା ସେବକ - ଦେ॰ ବି—ପଣ୍ଡାଜାତୀୟ ଦେବପୂଜକ .

ପତ୍ରିବଡ଼ୁ ସେବକ—ଦେ॰ ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପୂଜାର
ସମସ୍ତ ଉପକରଣ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇ ଦେବା ସେବକ—
ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ପାଣି ଆପଟ ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସେବା·
ପୂଜା ନିମନ୍ତେ ପାଣି ଯୋଗାଇବା ସେବକ ।

ପାଳିଆ ସେବକ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ସେବକଙ୍କର ଦେବସେବାରେ
ପାଳିର ଦିନ ପଡ଼ିଥାଏ ।

ପୁରାଣପଣ୍ଡା ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ
ମନ୍ଦିରରେ ପୁରାଣ ପାଠ କରିବା ସେବକବିଶେଷ —ଜଗବନ୍ଧୁ
ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ପ୍ରସାଦ ବଡ଼ୁ ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ
ପ୍ରସାଦ ନେଇ ଗଜପତି ରାଜାଙ୍କ ଉଆସରେ ପହଞ୍ଚାଇବା
କାମ କରିବା ସେବକ ।

ଫୁଲ ବଡ଼ୁ ସେବକ—ଦେ. ବି—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଫୁଲ
ପ୍ରସାଦ ନେଇ ଗଜପତି ମହାରାଜାଙ୍କ ଘରରେ ପହଞ୍ଚାଇବା
ସେବକ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ବନ୍ଧୁ ସେବକ—ଦେ ବ (ସଂ ବନ୍ଧୁ ଓ ସେବକ)—ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ନାନ ଜଳ ଓ ଫୁଲ ବେଲପତ୍ରୀ ଯୋଗାଉଥିବା ବୃଦ୍ଧ ସେବକ ।

ବାଢ଼ୁଅ ଯୋଗଣ ସେବକ—ଦେ. ବ—ଠାକୁରଙ୍କ ଲାଗି ପାନପତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣି ବାଡ଼ଅ ନାୟକଙ୍କୁ ଯୋଗାଇବା ସେବକ ।

ବିମାନବଡ଼ୁ ସେବକ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଚଳନ୍ତି ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କୁ ଯାତ୍ରାର ସମୟରେ ବହନ କରୁଥିବା ବିମାନକୁ କାନ୍ଧେଇବା ଓ ଫୁଲ ପାଣି ଆଦି ଲାଗି କରୁଥିବା ସେବକ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବକ—୧ । ସଂ ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତୀୟ ଦେବସେବକ ।

୨ । ଦେ. ବ—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ସୂପକାର ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତୀୟ ସେବକ ।

ଭତର ଗମ୍ଭୀରବଡ଼ୁ—ଦେ. ବ—ଆବଶ୍ୟକ ବେଳେ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ପାଣି ଧରି ଆସିବା ସେବକ ।

ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ମହାସୁଆର, ସୁଆର ସେବକ—ଦେ. ବ (ସଂ ସୂପକାର ସେବକ)—ପୁରୀ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବହିବାଡ ଦେବଙ୍କ ଅନ୍ନପାକକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେବକ ।

ମାଳି ସେବକ—ଦେ. ବ (ସଂ ମାଲାକାର ସେବକ)—ଦେବଙ୍କୁ ଫୁଲ ଯୋଗାଇବା ଶୂଦ୍ର ମାଲାକାରଜାତୀୟ ସେବକ ।

ଯୋଗାଡ଼ମଜା ସେବକ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ବାସନ ମାଜିବା ସେବକ ।

ରାଜ ସେବକ—ସଂ. ବ—ରାଜାଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ।

ଶୂଦ୍ର ସେବକ—ସଂ. ବ—ଶୂଦ୍ରଜାତୀୟ ଦେବସେବକ ।

ସାହିତ୍ୟ ସେବକ—ଦେ. ବ—ଧାରାବାହିକ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ।

ସୁଆର ବଡ଼ୁ ସେବକ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ ପରେ ମନ୍ଦିରର ଚଟାଣକୁ ପାଣି ପକାଇ ଧୋଇବା, ପାହାଡ଼ା ପକାଇବା, ଧୂପ ଓ ଆଳତି ପାଇଁ କନା ଓ ଅଖେଇ ଆଣି ଦେବା ଏବଂ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ଆଳତି ବାଟୀ, ଧୂପଦାନୀ ଆଦି ବଢ଼ାଇ ଦେବା ସେବକ ।

ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ସୁଡୁ ସୁଆର ସେବକ—ଦେ. ବ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଭୋଗ ପାଇଁ ମୁଗ ରଗଡ଼ିବା, ପରିବା କାଟିବା, ପାଚିଲାକଦଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଆଣି ଦେବା ଏବଂ ଘୃତାମୃତ ଯୋଗାଇବା ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସେବକ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।

ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ—ଦେ. ବ—ଯେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ କୌଣସି ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଥାଆନ୍ତି ।

ହାତୋଳା ବଡ଼ୁ ସେବକ—ଦେ. ବ—ଦେବବିଗ୍ରହଙ୍କ ହାତୋଳା ବା ଖୋଳା କାନ୍ଧେଇବା ସେବକ ।]

ସେବକ ଜାଗିର—ଦେ. ବ—ସେବକାନ୍ ଜାଗିର (ଦେଖ)
Sebaka jāgiri Sebakān jāgiri (See)

ସେବକ ନିୟୋଗ—ଦେ. ବ—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ସେବକମାନଙ୍କର
Sebaka nijoga ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମାଜ—A society of different classes of Sebaks. [ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସେବକଶ୍ରେଣୀଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନିଯୋଗ ଅଛି । ଉକ୍ତ ନିଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତ ଦଳର ସାମାଜିକ ନିୟମମାନ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ ।]

ସେବକ ବରତନ (ବର୍ତ୍ତନ)—ଦେ. ବ—ସେବକଙ୍କୁ ଦେୟ ଉକ୍ତ
Sebaka baratana (bartana) ସେବାର ପାରିଶ୍ରମିକ—
সেবক বেতন Wages given to a servant for
सेवकवेतन service rendered.

ସେବକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ସଂ. ବ—ଦେଉଳିଆ ବା ପଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣ;
Sebaka brāhmana ନିକୃଷ୍ଟଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ—
Brāhmans who serve as worshippers to idols and are deemed lower than others.

ସେବକା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସେବକ+ଆ)—ସେବକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sebakā Feminine of 'Sebaka'.
ଦେ. ବଣ—ସେବକାର (ଦେଖ)—Sebakāra (See)

ସେବକାଧମ—ସଂ. ବି ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)(ନିନ୍ଦାସୂଚକ)—ଅଧମ ସେବକ—
Sebakādhama An humble servant; most
(ସେବକାଧମା—ସ୍ତ୍ରୀ) humble servant.

ସେବକାନ୍—ଦେ. ବ (ବହୁବଚନ)—ସେବକମାନେ—
Sebakān A number of 'Sebakas'.
সেবকেরা सेवकान्

ସେବକାନ୍ ଜାଗିର—ଦେ. ବ—ଦରମା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେବକଙ୍କୁ ଦିଆ
Sebakān jāgiri ଯାଉଥିବା ବୃତ୍ତି—Service tenure
চাকরান জাগিরি given to a servant in lieu of pay.
सेवकान जागीर

ସେବକାନ୍ ନିଷ୍କର—ଦେ. ବ—ସେବା କରିବା ଯୋଗୁଁ ସେବକ ଯେଉଁ
Sebakān nishkara ଜମିର ଖଜଣା ମାଫ ପାଇଥାଏ—Hol-
নিষ্কর চাকরান ding granted to a Sebaka free of
सेवकान निष्कर rent.

ସେବକାନୁସେବକ—ସଂ. ବ—ଅତି ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯେ ଆପଣଙ୍କର
Sebakānusebaka ସେବକର ସେବକ ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ)—
One who is fit to be the servant to your servant.

ସେବକାର—ଦେ. ବଣ—୧ । ସେହି ସମୟର—1. Of that time
Sebakāra ୨ । ଅତୀତକାଳର—2. Of the past.
তখনকার ୩ । ଅତି ପୁରାତନ—3. Very old.
उस समयका

ସେବକାଳୁ—ସଂ. ବ—୧ । ଜଣାଜଙ୍ଗଲା ବୃକ୍ଷ (ଶବଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ବୃକ୍ଷ-
Sebakālu ଭେଦ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—1. A kind of wild tree.
୨ । ଦୁଧିଅନେଣ୍ଡି ଲତା; ଦୁଗ୍ଧିକା; ଭଙ୍ଗୁରୀ ଲତା—
2. Oxystelma Esculentum (creeper)

ସେବକୀ—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସେବିକାର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସେବିକା
Sebakī (ଦେଖ)—Sebakā (See) [ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ
ସেবিকা ଏକ ସ୍ତ୍ରୀଜନ ଉଗ୍ନୀ ହେବ କି । ବକ୍ଷୁଁ ଭୂମି ଗୃହ ଜାତ
सेविका, सेवकी ଜନମ୍ୟ ସେବକୀ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
(ସେବକଣୀ—ଅନ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ)

ସେବତୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଶତପତ୍ରୀ—1. Muskrose; Rosa Moschata; the garden daisy
Sebatī
ଅନ୍ୟ ସ—ଶତପତ୍ରୀ, (Kritikar); Crysthemum
ତରୁଣୀ, ହେମନ୍ତୀ, କର୍ଣ୍ଣିକା, (large); Coronaria. [ଉ—
ଶୁଭ୍ରକେଶରା, ସେବନ୍ତୀ, ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହା ହୃଦ୍ୟ,
ମହାକୁମାରୀ, ଗନ୍ଧାଢ୍ୟା, ତୁବର୍ୟା, ଗ୍ରାହିଣୀ, ଶୁକ୍ରଳା, ଲଘୁ,
ଲକ୍ଷ୍ୟପୁଷ୍ପା, ଅତିମଞ୍ଜୁଳା, ଶୀତ, କଟ୍ଟୁ, ପାଚନୀ ଓ ଦୋଷତ୍ରୟ
ଭୃଙ୍ଗବଲ୍ଲଭା । ଓ ରକ୍ତଦୁଷ୍ଟି ଜିତ୍ ଓ ବର୍ଣ୍ଣକାରୀ ।]
সেউঁতী, গুলদাউদী, ୨। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—2. A name
সেঅঁতী, সেউতীগোলাপ given to females. ଦେ. ବି
गुलचिनी, सेवती गोलाप —ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର
ଦେ. ଗ୍ରମନ୍ତ୍ର ବସ ଇବା ବନ୍ଧୁତା—A god-frendship set up between females.
[ଉ—ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପରସ୍ପର ମହାପ୍ରସାଦ, ତୀର୍ଥଜଳ, ତୀର୍ଥ ମୃତ୍ତିକା, ପୁଷ୍ପ ଅବଦଳ ଦେଇ ହୋଇ ସେହି ସେହି ନାମର ଧର୍ମବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ।]

ସେବତୀ ଫୁଲ—ଦେ. ବି—୧ । ସେବତୀ (ଦେଖ)—1. Sebatī
Sebatī phula (See) ୨ । (ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ବାଳରେ ଖୋସାଯିବା ପାଇଁ ସେବତୀ ଫୁଲ ପରି କାରୁକାର୍ଯ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ସୁନାର ବା ରୂପାର ଅଳଙ୍କାରବିଶେଷ —2. Name of an ornament of gold or silver for the hair.
সেউঁতী
सेवती फूल

ସେବତୀ ମାଳଥା—ଦେ. ବି—ସେବତୀ ଫୁଲରେ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ମାଳ
Sebatī mānia ବା ହାର—A garland of Sebatī flowers.
সেউঁতী মালা सेवती माला
[ଉ—ଗୁନ୍ଥିଥିବ ଯେବେ ମୁଁ ସେବତୀ ମାଳଥା, ତା ଦେଖିଲେ କମ୍ପିବ ଜନକଙ୍କର ହୃଥା—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।]

ସେବଧି—ସଂ. ବି (ସେବ=ସେବା+ଧା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—
Sebadhi କୁବେରଙ୍କ ନିଧି;—ପଦ୍ମ, ଶଙ୍ଖ, ପଦ୍ମାଦ—
The gems of God Kubera.

ସେବନ—ସଂ. ବି (ଷିବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବସ୍ତ୍ରାଦି ସିଲାଇ;
Sebana ସିଲାଇ କରିବା—1. Sewing. ୨ । (ସେବ୍ ଧାତୁ +ଭାବ. ଅନ) ସେବା କରିବା; ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—2. Serving. ୩ । ଅନୁଧ୍ୟାନ; ଉପାସନା, ପୂଜନ—3. Worshipping. ୪ । ଉପଭୋଗ—4. Enjoyment. ୫ । ଭୋଜନ—5. Eating; partaking of. ୬ । ଚର୍ଚ୍ଚା; ଅଭ୍ୟାସନ—6. Practising; cultivatin ସମ୍ଭୋଗ—7. Enjoying carnally (Apte). ୮ । ବାସ କରିବା; ବିହାର—8. Dwelling in; frequenting (Apte). ୯ । (+କର୍ମ. ଅନ) ବୋସ୍ତା; ବସ୍ତା (ହି. ଶ)—9. Sack.
ସେବକ, ସେବ୍ୟ, ସେବନୀୟ } ବିଣ

ସେବନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସେବା କରିବା; ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରିବା—
Sebana karibā 1. To serve; to tend. [ଉ—
সেবা করা ଅଷ୍ଟ ଆୟୁଧ କରେ ଛନ୍ତି । ସେବନ୍ତି ସେବକ କରନ୍ତି
सेवन करना —ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । (ଔଷଧାଦି) ଖାଇବା—2. To take (medicine); to partake of. ୩ । (ବାୟୁ) ସେବନ କରିବା; (ବାୟୁକୁ) ଦେହରେ ଉପଭୋଗ କରିବା—3. To take (in airing) to enjoy. ୪ । (ଖରା) ପୋଇଁବା—4. To bask (in the sun). ୫ । (ମଦ୍ୟ) ପାନ କରିବା—5. To drink (wine). ୬ । (ଦେବତାଙ୍କୁ) ଉପାସନା କରିବା—
6. To worship (a Deity).

ସେବନା—ସଂ. ବି (ସେବନ+ଆ)—ଉପାସନା—
Sebanā Worshipping.

ସେବନୀ—ସଂ. ବି (ଷିବ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ଈ)—ସୂଚୀ; ଛୁଞ୍ଚ—
Sebanī Needle.

ସେବନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସେବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସେବନ ଯୋଗ୍ୟ—
Sebanīya 1. Fit to be enjoyed. ୨ । ଭୋଗ୍ୟ—
2. Enjoyable. ୩ । ଉପାସ୍ୟ—3. Adorable; worshipable.

ସେବା—ସଂ. ବି (ସେବ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ଆ)—୧ । ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—
Sebā 1. Serving. ୨ । ଦାସ୍ୟ—2. Service, servitude. ୩ । ଅରାଧନା; ଉପାସନା—3. Worshipping; rendering homage. [ଉ—ସେବା ୫ ପ୍ରକାର—୧ । ମଧୁର (ଗୋପୀମାନଙ୍କର), ୨ । ସଖ୍ୟ (ଦାମ, ସୁଦାମାଦିଙ୍କର), ୩ । ବତ୍ସଳ (ନନ୍ଦ ଯଶୋଦାଙ୍କର), ୪ । ଦାସ୍ୟ (ଗରୁଡ଼, ହନୁମାନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର), ୫ । ଶାନ୍ତ (ଯୋଗୀ ଓ ଋଷିଙ୍କର) ଯଥା—ମଧୁର ଭକ୍ତି ସଖା ବେନି । ବତ୍ସଳ ଦାସ ଶାନ୍ତ ଘେନି ॥ ଏ ଉପାସନା ପଞ୍ଚବିଧ । ବୋଲିଣ କହୁଛନ୍ତି ବୁଧ—ପ୍ରାଚୀ. ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।] ୬ । ଧାରାବାହିକ ଚର୍ଚ୍ଚା—7. Practice; exercise (Apte). ୮ । (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି) ଅନୁରକ୍ତି—8. Fondness or attachment for; devotion or addiction to. ୯ । (କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ) ବାସ ବା ବିହାରାଦି—9. Frequenting; moving about; living in (Apte). ୧୦ । ସମ୍ଭୋଗ—
ସେବକ, ସେବ୍ୟ, ସେବନୀୟ } ବିଣ

10. Carnal enjoyment. ୧୧ । (+ଜପିଣ୍‌ ଅ +ଅ) ଚାଟୁବାକ୍ୟ—
11. Flattery; coaxing words (Apte).

ସେବାଇ(ଏ, ୟ)ତ—ଦେ. ବ (ସ. ସେବକ)—୧ । ସେବକ; Sebāi(e, ya)ta ଦେବତାଙ୍କ ସେବାକାରୀ—1. Person সেবায়ত सेवायत performing the services of a ସେବେଇତ } ଅନ୍ୟରୂପ Deity. ୨ । ମନ୍ଦିରର ସେବକ ସେବୈତ } ଭୃତ୍ୟ— 2. Temple servant. ୩ । ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ସେବାକାରୀ ଭଣ୍ଡାରୀ ଓ ଧୋବା— 3. Village servant (e. g. barber, washerman etc).

ସେବାଇ(ଏ, ୟ)ତ ମାର୍‌ଫତ୍‌ଦାର୍—ଦେ. ବ (ସମାସ ଶବ୍ଦ)— Sebāi(e, ya)ta mār-phat-dār ଦେବତାଙ୍କର ସେବକ সেবায়ত মারফতদার ପୂଜକ ଓ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟ ତଦାରଖ କରିବା सेवायत मारफतदार ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି— Servants and trustees of a Deity.

ସେବାଇ(ଏ, ୟ, ୟି, ୟେ)ତି—ଦେ. ବ—ସେବାଇତର କାର୍ଯ୍ୟ— Sebāi(e, ya, yi, ye)ti Sebāyetship; the duty or সেবায়তি सेवायती post of a temple-servant.

ସେବାଏ(ୟ, ୟେ)—ଦେଶ୍ୟ. ଅ (ପା. ସିବା)—ଛଡ଼ା; ବ୍ୟତୀତ— Sebāe(ya, ye) Beside; except. ব্যতীত सिवा, सेवाय

ସେବା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସେବନ କରିବା (ଦେଖ) Sebā karibā Sebana karibā (See)

ସେବା କାକୁ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲେ)—ସେବା କରିବା ସମୟରେ Sebā kāku ସେବକଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱରର ପରିବର୍ତ୍ତନ (କେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚ, କେତେବେଳେ ନୀଚ, କେତେବେଳେ କୋମଳ କେତେବେଳେ ମଧୁର) (ବୃ, ଶ)— Modulation or change of voice during service (Apte).

ସେବାକାରୀ—ସ. ବଣ ଓ ବ (ପୁଂ) (ସେବାକାରିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ସେବକ Sebākāri (ଦେଖ)—Sebaka (See) (ସେବାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସେବା ଖଞ୍ଜା—ଦେ. ବ—ଦେବସେବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ପତ୍ତି— Sebā khañjā Endowment for the service of a দেবোত্তর देवोत्तर Deity.

ସେବା ଖଟିବା—ଦେ କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସେବା କରିବା— Sebā khaṭibā To render personal service to a সেবা করা सेवा करना person. [ହି—ଦୂରୁ ଭାଳୁଥାନ୍ତି ଯାମିକ ଭଟ । ଅସି ପର୍ ଭୂମେ ତା ସେବା ଖଟ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳଦେ. ।]

ସେବା ଦାସୀ—ଦେ. ବ (ସେବା ନିମିତ୍ତ ରକ୍ଷିତା ଦାସୀ)—୧ । ଦେବ- Sebā dāsi ସେବା ପାଇଁ ରକ୍ଷିତା ଦାସୀ—1. Maid ser- সেবা দাসী vants entertained in a temple for सेवा दासी performing the services of Idols. ୨ । ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସେବାକାରିଣୀ ଦାସୀ—2. A maid servant engaged for serving a master. [ହି—ଏ ଜଣା କଙ୍କସ ସେବାଦାସୀ ଯିବା ଦେବ ଜନନୀ ଭୂମିର—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି. ବହ୍ନିମାଳ୍ୟ ।] ୩ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ରକ୍ଷିତା ଅବିବାହିତା ରମଣୀ ଓ କନ୍ୟା; ଜଗନ୍ନାଥ ଦେଉଳର ମାହାରୀ—3. Damsels and unmarried girls kept in temples for dancing before the Idol. ୪ । ଉପଭୋଗାର୍ଥ ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ—4. A concubine. ୫। କୌଣସି କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କର ରକ୍ଷିତା ଅଙ୍ଗଲଗା ମାତାଜୀ— 5. Concubines entertained by a sect of Baishṇabas for administering to the personal comforts and animal wants of the latter.

ସେବା ଧର୍ମ—ସ. ବ (ରୂପକ)—୧ । ଅବଶ୍ୟକର୍ତ୍ତବ୍ୟରୂପେ ଗୃହୀତ Sebā dharma ସେବା କର୍ମ—1. The duty of service. ୨ । ସେବକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—2. The duties or ଅଙ୍ଗ—obligations of a Sebaka.

ସେବା ବୃତ୍ତି—ସ. ବ (ରୂପକ)—ଜୀବିକାର୍ଥ ଗୃହୀତ ସେବା କର୍ମ— Seba brutti Service taken as a profession. ସ. ବଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସେବାର ଯାହାର ଜୀବିକା Having service as a profession.

ସେବା ବ୍ରତ—ସ. ବ—ପରୋପକାର ଓ ପରଚର୍ଯ୍ୟାରୂପ ନିୟମ— Sebā brata Religious vow taken for rendering service to humanity or to a Deity or to a cause.

ସେବା ମନ୍ଦିର—ଦେ. ବ—ସେବାଶ୍ରମ (ଦେଖ) Sebā mandira Sebāsrama (See)

ସେବାୟୁଧ—ଦେ. ବ—ସେବା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟସମୂହ— Sebāyudha Articles required for performing different kinds of ser- সেবায়ুধ सेवा सामग्री vices. [ହି—ଦ୍ରବ୍ୟ ବେଶ ସବୁ ସ୍ୱାମୀ ଯାର ଯେତେ ପରିଜନ ସେବାୟୁଧ ଧରେ ଯେତେ ସବୁ ଚଳାଇଲେ—ପ୍ରାଚୀ.ଉଦୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ସେବାର୍ହ—ସ. ବଣ(ସେବା+ଅର୍ହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସେବକ ହେବାର Sebārha ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be worshipped. (ସେବାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସେବାଶ୍ରମ—ସ. ବ—ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମରେ ସେବକମାନେ ନାନାପ୍ରକାରେ Sebāsrama ଦେଶସେବା ଓ ଦରିଦ୍ରସେବା କରନ୍ତି— সেবাশ্রম A place where volunteers serve the सेवाश्रम country and the poor.

ସେବା ସଂଘ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲେ; ସେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଂଘ)— Sebā saṁgha ଦେଶ ସେବା ପାଇଁ ଗଢ଼ା ସମାଜ—A league সেবা সংঘ सेवा संघ formed for social service.

ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା—ସଂ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବା
Sebā śuśrūshā ରୋଗୀର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—
Nursing of a patient or person.

ସେବା ସମର୍ପଣ—ସଂ. ବି—ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ପରିଚାଳନ କରିବା ପାଇଁ
Sebā samarpaṇa କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେବତାଙ୍କ
সেবা সমর্পণ ସେବାର ଅର୍ପଣ—Consignment or gift
सेवा समर्पण of the service of a Deity to a person in trust.

ସେବାସମର୍ପଣ ପତ୍ର—ଦେ. ବି (କଚେରୀ)—ଯେଉଁ ଦଲିଲ ଦ୍ୱାରା ଜଣେ
Sebāsamarpaṇa patra ବ୍ୟକ୍ତି ଦେବତାଙ୍କ ସେବାକୁ
সেবাসমর্পণপত্র सेवासमर्पणपत्र ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ଠାରେ ଅର୍ପଣ କରେ—A trust deed conveying the service of an Idol to another person.

ସେବାସି—ଗ୍ରା. ବି—ସେବକ (ଦେଖ)—
Sebāsi Sebaka (See).

ସେବି—ସଂ. ବି—୧। ସେଓଫଳ—1. Apple. [ବି—ଏହା ବାତ-
Sebi ପିତ୍ତହର, ଗୁରୁ, ବୃଂହଣ, ବଳକର, କଫକର, ବୃଷ୍ୟ ଓ
ପାଚିଲେ ସ୍ୱାଦୁ।] ୨। ବଦରଫଳ; ବରକୋଳି(ହି.ଶ.)-
Jujube (Apte) tree and berry.

ସେବିକା—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସେବକା)—ସେବକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sebikā Feminine of 'Sebaka' [ବି—ସେବକର ସ୍ତ୍ରୀ-
সেবিকা सेविका ଲିଙ୍ଗରୂପ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ
ଅନୁସାରେ ସେବକା ଅଟେ, କିନ୍ତୁ ଭାଷାରେ କେହି କେହି
ସେବକୀ ଓ ସେବିକା ଲେଖନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହା ବ୍ୟାକରଣ-
ବିରୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର।] ସଂ.ବି—ପକ୍ୱାନ୍ନ ବିଶେଷ; ସିମେଇ—
সেমই सेव, सेवई Vermicelli.
[ବି—ମଇଦାକୁ ଦଳି ଏଥିରୁ ବଡ଼ ସରୁ ସରୁ ଲମ୍ବ
ଖଣ୍ଡମାନ କରି ତାକୁ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଦୁଗ୍ଧ, ଶର୍କରା ଓ
ଘୃତରେ ମୃଦୁ ଅଗ୍ନିରେ ପାକ କରି ଏହା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ
(ଭାବପ୍ରକାଶ)। ଏହା ତର୍ପଣୀ, ବଲ୍ୟା, ଗୁର୍ବୀ, ପିତ୍ତ-
ଆନିଳହରା, ଗ୍ରାହିଣୀ, ସନ୍ଧିକୃତ୍, ରୁଚ୍ୟ। ଏହାକୁ ଅତି
ମାତ୍ରାରେ ଖାଇବା ନାହିଁ। ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ଖୁବ୍ ସରୁ
ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ସିମେଇ ତିଆରି କରାଯାଏ। ମଇଦାକୁ ବା ବୁଟ
ବେସନକୁ ପାଣିରେ ଚକଟି ଛାଲଚଟୁ ଉପରେ ଲେଉଟରେ
ତାକୁ ମଳିଲେ ଛାଲଚଟୁର ଛିଦ୍ର ବାଟେ ସରୁ ସୂତା ପରି
ବାହାରୁଥିବା ଖଣ୍ଡମାନ କଡ଼ାଇ ଉପରେ ଫୁଟୁଥିବା ଘିଅରେ
ବା ତେଲରେ ପକ୍ୱ ହୁଏ। ଏହାକୁ ଭୁଜିଆ ସିମେଇ
ବୋଲାଯାଏ।]

ସେବି(ଭି)ଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ.ବି(ଇଂ)—ବ୍ୟୟରୁ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଧନର ସଞ୍ଚୟ—
Sebi(bhi)ṇg Saving of money.
সেভিঙ্গ् सेविंग [ସେବଂ (ଇଂ)—ଅଶୁଦ୍ଧ ଆକାର]

ସେବି(ଭି)ଙ୍ଗ୍‌ସ୍ ବା(ବ୍ୟା,ବେ)ଙ୍କ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ଠାରେ
Sebi(bhi)ṇg-s ba(byā,be)ṇk ଲୋକେ ଜଳ ଜଳର ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ
সেভিঙ্গ্‌স ব্যাঙ্ক सेविंग्सबैंक ଧନକୁ ନିରାପଦ ପାଇଁ
ରଖିଥାନ୍ତି ଓ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ ସେଠାରୁ ଧନ ଆଣି
ପାରନ୍ତି (ଏଥିରେ କିଛି ସୁଧ ମଧ୍ୟ ମିଳେ)—Savings bank.

ସେବିତ—ସଂ. ବିଣ (ସେବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ଉପାସିତ;
Sebita ଆରାଧିତ; ପୂଜିତ—1. Worshipped.
(ସେବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ୨। ଉପଭୁକ୍ତ—2. Enjoyed; partaken of. ୩। ଅଧ୍ୟୁଷିତ—3.Inhabited.
[ଉ—ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ମୃଗରେ ସେବିତ ହୋଇଅଛି—
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ।] ୪। ଆଶ୍ରିତ; ଯାହାଙ୍କଠାରୁ
ଆଶ୍ରୟ ନିଆ ଯାଇଅଛି—4. Resorted to. ୫। ରକ୍ଷିତ
5. Protected. ୬। ଅଭ୍ୟସ୍ତ—6. Practised.
୭। ବ୍ୟବହୃତ—7. Used. ୮। ଯାହାଙ୍କର ସେବା
ବା ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କରା ଯାଇଅଛି—8. Served; looked after; tended. ସଂ. ବି—ସେବ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)—
Sebi (See).

ସେବିତବ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—୧। (ସେବ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତବ୍ୟ)—ସେବିତ
Sebitabya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be served, tended, worshipped etc. ୨। (ସିବ ଧାତୁ+
କର୍ମ. ତବ୍ୟ) ସିଲାଇ କରାଯିବା ଯୋଗ୍ୟ (ହି. ଶ)—
(ସେବିତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Fit to be sewn.

ସେବିତା—ସଂ. ବିଣ—୧। (ସ୍ତ୍ରୀ) (ସେବିତ+ଆ)—ସେବିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ,
Sebitā Feminine of Sebita. ୨। (ପୁଂ)
(ସେବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ସେବାକାରୀ—
(ସେବିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Performing service etc.
ସଂ.ବି—୧। (ପୁଂ) ସେବକ (ଦେଖ) Sebaka (See)
୨। (କ୍ଲୀ) (ସେବକ୍+ଭାବ ତା)—ସେବକର କର୍ମ—
Servitude

ସେବି ଫଳ—ସଂ. ବି—ସେବି (ଦେଖ)
Sebi phaḷa Sebi (See);

ସେବିବା—ଦେ.କ୍ରି (ସଂ.ସେବଧାତୁ) (ପଦ୍ୟ)—୧। ସେବା କରିବା; ଭଜିବା—
Sebibā 1. To serve.[ଉ—ନୋହିଲେ ଅବା ଆନ ନୃପଙ୍କ
ସେବାକରୀ ସେବିବ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।] ୨। (ତୀର୍ଥାଦିକୁ)
सेवना ଯିବା—2.To go to; to frequent.(ଉ—ନାନା ତୀର୍ଥ
ସେବି, ଶୁଣେ ଆସିଣ ମିଳିଲେ। ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା।]

ସେବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସେବିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସେବ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା
Sebī ୧ବ)—ଯେ ସେବା କରେ; ସେବକ (ଦେଖ)—One
(ସେବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) who enjoys or partakes of a thing.
[ବି—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ।
ଯଥା—ଅହିଫେନସେବୀ, ମାଦକସେବୀ ଇତ୍ୟାଦି।]

ସେବେ—ଦେ. ଅ—୧। ସେକାଳରେ—1. At that time.
Sebe ୨। ପୂର୍ବେ—2. In the past.
সেকালে उस समयमें

ସେବେଟି—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସେବତୀ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—
Sebeti ସେବତୀ (ଦେଖ)—Sebati (See)

ସେବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସେବ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସେବନୀୟ; ସେବାର୍ହ
Sebya (ସେବ ଧାତୁର ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ଦେଖ)—Fit to
(ସେବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) be enjoyed or worshipped. etc.
ବି—୧ । ଖାଉଣ ମୂଳ; ବେଣାଚେର—1. The root of the 'Benā' grass. ୨ । ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Ficus Religiosa tree. ୩ । ହିଜ୍ଜଳ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—3. Barringtonia Acutangulia. ୪ । ସେବକର ପ୍ରଭୁ—4 The master of a servant (Apte). ୫ । ଲାମଜ୍ଜକ ତୃଣ (ବୈ. ଶ)—5. A kind of grass. ୬ । ରକ୍ତଚନ୍ଦନ (ବୈ. ଶ)—6. Sappan wood. ୭। ସୁଗନ୍ଧବାଲା; କୁରୁବେଲ (ବୈ. ଶ)—7. Pavonia Odorata. ୯ । ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ (ବୈ. ଶ)—9. Sea salt. ୧୦। ଜଳ (ବୈ ଶ)—10. Water. ୧୧ । ଜଳପକ୍ଷି ବିଶେଷ (ବୈ. ଶ) (ଜଳଗୌରେୟା ପକ୍ଷୀ)—11. A kind of aquatic bird.

ସେବ୍ୟକ—ଦେ. ବି— (ବୈଦ୍ୟକ; ସଂ. ସେବ୍ୟ) — ବେଣାଚେର—The root of Benā grass.
Sebyaka
সেব্যক,বেঁণার মূল खसखस

ସେବ୍ୟ ସେବକ—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ପୁଂ)—ଦ୍ୱିବଚନ—ପ୍ରଭୁ ଓ ଭୃତ୍ୟ—
Sebya sebaka Master and servant.
(ସେବ୍ୟା ସେବକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସେବ୍ୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବନ୍ଦାବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) ବନ୍ଦାକ; ମଲଙ୍ଗ—1. A parasitic plant; Loranthus Longifolius. ୨ । ଅଁଳା; ଅମଳକୀ (ବୈ. ଶ)—2.Embelic Myrobalan. ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ଜଙ୍ଗଲି ଧାନ (ବୈ. ଶ)—3. A kind of wild paddy. ସଂ. ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ—ସେବ୍ୟଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sebya.
sebyā

ସେ ଭଳି—ଦେ. ଅ—୧ । ସେହି ପ୍ରକାରର; ସେପରି—1.Of that kind or nature. ୨ । ତାହାରି ସମାନ—2 Like that; similar to that. (ଦୃ—ସେ ଭଳି ସେବକ ଆଉ ନ ଦେଖି ଭାରତେ, ଭରତ ସେ ଖାଣ ଏବେ ଧରନ୍ତି ଶିରେ । ରାଧାନାଥ—ମହାଯାତ୍ରା ।)
Se bhali
সেবকম
उसतरह

ସେଭିଙ୍ଗ୍ସ ବା(ବ୍ୟା,ବେ)ଙ୍କ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଡାକଘରେ ଏକ ବିଭାଗ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବାଙ୍କ୍, ଯହିଁରେ ଲୋକେ ଆପଣାର ଇଚ୍ଛାରେ ଧନ ଜମା ରଖନ୍ତି ଓ ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ଅଣନ୍ତି ଏବଂ ଟଙ୍କା ଯେତେ ଦିନ ଜମା ରହେ ସେତେଦିନ ପାଇଁ ଜମା ଟଙ୍କାର କିଛି ସୁଧ ପାଆନ୍ତି—Savings Bank. [ଦୃ—ଡାକ ଘରର ସେଭିଙ୍ଗ୍ସ୍ ବାଙ୍କ୍କୁ ପୋଷ୍ଟାଲ୍ ସେଭିଙ୍ଗ୍ସ୍ ବାଙ୍କ୍ Postal Savings Bank କହନ୍ତି ।]
Sebhings bā(byā,be)nk
সেভিঙ্‌স ব্যাঙ্ক
सेविंगबैंक

ସେମଏ—ବୈଦେ. ବି (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍—ସାମୋଏ) — ଏକପ୍ରକାର ଇଉରୋପୀୟ ଛେଳି—Chamoise. [ଦୃ—ଏହାର ଚମଡ଼ା ଅତି ନରମ । ଚଷମା ଓ ଗହଣା ଆଦକୁ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଚାଲିସ୍ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
Semae
সেময়
सेमये

ସେମଏ ଲେଦର୍ (ଚମଡ଼ା)—ବୈଦେ. ବି (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍. ସାମୋଏ+ଇଂ. ଲେଦର୍)—ସେମଏ ଛେଳିର ଚର୍ମ—Chamois leather.
Semae ledar(chamaṛḍā)
সেময় লেদব सेमए लेदर

ସେମଟା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଶୀର୍ଣ୍ଣ କିମ୍ବା ଶିମ୍) —୧ । ଶୁଖିଯାଇ କ୍ଷୀଣ ବା ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା; ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—1. Emaciated; withered. ୨ । କ୍ଷୀଣକାୟ—2 Thin; lean.
Semaṭā
(ସେମଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
সিটকান सिकुड़ा

ସେମଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସେମଟିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1. Causative from of Semaṭibā. ୨ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା—2. To cause to become lean.
Semaṭā(ṭe)ibā
সিটাকে দেওয়া
सिकुड़ाना

ସେମଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—To become lean and thin.
Semaṭibā
(ସେମିଟିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) সিটিকা सिकुड़ना

ସେ ମ(ମି, ମେ)ତି—ଗ୍ରା. ଅ—୧ । ସେପରି; ତେମନ୍ତ; ସେହିପରି—1. Like that. ୨ । ତତ୍ ସଦୃଶ—2. Similarly. ୩। ସେହି ପ୍ରକାରେ—3. In that manner. [ଦୃ—ଶ୍ରୀମ ସଙ୍ଗେ ହରିଲି ମୋତେ ସେ ସେମତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ସଭା ।]
Se ma(mi me)ti
ସେମନ୍ତ(କ୍ଷି) } ଅନ୍ୟରୂପ
ସେମତେ
তেমন
वैसा

ସେମ(ମି, ମେ)ତିକା—ଗ୍ରା. ଅ—ତେମନ୍ତ; ତେମନ୍ତ; ସେହି ପ୍ରକାରର—Of that kind; similar to that.
Sema(mi, me)tika
[ସେମ(ମି, ମେ)ତିକଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]
সেই রকম वैसा

ସେ ମାଦାରେ—ଗ୍ରା ଅ—୧ । ସେହି ଯୋଗୁଁ; ସେହି ହେତୁରୁ—1. For that reason. ୨ । ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ—2. In that connection.
Se mādāre
সেই জন্য
उस कारणसे

ସେମାଫୋର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) (ରେଳ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ରେଳ ଷ୍ଟେସନର ଖଣ୍ଡୁରେ ଯୋଚା ହୋଇଥିବା ସୂଚକ ଖୁଣ୍ଟି; ସିଗ୍ନାଲ୍ ଖୁଣ୍ଟି—Railway signal post; semaphore.
Semāphor
সিমা ফোর্
सेमाफोर

ସେମାନେ—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ତତ୍ ଶବ୍ଦ; ବହୁବଚନ)—କର୍ତ୍ତୃ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—They.
Semāne
তাহারা वे सब

ସେମାହି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସେ=ତିନ+ମାହ୍=ମାସ+ଇ)—ତୈମାସିକ—Quarterly. ବି—ତିନମାସ କାଳ—Quarter; a period of three months.
Semāhi
সেমাহি
सेमाही

ସେମି—ବୈଦେ. ଵଣ (ଇଂ. ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ,
Semi ଯଥା—ସେମିକୋଲନ୍, ସେମି ସର୍କଲ୍, ସେମି ଅଫିସିଅଲ୍)—ଅର୍ଦ୍ଧ—Half.
সেমি सेमी

ସେମି ଅଫିସିଅଲ୍—ବୈଦେ. ଵଣ (ଇଂ)—କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
Semi aphisial ଚଳବା କର୍ମସଂକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଘରୋଇ ମିଶା (ଅର୍ଦ୍ଧ)—Semi official.
সেমি অফিসিঅল্ सेमि आफिशियल

ସେମିକୋଲନ୍—ବୈଦେ. ଵ (ଇଂ)—ରଚନାରେ ଭାବପ୍ରକାଶର ସମାପ୍ତି
Semikolan ହୋଇ ନ ଥିବା ବାକ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚିହ୍ନ—Semicolan.
সেমিকোলন্ सेमीकोलन

ସେମିଜ୍(ଜି)—ବୈଦେ. ଵ (ଇଂ. ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ସେମିଜ୍)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ
Semij(ji) ଦ୍ୱାରା ପିନ୍ଧାଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ଲମ୍ବାକୁର୍ତ୍ତା—Chemise.
সেমিজ্ सेमीज
[ଦ୍ର—ଏହା ବେକ ପାଖରୁ ଅଣ୍ଟୁ ତଳକୁ ନଇଁଗୋଡ଼ି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବି ଥାଏ ଓ ଏଥିରେ ହାତ ନ ଥାଏ କମ୍ବା କାନ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ତିନ୍ ଥାଏ । ଏହାକୁ ପିନ୍ଧି ଏହା ଉପରେ ଭାରତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧନ୍ତି ।]

ସେମିଟିକ୍—ବୈଦେ. ଵଣ (ହେବ୍ରୁ ସେମ୍ ନାମରୁ)—ହେବ୍ରୁ ଜାତୀୟ
Semitik ସେମ୍ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବଂଶଧର ଓ ସେମାନଙ୍କ
সেমিটিক ଭାଷା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the descen-
सेमिटिक dants of Shem and their language; Semitic. ଵ—୧ । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକ ବର୍ଗର ଶାଖା ବିଶେଷ—1. A branch of the people of the world according to the modern classification; the Semitic branch of humanity. [ଦ୍ର—ଏହି ବର୍ଗରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଇହୁଦୀ, ଆରବୀ, ସୀରୀୟ, ମିଶ୍ର ଦେଶୀୟ ଆଦି ଭୂମଧ୍ୟ ସାଗରର ଉପକୂଳବାସୀ ଜାତିମାନେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ମୋଜେସ୍, ଯୀଶୁ, ମହମ୍ମଦ୍ ଏହି ବର୍ଗରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଏ ବର୍ଗ ଆର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଗଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ହୃ. ଶ] ୨ । ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ବର୍ଗର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ କଥିତ ଭାଷାମାନ—2. Thee Smitic languages. [ଦ୍ର—ଇବ୍ରାନୀ, ଅରବୀ, ଆସୀରୀୟ, ଫିନିସୀୟ ଭାଷାମାନ ଏହି ବର୍ଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହା ଆର୍ଯ୍ୟବର୍ଗୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ହୃ. ଶ]

ସେମି(ମେ)ଟି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସେମିଟିବା (ଦେଖ)
Semi(me)ti jiba Semitiba (See)

ସେମିନା(ନେ)ରୀ—ବୈଦେ. ଵ (ଇଂ)—ଶିକ୍ଷାଳୟ; ବିଦ୍ୟାଳୟ—
Semina(ne)ri Seminary. (ଯଥା—ମୋହେମ ସେମିନାରୀ ।)
সেমিনারী सेमीनरी

ସେମି ସର୍କଲ୍—ବୈଦେ. ଵ (ଇଂ)—ବୃତ୍ତାର୍ଦ୍ଧ—
Semi sark-l Semicircle.
(ସେମି ସର୍କ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) সেমি সার্কল सेमी सर्कल

ସେମ୍ବୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଵ (ତୁଳ. ହି. ସେମ୍, ସେମା=ଶିମ୍)—
Semi ଶିମ୍—Bean.

ସେମେଇ—ଦେ. ଵ—ସିମେଇ (ଦେଖ)
Semei Simei (See)

ସେମୁଏଲ୍—ଦେ. ଵ (ହେବ୍ରୁ ନାମ)—ସାମୁଏଲ୍ (ଦେଖ)
Semuel Sāmuel (See

ସେମ୍ବର—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ଵ—ପାଲଧୁଆ ଗଛ—
Sembara The Indian coral tree.

ସେମ୍ବି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଵ (ସ. ଶିମ୍ବ)—ଶିମ୍ବ—
Sembi Bean.

ସେୟା—ଗ୍ରା. ସର୍ବ । ସେଇଆ (ଦେଖ)
Seyā Seiā (See)

ସେର୍—ବୈଦେ. ଵ (ଫା. ସେର୍=ବ୍ୟାଘ୍ର)—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ
Ser ନାମ ପୂର୍ବରେ ବସିବା ସାହସିକବ୍ୟଞ୍ଜକ ଉପାଧିବିଶେଷ—
সের शेर A title prefixed to names of Mahomedans indicating might or heroism (literally; a tiger).

ସେର୍ ଅ(ଆ)ଲି—ଦେ. ଵ (ନାମ)—ଅଫଗାନସ୍ଥାନବାସୀ ଜନୈକ ଅତତାୟୀ—Sher Ali, name of an assassin of
Ser a(ā)li
সেরআলি Lord Mayo in the Andamans in 1872.
शेरआली [ଦ୍ର—ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ୍ ମେୟୋ ଆଣ୍ଡାମାନ
(ସେର୍ ଅଫଗାନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦ୍ୱୀପ (କଳାପାଣି)କୁ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ସେଠାରେ ନରହତ୍ୟା ଦୋଷୁଁ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ୧୮୭୨ ସାଲରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଦେହରେ ଛୋରୀ ଭୁଷି ତାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇଥିଲେ । ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଫଗାନସ୍ଥାନବାସୀ, କନାକେତେ ପେଶାବାରରେ ଇଂରାଜ ସେନାପତିଙ୍କର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଅର୍ଦ୍ଦଲୀ (Orderly) କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ପରେ ଏ ନରହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପରେ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲା ଓ ଏଥିର ଦଣ୍ଡସ୍ୱରୂପ ଫାଶୀ ପାଇଲା ।]

ସେର୍ନା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଵ—ସେରଣା ମାଛ—
er-nā A kind of fresh water fish

ସେର୍ ପେଟିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଲୁଚିଯିବା; ଲୁଚିଯିବା—
Ser petibā To hide oneself, to lay hidden.

ସେର୍ ବବର୍—ବୈଦେ. ଵ (ଫା. ବବୁରବାଲ ପରି କେଶରଯୁକ୍ତ ବ୍ୟାଘ୍ର)—ସିଂହ—Lion.
Ser-babbar
সেরববর शेरबबर

ସେର୍ଷ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ଵ (ସଂ. ସର୍ଷପ)—ସୋରିଷ—
Ser-sha Mustard seed.

ସେର୍ଷଁ—ପ୍ରାଦେ (ଲହଡା) ଵ—ସୋରିଷ—
Sershañ Mustard seed.

ସେର୍ଷୋ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ, ଖଡ଼ିଅଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ଵ—
Ser-sho ସୋରିଷ—Mustard seed.

ସେର୍ ସାହା—ଦେ. ବ (ଫା. ନାମ)—ଭାରତରେ ପଠାଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର
Ser sahā ପୁନଃ ସ୍ଥାପକ ବ୍ୟକ୍ତି—Name of an invader
সেবসাহা who re-established the Pathan
शेरशाह empire in North India; Sher Saha.
[ଦ୍ର—ଏ ଅଫଗାନ୍‌ବଂଶୀୟ ଥାଇ ବାବରଙ୍କ ଅଧୀନ ବହାରର ଜଣେ ଜାଗିରଦାର ଥିଲେ । ବାବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ହୁମାୟୁନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି କୌଶଳରେ ହୁମାୟୁନଙ୍କୁ ଶୋଣ ଓ ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ସଙ୍ଗମ ଚଉଶାଠାରେ ଓ କାନ୍ୟକୁବ୍ଜଠାରେ ୧୫୩୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଧ୍ୱସ୍ତ କରି ଦିଲ୍ଲୀର ସିଂହାସନରେ ନିଜକୁ ସମ୍ରାଟ୍ ଘୋଷଣା କରି ୧୫୪୦ଠାରୁ ୧୫୪୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ ଓ ହୁମାୟୁନ୍ ପାରସ୍ୟକୁ ପଳାଇଲେ । ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇସ୍ଲାମ୍ ବା ସେଲିମ୍ ସାହା ୧୫୫୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ସେଲିମ୍‌ଙ୍କ ଭାଇ ଅଦଲ୍ ସାହା ୧୫୫୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଅଦଲ୍ ସାହାଙ୍କର ଜଣେ ଭଣେଇ ତାପରେ କେତେକ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲା ପରେ ହୁମାୟୁନ୍ ପାରସ୍ୟରୁ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ପୁଣି ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ । ସେର୍ ସାହା ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଅନେକ ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେ ରାସ୍ତାର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କୂଅ ଖୋଳି, ଗଛ ପୋତି, ଘର (ସରାଇ) ତିଆରି କରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସଡ଼କ ତିଆରି କରାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ରାସ୍ତା ବାଟେ ରାଜଡାକ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲା । ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ବା ଦିଲ୍ଲୀରେ ସେର୍ ସାହା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ତାଙ୍କ ନାମରେ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । ମାରବାଡ଼ ଓ ମେବାରର ରାଜପୁତଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେର୍ ସାହା ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥାଇ ଚତୋର ଅଧିକାର କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତସ୍ଥ କାଲିଞ୍ଜର ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରିବା ସମୟରେ ୧୫୪୫ ରେ ନିହତ ହେଲେ ।]

ସେର୍‌ସେଟା—ପ୍ରାଦେ (ଲଇଥ) ବି—ଶୁଖି ଯାଉଥିବା ଘାଆ ଉପରର
Ser-setā ଖୋଳପା—Stiff slough formed on a convalescent sore.

ସେର—ଦେ. ବି (ସଂ ଶରାବ)—ଶେର (ଦେଖ)—Sera (See).
Sera ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ମାର୍ଗଶିର ମାସ
সের शेर ଗୁରୁବାରଦିନ କରାଯିବା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା; ମାଣବସା—The worship of Goddess Lakshmi in the shape of a measuring pot filled with paddy on a Thursday of the month of 'Mārgasira', ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—୮୦ ତୋଳା ଓଜନ—A weight of 80 tolās or rupees.

ସେ ରଙ୍ଗେ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି. ବିଣ—
Se-range ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ—Completely; in full measure. ଦେ. ଅ—ସେ ପ୍ରକାରେ—In that manner.

ସେରଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଚିଲିକାହ୍ରଦର ଏକପ୍ରକାର ଲୁଣି ମାଛ—
Serardā A species of salt water fish (found in the Chilka lake).

ସେର(ରେ)ଣା—ଦେ. ବି (ସଂ ଶରଣା)—ଶାରଣା ମାଛ—
Sera(re)nā Barbus Sarana (fish).
সরলপুঁটী शरना [ଦ୍ର—ଏହା ଚେଲ୍ଲ କେଉଣ୍ଡିର ଅନୁରୂପ, କିନ୍ତୁ ଚେଲ୍ଲ କେଉଣ୍ଡିଠାରୁ ପତଳା; ଏହା ମଧୁର ଜଳରେ ବାସ କରେ ଓ ୧୧ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ ।]

ସେରନ୍ତା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ [ସଂ. ସ୍ନେହ; ସ୍ନେହବର୍ଦ୍ଧିତ)—ଗେହ୍ଲା, ଅତ୍ୟଧିକ ଆଦରରେ ଲାଳିତପାଳିତ (ସନ୍ତାନ)—
Serantā Much fondled (child). [ଉ—
ସେରନ୍ତୀ }—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗର ଅନ୍ୟରୂପ
ସେରନ୍ତେଇ
আদুরে दुलार(रा) ସେରନ୍ତା ହୋଇ କି ଘର କରିବେ ?—ପ୍ରାଚୀ ଇତିହାସମଞ୍ଜରୀ ।]

ସେରନ୍ତେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟଧିକ ସ୍ନେହ ପାଇବାର ଲକ୍ଷଣ
Serantei hebā ପ୍ରକାଶ କରିବା—To make a show
আদর দেখান दुलारपन दिखलाना of one's being fondled.

(ତାର)ସେର ପୂରିଲା—ଦେ. ବାକ୍ୟ—ବିଧିନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଆୟୁଷ୍କାଳ ଶେଷ
Sera pūrilā ହେଲା; ମରଣ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା—
পবমাই ফুবাল आयु शेषहुआ The appointed time (of death) is come; one's preordained time of dissolution is at hand. [ଉ—ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସେର ପୁରିଲା । ଦୁର୍ଲଭ ମାନବ ଜନ୍ମ ବୃଥା ସରିଲା—ଶାଳମଣି ମିଶ୍ର, ଅସ୍ମ-ନିବେଦନ ।]

ସେର ବସିବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ମାଣବସା; ସେର (ଦେଖ)
Sera basibā Sera (See)

ସେରସ୍ତା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସିରସ୍ତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Serastā (etc) Sirastā etc (See)

ସେରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ସେହିଗୁଡ଼ିକ—
Serā Those. ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—୨୫ ଠାରୁ ୩୦ ତୋଳା ଓଜନ—A standard weight of 25 to 30 Tolās.

ସେରାଳ—ସଂ ବି—ଫିକା ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣ (ହ. ଶ)—Faint yel-
Serāla low colour. ସଂ ବିଣ—ଫିକା ହଳଦିଆ (ହ. ଶ) —Faint yellow; yellowish.

ସେରାହ—ସଂ. ବି—ଦୁଧ ପରି ଧଳା ଘୋଡ଼ା (ହ. ଶ)—
Serāha Milk-white horse.

ସେରିଫ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କଲିକତା ଅବ ରାଜଧାନୀରେ ମୁଖ୍ୟ
Seriph ମିଜ୍‌ଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ଦେଓୟାନୀ—Sheriff.
সেরিফ शेरिफ

ସେରୁ—ସଂ. ବିଣ—ବନ୍ଧନକାରୀ (ହ. ଶ)—
Seru Binding.

ସେରୁରାହ—ସଂ.ବି—ଯେଉଁ ଧଳା ଘୋଡ଼ାର ମୁଣ୍ଡରେ ଦାଗ ଥାଏ (ହ.ଶ)
Serurāha —A white horse having a mark on the head.

ସେରେ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ଏକସେର ପରିମାଣ—One seer.
Sere একসের एकसेर

ସେର୍ଣ୍ଣା(ର୍ନା)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସେରଣା (ଦେଖ)
Sernnā(rnā) Seranā (See)

ସେଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ବିକ୍ରି—1. Sale. ୨ । ଅଦାଲତ ଆଦେଶରେ କରାଯିବା ଡାକ ନିଲାମ—2. Auction sale. ୩ । ଗୋଳା ମାରିବାର ଅସ୍ତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବାରୁଦ ଗୁଳା—3. Shell (of a cannon). ୪ । ଜେଲ୍‌ଖାନାରେ ଜଣେ ମାତ୍ର କଏଦୀକୁ ବନ୍ଦ କରି ରଖାଯିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୋଠରି—4. Cell or small room for one person in a Jail
Sel সেল सेल

ସେଲ୍ ଖତମ୍ କରିବା—ଦେ. କି (କଚେରୀ) (ଇଂ. ସେଲ୍ ଓ ପା. ଖତମ୍)—ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଡାକ ନିଲାମରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଡାକକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଡାକକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଘୋଷଣା କରିବା—To conclude an auction sale by proclaiming the name and call of the highest bidder.
Sel khatam karibā সেল খতম করা सेल खतम करना

ସେଲ୍ ଡେଟ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ଇଂ)—ଅଦାଲତ ଆଦେଶରେ ସମ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲାମ କରାଯିବା ପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଓ ଘୋଷିତ ଦିବସ—Sale date. (ସେଲ୍ ତାରିଖ[ଖ]—ଅନ୍ୟରୂପ)
Sel det সেল্ ডেট सेल डेट

ସେଲ୍ ପ୍ରୋକ୍ଲାମେସନ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ଇଂ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ନିଲାମ ହେବା ପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକାଶିତ ସରକାରୀ ଆଦେଶପତ୍ର ବା ନିଲାମ ଇସ୍ତାହାର—Sale proclamation.
Sel proklāmesan সেল প্রোক্লামেসন सेल प्रोक्लामेसन

ସେଲ୍ ଫରଦ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ଇଂ ସେଲ୍ ଓ ପା. ଫର୍ଦ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଦାଲତ ଆଦେଶରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ନିଲାମ କରାଯିବା ସମୟରେ ନିଲାମ କବ କବ ଡାକିଲେ ଓ କେତେ କେତେ ମୂଲ୍ୟରେ ଡାକିଲେ ଏହା ନିଲାମ କରିବା ହାକମ ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଲେଖନ୍ତି—Sale sheet. (ସେଲ୍ ଫର୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସେଲ୍ ସିଟ୍—ଇଂ. ରୂପ)
Sel pharad সেল ফর্দ सेल फर्द

ସେଲ୍ ରଦ୍(ଦ୍)—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ଇଂ. ସେଲ୍ ଓ ପା. ରଦ୍)—ସମ୍ପତ୍ତିର ନିଲାମ ହେବା ପରେ କୌଣସି ହାକମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟାୟ କାରଣରୁ ଉକ୍ତ ନିଲାମର ଖଣ୍ଡନ—The setting aside of a sale; annulment of a sale.
Sel rad(dd) সেল্ রদ্ सेल रद्द

ସେଲ୍ ଲିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି)—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ଇଂ)—ନିଲାମ ହୋଇଥିବା ବା ନିଲାମରେ ଉଠିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି-ମାନଙ୍କର ତାଲିକା—Sale list.
Sel lisht(shti) সেল লিষ্ট सेल लिस्ट

ସେ ଲଗେ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) ଅ—ସେହି ସ୍ଥାନରେ—In that place; there.
Se lage

ସେଲମ୍—ଦେ. ବି (ସ. ଚେଲମ୍)—ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ପାସ ବସ୍ତ୍ର—A fine kind of cotton cloth woven in South India.
Selam সেলম चेलम

ସେଲା—ପ୍ରାଦେ. (ଲଡ଼ିଆ) ସର୍ବ—ସେହିଠା—That.
Selā

ସେଲାଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି [ବଙ୍ଗଳା ଉଚ୍ଚାରଣରୁ ଅନୁକୃତ]—ସିଲାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Silāi etc (See)
Selāi (etc)

ସେ ଲାଗି—ଦେ. ଅ—ସେଥିପାଇଁ; ସେଥିଯୋଗୁଁ—For that; owing to that.
Se lāgi সেইজন্য उसकेलिए

ସେ ଲାଗେ—ଦେ. ଅ—(ସଂ ତଦ୍ ଲଗେ)—ସେଇଲଗେ,ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍—Immediately; at once; in that very moment.
Se lāge তখনি उस समय

ସେଲା ବର୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ପା. ସିଲହ୍=ଅସ୍ତ୍ର+ବର୍‌ଦାର୍=ଧାରୀ)—ଅସ୍ତ୍ରଧାରକ ସିପାହୀ—A soldier or peon armed with weapons.
Selā bar-dār সেলাবরদার্ शेलाबरदार

ସେଲାମ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ବଙ୍ଗଳା ଉଚ୍ଚାରଣର ଅନୁକରଣ)—ସଲାମ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Salām etc (See)
Selām (etc)

ସେଲାମତ୍—ବୈଦେ. ବି (ବଙ୍ଗଳା ଉଚ୍ଚାରଣର ଅନୁକରଣ)—ସଲାମତ (ଦେଖ)—Salāmat (See)
Selāmat

ସେଲାମି—ବୈଦେ. ବିଣ ଓ ବି (ବଙ୍ଗଳା ଉଚ୍ଚାରଣର ଅନୁକରଣ)—ସଲାମି (ଦେଖ)—Salāmi (See)
Selāmi

ସେଲି—ଦେ. ବି [ସଂ. ଚେଳ]—ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତ୍ର ବା ପୋଷାକବିଶେଷ—A sort of fine cloth or dress. [ଦ୍ର—ସିପାହୀ ବେଶ ସେଲି ଅଙ୍ଗେ ବେଢ଼େ ଉର—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।] ବୈଦେ. ବି [ଇଂ. ନାମ] —ଇଂଲଣ୍ଡର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱର୍ଗତ କବି—Shelley; a late famous poet of England.
Seli সেলি शेलि

ସେଲିବିସ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ବୋର୍ଣ୍ଣିଓ ଦ୍ୱୀପର ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଦ୍ୱୀପ ଓ ସମୁଦ୍ର—Celebes (island and sea) in the Indian archipelago. [ଦ୍ର—ଏହି ଦ୍ୱୀପର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଥିବା ଉପସାଗରକୁ ସେଲିବିସ୍ ଉପସାଗର ବୋଲାଯାଏ ।]
Selibis সেলিবিস্ सेलिबिस

ସେଲିମ୍—ବୈଦେ. ବି (ପା. ନାମ)—୧ । ସେରସାହାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର-
Selim 1. The second son of Sher Saha who

ସେଲିମ reigned at Delhi for 9 years till 1554.
सलीम [ଦ୍ର—ଏ ଧର୍ମରେ ଖ୍ରୀ. ୧୫୪୫ ରୁ ୧୫୫୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ୍ ହୋଇ ସ୍ୱନାମରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିଥିଲେ ।]
୨ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକବରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ନାମ—2. The first name of Emperor Jahangir. [ଦ୍ର—ଆକବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ୧୬୦୫ ସାଲରେ ଏ 'ଜାହାଙ୍ଗୀର୍' ନାମ ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଭାରତ ସମ୍ରାଟ୍ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସେଲୁ(ଲ୍ୟୁ)କସ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଭାରତବିଜୟୀ ମହାବୀର Selu(lyu)kas ସିକନ୍ଦରଙ୍କ ସେନାପତି—Nikator Seleucus; the name of a general of Alexander the Great who formed alliance with Chandragupta and ceded to him the Provinces west of the Indus, conquered by the Greeks.
ସେଲୁକସ୍
सेलूकस्
[ଦ୍ର—ଏ ସିକନ୍ଦରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୨୩ ଅବ୍ଦରେ ସିକନ୍ଦରଙ୍କ ବିଜିତ ଭାରତବର୍ଷର ରାଜା ହେଲେ ହେଲେ ଏବଂ ଭାରତ ଆକ୍ରମଣରେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା ଗ୍ରୀକ୍ ଅଧିକୃତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଛାଡି ଦେଇ ତତ୍‌ପରିବର୍ତ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୧୨ ରେ ୫୦୦ ଗୋଟି ହାତୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ସେ(ସା)ଲୁନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ଓ ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍)—ଜାହାଜରେ ଏବଂ Se(sā)lun ରେଲରେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ସୁସଜ୍ଜିତ କୋଠରୀ—Saloon in a ship or railway train.
ସେଲୁନ୍
सेलून

ସେଲେଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସିଲହ୍ + ଖାନା)—ଅସ୍ତ୍ରାଗାର—
Selekhanā Arsenal; armoury.
ସେଲଖାନା सेलखाना

ସେଲେଟ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ସିଲଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Selet (etc) Silat etc. (See)

ସେଲ୍ଫ୍ ଷ୍ଟାର୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମଟର ଗାଡ଼ିବିଶେଷ (ଯହିଁରେ Selph stārtar ଡ୍ରାଇଭର୍ ତାଙ୍କ ଆସନରେ ବସି ସୁଇଚ୍‌କୁ ମୋଡ଼ି ଦେଲେ ସେ ଗାଡ଼ି ଗତି କରେ)—A self-starter motor car.
ସେଲ୍ଫ ଷ୍ଟାର୍ଟାର
सेल्फ स्टार्टर

ସେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଶୁଳ୍କ; ରାଜସ୍ୱ କର—Cess. [ଦ୍ର—
Ses ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କୁ ବା ରାଜାଙ୍କୁ ଦେୟ ଜମିର ଖଜଣା ବା
ସେସ୍ ରାଜସ୍ୱ ଛଡ଼ା ବିଶିଷ୍ଟ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହାର୍ଥ (ଯଥା—
सेस् ଶିକ୍ଷା, ରାସ୍ତା, ଡାକ, ପୁଷ୍କରିଣୀ ଆଦି କାମ ପାଇଁ) ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଶୁଳ୍କ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବା ରାଜା ଆଦାୟ କରନ୍ତି ତାକୁ ସେସ୍ ବୋଲାଯାଏ ଇଷ୍ଟାମରେ ଏହାକୁ ସିସ୍ତ କହନ୍ତି ।]

ସେସ୍ ପିଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଘର, ଗଳି ଓ ପାଇଖାନାରୁ ବୋହି-
Ses pit ଯିବା ମଇଳା ପାଣି ଜମା ହେବାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ଗର୍ତ୍ତ (ସେସ୍ ପୁଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) କୁଣ୍ଡ—Cesspit; cesspool.
ସେସ୍ ପିଟ୍ [ଦ୍ର—ଏଥିର ପରିଷ୍କାର ପାଇଁ ଗୃହ ସ୍ୱାମୀ ମିଉନିସି-
सेसपीट ପାଲିଟିକୁ ଅଧିକା ସେସ୍ ଦିଅନ୍ତି ।]

ସେଶନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ସେଶନ୍ସ୍ (ଦେଖ)
Seśan 1. Seśans (See)
ସେସନ୍ ୨ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠବର୍ଷ—2. The session
सेशन of a school. ୩ । ଲାଟ ସଭା ଆଦିର ବୈଠକ—3 Session of a Legislative Council.
[ଦ୍ର—ନ୍ୟାୟାଳୟ, ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଆଦିରେ ଏକାଦିକ୍ରମେ କିଛିଦିନ କାଳ ଧରେ ଅଧିବେଶନ ଚାଲିଲେ ଉକ୍ତ ଅଧିବେଶନକୁ ସେସନ୍ ବୋଲାଯାଏ ।]

ସେଶନ୍ସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଗୁରୁତର ଫଉଜଦାରୀ ମାମଲା (ଯଥା—
Seśans ନରହତ୍ୟା, ଗୁରୁତର ଆଘାତ, ଡକାଏତି)ମାନଙ୍କ ବିଚାର (ସେଶିଅନ୍—ଗଞ୍ଜାମୀ ରୂପ) କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଦାଲତ; ଦଉରା—Sessions. [ଦ୍ର—ଏ ଅଦାଲତରେ ଜଜଙ୍କ
ସେସନ୍ସ୍
सेशन्स सହିତ ମନୋନୀତ କେତେ ଜଣ ଜୁରୀ ବା ଅସେସର୍ ବସି ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କ ବିଚାର କରନ୍ତି ।]

ସେସନ୍ସ୍(ନ୍) କେସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (କଚେରୀ)—ସେଶନ୍ସ ମକଦ୍ଦମା
Seśans(n) kes (ଦେଖ)—Seśans makadamā (See)

ସେଶନ୍ସ୍(ନ୍) କୋର୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ—ସେଶନ୍ସ୍‌ରେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ମକଦ୍ଦମ
Seśans(n) kort(rt) ବିଚାର କରିବାକୁ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ଅଦାଲତ ବା (ସେଶନ୍ସ ଅଦାଲତ—ଅନ୍ୟରୂପ) କଚେରୀ—Sessions court.
ସେସନ୍ସ୍ କୋର୍ଟ୍ court of sessions.
सेशन्स कोर्ट

ସେଶନ୍ସ୍(ନ୍) ଜଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଜିଲ୍ଲାର ସର୍ବ ପ୍ରଧାନ
Seśans(n) jaj ଫଉଜଦାରୀ ବିଚାରପତି—Sessions Judge;
ସେସନ ଜଜ୍ [ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଫଉଜଦାରୀ ମୋକଦ୍ଦମାକୁ
सेशन जज ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ବିଚାର କରନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟମାନଙ୍କ (ସେଶିଅନ ଜଜ—ଗଞ୍ଜାମୀ ରୂପ) ବିଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେଶନ୍ସ ଜଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଅପୀଲ୍ ହୁଏ । ଗୁରୁତର ଫଉଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା (ଯଥା—ନରହତ୍ୟା, ଡକାୟତି, ଗର୍ଭପାତ, ଘର ପୋଡ଼ା, ଡକାଇତି)ମାନଙ୍କରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟମାନେ ପ୍ରଥମେ ଅନୁପୂର୍ବିକ ତଦନ୍ତ କଲା ପରେ ଅପରାଧୀକୁ ସେଶନ୍ସ୍ କୋର୍ଟକୁ ବିଚାର ନିମନ୍ତେ ପଠାନ୍ତି । ସେସନ୍ ଜଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମନୋନୀତ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି (ଜୁରୀ ବା ଅସେସର୍) ବସି ସେଶନ୍ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଜିଲ୍ଲାରେ ସେଶନ୍ ମକଦ୍ଦମାମାନ ଘଟେ, ସେସନ୍ ଜଜ୍ ସେହି ସେହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦରଠାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ବୈଠକ କରି ଉକ୍ତ ମକଦ୍ଦମାମାନ ବିଚାର କରନ୍ତି ।]

ସେସନ୍ସ୍(ନ୍) ବିଚାର—ଦେ. ବ—ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମନୋନୀତ
Seśans(n) bichāra ଏକାଧିକ (୨ ଠାରୁ ୧୨ ସଂଖ୍ୟକ)

ସେସନ୍ସ ବିଚାର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେସନ୍ ଜଜ୍‌ଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗୁରୁତର
सेशन बिचार ଫଉଜଦାରୀ ମକଦମାର ବିଚାର—Sessions
trial.

ସେସନ୍ସ(ନ୍) ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବି—ସେସନ୍ ଅଦାଲତର ବିଚାର୍ଯ୍ୟ
Sesans(n) makada(dda)mā ଗୁରୁତର ଫଉଜଦାରୀ ମକଦମା
সেসন্স মকদ্দমা —Serious criminal cases triable
सेशन मुकदमा by the sessions court.

ସେସନ୍ସ(ନ୍) ସୁପରଦ—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀଆ)—ଦାନ୍ଗ୍ରା ସୁପର୍ଦ;
Sesans(n) suprada ଗୁରୁତର ଫଉଜଦାରୀ ମକଦମାମାନଙ୍କର
ସେସନ୍ସ(ନ୍) ସୁ(ସୋ)ପର୍ଦ୍ଦ } —ଅନ୍ୟରୂପ ପ୍ରଥମେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ସେସନ୍ସ(ନ୍) ସମର୍ପଣ ତଦନ୍ତ ହେବା ପରେ
সেসন্স সোপর্দ অসামী অপরাধ କରିଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ଦେଖାଗଲେ
सेशन सपुर्द उକ୍ତ ମକଦମାର ଶେଷ ବିଚାର ପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
ଉକ୍ତ ଆସାମୀଙ୍କୁ ସେସନ୍ ଜଜ୍‌ଙ୍କ କୋର୍ଟକୁ ପ୍ରେରଣ—
Commitment of an accused to the
sessions after preliminary enquiry by
a magistrate.

ସେ ସରି—ଦେ. ଅ—୧ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—
Sesari সেপর্য্যন্ত वहाँतक 1. Till then.
(ସେ ସରକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସେ ଅବସ୍ଥା—2. That
condition.

ସେହା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—(ବଙ୍ଗଳା ଉଚ୍ଚାରଣର ଅନୁକରଣ)—
Seha (etc) ସିହା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Sihā etc (See)

ସେହି—ଦେ. ସର୍ବ (ସଂ. ତଦ୍ ଶବ୍ଦଜ 'ସଃ')—ସେ (ସ୍ତ୍ରୀ. ପୁ. ଓ
Sehi କ୍ଳୀବ)—He, she or it. [ଉ—ଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି
সে କରିଥାନ୍ତି ସେହି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦି ।] ୨ ।
वह (ସଂ. ତଦ୍ଧି) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି; ସେ ଏକା; ନିଶ୍ଚୟ ସେ
তাহা ବା ତାହା—2. That only; certainly he, she
वही or it; a certain person or thing. ୩ । ଅନୁପସ୍ଥିତ
ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ—3. That person or thing
କାଳି ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସିହାଇ)—ସିହାଇ; ମସୀ; କାଳି—
स्याही Ink.

ସେହି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ସର୍ବନାମ—ସେଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sehi (etc) Sei etc (See)

ସେହି ଖନ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର) କ୍ରି. ବିଣ—ସେହିକ୍ଷଣି—
Sehi khan At that moment; immediately;
ସେହି କ୍ଷ(ଖି,ଛ କ୍ଷ)ଣି ସେହି ଖ (ଖି ଛ କ୍ଷ)ଣିକା ଦେ ରୂପ at once.

ସେହି ସଜରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍—1. At once;
Sehi sajare suddenly. [ଉ—ଏହା କହି ସେହି
तभी ସଜରେ ପାଣ୍ଡୁସୁତେ । ଧାଇଁଲେ କପିଧ୍ୱଜ ଯହିଁ
उसी हालतमें ଥିବା ପଥେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]
୨ । ଅଲକ୍ଷିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ—2. In a secret
manner. [ଉ—ଭଡାଇ ସେହି ସଜରେ । ଥାଣି
ଭଣିଲେ ...—...ଙ୍କ ପଦୀ ।]

ସେହୁ—ଦେ. ସର୍ବ (ପଦ୍ୟ) ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସଃ+ହି; ପ୍ରା. ସୋହି)—
Sehu ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—A certain person. [ଉ—
সেই ତାହାଙ୍କୁ ସେହୁ ସେବା କଲେ ଅହର୍ନିଶ—କୃଷ୍ଣସିଂହ,
वही ମହାଭାରତ. ଅଦି ।]

ସେହୁଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ପତ୍ରର ସିଜୁ; ମନସା ସିଜୁ—Uphorbia Nerifolia
Sehunda [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁରସ,
ଅନ୍ୟ ସ—ସିଂହତୁଣ୍ଡ, ଗୁରୁପାକ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ବିରେଚକ, ଅଗ୍ନି-
ବଜ୍ରୀ, ବଜ୍ରଦ୍ରୁମ, ସୁଧା, ବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ କଫ, ବାୟୁ, ଆମଦୋଷ,
ସମନ୍ତଦୁଗ୍ଧା, ସ୍ନୁକ, ସ୍ନୁହୀ, ଶୂଳ, ଉଦରଗ୍ରନ୍ଥି, ଉଦର ରୋଗ,
ଗୁଡ଼ା । ଗୁଲ୍ମ, ଅଷ୍ଠୀଲା, ପ୍ଳୀହା, ଯକୃତ୍, ଜ୍ୱର,
मनसा सीज ପାଣ୍ଡୁ, ଶୋଥ, ଅର୍ଶ, କୁଷ୍ଠ, ଉନ୍ମାଦ
सेहुवड, थुहर, सिज କ୍ରିମି, ମେହ, ଅଶ୍ମରୀ, ମେଦୋ ଦୋଷ
ଅ. ନଭୁମ୍ ଓ ବିଷଦୋଷର ଶାନ୍ତିକାରକ ।
ଏହାର ପତ୍ରର ରସ ବାହ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗରେ ଶୋଥରେ ବିଶେଷ ଉପକାରୀ ।
ଏ ଗଛର କ୍ଷୀର (ଅଠା) କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲଘୁପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଏବଂ ଗୁଲ୍ମ, କୁଷ୍ଠ ଓ ଉଦର ରୋଗରେ
ଉପକାରକ ।]

ସେହୁଲ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ସେଉଲ ମାଛ—
Sehula Ophiceplasus Striatus fish.

ସେ ହେଲା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର) ସର୍ବ—ସେହିଟା—
Se helā That.

ସେହ୍ନା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସନ୍ନାହ)—୧ । କବଚ; ସାଞ୍ଜୁ—1. Armour;
Sehnā coat of mail. [ଉ—ବନ୍ଦୀଙ୍କ ବଳ ସେହ୍ନା ଅଙ୍ଗେ,
সাঁজোয়া सनाह ଦେଖି ଧାଇଁଲେ ଅତି ବେଗେ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]
স্নেহ स्नेह ୨ । (ସଂ. ସ୍ନେହ) ସ୍ନେହ—2. Affection.
সহায় सहाय ୩ । ସହାୟ—3. Help. [ଉ—କାହିଁ କେତେ
ନୋହୁଛି ସେହ୍ନା—ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ. ପଦକଲ୍ଲୋଳ ।]
ବିଣ—ସ୍ନେହୀ—Loving; affectionate.

ସୈ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସହି (ଦେଖ)
Sai Sahi (See)

ସୈଂ(ସୈଁ)ତିରିଶ(ଶି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ) (ସଂ. ସପ୍ତ-
Saim(saiñ)tirisa(Si) ତ୍ରିଂଶତ୍; ପାଲି—ସତ୍ତତିଂସତି, ପ୍ରା.
সাঁয়ত্রিশ ସତ୍ତିସଇ)—ତିରିଶଠାରୁ ସାତ ଅଧିକ—
सैंतीस ·Thirty seven.
(ସୈଂ[ସୈଁ]ତି[ତି]ଶ[ଶି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୈଂ(ସୈଁ)ତିରିଶାଶଏ(ହେ)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)
Saim(saiñ)tirisāsae(he) (ସଂ. ସପ୍ତତ୍ରିଂଶତ୍+ଶତ)—
একশ সাঁইত্রিশ ଏକଶତ ସୈଂତିରିଶ—One hundred and
एकसौ सैंतीस thirty seven.
[ସୈଂ(ସୈଁ)ତି(ତି)ଶାଶଏ(ହେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୈଂଦୁର—ସଂ. ବିଣ—ସୈନ୍ଦୁର (ଦେଖ)
Saimdura Saindūra (See)

ସୈଂଧବ (ଇତ୍ୟାଦ)—ସଂ. ବ ଓ ବଣ—ସୈନ୍ଧବ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Saimdhaba (etc) Saindhaba etc (See)

ସୈଂହ—ସଂ. ବଣ (ସିଂହ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସିଂହସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saimha 1. Leonine; relating to lion. ୨ । ସିଂହ ସଦୃଶ—2. Similar to a lion.

ସୈଂହଳ—ସଂ. ବଣ (ସିଂହଳ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସିଂହଳଦ୍ୱୀପ
Saimhala ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Ceylonese. ୨ । ସିଂହଳ-
(ସୈଂହଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦ୍ୱୀପଜାତ—2. Produced in Ceylon.

ସୈଂହଳୀ ପିପ୍ପଳୀ—ସଂ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ପିପ୍ପଳୀ—A kind of long
Saimhalī pippalī pepper. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟର ଅନ୍ୟ ନ—ସୈଂହଳୀ, ସର୍ପଦଣ୍ଡୀ, ମତରେ ଏହା କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସର୍ପାକ୍ଷୀ, ଉଲୁଣ୍ଟା, ପାବଂଗା, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, କୋଷ୍ଠଶୋଧକ, ବୈଲିକା, ବହୁଭୂମିଜା, ଲମ୍ବଫଳା, ଏବଂ କଫ, ଶ୍ୱାସ, ବାତ ଓ କୃମି-ତାମ୍ରା, ଅର୍ଦ୍ଧଜା, ସିଂହଳସ୍ଥା, ନାଶକ ।]
ଛବଲ, ଲମ୍ବଦଣ୍ଡା, ସାବନେଡ୍ରୀ, ସବାଲ, କୁରୁମ୍ବୀ ।
सिंहली पीपल ମ. ସ୍ୱକ୍ ପିପ୍ପଲ୍ କର୍ଣ୍ଣାଟି. ବାହୁ ପିପ୍ପଲି ।

ସୈଂହିକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସିଂହିକା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—
Saimhika ସିଂହିକା ପୁତ୍ର; ରାହୁଗ୍ରହ—The Ascending
(ସୈଂହିକେୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Node; the Dragon's head.

ସୈକତ - ସଂ. ବଣ (ସିକତା=ବାଲି+ବହ୍ୱର୍ଥେ ଅ)—୧ ।
Saikata ସିକତିଲ; ସିକତାବହୁଳ; ବାଲୁକାମୟ (ସ୍ଥାନ); ବାଲିଥିବା (ଭୂମି)—1. Sandy; full of sand (soil). ୨ । ବାଲିରେ ତିଆରି—2. Made of sand. ବ—୧ । ନଦୀର ବା ସମୁଦ୍ରର ବାଲୁକାମୟ ତଟ; ପୁଳିନ (ଥମର)—1. Sandy shore of a river or sea coast. ୨ । ବାଲିଅମାଟି (ଭୂ. ଶ)—
2. Sandy soil.

ସୈକତଚର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସୈକତ+ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Saikatachara ସୈକତରେ ବିଚରଣକାରୀ—Walking
(ସୈକତଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) or moving in the sandy coast.

ସୈକତ ବାହିନୀ—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ - ବାଲୁକାମୟ ତଟର ମଧ୍ୟ ଦେଇ
Saikata bāhinī ପ୍ରବାହିତା (ନଦୀ)—(river) Flowing through sandy soil

ସୈକତ ଭୂମି—ସଂ. ବ—୧ । ବାଲୁକାମୟ ଭୂମି—1. Sandy
Saikata bhūmi soil. ୨ । ବାଲୁକାମୟ ତଟ—
2. Sandy coast.

ସୈକତିକ - ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସିକତା+ଇକ) - ୧ । ଶ୍ରମଜୀବୀ—1. A
Saikatika labourer. ୨ । ସନ୍ଦେହଜୀବୀ (ମେଦିନୀ)—
2. Living a life full of doubt. ୩ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—3. Doubting. ୪ । ସିକତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
4. Sandy. ୫ । ସୈକତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—5. Relating to Saikata. ବ—୧ । ଭିକ୍ଷୁକ—
1. A Buddhist ascetic. ୨ । ଯାତ୍ରାକାଳରେ ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର (ମେଦିନୀ)—2. An auspicious string tied on the arm before beginning a journey. ୩ । ସାଧୁ; ସନ୍ନ୍ୟାସୀ (ହ୍.
(ସୈକତିକା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) ଶ)—3. An ascetic.

ସୈକତିଲ—ସଂ. ବଣ (ସିକତା+ଇଲ; ଅଥବା ସିକତିଲ+ସ୍ୱାର୍ଥେ
Saikatila ଅ)—ସିକତାମୟ; ବାଲୁକାମୟ—Sandy.

ସୈକତୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସୈକତାଯୁକ୍ତ; ବାଲୁକାମୟ (କୂଳ) (ହ୍ମ. ଶ)
Saikatī —Sandy (shore)
(ସୈକତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୈକତେଷ୍ଟ—ସଂ. ବ (ସୈକତ=ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ+ଇଷ୍ଟ=ପ୍ରିୟ;
Saikateshta ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅଦ୍ରକ; ଅଦା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Ginger. [ଦ୍ର—ଏହା ବାଲୁକାମୟ ଭୂମିରେ ଉଠିଥାଏ ।] ବଣ—ବାଲୁକାମୟ ସ୍ଥାନ ଯାହାକୁ ସୁଖକର ବୋଧହୁଏ—Fond of sandy soil.

ସୈକାରିଆ—ଦେ. ବଣ—ସହକାରିଆ (ଦେଖ)
Saikāriā Sahikāriā (See)

ସୈଗୋ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବଣ—ଅଖଣ୍ଡ—
Saigo Undivided; unbroken.

ସୈତବାହିନୀ—ସଂ. ବ (ସିତ=ଶୁଭ୍ର+ବହ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍+ଈ)—
Saitabāhinī ବାହୁଦା; ନଦୀବିଶେଷ—Name of a river issuing from Himalayas.

ସୈତମ୍ବା(ମ୍ମା)—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବ—ପିଜୁଳି—
Saitambā(mmā) Guava.

ସୈତାନ୍ (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ—ସଇତାନ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Saitān (etc) Saitān etc (See)

ସୈତାନି (ଇତ୍ୟାଦ)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ସଇତାନି ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ,
Saitāni (etc) Saitāni etc (See)

ସୈ(ସୈଁ)ତିରିଶ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ (ସଂ. ସପ୍ତତ୍ରିଂଶତ୍; ପ୍ରା. ସତ୍ତତ୍ତିସ)
Sai(saiṅ)tirisa —ସପ୍ତତ୍ରିଂଶ; ୩୭—Thirty seven.
সাঁইত্রিশ सैंतिस 37

ସୈଦ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ସୈୟଦ୍ (ଦେଖ)
Said Saiyad See)

ସୈନ[ନି]—ଦେ. ବ (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସୈନ୍ୟ)—୧ । ସୈନ୍ୟ
Saina[ni] (ଦେଖ)—1. Sainya (See) [ଦ୍ର—
সেনা सैन, फउज ଚେତେ କାଟିଲେ ରୁଦ୍ର ସୈନ । ତା ଦେଖି ବେଗେ ଦେବ ମୁନି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗହଣରେ ଆସିଥିବା ବହୁ ଅନୁଚର—
2. A large body of followers or attendants accompanying a person.

ସୈନ ସାମନ୍ତ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ସଂ. ସୈନ୍ୟ ଓ ସାମନ୍ତ)—
Saina sāmanta ୧ । ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ସେନା ଓ
সৈন্য সামন্ত ସର୍ଦ୍ଦାର ଆଦ—1. Soldiers and noblemen
सैनसामन्त accompanying a king. ୨ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଅନୁଚର—2. A large body of attendants.

ସୈନାନ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସେନାନୀ+ଭାବାର୍ଥେ ଯ)—ସେନାପତ୍ୟ (ହ୍ରୁ. ଶ)—Generalship.
Sainānya

ସୈନାପତ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସେନାପତି+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ)—ସେନାପତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a general. ବ (+ଭାବ ଓ କର୍ମ. ଯ)—ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷତା—Generalship; the position of a commander.
Saināpatya

ସୈନିକ—ସଂ. ବ (ସେନା+ଇକ)—୧ । ସୈନ୍ୟଦଳଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯୋଦ୍ଧୃପୁରୁଷ—1. Warrior; soldier. ୨ । ପ୍ରହରୀ—2. Sentry; sentinel; a guard. ୩ । ସେନାରକ୍ଷକ—3. Captain of soldiers. ୪ । ସେନା ଶ୍ରେଣୀ—4. A row or line of soldiers. ୫ । ମିଳିତ ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱରଥପଦାତି—5. An army consisting of 4 kinds of soldiers. ୬ । କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ବଧ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ୍ରୁ. ଶ)—6. A person engaged to kill any living being. ୭ । (ନାମ) ଶମ୍ବରାସୁର ଦୈତ୍ୟର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ରୁ. ଶ)—7. Name of son of demon Śambara. ବଣ—ସେନାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to an army; military; martial.
Sainika

ସୈନିକ ପୁରୁଷ—ସ. ବ—ଯୋଦ୍ଧା; ଯୋଦ୍ଧୃପୁରୁଷ—Warrior; soldier.
Sainika purusha

ସୈନିକ ବେଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୋଦ୍ଧାର ପୋଷାକ—Military dress.
Sainika beśa

ସୈନ୍ଦୂର—ସଂ. ବଣ (ସିନ୍ଦୂର+ଅ)—୧ । ସିନ୍ଦୂର ରଞ୍ଜିତ (ହ୍ରୁ. ଶ)—1. Painted with vermillion. ୨ । ସିନ୍ଦୂର ପରି ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2. Vermillion-coloured.
Saindūra

ସୈନ୍ଧବ—ସଂ. ବଣ (ସିନ୍ଧୁ+ଭବାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ସମୁଦ୍ରଜାତ—1. Produced from the sea. ୨ । ସିନ୍ଧୁଦେଶଜାତ—2. Produced in the Sindh country. ୩ । ଐ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the sea or Sindh country. ବ—୧ । ସିନ୍ଧୁଦେଶଜାତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ—1. A breed of excellent horses of the Sind Province. ୨ । ସିନ୍ଧୁନଦ ନିକଟସ୍ଥ ଦେଶର ଉତ୍ପନ୍ନ ଲବଣବିଶେଷ—2. Rock salt; a kind of salt got from the Sindh country; sodium sulphate. [ଦ୍ର—ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ ସିନ୍ଧୁଦେଶର ବା ପଞ୍ଜାବର ଓ କୋହାଟର ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହା ବିଶୁଦ୍ଧ ଲବଣ । ଏଥିରେ ୯୯ ଭାଗ ଲବଣ ଓ ୧ ଭାଗ କ୍ଷାର ଥାଏ । ଏହା ରୁଚ୍ୟ, ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, ପାଚକ, ରୁଚିକର, ନେତ୍ର ହିତକର, ସ୍ୱାଦୁ, ତ୍ରିଦୋଷଘ୍ନ ଓ ଲଘୁ ।]
Saindhaba

ଅନ୍ୟ ସଂ—ଶୀତଶିବ, ମାଣିମନ୍ଥ, ସିନ୍ଧୁଜ, ଶିର, ସିନ୍ଧୁଦେଶଜ, ମାଣିବକ, ନାଦେୟ, ଶିବ, ଶିବ, ଶିବାତ୍ମଜ, ପଥ୍ୟ, ଶିତଶିବ ।

ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ—ସଂ. ବ—ସିନ୍ଧୁଦେଶର ପର୍ବତଜାତ ଲବଣବିଶେଷ—Rock salt. [ଦ୍ର—ସୈନ୍ଧବ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ ।]
Saindhaba labaṇa

ସୈନ୍ଧବୀ—ସଂ. ବ, ସ୍ତ୍ରୀ—ରାଗିଣୀବିଶେଷ—Name of a musical tune. [ଦ୍ର—ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ରାଗିଣୀ ଓ ଭୈରବ ରାଗର ପୁତ୍ରବଧୂରୂପେ କଳ୍ପିତା । ଏହା ଦିବସର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରର ଦ୍ୱିତୀୟ ଘଡ଼ିରେ ଗେୟ—ହ୍ରୁ ଶ ।] ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସିନ୍ଧୁଦେଶୀୟା—(female) Pertaining to Sindh. [ଉ—ହେମ ସାରସନେ ଗାଢ଼େ ବାନ୍ଧି ସିହକଟି; ଅମର ସୈନ୍ଧବୀ ତମୁ—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।
Saindhabī

ସୈନ୍ଧୀ—ସ. ବ (ସିନ୍ଧୁ+ଈ)—ତାଳାଦିରସ ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ତାଡ଼ି—Intoxicating juice of palm etc; toddy. ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ହାଳା [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, କଷାୟ ଅମ୍ଳ ଓ ପିତ୍ତଦାହନାଶକ ଓ ବାତବର୍ଦ୍ଧକ ।]
Saindhī

ସୈନ୍ୟ—ସ. ବ (ସେନା+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ଯୁଦ୍ଧକାମୀ, ଅସ୍ତ୍ରଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯୋଦ୍ଧା; ସିପାହୀ—1. Soldier. ୨ । ସେନାଦଳ; ପଲଟଣ (ହ୍ରୁ. ଶ)—2 A body of soldiers. ୩ । ପ୍ରହରୀ ହ୍ରୁ. ଶ)—3. Sentry. ୪ । ଶିବିର; ଛାଉଣୀ (ହ୍ରୁ. ଶ)—4. Camp. ୫ । ଶ୍ରେଣୀବଦ୍ଧ ଯୋଦ୍ଧୃବୃନ୍ଦ; ସମବେତ ସେନା—5. Army; a troop or company of armed soldiers arrayed for fighting. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବକାଳରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ମିଳିତ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ରଥ ଓ ପଦାତି ଏହି ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳକୁ ସେନା ବା ବଳ ବୋଲାଯାଉଥିଲା ।
Sainya

ଏହି ସେନାରେ ଏକଦେଶୀଭୂତ ଯୋଦ୍ଧୃବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ସୈନ୍ୟ ବା ସୈନିକ ବୋଲାଯାଉଥିଲା । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଛଅ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଯଥା—

୧ । ମୌଳ, ୨ । ଭୃତ୍ୟ, ୩ । ସୁହୃତ୍, ୪ । ଶ୍ରେଣୀ, ୫ । ଦ୍ୱିଷତ୍, ୬ । ବନ୍ୟ ।] ସ. ବଣ—ସେନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହ୍ରୁ. ଶ)—Relating to the army or soldiers. ଦେ. ବ—ସମୂହ; ଏକ ଜାତୀୟ ଅନେକ—Many of the same kind; a multitude. [ଉ—ଅନୁକୂଳ ହୋଇଣ ବହିବ ପବନ, ପଛେ ଥିବେ ବକଗୃଧ୍ରସୈନ୍ୟ । ନୃସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତିପର୍ବ ।]

सैन्य
सैन

ସୈନ୍ୟ କକ୍ଷ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାର ପାର୍ଶ୍ୱ—The flank of an army.
Sainya kaksha

ସୈନ୍ୟ କ୍ଷୋଭ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ୭ମୀ ତତ୍)—ସେନାର ବିଦ୍ରୋହ (ହ୍ରୁ. ଶ)—Mutiny amongst soldiers.
Sainya kshobha

ସୈନ୍ୟ ଚାଳନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଗତିବିଧିର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ—
Sainya chālana

1. Directing the movements of an army. ୨ । ସେନାକୁ ଆଗକୁ ବା ପଛକୁ ଚଳାଇବା—2. Causing the army to advance or move.

ସୈନ୍ୟ ଦଳ—ସଂ. ବି—ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ—
Sainya dala A company of soldiers.

ସୈନ୍ୟ ପତି (ନାୟକ, ପାଳ)—ସଂ. ବି—ସେନାପତି—
Sainya pati (nāyaka, pāla) General.

ସୈନ୍ୟ ପରିଚାଳନ—ସଂ. ବି—ସୈନ୍ୟ ଚାଳନ (ଦେଖ)
Sainya parichālana Saiyna chālana (See)

ସୈନ୍ୟ ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ସମ୍ମିଳିତ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର
Sainya prushṭha ପଶ୍ଚାଦ୍ଭାଗ (ଯେଉଁଠାରେ ରାଜା କିମ୍ବା ଠାଇ ଅବେଶ ଦ୍ୱାରା ସେନା ଚାଳନ କରନ୍ତି)—
The rear of an army.

ସୈନ୍ୟ ବଳ—ସଂ. ବି—୧ । (ରାଜାଙ୍କର) ସୈନ୍ୟରୂପ ଶକ୍ତି ବା
Sainya bala କ୍ଷମତା—1. The strengh of an army. ୨ । (ଏକାର୍ଥକ ସହତର) ସମ୍ମିଳିତ ସୈନିକଦଳ—
2. Collected troops.

ସୈନ୍ୟ ବାସ(ନିବାସ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବିର; ଛାଉଣୀ—
Sainya bāsa(nibāsa) Camp.

ସୈନ୍ୟ ବିଭାଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବିଭାଗ ବିଶେଷ;
Sainya bibhāga ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ଯାବତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱ ଯେଉଁ ବିଭାଗ ନିଏ—The Army Department.

ସୈନ୍ୟ ବ୍ୟୂହ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ସଜ୍ଜିତ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Sainya byūha ପ୍ରଣାଳୀରେ ସମାବେଶିତ ସୈନ୍ୟଦଳ—
Battle array.

ସୈନ୍ୟ ସଞ୍ଚାଳନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୈନ୍ୟ ଚାଳନ (ଦେଖ)
Sainya sanchālana Sainya chālana (See)

ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୁଦ୍ଧ ବା ଅନ୍ୟ
Sainya samābesa ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳନ-
1. The disposition of an army. ୨ । ସୈନ୍ୟ-ବ୍ୟୂହ—2. Military array; arrangement of troops in battle order.

ସୈନ୍ୟ ସାମନ୍ତ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ
Saiyna sāmanta ବା କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥିବା ସୈନ୍ୟଦଳ ଓ ଅଧୀନ ରାଜଗଣ—An army and Feudatory Chiefs accompanying a king.

ସୈନ୍ୟାଗ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମ୍ମିଳିତ ସେନାଦଳର ଅଗ୍ରଭାଗ—
Sainyāgra The front of an army.
(ସୈନ୍ୟ ଶିର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସେନାପତି; ସେନାନାୟକ—
Sainyādhyaksha Commander or general of an army.
(ସୈନ୍ୟାଧିପତି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୈପ(ପି,ଫ,ଫି)ନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସଇପନ୍ (ଦେଖ)—
Saipa(pi,pha,phi)n Saipan (See).

ସୈବାଳ—ସଂ. ବି (ଅନ୍ୟରୂପ ଶୈବାଳ; ସେବା + ଅଲ ଧାତୁ = ଭୂଷିତ
Saibāla କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶୈବାଳ; ଶିଉଳ—Moss.

ସୈମନ୍ତିକ—ସଂ. ବିଣ (ସୀମନ୍ତ + ଇକ)—ସୀମନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saimantika Relating to the parting of the hair in the middle of the forehead. ବି—ସିନ୍ଦୂର (ଏହା ସୀମନ୍ତରେ ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ)—Vermillion.

ସୈୟଦ—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—୧ । ମୁସଲମାନଧର୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକଙ୍କ କନ୍ୟାର
Saiyad ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଦୌହିତ୍ର ଅଲିଙ୍କ ପୁତ୍ର ହୁସେନଙ୍କ
সৈয়দ सैयद ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି—
1. Syed; a family-title of a Mahomedan descended from the daughter's son of Prophet Mahammad. [ଦ୍ର—ଏହା ନାମ ପୂର୍ବେ ଲାଗେ । ଯଥା—ସୈୟଦ୍ ସାଲାବତ୍ ଅଲ୍ଲୀ ।] ୨। ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—2. A family-title of Muslim nobles. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଭାରତବାସୀମାନେ ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରୁଥିଲେ;—ସେଖ୍, ସୈୟଦ୍, ମୋଗଲ୍, ପଠାଣ; କିନ୍ତୁ ଏ ବିଭାଗ ଧର୍ମ ବା ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ବିଭାଗ ନୁହେଁ ।]

ସୈର୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସାଏର୍)—ସଇର୍ (ଦେଖ)—
Sair Sair (See).
(ସୈୱର୍, ସୈୱର୍ ଜମା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୈର(ରି)ନ୍ଧ୍ର—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୈର=ଇଚ୍ଛାମତ + ଧୃ ଧାତୁ = ଧାରଣ
Saira(ri)ndhra କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନିପାତନ; କିମ୍ବା ସୀର=
[ସୈର(ରି)ନ୍ଧ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଲାଙ୍ଗଳ + ଧୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନିପାତନ.
୧ । କୃଷକ; ଚଷା—1. A cultivator; a husbandman. ୨ । ଗୃହଦାସ; ଗୃହକର୍ମକାରୀ ଭୃତ୍ୟ (ହି. ଶ)—2. A menial domestic servant. ୩। ଦସ୍ୟୁପିତା ଓ ଅୟୋଗବଜାତୀୟା ମାତାଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସଙ୍କରଜାତିବିଶେଷ (ହି. ଶ)—3. Name of a low-caste hybrid.

ସୈର(ରି)ନ୍ଧ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୈରନ୍ଧ୍ର, ସୈରିନ୍ଧ୍ର + ଈ)—୧ । ଶିଳ୍ପ-
Sair(ri)ndhri କର୍ମ ଓ ବେଶଭୂଷା କର୍ମରେ ଦକ୍ଷା, ପର-
[ସୈର(ରି)ନ୍ଧ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଗୃହସ୍ଥିତା ସ୍ୱବଶା ଭୃତ୍ୟା; ଅସ୍ୱା; ଅନ୍ୟଗୃହସ୍ଥିତା ସ୍ୱବଶା ଶିଳ୍ପକାରିଣୀ—1. A female (skilled in various arts and toilette) artisan in the service of a rich householder or Raja; an Ayah. ୨ । କୃଷୁଣୀ—2. A female of the cultivator class. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ସୈରନ୍ଧ୍ରଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ (ଦେଖ)—3. A woman of the Sairandhra caste. ୪ । ଦ୍ରୌପଦୀ (ପାଣ୍ଡବମାନେ ବିରାଟଗୃହରେ

ଅଜ୍ଞାତବାସ କରୁଥିବାବେଳେ ଦ୍ରୌପଦୀ ଆପଣାର ଏହି ନାମରେ ପରିଚୟ ଦେଇ ବିରାଟରାଜ୍ଞୀ ସୁଦେଷ୍ଣାଙ୍କ ଅନୁଚରୀ ହୋଇଥିଲେ)—4. The assumed name of Draupadī while living incognito in the harem of the king of Birāta. ୫। ଅନ୍ତଃପୁର ପରିଚାରିକା; ମହଲ୍ଦାସୀ [ହି. ଶ]—5. A maid servant of the harem. ୬। ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କରସମ୍ଭୂତା ସ୍ତ୍ରୀ (ମେଦଣୀ)—6. A woman of hybrid parentage.

ସୈରିକ—ସଂ. ବିଣ (ସୀର=ଲଙ୍ଗଳ+ଇକ)—ଲଙ୍ଗଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sairika Relating to the plough. ବି—୧। ହଳୁଆ; ଯେ ହଳ ବୁଲାଏ—1. Ploughman. ୨। ଚଷା; କୃଷକ—2. Cultivator; husbandman. ୩। ହଳଆ ଗୋରୁ—3. A plough-bullock. ୪। ଆକାଶ [ହି. ଶ]—4. The sky.

ସୈରିଭ—ସଂ. ବି (ସୀର=ଲଙ୍ଗଳ+ଇଭ)—୧। (ପୁଂ) ମହିଷ
Sairibha [ଅମର]—1. Buffalce, ୨। ସ୍ୱର୍ଗ [ତ୍ରିକାଣ୍ଡ
[ସୈରିଭୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶେଷ]—2. Heaven.

ସୈରୀୟ—ସଂ. ବି (ସୈ ର=ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିନା କୃଷିରେ+ଈୟ;
Sairiya ଜଦାତନ)—ଝିଣ୍ଟୀ; ଦାସକେରଣ୍ଡା [ଶବ୍ଦମାଳା, ଭରତ]—Barlaria Cristata. [ବି—ଏହା କୃଷ୍ଣ,
ଝିଣ୍ଟି, ଶ୍ୱେତ ଝିଣ୍ଟି
କଟସରୈୟା
ମ. କୋରଣ୍ଡା
ବାୟୁ, ରକ୍ତଦୋଷ, କଫ, କଣ୍ଡୁ ଓ ବିଷନାଶକ, ତିକ୍ତ ମଧୁରରସ, କୁଷ୍ଠନାଶକ ଓ ଦନ୍ତର ଅମ୍ଲ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ କେଶରଞ୍ଜକ ।
ଫୁଲର ବର୍ଣ୍ଣଭେଦରେ ସୈରୀୟ ୪ ପ୍ରକାରର । ଯଥା—
୧ । ଶ୍ୱେତ ସୈରୀୟ—ଧଳା ଫୁଲ ଦାସକେରେଣ୍ଡା । ଅନ୍ୟ ସଂ—ସୈରେୟ, ସୈରୀୟକ, ସୈରେୟକ, ଶ୍ୱେତ ପୁଷ୍ପ, କାଣ୍ଟସାରିକା, କଣ୍ଟସାରିକା, ସହାଚର, ସହଚର, ଝିଣ୍ଟୀ ।
୨ । ପୀତ ସୈରୀୟ—[ହଳଦିଆ ଫୁଲ] । ଅନ୍ୟ ସଂ—କୁରଣ୍ଟକ, ଦାସୀ, ଅର୍ତ୍ତଗଳ ।
୩ । ରକ୍ତ ସୈରୀୟ—[ନାଲି ଫୁଲ] । ଅନ୍ୟ ସଂ—କୁରୁବକ, ଓଡ଼ଅଁ/ଅଳଁ ଲେଇ ଫୁଲ ।
୪ । ନୀଳ ସୈରୀୟ—[ନେଳୀ ଫୁଲ] । ଅନ୍ୟ ସଂ—ବାଣା, ଗଳ ।]

ସୈରୀୟକ—ସଂ. ବି (ସୈରୀୟ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ସୈରୀୟ [ଦେଖ]
Sairiyaka Sairiya [See]

ସୈରେୟ—ସଂ. ବି (ସୈର+ଏୟ+କ) —ସୈରୀୟ [ଦେଖ]
Saireya Sairiya [See]
(ସୈରେୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୈଲଗ—ସଂ. ବି—ଡକାଏତ (ହି. ଶ)—
Sailaga A-dacoit.

ସୈଲାବ—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି (ଭୁଲ. ଫା. ସୈଲାବ—ଧୋଇଆ
Sailāb! ଜମି)—ଅନେକ ଦିନ ବ୍ୟାପି ହେବା ବର୍ଷା, ଝଡ଼ ଓ ତୋଫାନ—Hurricane accompanied with rain continuing for many days. [ବି—ଉତ୍କଳର ନଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର ପରବର୍ଷ (ଅର୍ଥାତ୍ ୧୮୬୭ ସାଲରେ) ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ଝଡ଼, ତୋଫାନର ଏହି ନାମ ।]

ସୈଶ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସାଇସ୍)—ସଇଶ [ଦେଖ]
Saiśa Saiśa [See]

ସୈଶି—ଦେ. ବି—ସଇଶି [ଦେଖ]
Saiśi Saiśi [See]

ସୈଶିଆ—ବୈଦେ. ବିଣ—ସଇଶିଆ [ଦେଖ]
Saiśiā Saiśiā [See]

ସୈସ—ସଂ. ବିଣ (ସୀସ+ଅ)—ସୀସାଧାତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—
Saisa Relating to lead (metal); leaden.

ସୈ ସଙ୍ଗାତ—ଦେ. ବି—ସହି ସଙ୍ଗାତ [ଦେଖ]
Sai sangāta Sahi sangāta [See]

ସୈହ—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସହ୍ୟ; ସହ୍ୟର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସହ୍ୟ
Saiha [ଦେଖ]—Sahya [See]

ସୋ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବିନାଶ କରିବା; ମାରିବା—1. To kill.
So (root) ୨ । ସମାପ୍ତ କରିବା—2. To finish.

ସୋଆଗ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସୁହାଗ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]
Soāga (etc) Suhāga [See]

ସୋଆଗା—ଦେ. ବି—ସୁହାଗା [ଦେଖ]
Soāgā Suhāgā [See]

ସୋଆଗୀ—ଦେ. ବିଣ (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ)—ସୁହାଗୀ (ଦେଖ)
Soāgi Suhāgi (See)
(ସୋହାଗେଇ—ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ) (ସୋଅଗିଆ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ. ରୂପ)

ସୋଆଗେଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁହାଗେଇ ହେବା (ଦେଖ)
Soāgei hebā Suhāgei hebā (See)

ସୋଇ—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ରୋହିମାଛ—1. A species of
Soi Rohi fish. [ବି—ଏମାନେ ଅଳ୍ପରେ ରୋହିମାଛଠାରୁ ସାନ ଓ ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ଫିକା । ଏମାନଙ୍କ ପିତ୍ତ କଫ ଓ ସନ୍ନିପାତ ରୋଗୀକୁ ଖୁଆଇବାକୁ ହୁଏ ।] ୨ । [ସ୍ତ୍ରୀ] କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ରାଜାଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା ରାଣୀ—2. The name of the king's less honored wife in the folktales) (ବି—କାହାଣୀରେ ଏ ରାଣୀ ରାଜାଙ୍କ ବିରାଗଭାଜନ ହୋଇ ନାନାବିଧ କଷ୍ଟ ଓ ଅପମାନ ଭୋଗ କରନ୍ତି ।]

ସୋଇଁ—ଗ୍ରା. ବି (ସ୍ୱାମୀ)—ସ୍ୱଅଁ; କେତେକ ଚଷା, ଦୁବ ଓ ମାସ୍ତାନ
Soiṅ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—Family-title of some Śūdras and Māstāna Brāhmaṇas.

ସୋଇ ବଢ଼ନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ସ୍ୱାଇ ବା ସୁଅଇ ବା ¼
S›i bardbanti — ସୁଧ ହାରରେ ଧାନ କରଜ ଦିଆଯିବା ସର୍ତ୍ତରେ ଅଦାୟ ହେବା ସୁଧ—Interest accruing on paddy lent at the rate of ¼ or 25 per cent per annum interest. [ଉ—ଧାନ ବର୍ଷକୁ ସୋଇ ବଢନ୍ତିରୁ ବେଶି ନୁହେଁ—ଫକୀରମୋହନ ମାମୁ]

ସୋଇଲ୍—ଦେ· ବି (ଜାହାଜୀଅ ଶବ୍ଦ) ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ—
Soil — The south point of the mariner's compass (nautical term).

ସୋଅବତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ· ବି ସୋହବତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
So-abat (etc) — Sohabat etc (See)

ସୋଁ—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ପବନ ବହିବାର ବା ଜୋରରେ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାର , ଶବ୍ଦ—The sound of loud hissing.
Soñ (ସୋଁ ସୋଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) सों सों सनसन [ଉ—କିବା ସୁଁ ସୁଁ ପାରୁ ଉଡ଼ନ୍ତେ ଥିବ ।]

ସୋଇଁ—ଗ୍ରା. ବି—ସୋଇଁ (ଦେଖ)
Soiñ — Soiñ (See)

ସୋଁଣ୍ଟା—ଦେ· ବିଣ ଓ ବି—ସୋଣ୍ଟା (ଦେଖ)
Sonṭā — Soṭā (See)
ବୈଦେ (ଇଂ·ସୋଡ଼ା) ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ସୋଡ଼ା—Soda.

ସୋଁଠା(ଟା)—ଦେ·ବି (ସଂ·ଶୁଣ୍ଡ)—ସୁନା ବା ରୁପାର ଏକପ୍ରକାର ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟ ବାଡ଼ି—A sort of long and thick stick made of gold or silver.
Sonṭhā(ṭā) सोंटा सोंटा ୨ । ସୋଠା(ଠା) (ଦେଖ)—2. Soṭā(ṭhā) (See) [ଉ—ଦରବାର ଓ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ରାଜା ଆଦିଙ୍କ ଆଗେ ଆଗେ ଏ ଯଷ୍ଟିଧାରକ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଚାଲନ୍ତି । କିବା ସୁନାରେ ବା ରୁପାରେ ତିଆରି ହୁଏ ।]

ସୋଁଠା(ଟା) ବର୍ଦାର୍—ଦେ· ବି—ରାଜା ଆଦିଙ୍କ ସବାରୀ ସଙ୍ଗେ ଚାଲୁଥିବା ସୋଁଠାଧାରୀ ଭୃତ୍ୟ—
Sonṭhā(ṭā) bar-dār — Carriers of long and thick sticks accompanying a Raja in a procession.

ସୋଁବାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା· ବି—ସୋମବାର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Soñbāra (etc) — Somabāra etc. (See)

ସୋଃ—ସଂ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ (ସୋ ଧାତୁ+ଡ୍ୱସ୍)—ପାର୍ବତୀ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Soḥ — Goddess Pārbatī.

ସୋ କେଶ୍—ବୈଦେ· ବି (ଇଂ)—ମନୋହର ଓ ଅଳଙ୍କାର ଦୋକାନମାନଙ୍କର ଦୋକାନରେ ରଖିଥିବା କାଚର କାକ୍ସ (ଯହିଁରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଥିବା ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ)—A show case.
So kes सो केश् सोकेश

ସୋଖତା—ଦେ· ବି (ଫ· ସୋଖତ)—ବ୍ଲଟିଙ୍ଗ୍ କାଗଜ—
Sokh-tā सोखता, ब्लटिङ्ग सोखता, स्याहि सोख — Blotting paper.

ସୋଗତ—ଦେ· ବି [ଫ· ସୁଗୋଇ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ), କିମ୍ବା ସ୍ୱାଗତ)—
So-gata ୧ । ସ୍ନେହ—1. Affection. ୨ । ଆପଣା ଗୋତ୍ର—2. One's gotra. ବିଣ—ସ୍ନେହୀ—Affectionate.
स्नेह स्नेह

ସୋଗଲ ରେଖା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କାନର ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—
Sogala rekhā — A sort of ear-ring.

ସୋଗା—ପ୍ରାଦେ. (ଜୟପୁର) ବି—ଛୋରି—
Sogā — Dagger.

ସୋଚଳ(ଲ)—ଦେ· ବି (ସଂ· ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ)—ସୌବର୍ଚ୍ଚଲ; ଗାରିଲୁଣ
Sochala(la) सचल काला नमक, सोंचल — A kind of salt; chloride of sodium mixed with sulphate of soda and potassium.

ସୋଚ୍(ଚେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ସୂଚିବା (ଦେଖ)
Sochā(che)ibā सोचाना सूचना — 1. Sūchibā (See) ୨ । ଶୋକାକୁଳ କରାଇବା—2. To cause sorrow.
शोकाकुल करा सो(सु)चाना

ସୋଚିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସୂଚିବା (ଦେଖ)—1. Sūchibā
Sochibā (See) ୨ । ଶୋକ କରିବା—2. To grieve; to be sorrowful. ୩ । ପସ୍ତାଇବା—3. To repent.
सोचा, मने कवा सोचना पस्तान सोक करना, पस्ताना

ସୋଜ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି· ବିଣ—ବୃଥା—
S`j — In vain.

ସୋଜ—ସଂ. ବି· ପୁଂ (ସୋ=ପାର୍ବତୀ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Soja — ଗଣେଶ—God Gaṇesa.

ସୋଜା—ଦେ. ବିଣ (ଫ. ସହଜ; କିମ୍ବା ଶୁଦ୍ଧ; କିମ୍ବା ଋଜୁ; ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ସରଳ; ସିଧା; ସଳଖ—1. Straight. ୨ । ସହଜ—2. Easy. ୩ । ସରଳ; କପଟହୀନ—3. Frank.
Sojā सोजा सीधा, सोझा

ସୋଜା ସୁ(ସୋ)ଜି—ଦେ କ୍ରି· ବିଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Sojā su(so)ji ସିଧାଏ ସିଧାଏ—Straightway.
सोजा सुजि सिधासिधि

ସୋଜି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ସୁଜି—
Soji — Semola; coarse wheaten flour.

ସୋଝ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ· ବି—ଶୁଝ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sojha (etc) — Sujha etc. (See)

ସୋଟ(ଠ)—ଦେ· ବିଣ (ମୋଟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ନିରର୍ଥକ ସହଚର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—ମୋଟ; ସୋଟ; ସ୍ଥୂଳକାୟ—
Soṭa(ṭha) मोटा सोटा मोटा सोटा — Thick; stout. (ଯଥା—ମୋଟ ସୋଟ, ମୋଟ ସୋଟ) ବି—ସୁଟ (ଦେଖ)—Suṭa (See)

ସୋଠା(ଠା)—ଦେ. ବିଣ (ମୋଟା ଓ ମୋଟା ସଙ୍ଗେ ନିରର୍ଥକ ସହଚର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ମୋଟା—1. Thick.
S.ṭā(ṭhā) मोटा ୨ । ସ୍ଥୂଳକାୟ—2. Stout. ୩ (ସଂ. ସ୍ଥୂଳ କିମ୍ବା
मोटा सोटा ପା. ସୋଠା=ଠେଙ୍ଗା)—୧ । ଲଠି; ଠେଙ୍ଗା; ସ୍ଥୂଳ

ଦଣ୍ଡ—1. A thick stick. ୨ । ରାଜଦଣ୍ଡ; ରାଜ୍ୟ-
সোঁটা, সোটা ଶାସନାଧିକାର ସୂଚକ ଦଣ୍ଡ (ଯାହାକୁ ରାଜା ଓ
सोंटा ମହନ୍ତମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ସୋଟାବର୍‌ଦାର୍‌ମାନେ ବହନ
କରନ୍ତି)—2. Mace; one of the insignia of
সোডা सोडा royalty or majesty.—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.
ସୋଡ଼ା)—ସୋଡ଼ା—Soda.

ସୋଟା(ଠା) ବର୍‌ଦାର୍‌—ଦେ. ବି—ରାଜା ଓ ମହନ୍ତଅଦିଙ୍କ ଗହଣରେ
Soṭā(ṭhā) bar-dār ସୋଟା ବା ସ୍ଥୂଳଦଣ୍ଡ ବହନ କର
সোটাবরদার सोंटाबरदार ଲୋକ; ଦଣ୍ଡଧର—
Mace-bearer in the retinue of kings,
Mahants and other high personages.

ସୋଟା(ଠା) ବାଡ଼ି—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଠେଙ୍ଗା ଓ ଛଡ଼ି—
Soṭa(ṭhā) bāṛi Sticks thick and thin.
সোটা লাঠি सोंटाडंडा

ସୋଟୀ(ଠୀ)—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ମୋଟୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ନିରର୍ଥକସହଚର-
Soṭī(ṭhī) ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ୧। ସୋଟା ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
মোটী मोटीसोटी 1. Feminine of 'Soṭā' & a
companion word of 'Moṭī'. ୨। ସ୍ଥୂଳକାୟା—
2. Corpulent or stout (female).

ସୋଡ଼କା—ଦେ. ବି (ପ୍ର. ସୁର+କିମ୍ବା)—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—
Soṛḍakā ୧ । ହାପୁରିବା; ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟ (ଯଥା—ଦହି
হাপরান सुरुकाइ ଆଦି)କୁ ଓଠ ଦ୍ୱାରା
ସଡ଼୍‌ ସଡ଼୍‌ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ଶୋଷିବା—1. (onomatopoeic)
Gulping down of a liquid food through
the lips by making smacking
হাপরা सुरुक सुरुक sounds. ୨ । ଥରେ
ହାପୁରିବାଦ୍ୱାରା ଯେତେ ପରିମିତ ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟ ପାଟି
ଭିତରକୁ ଯିବ; ଢୋକପା—2. A quantity of
liquid food which can enter into the
mouth with one gulping. [ଦ୍ର—ପାଣିଆଳିଆ
ଖାଦ୍ୟ ସୋଡ଼କାଏ—ଇତ୍ୟାଦି] ବିଣ, ପୁଂ— ୧ । ଯେ
(ସେ ଡ଼କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୋଡ଼କାପ୍ରଣାଳୀରେ ଖାଦ୍ୟ ଖାଏ—
सुरकनेवाला 1. Eating liquid food by
making smacking sound. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ
ଶବ୍ଦ ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଦହି ସୋଡ଼କା ।]
উড়উড়ে सरसरकरनेवाला ୨ । ଯେ ପାଟି ବା ନାକ
ଦ୍ୱାରା ସଡ଼ ସଡ଼ ଶବ୍ଦ କରେ—2. Making a
smacking or gurgling sound through
the throat or the nostrils. [ଦ୍ର—ଚୋଟିରେ
ବା ନାକରେ ବହୁପରିମିତ ଶ୍ଲେଷ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲେ
ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାବେଳେ ଏହି ଶବ୍ଦ ହୁଏ । ଯଥା—ନାକ
ସୋଡ଼କା ।]

ସୋଡ଼କା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାପୁରିବା; ପାଣିଆଦ୍ରବ୍ୟକୁ
Soṛḍakā(ke)ibā ସଡ଼ ସଡ଼ଶବ୍ଦପୂର୍ବକ ପାଟି ମଧ୍ୟକୁ
হাপরান सुरूकना, सुरकना ଶୋଷିବା—
1. To take liquid food into the mouth
উড উড করা सरसर करना with a smacking gulp.
୨ । ନାକ ବା ତଣ୍ଟିଦ୍ୱାରା ସଡ଼ ସଡ଼ ଶବ୍ଦ କରିବା—
2. To emit a smacking or gurgling
sound through the nostrils or the
throat.

ସୋଡ଼କାଏ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ. ଓ କ୍ରି. ବିଣ—ଥରେ ସୋଡ଼କିବାପାଇଁ
Soṛḍakāe ଉପଯୁକ୍ତପରିମାଣର (ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟ);
এক হাপরা एक सुरक ଢୋକପାଏ—
(A quantity of liquid food) Just
sufficient to be taken into the mouth
with one smacking gurgle. (ଦ୍ର—ପାଣିଆଳିଆ
ଖାଦ୍ୟ ସୋଡ଼କାଏ—ଇତ୍ୟାଦି ।)

ସୋଡ଼କିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୋଡ଼କାଇବା ୧ (ଦେଖ)—
Soṛḍakibā Soṛḍakāibā 1 (See) (ଦ୍ର—
[ସୋଡ଼କବେ(କେ)ବା - ଅନ୍ୟରୂପ] ଘୋଷକର ସୋଡ଼କବେଲେ
ମଦରସକୁ—କୃଷ୍ଣସିଂ. ମହାଭାରତ ଅଦି ।)

ସୋଡ଼କୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ-୧ । ଯେ କୌଣସି ପାଣିଆ ବସ୍ତୁକୁ ସୋଡ଼କାଇ
Soṛḍakī କରି ଖାଏ—1. (a woman) Habituated to
सुरुकनेवाला eating things with a smacking sound.
[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସହିତ ଲାଗେ । ଯଥା—
ঘড়ঘড়ে शरशर करनेवाला ଦହିସୋଡ଼କୀ ।]
୨ । ଯେ ସଡ଼ ସଡ଼ ଶବ୍ଦ କରେ—2. Emitting a
smacking or gurgling sound. (ଦ୍ର—
ସିଂଘାଣିନାକୀ ଦହିସୋଡ଼କୀ ଅର୍ଦ୍ଧେଠା ପଖାଳ ଖାଏ—
ଇତ୍ୟାଦି ।)

ସୋଡ଼ା(ଡା)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ସର୍ଜିକା କ୍ଷାର—1. Soda;
Sorḍā(ḍā) bicarbonate of Soda. ୨ ।
সোড়া सोड़ा ସୋଡ଼ା ଓ୍ୱାଟର୍ (ଦେଖ)—
2. Sorḍā uāṭar (See).

ସୋଡ଼ା(ଡା) ଓ୍ୱାଟର୍ (ୱାଟର୍)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସୋଡ଼ା ଓ
Sorḍā(ḍā) uāṭar(wāṭar) କାର୍ବନିକ୍ ଗ୍ୟାସ୍ ମିଶ୍ରିତ ଜଳ—
সোড়া ওয়াটর सोडा वाटर Soda water. [ଦ୍ର—ଏହା
ଖାଇଲେ ଉଦରରୁ ବାୟୁ ବାହାରି ହୋଇ ଖାଦ୍ୟ ହଜମ
ଓ ଖାଦ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ହୁଏ ।]

ସୋଡ଼ା(ଡା)ଏସିଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସୋଡ଼ା ଓ କାର୍ବନିକ୍ ଏସିଡ୍
Sorḍā(ḍā) esid ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ଖାଦ୍ୟକାରିତକ
সোড়া এসিড় सोडाएसिड एକପ୍ରକାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ—
Soda acid; carbonic acid and soda.
[ଦ୍ର—ଏହା ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ପାଣି ଅଣ୍ଡାଳିଆ ମଧ୍ୟ
ବୁଡ଼ ବୁଡ଼ ହୋଇ ଉତୁଳିଉଠେ ।]

ସୋଡ଼ା(ଡା) କାଚ — ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ସୋଡ଼ା ୱାଟର୍‌ ବୋତଲ—
Sorḍā(ḍā) kācha Sodawater bottle.

ସୋଡା(ଡି,ଡି,ଡା)ବାଇକାର୍ବ —ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଡାକ୍ତରୀ ଚର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ
Sorḍā(rdi,di,ḍā) bāikārb —Sodium
সোড়বাইকার্ব सोडाबाइकार्ब bicarbonate; sodi bicarb;
(ସୋଡ଼ାବାଇକାର୍ବନେଟ୍‌ —ଅନ୍ୟରୂପ) bicarbonate of soda.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସୋଡ଼ା ଓ କାର୍ବନ ଏସିଡ୍‌ ମିଶ୍ରିତ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରୋଗରେ ଔଷଧରୂପେ ଡାକ୍ତରମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି ।]

ସୋଡା(ଡା) ନେ(ଲେ)ମ(ମୋ)ନେଟ୍‌(ଡ୍‌)—ବୈଦେ. ବ ଇଂ (ସଂକର ଶବ୍ଦ)—ସୋଡାମିଶ୍ରିତ ଜଳ ଓ ଲେମ୍ବୁ ଅର୍କ ମିଶ୍ରିତ ସୋଡ଼ା ପାଣି—
Sorḍā(ḍā) ne(le)ma(mo)net(d)
সোড়ালেমনেড सोडालेमनेड Soda water and lemonade.
(ଦ୍ର—ସୋଡ଼ା ୱାଟର୍‌ ଖାଇବାକୁ ଫିକା ଲାଗେ, କିନ୍ତୁ ଲେମନେଡ଼୍‌ ଖାଇବାକୁ ମିଠା ଲାଗେ ।)

ସୋଡିଅ(ୟ)ମ୍‌—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପଦାର୍ଥବିଜ୍ଞାନ ଅନୁସାରେ ମୌଳିକ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ—Sodium.
Sodia(ya)m
সোডিয়ম सोडियम

ସୋଡି ବାଇକାର୍ବ —ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ସୋଡିଅମ୍‌ ଓ ବାଇକାର୍ବନେଟ୍‌ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ)—ସୋଡ଼ା ବାଇକାର୍ବ—
Sodi bāikārb
সোড়ি বাইকার্ব Sodi bicarb; bicarbonate of soda;
सोडि बाइकार्ब (abbreviation of sodium bicarbonate).

ସୋଡ଼୍ଅ—ଦେ. ବ—ସେଡ଼୍ଅ (ଦେଖ)
Sorḍua हाथा Serḍua (See)

ସୋଢ—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ସହ୍‌ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧ । ଯାହା ସହ୍ୟ କରାଯାଇଅଛି—1. Borne. ୨ । କ୍ଷାନ୍ତ (ଅମର); କ୍ଷମାଶୀଳ
Sordha
(ସୋଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Forgiving. ୩ । ଦୁଃଖାଦି ସହନଶୀଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପ)—3. Able to bear pain; forbearing.

ସୋଢବ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସହ୍‌ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ସହ୍ୟ; ସହଣୀୟ—
Sordhabya Bearable.

ସୋଢ଼ା—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ସହ୍‌ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ=ସୋଢୃ, ୧ମା. ୧ବ)
Sordhā —୧ । କ୍ଷମାଯୁକ୍ତ; କ୍ଷମାଶୀଳ (ମେଦିନୀ)—1. Forgiving.
(ସୋଢ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସହନଶୀଳ—2. Able to bear pain; forbearing. ୩ । ଶକ୍ତ; ସମର୍ଥ (ମେଦିନୀ)—3. Capable; able. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୋଢର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—4. Feminine of Sorḍha.
ବୈଦେ. ଗ୍ରା. ବ—ସୋଡ଼ା (ଦେଖ)—Sorḍā (See)

ସୋଢ଼ା ଖାର—ଦେ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ସାଚକ୍ଷାର (ଦେଖ)
Sorḍhā khāra Sāchikshāra (See)

ସୋଢ଼୍ଅ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସେଡ଼୍ଅ (ଦେଖ)
Sorḍhua Serḍua (See)

ସୋଣ(ନ)—ଦେ. ବ (ସଂ. ଶୋଣ)—ଶୋଣନଦୀ; ଗଙ୍ଗାର ଉପନଦୀବିଶେଷ—The river Sone; a tributary of the Ganges.
Soṇa (na)
শোণ शोण

ସୋଣି—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ଶୋଣିତ)—ଶୋଣିତ; ରକ୍ତ—
Soṇi শোণি शोणि Blood.
(ସୋଣିତ—ଅନ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧ ରୂପ)

ସୋତ୍କ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ସ + ଉତ୍କ)—ଉତ୍କଣ୍ଠା ପୂର୍ଣ୍ଣ (ହ୍ର ଶ)—
Sot-ka Full of anxiety.
(ସୋତ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୋତ୍କଣ୍ଠ—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ=ସହିତ + ଉତ୍କଣ୍ଠା)—
Sot-kaṇṭha ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ; ଉତ୍କଣ୍ଠାଯୁକ୍ତ; ଉନ୍ମନାଃ—Anxious;
(ସୋତ୍କଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) concerned.

ସୋତ୍କର୍ଷ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—ଉତ୍କର୍ଷଯୁକ୍ତ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ—
Sot-karsha Excellent; having excellence.

ସୋତ୍ପ୍ରାସ—ସଂ. ବ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ + ଉତ୍ପ୍ରାସ=ପରିହାସ;
Sot-prāsa ବୃଦ୍ଧି)—୧ । ସଶବ୍ଦ ହାସ୍ୟ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Loud laugh. [ଦ୍ର—ହାସ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର, ଯଥା—ସୋତ୍ପ୍ରାସ, ଅତ୍ତୁହସିତ, ଅପହସିତ, ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ, ମହାହାସ, ହାସ, ପ୍ରହାସ—ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ ।] ୨ । ପ୍ରିୟ ବାକ୍ୟ; ଚାଟୁ—2. Flattery. ୩ । ଈଷତ୍‌ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ—3. Words accompanied with smile. ୪ । ଶ୍ଳେଷ ବାକ୍ୟ—4. Jocular words.
ବଣ—୧ । ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—1. Intelligent. ୨ । ପରିହାସଯୁକ୍ତ—2. Jestful; jocular. ୩ । ଅତିରଞ୍ଜିତ (ହ୍ର. ଶ)—3. Exaggerated ୪ । ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟଯୁକ୍ତ (ହ୍ର. ଶ)—4. Ironical.

ସୋତ୍ସଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ସ + ଉତ୍ସଙ୍ଗ)—ଶୋକାକୁଳ (ହ୍ର.ଶ)—
Sot-saṅga Sorrowing; grieved.
(ସୋତ୍ସଙ୍ଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୋତ୍ସବ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ (ସ + ଉତ୍ସବ)—୧। ଉତ୍ସବଯୁକ୍ତ—1. Festive. ୨ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ (ହ୍ର. ଶ)—2. Delighted.
Sot-saba
[ସୋତ୍ସବା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୋତ୍ସୁକ—ସଂ. ବଣ (ସ. + ଉତ୍ସୁକ)—୧ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ (ହ୍ର. ଶ)—
Sot-suka 1. Anxious (Apte). ୨ । ଅନୁତପ୍ତ—2. Regretful (Apte). ୩ । ଝୁରୁଥିବା—3. Repining (Apte). ୪ । ଶୋକାକୁଳ—4. Sorrowful (Apte).
(ସୋତ୍ସୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୋସୁକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୋତ୍ସେକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ + ଉତ୍ସେକ)—ଗର୍ବୀ (ହ୍ର. ଶ)—
Sot-seka (ସୋତ୍ସେକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Proud.

ସୋତ୍ସେଧ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ + ଉତ୍ସେଧ)—
Sot-sedha ଉନ୍ନତ—Raised; elevated; high; lofty.

ସୋତ—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି (ସଂ. ସ୍ରୋତ)—ବର୍ଷା ପାଣି ବୋହି
Sota ଯିବା ପାଇଁ କଟା ଯାଇଥିବା ନାଳ—
Drains for rain-water.

ସୋଥ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ଶୋଥ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sotha (etc) Śotha etc (See)

ସୋଦୟ—ସଂ. ବି (ସ+ଉଦୟ)—୧। ବୃଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—1. Accompanied with increase or rising. ୨। ସୁଧ
Sodaya
ସମେତ—2. Accompanied or together with interest.

ସୋଦର—ସଂ. ବି. ପୁ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉଦର=ଜନ୍ମସ୍ଥାନ)—୧।
Sodara ସହୋଦର; ଭାଇ—1. Brother. ୨। ଏକ
ସୋଦରା } ସ୍ତ୍ରୀ
ସୋଦରୀ }
ଗର୍ଭଜାତ ସନ୍ତାନ; ଏକୋଦର ଭାଇ—2. Uterine brother. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଭାଇ ପରି) ଉପକାରୀ ବା ସହାୟକ ବ୍ୟକ୍ତି; ଭ୍ରାତା; ଅଶ୍ରପୂଦାତା—2. A beneficial and helpful person (like one's brother). [ଭି—ତୁ ନାଥ କରୁଣାସାଗର। ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ସୋଦର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭକ୍ତକବି।] ସଂ; ବିଣ. ପୁ.—୧। ଏକଗର୍ଭୋତ୍ପନ୍ନ—Uterine; born of the same mother ଦେ. ବିଣ—
ସ୍ନେହୀ
स्नेही
୧। ବତ୍ସଳ—1. Loving; affectionate. [ଯଥା—ତୁ ଅଟୁ ଶରଣ-ସୋଦର] ୨। ଅସ୍ମୀୟ; ବନ୍ଧୁ—2. Friend. [—ଏଣୁ ଏ କୋପ ତୁ ସଂହର। ତୁ ନାଥ ଜଗତ ସୋଦର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।] ୩। ସମାନ; ତୁଲ୍ୟ—3. Like. [ଭି—କଠିନ ବର୍ତ୍ତୁଳ ହେଲେ ଶ୍ରୀଫଳ ସୋଦର—ପାନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ।]

ସୋଦରିମା—ସଂ. ବି (ସୋଦର+ଭାବ. ଇମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sodarimā ସୋଦରର ଭାବ; ଭାଇପଣିଆ—Brotherliness,

ସୋଦର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବି. ପୁ. (ସୋଦର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଯ)—ସୋଦର (ଦେଖ)
Sodarjya Sodara (See)
(ସୋଦର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୋଦ୍ବେଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ. (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉଦ୍ବେଗ)—
Sodbega ଉଦ୍ବିଗ୍ନ—Anxious; eager.
(ସୋଦ୍ବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୋଦ୍ରିମା—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ସୋଦରିମା)—ସୋଦରିମା; ଭ୍ରାତୃଭାବ—
Sodrimā Brotherliness.
सोदरिमा भाइचारा

ସୋଧନ—ଦେ. ବି—ଶୋଧନ (ଦେଖ)
Sodhana Śodhana (See)

ସୋଧି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ ଓ ବିଶେ. ବିଣ—ଶୋଧି ଇତ୍ୟାଦି
Sodh (etc) (ଦେଖ)—Śodh etc (See)

ସୋଧା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶୋଧା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sodhā (etc) Śodhā etc. (See)

ସୋଧି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ଶୋଧି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sodhi (etc) Śodhi etc. (See)

ସୋଧିବା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. କ୍ରି—ଶୋଧିବା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sodhibā (etc) Śodhibā etc. (See)

ସୋଧୁଅ—ଦେ. ବି—୧। ଚାଉଳ ଓ ଗୁଡ଼ଲବଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର
Sodhua ପିଠା—1. A kind of cake. ୨। ଗୁଡ଼ଲ
ପିଠୁଳି
पिठार
ବାଟି କରି ପିଠଉକୁ ପାଣିପାଣିଆ କରି କାନ୍ଥ ଆଦିରେ ଚିତ୍ର ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ—2. A liquid made by pesting rice and used in painting on walls. ୩। ପିଠା ଆଦି କରିବାପାଇଁ ଗୁଡ଼ଲବଟା ପିଠଉ—3. Rice-paste for preparing pastry cakes.

ସୋନ୍—ଦେ. ବି—୧। ସୋଣ ୧ (ଦେଖ)—1. Sṇa 1 (See)
Son ୨। ଅଳଙ୍କାରରେ ବସାଯିବା ସୁନାର ବା ରୁପାର ଗୋଟି ଗୁଡ଼—2. Minute globules of silver or gold set on ornaments.
ପ୍ରାଦେ. (ଛତିଶଗଡ଼) ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Gold. (ମୂଳ. ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ ସୋନ)

ସୋନପୁର—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ପୁର)—୧। ଓଡ଼ିଶାର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳସ୍ଥ
Sonapura ଗୋଟିଏ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଓ ତହିଁର ରାଜଧାନୀ—1. Name of a Ruling State and its chief town to the west of Orissa. [ଦୃ—ସୋନପୁରର ରାଜାମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀ; ମାତ୍ର ଏମାନେ ଶକ୍ତିପୂଜା କରନ୍ତି। ସୁବର୍ଣ୍ଣମେରୁ ମହାଦେବଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଏ ସ୍ଥାନର ନାମ 'ସୁବର୍ଣ୍ଣମେରୁ' ବା 'ସୋନପୁର' ହୋଇଅଛି ଏ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜଚକ୍ର ରଥ। (ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ।)

ଏ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା, ପୂର୍ବରେ ରେଢ଼ାଖୋଲ ଓ ଅଠମଲ୍ଲିକ, ଦକ୍ଷିଣରେ ବୌଦ୍ଧ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପାଟନା ରାଜ୍ୟ। ଏହାର ରାଜଧାନୀ ସୋନପୁର ମହାନଦୀ ଓ ତେଲ ନଦୀର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ସୋନପୁରଠାରୁ ୨୦ ମାଇଲ୍ ଉତ୍ତରରେ ସମ୍ବଲପୁର ନଗର ଅବସ୍ଥିତ। ସୋନପୁର ରାଜ୍ୟ ପୂର୍ବେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର 'ଛତିଶ ଗଡ଼ଜାତ'ର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥାଇ ଓଡ଼ିଶାର 'ଅଠର ଗଡ଼ଜାତ'ର ବହିର୍ଭୂତ ଥିଲା; ବନ୍ଧୁ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳ ଓଡ଼ିଶାର ରାଜକୀୟ ସୀମାଭୁକ୍ତ ହେବା ସମୟରୁ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲା ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ନବ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ବହିର୍ଭୂତ। ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍ ଏଜେନ୍ସି ବିଭାଗର 'ଓଡ଼ିଶା ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍'ର ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଜ୍ୟ ହୋଇଅଛି। ଏହି ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ମହାରାଜା ସୁଧାଂଶୁ ଶେଖର ସିଂହ ଦେବଙ୍କ ପିତା ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ରୀ ସାନ୍ତ ମହାରାଜ ବିରମିତ୍ରୋଦୟ ସିଂହ ଦେବ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ. ଅମିତ୍ର,

ଜ୍ଞାନଗୁଣାକର ସ୍ୱୀୟ ବଦାନ୍ୟତା,ଧର୍ମଶୀଳତା, ବଦ୍ୟାନୁରାଗ, ସାହିତ୍ୟସେବା, ରାଜଭକ୍ତି ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟାଦି ଗୁଣରେ ଉତ୍କଳରେ ଓ ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ସୁପରିଚିତ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ 'ମହାରାଜା' ଉପାଧି ଏହାଙ୍କର ବଂଶଗତ ଉପାଧି ରୂପେ ସରକାର ମଞ୍ଜୁର କରି ଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର ଉନ୍ନତି କାମନାରେ ଏ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ୍. ଏ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦଆଯିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ଏହାଙ୍କର ସହଧର୍ମିଣୀ ମହାରାଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପାର୍ବତୀ ଦେବୀ କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରେ ଓଡ଼ିଆ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ବହୁ ସହସ୍ର-ମୁଦ୍ରା ଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜ ନିଜେ ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ରଚନା ଓ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଅଧୁନିକ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ ଅଂଶମାନ ସଙ୍କଳନ କରି Selections from Oriya Literature ୩ ଖଣ୍ଡ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିଜୟଚନ୍ଦ୍ର ମଜୁମଦାର ସଙ୍କଳନ କଲେ; ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାୟୀ କୀର୍ତ୍ତି-ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜଙ୍କର ଉତ୍କଳ ଭାଷା ଛଡ଼ା, ହିନ୍ଦି, ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା ଆଦି ବହୁ ଭାଷାରେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା । ବିହାରଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଗବେଷଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମହାରାଜା ବିଶେଷ ସହାୟକ ଥିଲେ । ଦେଶ-ସେବା ସଙ୍ଗେ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ବୈଷୟିକ, ବ୍ୟାବସାୟିକ ଓ ଶାସନଗତ ଉନ୍ନତିରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜ ସର୍ବଦା ବ୍ରତୀ ଥିଲେ ।] ୨ । ପାଟନା ରାଜଧାନୀର ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେଳାର ସ୍ଥାନ (ସୋନପୁର ମେଳା ଦେଖ)—2. Name of a place near Patna in Bihar.

ସୋନପୁର ମେଳା—ଦେ. ବି—ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀ ପାଟନା Sonapura mel ନିକଟସ୍ଥ ସୋନପୁରଠାରେ ହେବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମେଳା—The celebrated annual fair held at Sonepur near Patna.

[ଦ୍ର—ବିହାରର ରାଜଧାନୀ ପାଟଣା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଣ୍ଡକୀ ନଦୀ କୂଳରେ ପଣ୍ଡିତାସ୍ଥାନର ନିକଟସ୍ଥ (ପାଟନା ସହରର ଉପରିଭାଗରେ ୩୨ ମାଇଲ୍) ସୋନପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ମେଳା ପ୍ରତିବର୍ଷ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ବସେ । ଏହାକୁ ହରିହର ଛତ୍ର ମେଳା ବୋଲାଯାଏ । ଏହା ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ପ୍ରାୟ ୧୫ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ବସେ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ୧୫ ଦିନ ପରେ ଭାଙ୍ଗେ । ସୁତରାଂ ଏହି ମେଳା ମାସେ କାଳ ରହେ । ଏପରି ବଡ଼ ମେଳା ଭାରତରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ । ଗଙ୍ଗା ଓ ଗଣ୍ଡକୀ ସଙ୍ଗମରେ ସ୍ନାନଯୋଗ ଏ ସମୟରେ ପଡ଼େ । ଏଠାରେ ସ୍ନାନ କରିବା ଲାଗି ବହୁ ସହସ୍ର ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏଠାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏହାକୁ ଇଂରେଜୀରେ Sonepur Fair କହନ୍ତି । ଶତ ଶତ ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଗାଈ, ବଳଦ ବିକ୍ରୟ ନିମିତ୍ତ ଏଠାକୁ ଆସନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ରହିବା ଲାଗି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଏତେ ବହୁତ ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା, ଗାଈ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖିବା ଭାରତରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ସମ୍ଭବ ନୁହେ । ଲେଖକ ଏହି ମେଳା ଦେଖିଅଛି । କ୍ଷୁଦ୍ର ହାତୀଛୁଆ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବୃହତ୍ ହାତୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଠାକୁ ବିକ୍ରୀ ହେବା ପାଇଁ ଆସନ୍ତି । ଯେ ବୃଦ୍ଧା ହାତୀ କିଣନ୍ତି ସେ କେବଳ ଏହାର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଦାନ୍ତ ଓ ହାଡ଼ ପାଆନ୍ତି । ଏ ମେଳାକୁ ଭାରତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବଳଦ ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗାଈ ଓ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଘୋଡ଼ା କିଣିନେବା ଲାଗି ଆସନ୍ତି । ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଶରୁ ଏବଂ ଭାରତର ବାହାରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଏହି ମେଳାକୁ ଆସନ୍ତି । ଅନେକ ସାହେବ, ମେମ୍ ଏ ମେଳାକୁ ଦେଖିବାଲାଗି ଯାଆନ୍ତି । ନାନା ଜାତୀୟ ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ବ୍ୟତୀତ ସବୁପ୍ରକାର କଳପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ହସ୍ତ ନିର୍ମିତ ଶିଳ୍ପ ବସ୍ତୁମାନ ଏଠାକୁ ବିକ୍ରୀ ନିମିତ୍ତ ଆସିଥାଏ । ବହୁତ ହୋଟେଲ୍, ମିଷ୍ଟାନ୍ନଦୋକାନ, ସିନେମା, ଥିଏଟର୍, ଆମୋଦ ଲାଗି ସର୍ବଦା ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ପାଟନାରୁ ଯାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଷ୍ଟୀମର୍‌ରେ ଗଙ୍ଗା ପାରି ହେବା ପରେ ରେଲରେ ବସନ୍ତି । କେବଳ ଏହି ମେଳା ଲାଗି ଗୋଟିଏ ସାମୟିକ ରେଲଲାଇନ୍ ଗଙ୍ଗା ବାଲିରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ ଓ ଏହା ଷ୍ଟୀମର ଘାଟଠାରୁ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏହି ମେଳା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇଯାଏ । ବହୁତ ସଶସ୍ତ୍ର ପୁଲିସ ଓ ସେବାସଂଘର ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା ଓ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନାନାରୂପେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ, ବି. ଏ, ବି. ଟି ।]

ସୋନଭଦ୍ରା—ଦେ. ବି—ସୋଣ (ଦେଖ)
Sonabhadrā Soṇa (See)

ସୋନହ—ସଂ. ବି—ଲସୁନ; ରସୁଣ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Sonaha Garlic.

ସୋନାରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ଆରଣ୍ୟବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Sonāraṅga Sonāraṅga Kukurbichā; Grewia Hirsuta (wild tree).

ସୋନାଲି—ଦେ. ବି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡିତ—
Sonāli 1. Set with gold. ୨। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ସୁନେଲି—
সোনালী 2. Of golden colour. ୩ । ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ—
सु(सो)नहला 3. Golden.

ସୋନ୍ନା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—(ସଂ. ସନ୍ଦଂଶ)—ସଣ୍ଡୁଆସି; Sonnā ବଣିଆର ଚିମୁଟା—Pincers.

ସୋନ୍ମାଦ—ସଂ. ବିଣ (ସହାର୍ଥେ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉନ୍ମାଦ)—
Sonmāda ୧ । ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ; ଉନ୍ମତ୍ତ—1. Maddened; (ସୋନ୍ମାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) become insane; suffering from brain derangement. ୨ । ମତ୍ତ—2. Intoxicated.

ସୋପ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.)—ସାବୁନ୍—
Sop ସোপ্ सोप Soap.

ସୋପ୍‌ଷ୍ଟୋନ୍—ପ୍ର ଦେ (କେନ୍ଦୁଝର) ବ—ଶଙ୍ଖପଥର—
Sop-shton Soap-stone.
[ବ୍ର—ଏହା ଈଷତ୍ ଧଳା । ଏଥିରେ ସୁନ୍ଦର ପଥୁରି, ଥାଳ, ଗ୍ଲାସ୍, ଗିନା ପ୍ରଭୃତି ହୁଏ । ସ୍ନେହମୋହନ- କେନ୍ଦୁଝର ଭୂଗୋଳ ।]

ସୋପକରଣ—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥେ. ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉପକରଣ)—
Sopakarana ଉପକରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Having the materials.

ସୋପକାର—ସଂ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉପକାର)—
Sopakāra ଉପକାରଯୁକ୍ତ—Accompanied with benefit

ସୋପଧ—ସଂ. ବ (ସ+ଉପଧା)—ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ
Sopadha କରି ଲୋକସମ୍ମାନକାର୍ଥ କରାଯିବା ଦାନ (ଶୁଦ୍ଧି-ତତ୍ତ୍ୱ)—A donation or gift given with a view to court public applause.

ସୋପପ୍ଲବ—ସଂ. ବ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉପପ୍ଲବ=ଗ୍ରହଣ)—
Sopaplaba ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ (ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟ)—The sun or moon undergoing an elcipse.

ସୋପବାସ—ସଂ. ବଣ (ପୁଂ) (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉପବାସ)—
Sopabāsa ଉପବାସଯୁକ୍ତ; ଉପବାସୀ—Fasting.
(ସୋପବାସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୋପବୀତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଉପବୀତ)—ପଇତା
Sopabita ପରିହିତ—Wearing or bearing the sacred thread.

ସୋପରଦ୍(ଦ୍ଦ)—ବୈଦେ. ବଣ—ସୁପରଦ୍ (ଦେଖ)—
Soparad(dd) Suparad (See)
[ସୋପର୍ଦ୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୋପାକ—ସଂ. ବ—୧ । [ଶ୍ୱପାକର ଅନ୍ୟରୂପ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)]—
Sopāka ଶ୍ୱପକ୍ (ଦେଖ)—1. Swapak (See).
[ବ୍ର—ଚଣ୍ଡାଳ ପିତା ଓ ପୁକ୍କସଜାତୀୟା ମାତା ଗର୍ଭେ ସୃଜ ସନ୍ତାନକୁ ସୋପାକ କୋଲଯାଏ (ହି. ଶ)—୨ । ବନୌଷଧ ବିକ୍ରେତା (ହି. ଶ)—2. A seller of herbs.

ସୋପାଧି—ସଂ. ବଣ (ସ+ଉପାଧି)—୧ । ଉପାଧିଯୁକ୍ତ—1. Titled.
Sopādhi ୨ । ପ୍ରତିଲାଭାକାଂକ୍ଷାପ୍ରଣୋଦିତ (ଦାନାଦି)—
(ସୋପାଧିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. (gift etc) Done with a view to getting something in return.

ସୋପାନ—ସଂ. ବି (ସହ+ଉପ=ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ+ଅନ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା +କରଣ ଅ)—୧ । ଅଧିରୋହଣୀ; ସିଡ଼ୀ;
Sopāna ପାବଚ୍ଛ; ଘାଟ୍ ଛ—1. Steps ବ୍ର—ଇଷ୍ଟକ ବା ପାଷାଣ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଅଧିରୋହଣୀକୁ ସୋପାନ (ପାବାଛ) ଓ କାଷ୍ଠଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ଅଧିରୋହଣୀକୁ କାଷ୍ଠଶ୍ରେଣୀ ବା ଅଧିରୋହଣୀ (ନିଶୁଣି) କୋହାଯାଏ—ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ ।]
୨ । କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚ ବା ନିମ୍ନକୁ ଥିବା ସ୍ତରମାନ—
2. Gradually high or low layers; grade.

ସୁଲଭ सुलभ ଦେ. ବଣ—ସୁଲଭ; ଅନୁକୂଳ; ପ୍ରସନ୍ନ—Favourable. (ଉ—ପାନଗ୍ର କାଲୀର କେ ବୋଲେ କହ ନାହିଁ ମୁଁ ପାନ, ପାନ ଭୁକ୍ତି ଭୁକ୍ତି ଦିଅ ଗୋ ମୋତେ ହୋଇ ସୋପାନ—ବଜାର ବୋଲି ।]

ସୋପାନ ପରମ୍ପରା(ଶ୍ରେଣୀ)—ସଂ. ବ—ବହୁ ପାବଚ୍ଛଯୁକ୍ତ ଅଧିରୋହଣୀ—
Sopāna paramparā(śreṇ Flight of steps.
[ସୋପାନାବଳ(ଳୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସୋପେନ୍‌ହାଉଆର୍—ଦେ. ବ (ଜର୍ମାନ୍ ନାମ)—ଜର୍ମାନଦେଶୀୟ
Sopen-hāuār ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ—
সোপেন্‌হাউআর सोपेनहाउआर Arthur Schopenhour; late famous German philosopher. [ବ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୭୮୮ ରେ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ ୧୮୬୦ ରେ । ଏ ଜଗତର ଦୁଃଖବାଦ (Pessimism) ର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତା ଥିଲେ । ଏ ଉପନିଷଦ ପାଠ କରି କହିଥିଲେ ଯେ, ଏହା ମତେ ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିବ ।]

ସୋଫ(ଫେ)ଦ୍—ଗ୍ରା· ବଣର ବଣ—[ଫା. ସଫେଦ୍ ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ]—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ—Fully
Sopha(phe)d
বিলকুল बिलकुल [ଯଥା—ସୋଫଦ୍ ଧଳା, ସୋଫେଦ୍ କଳା ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସୋବତ୍—ବୈଦେ, ବ [ଅ. ସୋହବତ]—୧ । ସହବାସ—
Sobat 1. Living together. ୨ । ସଂସର୍ଗ—
সোহবত सोहबत 2. Intimate connection. ୩ । ସଙ୍ଗ—3. Companionship, ୪ । ବନ୍ଧୁତା—4. Friendship. ୫ । ମୈଥୁନ; ଯୌନ ସଙ୍ଗମ—5. Cohabitation. ୬ । (ଗ୍ରା. ସୋହବତ୍) ବନ୍ଧୁଜନଙ୍କ ଉପରୋଧ ବା ଚକ୍ଷୁଲଜ୍ଜା—6. Sensitiveness to the feelings or requests of friends,

ସୋବତିଆ—ଦେ. ବଣ- ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଙ୍ଗସୁଖ ବା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ଚଳିବାକୁ ଭଲପାଏ—
Sobatiā
সোহবতী सोहबतकरनेवाला Loving company of friends. ୨ । ଯେଉଁ
[ସୋବତିଆ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ଉପରୋଧ ଭାଙ୍ଗି ପାରେ ନାହିଁ—2. Obliging to friends.

ସୋବାକ—ସଂ. ବ—ସୁହାଗା (ହି. ଶ)—
Sobāka Borax.

ସୋବାଲ—ସଂ. ବଣ—ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ (ହ. ଶ.)
Sobāla Having the colour of smoke,

ସୋବି(ଭି)ତା—ଗ୍ରା· ବିଣ (ସଂ· ସୁବିଧା)—ସୁବିଧାଜନକ—
Sobi(bhi)tā স্থবিধা सुबीता Convenient.
ବି—ସୁବିଧା—Convenience.

ସୋବେ(ଭେ)—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୁବେ)—୧ । ସୁବେ (ଦେଖ)—
Sobe(bhe) 1. Sube (See) ୨ । ସନ୍ଦେହ—
সকাল सुबह 2. Suspicion; doubt.
সন্দেহ सुभा

ସୋଭାଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି—ଶୋଭାଞ୍ଜନର ରୂପାନ୍ତର (ଭରତ)—ଶୋଭାଞ୍ଜନ
Sobhānjan (ଦେଖ)—Śobhānjana (See)

ସୋଭିଏଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ରୁଷିଆ ଦେଶରେ ଜାରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ
Sobhiet ପରେ ପ୍ରଚଳିତ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ—Soviet
সোভিয়েট सोभिएट (of modern Russia).

ସୋମ—ସଂ· ବି (ସୁ. ଧାତୁ=ପ୍ରସବ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ· ମ; ଯାହା
Soma ଅମୃତ ପ୍ରସବ କରେ)—୧ । (ପୁଂ) ଚନ୍ଦ୍ର (ଅମର)—
1. The moon. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସପୁତ୍ର ଅତ୍ରିଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୋମ । ଏ ଦକ୍ଷଙ୍କର ୨୭ଟି କନ୍ୟା (ନକ୍ଷତ୍ର)ଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହି ୨୭ ପତ୍ନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରୋହିଣୀ ଶ୍ରେଷ୍ଠା । ସୋମ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଅନାଦର କରି ରୋହିଣୀଙ୍କଠାରେ ଆସକ୍ତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଦକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିଯୋଗ କଲେ । ଦକ୍ଷଙ୍କ ଶାପରେ ସୋମ ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ ହେବାରୁ ସମଗ୍ର ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେବାକୁ ବସିଲା । ଦେବତାମାନେ ଏହା ଦେଖି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଶରଣ ପଶିଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଦେବାସୁରମାନେ ସମୁଦ୍ରକୁ ମନ୍ଥନ କରିବାରୁ ସମୁଦ୍ରରୁ ସୋମ (ଚନ୍ଦ୍ର)ପୁଣି ଜାତ ହେଲେ । ସୋମଙ୍କର ୧୬ କଳା ମଧ୍ୟରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପରଠାରୁ ଅମାବାସ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଳାକୁ ଦେବତାମାନେ ପାନ କରନ୍ତି ଓ ଶେଷରେ ଗୋଟିଏ କଳା ରହିଯାଏ; ତାହା ଯାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ପଶିଯାଏ; ଏବଂ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନରେ ସୋମଙ୍କଠାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କଳା ଯୋଗ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସୁଦ୍ଧା ସୋମଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ୧୬ କଳାଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ସୋମ ବାୟୁକୋଣ, ସ୍ତ୍ରୀ, ବୈଶ୍ୟଜାତି, ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ, ଲବଣରସ, ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର ଓ ସମୁଦ୍ରମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ଅଟନ୍ତି । ପୁରାଣ ମତରେ ଏହାଙ୍କ ଶରୀର ଏକହସ୍ତପ୍ରମାଣ, ପରିଧାନ ଶ୍ୱେତବସ୍ତ୍ର, ବର୍ଣ୍ଣ ଶୁକ୍ଳ; ଏହାଙ୍କର ଏକ ହସ୍ତରେ ବର ନାମକ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ହସ୍ତରେ ଗଦା । ଏହାଙ୍କ ରଥର ଅଶ୍ୱସଂଖ୍ୟା ୧୦ । ଏ ଶ୍ୱେତପଦ୍ମମଧ୍ୟସ୍ଥିତ, ଉମାଧିଦୈବତ, ଜଳ ପ୍ରତ୍ୟଧିଦୈବତ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟାଭିମୁଖ । ସୋମ ଓଷଧିମାନଙ୍କୁ ପୁଷ୍ଟ କରନ୍ତି । ଏହି ଓଷଧିକୁ ଗାଈମାନେ ଭକ୍ଷଣ କରି ଦୁଗ୍ଧ ଦିଅନ୍ତି । ଏହି କ୍ଷୀର ଅମୃତରୂପ ଧାରଣ କରିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ହୋମ (ଯଜ୍ଞ) କରନ୍ତି ଓ ହୋମଦ୍ୱାରା ସୋମଙ୍କର କଳାମାନ ବୃଦ୍ଧିହୁଏ ଓ ସେହି କଳାମାନଙ୍କୁ ଦେବତାମାନେ ପାନ କରି ଜୀବନଧାରଣ କରନ୍ତି । ସୋମଙ୍କ ଔରସରେ ଗୁରୁପତ୍ନୀ ତାରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବୁଧଗ୍ରହ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ସୋମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟ ପାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।] ୨ । (କ୍ଳୀ) ସ୍ୱର୍ଗ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Heaven. ୩ । (ପୁଂ) କର୍ପୂର (ଅମର)—3. Camphor. ୪ । (କ୍ଳୀ) କାଞ୍ଜି (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Fermented rice water. ୫ । (ପୁଂ) ବାନର (ମେଦିନୀ)—5. Monkey. ୬ । (ପୁଂ) କୁବେର (ମେଦିନୀ)—6. The God of riches. ୭ । (ପୁଂ) ଯମ (ମେଦିନୀ)—7. The God of death. ୮ । (ପୁଂ) ବାୟୁ (ମେଦିନୀ)—8. The wind; air. ୯ । (ପୁଂ) ବସୁଭେଦ (ମେଦିନୀ)—9. One of the 8 Basu class of Deities. ୧୦ । (ପୁଂ) ଜଳ (ମେଦିନୀ)—10. Water. ୧୧ । (ପୁଂ) ସୋମଲତା (ମେଦିନୀ)—11. The Soma creeper. ୧୨ । (ପୁଂ) ଶିବ [ଉଣାଦିକୋଷ]—12. God Śiba. ୧୩ । [ପୁଂ] ଦୀଧିତି; କିରଣ [ମେଦିନୀ]—13. Ray or beam of light. ୧୪ । [ପୁଂ] ଦିବ୍ୟୌଷଧି [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—14. A heavenly herb. ୧୫ । [ପୁଂ] ସୋମଲତାର ରସ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—15. The juice of the Soma plant. ୧୬ । [ପୁଂ] ଅମୃତ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—16. Nectar. ୧୭ । [ପୁଂ] ପର୍ବତ ବିଶେଷ [ଶବ୍ଦ-କଳ୍ପଦ୍ରୁମ] ସୋମଗିରି (ଦେଖ)—17. Name of a mythological mountain. ୧୮ । ବୈଦିକ କାଳରେ ଆରାଧିତ ଦେବବିଶେଷ (ହି. ଶ)—18. One of the Vedic Deities. [ଦ୍ର—ଋଗ୍ବେଦରେ ଏହାଙ୍କର ଅନେକ ସ୍ତୁତି ଅଛି । ଇନ୍ଦ୍ର ଓ ବରୁଣଙ୍କ ପରି ଏହାଙ୍କର ମାନବୀୟ ରୂପ କଳ୍ପିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ପ୍ରକାଶମାନ, ବହୁ ବେଗବାନ୍, ଜେତା, ଯୋଦ୍ଧା । ଏ ଅନ୍ନ, ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ଗୋଧନଦାନକାରୀ ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଥରେ ବସି ଯୁଦ୍ଧକୁ ଯାଉଥିଲେ ଓ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଏ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାରଥି ଥିଲେ ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଇରାନୀ ଶାଖାର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଜେନ୍ଦାବେସ୍ତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏହାଙ୍କ ନାମ ହଓମ ବା ହୋମ ହୋଇଅଛି—[ହି ଶ] । ଅଥର୍ବବେଦରେ ଓ ଶତପଥବ୍ରାହ୍ମଣରେ ସୋମ ଦେବତାଙ୍କୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ଯାଇଅଛି—[ବିଶ୍ୱକୋଷ]। ୧୯ । ସୋମବାର [ହି. ଶ]—19. Monday. ୨୦ । ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ସୋମରସ ପ୍ରସ୍ତୁତକରି ବାହାର କରିବାର ଦିନ [ହି· ଶ]—20. The day when the juice of the Soma creeper used to be pressed out for Vedic sacrifice ୨୧ । ସୋମଯଜ୍ଞ (ହି. ଶ); ଯେଉଁ . ଯଜ୍ଞରେ ସୋମରସ ଅର୍ପିତ ହୁଏ—21. Vedic sacrifice in

which the Soma juice is offered unto the fire. ୨୨ । ପିତୃମାନଙ୍କର ଏକ ବର୍ଗ (ବୃ. ଶ)· 22. A class of the departed souls of the ancestors. ୨୩ । ପେଜ (ବୃ ଶ)—23. Water in which rice has been boiled ୨୪ । ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ ମାଲକୋଶ ରାଗରେ ଏକ ପୁତ୍ର; ରାଗିଣୀ-ବିଶେଷ (ବୃ. ଶ)—24. Name of a secondary tune in Hindu music. ୨୫ । ବିବାହିତ ପତି (ବୃ. ଶ)—25. One's married husband. ୨୬ । ଯଜ୍ଞ ସାମଗ୍ରୀ (ବୃ. ଶ)—26. Materials or ingredients for a Jajña. ୨୭ । ସ୍ତ୍ରୀରୋଗ-ବିଶେଷ; ସୋମ ରୋଗ (ଦେଖ) (ବୃ. ଶ)—27. A female disease; the whites. ବିଣ—

ସୋମ ୧ । ଶ୍ୱେତ; ଧଳା—1. White. ୨ । ମନୋହର; ଉତ୍ତରଦିଶା ସୁନ୍ଦର—2. Beautiful. ଦେ. ବି—୧ । ଉତ୍ତର ଦିଗ—1. The north. (ଉ—ସୋମେ କୃପା ଅଙ୍କୁରିବ ଦେଖ ଗୋ ସଖି । ପ୍ରାଚୀ· ଉତ୍ତରୀମଞ୍ଜରୀ ।) ୨ । ଶୁଆଁ ଲଇ (ଦେଖ)—2. Suāñ lai (See) [ଉ—ବାଡ଼ି-ମାନଙ୍କରେ ଫୁଟୁଛି ସୋମ ଫୁଲ ଧବଳ । ମଧୁସୂଦନ. ଛନ୍ଦମାଳା ।] କୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ସୁମ୍)—କୃପଣ; କାର୍ପଣ୍ୟ— କୃପଣ ସୋମ Miserly; close-fisted.

ସୋମ କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅମାବାସ୍ୟା—
Soma kshaya Change of the moon.

ସୋମକ୍ଷୀରୀ(ରୀ)—ସଂ. ବି—୧ । ସୋମଲତା (ଦେଖ)—1. Soma latā (See) ୨ । ସୋମରାଜୀ (ଦେଖ)—2 Somarāji (See)

ସୋମଗନ୍ଧକ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତପଦ୍ମ (ବୃ. ଶ)
Somagandhaka The red lotus.

ସୋମଗର୍ଭ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୋମ ଅଛନ୍ତି ଗର୍ଭରେ ଯାହାର)—
Somagarbha ବିଷ୍ଣୁ (କୈବାଣ୍ଡ ଶେଷ—Bishṇu.

ସୋମଗା—ସଂ. ବି—ସୋମରାଜୀ (ଦେଖ)
Somagā Somarāji (See)

ସୋମ ଗିରି—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତର ସମୁଦ୍ରସ୍ଥିତ ଦେବଗଣଙ୍କର ଅଗମ୍ୟ ଓ
Soma giri ଅଲଂଘ୍ୟ ପୁରାଣୋକ୍ତ ପର୍ବତ—1. Name of a mythological impenetrable mountain in the Northern ocean. ୨ । (ରାମାୟଣ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାକାଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣିତ) ଦେବାଧିଦେବ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଆଳୟ; ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତର ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ ପର୍ବତ—2. Name of a mountain said to be on the northern frontier of the Universe. ୩ । ସୁମେରୁସ୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ରଜନିତ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ); ମେରୁଜ୍ୟୋତି (ବୃ. ଶ)—3. Aurora Borialis.

ସୋମ ଗୃଷ୍ଟିକା—ସଂ. ବି—କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ଲତା (ବୃ· ଶ)
Soma grushtikā The white gourd creeper.

ସୋମ ଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—୧। ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହ—1. The planet Moon.
Soma graha ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ (ବୃ. ଶ)—2. Lunar eclipse. ୩ । ଅଶ୍ୱରୋଗ ବିଶେଷ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—3. A disease of the horse. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ଅଶ୍ୱ କଷ୍ଟେ, ଅଳ୍ପ ମାତ୍ର ଭୋଜନ କରେ, ଗାତ୍ର ପ୍ରସାରଣ କରି ଶୟନ କରେ; ଅଶ୍ୱର ଅଙ୍ଗମାନ ଶୀତଳ ହୁଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ସୋମ ଘୃତ—ସଂ. ବି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ତ୍ରୀରୋଗ ଓ
Soma ghruta ଲେହୋଦୋଷ ପ୍ରଶମକ ଘୃତବିଶେଷ—A kind of medicinal ghee.

ସୋମ ଚମସ—ସଂ. ବି (ମ· ପ. ଲୋ)—ସୋମରସ ପାନକରିବା ପାତ୍ର—
Soma chamasa A goblet for drinking the Soma juice.

ସୋମଜ—ସଂ. ବିଣ (ସୋମ + ଜନ୍· ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି, ଅ)—ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ
Somaja ଜାତ—Born from the moon. ବି—୧ । ଦୁଗ୍ଧ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Milk. ୨ । ଗଜ (କ୍ଷୀରେନ୍ଦ୍ର)—2. Elephant. ୩ । ବୁଧ ଗ୍ରହ—3. The planet Mercury.

ସୋମତ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେଦେ. ଗ୍ରା. ବି (ଫା. ସୋହବତ)—ସୋହବତ
Somat(etc) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Sohabat etc (See)

ସୋମ ତୀର୍ଥ—ସଂ. ବି—ପ୍ରଭାସ ତୀର୍ଥ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ); ଭାରତର ପଶ୍ଚିମ
Soma tirtha ପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—Name of a place of pilgrimage in Western India [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ସୋମ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ଦୀର୍ଘକାଳ ତପସ୍ୟା କରି ଯକ୍ଷ୍ମାରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭାକୁ ପୁନଃପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏ ତୀର୍ଥକୁ ସୋମତୀର୍ଥ ବୋଲାଯାଏ । ବୈଶାଖ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦ୍ୱାଦଶୀଦିନ ଏ ଘାଟରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମହାପୁଣ୍ୟ ଲାଭ ହୁଏ । ଏହି ସ୍ଥାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ବମ୍ବେଇ ପ୍ରେସିଡେନ୍ସି କାଠିଆୱାଡ଼ ଉପକୂଳର ବନ୍ଦର ବା ପିଣ୍ଡସୁରା ନାମକ ସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥିତ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] (ଉ—ଜମ୍ବୁଦ୍ବୀପରେ ଯେ ସୋମତୀର୍ଥ ରହିଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଜନମ ତୁଟନ୍ତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସୋମତ୍ତ—ଦେ. ବିଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ, ସଂ· ସମର୍ଥ)—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ)
Somatta ଗୃହ ସଂସାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ; ଯେ ଜ୍ଞାନ ପାଇଛି; ସୋମତ୍ତ ଯୌବନବତୀ; ବଢ଼ିଲା (କନ୍ୟା)—1. A young and ସମର୍ଥ matured (girl)· ୨ । (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—2. ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ Stout and strong; buxom· ୩ । ଯୁବା— ଯୁବା 3. Young· [ଯଥା—ସୋମତ୍ତ· ଅଣ୍ଡିରା, ସୋମତ୍ତ ଝିଅ ।]

ସୋମ ଦତ୍ତ—ସଂ. ବି (ନ.ମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ଜନୈକ ରାଜା—
Soma datta Name of a king of ancient India. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ପିତା ବାହ୍ଲିକ ଓ ପୁତ୍ର ଭୂରିଶ୍ରବା । ଦେବକରାଜକନ୍ୟା ଦେବକୀଙ୍କ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ ଏ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ; ଯଦୁବଂଶୀୟ ଶିନି ନିଜ ବସୁଦେବଙ୍କ ପାଇଁ ଦେବକୀଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ହରଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ

ଏ ଶିନଙ୍କୁ ବାଧା ଦେଲେ, କିନ୍ତୁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସଭାରେ ଶିନଙ୍କଠାରୁ ଗୋଇଠା ଖାଇଲେ । ଏହି ଅପମାନରେ ଏ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ତପସ୍ୟା କଲେ ଓ ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇଲେ ଯେ, ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶିନଙ୍କ ପୌତ୍ରଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଗୋଇଠା ମାରିବେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ କୌରବମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିବସର ନିଶାଯୁଦ୍ଧରେ ସାତ୍ୟକିଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।]

ସୋମ ଦେ(ଦୈ)ବତ—ସଂ.ବିଣ—ଯାହାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ସୋମ—
Soma de(dai)bata Having soma as its titular Deity, ସଂ. ବିଣ—ମୃଗଶିର ନକ୍ଷତ୍ର—The 5th asterism.

ସୋମ ଧାରା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୋମଙ୍କର ଧାରା=ପଥ)—ଅକାଶ
Soma dhārā (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—The sky.

ସୋମନାଥ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଗୁଜରାଟ ପ୍ରଦେଶର ନଗରବିଶେଷ ଓ
Somanātha ସେଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ—Name of a town and an idol of Śiba in Gujerat. [ଦ୍ର—ଏହି ନଗର ଦେଓପତ୍ତନ, ପ୍ରଭାସ-ପତ୍ତନ ଓ ବେରବେଲପତ୍ତନ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ଖ୍ୟାତ । ଏହା ବୋମ୍ବାଇ ପ୍ରେସିଡ଼େନ୍ସି ଅଧୀନ କାଠିୟାବାଡ଼ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଯୁନାଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ନଗର । ଏ ନଗର ସୋମନାଥ ଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିମନ୍ତେ ଖ୍ୟାତ । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ଭଗବାନ୍ ଶିବଙ୍କର [ସୋମନାଥଙ୍କର] ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଛି । ଏହାର ପଶ୍ଚିମରେ ଭାଟକୁଣ୍ଡ ନାମକ ଜଳାଶୟ ଅଛି । ପ୍ରବାଦଅଛି, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହାର ଜଳରେ ତନୁତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଗିର୍ଣ୍ଣାର ନାମକ ଶୈଳ ଏହି ମନ୍ଦିରଠାରୁ କିଛି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ । ଏ ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି ବହୁମୂଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାକୁ ଖ୍ରୀ ୧୦୨୪ ରେ ମାମୁଦ୍ ଗଜନୀ ବିଧ୍ୱସ୍ତ କରି ମନ୍ଦିରରେ ସଞ୍ଚିତ ବହୁ ଧନ-ରତ୍ନ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ନେଇଯିବା ପରେ ଏହାର ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରସ୍ତର ଗଜନୀର ଜୁମା ମସଜିଦ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗ ହୋଇଥିଲା । ଗଜନୀକୁ ଫେରିଯିବା ବେଳେ ମାମୁଦ୍ ଏ ଦେଶବାସୀ ଦେବଶର୍ମା ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଏଠାର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ କରିଗଲେ । ଶୁଲୁକ୍ୟବଂଶ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭରାଜ ତାହାଙ୍କୁ ତଡ଼ି ସୋମନାଥ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ଏହା ପରେ ରାଠୋରବଂଶୋଦ୍ଭବ ବଜନବଂଶୀୟଗଣ ସୋମନାଥ ଅଧିକାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ଖ୍ରୀ ୧୩୦୦ ରେ ପୁନର୍ବାର ଆଲାଉଦ୍ଦୀନ ଖିଲ୍‌ଜୀ ସୋମନାଥ ଅଧିକାର କରି ମୁସଲମାନ୍ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଧ୍ୱଂସ ହେବା ପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ମାଂଗ୍ରୋଲ୍‌ର ସେଖ୍‌ଗଣ ଏବଂ ପୋରବନ୍ଦରର ରାଣାଗଣ ସୋମନାଥରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଜୁନାଗଡ଼ର ନବାବ ଏହା ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ସେହି ସମୟରୁ ଏହା ନବାବବଂଶୀୟମାନଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ ଅଛି । (ମାମୁଦ୍ ଗଜନୀ ଦେଖ) । ସୋମନାଥ ଦ୍ୱାଦଶ ଜ୍ୟୋତିର୍ଲିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ।] ଦେ. ବି. (ପୁଂ)—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ସୋମନାଥ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳଷଷ୍ଠୀଠାରୁ ଆଶ୍ୱିନ ଶୁକ୍ଳ ଦଶମୀ
Somanātha brata ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ିବା ପ୍ରତି ସୋମବାର ଦିନ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜାରୂପ ବ୍ରତ—A religious vow observed every year on Mondays of the period from 'Bhādra śukla shashṭhī' to "Āświna śukla daśamī".

ସୋମନାଥ ସିଂହ ଭୂପ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର କବି-
Somanātha simha bhūpa ବିଶେଷ—Name of a poet of ancient Utkal. [ଦ୍ର—ଏ କବି 'ସଙ୍ଗୀତ-ମାଳା' ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଯାଇଅଛନ୍ତି । ଜଗବନ୍ଧୁ. ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ସୋମନାଥି—ପ୍ରାଦେ(କେନ୍ଦୁଝର)ବି—କେନ୍ଦୁଝରର ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ପୂଜିତ
Somanāthi ଦେବତା ବିଶେଷ—A Deity worshipped by the non-aryans of the Keonjbar State. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ପାଟଖଣ୍ଡା, ଗ୍ରାମକାଣ୍ଡ ବା ମହାବୀର,ନାମଧାରୀ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ କେନ୍ଦୁଝରର ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି ।]

ସୋମପ(ପା)—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୋମ+ପା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ; କ୍ୱିପ୍)—
Somapa(pā) ୧ । ଯାଗରେ ସୋମରସ ପାନକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—1. A Brahman who drinks the Soma juice in a vedic sacrifice.
୨ । ପିତୃ ବିଶେଷ—2. A class of the souls of the deceased ancestors.

ସୋମପୀତି—ସଂ.ବି.(ସୋମ+ପା ଧାତୁ+ଭାବ.ତ+ଇନ୍;ସୋମପୀତିନ;
Somapīti ୧ମା. ୧ବ)—ସୋମପ (ଅମର) (ଦେଖ)—Somapa (See)

ସୋମପୀଥୀ—ସଂ. ବି (ସୋମ+ପା. ଧାତୁ+ଇନ୍; ନିପାତନ; ସୋମ-
Somapīthī ପିଥିନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ସୋମପ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ] (ଦେଖ)—Somapa (See)

ସୋମ ପ୍ରଦୋଷ —ସଂ. ବି—ସୋମବାର ବ୍ରତ [ଦେଖ] [ହି. ଶ]
Soma pradosha Somabāra brata [See]

ସୋମ ବଂଶ—ସଂ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ରାଜବଂଶବିଶେଷ; ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶ—
Soma bamśa Name of a royal dynasty of ancient India; the lunar dyansty. [ଦ୍ର—ଏହି ବଂଶରୁ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଜନ୍ମିଥିଲେ । ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମା ନାରାୟଣଙ୍କ ପୁତ୍ର । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅତ୍ରି । ଅତ୍ରିଙ୍କ ପୁତ୍ର ସୋମ । ସୋମ ଓ ବୃହସ୍ପତିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ତାରାଙ୍କଠାରୁ ବୁଧ ଜାତ ହେଲେ । ବୁଧଙ୍କ ପୁତ୍ର ପୁରୁରବା । ପୁରୁରବାଙ୍କଠାରୁ ଉର୍ବଶୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ୬ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମିଲେ ଓ ସେହିମାନଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ କନ୍ୟା ପରମ୍ପରାଙ୍କ ବଂଶର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶାଖାରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର, କନ୍ୟା ସତ୍ୟବତୀ, ପରଶୁରାମ, ଜହ୍ନୁ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତ, ଭରତ, ଜରାସନ୍ଧ, ଶନ୍ତନୁ, ବସୁଦେବ, କୃଷ୍ଣ, ସାତ୍ୟକି, ଶିଶୁପାଳ, କଂସ, ଜନମେଜୟ, ଯୁଧିଷ୍ଠିର, ପାଣ୍ଡବ,

କୌରବ, ଜନମେଜୟ, ଦୁଷ୍ମନ୍ତ, ଭରତ, ଭୀମସେନ, ଅଭିମନ୍ୟୁ, ପରୀକ୍ଷିତ ଆଦି ଜନ୍ମିଥିଲେ—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ।] ଦେ· ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳର କେଶରୀ ବଂଶ—The Kesari dynasty of ancient Utkala. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଖ୍ରୀ: ନବମ ଓ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।].

ସୋମବଂଶୀୟ ରାଜା—ଦେ. ବି—ଖ୍ରୀ: ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍କଳରେ Somabamsiya raja ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ରାଜବଂଶ—Kings of the Soma dynasty who ruled Utkala in the 11th century A. D. making Cuttack their capital. [ଦ୍ର—କଟକ ଏମାନଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ସୋମବଂଶୀୟ ଥିବା କଥିତ ।]

ସୋମ ବନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କୁମୁଦ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—Soma bandhu 1. The water lily. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଜ୍ୟୋତିଷତତ୍ତ୍ୱ)—2. The sun. ୩ । ବୁଧ ଗ୍ରହ (ଜ୍ୟୋତିଷ-ତତ୍ତ୍ୱ)—3. The planet Mercury.

ସୋମବଲ୍କ—ସଂ. ବି—୧ । ଶ୍ୱେତ ଖଦିର (ଅମର, ମେଦିନୀ); ଧଳାଖଇର—1. White variety of catechu. ୨ । କଟ୍‌ଫଳ (ଅମର, ମେଦିନୀ); କାଫଳ—2. Myrica Sapida. ୩ । କରଞ୍ଜ (ଜଟାଧର)—3. Pongamia tree. ୪ । ଗୋଠା କରଞ୍ଜ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Name of a wild tree. ୫ । ବବୁର ଗଛ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—5. Acacia Arabica.

ସୋମ ବଲ୍ଲରୀ—ସଂ. ବି—ସୋମଲତା (ଦେଖ)—1. Somalata Soma ballari (See) ୨ । ବ୍ରାହ୍ମୀଶାକ (ଦେଖ)—2. Brahmisaka (See)

ସୋମ ବଲ୍ଲିକା—ସଂ. ବି—୧ । ସୋମରାଜୀ (ଅମର) (ଦେଖ)—Soma ballika 1. Somaraji (See) ୨ । ସୋମଲତା (ଭରତ) (ଦେଖ)—2. Somalata (See)

ସୋମ ବଲ୍ଲୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଗୁଡ଼ୁଚୀ (ଅମର)—1. Tinaspora Soma balli Cordifolia. ୨ । ସୋମଲତା (ଭରତ)—2. The moon plant. ୩ । ସୋମରାଜୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ବାକୁଚୀ—3. Serratula Anthelmintica. ୪ । ପାତାଳ ଗରୁଡ଼ୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Cogenaria Vulgaris. ୫ । ବ୍ରାହ୍ମୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଥାଲକୁଡ଼ୀ—5. Indian pennywort. ୬ । ସୁଦର୍ଶନା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ପଦ୍ମଗୁଳଞ୍ଚ—6. Tinospora Tomentosa.

ସୋମ ବାର (ବାସର)—ସଂ. ବି—ଚନ୍ଦ୍ରବାସର; ସୋମଗ୍ରହଙ୍କ ଭୋଗ୍ୟ Soma bara (basara) ଦିବସ; ସପ୍ତାହର ଏକତମ ଦିନ; ରବିବାରର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଓ ମଙ୍ଗଳବାରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦିବସ—Monday. [ଦ୍ର—ସୋମବାର ସପ୍ତାହର ଗୋଟିଏ ଶୁଭଦିନ । ଏ ଦିନ କ୍ଷୌର, ଅଲଙ୍କାର ଧାରଣ, ରାଜଦର୍ଶନ, ନାମକରଣ, କର୍ଣ୍ଣବେଧ, ଅନ୍ନପ୍ରାଶନ, ବାଣିଜ୍ୟାଦି କରାଯାଏ । ସୋମବାରର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହର ବାରବେଳା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ସପ୍ତମ ଯାମାର୍ଦ୍ଧ କାଳବେଳା ଅଟେ ।

ସୋମବାର ଦିନ ଅମାବାସ୍ୟା ହେଲେ ଏହା ଶୁଭଙ୍କରୀ ଅମାବାସ୍ୟା ତିଥି ହୁଏ । ସୋମବାରରେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ଓ ପୂର୍ବଦିଗକୁ ଯାତ୍ରା ନିଷିଦ୍ଧ । ସୋମବାରରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ହେଲେ ବାଳିକା ପତିବ୍ରତା ହୁଏ ।

ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ସୋମବାରରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁନ୍ଦର, ମେଧାବୀ ଓ ଶ୍ଳେଷ୍ମାଧିକପ୍ରକୃତି, ସ୍ଥିରସ୍ୱଭାବ ଓ ବିନୟୀ ହୁଏ । ସୋମବାର ଅମାବାସ୍ୟା ପଡ଼ିଲେ ସେ ଦିନ ସ୍ନାନ ଦାନାଦି ପୁଣ୍ୟପ୍ରଦ । ସୋମବାର ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ (ଓ ରବିବାର ସୂର୍ଯ୍ୟଗ୍ରହଣ) ହେଲେ 'ଚୂଡ଼ାମଣି' ନାମକ ଶୁଭ ଯୋଗ ହୁଏ । ରବି ଓ ସୋମବାର ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣାତିଥି (ପଞ୍ଚମୀ, ଦଶମୀ, ଅମାବାସ୍ୟା ବା ପୂର୍ଣ୍ଣିମା) ହେଲେ ଯାତ୍ରା ପକ୍ଷରେ ଶୁଭସିଦ୍ଧାମୃତ ଯୋଗ ହୁଏ । ଶୁକ୍ର ଓ ସୋମବାର ଭଦ୍ରା (ଦ୍ୱିତୀୟା, ଦ୍ୱାଦଶୀ ବା ସପ୍ତମୀ) ତିଥି ହେଲେ ପାପଯୋଗ ହୁଏ । ସୋମବାର ଏକାଦଶୀ ହେଲେ ଅଶୁଭ । ଦିନଦଗ୍ଧ । ଓ ସେ ଦିନ କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର ହେଲେ ଅଶୁଭ । ମାସଦଗ୍ଧ ହୁଏ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।] ଦେ. ବି—ସୋମବାର ବ୍ରତ (ଦେଖ)—Somabara brata (See)

ସୋମବାର ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ପ୍ରତି ସୋମବାରରେ ଉପବାସପୂର୍ବକ Somabara brata ସାୟଂକାଳକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିବଦୁର୍ଗାପୂଜାରୂପ ବ୍ରତବିଶେଷ—A religious vow and fasting observed on every Monday. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରତକୁ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ଗୃହସ୍ଥ, କନ୍ୟା, ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀ, ସମସ୍ତଙ୍କର କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ଏଥିରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଲାଭ, ମନୋରଥସିଦ୍ଧି ଓ ବିପଦୁଦ୍ଧାର ହୁଏ ।

ଏହି ବ୍ରତର ବିଷୟ ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତରଖଣ୍ଡ ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିର କଥା ଏହି :—ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ଚିତ୍ରଧର୍ମା, ମତାନ୍ତରରେ ଚିତ୍ରବର୍ମା, ନାମକ ଏକ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନ ଥିଲେ ; ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ହେଲା । କିନ୍ତୁ ରାଜା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖୀ ଥିବାରୁ କନ୍ୟାର ଜାତକ ଗଣନାରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ, କନ୍ୟାଟି ୧୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବିଧବା ହେବ । କନ୍ୟା ଏହା ଶୁଣି ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ମୁନିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମୈତ୍ରେୟୀଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଏହି ବ୍ରତ କରିବାକୁ କହିଲେ ଓ ଏ ବ୍ରତ ପାଳନ କରି କନ୍ୟା ବୈଧବ୍ୟ ଦଶାରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲା ।] ଦେ. ବି—

সোমবার ব্রত କାର୍ତ୍ତିକ, ବୈଶାଖ ଓ ମାଘ ମାସର ପ୍ରତି ସୋମବାରରେ সোমবার ব্রত ଜଳପାନ ଉପବାସ ରହି ସନ୍ଧ୍ୟାରୁ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ଲୌକିକ ବ୍ରତ—A fast observed on the Mondays of the months of Karttika, Baisakha and Magha. [ଦ୍ର—

ଏ ବ୍ରତରେ ଶିବଙ୍କ ପୂଜା କରଯାଏ । ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ କୌଣସି ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କୁ ମାନସିକ କରି ମଧ୍ୟ ଏ ବ୍ରତ କରଯାଏ ।]

ସୋମବାରିଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ସୋମବାରବ୍ରତ ପାଳକ Somabāriā କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person observing (ସୋମବାରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) the Somabāra fasting. ୨ । ସୋମବାରୀ ସୋମବାରରେ ଜନ୍ମ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person সোমবারিআ who has taken his birth on Monday. ଦେ. ବିଣ—ସୋମବାର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—(ସୋମବାରିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Relating to Monday.

ସୋମ ବିକ୍ରୟୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୋମ+ବି+କ୍ରୀ, ଧାତୁ+ଇନ୍. ଇନ୍; Soma bikrayī ୧ମା. ୧ବ)—ସୋମଲତାରସ ବିକ୍ରୟକାରୀ—A person who sells the juice of Soma creeper. [ଦ୍ର—ମନୁ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ ସୋମବିକ୍ରୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାନର ଅଯୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।]

ସୋମ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—୧ । କଟ୍ ଫଳବୃକ୍ଷ; କାଫଡ଼ା ଗଛ (ରତ୍ନମାଳା)—Soma bṛuksha 1. Myrica Sapida (tree). ୨। ଶ୍ୱେତ ଖଦିର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଧଳା ଖଇର—2. The white variety of catechu.

ସୋମଭୂଃ—ସ. ବି (ସୋମଙ୍କଠାରୁ ଭୂଃ=ଉତ୍ପତ୍ତି ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି)—Somabhūḥ ୧ । ସୋମପୁତ୍ର; ବୁଧଗ୍ରହ—1. The planet Mercury. ୨ । ଜୈନରାଜ ଭେଦ—2. Name of a Jaina king. ବିଣ—ସୋମବଂଶୋଦ୍ଭବ—Born of the Lunar Dynasty.

ସୋମ ମଣି—ସ. ବି (ମ.ଚ. ରେ; ସୋମଙ୍କ ପ୍ରିୟମଣି)-ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତମଣି—Soma maṇi The moon-stone; a kind of gem.

ସୋମ ଯାଗ(ଯଜ୍ଞ, ମଖ)—ସ. ବି ସୋମଲତା ରସ ପାନାଙ୍ଗକ ବୈବାର୍ଷିକ Soma jāga(jajña, makha) ଯଜ୍ଞବିଶେଷ—A sort of (ସୋମେଜ୍ୟା—ଅନ୍ୟରୂପ) vedic sacrifice. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣର କୃଷ୍ଣଜନ୍ମଖଣ୍ଡ ୬୦ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏ ଯାଗର ବିଧି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଯଜ୍ଞଦ୍ୱାରା ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା ପାପ ମୋଚନ ହୁଏ । ଯାଜକ ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ସୋମଲତା ରସ ପାନ, ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷ କେବଳ ଫଳ ଭୋଜନ ଓ ତୃତୀୟ ବର୍ଷ କେବଳ ଜଳପାନ କରି ଏ ଯାଗ ୩ ବର୍ଷରେ ଶେଷ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ୩ ବର୍ଷର ପୁରୁଣା ଧାନ ଘରେ ବ୍ୟୟିତ ନ ହୋଇ ସଞ୍ଚିତ ଥିବ, ସେ ଏହି ଯାଗ କରି ୩ ବର୍ଷର ସଞ୍ଚିତ ଧାନକୁ ଅନ୍ନ ଓ ଦକ୍ଷିଣାରୂପେ ବାଣ୍ଟିବେ ।]

ସୋମ ଯାଜୀ—ସ. ବି. ପୁଂ (ସୋମ+ଯଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା Somajājī ୧ବ)—ସୋମଯାଗ କର୍ତ୍ତା—A person who performs the Somajāga.

ସୋମଯାଜୀ ପୁର—ଦେ. ବି—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ରହାଙ୍ଗ ପରଗଣାରେ ସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକଗ୍ରାମ—Name of a Brāhmaṇa village (in Rāhāṅgā pergunna) in the Puri district. Somajājī pura

ସୋମ ଯୋନି—ସ. ବି—୧ । ଚନ୍ଦନବିଶେଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ପୀତ Soma joni ଚନ୍ଦନ (ହ୍ର.ଶ)—1. A (ଅନ୍ୟ ସ—ତୈଲପର୍ଣ୍ଣିକ, species of excellent ଶିଳୋଦ୍ଭବ) sandal wood. [ଦ୍ର—ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତଳ ଅଟେ ।] ୨ । ଦେବତା (ହ୍ର. ଶ)—2. Deity. ୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ (ହ୍ର. ଶ)—3. A Brāhmaṇa.

ସୋମରାଜ—ଦେ. ବି (ସ. ସୋମରାଜୀ)—ସୋମରାଜୀ (ଦେଖ)—Somarāja Somarājī (See) ସଂ. ବି—ଚନ୍ଦ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—The moon.

ସୋମରାଜିକା—ସଂ. ବି—ସୋମରାଜୀ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ] (ଦେଖ) Somarājikā Somarājī (See)

ସୋମରାଜୀ—ସ. ବି (ସୋମ=ଶ୍ୱେତ+ରାଜ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+ Somarājī କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସୋମରାଜନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଔଷଧିବିଶେଷ; ବାକୁଚ—Serratula Anthelmintica (plant). [ଦ୍ର—ଏହା ସୋମରାଜୀ ବର୍ଗର ଗ୍ରାମ୍ୟ ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକ । ଏହାର ପତ୍ର ଏକୋତ୍ତର, ଦନ୍ତୁର । ଏହାର ଡାଙ୍ଗରେ ଧଳା ରେଖା ଅଛି । ମଞ୍ଜରୀର ଧଳା ଫୁଲ ଏକ ପ୍ରକାର । ଫଳ ବା ବୀଜ ଅଠ ଦଣ ଶିରାଯୁକ୍ତ ଓ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ । ଏହା ଗ୍ରାମପଥ ଦେଖାଯାଏ ।

(ଅନ୍ୟ ସ—ଅବଲ୍ଗୁଜ, ବାକୁଚୀ, ସୋମରାଜ, ସୁପର୍ଣ୍ଣିକା, ଶଶିଲେଖା, ସିତା, କୃଷ୍ଣଫଳା, ସୋମା, ସୋମବଲ୍ଲୀ, କାଳମେଷୀ, ବାଗୁଜା, ବାକୁଜା, କୃଷ୍ଣବୃନ୍ତୀ, ସୁବଲ୍ଲୀ, ସୋମବଲ୍କିକା, ପୂତିଫଳା, ଅବଲ୍ଗୁଜା, ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖା । সোমরাজ; বাকুচি; हाकुचि; हाकुच বাকুচি, বাবচি, বকুচি ମ. ବାଲେ ଗାରୀ ତେ. ଭପିଦୋଗେ, କେଲବଏଲଏ, ବାବଶାଲ୍)

ଏହା ମଧୁର ଉଷ୍ଣରସ, କଟୁବିପାକ, ରସାୟନ, ବିଷ୍ଟମ୍ଭନାଶକ, ଶୀତଳ, ରୁଚିକର, ସାରକ, ରୂକ୍ଷ ଓ ହୃଦ୍ୟ ।" ଏହା ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ରକ୍ତପିତ୍ତ, ଶ୍ୱାସ, କୁଷ୍ଠ, ମେହ, ଜ୍ୱର ଓ କୃମିନାଶକ ।

ସୋମରାଜୀ ମଞ୍ଜି—ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ, କଟୁରସ, କେଶହିତକର ଓ ଚର୍ମର ଉପକାରକ । ଏହି ଶାକ କୁଷ୍ଠ, କଫ, ବାୟୁ, ବମି, ଶ୍ୱାସ, କାଶ, ଶୋଥ, ଆମ ଓ ପାଣ୍ଡୁରୋଗର ପ୍ରଶମକ ।]

ସୋମରାଜୀ ତୈଳ—ସଂ. ବି—କୁଷ୍ଠାଦି ଚର୍ମରୋଗରେ ଉପକାରୀ Somarājī taila ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ତୈଳବିଶେଷ—Name of a medicinal oil for skin diseases.

ସୋମ ରୋଗ—ସ. ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀରୋଗବିଶେଷ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମୂତ୍ରାଧିକ୍ୟ Soma roga ରୋଗ—1. A female disease like diabetes. [ଦ୍ର—ଏହି ରୋଗରେ ବହୁ ଦେହସ୍ଥ ଜଳୀୟଧାତୁ ମୂତ୍ରରୂପେ [illegible] ଯୋନିମାର୍ଗରେ

ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଶିରୋବ୍ୟଥା, ମୁଖର ଓ ତାଳୁର ଶୁଷ୍କତା, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଜୃମ୍ଭା, ପ୍ରଳାପ, ଭୋଜନରେ ଓ ପାନରେ ଅତୃପ୍ତି ହୁଏ । (ସୋମର ଅର୍ଥ ଜଳ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ପ୍ରସ୍ରାବଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଜଳ କ୍ଷୟ ହେବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି) । ଏହା ଅତ୍ୟଧିକ ସହବାସ, ଅତି ଶୋକ ଓ ଅତି ଶ୍ରମରୁ ଜନ୍ମେ । ଏହା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମୂତ୍ରାତିସାର ରୋଗ । ଏ ରୋଗରେ ମୂତ୍ରମାର୍ଗରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ନିର୍ମଳ, ବେଦନାହୀନ, ନିର୍ଗନ୍ଧ, ଶୀତଳ, ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ରାବ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । (ଭାବ-ପ୍ରକାଶ) ।] ୨ । ବହୁମୂତ୍ରରୋଗ—2. Diabetes.

ସୋମ ଲତା—ସଂ. ବି—ଅର୍କାଦିବର୍ଗର ବନ୍ୟ କ୍ଷୀରୀ, ପତ୍ରହୀନ ଲତା—Soma latā Ascelpias Acida or Sarcostemma Brevistigma; the moon plant; Sarcostemma Viminale. [ଅନ୍ୟ ସଂ—ସୋମବଲ୍ଲୀ, ସୋମା, କ୍ଷୀରୀ, ଗୁଲ୍ମବଲ୍ଲୀ, ଯଜ୍ଞଶ୍ରେଷ୍ଠା, ଯଜ୍ଞାଙ୍ଗା, ଶଣା, ଦ୍ୱିଜପ୍ରିୟା, ଧନୁର୍ଲତା, ଯଜ୍ଞବଲ୍ଲୀ, ଦ୍ୱିଜପ୍ରିୟା, ସୋମକ୍ଷୀରୀ(ରା) ମହାଗୁଲ୍ମା ।] [ବି—ଏହାର ଡେମ୍ଫ ହଳଦିଆ ଓ କାଣି ଅଙ୍ଗୁଳି ପରି ମୋଟା । ଏହାର ପତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଦ୍ର, ଥିବାରୁ ଦୂରରୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ; ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ; ଏକସଙ୍ଗେ ୮।୧୦ଗୋଟି ଫୁଲ ଧରେ; ଫୁଲର ଆକାର ଅର୍କଫୁଲ ପରି, କ୍ଷୀର ଈଷତ୍ ଅମ୍ଳ । ଛୋଟନାଗପୁର ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ଲତା ଦେଖାଯାଏ ।

ସোম লতা

सोम लता

ବେଂ-ହୁଗଚ୍ଚ୍ ସୁଲ୍ତାନ୍, ସୁଲ୍ତାରୋଗେ]

ଏହା ତ୍ରିଦୋଷଘ୍ନ, କଟୁ, ତିକ୍ତ ଓ ରସାୟନ, ପିତ୍ତ-ଦାହହର, କାନ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ, ମେଧାଜନକ ।

ପୂର୍ବେ ଯଜ୍ଞରେ ଏହି ଲତାର ରସକୁ ଋଷିମାନେ ପାନ କରୁଥିଲେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ନିଶା ହେଉଥିଲା । ଏହି ଲତାରେ ୧୫ଟି ଶୁକ୍ର ପତ୍ର ଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର ବୃଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ ଏହାର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପତ୍ର ଉଦ୍ଗତ ହୁଏ ଓ ହ୍ରାସ ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପତ୍ର ଝଡ଼େ । ସୋମଲତା ଚତୁର୍ବିଂଶତି ପ୍ରକାରର । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଯାହାର ଗନ୍ଧ ଘୃତ ପରି ତାହାର ନାମ ଅଂଶୁମାନ୍; ଯାହାର କନ୍ଦ କଦଳୀ କନ୍ଦ ପରି ତାହାର ନାମ ରଜତପ୍ରଭ; ରସୁଣ ପତ୍ର ପରି ଯାହାର ପତ୍ର ତାହାର ନାମ ମୁଞ୍ଜବାନ୍; ଯାହାର ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଯାହା ଜଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତାହାର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ରମା; ଯେଉଁ ଲତା ସର୍ପାକାର ପରି ତାହାର ନାମ ଗରୁଡ଼ାହୃତ ଓ ଶ୍ୱେତାକ୍ଷ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଜାତିର ଲତାର ୧୫ ଗୋଟି ପତ୍ର ଓ ପତ୍ରର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ହ୍ରାସବୃଦ୍ଧି ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ନାମଭେଦ ଓ ରୂପଭେଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁଣ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମାନ । ମହେନ୍ଦ୍ର, ମଳୟ, ଶ୍ରୀପର୍ବତ, ଦେବଗିରି, ହିମାଳୟ, ପାରିଯାତ୍ର, ସହ୍ୟ ଓ ବିନ୍ଧ୍ୟପ୍ରଭୃତି ପର୍ବତରେ ଏବଂ କାଶ୍ମୀର ଦେଶସ୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ମାନସସରୋବରରେ ଏ ଲତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଲେଖା ଅଛି । ବେଦ ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ସୋମ ଲତାର ବହୁ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏଥିର ରସ ହଳଦିଆ ଓ ମାଦକ । ଏହାକୁ ବୈଦିକ ଋଷିମାନେ ପାନ କରୁଥିଲେ ଓ ଏହା ପାନ କଲେ ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ, ପାପ ଓ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତି ମିଳୁଥିଲା ଓ ଏହା ଅମୃତ ସମ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଚରକ ଓ ସୁଶ୍ରୁତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଏ ଲତାର ଓ ରସର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି; କିନ୍ତୁ ସେ ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟର ରଚନା ସମୟରୁ ଏହା ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଜଣାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଏବମ୍ବିଧ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଲତା ଦୁର୍ଲଭ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରଥ ଅନୁସାରେ ସୋମ ଲତାର ପୁଷ୍ଟି ଓ କ୍ଷୟ ହେଉଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଋଷିମାନେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସୋମ ଲତାର ଅଧିଦେବତା ରୂପେ କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ ।]

ଦେ. ବି.—ଶୁଆଁ ଲଇ ଲତା (ଦେଖ)—Suañ lai (See).

ସୋମ ଲତିକା—ସଂ. ବି—ଗୁଳୁଚୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ) Soma latikā Tinaspora Cordifolia.

ସୋମ ଶକଲା—ସଂ. ବି—କ୍ଷୀରାଶ୍ରୁଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଏକପ୍ରକାର Soma śakalā କାକୁଡ଼ି—A sort of cucumber.

ସୋମ ସଂଜ୍ଞ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୋମ + ସଂଜ୍ଞା + ଅ)—କର୍ପୂର Soma samjña (ରତ୍ନମାଳା)—Camphor.

ସୋମ ସାର—ସଂ. ବି—୧ । ଶ୍ୱେତ ଖଦିର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Soma sāra 1. White catechu. ୨ । ବବୁର ଗଛ (ବୈ. ଶ)—2. Acacia Arabica.

ସୋମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବି—୧ । ବୁଦ୍ଧଭେଦ (ଜଟାଧର)—1. The Soma siddhānta name of a Buddhist saint. ୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଜ୍ୟୋତିଷଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ; ହିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଃଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ପଞ୍ଚସିଦ୍ଧାନ୍ତ(ସୂର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ,ସୋମସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ଆର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ଲୋମଶ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ, ବ୍ରହ୍ମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ) ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—2.One of the Hindu astronomical treatises. ୩ । (ସ + ଉମା + ଅ = ସୋମ = ମହାଦେବ; ତତ୍ପୁରୁଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ = ତନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ)—ମହାଦେବଙ୍କ ଭାଷିତ ତନ୍ତ୍ରଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—3. Name of a Tantric treatise. ୪ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରକୃତ ପ୍ରବୋଧଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ନାଟକର କାପାଳିକ ବେଶଧାରୀ ଅଭିନେତା—4. Name of an actor in the Sanscrit drama, called Prabodha Chandrodaya. ୫ । ଶୈବ ମତାବଲମ୍ବୀ ପଣ୍ଡିତ ବିଶେଷ—5. Name of a Pandit professing the Saiba faith.

ସୋମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତୀ—ସଂ. ତଣ. ପୁଂ. (ସୋମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ + ଇନ୍; ୧ମା. Soma siddhānti ୧ବ)—ସୋମ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବେତ୍ତା—Versed in Somasiddhānta.

ସୋମ ସୁତ୍(ତ)—ସଂ. ବି. (ସୋମ + ସୁ, ଧାତୁ = ସେଚନ କରିବା + Soma sut(ta) କର୍ତ୍ତୃ; କ୍ୱିପ୍; ବହୁ; ସୋମସୁତ୍ ୧ମା. ୧ବ)— ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଜ୍ଞରେ ସୋମଲତା ରସ ଅଗ୍ନିରେ ଢାଳେ— A priest whose duty is to offer the Soma juice unto the fire in a vedic sacrifice.

ସୋମ ସୁତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବୁଧଗ୍ରହ—
Soma suta — The planet Mercury.

ସୋମସୁତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରେବା ବା ନର୍ମଦା ନଦୀ—
Somasutā — The river Nerbudda.
(ସୋମୋଦ୍ଭବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୋମ ସୁତି(ତ୍ୟା)—ସଂ. ବି—ସୋମଲତାକୁ ଚୁପୁଡ଼ି ସଙ୍କାର୍ଥ ରସ
Soma suti(tyā) ବାହାର କରିବା କ୍ରିୟା (ପ୍ର. ଶ)—The act of pressing out the juice of the Soma creeper for Jajña.

ସୋମ ସୂତ୍ର—ସଂ. ବି—ପ୍ରଣାଳ; ଶିବଲିଙ୍ଗ ସମୀପସ୍ଥ ଜଳନିଃସରଣ ମାର୍ଗ
Soma sūtra ବା ନଳା (ପ୍ର. ଶ)—The channel at the mouth of the 'Sakti' of a "Sibalinga" through which the bath-water of the image of Siba flows out.
ଦେ. ବି—ପାଦୁକକୁଣ୍ଡ—The pit for holding such bath water. [ଉ—କଲଶୀ କରିକୁ ନାଉ ସୋମସୂତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତେ—ପାଦକୁଣ୍ଡ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।]

ସୋମା—ସଂ. ବି (ସୋମ+ଅ)—୧ । ସୋମଲତା (ଦେଖ)—
Somā 1. Somalatā (See) ୨ । ଅପ୍ସରାବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—2. Name of a heavenly nymph.
୩ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣୋକ୍ତ ନଦୀବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—3. Name of a mythological river.

ସୋମାଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୋମ+ଆଖ୍ୟା+ଅ)—ରକ୍ତକୈରବ (ରତ୍ନ-
Somākhya ମାଳା); ଲାଲ କଇଁ—The red water-lily.

ସୋମାଭା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । (ବହୁବ୍ରୀ; ସୋମ+ଆଭା+ଅ)
Somābhā ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ (ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନୀଳମଣି)—1. A female companion of Rādhā. [ଉ—ରାଧା ସୋମାଭା ବେନି ପାଶେ । ଅସ୍ତ୍ର ନଦବର ବେଶେ—ପ୍ରାଚୀ- ପୁର୍ଣ୍ଣ- ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।] ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ (ପ୍ର. ଶ)—2. The rays of the moon.

ସୋମାୟନ—ସଂ. ବି—୨୭ ଦିନ ଗୋଦୁଗ୍ଧ ପାନ ଓ ୩ ଦିନ ଉପବାସ
Somāyana କରିବା, ଏହିରୂ ଏକମାସକାଳ କରଣୀୟ ବ୍ରତ-ବିଶେଷ—A kind of religious vow observed by subsisting on cow's milk for 27 days and fasting for 3 days. [ବ୍ର—ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ-ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ବ୍ରତକାରୀ ପ୍ରଥମ ୭ ଦିନ ଗାଈର ୪ ସ୍ତନରୁ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସପ୍ତାହରେ ୩ ସ୍ତନରୁ, ତୃତୀୟ ସପ୍ତାହରେ ୨ ସ୍ତନରୁ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ୬ ଦିନ ୧ ସ୍ତନରୁ ଦୁହାଁଯିବା ଦୁଗ୍ଧ ମାତ୍ର ପାନ କରିବେ ଓ ଶେଷରେ ୩ ଦିନ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରିବେ—ପ୍ର. ଶ ।]

ସୋମାରୁଦ୍ର—ସଂ. ବି (ସୋମ+ରୁଦ୍ର; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ସୋମ ଦେବତା
Somārudra ଓ ରୁଦ୍ର ଦେବତା—The two Deities Soma and Rudra.

ସୋମାର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସୋମ+ଅର୍ଦ୍ଧ)—ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର—
Somārddha — Halfmoon.

ସୋମାର୍ଦ୍ଧଧାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସୋମାର୍ଦ୍ଧ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଇନ୍;
Somārddhadhārī ୧ମା. ୧ବ)—ମସ୍ତକରେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର (ସୋମାର୍ଦ୍ଧଧାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଧାରଣକାରୀ—Holding the half-moon on the head or brow. ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଶିବ—Siba.

ସୋମାଳ—ସଂ. ବିଣ (ସୋମ+ଅଲ୍ ଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି.
Somāla ଅ)—କୋମଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Soft.

ସୋମାଳକ—ସଂ. ବି—ପୁଷ୍ପରାଗମଣି (ପ୍ର. ଶ)—
Somālaka — Topaz (gem).

ସୋମାଷ୍ଟମୀ—ସଂ. ବି—ସୋମବାର ଦିନ ଅଷ୍ଟମୀ ହୋଇଥିଲେ କରାଯିବା
Somāshṭamī ବ୍ରତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—A religious vow observed if a monday falls on the 8th day of a lunar fortnight.

ସୋମାହ—ସଂ. ବି (ସୋମ+ଅହନ୍)—ସୋମବାର (ଦେଖ)
Somāha — Somabāra (See)

ସୋମାହୁତି—ସଂ. ବି—୧ । ଭାର୍ଗବ ଋଷି (ପ୍ର. ଶ)—1. Sage
Somāhuti Bhārgaba. ୨ । ସୋମରସଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିରେ (ପ୍ର. ଶ)—2. Offering of the Soma juice unto the fire.

ସୋମେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି—୧ । (ସୋମଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ-
Someśwara ଥିବାରୁ) କାଶୀର ଶିବଲିଙ୍ଗବିଶେଷ—1. Name of an image of Siba at Benares. ୨ । (ନାମ) ପ୍ରାଚୀନ କବିବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Name of an ancient poet. ୩ । (ନାମ) ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଭିଜ୍ଞବିଶେଷ (ପ୍ର. ଶ)—3. Name of an expert in music. ୪ । (ନାମ) ସର୍ବଦର୍ଶନ ସଂଗ୍ରହର ଉପୋଦ୍ଘାତରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଦାର୍ଶନିକବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକୋଷ) 4. Name of an ancient Indian philosopher. ୫ । (ନାମ) ଜୈମିନୀୟ ନ୍ୟାୟମାଳା ଗ୍ରନ୍ଥରଚୟିତା—5. Name of the author of a treatise on philosophy. ୬ । (ନାମ) ଚଣ୍ଡୀଶ୍ଳୋକ ଓ ଷଟ୍‌ତ୍ରିଂଶିକା ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟର ରଚୟିତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—6. Name of a Tantric writer. ୭ । (ନାମ) ଯୋଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରୁତଙ୍କାର୍ଥ ସମୁଚ୍ଚୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣେତା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—7. Name of a lexicographer. ୮ । (ନାମ) ଭୋଜରାଜ କୃତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସଂଗ୍ରହର ଟୀକାକାର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—8. Name of an annotator. ୯ । (ନାମ) କୁମାରିଲଭଟ୍ଟଙ୍କ ତନ୍ତ୍ରବାର୍ତ୍ତିକର ନ୍ୟାୟସୁଧା-କାରଣୀ ଟୀକାର ଗ୍ରନ୍ଥକାର (ଶବ୍ଦକୋଷ)—9. Name of another commentator. ୧୦ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ନାମ—10. A name of Srikrushna.

୧୧ । ସୋମନାଥ (ହି. ଶ)(ଦେଖ)—11. Somanātha

ସୋମେଶ୍ୱର (See)· ଦେ· ବି—୧ । କୋଶଳର ଜନୈକ ସୋମ
सोमेश्वर ବଂଶୀୟ ରାଜା—1. Name of a king of the Soma dynasty who ruled in Kosala. [ବି—ଏ ମହାରାଜାଧିରାଜ ସୋମବଂଶୀ ଉଦ୍ୟୋତ କେଶରୀଙ୍କ ପରେ କୋଶଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ନିର୍ମିତ ସୋମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ପାଟଣାଷ୍ଟେଟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଣୀପୁର ଝରିଅଲ ନାମକ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ କାର୍ତ୍ତିଶୋଭିତ ସ୍ଥାନରେ ଅଦ୍ୟାପି ବିଦ୍ୟମାନ ।

ସୋମବଂଶର ସୋମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଛଡ଼ା କୋଶଳ ବା ପାଟଣା ଓ ସୋନପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଚୈଲବଂଶୀୟ 'ସୋମେଶ୍ୱର' ନାମକ ଦୁଇ ଜଣ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ—କେଦାରନାଥ, ମହାପାତ୍ର ।] ୨ । ପାଟଣାରାଜ୍ୟାନ୍ତର୍ଗତ ରାଣୀପୁର ଝରିଅଲରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ—2. Name of an idol of Śiba in the Patna state.

ସୋମୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି; ସୋମଙ୍କଠାରୁ ଉଦ୍ଭବ ଯାହାର)
Somodbhaba —ସୋମଙ୍କଠାରୁ ଜାତ—Born of Soma.
(ସୋମୋଦ୍ଭବା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି· ପୁଂ—୧ । ବୁଧଗ୍ରହ—1. Planet Mercury. ୨ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ନାମ (ଚନ୍ଦ୍ରମା ଉପ୍ତୃକାରୀ) (ହି· ଶ)— 2. A name of Śrikrushṇa.

ସୋମୋଦ୍ଭବା—ସଂ. ବି, ସ୍ତ୍ରୀ—ରେବା ବା ନର୍ମଦା ନଦୀ (ଅମର)—
Somodbhabā The Nerbudda river.
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୋମୋଦ୍ଭବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Somodbhaba.

ସୋମୋଦ୍ର—ଗ୍ରା· ବି (ମାକଲା ପାଞ୍ଜି)—ସମୁଦ୍ର—
Somodra Ocean.
সমদ্দুর समुंदर

ସୋମ୍ୟ—ସଂ· ବିଣ (ସୋମ+ଯ)—୧ । ସୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Somya 1. Relating to Soma. ୨ । ସୋମଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)—2. Having Soma. ୩ । ସୋମପାନର ଯୋଗ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Entitled to or fit for drinking Soma juice. ୪ । ସୋମ ରସର ଅଗ୍ନିରେ ଦେବାକାଳ (ହି. ଶ)—4. (a person or priest) Offering the Soma juice unto fire.

ସୋୟଂ—ଗ୍ରା. ଅ (ସ୍ୱୟଂର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ସ୍ୱୟଂ—
Soyam Self; personally.
স্বয়ং स्वयं

ସୋୟମ୍—ବେଦେ. ବିଣ (ଫା)—୧ । ତୃତୀୟ—1. Third. ୨ ।
Soyam ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀର (ଜମି)—2. Of the third class
সোয়ম (land)· [ବି—ଓଡ଼ିଶାର ଖାଲସ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ
सोयम ଜମିମାନଙ୍କୁ ଉତ୍କଳତା ଦୃଷ୍ଟିରେ—

ଅଉଲ୍ (୧ମ ଶ୍ରେଣୀର ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ),
ଦୋୟମ୍ (୨ୟ ଶ୍ରେଣୀର),
ସୋୟମ୍ (୩ୟ ଶ୍ରେଣୀର),
ଚହାରମ୍ (୪ର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀର),
ଏହିପରି ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କରାଯାଉଥିଲା ।]

ସୋର୍—ବେଦେ. ବି—୧ । (ଇଂ ନାମ) ସରଜନ୍ ସୋର୍; ଭାରତର
Sor ଜନୈକ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍—1. Sir John Shore, a
সোর্ Governer General of India; Lord
सोर Teignmouth.
[ବି—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୭୯୩ରୁ ୧୭୯୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଲର୍ଡ ଟେନ୍ ମାଉଥ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ବନାରସ ରାଜ୍ୟ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ଖାସ୍ ଦଖଲରେ ଆସିଥିଲା ଏବଂ ଅଲାହାବାଦ ଖାସ୍ ଦଖଲରେ ଆସିଥିଲା ।] ୨ । (ଫା. ଶୋର୍) କୋଲାହଳ; ସୋରା—2. Noise (ତୁଳ· ସଂ. ସ୍ୱର)— ୩ । (ଇଂ) ସମୁଦ୍ର ଅବର ତଟ; କନାର—3. Shore. ୪ । (ଫା. ଶୁର୍) ଚେତନାବସ୍ଥା—4. Conscious condition.

ସୋର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୋଳ କରିବା—1. To make
Sor karibā a noise. ୨ । ହୋ ଉଠାଇବା—2. To
সোর গোলকরা raise a hue and cry. ୩ । ପାଟି
शोर मचाना କରିବା—3. To make a loud voice. ୪ । ଡେ କରିବା—4. To make a sound. ୫ । କୌଣସି ବିଷୟ ସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା; ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବା—5. To publish a matter broadcast.

ସୋର୍ ଗୋଳ —ଦେ· ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ; ସଂ.ସ୍ୱର ଓ ଫା. ଗୋଲ୍)—
Sor goḻa ଗୋଳମାଳ ଗଣ୍ଡଗୋଳ—Noise; ado.
সোর গোল शोरगो(गु)ल

ସୋର୍ ଶବଦ—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ, ସଂ. ସ୍ୱର ଓ ଶବ୍ଦ)—କୌଣସି
Sor śabada ପ୍ରକାରର ଶବ୍ଦ—Any sound or noise.
সোর শব্দ शोरगुल
(ସୋର୍ ଶବ୍ଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୋର୍ ସାର୍—ଦେ. ବି (ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ସୋର୍
Sor sār ଶବଦ (ଦେଖ)—Sor śabada (See)

ସୋର୍ ବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚୈତନ୍ୟଲୋପ ହେବା—
Sor bajibā Losing or loss of consciousness.
বেহুঁশ হওয়া चेत होना

ସୋର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜ୍ଞାନଲାଭ ହେବା—1. Regain-
Sor hebā ing or revival of consciousness. ଦେ,
চৈতন্য হওয়া କ୍ରି (କୌଣସି ବିଷୟ)—ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବା—To be
चेत होना published; to become public.
রটিয়া যাওয়া शोरहोना

ସୋର୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱରର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—୧ । ସ୍ୱର; ଶବ୍ଦ—
Sora 1. Sound. ୨ । ବାଦ୍ୟର ଶବ୍ଦ—2. Tone of
সোর musical instrument. ୩ । ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ଗୋଳମାଳ—

स्वर 3. Noise. ୪ । ସୋରେ (ଦେଖ)—4. Soro (See)
ध्वंश ୫ । ସ୍ମରଣ—5. Recollection. ବୈଦେ. ବ (ଫା. ସୁରୁ) होश, सूर ହୋଷ; ଚେତ୍; ଜ୍ଞାନ)—Consciousness. ସଂ. ବ—ବକ୍ରଗତି (ହ୍ର. ଶ)—Tortuous motion.

ସୋରକ—(ଅର୍ବାଚୀନ) ସଂସ୍କୃତ. ବ—ସୋରା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Soraka Saltpetre.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନରେ ଏ ଶବ୍ଦ ମିଳେ ନାହିଁ ବୋଲି ଡାକ୍ତର ଉଦୟଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ ତାଙ୍କ ରଚିତ Materia Medica of the Hindus (ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଭୈଷଜ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।]

ସୋରଠ (ଠ) ମଲ୍ଲା(ହ୍ଲା)ର—ଦେ. ବ—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜାତିର ରାଗ ବିଶେଷ—
Sorata(tha) mallā(hlā)ra Name of musical tune.
सुरट मल्लार [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସବୁ ଶୁଦ୍ଧସ୍ୱର ଲାଗେ—ହ୍ର. ଶ ।]
सोरठ मल्लार

ସୋରଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ସୋଡ଼କା
Sorarḍā (ଦେଖ)—1. Sordakā (See) ୨ । ଗଞ୍ଜାମର (ସୋରଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—2. Name of a village in Ganjam. ବିଶ—ସୋଡ଼କା (ଦେଖ)—
Sordakā (See)

ସୋରଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ସୋଡ଼କିବା
Sorarḍibā (ଦେଖ)—Sordakibā (See)

ସୋରଣ—ସଂ. ବଣ—ଈଷତ୍ କଷା, ମିଠା ଖଟା ଓ ଲୁଣିଆ ହେବାରୁ
Sorana ରୁଚିକର (ହ୍ର. ଶ)—Palatable owing to being a little astringent, sweet, sour and saline.

ସୋରଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ସାନ ସଣ୍ଢଶି—
Soranā 1. Small pincers. ୨ । ନାକୁଅସି—
2. Pincers used by barbers to draw out the furs from the nostrils.

ସୋର(ରୋ)ତ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବ. (ସଂ. ସ୍ରୋତ)—ସ୍ରୋତ—
Sora(ro)ta स्रोत सोत Current.
(ଉ—ପଢ଼ୁଅଛି ଚହିଁ ଯେ ସୋରତର ବେଳା, ପାର ହେବାପାଇଁ କ ଭୁସେ ଶବ ଭେଳା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]

ସୋରସ(ସୋ)ତୀ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ସରସ୍ୱତୀ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)-
Sorasa(so)ti ସରସ୍ୱତୀ (ଦେଖ)—Saraswati
सरस्वती सरोसती (See).

ସୋରା—ବୈଦେ. ବ (ଫା; ତୁଳ. ଇଂ. ଷାର, ସୁବର୍ଚ୍ଚିକା ଓ ସର୍ଜିକା କ୍ଷାର
Sorā ୧ । ଯବକ୍ଷାର; ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଜାତ କ୍ଷାରବିଶେଷ—
सोरा शोरा 1. Saltpetre; Potassium nitrate; nitrate of potash. [ଦ୍ର—ଇଉରୋପ, ଅମେରିକା, ମଧ୍ୟଏସିଆ, ପାରସ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମ, ଭାରତବର୍ଷର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଓ ବିଶେଷତଃ ବହାରରେ ଓ ଅମେରିକାର ଦକ୍ଷିଣ ... ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ମାଟି ଉପରେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହୁଏ । ପରେ ଏ ଲବଣର ଦ୍ରବ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏହି ଦ୍ରବ (ସାଲ୍ଟପେଟ୍ର)କୁ ପାଣିରେ ଗୋଳି ଉକ୍ତ ମାଟିଆ ପାଣିକୁ ଛାଣିଦେଇ ତଳେ ବସିବା ଅଂଶକୁ ଖରାରେ ବା ନିଆଁ ତାପ ଶୁଖାଇଲେ ସୋରା ମିଳେ । ସୋରା ସହିତ ଗନ୍ଧକ ଓ କୋଇଲାଗୁଣ୍ଡ ମିଶାଇ ବାରୁଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।] ୨ । ସୋଡ଼ା (ଦେଖ)—2. Sordā (See). ୩ । (ସଂ.
लर स्तर) ତାର ଅଦର ସରୁ—
3. A string of beads etc. ୪ । ସୋଡ଼ୋରା; ଜମି ଅବର ଲମ୍ବ ପଟ—4. A long strip of land. ୫ । ଲେମ୍ବୁ ଅବର ଚ(ଚୁ)ରୁଡ଼ା ବା କୋଳ—
5. One strip of lemon. ୬ । କରମଙ୍ଗା, ଅମୃତଭଣ୍ଡା, କୋଇଡ଼ିକଖାରୁ ଆଦି ଉପରେ ଶିରା ଥିବା ଫଳର ବୃନ୍ତ ଶିର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଲମ୍ବ ଚୁରୁଡ଼ା—
6. A long ridged portion or strip of a corrugated fruit (e. g. carrambola, red gourd) from the stem of the fruit to its end. ପ୍ରାଦେ (ସାଟଣ) ବ—ସ୍ମରଣ—
Recollection

ସୋରା(ରେ)ଇ—ବୈଦେ. ବ (ଫା—ସୁରାଇ) ସୁରାଇ (ଦେଖ)
Sorā(re)i Surāi (See)

ସୋରା(ରେ)ଇବା—ଦେ, କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ମୃ ଧାତୁ କମ୍ପା ସ୍ମୃ ଧାତୁ)—ସୁରାଇବା (ଦେଖ)—
Sorā(re)ibā Surāibā (See)

ସୋରାକ୍(ଖ)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ.—ସୁରାକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sorāk(kh)(etc) Surāk etc (See)

ସୋରା କ୍ଷାର—ଦେ. ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଯବକ୍ଷାର—
Sorā kshāra Potassium nitrate; saltpetre.
सोराक्षार शोरा

ସୋରାଜାନ—ଦେ. ବ (ବିଜ୍ଞାନପରିଭାଷା)—ଯବକ୍ଷାରଜାନ ବାଷ୍ପ—
Sorājāna Nitrogen.
सोराजान शोराजान

ସୋରା ଝଲକା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଉପର କାନର ଫାସିଆ (ଯହିଁରୁ
Sorā jhalakā ସୋରା ସୋରା ଝଞ୍ଜିର ଓହୋଳ ଥାଏ)—
An ear—ornament worn on the upper part of the ear and from which hang chained pendants.

ସୋରାବାସ—ସଂ.ବ—ଲୁଣ ମିଶା ଯାଇ ନ ଥିବା ମାଂସର ସୋରୁଆ(ହ୍ର.ଶ)-
Sorābāsa Soup of meat not seasoned with salt.

ସୋରାଷ୍ଟ୍ରିକ—ସଂ. ବ—ସୌରାଷ୍ଟ୍ରିକ (ଶବ୍ଦକୋଷ) (ଦେଖ)
Sorāshtrika Saurāshtrika (See)

ସୋରି—ଦେ. ବ—ସୋରା ୩ (ଦେଖ)—Sorā 3 (See) [ଦ୍ର—
Sori ... [illegible]]

ସୋରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁରିବା (ଦେଖ)—
Soribā Suribā (See)

ସୋରିଷ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସର୍ଷପ)—ସର୍ଷପ; ତୈଳଶାକବିଶେଷ—
Sorisha Indian rape; mustard; Brassia Papus;
সরিষা सरसों Sinapis Nigra. [କ୍ରି—ସର୍ଷପ ଦେଖ ।]

ସୋରିଷ ତେଲ(ମାଲପା)—ଦେ. ବି—ସର୍ଷପ ତୈଳ—
Sorisha tela(mālapā) Mustard oil.
সরিষা তেল सरसों का तेल

ସୋରିଷା—ଦେ. ବଣ—୧ । ସୋରିଷ ପରି ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Having the shape of a mustard. ୨। ସୋରିଷର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—2. Mustard-coloured.
Sorishā
সরিষা सरसों के जसे
(ସୋରିଷିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ବି—୧। ସୋରିଷ ପରି ଗୋଟି ଦାନା ଥିବା କଣ୍ଠହାର—1. Necklace consisting of mustard like-beads. ୨ । କବାଟ ଅବରେ ଲଗିଥିବା ଏକପ୍ରକାର କଣ୍ଟା—2. A kind of nail for doors. ୩ । କବାଟରେ ବା ସିକୁକ ଅବରେ ମରାଯାଇଥିବା କୁଣ୍ଡେଇ—3. Staple of a door.
স্বরসো
कुलाबा

ସୋରିଷା କଣ୍ଠି (ମାଳ,ମାଳି,ହାର)—ଦେ.ବି—ସୋରିଷପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦାନା-ଯୁକ୍ତ କଣ୍ଠାଭରଣ—
Sorishā kanthi (māla,māli, hāra)
সরিষা হার कंठी A necklace of mustard-shaped beads.

ସୋରିଷିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ ଓ ବି—ସୋରିଷା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sorishia (etc) Sorishā etc (See)

ସୋରିଷିଆ ଗୋଧି—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ଧଳଦଅ ଓ ସୋରିଷ ପରି ଫୁଟୁଫୁଟିକା ଚିହ୍ନଯୁକ୍ତ ଗୋଧି—A species of iguana.
Sorishiā godhi
গোসাপ विषखपरा
[ଦ୍ର—ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଗୋଧିଙ୍କ ବିଷ ମାରାତ୍ମକ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ଗୋଧିଙ୍କୁ ମାଟିଆ ଗୋଧି କୋହାଯାଏ ।]

ସୋରିହା—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବଣ—ସୋରେହା (ଦେଖ)
Sorihā Sorehā (See)

ସୋରି—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ସ୍ନେହର ଡାକ ନାମ—
Sori Nickname for Saraswati

ସୋରୁଅ—ଦେ. ବି—ପାଚିଲା ପଣସ ବା ପାଚିଲା ତାଳର ଚକଟା ରସ—
Sorua The kneaded juice of a ripe jackfruit or ripe palm.
সত্ত रस

ସୋରୁଆ—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ସୋର୍ବା)—ମାଂସର ଝୋଳ—
Sorua सुरुआ सोरवा Meat soup.

ସୋ ରୁମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଦୋକାନମାନେ ଯେଉଁ ଘରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସଜାଇ ରଖନ୍ତି—
So rum
সোরুম सोरुम Show room.

ସୋରେ ଅ—ଗ୍ରା. ବାକ୍ୟ (ସ. ସ୍ୱର ଅ)—ଅବଧାନମାନେ ପିଲାଙ୍କରେ ପିଲଙ୍କୁ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର 'ଅ' ଅକ୍ଷରକୁ ଖଡିରେ ଭୂଇଁରେ ଲେଖାଇଲାବେଳେ ଡାକିବା ପଦ—The first vowel letter 'a' called out by the teacher while causing the beginner to write it on the ground with chalk and repeat it.
Sore a
সরে অ
स्वर अ

ସୋରେ ଆ—ଦେ. ବାକ୍ୟ—୧ । ଅବଧାନମାନେ ପିଲାଙ୍କରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ 'ଆ' ଅକ୍ଷର ପଢ଼ାଇବା ବାକ୍ୟ—1. The second vowel letter 'ā' called out by the teacher while causing the beginner to write it on the ground with chalk. ୨ । ସୋରେହା (ଦେଖ)—2 Sorehā (See).
Sore ā
সরে আ
स्वर आ

ସୋରେହା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ପୃହା)—୧ । ସ୍ପୃହା; ଆଗ୍ରହ; ଲାଳସା—1. Eagerness; hankering. ୨ । ସ୍ନେହ—2. Affection; liking. [ଉ—ମୋତେ ଯାହା ବ ଦଶିଲ ମୁଁ ବଖାଣିଲି ତାହା । ଯାହାର ଏମନ୍ତ ସୋରେହା—ପ୍ରାଚୀ. ଇସବାଷ୍ଟ ।] ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ; ଅନୁରାଗଯୁକ୍ତ—Eager or hankering; attached to; doting on.
Sorehā
স্পৃহা स्पृहा

ସୋରେହିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ ହେବା—
Sorehibā To hanker after a thing.
স্পৃহাযুক্ত হওয়া स्पृहायुक्त होना

ସୋରୋ—ଦେ. ବି (ନାମ) · ବାଲେଶ୍ୱରର ଗୋଟିଏ ଥାନାର ଓ ଗ୍ରାମର ନାମ—Name of a village and police station in the district of Balasore.
Soro

ସୋର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଊର୍ଣ୍ଣା)—ଊର୍ଣ୍ଣାବିଶିଷ୍ଟ—
Sornna Having wool; wooly.

ସୋର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରୂ—ସଂ. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୋର୍ଣ୍ଣ+ଭ୍ରୂ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଇ ଭ୍ରୂଲତା ମଧ୍ୟରେ ଲୋମ ବା ଲୋମର ଭଉଁରି ଥାଏ (ବ୍ୟ. ଣ)—(a person) Having downs or downy whorl between the two eyebrows.
Sornna bhrū

ସୋର୍ମ୍ମି—ସ. ବଣ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ+ଊର୍ମ୍ମି)—ଊର୍ମ୍ମି ବା ଲହରୀବିଶିଷ୍ଟ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Sormmi Having waves; wavy.

ସୋଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ଜୋତାର ଗୋଇଠିର ଚମଡ଼ା—1. The heel of a shoe. ୨ । ଜୋତାର ତଳ ଚମଡ଼ା; ତଳା—2. The sole of a shoe.
Sol
সোল सोल

ସୋଲ୍ଟଂ ପୋଲ୍ଟଂ—ଦେ. ଅ—ଓଲଟ ପାଲଟ—Tupsy turvy.
Sol-tam pol-tam [ଉ—ସୋଲ୍ଟଂ ପୋଲ୍ଟଂ ସାହେବା—ଭଗ ।]
ওলট পালট उलट पलट
(ସୋଲଟ ପୋଲଟ, ସୋଲ୍ଟ ପୋଲ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୋଲ('ହ୍ଲ, ହ୍ଲା ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ସୋଲ, ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sola(hla, hlā) etc Sola etc (See)

ସୋଲ—ସ. ବି—୧ । (ଶୀତଳତା; ଥଣ୍ଡାପଣ (ଶ. ଚ.)—1. Coolness. ୨ । ସ୍ୱାଦ (ଶ. ଚ.)—
Sola

2. Taste. ସଂ. ବିଣ । ୧ ଶୀତଳ; ଥଣ୍ଡା (ହି. ଶ)-
1. Cold. ୨ । ସ୍ୱାଦବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—
2. Having a taste.

ସୋଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବିଣ—ଶୋଲ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) —
Sola (etc) Shola etc (See)

ସୋଲ(ଲା)ଙ୍କ(ଙ୍କି)—ଦେ. ବି—ଉତ୍ତର ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ କ୍ଷତ୍ରିୟ
Sola(lā)ṅka(ṅki) ରାଜବଂଶବିଶେଷ—Name of a celebrated Kshatriya royal family of North India. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ୬୩୪ଠାରୁ ୧୬୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ଶିଳାଲେଖ ଓ ତାମ୍ରପତ୍ର ଅଛିରୁ ଏ ବଂଶ ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ଓ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ବଂଶଧର ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ବହୁକାଳ ଏ ବଂଶ ଗୁଜରାଟରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ 'ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ରାସୋ' ଆଦି ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ, ଏ ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ ଚୁଲୁକ୍ୟ ଆବୁ ପର୍ବତରେ ବଶିଷ୍ଠ ଋଷିଙ୍କ ଯଜ୍ଞ କୁଣ୍ଡରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ପ୍ରଥମେ ସୋଲଙ୍କିମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ଥିଲା । ତତ୍ପରେ ସେ ବଂଶ ଦକ୍ଷିଣଦେଶକୁ ଗଲେ ଓ ସେଠାରୁ ପୁଣି ଗୁଜରାଟ, କାଠିଆବାଡ଼, ରାଜପୁତାନା ଓ ବଘେଲଖଣ୍ଡରେ ରାଜ୍ୟ କଲେ । ଉତ୍ତରଭାରତରେ ଯେତେବେଳେ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ, ସେ ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ସୋଲଙ୍କି ସମ୍ରାଟ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ଓ ସେ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରଥିଲେ । ରୀମା ରାଜ୍ୟର ବଘେଲ ବଂଶ ଏହି ସୋଲଙ୍କି ବଂଶର ଏକ ଶାଖା ଓ ଏ ଅଗ୍ନିବଂଶୀୟ ବୋଲି ପରିଚିତ (ହି. ଶ) ।]

ସୋଲନ୍—ଦେ. ବି (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ଅଥେନ୍ସର
Solan ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ଓ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନୀ ୭ ଜଣ
सोलन् সোলন মହାପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—Solon the Wise; the great philosopher and legislator of Athens. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୬୪୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୫୫୯ । ଏ ବହୁ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ଜାତୀୟ ଭାବୋଦ୍ଦୀପକ କବିତା ରଚନା କରି ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମି ସାଲେମିସ୍ ଦ୍ୱୀପକୁ ବିଦେଶୀଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ଜ୍ଞାନୀ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ଓଡ଼ିଆ ଭାଗବତର 'ପ୍ରାଣୀର ଭଲ ମନ୍ଦ ଜାଣି, ମରଣ କାଳେ ତାହା ଜାଣି' ଉକ୍ତିର ଭାବାର୍ଥଦ୍ୟୋତକ । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବ୍ୟବସ୍ଥା (ଆଇନ)ର ସାରବତ୍ତା ସଭ୍ୟଜଗତକୁ ମୁଗ୍ଧ ଓ ଚମତ୍କୃତ କରିଅଛି ।]

ସୋଲ(ଲୁ)ପ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲୁପ୍)—ଛୋଟ ଜାହାଜ—
Sola(lu)pa A small ship; sloop. (ଦ୍ର—
स्लूप सोलप ଗଡ଼ ଖଗଡ଼ ଚଳବା ଗୃହଁ, ଶୋଲପ ଭିସି ମଣକୁ ଚହିଁ, ଜମ୍ମୁମାନଙ୍କୁ ବୋଲନ୍ତି ଦେଖ, ବୋହିତ ଏହି ଯେ—ବ୍ରଜନାଥ, ସମରତରଙ୍ଗ ।)

ସେଲରି—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଖୋରଧାର ବାଣପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଅବସ୍ଥିତ
Solari ଚିଲିକାହ୍ରଦ ତଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼—Name of a hill in Banpur in the Khurda Subdivision on the shore of the Chilka lake.

ସୋଲା—ଦେ. ବି. (ହିନ୍ଦୀ; ଫ. ଚଣକ)—ବୁଟ; ଚଣା—
Solā Gram; chickpea; Cicer Arletinum
ছোলা चाना, बूट ଦେ. ବିଣ—ଶୋଲ ପରି
ହାଲୁକା—As light as cork. ଗ୍ରାଦେ
হালকা (ଗଞ୍ଜାମ). ବି—ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଶସ୍ୟ ଓ
हलका ତୈଳାଦିର ମାପବିଶେଷ; ୧୬ ତୋଳା ଓଜନ—A unit of voluminal measure in Ganjam [ଦ୍ର—ଅଡ଼ା ବଳେ କୋଠ ଦେଖ ।]

ସୋଲା ଚଣା—ଦେ. ବି—ସୋଲା (ଦେଖ)—
Solā chanā Solā (See)

ସୋଲେ—ବୈଦେ. ବି (କଚରିଆ; ଫା. ସୁଲ୍‌ହ୍)—ସୁଲେ (ଦେଖ)—
Sole Sule (See).

ସୋଲେନାମା—ବୈଦେ. ବି(କଚରିଆ; ଫା. ସୁଲ୍‌ହ୍‌ନାମା)—ସୁଲେନାମା
Solenāmā (ଦେଖ)—Sulenāmā (See).

ସୋଲୋପ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ପାହାଡ଼ିଆ ବା କ୍ରମନିମ୍ନ ସ୍ଥାନ;
Solop ଗଡ଼ାଣି—A slope. ବିଣ—ଗଡ଼ାଣିଆ; କ୍ରମନିମ୍ନ—
ଢାଲୁ ढलोप Sloping; slanting.

ସୋଲ୍ଲାସ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି; ସ + ଉଲ୍ଲାସ)—ଉଲ୍ଲାସ-
Sollāsa ଯୁକ୍ତ; ଉଲ୍ଲସିତ—Delighted,
(ସୋଲ୍ଲାସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୋଲ୍ଲୁଣ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ(ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି, ସ + ଉଲ୍ଲୁଣ୍ଠ—ପରିହାସ)—
Sollunṭha 1. Jocular; jestive. ୨ । ପାର୍ଶ୍ୱପରିବର୍ତ୍ତନାଦି ଯୁକ୍ତ—2. Accompanied with rolling on the sides. ସଂ. ବି—ସୋଲ୍ଲୁଣ୍ଠନ (ଦେଖ)—
(ସୋଲ୍ଲୁଣ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Sollunṭhana (See)

ସୋଲ୍ଲୁଣ୍ଠନ—ସଂ. ବି (ସ + ଉଲ୍ଲୁଣ୍ଠନ; ସହାର୍ଥ ବହୁବ୍ରୀହି)—
Sollunṭhana ୧ । ପରିହାସଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ—1. Jestive words; redicule. ୨ । (ଅଳଙ୍କାର) ବ୍ୟାଜସ୍ତୁତି; ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ—2. Ironical praise. ୩ । ଗୂଢ଼ପୂର୍ବକ ଉପହାସ (ଜଟାଧର)—3. Satire; sarcasm; irony (Apte).

ସୋଲ୍ଲୁଣ୍ଠୋକ୍ତି—ସଂ. ବି—ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି—
Sollunṭhokti Irony; ironical expression.

ସୋସିର(ରି)—ଦେ. ବିଣ(ସଂ. ସଦୃଶ; ତୁଳ ଓଡ଼ିଆ ଦୋସର; ସରିସା) —
Sosira(ri) ୧ । ସରି; ସଦୃଶ—1. Similar. ୨ । ସରସା;
सरिस ସମାନ—2. Equal.

ସୋସିର(ସା,ରି)—ଦେ. ବି(ସଂ. ଶୁଷିର)—ଓଠକୁ ସରୁ କରି ପାଟିରୁ ପବନ ଛାଡ଼ି
Sosira(rā ri) ବଜାଇବା ଧ୍ୱନି; ସୁସିରି ବାଜା—A whistle.
सिटि सुसकारी

ସୋସାଇଟ୍(ଟି)—ବିଦେ, ବି (ଇଂ)—୧ । ସମାଜ—1. Society.
Sosāiṭ(ṭi) ୨ । କୋଅପରେଟିଭ୍ ସୋସାଇଟି—2. Co-operative Society. ୩ । ଥିଓଜଫିକାଲ୍ ସୋସାଇଟି,
ସୋସାଇଟି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତି—3. The Theosophical Society.
सोसाइटी

[ଦ୍ର—କଥଣ ? ରୁଷ୍ ଦେଶରେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ମାଡ଼ାମ୍ ବ୍ଲାଭାଟ୍‌ସ୍କୀ ନାମ୍ନୀ ମହିଳା ଏବଂ ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର କର୍ଣ୍ଣେଲ୍ ଅଲ୍‌କଟ୍ ସାହେବ ପ୍ରଥମେ ୧୮୭୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆମେରିକାର ନିଉୟର୍କ୍ ସହରରେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତି (Theosophical Society) ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମିତି ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଇଂରେଜୀ ଭାଷାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପୁସ୍ତକ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ଭାରତୀୟ ଭାଷାମାନଙ୍କରେ ସେପରି ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ଦେଶରେ ଏହି ସମିତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେହି ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ସମିତି ଅଛି ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ କେନ୍ଦ୍ର ଅଛି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ, ଭାରତବର୍ଷରେ ବନାରସ ବା କାଶୀ ଏ ଦେଶର ସମିତିମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର । ପୁଣି ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀର ସମିତିମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର (Head quarters) ଏହି ଭାରତ ବର୍ଷର ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ସହରର ଆଡ଼ିଆର୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ ।

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ କହେ ନାହିଁ; କାରଣ, ଏହା କହେ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ଏପରି ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି, ଯାହା ଜାଗରିତ ହେଲେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତ୍ୟ ନିଜେ ଦେଖି ପାରିବେ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରି ପାରିବେ । ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ଅମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ, ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମା ଅଛି । ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କହେ, ମନୁଷ୍ୟହିଁ ଆତ୍ମା । ଏହାର ଦେହ ବା ଶରୀର ଅଛି । ଅଧିକ ଠିକ୍ ଭାବରେ କହିଲେ, ମନୁଷ୍ୟର ଅନେକ ଦେହ ଅଛି । ଏଥିମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରଟି ସାଧାରଣ ଦେଖି ପାରନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଶରୀରଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ସାଧକ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି । ଏହି ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଶରୀରଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକରେ ଯାତାୟାତ କରେ । ଏହି 'ଲୋକ'ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିକ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାପିତ ନୁହେଁ; ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ଏକାବେଳକେ ଏହିଠାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ କେବଳ ସର୍ବନିମ୍ନ ଭୂର୍ଲୋକକୁ ଜାଣି ପାରନ୍ତି; କେବଳ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସମୟ ସମୟରେ ଭୁବର୍ଲୋକର ଆଭାସ ପାଆନ୍ତି । ଯାହାକୁ ମୃତ୍ୟୁ କହନ୍ତି ତାହା କେବଳ ଏହି ସର୍ବନିମ୍ନ ଭୂର୍ଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜଡ଼ଦେହର ପରିତ୍ୟାଗ । ଯେଉଁପରି ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପୋଷାକ ଖୋଲି ପୋଷାକ ଦେଲେ ତାହାର ଜଡ଼ଦେହର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ଜଡ଼ ବା ସ୍ଥୂଳ ଦେହ ପରିତ୍ୟାଗ ଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମାର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେ ନାହିଁ । ଏହା ଅନୁମାନ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ସାଧକ ଓ ସିଦ୍ଧ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ପରିଦର୍ଶନ ଓ ପରୀକ୍ଷାସିଦ୍ଧ ।

ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ ହୋଇଅଛି ସେମାନେ ଅନୁସନ୍ଧାନଦ୍ୱାରା ଜାଣି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଥମେ ଆସିଅଛି ଏବଂ ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ କ୍ରମବିକାଶ ଦ୍ୱାରା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଅଛି ଓ କ୍ରମବିକାଶ ଦ୍ୱାରା ପୁଣି ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବ । ଏହି କ୍ରମବିକାଶ ଦୁଇ ପ୍ରକାର । ଆତ୍ମାର କ୍ରମବିକାଶ ଓ ବାହ୍ୟ ଆକାରର ବା ଶରୀରର କ୍ରମବିକାଶ । ଏଥିରୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ଯେ, ମାନବାତ୍ମାର ଜୀବନକାଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ, ଏବଂ ଯାହାକୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ଜୀବନ ବୋଲି କହୁଁ, ତାହା ସେହି ମହାଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଦିନ ମାତ୍ର । ମନୁଷ୍ୟ ଏହିପରି ଅନେକ ଦିନ କଟିଅଛି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦିନ କଟିବ ।

ସିଦ୍ଧପୁରୁଷମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ପୃଥିବୀରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଉପଦେଶ ପାଇବା ଯେ ସମ୍ଭବ, ଏହା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାର ଆଉର ଗୋଟିଏ ସୁସମ୍ବାଦ । ଏହି ପୃଥିବୀ ଅନିୟମିତ ଭାବରେ ଅପରିଜ୍ଞାତ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରଧାବିତ ହେଉ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏହାର ଉନ୍ନତି ଦେବନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ ଋଷିସଂଘ ଦ୍ୱାରା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ।

ଯେଉଁମାନେ ଏ ସବୁ ବିଷୟ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ସେମାନେ କ୍ରମବିକାଶର ଏହି ମୃଦୁଗତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ସିଧା ରାସ୍ତା ଅନ୍ୱେଷଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଲାଭ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହି ପଥରେ ପଥିକ ହେବା ଯେ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ, ଏହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ଏହି ପଥରେ ଯାଇ ଯେଉଁମାନେ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଏହି ବିଶାଳ କାର୍ଯ୍ୟ-ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଉପରିଲିଖିତ ଋଷିସଂଘ ସହିତ ସହଯୋଗ କରି ସୃଷ୍ଟିର କ୍ରମବିକାଶରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ।

ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କାହାରିକୁ କୌଣସି ବିଷୟ ଅନ୍ଧଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ କହେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ପ୍ରଥମେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବେ, ସେ ତ ସବୁ ବିଷୟ ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ଜାଣି ନ ଥିବେ । ସୁତରାଂ, ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅନୁଭୂତିସିଦ୍ଧ ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସମ୍ଭବ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଏବଂ ତଦନୁଯାୟୀ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ସର୍ବଦା ଚେଷ୍ଟା କରିବେ; ମାତ୍ର ନିଜ ଜୀବନରେ ଅନୁଭୂତ ନ ହେବାଯାଏ କୌଣସି ବିଷୟ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି ।

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା କାହାରିକୁ ତାଙ୍କର ନିଜ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦିଏ ନାହିଁ; ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଧର୍ମକୁ ତାଙ୍କୁ ବିଶଦ ଭାବରେ ବୁଝାଇ ଦିଏ । ସେ

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ନିଜ ଧର୍ମକୁ ଯେପରି ବୁଝୁଥିଲେ ତଦପେକ୍ଷା ଭଲଭାବରେ ବୁଝି ପାରିବେ ଓ ଭଲ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ; ଯେଉଁଥିରେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନ ଥିଲା ତହିଁରେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ହେବ ।

ଏହା ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ର ପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସତ୍ୟକୁ ବାରଂବାର ପରୀକ୍ଷା ଓ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଗ୍ରହଣ କରେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରକୃତିର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଲୋକ (planes) ଏବଂ ଜୀବନରେ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମାନବର (ଆତ୍ମାର) ଚୈତନ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନାବିଧ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଏହା ନାନା ସତ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର କୌଣସିଟି ଅନୁମାନ ନୁହେ—ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭୂତ ।

ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାର ଉପଦେଶ :—

୧ । ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମା ଅମର । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ବିକାଶ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ସୀମା ନାହିଁ ତାହାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଯାହା, ମନୁଷ୍ୟ ଆତ୍ମାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ତାହା ।

୨ । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ପ୍ରଦାନ କରେ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅଛି, ବାହାରେ ଅଛି, ତାହା ଅମର, ଚିରମଙ୍ଗଳମୟ । ତାକୁ କେହି ଦେଖି ପାରେ ନାହିଁ, ଶୁଣି ପାରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଘ୍ରାଣ କରି ପାରେ ନାହିଁ । କେବଳ ଯାହାର ଅନୁଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ଥାଏ, ସେ ସମ୍ୟକ୍ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ସେହି ଶକ୍ତିର ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରି ପାରେ ।

୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜର ଭାଗ୍ୟବିଧାତା, ନିଜର କର୍ମ ଲାଗି ଦାୟୀ, ସୁତରାଂ ନିଜ ସୁଖ ଦୁଃଖର ସ୍ରଷ୍ଟା ।

୪ । ଏକ, ଅନନ୍ତ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ କିଛି ଜାଣି ପାରିବା ନାହିଁ । ଅସୀମକୁ ଧାରଣା କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅସମ୍ଭବ । କେବଳ ଏତିକି ଜାଣିବା—ସେ ଅଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଅଗଣିତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଅଗଣିତ ସୌର ଜଗତ୍ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୌର ଜଗତ୍ ଗୋଟିଏ ମହାଶକ୍ତିଶାଳୀ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରକଟୀଭୂତ । ଏହାଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତା ବା ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ କହୁଥାଉଁ । ସାଧାରଣତଃ ଈଶ୍ୱର କହିଲେ ଯାହା ବୁଝୁଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେ ତାହାହିଁ ଅଟନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତ ସୌର ଜଗତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ । ତାଙ୍କ ବିରହିତ ବସ୍ତୁ ସୌର ଜଗତରେ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ସୌର ଜଗତ୍ ଉପରେ ଓ ବାହାରେ ଥାନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଉଚ୍ଚତର ଜୀବନ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି ଜାଣୁ ନାହୁଁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଏହି ସୌର ଜଗତକୁ ପ୍ରାଣ ଦାନ କରିଅଛି, ସେ ଅଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଜାଣି ପାରିବା । ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିବା ନାହିଁ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ପାରିବା ।

ସେ ନିଜ ରୂପରୁ ଏହି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସୌର ଜଗତ୍ ଉତ୍ପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର କଳା ଏବଂ ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟକୁ ଫେରିଯିବା ।

ସେ କେଉଁ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ଅଗମ୍ୟ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଜଡ଼-ଜଗତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ତାହା ସର୍ବଦା ତ୍ରିବିଧ । ସୁତରାଂ ସବୁ ଧର୍ମରେ ତାଙ୍କର ତିନି ମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପିତ ହୋଇଅଛି; ତିନି ମୂର୍ତ୍ତି, ମାତ୍ର ଏକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ତିନି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦୃଶ୍ୟ । ଏହି ତ୍ରିବିଧ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସୌର ଜଗତର ଓ ମାନବର କ୍ରମବିକାଶ ସାଧିତ ହେଉଅଛି । ଏହି କ୍ରମବିକାଶହିଁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ସାତ ଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି । ଯେତେ କ୍ରମ-ବିକାଶ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆସୁଅଛି ସେ ସମସ୍ତ ଏହି ସାତ ଜଣ ମଧ୍ୟରୁ କାହାର ନାଁ କାହାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଆସୁଅଛି ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପୃଥିବୀରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବତାଙ୍କର ଭାଗବତ-ବର୍ଣ୍ଣିତ ସନତ୍କୁମାର ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରତିନିଧି ଅଛନ୍ତି । ଆମ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ କ୍ରମବିକାଶ ହେଉଅଛି ସେ ସବୁ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ । ସେ ରାଜା ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ଲାଗି ତାଙ୍କ ତଳେ ମନ୍ତ୍ରୀ ସବୁ ରହିଅଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଶିକ୍ଷା ଓ ଧର୍ମବିଭାଗ ସ୍ଥାପିତ; ସେ ନିଜେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର କୌଣସି ଶିଷ୍ୟ ନୂତନ ଧର୍ମ ସ୍ଥାପନ କରିବାଲାଗି ସମୟ ସମୟରେ ଦେହ ଧାରଣ କରନ୍ତି ।

ସବୁ ଧର୍ମ ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏକ ସାଧାରଣ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । କେବଳ ସଭ୍ୟତା ଓ କ୍ରମବିକାଶର ପାର୍ଥକ୍ୟ ହେତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମର ବାହ୍ୟ ଆବରଣ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଖାଯାଏ । ଏପରିକି, କେତେକ ଧର୍ମ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ହେବା ପରି ଜଣା-ଯାଏ । ମାତ୍ର ସବୁ ଧର୍ମର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସତ୍ୟ ଏକ; କାରଣ, ସବୁ ଧର୍ମର ସ୍ରୋତ ଏକ ଉତ୍ସରୁ ଆସିଅଛି ।

ମାନବ ଜାତିର ଅଧମ ଅବସ୍ଥାରେ ଉକ୍ତିସହିତ କର୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳମାନେ ପୃଥିବୀର ବାହାରୁ ଆନୀତ ହୋଇଥିଲେ ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଯେତେବେଳେ ସେହି ଉଚ୍ଚ ଜ୍ଞାନର ଓ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିଲେ ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ସବୁ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ସେହି ପଦ ଲାଭ କରିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜଗତର ଉଚ୍ଚସ୍ତରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବୋଲାଯାଏ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅଶେଷ ବୋଲାଯାଏ । ଇଂରାଜୀରେ (Adept) ଅଡେପ୍ଟ୍ ବୋଲାଯାଏ । ସେମାନେ ମାନବର କ୍ରମବିକାଶର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚି ଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର କ୍ରମ-ବିକାଶ ଦେବତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଥାଏ ।

ବହୁତ ମହାପୁରୁଷ ଏ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଜାତିର ନୁହନ୍ତି । ମାତ୍ର

ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଜାତିରୁ ଉଠିଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଅଦମ୍ୟ ସାହସ ଓ ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ସବୁ ଜୟ କରି ତାହାର ଅନ୍ତରତମ ସତ୍ୟ ସବୁ ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭାଗ ବଣ୍ଟା ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ମାତ୍ର ସବୁ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ଏହି ପୃଥିବୀର ସମ୍ପର୍କରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ଋଷିସଙ୍ଘର ସଭ୍ୟସ୍ୱରୂପେ ଏହି ପୃଥିବୀର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ପରିଦର୍ଶନ କରନ୍ତି ।

ଏହି ଋଷିସଙ୍ଘର ସଭ୍ୟମାନେ ସ୍ଥୂଳଦେହରେ ନ ଥିବାରୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସେମାନଙ୍କର ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ପୃଥିବୀର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଅନାୟାସରେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ଭାବର ଆଦାନ-ପ୍ରଦାନ କରି ପାରନ୍ତି । ଯେ କୌଣସି ଲୋକ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରି ପାରନ୍ତି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେ ଏହି ଦିଗରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ତାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟାକୁ କାଳେ କେହି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଖିବେ ନାହିଁ, କାହାରି ଏପରି ଆଶଙ୍କା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । କାରଣ, କେତେକ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷ ଅଟଳପ୍ରଜ୍ଞ ଲୋକଙ୍କୁ ପାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟ (ଚେଲା) କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ଏହି କେତେକ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଗୁରୁ (ଇଂରାଜୀରେ ମାଷ୍ଟର୍—Master) ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ଗୁରୁଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି :—

"ଅଜ୍ଞାନତିମିରାନ୍ଧସ୍ୟ ଜ୍ଞାନାଞ୍ଜନଶଲାକୟା ।
ଚକ୍ଷୁରୁନ୍ମୀଲିତଂ ଯେନ ତସ୍ମୈ ଶ୍ରୀଗୁରବେ ନମଃ ॥"

ଯେଉଁ ମାଡାମ୍ ବ୍ଲାଭାଟ୍ସ୍କିଙ୍କ ନାମ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଆରମ୍ଭରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି, ସେ ଏହିପରି କୌଣସି ପୁରୁଷଙ୍କ ଚେଲୀ ବା ଶିଷ୍ୟା ଥିଲେ । ସେହି ମହାମାନବୀ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନପ୍ରଚାର ଲାଗି ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣା ହୋଇଥିଲେ ତାହା ସମ୍ୟକ୍ ସଫଳତା ଲାଭ କରିଅଛି । ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତି (ଥିଓଜଫିକାଲ୍ ସୋସାଇଟୀ) ପାଠିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ବିସ୍ତାର କରି ନବଜୀବନ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ ମାର୍ଗରେ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପ୍ରଧାବିତ ହେଉଅଛି । ପୃଥିବୀର ନାନା ଭାଷାରେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମ୍ପର୍କୀୟ ପୁସ୍ତକମାନ ଲିଖିତ, ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରଚରିତ ହେଉ-ଅଛି । ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନରନାରୀ ଏହି ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଇ ନିଜ ନିଜର ଜୀବନକୁ ସାର୍ଥକ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସବୁ ଦେଶରେ ଏହାର ଆଦର୍ଶ ବଢ଼ୁଅଛି ।

ଯେଉଁ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଗୁରୁଙ୍କ କୃପା-ଲାଭ ହୋଇ ପାରେ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ । ବୋଧହୁଏ ଆଉ [illegible] ଏ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ଏ ପନ୍ଥାରେ [illegible] କେବଳ ତାହା କେତେ କାଳରେ ଲାଭ ହେବ, ତାହା କେହି କହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପୁଣି ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁମୁକ୍ଷୁର ଅଳ୍ପ ହେଲେ ଭଳିବ ନାହିଁ, ଅସକ୍ତିରହିତ ହେବାକୁ ହେବ । ପର ସେବା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଏ ପନ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଯେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାପୁରୁଷ (ବିଶପ୍ ଲେଡ୍ ବୀଟର୍)ଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଅଧିକାଂଶ ଅନୁବାଦିତ, ସେ କିଛିକାଳ ଏହି ପନ୍ଥାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ କେତେକ ଜଣ ଗୁରୁଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅନେକ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ପରେ ସେ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ସବୁ ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ କରି ପାରିଲେ ।

ଏହି ଗୁରୁମାନଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ହେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା-ପାଠକଙ୍କର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ଲାଗି ଅଦମ୍ୟ ସଙ୍କଳ୍ପ ଓ ସାଧନା ଆବଶ୍ୟକ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ, ବି. ଏ., ବି. ଟି.ଙ୍କ 'ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ପରିଚୟ' ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ଗୃହୀତ ।]

ସୋସିଅଲିଜ୍‌ମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସମାଜତନ୍ତ୍ର ବା ସାମ୍ୟବାଦ ନାମକ
Sosiălij-m ମତବାଦ; ଆଧୁନିକ ରାଜନୀତିକ ମତବାଦ ବିଶେଷ—
സോസിആലിജ്മ് Name of a modern political creed;
सोसिआलिजम् socialism. [ଦ୍ର—ସମାଜରେ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କର ବେଶୀ ଧନୀ ହେବା ଅବସ୍ଥାର ଓ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧନ ଅବସ୍ଥାର ଲୋପକରି ତହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତେ ଦେଶରେ ଥିବା ସବୁଧନ ଓ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସବୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନ ଭାଗରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଇ ଜଗତକୁ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ଏ ମତବାଦର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଟେ । ଏ ମତବାଦୀମାନେ ନାନା ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ବକ୍ତୃତା ଆଦି କରି ଜଗତରୁ ରାଜା, ଜମିଦାର, ସେଠ ଓ ଧନପତିମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନ କରିବାକୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଉପଦେଶ, ଉତ୍ତେଜନା ଓ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ଓ ସାମ୍ୟବାଦ ବଲସେଭିକବାଦ (bolshivism) ଧାରଣ କରୁଅଛି ।]

ସୋସିଅଲିଷ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଇଂ)—ସମାଜତାନ୍ତ୍ରିକ;
Sosiălisht ସୋସିଅଲିଜମ୍ ମତବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
സോസിആലിഷ്ട सोसिआलिस्ट Socialist.

ସୋହଂ—ସଂ. ବାକ୍ୟ (ସଃ=ସେ + ଅହଂ=ମୁଁ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ସଃ ଓ
Soham ଅହଂ ମିଳିଯାଇ ସୋଽହଂ ପଦ ହୋଇ । ସୋ ଏବଂ ହଂ (ସୋଽହଂ, ସୋଽହମସ୍ମି—ଅନ୍ୟରୂପ) ମଧ୍ୟରେ ଽ ବା ଲୁପ୍ତ ଅକାର ରହିଲା । ଏଥିର ଅର୍ଥ—ସେ ମୁଁ ଅଟେଁ, ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱର ବା ପରମାତ୍ମା ମୋ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି; ଅର୍ଥାତ୍, ଈଶ୍ୱର ଓ ସୃଷ୍ଟି ଏକ ଅଟେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱର ବା ପରମାତ୍ମା ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ବା ବସ୍ତୁରେ ବିଦ୍ୟମାନ)—The elementary principle of Pantheism, meaning 'God is myself; God is present in the creation; the Divine Essence pervades

the universe. [ଭୃ—ଏହା ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନର ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ମୌଳିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମା ଏକ; ବ୍ରହ୍ମ ଓ ମୁଁ ଅଭିନ୍ନ ।]

ସୋହଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ସୁଘଟିତ)—ସୁଗଠିତ; ସୌଷ୍ଠବଯୁକ୍ତ—
Soharda सुगठित सुगठित Symmetrical.
[ଉ—ସୋହଡ଼ା ସୁନ୍ଦର ନାଥ ଜଗତମୋହନ ।
ସାରଳା. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ସୋହତି—ଦେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—୧ । (ସଂ ସରତ୍‌ପତି)—
Sohati ସମୁଦ୍ର—1. The sea. ୨ । (ସଂ.
समुद्र समुद्र (ସୌଭାଗ୍ୟ)—ସୌଭାଗ୍ୟ—2. Fortune.
सुहाग सुहाग (ଉ—ମାନବ ଯେ କାଳେ ସୋହତିରେ ଫୁଟି
स्रोत सोता ଫୁଲେଇ କୁଆଇ ଘଣ୍ଟିଟକଣାଇଁ—
ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣ. ଶେଷବନ୍ଦୀ ।) ୩ । (ସଂ. ସ୍ରୋତ)—
ସ୍ରୋତ—3. Current. (ଉ—ସୋହତିରେ ପଡ
ଅବେ କାଳନୀରେ ଭାସି—ପ୍ରାଚୀ. ବୃନ୍ଦାବନଭୂଷଣ ଗୀତା ।)
ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ନଦୀ—River.

ସୋହତ୍ର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ, ସମୁଦ୍ର)—ସମୁଦ୍ର—The sea. (ଉ—
Sohatra ସୋହତ୍ର ତଟେ ଯେସନ୍ତେ ଭାସର
समुद्र समुद्र ଛଟପଟେ—ସାରଳା ମହାଭାରତ. ଆଦି ।)

ସୋହଦ୍ର—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ସମୁଦ୍ର)—୧ । ସୋହତ୍ର (ଦେଖ)—
Sohadra 1. Sohatra (See), ୨ । ସୋହୋଦ୍ର (ଦେଖ)
2. Sohodra (See).

ସୋହବତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସୋବତ୍ (ଦେଖ)—
Sohabat Sobat (See).

ସୋହବତି—ବୈଦେ. ବିଣ—ସୋବତି (ଦେଖ)—
Sohabati Sobati (See).
(ସୋହବତିଆ—ଦେଶଜରୂପ)

ସୋହମତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସୋବତ୍ (ଦେଖ)—
Sohamat Sobat [See].

ସୋହମତି—ବୈଦେ. ବିଣ—ସୋବତି (ଦେଖ)—
Sohamati Sobati (See).
(ସୋହମତିଆ—ଦେଶଜରୂପ)

ସୋହରତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ଘୋଷଣା—Publication.
Soharat ୨ । ଢୋଲ୍ ବା ନାଗରା ବଜାଇବା ଦ୍ୱାରା
सोहरत शोहरत ଜଣାଇବା ଘୋଷଣା—
2. Publication of any matter by beat of drum.

ସୋହାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁହାଇବା (ଦେଖ)—
Sohāibā Suhāibā (See)

ସୋହାଗ ଇତ୍ୟାଦି—ଦେ. ବି—ସୁହାଗ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Sohāga (etc) Suhāga etc (See).

ସୋହାଗା—ଦେ. ବି—ସୁହାଗା (ଦେଖ)—
Sohāgā Suhāgā (See).

ସୋହାଗିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସୁହାଗୀ (ଦେଖ)—
Sohāgiā Suhāgī (See).
[ସୋହାଗେଇ(ଣୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୋହାଗିନୀ—ଦେ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ ସୁହାଗିନୀ (ଦେଖ)—
Sohāginī Suhāginī (See).

ସୋହାଗୀ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ସୁହାଗୀ (ଦେଖ)—
Sohāgī Suhāgī (See).

ସୋହାର—ଦେ. ବି—ଛୁଆର (ଦେଖ)—
Sohārā Chhuārā (See.)

ସୋହିନୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଶୋଭନା)—ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—
Sohini Name of a musical tune.
सोहिनी शोभनी [ଉ—ଏହା ଷଟ୍‌ସ୍ୱରବର୍ଜିତ
ବକ୍ରୁଚ ରାଗିଣୀ । ଏହା ରାତ୍ରିର ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ପ୍ରହରରେ
ଗେୟ ।]

ସୋହୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସୋଇ (ଦେଖ)—
Sohī Soi (See)

ସୋହୋଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ଶୋଭନ—Beautiful. (ଉ—
Sohorda ଜୟ ହୁ ବଡା ଚଉ ବସ୍ତ୍ର କଟଡ଼ା ଜୟା
शोभन शोभन ସୋହୋଡ଼ା ପଣ୍ଡା ବିହରା ମୋଡ଼ା
ପ୍ରାଚୀ ଭକ୍ତସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ସୋହୋଦ୍ର—ଗ୍ରା. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସହୋଦର; ସୋଦର)—
Sobodra ସହୋଦର; ଏକ ଗର୍ଭଜାତ ଭ୍ରାତା—
सहोदर सहोदर Uterine brother.
ବିଣ—(ସଂ,ସୁହୃଦ୍) ୧ । ସୁହୃଦ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to suhrud. ୨ । ସାକ୍ଷାତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପର୍କିତ—
2. Directly related. (ଉ—ସୋହୋଦ୍ର ମାଇଁକି ହରଲେ, ଭଉଣୀ ସଙ୍ଗେ ଘର କଲେ—ପ୍ରାଚୀ. ଲଗ୍ନ ଶମାହାସ୍ୟ ।)

ସୋହୋରା—ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ବି—ଚୂଡ଼ା, ମୁଢ଼ି, ଲିଆ ଆଦି ତିଆର
Sohorā କରେ। ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଶୂଦ୍ର ଜାତି ବିଶେଷ—A class of Sūdras who prepare flattened rice; parched rice etc and from whose hands high caste people do not drink water.

ସୋଲ୍କା—ଦେ. ବିଣ—ଶୋଲପରି ହାଲୁକା—As light as cork.
सोला ବି—୧ । ସୋଲ, ବୁଣ୍ଟ—1. Gram; chick-
हौला pea. ୨ । ଶୋଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—2. Aeschynomene.
सोला ୩ । (ଠାନବଦଳ) ପାନଲତାର ରୋଗ ବିଶେଷ—3. A
बुरा, चया disease of betel plant. [ଉ—ଖରା ଦିନରେ ପାନଲତାର ମୂଳରେ ବହୁପରିମାଣରେ ଜଳ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ମାଟି ସର୍ବଦା ଓଦାଓଦା ରହିଲେ ପାନଲତା ଶୁଖି ବଢ଼ୁନଥାଏ ଓ ପତ୍ରରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଦାଗ ଦେଖାଯାଏ ।]

ସୋଲ୍ଲେନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚଉଥ) (ଫା)—ସୁଲେନାମା (ଦେଖ)
Sohlenāmā Sulenāmā (See)

ସୌଅ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ ଓ ବିଣ—ସଉଅ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sauā (etc) Sauā etc (See)

ସୌଆର୍—ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—ସଅ୍ଆର୍ (ଦେଖ)
Sauār Suār (See)

ସୌଆରି—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ସବାରି (ଦେଖ)
Sauari Sabāri (See)

ସୌଆଲ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ସବାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Saual (etc) Sabāl etc (See)

ସୌକ୍(ଖ୍) (ଇତ୍ୟାଦି)ଦେ· ବ ଓ ବିଣ—ସଉକ୍ (ଖ୍) ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sauk(kh) (etc) Sauk(kh) etc (See)

ସୌକତ ଅଲି—ବୈଦେ· ବ (ନାମ)—ମହମ୍ମଦଅଲିଙ୍କ ଭାଇ; ଭାରତର Saukata ali ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତା ଦୁଇ ଭାଇଙ୍କ ସୌକତଅଲି ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ—One of the Mahomedan ସୌକତଅଲି brothers who were the leaders of the Khillafat movement in India in the 20th century.
[ଦ୍ର—ଏ ୧୯୩୮ ସାଲ ଶେଷାଂଶରେ ମୃତ ହେଲେ।]

ସୌକନ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ସୁକନ୍ୟା+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ)—ସୁକନ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saukanya Relating to Sukanyā· (ଜ ଏଠାରେ ସୌକନ୍ୟଚରିତ ସମାପତି, ନୋହିଲା କହେ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଜଗପତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ସୌକର—ସ. ବ (ସୂକର+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ)—ସୂକର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଶବ୍ଦ-
Saukara କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Relating to pig.

ସୌକରିକ—ସ. ବ (ସୂକର+ଇକ)—ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ (ଶବ୍ଦ
Saukarika କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A hunter.

ସୌକର୍ଯ୍ୟ—ସ· ବ (ସୁକର+ଭାବ· ଯ)—୧ । ସୁକରତା; ସୁସାଧ୍ୟତା—
Saukarjya 1. State of being easy of execution; feasibility· ୨ । ଅନାୟାସ—2. Easiness; facility. ୩ । କୌଶଳ—3. Skill, ୪ । (ସୂକର+ଭାବେ. ଯ) ସୂକରତ୍ୱ—4. State of being a pig.

ସୌକି(ଖି)—ଦେ· ବ ଓ ବିଣ—ସଉକି (ଦେଖ)
Sauki(khi) Sauki (See)
(ସୌକିଖି[ନ୍](ଣ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୌକିନ୍ ସେନା—ଦେ, ବ—ସଉଖିନ୍ ସେନା (ଦେଖ)
Saukin senā Saukhin Senā (See)

ସୌକୁମାର୍ଯ୍ୟ · ସ. ବ (ସୁକୁମାର—ଅତ ' ସୁକୁ+ଭାବ. ଯ)—
Saukumārjya ୧ । ସୁକୁମାରତା; ମୃଦୁତା; କୋମଳତା—1. Softness; delicacy· ୨ । ଯୌବନ—2. Youth.

ସୌକ୍ଷ୍ମ୍ୟ—ସ. ବ (ସୂକ୍ଷ୍ମ+ଭାବ. ଯ)—ସୂକ୍ଷ୍ମତା—
Saukshmya Tenderness; minuteness; delicacy.

ସୌଖଶାୟନିକ—ସ. ଧା. ପୁଂ (ସୁଖଶୟନ+ଇକ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Saukha śāyanika ସୁଖଶୟନ ବିଷୟ ଜିଜ୍ଞାସା କରେ)—
ସୌଖ ସୁପ୍ତିକ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବୈତାଳିକ; ସ୍ତୁତିପାଠକ—
ସୌଖ ଶାୟିକ } A herald or person (whose duty it was to sing songs to rouse a sleeping king early every morning). ବିଣ. ପୁଂ—ସୁଖଶୟନ ଜିଜ୍ଞାସୁ—Enquiring after one's sound sleeping.

ସୌଖିକ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଖ+ଇକ)—୧ । ସୁଖ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saukhika 1. Relating to pleasure (Apte).
(ସୌଖୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ସୁଖମୟ; ସୁଖଜନକ—
[ସୌଖିକୀ, ସୌଖୀୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Pleasant; delightful (Apte).

ସୌଖୀନ—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ସୁଖ+ସମ୍ବନ୍ଧେ· ଈନ)—୧ । ସୁଖାର୍ଥୀ;
Saukhīna (ମହାଭାରତ; ରାଜଧର୍ମ) ସୁଖେଚ୍ଛୁ—1. Desiring
(ସୌଖୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) happiness· ୨ । ସଉଖିନ୍; ବିଳାସୀ—
2. Luxury-loving.

ସୌଖୀନତା—ସଂ, ବ—ବିଳାସିତା; ବାବୁଗିରି—
Saukhīnatā Foppery; luxuriousness; gallantry.

ସୌଖ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସୁଖ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସୁଖ—1. Happiness.
Saukhya ୨ । ଆନନ୍ଦ—2· Pleasure. ୩ । ସୁଖୀ ହେବାର ଭାବ—3. The state of being happy or
ସୁସ୍ଥ ସୌଖ୍ୟ comfortable. ଦେ. ବିଣ—ସୁସ୍ଥ—Hale. (ଦ୍ର—ସଖୀଙ୍କେ ଜ୍ଞାନ ସାର ସୌଖ୍ୟ ହୋଇ ମୁହିଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସୌଗତ—ସଂ. ବ (ସୁଗତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ· ଅ)—୧ । ବୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ
Saugata (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Name of a Buddhist saint. ୨ । ବୌଦ୍ଧ; ଶୂନ୍ୟବାଦୀ—2. A Buddhist. ୩ । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—3. A sect or school of the Buddhists. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧମାନେ ୪ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବା ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ; ଯଥା—ମାଧ୍ୟମିକ, [ସୌଗତ] ବା ସୌତ୍ରାନ୍ତିକ, ଯୋଗାଚାର ଓ ବୈଭାଷିକ—Apte ।] ୪ । ନାସ୍ତିକ ବ୍ୟକ୍ତି—
4. An atheist.

ସୌଗତିକ—ସଂ. ବ (ସୁଗତ+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଇକ)—୧ । ବୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ
Saugatika (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Name of a Buddhist saint. ୨ । ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—3. Buddhist monk. ୩ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଭିକ୍ଷୁକ—2. A Brahman recluse. ୪ । ସନ୍ଦେହ [ପ୍ରକୃତିବାଦ]—4. Doubt. ୫ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ [ପ୍ରକୃତିବାଦ]—5. Absence of faith in God. ୬ । ନାସ୍ତିକତା [ପ୍ରକୃତିବାଦ]—5. Atheism. ୭ । ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ—
7. A sect of Buddhists (Apte).

ସୌଗନ୍ଧ—ସଂ ବ (ସୁଗନ୍ଧ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । କତ୍ତୃଣ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ଏକପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ତୃଣ;
Saugandha
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କତ୍ତୃଣ, ରୌହିଷ, ଦେବଜଗ୍ଧ, ସୌଗନ୍ଧିକ, ଭୂତିକ, ଧ୍ୟାମ, ରୌଦ୍ର, ଶ୍ୟାମକ, ଧୂମଗନ୍ଧିକ
ବା.ମକପୁର
ରୋହିସ, ଘୋଷିୟା, ଗନ୍ଧେଜଘାଁସ
ତେ. କାମଂଚଗଡ୍ଡି, ଭୂତୀକୃଣ
ଫା. ଖବାଲ୍ ମାସୁନ୍
ମ. ଇଜ୍ଜାକୁରେଥସ୍,
କରୁଗଞ୍ଜନ
ଅ. ଅଜଖର

ଧଳଙ୍ଗୀ—1. Andropogen Schoenanthus; a kind of scented grass. [ଦ୍ର—ଏହାର ଶ୍ୱେତ ଏବଂ ଲୋହିତଭେଦରେ ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । ୧. ଶ୍ୱେତ ସୌଗନ୍ଧ କଷାୟ,ତିକ୍ତରସ, କଟୁବିପାକ; ହୃଦ୍ରୋଗ, କଣ୍ଠରୋଗ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତଦୋଷ, ଶୂଳ, କାସ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ । ୨ । ଲୋହିତ ସୌଗନ୍ଧ କଟୁତିକ୍ତରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଦୃଣ, ଶତକ୍ରଣ ଓ ଭୂତଗ୍ରହାବେଶରେ ଉପକାରକ ।]
୨ । ସୁଗନ୍ଧ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of being scented. ୩ । ସୌରଭ; ସୁଗନ୍ଧ—3. Fragrance. ବିଣ—ଶୋଭନ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Sweet-scented; fragrant.

ସୌଗନ୍ଧିକ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଗନ୍ଧ+ଇକ)—ସୌଗନ୍ଧ (ଦେଖ)—
Saugandhika Saugandha (See) ବି—୧ । ସୌଗନ୍ଧ; କତ୍ତୃଣ [ଅମର]—1. A species of sweet scented grass; Andropogen Schoenanthus. । ଗନ୍ଧକ [ଅମର]—2. Sulpher. ୩ । ଶୀତାଂଶୁ ତୈଳ; କାଜୁପୁଟୀ ତେଲ (ବୈଦ୍ୟକ)—3. The oil of kajuputi. ୪ । ଶ୍ୱେତକହ୍ଲାର; କଇଁ [ଅମର]—4. Nymphea lotus (white); white water lily. ୫ । ଗନ୍ଧବଣିକ୍ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଗୋଟକ ବଣିଆ—5. Apothocary; druggist; a person dealing in herbs, spices and scents. ୬ । ନୀଳୋତ୍ପଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. The blue variety of nymphea lotus. ୭ । ପଦ୍ମରାଗ ମଣି [ମେଦିନୀ]—7. A species of gem; ruby.

ସୌଗନ୍ଧିକା—ସଂ. ବି (ସୌଗନ୍ଧିକ+ଆ)—ପଦ୍ମଭେଦ [ମହାଭାରତ]—
Saugandhikā A species of lotus.

ସୌଗନ୍ଧ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଗନ୍ଧ+ଯ)—୧ । ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—
Saugandhya 1. The state of being scented. ୨ । ସୁଗନ୍ଧ; ସୌରଭ—2. Fragrance; sweet smell. ୩ । ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Scented article; a scent.

ସୌଗମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଗମ+ଭାବ. ଯ)—ସୁଗମତା; ସହଜତା—
Saugamya Ease; facility (Apte).

ସୌଚି—ସଂ. ବି, ପୁଂ (ସୂଚୀ+ଜୀବକାର୍ଥେ ଇ)—ସୌଚିକ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ] (ଦେଖ) – Sauchika (See)
Sauchi

ସୌଚିକ—ସଂ. ବି, ପୁଂ (ସୂଚୀ+ଜୀବକାର୍ଥେ ଇକ)—ସୂଚୀକର୍ମୀ ଦର୍ଜୀ; ଦରଜୀ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—
Sauchika A tailor.
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ତୁନ୍ନବାୟ, ସୂଚକ, ସୌଚି, ସୂଚିଭତ୍

ସୌଜନ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଜନ+ଭାବେ. ଯ)—୧ । ସୁଜନତା—
Saujanya 1. Goodness of manners. ୨ । ଭଦ୍ରତା; [ଅସୌଜନ୍ୟ—ବିପରୀତ] ଶିଷ୍ଟାଚାର—2. Civility; urbanity. ୩ । ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର—3. Gentlemanly behaviour.

ସୌଜନ୍ୟ କ୍ରୀତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ତତ୍ପୁ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଭଦ୍ରତା ବା ଶିଷ୍ଟାଚାରଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ
Saujanya krita
[ସୌଜନ୍ୟକ୍ରୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ] —Charmed or enamoured by the civility or gentlmanly behaviour of a person.

ସୌଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବି—ପିପ୍ପଳୀ [ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା]—
Sauṇḍī Black pepper.

ସୌତ ଭାଇ—ପ୍ରାଦେ. (ବଙ୍ଗ) ବି (ହି. ସୌତେଲା ଭାଇ)—
Sauta bhāi ସାବତ ଭାଇ—Step brother.

ସୌତ ମାଯ଼ (ଆ) - ପ୍ରାଦେ (ବଙ୍ଗ) ବି—ସାବତ ମାଆ—
Sauta māya(ā) Step mother.

ସୌତୁଣୀ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସଉତୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Sautuṇī (etc) Sautuṇī etc (See).

ସୌତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୂତ+ଯ)—ସାରଥ୍ୟ; ସାରଥିପଣ—
Sautya The office of a charioteer [Apte].

ସୌତ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ସୂତ୍ର+ଅ)—୧ । ସୂତ୍ରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sautra 1. Relating to sūtra. ୨ । ସୂତ୍ରାନୁଯାୟୀ—[ସୌତ୍ରିକ—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. Following or according to the aphorisms. ବି—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଯଜ୍ଞସୂତ୍ର ଧାରଣ କରିଥିବାରୁ)—1. Brāhmaṇa. ୨ । ସୌତ୍ର ଧାତୁ [ଦେଖ] —2. Sautra dhātu [See]

ସୌତ୍ର ଧାତୁ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ) କଦାଚିତ୍‌ପ୍ରୟୋଗାର୍ହ ଧାତୁର
Sautra dhātu ଗଣବିଶେଷ: ଗଣପାଠଧୃତ ଧାତୁ ପରି ବ୍ୟାକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦରେ ସେଉ ଧାତୁର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦବିଶେଷର ସାଧନାର୍ଥ ସ୍ୱୀକୃତ ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ା ଧାତୁ—[grammar] A root coined and formed extempore for manufacturing a particular word by following the grammatical aphorisms for the formation of roots, though such root is not to be found in the list of different classes [Gaṇas] of roots mentioned in grammatical treatises, nor can be conjugated like a regular verb. [ଦ୍ର— ସୌତ୍ର ଧାତୁ ଯଥା—ଜୁର୍ ଧାତୁ—ଅର୍ଥ ବୟସ୍; ଜୁର୍-

ଧାତୁ=ଅଘାତ କରିବା; କୃ ଧାତୁ=ଦୃଢ଼ଗତ କରିବା । ୪୬ ଗୋଟି ସୌତ୍ର ଧାତୁ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସୂତ୍ରମାନ ଅଛି । ଏହି ସୌତ୍ର ଧାତୁମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶବ୍ଦମାନ ଗଢ଼ାଯାଏ । ମର୍କଟ ଶବ୍ଦ ମର୍କ ନାମକ ସୌତ୍ର ଧାତୁରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ । ସଂସ୍କୃତଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧାତୁ ପରି ଏହି ଧାତୁର ରୂପ ହୁଏ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ଏହା ବ୍ୟାକରଣରେ କୌଣସି ଗଣର ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୁହେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅନ୍ୟତ୍ର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ, କେବଳ କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦସାଧନ ପାଇଁ ଏହି ସୌତ୍ର ମର୍କ୍ ଧାତୁ ଗତି କରିବା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ—ପଣ୍ଡିତ ଗୋଲକମଣି ଦାଶ ।]

ସୌତ୍ରାନ୍ତିକ—ସଂ. ବି—ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟବିଶେଷ—Name of a school of the Buddhists
Sautrāntika

ସୌତ୍ରାମଣୀ—ସଂ. ବି (ସୁତ୍ରାମା=ଇନ୍ଦ୍ର+ଅନ+ଈ;ନିପାତନ)—ଯାଗବିଶେଷ—Name of a vedic sacrifice. [ଦ୍ର—ଯଜୁର୍ବେଦର କାଣ୍ୱଶାଖାର ୨୧।୨୨।୨୩ରେ ଏହି ଯାଗର ମନ୍ତ୍ର ଓ ବିଧି ଲେଖାଅଛି ଏବଂ ଏହି ଯାଗର କ୍ରମ କାତ୍ୟାୟନ ସୂତ୍ର ଭାଷ୍ୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, "ସ ଏତଂ ମହାବୀରଂ ଅପଶ୍ୟାତ୍" ଏହି ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟଦ୍ୱାରା ସୌତ୍ରମଣୀ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଯାଗରେ ମନ୍ତ୍ର ପାଠପୂର୍ବକ ସୁରାସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଯାଗର ଋଷି ପ୍ରଜାପତି, ଦେବତା ସୁରା, ଛନ୍ଦ—ଅନୁଷ୍ଟୁପ ।]
Sautrāmaṇī

ସୌତ୍ରିକ—ସଂ. ବି (ସୂତ୍ର+ଇକ)—୧ । ତନ୍ତୁବାୟ; ତନ୍ତୀ (ହି. ଶ)—1. A weaver. ୨ । ବୁଣା ହୋଇଥିବା ବସ୍ତୁ (ହି. ଶ)—2. A woven thing.
Sautrika

ସୌଦର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୋଦର+ଯ)—ସହୋଦରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to uterine brother. ସଂ. ବି—ସହୋଦରତା—The state of being a uterine brother.
Saudarjya

ସୌଦା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈ:ଦେ. ବି (ଆ. ସୌଦା)—ସଉଦା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Saudā etc (See)
Saudā (etc).

ସୌଦାଗର—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ସଉଦାଗର (ଦେଖ) Saudāgara (See)
Saudāgara

ସୌଦାଗରି(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବି ଓ ବିଣ(ଫା)—ସଉଦାଗରି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Saudāgari etc (See)
Saudagari (etc)

ସୌଦାଗରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସଉଦାଗରିଆ (ଦେଖ) Saudāgariā (See)
Saudagariā

ସୌଦା ପତର(ପତ୍ର)—ଦେ. ବି—ସଉଦାପତର (ଦେଖ) Saudāpatara (See)
Sauda patara (patra)

ସୌଦାମଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଦାମନ୍=ପର୍ବତ+ଅ+ଈ; ପର୍ବତର ଝରକମୟ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; କିମ୍ବା ଶୃଙ୍ଗମୟ ପ୍ରାନ୍ତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ; କିମ୍ବା ସୁଦାମନ୍=ଐରାବତ ହସ୍ତୀ+ଈ; ଅର୍ଥାତ ମେଘରୁ ଜାତ; କିମ୍ବା ସୁଦାମନ୍=ମାଳ+ତତସଦୃଶ ଅର୍ଥରେ+ଈ; ଅର୍ଥାତ୍ ମାଳାକାର)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବିଜୁଳି (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Lightning. ୨ । ଜଣେ ଅପ୍ସରାର ନାମ (ମେଦିନୀ)—2. Name of a heavenly nymph. ୩। ବିଦ୍ୟୁଦ୍-ଭେଦ; ଏକପ୍ରକାର ବିଜୁଳି; ମାଳାକାର ବିଜୁଳି (ମେଦିନୀ)—3. A kind of lightning which flashes like a garland. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.
Saudāmaṇī
সৌদামনী
सौदामनी
[ସୌଦାମଣୀ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ସୌଦାମନୀ—ସଂ, ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁଦାମନ୍+ଈ; ନିପାତନ)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍; ବିଜୁଳି—Lightning. ୨ । ତଡ଼ିଦ୍‌ଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. A kind of lightning. ୩ । ଅପ୍ସରୋଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. Name of a heavenly nymph. ୪ । ଦେଶ-ବିଶେଷ (ଅଜୟ)—4. Name of a country. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.
Saudāmini
[ସୌଦାମ୍ନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]
সৌদামিনী
सौदामिनी

ସୌଦାୟିକ—ସଂ. ବି (ସୁ—ଉତ୍ତମ+ଦାୟ=ଧନ+ଇକ)—(ସ୍ମୃତି ବା ହିନ୍ଦୁ ଆଇନ) ପିତୃମାତୃ-ଭର୍ତ୍ତୃକୁଳଲବ୍ଧ ସ୍ତ୍ରୀ-ଧନ; ବିବାହ କାଳରେ ବା ପରେ ବା ପୂର୍ବରୁ ପିତୃକୁଳରୁ ଓ ମାତୃକୁଳରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଯେଉଁ ଧନ ପାଆନ୍ତି ଓ ବିବାହପରେ ସ୍ୱାମୀକୁଳରୁ ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଆନ୍ତି (କାତ୍ୟାୟନ)—Wealth or property got by a woman as gift from her parents, paternal and maternal relatives, husband and husbands relative's. [ଦ୍ର—ଏହି ସୌଦାୟିକ ଧନରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିକାର ଅଛି । ଏହାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବିନା ଅନୁମତିରେ ବିକ୍ରୟ ବା ଦାନ ବା ଦାୟଗ୍ରସ୍ତ ବା ହସ୍ତାନ୍ତର କରି ପାରନ୍ତି [କାତ୍ୟାୟନ ସ୍ମୃତି] ।]
Saudāyika

ସୌଦାସ—ସଂ. ବି (ନାମ) (ସୁଦାସ+ଅ)—ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶୀୟ ଅଯୋଧ୍ୟାଧିପତି—Name of a king of ancient Ajodhyā. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ବିଷୟ ଭାଗବତ ନବମ ସ୍କନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛି; ଏ ସୁଦାସଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଋତୁପର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ପୌତ୍ର ଥିଲେ ।]
Saudāsa
ଅନ୍ୟ ନାମ—କଲ୍ମାଷପାଦ,

ସୌଧ—ସଂ. ବିଣ (ସୁଧା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ, ଅ—୧ । ସୁଧା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Sudhā. ୨ । (ସୁଧା=ଚୂନ+ସଂସର୍ଗାର୍ଥେ. ଅ) ଚୂନନିର୍ମିତ—2. Made of lime. ୩ । ଚୂର୍ଣ୍ଣଧବଳିତ—3. Whitewashed with lime. ବି—୧ । କୋଠା; ଇଷ୍ଟକାଦି ନିର୍ମିତ ଭବନ; ପ୍ରାସାଦ; ହର୍ମ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା—1. Building; pucca house. ୨ । ରାଜସଦନ [ଅମର]—2. Palace; mansion. ୩ । ରୌପ୍ୟ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—
Saudha
[ସୌଧୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

3. Silver. ୪ । ଚୂର୍ଣ୍ଣପାଷାଣ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ଚୂନପଥର; ଚକ୍‌ଖଡ଼ି—4. Chalk-stone. ୫ । ସୁଧାଧବଳିତ ଗୃହ—5. A white-washed house.

ସୌଧକାର—ସଂ. ବି—ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ [ତ୍ରି. ଶ]
Saudhakāra A mason; a builder.

ସୌଧ କିରୀଟୀ – ସଂ. ବିଣ (ସୌଧକିରୀଟିନ୍ ଶବ୍ଦ; ରୂପକ; ସୌଧରୂପ କିରୀଟ
Saudha kiriti ଅଛି ଯାହାର, ସୌଧକିରୀଟ+ଅସ୍ତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ [ସୌଧକିରୀଟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ସୌଧମାନ ଯାହାର [ଯେଉଁ ନଗରର ବା ପୁରର] କିରୀଟ ବା ମୁକୁଟ ରୂପେ ଶୋଭା ପାଉଥାଏ—A town or place ornamented with buildings [compared to a crown on the head.]

ସୌଧ ଚୂଡ଼ା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୋଠାର ଅଗ୍ରଭାଗ—The
Saudha chūrdā top of a building; a terrace.
(ସୌଧ ଗ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୌଧ ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୋଠାର ଉପର; କୋଠାର ଛାତ
Saudha prushtha —The roof of a building.

ସୌଧ ବାସ – ସଂ. ବି—ଅଟ୍ଟାଳିକା; ହର୍ମ୍ୟ—
Saudha bāsa A palatial building (Apte).

ସୌଧମୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୌଧ+ମୟ)—କୋଠାମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
Saudhamaya Full of buildings; abounding in mansions.

ସୌଧ ମାଳା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରାସାଦଶ୍ରେଣୀ—
Saudha mālā A row of buildings.

ସୌଧ ଶିଖର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୋଠାର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦେଶ;
Saudha śikhara ସୌଧଚୂଡ଼ା—The top of a building.

ସୌଧାକର—ସଂ. ବିଣ (ସୁଧାକର+ଅ)—ଚନ୍ଦ୍ରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saudhākara Relating to the moon; lunar.

ସୌଧାତ—ସଂ. ବି—ବ୍ରାତ୍ୟବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଉତ୍କଳଣ
Saudhāta ଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୁଷଜାତ ସନ୍ତାନ (ତ୍ରି. ଶ)—Name of a hybrid caste.

ସୌଧାର—ସଂ. ବି—ନାଟକର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ (ଶବ୍ଦ-
Saudhāra କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—One fourteenth part of a drama.

ସୌଧାରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—କୋଠା ଉପରେ ଉଠି-
Saudhārūrdha ଥିବା—Standing on the top of a
(ସୌଧାରୂଢା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସୌଧାରୋହଣ—ବି) building.

ସୌଧାଲ—ସଂ. ବି (ସୌଧ+ଅଲ)—ଶିବ ମନ୍ଦିର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Saudhāla A Śiba's temple.

ସୌଧୋପରି—ସଂ. ଅ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୋଠା ଉପରେ—
Saudhopari On a building.

ସୌନ—ସଂ. ବିଣ (ସୁନା+ଅ)—ବଧଭୂମି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating
Sauna to a slaughter house (Apte). ୨ । (ସୌନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ଜୀବବଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to butchery (Apte). ସଂ. ବି—ବଂସେଇଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ଜୀବର ମାଂସ—Butcher's meat (Apte).

ସୌନଧର୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୌନଧର୍ମ+ଯ)—ଭୟଙ୍କର ବା ମାରାତ୍ମକ
Saunadharmya ଶତ୍ରୁତା—A state of deadly hostility (Apte).

ସୌନନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ସୁନନ୍ଦ+ଅ)—ବଳଦେବଙ୍କ ମୁଷଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
Saunanda The name of the mace carried by Baladeba.

ସୌନନ୍ଦୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୌନନ୍ଦ+ଅସ୍ତ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)
Saunandī —ବଳଦେବ—Baladeba.

ସୌନିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସୂନା=ବଧଭୂମି+ଇକ)—୧ । ପଶୁପକ୍ଷି-
Saunika ମାଂସ ବ୍ୟବସାୟୀ—1. A dealer in meat.
(ଶୌନିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବ୍ୟବସାୟାର୍ଥ ଜୀବବଧକାରୀ—
ଅନ୍ୟ ସଂ—ବୈତଂସିକ, 2. A butcher (Apte).
ମାଂସିକ, କୌଟିକ

ସୌନ୍ଦ—ସଂ. ବି ପୁଂ (ସୁନ୍ଦ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ମାରୀଚ ରାକ୍ଷସ—
Saunda The demon Mārīcha.

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁନ୍ଦର+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସୁନ୍ଦରତା—
Saundarjya 1. Beauty. ୨ । ସୁଠାମପଣ—2. Grace. ୩ । ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗମାନଙ୍କର ଯଥୋଚିତ ସନ୍ନିବେଶଜନିତ ଶୋଭା; ସୁଗଠିତତା—3. Symmetry of form of the several limbs of the body. [ଦ୍ର—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୀଳମଣି ଗ୍ରନ୍ଥର ଉକ୍ତି—ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗକାନାଂ ଯଃ ସନ୍ନିବେଶୋ ଯଥୋଚିତଃ, ସୁଶ୍ଳିଷ୍ଟଃ ସନ୍ଧିବନ୍ଧଃ ସ୍ୟାତ୍ ତତ୍-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୁଦାହୃତମ୍ ।]

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜନିତ ଗର୍ବ)—
Saundarjya garba ନିଜର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ମନରେ
(ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବିତ—ପୁଂ. ବିଣ) ଜନ୍ମିବା ଅହଙ୍କାର—Pride of
(ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବିତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) having a graceful form.

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଜନିତ ଗୌରବ)
Saundarjya gauraba —ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଗର୍ବ (ଦେଖ)—
1. Saundarjya garba (See). ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ମହିମା—
2. The majesty of beauty.

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ—ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟ (ଦେଖ)
Saundarjypūrnna Saundarjyamaya (See)

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ପ୍ରିୟ
Saundarjya priya ଯାହାର)—ଯେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ—Aesthetic; fond of beauty.

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରିୟତା—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦରପଣ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ—
Saundarjya priyatā Aesthetic faculty; love of beauty.

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମୟ—ସଂ. ବିଣ—ଶୋଭାମୟ; ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର—
Saundarjya maya Very beautiful; full of grace.
(ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲଭ—ସଂ. ବି—ସୁନ୍ଦର ହେବା ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରାପ୍ତି—
Saundarjya lābha Attainment of grace or beauty.

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲିପ୍ସା—ସଂ. ବି—୧। ସୁନ୍ଦର ହେବାର ବାସନା—1. The
Saudarjya lipsā desire to be beautiful. ୨। ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାର ଅଭିଳାଷ—2. The
(ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଲିପ୍ସୁ—ବିଣ) desire to appreciate beauty

ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟାଧାର—ସଂ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅତି ସୁନ୍ଦର; ଅତି
Saundarjyādhāra ଶୋଭାମୟ—Very beautiful; graceful.

ସୌପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (ସୁପର୍ଣ୍ଣ+ସ୍ୱାର୍ଥେ.ଅ)—୧। ମରକତ (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—
Sauparnna 1. Emerald. ୨। ଶୁଣ୍ଠୀ (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—2. A species of dry ginger. ୩। (ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ=ବିନତା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ, ଅଥବା ସୁପର୍ଣ୍ଣ=ଗରୁଡ଼+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—ଗରୁଡ଼ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. The mythological king of birds. ସଂ. ବିଣ—ସୁପର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to 'Suparnna'.

ସୌପର୍ଣ୍ଣାଂଶୁ—ସଂ. ବି(ବହୁବ୍ରୀହି)—ମରକତମଣି; ଗାରୁଡ଼ମଣି—
Sauparnnāmsu Emerald.

ସୌପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—ପାତାଳ ଗରୁଡ଼ୀ ଲତା (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—
Sauparnnī Cululus Villosus; Congenaria Vulgaris (a creeper).

ସୌପର୍ଣ୍ଣେୟ—ସଂ. ବି, ପୁଂ (ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ=ବିନତା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)—
Sauparnneya ୧। ଗରୁଡ଼ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Garurda, the king of birds. ୨। ଗାୟତ୍ର୍ୟାଦି ଛନ୍ଦୋଗଣ (ଅଗ୍ନିପୁରାଣ)—2. The vedic metres, Gāyatri etc.

ସୌପ୍ତିକ—ସଂ. ବି (ସୁପ୍ତ=ନିଦ୍ରା+ଇକ)—୧। ରାତ୍ରିଯୁଦ୍ଧ—
Sauptika 1. Battle during the night. ୨। ରାତ୍ରି ମାରଣ—2. Murder during night. ୩। ଶୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ—3. Night attack; murderous attack on sleeping man (Apte). ୪। ମହାଭାରତର ପର୍ବବିଶେଷ—4. The title of one of the 18 books of the Mahābhārata.
[ଦ୍ର—ମହାଭାରତର (୧୮) ପର୍ବମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—ଆଦି, ସଭା, ବନ, ବିରାଟ, ଉଦ୍ୟମ ବା ଉଦ୍ଯୋଗ, ଭୀଷ୍ମ, ଗୁରୁ ବା ଦ୍ରୋଣ, ରବିଜ ବା କର୍ଣ୍ଣ, ଅଚ୍ୟୁତ ବା ଶଲ୍ୟ, ସୌପ୍ତିକ, ସ୍ତ୍ରୀ, ଶାନ୍ତି, ଅନୁଶାସନ, ଅଶ୍ୱମେଧ, ଆଶ୍ରମବାସ, ମୂଷଳ, ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ, ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ।
ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବା ପରେ କୁରୁବଂଶୀୟ ସାନ୍ୟମାନେ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ଶିବିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରାତ୍ରିରେ ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରୁ ବଞ୍ଚିଥିବା କୃତବର୍ମା, ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ଓ କୃପଙ୍କ ହତ୍ୟା କରିଥିବାର ବିଷୟ ସୌପ୍ତିକ ପର୍ବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି।] ବିଣ—ସୁପ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to sleep.

ସୌପ୍ତିକ ବଧ—ସଂ. ବି—୧। ଶୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ରାତ୍ରିରେ
Sauptika badha ଆକ୍ରମଣ ପୂର୍ବକ ହତ୍ୟା—1. Nocturnal attack & slaughter of a sleeping person or persons (Apte).
୨। କୁରୁକ୍ଷେତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ପରେ କୌରବ ବୀରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାତ୍ରିରେ ପାଣ୍ଡବ ବୀରମାନଙ୍କ ହତ୍ୟା—2. The great nocturnal slaughter of the surviving Pāndaba warriors by the Kauraba warriors

ସୌବ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱ+ଅ)—୧। ସ୍ୱୀୟ; ସ୍ୱକୀୟ; ସ୍ୱସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ମୁଗ୍ଧ-
Sauba ବୋଧ)—1. Relating to self. ୨। ସ୍ୱର୍ଗରେ ଭବ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—2. Existing or produced in heaven. ୩। ରାଜ୍ୟ ଶାସନ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Administration. ୪। ରାଜାଜ୍ଞା—4. Royal order; command. ୫। ଘୋଷଣା ପତ୍ର—5. A proclamation.

ସୌବଗ୍ରାମିକ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଗ୍ରାମ+ଇକ)—ସ୍ୱଗ୍ରାମୋଦ୍ଭବ ବସ୍ତୁ (ମୁଗ୍ଧ-
Saubagrāmika ବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)—Any article produced in one's own village.

ସୌବର—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱର+ଅ)—ସ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ
Saubara ବ୍ୟାକରଣ)—Relating to sound, tune or vowel.

ସୌବର୍ଗ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱର୍ଗ+ଅ)—ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Heavenly.
Saubarga ବି—ଦେବ; ସୁର—Deity.

ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ—ସଂ.ବି (ସୁବର୍ଚ୍ଚଳ=ଦେଶବିଶେଷ+ଜାତାର୍ଥେ ଅ)—୧।
Saubarchchala ପଞ୍ଚଲବଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକପ୍ରକାର; ସୁବର୍ଚ୍ଚଳ ଦେଶରେ ଜାତ ଲବଣ; ସଚଳଲବଣ—1.A kind of salt; sochal salt; sodium chloride; unaqua.
ଅନ୍ୟ. ସଂ—ଅକ୍ଷ, ରୁଚକ, କୃଷ୍ଣଲବଣ, ତିଲକ, ଦୁର୍ଗନ୍ଧକ, ରୁଚ୍ୟ, କୌତୁବକ, ପାକ୍ୟ।
ମରାଠୀ ସଚଲନୂନ
ହିନ୍ଦୀ ଖାରାମୋତା, ନମକସୀସା
ଫା. ନମକ୍ ସିୟା
ଅ. ମଲ୍ଲ ହୁଲଜ ଯାସ୍
[ଦ୍ର—ଏହା ରୁଚିକର, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ନିର୍ମଳ, କଟୁ ଓ ଗୁଲ୍ମଶୂଳବିବନ୍ଧନାଶକ, ଜଠର ଦୀପକ, ଲଘୁ, ବାୟୁନାଶକ; ଭେଦକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ପାଚକ, ଉଦ୍ଗାର ଶୁଦ୍ଧିକାରକ।] ୨। ସାଜିମାଟି (ବୃ. ଶ)—2. Natron (Apte)

ସୌବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ସମ୍ବନ୍ଧେ. ଅ)—୧। ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saubarnna 1. Golden. ୨। ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—2. Of
(ସୌବର୍ଣ୍ଣୀ, ସୌବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) golden colour. ୩। ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବା କର୍ଷ ୧୬ ମାଷା ପରିମିତ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to a fixed weight of gold. ୪। (+ବିକାରାର୍ଥେ. ଅ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ; ସୁବର୍ଣ୍ଣମୟ—4. Made

of gold. ସଂ. ବ (+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧। ସୁବର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା (ହ୍ର. ଶ)—1. Gold. ୨। ଏକ କର୍ଷ ବା ୧୬ ମଷା ଓଜନର ସୁନା (ହ୍ର. ଶ)—2. A quantity of gold weighing one Karsha.

ସୌବର୍ଣ୍ଣଭେଦନୀ—ସଂ. ବି—ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Saubarnna bhedini Priyangu (See)

ସୌବର୍ଣ୍ଣ ଶିଳାଜତୁ—ସଂ. ବି—ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ବା ସୋଣା ରଙ୍ଗ
Saubarnna śilājatu ଶିଳାଜତୁ—Asphalt of golden colour. [ଦ୍ର—ଶିଳାଜତୁ ୪ ପ୍ରକାର; ଯଥା—ସୌବର୍ଣ୍ଣ, ରାଜତ, ତାମ୍ର ଓ ଆୟସ। ସୌବର୍ଣ୍ଣ ଶିଳାଜତୁ ଜବାପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ, କଟୁତିକ୍ତ ମଧୁରରସ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ କଟୁବିପାକ।]

ସୌବର୍ଣ୍ଣିକ—ସଂ. ବ (ସୁବର୍ଣ୍ଣ+ଇକ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର; ବଣିଆ (ହ୍ର. ଶ)—
Saubarnnika A goldsmith. ସଂ. ବଣ—ଏକ କର୍ଷ ବା ୧୬ ମଷା ଓଜନର (ହ୍ର. ଶ)—Weighing 1 Karsha.

ସୌବଳ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସୁବଳ=ଗାନ୍ଧାର ଦେଶର ଜଣେ ରାଜା+
Saubala ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ଶକୁନି; ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମାମୁଁ—
(ସୌବଳକ, ସୌବଳେୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) Śakuni; the maternal uncle of 'Durjyodhana.'

ସୌବଳୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁବଳ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—
Saubalī ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଗାନ୍ଧାରୀ—A name of
[ସୌବଳେୟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] Gāndhārī.

ସୌବଶ୍ୟ—ସଂ. ବ—ଘୋଡ଼ଦୌଡ଼ (ହ୍ର. ଶ)
Saubaśya Horse race.

ସୌବସ୍ତିକ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ୱସ୍ତି+ଇକ)—୧। ସ୍ୱସ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saubastika 1. Relating to Swasti. ୨। ଆଶୀର୍ବାଦ
[ସୌବସ୍ତିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Benidictory (Apte) ବ—୧। (ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ କରୁଥିବାରୁ) ପୁରୋହିତ—1. A priest. ୨। ସ୍ୱସ୍ତିବାଚକ—2. One who recites benedictory mantras.

ସୌବାଧ୍ୟାୟିକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ+ଇକ)—ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟୀ; ବେଦ-
Saubādhyāyika ପାଠନିରତ—Engaged in the
(ସୌବାଧ୍ୟାୟିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) study of the Bedas.

ସୌବାସ୍ତବ—ସଂ. ବଣ (ସୁବାସ୍ତୁ+ଅ)—୧। ସୁନ୍ଦରବାସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saubāstaba 1. Relating to a fine building-site.
(ସୌବାସ୍ତବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଉତ୍ତମବାସ୍ତୁଉପରେ ନିର୍ମିତ [ଗୃହାଦି]—2. (house) Built on a good site; pleasantly situated (Apte).

ସୌବିଦ—ସଂ. ବ ପୁଂ (ସୁ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ)—ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ
Saubida ଭୃତ୍ୟ (ଅମର); କଞ୍ଚୁକୀ—A servant who guards the harem.

ସୌବିଦଲ୍ଲ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସୁ+ବିଦ୍ ଧାତୁ=ଜାଣିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ=
Saubidalla ସୁବିଦ=ପଣ୍ଡିତ; ସୁବିଦ+ଅଲ୍ ଧାତୁ=ଗମନ
(ସୌବିଦଲ୍ଲକ; ସୌବିଦ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା+କ୍ୱିପ୍=ସୁବିଦଲ୍
ଅନ୍ୟ ସଂ—କଞ୍ଚୁକୀ, =ନୃପତି; ସୁବିଦଲ୍+ଲା ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ
ସ୍ଥାପତ୍ୟ, ସ୍ଥପତି, କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ=ସୁବିଦଲ୍ଲ=ଅନ୍ତଃ-
ସୁବିଦ। ପୁର+ନିୟୁକ୍ତାର୍ଥେ: ଅ; ଯାହାଙ୍କୁ ରାଜାମାନେ ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି)—ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ; କଞ୍ଚୁକୀ; ମହଲ୍ଲରକ୍ଷକ; ବହୁଃସଞ୍ଚରଣକାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରେରକ ବେଣ୍ଡଧର ଭୃତ୍ୟ—A servant watching the female apartments and the maids of a king.

ସୌବୀର—ସଂ. ବ (ସୁବୀର=ସିନ୍ଧୁନଦ ନିକଟସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ+
Saubīra ଅ)—୧। ବଦରୀ; ବରକୋଳି (ରତ୍ନମାଳା)—1. The jujube berry. ୨। ସୌବୀରକ; କାଞ୍ଜିକା—2. Fermented gruel. [ଦ୍ର—ଯବ, ଗୋଧୂମ ଆଦିକୁ ସିଝାଇ ବା କଞ୍ଚାଅବସ୍ଥାରେ ପାଣିରେ ସଢ଼ାଇ ଏହି କାଞ୍ଜି କରାଯାଏ। ଏହା ଗ୍ରହଣୀ, ଅର୍ଶ, କଫ, ଉଦାବର୍ତ୍ତ, ଶୂଳ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣନାଶକ, ଭେଦୀ ଓ ପାଚକ।] ୩। ସ୍ରୋତାଞ୍ଜନ ସୌବୀରାଞ୍ଜନ (ଅମର)—3. A kind of collyrium. ୪। ସୁବୀର; ଦେଶ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ); ସିନ୍ଧୁନଦ ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଦେଶ ବିଶେଷ—4. Name of a country near the Indus. ୫। ସୁବୀର ପ୍ରଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ୍ର.ଶ.)—5. An inhabitant of the Subira country. ୬। ସୁବୀରପ୍ରଦେଶର ରାଜା (ହ୍ର: ଶ)—6. A king of the Subira country.

ସୌବୀରକ—ସଂ. ବ—(ସୌବୀର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—କାଞ୍ଜିକାବିଶେଷ;
Saubīraka ସୁବୀରାମ୍ଳ; ଯବ ଓ ଗହମରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କାଞ୍ଜି—
ଅନ୍ୟ ସଂ—ସୁବୀରାମ୍ଳ, ଗୋଧୂମ, 1. A kind of fermented
ସମ୍ଭବ, ଯବାମ୍ଳଜ, ସବୋତ୍ଥ, barley gruel. [ଦ୍ର—
ତୁଷୋତ୍ଥ, ତୁଷୋଦକ, ସୌବୀରାମ୍ଳ] ଯବ ବା ଗହମକୁ ୮ଗୁଣ ପାଣିରେ
ସୌବୀର। କଚ୍ଚାରଖି ସଢ଼ାଇଲେ ଯେଉଁ କାଞ୍ଜି ହୁଏ ତାକୁ ସୌବୀରକ କହନ୍ତି।

ଏହା ଅମ୍ଳ, କେଶ୍ୟ, ବଳକାରକ, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ, ମଳଭେଦକ, ଜରାହାରକ, ସନ୍ତର୍ପଣ; ଏହା ମସ୍ତକଦୋଷ, ଜର, ଶୈଥିଲ୍ୟ, ଅସ୍ଥିଶୂଳ, ଅର୍ଶ ଓ ଗ୍ରହଣୀନାଶକ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ। ସୁବୀର ଦେଶବାସୀ ଏ କାଞ୍ଜିକୁ ଖାଇ ସୁଖ ପାଉ ଥିଲେ—ହ୍ର. ଶ।] ୨। ବଦରୀ ବୃକ୍ଷ; ବରକୋଳି ଗଛ—2. The jujube berry tree. ୩। ସୌବୀରାଞ୍ଜନ (ଦେଖ)—3. Saubirānjana. (See) ୪। ଜୟଦ୍ରଥଙ୍କର ଏକ ନାମ—4. A name of Jayadratha (Apte).

ସୌବୀର ପାଷାଣ—ଦେ· ବ.ୀ (ବୈଦ୍ୟକ)—ପାଷାଣବିଷବିଶେଷ
Saubira pāshāṇa (ବ୍ୟବହାର କଲ୍ପଦ୍ରୁମ)—A kind stony of poison. [ବ୍—ଏହାର ଶୋଧନ ବିଧି ଦାରୁମୁଷୀର ଶୋଧନବିଧି ତୁଲ୍ୟ ।]

ସୌବୀର ବଦର—ବୈଦେ· ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ମିଠା ଓ ବଡ଼ ବର-
Saubira badara କୋଳି; ପାଟଣାଇ ବରକୋଳି—A sort of big and sweet jujube berry.
नारकेलीकुल, पाटनाईकुल काशीबेर (ବ୍—ଏହା ମଧୁର-ରସ, ଶୀତଳ, ଗୁରୁପାକ, ପୁଷ୍ଟିକର, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ମଳଭେଦକ; ଏହା ବାୟୁ, ପିତ୍ତ, ତୃଷ୍ଣା, ରକ୍ତ ଓ କ୍ଷତ ରୋଗରେ ହିତକର ।)

ସୌବୀର ସାର—ସ. ବ—ସୌବୀରାଞ୍ଜନ (ଦେଖ)
Saubira sāra Saubirānjana (See)

ସୌବୀରାଞ୍ଜନ—ସଂ ବ (ସୌବୀର=ଦେଶବିଶେଷ; ତଜ୍ଜାତ ଅଞ୍ଜନ)—
Saubirānjana ଶୁକ୍ଳ ସ୍ରୋତାଞ୍ଜନ; ଔଷଧରୂପେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଅଞ୍ଜନବିଶେଷ; ଶ୍ୱେତସୁରୁମା—Sulphuret of antimony. [ବ୍—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ବା ପାଣ୍ଡୁର ଅଞ୍ଜନକୁ ସୌବୀରାଞ୍ଜନ ବୋଲାଯାଏ । ସୌବୀରାଞ୍ଜନ ବଲ୍ମୀକଶିଖର ତୁଲ୍ୟ ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଅଞ୍ଜନ ସଦୃଶ ଆଭା ପ୍ରକାଶ ପାଏ ଓ ଘର୍ଷଣ କଲେ ଗେରୁମାଟିର ବର୍ଣ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହୁଏ । ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର, କଫ ପିତ୍ତ ନାଶକ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଲେଖନଗୁଣଯୁକ୍ତ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଧାରକ; ଏହା ବମି, ବିଷ, କ୍ଷୟ ଓ ରକ୍ତଦୋଷନାଶକ । ସୌବୀରାଞ୍ଜନ ଓ ସ୍ରୋତାଞ୍ଜନ ସମଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ କିନ୍ତୁ ସ୍ରୋତାଞ୍ଜନ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।]
ଅନ୍ୟ ସ—ଅଞ୍ଜନ, ବାରିସମ୍ଭବ, କପୋତକ, ଯାମୁନ, ଓ କୃଷ୍ଣ ଅଞ୍ଜନର ନାମ କାଦେୟ, ମେଚକ, ସ୍ରୋତଜ, ଦୃଗ୍‌ଦ, ନୀଳ, ସୁବୀରଜ, ନୀଲାଞ୍ଜନ,ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, କପୋତାଞ୍ଜନ
नीलाञ्जन सुफेदसुर्मा
ଫା· ସୁର୍ମା, ମୋଖିସୁର୍ମା, ଅସ୍ମାହାମା
ଆ. କୁହଲୁଲ ସମ୍ବୁଦ୍
ତେ. ସୌବୀରାଞ୍ଜନ

ସୌବୀରାମ୍ଳ—ସ. ବ—ଯବର ବା ଗହମର କାଞ୍ଜି—
Saubirāmla Fermented barley or wheat water.

ସୌବୀରକ—ସଂ ବ—ବରକୋଳି ଗଛ ଓ କୋଳି—
Saubirika Jujube plant and berry

ସୌବୀରୀ—ସ. ବ—୧ । ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ବିଶେଷ—1. One of saubiri the musical flourishes. [ବ୍—ଏଥିର ସ୍ୱରଗ୍ରାମ—ମଧ୍ୟମସଂଜ୍ଞକ ସ୍ୱରରେ ମଧ୍ୟମସ୍ୱରରେ ଗମ—ଛ· ଶ] ୨ । ସୌବୀର ରାଜକୁମାରୀ—A princess of the Saubira country.

ସୌବୀର୍ଯ୍ୟ—ସ· ବ· (ସୁବୀର+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସୁବୀରତା—Great Saubirjya heroism ୨ । (ସୌବୀର+ଯ) ସୌବୀର ଦେଶର ରାଜା (ଛ· ଶ·) A king of Saubira·

ସୌବ୍ରତ୍ୟ—ସ. ବ. (ସୁବ୍ରତ+ଯ)—୧ । [illegible] (ଛ· ଶ.)
Saubratya 1. Devotion ୨ । ଆଜ୍ଞାଧୀନତା (ଛ· ଶ·)—Obedience.

ସୌଭ—ସ. ବ—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରପୁର (ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେଶ)—The capital Saubha of king Harischandra; said to have been suspended in the sky. ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—କାମଗପୁର (ଜଳାଧର) [ବ୍—ଏହା ଶୂନ୍ୟ ବା ଆକାଶରେ ଝୁଲୁଥିଲା ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସୌଭଗ—ସଂ ବ (ସୁଭଗ+ଭାବ, ଅ)—ସୁଖ; ସୁଖଭୋଗ—
Saubhaga Bliss; happiness; enjoyment of bliss or happiness. [ଉ—ଭୋଗ, ସୌଭଗ ତ୍ୟାଗ ନାଶ । ଏ ସବୁ ଜାଣ ମୋର ଅଂଶ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]

ସୌଭଦ୍ର—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସୁଭଦ୍ରା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଅ)—ସୁଭଦ୍ରା ପୁତ୍ର;
Saubhadra ଅଭିମନ୍ୟୁ—Abhimanyu, the son of Subhadrā by Arjuna. ବଣ—ସୁଭଦ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Subhadrā.

ସୌଭଦ୍ରେୟ—ସଂ. ବ· ପୁଂ (ସୁଭଦ୍ରା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)—୧ ।
Saubhadreya ସୁଭଦ୍ରାପୁତ୍ର; ଅଭିମନ୍ୟୁ—1. Abhimanyu the son of Subhadrā. ୨ । ବହେଡ଼ା ବୃକ୍ଷ; ବାହାଡ଼ା ଗଛ—The Beleric myrobalan tree.

ସୌଭରି—ସଂ. ବ (ନାମ)—ଜଣେ ମୁନି—Name of a sage.
Saubhari [ବ୍—ଏ ତପସ୍ୟାରତ ଅବସ୍ଥାରେ ବହୁକାଳ ଅତିବାହିତ କରି ପରେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ରାଜା ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇ ମାନ୍ଧାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ, ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଏହାଙ୍କୁ ମନୋନୀତ କରିବେ, ରାଜା ତାହାଙ୍କୁ ମୁନିଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବେ ବୋଲି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏହାଙ୍କୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଏ ତପୋବଳରେ ଦିବ୍ୟ ରୂପ ଧାରଣ କରି କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ରାଜାଙ୍କର ସମସ୍ତ କନ୍ୟା ଏହାଙ୍କୁ ବରମାଳ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏ ସେହି କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ପାଇ ସଂସାରୀ ହେଲେ ଓ ତପୋବଳରେ ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ବହୁ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଲାଭ କଲେ । କେତେକାଳ ସଂସାରୀ ହୋଇ ପୁଣି ଏ ତପଶ୍ଚରଣ କରି ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।]

ସୌଭାଗିନେୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (ସୁଭଗା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଏୟ)—ସୁଭଗା
Saubhāgineya ନାରୀଙ୍କ ପୁତ୍ର; ସୌଭାଗ୍ୟବତୀଙ୍କ ତନୟ—(ସୌଭାଗିନେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ). The son of a lucky woman; the son of an adored or favourite wife.

ସୌଭାଗୀ—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ)—ସୁଭଗା; ଭାଗ୍ୟବତୀ—
Saubhāgi Fortunate; lucky (woman). (ଉ—ଏ सुभागी, सोहागी ମସ୍ତ ତୋର ପାଦ ଲାଗି । ଯେସନ୍ତ ହୋଇବ भाग्यवती ସୌଭାଗୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ସୌଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସୁଭଗ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟ—1. Good
Saubhāgya luck; good fortune ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; (ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—ବିପରୀତ) ଶୋଭା—2. Beauty; grace. ୩ । ପ୍ରିୟତ୍ୱ—3. The state of being loved (ବ୍—ଭାର୍ଯ୍ୟା ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ହେଲେ ଓ ସ୍ୱାମୀ ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ହେଲେ...

ଉଭୟଙ୍କର ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୋଲଯାଏ—ଆପ୍ତେ ।] ୪ । ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—4. Blessedness; auspiciousness (Apte). ୫ । ମନୋହାରିତ୍ୱ—5. Charm (Apte) ୬ । ମହିମା-6. Grandeur; sublimity [Apte] ୭ । ସ୍ନେହ-7. Affection [Apte] ୮ । ଅନୁଗ୍ରହ—8. Favour [Apte]. ୯ । ଶୁଭକାମନା; ଅଭିବାଦନ-9. Goodwishes; congratulation [Apte]. ୧୦ । ଅବୈଧବ୍ୟ; ସଧବାପଣ—10. The auspicious state of wifehood [as opposed to widowhood] [Apte]. ୧୧ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଶୁଭଯୋଗ-ବିଶେଷ—11. Name of one of the auspicious astrological conjunctions. [ଦ୍ର—ଏହା ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ୨୭ଟି ଯୋଗ ମଧ୍ୟରୁ ଚତୁର୍ଥ ଯୋଗ । ଏ ଯୋଗରେ ଯାତ୍ରା ଅତି ଶୁଭଜନକ ଓ ଏ ଯୋଗରେ ଜନ୍ମ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି ।] ୧୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷରେ) ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରିୟତ୍ୱ; ସୁଭଗତ୍ୱ—12. The state of being the beloved or fondled wife of the husband. ୧୩ । ସିନ୍ଦୂର (ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ)—13. Vermillion; red lead. ୧୪ । ଟଙ୍କଣ(ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ)—14. Borax. ୧୫ । ସୌଭାଗ୍ୟ ବ୍ରତ—15. Saubhāgya brata [See]

ସୌଭାଗ୍ୟକରଣ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ସୌଭାଗ୍ୟ ବ୍ରତ (ଦେଖ)—Saubhāgyakaraṇa brata Saubhāgya brata [See]

ସୌଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ (ବଶତଃ)—ଦେ° କ୍ରି, ବିଣ—ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟର ଫଳରେ—Saubhāgya krame(basatah) Luckily; fortunately. सौभाग्यक्रमे सौभाग्यक्रमे

ସୌଭାଗ୍ୟ ଗର୍ବ—ସଂ. ବି—ନିଜର ଅଦୃଷ୍ଟ ଭଲ ବୋଲି ମନରେ ଜାତ Saubhāgya garba ଅହଙ୍କାର—Pride due to (ସୌଭାଗ୍ୟଗର୍ବିତ—ବିଣ) a person being lucky.

ସୌଭାଗ୍ୟ ଗୌରବ—ସଂ. ବି—୧ । ସୌଭାଗ୍ୟ ଗର୍ବ (ଦେଖ)—Saubhāgya gauraba 1. Saubhāgya garba (See) ୨ । ସୌଭାଗ୍ୟଜନିତ ମହତ୍ତ୍ୱ—2. Greatness arising from good fortune.

ସୌଭାଗ୍ୟ ଚିନ୍ତାମଣି—ସଂ. ବି (ନାମ)—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ସୌଭାଗ୍ୟ Saubhāgya chintāmani (ବାହାଡ଼ା) ଅତି ଘଟିତ ଔଷଧ (ବଟିକା) ବିଶେଷ—Name of a medicinal pill. [ଦ୍ର—ଏହା ସେବନ କଲେ ଶୂଳ, ଶ୍ୱାସ, ମୂର୍ଚ୍ଛା, ଅରୁଚି, ତୃଷ୍ଣା, ଜ୍ୱର ଓ ତ୍ରିଦୋଷ, ଅତି ସ୍ୱେଦ, ଘୋର ନିଦ୍ରା ଅତି ଦୂର ହୁଏ—ସାରକୌମୁଦୀ ।]

ସୌଭାଗ୍ୟ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟର ଲକ୍ଷଣ—Saubhāgya chihna 1. Any mark of good fortune. ୨ । ସଧବାର ଚିହ୍ନ (ଯଥା—କପାଳରେ ସିନ୍ଦୂର, ହାତରେ ଶଙ୍ଖ)—2. Indication of wifehood.

ସୌଭାଗ୍ୟଜନ୍ମା—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୌଭାଗ୍ୟ+ଜନ୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ) Saubhāgyajanma —ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୌଭାଗ୍ୟ ଯୋଗରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଥାଏ—A person who is born during the 'Saubhāgyajoga.

ସୌଭାଗ୍ୟଜନ୍ମା ସୁଭଗୋ ମନୁଷ୍ୟଃ
ଶ୍ଳାଘ୍ୟୋ ଜନାନାଂ ଧନବାନ୍ ଗୁଣଜ୍ଞଃ
ଉଦାରଚେତ୍ତା ବଳବାନ୍ ବିବେକୀ
ମହାଉମାଲୀ ପ୍ରିୟୁଭୂଷଣଶ୍ଚ—କୋଷ୍ଠୀପ୍ରଦୀପ ।)

ସୌଭାଗ୍ୟ ତନ୍ତୁ(ସୂତ୍ର)—ସଂ. ବି (ମ° ପ. ଲୋ)—ବିବାହ ସମୟରେ Saubhāgya tantu(sūtra) କନ୍ୟାଙ୍କ ଗଳାରେ ବର ଯେଉଁ ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଯାହା ବିଧବା ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ ଧାରଣ କରନ୍ତି—The marriage-string put round the neck of the bride by the bridegroom and which she wears till widowhood (Apte).

ସୌଭାଗ୍ୟ ତୃତୀୟା—ସଂ. ବି—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା; ହାଲ ତୃତୀୟା; Saubhāgya trutiyā ଗୌରୀ ବ୍ରତ—The 3rd day of the bright fortnight of Bhādra. [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ଉମା, ମହେଶ୍ୱର, ଗଣେଶ, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । ଏହି ବ୍ରତ କଲେ ପୁରୁଷମାନେ ସୁଭଗ ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସୁଭଗା ହୁଅନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏ ଦିନ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଏହି ବ୍ରତ କରିବାର ଫଳ—

ଉମାଂ ଶିବଂ ଗଣେଶଂ ଚ ବିଧିବତ୍ ପୂଜୟନ୍ତି ଯାଃ
ଗୌରୀବରପ୍ରସାଦେନ ପରଂ ସୌଭାଗ୍ୟମାପ୍ନୁୟୁଃ ।]

ସୌଭାଗ୍ୟ ଦେବତା—ସଂ. ବି—ଇଷ୍ଟଦେବତା—Saubhāgya debatā Tutelary Deity (Apte).

ସୌଭାଗ୍ୟ ପତି—ସଂ. ବି—ମହାଦେବ (ଯେ ଭକ୍ତକୁ ସୌଭାଗ୍ୟ ଦାନ Saubhāgya pati କରନ୍ତି) (ବିରଳ ପ୍ରୟୋଗ)—God Śiba who bestows good luck on his devotees. [ଦ୍ର—ସୌଭାଗ୍ୟବ୍ରତରେ 'ଓ ସୌଭାଗ୍ୟପତୟେ ସ୍ୱାହା' ମନ୍ତ୍ରରେ ମହାଦେବଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମଧୁଘୃତମିଶ୍ରିତ ବିଲ୍ୱଦ୍ରାସ ହୋମ କରଯାଏ]

ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୌଭାଗ୍ୟବତ୍+ଈ)—୧ । Saubhāgyabatī ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Saubhāgyabān. ୨ । ସୁଭଗା; ଅବିଧବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. Unwidowed (wife) (Apte); (a woman) whose husband is living.

ସୌଭାଗ୍ୟବାନ୍—ସଂ ବଣ ପୁଂ (ସୌଭାଗ୍ୟବତ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା ୧ ବଚନ
Saubhāgyabān ସୌଭାଗ୍ୟ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ବତ୍)—
(ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ (ଦେଖ)—
(ସୌଭାଗ୍ୟବନ୍ତ—ଦେ. ରୂପ) Saubhāgyaśāli (See)

ସୌଭାଗ୍ୟ ବିଲୋପୀ—ସ ବଣ. ପୁଂ (ସୌଭାଗ୍ୟ+ବି+ଲୁପ୍ ଧାତୁ+ଣିନ୍ କର୍ତ୍ତ୍ରି
Saubhāgya bilopi ଇନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ସୌଭାଗ୍ୟ ବା
(ସୌଭାଗ୍ୟବିଲୋପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶୋଭା ନାଶକାରୀ (କାଳିଦାସ)—
Marring or inpairing beauty.

ସୌଭାଗ୍ୟ ବ୍ରତ—ସଂ, ବି—୧। ସୌଭାଗ୍ୟ ତୃତୀୟାରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ରତ—
Saubhāgya brata 1. A religious vow observed on the day of Saubhāgya Trutiyā
୨। ବରାହପୁରାଣୋକ୍ତ ବ୍ରତବିଶେଷ-2 Name of a religious vow prescribed in Barāha Purana
[ବି—ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାଦିନ ଉମାମହେଶ୍ୱର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣଙ୍କୁ ଏକ ଦେବଦମ୍ପତିରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ମଧୁଦ୍ଧୃତ ମିଶ୍ରିତ ତିଳଦ୍ୱାରା 'ଓଁ ସୌଭାଗ୍ୟ ପତୟେ ସ୍ୱାହା' ମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ହୋମ କରିବ ଓ ଭୂମି ଉପରେ ଶୟନ, ବିରସ ଓ ନିଃସ୍ନେହ ଗୋଧୂମାନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଷାଢ଼ ଓ କାର୍ତ୍ତିକମାସ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାଦିନ ଏହିପରି କରିବ। ମାଘ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାଦିନ ସୁବର୍ଣ୍ଣର ହରଗୌରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସଲକ୍ଷ୍ମୀକ ବିଷ୍ଣୁମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରି ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବ ଓ ଯଥାକ୍ରମେ ମଧୁ, ଘୃତ, ତିଳତୈଳ, ଗୁଡ଼, ଲବଣ, ଗୋକ୍ଷୀରଯୁକ୍ତ ୬ ଗୋଟି ପାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବ।
ବରାହ ପୁରାଣ।]

ସୌଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି—୧। ଶୁଭାଦୃଷ୍ଟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ; ସୌଭାଗ୍ୟ
Saubhāgya lakshmi ଦାତ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. The Goddess bestowing good fortune. ୨। ସୌଭାଗ୍ୟରୂପିଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—2. Good luck personified. ୩। ମହତୀ ଶୋଭା—3. A great beauty or charm.

ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀ—ସଂ. ବଣ (ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସୌଭାଗ୍ୟ+
Saubhāgyaśāli ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଶାଳିନ୍)—ଯାହାର ଭାଗ୍ୟ
(ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁପ୍ରସନ୍ନ; ସୁଭଗ; ଭାଗ୍ୟବାନ—
Fortunate; lucky.

ସୌଭାଗ୍ୟ ଶୁଣ୍ଠି—ସଂ, ବି—ସ୍ତ୍ରୀରୋଗ ଓ ବାତରୋଗ ପାଇଁ ଆୟୁ-
Saubhāgya śunṭhi ର୍ବେଦୋକ୍ତ ମିଶ୍ରଚୂର୍ଣ୍ଣ ବା ମୋଦକ
(ସୌଭାଗ୍ୟ ଶୁଣ୍ଠିଶଣ୍ଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଶେଷ—[ବି—ଏଥିରେ ଶୁଣ୍ଠିଭାଗ ଅଧିକ ଥାଏ।]—Name of a medicinal preparation for certain female diseases and also for rheumatism.

ସୌଭାଗ୍ୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା
Saubhāgya suryya ସୌଭାଗ୍ୟ—Good luck compared to the sun in grandeour.

ସୌଭାଗ୍ୟ ହୀନ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହାର ସୌଭାଗ୍ୟ
Saubhāgya hina ନାହିଁ ବା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି; ଭାଗ୍ୟହୀନ; ଅଭାଗା
(ସୌଭାଗ୍ୟହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁର୍ଭଗ—Unfortunate; unlucky.

ସୌଭାଞ୍ଜନ—ସଂ ବି—ଶୋଭାଞ୍ଜନ ବୃକ୍ଷ (ଭରତ); ସଜନା ଗଛ—
Saubhānjana The horse radish tree.

ସୌଭାସିକ—ସଂ. ବଣ (ସୁ+ଭାସ+ଇକ)—ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ (ହି. ଶ)—
Saubhāsika Very bright; dazzling.

ସୌଭିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ (ହାରାବଳୀ)—
Saubhika A conjurer; magician; juggler.

ସୌଭିକ୍ଷ—ସଂ. ବଣ (ସୁଭିକ୍ଷ+ଅ)—ସୁଭିକ୍ଷ ବା ସୁସମୟ ଆନୟନ
Saubhiksha କାରୀ (ହି.ଶ)—Bringing good time.

ସୌଭିକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଭିକ୍ଷ+ଯ)—ସୁକାଳ; ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ପ୍ରଚୁରତା
Saubhikshya (ହି. ଶ)—Sufficiency of food stuffs.

ସୌଭ୍ରାତ୍ର—ସଂ. ବି (ସୁଭ୍ରାତୃ+ଭାବ. ଅ)—ସୁଭ୍ରାତୃତ୍ୱ; ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ
Saubhrātra ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରୀତି—Brotherly feeling; mutual attachment amongst brothers; good brotherhood; fraternity (Apte).

ସୌମନସ—ସଂ. ବଣ (ସୁମନସ୍+ଅ)—୧। ପୁଷ୍ପସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saumanasa 1. Relating to flower; floral.
ସୌମନସା } —ସ୍ତ୍ରୀ
ସୌମନସୀ }
୨। ମନୋହର; ରୁଚିକର (ହି. ଶ)—2. Agreeable; charming.
ସଂ. ବି—୧। ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା; ଅହ୍ଲାଦ (ହି.ଶ)—1. Delight. ୨। ଦୟା; ଅନୁଗ୍ରହ—2. Benevolence, kindliness of spirits (Apte). ୩। ଆନନ୍ଦ; ସନ୍ତୋଷ—3. Pleasure; satisfaction (Apte) ୪। (ନାମ) ପଶ୍ଚିମ ଦିଗର ହାତୀ (ହି, ଶ)—4. Name of the elephant guarding the west. ୫। ଜାଇଫଳ (ହି. ଶ)—5. Nutmeg. ୬। ଅସ୍ତ୍ରର ସଂହାରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. A kind of withdrawal of the potency of a weapon. ୭। ପର୍ବତବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. Name of a mountain.

ସୌମନସା—ସଂ. ବି (ସୁମନସ୍+ଅ)—୧। ଜାଇପତ୍ରୀ; ଜାଇ.
Saumanasā (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Mace. (spice)
(ସୌମନସାୟନୀ—ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ରାମାୟଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ନଦୀବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of a river mentioned in the Rāmāyana.

ସୌମନସ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁମନସ୍+ଭାବ. ଯ)—୧। ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା,
Saumanasya ସନ୍ତୋଷ; ଚିତ୍ତପ୍ରସାଦ—1. Contentment; happy condition of
(ଦୌର୍ମନସ୍ୟ—ବିପରୀତ) mind; satisfaction; pleasure. ୨। ସ୍ନେହ; ପ୍ରୀତି; ସ୍ନେହ—2. Love; affection. ୩। ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ

ପିଣ୍ଡଦାନାନନ୍ତର ଶ୍ରାଦ୍ଧବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପୁଷ୍ପଦାନ ମନ୍ତ୍ର (ଏହା ଦ୍ୱାରା ଦାତା ଓ ଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ସୌମନସ୍ୟ ବା ମନର ପ୍ରସାଦ ଜନ୍ମିବାରୁ)—3. Name of a formula uttered while presenting flowers to the Brāhmaṇa who takes meal on the Srāddha-plate. ୪ । ପିଣ୍ଡଦାନାନନ୍ତର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପୁଷ୍ପ ଦାନ—4. Present of flowers to the Srāddha Brāhmaṇa after the offering of Piṇḍa.

ସୌମନସ୍ୟାୟିନୀ—ସଂ. ବି (ସୌମନସ୍ୟ=ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା + ଆ ଉପସର୍ଗ Saumanasyāyini + ଇ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; ଯାହା ମନରେ ପ୍ରସନ୍ନତା ଆଣେ)—ମାଳତୀ ପୁଷ୍ପ (କଳିକା ବିଶେଷ)—The bud of the Mālatī flower.

ସୌମନା—ସଂ. ବି—୧ । (ନାମ) ଉଦୟାଚଳର ଗୋଟିଏ ଶୃଙ୍ଗର Saumanā ନାମ—1. Name of a peak of the mythological Udayagiri mountain. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ବଳି ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କାଳରେ ଗୋଟିଏ ପଦ ଏହି ଶୃଙ୍ଗରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦେହି ସୁମେରୁ ଶୃଙ୍ଗରେ ରଖି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ।] ୨ । ଫୁଲ (ହି. ଶ)—2. Flower. ୩ । କଳକା (ହି, ଶ)—3. Bud. ୪ । ଦିବ୍ୟାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—4. Name of divine weapon.

ସୌମାୟନ—ସ. ବି (ସୋମ+ପୁତ୍ରାର୍ଥେ ଅୟନ)—ସୋମ ପୁତ୍ର ବୁଧଗ୍ରହ Saumāyana The planet Mercury.

ସୌମିକ—ସ. ବିଣ (ସୋମ+ଇକ)—୧ । ସୋମ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Saumika 1. Relating to the moon; lunar. ୨ । ସୋମରସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the Soma juice. ୩ । ସୋମ ଯଜ୍ଞସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the Soma sacrifice. ୪ । ଚାନ୍ଦ୍ରାୟଣବ୍ରତକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ହି. ଶ)—4. (a person) Observing the Chāndrāyana penance. ସ. ବି.ସୋମରସ ରଖିବାପାତ୍ର (ହି.ଶ) A receptacle for containing the Soma juice.

ସୌମିକୀ—ସ. ବି—୧ । ସାକ୍ଷଣୀୟ ଇଷ୍ଟି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଯାଗବିଶେଷ—Saumikī 1. A kind of vedic sacrifice. ୨ । ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ସୋମରସ ଚିପୁଡ଼ିବା କର୍ମ (ହି. ଶ)—2. The pressing of the Soma juice for vedic sacrifice.

ସୌମିତ୍ର(ତ୍ରି)—ସ. ବି. ପୁଂ (ସୁମିତ୍ରା=ଦଶରଥପତ୍ନୀ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ; Saumitra(tri) +ଇ)—୧ । ରାମାନୁଜ; ଲକ୍ଷ୍ମଣ—1. Lakshmaṇa. [ଦ୍ର—ଅଗ୍ରଜ ଅଗ୍ରବଦ ସୌମିତ୍ରି ରଥୀ—ମଧୁସୂଦନ ସୀତାବନବାସ ।] ୨ । ଶତ୍ରୁଘ୍ନ—2. Satrughna.

ସୌମେଚକ—ସ. ବି (ସୁମେଚକ+ଅ)—ସୁନା; ସୁବର୍ଣ୍ଣ (ହି. ଶ)—Saumechaka Gold (Apte).

ସୌମେଧିକ—ସ. ବିଣ .(ସୁମେଧା+ଇକ)—୧ । ତୀକ୍ଷ୍ଣମେଧାସମ୍ବନ୍ଧୀୟ Saumedhika 1. Relating to sharp intellect. ୨ । ପ୍ରଖରବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ—2. Sharp of intellect. ୩ । ଦିବ୍ୟଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ—3. Having occult or supernatural knowledge. ବି—ସିଦ୍ଧ ତାପସ—A person who has attained success in penance; seer; sage.

ସୌମେରୁକ—ସ. ବିଣ (ସୁମେରୁ+କ)—ସୁମେରୁସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Saumeruka Relating to Sumeru. (ସୌମେରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ବି—ସୁବର୍ଣ୍ଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Gold.

ସୌମ୍ୟ—ସ. ବି (ସୋମ+ଯ)—୧ । ବୁଧଗ୍ରହ; ଚନ୍ଦ୍ରପୁତ୍ର (ଅମର)—Saumya 1. The planet Mercury. ୨ । ବିପ୍ର; ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଶବ୍ଦମାଳା)—2. Brahman. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ ।] ୩ । ସୋମ ଯଜ୍ଞ—3. The Soma sacrifice. ୪ । ଉଦୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. A sort of fig. ୫ । ବୃଷ, କର୍କଟ, କନ୍ୟା, ବୃଶ୍ଚିକ, ମକର ଓ ମୀନରାଶିଗଣ (ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଟତ୍ତ୍ୱ)—(ହି, ଶ)—5. Six particular signs of the Zodiac. ୬ । ଯଜ୍ଞର ଯୂପକାଷ୍ଠର ଚାରିପାଖରେ ୧୫ ଅରତ୍ନି ପରିମିତ ଭୂଖଣ୍ଡ—6. A given area of land under the Jūpa pillar of a sacrifice. ୭ । ସୌମ୍ୟକୃଚ୍ଛ୍ର ବ୍ରତ (ଦେଖ)—7. Saumya kruchchhra brata (See) ୮ । (ସ. ରେ ବହୁବଚନରେ 'ସୌମ୍ୟାଃ'ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ଇଲ୍ବଲା, କାଳପୁରୁଷର ଶିରୋଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ୫ ଗୋଟି ତାରାଙ୍କ ଏକତ୍ର ନାମ (ବିଶ୍ୱ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର (ହି. ଶ)—8. A name given to the 5 stars (in plural) situate on the top of the Orion constellation; the Orion's head. ୯ । ଭକ୍ତ; ଉପାସକ (ହି. ଶ)—9. Worshipper; devotee. ୧୦ । ବାମ ହସ୍ତ (ହି. ଶ)—10. The left hand. ୧୧ । (ଆୟୁର୍ବେଦ) ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ରକ୍ତର ଅବସ୍ଥା; ରସ (ହି. ଶ)—11. Serum. ୧୨ । ପିତ୍ତ (ହି. ଶ)—12. Bile; gastric juice (Apte). ୧୩ । ମାର୍ଗଶିର ମାସ (ହି. ଶ)—13. The month of Mārgasira. ୧୪ । ବାମ ନେତ୍ର (ହି. ଶ)—14. The left eye. ୧୫ । କରତଳର ମଧ୍ୟଭାଗ (ହି. ଶ)—15. The middle of the palm ୧୬ । ପିତୃଗଣ ବିଶେଷ [ହି. ଶ]—16. A class of the Pitṛus or the manes. ୧୭ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ

୬୦ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହି. ଶ)—17. One of the 60 astrological years. [ବି—ଏ ବର୍ଷ ଅନାବୃଷ୍ଟି, ମୂଷିକ ଓ ଶଲଭମାନଙ୍କ ଉପଦ୍ରବ, ରୋଗବୃଦ୍ଧି ଓ ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁତା ହୁଏ—ହି. ଶ।] ୧୮। ପୌରାଣିକ ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ—18. Name of a mythological island. ବିଣ—୧। ମୃଦୁ; ଅରୁକ୍ଷ—(ସୌମ୍ୟତା[ବି]—ବି) 1. Mild; gentle. ୨। ଶାନ୍ତମୂର୍ତ୍ତି—[ସୌମ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Of calm appearance or shape ୩। ପ୍ରସନ୍ନ—3. Favourable. ୪। ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର—4. Charming; graceful. ୫। ନିପୁଣ; ଦକ୍ଷ—5. Skilful. ୬। ସୋମଦେବତ—6. Having 'Soma' or 'Chandra' as the presiding Deity. ୭। ଶୁଭ—7. Auspicious (Apte) ୮। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ—8. Bright; brilliant (Apte) ୯। ସୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—9. Relating to Soma.

ସୌମ୍ୟକୃଚ୍ଛ୍ର ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବା ବ୍ରତ ବିଶେଷ (ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ)—A sort of
Saumyakṛchchhra brata expiation or religious vow.
[ବି—ଏଥିରେ ପ୍ରତିଦିନ ଯଥାକ୍ରମେ ପିଣ୍ୟାକ=ରାଶି ପିଡ଼ିଆ, ଅଗ୍ରାମ=ଭାତର ଫେଣ, ତକ୍ର=ଦହି, ଅମ୍ବୁ=ଜଳ ଓ ଶକ୍ତୁ=ଛତୁଆ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ଷଷ୍ଠଦିନ ଉପବାସ କରିବାକୁ ହୁଏ। (ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ)।
ମନ୍ୟ ଉକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ନାମ ଯଥା—ପ୍ରାଜାପତ୍ୟ, ଧାନ୍ତପନ, ଶିଶୁକୃଚ୍ଛ୍ର, ପରାକକ, ଅତିକୃଚ୍ଛ୍ର, ପୂର୍ଣ୍ଣକୃଚ୍ଛ୍ର, ସୌମ୍ୟ ବା ସୌମ୍ୟକୃଚ୍ଛ୍ର, କୃଚ୍ଛ୍ର, ଅତିକୃଚ୍ଛ୍ର।]

ସୌମ୍ୟ ଗନ୍ଧ(ନ୍ଧୀ)—ସଂ. ବି—ଶତପତ୍ରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସେବତୀ ଫୁଲ—
Saumya gandha(ndhi) Muskrose.

ସୌମ୍ୟ ଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ଶୁଭ ଗ୍ରହ—
Saumya graha Auspicious planet.
[ପାପଗ୍ରହ—ବିପରୀତ] [ବି—ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ପାପଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶୁକ୍ରକୁ ସୌମ୍ୟଗ୍ରହ ବୋଲାଯାଏ।]

ସୌମ୍ୟ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ବାତପିତ୍ତ ବା ବାତକଫର ପ୍ରକୋପଜନିତ
Saumya jwara ଜ୍ୱର—A kind of fever. [ବି—ଏଥିରେ କେବେ କେବେ ଜ୍ୱରର ତାପ ବେଶୀ ହୁଏ, କେବେ କେବେ କମିଯାଏ—ହି. ଶ।]

ସୌମ୍ୟତରା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ନାମବିଶେଷ (ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ)—
Saumyatarā A name of Durgā.

ସୌମ୍ୟଦର୍ଶନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସୁଦର୍ଶନ—
Saumyadarśana Of lovely appearance.
(ସୌମ୍ୟଦର୍ଶନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୌମ୍ୟ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—କଫ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Saumya dhātu Phlegm; mucus.

ସୌମ୍ୟ ଧ୍ରୁବ—ସଂ. ବି—ଉତ୍ତର ମେରୁ ଉପରେ ଥିବା ଧ୍ରୁବ ତାରା—
Saumya dhruba The Pole star.
(ସୌମ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ତାରା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବି—ଏହି ଧ୍ରୁବ ତାରାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖି ପାରୁଁ ଏବଂ ଏହାକୁ ଦେଖି ନାବିକ (ଜାହାଜ—ଯାମ୍ୟଧ୍ରୁବ) ମାନେ ଦିଙ୍ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରନ୍ତି।]

ସୌମ୍ୟ ବାର(ବାସର)—ବୁଧବାର—
Saumya bāra(bāsara) Wednesday.

ସୌମ୍ୟ ଭାବ—ସଂ. ବି—୧। ଶାନ୍ତଭାବ—1. Calm or mild
Saumya-bhāba condition. ୨। ପ୍ରସନ୍ନଭାବ—2. Favourable condition. ୩। ସାଧୁଭାବ—3. Goodness.

ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧। ସୁନ୍ଦର ରୂପ—
Saumya mūrtti 1. Graceful form.
(ସୌମ୍ୟ ରୂପ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ଶାନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି—
2. Calm or placid form. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ସୁନ୍ଦରାକୃତି; ଶାନ୍ତ ବା ସୁନ୍ଦର ଆକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—
Having a graceful form.

ସୌମ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୌମ୍ୟ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ସୌମ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Saumyā Feminine of Saumya.
ବି—୧। ଦୁର୍ଗା (ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ)—1. Goddess Durgā. ୨। ମହେନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A kind of big Mahākāḷa creeper and its fruit; Trichosanthes Palmata. ୩। ରୁଦ୍ର ଜଟା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Urariā Picta (a plant). ୪। ମହାଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. A wild plaat (the buds of which make a bursting sound) ୫। ମଧୁପର୍ଣ୍ଣୀ; ଆକାଶଗରୁଡ଼ୀ ଲତା—5. A kind of medicinal creeper. ୬। ଗୁଞ୍ଜା; କାଇଞ୍ଚ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Abrus Pracatorius; a small pealike black-headed red berry enclosed in pod. ୭। ଶାଳପର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—7. Sāḷaparṇī (See). ୮। ମଲ୍ଲିକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Arabian Jasmine. ୯। ବ୍ରାହ୍ମୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—9. Brāhmī (See). ୧୦। ଶଟି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—10. Śaṭi (See) ୧୧। ମୁକ୍ତା (ହି. ଶ.)—11. Pearl. ୧୨। ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ର (ହି. ଶ.)—12. The Orion's head (constellation).

ସୌଯବସ—ସଂ. ବି—ତୃଣର ପ୍ରଚୁରତା (ହି. ଶ)—
Saujabasa Abundance of grass.

ସୌର—ସଂ. ବିଣ (ସୂର—ସୂର୍ଯ୍ୟ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Saura 1. Relating to the sun; solar.
୨। ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—2. Born of the sun.
୩। (ସୁର+ଅ)—ଦେବସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the gods. ବି (ସୂର+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—୧। (ସୂର୍ଯ୍ୟ-

ପୁତ୍ର) ଶନୈଶ୍ଚର—1. Planet Saturn ୨ । ଯମ—2. The God of death. ୩ । ବୈବସ୍ୱତମନୁ—3. Name of Manu or Progenitor of mankind. ୪ । (କୁନ୍ତୀଙ୍କର କାନୀନ ପୁତ୍ର) ରାଜା କର୍ଣ୍ଣ—4. King Karnna. ୫ । ବାଳି ଓ ସୁଗ୍ରୀବ—5. Name of the monkey kings Bāli and Sugrība. ୬ । କୁମ୍ଭୁରୁ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A tree; Zanthoxylum Alatum. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟର ରାଶିଭୋଗାବଚ୍ଛିନ୍ନ ମାସ; ସୌରମାସ; ଯେଉଁ କାଳ (୩୦୍ରଃ ଦିନ) ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରାଶିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରନ୍ତି—7. A solar month of $30\frac{7}{12}$ days. ୮ । ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ; ସୂର୍ଯ୍ୟଭକ୍ତ—8. A devotee or worshipper of the Sungod. ୯ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଗୁରୁ ବିଶେଷ (ତନ୍ତ୍ରସାର)—9. A class of Tantric preceptors. [ଦ୍ର—ତନ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ କମ୍ପ୍ରୋକ୍ତ ୨ ଗୋଷ୍ଠ ଗୁରୁ ମଧ୍ୟମ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଛନ୍ତି; ଯଥା—ଗୌଡ଼, ଶାଲ୍ୱୋଦ୍ଭବ, ସୌର, ମାଗଧ, କେରଳ, କୋଶଳ, ଦଶାର୍ଣ୍ଣ ।] ୧୦ । ମଗ ବ୍ରାହ୍ମଣ — 10. The class of Brahmins of the Maga country. ୧୧ । ଦକ୍ଷିଣ ଚକ୍ଷୁ (ହୁ. ଶ)—11. The right eye. ୧୨ । ଧନିଆ (ହୁ. ଶ)—12. Coriander. ୧୩ । (ନାମ) ବିଂଶ କଳ୍ପ (ହୁ. ଶ)—13. The name of the 20th Kalpa. ୧୪ । (ନାମ) ବେଦ ସାମର ନାମ (ହୁ. ଶ)—14. Name of a Vedic hymn.

ସୌର କର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କିରଣ—
Saura kara Sun's rays.

ସୌର ଗଣନା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତି ବା ଅବସ୍ଥିତି
Saura gaṇanā ଅନୁସାରେ କରାଯିବା ଗଣନା—Calculation made according to the position or movement of the sun.

ସୌରଜ—ସଂ. ବିଣ (ସୌର+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସୌରଠାରୁ
Sauraja ଜାତ—Born of Saura. ବି—୧ । କୁମ୍ଭୁରୁ ବୃକ୍ଷ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—1. Zanthoxylum Alatum. ୨ । ଧନ୍ୟାକ; ଧନିଆ [ହୁ. ଶ]—2. Coriander.

ସୌର ଜଗତ—ସଂ.ବି—ଏକ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ତାହାର ଚାରିଆଡ଼େ ଘୂରୁଥିବା ଗ୍ରହ
Saura jagat ଓ ଉପଗ୍ରହାଦିର ମଣ୍ଡଳ - The solar system. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ସୌର ଜଗତର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ୱରୂପ । ଏହାର ଆକର୍ଷଣହେତୁ ନାନାବିଧ ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ଧୂମକେତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚାରିଆଡ଼େ ଘାରିକି ଘାଇ ସର୍ବଦା ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରହ; ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ବହୁ ସୌର ଜଗତ ଅଛି ।]

ସୌରଣ—ସଂ. ବିଣ (ସୂରଣ+ଅ)—ସୂରଣ ବା ଓଲୁଅ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saurana Relating to the wild arum.

ସୌରତ—ସଂ. ବିଣ (ସୁରତ+ଅ)—ରତିକ୍ରୀଡ଼ା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saurata Relating to coition; venal.
ସଂ, ବି—ସୁରତେ: ରତିକ୍ରୀଡ଼ା—Copulation.

ସୌରତ୍ୟ—ସଂ. ବି [ସୁରତ+ଯ]—ରତିସୁଖ; ସମ୍ଭୋଗ—
Sauratya Copulation; sexual enjoyment.

ସୌର ଦିନ(ଦିବସ)—ସଂ.ବି—ଏକଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟଠାରୁ ପରଦିନର
Saura dina (dibasa) ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ବା ୬୦ ଦଣ୍ଡ କାଳ—A solar day of 24 hours or 60 daṇḍas

ସୌରଧ୍ରୀ—ସଂ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ତମ୍ବୁରା ବା ସିତାର (ହୁ. ଶ)
Sauradhri A kind of guitar.

ସୌର ନକ୍ତ—ସଂ. ବି—ବ୍ରତ ବିଶେଷ—Name of a religious
Saura nakta vow. [ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ଏ ବ୍ରତ କରିବାର ବିଧି । ଦିବାଭାଗର ଶେଷ ଭାଗରେ ନିଜ ଶରୀରର ଦ୍ୱିଗୁଣ ପରିମିତ ଛାୟା ଭୂମିରେ ପଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ବେଳେ ଏ ବ୍ରତ କରି ଦିନସାରା ଉପବାସ ରହି ସୂର୍ଯ୍ୟ ପୂଜା କରି ରାତିରେ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ—ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

ସୌରପତ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସକ(ହୁ. ଶ)—
Saurapata Worshipper of the Sun.

ସୌର ପରିକର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା —ସୌରଜଗତ (ଦେଖ)
Saura parikara The solar system.

ସୌର ବତ୍ସର (ବର୍ଷ, ସମ୍ବତ୍ସର)—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୩୬୫ ଦିନ
Saura batsara (barsha, sambatsara) ଓ ପ୍ରାୟ ୬ ଘଣ୍ଟା କାଳ ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଷ; ଯେଉଁ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲି ଆସେ; ସୂର୍ଯ୍ୟର ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିକୁ ଥରେ ଭୋଗ କରିବାର ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ କାଳ—A solar year of $365\frac{1}{4}$ days. [ଦ୍ର—ସୌର ବର୍ଷର ଗଣନା ଏକ ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତିଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମେଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ପୂର୍ବ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଯାଏ ।]

ସୌରଭ—ସଂ. ବି (ସୁରଭି+ଭାବ. ଅ)—୧ । ସୁଗନ୍ଧ; ସୁବାସ—
Saurabha 1. Sweet scent; fragrance. ୨ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—2. Beauty. ୩ । ସୌଗନ୍ଧ୍ୟ—3. The state of being fragrant. ୪ । କୁଙ୍କୁମ (କିଚାଣ୍ଡ ଦେଖ) (ବେଶ), ଜାଫ୍ରାନ କେଶର—4. Kunkuma (See), saffrom. ୫ । ଗୁଣଗୌରବ (ମେଦିନୀ)—5. Greatness of good qualities. ୬ । ବୋଳ; ଝୁଣା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Resin. ୭ । କୁମ୍ଭୁରୁ ବୃକ୍ଷ ଓ ତହିଁର ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହୁ. ଶ)—7. Xanthoxylum Alatum (a tree) and the scented article got from it. ୮ । ଆମ୍ବ (ହୁ. ଶ)—8. Mango. ୯ । ଧନିଆ (ହୁ. ଶ)—9. Coriander. ୧୦ । ସାମ ବିଶେଷ [ହୁ. ଶ]—10. Name of a Vedic hymn. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସୁଗନ୍ଧିତ [ହୁ. ଶ]—1. Sweet scented. ୨ । ସୁରଭି ଗାଈଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ

[ହି. ଶ]—2. Produced from the divine cow Surabhi.

ସୌରଭକ—ସଂ. ବ [ସୌରଭ+କ]—୧ । ସୌରଭ (ଦେଖ)—
Saurabbaka 1. Saurabha (See) ୨ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତି ବିଶେଷ—2. Name of a syllabic metre. [ବୃ—ଏଥିର ପ୍ରଥମ ଚରଣରେ ସଗଣ, ଜଗଣ, ସଗଣ ଓ ୧ ଲଘୁ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଚରଣରେ ନଗଣ, ସଗଣ, ଜଗଣ ଓ ୧ଗୁରୁ, ତୃତୀୟ ଚରଣରେ ଭଗଣ, ନଗଣ, ଭଗଣ ଓ ୧ଗୁରୁ, ଚତୁର୍ଥ ଚରଣରେ ସଗଣ, ଜଗଣ, ସଗଣ, ଜଗଣ ଓ ୧ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ ରହେ—ହି. ଶ ।]

ସୌରଭମୟ—ସଂ. ବଣ—୧ । ସୁବାସ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Fragrant; Saurabhamaya sweet smelling. ୨ । ସୁଗନ୍ଧିତ—(ସୌରଭଶାଳୀ—ଅ. ୨ରୂପ) 2. Sweet scented. [ସୌରଭମୟୀ, ସୌରଭଶାଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସୌରଭ ରାଶି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ପ୍ରଚୁର ସୁଗନ୍ଧ—
Saurabha rāsi Much fragrance.
(ସୌରଭ ସମୂହ, ସୌରଭ ସମ୍ଭାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସୌରଭାନ୍ୱିତ—ସଂ. ବଣ (ସୌରଭ+ଅନ୍ୱିତ; ତୃତୀୟା ତତ୍)—
Saurabhānwita ସୌରଭଯୁକ୍ତ; ସୁବାସିତ—Sweet-scented.

ସୌରଭିତ—ସଂ. ବଣ (ସୌରଭ+ଇତ)—ସୌରଭଯୁକ୍ତ; ସୁବାସିତ—
Saurabhita Sweet scented.

ସୌରଭେୟ ସଂ. ବଣ (ସୁରଭି+ଏୟ)—ସୁରଭି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saurabheya Relating to Surabhi (cow and (ସୌରଭେୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) fragrance). ବି. ପୁଂ (ସୁରଭି+[ସୌରଭେୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)—ବୃଷ; ଷଣ୍ଢ (ଅମର)—Bull.

ସୌରଭେୟୀ—ସଂ. ବ (ସୌରଭେୟ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ଗାଈ; ଗାଭୀ
Saurabheyī (ଅମର)—1. Cow. ୨ । ସୁରଭି ଗାଭୀର କନ୍ୟା ନନ୍ଦିନୀ—2. The cow Nandini, daughter of Surabhi. ସଂ. ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସୌରଭେୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Saurabheya.

ସୌରଭ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସୁରଭି+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସୁବାସ; ସୁଗନ୍ଧ
Saurabhya (ମେଦିନୀ)—1. Sweet scent; fragrance. ୨ । ସୌଗନ୍ଧ୍ୟ—2. The state of being fragrant. ୩ । ମନୋଜ୍ଞତା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—3. Beauty; grace. ୪ । ଗୁଣ ଗୌରବ (ମେଦିନୀ)—4. Greatness of good qualities. ୫ । କୁବେର (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—5. The God of wealth. ୬ । ପ୍ରସିଦ୍ଧି (ହି. ଶ)—6. Celebrity; fame.

ସୌର ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବ—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡଳ—1. The sun's disc.
Saura mandala ୨ । ସୌର ଜଗତ—2. The solar system.

ସୌର ମାନ—ସଂ. ବଣ (ସୌର+ମାନ=ପରିମାଣ)—ସୌରଗଣନା ବା
Saura māna ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତି ଦ୍ୱାରା ପରିମିତ (ବର୍ଷ, ମାସ, ଦିବସ)—Calculated by the solar measurement or movement.

ସୌର ମାସ—ସଂ.ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏକ ରାଶିରୁ ଭୋଗ କରିବାର ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ
Saura māsa କାଳ (୩୦ $\frac{7}{12}$ ଦିନ)—A solar month ($30\frac{7}{12}$ days. [ବୃ—ଆମ୍ଭେମାନେ ସୌରମାସ) ଅନୁସାରେ ମାସର ଦିନସବୁ ଗଣନା କରୁଁ; ଯଥା—ମକର ବା ମାଘ ୧ ଦିନ, ୨ ଦିନ, ୩ ଦିନ; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବେ ବୈଦିକ ସଂହିତା ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରଚନା ଯୁଗରେ ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ ଅନୁସାରେ ଦିନ ଗଣନା କରାଯାଉଥିଲା । କେହି କେହି ଅମାବାସ୍ୟାର ପର ଦିନ ପ୍ରତିପଦ୍‌ଠାରୁ ମାସର ପ୍ରଥମ ଦିନ ଗଣନ୍ତି (ଗୌଣଚାନ୍ଦ୍ର); କେହି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ରାତ୍ରି ପ୍ରତିପଦ୍ ପର ଠାରୁ ଗଣନ୍ତି (ମୁଖ୍ୟ-ଚାନ୍ଦ୍ର) ।

ଭାରତର ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରେ (ଯଥା—ମାରୱାଡ଼ିମାନେ) ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷର ତିଥି ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ତାରିଖ ଗଣନା କରନ୍ତି (ଯଥା—କାର୍ତ୍ତିକ ସୁଦ ୩=କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ-ପକ୍ଷ ତୃତୀୟା) ।

ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ମାସ, ବର୍ଷ ଓ ଦିନ ଗଣନା ଚାନ୍ଦ୍ର-ମାନ କ୍ରମେ ହୁଏ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଅମାବାସ୍ୟା ପରେ ପ୍ରଥମ ଚନ୍ଦ୍ରଦର୍ଶନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ (ଗୌଣ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ କ୍ରମେ) ମାସ ଗଣନା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଠାରୁ ଦିନ ଗଣନା କରୁଁ । ଇଂରେଜମାନେ ରାତି ୧୨ଟା ଘଡ଼ିଘଣ୍ଟରୁ ଦିନ ଗଣନା କରନ୍ତି ।]

ସୌର ସମ୍ବତ୍ସର—ସଂ. ବ—ସୌର ବତ୍ସର (ଦେଖ) ।
Saura sambatsara Saura batsara (See)

ସୌର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (ଦେଖ)
Saura siddhānta Sūrjya siddhānta (See)

ସୌରସେନ—ସଂ. ବ—ସ୍କନ୍ଦ; କାର୍ତ୍ତିକେୟ—
Saurasena Name of God Kārttikeya.

ସୌରସେନୀ—ଦେ. ବଣ—ମଥୁରାଞ୍ଚଳ ବାସୀ—Inhabiting
Sauraseni Mathurā. (ଦ୍ର—ଅସୁରଗଣ ହିନ୍ଦିରେ सौरसेनी ସୌରସେନୀ ସାରେ, ଗାଣିତ ପାଣିତ ଅଛି କୌତୁକେ सौरसेनी ଅସ୍ଥାନ । ରାଧାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।)

ସୌରସେୟ—ସଂ. ବ, ପୁଂ (ସୁରସା+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଏୟ)—ସ୍କନ୍ଦ, କାର୍ତ୍ତିକେୟ—Kārttikeya.

ସୌର ସୈନ୍ଧବ—ସଂ. ବଣ (ସୁରସିନ୍ଧୁ+ଅ)—ଗଙ୍ଗା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Saura saindhaba Relating to the Ganges. ବି—୧ । ଗାଙ୍ଗେୟ—1. The son of the Ganges. ୨ । ଭୀଷ୍ମ—2. Bhishma. ୩ । (ସୌର=ସୂର୍ଯ୍ୟ+ସୈନ୍ଧବ=ଘୋଡ଼ା) ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥଟାଣୁଥିବା 'ସପ୍ତ ଘୋଡ଼ା'—3. The seven horses drawing the chariot of the Sun god.

ସୌରସ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁରସ+ଯ)—ସୁରସତା—
Sauresya Juiciness.

ସୌରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁ+ ରାଜନ୍+ଭାବେ. ଯ)—୧ । ସାଧୁ ରାଜାଙ୍କ
sauräjya ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା (ଦେଶର) ଅବସ୍ଥା—1. The state of being governed by a good king. ୨ । ସୁଶୃଙ୍ଖଳପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜତ୍ୱ; ଉତ୍ତମ ରାଜତ୍ୱ ବା ସୁଶାସନ—2. Good government; a reign of good administration.

ସୌରାବ—ସଂ. ବି—ଲୁଣିଆ ସୋରୁଆ (ହି. ଶ)
Saurāba Saline soup.

ସୌରାଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବି (ସୁରାଷ୍ଟ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ବା ସୁରାଟ ଦେଶ
Saurāstra (ଜଟାଧର); ଅଧୁନାକ କାଟିଅବାଡ଼୍—1. The country round Surat. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୁଜରାଟ—କାଟିଅବାଡ଼ର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ—ହି. ଶ।] ୨ । ସୁରାଷ୍ଟ୍ର-ଦେଶୀୟ ଲୋକ—2. A man of the Surat country. ୩ । କୁନ୍ଦୁରକ; କୁନ୍ଦୁରୁଗୋଣ୍ଡ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଶଲ୍ଲକୀନିର୍ଯ୍ୟାସ; ଲୋବାନ୍—3. Olibanum. ୪ । କାଂସ୍ୟ; କଂସା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Bell metal. ୫ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. Name of a syllabic metre. ବିଣ—(ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶଜାତ—1. Produced in [ସୌରାଷ୍ଟ୍ରେୟ—ବିଣ. ଅନ୍ୟରୂପ] or got from Surat. ୨ । ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the Surat country.

ସୌରାଷ୍ଟ୍ରକ—ସଂ. ବି (ସୌରାଷ୍ଟ୍ର+କ)—୧ । ପଞ୍ଚଲୌହ; ପଞ୍ଚଧାତୁ
Saurāshṭraka (ଯଥା—ସୁନା, ରୁପା, ତମ୍ବା, ରଙ୍ଗ, ସୀସା) (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. The five metals, viz, gold, silver, copper, tin and lead. ୨ । ବିଷ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. A kind of poison. ସଂ. ବିଣ—ସୁରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Surat country.

ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ମୃତ୍ତିକା—ଦେ. ବି—ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ (ଦେଖ)
Saurāshṭra mruttikā Saurāshṭrī (See)

ସୌରାଷ୍ଟ୍ରା—ସଂ. ବି (ସୌରାଷ୍ଟ୍ର+ଆ)—୧ । ତୁବରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
Saurāshṭrā (ଦେଖ)—1. Tubārī (See) ୨ । ହରଡ଼—2. Cajanus Indicus (a pulse). ୩ । ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ—(ଦେଖ)—3. Saurāshṭrī (See) ୪ । ବବୁରୀ; ବଣ-ତୁଳସୀ; ଲଣ୍ଡାବଗୁଲି—Wild basil plant.

ସୌରାଷ୍ଟ୍ରିକ—ସଂ. ବିଣ (ସୁରାଷ୍ଟ୍ର+ଇକ)—ସୁରାଷ୍ଟ୍ରଦେଶୀୟ—Relat-
Saurāshṭrika ing to the Surat country. ବି—ବିଷଭେଦ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—A sort of poisonous root. [ଦ୍ର—ଏହା ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶରେ ଜାତ ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷମୟ ମୂଳ । ଏଥିର ପତ୍ର ପଳାଶ ପତ୍ର ପରି । ଏ ମୂଳ ବୃକ୍ଷାଗ୍ରରୁ ଗଢ଼ କଳା ଓ କଣ୍ଟକପତ୍ର ଦେଖେଁ ଓ ବର୍ତ୍ତୁଳ—ହି. ଶ ।]

ସୌରାଷ୍ଟ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ (ସୌରାଷ୍ଟ୍ର+ଈ)—ସୌରାଷ୍ଟ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Femi-
Saurāshṭrī nine of 'Saurāshṭra'. ବି—ସୌରାଷ୍ଟ୍ର-ଦେଶୀୟ ସୁଗନ୍ଧ ମୃତ୍ତିକା; ଗୋପୀଚନ୍ଦନ—A kind of fragrant earth of Surat.

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ପାର୍ବତୀ, କାଳୀ, ମୃତ୍ସ୍ନା, କାକ୍ଷୀ, ପର୍ପଟୀ, କାଳିକା, ସତୀ, ତୁବରୀ, କାଙ୍କ୍ଷୀ, ମୃଗାଳକ, ସୁରାଷ୍ଟ୍ରଜା, ଅଢ଼କୀ, ସୁରମୃତ୍ତିକା ।

[ଦ୍ର—ଏହାକୁ ହିନ୍ଦିରେ ଗୋପୀଚନ୍ଦନ କହନ୍ତି ଓ ଏହା ଭାଲରେ ଦେହରେ ଲେପାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ଫିଟ୍‌କିରିର ଯେଉଁ ଗୁଣ ଏହାର ସେହି ଗୁଣ । ଏହାର ଅଭାବରେ ପଙ୍କର ଉପରସ (ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁଖିଲା ପଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଖାର) ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏହା କଫ, ପିତ୍ତ ବିସର୍ପ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ ।]

ସୌରାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଦିବ୍ୟାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ହି. ଶ)
Saurāstra A kind of divine weapon.

ସୌରି—ସଂ. ବି (ସୂର=ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଇ)—୧ । ଯମ—
Sauri 1. The God of death. ୨ । ଶନି (ଅମର)—2. Planet Saturn. ୩ । ଅସନ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Indian kino tree. ୪ । ଅର୍କବନ୍ଧୁ ଲତା; ଅଣସୋରିଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Polanisia Icosandra; Cleome Viscosa (plant) ୫ । ରାଜା କର୍ଣ୍ଣ—5. King Karnṇa. ୬ । ସୁଗ୍ରୀବ—6. Sugrība, the monkey king. ଦେ. ବି—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males and females.

ସୌରିକ—ସଂ. ବି (ସୁର+ଇକ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Saurika 1. Heaven. ୨ । (ସୁରା+ଇକ) ସୁରାବିକ୍ରୟକର୍ତ୍ତା; ଶୁଣ୍ଡି—2. Wine seller. ୩ । (ସୌରି+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ) ଶନିଗ୍ରହ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Planet saturn. ସଂ. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ (ହି. ଶ)—1. Heavenly. ୨ । ସୁରା ବା ମଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—2. Relating to wine. ୩ । ମଦ୍ୟପାନାର୍ଥ କରାଯାଇଥିବା (ଋଣ)(ହି. ଶ)—3. (debt) Incurred for drinking wine.

ସୌରି ବାସର (ବାର)—ସଂ. ବି—ଶନିବାର—
Sauri bāsara (bāra) Saturday.

ସୌରି ମଣି (ରତ୍ନ)—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ) (ଶନିଗ୍ରହଙ୍କ ପ୍ରିୟରତ୍ନ)—
Sauri maṇi (ratna) ନୀଳମଣି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Sapphire.

ସୌରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସୂର=ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଅପତ୍ୟାଦ୍ୟର୍ଥେ. ଅ+ଈ, ଈ)—
Saurī ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା; ଯମୁନା—1. River Jamunā, the daughter of the Sun-god. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ; ଛାୟା; କୁନ୍ତୀଙ୍କ ମାଆ (ହି. ଶ)—2. Wife of the Sun god. ୩ । ଗାଈ (ହି. ଶ)—3. Cow. ୪ । ଅର୍କବନ୍ଧୁଲତା; ଅର୍କିସୋରିଷା ଗୁଳ୍ମ—4. Cleome Viscosa (plant).

ସୌରୀୟ—ସଂ. ବଣ (ସୌର+ଈୟ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—1. Solar. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ହିତକର (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—2. Beneficial to the sun. ସଂ.ବ—୧ । ବିଷାକ୍ତ ନିର୍ଯ୍ୟାସଯୁକ୍ତ ବୃକ୍ଷବିଶେଷ (ହି. ଶ)—1. A tree exuding a kind of poisonous gum. ୨ । ଉକ୍ତ ବୃକ୍ଷରୁ ନିର୍ଗତ ବିଷାକ୍ତ ଅଠା (ହି.ଶ)—2. Poisonous gum from the said tree.
Sauriya

ସୌରେୟ—ସଂ. [ବି—ଶ୍ୱେତ ଝିଣ୍ଟି ଗଛ; ଧଳାଫୁଲଯୁକ୍ତ ବାସବେରେଣ୍ଡା—The white-flowered variety of Barlaria Cristata plant. [ବି—ଏହା କଫ, ବାତରକ୍ତ, କଣ୍ଡୁ ଓ ବିଷନାଶକ । ଏହା ତିକ୍ତ, ଉଷ୍ଣ, ମଧୁର, ଦନ୍ତ୍ୟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ଓ କେଶରଞ୍ଜନ (ଭାବପ୍ରକାଶ) ।]
Saureya
[ସୌରେୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କଟସାରିକା, ବଟସାରିକା, ଶ୍ୱେତପୁଷ୍ପ, ସୌରେୟୀ, ସହଚର, ସହାଚର,
ହିନ୍ଦି । ଶ୍ୱେତଝିଣ୍ଟି सफेदकटसरैया
ମ. ଛୋରେଣ୍ଡା

ସୌର୍ଯ(ର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବଣ (ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଅ)—ସୂର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—Solar. ସଂ. ବି—୧ । ଶନିଗ୍ରହ—1. The planet Saturn. ୨ । (ନାମ) ହିମାଳୟର ଦୁଇଟି ଶୃଙ୍ଗର ନାମ (ହି. ଶ)—2. Name of two peaks of the Himalayas. ୩ । (ନାମ) ସଂବତ୍ସର ବିଶେଷ [ହି. ଶ]—3. Name of an astrological year.
Saurja(rjya)

ସୌର୍ଯୀ(ର୍ଯ୍ୟୀ)—ସଂ. ବି (ସୌର୍ଯ+ଇନ୍; ୭ମା. ୧ବ)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—The Himalayas.
Sau ji(rjyi)

ସୌର୍ଯୋ(ର୍ଯ୍ୟୋ)ଦୟିକ—ସଂ. ବ (ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ+ଇକ)—ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହି. ଶ)—Relating to sunrise.
Saurjo[rjyo]dayika

ସୌଲକ୍ଷଣ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଲକ୍ଷଣ+ଯ)—ସୁଲକ୍ଷଣତା (ହି. ଶ)—The state of being of good sign.
Saulakshanya

ସୌଲଭ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଲଭ+ଯ)—୧ । ସୁଲଭତା (ହି. ଶ)—1. Cheapness. ୨ । ଅନାୟାସଲଭ୍ୟତା—2. The state of being easy of attainment.
Saulabhya

ସୌଲ୍ୱିକ—ସଂ. ବି—ତାମ୍ରକୁଟ୍ଟକ (ଅମରଟୀକା;) ଅଠାର (ହି. ଶ)—Copper smith.
Saulwika

ସୌଶମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଶମ+ଯ)—ସୁଶମତା; ସୁଶାନ୍ତି (ହି. ଶ)—Utter or good peace.
Sausamya

ସୌଶୀଲ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଶୀଳ+ଯ)—ସୁଶୀଳତା; ସାଧୁତା (ହି. ଶ)—Uprightness.
Sausilya

ସୌଶ୍ରବସ—ସଂ. ବି (ସୁଶ୍ରବସ୍+ଅ)—ସୁଯଶ; ସୁଖ୍ୟାତି (ହି. ଶ)—Good reputation.
Sausrabasa

ସୌଶ୍ରେୟ—ସଂ. ବି (ସୁଶ୍ରୀ+ଅ) ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ; ବୈଭବ—Prosperity; splendour
Sausreya

ସୌଷିର—ସଂ. ବି (ସୁଷିର+ଅ)—୧ । ଦାନ୍ତମାଢ଼ିର ରୋଗବିଶେଷ—A disease of the jaws. [ବି—ଏ ରୋଗରେ କଫ ଓ ପିତ୍ତର ପ୍ରକୋପରୁ ଦାନ୍ତମାଢ଼ି ଫୁଲି ବଡ଼ ହୁଏ ଓ ବହୁତ ଲାଳ ଗଡ଼େ—ହି. ଶ ।] ୨ । ବାୟୁବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ର (ଯଥା—ବଂଶୀ, ଶୃଙ୍ଗ, ଶଙ୍ଖ) (ହି ଶ)—2. Wind instrument.
Saushira

ସୌଷିର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁଷିର+ଯ)—୧ । ଛିଦ୍ରବିଶିଷ୍ଟତା (ହି. ଶ)—1. Porousness. ୨ । ଫୋମ୍ପଳପଣ (ହି. ଶ)—2. Hollowness.
Saushirjya

ସୌଷ୍ଠବ—ସଂ. ବି (ସୁଷ୍ଠୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ଆଧିକ୍ୟ; ଅତିଶୟ—1. Excess; abundance. ୨ । ସୁରୂପତା; ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ସୁଗଠନ; ସୁଡୌଲପଣ—2. Symmetry; grace. ୩ । ପ୍ରଶଂସନୀୟତ୍ୱ—3. Praiseworthiness. ୪ । ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା—4. Excellence. ୫ । ନାଟକାଙ୍ଗ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. A part of a drama. ୬ । ଲଘୁତା; ଚପଳତା; ଫୁର୍ତ୍ତି—6. Smartness. ୭ । ଶରୀରର ନୃତ୍ୟକାଳୀନ ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ (ହି. ଶ)—7. A particular dancing posture of the body.
Saushthaba

ସୌସାଦୃଶ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁସଦୃଶ+ଭାବ. ଯ)—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାଦୃଶ୍ୟ; ଉତ୍ତମ ମେଳ—Equality; good similarity.
Sausādrusya

ସୌସୁରାଦ—ସଂ. ବି—ବସ୍ତ୍ରରେ ଜନ୍ମିବା ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକ (ହି. ଶ) A kind of maggots or insects growing in foccas.
Sausurāda

ସୌସ୍ଥିତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁସ୍ଥିତ+ଯ)—୧ । ସୁସ୍ଥିତି (ହି. ଶ)—1. Good position. ୨ । ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଶୁଭ ଅବସ୍ଥିତି (ହି. ଶ)—2. Auspicious position of planets. [ବି—ବୃହତ ସଂହିତାରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସୌସ୍ଥିତ୍ୟ ଦେଖି ରାଜା ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଅଳ୍ପ ବଳଶାଳୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଶତ୍ରୁଧନ ଲାଭ କରନ୍ତି—ହି. ଶ ।]
Sausthitya

ସୌସ୍ଥିର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁସ୍ଥିର+ଯ)—ସୁସ୍ଥିରତା—The state of being very calm or settled.
Sausthirjya

ସୌସ୍ନାତିକ—ସଂ. ବି (ସୁସ୍ନାତ+ଇକ)—ଯଜ୍ଞାନ୍ତସ୍ନାନ ପଚାର ହେଉ କି ନାହିଁ, <ବହୁତ ପ୍ରଶ୍ନ (ହି.)—A questioning as to the success of a bath after a vadic sacrifice.
Sausnātika

ସୌସ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁସ୍ୱର+ଯ)—ସୁସ୍ୱରତା (ହି. ଶ)—The state of being sweet-tuned.
Sauswarjya

ସୌହାର୍ଦ୍ଦ—ସଂ. ବି (ସୁହୃଦ୍+ଅ)—୧ । ସୁହୃଦ୍ର ପୁତ୍ର; ମିତ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର—Sauhārdda 1. The son of one's friend. ୨ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Sauhārddya (See)

ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁହୃଦ୍+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସଖ୍ୟ; ମୈତ୍ରୀ—Sauhārddya 1. Friendship. ୨ । ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା—2. Intimate friendship. ୩ । ସ୍ନେହ—3. Affection; attachment.

ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ମିତ୍ରତାରୂପ ବନ୍ଧନ—Sauhārddya bandhana Tie of friendship.

ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ସଂସ୍ଥାପନ (ସ୍ଥାପନ)—ସଂ. ବି—ବନ୍ଧୁତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା—Sauhārddya samsthāpana(sthāpana) The setting up of a friendship.

ସୌହିତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସୁହିତ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ତୃପ୍ତି (ଅମର)—Sauhitya 1. Contentment; sateity; satisfaction. ୨ । ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଓ ତୃପ୍ତିକର ଭୋଜନ—2. A full meal; a meal to one's satisfaction. ୩ । ପୂର୍ଣ୍ଣତା—3. Fullness; completion (Apte). ୪ । ବନ୍ଧୁତା—4. Friendliness (Apte)

ସୌହୃଦ(ଦ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ସୁହୃଦ୍+ଭାବ. ଅ; ଯ)—ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ (ଦେଖ) Sauhṛuda(dya) Sauhārddya (See) (ସୌହୃଦୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍କଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ ଦେଶୀୟ ଲୋକ—1. A Skaṭ Scot; a native of Scotland. ୨ । [ନାମ] ସର୍ ସ୍କଟ୍ ୱାଲ୍ଟର୍ ସ୍କଟ୍ ନାମକ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଓ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସ୍କଟ୍ ବ୍ରିଟେନ୍ର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ କବି ଓ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକ—2. Sir Walter Scott; the famous British poet and novelist of the 18th and 19th centuries.

[ଦ୍ର—ସର୍ ୱାଲ୍ଟର୍ ସ୍କଟ୍ ୧୭୭୧ ସାଲରେ ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡର ରାଜଧାନୀ ଏଡିନ୍‌ବର୍ଗ ନଗରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ସେ ଖୋଣ୍ଟା ହୋଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷ ପରେ, ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନକଲ୍ ନବିସ୍ ହୋଇ ଏକ ବୈଠକରେ ୧୨୦ ଫୁଲ୍‌ସ୍କାପ୍ ପୃଷ୍ଠା ଲେଖି ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଥିଲା । ସେ ଲାଟିନ୍, ଇଟାଲିଅନ୍, ସ୍ପାନିଶ୍ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭାଷା ଶିଖିଥିଲେ, ଏବଂ ଇତିହାସ, ବିଶେଷତଃ ଯୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ମନୋନିବେଶପୂର୍ବକ ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେ ବନ୍ଧୁବାନ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ସାହିତ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ ବଳବତ୍ତର ହେବାରୁ ତାହା ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କବିତା ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଅତୁଳନୀୟ; (ଯଥା—Lay of the last ministrel, Marmion, The Lady of the Lake). ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସଦ୍ୱାରା ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟଜଗତରେ ନବଯୁଗର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର Waverly novels ନାମକ ଉପନ୍ୟାସ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାର ଅମୂଲ୍ୟରତ୍ନ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ସେ ୧୮୩୨ ସାଲରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ।]

ସ୍କଟ୍‌ଲ(ଲା)ଣ୍ଡ୍—ବୈ. ବି (ଇଂ, ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଉତ୍ତରକୁ ଲାଗିଥିବା Skaṭ-la(lā)nd ଦେଶ—Scotland. [ଦ୍ର—ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ସ୍କଟ୍‌ଲାଣ୍ଡ୍ ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ; ଏଥିର ପଶ୍ଚିମରେ ଆୟର୍ ସ୍କଟ୍ ଲୈଣ୍ଡ ଲଣ୍ଡ ଦ୍ୱୀପ ଅଛି । ଇଂଲଣ୍ଡ, ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡ ଓ ଆୟର୍ଲଣ୍ଡକୁ ଗ୍ରେଟ୍‌ବ୍ରିଟେନ୍ ବୋଲାଯାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡକୁ ଚେଭିଅଟ୍ ପାହାଡ଼ (Cheviot hills) ବିଭକ୍ତ କରିଅଛି । ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡରେ ବହୁ ପାହାଡ଼ ଓ ଜଳାଶୟ ଅଛି ଓ ଏହାର ଉପକୂଳରେ ବହୁ ଦ୍ୱୀପ ଅଛି । ଏ ଦେଶର ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ମନୋହର । ଗ୍ଲାସ୍‌ଗୋ, ଆବର୍ଡ଼ିନ୍, ଏଡିନ୍‌ବର୍ଗ, ଡଣ୍ଡୀ ଆଦି ଏଥିର ପ୍ରଧାନ ନଗରମାନ ଅଟନ୍ତି ।]

ସ୍କଦ୍(ନ୍ଦ୍)ଧାତୁ—ସ—୧ । ଡେଇଁ ଡେଇଁ ଚାଲିବା—1. To move by Skad(nd) root leaps. ୨ । ଗମନ କରିବା—2. To go. ୩ । ଚଞ୍ଚଳ କରିବା—3. To move. ୪ । ଶୋଷଣ କରିବା—4. To suck cut. ୫ । ରେଚନ କରିବା; ଅଜାଡ଼ିବା—5. To empty; to pour out. ୬ । ଡେଇଁବା; ଲମ୍ଫ ଦେବା—6. To leap; to jump. ୭ । ଉଲ୍ଲମ୍ଫନ କରିବା; ଉପରକୁ ଡେଇଁବା—7. To rise; to jump upwards (Apte). ୮ । ଢଳିଯିବା—8. To be spilled (Apte) ୯ । ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—9. To perish (Apte).

ସ୍କନ୍ଦ—ସ. ବି. ପୁଂ (ସ୍କନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ. ଅ)—Skanda ୧ । ଗତି—1. Motion; movement. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) କାର୍ତ୍ତିକେୟ; ଶିବଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Kārttikeya. [ଦ୍ର—କାଳିକାପୁରାଣ ୨୭ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।] ୩ । ନୃପତି (ଜଟାଧର)—3. King. ୪ । ଶରୀର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଶେଷ)—4. Body. ୫ । ପାରଦ (ସ୍ତ୍ରଜନାର୍ଣ୍ଣବ)—(ସ୍ତ୍ରକୃ—ଭଣ) 5. Mercury. ୬ । ନଦୀତଟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. The bank of a river. ୭ । ବିଦ୍ୱାନ୍; ପଣ୍ଡିତ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—7. Learned man. ୮ । ଶିଶୁ ବାଳଗ୍ରହବିଶେଷ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—8. An evil supernatural agency attacking child

ren; an infantile disease. [ଦ୍ର—ସ୍କନ୍ଦଗ୍ରହ ବାଳକକୁ ଆଶ୍ରୟ କଲେ ବାଳକ କେତେବେଳେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ଓ କେତେବେଳେ ଶାସଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରୋଦନ କରେ ଏବଂ ନଖ ଓ ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ନିଜର ବା ଧାତ୍ରୀର ଗାତ୍ର ବିଦାରଣ କରେ; ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି କରେ; ଦାନ୍ତ ଘଷେ; ଆର୍ତ୍ତନାଦ ଓ ଓଷ୍ଠଦଂଶନ କରେ; ପୂର୍ବପରି ଆହାର କରିପାରେ ନାହିଁ । ଶିଶୁର ଜୃମ୍ଭା, ବଳହ୍ରାସ, ଦେହର ମଳିନତା, ଜ୍ଞାନାବରୋଧ, ଭ୍ରୂଦ୍ୱୟର କମ୍ପନ, ପୁନଃ ପୁନଃ ଫେନୋଦ୍ଗମ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରାନାଶ, ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, ଅତିସାର ଏବଂ ଶରୀରରେ ମତ୍ସ୍ୟ ଓ ରକ୍ତପରି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ ।

ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ—ସ୍କନ୍ଦଗ୍ରହପୀଡ଼ିତ ବାଳକର ଅଙ୍ଗ ଶିଥିଳ, ରକ୍ତଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ସେ ସ୍ତନ୍ୟପାନରୁ ରହିତ ହୁଏ; ତାହାର ମୁଖ ବକ୍ର, ଚକ୍ଷୁ ଆହତ, ନେତ୍ର ଜଳପ୍ଲାବିତ, ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ ଓ କଠିନ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ବାଳକ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ରୋଦନ କରେ—ଶବ୍ଦକୋଷ ।] ୯ । ଶିବ—9. Siba (Apte). ୧୦ । ଚତୁର ବ୍ୟକ୍ତି—10. A clever man. ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ସ୍କନ୍ଧ) [ଭାଗବତର] ଖଣ୍ଡ; ସ୍କନ୍ଧ—
One volume of 'Bhāgabat'.

ସ୍କନ୍ଦ ଅପସ୍ମାର—ଦେ. ବି—ବାଳରୋଗ ବିଶେଷ—Name of an
Skanda apasmāra infantile disease. [ଦ୍ର—ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ (ସ୍କନ୍ଦାପସ୍ମାର—ସଂ. ରୂପ) ଅଜ୍ଞାରେ ଗ୍ରହଣରୂପ ହୋଇ, ରହିଲ ସ୍କନ୍ଦ ଅପସ୍ମାର ନାମ ବହି । କୃତ୍ତିବାସ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର— ଏହି ଅପସ୍ମାରରେ ଶିଶୁ ଅଚେତ ହୋଇଯାଏ, ତା ମୁହଁରୁ ଫେଣ ବାହାରେ । ଚୈତନ୍ୟଲାଭ କରିବା ପରେ ସେ ହାତ ଗୋଡ଼ ଛାଟେ ଓ ଦାନ୍ତ ମାରେ; ଶିଶୁର ଶରୀରରୁ ରକ୍ତ ଓ ପୂଜର ଗନ୍ଧ ବାହାରେ—ଶ: ସ: ।]

ସ୍କନ୍ଦକ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ (ସ୍କନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ଲମ୍ଫକାରୀ—
Skandaka 1. One who leaps. ୨ । ସୈନ୍ୟ—
2. A soldier (Apte).

ସ୍କନ୍ଦ ଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ସ୍କନ୍ଦ ୮ (ଦେଖ)
Skanda graha Skanda 8 (See)

ସ୍କନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଗମନ; ଗତି—
Skandana 1. Going; motion. ୨ । କ୍ଷରଣ—2. Oozing. ୩ । ରେଚନ—3. Emptying. ୪ । ଶୋଷଣ—4. Sucking. ୫ । ଶୀତଳ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ରକ୍ତକ୍ଷରଣ ବନ୍ଦ କରିବା—5. The suppression of bleeding by cold application [Apte]. ୬ । କୋଷ୍ଠଚାଳନ—6. Purging; looseness of the bowels [Apte]. ୭ । ଶୁଷ୍କୀକରଣ—
7. Drying up.

ସ୍କନ୍ଦ ପୁତ୍ର—ସଂ. ବି—ଚୋର (ଯୁକ୍ତିକଳ୍ପତରୁ)—
Skanda putra A thief.

ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ—ସଂ. ବି—ପୁରାଣ ବିଶେଷ—Name of a Purāṇa-
Skanda purāṇa [ଦ୍ର—ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣରେ ସନତ୍କୁମାର ସଂହିତା, ସୂତ ସଂହିତା, ଶଙ୍କର ସଂହିତା, ବୈଷ୍ଣବ ସଂହିତା, ବ୍ରାହ୍ମ ସଂହିତା, ସୌର ସଂହିତା ନାମକ ୬ଟି ସଂହିତା ଅଛି ଓ ମାହେଶ୍ୱର ଖଣ୍ଡ, ବୈଷ୍ଣବ ଖଣ୍ଡ, ବ୍ରହ୍ମ ଖଣ୍ଡ, କାଶୀ ଖଣ୍ଡ, ରେବା ଖଣ୍ଡ, ତାପୀ ଖଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରଭାସ ଖଣ୍ଡ ଅଛି ଓ କେତେକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅଛି । ଏ ପୁରାଣର କାଶୀ ଖଣ୍ଡ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରସିଦ୍ଧ (ହି. ଶ) । ଏଥିର ଉତ୍କଳ ଖଣ୍ଡରେ ଉତ୍କଳର ତୀର୍ଥମାନଙ୍କ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏ ପୁରାଣର ଶ୍ଳୋକ ସଂଖ୍ୟା ୮୧୧୦୦ । ଏହା ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ।]

ସ୍କନ୍ଦଫଳା—ସଂ. ବି—ଖଜୁରି ଗଛ (ହି. ଶ)—
Skandaphalā Date palm.

ସ୍କନ୍ଦର—ଦେ. ବି—ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର୍; ସିକନ୍ଦର—Alexander.
Skandara सीकन्दर; सिकन्दर [ଦ୍ର—ମଲ୍ଲବେଲେ ବନ୍ଧ— ବିଜୟୀ ସ୍କନ୍ଦର—ରାଧାନାଥ. ଦରବାର ।]

ସ୍କନ୍ଦ ଷଷ୍ଠୀ—ସ. ବି—ଚୈତ୍ର ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଷଷ୍ଠୀ—The sixth day
Skanda shashṭhi of the bright fortnight of Chaitra. [ଦ୍ର—ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ସ୍କନ୍ଦ ତ ଅଭିଷେକ ହେଲେ, ଏଣୁ ସ୍କନ୍ଦ ଷଷ୍ଠୀକୁ ସମସ୍ତେ ପୂଜିଲେ । କୃତ୍ତିବାସ, ମହାଭାରତ. ବନ ।] [ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଦେବତାମାନଙ୍କ ସେନାପତି ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।)

ସ୍କନ୍ଦାଂଶକ—ସଂ. ବି—ପାରଦ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Mercury; quick-
Skandāṁsaka silver.

ସ୍କନ୍ଦିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍କନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା—
Skandita 1. Spilt. ୨ । ପତିତ—2. Fallen. ୩ ସ୍ଖଳିତ—3. Slipped

ସ୍କନ୍ଦୋଲ—ସ. ବିଣ—ଥଣ୍ଡା (ହି. ଶ)—Cold; cool. ସ. ବି—
Skandola ଶୀତଳତା—(ହି. ଶ)—Coldness.

ସ୍କନ୍ଧ—ସ. ବି (କ=ମସ୍ତକ, କଂ=ମସ୍ତକକୁ+ଧା. ଧାତୁ=ଧାରଣ
Skandha କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ନିପାତନ, କ ସ୍ଥାନରେ ସ୍କ; ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଭୁଜଶିରଃ, ଯାହା ମସ୍ତକକୁ ଧାରଣ କରେ)— ଅଂସ, କାନ୍ଧ, ଦୋଃଶିଖର । ୧ । କାନ୍ଧ; ଦେହର ତଳ—
1. Shoulder. ୨ । କାୟ; ଦେହ; ଗଣ୍ଡି; ମସ୍ତକଭିନ୍ନ ଦେହର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ—2. The trunk of the body. ୩ । ବୃକ୍ଷର ଗଣ୍ଡି; ତରୁର ମୂଳଠାରୁ ଶାଖା ବାହାରିବା ଅଂଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ବୃକ୍ଷର ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ପ୍ରକାଣ୍ଡ, କାଣ୍ଡ—3. The trunk of a କାଣ୍ଡ, ଦଣ୍ଡ । tree; stem. ୪ । ନୃପତି (ମେଦିନୀ)—4. King. ୫ । ସେନାପତି—5. Commander or general of an army. ୬ । ସମ୍ପରାୟ; ଯୁଦ୍ଧ (ମେଦିନୀ)—6. Battle. ୭ । ବ୍ୟୂହ

(ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—7. Battle array. ୮ । ପଥ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—9. Road; way. ୯ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—9. Name of a Sanscrit metre. ୧୦ । ଗ୍ରନ୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ—10. Chapter of a book. [ଯଥା—ଭାଗବତର ୧୨ ସ୍କନ୍ଧ ।] ୧୧ । କକୁଦ; ଷଣ୍ଢର ଡୁଲ୍ଲ—11. The tuft of flesh on the shoulder of a bull. ୧୨ । ବୌଦ୍ଧମତରେ ଜ୍ଞାନର ପଞ୍ଚ ଅଂଶ—12. Five component parts of knowledge according to Buddhist philosophy.

[ଯଥା—ରୂପ ସ୍କନ୍ଧ—ବିଷୟ ପ୍ରପଞ୍ଚ,
ବେଦନା ସ୍କନ୍ଧ—ବିଷୟଜ୍ଞାନ ପ୍ରପଞ୍ଚ,
ବିଜ୍ଞାନ ସ୍କନ୍ଧ—ଆଲୟବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରପଞ୍ଚ,
ସଂଜ୍ଞା ସ୍କନ୍ଧ—ନାମ ପ୍ରପଞ୍ଚ,
ସଂସ୍କାର ସ୍କନ୍ଧ—ବାସନା ପ୍ରପଞ୍ଚ ।

ବୌଦ୍ଧମାନେ ଏ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ସ୍କନ୍ଧର ଅତିରିକ୍ତ ଆତ୍ମାର ପୃଥକ୍ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ—ହି. ଶ ।]

୧୩ । ଅଭିଷେକ ସାମଗ୍ରୀ—13. Articles required for coronation. ୧୪ । ସେନା ବିଭାଗ—14. Division of an army. ୧୫ । କ୍ରୌଞ୍ଚପକ୍ଷୀ—15. A kind of crane. ୧୬ । ବୁଦ୍ଧ—16. Buddha. ୧୭ । ସମୂହ—17. Multitude. ୧୮ । ଯୁକ୍ତି—18. Argument. ୧୯ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ—19. Appointed work. ୨୦ । ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ମନୁଷ୍ୟ—20. A wise old man. ୨୧ । ପଣ୍ଡିତ—21. A learned man. ୨୨ । ଶିକ୍ଷକ—22. Teacher. ୨୩ । (ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ପଞ୍ଚେନ୍ଦ୍ରିୟର ପଞ୍ଚ ବିଷୟ; ରୂପ ରସ ଗନ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଓ ସ୍ପର୍ଶ—23. (Hindu philosophy) Objects of the five senses (namely,—shape taste, smell, sound and touch). ୨୪ । ଡାଳ; ଶାଖା (ହି. ଶ)—24. Branch. ୨୫ । ରାଜା (ହି. ଶ)—25. King. ୨୬ । ଯୁଦ୍ଧ (ହି. ଶ)—26. Battle. ୨୭ । ରାଜ୍ୟାଭିଷେକର ଉପଯୋଗୀ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଜଳ, ଛତ୍ର) (ହି. ଶ)—27. Articles required for an installation. ୨୮ । ସନ୍ଧି; ସନ୍ଧିନାମା (ହି. ଶ)—28. Treaty; compromise. ୨୯ । କଙ୍କପକ୍ଷୀ; ଧଳା ଚିଲ (ହି. ଶ)—29. White kite. ୩୦ । ଆର୍ଯ୍ୟାଛନ୍ଦର ଏକପ୍ରକାର (ହି. ଶ)—30. A class of Ārjyā metre.

ସ୍କନ୍ଧ ଗୃପ—ସଂ. ବି (ଯାହା ସ୍କନ୍ଧକୁ ଗୃପ କରେ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବହଙ୍ଗୀ; Skandha chāpa ବୋଝ ବହିବା ନିମନ୍ତେ ଶିକ୍ୟାଧାର; କାଭୁଡ଼ି—A bamboo for carrying on the shoulders loads suspended at both ends.

ସ୍କନ୍ଧଜ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ=ତରୁର ସ୍କନ୍ଧ ବା ଗଣ୍ଡିରୁ ଜାତ)—୧ । ଶଲ୍ଲକୀ; Skandhaja ଝୁଣା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Resin. ୨ । ବଟ ବା ବରଗଛ (ବୈଦ୍ୟକ)—2. The banyan tree.

ସ୍କନ୍ଧତରୁ—ସଂ. ବି—୧ । ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Skandhataru 1. Cocoanut tree. ୨ । ଡିମ୍ବିରି ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. A sort of fig tree.

ସ୍କନ୍ଧ ଦେଶ(ପ୍ରଦେଶ)—ସଂ. ବି—୧। ଅଂସ; କାନ୍ଧ—1. Shoulder. Skandha desa(pradesa) ୨ । ହାତୀର କାନ୍ଧ (ଯେଉଁଠାରେ ମାହୁନ୍ତ ବସେ), ବଳଦ ଆଦିଙ୍କ କାନ୍ଧ (ଯେଉଁଠାରେ ଜୁଆଳି ଲାଗେ)—2. The shoulder of an elephant or bullock.

ସ୍କନ୍ଧ ପରିନିର୍ବାଣ—ସଂ. ବି—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ମତରେ ଶରୀରର ୫ ଗୋଟି Skandha parinirbāṇa ସ୍କନ୍ଧ (ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ, ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ)ର ନାଶ); ମୃତ୍ୟୁ (ହି. ଶ)—Death.

ସ୍କନ୍ଧ ପୀଠ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାନ୍ଧର ହାଡ଼ (ହି. ଶ)—Skandha piṭha Shoulder blade; shoulder bone.

ସ୍କନ୍ଧଫଳ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍କନ୍ଧରେ ଫଳ ଫଳେ ଯାହାର)—Skandhaphaḷa ୧ । ନାରିକେଳ ବୃକ୍ଷ—1. Cocoanut tree. ୨ । ଡିମ୍ବିରି ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—2. Fig tree.

ସ୍କନ୍ଧଫଳା—ସଂ. ବି—ଖଜୁରୀ; ଖର୍ଜୁର—Skandhaphaḷā Date palm.

ସ୍କନ୍ଧବନ୍ଧନା—ସଂ. ବି—ମଧୁରିକା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ପାନମହୁରି—Skandhabandanā Aniseed.

ସ୍କନ୍ଧବାହ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅଣ୍)—Skandhabāha ସ୍କନ୍ଧଦ୍ୱାରା ଶକଟାଦି ବହନକାରୀ ବଳଦ—Cart-bullock. ଅନ୍ୟ ସଂ—ସ୍କନ୍ଧିକା, ଶଙ୍କ, ଶାଙ୍ଗୀ, ଗୌରକ, ଦୂର୍ତ୍ତିଲ । [ସ୍କନ୍ଧବାହକ—ଅନ୍ୟରୂପ] ବିଣ—ଭାରବହନକାରୀ—Carrying load on the shoulder.

ସ୍କନ୍ଧମଲ୍ଲକ—ସଂ. ବି—କଙ୍କପକ୍ଷୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Skandhamallaka Heron.

ସ୍କନ୍ଧରୁହ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ+ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବଟବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Skandharuha Banyan rree.

ସ୍କନ୍ଧ ଶାଖା—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧରୁ ଜାତ ଶାଖା)—ବୃକ୍ଷର ପ୍ରଧାନ ଶାଖା Skandha sākhā [ଅମର]—The main branch of a tree. (ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ଶାଲା)

ସ୍କନ୍ଧ ଶୃଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ ଅବଧି ବାଙ୍କେଇ ଥାଏ ଶୃଙ୍ଗ ଯାହାର)—Skandha srunga ମହିଷ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—Buffalo.

ସ୍କନ୍ଧା—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ+ଆ)—୧ । ଶାଖା; ଡାଳ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—Skandhā 1. Branch. ୨ । ଲତା [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—2. Creeper.

ସ୍କନ୍ଧାଗ୍ନି—ସଂ. ବି—ବଡ଼ କାଠଗଣ୍ଡିଦ୍ୱାରା ଜାତ ଅଗ୍ନି [ବିକାଣ୍ଡଶେଷ]—
Skandhāgni Fire of big logs of wood.
(ସ୍କନ୍ଧାନଳ—ଅନ୍ୟରୂପ

ସ୍କନ୍ଧାବାର—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ=ରାଜା, ସୈନ୍ୟ+ଆ+ବୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ,
Skandhābāra ଯାହା ରାଜାଙ୍କୁ ବା ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ଆବରଣ ବା ରକ୍ଷା କରେ)—୧ । ସେନା; ଫଉଜ—1. Army. ୨ । ରାଜଧାନୀ—2. Capital of a king. ୩ । କଟକ; ନଗର—3. City; town. ୪ । ଶିବିର; ସେନାନିବାସ—4. Cantonment. ୫ । ରାଜାଙ୍କ ଶିବିର (ହି. ଶ)—5, The camp of a king.

ସ୍କନ୍ଧିକ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଧ+ଇକ)—୧ । ସ୍କନ୍ଧବାହକ; ଶଗଡ଼ଟଣା ବଳଦ
Skandhika 1. Cart-bullock. ୨ । ବଳଦ; ବୃଷ (ହି. ଶ) —2, Bullock; bull.

ସ୍କନ୍ଧୀ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ(ସ୍କନ୍ଧ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍କନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Having
Skandhī shoulder. ବି—ବୃକ୍ଷ (ରତ୍ନମାଳା)—
(ସ୍କନ୍ଧିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Tree,

ସ୍କନ୍ଧେମୁଖ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଲୁକ୍)—କାନ୍ଧ ଉପରେ ଯାହାର
Skandhemukha ମୁଖ ଅବସ୍ଥିତ (ହି. ଶ)—Having the
(ସ୍କନ୍ଧେମୁଖା—ସ୍ତ୍ରୀ) face fixed to the shoulders.
ସଂ. ବି—ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ଅନୁଚରବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
Name of an attendant of Skanda.

ସ୍କନ୍ଧ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ [ସ୍କନ୍ଧ+ଯ]—୧ । ସ୍କନ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Skandhya to the shoulders. ୨ । ସ୍କନ୍ଧର ସମାନ [ହି. ଶ]—2. Equal to or as high as the shoulders.

ସ୍କନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍କନ୍ଦ ବା ସ୍କନ୍ଦ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ସ୍ଖଳିତ; ଚ୍ୟୁତ
Skanna [ଅମର]—1. Separated; fallen. ୨ । ଗତ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2, Gone. ୩ । ଶୁଷ୍କ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
3. Dry. ୪ । କ୍ଷରିତ—4. Oozing,

ସ୍କବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ [ସ୍କମ୍ଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ, ତ]—୧ । ଟେକାଯାଇଥିବା—
Skabdha 1. Supported; propped (Apte) ୨। ରହିତ; ସ୍ଥଗିତ—2. Stopped (Apte).

ସ୍କଭ(ମ୍ଭ୍) [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ସ୍ତମ୍ଭନ କରିବା—1. To stop. ୨ ।
Skabh(mbh) [root] ରୁଦ୍ଧ କରିବା—2. To restrain. ୩ । ସର୍ଜନ କରିବା—3. To create (Apte). ୪ । ବାଧା ଦେବା—4. To hindor; to obstruct; to impede (Apte). ୫ । ଟେକି ଧରିବା—5. To prop up; to support [Apte].

ସ୍କଭନ—ସଂ. ବି (ସ୍କଭ୍. ଧାତୁ+କରଣ, ଅନ)—ଶବ୍ଦ [ହି. ଶ]
Skabhana Sound.

ସ୍କମ୍ଭ—ସଂ. ବି [(ସ୍କମ୍ଭ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସ୍ତମ୍ଭ; ଖୁମ୍ବ—
Skambha 1, Pillar, ୨ । ଠେକ—2, Support; prop; stay; fulcrum [Apte]. ୩ । ପରମେଶ୍ୱର—
3. The Supreme Being [Apte].

ସ୍କମ୍ଭନ—ସଂ. ବି [ସ୍କମ୍ଭ୍. ଧାତୁ+ଭାବ, ଅନ]—୧ । ଟେକି ଧରିବ
Skambhana କର୍ମ—1. The act of supporting [Apte] ୨ । [+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ] ଠେକ—2. Prop; support [Apte].

ସ୍କମ୍ଭସର୍ଜନୀ—ସଂ. ବି—ବାହୁଲି; ବଳଦଗାଡ଼ିର ଯୁଆଳର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ
Skambhasarjanī ଥିବା ଯେଉଁ ଖିଲା ବା ଖୁଣ୍ଟି ଯୋଗୁଁ ବଳଦଙ୍କ କାନ୍ଧ ଏଣେତେଣେ ଘୁଞ୍ଚିପାରେ ନାହିଁ [ହି.ଶ]—
Pins attached to the ends of the yoke of a bullock cart to keep the shoulders of the bullocks fixed to their places.

ସ୍କଲ[ଲା]ର୍‌ଶିପ୍—ବୈଦେ, ବି [ଇଂ]—ଛାତ୍ରବୃତ୍ତି; ପରୀକ୍ଷାରେ
Skala[lā]r-sip ପାରଦର୍ଶିତାସହ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଛାତ୍ରକୁ ଉଚ୍ଚତର
স্কলর্‌সীপ শিক্ষা କରିବା ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟସ୍ୱରୂପ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳ ନିମନ୍ତେ ଦିଆଯିବା ବୃତ୍ତି—Scholarship; a stipend granted to a passed student for prosecuting higher studies.

ସ୍କାଇ—ବୈଦେ, ବି [ଡେନ୍‌ମାର୍କ ଦେଶୀୟ ଭାଷା—ସ୍କାଇ ବା ସ୍କି]—ବରଫ
Skāi ଉପରେ ଗୋଡ଼କୁ ଘଷାଇ ଘଷାଇ ଗତି କରିବା ନିମନ୍ତେ
[ସ୍କି—ଅନ୍ୟରୂପ] ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ପାଦ ଯୋତା—
স্কাই স্কাই Ski; Scandinavian snow shoe.
[ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷମାନେ ବ୍ୟାୟାମ ବା କ୍ରୀଡ଼ା ପାଇଁ ଏ ଜୋତା ଗୋଡ଼ରେ ଲଗାଇ ବରଫ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ଘସାଇ ଘସାଇ ଗତି କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ସ୍କାଇ ଲାଇଟ୍—ବୈଦେ, ବି (ଇଂ)—କୋଠାଘରର ଛାତରେ ବା ଛାତ
Skāi lāit ପାଖରେ ଲଗିଥିବା କାଚର ଝରକା, ଯେଉଁ ବାଟେ
স্কাই লাইট্ स्काई लाइट ଘର ଭିତରକୁ ଆକାଶରୁ ଆଲୁଅ ପଶେ—Skylight.

ସ୍କାଉଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ବାଳଚର—1. Scout. ୨ । ବଏ
Skāut ସ୍କାଉଟ୍ (ଦେଖ)—2. Bæskāut (See)
স্কাউট্ स्काउट

ସ୍କାଉଟ୍ ମାଷ୍ଟର—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ବାଳଚରମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର ବା ବଡ଼
Skāut māstar ଗୁରୁ—Scout master.
স্কাউট্ মাষ্টর্ स्काउट मास्टर

ସ୍କାଉଟ୍ ର୍‍ଯାଲି—ବୈଦେ. ବି(ଇଂ)—ବାଳଚରମାନଙ୍କ ସମ୍ମେଳନ—
Skāut rāli Scout rally.
স্কাউট্ র‍্যালী स्काउट रली

ସ୍କାଣ୍ଡିନେଭିଆ—ବୈଦେ. ବି—ନରୱେ ଓ ସ୍ୱିଡେନ୍ ସମ୍ମିଳିତ ଉପଦ୍ୱୀପ—
Skāndinebhiā Scandinavia.
স্কাণ্ডিনেভিয়া स्काण्डीनेविया

ସ୍କାନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ସ୍କନ୍ଦ+ଅ)—ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ (ଦେଖ)—Skanda-
Skānda purāṇa (See) ସଂ. ବିଣ—୧ । ସ୍କନ୍ଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
[ସ୍କାନ୍ଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] 1. Relating to Skanda. ୨ । ଶିବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Siba. (Apte).

ସ୍କିମ୍—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ)—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଗ୍ରେ ପୂର୍ବରୁ କଳ୍ପିତ ବା
Skim ସ୍କୀମ स्कीम ସୂଚିତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ—Scheme·

ସ୍କୁ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଉତ୍କୃତ କରିବା—1. To take out. ୨ ।
Sku (root) ଅପ୍ଲାବନ କରିବା—2. To inundate· ୩ ।
ଲୁଦିଲୁଦି ଯିବା; ଡେଇଁବା—3. To go by jumps; to leap; to bound (Apte). ୪
ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା—4. To raise; to lift (Apte).
୫ । ଘୋଡ଼ାଇ ପକାଇବା—5. To cover; to over-spread (Apte).

ସ୍କୁନ୍ଦ୍(ନ୍ଦ) (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଅପ୍ଲାବନ କରିବା—1. To in
Skud(nd) (root) undate. ୨ । ଲୁଦିବା; ଡେଇଁବା—
2. To leap; to jump; to spring up· ୩ । ଡେଇଁ ଗଳିବା—3· To frisk. ୪ । ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା—
4. To raise; to lift(Apte).

ସ୍କୁନ୍ଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ରୋଧନ କରିବା—To restrain; to
Skun-bh root stop; to hinder. (Apte)
(ସ୍କୁମ୍ଭ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍କୁପ୍—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ-ସ୍କ୍ରୁ)—ପେଚ କଣ୍ଟା—
Skup ସ୍କ୍ରୁପ୍, ଇସ୍କ୍ରୁପ स्क्रूप Screw.

ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ· ବ(ଇଂ)—(ଆଧୁନିକ ଶୈଳୀରେ ଚାଳିତ) ବିଦ୍ୟାଳୟ—
Skul School (conducted on modern
ইস্কুল स्कूल lines) [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ସାଧାରଣତଃ 'ଇସ୍କୁଲ' ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ । ଏହି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଆମ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲଣି; ଯଥା—
ଇଞ୍ଜିନିଅରିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ୍, ସର୍ଭେ ସ୍କୁଲ୍, ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ୍, ମାଇନର୍ ବା ମିଡ଼ିଲ୍ ଇଙ୍ଗ୍ଲିଶ ସ୍କୁଲ୍, ଭର୍ଣ୍ଣାକ୍ୟୁଲର୍ ସ୍କୁଲ୍, ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍, ଅପର୍ (ଉଚ୍ଚ) ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍, ଲୋଅର୍ (ନିମ୍ନ) ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍, ଗା(ଗୋ)ର୍ଲ ସ୍କୁଲ୍, ଟ୍ରେନିଙ୍ଗ୍ ସ୍କୁଲ୍, ସେକେଣ୍ଡାରୀ ସ୍କୁଲ୍, ହାଇ ସ୍କୁଲ୍, ନର୍ମାଲ୍ ସ୍କୁଲ୍, ଆର୍ଟ ସ୍କୁଲ୍, ମଡେଲ୍ ସ୍କୁଲ୍, ଟେକ୍ନିକାଲ୍ ସ୍କୁଲ୍ । ଏପରି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ମାନଙ୍କର କେତେକ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକରୂପମାନ ମଧ୍ୟ ଚଳେ । ଯଥା—
ଏଚ୍. ଇ. ସ୍କୁଲ୍—ହାଇ ଇଙ୍ଗ୍ଲିଶ ସ୍କୁଲ୍
ଲ. ପ୍ରା. ସ୍କୁଲ୍—ନିମ୍ନ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ।
ଏଲ୍. ପି ବା ଲୋ· ପ୍ରା. ସ୍କୁଲ୍—ଲୋଅର ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ୍ ।
ୟୁ. ପି. ବା ଉ. ପ୍ରା. ସ୍କୁଲ—ଅପର ପ୍ରାଇମେରୀ ବା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ।
ଏମ୍.ଇ. ବା ମି.ଇ. ସ୍କୁଲ୍—ମିଡ଼ିଲ୍ ଇଙ୍ଗ୍ଲିଶ୍ ସ୍କୁଲ୍ ।
ସ୍କୁଲ୍ ଶବ୍ଦ ପରେ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦମାନ ଲାଗେ । ଯଥା—
ସ୍କୁଲ୍ ବୁକ୍, ସ୍କୁଲ୍ ମାଷ୍ଟର୍ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସ୍କୁଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଷ୍କୁଲ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Skul (etc) Shkul etc (See)

ସ୍କୁଲ୍ ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶକ
Skul inspektar ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ—Inspector of
স্কুলইন্সপেক্টার schools. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସ୍କୁଲ୍ ସବ୍‌ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍, स्कूल इन्सपेक्टर ସ୍କୁଲ ଡେପୁଟି ଇନ୍ସପେକ୍ଟର୍, ସ୍କୁଲ ମେଡ଼ିକାଲ୍ ଅଫିସର୍ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ ।]

ସ୍କୁଲ୍ ଫାଇନାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ, ସ୍କୁଲ୍ ଫାଇନାଲ୍ ଏକ୍ଜାମିନେ-
Skul phāināl ସନ୍)—ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ପାଶ୍ କରି କଲେଜରେ
স্কুল ফাইনাল ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ
स्कूलफ़ाइनाल ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାଟ୍ରିକୁଲେସନ୍ ପରୀକ୍ଷା—
The School-final examination.

ସ୍କୁଲ୍ ବୁକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ—
Skul buk Text book.
স্কুলবুক্ स्कूलबुक

ସ୍କୁଲ୍ ବୁକ୍ କମିଟି—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ)—ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନିର୍ବାଚକ ସମିତି—
Skul buk kamiṭi School-book Committee.
স্কুলবুক্ কমীটি स्कूलबुककमीटी

ସ୍କୁଲ୍ ବୁକ୍ ସୋସାଇଟି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସ୍କୁଲମାନଙ୍କର
Skul buk sosāiṭi ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକମାନ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ
স্কুলবুক্ সোসাইটি ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଂଘ—
स्कूलबुक सोसाइटी School book Society.

ସ୍କୁଲ୍ ଲିଭିଙ୍ଗ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍—ବୈଦେ· ବ—(ଇଂ)—ସ୍କୁଲର
Skul libhiṅg sārṭiphikeṭ ଉଚ୍ଚତମ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
স্কুল লীভীঙ্ সার্টিফীকেট ପଢ଼ି ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ
स्कूललिभ्गि सार्टीफिकेट ହୋଇ ଛାତ୍ରର ସ୍କୁଲ ତ୍ୟାଗ କରିବା-
କାଳରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତଛାତ୍ରକୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍—
School-leaving certificate.

ସ୍କ୍ରୁ(ସ୍କ୍ରୁ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପେଚକଣ୍ଟା—
Skṛu(skru) Screw.
স্ক্রু स्क्रू
(ସ୍କ୍ରୁ—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ)

ସ୍କ୍ରୁ(ସ୍କ୍ରୁ)ଡ୍ରାଇଭର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ପେଚକସ୍; ପେଚକଣ୍ଟାକୁ
Skṛu(skru)drāibhar କାଢ଼ିବା ଓ ବସାଇବା ପାଇଁ
স্ক্রু ড্রাইভার स्क्रू ड्राइभार ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର—
Screw driver.

ସ୍କେଟ୍—ବୈଦେ· ବ (ଇଂ)—ବରଫ ଉପରେ ଶୀଘ୍ରଗତିରେ ଚାଲିବା
Skeṭ ପାଇଁ ତଳପା ଲମ୍ବ ବଗ୍ ପାଇଥିବା
স্কেট स्केट ଏକପ୍ରକାର ଚାଡ଼ର ଜୋତା—
A skate

ସ୍କେଟିଙ୍ଗ୍—ବୈବିଦେ. ବ (ଇଂ)— ବରଫ ଉପରେ ସ୍କେଟ୍ ମାଡ଼ି Sketing ଚାଲୁଡ଼ିବା—Skating. ବଣ. ଯାହା ସ୍কেটিঙ্গ स्केटिंग ଯାହାଯୋଗେ ସ୍କେଟିଙ୍ଗ୍ କରାଯାଏ—Useful or used in skating' (ଯଥା—ସ୍କେଟିଙ୍ଗ୍ ଜୋତା)

ସ୍କେଲ୍—ବୈବିଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ବଡ଼ ଷେତ୍ର ଅବକୁ ନକ୍ସାରେ Skel ଛୋଟାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଅନୁପାତିକ ପରିମାଣ— ସ୍কেল स्केल 1. Scale. ୨ । ଯେଉଁ ଉଲ ଉଚ୍ଚ ପରିମାଣ ଓ ଅଙ୍କଚିହ୍ନିତ ଫଳକ (ପଟା) ଦ୍ୱାରା ନକ୍ସାରେ ଥିବା କ୍ଷେତ୍ରକୁ ମାପ କରି ଭୂମିରେ ମିଳାଇବାକୁ ହୁଏ, କିଂବା ଭୂମିର ମାପକୁ ନକ୍ସାରେ ମିଳାଇବାକୁ ହୁଏ— 2. A scale or protractor; a surveyor's scale. ୩ । କ୍ରମପଦ୍ଧତି; କ୍ରମୋଚ୍ଚ ବା କ୍ରମନିମ୍ନ ରେଟ୍—3. Scale; rate.

ସ୍କୋଟିକା—ସଂ. ବ—ପକ୍ଷିବିଶେଷ (ଚିକାଶ୍ରେଣୀ); ଖଞ୍ଜନକା ପକ୍ଷୀ— Skoṭikā Name of a bird; the blue jay.

ସ୍କ୍ୱାୟାର୍—ବୈବିଦେ. ବ (ଇଂ. ସ୍କ୍ୱାୟାର୍; ଏ ସ୍କ୍ୱାୟାର୍)—୧ । Skwāyār ପୂର୍ବକାଳରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ନାଇଟ୍‌ମାନଙ୍କ ସହଚର— স্ক্বায়ার स्क्वायार 1. Squire. ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭଦ୍ରଲୋକ ଓ ସାହେବମାନଙ୍କ ନାମ ପରେ ଲଗିବା ଉପାଧି—2. Esquire. [ଦ୍ର—ଏହାର ସାଙ୍କେତିକ Esq. ସାହେବ ବା ସାହେବୀ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ମିଷ୍ଟର୍ (Mr) ଲଗେ, କିଂବା ପରେ ସ୍କ୍ୱାୟାର୍ (Esq) ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ସ୍ଖଦ୍(ଧାତୁ)—ସ—୧ । ବିଦାରଣ କରିବା—1. To pierce Skhad(root) to split. ୨ । ହିଂସା କରିବା- 2. To assault; to beat; to kill. ୩ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—3. To oppress

ସ୍ଖଦନ—ସ. ବ (ସ୍ଖଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ବିଦାରଣ; ଫାଡ଼ିବା Skhadana ଚିରିବା—1. Piercing; splitting; tearing. ୨ । ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ—2. Calmness. ୩ । ପାଟନ—3. Cleaving. ୪ । ହିଂସନ— 4. Killing; hurting. ୫ । କଷ୍ଟଦେବା; ଉତ୍ପୀଡ଼ନ— 5. Giving pain; oppressing.

ସ୍ଖଲ(ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଚଳିତ ହେବା—1. To move. ୨ । Skhala(root) ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେବା—2. To move from one's position. ୩ । ପଡ଼ିବା; ଖସିଯିବା—3. To fall down; to slip; to stumble.

ସ୍ଖଳନ—ସ. ବ (ସ୍ଖଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ପତନ; ଖସନ— Skhalana 1. Falling down. ୨ । ଗୋଡ଼ ଖସିକରି ପଡ଼ିବା (ସ୍ଖଳିତ—ବଣ) ଯିବା—2. Slipping. ୩ । ସ୍ୱସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତି— 3. Loss of one's own position; removal from a place. ୪ । ଝୁଣ୍ଟି କରି ପଡ଼ିଯିବା—4. Falling down by slipping; stumbling; tripping. ୫ । ଧକ୍କା—5. Push; concussion. ୬ । ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ—6. Transgression of rules. ୭ । ପ୍ରତିଘାତ-7. Counter-stroke. ୮ । ମୋଚନ— 8. Emission. ୯ । ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ, ରୋଗ ବା ଭ୍ରମବଶତଃ ବାକ୍ୟର ଅର୍ଦ୍ଧ ବା ଭ୍ରାନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ; ଖନାଇବା— 9. Slip of the tongue; stammering (due to old age or disease). ୧୦ । ବିକୃତି— 10. Alteration. ୧୧ । ନିଷ୍ଫଳ ହେବା—11. Becoming futile; frustration. ୧୨ । ଭ୍ରାନ୍ତି— 12. Mistake; delusion. ୧୩ । ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ— 13. Acting in opposition. ୧୪ । ନ୍ୟାୟରୁ, ଧର୍ମରୁ ବା ସାଧୁମାର୍ଗରୁ ଚ୍ୟୁତି—14. Transgression from the path of justice or morality. ୧୫ । ଅଚରିତ ବ୍ରତାଦିର ଭ୍ରଂଶ—15. Infringement of the penance or austerity undertaken by a person.

ସ୍ଖଳିତ—ସ. ବଣ (ସ୍ଖଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ପତିତ—1. Fallen Skhalita down. ୨ । ମୁକ୍ତ; ଚ୍ୟୁତ—2. Emitted. ୩ । ଗୋଡ଼ ଖସିଯାଇ ପଡ଼ିଯାଇଥିବା—3. Slipped. ୪ । ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ; ବିଚଳିତ—4. Displaced; removed form one's place. ୫ । ନିଷ୍ଫଳୀକୃତ—5. Frustrated; become futile. ୬ । ପ୍ରତିହତ— 6. Counter-struck. ୭ । ଅର୍ଦ୍ଧୋଚ୍ଚାରିତ— 7. Half-uttered. ୮ । ଝୁଣ୍ଟି କରି ପଡ଼ିଯାଇଥିବା— 8. Stumbled; tripped. ବ—(+ଭାବ. ତ)—. ୧ । ଯୁଦ୍ଧଯୁଦ୍ଧାଦିବ୍ୟାସ ଯୁଦ୍ଧମର୍ଯ୍ୟାଦାରୁ ସ୍ଖଳନ; ଛଳ (ମେଦିନୀ)—2. Transgression from the rules of fair fight. ୨ । ସ୍ଖଳନ—2. Slipping. ୩ । ପତନ—3. Fall. ୪ । ଭୁଲ; ଭ୍ରାନ୍ତି—4. Error. ୫ । ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଭ୍ରାନ୍ତି—5. Slip of the tongue.

ସ୍ଖଳିତ ବଚନ—ସ. ବ—(କର୍ମଧା) ଅର୍ଦ୍ଧୋଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ—Half Skhalita bachana uttered or stammered words. (ସ୍ଖଳିତବଚନା—ସ୍ତ୍ରୀବଣ.) ବି.ବଣ.ପୁଂ—ଖନା—Stammering.

ସ୍ଟକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈବିଦେ. ବ (ଇଂ)—ଷ୍ଟକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Sṭak (etc) ষ্টক্ स्टाक् Shṭak etc (See) [ଦ୍ର—ସ୍ଟ, ସ୍ଟା, ସ୍ଟି, ସ୍ଟୁ, ସ୍ଟେ, ସ୍ଟୋ, ସ୍ଟ ଆଦ୍ୟାକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏ ଅଭିଧାନରେ ଷ୍ଟ, ଷ୍ଟା, ଷ୍ଟି, ଷ୍ଟୁ, ଷ୍ଟେ, ଷ୍ଟୋ, ଷ୍ଟ ଆଦ୍ୟାକ୍ଷର ଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ଦେଖ ।]

ସ୍ଟଲ୍—ବୈବିଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କ ରହିବାର ଘର— Sṭal 1. Stall. ୨ । ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ରଖିବାର ଦୋଚାଳ—2. A ষ্টল্ स्टाल stall for keeping merchandise etc.

ଷ୍ଟିଚଙ୍ଗ୍ ମେସିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ଲୁହା ତାର ଦ୍ୱାରା ବହି Stiching mesin ସିଲାଇ କରାଯିବା କଳ—Stitching machine. ଷ୍ଟିଚିଙ୍ଗ୍ ମେସୀନ୍ स्टिचिं मेशीन

ଷ୍ଟେଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ନାଟ୍ୟଶାଳାର ବା ଥିଏଟରର ବା Stej ସର୍କସର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ—1. Theatrical or other ଷ୍ଟେଜ୍ स्टेज् stage. ୨ । ବକ୍ତୃତା ଆଦି କରାଯିବାର ମଞ୍ଚ—2. A stage for lecturing. ୩ । (ପୂର୍ବକାଳୀନ) ଡାକ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଆଦିର ମଞ୍ଜିଲ୍—3. The stage for conveyance of passengers in old times.

ଷ୍ଟେଜ୍ କୋଚ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମଟର୍ ବା ରେଳ ଆଦିର ପ୍ରଚଳନ Stej koch ପୂର୍ବେ ମନୁଷ୍ୟ ଆଦିଙ୍କୁ ମଞ୍ଜିଲଦ୍ୱାରା ବହନ କରୁଥିବା ଷ୍ଟେଜ କୋଚ स्टेज् कोच ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି—Stage coach.

ଷ୍ଟେଜ୍ ମା (ମ୍ୟା, ମେ) ନେଜର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର Stej mā(myā, me)nejar ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ—Stage manager. ଷ୍ଟେଜ୍ ମ୍ୟାନେଜାର स्टेज मेनेजर

ଷ୍ଟେଜିଙ୍ଗ୍ ବଙ୍ଗଳା(ଲୋ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ରେଳ, ମଟର୍ ଆଦିର Stejing bangalā(lo) ପ୍ରଚଳନ ପୂର୍ବେ ମଞ୍ଜିଲଦ୍ୱାରା ବାହକ ଷ୍ଟେଜିଙ୍ଗ ବଙ୍ଗଲୋ स्टेजींबङ्गलो ଲୋକମାନଙ୍କ ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କୋଠୀ—Staging bungalow.

ଷ୍ଟ୍ରବେରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଏକପ୍ରକାର ସୁଖାଦ୍ୟ ଇଉରୋପୀୟ Straberi ଫୋଳ—Strawberry. ଷ୍ଟ୍ରୀବେରି स्ट्रबेरी

ସ୍ତକ୍(ଧାତୁ)—ସ—ପ୍ରତିଘାତ କରିବା— Stak (root) To counterstrike.

ସ୍ତଙ୍କୁ—ସ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଆନଦ୍ଧ ବାଦ୍ୟ Stanku (ହୁ. ଶ)—A kind of ancient drum.

ସ୍ତନ୍ଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସ୍ତମ୍ଭନ କରିବା—1. To benumb. Stan-bh (root) ୨ । ଅଟକ କରିବା—2. To restrain.

ସ୍ତନ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । (ମେଘ)ଶବ୍ଦ କରିବା; (ମେଘ) ଗର୍ଜନ କରିବା Stan (root) 1. To roar (said of thunder). ୨ । ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a sound

ସ୍ତନ—ସ. ବ (ସ୍ତନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଏଥିରୁ ଦୁଧ Stana ଦୁହିଁ ହେବା ବେଳେ ଶବ୍ଦ ହେବାରୁ)— ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—କୁଚ, ଉରଜ, ବକ୍ଷୋଜ, ପୟୋଧର, ଉରସିଜ, ବକ୍ଷୋରୁହ — ୧ । କୁଚ; ପୟୋଧର; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଛାତିରେ ଉଠିବା ମାଂସପିଣ୍ଡଦ୍ୱୟ (ଯହିଁରେ ଶିଶୁର ଖାଦ୍ୟପାଇଁ ଦୁଗ୍ଧ ସଞ୍ଚିତ ଥାଏ)—1. Female breast. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ ଏହାକୁ ଦୁଧ, ଓ ମମା ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ପହ୍ନା; ଉଧ—2. Udder. ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ତନ୍ୟ) ସ୍ତନକ୍ଷରିତ ଦୁଗ୍ଧ; ସ୍ତନ୍ୟ—Milk. স্তন स्तन

ସ୍ତନ କୀଲ—ସ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସ୍ତନରେ ହେବା ଏକପ୍ରକାର ବ୍ରଣ (ହୁ. Stana kīla ଶ)—A kind of boil on the breast of females.

ସ୍ତନ ଚୂଚୁକ—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତନର ବର୍ତ୍ତୁଳାକୃତ ଅଗ୍ର; ସ୍ତନର Stana chūchuka ଭୁଣ୍ଡି—Nipple.

ସ୍ତନଥ(ଥୁ)—ସ. ବ (ସ୍ତନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅଥ, ଅଥୁ)—(ସିଂହ ଆଦିଙ୍କ) Stanatha(thu) ଗର୍ଜନ (ହୁ. ଶ)—Roar.

ସ୍ତନ ଦାତ୍ରୀ—ଦେ.ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଶିଶୁକୁ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଆପଣା ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରାନ୍ତି Stana dātrī—A woman who suckles an infant.

ସ୍ତନନ—ସ. ବ (ସ୍ତନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ରବ; ଧ୍ୱନି—Stanana 1. Sound. ୨ । ମେଘ ଧ୍ୱନି—2. Roar of thunder. ୩ । ଆର୍ତ୍ତଧ୍ୱନି; କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି—3. Piteous sound; cry of distress.

ସ୍ତନନ୍ଧୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ତନଂ=ସ୍ତନକୁ+ଧେ. ଧାତୁ=ପାନ କରିବା Stanandhaya +କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ; ଅଳ୍ପ ଶିଶୁ; (ସ୍ତନନ୍ଧୟା[ୟୀ]—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟ—Sucking (child). ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂ—ଡିମ୍ଭ, ଉତ୍ତାନଶୟ (ପୁଂ), ଡିମ୍ଭା, ଉତ୍ତାନଶୟା (ସ୍ତ୍ରୀ) — ବ—୧ । ସ୍ତନ୍ୟଜୀବୀ ଶିଶୁ; ଯେଉଁ ଶିଶୁ ମାଆଙ୍କଠାରୁ ଦୁଧ ଖାଇବା ଛାଡ଼ି ନ ଥାଏ; ଅଳ୍ପ ଶିଶୁ—1. An infant at the breast; a child which is not yet weaned. ୨ । ବାଛୁରି (ହୁ. ଶ)—2. A calf.

ସ୍ତନପ—ସ. ବଣ ଓ ବ, ପୁଂ(ସ୍ତନ+ପା ଧାତୁ=ପିଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Stanapa ସ୍ତନନ୍ଧୟ (ଦେଖ)—Stanandhaya (See) (ସ୍ତନପାୟୀ—ଅନ୍ୟବଣ ରୂପ) (ସ୍ତନପା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ତନପାୟିନୀ—ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ)

ସ୍ତନ ପାନ—ସ. ବ—ସ୍ତନ୍ୟପାନ (ହୁ. ଶ); ସ୍ତନରୁ ଦୁଧ ପିଇବା— Stana pāna Sucking of the milk from a woman's breast.

ସ୍ତନପାୟିକା—ସ.ବଣ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତନନ୍ଧୟା; ଅଳ୍ପ ଶିଶୁ ତା ଦୁଗ୍ଧପୋଷ୍ୟା Stanapāyikā ବାଳିକା—A sucking girl.

ସ୍ତନ ବିଦ୍ରଧି—ସ. ବ—ସ୍ତନରୋଗ (ଦେଖ) Stana bidradhi Stanaroga (See)

ସ୍ତନ ବୃନ୍ତ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତନମୁଖ (ଦେଖ) Stana brunta Stanamukha (See)

ସ୍ତନ ଭବ—ସ. ବଣ—ସ୍ତନଜାତ—Born of the breast. ବ— Stana bhaba ରତିବନ୍ଧବିଶେଷ (ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରିକା)—A posture in coition. (ଦ୍ର—ସ୍ମରକେଳୀସ୍ତବ୍ଧ ମଧ୍ୟେ ତୁ ବୃଦ୍ଧ ଯୋଷିଦ୍‌ପଦଦ୍ୱୟଂ । ସ୍ତନୌ ଧୃତ୍ୱା ରମେଦ୍‌କାମୀ, ବନ୍ଧଃ ସ୍ତନଭବଃ ସ୍ମୃତଃ—ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରିକା ।)

ସ୍ତନଭର—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ଥୂଳ ସ୍ତନବିଶିଷ୍ଟ (ପୁରୁଷ) Stanabhara (ବିକାଶଶେଷ)—(a man) Having plump feminine breasts. ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ଥୂଳ ବା ପୁଷ୍ଟ ସ୍ତନ (ହୁ. ଶ)—1. Plump breasts. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ପୃଥୁଳ ସ୍ତନବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷ (ହୁ. ଶ)—2. A man having feminine breasts

ସ୍ତନ ଭରା—ଦେ. ବଣ—ସ୍ତନଭାରହାରା ଅଙ୍ଗନା—Troubled by
Stanabharā the weight of her breasts. [ଉ—
ସ୍ତନଭରା स्तनभरा ଯାଇବ ସ୍ତନଭର ହୋଇ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ନ ପାରନ୍ତି
ଶୋଇ—ଜଗନ୍ନାଥ· ଭାଗବତ ।]

ସ୍ତନ ଭାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ଥୂଳ ସ୍ତନର ବୋଝ—
Stana bharā Weight of big breasts.

ସ୍ତନଭାର ନମ୍ର(ତ)—ସଂ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ଓ ୪ର୍ଥୀ ତତ୍)—ସ୍ତନର ଭାର
Stanabhāra namra(ta) ଯୋଗୁଁ ଆଗକୁ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ିଥିବା
[ସ୍ତନଭାର ବନମ୍ର(ତ)—ଅନ୍ୟରୂପ] (ଦେହ ବା ଅବୟବ)—
ସ୍ତନଭାର ନମ୍ରା[ତା] } ସ୍ତ୍ରୀ (body or limb) Leaning
ସ୍ତନଭାର ବନମ୍ରା[ତା] } to the front owing to
the weight of big breasts.

ସ୍ତନ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି—ସ୍ତନର ପରିଧି ବା ଚକଡ଼ା—The circum-
Stana maṇḍala ference of the breast.

ସ୍ତନ ମୁଖ—ସ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତନାଗ୍ର; ଚୁଚୁକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଦୁଧର
Stana mukha ଭୁଣ୍ଡି—Nipple.

ସ୍ତନୟିତ୍ନୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ତନ୍ ଧାତୁ+ଣିଜନ୍ତ=ସ୍ତନ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା
Stanayitnu +କର୍ତ୍ତୃ. ଇତ୍ନୁ; ଯାହା ଶବ୍ଦ କରେ)—୧ । ମେଘ
(ଅମର)—1. Cloud. ୨ । ମୁସ୍ତକ; ମୁଥା (ଅମର)—
2. Grass root. ୩ । ମେଘ ଧ୍ୱନି (ମେଦିନୀ)—
3. Roar of thunder clouds. ୪ । ବିଦ୍ୟୁତ୍
(ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Lightning. ୫ । ମୃତ୍ୟୁ
(ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—5. Death. ୬ । ରୋଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
—6. Disease.

ସ୍ତନ ରୋଗ—ସଂ. ବି—(ଗର୍ଭିଣୀ ଓ ପ୍ରସୂତିଙ୍କ) ସ୍ତନରେ ଜାତ ହେବା
Stana roga ରୋଗ; ଥନଦରଦ—Disease of the female
breast; tumour on the breast; mammites.
[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ସ୍ତନକୁ ରକ୍ତ ଗଣ୍ଡ ତାହା ଫୁଲିଯାଏ
ଓ ପାଚେ ।]

ସ୍ତନ ରୋହିତ—ସଂ. ବି—ସ୍ତନର ଅଗ୍ରଭାଗର ଚାରିଆଡ଼େ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଳ
Stana rohita ହେଉଥିବା ଅଂଶ (ବୈ. ଶ)—The part of
the female breast which is about one
inch around the nipple.

ସ୍ତନ ଶିଖା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତନମୁଖ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) [ଦେଖ]
Stana śikhā Stanamukha [See]

ସ୍ତନ ଶୋଷ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ, ଯହିଁରେ ସ୍ତନ ଶୁଖିଯାଏ [ବୈ.
Stanaśosha ଶ]—A kind of disease in which
the female breasts wither and go dry.

ସ୍ତନହରା—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ତନ୍ୟହର)—ସ୍ତନରୋଗ [ଦେଖ]
Stanaharā स्तनैली Stanaroga [See]

ସ୍ତନାଗ୍ର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତନମୁଖ [ଦେଖ]
Stanāgra Stanamukha [See]

ସ୍ତନାନ୍ତର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଦୁଇ ସ୍ତନର ଅନ୍ତର ବା ମଧ୍ୟଭାଗ)—
Stanāntara ୧ । ହୃଦୟ—1. The breast. ୨ । ସ୍ତନ
ଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ—2. The part between
the two female breasts. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବୈଧବ୍ୟ
ଲକ୍ଷଣବିଶେଷ; ଦୁଇ ସ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମତଳ ଚିହ୍ନ-
ବିଶେଷ [ଯାହା ଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଧବା ହୁଏ]—3. A sign
appearing in females, consisting of a
level part between the two breasts of
some women (indicative of the posses-
sor becoming a widow)

ସ୍ତନାଭୁଜ—ସଂ. ବଣ ଓ ବି (ସ୍ତନ+ଅ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ)—
Stanābhuja 'ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ ଜୀବ—Mammal.

ସ୍ତନାଭୋଗ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ତନ+ ଆଭୋଗ)—ସ୍ତନଭର [ଦେଖ]—
Stanābhoga Stanabhara [See] ବି—ସ୍ତନର ସ୍ଥୂଳତା
ବା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା—Fullness or full develop-
ment of the female breasts.

ସ୍ତନିତ—ସଂ. ବି (ସ୍ତନ୍ ଧାତୁ+ଣିଜନ୍ତ=ସ୍ତନ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—
Stanita ୧ । ମେଘ ଗର୍ଜନ (ଅମର)—1. Rumbling of
thunder-cloud. ୨ । ବଜ୍ରଧ୍ୱନି—2. Thunder
clap. ୩ । କରତାଳ ଶବ୍ଦ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
3. Sound of clapping. ୪ । ରତି ଶବ୍ଦ (କ୍ଷୀରେନ୍ଦ୍ର)—
4. Sound produced by copulation. ବଣ—
୧ । (କର୍ମ. ତ) ଶବ୍ଦିତ—1. Sounding. ୨ ।
(+କର୍ତ୍ତୃ. କତ) ଶବ୍ଦକାରକ; ଗର୍ଜନକାରୀ—
2. Roaring.

ସ୍ତନିତଫଳ—ସଂ. ବି—ବିକଙ୍କତ ବୃକ୍ଷ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ଭଇଞ୍ଚ କୋଳି
Stanitaphala ଗଛ—Flacourtia Ramontchi (a
plum-bearing plant).

ସ୍ତନ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ତନ+ଭବାର୍ଥେ, ଯ)—୧ । ସ୍ତନରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ଦୁଗ୍ଧ;
Stanya ଦୁଧ—1. Milk. ୨ । ମାତୃସ୍ତନଜାତ ଦୁଗ୍ଧ—
2. Milk from the mother's breast.
ବଣ—ସ୍ତନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Relating to the female breast.

ସ୍ତନ୍ୟଜୀବୀ—ସଂ, ବଣ· ପୁଂ (ସ୍ତନ୍ୟଜୀବିନ୍ ଶବ୍ଦ, ସ୍ତନ୍ୟ+ଜୀବ୍ ଧାତୁ
Stanyajībi +କର୍ତ୍ତୃ.ଣିନ୍)—ସ୍ତନନ୍ଧୟ [ଦେଖ]—
[ସ୍ତନ୍ୟଜୀବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Stanandhaya [See]

ସ୍ତନ୍ୟଦା—ସଂ, ବଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ସ୍ତନରୁ ଦୁଧ ବାହାରେ—
Stanyadā 1. (a woman) Having breasts full of
(ସ୍ତନ୍ୟଧାତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) milk. ୨ । ପିଲାକୁ ଯେ ଦୁଧ ପିଆଉ
ଥାଏ—2. Suckling.

ସ୍ତନ୍ୟ ଦାନ—ସଂ. ବି—ନିଜ ସ୍ତନରୁ ଶିଶୁକୁ ଦୁଧ ପିଆଇବା—
Stanya dāna Suckling a child.

ସ୍ତନ୍ୟପ—ସଂ. ବଣ ଓ ବି (ପୁଂ)—ସ୍ତନପ (ଦେଖ)
Stanyapa Stanapa (See)
[ସ୍ତନ୍ୟପା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ. ବିରୂପ)
[ସ୍ତନ୍ୟପାୟିନୀ—ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଂ ରୂପ]

ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାତୃ ସ୍ତନରୁ ଦୁଧ ପିଇବା—
Stanya pāna Sucking from the mother's breast.

ସ୍ତନ୍ୟପାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ —(ସ୍ତନ୍ୟପାୟିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ତନ୍ୟ + ପା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଣିନ୍)—ଯେ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରେ—
Stanyapāyī Feeding on the mother's milk; breast-fed. ବି—ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁମାନେ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ମାତୃସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରନ୍ତି— Mammals; the mammalia.

ସ୍ତନ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ ବା ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ନବପ୍ରସୂତା
Stanya bruddhi ମାତାଙ୍କ ସ୍ତନରେ ଶିଶୁ ପାଇଁ ଦୁଧ ବଢ଼ିବା—
Increase of milk in the mother's breast.

ସ୍ତନ୍ୟ ରୋଗ—ସଂ. ବି—ଅସୁସ୍ଥା ମାତାଙ୍କ ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରିବା ଯୋଗୁ
Stanya roga ଶିଶୁର ଜାତ ହେବା ରୋଗ (ହି. ଶ)—
Infantile illness due to sucking a sick mother.

ସ୍ତନ୍ୟା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତନ୍ୟ+ଅ)—ସ୍ତନ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Stanyā Feminine of Stanya.
ସଂ. ବି—କଳମ ଶାଗ (ବୈ. ଶ)—Ipomœa Aquatica, a herb.

ସ୍ତବ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୁ ଧାତୁ=ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା; ସ୍ତୁତି କରିବା+ ଭାବ. ଅ)—୧। ସ୍ତୁତି; ପ୍ରଶଂସା; ଗୁଣଗାନ—
Staba (ସ୍ତୁତ—ବିଣ) 1. Praise; eulogy. ୨। ଈଶ୍ୱରପ୍ରାର୍ଥନା; ସ୍ତୋତ୍ର—2. Prayer; hymn.

ସ୍ତବକ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ=ଥିବା, ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅବକ, ନିପାତନ)—୧। ଫୁଲ ଆଦିର ଗୁଚ୍ଛ; ଗୁଳ୍ଛକ; ଗୁଚ୍ଛ—
Stabaka 1. Cluster or bunch of flowers etc. ୨। ଫୁଲର ତୋଡ଼ା—2. A bouquet ୩। ସମୂହ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Multitude; collection. ୪। ଗ୍ରନ୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Chapter of a book. ୫। (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅକ) ସ୍ତବ (ଦେଖ)—
(ସ୍ତବକା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) 5. Staba (See) ବିଣ. ପୁଂ (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) ସ୍ତବକାରକ—Praying.

ସ୍ତବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଦେବତାଙ୍କର ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଗୁଣଗାନପୂର୍ବକ
Staba karibā ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—1. To utter hymns
स्तव करा or prayers to God or to Deities. ୨। प्रशंसा
स्तव करना ପ୍ରଶଂସା ଗାନ କରିବା—2. To eulogise; to praise. ୩। ତୋଷାମଦ କରିବା—3. To flatter.

ସ୍ତବକ ସ୍ତନ—ସଂ. ବି (ରୂପକ ସମାସ)—ସ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା
Stabaka stana (ଅଶୋକ) ପୁଷ୍ପାଦିର ଗୁଚ୍ଛ—A bunch of flowers (e. g. Asoka) compared with to the female breast. [ଦ- ସ୍ତବକସ୍ତନରେ ନମ୍ର ଅଶୋକବୃକ୍ଷ—ମଧୁସୂଦନ. ,କବିତା।]

ସ୍ତବକିତ—ସଂ ବିଣ (ସ୍ତବକ+ସଂଜାତାର୍ଥେ. ଇତ)—ଗୁଚ୍ଛୀକୃତ; ତୋଡ଼ା
Stabakita କୋଯାଇଥିବା—Made into a bunch or nosegay.

ସ୍ତବ କୀର୍ତ୍ତନ (ଗାନ; ଗାୟନ)—ସଂ. ବି—ମହିମା କଥନ ବା ପ୍ରଶଂସାଗାନ
Staba kīrttana (gāna; gāyana) Singing the praise or eulogy of; eulogising.

ସ୍ତବଥ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅଥ)—ସ୍ତୁତି; ସ୍ତବ, (ହି. ଶ)—
Stabatha Prayer; hymn.

ସ୍ତବଦ(ଧ)—ଗ୍ରା. ବିଣ (ପଦ୍ୟରେ) (ସଂ. ସ୍ତବ୍ଧ)—୧। ସ୍ତବ୍ଧ (ଦେଖ)—
Stabada(dha) 1. Stabdha (See). ୨। ନିଶ୍ଚଳ—
स्तवध 2. Motionless. ୩। ନିଃଶବ୍ଦ—3. Quiet;
स्तवध silent.
[ଦ୍ର—କଲେ ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ତବଧ ଯେ କାଳ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ଆଦି।] [ଦ୍ର—ବୋଲି ଥିଥା ଏ ସେ ଶବଦ ବଦନେ କହିବାରୁ ମୁଁ ସ୍ତବଦ ହୋଇ ଗୋ—ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ।]

ସ୍ତବନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧। ସ୍ତବ କରିବା;
Stabana ପ୍ରଶଂସା ଗାନ—1. Eulogising. ୨। ସ୍ତୁତି କରିବା—2. Uttering of hymns.

ସ୍ତବନୀୟ—ସଂ. ପୁଂ ବିଣ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—୧। ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ତବ
Stabanīya କରିବା ଉଚିତ—1. Deserving to be
(ସ୍ତବିତବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) eulogised. ୨। ପ୍ରଶଂସନୀୟ—
(ସ୍ତବନୀୟା, ସ୍ତବିତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Praiseworthy

ସ୍ତବ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ତବ ପ୍ରିୟ ଯାହାଙ୍କର)—ଯେ ସ୍ତୁତ
Stabapriya ହେବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି—Loving to be eulogised. ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—A name of Bishṇu.

ସ୍ତବରକ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ)—ଆବରକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ବେଷ୍ଟନୀ—
Stabaraka Covering; fencing.

ସ୍ତବରାଜ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ତବ—
Stabarāja Chief, principal or great hymn.

ସ୍ତବ ସ୍ତୁତି—ସଂ. ବି (ଏକାର୍ଥ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ଗୁଣଗାନ—
Staba stuti Eulogy and prayer; hymn and praise.

ସ୍ତବିତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—୧। ସ୍ତୁତ
Stabitabya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be prayed to. ୨। ପ୍ରଶଂସନୀୟ—2. Praiseworthy.

ସ୍ତବିତା—ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ=ସ୍ତବିତୃ; ୧ମା
Stabitā ୧ବ)—୧। ସ୍ତବକାରୀ—1. Praying.
(ସ୍ତବିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ପ୍ରଶଂସାକାରୀ—2. Praising.

ସ୍ତବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ସ୍ତବ କରିବା, ସ୍ତୁତି କରିବା-To utter
Stabibā hymns or prayers to God or to Deities.
स्तव करा [ଦ୍ର—ଇନ୍ଦ୍ରବେଦେ ସ୍ତବ ଏକୁରୁଷେ ଯୁବା ତର୍କ
स्तव करना କରନ୍ତେ—ଦ୍ୱାରକାନାଥ. ଭୂଷା।]

ସ୍ତବେଷ୍ୟ(ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ସ୍ତୁ ଧାତୁ=ସ୍ତବ କରିବା+କର୍ମ. ଏଷ୍ୟ; Stabeshya(jya) ଇଚ୍ଛ୍ୟ)—ଇନ୍ଦ୍ର (ହୁଣାନ୍ଦ କୋଷ)—God Indra.

ସ୍ତବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତନ୍ଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ନିଶ୍ଚଳ; ନିଷ୍କଳ; Stabdha ସ୍ଥିରନିଶ୍ଚଳ—1. Unmoving; calm; motionless. (ସ୍ତବ୍ଧତା, ସ୍ତବ୍ଧତ୍ୱ—ବି) ୨ । ଜଡ଼ୀଭୂତ—2. Dull; (ସ୍ତବ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) rigid. ୩ । ବନ୍ଦ କରାଯାଇଥିବା; ସ୍ତମ୍ଭିତ—3. Stopped. ୪ । ଅବଶୀଭୂତ—4. Paralysed. ୫ । ଦୂରୀକୃତ—5. Removed. ୬ । ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—6. Fainted. ୭ । କାଲ; ଠାକେଡ଼ା; ବଧିର—7. Deaf; deafened. ୮ । ଗର୍ବିତ—8. Arrogant; proud. ୯ । ଦୃଢ଼; ସ୍ଥିର (ହୁ. ଶ)—9. Fixed. ୧୦ । ଅଳସ (ହୁ. ଶ)—10. Idle; lazy; slothful. ୧୧ । ଦୁରାଗ୍ରହୀ (ହୁ. ଶ)—11. Headstrong. ୧୨ । ମାନ୍ଦା (ହୁ. ଶ)—12. Sluggish; dull. ସଂ. ବି—ବଂଶୀର ଛଅଗୋଟି ଦୋଷ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ, ଯହିଁର ଫଳରେ ବଂଶୀର ସ୍ୱର ଧୀମା ବା ମାନ୍ଦା ହୁଏ (ହୁ. ଶ)—One of the six defects of a flute, viz. when the sound becomes dull.

ସ୍ତବ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣ—ସଂ.ବି—ସ୍ଥିର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କର୍ଣ୍ଣ—Rigid erect ear. [ଦ୍ର—Stabdha karnna ଯେଉଁ କାନ ଏଣେ ତେଣେ ଚଳିତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ।] ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ଥିର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—(ସ୍ତବ୍ଧକର୍ଣ୍ଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) Having rigid and inflexible ears.

ସ୍ତବ୍ଧ ପାଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଖଞ୍ଜ; ପଙ୍ଗୁ; ଲେଙ୍ଗଡ଼ା (ହୁ. ଶ) Stabdha pāda —Lame.
(ସ୍ତବ୍ଧପାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)　(ସ୍ତବ୍ଧପାଦତା—ବି)

ସ୍ତବ୍ଧ ମତି (ଧୀ, ବୁଦ୍ଧି)—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି; ନିର୍ବୋଧତା—Stabdha mati[dhi, buddhi] Stupidity. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମନ୍ଦବୁଦ୍ଧି—Stupid.

ସ୍ତବ୍ଧ ମେଢ୍ର—ସଂ. ବିଣ . ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କ୍ଳୀବ; ନପୁଂସକ (ହୁ.ଶ)—Stabdha medhra Eunoch; neuter.

ସ୍ତବ୍ଧରୋମା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ତବ୍ଧ+ରୋମନ୍=ଲୋମ, ସ୍ତବ୍ଧ-Stabdharomā ରୋମନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ବରାହ; ଶୂକର—Boar; hog. ସଂ. ବିଣ—ଯାହାର ରୋମ ଠିଆ ହୋଇ ଥାଏ—Having the hairs of the body rigid and erect.

ସ୍ତବ୍ଧୀଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତବ୍ଧ+ଅଭୂତତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି [ଈ]+ଭୂତ)—Stabdhibhūta ନିଶ୍ଚଳୀଭୂତ—Made dull; paralysed. [ସ୍ତବ୍ଧୀଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—୧ । ସ୍ତବନୀୟ—Stabya 1. Deserving to be prayed to. ୨। ପ୍ରଶଂସ୍ୟ—[ସ୍ତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Praiseworthy. ସଂ. ବି—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସହସ୍ର ନାମ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the names of Bishnu.

ସ୍ତଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ସ୍ତମ୍ଭନ କରିବା—To stop. Stabh (root)　(ସ୍ତନଭ୍ ଧାତୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ତଭ—ସଂ. ବି (ସ୍ତନଭ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଛାଗ; ଛେଳି—Goat. Stabha

ସ୍ତମ୍ବ—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅମ, ନିପାତନ)—୧ । ଗୁଚ୍ଛ Stamba (ଅମରଟୀକା)—1. Cluster; bunch. ୨। ତୃଣାଦିର ଗୁଚ୍ଛ—2. Bundle or sheaf of grass or grain. ୩ । ତୃଣ—3. Grass. ୪। କାଣ୍ଡଶୂନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—4. Trunkless plant. ୫ । ଗୁଳ୍ମ—5. Shrub. ୬ । ବିଟପ (ଜଟାଧର); ଶାଖା—6. Branch shoot of a tree. ୭। ସ୍ତମ୍ଭ (ଦେଖ)—7. Stambha (See). ୮ । (+କରଣ. ଅ) ହସ୍ତିବନ୍ଧନ ସ୍ତମ୍ଭ—8. The post to which an elephant is tied. ୯ । (+ଭାବ, ଅ) ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥା—9. The state of being unconscious; stupefaction. ୧୦ । ବୁଦା—10. Bush; thicket (Apte). ୧୧ । ପର୍ବତ—11. Mountain (Apte) ୧୨ । ରୋହିତକ ବୃକ୍ଷ (ହୁ. ଶ)—12. Rohitaka (See ୧୩ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ହୁ. ଶ)—13. Name of a mountain.

ସ୍ତମ୍ବକରି—ସ. ବି (ସ୍ତମ୍ବ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇ)—୧। ଧାନ୍ୟ(ଅମର)—Stambakari 1. Paddy. ୨ । ଶସ୍ୟ—2. Grains; pulses.

ସ୍ତମ୍ବକାର—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ବ=ଗୁଚ୍ଛ+କୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଗୁଚ୍ଛ-Stambakāra କାରକ; ଯେ ଗୋଛାବାନ୍ଧେ—One who binds into sheaves.

ସ୍ତମ୍ବଘନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ବ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ତୃଣାଦି Stambaghana ଛେଦନ କରିବା ଉପଯୋଗୀ ଦାଆ ପ୍ରଭୃତି ଅସ୍ତ୍ର—1. A hoe or sickle for cutting corn.
ସ୍ତମ୍ବଘ୍ନ, ସ୍ତମ୍ବଘାତ, ସ୍ତମ୍ବହନନ, ସ୍ତମ୍ବହନନୀ, ସ୍ତମ୍ବୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
୨ । କୋଦାଳ—2. Hoe; rake. ୩ । ଘାସକାଟୁଥିବା (ହୁ. ଶ)—3. Grass mower.

ସ୍ତମ୍ବପୁ—ସଂ, ବି—ସ୍ଥାନବିଶେଷ; ତାମ୍ରଲିପ୍ତ; ତମଲୁକ—Name of Stambapū the ancient town, called Tamluk [ସ୍ତମ୍ବପୁର—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ତାମ୍ରଲିପ୍ତ, ତାମଲିପ୍ତ, ତାମଲିପ୍ତୀ, ତମାଳିକା, ବିଷ୍ଣୁଗୃହ, ବେଳାକୂଳ—ହେମଚନ୍ଦ୍ର ।]

ସ୍ତମ୍ବେରମ—ସଂ. ବି (ଅଲୁକ୍; ସ୍ତମ୍ବେ=ସ୍ତମ୍ବରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବନ୍ଧନ ସ୍ତମ୍ଭରେ Stamberama +ରମ୍ ଧାତୁ=କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ହସ୍ତୀ; ହାତୀ [ଅମର]—Elephant.

ସ୍ତମ୍ଭ୍ (ଧାତୁ)—୧ । ରୋଧନ କରିବା—1. To stop; To arrest; Stambh (root) ୨ । ଦୃଢ଼ ବା ଜଡ଼ କରିବା—2. To stiffen or to make firm. ୩ । ଜଡ଼ୀଭୂତ ବା ନିଶ୍ଚଳ କରିବା—3. To stupefy; to paralyse.

ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ, ବି (ସ୍ତନ୍ଭ୍ ବା ସ୍ତମ୍ଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଜଡ଼ଭାବ; Stambha ଶୁଷ୍କପରି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ଅବସ୍ଥାନ; ନିଷ୍ପନ୍ଦତା— [ସ୍ଥିର—ବିଣ] 1. Motionlessness; stillness. ୨ । ଜଡ଼ତା—2. Rigidity; dullness; numbness; paralysis. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଖୁଣ୍ଟ, ଖମ୍ବ—3. Pillar; post; column. ୪ । ଦେହର ନିଶ୍ଚେଷ୍ଟତାରୂପ ବିକାର ବିଶେଷ (ଏହା ରୋଗରୁ, ଭୟରୁ ଓ ପ୍ରେମରୁ ଘଟେ । ଭୟ, ହର୍ଷ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ, ବିଷାଦ ଓ ଅମର୍ଷ ଯୋଗୁଁ ଚେଷ୍ଟାର ଯେଉଁ ପ୍ରତିଘାତ ଜାତ ହୁଏ ତାହାର ନାମ ସ୍ତମ୍ଭ । ଅଷ୍ଟସାତ୍ତ୍ୱିକଭାବ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ)— 4. Paralysis. ୫ । ଗଛର ଗଣ୍ଡି—5. Trunk of a tree. ୬ । ଦେହର ଅଚୈତନ୍ୟଜନିତ ସ୍ଥିରାବସ୍ଥା—6. Rigidity of the body due to fit. ୭ । (+ଭାବ ଅ) ପ୍ରତିବନ୍ଧ-7. Obstacle; obstruction. ୮ । ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲଦ୍ୱାରା ଚେଷ୍ଟାରୋଧ—8. Stopping of action or movement by magic. ୯। ରୋଧ—9. Stopping. ୧୦। ରୋଗାଦି ହେତୁ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥା—10. Unconciousness due to disease. ୧୧ । (+କରଣ ଅ) ଠେକ—11. Prop; fulcrum [Apte]. ୧୨ । ନିର୍ବୋଧପଣ—12. Stupidity (Apte).

ସ୍ତମ୍ଭକ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସ୍ତମ୍ଭ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ସ୍ତମ୍ଭକର (ଦେଖ) Stambhaka (ସ୍ତମ୍ଭିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Stambhakara (See)

ସ୍ତମ୍ଭକର—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ-୧ । ଯେ ଜଡ଼ କରେ—1. Paralysing; Stambhakara benumbing (Apte). ୨ । ରୋଧ—(ସ୍ତମ୍ଭକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାରୀ—2. Obstructing (Apte). ୩ । ଯାହା ସ୍ତମ୍ଭ କରେ—3. Causing stambha. ୪ । ସହବାସ କାଳରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଖଳନ ନ କରାଇବା (ଔଷଧ) — 4. (medicine) Which delays the discharge of semen during coition. ୫। ମଳାବରୋଧକାରୀ—5. Astringent; causing costiveness.

ସ୍ତମ୍ଭକୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ଭକନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା, ୧ ବଚନ)—ପ୍ରାଚୀନ ଅନଦ୍ଧ Stambhaki ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ଛନ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A sort of musical instrument covered over with skin, used in ancient times.

ସ୍ତମ୍ଭନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ଭ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଜଡ଼ୀକରଣ—Stambhana 1. Paralysing; benumbing; making (ସ୍ତବ୍ଧ—ବିଣ) inert. ୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଷଟ୍‌କର୍ମାନ୍ତର୍ଗତ ଅଭିଚାର କର୍ମ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟର ଚଳନଶକ୍ତିହ୍ରାସକରଣ—2. Paralysing the limbs and activity of a person by magic; suppression of the functions of a person's faculties by charms. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ "ବନ୍ଧନ" କହିବା ଚଳନ୍ତି; ଏହି ଅବସ୍ଥାର ଯାହା ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଜିତ ହୁଏ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତିର ରୋଧ ହୁଏ। ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) କାମଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚବାଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—3. One of the five arrows of the God Cupid. [ଦ୍ର—କାମଦେବଙ୍କ ପଞ୍ଚବାଣର ନାମ ଯଥା—ଉନ୍ମାଦନ, ଶୋଷଣ, ତାପନ, ସ୍ତମ୍ଭନ ଓ ସମ୍ମୋହନ ।) ୪ । (+ଭାବ. ଅନ) ଅବରୋଧ—4. Obstruction; siege. ୫ । ଥିର ହୋଇଯିବା—5. Becoming inert. ୬ । ସ୍ଥିରୀକରଣ— 6. Settling. ୭ । ନିବାରଣ—7. Prevention. ୮ । ରକ୍ତପ୍ରବାହର ଗତିରୋଧ—8. Stopping the flow of blood. ୯ । ଜଡ଼ୀକରଣ ସାଧନ; ଯାହା ଦ୍ୱାରା ଜଡ଼ କରାଯାଏ—9. Appliance for making inert rigid or benumbed. ୧୦ । ଦୃଢ଼ୀକରଣ—10. Strengthening; making rigid. ୧୧ । (+କରଣ ଅନ) ଠେକ;—11. Prop; stay; support—୧୨ । (+ଭାବ ଅନ)—ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଖଳନର ରୋଧ (ହ. ଶ)—12. Causing retention of seminal discharge. ୧୩ । (+କରଣ ଅନ) ରମଣରେ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଖଳନ କରାଇବା ଔଷଧ (ହ. ଶ)—13. Any medicine which delays seminal discharge. ୧୪ । ମଳାବରୋଧକ ଔଷଧ(ହ.ଶ)—14. Astringent medicine.

ସ୍ତମ୍ଭନୀ—ସଂ ବି (ସ୍ତମ୍ଭନ+ଈ)—ଏକପ୍ରକାର ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ (ହ. ଶ)—Stambhani A kind of magic.

ସ୍ତମ୍ଭନୀୟ—ସଂ ବିଣ [ସ୍ତମ୍ଭ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ]—୧ । ସ୍ତମ୍ଭିତ Stambhaniya ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—1. Fit to be restrained or stopped, delayed etc. ୨ । ଯାହାକୁ ସ୍ତମ୍ଭିତ କରାଯିବ—2. Going to be stopped etc.

ସ୍ତମ୍ଭବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି—ପ୍ରାଣାୟାମର ଅଙ୍ଗବିଶେଷ, କୁମ୍ଭକ (ହ. ଶ)— Stambhabrutti The art of stopping the breath during breath exercise

ସ୍ତମ୍ଭି—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ଭ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ସମୁଦ୍ର (ହ. ଶ)— Stambhi The sea.

ସ୍ତମ୍ଭିକା—ସଂ. ବି (ସ୍ତମ୍ଭ+କ+ଆ)—୧ । ଖଟର ବା ଆସନର ଗୋଡ଼ (ହ. ଶ)—1. The posts of a Stambhikā bedstead, chair etc. ୨ । ଛୋଟ ଖମ୍ବ; ଖୁଣ୍ଟି—2. Small pillar or post.

ସ୍ତମ୍ଭିତ—ସଂ. ବି (ସ୍ତନ୍ଭ ଧାତୁ ଣିଚ=ସ୍ତମ୍ଭି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)— Stambhita ୧ । ଜଡ଼ୀଭୂତ—1. Paralysed; benumbed. ୨ । ନିବାରିତ—2. Prevented. ୩ । ରୁଦ୍ଧ; ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିବା; ରୁଦ୍ଧ—3. Stopped; restrained. ୪ । ଦୃଢ଼ୀଭୂତ—4. Strengthened; made rigid. ୫ । ସ୍ଥିରୀଭୂତ—5. Made

immoveable; astounded. ୬ । ସ୍ଥିରୀକୃତ—6. Fixed.

ସ୍ତମ୍ଭି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ତମ୍ଭ ଧାତୁ)—ସ୍ତମ୍ଭନ କରିବା—
Stambhi debā — To render motionless.
स्तम्भन करा [ଦ୍ର—ଉଠ୍ କ୍ରୋଧ ହୋଇ ଅସନ୍ତେ ବନ୍ଦ ଧର,
स्तम्भन करना ତାଙ୍କ ହାତ ସ୍ତମ୍ଭି ଦେଲେ ତପସ୍ୱୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ବନ ।]

ସ୍ତମ୍ଭିନୀ—ସଂ, ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତମ୍ଭିନ୍ + ଈ)—ସ୍ତମ୍ଭୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Stambhinī — Feminine of Stambhī.
ସଂ. ବି—ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ୫ ଗୋଟି ଧାରଣା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ (ହି. ଶ)—One of the 5 Dhāraṇā in Joga.

ସ୍ତମ୍ଭୀ—ଦେ. ବିଣ—ଜଡ଼; ସ୍ଥିର; ନିଶ୍ଚଳ—Motionless. [ଦ୍ର—କେ
Stambhī ଜେଣେ ଲୁହ ଝରାଏ । କେ ସ୍ତମ୍ଭୀ ହୁଏ । ଭଗବତ୍—
स्तम्भी स्तम्भी ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] ସଂ ବିଣ ପୁଂ (ସ୍ତମ୍ଭ+ଇନ୍ ୧ମା, ବ)—୧ । ସ୍ତମ୍ଭଯୁକ୍ତ—1. Pillared. ୨ । ସ୍ତମ୍ଭକର (ଦେଖ)—2. Stambhakara (See)
ସଂ. ବି—ସମୁଦ୍ର (ହି. ଶ)—The sea.

ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତମ୍ଭ+ଭୂ ଧାତୁ+ଚ୍ୱି [ଈ]+କର୍ତ୍ତି. ତ) —
Stambhībhūta ୧ । ଜଡ଼ୀଭୂତ—1. Petrified become motionless; paralysed.
୨ । ନିଶ୍ଚଳ—2 Become rigid.

ସ୍ତର—ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ=ବିସ୍ତାରିବା+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଥାକ;ଭୂମି
Stara ଅଥବା ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଜମିତ ପଦାର୍ଥ - 1. Layer stratum. ୨ । ଶଯ୍ୟା; ତଳ୍ପ—2. Bed.

ସ୍ତରଣ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ବିସ୍ତାରିବା ବା ବିଛାଇବା
Staraṇa କର୍ମ—1. The act of spreading. ୨ ।
(+କର୍ମ. ଅ) ଶଯ୍ୟା; ବିଛଣା—2. Bedding. ୩ ।
ପଲସ୍ତର—3. Plaster.

ସ୍ତରଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ବିସ୍ତୃତ ହେବା
Staraṇīya ଯୋଗ୍ୟ—Deserving to be spread.
[ସ୍ତର୍ଯ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ୍ତରି(ରୀ)ମା—ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଇମନ୍; ୧ମା, ୧ବ) — ତଳ୍ପ; ଶଯ୍ୟା
Stari(rī)mā [ଉଣାଦିକୋଷ]—Bed

ସ୍ତରୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଈନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଧୂମ; ଧୂଆଁ —
Starī Smoke.

ସ୍ତରୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଉ)—ଶତ୍ରୁ; ବୈରୀ, ହି, ଶ]—
Staru Enemy.

ସ୍ତବ—ସଂ, ବି (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ସ୍ତବ (ଦେଖ)—Staba
Staba (See) ସଂ. ବିଣ—ସ୍ତାବକ (ଦେଖ)
Stābaka (See)

ସ୍ତାବକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି ଅକ)-ସ୍ତବକାରୀ - Praising;
Stābaka praying. ସଂ ବି—୧ । ସ୍ତୁତିପାଠକ ବ୍ୟକ୍ତି—
1. A panegyrist. ୨ । ତୋଷାମଦିଆ; ଚାଟୁକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A flatterer.

ସ୍ତାବଲ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ଷ୍ଟେବଲ୍)—ଅଶ୍ୱଶାଳା; ଘୋଡ଼ାଶାଳ —
Stābal आस्तावल स्तबल Stable.

ସ୍ତାବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସ୍ତବନୀୟ (ଦେଖ)
Stābya Stabaniya (See)

ସ୍ତିମ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଆର୍ଦ୍ର ହେବା; କ୍ଲିନ୍ନ ହେବା—
Stim (root) To become wet.

ସ୍ତିମି—ସଂ. ବି (ସ୍ତିମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଇ)—୧ । ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ (ହି. ଶ);
Stimi ସ୍ତବକ—1. A bunch of flowers. ୨ । ସମୁଦ୍ର
(ହି. ଶ)—2. The sea. ୩ । ପ୍ରତିବନ୍ଧ; ଅବରୋଧ
(ହି. ଶ)—3. Obstruction.

ସ୍ତିମିତ—ସଂ, ବିଣ (ସ୍ତିମ୍ ଧାତୁ. କ୍ଲିନ୍ନ ହେବା+କର୍ତ୍ତି. ତ)—୧ ।
Stimita ଆର୍ଦ୍ର; ସିକ୍ତ—1. Moistened; wet. ୨ । ସ୍ଥିର;
ନିଶ୍ଚଳ—2. Motionless; fixed; steadfast.
୩ । ଶାନ୍ତ (ହି. ଶ)—3. Calm. ୪ । ପ୍ରସନ୍ନ;
ସନ୍ତୁଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—4. Satisfied. ବି—(+
ଭାବ. ତ)—୧ । ଜଡ଼ତା—1. Rigidity. ୨ ।
ନିଶ୍ଚଳତା—2. Motionlessness. ୩ । ଆର୍ଦ୍ରତା—
3. Wetness.

ସ୍ତିମିତ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—ଏକଦୃଷ୍ଟି; ଏକଦିଗକୁ ନିଶ୍ଚଳ ଦୃଷ୍ଟି—
Stimita drushti Eyesight fixed to one side;
fixed gaze. ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ସ୍ତିମିତନୟନ [ଦେଖ]
Stimitanayana (See)

ସ୍ତିମିତ ନୟନ(ନେତ୍ର, ଲୋଚନ)—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଏକଦୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ
Stimita nayana (netra, locchana) ଚକ୍ଷୁ; ସ୍ଥିରଚକ୍ଷୁ—
Steadfast eye. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—
ସ୍ଥିର ଦୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ—Having fixed gaze.
[ସ୍ତିମିତନୟନା(ନେତ୍ରା, ଲୋଚନା)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ତିର—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ଥିର)—ସ୍ଥିରୀକୃତ (ଦେଖ)—Sthiri
Stira kruta (See) ବି—ସ୍ଥିରୀକରଣ (ଦେଖ)
Sthirīkaraṇa (See)

ସ୍ତିରି(ରୀ, ର୍ଲା)—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଭାର୍ଯ୍ୟା; ସ୍ତ୍ରୀ—1. Wife.
Stiri(rī, rlā) [ଦ୍ର—ପାଣିଚୁହାଳୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଢୋଖା,
ସ୍ତିରୀ } ଘର ସ୍ତିରୀ ଯେବେ ହୋଇ ପୁଂସା; ତବେ ଦଦେଇ
ସ୍ତିଲ } ଏ ପସରପସା—ଦଦେଇ ବାଣୀଙ୍କ ପଦର ।] ୨ ।
स्त्री स्त्री ନାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀ—2. Woman.

ସ୍ତିରି(ରୀ)ସ୍ୱଭାବ—ଗ୍ରା. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱଭାବଜ ଋତୁ—
Stiri(rī)swabhāba Menstruation (which
স্ত্রীস্বভাব . स्त्रीस्वभाव is natural to females).

ସ୍ତୀର୍ବି—ସଂ ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଭି)—୧। ନଭଃ; ଆକାଶ (ଋଷିପ୍ରୟୋଗ)-
Stīrbi 1. Sky ୨ । ରୁଧିର (ଋଷିପ୍ରୟୋଗ)—
2. Blood ୩ । ତୃଣ—3. Grass. ୪ । ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ;
ଯଜୁର୍ବେଦଜ୍ଞ ଋତ୍ୱିକ୍—4. A priest versed in the

Jajurbeda. ୫ । ଯଜୁଃ; ଜଳ—5. Water. ୬ । ଶତ୍ରୁ—6. Enemy; adversary. ୭ । ଶରୀର (ହ୍ର. ଶ)—7. Body. ୮ । ଭୟ (ହ୍ର. ଶ)—8. Fear. ୯ । ଇନ୍ଦ୍ର (ହ୍ର. ଶ.)—9. Indra.

ସ୍ତୁ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସ୍ତବ କରିବା—1. To pray. ୨ । ପ୍ରଶଂସା କରିବା—To praise; to eulogise.
Stu (root)

ସ୍ତୁକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ [ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. କ]—ସନ୍ତାନ; ଅପତ୍ୟ [ହ୍ର. ଶ]—Offspring.
Stuka (ସ୍ତୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ତୁଚ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା—To cause to be favourable; to please.
Stuch (root)

ସ୍ତୁଟି—ସଂ. ବି—ଭରଦ୍ୱାଜ ପକ୍ଷୀ ହ୍ର. ଶ]—The skylark.
Stuti

ସ୍ତୁତ—ସଂ. ବିଣ [ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ]—୧। ପ୍ରଶଂସିତ—1. Praised; eulogised. ୨ । ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି କରାଯାଉଥାଏ—2. Prayed; to whom prayer is offered. ୩ । କ୍ଷରୁଥିବା (ହ୍ର. ଶ)—3. Oozing. ସ. ବି (+ଭାବ ତ)—୧। ସ୍ତବ; ସ୍ତୁତି (ହ୍ର. ଶ)—1. Hymn. ୨। ମହାଦେବ (ହ୍ର ଶ)—2. Siba. ୩ । ପ୍ରଶଂସା—3. Praise.
Stuta
[ସ୍ତୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ]
(ସ୍ତୁତି—ବି

ସ୍ତୁତସ୍ତୋମ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—ପ୍ରଶଂସିତ [ହ୍ର. ଶ.]—Praised.
Stutastoma [ସ୍ତୁତସ୍ତୋମା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ତୁତି—ସଂ ବି—[ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କରଣ. ତି]—୧ । ସ୍ତବ [ଅମର]—Prayer; hymn. [ଦ୍ରି—ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଦୋଷ ନ ଦେଖନ୍ତି, ସ୍ତୁତିରେ ହରଷ କୁହନ୍ତି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।] ୨। (ଭାବ.ତି) ପ୍ରଶଂସା; ଗୁଣକୀର୍ତ୍ତନ—2. Eulogy; praise. ୩। (କର୍ମ. ତି) (ପୁଂ) ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ—3. One of the names of Bishnu. ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୁର୍ଗା—4. The Goddess Durga.
Stuti
[ସ୍ତୁତ—ବିଣ]

ସ୍ତୁତି ପାଠ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରଶଂସା ଗାନ—Eulogising; panegyrics.
Stuti pāṭha

ସ୍ତୁତି ପାଠକ—ସ. ବି. ପୁଂ—ଭାଟ; ବନ୍ଦୀ; ମାଗଧ; ଯେଉଁମାନେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ରାଜାଙ୍କର ଯଶୋଗାନ କରନ୍ତି (ଅମର)—Panegyrist; herald; an encomiast.
Stuti pāṭhaka

ସ୍ତୁତି ପ୍ରିୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ନିଜର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି—Fond of praise or adulation.
Stuti priya
(ସ୍ତୁତିପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ତୁତିପ୍ରିୟତା—ବି)

ସ୍ତୁତି ବାକ୍ୟ (ବାଣୀ; ବଚନ)—ସ. ବି—ପ୍ରଶଂସାବାକ୍ୟ—Eulogy; laudatory expression.
Stuti bākya (bāṇī; bachana)

ସ୍ତୁତି ବାଦ—ସ. ବି (ସ୍ତୁତି=ସ୍ତବ+ବାଦ=ବାକ୍ୟ)—୧ । ପ୍ରଶଂସାବାଦ; ପ୍ରଶଂସାସୂଚକ ବାକ୍ୟ; ଗୁଣଗାନ—1. Eulogy; panegyric. ୨ । ଖୋଷାମଦ—2. Flattery.
Stuti bāda

ସ୍ତୁତିବାଦକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତୁତି+ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—୧ । ପ୍ରଶଂସାକାରୀ—1. Praising. ୨ । ଖୋଷାମଦକାରୀ—2. Flattering.
Stuti bādaka
(ସ୍ତୁତିବାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ତୁତି ବ୍ରତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ତୁତି ଅଟେ ବ୍ରତ ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ତୁତିପାଠକ; ଭାଟ—Panegyrist.
Stuti brata

ସ୍ତୁତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ସ୍ତବର ଯୋଗ୍ୟ; ସ୍ତବନୀୟ; ପ୍ରଶଂସନୀୟ—Deserving praise.
Stutya

ସ୍ତୁନକ—ସଂ. ବି—ଛାଗ (ଭରତ)—Goat.
Stunaka

ସ୍ତୁନଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ (ସୌତ୍ର ଧାତୁ)—୧ । ରୋଧନ କରିବା—1. To restrain; to stop. ୨ । ଆବରଣ କରିବା—2. To cover; to enshroud.
Stunabh (root)

ସ୍ତୁବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସ୍ତୁ ଧାତୁ)—ସ୍ତୁତି ବା ସ୍ତବ କରିବା—To praise; to pray.
Stubibā

ସ୍ତୁବି—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବି)—ତ୍ରି°, ବି—୧ । ସ୍ତବକାରୀ; ସ୍ତାବକ; ଉପାସକ; ପୂଜକ—1. Worshipper. ୨ । (+ଅଧିକରଣ. ବି)—ଯଜ୍ଞ (ହ୍ର. ଶ)—2. Vedic sacrifice.
Stubi

ସ୍ତୁବେଯ୍ୟ—ସ. ବି. ପୁଂ—ଇନ୍ଦ୍ର (ହ୍ର. ଶ)—Indra.
Stubejya

ସ୍ତୁଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ରୋଧ କରିବା—To stop; to restrain.
Stubh (root)

ସ୍ତୁଭ—ସ. ବି (ପୁଂ)—୧ । ଛାଗ (ଭରତ)—1. Goat. ୨ । ଅଗ୍ନିବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—2. A kind of fire.
Stubha
(ସ୍ତୁଭୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ତୁଭକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ତୁଷେଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ସ୍ତୁତ୍ୟ; ପ୍ରଶଂସନୀୟ (ହ୍ର. ଶ)—1. Praiseworthy. ୨ । ଉତ୍ତମ (ହ୍ର.ଶ) 2. Good.
Stushejya

ସ୍ତୂପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଗଦା କରିବା—To heap up.
Stūp (root)

ସ୍ତୂପ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୂପ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ମୃତ୍ତିକା କୂଟ; ମାଟିର ବା ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗଦା; ରାଶୀକୃତ ମୃତ୍ତିକାଦି (ଅମର)—1. Heap of earth etc. ୨ । ମାଟିର ଢିପ—2. A mound of earth. ୩ । ସଙ୍ଘାତ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—3. Collection. ୪। ବଳ; ସୈନ୍ୟ—4. Army. ୫ । ବସ୍ତୁସ୍ତୋକନତା—5. Absence of use; uselessness. ୬ । ମାଟି, ପଥର, ଇଟା ଆଦିରେ ନିର୍ମିତ ଢିପ, ଯହିଁ ତଳେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ବା କୌଣସି ବୌଦ୍ଧ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଅସ୍ଥି, ଦନ୍ତ, କେଶ ଅବା ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ରକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ (ହ୍ର.)—6. A mound of earth or
Stūpa

masonry inside which is preserved some of the Buddhistic relics. ଦେ. ବି—

ସ୍ତୁପ **ସ୍ତୂପ** ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ପୁରାତନ ମଠର ଭଗ୍ନାବଶେଷର ପରିଚୟସୂଚକ ମୃତ୍ତିକାର ଗଦା— A mound of earth indicating the existence of an old Buddhistic monastery at the site.

ସ୍ତୂପାକାର—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ତୂପ ହୋଇଅଛି ଆକାର ଯାହାର)-
Stūpākāra ରାଶୀକୃତ—Heaped up.

ସ୍ତୂପୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ [ସ୍ତୂପ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି (ଈ)+କୃତ]—
Stūpīkruta Heaped up.

ସ୍ତୂୟମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+କର୍ମ ଶାନଚ୍=ଅନ)—
Stūyamana ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ତବ କରି ଯାଉଅଛି—
(ସ୍ତୂୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) One who is being praised or eulogised or prayer to.

ସ୍ତୃ(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ବିସ୍ତାରିବା—1. To spread out. ୨ ।
Stṛu (root) ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—2. To spread over.

ସ୍ତୃକ୍ଷ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—ଗତି କରିବା—
Stṛuksh (root) To move.

ସ୍ତୃତ ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ଆଚ୍ଛାଦିତ—
Stṛuta 1. Spread over; covered.
୨ । ବିସ୍ତୃତ—2. Spread.

ସ୍ତୃତି—ସଂ. ବି (ସ୍ତୃ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧ । ବିସ୍ତୃତି—
Stṛuti 1. Spreading. ୨ । ଆଚ୍ଛାଦନ—
2. Covering.

ସ୍ତୃନ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—ପ୍ରୀତି ରକ୍ଷା କରିବା—
Stṛun (root) To preserve friendship.

ସ୍ତୃହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବଧ କରିବା—
Stṛuh (root) To kill.

ସ୍ତୄ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବିସ୍ତାରିବା—
Stṛū (root) To spread out.

ସ୍ତେନ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ବି—ଚୋରି କରିବା—
Sten (root) To steal.

ସ୍ତେନ—ସଂ. ବି [ସ୍ତେନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ]—୧ । ସ୍ତେୟ; ଚୌର୍ଯ୍ୟ;
Stena ଚୋରି (ଭରତ); ପରସ୍ୱାପହରଣ—
1. Stealing. ୨ । [+କର୍ତ୍ତୃ ଅ] ତସ୍କର; ଚୋର (ଅମର)-2. Thief. ୩ । ପରଦ୍ରବ୍ୟାପହାରକ- 3. Dishonest remover of other people's property. ୪ । ଦେବତାଙ୍କୁ ନିବେଦନ ନ କରି ଯେ ଅନ୍ନାଦି ଭୋଜନ କରେ (ଭଗବଦ୍ଗୀତା)—4. A person who eats food without offering it to God. ।* ଚୋର ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—5. A medicinal scent.

ସ୍ତେପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । କ୍ଷେପଣ କରିବା—1. To throw.
Step (root) ୨ । ଝରିବା—2. To ooze (Apte).

ସ୍ତେମ—ସଂ. ବି (ସ୍ତିମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ଆର୍ଦ୍ରୀଭାବ—
Stema Moisture; wet condition.
[ସ୍ତିମିତ—ଦେଖ].

ସ୍ତେୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ତେନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଯ)—ଚୌର୍ଯ୍ୟ; ଚୋରି;
Steya ପରଦ୍ରବ୍ୟାପହରଣ—Stealing. ସଂ. ବିଣ (+କର୍ମ. ଯ) —୧ । ଅପହୃତ (ଦ୍ରବ୍ୟ) (ବୃ. ଷ)—1. Stolen. ୨ । ଅପହରଣୀୟ—2. Capable of being stolen.

ସ୍ତେୟୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ତେୟ+ଇନ୍ ୧ମା, ୧ବ)—୧ । ଚୋର—
Steyī 1. Thief. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର; ବଣିଆ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
[ସ୍ତେୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] 2. Goldsmith. ୩ । ବନମୂଷିକ—3. Wild rat; mouse.

ସ୍ତୈନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତେନ+ଭାବ.ଅ)—୧ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ; ଚୋରି(ଅମର, ଭରତ)
Staina —1. Stealing. ୨ । (ସ୍ତେନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
ଚୋର—2. Thief; robber (Apte).

ସ୍ତେନ ନିଗ୍ରହ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଚୋରମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା—
Stena nigraha 1. Punishment of thieves (Apte).
୨ । ଚୋରି ଅପରାଧ ବନ୍ଦ କରିବା—2. Suppression of theft (Apte).

ସ୍ତୈନ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ତେନ+ସ୍ୱାର୍ଥେ.ଯ)—୧। ଚୋର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Stainya 1. Thief. ୨ । (+ଭାବ. ଅ) ଚୌର୍ଯ୍ୟ—
2. Theft; robbery [Apte].

ସ୍ତୈମିତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ତିମିତ+ଭାବ. ଯ)—ଜଡ଼ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Staimitya Rigidity; numbness.

ସ୍ତୋକ—ସଂ, ବିଣ (ସ୍ତୁଚ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ଅଳ୍ପ; ଈଷତ୍; ଅତି
Stoka ସାମାନ୍ୟ (ଅମର)—1. Little; slight. [ଦୃ— ମହା ସତ୍ତ୍ୱବନ୍ତ ଅଟନ୍ତି ଯେତେ ଲୋକ, ପଡ଼ିଲେ କ୍ଲେଶ ତାଙ୍କୁ ମଣନ୍ତି ସେ ସ୍ତୋକ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।] ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର—2. Short (Apte). ୩ । ଅଳ୍ପ-ସଂଖ୍ୟକ—3. Few (Apte). ୪ । ନୀଚ—4. Low; abject (Apte). ସଂ, କ୍ରି. ବିଣ—ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ— Little by little. ବି-୧ । ଚାତକ ପକ୍ଷୀ (ମେଦିନୀ)— 1. The pied-crested coccyster. ୨ । ଜଳବିନ୍ଦୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A drop of water. ୩ । ଥୋକାଏ ମାତ୍ର—3. A little (Apte).

ସ୍ତୋକକ—ସଂ. ବି (ସ୍ତୋକ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଚାତକ ପକ୍ଷୀ—
Stokaka The pied-crested coccyster bird.

ସ୍ତୋକ କାୟ—ସଂ.ବିଣ, ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]-କ୍ଷୁଦ୍ର ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ; ଗେଡ଼ା—
Stoka kāya Short-bodied; dwarfish.
[ସ୍ତୋକକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ସ୍ତୋକ କାୟିକା—ବି].

ସ୍ତୋକକୃଷ୍ଣ—ଦେ. ବି—ଗୋପପୁରେ ଥିବା କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସଙ୍ଗାତ—[ଦୃ— ମଧୁମଙ୍ଗଳଙ୍କରେ ଏହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ କୃଷ୍ଣ ବଂଶୀ
Stokakṛushna ଥୋକକୃଷ୍ଣ ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ ।]—One of the playmates
ସ୍ତୋକକୃଷ୍ଣ of Śrikṛushṇa in Gopapura. [ଦୃ—

ସ୍ତବରଲେ ସ୍ତୋକକୃଷ୍ଣ, ଜାଣିଲ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ମନ, ମିଳାଇ ଅସି ବଦନ, ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ· ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ସ୍ତୋକ ବାକ୍ୟ—ଦେ. ବ (ସଂ. ସ୍ତୋକ; ସ୍ତୋମ=ସ୍ତବ; ସଂ. ସ୍ତାବକ)—
Stoka bākya ୧ । ପ୍ରଶଂସାବାଚକ ବା ତୋଷାମଦିଆ କଥା—
স্তোকবাক্য 1. Flattering words. ୨ । ଭୁଲାଣିଆ କଥା—
खुसामदी बात 2. Inveigling words.

ସ୍ତୋକ ମାତ୍ର—ବେ. ବ ଓ ବଣ—ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର; ଥୋଡ଼ାଏ—
Stoka mātra A little.
সামান্যমাত্র **थोड़ासा**

ସ୍ତୋକ ରଟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗୃତକ ଧ୍ୱନି—
Stoka raṭa The twitter of the bird coccyster.

ସ୍ତୋତକ—ସଂ. ବ—୧ । ଗୃତକ (ହ. ଶ)—1. Coccyster bird.
Stotaka ୨ । ବତ୍ସନାଗ ବିଷ (ହ. ଶ)—
2. A kind of poison.

ସ୍ତୋତବ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସ୍ତୁ· ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ସ୍ତୁତ୍ୟ; ସ୍ତବନୀୟ—
Stotabya Fit to be prayed to.

ସ୍ତୋତା—ସଂ. ବଣ· ପୁଂ (ସ୍ତୁ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି· ତୃ ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ତୁତି-
Stotā କାରକ; ସ୍ତବକାରକ—Praying; eulogising.
(ସ୍ତୋତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ—ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—
A name of Bishṇu,

ସ୍ତୋତ୍ର—ସଂ. ବ (ସ୍ତୁ ଧାତୁ+ଭାବ ବା କରଣ ତ୍ର)—୧। ସ୍ତୁତି (ଅମର)—
Stotra 1. Prayer; eulogy. ୨ । ଦେବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଚିତ ସ୍ତବ—2. Hymn; prayer to a Deity.
[ଦ୍ର—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣରେ ସ୍ତୋତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି :— ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ତୋତ୍ର, କର୍ମ ସ୍ତୋତ୍ର, ବିଧି ସ୍ତୋତ୍ର ଓ ଅଭିଜନ ସ୍ତୋତ୍ର ।]

ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠ—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତବର ଆବୃତ୍ତି—
Stotra pāṭha Recital of a hymn.

ସ୍ତୋତ୍ର ପାଠକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—ଯେ ସ୍ତବପାଠ କରେ—
Stotra pāṭhaka Reciter of hymn.
(ସ୍ତୋତ୍ରପାଠିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ତୋତ୍ର ପ୍ରଣେତା—ସଂ.ବ.ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେ ସ୍ତବ ରଚନା କରନ୍ତି—
Stotra praṇetā The composer of a hymn.
(ସ୍ତୋତ୍ରରଚକ, ସ୍ତୋତ୍ର ରଚୟିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସ୍ତୋତ୍ରପ୍ରଣେତ୍ରୀ, ସ୍ତୋତ୍ର ରଚକା, ସ୍ତୋତ୍ର ରଚୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ତୋତ୍ର ରଚନା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତୁତି ପ୍ରଣୟନ—
Stotra rachanā The composing of hymn.

ସ୍ତୋତ୍ରି(ତ୍ରୀ)ୟ—ସଂ. ବଣ—ସ୍ତୋତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ହ. ଶ)
Stotri(trī)ya Relating to hymn or prayer,

ସ୍ତୋଭ—ସଂ. ବ (ସ୍ତୁଭ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ସ୍ତମ୍ଭନ (ଦେଖ)
Stobha (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Stambhana (See)
(ସ୍ତୋଭନ—ବଣ) ୨ । ହେଳନ; ଅଗୌରବ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
2. Slighting. ୩ । ବାଧାଦାନ—3. Obstructing; restraining. ୪ । ସ୍ତବ—4. Hymn.
୫ । ସାମବେଦୁକ୍ତଗେୟ; ଗୀତାଳାପ ପୂରଣାର୍ଥ ଅନର୍ଥକ ଶବ୍ଦ ବା ଅକ୍ଷର—5. Any meaningless word or letter added to fill up a song (a part of the Sāmabeda). ୬। ଭର୍ତ୍ସନ (ହ. ଶ)—6. Abusing.

ସ୍ତୋମ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଶ୍ଳାଘା କରିବା—
Stom (root) To praise; to eulogise.

ସ୍ତୋମ—ସଂ. ବ (ସ୍ତୋମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅ)—୧ । ରାଶି; ସମୂହ (ଅମର)
Stoma —1. Multitude; heap. [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଛେଦନ କଲେ ଧ୍ୱାନ୍ତସ୍ତୋମ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨ । ଯଜ୍ଞ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Vedic sacrifice. ୩। (+ଭାବ·ଅ) —ସ୍ତବ; ସ୍ତୁତି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. Praise; hymn. ୪ । (କର୍ମ. ଅ) ଧନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Riches. ୫ । ମସ୍ତକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. Head. ୬ । ଶସ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. Grain. ୭ । ଲୌହାଗ୍ର ଦଣ୍ଡ— 7. A rod with an iron top. ୮ । ଭାଡ଼ିକ; ଗୃହ ଆଦିର ଭଡ଼ା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8. Rent for occupation of a property. ୯ । ଦଶ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ବା ୪୦ ହାତର ଏକ ମାପ (ହ. ଶ)—9. A standard of linear measure. ୧୦ । ଯଜ୍ଞକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—10. The performer of a sacrifice. ବଣ—୧ । ନତ—1. Bent. ୨ । ବକ୍ର—
2. Awry.

ସ୍ତୋମ୍ୟ—ସ. ବଣ (ସ୍ତୋମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ସ୍ତୁତ୍ୟ; ସ୍ତୁତିର ଯୋଗ୍ୟ
Stomya (ହ. ଶ)—Fit to be prayed to.

ସ୍ତୌପିକ—ସ. ବ (ସ୍ତୂପ+ଇକ)—୧ । ବୌଦ୍ଧ ସ୍ତୂପ ମଧ୍ୟରେ
Staupika ରକ୍ଷିତ ଅସ୍ଥି, କେଶ ଆଦି ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ (ହ. ଶ)—
1. Mementoes or relics preserved inside Buddhist Stūpas. ୨ । ଜୈନଯତିଙ୍କ ପାଖରେ ରଖାଯିବା ମାର୍ଜନୀ (ହ· ଶ)—
2. A duster kept near a Jaina ascetic.

ସ୍ତ୍ୟାନ—ସଂ. ବଣ—(ସ୍ତ୍ୟୈ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି.ତ)—୧ । ଧ୍ୱନି-
Styāna କାରକ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—1. Making a sound.
୨ । ସଂହତିକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—2. Heaping up; gathering together. ୩ । (+କର୍ମ ତ) ନିବିଡ଼; ଘନ— 3. Dense. ୪ । ରାଶୀକୃତ—4. Heaped up. ୫ । ମିଳିତ—5 Joined together; mixed up. ୬ । ଅଶ୍ୟାନ; ଶୁଷ୍କ ଓ ଚଟଚଟିଆ—6. Dry & sticky; resinous. ୭ । ମସୃଣ; ସ୍ନିଗ୍ଧ—7. Oily; smooth. ୮ । ସ୍ଥୂଳ—8. Thick. ୯ । ଦ୍ୱନିତ; ଶବ୍ଦିତ— 9. Echoed; sounded. ବ—୧ । (+ଭାବ. ତ) ଶବ୍ଦ—1. Sound. ୨ । ଘନତ୍ୱ (ବହୁ ଦେଶୀ)— 2. Density. ୩ । ଘନତ୍ୱ—3. Thickness.

୪ । ଆଳସ୍ୟ—4. Idleness. ୫ । ପ୍ରତିଧ୍ୱନି—5. Echo. ୬ । ଅମୃତ (ହି. ଶ)—6. Nectar.

ସ୍ତ୍ୟାୟନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ୟୈ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—ଜନସମୂହ (ହି ଶ)—
Styāyana Crowd.

ସ୍ତ୍ୟେନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ୟେନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧। ଚୋର; ତସ୍କର (ହି.
Styena ଶ)—1. Thief. ୨ । ଅମୃତ (ହି. ଶ)—
2. Nectar.

ସ୍ତ୍ୟୈ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound.
Styai (root) ୨ । ଗଦା କରିବା—2. To heap up.

ସ୍ତ୍ୟୈନ—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ୟେନ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଚୋର (ଉଣାଦି
Styaina କୋଷ)—1. Thief. ସଂ. ବିଣ—ଅଳ୍ପ (ହି ଶ)—
Little.

ସ୍ତ୍ରିୟମ୍ମନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରିୟଂ=ସ୍ତ୍ରୀକୁ+ମନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଯ)—
Striyammanya ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଆପଣାକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ
(ହି. ଶ)—(a male) Thinking himself to
be a female.

ସ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ୟୈ ଧାତୁ+କର୍ମ ର+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ନାରୀ;
Strī ପୁରୁଷର ବିପରୀତ ଲିଙ୍ଗ ଓ ଲକ୍ଷଣ (ସ୍ତନ, ଯୋନ୍ୟାଦି)
(ପୁରୁଷ—ବିପରୀତ) ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Woman. ୨ ।
ପୁରୁଷର ବିପରୀତ ଜାତୀୟ ଜୀବ—2. Female animal.
୩ । ଭାର୍ଯ୍ୟା; ପତ୍ନୀ—3. Wife. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀ ଶବ୍ଦର
ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଯୋଷିତ୍, ସୀମନ୍ତିନୀ, ବଧୂ, ପ୍ରତୀପଦର୍ଶିନୀ, ବାମା,
ବନିତା, ମହିଳା, ପ୍ରିୟା, ରାମା, ଜନି, ଜନୀ, ଯୋଷିତା,
ବଳକା, ମହେଳକା, ମହେଳା, ଶର୍ବରୀ, ସିନ୍ଦୂରତିଳକା,
ସୁଭ୍ରୂ, ସୁନୟନା, ବାମଦୃକ୍, ଅଙ୍ଗନା, ଲଳନା, କାନ୍ତା,
ପୁରନ୍ଧ୍ରୀ, ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ, ସୁତନୁ, ତନ୍ୱୀ, ତନୁ, କାମିନୀ,
ତନ୍ୱଙ୍ଗୀ, ରମଣୀ, କୁରଙ୍ଗନୟନା, ଭୀରୁ, ଭାବିନୀ
ବିଳାସିନୀ, ନିତମ୍ବିନୀ, ମତ୍ତକାସିନୀ, ସୁଲୋଚନା, ପ୍ରମଦା,
ଅଶ୍ରୁଭ୍ରୂ, ଲଳିତା, ବାସିତା, ଭାମିନୀ, କରଭୋରୁ, କାଙ୍ଗୀ,
ହରିଣତା, ବଶା, ଶ୍ୟାମା, ଗୁରୁବର୍ଦ୍ଧିନା ।

କାମଶାସ୍ତ୍ରରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ
କରାଯାଇଅଛି ।

୧ । ପଦ୍ମିନୀ :—

ଭବତି କମଲନେତ୍ରା, ନାସିକା କ୍ଷୁଦ୍ରରନ୍ଧ୍ରା
ଅବିରଳକୁଚଯୁଗ୍ମା, ଦୀର୍ଘକେଶୀ, କୃଶାଙ୍ଗୀ ।
ମୃଦୁବଚନ ସୁଶୀଳା, ନୃତ୍ୟଗୀତାନୁରକ୍ତା
ସକଳତନୁସୁବେଶା ପଦ୍ମିନୀ ପଦ୍ମଗନ୍ଧା ।

ପଦ୍ମିନୀ—ପଦ୍ମଗନ୍ଧା; ଶଶକଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ଏହାଙ୍କର
ଯୋଗ୍ୟ ।

୨ । ଚିତ୍ରିଣୀ :—

ଭବତି ରତିରସଜ୍ଞା ନାତିଖର୍ବା ନ ଦୀର୍ଘା
ତିଲକୁସୁମସୁନାସା ସ୍ନିଗ୍ଧଦେହୋତ୍ପଳାକ୍ଷୀ ।
କଠିନ ଘନକୁଚାଢ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ ସା ସୁଶୀଳା
ସକଳ ଗୁଣବିଚିତ୍ରା ଚିତ୍ରିଣୀ ଚିତ୍ରବକ୍ତ୍ରା ।

ଚିତ୍ରିଣୀ—ମୀନଗନ୍ଧା; ମୃଗଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ଏହାଙ୍କ
ଯୋଗ୍ୟ ।

୩ । ଶଙ୍ଖିନୀ :—

ଦୀର୍ଘା ସୁଦୀର୍ଘନୟନା ବରସୁନ୍ଦରୀ ଯା
କାମୋପଭୋଗରସିକା ଗୁଣଶୀଳଯୁକ୍ତା ।
ରେଖାତ୍ରୟେଣ ଚ ବିଭୂଷିତକଣ୍ଠଦେଶା
ସମ୍ଭୋଗକେଳିରସିକା କିଲ ଶଙ୍ଖିନୀ ସା ।

ଶଙ୍ଖିନୀ—କ୍ଷାରଗନ୍ଧା; ବୃଷଭଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ଏହାଙ୍କର
ଯୋଗ୍ୟ ।

୪ । ହସ୍ତିନୀ :—

ସ୍ଥୂଳାଧରା ସ୍ଥୂଳନିତମ୍ବଭାଗା
ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗୁଳି ସ୍ଥୂଳକୁଚା ସୁଶୀଳା ।
କାମୋତ୍ସୁକା ଗାଢ଼ରତିପ୍ରିୟା ଚ
ନିତମ୍ବଖର୍ବା ଖଲୁ ହସ୍ତିନୀ ସ୍ୟାତ୍ ।

ହସ୍ତିନୀ—ମଦଗନ୍ଧା; ଅଶ୍ୱଜାତୀୟ ପୁରୁଷ ଏହାଙ୍କର
ଯୋଗ୍ୟ ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଋତୁମତୀ ହେବା ପୂର୍ବେ ବାଳିକା ଓ ଋତୁମତୀ
ହେବାଠାରୁ ୧୬ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାଳା, ୩୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ତରୁଣୀ, ୫୫ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରୌଢ଼ା ଓ ତତ୍ପରେ
ବୃଦ୍ଧା ହୁଅନ୍ତି ।]

(ସାଙ୍କେତିକ)—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ ଚିହ୍ନ—
Abbreviation for words of female
gender.

ସ୍ତ୍ରୀଆଚାର—ଦେ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିବାହକାଳୀନ ମଙ୍ଗଳଜନକ
Striāchāra ଅନୁଷ୍ଠାନ ବିଶେଷ—(ଯଥା—ଲୁହର୍ମ ବେଦୀରେ
ସ୍ତ୍ରୀଆଚାର ଜୋଇଁଙ୍କୁ ଅଳତାସିନ୍ଦୂର ଦେବା, ବରକନ୍ୟାଙ୍କୁ
ସ୍ତ୍ରୀଆଚାର ଜୁଆ ଖେଳାଇବା ଇତ୍ୟାଦି)—Some rites per-
formed by females in the course of a
marriage ceremony.

ସ୍ତ୍ରୀକାମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ+କମ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସ୍ତ୍ରୀକୁ
Strikāma କାମନା ବା ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(A person) Desiring to get a woman.

ସ୍ତ୍ରୀକୋଶ—ସଂ. ବି—ଖଡ୍ଗ (ହି. ଶ)
Strikośa Sword.

ସ୍ତ୍ରୀ କ୍ଷୀର—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତନରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦୁଗ୍ଧ (ହି. ଶ)—
Strī kshīra Milk got from the breast of a
woman.

ସ୍ତ୍ରୀ ଗବୀ—ସଂ. ବି—ଧେନୁ; ଗାଈ—
Strī gabī Cow.

ସ୍ତ୍ରୀ ଗମନ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀସଂସର୍ଗ; ମୈଥୁନ—
Strī gamana Copulation with a female.

ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁରୁ—ସଂ. ବି—ଆଚାର୍ଯ୍ୟାଣୀ—
Strī guru A preceptress.
[ଦ୍ର—ତନ୍ତ୍ରରେ ସଦାଗୁରଣୀ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ସ୍ତ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର
ଗ୍ରହଣ କରିବାର ବିଧାନ ଅଛି—ହି. ଶ ।]

ସ୍ତ୍ରୀ ଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ରରେ ବୁଧ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଶୁକ୍ର—The
Strī graha planets mercury, moon and venus.
[ଦ୍ର—ଜ୍ୟୋତିଷମତରେ ବୁଧ, ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଶୁକ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଗ୍ରହ; ଜାତକରେ ଲଗ୍ନର ପଞ୍ଚମ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ତ୍ରୀଗ୍ରହଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତି ବା ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲେ ସ୍ତ୍ରୀସନ୍ତାନ ହୁଏ ଓ ପୁରୁଷର ଲଗ୍ନରେ ସ୍ତ୍ରୀଗ୍ରହ ଥିଲେ ଉକ୍ତ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ ହୁଏ—ହି. ଶ ।]

ସ୍ତ୍ରୀ ଘୋଷ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରତ୍ୟୁଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Strī ghosha Dawn; early morning.

ସ୍ତ୍ରୀ ଚଞ୍ଚଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—କାମୀ; ଲମ୍ପଟ (ହି. ଶ)
Strī chanchala Lecherous.

ସ୍ତ୍ରୀ ଚିତ୍ତହାରୀ—ସଂ. ବି—ଶୋଭାଞ୍ଜନ (ବିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Strī chittahārī The Indian horse radish.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀଚିତ୍ତହାରିନ୍)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଚିତ୍ତହରଣକାରୀ—
Charming females.

ସ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଯୋନି; ଭଗ—1. Female
Strī chihna organ. ୨ । ନାରୀର ଲକ୍ଷଣ—2. The signs of a female.

ସ୍ତ୍ରୀ ଚୌର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । କାମୁକ; ରତିହିଣ୍ଡକ—1. A lascivi-
Strī chaura ous person. ୨ । ପରସ୍ତ୍ରୀ ଗମନକାରୀ—
(ସ୍ତ୍ରୀଚୋର—ଦେ. ରୂପ) 2. Adulterer. ୩ । ପରସ୍ତ୍ରୀ ଅପହାରକ—3. Ravisher of another's wife.

ସ୍ତ୍ରୀ ଚୌର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଅପହରଣ—1. Kid-
Strī chaurjya napping of a woman. ୨ । ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଗମନ—2. Adultery. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବଳପୂର୍ବକ ଗମନ—3. Rape.

ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—କେବଳ କନ୍ୟାପ୍ରସବିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ମନୁ)—
Strī jananī A woman bringing forth female children only; the mother of female children only.

ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି—ସଂ. ବି—ନାରୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; ପୃଥିବୀର ନାରୀଗଣ—
strī jāti The female world; the women of the world.

ସ୍ତ୍ରୀ ଜିତ (ନିର୍ଜିତ, ବିଜିତ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀୟା ଜିତ ପୁରୁଷ)—୧. ସ୍ତ୍ରୀ-
Strī jita (nirjita, bijita) ବଶୀଭୂତ—1. Hen-pecked. ୨ । ସ୍ତ୍ରୈଣ—2. Excessively fond of women; effeminate.

ସ୍ତ୍ରୀତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀର ଭାବ—
Strītā(twa) 1. The state of being a female; the characteristic qualities of a female. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମ (ଦେଖ)—2. Stridharma (See). ୩ । (ବ୍ୟାକରଣ) ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗସୂଚକ ପ୍ରତ୍ୟୟ (ହି. ଶ)—3. (grammar) A suffix denoting the feminine gender. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଶବ୍ଦରେ ଏ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ତାହା ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଏ—ହି. ଶ.]

ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ—The first
Strītwa prāpti menstruation of a woman.

ସ୍ତ୍ରୀ ଦେହାର୍ଦ୍ଧ—ସଂ. ବି (ପୁଂ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—(ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଙ୍ଗରେ
Strī dehārddha ଧାରଣକାରୀ) ଶିବ (ହି. ଶ)—Siba.

ସ୍ତ୍ରୀ ଧନ—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୁସ୍ମୃତି)—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ଧନବିଶେଷ;
Strī dhana ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧନ—A peculiar kind of property over which a woman has absolute control according to the Hindu law. [ଦ୍ର—ବିବାହକାଳରେ, ସ୍ୱାମି ଗୃହକୁ ଯିବା ସମୟରେ ଓ ସ୍ୱାମିଗୃହରେ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜର ଭାଇଙ୍କଠାରୁ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ, ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ, ଶାଶୁଶ୍ୱଶୁରଙ୍କଠାରୁ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଉପହାରରୂପେ ପାଇବା ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଯୌତୁକ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଧନ ବୋଲାଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ନିଜର ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ପିତା ଓ ସ୍ୱାମୀ ଅଦଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଳଙ୍କାର ସ୍ତ୍ରୀଧନ । ବିବାହିତା କନ୍ୟା ପିତୃ ଗୃହରୁ ଓ ପତି ଗୃହରୁ ଯେଉଁ ଧନ ପାଏ ତାହା କନ୍ୟାର ସୌଦାୟିକ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧନ ଅଟେ । ସ୍ତ୍ରୀଧନରେ ସ୍ୱାମୀ, ପୁତ୍ର, ପିତା ବା ଭ୍ରାତା ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ପୁତ୍ରଙ୍କର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର କେବଳ ଅଧିକାର ଅଛି ।]

ସ୍ତ୍ରୀ ଧବ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୁରୁଷ—
Strī dhaba Male.

ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀର ଋତୁ; ରଜୋ ଦର୍ଶନ—1. Menstrua-
Strī dharma tion. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. Womanhood. (ଉ—ସେ ପୁଣି ଇଳା ନାମେ ପାଇଲେ ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଅଦି ।) ୩ । ମୈଥୁନ (ହି. ଶ)—3. Copulation. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ (ହି. ଶ)—4. The duties of a wife or a woman. ୫ । ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଧାନ (ହି. ଶ)—5. Rules regarding women.

ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମିଣୀ—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ ଧର୍ମ+ଇନ୍+ଈ)—ଋତୁମତୀ—
Strī dharminī Menstruated.

ସ୍ତ୍ରୀ ଧୂର୍ତ୍ତ—ସଂ ବି. ପୁଂ—ଅସତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଫୁସଲାଇବା
Strī dhūrtta ପୁରୁଷ (ହି. ଶ)—A man who entices females for evil purposes.

ସ୍ତ୍ରୀ ଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ତ୍ରୀଚିହ୍ନବିଶିଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—
Strī dhwaja Having female signs or signs like the female organ. ସଂ ବି—ହାତୀ (ହି. ଶ). Elephant.

ସ୍ତ୍ରୀ ନାମା—ସଂ ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ତ୍ରୀ+ନାମନ୍; ୧ମା ୧ବ)—
Strī nāmā ସ୍ତ୍ରୀନାମଧାରୀ; ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ-ନାମଧାରୀ—Having the name of a female.

ସ୍ତ୍ରୀ ନାୟକ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନାଦିରେ ସ୍ତ୍ରୀ Strī nāyaka ନେତ୍ରୀ ଅଟନ୍ତି—(a movement (ସ୍ତ୍ରୀ ନାୟକା—ଦେ. ରୂପ) or institution) Led by a woman or women.

ସ୍ତ୍ରୀନାୟକତ୍ୱ(ତା)—ସଂ ବି—ଜଣେ ବା ବହୁସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ— Strīnāyaktwa(tā) Leadership of a woman or [ସ୍ତ୍ରୀନେତୃତ୍ୱ(ତା)—ଅନ୍ୟରୂପ] [ସ୍ତ୍ରୀ ନାୟକା—ସ୍ତ୍ରୀ] women.

ସ୍ତ୍ରୀ ନାୟିକା(ନେତ୍ରୀ)—ସ. ବି—ନେତୃତ୍ୱରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ସ୍ତ୍ରୀ— Strī nāyikā(netrī) A woman installed as the leader.

ସ୍ତ୍ରୀ ନିବନ୍ଧନ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କୃତ ଗୃହକର୍ମ (ହି. ଶ); ଘରେ Strī nibandhana ମାଇପଙ୍କ କରିବା ଅଡ଼ଙ୍ଗପଡ଼—Works performed by females in the household.

ସ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ୟୋପଜୀବୀ—ସ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀରୂପ ପଣ୍ୟଦ୍ୱାରା ଉପଜୀବୀ; Strī panyopajībī ସ୍ତ୍ରୀପଣ୍ୟୋପଜୀବୀନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧। ସମ୍ଭୋଗାର୍ଥ ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପରପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦେଇ ପର-ପୁରୁଷଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତଧନ ଯେ ଭୋଗ କରେ; ଭଡ଼ାଖିଆ— 1. A person who lives on the earnings of his wife's adultery. ୨। ବେଶ୍ୟାଙ୍କ ଅର୍ଜିତ ଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—2. A person living on the earning of prostitutes.

ସ୍ତ୍ରୀପର—ସ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ+ପର=ଅନୁରକ୍ତ; ୭ମୀ ତତ୍)—୧। Stripara ଷିଡ଼୍ଗ—1. Paramour; adulterer. ୨। କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A lecherous person. ପୁ. ବିଣ. ପୁଂ—କାମୁକ; ଲମ୍ପଟ—Lecherous.

ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଂ ଧର୍ମ—ସ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଓ ପୁରୁଷଙ୍କର Strī pum dharma ବ୍ୟବହାର—1. The conduct of men and women. ୨। (ହିନ୍ଦୁସ୍ମୃତି) ମନୁସଂହିତା ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବିବାଦପଦାନ୍ତ-ର୍ଗତ ବିବାଦମୀମାଂସା ଓ ନାରୁପଣବିଶେଷ—2. Mode of decision of dispute between and the status of man and woman as laid down by Manu.

ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଂସ—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ତ୍ରୀପୁଂସୌ—ଦ୍ୱିବଚନ)—୧। ଦମ୍ପତି Strī pumsa ମିଥୁନ; ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ—1. A couple. ୨। ଦମ୍ପତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷ —2. Husband and wife.

ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଂସ ଲକ୍ଷଣା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀଲକ୍ଷଣ (ଯଥା— Strī pumsa lakhanā ଯୋନି, ସ୍ତନ) ଓ କେତେକ ପୁରୁଷ-ଲକ୍ଷଣ (ଯଥା—ଶ୍ମଶ୍ରୁ, ଅଣ୍ଡକୋଷ) ଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ;) ତୋଣ୍ଟା— Hermaphrobite; (a person) exhibiting some male and female physical signs.

ସ୍ତ୍ରୀ ପୁର—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ତଃପୁର (ହି. ଶ)— **Strī pura** Seraglio; harem.

ସ୍ତ୍ରୀ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବି—୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଆର୍ତ୍ତବ; ରଜଃ—1. Mens-Strī pushpa trual flux. ୨। (ଉଦ୍ଭିଦ୍ ବିଜ୍ଞାନ) ମାଈ ଫୁଲ; ଯେଉଁ ଫୁଲରୁ ଫଳ ହୁଏ—2. (Botany) A flower from which fruits grow.

ସ୍ତ୍ରୀ ପୂର୍ବ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ତ୍ରୀଜିତ (ଦେଖ) Strī pūrba Strījita (See)

ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରସଙ୍ଗ(ଭୋଗ)—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁରତ; ରତି— Strī prasanga(bhoga) Copulation.

ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ନାରୀପ୍ରିୟ (ଲୋକ)— Strī priya 1 (a person) Beloved by females. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନାରୀଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଦ୍ରବ୍ୟ— 1. Any article of which females are fond. ୨। ଆମ୍ରବୃକ୍ଷ (କବିପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶେଷ)— 2. Mango tree.

ସ୍ତ୍ରୀ ବନ୍ଧ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୈଥୁନ (ହି. ଶ)— Strī bandha Copulation.

ସ୍ତ୍ରୀ ବଶ(ବିଧେୟ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀଜିତ; ମେଣ୍ଢା—Doting on Strī baśa(bidheya) one's wife; excessively attached to one's wife; effeminate.

ସ୍ତ୍ରୀ ବାର(ବାସର)—ସଂ. ବି—(ସୋମ, ବୁଧ ଓ ଶୁକ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଗ୍ରହରୂପେ ଗଣ୍ୟ Strī bāra(bāsara) ହେଉଥିବାରୁ) ସୋମବାର, ବୁଧବାର ଓ ଶୁକ୍ରବାର—Monday, Wednesday and Friday.

ସ୍ତ୍ରୀ ବାସଃ—ସଂ ବି(ମ.ପ.ଲୋ)—ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଗ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର(ହି. ଶ) Strī bāsah —Dress or cloth suitable for use during copulation.

ସ୍ତ୍ରୀ ବିଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସମ୍ଭୋଗ; ମୈଥୁନ (ହି. ଶ)— Strī bishaya Copulation.

ସ୍ତ୍ରୀ ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନାରୀର ବଳ—1. The Strī bīrjya might or prowess of a woman. ୨। ସ୍ତ୍ରୀର ରଜଃ— 2. The menstrual flux of women

ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନା—ସ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀସୂଚକ ଚିହ୍ନ (ଯଥା—ସ୍ତନ,କୋମଳ Strī byanjanā ସ୍ୱର) (ହି.ଶ)—Signs indicating the possessor to be a female.

ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରଣ—ସଂ. ବି—ଭଗ; ଯୋନି (ହି. ଶ)— Strī brana The female organ.

ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ଏକପତ୍ନୀ ବ୍ରତ; ସ୍ୱ ସ୍ତ୍ରୀପରାୟଣତା (ହି. ଶ)— Strī brata The vow of loving one's only wife.

ସ୍ତ୍ରୀ ଭୂଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପରିଧେୟ ଅଳଙ୍କାରାଦି— Strī bhūshana 1. Ornaments for female wear. ୨। କେତକୀଫୁଲ (ହି. ଶ)— 2. Pandanus Odoratissimus flower.

ସ୍ତ୍ରୀ ଭୋଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୈଥୁନ (ହି. ଶ)— Strī bhoga Copulation.

ସ୍ତ୍ରୀ ମନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରର ଶେଷରେ 'ସ୍ୱାହା' ଥାଏ—An
Strī mantra esoteric formula having Swāhā in the end.

ସ୍ତ୍ରୀ ମହଲ(ଲା)—ଦେ. ବି—୧ । ନାରୀସମାଜ—1. The society of
Strī mahala(lā) women. ୨ । ଅନ୍ତଃପୁର—2. Harem.
स्त्रीमहल स्त्री महल

ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖପ—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ ମୁଖ+ପା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ବକୁଳ—
Strī mukhapa The Bakula tree and flower.

ସ୍ତ୍ରୀ ମୂର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକର ଆକୃତି—
Strī mūrtti The shape of a woman.

ସ୍ତ୍ରୀମ୍ମନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀଂମନ୍ୟ (ଦେଖ)
Strimmanya Strimmanya (See)

ସ୍ତ୍ରୀ ରଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି—ତାମ୍ବୂଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Strī rañjana Betel.

ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ତମା ସ୍ତ୍ରୀ—1. An excellent woman;
Strī ratna a paragon of beauty. ୨ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ହ୍ରି. ଶ)—
2. Goddess Lakshmī.

ସ୍ତ୍ରୀ ରୋଗ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗ—Female
Strī roga diseases; diseases peculiar to females. (ଯଥା—ପ୍ରଦର, ସୂତିକା, ଯୋନିବ୍ୟାଧି, ସ୍ତନ୍ୟାଭାବ ।)

ସ୍ତ୍ରୀ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନ; ଯୋନି—
Strī lakshaṇa 1. Female organ. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷଣ—2. Female characteristics.

ସ୍ତ୍ରୀ ଲମ୍ପଟ(ଲୋଲ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । କାମୁକ—
Strī lampaṭa (lola) 1. Lecherous.
(ସ୍ତ୍ରୀ ଲମ୍ପଟି, ସ୍ତ୍ରୀ ଲମ୍ପଟିଆ—ଦେ. ରୂପ) ୨ । ସର୍ବଦା ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗାଭିଳାଷୀ—
2. Always hankering after female company.

ସ୍ତ୍ରୀ ଲାଭ—ସ. ବି—(ପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ) ଭାର୍ଯ୍ୟା ପ୍ରାପ୍ତି; ବିବାହ—
Strī lābha (in the case of a man) Marriage.

ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—ସ. ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ଚିହ୍ନ; ଯୋନି—1. Female organ.
Strī liṅga ୨ । ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀବାଚକ ଶବ୍ଦ—
2. (grammar) Female gender. ୩ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତି—
3. The females. (ଉ—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଅପରାଧ କଲେ, ପଣ୍ଡିତେ ନ ମାରନ୍ତି ବୋଲେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A woman. ୨ ।
Strī loka ସ୍ତ୍ରୀଜାତି—2. The females.
স্ত্রীলোক स्त्रीजाति

ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷା—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବା ଅଧ୍ୟୟନଜନିତ ଜ୍ଞାନ—Female education.
Strī śikshā

ସ୍ତ୍ରୀ ଶୌଣ୍ଡ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(୭ମୀ ତତ୍)—ଅତି କାମୁକ; ଅତି କାମାତୁର
Strī śauṇḍa (ହ୍ରି. ଶ)—Very lecherous; libidinous.

ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସର୍ଗ (ସମାଗମ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୈଥୁନ—
Strī saṁsarga (samāgama) Cohabitation.

ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗ (ସଙ୍ଗମ,ସହବାସ,ସମ୍ଭୋଗ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୁରୁଷର
Strī saṅga(saṅgama, sahabāsa, sambhoga) ସ୍ତ୍ରୀରୁ ରମଣ କରିବା; ମୈଥୁନ—Co-habitation with woman.
[ବି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଏହି ଯେ, ପର୍ବ ଦିବସମାନଙ୍କରେ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିବସରେ, ଋତୁକାଳର ପ୍ରଥମ୍ ଚାରି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗମ କରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ଦିନରେ ସ୍ନାନ ଓ ଅନୁଲିପ୍ତ ହୋଇ ଗନ୍ଧିଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ବାଜୀକରଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରି ଉତ୍ତମ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନପୂର୍ବକ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ତାମ୍ବୂଳାଦି ଚର୍ବଣ କରି ସ୍ୱୀୟ ଧର୍ମପତ୍ନୀପ୍ରତି ଅନୁରାଗୀ ଓ ପୁତ୍ରକାମୀ ହୋଇ ଋତୁକାଳରେ ରୋଗଶୂନ୍ୟା, ଋତୁମତୀ ଓ ଅନୁରକ୍ତା ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ସଙ୍ଗମ କରିବ । ରୋଗୀ, କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ, ପିପାସାର୍ତ୍ତ, ଅପରିମିତଭୋଜୀ, ଶୋକାତୁର, ବାଳକ ଓ ବୃଦ୍ଧ ପୁରୁଷଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସ୍ତ୍ରୀସହବାସ ନିଷିଦ୍ଧ ।]

ସ୍ତ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବଳାତ୍କାରପୂର୍ବକ ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ଭୋଗ
Strī saṁgrahaṇa (ହ୍ରି. ଶ)—1. Rape.
୨ । ବ୍ୟଭିଚାର (ହ୍ରି. ଶ)—2. Adultery.

ସ୍ତ୍ରୀ ସଭା—ସଂ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀ+ସଭା)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସଭା; ମାଇପି ସଭା—
Strī sabha A gathering of females.

ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଖ—ସଂ ବି—୧ । (ମ. ଘ. ଲୋ)—ମୈଥୁନ (ହ୍ରି. ଶ)—
Strī sukha Sexual intercourse with a woman. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଶୋଭାଞ୍ଜନ (ହ୍ରି. ଶ)—
2. Moringa tree.

ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଲଭ—ସଂ. ବିଣ—୧ । ନାରୀଜନୋଚିତ—1. Befitting a
Strī sulabha woman. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱଭାବସମ୍ଭୂତ—
2. Natural to females.

ସ୍ତ୍ରୀ ସେବନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୈଥୁନ—
Strī sebana Copulation.

ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱଭାବ—ସଂ. ବି—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରକୃତି—
Strī swabhāba 1. The nature of females.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ; ମହଲ୍ଲିକ—
2. The keeper of the seraglio. ୩ । ନପୁଂସକ ବ୍ୟକ୍ତି—3. Eunuch (Apte).

ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ)—ପୁରୁଷଙ୍କ ପରି ନାରୀମାନଙ୍କର
Strī swādhīnatā ସ୍ୱାଧୀନଭାବେ ସର୍ବତ୍ର ଗମନାଗମନ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ—Female liberty; female emancipation.

ସ୍ତ୍ରୈଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ତ୍ରୀ+ଅ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Straiṇa 1. Relating to woman; womanly.
୨ । ସ୍ତ୍ରୀଜିତ—2. Henpecked. ୩ । ଅତିରିକ୍ତରୂପେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରେ ଆସକ୍ତ—3. Addicted to women; effeminate. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀଯୋଗ୍ୟ (ହ୍ରି. ଶ)—
4. Befitting a woman. ୫ (+ସ୍ତ୍ରୀବେ. ତ)—

୧ । ସ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ (ଦେଖ)—1. Stritwa (See). ୨ । ସ୍ତ୍ରୀଭବ; ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ—2. A servant guarding the harem. ୩। ସ୍ତ୍ରୀସମୂହ—3. A body of females.

ସ୍ତ୍ରୈଣତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀବଶତା; ସ୍ତ୍ରୀବଶ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
Strainatā(twa) The state of being henpecked.

ସ୍ତ୍ରୈଣ୍ୟ—ସଂ. ବ (ସ୍ତ୍ରୈଣ+ଭାବେ. ଯ)—ସ୍ତ୍ରୈଣତା (ଦେଖ)—
Strainya Strainatā (See)

ସ୍ତ୍ର୍ୟ(ସ୍ତ୍ର୍ୟା)ଗାର—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ତଃପୁର—
Strya(stryā)gāra Harem.

ସ୍ତ୍ର୍ୟଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ତଃପୁରର ପ୍ରଧାନ ଅଧିକାରୀ
Stryadhyaksha (ହି. ଶ)—The man who is in charge of the harem.

ସ୍ତ୍ର୍ୟନୁଜ—ସଂ. ବ. ଓ ବିଶ ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଉଣୀ ପରେ ଜନ୍ମ
Stryanuja ଲଭିଥିବା ଭାଇ (ହି. ଶ)—
A male child born after the birth of a female child.

ସ୍ତ୍ର୍ୟାଜୀବ—ସଂ. ବିଶ ଓ ବ. ପୁଂ—ସ୍ତ୍ରୀପଣ୍ୟୋପଜୀବୀ (ଦେଖ)—
Stryājība Stripanyopajibī [See].

ସ୍ତ୍ର୍ୟାଖ୍ୟା—ସଂ. ବ [ବହୁବ୍ରୀହି]—ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ [ହି. ଶ] [ଦେଖ]—
Stryākhyā Priyangu (See).

ସ୍ତ୍ର୍ୟାଚାର—ସଂ. ବ. [ମ. ପ. ଲୋ., ସ୍ତ୍ରୀଗଣଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠିତ
Stryāchāra ଅଚାର]—ସ୍ତ୍ରୀ ଆଚାର [ଦେଖ]—
Strī āchāra (See).

ସ୍ଥ—ସଂ. ବିଶ, ପୁଂ (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ସ୍ଥା; ଧାତୁ+
Stha କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଯଥା—ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ, ଜଳସ୍ଥ, ଘରବାଡ଼ିସ୍ଥ ଓ ଦୁଃସ୍ଥ)—
(ସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅମୁକ)ରେ ସ୍ଥିତ; ବର୍ତ୍ତମାନ; ବର୍ତ୍ତିମାନ—
(a suffix) Situate in; belonging to; living in.

ସ୍ଥକିତ—ଦେ. ବିଶ (ସଂ. ସ୍ଥଗିତ)—ସ୍ଥଗିତ (ଦେଖ)
Sthakita Sthagita (See)
স্থকিত স্থকিত

ସ୍ଥଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସମ୍ବରଣ କରିବା—1. To restrain. ୨ ।
Sthag (root) ଅପବାରଣ ବା ଆଚ୍ଛାଦନ କରିବା—2. To cover. ୩ । ବନ୍ଦ କରିବା—3. To stop; to discontinue.

ସ୍ଥଗ—ସଂ. ବିଶ. ପୁଂ (ସ୍ଥଗ୍. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଧୂର୍ତ୍ତ; ଠଗ;
Sthaga ପ୍ରବଞ୍ଚକ—1. Fraudulent; cheating; deceptive.
(ସ୍ଥଗା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—2. Shameless.

ସ୍ଥଗଣା—ସଂ. ବ (ସ୍ଥଗ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ଆ)—ପୃଥିବୀ (ହି. ଶ)
Sthaganā The earth.

ସ୍ଥଗନ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥଗ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଗୋପନ—
Sthagana 1. Concealment. ୨ । ଲୁଗ୍ଇବା—
(ସ୍ଥଗିତ—ବିଶ) 2. Hiding. ୩ । ଆଚ୍ଛାଦନ—3. Covering.

ସ୍ଥଗର—ସଂ. ବ—ତଗର (ଦେଖ) (ହି. ଶ)
Sthagara Tagara (See)

ସ୍ଥଗିକା—ସଂ. ବ (ସ୍ଥଗ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇକ+ଆ)—
Sthagikā ୧ । ତାମ୍ବୁଳକରଙ୍କ; ପାନଡ଼ବା (ଦ୍ରୁ. ଶ)—1. A metal case for keeping betel packets. ୨ । (+କରଣଇକ)(ବୈଦ୍ୟକ) ଅଙ୍ଗୁଠି ଓ ଲିଙ୍ଗ ଅଦିର ଅଗ୍ରଭାଗର କ୍ଷତ ଉପରେ ବନ୍ଧାଯିବା (ପାନଡ଼ବା ଆକାରର) ପଟି (ହି. ଶ)—2. (Surgery) A bandage (shaped like a betel case) put over the sores on the end of a finger or male organ.

ସ୍ଥଗିତ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥଗ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଆଚ୍ଛାଦିତ—
Sthagita 1. Covered. ୨ । ଅବୃତ—2. Hidden. ୩ । ତିରୋହିତ—3. Extinct. ୪ । ନିବର୍ତ୍ତିତ; ଅପବାରିତ—4. Restrained; prevented. ୫ । ବନ୍ଦ କରାଯାଇଥିବା—5. Stopped; discontinued. ୬ । ସଂଗୋପିତ—6. Concealed. ୭ । ଅବରୁଦ୍ଧ (ହି. ଶ)—7. Confined. ୮ । କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ବନ୍ଦ କରାଯାଇଥିବା; ମୁଲତବି (ହି. ଶ)—8. Postponed; adjourned; stayed.

ସ୍ଥଗିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସେଦ୍ୟ) (ସଂ. ସ୍ଥଗ୍ ଧାତୁ)—ବନ୍ଦ କରିବା; ସ୍ଥଗିତ
Sthagibā ରଖିବା—To stop.
স্থগিত রাখা স্থগিত করা

ସ୍ଥଗୀ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥଗ୍. ଧାତୁ+କର୍ମ. ଇ)—ତାମ୍ବୁଲପାତ୍ର; ପାନବଟା—
Sthagī A betel-box.

ସ୍ଥଗୁ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥଗ୍. ଧାତୁ+କରଣ. ଉ)—୧ । ଗଡ଼ୁ; ଗାଗିର
Sthagu ଦେଶ—1. A long-necked pitcher. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ) ପିଠି ଉପରେ ଥିବା କୁଜ (ହି. ଶ)—2. Hump on the back.

ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+ଅଧିକରଣେ ଅଣ୍ଡିଳ, ଅଥବା ସ୍ଥଲ୍ ଧାତୁ=
Sthandila ରହିବା+ଅଧି. ଇଳ; କାଶାଡ଼ନ)—୧ । ଚତ୍ୱର; ଅଗଣା—1. Courtyard. ୨ । ଯଜ୍ଞାର୍ଥ ପରିଷ୍କୃତ ଭୂମି—2. A place cleansed for the performance of vedic rites. ୩ । ବାଲୁକାଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋମାର୍ଥ ମଣ୍ଡଳବିଶେଷ । (ଏହା ହସ୍ତପରିମିତ ଚତୁରସ୍ର ହେବାର ବିଧି, ବଶିଷ୍ଠ ସଂହିତା କ୍ରିୟାସାର ।)—3. A raised platform of sand prepared for making offering to the fire. ୪ । ଯଜ୍ଞବେଦୀର ଚାରିପାଖର ପରିଷ୍କୃତ ଭୂମି—4. A cleansed and well-swept plot of land round the sacrificial altar. ୫ । ସୀମା; ସରହଦ (ହି. ଶ)—5. Boundary; limit. ୬ । ମାଟିଗଦା (ହି. ଶ)—6. A heap of earth. ୭ । ଜମି; ଭୂମି (ହି. ଶ)—7. Land. ୮ । (ନାମ) ପ୍ରାଚୀନ ଋଷି ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8. Name of an ancient sage.

ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ ଶଯ୍ୟା—ସଂ. ବି—ବ୍ରତାଦିଯୋଗୁଁ ବ୍ରତାନୁଷ୍ଠାନକାରୀଙ୍କର ଭୂମିଶୟନ—
Sthaṇḍila śajyā Sleeping on the bare ground (of a person observing a vow.)

ସ୍ଥଣ୍ଡିଳଶାୟୀ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ+ ଶୀ· ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ; Sthaṇḍilaśāyī ସ୍ଥଣ୍ଡିଳଶାୟିନ୍ ୧ମା· ୧ବ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି [ସ୍ଥଣ୍ଡିଳଶାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ବ୍ରତ ପାଳନ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ଥଣ୍ଡିଳରେ ବା ଭୂମିରେ ଶୋଉଥାନ୍ତି—Sleeping on bare ground during the observance of a vow.

ସ୍ଥଣ୍ଡିଳସିତ—ସଂ. ବି—ଯଜ୍ଞବେଦୀ (ହି· ଶ)
Sthaṇḍilasita Sacrificial altar.

ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେଶୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସଂ. ସ୍ଥଣ୍ଡିଳେ=ଭୂମିରେ+ଶୀ. ଧାତୁ+ Sthaṇḍileśaya କର୍ତ୍ତୃ· ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ସ୍ଥଣ୍ଡିଳଶାୟୀ (ଦେଖ)—Sthaṇḍilaśāyī (See) ସଂ. ବି—ପ୍ରାଚୀନ ଋଷି ବିଶେଷ—Name of an ancient sage.

ସ୍ଥପତି—ସଂ. ବି (ସ୍ଥ=ସ୍ଥିତ+ପତି)—୧ । କଞ୍ଚୁକୀ; ଅନ୍ତଃପୁରରକ୍ଷକ Sthapati [ମେଦିନୀ]—1. A servant watching the harem. ୨ । ରାଜମିସ୍ତ୍ରୀ; ଶିଳ୍ପିବିଶେଷ (ଅମର); ବାସ୍ତୁବିଦ୍ୟାବିଧାନଜ୍ଞ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ଶିଳ୍ପୀ; ବାସ୍ତୁଶିଳ୍ପୀ—2. Mason. ୩ । ବଢ଼େଇ; ସୂତ୍ରଧର—3. Carpenter. ୪ । ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ ଯଜ୍ଞକର୍ତ୍ତା; ଗୀଷ୍ପତିଷ୍ଟିଯଜ୍ୱା—4. The performer of the Bārhaspatya sacrifice. ୫ । ମନ୍ତ୍ରୀ—5. Minister. ୬ । ବୃହସ୍ପତି—6. Bṛuhaspati. ୭ । କୁବେର—7. Kubera; the God of Wealth. ୮ । ରାଜା (ହି. ଶ)—8. King. ୯ । ଉଚ୍ଚ ରାଜକର୍ମଚାରୀ (ହି. ଶ)—9. A high government official. ୧୦ । (ନାମ) ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଖା; ଗୁହ ଶବର (ହି· ଶ)—10. Name of the Sabara friend of Rāma. ୧୧ । ସାରଥି (ହି· ଶ)—11. Charioteer. ବିଣ—୧ । ପ୍ରଧାନ—1. Chief; principal. ୨ । ଉତ୍ତମ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Excellent; best.

ସ୍ଥପତି ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ· ବି—୧ । ଗୃହ ନିର୍ମାଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଶିଳ୍ପବିଜ୍ଞାନ—Sthapati bijnāna 1. The science of house-building. ୨ । ସୂତ୍ରଧର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ—2. The science of carpentry.

ସ୍ଥପନୀ—ସଂ. ବି—ଦୁଇ ଭୂଲତାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନ (ହି. ଶ)—The Sthapanī middle of the two eyebrows. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଏକ ମର୍ମସ୍ଥାନ ଅଟେ—ହି. ଶ]

ସ୍ଥପା(ପେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ କରାଇବା—Sthapā(pe)ibā Causative form of the verb রাখান স্থাপিত করানা Sthāpibā. [ଭ—କଳାର ଦ୍ୱାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁମ୍ଭ ସ୍ଥପାଇଲେ । ଯୋଡାଇ ତୋରଣ ବାନ୍ଧିଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।]

ସ୍ଥପିତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)—ହୃଦୟରେ ଲୁଚାଇ ରଖିବା—Sthapita karibā To keep to one's self; to have হৃদয়ে লুকিয়ে রাখা some secret deposited in the गुप्त रखना inner recesses of one's heart. [ଉ—ସ୍ଥପିତ ନ କର ଭୂର୍ଜଙ୍କ ଆଗେ କହ କି ?—ଦିବାକର ରହ୍ଲାକର ଚମ୍ପୂ ।]

ସ୍ଥପୁଟ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥ+ପୁଟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧ । ଅସ୍ଥିର ସନ୍ଧିସ୍ଥାନ—Sthapuṭa 1. Bone-joint. ୨ । ଉଚ୍ଚାନୀଚ ସ୍ଥାନ—2. High and low place; undulating place. ୩ । ବିଷମ ସ୍ଥାନ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଜୀବ—3. Animals living or moving in undulating places. ବିଣ—୧ । ବିଷମୋନ୍ନତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Undulating; high and uneven. ୨ । ପୀଡ଼ା ବା ଦୁଃଖାଦିରେ କୁବ୍ଜୀକୃତ—2. Bent double with sorrow or illness. ୩ । ବିପନ୍ନ (ହି. ଶ)—3. Involved in danger. ୪ । କୁବ୍ଜ (ହି. ଶ); କୁଜା—4. Having a hump.

ସ୍ଥବି—ସଂ· ବି (ସ୍ଥା· ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଜଙ୍ଗମ (ଉଣାଦିବୃତ୍ତି)—Sthabi Moving. ବି—୧ । ତନ୍ତୁବାୟ—1. Weaver. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ—2. Heaven. ୩ । ଜଙ୍ଗମ; ପଦାର୍ଥ—3. Moveable thing. ୪ । ଥଳି (ହି. ଶ)—4. Bag. ୫ । ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—5. Fire. ୬ । ଫଳ (ହି. ଶ)—6. Fruit.

ସ୍ଥବିର—ସଂ· ବିଣ (ସ୍ଥା· ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଇର)—୧ । ବୃଦ୍ଧ—Sthabira 1. Old; aged. ୨ । ଅଚଳ—2. Unmoving. (ସ୍ଥବିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩ । ବୃଦ୍ଧ ଓ ପୂଜ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Old and adorable. ବି—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā. ୨ । ଶୈଳେୟ (ଶିଳାଜତୁ) (ଦେଖ)—2. Śaileya (See) ୩ । ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ହି· ଶ) (ଦେଖ)—3. Bṛuddhadāraka (See) ୪ । ବୃଦ୍ଧ ଓ ପୂଜ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଯତି (ହି. ଶ)—4. An old and revered Buddhist mendicant. ୫ । ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—5. A sect of Buddhists.

ସ୍ଥବିରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ଥବିର+ଭାବ· ତା)—ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—Sthabiratā(twa) Old age.

ସ୍ଥବିର ଦାରୁ—ସଂ. ବି—ବୃଦ୍ଧଦାରକ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)
Sthabira dāru Bṛuddhadāraka (See)

ସ୍ଥବିରା—ସଂ, ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ଥବିର+ସ୍ତ୍ରୀ, ଆ)—୧ । ବୁଢ଼ୀ—1. Old Sthabirā (woman). ୨ । ବୁଢ଼ୀ ଓ ପୂଜ୍ୟା—2. Old

and adorable (female).ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—ମହାଶ୍ରାବଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—1. Mahāsrābaṇi (See). ୨ । ବୃଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ—2. An old woman.

ସ୍ଥବିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ(ସ୍ଥୂଳ+ଅତ୍ୟର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—ଅତି ସ୍ଥୂଳ—Sthabishṭha(ସ୍ଥବିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) Very corpulent and thick.

ସ୍ଥବୀୟାନ୍—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ(ସ୍ଥୂଳ+ଅତ୍ୟର୍ଥେ, ଈୟସ୍ ; ସ୍ଥବୀୟସ୍, ୧ମା ୧ବ.) Sthabīyān —ଅତି ମୋଟା—Very corpulant and thick. (ସ୍ଥବୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥମ୍ଭିବା - ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ତମ୍ଭ୍ ଧାତୁ)—ଅଟିକିବା; ଗତି କରୁ କରୁ Sthambibā ରହିଯିବା—To stop while moving. थामा स्तंभना [ସ୍ତମ୍ଭ(ମ୍ଭେ)ଇବା—ଶିକ୍ଷିତ ଅକାର]

ସ୍ଥମ୍ଭି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ତମ୍ଭ ଧାତୁ)—ଗତି କରୁ କରୁ ବନ୍ଦ Sthambi rahibā ହୋଇ ରହିବା—To come to a थामिया याओया stand-still. [ଉ—ଏ ସକାଶୁଁ ସ୍ଥମ୍ଭି स्तम्भी रहना ରହିଲା ରଥ ସହସେ । ପୁଣି ମଡ଼ା ସୈନ୍ୟେ ପୂରିଲେ କୋଶେ ଯାଏ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଦ୍ରୋଣ]

ସ୍ଥଳ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଥିବା; ଅବସ୍ଥାନ କରିବା—1. To be. Sthal (root) ୨ । ରହିବା—2. To remain.

ସ୍ଥଳ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥଳ୍‌ଧାତୁ=ସ୍ଥିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—୧ । ଅକୃତ୍ରିମ Sthaḷa ଭୂମି—1.A bit of land in its natural condition. ୨ । ପ୍ରଦେଶ; ସ୍ଥାନ—2. Place; site; tract of country; locality. ୩ । ପାତ୍ର—3. Receptacle. ୪ । ଥାଳ—4. A big cup; a deep plate. ୫ । ଥାଳୀ—5. A plate. ୬ । ତମ୍ବୁ; ପଟ୍ଟବାସ—6. Tent. ୭ । ଶୁଖିଲା ସ୍ଥାନ; ଜଳଶୂନ୍ୟ ଭୂଭାଗ—7. Land; waterless place. ୮ । ଅବସ୍ଥିତି—8. Position. ୯ । ବିଷୟ—9. Subject; topic; matter. ୧୦ । ଅବସର (ବ୍ୟ. ଶ)—10. Occasion. ୧୧ । ଉଚ୍ଚ ଜାଗା (ବ୍ୟ. ଶ)—11. A high place. ୧୨ । ପୁସ୍ତକର ଏକ ଅଂଶ ବା ପରିଚ୍ଛେଦ (ବ୍ୟ. ଶ)—12. Portion or chapter of book.

ସ୍ଥଳ କନ୍ଦ—ସଂ. ବି—ଅଗ୍ରାମ୍ୟ କନ୍ଦ; ବଣ ଓଲୁଅ—Sthaḷa kanda Wild arum.

ସ୍ଥଳ କମଳ(କମଳିନୀ)—ସ. ବି (ମ. ଘ. ଲେ, କର୍ମଧା; ସ୍ଥଳଜାତ କମଳ) Sthaḷa kamaḷa(kamaḷinī) —ସ୍ଥଳପଦ୍ମ—Hibiscus स्थलकमल Mutabilis; Tonidium Suffruticosum. স্থলকমল [ଦ୍ର—ସ୍ଥଳକମଳେ ଦେଖ ରୂପକ ଭଲ । କର୍ଣ୍ଣେ ଦେଲେ [ଅଳକମଳ—ଦେ. ରୂପ] ଲୋକ ହୁଏ ଏ କାଳ—ସୁଧାକାଥ. ତୁଳସୀ ସ୍ତବକ ।] [ଦ୍ର—ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ପଦ୍ମଚାରିଣୀ, ଅତିଚରା, ପୁଷ୍କର ଶର୍ଙ୍କିକା, ପଦ୍ମାହ୍ୱା, ଅମ୍ବୁରୁହା, ପୁଷ୍କରନାଡ଼ୀ, ସ୍ଥଳପଦ୍ମ, ଅବ୍ୟଥା, ପଦ୍ମା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ଶାରଦା, ଚରପଦ୍ମ, ସ୍ଥଳପଦ୍ମିନୀ, ରମାଳକ, ସ୍ଥଳରୁହା, ସୁଗନ୍ଧମୂଳା, ପଦ୍ମାବତୀ, ପୁଷ୍କରିଣୀ । ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଅନୁଷ୍ଣ, କଟୁତିକ୍ତକଷାୟରସ ଏବଂ କଫ, ବାୟୁ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଅଶ୍ମରୀ, ଶୂଳ, ଶ୍ୱାସ, ଦାହ, ଅପସ୍ମାର, ବମନ, କାସ ଓ ବିଷନାଶକ ! ଏହା ଭୂତାବେଶ ଶାନ୍ତିକାରକ ଓ ସ୍ତନ ଦୃଢ଼ତା ସମ୍ପାଦକ ।

ଏହା ଜବାକ ବର୍ଗରେ ପୁଷ୍ପପ୍ରସବଶେଷ, ଗଛ ୫।୬ ହାତ ଉଚ୍ଚ, ପତ୍ର ବଡ଼ ବଡ଼ । ଏଥିରେ ଶରତ୍‌କାଳରେ ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଏହି ଫୁଲ ପ୍ରଥମେ ଧଳା, ପରେ ପଦ୍ମବର୍ଣ୍ଣ ବା ରକ୍ତାଭ ହୁଏ । ଏ ଫୁଲ ବହୁ ଦଳ ଓ ଦେଖିବାକୁ ଫଟା ଜାଲି ବା ଗୋଲାପି ରଙ୍ଗର । ମାତ୍ର ଏହା ଗନ୍ଧହୀନ ।]

ସ୍ଥଳ କୁମୁଦ—ସ.ବି (ମ. ଘ. ଲୋ)—କରବୀର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ) Sthaḷa kumuda Karabīra (See)

ସ୍ଥଳ କୂଳ – ଦେ. ବି (ସହଚର)—୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ଜନାସ—Sthaḷa kūḷa 1.Trace or clue of any thing. ୨ । कूल किनारा ଆଶ୍ରୟ—2. Shelter. ୩ । ଆଶ୍ରୟ ନେବା तट किनारा ସ୍ଥାନ—3 Place of shelter. [ଉ—କରବେ କହ ବୁଦ୍ଧି ନ ଦିଶିଲା, ନ ପାଇଲେ ସ୍ଥଳ କୂଳ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।]

ସ୍ଥଳଚର—ସଂ.ବି.ଣ ପୁଂ (ସ୍ଥଳ+ଚର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ)—ଯେଉଁ ଜୀବ Sthaḷachara ସ୍ଥଳରେ ବିଚରଣ କରେ—(animals) (ଜଳଚର—ବିପରୀତ) Moving on land. (ସ୍ଥଳଜ, ସ୍ଥଳଗାମୀ, ସ୍ଥଳଗୃଧ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସ୍ଥଳଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥଳ ପଥ – ସ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଭୂମି ଉପରେ ଯିବା ପଥ—Road on Sthaḷa patha land; land route. (ଜଳ ପଥ—ବିପରୀତ)

ସ୍ଥଳ ପଦ୍ମ(ପଦ୍ମିନୀ)—ସ.ବି—୧ । ସ୍ଥଳ କମଳ (ଦେଖ) – 1. Sthaḷa Sthaḷa padma(padminī) kamaḷa (See) ୨ । ମାନକ; ମାଣସାରୁ (ରତ୍ନମାଳା)—2. A kind of taro.

ସ୍ଥଳ ବାଣିଜ୍ୟ—ଦେ. ବି—ସ୍ଥଳ ପଥରେ ଚଳାଇତ ବାଣିଜ୍ୟ—Trade Sthaḷa bāṇijya on land route; land-borne स्थल वणिज्या थल बाणिजय trade.

ସ୍ଥଳ ଭାଗ—ସ. ବି—ଭୂଭାଗ—Dry land; land portion. Sthaḷa bhāga (ଜଳ ଭାଗ—ବିପରୀତ)

ସ୍ଥଳ ମଞ୍ଜରୀ—ସ. ବି—ଅପାମାର୍ଗ (ରତ୍ନମାଳା) (ଦେଖ) Sthaḷa mañjarī Apāmārga (See)

ସ୍ଥଳ ମର୍କଟ—ସ. ବି – କରମର୍ଦ୍ଦକ (ବ୍ୟ. ଶ) (ଦେଖ) Sthaḷa markaṭa Karamarddaka (See)

ସ୍ଥଳ ଯୁଦ୍ଧ(ବିଗ୍ରହ)—ସ.ବି—ସ୍ଥଳ ଭାଗ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂଭାଗ ଉପରେ ଥାଇ ଦୁଇ Sthaḷa juddha(bigraha) ପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ—War between two armies on the land.

ସ୍ଥଳରୁହା—ସ. ବି (ସ୍ଥଳ+ରୁହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତି. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—Sthaḷaruhā ସ୍ଥଳକମଳ (ଦେଖ)—Sthaḷakamaḷa (See)

ସ୍ଥଳ ଶୃଙ୍ଗାଟ(ଶୃଙ୍ଗାଟକ)—ସଂ, ବି—ଗୋକ୍ଷୁର ଗୁଳ୍ମ (ରତ୍ନମାଳା);
Sthala sṛungāṭa(sṛungāṭaka) ଗୋଖରୁ (ଦେଖ)
Gokharā (See)

ସ୍ଥଳ ସଙ୍କଟ—ଦେ· ବି (ଭୂଗୋଳ)—ଯୋଜକ; ଯେଉଁ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଭାଗ
Sthala saṅkaṭa ଦୁଇଟି ବୃହତ୍ ଭୂଭାଗକୁ ଯୋଗ କରିଥାଏ—
স্থল সংকট, যোজক থল সংযোজক Isthmus.

ସ୍ଥଳ ସୀମା—ସଂ ବି (ସ୍ଥଳ+ସୀମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ
Sthala simā (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଖ)—1. Sthaṇḍila
(See) ୨ । ଦୁଇ ଦେଶର ସୀମା—
2. Boundary between two countries.

ସ୍ଥଳା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ଥଳ+ଅ)—୧ । ଜଳଶୂନ୍ୟ କୃତ୍ରିମ ଭୂମି
Sthalā (ଭରତ)—1. An artificial dry land; a spot of dry ground artificially raised and drained (Apte). ୨ । ଜଳଶୂନ୍ୟ ଭୂଭାଗ (ହ· ଶ)
2. Waterless land.

ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତିନିଧି—1. Repre-
Sthalābhishikta senting another. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜାଗାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Placed (ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) in the position of another.

ସ୍ଥଳୀ—ସଂ. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ଥଳ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—୧ । ସ୍ଥଳ (ଦେଖ)—
Sthali 1. Sthala (See) [ଉ—ଏବେ ସ୍ଥଳୀ ଥାଉଁ ବ୍ରଜପୁରେ ପୁଣି ଆସ କେଉଁ ଆଶା ବହି ?—ରାଧାନାଥ. ଯାଜ୍ଞ ।] ୨ । ଜଳଶୂନ୍ୟ ଅକୃତ୍ରିମ ଭୂମି—2. A natural spot of dry ground. ୩ । ମୁଣି—3. Bag. ୪ । ଦୃଢ଼ ଭୂମି—4. Firm land (Apte). ୫ । ସ୍ଥଳ ଦେବତା—5. A Deity of the soil (Apte). ୬ । ସ୍ଥଳାଧିପତି ଦେବତା—
6. Tutelary Deity (Apte).

ସ୍ଥଳୀ ଦେବତା—ସଂ. ବି—ଗ୍ରାମ ଦେବତା—
Sthali debatā Presiding Deity of a village.

ସ୍ଥଳୀୟ—ସଂ· ବିଣ (ସ୍ଥଳ+ଈୟ)—୧ । ସ୍ଥାନୀୟ—1. Relating
Sthaliya to a place. ୨ । ସ୍ଥଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
2. Relating to land.

ସ୍ଥଳେରୁହା—ସଂ. ବି (ସ୍ଥଳେ+ରୁହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ;
Sthaleruhā ଅଲୁକ୍‌ସମାସ)—୧ । ଗୃହକୁମାରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଘୃତକୁମାରୀ; ଘିକୁଆଁରି—1. Indian aloe. ୨ । ବନ୍ଧ୍ୟାବୃକ୍ଷ; ଛତାକୁଟି ଗୁଳ୍ମ—2. A plant; Euparveiflora. ବିଣ—ସ୍ଥଳଜାତ (ବୃକ୍ଷାଦି)—
Growing on land.

ସ୍ଥଳେଶୟ—ସଂ, ବିଣ (ସ୍ଥଳେ+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—
Sthaleśaya ଶୁଖିଲା ଭୂଇଁରେ ଶୋଉଥିବା—Sleeping on land. ବି—ରୁରୁ, ମୃଗାଦି ପଶୁ—
Deer; antelope.

ସ୍ଥଳୌକା—ସଂ. ବି(ବହୁବ୍ରୀହି;ସ୍ଥଳ+ଓକସ୍ =ଗୃହ ଯାହାର;ସ୍ଥଳୌକସ୍
Sthalaukā ଶବ୍ଦ)—ସ୍ଥଳଚର ଜୀବ—Animals moving
on land.

ସ୍ଥା (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଥିବା—1. To be. ୨ । ସ୍ଥିତ ହେବା—2. To
Sthā (dhātu) be placed. ୩ । ରହିବା—3. To stay.
[ଦ୍ର—ଏହି ଧାତୁ ପୂର୍ବେ ଆ, ଅବ, ଉପ, ଅଧି, ଅନୁ, ପ୍ର, ପ୍ରତି ଆଦି ଉପସର୍ଗ ଲାଗିଲେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ । ପ୍ରତି, ଅଧି ଓ ଅନୁ ପରେ 'ସ୍ଥା'ର ରୂପ 'ଷ୍ଠା' ହୁଏ ।]

ସ୍ଥା—ସଂ· ବିଣ· ସ୍ତ୍ରୀ ('ସ୍ଥ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ)—ଅବସ୍ଥିତା; ସ୍ଥିତା—
Sthā Placed; situated. (female).
ବି—୧ । ଅବସ୍ଥାନ—1. Position. ୨ । ସ୍ଥାନ—
2 Place.

ସ୍ଥାଇ—ଗ୍ରା· ବିଣ (ସଂ. ସ୍ଥାୟୀ)—ସ୍ଥାୟୀ (ଦେଖ)—
Sthāi Sthāyi (See).

ସ୍ଥାଗ—ସଂ. ବି—୧ । ଶବ (ହ· ଶ)—1. Corpse; ୨ । ଶିବାନୁଚରବିଶେଷ—2. Name of one of
Sthāga Śiba's attendants.

ସ୍ଥାଣବୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥାଣୁ+ଈୟ)—ସ୍ଥାଣୁସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sthaṇabiya Relating to Sthāṇu.

ସ୍ଥାଣୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ନୁ)—୧ । ଅଚଳ; ସ୍ଥିର—
Sthāṇu 1. Fixed; steady. ୨ । ସ୍ଥବିର (ଦେଖ)
2. Sthabira (See). ବି—୧ । କାଟଶାଖବୃକ୍ଷ; ଶାଖାହୀନ ଗଛ; ଲଣ୍ଡା ଗଛ; ଥୁଣ୍ଟା ଗଛ—1. A pollard; the branchless trunk of a tree. (ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଧ୍ରୁବ, ଶଙ୍କୁ, ଅଶାଖବୃକ୍ଷ)—୨ । ଶିବ; ମହାଦେବ—2. God Śiba. ୩ । ସ୍ତମ୍ଭ; ଖୁଣ୍ଟ; ଖମ୍ବ—3. Pillar. ୪ । ଖିଲ—4. A post or peg drawn into the ground. ୫ । ଜୀବକ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ(ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—5. A rare scented herb; ୬ । ଅସ୍ତ୍ରଭେଦ (ଗାଳବଣ୍ଟ)—6. A kind of weapon. ୭ । ଉଇ ହୁଙ୍କା—7. Anthill. ୮ । ଏକପ୍ରକାର ବର୍ଚ୍ଛା (ହ· ଶ)—8. A kind of spear. ୯ । ହଳର ଅଂଶବିଶେଷ (ହ.ଶ)—9. A part of the plough. ୧୦ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଘଡ଼ିର କଣ୍ଟା [ହ· ଶ]—10. The hand of a sundial. ୧୧ । ସ୍ଥାବର ପଦାର୍ଥ [ହ· ଶ]—11. An immovable thing. ୧୨ । [ନାମ] ନାଗବିଶେଷ—12. Name of a Nāga. ୧୩ । ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକ [ହ· ଶ]—13. One of the eleven Rudra Deities. ୧୪ । ଅସୁରବିଶେଷ [ହ.ଶ]—14. Name of a demon. ୧୫ । ପ୍ରଜାପତିବିଶେଷ—15. Name of a Progenitor of mankind.

ସ୍ଥାଣୁ ତୀର୍ଥ—ସଂ.ବି—(ମ.ଭ.ଶ)—ବାମନପୁରାଣ ଚତୁର୍ଥାଧ୍ୟାୟୋକ୍ତ ତୀର୍ଥ
Sthāṇu tirtha ବିଶେଷ—[ଦ୍ର-ଏହା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଯେଉଁଠାରେ

ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ । ଏ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ 'ନିକଟରେ ଏକ ଜଳାଶୟ ଅଛି ।]ଥାନେଶ୍ୱର ନାମକ ସ୍ଥାନ, ଯେଉଁଠାରେ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଓ ମହମ୍ମଦ ଘୋରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା —Name of a place of pilgrimage; Thaneswar, the battlefield where Mahmmad Ghori fought with Pruthwirāja.

ସ୍ଥାଣୁବତ୍ — ସଂ. ଅ — ଥୁଣ୍ଟା ଗଛ ପରି — Sthāṇubat Like a pollard.

ସ୍ଥାଣୁ ରୋଗ—ସଂ. ବ — ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ଜଙ୍ଘରେ ହେବା ଦୁଷ୍ଟରୋଗ ବ୍ରଣରୋଗ Sthāṇu roga ବିଶେଷ [ହି. ଶ]—A kind of boil on the thigh of the horse.

ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ସ୍ଥଣ୍ଡିଳ+ଅ]—ସ୍ଥଣ୍ଡିଳଶାୟୀ [ଦେଖ]— Sthāṇḍila Sthaṇḍilaśāyi (See) [ସ୍ଥାଣ୍ଡିଳା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ଥାଣ୍ୱୀଶ୍ୱର—ସ. ବି—ଥାନେଶ୍ୱର; ସ୍ଥାଣୁତୀର୍ଥସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ—The Sthānwiśwara name of the idol of Śiba in Sthāṇutīrtha (modern Thaneswar).

ସ୍ଥାତବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣେ. ତବ୍ୟ)—ରହିବାର Sthātabya ଉପଯୁକ୍ତ ବା ଉଚିତ, ଅବସ୍ଥିତି ଯୋଗ୍ୟ (ସ୍ଥାନ)— (a place) Fit to stay.

ସ୍ଥାନ—ସ. ବ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣେ. ଅନ)—୧ । ସ୍ଥଳ; ଜାଗା; Sthāna ଥାନ— 1. Place; spot. ୨ । ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳ; ଦେଶ—2. Locality. ୩ । ଭାଜନ; ପାତ୍ର; ଅଧାର (ଜଳାଶୟ)—3. Receptacle; reservoir. ୪ । ବିଷୟ—4. Matter; topic. ୫ । ଅବକାଶ; ଫାଙ୍କ (ମେଦନୀ)—5. Leisure; space. ୬ । ଗ୍ରନ୍ଥସନ୍ଧି (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ), ପରିଚ୍ଛେଦ—6. Chapter of a book. ୭ । ବ୍ୟବସାୟ; ପେଶା—7. Trade; business; profession. ୮ । ଘର; ଗୃହ; ବସତି; 8. Residence; dwelling; [ଯଥା—ଏହିବନରେ ଅଛି ବନ୍ଦ ମୁହିଁ ସ୍ଥାନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ] ୯ । ସ୍ଥିତି; ଅବସ୍ଥିତି (ମେଦନୀ)—9. Position; situation; site. ୧୦ । ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ—10. Fixity. ୧୧ । ସନ୍ନିବେଶ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—11. Arrangement. ୧୨ । ସାଦୃଶ୍ୟ (ମେଦନୀ)—12. Similarity. ୧୩ । ନୀତିବେତ୍ତାମାନଙ୍କର ତ୍ରିବର୍ଗାନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଗବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ରାଜ୍ୟର ଅଷ୍ଟବର୍ଗର କ୍ଷୟ ବା ବୃଦ୍ଧି ନ ଥାଏ (ଅମର)—13. A position which is neither increase nor decrease (in politics) ୧୪ । ଅବସ୍ଥାନ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—14. Fit or proper place or position. ୧୫ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଜାଗା; ପଦ; କର୍ମ, (ହି. ଶ.)—15. Post. ୧୬ । ପଦ; ପଦବୀ (ହି. ଶ.)—16. Position; status. ୧୭ । (ବ୍ୟାକରଣ) ମୁଖଗହ୍ୱରସ୍ଥ ଯେଉଁ ଅଂଶରୁ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ଉଚ୍ଚାରିତ (ହୁଏ) (ହି. ଶ.); ଉଚ୍ଚାରଣ ସ୍ଥାନ—17. (Grammar) The position inside the mouth from which a sound or letter is uttered. ୧୮ । ରାଜ୍ୟ; ଦେଶ (ହି. ଶ.)—18 Kingdom; country. ୧୯ । ମନ୍ଦିର; ଦେବାଳୟ (ହି. ଶ.) 19, Temple. ୨୦ । ଗଡ଼; ଦୁର୍ଗ (ହି. ଶ.)—20. Fort; fortress. ୨୧ । ସେନାଙ୍କର ଆତ୍ମରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କୌଣସିଠାରେ ସ୍ଥିରରୂପେ ଅବସ୍ଥିତି—(ହି. ଶ.)—21. Position taken up by an army for its own protection or defence. ୨୨ । ଅସ୍ତ୍ରକ୍ଷେପରେ ଶରୀରର ଏକପ୍ରକାର ମୁଦ୍ରା (ହି. ଶ.)—22. A position or posture of the body during shooting ୨୩ । ଅବସର (ହି. ଶ.) 23. Occasion. ୨୪ । ଅବସ୍ଥା; ଦଶା (ହି. ଶ.)—24. Condition; state. ୨୫ । କାରଣ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, (ହି. ଶ.)—25. Cause; aim. ୨୬ । କୌଣସି ଅଭିନେତାଙ୍କ ଅଭିନୟ ବା ଅଭିନୟଗତ ଚରିତ୍ର—26. The character of an actor in a drama. ୨୭ । ବେଦୀ (ହି ଶ.)—27. Altar. ୨୮ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ ବିଶେଷ (ହି ଶ.) 28. Name of a king of Gandharbas mentioned in the Rāmāyaṇa. ଦେ. ବି—୧ । ଭୋଜନ ନିମନ୍ତେ ପରିଷ୍କୃତ ସ୍ଥଳ—1. Place prepared for taking meal upon. ୨ । ଦେହର ଅଂଶ— 2. Part of the body. (ଯଥା—ମର୍ମସ୍ଥାନ ଗୁହ୍ୟସ୍ଥାନ)।

ଥାନ
स्थान

ସ୍ଥାନ ଅସ୍ଥାନ—ଦେ. ବ (ସମାହାର)—୧ । ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ଓ ଅନୁପଯୁକ୍ତ Sthāna asthāna ସ୍ଥାନ—1. Fit place and unfit स्थान अस्थान place; good and evil places. ୨ । ଦେହର स्थान अस्थान ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଅଂଶ ଓ ଗୋପନୀୟ ଅଂଶ—2. All the parts and limbs of the body; visible and private parts of the body.

ସ୍ଥାନକ—ସ. ବ (ସ୍ଥାନ+କ)—୧ । ଅଳବାଳ; ଗଛ ମୂଳରେ ପାଣି Sthānaka ରହିବା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିବା ମଣ୍ଡା—A trough made round the foot of a tree to water to feed the roots. ୨ । ନଗର—2. Town. ୩ । ଫେନ—3. Foam. ୪ । ବୁଦ୍‌ବୁଦ—4. A bubble. ୫ । ନୃତ୍ୟର ମୁଦ୍ରାବିଶେଷ—5. A posture in dancing.

ସ୍ଥାନଚଞ୍ଚଳା—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ—ବନ୍ୟ ତୁଳସୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ବନ ତୁଳସୀ— Sthānachañchalā Wild Basil plant.

ସ୍ଥାନଚନ୍ତକ—ସ. ବ—ସେନା ପାଇଁ ଛାଉଣୀର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା Sthānachintaka କର୍ମଚାରୀ (ହି. ଶ)—An army

officer who arranges for the camping of an army.

ସ୍ଥାନ ଚ୍ୟୁତ—ସଂ. ଵଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ—
Sthāna chyuta Dislodged from one's position.
(ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ—ସଂ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ସ୍ଥାନ ବା ଅଞ୍ଚଳ ଛାଡି
Sthāna tyāga ଚାଲିଯିବା—Leaving a place; going away.

ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗୀ—ସଂ. ଵଣ. ପୁଂ—ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରେ—
Sthāna tyāgi (One) Leaving any place.
(ସ୍ଥାନତ୍ୟାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥାନ ଦାନ—ସଂ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ
Sthāna dāna ଅବସ୍ଥିତି ପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା—Giving a place or shelter to a person or thing.

ସ୍ଥାନ ପାଳ—ସଂ. ଵ(ସ୍ଥାନ + ପାଳ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ସ୍ଥାନରକ୍ଷକ;
Sthāna pāla ସ୍ଥାନିକ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଜଗେ; ଚୌକିଦାର—1. A person who watches a place; watchman. ୨। ପ୍ରଧାନ ନିରୀକ୍ଷକ (ହି.ଶ)—2. Chief Inspector.

ସ୍ଥାନ ବ୍ୟାପକତା—ସଂ. ବ—ସ୍ଥାନାବରୋଧକତା—The quality of
Sthāna byāpakatā occupying or obstructing a place.

ସ୍ଥାନ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ଵଣ (୫ମୀ ତତ୍)—୧। ସ୍ୱ ସ୍ଥାନରୁ ଚ୍ୟୁତ;
Sthāna bhrashta ପଦଚ୍ୟୁତ—1. Dislodged out of one's post or position. ୨। ଉଚିତ ସ୍ଥାନରୁ ଚ୍ୟୁତ—
(ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Displaced from the proper position. ୩। ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ—3. Dislocated. ୪। ନିଜ ସ୍ଥାନରୁ ଖସି ପଡ଼ିଥିବା—4. Fallen from one's place. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟା ନ ଶୋଭନ୍ତେ ଦନ୍ତାଃ କେଶାଃ ନଖା ନରାଃ—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ=ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ କେଶ, ଦାନ୍ତ, ନଖ ଓ ନର ଶୋଭା ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ।]

ସ୍ଥାନ ମୃଗ—ସଂ. ଵ—୧। କଙ୍କଡ଼ା (ହି. ଶ)—1. Crab. ୨। ମାଛ
Sthāna mruga (ହି. ଶ)—2. Fish. ୩। କଚ୍ଛପ (ହି. ଶ)—3. Tortoise. ୪। ମଗର; ମକର (ହି. ଶ)—4. Shark.

ସ୍ଥାନ ରକ୍ଷକ—ସଂ. ଵ ପୁଂ—ସ୍ଥାନପାଳ; କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଜଗିବାର
Sthāna rakshaka ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A person who is in charge of watching a place.

ସ୍ଥାନରେ—ଦେ. ଅ—୧। ବଦଳସ୍ୱରେ; ବଦଳରେ—1. In the
Sthānare place of. ୨। ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ—2. As a
ସ୍ଥାନେ स्थानमे representative of. ୩। ଠାରେ; ଜାଗାରେ—3. On; at (a place).

ସ୍ଥାନ ସଙ୍କୁଳନ—ସଂ. ଵ—୧। ଥାନ ଅଣ୍ଟିବା; ଅବସ୍ଥାନ କରିବାପାଇଁ
Sthāna sankulana ସ୍ଥାନର ଯଥେଷ୍ଟତା—1. The state of having sufficient space; provision for sufficient space. ୨। ସ୍ଥାନର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା; ସ୍ଥାନ ନ ଅଣ୍ଟିବା—2. Narrowness of space.

ସ୍ଥାନ ସ୍ଥିତ—ସଂ. ଵଣ—୧। ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ବା ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ
Sthāna sthita ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated in one's proper or fit position. ୨। ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ—2. Situated in a special position.

ସ୍ଥାନାଧିପ—ସଂ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ସ୍ଥାନରକ୍ଷକ; ଥାନାଦାର—
Sthānādhipa 1. The person in charge of a place.
ସ୍ଥାନାଧିପତି, ସ୍ଥାନାଧିପ } ଅନ୍ୟରୂପ ୨। ଥାନପତି—2. Master;
ସ୍ଥାନାଧୀଶ, ସ୍ଥାନାଧୀଶ୍ୱର } headman of a place.
୩। କୌଣସି ସ୍ଥାନର ମାଲିକ—3. Proprietor of a place

ସ୍ଥାନାନ୍ତର—ସଂ.ଵ(ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ=ସ୍ଥାନାନ୍ତର, କର୍ମଧାରୟ)—ଅନ୍ୟସ୍ଥାନ—
Sthānāntara Another place. ଦେ. ଵ—
স্থানান্তর स्थानान्तर ୧। ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—1. Removal; displacement. ୨। ଚାକିରିରେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବଦଳି—2. Transfer of service from one place to another.

ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ—ସଂ. ଵଣ (ସ୍ଥାନାନ୍ତର + ଇତ)—୧। ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ
Sthānāntarita ସ୍ଥାନକୁ ନୀତ ବା ପ୍ରେରିତ—1. Displaced; dislocated; removed from one place. ୨। ଚାକିରିରୁ ବଦଳି ହେବା—2. Transferred from service at one place to another.

ସ୍ଥାନାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ଵ.ପୁ—୧। କୌଣସି ସ୍ଥାନର ରକ୍ଷକ—1. Watch-
Sthānādhyaksha man of a place. ୨। କୌଣସି
(ସ୍ଥାନାଧ୍ୟକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ଥାନର ପ୍ରଧାନ ନିରୀକ୍ଷକ—2. The principal Supervisor of a place.

ସ୍ଥାନାପନ୍ନ—ସଂ. ଵଣ—(୭ମୀ ତତ୍)—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ
Sthānāpanna ଅସ୍ଥାୟୀ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)(ହି ଶ.) Acting temporarily for another.

ସ୍ଥାନାବରୋଧ—ସଂ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଏକ ସ୍ଥାନ ମାଡ଼ି ବସିବା—
Sthānāborodha Occupying or obstructing a place.
(ସ୍ଥାନାବରୋଧକ, ସ୍ଥାନାବରୋଧୀ—ଵଣ)

ସ୍ଥାନାବରୋଧକତା—ସଂ.ଵ(ବିଜ୍ଞାନପରିଭାଷା)—ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ଗୁଣବିଶେଷ,
Sthānāborodhakatā ଯେଉଁ ଗୁଣ ଯୋଗୁଁ ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନକୁ ବ୍ୟାପିକରି ରହେ—(physics) An attribute of matter; occupation of space by matter.

ସ୍ଥାନାଭାବ—ସଂ. ଵ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ଥାନର ନଅଣ୍ଟ ହେବା—
Sthānābhāba Want of space

ସ୍ଥାନିକ—ସଂ. ଵଣ (ସ୍ଥାନ + ଇକ)—୧। ସ୍ଥାନୀୟ—1. Local. ୨।
Sthānika ସ୍ଥାନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to a place. ଵ. ପୁ—୧। ସ୍ଥାନାଧ୍ୟକ୍ଷ; ସ୍ଥାନ ରକ୍ଷକ—

1. Custodian of a place; proprietor of a place. (ଓଡ଼ିଆରେ 'ଥାଣୀ' ଶବ୍ଦ ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ, ଯଥା—ଥାଣୀ ରହିତ) ୨ । ମନ୍ଦିରର ପ୍ରବନ୍ଧକ (ହି. ଶ)—2. The Superintendent of (ସ୍ଥାନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) a temple.

ସ୍ଥାଣୀ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥାନ+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ସ୍ଥାନବିଶିଷ୍ଟ; Sthānī ସ୍ଥିତିଶୀଳ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—1. Having space; (ସ୍ଥାନିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) spacious. ୨ । ସ୍ଥାୟୀ (ହି. ଶ)— 2. Permanent. ୩ । ଉଚିତ; ଉପଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ) পাত্র पात्र 3. Proper; suitable. ବି. ବି (ପଦ୍ୟ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ) (ଅମୁକର) ସ୍ଥାନ; ବିଷୟ; ପାତ୍ର—Object (e.g. of worship) (ଉ—ତା ଭୁଲରେ ଦିଶ ଅଯୁତ ପ୍ରାଣସେନ, ହେଲେ ସେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପୂଜାସ୍ଥାଣୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ ।)

ସ୍ଥାନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥା+ଅଧିକରଣ ଅନୀୟ)—୧ । ସ୍ଥାତବ୍ୟ— Sthānīya 1. Fit to stay in. ୨ । ସ୍ଥାନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ସ୍ଥାନୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Relating to a place or locality. (ଯଥା—ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀ)— ୩ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Local. ୪ । ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ) (ଅମୁକର) ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ; ସମାନସମ୍ପର୍କୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—4. Occupying a position similar to. (ଯଥା—ପିତୃସ୍ଥାନୀୟ, ଗୁରୁସ୍ଥାନୀୟ) । ସଂ. ବି—ନଗର (ଅମର)—Town. স্থানীয় स्थानीय ଦେ. ବିଣ—କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଉପରେ ଅଧିକାରଯୁକ୍ତ—Having jurisdiction over a place. (ଯଥା—ସ୍ଥାନୀୟ ହାକିମ; ସ୍ଥାନୀୟ ପଞ୍ଚାୟତ) ।

ସ୍ଥାନୀୟ ହାକିମ—ଦେ.ବି—କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଉପରେ ଅଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହାକିମ Sthānīya hākima —Local authority; authority স্থানীয় হাকিম having jurisdiction over a place. स्थानीय हाकिम [ଦ୍ର—ଏହିପରି ମୁନସଫ୍, ପୁଲିସ୍, ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ, ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍, ସବ୍ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍, କୋର୍ଟ, ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ, ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ସ୍ଥାନେ—ସଂ. ଅ—୧ । ଯୋଗ୍ୟ; ଉଚିତ; ଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)— Sthāne 1. Proper; fit. ୨ । ସମାନ; ସଦୃଶ—2. Similar; equal. ୩ । ସତ୍ୟ—3. True; real. ୪ । ସୁତରାଂ—4 Consequently. ୫ । ଫଳତଃ— 5. In fact; actually. ୬ । କାରଣରୁ— 6. For the reason of. ୭ । ବଦଳରେ; ବିନିମୟରେ—7. In lieu of. ୮ । ମଧ୍ୟରେ— 8. Among. [ଉ—ରହନ୍ତରେ ରହି, ଦେବଙ୍କ ସ୍ଥାନେ ମେରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ବିରାଟ ।] ୯ । ବିଶିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ—9. In a special position.

ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ—ଦେ. ଅ—୧ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ—1. At different places. ୨ । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ— Sthāne sthāne স্থানে স্থানে 2. At many places. ୩ । କେତେକ स्थान स्थान में ସ୍ଥାନରେ—3. At some places.

ସ୍ଥାନେଶ୍ୱର—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ଥାନାଧିପ (ଦେଖ) —1. Sthānādhipa Sthāneśwara (See) ୨ । ଥାନେଶ୍ୱର ନାମକ ପ୍ରାଚୀନ ତୀର୍ଥ—2. Thaneswar; an ancient place of Hindu pilgrimage.

ସ୍ଥାପକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ଥା ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ) — Sthāpaka ସ୍ଥାପନକର୍ତ୍ତା; ଯେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରେ; ସଂସ୍ଥାପକ; (ସ୍ଥାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା—One who starts or establishes or places something. ସ୍ଥାପକତା } ବି. ସ୍ଥାପକତ୍ୱ } ବି. ପୁଂ (ନାଟ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର)—୧ । ସୂତ୍ରଧରଙ୍କ ପରେ କାବ୍ୟକାବ୍ୟର ବିଷୟ ସୂଚନାକାରୀ ନଟ; ସୂତ୍ରଧରଙ୍କ ସହକାରୀ; ସହକାରୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚାଧିପ (ହି. ଶ)—1. An actor who introduces the play to the audience after the Sūtradhara; assistant stage-manager. ୨ । ଦେବପ୍ରତିମା ନିର୍ମାତା (ହି. ଶ)—2. The maker of an idol. ୩ । ଅମାନତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)— 3. Depositor.

ସ୍ଥାପତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥପତି+ଯ)—୧ । ରାଜକାମ; ସ୍ଥପତିର କାର୍ଯ୍ୟ— Sthāpatya 1. The work of a mason; masonry. ୨ । ସ୍ଥପତି ବିଦ୍ୟା; ଗୃହାଦିର ଶିଳ୍ପ—2. Architecture; the art of house-building. ୩ । ଅନ୍ତଃପୁର ରକ୍ଷକ (ଅମର)—3. The servant in charge of the harem. ୪ । ସ୍ଥାନରକ୍ଷକଙ୍କ ପଦ (ହି. ଶ)— 4. The post or position of the keeper of a place.

ସ୍ଥାପତ୍ୟ ବେଦ—ସଂ. ବି—ବାସ୍ତୁଶିଳ୍ପ ବା ଭବନନିର୍ମାଣ ବିଷୟକ Sthāpatya beda ଉପବେଦ—One of the four secondary Bedas dealing with house-building. [ଦ୍ର—ଏହା ଚାରି ଉପବେଦ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ବିଶ୍ୱକର୍ମା ଅଥର୍ବ ବେଦରୁ ଏହା ବାହାର କରିଥିଲେ—ହି. ଶ ।]

ସ୍ଥାପନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ+ Sthāpana(nā) ଆ)—୧ । ନିବେଶନ; ରଖିବା; ଠୋଇବା (ସ୍ଥାପ୍ୟ, ସ୍ଥାପନୀୟ—ବିଣ) 1. Placing; setting up. (ଥାପନା—ଅପଭ୍ରଂଶ) ୨ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା; ଆରମ୍ଭିବା— 2. Establishing; starting; founding; setting up. ୩ । ଅର୍ପଣ—3. Entrusting. ୪ । ନିଯୋଗ କରଣ—4. Deputing. ୫ । ପୁଂସବନ (ମେଦିନୀ); ଗର୍ଭର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କାର—5. A

ceremony performed by the husband of a woman when she perceives the foetus to be quick in the womb in the second or third month of conception. ୬। ସମାଧି (ବୌ)—6. Laying of the ashes of a deceased saint. ୭। କୌଣସି ନୂଆ କାମ କରିବା (ବି. ଶ)—7. Starting of a new work. ୮। ପ୍ରତି-ପାଦନ; ପ୍ରମାଣିତ କରଣ (ବି ଶ)—8. Establishment of a matter by proof. ୯। ଶରୀରରକ୍ଷାର ବା ଆୟୁ-ର୍ବୃଦ୍ଧିର ଉପାୟ (ବି ଶ)—9. Means for preservation of the body or for longevity. ୧୦। (ରକ୍ତସ୍ରାବ) ରୋଧ କରିବା ଉପାୟ (ବି. ଶ.)—10. Means taken for restraining the flow (of blood. ୧୧। ଆଳୟ; ଆବାସ; ଗୃହ (ବି. ଶ)—11. House. ୧୨। ଅନ୍ନରାଶି (ବି. ଶ)—12. A heap of food. ୧୩। ନିରୂପଣ (ବି. ଶ)—13. Ascertainment.

ସ୍ଥାପନ ନିକ୍ଷେପ—ସଂ. ବି—ଅର୍ହତ୍‌ଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା (ବି. ଶ)—
Sthāpana nikshepa Worship of the image of a Jaina saint.

ସ୍ଥାପନା ଲିଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଶିବଲିଙ୍ଗ ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ନୁହନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍
Sthāpanā linga ଯାହାଙ୍କୁ ଲୋକେ ଆଣି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ବା ବସାନ୍ତି—An image of Siba which is set up at a place and is not self-existent.
স্থাপিত লিঙ্গ
स्थापित लिङ्ग
ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ଲିଙ୍ଗ, ପାତାଳଫୁଟା ଲିଙ୍ଗ }—ବିପରୀତ

ସ୍ଥାପନା ସତ୍ୟ—ସଂ. ବି—କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତିମାରେ ବା
Sthāpanā satya ଚିତ୍ରରେ ସ୍ୱୟଂ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆରୋପ (ବି. ଶ)—Attributing of a thing or person on its image or picture.

ସ୍ଥାପନିକ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥାପନ+ଇକ)—ଅମାନତ କରି ଯାଇଥିବା (ଧନ
Sthāpanika ବା ବସ୍ତୁ)—Deposited, kept in deposit.

ସ୍ଥାପନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥାପନ+ଈ)—ପାଠା (ମେଦିନୀ, ଅମର); ଅକାନବନ୍ଧି
Sthāpanī ଗୁଳ୍ମ—Stephania Hernandifolia (plant).

ସ୍ଥାପନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସ୍ଥାପିତ ହେବାର
Stāpanīya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be placed or fixed or started.
(ସ୍ଥାପ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ଥାପୟିତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ସ୍ଥାପୟିତୃ
Sthāpayitā ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସଂସ୍ଥାପକ; ସ୍ଥାପକ; ଯେ
(ସ୍ଥାପୟିତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି—Establishing; founding.

ସ୍ଥାପି(ଧାତୁ)—ସଂ.(ସ୍ଥା ଧାତୁ=ରହିବା+ଣିଚ୍)—ରଖାଇବା; ଥୋଇବା;
Sthāpi (root) ବସାଇବା—To set up; to place.

ସ୍ଥାପିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ଥାପକ+ଆ)—ସ୍ଥାପକର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Sthāpikā Feminine of Sthāpaka.

ସ୍ଥାପିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧। ନିବେଶିତ—
Sthāpita 1. Placed. ୨। ରଖା ଯାଇଥିବା—2. Located ୩। ନ୍ୟସ୍ତ—3. Deposited. ୪। ରୋପିତ—4. Planted. ୫। ଆରମ୍ଭ କରି ଯାଇଥିବା—5. Set up; started; founded. ୬। କଳ୍ପିତ (ମେଦିନୀ) 6. Fixed. ୭। ଅମାନତ ରଖାଯାଇଥିବା (ବି. ଶ)—7. Deposited. ୮। ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (ବି ଶ.)—8. Specified. ୯। ଦୃଢ଼ (ବି. ଶ.)—9. Firm; fixed. ୧୦। ବିବାହିତ—10. Married.

ସ୍ଥାପିତ ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ସ୍ଥାପନା ଲିଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Sthāpanāliṅga
Sthāpita linga (See)

ସ୍ଥାପିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ଥାପି ଧାତୁ)—୧। ସ୍ଥାପନ କରିବା—1. To
Sthāpibā set up; to start; to found; to establish. ୨। ଥୋଇବା; ରଖିବା—2. To place.
স্থাপনকরা
स्थापनकरना ୩। ନିବେଶିବା—3. To locate. [ଉ—କେବଳ ମନକୁ ସ୍ଥାପି ସ୍ଥିର ଅସନେ—ସନାତନ. ରସକଲ୍ଲୋଳ] ୪। ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ରଖାଇବା; ଥୁଆଇବା—4. To cause to be set or placed.

ସ୍ଥାପୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ପ୍ରତିମା
Sthāpī ନିର୍ମାଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ବି. ଶ)—The maker of an idol.
(ସ୍ଥାପିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥାପ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥାପି ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ସ୍ଥାପନୀୟ—Fit to be
Sthāpya placed or set up. ସଂ. ବି—୧। ଦେବପ୍ରତିମା (ବି. ଶ)—1. Idol. ୨। ଅମାନତ; ଢ଼ାଳାଟ (ବି. ଶ)—2. Deposit.

ସ୍ଥାବର—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଶୀଳାର୍ଥେ ବର)—୧। ଅଚଳ;
Sthābara ଯାହା ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ
(ଜଙ୍ଗମ—ବିପରୀତ) ନିଆ ଯାଇ ନ ପାରେ—1. Immovable; incapable of being moved away from a place. [ଦ୍ର—ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି—ଯଥା—ଘର, ଜମି, ଗ୍ରାମ। ଅସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି—ଯଥା—ଧନ ଦ୍ରବ୍ୟ।] ୨। ଚିରସ୍ଥାୟୀ; ସ୍ଥାୟୀ; ସ୍ଥିତିଶୀଳ 2. Permanent. ୩। ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ବି, ଶ)—3. Relating to immovable property. ବି—୧। ପର୍ବତ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାକର)—1. Mountain. ୨। ଧନୁର୍ଗୁଣ (ବୈଜୟନ୍ତୀ)—2. Bowstring. ୩। ବୃକ୍ଷ—3. Tree. ୪। ଭୂ-ସମ୍ପତ୍ତି—4. Immovable property; landed property. ୫। ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ପରିବାରରେ ରହିବା ସମ୍ପତ୍ତି—5. Any property which is retained permanently in a family from generation to generation.

ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ—ସଂ. ବି(ବିପରୀତାର୍ଥ ସମାହାର)—୧। ଅଚଳନ୍ତ ଓ ଚଳନ୍ତ
Sthābara jangama ବସ୍ତୁ—1. Immovable and movable things. ୨। ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ଓ ପ୍ରାଣୀ—2. Inanimate and animate things. ବିଣ—ଚଳନ୍ତ ଓ ଅଚଳନ୍ତ—Movable and immovable.

ସ୍ଥାବର ବିଷ—ସଂ. ବି—ସୁଶ୍ରୁତ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ବିଷବୃକ୍ଷ ମୂଳ, ପତ୍ର,
Sthābara bisba ଫଳ, ଛାଲ, ଦୁଧ, ସାର, ଅଠା,ଚେର ଓ ଧାତୁରେ ମିଳେ (ହି. ଶ); ସ୍ଥାବର ପଦାର୍ଥରେ ଥିବା ଜହର—Vegetable and metal poison. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏ ବିଷ ଜ୍ୱର, ହିକ୍କା, ଦନ୍ତହର୍ଷ, ଗଳ-ବେଦନା, ବମନ, ଅରୁଚି, ଶ୍ୱାସ, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଉତ୍ପାଦନ କରେ (ହି. ଶ)]

ସ୍ଥାବର ରାଜ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗିରିରାଜ; ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—
Sthābararāja The Himalayan mountain.

ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବି—ଭୂସମ୍ପତ୍ତି; ଅଚଳନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି—
Sthābara sampatti Immovable property.

ସ୍ଥାବରାଦି——ସଂ. ବି—ବତ୍ସନାଭ ନାମକ ବିଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମିଠା ବିଷ
Sthābarādi ମହୁର—Aconite.

ସ୍ଥାବରାସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବି—ଅଚଳନ୍ତ ଓ ଚଳନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି—
Sthābarāsthābara sampatti Immovable and movable properties.

ସ୍ଥାବିର(ର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ସ୍ଥବିର+ଭାବ ଅ; ଯ)—୧ । ସ୍ଥାବିରତା,
Sthābira(rjya) ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ—1. Old age. ୨ । ପୁରୁଷ ପକ୍ଷେ ୭୦ ଓ ସ୍ତ୍ରୀପକ୍ଷେ ୫୦ ବର୍ଷ ହୋଇବା ଅବସ୍ଥା 2. Attainment of the age of 70 years in the case of males and 50 years in the case of females. [ଦ୍ର—୭୦ ବର୍ଷରୁ ୯୦ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାବିରାବସ୍ଥା ଓ ତହିଁରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବର୍ଷୀୟାନ ବୋଲାଯାଏ—ହି. ଶ ।]

ସ୍ଥାମ—ସଂ ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କରଣ ମନ୍; ସ୍ଥାମନ୍; ୧ମା ୧ବ)—୧ ।
Sthāma ସାମର୍ଥ୍ୟ; ଶକ୍ତି (ହି. ଶ)—1. Power; ability. ୨ । ଅଶ୍ୱଘୋଷ; ଘୋଡ଼ାର ହେଁ ହେଁ ରବ (ହି. ଶ)—2. Neighing of the horse. ୩ । (+ଅଧିକରଣ ମନ୍) ସ୍ଥାନ; ଜାଗା (ହି. ଶ)—3. Place; locality.

ସ୍ଥାୟ—ସଂ ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅ)—୧ । ଆଧାର; ପାତ୍ର (ହି. ଶ)
Sthāya 1. Receptacle.

ସ୍ଥାୟା—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ, ଅ)—ପୃଥିବୀ (ହି.ଶ)—
Sthāyā The earth.

ସ୍ଥାୟିତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ଥାୟିନ୍+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ଥିରତା-
Sthāyitā(twa) 1. Fixedness ୨ । ସ୍ଥାୟୀ ହେବା ଭାବ—2. The state of being Sthāyī.

ସ୍ଥାୟିଭାବ—ସଂ ବି (ସ୍ଥାୟିନ୍+ଭାବ କର୍ମ ଧା)—୧ । ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ (ଦେଖ)
Sthāyi bhāba 1. Sthāyitwa (See) ୨ । (ସାହିତ୍ୟ) ରସର ବିବିଧ ଭାବାନ୍ତର୍ଗତ ଭାବବିଶେଷ—2. Permanent state of a sentiment [ଦ୍ର—ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରସ ମନରେ ଯେଉଁ ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ଜନ୍ମାଏ ତାକୁ ସ୍ଥାୟୀଭାବ ବୋଲାଯାଏ । ରସର ଭାବ ୩ ପ୍ରକାର ।
୧ । ସଞ୍ଚାରୀ ୨ । ବ୍ୟଭିଚାରୀ ୩ । ସ୍ଥାୟୀ
ମତାନ୍ତରରେ
୧ । ସ୍ଥାୟୀ ୨ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ ୩ । ସଞ୍ଚାରୀ ।
ଶୃଙ୍ଗାରାଦି ନଅଟି ରସର ଅବସାନକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନରେ ଯେଉଁ ଭାବମାନ ଯଥାକ୍ରମେ ଥାଏ ।
ଯଥା—ଶୃଙ୍ଗାରରସର ସ୍ଥାୟିଭାବ—ରତି, ହାସ୍ୟରସର—ହାସ୍ୟ, କରୁଣରସର—ଶୋକ, ରୌଦ୍ରରସର—କ୍ରୋଧ, ବୀରରସର—ଉତ୍ସାହ, ଭୟାନକ ରସର ଭୟ, ବୀଭତ୍ସ ରସର ଜୁଗୁପ୍ସା ବା ଘୃଣା, ଅଦ୍ଭୁତରସର—ବିସ୍ମୟ, ଶାନ୍ତରସର—ଶମ ବା ନିର୍ବେଦ । ସ୍ଥାୟିଭାବ ସର୍ବଦା ଚିତ୍ତରେ ସଂସ୍କାରରୂପରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ ଓ ବିଭାବ ଆଦିରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ରସତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ହି. ଶ ।)
ସ୍ଥାୟିଭାବର ଅନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ—ଯାହା ରସାସ୍ୱାଦନର ଅଙ୍କୁରିସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ଅବିରୁଦ୍ଧ ବା ବିରୁଦ୍ଧ କୌଣସି ଭାବ ଯାହାକୁ ଆଚ୍ଛାଦିତ କରି ପାରେ ନାହିଁ ତାହା ସ୍ଥାୟିଭାବ ଅଟେ ।]

ସ୍ଥାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍=ସ୍ଥାୟିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା.
Sthāyī ୧ବ) ୧ । ଚିର; ସ୍ଥିତିଶୀଳ; ଯେ ଚିରକାଳ ରହେ—(ସ୍ଥାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Permanent. ୨ । ଅଚଳ—2. Immovable; stable. (ଅସ୍ଥାୟୀ—ବିପରୀତ) ୩ । ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ 3. Enduring; which can exist long. ୪ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—4. Steady; unchangeable, invariable. ୫ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ (ହି.ଶ.) 5. Trustworthy. ସଂ. ବି.—ସ୍ଥାୟିଭାବ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) Sthāyibhāba (See)

ସ୍ଥାୟୀ ଚାକିରି—ଦେ. ବି.—ଯେଉଁ ଚାକିରିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଚିରକାଳ
Sthāyi chākiri ପାଇଁ ରହେ—Permanent service. स्थायी चाकरी स्थयीनोकरी
(ଅସ୍ଥାୟୀ ବା ଠିକାଚାକିରି—ବିପରୀତ)

ସ୍ଥାୟୁକ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉକ)—୧ । ଏକ ଗ୍ରାମରେ
Sthāyuka ନିଯୋଜିତ (ଅମର)—1. Employed or serving in the same village ୨ । ସ୍ଥାୟୀ—2. Permanent. ବି. ପୁଂ—ଗ୍ରାମର ମଣ୍ଡଳ, ଗ୍ରାମାଧିପତି Headman of a village.

ସ୍ଥାଳ (ଲ)—ସଂ. ବ (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅଧିକରଣେ, ଅଳ, କମ୍ବା ସ୍ଥଲ୍ ଧାତୁ= Sthāla (la) ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସ୍ଥାଳୀ (ଦେଖ)—(ଥାଳ, ଥାଳ,ଥାଳଆ—ଅପଭ୍ରଂଶ) 1. Sthālī (See). ୨। ଥାଳ; ଭୋଜନ ପାତ୍ର (ଅମର)—2. Plate for taking meal. ୩। ଥାଳ; ଚଟକ ଭୋଜନପାତ୍ର—3. A shallow plate for taking meal in. ୪ । ପାତ୍ର; ଆଧାର (ହ ଶ.)—4 Receptacle. ୫ । ଦାନ୍ତର ତଳେ ଦାନ୍ତ-ପାଟିର ଭିତର ଅଂଶ (ହ. ଶ)—5 The inner portion of the jaw below the teeth.

ସ୍ଥାଳକ—ସଂ. ବ—ପିଠିର ଗୋଟିଏ ହାଡ଼ (ହ.ଶ.)—One of the Sthālaka bones of the back.

ସ୍ଥାଲିକ—ସଂ. ବ—ମଳର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ (ହ. ଶ)—The offensive Sthālika odour of fæcus.

ସ୍ଥାଲିକା—ସଂ. ବ.—ଏକପ୍ରକାର ମାଛି (ହ. ଶ.)—A kind of Sthālikā fly.

ସ୍ଥାଲୀ(ଲ୍ଲୀ)—ସ. ବ—(ସ୍ଥାଲ+ଈ)—୧ । ପାକପାତ୍ର ବିଶେଷ; ହାଣ୍ଡି—Sthālī(lī) 1. An earthen pot; a cooking pot; a boiler. ୨ । ଥାଳ; ଚଟକା ଭୋଜନପାତ୍ର—1. A shallow plate. (ଦ୍ର—ଦୁଗ୍ଧର ଛଳ ନାଳରେ ପକ୍ଷ ରହୁସ୍ଥାଳୀ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୩ । କୁଣ୍ଡ—3. Trough. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପିଠର, ଉଖା, ପିଠସ୍ଥ, ସ୍ଥାଳ, ଉଷା, କୁଣ୍ଡୀ, କୁଣ୍ଡା, କୁଣ୍ଡୀକା, ଥାଳ, ପାତ୍ରମ୍ ।] ୪ । ମାଟିର ଥାଳିଆ (ହ. ଶ)—4. Earthen saucer. ୫ । ସୋମରସ ତିଆର କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ର ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—5. A kind of pot used in preparing the Soma juice. ୬ । ପାଟଲା (ହ. ଶ)—6. Pātalā (See).

ସ୍ଥାଲୀ ପକ୍ୱ—ସ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍ପୁ)—ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରାଯାଇଥିବା—Sthālī pakwa Cooked in a boiler.

ସ୍ଥାଲୀ ପାକ—ସଂ. ବ—୧ । ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରିବା—1. Cooking Sthālī pāka in a pot. ୨ । ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରାଯାଇଥିବା ଅନ୍ନାଦି—2. Food cooked in a boilor. ୩ । ଅଗ୍ନିରେ ହୋମ ଦେବା ପାଇଁ ଦୁଧରେ ପାକକରାଯାଇଥିବା ଚାଉଳ ବା ଯବ (ହ. ଶ); ଚରୁ ବିଶେଷ—3. Rice or barley boiled in milk for being offered unto the fire. ୪ । ବୈଦ୍ୟକ ଅନୁସାରେ ଲୌହର ପାକବିଧି ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—4. A mode of purifying iron over fire for medicinal purpose.

ସ୍ଥାଲୀ ପୁଲାକ—ସଂ. ବ (ନ୍ୟାୟବିଶେଷ)—ହାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଚାଉଳ Sthālī pulāka ଯେଉଁପରି ଏକ ସମୟରେ ସିଝେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଚାଉଳ ସିଝିଲେ ସବୁ ଚାଉଳ ସିଝିଥିବା ଜଣାଯାଏ, ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ବିଷୟକୁ ଅନୁଭବ କରି ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁମାନରୂପକ ନ୍ୟାୟ—An analogy used when a person knows the whole by examining a minute part thereof. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ 'ଭାତହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ଟିପ ବା' ନ୍ୟାୟ ଏହି ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।]

ସ୍ଥାଲୀ ବିଲ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାକପାତ୍ରର ଅଭ୍ୟନ୍ତର—Sthālī bila The inside of a cooking pot.

ସ୍ଥାଲୀ ବିଲୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥାଲବିଳ+ଈୟ)—ସ୍ଥାଲୀରେ ପାକ Sthālī bilīya ଯୋଗ୍ୟ (ତଣ୍ଡୁଳାଦି)—(Victuals) Fit (ସ୍ଥାଲୀବିଲ୍ଲ—ଅନ୍ୟରୂପ) to be cooked in a boiler or cooking pot.

ସ୍ଥାଲୀ ବୃକ୍ଷ (ଦ୍ରୁମ)—ସଂ ବ—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଭେଦ (ଭାବପ୍ରକାଶ); ନନ୍ଦୀବୃକ୍ଷ—Sthālī bruksha (druma) A sort of piper tree. [ଦ୍ର—ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ ନନ୍ଦ ବୃକ୍ଷ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥଭେଦ, ପ୍ରରୋହୀ, ଗଜପାଦପ, କ୍ଷୀରତରୁ, ଯକ୍ଷୀ, ବନସ୍ପତି ।

ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଲଘୁ, ସ୍ୱାଦୁ, ତିକ୍ତ, ତୁବର, ଉଷ୍ଣ, କଟୁପାକରସ, ଗ୍ରାହୀ ଓ ବିଷପିତ୍ତକଫରକ୍ତ-ନାଶକ ।]

ସ୍ଥାସକ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ସକ)—୧ । ସୁଗନ୍ଧ; ଭୂଷାର୍ଥ Sthāsaka ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷ (ଅମର)—1. Toilet powder. ୨ । ଜଳବୁଦ୍‌ବୁଦ—2. Water bubble. ୩ । ଗନ୍ଧ-ଚୂର୍ଣ୍ଣ(ମେଦିନୀ) 3. Scented powder. ୪। ଛାପ;ମୁଦ୍ରା—4. Impression; seal. ୫। ଶରୀରକୁ ଚନ୍ଦନାଦିରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ବା ସୁଗନ୍ଧିତ କରିବା (ହ. ଶ)—5. Toilette. ୬ । ଘୋଡ଼ାର ଜିନ୍‌ର ଏକ ଅଳଙ୍କାର (ହ. ଶ)—6. A kind of ornament for the saddle of a horse.

ସ୍ଥାସୁ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କରଣ ସୁ)—ଶାରୀରିକ ବଳ—Sthāsu Physical strength.

ସ୍ଥାସ୍ନୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ସ୍ନୁ)—୧ । ସ୍ଥିତିଶୀଳ; ସ୍ଥାୟୀ Sthāsnu (ଦେଖ)—1. Sthitisīla, Sthāyī (See) ୨ । ସ୍ଥିରତର—2. stable. ୩ । ଶାଶ୍ୱତ (ଭରତ)—3. Eternal. ବ—ବୃକ୍ଷ (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ)—Tree.

ସ୍ଥିକ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କରଣ. ଇକ)—କଟିପ୍ରୋଥ; ସ୍ଫିଗ୍—Sthika Buttock. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ କଟିପ୍ରୋଥ, କଟିପ୍ରୋଥ, ପୁତ, ସ୍ଫିକ୍, ନିତମ୍ବ ।]

ସ୍ଥିତ—ସଂ. ବ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ, ତ)—୧ । ରହିଥିବା; ଅବସ୍ଥିତ—sthita 1. Situated in; contained in; placed (ସ୍ଥିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) in; being in. ୨ । ବୃତାବସ୍ଥାନ; ଅସୀନ—[ସ୍ଥିତ, ସ୍ଥାନ, ସ୍ଥିତତା—ବି] 2. Staying in; seated. ୩ । ସ୍ଥିର; ନିଶ୍ଚଳ—3. Steady. ୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ; ଉପସ୍ଥିତ; ବିଦ୍ୟମାନ—4. Present. (ଦ୍ର—କବୁତ ବ୍ୟଥିତଙ୍କୁ, ପ୍ରତଞ୍ଚ କଥିତଙ୍କୁ, ସ୍ଥିତ ନ କର ଚଳେ ବେଳେ । ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।) ୫ । ଅଚଳ—5. Unmoving; immovable. ୬ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—6. Un-

changeable. ୭ । ଦଣ୍ଡାୟମାନ—7. Standing. ୮ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ—8. High. ୯ । ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ; ଦୃଢ଼-ପ୍ରତିଜ୍ଞ—9. Determined; resolved. ୧୦ । (ଅମୁକରେ) ବାସ କରୁଥିବା—10, Living in.

ସ୍ଥିତ ଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-(ବହୁବ୍ରୀହି ସମାସ, ସ୍ଥିତା ହୋଇଅଛି Sthita dhī ଧୀ=ବୁଦ୍ଧି ଯାହାଙ୍କର)—୧ । ସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (a person) Of fixed mind; stable-minded. ୨ । ଦୁଃଖରେ ଅନୁଦ୍‌ବିଗ୍ନମନା, ସୁଖରେ ବିଗତସ୍ପୃହ, ବୀତରାଗଭୟକ୍ରୋଧ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2 (A person) Who is free from passions; unmoved by delight or sorrow and by worldly matters.

[ଦ୍ର—ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟର ୫୬ ଶ୍ଳୋକରେ ଭଗବାନ୍ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଦୁଃଖରେ ଅନୁଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ସୁଖରେ ସ୍ପୃହାଶୂନ୍ୟ, ରାଗ-ଭୟ-କ୍ରୋଧଶୂନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସ୍ଥିତଧୀ ମୁନି ବୋଲାଯାଏ ।]

ସ୍ଥିତ ପ୍ରଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥିତା=ସ୍ଥିର ଅଟେ ପ୍ରଜ୍ଞା Sthitaprajña ଯାହାଙ୍କର)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମନୋଗତ ସମସ୍ତ ବାସନାକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ସର୍ବଦା ତୁଷ୍ଟ ଥାଆନ୍ତି;ମନୋବିକାର-(ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ) ରହିତ—(A person). Who has relinquished all desires; free from wordly desires, [ଦ୍ର—ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ଭଗବାନ୍ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୫୭ ଓ ୫୮ ଶ୍ଳୋକରେ 'ସ୍ଥିତପ୍ରଜ୍ଞ' ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୁଣ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛନ୍ତି—

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଶୁଭ ବା ଅଶୁଭ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ବା ମମତାଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ଯେ ତାହାଠାରୁ ଅଭିନନ୍ଦନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ତାହାପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ତାଙ୍କର ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । କଚ୍ଛପ ନିଜର ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଖୋଳ ଭିତରକୁ ଟାଣି ନେବା ପରି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାର୍ଥମାନଙ୍କରୁ ନିଜର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ସଂହାର କରନ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଜ୍ଞା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସ୍ଥିତ ପ୍ରେମା—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ଥିର ଅଟେ ପ୍ରେମ ଯାହାର, ସ୍ଥିତପ୍ରେମନ୍, Sthita premā ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ଥିରତର ବନ୍ଧୁ; ଚିରବନ୍ଧୁ—A constant friend.

ସ୍ଥିତବୁଦ୍ଧି ଦତ୍ତ—ସଂ. ବି—ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଏକ ନାମ—A name Sthitabuddhi datta of the Buddha.

ସ୍ଥିତି—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଭାବ.ତି)—୧। ଅବସ୍ଥାନ;ରହିବା(ଅମର)—Sthiti 1. Staying. ୨। (+ଅଧିକରଣେ ତି)—ସୀମା(ମେଦିନୀ) 2. Boundary; limit. ୩ । ମର୍ଯ୍ୟାଦା; ନ୍ୟାୟପଥରେ ଅବସ୍ଥାନ (ଅମର)—3. Propriety of conduct. ୪ । ସଂସ୍ଥିତି; କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ କିଛିକାଳ ରହିବା । (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—4 Continuance in any state or condition. ୫। ସ୍ଥିରତା; ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ—5. Stability; fixity ୬ । ପାଳନ—6. Bringing up; cherishing. ୭। (+କରଣ.ତି) ସଂସ୍ଥାନ; ଜୀବଧାରଣ; ଜୀବିକା—7. Living; livelihood. ୮ । ବିଶ୍ରାମ—8. Rest. ୯। ଅବଧାରଣ—9. Determination. ୧୦। ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—10. Decision. ୧୧ । ଏକସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଦ ହେବା—11. Stoppage at a place. ୧୨ । ନିବୃତ୍ତି—12. Cessation. ୧୩ । ଅଟକିଯିବା—13 Pause; stopping. ୧୪।(+ଅଧିକରଣେ.ତି)ସ୍ଥାନ—14. Place, position. ୧୫ । (ବିଜ୍ଞାନ) ଜଡ଼ପଦାର୍ଥର ବା ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣ ବିଶେଷ, ଯେଉଁ ଗୁଣ ଯୋଗୁ ଜଡ଼ପଦାର୍ଥ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହେ—15. (Physics) Inertia. ୧୬। (+ଅଧିକରଣେ ତି)—ଅବସ୍ଥା (ହି.ଶ.)—16. Condition. ୧୭ । ଅସ୍ତିତ୍ୱ (ହି.ଶ.)—17. Existence; being. ୧୮ । ଢଙ୍ଗ (ହି. ଶ.)—18. Mode; manner. ୧୯ । ଆକାର; ଆକୃତି (ହି. ଶ.) 19. Shape. ୨୦ । ସଂଯୋଗ; ସୁଯୋଗ (ହି. ଶ.) 20. Occasion; opportunity.

ସ୍ଥିତି କ୍ରିୟା—ସ.ବି—ଅବସ୍ଥାନରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ—The act of staying. Sthiti kriyā

ସ୍ଥିତି ନିଷେଧ—ସ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରହିବାକୁ ନିଷେଧ—Sthiti nishedha Prohibition to stay.

ସ୍ଥିତି ବାନ୍(ନ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ଥିତିମାନ୍)—ରୀତି ବୃତ୍ତିରେ ୧୨ବର୍ଷରୁ Sthitibān(na) ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦଖଲ କରୁଥିବା ପ୍ରଜା—Occupancy tenant. ସ୍ଥିତିବାନ দখলকার (ସ୍ଥିତିବାନ ରଇତ, ସ୍ଥିତିବାନ ପ୍ରଜା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ଥିତିବାନ ସତ୍ୱ—ଦେ. ବି (ସଂ ସ୍ଥିତିମାନ୍+ସତ୍ୱ)—ବାର ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ Shitibān satwa ରଇତ ଜମି ଦଖଲ କରିବାଯୋଗୁ ଉକ୍ତ ସ୍থিতিবানসত্ব ଜମିରେ ରଇତର ଉପୁଜିବା ସତ୍ୱ—দখলিস্বত্ব Occupancy right.

ସ୍ଥିତି ବିଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥର Sthiti bijnāna ଅବସ୍ଥିତି ବିଷୟକ ଗଣନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ—Statics(a science).

ସ୍ଥିତି ବିରୋଧ—ସଂ ବି—ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ବସ୍ତୁର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଓ Sthiti birodha ଏକ କାଳରେ ଅବସ୍ଥାନ—Impossibility of two opposed things simultaneously remaining at one place.

ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ—ସଂ. ବିଣ (ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—୧ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ Sthitisthāpaka ଚାପ ପାଇଲେ ବଡ଼ ବା ଛୋଟ ହୁଏ ଓ ଚାପ [ସ୍ଥିତି ସ୍ଥାପକତା (ବି)—ବି] କମାଇଦେଲେ ପୂର୍ବ ଆକାର ଧାରଣ କରେ (ଯଥା—ରବର୍)—1. Elastic. ୨ ।

ବସ୍ତୁର ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଯେ ପ୍ରାପ୍ତ କରାଏ (ହ. ଶ)—2. Causing a thing to resume its original condition

ସ୍ଥିର—ସଂ.ବଣ.(ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇର)—୧ । ସ୍ଥାବର; ଅଚଳ; ଅଟଳ
Sthira (ଧରଣୀ)—1. Immovable; fixed; firm. [ଉ—ସ୍ଥିର ଜଙ୍ଗମ ମଧ୍ୟେ ହର, ଅନନ୍ତ ଘଟେ ଛନ୍ତି ପୂର; (ସ୍ଥିରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]—୨ । ସ୍ଥାୟୀ—2. Perma- (ଅସ୍ଥିର—ବିପରୀତ) nent. ୩ । ନିରନ୍ତର—3. Constant (ଥିର; ଥୟ—ଅପଭ୍ରଂଶ) ୪ । ନିଶ୍ଚିତ—4. Certain; sure ୫ । ଶାନ୍ତ; ଧୀର—5. Calm; quiet. ୬ । କଠିନ; ଦୃଢ଼ (ଧରଣୀ)—6. Hard. ୭ । ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ—7. Unchangeable. ୮ । ସ୍ଥିରୀକୃତ; ମୀମାଂସିତ. ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ—8. Ascertained; settled; fixed; ୯ । ବିଶ୍ୱସନୀୟ (ହ. ଶ)—9. Trustworthy.
ସଂ. ବି—୧ । ଦେବତା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Deity. ୨ । ପର୍ବତ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. Mountain. ୩ । କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Kārttikeya. ୪ । ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Tree. ୫ । ଶନିଗ୍ରହ (ମେଦିନୀ)—5. Saturn. ୬ । ମୋକ୍ଷ (ମେଦିନୀ)—6. Salvation. ୭ । ଅନଡ୍ୱାନ୍; ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7 A bull calf. ୮ । ଧବ ବୃକ୍ଷ; ଧଅ ଗଛ (ଭାବପ୍ରକାଶ)—8 A timber tree; Anogeissus Latifolia. ୯ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ବୃଷ, ସିଂହ, ବୃଶ୍ଚିକ ଓ କୁମ୍ଭ ରାଶି—9. Name of four zodiacal signs. [ଦ୍ର—ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଏ ରାଶିମାନଙ୍କରେ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିର ବା ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ । ଏ ରାଶିମାନଙ୍କରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ଥିର, ଗମ୍ଭୀରସ୍ୱଭାବ, କ୍ଷମାଶୀଳ ଓ ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ ହୁଅନ୍ତି—ହ ଶ) । ୧୦ । ଶିବ (ହ. ଶ)—10. Siba. ୧୧ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗବିଶେଷ (ହ. ଶ)—11. Name of an astronomical conjunction. ୧୨ । ସ୍କନ୍ଦାନୁଚର ବିଶେଷ (ହ.ଶ)—12. Name of an attendant of Skanda. ୧୩ । ବୃଷ (ହ. ଶ)—13. Bull. ୧୪ । ଅସ୍ତ୍ର ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହ. ଶ)—14. Name of a charm for weapons. ଦେ. ବି—ବିଶ୍ରାମ;
ସ୍ଥିର
स्थिर ସ୍ଥିରତା—Rest. [ଉ—ବାଅଳ ଗୁଧ୍ର ତାର ଶ୍ରୁଧା ହୋଇବ ଦୂର ଭଞ୍ଜିବ ଲଙ୍କାପୁର ସ୍ଥିର ଦେଇ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ)—ସ୍ଥାବର (ସମ୍ପତ୍ତି)—Immovable (property).

ସ୍ଥିରକ—ସଂ. ବି—ଶାକବୃକ୍ଷ; ଶାଗୁଆନ ଗଛ (ହ. ଶ)—
Sthiraka Teak tree.

ସ୍ଥିର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଶ୍ଚୟ କରିବା; ଥୟ କରିବା; ଅବ-
Sthira kariba ଧାରଣ କରିବା—1. To ascertain.
स्थिर करना ୨ । ମୀମାଂସା କରିବା—2. To settle. ୩ । (ତାରିଖ
स्थिर करना ବା ଦିନ) ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା—3. To fix (a date). ୪ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା—4. To resolve. ୫ । (ମନକୁ) ଅଚଞ୍ଚଳ କରିବା—5. To fix or make steady (the mind).

ସ୍ଥିର କର୍ମା—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥିର+କର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sthira karmā ସ୍ଥିରତା ବା ଦୃଢ଼ତା ସହିତ କର୍ମକାରୀ (ହ. ଶ)—Acting with fixity.

ସ୍ଥିର କୁସୁମ—ସଂ. ବି—ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ [ହ. ଶ]—
Sthira kusuma The Bakula tree.

ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧ—ସ.ବି (କର୍ମ)—୧। ବହୁକାଳସ୍ଥାୟୀ ଗନ୍ଧ—1. Permanent
Sthira gandha fragrance. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚମ୍ପକବୃକ୍ଷ (ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଖ)—2. Champaka bṛuksha (See) ସଂ. ବଣ—ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସୌରଭଯୁକ୍ତ; ସ୍ଥାୟୀ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ—Permanently fragrant.

ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି—୧ । ପାଟଳା; ପାଟଳି ଗଛ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଖ)
Sthira gandhā 1. Pāṭalā (See) ୨ । କେତକୀ—2. Pandanus Odoratissimus. ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ଥିର ଗନ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sthira gandha.

ସ୍ଥିର ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—ଜିନବିଶେଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ) Name of
Sthira chakra a Jaina saint. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମମାନ—ମଞ୍ଜୁଶ୍ରୀ, ମଞ୍ଜୁଘୋଷ, କୁମାର, ଅଷ୍ଟାର-ଚକ୍ରବାନ୍, ବଜ୍ରଧର, ପ୍ରଜ୍ଞାକାୟ, ବାଜରାଜ, ନୀଳୋତ୍ପଳୀ, ମହାରାଜ, ନୀଳ, ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳବାହନ, ଧିୟାମ୍ବୁଜ, ପୂର୍ବାଞ୍ଜନ, ଖଡ୍ଗୀ, ଦଣ୍ଡୀ, ବିଭୂଷଣ, ବାଳବ୍ରତ, ପଞ୍ଚଚୀର, ସିଂହକେଳି, ଶିଖାଧର ଓ ବାଗୀଶ୍ୱର, ଦଣ୍ଡୀ—ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ ।]

ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତ—ସ. ବ ଓ ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)
Sthira chitta Sthira buddhi (See)
[ସ୍ଥିରଚିତ୍ତା—ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ଥିର ଚେତା—ଦେ. ବଣ [ସଂ. ସ୍ଥିର ଚେତାଃ]—ସ୍ଥିର ଚେତାଃ (ଦେଖ)
Sthira chetā Sthira chetāḥ (See)

ସ୍ଥିର ଚେତାଃ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥିର+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Sthira chetāḥ ସ୍ଥିର ବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)—Sthira buddhi (See)

ସ୍ଥିରଚ୍ଛଦ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥିର+ଛଦ; ସନ୍ଧିଯୋଗ ଚ୍ଛ)—ଭୂର୍ଜ
Sthirachchhada ପତ୍ର [ରତ୍ନମାଳା] (ଦେଖ)—Bhūrjja patra (See)

ସ୍ଥିରଚ୍ଛାୟ—ସ. ବ (ସ୍ଥିର+ଛାୟା; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ବୃକ୍ଷ (ରତ୍ନମାଳା)—
Sthirachchhāya 1. Trees (generally). ୨ । ଛାୟାପ୍ରଧାନ ବୃକ୍ଷ; ଛାୟାତରୁ—2. Shady tree.

ସ୍ଥିର ଜିହ୍ୱ—ସଂ, ବି (ସ୍ଥିର+ଜିହ୍ୱା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ମତ୍ସ୍ୟ—
Sthira jihwa Fish.

ସ୍ଥିର ଜୀବିତା—ସଂ. ବି—ଶାଳ୍ମଳି ବୃକ୍ଷ [ଶବ୍ଦମାଳା]—
Sthira jībitā The silk cotton tree.

ସ୍ଥିର ଜୀବୀ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ—ଯେ ବହୁକାଳ ବଞ୍ଚେ—Long-lived.
Sthira jībī ସଂ, ବି—କୁଆ [ହ.ଶ]—The crow.
[ସ୍ଥିର ଜୀବନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ]

ସ୍ଥିରତା(ତ୍ୱ)—ସଂ ବି (ସ୍ଥିର+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—ସ୍ଥିର ହେବାର
Sthiratā(twa) ଭାବ—The state of being Sthira.

ସ୍ଥିର ଦଂଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସର୍ପ [ହ.ଶ]—1. Serpent,
Sthira damshtra ୨ । ବରାହରୂପୀ ବିଷ୍ଣୁ [ହ. ଶ]—2. The
Boar incarnation of Bishnu. ୩ । ଧ୍ୱନି
[ହ. ଶ]—3. Sound.

ସ୍ଥିରଧୀ—ସଂ, ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ଥିର+ଧୀ)—ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ—
Sthiradhī Of fixed-mind.

ସ୍ଥିର ନିଶ୍ଚୟ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ—Fixed resolve;
Sthira nischaya determination, ବିଣ, ପୁଂ—
[ସ୍ଥିର ନିଶ୍ଚୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞ—
Resolute; determined.

ସ୍ଥିର ନେତ୍ର(ଦୃଷ୍ଟି)—ସଂ. ବି—ନିଶ୍ଚଳ ଦୃଷ୍ଟି (ଦେଖ)—Fixed gaze.
Sthira netra (drushti) ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ଏଣେ
ତେଣେ ବୁଲୁ ନାହିଁ—Having the gaze fixed.

ସ୍ଥିର ପତ୍ର—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ହିନ୍ତାଳ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
Sthira patra (ଦେଖ)—1. Hintāla (See) ୨ ।
ଖାତାଳ [ହ. ଶ]—2. A species of palmyra,

ସ୍ଥିର ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି —୧ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ] (ଦେଖ)—
Sthira pushpa 1. Champaka bruksha (See)
୨ । ବକୁଳ ବୃକ୍ଷ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ] (ଦେଖ)—2. Bakula
bruksha (See). ୩ । ତିଳକ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ [ହ. ଶ]—
3. The Tilaka flower tree,

ସ୍ଥିର ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—ତିଳକ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)
Sthira pushpī Tilaka pushpa bruksha (See)

ସ୍ଥିର ପ୍ରତିଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥିର+ପ୍ରତିଜ୍ଞା)—ଦୃଢ଼-
Sthira pratijña ପ୍ରତିଜ୍ଞ—Resolute; determined.
(ସ୍ଥିର ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) (ସ୍ଥିର ପ୍ରତିଜ୍ଞତା—ବି)

ସ୍ଥିର ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା—
Sthira pratijñā Strong resolve; determination.

ସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅବିଚଳିତ ମତି ବା ବୁଦ୍ଧି—Steady
Sthira buddhi mind. ଦେ. ବି (ଭିନ୍ନାର୍ଥ ଭୂଷା)—
[ସ୍ଥିରମନାଃ, ସ୍ଥିରମତି—ଅନ୍ୟ ବି.ରୂପ] ୧ । ସୁବିଚକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ମନ;
स्थिरबुद्धि अବିଚଳିତ ଧୀ—1. Calm thought; undis-
स्थिरबुद्धि turbed mind. ୨ । ଚୈତନ୍ୟ; ବିବେଚନାଯୁକ୍ତ
ମନ—2. Sedateness; sensible mind or
(ସ୍ଥିରମନାଃ, ସ୍ଥିରମତି—ଅ) intellect. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—
(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ଚିତ୍ତ ଅବିଚଳିତ—
1. Having a calm mind. ୨ । ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ—
2. Determined; firm of determination.
୩ । ସୁବିଚକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ—3. Sedate. ୪ । କାମକ୍ରୋଧାଦି
ଦ୍ୱାରା ଅବିଚଳିତ—4. Dispassionate.

ସ୍ଥିର ମଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୟୂର (ହ. ଶ)—
Sthira mada Peacock.

ସ୍ଥିର ମୁଦ୍ଗା—ସଂ. ବି—ନାଲି କୋଳଥ (ହ. ଶ) —
Sthira mudgā The red Kulthi grain.

ସ୍ଥିର ଯଉବନୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସ୍ଥିର ଯୌବନା)—
Sthira jaubani ସ୍ଥିର ଯୌବନା (ଦେଖ)
स्थिर यौवनी स्थिर यउबनी Sthira jaubani (See)

ସ୍ଥିର ଯୋନି—ସଂ. ବି—ସବୁଦା ଛାୟାପ୍ରଦ ବୃକ୍ଷ—A tree which
Sthira joni is always shady.

ସ୍ଥିର ଯୌବନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ଥିର ଅଟେ ଯୌବନ
Sthira jaubana ଯାହାର)—ଯାହାର ତରୁଣାବସ୍ଥା ଚିରସ୍ଥାୟୀ-
(ସ୍ଥିର ଯୌବନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Ever youthful; ever young.
ବି. ପୁଂ—୧ । ବିଦ୍ୟାଧର; ଦେବଯୋନି ବିଶେଷ—
1. A class of demigods of perpetual
youth. ୨ । (କର୍ମଧା) ଚିରସ୍ଥାୟୀ ତରୁଣାବସ୍ଥା—
2. Perpetual or long-lasting youth.

ସ୍ଥିର ଯୌବନା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ଥିର ଯୌବନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sthira jaubanā Feminine form of Sthira
jaubana. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଅପ୍ସରା—1. Heavenly
nymph. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଯୌବନୋଚିତ ରୂପ-
ଲାବଣ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ନଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ—2. A woman
whose youthful appearance and bust etc.
do not decay early.

ସ୍ଥିର ଯୌବନୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଚିର ଯୌବନା—
Sthira jaubani Of long-lasting youth.
स्थिर यौवना [ଦ୍ର—ବନଚାରିଣୀ ସ୍ଥିର ଯୌବନୀ ବସିଲେ
स्थिर यौबनी ବହୁରଙ୍ଗ ଏଡ଼ା ଯେନ । ଉତ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସ୍ଥିର ରଙ୍ଗା—ସଂ. ବି—ନୀଳୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) ଗୁଳ୍ମ—
Sthira rangā Indigo plant.

ସ୍ଥିର ରାଗା—ସଂ. ବି—ଦାରୁ ହରିଦ୍ରା— (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sthira rāgā A kind of wild turmeric.

ସ୍ଥିର ଶ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଲକ୍ଷ୍ମୀ
Sthira śrī ବା ସମ୍ପଦ ଅଚଳ ରହେ (ମନୁଷ୍ୟପୁରାଣ)—
(a person) Whose prosperity lasts long.

ସ୍ଥିର ସାଧନକ—ସଂ. ବି—ସିନ୍ଦୁବାର ବୃକ୍ଷ; ବେଗୁନିଆ ଗଛ (ଶବ୍ଦ
Sthira sādhanaka କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Begunia (See)

ସ୍ଥିର ସାର—ସଂ. ବି—ଶାଳ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—ଶାଗୁଆନ ଗଛ—
Sthira sāra Teak tree.

ସ୍ଥିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ—ସଂ. ବି—ନିଶ୍ଚିତ ମୀମାଂସା—Fixed decision;
Sthira siddhānta unchangeable decision.

ସ୍ଥିରା—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥିର+ଆ)—ସ୍ଥିରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Sthirā Feminine of Sthira.
ବି—୧ । ପୃଥିବୀ (ଅମର)—1. The earth. ୨ । ଶାଲପର୍ଣ୍ଣୀ (ଅମର)—2. Desmodium Gangeticum. ୩ । କାକୋଳୀ (ଜଟାଧର)—3. A medical bulb. ୪ । ଶାଲ୍ମଳୀ ବୃକ୍ଷ—4. Silk cotton tree. ୫ । ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ର. ଶ)—5. A woman of fixed mind. ୬ । ବନମୁଦ୍ଗ (ହ. ଶ)—6. Wild variety of muga gram. ୭ । ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ହ୍ର.ଶ)—7. Māshaparṇṇī (See) ୮ । ମୂଷାକାଣୀ (ହ୍ର.ଶ)—8. Mushākāni (See)

ସ୍ଥିରା ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—ମହୀ ମଣ୍ଡଳ—
Sthirā chakra The globe.

ସ୍ଥିରାୟୁଃ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥିର+ଆୟୁସ୍; ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଚିରଜୀବୀ,
Sthirāyuh ଚିରାୟୁଃ—1. Long-living. ୨। ଅମର (ହ୍ର.ଶ) —2. Immortal. ବି—ଶାଲ୍ମଳୀ ବୃକ୍ଷ (ଅମର)—The silk cotton tree; Bombax Malabrica.

ସ୍ଥିରାସ୍ତି—ପ୍ରାଦେ. (ଫାର୍ସୀ) ବି—ଭୂସମ୍ପତ୍ତି; ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତି; ଜମିବାଡ଼ି—
Sthirāsti Immovable or landed property.

ସ୍ଥିରୀକରଣ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥିର+ଅଭୂତଭାବେ. ଈ+କରଣ)—
Sthirīkaraṇa ୧ । ଅବଧାରଣ; ନିର୍ଣ୍ଣୟକରଣ—1. Ascertainment; finding out; fixing. ୨ । ପୁଷ୍ଟି; ସମର୍ଥନ (ହ୍ର. ଶ)—2. Ratification.

ସ୍ଥିରୀକୃତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥିର+ଅଭୂତଭାବେ. ଈ+କୃତ)—
Sthirīkṛuta ୧ । ଅବଧାରିତ—1. Ascertained. ୨ । ନିର୍ଣ୍ଣୀତ—2. Fixed. ୩ । ଦୃଢ଼ୀକୃତ—3. Strengthened. ୪। ମୀମାଂସିତ—4. Settled. ୫। ପ୍ରତିଜ୍ଞାତ—5. Resolved; determined.

ସ୍ଥୁଲ—ସଂ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଲମ୍ବ ତମ୍ବୁ ବା ପଟ୍ଟବାସ (ହ୍ର. ଶ)—
Sthula A kind of long tent.

ସ୍ଥୁଡ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବରଣ କରିବା—
Sthuḍ (root) To invite; to appoint.

ସ୍ଥୂଣା—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅଧି. ଉନ+ଆ)—୧। ଗୃହସ୍ତମ୍ଭ; ଖୁଣ୍ଟ—
Sthūṇā 1. Post or pillar of a house. ୨ । ଶୂର୍ମୀ; କମାରର ଲେହି—2. The anvil ୩ । ଲୌହ ପ୍ରତିମା (ଅମର)—3. Iron image. ୪। ଠୁଣ୍ଟା ଗଛ (ହ୍ର.ଶ)—4. A pollard.

ସ୍ଥୂମ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉମ)—୧ । କାନ୍ତି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)
Sthūma —1. Splendour. ୨ । ଚନ୍ଦ୍ର—2. The moon. ୩ । ଆଲୋକ—3. Light.

ସ୍ଥୂର—ସଂ. ବି (ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉର)—୧ । ବୃଷ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—
Sthūra 1. Bull. ୨ । ଗୋଡ଼ଥିଆ ବଳଦ ବା ପଶୁ—2. Pack-bullock; pack animal. ୩ । ମନୁଷ୍ୟ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—3. Man. ୪ । ଗୋଡ଼ି; ବଳଦଙ୍କ ପିଠିରେ ବୁହାଯିବା ବୋଝ—4. Pack-load. ବିଣ—ଭାରବାହକ—Carrying a load on the back.

ସ୍ଥୂରି ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥୂରୀ ହୋଇଅଛି ପୃଷ୍ଠ ଯାହାର)—
Sthūri pṛushṭha ନବାରୂଢ଼ ଅଶ୍ୱ—Newly-ridden horse.

ସ୍ଥୂରୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ଥୂରଳ୍, ୧ମା.୧ବ; ସ୍ଥୂର=ଭାର+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍)—
Sthūrī ୧ । ଗୋଡଥିଆ ବଳଦ—1. Pack-bullock. ୨ । ସ୍ଥୌରୀ; ଭାରବାହକ ଅଶ୍ୱ (ସ୍ୱପ୍ନମୁକୁଟ, ଭରତ)—2. A horse carrying a load on the back; a pack-horse. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ଅପଭ୍ରଂଶ ଗୋଡଥିଆ (ବଳଦ) ।]

ସ୍ଥୂଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ବୃଂହଣ ବା ଗର୍ଜ୍ଜନ କରିବା—1. To make a
Sthūl (root) roar. ୨ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—2. To increase. ୩ । ମୋଟା ହେବା—3. To become thick or stout.

ସ୍ଥୂଳ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥୂଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ପୀନ; ଉପଚୟଯୁକ୍ତ;
Sthūla ମୋଟା; ପୀବର; ପୁଷ୍ଟ—1. Fat; corpulent; stout; well-developed.
(ସ୍ଥୂଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସୂକ୍ଷ୍ମ—ବିପରୀତ) ୨। ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ—2. Perceptible by the senses. ୩ । ମୋଟା; ବେଧବିଶିଷ୍ଟ—3. Thick. ୪ । ମୂର୍ଖ; ଜଡ଼ବୁଦ୍ଧି (ହ୍ର. ଶ)—4. Dunce. ୫ । ଯହିଁର ବେଶି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ; ସହଜରେ ବୁଝା ଯାଉଥିବା—5. Clear; easily comprehensible. ବି—୧ । କୂଟ; ସମୂହ (ମେଦିନୀ)—1. Collection. ୨ । ପନସ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Jack fruit. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ (ହ୍ର. ଶ) 3. Bishṇu. ୪ । ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ (ହ୍ର.ଶ)—4. Priyangu (See) ୫ । ଏକପ୍ରକାର କଦମ୍ବ (ହ୍ର. ଶ)—5. A kind of Kadamba tree ୬ । ଶିବଙ୍କ ଗଣବିଶେଷ (ହ୍ର. ଶ)—6. A class of Siba's attendants. ୭ । (ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର) ଅନ୍ନମୟ କୋଷ; ସ୍ଥୂଳଶରୀର (ହ୍ର. ଶ)—7. (philosophy)—The physical body. ୮ । ଅଖୁ (ହ୍ର. ଶ)—8. Sugarcane. ୯ । ତୁତ ଗଛ (ହ୍ର. ଶ)—9. Mulberry tree.

ସ୍ଥୂଳକୋଣ स्थूलकोण ଦେ. ବିଣ (ଜ୍ୟାମିତି)—
ସମକୋଣ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼—Obtuse (angle).

ସ୍ଥୂଳକ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଥୂଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ସ୍ଥୂଳ (ଦେଖ)—
Sthūlaka Sthūla (See).

ସ୍ଥୂଳ କଙ୍ଗୁ—ସଂ. ବି—ବରକ ଧାନ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଏକପ୍ରକାର ଚନା—
Sthūla kangu A kind of grain.

ସ୍ଥୂଳ କଟୀ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମୋଟ ଅଣ୍ଟା—Thick waist. ବିଣ.
Sthula kaṭi ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଅଣ୍ଟା ମୋଟ—
(ଗୀଣକଟୀ—ବିପରୀତ) Thick-waisted woman). (ଉ—
ମର୍କଟବଦନା ଗ୍ରମା, ସ୍ଥୂଳକଟୀ ଗୀଣସ୍ତନା, ଦଶନ ଶ୍ମଶ୍ରୁ
ବହନ୍ତ, ଯେହ୍ନେ ମନ୍ଦର—ହାସ୍ୟତରଙ୍ଗ ।)

ସ୍ଥୂଳ କଣା - ସଂ. ବି — ସ୍ଥୂଳଜୀରକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦେଖ)—
Sthūla kaṇā Sthūla jīraka (See).

ସ୍ଥୂଳ କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବି—ଜାଲବବ୍ବୁର (ଗଛ)—
sthūla kanṭaka A kind of Acacia tree.

ସ୍ଥୂଳକଣ୍ଟକିକା—ସଂ. ବି—ଶାଳ୍ମଳି ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūlakanṭakikā The silk-cotton tree.

ସ୍ଥୂଳ କଣ୍ଟା—ସଂ. ବି—ବୃହତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଭେଙ୍ଗବାଇଗଣ—
Sthūla kanṭā Solanum Indicum.

ସ୍ଥୂଳ କନ୍ଦ—ସଂ. ବି — ୧ । ରକ୍ତଲଶୁନ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Red
Sthūla kanda garlic. ୨ । ଶୂରଣ; ଓଲୁଅ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Wild arum. ୩ । ହସ୍ତିକନ୍ଦ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Raphanus Sativus (root-
bulb) ୪ । ମାଣକନ୍ଦ; ମାଣସାରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
4. Arum Indicum; Alocacia Indica.

ସ୍ଥୂଳକାୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ଥୂଳ+କାୟ)—ଯାହାର ଶରୀର
Sthūlakāya ମୋଟା; ପୃଥୁଳ ଶରୀରବିଶିଷ୍ଟ—
(ସ୍ଥୂଳକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Corpulent; fat.

ସ୍ଥୂଳକାଷ୍ଠଧକ୍—ସଂ. ବି—ବଡ଼ କାଠର ନିଆଁ—
Sthūlakāshṭhadhak Log-fire.
(ସ୍ଥୂଳକାଷ୍ଠାଗ୍ନି —ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ଥୂଳ କୋଣ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ଏକ ସମକୋଣଠାରୁ ବଡ଼, ମାତ୍ର ଦୁଇ
Sthūla koṇa ସମକୋଣଠାରୁ ସାନ କୋଣ—
स्थूलकोण स्थूलकोण Obtuse angle.

ସ୍ଥୂଳକୋଣୀ — ସଂ. ବିଣ—ସ୍ଥୂଳକୋଣବିଶିଷ୍ଟ—
Sthūlakoṇi Obtuse-angled.

ସ୍ଥୂଳକୋଣୀ ତ୍ରିଭୁଜ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ତ୍ରିଭୁଜର ଗୋଟିଏ
Sthūlakoṇi tribhuja କୋଣ ସ୍ଥୂଳକୋଣ—
Obtuse-angled triangle.

ସ୍ଥୂଳ କ୍ଷ୍ୱେଡ଼—ସଂ. ବି—ବାଣ—
Sthūla kshwerda Arrow.

ସ୍ଥୂଳ ଚଞ୍ଚୁ—ସଂ. ବି—ମହାଚଞ୍ଚୁ ଶାକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūla chanchu A pot herb.

ସ୍ଥୂଳ ଚମ୍ପକ—ସଂ. ବି—ଧଳା ଚମ୍ପା [ହି. ଶ]—
sthūla champaka The white-flowered
Champaka tree.

ସ୍ଥୂଳ ଚର୍ମ —ସଂ ବି [କର୍ମଧା]—ମୋଟ ଚମଡ଼ା—
Sthūla charma Thick skin.

ସ୍ଥୂଳଚର୍ମୀ —ସଂ. ବିଣ [ସ୍ଥୂଳଚର୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ; ବହୁବ୍ରୀହି]—ଯେଉଁ 'ଜୀବ-
Sthūla charmā ମାନଙ୍କର ଶରୀର ମୋଟା
[ସ୍ଥୂଳତ୍ୱକ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ଚମଡ଼ାରେ ଆବୃତ ଥାଏ—
Pachydermate (animals); thick-skined.
[ଦ୍ର—ହାତୀ, ଗଣ୍ଡା, ଘୁଷୁରି, ହିପୋପଟାମସ୍ ପ୍ରଭୃତି ଜୀବ
ସ୍ଥୂଳଚର୍ମୀ ଅଟନ୍ତି ।]

ସ୍ଥୂଳ ଚାପ—ସଂ.ବି—ତୁଳାଧୁଣା ଧନୁ; ଭୁଲାଚାପ; ତୁଳା ପରିଷ୍କାର କରିବା
Sthūla chāpa ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଧନୁ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—
Cotton carder's bow.

ସ୍ଥୂଳ ଜଙ୍ଘ—ସଂ. ବି—ରାକ୍ଷସବିଶେଷ—A demon. [ଉ—ଦଶରୁ
Sthūla jangha ବିଷମ ସ୍ଥୂଳଜଙ୍ଘ ଶବ ପାରବେ
ହର ହେଲେ—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସ୍ଥୂଳ ଜୀରକ—ସଂ. ବି—ଜୀରକଭେଦ; ବୃହତ୍ଜୀରକ; କୃଷ୍ଣଜୀରକ;
Sthūla jīraka କଳାଜିରା—Negella Sativa.
कालजीरा मंगरैला, कलौंत
[ଦ୍ର—ଏଥିର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ବିବ୍ୟା, ଉପକୁଞ୍ଚିକା, କାଳା
ପୃଥ୍ୱୀ, ସ୍ଥୂଳକଣା, ପୃଥ୍ୱୀ, ମନୋଜ୍ଞା, ଜାରଣୀ, ଜୀର୍ଣ୍ଣା, ତରୁଣ,
ସୁଷବୀ, କାରବୀ,ପୃଥ୍ୱୀକା । ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ, କଫ ଓ ବାତ-
ଗୁଳ୍ମ ଶ୍ଳେଷ୍ମାଧ୍ମାନନାଶକ, ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରକ ଓ ପାଚକ]

ସ୍ଥୂଳ ତଣ୍ଡୁଳ—ସଂ. ବି—ସ୍ଥୂଳଶାଳି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମୋଟ ଧାନ—
Sthūla tandula Course winter paddy.

ସ୍ଥୂଳ ତନୁ — ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମୋଟା ଦେହ—
Sthula tanu Fat body.
ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୃଥୁଳ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ—Corpulent; fat.

ସ୍ଥୂଳତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି (ସ୍ଥୂଳ+ଭାବ. ତା,ତ୍ୱ)—୧। ସ୍ଥୂଳତ୍ୱ—1. Fat-
Sthūlatā (twa) ness; corpulence. ୨। (ଜ୍ୟୋତିଷ)
ତାରାମାନଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାର ପରିମାଣ—2. Magnitude
of stars determined according to the
degree of their effulgence.
[ଦ୍ର—ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାକୁ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥୂଳତାଯୁକ୍ତ, ତାଠାରୁ
ଗୀଣଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟ, ଏହିପରି କ୍ରମଶଃ ଗୀଣରେ ତାରାମାନଙ୍କୁ
ତୃତୀୟ ୪ର୍ଥ ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ସ୍ଥୂଳତା ଅନୁସାରେ ଡକାଯାଏ]

ସ୍ଥୂଳ ତାଳ—ସଂ. ବି—ହିନ୍ତାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūla tāla Palmyra palm.

ସ୍ଥୂଳ ତିନ୍ଦୁକ—ସଂ. ବି—ଅବଲୁସ (କାଠ) (ହି. ଶ)
Sthūla tinduka Ebony.

ସ୍ଥୂଳତିକ୍ତା—ସଂ. ବି—ଦାରୁହଳଦୀ (ହି. ଶ) —
Sthūlatiktā Dāruhaladi (See)

ସ୍ଥୂଳତଃ—ବୈ. ଜି. ବିଣ—ମୋଟା ମୋଟି—Roughly; on the
Sthūlatah whole. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ବିଶେଷ୍ୟ ଶବ୍ଦରେ
ସ୍ଥୂଳତଃ ପଞ୍ଚମୀ ଓ ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ତସ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ, ବିଶେଷଣରେ
स्थूलतः ହୁଏ ନାହିଁ । ପ୍ରକାଶ୍ୟତଃ ଆଦି ଯାହା ଆମ୍ଭେମାନେ
ବ୍ୟବହାର କରୁଁ, ତାହା ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ବିରୁଦ୍ଧ ।]

ସ୍ଥୂଳ ତ୍ୱକ୍ —ସଂ. ବି—କାଶ୍ମର୍ଯ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗମ୍ଭାରୀ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Sthūla twachā Black grape; Gmelina Arborica.

ସ୍ଥୂଳ ଦଣ୍ଡ —ସଂ. ବି—ଦେବ ନଳ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—
Sthūla daṇḍa A kind of reed.
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ସ୍ଥୂଳଦଣ୍ଡବିଶିଷ୍ଟ—Having thick rod.
(ସ୍ଥୂଳଦଣ୍ଡା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୂଳଦର୍ଭ (ର୍ଭା)—ସଂ ବି—ମୁଞ୍ଜତୃଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūladarbha (rbhā) A kind of grass; Saccharum Munja.

ସ୍ଥୂଳଦର୍ଶକ—ସଂ. ବି—ଅଣୁବୀକ୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର; ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ସ୍ଥୂଳ ଦେଖାଯାଏ (ହି. ଶ)—Microscope.
Sthūladarśak
(ସ୍ଥୂଳ ଦର୍ଶନ ଯନ୍ତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ଥୂଳ ଦଳ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା) ମୋଟା ପତ୍ର—Thick leaf. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୋଟା ପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—Thick leaved.
Sthūla daḷa
(ସ୍ଥୂଳଦଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୂଳଦଳା—ସଂ ବି—ଘିକୁଆଁରି—
Sthūladaḷā Aloe Indica.
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ଥୂଳ ଦଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Sthūla daḷa.

ସ୍ଥୂଳ ଦେହ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ସ୍ଥୂଳ କାୟା; ମୋଟା ଶରୀର—
Sthūla deha 1. Fat body. ୨ । ଜଡ଼ ଶରୀର—
(ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେହ, ଲିଙ୍ଗ ଦେହ—ବିପରୀତ) 2. Gross material body; physical body. [ଉ—ସ୍ଥୂଳଦେହେ ସଦା ଅସ୍ଥିର ସେହି ପାଣ୍ଡୁର ଛବି ଦାମାର,—ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।] ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ଥୂଳକାୟ—Corpulent; fat.
(ସ୍ଥୂଳଦେହା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୂଳ ନାଳ—ସଂ. ବି—ଦେବନଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūla nāḷa A sort of reed.

ସ୍ଥୂଳନାସ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଥୂଳ+ନାସା)—ପୀନ ନାସାଯୁକ୍ତ—
Sthūlanāsa Having a thick nose; thick nosed; snub-nosed.
(ସ୍ଥୂଳନାସିକ—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସଂ. ବି—ଶୂକର; ବରାହ—A hog.
(ସ୍ଥୂଳନାସା, ସ୍ଥୂଳନାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୂଳ ନମ୍ବୁ—ସଂ. ବି—ମହାନିମ୍ବୁ; ବଡ଼ଲେମ୍ବୁ—
Sthūla nmbu Big orange.

ସ୍ଥୂଳ ନୀଳ—ସଂ. ବି—ବାଜ ପକ୍ଷୀ (ହି. ଶ)—
Sthūla nīḷa Hawk.

ସ୍ଥୂଳ ପଟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପୀବର ବସ୍ତ୍ରଯୁକ୍ତ—
Sthūla paṭa Having a thick cloth.
(ସ୍ଥୂଳ ପଟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୂଳପଟ୍ଟ—ସଂ. ବି—କାର୍ପାସ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sthūla paṭṭa Cotton.

ସ୍ଥୂଳ ପଟ୍ଟାକ—ସଂ. ବି—ମୋଟା ଲୁଗା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sthūla paṭṭāka Thick cloth.

ସ୍ଥୂଳ ପତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । (କର୍ମଧା) ମୋଟ ପତ୍ର—1. Thick leaf.
Sthūla patra. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଦମନକ; ଦଅଣା ଗଛ—2. The Damanaka plant. ୩ । ଛତିଆନା ଗଛ (ହି. ଶ)—3. Chhatiānā (See) ସଂ. ବିଣ—ମୋଟ ପତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ—Thick-leaved.

ସ୍ଥୂଳପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—ଛତିଆନା ଗଛ (ହି. ଶ)—
Sthūlaparṇṇī Chhatiānā (See)

ସ୍ଥୂଳ ପାଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗୋଦର; ମୋଟା ଗୋଡ଼ବିଶିଷ୍ଟ; ଶ୍ଲୀପଦୀ—Having elephantiasis of the leg. ବି—ହସ୍ତୀ (ଶବ୍ଦମାଳା)—Elephant.
Sthūlapāda
(ସ୍ଥୂଳପାଦା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୂଳ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବକବୃକ୍ଷ (ରତ୍ନମାଳା)—
Sthūla pushpa 1. Sesbania Grandiflora (tree)
୨ । ମୋଟଫୁଲ—2. Thick-petalled flower.

ସ୍ଥୂଳପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବି—୧ । ପର୍ବତଜାତ ଅପରାଜିତା (ରତ୍ନମାଳା)—
Sthūlapuspā 1. Clitoria flower growing on mountains. ୨ । ମୁଗୁରମଲ୍ଲୀ (ହି. ଶ)—2. Many-patalled Malli flower.

ସ୍ଥୂଳପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—ଯବତିକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଶ୍ୱେତ ବନବନା; ଭୂଇଁନିମ୍ବ—Andrographis Paniculata.
Sthūlapushpī

ସ୍ଥୂଳ ପ୍ରିୟଙ୍ଗୁ—ସଂ. ବି—ବରକଧାନ୍ୟ; ଚନାଶସ୍ୟ (ହି. ଶ)
Sthūlapriyaṅgu A kind of fine grain.

ସ୍ଥୂଳ ଫଳ—ସଂ ବି—ଶାଲ୍ମଳୀବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūla phaḷa The silk cotton tree.

ସ୍ଥୂଳଫଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଶଣପୁଷ୍ପୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ): ବନ୍ୟ ଛଣଗଛ—
Sthūla phaḷā 1. Wild flax plant. ୨ । ଶାଲ୍ମଳୀ (ହି. ଶ)—2. Silk-cotton tree.

ସ୍ଥୂଳବର୍ତ୍ତ୍ମକୃତ—ସଂ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଝାଟୀ (ଦେଶ)—
Sthūlabarttmakrut Brāhmaṇa jhāṭī (See)

ସ୍ଥୂଳ ବଲ୍କଳ—ସଂ. ବି—ରକ୍ତଲୋଧ୍ର (ଜଟାଧର)—
Sthūla balkaḷa The red variety of Symplocus Racemosa.

ସ୍ଥୂଳ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—ମୋଟା ବୁଦ୍ଧି—
Sthūla buddhi Dullness of wit.
ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୋଟାବୁଦ୍ଧିଆ—
Dull-witted.

ସ୍ଥୂଳ ବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ବଉଳ ବୃକ୍ଷ (ହି.ଶ)—
Sthūla bruksha The Bakula tree.

ସ୍ଥୂଳବୃକ୍ଷ ଫଳ—ସଂ. ବି—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ପିଣ୍ଡିତକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Sthūla bruksha phaḷa 1. The small variety of Pinditaka tree. ୨ । ମଦନ ଫଳ—2. The fruit of Bushy Gardenia

ସ୍ଥୂଳ ବୈଦେହୀ—ସଂ. ବି—ଗଜ ପିପ୍ପଳୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sthūla baidehī The wild piper.

ସ୍ଥୂଳଭଦ୍ର—ସଂ. ବି—ଶ୍ରୁତକେବଳ ନାମକ ଜୈନଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Sthūlabhadra A sect of Jainas.

ସ୍ଥୂଳ ଭୂତ—ସଂ. ବି—୧ । ପଞ୍ଚୀକୃତ ଆକାଶାଦି ଭୂତ—
Sthūla bhūta 1. The materialised elements of nature. ୨ । ପଞ୍ଚଭୂତ—2. The five gross elements of nature.

ସ୍ଥୂଳ ମଞ୍ଜରୀ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅପାମାର୍ଗ [ହି. ଶ]
Sthūla mañjarī Achyranthes Aspera [plant].

ସ୍ଥୂଳ ମରିଚ—ସଂ. ବି—୧ । କକ୍କୋଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଖ)
Sthūla maricha 1. Kakkola (See)
୨ । ଶୀତଳ ଚିନି; କବାବ ଚିନି (ହି. ଶ)—2. Cubeb.

ସ୍ଥୂଳ ମୂଳ (ମୂଳକ)—ସଂ. ବି—ବଡ଼ ମୂଳା (ହି. ଶ)
Sthūla mūla(mūlaka) Big radish.

ସ୍ଥୂଳରୁହା—ସଂ. ବି—ସ୍ଥଳପଦ୍ମ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)
Sthūlaruhā Sthalapadma (See)

ସ୍ଥୂଳ ରୂପ—ସଂ. ବି—ସ୍ଥୂଳ ଦେହ—
Sthūla rūpa Gross material body.

ସ୍ଥୂଳ ରୋଗ—ସଂ. ବି—ମେଦୋବୃଦ୍ଧି ରୋଗ—
Sthūla roga The disease of corpulence.

ସ୍ଥୂଳ ଲକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ, କ୍ଷୀ)—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବହୁ ଦାନଶୀଳ—
Sthūla laksha (kshya, kshī) 1. Very bountiful.
ସ୍ଥୂଳ ଲକ୍ଷା(କ୍ଷ୍ୟା) } ସ୍ତ୍ରୀ ୨ । କୃତବିଦ୍ୟ; ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Learned.
ସ୍ଥୂଳ ଲକ୍ଷିଣୀ } ୩ । କୃତଜ୍ଞ—3. Grateful.
[ସ୍ଥୂଳ ଲକ୍ଷ(କ୍ଷ୍ୟ, କ୍ଷି)ତା—ବି]

ସ୍ଥୂଳ ଶର(ଶାୟକ)—ସଂ. ବି ୧ । ଗୁନ୍ଦ୍ରତୃଣ; ଶରତୃଣବିଶେଷ—
Sthūla śara(śāyaka) (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A sort of reed. (ଗୁ—ଏହା ମଧୁର, ସୁଗନ୍ଧ, କୋଷ୍ଠ, କଫଘ୍ନ, ମଦାପହ; ବଳବୀର୍ଯ୍ୟକର।)
ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ମହାଶର, ଭଦ୍ରମୁଞ୍ଜ; ଷୁରପତ୍ର; ବହୁମୂଳ, ପାର୍ଶ୍ୱମୂଳକ।

ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ—ସ୍ଥୂଳ ଦେହ (ଦେଖ)
Sthūla śarīra Sthūla deha (See)

ସ୍ଥୂଳ ଶାଟକ(କା)—ସଂ ବି—ମୋଟା ଲୁଗା—Thick or coarse
Sthūla śaṭaka cloth.
(ସ୍ଥୂଳଶାଟକା; ସ୍ଥୂଳଶାଟୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ଥୂଳ ଶାଳି—ସଂ. ବି—ବଡ଼ଧାନ; ଶାଳିଧାନ୍ୟଭେଦ; ମୋଟ ଶାରଦ ଧାନ
Sthūla śali —Coarse winter paddy. [ଗୁ—ଏହା ସ୍ୱାଦୁ;ମଧୁର;ଶୀତଳ;ପିତ୍ତନାଶକ ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣଜ୍ୱର-ଦାହତୃଷ୍ଣାରୋଗନାଶକ; ଅଗ୍ନିବଳବୀର୍ଯ୍ୟକର ।]
[ଲିଦୁଗ୍ଧାଳ—ବୈଦ୍ୟକ]
[ଅନ୍ୟନାମ—ସ୍ଥୂଳତଣ୍ଡୁଳ; ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗ]

ସ୍ଥୂଳ ଶିରଃ—ସଂ. ବି [ସ୍ଥୂଳଶିରସ୍ ଶବ୍ଦ]—ବୃହତ୍ ମୁଣ୍ଡ—Big head.
Sthūla śirah ବିଣ. [ବହୁବ୍ରୀହି]—ବୃହନ୍ମସ୍ତକ [ବ୍ୟକ୍ତି]—Big-headed.

ସ୍ଥୂଳଶିର୍ଷିକା—ସଂ. ବି [ଏହାର ଶରୀର ତୁଳନାରେ ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ଥିବାରୁ]—
Sthūla śirshikā କ୍ଷୁଦ୍ରପିପୀଲିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Small ant.

ସ୍ଥୂଳ ଷଟ୍ପଦ—ସଂ. ବି—ବରଡ଼ା; ବରୁଡ଼ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)
Sthūla shatpada Wasp.

ସ୍ଥୂଳ ଶାୟକ—ସଂ. ବି—ଗୁନ୍ଦ୍ରତୃଣ; ଭଦ୍ରମୁଞ୍ଜ (ହି. ଶ)
Sthūla śāyaka A kind of reed.

ସ୍ଥୂଳ ସ୍କନ୍ଧ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲକୁଚ; କେଣ୍ଡୁଟ—
Sthūla skandha Autocorpus Loccucha tree.

ସ୍ଥୂଳ ସ୍ତନ—ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—ପୀବର ସ୍ତନ—
Sthūla stana Big breasts (of a woman).

ସ୍ଥୂଳସ୍ତନା—ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି ସ୍ଥୂଳ+ସ୍ତନ+ଆ)—ପୀବର ସ୍ତନ-
Sthūlastanā ଯୁକ୍ତା [ସ୍ତ୍ରୀ]—(a woman) Having big breasts.
(ସ୍ଥ ଶଦ୍ଧନା—ବାଚସ୍ପତ)

ସ୍ଥୂଳ ହସ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ପୀନ ଭୁଜ—Thick hand.
Sthūla hasta ୨ । ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ—The trunk of elephant.

ସ୍ଥୂଳା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ଥୂଳ+ଆ)—ସ୍ଥୂଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Sthūlā Feminine of Sthūla.
ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଗଜ ପିପ୍ପଳୀ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. Wild pepper. ୨ । ଏର୍ବାରୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); କକୁଡ଼ି—2. Cucumber; Cucumis Memordicus.
୩ । ସ୍ଥୂଳୈଳା (ରତ୍ନମାଳା)—3. The big variety Cardamum.

ସ୍ଥୂଳାଂଶା ସଂ. ବି—ଗଜ ପତ୍ରା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sthulāṁśā A medicinal plant.

ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ମୋଟ ଦେହ—1. Fat body.
Sthūlāṅga ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ତଣ୍ଡୁଳ (ହି. ଶ)—2. A species of rice. ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ଥୂଳ ଦେହ-ବିଶିଷ୍ଟ—Fat; corpulent.
(ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗୀ—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ)

ସ୍ଥୂଳାମ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ମହାରାଜଚୂତ; ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଆମ୍ରବିଶେଷ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]
Sthūlāmra 1. A species of excellent mango.
୨ । କଲମୀଆମ୍ବ [ହି. ଶ]—2. Mango from graft.

ସ୍ଥୂଳାସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ . ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—ବୃହନ୍ମୁଖ—Big face.
Sthūlāsya ବି—ସର୍ପ [ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ]—Serpent,
[ସ୍ଥୂଳାସ୍ୟା—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ଥୂଳୀ—ସଂ. ବି [ସ୍ଥୂଳ+ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ]—ଉଷ୍ଟ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Sthūlī Camel.

ସ୍ଥୂଳୈରଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ବୃହତ୍ ଏରଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ—
Sthūlairanda A big variety of castor oil-seed-plant.

ସ୍ଥୂଳୈଳା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ବଡ଼ ଅଳା (ଜେ, ଲେ)ଇଚ—The
Sthūlailā larger variety of Cardamum.
(ସ୍ଥୂଳୈଳା=ସ୍ଥୂଳସ୍ୱଗ—ବାଚସ୍ପତ) [ଗୁ—ଏହା ଶୀତଳ, [illegible]

ବଡ଼ ଏଲାଚି ସୁଗନ୍ଧ, ପିତ୍ତଶ୍ଳେଷ୍ମଜ୍ୱର, ଛର୍ଦ୍ଦ୍ୟାଦିନାଶକ, ପୁଂସତ୍ୱ
बडी इलायची ନାଶକ ଓ ରେଚକ ।]
ଫା. ହେଲ୍‌କଲାଁ, ଅ· କାକଲେକବାର, ତେ. ପେଦ୍‌ଏଲକୁଲୁ;
ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଏଲା, ସ୍ଥୂଲା, ବହୁଲା, ପୃଥ୍ୱୀକା, ତ୍ରିପୁଟ, ଭଦ୍ରୈଲା, ବୃହଦେଲା, ଚନ୍ଦ୍ରବାଲା, ନିଷ୍କୁଟ, ଛିଦ୍ରନୋଇକା, ସୁରଭିତ୍ୱକ୍,ମହୈଲା, ପୃଥ୍ୱୀ, କନ୍ୟା, କୁମାରିକା, କାମ୍ବୋଜୀ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ, କାନ୍ତା, ବଦ୍ୟଗନ୍ଧା, ଐନ୍ଦ୍ରୀ ।]

ସ୍ଥୂଲୋଚ୍ଚୟ—ସ.ବି—୧। ହସ୍ତୀର ମଧ୍ୟମ ଗତି (ମେଦିନୀ)—1. Medium
Sthūlochchaya motion of an elephant. ୨। ଗଣ୍ଡଶୈଳ; ଗଣ୍ଡଶୈଳ (ମେଦିନୀ)—2. A big block of stone. ୩। ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା (ମେଦିନୀ)—3. Incompleteness. ୪। ବଇଁଶ; ବ୍ରଣ (ମେଦିନୀ)—4. Boil. ୫। ହସ୍ତିଦନ୍ତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ରନ୍ଧ୍ର—5. The bore inside the tusk of the elephant.

ସ୍ଥୂଲୋଦର—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ବଡ଼ ପେଟ—Big belly. ବିଣ
Sthūlodara (ବହୁବ୍ରୀହି) ପୁଂ—ବଡ଼ ପେଟୁଆ; ଥଳଥଳ ପେଟା—
(ସ୍ଥୂଲୋଦରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Pot-bellied.

ସ୍ଥେୟ—ସ. ବିଣ (ସ୍ଥା. ଧାତୁ+ଅଧି. ଯ)—୧। ସ୍ଥିରତର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
Stheya —1. Calmer; more fixed. ୨। ସ୍ଥାପନୀୟ—2. Fit to be placed or established. ବି—୧। ବିବାଦ ପକ୍ଷର ନିଷ୍ପତ୍ତିକର୍ତ୍ତା; ମଧ୍ୟସ୍ଥ (ମେଦିନୀ)—1. Umpire; arbitrator. ୨। ପୁରୋହିତ—2. Priest.

ସ୍ଥେୟାନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ଥିର+ଅତ୍ୟର୍ଥେ ଈୟସ୍=ସ୍ଥେୟସ୍; ୧ମା.୧ବ)
Stheyān —୧। ଅତି ସ୍ଥିର (ଅମର)—1. Very calm or
(ସ୍ଥେୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) fixed. ୨। ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Excellent. ୩। ଶାଶ୍ୱତ (ଭରତ)—3. Eternal.

ସ୍ଥେଷ୍ଠ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ଥିର+ଅତ୍ୟର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧। ଅତି ସ୍ଥିର—
Sthesbtha 1. Very calm or fixed. ୨। ଦୃଢ଼ତର—
(ସ୍ଥେଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Very firm

ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବି (ସ୍ଥିର+ଭାବାର୍ଥେ ଯ)—୧। ସ୍ଥିରତା; ସ୍ଥିରତ୍ୱ—
Sthairjya 1. Calmness; fixity. ୨। ନିଶ୍ଚଳତା—2. Unmoving condition; stability.

ସ୍ଥୋ(ସ୍ଥୌ)ରୀ—ସ· ବି (ସ୍ଥୋରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଥୋଡ଼
Stho(sthau)rī ବୋହିବା ପଶୁ—1. Pack-animal.
୨। ଥୋଉଥ ବଳଦ—2. Pack-bullock.

ସ୍ଥୌଣେୟ—ସ. ବି—ଗ୍ରନ୍ଥିପର୍ଣ୍ଣ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଗଣ୍ଠିଆଳା (ଅମର)
Sthauṇeya A scented herb.
(ସ୍ଥୌଣେୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ବହିଷ

ସ୍ଥୌର—ସ. ବି—ପଶୁଙ୍କ ପିଠିରେ ବାହିତ ଭାର; ଥୋଉ (ହ୍ର. ଶ)—
Sthaura Loads carried in pack-saddle.

ସ୍ଥୌଲଶୀର୍ଷ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ଥୂଲଶୀର୍ଷ+ଅ)—ବୃହଦ୍‌ମସ୍ତକଯୁକ୍ତ—
Sthaula sirsha Big-headed.
(ସ୍ଥୌଲଶୀର୍ଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥୌଲ୍ୟ—ସ. ବି (ସ୍ଥୂଲ+ଭାବାର୍ଥେ ଯ)—୧। ସ୍ଥୂଲତା—1. Thick-
Sthaulya ness; fatness; corpulence. ୨। ମେଦୋବୃଦ୍ଧି ରୋଗ (ହ୍ର· ଶ)—
2. The disease of corpulence.

ସ୍ନ—ଗ୍ରା· ବି (କଚରିଆ ସାଙ୍କେତିକ)—'ସନ'ର ସାଙ୍କେତିକ ରୂପ—
Sna सन **सन** Abbreviation for Sana (meaning year).

ସ୍ନ ହାଲ୍—ଗ୍ରା. ବି (ସାଙ୍କେତିକ; କଚରିଆ ଭାଷା; 'ସନ ହାଲ'ର
Sna hāl ଅପଭ୍ରଂଶ)—ଚଳନ୍ତ ବର୍ଷ—Abbreviation for
हाल सन **हाल सन** 'the current year.
(ସ୍ନ ହ୍ଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ନପନ—ସ.ବି (ସ୍ନା ଧାତୁ ଣିଜନ୍ତ ସ୍ନାପି ଧାତୁ+ଭାବ· ଅନ)—୧। ସ୍ନାନ
Snapana କରାଇବା; ଗାଧୋଇ ଦେବା—1. Giving a bath. ୨। ଧୋଇବା—2. Washing; ablution. ୩। ଆର୍ଦ୍ରୀକରଣ—3. Moistening. ୪। ଅଭିଷେକକରଣ; ଅଭିଷେଚନ —4. Act of sprinkling consecrated water. ୫। ସ୍ନାନ—
5. Bath; bathing.

ସ୍ନପିତ—ସ. ବିଣ (ସ୍ନାପି ଧାତୁ+କର୍ମ· ତ)—କୃତ ସ୍ନାନ; ସ୍ନାତ—
Snapita 1. Bathed. ୨। ଧୌତ—2. Washed. ୩। ଆର୍ଦ୍ରୀକୃତ—3. Moistened. [ଦ୍ରୁ—କର୍ଦ୍ଦମରେ ଜର୍ଜରିତ ଶରୀରେ ପ୍ରବାହେ। ସ୍ନପିତ ଅଧର ସିନ୍ଧୁରେ ହୃଦୟ ବିଦାରେ—ଗ୍ରାଚୀ. ଭରଦ୍ୱାଜ ।] ୪। ବ୍ୟାପ୍ତ—
4. Spread.

ସ୍ନବ—ସଂ. ବି (ସ୍ନୁ ଧାତୁ=କ୍ଷରିତ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—ସ୍ରବଣ;
Snaba (ସ୍ନୁତ—ବିଣ) କ୍ଷରଣ—Oozing.

ସ୍ନା (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଗାଧୋଇବା—1. To bathe. ୨।
Snā (root) ଧୋଇବା—2. To wash. ୩। ଓଦା କରିବା—
3. To moisten.

ସ୍ନାଆନ—ଗ୍ରା. ବି (ସ· ସ୍ନାନ)—ସ୍ନାନ (ଦେଖ)—
Snā-āna स्नान, চান **असनान** Snāna (See)

ସ୍ନାତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ନା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। କୃତସ୍ନାନ—
Snāta 1. Bathed. ୨। (+କର୍ମତ)ଧୌତ—2. Washed.
(ସ୍ନାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ଆର୍ଦ୍ରୀକୃତ—3. Moistened.

ସ୍ନାତକ—ସଂ. ବି (ସ୍ନାତ+ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—୧। ଗୁରୁଗୃହରେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ
Snātaka ଓ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସମାପନ ପୂର୍ବକ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମକୁ ସମାବର୍ତ୍ତନ କରିଥିବା (ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ସମାବର୍ତ୍ତନ ସ୍ନାନ କରିଥିବା) ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person who has entered into the stage of a householder after completing his course of

vedic studies at the house of his preceptor. ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ସମାପନାର୍ଥେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A newly married person; an initiated householder (Hindu), [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଦ୍ୱିଜ ବାଳକ ଗୁରୁକୁଳରେ ବେଦାଦି ଅଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ କରି ୨୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ନିଜ ପରିବାରକୁ ଫେରି ଆସୁଥିଲେ ।

ସ୍ନାତକ ତ୍ରିବିଧ ; ଯଥା—ବ୍ରତସ୍ନାତକ, ବିଦ୍ୟାସ୍ନାତକ ଓ ଉଭୟ ସ୍ନାତକ ।

୧ । ବ୍ରତସ୍ନାତକ—୨୫ ବର୍ଷ ବୟସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଚରଣ ପୂର୍ବକ ବେଦାଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ କରି ନ ପାରି ଘରକୁ ଫେରି ଯାଉଥିଲେ—୨ । ବିଦ୍ୟାସ୍ନାତକ—ଯେ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟାଚରଣ ପୂର୍ବକ ୨୫ ବର୍ଷ ବୟସ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁଗୃହରେ ରହି ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ ଓ ଘରକୁ ଫେରୁ ନଥିଲେ—୩ । ଉଭୟ ସ୍ନାତକ—ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନ ପୂର୍ବକ ଯେ ବେଦପାଠ ଶେଷ କରି ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ଭାରତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁରୁକୁଳ ଓ ଋଷିକୁଳରେ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରି ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଳକକୁ ସ୍ନାତକ ଉପାଧି ଦିଆଯାଏ (ହିଂ ଶ)]

ସ୍ନାତକ ବ୍ରତ—ସଂ. ବି—ସ୍ନାତକଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ରତ ବିଶେଷ—A Snātaka brata religious vow observed by a newly initiated householder.

ସ୍ନାତାନୁଲିପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [କର୍ମଧା; ଅଦୌ ସ୍ନାତ, ପଶ୍ଚାତ୍ ଅନୁଲିପ୍ତ Snātānulipta (ସ୍ନାତାନୁଲିପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ନାନ କରିସାରି ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେହରେ ଚନ୍ଦନାଦି ବୋଳି ହୋଇଥାଆନ୍ତି—Besmeared with sandal paste etc. after bath.

ସ୍ନାନ—ସଂ. ବି (ସ୍ନା ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଗାଧୋଇବା—1. Snāna Bathing; bath. ୨ । ଅବଗାହନ; ପାଣିରେ (ସ୍ନାତା—ବିଣ) ବୁଡ଼ି ଗାଧୋଇବା; ମୁଣ୍ଡବୁଡ଼ାଇ ଗାଧୋଇବା ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ— —2. Bathing by dipping into ସ୍ନାଅ (ହା) ନ, ସ୍ନାଅ- water. ୩ । ସର୍ବାଙ୍ଗ କ୍ଷାଳନ— (ହା) ନ, ସିନା- 3. Washing of all the parts of (ହ୍ନି) ନ the body. [ଦ୍ର—ସ୍ନାନ ସାତ ପ୍ରକାର, ଯଥା—୧ । ମାନ୍ତ୍ର ବା ମନ୍ତ୍ର ସ୍ନାନ—ମନ୍ତ୍ରପାଠପୂର୍ବକ ଜଳ-ଛିଞ୍ଚା ବା ପ୍ରକୃତ ସ୍ନାନ—୨ । ବାୟୁ ସ୍ନାନ—ବାୟୁଦ୍ୱାରା ଶରୀର କ୍ଷାଳନ—୩ । ଭୌମସ୍ନାନ—ଦେହରେ ମାଟିବୋଳି ସ୍ନାନ—୪ । ଆଗ୍ନେୟ ସ୍ନାନ—ଧୂଆଁଦ୍ୱାରା ଦେହ ଧୂପନ, ଅବା ଦେହରେ ଭସ୍ମ ବୋଳି ହେବା—୫ । ଦିବ୍ୟ ବା ଆତପ ସ୍ନାନ—ସୂର୍ଯ୍ୟାଲୋକରେ ସ୍ନାନ—୬ । ବାରୁଣ ସ୍ନାନ—ଧୂଳିଦ୍ୱାରା ବା ଗୋରଜ ଦ୍ୱାରା ଶରୀର କ୍ଷାଳନ—୭ । ମାନସ ସ୍ନାନ—ଚାକ୍ଷୁଷ ସ୍ନାନ । ଏହି ସ୍ନାନ ଶବ୍ଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଅଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅତି ପ୍ରଚଳିତ ଶବ୍ଦ ନିମ୍ନରେ ଦିଆ ଯାଉଅଛି । ଯଥା—ଶିରଃ ସ୍ନାନ (ମୁଣ୍ଡଧୋଇ ଗାଧୋଇବା); (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର) ଋତୁସ୍ନାନ ବା ଶୁଦ୍ଧସ୍ନାନ; ପ୍ରାତଃସ୍ନାନ; ତୀର୍ଥସ୍ନାନ; ଦେବ-ସ୍ନାନ (ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମାଙ୍କ ସ୍ନାନବିଧି), ମନ୍ତ୍ର-ସ୍ନାନ, ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ, ସନ୍ଧିସ୍ନାନ, ମୋକ୍ଷସ୍ନାନ (ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗ୍ରହଣରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସ୍ନାନ), ଗ୍ରସ୍ତ ସ୍ନାନ ବା ଗ୍ରହଣସ୍ନାନ (ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଲାଗିବା ବେଳେ ହିନ୍ଦୁ-ଙ୍କର ସ୍ନାନ), ପ୍ରେତସ୍ନାନ (ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରେତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ସ୍ନାନ), ନିତ୍ୟସ୍ନାନ, ନୈମିତ୍ତିକ ସ୍ନାନ (କୌଣସି ବିଶେଷ ନିମିତ୍ତ ଉପଲକ୍ଷରେ (ଯଥା—ଗ୍ରହଣ ସମୟରେ, କୌଣସି କୁଟୁମ୍ବ ମୃତ ହେଲେ) କରାଯିବା ସ୍ନାନ, ଜାତସ୍ନାନ, ମହାସ୍ନାନ, (ଦେବପ୍ରତିମାଙ୍କର ସ୍ନାନ, ଦେବ ମନ୍ଦିରରେ କୌଣସି ଅଶୁଚିଜନକ ଘଟନା ଘଟିଲେ, ଯଥା—ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେବତାଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଦେଲେ, ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ କେହି ଝାଡ଼ା ଫେରି ପକାଇଲେ ବା ପ୍ରସ୍ରାବ କଲେ, ଦେବତାଙ୍କ ଗାଧୋଇଦେବାରୂପ କର୍ମ),କାମ୍ୟସ୍ନାନ (ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ,ଅଭିଷେକ, ଉପନୟନ, କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଇତ୍ୟାଦି କାମ୍ୟ କର୍ମ ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ନାନ), ସମୁଦ୍ର ସ୍ନାନ ବା ସାଗର ସ୍ନାନ, ନଦୀସ୍ନାନ, ଅର୍ଦ୍ଧୋଦୟସ୍ନାନ, ସର୍ବୋଦୟସ୍ନାନ, ମକରସ୍ନାନ ବା ମାଘସ୍ନାନ, କାର୍ତ୍ତିକସ୍ନାନ, ପ୍ରୟାଗସ୍ନାନ, ତ୍ରିବେଣୀ ସ୍ନାନ) ।

ସ୍ନାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗାଧୋଇବା—1. To take a Snāna kariba bath. ୨ । ମୁଣ୍ଡବୁଡ଼ାଇ ଗାଧୋଇବା—ସ୍ନାନକରା, চানকরা 2. To take a dip in the water. स्नानकरना

ସ୍ନାନ କଳସ(ଘଟ)—ସଂ ବି (ପ୍ର.ପ. ଲୋ)—ଯେଉଁ କୁମ୍ଭରେ ସ୍ନାନାର୍ଥ ଜଳ Snāna kalasa [ghaṭa] ରହିଥାଏ—A pitcher containing water for bath.

ସ୍ନାନ ଗୃହ—ସଂ ବି—ସ୍ନାନାଗାର (ଦେଖ)—Snāna gṛuha Snānāgāra (See)

ସ୍ନାନ ତୃଣ—ସଂ. ବି—କୁଶ (ଶବ୍ଦମାଳା)—The kuśa grass. Snāna truṇa (ଦ୍ର—କୁଶକୁ ହସ୍ତରେ ଧାରଣ କରି ସ୍ନାନ କରିବାର ବିଧି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । (ହିଂ ଶ)

ସ୍ନାନ ଦାନ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ନାନାନ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଧନାଦି ଦାନ—Snāna dāna 1. Giving of presents to Brāhmaṇas after bath. ୨ । ସ୍ନାନ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଧନାଦି ଦାନ—2. Bathing and giving presents to Brāhmaṇas.

ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ନାନପୂର୍ଣ୍ଣିମା)—ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା (ଦେଖ)—Snāna pūrṇṇamī Snāna pūrṇṇimā (See). স্নানপূর্ণিমা अस्नानपूनमी (ସ୍ନାନ ପୁନେଇଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଯେଉଁ ଦିନ ବିଷ୍ଣୁ Snāna pūrṇṇimā ପ୍ରତିମାଙ୍କର ସ୍ନାନ ମଣ୍ଡପରେ ସ୍ନାନ ବିଧି ସମ୍ପାଦିତ ହୁଏ—Full moon of Jyaishṭha.

ସ୍ନାନ ପ୍ରକାର—ଦେ. ବ (ଢଅର୍ଥକ ସହଚର)—ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ—
Snāna prakāra Bathing etc. (ଭୂ—ସ୍ନାନ ପ୍ରକାର ଚାନଟାନ ଅସନାନ ଉସନାନ କରୁଥାଅ, ପାଠଶା ପଢ଼ିକରି ଛୁଡ଼ିବ—ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ବଳ୍ପ ।)

ସ୍ନାନ ବସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବ (ମ.ଷ. ଲୋ)—ସ୍ନାନ କରିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଲୁଗା ପିନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ—Cloth put on during bath; bath-dress.
Snāna bastra

ସ୍ନାନ ବେଦୀ (ବେଦିକା)—ସ. ବ—ସ୍ନାନମଣ୍ଡପ (ଦେଖ)
Snāna bedi (bedikā) Snāna mandapa (See)

ସ୍ନାନ ଭୋଜନ—ସ. ବ—ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଭୋଜନ—
Snāna bhojana Taking bath and then taking meal.

ସ୍ନାନମଣ୍ଡପ—ସ.ବ—ଯେଉଁ ମଣ୍ଡପରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ସ୍ନାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରାଯାଏ—An altar on which the images of Jagannātha, Balabhadra and Subhadrā are given a washing on Snāna Purnnimā day.
Snāna mandapa

ସ୍ନାନ ଯାତ୍ରା—ସ. ବ—ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ବିଷ୍ଣୁ ପ୍ରତିମାଙ୍କର (ଏବଂ ପୁରୀରେ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରା ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କର) ମହାସ୍ନାନ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍ସବ—The ceremony of washing of the images of Bishnu and of Jagannātha on the full moon of Jaishtha. [ଦ୍ର—ଏହି ଦିନ ଯାଇଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର, ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରତିମାମାନଙ୍କ ଉପରେ ବହୁପରିମାଣରେ ପାଣି ଢଳାହେବାଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ଦେହରୁ ରଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଯାଏ; ଏଥିପାଇଁ ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ପରେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଚିତ୍ରିତ କରିବାକୁ ୧୫ ଦିନ ଲାଗେ । ସେ ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଆଦିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଆଗରେ ଛାଟି ବନ୍ଧାଯାଏ ଓ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ୧୫ ଦିନକୁ 'ଅଣସର'(ସଂ.ଅନବସର) ବୋଲଯାଏ । କାରଣ ସ୍ନାନାଧିକ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଶରଦ ଧରଥିବାରୁ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କୁ ଅନବସର (ଅଣସର) ହୁଏ ବୋଲି ବୋଲଯାଏ । ଚିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଗଲେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର 'ନବଯୌବନ' ବେଶକୁ ଯାତ୍ରୀମାନେ ଦେଖନ୍ତି ଓ ତତ୍ପରେ ନବ ଚିତ୍ରିତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ରଥକୁ ନିଆଯାଇ ରଥଯାତ୍ରା କରାଯାଏ ।]
Snāna jātrā

ସ୍ନାନ ଶାଳା—ସ. ବ—ସ୍ନାନାଗାର (ଦେଖ)
Snāna śālā Snānāgāra (See)

ସ୍ନାନଶୀଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ବେଶୀ ଗାଧୋଇବା ଯାହାର ଅଭ୍ୟାସ—
Snānaśila Habituated to taking bath frequently.
(ସ୍ନାନଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ନାନାଗାର—ସଂ. ବ (ମ. ଷ. ଲୋ)—ଯେଉଁ ଘରେ ସ୍ନାନ କରାଯାଏ; ଗୋସଲଖାନା—Bath room.
Snānāgāra

ସ୍ନାନାହାର—ସଂ. ବ—ପ୍ରଥମେ ସ୍ନାନ ଓ ପରେ ଭୋଜନ—
Snānāhāra Taking bath and taking meal after bath.

ସ୍ନାନିଆ—ଗ୍ରା. ବଣ—ସ୍ନାତ; କୃତସ୍ନାନ—Bathed; washed.
Snāniā [ସ୍ନା(ସ୍ନା)ହାନିଆ—ଅନ୍ୟ. ଗ୍ରାମ୍ୟ. ରୂପ]
[ଅସ୍ନାନିଆ, ଅସ୍ନା(ସ୍ନା)ହାନିଆ—ବିପରୀତ]
ସ୍ନାତ ଅସନାନ କିୟାହୁଆ

ସ୍ନାନିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ପଦ୍ୟ)—(ସଂ. ସ୍ନାନ)—ସ୍ନାନ କରିବା—
Snāniba To bathe. (ଭୂ—ପ୍ରଭାତ ଶିଶିରେ ସ୍ନାନ ସଜ ସ୍ନାନକରା ପୁଷ୍ପ ଯେବେ, ବୃନ୍ଦାବନେ ହସୁଥାଇ ଅଳକ ଅନାଇ, ସ୍ନାନକରା ପ୍ରେମୋଦ୍ଦୀପ୍ତେ ଭଲମୂର କେବେ କି ସେ ଅଳ, ଖଗରେ ମଞ୍ଜୁଳ ପୁଷ୍ପ ବାସି ହେବା ଯାଏ ?—ରାଧାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା)

ସ୍ନାନୀୟ—ସଂ. ବଣ—(ସ୍ନାନ+ଈୟ)—୧ । ସ୍ନାତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—
Snāniya —1. Fit to be bathed. ୨। ସ୍ନାନସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to bath. ୩ । ସ୍ନାନୋପଯୋଗୀ—3. Requisite for a bath. ସ. ବ—ସ୍ନାନସାଧନ; ସ୍ନାନ ସମ୍ପାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ (ଯଥା—ଜଳ, ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ, ସାବୁନ, ଗାମୁଛା, ତେଲ ଇତ୍ୟାଦି)—Materials required for a bath; requisites for a bath.

ସ୍ନାନୋପକରଣ—ସ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ)—ସ୍ନାନୀୟ (ବି) (ଦେଖ)—
Snānopakarana Snāniya (See)

ସ୍ନାନୋତ୍ସବ—ସ. ବ—ସ୍ନାନଯାତ୍ରା (ଦେଖ)—Snānajātrā (See)
Snānotsaba (ସ୍ନାନୋତ୍ସବ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ନାବ—ସ. ବ—ସ୍ନାୟୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଖ)—
Snāba Snāyu (See)

ସ୍ନାୟନ—ସ. ବ—ସ୍ନାନ (ହ.ଶ)—
Snāyana Bath.

ସ୍ନାୟବିକ—ସ. ବଣ (ସ୍ନାୟୁ+ଇକ)—ସ୍ନାୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Snāyabika Relating to the nerves; nervine; nervous.

ସ୍ନାୟବିକ ଦୁର୍ବଳତା (ଦୌର୍ବଲ୍ୟ)—ସ.ବ (ଅଧୁନିକ)—ସ୍ନାୟୁର ଦୋଷଜନିତ ଦୁର୍ବଳତା—Nervous debility.
Snāyabika durbalatā [daurbalya]

ସ୍ନାୟବୀୟ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ନାୟୁ+ଈୟ)—ସ୍ନାୟୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Nervine.
Snāyabiya ସଂ. ବ—କର୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟ (ହ୍ରି. ଶ)—The organs of action.

ସ୍ନାୟୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ନା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Snāyi ସ୍ନାନକର୍ତ୍ତା—One who takes a bath.
(ସ୍ନାୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ନାୟୁ—ସ. ବ (ସ୍ନା. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଉ)—୧ । (ଶରୀର ବନ୍ଧନ) ସର୍ବ-
Snāyu ଦେହବ୍ୟାପୀ ସୂକ୍ଷ୍ମତନ୍ତୁ ଅସ୍ଥିବନ୍ଧନୀ ନାଡ଼ୀଗଣ—

1. Ligaments of the body. ୨ । ପେଶୀବନ୍ଧକ ନାଡ଼ୀ—2. Tendons. ୩ । ବାୟୁବାହକ ନାଡ଼ୀ; ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିରା—3. Nerves. [ଦ୍ର—ମେଦର ସ୍ନେହଭାଗକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଶିରାମାନେ ସ୍ନାୟୁରୂପରେ ପରିଣତ ହୁଅନ୍ତି । ଦେହର ଅସ୍ଥି, ମେଦ, ମାଂସ ଓ ସନ୍ଧିମାନଙ୍କୁ ସ୍ନାୟୁଗଣ ବନ୍ଧନ କରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନରେ ରଖନ୍ତି ଏବଂ ଏଥିଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଭାର ବହିବାକୁ, ଅଙ୍ଗଚାଳନ କରିବାକୁ ଓ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ । ସ୍ନାୟୁଗଣ ବିକୃତ ପରି ଛିନ୍ନଭିନ୍ନାପନ୍ନ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୁର୍ବଳ ବା ଢିଲା ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ କର୍ମ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ । ସ୍ନାୟୁ ଉପରେ ଚୋଟ୍ ପଡ଼ିଲେ 'ରକ୍ତ' ପଶେ ବା ପବନ ଅଟକି ଯାଏ । ସ୍ନାୟୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାହ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବର ଜ୍ଞାନ ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରୁ ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ବାହିତ ହୁଏ ଏବଂ ପୁଣି ସ୍ନାୟୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ବହିର୍ଗତ ଆଦେଶ ଅଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ବାହିତ ହୁଏ । ସ୍ନାୟୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଧଳା; ଏହା ଚିକ୍କଣ, ଚୋପାଥା ଓ ଛିଦ୍ରପଥଯୁକ୍ତ ପଦାର୍ଥ; ସ୍ନାୟୁମାନ ଶରୀରସ୍ଥ ମାଂସପେଶୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରରେ କଥିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଦେହରୁ ଘର୍ମ ବାହାରିବା ବା ଓ ଲୋମକୂପବାଟେ ଲେପ ଓ ତୈଳ ଆଦି ଶରୀର ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଆଦି କର୍ମ ସ୍ନାୟୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘଟେ (ହି. ଶ) । ମାନବ ଦେହରେ ସର୍ବସୁଦ୍ଧା ୯୦୦ଟି ସ୍ନାୟୁ ଅଛି । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ମସ୍ତକରେ ୭୦ଟି, ହସ୍ତପଦରେ ୬୦୦, କୋଷ୍ଠରେ ବା ଗ୍ରୀବାଠାରୁ କଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୩୦ଟି ସ୍ନାୟୁ ଅଛି ।

ସ୍ନାୟୁ ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି (ଶରୀର ଜ୍ଞାନ)—ସର୍ବ ଶରୀରରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଓ
Snāyu maṇḍala ଓ ପରସ୍ପରସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ନାୟୁସମୂହ—
The nervous system.

ସ୍ନାୟୁର୍ମ—ସଂ. ବି (ସ୍ନାୟୁ+ଅର୍ମନ୍; ୯ମା, ୧ବ)—ନେତ୍ରରୋଗ ବିଶେଷ
Snāyūrma (ସାଧାରଣରେ ଜଳାଳ)—A sort of eye-disease. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ଆଖିର ଧଳାଅଂଶ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥି ବାହାରି ପଡ଼େ; ଏ ରୋଗ ୩ ପ୍ରକାର :—ଅର୍ବୁଦ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭେଦ ଓ ଅଧୋଭେଦ—ହି. ଶ ।]

ସ୍ନାହାନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ନାନ)—ଗାଧୁଆ; ସ୍ନାନ—
Snāhāna Bath.
ଚାନ (ଉ—ସ୍ନାହାନ ସମୁଦ୍ରେ ସାରିଲେ । ଯଶୋବନ୍ତ. ପ୍ରେମଭକ୍ତି
ଅନ୍ନାନ ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।)

ସ୍ନିଗ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ନିହ୍ ଧାତୁ=ସ୍ନେହ କରିବା, ଚିକ୍କଣ କରିବା,
Snigdha ତୈଳାକ୍ତ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଅରୁକ୍ଷ; (ସ୍ନିଗ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ; ତେଲିଆ (ଅମର)—1. Oily; (ସ୍ନିଗ୍ଧତା[ତ୍ୱ]—ବି) oiled; greasy. ୨ । ଚକଚକିଆ—2. Glossy; shining. ୩ । ଚିକ୍କଣ; ମସୃଣ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Smooth. ୪ । ପ୍ରିୟ; ସ୍ନେହପାତ୍ର; ସ୍ନେହର ଆଧାର—4. Beloved; dear; object of affection; affectionate. ୫ । ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ; ବତ୍ସଳ; ସ୍ନେହୀ—5. Loving; fond. ୬ । ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ; ଶ୍ରୁତିମଧୁର—6. Sweet to the ear; agreeable to hear. ୭ । ସୁଖକର ଓ ଶୀତଳ—7. Cool and pleasing. ୮ । ଘନ; ଗାଢ଼—8. Thick. ୯ । କୋମଳ—9. Soft. ୧୦ । ଶୀତଳତାକାରକ—10. Cooling. ୧୧ । ରମ୍ୟ; ରମଣୀୟ—11. Pleasing. ସଂ. ବି—୧ । ସିକ୍ଥକ; ମହମ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Wax. ୨ । ବୟସ୍ୟ (ଅମର)—2. Companion. ୩ । ରକ୍ତେରଣ୍ଡ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. The red variety of castor oil seed plant. ୪ । ସରଳ ବୃକ୍ଷ, (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Pine tree. ୫ । ଦୁଧସର (ହି. ଶ)—5. Cream of milk. ୬ । ଗନ୍ଧବିରଜା (ହି. ଶ) [ଦେଖ]—6. Gandha bi ijā [See]

ସ୍ନିଗ୍ଧ କାନ୍ତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ରମଣୀୟ ଲାବଣ୍ୟ—
Snigdha kānti Charming beauty or grace.
ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରମଣୀୟ କାନ୍ତିଯୁକ୍ତ—
Graceful.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗମ୍ଭୀର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ରମଣୀୟ ଅଥଚ ଗମ୍ଭୀର—
Snigdha gambhīra Grave yet graceful.
(ସ୍ନିଗ୍ଧଗମ୍ଭୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ମନୋରମ ଗମ୍ଭୀରଭାବ—
Snigdha gāmbhīrjya Graceful gravity.

ସ୍ନିଗ୍ଧଚ୍ଛଦ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ନିଗ୍ଧ+ଛଦ)—ବରଗଛ (ହି, ଶ.)—
Snigdhachchhada Banian tree.
ସଂ. ବିଣ—ମସୃଣ ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ—Having smooth leaves.

ସ୍ନିଗ୍ଧଚ୍ଛଦା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ନିଗ୍ଧଚ୍ଛଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Snigdhachchhadā Snigdhachchhada. ସଂ. ବି—
ବରକୋଳି ଗଛ—Jujube tree.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜୀରକ—ସଂ. ବି—ଇସବଗୋଲ (ହି ଶ. ଦେଖ)
Snigdha jīraka Isabagol (See)

ସ୍ନିଗ୍ଧ ତଣ୍ଡୁଳ—ସଂ. ବି—ଷଷ୍ଟୀଶାଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲଘୁ ଧାନ;
Snigdha taṇḍula ଷାଠିଏ ଧାନ—A light variety of winter-paddy.

ସ୍ନିଗ୍ଧତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ନିଗ୍ଧ+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ନିଗ୍ଧଭାବ-
Snigdhatā (twa) 1. Oiliness; smoothness; coolness; softness. ୨ । ସ୍ନେହ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)-
2. Affection. ୩ । ତେଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
3. Oil.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦାରୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ସରଳ ବୃକ୍ଷ; ଦେବଦାରୁ
Snigdha dāru (ଭାବପ୍ରକାଶ, ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. The pine tree. ୨ । ଶାଳ ଗଛ (ହି. ଶ)—2. Shorea Robusta tree.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା ।)—୧ । ମଧୁର ଦୃଷ୍ଟି—
Snigdha drushti 1. Sweet look; loving glance.
୨ । କୋମଳ ଦୃଷ୍ଟି—2. Fond or soft look. ସ.
ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କୋମଳ ଦୃଷ୍ଟିଯୁକ୍ତ—
Sweetlooking.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ନିର୍ମଳ—ସ. ବିଣ—ଚିକ୍କଣ ଓ ସଫା—
Snigdha nirmala Smooth and clear.
ସ. ବି—କଂସା ଧାତୁ (ହି. ଶ)—Bell metal.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ପତ୍ରକ—ସଂ. ବି—୧ । ଗନ୍ଧର ତୃଣ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. A
Snigdha patraka kind of grass. ୨। ଗୁଚ୍ଛ କରଞ୍ଜ; ଗୁଚ୍ଛ
କରଞ୍ଜ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A species of Karañja.
୩ । ଆବର୍ତ୍ତକୀ ଲତା (ହି. ଶ)—3. A kind of wild
creeper.

ସ୍ନିଗ୍ଧପତ୍ରା—ସଂ. ବି—୧ । ବଦରୀ (କୋଠାଧର)—1. The Jujube
Snigdhapatrā tree. ୨ । ପାଳଙ୍ଗ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ), ପାଳଙ୍ଗ
ଶାଗ—2. Spinage. ୩ । କାଶ୍ମରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ);
ଗମ୍ଭାରୀ—3. A tree; Gmelina Arborea.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ପିଣ୍ଡିତକ—ସ. ବି—ମଦନ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Snigdha pinditaka A species of Madana tree.

ସ୍ନିଗ୍ଧଫଳା—ସଂ. ବି—ନାକୁଲୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ରାସ୍ନା—
Snigdhaphalā Vanda Roxburghi.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ବୀଜ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଇସବଗୋଲ (ଦ୍ର. ଶ)
Snigdha bija 1. Isabagol (See)
୨ । ଚିକ୍କଣ ମଞ୍ଜି—2. Smooth seed.

ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଜ୍ଜକ—ସ. ବି—ବାଦାମ୍ (ହି. ଶ)
Snigdha majjaka Almond.

ସ୍ନିଗ୍ଧା—ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—'ସ୍ନିଗ୍ଧ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Snigdhā 'Snigdha'. ସଂ. ବି—୧। ମେଦା [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—
1. A rare root-bulb used in medicine.
୨ । ମଜ୍ଜା; ଅସ୍ଥିସାର [ହି. ଶ]—2. Bone marrow.
୩ । ବିକଂକତ; ଭଇଞ୍ଚ [ହି. ଶ]
3. Flacourtia Ramontchi [plant].

ସ୍ନିଟ୍ [ଧାତୁ]—ସଂ. ବି—ସ୍ନେହ କରିବା—
Snit [root] To love.

ସ୍ନିହ୍ (ଧାତୁ)—ସ. ବି—୧ । ସ୍ନେହ କରିବା—1. To love. ୨ ।
Snih (root) ତେଲାକ୍ତ କରିବା—2. To oil. ୩ । ମସୃଣ
କରିବା—3. To polish; to smooth.

ସ୍ନୁ (ଧାତୁ)—ସ—କ୍ଷରିତ ହେବା—
Snu (root) To ooze.

ସ୍ନୁ—ସ. ବି—୧ । ସାନୁ; ପର୍ବତୋପରିସ୍ଥ ସମଭୂମି (ଅମର)—
Snu 1. Table land. ୨। ସ୍ନାୟୁ (ଭାଗବତ)—2. Nerve.

ସ୍ନୁକ୍—ସ. ବି (ସ୍ନୁହ୍ ଧାତୁ=ବମନ କରିବା+କରଣ. କ୍ୱିପ୍)—ସ୍ନୁହୀ
Snuk ବୃକ୍ଷ (ଅମର); ସିଜୁ ଗଛ—Euphorbia tree.
(ସ୍ନୁହୀବୃକ୍ଷ—ଅନ୍ୟରୂପ) [ଦ୍ର—ଏହି ବୃକ୍ଷର କ୍ଷୀର ବମନର ଔଷଧ
ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସ୍ନୁକ୍ଛଦ—ସ. ବି—କ୍ଷୀର କାଞ୍ଚୁକୀ ବୃକ୍ଷ (ରତ୍ନମାଳା); କ୍ଷୀର ବୃକ୍ଷ—
Snuk-chhada A tree with leaves like the
Euphorbia tree.

ସ୍ନୁତ—ସ. ବିଣ (ସ୍ନୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ)—୧ । ଗଳିତ; କ୍ଷରିତ
Snuta (ଜଳାଦି)—1. Oozing. ୨ । ପତିତ—
(ସ୍ରୁତ—ଦ) 2. Fallen.

ସ୍ନୁଷା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ନୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ସ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—୧ । ପୁତ୍ରବଧୂ
Snushā (ଅମର)—1. Daughter-in-law. ୨ । ସ୍ନୁହୀ
ବୃକ୍ଷ; ସିଜୁ ଗଛ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—2. The Euphorbia tree.

ସ୍ନୁହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ବମନ କରିବା—
Snuh (root) To vomit.

ସ୍ନୁହା(ହି, ହୀ)—ସଂ. ବି (ସ୍ନୁ ଧାତୁ=କ୍ଷରିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ. ହ+ଅ,
Snuhā(hi, hī) ଇ, ଈ)—ସିଜୁ (ଦେଖ)—Sijhu (See)

ସ୍ନେୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ନା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଯ)—୧ । ସ୍ନାନ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ
Sneya —1. Fit to take a bath. ୨ । ଯେ ସ୍ନାନ
କରିବାକୁ ଯାଉଅଛି—2. About to bathe.

ସ୍ନେହ—ସଂ. ବି (ସ୍ନିହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ପ୍ରେମ (ଅମର)—
Sneha 1. Love. ୨ । ବାତ୍ସଲ୍ୟ; ନିଜ ଅପେକ୍ଷା କନିଷ୍ଠର
ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା—ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା, ଶିଷ୍ୟ, କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଦି)
प्यार, पियार ଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୁରୁଜନଙ୍କର ପ୍ରେମ—2. Affection
(towards one's youngers). [ଦ୍ର—'ସ୍ନେହ'
ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରେମ ବା ପ୍ରୀତି (ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି
ଅନ୍ୟର ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା)କୁ ବୁଝାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଶବ୍ଦ
ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ପିତା, ମାତା ଓ ଗୁରୁସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
ପୁତ୍ର, କନ୍ୟା ଓ ଶିଷ୍ୟାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ବାତ୍ସଲ୍ୟ ବା ମନର
ପ୍ରସନ୍ନତାକୁ ବୁଝାଏ ।] ୩ । ତେଲ, ଘୃତ, ଚର୍ବି ଆଦି
(ସ୍ନିଗ୍ଧ—ବିଣ) ଚିକଣା ପଦାର୍ଥ; ତୈଳାଦି ରସଭେଦ (ମେଦିନୀ)—
ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ— 3 Oil, ghee, grease, etc; any
ସିନେହ, ସିନେହ oily thing. [ଦ୍ର—(୧ ଓ ୩ ଅର୍ଥ) ବାସ
ସେନେହ, ସିନ୍ଥଅ ଧିଧାନରେ ପୁତ୍ର ଦ୍ରବ୍ୟ କନ୍ୟା ପର, ବିଶେଷତ
ଦ୍ରବିତ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ନେହ ଭର୍ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
୪ । ଚିକ୍କଣତା—4. Oiliness; smoothness. ୫ ।
(ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ଗୁଣ ବିଶେଷ; ଜଳୀୟ ପରମାଣୁରେ
ସର୍ବଦା ଉପସ୍ଥିତ ଗୁଣ—5. (Logic) Name of a
quality or attribute in water-atoms. ୬
କୋମଳତା (ହି. ଶ)—6. Softness. ୭ । ହନୁମାନଙ୍କ
ମତରେ ହିନ୍ଦୋଳରାଗର ପୁତ୍ର ରାଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
7. Name of a secondary musical air.

ସାଧାରଣ ଭାବେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତାହାର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—'ଗାଡ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଢ଼' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ଼' ଖୋଜିବେ, 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୂ' ଖୋଜିବେ । 'ଅଙ୍ଗୀ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗ' ଦେଖିବେ 'ଅଲବଡ଼' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଡ଼' ଦେଖିବେ

୮ । ସୋରିଷ (ହୁ. ଶ)—8. Mustard. ୯ । ଦୁଧ ସର (ହୁ. ଶ)—9. Cream of milk. ଦେ. ବି—

ସ୍ନେହ ୧ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତି ଆଦର—1. Liking for any thing. ୨। ଅନୁରାଗ—2. Hankering; eagerness. [ଉ—ଶୁଣିବାକୁ ତାହା ମୋହର ବଳ ଅଛି ସ୍ନେହ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ସ୍ନେହ / स्नेह

ସ୍ନେହ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ନେହ ପାଇବା—1. To love. ୨ । ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଦେଖାଇବା—2. To have affection for.
Sneha karibā
স্নেহ করা पियार रखना, प्यार करना

ସ୍ନେହ କ୍ରୀତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶମ୍ଭା ତତ୍)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ସ୍ନେହ ଦ୍ୱାରା କଣା ହେବା ପରି ବଶୀଭୂତ—(figurative) Purchased or over-powered with affection shown by another.
Sneha krita

ସ୍ନେହ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ନେହ ଅଛି ଗର୍ଭରେ ବା ଅନ୍ତରରେ ଯାହାର)—ସ୍ନେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ସ୍ନେହ ଜଡ଼ିତ—(ସ୍ନେହ ଗର୍ଭିକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Full of affection; affectionate. [ଯଥା—ସ୍ନେହଗର୍ଭ ବାକ୍ୟ; ସ୍ନେହଗର୍ଭିକ ବ୍ୟବହାର ।] ସଂ. ବି—ତିଳ (ହୁ. ଶ)—Sessamum.
Sneha garbha

ସ୍ନେହ ତୁଟ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ମନରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ପୂର୍ବର ସ୍ନେହ ତୁଟି ଯାଇଅଛି—1. (a mind) Which has lost its former attachment to a person. [ଉ—ଠାରି ପଚ୍ଛେ ପଚ୍ଛେ କହନ୍ତି, କାହିଁକି ମନ କଲୁ ସ୍ନେହତୁଟ ?—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଷର୍ଗୀତି ।] ୨ । ଯେଉଁ ମନରୁ ସ୍ନେହ ଊଣା ହୋଇଅଛି—2. (a mind) Which has lessened its former love or attachment. ଦେ. ବି—୧ । ପୂର୍ବ ସ୍ନେହର ଊଣା ହେବା—1. The abatement of one's former attachment or love. ୨। ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନର ଛେଦ—2. Loss of former love or attachment.
Sneha tuta
স্নেহ ছাড়া
स्नेह टूट

ସ୍ନେହ ଦୋସ୍ତି—ଦେ. ବି (ସଙ୍କର)—ସ୍ନେହାଧିକ୍ୟଜନିତ ହୃଦୟର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ—Bosom friendship; intimate friendship.
Sneha dosti
প্রগাঢ় বন্ধুত্ব पक्की दोस्ती

ସ୍ନେହନ—ସଂ. ବି (ସ୍ନିହ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ସ୍ନେହ କରିବା —1. Loving; entertaining affection for. ୨ । ତେଲ ମର୍ଦ୍ଦନ; ତେଲ ମାଖିବା ବା ଲଗାଇବା; ତୈଳ ମ୍ରକ୍ଷଣ; ଅଭ୍ୟଞ୍ଜନ; ଅଭ୍ୟଙ୍ଗ—2. Besmearing with oil; oiling; anointing with oil. ୩ । ଚିକ୍କଣତା ଉତ୍ପାଦନ (ହୁ. ଶ) 3. Producing smoothness. ୪ । କଫ; ଶ୍ଳେଷ୍ମ (ହୁ. ଶ)—4. Phlegm. ୫ । ନବନୀତ (ହୁ. ଶ)—5. Butter.
Snehana

ସ୍ନେହ ପତ୍ର—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ସ୍ନେହସୂଚକ ପତ୍ର)—ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର; ସ୍ନେହମୟ ଲେଖା—Affectionate letter.
Sneha patra

ସ୍ନେହ ପଦାର୍ଥ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ତେଲିଆ ବସ୍ତୁ—Oily substance.
Sneha padārtha

ସ୍ନେହପରାୟଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ନେହଶୀଳ (ଦେଖ) Sneha sīla (See) [ସ୍ନେହପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ସ୍ନେହ ପରାୟଣତା—ବି]
Sneha parāyana

ସ୍ନେହ ପରିପ୍ଲୁତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶମ୍ଭା ତତ୍)—ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାପ୍ତ; ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ—Filled with affection [ସ୍ନେହ ପରିପ୍ଲୁତା—ସ୍ତ୍ରୀ]
Sneha paripluta

ସ୍ନେହ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ନେହଭାଜନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ କରାଯାଏ—Object of affection.
Sneha pātra

ସ୍ନେହ ପାନ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରୋଗନିବାରଣାର୍ଥ ତୈଳ, ଘୃତ, ଚର୍ବି ଆଦିର ପାନ—Drinking of oil etc to allay some disease. [ବି—ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ଦୀପ୍ତ ହୁଏ, କୋଷ୍ଠ ଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ସ୍ନେହ ୪ ପ୍ରକାର—ତେଲ, ଘୃତ, ବସା ଓ ମଜ୍ଜା । ଖାଲି ତେଲର ପାନକୁ ସ୍ନେହପାନ, ତେଲ ଓ ଘିଅ ମିଶ୍ରିତ୍ ପାନକୁ ଯାମଳ ସେହପାନ, ତେଲ, ଘିଅ ଓ ବସା ମିଶ୍ରିତ ପାନକୁ ତିବୃତ୍ ସେହପାନ ଓ ଓ ତେଲ, ଘିଅ, ବସା ଓ ମଜ୍ଜା ମିଶ୍ରିତ ପାନକୁ ମହାସ୍ନେହପାନ ବୋଲାଯାଏ (ହୁ. ଶ)
Snehapāna

ସ୍ନେହ ପାଳିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଶମ୍ଭା ତତ୍)—ବାତ୍ସଲ୍ୟ ହେତୁରେ ପାଳିତ—Brought up with affection (ସେହପାଳିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)
Sneha pālitā

ସ୍ନେହ ପିଣ୍ଡିତକ—ସଂ. ବି—ମଦନଫଳ—Madanaphala (See)
Sneha pinditaka

ସ୍ନେହ ପିତା—ସଂ. ବି (ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୁତ୍ର ବତ୍ ସ୍ନେହରେ ପାଳନ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A person who brings up another as affectionately as a father would do.
Sneha pitā

ସ୍ନେହ ପିତୁଳା (ଳି)—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ନେହ ପୁତ୍ତଳ)—ସ୍ନେହ ପୁତ୍ତଳି (ଦେଖ)—Snehaputtali (See)
Sneha pitula(li)
স্নেহপুতলি स्नेहभाजन

ସ୍ନେହ ପୁତ୍ତଳି—ସଂ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହର ପାତ୍ର—One's cherished idol of affection. (ସ୍ନେହ ପୁତ୍ତଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)
Sneha puttali

୯	ଇ	ଉ	ରୃ,ଋ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇଯ୍	ଉଅ	ଷ୍ମ
୬	ଈ	ଊ	ଋ	ୡ	ସ୍ନେ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ଶ	ଙ୍ଁ	ଇଅ	ଵ	ହ୍ମ

ସ୍ନେହ ପୁତ୍ର(ତ୍ର)—ସଂ. ବ (ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—ପୁତ୍ରଦେ ସ୍ନେହପାଳିତ
Sneha putra (ttra) ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେ ଜନ୍ମତଃ ପୁତ୍ର ନୁହେ, କିନ୍ତୁ ପୁତ୍ର ପରି ସ୍ନେହରେ ପାଳିତ ହୋଇଥାଏ—A person who is brought up by a person as his own son.

ସ୍ନେହ ପୂର (ଫଳ)—ସ. ବ—ରାଶି
Sneha pūra (phala) Sessamum

ସ୍ନେହ ପ୍ରଣୋଦିତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ
Sneha pranodita ବା ଉଦ୍ଧତ—Prompted by
(ସ୍ନେହପ୍ରଣୋଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) affection.

ସ୍ନେହ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀତତ୍)—ବାତ୍ସଲ୍ୟଯୋଗୁ ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ
Sneba praphulla Delighted with affection.
(ସ୍ନେହପ୍ରଫୁଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ନେହପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ନେହ ପ୍ରବଣ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ର; ସ୍ନେହାସକ୍ତ;
Sneha prabana ଅତିଶୟ ସ୍ନେହଶୀଳ—Very affection-
(ସ୍ନେହପ୍ରବଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ନେହପ୍ରବଣତା—ବ) ate.

ସ୍ନେହପ୍ରବଳା—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ସ୍ନେହପ୍ରବଣା)—ସ୍ନେହମୟୀ—
Snehaprabalā Affectionate. [ଉ—କଳାବତୀସୁତା ସ୍ନେହପ୍ରବଳା—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସ୍ନେହ ପ୍ରିୟ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ନେହ=ଘିଅ ବା ତେଲ ଅଟେ ପ୍ରିୟ
Sneha priya ଯାହାର)—ପ୍ରଦୀପ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—Oil lamp. ସ. ବଣ—୧ । ତେଲ ପ୍ରିୟ—1. Fond of oil. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହୀ—
2. Very fond or affectionate.

ସ୍ନେହବତୀ—ସ. ବ—ମେଦା [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—A rare herbarious root. ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ନେହମୟୀ—
Snehabati
[ସ୍ନେହବାନ୍—ପୁଂ] Loving (female)

ସ୍ନେହ ବନ୍ଧ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—ସ୍ନେହ
Sneha bandha ଜନିତ ମମତା; ବନ୍ଧନରୂପ ସ୍ନେହ—
[ସ୍ନେହ ବନ୍ଧନ—ଅନ୍ୟରୂପ] Ties of affection.

ସ୍ନେହ ବନ୍ଧୁ—ସ. ବ (ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—ରକ୍ତ ବା ବିବାହସମ୍ପର୍କୀୟ
Sneha bandhu ବନ୍ଧୁ ନ ହୋଇ ସ୍ନେହବନ୍ଧନଦ୍ୱାରା ହୋଇଥିବା ବନ୍ଧୁ; ପ୍ରୀତି ବନ୍ଧୁ—
A friend of love (not by relationship)

ସ୍ନେହ ବନ୍ଧୁତା—ସ. ବ (ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ
Sneha bāndhutā ବନ୍ଧୁତା—
Frendship established by affection.

ସ୍ନେହ ବଳିବା—ଦେ. ବ—ଅତ୍ୟାଗ୍ରହଯୁକ୍ତ ହେବା—Excess or
Sneha balibā eagerness of attachment. [ଉ—
ଆଗ୍ରହ ବାଢ଼ । ଶୁଣିବାକୁ ତାହା ମୋର ବଳିଅଛି ସ୍ନେହ—
ଇଚ୍ଛା ବଢ଼ନା କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ସ୍ନେହ ବସ୍ତି—ସଂ. ବ—ଅନୁବାସନ ବସ୍ତି; ତେଲଦ୍ୱାରା ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ବାଟେ
Sneba basti ଦିଆଯିବା ପିଚକାରୀ [ଭାବପ୍ରକାଶ]—
Giving oil douche for medicinal purposes. [ଉ—ବାୟୁ ପ୍ରକୋପର ଶାନ୍ତି ଓ କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ—
ସୁ. ଶ ।]

ସ୍ନେହବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ନେହ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବତ୍; ୧ମା. ୧ବ)
Snehabān —ସ୍ନେହୀ; ସ୍ନେହମୟ; ସ୍ନେହବିଶିଷ୍ଟ; ଯେ ସ୍ନେହ
(ସ୍ନେହବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—Loving; affectionate.

ସ୍ନେହ ବିଦ୍ଧ—ସଂ. ବ—ଦେବଦାରୁ (ଜଟାଧର)—
Sneba biddha The pine.

ସ୍ନେହ ବୀଜ—ସଂ. ବ (ରୂପକ)—୧ । ବୀଜ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା
Sneha bija ସ୍ନେହ; କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୀଜ ବୁଣାଯିବା ପରି ହୃଦୟରେ ବୁଣାଯିବା ସ୍ନେହ—1. Affection compared to seeds planted in a field. ୨ । ସ୍ନେହର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ—2. Exhibition or dawning or attachment. ୩ । ସ୍ନେହର କାରଣ—3. Object or cause of attachment. ୪ । ପିଆଳ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Buchanania Latifolia tree.

ସେହ ବୋଳା—ଦେ. ବଣ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ର; ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ;
Sneba bolā ବାତ୍ସଲ୍ୟମୟ; ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of affec-
स्नेहमाखा tion; (literally) smeared with affection,
स्नेहपूर्ण overflowing with affection. ୨ । ପ୍ରୀତି-
ମଧୁର—2. Sweetened with affection

ସ୍ନେହଭରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନେହରେ—With much
Snehabhare affection. ଦେ. ବଣ (ବହୁବଚନ)—
स्नेहभवे ପ୍ରୀତିଭାଜନ; ପ୍ରିୟ (ବନ୍ଧୁ)—Dear; loving; affec-
स्नेहसे tionate (many). [ଉ—ସବୁ ଯେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କରେ । (ସ୍ନେହଭର—ଏକବଚନ) ଶାଳକେ ହେବେ ସ୍ନେହଭରେ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସ୍ନେହ ଭାଜନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ନେହପାତ୍ର;
Sneha bhājana ଯାହାକୁ ସ୍ନେହ କରାଯାଏ—
Object of affection.

ସ୍ନେହଭୂ—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ନିଗ୍ଧ ଭୂମି—1. Oil-sturated or
Snehabhu oily soil. ୨ । ଶ୍ଳେଷ୍ମା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
2. Phlegm; rheum.

ସ୍ନେହମୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ନେହ+ପ୍ରଚୁରାର୍ଥେ, ମୟ)—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟ
Snehamaya ମୟ; ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ—1. Full of affection.
(ସ୍ନେହମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ—2. Affectionate. ୩ ।
ବତ୍ସଳ; ସ୍ନେହୀ; ସ୍ନେହଶୀଳ—3. Loving; affectionate by nature. ୪ । ତୈଳଯୁକ୍ତ; ତେଲଅ—
4. Oily.

ସ୍ନେହ ରଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—ରାଶି (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Sneha ranga Sessamum seed.

ସ୍ନେହ ରସ—ସଂ. ବି—ବାତ୍ସଲ୍ୟରୂପ ରସ—
Sneha rasa The sentiment of affection.

ସ୍ନେହ ଶୀଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବାତ୍ସଲ୍ୟପରାୟଣ,
Sneha sīla ସ୍ନେହମୟ—1. Affectionate. ୨ । ବତ୍ସଳ
(ସ୍ନେହଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ—2. Affectionate by
(ସ୍ନେହଶୀଳତା—ବି) nature.

ସ୍ନେହ ସଞ୍ଚାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ନେହୋଦ୍ରେକ (ଦେଖ)
Sneha sanchāra Snehodreka (See)

ସ୍ନେହ ସାର—ସଂ. ବି—ଅସ୍ଥିସାର; ମଜ୍ଜା (ହି. ଶ)—
Sneha sāra Bone-marrow.

ସ୍ନେହ ସିକ୍ତ—ସଂ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍) (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ର;
Sneha sikta ସ୍ନେହବୋଳା—Overflowing with affection.

ସ୍ନେହ ସିନ୍ଧୁ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ପ୍ରଗାଢ଼ ସ୍ନେହ; ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ
Sneha sindhu ତୁଳନା କରାଯିବା ସ୍ନେହ—Affection compared to the ocean; unbounded affection.

ସ୍ନେହ ସୁଧା—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ଅମୃତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳିତ ସ୍ନେହ—
Sneha sudhā Affection compared to nectar.

ସ୍ନେହା—ସଂ. ବି (ସ୍ନିହ୍ ଧାତୁ+ଅନ୍; ସ୍ନେହନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—
Snehā ୧ । ରୋଗ ବିଶେଷ [ଉଣାଦିକୋଷ]—1. A sort of disease. ୨ । ବନ୍ଧୁ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୌମୁଦୀ)—
2. Friend. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—
ସ୍ନେହ 3. The moon. ଦେ. ବି—ସ୍ନେହ—Affection;
स्नेह love. (ଉ—ଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେହେ ଯାହା, ଯେଉଁରୂପେ
ଦେଖି କରେ ସ୍ନେହା । ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।) ଦେ.
ସ୍ନେହୀ ବଣ—୧ । ସ୍ନେହୀ—1. Affectionate; loving.
स्नेही (ଉ—ବିମାନ ବୋଲୁ ତାହା ପଞ୍ଚ ସୋଦରସ୍ନେହା
ନୋହେ ତାଙ୍କ ପ୍ରବନ୍ଧ ଭ୍ରୁବା ।
ଉଞ୍ଚ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)
୨ । ଅନୁରକ୍ତ—2. Attached. (ଉ—ଏମନ୍ତ ପ୍ରଭୁ
ତୋର ମାୟା, ଜୀବ ନ ଜାଣି ଲୋଗେ ସ୍ନେହା । ଜଗନ୍ନାଥ.
ଭାଗବତ ।)

ସ୍ନେହାକୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍; ସ୍ନେହ+ଅକୃଷ୍ଟ)—ଯାହାର
Snehākrushṭa ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ସ୍ନେହୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସକ୍ତ ହୁଏ—
Attracted by affection.

ସ୍ନେହାର୍ଦ୍ର—ସଂ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍)—ସ୍ନେହବୋଳା (ଦେଖ) —
Snehārdra Snehaboḷā (See)

ସ୍ନେହାଶ—ସଂ. ବି (ସ୍ନେହ୍=ତୈଳ+ଅଶ୍, ଧାତୁ=ଭକ୍ଷଣ କରିବା+
Snehāsa କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ପ୍ରଦୀପ—Light; lamp. (ଉ—
ବୋଲେ ଚନ୍ଦନ ଦଲେ ଦନେସାରଲୁ ସାପ ତ କରେ
ସ୍ନେହାଶ ସେ । ଉଞ୍ଚ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସ୍ନେହାସ୍ପଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ନେହପାତ୍ର; ସ୍ନେହଭାଜନ—
Snehāspada Object of affection.

ସ୍ନେହିତ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ନେହ+ଇତ)—୧ । ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ (ହି. ଶ)—
Snehita 1. Oily. ୨ । ସ୍ନେହ ଦ୍ରକ୍ଷିତ (ହି. ଶ)—2. Oiled.
୩ । ସ୍ନେହାସ୍ପଦ (ହି. ଶ)—3. Beloved. ସଂ. ବି—
ବନ୍ଧୁ (ହି. ଶ)—Friend.

ସ୍ନେହୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ନେହ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ. ଇନ୍; ସ୍ନେହିନ୍ ୧ମା.
Snehī ୧ବ)—୧ । ସ୍ନେହଶୀଳ; ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ; ଯେ ସ୍ନେହ
(ସ୍ନେହିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—1. Affectionate; loving. ୨ ।
ଅଦରକାରୀ—2. Fond. ୩ । ତେଲଅ (ହି. ଶ)—
3. Oily. ସଂ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଚିତ୍ରକର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A painter. ୨ । ବୟସ୍ୟ ମିତ୍ର—
2. A companion; intimate friend. ୩ ।
ସ୍ନେହୀ ସ୍ନେହପାତ୍ର—3. Object of affection. (ଉ—
स्नेही ସୁମାଢ଼, ସୁରୁଚ ଏ ଦୁଇ, ସୁରୁଚ ରାଜାଙ୍କର ସ୍ନେହୀ ।
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।)

ସ୍ନେହୁ—ସଂ. ବି. (ସ୍ନିହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଉ)—୧ । ସ୍ନେହା; ରୋଗବିଶେଷ
Snehu (ଉଣାଦି କୋଷ)—1. A sort of disease.
୨ । ରୋଗ (ହି. ଶ)—2. Disease. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର
(ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—The moon.

ସ୍ନେହୋତ୍ତମ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ତିଳତୈଳ (ହି. ଶ)
Snehottama Sessamum oil.

ସ୍ନେହୋଦ୍ରେକ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ନେହର ସଞ୍ଚାର; ମନରେ ସ୍ନେହ
Snehodreka ଜାତ ହେବା; ମନରେ ସ୍ନେହର ଅବିର୍ଭାବ—
The dawning of affection in a mind.

ସ୍ନେହୋପହାର—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲେ)—ସ୍ନେହ ସହକାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ
Snehopahāra ଉପହାର—Loving or affectionate present.

ସ୍ନେହୋପହୃତ—ସଂ. ବଣ—ସ୍ନେହଦ୍ୱାରା ଉପହାର ଦିଆଯାଇଥିବା—
Snehopahṛuta Presented with affection.

ସ୍ନେହ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ନିହ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ସ୍ନେହ କରାଯିବାର
Snehya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be loved or oiled.
(ସ୍ନେହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ନୈଗ୍ଧ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ନିଗ୍ଧ+ଭାବ ଯ)—୧ । ସ୍ନିଗ୍ଧତା—1. Smoothness.
Snaigdhya ୨ । ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ—2. Sweetness.

ସ୍ନୈହିକ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ନେହ+ଇକ)—୧ । ସ୍ନେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Snaihika 1. Relating to affection. ୨ । ତୈଳାକ୍ତ
2. Oily. ୩ । ଶୀତଳତା କାରକ—3. Cooling.

ସ୍ନୋ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ—ସ୍ନୋ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ମୁଖାଦିର ଶୋଭାବୃଦ୍ଧ୍ୟର୍ଥ
Sno ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ମଲମ—Snow; name of an ointment prepared for the complexion (e.g. Hazeline snow)
[ଦ୍ର—ଇଂରେଜୀରେ ସ୍ନୋ (snow) ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବରଫ। ଏହି ମଲମ ବରଫ ପରି ଶୁକ୍ଳ ଥିବାରୁ ଓ ଏହାକୁ ଲଗାଇଲେ ମୁଖର ବର୍ଣ୍ଣ ବରଫ ପରି ଶୁକ୍ଳ ଓ ସୁନ୍ଦର ହେବ ବୋଲି ବିଜ୍ଞାପିତ ହେଉଥିବାରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଯୋଗୁ ଇଂରାଜୀରେ ଏହାର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି।
ଉତ୍କଳର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବେଶଭୂଷା ପ୍ରତି ଆଦର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଏ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଓ ଏ ବେଶୋପକରଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍କଳଲଲନାଙ୍କ ପ୍ରସାଧନ ସାମଗ୍ରୀ-ସମୂହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶାଧିକାର ଲାଭ କରୁଅଛି]

ସ୍ନୋଡନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପଶ୍ଚିମାଂଶସ୍ଥ ୱେଲ୍ସ୍
Snodan ପ୍ରଦେଶରେ ଏକ ପର୍ବତର ନାମ—The Snowdon
स्नोडन स्नोडन mountain in Wales.

ସ୍ନୋମାନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ସ୍ନୋ=ବରଫ+ମାନ୍=ମନୁଷ୍ୟ)—
Snoman ତିବ୍ବତ ଉତ୍ତରାଂଶସ୍ଥ ତୁଷାରାବୃତ ମାଳଭୂମିର ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅଧିବାସୀ ଦୀର୍ଘାକାର, ସ୍ଥୂଳକାୟ, ଘନଲୋମାବୃତ-ଦେହ ମନୁଷ୍ୟ—Snowman; a number of tall stout men covered with long hairs over the body, inhabiting the mountanous plateau north of Tibet. [ଦ୍ର—କଲିକତା 'ଭିକ୍ଟୋରିଆ ମେମୋରିଅଲ୍' ସ୍ମୃତିମନ୍ଦିରର ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍ କାପ୍ଟେନ୍ ଭି. ଡ଼ାଭର୍ଣ୍ଣ (Captain V. D'Auverne) ତିବ୍ବତ ଦେଶର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ପର୍ବତମୟ ମାଳଭୂମିରେ ଏ ଜାତୀୟ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ ଓ ସେହି ପର୍ବତ-ଗୁହାବାସୀ କ୍ରୌମୋ ଲାମା ନାମକ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧଯତିଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ଏହି 'ସ୍ନୋମାନ୍' ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ-ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିବାରୁ ତାହା କଲିକତାର ଷ୍ଟେଟ୍ସ୍‌ମାନ୍ (The Statesman) ପତ୍ରିକାର ୯।୧୨।୩୮ର ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି। ଏମାନେ ଉଚ୍ଚତାରେ ୮ ଫୁଟ୍ ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ। ଏମାନଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୱେତ ଓ ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡଠାରୁ ଗୋଡ଼ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବାଙ୍ଗ ୨ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଘନ ଶୁକ୍ଳ କେଶରେ ଆବୃତ। ଏମାନଙ୍କ ଆଖି ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଓ ଆଖିର ଡୋଳା ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ; ଏମାନେ ଅଣ୍ଟାରେ ତଦ୍ଦେଶଚର ଏକଜାତୀୟ ବ୍ୟାଘ୍ର (snow leopard)ର ଚମଡ଼ାର ପଟୀ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ଏମାନେ ଅନାବୃତଦେହ ଓ ଅନାବୃତପଦ ହୋଇ ବରଫ ଉପରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ବୋହ୍ନ ବୋହ୍ନ ସ୍ପୃହା ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଦୁର୍ଗମ ଅଶ୍ମମୟ ପାର୍ବତ୍ୟ ପଥରେ ଏକ ଏକ ଶିଳାଖଣ୍ଡରୁ ଅନ୍ୟ ଶିଳାଖଣ୍ଡକୁ ଡେଇଁ କରି ଗତି କରନ୍ତି। ଏମାନେ ଅର୍ଓର୍ (A-ore) ନାମକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି।
ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଅଦୂର ଉତ୍ତରରେ ବାସ କରୁଥିବା କେତେ ଲୋକ ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସକଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସହି ନ ପାରି ପ୍ରାୟ ୮୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଆସି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନଙ୍କ ବାସ କରୁଥିବା ତିବ୍ବତର ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳରେ ତୁଷାର-ମୟ ପାର୍ବତ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ। ଏହି ସ୍ଥାନର ତୁଷାରମୟ ଆବହାଓ୍ୱା (climate), ଜଳ ଓ ସ୍ଥଳର ରାସାୟନିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟାର ଫଳରେ ପଳାତକମାନଙ୍କ ସନ୍ତାନସନ୍ତତିମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦୀର୍ଘାକୃତି ହେଲେ। ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଏହି ଦୀର୍ଘାକୃତି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସନ୍ତାନ-ମାନେ ପିତାମାତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଦୀର୍ଘାକୃତି ହେଲେ। ଏହିପରି ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ଦେହର ଆକାର ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ୮୦ବର୍ଷରେ ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିଲକ୍ଷିତ ଆକାର ଓ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି।]

ସ୍ନୋ ଲେପାର୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ତିବ୍ବତ ଦେଶର ତୁଷାରାବୃତ
Sno lepārd ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ପାର୍ବତ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ରହୁଥିବା ହିଂସ୍ର ଶ୍ୱେତ ବ୍ୟାଘ୍ର—Snow leopard; a species of white leopard found in the snowy mountainous northern part of Tibet.

ସ୍ପଞ୍ଜ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ସ୍ପଞ୍ଜ୍)—ଏକ ପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବର ବହୁ-
Spanj ଛିଦ୍ରମୟ କୋମଳ କଙ୍କାଳୀୟ ଅଂଶ—Sponge. [ଦ୍ର—
स्पंज् ଏହାର ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ପାଣି ଶୋଷି ହୋଇ ରହେ ଓ ଚିପୁଡ଼ି
स्पंज ଦେଲେ ଉକ୍ତ ପାଣି ବାହାରିଯାଏ। ଏହା ଭୂମଧ୍ୟସାଗର ଓ ଆମେରିକାର ନିକଟସ୍ଥ ସମୁଦ୍ରରେ ମିଳେ।

ସ୍ପଞ୍ଜ୍ ଖିର୍‌ମୋହନ—ଦେ. ବ—ଛେନାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,ଉପରେ ବହୁ ଛିଦ୍ର-
Spañj khir-mohana ଯୁକ୍ତ ଖିରମୋହନ ନାମକ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—
स्पंज्‌क्षीरमोहन A kind of sweetmeat. [ଦ୍ର—ଏହି
स्पंज क्षीरमोहन ଖିରମୋହନର ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଖିରି ପଶି ଥାଏ ଓ ଏହା ଖାଇବାକୁ ବଡ଼ ତୃପ୍ତିକର ବୋଧ ହୁଏ।]

ସ୍ପନ୍ଦ୍(ନ୍ଦ)(ଧାତୁ)—ସଂ—ଈଷତ୍ କମ୍ପିବା; ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେବା—To slight-
Spad(nd) (root) ly tremble; to quiver.

ସ୍ପନ୍ଦ—ସଂ. ବ (ସ୍ପନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ଈଷତ କମ୍ପିବା+ଭାବ. ଅ)—୧। ଈଷତ୍
Spanda କମ୍ପନ—1. Tremour; slight trembling vibration; quaking. ୨। ସ୍ପନ୍ଦନ; ଚକ୍ଷୁର ଓ ଶରୀରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଙ୍ଗର ସ୍ଫୁରଣ; ଡେଇଁବା—2. Involuntary throbbing or dancing of the eye lids or the skin of the different limbs of the body. [ଦ୍ର—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ୨୧୬ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦେହର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗର ସ୍ପନ୍ଦନର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି। ସାଧାରଣତଃ ପୁରୁଷଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗର ସ୍ଫୁରଣ ଶୁଭକର; ନାରୀଙ୍କର ଓ ପୁରୁଷର ସ୍ଫୁରଣ ଅଶୁଭ-

ସୂଚକ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଚିହ୍ନ ଏଥିର କପଟାଳ ଫଳ ।] ୩ । (ଛାତି ବା ନାଡ଼ି) ଦମ୍ ଦମ୍ ହେବା—3. Palpitation (of the heart or pulse); fluttering; pulsation.

ସ୍ପନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ସ୍ପନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସ୍ପନ୍ଦ (ଦେଖ) Spandana Spanda (See)

ସ୍ପନ୍ଦନ ରହିତ—ସ. ବିଣ (ବହୁ । ତତ୍)—ନିସ୍ପନ୍ଦ; କର୍ମହୀନ; ସ୍ଥିର— Spandana rahita Motionless. (ସ୍ପନ୍ଦନ ଶୂନ୍ୟ, ସ୍ପନ୍ଦନହୀନ, ସ୍ପନ୍ଦ ରହିତ, ସ୍ପନ୍ଦ ଶୂନ୍ୟ, ସ୍ପନ୍ଦହୀନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ପନ୍ଦିତ—ସ. ବିଣ (ସ୍ପନ୍ଦ୍ ବା ସ୍ପନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ତ)—କମ୍ପିତ— Spandita Agitated vibrating; fluttering; palpitating.

ସ୍ପନ୍ଦିନୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ପନ୍ଦନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସ୍ପନ୍ଦୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ— Spandinī Feminine of Spandī. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ— ୧ । ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀ (ହ୍ର. ଶ)—1. A woman in her menses. ୨ । କାମଧେନୁ; ସଦା ଦୁଗ୍ଧବତୀ ଗାଈ (ହ୍ର. ଶ) (ସ୍ପନ୍ଦୀ—ବିଣ. ପୁଂ) 2. A cow which perpetually gives milk.

ସ୍ପରଶ—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସ, ସ୍ପର୍ଶ)—ସ୍ପର୍ଶ; ଛୁଇଁବା— Sparaśa Touch.
পরশ [ଭି—ଶ୍ରବଣ ସୀମା ସ୍ପରଶେ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.କଣୋଲ୍ଲଚମ୍ପୂ ।]
परस

ସ୍ପରଶନ—ଗ୍ରା. ବି (ପଦ୍ୟ) (ସ. ସ୍ପର୍ଶନ)—ସ୍ପର୍ଶନ; ଛୁଇଁବା— Sparaśana Touching.
পরশন परसन

ସ୍ପରଶିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସ. ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ)—ସ୍ପର୍ଶ କରିବା; ଛୁଇଁବା— Sparaśibā To touch.
পরশন করা, পরশা परसना

ସ୍ପରିତା—ସ. ବିଣ (ସ୍ପୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ; ସ୍ପରିତୃ; ୧ମା. ୧ବ)— Sparitā ଦୁଃଖୋତ୍ପାଦକ (ଯଥା—ଶତ୍ରୁ, ଦୁର୍ଜନ, ରୋଗ)— Causing sorrow.

ସ୍ପରିଶ—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—ସ୍ପର୍ଶ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)— Sparisa Touch.

ସ୍ପର୍ଦ୍ଧ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ସଂଘର୍ଷ ହେବା; ବେଖାତିର କରିବା—1. To Sparddh (root) defy. ୨ । ଆସ୍ଫାଳନ କରିବା—2. To boast. ୩ । ପ୍ରତିଯୋଗୀ ହେବା—3. To emulate. ୪ । ଯୁଦ୍ଧକୁ ଆହ୍ୱାନ କରିବା—4. To challenge.

ସ୍ପର୍ଦ୍ଧନ(ନା)—ସଂ. ବି (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ମତ୍ସରତା— Sparddhana (nā) 1. Defiance. ୨ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା— 2. Rivalry; emulation. ୩ । ଆସ୍ଫାଳନ— 3. Boasting. ୪ । ଅହଂକାର; ବଡ଼ିମା—4 Arrogance. ୫ । ସାଦୃଶ୍ୟ—5. Similarity. ୬ । କ୍ରମୋନ୍ନତି—6. Gradual improvement. ୭ । ସଂଘର୍ଷ—7. Collision. ୮ । ସମୃଦ୍ଧୀକରଣ— 8. Equalisation. ୯ । ଭିଡ଼—9. Crowd. ୧୦ । ଈର୍ଷା; ଦ୍ୱେଷ (ହ୍ର. ଶ)—10. Spite.

ସ୍ପର୍ଦ୍ଧନୀୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ଯାହା ସଙ୍ଗେ ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା Sparddhaniya କରିଯାଇ ପାରେ—Fit to be defied or challenged etc.

ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା—ସଂ. ବି (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ସ୍ପର୍ଦ୍ଧନ (ଦେଖ) Sparddhā Sparddhana (See)

ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା+ସଂଜାତାର୍ଥେ. ଇତ)—ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାଯୁକ୍ତ— Sparddhita Boastful; defiant. (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ପର୍ଦ୍ଧୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିନ୍ ୧ମା. ୧ବ) Sparddhī ୧ । ସ୍ପର୍ଦ୍ଧାକାରୀ—1. Arrogant; defiant. (ସ୍ପର୍ଦ୍ଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଆସ୍ଫାଳନକାରୀ; ବଡ଼ାଇ କରୁଥିବା—2. Boastful; bragging. ୩ । ସଦୃଶ—3. Similar. ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି ପରିଭାଷା)—ଯେଉଁ କୋଣ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କୋଣ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଲେ ଦୁହେଁ ମିଶି ୨ ସମକୋଣ ବା ୧୮୦ ଡିଗ୍ରି ହୁଏ (ହ୍ର. ଶ)—(geometry) An angle which when joined to a given angle makes up 180 degrees or two right angles.

ସ୍ପର୍ଶ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଛୁଇଁବା—1. To touch. ୨ । ଗ୍ରହଣ Sparś (root) କରିବା—2. To hold. ୩ । ଆଶ୍ଳେଷ କରିବା- [ସ୍ପୃଶ୍ (ଧାତୁ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 3. To embrace.

ସ୍ପର୍ଶ—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃଶ୍ ବା ସ୍ପର୍ଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଛୁଇଁବା; Sparś ତ୍ୱଗିନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାହ୍ୟ ଗୁଣ—1. Touch. [ଦ୍ର—ସ୍ପର୍ଶଗୁଣ-(ସ୍ପୃଷ୍ଟ—ବିଣ) ମତରେ 'ସ୍ପର୍ଶ' ଏକାଦଶବିଧ; ଯଥା—ଉଷ୍ଣ, ଶୀତ, ସୁଖ, ଦୁଃଖ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ବିଶଦ, ଖର, ମୃଦୁ, ଶ୍ଳକ୍ଷ୍ଣ, ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ । ମହାଭାରତ. ଅଶ୍ୱମେଧିକ ପର୍ବ ।] ୨ । ରୁଜା; ରୋଗ—2. Illness; sickness. ୩ । ଦାନ— 3. Giving; donation. ୪ । ବାୟୁ—4. Air. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ; ବର୍ଗାକ୍ଷର; 'କ'ଠାରୁ 'ମ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୫ଟି ବର୍ଣ୍ଣବିଶେଷ—5. The 25 consonants from 'Ka' to 'Ma'. ୬ । ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ— 6. A mode of coition. ୭ । ଯୋଗ— 7. Contact. ୮ । (ସଙ୍ଗୀତ) କୌଣସି ସ୍ୱର ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବାର ପୂର୍ବେ ବା ପରେ ଅନ୍ୟ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରର ନାମ ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଧାନ ସ୍ୱରର ଅଙ୍ଗ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର—8. (music) Nominal or slight utterance of a note as an accompaniment before or after the principal

note. ୯ । ପଦାର୍ଥ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—9. Thing. ୧୦ । ପ୍ରଣିଧି; ଦୂତ—10. Messenger. ୧୧ । ଗ୍ରହଣ ବା ଉପରାଗରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବା ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ଛାୟାପାତର ଆରମ୍ଭ (ବୃ. ଶ)—11. The beginning of the shadow to fall on the disc of the sun or the moon during an eclipse.

ସ୍ପର୍ଶକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପୃଶ୍ ବା ସ୍ପର୍ଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ସ୍ପର୍ଶକାରୀ, Sparśaka (ସ୍ପର୍ଶିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଛୁଏଁ—Touching.

ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଛୁଇଁବା—To touch; to come in Sparśa karibā স্পর্শকরা स्पर्शकरना contact with.

ସ୍ପର୍ଶ କୋଣ—ସଂ. ବି. (ଜ୍ୟାମିତି)—ବୃତ୍ତ ଓ ସ୍ପର୍ଶଜ୍ୟାର ମଧ୍ୟସ୍ଥ କୋଣ Sparśa koṇa (ବୃ. ଶ)—The angle formed by a tangent and a circle.

ସ୍ପର୍ଶ ଜନ୍ୟ(ଜନିତ)—ସଂ.ବି. (ସ୍ପର୍ଶ ଜାତ)—ସଂକ୍ରାମକ (ରୋଗ)(ବୃ.ଶ)—Sparśa janya (janita) Contagious.

ସ୍ପର୍ଶ ଜ୍ୟା—ସଂ. ବି.—(ଜ୍ୟାମିତି)—ବୃତ୍ତ ସ୍ପର୍ଶୀ ରେଖା; ସ୍ପର୍ଶିନୀ—Sparśa jyā (Geometry) Tangent. [ଦ୍ର—ଏହି ରେଖାକୁ ବୃଦ୍ଧି କଲେ ଏହା ବୃତ୍ତକୁ ଛେଦ କରିବ ନାହିଁ] ।

ସ୍ପର୍ଶଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି—(ମ. ଘ. ଲେ) ସ୍ପର୍ଶଜନିତ ଜ୍ଞାନ—Knowledge Sparśa jnāna derived from touch.

ସ୍ପର୍ଶ ତନ୍ମାତ୍ର—ସଂ.ବି.—ବାୟୁର ଉପାଦାନ କାରଣ; ସୂକ୍ଷ୍ମ ଭୂତ ବିଶେଷ—Sparśa tanmātra A fine element of the air.

ସ୍ପର୍ଶଦିଶା—ସଂ. ବି.—ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସୂର୍ଯ୍ୟର ଯେଉଁ ଦିଗରୁ ଗ୍ରହଣର Sparśa diśā ଛାୟାପାତ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ (ବୃ. ଶ)—The direction or quarter of the sun or the moon from which the shadow begins to creep into it.

ସ୍ପର୍ଶନ—ସଂ. ବି. (ସ୍ପର୍ଶ ବା ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧। ସ୍ପର୍ଶ; ଛୁଇଁବା Sparśana (ମେଦିନୀ)—1. Touching. ୨ । ଦାନ (ମେଦିନୀ)—2. Giving. ୩ । ବିତରଣ (ମେଦିନୀ)—3. Distributing. ୪ । ଗ୍ରହଣ—4. Accepting. ୫ । ବାୟୁ (ଅମର)—5. Air.

ସ୍ପର୍ଶନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ପର୍ଶ ବା ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଯାହାକୁ Sparśanīya ଛୁଆଁ ଯାଇପାରେ; ସ୍ପୃଶ୍ୟ—Capable of being touched; tangible; touchable.

ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବି—ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଚର୍ମ—Skin; the organ Sparśanendriya of touch.

ସ୍ପର୍ଶ ପ୍ରସ୍ତର—ସଂ. ବି.—ସ୍ପର୍ଶମଣି (ଦେଖ)—Sparśamaṇi (See). Sparśa prastara

ସ୍ପର୍ଶ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—(ବ୍ୟାକରଣ)—କ ଠାରୁ ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୨୫ଟି Sparśa barṇṇa ବର୍ଗ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ—The 25 consonants from 'Ka' to 'Ma'.

ସ୍ପର୍ଶ ମଣି—ସଂ. ବି—ସ୍ପର୍ଶମାତ୍ରକେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ସୁନାରୂପରେ ବଦଳାଇ Sparśa maṇi ଦେବା କଳ୍ପିତ ଶକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ମଣିବିଶେଷ; ପରଶ ପଥର—The philosopher's stone; a stone which is said to turn other things into gold by mere touch.

ସ୍ପର୍ଶମଣି ପ୍ରଭବ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Sparśamoṇi prabhaba Gold

ସ୍ପର୍ଶ ରସିକ—ସଂ.ବି—କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି (ବୃ. ଶ)—Sparśa rasika A lecher.

ସ୍ପର୍ଶରେଖା—ସଂ. ବି—(ଜ୍ୟାମିତି) ସ୍ପର୍ଶ ଜ୍ୟା (ଦେଖ) Sparśa rekhā Sparśa jyā (See)

ସ୍ପର୍ଶ ଲଜ୍ଜା—ସଂ.ବି—ଲଜକୋଳି ଲତା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Sparśa lajjā The mimosa creeper.

ସ୍ପର୍ଶଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—ଛୁଇଁବା ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହେବା ଶକ୍ତି—Sparśa śakti The feeling or sensation caused by touch.

ସ୍ପର୍ଶଶୁଦ୍ଧା—ସଂ. ବି ଶତମୂଳୀ; ଶତାବରୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Sparśa śuddhā Asparagus Racemosus.

ସ୍ପର୍ଶ ସଙ୍କୋଚ—ସଂ. ବି—ଲଜକୋଳି ଲତା (ବୃ. ଶ)—Sparśa saṅkocha The mimosa creeper.

ସ୍ପର୍ଶ ସୁଖ—ସଂ. ବି - ସ୍ପର୍ଶ ଜନିତ ସୁଖ; ସ୍ପର୍ଶଜାତ ଆନନ୍ଦ; ଛୁଇଁବାଯୋଗ୍ୟ Sparśa sukha ଜାତ ଆନନ୍ଦ—Pleasure derived from the touch of any agreeable thing

ସ୍ପର୍ଶସ୍ୟନ୍ଦ—ସଂ ବି (ସ୍ପର୍ଶ=ଛୁଇଁବା+ସ୍ୟନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ଝରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; Sparśa syanda ଯାହାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ସେ ମୂତ୍ରପାତ କରେ)—ବେଙ୍କ, ବେଙ୍ଗ—Frog.

ସ୍ପର୍ଶ ହାନି(ଲୋପ)—ସଂ.ବି—କେତେକ ରୋଗ ଅଦ୍ଧ ଯୋଗୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା Sparśa hāni(lopa) ସ୍ପର୍ଶଶକ୍ତିର ଲୋପ—Loss of the sense of touch owing to some disease.

ସ୍ପର୍ଶା—ସଂ. ବି. (ସ୍ପର୍ଶ+ଆ—୧ । ବେଶ୍ୟା—1. Harlot; whore Sparsā ସ୍ୱୈରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ରୂପ ୨ । କୁଳଟା—2. Adulteress.

ସ୍ପର୍ଶାକ୍ରାମକ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ପର୍ଶ+ଆକ୍ରମକ)—ସଂକ୍ରାମକ (ରୋଗ)—Sparśākrāmaka Contagious (disease)

ସ୍ପର୍ଶାନନ୍ଦା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଅପ୍ସରା; ସ୍ୱର୍ବେଶ୍ୟା—Sparśānandā The heavenly nymphs.

ସ୍ପର୍ଶାସ୍ପର୍ଶ—ସଂ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଛୁଇଁବା ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Sparśāsparśa ନଛୁଇଁବା ଭାବ ବା ବିଚାର (ବୃ. ଶ)—The state or consideration of touching or not touching a person.

ସ୍ପର୍ଶିକ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ପୃଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇକ)—ସ୍ପର୍ଶକାରୀ (ବୃ. ଶ)—Sparśika Touching ସଂ. ବି—ବାୟୁ (ବୃ. ଶ)—Air.

ସ୍ପର୍ଶିନୀ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟାମିତି)—ସ୍ପର୍ଶଜ୍ୟା (ଦେଖ)—Sparśajyā (See) Sparśinī ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—'ସ୍ପର୍ଶୀ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine ସ୍ପର୍ଶୀ—ପୁଂ. ବିଣ) of "Sparśī."

ସ୍ପର୍ଶୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ପୃଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଯାହା ସ୍ପର୍ଶ
Sparśī କରୁଥାଏ— ଯଥା ଗଗନ ସ୍ପର୍ଶୀ)—Touching.
(ସ୍ପର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ପର୍ଶେନ୍ଦ୍ରିୟ—ସଂ. ବି.—ତ୍ୱଗିନ୍ଦ୍ରିୟ; ଯଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ—
Sparśendriya Sense of touch; the skin.

ସ୍ପର୍ଶୋପଳ—ସଂ. ବି—ପରଶ ପଥର—
Sparśopala The philosopher's stone.

ସ୍ପର୍ଷ୍ଟା—ସଂ. ବଣ (ସ୍ପୃଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ସ୍ପର୍ଷ୍ଟୃ; ୧ମା. ୧ବ)—ଉପତାପକ
Sparśhta ମାତ୍ର; ରୋଗ (ଭରତ)—Sickness; illness.

ସ୍ପଶ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା—1. To make clear,
Spaśh (root) to cleanse. ୨ । ବାଧା ଦେବା—2. To obstruct; to hinder.

ସ୍ପଶ—ସଂ. ବି. (ସ୍ପଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଚର; ଗୁପ୍ତଦୂତ,
Spaśa (ଅମର); ଗୁଇନ୍ଦା—1. Spy. ୨ । [+ଅଧିକରଣେ ଅ]
ଅବସର; ଯୁଦ୍ଧ (ଅମର)—2. Battle. ୩ । ଯେ ପ୍ରାଣ-
ନିରପେକ୍ଷ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ କରେ (ଭରତ)—3. A warrior who fights without caring for his life.

ସ୍ପଷ୍ଟ—ସଂ. ବି (ସ୍ପଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ବ୍ୟକ୍ତ; ସଫା; ସ୍ଫୁଟ—
Spashṭa 1. Clear; plain; apparent.

ଏଥିର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଅପଭ୍ରଂଶ— ପଷ୍ଟ, ପୁଷ୍ଟ, ପୋଷ୍ଟ } ୨ । ପ୍ରକାଶିତ; ପ୍ରକଟିତ—
2. Evident. ୩ । ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ-
ଗୋଚର—3. Perceptible to the senses.
୪ । ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ସ୍ଫୁଟ ସାଧନ—4.
Clear calculation of the positions of the planets at a fixed time or at a person's birth. [ଦ୍ର—ଏ ସାଧନରେ ଜନ୍ମକାଳରେ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳରେ କେଉଁ ଗ୍ରହ କେଉଁ ରାଶିରେ, କେତେ ଅଂଶ, କେତେ କଳା, କେତେ ବିକଳାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲେ, ଏହା ସାଧିତ ହୁଏ—ହୁ. ଶ ।] ୫ । (ବ୍ୟାକରଣ)
କେତେକ ବର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚାରଣରେ ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରଯତ୍ନ,
ଯହିଁରେ ଦୁଇ ଓଠ ପରସ୍ପର ଛୁଅଁ ହୋଇଁ ହୁଏ (ହୁ. ଶ)—
(grammar) The effort in pronouncing some letters in which both the lips touch one another. (ଯଥା—ପ, ବ, ମ)

ସ୍ପଷ୍ଟଇ(ହିଁ)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସଂ. ସ୍ପଷ୍ଟ+ହି)—
Spashṭai(hiṅ) ସାଫ୍; ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ—Clearly; apparently.
स्पष्टै स्पष्टही

ସ୍ପଷ୍ଟ କଥନ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—କଥକଙ୍କ କଥିତ ବାକ୍ୟ ତାଙ୍କ
Spashṭa kathana କହିବା ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା କଥନ (ହୁ. ଶ)—The report of the speech of a speaker exactly as he delivered it.

ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା—ଦେ. ବି—ସରଳ ସ୍ଫୁଟ ବାକ୍ୟ—
Spashṭa kathā Plain words.
स्पष्ट कथा खुलीबात

ସ୍ପଷ୍ଟତୟା—ସଂ. କ୍ରି.ବଣ (ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହାର; ସ୍ପଷ୍ଟତା
Spashṭatayā ଶବ୍ଦର ୩ୟା ବିଭକ୍ତି)—ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ; ସ୍ପଷ୍ଟତା
ସହକାରେ—Clearly.

ସ୍ପଷ୍ଟତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ପଷ୍ଟ+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—ସ୍ପଷ୍ଟଭାବ—
Spashṭatā(twa) Clearness.

ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରଯତ୍ନ—ସଂ. ବି (ବ୍ୟାକରଣ)—ଦୁଇ ଓଠ ପରସ୍ପର ଛୁଇଁବାଦ୍ୱାରା
Spashṭa prajatna ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା କେତେକ ଓଷ୍ଠ୍ୟବର୍ଣ୍ଣର
ଉଚ୍ଚାରଣରେ ପ୍ରଯତ୍ନ—The effort required in pronouncing some labial letters in which both the lips touch one another.

ସ୍ପଷ୍ଟ ବକ୍ତା—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ପଷ୍ଟ ବକ୍ତୃ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ସଫା କଥା
Spashta baktā କହେ; ଯେ କାହାର ମନ ରକ୍ଷା
(ସ୍ପଷ୍ଟବକ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବାପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ସ୍ୱୀୟ ମନୋଗତଭାବ
ପ୍ରକାଶ କରେ—Plain-spoken.

ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ପଷ୍ଟ+ବଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ସ୍ପଷ୍ଟ-
Spashṭa bādī ବାଦିନ୍ ୧ମା ୧ବ)—ଯେ ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା କହେ—
(ସ୍ପଷ୍ଟଭାଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) Plainspoken.
(ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିନୀ, ସ୍ପଷ୍ଟଭାଷିଣୀ —ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ପଷ୍ଟବାଦିତା (ତ୍ୱ)—ସଂ ବି.—ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା କହିବାର ଗୁଣ—Plain-
Spashṭa bāditā (twa) spokenness.
[ସ୍ପଷ୍ଟଭାଷିତା (ତ୍ୱ) —ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ୍ପଷ୍ଟ ଶ୍ରୁତ—ସଂ. ବଣ.—ସ୍ଫୁଟ ଭାବରେ ଶୁଣାଯିବା (କଥା, ଧ୍ୱନି)—
Spashṭa śruta Clearly audible.

ସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ଥିତି—ସଂ. ବି (ଫଳଜ୍ୟୋତିଷ)—ଶିଶୁର ଜନ୍ମକାଳରେ ରାଶି-
Spashṭa sthiti ମାନଙ୍କର ଅଂଶ, କଳା, ବିକଳା ଅଙ୍କଦ୍ୱାରା
ପ୍ରଦର୍ଶିତ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାନ (ହୁ. ଶ)—
(astrology) Exact position of the planets or the zodiacal signs, giving the exact degrees, minutes and seconds.

ସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ପଷ୍ଟ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ସଫା ସଫା; ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ—Plainly
Spashṭa spashṭa bluntly; in a plain manner.
स्पष्टास्पष्ट, स्पष्ट स्पष्ट साफ साफ.

ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ବ୍ୟକ୍ତରୂପରେ ଲିଖିତ ଅକ୍ଷର;
Spashṭākshara ବିଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର—1. Distinctly written script. ୨ । ସ୍ପଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ—2. Plain words.

ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରରେ—ଦେ କ୍ରି. ବଣ—ସ୍ଫୁଟଭାବରେ—Clearly; in unambiguous terms; in plain terms.
Spashṭāksharare
स्पष्टाक्षरे स्पष्टाक्षरमे

ସ୍ପଷ୍ଟାର୍ଥ—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ବ୍ୟକ୍ତୀକୃତ ଅର୍ଥ—Clear or apparent meaning.
Spashṭārtha
ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ବୋଧଗମ୍ୟ—(ସ୍ପଷ୍ଟାର୍ଥତା—ବ)—Intelligible.

ସ୍ପଷ୍ଟୀକୃତ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ପଷ୍ଟ+ଅଭୂତଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—ବ୍ୟକ୍ତୀକୃତ—Made clear; elucidated.
Spashṭīkṛuta
(ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ, ସ୍ପଷ୍ଟୀକ୍ରିୟା—ବ)

ସ୍ପଷ୍ଟୀକ୍ରିୟା—ସଂ. ବ. (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଯେଉଁ କ୍ରିୟା ବା ଗଣନାପଦ୍ଧତି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂହୂର୍ତ୍ତରେ କୌଣସି ଗ୍ରହ କେଉଁ ରାଶିର କେତେ ଅଂଶ, କେତେ କଳା ଓ କେତେ-ବିକଳାରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣାପଡ଼େ (ଜ୍ୟୋ. ଶା)—(astronomy) The process by which the exact position of a planet in any zodiacal sign (showing degrees, minutes and seconds) at a particular point of time is found out.
Spashṭī kriyā

ସ୍ପଷ୍ଟୀଭୂତ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ପଷ୍ଟ+ଅଭୂତତଭାବେ ଚ୍ୱି+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଯାହା ପୂର୍ବେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଥିଲ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Become plain or evident.
Spashṭībhūta
(ସ୍ପଷ୍ଟୀଭାବ—ବ)

ସ୍ପା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—(ବେଲ୍‌ଜିଅମ୍‌ରେ ସ୍ପା ନାମ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟନିବାସର ନାମରୁ)—ଧାତୁମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଝରିଣୀ ଥିବା ସ୍ଥାନ—Spa; a place where there is a mineral spring of water, frequented as a health-resort.
Spā
स्पा स्पा

ସ୍ପାନିଆର୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବଣ. ଓ ବ (ଇଂ. ସ୍ପାନିଆର୍ଡ୍)—ସ୍ପେନ୍ ଦେଶବାସୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Spaniard.
Spāniārd
স্পানিয়ার্ড स्पानियार्ड

ସ୍ପାନିଏଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ସ୍ପାନିଏଲ୍)—ଏକ ପ୍ରକାର ବଳାତ କୁକୁର—Spaniel. [ଦ୍ର—ଏ କୁକୁର ଆମ ଦେଶୀ କୁକୁରମାନଙ୍କଠାରୁ ଆକାରରେ ଛୋଟ; ଲୋମ ୨।୩ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ, କାନ ଝୁଲି ପଡ଼ିଥାଏ; ଦେହ ଧଳା, କାଳ ବା ଧଳାକଳା ମିଶା ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋମରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ।]
Spāniel
স্পানিয়েল্ स्पेनियल

ସ୍ପାନିଷ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଇଂ ସ୍ପାନିଷ୍) ସ୍ପେନ୍ ଦେଶୀୟ—Spanish.
Spānish স্পানিশ্ स्पेनिस

ସ୍ପାର୍ଟା—ଦେ. ବ. (ନାମ)—ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଗୋଟିଏ ନଗର—Sparta, a town in ancient Greece. [ଦ୍ର—ଏଠାର ଅଧିବାସୀମାନେ ମହା ବୀର ଥିଲେ।]
Spārtā
স্পার্টা स्पार्टा

ସ୍ପାର୍ଟାନ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଇଂ. ସ୍ପାର୍ଟାନ୍)—ସ୍ପାର୍ଟା ଦେଶୀୟ—Spartan.
Spārṭān স্পার্টান स्पार्टान

ସ୍ପିକର୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ସ୍ପିକର୍)—୧। ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ବୈଠକ ସମୂହରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସଭାପତି—1. The Speaker of the Parliament. ୨। ଭାରତୀୟ ଓ ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କର ନିର୍ବାଚିତ ସଭାପତି—2. The Speaker of the Provincial and Imperial Assemblies of India. ୩। କୌଣସି ସଭାର ବା ବୈଠକର ବକ୍ତା—3. A speaker in a meeting or gathering.
Spikar
স্পিক(কা)র্ स्पीकर

ସ୍ପିଚ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ସ୍ପିଚ୍) ୧। ବକ୍ତୃତା—1. Speech; lecture. ୨। କଥା; କଥନ—2. Speech.
Spich
স্পিচ্ स्पीच

ସ୍ପିଟ୍‌ସ୍ ବର୍ଜ(ର୍ଜେ)ନ୍—ବେଦେ. ବ. (ନାମ)—ଉତ୍ତରମେରୁର ଉତ୍ତରଦିଗରେ ଶୀତ ମହାସାଗରସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପବିଶେଷ—An island in the Arctic ocean; Spitsbergen.
Spiṭs barja (rje)n
স্পিটস্ বর্জন্ स्पीट्स बर्जन

ସ୍ପିନ୍ କିସ୍‌ମିସ୍—ବୈଦେ. ବ.—କ୍ୱେଟାର ପିସିନ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜାତ ଏକ ପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କିସ୍‌ମିସ୍—A kind of excellent raisin.
Spin kis-mis
পিসিন্ কস্‌মিস্ स्पीनकिसमिस
(ପିସିନ୍ କିସ୍‌ମିସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ପିରିଚୁଆଲିଜ୍‌ମ୍—ବେଦେ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଆହ୍ୱାନ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଜୀବିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭାବ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟା ବା କ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୁଏ—Spiritualism.
Spirichuālij-m
স্পিরিচুঅলিজ্‌ম্ स्पिरिचुअलिज़म्

ସ୍ପିରିଚୁଆଲିଷ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ—ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଆହ୍ୱାନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A spiritualist.
Spirichuālisht
স্পিরিচুআলিষ্ট स्पिरिचुआलिष्ट

ସ୍ପିରିଟ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ. ସ୍ପିରିଟ୍) ୧। ଉଗ୍ର ସୁରା; ଅରିଷ୍ଟ—1. Sprit. ୨। ସୁରସାର—2. Essence. ୩। ମନର ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି; ଦମ୍ଭ; ଉତ୍ତେଜନା—3. Spirits; intellectual activity. ୪। ଜୀବନଶକ୍ତି; ଆତ୍ମା—4. The Vital Force; Soul. ୫। ଭୂତ—5. Ghost. ୬। ଶରୀରସ୍ଥ ଆତ୍ମା—6. The Soul or Spirit inside the body. ୭। ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର, ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ଥୂଳ ଶରୀରରୁ ବାହାରି ଯେଉଁ ଶରୀର; ଶୂନ୍ୟରେ ବିଚରଣ କରେ—7. The astral body.
Spirit
স্পিরিট स्पिरिट

ସ୍ପୃ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ପ୍ରୀତି ବା ସ୍ନେହ କରିବା—1. To love ୨। ରକ୍ଷା କରିବା—2. To save. ୩। ପାଳନ କରିବା—3. To bring up.
Spṛu(root)

ସ୍ପୃକ୍—ସ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ସ୍ପୃଶ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ପର୍ଶୀ—Touching. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଯଥା—ମର୍ମସ୍ପୃକ୍।]
Spṛuk

ସ୍ପୃକ୍କା—ସ. ବ (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ କ+ଅ)—୧। ପୃକ୍କା; ପିଡ଼ଙ୍ଗ ଶାଗ—1. A potherb; Trigonella Corniculata. ୨। ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା (ବୃ. ଶା)—2. Mimosa Pudica (creeper). ୩। ଶତପତ୍ରୀ; ସେବତୀ (ବୃ. ଶା)—3. Musk rose.
Spṛukkā

ସ୍ପୃଶ(ଶି) (ଧାତୁ)—ସ—ଛୁଇଁବା—To touch.
Spṛuś(śi) (root)

ସ୍ପୃଶା — ସଂ.ବି (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ + ଆ)—୧। ସ୍ପର୍ଶ—1. Touch,
Sprusā ୨। (+କର୍ମ.ଅ+ଆ) ସର୍ପିଣୀ; ଭୁଜଙ୍ଗ ଗାଈମା ବୃକ୍ଷ;
କଣ୍ଟାକଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—2. A medicinal plant. ୩।
କଣ୍ଟକାରୀ (ହି.ଶ) 3. Kaṇṭakārī (See)

ସ୍ପୃଶୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ.ଅ + ଈ)—କଣ୍ଟକାରୀ(ଅମର)(ଦେଖ)
Sprusī Kaṇṭakārī (See)

ସ୍ପୃଶ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ସ୍ପର୍ଶ କରିବାର
Sprusya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be touched; touchable.
(ସ୍ପୃଶ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ—ବିପରୀତ)

ସ୍ପୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—୧। ଛୁଟସ୍ପର୍ଶ;
Sprushta ଯାହା ଛୁଆଁ ଯାଇଅଛି—1. Touched. ୨।
(ସ୍ପୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଛୁଆଁ; ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସ୍ପର୍ଶ ଯୋଗୁଁ ଦୂଷିତ—
2. Defiled by touch.

ସ୍ପୃଷ୍ଟକ—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. କ)—ଗାତ୍ର ସ୍ପର୍ଶ
Sprushṭaka ପୂର୍ବକ ଆଲିଙ୍ଗନ—Embrace by touching the body.

ସ୍ପୃଷ୍ଟ ରୋଦନିକା—ସଂ. ବି—ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା (ହି. ଶ)—
Sprushṭa rodanikā Mimosa Pudica (creeper).

ସ୍ପୃଷ୍ଟା ସ୍ପୃଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି)—ସଂ. ଅ—୧। ପରସ୍ପର ସ୍ପର୍ଶନ—1. Mutual
Sprushṭā sprushṭa(shṭi) touching; touching
each other. ୨। (ଯାହା ଅବ ସ୍ଥାନରେ) ସମସ୍ତଙ୍କର
ଅବାରିତ ଭାବରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛୁଇଁବା—2. Promiscuous touching (e. g. in crowds).

ସ୍ପୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତି)—ସ୍ପର୍ଶ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Sprushṭi (ସ୍ପୃଷ୍ଟ—ବିଣ) Touch.

ସ୍ପୃହ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା କରିବା—1. To
Spruh (root) wish for. ୨। ଆକାଂକ୍ଷା କରିବା—2. To
hanker after; to long for.

ସ୍ପୃହଣ—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃହ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—ଇଚ୍ଛା; ଅଭିଳାଷ—
Spruhaṇa Desire; wish.

ସ୍ପୃହଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପୃହ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସ୍ପୃହି ଧାତୁ + କର୍ମ.
Spruhaṇīya ଅନୀୟ)—୧। ବାଞ୍ଛନୀୟ—1. Desirable.
(ସ୍ପୃହଣୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଲୋଭନୀୟ—2. Enviable. ୩। ଯାହା
ଲୋଭ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ—3. Fit to be longed
for. ୪। ଶ୍ଳାଘ୍ୟ—4. Praiseworthy. ୫। ଅଦ୍ଭୁତ
—5. Wonderful. ୬। ଗୌରବ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ
(ହି. ଶ)—6. Respectable; honourable.

ସ୍ପୃହୟାଳୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ପୃହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଆଳୁ)—୧। ସ୍ପୃହାଶୀଳ;
Spruhayālu ଲୋଭୀ—1. Covetuous after. ୨।
ଆକାଂକ୍ଷାଯୁକ୍ତ—2. Desirous.

ସ୍ପୃହା—ସଂ. ବି (ସ୍ପୃହ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍=ସ୍ପୃହି ଧାତୁ=ଭାବ. ଅ+ଆ)—
Spruhā ୧। ଇଚ୍ଛା; ଆକାଂକ୍ଷା; ଅଭିଳାଷ—1. Desire
ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ— longing. ୨। ଲୋଭ; ଲୋଭ—
ସ୍ପରେହା, ସ୍ପୁରେହା। 2. Hankering after a thing. ୩।
ଗଣନା—3. Calculation. ୪। (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ)—
କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଧର୍ମାନୁକୂଳ କାମନା (ହି.ଶ)
—4. (Nyāya philosophy) Pious desire to
get a thing.

ସ୍ପୃହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ପୃହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Spruhī ସ୍ପୃହାକାରୀ; ଅଭିଳାଷୀ—Hankering; desirous.
(ସ୍ପୃହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ପୃହ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ପୃହ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)—ଯାହା ପାଇବା ପାଇଁ
Spruhya ସ୍ପୃହା କରାଯାଏ—Desired; wished for;
(ସ୍ପୃହ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) hankered after. ସଂ. ବି—ବୀଜପୂର;
ଟାଭ (ହି. ଶ)—Citron.

ସ୍ପେଅର୍ କପି—ବୈଦେ.ବି—କୌଣସି ପୁସ୍ତକର ବା ଲେଖାର ଅତିରିକ୍ତ
Spear kapi ବା ଅଧିକା ଖଣ୍ଡ—Spare copy of a book
স্পেয়ার কাপি स्पेयार कौपी or writing.

ସ୍ପେନ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଇଉରୋପର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ରାଜ୍ୟ—
Spen [ଦ୍ର—ଏହା ରାଜଧାନୀ ମାଡ୍ରିଡ୍।] Spain.
স্পেন स्पेन

ସ୍ପେନୀୟ—ଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସ୍ପେନ୍ + ସଂ. ଈୟ; ତୁଳନା କର
Speniya ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ 'ଇଟାଲୀୟ ଯୁବା')—ସ୍ପେନ ଦେଶୀ
স্পেনীয় स्पेनका Spanish.

ସ୍ପେଲିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ପେଲିଙ୍ଗ୍)—ଶବ୍ଦର ବା ବାକ୍ୟର ବନାନ
Speling স্পেলিঙ্গ स्पेलिङ्ग —Spelling.

ସ୍ପେଲିଙ୍ଗ୍ ମିଷ୍ଟେକ୍—ବୈଦେ ବି (ଇଂ. ସ୍ପେଲିଙ୍ଗ୍ ମିଷ୍ଟେକ୍)—
Speling mishṭek ବନାନରେ ଭୁଲ; ବର୍ଣ୍ଣାଶୁଦ୍ଧି—
(ସ୍ପେଲିଙ୍ଗ୍ ଭୁଲ୍—ଦେ. ରୂପ) Spelling mistake.
স্পেলিঙ্গ মিষ্টেক स्पेलिङ्ग मिष्टेक

ସ୍ପେଶ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ସ୍ପେଶ୍)—(ଛାପାଖାନା) ଦୁଇ ଧାଡ଼ିର ବା
Spes ଦୁଇ ଶବ୍ଦର ବା ଦୁଇ ଅକ୍ଷରର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସ୍ଥାନ—
স্পেশ स्पेस (printing) Space.

ସ୍ପେଶ୍ ରଖିବା(ଦେବା, ଛାଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ଛାପାଖାନା) ଦୁଇ ଧାଡ଼ି
Spes rakhibā(debā, chhārdibā) ବା ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଥାନ
স্পেশ রাখা ଛାଡ଼ିବା—(Printing) To leave a space
स्पेस रखना between letters, words or lines.

ସ୍ପେଶ(ଶା, ଶ୍ୟ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସ୍ପେଶାଲ୍)—୧। ବିଶିଷ୍ଟ—
Spesa(sā,syā)l 1. Special. ୨। ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା ଉପଲକ୍ଷରେ
[ସ୍ପେସିଅ(ଆ)ଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ରଚିତ ବା ସଜ୍ଜିତ—
স্পেশাল 2. Specially made or fitted. ବି—ସ୍ପେଶାଲ୍
स्पेशाल ଟ୍ରେନ୍ (ଦେଖ)—Spesal tren (See)

ସ୍ପେଶ(ଶା,ଶ୍ୟ)ଲ୍ ଟ୍ରେନ୍(ଗାଡ଼ି)—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ.ସ୍ପେଶଲ୍ ଟ୍ରେନ୍)—
Spesa(sā, syā)l tren(gārdi) ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟଣା ଉପଲକ୍ଷରେ
[ସ୍ପେସିଅ(ଆ)ଲ୍ ଟ୍ରେନ୍(ଗାଡ଼ି)—ଅନ୍ୟରୂପ] ବା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
স্পেশাল ট্রেন ପାଇଁ ଚଳିତ ରେଳ ଗାଡ଼ି—Special train.
स्पिसल गाड़ी

ସ୍ପେଶିମେନ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ ସ୍ପେସିମେନ୍)—ଦସ୍ତଖତର ବା Spesimen ପୁସ୍ତକର ପୃଷ୍ଠାର ନମୁନା—Specimen (of ସ୍পেশিমেন स्पेसिमैन signature or page of a book). [ଦ୍ର—ସ୍ପେସିମେନ୍ ପେଜ୍ (Page=ପୃଷ୍ଠା); ସ୍ପେସିମେନ୍ ସିଗ୍ନେଚର୍ (Signature=ଦସ୍ତଖତ)] ।

ସ୍ପୃଷ୍ଟା—ସ, ବି. (ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ତ; ସ୍ପୃଷ୍ଟ, ଏମା. ୧ବ.)— Sprashtā ଉପତାପକମାତ୍ର; ରୋଗ (ଅମର; ଭରତ)— Disease; sickness.

ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ଧାତୁର ପତଳା ଲମ୍ବ ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକ Spring ବସ୍ତୁ—1. Spring. ୨ । ଗାଡ଼ି ଅଧର କମାଣୀ— স্প্রিং स्प्रिंग (ସ୍ପ୍ରିଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. The spring of a carriage.

ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗଦାର୍ (ବାଲା)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ+ଫା. ଦାର୍, Sprinig dār(bālā) ବୃଅଳ)—ସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ ଲଗିଥିବା (ଯଥା ଘଡ଼ି, স্প্রিংদার स्प्रिंगदार କଳ, ଗଦି)—Having spring; [ସ୍ପ୍ରିଂଦାର (ବାଲା)—ଅନ୍ୟରୂପ] springed.

ସ୍ପ୍ରେ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ତରଳୀୟ ବସ୍ତୁକୁ ଖୁବ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମ କଣାରେ ଛାଡ଼ିବା Spre প্রে स्प्रे ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପିଚକାରୀ—Spray.

ସ୍ପ୍ଲିଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—(ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା)—ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା Splint ହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ିକରି ବସାଇବା ପରେ ଯୋଡ଼ା স্প্লিণ্ট स्प्लिंट ହୋଇଥିବା ହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଠିକ୍ ଅବସ୍ଥିତିରେ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର ବା ଧାତୁର ଲମ୍ବ ଖଣ୍ଡ—(Surgery) Splint.

ସ୍ଫଟ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—To wither. ୨ । Sphat (root) ସ୍ଫୀତ କରିବା—2. To inflate.

ସ୍ଫଟ (ଟା)—ସଂ. ବି.—(ସ୍ଫଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ; ଆ)—ସର୍ପର ଫଣା Sphata (tā) (ଅମର)—The hood of a serpent.

ସ୍ଫଟି (ଟୀ)—ସଂ. ବି.—(ସ୍ଫଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଇ; ଈ)—ଫିଟିକିରି— Sphati(tī) Alum.

ସ୍ଫଟି (ଟୀ) କ—ସଂ ବି. (ସ୍ଫଟ୍ ଧାତୁ=ଭେଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଇକ; ବା Sphati(tī)ka ସ୍ଫଟି+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ଶୁଭ୍ର ସ୍ୱଚ୍ଛ ପ୍ରସ୍ତର ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ବିଶେଷ—1. Crystal; quartz. ନାମ—ସ୍ଫାଟିକ, ସ୍ଫାଟକ, ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମଣି—2. The sun-ଭାସୁର, ସ୍ଫଟିକୋପଳ, stone. ୩ । କାଚ (ହ.ଶ)— ଶାଳଭିସ୍ଥ, ଚୌରସିଳ, 3. Glass. ୪ । ଫିଟ୍‌କିରି (ହ.ଶ)— ସିତୋପଳ, କମଳମଣି. 4. Alum. ୫ । କର୍ପୂର (ହ.ଶ)— ନିର୍ମଳୋପଳ, ସ୍ୱଚ୍ଛ, ସ୍ୱଚ୍ଛମଣି, 5. Camphor. ଦେ. ବିଣ.— ଅମର ରତ୍ନ, କସ୍ତୁସ ରତ୍ନ, ସ୍ଫଟିକ ପରି ସ୍ୱଚ୍ଛ—Transperent স্ফটিক, ফটিক फटिक as crystal. [ଦ୍ର—'ସ୍ଫଟିକ ଜଳ ଦେ' 'ସ୍ଫଟିକ ଜଳ ଦେ' ସ୍ୱବଳ, ସ୍ୱଚ୍ଛ ଚିତ୍ତେ— ନନ୍ଦକିଶୋର, ଶର୍ମିଷ୍ଠା]

ସ୍ଫଟିକ କ୍ଷା(ଖା)ର—ଦେ· ବି—ଟାଙ୍କଣା (ହରେକୃଷ୍ଣ 'ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ')— Sphatika kshā(khā)ra Borax. স্ফটিকক্ষার सोहागा

ସ୍ଫଟିକ ନିନ୍ଦୀ—ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ଫଟିକ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱଚ୍ଛତର—More Sphatika nindī transparent than quartz.

ସ୍ଫଟିକ ବିଷ—ସଂ.ବି.—ଦାରୁ ମୁଷ (ହ ଶ)—Aconite; hellebore. Sphatika bisha

ସ୍ଫଟିକ ମୟ—ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ଫଟିକ ନିର୍ମିତ—Made of crystal. Sphatika maya

ସ୍ଫଟିକ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି.—ସ୍ଫଟିକ ନିର୍ମିତ ସ୍ତମ୍ଭ—Pillar or column Sphatika stambha of quartz.

ସ୍ଫଟିକା—ସଂ. ବି—ସ୍ଫଟିକାରି; ଫିଟିକିରି (ଭାବ ପ୍ରକାଶ)—Alum. Sphatikā

ସ୍ଫଟିକାଚଳ—ସଂ. ବି.—କୈଳାସ ପର୍ବତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The Spatikāchala Kailāsa mountain. (ଦ୍ର—ଏହା (ସ୍ଫଟିକମଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୂରରୁ ସ୍ଫଟିକମୟ ପରି ଦେଖାଯାଏ]—

ସ୍ଫଟିକାଦ୍ରିଭିଦ୍—ସଂ. ବି.—(ସ୍ଫଟିକାଦ୍ରି=କୈଳାସ ପର୍ବତ+ଭିଦ୍ Sphatikādribhid ଧାତୁ=ଲଙ୍ଘିତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍) କର୍ପୂର (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Camphor.

ସ୍ଫଟିକାରି (ରୀ)—ସଂ ବି.—ଫିଟିକିରି—Alum Sphatikāri(rī)

(ସ୍ଫଟିକା, ସ୍ଫଟିକାରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)—[ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ—କଷାୟ, ପ୍ରଦର,ମେହ,ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର,ବସ୍ତି ଓ ଶୋଷନାଶକ, ରଙ୍ଗବା, ରଙ୍ଗଦୃଢ଼ା, ବାତ ପିତ୍ତ କଫ କଣ୍ଠହର, ଯୋନିସଂକୋଚକ ଦୃଢ଼ରଙ୍ଗା. ରଙ୍ଗାଙ୍ଗା ଓ ମୁଖରୋଗରେ ହିତକର । ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦି ଧାତୁର ରଙ୍ଗ ଦୃଢ଼ ହୁଏ ।]

ସ୍ଫଟିକାଧାର—ସଂ. ବି (ମ. ଘ. କ୍ଲେ; ସ୍ଫଟିକ+ଆଧାର)—ସ୍ଫଟିକନିର୍ମିତ Sphatikādhāra ପାତ୍ର—A pot made of crystal

ସ୍ଫଟିକାଭ୍ର—ସଂ ବି—କର୍ପୂର— Sphatikābhra Camphor.

ସ୍ଫଟିକୀ—ସ. ବି—ଟାଙ୍କଣା— Sphatikī (ସ୍ଫଟିକାରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Borax.

ସ୍ଫଟିକୋପମ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ଫଟିକ ସଙ୍ଗେ ଉପମା ହୁଏ ଯାହାର) Sphatikopama ସ୍ଫଟିକ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ—Crystal— (ସ୍ଫଟିକୋପମା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) like. ସ. ବି—୧ । କର୍ପୂର (ହ· ଶ)—1. Camphor. ୨ । ଦସ୍ତା ଧାତୁ (ହ. ଶ) 2. Zinc. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ରକାନ୍ତ ମଣି (ହ. ଶ)— 3. Moonstone.

ସ୍ଫଟୀ—ସ. ବି.—ଫଟକିରି— Sphatī Alum.

ସ୍ଫର୍ଦ୍ଦ (ଧାତୁ)—ସ—ଥଟ୍ଟାକରିବା— Sphard (root) To joke.

ସ୍ଫର(ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସ୍ଫୁରଣ କରିବା—1. To flash. ୨ । ଚଳିବା. 2. Sphar (root) To move.

ସ୍ଫରଣ—ସ· ବି (ସ୍ଫର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—ସ୍ଫୁରଣ (ଦେଖ)— Spharana Sphurana (See)

ସ୍ଫଲ୍ (ଲ୍) (ଧାତୁ)—ସ—ସ୍ଫୁରଣ କରିବା— Sphal (l)(root) To flash.

ସ୍ଫାଟକ—ସଂ. ନ—(ସ୍ଫୁଟ୍‌ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃଅକ)—୧ । ସ୍ଫଟିକ (ହ. ଶ)—
Sphāṭaka 1. Crystal. ୨। ଜଳବିନ୍ଦୁ—2. Water-drop

ସ୍ଫାଟିକ—ସଂ ବିଣ (ସ୍ଫଟିକ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ସ୍ଫଟିକସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Sphāṭika Crystalline.

ସ୍ଫାତ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ଫାଇ ଧାତୁ = ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ; ସ୍ଫୀତ—In
Sphāta creased; swollen.

ସ୍ଫାୟ୍(ଇ) (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—1. To increase.
Sphāy (r) [root] ୨ । ଉନ୍ନତିଯୁକ୍ତ ହେବା—2. To improve. ୩ । ଫୁଲିବା—3. To swell.

ସ୍ଫାର—ସଂ.ବିଣ—(ସ୍ଫାୟ ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧିପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ର, କିଂବା ସ୍ଫାର
Sphāra ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧିପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—
1. Increased; enhanced, ୨। ବିସ୍ତୃତ—
2.Extended; extensive ୩ । ପ୍ରଚୁର (ସନ୍ନିପାତ)
3. Sufficient; abundant; ample ୪ । ବିପୁଳ;
ବୃହତ୍ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. Big; large; wide. ୫ ।
ବିକଟ (ମେଦିନୀ)—5. Hideous; fierce. ସଂ. ନ
୧ । ସ୍ଫୁରଣ; ବିକାଶ—1. Exhibition; flashing; manifestation. ୨ । କନକାଦି ଧାତୁର ବୁଦ୍‌ବୁଦ (ମେଦିନୀ)—2. Drops or bubbles of molten gold or other metal.

ସ୍ଫାରଣ—ସଂ ବି. (ସ୍ଫୁର ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସ୍ଫାର ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧
Sphāraṇa ବଢ଼ାଇବା—1. Widening; increasing, enhancing. ୨ । ବିସ୍ତାର କରିବା—2. Extending. ୩। ସ୍ଫୁରଣ (ଦେଖ)—3. Sphuraṇa (See)

ସ୍ଫାର ଦର୍ପଣ—ସଂ. ନ—ବଡ଼ ଆରସି—
Sphāra darpaṇa Big mirror.

ସ୍ଫାରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଫାର ଧାତୁ, ଣିଚ+କର୍ମ ତ)—୧ । ବିସ୍ଫାରିତ
Sphārita 1. Widened ୨ । ବିସ୍ତାରିତ—2. Extended.

ସ୍ଫାନ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫାଲ ଧାତୁ=ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ପାଇବା+ଭାବ ଅ)
Sphāna ୧ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି; ସ୍ଫୁରଣ—1. Flashing ୨ । ଅସ୍ଫାଳନ—
2. Boasting.

ସ୍ଫିକ୍—ସଂ. ବି (ସ୍ଫାୟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇକ୍, ସ୍ଫିଚ୍ ୧ମା. ୧ବ)—ଫିଚ୍;
Sphic କଟିପ୍ରୋଥ—Buttocks.

ସ୍ଫିକ୍‌ଘାତନକ—ସଂ. ବି.—କଟଫଳ; କାଫଳ—
Sphik-ghatanaka Myrica Sapida. (plant)

ସ୍ଫିଟ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—ରତିକରିବା—
Sphiṭ (root) To cohabit.

ସ୍ଫିର—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଫାୟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇର)—ପ୍ରଚୁର—
Sphira Sufficient; abundant.

ସ୍ଫିର ଧନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର ବହୁଧନ ଅଛି—
Sphira dhana Having abundant riches.
(ସ୍ଫିରଧନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଫୀତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଫାୟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ପ୍ରବୃଦ୍ଧ; ବଢ଼ିଥିବା;
Sphīta ବର୍ଦ୍ଧିତ—1. Increased. ୨ । ସମୃଦ୍ଧ
(ସ୍ଫୀତି, ସ୍ଫୀତତା—ବି) (ଭାଗବତ)—2. Grown rich or prosperous. ୩ । ଫୁଲିଥିବା—
3. Swollen; bloated.

ସ୍ଫୀତ ବକ୍ଷଃ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଫୁଲିଥିବା ଛାତି—
Sphīta bakshah 1. Expanded breast.
୨ । ଗର୍ବୋନ୍ନତ ଛାତି—2. Bloated breast.
ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) ହର୍ଷ ବା ଗର୍ବଦ୍ୱାରା ଯାହାର ଛାତି ଫୁଲି ଉଠିଅଛି: ହର୍ଷୋତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ ବା ଗର୍ବୋତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ—
Having one's breast expanded through pride or joy.

ସ୍ଫୀତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫୁଲିବା—
Sphita heba To swell; to heave.
স্ফীত হওয়া स्फीत होना

ସ୍ଫୀତି—ସଂ. ବି [ସ୍ଫାୟ ଧାତୁ+ଭାବ ତି]—୧ । ପ୍ରବୃଦ୍ଧି—
Sphīti 1. Increase. ୨ । ଶୋଥ—2. Dropsy;
[ସ୍ଫୀତ—ବିଣ] plethora. ୩ । ଫୁଲା—
3. Swelling. ୪ । ଉନ୍ନତି—4. Improvement.

ସ୍ଫୀତୋଦର—ସଂ. ବି—୧ । [କର୍ମ] ଫୁଲା ପେଟ—1. Swollen
Sphītodara belly. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି]
ପେଟ ଫମ୍ପା ରୋଗ—2. Tympanites. ସଂ. ବିଣ.
[ସ୍ଫୀତୋଦରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—ଯାହାର ପେଟ ଫାମ୍ପିଛି—
Having the belly swollen.

ସ୍ଫୁଟ୍ [ଧାତୁ]—ସଂ.—୧ । ବିକସିତ ହେବା; [ଫୁଲ] ଫୁଟିବା—
Sphuṭ (root) 1. To blow; to expand (said of a flower) ୨ । ପରିହାସ କରିବା—2. To joke.
୩ । ବ୍ୟକ୍ତ ହେବା—3. To be manifest.
୪ । ଫୁଟାଇବା; ଭେଦ କରିବା—4. To pierce.
୫ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା—5. To be split- ୬ । ଫାଟିଯିବା-
6. To burst.

ସ୍ଫୁଟ—ସଂ. ବିଣ [ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ]—୧ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ; ବିକସିତ;
Sphuṭa ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ [ମେଦିନୀ]—1. Fully blown.
[ସ୍ଫୁଟତା—ବି] [ଦ୍ରି—ଅଭିଧାନ ପ୍ରଥମ ଭାଗ ସ୍ଫୁଟ
[ଏଥିର ଅପଭ୍ରଂଶ—ଫାଟିବା, ଫୁଟିବା] ଅର୍ଥରେ ବର ପରଶେଣ ଲୁଟେ—ପ୍ରାଚୀ ଉଦାହରଣ ।] ୨ । ବ୍ୟକ୍ତ; ସ୍ପଷ୍ଟ
[ମେଦିନୀ]—2. Manifest; distinct, ୩ । ବିଶଦ-
3. Clear; plain; obvious, ୪ । ପ୍ରକାଶ—
4. Lighted, ୫ । ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ—5. Pierced; lacerated. ୬ । ଭିନ୍ନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
6. Separated. ୭ । ଫାଟି ଯାଇଥିବା—
7. Burst; split. ୮ । ନିଶ୍ଚିତ—8. Sure; ascertained. ୯ । ଶୁକ୍ଳ [ଅଜୟ]—

9. White. ୧୦ । ଶୁଭ୍ର—10. Bright. ୧୧ । ନିର୍ମଳ—11. Clean. ୧୨ । ରନ୍ଧ୍ରଯୁକ୍ତ; ଫୁଟା—12. Having holes; perforated. ୧୩ । ପୃଥକ୍ (ହ୍ରି, ଶ)—13. Separate; distinct. ସଂ. ବି—୧ । ସର୍ପର ଫଣା—1. The expanded hood of a serpent. ୨ । ଜନ୍ମ ସମୟରେ କେଉଁ କେଉଁ ଗ୍ରହର କେଉଁ କେଉଁ ରାଶିରେ କେତେ ଅଂଶ, କେତେ କଳା, କେତେ ବିକଳାରେ ଅବସ୍ଥିତି, ଜନ୍ମ କୁଣ୍ଡଳୀରେ ଏଥିର ପ୍ରଦର୍ଶନ [ହ୍ରି. ଶ.]—2. Showing in the horoscope the positions of different planets in degrees, minutes and seconds in the different zodiacal signs at the time of one's birth.

ସ୍ଫୁଟକ—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା [ହ୍ରି. ଶ]
Sphuṭaka — Cardiospermum Helicacabum plant.

ସ୍ଫୁଟ ଗଣନା—ସଂ. ବି—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟମାନ ଗତି ବା
Sphuṭa gaṇanā ବା ସ୍ଥିତି ଛଡ଼ା ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥିତି ସ୍ଥିର କରିବା ରୂପ ଗଣନା—(Astronomy) Calculation of the true motion or position of planets, as distinct from the apparent motion or position. [ଦ୍ର—ଯେତେବେଳେ ଆଖିକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୃତ୍ତ ନ ଥିବାପରି ଦେଖାଯାଏ, ପ୍ରକୃତରେ ସେତେବେଳେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ବୃତ୍ତ ଯାଇଥାଏ ଓ ଦିଗ୍‌ବଳୟର ତଳକୁ ଯାଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ପ୍ରତିଫଳନ (refraction) ଯୋଗୁ ତାହା ଦିଙ୍ମଣ୍ଡଳର ଉପରେ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ ।]

ସ୍ଫୁଟ ଗତି—ସଂ. ବି— ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଗତି—The
Sphuṭa gati true motion of planets. [ଦ୍ର— ଔଦୟିକ ବା ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳୀନ (କିମ୍ବା ମଧ୍ୟରାତ୍ରୀୟ) ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହ ଓ ପରଦିନର ଔଦୟିକ, ମାଧ୍ୟାହ୍ନିକ ବା ମାଧ୍ୟରାତ୍ରିକ ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହର ଅନ୍ତରହିଁ ସ୍ଫୁଟଗତି ଅଟେ । ସୂକ୍ଷ୍ମ ତାତ୍କାଳିକ ସ୍ଫୁଟଗତି ଆଣିବାକୁ ହେଲେ 'ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ର' ଗତିକୁ ମନ୍ଦକେନ୍ଦ୍ରର କୋଟିଫଳ ଦ୍ୱାରା ଗୁଣି ତ୍ରିଜ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କଲେ ମନ୍ଦଗତିଫଳ ଆସେ । ଏହି ଗତିଫଳକୁ କର୍କ୍ୟାଦି କେନ୍ଦ୍ରରେ ମଧ୍ୟଗତିରେ ଯୋଗକଲେ ଓ ମକରାଦି କେନ୍ଦ୍ରରୁ ବିଯୋଗ କଲେ ତାତ୍କାଳିକ ମନ୍ଦ ସ୍ଫୁଟଗତି ହୁଏ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣରେ ଏହି ନିୟମସବୁର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।] (ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳି ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷଭୂଷଣ ।)

ସ୍ଫୁଟ ଗ୍ରହ—ସଂ.ବି— (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟମାନ ଅବସ୍ଥିତିର
Sphuṭa graha ନିର୍ଣ୍ଣୟ—The ascertaining of the true positions of the planets in the Zodiac. [ଦ୍ର—ଗ୍ରହାଦିଙ୍କ ଗତି ପ୍ରଥମେ 'ମଧ୍ୟମାଧିକାର'ରେ ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ପରେ 'ସ୍ଫୁଟ' କରାଯାଏ । ଏହାର ନିୟମମାନ 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶିରୋମଣି' ଓ 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦର୍ପଣ'ରେ ଉକ୍ତ ଅଛି । ମଧ୍ୟମ ଗତିକୁ ସ୍ଫୁଟ ଗତି ସ୍ଥିର କରା ନ ଗଲେ, କେବଳ ମଧ୍ୟମ ଗତି ବା ଅବସ୍ଥିତିକୁ ଧରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରଣୀୟ ନୁହେ ।

ଫଳତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହ ନ ଆଣିଲେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ବର୍ଗାଦି ଓ ଦୃଗାଦି ବଳ ନିର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ତେଣୁ ସ୍ଫୁଟ ଆଣିବା ସର୍ବାଦୌ ଉଚିତ । ପଞ୍ଜିକାରେ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ଔଦୟିକ ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ । ଏଥିରୁ ସେ ଦିନର ଯେକୌଣସି ସମୟର ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହ ଅଣାଯାଇପାରେ । ପର ଦିନର ଔଦୟିକ ସ୍ଫୁଟରୁ ଆବଶ୍ୟକ ଦିନର ଔଦୟିକ ସ୍ଫୁଟ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଗ୍ରହର ଦୈନିକ ସ୍ଫୁଟଗତି ବାହାରେ । ଦିନକର ଗତି ଜଣାଗଲେ, ତୈରାଶିକ ଦଣ୍ଡକର ବା ଲିପ୍ତାକର ଗତି ମଧ୍ୟ ଅଣାଯାଇ, ଆବଶ୍ୟକ କାଳ ଉଦୟଠାରୁ ଯେତେ ଦଣ୍ଡ ଯେତେ ଲିପ୍ତା (ବା ଘଣ୍ଟା, ମିନିଟ) ହେଲା, ସେ ସମସ୍ତ ଗତି ହିସାବ କରି ଔଦୟିକ ସ୍ଫୁଟରେ ଯୋଗ କଲେ ଆବଶ୍ୟକକାଳୀନ ସ୍ଫୁଟଗ୍ରହ ବାହାରେ ।]
(ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳି ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷଭୂଷଣ)

ସ୍ଫୁଟତା (ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି. (ସ୍ଫୁଟ+ଭାବେ. ତା,ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ପଷ୍ଟତା—
Sphuṭatā (twa) 1. Clearness; distinctness. ୨ । ଶୁଭ୍ରତା—2. Brightness.

ସ୍ଫୁଟତ୍ୱଚ୍—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ—Cardiospermum Heli-
Sphuṭa twachā cacabum (plant).

ସ୍ଫୁଟ ଧ୍ୱନି—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧଳା କପୋତ (ହ୍ରି. ଶ)
Sphuṭa dhwani The white dove.

ସ୍ଫୁଟନ—ସଂ. ବି. (ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । (ପୁଷ୍ପାଦିର)
Sphuṭana ବିକାଶନ; ଫୁଟିବା; ବିକଶିବା—1. Expanding, blowing; opening (of flowers). ୨ । ଫାଟିବା; ବିଦାରଣ—2. Splitting; bursting. ୩ । ଫୁଟଚିବା; ଛିଦ୍ର ଯୁକ୍ତ ହେବା—3. Perforation. ୪ । ଫୁଟାଇବା; ବେଧନ; ଭେଦନ—4. Piercing. ୫ । ବ୍ୟକ୍ତ ହେବା—5. Being manifest, clear or distinct.

ଦେ. ବି.—(ଘଷିହେବା ସମୟରେ ହାତର ଓ ଗୋଡ଼ର ଅଙ୍ଗୁଠି
ଫୁଟନ ଆଦି) ଫୁଟୁକି ଫୁଟାଇବା — The cracking of the
स्फुटन joints of the finger or other limbs [ଦ୍ର—ସ୍ଫୁଟନ କହିବା କରଅଙ୍ଗୁଳ—ଶାମନ୍ତ ସିଂହାର ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି ।]

ସ୍ଫୁଟ ଫଳ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ଯାହାର ଫଳ ପାଚିଲେ ଫାଟିଯାଏ)—
Sphuṭa phala ତୁମ୍ବୁରୁ (ହ୍ରି. ଶ): ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—Anthoxylum Alatum (tree).

ସ୍ଫୁଟ ବନ୍ଧନୀ(ନା)—ସଂ. ବି—କ୍ଷୋଭଉଣ୍ଡ; ପାରବତ-ପଦ୍ମ; ଫୁଟଫୁଟିକା: Sphuṭa bandhanī(nā) ବଂଶ୍ରୁ (ରତ୍ନମାଳା)—नया फटकी Cardiospermum Helicacabum (plant). माल कंगनी (ସ୍ଫୁଟ ବନ୍ଧନୀ[ଳି]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ଫୁଟ ଭାବ—ସ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଜନ୍ମକୁଣ୍ଡଳୀରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର Sphuṭa bhāva ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥିତିର ଗଣନା—The real cusp of planets in the horoscope.

[ଦ୍ର—ପ୍ରଥମେ ଲଗ୍ନସ୍ଫୁଟ ଆଣି ତହିଁରୁ ଅନ୍ୟ ଭାବସ୍ଫୁଟ ଆଣିବାକୁ ହେବ । ଭାବସ୍ଫୁଟ ନ କଲେ ଭାବବଳ ଓ ତହିଁରେ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗ ସମ୍ୟକ୍ ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ନ ପାରେ; ଲଗ୍ନ ସ୍ଫୁଟରୁ ମଧ୍ୟ ଲଗ୍ନ ବା ଦଶମ ଭାବସ୍ଫୁଟ କରାଯାଏ । ଲଗ୍ନଭାବସ୍ଫୁଟରେ ୬ ରାଶି ବା ୧୮୦ ଅଂଶ ଯୋଗ କଲେ ସପ୍ତମ ଭାବସ୍ଫୁଟ ହେବ । ଦଶମ ଭାବକୁ ଲଗ୍ନଭାବରୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଅବଶିଷ୍ଟକୁ ୩ ରେ ହରଣ କରି ଏକ ଏକ ଭାବକୁ ଦଶମ ସ୍ଫୁଟରେ ମିଶାଇଲେ ଲାଭଭାବ ଓ ବ୍ୟୟଭାବ ବାହାରେ । ଏହିପରି ଚତୁର୍ଥ ଓ ସପ୍ତମ ଭାବର ଅନ୍ତରରୁ ପଞ୍ଚମ ଓ ଷଷ୍ଠ ଭାବ ସ୍ଥିର ହେବ । ଲଗ୍ନ ଓ ଚତୁର୍ଥର ଅନ୍ତରରୁ ଧନ ଓ ଭ୍ରାତୃଭାବ ସ୍ଫୁଟ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଦଶମ ଓ ସପ୍ତମର ଅନ୍ତରରୁ ଅଷ୍ଟମ ଓ ନବମଭାବସ୍ଫୁଟ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ । ଦଶମ ସ୍ଫୁଟରୁ ୬ ରାଶି ଅନ୍ତର କଲେ ଚତୁର୍ଥର ସ୍ଫୁଟ ବାହାର ଅଟେ । (ସ୍ୱର୍ଗତ ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ) ।]

ସ୍ଫୁଟମାନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—To appear Sphuṭamāna hebā clearly or distinctly.
स्फुटमान हओया [ଦ୍ର—ସେ ପୁଣି ଚଉଦ୍ଭ ସ୍ଫୁଟମାନ ହୁଅନ୍ତେ, स्फुटमान होना ମୋତେ କୃଷ୍ଣ ପାସୋରଲେ । ପ୍ରାଚୀ. ରସକାଲ୍ପ ।)

ସ୍ଫୁଟା—ସ. ବି—(ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଅ+ଆ)—ଫଣା; ଫଣା (ସ୍ତ୍ରୀମାଲ୍ୟ) Sphuṭā —The expanded hood of a serpent.

ସ୍ଫୁଟି(ଟୀ)—ସ. ବି—(ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ=ଫାଟିଯିବା+କରଣ-ଇ; ଈ)— Sputi(ṭī) ୧ । ପାଦସ୍ଫୋଟ ରୋଗ; ଗୋଡଫଟା ରୋଗ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. Kibe; a disease; splitting up of the skin of the soles of the feet ୨ । ଫୁଟି କାକୁଡ଼; ଶର୍ବରୀ କର୍କଟୀ ଫଳ (ମେଦିନୀ)— 2. Musk melon; a kind of melon which bursts when ripe; Cucumis Melo.

ସ୍ଫୁଟିକା—ସ. ବି—୧ । ଫୁଟି କାକୁଡ—1. A kind of musk Sphuṭikā melon. ୨ । ଫିଟକରି (ହି. ଶ)—2. Alum.

ସ୍ଫୁଟିତ—ସ. ବିଣ (ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବିକସିତ — Sphuṭita 1. Opened; expanded; full blown. ୨ । ପରିହସିତ—2. Laughed at; derided. ୩ । ବ୍ୟକ୍ତୀକୃତ; ପ୍ରକଟିତ—3. Made distinct or apparent. ୪ । ଫାଟି ଯାଇଥିବା; ଭଗ୍ନ—4. Split up; pierced. ୫ । ଫୁଟି ଯାଇଥିବା; କଣା ହୋଇଥିବା— 5. Perforated. ୬ । ନିର୍ଣ୍ଣିତ—6. Ascertained. ୭ । ଶୁଭ୍ରୀକୃତ 7. Brightened.

ସ୍ଫୁଟିତ କାଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗ(ଗ୍ନ)—ସ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ)—ହାଡ଼ ଚିର ହୁଏ Sphuṭita kāṇḍa bhaṅga(gna) ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଯିବା— The breaking of a bone into many bits.

ସ୍ଫୁଟୀ କରଣ—ସ. ବି (ସ୍ଫୁଟ+ଅଭୂତଭାବେ ଚ୍ୱି+କରଣ)—ଅସ୍ଫୁଟ Sphuṭī karaṇa ବା ଅସ୍ପଷ୍ଟ ବସ୍ତୁର ବ୍ୟକ୍ତୀକରଣ— (ସ୍ଫୁଟୀକୃତ—ବିଣ) Making distinct.

ସ୍ଫୁଟ୍ଟ (ଧାତୁ)—ସ—ଅନାଦର କରିବା—To slight; to treat Sphuṭṭ (root) with disregard.

ସ୍ଫୁର୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ପରିହାସ କରିବା—1. To joke. ୨ । Sphurḍ (root) ବିକଶିତ ହେବା—2.To be expanded; to be full blown. ୩ । ବରଣ କରିବା— 3. To choose; to invite.

ସ୍ଫୁତ୍—ସ, ଅ—ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ; ଫୁତ୍କାର; ଫୁଙ୍କିବା ଶବ୍ଦ; ଫୁ ଫୁ Sphut ଶବ୍ଦ—Sound of blowing wind through फूँ, फूँ फुंफकार the mouth.

ସ୍ଫୁତ୍-କର—ସ. ବି (ସ୍ଫୁତ୍=ଫୁଁ ଶବ୍ଦ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)— Sphut-kara ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା—Fire.

ସ୍ଫୁତ୍-କାର—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁତ୍=ଫୁଁ ଶବ୍ଦ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)— Sphut-kāra ଫୁତ୍କାର; ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କିବା ଶବ୍ଦ; ଫୁଁ ଫୁଁ ଶବ୍ଦ Sound of blowing air through the lips.

ସ୍ଫୁତ୍କାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କିବା—To blow air Sphut-kāra karibā through the lips.
फूँ देओया फूफकार करना

ସ୍ଫୁର୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଚଞ୍ଚଳ ହେବା—1. To be active. Sphur (root) ୨। ଇତସ୍ତତଃ ଈଷତ୍ ଚଳିବା—2. To move ଏହାର ଅପଭ୍ରଂଶ— slightly to and fro; to palpit- ଫୁରିବା, ସୁରିବା । ate; to throb. ୩ । (ଅଙ୍ଗର ଚର୍ମ) ଡେଇଁବା—3. To throb (said of the skin of a limb). ୪ । ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—4. To be manifest; to be apparent. ୫ । କମ୍ପିବା— 5. To shiver; to tremble.

ସ୍ଫୁର—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଫଳକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); Sphura ପଟା—1. Pane; plate; board. ୨ । (+ଭାବ ଅ)—ସ୍ଫୁରଣ (ଅମର ଟୀକା) (ଦେଖ)—2. Sphuraṇa (See) ୩ । ବାୟୁ (ହି. ଶ)—3. Wind.

ସ୍ଫୁରଣ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । କମ୍ପନ; କମ୍ପିବା Sphuraṇa ଚଳନ (ଭରତ)—1. Quivering; tremb- ସଂସ୍କୃତ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସ୍ଫୁର, ସ୍ଫୁରଣ, ling; slight movement. ସ୍ଫାର, ସ୍ଫାରଣ, ସ୍ଫୁଲନ, ସ୍ଫୋରଣ ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଚଳନ— (ସ୍ଫୁରିତ—ବିଣ) 2. Oscillating. ୩ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନମାଳା) —3. Being manifest or expressed; ex-

pression ୪ । ବଢ଼ଣନ—4. Blowing; expanding. ୫ । ଦୀପ୍ତି—5. Shining; sparkling. ୬ । ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହେବା—6. Reflection. ୭ । ଉଦ୍ଭେଦ—7. Rising. ୮ । ଅଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗ ସ୍ଫୁରିବା—8. Throbbing of the skin of some part of the body.

ସ୍ଫୁରନ୍—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସ୍ଫୁର ଧାତୁ+ଅତ୍ (ଶତୃ); ସ୍ଫୁରନ୍ ୧ମା. ୧ବ) Sphuran ୧। କମ୍ପନ ଯୁକ୍ତ—1. Trembling; vibrating; (ସ୍ଫୁରନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) throbbing. ୨। ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Finding expression. ୩ । ଦୀପ୍ୟମାନ—3. Shining.

ସ୍ଫୁରା (ରେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ଫୁରିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Causa Sphurā (re) ibā tive of Sphuribā. [ଭ—ସ୍ଫୁରିଥ ଏଣା ஸ்ஃபுரானா ফুরবোনা ସ୍ଫୁରିଥ ଭାଷା—ମଧୁସୂଦନ. ହିନ୍ଦୁଗାଥା]

ସ୍ଫୁରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ଫୁର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କମ୍ପିତ—1. Sphurita Trembling. ୨। ସ୍ଫୁରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Throbbing. ୩ । ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ—3. Reflected. ୪ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—4. Expressed. ୫ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତିପ୍ରାପ୍ତ—5. Shining; exhibited; manifest.

ସଂ ବି—ସ୍ଫୁରଣ (ଦେଖ)—Sphūraṇa (See)

ଦେ. ବିଣ—୧ । ଉଚ୍ଚାରିତ—1. Uttered. ୨ । ପ୍ରକଟିତ—2. Published; proclaimed [ଭ—ବିଗିବସି ଶେଷକାଳେ, ସ୍ଫୁରିତ ଶଙ୍ଖ ମଙ୍ଗଳେ, ସ୍ଥୂଳ ଜଙ୍ଘରୁ ତାମ୍ବୁଲେ ତୋଷି—ଭକ୍ତ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]

ସ୍ଫୁରିତାଧର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—(କ୍ରୋଧରେ ଯାହାର ଓଠ Sphuritādhara ଥରୁଅଛି; କମ୍ପିତୋଷ୍ଠ—With the lips trembling (out of anger) (ସ୍ଫୁରିତାଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—କମ୍ପୁଥିବା ଓଠ—Trembling lip

ସ୍ଫୁରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ସ୍ଫୁର ଧାତୁ)—୧ । କମ୍ପିବା—1. To Sphuribā tremble. ୨ । (ଅଙ୍ଗବିଶେଷ) ଡେଇଁବା—2. To throb or palpitrate. [ଭ—ଭୂତପୂର୍ବରେ ଭୟ ହୋଇଲି ଉପସ୍ଥିତ, ସ୍ଫୁରିଲା ବାମଭୁଜ ଭୁଲେ ବାମ ନେତ୍ର—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ,ବନ] ୩ । (ଭୁକ୍ତିବା ବାକ୍ୟ) ପ୍ରକଟିବା—3. To find expression. [ଭ—ଭାରତ ଗୀତ ହୋଇ ସ୍ଫୁରି ମୋ ହୃଦରେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ଆଦି] ୪ । ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—4. To be manifest. [ଭ—ଜଙ୍ଗମ ହେବାର କମ୍ପନଦ ସାର, ଶିରୀ ସ୍ଫୁରିଲା ସେ କ ପ୍ରକାର—ଜନଶ୍ରୁତି. କପୋତ ତତ୍ତ୍ବ—କ ଗୀତ] ୫ । ବାହାର ପଡ଼ିବା—5. To come out [ଭ—କାହୁଁ ସ୍ଫୁରିଲ କେବା ସ୍ଫୁରେ, କରବଲମ୍ବ କରିଧାରେ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ] ୬ । ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବା—6. To be uttered. [ଭ—ଏମନ୍ତ ପ୍ରଶଂସାମୃତ ସ୍ଫୁରୁ ଙ୍କଂସାହିତ ମୁଖ ଶଶଧରରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ] ୭ । ପ୍ରକଟିତ ହେବା—7. To be published.

ସ୍ଫୁର୍ଚ୍ଛ (ଧାତୁ)—ସ—ବିସ୍ମୃତ ହେବା—Sphurchchh (root) To forget.

ସ୍ଫୁର୍ଜ୍ (ର୍ଜ୍ଜ୍) (ଧାତୁ)—ସ—(ବଜ୍ର)ନିର୍ଘୋଷ କରିବା—Sphurj(rjj) (root) To roar (said of thunder).

ସ୍ଫୁର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁର୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ; କାଠ ନିଆଁରେ ଜଳାଇଲେ Sphurja(rjja)ka ଏହା ଚଡ଼୍ ଚଡ଼୍ ଶବ୍ଦ କରେ)—ତିନ୍ଦୁକ ବୃକ୍ଷ; କେନ୍ଦୁ ଗଛ—Disopyrus Glutinosa (tree).

ସ୍ଫୁର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ଥୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁର୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅଥୁ)—୧ । ବଜ୍ରପତନ Sphurja(rjja)thu ଶବ୍ଦ—1. Roar of thunder; thunder clap.

ସ୍ଫୁଲ୍(ଧାତୁ)—ସ—୧ । ସ୍ଫୁର୍ (ଧାତୁ) (ଦେଖ)—1. Sphur [root] Sphul [root] (See) ୨ । ସ୍ଫୁରଣ କରିବା—2. To sparkle. ୩ । ସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—3. To split. ୪ । ଚଳିବା—4. To move. ୫ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା—5. To store up.

ସ୍ଫୁଲ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ବସ୍ତ୍ରବେଶ୍ମ; ତମ୍ବୁ; ସରହି Sphula (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Tent. ୨ । ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି (ହେ. ଶ)—2. Manifestation.

ସ୍ଫୁଲନ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ସ୍ଫୁରଣ (ମାଳକଣ୍ଠ)(ଦେଖ)-Sphulana Sphuraṇa (See)

ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁର୍=ଫୁତ୍କାର+ଲଙ୍ଗ୍ ଧାତୁ=ଚଳିବା+କର୍ତ୍ତୃ Sphuliṅga ଅ; ଯାହା ଫୁତ୍କାରଦ୍ୱାରା ଉଡ଼ିଯାଏ)—ଅଗ୍ନିକଣା; ନିଆଁରୁ ଉଠୁଥିବା ଅଗ୍ନିଚୂର୍ଣ୍ଣ—Sparks of fire.

ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗିନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—Sphuliṅginī ଅଗ୍ନିଙ୍କ ସପ୍ତ ଜିହ୍ୱା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ (ଜଟାଧର)—One of the seven tongues of the fire-god.

ସ୍ଫୂର୍ଜ(ର୍ଜି) (ଧାତୁ)—ସ—ସ୍ଫୁର୍ଜ୍ (ଧାତୁ) (ଦେଖ)—Sphūrj(rji)(root) Sphurj [root](See).

ସ୍ଫୂର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)କ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୂର୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅକ)—୧। ସ୍ଫୁର୍ଜକ (ଦେଖ)-Sphūrja(rjja)ka 1. Sphurjaka (See). ୨ । ଶ୍ୟୋନାକ; ଫଣଫଣା ଗଛ (ହେ. ଶ)—2. Bignonia Indica tree.

ସ୍ଫୂର୍ଜ(ର୍ଜ୍ଜ)ଥୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୂର୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଅଥୁ)—୧ । ସ୍ଫୁର୍ଜଥୁ (ଦେଖ)—Sphūrja [rjja]thu 1. Sphurjathu (See) ୨ । ଭୂଇଁ ଲିଅଁ; କାଣୀଲେଉଟିଅ ଶାକ (ହେ. ତୋଳ୍ପିଳ ଶାଗ) 2. Prickly amaranth (pot herb).

ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁର୍ ଧାତୁ+ଭାବ. କ୍ତି; ତ=ତ୍ତ)—୧ । ସ୍ଫୁରଣ Sphūrtti (ଦେଖ)—1. Sphuraṇa (See). ୨ । ସ୍ପନ୍ଦନ—2. Throbbing; palpitating. ୩ । ଉଲ୍ଲାସ; ହର୍ଷ—3. Joy; delight; ecstacy of joy. ୪ । ପ୍ରତିଭା—4. Genius. ୫ । ପ୍ରଭା—5. Dazzling.

ଦେ. ବି—୧ । ହର୍ଷଜନିତ ମଉଜ; ଆମୋଦ—1. Merriment. ୨ । ଆନନ୍ଦଜନିତ ମନର ଉତ୍ତେଜନା ବା ଶରୀରରେ ପ୍ରକାଶିତ ଚଞ୍ଚଳତା; ଉତ୍ତେଜନା—3. Buoyancy of spirits and body; exuberence of spirits. ୩ । ମନର ଶୃଙ୍ଖଳା; ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି—3. Activity or elasticity of mind. ୪ । ଭୂରା—4. Haste. ଦେ. ବଣ—ଚଞ୍ଚଳ—Active.

ଫୂର୍ତ୍ତି
फुरती

ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆନନ୍ଦରେ ମଉଜ କରିବା—1. To Sphūrtti karibā be merry or exuberent in spirits. ୨ । ଭୂରା କରିବା—2. To make haste,

ଫୂର୍ତ୍ତିକରା
फुरती करना

ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ଜନକ—ସଂ. ବଣ—ଉଲ୍ଲାସକର—Sphūrtti janaka Delightful,

ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିମାନ୍ (ଦେଖ)—1. Sphūrtti-Sphūrttibāj mān (See) ୨ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲମନା—2. Having buoyancy of spirits. ୩ । ଚଞ୍ଚଳ—3. Active.

ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜ
फुरतीला; फुरतीबाज

ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜି—ଦେ. ବି—'ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜ' ହେବା ଅବସ୍ଥା—Sphūrttibāji Activity in work; dexterity,

ଫୂର୍ତ୍ତିବାଜି फुर्तिबाजी

ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ବ୍ୟଞ୍ଜକ—ସଂ. ବଣ—ଯାହା ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି ସୂଚନା କରେ; ଉଲ୍ଲାସ-Sphūrtti byañjaka ସୂଚକ—Indicating buoyancy of spirits;

ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିମାନ୍—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତି+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ମତ୍; ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିମତ୍; Sphūrttimān ୧ମା, ୧ବ)—୧ । ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ—1. Joyful; buoyant. ୨ । ବିକଶିତ ହେଉଥିବା—2, Expanding. ୩ । କମ୍ପମାନ—3. Throbbing. ୪ । ଚଞ୍ଚଳ—4. Active.

(ସ୍ଫୂର୍ତ୍ତିମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ. ବି—ପାଶୁପତ (ଶିବାସ୍ତ୍ରବିଶେଷ)—God Siba's weapon.

ସ୍ଫେୟାନ୍—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ସ୍ଫିର=ପ୍ରଚୁର+ଅତ୍ୟର୍ଥେ ଇୟସ୍, ୧ମା ୧ବ) Spheyān —୧ । ଅତି ପ୍ରଚୁର—1. Very abundant. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ ଅତିଶୟ; (ଅମର)—2 Excessive

(ସ୍ଫେୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଫେଷ୍ଠ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ଫିର=ପ୍ରଚୁର+ଅତ୍ୟର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତି Sphestha ପ୍ରଚୁର—1. Very abundant. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ 2. Excessive.

ସ୍ଫୋଟ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ସ୍ଫୋଟକ; ଫୋଟକା—Sphoṭa 1. Blister. ୨ । ବ୍ରଣ; ବସ୍ଫୋଟକ—2. Boil. ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ୩ । (+ଭାବ ଅ) ବହିରାବରଣକୁ ଭେଦ କରି ସ୍ଫୋଟକ, ବିସ୍ଫୋଟକ ଅଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ବସ୍ତୁର ବହିରାଗମନ (ହି. ଶ); ଫାଟିବାର ପିଡ଼କ, ଗଣ୍ଡ । ବାହାର ପଡ଼ିବା—3. The bursting of the outer covering by a thing from inside. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ଫୋଡ଼; ମୁକ୍ତା (ହି. ଶ) 4. Pearl. ୫ । (+ଭାବ ଅ) ଦେହ ଓ ହସ୍ତାଦିର ଅଙ୍ଗୁଳି ଜନିତ ଶବ୍ଦ; ଫୁଟ୍‌କୁଟ୍—5. A sound of cracking made by the limbs. [ଯଥା—ଟାଙ୍କାଫୋଟ] ୬ । (ବ୍ୟାକରଣ) ପୂର୍ବ ପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣର ଅନୁଭବ ସହିତ ଚରମ ବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ଅଖଣ୍ଡ ଶବ୍ଦବିଶେଷ [ପ୍ରକୃତିବାଦ]; ଅର୍ଥ୍ୟ ଶବ୍ଦ [ହି. ଶ]—6.The expression of the meaning of a word by joining together the separate letters comprising it. [ଦ୍ର—ସର୍ବଦର୍ଶନ ସଂଗ୍ରହ ଅନୁସାରେ ଏହି ଅର୍ଥ୍ୟ ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣାତ୍ମକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ । ଯଥା—କମଳ ଶବ୍ଦସ୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣତ୍ରୟ 'କ' 'ମ' ଓ 'ଳ' ର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦ୍ୱାରା କିଛି ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏ ତିନି ବର୍ଣ୍ଣକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଯେଉଁ 'ସ୍ଫୋଟ' ବା ଅର୍ଥ୍ୟଶବ୍ଦ ହୁଏ, ସେଥିରୁ କମଳଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ (ହି. ଶ) ।

ସ୍ଫୋଟକ—ସଂ. ବି—(ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ଫୋଟକା—Sphoṭaka 1. Blister. ୨ । ବ୍ରଣ; ଗଣ୍ଡ—2. Boil. ୩ । ବସ୍ଫୋଟକ—3. Eruptions on the skin. ୪ । ଅର୍ବୁଦ—4. Tumour. ୫ । ଭଲ୍ଲାତକ, ଭଲିଆ (ହି. ଶ)—5. Marking nut. [ଦ୍ର—ଏହା ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଦେହରେ ସ୍ଫୋଟକ ବାହାରେ ।] ସଂ. ବଣ (ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ଭେଦକ —1. Piercing. ୨ । ପରିହାସକ—2. Jesting.

(ସ୍ଫୋଟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ)

ସ୍ଫୋଟନ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ, ଣିଚ୍=ସ୍ଫୋଟ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—Sphoṭana ୧ । ବିଦାରଣ; ଫାଡ଼ିବା—1. Piercing; splitting. ୨ । ପ୍ରକାଶନ—2. Exhibiting; manifesting. ୩ । ଫୁଟାଇବା; ଫୋଡ଼ିବା—3. Perforating; drilling. ୪ । ଶବ୍ଦ (ହି. ଶ)—4. Sound. ୫ । ସୁଶ୍ରୁତ ଅନୁସାରେ ବାୟୁ ପ୍ରକୋପରୁ ବ୍ରଣର ପୀଡ଼ାବିଶେଷ, ଯହିଁରେ ବ୍ରଣ ଫାଟିଗଲା ଭଳି ଜଣାଯାଏ (ହି. ଶ)—5. Bursting sensation of boils.

ସ୍ଫୋଟନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୋଟ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ଈ)—୧ । ବେଧନୀ; Sphoṭanī ମଣି ଶଙ୍ଖ ଇତ୍ୟାଦି ଫୋଡ଼ିବା ଯନ୍ତ୍ର; ଫୋଡ଼ଣୀ. ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଅସ୍ଫୋଟନୀ 1. Auger; drilling instrument. ୨ । ବଢ଼େଇଙ୍କ ଲସ୍ଫୋଟନୀ, ବେଧନୀ, ଭୂସଦଂଶିକା ଭରମ୍ବର—2. Carpenter's bit; auger.

ସ୍ଫୋଟନୀୟ—ସଂ. ବ (ସ୍ଫୋଟି ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ଫୋଡ଼ା ହେବାର Sphoṭanīya ଉପଯୁକ୍ତ—Fit to be drilled into.

ସ୍ଫୋଟ ବୀଜକ (ହେତୁ)—ସଂ. ବ (ଏଥିର ମଞ୍ଜି ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ସ୍ଫୋଟ Sphoṭa bījaka (hetu) ଜାତ ହେବାରୁ)—

ଭଲ୍ଲାତକ; ଭଲିଆ (ସ୍ୱଳ୍ପଶବ୍ଦ ସଂଗ୍ରହ)—Marking nut.

ସ୍ଫୋଟା—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଟ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ଆ)—୧। ସର୍ପର ଫଣା—
Sphoṭā 1. The expanded hood of a serpent. ୨। ଶ୍ୱେତ ଶାରିବା; ଧଳା ଅନନ୍ତମୂଳ (ବୃ. ଶ)—2. The white-rooted variety of Hemidesmus Indicus.

ସ୍ଫୋଟାୟ(ନ)ନ—ସଂ. ବି—ମୁନିବିଶେଷ—Name of a sage.
Sphoṭāya(da)na [ଦ୍ର—ଏହି ଋଷିଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'କକ୍ଷୀବାନ୍'।]

ସ୍ଫୋଟିକ—ସଂ. ବି—ପ୍ରସ୍ତରମୟ ଭୂମିକୁ ଖୋଳିବା ଆଦି କର୍ମ (ବୃ. ଶ)—
Sphoṭika The act of digging stony ground.

ସ୍ଫୋଟିକା—ସଂ. ବି—୧। ପକ୍ଷୀବିଶେଷ; ହାପୁତ୍ରିକା (ବୈଦ୍ୟକଶବ୍ଦ) (ଦେଖ)—1. Hāputrikā (See)
Sphoṭikā (a bird) ୨। କ୍ଷୁଦ୍ର ବ୍ରଣ (ବୃ. ଶ)—2. Small eruption or boil.

ସ୍ଫୋଟିନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ଫୁଟ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—କାକୁଡ଼ି—
Sphoṭinī Cucumber.

ସ୍ଫୋଟା—ସଂ. ବି—୧। ଶାରିବା; ଅନନ୍ତମୂଳ—1. Hemidesmus
Sphoṭā Indicus. ୨। ଶ୍ୱେତ ଅର୍କ ଗୁଳ୍ମ—2. The white variety of Calotropis Gigantea.

ସ୍ଫ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଖଦିର କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଖଡ୍ଗାକାର ଯଜ୍ଞକାଷ୍ଠ—
Sphya A sacrificial bit of wood in the shape of a sword.

ସ୍ୱ—ସଂ. ସର୍ବ, (ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ଆତ୍ମା
Swa (ଅମର)—1. Soul. ୨। ସ୍ୱୟଂ—2. Self.
ସଂ. ବି—୧। ଧନ (ଅମର)—1. Property; wealth. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲଗେ। ଯଥା—ନିଃସ୍ୱ, ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱ, ସର୍ବସ୍ୱ, ଦେବସ୍ୱ।]—୨। ଜ୍ଞାତି (ଅମର)—2. Kinsman. ୩। ଜୀବାତ୍ମା—3. The Living Soul. ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ୱକୀୟ; ନିଜର—One's own; relating to one's self.

ସ୍ୱ ଆୟତ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ଅବ୍ୟୟ—ଦ୍ୱାରାରେ—Through.
Swa āyata ଦ୍ୱାରା ଦ୍ୱାରାରେ

ସ୍ୱଇରଣୀ—ଗ୍ରା. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ. (ପଦ୍ୟ)—(ସଂ. ସ୍ୱୈରିଣୀ)—ସ୍ୱୈରିଣୀ—
Swa-iriṇī (ଦେଖ) Swairiṇī See) [ଦ୍ର—ଉଚ୍ଚାରଣ ଅନୁସାରେ 'ସ୍ୱୈରିଣୀ' ଲେଖିଲେ ଚଳେ; ସ୍ୱଇରଣୀ ରୂପ ବୋଲନ୍ତି ସ୍ୱୈରିଣୀ ଜଗତ—ଲୁଣ୍ଠିସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି।]

ସ୍ୱଃ—ସଂ. ଅବ୍ୟୟ—(ସ୍ୱନ୍=ଶବ୍ଦ କରିବା+ଅଧିକରଣ ବିଚ୍)—
Swaḥ ସ୍ୱର୍ ଭେ ୧ମା. ୧ବ)—୧। ସ୍ୱର୍ଗ (ଅମର)—1. Heaven; paradise. ୨। ଆକାଶ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. The sky. ୩। ଅତ୍ୟନ୍ତସୁଖ; ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସୁଖ—3. Constant or uninterrupted happiness. ୪। ପରଲୋକ (ଅମର)—4. Life after death. ୫। ଜ୍ୟୋତିଃ; ପ୍ରଭା—5. Lustre; splendour. ୬। ସପ୍ତଲୋକ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ; ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକ ଓ ଧ୍ରୁବଲୋକର ମଧ୍ୟସ୍ଥାନ—6. One of the seven worlds of Hindu mythology. ସଂ. ବିଣ—ଶୋଭନ; ସୁନ୍ଦର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Graceful.

ସ୍ୱଃ ପଥ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୃତ୍ୟୁ (ବୃ. ଶ) - Death.
Swaḥ patha

ସ୍ୱଃ ସରିତ୍—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଗ ଗଙ୍ଗା—
Swaḥ sarit The heavenly Ganges.

ସ୍ୱଃ ସୁନ୍ଦରୀ—ସଂ. ବି—ଅପ୍ସରା (ବୃ. ଶ)—
Swaḥ sundarī Heavenly maids.

ସ୍ୱକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ୍ୱ+କ)—୧। ସ୍ୱକୀୟ; ସ୍ୱୀୟ; ନିଜର—
Swaka 1. Belonging to one's self. ୨। ଆତ୍ମୀୟ; ଆତ୍ମା (ସ୍ୱକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସମ୍ପର୍କୀୟ—2. Relating to self.

ସ୍ୱକମ୍ପନ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱତଃ କମ୍ପନ ଯୁଏ ଯାହାଦ୍ୱାରା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାୟୁ
Swa kampana (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Air

ସ୍ୱ କର୍ମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ—
Swa karma Work done by one's self.

ସ୍ୱକୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ୍ୱ+ଈୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ର୍ଥେ; କ ଆଗମ, ଭୂଳକାକର
Swakīya ପରକୀୟ, ସ୍ୱକୀୟ)—୧। ସ୍ୱକ; ସ୍ୱୀୟ; ନିଜର—(ସ୍ୱକୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 1 Belonging to one's self; one's own. (ପରକୀୟ—ବିପରୀତ) ୨। ନିଜ ସମ୍ପର୍କୀୟ—2 Relating to one's self. (ସ୍ୱୀୟ—ଅନ୍ୟ ଆକୃତି)

ସ୍ୱକୀୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୀୟା (ଦେଖ)—Swīyā (See)
Swakīyā ('ନାୟିକା' ଶବ୍ଦ ଲେଖି ଦେଖ; ସ୍ୱକୀୟା ନାୟିକା (ସ୍ୱକୀୟା ନାୟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ ପ୍ରକାରର ଯଥା—ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ କନିଷ୍ଠା। ବୟସ ଅନୁସାରେ ଏମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ୩ ଶ୍ରେଣୀ ଅଛି। ଯଥା—ମୁଗ୍ଧା, ମଧ୍ୟା ଓ ପ୍ରୌଢ଼ା—ବୃ. ଶ।)
ସଂ, ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱକୀୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Swakīya

ସ୍ୱକୀୟା ପ୍ରୀତି—ସଂ. ବି—୧। ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ୱାମୀର ପ୍ରେମ—1. Love
Swakīyā prīti of a husband towards his wife. (ପରକୀୟା ପ୍ରୀତି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨। ନିଜ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରେମ—2. Love of a wife to her husband.

ସ୍ୱ କୁଳ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ବଂଶ—
Swakula One's family.

ସ୍ୱକୁଳ କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିଜ ବଂଶର ନାଶ—
Swakula kshaya 1. Extinction of one's family. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) ମତ୍ସ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Fish. ସଂ. ବିଣ—ନିଜ ବଂଶର ବିନାଶକ—Destructive of one's own family.

ସ୍ୱ କୃତ— ସଂ. ବିଣ. (୩ୟା ତତ୍)—ନିଜ: କୃତ; ନିଜେ କରିଥିବା—
Swakṛuta Done by one's self; made by one's self.

ସ୍ୱ ଖାତ—ସଂ. ବିଣ (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ନିଜ ଦ୍ୱାରା ଖୋଳା ଯାଇଥିବା-
Swa khāta 1. Dug by one's self. ୨। ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ଖୋଳା ଯାଇଥିବା—2. Dug at one's expense
ସଂ. ବି—ନିଜ ଦ୍ୱାରା ଖୋଳା ଯାଇଥିବା ପୋଖରୀ—
Tank dug by one's self.

ସ୍ୱଖାତ ଜଳ(ସଲିଳ)—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜଦ୍ୱାରା ଖୋଳାଯାଇଥିବା
Swakhāta jala(salila) ଜଳାଶୟର ପାଣି —Water of a tank dug by one's self.

ସ୍ୱଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ— ଚଳିବା —
Swag (root) To move.

ସ୍ୱ ଗତ—ସଂ.ବିଣ (୨ୟା ତତ; ସ୍ୱ=ଆତ୍ମା+ଗତ=ଯାହା ଯାଇଅଛି)—
Swa gata ୧ । ଆତ୍ମଗତ; ମନୋଗତ—1. Arising in one's mind. ୨ । କହିବା ଲୋକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଯେଉଁ କଥା ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ—2. (speech) Which is not audible to another. ସଂ.ବି— ୧ । (ନାଟକ) ମନେ ମନେ କହିବା—1. (Drama) Soliloquising; speaking out to one's self ୨ । (ନାଟକ) ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନେତା ଯାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ନ ଶୁଣାଇ ମନର ଭାବକୁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ କଥା କହନ୍ତି—2. (Drama) Aside; soliloquy.

ସ୍ୱଗତ କଥନ—ସଂ. ବି—ନାଟକାଭିନୟରେ ପାତ୍ରର ନିଜେ ନିଜେ କଥା
Swagata kathana କହିବା—Soliloquy in a dramatic performance. [ଦ୍ର—ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଏକାଧିକ ପାତ୍ରଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଯେବେ ଜଣେ ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନ ଶୁଣାଇବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ କୌଣସି କଥା କହେ, ତାକୁ ସ୍ୱଗତ କଥନ ବୋଲଯାଏ ।]

ସ୍ୱ ଗୁପ୍ତା—ସଂ. ବି—୧ । ଶୂକଶିମ୍ବୀ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ବାଇଡଙ୍କ—
Swa guptā 1. Cowhage. ୨। ଲାଜକୁଳୀ ଲତା; ଲଜ୍ଜାଳୁ ଲତା—2. The mimosa plant.

ସ୍ୱ ଗୃହ—ସଂ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିଜର ଘର—1. One's house.
Swa gṛuha ୨। (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ନିଜନିଜର ଭବନ—2. (astrology) The proper houses of respective planets. [ଦ୍ର-ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରହର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୃହ ଅଛି । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଓ ମଙ୍ଗଳ, ବୁଧ, ବୃହସ୍ପତି, ଶୁକ୍ର ଏବଂ ଶନିଙ୍କର ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ଗୃହ ଅଛି । ପ୍ରମାଣ —

ଭୂଜଶୁକ୍ରବୁଧେନ୍ଦ୍ୱର୍କସୌମ୍ୟଶୁକ୍ରାବନୀଭୁବାଂ
ଜୀବାର୍କିଭନୁଜେଜ୍ୟାନାଂ ଯେତ୍ରାଣି ସ୍ୟୁରଜାଦୟଃ ।

ରବିର ସ୍ୱଗୃହ ସିଂହ, ଚନ୍ଦ୍ରର ସ୍ୱଗୃହ କର୍କଟ, ମଙ୍ଗଳର ସ୍ୱଗୃହ ମେଷ ଓ ବୃଶ୍ଚିକ, ବୁଧର ମିଥୁନ ଓ କନ୍ୟା, ବୃହସ୍ପତିର ଧନୁ ଓ ମୀନ, ଶୁକ୍ରର ବୃଷ ଓ ତୁଳା, ଶନିର ମକର ଓ କୁମ୍ଭ ସ୍ୱଗୃହ ଅଟେ ।

ଗ୍ରହମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାଜା ରୂପେ କଳ୍ପନା କରା ଯାଇଅଛି । ସେହିପରି ବୁଧ ରାଜକୁମାର, ଶୁକ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ, ମଙ୍ଗଳ ସେନାପତି, ବୃହସ୍ପତି ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶନି ଦୂତ ଅଟନ୍ତି । ରବିଙ୍କ ଅଧିକାର ସିଂହ ରାଶିରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇ କ୍ରମେ ବାମାବର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଶି କୁମାର, ମନ୍ତ୍ରୀ, ସେନାପତି ଓ ଦୂତଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଇଅଛି । ସେହିପରି ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍କଟ ରାଶିଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରା ଯାଇଅଛି । ଆକାଶ କକ୍ଷାରେ ଗ୍ରହାବସ୍ଥିତିକୁ ଦେଖିଲେ ରବିଠାରୁ ରାଶିଚକ୍ରର ସ୍ୱଗୃହ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଠିକ୍ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରବିର ସମାନ ଆସନ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ହେତୁ ତାହା ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଗୃହ ରହିଛି । ରବିଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଧରିଲେ କ୍ରମେ ବୁଧ, ଶୁକ୍ର, ମଙ୍ଗଳ, ବୃହସ୍ପତି ଓ ଶନିଙ୍କର କକ୍ଷା ରହିଛି । ଏହି ରାଶିଚକ୍ରର "ଗୃହ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ" ଏଥିରୁ ଅଣାଯାଇ ଥିବା ସମ୍ଭବ । ଫଳିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ସ୍ୱଗୃହସ୍ଥ ଗ୍ରହମାନେ ଶୁଭଦାୟକ ଅଟନ୍ତି । ଜାତକାଭରଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି :—

ଦୁର୍ଗୋଦରଣ୍ୟାଦି କୃଷିକ୍ରିୟାପ୍ତାଂ ଧନାନ୍ୟନେକାନି
ଭବନ୍ତି ନୂନଂ,
ସ୍ୟାତ୍ ଖ୍ୟାତି ରୁଚ୍ଚୈର୍ନୃପଗୌରବଞ୍ଚ କଣ୍ଠୀରବସ୍ଥାର୍କ-
ଦଶା ପ୍ରବେଶ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ରବି ସିଂହ (ସ୍ୱଗୃହ) ରାଶିରେ ଥିଲେ ଦୁର୍ଗ ଅରଣ୍ୟାଦି ବିଷମ ସ୍ଥାନରେ କୃଷି ହେତୁ ବହୁ ଧନଲାଭ ଓ ରାଜହେତୁକ ଗୌରବ ଲାଭ ହୁଏ ।

କୁଳୀରସଂସ୍ଥସ୍ୟ କଳାନିଧେଃ ସ୍ୟାଦ୍ଧାନେ ପଶୁଦ୍ରବ୍ୟ
କୃଷିପ୍ରବୃଦ୍ଧିଃ
କଳାକଳାପାକଳନଂ ଚ ଶୈଳେବନେଷୁ ଚରୁଗ୍ ଦ୍ୟ
ଦେହପ୍ରକୋପଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର କର୍କଟରେ ଥିଲେ ପଶୁ,ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ କୃଷିର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, କଳାଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଧିକାର ଜାତ ହୁଏ, ବନ ଓ ପର୍ବତ ବିହାରରେ ମନ ବଳେ ଓ ଗୁହ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ରୋଗ ହୁଏ ।

ମେଷୋପଯାତସ୍ୟ ଚ ଭୂସୁତସ୍ୟ ସ୍ୟୁଃ ପାକକାଲେ ଫଳ
ମଙ୍ଗଳାନି
ସ୍ୟାତ୍ସନ୍ତତିଃ ସାହସମର୍ଥିବା ନାନାବିଧାରାତିସମୁଦ୍ଭବଃ
ସ୍ୟାତ୍ । ୩
ସ୍ଥମାନ୍‌ଭବେ ବୃଶ୍ଚିକରାଶିଗସ୍ୟ ଭୌମସ୍ୟ ପାକେ
କୃଷିକର୍ମ କର୍ତ୍ତା ।
ସ୍ୱସଂଚିତୋପାଜିତମନଃ ପ୍ରବୃତ୍ତିର୍ଦ୍ୱେଷୀ ବହୁଜାମତି
ଜନୁବନ୍ତ । ୪ ।

ଅର୍ଥାତ୍,ମଙ୍ଗଳ ମେଷରେ ଥିଲେ ମଙ୍ଗଳୋତ୍ସବ,ପ୍ରବାସସୌଖ୍ୟ, ସାହସ, ଅଗ୍ନିଭୟ ଓ ଶତ୍ରୁ ଭୟ ହୁଏ । ମଙ୍ଗଳ ବୃଶ୍ଚିକରେ ଥିଲେ କୃଷି,କର୍ମରୁ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂଗ୍ରହଶୀଳ ଓ କାମୁକ ହୁଏ ଏବଂ ବହୁଦ୍ୱେଷୀ ଓ ବହୁଭକ୍ଷୀ ହୁଏ ।

ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାଧିପସ୍ଥସ୍ୟ ବୁଧସ୍ୟପାକେ ହ୍ୟନେକବାର୍ତ୍ତା ବହୁଜଳ୍ପକର୍ତ୍ତା ଦାରସ୍ତନୁଜାତ୍ ସୁଖୋପପନ୍ନୋ । ନୂନଂ ଜନନ୍ୟାଶ୍ଚ ସୁଖେନ ହୀନଃ ॥

କନ୍ୟାଶ୍ରିତସ୍ୟେନ୍ଦୁସୁତସ୍ୟପାକେ ବିବେକ ବିଖ୍ୟାତ ଗୁଣୈଃପ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣଃ ।

ବିଦେଶଯାନାନ୍ତୁରତୋ ନରଃ ସ୍ୟାତ୍ ପରାକ୍ରମାଦାପ୍ତଧନୋ-ବିଧିଜ୍ଞଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବୁଧ ମିଥୁନରେ ଥିଲେ ବହୁ ପ୍ରକାର ବିଷୟରୁ, ଜଳ୍ପନାରୁ,ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କଠାରୁ ସୁଖ ଲାଭହୁଏ,ମାତୃସୁଖ ହୀନ କରାଏ । ବୁଧ କନ୍ୟାରେ ଥିଲେ ବିବେକ, ଖ୍ୟାତି ଓ ଗୁଣରେ ପୂର୍ତ୍ତି କରାଏ; ବିଦେଶ ଯାତ୍ରାରୁ ଓ ପରାକ୍ରମରୁ ଧନଲାଭ ହୁଏ ଏବଂ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନୀତିମଜ୍ଞ ହୁଏ

ଚାପାଧିରୂଢ଼ସ୍ୟ ଗୁରୋର୍ଦ୍ଦଶାୟାଂ ଭବେନ୍ନନୃପେଭ୍ୟୋ ନୃପଲବ୍ଧମାନଃ ।

କୃଷିକ୍ରିୟାଯଜ୍ଞଚତୁଷ୍ପଦେଷୁ ଭବେନ୍ନତୁଷ୍ଟ୍ୟସ୍ୟ ମନଃ ପ୍ରବୃତ୍ତିଃ ॥

ଝଷୋପଯାତସ୍ୟ ଚ ଗୀଷ୍ପତେଃସ୍ୟାଦ୍ଦଶାପ୍ରବେଶେ ପୁରୁଷୋମନସ୍ୱୀ ।

ସମ୍ମାନସୂନୁ ପ୍ରମଦାଦି ସମ୍ପଦ୍ରାଜାନ୍ୟସ୍ୟୋପାତ୍ତମହାସୁଖଶ୍ଚ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବୃହସ୍ପତି ଧନୁରେ ଥିଲେ ରାଜ ସମ୍ମାନ ମିଳେ, କୃଷିକ୍ରିୟା,ଯଜ୍ଞ, ଚତୁଷ୍ପଦାଦି ପାଳନରେ ମନ ନିରତ ହୁଏ । ବୃହସ୍ପତି ମୀନରେ ଥିଲେ ଜାତକ ମନସ୍ୱୀ, ସମ୍ମାନଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ପୁତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ପଦାଦି ସୌଖ୍ୟ ଓ ରାଜହେତୁକ ସୁଖ ଲାଭ କରେ ।

ବୃଷୋପଯାତେଽଶନସୋ ଦଶାୟାଂ କୃଷିକ୍ରିୟା ସତ୍ପଶୁ ସୌଖ୍ୟବୃଦ୍ଧିଃ ।

ଶାସ୍ତ୍ରେମତିଃସ୍ୟାତ୍ ସୁତରାଂ ବିତନ୍ଧା ଦାତୃତ୍ୱକନ୍ୟାଜନନ ପ୍ରସାଦାଃ ॥

ତୁଲାଧରସ୍ଥାସୁରପୂଜିତସ୍ୟ ଦଶାପ୍ରବେଶେ କୃଷିକୃନ୍ନୃପସ୍ୟଃ । ବଣିଗ୍ଭିମାନୋଧନବାହନାଢ୍ୟଃ ସ୍ୱଜ୍ଞାତି ସଂପ୍ରାପ୍ତ ମହାସୁଖଃ ସ୍ୟାତ୍ ॥

ଅର୍ଥାତ୍ ଶୁକ୍ର ବୃଷରେ ଥିଲେ କୃଷିକ୍ରିୟାରୁ ଓ ଉତ୍ତମ ପଶୁହେତୁ ଲବ୍ଧ ହୁଏ । ସେ ଶାସ୍ତ୍ରନିରତ, ଦାତା, କନ୍ୟା-ଲାଭକାରୀ ଓ ସୁଖୀ ହୁଏ । ଶୁକ୍ର ତୁଲାରେ ଥିଲେ କୃଷିହେତୁ, ବଣିଗ୍ଭି ସମ୍ମାନରୁ ଧନ, ବାହନ ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ଓ ଜ୍ଞାତିବର୍ଗଙ୍କ ହେତୁ ସୁଖ ମିଳେ ।

ଶନେର୍ଦ୍ଦଶାୟାଂ ମକରସ୍ଥିତସ୍ୟ ବହୁଶ୍ରମୋପ୍ତାପ୍ତଧନଂ ନରାଣାଂ । ନପୁଂସକସ୍ତ୍ରୀ ଜନସେବନଞ୍ଚ ବିଶ୍ୱାସଘାତେନଧନାଦନିଷ୍ଟ ॥

ଶନେର୍ଦ୍ଦଶାୟାଂ କଲଶାଶ୍ରିତସ୍ୟ ସୁଖାବିନୂନଂ ମହତୀପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱମୁଚ୍ଚୈଃ ସ୍ୱକୁଲେନରସ୍ୟ କୃଷିକ୍ରିୟା ପୁତ୍ରଧନାଦିଲବ୍ଧିଃ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଶନି ମକରରେ ଥିଲେ ବହୁଶ୍ରମ ହେତୁକ ଧନ ଲାଭହୁଏ; ନପୁଂସକ ଓ ସ୍ତ୍ରୀହେତୁକ ସେବାରୁ ଧନ ଲାଭ ହୁଏ; ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାରେ ଧନ କ୍ଷତି ହୁଏ । ଶନି କୁମ୍ଭ ରାଶିରେ ଥିଲେ ସୁଖ, ମହତ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ହୁଏ; ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ କୁଳରେ ସମ୍ମାନିତ, କୃଷି ହେତୁକ ଲାଭବାନ୍ ଓ ପୁତ୍ରଧନାଦିଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଗ୍ରହମାନେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱଗୃହକୁ ଓ ସେଥିରେ ଥିବା ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମଧ୍ୟ ଯୋଗକାରକ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—

ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷ ବିଶାରଦ ।]

୩ । କଳଙ୍କାର ପକ୍ଷୀ (ଜଟାଧର)—3. A kind of bird.

ସ୍ୱଙ୍ଗ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ସୁ+ଅଙ୍ଗ)—ସୁନ୍ଦର ଅବୟବ—Graceful Swanga limb. ସଂ. ବିଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି) ସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ (ସ୍ୱଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Having graceful limbs.

ସ୍ୱ ଚକ୍ଷୁରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ନିଜ ଅଖିରେ (ଦେଖିବା)—Swa chakshure (To see) With one's eyes. स्वचक्षे स्वचक्षु से

ସ୍ୱଚ୍ଛ—ସଂ. ବିଣ. (ସୁ=ଅତ୍ୟନ୍ତ+ଅଚ୍ଛ=ନିର୍ମଳ)—୧ । ଅତି ନିର୍ମଳ Swachcha 1, Very clear. ୨ । ପ୍ରତିବିମ୍ବଧାରଣକ୍ଷମ—(ଅନଚ୍ଛ—ବିପରୀତ) 2. Transparent. ୩ । ଶୁକ୍ଳ—3. White. ୪ । ଶୁଭ୍ର—4. Bright. ୫ । ରୋଗବିମୁକ୍ତ—5. Free from disease ୬ । ନିଷ୍କପଟ (ପ୍ର.ଶ)—6. Guileless

ସଂ. ବି.—୧ । ମୁକ୍ତା (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—1. Pearl. ୨ । ସ୍ଫଟିକ (ରାଜ ନିଘଣ୍ଟୁ)—2. Crystal. [ଉ—ଧର୍ମପାଶେ 'ସତ୍ୟ' ମହା ତେଜସ୍ୱୀ କର୍ମୀ କି ସ୍ୱଚ୍ଛବତ ଦର୍ଶେଯାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅଗ୍ରହ—ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।] ୩ । ବଦରୀ ବୃକ୍ଷ (ହ. ସ) 3. Jujube tree. ୪ । ଅଭ୍ରକ (ହ. ଶ)—4. Mica. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାକ୍ଷିକ (ହ. ଶ)—5. Iron pyrites. ୬ । ରୌପ୍ୟମାକ୍ଷିକ (ହ. ଶ)—6. A kind of iron pyrites. ୭ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଓ ରୌପ୍ୟର ମିଶ୍ରଣ (ହ. ସ)—7. Fusion of gold and silver. ୮ । ନିର୍ମଳ ଜଳରସ (ଶବ୍ଦାର୍ଥଚିନ୍ତା)—8. Clear liquid or metal.

अच्छ स्वच्छ ୯ । ମନର ପ୍ରସନ୍ନତା—1. Favourable condition of mind. ୨ । ମନର ଅକୁଣ୍ଠିତ ଭାବ—2. Spontaneous mental condition; free will. [ଉ—ଅମୁକ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ୫ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ମୋର ସ୍ୱଚ୍ଛ ହେଉଛି ।] ଦେ. ବିଣ—୧ । ଉଚିତ; ଯଥାର୍ଥ—1. Proper; appropriate. (ଉ—ବାସରେ ଜନ୍ମେ ଯୋଜନଗନ୍ଧା ନାମଟି ସ୍ୱଚ୍ଛ—ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

୨ । କୁଣ୍ଠା ରହିତ (ମନ)—2. (mind) Free from any scruple.

ସ୍ୱଚ୍ଛତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଚ୍ଛ+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ନିର୍ମଳତା—
Swachchhatā(twa) 1. Clearness. ୨ । ପ୍ରତିବିମ୍ବଧାରଣ କ୍ଷମତା—2. Transparence. ୩ । ଶୁଭ୍ରତା—3. Brightness.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱ ଅଟେ ଛନ୍ଦ ଯାହାର; ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱ+ଛନ୍ଦ= ଇଚ୍ଛା; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଛ ସ୍ଥାନରେ ଚ୍ଛ)—
Swachchhanda
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁବର୍ତ୍ତୀ—1. Self-willed; voluntary.
[ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା, ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—ବି] (ଉ—ବ ରୂପରେ ମୋହର ହୋଇବ ଗୋବିନ୍ଦ, ଏଥିକି ସାହା କୃଷ୍ଣ ହୋଇଣ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ବିରାଟ ।) ୨ । ଅପରାଧୀନ; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ସ୍ୱାଧୀନ—2. Independent; free. ୩ । ବାଧାଶୂନ୍ୟ; ଅନବରୁଦ୍ଧ; ନିରଙ୍କୁଶ—3. Unobstructed; unrestrained. ୪ । ସୁଖୀ—4. Happy. ୫ । ସନ୍ତୁଷ୍ଟ—5. Contented. ୬ । ଅଯତ୍ନଜାତ; ବିନାଚେଷ୍ଟାରେ ଉତ୍ପନ୍ନ; ମନକୁ ଉଠିଥିବା (ଗଛ ; ରମ୍ଭା (ଗଛ)—6. Spontaneous; natural; produced without effort. ୭ । ସୁସ୍ଥ—7. Healthy. ୮ । ଅନାୟାସଲଭ୍ୟ—8. Easily available. ସଂ. ବି (ଦେଶୀ ଛତ୍)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା; ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନିଜର ଇଚ୍ଛା—1. One's free will. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନତା—2. Freedom. ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର—3. Action according to one's own will. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ପଦ୍ୟ)—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ (ଦେଖ)—1. Swachchhandare (See) (ଉ—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ କୁଞ୍ଜସଦନ ରମିଲେ ମାଧବ । ପ୍ରାଚୀ. ଉପବାରଥ ।) ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ—2. Voluntarily.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ
स्वच्छन्दे

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଗତି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ଯିବା—Voluntary motion. ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—
Swachchhanda gati
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଗମନ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ. ରୂପ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ
[ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଗମନା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ] ଗତି କରେ—Moving freely.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ+ଚର. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—
Swachchhandachara ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରୀ (ଦେଖ)—
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Swachchhandachārī (See)

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରୀର
Swachchhandachāriṇī ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swachchhandachārī. ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ବେଶ୍ୟା (ତ୍ର. ଶ)—Harlot.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବିଚରଣ
Swachchhandachārī କରେ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାବିହାରୀ—Moving
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) according to one's own free will.

(ଉ—ସେହି କାଳେ ହେଲେ ଯେତେକ ଦ୍ୱିଜ ଜାତି, ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚାରୀ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ କହନ୍ତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ ।)

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ମନ—1. Unper-
Swachchhanda chitta turbed mind. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନ ମନ—2. Independent mind. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚେତାଃ—ଅନ୍ୟ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣରୂପ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—
[ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ସୁସ୍ଥଚେତାଃ; ନିଶ୍ଚିନ୍ତମନାଃ—1. Contented; free from anxiety. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନଚେତାଃ—2. Having an independent or uninfluenced mind.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ+ଭାବ, ତା, ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ୱାଧୀନତା;
Swachchhandatā(twa) ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—1. Independence.
[ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—ଅନ୍ୟ ବି. ରୂପ] ୨ । ବାଧାଶୂନ୍ୟ ଅବସ୍ଥା—2. State of being unobstructed. ୩ । ଅପ୍ରଚେଷ୍ଟିତ ଅବସ୍ଥା—3. Spontaneity. ୪ । ସୁଖ—4. Happiness. ୫ । ସନ୍ତୋଷ—5. Contentedness. ୬ । ସୁସ୍ଥତା—6. Healthiness. ୭ । ନିଶ୍ଚିନ୍ତତା—7. Freedom from care or anxiety o uneasiness.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବିହାର—ସଂ. ବି—ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବୁଲିବା; ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଗତି—
Swachchhanda bihāra Rambling at one's
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦବିହାରୀ—ବିଣ. ପୁଂ) pleasure; a walk of
[ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦବିହାରିଣୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ] pleasure.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମରଣ—ସଂ. ବି (ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—୧ । ଇଚ୍ଛାମରଣ; ଇଚ୍ଛା-
Swachchhanda maraṇa ମୃତ୍ୟୁ; ନିଜର ଇଚ୍ଛାଅନୁସାରେ
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦମରଣ ମୃତ୍ୟୁ—1. Voluntary death. (ଉ—ତାହା
इच्छामरण
ଶୁଣିଣ କାହେ ପାଇ ହରଷକୁ, ବରଣ କରିଦେଲେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ମରଣକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଅଦି ।) ୨ । ଅନାୟାସମୃତ୍ୟୁ—2. Painless death.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ—Voluntarily; of
Swachchhandare one's free will. ୨। ଅନାୟାସରେ—
ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦେ 2 Easily; at one's ease. ୩ । ସ୍ୱାଧୀନରୂପେ—3. Freely. ୪ । ଅଯତ୍ନରେ—4. Spontaneously. ୫ । ବାଧା ରହିତ ଭାବରେ—5. In an unobstructed manner.
स्वच्छन्दमे

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାଚାର—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର; ଅପରାଧୀନତା—
Swachchhandāchāra Independence; unsubserviency. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱେଚ୍ଛା ବିହାରୀ—
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାଚାରା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) Moving freely.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାନୁବର୍ତ୍ତିତା—ସଂ. ବି. (ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାନୁବର୍ତ୍ତିନ୍+ଭାବେ ତା)—୧ ।
Swachchhandānubarttitā ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା—1. Liberty of action. ୨। ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ—2. One's individuality.

ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାନୁବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ+ଅନୁବର୍ତ୍ତିନ୍; ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାନୁ-
Swachchhandānubartti ବର୍ତ୍ତିନ୍ ୧ମା ୧ବ)—
(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାନୁବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗ୍ରସ୍ତ—Acting of one's free will; free to act.

ସ୍ୱଚ୍ଛ ପତ୍ର—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱଚ୍ଛ ଅଟେ ପତ୍ର ଯାହାର)—ଅଭ୍ରକ
Swachchha patra (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Mica.

ସ୍ୱଚ୍ଛ ବାଲୁକା—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ନିର୍ମଳ ଉପରସ; ନିର୍ମଳ ଲବଣ
Swachchha bāluka (Kā) ଉପଧାତୁ (ହି. ଶ)—Clear-salts.

ସ୍ୱଚ୍ଛ ମଣି—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ସ୍ଫଟିକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Swachchha mani Crystal.

ସ୍ୱଚ୍ଛ ମନ—ସଂ. ବି (ଦେଶଜ ବ୍ୟବହାର)—୧ । ନିର୍ମଳ ବା ସରଳ ମନ—
Swachchha mana 1. Clear or frank mind. ୨ ।
স্বচ্ছমন ଅସନ୍ଦିଗ୍ଧ ହୃଦୟ—2. Unsuspecting mind;
স্বচ্ছমন mind having no scruple to do a thing.
୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା—3. Free will.

ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳ—ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)—ନିର୍ମଳ ଜଳ—Clear or trans-
Swachchha salila parent water—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ.
(ସ୍ୱଚ୍ଛ ସଲିଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନିର୍ମଳ ଜଳବିଶିଷ୍ଟ—
Containing clear or transparent water.

ସ୍ୱଚ୍ଛା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱଚ୍ଛର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swa-
Swachchhā chchha. ସଂ. ବି.—ଶ୍ୱେତ ଦୁବ (ରାଜ-
ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The white Doob grass.

ସ୍ୱଚ୍ଛେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ—Clearly; distinctly;
Swachchhe (ଉ—ବାହାରିଲେ ତ ସ୍ୱଚ୍ଛେ, ଭଣିବ ଶୁଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ର,
স্পষ্টভাবে ଦେଖିବ ଦେଖ ସବୁ ସ୍ୱଚ୍ଛେ ।
स्पष्टमाबसे ଲକ୍ଷ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ସ୍ୱଜ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ଆତ୍ମଜାତ—
Swaja 1. Produced from one's self. ୨ । ଶରୀରଜ
(ସ୍ୱଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଜାତ—2. Born of the body. ସଂ. ବି—
୧ । ରକ୍ତ (ମେଦିନୀ)—1. Blood. ୨ । (ପୁଂ) ପୁତ୍ର
(ମେଦିନୀ)—2. Son. ୩ । ସ୍ୱେଦ; ଝାଳ (ମେଦିନୀ)
—3. Sweat; perspiration.

ସ୍ୱଜନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱ+ଜନ; ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ, ବିବାହସମ୍ପର୍କ
Swajana ବା ଧର୍ମସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର
ଅଟନ୍ତି ।)—୧ । ଆତ୍ମୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି; ମିତ୍ର—1. Friend.
୨ । ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ—2. Relative. ୩ । ଜ୍ଞାତି;
କୁଟୁମ୍ବ—3. Kinsman. ୪ । ନିଜର ଲୋକ—
4. One's own people. ୫ । ଆପଣା ପରିବାରସ୍ଥ
ବ୍ୟକ୍ତି—5. A member of one's family.

ସ୍ୱଜନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱଜନ+ଭାବାର୍ଥେ ତା, ତ୍ୱ)—ସ୍ୱଜନ
Swajanatā(twa) ହେବାର ଅବସ୍ଥା; ଆତ୍ମୀୟତା—Kinship; relationship; friendship.

ସ୍ୱଜନ ବିନାଶ (ନାଶ)—ସଂ ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ନିଜର ଆତ୍ମୀୟ
Swajana baināsa (nāsa) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କ୍ଷୟ—Destruction of one's kinsmen and friends.

ସ୍ୱଜନ ବିରୋଧ—ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍)—ଆତ୍ମୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ
Swajana birodha ବିବାଦ—Dispute or difference
(ବିଣ. ପୁଂ.—ସ୍ୱଜନ ବିରୋଧୀ)—with one's kinsmen or
(ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱଜନ ବିରୋଧିନୀ) friends.

ସ୍ୱଜନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱଜନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ସଜନୀ; ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗିନୀ—A
Swajanī female friend or companion.
(ଅପଭ୍ରଂଶ—ସଜନୀ)

ସ୍ୱଜନ୍ମା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱ+ଜନ୍ମନ୍; ସ୍ୱଜନ୍ମନ୍; ୧ମା
Swajanmā ୧ବ)—ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ; ନିଜଠାରୁ ଜାତ; ଅନନ୍ୟଜନ୍ମା—
Born of ones self; not born of another

ସ୍ୱଜା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସ୍ୱଜ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—'ସ୍ୱଜ'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The
Swajā feminine of Swaja. ସଂ ବି—କନ୍ୟା; ଝିଅ—
Daughter.

ସ୍ୱଜାତ—ସଂ. ବିଣ ଓ ବି. ପୁଂ—(ସ୍ୱ+ଜାତ; ୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ୱଜ (ଦେଖ)
Swajāta Swaja (See)
(ସ୍ୱଜାତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱଜାତି—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଜାତି ବା ଶ୍ରେଣୀ—One's
Swajāti own caste, class or nation.

ସ୍ୱଜାତିଦ୍ୱିଷ୍—ସଂ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—(ସ୍ୱଜାତି+ଦ୍ୱିଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ
Swajātidwish କ୍ୱିପ୍)—ନିଜର ଜାତି ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷୀ—
ସ୍ୱଜାତି ଦ୍ୱେଷୀ (ପୁଂ) } ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ—Spiteful to one's
ସ୍ୱଜାତି ଦ୍ୱେଷିଣୀ(ସ୍ତ୍ରୀ) } own caste.

ସ୍ୱଜାତି ଦ୍ରୋହ (ଦ୍ୱେଷ)—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱଜାତି ବିରୋଧ (ଦେଖ)—
Swajāti droha (dwesha) Swajāti birodha (See)
ସ୍ୱଜାତିଦ୍ରୋହୀ (ଦ୍ୱେଷୀ)—ବିଣ ପୁ }
ସ୍ୱଜାତି ଦ୍ରୋହିଣୀ,ଦ୍ୱେଷିଣୀ)—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ }

ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ.—୧ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣା
Swajāti priya ଜାତିକୁ ସ୍ନେହ କରେ—1. Fond of
(ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) one's nation or class. ୨ ।
(ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରିୟତା—ବି) (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସ୍ୱଜାତୀୟମାନଙ୍କ ଅନୁରାଗ-
ଭାଜନ—2. Loved by one's class.

ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରୀତି (ପ୍ରେମ)—ସଂ. ବି.—ନିଜ ଜାତି ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ—
Swajāti priti (prema) Love for or attachment
ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରେମିକ (ପୁଂ) } ବିଣ—to one's kinsmen or
ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରେମିକା (ସ୍ତ୍ରୀ) } class.

ସ୍ୱଜାତି ବିରୋଧ (ବିଦ୍ରୋହ)—ସଂ. ବି—ସ୍ୱଜାତି ପ୍ରତି ଦ୍ରୋହ; ନିଜ ଜାତି
Swajāti birodha (bidroha) ସଙ୍ଗେ ବିବାଦ—Dispute with or opposition to one's own caste or nation.

ସ୍ୱଜାତି ବିରୋଧୀ[ବିଦ୍ରୋହୀ]—ସ. ବିଣ. ପୁଂ— ନିଜ ଜାତିପ୍ରତି ବିଦ୍ରୋହୀ-
Swajāti birodhī(bidrohī) ଚରଣକାରୀ—Acting
(ସ୍ୱଜାତିବିରୋଧିନୀ, ସ୍ୱଜାତିବିଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) in opposition to the interests of one's own nation or caste.

ସ୍ୱଜାତି ସୁଲଭ—ସ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ନିଜ ଜାତିର ସ୍ୱାଭାବିକ (ଗୁଣ,
Swajāti sulabha ଅଭ୍ୟାସ ଆଦି); ଯାହା ସ୍ୱଜାତିରେ ସହଜରେ ଦେଖାଯାଏ—Natural to one's own class or nation.

ସ୍ୱଜାତୀୟ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱ+ଜାତି+ଈୟ)—୧ । ସ୍ୱଜାତି
Swajātīya ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to one's caste
(ସ୍ୱଜାତୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) or class. ୨ । ସ୍ୱଜାତିଭୁକ୍ତ—2. Belonging to or included in one's caste, class or nation.

ସ୍ୱ ଜାୟା(ଦାରା)—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱପତ୍ନୀ; ନିଜର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ—
Swa jāyā(dārā) One's married wife.

ସ୍ୱତଃ—ସ. ଅ (ସ୍ୱ+ତସ୍)—୧ । ଆପେ ଆପେ; ନିଜେ, ସ୍ୱୟଂ—
Swatah 1. Of itself; of one's own self.
(ଦେବତଃ—ବିପରୀତ) ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ—2. Out of one's own accord or free will. ୩ । ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ—3. Voluntarily. ୪। ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ—4. Independently. ୫ । ନିଜଠାରୁ—5. From one's self. ୬। ସ୍ୱୟଂ ସ୍ୱୟଂ; ଅନ୍ୟର ଯତ୍ନ ବିନା—6. Spontaneously. ୭। ଅନ୍ୟର ବିନା ମନ୍ତ୍ରଣାରେ—7. Without any suggestion or prompting from any other person.

ସ୍ୱତଃ ପରତଃ—ସ. ଅ (ବିପରୀତାର୍ଥ ସମାହାର)—ନିଜଠାରୁ ଓ ପରଠାରୁ-
Swatah paratah From one's self and from others.

ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ବ୍ୟାପୃତ—Actuated
Swatah prabrutta by one's self; actuated by
(ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତି—ବି) one's free will.

ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଆପେ ଆପେ ସିଦ୍ଧ; ସହଜସିଦ୍ଧ;ସ୍ୱଭାବ-
Swatah siddha ସିଦ୍ଧ—1. Instinctive; innate. ୨।
(ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିଜେ ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ—2. Self-accomplished. ୩ । ଯାହା ପ୍ରମାଣର ଆବଶ୍ୟକତା ରଖେ
(ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧି—ବି) ନାହିଁ—3. Self-evident; axiomatic. ସ. ବି—(ଜ୍ୟାମିତି)—ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ—(Geometry) Axiom.

ସ୍ୱତନ୍ତର—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର)—ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର (ଦେଖ)
Swatantara Swatantra (See)
স্বতন্তর स्वतंतर [ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀ(ରା)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରା—ଗ୍ରା· ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରା)—'ସ୍ୱତନ୍ତର'ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Swatantarā Feminine of 'Swatantara'.

[ଡି—ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀ ନାରୀ, ଯାହାକୁ ଆମି ବଶ କଲି । ଭୂପତି, ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱ ହୋଇଅଛି ତନ୍ତ୍ର ଯାହାର)—
Swatantra ୧ । ସ୍ୱାଧୀନ—1. Independent; free;
(ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ) self-dependent. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ—
(ପରତନ୍ତ୍ର – ବିପରୀତ) 2. Self-willed. ୩। ନିର୍ବାଧ; ନିରଙ୍କୁଶ
(ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା, ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—ବି) —3. Unobstructed. ୪ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍—4. Distinct; separate from others; different. ୫ । ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ବା ପୃଥକ୍ ରୂପେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ—5. Specially set apart; set apart for a particular purpose.

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା(ତ୍ୱ) – ସଂ. ବି (ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର+ଭାବ· ତା —୧ । ସ୍ୱାଧୀନତା—
Swatantratā(twa) 1. Independence. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା—
(ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. State of acting freely. ୩ । ବିଶିଷ୍ଟତା—3. Speciality. ୪ । ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ—4. Individuality. ୫ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହେବା ଅବସ୍ଥା—5. State of being distinct from others; distinction.

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରା —ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର+ଆ)—'ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର'ର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Swatantrā Feminine of Swatantra.
(ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—ପୁଂ) ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ – ସ୍ୱୈରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଆଚରଣ କରେ—A woman who acts in an unrestrained manner.

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରାଚାର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ବି – ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର (ଦେଖ)
Swatantrāchāra Swechchhāchāra (See)

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ. ବିଣ· ପୁଂ (ସ୍ୱ+ତନ୍ତ୍ରିନ୍; ୧ମା· ୧ବ)—ସ୍ୱାଧୀନ (ହି·ଣ)
Swatantrī Free; independent.
(ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱତୀ —ଗ୍ରା. ବିଣ· ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ବି (ସଂ. ସତୀ)—ସତୀ (ଦେଖ)—Satī (See)
Swati [ଡି—ସତୀ ସ୍ୱତୀ ପରେ ଯେ ଅଟନ୍ତି ମହାସ୍ୱତୀ । ଗୀତାମୃତ
সতী सती ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

ସ୍ୱ ତୁଲ୍ୟ(ସଦୃଶ)—ସ· ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜ ପରି—
Swa tulya(sadrusa) Like one's self.
(ସ୍ୱତୁଲ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱତୁଲ୍ୟତା, ସ୍ୱସାଦୃଶ୍ୟ—ବି)

ସ୍ୱତୋବିରୋଧ—ସଂ. ବି(ସ୍ୱତଃ+ବିରୋଧ)—ନିଜଠାରୁ ଉଠିବା ବିରୋଧ;
Swatobirodha ନିଜ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱମତର ଖଣ୍ଡନ—Self-incongruity; self-contradiction.

ସ୍ୱତୋବିରୋଧୀ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ (ସ୍ୱତୋବିରୋଧିନ୍; ୧ମା· ୧ବ)—ନିଜର
Swatobirodhī ବିରୋଧୀ; ସ୍ୱମତର ବିରୋଧକାରୀ ବା ଖଣ୍ଡନକାରୀ—Self-contradictory; self-incongruous.
(ସ୍ୱତୋବିରୋଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱତ୍ୱ- ସଂ. ବି (ସ୍ୱ+ଭାବ· ତ୍ୱ)—୧ । ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—1. Individuality. ୨ । ଶାସ୍ତ୍ର ସଂଗତ ଯଥେଷ୍ଟ ବିନିଯୋଗାଧିକାର—
Swatwa
(ଅପଭ୍ରଂଶ—ସତ୍ତ୍ୱ) 2. Proprietory right according

to the law books. ୩ । ସ୍ୱାମିତ୍ୱ; କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ—3. Proprietory right; mastery; ownership; title to a property. ୪ । ସଂପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର; ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ପାଇବା, ପାଖରେ ରଖିବା ଓ ଯଥେଚ୍ଛ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଅଧିକାର—4. Unrestricted right over property.

ଦେ. ବି—ସଂପତ୍ତିକୁ ଦଖଲ କରିବାର ଅଧିକାର—Right to enjoy a property (on certain conditions). [ଦ୍ର—(୧) ଉତ୍ତରାଧିକାରିତ୍ୱ, କ୍ରୟ, ଦାନ, ବହୁକାଳ ଭୋଗ ଦ୍ୱାରା ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ ରାଜ୍ୟାଦି ଜୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସଂପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଜନ୍ମେ ।]
[ଦ୍ର (୨)—ଆଇନଗତ ନିୟମାନୁସାରେ 'ସ୍ୱତ୍ୱ' ଅନେକ ପ୍ରକାରର ହୁଏ । ସେଥିରୁ କେତେଗୁଡ଼ିକର ପରିଚୟ ତଳେ ଦିଆ ଯାଉଅଛି ।

୧ । ଉପସ୍ୱତ୍ୱ—(କ) ସ୍ୱତ୍ୱର ବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱର ଅଧସ୍ତନ ଅଧିକାର (ଖ) ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଉପରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜନ୍ମିବା ଅଧିକାର ।

୨ । କ୍ର (କ୍ରେ)ୟ ସ୍ୱତ୍ୱ—କିଣିବା ଯୋଗୁଁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ କ୍ରେତାଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ଅଧିକାର ।

୩ । ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ସ୍ଥାୟୀ ସ୍ୱତ୍ୱ—ଯାବଚ୍ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱତ୍ୱ ।

୪ । ଜମିଦାରୀ ସ୍ୱତ୍ୱ—ଜମିଦାରୀ ରୂପ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି । (ଏହିପରି ଲାଖରାଜ ସ୍ୱତ୍ୱ, ଦେବୋତ୍ତର ସ୍ୱତ୍ୱ, ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ସ୍ୱତ୍ୱ, ବାହେଲ ସ୍ୱତ୍ୱ, ଠେକି ସ୍ୱତ୍ୱ, ବ୍ୟାଜ୍ୟାପ୍ତି ସ୍ୱତ୍ୱ ଆଦି ଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।)

୫ । ଜୀବନ ସ୍ୱତ୍ୱ—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଦଖଲ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ଅଧିକାର ।

୬ । ଥାନୀ ସ୍ୱତ୍ୱ—ରଇତି ଯୋତ ଉପରେ ଥାନୀ ବା ମଉଜାବାସୀ ରଇତର ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱତ୍ୱ । (ଏହିପରି ପାହିସ୍ୱତ୍ୱ, ସିକମି ସ୍ୱତ୍ୱ, ଜାଗିରି ସ୍ୱତ୍ୱ, ସେବାଏତ ସ୍ୱତ୍ୱ, ଗୃନ୍ଦନା ସ୍ୱତ୍ୱ, ମିଲ୍ଲା ସ୍ୱତ୍ୱ ଆଦି ହୁଏ ।)

୭ । ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ—ସମ୍ପତ୍ତି ଦଖଲ କରିବାର ଅଧିକାର ବା କେତେକାଳ ଦଖଲ କରିବା ଯୋଗୁ ଦଖଲକାରୀର ଜନ୍ମିବା ଅଧିକାର ।

୮ । ଦାନ ସ୍ୱତ୍ୱ—ଦାନ ଦ୍ୱାରା ଦତ୍ତସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ଜନ୍ମିବା ସ୍ୱତ୍ୱ ।

୯ । ନିର୍ବ୍ୟୂଢ଼ ସ୍ୱତ୍ୱ, ନିଗୂଢ଼ ସ୍ୱତ୍ୱ—ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ।

୧୦ । ନିଷ୍କର ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ମିଲ୍ଲା ସ୍ୱତ୍ୱ—ଖଜଣା ନ ଦେଇ ରଇତ ଜମିକୁ ଭୋଗ କରିବାର ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ ।

୧୧ । ପଟ୍ଟା(ଟ୍ଟା)ର ସ୍ୱତ୍ୱ—ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ପଟ୍ଟା ପାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଜମିରେ ପଟ୍ଟାଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ଜନ୍ମିବା ଅଧିକାର ।

୧୨ । ପ୍ରଜାସ୍ୱତ୍ୱ—ଜମିଦାରଙ୍କ ଅଧୀନ ପ୍ରଜା ସ୍ୱରୂପ ରଇତ ଜମିକୁ ଭୋଗ କରିବାର ଅଧିକାର ।

୧୩ । ବିବାଦୀୟ ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ବିରୋଧୀୟ ସ୍ୱତ୍ୱ—ଯେଉଁ ସ୍ୱତ୍ୱ ପାଇଁ ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଲାଗିଥାଏ ।

୧୪ । ବିରୁଦ୍ଧ ସ୍ୱତ୍ୱ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଲୁପ୍ତ ହୋଇ କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ଅଧିକାର ।

୧୫ । ଭୂସ୍ୱତ୍ୱ—ଜମିରେ ଜନ୍ମିବା ଅଧିକାର ।

୧୬ । ଭୋଗ ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱ—(କ) ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବହୁ କାଳ ଭୋଗ ବା ଦଖଲ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଭୋଗକାରୀଙ୍କର ତହିଁରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱତ୍ୱ ଜନ୍ମେ ।
(ଖ) ଯେଉଁ ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ସମ୍ପତ୍ତିର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ୱୟଂ ଭୋଗ ବା ଦଖଲ କରୁଥାଆନ୍ତି ।

୧୭ । ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତ୍ୱ—ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅଦାୟ କରି ଜମିଦାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଦଖଲ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୋଜିତ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱତ୍ୱ ।

୧୮ । ମାଲିକ(କା)ସ୍ୱତ୍ୱ—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣାଧିକାରରୂପସ୍ୱତ୍ୱ ।

୧୯ । ଗ୍ରନ୍ଥସ୍ୱତ୍ୱ—ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କର ତତ୍‌କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରକାଶ ବିଷୟରେ ଅଧିକାର—Copyright.]

ସ୍ୱତ୍ୱ ଉପସ୍ୱତ୍ୱ—ଦେ. ବି (କଚିରିଆ ଭାଷା)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଥିବା ସବୁ ପ୍ରକାରର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଓ ଅଧିକାର—1. Proprietory and subordinate rights connected with a property. ୨ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଓ ସମ୍ପତ୍ତିର ଆୟକୁ ମାତ୍ର ଭୋଗ କରିବାର ଅଧିକାର—2. Right over a property and right over its usufruct.
Swatwa upaswatwa
ସ୍ୱତ୍ୱ ଉପସ୍ୱତ୍ୱ ସ୍ୱତ୍ୱ ଉପସ୍ୱତ୍ୱ
(ସତ୍ତ୍ୱ ଉପସତ୍ତ୍ୱ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବି (କଚିରିଆ ଭାଷା)—୧। କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର ଛାଡ଼ି ଦେବା—1. Relinquishment of one's right over a property. ୨ । ନିଜର ଦଖଲକୁ ଛାଡ଼ିଦେବା—2. Giving up of possession.
Swatwa tyāga

ସ୍ୱତ୍ୱ ତ୍ୟାଗ ପତ୍ର—ଦେ. ବି [କଚିରିଆ ଭାଷା]—ଯେଉଁ ଦଲିଲଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ନିଜର ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଛାଡ଼ିଦେବା କଥା ଲେଖି ଦଅନ୍ତି; ନାଦାବୀପତ୍ର—Deed of relinquishment or release.
Swatwa tyāga patra
ସ୍ୱତ୍ୱତ୍ୟାଗପତ୍ର ସ୍ୱତ୍ୱତ୍ୟାଗପତ୍ର

ସ୍ୱତ୍ୱ ଦଖଲ—ଦେ. ବି (ସଦରରେ; କଚିରିଆ ଭାଷା)—ସମ୍ପତ୍ତିର ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଭୋଗ—Title to and possession of a property.
Swatwa dakhala
ସ୍ୱତ୍ୱଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ୱଦଖଲ

ସ୍ୱତ୍ୱ ଦାୟୀ—ଦେ. ବିଣ (କଚିରିଆ ଭାଷା)—ସତ୍ତ୍ୱଦାୟୀ (ଦେଖ)—Satwadāyi (See)
Swatwa dāyi

ସ୍ୱତ୍ୱ ନିବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି (କଚିରିଆ ଭାଷା)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଲୁପ୍ତ ହେବା—Cessation of right over a property.
Swatwa nibrutti

ସ୍ୱତ୍ୱ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—ଦେ. ବି (କଚିରଥ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଥିବା ସ୍ୱତ୍ୱର ସ୍ଥିରୀକରଣ—
Swatwa nirddhārana
স্বত্বনির্দ্ধারণ स्वत्वनिर्धारण Ascertainment of a person's right over a property.

ସ୍ୱତ୍ୱ ପ୍ରଚାର—ଦେ. ବି(କଚିରଥ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଥିବା ବିଷୟ ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଘୋଷଣା—
Swatwa prachāra
স্বত্বপ্রচার स्वत्वप्रचार Declaration by a court of a person's right over a property.

ସ୍ୱତ୍ୱ ଭୋଗ—ସଂ. ବି—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱାମିତ୍ୱର ଦଖଲ—
Swatwa bhoga Enjoyment of proprietory right.

ସ୍ୱତ୍ୱ ଭୋଗୀ—ସଂ. ବଣ (କଚିରଥ ଭାଷା)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମାଲିକରୂପେ ଦଖଲକାର ଥାଏ—
Swatwa bhogī
স্বত্বভোগী स्वत्वभोगी (a person) In possession of a property as its proprietor.

ସ୍ୱତ୍ୱ ଲୋପ—ସଂ.ବି(କଚିରଥ ଭାଷା)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର ଲୁପ୍ତ ହେବା; ସ୍ୱତ୍ୱନାଶ; ସ୍ୱତ୍ୱବିଚ୍ୟୁତି – Cessation of right over property.
Swatwa lopa
[ଦ୍ର—ଆଇନ ଅନୁସାରେ କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ୧୨ ବର୍ଷ ଦଖଲ ଉଠିଯାଇଥିଲେ ପୂର୍ବ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱର ଲୋପ ହୁଏ ଓ ଦଖଲକାରଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ ଉପୁଜେ ।]

ସ୍ୱତ୍ୱ ସାବ୍ୟସ୍ତ—ଦେ. ବି (କଚିରଥ ଭାଷା)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ ଥିବା ବିଷୟର ଅଦାଲତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିରୀକରଣ ଓ ଘୋଷଣା—Establishment of right over property by a law court; declaration of title to a property.
Swatwa sābyasta
স্বত্বসাব্যস্ত स्वत्वसाव्यस्त

ସ୍ୱତ୍ୱ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚିରଥ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କାହାରି ସ୍ୱତ୍ୱ ଥିବା ବିଷୟ (ଅଦାଲତ) ସ୍ଥିର କରିବା—To declare or establish title to property.
Swatwa sābyāsta kariba
স্বত্ব সাব্যস্ত করা स्वत्व साव्यस्त करना

ସ୍ୱତ୍ୱ ସାବ୍ୟସ୍ତ ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଦେ ବି. (କଚିରଥ)—କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିରେ କାହାରି ସ୍ୱତ୍ୱ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର ହୁଏ—Declaratory suit; suit for the establishment and declaration of plaintiff's title to a property.
Swatwa sabyasta makada(dda)mā
সত্ব সাব্যস্ত মোকদ্দমা सत्व साव्यस्त मुकद्दमा
(ସ୍ୱତ୍ୱ ସାବ୍ୟସ୍ତ ମାମଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱତ୍ୱ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—ସଂ. ବି.(ଦେଶଜ, କଚିରଥ ପ୍ରୟୋଗ; ଏକାର୍ଥକ ଶବ୍ଦର)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଥିବା ଅଧିକାର—
Swatwa swāmitwa
স্বত্ব স্বামিত্ব सत्व स्वामित्व Right over land or other property.

ସ୍ୱତ୍ୱ ହାନି—ସଂ. ବି.—୧ । ସ୍ୱତ୍ୱ ଲୋପ (ଦେଖ)—1. Swatwa lopa (See). ୨ । ସ୍ୱତ୍ୱରେ ବାଧା—Obstruction to or cloud over the title to a property.
Swatwa hāni

ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର—ସଂ. ବି (କଚିରଥ ଭାଷା)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ ଓ ଦଖଲ—1. Title to and possession of a property; right and title to property. ୨ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର—2. Full proprietory right over property; absolute proprietory right. [ଦ୍ର—ଏହି ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାର ଦ୍ୱାରା ମାଲିକ ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ଭୋଗ, ଦଖଲ, ଦାନ, ହସ୍ତାନ୍ତର ବା ବନ୍ଧକ କରିପାରନ୍ତି ।]
Swatwādhikāra
স্বত্বাধিকার सत्वाधिकार

ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—ସଂ. ବଣ, ପୁଂ (କଚିରଥ ଭାଷା)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାମିତ୍ୱଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. (a person) Having full proprietory right and title to property. ୨ । ଦାନ ବିକ୍ରୟାଦିର ଅଧିକାରବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Having absolute power of disposal over a property. ୩ । ଯାହାର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଦଖଲ ଥାଏ—3. Having title to and possession of a property.
Swatwādhikārī
(ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. କ୍ରି—୧ । ଆସ୍ୱାଦନ କରିବା; ଚାଖିବା—1. To taste. ୨ । ଅନୁଭବ କରିବା—2. To experience. ୩ । ଛେଦନ କରିବା [ଶବ୍ଦକୋଷ]—3. To cut.
Swad(root)

ସ୍ୱଦନ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦନ; ଚାଖିବା—1. Tasting. ୨ ।(ସୁ+ ଅଦନ) ଭୋଜନ; ଭକ୍ଷଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Eating. ୩ । ଲେହ୍ୟ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—3. A food which is to be eaten by licking. ୪ । ଲୌହ; ଲୁହା (ହ୍ରୀ. ଶ)—4. Iron.
Swadana

ସ୍ୱ ଦଳ(ପକ୍ଷ)—ସଂ. ବି—ନିଜର ଦଳ—
Swa dala(paksha) One's party.

ସ୍ୱଦାରା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ୱପତ୍ନୀ—
Swa dārā One's married wife [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ (ଦାରା—ବହୁବଚନ) ସଂସ୍କୃତରେ ବହୁବଚନାନ୍ତ ହେଉଥିବାରୁ 'ସ୍ୱଦାର'ରୂପେ (ସ୍ୱଦାର—ଦେ. ରୂପ) ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।].

ସ୍ୱଦାରାଭିଗମନ—ସଂ. ବି—ନିଜର ବିବାହିତା ଭାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କ ସହବାସ—
Swadārābhigamana Sexual union with one's wedded wife.
(ସ୍ୱଦାରାଭିଗାମୀ—ବଣ, ପୁଂ)

ସ୍ୱଦିତ—ସଂ ଵିଣ. (ସୁ+ଅଦଧାତୁ +କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତ)—ଉତ୍ତମରୂପେ ଭୋଜନ
Swadita କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି) (ମନୁ ୩।୨୪୧,୨୫୪)—Well-fed. [ଦ୍ର—ପିତୃଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ଭୋଜନ କରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରାଦ୍ଧକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ପଚାରିବେ— ସ୍ୱଦିତ ?' ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣମାନଙ୍କର ସୁଭୋଜନ ହୋଇଅଛି କି ?]

ସ୍ୱ ଦେଶ—ସଂ ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ଦେଶରେ ସ୍ୱୟଂ ଓ
Swa desa ପିତୃପିତାମହାଦିଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ;ମାତୃଭୂମି; ନିଜର
(ବିଦେଶ—ବିପରୀତ) ଜନ୍ମଭୂମି—One's native land; mother country; father land; the country of one's birth; one's home country.

ସ୍ୱଦେଶ ଦ୍ରୋହ—ସଂ ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଜନ୍ମଭୂମିର ଅମଙ୍ଗଳଜନକ
Swadesa droha ଆଚରଣ—Opposition or revolt. (ସ୍ୱଦେଶ ଦ୍ରୋହିତା—ଅନ୍ୟରୂପ) against one's own country.

ସ୍ୱଦେଶ ଦ୍ରୋହୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଦେଶ ଦ୍ରୋହିନ୍ ୧ମା· ୧ ବ)—
Swadesa drohi ସ୍ୱଦେଶର ବା ମାତୃଭୂମିର ବିରୁଦ୍ଧାଚାରୀ—(ସ୍ୱଦେଶ ଦ୍ରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) A person who acts against one's mother country; inimical to one's mother land.

ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରିୟ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ୱଦେଶର ଭକ୍ତ—
Swadesa priya (ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Patriotic.

ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି(ପ୍ରେମ)—ସଂ ବି—ମାତୃଭୂମି ପ୍ରତି ମମତା;ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ—
Sw desa priti (prema) Patriotism.

ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ.—ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳ—
Swadesa premika Patriotic' (ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକା,ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱଦେଶ ବତ୍ସଳ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ.—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରତିଅନୁରାଗୀ—Patriotic.
Swadesa batsala (ସ୍ୱଦେଶ ବତ୍ସଳା – ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱଦେଶବତ୍ସଳତା, ସ୍ୱଦେଶ ବାତ୍ସଲ୍ୟ—ବି)

ସ୍ୱଦେଶ ଭକ୍ତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ.—(୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗୀ—
Swadesa bhakta Patriotic. ସ. ବି.—ସ୍ୱଦେଶପ୍ରିୟ (ସ୍ୱଦେଶ ଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱଦେଶ ଭକ୍ତି—ବି) ବ୍ୟକ୍ତି—A patriot.

ସ୍ୱଦେଶ ହିତୈଷଣା—ସଂ ବି· (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମାତୃଭୂମିର ହିତଚିନ୍ତା—
Swadesa hitaishana Patriotism. (ସ୍ୱଦେଶ ହିତୈଷିତା-ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱଦେଶ ହିତୈଷୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—(ସ୍ୱଦେଶ ହିତୈଷିନ୍ ୧ମା ୧ବ)
Swadesa hitaishi ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମାତୃଭୂମିର କଲ୍ୟାଣ (ସ୍ୱଦେଶ ହିତୈଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଞ୍ଛା କରନ୍ତି—Patriotic. (ସ୍ୱଦେଶ ହିତୈଷିତା—ବି)

ସ୍ୱଦେଶାନୁରକ୍ତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ୱଦେଶ ଭକ୍ତ; ସ୍ୱଦେଶ
Swadesanurakta ପ୍ରେମିକ—Patriotic (ସ୍ୱଦେଶାନୁରକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱଦେଶାନୁରକ୍ତି—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି—Patriotism; love for one's mother-
Swadesanurakti (ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ—ଅନ୍ୟରୂପ) country

ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗିନ୍ ୧ମା. ୧ବ.)—
Swadesanuragi ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକ— Patriotic. (ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱଦେଶୀ—ତଦ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଦେଶୀୟ)—୧ । ସ୍ୱଦେଶରେ ନିର୍ମିତ—
Swadesi 1. Country-made; home-made.
ସ୍ୱଦେଶୀ ସ୍ୱଦେଶୀ ୨ । ସ୍ୱଦେଶରେ ଜାତ—2. Produced in one's own country. ୩ । ସ୍ୱଦେଶସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to one's native land ୪ । ସ୍ୱଦେଶବାସୀ—4. Inhabitant of one's mother country

ସ୍ୱଦେଶୀ ଆନ୍ଦୋଳନ—ଦେ ବି (ଆଧୁନିକ)—ବିଦେଶୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟର
Swadesi andolana ବ୍ୟବହାର ବର୍ଜନ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱଦେଶୋତ୍ପନ୍ନ
ସ୍ୱদেশী আন্দোলন ବସ୍ତ୍ର ଓ ବ୍ୟବହାର କରିବାପାଇଁ ବଙ୍ଗଦେଶରେ
ସ୍ୱদেশী আন্দোলন ଓ ପରେ ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଅନ୍ଦୋଳନ—[ଦ୍ର—ଏହି ଅନ୍ଦୋଳନ ୧୯୦୯ ସାଲରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା]—A movement which was first started in Bengal in 1909 and then diffused throughout India, advising the Indians to eschew foreign cloths, etc., and use country goods.
[ଦ୍ର—ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ୍ କର୍ଜନ୍ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶକୁ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଓ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ, ଏହିପରି ଦୁଇ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ ଓ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମର ବିକାଶରେ ବାଧା ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କା କରି ଏହି ବିଭାଗକରଣ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଘୋର ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲେ ଏବଂ କ୍ରମଶଃ ଏହା ଭାରତ ତମାମ୍ ବ୍ୟାପିଗଲା । ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଓ ବିଲାତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହା ଦେଖି ଏହି ବଙ୍ଗ ବ୍ୟବଚ୍ଛେଦ ଆଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନେକ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ଓ ଭାରତୀୟମାନେ ବିଲାତି ଓ ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ଛାଡ଼ିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । କାଳକ୍ରମେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲା; କିନ୍ତୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ 'ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ' ଓ 'ଖଦଡ଼ ପ୍ରଚାର' ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତ କରିଅଛି ।]

ସ୍ୱଦେଶୀୟ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଦେଶ + ଈୟ)—୧ । ସ୍ୱଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Swadesiya —1. Relating to one's native land. (ସ୍ୱଦେଶୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ସ୍ୱଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ—2. Country-made. ୩ । ସ୍ୱଦେଶରେ ଉତ୍ପନ୍ନ—3. Produced or made in one's country. ୪। ସ୍ୱଦେଶବାସୀ—4. Inhabiting the mother country.

ସ୍ୱଦେହରେ—ବେ. କି. ବଣ (ସ, ସ୍ୱଦେହେ)—ନିଜର ଶରୀର ସହିତ—
Swadehare With one's body; bodily.
(ସ୍ୱଦେହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) स्वदेहे **स्वदेहमें**

ସ୍ୱ ଧର୍ମ—ସ,ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିଜର ଜାତିର ବା ବର୍ଣ୍ଣର ଅନୁଷ୍ଠେୟ
Swa dharma ଧର୍ମ; ନିଜର ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ—1. Religion
(ପର ଧର୍ମ—ବିପରୀତ) of one's caste. [ଦ୍ର—ଯଜନ-ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ-ଅଧ୍ୟାପନ,ଦାନ-ପ୍ରତିଗ୍ରହ, ଏମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସ୍ୱଧର୍ମ; ଯୁଦ୍ଧ କରିବା, ବିପନ୍ନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା, ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିବା କ୍ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ସ୍ୱଧର୍ମ; କୃଷି, ଗୋପାଳନ, ବାଣିଜ୍ୟ ବୈଶ୍ୟଙ୍କ ସ୍ୱଧର୍ମ; ସେବା ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱଧର୍ମ ଅଟେ। ଭଗବାନ୍ ଗୀତା (୩।୩୫)ରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କହି ଅଛନ୍ତି। "ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପରଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଙ୍ଗହୀନ ସ୍ୱଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଶ୍ରେୟସ୍କର ଓ ସ୍ୱଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ କରୁ କରୁ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ତାହା ଶ୍ରେୟସ୍କର, କିନ୍ତୁ ପରଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ଭୟାବହ ଅଟେ।"] ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜେ ଯେଉଁ କୁଳରେ ବା ସମାଜରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି,ସେହି କୁଳର ଧର୍ମ—2.Religion of the family or society in which one was born. ୩। ନିଜର ଧର୍ମ—3. One's own religion. ୪। ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ—4. One's peculiar duties. ୫। ନିଜର ଗୁଣ ବା ଲକ୍ଷଣ—5. Attributes or symptoms peculiar to any thing or animal. [ଯଥା—ଜୀବ ହିଂସା କରିବା ବ୍ୟାଘ୍ରର ସ୍ୱଧର୍ମ। ଦାହିକା ଶକ୍ତି ଅଗ୍ନିର ସ୍ୱଧର୍ମ।] ୬। ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି—6.Nature. ୭। ବେଦବିହିତ ଆଚାର ବା ଧର୍ମ—7.Religious rites or conduct prescribed by the Bedas. ୮। ସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣାଚାର—8. Practices prescribed for one's caste people. ୯।(ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର) ପ୍ରାଣାୟାମ—9. The operation of controlling or exercising the breath; breathing exercise.

ସ୍ୱଧର୍ମ ତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିଜର ଧର୍ମକୁ ବା ଜାତିକୁ
Swadharma tyāga ଛାଡ଼ିବା—1. Act of forsaking
(ସ୍ୱଧର୍ମ ତ୍ୟାଗୀ—ବିଣ. ପୁଂ) one's caste or religion;
(ସ୍ୱଧର୍ମ ତ୍ୟାଗିନୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ) apostacy. ୨। ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ ନ କରିବା—2. Breach of one's peculiar duties.

ସ୍ୱଧର୍ମ ନିରତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ୱଧର୍ମର ପାଳନରେ
Swadharma nirata ସର୍ବଦା ରତ—
(ସ୍ୱଧର୍ମ ନିରତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Engaged in the observance of one's religious rites or duties.

ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଧର୍ମର ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟର
Swadharma pālana ଅନୁଷ୍ଠାନ—Observance or following of one's duties or religion.
(ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳକ, ସ୍ୱଧର୍ମ ପାଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ)

ସ୍ୱଧର୍ମ ଭ୍ରଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୫ମୀ ତତ୍)—ନିଜର ସହଜ
Swadharma bhrasta ଧର୍ମକୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(ସ୍ୱଧର୍ମ ଭ୍ରଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) (a person) Who has forsaken his religion; aspostate; renegade.

ସ୍ୱଧା—ସଂ. ଅ (ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ=ଅସ୍ୱାଦନ କରିବା+କର୍ମ. ଅ+ଆ)—
Swadhā ୧। ଦେବତାଙ୍କୁ ହବିର୍ଦାନ କରିବା ବେଳେ ଉଚ୍ଚାରିତ ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—1. (Interjection) The mystic exclamation or formula uttered while offering ghee to the Gods through fire. [ଦ୍ର—ସ୍ୱାହା, ଶ୍ରୌଷଟ୍, ବୌଷଟ୍, ବଷଟ୍ ଓ ସ୍ୱଧା, ଏହି ପାଞ୍ଚ ଗୋଟି ଶବ୍ଦ ସ୍ଥାନବିଶେଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ଏହାର ଅର୍ଥ—"ହେ ଦେବ! ଏହା ଅଦଣ ଗ୍ରହଣ ବା ଆସ୍ୱାଦନ କର"। ଏହି ଶବ୍ଦମାନ ଯୋଗରେ ସଂସ୍କୃତରେ ୪ର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ।] ୨। ପିତୃଙ୍କୁ ପିଣ୍ଡ ଓ ତିଳଜଳ ଦେବା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ମନ୍ତ୍ର—2. Formula or exclamation uttered while giving oblations to the manes of one's ancestors. ବି.୧। (ସ୍ତ୍ରୀ) ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ;ମାତୃକା ଦେବୀବିଶେଷ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ପତ୍ନୀ—1. The Goddess presiding over Srāddha. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମାନସୀ କନ୍ୟା; ଏ ସୁସ୍ଥିରଯୌବନା, ଶ୍ୱେତଚମ୍ପକବର୍ଣ୍ଣା, ଗୁଣବତୀ, ବିଦ୍ୟାବତୀ ଓ ରୂପବତୀ। ଏହାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ପିତୃଲୋକେ ପିଣ୍ଡ ପାଆନ୍ତି। ଏହାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଅର୍ଚ୍ଚନ ନ କରି ଶ୍ରାଦ୍ଧ କଲେ ଉକ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ପିତୃଲୋକେ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ। ଏହାଙ୍କର ପୂଜା ମନ୍ତ୍ର—"ଓଁ ହ୍ରୀଂ ଶ୍ରୀଂ କ୍ଲୀଂ ସ୍ୱଧା ଦେବ୍ୟୈ ସ୍ୱାହା"—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ, ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡ।] ୨। ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନ୍ନ ବା ପିଣ୍ଡ (ଋଗ୍ବେଦ. ଦେଖ ସୂକ୍ତ) —2. Funeral cake offered to the manes of one's ancestors. ୩। ଅଗ୍ନି ପତ୍ନୀ—3. The wife of the Firegod. ୪। ଗୌର୍ଯ୍ୟାଦି ଷୋଡ଼ଶ ମାତୃକାଦେବ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—4. One of the 16 Mātrukā Deities. [ଦ୍ର—ନାନ୍ଦୀମୁଖ ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ ବା ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜାରେ ଏହାଙ୍କର ପୂଜା କରାଯାଏ। ଏ ଦେବୀ ସର୍ବଦା ସମସ୍ତଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରନ୍ତି। ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତମତରେ ଏ ଦକ୍ଷ କନ୍ୟା। ଏହାଙ୍କର ଦୁଇଟି କନ୍ୟା—ଯମୁନା ଓ ଧାରଣୀ। ଏ ଦୁଇ କନ୍ୟା ତପସ୍ୱିନୀ ହୋଇ ତପସ୍ୟାରେ କାଳାତିପାତ କରନ୍ତି। ଏମାନେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ।]

ସ୍ୱଧାକର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶ୍ରାଦ୍ଧ କରିବାର ଅଧିକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)
Swadhākara (ମନୁ ୩।୧୨୭)—(a person) Entitled to perform Srāddha.

ସ୍ୱଧାକାର—ସ. ବି—(ସ୍ୱଧା+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ଶ୍ରାଦ୍ଧରେ
Swadhākāra ସ୍ୱଧାଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ (ମନୁ ୩।୨୫୨)—
The utterance of the word Swadhā in Srāddha.

ସ୍ୱଧାଧିପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Fire.
Swadhādhipa

ସ୍ୱଧା ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି.—୧ । ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. Fire.
Swadhā priya ୨ । କୃଷ୍ଣତିଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—2. The black sessamum seed.

ସ୍ୱଧା ଭୁକ୍ (ଭୋଜୀ)—ସଂ ବି—(ସ୍ୱଧା+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍;
Swadhā bhuk (bhoji) ସ୍ୱଧାଭୁକ୍ ୧ମା. ୧ବ), ଏମାନେ (ସ୍ୱଧାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) 'ସ୍ୱଧା' ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଭୋଜନ କରୁଥିବାରୁ) — ୧ । ପିତୃଗଣ; ପୂର୍ବପୁରୁଷ —1. The deified deceased ancestors. ୨ । ଦେବତା – 2. The gods.

ସ୍ୱଧିତ(ତୀ)—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ=ଛେଦନ କରିବା+କରଣ ତି;
Swadhiti (tī) ଦ=ଧ)—୧ । କୁଠାର (ଅମର)—1. Axe.
୨ । ଫରଶୁ—2. Battle-axe.

ସ୍ୱଧିତି ହେତିକ—ସଂ. ବି.—ଫରଶୁଧାରୀ ଯୋଦ୍ଧା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Swadhiti hetika A warrior armed with battle-axe.

ସ୍ୱଧିଷ୍ଠିତ—ସଂ ବିଣ.—(ସୁ+ଅଧିଷ୍ଠିତ)—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ—
Swadhishthita 1. Well situated. ୨ । ହସ୍ତ୍ୟାଦି-(ସ୍ୱଧିଷ୍ଠାନ—ବି) ପୃଷ୍ଠରେ ଆସନ ଜମାଇ ବସିଥିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Comfortably seated on an elephant or horse.

ସ୍ୱଧୀତ—ସଂ. ବି—(ସୁ+ଅଧୀତ)—ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ; ବେଦାଦି ପାଠ (ଶବ୍ଦ-
Swadhīta କୋଷ)—Study of the Bedas—ସଂ. ବିଣ, —ଉତ୍ତମରୂପେ ପଠିତ—Well studied.

ସ୍ୱଧୀତି (ତୀ)—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଅଧୀତ, ସ୍ୱଧୀତ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ
Swadhīti (tī) ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଯୁକ୍ତ; ବେଦପାଠ-କାରୀ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Studious of the Bedas.

ସ୍ୱନ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound.
Swan (root) ୨ । ଭୂଷଣ କରିବା—2. To adorn.

ସ୍ୱନ—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଶବ୍ଦ; ଧ୍ୱନି—1.
Swana Sound. ୨ । ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କର ମୁଖାଦି କୃତ ଶବ୍ଦ—(ସ୍ୱନିତ—ବିଣ) 2. Voice; sound made by animals.

ସ୍ୱ ନକ୍ଷତ୍ର—ସଂ.ବି.—୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ନିଜର ଜନ୍ମ ନକ୍ଷତ୍ର—1. (Ast-
Swa nakshatra rology) The asterism in which a person is born. ୨ । ନିଜର ବାର୍ଷିକ ଜନ୍ମଦିନ —2. Birthday (annual). [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଦିନ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ନବ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରନ୍ତି ଓ ଷଷ୍ଠୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପିଷ୍ଟକାଦି ଭୋଗ ଲଗାଯାଏ ।]

ସ୍ୱନ ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—Name of a pose in
Swana chakra coition. [ଦ୍ର—ଦକ୍ଷିଣ ଜାନୁଂ ତଥା ବାମଂ ପାଦଂ ତୋଳ୍ୟ ଶିରଃ ସ୍ଥିତଃ, ଗୃହ୍ୟଂ ତ କାମସ୍ୱେଚ୍ଛ କାମୀ 'ସ୍ୱନଚକ୍ରଃ' ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ—ରତ୍ନମଞ୍ଜରୀ ।]

ସ୍ୱନନ୍ଦା—ସଂ. ବି—ଦୁର୍ଗା (ହ୍. ଶ)—
Swanandā Durgā.

ସ୍ୱ ନାମ—ସଂ. ବି.—ନିଜର ନାମ—
Swa nāma One's own name.

ସ୍ୱନାମ ଖ୍ୟାତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ତୃତୀୟା ତତ୍)—ନିଜର ନାମଦ୍ୱାରା
Swanāma khyāta ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବା ପରିଚିତ—Known (ସ୍ୱନାମ ଖ୍ୟାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) by one's own name; (a person) celebrated by his own actions. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଖ୍ୟାତ ଓ ଯାହାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ କହିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି ବିଶେଷଣ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।)

ସ୍ୱନାମ ଧନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ତୃତୀୟା ତତ୍)—ନିଜର ନାମଦ୍ୱାରା
Swanāma dhanya ପ୍ରଶଂସିତ; ପିତାଦିଙ୍କ ନାମକୀର୍ତ୍ତନ ବିନା (ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇ ଯେ ନିଜ ନାମଦ୍ୱାରା ସର୍ବତ୍ର ଧନ୍ୟ ବା ପ୍ରଶଂସିତ ହୁଅନ୍ତି—(a person) Who in extolled by virtue of his own actions.

ସ୍ୱନାମ ମିତ୍ର—ସଂ. ବି.—ମୈତ୍ର; ମିତ; ନିଜ ନାମର ସୌସାଦୃଶ୍ୟ ଯୋଗୁଁ
Swanāma mitra ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୈତ୍ରୀ ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ – A friend whose name tallies with another's name; one's namesake.

ସ୍ୱନାମା —ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ୍ୱ+ନାମନ୍ ଅଛି ଯାହାର: ବହୁବ୍ରୀହି; ୧ମା.
Swanāmā ୧ବ.)—ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ (ଦେଖ)—Swanāma-dhanya (See). [ଦ୍ର—ସ୍ୱନାମା ପୁରୁଷୋ ଧନ୍ୟଃ । —ଶ୍ଳୋକାଂଶ]

ସ୍ୱନାମୀ—ଦେ· ବିଣ. (କଚଚଥ) (ସଂ. ସ୍ୱ+ନାମୀୟ)—୧ । ନିଜର
Swanāmī ନାମରେ କ୍ରୀତ ହୋଇଥିବା (ସମ୍ପତ୍ତି)—(ସ୍ୱନାମୀୟ, ସ୍ୱନାମିତ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. (Property) Purchased (ବେନାମୀ—ବିପରୀତ) openly in one's own name स्वनामी स्वनामी (and not 'benāmee' in the name of another). ୨ । ଲେଖକ ନାମରେ ବା ନିଜ ସ୍ୱାକ୍ଷରରେ ପ୍ରକାଶିତ (ପତ୍ରାଦି)—2. (letters) Published with the writer's name attached thereto.

ସ୍ୱନି—ସଂ. ବି. (ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—୧ । ଧ୍ୱନି; ଶବ୍ଦ—
Swani 1. Sound. ୨ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଇ)—ଅଗ୍ନି (ହ୍. ଶ)—Fire.

ସ୍ୱନିତ—ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ) ୧ । ଧ୍ୱନିତ (ଅମର)—
Swanita 1. Sounded. ୨ । (+ଭାବ. ତ)ଗର୍ଜନ— 2. Roaring. ସଂ. ବି.—୧ । (+ଭାବ) ମେଘ ଗର୍ଜନ (ମେଦିନୀ)—2. Roar of thunder; thunder clap.

ସ୍ୱନିତାହ୍ୱୟ—ସଂ. ବି.—ତଣ୍ଡୁଳୀୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲେଉଟିଆ ଶାଗ—
Swanitāhwaya A pot herb, amaranth.

ସ୍ୱନିବା—ଦେ. କି. (ନଟ୍) (ସଂ. ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ)—ସ୍ୱନ କରିବା—
Swaniba To make a sound. [ହି—ସ୍ୱନଲେ
स्वना, स्वनतहओया शब्द करना ଶବ୍ଦ ଯୋଗୁଁ କଣାଥିଲା କରୁଣସ୍ୱର।
—ରାଧାନାଥ,ଜଣା] [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ବର୍ଗୀୟ ନ ବ
ମାନେ ଲ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ଲେଖା ଅନୁଗ ଭଣରେ ବ୍ୟବହୃତ
ଏବଂ ଅଧୁନାଙ୍କ ଡେଖଥା କବିମାନଙ୍କ ଲେଖରେ ବ୍ୟବହୃତ
ହେବା ଦେଖାଯାଏ।]

ସ୍ୱନୋତ୍ସାହ—ସଂ ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱନ=ଶବ୍ଦରେ ଉତ୍ସାହ ଯାହାର)—
Swanotsaha ଗଣ୍ଡା; ଗଣ୍ଡା (ଜନ୍ତୁ) (ଶବ୍ଦ ହେତୁ ନାମ)—
Rhinoceros.

ସ୍ୱନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ହେତୁଗର୍ଭ, ସୁ ହୋଇଅଛି ଅନ୍ତ=ପରିଣାମ
Swanta ଯାହାର)—ଶୁଭୋଦର୍କ; ଯାହାର ପରିଣାମ ଭଲ—
(ସ୍ୱନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having good result; blessed with
good result.

ସ୍ୱପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଶୋଇବା—To sleep.
Swap (root)

ସ୍ୱପକ୍ଷ—ସଂ ବି ପୁଂ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିଜର ଦଳ—1. One's
Swapaksha party. ୨। ନିଜର ପାଖ—2. One's
(ବିପକ୍ଷ, ପରପକ୍ଷ—ବିପରୀତ) side. ସଂ. ବିଣ—ନିଜ ପକ୍ଷୀୟ—
(ସ୍ୱପକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) Belonging to one's party.

ସ୍ୱପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ—ସଂ.ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଦଳର ଅନୁମୋଦନ—
Swapaksha samarthana Supporting one's
(ସ୍ୱପକ୍ଷସମର୍ଥକ—ବିଣ. ପୁଂ) party.

ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱପକ୍ଷ+ସମନ୍ଧାର୍ଥେ ଈୟ)—୧। ନିଜର
Swapakshiya ଦଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to one's
(ସ୍ୱପକ୍ଷୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) party. ୨। ନିଜର ଦଳଭୁକ୍ତ—2. Belon-
(ବିପକ୍ଷୀୟ—ବିପରୀତ) ging to one's party.

ସ୍ୱପତି—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ନିଜର ସ୍ୱାମୀ—1. One's
Swapati husband. ୨। ସମ୍ପତ୍ତିର ସ୍ୱାମୀ—2. Owner
of a property.

ସ୍ୱପତ୍ନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ନିଜର ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ—One's married
Swapatni wife.

ସ୍ୱପନ—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧। ନିଦ୍ରା—1.
Swapana Sleep. ୨। ସ୍ୱପ୍ନ—2. Dream.
[ଡି—ଚାହିଁ ସେହି ଚାନ୍ଦ ମୁହଁ ଅଦର୍ଶନ। ଦେଖୁଥିଲ
ପିଲା କାଳର ସ୍ୱପନ—ରାଧାନାଥ, ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା] ୩।
ସୁନୁସୁନିଆ ଶାଗ (ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ)—3. Marsila
Quadrifolia (pot-herb).

ସ୍ୱପନ କଥା—ଦେ. ବି—ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ବିଷୟ—
Swapana katha A matter seen in dream.
स्वप्न कथा स्वप्नकी बात

ସ୍ୱପନ ସୁନ୍ଦରୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ (ଦେଖ)—
Swapana sundari 1. Swapnabati (See)
स्वप्नसुन्दरी स्वप्नसुन्दरी (ଉ—ସ୍ୱପନସୁନ୍ଦରୀ ଉଷା
ଅ.ଗ କହେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀ ଗାଗୁରୁବିକ୍ରେଗୀତା।) ୨।
ସ୍ୱପ୍ନରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇ ସ୍ୱପ୍ନଦୋଷାଦି ଘଟାଇବା
ସ୍ତ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି—2. The form of a charming female
appearing in dream and causing noctur
nal emissions

ସ୍ୱପନା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ (ଦେଖ)—
Swapana Swapnabati (See)

ସ୍ୱପନା(ନେ)ଇବା—ଦେ. କି—ସ୍ୱପ୍ନାଇବା (ଦେଖ)—
Swapana(ne)iba Swapnaiba (See).

ସ୍ୱପନାବତୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ (ଦେଖ)—
Swapanabati Swapnabati (See).

ସ୍ୱପନୀୟ—ସଂ.ବିଣ (ସ୍ୱପ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ନିଦ୍ରାର ଯୋଗ୍ୟ [ସ୍ଥାନ]
Swapaniya Fit to sleep.
(ସ୍ୱପବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱପ୍ନ ସଂ. ବି (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ନ)—୧। ନିଦ୍ରା—
Swapna 1. Sleep. ୨। ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ
ବିଷୟାନୁଭବ—2. Dream. ୩। [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ବୃଥା
କଳ୍ପନା ବା ଆଶା—3. Day dream. [ଉ—ସମ୍ପତ୍ତିଟା
ଭୁଲା ସ୍ୱପ୍ନ।] ବିଣ.ଦେ. ବି—ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ
ଦେବତାଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତି—Revelation of
Divine will to a person in dream.
୧। ସ୍ୱପ୍ନଦୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ପରି ଅପ୍ରାପ୍ୟ; ଅଲଭ୍ୟ—1. Un-
available (like the things seen in a
dream). [ଉ—ଦେଖିବାକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଅଟଇ ମାତ୍ର କାଳି—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ।] ୨। ଅନୁପସ୍ଥିତ—
2. Absent. (ଉ—ଏ ବନରେ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ସ୍ୱପନ-
କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ବନ।)

ସ୍ୱପ୍ନକ୍—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ; ସ୍ୱପ୍ନକ୍ ୧ମା, ୧ବ)—
Swapnak ନିଦ୍ରାଳୁ; ନିଦ୍ରାଶୀଳ; ଶୟନଶୀଳ—
Given to sleep; sleepy.

ସ୍ୱପ୍ନ କାରକ—ସଂ. ବିଣ—୧। ନିଦ୍ରାକାରକ—1. Soporific.
Swapna karaka ୨। ଯାହା ସ୍ୱପ୍ନ ଘଟାଏ—2. Causing
dreams.

ସ୍ୱପ୍ନକୃତ୍—ସଂ. ବିଣ [ସ୍ୱପ୍ନ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍]—ସ୍ୱପ୍ନକାରକ
Swapna krut (ଦେଖ)—Swapna karaka
(See). ସଂ. ବି—ସୁନୁସୁନିଆ ଶାଗ—Marsila
Quadrifolia (pot herb).

ସ୍ୱପ୍ନ ଗୃହ—ସଂ. ବି [ମ. ଷ. ଲୋ]—ଶୋଇବା ଘର—
Swapna gruha Sleeping room; bed room.

ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଲ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ଜଟିଳ ବା ଅବୋଧ ସ୍ୱପ୍ନ—
Swapna jala Knotty or incomprehensible
dream.

ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଲ—ସଂ. ବି [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ସ୍ୱପ୍ନସମୂହ—
Swapna jala A variety of dreams.

ସ୍ୱପ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ସ. ଷ. ଲେ]—ସ୍ୱପ୍ନବିଷୟକ
Swapna tattwa ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥାଦି—The key to dreams.

ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା—1. Dreaming.
Swapna darsana ୨ । ସ୍ୱପ୍ନରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଦେଖା ଦେବା—2. Vision during a dream.

ସ୍ୱପ୍ନଦର୍ଶୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱପ୍ନଦର୍ଶିନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ—
Swapna darsi Dreaming.
(ସ୍ୱପ୍ନଦର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱପ୍ନ ଦୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ (୭ମୀ ତତ୍)—ସ୍ୱପ୍ନରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷୀକୃତ—
Swapna drushta Seen in dream; dreamt of.

ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖା (ଖେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି [ସଂ. ସ୍ୱପ୍ନ]—ସ୍ୱପ୍ନାଇବା (ଦେଖ)—
Swapna dekhā[khe]ibā Swapnāibā (See)
स्वप्न देखान, सपना, सपना दिखाना

ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ କେତେକ ବିଷୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ
Swapna dekhibā କରିବା—1. To dream. ୨ । ବୃଥା
স্বপ্ন দেখা କଳ୍ପନା କରିବା—2. To build castles in the
सपना देखना air. ୩ । ସତ୍ୟ ଘଟଣାକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଛି ବୋଲି ବୋଧ କରି ସତରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରିବା—3. Not to believe a real thing, thinking it to be a dream.

ସ୍ୱପ୍ନ ଦେବୀ—ସଂ. ବି.—୧ । ଦେବୀରୂପେ କଳ୍ପିତ ସ୍ୱପ୍ନ (ଭୂଲ. ଜାଦୁ-
Swapna debī ଦେବୀ)—1. Dream personified as a Deity. ୨ । ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ (ଦେଖ)—2. Swapnā bati (See)

ସ୍ୱପ୍ନ ଦୋଷ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭୟଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟ
Swapna dosha ଦେଖିବା; ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ—1. Frightful dream; nightmare. ୨ । ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦୃଷ୍ଟ କାମୋ-ଦ୍ଦୀପକ ଦୃଶ୍ୟର ବା ସ୍ତ୍ରୀସଙ୍ଗର ଫଳରେ ରେତଃସ୍ଖଳନ—2. Wet dream; nocturnal emission of semen.

ସ୍ୱପ୍ନ ନିକେତନ (ସ୍ଥାନ)—ସଂ. ବି—ଶୋଇବା କୋଠରି; ଶଯ୍ୟାଗାର
Swapna niketana (sthāna) (ବ୍ରୁ. ଶ)—Bedroom.

ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ୱପ୍ନ ଲବ୍ଧ (ଦେଖ)—Swapna lab-
Swapna prāpta dha (See)

ସ୍ୱପ୍ନ ଫଳ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱପ୍ନାଧ୍ୟାୟ ଇତ୍ୟାଦି ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ
Swapna phala ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନର ବିଭିନ୍ନ ଫଳମାନ—Results of different dreams as elucidated by seers.

ସ୍ୱପ୍ନବତ୍—ସଂ. ଅ.—ସ୍ୱପ୍ନ ପରି—Like dream. ସଂ. ବିଣ.—୧ ।
Swapna bat ଅବାସ୍ତବ—1. Unreal. ୨ । ଅସାର—2. Unsubstantial.

ସ୍ୱପ୍ନ ବିଚାର—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱପ୍ନର ଶୁଭାଶୁଭ ଫଳର ଅନ୍ୱେଷଣ—Ascer-
Swapna bichāra tainment of or discussion about the good or bad result of a dream.

ସ୍ୱପ୍ନ ବିଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଶୁଭାଶୁଭ ସ୍ୱପ୍ନର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାରୀ—Expoun-
Swapna bichāri ding the results of dreams.

ସ୍ୱପ୍ନବିତ୍—ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ୱପ୍ନ + ବିଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍; ସ୍ୱପ୍ନବିଦ୍,
Swapna bit ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱପ୍ନର ଫଳାଫଳ ବର୍ଣ୍ଣିବାରେ
(ସ୍ୱପ୍ନବିତ[ଦ]—ଦେ. ରୂପ) କରିବା ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ—Well-versed in understanding results of the dreams. [ବ୍ର—ଫଳ ଜାଣିପାରିଲେ ନୃପ ସ୍ୱପ୍ନବିତ ବୃଧେ ଡକାଇ ।—ସ୍ୱଧାନାଥ, ଉଷା]

ସ୍ୱପ୍ନ ବିବରଣ (ବୃତ୍ତାନ୍ତ)—ସଂ. ବି—ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖା ଯାଇଥିବା ବିଷୟର
Swapna bibarana (bruttānta) ବର୍ଣ୍ଣନା—Description of what was seen in a dream.

ସ୍ୱପ୍ନମୂଳକ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖାଯାଇଥିବା—
Swapna mūlaka 1. Seen in a dream. ୨ । କାଳ୍ପନିକ—2. Imaginary. ୩ । ସ୍ୱପ୍ନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ—3. Based on dream.

ସ୍ୱପ୍ନରେ ଶୁଦ୍ଧା ବିଚାରି (ଭାବି) ନ ଥିବା—ଦେ. କ୍ରି.—କଳ୍ପନାରେ ସୁଦ୍ଧା
Swapnare suddhā bichari(bhābi)na thibā ବିଚାର
স্বপ্নেও না ভাবা କରି ନ ଥିବା—Not to have dreamt of
स्वप्नमे भी न बिचारना it for a moment. (said of any impossible or impracticable matter.

ସ୍ୱପ୍ନ ଲବ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. (୩ୟା ତତ୍)—ଦୈବାନୁଗ୍ରହରେ ସ୍ୱପ୍ନାବେଶରେ
Swapna labdha ପ୍ରାପ୍ତ—(Information) Obtained during dream through Divine Grace.

ସ୍ୱପ୍ନ ସୁନ୍ଦରୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ (ଦେଖ)—Swapnābati
Swapna sundari (See)

ସ୍ୱପ୍ନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ନ ମିଳିବା; ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହେବା—
Swapna hebā Not to be had; unavailable.
স্বপ্ন হওয়া [ବ୍ର—ଧର୍ମ ଏପରି ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇଗଲା ଅଛି । ନନ୍ଦକିଶୋର
स्वप्न होना ବଳ ।]

ସ୍ୱପ୍ନା(ପ୍ନେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସପନାଇବା; (ଦେବତା) କାହାକୁ
Swapnā(pne)ibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖା ଦେବା—
স্বপ্ন দেওয়া 1. (a Deity) To appear in dream; to
सपनाना, स्वप्नाना appear to a person in dream. ୨ । (ଦେବତା) କାହାରି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖା ଦେଇ କୌଣସି ଆଦେଶ କରିବା—2. (God or Deity) To convey certain orders in dream; to order a person to do a thing, by appearing to one in dream. [ବ୍ର—ବହୁତ ଲୋକ କହନ୍ତି, ଦେବତାମାନେ କାହାକୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖା ଦେଇ ସ୍ୱପ୍ନା-ଦେଶରେ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କାଧିଷ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ଓ ତାହାର ଫଳ ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମିଳେ । ବୁଢ଼ୀଙ୍କର ଏହା ଶୁଣୁଥିବାର ଦେବଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥ ସ୍ୱପ୍ନାଇଥିବାରୁ

ସେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର କାଶୀ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯାଇ ଜୟ କରିଥିବାର କମ୍‌ଦନ୍ତୀ ଅଛି ।
ଅନେକ ରୋଗୀ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭାର୍ଥ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଧା ପଡ଼ନ୍ତି; ଏବଂ ଦେବତା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନାନ୍ତେ ଓ ଆରୋଗ୍ୟର ଉପାୟମାନ ବତାନ୍ତି ବା ହୁକୁମ ଦିଅନ୍ତି ।
ଥିଓଜଫୀ ବା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାର ମତ ଏହି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟର ନିଦ୍ରିତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାର ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ନିଦ୍ରିତ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର (astral body) ଜାଗ୍ରତ୍ ଥାଏ ଓ ସେହି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖେ ।] ୩ । ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରାଦି ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ କୌଣସି ନିଦ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନାନା ଭୟଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଇବା—3. To cause (by the employment of charm) a person to have frightful dreams and nightmares.

ସ୍ୱପ୍ନାଟନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ରୋଗ ବିଶେଷ; ନିଦ୍ରିତ ଅବସ୍ଥାରେ **Swapnāṭana** ବୁଲିବୁଲି କରିବା—Somnambulism.

ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ସ୍ୱପ୍ନରେ ପ୍ରାପ୍ତ ଦେବାଦେଶ—**Swapnādeśa** Divine commandment conveyed to a person in dream.

ସ୍ୱପ୍ନାଧ୍ୟାୟ—ସଂ. ବି—ପୁରାଣାଦିରେ ସ୍ୱପ୍ନର ଫଳାଫଳର ବିଚାର—**Swapnādhyāya** A study of the good and bad results of different dreams.
[ଦ୍ର—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ଖଣ୍ଡ ସପ୍ତତିତମ (୭୦) ଅଧ୍ୟାୟରେ ସ୍ୱପ୍ନ ବିଷୟ ଓ ୮୨ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ବିଷୟ ଓ ଫଳାଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ୩୩ ଅଧ୍ୟାୟରେ କଂସର ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ କଂସ ଦ୍ୱାରା ଦୃଷ୍ଟ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ମତ୍ସ୍ୟ ପୁରାଣର ୨୧୬ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଯାତ୍ରାର ସମ୍ପର୍କରେ ଶୁଭାଶୁଭ ସୂଚକ ସ୍ୱପ୍ନମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ମହାଭାରତ, ରାମାୟଣ, ଦେବୀପୁରାଣ, କାଳିକା ପୁରାଣ ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ସଫଳ ସ୍ୱପ୍ନମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ସ୍ୱପ୍ନାବତୀ—ଦେ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ.ସ୍ୱପ୍ନବତୀ)—ସ୍ୱପ୍ନର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ବା **Swapnābatī** ଠାକୁରାଣୀ—Name of the Goddess who appears to persons in dreams.
स्वप्न देवी
स्वप्न देवी [ଦ୍ର—ଏ ଲୋକଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖା ଦେଇ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ବା ଭୟ ଦେଖାନ୍ତି ବା ସତର୍କ କରନ୍ତି ।]

ସ୍ୱପ୍ନାବସ୍ଥା—ସଂ. ବି—୧ । ନିଦ୍ରାବସ୍ଥା—1. The state of sleep. **Swapnābasthā** ୨ । ନିଦ୍ରାରେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିବା ଅବସ୍ଥା—2. The state of dreaming.

ସ୍ୱପ୍ନାବେଶ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱପ୍ନର ଆବିର୍ଭାବ; ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ଅବସ୍ଥା—**Swapnābeśa** The state of dreaming.

ସ୍ୱପ୍ନାଳୁ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱପ୍ନ+ଆଳୁ)—ନିଦ୍ରାଳୁ (ହି. ଶ)—**Swapnālu** Sleepy.

ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର—ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—**Swapneśwara** 1. A name given to males.
स्वप्नेश्वर स्वप्नेश्वर ୨ । ଏକ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ—2. The name of an image of Śiba.

ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ଥିତ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିଥିବା—**Swapnotthita** Awakened from sleep while dreaming or just after dreaming.
(ସ୍ୱପ୍ନୋତ୍ଥିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱ ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ୱୀୟ ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ; ଅନ୍ୟର ବିନା **Swa prakāśa** ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ବା ଦୃଷ୍ଟ; ବିନା ଆଲୋକରେ ଦୃଷ୍ଟ—1. Self luminous; shining by its own light. ୨ । ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ—2. Self-evident.

ସ୍ୱ ବଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅସ୍ୱବଶ; ସ୍ୱାଧୀନ—**Swa baśa** (ସ୍ୱବଶା—ସ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱବଶତା—ବି) Independent.

ସ୍ୱ ବାସିନୀ—ସଂ. ବି.ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱ—ଜ୍ଞାତି ମଧ୍ୟରେ; ପିତୃ ଗୃହରେ+ବାସିନୀ) **Swa bāsinī** —ତରୁଣୀ; ଆଜନ୍ମ ପିତୃଗୃହବାସିନୀ (ବିବାହିତା ବା ଅବିବାହିତା) କନ୍ୟା (ଅମର)—A girl who lives in her parent's house for life.

ସ୍ୱ ବୀଜ—ସଂ. ବି—୧ । ଆତ୍ମା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—1. Soul. ୨ । **Swa bīja** ନିଜର ବୀର୍ଯ୍ୟ—2. One's own semen.

ସ୍ୱ ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ନିଜର ବୀର୍ଯ୍ୟ—1. One's semen. ୨ । **Swa birjya** ନିଜର ବଳ—2. One's own might.

ସ୍ୱ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଗୁପ୍ତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (୩ୟା ତତ୍)—ନିଜର ବଳ ଦ୍ୱାରା **Swa birjya gupta** ଯେ ଆପଣାକୁ ରକ୍ଷା କରେ—Protected by one's own power or might.
(ସ୍ୱବୀର୍ଯ୍ୟ ଗୁପ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱ ଭଦ୍ରା—ସଂ. ବି—ଗମ୍ଭାରୀ ବୃକ୍ଷ (ହି. ଶ)—**Swa bhadrā** Gmelina Arborica (tree).

ସ୍ୱ ଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବି—ନିଜର ଭାଗ୍ୟ—**Swa bhāgya** One's luck.

ସ୍ୱ ଭାଜନ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱ+ଭାଜନ)—୧ । ଅଭିନନ୍ଦନ; ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—**Swa bhājana** 1. Welcoming; reception. ୨ । ସୌଜନ୍ୟ—2. Courtesy; civility. ୩ । ନିଜର ପାତ୍ର—3. One's receptacle.

ସ୍ୱଭାବ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱ+ଭାବ)—୧ । ପ୍ରକୃତି; ପ୍ରାଣୀର ସଙ୍ଗେ ଜନ୍ମ **Swabhāba** ହୋଇଥିବା ଗୁଣ—1. Nature; natural or innate character.
(ସ୍ୱାଭାବିକ—ବିଣ)
୨ । ଅଭ୍ୟାସ; ବସ୍ତୁର ସହଜ ଗୁଣ—2. Natural propensity or quality of a thing. ୩ । ଚରିତ୍ର—3. Character. ୪ । ଅଭିପ୍ରାୟ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—4. Intention. ୫ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥା—5. Natural condition. ୬ । ନିସର୍ଗ—6. Nature. ଦେ. ବି—୧ ।
स्वभाव ମାତୃକୁଳରେ ବିବାହାଦିଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା
समाज ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା; ଅକୁଳ; ଚରିତ୍ର—

1. The state of not having lost one's family-dignity by low marriage (amongst the Kulina Brāhmaṇas of Bengal). [ଢ଼—ଯେ ସ୍ୱଭାବରେ ନାହାନ୍ତି, ସେ ଭଙ୍ଗ କୁଳୀନ; ଯେ ସ୍ୱଭାବରେ ଅଛନ୍ତି, ସେ ଅଭଙ୍ଗ କୁଳୀନ ।]
୩ । ଅଭ୍ୟାସ—3. Habit.

ସ୍ୱଭାବ ଗତ—ସଂ. ବଣ (୨ୟା ତତ୍)—୧ । ପ୍ରକୃତିଗତ; ସ୍ୱାଭାବିକ—
Swabhāba gata 1. Natural; innate.
୨ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ—2. Restored to natural condition.

ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର—ଦେ, ବ (ସତ୍ତର)—୧ । ପ୍ରକୃତି ଓ ଶୁଦ୍ଧଚଳନ;
Swabhāba charitra ପ୍ରକୃତି ଓ ଆଚରଣ—
স্বভাব চরিত্র स्वभाव चरित्र 1. Nature and character; character and conduct.
୨ । ଶ୍ୱଭ ଆଳ—2. Manners.

ସ୍ୱଭାବ ଚିକିତ୍ସା—ସଂ. ବ (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ
Swabhāba chikitsā ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜଃ, ମରୁତ୍, ବ୍ୟୋମ, ଏହି ପଞ୍ଚଭୂତର ଉକ୍ତ ଉକ୍ତ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଚିକିତ୍ସା କରିବାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଆବିଷ୍କୃତ ଚିକିତ୍ସା—ପ୍ରଣାଳୀ—Naturopathy.

ସ୍ୱଭାବଜ—ସ. ବଣ (ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ, ସ୍ୱଭାବ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ
Swabhābaja ଅ)—୧। ସ୍ୱାଭାବିକ—1. Natural.
୨ । ସହଜ; ପ୍ରକୃତିଗତ; ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ—2. Innate: inborn.

ସ୍ୱଭାବତଃ—ସ. ଅ (ସ୍ୱଭାବ+ତସ୍)—୧ । ପ୍ରକୃତିବଶତଃ—1. By
Swabhābataḥ nature. ୨ । ପ୍ରକୃତି ବଶରୁ; ସାଭାବିକ-ଭାବେ—2. Naturally

ସ୍ୱଭାବ ପ୍ରକୃତି—ଦେ.ବ (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ସ୍ୱଭାବ ବା ପ୍ରକୃତି—
Swabhāba prakṛuti 1. Nature. ୨ । ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର—2. Nature and conduct.
স্বভাবপ্রকৃতি स्वभाव प्रकृति

ସ୍ୱଭାବ ବିରୁଦ୍ଧ (ବିରୋଧୀ)—ସଂ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅସ୍ୱାଭାବିକ
Swabhāba biruddha (birodhi) —1. Unnatural.
୨ । ପ୍ରକୃତିର ବିରୁଦ୍ଧ—2. Opposed to one's nature.

ସ୍ୱଭାବ ଶୋଭା—ସଂ. ବ—୧ । ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ; ଅକୃତ୍ରିମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-
Swabhāba sobhā 1. Natural grace or beauty.
୨ । ନୈସର୍ଗିକ ଶୋଭା—2. The beauty of Nature.

ସ୍ୱଭାବ ସଙ୍ଗତ—ସଂ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱଭାବର ଅନୁକୂଳ;
Swabhāba saṅgata ସ୍ୱଭାବଗତ—1. Favourable to one's nature. ୨ । ସ୍ୱାଭାବିକ—2. Natural.

ସ୍ୱଭାବ ସିଦ୍ଧ—ସଂ, ବିଣ—ପ୍ରକୃତିଗତ—
Swabhāba siddha Innate; natural; inborn.

ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ—ସ ବଣ—୧ । ପ୍ରକୃତିଗତ; ସ୍ୱଭାବଜ—1. Inborn
Swabhāba sulabha ୨ । ସ୍ୱାଭାବିକ—2. Natural.

ସ୍ୱଭାବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ—ସଂ ବ—ସ୍ୱଭାବ ଶୋଭା (ଦେଖ)—
Swabhāba saundarjya Swabhāba sobhā (See)

ସ୍ୱଭାବା—ଦେ. ବ (ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ)—ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଗୁଣ—Innate
Swabhābā quality; natural propensity. [ଢ଼—କୃଷ୍ଣକୁ ଦେଖି ଯେଉଁ ଗୁଣ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଉଦୟ କଲେ ସ୍ୱଭାବା—ପ୍ରାଚୀ. ଭବବାରିଧି]

ସ୍ୱଭାବେ—ଦେ. କି. ବିଣ—୧ । ସହଜେ; —1. Easily.
Swabhāte ୨। ସ୍ୱଭାବତଃ—2. Naturally. [ଢ଼—ସୁ ଶୀତ ସ୍ୱଭାବେ ଶ୍ୱାସ ଯେ ଲୋକ କଲ, ଜୀବନ ଥାଉଁ ସେ
স্বভাবে स्वभावसे ସ୍ୱଭାବେ ମଲ—ଯଜନ୍ତକୃଷ୍ଣ. ପ୍ରସ୍ତାବସିନ୍ଧୁ ।]—୩ । ଫଳତଃ; ଫଳରେ; ପ୍ରକୃତରେ—3. As a matter of course; consequently. [ଢ଼—ଦୈବୀଶକ୍ତି କେଶ ସ୍ପର୍ଶ ଦୋଷେ, ସ୍ୱଭାବେ ଅଳପ ଆୟୁଷେ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] ୪ । ସ୍ୱତଃ—4. Of itself.

ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି—ସଂ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ; କ୍ରିୟାଦିର
Swabhāt̤okti ସ୍ୱଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନ ରୂପ ଅଳଙ୍କାର (ଅଳଙ୍କାର ଦେଖ) A rhetorical figure which describes an object in its natural or true colour. [ଢ଼—ପ୍ରକୃତି କିମ୍ବା କୌଣସି ପ୍ରାକୃତ ବସ୍ତୁର ସ୍ୱଭାବ-ସଙ୍ଗତ ଚମତ୍କାର ବର୍ଣ୍ଣନା ହେଲେ ତାହାକୁ ସ୍ୱଭାବୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର କହନ୍ତି । ଯଥା—
୧ । ପ୍ରକୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା—
ଶ୍ରାନ୍ତ କଶାନ୍ତ କାଳ କବଳେ ଉଚ୍ଛଳେ, କ୍ଷୀରର ଫେଣାୟେ ଶୁଭ୍ର ଲଲାଟମଣ୍ଡଳେ, ସ୍ୱର୍ଗର କୌସ୍ତୁଭ ମଣି ଶୁଭ୍ର ସୁଶୋଭନ, ସାଗରୀ ଦିଗନ୍ତ ପଟେ ଛବି ଅତୁଳନ, ଭୂଷାରୀ ଆକାଶେ ଦୂରେ ମହା ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ, ଭୂଷାର କଣ୍ଠେ ଶୁଭେ ତିଲକ, ଅଳସ୍ନ, ଅନନ୍ତ ହିମାଳୀ ଶୈଳ ଶୁଭ୍ର, ହିମାଚଳ, ଚିଦବର ପୁଣ୍ୟ ପୁଞ୍ଜ ପ୍ରାୟ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ—ମଧୁସୂଦନ. ଋଷିପ୍ରାଣେ ଦେବାବତରଣ ।
୨ । ସ୍ୱଭାବ ବର୍ଣ୍ଣନା—
ହେମାଙ୍ଗ ହଳଦୀବସନ୍ତ, ଦେଖି ଯେତେବେ ସଞ୍ଚାଣ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ଧାଏଁ ସଲଗେ ଛଣପ୍ରଭ ସମାନ । ଜୀବନ ରଖିଲେ ଏବେଯେ ଖରେ ଧାଏଁ ଦୂବାଳ, ଖରୁତର ବେଗେ ଜୀବନ-ଅନେକ ଧାଏଁ ପ୍ରବଳ । ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତନ୍ମୁଖ ସନ୍ନିକଟ ପକ୍ଷୀ ଦେଖେ [illegible] । ଯିବେ ହରତତ ପଲଟେ ପଶ ହେଲ ଶୀକାର, ହଳଅଧଲୁ ଏବାନ୍ତ ପ୍ରବେଶେ ଅସ୍ଥିରେ । ସଣେ ଧୃତ ଅଚେତ ମୃତ ମଣେ ନଜ ଶରୀର । [illegible] ପଡ଼ିଲୁ ସଞ୍ଚାଣ ଉଚ୍ଚ [illegible] ପଲଶେ, ଡାଳଲ ଏଡ଼ାଇ ଶୀକାର ଗର୍ବ [illegible] ଉଦେ—ନୀଳାଦ୍ରି, କଳ୍ପଲତା]

ସ୍ୱୟୂ—ସଂ. ବି. । ସ୍ୱ+ଭୂ ଧାତୁ କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)—ସ୍ୱୟୂ, (ଦେଖ)—
Swabhū Swayambhu (See)

ସ୍ୱମବାର—ଗ୍ରା. ବି—ସୋମବାର (ଦେଖ)
Swamabāra Somabāra (See)

ସ୍ୱମେକ—ସଂ. ବି—ସଂବତ୍ସର (ଉଥ୍ୟାଦ ଉକ୍ତ)—
Swameka A year.

ସ୍ୱୟଏତ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ଅ. (ସଂ. ସ୍ୱାୟତ୍ତ)—ଜରିଆରେ—
Swayaeta ঘারা জরিয়ে Through.

ସ୍ୱୟଂ—ସଂ. ଅ—(ସୁ+ଅୟଂ; ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର)—୧ । ସ୍ୱୟଁ; ଆପେ; ନିଜେ
Swayam 1. By itself; of one's self. ୨ । ଖୋଦ୍;
ନିଜେ—2. Itself; himself; herself.

ସ୍ୱୟଂକୃତ—ସଂ. ବଣ—ଆତ୍ମକୃତ—Preformed by one's self.
Swayam kruta

ସ୍ୱୟଂ ଗୁପ୍ତା—ସ.ବ—ଶୁକ ଶିମ୍ବିକା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ବାଇଡଙ୍କ—
Swayam guptā Cowhage.

ସ୍ୱୟଂ ଜ୍ୟୋତିଃ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ପରମେଶ୍ୱର (ହି. ଶ)—
Swayam jyotih God.

ସ୍ୱୟଂ ଦତ୍ତ—ସଂ. ବ—ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦ୍ୱାଦଶ ବିଧ ପୁତ୍ରାନ୍ତର୍ଗତ ପୁତ୍ର-
Swayam datta ବିଶେଷ—A class of sons according to the Hindu Law; a son who gives himself to another as the latter's son.
[ଦ୍ର—ପିତୃ ମାତୃ ହୀନ ବା ପିତୃ ମାତୃ ତ୍ୟକ୍ତ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରେ ତାକୁ ସ୍ୱୟଂଦତ୍ତ ବୋଲାଯାଏ—ମିତାକ୍ଷରା]

ସ୍ୱୟଂଦୂତ—ସ. ବ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଦୂତକୁ
Swayam dūta ବା ଦୂତୀକୁ ନ ପଠାଇ ନିଜେ ନାୟିକାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି (ହି. ଶ)—A class of heroes in fiction who, instead of sending any emissary or employing a go between, delivers his amatory messages personally to his sweet heart.

ସ୍ୱୟଂ ଦୂତୀ—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ ପରକୀୟା ନାୟିକା କୌଣସି ଦୂତ ବା
Swayam dūti ଦୂତୀଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ନାୟକଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି—A class of heroines in fiction who acts as her own emissary before her lover—[ଦ୍ର—ବଦନ ଗୁପ୍ତ ସ୍ୱୟଂ ଦୂତୀ ବିଶ୍ରାମ ଏଠାରେ କରନ୍ତି ।—ଉପେ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ସ୍ୱୟଂପତିତ—ସ. ବ—ନିଜେ ବା ସ୍ୱୟଁ ଖସି ପଡ଼ିଲା—Fallen down
Swayam patita of itself. (ଯଥା—ପକ୍ୱଫଳ ବୃକ୍ଷରୁ ସ୍ୱୟଂପତିତ ହୁଏ ।]

ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶ—ସ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱପ୍ରକାଶ (ଦେଖ)—
Swayam prakāśa Swa prakāśa (See).

ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରଭ—ସ.ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱୟଂ+ପ୍ରଭା;ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱପ୍ରକାଶ (ଦେଖ)
Swayam prabha Swa prakāśa (See).
(ସ୍ୱୟଂପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବ—ଜୈନମାନଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ପିଣୀ କାଳର ୨୪ ଜଣ ଅର୍ହତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚତୁର୍ଥ ଅର୍ହତ (ହି. ଶ)—Name of the fourth of the 24 Jaina saints who will come to the world.

ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରଭା—ସଂ. ବ—ଅପ୍ସରାବିଶେଷ, ମେରୁସାବର୍ଣ୍ଣି ଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା
Swayam prabhā —Name of one of the heavenly nymphs. [ଦ୍ର—ଏ ମୟଦାନବଙ୍କ ପ୍ରଣୟିନୀ ଓ ହେମା ଅପ୍ସରାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସଖୀ । ହେମାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଏ ମୟ ଦାନବଙ୍କ ପୁରୀକୁ ଜଗୁଥିଲେ । ମୟଦାନବଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ମନ୍ଦୋଦରୀ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସୀତାନ୍ୱେଷଣ ରତ ହନୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୟ ଦାନବଙ୍କ ପୁରୀଠାରେ ଏହାଙ୍କର ଭେଟ ହୋଇଥିଲା ।]
ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swayam prabha.

ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରମାଣ—ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରମାଣର
Swayampramāṇa ଅପେକ୍ଷା ନ ହୋଇ ଯାହା ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ (ହି. ଶ)—Self-evident.

ସ୍ୱୟଂଫଳ—ସଂ. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ
Swayamphala ଉତ୍ପନ୍ନ ନ ହୋଇ ନିଜେହିଁ ନିଜର କାରଣ ହୋଇଥାଏ (ହି. ଶ)—That which is the cause of itself.

ସ୍ୱୟଂ ବର—ସଂ. ବ. (ସ୍ୱୟଂ+ବୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । କନ୍ୟାଙ୍କ
Swayam bara ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱକୀୟ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପତିଗ୍ରହଣରୂପ ବିବାହ; ଯେଉଁ ବିବାହରେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କନ୍ୟା ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ବରଣ କରନ୍ତି—1. A form of marriage in which the bride chooses her husband from the assembled suitors; self-choice; the election of a husband by a girl at a public gathering of suitors.
[ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ, ବିଶେଷତଃ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ରାଜବଂଶରେ ଏ ସ୍ୱୟମ୍ବର ପ୍ରଥାରେ ବିବାହ ସମ୍ପାଦିତ ହେଉଥିଲା । କନ୍ୟାଟି ବିବାହଯୋଗ୍ୟା ହେଲେ କନ୍ୟାପିତା ବହୁ ଯୋଗ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଆଣୁଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥିତିରେ ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା ହେଉଥିଲା । କନ୍ୟା ଉକ୍ତ ସଭାକୁ ଆସି ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଓ ସେମାନଙ୍କର ଗୁଣ ଆଦି ଜାଣିପାରି ଯାହାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବର ବୋଲି ସ୍ଥିର କରୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଗଳାରେ ବରଣମାଳା ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲେ ଓ ଉକ୍ତ ମନୋନୀତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ବୈଦିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲା ।
କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ବରଙ୍କ ବଳ ଓ ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ କନ୍ୟାପିତା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ [ଯଥା—ଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ ଲକ୍ଷ୍ୟଭେଦ] ନିରୂପଣ କରୁଥିଲେ । ଯେ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେଉଥିଲେ, କନ୍ୟା ତାଙ୍କୁ ବରମାଳା ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲେ ।]

୨ । ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭା; ଯେଉଁଠାରେ କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣାର୍ଥ ବରମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିଲେ (ଦ୍ର. ଣ.)—2. The assembly or gathering where suitors assembled for selection by the bride.

ସ୍ୱୟଂବରଣ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱୟଂବର ୧ (ଦେଖ)—
Swayambaraṇa Swayambara 1 (See)

ସ୍ୱୟଂବରା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପତିମ୍ବରା; ବର୍ଯ୍ୟା; ସ୍ୱୟମ୍ବର ସଭାରେ
Swayambarā ପତିଗ୍ରହଣକାରିଣୀ (କନ୍ୟା)—(a girl) Choosing her husband from amongst the invited suitors; self-choosing; (a girl) who chooses her husband herself.

ସ୍ୱୟଂବହ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱୟଂ+ବହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ ସ୍ୱୟଂ
Swayambaha ବା କଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ
(ସ୍ୱୟଂବହା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବହେ—Self-flowing; self-rotating; self revolving.

ସ୍ୱୟଂବହ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ସମୟଜ୍ଞାପକ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—
Swayambaha jantra Name of an astronomical self-rotating timekeeper.

[ଦ୍ର—ଏହି ଯନ୍ତ୍ର କଳେ ଘୂରୁଥାଏ ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଏ । 'ସିଦ୍ଧାନ୍ତଶିରୋମଣି' ଗ୍ରନ୍ଥର ଯନ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟରେ ଏ ଯନ୍ତ୍ରର ନିର୍ମାଣବିଧି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଅନେକ ପ୍ରକାରର । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରର ନିର୍ମାଣ ବିଧି—

"ଲଘୁଦାରୁଜ ସମଚକ୍ରେ ସମସୁଷିରାରାଃ ସମାନ୍ତରାନେମ୍ୟାଃ
ଈଷଦ୍‌ବକ୍ରାଯୋଜ୍ୟାଃ ସୁଷିରସ୍ୟାର୍ଦ୍ଧେ ପୃଥକ୍‌ତାସାଂ
ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣେ ତଚ୍ଚକ୍ରଂ କ୍ୟାଧାରାକ୍ଷସ୍ଥିତଂ ସ୍ୱୟଂ ଭ୍ରମତି"

ଲଘୁ (ହାଲୁକା) କାଷ୍ଠରେ ସମବର୍ତ୍ତୁଳ ଗୋଟିଏ ଚକ୍ର କରି, ସେହି ଚକ୍ରର ପରିଧିରେ ସମସଂଖ୍ୟକ ଛିଦ୍ର କରି ଛିଦ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ସମପରିମିତ ଅରମାନ ଲଗାଇବ । ଅରଗୁଡ଼ିକୁ ଏକଦିଗରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ବକ୍ରଭାବରେ ପରସ୍ପର ସମଦୂର କରି ବସାଇବ । ଅରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଥିବା ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଧ ଅଂଶକୁ ପାରଦଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବ ଓ ଅପର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ଶୂନ୍ୟ ରଖିବ । ସେହି ପରି ଖାଣ ଯନ୍ତ୍ର (ଚକ୍ର)ର ଅକ୍ଷର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟି ଉପରେ ରଖା କରାଯାଏ, ଏ ଚକ୍ରର ଅକ୍ଷକୁ ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟି ଉପରେ ରଖିବ, ଯେପରିକି, ଚକ୍ରଟି ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଘୂରି ପାରିବ । ଅର୍ଦ୍ଧସଂଖ୍ୟକ ଅରର ଛିଦ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପାରଦ ଚକ୍ରର କେନ୍ଦ୍ର ପାଖରେ ରହିଥିବ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟଗୁଡ଼ିକର ଅରମାନଙ୍କରେ ଥିବା ପାରଦ ଚକ୍ରର ପରିଧି ପାଖକୁ ଖସିଆସିବ । ଚକ୍ରକୁ ଥରେ ଘୂରାଇଦେଲେ ଅର୍ଦ୍ଧସଂଖ୍ୟକ ଅରର ଖାରଦ ଚକ୍ରର ପରିଧିଅଡ଼କୁ ବୋହି ଯାଉଥିବ ଓ ଭୂପୃଷ୍ଠ ଦିଗର ଅରମାନଙ୍କ ପାରଦ ଚକ୍ରର କେନ୍ଦ୍ର (ନାଭି)ଅଡ଼କୁ ବହି ଯାଉଥିବ; ତହିଁ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଅରଗୁଡ଼ିକ ଉପରକୁ ଉଠିବେ ସେମାନଙ୍କର ପାରଦ ନେମି ଅଡ଼କୁ ଗଳି ଆସୁଥିବ ଓ ଏହିପରି ପାରଦ କ୍ରମଶଃ ଉପରକୁ ଓ ତଳକୁ ବହୁଥିବାଦ୍ୱାରା ପାରଦ ଥିବା ପାଖର ନେମି ଭାର ହୋଇଥିବ ଓ ତଳକୁ ଘୂରି ଯାଉଥିବ । ପୁଣି ନେମିର ଯେଉଁ ପାଖ ଉପରକୁ ଥିବ ସେ ପାଖର ପାରଦ ନେମି ଅଡ଼କୁ ଗଳି ଆସୁଥିବ । ଏହିପରି ପାରଦର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନକ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଚକ୍ର ନେମି ଘୂରୁଥିବ । ତାକୁ ଅଧିକ ଘୂରାଇବା ଦରକାର ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ଚକ୍ର ସ୍ୱୟଂ ଘୂରୁଥିବାରୁ ଏ ଯନ୍ତ୍ରର ନାମ ସ୍ୱୟଂବହ ଯନ୍ତ୍ର—ସଙ୍କଳୟିତା ଶ୍ରୀ ବାଇଡ଼ୋଲ ମହାପାତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଷବିଶାରଦ ।]

ସ୍ୱୟଂ ବିକ୍ରୀତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେ ନିଜକୁ ଦାସରୂପେ ଅନ୍ୟକୁ ବିକିଦେଇ
Swayam bikrīta ଥାଏ (ଦ୍ର.ଣ.)—One who has sold
(ସ୍ୱୟଂବିକ୍ରୀତା—ସ୍ତ୍ରୀ) himself to another (as slave).

ସ୍ୱୟଂଭୂ (ଭୂ)—ସଂ. ବ (ସ୍ୱୟଂ+ଭୂ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—
Swayambhu (bhū) 1. Brahmā. ୨ । ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishṇu. ୩ । ମହାଦେବ—3. Siba. ୪ । କାମଦେବ—4. Cupid. ୫ । କାଳ, ସମୟ—5. Time (personified) ୬ । ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A wild creeper of the bean species; Teramnus Labialis. ୭ । ଲଙ୍ଗଳା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) ଲତା ବିଶେଷ—7. A wild creeper. ୮ । ଜିନବୌଦ୍ଧବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—8. Name of a Buddhistic emperor. ସଂ. ...—୧ । ଯେ ଅନ୍ୟ କାହାଠାରୁ ଜାତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି—1. Self-existing. ୨ । ଅନନ୍ତ କାଳରୁ ବିଦ୍ୟମାନ—2. Existing from eternity. ୩ । (ଶିବଲିଙ୍ଗ) ଯେ କାଳେ ଭୂମିରୁ ଉଠିଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାଙ୍କୁ କେହି ସ୍ଥାପନା କରିନାହିଁ—3. (An image of Siba) Which has not been set up by any human agency.

ସ୍ୱୟଂଭୁବ—ସଂ. ବ ୧ । (ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ+ ... ଅ)—ବ୍ରହ୍ମା—
Swayambhuba 1. Brahmā. ୨ । ... ଅପତ୍ୟ) — ସ୍ୱାୟଂଭୁବ ମନୁ; ... —2. The first Manu or progenitor of mankind.

ସ୍ୱୟଂଭୁବା—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Swayam bhubā Teramnus Lat. ୨ । ଲଙ୍ଗଳୀ ... (ଦ୍ର. ଣ)—2. A wild creeper. ୩ । ... (ଦ୍ର.ଣ)—3. Teramnus Labialis.

ସ୍ୱୟଂଭୂ (ଭୂ) ଲିଙ୍ଗ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଶିବଲିଙ୍ଗକୁ କେହି ସ୍ଥାପନା କରି
Swayambhu (bhū) linga. ନାହିଁ; ସ୍ୱୟଂ ଭୂମିରୁ ଉଠିଥିବା
—An image of Siba which has not been

set up by human hands but has risen itself from the ground. [ବି—ଶିବଙ୍କ ନିବେଦିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ବା ଶିବନିର୍ମାଲ୍ୟକୁ ଶିବଭକ୍ତ (ଶୈବ)ଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କାହାରି ଭୋଜନ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ଶିବପୁରାଣ ଓ ଲିଙ୍ଗପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ଲିଙ୍ଗକୁ ଅର୍ପିତ ନୈବେଦ୍ୟକୁ ସମସ୍ତେ ଭୋଜନ କରି ପାରିବେ । ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ବିରାଜିତ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମହାପ୍ରଭୁ ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ ଲିଙ୍ଗ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପିତ ନୈବେଦ୍ୟ ସବୁ ହିନ୍ଦୁ ଅବାଧରେ ଖାଆନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣମାନ ଅଲୋଚିତ ହୋଇ କଟକ ସବ୍‌ଜଜ୍ କୋର୍ଟରେ ଓ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଏହା ଗୋଟିଏ ମକଦ୍ଦମାରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଅଛି ।]

ସ୍ୱୟଂଭୋଜ—ସଂ. ବି.—(ନାମ)—ଶିବି ରାଜାଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ୍ରି. ବି)—
Swayam bhoja Name of a son of king Sibi.

ସ୍ୱୟଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ସଂ. ବି.—ଶିବ (ହ୍ରି.ଶ)—
Swayam sreshtha Siba.

ସ୍ୱୟଂ ସିଦ୍ଧ—ସଂ.ବିଣ.—୧ । ନିଜର ଚେଷ୍ଟାଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ—1. Self
Swayam siddha accomplished. ୨ । ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ (ଦେଖ)—2. Swatah Siddha (See)

ସ୍ୱୟଂ ସେବକ—ସଂ. ବି. ପୁ. (ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସେବକ
Swayam sebaka (ଦେଖ)—Swechchhā sebaka
(ସ୍ୱୟଂ ସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See)

ସ୍ୱୟଂ ହାରକରୀ (ହାରିକା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତା ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ;
Swayam hārakarī (hārikā) ବ୍ରହ୍ମମାନସ ସୃଷ୍ଟ ଦୁଃସହଙ୍କ ଔରସରେ ଜାତ ଚଉଦ ନିର୍ମାଷ୍ଟିଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଆଠ କୁମାର ଓ ଆଠ କନ୍ୟାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମା କନ୍ୟା—Name of a malignant spirit, one of the daughters of Duhsaba [ବି—ପୁରାଣ ମତରେ ଏହି କନ୍ୟାମାନେ ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ଖଳାରୁ ଧାନ, ଗୋଷ୍ଠରୁ ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶବ୍ଦ ଅନ୍ନ, ତେଲରୁ ତେଲ ଓ କପାରୁ ସୂତାକୁ ଅପହରଣ କରନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିଦ୍ୱାରା ଏମାନଙ୍କର ଶାନ୍ତିବିଧାନ କରିଯାଏ ।]

ସ୍ୱୟଙ୍କୃତ—ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ୱୟଂକୃତ (ଦେଖ)—
Swayankruti Swayam kruta (See)

ସ୍ୱୟଙ୍ଗୁପ୍ତା—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱୟଂଗୁପ୍ତା (ଦେଖ)—
Swayanguptā Swayam guptā (See).

ସ୍ୱୟନ୍ଦତ୍ତ—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱୟଂଦତ୍ତ (ଦେଖ)
Swayandatta Swayamdatta (See)

ସ୍ୱୟମ୍—ସଂ. ଅ.—ସ୍ୱୟଂ (ଦେଖ)—
Swayam Swayam (See).

ସ୍ୱୟମର୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ୱୟଂ + ଅର୍ଜିତ)—ଆପଣାଦ୍ୱାରା ଅର୍ଜନ କରା
Swayamarjita ଯାଇଥିବା—Self-earned; self-acquired.
(ସ୍ୱୟମୁପାର୍ଜିତ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱୟମାଗତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—(ସ୍ୱୟଂ + ଆଗତ = ଉପସ୍ଥିତ)—ଯେ
Swayamāgata ନିଜେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—Attending voluntarily

ସ୍ୱୟମୁପସ୍ଥିତ
ସ୍ୱୟମନୁଯାଗତ —ଅନ୍ୟରୂପ
ସ୍ୱୟମୁପେତ

[ସ୍ୱୟମାଗତା, ସ୍ୱୟମନୁଯାଗତା, ସ୍ୱୟମୁପସ୍ଥିତା, ସ୍ୱୟମୁପେତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ୱୟମୀଶ୍ୱର—ସଂ. ବି.—୧ । ପରମେଶ୍ୱର (ହ୍ରି. ଶ)—1. God.
Swayamīśwara ୨ । ପରମାତ୍ମା (ହ୍ରି. ଶ)—2. The Supreme Soul.

ସ୍ୱୟମୁକ୍ତି—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱୟଂ + ଉକ୍ତି)—ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ୫ ପ୍ରକାର
Swayamukti ସାକ୍ଷୀ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀ କୌଣସି ପକ୍ଷଦ୍ୱାରା ଆହୂତ ନ ହୋଇ ନିଜେ ଆସି ଧର୍ମାଧିକରଣରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଏ (ହ୍ରି. ଶ)—A witness who attends court and gives evidence without being called by any of the parties.

ସ୍ୱୟମୁପାତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ.—(ସ୍ୱୟଂ + ଉପାତ୍ତ)—ସ୍ୱୋପାର୍ଜିତ (ଦେଖ)—
Swayamupātta Swopārjita (See)
[ସ୍ୱୟମୁପାର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ୍ୱୟମ୍ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରକାଶ (ଦେଖ)—Swayam
Swayamprakāsa prakāsa (See).

ସ୍ୱୟମ୍ପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.—ସ୍ୱୟଂ ପ୍ରଭ (ଦେଖ)—Swayam
Swayamprabha prabha (See)
(ସ୍ୱୟଂପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱୟମ୍ପ୍ରଭା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱୟଂପ୍ରଭା (ଦେଖ)—
Swayamprabhā Swayam prabhā (See)
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୟମ୍ପ୍ରଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swayamprabha.

ସ୍ୱୟମ୍ବର(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି—ସ୍ୱୟଂବର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Swayambara (etc) Swayam bara etc(See)

ସ୍ୱୟମ୍ବରା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୟଂବରା (ଦେଖ)—
Swayambarā Swayambarā (See)

ସ୍ୱୟମ୍ବହ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ୱୟଂବହ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Swayambaha (etc) Swayambaha etc (See)

ସ୍ୱୟମ୍ଭୁ (ମ୍ଭୂ) (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—ସ୍ୱୟଂଭୂ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Swayambhu (mbhū) (etc) Swayambhu (etc) (See)

ସ୍ୱୟମ୍ଭୁବ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱୟଂଭୁବ (ଦେଖ)—
Swayambhuba Swayambhuba (See)

ସ୍ୱୟମ୍ଭୁବା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୟଂଭୁବା (ଦେଖ)—
Swayambhubā Swayambhubā (See)

ସ୍ୱୟେଂ—ଗ୍ରା. ଅ—ସ୍ୱୟଂ (ଦେଖ)—
Swayem Swayam (See)
[ବି—ଅନାଦି ପ୍ରଭୁ କିସ୍ୱାର, ସ୍ୱୟେଂ ଅଛନ୍ତି ଏ ସଂସାର ପ୍ରାଚୀ. ବର୍ଣ୍ଣନ ସାହାସ୍ୟ]

ସ୍ୱୟେଁ—ଗ୍ରା॰ ଅ.—ସ୍ୱୟଂ (ଦେଖ)—
Swayeṅ Swayaṁ (See)
[ଦ୍ର—ଦେବ ଗୁରୁଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ସ୍ୱୟେଁ, ସ୍ୱଭାବେ ମନ୍ତ୍ରବୃଦ୍ଧି କହେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ]

ସ୍ୱଯୋନି—ସଂ. ବି—୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ନିଜର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନ—Swa joni 1. One's place of origin. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି) ନିଜର ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣ—2. The cause of one's birth or origin.

ସ୍ୱର (ଧାତୁ)—ସଂ ୧। ଅନୁତାପ କରିବା—1. To repent; to Swara (root) lament. ୨। ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—2. To utter. ୩। ଶବ୍ଦ କରିବା—3. To make a sound. ୪। ଶବ୍ଦାୟମାନ ହେବା—4. To resound.

ସ୍ୱର୍—ସଂ. ଅ—ସ୍ୱଃ (ଦେଖ)—
Swar Swaḥ (See)

ସ୍ୱର—ସଂ. ବି—୧। (ସ୍ୱର୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦକରିବା+ଭାବ ଅ)—(ବେଦ) Swara ଉଦାତ୍ତ, ଅନୁଦାତ୍ତ ଓ ସ୍ୱରିତ, ଏହି ତିନିପ୍ରକାରର କଣ୍ଠଧ୍ୱନି (ଅମର)—1. Accent; a vocal sound (which is loud, low or intermediate). ୨। (ସଙ୍ଗୀତ) ତନ୍ତ୍ରିକଣ୍ଠୋତ୍ଥିତ ସପ୍ତ ଧ୍ୱନି (ଅମର); ଷଡ୍ଜ, ଋଷଭ, ଗାନ୍ଧାର, ମଧ୍ୟମ, ପଞ୍ଚମ, ଧୈବତ, ନିଷାଦ, ଏହି ସପ୍ତବିଧ ଗାନାଙ୍ଗ ଧ୍ୱନି—2. A tune or tone in music (which is seven in number or scale); a musical note. [ଦ୍ର—ଏହି ସପ୍ତ ସ୍ୱରରୁ ୨୨ ଗୋଟି ଶ୍ରୁତି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ଏବଂ ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ୨୨ଟି ଶ୍ରୁତିର ନାମ, କମ୍ପନ ଓ କମ୍ପନର ସମ୍ପର୍କ ନିମ୍ନରେ ଦିଆଗଲା। ଏହା ଭାରତୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ (Indian chromatic scale)। ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଯାୟୀ ରାଗ ଗାନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ଶ୍ରୁତିମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ରାଗ ବିଶୁଦ୍ଧ ଓ ଭାବାପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ।

ଶ୍ରୁତିର ନାମ	ସ୍ୱରର ନାମ	କମ୍ପନ	କମ୍ପନ ସମ୍ପର୍କ
୧—ତୀବ୍ରୋବତୀ	ଷଡ୍ଜ	୨୪୦	୧
୨—କୁମୁଦ୍ବତୀ	ଋଷଭ (ଅତି କୋମଳ)	୨୫୧	୨୫୬/୨୪୩
୩—ମନ୍ଦା	ଋଷଭ (କୋମଳ)	୨୫୬	୧୬/୧୫
୪—ଛନ୍ଦୋବତୀ	ଋଷଭ [ମଧ୍ୟମ]	୨୬୬⅔	୧୦/୯
୫—ଦୟାବତୀ	ଋଷଭ (ତୀବ୍ର)	୨୭୦	୯/୮
୬—ରଞ୍ଜନୀ	ଗାନ୍ଧାର (କୋମଳ)	୨୮୪⁴/₉	୩୨/୨୭
୭—ରକ୍ତିକା	ଗାନ୍ଧାର (ସାଧାରଣ)	୨୮୮	୬/୫
୮—ରୌଦ୍ରୀ	ଗାନ୍ଧାର (ତୀବ୍ର)	୩୦୦	୫/୪
୯—କ୍ରୋଧା	ଗାନ୍ଧାର (ତୀବ୍ର ତୀବ୍ର)	୩୦୩¾	୮୧/୬୪
୧୦—ବଜ୍ରିକା	ମଧ୍ୟମ (କୋମଳ)	୩୨୦	୪/୩
୧୧—ପ୍ରସାରିଣୀ	ମଧ୍ୟମ (ଚଢ଼ିଣିକ)	[illegible]	[illegible]
୧୨—ପ୍ରୀତି	ମଧ୍ୟମ (ତୀବ୍ର)	୩୩୭½	୪୫/୩୨
୧୩—ମାର୍ଜନୀ	ମଧ୍ୟମ (ତୀବ୍ର ତୀବ୍ର)	୩୪୧⅓	୬୪/୪୫
୧୪—କ୍ଷିତି	ପଞ୍ଚମ	୩୬୦	୩/୨
୧୫—ରକ୍ତା	ଧୈବତ (ଅତି କୋମଳ)	୩୭୮	୧୨୮/୮୧
୧୬—ସନ୍ଦୀପନୀ	,, (କୋମଳ)	୩୮୪	୮/୫
୧୭—ଆଲାପିନୀ	,, (ମଧ୍ୟମ)	୪୦୦	୫/୩
୧୮—ମଦନ୍ତୀ	,, (ତୀବ୍ର)	୪୦୫	୨୭/୧୬
୧୯—ରୋହିଣୀ	ନିଷାଦ (କୋମଳ)	୪୨୬⅔	୧୬/୯
୨୦—ରମ୍ୟା	,, (କୈଶିକ)	୪୩୨	୯/୫
୨୧—ଉଗ୍ରା	,, (ତୀବ୍ର)	୪୫୦	୧୫/୮
୨୨—କ୍ଷୋଭିଣୀ	,, (ତୀବ୍ର ତୀବ୍ର)	୪୫୫⅝	୨୪୩/୧୨୮

ଆଧୁନିକ ପ୍ରଚଳିତ ହାରମୋନିୟମ୍‌ରେ ଯେଉଁ ୧୨ ଗୋଟି ସ୍ୱର ଦିଆଯାଇଅଛି, ତାହାର କମ୍ପନସମ୍ପର୍କର ଭାରତୀୟ ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଶ୍ରୁତି ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ। ଅତଏବ ହାରମୋନିୟମ୍‌ରେ ଭାରତୀୟ ରାଗ, ରାଗିଣୀମାନ ଗାନ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ।

(ଲେଖକ—ଶ୍ରୀ ମନମୋହନ ଘୋଷ)

ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କଣ୍ଠରୁ ଅଥବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥରେ ଆଘାତ ହେବାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦଲହରୀକୁ ସ୍ୱର ବୋଲାଯାଏ। ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ସୁବିଧା ସକାଶେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ୭ଟି ସ୍ୱର (ସା ରି ଗ ମ ପ ଧ ନୀ) ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିଅଛନ୍ତି। ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ, କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ୨୫୬ ଥର କମ୍ପ ଜାତ ହେଲେ ଷଡ୍ଜ, ୨୮୮ ରେ ଋଷଭ, ୩୨୦ ରେ ଗାନ୍ଧାର ଓ ଏହିପରି କମ୍ପନ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ୪୮୦ ବାର କମ୍ପ ହେଲେ ନିଷାଦ ସ୍ୱର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ। କମ୍ପନର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ଅଧିକ ହୁଏ ସ୍ୱର ସେତିକି ଉଚ୍ଚତାକୁ ଉଠେ। ଏହି କ୍ରମୋଚ୍ଚ ସୋପାନରେ ଅବସ୍ଥାନକାରୀ ସପ୍ତସ୍ୱରକୁ 'ସପ୍ତକ' ବୋଲାଯାଏ। ଏକ ସପ୍ତକର ଉପରକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସପ୍ତକ ଅଛି। ଏଥିରେ ସ୍ୱରମାନଙ୍କ କମ୍ପନ ସଂଖ୍ୟା ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ସଂଖ୍ୟାର ଦ୍ୱିଗୁଣ। ଏହିପରି ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ସପ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଅଛି—ହି. ପ୍ର।]

୩। (ବ୍ୟାକରଣ)—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେବା ୧୪ ଗୋଟି ବର୍ଣ୍ଣ (ଅ. ଆ. ଇ. ଈ. ଉ. ଊ. ଋ. ୠ. ଌ. ୡ. ଏ. ଐ. ଓ. ଔ) (ମେଦିନୀ)—3. Vowel. [ଦ୍ର—କେହି କେହି ଅନୁସାର ଓ ବିସର୍ଗକୁ ସ୍ୱର କହନ୍ତି। ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣମାନେ ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ, ଏହି ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ। ହ୍ରସ୍ୱସ୍ୱର—ଅ. ଇ. ଉ. ଋ. ଌ; ଦୀର୍ଘସ୍ୱର—ଆ. ଈ. ଊ. ୠ. ୡ, ଏ, ଐ. ଓ. ଔ। ଏହା ଛଡ଼ା ବୈଦିକ ଉଚ୍ଚାରଣରେ ସ୍ୱରମାନଙ୍କର 'ପ୍ଲୁତ' ଉଚ୍ଚାରଣ ଲକ୍ଷିତ ଅଛି।]

୪। (ତନ୍ତ୍ର)—ପ୍ରାଣାଦି ବାୟୁର ବ୍ୟାପାର ଭେଦ—4. (Tantra) One of the actions of five vital airs. [ଦ୍ର—ତାହାକୁ ଦେଖି ସ୍ୱର ଚଳୁ ନାହିଁ ଜାତମାତ୍ର—ଛାଡ଼ି, ଶିବସ୍ୱରୋଦୟ।

୫ । (ତନ୍ତ୍ର—ନାସା ବାୟୁ (ମେଦିନୀ); ନାକ-ପୁଡ଼ାବାଟେ ଯିବା ଆସିବା ଶ୍ୱାସ ବାୟୁ—5. Breath passing through the nostrils, [ଦ୍ର—ଏହି ନାସାବାୟୁର ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଜୀବ ସର୍ବଦା ଅଜପା ଜପ ମନ୍ତ୍ର (ସୋଽହଂ ଓ ହଂସଃ) ଜପୁଛି ଓ ଦିନରାତ୍ର ୨୧୬୦୦ ଥର ଜପୁଛି—ମହାଭାରତ ଅଶ୍ୱମେଧ ପର୍ବ ।

୬ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ପାଞ୍ଚ ଚକ୍ରରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥଳରେ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିବା ରାଶି,ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରଗଣ—6. (astrology) Planets and astrological signs representing different vowels and used in making astrological calculations. [ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରହସ୍ୱରଚକ୍ର ଓ ରାଶିସ୍ୱର ଚକ୍ରରେ ନିମ୍ନଲିଖିତରୂପେ ରାଶି ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କୁ କଳ୍ପନା କରାଯାଏ, ଯଥା—

ଅ—ମେଷ, ସିଂହ ଓ ଧନୁ ରାଶି ।

ଇ—କନ୍ୟା, ମିଥୁନ ଓ କର୍କଟ ।

ଉ—ଧନୁ, ମୀନ ।

ଏ—ତୁଳା, ବୃଷ ।

ଓ—ମକର, କୁମ୍ଭ ।

ମେଷ, ବୃଶ୍ଚିକ ରାଶି=ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ ।

ବୃଷ, ତୁଳା=ଶୁକ୍ର ।

କନ୍ୟା, ମିଥୁନ=ବୁଧ ।

କର୍କଟ=ଚନ୍ଦ୍ର,

ମୀନ, ଧନୁ=ଜୀବ ବା ବୃହସ୍ପତି ।

ମକର, କୁମ୍ଭ=ଶନି ।

ସିଂହ=ରବି ।

ସ୍ୱରୋଦୟ ଗଣନା ଚକ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ବିଭିନ୍ନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଯୋଗମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ ।

ଏହି ଚକ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ରାଶିସ୍ୱରଚକ୍ର, ଗ୍ରହସ୍ୱରଚକ୍ର ଓ ନକ୍ଷତ୍ରସ୍ୱରଚକ୍ର ବୋଲାଯାଏ—ବ୍ରହ୍ମ ଯାମଳ ତନ୍ତ୍ର ।

୭ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ପକ୍ଷିସ୍ୱର । କାକାଦି ପକ୍ଷୀଙ୍କ ଧ୍ୱନି—7.(astrology), The sound or note uttered by crow and other birds. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ପକ୍ଷିସ୍ୱରଜ୍ଞାନଶାସ୍ତ୍ର ବୋଲାଯାଏ ଓ ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଭଲ ଭଲ ସ୍ୱରରୁ ମନୁଷ୍ୟର ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ—ବସନ୍ତ ରାଜ, ଶାକୁନ ଗ୍ରନ୍ଥ]

ସ୍ୱରକର—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱର+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥର Swarakara ସେବନରେ ବା ବ୍ୟବହାରରେ ଗଳାର ସ୍ୱର ଶବ୍ଦ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ବା ମଧୁର ହୁଏ—(a thing) Which improves the tone or voice.

ସ୍ୱର କ୍ଷୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ (ଦେଖ)— Swara kshaya Swarabhanga (See)

ସ୍ୱରକ୍ଷୁ—ସଂ. ବି—ପୁରାଣାନୁସାରେ ମେରୁ ପର୍ବତର ପଶ୍ଚିମ ଭାଗରେ Swarakshu ବହୁଥିବା ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଏକ ଧାରାର ନାମ; ବକ୍ଷୁ— Name of a mythological current of the Ganges said to flow by the wetern side of the Meru mountain. [ଦ୍ର—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣରେ ଅଛି ଯେ, ଭଗୀରଥ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆଣିବା ସମୟରେ ଗଙ୍ଗା ଚାରିଗୋଟି ଧାରରେ ବାହାରି ଦେଲେ । ମେରୁ ପର୍ବତର ପଶ୍ଚିମରେ ବହୁଥିବା ଧାରର ନାମ ସ୍ୱରକ୍ଷୁ ବା ବକ୍ଷୁ—ହି. ଶ]

ସ୍ୱରଗ—ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି. (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଗ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ—1. Heaven, Swaraga [ଦ୍ର—ହୋଇ ସୁଖରେ ଅନ୍ତେ ସ୍ୱରଗେ ବାସ— ସରଗ ରାଧାନାଥ, ଚମ୍ପୂ]—୨ । ଆକାଶ—2.The sky. ସଗ ୩ । ଶୂନ୍ୟ—3. The Space (ମଞ୍ଚ- ପାତାଳ- ବ୍ରଜରାଜ)

ସ୍ୱରଗତ(ତା)—ଗ୍ରା- (ପଦ୍ୟ) ବିଣ—ସ୍ୱର୍ଗତ (ଦେଖ)— Swaragata(tā) Swargata (See) ସର୍ଗତ [ଦ୍ର—ନହୁଷ ଅନୁଜାତ ସଗର ମାନ୍ଧାତା, ନମି ଅଧ ଯେତେ ସର୍ଗତ ନୃପତି ସ୍ୱରଗେ ଗତା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ]

ସ୍ୱରଗ ପଥର—ଦେ. ବି—କୁଅପଥର—Hailstone. [ଦ୍ର— Swaraga pathara ପାଣି ସଙ୍ଗେ ପଡ଼େ ସ୍ୱରଗ ପଥର ତା ସରଗପାଥର ପଲ୍ଲ ଦେଖି ବାଳକମାନେ—ନନ୍ଦକିଶୋର-କର୍ଣ୍ଣଛଣି]

ସ୍ୱର ଗ୍ରାମ—ସଂ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରଶ୍ରେଣୀ—The musical scale; gamut. [ଦ୍ର—ସ୍ୱରଗ୍ରାମଳେ Swara grāma ଦେଖ]

ସ୍ୱରଘ୍ନ—ସଂ.ବି.—ସୁଶ୍ରୁତ ଅନୁସାରେ ଗଳାର ରୋଗ ବିଶେଷ—(ହି.ଶ) Swaraghna A kind of throat disease. [ଦ୍ର—ଏ ରୋଗ ବାୟୁ ପ୍ରକୋପରୁ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଗଳା ଫୁଲିଯାଏ, ସ୍ୱର ବସିଯାଏ, ଖାଇବା ପଦାର୍ଥ ଗଳାବାଟେ ଭିତରକୁ ଯାଏ ନାହିଁ ଓ ଶ୍ୱାସବାହିନୀ ନାଡ଼ ଦୂଷିତ ହୋଇଯାଏ— (ହି.ଶ) ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱର+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ସ୍ୱରନାଶକାରୀ—Destructive of the tone.

ସ୍ୱରଚିତ—ସଂ. ବିଣ (କର୍ମ୍ମ ତତ୍)—ନିଜଦ୍ୱାରା ରଚିତ; ନିଜଦ୍ୱାରା Swarachita ପ୍ରଣୀତ—Composed by one's self.

ସ୍ୱରଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ସ୍ୱର+ଜ୍ଞା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯାହାର ସ୍ୱର Swarajna ବୋଧ ଅଛି—Skilled in the science of (ସ୍ୱରଜ୍ଞା— ସ୍ତ୍ରୀ) musical notes.

ସ୍ୱର ଜ୍ଞାନ—ସଂ.ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧ ଜ୍ଞାନ—Knowledge Swara jnāna of the science of Swara in music and astrology.

ସ୍ୱରଣ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ରଣ) ସ୍ମରଣ (ଦେଖ)— Swarana Smarana (See) ସରନ ସମରନ

ସ୍ୱରଧର ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି. (ଅଧୁନିକ)—ଗ୍ରାମଫୋନ୍; ଯେଉଁ ଯନ୍ତ୍ର ଆଦା- Swaradhara jantra ଯାହାରେ ମନୁଷ୍ୟାଦିଙ୍କ ଗଳାର ସ୍ୱର...

स्वरधर यन्त्र ବାଦ୍ୟାଦିର ସ୍ୱର ଅବିକଳ ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇ ପରେ ବାଦିତ
ग्रामोफोन ହୋଇପାରେ—Gramophone.

ସ୍ୱର ଧରି ଗାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଗୀତକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱର-
Swara dhari gāibā ଗ୍ରାମରେ ଗାଇବା—To sing a
स्वरधरिया गानकरा song in proper tune.[ଦ୍ର—ଭ୍ରମରମାନେ
स्वरधरकेगाना ଗୁଞ୍ଜନ କୋକିଳ ଅଧ୍ୟାୟ ଗ୍ରାମାସ୍ୱର ସ୍ୱରଧରି
ଗାଇବ—ଜଳକଣ. ସିଦ୍ଧାଙ୍କ ରାମାୟଣ]

ସ୍ୱରନାଦ—ସଂ. ବି. (ସ୍ୱରନାଦକ; ୯ମା. ୧ବ)—ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କାଯାଇ
Swaranād ବଜାଯିବା ବାଦ୍ୟ (ପ୍ର. ଶ)—A musical
instrument played by blowing wind
through it.

ସ୍ୱରନାଭି—ସଂ. ବି—ମୁହଁରେ ଫୁଙ୍କାଯାଇ ବଜାଯିବା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ
Swaranābhi ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ପ୍ରକାର ବାଜା—(ପ୍ର. ଶ)
A kind of musical instrument used in
ancient times by blowing with the
mouth.

ସ୍ୱରନାମା—ଦେ. ବି କନ୍ଦର୍ପ; (ସ୍ମରନାମକ)ସ୍ମର—Cupid [ଦ୍ର—
Swaranāmā ବରୁବ ହୁଅଇ ସେହୁ ସ୍ୱରନାମା ହୁଦେ—ଉଞ୍ଜ.
स्मर कन्दर्प ବୈଦେହୀଶବିଳାସ)

ସ୍ୱର ନାଳୀ—ସ. ବି—ଗଳା ମଧ୍ୟର ଯେଉଁ ନାଳୀବାଟେ କଣ୍ଠ ସ୍ୱର
Swara nāli ବାହାରେ—Trachea; windpipe.

ସ୍ୱର ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଣ୍ଠ ସ୍ୱରର ଭଙ୍ଗିବା ଲୋପ ହେବା—The
Swara paṛibā state of one's voice becoming
(ସ୍ୱର ପଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) hushed up.
स्वरपड़ेजाओया गलारोक

ସ୍ୱର ପତ୍ତନ—ସ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଏହା ଗାନାତ୍ମକ ଥିବାରୁ)—
Swara pattana ସାମବେଦ (କିବାଣ୍ଡ ଶେଷ)—The
Sāma Bēda.

ସ୍ୱରବଦ୍ଧ—ସ. ବି. (୩ୟା ତତ୍)—ସ୍ୱରରେ ବା ହୋଇଥିବା
Swara baddha (ଗୀତଆଦି); ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱର ଅନୁସାରେ ରଚିତ
(ସଙ୍ଗୀତ)—(Song) Composed in a certain
musical measure.

ସ୍ୱରବନ୍ଧ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗଳାର ସ୍ୱର ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା;
Swara bandha କଣ୍ଠ ପଡ଼ିଯିବା ରୋଗ—Loss of one's
(ସ୍ୱର ବନ୍ଦ—ଦେ. ରୂପ) voice.

ସ୍ୱର ବର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବି.—ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ
Swara barṇṇa କରି ବର୍ଣ୍ଣ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ
(ଅଠାରୁ ଔ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ)—The vowels.

ସ୍ୱର ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ୱର ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)—Swara paṛibā
Swara basibā (See).
(ସ୍ୱର ବସିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱରବାହୀ—ସଂ. ବି. (ସ୍ୱରବାହିନ୍; ୯ମା. ୧ବ)—ଯେଉଁ ବାଦ୍ୟରୁ
Swarabāhi କେବଳ ସ୍ୱର ବାହାରେ, ତାଳ ଅବ ଶୁଭେ ନ ଥିବ
ନାହିଁ (ପ୍ର. ଶ)—A musical instrument from
which tunes merely issue (& not the
measures).

ସ୍ୱର ବିକାର(ବିକୃତି) —ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଣ୍ଠସ୍ୱରର ବିକୃତି; କଣ୍ଠ
Swara bikāra(bikṛuti) ଫାଟିଯିବା ବା ବସିଯିବା—
Derangement or change of one's voice.

ସ୍ୱର ବିଜ୍ଞାନ—ସ. ବି.—୧ । ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଶିଷ୍ଟ
Swara bijñāna ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମେ—1. The science of
singing or music ୨ । ସ୍ୱରୋଦୟ (ଦେଖ)—
2. Swarodaya (See).

ସ୍ୱର ବିବର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଧ୍ୱନିର ପରିବର୍ତ୍ତନ—
Swara bibartta 1. Change of tune. ୨ । କଣ୍ଠ-
ଧ୍ୱନିର କମ୍ପନ—2. Vibration of the voice.

ସ୍ୱର ବୋଧ—ସ ବି.—ସ୍ୱରଜ୍ଞାନ; ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଭିଜ୍ଞତା —
Swara bodha Knowledge of the tunes or
notes of music.

ସ୍ୱର ଭଙ୍ଗ—ସ ବି.—୧ । କଣ୍ଠ ବସିଯିବା ରୋଗ; ସ୍ୱର ବିକୃତିକର ରୋଗ-
Swara bhanga ବିଶେଷ; ଗଳାର ରୋଗବିଶେଷ; ସ୍ୱରଭେଦ —
1. A disease resulting in making the
voice hoarse; hoarseness; [ଦ୍ର—ଏହି
ରୋଗରେ କଣ୍ଠସ୍ୱର କ୍ଷୀଣତର, କର୍କଶତର ଓ କମ୍ପନଯୁକ୍ତ
ହୁଏ । ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ବାରମ୍ବାର ଚିତ୍କାର କଲେ
ବା ପାଠ କଲେ, ବିଷପାନ କଲେ, ଗଳାରେ ଗୁରୁତର
ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ବାୟୁ କୁପିତ ହୋଇ ସ୍ୱରନାଳୀରେ
ପ୍ରବେଶ କରିବାରୁ ଏ ରୋଗ ହୁଏ (ପ୍ର. ଶ)—୨ । କଥା
କହିବାବେଳେ (ଦୁର୍ବଳତା, ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ବା ରୋଗ ହେତୁ)
ସ୍ୱରର କମ୍ପନ—2. Tremulousness of the
voice (due to weakness, old age or
disease etc). ୩ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କ
ଠାରେ ଲକ୍ଷିତ ଅଷ୍ଟବିଧ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବିକାର ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ
—3. One of the eight stages marked in
insatiated lovers. [ଦ୍ର—ଏହାର ଉଦାହରଣ
ଭଞ୍ଜ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ୧୮ଶ ୨୮ ପଦରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ
ହୋଇଅଛି ।]

ସ୍ୱର ଭଙ୍ଗୀ—ସ. ବି.—(ସ୍ୱର ଭଙ୍ଗିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୯ମା ୧ବ)—୧ । ପକ୍ଷି-
Swara bhangi ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. Name of
a kind of bird. ୨ । ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ (ଦେଖ)—2.
Swara bhanga (See). ୩ । ସ୍ୱରର ବିଶେଷତ୍ୱ—
3. Peculiarity of voice. ସ. ବିଣ. ପୁଂ.—
ସ୍ୱରଭଙ୍ଗରୋଗଗ୍ରସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Suffer-
(ସ୍ୱରଭଙ୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ) ing from hoarseness of voice.

ସ୍ୱର ଭଙ୍ଗିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । ସ୍ୱର ବିକାର (ଦେଖ)—Swara
Swara bhangijibā bikāra (See). ୨ । ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ
स्वर भेंगेयाओया (ଦେଖ)—2. Swara bhanga (See)
स्वर टूटजाना

ସ୍ୱର ଭେଦ—ସଂ ବି.—ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ ରୋଗ—A disease (hoarseness).
Swara bheda [ବି—ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ବା ବଡ଼ ପାଟି କରି ବା ଚାଳିହୋଇ କଥା କହିବା ବା ଗୀତ ଗୋଉବା, କଟୁତ ପାଣି ପିଇବା, ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିବା, କଟୁତ ଶୋକ କରବାହୁଁରେ କାନ୍ଦିବା ଯୋଗୁଁ ବା ଗଳାରେ କଫ ଜମିଲେ ବା ଶରଦ ଓ କାଶ ହେଲେ ଏ ରୋଗ ଜାତ ହୋଇ କଣ୍ଠର ସ୍ୱର ବଦଳିଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ କର୍କଶ ବା ଶବ୍ଦହୀନ ହୁଏ । ଗଳା ଭିତରେ ଶ୍ଳେଷ୍ମର ସ୍ତର ବସିବା ଓ ଗଳାରେ ଘାଆ ହେବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱର ବିକୃତ ହୋଇଯାଏ । ଘିଅ, ଅଦା, ପିପ୍ପଳୀ, ବାହାଡ଼ା, ଦଶମୂଳ ପାଚନ ଆଦି ସେବନ କଲେ ଏ ରୋଗ କମିଯାଏ ।]

ସ୍ୱର ଭାନୁ—ସଂ, ବି.—(ନାମ) ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦଶପୁତ୍ର
Swarabhānu ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ (ହ୍ରି.ଶ)—Name of one of the ten sons of Srī Krushna by Satyabhāmā.

ସ୍ୱର ଭାବ—ସଂ. ବି.—କେବଳ ସ୍ୱରଦ୍ୱାରା ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା
Swara bhāba ରୂପ ସଙ୍ଗୀତର ଚାରି ଭାବ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ (ହ୍ରି.ଶ)—One of the four modes of expressing one's thought by the voice only.

ସ୍ୱର ଭେଦ—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ (ହ୍ରି. ଶ) (ଦେଖ)—Swara
Swara bheda bhanga (See)

ସ୍ୱର ମଣ୍ଡଳ—ସଂ. ବି.—ବୀଣା ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A kind
Swara mandala of harp. [ହି—ଉପାଙ୍ଗ ମଣ୍ଡଳ (ସ୍ୱର ମଣ୍ଡଳିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ସ୍ୱରମଣ୍ଡଳ ଏ ବୀଣା—ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ।

ସ୍ୱରମଣ୍ଡଳିକା—ସଂ. ବି.—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଏକ ପ୍ରକାର ବୀଣା (ହ୍ରି. ଶ)]
Swaramandalikā A kind of ancient harp

ସ୍ୱର ମାଧୁରୀ(ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱରର ମଧୁରତା; ଶ୍ରୁତି-
Swara mādhuri(mādhurjya) ମଧୁରତା—Sweetness of voice or tune.

ସ୍ୱରେଜ୍—ଫ୍ରାନ୍ସେ (ବସ୍ତୁତ) ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ—
Swaraj The sun.

ସ୍ୱର ଯୋଗ—ସ. ବି—ସଙ୍ଗୀତରେ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱର ସଙ୍ଗେ କଣ୍ଠସ୍ୱରର
Swara joga ସଂଯୋଗ; ଲୟ—Intonation of a song; making the instrumental music tally with the vocal music.

ସ୍ୱର ଲମ୍ବା(ମ୍ବେ)ଇ ବା—ଦେ.କ୍ରି—ଲମ୍ବା ସ୍ୱର ଛାଡ଼ି କାନ୍ଦିବା-
Swara lambā(mbe)ibā To moan with a
स्वरलम्बाकरना खिचकररोना long voice.

ସ୍ୱର ଲସିକା—ସଂ.କ୍ରି (ସ୍ୱର + ଲସ୍ ଧାତୁ = ଶୋଭାବିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ +
Swara lāsikā ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ବଂଶୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Flute.

ସ୍ୱର ଲିପି—ଦେ. ବି (ସ. ପ. ଲୋ; ସ୍ୱରବିନ୍ୟାସର ଲିପି)—କୌଣସି ସଙ୍ଗୀତ
Swara lipi ଉଚ୍ଚାରଣକାଳରେ ବୋଲାଯିବ ବା ଯନ୍ତ୍ର
स्वरलिपि स्वरलिपि ଦ୍ୱାରା ବଜା ଯାଇ ପାରିବ, ଏହା ଜାଣିବାପାଇଁ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ପାଠକ୍ରମ; ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱର, ରାଗରାଗିଣୀ, ତାଳ, ଲୟ, ମାତ୍ରା ଆଦି ଜ୍ଞାପକ ଲିପି—A chart indicating the intonation and tune etc of a song; musical chart. [ବି—ଏହି ସ୍ୱରଲିପିକୁ ଦେଖି ଉପଦେଷ୍ଟାଙ୍କ ବିନା ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ୱରଲିପିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗୀତବିଶେଷକୁ ଅନାୟାସରେ ଗାଇ ପାରିବେ ଓ ବଜାଇ ପାରିବେ ।]

ସ୍ୱର ଶାସ୍ତ୍ର—ସ. ବି—ସ୍ୱରୋଦୟ (ଦେଖ)—
Swara sāstra Swarodaya (See)

ସ୍ୱ ରସ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ୱ=ନିଜର+ରସ—ଅଭିପ୍ରାୟ)—
Swa rasa ୧ । ନିଜର ଇଚ୍ଛା; ସ୍ୱେଚ୍ଛା-1. One's wish.
୨ । (ବୈଦ୍ୟକ) ଶିଳାରେ ଛେଚି ହୋଇ ଚିପୁଡ଼ା ଯାଇଥିବା ରସ; (ଗୁଳ୍ମ, ଲତା, ପତ୍ରାଦିର) ଛିନ୍ନାଗିଷ୍ଟ ଶୀତଳ ରସ—2. Juice pressed after bruising any leaf,plant, fruit etc.
୩ । ସଦ୍ୟଃ ସଂଗୃହୀତ ଶତାବରୀ ଓ ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଔଷଧିର ମୂଳ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟର ପତ୍ର ପ୍ରଭୃତିକୁ ଛେଚି ବାହାର କରାଯିବା ରସ (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3.The juice which is pressed out from fresh leaves, roots etc of Aspargus Racemosus, white hogweed and some other medicinal herbs.

ସ୍ୱର ସନ୍ଧି—ସ. ବି—(ବ୍ୟାକରଣ) ପୂର୍ବପଦର ପ୍ରାନ୍ତସ୍ଥ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଦର
Swara sandhi ଆଦ୍ୟସ୍ଥ ଦୁଇଟି ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ମିଳନ ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ବର୍ଣ୍ଣର ଏକ ବର୍ଣ୍ଣରେ ପରିଣତ ହେବାର ଅବସ୍ଥା ଓ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମ— Grammar) Coalition of two vowels (one at the end of a word and the other at the beginning of another word) into one. [ବି—'ଅ' ବା 'ଆ' ସଙ୍ଗେ 'ଅ' ବା 'ଆ' ମିଶିଲେ 'ଆ' ହୁଏ । ଯଥା—ପ୍ରେମ + ଆନନ୍ଦ = ପ୍ରେମାନନ୍ଦ । ଏହିପରି ଅ + ଇ = ଏ; ଅ + ଉ = ଓ; ଅ + ଏ = ଐ; ଅ + ଓ = ଔ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ସ୍ୱର ସମୁଦ୍ର—ସ. ବି—ପ୍ରାଚୀନକାଳର ତନ୍ତ୍ରୀ ବାଦ୍ୟ ବିଶେଷ (ହ୍ରି. ଶ)-
Swara samudra A kind of stringed musical instrument of ancient times.

ସ୍ୱରସା—ସ. ବି—୧ । ରପିତୁ ପତ୍ର ନାମକ ଔଷଧ (ହ୍ରି. ଶ)—
Swarasā 1. Name of medicinal herb.
୨ । ଲାକ୍ଷା (ହ୍ରି. ଶ)—2. Shell lac.

ସ୍ୱରସାଦ—ସ. ବି—ଗଳା ବସିଯିବା; ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ (ହ୍ରି. ଶ)—
Swarasāda Hoarseness of voice.

ସ୍ୱ ରସାଦି—ସ. ବି—କଷାୟ; କେତେକ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଣିରେ ଅଉଟା ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ପାଚନ—A decoc-
Swa rasādi tion made by boiling some medicines with water.

ସ୍ୱରା—ସଂ. ବି (ସ୍ୱର+ଅ)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ପତ୍ନୀ; ଗାୟତ୍ରୀଙ୍କ ସପତ୍ନୀ
Swarā (ପଦ୍ମପୁରାଣ· ଉତ୍ତର ଖଣ୍ଡ; କାର୍ତ୍ତିକ ମାହାତ୍ମ୍ୟ)—
Name of the elder wife of Brahmā.

ସ୍ୱରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି· (ସଂ. ସ୍ଫୁର ଧାତୁ)—ସୁରାଇବା (ଦେଖ)
Swarā(re)ibā Surāibā (See)

ସ୍ୱରାଂଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ସଙ୍ଗୀତ)—ସ୍ୱରର ଅର୍ଦ୍ଧ ବା ପାଦ (ଶବ୍ଦ
Swarāṁśa କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—(Music) A part or half
of a musical note.

ସ୍ୱରାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱର+ଅନ୍ତ)—ଯେଉଁ ପଦର ଶେଷ
Swarānta ଅକ୍ଷର ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ—(a word) Ending
with a vowel.

ସ୍ୱରାଜ୍(ଜ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱରାଜ୍ୟ)—ସ୍ୱରାଜ୍ୟବାସୀ ବା ସ୍ୱଦେଶବାସୀଙ୍କ
Swarāj(ja) ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ; ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ—
स्वराज Autonomy; Swaraj; government of a
স্বরাজ country by its own people; self-
government. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜି ଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ଭାରତବାସୀମାନେ 'ସ୍ୱରାଜ' ପାଇବା ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଜାତିଙ୍କ ନିକଟରେ ସର୍ବଦା ସହିତ ଦାବୀ କରୁ ଅଛନ୍ତି ଓ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ କ୍ରମଶଃ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ବା ସ୍ୱରାଜ ଦେବା ପାଇଁ ୧୯୧୮ ସାଲଠାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, 'ସ୍ୱରାଜ'ର ଅର୍ଥ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରୁ ସବୁ ସମ୍ପର୍କ ଛୁଟାଇ ଦେଇ ଭାରତବାସୀମାନେ ନିଜ ଦେଶକୁ ଶାସନ କରିବେ । ପୁଣି କେହି କେହି କହନ୍ତି—କାନେଡା, ଅଫ୍ରିକା, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ପରି ଭାରତବର୍ଷ ଇଂରେଜ 'ସାମ୍ରାଜ୍ୟ'ର ପରିବାରଭୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ନାମ ମାତ୍ର (Constitutional) ସମ୍ରାଟ୍ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବ ଓ ସବୁ ବିଷୟରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ହେବ । ଏହି ସ୍ୱରାଜ ମତାବଲମ୍ବୀମାନେ ୨ଟି ଦଳ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

୧ । ଚରମ ପନ୍ଥୀ (Extremists)—ଯେଉଁମାନେ ଭାରତର ଇଂଲଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ କିଛି ମାତ୍ର ରାଜନୀତିକ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୨ । ନରମ ପନ୍ଥୀ ବା ମଡରେଟ୍ (Moderates)—ଭାରତ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପରିବାରଭୁକ୍ତ ସମାନାଧିକାର-ପ୍ରାପ୍ତ ରାଜ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ଦାବୀ କରନ୍ତି । ଏହି ମତାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କୁ 'ସ୍ୱରାଜ' ଦଳଭୁକ୍ତ (Swarajist) ବୋଲାଯାଏ ।

ଗାନ୍ଧୀ ମହାତ୍ମା ମଡରେଟ୍ ଦଳର ନେତା । ବଙ୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ (ସି. ଆର୍· ଦାସ) ପ୍ରଥମେ ଚରମ ପନ୍ଥୀ ସ୍ୱରାଜ ଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ମଡରେଟ୍ ଦଳର ନୀତି ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱରାଜୀମାନେ ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅସହଯୋଗ (Non-co-operation) ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରତିବାଦମୂଳକ ସହଯୋଗ (Responsive co-operation) ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଭାରତର ପ୍ରାଦେଶିକ ଓ କେନ୍ଦ୍ରିକ ସଭାମାନଙ୍କର ମେମ୍ବର୍‌ମାନେ ଯେଉଁ ଭିନ୍ନ ଦଳମାନ ଗଢ଼ି ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱରାଜ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଗଢ଼ି ଥିଲେ ଏବଂ ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁ ଓ ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଆଦି ସେହି ଦଳର ନେତା ହୋଇ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସ୍ ମଧ୍ୟ 'ଭାରତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା' ନୀତିର ସମର୍ଥକ ଅଟେ । ତଥାପି କଂଗ୍ରେସ୍ ଭକ୍ତ ବହୁବ୍ୟକ୍ତି ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନର ପକ୍ଷପାତୀ ଥିବା ଜଣାଯାଏ ।]

ସ୍ୱରାଜ ଦଳ—ଦେ. ବି.—ଭାରତ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭ କରିବ, ଏହି ଦାବୀ
Swarāja dala ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜନୀତିକ ଦଳ—A
स्वराज दल political party formed for claiming
স্বরাজ দল self-government for India; the Swaraj
party.

ସ୍ୱରାଜି (ଜୀ)—ଦେ· ବି.—ନିଜର ରାଜି ବା ସମ୍ମତି; ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ସମ୍ମତି
Swarāji (jī) —One's free consent; consent
स्वराजी obtained from a person without coercion.
স্বরাজী ଦେ· ବିଣ.—ସ୍ୱରାଜିଆ (ଦେଖ)—Swarājiā (See).

ସ୍ୱରାଜିଆ (ଷ୍ଟ)—ଦେ. ବିଣ· (ସଂ. 'ସ୍ୱରାଜ୍ୟ'ରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଦେଶୀୟ 'ସ୍ୱରାଜ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଦେଶୀୟ 'ଇଆ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଏବଂ
Swarājiā (sht) ଇଂରାଜୀ ଇଷ୍ଟ 'ist' ପ୍ରତ୍ୟୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ ପଦ)—୧ । ସ୍ୱରାଜ
स्वराजी ଦଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Swarāj
স্বরাজী party. ୨ । ସ୍ୱରାଜ ଦଳଭୁକ୍ତ—2. Belonging to the Swarāj party; ଦେ· ବି—ସ୍ୱରାଜ ମତାବଲମ୍ବୀ ବ୍ୟକ୍ତି—A Swarājist; a person who is a member of the Swaraj party.

ସ୍ୱରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି.—୧ । ନିଜର ରାଜ୍ୟ—1. One's kingdom.
Swarājya ୨ । ନିଜର ଦେଶ; ମାତୃଭୂମି; ସ୍ୱଦେଶ—2. One's
(ପର ରାଜ୍ୟ—ବିପରୀତ) mother country. ଦେ. ବି.—୧ ।
स्वराज्य ସ୍ୱଦେଶବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ—1. A country
স্বরাজ্য governed by its own people; republic.
୨ । ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ('ସ୍ୱରାଜ' ଦେଖ)—2. Self government. ୩ । ସ୍ୱରୂପରେ ସ୍ଥିତି ବା ଅବସ୍ଥାନ—3. Personal presence. [ଯଥା—ଯେବେ ଦେଖିବା ଦେବେ ମୋତେ, ସ୍ୱାରାଜ୍ୟ ବିହାର କରିବି
—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ—ସଂ. ବି. (ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ଭାରତର ରାଜନୀତିକ
Swarājya dala ଦଳବିଶେଷ—The Swarājist
स्वराज्य दल স্বরাজ্যদল party (of India).

ସ୍ୱରାଟ୍—ସଂ· ବି·—(ସ୍ୱ—ନିଜେ+ରାଜ୍. ଧାତୁ—ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+
Swarāt କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍; 'ସ୍ୱରାଜ୍' ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱୟଂପ୍ରକାଶ;

ସ୍ୱପ୍ରକାଶ—Self-illuminated; self-effulgent.

ବି—୧ । ଈଶ୍ୱର—1. God. ୨ । ବୈଦିକ ଛନ୍ଦୋ-ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Name of a vedic Sanscrit metre. [ବି—ଏ ଛନ୍ଦର ଅଷ୍ଟ ପାଦ ଅଛି —ପ୍ରଥମ ଦୁଇ ପାଦରେ ୮ ଅକ୍ଷର ଲେଖାଏଁ ଓ ବାକିଗୁଡ଼ିକ ପାଦରେ ୧୦ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ।]—୩ । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ରାଜ୍ୟର ରାଜା (ହି. ଶ)—3. A constitutional monarch of a republic.

ସ୍ୱରାନୁକରଣ—ସଂ. ବି.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଣ୍ଠ ଧ୍ୱନିର ଅନୁକରଣ—
Swarānukaraṇa Imitation of the voice.

ସ୍ୱରାନୁଭାବକତା—ସଂ. ବିଣ.—ସ୍ୱରବୋଧକାରକ ବୃତ୍ତି—Faculty
Swarānubhābakatā of understanding the Swara (of music) or musical note.

ସ୍ୱରାପଗା—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ୱଃ=ସ୍ୱର୍ଗ+ଆପଗା=ନଦୀ)—
Swarāpagā ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା (ବୈଦିକ); ମନ୍ଦାକିନୀ—The Ganges said to flow in the heaven.

ସ୍ୱରମକ—ସଂ. ବି.—ଅଖରୋଟ ଗଛ (ହି. ଶ)—The walnut
Swarāmaka tree.

ସ୍ୱରାଲୁ—ସଂ. ବି.—ବଚ୍ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Swarālu The sweet flag; Acorus Calamus.

ସ୍ୱରାଷ୍ଟକ—ସଂ. ବି.—ବଙ୍ଗାଳୀ, ଭୈରବ, ଗାନ୍ଧାର, ପଞ୍ଚମ ଓ ସିନ୍ଧୁ
Swarāshṭaka ରାଗର ମେଳରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ସଙ୍କର ରାଗ (ହି. ଶ) —Name of a hybrid tune in Hindu music.

ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର—ସଂ. ବି.—୧ । ରାଜାଙ୍କର ନିଜରାଜ୍ୟ—1. A king's
Swarāshṭra own kingdom. ୨ । ପ୍ରାଚୀନ ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଶର ଏକ ନାମ (ହି. ଶ)—2. A name of ancient Saurāshṭra. ୩ । ତାମସ ମନୁଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ (ହି.ଶ)—3. Name of the father of Tāmasa Manu.
[ପରରାଷ୍ଟ୍ର—ବିପରୀତ]

ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର ସଚିବ—ସଂ. ବି.—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ରାଜ୍ୟର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶାସନ ।ଦ
Swarāshṭra sachiba ଭିତରର କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି—Secre-
(ପରରାଷ୍ଟ୍ର ସଚିବ—ବିପରୀତ) tary of State; minister for the internal affairs of a State; Home Secretary.

ସ୍ୱରିତ—ସଂ. ବିଣ.—(ସ୍ୱର=ଶବ୍ଦ ଧ୍ୱନି+ସଞ୍ଜାତାର୍ଥେ ଇତ)—୧ । ସ୍ୱର
Swarita ଯୁକ୍ତ—1. Accompanied with sound. ୨। ଉଚ୍ଚାରିତ—2. Uttered. ୩। (ସ୍ୱର୍ ଧାତୁ+କର୍ମଣି କ୍ତ) —ଆକ୍ଷିପ୍ତ—3. Abused; overthrown. ସଂ. ବି.—ଉଦାତ୍ତ ଓ ଅନୁଦାତ୍ତର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱର; ମଧ୍ୟମଭାବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ସ୍ୱର—The middle or intermediate tone in music, [ବି—ଏହା ଅତି ଉଚ୍ଚ (ଉଦାତ୍ତ) ବା ଅତି ହୀନ (ଅନୁଦାତ୍ତ) ନୁହେ ।]

ସ୍ୱରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସ୍ମୃ ଧାତୁ)—୧ । ସ୍ମରିବା (ଦେଖ)—
Swaribā 1. Smaribā (See) ୨ । (ସଂ. ସ୍ଫୁର ଧାତୁ)
ସ୍ଫୁରା ସ୍ଫୁରିବା (ଦେଖ)—2. Sphuribā (See) [ବି—
ସ୍ମରଣେ ଯାହା ନ ଖଲଇ ତାହିଁ ନ ସ୍ୱରଇ ଭାଷା । ପ୍ରାର୍ଥି. ବୃନ୍ଦ କାରୁଣ୍ୟ ଗୀତା ।] ୩ । (ସଂ. ସ୍ପୃହ ଧାତୁ) ସ୍ପୃହାଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To be desirous of.

ସ୍ୱରୀ—ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)-୧ । ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ଡାକ ନାମ-1. Nick name
Swarī of Saraswatī. ୨ । ହାର; ମାଳର ସରୁ—
ସର ସରୀ ନର ଗୁଡ଼ 2. String of necklace etc.

ସ୍ୱରୀଶ୍ୱର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ୱଃ=ସ୍ୱର୍ଗ+ଈଶ୍ୱର)—ଇନ୍ଦ୍ର;
Swarīśwara ସୁରପତି—Indra; the king of the gods.

ସ୍ୱରୁ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ)—୧ । ବଜ୍ର (ଅମର)—
Swaru 1. Thunder; thunder-bolt. ୨ । ଯଜ୍ଞକାଷ୍ଠ (ମେଦିନୀ)—2. A piece of sacrificial log. ୩ । (+ଅଧି. ଉ) ଯଜ୍ଞ; (ମେଦିନୀ)—3. Vedic sacrifice. ୪ । ବେଧକାଷ୍ଠ—4. A drill; anger. ୫ । ଶର (ମେଦିନୀ); ବାଣ—5. Arrow. ୬ । ସୂର୍ଯ୍ୟ-ରଶ୍ମି; କିରଣ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Sun's rays; sunbeam. ୭ । ବୃଶ୍ଚିକ ଭେଦ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)— 7. A kind of scorpion.

ସ୍ୱରୁଃ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱରୁସ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା· ୧ବ; ସ୍ୱୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଉସ୍)—
Swaruḥ ବଜ୍ର (ଶାଳକଣ୍ଠ)—Thunder.

ସ୍ୱରୁଚି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା (ପ୍ରାକୃତି ଓ ଭକ୍ତି)—
Swaruchi 1. One's free will. ୨ । ନିଜର ରୁଚି— 2. One's natural or personal taste. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)(ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଧୀନ;ସ୍ୱୈରୀ; ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର— Independent; acting with freedom; freely moving.

ସ୍ୱରୂପ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନିଜର ପ୍ରକୃତ ରୂପ—1. One's
Swarūpa real form. ୨ । ସ୍ୱଭାବ; ପ୍ରକୃତି (ଅମର)— 2. Nature. ୩ । ସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥା—3. Natural condition. ୪ । ପଣ୍ଡିତ—4. A learned man. ୫ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଛବି [ହି. ଶ] 5. The image or picture of any thing or person. ୬ । ଦେବତା ଆଦିଙ୍କ ଧୃତ ରୂପ (ହି. ଶ)— 6. The form assumed by a Deity. ୭। ଆତ୍ମା (ହି. ଶ)—7 Soul ବିଣ.—୧ । ପଣ୍ଡିତ (ଅମର)— (ସ୍ୱରୂପା—ସ୍ତ୍ରୀ·ବିଣ) 1. Learned. ୨। ମନୋଜ୍ଞ; ସୁନ୍ଦର; ଅପରୂପ

ସ୍ୱରୂପତା } ସ୍ୱରୂପତ୍ୱ } ବି ସ୍ୱାରୂପ୍ୟ } (ଅମର)—2. Graceful; charming. ୩ । ଅବିକଳ—3. Exact; true; complete. [ଉ—ଏବେ ମୁହିଁ କହୁଛି ସ୍ୱରୂପ ବଚନ—ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଭାଗବତ ।]

୪ । ପ୍ରକୃତ; ଯଥାର୍ଥ—4. Actual; real. ୫ । ସଦୃଶ; ତୁଲ୍ୟ—5. Similar. ୬ । (ଯେକୌଣସି ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର) ସଦୃଶରୂପ—6. The image of (any thing or person). [ଉ—ସ୍ୱରୂପବଧାନେ ବଧାତା ଗଢ଼ି ଏ ରୂପ ଲକ୍ଷ—ଲକ୍ଷ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ୱଦୃଶ୍ୟ ।] ଦେ.ବ—୧। ବାସ୍ତବକ ଘଟନା ବା ଅବସ୍ଥା—1. Actual state of affairs. [ଉ—ସ୍ୱରୂପ କଥାର କଣେ କହନ୍ତେ ଦୋଳ—ଶିଶୁଙ୍କର ଭ୍ରଷା ଅଭିଳାଷ ।]—୨ । (ସଂ.ରୂପ) ରୂପ—2. Shape; form. [ଉ—ନାନା ସ୍ୱରୂପ ଭୂମେ ଧର, ଅନେକ ଶ୍ରମେ କର୍ମ କର । ଭୂପଢ଼ ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସ୍ୱରୂପ ଚନ୍ତା—ସଂ. ବ—ଦେବତାଙ୍କର ନଜର ରୂପର ଧ୍ୟାନ—Swarūpa chintā Contemplation of the form of a Deity.

ସ୍ୱରୂପତଃ—ସଂ. ଅ (ସ୍ୱରୂପ+ତସ୍)—ଯାଥାର୍ଥ୍ୟତଃ; ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ—Swarūpataḥ Actually. (ସ୍ୱରୂପତ—ଦେ. ରୂପ)

ସ୍ୱରୂପତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବ(ସ୍ୱରୂପ+ଭାବ. ତା; ତ୍ୱ)—୧ । ଅନନ୍ୟତା—Swarūpatā(twa) 1. Identity. ୨ । ସାଦୃଶ୍ୟ—2. Similarity.

ସ୍ୱରୂପ ନରୂପଣ(ନର୍ଣ୍ଣୟ)—ସଂ. ବ—ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥାର ବା ରୂପର ନର୍ଦ୍ଧାରଣ Swarūpa nirūpaṇa(nirṇṇaya) —Ascertainment of the actual form or condition.

ସ୍ୱରୂପ ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—ନଜର ଉପଯୋଗିତା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ-Swarūpa jogya ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ; କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନୋ-(ସ୍ୱରୂପଯୋଗ୍ୟତା—ବ) ପଯୋଗୀ—Individually fit for accomplishing any work.

ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ—ସଂ. ବ—ଅଭନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧ; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ବସ୍ତୁର Swarūpa sambandha ଅନୁରୂପତାଜନତ ସମ୍ବନ୍ଧ—Exact relationship; relationship in which there is no difference.

ସ୍ୱରୂପାଖ୍ୟାନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପ୍ରାକୃତକ ଅବସ୍ଥାର ବର୍ଣ୍ଣନା—Swarūpākhyāna The story or description of the natural or original condition.

ସ୍ୱରୂପାନନ୍ଦ—ଦେ.ବ.ପୁଂ (ନାମ)—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name Swarūpānanda given to males. ୨ । କଟକଜଲ୍ଲାର ସ୍ୱରୂପାନନ୍ଦ ନେମ୍ବାଳ ମଠର ପ୍ରତଷ୍ଠାତା ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କ ସ୍ୱରୂପାନନ୍ଦ ନାମ ବଶେଷ—2. Name of a descendant of Achyutānanda of a Nembāla Matha of the Cuttack district.

ସ୍ୱରୂପାର୍ପକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ସ୍ୱରୂପ+ଅର୍ପ୍+କ)—ସାଦୃଶ୍ୟ ଜ୍ଞାପକ; Swarūpārpaka ସାଦୃଶ୍ୟାତ୍ମକ; ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ମୌଳକ ବସ୍ତୁର ସ୍ୱରୂପ ବିଷୟର ବା ଜ୍ଞାନୋଦୟ—Exactly representing the original; conveying the idea as (ସ୍ୱରୂପାର୍ପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) to the true state of the original.

ସ୍ୱରୂପୀ—ଦେ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ)—ନଜର ପ୍ରକୃତରୂପ ବଶିଷ୍ଟା—Swarūpī Of one's real form [ଉ—ରାଧକା ଅଂଶ ଯେତେ ଗୋପୀ; ସେ କୃଷ୍ଣ ଜୀବନ ସ୍ୱରୂପୀ—ଭୂପଢ଼ ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ] ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱରୂପ+ଇନ୍; ୧ମା; (ସ୍ୱରୂପିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ବ)—୧ । ସ୍ୱରୂପ ବଶିଷ୍ଟ—1. Having similarity. ୨ । ସ୍ୱରୂପଧାରୀ—2. Assuming one's real form.

ସ୍ୱରୂପୋତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା—ସଂ. ବ (ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର)—ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା ଅଳଙ୍କାରର Swarupotprekshā ପ୍ରକାର ଭେଦ—A figure of speech; of class at Utprekshā or allegory.

ସ୍ୱରୂପୋପନଷଦ୍—ସଂ. ବ—ବେଦାନ୍ତ ଉପନଷଦ ବଶେଷ; ଉପନଷଦ୍ Swarupopanishad ବଶେଷ—Title of a philosophical supplement to the Vedas.

ସ୍ୱରେ 'ଅ'—ଦେ. (ବାକ୍ୟ)—ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟର ପ୍ରଥମ ବର୍ଣ୍ଣ—The Sware 'a' first vowel of the Oriya alphabet. ସ୍ୱରେ ଅ [ଉ—ଅବଧାନମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଖଡ଼ିଦ୍ୱାର ସ୍ୱରେ ଅ ଭୂମିରେ ' ଅ ' ଲେଖାଇ ମଡ଼ାଇଲା ବେଳେ ଏହି ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି]

ସ୍ୱରେ ଆ—ଦେ. ବ—୧ । (ସଂ. ସ୍ପୃହା)—ସ୍ପୃହା (ଦେଖ)—Spruhā Sware ā (See) ୨ । ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣର ଦ୍ୱିତୀୟବର୍ଣ୍ଣ ଆ—2. The second vowel of the Oriya alphabet.

ସ୍ୱରେଣୁ—ସଂ. ବ (ନାମ)—ସୂର୍ଯ୍ୟପତ୍ନୀ; ସଂଜ୍ଞା—Sājṇā; one of Swareṇu the two wives of the Sun-god.

ସ୍ୱରେହା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । କୁମାର; ବାଳ; ନନ୍ଦନ; (ଅମୁକ କୁଳର) Swarehā ସନ୍ତାନ—1. Son or child (of such and ସନ୍ତାନ such a family) [ଉ—ଶୁଣ ସମ୍ପଦନ୍ତ, ବୃନ୍ଦ ସ୍ୱରେହା, ସନ୍ତାନ —ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ, ଶୂନ୍ୟ ସଂହିତା]—୨ । (ସଂ) ସ୍ପୃହା—2. Acute wish; hankering.

ସ୍ୱରୋଚିଷ—ସଂ.ବ—ଦ୍ୱିତୀୟ ମନୁ (ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପୁତ୍ର)—The second Swarochisha progenitor of mankind (son of the Fire-god). [ଉ—ସେ ମନୁ ଅନ୍ତେ ସ୍ୱରୋଚିଷ, ଦ୍ୱିତୀୟ ମନୁ ସେ ବଶେଷ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] [ଉ—ଏ କଳ ନାମକ ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କ ଔରସରୁ ବରୂଥିନୀ ନାମ୍ନୀ ଅପ୍ସରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଏ ସ୍ୱାରୋଚିଷ ମନୁଙ୍କ ପିତା ଥିଲେ ।)

ସ୍ୱରୋଦୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନାସାରନ୍ଧ୍ରର ଉଦୟ; ନଶ୍ୱାସ Swarodaya ପ୍ରଶ୍ୱାସ—1. Breathing; flow of breath through the nostrils. ୨। (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର)—ନାସିକାର ବାୟୁ ଦ୍ୱାରା ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା ଓ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡୀମାନଙ୍କର ଗତ ପରିବେକ୍ଷଣ କର ଲାଭ, କ୍ଷେତର, ଶୁଭାଶୁଭ କର୍ମ କହବାର ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଥିବା ଶାସ୍ତ୍ର—2. A treatise

giving advice to regulate one's actions by observing the flow of one's breath through the left or right nostril or through both. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟଦେହରେ ୩ଟି ନାଡ଼ୀ ଅଛି । ଇଡ଼ା ନାଡ଼ି ନାକର ବାମ ପୁଡ଼ା ବାଟେ ନିଶ୍ୱାସ ବୁହାଏ । ପିଙ୍ଗଳା ନାଡ଼ି ଡାହାଣ ପୁଡ଼ା ବାଟେ ବୁହାଏ ଓ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ି ଦୁଇ ପୁଡ଼ାରେ ସମାନ ଭାବରେ ନିଶ୍ୱାସକୁ ଚଳାଏ । ଡାହାଣ ପୁଡ଼ା (ପିଙ୍ଗଳା) ରେ ପବନ ଚଳୁଥିବା ବେଳେ ଭୋଜନ, ମୈଥୁନ ବା ଯୁଦ୍ଧ କଲେ ଶୁଭ ଫଳ ଘଟେ ।

ବାମପୁଡ଼ା (ଇଡ଼ା) ବାଟେ ପବନ ବହୁଥିବା ବେଳେ ଯାତ୍ରା, ଶୟନ, ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବ ଓ ଦୁଇପୁଡ଼ାରେ ସମାନ ଭାବରେ (ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ିରେ) ନିଶ୍ୱାସ ବହୁଥିବା ବେଳେ ଯୋଗସାଧନ, ଈଶ୍ୱର ଭଜନ, ତତ୍ତ୍ୱ ସାଧନ ଓ ଜପାଦି କରିବ ।

ଯୁଦ୍ଧକାଳରେ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କର ଯେଉଁ ପୁଡ଼ାରେ ପବନ ବହୁଥିବ ସେ ସେହି ଦିଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶତ୍ରୁକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେବେ ।

ଏହି ସ୍ୱରୋଦୟ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା କେଉଁ ସମୟରେ ପଞ୍ଚ ତତ୍ତ୍ୱ (କ୍ଷିତ୍ୟପ୍‌ତେଜମରୁଦ୍‌ବ୍ୟୋମ) ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱ ଦେହରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇଅଛି ତାହା ଜାଣିପାରି ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଫଳ ଲାଭ ହେବ ।

ଏହି ୩ ନାଡ଼ି ଛଡ଼ା ଦେହରେ ଆଉ ୭ ଗୋଟି ନାଡ଼ି ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ କ୍ରିୟା ଚକ୍ଷୁ, ଜିହ୍ୱା, କର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖ, ଲିଙ୍ଗାଦିର ଅବସ୍ଥାରୁ ଜଣାପଡ଼େ ଓ ତଦନୁସାରେ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

ଏହି ନାଡ଼ିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାସାବାୟୁର ଚଳନକ୍ରମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ମନୁଷ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁକାଳ ଓ ଗର୍ଭସ୍ଥ ସନ୍ତାନାଦି ବିଷୟ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିପାରେ—ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ।

ସଂସ୍କୃତ ସ୍ୱରୋଦୟଲେଶ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନରେ ଯଶୋବନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ଶିବ ସ୍ୱରୋଦୟ (ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ଗ୍ରନ୍ଥମାଳା ଷୋଡ଼ଶଖଣ୍ଡ) ଗ୍ରନ୍ଥ ଲିଖିତ । ଏଥିରେ ସ୍ୱରୋଦୟର ବିବରଣ ଲେଖାଅଛି । ଏହା ମହାଦେବ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ କହିଥିଲେ । ଏ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଶ୍ୱାସ ବାୟୁର ଗତି, ଶରୀରମଧ୍ୟସ୍ଥ ନାଡ଼ୀ ଓ ଷଟ୍‌ଚକ୍ରମାନଙ୍କ ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । କେଉଁ ନାସାପୁଟରେ ଶ୍ୱାସବାୟୁ ବହିଲେ କି ଫଳ ହେବ, ତାହା ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜାଣିପାରେ ।]

୩ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାଶି, ଗ୍ରହ, ନକ୍ଷତ୍ରମାନ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥିବା ଚକ୍ରରୁ ଶୁଭାଶୁଭ ଜ୍ଞାପକଶାସ୍ତ୍ର—3. Astrological treatise dealing with the future of a person by calculating the position of astrological units in a figure drawn on the ground.

ସ୍ୱର୍ଗ—ସଂ. ବି (ସୁ=ସୁଖ+ଋଜ୍ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା+ଅଧି ଅ
Swarga ଯେଉଁଠାରେ ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ)—

ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ସ୍ୱଃ, ନାକ, ତ୍ରିଦିବ, ତ୍ରିଦଶାଳୟ, ସୁରଲୋକ, ଦ୍ୟୋଃ, ଦ୍ୟୌ, ତ୍ରିପିଷ୍ଟପ, ମନ୍ଦର, ଅବରୋହ, ଗୌଃ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ, ଫଳୋଦୟ, ଦେବଲୋକ, ସ୍ୱର୍ଲୋକ, ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଲୋକ, ସୁଖାଧାର, ସୌରିକ, ଶକ୍ରଭୁବନ, ଦିବାନ । (ନରକ—ବିପରୀତ)

୧ । (ହିନ୍ଦୁ ମତ) ସୁରଲୋକ; ଦେବତାମାନଙ୍କର ଆବାସ (ଏ ଲୋକର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ର) 1. Heaven; the abode of the Gods of the Hindus. ୨ । (ପୁରାଣ) ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକ ଓ ଧ୍ରୁବଲୋକ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଲୋକ; ସ୍ୱର୍ଲୋକ; ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସୁକୃତକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେଉଁ ଲୋକକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ସୁଖଭୋଗ କରନ୍ତି (ଯେଉଁଠାରେ ରୋଗ, ଶୋକ, କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ଗ୍ଳାନି, ଜନ୍ମ, ଜରା ଓ ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ)—2. The abode of the virtuous after death (according to the Purāṇas). ୩ । (ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ)—ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ; ବୈକୁଣ୍ଠ; ଯେଉଁଠାରେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମାମାନେ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଯାଇ ଚିରସୁଖ ଭୋଗ କରନ୍ତି—3. The paradise (according to the scriptures of all religions). [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲିଖିତ ଅଛି ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ଇହସଂସାରରେ ଯେଉଁ ଭଲ ବା ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ତାହାର ଫଳରେ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଯଥାକ୍ରମେ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନରକ ଭୋଗ କରେ । ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କଳ୍ପନା ବଳରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ସମସ୍ତ ସୁଖର ସ୍ଥାନ ଓ ନରକକୁ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖର ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ସ୍ଥାନ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି ।

ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ସ୍ୱର୍ଗ ଦେବତାମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ରୋଗ, ଶୋକ, କ୍ରୋଧ, କ୍ଷୁଧା, ପିପାସା, ଗ୍ଳାନି, ଜନ୍ମ, ଜରା, ମୃତ୍ୟୁ ଆଦି ନାହିଁ; ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟଲୋକର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଓ ଧ୍ରୁବଲୋକର ନିମ୍ନରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଏଠାରେ ଦେବତାମାନେ ବାସ କରନ୍ତି ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ର ଏଠାରେ ରାଜତ୍ୱ କରନ୍ତି ।]
ଦେ. ବି—୧ । ଆକାଶ—1. The heavens; the sky. [ଢ—ବଡ଼ଲୋକକୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ; କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣି ନାହିଁ—ଜଗ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ସର୍ବସୁଖମୟ ସ୍ଥାନ—2. (figurative) A place full of happiness or bliss.

ସ୍ୱର୍ଗକାମ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱର୍ଗାଭିଳାଷୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Swargakāma ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବାସ କରିବାକୁ
(ସ୍ୱର୍ଗକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ) କାମନା କରନ୍ତି—Desirous of attaining the heaven after death.

ସ୍ୱର୍ଗ କାମନା—ସଂ ବି—ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବାସନା-
Swarga kāmanā — Desire of attaining the heaven after death.

ସ୍ୱର୍ଗକାମୀ – ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱର୍ଗକାମିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱର୍ଗ+କାମ+ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ)-ସ୍ୱର୍ଗକାମ (ଦେଖ)
Swarga kāmī — Swarga kāma (See)
(ସ୍ୱର୍ଗକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସା ବା ବାହାଦୁରୀ କରିବା
Swargaku uṭhā(ṭhe)ibā
[ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠା(ଠେ)ଇ ଦେ (କୋବା—ଅନ୍ୟରୂପ)]
স্বর্গেতোলা — 1. (figurative) To adulate or glorify
स्वर्गचढ़ाना a person; to raise a person to the seventh heaven. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଉନ୍ନତି କରିବା—2. To improve a person; to lift a person high. ୩ । ମୋକ୍ଷ ଲାଭରେ ସହାୟ ହେବା —3. To help a person in gaining salvation or beatitude.

ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ମନେ ମନେ ବାହାଦୁର ହେବା; ନିଜକୁ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ବୋଲି ମନେ କରିବା—1. (Figurative) To think one's self the happiest of beings. ୨ । ମୋକ୍ଷ ଲାଭ କରିବା—2. To attain salvation.
Swargaku uṭhibā
স্বর্গেউঠা
स्वर्गचढ़ना

ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣି ନାହିଁ—ଦେ. ପ୍ରବଚନାଂଶ—ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବା ଆକାଶକୁ ଉଠିବା ପାଇଁ ଶିଢ଼ୀ ନାହିଁ—There is no ladder to go up to the heaven. [ଦ୍ର—ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବଚନ—ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣି ନାହିଁ; କ, ବଡ଼ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ ।]
Swargaku nisuṇi nāhiṅ
স্বর্গে সিড়ি 'নাই
स्वर्गकी सिढ़ी नहीं

ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଲଗି ବଢ଼ା(ଢେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା ଆକାଶକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିବା ପରି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ବା ଅସମ୍ଭବ କଥା କରିବା ପାଇଁ ସାହସ କରିବା —(Figurative) To dare an impossible thing (literally, to try to touch the sky with a pole or log).
Swargaku lagi barḍhā (ṛdhe) ibā
স্বর্গে লগি বাড়ান
स्वर्गमे सिढ़ी लगाना

ସ୍ୱର୍ଗ ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି.—ପଦ୍ମପୁରାଣର ଖଣ୍ଡ ବା ବିଭାଗ ବିଶେଷର ନାମ—
Swarga khaṇḍa — Name of one of the parts of the Padma purāṇa.

ସ୍ୱର୍ଗ ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା (ଦେଖ)—
Swarga gaṅgā — Swargaṅgā (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ଗଣିକା—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱର୍ଗଣିକା (ଦେଖ)—Swargaṇikā (See).
Swarga gaṇikā

ସ୍ୱର୍ଗ ଗତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(୨ୟା ତତ୍)—ମୃତ—
Swarga gata — Dead.
(ସ୍ୱର୍ଗଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱର୍ଗଗତି(ଗମନ)—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବା—1. Going to heaven. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.
Swarga gati (gamana)

ସ୍ୱର୍ଗଗାମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱର୍ଗଗାମିନ୍ ଶବ୍ଦ, ସ୍ୱର୍ଗ+ଗମ ଧାତୁ +କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ମୃତ—1. Dead. ୨ । ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟକର୍ମୀ ବ୍ୟକ୍ତି ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରନ୍ତି 2. (a person) Attaining heaven after death by virtue of one's meritorious acts in this life.
Swargagāmī
(ସ୍ୱର୍ଗଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱର୍ଗ ଗିରି—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ସୁମେରୁ (ଦେଖ)—
Swarga giri — Sumeru (See)

ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ମ, ପ ଲୋ; ସ୍ୱଃ=ସ୍ୱର୍ଗରେ ବହୁଥିବା ଗଙ୍ଗା)—୧ । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ କଳ୍ପିତ ଦେବଲୋକରେ ବହୁଥିବା ଗଙ୍ଗା ନଦୀ; ମନ୍ଦାକିନୀ— 1. The Ganges said to flow in heaven (according to the Purāṇas). ୨। ଆକାଶରେ ପଡ଼ିଥିବା ଅସଂଖ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ର ଗଠିତ ଶ୍ୱେତ ପଥ 2. The milky way; the galaxy.
Swargaṅgā

ସ୍ୱର୍ଗଜିତ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱର୍ଗ+ଜି ଧାତୁ=ଜୟ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ଯେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ବା ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ନିଜର ବାହୁବଳରେ ବା ଧର୍ମବଳରେ ଜୟ କରନ୍ତି— Winning the heaven by one's prowess or piety.
Swargajit

ସ୍ୱର୍ଗଣିକା—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ବେଶ୍ୟା; ଅପ୍ସରାମାନେ— The nymphs or dancing girls of heaven. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଚିର ଯୁବତୀ ଓ ଦେବବେଶ୍ୟା । ଏମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଭାରେ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି କରନ୍ତି ।]
Swargaṇikā

ସ୍ୱର୍ଗତ—ସ. ବିଣ.ପୁଂ (୨ୟା ତତ୍, ସ୍ୱଃ=ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗତ)—ପରଲୋକଗତ; ମୃତ—Dead.
Swargata
(ସ୍ୱର୍ଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱର୍ଗତି—ବି)

ସ୍ୱର୍ଗ ତରଙ୍ଗିଣୀ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା (ଦେଖ)
Swarga taraṅgiṇī — Swargaṅgā (See)

ସ୍ୱର୍ଗ ତରୁ—ସଂ. ବି (ମ, ପ. ଲୋ; ସ୍ୱର୍ଗରେ ଜାତ ତରୁ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଜାତ ତରୁ—1. The trees said to grow in the heaven. ୨ । କଳ୍ପତରୁ— 2. A mythological tree in the heaven said to grant every one his wishes. ୩ । (ସ୍ୱର୍ଗର) ପାରିଜାତ ବୃକ୍ଷ—3. A flowering tree of the heaven said to produce the 'Pārijāta flower.
Swarga taru

ସ୍ୱର୍ଗତି—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଗ ଗତି (ଦେଖ)
Swargati — Swarga gati (See)

ସ୍ୱର୍ଗ ଦୁଆର—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର)—ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର (ଦେଖ)
Swarga duāra Swarga dwāra (See)
স্বর্গ দুয়ার स्वर्गद्वार

ସ୍ୱର୍ଗ ଦ୍ୱାର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । (ପୁରାଣୋକ୍ତ) ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯିବାର Swarga dwāra ଦ୍ୱାର; ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରବେଶର ପଥ—1. The gate of heaven. ଦେ. ବି. ୧ । (ନାମ) ପୁରୀର ସମୁଦ୍ରକୂଳସ୍ଥ ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ—1. Name of a holy place on the sea beach on the Puri Town. [ଉ—'ଜୟ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର' ବୋଲି ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାରେ ଯାଇଣ କରନ୍ତି ଚୋଳ । ରାଧାନାଥ. ପାର୍ବତୀ ।] [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଶବଦାହ ହୁଏ ।] ୨। ଅଯୋଧ୍ୟାରେ ସରଯୂ ନଦୀର ଗୋଟିଏ ସ୍ନାନ ଘାଟର ନାମ—2. Name of a bathing ghat on the river 'Saraju in Ajodhyā'.

ସ୍ୱର୍ଗଦ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱର୍ଗ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଯେଉଁ ବା ଯାହା Swargada ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରାଏ—Causing one to attain heaven.
(ସ୍ୱର୍ଗଦା, ସ୍ୱର୍ଗଦାତ୍ରୀ, ସ୍ୱର୍ଗଦାୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସ୍ୱର୍ଗଦାତା, ସ୍ୱର୍ଗ ଦାୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱର୍ଗ ଧାମ—ସ. ବି—(ରୂପକ; ସ୍ୱର୍ଗ+ଧାମନ୍)—୧ । (ମୃତ୍ୟୁପରେ) Swarga dhāma ସ୍ୱର୍ଗରୂପ ବାସସ୍ଥାନ—1. Heaven, which becomes the abiding place of the pious after death. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ—2. The heaven.

ସ୍ୱର୍ଗ ଧେନୁ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ପୁରାଣ) କାମଧେନୁ—Swarga dhenu A divine cow said to give whatever is desired and to give as much milk as required.

ସ୍ୱର୍ଗ ନଦୀ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା (ଦେଖ)—Swarga nadi Swargangā (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ପତି—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ପୁରାଣ)—ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର—Swarga pati A name of Indra, the king of the Gods.

ସ୍ୱର୍ଗ ପୁର(ରୀ)—ସ. ବି.—(ପୁରାଣ) ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜଧାନୀ; ଅମରାବତୀ—Swarga pura (ri) The capital where Indra is said to hold his court in heaven.

ସ୍ୱର୍ଗ ପୁଷ୍ପ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷର (ଯଥା Swarga pushpa ପାରିଜାତର) ଫୁଲ—1. The flower of heavenly trees. ୨ । ଲବଙ୍ଗ (ହି. ଶ)—2. Clove.

ସ୍ୱର୍ଗ ପ୍ରାପ୍ତି—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ (ଦେଖ)—
Swarga prāpti Swarga lābha (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ବଧୂ—ସ. ବି—(ପୁରାଣ) ସୁରାଙ୍ଗନା; ଅପ୍ସରା—The heavenly Swarga badhū nymphs.

ସ୍ୱର୍ଗ ବାଣୀ—ସ. ବି—(ମ. ପ. ଲୋ; ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଆଗତ ବାଣୀ)—ଆକାଶ-Swarga bāṇī ବାଣୀ; ଶୂନ୍ୟବାଣୀ—Word heard from nowhere or from the void.

ସ୍ୱର୍ଗ ବାସ—ସ. ବି—(୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ରହିବା—1. Swarga bāsa Abode in the heaven. ୨ । ମୃତ୍ୟୁ—(ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ—ବିଣ. ପୁଂ) 2. Death.

ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସ୍ୱର୍ଗବାସିନ୍ ଶବ୍ଦ)—୧ । ଯେ ସ୍ୱର୍ଗରେ Swargabāsī ବାସ କରେ—1. Living in heaven. (ସ୍ୱର୍ଗବାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ମୃତ; ସ୍ୱର୍ଗତ—2. Dead; deceased. ବି—ଦେବତା—Deity.

ସ୍ୱର୍ଗ ବେଶ୍ୟା—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଗବଧୂ (ଦେଖ)—
Swarga besyā Swarga badhū (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ଭୂତି—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପତ୍ତି (ଦେଖ)—Swarga sampatti
Swarga bhūti (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ଭୂମି—ସ. ବି—(ନାମ) ବାରାଣସୀର ପଶ୍ଚିମସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀନ ଜନପଦବିଶେଷ Swarga bhūmi (ହି. ଶ)—Name of an ancient village to the west of Benares. [ଦ୍ର—କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଏହିଠାରେ ଭଗବତୀ ଦୁର୍ଗ ନାମକ ଅସୁରକୁ ବଧ କରି ନିଜେ 'ଦୁର୍ଗା' ନାମରେ ଅଭିହିତା ହେଲେ (ହି. ଶ)—କିନ୍ତୁ ଦେବୀମାହାତ୍ମ୍ୟ ବା ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣର ୧୧ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଦେବୀଙ୍କ ବାକ୍ୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ ଉଦ୍ଧୃତ ହୋଇଅଛି—"ଶତବାର୍ଷିକ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଜଳଶୂନ୍ୟ ଭୂମିରେ ମୁଁ ଅଯୋନିଜାରୂପେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବି (୪୬ ଶ୍ଳୋକ); ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଶତନେତ୍ର ଦ୍ୱାରା ମୁନିମାନଙ୍କୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବି ଓ ସେହି ହେତୁରୁ ମୋ ନାମ ଶତାକ୍ଷୀ ହେବ (୪୭ ଶ୍ଳୋକ); ସେ ସମୟରେ ବୃଷ୍ଟି ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ନିଜ-ଦେହ ସମ୍ଭୂତ ପ୍ରାଣଧାରକ ଶାକ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦାୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଭରଣ କରିବି (୪୮ ଶ୍ଳୋକ); ଓ ସେହି ହେତୁରୁ ମୋ ନାମ ଶାକମ୍ଭରୀ ହେବ (୪୯ ଶ୍ଳୋକ); ସେହି ଅନାବୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ମୁଁ ଦୁର୍ଗ (ଦୁର୍ଗମ) ନାମକ ମହାସୁରକୁ ବଧ କରିବି ଓ ସେହି ହେତୁରୁ ମୋ ନାମ ଦୁର୍ଗା ହେବ (୫୦ ଶ୍ଳୋକ)]

ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ସୁଖ ଉପଭୋଗ—Swarga bhoga 1. Enjoyment of bliss or beatitude in heaven. ୨ । ଦିବ୍ୟ ସୁଖ ଭୋଗ—2. Enjoyment of heavenly bliss.

ସ୍ୱର୍ଗମନ—ସ. ବି.—ସ୍ୱର୍ଗତି (ଦେଖ)—
Swargamana Swargati (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକ—1. The kingdom of Swarga rājya heaven. ୨ । ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପରଲୋକ—2. The place where the pious go after death.

ସ୍ୱର୍ଗ ଲଭ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ | ପୁଣ୍ୟବଳରେ ସ୍ୱର୍ଗବାସ—
Swarga lābha 1. Attainment of heaven after death, as the result of one's pious acts. ୨ | ମୃତ୍ୟୁ—2. Death.

ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକ—ସଂ. ବି—୧ | (ପୁରାଣ) ଦେବଲୋକ—
Swarga loka 1. The abode of the Gods. ୨ | ସ୍ୱର୍ଗ—2. Swarga (See).

ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକେଶ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ | ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra.
Swarga lokesa ୨ | ଶରୀର; ତନୁ (ହ୍ଵ. ଶ)—2. The body.

ସ୍ୱର୍ଗ ଶିରି—ଦେ. ବ (ସ. ସ୍ୱର୍ଗ ଶ୍ରୀ)—ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପତ୍ତି (ଦେଖ)
Swarga siri Swarga sampatti (See)
স্বর্গের শ্রী [ଦ୍ର—ଭୂମ୍ନ ପରାକ୍ରମରେ ଅସୁରଙ୍କୁ ମାର, ଦେବେ
स्वर्ग संपद् ଭୁଞ୍ଜୁ ଅଛନ୍ତି ସୁଖେ ସ୍ୱର୍ଗ ଶିରି | କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ |]

ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ପତ୍ତି—ସ. ବ—୧ | ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରିବା ରୂପ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ବା ବିଭୂତି—
Swarga sampatti 1. The supreme happiness of a person attaining heaven. ୨ | ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସମ୍ପନ୍ନାବସ୍ଥା—2. Utmost happiness. ୩ | ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ (ଦେଖ)—3. Swarga sukha (See)

ସ୍ୱର୍ଗ ସରିଦ୍ବରା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗଙ୍ଗା (ସ୍ୱଜାହ୍ନବୀ)—
Swarga saridbarā The Ganges.

ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖ—ସ. ବ—୧ | ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅନୁଭୂତ ସୁଖ—1. Happiness
Swarga sukha enjoyed in heaven. ୨ | ଦୁଃଖ-ଲେଶଶୂନ୍ୟ ଆନନ୍ଦ—2. Unmixed or unalloyed bliss. ୩ | ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ପରି ଅପାର ଆନନ୍ଦ—3. Excessive or incomparable heavenly bliss.

ସ୍ୱର୍ଗ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅପ୍ସରାଗଣ (ହ୍ଵ. ଶ)—
Swarga strī The heavenly nymphs.

ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—୧ | ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅବସ୍ଥିତ—
Swargastha 1. Placed or situated in heaven.
(ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ | ସ୍ୱର୍ଗତ; ମୃତ—2. Dead.

ସ୍ୱର୍ଗାଚଳ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁମେରୁ (ଦେଖ)
Swargāchaḷa Sumeru (See)

ସ୍ୱର୍ଗାପଗା—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ | ଗଙ୍ଗା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Swargāpagā 1. The Ganges. ୨ | ମନ୍ଦାକିନୀ—2. The Ganges said to flow in heaven.

ସ୍ୱର୍ଗାମୀ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ସ୍ୱର୍ଗତ (ଦେଖ)
Swargāmī (ସ୍ୱର୍ଗାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Swargata (See)

ସ୍ୱର୍ଗାରୁଢ଼—ସ. ବଣ—୧ | ଯେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଆରୋହଣ କରି ଅଛନ୍ତି—
Swargārūḍha 1. Having ascended the
(ସ୍ୱର୍ଗାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) heaven. ୨ | ସ୍ୱର୍ଗତ; ମୃତ—2. Dead.

ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ—ସ. ବ—୧ | ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାପ୍ତି; ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠିବା; ସ୍ୱର୍ଗକୁ
Swargārohana [illegible]—1. Ascension to heaven;
(ସ୍ୱର୍ଗାରୂଢ଼—ବଣ) ascending to heaven.
୨ | ମୃତ୍ୟୁ—2. Death. ୩ | ମହାଭାରତର ପର୍ବ ବିଶେଷ; ମହାଭାରତର ୧୮ ପର୍ବ ମଧ୍ୟରୁ ଶେଷ ପର୍ବ, ଯେଉଁ ପର୍ବରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ ବିବରଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—3. The last chapter or volume of the Mahābhārata.

ସ୍ୱର୍ଗିରି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ପୁରାଣ) ସ୍ୱର୍ଗଗିରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Swargiri The Sumeru mountain.

ସ୍ୱର୍ଗୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ସ୍ୱର୍ଗ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଦେବତା—
Swargī Deity. ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ | ସ୍ୱର୍ଗତ (ଦେଖ)
(ସ୍ୱର୍ଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Swargata (See) ୨ | ମୃତ—2. Dead 'the late' (so and so). ୩ | ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ—3. Living in heaven. ୪ | ଦୟାଶୀଳ, ସତ୍ୟବାଦୀ, ଗୁରୁଦେବପୂଜକ ଓ ସାଧୁ ସଙ୍ଗମକାଙ୍କ୍ଷୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ)—4. Kind, truthful, god-fearing and devoted (person).

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱର୍ଗ+ଈୟ)—୧ | ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Swargīya 1. Relating to heaven; divine.
(ସ୍ୱର୍ଗୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ | ସ୍ୱର୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୁଣ ମୁକ୍ତି—2. Heavenly. ୩ | ଯାହା ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ଦିଏ—3. Giving heavenly bliss. ୪ | ସ୍ୱର୍ଗସ୍ଥ—4. Situated in heaven. ୫ | ସ୍ୱର୍ଗତ; ମୃତ—5. Dead. [ଦ୍ର—"ମୃତ" ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ସ୍ଥଳରେ "ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଅମୁକ" ଏହା ନ ଲେଖି "৺ ଅମୁକ" ବଙ୍ଗଳାରେ ଲେଖାଯାଏ ଏବଂ ଏଥିର ଅନୁକରଣରେ ଓଡ଼ିଆର ଅଧିକାଂଶ କେତେକ ଲେଖକ ମଧ୍ୟ ଏହି "৺" ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ | କେହି କେହି "ସ୍ୱର୍ଗୀୟ" ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ "ଈଶ୍ୱର" ଅମୁକ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି |]

ସ୍ୱର୍ଗୌକାଃ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱର୍ଗ ଅଛି ଓକସ୍=ବାସସ୍ଥାନ
Swargaukāḥ ଯାହାଙ୍କର; ୧ମା. ୧ବ)—ଦେବତା—Deity.

ସ୍ୱର୍ଗ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ୱର୍ଗ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଯ)—୧ | ସ୍ୱର୍ଗୀୟ—
Swargya 1. Heavenly. ୨ | ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଲୋକ ସ୍ୱର୍ଗ ଭୋଗ କରେ—2. (any act) By which a person attains heaven.

ସ୍ୱର୍ଚ୍ଚ(ର୍ଚ୍ଛ)ନ—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଅଗ୍ନିରୁ ସୁନ୍ଦର ଜ୍ୱାଳା ବାହାରୁଥାଏ (ହ୍ଵ. ଶ)—
Swarcha(rchcha)na Fire emitting a good blaze or flame.

ସ୍ୱର୍ଜକ୍ଷାର—ସଂ. ବ—ସର୍ଜିକାକ୍ଷାର; ସାଜିମାଟି (ହ୍ଵ. ଶ)—
Swarja kshāra Fuller's earth; natron.

ସ୍ୱର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜୀ)କ—ସଂ. ବ (ସୁ+ଅର୍ଜ୍ ଧାତୁ+ଇକ)—୧ | ସର୍ଜିକାକ୍ଷାର;
Swarji(rjī)ka [illegible]—Natron; fuller's

ସ୍ୱର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)କାକ୍ଷାର
ସ୍ୱର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)କ୍ଷାର
ସ୍ୱର୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜି)
ସ୍ୱର୍ଜ୍ଜି(ର୍ଜ୍ଜୀ)କା
earth. ୨ । ଯବକ୍ଷାର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Saltpetre; nitre. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ, ବାତକଫନାଶକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଲଘୁ, ବହ୍ନିଦୀପକ ଓ ଗୁଳ୍ମ, ଶୂଳ, ଆଧ୍ମାନ, କୃମି, ବ୍ରଣ,ଜଠରଦୋଷ ନାଶକ ।]

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କ୍ଷାର, ସୁଖାର୍ଜିକ; ସ୍ୱର୍ଜିକ, ସ୍ୱର୍ଜିକି, ସ୍ୱର୍ଜି, ସୁଖବର୍ଚ୍ଚଃ, ଯାବଶୂକ, ଯବାଗ୍ରଜ, କପୋତ, ସ୍ୱର୍ଜିକା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ (ସୁ=ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ+ଋଣ୍ ଧାତୁ=ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; କିଂବା ସୁ=ସୁନ୍ଦର ଅଟେ ଅର୍ଣ୍ଣ=ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)-
Swarnna
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ସୁବର୍ଣ୍ଣ, କାଞ୍ଚନ, ହେମ, ହାଟକ, କଳଧୌତ, କନକ, ଗାଙ୍ଗେୟ, ଭର୍ମ, ତପନୀୟ, ଜାମ୍ବୂନଦ, ଶାତକୁମ୍ଭ, ଗୈରିକ, ଚାମୀକର, ଜାତରୂପ, କାର୍ତ୍ତସ୍ୱର, ମହାରଜତ, ଅଷ୍ଟାପଦ ।
୧ । ସୁନ; ସୁନା; ଧାତୁ-ବିଶେଷ—1. Gold (metal). [—ଏହା ଖଣିରୁ ବାହାରେ । ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତ, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣି ଅଛି, ଏହା ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ଥିବାରୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍; ଏଥିରେ ଅଳଙ୍କାର, ମୁଦ୍ରା ଓ ବାସନ ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ କୃଷ୍ଣଜନ୍ମ ଖଣ୍ଡ ୧୩୦ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖା ଅଛି ଯେ ଏକଦା ଦେବତାମାନେ ସ୍ୱର୍ଗର ସଭାରେ ଏକତ୍ର ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ; ସେହି ସମୟରେ ସେଠାରେ ଅପ୍ସରମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ 'ବହ୍ନି' ଦେବ ସୁନ୍ଦରୀ ରମ୍ଭାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ଏବଂ ବହ୍ନିଙ୍କ ସଭାସ୍ଥଳ ରେ ରେତଃ ସ୍ଖଳନ ହେଲା । ସେହି ରେତଃ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୂପରେ ପରିଣତ ହୋଇ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ 'ସୁମେରୁ' ପର୍ବତ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ 'ହିରଣ୍ୟରେତାଃ' ବୋଲଯାଏ ।

ଉତ୍ତମ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଲକ୍ଷଣ—ଏହା ପୋଡ଼ିଲେ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ, କାଟିଲେ ଶୁକ୍ଳାଭ, କଷଟି ପଥରରେ କଷିଲେ କୁଙ୍କୁମାଭ ଓ କୋମଳ ଦେଖାଯାଏ ।

ଏଥିର ଗୁଣ—ଏହା ତିକ୍ତ, ମଧୁର, କଷାୟ, ଗୁରୁ, ହୃଦ୍ୟ, ରସାୟନ, ବଲ୍ୟ, ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, କାନ୍ତିଦ ଓ ଶୁଚି । ଏହା ଆୟୁଃ, ମେଧା, ବାକ୍ୟଶୁଦ୍ଧି ଓ ସ୍ମୃତି-ପ୍ରଦାୟକ ଏବଂ କ୍ଷୟ ଓ ଉନ୍ମାଦ ନାଶକ ।

ଏହାକୁ ଖୁବ୍ ପତଳା ପାତିଆ କରି ନିଆଁରେ ପୋଡ଼ି ତେଲ, ତକ୍ର, କାଞ୍ଜି, ଗୋମୂତ୍ର ଓ କୋଳଥ ପାଣିରେ ତିନିଥର ଲେଖାଁଏ ବୁଡ଼ାଇଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ । ଏହି ଶୋଧିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁ ଦୁଇଗୁଣ ପାରଦ ଓ ଅମ୍ଳ ସଙ୍ଗେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ଏଥିରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ତିନି ଗୁଣ ଗନ୍ଧକଚୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶାଇ ଗୋଳା କରି ୧୪ ଥର ପୁଟପାକ କଲେ ଏହା ଭସ୍ମ ହୁଏ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସାଧାରଣରେ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ମକରଧ୍ୱଜ, କସ୍ତୁରୀ ଭୈରବ, ନାନା ରସାୟନ ଓ ବାଜୀକରଣ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।] ୨ । ଧୁତୁରା (ଅମର)—

2. The Datura plant. ୩ । ଗୌର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶାକ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A pot herb. ୪ । ନାଗକେଶର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. A flowering tree, Mesua Ferra. ୫। ପୌରାଣିକ ନଦୀବିଶେଷ (ହ. ଶ)—Name of mythological river.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଣ—ସଂ. ବ —୧ । (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁବର୍ଣ୍ଣର ରେଣୁ—1. Gold
Swarnna kana dust; small particles of gold. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) କଣଗୁଗ୍ଗୁଳୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A species of Bdellium.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଣା (କଣିକା)—ସଂ. ବ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁବର୍ଣ୍ଣର ରେଣୁ—
Swarnna kanā (kanikā) Gold dust.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକଣ୍ଡୁ—ସଂ. ବ—ଧୂନା (ହ. ଶ)—
Swarnna kandu Resin.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଫଳା; ଚମ୍ପା କଦଳୀ—
Swarnna kadali A kind of banana.
[ଉ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ ଦଳ ତନ୍ତ୍ରକରେ, ଶୋହେ ବଢ଼ିଲ ଯେଉଁ ତୋ କଲେବରେ—ରାଧାନାଥ ମେଘଦୂତ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କମଳ—ସଂ. ବ—ରକ୍ତ ପଦ୍ମ (ହ. ଶ)...
Swarnna kamala The red variety of lotus.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାୟ—ସଂ. ବ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଶରୀର—1. Golden body.
Swarnna kāya ୨ । ଗରୁଡ଼ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
2. The mythological king of birds.
(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ଦେହବିଶିଷ୍ଟ-
Having the body of golden colour.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର—ସଂ ବ (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)-୧ । ସୁନାରୀ ବଣିଆ—
Swarnna kāra 1. Goldsmith.
(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୃତ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଜାତିବିଶେଷ—
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ନାଡ଼ିନ୍ଧମ, କଳାଦ, ରୁକ୍ମକାର, କଣାଦ, ହେମଳ ।
2. Name of a Hindu caste. [ଦ୍ର—ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ଔରସରେ ଶୂଦ୍ରାଗର୍ଭଜାତ ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ ଏ ଜାତିର ଆଦିପୁରୁଷ । ବିଶ୍ୱକର୍ମାଙ୍କ ଔରସରେ ଶୂଦ୍ରାଗର୍ଭରେ ନଅଗୋଟି ଶିଳ୍ପୀ ଜାତି ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଯଥା—
୧ । ମାଳାକାର (ମାଳୀ), ୨ । କର୍ମକାର (କମାର),
୩ । ଶଙ୍ଖକାର (ଶଙ୍ଖାରି), ୪ । କୁବିନ୍ଦକ (ତନ୍ତୀ),
୫ । କୁମ୍ଭକାର (କୁମ୍ଭାର), ୬ । କଂସକାର (କଂସାରି),
୭ । ତନ୍ତ୍ରକାର (ତନ୍ତ୍ରକାର), ୮ । ସୂତ୍ରଧାର (ବଢ଼େଇ),
୯ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର (ସୁନାର ବଣିଆ) ।
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାରମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚୋରି କରିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମଶାପରେ ପତିତ ଜାତି ହେଲେ—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ ବ୍ରହ୍ମଖଣ୍ଡ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କୁମାରୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Swarṇṇa kumārī 1. A name given to females.
স্বর্ণকুমারী स्वर्णकुमारी ୨ । ରାଜସ୍ଥାନର ଜନୈକ କ୍ଷତ୍ରୀୟରମଣୀ—2. The name of an illustrious Kshyatriya lady of Rājasthāna.
୩ । ବଙ୍ଗର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମିକା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକୁମାରୀ ଦେବୀ—3. The late Swarnakumārī Debī of Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁରଙ୍କ କନ୍ୟା; ୧୮୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗ ମହିଳାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ 'ଦୀପନିର୍ବାଣ'; ଏ ପରେ 'ଛିନ୍ନମୁକୁଳ, ହୁଗଳୀର ଇମାମ୍ ବାଡ଼ା, ସ୍ନେହଲତା, ବିଦ୍ରୋହ, ମିବାରରାଜ; ଫୁଲେର ମାଲା, କାହାକେ, ନବ କାହିନୀ, ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ, ଗାଥା, ବାଲ୍ୟବିନୋଦ' ଆଦି ବଙ୍ଗଳା ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖିଥିଲେ । ଏ ବଙ୍ଗଳା, ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାମ ଜଗନ୍ନାଥ ଘୋଷାଲ । ଏ ୧୧ ବର୍ଷ 'ଭାରତୀ' ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକତା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ସରଳା ଦେବୀ ବି. ଏ । ଏ ଭାରତୀୟ ପରଦାନସୀନ୍ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ସଖୀ ସମିତି', 'ବିଧବାଶ୍ରମ' ଓ 'ମହିଳା-ଶିଳ୍ପମେଳା' ଆଦି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲେ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କେତକୀ—ସଂ ବି—୧ । ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣର କେତକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Swarṇṇa ketakī 1. The yellow variety of Pandanus Odoratissimus.
ସଂସ୍କୃତପର୍ଯ୍ୟାୟ—ହେମକେତକୀ, କନକପ୍ରସବା, ହୈମୀ, ଛିନ୍ନରୁହା, ହସ୍ତାରୁହା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପୀ, କାମଖଡ୍ଗଦଳା । [ଦ୍ର—ଏହା କଣ୍ଠ୍ୟ, କେଶ-ଦୌର୍ଗନ୍ଧ୍ୟ ନାଶକ । ଏହା ପିତ୍ତକଫନାଶକ, ରସାୟନ ଓ ଦେହଦାର୍ଢ୍ୟକର ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷିରିଣୀ (କ୍ଷୀରୀ, ଦୁଗ୍ଧା)—ସଂ ବି—(ବୈଦ୍ୟକ)—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ—
Swarṇṇa kshiriṇī [kshirī, dugddhā] Gamboje Thistle; Cleome Felina (plant).
ସ. ପିଶୌର ଭେଡୁ
ଭା. ଚୁଣ୍ଡଦଣ୍ଡୁ ବରଇ
ବେ. ଫକ୍ଷିକଭେଡୁ
শীয়ালাকাঁটা, সোনাখীরুই
सतयानाशी, कटेरी, भरभांड़
ସଂସ୍କୃତପର୍ଯ୍ୟାୟ—ହେମକ୍ଷୀରୀ, ହେମବତୀ, କଟୁପର୍ଣ୍ଣୀ, ହୈମବତୀ, ହେମାହ୍ୱା, ପୀତଦୁଗ୍ଧା, ଶୃଗାଳକଣ୍ଟକ ।
[ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ରେଚକ, ଭେଦକ ଓ ତିକ୍ତ ଓ ଏହା କୃମି, କଣ୍ଡୁ, ଆନାହ, କଫ, ରକ୍ତପିତ୍ତ ଓ କୁଷ୍ଠ ନାଶକ । ଏହାର କ୍ଷୀର ହଳଦିଆ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଖଚିତ—ସଂ. ବିଣ (ଖଚ୍ ଧାତୁ ଇତ୍)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଣ୍ଡିତ; ସୁନାର ବୁଟା ଦିଆ ଯାଇଥିବା—
Swarṇṇa khachita Set with gold stars; gold-starred.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗିରି—ସଂ ବି—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Swarṇṇa giri The mythological Sumeru mountain.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ—ସଂ ବି—ସୁବର୍ଣ୍ଣଗୈରିକ; ହଳଦିଆ ମାଟି—
Swarṇṇa gairika A kind of yellow earth; yellow ochre.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀବା—ସଂ ବି—କାଳିକାପୁରାଣ (୮୨୩)ରେ ଉକ୍ତ ନାଟକ ଶୈଳର ପୂର୍ବଭାଗରୁ ନିଃସୃତ ନଦୀବିଶେଷ—
Swarṇṇa gribā Name of a mythological river.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଘଟିତ—ସଂ ବିଣ (ଘଟ୍ଧାତୁ ଇତ୍)—ଯେଉଁ ଔଷଧରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମିଳିତ ହୋଇଥାଏ ବା ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଥାଏ—
Swarṇṇa ghaṭita Any preparation in which gold has been mixed or used [ଯଥା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଘଟିତ ମକରଧ୍ୱଜ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚୂଡ଼(ଳ)—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚୂଡ଼ାରେ ଅଛି ଯାହାର)
Swarṇṇa chūrḍa(ḷa) ୧ । ଯାହାର ଚୂଡ଼ାରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଛି—1. Gold-crested
(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ)
୨ । ଯାହାର ମସ୍ତକ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ—2. Having the head of the colour of gold. ସଂ ବି—ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ନୀଳକଣ୍ଠ ପକ୍ଷୀ—The blue-necked jay
ସଂସ୍କୃତପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଚାଷ, କିକୀଦିବି, ପୀତମୁଣ୍ଡକ
ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଶାର ନୀଳଗିରି ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ସନ୍ନିହିତ ପର୍ବତର ନାମ; ସୁନାରଥ ପର୍ବତ—The name of a mountain near the capital of the Nilgiri State of Orissa. [ଦ୍ର—ନୀଳଗିରି ପଞ୍ଚ ମର୍କତ ମହୀରୁହ, ଟେକନ୍ତି ଅମ୍ବରେ ଶୈଳସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚୂଡ଼—ରାଧାନାଥ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ଜନ୍ ଧାତୁ=ଜାତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Swarṇṇaja ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରୁ ଜାତ—Produced from gold. ସଂ ବି—
[ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜାତ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ଟିଣ ଧାତୁ; ରଙ୍ଗ ଧାତୁ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—Tin (metal).

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜାତି(ଜାତିକା)—ସଂ ବି—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଜାଇଫୁଲ ପୀତଜାତୀ—
Swarṇṇa jāti(jātikā) Yellow Jāi flower.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୁବି(ବୁ)ଲି—ଦେ. ବି (ସ. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ ଇଂ, ଜୁବ୍ଲି)—ରାଜାମାନଙ୍କର
Swarṇṇa jubi(bu)lī ୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ଉତ୍ସବ ପାଳିତ ହୁଏ—Golden jubilee.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ୍ତୀ—ସ. ବି—ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—Name of a plant.
Swarṇṇa jībantī [ଦ୍ର—ଏହା ବୃଷ୍ୟ, ମଧୁର, ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, ଶୀତଳ, ବାତପିତ୍ତରକ୍ତଦାହନାଶକ ଓ ବଳବର୍ଦ୍ଧକ ଅଟେ ।]
(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୀବା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଲତା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ହେମାହ୍ୱା, ହେମ ଜୀବନ୍ତୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା; ସୁପର୍ଣ୍ଣୀ, ସୁଜୀବନ୍ତୀ, ସୁପତ୍ରିକା, ହେମମୟୀ, ହେମବଲ୍ଲୀ, ହେମ ଲତା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀ—ସଂ. ବ (ସ୍ୱଃ=ସ୍ୱର୍ଗର୍+ନଦୀ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା; ମନ୍ଦାକିନୀ (ଅମର)—1. The river Ganges said to flow in heaven. ୨ । ବୃଶ୍ଚିକାଳୀ(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ବିଛୁଆତି—2. The stinging nettle. ୩ । ସିଦ୍ଧ ଗଙ୍ଗା; ଆସାମ ଦେଶର କାମାଖ୍ୟାର ପୂର୍ବ ଭାଗରେ ବହୁଥିବା ନଦୀ—3. Name of a river flowing in Assam. [ବି—ଏହି ନଦୀ ଉପରେ ହରିକେଶବ ସିରୀ ଦେବୀ ଓ ମହାଦେବ ବିରାଜିତ । ଏଥିରେ ସ୍ନାନ କଲେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନର ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । —କାଳିକା ପୁରାଣ ।]

Swarnnadī

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୀଧିତି—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣର+ଦୀଧିତି=କିରଣ ଯାର)—ଅଗ୍ନି—Fire.

Swarnna dīdhiti

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରୁ—ସଂ. ବି—ଆରଗ୍ୱଧ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସୁନାରି ଗଛ—A tree; Cassia Fistula.

Swarnna dru

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷବିଶିଷ୍ଟ—Having golden wings, ବି—ଗରୁଡ଼ (ବିହଙ୍ଗ ବିଶେଷ)—The mythological king of birds.

Swarnna paksha

(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପକ୍ଷା—ସ୍ତ୍ରୀ, ବିଣ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ର—ସଂ. ବି—ସୁନାର ପାତଅ—Thin plate of gold.

Swarnna patra

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ରୀ(ମୁଖୀ)—ସଂ. ବି—ସୁନାମକେଇ—Cassia Indica.

Swarnna patrī(mukhī)

(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ରିକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ପଦ୍ମଫୁଲ—Golden lotus. [ବି—ଏହା ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗାରେ ଫୁଟେ ବୋଲି ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।]

Swarnna padma

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପଦ୍ମା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଗଙ୍ଗା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—The Ganges said to flow in heaven.

Swarnna padmā

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାଟକ—ସଂ. ବି—ଟଙ୍କଣ; ଟାଙ୍ଗଣା (ଶବ୍ଦମାଳା)—Borax.

Swarnna pātaka

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାରେବତ—ସଂ. ବି—ମହାପାରେବତ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A species of golden-coloured guava.

Swarnna pārebata

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପିଞ୍ଜର—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲେ)—ସୁନାରେ ତିଆରି ପଞ୍ଜୁରୀ—Golden cage; a cage of gold.

Swarnna piñjara

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୁର—ଦେଂ ବି—ସୋନପୁର (ଦେଖ) Sonapura (See)

Swarnna pura

ସଂ. ବି. (ମ. ପ. ଲେ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ନଗର—1. A city of gold, ୨ । ସୁନାରେ ତିଆରି ଗୃହ—2. A house made of gold.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Champaka tree. ୨। ଆରଗ୍ୱଧ ବା ସୁନାରି ଗଛ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Cassia Fistula (tree). ୩ । ବବୁର ଗଛ ବା କଣ୍ଟାକୁସୁମ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—3. Acacia tree. ୪ । କପିତ୍ଥ (ହି. ଶ)—4. Wood apple. ୫ । ପାଣି କଖାରୁ (ହି. ଶ)—5. The white gourd. ୬ । (ମ. ପ. ଲେ)—ସୁନାରେ ତିଆରି ଫୁଲ—6. Golden flower.

Swarnna pushpa

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପା—ସଂ. ବି—୧। ମେଣ୍ଢାଶିଙ୍ଗା ମଞ୍ଜୁରୀ (ହି. ଶ)—1. Aconite. ୨ । ବିଷ ଲାଙ୍ଗୁଲିଆ (ଦେଖ)—2. Bishalāngulia (See) ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲୀ; ଆରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରି ଗଛ—3. Cassia Fistula (tree). ୪ । ସାତଲା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—4. Sātalā (See) ୫। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କେତକୀ (ହି. ଶ)—5. The yellow-flowered Pandanus Odoratissimus.

Swarnna pushpā

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଆରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରି ଗଛ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—1. Cassia Fistula. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକେତକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The yellow-flowered variety of Pandanus Odoratissimus. ୩ । ସାତଲା (ଦେଖ)—3. Sātalā (See)

Swarnna pushpī

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ମୂର୍ତ୍ତି—Golden image.

Swarnna pratimā

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ପ୍ରଭା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପରି ଆଭା ବିଶିଷ୍ଟ—Having the lustre of gold.

Swarnnaprabha

(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ—ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସବକାରିଣୀ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୋତ୍ପାଦିକା (ଭୂମି)—Producing gold.

Swarnna prasū

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଫଳ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଧାତୁରି—Datura Fustosa.

Swarnna phala

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଫଳା—ସଂ. ବି. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ପୀତରମ୍ଭା; ଚମ୍ପା କଦଳୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A variety of banana.

Swarnnaphalā

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଣିକ୍—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଣିକ୍ ଶବ୍ଦ;୧ମା, ୧ବ)—ସୁନାରୀ ବଣିଆ; ସୁନାରୀ ବଣିଆ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର—Goldsmith.

Swarnna banik

(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଣିକ—ଦେ. ରୂପ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁନାର ରଙ୍ଗ—Golden colour. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—1. Of golden hue; golden. ୨ । ହେମାଙ୍ଗ; ଯାହାର ଦେହ ହଳଦିଆ; ସୁନାପରି ଗୌର—2. Having the body of golden colour, golden-complexioned. ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର (ଦେଖ)—1. Swarnnākshara (See).

Swarnna barnua

(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ)

୬ । କଣଗୁଗ୍ଗୁଳ (ହି. ଶ)—2. A kind of Bdellium. ୩ । ହରତାଳ—3. Yellow orpiment. ୪ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗୈରିକ (ହି. ଶ)—4. Yellow ochre. ୫ । ଦାରୁ ହଳଦୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—5. Dāru haladī (See)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ. ବି. (ସ୍ତ୍ରୀ)—ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—Tumeric. Swarnna barnnā ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ତ୍ରୀ) [ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଦେହ ସୁନା ପରି ହଳଦିଆ ନିଶା ଗୋରୀ; କେତକୀ ଗୋରୀ—(a woman) Having the colour of the skin yellow.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣାକ—ସଂ. ବି—ମୁର୍ଦ୍ଦାର ଶଙ୍ଖ; କଂକୁଷ୍ଠ (ହି ଶ)—Litharge. Swarnna barnnāka

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଳୟ—ସଂ ବି—(ମ. ପ. ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ ହାତ ବେଢ଼ି—Swarnna balaya A wristlet of gold.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଲ୍କଳ—ସଂ.ବି—ଶ୍ୟୋଣାକ ବୃକ୍ଷ [ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା]; ଫମ୍ଫଣା—Swarnna balkala Bignonia Indica.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବଲ୍ଲୀ—ସଂ ବି.—୧ । ଲତାବିଶେଷ—1. Name of a Swarnna ballī creeper. [ବି—ଏହା କୁନ୍ଥବାଯୁକ୍ତ, [ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—କାକବଲ୍ଲୀ, କାକାମ୍ଭୁ, ରକ୍ତଫଳା] ଶିତଃବୀର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ବିଦୋଷ ନାଶକ (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)] । ଏଥିର ଫଳ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ । ୨ । ଅରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରୀ ଗଛ (ହି. ଶ)—2. Cassia Fisula.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବାଲୁକା—ସଂ.ବି.—(ମ.ପ.ଲେ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁ ମିଶ୍ରିତ ବାଲି—Swarnna bālukā 1. Sand mixed with gold dust. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁ—2. Gold dust.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବିନ୍ଦୁ—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେଣୁ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକଣା—1. Gold dust. Swarnna bindu ୨ । (ବିଷ୍ଣୁ ନାମୋକ୍ତି) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ-ବିଶେଷ—2. One of the names of Bishnu.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବୀଜ—ସଂ. ବି—ଧାତୁରା ମଞ୍ଜି—Swarnna bīja Seed of Dhatura Plant.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭସ୍ମ—ସଂ. ବି—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଯାରିତ Swarnna bhasma ରୂପେ ପରିଣତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—Oxide of (ଦ୍ର—ସୁନାଭସ୍ମ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ) gold.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୂମି—ସଂ. ବି—(ମ. ଦ. ଲେ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପ୍ରସୂ ଭୂମି—1. A Swarnna bhūmi land producing gold. ୨ । ଅତି ଉର୍ବର ବା ଫଳପ୍ରସୂ ଭୂମି—2. A very fruitful land. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖନିଯୁକ୍ତ ଭୂମି—3. A land containing gold mines. ୪ । ଗୁଡ଼ତ୍ୱକ୍; ଦାରୁଚିନି (ହି. ଶ)—4. Cinnamon.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣ—ସଂ. ବି.—(ମ.ପ. ଲେ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଅଳଙ୍କାର—Swarnna bhūshana 1. Golden ornaments. ୨ । ଅରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରୀ ଗଛ—2. Cassia Fistula. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ (ହି. ଶ)—3. Yellow ochre.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୃଙ୍ଗରାଜ—ସଂ ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଭୃଙ୍ଗରାଜ ଗୁଳ୍ମ (ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ)—Swarnna bhrungarāja The yellow variety of Bhrungarāja plant.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୃଙ୍ଗାର—ସଂ ବି—(ମ. ପ. ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଝରି—A pit-Swarnna bhrungāra cher of gold. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ଦେଖ)—2. Swarnna bhrungarāja (See).

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡନ—ସଂ. ବି.—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୈରିକ (ହି. ଶ)—Swarnna mandana Yellow ochre.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡିତ—ସଂ. ବି.—(ବସ୍ତୁ ଭଳି)—୧ । ସୁନାଦ୍ୱାରା ଭୂଷିତ—Swarnna mandita 1. Adorned with gold. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଖଚିତ—2. Set with gold. ୩ । ସୁନାର ଚୁମୁକି ଲଗାଯାଇଥିବା—3. Spangled with gold.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ବିକାରାର୍ଥେ. ମୟ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ—1. Swarnnamaya Made of gold. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Filled with gold.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to Swarnnamayī females. ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swarnnamaya.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ (ମହାରାଣୀ)—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ବଙ୍ଗଦେଶର ଦାନଶୀଳା Swarnnamayī (maharānī) ଜମିଦାରଣୀ—A famous landlady of Bengal who was famous for her extensive charities. [ବି—ଏ ଅତି ଦରିଦ୍ର ବଂଶରେ ୧୮୨୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ ଓ ଗୁଣବତୀ ଥିବାରୁ କାଶିମବଜାରର ଜମିଦାର କୃଷ୍ଣନାଥଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ଏହାଙ୍କର ଦୁଇଟି କନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ଓ ଲୋକହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦାନଶୀଳତା ଯୋଗୁଁ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ରାଜାବାହାଦୁର ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ୧୮୪୫ ସାଲରେ କୃଷ୍ଣନାଥ ଗୋଟିଏ ନରହତ୍ୟା ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କଲେ । ଏଥି ପୂର୍ବରୁ କୃଷ୍ଣନାଥଙ୍କ ଉଇଲ୍ ବଳରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଧନ ଛଡ଼ା କୃଷ୍ଣନାଥଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଅଧିକାର କଲେ । ପରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟୀ କଲିକତା ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରି ଉକ୍ତ ଉଇଲ୍ କୁ ରଦ୍ କରିବା ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମାଲିକ ହେଲେ । ଏହାଙ୍କର ସୁଦକ୍ଷ ଦେୱାନ ରାଜୀବଲୋଚନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏ ମୋକଦ୍ଦମା ନିମନ୍ତେ କରିଥିବା ଦେଣା ପରିଶୋଧ କରି ଜମିଦାରୀର ଆୟ ବୃଦ୍ଧି ଓ ଉନ୍ନତି କଲେ । ଏହାଙ୍କ ଆୟର ଅଧିକାଂଶ ଦାନ ଓ ପରୋପକାରରେ ବ୍ୟୟିତ ହେଉଥିଲା । ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କ 'ମହାରାଣୀ' ଓ C. I. E

ଉପାଧି ଦେଲେ ଏବଂ ଏହାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ 'ମହାରାଜା' ଉପାଧି ପାଇବେ ବୋଲି ସନନ୍ଦ ଦେଲେ । ଏହାଙ୍କ ଦେବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ରାୟବାହାଦୁର ଉପାଧି ଦିଆଗଲା । ଏହାଙ୍କର ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ମୁର୍ଶିଦାବାଦ, ରାଜସାହି, ପାବନା, ଦିନାଜପୁର, ମାଲଦହ, ରଙ୍ଗପୁର, ବଗୁଡ଼ା, ଫରିଦପୁର, ଯଶୋହର, ନଦୀଆ, ବର୍ଦ୍ଧମାନ, ହାବଡ଼ା, ଚବିଶପ୍ରଗନ୍ନାରେ ଏବଂ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଗାଜିପୁର, ଆଜମଗଡ଼ ଆଦିରେ ଥିବା ଜମିଦାରୀର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ୮ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଥିଲା । ୧୮୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ କରିବାରୁ କୃଷ୍ଣନାଥଙ୍କ ଭଣଜା ମହାରାଜ ମଣୀନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦୀ କାଶିମ ବଜାରର ମହାରାଜ ହେଲେ । ମହାରାଜ କୌଣସି ଯାଚକଙ୍କୁ ନିରାଶ କରୁ ନ ଥିଲେ । ମୁର୍ଶିଦାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରହ୍ମପୁର ସହରର ଜଳ କଳ ପାଇଁ ୨ ୧୫ ଲକ୍ଷ, ଉତ୍ତର ବଙ୍ଗ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପାଇଁ ୧ଲକ୍ଷ ୨୫ହଜାର ଓ କଲିକତା ମେଡିକାଲ୍ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଆବାସ ପାଇଁ ୧ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶର ଅନେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ, କଲେଜ୍, ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ଓ ପାଠଶାଳାକୁ ମହାରାଜ ମଣୀନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବିସ୍ତର ଦାନ କରିଥିଲେ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମହା—ସଂ. ବି.—(ନାଂ)—କାଳିକା ପୁରାଣୋକ୍ତ ନଦୀ ବିଶେଷ—Swarnnamahā Name of a mythological sacred river. [ବି—ଚୈତ୍ରମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଏଥିରେ ସ୍ନାନ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ପରଲୋକରେ ଶିବଲୋକ ଓ ବ୍ରହ୍ମଲୋକପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।] (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାକ୍ଷିକ—ସଂ.ବି—ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ; ସୁନାମାଛୀ—Iron pyrites; Swarnnamākshika Ferri sulphuratum. [ବି—ଅ.ସଂ.ନାମ—ତାପିଜ,ମଧୁମାକ୍ଷିକ; ଏହା ଖଣିଜ । ଏହା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ତାପ୍ୟ, ମାକ୍ଷିକ ଧାତୁ, ମଧୁଧାତୁ ଉପଧାତୁ; କିଞ୍ଚିତ୍ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗୁଣଯୁକ୍ତ ତାପିଜ । ଥିବାରୁ ଏଥିର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଓ ଉପରୁ କୃଷ୍ଣ । ଏହାକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ଭିତରେ ସୁନାର ଆଭା ଦେଖାଯାଏ, ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ଏହା ମଧୁର, ତିକ୍ତରସ, ବୃଷ୍ୟ, ରସାୟନ ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ ଏବଂ ଅର୍ଶଃ, ଶୋଥ, ବିଷ, କଣ୍ଡୁ, ତ୍ରିଦୋଷ, ବସ୍ତିଦୋଷ, କଣ୍ଠଦୋଷ, ପାଣ୍ଡୁ, ମେହବେଗରେ ଉପକାରୀ ।

ସୋନାମାଖୀ
ସୋନାମାଖୀ; ସୋନାମକ୍ଖୀ
ଫା—ଚର୍ଚ୍ଚଲା
ଅ—ରବିଟୁଲ୍ ଜହବ୍
ତେ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାଖୀ

ଏଥିରେ ୩ ଗୁଣ ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ ମିଶାଇ ଜମ୍ବୀର ଓ ଟଭାରସରେ ବୁଡ଼ାଇ ଲୌହ ପାତ୍ରରେ କିଛି ଦିନ ରଖିଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ ଓ କୋଳଥସିଝା ପାଣିରେ ଏହାକୁ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ତୈଳ ଓ ଛେଳ ମୂତ୍ରରେ ଏହାକୁ ପୁଟ ପାକ କଲେ ଏହାର ଭସ୍ମ ହୁଏ ।]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାରଣ—ସଂ. ବି—୧ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧି ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଶୋଧନ କରିବା—1. Refining of gold by Ayurvedic process. ୨ । ଦ୍ରବ୍ୟ- Swarnna mārana ସଂଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଧାତୁକୁ ସୁନାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା—2. The process of changing basermetals into gold; alchemy

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଖୀ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପତ୍ରୀ; ସୁନାମକେଇ (ଢ଼. ଶ)—Senna. Swarnnamukhi

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା—ସଂ. ବି—ଅସରଫୀ; ସୁନା ମୋହର—Gold coin. Swarnna mudrā

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୃଗ—ସଂ. ବି—ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭିତ କରି ଦୂରସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟକୁ Swarnna mruga ନେଇଯିବା ପାଇଁ ରାବଣର ଆଦେଶକ୍ରମେ ମାରୀଚ ରାକ୍ଷସର ଧାରଣ କରିଥିବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ଜୀବନ୍ତ ମୃଗମୂର୍ତ୍ତି—The form of a golden deer assumed by Māricha to tempt Rama into the distant woods, so that Rāvana would abduct Sitā.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା (ଯୂଥୀ)—ସଂ. ବି—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଯୁଈ ଫୁଲ—The Swarnna Jūthikā (juthi) yellow variety of Jui flower. ଅ. ସ —ହରିଣୀ, ପୀତିକା, ହେମପୁଷ୍ପିକା, ହେମା (ସୁନା ଯୁଈ—ଦେ, ରୂପ) ସୋନାଯୁଁଈ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୁହୀ; ପୀଲୀଜୁହୀ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରମ୍ଭା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ; ଚମ୍ପାକଦଳୀ—A yellow-kernelled variety of plantain. Swarnna rambhā

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୀତି—ସଂ. ବି—ରାଜ ପିତ୍ତଳ (ଢ଼. ଶ)—A kind of bright brass. Swarnnariti

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରେଣୁ—ସଂ. ବି—ସୁନାର ଗୁଣ୍ଡ—Gold-dust. Swarnna renu

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲତା—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ (ରାଜ କର୍ପଣି); ଫୁଟି ଫୁଟିକା ଗୁଳ୍ମ—Swarnna latā 1. The staff tree; Cardiospermum Halicacabum. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କ୍ଷୀଣଦେହା ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2.(figurative) A graceful and slender lady. ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ୍ତୀ (ଢ଼. ଶ)—3. The yellow variety of Jibanti.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳୀ—ସଂ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଆରଗ୍ୱଧ ବା ସୁନାରି ଗଛ; Swarnnali ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପୀ—A species of Cassia Fistula [ବି—ଏହା କଟୁ କଷାୟ, ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଭେଦକ, ବ୍ରଣନାଶକ, ଓ ସାଧାରଣ ସୁନାରି ଗଛର ଅନ୍ୟଗୁଣ ବିଶିଷ୍ଟ ।] ସୋନାଲୁ, ସୋଁଦାଲ ଅମଲତାସ, ସୋନୁଲୀ ମ. ସୁବର୍ଣ୍ଣକଲବର, ତେ. ସେଙ୍ଗୁ, ଗୁ. ସୋନେରୀ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶିଖ—ସଂ. ବି—ନୀଳକଣ୍ଠ ପକ୍ଷୀ—The blue jay (bird). Swarnnasikha

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଶେଫାଳିକା—ସଂ. ବି.—୧ । ଆରଗ୍ୱଧ (ଶରମାଳା); ସୁନାରି ଗଛ Swarnna sephālikā —1 Cassia Fistula. ୨।

ପୀତ ଶେଫାଳିକା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A yellow variety of Sephālikā.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିନ୍ଦୂର—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ)—ରସସିନ୍ଦୂର; ପାରଦ ଓ Swarnna sindūra ଗନ୍ଧକ ମିଶ୍ରିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପାକ ଶୋଧିତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଘଟିତ ଔଷଧ ବିଶେଷ—Name of an Ayurvedic preparation from gold, mercury and sulphur. [ଦ୍ର—ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଗାଢ଼ରକ୍ତ ଓ ଏହାକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ ସିନ୍ଦୂର ପରି ରଙ୍ଗ ବାହାରେ ।] [ମକରଧ୍ୱଜ ତଳେ ନୋଟ୍ ଦେଖ

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ—ଦେ· ବ.—(ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ଅନୁକୃତ ଅଧୁନାତନ Swarnna sujoga ପ୍ରୟୋଗ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପରି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣସୁଯୋଗ ସୁଯୋଗ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଯୋଗ ବା ଅବସର—Golden ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ opportunity.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତେନ—ସ.ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁନା ଚୋର;ଯେ ସୁନା ଚୋରି କରେ Swarnna stena —Stealer of gold.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ତେୟ—ସ· ବ, ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁନା ଚୋରି କରିବାରୂପ ପାପ Swarnna steya —Stealing of gold, counted as a sin.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାଳି—ସ. ବ.—ଅରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରୀଗଛ—Cassia Fistula Swarnnahāli (tree).

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକର—ସ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୁନାର ଖଣି; ଯେଉଁ ଖଣିରୁ ସୁନା Swarnnākara ବାହାରେ—Gold mine.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଚିତ ଅକ୍ଷର—1. Swarnnākshara Golden letters. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଅକ୍ଷର—2. Letters as bright and ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷର permanent as gold. ୩ । ଯେଉଁ ଅକ୍ଷର ସହଜରେ ଲିଭଯାଏ ନାହିଁ—3 Letters which can not be effaced soon. (ଯଥା—ଉତ୍କଳ ଭକ୍ତଙ୍କ ନାମ ଉତ୍କଳ ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଅଛି ।)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ—ସ. ବଂ—ଅରଗ୍ୱଧ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସୁନାରୀ ଗଛ— Swarnnānga Cassia Fistula (tree).

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୁରୀୟ—ସ. ବ.— (ମ. ପ· ଲୋ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଅଙ୍ଗୁରୀୟ; ସୁନା Swarnnānguriya ମୁଦି—Gold ring. (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗୁରୀୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ରି—ସଂ. ବ·—(ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ପର୍ବତ—1. Swarnnādri Mountain of gold. ୨ । ସୁମେରୁ (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଚଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦେଖ)—2. Sumeru (See). ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ ପର୍ବତ—3. A mountain of golden hue. ୪ । ପୁରୀଜିଲ୍ଲାର ଭୁବନେଶ୍ୱର ତୀର୍ଥର ପୌରାଣିକ ନାମାନ୍ତର —4. A mythological name of Bhubaneśwara in the Puri district

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ରି ମହୋଦୟ—ସଂ. ବ·—(ନାମ)—ଭୁବନେଶ୍ୱର ତୀର୍ଥର ମାହାତ୍ମ୍ୟ Swarnnādri mahodaya ଓ ସେଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଲିଙ୍ଗମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ପୌରାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥ—A mythological work dealing with the particulars of the sacred place Bhubaneśwara and its shrines.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ—ସଂ. ବଣ.—(ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ଆଭା; ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ— Swarnnābha Glittering like gold; of a golden (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) hue. ସଂ. ବି.—ହରିତାଳ—Yellow orpiment

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭରଣ—ସଂ. ବ. (ମ. ପ· ଲୋ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଭୂଷଣ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ Swarnnābharana ଗହଣା; ସୁନା ଗହଣା—Gold ornament. (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଲଙ୍କାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାରି—ସଂ. ବ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗନ୍ଧକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)— Swarnnāri Sulphur.

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାରୀ—ସଂ. ବ.—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ସ୍ୱଃ+ନାରୀ)—ସ୍ୱର୍ଗଣିକା (ଦେଖ)— Swarnnāri Swarganikā (See)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳୁ—ସଂ. ବ.—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୁଲୀ (ଦେଖ) (ବ୍ର. ଶ)— Swarnnalu Swarnnuli (See)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାହ୍ୱା—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ଦେଖ)— Swarnnāhwā Swarnnakshiri (See)

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣିକା—ସଂ. ବ.—ଧନିଆ (ବ୍ର. ଶ)— Swarnnikā Coriander

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୁଲୀ—ସ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲୀ; ଅରଗ୍ୱଧ; ସୁନାରୀ—Cassia Fistula. Swarnnuli [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ଶୀତଳ, କଷାୟ, ବ୍ରଣାପହ] ସୋନାଲ ସୋନුଲୀ [ଅନ୍ୟ ସ· ନାମ—ହେମପୁଷ୍ପୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପା; ଅଧ୍ୱଜା]

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣୋପଧାତୁ—ସଂ. ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମାକ୍ଷିକ (ଦେଖ)— Swarnnopadhātu Swarnnamākshika (See).

ସ୍ୱର୍ତ୍ତ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ । Swartt (root) ଦୁଃଖରେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବା—2. To live in misery. ୩ । ଆତଙ୍କଯୁକ୍ତ ହେବା—3. To be frightened or terrified.

ସ୍ୱର୍ଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ପ୍ରୀତି କରିବା—1. To make love. Sward (root) ୨ । ରସାସ୍ୱାଦନ କରିବା—2. To taste ୩ । ଚାଟିବା—3. To lick.

ସ୍ୱର୍ଧୁନୀ—ସଂ. ବ (ସ୍ୱଃ+ଧୁନୀ)—ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା—The river Ganges Swardhūni said to flow in heaven.

ସ୍ୱର୍ନଗରୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅମରାବତୀ—The capital or Swarnagari court of Indra.

ସ୍ୱର୍ନଦୀ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଗଗଙ୍ଗା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଦୀ (ଭରତ) Swarnadi The river Ganges said to flow in heaven.

ସ୍ୱର୍ପତି—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ସ୍ୱଃ+ପତି)—ଦେବରାଜ; ଇନ୍ଦ୍ର— Swarpati Indra.

ସ୍ୱର୍ବ(ର୍ବ)ଧୂ—ସ. ବି— (ପୁରାଣ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ—1 A
Swarba (rbba) dhū woman of heaven. ୨ । ଅପ୍‌ସରାମାନେ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. The heavenly nymphs.

ସ୍ୱର୍ବା(ର୍ବା)ପୀ—ସ. ବି—ଗଙ୍ଗାନଦୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Swarbā (rbbā) pī The Ganges.

ସ୍ୱର୍ବେ(ର୍ବେ)ଶ୍ୟା—ସଂ. ବି— ଅପ୍‌ସରା—
Swarbe (rbbe) śyā The heavenly nymphs.

ସ୍ୱର୍ବୈଦ୍ୟ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଦେବତାମାନଙ୍କର
Swarbaidya ଚିକିତ୍ସକ—1. The physician of heaven. ୨। ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାର ଦ୍ୱୟ—2 The twin brothers, Aświnī Kumāras. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟ ଦ୍ୱିବଚନ 'ସ୍ୱର୍ବୈଦ୍ୟୌ' ରୂପ ଧାରଣ କରେ; କାରଣ, ଅଶ୍ୱିନୀକୁମାରଦ୍ୱୟ ଯମଜ ।]

ସ୍ୱର୍ଭାନବ—ସଂ. ବି—ଗୋମେଦକ ମଣି—
Swarbhānaba Topaz; a species of gem.

ସ୍ୱର୍ଭାନୁ—ସ. ବି—୧ । (ସ୍ୱଃ=ସ୍ୱର୍ଗରେ+ଭାନୁ=କିରଣ ଯାହାର)—
Swarbhānu ରାହୁ (ଅମର)—1. The Ascending Node. ୨ । (ନାମ) ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. Name of a son of Śrikrushna.

ସ୍ୱର୍ଭାନୁ ସୂଦନ—ସଂ. ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Swarbhānu sūdana The sun.

ସ୍ୱର୍ଯାତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଃ+ଯା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—ସ୍ୱର୍ଗତ (ଦେଖ)—
Swarjāta (ସ୍ୱର୍ଯାତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Swargata (See).

ସ୍ୱର୍ଲୋକ—ସ. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଗଲୋକ; ଦେବଲୋକ; ସୁରଲୋକ—
Swarloka 1. Heaven, the abode of the gods. ୨ । ସ୍ୱର୍ଗ (ଦେଖ)—2. Swarga (See).

ସ୍ୱର୍ଲୀନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଦାନବବିଶେଷ—Name of a demon.
Swalīna [ଦ୍ର—ଭଗୀରଥ ଗଙ୍ଗାଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆଣିବା ସମୟରେ ବାଟରେ ଏ ଦାନବ ପର୍ବତରୂପ ଧାରଣ କରି ୧୦୦ ବର୍ଷକାଳ ଗଙ୍ଗାଙ୍କର ପଥରୋଧ କରିଥିଲା । ଭଗୀରଥ କୌଶିକଙ୍କୁ ଆରାଧନା କରିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନାଗବାହନ ଦେଲେ । ଏହି ନାଗ ସ୍ୱର୍ଲୀନକୁ ବିଦାରଣ କରିବାରୁ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ ବାଟ ଫିଟିଲା—(ବହ୍ନିପୁରାଣ ଗଙ୍ଗାବତରଣ)] ।

ସ୍ୱଳ୍ପ—ସଂ. ବିଣ [ସୁ=ଅତି+ଅଳ୍ପ]—୧ । ଟିକିଏ—
Swalpa 1. A little. ୨ । ଅତ୍ୟଳ୍ପ—2. Very little. ୩ । ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର; ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର—3. Very small. ୪ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ—4. Very slight.
[ସ୍ୱଳ୍ପତା(ତ୍ୱ)—ବି]

ସ୍ୱଳ୍ପ କନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—କଶେରୁ—
Swalpa kanda Scirpus Grossus; Kysoor.

ସ୍ୱଳ୍ପ କାଷ୍ଠ—ସଂ. ବି. [ବହୁବ୍ରୀହି]—ଜଙ୍ଗ ଅଳୁ—
Swalpa kāshṭha (ହ. ଶ.)—Pachyrhinzus Augulatus.

ସ୍ୱଳ୍ପ କେଶରୀ(ର)—ସ. ବି (ସ୍ୱଳ୍ପ+କେଶର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Swalpa kesarī(ra) କାଞ୍ଚନାର; କୋବିଦାର ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କଞ୍ଚନ ଗଛ (ନାଲି ଓ ଧଳା)—Bauhinia Variegata tree.

ସ୍ୱଳ୍ପ କେଶ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅତି ଅଳ୍ପ ବାଳ—Very few or
Swalpa kesha short hairs. ସ- ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) (ସ୍ୱଳ୍ପକେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ ବି ଣ) ସ୍ୱଳ୍ପକେଶୀ (ଦେଖ)—Swalpakeshī (See)

ସ୍ୱଳ୍ପ କେଶିନୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱଳ୍ପ+କେଶ+ଇନ୍; ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Swalpa keśinī ଅତ୍ୟଳ୍ପ କେଶବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Having a few or short hairs. (ସ୍ୱଳ୍ପକେଶୀ—ପୁଂ)

ସ୍ୱଳ୍ପକେଶୀ—ସ. ବି—୧ । ଭୂତକେଶ ନାମକ ଘାସ; ଶ୍ୱେତଦୁବ—
Swalpakeśī 1. The white variety of Doob grass; creeping Cynodon. ଅନ୍ୟ ସ. ନାମ—ଭୂତକେଶ, ଦୁବା, ଶତପର୍ବା, ଗୋଲୋମୀ, ୨। ଗୋଲୋମୀ; ବଚ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); କେଶଧ୍ୱଜ । ବଚ—2. The sweet flag; Acorus Calamus. ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ୱଳ୍ପକେଶିନୀର ପୁଂଲିଙ୍ଗ—(a female) Having very few or short hairs.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଚଟକ—ସଂ. ବି—ବାୟା ଚଢ଼େଇ—
Swalpa chaṭaka The weaver-sparrow.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଜମ୍ବୁକ—ସଂ. ବି—ଲୋକଶିଆଳ (ହ. ଶ)—
Swalpa jambuka Fox.

ସ୍ୱଳ୍ପ ତରୁ(ବିଟପ)—ସଂ. ବି—କେମୁକ (ହ. ଶ)—
Swalpa taru(biṭapa) Cabbage; Costus Speciosus.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱଳ୍ପ ଅଟେ ଦୃଷ୍ଟି
Swalpa drushṭi ଯାହାର)—ଯାହାର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି କ୍ଷୀଣ—Short-sighted.

ସ୍ୱଳ୍ପ ନଖ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ନଖୀ ୪ (ଦେଖ)
Swalpa nakha Nakhī 4 (See)

ସ୍ୱଳ୍ପ ପତ୍ରକ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଳ୍ପ+ପତ୍ର+କ)—(ବୈଦ୍ୟକ, ରତ୍ନମାଳା)
Swalpa patraka ଗୌରକ୍ଷାଜ; ମିଧୁକ ଭେଦ; ପାହାଡ଼ୀ ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଗୌରକ୍ଷାକମଣ୍ଡ, ମଧୂଳ, ଗିରିଜ । } ଅ—A wild or hilly plant.

ସ୍ୱଳ୍ପ ପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଳ୍ପ+ପର୍ଣ୍ଣ+ଇନ୍)—ମେଦା ନାମକ ଅଷ୍ଟବର୍ଗୀୟ
Swalpa parṇṇī ଔଷଧ—A rare herb.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଫଳା—ସଂ. ବି—ଦ୍ରାକ୍ଷା ଭେଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମନୁଷ୍ୟାକୃତି ଫଳ
Swalpa phalā ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—Thueetia Nerifolia. [ଦ୍ର—ଏରୂପ ଗଛ କୋଉଠି ଦେଖା ।]

ସ୍ୱଳ୍ପ ବର୍ତ୍ତୁଳ—ସଂ. ବି—ମଟର (ହ. ଶ)—
Swalpa barttula Pea.

ସ୍ୱଳ୍ପ ବଲ୍କଲା—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଦାନ୍ତବଣ୍ଡା (ହି. ଶ) ବୃକ୍ଷ—
Swalpa balkalā The toothache tree.

ସ୍ୱଳ୍ପ ବିରାମ ଜ୍ୱର—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଜ୍ୱରରେ ମଝିରେ ମଝିରେ
Swalpa birāma jwara ଅଳ୍ପକାଳ ପାଇଁ ଦେହର ତାପ କମିଯାଇ ପୁଣି ବଢ଼େ—A kind of remittant fever.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଭାଷୀ—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଳ୍ପ ଭାଷିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱଳ୍ପ+ଭାଷ୍ ଧାତୁ+ଣିନି
Swalpa bhāshi ଇନ୍)—ଯେ ଅତି ଅଳ୍ପ କଥା କହେ—
(ସ୍ୱଳ୍ପ ଭାଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Speaking or talking very little.

ସ୍ୱଳ୍ପ ମାତ୍ର—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ସ୍ୱଳ୍ପ+ମାତ୍ରା; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Swalpa mātra ୧। ଅତି ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରାବିଶିଷ୍ଟ—1. Very in quantity. little. ୨। ଅତି ଅଳ୍ପ—2. Very
(ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ରା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) little.

ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ରା—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ—Very small
Swalpamātrā quantity or dose. ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—
ସ୍ୱଳ୍ପମାତ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swalpa-matra.

ସ୍ୱଳ୍ପ ଶବ୍ଦା—ସଂ. ବି—ଶଣପୁଷ୍ପୀ (ହି. ଶ)—
Swalpa śabdā Crotolaria Juncia (plant).

ସ୍ୱ ଶବ୍ଦ ବାଚ୍ୟ ଦୋଷ—ସଂ. ବି—ରସ ଦୋଷ ବିଶେଷ—A defect
Swa śabda bāchya dosha in rhetoric, in which a particular sentiment is expressed by the very verbal expression which denotes that sentiment. [ଦ୍ର—ଯେତେବେ କୌଣସି ରସ ବା ରସର ସ୍ଥାୟୀ ଭାବ ବା ବ୍ୟଭିଚାରୀ ଭାବ ସ୍ୱଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୁଏ ତେବେ ସ୍ୱଶବ୍ଦବାଚ୍ୟ ଦୋଷ ହୁଏ।

ଯଥା—ଗଣ୍ଡିରୁ ବାହାର ହୋଇ ଛଟକେ ଛଡ଼ଇ ଛଟପଟ ହେଲ ଭୂମେ, ରକ୍ତ ଉଷ୍ମ ସ୍ରୋତ ସାଲଙ୍କାର ହସ୍ତ ପାଦ ସହିତେ ଶିରଃ, ଶେଷ ହୋଇ ଗଲେ ପଡ଼ି ଅଶ୍ୱେ ଅଶ୍ୱରଥେ ରଥ ଗଜେ ସେ ସମର୍ଦ୍ଦେ, ରୁଧିର କର୍ଦ୍ଦମେ ମସ୍ତିଷ୍କ ଯକୃତ ପ୍ଲୀହା ଅନ୍ତ୍ର ମାଂସ ବସା, ହୃଦୟାଦି ମିଶି ହେଲ ଅଯତ୍ନେ ସେ କାଳେ ଭୈରବୀର ଭୋଗ ଯୋଗ୍ୟ ବୀଭତ୍ସ ସାଜିଥି। ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା। ବୀଭତ୍ସ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନାରେ "ବୀଭତ୍ସ" ଶବ୍ଦର ଉଲ୍ଲେଖ ଦୋଷାବହ।]

ସ୍ୱ ସର—ସଂ. ବି—୧। ଗୃହ; ଘର (ହି. ଶ)—1. House. ୨। ଦିନ
Swa sara (ହି. ଶ)—2. Day.

ସ୍ୱସା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ସୁ=ଉତ୍ତମ+ଅସ୍ ଧାତୁ=ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଋ;
Swa sā ସ୍ୱସୃ ଶବ୍ଦ; ୧ମା, ୧ବ)—୧। ଭଗିନୀ; ଭଉଣୀ—1 Sister. ୨। ଦାନ୍ତବଣ୍ଡା (ହି. ଶ)—2. The toothache tree.

ସ୍ୱଷ୍କ୍ (ଧାତୁ) - ସଂ—ଗତି କରିବା—
Swask (root) To move.

ସ୍ୱସ୍ତି—(ସୁ=ଉତ୍ତମ+ଅସ୍ ଧାତୁ=ହେବା+ଭାବ ତି)—(ଆଶୀର୍ବାଦ,
Swasti ମଙ୍ଗଳ କାମନା ଅର୍ଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ ଶବ୍ଦ;—ତୁମ୍ଭର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ।) (Interjection used in benedictions and goodwishes;—God bless you!) ସଂ. ବି—୧। ଆଶୀର୍ବାଦ—1. Blessing. ୨। ପୁଣ୍ୟ—2. Piety. ୩। କଲ୍ୟାଣ; ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ—3. Auspiciousness; bliss. ୪। ସ୍ୱୀକାର—4. Consent. ୫। ତୃପ୍ତି; ସନ୍ତୋଷ—5. Satisfaction; contentment. ୬। ଶାନ୍ତି—6. Peace. ୭। ପୁରାଣାନୁସାରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ୩ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ (ହି.ଶ)—7. One of the 3 wives of Brahmā. ଅ°. (ଅ)—୧। ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ମଙ୍ଗଳକାମନା ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ତୁମ୍ଭର କଲ୍ୟାଣ ହେଉ—1. God bless you! ୨। ମଙ୍ଗଳ କର୍ମରେ ସ୍ୱସ୍ତି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର 2. Holy formula with the word 'Swāsti' used on auspicious occasions. ୩। ଦାନ ସ୍ୱୀକାର ମନ୍ତ୍ର—3. A formula pronounced by a person while accepting a gift. [ଦ୍ର—ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାର 'ସ୍ୱସ୍ତି' 'ସ୍ୱସ୍ତି' 'ସ୍ୱସ୍ତି' ଏହି ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି।

ସଂସ୍କୃତରେ ଏହି ଶବ୍ଦ ଯୋଗେ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧ ପଦର ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ହୁଏ। ଯଥା—"ସ୍ୱସ୍ତି ଧାତ୍ରେ" (ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)।

ଦେ. ବି—୧। ମଙ୍ଗଳ—1. Good. [ଦ୍ର—ତାହା ଜାଣିପାର ଏ ଦିନ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୋଇଲେ ହେଉ ସ୍ୱସ୍ତି ଉଦ ନାରାୟଣ। କୃଷ୍ଣ ତା ଶୁଣି ସ୍ୱାମ ସ୍ୱସ୍ତି ବୋଲିବାରୁ, ଯୁଦ୍ଧ ବୋଲି ତାହାଙ୍କୁ ବେଗେ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ—ସଭା] ୨। ମନର ଶାନ୍ତି; ଉଦ୍‌ବେଗହୀନତା—2. Peace of mind; freedom from anxiety. ୩। ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା—3. Comfort. ୪। ସନ୍ତୋଷ; ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିମୟ ଅବସ୍ଥା—4. A state of happiness, peace and contentment. ୫। ପତ୍ରାଦିର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଲେଖାଯିବା ମଙ୍ଗଳସୂଚକ ଶବ୍ଦ—5. A word written at the beginning of a letter.

ସ୍ୱସ୍ତିକ—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱସ୍ତି+କ)—୧। ମଙ୍ଗଳ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Auspi-
Swastika cious article. ୨। ପିଠଉ ବା ଶୁଖିଲା ଚୂନା ନିର୍ମିତ ଏକ ପ୍ରକାର ଅଧିବାସ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. An article made of rice paste used on the eve of auspicious occasions. [ଦ୍ର—ବିବାହାଦି ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହା ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ଓ ଏହା ଦେବତାମାନଙ୍କ ନିବାସ ବୋଲି ବିବେଚିତ (ହି. ଶ)—୩। ଚତୁଷ୍ପଥ; ଚଉଛକ—3. A meeting place of two

cross roads. ୪ । ଚଉକ; ଚତୁଷ୍କ—4. A square; a courtyard. ୫ । ଏକ ପ୍ରକାର ଗୃହ (ମେଦନୀ)—5. A sort of house facing east and having varandas on two sides and portico on the front. [ଦ୍ର—ଏ ଗୃହର ଦୁଆର-ମୁହଁ ପୂର୍ବକୁ ଓ ଏଥିର ସାମନାରେ ଓ ଦୁଇପାଖରେ କରଣ୍ଡା ବା ଅଳନ୍ଦ ଥାଏ (ଭରତ); ଯେଉଁ ଘରର ଦୁଇପାଖରେ କରଣ୍ଡା ଓ ସାମନା ପାଖରେ ଶୁନ୍ଦନୀ ବା ଗାଡ଼ି-କରଣ୍ଡା ଥାଏ, ମତାନ୍ତରରେ, ଯେଉଁ ଘରର ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଗୋଟିଏ ଦଳାଣ (ମେଲ୍ଲ) ଓ ପୂର୍ବାଂଶରେ ଦୁଇଟି ଦଳାଣ ଥାଏ, ତାକୁ ସ୍ୱସ୍ତିକ ବୋଲାଯାଏ । ଏ ଘରେ ରହିବା ଗୃହସ୍ଥଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ବା ସ୍ୱସ୍ତି ହୁଏ ବୋଲି ଏଥିର ଏହି—ନାମ (ହି. ଶ)—୬ । ପିଷ୍ଟକ ବକାର (ବଣ); ପିଠଉ—6. A paste for pastry cakes. ୭ । (ପୁଂ) ଲଡ଼ ଚାଳକ (ହଣ); ଶିଉଳ—7. A panderer; a person who procures women for a gallant. ୮ । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଚରଣର ଛାପ; ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଚହ୍ନାନ୍ତର୍ଗତ ଚହ୍ନ ବା ଧ୍ୱଜ-ବଶେଷ (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—8. A print of the footsteps of the Buddha borne on the flag of the Buddhists. [ଦ୍ର—ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଚତୁର୍ବିଂଶତି ଚହ୍ନ—ବୃଷ, ଗଜ, ଅଶ୍ୱ, ପ୍ଳବଗ, କ୍ରୌଞ୍ଚ, ଅବ୍ଜ, ସ୍ୱସ୍ତିକ, ଶଶୀ, ମକର, ଶ୍ରୀବତ୍ସ, ଖଡ଼ଗୀ, ମହିଷ, ଶୂକର, ଶ୍ୟେନ, ବଜ୍ର, ମୃଗ, ଛାଗ, ନନ୍ଦ୍ୟାବର୍ତ୍ତ, ଘଟ, କୂର୍ମ୍ମ, ନୀଲୋତ୍ପଳ, ଶଙ୍ଖ, ଫଣୀ ଓ ସିଂହ ।]—୯ । ସିତାବର ଶାକ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସୁନୁସୁନିଆଁ ଶାଗ—9. Blepharis Edulis (a potherb) ୧୦ । ସ୍ୱସ୍ତିକାସନ; ଯୋଗାସନ ବଶେଷ—10. One of the seats prescribed for joga exercise. [ଦ୍ର—ଏହି ଆସନରେ ବସିଲେ ହଠଯୋଗୀ ସାଧକଙ୍କୁ ସ୍ୱସ୍ତି ବା ଆରାମ ବୋଧହୁଏ । ଏ ଆସନରେ ଦୁଇ ଗୋଡ଼ର ଗୋଇଠିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୁହ୍ୟ-ଦ୍ୱାର ଓ ଉପସ୍ଥ ନକଟରେ ରଖି ଓ ଦୁଇ ପାଦକୁ ଉପରୁ ଜଙ୍ଘରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ସାଧକ ଠେକା ପକାଇ ଦେହକୁ ସରଳ ଭାବରେ ରଖି ବସନ୍ତି ।] ୧୧ । ସର୍ପଫଣା—11. The expanded hood of a serpent. ୧୨ । ସର୍ପଫଣାକୃତି ଅଞ୍ଜଳି—12. Palms of the hand folded like the expanded hood of a serpent. ୧୩ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶଲ୍ୟୋଦ୍ଧାରଣ ଯନ୍ତ୍ର ବଶେଷ—13. A kind of surgical instrument used in ancient India for drawing out an arrow or foreign body from a wound. [ଦ୍ର—ଏ ଯନ୍ତ୍ର ୧୮ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ଓ ସିଂହ, ଶୃଗାଳ, ମୃଗଆଦିଙ୍କ ଆକାର ଅନୁସାରେ ଏ ଯନ୍ତ୍ର ୧୮ ପ୍ରକାର (ହି. ଶ) ।] ୧୪ । ଶୁଭସୂଚକ ଚହ୍ନବଶେଷ; ଲକ୍ଷ୍ମୀଚହ୍ନ—14. A conventional sign, viz ,卐 [ଦ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ-କାଳରେ ଏହି ଶୁଭସୂଚକ ଚହ୍ନ ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବରେ ମାଙ୍ଗଳକ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ହେଉଥିଲା । ଆଜିକାଲି କେତେକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତି (ଯଥା, ଜର୍ମାନ୍) ଏ ଚହ୍ନକୁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଥିଓଜଫୀ (Theosophy) ବା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟାର ଏକତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ମାଡାମ୍ ବ୍ଲାଭସ୍କୀ (Madam Blav sky ତାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଗୁପ୍ତ-ବାଦ (The Secret Doctrine) ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ (୧ମ ଖଣ୍ଡ ୭୨-୭୩ ପୃଷ୍ଠା, ୨ୟ ଖଣ୍ଡ ୧୦୨।୧୦୮ ପୃଷ୍ଠା, ୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ ୧୫୭-୧୫୮ ପୃଷ୍ଠା) ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମାବ-ଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରବଚନମାନ ଉଦ୍ଧାର କରି ପ୍ରମାଣ କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏ ଚହ୍ନ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରାଚୀନ ଧର୍ମ (ଯଥା—ହିନ୍ଦୁ, ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍, ମିଶରୀୟ) ରେ ଅନନ୍ତକାଳ(eternity)ର ପ୍ରତୀକରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସବୁ ଦେଶବାସୀମାନେ ଏହାକୁ ମଙ୍ଗଳମୟ ଚହ୍ନରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ।] ୧୫ । ରସୋନ; ରସୁଣ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—15. Garlic. ୧୬ । ରକ୍ତାଳୁ (ହି.ଶ)—16. The red variety of yam. ୧୭ । ମୂଳା (ହି.ଶ)—17. Radish. ୧୮ । (ସାମୁଦ୍ରିକ) କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶରୀରରେ ପ୍ରକାଶିତ ଶୁଭକର ସ୍ୱସ୍ତିକ ଚହ୍ନ (ହି. ଶ) —18. A sign like Swastika found on the limbs of some persons. ୧୯ । ଘାଆ ଓ ବଥ ଆଦି ବନ୍ଧାଯିବା ଏକ ପ୍ରକାର ପଟି (ହି.ଶ)—19. A kind of bandage tied on boils and sores. ୨୦ । ସର୍ପଫଣା ଉପରେ ଥିବା ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ରେଖା (ହି. ଶ)—20. Blue line on a serpent's hood. ୨୧ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ରାଜାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନୌକା (ହି. ଶ)—21. A kind of excellent royal barge used in ancient India.

(ସ୍ୱସ୍ତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱସ୍ତିକା—ସଂ. ବି—(ହି· ଚମେଲି)—ଜାଇଫୁଲ—Catalonain or Spanish jasmine.
Swastikā

ସ୍ୱସ୍ତିକାସନ—ସଂ. ବି—ଯୋଗ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଆସନ ବଶେଷ—A kind of sitting posture prescribed in joga exercise. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ସାଧକ ଠେକା ପକାଇ ବା ପଦ୍ମାସନ କରି ବସିବାବେଳେ ଦୁଇ ଗୋଇଠିକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଗୁହ୍ୟ ଓ ଉପସ୍ଥ ଉପରେ ରଖି ଡାହାଣପାଦକୁ ବାଆଁ ଜଙ୍ଘକୁ ଓ ବାଆଁ ପାଦକୁ ସଙ୍ଗେ ଡାହାଣ ଜଙ୍ଘକୁ ଲଗାଇ ଦେହକୁ ସରଳ ଭାବରେ ରଖି ଯୋଗ ସାଧନ କରନ୍ତି । (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର)]
Swastikāsana

ସ୍ୱସ୍ତିକୃତ୍—ସଂ. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱସ୍ତି + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)—
Swastikrut କଲ୍ୟାଣକାରୀ—Doing good. ସଂ. ବି—
ଶିବ (ହୃ. ଶ)—Siba.

ସ୍ୱସ୍ତିଘୋଷ—ସ. ବି—ଦକ୍ଷିଣା ପାଇବା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ସ୍ୱସ୍ତି ଶବ୍ଦ
Swastighosa ଉଚ୍ଚାରଣ—Utterance of the word 'Swasti' by Brāhmaṇas on receiving gifts. (ଉ—ଦକ୍ଷିଣା ପାଇ ଦ୍ୱିଜେ ସ୍ୱସ୍ତି ଘୋଷ କଲେ । ସେ ଶବଦେ ଆକାଶ ମଣ୍ଡଳ ମଣ୍ଡିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ସଭା)

ସ୍ୱସ୍ତିବାଚ—ଦେ. ବି—ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ (ଦେଖ)—
Swastibācha Swastibāchana (See)
(ଉ—ଜଳପାତ୍ର ଦେଇ ଯେ କରାଏ ସ୍ୱସ୍ତିବାଚ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ)

ସ୍ୱସ୍ତିବାଚକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱସ୍ତି + ବଚିଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧।
Swastibāchaka ସ୍ୱସ୍ତି ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣକାରୀ—1. Uttering the word Swasti. ୨। ଆଶୀର୍ବାଦକ—2. Blessing.

ସ୍ୱସ୍ତିଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ସ୍ୱସ୍ତି + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କଲ୍ୟାଣଦାୟକ
Swastida Giving bliss. (ସ୍ୱସ୍ତିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଂ. ବି. ପୁଂ ଶିବ (ହୃ. ଶ)—Siba.

ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ—ସଂ. ବି—ମାଙ୍ଗଲ୍ୟ କର୍ମାରମ୍ଭରେ 'ସ୍ୱସ୍ତି ! ସ୍ୱସ୍ତି !' ମନ୍ତ୍ର
Swastibāchana ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଅକ୍ଷତ ବିକୀରଣ ଓ ଦେବତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରାର୍ଥନା—The utterance of certain formula beginning with 'Swasti' and invoking blessing of the gods and sprinkling rice while beginning any auspicious ceremony. (ଉ—ଡକାଇ ଦ୍ୱିଜ ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ କରାଅ, ଦ୍ରୁତ୍ୟୁଜନ୍ତୁ ପୀଡ଼ା ଦେବାପାଇଁ ଯାଅ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ—ସଭା)
(ଉ—ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ ମନ୍ତ୍ର ଯଥା—କର୍ମକର୍ତ୍ତା କହିବେ 'ସ୍ୱସ୍ତି ପୁଣ୍ୟାହଂ ଭବନ୍ତୋ ଅମୁକ କର୍ମଣି ସ୍ୱସ୍ତି ବ୍ରୁବନ୍ତୁ;' ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କହିବେ 'ଓମସ୍ତୁ, ଭକ୍ଷପସ୍ଥାମି'; କର୍ମକର୍ତ୍ତା କହିବେ 'ଉଚ୍ୟତାଂ'; ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କହିବେ 'ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣାନାଂ ରାଜ୍ଞା ପ୍ରଜାନାଂ ଶାନ୍ତିର୍ଭବତୁ ।
ସ୍ୱସ୍ତି ନ ଇନ୍ଦ୍ରୋ ବୃଦ୍ଧଶ୍ରବାଃ
ସ୍ୱସ୍ତି ନଃ ପୂଷା ବିଶ୍ୱଦେବାଃ
ସ୍ୱସ୍ତି ନସ୍ତାର୍କ୍ଷ୍ୟୋଽରିଷ୍ଟନେମିଃ
ସ୍ୱସ୍ତି ନୋ ବୃହସ୍ପତିର୍ଦଧାତୁ ।'
ଏହା ବୋଲି ଭୂମିରେ ତଣ୍ଡୁଳ ଦ୍ରୁଣିବେ ।)

ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନିକ—ସ. ବଣ—୧। ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Swastibāchanika to 'swastibāchana' ୨। ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନଉଚ୍ଚାରଣକାରୀ—2. Reciting the 'swastibāchana' formula

ସ୍ୱସ୍ତିମୁଖ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ୱସ୍ତି ଶବ୍ଦ ଅଛି ମୁଖରେ ଯାହାଙ୍କର)—୧।
Swasti mukha ବ୍ରାହ୍ମଣ (ମେଦିନୀ)—1. A Brāhmaṇa. ୨। ବନ୍ଦୀ; ଭାଟ (ମେଦିନୀ)—2. A herald; a paregyrist. ୩। (ଲିପି ଆଦର ଆରମ୍ଭରେ ସ୍ୱସ୍ତି ଶବ୍ଦ ଲେଖିବାର ବିଧି ଥିବାରୁ) ଲିପି; ଲେଖ; ପତ୍ର (ମେଦିନୀ)—3. A letter.

ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟନ—ଗ୍ରା. ବି. (ପଦ୍ୟ) ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ (ଦେଖ)—Swastyayana
Swastyana (See).
स्वस्त्ययन स्वस्तेन [ଉ—ଭୂତକୁ ଦେଇ ଭୂତବଳ, ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟନ କଲେ ଦ୍ୱିଜେ ମିଳି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।]

ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱସ୍ତି=ମଙ୍ଗଳ+ଆ+ଇ ଧାତୁ+
Swastyayana ଭାବ, ଅନ)—୧। କୁଗ୍ରହଙ୍କ ଶାନ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋମାଦି ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ; ଗ୍ରହଯାଗ—1.Oblations unto fire made for propitiating evil planets. ୨। ଦାନଗ୍ରହୀତା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱସ୍ତିବାଚନ ପୂର୍ବକ ଆଶୀର୍ବାଦ—2. Blessings uttered by Brāhmaṇas on accepting gifts. [ଉ—ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟେତ ଆଦି ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ଜଳ, ପାଶରେ ଥାଇ କଦନ୍ତି ଟିକ ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା]

ସ୍ୱସ୍ଥ—ସ. ବଣ.ପୁଂ(ସ୍ୱସ୍ଥା+ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ସୁସ୍ଥ (ଦେଖ ପାହାସ୍ତ୍ୟ)
Swastha —1. Hale; in enjoyment of
(ସ୍ୱସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) health. ୨। ନିରୁଦ୍ୱିଗ୍ନ—2. Free from
(ସ୍ୱସ୍ଥତା—ବି) anxiety. ୩। ସନ୍ତୁଷ୍ଟଚିତ୍ତ—3. Contented.

ସ୍ୱସ୍ଥ ଚିତ୍ତ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ଯାହାର ଚିତ୍ତ ସ୍ୱସ୍ଥ ବା ଶାନ୍ତ ହୋଇଅଛି—
Swastha chitta With the mind tranquilised.
(ସ୍ୱସ୍ଥ ଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ୱସ୍ଥ ଚେତାଃ—ଅନ୍ୟ ବଣ. ରୂପ)

ସ୍ୱସ୍ରୀୟ—ସ.ବି. ପୁଂ (ସ୍ୱସୃ+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ. ଈୟ)—ଭଗିନେୟ; ଭଣଜା
Swasriya Sister's son.
(ସ୍ୱସ୍ରୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସ. ବଣ—ଭଗିନୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a sister; sisterly.

ସ୍ୱସ୍ରୀୟ ବଧୂ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଣଜା ବୋହୂ—The
Swasriya badhū wife of one's sister's son.

ସ୍ୱସ୍ରୀୟା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱସ୍ରୀୟ+ଆ)—ଭଗିନେୟୀ; ଭାଣଜୀ—
Swasriyā One's sister's daughter.

ସ୍ୱ ହସ୍ତ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ହାତ—
Swa hasta One's own hand.

ସ୍ୱହସ୍ତ ପାକ—ସ. ବି (୩ୟା ତତ୍)—ନିଜର ହାତରେ ରନ୍ଧନା—
Swahasta pāka Cooking by one's own hand.

ସ୍ୱହସ୍ତ ଲିପି(ଲେଖ)—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ହସ୍ତାକ୍ଷର—
Swahasta lipi(lekha) One's own handwriting.

ସ୍ୱହସ୍ତାଙ୍କିତ—ସଂ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍)—ନିଜର ହାତଦ୍ୱାରା ଲେଖା—
Swahastānkita Written by one's self.

ସ୍ୱ ହିତ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ମଙ୍ଗଳ—
Swa hita One's good.

ସ୍ୱାଇ—ଦେ. ବି (ଫା· ସଗାଦ)—୧ । ପୁଅଇ; କରଜ ଦିଆଯିବା ଧାନ ଉପରେ ଆଦାୟ କରାଯିବା ¼ ପରିମିତ ସୁଧ—
Swāi 1. Interest at the rate of 25 per cent on paddy lent as loan.
ପାଇ
सवाई, सवग्रा
[ଦ୍ର—ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାନ ଫସଲ ଅମଦାନି ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ଖାତକମାନେ ଧାନ କରଜ ନିଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାନ ଫସଲ ଅମଦାନି ହେଲାରୁ କରଜ ନିଆଯାଇ ଥିବା ଧାନ ଓ ତହିଁର ସୁଧ ¼ ହିସାବରେ ଆଦାୟ କରାଯାଏ । ସେ ବର୍ଷ ସୁଝି ନ ପାରିଲେ ତହିଁ ଅର ବର୍ଷକୁ ଉକ୍ତ ସୁଧ ଓ ମୂଳ ଧାନ ମୂଳରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ତହିଁ ଉପରେ ଉକ୍ତରୂପି ସୁଧ ନିଆଯାଏ । ଏହାକୁ ସ୍ୱାଇ କରଜ ବା ପୁଅଇ କରଜ କହନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଧାନ ମହାଜନମାନେ ¼ ହାରରେ ସୁଧ ନେଉଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାକୁ କେତେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଢ଼ି ଭିହାଯାଏ । ଏଠାରେ ଅଉ ଗୋଟିଏ କଥା ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ, ସ୍ୱାଇର ଅର୍ଥ ସଉଥ ବା ୧¼, କିନ୍ତୁ ଭାଷାରେ 'ସ୍ୱାଇ' ଶବ୍ଦ କେବଳ ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ—
2. One fourth.

ସ୍ୱାଇଁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ସ୍ୱାମୀ)—କେତେକ କୃଷକ ଓ ବଳରାମଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—A family-title of some cultivators and Balarāma Gotri Brāhmaṇas.
Swāiñ

ସ୍ୱାଇ ସୁଦ(ଧ)—ଦେ. ବି—ମୂଳ ଧନର ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସୁଦ—
Swāi suda(dha) Interest at 25 percent.

ସ୍ୱାକ୍ଷ ପାଦ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱ+ଅକ୍ଷ ପାଦ)—ନୈୟାୟିକ (ନ୍ୟାୟଜ୍ଞ)—
Swāksha pāda A logician.

ସ୍ୱାକ୍ଷର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଦସ୍ତଖତ; ସହି; ଦଲିଲ ଓ ପତ୍ର ଶେଷରେ ଅପଣାର ନାମ ଦସ୍ତଖତ—1. Signature. ୨ । ନିଜର ହସ୍ତାକ୍ଷର—2. One's own handwriting.
Swākshara

ସ୍ୱାକ୍ଷରକାରୀ—ସଂ· ବିଣ· ପୁଂ—କୌଣସି ଲେଖାରେ ଯେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିଅଛନ୍ତି—One who has signed a writing.
Swāksharakārī
(ସ୍ୱାକ୍ଷରକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱାକ୍ଷର+ଇତ)—ସ୍ୱାକ୍ଷରଯୁକ୍ତ; ଦସ୍ତଖତ—
Swāksharita Containing one's signature; signed by a person.

ସ୍ୱାଗତ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଆଗତ)—୧ । ସୁଖରେ ଅସି ପହଞ୍ଚିବା—
Swāgata 1. Safe arrival. ୨ । ଶୁଭାଗମନ—
2. Welcome; auspicious arrival. ୩ । କୁଶଳ—
3. Weal; well being. ୪ । ଅଗନ୍ତୁକ ବରିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କରାଯିବା ଅଭିନନ୍ଦନ; ଅଭ୍ୟର୍ଥନା—4. Welcoming of a newly arrived honoured person. ସଂ. ଅ (ସଂ. ସ୍ୱାଗତଂ)—(ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ) ଆପଣ ସର୍ବଶୁଭରେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲେ ତ ? ଆପଣଙ୍କର ଶୁଭାଗମନ ହେଲା ତ ? ଆପଣଙ୍କ ଶୁଭାଗମନରେ ମୁଁ ଅପ୍ୟାୟିତ ହେଲି—Interjection—(a word uttered to welcome a guest)—Hail !
(ସ୍ୱାଗତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Welcome ! ସଂ. ବିଣ. ପୁ—କୁଶଳରେ ଅଗତ
Arived safely.

ସ୍ୱାଗତ ଜିଜ୍ଞାସା(ପ୍ରଶ୍ନ)—ସଂ. ବି—ସ୍ୱାଗତ ରୂପ ପ୍ରଶ୍ନ; ଆଗନ୍ତୁକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ (ଯଥା—ଆପଣଙ୍କର ସର୍ବଶୁଭ ତ ? ଆପଣ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଆସିଲେଟିକି?)—Enquiry about the well-being or safe journey of a newly arrived honoured guest.
Swāgata jijñāsā(praśna)

ସ୍ୱାଗତ ପତିକା(ଭର୍ତ୍ତୃକା)—ସଂ· ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱାଗତ+ପତି; ଭର୍ତ୍ତୃ+କ+ଆ)—ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟିକା; ଅପଣାର ପତି ବିଦେଶରୁ ଫେରି ଅସିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ ଚିତ୍ତରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାକାରିଣୀ ନାୟିକା (ଦ୍ର. ଶ)—(a class of heroines in a plot) A woman who welcomes her husband returning home after a long sojourn
Swāgata patikā (bharttṛukā)

ସ୍ୱାଗତପ୍ରିୟା—ସଂ.ବି. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱାଗତ+ପ୍ରିୟା)—ଏକଶ୍ରେଣୀର ନାୟକ; ବିଦେଶରୁ ଫେରି ଆସି ପତ୍ନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ନାୟକ (ଦ୍ର. ଶ)—(a clsas of heroes in a plot) A husband who assumes a very pleasant attitude to his wife on meeting her after his long sojourn.
Swāgatapriyā

ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ଭାଷଣ—ସଂ. ବି.—ଅଗନ୍ତୁକ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ଭେଟିଲା ବେଳେ ସ୍ୱାଗତ ଜିଜ୍ଞାସା ପୂର୍ବକ ଅଭିନନ୍ଦନ—Words of welcome addressed to an honoured guest on meeting him.
Swāgata sambhāshaṇa

ସ୍ୱାଗତିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସ୍ୱାଗତ+ଇକ)—ସ୍ୱାଗତକାରୀ; ସମାଗତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାଦର ସମ୍ଭାଷଣକାରୀ—(a person) Welcoming a guest.
Swāgatika
(ସ୍ୱାଗତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାଗମ—ସଂ. ବି—(ସୁ+ଆଗମ)—ସ୍ୱାଗତ (ଦେଖ)—Swāgata. (See)
Swāgama

ସ୍ୱାଙ୍କିକ—ସଂ. ବି (ସୁ+ଅଙ୍କ+ଇକ)—ମାର୍ଦ୍ଦଙ୍ଗିକ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); (ସ୍ୱାଙ୍କିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାନ୍ତି—A person who plays on 'Mṛudaṅga' or earthen drum.
Swāṅkika

ସ୍ୱାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱ+ଅଙ୍ଗ) -ନିଜର ଅଙ୍ଗ—One's limb or body.
Swāṅga

ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ+ଭାବ ଯ)—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା; ଆରାମ—
Swāchchhandya 1. Comfort; ease; feeling of ease. ୨ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—2. Health. ୩ । ସ୍ୱାଧୀନତା—3. Independence.

ସ୍ୱାଜନ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱଜନ+ଭାବ ଯ)—ସ୍ୱଜନତା—The state of
Swājanya being a Swajana.

ସ୍ୱାଜୀବ (ବ୍ୟ)—ସଂ. ବିଣ [ବହୁବ୍ରୀହି; ସୁ+ଆଜୀବ(ବ୍ୟ)]—ଯେଉଁ
Swājiba(bya) ସ୍ଥାନରେ ବା ଦେଶରେ କୃଷିବାଣିଜ୍ୟାଦି ଜୀବିକା ସୁଲଭ ଅଟେ (ହି. ଶ)—(a place) Where it is easy to get a living.

ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର+ଭାବ ଯ)—୧ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା—1. Speciality; peculiarity. ୨ । ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ—
Swatantrya 2. Individuality. ୩ । ସ୍ୱାଧୀନତା—3. Independence; freedom. (ଯଥା—ନ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ମର୍ହତି=ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟର ଯୋଗ୍ୟା ନୁହନ୍ତି ।)

ସ୍ୱାତି(ତୀ)—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱ+ଅତ୍‌ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଇ;)
Swāti (tī) (ପୁରାଣୋକ୍ତ) ସୂର୍ଯ୍ୟ ପତ୍ନୀବିଶେଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—Name of one of the wives of the sun god. [ଦ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପତ୍ନୀମାନଙ୍କ ନାମ—ସଂଜ୍ଞା, ସ୍ୱାତି, ସୂର୍ଯ୍ୟା, ସୁବର୍ଚ୍ଚଲା, ସରେଣୁ, ଦ୍ୟୁମୟୀ, ତ୍ୱାଷ୍ଟ୍ରୀ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ) ୨ । ଖଡ୍ଗ (ଧରଣୀ)—2. Sword. ୩ । ବହୁଶାଖ ତୃଣ ବିଶେଷ—3 A species of grass having many branches. ୪ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ସପ୍ତବିଂଶତି ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର—4. (Astrology) The 15th asterism. [ଦ୍ର—ଏହା ଭୁକ୍ତମାତ୍ରୁଣବର୍ତ୍ତୀ ଓ ଏକତାରକାଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଅଧିଦେବତା ପବନ । ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି କନ୍ଦର୍ପସମ ରୂପବାନ୍ କାନ୍ତାଜନପ୍ରିୟ, ଭକ୍ତିପ୍ରସନ୍ନ, ମହାମତି, ଓ ବହୁଭୂମିଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି ।—କୋଷ୍ଠୀ ପ୍ରଦୀପ ମୂହୂର୍ତ୍ତଚିନ୍ତାମଣି)
ଏହି ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ତିଥିରେ ପବନ ବା ବତାସ ବହେ ଓ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ବୋଲି ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ।
ଅମାବାସ୍ୟା, ଶନିବାର ଓ ସ୍ୱାତି ନକ୍ଷତ୍ର ଏହି ତିନିଙ୍କର ଏକତ୍ର ସଂଯୋଗ ମହାବାତ୍ୟାସୂଚକ । ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ ଅଛି ଯେ, ସ୍ୱାତି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ହେବା ବର୍ଷା ବା ଜଳବିନ୍ଦୁ ସାମୁଦ୍ରରେ ମୁକ୍ତା, ବାଉଁଶରେ ବଂଶଲୋଚନ ଓ ସର୍ପକଣ୍ଠରେ ବିଷ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ।] (ଦ୍ର—ମହାବାତ୍ୟା ଯଥା ଅମାସୌରି ସ୍ୱାତିଯୋଗେ—ସ୍ୱାଧୀନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।) ୨ । ଝଡ଼ ବର୍ଷା; ଲଗାଣ; ବତାସ—2. Storm; hurricane accompanied with continuous rain. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଟଭ୍ରପରି ଏକ ପ୍ରକାର ମଧୁର ଫଳ—A species of sweet fruit like citron.

ସ୍ୱାତି(ତୀ) ଯୋଗ—ସଂ. ବି.—(ଜ୍ୟୋତିଷ)—୧ । ଆଷାଢ଼ ମାସ ଶୁକ୍ଳ
Swāti (ti) joga ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସ୍ୱାତି ନକ୍ଷତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସଂଯୋଗ—1. (astrology) The conjunction of the moon with the 15th asterism during the bright lunar fortnight of Āshārdha.
[ଦ୍ର—ସ୍ୱାତୀ ନକ୍ଷତ୍ରଯୁକ୍ତ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳତିଥିରେ ରାତ୍ରିରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଶସ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ; ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରରେ ଉଚ୍ଚାଦ ଶସ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ; ତୃତୀୟ ପ୍ରହରରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳୀନ ଶସ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ହୁଏ । ଦିବସର ପ୍ରଥମ, ତୃତୀୟ ଓ ଚତୁର୍ଥ ଭାଗରେ ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ହିତକର ହୁଏ, ଅନ୍ୟଥା ଅଶୁଭ—ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ଜ୍ୟୋତିଷଦଶାବଳ ।] ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରବିବାର, ଶନିବାର ବା ମଙ୍ଗଳବାର ଦିନ ଅମାବାସ୍ୟା ହେବା ଓ ସେ ଦିନ ରବିର ସ୍ୱାତି ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥିତି ରୂପ ଜ୍ୟୋତିଷିକ ଯୋଗ—2, (astrology) The conjunction of the sun with the 15th asterism on the new-moon day of the month of Karttika, if its falls on a sunday, saturday or tuesday. [ଦ୍ର—ଏ ଯୋଗରେ ତୋଫାନ ବା ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ବହୁ ପ୍ରାଣୀ ବିନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି ।
ଶ୍ରୀ ବାଇକୋଳ ଜ୍ୟୋତିଷଦଶାବଳ ।]

ସ୍ୱାଦ—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦନ; ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା
Swāda ପଦାର୍ଥର ରସ ଗ୍ରହଣ; ଚାଖିବା—1. The tasting of (ସ୍ୱାଦ—ଅପଭ୍ରଂଶ ଶବ୍ଦ) a thing with the tongue. (ସ୍ୱାଦତ—ବିଣ) ୨ । ପ୍ରୀତିକରଣ—2. Pleasing. ୩ । କାବ୍ୟାଦିର ରସ—3. Sentiment in literature. ୪ । ଅସ୍ୱାଦ; ଚାଖିବାଦ୍ୱାରା ପଦାର୍ଥ ଖଟା କି ମିଠା, ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ଏହି ଅନୁଭୂତି—4. Flavour; the taste of a thing. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଲବ୍ଧ ଅନୁଭୂତି—5. Experience acquired through the senses. ଦେ. ବିଣ—(ସଂ ସ୍ୱାଦୁ) ମିଠାଳିଆ; ମିଠା; ସୁସ୍ୱାଦୁଯୁକ୍ତ; ମଧୁର—Sweet to the taste.

ସ୍ୱାଦଂଷ୍ଟ୍ରା—ସଂ. ବି—ଗୋକ୍ଷୁର; ଗୋଖରୁ—A thorny plant
Swādamshtrā and its thorny berry; Tygophyllae Tribulus Terrestris.

ସ୍ୱାଦ କୁସୁମ—ଦେ. ବି.—ଅରଣ୍ୟଜାତ ବୃହତ୍ ତରୁ ବିଶେଷ—
Swāda kusuma Schlichera Trijuga (a wild tree). ସାଦ କୁସୁମ କୁସମା କুসুম

ସ୍ୱାଦ ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବି.—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ସହଚର ଶବ୍ଦ)—କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ସ୍ୱାଦ
Swāda gandha ଓ ବାସ—Taste and smell of a thing.

ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ—ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Swāda grahana ଚାଖିବା, ଦ୍ୱାରା ତାହାର ରସାନୁଭବ—1.

The tasting of a thing. ୨ । କଥିତ ବା ଲିଖିତ ବିଷୟର ରସାନୁଭବ—2. The relishing or enjoyment of the sentiment of a thing spoken or written.

ସ୍ୱାଦଗ୍ରାହୀ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ—(ସ୍ୱାଦଗ୍ରାହିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱାଦ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+ Swadagrāhī କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍)—୧ । ଆସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣକାରୀ; (ସ୍ୱାଦଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରସାନୁଭବକାରୀ—1 Tasting a thing; enjoying the flavour of a thing. ୨ । କାବ୍ୟାଦିର ରସଗ୍ରାହୀ—2. Enjoying the sentiment of any matter. ୩ । ପ୍ରୀତିଯୁକ୍ତ; ପ୍ରୀତିଶୀଳ—3. Loving.

ସ୍ୱାଦନ—ସଂ. ବି.—(ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ରସାନୁଭବ; Swādana ଚାଖିବା—1. Tasting. ୨ । ଉପଭୋଗ—2. (ସ୍ୱାଦିତ—ବିଣ) Enjoying or appreciating the sentiment of a matter; relishing. ୩ । ପ୍ରୀତିକରଣ—3. Pleasing ୪ । (+କର୍ମ ଅନ) ରସ—4. Sentiment; taste. ୫ । ମିଠା କରିବା; ମିଷ୍ଟୀକରଣ—5. Sweetening (Apte).

ସ୍ୱାଦନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱଦ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)— ୧। ଚାଖିବାର Swadaniya ଯୋଗ୍ୟ— 1. Fit to be tasted. ୨ । ଯାହାର ରସ ଅନୁଭବ କରିବା ଯୋଗ୍ୟ—2. Of which the sentiment is fit to be enjoyed. ୩ । ସୁସ୍ୱାଦୁ; ସୁଆଦିଆ—3. Sweet to the taste; tasteful; relishing.

ସ୍ୱାଦି—ଦେ. ବିଣ —(ସଂ. ସ୍ୱାଦୁ)—ସୁସ୍ୱାଦୁ; ମଧୁର; ସୁଆଦିଆ — Swadi Sweet [ହି—ବଡ଼େ ସ୍ୱାଦୀ ହେଁ, ଲଗେ ସ୍ୱାଦୁ ସୋଆଦୀ ହୋଇ ସ୍ୱାଦି—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] स्यादुवाला, स्वादिष्ट

ସ୍ୱାଦିଆ ଦେ ବିଣ —ସୁସ୍ୱାଦୁ—Sweet to the taste. Swādia ସୋଆଦୀ स्वादिष्ट

ସ୍ୱାଦିତ—ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ.ତ)—୧ । ଆସ୍ୱାଦିତ; ଗୃହୀତ-Swādita ସ୍ୱାଦ; ରସ ଯାଇଥିବା—1. Tasted. ୨ । ପ୍ରୀତ (ସ୍ୱାଦ, ସ୍ୱାଦନ—ବି) 2. Pleased. ୩ । ଭକ୍ଷିତ—3. Eaten, partaken of. ୪ । ଯାହାକୁ ମିଠା କରାଯାଇଅଛି, ମିଷ୍ଟ କୃତ—4. Sweetened (Apte).

ସ୍ୱାଦିତ୍ୱ(ତା)—ସଂ.ବିଣ,(ସ୍ୱାଦିନ୍+ ଭାବ. ତ୍ୱ, ତା)—ସ୍ୱାଦୀ ହେବାର ଭାବ Swaditwa(tā) (ହି.ଶ)—The state of having taste.

ସ୍ୱାଦିମା—ସଂ. ବି— ସ୍ୱାଦ+ଇମନ୍ , ୧ମା ୧ବ)—ରସମାଧୁର୍ଯ୍ୟ; ମିଠା-Swādimā ପଣ—Sweetness; savouriness (Apte).

ସ୍ୱାଦିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ୱାଦ+ବହୁମଧ୍ୟରେ ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—ସୁସ୍ୱାଦୁ; Swādistha ଅତିମିଠା; ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶିମିଠା; ମଧୁରତମ— Very sweet; sweetest (superlative degreee).

ସ୍ୱାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱଦ ଧାତୁ+ ଶୀଳ ଇନ୍ ; ୧ମା ୧ବ)— ୧ । Swādi ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ; ଯେ ଚାଖେ—1.Tasting. ୨। ରସୋପ-(ସ୍ୱାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଭୋଗକାରୀ—2. Relishing the flavour or sentiment of a thing. ସଂ. ବି ପୁଂ—୧। ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A gallant ଦେ. ବି ପୁ—ଗୃହଶ୍ରୀଅ; ରାଜା ଖାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟକୁ ରାଜାଙ୍କ ଖାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଚାଖିକରି ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି; ସୂପ ବିବେକା—A person whose duty is to examine by tasting every dish before it is partaken of by the king.

ସ୍ୱାଦୀୟାନ୍—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ସ୍ୱାଦୁ+ଦୁଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଈୟସ୍ , Swādiyān ସ୍ୱ ଦୀୟସ୍ ୧ମା. ୧ବ) - ଦୁଇ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ (ସ୍ୱ ଦୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବେଶି ମିଠା; ମଧୁରତର—Sweeter (than the other) (comparative degree).

ସ୍ୱାଦୁ—ସଂ. ବି—(ସ୍ୱଦ ଧାତୁ+କର୍ମ.ଉ) —୧ । ମଧୁର ରସ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); Swādu ମିଠାପଣ—1. Sweetness (to the taste); flavour. ୨ । ଗୁଡ଼ (ବିକାରଭେଦ)—2. Molasses; treacle. ୩ । ଜୀବକ ନାମକ ଔଷଧ (ଜଟାଧର)— 3. A rare medicinal herb; Cells Orientalis. ୪ । ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଭେଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଏକପ୍ରକାର (ଅନ୍ୟ ନାମ—ଅଗୁରୁସାର; ସ୍ୱାଦୁମ୍ୟ, ଗନ୍ଧଧୂମଜ)—ଧୂଣା—4. A kind of frankincense [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ-ରସାସ୍ୱ, ଉଷ୍ଣ, ସୂକ୍ଷ୍ମାମୋଦଯୁକ୍ତ, ବାତନାଶକ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] ୫ । ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଭରତ)—5. Grape. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ୧ । ମିଷ୍ଟ; ମଧୁର— 1. Sweet; savoury. ୨। ମିଷ୍ଟ; ମନୋଜ୍ଞ—2. Graceful; chrarming; pleasing. (ସ୍ୱାଦ୍ୱୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)—lovely. [ଦ୍ର—ତୁଳନା କର—ସଂ. ସ୍ୱଦୁ; ଇ. Sweet.(ସ୍ୱୀଟ୍); ଲାଟିନ୍ , Suadvis (ସ୍ୱାଡ୍ଭିସ୍); ଜାକସନ୍ ଭାଷା, Sd (ସୋଡ); ଗଥିକ୍ Svotis (ସ୍ୱୋଟିସ୍)]

ସ୍ୱାଦୁ କଣ୍ଟକ—ସଂ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ) ୧ । ବିକଙ୍କତ ଗୁଳ୍ମ 'ଅ ମଚ Swadu kantaka ଭଇଁଞ୍ଚ ଗୁଳ୍ମ; ଭଇଞ୍ଚକୋଳି ଗଛ— 1. Flacourtia Romontchi (a thorny shurb). ୨ । ଗୋକ୍ଷୁର; ଗୋଖରୁ (ଅମର)—2. Zygophyllae. Tribulus Terrestris, a thorny plant.

ସ୍ୱାଦୁକନ୍ଦକ—ସଂ.ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—୧। ଚିକଣକନ୍ଦ; ପିଣ୍ଡିକନ୍ଦ; ପିଣ୍ଡାଳୁ; Swadu kandaka ଧଳା ଅଳୁ—1. Sweet potato, a species of white yam; Batatas Esculentus. ୨। ନୋଲ୍ କୋବି (ହି.ଶ)—2. Kohl rabi. ୩। ଭୂମି-କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ (ହି.ଶ)—3. Ipomoea Digitata

ସ୍ୱାଦୁକନ୍ଦା—ସ. ବି—୧ । ବିଦାରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଭୂଇଁ କଖାରୁ— Swādukandā 1. Ipomoea Digitata ୨ । ବାରାହୀକନ୍ଦ (ବୈଦ୍ୟକ)— 2. Disocorea.

ସ୍ୱାଦୁକର—ସଂ. ବି—ମହାଭାରତରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର ଜାତିବିଶେଷ
Swādukara (ହି. ଶ)—Name of an ancient half caste Hindu class of India.

ସ୍ୱାଦୁକା—ସଂ. ବି—ନାଗଦନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ବନ୍ଧୁଅଡି—
Swādukā Stinging nettle; Fragia Involucrata.

ସ୍ୱାଦୁ କ୍ଷୀର—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର କ୍ଷୀର ମିଠା—
Swādu kshīra Having sweet juice.
(ସ୍ୱାଦୁକ୍ଷୀରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାଦୁ ଖଣ୍ଡ—ସଂ ବି—୧ । ଗୁଡ଼ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଶବ୍ଦାବଳୀ)—1. Molasses.
Swādu khandá ୨ । କୌଣସି ମିଠା ବସ୍ତୁର ଖଣ୍ଡ—
2. A piece of any sweet substance (Apte).

ସ୍ୱାଦୁଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି—୧ । ଭୂମି କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ; ଭୂଇଁ କଖାରୁ (ଜଟାଧର)—
Swādu gandhā 1. Ipomoea Digitata.
୨ । ରକ୍ତଶୋଭାଞ୍ଜନ (ରତ୍ନମାଳା); ନାଲିସଜନା—
2. The red-flowered variety of horse-radish tree

ସ୍ୱାଦୁ ଜାତି—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ୱାଦୁ ଗୁଣ—1. Sweetness
Swādu jāti ୨ । ଉତ୍ତମ ଜାତି—2. Good quality. [ଉ— ବନ୍ଦିଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭାବେ ଦୀପ୍ତି, କଦମ୍ବ ସେବ ସ୍ୱାଦୁ ଜାତି—ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ସ୍ୱାଦୁ ତିକ୍ତ—ସଂ ବିଣ—ମିଠା ଓ ପିତା—Sweet and bitter
Swadu tikta ସଂ. ବି—ପୀଲୁ ଫଳ (ହି. ଶ) —
The fruit of, the tooth-brush tree.

ସ୍ୱାଦୁତିକ୍ତଫଳ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଲେମ୍ବୁ ଗଛ—
Swadutikta phala The orange tree.

ସ୍ୱାଦୁଧନ୍ୱା—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ସ୍ୱାଦୁ=ମନୋଜ୍ଞ+ଧନୁସ୍=ସ୍ୱାଦୁଧନ୍ୱନ୍ ଶବ୍ଦ.
Swadudhanwā ୧ମା, ୧ବ, ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମଦେବ; ମଦନ
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Cupid; the god of love.

ସ୍ୱାଦୁ ପଟୋଳିକା(ପତ୍ର)—ସଂ ବି—ପଟୋଳ ଲତା (ହି. ଶ)—
Swadu patolikā(patra) Trichosanthes Dioica (creeper.)

ସ୍ୱାଦୁ ପର୍ଣ୍ଣୀ (ପୁଷ୍ପିକା)—ସଂ. ବି—ଦୁଗ୍ଧିକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ);ଚଢାଇଲୁଣୀଗୁଳ୍ମ;
Swādu parnnī(pushpikā) ଦୁଦୁସ୍ୟା ଗୁଳ୍ମ —
କ୍ଷୀରଈ Euparveiflora (plant).
ଦୁଗ୍ଧୀ, ଦୁଧୀୟା, ଦୁଧୀ [ଦ୍ର—ଏହା ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ,
ଧା. ଗନ୍ଧାହରିତ୍, କଷାୟତ୍, ରୁକ୍ଷ; ଗର୍ଭଜନକ, ସ୍ୱାଦୁକ୍ଷୀର,
ବୈ. ପିଚ୍ଛିଲପାକିତ୍ରୈ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ, ମଳମୂତ୍ରନାଶକ
କୃଷ୍ଠୁମ୍ମୀ ଓ ଶୁକ୍ରଜନକ ।]

ସ୍ୱାଦୁ ପାକା—ସଂ. ବି—କାକମାଚୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଡୁଣ୍ଡୁଣିଆ ଗୁଳ୍ମ
Swādu pākā Solanum Nigrum; the nightshade (plant).
(ସ୍ୱାଦୁପାକଫଳା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱାଦୁ ପିଣ୍ଡା—ସଂ. ବି - ପିଣ୍ଡ ଖଜୁରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—The sweet
Swadu pindā date palm; Phoenix Montana.

ସ୍ୱାଦୁ ପୁଷ୍ପ(ଷ୍ପୀ)—ସଂ. ବି - କୁମ୍ଭୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କୁମ୍ଭୀ ଶିମ୍ବଷ ଗଛ—
Swadu pushpa(shpī) Careya tree, Careya Arborea (tree).

ସ୍ୱାଦୁଫଳ—ସଂ. ବି—୧ । ବଦରୀ ଫଳ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ବରକୋଳି—
Swaduphala 1. The Jujube berry.
୨ । ଧନ୍ୱନ ବୃକ୍ଷ; ଧାମଣ ଗଛ (ହି. ଶ) —
2. Cordia Macleodii (tree).

ସ୍ୱାଦୁଫଳା—ସଂ. ବି—୧ । ଦ୍ରାକ୍ଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) —1. Grapes.
Swādu phalā ୨ । ବରକୋଳି (ଶବ୍ଦରତ୍ନମାଳା) —
2 The jujube berry. ୩ । ଖଜୁରୀ ଗଛ (ହି. ଶ)
3. The date palm. ୪ । କଦଳୀ ଗଛ (ହି. ଶ)
4. The plantain tree. ୫ । କପିଲଦ୍ରାକ୍ଷା; ମୁନକ୍କା (ହି. ଶ)—5. Raisin.

ସ୍ୱାଦୁ ବୀଜ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି) —ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ (ହି. ଶ)—
Swādu bīja The Ficus Religiosa tree.

ସ୍ୱାଦୁ ମଜ୍ଜ(ଜ୍ଜା)—ସଂ.ବି (ସ୍ୱାଦୁମଜ୍ଜନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା, ୧ବ) —ସନ୍ଦଛଡ଼ ପୀଲୁ
Swadu majja(jjā) ବୃକ୍ଷ (ଜଟାଧର), ଗୁଡ଼ ଫଳ—
A variety of dwarf date palm.

ସ୍ୱାଦୁମାଂସୀ—ସଂ. ବି—କାକୋଲୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Swadumāmsī Cocculus Indicus.

ସ୍ୱାଦୁ ମୂଳ—ସଂ. ବି—ଗର୍ଜ୍ଜର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଗାଜର —
Swadu mūla Carrot.

ସ୍ୱାଦୁ ରସା—ସଂ. ବି—୧ । କାକୋଲୀ (ଅମର)—1. Cocculus
Swadu rasā Indicus. ୨ । ଦ୍ରାକ୍ଷା—
(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Grape. ୩ । ଆମ୍ରାତକ ଫଳ
(ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ଅମ୍ବଡ଼ା—Hogplum (fruit). ୪ ।
ମଦିରା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—4. Wine. ୫ । ଦ୍ରାକ୍ଷାଜାତ
ସୁରା (ବୈଦ୍ୟକ)—5. Wine from grapes. ୬ ।
ଶତାବରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Indian asparagus.
୭ । ମୂର୍ବା (ହି. ଶ)—7. Sansevieria Zeylanica.

ସ୍ୱାଦୁ ଲତା—ସଂ ବି—୧ । ବିଦାରୀ; ଭୂଇଁ କଖାରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Swadu latā Ipomoea Digitata. ୨ । ବାରାହୀକନ୍ଦ—
2. Dioscorea.

ସ୍ୱାଦୁ ଶୁଣ୍ଠି—ସଂ. ବି—ସଫେଦ କୁମ୍ଭୀ (ହି. ଶ)
Swadu sunthi The white-flowered variety of Careya tree.

ସ୍ୱାଦୁ ଶୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବି—୧ । ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Swadu suddha 1. Rock salt.
୨ । ସାମୁଦ୍ର ଲବଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. Sea-salt.

ସ୍ୱାଦ୍ୱଗୁରୁ—ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ଏକପ୍ରକାର ମଧୁର ରସଯୁକ୍ତ ଅଗୁରୁ—Swadwaguru A kind of sweet agal chia used for fumigating. [ବି—ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅମବାତ ନାଶକ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଅଗୁରୁ ପରି ଗୁଣ କରିଥାଏ ।]

ସ୍ୱାଦ୍ୱନ୍ନ ସଂ. ବି—୧ । ମିଷ୍ଟାନ୍ନ—1. Sweetmeat; dainties; Swadwanna delicacies. ୨। (ବୈଦ୍ୟକ)—ମଧୁର ରସମିଶ୍ରିତ, ମିଷ୍ଟସ୍ୱାଦ ଅନ୍ନ ବିଶେଷ—Sweetened food. [ବି—ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁପାକ, କଫଜନକ, ବଳକର, ପୁଷ୍ଟିକର, ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ପ୍ରୀତିକାରକ]

ସ୍ୱାଦ୍ୱମ୍ଳ—ସଂ. ବିଣ—ମିଠା ଓ ଖଟା—Of sweet and acid Swadwamla tastes. ବି.—୧ । ଡାଳିମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ଫଳାର୍ଥ ଦେଖ)—1. Pomegranate. ୨ । ମଧୁର ଓ ଅମ୍ଳ ରସ—2. Sweet and acid tastes ୩ । ଗାଇଁଠ ଗଛ (ଦ୍ର. ଶ)—3. Gelonium Multiflorum (tree). ୪ । କଦମ୍ବ ଗଛ (ଦ୍ର. ଶ)—4. Nuclea Kadamba tree.

ସ୍ୱାଦ୍ୱୀ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱାଦୁ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ସ୍ୱାଦୁର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine Swadwi of 'swadu' ବି—୧ । ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଅମର)—1. Grape. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଖର୍ଜୁରୀ (ବୈଦ୍ୟକ); ଛୁଆରା 2. The dwarf date palm; Phoenix Dactylifera (tree) ୩ । ଖର୍ଜୁରୀ ଗଛ (ଦ୍ର.ଶ)—3. The date palm tree. ୪ । କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଦ୍ର. ଶ); ମୁନକ୍କା—4. Raisin. ୫ । ଚର୍ଭଟିକା (ଦ୍ର. ଶ); ଫୁଟି କାକୁଡ଼—5. Melon.

ସ୍ୱାଦ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ଚାଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit Swadya to be tasted or relished

ସ୍ୱାଧିକାର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନିଜର ଅଧିକାର ବା ଦଖଲ Swadhikara ଭୋଗ ଦଖଲ—1. One's possession or enjoyment ୨ । ଅପଣା ଅଧିକାରର ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱର ସୀମା—2. One's jurisdiction. ୩ । ନିଜର ପଦ—3. One's post or position. ୪ । ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମମାନ—4. One's duties.

ସ୍ୱାଧିକୃତ—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀ ତତ୍)—ନିଜଦ୍ୱାରା ଦଖଲ କରାଯାଇଥିବା—Swadhikruta Possessed or enjoyed by one's self.

ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ—ସଂ. ବି (ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ର)—ଶରୀରାଭ୍ୟନ୍ତରର ଲିଙ୍ଗମୂଳସ୍ଥ Swadhisthana ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ୀର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଷଡ଼୍‌ଦଳ ପଦ୍ମ—A six-petalled lotus-shaped circle said to exist inside the body at the base of the penis. [ବି—ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ବ, ଭ, ମ, ଯ, ର, ଲ, ଏହି ଛଅଟି ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଓ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ସୂକ୍ଷ୍ମ ସମ ପ୍ରକାଶିତ । ଏଠାରେ ଶିବ ଓ ଅଗ୍ନି ଦେବତାଦ୍ୱୟ ବାସ କରନ୍ତି ଓ ଏହାର ଅଙ୍କ ଦେଶରେ ପୀତାମ୍ବର ଶ୍ରୀବତ୍ସ କୌସ୍ତୁଭଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ରକ୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ବିରାଜିତା । (ତନ୍ତ୍ରସାର)] ଏହା ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ମଧ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ଚକ୍ର ।

ସ୍ୱାଧୀନ—ସଂ. ବିଣ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ଅପରାଧୀନ—1. Independent. Swadhina ୨ । ଅସ୍ୱବଶ—2. Free; self (ସ୍ୱାଧୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) dependent ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗ୍ରସ୍ତ—3. Self-(ପରାଧୀନ—ବିପରୀତ) acting; free to act. ୪ । ସ୍ୱଦେଶୀୟ (ସ୍ୱାଧୀନତା—ବି) ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ—4. Self-governed. ୫ । ନିଜର ଅଧୀନ—5. Under one's own control.

ସ୍ୱାଧୀନ ତନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବି—୧। ସ୍ୱରାଜ (ଦେଖ)—1. Swaraj (See) Swadhina tantra ୨। ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ স্বাধীনতন্ত্র स्वाधीनतन्त्र ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଶାସନତନ୍ତ୍ର—2. Democracy.

ସ୍ୱାଧୀନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ୱାଧୀନ+ଭାବେ ତା, ତ୍ୱ)—ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, Swadhinata(twa) ଅସ୍ୱବଶତା—Independence; freedom.

ସ୍ୱାଧୀନତାଦାନ—ସଂ. ବି—ପରାଧୀନତା ମୋଚନପୂର୍ବକ କୌଣସି Swadhinata dana ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବା—Giving স্বাধীনতাদান a person freedom by freeing स्वाधीनतादान him from any bondage.

ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ—ସଂ ବିଣ.ପୁଂ—ଯେ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ—Swadhinata priya Loving freedom. স্বাধীনতাপ্রিয় स्वाधीनताप्रिय

ସ୍ୱାଧୀନତା ଲୋପ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱବଶତାର ବିନାଶ—Swadhinata lopa Deprivation of freedom. স্বাধীনতা লোপ स्वाधीनता लोप

ସ୍ୱାଧୀନତା ହରଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Swadhinata harana ବା ଜାତିକୁ ପରାଧୀନ କରିବା—স্বাধীনতা হরণ Depriving a person or nation स्वाधीनता हरण of its freedom.

ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଦେଶ ପରାଧୀନ ନୁହେଁ, ଅର୍ଥାତ Swadhina desa ଅନ୍ୟ ଜାତି ଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ନୁହେ—স্বাধীন দেশ स्वाधीन देश A free country.

ସ୍ୱାଧୀନ ପତିକା(ଭର୍ତ୍ତୃକା)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱାଧୀନ+ପତି, ଭର୍ତ୍ତୃ+କ Swadhina patika(bharttruka) +ଆ; ସ୍ୱାଧୀନ ଅଟେ ପତି ବା ଭର୍ତ୍ତା ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର;ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ବଶ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି—(a woman) Having control over her husband. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ -(କାବ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ) ନାୟିକାବିଶେଷ; ଯେଉଁ ନାୟିକାର ନାୟକ, ନାୟିକାବଶ ହୋଇ ସର୍ବଦା ନାୟିକାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଓ ଆଜ୍ଞାବହ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରନ୍ତି—A class of heroines of dramas or plots who have their lovers or husbands under their complete control [ବି—ନାୟିକା ୯ ପ୍ରକାରର ଯଥା—

ଖଣ୍ଡିତା, ଉତ୍କଣ୍ଠିତା, ବିପ୍ରଲବ୍ଧା, ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା, କଳହାନ୍ତରିତା, ପ୍ରବସ୍ୟତ୍ପତିକା, ଅଭିସାରିକା, ବାସକସଜ୍ଜା ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଭର୍ତ୍ତୃକା (ଜଟାଧର) ।

ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଭର୍ତ୍ତୃକା ନାୟିକା ପୁଣି ପଞ୍ଚବିଧା ।

୧ । ମୁଗ୍ଧା—ଯେଉଁ ନାୟିକା ପ୍ରୀତି ରସରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅଭିଜ୍ଞା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୁବତୀ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି ।

ମୁଗ୍ଧାଙ୍କ କଳ୍ପିତ ଉକ୍ତି—"ମଧ୍ୟେନ କୃଶିମା, ସ୍ତନେନ ଗରିମା, ଦେହେନ ବା କାନ୍ତିମା, ଶ୍ରୋଣୌ ନ ପ୍ରଥିମା, ଗତୌ ନ ଜଡ଼ିମା, ନେତ୍ରେ ନବା ବକ୍ରିମା, ଲାସ୍ୟେନ ଦ୍ରଢ଼ିମା, ନ ବାଚି ପଟୁମା ହାସ୍ୟେନ ବା ସ୍ଥୀଲିମା, ପ୍ରାଣେଶସ୍ୟ ତଥାପି ମଜ୍ଜତି ମନୋମଯ୍ୟେବ କିଂ କାରଣଂ ।"

୨ । ମଧ୍ୟା—ମଧ୍ୟାନାୟିକାଙ୍କ ଉକ୍ତି—"ଯଦପି ରତିମହୋତ୍ସବେ ନକାଲେ, ଯଦପି କରେଣ ତରୀବ ଧାରଣାନ୍ନ ପ୍ରିୟ ସଖୀ ପତିରେଷ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶଂ ତଦପି ନ ମୁଞ୍ଚତି ତେନ ବମାଚରାମି ।"

୩ । ପ୍ରୌଢ଼ା—ପ୍ରୌଢ଼ାଙ୍କ ଉକ୍ତି—"ବନ୍ଧୂକସ୍ୟାଧର-ପଲ୍ଲବସ୍ୟ ବଚସୋ ହଂସସ୍ୟ ଲାସ୍ୟସ୍ୟବା । ଧନ୍ୟା ନାମର-ବିନ୍ଦ ସୁନ୍ଦର ଦୃଶାଂ କାନ୍ତ ସ୍ତନୋତି ସ୍ତୁତିଂ, ସ୍ୱପ୍ନେ କାପି ନଗଚ୍ଛତି ଶ୍ରୁତି ପଥଂ ଚେତଃ ପଥଂ ଦୃକ୍‌ପଥଂ, କାପ୍ୟନ୍ୟା ଦୟିତସ୍ୟ ମେ ସଖିକଥଂ ତସ୍ୟାସ୍ତୁ ଭେଦଗ୍ରହଃ ।"

୪ । ପରକୀୟା—ପରକୀୟାଙ୍କ ଉକ୍ତି—"ସ୍ୱୀୟା ସନ୍ତି ଗୃହେ ସରୋରୁହଦୃଶୋ ଯାସାଂ, ବିଲାସେକ୍ଷଣଂ, କାଞ୍ଚୀ କୁଣ୍ଡଳ ହେମ କଙ୍କଣ ଝଣତ୍କାରେ ନ ବଶାମ୍ୟତି; ହୋହେତୁଃ ହଶ୍ରି କାନନେ ପୁରମୁଖେ ସୌଧେ ସଖୀ ସନ୍ନଧୌ, ଖୁ ମନ୍ତ୍ରୀମପି ପଲ୍ଲବସ୍ୟ ପରତୋ ଦୃଷ୍ଟିର୍ନମାଂ ମୁଞ୍ଚତି ।"

୫ । ସାମାନ୍ୟା—ସାମାନ୍ୟାଙ୍କ ଉକ୍ତି—"ସନ୍ତ୍ୟେବ ପ୍ରତି ମନ୍ଦିରଂ ମୃଗଦୃଶୋ ଯାସାଂ ସୁଧା ସାଗର—, ସ୍ରୋତସ୍ୟତ ସରୋଜ ସୁନ୍ଦର ଚମତ୍କାରଦୃଶୋ ବିଭ୍ରମାଃ, ତଦଂ ଜନ୍ତୁ ବଚନ୍ତ୍ର ମନ୍ମଥକଳା ବୈଦଗ୍ଧ୍ୟଦେହେତଃ ପୁନ ବିତ୍ତଂ ଚତ୍ତହରଂ ପ୍ରଯଚ୍ଛତି ଯୁବା ମଯ୍ୟେବ କିଂ କାରଣଂ ।" ରସମଞ୍ଜରୀ ।]

ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ(ଭାବେ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ପରାଧୀନ ନ ହୋଇ—
Swādhīna bhābare(bhābe) 1. Freely. ୨ । ସ୍ୱେଚ୍ଛା-
স্বাধীন ভাবে स्वाधीन भावसे କ୍ରମେ—2. Of one's free will.

ସ୍ୱାଧୀନ ମତ—ଦେ. ବି—ପର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୋଦିତ ନ ହୋଇ ନିଜର
Swādhīna mata ଇଚ୍ଛାରେ ଗଠିତ ବା ପ୍ରକାଶିତ ମତ—
স্বাধীন মত स्वाधीन मत One's free opinion.

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ—ସଂ. ପୁଂ ବି (ସୁ=ସୁନ୍ଦର+ଆ=ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପେ+ଅଧ୍ୟାୟ=
Swādhyāya ଅଧ୍ୟୟନ)—୧ । ବେଦାଧ୍ୟୟନ; ବେଦ ପାଠ—
1. Learning of the Bedas; Vedic studies. ୨ । ଅବୃତ୍ତିପୂର୍ବକ ବେଦ ପାଠ—
2. Recital of the Bedas. ୩ । ଜପ; ପାଠ ନ କରି ବେଦମନ୍ତ୍ର ପାଠ—3. Silent rumination of the Vedic formulae. ୪ । ବେଦ—4. The Bedas. ୫ । ବେଦାଂଶବିଶେଷ—5. A part of the Bedas. ୬ । ବିଧିପୂର୍ବକ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ—
6. Studying of the scriptures according to the prescribed rules. ୭ । ଯୋଗସାଧନ-
7. Spiritual exercise. ୮ । ତପସ୍ୟା—
8. Religious penance.

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ନିରତ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)-ବେଦାଭ୍ୟାସରେ ସର୍ବଦା ରତ-
Swādhyāya nirata Constantly engaged
[ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟରତ—ଅନ୍ୟରୂପ] in the study of the Bedas.

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟବାନ୍—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ [ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ+ବତ୍]-୧ । ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟକାରୀ,
Swādhyāyabān ବେଦାଧ୍ୟୟନକାରୀ—
(ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟଶୀଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Studying the Bedas.
୨ । ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟନିରତ (ଦେଖ)—2. Swādhyāya nirata (See

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ସେବା—ସଂ. ବି—ବେଦାଭ୍ୟାସ; ନିୟମିତ ରୂପେ ବେଦ ପାଠ—
Swadhyāya sebā Regular and systematic study of the Bedas.

ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Swādhyāyī ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟବାନ୍; ସର୍ବଦା ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟରେ ବା ବେଦାଭ୍ୟାସରେ ରତ—Engaged in regular study of the Bedas. ୧ । ବେଦପାଠକ—
1. A reader of the Bedas. ୨ । ପଲ୍ଲୀବଣିକ୍ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—2. A merchant trading in villages.

ସ୍ୱାନ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଧ୍ୱନି କରିବା+ଭାବ ଅ)—ସ୍ୱନ;
Swāna ଧ୍ୱନି; ରବ; ଶବ୍ଦ (ଅମର)—
Sound; voice. (ଉ—ବଜାଇତ କଳ ସ୍ୱାନ ଅବସରେ ଚମକ ରଚନ୍ତି ଶରଭେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ-ବିଳାସ ।)

ସ୍ୱାନୁଭୂତି—ସଂ. ବି—ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ; ନିଜର ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁଭୂତି—
Swānubhūti Self-knowledge.
[ଉ—ସେ ମୂଳ ବିଭୂତି ସ୍ୱାନୁଭୂତି ମହାଭୂତି, ଗୋପିକା ପ୍ରସଙ୍ଗେ ନର ସେ ଭଜି ଲଭନ୍ତି । ଭୂପତି · ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ସ୍ୱାନ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱନ୍ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା+କର୍ମ. ତ)—୧ । ଶବ୍ଦିତ
Swānta (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Sounded.
ସଂ. ବି (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—ଅନ୍ତଃକରଣ; ମନ (ଅମର)—
1. Mind, ୨ । ଗହ୍ୱର (ମେଦିନୀ)—2. A hole; cave. ୩ । ଆପଣାର ଅନ୍ତ ବା ମୃତ୍ୟୁ (ହ ଶ)—
3. One's end or death. ୪ । ଆପଣା ରାଜ୍ୟ ବା ପ୍ରଦେଶ (ହ. ଶ)—4. One's kingdom or country.

ସ୍ୱାପ—ସ. ବ (ସ୍ୱପ୍ ଧାତୁ+ଭାବ· ଅ)—୧ । ନିଦ୍ରା (ଅମର)—
Swāpa 1. Sleep. ୨ । ଶୟନ (ଭଣ)—2. Sleeping.
(ସୁପ୍ତ—ଭଣ) ୩ । ଜଡ଼ତା—3. Inertness. ୪। ଅଚୈତନ୍ୟ;
ଅଜ୍ଞାନ (ମେଦନୀ)—3. Unconsciousness. ୫ ।
ପକ୍ଷାଘାତ—5. Paralysis. ୬ । ସ୍ପର୍ଶଶକ୍ତିହୀନତା—
6. Numbness of the sense of touch. ୭ ।
ସ୍ୱପ୍ନ—7. Dream.

ସ୍ୱାନ୍ତଜ—ସ. ବଣ (ସ୍ୱାନ୍ତ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ)—ନିଜର ମନରୁ
Swāntaja ଜାତ—Born of one's mind. ସ. ବି—
ମନୋଜ; କାମଦେବ (ହେ. ଶ)—1. Cupid. ୨ ।
ପ୍ରେମ (ହେ ଶ)—2. Love.

ସ୍ୱାପକ—ସ· ବଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱପ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅକ)—ନିଦ୍ରାକାରକ
Swāpaka —Soporific; causing sleep.
(ସ୍ୱାପିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାପତେୟ—ସ· ବ (ସ୍ୱ=ଧନ+ପଥ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଏୟ)—
Swāpateya ୧ । ଧନ (ଅମର)—1. Riches. ୨ । ସମ୍ପତ୍ତି
—2. Property.

ସ୍ୱାପଦ—ସ· ବ—ଶ୍ୱାପଦର ଅନ୍ୟରୂପ (ହଳାୟୁଧ); ଶ୍ୱାପଦ (ଦେଖ)
Swāpada Swāpada (See)

ସ୍ୱାପନ—ସ· ବଣ (ସ୍ୱପ ଧାତୁ ଣିଚ+କର୍ତ୍ତୃ· ଅ·)—ନିଦ୍ରାକାରକ (ହେ,ଶ)
Swāpana —Soporific. ସ. ବି—୧ । ନିଦ୍ରାକାରକ
ଦ୍ରବ୍ୟ (ହେ. ଶ) —1. Soporific article. ୨ । ନିଦ୍ରା-
କାରକ ପ୍ରାଚୀନ ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ହେ. ଶ)—
2. A weapon of ancient times which in-
duced sleep in the smitten.

ସ୍ୱାବ୍—(ବୈଦେ.ବ(ଇଂ)—ଜାହାଜର ପଟାତଳ (ଡେକ୍) ଓ ଭାଣ୍ଡାରଗାରାର
Swāb ଚଟାଣ ଓ ଟେବୁଲ୍ ଆଦି ପୋଛିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଦଉଡ଼ିର ବା
ସ୍ୱାବ୍, स्वाब् ଲୁଗାର ବା ଚମଡ଼ାର ଖଣ୍ଡ—Swab.

ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ—ସ, ବ (ସ୍ୱ+ଅବଲମ୍ବନ)—୧ । ଆପଣା ଉପରେ ନିର୍ଭର
Swābalambana କରିବା—1. Reliance or dep-
endence on one's self. ୨ । ନିଜର ଶକ୍ତି ଉପରେ
ନିର୍ଭର କରି ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ
(ସ୍ୱାବଲମ୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା—2. Self-reliance.

ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ଶୀଳ—ସ. ବଣ, ପୁଂ—ନିଜର ଉପରେ ନିର୍ଭରକାରୀ—
Swābalambana sīla Self-reliant.
(ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସ୍ୱାବଲମ୍ବଶୀଳା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ସ୍ୱାବଲମ୍ବଶୀଳତା, ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳତା—ବ)

ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ—ସ. ବ. ପୁଂ (ସ୍ୱାବଲମ୍ବିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱ+ଅବ+ଲମ୍ବ ଧାତୁ+
Swābalambī ଇନ୍)—ଆତ୍ମନିର୍ଭର—Self-reliant.
(ସ୍ୱାବଲମ୍ବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାଭାବିକ—ସ. ବ (ସ୍ୱଭାବ+ଭବାର୍ଥେ. ଇକ)—୧ । ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ—
Swābhābika 1. Natural; habitual. ୨ । ପ୍ରାକୃତିକ;
(ସ୍ୱାଭାବିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନୈସର୍ଗିକ; ଯାହା କୃତ୍ରିମ ନୁହେଁ—
(ଅସ୍ୱାଭାବିକ, କୃତ୍ରିମ—ବିପରୀତ) 2. Natural; instinctive;
not artificial. ୨ । ସ୍ୱଭାବତଃ ଉତ୍ପନ୍ନ; ସହଜ—
3. Spontaneous; inherent; innate.

ସ୍ୱାଭାବ୍ୟ—ସ· ବ (ସ୍ୱଭାବ+ଯ)—୧ । ସ୍ୱଭାବରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—
Swābhābya 1. Inherent. ୨ । ସ୍ୱୟଂ ଉତ୍ପନ୍ନ—2. Self-
born.

ସ୍ୱାମ—ଦେ. ବ—ସୁଷମ (ଦେଖ)
Swāma Susāma (See)

ସ୍ୱାମିକ—ସ. ବ (ସ୍ୱାମିନ୍+କ)—ସ୍ୱାମିଯୁକ୍ତ; ଯାହାର ସ୍ୱାମୀ ବା
Swāmika ମାଲିକ ଅଛନ୍ତି—Having a master. (ଦ୍ର—
(ସ୍ୱାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏ ଶବ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ
(ଅସ୍ୱାମିକ—ବିପରୀତ) ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ମୃତ ସ୍ୱାମିକ ।)

ସ୍ୱାମି ଜାଂଘୀ—ସ. ବ ପୁଂ (ସ୍ୱାମିନ୍+ଜଙ୍ଘା+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Swāmi jāmghī ପରଶୁରାମ (ଶବ୍ଦମାଳା)—A name of the
great hero Parasurāma.

ସ୍ୱାମିଜୀ ଦେ.ବ—ସ୍ୱାମୀ ଉପାଧିଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—
Swāmiji A respectful term used in addressing
ସ୍ୱାମିଜୀ an anchorite or person having the title
स्वामीजी of Swāmī.

ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—ସଂ. ବ (ସ୍ୱାମିନ୍+ଭାବ ତ୍ୱ)—୧ । କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ; ଅଧିକାର—
Swāmitwa 1. Mastery. ୨ । ସ୍ୱତ୍ୱ—2. Proprietory
right. ୩ । ପତିତ୍ୱ; ଗୋସେଇଁପଣ—3. The state
of being the husband of a woman.

ସ୍ୱାମିନ୍—ସ. ସମ୍ବୋଧନ (ସ୍ୱାମିନ୍ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ସ୍ୱାମୀ—
Swāmin Oh Lord !

ସ୍ୱାମିନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ୱାମିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ସ୍ୱାମୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Swāmini 1. Feminine of Swāmī. ୨ । ଅଧିକାରିଣୀ;
ସାଆନ୍ତାଣୀ—2. Mistress; a female owner. ୩।
ଗୃହିଣୀ—3. The mistress of a house.

ସ୍ୱାମି ଭକ୍ତ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—
Swāmi bhakta Devoted to one's master.
(ସ୍ୱାମିଭକ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବ. ପୁଂ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଭକ୍ତ—Devotee of
one's master.

ସ୍ୱାମି ଭକ୍ତା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିବିଶିଷ୍ଟା—Devoted
Swāmi bhaktā to one's husband. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସାଧ୍ୱୀ,
ସତୀ—A chaste woman.

ସ୍ୱାମି ଭକ୍ତି—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପତିଭକ୍ତି—1. Devotion
Swāmi bhakti to one's husband. ୨। ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି—
2. Devotion to one's master.

ସ୍ୱାମି ଶୂଳ—ସ. ବ—୧। ନିଜ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବୈରୀ; ଭର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଦ୍ୱେଷୀ—Enemy
Swāmi sūla of one's master or lord.
[ଦ୍ର—ଭୁମ୍ବପର ସ୍ୱାମି-ଶୂଳ ଏହୁ ଜଗତେ; ଶୋକନେତ
ନିଜନ କାହିଁ ମୋହମତେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ—ସଭା]

୨ । ପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ବୈର ଭାବାପନ୍ନା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A woman inimical to her husband

ସ୍ୱାମି ସହଗମନ (ମରଣ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସହଗମନ (ଦେଖ)—
Swāmi sahagamana (maraṇa) Sahagamana (See)

ସ୍ୱାମି ସହବାସ—ସଂ. ବି—୧। ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ (ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର) ଏକତ୍ର ବାସ—
Swami sahabāsa 1. (a wife's) Living with her husband—୨ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରତି—2. Cohabitation with one's husband.

ସ୍ୱାମି ସେବା—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା—
Swāmi sebā Serving or tending one's husband.

ସ୍ୱାମୀ—ସଂ.ବି.ପୁଂ (ସ୍ୱାମିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ୱ=ଧନ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ.ମିନ୍; ୧।୨।୧୨)
Swāmī —୧। (ଭୃତ୍ୟର) ପ୍ରଭୁ; ମାଲିକ—1. Master; lord. ୨ । (ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଜାତିର) ପାଳକ; ରକ୍ଷକ; ଅନ୍ନଦାତା—2. Protector· maintainer. ୩ । (ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର) (ସ୍ୱାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଅଧିକାରୀ; ମାଲିକ—3. Owner; proprietor ୪ । (ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ) ପତି; ଗେରସ୍ତ; ଭର୍ତ୍ତା (ଧରଣୀ)—4. Husband. [ଦ୍ର—ସ୍ୱାମୀ ଶବ୍ଦର ଭଲ ଭଲ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଯଥା—ସ୍ୱାମୀ=ଦେହର ପ୍ରଭୁ, ଭର୍ତ୍ତା=ଭରଣ କର୍ତ୍ତା, ପତି=ପାଳନକର୍ତ୍ତା, କାନ୍ତ=କାମପ୍ରଦ, ବନ୍ଧୁ=ସୁଖବନ୍ଧପ୍ରଦ, ପ୍ରିୟ=ପ୍ରୀତିଦାତା, ଈଶ=ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଦାୟକ, ପ୍ରାଣନାଥ=ପ୍ରାଣର ପ୍ରଭୁ, ରମଣ=ରତିଦାତା] ୫ । (ରାଜ୍ୟର) ରାଜା; ଅଧିପତି (ଅମର)—5. King; sovereign. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ସ୍ୱାମୀ ବା ରାଜା ରାଜ୍ୟାଙ୍ଗର ଏକତମ । ରାଜ୍ୟର ୭ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ଯଥା—ସ୍ୱାମୀ=ରାଜା; ଅମାତ୍ୟ=ମନ୍ତ୍ରୀ; ସୁହୃଦ୍=ମିତ୍ରରାଜା, କୋଷ=ଧନାଗାର, ରାଷ୍ଟ୍ର=ରାଜ୍ୟ, ଦୁର୍ଗ=ଗଡ଼, ବଳ=ସୈନ୍ୟ; ଏହି ୭ ଗୋଟି ଅଙ୍ଗରୁ କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ବିକଳ ବା ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ରାଜ୍ୟର ନାଶ ବା ଅନିଷ୍ଟ ଘଟେ ।] ୬ । (ଦଳର) ଦଳପତି; ନେତା; ନାୟକ (ଅମର)—6. Leader; head; headman. ୭ । (ଶିଷ୍ୟର) ଗୁରୁ (ଧରଣୀ)—7. Preceptor; teacher. [ଦ୍ର—ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି ଯେ, ଗୁରୁ, ପତି ଓ ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱାମୀ (ପତି) ସମସ୍ତଙ୍କଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।] ୮ । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବା ପରମହଂସ ବ୍ରତଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପାଧି—8. Title of a person who has renounced the world and has been initiated as a 'Paramahamsa' and observes celebacy. [ଦ୍ର—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ପରମହଂସମାନଙ୍କର ଓ ଦେବତାଙ୍କର 'ସ୍ୱାମୀ' ଉପାଧି ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ, ଆଜିକାଲି କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦନାର୍ଥ 'ସ୍ୱାମୀ' ଉପାଧିରେ ନିଜ ନାମକୁ ଭୂଷିତ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ସଜନାତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ସାମାଜିକ ଭକ୍ତମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରୀତିସମ୍ପାଦନାର୍ଥ ତାଙ୍କୁ 'ସ୍ୱାମୀ' ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର ଅଧିକାର ନ ଥାଇ 'ସ୍ୱାମୀ' ପଦଗ୍ରହଣ ଓ ଅନେକ ଅର୍ଦ୍ଧସରକାରୀ କାଗଜରେ ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ଏ ଉପାଧିର ତାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ସଂଯୋଜନ ଓ ସମୟ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ୱାକ୍ଷରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାଧିର ପ୍ରୟୋଗ ଏ ପଦର ସମ୍ୟକ୍ ଅପବ୍ୟବହାର ଅଟେ । ଯେବେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ମୃତପତ୍ନୀକ ଥାଇ ଓ ଏକପତ୍ନୀବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେବେ ଏହି ଅନଧିକାର-ଗୃହୀତ ଉପାଧି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତହିଁରେ ତାଙ୍କର ତୃପ୍ତିଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନେ ଦେଖନ୍ତି, ତେବେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ତାଙ୍କଠାରେ ସେ ଉପାଧି ଲଗାନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କୁ ଅନଧିକାର 'ସ୍ୱାମୀ' ପଦଭୂଷିତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ ।] ୧୧ । ବିଭୁ; ଈଶ୍ୱର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—11. God. ୧୨ । ହରି; ବିଷ୍ଣୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—12. Bishṇu. ୧୩ । ହର; ଶିବ; ମହାଦେବ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—13. Siba. ୧୪ । ବାତ୍ସାୟନ ମୁନି (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—14. A name of sage 'Bātsāyana'. ୧୫ । ଗରୁଡ଼ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—15. A name of 'Garurda'. ୧୬ । ଅର୍ତ୍ତୀତ କଳ୍ପୀୟ ଅର୍ହଦ୍‌ଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର), ଗତ ଉତ୍ସର୍ପିଣୀର ଏକାଦଶ ଅର୍ହତ୍—16. Name of a Buddhist saint before the advent of the Buddha. ୧୭ । ପଣ୍ଡିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—17. A learned Brāhmaṇa. ୧୮ । ସେନାପତି (ହ୍ରିଂ ଶ)—18. Commander; general. ଦେ. ଅ—(ସଂ. ସ୍ୱାମିନ୍) ହେ ମହାଶୟ—Sir ! [ଦ୍ର—କେ ତୁମ୍ଭେ କହ ସ୍ୱାମୀ ମୋତେ, କରୁଅଛ ଏ କଷ୍ଟରେ, ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]

ସ୍ୱାମ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱାମିନ୍ + ଭାବାର୍ଥେ ଯ)—ସ୍ୱାମିତ୍ୱ (ହ୍ରି. ଶ)—
Swāmya The state of being swami.

ସ୍ୱାମ୍ୟମାତ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ—
Swāmyamātya The king and his minister.

ସ୍ୱାମ୍ୟମାତ୍ୟସୁହୃତ୍‌କୋଷରାଷ୍ଟ୍ରଦୁର୍ଗବଳ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ନୀତିଶାସ୍ତ୍ରମତରେ
Swāmyamātyasuhrutkosharāshṭradurgabaḷa
ରାଜ୍ୟର ୭ଟି ଅଙ୍ଗ (ସ୍ୱାମୀ, ଅମାତ୍ୟ, ସୁହୃତ୍, କୋଷ, ରାଷ୍ଟ୍ର, ଦୁର୍ଗ ଓ ବଳ)—The 6 component parts of a kingdom (king, minister, ally, treasury, kingdom, fort and army).

ସ୍ୱାମ୍ୟର୍ଥ ମରଣ—ଅପଣାର ସ୍ୱାମୀ (ଭର୍ତ୍ତା ବା ଶାସକ)ଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ବା
Swāmyartha maraṇa ଉପକାର ପାଇଁ ଜୀବନ ଦାନ—
Dying to save or benefit one's husband or master. [ଦ୍ର—ବହ୍ନିପୁରାଣରେ ସଂଗ୍ରାମପ୍ରଶଂସା ନାମକ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଜୀବନ-

ରକ୍ଷାର୍ଥେ ନିଜର ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କରନ୍ତି ସେ ନରମେଧ ଯଜ୍ଞର ଫଳ ଲାଭ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ କରନ୍ତି ।]

ସ୍ୱାମ୍ୟୁପକାରକ—ସଂ. ଵଣ ପୁଂ—ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଉପକାରୀ— Swāmyupakāraka Rendering of benefit to one's master; serving one's master. ବି—(ସ୍ୱାମ୍ୟୁପକାରୀ—ଅଳଂକୃତ) (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ—Hor.e. (ସ୍ୱାମ୍ୟୁପକାର—ବି.ରୂ.)

ସ୍ୱାୟତ୍ତ—ସଂ. ଵଣ—୧ । ନିଜର ବଶୀଭୂତ—1. Under one's Swāyatta control. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନ—2. Independent.

ସ୍ୱାୟତ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଜର ଅଧିକାରକୁ ଆଣିବା; ବଶୀଭୂତ Swāyatta karibā କରିବା—1. To bring স্বায়ত্ত করা **स्वायत्त करना** under one's control. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଜର ବଶ କରିବା—2. To fully control a person.

ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ—ଦେ. ବି (ସ୍ୱାୟତ୍ତ, ନୂତନ ଆଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)—ସ୍ୱରାଜ; Swāyatta śāsana ଦେଶବାସୀଙ୍କ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ স্বায়ত্ত শাসন **स्वायत्त शासन** ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ—ସ୍ୱରାଜ—Self-government; autonomy.

ସ୍ୱାୟତ୍ତୀକରଣ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱାୟତ୍ତ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଈ+କରଣ)— Swāyattīkaraṇa ନିଜର ବଶରେ ଆନୟନ— Bringing under one's control.

ସ୍ୱାୟତ୍ତୀକୃତ—ସଂ. ଵଣ (ସ୍ୱାୟତ୍ତ+ଅଭୂତତଦ୍ଭାବେ ଈ+କୃତ)—ନିଜର Swāyattīkṛuta ବଶକୁ ଆଣିତ—Brought under one's control.

ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ—ସଂ. ଵଣ (ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ=ବ୍ରହ୍ମା+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—ସ୍ୱୟମ୍ଭୂ Swāyambhuba ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to Swayambhū. ବି. (+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ)—ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପୁତ୍ର; ପ୍ରଥମ ମନୁ—The first progenitor of mankind.

ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବ ମନୁ—ସଂ. ବି—ପ୍ରଥମ ମନୁ—The 1st or original Swāyambhuba manu progenitor of mankind [ଦ୍ର—ସୃଷ୍ଟି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମା ଏହାଙ୍କୁ ନିଜର ଦକ୍ଷିଣ ଅଙ୍ଗରୁ ଜାତ କଲେ ଓ ବାମାଙ୍ଗରୁ ଶତରୂପାନାମ୍ନୀ କନ୍ୟାକୁ ଜାତ କରି ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଲେ । ଏହି ବିବାହରୁ ଆକୂତି ଓ ଦେବହୂତି ଓ ପ୍ରସୂତି ନାମରେ ତିନିଗୋଟି କନ୍ୟା ଏବଂ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ଓ ଉତ୍ତାନପାଦ ନାମରେ ଦୁଇଟି ପୁତ୍ର ଜାତ ହେଲେ । ପିତା ଏହି ଅକୂତି କନ୍ୟାଙ୍କୁ ରୁଚିଙ୍କୁ ଓ ଦେବହୂତିଙ୍କୁ ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କୁ ଦେଲେ । ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଔରସରେ ୧୬ ଗୋଟି ପୁତ୍ର ଓ ୨୪ଟି କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଲେ ଓ ଏହିମାନଙ୍କଠାରୁ ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ, ପତଙ୍ଗ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ସରୀସୃପ ଆଦି ଜନ୍ମିଲେ ଓ କ୍ରମେ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାଣୀମାନେ ମାଡିଗଲେ—ମାର୍କଣ୍ଡେୟପୁରାଣ ।]

ସ୍ୱାୟମ୍ଭୁବୀ—ସଂ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମୀ (ସ୍ୱଜାତୀୟର୍ଥ୍ଣ ଦେଖ)— Swāyambhubī Brāhmī (See).

ସ୍ୱାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା ବି—ସୁଆର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Swāra (etc) Suāra etc (See)

ସ୍ୱାରସ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱରସ+ଯ)—୧ । ସରସତା; ରସୁଆଳପଣ (ହି.ଶ)— Swārasya 1. Juiciness. ୨ । ସ୍ୱାଭାବିକତା(ହି.ଶ)-2. Naturalness.

ସ୍ୱାରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱରାଜ୍+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ— Swārājya 1. The kingdom of heaven. ୨ । ଈଶ୍ୱରତ୍ୱ—2. Divinity; godhead. ୩ । ସ୍ୱର୍ଗର ଆଧିପତ୍ୟ; ଇନ୍ଦ୍ରତ୍ୱ—3. Soverignty in heaven; the state of being Indra, the king of the gods. ୪ । ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନସମ୍ପନ୍ନ ରାଜ୍ୟ—(ହ. ଶ.)—4. Autonomous country.

ସ୍ୱାରାଟ୍—ସଂ. ବି (ସ୍ୱ=ରାଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ; ସ୍ୱାରାଜ୍ ୧ମା. ୧ବ)— Swārāṭ ଇନ୍ଦ୍ର; ଦେବରାଜ (ଅମର)— Indra.

ସ୍ୱାରି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି ସୁଆରି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Swāri Suāri etc (See) পালকী **सवारी**

ସ୍ୱାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସୁଆରିବା (ଦେଖ)— Swāribā Suāribā (See)

ସ୍ୱାରୋଚିଷ—ସଂ. ବି (ପୁଂ) (ନାମ)—(ସ୍ୱରୋଚିଷ=ଅଗ୍ନି+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ Swārochisha ଅ)—ଦ୍ୱିତୀୟ ମନୁ—The 2nd progenitor of mankind. [ଦ୍ର—ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭାଗବତ ମତରେ ଏ ଅଗ୍ନିସୁତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କଠାରୁ ୪ ପୁତ୍ର ଓ ୭ ଋଷି (ଦତ୍ତୋଳି, ଚ୍ୟବନ, ସ୍ତମ୍ବ, ପ୍ରାଣ, କଶ୍ୟପ, ଊର୍ଜ ଓ ବୃହସ୍ପତି ଜନ୍ମିଥିଲେ—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ । ମାର୍କଣ୍ଡେୟପୁରାଣରେ ଏହାଙ୍କ ନାମ ଦ୍ୟୁତିମାନ୍ ବୋଲି ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି (ହ. ଶ) ।]

ସ୍ୱାର୍ଜନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଉପାର୍ଜନ— Swārjana Self-acquisition.

ସ୍ୱାର୍ଜିତ—ସଂ. ଵଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ନିଜଦ୍ୱାରା ଉପାର୍ଜିତ; ସ୍ୱୟଂଲବ୍ଧ- Swarjita Self, acquired; earned by one's self.

ସ୍ୱାର୍ଥ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନ; ଅସ୍ମପ୍ରୟୋଜନ; Swārtha ନିଜକାର୍ଯ୍ୟ—1. One's necessity or exclusive aim. ୨ । ସ୍ୱସ୍ୱାମିତ୍ୱ; ନିଜର ଅର୍ଥ; ସ୍ୱୀୟ ବସ୍ତୁ—2. One's own or exclusive property. ୩ । ନିଜର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ—3. A thing aimed at by one's self. ୪ । ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ 4. Self interest. ୫ । (ବ୍ୟାକରଣ) ଲିଙ୍ଗାର୍ଥ ବିଶେଷ (ଦୁର୍ଗାଦାସ); ଶବ୍ଦର ସ୍ୱାଭାବିକ ବା ସହଜ ଅର୍ଥ—5. (Grammar) The inherent meaning

of a word ଗ୍ରାମ୍ୟ. ବିଣ (ସଂ. ସାର୍ଥ)—୧ । ସାର୍ଥ; ସାର୍ଥକ ସାର୍ଥକ—1. Fruitful. ୨ । ସିଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—ସାର୍ଥକ 2. Successful.

ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—(ପରର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନାର୍ଥ) ନିଜର Swārtha tyāga ଲାଭ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଚାରର ପରିତ୍ୟାଗ—Renunciation of one's self-interest; self-(ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ—ପୁଂ; ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) sacrifice

ସ୍ୱାର୍ଥ ନାଶ—ସ. ବି—୧ । ନିଜର ଅଭୀଷ୍ଟ ଅବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ବିନାଶ—Swārtha nāśa 1. Destruction or extinction of one's self interest. ୨ । ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବାଧା—2. Impediment or obstruction to one's self interest.

ସ୍ୱାର୍ଥ ପଣ୍ଡିତ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ.—ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ବିଷୟରେ ଚତୁର (ଲୋକ)—Swārtha pandita Clever in accomplishing one's (ସ୍ୱାର୍ଥପଣ୍ଡିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) self interest.

ସ୍ୱାର୍ଥପର—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍)—ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନସିଦ୍ଧି Swārthapara ନିମନ୍ତେ ତତ୍ପର—Selfish; self-seek-(ସ୍ୱାର୍ଥ ପରତନ୍ତ୍ର, ସ୍ୱାର୍ଥ ପରାୟଣ—ଅନ୍ୟରୂପ) ing; self inter-(ସ୍ୱାର୍ଥପରା, ସ୍ୱାର୍ଥପରତନ୍ତ୍ରା; ସ୍ୱାର୍ଥ ପରାୟଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ested. (ସ୍ୱାର୍ଥପରତା; ସ୍ୱାର୍ଥପରତନ୍ତ୍ରତା, ସ୍ୱାର୍ଥପରାୟଣତା—ବି)

ସ୍ୱାର୍ଥ ବଳି—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପରର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ ନିଜର Swārtha bali ପ୍ରୟୋଜନକୁ ତ୍ୟାଗକରିବା—Self-sacrifice; sacrifice of one's self-interest to benefit others.

ସ୍ୱାର୍ଥ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି (ମ. ପ ଲୋ)—ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନ ସିଦ୍ଧି ଲୋଡ଼ିବା Swārtha buddhi ବୁଦ୍ଧି—Selfish spirit. ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ(ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱାର୍ଥପର;ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ଆପଣାର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି କଥା ଭାବୁଥାଏ—Selfish.

ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଭ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ (ଦେଖ)—Swārtha lābha Swārtha sādhana (See)

ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ନିଜର ପ୍ରୟୋଜନ ସାଧନ କରେ—Swārtha sādhaka One who brings about the ful-(ସ୍ୱାର୍ଥସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) filment of ones's selfish interests.

ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ—ସଂ ବି(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ନିଜର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଫଳ କରିବା—Swārtha sādhana Accomplishment or attain-(ସ୍ୱାର୍ଥ ସିଦ୍ଧି—ଅନ୍ୟରୂପ) ment of one's own object

ସ୍ୱାର୍ଥ ହେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ ସାର୍ଥ, ସାର୍ଥକ)—ସାର୍ଥକ ହେବା; ସଫଳ Swārtha hebā ହେବା—To be crowned with ସାର୍ଥକ ହୁଓଯ୍ଯା success; to attain one's end. (ଯଥା—ସାର୍ଥକ ହୋନା ତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବାରୁ ମୋର ଏତେ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱାର୍ଥ ହେଲା ।)

ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଅନ୍ଧ ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି କାମନାରେ ଅନ୍ୟ Swārthāndha ବିଷୟରେ ବିବେଚନାହୀନ—Blind to (ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) things other than one's [ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧତା, ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ୍ୟ—ବି] self interest.

ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧିର ଉପାୟ Swārthānweshana ଖୋଜି ବୁଲିବା—Seeking one's good.

ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷୀ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ଯେ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥସିଦ୍ଧି Swārthānweshī ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ; ସ୍ୱାର୍ଥପର—[ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Self-seeking.

ସ୍ୱାର୍ଥିକ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱାର୍ଥ+ଇକ)—୧ । ସ୍ୱାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Swārthika 1. Relating to self interest. (ସ୍ୱାର୍ଥିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । (ଗ୍ରା) ସ୍ୱାର୍ଥପର—2. Selfish.

ସ୍ୱାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ) (ସ୍ୱାର୍ଥ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ଆପଣାର୍ଥୀ; Swārthī ସ୍ୱାର୍ଥପର—Selfish. [ସ୍ୱାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ସ୍ୱାଶ୍ରୟ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ (ଦେଖ)—Swābalambana.(See) Swāśraya ବିଣ (ପୁଂ)—ସ୍ୱାବଲମ୍ବୀ (ଦେଖ)—[ସ୍ୱାଶ୍ରୟା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ] Swābalambī (See).

ସ୍ୱାସ୍ଥ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ)—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ (ଦେଖ) Swāstha Swāsthya(See)

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱସ୍ଥ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ସୁସ୍ଥତା; ଆରୋଗତା; Swāsthya ନିରାମୟତା—1. Health; freedom from illness. ୨ । ଆରୋଗ୍ୟ—2. Convalescence. ୩ । ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—3. Ease; comfort. ୪ । ସନ୍ତୋଷ (ଦେଶଜ)—4. Contentment. ୫ । ମନର ସୁସ୍ଥତା; ଉଦ୍‌ବେଗହୀନତା; ନିଶ୍ଚିନ୍ତତା; ଅନୁଦ୍ବେଗ—5. Freedom from anxiety. ୬ । ସୁଖ—6. Happiness. [ଦ୍ର—ସ୍ୱସ୍ଥ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଆରୋଗ; ତହିଁରୁ ଭାବରେ 'ଯ' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଅନେକ ଅଭିଧାନରେ ପ୍ରମାଦବଶତଃ ସୁସ୍ଥ ଶବ୍ଦରୁ ଯ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦ୍ୱାରା 'ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ' ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି ।]

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର—ସଂ. ବିଣ—ଯାହା ସୁସ୍ଥତା ଜନ୍ମାଏ—Healthy; health-Swāsthyakara giving; hygienic. [ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଜନକ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଦାୟକ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଦ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆରୋଗତାର ନାଶ—Swāsthya nāśa Loss of health.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିବାସ(ବାସ)—ସଂ, ବି (ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—Swāsthya nibāsa (bāsa) ୧ । ସୁସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପାଇଁ ବା ନଷ୍ଟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ପୁନର୍ଲାଭ ପାଇଁ ବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଲାଭ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ସ୍ଥାନରେ ବାସ—1. Resorting to a health resort for recouping or gain-

ing one's health. ୨ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ସ୍ଥାନ—2 Health resort.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାନ—ଦେ. ବି (ଇଂରାଜୀ ବାକ୍ୟର ଅନୁବାଦ)—ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କର Swāsthya pāna ବା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍যপান କାମନା କରି ମଦ୍ୟ ପାନ କରିବା—स्वास्थ्यपान Drinking to the health (of a person).

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଇଂରାଜୀ ବାକ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ Swsāthyapāna karibā ଅନୁବାଦ)—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରୀତି ସ୍ୱাস্থ্যপানকরা ଅନୁସାରେ ଆଧୁନିକ ଭୋଜନ-ସମ୍ମେଳନମାନରେ स्वास्थ्यपान करना କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କାମନା କରି ମଦ୍ୟ ପାନ କରିବା—To drink the health of; to toast (a person). [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭୋଜିରେ ସମାଗତ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କର ବା କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କାମନା କରି ଭୋଜିରେ ଯୋଗ ଦେବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଦ୍ୟ ପାନ କରନ୍ତି ।]

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ—ଦେ. ବି—ରାଜ୍ୟବାସୀଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା Swāsthya bibhāga ପାଇଁ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ରାଜକୀୟ ବିଭାଗ—স্বাস্থ্যবিভাগ The Department of Public Health; स्वास्थ्यविभाग The Public Health Department.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଙ୍ଗ—ସଂ ବି—ସୁସ୍ଥତାର ବିନାଶ; ରୋଗାଦିର ଅକ୍ରମଣ—Swāsthya bhanga The impairment or loss of one's health.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ରକ୍ଷା—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ଉପାୟମାନ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଶରୀର Swāsthya rakshā ସୁସ୍ଥ ରହିବ ତାହା କରିବା—Following hygienic rules; hygiene.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଚିବ(ମନ୍ତ୍ରୀ)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କଠାରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗର Swāsthya sachiba(mantrī) ତଦାରଖ ବା ଭାର ଥାଏ—The সাস্থ্যসচিব minister in charge of Public Health. स्वास्थ्यसचिव

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (୩ୟା ତତ୍)—ସୁସ୍ଥ—Swāsthya sampanna Hale, healthy. (ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସୁଖ-ସଂ. ବି (ମ.ପ.ଲୋ)-ମନୁଷ୍ୟର ସୁସ୍ଥ ରହିବାଯୋଗୁ ଅନୁଭୂତ Swāsthya sukha ଆନନ୍ଦ—Happiness enjoyed by a healthy person.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି—ସଂ. ବି—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ; ସୁସ୍ଥତାର ନାଶ—Swāsthya hāni Loss of one's health.

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନି (ନାଶ, ଭଙ୍ଗ)କର—ସଂ. ବିଣ—ଯେ ବା ଯାହା ସୁସ୍ଥ Swāsthya hānī (nāsa, bhanga) kara ଲୋକକୁ ଅସୁସ୍ଥ କରେ—Impairing one's health, unhygienic

ସ୍ୱାହା—ସଂ. ଅ—(ସୁ+ଆ+ହ୍ୱେ. ଧାତୁ=ଡାକିବା+କରଣ ଅ+ଆ) Swāhā ଦେବହବିର୍ଦ୍ଦାନ ମନ୍ତ୍ର; ଦେବତାଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଧରି ଅଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦେବାର ମନ୍ତ୍ର—(Interjection) A formula or exclamation uttered while pouring ghee into fire by invoking a particular deity by name. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଦେବତାଙ୍କ ନାମରେ ଲାଗେ ଓ ଏହି ଶବ୍ଦ ଲାଗିବା ଯୋଗୁ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ପଦ ରେ ୪ର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଓଁ ନାରାୟଣାୟ ସ୍ୱାହା, ଓ ଅଗ୍ନୟେ ସ୍ୱାହା, ଓ ଦୁର୍ଗାୟୈ ସ୍ୱାହା ।

ପିତୃମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ କରି ପିଣ୍ଡ ଓ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଲାବେଳେ 'ସ୍ୱଧା' ଏବଂ ଦେବତାଙ୍କୁ ଆହୁତି ଦେଲାବେଳେ 'ସ୍ୱାହା' ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ।

(ଅନ୍ୟ ସ.—ଅଗ୍ନାୟୀ, ହୁତଭୁକ୍‌ପ୍ରିୟା, ହ୍ରିଂ, ଅନଳପ୍ରିୟା, ବହ୍ନିବଧୂ) ବି. ୧ । (+କର୍ମ ଅ+ଆ) ଅଗ୍ନି-ଦେବତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ; ଦକ୍ଷ କନ୍ୟା—1. Name of the wife of the Fire god.

[ଦ୍ର—ଏ ଦକ୍ଷ କନ୍ୟା ଅଟନ୍ତି । ମତାନ୍ତରରେ ଏ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମିଥିଲେ । ଫଳତଃ ଏ ଅଗ୍ନିଙ୍କର ଦାହିକା ଶକ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ପାଇବା ପାଇଁ କଠୋର ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ ଓ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବିଷ୍ଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଓ ବ୍ରହ୍ମା ମଧ୍ୟ ଏହା ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ଏହି ବର ଦେଲେ ଯେ, ଦେବତାଙ୍କ ନାମର ମନ୍ତ୍ର ଶେଷରେ 'ସ୍ୱାହା' ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଘୃତରେ ଆହୁତି ଦେଲେ ଉକ୍ତ ଆହୁତି ଦେବତାମାନେ ପାଇବେ । ଏହି ବର ପାଇ ସ୍ୱାହା ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପତ୍ନୀ ହେଲେ । ଅଗ୍ନିଙ୍କ ଔରସରେ ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦକ୍ଷିଣ, ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଓ ଆହବନୀୟ ନାମକ ୩ଟି ବୈଦିକ ଅଗ୍ନି ଜାତ ହେଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବରରେ ସ୍ୱାହାହୀନ ମନ୍ତ୍ର ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବାର ମନ୍ତ୍ର—
"ଓଁ ହ୍ରୀଁ ବହ୍ନିଜାୟାୟୈ ଦେବ୍ୟୈ ସ୍ୱାହା"
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ ପ୍ରକୃତିଖଣ୍ଡ ।]

୨ । ଅଗ୍ନିର ଦାହିକା ଶକ୍ତି—2. The burning attribute of fire. ୩ । ବୌଦ୍ଧଶକ୍ତିବିଶେଷ—3. Name of a Buddhist goddess. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ—ତାରା, ମହାଶ୍ରୀ, ଓଙ୍କାର, ଶ୍ରୀ, ମନୋରମା, ତାରଣୀ, ଜୟା, ଅନନ୍ତା, ଶିବା, ଲୋକେଶ୍ୱରାତ୍ମଜା, ଖଦୂରବାସିନୀ, ଭଦ୍ରା, ବୈଶ୍ୟା, ନୀଳସରସ୍ୱତୀ, ଶଙ୍ଖିନୀ, ମହାତାରା, ବସୁଧାରା, ଧନଦା, ତ୍ରିଲୋଚନା, ଲୋଚନାଖ୍ୟା (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)] । ୪ । ହୋମାଗ୍ନିରେ ଦିଆଯିବା ଆହୁତି—4. Libations of ghee made into the sacrificial fire.

ସ୍ୱାହା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନ୍ତ୍ର ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାହା ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଘିଅକୁ ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତ ଦେବା—
Swāhā kāribā
स्वाहा करना स्वाहा करना 1. To offer ghee unto the fire by uttering the word Swāhā; (ଉ—ତାହାର ଘିଅ ସରୁଚି, ବାଲ୍ଲୁଣକୁ ସ୍ୱାହା କରିବାକୁ ଡର ମାଡୁଛି !—ଇଗ ।) ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—(ଧନ ଓ ଅଦକୁ) ଅଯଥା ବ୍ୟୟ ବା ନଷ୍ଟ କରିବା; ଉଡ଼ାଇ ଦେବା—2. To sqander away. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—3. To appropriate a thing to one's use.

ସ୍ୱାହାକୃତ୍—ସଂ.ବ.(ସ୍ୱାହା + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍) ଯଜ୍ଞକାରୀ (ହୁ.ଶ)—
Swāhā krut The performer of a Vedic sacrifice.

ସ୍ୱାହା ନାଥ (ପତି, ପ୍ରିୟ, ବଲ୍ଲଭ)—ସଂ. ବ, ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—
Swāhā nātha (pati, priya, ballabha)—ଅଗ୍ନିଦେବ—The Fire god.

ସ୍ୱାହାଭୁକ୍—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ସ୍ୱାହା + ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍;
Swāhā bhuk ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱାହା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଅହୁତ ଭୋଜନ କରନ୍ତି)—ଦେବତା—Deity; gods.

ସ୍ୱାହାର୍ହ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ଯଜ୍ଞରେ ହବ ପାଇବା ଯୋଗ୍ୟ (ଦେବ)—
Sāwhārha (a Diety) Entitled to get oblations unto the fire)
(ସ୍ୱାହାର୍ହା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱାହାଶନ—ସ.ବ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱାହା ଦ୍ୱାରା ଅଶନ ହୁଏ ଯାହାଙ୍କର)—
Swāhāśana ଦେବତା—Deity; one of the gods.

ସ୍ୱିଚ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—ବିଜୁଳିବତି ଓ ଯୋ ଅାଦ ଚଳାଇବା ବା
Swich ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କଳ ବା ଗୁବ—
स्वीच् स्वीच् Switch of an electric contrivance.

ସ୍ୱିଜର୍‌ଲ(ଲା)ଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ.ବ(ଇଂ. ନାମ)—ଇଟାଲିର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା
Swijar-la (lā)ṇḍ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ର ପାର୍ବତ୍ୟ ରାଜ୍ୟ—
(ସ୍ୱିଜର୍‌ଲ (ଲା)ଣ୍ଡ—ଅନ୍ୟରୂପ) Switzerland.
स्वीजर लाण्ड स्वीजरलैण्ड

ସ୍ୱିଡ୍—ବୈଦେ. ବଣ. (ଇଂ)—୧ । ସ୍ୱିଡେନ୍ ଦେଶୀୟ—
Swiḍ 1. Swede; swedish. ୨ । ସ୍ୱିଡେନ୍ ଦେଶବାସୀ—
स्वीड् स्वीड 2. Inhabiting Sweden.
(ସ୍ୱିଡଶ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱିଡେନ—ଦେ. ବ, (ଇଂ. ନାମ)ଇଉରୋପର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିବା
Swiḍen ନରୱେ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବସ୍ଥ ଦେଶ—Sweden
स्वीडेन स्वीडेन

ସ୍ୱିତ୍—ସ. ଅ—(ସୁ + ଇ. ଧାତୁ = ଯିବା + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)—ପ୍ରଶ୍ନ,
Swit ତର୍କ ଓ ପାଦପୂରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—Interjection used in interrogation, doubt and completing a sentence. [ଦ୍ର—ଏହାର ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହାର ହେବା ଦେଖା ନାହିଁ ।]

ସ୍ୱିଦ୍(ଧାତୁ)—ସ—ଝାଳେଇବା—
Swid (root) To perspire.

ସ୍ୱିଦିତ—ସ. ବ—(ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)—ସ୍ୱେଦିତ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ
Swidita କୌମୁଦୀ)—Perspired; made to perspire.

ସ୍ୱିନ୍ନ—ସ. ବଣ—(ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ + ଉକ୍ତି.ତ)—୧ । ଘର୍ମଯୁକ୍ତ; ଘର୍ମାକ୍ତ—
Swinna 1. Perspiring. ୨ । ଆର୍ଦ୍ର; ସିକ୍ତ କ୍ଲେଦଯୁକ୍ତ; କ୍ଲିନ୍ନ —2. Wet; moist. ୩ । ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା; ପକ୍ୱ (ତଣ୍ଡୁଳାଦ); ସିଦ୍ଧ—3. Cooked; boiled (rice). [ଦ୍ର—ଧାନ୍ୟାଦିକୁ କ୍ଷେତଗତ ଅବସ୍ଥାରେ 'ଶସ୍ୟ', ସତୁଷ ଅବସ୍ଥାରେ 'ଧାନ୍ୟ', ନିତୁଷ ଅବସ୍ଥାରେ 'ଆମ', ପକ୍ୱ ବା ରନ୍ଧା ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱିନ୍ନ ବୋଲାଯାଏ—ଶ୍ରୀଦତ୍ତଭଣ୍ଡୁ ।]

ସ୍ୱିଶ୍—ବୈଦେ. ବଣ—(ଇଂ)—୧ । ସ୍ୱିଜର୍‌ଲଣ୍ଡ୍ ଦେଶୀୟ—1.
Swiś Belonging or appertaining to Switzerland.
स्विश् ୨ । ସ୍ୱିଜରଲେଣ୍ଡ୍ ଦେଶବାସୀ—
स्विश 2. Inhabiting Switzerland

ସ୍ୱୀକ—ସଂ. ବଣ—(ସ୍ୱ + ଈକ)—ସ୍ୱକୀୟ (ପ୍ରକୃତିବାଦ)—One's
Swika own.

ସ୍ୱୀକରଣ—ସଂ. ବଣ (ସ୍ୱ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଈ + କରଣ)—୧ ।
Swikaraṇa ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—1. Promising. ୨ । [ସ୍ୱୀକରଣୀୟ, ସ୍ୱୀକର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସ୍ୱୀକୃତ—ବଣ] ରାଜିହେବା; ସମ୍ମତ ହେବ —2. Agreeing. ୩ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା—3. Vowing. ୪ । ପତ୍ନୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ବିବାହ ହେବା (ହୁ. ଶ)—4. Taking of a wife; marriage.

ସ୍ୱୀକର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସ. ବଣ (ସ୍ୱ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଈ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ମ,
Swikarttabya ତବ୍ୟ)—ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖ)
Swikārjya (See)

ସ୍ୱୀକର୍ତ୍ତା—ସ.ବଣ.ପୁଂ (ସ୍ୱ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଈ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ୧ମା.୧ବ)
Swikarttā —ଯେ ସ୍ୱୀକାର କରେ; ସ୍ୱୀକାରକାରୀ—
(ସ୍ୱୀକର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Agreenig; consenting.

ସ୍ୱୀକାର—ସ. ବ (ସ୍ୱ + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଈ + କୃ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)—
Swikāra ୧ । ଅଙ୍ଗୀକାର; ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି—1. Promise;
(ସ୍ୱୀକୃତ—ବଣ) agreement. ୨ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା—2. Avowal.
(ସକାର—ଅପଭ୍ରଂଶ) ୩ । ସମ୍ମତି—3. Acceptance of an offer; acquiescence. ୪ । ପ୍ରତିଗ୍ରହ—4. Acceptance of a gift. ୫ । ସମ୍ମତି; ରାଜି ହେବା—5. Consent; ratification. ୬ । ମାନିଯିବା —6. Admission; confession. ୭ । ଅଧୀନୀକରଣ—7. Bringing under control. ଦେ. ବ —୧ । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ବରପକ୍ଷ ଓ କନ୍ୟାପକ୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ସମ୍ବନ୍ଧସୂଚକ କାର୍ଯ୍ୟ—1. Ceremony of formal betrothal or agreement before marriage. ୨ । ନିର୍ବନ୍ଧ; କନ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧରେ

ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧ ପରେ କନ୍ୟାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବରକୁ ପଠାଯାଇଥିବା ବରଙ୍କ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ପାଟଯୋଡ଼, ହାର, ମୁଦି, ବାସନ ଆଦି—2. Formal present of cloth, ring etc for the bridegroom elect sent by the bride's party after formal betrothal or Mahaprasāda Nirbandha.

ସ୍ୱୀକାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାନିଯିବା—1. To confess; Swikāra kariba to admit. ୨ । ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—स्वीकार करा स्वीकार करना 2. To promise.

ସ୍ୱୀକାର ସମ୍ମତି—ଦେ. ବି—ସିଉକାର ସନମତି (ଦେଖ) Swikāra sammati Siukāra sanamati (See) (ସିଉକାର ସନମତ, ସୁଇକାର ସନମତି—ଗ୍ରାମ୍ୟ, ରୂପ)

ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ—ସ. ବିଣ (ସ୍ୱ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଈ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ମ-ଯ)—Swīkārjya ସ୍ୱୀକୃତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be admitted; admissible. ୨ (ଜ୍ୟାମିତି)—କ୍ଷେତ୍ରତତ୍ତ୍ୱରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାମାନ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହୁଏ—(geometry) Postulate.

ସ୍ୱୀକୃତ—ସ. ବିଣ (ସ୍ୱ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଈ+କୃତ)—୧ । ଯାହା Swikruta ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇଅଛି—1. Agreed upon (ସ୍ୱୀକୃତା—ବ) (matter). ୨ । ଅଙ୍ଗୀକୃତ—2. Promised ୩ । ସମ୍ମତ—3. Agreed; consented (person). ୪ । ଅଧୀନୀକୃତ—4. Brought under control

ସ୍ୱୀୟ—ସ. ବି (ସ୍ୱ+ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ. ଈୟ)—ସ୍ୱକୀୟ; ନିଜର; ଆତ୍ମୀୟ—Swiya One's own.
(ସ୍ୱକୀୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ସ୍ୱୀୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ପରକୀୟ—ବିପରୀତ)

ସ୍ୱୀୟା—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନାୟିକାଭେଦ; ସ୍ୱକୀୟା ନାୟିକା—Swiyā 1. A class of heroines in fictions. (ସ୍ୱୀୟା ନାୟିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବି—ଏ ନାୟିକା ସର୍ବଦା ଆପଣା (ପରକୀୟା—ବିପରୀତ) ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତା; ଏହାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ସ୍ୱାମୀ ଶୁଶ୍ରୂଷା, ଶୀଳରକ୍ଷା, ସରଳତା ଓ କ୍ଷମା । ଏ ନାୟିକା ତ୍ରିବିଧ, ଯଥା—ମୁଗ୍ଧା=ଅଙ୍କୁରିତଯୌବନା; ମଧ୍ୟା=ସମାନ ଲଜ୍ଜା ମଦନା; ପ୍ରୌଢ଼ା ବା ପ୍ରଗଲ୍ଭା=ପତିମାତ୍ରବିଷୟକେଳି କଳାପ କୋବିଦା । ନାୟିକାମାନଙ୍କୁ କାମଶାସ୍ତ୍ର ଓ କାବ୍ୟାଦିରେ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି ଯଥା—ସ୍ୱକୀୟା, ପରକୀୟା ଓ ସାମାନ୍ୟା । ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପୁଣି ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଅଛି, ଯଥା—ମୁଗ୍ଧା, ମଧ୍ୟା, ପ୍ରଗଲ୍ଭା । ଏହି ୩ ଶ୍ରେଣୀର ନାୟିକା ମଧ୍ୟ ଯଥାକ୍ରମେ ପ୍ରୋଷିତଭର୍ତ୍ତୃକା, ଖଣ୍ଡିତା, କଳହାନ୍ତରିତା, ବିପ୍ରଲବ୍ଧା, ଉତ୍କଣ୍ଠିତା, ବାସକସଜ୍ଜା, ସ୍ୱାଧୀନ ଭର୍ତ୍ତୃକା, ଅଭିସାରିକା, ପ୍ରବତ୍ସ୍ୟତ୍ ପତିକା, ଏହି ୯ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ପୁଣି ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଉତ୍ତମା, ମଧ୍ୟମା ଓ ଅଧମା ଭେଦରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତା । ଅତଏବ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ଛନ୍ଦ କାବ୍ୟକାରମାନେ ନାୟିକାମାନଙ୍କୁ ୩×୩×୯×୩ = ୨୪୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କୁ ପୁଣି କାବ୍ୟ : ରସିକମାନେ, ଧୀରା, ଅଧୀରା, ଧୀରାଧୀରା, ଏହିପରି ୩ ଭାଗ କରି ଅଛନ୍ତି । (ଧୀରା=ବ୍ୟଙ୍ଗକୋପ ପ୍ରକାଶା, ଅଧୀରା=ଅବ୍ୟଙ୍ଗକୋପ ପ୍ରକାଶା, ଧୀରାଧୀରା=ବ୍ୟଙ୍ଗାବ୍ୟଙ୍ଗ କୋପ ପ୍ରକାଶା) । ଏମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଓ କନିଷ୍ଠା ଭେଦରେ ଅନ୍ତ ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରି ଯାଇଅଛି । (ରସମଞ୍ଜରୀ) ।] ୨ । ପତିବ୍ରତା ସ୍ତ୍ରୀ—2. A devoted wife. ସଂ । ଶ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୀୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swiya.

ସ୍ୱୁର୍ଚ୍ଛ (ଧାତୁ)—ସଂ. ବି—ବିସ୍ମୃତ ହେବା; ଭୁଲିଯିବା—To forget. Swūrchchh (root)

ସ୍ୱୃ (ଧାତୁ)—ସଂ. ୧ । ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To make a sound. Swru (root) ୨ । ପୀଡ଼ା ଦେବା; ଦଣ୍ଡଦେବା—2. To punish; to oppress.

ସ୍ୱୄ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ହିଂସା କରିବା— Swrū (root) To trouble; to kill.

ସ୍ୱେକ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା— Sweka (root) To move.

ସ୍ୱେଚ୍ଛା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ୱ+ଇଚ୍ଛା)—୧ । ନିଜର ଇଚ୍ଛା—Swechchhā 1. One's wish; volition. ୨ । ଯଦୃଚ୍ଛା—2 Free will. ୩ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର; ସ୍ୱାଧୀନତା— 3. Independence; freedom.

ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ନିଜର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ—Out of Swechchhā krame one's own accord voluntarily. স্বেচ্ছাক্রমে स्वेच्छासे

ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚରଣ—ସଂ. ବି.—୧ । ସ୍ୱୈରାଚାର; ଯଥେଚ୍ଛାଚାର; ନିଜର Swechchhācharaṇa ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଆଚରଣ—1. (ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର—ଅନ୍ୟରୂପ) Acting according to one's free will. ୨ । ସ୍ୱୈରତା—2. Arbitrariness.

ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର+ଇନ୍; ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. Swechchhāchārī ୧ବ)—୧ । ନିଜର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ (ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—Acting according to (ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା—ବି) one's free will. ୨ । ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ—2. Arbitrary. ୩ । ଅବାଧ୍ୟ—3. Uncontrollable disobedient.

ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବିଣ.—(ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଅନୁବର୍ତ୍ତିନ୍=ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁବର୍ତ୍ତିନ Swechchhānubarttī ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ (ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)—Swechchhāchārī (See)

ସ୍ୱେଚ୍ଛା ପ୍ରଣୋଦିତ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(୩ୟା ତତ୍)—ନିଜର ଇଚ୍ଛାଦ୍ୱାରା Swechchhāpraṇodita ନିୟୋଜିତ ବା ଚାଳିତ—Prompted by one's own will (ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱେଚ୍ଛା‌ବିହାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସେଚ୍ଛାବିହାରିନ ଶବ୍ଦ; ସେଚ୍ଛା+ବିହାରିନ୍)
Swechchhābihārī — ଯଦୃଚ୍ଛା ବିହାରୀ; ଯେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ବିହାର
(ସ୍ୱେଚ୍ଛାବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରେ—Moving freely according to one's free will.
(ସେଚ୍ଛାବିହାର—ବି)

ସ୍ୱେଚ୍ଛା ମରଣ—ସଂ. ବି—ନିଜର ଇଚ୍ଛାରେ ମରିବା—Dying according to one's wish; self-controlled death. ବି—ଭୀଷ୍ମଦେବ A name of Bhishma.
Swechchhā maraṇa
(ସ୍ୱେଚ୍ଛାମୃତ୍ୟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସେବକ—ଦେ. ବି ପୁଂ—ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
Swechchhā sebaka କରିବାକୁ ବାହାରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ସ୍ୱୟଂସେବକ; ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ଭଲେଣ୍ଟିଅର୍—Volunteer. [ଦ୍ର—କୌଣସି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ଗୁରୁତର ଅସୁବିଧାଯୁକ୍ତ କର୍ମ ଓ ଜନସେବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ
(ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ବା ଭଲେଣ୍ଟିଅର କୋହାଯାଏ।]

ସ୍ୱେଦ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ; ତୁଳ, ଇଂ. ସ୍ୱେଟ୍)—୧। ଘର୍ମ;
Sweda ଝାଳ—1. Sweat; perspiration. ୨। ବାଷ୍ପ; ବାମ୍ଫ—2. Vapour; steam ୩। ଉଷ୍ମ; ତାପ—3. Heat. ୪। ସ୍ୱେଦନ; ବାମ୍ଫ ଅଣି ଦେବା—4. Vapour bath. ୫। (+କରଣ ଅ)—ଝାଳ ବୁହାଇବା ଔଷଧ (ବୁ. ଶ)—5. Any medicine which brings about perspiration. ୬। କ୍ଲୀନ୍ନ ଜଳ—6. Moisture. ୭। (ବୈଦ୍ୟକ) ସେକବା—7. Fomentation. [ଦ୍ର—ଏହା ୪ ପ୍ରକାର—ତାପସ୍ୱେଦ, ଉପନାହ ସ୍ୱେଦ, ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱେଦ ଓ ବାଷ୍ପସ୍ୱେଦ।

(କ) ବାଲି, କନାପୁଡ଼ା, ହାତ, ଧାତୁପାତ୍ର ଓ ଖପର କାଠର ଅଙ୍ଗାର ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହକୁ ସେକିବାର ନାମ ତାପସ୍ୱେଦ।

(ଖ) ଅମ୍ଳ, ଲବଣ ଓ ଘୃତ, ତୈଳାଦିଯୁକ୍ତ ବାତନାଶକ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରଲେପର ନାମ ଉପନାହ ସ୍ୱେଦ।

(ଗ) ଗରମପାଣି ଏବଂ ବାତନାଶକ ଉଷ୍ଣକ୍ୱାଥଦ୍ୱାରା ସ୍ନାନ କରାଇବାର ନାମ ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱେଦ।

(ଘ) ପଥର ଓ ଇଟା ପ୍ରଭୃତିକୁ ଅଗ୍ନିବତ୍ ଉତ୍ତପ୍ତ କରି ତହିଁରେ କ୍ୱାଥାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ସେଚନ କଲେ ଯେଉଁ ବାଷ୍ପ ଉଦ୍‌ଗତ ହୁଏ ତାହାର ନାମ ବାଷ୍ପସ୍ୱେଦ। (ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]

୮। ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ଅଷ୍ଟଦଶା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—8. One of the 8 stages found in unsatiated lovers. [ଦ୍ର—ଭଞ୍ଜ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ୧୮ଶ ଛାନ୍ଦ ୨୨ ପଦରେ ଏ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛି] ସଂ. ବିଣ—ଘର୍ମୋତ୍ପାଦକ (ବୁ. ଶ)—Causing perspiration.

ସ୍ୱେଦକ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—କାନ୍ତଲୌହ (ବୁ ଶ)—
Swedaka A kind of iron. ସଂ ବିଣ—ଘର୍ମୋତ୍ପାଦକ (ବୁ. ଶ)—Causing perspiration.

ସ୍ୱେଦ ଗଞ୍ଜନ—ଦେ. ବି—ଝାଳ ମାରିବା—Drying up perspiration. [ଭ—ହସ୍ତୁ ଥିବେଟ ଖଞ୍ଜନେ‌ଷଣୀର ସ୍ୱେଦଗଞ୍ଜନେ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି]
Sweda gañjan

ସ୍ୱେଦ ଚୂଷକ—ସଂ ବି (ସ୍ୱେଦ+ଚୂଷ୍ ଧାତୁ=ଶୋଷିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Sweda chūshaka ଯାହା ଝାଳକୁ ଶୁଖାଇ ଦିଏ)—ଶୀତଳବାୟୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Cool wind.

ସ୍ୱେଦଜ—ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ୱେଦ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ) —ଘର୍ମରୁ
Swedaja ଜାତ - Born of sweat or moisture. [ଦ୍ର—ପ୍ରାଣୀମାନେ ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ ଯଥା— ଜରାୟୁଜ (ମତାନ୍ତରରେ ଓଡ଼ିଜସଜ), ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ, ଅଣ୍ଡଜ (ମତାନ୍ତରରେ କଳଜ) ଓ ସ୍ୱେଦଜ।] ସଂ. ବି.—ଛାରପୋକ, ମଶା, ମାଛି ଆଦି—Insects (which were supposed to be born out of sweat or moisture); a class of animals.

ସ୍ୱେଦ ଜଳ (ବାରି) ସଂ. ବି—ଦେହରୁ ବୋହିବା ଝାଳ—Sweat or
Sweda jala(bāri) perspiration flowing from the body.

ସ୍ୱେଦଜ ଶାକ—ସଂ. ବି—ଛତୁକ; ଛତୁ—Mushroom; fungus.
Swedaja śāka [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୀତଳ, ଦୋଷଜନକ, ପିଚ୍ଛିଳ ଓ ବମନ, ଅତିସାର ଓ ଜ୍ୱର ଆଦିର ଉତ୍ପାଦକ (ବୁ. ଶ)।]

ସ୍ୱେଦନ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍=ସ୍ୱେଦ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—
Swedana ୧। ଦେହରେ ତାପ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଝାଳବୁହାଇବା; ସେକିବା—1. Causing the body to perspire by application of heat; fomentation. [ଦ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସ୍ୱେଦନ ୪ ପ୍ରକାର— ତାପସ୍ୱେଦନ—ଦେହକୁ ନିଆଁରେ ସେକିବା—Basking in or warming with fire.

ଉଷ୍ମସ୍ୱେଦନ—ଦେହରେ ବାମ୍ଫ ଲଗାଇ ସେକିବା; ବାମ୍ଫ ଅଣି ଦେବା—Vapour bath.

ଉପନାହ ସ୍ୱେଦନ—ଲୁଣ, ବାଲି, ପତ୍ର ଦେଇ, ମୂଳ ଆଦିକୁ ଛେଚି, ପୁଡ଼ା କରି ଉକ୍ତ ପୁଡ଼ାକୁ ନିଆଁରେ ତତାଇ ତାହାର ପୁଡ଼ାକୁ ଦେହରେ ମାରିବା—Dry fomentation.

ଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ୱେଦନ—କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଗରମ ପାଣି ବା ଗରମ ଦୁଧ ବା ଗରମ କ୍ୱାଥ ଭର୍ତ୍ତି ତହିଁରେ ନାଭି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଡ଼ାଇ ଦେହକୁ ଗରମ କରିବା—Hot bath.

ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱାରା ନାନାବିଧ ଅସାଧ୍ୟରୋଗ ଭଲ ହୁଏ ଓ ଦେହମଧ୍ୟଗତ ଦୂଷିତ ଓ ବିଷାକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ସ୍ୱେଦରୂପେ ଲୋମକୂପ ବାଟେ ବାହାରି ଆସେ।]

୨ । ସ୍ୱେଦୋଦ୍ଗମ; ଝାଳ ବୋହିବା—2. Perspiration. ୩ । ବାଷ୍ପ ଅଗ୍ନି ଦେବା—3. Vapour bath. ୪ । ଅଧାର ବାଷ୍ପ ସିଝାଇବା—4. Boiling things in vapour. ୫ । ଔଷଧକୁ ଶୋଧନ କରିବା ପାଇଁ ବୈଦ୍ୟମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ହି. ଶ) ଓ ଉକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା—5. Name of a contrivance for rectifying medicines. [ବି—ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଜଳ, କାଞ୍ଜି ବା ସ୍ୱରସ ଅଦ୍ଧ ପୂରାଇ ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁରେ କନା ବାନ୍ଧି କନା ଉପରେ ଔଷଧ-ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ରଖି ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଢାଙ୍କୁଣି ଘୋଡ଼ାଇ ହାଣ୍ଡିକୁ ଜଳନ୍ତା ଚୁଲ୍ଲୀରେ ବସାଇବାକୁ ହୁଏ । ହାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ଫୁଟିଲେ ତହିଁରୁ ବାହାରିବା ବାଷ୍ପ ଉକ୍ତ କନାର ରନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ବାଟେ ଆସି ଉକ୍ତ ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଲାଗେ । ଉକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ଓ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟଶୋଧନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ସ୍ୱେଦନ ବୋଲାଯାଏ—ହି. ଶ]

ସ୍ୱେଦନ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଦୋଳା ଯନ୍ତ୍ର; ଔଷଧର Swedana jantra ପୁଡ଼ାକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ନିଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବା କାଞ୍ଜି ପାଣି ମଧ୍ୟରେ ଝୁଲାଇ ରଖି ଔଷଧକୁ ସିଝାଇବା ଯନ୍ତ୍ର—A contrivance for heating some herbs by suspending them into 'Kānji' boiling in a pot over fire.

ସ୍ୱେଦ ନାଶ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାୟୁ; ପବନ (ହି. ଶ)—
Sweda nāsa Air; wind.

ସ୍ୱେଦନିକା—ସଂ. ବି (ସ୍ୱେଦନୀ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ+ଆ)—୧ । କଡ଼ାଇ; Swedanikā ଭର୍ଜନ ପାତ୍ର; ଭଜିବାର ପାତ୍ର; ଲୁହା କରେଇ; ତାଉଆ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Frying pan. ୨ । ଭର୍ଜନ ଶାଳା—2. A room where things are roasted or fried. ୩ । ଅର୍ଗୀ ମଦ ବାହାର କରାଯିବା ପାତ୍ର (ହି. ଶ)—3. Wine-distilling pot.

ସ୍ୱେଦ ନିର୍ଗମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହିବା—
Sweda nirgama Perspiration.

ସ୍ୱେଦନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ୱିଦ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—
Swedanī ସ୍ୱେଦନିକା; ଭଜିବାର ପାତ୍ର; କରେଇ; ତାଉଆ—Frying pan.

ସ୍ୱେଦନୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଅନୀୟ)—ସ୍ୱେଦ୍ୟ (ଦେଖ)
Swedanīya Swedya (See)

ସ୍ୱେଦ ବିନ୍ଦୁ(ବିପ୍ରୁଟ୍)—ସ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଘର୍ମବିନ୍ଦୁ; ଝାଳର ଟୋପା
Sweda bindu(biprut) —Drops of perspiration.

ସ୍ୱେଦ ମଲୋଜ୍ଝିତ ଦେହ—ସଂ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ଦେହ ସ୍ୱେଦଯୁକ୍ତ ଓ Sweda malojjhita deba ମଳଯୁକ୍ତ ହେବାରୁ ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି—1. A body which has been abandoned owing to its having been spoiled with sweat and filth. ୨ । ସର୍ବଜ୍ଞୀୟ ଜନୋତ୍ତମ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. Name of the best of the Jaina saints. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀରର (ସ୍ୱେଦ ମଲୋଜ୍ଝିତ ଦେହା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) ସ୍ୱେଦ ଓ ମଳ ବହିର୍ଗତ ହେଉଅଛି—(a person) Whose body is emitting sweat and filth.

ସ୍ୱେଦ ସ୍ରାବ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହରୁ ପ୍ରଚୁର ଘର୍ମ ନିର୍ଗମନ—
Sweda srāba Copious perspiration.

ସ୍ୱେଦାୟନ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ୱେଦର ଅୟନ ବା ମାର୍ଗ, ଯେଉଁ Swedāyana ବାଟେ ଦେହରୁ ସ୍ୱେଦ ବାହାରେ)—ଲୋମକୂପ (ହି. ଶ)—The pores of the skin.

ସ୍ୱେଦିତ—ସ. ବି (ସ୍ୱେଦ+ସଂଜାତ ଅର୍ଥରେ ଇତ)—୧ । ସ୍ୱେଦନ କରା Swedita ଯାଇଥିବା; ସେକା ଯାଇଥିବା—1. Fomented. ୨ । ସ୍ୱେଦଯୁକ୍ତ—2. Perspiring; sweating. ୩ । ତାପିତ—3. Heated.

ସ୍ୱେଦୀ—ସଂ, ବିଣ· ପୁଂ (ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ· ଇନ୍; ସ୍ୱେଦନ୍, ୧ମା· Swedī ୧ବ)—ଘର୍ମକାରକ (ହି ଶ)—Causing pers- (ସ୍ୱେଦନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) piration.

ସ୍ୱେଦୋଦ୍ଗମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହିବା—
Swedodgama Perspiration.

ସ୍ୱେଦ୍ୟ—ସ. ବି—(ସ୍ୱିଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ସ୍ୱେଦନୀୟ; ଯାହାକୁ Swedya ସ୍ୱେଦନ କରିବା ଉଚିତ—1. Fit to be fomented. ୨ । ଯାହାକୁ ତପ୍ତ କରିବା ଉଚିତ—2. Fit to be warmed or heated. ୩ । ସ୍ୱେଦଜନକ—3. Causing perspiration.

ସ୍ୱୈର—ସ. ବି (ସ୍ୱ+ଈର ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+ଭାବ ଅ)—୧ । Swaira ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୃହ—1. Freedom of action or movement. ୨ । ସ୍ୱାଧୀନତା—2 Liberty. ୩ । ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—3. Comfort. ବିଣ. ପୁଂ—(+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ—1. Independent ୨ । ସ୍ୱବଶ—2. Free. ୩ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୁସ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—3. Arbitrary (man). ୪ । ଧୀମା; ମାନ୍ଦା (ହି ଶ)—4. Slow. ୫ । ଯଥେଚ୍ଛା (କର୍ମ)—(ସ୍ୱୈରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) (ହି. ଶ)—5. Arbitrary (action).

ସ୍ୱୈର ଗତି—ସ ବି (କର୍ମଧା)—ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଗତି—Free movement.
Swaira gati ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାବିହାରୀ—Moving freely.

ସ୍ୱୈରଚାରିଣୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—Adulteress.
Swaira chārinī ସ. ବିଣ· ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—1. Adulterous (female). ୨ । ସ୍ୱୈରଚାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of swairachārī.

ସ୍ୱୈରଚାରୀ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ସ୍ୱୈରଚାରିନ୍ ଶବ୍ଦ, ସ୍ୱୈର=ସ୍ୱେଚ୍ଛାପୂର୍ବକ+ Swaira chārī ଚର ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍; ୧ମା, ୧ବ)—(ସ୍ୱୈର ଚାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗୁସ୍ତ; ଯଥେଚ୍ଛାଗୁସ୍ତ—1. Arbitrary, ୨ । ବ୍ୟଭିଚାରୀ—2. Adul-

(ସ୍ୱୈରଗ୍ରହିତା—ବି) terous. ବି. ପୁଂ—ବ୍ୟଭିଚାରୀ ପୁରୁଷ—Adulteror.

ସ୍ୱୈର (ରି) ତା—ସଂ. ବି (ସ୍ୱୈର+ତା, ସ୍ୱୈରିନ୍+ତା)—୧। Swaira (ri) tā ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତା—1. Arbitrariness. ୨। ଅବାଧ୍ୟତା—2. Disobedience; insubordination. ୩। ବ୍ୟଭିଚାରିତା—3. Adultery.

ସ୍ୱୈର(ରି)ନ୍ଧ୍ରି—ସଂ.ବି ସ୍ତ୍ରୀ(ସ୍ୱୈର=ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ+ Swaira (ri) ndhri ଈ. ନିପାତନ)—ପରଗୃହସ୍ଥା ସ୍ୱବଶା ଶିଳ୍ପକାରିଣୀ ଦାସୀ, ଯେଉଁ ଶୁଶ୍ରୂଷାକାରିଣୀ ରଜା ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର [ସ୍ୱୈର (ରି) ନ୍ଧ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ] ପ୍ରସାଧନ, ଗନ୍ଧାନୁଲେପନାଦି ଶିଳ୍ପକର୍ମ କରେ; ଅଥଚ ତା ନିଜର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରେ ବା ଛାଡ଼ି ଦେଇପାରେ—A maid servant who is free in her movements and who is engaged in attending to the toilette of the females of the harem of Rajas. [ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତବାସ କାଳରେ ଦ୍ରୌପଦୀ ସୈରିନ୍ଧ୍ରୀ ନାମରେ ବିରାଟରାଜଭବନରେ ଆପଣାକୁ ପରିଚିତା କରାଇ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ।]

ସ୍ୱୈର ପେଶୀ—ଦେ. ବି—(ଆଧୁନିକ ଶରୀରବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)—Swaira peśī ହୃଦୟର ଓ ପାକଯନ୍ତ୍ରର ପେଶୀ—The muscles of the heart and the abdomen; स्वैरपेशी involuntary muscles of the body. स्वैरपेशी

ସ୍ୱୈରବର୍ତ୍ତୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱୈର+ବୃତ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଣିନ ୧ମା, Swairabarttī ୧ବ)—ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ (ହି ବି)—Arbitrary. (ସ୍ୱୈରବର୍ତ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୱୈର ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି—ସ୍ୱାଧୀନ ବୃତ୍ତି; ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର—Acting freely; Swairabrutti free in movement. (ସ୍ୱୈରବୃତ୍. (ପୁଂ)—ସ୍ୱୈରବୃତ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ)—ବିଣ)

ସ୍ୱୈରାଚାର—ସଂ. ବି—ଯଥେଚ୍ଛାଚାର—Arbitrary action. Swairāchāra (ସ୍ୱୈରାଚାରିଣୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ୱୈରାଚାରୀ(ପୁଂ)—ବିଣ)

ସ୍ୱୈରିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ; କୁଳଟା—1. Adul- Swairiṇī teress. ୨। ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ କାମପରବଶ ହୋଇ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ସବର୍ଣ୍ଣ ପୁରୁଷକୁ ଆଶ୍ରୟ କରେ—2. A woman who entertains a gallant of her caste out her free will. ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ୱୈରୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Swairī.

ସ୍ୱୈରିତା—ସଂ. ବି (ସ୍ୱୈରିନ୍+ତା)—ସ୍ୱୈରତା (ଦେଖ)— Swairitā Swairata (See)

ସ୍ୱୈରିନ୍ଧ୍ରୀ—ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୱୈର+ଧୃ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ+ଈ, ନିପାତନ)— Swairindhri ସ୍ୱୈରନ୍ଧ୍ରି (ଦେଖ)—Swairandhri (See)—

ସ୍ୱୈରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ୱୈର+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ସ୍ୱୈରଚାରୀ Swairī (ଦେଖ)—Swaira chārī (See). ବି— (ସ୍ୱୈରିତା—ବି) ବ୍ୟଭିଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Adulteror.

ସ୍ୱୋପାୟ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଉପାୟ—One's own Swopāya plan.

ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ନିଜର ଅର୍ଜ୍ଜନ; ନିଜର ରୋଜଗାର Swopārjjana —Self-acquisition.

ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ—ସଂ. ବିଣ—(୩ୟା ତତ୍)—ନିଜଦ୍ୱାରା ଅର୍ଜ୍ଜିତ—Self-Swopārjjita acquired.

ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି—ସଂ. ବି—ନିଜଦ୍ୱାରା ଅର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି—Property which is acquired by one's self; self-acquired property. Swopārjjita sampatti [ଦ୍ର—ସ୍ମୃତି ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ଧନକୁ ନିଜର ଇଚ୍ଛାକ୍ରମେ ବ୍ୟୟ ବା ଦାନ କରିପାରେ, କିନ୍ତୁ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମନୁଷ୍ୟର ଅଧିକାର ସୀମାବଦ୍ଧ। ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ କୌଣସି ପୁତ୍ରକୁ ବା ସମସ୍ତ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରିପାରି ପାରେ, କିନ୍ତୁ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ପକ୍ଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏହା କରି ନ ପାରେ।

ଯୌଥ ପରିବାର ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ବଣ୍ଟନବେଳେ ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଅନ୍ୟ ଅଂଶୀଦାରମାନେ ଭାଗ ପାଇବେ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଜ୍ଜକର ଭାଗ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଭାଗ ଅପେକ୍ଷା ଦୁଇଗୁଣ ହେବ। ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି ୨ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—୧। ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ—୨। ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଜ୍ଜିତ ସମ୍ପତ୍ତି।]

ସ୍ୱୋବଶ୍ୱୀୟ—ସଂ. ବି (ଶ୍ୱଃ=ଶ୍ରେୟ+ଈୟ; ନିପାତନ)—କଲ୍ୟାଣ; ଶୁଭ Swobaśwīya (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—Well being; weal.

ସ୍ୱୋରସ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱରସ; ଶିଳା ପିଷ୍ଟ; କଳ୍କ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)— Sworasa Juice pressed from bruised leaves and twigs.

ସ୍ମକ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ କୋଟ୍— Smak स्मक स्मक Smock.

ସ୍ମୟ—ସଂ. ବି—୧। ଗର୍ବ (ମେଦିନୀ)—1. Pride; arrogance. Smaya ୨। ବିସ୍ମୟ; ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—2. Wonder; (ସ୍ମିତ—ବିଣ) astonishment. ବିଣ—ଅଦ୍ଭୁତ (ମେଦିନୀ) —Wonderful: astonishing.

ସ୍ମର—ସଂ. ବି—(ସ୍ମୃ ଧାତୁ=ମନେ କରିବା+କର୍ମ ଅ)—୧। Smara କାମଦେବ; ମଦନ; କନ୍ଦର୍ପ—1. Cupid. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ବେଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତା—2. Comentator of the Bedas. ୩। (+ଭାବ. ଅ) ସ୍ମରଣ; ସ୍ମୃତି— 3. Remembrance. ବିଣ—ସ୍ମରଣକାରୀ—Remembering.

ସ୍ମର କଥା—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—କାମୋଦ୍ଦୀପକ ଆଳାପ—Libidi- Smara kathā nous talk.

ସ୍ମରକାର—ସଂ.ବିଣ (ସ୍ମର+କୃ ଧାତୁ କିର୍+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କାମୋଦ୍ଦୀପକ Smarakāra (ହି. ଶ)—Suggestive of lust.

ସ୍ମର କୂପକ (କୂପ, କୂପିକା)—ସଂ. ବି—ସ୍ମରପୁର; ଭଗ (ଶିକାଣ୍ଡ)—
Smara kūpaka (kūpa, kūpikā) Vagina; female organ.

ସ୍ମର ଗୁରୁ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ମରଙ୍କ ଗୁରୁ=ପିତା)—ବିଷ୍ଣୁ—
Smara guru Bishṇu. [ବି—ହର କୋପାନଳରେ ଦଗ୍ଧ ହେବା ପରେ ରତିଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଶିବଙ୍କ ବରର ଫଳରେ କାମଦେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଔରସରେ ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ନାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ସ୍ମର ଗୃହ—ସଂ. ବି—ଯୋନି (ଜଟାଧର)—
Smara gṛuha Female organ.

ସ୍ମର ଚକ୍ର—ସଂ. ବି—ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ (ସ୍ମରଦୀପିକା)—A pose
Smara chakra during coition. [ଉ—ଧୃତ୍ୱା କାମ-କରେଣୋରୁଂ ସ୍ୱପଦଦ୍ୱୟୋପରିସ୍ଥିତଂ, ଦୃଢ଼ଂଷ ରମତେ କାମୀ ସ୍ମରଚକ୍ରଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତଃ —ସ୍ମରଦୀପିକା ।]

ସ୍ମରଚ୍ଛତ୍ର—ସଂ. ବି—ଯୋନି (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Smara chhhatra Female organ.
(ସ୍ମରଚ୍ଛଦ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ମରଣ—ସଂ. ବି. (ସ୍ମୃ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧ । ସ୍ମୃତି; ମନେ ମନେ
Smaraṇa ପୂର୍ବାନୁଭୂତ, ପୂର୍ବଶ୍ରୁତ ବା ପୂର୍ବଦୃଷ୍ଟ ବିଷୟର ଆବୃତ୍ତି—1. Remembrance. ୨ । ପୂର୍ବାନୁଭୂତ ବିଷୟର ଚିନ୍ତା—2. Thought about matters previously experienced; recollection. ୩ । ଧ୍ୟାନ—3. Contemplation. ୪ । ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଜପ—4. Contemplation of a Deity by counting the beads; silent recital of the name or formula of a Deity.
[ବି—ନବଧା ଭକ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ମନନ ବା ସ୍ମରଣ ଏକ ଅଟେ । ଏଥିରେ ଉପାସକ ଉପାସ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତରେ ମନେ କରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]
ଦେ.ବି—ଦେବତାଙ୍କୁ ବା ସମାଜକୁ ଦିଆଯିବା ଉପଢୌକନ
ଉପହାର सलामी ବା ଷଲମୀ—A present or premium presented to a Deity or to one's caste-guild.

ସ୍ମରଣ କରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଷୟ
Smaraṇa karā(re)ibā ମନେ କରାଇ ଦେବା—To
स्मरणकरान; स्मरण कराना(दिलाना) remind a person of any matter.

ସ୍ମରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମନେ ପକାଇବା—1. To re-
Smaraṇa karibā collect. ୨ । ଦେବତାଙ୍କ ନାମ ଗ୍ରହଣ
स्मरणकरा स्मरण करना କରିବା—2. To recite the name of a Deity. ୩ । ମାଳା ଜପିବା—3. To count the beads by uttering the name of a Deity.

ସ୍ମରଣ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି—ସ୍ମୃତି ଚିହ୍ନ (ଦେଖ)—Smṛuti chihna
Smaraṇa chihna (See).

ସ୍ମରଣ ପଟ୍ଟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ସ୍ମୃତିପଟ୍ଟ (ଦେଖ)—
Smaraṇa paṭa Smṛutipaṭa (See)

ସ୍ମରଣ ପତ୍ର(ପତ୍ରିକା,ଲେଖ, ଲିପି)—ସଂ. ବି—(ମ ଧ. ଲୋ)—ସ୍ମାରକ
Smaraṇa patra (pataikā;lekha, lipi) ଲେଖା; ସ୍ମାରକପତ୍ର
—Memorandum; reminder.

ସ୍ମରଣ ପଥ—ସଂ. ବି—ସ୍ମୃତିପଥ(ଦେଖ)—Smṛuti patha(See)
Smaraṇa patha

ସ୍ମରଣ ଯୋଗ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ—ସ୍ମରଣୀୟ(ଦେଖ)—Smaraṇiya(See)
Smaraṇa jogya

ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—ପୂର୍ବାନୁଭୂତ, ପୂର୍ବଶ୍ରୁତ, ପୂର୍ବଦୃଷ୍ଟ ବା ପୂର୍ବ
Smaraṇa śakti ପଠିତ ବିଷୟକୁ ମନେ ରଖିବାର କ୍ଷମତା; ପୂର୍ବାନୁଭୂତ ବିଷୟ ମନେ ପକାଇବାର କ୍ଷମତା—Memory.

ସ୍ମରଣ ସୂଚକ—ସଂ ବିଣ—ସ୍ମରଣାର୍ଥକ (ଦେଖ)—
Smaraṇa sūchaka Smaraṇārthaka (See)

ସ୍ମରଣାତୀତ—ସଂ. ବିଣ. (୫ମୀ ତତ୍)—ବହୁ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ (ସମୟ); ଯେଉଁ
Smaraṇātīta କାଳର ବିଷୟ କାହାରି ମନେ ନାହିଁ—Immemorial (time)

ସ୍ମରଣାତୀତ କାଳ (ଯୁଗ, ସମୟ)—ସଂ. ବି—ବହୁ ପୂର୍ବକାଳ—
Smaraṇātīta kāla(juga,samaya) Time immemoria..

ସ୍ମରଣାପତ୍ୟତର୍ପକ—ସଂ. ବି—କଚ୍ଛପ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Smāraṇāpatya tarpaka Tortoise.

ସ୍ମରଣୋର୍ଥି—ଦେ· କ୍ରି.ବିଣ—(ସଂ. ସ୍ମରଣାର୍ଥ)—ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ରେକ ହେବା
Smaraṇarthe ହେତୁ;କୌଣସି କଥା ମନେ ପଡ଼ିବ ବୋଲି—
स्मरणार्थ; स्मरणके लीये In memory of; with a view to be reminded of.

ସ୍ମରଣାର୍ଥକ—ସଂ. ବିଣ.—ଯାହା ମନେ କରାଇ ଦିଏ—Serving as
Smaraṇārthaka a memorial or reminder.

ସ୍ମରଣାଳଙ୍କାର—ସଂ. ବି—ଅର୍ଥାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—A kind of
Smaraṇālaṅkāra figure in rhetoric
[ବି—ସଦୃଶ ବସ୍ତୁର ଅନୁଭବ ହେତୁରୁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସ୍ମରଣ ହେଲେ ସ୍ମରଣାଳଙ୍କାର ହୁଏ; ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ ପଦାର୍ଥର ଅନୁଭବ ହେତୁରୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦ୍ୱାରା ତତ୍‌ସଦୃଶ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସ୍ମରଣରେ ଯେଉଁ ବିଚ୍ଛିତ୍ତି, ତାହାହିଁ ସ୍ମରଣାଳଙ୍କାର । ଏଥିର ଉଦାହରଣ—
ଚନ୍ଦ୍ରିକା ସ୍ମରନେ ଗିରିନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭା
ଅପୂର୍ବ ଅନୁଭବ,
ସ୍ମରିଲେ ସ୍ମଜନ୍ମ— କାଳୀନ ମନ୍ଦର-
ଘୂର୍ଣ୍ଣିତ କ୍ଷୀରୋଦ ଛବି ।
ରାଧାନାଥ ରଚନାବଳୀ ।]

ସ୍ମରଣୀୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ମୃ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅନୀୟ)—ମନେ ରଖିବାର ଯୋଗ୍ୟ; ସ୍ମର୍ତ୍ତବ୍ୟ—Fit to be remembered; memorable,
Smaraṇiya

ସ୍ମର ଦଶା—ସଂ. ବି—୧। କାମଦଶା; କାମାତୁର ବ୍ୟକ୍ତିର କାମନାର ତୃପ୍ତି ନ ହେବାରୁ ଅନୁଭୂତ ଅବସ୍ଥାମାନ—1. The phases through which an amorous person passes when frustrated in his or her aim. [ଦ୍ର—କାମଦଶା ଦଶବିଧ ଯଥା—୧। ନୟନପ୍ରୀତି, ୨। ଚିତ୍ତାସଙ୍ଗ, ୩। ସଂକଳ୍ପ, ୪। ନିଦ୍ରାଚ୍ଛେଦ, ୫। ତନୁତା, ୬। ବିଷୟନିବୃତ୍ତି, ୭। ତ୍ରପାନାଶ, ୮। ଉନ୍ମାଦ, ୯। ମୂର୍ଚ୍ଛା, ୧୦। ମୃତ୍ୟୁ—ଉଜ୍ଜ୍ୱଳନୀଳମଣି।] ୨। ବିରହାବସ୍ଥା (ପ୍ର. ଶ)—2. The state of separation from one's lover.
Smara daśā

ସ୍ମର ଦହନ—ସଂ. ବି ୧। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ମହାଦେବଙ୍କ କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା କାମଦେବଙ୍କର ଭସ୍ମରେ ପରିଣତ—1.The burning of the god Cupid with the fire of Siba's i e. ୨। (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମହାଦେବ; ଶିବ—Śiba.
Smara dahana

ସ୍ମର ଦୀପନ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାମବୃତ୍ତିର ଉଦ୍ଦୀପନ—Excitement of lust.
Smara dipana
ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କାମୋଦ୍ଦୀପକ—Exciting lust, libidinous.

ସ୍ମର ଦୀପିକା—ସଂ. ବି (ନାମ)—ରତିବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—Name of a Sanscrit treatise dealing with love and sexual science.
Smara dipikā

ସ୍ମର ଧ୍ୱଜ—ସଂ. ବି (ସ୍ମର=କାମଦେବ+ଧ୍ୱଜ=ଚିହ୍ନ, ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଯୋନି (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Female organ. ୨। ଲିଙ୍ଗ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Penis. ୩। ବାଦ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ପ୍ର ଶ)—3. Drum. ୪। (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) କାମଦେବଙ୍କ ରଥର ଧ୍ୱଜ ବା ପତାକା—4. The flag of the car of God Cupid. ୫। (କାମଦେବଙ୍କ ରଥଧ୍ୱଜରେ ଅଙ୍କିତ ଚିହ୍ନ) ମତ୍ସ୍ୟ—5. Fish. (the sign or figure depicted on the flag of the car of God Cupid).
Smara dhwaja

ସ୍ମରଧ୍ୱଜା—ସଂ. ବି—ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାମୟୀ ରଜନୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Moonlit night,
Smara dhwajā

ସ୍ମର ପୁର—ସଂ. ବି—ଭଗ; ଯୋନି—Female organ.
Smara pura

ସ୍ମର ପ୍ରିୟା(ବଧୂ,ଦୟିତା)—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରତି ଦେବୀ; କାମଦେବଙ୍କ ପତ୍ନୀ—Sexual union, personified as the wife of God Cupid.
Smarapriyā(badhū, dayitā)

ସ୍ମର ବଲ୍ଲଭ—ସଂ. ବି. ପୁ—ଅନିରୁଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ପୁତ୍ର—Aniruddha. the son of Pradyumna or Cupid,
Smara ballabha

ସ୍ମର ବୀଥିକା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ମର=କନ୍ଦର୍ପ+ବୀଥି=ଦୋକାନ +ସ୍ୱାର୍ଥିକ+ଅ)-ବେଶ୍ୟା; ଗଣିକା(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Prostitute.
Smara bithikā

ସ୍ମର ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—କାମ ବୃଦ୍ଧି କ୍ଷୁପ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Name of a bushy plant.
Smara bruddhi
(ସ୍ମର ବୃଦ୍ଧି ସଂଜ୍ଞା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ମର ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି—ଯୋନି; ଯୋନି—The female organ.
Smara mandira

ସ୍ମର ଲେଖନୀ—ସଂ. ବି—ସାରିକା ପକ୍ଷୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—The myna bird,
Smara lekhani

ସ୍ମର ଶତ୍ରୁ (ରିପୁ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶିବ; ମହାଦେବ—Śiba.
Smara śatru(ripu)

ସ୍ମରଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ ବି (ମ.ପ.ଲୋ)—କାମଶାସ୍ତ୍ର; ରତିଶାସ୍ତ୍ର—A treatise on sexual matters.
Smara śāstra

ସ୍ମରସଖା—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ମର+ସଖା; ସ୍ମର ଅଟେ ସଖା ଯାହାର)—୧। ସ୍ମରର ସଖା, କନ୍ଦର୍ପର ବନ୍ଧୁ—1 Friend of Cupid. ୨। ଚନ୍ଦ୍ର—(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The moon. ୩। ବସନ୍ତ—3. Spring personified.
Smara sakha
(ସ୍ମରସଖା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ମରସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ ବି—ଲିଙ୍ଗ; ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ରିୟ—Penis; male organ.
Smara stambha

ସ୍ମରସ୍ମରା—ସଂ. ବି—ସେବତୀଫୁଲ (ପ୍ର. ଶ)—Muskrose.
Smarasmarā

ସ୍ମରସ୍ମର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଗର୍ଦ୍ଦଭ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—The ass.
Smara smarjya

ସ୍ମରହର—ସଂ. ବି—(ସ୍ମର+ହୃ ଧାତୁ=ନାଶ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସ୍ମରାରି; କାମାନ୍ତକ; ମହାଦେବ—Śiba, the destroyer of Cupid.
Smarahara

ସ୍ମରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ମରିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—The causative form of Smaribā,) ସ୍ମରଣ କରାଇବା; ସ୍ମରଣ କରାନ ସ୍ମରଣ କରାନୋ କରାଇବା; ସ୍ମରାଇବା—To remind.
Smarā(re)ibā

ସ୍ମରାଗାର—ସଂ. ବି—ଭଗ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Vagina; female organ.
Smarāgāra

ସ୍ମରାଙ୍କୁଶ—ସଂ. ବି—୧। ନଖ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Finger-nail. ୨। ଲମ୍ପଟ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Adulteror. ୩। ପୁରୁଷେନ୍ଦ୍ରିୟ; ଲିଙ୍ଗ (ପ୍ର.ଶ)—3. Male organ.
Smarāṅkuśa

ସ୍ମରାଧିବାସ—ସଂ. ବି—ଅଶୋକ ବୃକ୍ଷ (ପ୍ର ଶ)—The Asoka tree.
Smarādhibāsa

ସ୍ମରାନ୍ତକ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଶିବ—Śiba.
Smarāntaka

ସ୍ମରାମ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ରୁଜାମ୍ବ (ରାଜାମ୍ରଶବ୍ଦ)—1. A kind of
Smarāmra sweet mango. ୨ । କଲମି ଅମ୍ବ (ହି. ଶ) —2. The fruit from grafted mango tree.

ସ୍ମରାରି—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବ; ମହାଦେବ—Siba. [ଦ୍ର—
Smarāri ଅସୁରପୀଡ଼ିତ ଦେବମାନଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ମଦନ ଧ୍ୟାନନିରତ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମୋହନ ନାମକ ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରୁ ଓ ସେ ସମୟରେ କୁମାରୀ ପାର୍ବତୀ ମହାଦେବଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ପାଇବା ଆଶାରେ ଯୋଗସାଧନରତ ମହାଦେବଙ୍କ ସେବାରେ ନିଯୁକ୍ତା ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ କାମଦେବ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତି ବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ; ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କର କିଞ୍ଚିତ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇଥିଲା, ପରେ ମହାଦେବ ନିଜକୁ ସଂଯତ କରି ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଫଳରେ ମଦନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଓ ମଦନଙ୍କ ଉପରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କୋପଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିବାରୁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ମହାଦେବଙ୍କ କପାଳମଧ୍ୟସ୍ଥ ତୃତୀୟ ନେତ୍ରରୁ କୋପାନଳ ବାହାରି ମଦନଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରିଦେଲା ।]

ସ୍ମରାସବ—ସଂ. ବି—(ସ୍ମର+ଆସବ=ମଦ)—୧ । ମୁଖାମୃତ; ଲାଳ;
Smarāsaba ମୁଖ ନିଃସୃତ ଜଳ (ହିକାଣ୍ଡଶେଷ)—1. Saliva. ୨ । ତାଳ ଗଛରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ତାଡ଼ି (ହି. ଶ)—2. The juice extracted from date-tree.

ସ୍ମରିବା—ଦେ. କି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ. ସ୍ମୃ. ଧାତୁ)—୧ । ମନେ କରିବା
Smaribā —1. To think of [ଉ—ଶଶ୍ୱ ସ୍ମରି ଶାଙ୍ଖିକବା ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ପାଇଲୁ ରେ— କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ—ଶ ଗୀତ ।]
ସ୍ମରଣକରା ୨ । ସ୍ମରଣ କରିବା—2. To recollect. ୩ ।
स्मरन करना ମନେ ପଡ଼ିବା, ସୁମରିବା—3. To remember. [ଉ—ଏହା ଶୁଣି ସ୍ମରିଲେ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ— କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।]

ସ୍ମର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ—(ସ୍ମୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ସ୍ମରଣୀୟ (ଦେଖ)—
Smarttabya Smaraniya (See).

ସ୍ମର୍ତ୍ତା—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ସ୍ମୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ସ୍ମର୍ତ୍ତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—
Smarttā ସ୍ମରଣକାରୀ—Recollecting.
(ସ୍ମର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ମର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ମୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—ସ୍ମରଣୀୟ—Fit to be.
Smarjya remembered; memorable

ସ୍ମଲ୍ କ(କା)ଜ୍ କୋର୍ଟ (ଟ୍)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଅଳ୍ପ ଦାବୀବିଶିଷ୍ଟ
Smal-ka (kā)j-koṭ (rṭ) ଦେବାଣୀ ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ
स्मालकजकोर्ट ଭାବରେ ବିଚାର କରାଯିବା ଅଦାଲତ; ଛୋଟକୋର୍ଟ—
स्मल काजकोर्ट Court of small Causes.

ସ୍ମାର—ସଂ. ବି—(ସ୍ମୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ସ୍ମରଣ—Re-
Smāra collection. ୨। ଚିନ୍ତନ—2. Contemplation.

ସ୍ମାରକ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ମୃ ଧାତୁ ଣିଚ, ସ୍ମାରି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Smāraka ୧ । ଯେ ବା ଯାହା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଏ—2. Reminding. ୨ । ସ୍ମୃତିର ଉଦ୍‌ବୋଧକ; ସ୍ମୃତି-ଜନକ—2. Causing remembrance; refreshing the memory.

ସ୍ମାରକ ଗୃହ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—କୌଣସି ବିଷୟର ବା
Smāraka gruha ଘଟଣାର ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ନିର୍ମିତ ଗୃହ —Memorial house; memorial hall.

ସ୍ମାରକ ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି—(ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର) ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ଦେଖିଲେ
Smāraka chihna କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବା ଘଟଣାର ବିଷୟ ମନେ ପଡ଼େ; ଅଭିଜ୍ଞାନ—Memento; memorial.

ସ୍ମାରକ ପତ୍ର(ଲିପି, ଲେଖା)—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ସ୍ମୃତି-
Smāraka patra(lipi, lekha) ଉଦ୍‌ବୋଧକ ଲେଖା— Memo; memorandum; a reminder.

ସ୍ମାରକ ଫଳକ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—କୌଣସି ବିଷୟକୁ,
Smāraka phalaka ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ଘଟଣାକୁ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଫଳକରେ ତଦ୍‌ବିଷୟ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ— Memorial tablet.

ସ୍ମାରକ ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି (ଆଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ସ୍ମୃତି ସ୍ତମ୍ଭ—
Smāraka stambha A pillar which serves as a memorial; a memorial pillar.

ସ୍ମାରିତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ମୃ ଧାତୁ+ଣିଚ=ସ୍ମାରି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—
Smārita ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦିଆଯାଏ— Reminded (person).
ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୁ ସ୍ମୃତି)—ଏକ ଶ୍ରେଣୀର କୃତସାକ୍ଷୀ; ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀଙ୍କ ନାମକୁ ପକ୍ଷ ସାକ୍ଷୀ ତାଲିକାରେ ଲେଖି ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ପରେ ଆପଣା ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରିବା ପାଇଁ ଡକାଏ (ହି. ଶ)—A class of witnesses according to Hindu Law; a witness whose name does not appear in the list of witnesses given by a party, but who is called by him afterwards on being remembered by him.

ସ୍ମାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ମୃତି+ସମ୍ବନ୍ଧ ଓ ଜ୍ଞାତାଦି ଅର୍ଥରେ. ଅ)—
Smārtta ୧ । ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
(ସାର୍ତ୍ତିକ—ଅନ୍ୟ ବିଣ, ରୂପ) the Smruti works.
୨ । ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ—2. Versed in Hindu Law. ୩ । ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ—3. Mentioned in the Smrutis. ୪ । ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ—4. Following the dictates of the Smruti works. ବି—୧ । ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ—1. A Pandit learned in Hindu Law. ଦେଂ ବି—ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଧ୍ୟାପକ

ସ୍ମାର୍ତ୍ତ .ସ୍ମାର୍ତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A class of modern Brāhmaṇas.

ସ୍ମି (ଧାତୁ)—ସ. ବ—୧ । ଅନାଦର କରିବା—1. To deride; to Smi (root) slight. ୨ । ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରିବା—2. To smile.

ସ୍ମିଟ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ଅନାଦର କରିବା—
Smiṭ (root) To slight.

ସ୍ମିତ—ସ, ବ (ସ୍ମି ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)—ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ (ଅମର)—Smita Smile. ବଣ (+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । ବିକସିତ (କ୍ଷିକାଣ୍ଡ ଶେଷ); ଉଦ୍ଭାସିତ; ପ୍ରଷ୍ଫୁଟିତ—1. Expanded; full-blown. ୨ । ଈଷତ୍ ହସିତ—2. Smiling. ୩ । ବିସ୍ମିତ—3. Astonished. ୪ । ହାସ୍ୟୋଜ୍ଜ୍ୱଳ (ମୁଖ)—4. (face) Bright with laughter.

ସ୍ମିତ ମୁଖ—ସ. ବ (କର୍ମଧା)—ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ମୁଖ—Smiling Smita mukha face. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ସ୍ମେରମୁଖ; (ସ୍ମିତାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାହାର ମୁଖ ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—(ସ୍ମିତମୁଖୀ, ସ୍ମିତାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a smiling face.

ସ୍ମିତ ହାସ—ସ. ବ—ମୃଦୁହାସ—Smile.
Smit hāsa ସ. ବଣ. ପୁଂ—ମୃଦୁହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—Smiling. (ସ୍ମିତହାସା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ମିତହାସୀ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ ସ୍ମିତହାସା)- ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତା (ସ୍ତ୍ରୀ) Smitahāsi —(female) Having a smiling face.

ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ—ସ. ବ—ମୃଦୁହାସ୍ୟ; ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ—Smile. ସ. ବଣ. Smita hāsya ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟକାରୀ—(ସ୍ମିତହାସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Smiling.

ସ୍ମୀଲ (ଧାତୁ)—ସ—ନିମେଷଣ କରିବା; ଆଖିର ପିଡୁଆ ପଡ଼ିବା—Smila (root) To close (said of the eye-lids).

ସ୍ମୃ ଧାତୁ—ସ—୧ । ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେବା—1. To be eager after. Smṛu (root) ୨ । ସ୍ମରଣ କରିବା—2. To remember.

ସ୍ମୃତ—ସ. ବଣ (ସ୍ମୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ଯାହାକୁ ସ୍ମରଣ କରା Smṛuta ଯାଇଅଛି; ସ୍ମରଣର ବିଷୟୀଭୂତ—(ସ୍ମୃତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Remembered; recollected.

ସ୍ମୃତି—ସଂ. ବ (ସ୍ମୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । କାଳାନ୍ତରରେ ଅନୁଭୂତ Smṛuti ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ବା ଚିନ୍ତନ; ସ୍ମରଣଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସଞ୍ଚିତ ଜ୍ଞାନ; ସ୍ମରଣ—1. Remembrance; recollection. [ବି—ଏହା ମନୋବିଜ୍ଞାନ (Psychology) ର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଯେଉଁ ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରୟୋଗରେ ମନୋରାଜ୍ୟରେ ଗୃହୀତ ହୁଏ, ତାହାର ପ୍ରତିରୂପ ଜ୍ଞାନର ନାମ ସ୍ମୃତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଜ୍ଞାନ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥିତି (ବିଦ୍ୟମାନତା) ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ; କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁର ଅବର୍ତ୍ତମାନତାରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ମୃତି ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମାଏ । ଅତଏବ ଅନୁଭୂତ ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ସ୍ମୃତି ସାହାଯ୍ୟରେ ସମାହୃତ ହୁଏ ।

ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ସ୍ମୃତି' ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ କାଳକ୍ରମଶ ପରମ୍ପରାରେ ମୌଖିକଭାବରେ ଗୃହୀତ, ତାହା ସ୍ମୃତି । ଶ୍ରୁତି ଓ ସ୍ମୃତି ଉଭୟେ ଜ୍ଞାନର ଭଣ୍ଡାର; କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୁତି ଓ ସ୍ମୃତି ମଧ୍ୟରେ ବିରୋଧ ଦୃଷ୍ଟ ହେଲେ ଶ୍ରୁତି ବଳବତ୍ତର ହୁଏ—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ ପ୍ରୋଫେସର ଶ୍ରୀଗିରିଜାଶଙ୍କର ରାୟ ଏମ୍. ଏ. ।] ୨ । ପୂର୍ବେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରିୟ ବିଷୟମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା—2 Thoughts about things once experienced. ୩ । ଚିନ୍ତନ; ଧ୍ୟାନ—3. Contemplation. ୪ । ମନ୍ୱାଦିକୃତ ଧର୍ମସଂହିତା; ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—4. The Institutes or treatise on Hindu law and usage by Manu and others. [ବି—ବେଦରେ ଯାହା ଅଛି ତାହାର ସ୍ମରଣ ବା ଚିନ୍ତନର ଫଳରେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଏପ୍ରକାର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି । ସ୍ମୃତିରେ ଧର୍ମ, ଦର୍ଶନ, ଆଚାର, ବ୍ୟବହାର, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ, ଶାସନନୀତି ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ସ୍ମୃତିକୁ ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି । ଯଥା—

୧ । ସାତ୍ତ୍ୱିକ—ବଶିଷ୍ଠ, ହାରୀତ, ବ୍ୟାସ, ପରାଶର, ଭରଦ୍ୱାଜ, କାଶ୍ୟପ, ଏସ୍ମୃତି ମାନ ମୁକ୍ତିଦ ।

୨ । ରାଜସ—ଚ୍ୟବନ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ଅତ୍ରେୟ, ଦାକ୍ଷ, କାତ୍ୟାୟନ, ବୈଷ୍ଣବ, ଏମାନ ସ୍ୱର୍ଗଦ ।

୩ । ତାମସ ଯଥା—ଗୌତମ, ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ, ସମ୍ବର୍ତ୍ତ, ଯମ, ସାଂଖ୍ୟ, ଔଶନସ ଏମାନେ ନରକପ୍ରଦ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ଶ୍ରୁତି, ସ୍ମୃତି ଓ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ନିହିତ ଅଛି ।

ସତ୍ୟଯୁଗରେ ମନୁଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ, ତ୍ରେତାରେ ଗୌତମଙ୍କ, ଦ୍ୱାପରରେ ଧର୍ମଙ୍କ ଓ ଶଙ୍ଖଙ୍କ ଏବଂ କଳିରେ ପରାଶରଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ ପାଳନୀୟ ।]

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ୨ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଶ୍ରୁତି ଓ ସ୍ମୃତି । ବେଦ, ବେଦର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାଗ ଓ ଉପନିଷଦ (ବେଦାନ୍ତ) ଶ୍ରୁତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଅନ୍ୟ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି ବୋଲାଯାଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସ୍ମୃତିର ଅନ୍ତର୍ଗତ (କ) ଛଅ ବେଦାଙ୍ଗ, (ଖ) ଗୃହ୍ୟ, ଆଶ୍ୱଲାୟନ, ସାଂଖ୍ୟାୟନ, ଗୋଭିଲ, ପାରସ୍କର, ବୌଧାୟନ, ଭାରଦ୍ୱାଜ ଓ ଆପସ୍ତମ୍ବାଦି ସୂତ୍ର, (ଗ) ମନୁ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ, ଅତ୍ରି, ବିଷ୍ଣୁ, ହାରୀତ, ଉଶନସ୍, ଅଙ୍ଗିରା, ଯମ, କାତ୍ୟାୟନ, ବୃହସ୍ପତି, ପରାଶର, ବ୍ୟାସ, ଦକ୍ଷ, ଗୌତମ, ବଶିଷ୍ଠ, ନାରଦ ଓ ଭୃଗୁଆଦିଙ୍କ ରଚିତ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର; (ଘ) ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଆଦି ଇତିହାସ; (ଙ) ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣ ଓ (ଚ) ସକଳ ପ୍ରକାର ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ । (ହି. ଶ)] ୫ । (ନାମ) ଦକ୍ଷକନ୍ୟା ଅଙ୍ଗିରାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଉତ୍ପନ୍ନା କନ୍ୟା (ହି. ଶ)

5. Name of a daughter born of Angira's wife and Daksha's daughter. ୬ । (ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ସଂଖ୍ୟା ୧୮ ଥିବାରୁ) ଅଠର ସଂଖ୍ୟା (ବୃ. ଶ)—6. The number eighteen. ୭ । ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ବୃ.ଶ)—7. Name of a Sanscrit metre. ୮ । ଇଚ୍ଛା; କାମନା (ବୃ.ଶ)—8. Desire; wish.

ସ୍ମୃତିକାର—ସଂ. ବି.—ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚନାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Author of a Smruti work.
Smṛutikāra

ସ୍ମୃତିକାରକ—ସଂ. ବିଣ—ମେଧାକର; ଯାହା ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଜନ୍ମାଏ (ଔଷଧ)—(Medicine). Which sharpens the memory.
Smṛutikāraka

ସ୍ମୃତି ଗୋଚର—ସଂ.ବିଣ—ସ୍ମୃତିପଥାରୂଢ଼; ମନେ ପଡ଼ିବା (କଥା)—Remembered; recollected
Smruti gochara

ସ୍ମୃତି ଚିହ୍ନ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ. ଲେ)—ସ୍ମରଣ ଚିହ୍ନ; ସ୍ମୃତି ଜନକ ଚିହ୍ନ; ଯାହା ଦେଖିଲେ କୌଣସି ବିଷୟ ମନେ ପଡ଼େ—Memento; memorial.
Smṛutichihna

ସ୍ମୃତିଧର—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ—(ସ୍ମୃତି+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—୧। ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ—1. Of sharp memory. ୨ । ବିଦ୍ୱାନ୍—2. Learned.
Smṛutidhara
(ସ୍ମୃତିଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ମୃତି ପଟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—(ପଟରେ କୌଣସି କଥା ଲେଖାହେଲେ ଯେଉଁ ପରି ସ୍ମୃତିରେ ସେ କଥା ଲେଖି ହୋଇ ଯିବାର ତୁଳନା)—ପଟ ବା ସେଠ୍ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯିବା ସ୍ମୃତି—Memory compared to a slate or tablet.
Smṛuti paṭa

ସ୍ମୃତି ପଥ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—୧ । ସ୍ମରଣ ପଥ; ପଥ ସଙ୍ଗେ ତୁଳା ଯିବା ସ୍ମୃତି—1. Memory compared to a road, ୨ । ସ୍ମରଣର ବିଷୟ—2. Subject of memory.
Smṛuti patha

ସ୍ମୃତିପଥାରୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ମୃତି ଗୋଚର; ଯାହା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ—Recollected; remembered.
Smṛutipathārurḍha

ସ୍ମୃତି ବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ମୃତି+ବୃଧ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—ସ୍ମୃତିଶକ୍ତିର ବର୍ଦ୍ଧନକାରୀ—Sharpening the memory.
Smṛutibarddhaka
(ସ୍ମୃତିବର୍ଦ୍ଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ମୃତି ବର୍ଦ୍ଧିନୀ—ସଂ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାକ (ଏହା ସେବନ କଲେ ପ୍ରଖର ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି ହୁଏ) (ବୃ. ଶ)—The Brāhmī herb.
Smṛuti barddhinī

ସ୍ମୃତି ବିରୁଦ୍ଧ—ସଂ. ବି—ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ବିରୁଦ୍ଧ—Opposed to the books on Hindu Law.
Smṛuti biruddha

ସ୍ମୃତିମତ୍ତା—ସଂ.ବି(ସ୍ମୃତିମତ୍+ଭାବ-ତା)—ମେଧା; ସ୍ମରଣଶୀଳତା—Sharpness of memory.
Smṛutimattā

ସ୍ମୃତି ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି(ମ.ପ. ଲେ)—ସ୍ମୃତି ଜନକ ବା ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ବୋଧକ ମନ୍ଦିର—A memorial temple; mausoleum; a temple raised to commemorate some thing.
Smṛuti mandira

ସ୍ମୃତିମାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସ୍ମୃତିମତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ; ସ୍ମୃତି+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ମତ୍)—ମେଧାବୀ; ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ବଳିଷ୍ଠ—Having a sharp memory.
Smṛut'mān
(ସ୍ମୃତିମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ସ୍ମୃତିମତ୍ତ୍ୱ—ବି)

ସ୍ମୃତି ରକ୍ଷା—ସଂ. ବି—ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନ ସ୍ଥାପନାଦି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବା ବିଷୟର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ମରଣରେ ରହିବାର ଉପାୟ—Commemoration.
Smṛuti rakshā

ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ମୃତିଚିହ୍ନାଦି ସ୍ଥାପନ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ବା ଘଟନାକୁ ଚିର ସ୍ମରଣୀୟ କରିବା—The commemorate.
Smṛuti rakshā karibā
স্মৃতিরক্ষাকরা स्मृतिरक्षाकरना

ସ୍ମୃତିରତ୍ନ—ଦେ. ବି—ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given to a Pandit learned in the Smrutis.
Smṛuti ratna
স্মৃতিরত্ন स्मृतिरत्न

ସ୍ମୃତି ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି—Memory.
Smṛuti sakti

ସ୍ମୃତି ଶାସ୍ତ୍ର—ସଂ. ବି—ମନ୍ୱାଦିକୃତ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର; ଧର୍ମସଂହିତା—The institutes on Hindu law and usage.
Smṛuti sāstra

ସ୍ମୃତି ସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ. ବି (ମ.ପ. ଲେ)—ସ୍ମାରକ ସ୍ତମ୍ଭ—A memorial pillar.
Smṛuti stambha

ସ୍ମୃତିହିତା—ସଂ. ବି—ଶଙ୍ଖପୁଷ୍ପୀ (ବୃ. ଶ) (ଦେଖ)—Sankhapushpī (See)
Smṛutihitā

ସ୍ମୃତି ହେତୁ—ସଂ. ବି—ସ୍ମରଣର କାରଣ, ବାସନା, ସଂସ୍କାର (ନ୍ୟାୟ)—Associations (which rouse remembrance).
Smṛuti hetū

ସ୍ମୃତ୍ୟପେତ—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ମୃତିବିରୁଦ୍ଧ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଖ)—Smṛuti biruddha (See)
Smṛutyapeta

ସ୍ମେର—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ମି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ର)—ସ୍ମିତ; ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Smiling. ୨ । ବିକଶିତ—2. Blown; expanded; opened. ୩ । ସ୍ପଷ୍ଟ—3. Manifested.
Smera

ସ୍ମେର ବିଷ୍କିର—ସଂ. ବି (ସ୍ମେର=ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ+ବିଷ୍କିର=ପକ୍ଷୀ) ମୟୂର (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Peacock.
Smera bishkira

ସ୍ମେର ମୁଖ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ମୁଖ—Smiling face. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ ମୁଖ ଯୁକ୍ତ—Having a smiling face
Smera mukha
(ସ୍ମେରାନନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ସ୍ମେରମୁଖୀ, ସ୍ମେରାନନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ମେଲିଙ୍ଗ୍ ସଲ୍ଟ—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ନଶାଦଳ ଓ ଚୂନ ମିଶ୍ରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ (ଯାହା ଶୁଙ୍ଘିଲେ ସର୍ଦ୍ଦି ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଆଦି କମିଯାଏ)—Smelling salt
Smeling salt
স্মেলিঙ্গসাল্ট स्मेलिंगसल्ट

ସ୍ୟଦ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ବେଗ (ଅମର)—
Syada 1. Velocity. ୨ । ଶୀଘ୍ରତା—2. Haste; speediness.
(ସ୍ୟନ୍ନ—ବିଣ)

ସ୍ୟନ୍ଦ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ସ୍ରବିବା; ବୋହିବା; କ୍ଷରିବା—1. To ooze;
Syand (root) to flow down. ୨ । ଗମନ କରିବା—2. To go. ୩ । ଗତି କରିବା—3. To move.

ସ୍ୟନ୍ଦ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଗତି—
Syanda 1. Motion; movement. ୨ । ଗମନ—2. Going; moving. ୩ । ବେଗ—3. Velocity; speed. ୪ । କ୍ଷରଣ—4. Oozing; flowing. ୫ । (+କରଣ ଅ)—ସ୍ୟନ୍ଦନ; ରଥ—5. Car. ୬ । (+ଭାବ ଅ) ତରଳିଯିବା; ପାଣି ହୋଇଯିବା (ହି.ଶ) 6. Liquefaction. ୭ । ଝାଳ ବୋହିବା; ସ୍ୱେଦୋଦ୍ଗମ (ହି. ଶ)—7. Perspiration. ୮ । (+ଅଧିକରଣ . ଅ) ନେତ୍ରରୋଗବିଶେଷ (ଏଥିରେ ଆଖିରୁ ପାଣି ବହେ, ହି. ଶ)—8. An eye-disease. ୯ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)—9. The moon.

ସ୍ୟନ୍ଦକ—ସଂ. ବି—ତିନ୍ଦୁକ ବୃକ୍ଷ [ହି. ଶ]; କେନ୍ଦୁ (ଦେଶ)—
Syandaka Disporea Tomentosa tree.

ସ୍ୟନ୍ଦନ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କରଣ. ଅନ)—୧ । ଚକ୍ରଯୁକ୍ତ ଯାନ;
Syandana 1. Car; wheeled vehicle; chariot. ୨ । (+ଭାବ ଅନ) ଗତି—2. Motion. ୩ । ବେଗ—3. Velocity. ୪ । କ୍ଷରଣ—4. Oozing. ୫ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ଜଳ(ମେଦିନୀ)—5. Water. ୬ । (+ଭାବ, ଅନ) ଗମନ (ମେଦିନୀ)—6. Going. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ତିନିଶ ବୃକ୍ଷ (ଅମର); ବାନ୍ଧଣ ଗଛ—7. Ougenia Dalbergioides (a timber tree). [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରଥ ତିଆରି ହୁଏ] ୮ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) ବାୟୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8. Air. ୯ । ଭୂତପୂର୍ବ ଅର୍ହତବିଶେଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—9. Name of a Buddhist saint. [ଦ୍ର—ଏ ଗତ ଉତ୍ସର୍ପିଣୀର ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅର୍ହତ୍ (ହି. ଶ)] । ୧୦ । ପାଣି ହୋଇଯିବା (ହି. ଶ); ତରଳିଯିବା—10. Turning into water; melting. ୧୧ । ଚିତ୍ର [ହି. ଶ]—11. Picture. ୧୨ । ଘୋଡ଼ା [ହି. ଶ]—12. Horse. ୧୩ । ତିନ୍ଦୁକ (ହି. ଶ); କେନ୍ଦୁ ଗଛ—13. Diosporea Tomentosa tree. ୧୪ । ଅସ୍ତ୍ର ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ କରାଯିବା ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ (ହି.ଶ)—14. Name of a mystic formula for consecrating weapons.

ସ୍ୟନ୍ଦନ ଦ୍ରୁମ(ଦ୍ରୁ)—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ତିନିଶ ବୃକ୍ଷ—Ougenia
Syandana druma(dru) genia Dalbergioides tree.

ସ୍ୟନ୍ଦନବର—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରଥ—
Syandanabara Excellent car.

ସ୍ୟନ୍ଦନାରୋହ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରଥାରୋହୀ ଯୋଦ୍ଧା—
Syandanāroha A warrior riding a car.

ସ୍ୟନ୍ଦନାରୋହଣ—ସଂ. ବି(୭ମୀ ତତ୍)—ରଥରେ ଚଢ଼ିବା—
Syndanārohana Riding on a car.

ସ୍ୟନ୍ଦନାରୋହୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ରଥରେ ଚଢ଼ିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Syndanārohī (person) Riding a car.
(ସ୍ୟନ୍ଦନାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୟନ୍ଦନି—ସଂ ବି—୧ । (ସ୍ୟନ୍ଦନ+ଇ; ଏଥିର କାଠରେ ରଥ ତିଆରି
Syandani ହେଉଥିବାରୁ)—ତିନିଶ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ), ବାନ୍ଧଣଗଛ—1. Ougenia Dalbergioides (tree). ୨ । ସ୍ୟନ୍ଦନୀ (ଦେଖ)—2. Syandanī (See)

ସ୍ୟନ୍ଦନିକା—ସଂ ବି—୧ । ଛୋଟ ନଦୀ [ହି. ଶ]—1. Rivulet.
Syandanika ୨ । ଲାଳର ବିନ୍ଦୁ (ହି. ଶ)—2. Drop of saliva.

ସ୍ୟନ୍ଦନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ୟନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ+ଈ)—୧। ଲାଳ; ଅଧଃସ୍ରାବୀ
Syndanī ମୂତ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଛେପ—1. Saliva. ୨ । (କରଣ ଅନ+ଈ) ମୂତ୍ରନାଳୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Urethra; urinary canal.

ସ୍ୟନ୍ଦିନୀ—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ୟନ୍ଦିନ୍+ଈ)—ସ୍ୟନ୍ଦୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Syandinī Feminine of Syandī.
ସଂ. ବି—୧ । ଲାଳ; ଛେପ—1. Saliva. ୨ । ଯେଉଁ ଗାଈ ଏକାଥରକେ ଦୁଇଟି ବାଛୁରୀ ଜନ୍ମ କରେ—2. A cow which gives birth to two calves at a time.

ସ୍ୟନ୍ଦୀ—ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ(ସ୍ୟନ୍ଦିନ୍ ଶବ୍ଦ;ସ୍ୟନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—
Syandī ୧ । ଯାହା ସ୍ରବୁଥାଏ; କ୍ଷରଣଶୀଳ—1. Oozing. ୨ । ଗମନଶୀଳ—2. Moving. ୩ । ସ୍ରାବକ—3. Causing to flow.
(ସ୍ୟନ୍ଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ୟନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ୟନ୍ଦ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—ଝରୁଥିବା;
Syanna ସ୍ରବୁଥିବା (ଅମର)—Oozing; percolating.

ସ୍ୟନ୍ନବୀଣ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ତୁତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Syannabīṇa (ସ୍ୟନ୍ନବୀଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) Praised.

ସ୍ୟମ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଧ୍ୱନି କରିବା—1. To sound. ୨ ।
Syam (root) ବିତର୍କ କରିବା—2. To doubt.

ସ୍ୟମନ୍ତକ—ସଂ. ବି—ଭାଗବତପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଣିବିଶେଷ—Name of a
Symantaka celebrated gem mentioned in the Bhāgābata. [ଦ୍ର—ସତ୍ରାଜିତ୍ ନାମକ ଜଣେ ଯାଦବଙ୍କ ତପସ୍ୟାଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଏ ମଣିକୁ ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ଏ ମଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ପ୍ରଭାବଶିଷ୍ଟ ଥିଲା ଓ ପ୍ରତିଦିନ ମଣିର ଅଧିକାରୀଙ୍କୁ ୮ ଭାର (=୧୬ ହଜାର ପଲ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ପଣ କରୁଥିଲା । ଏ ମଣି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଥିଲା, ସେସ୍ଥାନକୁ ରୋଗ, ଶୋକ, ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆଦି ଅମଙ୍ଗଳ କରୁ ନ ଥିଲା । ଯାଦବମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ ଅନୁସାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ରାଜା ଉଗ୍ରସେନଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ଏ ମଣିକୁ ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ମାଗିଲେ,

କିନ୍ତୁ ସତ୍ରାଜିତ୍ ତାହା ଦେଲେ ନାହିଁ । ଥରେ ସେ ମଣିକୁ କଣ୍ଠରେ ଧାରଣ କରି ସତ୍ରାଜିତଙ୍କ ଭାଇ ପ୍ରସେନଜିତ୍ ମୃଗୟାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବନରେ ପ୍ରସେନଜିତଙ୍କୁ ଏକ ସିଂହ ମାରିପକାଇ ସେ ମଣିକୁ ନେଇଗଲା । ସିଂହ ସେ ମଣିକୁ ଧାରଣ କରି ଗୋଟିଏ ଗୁମ୍ଫାରେ ପଶିବାରୁ ସେ ଗୁମ୍ଫା ଆଲୋକିତ ହେଲା । ଏହା ଦେଖି ଋକ୍ଷରାଜ ଜାମ୍ବବାନ୍ ଉକ୍ତ ସିଂହକୁ ମାରି ତାଠାରୁ ସେ ମଣିକୁ ନେଲେ । ଏଣେ ପ୍ରସେନଜିତ୍ ବନରେ ମରିଯିବାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସତ୍ରାଜିତ୍ ସନ୍ଦେହ କରି ତାଙ୍କ ନାମରେ କଳଙ୍କ ରଟନା କଲେ ଯେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏ ମଣି ଲୋଭରେ ପ୍ରସେନଜିତଙ୍କୁ ମାରିପକାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏ କଳଙ୍କରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ଜାମ୍ବବାନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଜାମ୍ବବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ଭଗବାନ ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧ କରି ନିଜର କନ୍ୟା ଜାମ୍ବବତୀଙ୍କ ସହିତ ଏ ମଣିକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ତାଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ପଶିଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସେ ମଣିକୁ ଆଣି ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ଦେଲେ । ସତ୍ରାଜିତ୍ ବୃଥାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରେ କଳଙ୍କ ଲଗାଇ ଥିବାରୁ ସେଥିପାଇଁ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନିଜକନ୍ୟା ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କୁ ଓ ଏ ମଣିକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କଲେ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଏ ମଣିକୁ ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେଲେ । ଅନନ୍ତର ସତ୍ରାଜିତଙ୍କୁ ବଧ କରି ଏ ମଣିକୁ ଶତଧନ୍ୱା ନେଇଗଲେ । ଶତଧନ୍ୱାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଧ କରି ଏ ମଣିକୁ ଆଣି ସତ୍ୟଭାମାଙ୍କୁ ଦେଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାଦ୍ରବ ଚତୁର୍ଥୀ (ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ) ଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରମା ଦର୍ଶନ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କଠାରେ ମଣିହରଣରୂପ ମିଥ୍ୟା କଳଙ୍କ ଲାଗିଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ସେଦିନ ଚତୁର୍ଥୀ-ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ ନିଷିଦ୍ଧ । (ହି° ଶ) ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀଦିନ ଅକସ୍ମାତ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନ ହେଲେ ସ୍ୟମନ୍ତକ ଉପାଖ୍ୟାନ ପାଠ କଲେ ସେଦିନ ଚନ୍ଦ୍ର ଦର୍ଶନଜନିତ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ମିଳେ (ଇତ୍ୟାଦିଇତ୍ୟାଦି) ।]

ସ୍ୟମନ୍ତ ପଞ୍ଚକ—ସଂ° ବି—(ନାମ) କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ରକ୍ତରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରଶୁରାମଙ୍କ ତର୍ପଣ କରିଥିବା ତୀର୍ଥ ବିଶେଷ (ଭାଗବତ)—Name of a place where Parasurāma offered oblations of blood to the manes.
Syamanta pañchaka

ସ୍ୟମିକ—ସଂ°. ବି—(ସ୍ୟମ୍ ଧାତୁ+ଇକ)—୧ । ବଲ୍ମୀକ; ଉଇହୁଙ୍କା (ହି° ଶ)—1. Anthill. ୨ । ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହି° ଶ)—2. Name of a certain tree.
Syamika

ସ୍ୟମୀକ—ସଂ° ବି—(ସ୍ୟମ୍ ଧାତୁ+ଈକ)—୧ । ବଲ୍ମୀକ; ଉଇହୁଙ୍କା—1. Anthill. ୨ । ବୃକ୍ଷବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. Name of a particular tree. ୩ । ମେଘ—3. Cloud. ୪ । କାଳ—4. Time. ୫ । ଜଳ (ହି ଶ)—5. Water. ୬ । ପ୍ରାଚୀନ ରାଜବଂଶ-ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—6. Name of an ancient royal family.
Symīka

ସ୍ୟମୀକା—ସଂ°. ବି—(ସ୍ୟମୀକ+ଆ)—୧ । ନୀଳକା (ମେଦିନୀ)—1. Indigo plant. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ପୋକ (ହି.ଶ) 2. A kind of insect.
Symikā

ସ୍ୟାଇ(ହି) [ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ. ବି [(ଫା. ସ୍ୟାହ୍=କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ; ସ୍ୟାହୀ =ମସୀ)—ସିହାଇ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ] Sihāi etc (See)
Syāi(hi) (etc)

ସ୍ୟାଡ଼—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—ସେ ଆଡ଼; ସେ ଅଞ୍ଚଳ; ସେ ଦିଗ; ସେ ପଖ—That side; that quarter—(କ୍ର—ସ୍ୟାଡ଼ ପଦ ସଙ୍ଗେ ବିଭକ୍ତିସୂଚକ ଅଙ୍ଗମାନ ଲାଗେ ଯଥା. (ଯଥା—ବିପରୀତ) ସ୍ୟାଡ଼କୁ, ସ୍ୟାଡ଼ୁ, ସ୍ୟାଡ଼କା, ସ୍ୟାଡ଼ର, ସ୍ୟାଡ଼କାର, ସ୍ୟାଡ଼େ) ।
Syārda
সেথা वहाँ

ସ୍ୟାଡ଼କା—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—ସେ ଅଞ୍ଚଳର; ସେହି ଆଡ଼ର—Pertaining to that place, quarter or side; of that quarter.
Syārdakā
সেথাকার वहाँका
(ସ୍ୟାଡ଼କାର; ସ୍ୟାଡ଼ର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୟାଡ଼କୁ—ଗ୍ରା° ସର୍ବନାମ—୧ । ସେହି ଅଞ୍ଚଳକୁ; ସେଠାକୁ—1. To that locality or place. ୨ । ସେହି ଦିଗକୁ—2. To that quarter. ୩ । ତତ୍ପରେ—3. After that.
Syārdaku
সেথায় वहाँको

ସ୍ୟାଡ଼ୁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—୧ । ସେଠାରୁ—1. Thence. ୨ । ସେ ଦିଗରୁ—2. From that quarter.
Syārdu
সেথাথেকে; वहाँसे

ସ୍ୟାଡ଼େ—ଗ୍ରା. ସର୍ବନାମ—୧ । ସେଠାରେ—1. There. ୨ । ସେ ଦିଗରେ—2. In that quarter.
Syārde সেথায় वहाँ

ଗ୍ରା ଅ (ସ. ସାର୍ଦ୍ଧ) ସ.ତ୍ରେ; ସାର୍ଦ୍ଧ; ସାଢ଼େ (ଦେଖ)—And a half. (ଯଥା, ସ୍ୟାଢ଼େ ଛଅଟା ବେଳ) ।

ସ୍ୟାଣା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବିଣ—ସିଆଣ । ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Siāṇā etc (See)
Syāṇā (etc)

ସ୍ୟାତ୍—ଦେ. ଅ, (ସଂ°. ଅସ୍ ଧାତୁ=ହେବା; ଏ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ; ସ୍ୟାତ୍=ହୋଇପାରେ ଏହା 'ଯଦ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ)—(ତର୍କଣାର୍ଥକ); କେଜାଣି; କେଜାଣି ଅବା; ଯଦି; ଯଦିସ୍ୟାତ୍—If, in case. (ଯଥା—ସ୍ୟାତ୍ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଏଁ; ଅର୍ଥାତ୍, ଯେବେ କେଜାଣି ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଏଁ)
Syāt
স্যাৎ, যদিস্যাৎ स्यात

ସ୍ୟାଳ—ସଂ°. ବି° ପୁଂ—ଶ୍ୟାଳକ (ସ୍ୱାମିକୃତ ଅମର ଟୀକା)—One's wife's brother.
Syāla (ସ୍ୟାଳକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୟାଳିକା—ସଂ°. ବି° ସ୍ତ୍ରୀ—ଶ୍ୟାଳିକା; ପତ୍ନୀଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ (ହି. ଶ)—One's wife's younger sister.
Syālikā (ସ୍ୟାଳୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ୟୁତ୍ନ—ସଂ°. ବି—ଆହ୍ଲାଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Joy.
Syutna

ସ୍ୟୂ—ସଂ. ବି—(ସିବ୍ ଧାତୁ ସିଇଁବା + କରଣ ଉ)-ସୂତ; ସୁତା -(ହି. ଶ)-
Syū Thread

ସ୍ୟୂତ—ସଂ. ବିଣ—(ସିବ୍ ଧାତୁ = ସିଇଁବା + କର୍ମ ତ)—୧ । ପ୍ରୋତ;
Syūta ଗୁନ୍ଥ; ସୂଚିତ; ସୁତା ଦ୍ୱାରା ବୁଣା ହୋଇଥିବା—
1. Woven. ୨ । ସିଲାଇ କରାଯାଇଥିବା—2. Sewn.
୩ । ରଫୁ କରାଯାଇଥିବା—3. Darned. ବି—୧ ।
ସୂତ୍ର ନିର୍ମିତ ଭାଣ୍ଡ; ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ମିତ ମୁଣି; ଧୋକଡ଼ା; ଯୌତକଟ;
(ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ—ସ୍ୟୂନ, ଜନାର ଥଳି— A bag made of
ସେ୍ୟାନ, ସେ୍ୟାତ, ଯୌତକଟ) cloth or thread.

ସ୍ୟୂତସନ୍ଧି-ସଂ. ବି. (ଅଧୁନାତନ ପ୍ରୟୋଗ)-୧ । ଯେଉଁ ଜୀବମାନଙ୍କର ଶରୀରର
Syūtasandhi ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳ ସିଲାଇ କରାଯାଇଥିବା ପରି ଦେଖା
ଯାଉଥାଏ (ମସ୍ତକର ଅସ୍ଥି ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିଲେ ସେମାନ
ପରସ୍ପର ସିଲାଇ ହୋଇବାପରି ଜଣା ଯାଉଥାଏ, ଏହି ହେତୁରୁ
ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ଧି ସ୍ଥଳକୁ ସ୍ୟୂତସନ୍ଧି କୁହାଯାଏ ।)—
1. Sutaral animuls. ୨ । ହାଡ଼ଦ୍ୱୟର ଯେଉଁ
ସନ୍ଧି ସିଲାଇ ହେବା ପରି ଦେଖାଯାଏ (ଯଥା, ଖପୁରୀର
ହାଡ଼ମାନ)—2. Sutura.

ସ୍ୟୂତି—ସଂ. ବି—(ସିବ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ତି)—୧ । ସୀବନ; ଛୁଞ୍ଚ ଦ୍ୱାରା
Syūti ଲୁଗା ଆଦି ସେଇଁବା—1. Sewing. ୨ । ରଫୁ
କରିବା—2. Darning. ୩ । ବୁଣିବା; ବୟନ—
3. Weaving. ୪ । (+ କର୍ମ ତି) ତନ୍ତୁ ସନ୍ତାନ
ତନ୍ତୁରେ ନିର୍ମିତବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଲୁଗାପଟା)—4. Articles
woven from fibres. ୫ । ଲୁଗାର ଥଳି—
5. Cloth bag. ୬ । ସନ୍ତାନ; ସନ୍ତତି (ହି ଶ)—
6. Offspring.

ସ୍ୟୂନ—ସଂ ବି—(ସିବ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ନ—୧ । ସ୍ୟୂତ; ଧୋକଡ଼; ମୁଣି—
Syūna 1. A bag of rags sewn together.

ସ୍ୟୂମ—ସଂ ବି—୧। (ସିବ୍ ଧାତୁ + କରଣ ମ)—ରଶ୍ମି; କିରଣ (ସହିତ୍ର
Syūma ସାର)—1. Ray. ୨ । ଜଳ (ଉଣାଦିକୋଷ)—
2. Water.

ସେ୍ୟଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ସିହାଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Syei (etc) Sihāi etc (See)

ସେ୍ୟାତ—ସଂ. ବି—(ସିବ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—ସ୍ୟୂତ; ଧୋକଡ଼ (ଭରତ)
Syota A bag made of rags sewn together.

ସେ୍ୟାନ—ସଂ. ବି—(ସିବ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ନ)—୧ । ସ୍ୟୂତ; ଧୋକଡ଼;
Syona ଯୌତକଟ (ଭରତ)—1. A bag of rags. ୨। (+
କର୍ତ୍ତୃ ନ) ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—2. The sun. ୩। କିରଣ—
3. Ray of light. ୪ । ସୁଖ; ଆନନ୍ଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପ-
ଦ୍ରୁମ)—4. Delight; happiness.

ସେ୍ୟାନାକ—ସଂ ବି—ଶ୍ୟୋନାକ [ହି. ଶ] (ଦେଖ)—
Syonāka Śyonāka (See)

ସ୍ରଂସନ(ନା)—ସଂ. ବି [ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ = ପତିତ ହେବା, ଖସିଯିବା + ଭାବ
Sraṁsana(nā) ଅନ + ଆ] ୧ । ସ୍ଖଳନ — 1. Slipping. ୨ ।
ଅଧଃପତନ; ଗଳିବା; ପଡ଼ିଯିବା; ଭ୍ରଂଶ—2. Falling down;
dropping down. ୩ । ବିଚ୍ୟୁତି—3. Separation;
displacement; dislocation. ୪ ଦେହସ୍ଥ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗତ
(ସ୍ରୁ—ବିଣ) ଦୋଷକୁ ଅଧୋଦେଶକୁ ଆଣିବା [ସୁଶ୍ରୁତ ଟୀକା]—
4. The act of bringing down a defect from
the top of the body downwards. ୫ । (+
କରଣ ଅନ) ମଳଭେଦକ ଔଷଧ [ହି. ଶ]—
5. Cathartic medicine. ୬ । (+ ଭାବ ଅନ)
ଗର୍ଭପାତ; ଗର୍ଭସ୍ରାବ [ହି. ଶ]—6. Miscarriage;
abortion. ସଂ. ବିଣ—ମଳଭେଦକ (ହି. ଶ)—
Cashartic-

ସ୍ରଂସିନୀ - ସଂ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ରଂସିନ୍ + ଈ) – ସ୍ରଂସୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sraṁsini Feminine of Sraṁsī. ସଂ. ବି—ପ୍ରସ୍ରଂସିନୀ;
ଯୋନିରୋଗ ବିଶେଷ—A kind of disease of the
female organ. [ଦ୍ର—ଭାବପ୍ରକାଶ ଅନୁସାରେ
ପ୍ରସବ ସମୟରେ ଆଘାତ ଲଗିବା ଯୋଗୁ ଯୋନି କାହାର
ପଡ଼େ ଓ ଗର୍ଭଧାରଣ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଏ ରୋଗକୁ
ସ୍ରଂସିନୀ ବୋଲାଯାଏ [ହି. ଶ]

ସ୍ରଂସିନୀଫଳ—ସଂ ବି—ଶିରିଷ ବୃକ୍ଷ [ଶବ୍ଦମାଳା]—Abizzia
Sraṁsiniphala Lebbek; Acacia Lebbek.

ସ୍ରଂସୀ—ସଂ. ବିଣ [ସ୍ରଂସିନ୍ ଶବ୍ଦ, ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍]=
Sraṁsī ୧। ଅଧଃପତନଶୀଳ — 1. Falling down; slipping.
(ସ୍ରଂସିନୀ – ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଭ୍ରଷ୍ଟ; ଚ୍ୟୁତ — 2. Displaced. ୩ ।
ଅସମୟରେ ପତିତ ବା ଭ୍ରଷ୍ଟ (ଭ୍ରୂଣ) [ହି. ଶ] –
3. Miscarried (foetus) ବି. – ୧ । ପୀଲୁବୃକ୍ଷ
[ଅମର] – 1. The tooth brush tree; salve-
dor tree. ୨ । ଗୁଆଗଛ [ହି. ଶ] – 2. The
areca nut tree.

ସ୍ରକ୍ (ଧାତୁ) – ସଂ. – ଗତିକରିବା –
Srak (root) To move.

ସ୍ରକ୍(ଗ୍)—ସଂ. ବି (ସୃଜ ଧାତୁ + କର୍ମ କ୍ୱିପ, ସ୍ରଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)
Srak (g) ୧ । ମାଲ; ମାଳା; ହାର—1. Garland. ୨ ।
ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ପୁଷ୍ପଦାମ—2. A garland worn
(ସ୍ରୁକ—ଦେ. ରୂପ) round the head. ୩ । ଫୁଲର ମାଳ
ବା ହାର — 3. A garland of flowers. ୪ ।
କର୍ଣ୍ଣିବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—4. Name of a Sanscrit
metre. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ୪ ନଗଣ
୧ ସଗଣ ଥାଏ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଓ ନବମ ଅକ୍ଷରରେ ଯତିପଡ଼େ
(ହି. ଶ)] ୫ । ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ହି. ଶ) – 5. A kind
of tree. ୬ । ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ଯୋଗ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)
6. A kind of astrological conjuction.

ସ୍ରକ୍-ଚନ୍ଦନ – ସଂ. ବି [ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ]—ମାଳା ଓ ଚନ୍ଦନ—
Srak-chandana Garland and sandal paste

ସ୍ରଗ୍ଜିହ୍ୱ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ସ୍ରୁକ୍ ପରି ଜିହ୍ୱା ଯାହାର)—ଅଗ୍ନି [ହି.ଶ]
Sragjihwa Fire.

ସ୍ରଗ୍ଧର—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ରକ୍+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ମାଲାଧାରୀ—
Sragdhara Wearing garland.
(ସ୍ରଗ୍ଧରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ରଗ୍ଧରା—ସଂ, ବି—୧ । ଏକବିଂଶତିଅକ୍ଷରବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ·
Sragdharā 1. Name of a Sanscrit metre of 21 syllables. ୨ । ବୌଦ୍ଧ ଦେବୀବିଶେଷ(ହି.ଶ)=
2. Name of a Buddhist Goddess.
ବିଂ· ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ରଗ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sragdhara·

ସ୍ରଗ୍ବାନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ରଗ୍ବତ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ରକ୍+ବତ୍)—ମାଳାଧାରୀ-
Sragbān Wearing garland; garlanded
(ସ୍ରଗ୍ବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ରଗ୍ବିଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ରଗ୍ବିନ୍+ଈ)—ସ୍ରଗ୍ବୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Sragbini Feminine of Sragbi.
ସଂ. ବି—୧। ପ୍ରତି ଚରଣରେ ୪ ରଗଣ ଥିବା ବୃତ୍ତବିଶେଷ-
1.Name of a Sanscrit metre, ୨ । ଦେବୀବିଶେଷ (ହି. ଶ)—2. Name of a goddess.

ସ୍ରଗ୍ବୀ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ରଗ୍ବିନ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ରକ୍+ବିନ୍)—ମାଳାଧାରୀ—
Sragbi Wearing garland.
(ସ୍ରଗ୍ବିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ରଜିଷ୍ଠ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ରଜ୍+ଇଷ୍ଠ)—ମାଲ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—
Srajishtha Wearing garland
(ସ୍ରଜିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ରଜୀୟାନ୍—ସଂବିଣ (ସ୍ରଜୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ;ସ୍ରଜ୍+ଈୟସ୍)—ମାଲ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ—
Srajiyān (ସ୍ରଜୀୟସୀ ସ୍ତ୍ରୀ) Garlanded.

ସ୍ରଜ୍ବା—ସଂ. ବି (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ବନ୍; ସ୍ରଜ୍ବନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ ବଚନ)-
Srajwā ୧ । ପ୍ରଜାପତି—1. The Progenitor fo mankind. ୨ । (ସୃଜ୍ ଧାତୁ+ବନ୍)—
ରଜ୍ଜୁ; ତନ୍ତୁସଂଘାତ; ବଳା ହୋଇଥିବ ଦଉଡ଼ି—
2. Rope; fibres twisted into a rope. ୩ । (ସ୍ରଜ୍+ବତ୍; ୧ମା ୧ବ)—ମାଳାକାର (ହି. ଶ)—3. Maker of garlands.

ସ୍ରଦ୍ଧୁ—ସଂ ବି (ଶୃଧ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଉ)—ବାତକର୍ମ—Breaking of
Sraddhru wind; passing of wind through the anus.
[ଶର୍ଦ୍ଧୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ସ୍ରନ୍ଭ୍ [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ପ୍ରମାଦଗ୍ରସ୍ତ ହେବା; ପ୍ରମତ୍ତ ହେବା—
Sran-bh(root) 1. To be mad. ୨ । ବିଶ୍ୱାସ କରିବା—2. To trust.

ସ୍ରନ୍ସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଭ୍ରଂଶ ହେବା; ଖସିଯିବା—1. To slip.
Sran-s(root) ୨ । ତଳକୁ ପଡ଼ିଯିବା—2. To fall down.
୩ । ପ୍ରସନ୍ନ ହେବା—3.To be favourable.

ସ୍ରବ—ସଂ. ବି [ସ୍ରୁ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ]—୧ । ସ୍ରାବ (ଦେଖ)—
Sraba 1. Srāba (See). ୨। ସ୍ରବଣ (ଦେଖ)—
2, Srabana (See)

ସ୍ରବଣ—ସଂ. ବି (ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ)—୧ । ପ୍ରସ୍ରାବ; ମୂତ୍ର
Srabana [ବିଜ୍ଞାନବର୍ଣ୍ଣିତ]—1. Urine. ୨ । ଘର୍ମ—
2. Perspiration. ୩ । (+ଭାବ ଅନ) କ୍ଷରିବା, ସରଣ—3. Oozing; flowing down; percolating. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ) ଉତ୍ସ; ପ୍ରସ୍ରବଣ—
4. Spring; fountain. ୫ । ପ୍ରବାହ (ହି. ଶ)—
5. Flow; current. ୬ । ଗର୍ଭସ୍ରାବ ହି. ଧ)—
6. Miscarriage

ସ୍ରବତ୍ତୋୟା—ସଂ. ବି—ରୁଦନ୍ତୀ (ଦେଖ; ହି. ଶ)—
Srabattoyā Rudanti (See)

ସ୍ରବଦ୍ଗର୍ଭା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ(ସ୍ରବତ୍=ସ୍ଖଳିତ ହୋଇଅଛି ଗର୍ଭ ଯାହାର)-
Srabad garbhā ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଦୈବବଶରୁ ଗର୍ଭପାତ ହୋଇଅଛି; ଗଣ୍ଡରେ ପକାଇଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Miscarried (woman) ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ଅବତୋକା; ଦୈବବଶରୁ ପତିତ-ଗର୍ଭ ଗୋ—A miscarried cow.

ସ୍ରବଦ୍ରଙ୍ଗ—ସଂ ବି—୧ । ହଣ୍ଟଗୁଡ଼ି ('ହାଟ୍ବଲୀ'; ବଜାର—
Srabadranga 1. Market; bazar. ୨ । ମେଳା; ପ୍ରଦର୍ଶନୀ (ହି. ଶ)—2. Fair; exhibition.

ସ୍ରବନ୍—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ରବତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ, ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ
Sraban ଅତ୍ (ଶତୃ)—କ୍ଷରଣବିଶିଷ୍ଟ; କ୍ଷରୁଥିବା; କ୍ଷରଣଶୀଳ—
(ସ୍ରବନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Oozing; percolating.

ସ୍ରବନ୍ତୀ—ସଂ· ବି (ସ୍ରୁ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ ଅତ୍+ଈ)—୧ । ନଦୀ—1
Srabanti River. ୨। ବନସ୍ପତିବିଶେଷ-2 A kind of tree.
୩ । ଔଷଧିଭେଦ (ମେଦକା)—3 A herb.
ସଂ. ବିଣ—ସ୍ରବନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Sraban.

ସ୍ରବା—ସଂ. ବି [ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଆ]—୧ । ମୂର୍ବା (ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ);
Srabā ମୁରୁଗା ଘାସ—1 Sansevieria Zeylanica. ୨ । ଜୀବନ୍ତୀ [ହି. ଶ ଦେଖ]—
2 Jībanti [See]

ସ୍ରବା(ବେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି (ପଦ୍ୟ) (ସ୍ରୁ ଧାତୁ.ଣିଚ)—ସ୍ରବିବାର ଣିଜନ୍ତ
Srabā (be) ibā ରୂପ—The causative form of
ସ୍ରବିବା 'Srabibā' [କ୍ରି—ସେ ବୃକ୍ଷର ମଧ୍ୟରୁ ବହେ ମଧୁନଦୀ.
ବହାଣା ସ୍ରବାଣା ଭୋଗକ ବୃକ୍ଷ ସେ ସ୍ରବାଏ ଛରବନ୍ଧି । କୃଷ୍ଣସିଂହ,
ମହାଭାରତ—ବନ]

ସ୍ରବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପଦ୍ୟ)(ସଂସ୍ରୁ ଧାତୁ)—୧ । କ୍ଷରିତ ହେବା—1.To
Srabibā ooze. [କ୍ରି—ଉରସକାରୁ ଅବିରତ ସ୍ରବୁଅଛି ଜଳ ।
ସ୍ରବା ସାଂଗନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା] ୨ । ଧାର ଭାବେ ବୋହିବା—
ବହନା, ସ୍ରବନା 2. To flow down

ସ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ସୃଜ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)—ସୃଷ୍ଟ ହେବାର
Srashtabya ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be created.

ସ୍ରଷ୍ଟା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ୍ରଷ୍ଟୃ ଶବ୍ଦ; ସୃଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ ୧ମା. ୧ବ) Srasbṭā ଯେ ସର୍ଜନା କରେ; ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା—Creating. (ସ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବି—୧ । ନିର୍ମାତା—1. Maker ୨। ଉଦ୍ଭାବନକର୍ତ୍ତା—2. Inventor. ୩ । ବିଧାତା; ବ୍ରହ୍ମା—3. Brahmā the Creator. ୪ । ଶିବ (ହଳାୟୁଧ) 4. Siba. ୫ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ରୂପ—5. God in the guise of the Creator of the universe. ୬। ବିଷ୍ଣୁ - 6. Blshnu.

ସ୍ରଷ୍ଟୃତା (ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ସ୍ରଷ୍ଟୃନ୍+ଭାବ. ତା,ତ୍ୱ)—୧ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ମ—Srastrutā (twa) 1.The act of creating; the act of the creator; creation. ୨ । ସ୍ରଷ୍ଟା ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of being the creator or maker.

ସ୍ରସ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧ । କ୍ଷରିତ—Srasta 1. Oozed; percolated. ୨ । ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ିଥିବା—2. Fallen down. ୩ । ଚ୍ୟୁତ;ଭ୍ରଷ୍ଟ; (ସ୍ରଂସନ—ବି) ଖସିଯିବା; ସ୍ଥାନଭ୍ରଷ୍ଟ—3. Displaced; dis ordered. ୪ । ଖସକି ଯାଇଥିବା—4. Slipped off; dislocated. ୫ । ବିଗଳିତ—5. Flowing; dropped from. ୬। ଶିଥିଳ; ଢିଲା ହୋଇଥିବା—6. Loosened; slackened.

ସ୍ରସ୍ତର—ସଂ. ବି [ସ୍ରନ୍ସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତର]—ସଂସ୍ତର; ଆସନ; ଶଯ୍ୟା Srastara —A bed; mat.

ସ୍ରାଆ (ହ୍ନା) ନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ସ୍ନାନ)—ସ୍ନାନ (ଦେଖ)—Srā-ā (hā) na Snāna (see) (ସ୍ରାନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ସ୍ରାଆ (ହ୍ନା) ନିଆ—ଦେ. ବିଣ—ସ୍ନାତ, କୃତସ୍ନାନ—Srā-ā (hā) niā Bathed; washed.

ସ୍ରା କିସ୍‌ମିସ୍—ବୈଦେ. ବି—ଶ୍ୱେତ ଲୋହିତ ମିଶ୍ରିତ ଏକପ୍ରକାର Srā kis-mis ଫିକା ବାଇଗଣୀ ରଙ୍ଗର ଅଙ୍ଗୁର, ଯାହାକୁ ଶୁଖାଇ ଆକିସମିସ କର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ [ହି. ଶ]—A kind of ସାକିସମିସ light-violet grapes which are dried into raisins.

ସ୍ରାଗ—ଗ୍ରା ବି (ପଦ୍ୟ) (ସଂ—ଅନୁରାଗ)—ସ୍ନେହ; ଅନୁରାଗ; ସୁହାଗ—Srāga Love; affection. [ଉ—ଛାତିଠାରେ ଲୁଚିଥିବ କ ସ୍ନେହ ମୋର ଥାଏ କ ସ୍ରାଗ । ଗୀତାମ୍ବର. ନୃସିଂହ ପୁରାଣ]

ସ୍ରାବ—ସଂ.ବି [ସ୍ରୁ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ]—୧। ସ୍ରବ;କ୍ଷରଣ—1. Oozing. Srāba ୨ । ହୋଇବା—2. Flow; discharged. ୩ । ପତନ—3. Falling down. ୪ । ଚ୍ୟୁତି; ବିଚ୍ୟୁତି 4. Dropping down; slipping. ୫। ପ୍ରସବ ପରେ ଓ୪ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସୂତିଙ୍କ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟରୁ ବାହାରିବା ନାଲି ରଙ୍ଗର ତରଳିଆ ବସ୍ତୁ (ଏହା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଫିକା ଓ ପରେ ଧଳା ରଙ୍ଗ ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରାକୃତଶୋଧ-ପ୍ରସୂତିଚର୍ଯ୍ୟା] 5. Lochia. ୬ । ଗର୍ଭପାତ (ହି. ଶ) - 6. Miscarriage. ୭ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) ନିର୍ଯ୍ୟାସ; ବହୁଥିବା ରସ (ହି. ଶ) - 7. Exuded juice.

ସ୍ରାବକ - ସଂ. ବିଣ ପୁଂ(ସ୍ରୁ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ) - କ୍ଷରଣଶୀଳ; କ୍ଷରକ—Srābaka Oozing; flowing. ବି - ମରିଚ [ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା] [ସ୍ରାବିକା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ] Black pepper.

ସ୍ରାବଣି କରଣୀ - ଦେ. ବି—ମହୌଷଧ ବିଶେଷ—Name of a Srābaṇi karaṇi medicinal plant. [ଉ—ସନ୍ଧାନ କରଣୀ ଯେ ବିଶଲ୍ୟ କରଣୀ ମୃତ୍ୟୁସଞ୍ଜୀବନୀ ଯେ ସ୍ରାବଣି କରଣୀ - କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ସ୍ରାବଣୀ—ସଂ. ବି —ଋଦ୍ଧି ନାମକ ମହୌଷଧ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Srābaṇi A rare medicinal plant.

ସ୍ରାବିତ—ସଂ.ବିଣ —(ସ୍ରୁ ଧାତୁ.ଣିଚ=ସ୍ରାବି ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ବୁହାଇଦିଆ Srābita ବାହାର କରାଯାଇଥିବା (ରସ)—Caused to flow down.

ସ୍ରାବୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁ—(ସ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ ସ୍ରାବି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ; Srābi ସ୍ରାବିନ୍ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯାହା ସ୍ରାବ କରାଏ—1. (ସ୍ରାବିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Causing to flow. ୨ । ଯହିଁରୁ କ୍ଷରୁଥାଏ 2. From which something is oozing out.

ସ୍ରାବ୍ୟ—ସଂ.ବିଣ—(ସ୍ରୁ ଧାତୁ ଣିଚ + କର୍ମ.ଯ) —କ୍ଷରିତ କରାଯିବା ଯୋଗ୍ୟ Srābya —Fit to be caused to flow or ooze out.

ସ୍ରିଜିବା—ଦେ କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—ସର୍ଜନା କରିବା — Srijiba To create. [ଉ—ସ୍ରିଜିବ ପାଳିଣ କରେ ଅନ୍ତ, ଉଦ୍ଧାର ସୃଜନକରା ଆତ୍ମାର ସଙ୍କେତ—ପ୍ରାଚୀ ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] सरजना

ସ୍ରିନ୍ଭ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ହିଂସା କରିବା—Srin-bh (root) To strike; to kill.

ସ୍ରିବ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଶୋଷଣ କରିବା—1. To suck; to Srib (root) drain. ୨ । ଶୁଖାଇବା—2. To dry up. ୩ । ଗତି କରିବା—3. To move.

ସ୍ରିଭ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ହିଂସା କରିବା—Sribh (root) To strike; to kill.

ସ୍ରୁ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ । Sru (root) ସ୍ରବିବା; କ୍ଷରିତ ହେବା—2. To ooze; to percolate.

ସ୍ରୁକ୍ (ଗ)—ସଂ. ବି—(ସ୍ରୁଚ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ରୁ ଧାତୁ=କ୍ଷରିତ ହେବା+କରଣ,କ୍ୱିପ୍, ୧ମା, ୧ବ)—ଡାଳୁଜାତୀୟ ଯଜ୍ଞପାତ୍ର-Sruk (g) ବିଶେଷ; ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ରୁବ—A wooden (ସ୍ରୁଚ—ଦେ ରୂପ) spoon for pouring ghee unto fire (having a wider mouth than Sruba) [ଦ୍ର—ଏହା ବାହୁପରିମାଣ, ଚକ୍ରାକାର, ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଓ ଶଙ୍ଖାକାର; ଏହା ପର୍ଣ୍ଣ ବା ଅଶ୍ୱତ୍ଥ କାଠରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଏହା

ଦ୍ୱାରା ଘୃତ ଅଗ୍ନିରେ ଢଳାଯାଏ ଓ ସ୍ରୁବ ଅପେକ୍ଷା ଏହା ଚଉଡ଼ା ଓ ମନୁଷ୍ୟର ବାହୁପରିମିତ—ପ୍ରାୟ ୧୪ ହାତ- ଲମ୍ବ ହୁଏ—ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ ।

୧୪ ହାତ ଲମ୍ବା ଗୋଟିଏ ବାଡ଼ିର ଅଗରେ ଶରାପରି ଚଉଡ଼ା କାଠର ପାତ୍ର ଲାଗିଥାଏ ଓ ଏହି ପାତ୍ରର ଅଗରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଛିଦ୍ରବାଟେ ଘୃତଧାର ହୋଇ ଘିଅ ଅଗ୍ନିରେ ପଡ଼େ । ସାଧାରଣ ଆହୁତି ଦେବାପାଇଁ ସ୍ରୁବ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ଦେବାବେଳେ ସ୍ରୁକ୍ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ସ୍ରୁବରେ ଅଧଛଟାକିଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘିଅ ସମ୍ଭାଏ, କିନ୍ତୁ ସ୍ରୁକ୍‌ରେ ଅଧପାଏ ବା ଛଅ ଛଟାକି ଘିଅ ରହିପାରେ । ହୋମ ଶେଷରେ ଅଗ୍ନିରେ ଫଳ (ନାରିକେଳାଦି) ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁ ଉପରେ ସ୍ରୁକ୍‌ଦ୍ୱାରା ଘିଅ ଆହୁତି ଦିଆଯାଏ ।]

ସ୍ରୁଗ୍‌ଦାରୁ—ସଂ. ବି—ବ୍ୟାଘ୍ରପାଦ ଗୁଳ୍ମ (ଚଟାଧରି); ଭଇଁଚକୋଳି
Srug-dāru ଗୁଳ୍ମ—Flacourtia Romontchi (a thorny shrub).

ସ୍ରୁଘ୍ନୀ—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ରୁ=ସ୍ରାବ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—
Srughnī ସର୍ଜ୍ଜିକାକ୍ଷାର; ସାଜିମାଟି (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Nitre; rhe-soil.

ସ୍ରୁଚ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ସ୍ରୁକ୍ (ଦେଖ)
Sruch Sruk (See)
(ସ୍ରୁକ୍—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ରୁଚ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ସ୍ରୁଚ୍)—ସ୍ରୁକ୍ (ଦେଖ)—
Srucha Sruk (See).

ସ୍ରୁତ—ସଂ. ବିଣ—(ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)—୧। କ୍ଷରିତ—1. Oozing;
Sruta flowing; dropping down. ୨। ପତିତ—
(ସ୍ରୁତି—ବି) 2. Fallen; dropped down.

ସ୍ରୁତା—ସଂ. ବି—ହିଙ୍ଗୁପତ୍ରୀ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—
Srutā Hingupatrī (See)

ସ୍ରୁତି—ସଂ.ବି—(ସ୍ରୁ ଧାତୁ+ଭାବ.ତି)—୧। କ୍ଷରଣ—1 Oozing.
Sruti ୨। ପତନ—2. Falling down ୩। ଝୋଷ- ପଡ଼ିବା—3. Dropping down.

ସ୍ରୁବ—ସଂ ବି [ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କରଣ ଅ]—କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ ଯଜ୍ଞପାତ୍ରବିଶେଷ—
Sruba A wooden spoon used in pouring ghee unto the sacrificial fire.
(ଦ୍ର—ଏହା ଏକହସ୍ତପରିମିତ ଓ ପଳାଶ ବା ଖଦିର କାଠରେ ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଏହାର ଦେହଟି ସରୁ ହୋଇ ଦଣ୍ଡା ହୋଇଥାଏ । ଏଥି ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଡମ୍ବାକାର ଗୋଲକ ଥାଏ ଓ ସେ ଗୋଲକର ଅନ୍ତର୍ଭାଗ ଖୋଲା ହୋଇ ଫମ୍ପା ହୋଇଥାଏ । ଏଥିରେ ଘିଅ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଅଗ୍ନିରେ ଢଳାଯାଏ ।] ଗ୍ରା. ବି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ; ଅଶ୍ଳୀଳ) —
ଧନ ସ୍ରୁବ ଲିଙ୍ଗ; ମେଢ୍ର—Penis.

ସ୍ରୁବ ତରୁ—ସଂ. ବି (ମ. ଚ. ଲେ)—ବିକଙ୍କତ ଗୁଳ୍ମ—Flacourtia
Sruba taru Romontchi plant.

ସ୍ରୁବ ବୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ, ଅଶ୍ଳୀଳ)—ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ
Sruba burdā (rde) ibā କରିବା—To copulate
स्त्रीसङ्ग करना स्रुवबुड़ाना with a female.

ସ୍ରୁବ ସ୍ରୁଚ—ଦେ.ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହୋମ ପାଇଁ ଯୋଡ଼ା ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ର।
Sruba srucha ସ୍ରୁବ ଓ ସ୍ରୁକ୍—Two kinds of
স্রুব স্রুচ wooden spoons used in offering ghee
स्रुव स्रुच unto the fire.

ସ୍ରୁବା—ସ ବି—(ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କରଣ ଅ+ଆ)—୧। ଶଲ୍ଲକୀ (ମେଦିନୀ);
Srubā ଯେବାନପରି ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—1. Indian olibanum; Boswellia Serrata. ୨। ମୂର୍ବା (ମେଦିନୀ); ମୁରୁଗା ଘାସ—2 A kind of fibrous grass; Sansveira Zeylanica ୩। ସ୍ରୁବ (ଦେଖ)—3 Sruba (See)

ସ୍ରୁବା ବୃକ୍ଷ—ସ.ବି—ବିକଙ୍କତ ଗୁଳ୍ମ [ଅମର]; ଭଇଁଚ କୋଳି ଗୁଳ୍ମ—
Srubā bruksha Flacourtia Romontchi shrub.

ସ୍ରୂ—ସଂ ବି (ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କରଣ. ଉ)—୧। ସ୍ରୁବ (ଭରତ) [ଦେଖ]
Srū Sruba (See) ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ଉ) ନିର୍ଝର; ଝରଣା —2. Spring; fountain,

ସ୍ରୈ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ପାକ କରିବା; ରାନ୍ଧିବା—
Srai (root) To cook; to boil.

ସ୍ରୋତ[ତଃ]—ସ ବି [ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ; ତସ୍, ସ୍ରୋତସ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା
Srota(taḥ) ୧ବ, ସ ସ୍ଥାନରେ ଃ]—୧। ଜଳପ୍ରବାହ; ଜଳଧାର—Flow of water. ୨। ପ୍ରବାହ; ଜଳର ନିଜ ମନକୁ ବେଗରେ ବୋହିଯିବା; ସ୍ୱତଃ ଅମ୍ବୁସରଣ [ଅମର]—2. Current; rapid stream. ୩। (+ଭାବ ତ, ତସ୍) ମତ୍ତଗଜର ଦେହର ସପ୍ତସ୍ଥାନରୁ ମଦ କ୍ଷରଣ—3. The flowing of watery juice from seven parts of the body of an infuriated elephant. ୪। (+ଅପାଦାନ ତସ୍ ବା ଅସ୍)—ମନୁଷ୍ୟ ଦେହର ନବବିଧ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ପଥ ବା ନଅ ଛିଦ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. The nine holes or openings in the body of a man. [ଦ୍ର—ଏ ସବୁ ଛିଦ୍ରବାଟେ ଅନ୍ନ, ଜଳ, ରସ, ରକ୍ତ, ମାଂସ, ମେଦ, ମଳ, ମୂତ୍ର, ଶୁକ୍ର ଓ ଅସ୍ଥି ଶରୀରରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୁଏ । ପୁରୁଷଙ୍କ ଶରୀରର ଛିଦ୍ର ସଂଖ୍ୟା ନଅଟି । ଯଥା, ୨ ଆଖି, ୨ କାନ, ୨ ନାକ, ପାଟି, ଗୁହ୍ୟ ଓ ଲିଙ୍ଗ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଆଉ ଦୁଇଟି ଅଧିକ। ଯଥା, ୨ ସ୍ତନ ।] ୫। ନଦୀ [ହି. ଶ]—5. River. ୬। ବଂଶପରମ୍ପରା; କୁଳଧାର [ହି. ଶ]—6. Successive generations in a family.

ସ୍ରୋତଃଶୂନ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—ସ୍ରୋତୋହୀନ [ଦେଖ]—
Srotaḥ śūnya Srotohīna (See).

ସ୍ରୋତ ଆପତ୍ତି—ସଂ. ବି—ବୌଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ନିର୍ବାଣ-ସାଧନର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥା, ଯହିଁରେ ସାଧକଙ୍କର ସଂସାର ବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ—The state of a Buddhist sage when his worldly ties begin to be slack.
Srota āpatti
[ସ୍ରୋତଆପନ୍ନ—ବିଣ]

ସ୍ରୋତ ଈଶ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସ୍ରୋତଃ+ଈଶ]—ସମୁଦ୍ର—Ocean.
Srota īśa

ସ୍ରୋତସ୍—ସଂ [ଶବ୍ଦ] [ସ୍ରୁ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତସ୍]—ସ୍ରୋତ [ଦେଖ]—Srota (See)
Srotas

ସ୍ରୋତସୋଽଞ୍ଜନ—ସଂ. ବି [ସଂ. ସ୍ରୋତସଃ=ସ୍ରୋତର+ଅଞ୍ଜନ]—ସ୍ରୋତୋଞ୍ଜନ (ଦେଖ)—Srotoñjana (See).
Srotasoañjana

ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ—ସଂ. ବି [ସ୍ରୋତସ୍+ବତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ]—ନଦୀ—River.
Srotaswatī
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ରୋତସ୍ୱାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Srotaswān.

ସ୍ରୋତସ୍ୱାନ୍—ସଂ. ବିଣ [ସ୍ରୋତସ୍ୱତ୍ ଶବ୍ଦ; ସ୍ରୋତସ୍+ବତ୍ ୧ମା, ୧ବ]—ସ୍ରୋତୋବିଶିଷ୍ଟ—Having current
Srotaswān
(ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ—ସଂ. ବି (ସ୍ରୋତସ୍+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ବିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)-ନଦୀ—River.
Srotaswinī

ସ୍ରୋତସ୍ୟ—ସଂ. ବି [ସ୍ରୋତସ୍+ଯ]—୧ । ଶିବ; ମହାଦେବ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—1 God Śiba.
Srotasya
୨ । ଚୋର [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—2. Thief.

ସ୍ରୋତାଞ୍ଜନ—ଦେ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ସ୍ରୋତୋଞ୍ଜନ [ଦେଖ]—Srotoñjana (See).
Srotāñjana

ସ୍ରୋତୋଜ—ସଂ. ବି (ସ୍ରୋତସ୍+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ସ୍ରୋତୋଞ୍ଜନ (ଦେଖ)—Srotoñjana (See).
Srotoja
ସ୍ରୋତୋଦ୍ଭବ }
ସ୍ରୋତୋଭବ } ଅନ୍ୟରୂପ—

ସ୍ରୋତୋ ଜଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ ସ୍ରୋତଃ+ଜଳ)—ସ୍ରୋତଃଯୁକ୍ତ ବା ପ୍ରବାହବିଶିଷ୍ଟ ଜଳ—Flowing water.
Srotojala

ସ୍ରୋତୋଞ୍ଜନ—ସଂ.ବି (ମ. ପ. ଲୋ, ସ୍ରୋତଃ=ଯମୁନା ନଦୀର ସ୍ରୋତରୁ ଉଦ୍ଭବ+ଅଞ୍ଜନ)—କଳା ସୁରମା; କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ସୌବୀରାଞ୍ଜନ; ସୁବୀର ଦେଶ ବା ଯମୁନା ନଦୀ ନିକଟସ୍ଥ ଦେଶରେ ଜାତ ଅଞ୍ଜନ-ବିଶେଷ-Black species of sulphat of antimony. [ଦ୍ର—ବଲ୍ମୀକ ଶୀର୍ଷ] ଏହାର ଅକୃତ ହୁଇନ୍ଦୁଙ୍କାର ଶିଖର ପରି, ଏହାର ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଅଞ୍ଜନ ପରି । ଏହାକୁ ଘଷିଲେ ଗେରୁ ମାଟି ପରି ରଙ୍ଗ ବାହାରେ । ଏହା ମଧୁରକଷାୟରସ, କ୍ରିମିନାଶକ, ରସାୟନ, ସ୍ତନବୃଦ୍ଧିକର ଓ କଣ୍ଡୁ, ଦାହ ଓ ନେତ୍ରରୋଗ ନାଶକ, ଚକ୍ଷୁ ପକ୍ଷରେ ହିତକର, କଫ ପିତ୍ତ-ନାଶକ, ବମନର ଓ ବିଷର ଶମକର ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଗ୍ରାହୀ । ଏହାର ପ୍ରକାର ଭେଦ ସୌବୀରାଞ୍ଜନ । ସୌବୀରାଞ୍ଜନ ଧଳା ବା ପାଣ୍ଡୁର, ମାତ୍ର ସ୍ରୋତୋଞ୍ଜନ କଳା । ସୌବୀରାଞ୍ଜନ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ରୋତୋଞ୍ଜନ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । (ଭାବ ପ୍ରକାଶ)]
Srotoñjana
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଯାମୁନ, କାପୋତାଞ୍ଜନ, ସୌବୀର, ସୌବୀରସାର, ବାରିଭବ, ସ୍ରୋତୋଜ, ସ୍ରୋତୋଦ୍ଭବ, ସ୍ରୋତନଦୀଭବ, ସ୍ରୋତୋଭବ, ସୌବୀରସାର, କପୋତସାର,

ସ୍ରୋତୋବହ୍ (ହ)—ସ.ବି—(ସ୍ରୋତସ୍+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.କ୍ୱିପ୍,ଅ) ନଦୀ—River.
Srotobah(ha)

ସ୍ରୋତୋବହା—ସ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ୍ରୋତୋବହ+ଆ)—ନଦୀ (ଜଳାଧର)—River.
Srotobahā

ସ୍ରୋତୋବାହିତ—ସ. ବିଣ—(ତୃତୀୟା ତତ୍)—ସ୍ରୋତଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ—Moved by current.
Srotobāhita

ସ୍ରୋତୋବେଗ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ରୋତର କ୍ଷିପ୍ରଗତି—Velocity of a current; force of current.
Srotobega

ସ୍ରୋତୋହୀନ—ସ. ବିଣ—(୩ୟା ତତ୍) ୧ । ପ୍ରବାହରହିତ (ଜଳ)—1. Currentless. ୨ । ସ୍ଥିର (ଜଳ)—2. Stagnant (water).
Srotohīna

ସ୍ରୋହା—ଗ୍ରା. ବି—(ସ. ସ୍ପୃହା)—ସ୍ପୃହା (ଦେଖ)—Spruhā (See)
Srohā

ସ୍ରୌଘ୍ନିକା—ସ. ବି—ସର୍ଜିକାକ୍ଷାର (ହେ· ଶ)—Nitre.
Sraughnikā

ସ୍ରୌତିକ—ସ. ବି (ସ୍ରୋତ+ଇକ)—ଝିନୁକ; ଶୁକ୍ତି (ହେ. ଶ)—Oyster.
Srautika

ସ୍ଲାଇଡିଙ୍ଗ୍ ସ୍କେଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଅଫିମ ଗଞ୍ଜାର ଆଦି ବିକ୍ରୟ କରିବାର କ୍ରମନିମ୍ନ ନିରୂପିତ ଦର—Sliding scale.
Slāiding skel
ସ୍ଲାଇଡ଼ିଙ୍ଗସ୍କେଲ स्लाइडिङ्ग स्केल्
(ସ୍ଲାଇଡ଼ଂ ସ୍କେଲ୍—ଅଶୁଦ୍ଧ ଲିଖିତ ଆକାର)

ସ୍ଲିପ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—କାଗଜର ଲମ୍ବ ଟୁକୁଡ଼ା ବା ଖଣ୍ଡ—Long slip of paper; a strip of paper.
Slip
স্লিপ स्लिप्

ସ୍ଲିପଟ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ. ସ୍ଲିପର୍)—ସ୍ଲିପର୍ (ଦେଖ) Slipar (See). ଦେ· ବିଣ.—ସ୍ଲିପଟିଆ (ଦେଖ) Slipaṭiā (See)
Slipaṭ

ସ୍ଲିପଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ଇ. ସ୍ଲିପର୍ ପରି ପତଳା)—୧ । ପତଳା—1. Thin. ୨ । ପ୍ରଲମ୍ବ କୁଚ ବା ଅତିସ୍ତନହୀନା (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବକ୍ଷସ୍ଥଳ)—2. (Women's breast) Having the breasts hanging or having no breast at all. ୩ । ସମତଳସ୍ତନା (ନାରୀ)—3. (a woman) Breastless; having flat breasts.
Slipaṭiā
পাতলা स्लिपट्

ସ୍ଲିପର୍—ବୈଦେ· ବି· (ଇଂ)—୧ । ରେଲ୍ ଲାଇନ ତଳେ ଅଡ଼ୁ-ବାଗେ ପକାଯିବା ପତଳା କାଠର କଣ—1. Railway
Slipar

স্লিপার स्लिपर् Sleeper (under Railway lines).
୨ । ଚଟି ଜୋତା—2. Slippers (shoes).

ସ୍ଲେଜ୍—ବୈଦେ ବି. (ଇଂ)—ବରଫ ଉପରେ ଟଣାଯିବା ପାଇଁ ଚକ୍ରହୀନ ଶକଟ—Sledge.
Slej স্লেজ स्लेज

ସ୍ଲେଟ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—୧ । ପେନ୍ସିଲ୍‌ରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ମାଟିର ବା ପଥରର ପଟା—1. Slate.
Slet स्लेट् স্লেট
୨ । ଏକପ୍ରକାର କଳାପଥର—2. Slate (stone).

ସ୍ଲେଟ୍ ପେନ୍‌ସିଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ସ୍ଲେଟ୍ ଓ ପେନ୍ସିଲ୍—1. Slate and pencil. ୨ । ଯେଉଁ ପେନ୍‌ସିଲ୍ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଲେଟ୍ ଉପରେ ଗାର ପକାଯାଏ—2. Slate-pencil.
Slet pencil
স্লেটপেন্সিল स्लेट् पेनसिल्
(ସ୍ଲେଟ ଖଡ଼ି—ଦେ, ରୂପ)

ସ୍ଲୋ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—୧ । ଧୀର—1. Slow. ୨ । ଧୀର ଗତିରେ ଚାଲୁଥିବା—2. Moving slowly.
Slo
স্লো स्लो (ଫାଷ୍ଟ୍—ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ)

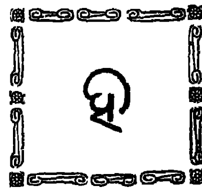
ସ୍ଲୋ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଚାଲୁଥିବା ଘଣ୍ଟାର କଳକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ଘଣ୍ଟାକୁ ଧୀରଗତି କରିବା—To make a clock run slower by regulating it
Slo karibā
স্লো করা स्लो करना

ସ୍ଲୋ(ସ୍ଲ)ଥ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ସ୍ଲଥ୍)—ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଏକପ୍ରକାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀରଗାମୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଶୁ—Sloth (a South American small animal of very slow motion).
Slo(sla)th
স্লোথ্ स्लोथ

ସ୍ଲୋପ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—କ୍ରମନିମ୍ନ; ଗଡ଼ାଣିଆ; ଢାଲୁଆ—Sloping. ବି—ଗଡ଼ାଣିଆ ସ୍ଥାନ; ଢାଲୁ ଜାଗା; କ୍ରମନିମ୍ନ ସ୍ଥାନ ବା ବସ୍ତୁ—Slope.
Slop
স্লোপ্ स्लोप

ସ୍ଲୋ ଫାଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ. ବିପରୀତ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଧୀର ଓ କ୍ଷିପ୍ର ଗତି ଯୁକ୍ତ (ଘଣ୍ଟା)—Slow and fast (time keeper).
Slo phāsht
স্লোফাষ্ট स्लो फास्ट

[ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ 'ସ୍ୱ' ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ସ୍ବ'-ଆଦ୍ୟ ପଦମାନଙ୍କ ପରେ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଗ୍ୟ ବ ରେ ଅବର୍ଗ୍ୟ ଵ ସଙ୍ଗୃହୀତ ଶବ୍ଦମାନ ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ହ—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ତ୍ରୟସ୍ତ୍ରିଂଶତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ—The 33rd consonant of the Ordia alphabet.
Ha

[ହ—ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣସ୍ଥାନ କଣ୍ଠ। ଏହାର ଉଚ୍ଚାରଣ ଇଂରାଜି H (ଏଚ୍) ଓ ପାରସୀ 'ହେ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଙ୍ଗେ ସମାନ।

ବର୍ଣ୍ଣୋଦ୍ଧାର ତନ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହି ଅକ୍ଷରକୁ ଲେଖିବା ସମୟରେ ଭଗବତୀ, ଅଟ୍ଟହାସା, ଅସ୍ଥିମାଳାଧାରଣୀ, ଅଷ୍ଟଭୁଜା, ନାଗେନ୍ଦ୍ରହାର, ଭୂଷାଢ୍ୟା, ଜଟାମୁକୁଟମଣ୍ଡିତା, ସର୍ବକାମପ୍ରଦା ଆଦ୍ୟାଙ୍କୁ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ହୁଏ।

'ଅ' ଉଚ୍ଚାରଣ କାଳରେ ଶ୍ୱାସ ବାୟୁର ଈଷତ୍ ଶୋଷିତ ହୋଇ ଆସିଲା ବେଳକୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଗଳାରୁ ବାହାରେ। ଏହା 'ଅ' ସ୍ୱରର ମହାପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣ। ଏହି 'ହ' ରେ 'ହଳନ୍ତ' ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏହା ବିସର୍ଗର ଆକାର ଧାରଣ କରେ।]

ସ. ବି (ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା, କିମ୍ବା ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)—('ହ'ର ବର୍ଣ୍ଣାଭିଧାନରେ ଓ ରୁଦ୍ରଯାମଳାଦିରେ ଲିଖିତ ଅର୍ଥମାନ)—୧। ଶିବ; ଶମ୍ଭୁ; ଶୂଳୀ—1. God Siba. ୨। ବିଷ୍ଣୁ—2. Bishnu. ୩। ରବି; ସୂର୍ଯ୍ୟ—3. The sun. ୪। ହଂସ—4. Swan. ୫। ପୁରୁଷ ଲିଙ୍ଗ—5. Penis; male organ of generation. ୬। ନାଗ ଲୋକ—6. The of world mythological serpents. ୭। ଚନ୍ଦ୍ର—7. The moon. ୮। ଜଳ—8. Water (Apte). ୯। ଆକାଶ—9. Sky (Apte). ୧୦। ରକ୍ତ—10. Blood (Apte). ୧୧। ଜଗତ୍‌ପ୍ରାଣ—11. The life of the universe. ୧୨। ପ୍ରାଣେଶ; ସ୍ୱାମୀ—12. Husband; sweetheart. ୧୩। ଯୁଦ୍ଧ—13. Battle. ୧୪। କପିଳାମଳ—14. The dung of the Kapilā cow. ୧୫। ଗର୍ବ—15. Pride. ୧୬। ପରମାତ୍ମା—16. The Supreme Soul. ୧୭। ରୋମାଞ୍ଚ—17. Horripilation. ୧୮। ଅମ୍ବୁଜ—18. Son. ୧୯। ଚିକିତ୍ସକ—19. Physician. ୨୦। ଜୀବ; ପ୍ରାଣ—20. Life. ୨୧। ଶୁଭ ସୂଚକତା—21. Auspiciousness (Apte). ୨୨। କାରଣ—22. Cause. ୨୩। ଅଙ୍ଗନ—23. Courtyard. ୨୪। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—24. Aim; motive (Apte). ୨୫। ମୃଗ—25. Deer. ୨୬। ଆହ୍ୱାନ—26. Call. ୨୭। ଭୟ—27. Fear. ୨୮। ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର—28. Weapon. ୨୯। ବୈକୁଣ୍ଠ—29. Paradise (Apte). ୩୦। ମଣିର ପ୍ରଭା—30. Lustre of a gem. ୩୧। ସ୍ଥାଣୁ; ଶୁଖା ଗଛ—31. A stump; pollard. ୩୨। ବୀଣାର ଧ୍ୱନି—32. The sound of harp. ୩୩। ସ୍ୱର୍ଗ—33. Heaven (Apte). ୩୪। କୂପ—34. Well. ୩୫। ଶୁଖିଯିବା—35. Drying (Apte). ୩୬। ଲକ୍ଷ୍ମୀ; ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀ—36. The Goddess of wealth. ୩୭। ପରମେଶ୍ୱରୀ—37. The Supreme Goddess. ୩୮। (ତନ୍ତ୍ର) ଲଲାଟସ୍ଥ ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି—38. The vital essence said to be inside the brow. ୩୯। ଚୈତନ୍ୟ—39. consciousness. ୪୦। ଭୟ—40. Fear (Apte). ୪୧। ମୃତ୍ୟୁ—41. Death. ୪୨। ଘୋଟକ—42. Horse. ୪୩। ଅଂଶ—43. Part. ୪୪। ଧ୍ୟାନ—44. Contemplation; meditation (Apte). ୪୫। ଶାଖୋଟ; ସାହାଡ଼ା ଗଛ—45. Streplus Asper. (tree). ୪୬। ସ୍ୱର୍ଗ—46. Heaven. ୪୭। ମଙ୍ଗଳ—47. Bliss. ୪୮। ସୋମ ମଣ୍ଡଳ—48. The halo of the moon. ୪୯। ରକ୍ତ—49. Blood. ୫୦। ହେତୁ—50. Reason. ୫୧। ଗଗନ; ବିୟତ୍; ଆକାଶ—51. The sky. ୫୨। ଶୂନ୍ୟ (ସଂଖ୍ୟା)—52. Cypher (Apte). ୫୩। ମହାଶୂନ୍ୟ—53. The great void. ୫୪। ଶୁକ୍ର—54. The planet venus. ୫୫। ଆନନ୍ଦ—55. Joy; delight (Apte). ୫୬। ଜ୍ଞାନ—56. Knowledge.

ସ. ବିଣ—୧। ଉଚ୍ଚ ହସିତ—1. Laughing loudly. ୨। ଶାନ୍ତିଦ—2. Giving peace. ୩। ମତ୍ତ—3. Maddened. ୪। ସୁରାମତ୍ତ—4. Intoxicated with drink.

ସ. ଅ. (ହା ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍ ଅ)—୧। ପାଦପୂରଣାର୍ଥକ (ଅମର)—1. Interjection used in completing a sentence. ୨। [ସମ୍ବୋଧନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ [ଯେପରି, ଶବରୋଧକାଳୀ]]—ହେ ! ; ଅହୋ !—2. Interjection used in a addressing; Oh !

୩ । କୋପ ବା ବିରକ୍ତିସୂଚକ (ମେଦିନୀ, ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Interjection indicating anger. ୪ । ନିୟୋଗାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ, ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Interjection conveying order. ୫ । କୁତ୍ସାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ, ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—5. Interjection used in abusing. ୬ । ଖେଦାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ, ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—6. Interjection used in grieving. ୭ । ଉପଦେଶାର୍ଥକ—7. Interjection used in advising. ୮ । ଧାରଣାର୍ଥକ—8. Interjection used in comprehending or understanding a matter. ୯ । ଚିନ୍ତନାର୍ଥକ—9. Expersssing one's tohughts. ଦେ. ଅ—

थाम ह

୧ । ଶଗଡ଼ରେ ବା ହଳରେ ଲାଗିଥିବା ବଳଦଙ୍କୁ ଠିଆ କରାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ—Interjection used in desiring the bullocks drawing a cart or plough to stand. ୨ । ପାଦପୂରଣାର୍ଥ କ୍ରିୟା ପରେ ବ୍ୟବହୃତ (ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ)—2. A particle used after verbs to complete a sentence. (ହ—

ଅପରାଧ ଅନୁରୂପେ କରବ ଦଣ୍ଡ—ଶିଶୁଶଙ୍କର ଭୂଷା ଅଭିଳାଷ ।) ଗ୍ରା. କ୍ରି,—୧ । ହଅ

हअ हो

(ଦେଖ)—1. Ha-a (See) ୨ । ହବା (ଦେଖ) କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ ରୂପ—2. Imperative mood singular form of the verb 'to be'. ପ୍ରାଦେ—୧ । (ପୁରୀ) ଅ—ହଁ—Yes. ୨ । (ଗଡ଼ଜାତ)—ହଳ ବୁଲାଇବା ବେଳେ ବଳଦଙ୍କୁ ଚଲାଇବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ଡାକ—Interjection used by drivers of ploughs to instigate the bullocks to proceed. ୩ । (ଗଡ଼ଜାତ) ହୋ (ଦେଖ)—Ho (See)

[ହ ହ—ଅନ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ ରୂପ]

ହଅ—ଗ୍ରା· କ୍ରି—ଅନାଦରାର୍ଥକ ହେବା କ୍ରିୟାର ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ 'ହବା' କ୍ରିୟାର ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ଅନୁଜ୍ଞା 'ତୁ' କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଲାଗିବା ଆକାର; ହୋ—Imperative mood singular of the verb Hebā or Habā (=to be) used in addressing a familiar person· ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ଅ—ହଁ—Yes.

Ha-a

हअ हो

ହଅ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଚାଲୁଥିବା ହଳକୁ ବା ଚାଲୁଥିବା ଶଗଡ଼କୁ ଠିଆ କରିବା—To stop a moving plough or cart.

Ha-a karibā

ହଇ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହ)—୧ । (ସମ୍ମତିସୂଚକ) ହଁ—1. Yes (denoting assent) ୨ । (ଦୂରରୁ ବା ନିକଟରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହେ ! —2. Oh ! (used in calling a person from far or near) ୩ । କଥୋପକଥନ ବେଳେ ବକ୍ତାଙ୍କ କଥନକୁ ଶ୍ରୋତା ଶୁଣିଅଛନ୍ତି, ଏଥିର ସୂଚନାର୍ଥକ ହଁ ମାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—3. A word used by the hearer to encourage a speaker to continue his discourse during a conversation. ୪ । ହେ ! (ଆଗରେ ଯାଉଥିବା ପଥିକମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇବାପାଇଁ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ିର ଚାଳକ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—4. Heigh ! (Interjection uttered by the driver of a coach warning people in front) ୫ । ପ୍ରହରୀ ଓ ବୁଲାବିକାଳିମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚାଟ—5. Interjection, exclamation or halloo used by watchmen and hawkers to attract attention. [ଦ୍ର—କେବଳ ପ୍ରହରୀ ସାବଧାନ କର ଉଚ୍ଚାଟଇ ହଇହଇ ।] ଦେ· ବି—ସମ୍ମତି—Consent; assent. [ଯଥା—ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଥରେ ହଇ ବାହାରିଥିଲେ ଆଉ (ବିପରୀତ—ନାହିଁ) ନାହିଁ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।]

Hai

हाँ हैं

ହଇଆତ—ଦେ· ବି—ହୟାତ (ଦେଖ)—Hayāt (See)

Haiāt

ହଇୟାନ୍ତ (ନ୍ତି)—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତ (ଦେଖ)—Hayānt (See)

Haiānt (nti)

(ହଇଅନ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଇଏ—ଦେ. ଅ—ହଇ ହେ ! ମାନନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଓ ତାଙ୍କୁ ଡାକିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—Interjection used in addressing one's superior; Oh !

Haie

ओहे ओ

ହଇଁଚଇଁ—ଦେ. ଅ—ହାଁ ଚାଁ (ଦେଖ)—Hañ chañ (see)

Haiñ chaiñ

ହଇକତ—ଦେ· ବି—(ଫା. ହକିକତ୍ =ବୃତ୍ତାନ୍ତ)—୧ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—1. Description. ୨ । ବିବରଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣନା—2· Detailed description. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ 'ହାଲ' ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସହଚର ରୂପେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଅମୁକ ଗ୍ରାମର ହାଲ ହଇକତ କହ ଜଣାଗଲା ନାହିଁ ।

Haikat

हकिकत हक़ीक़त

ହଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ୱୀକୃତ ହେବା—1.To agree. ୨ । ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ ଉତ୍ତର ଦେବା—2. To answer in the affirmative. (ନାହିଁ କରିବା – ବିପରୀତ)

Hai karibā

हाँ करा हाँकरना

ହଇ କି ବେ—ଗ୍ରା·ଅ (ଘୃଣାର୍ଥକ ବା ଅନାଦର ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି)—୧ । ରେ । 1· Oh ! (in contempt). ୨ । ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ—2· (Interrogative) Well ?

Hai ki be

हाँरे अबे

ହଇ କି ରେ—ଦେ· ଅ (ଆପଣାଠାରୁ ନିମ୍ନତର ପୁରୁଷ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି)—୧ । ରେ !—1· Oh ! (to one's inferrior). ୨ । ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ—2. (Interrogative) Well ? [ଯଥା—ହଇକିରେ ! ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲୁ ?]

Hai ki re

हाँरे अबे

ହଇ କ ଲୋ—ଦେ. ଅ (ସ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି)—୧। ହେ !—1. Oh! ୨। ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ—2. Interrogative. well?
Hai ki lo
হাঁলো পে

ହଇ କ ହେ—ଦେ. ଅ (ସମ୍ମାନାର୍ହ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି)—ହେ!—1. Oh! ୨। ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ—2. (interrogative) Oh!
Hai ki he
হাহে, ওহে अजी

ହଇ କ ହୋ—ଦେ. ଅ (ସଙ୍ଗୀ, ସମ୍ମାନାର୍ହ ଏକ ବା ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି) ୧। ହେ—1. Oh! ୨। ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ — 2. (interrogative) Well?
Hai ki ho
হাঁহে हो

ହଇ ଗୋ—ଦେ. ଅ—(ମାନ୍ୟ ପୁରୁଷ ଓ ମାନ୍ୟା ନାରୀଙ୍କୁ ନାରୀଙ୍କର ସମ୍ବୋଧନ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହେ!—Oh! (used by females in addressing respectable males or females).
Hai go
হাঁগো
जी

ହଇ ଚଇ—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ହୈ ଚୈ (ଦେଖ) Hai chai (See)
Hai chai
হৈচৈ हलचल

ହଇଜା—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହୈଜହ୍; ଭୂଲ. ଧ. ହଜମାଭ୍ଭୁ=ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା) ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି; ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି; ବିସୂଚିକା ରୋଗ—Cholera.
Haijā
কলেরা; ওলাওঠা हैजा

ହଇଜା ଟୀକା (ଫୋଡ଼ା)—ଦେ. ବି—ବାଡ଼ିଫୋଡ଼ା (ଦେଖ)—Bārdi phordā (See)
Haijā ṭikā
কলেরারটিকা हैजाटीका

ହଇଜା ଧରିବା—ଦେ. ବି—ବିସୂଚିକା ରୋଗର ଆକ୍ରମଣ—Being attacked with cholera.
Haijā dharibā
কলেরাধরা हजाधरना

ହଇଜା ମଲୁ (ରୋଗୀ)—ଦେ. ବି—ବିସୂଚିକା ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A cholera patient.
Haijā malu (rogi)
কলেরারোগী हैजामरीज

ହଇଜା ଲାଗିବା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ହଇଜାରୋଗର ପ୍ରବଳ ହେବା—The prevalence of cholera at a place.
Haijā lāgibā
কলেরালাগা हैजा फैलना

ହଇତୁଁ—ପ୍ରାଦେ, (ଜାଜପୁର) କ୍ରି—ହେଉଥାଉ—Let him be.
Haituñ

ହଇ ବେ—ଗ୍ରା. ଅ (ଘୃଣା ଓ ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ହେ!—Oh! (incontempt). ଗ୍ରା. (ପ୍ରାଚୀନ) କ୍ରି—'ହେବେ' ର ବିକଳ୍ପରୂପ—(old use) An alternative form of Hebe.
Hai be
হাঁরে अबे

ହଇବେହେ, ହଇକବେ, ହଇକବେ ହେ } ଅନ୍ୟ ଅବ୍ୟୟ ରୂପ (ଭୁ—କେବଳ ମାର୍ଗେ ଉଚ୍ଚଳେ ହଇବେ ପ୍ରବଳ—ପ୍ରାଚୀ ଭକ୍ତିକରୁଣଗୀତା।)

ହୟା(ଆ)ତ୍—ବୈଦେ. ବି—ହୟାତ୍ (ଦେଖ)—Haiyāt (See).
Haiyā(ā)t

ହଇୟା(ଆ)ନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତ (ଦେଖ)—Hayānta (See).
Haiyā(ā)nta

ହଇୟା(ଆ)ନ୍ତି—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତି (ଦେଖ)—Hayānti [See].
Haiyā(ā)nti

ହଇୟା(ଆ)ନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତିଆ (ଦେଖ)—Hayāntiā (See).
Haiyā(ā)ntiā

ହଇରାଣ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ. ହୈରାନ୍)—ବିଣ—୧। ହଇରାଣିଆ (ଦେଖ)—Hairāniā [See] ୨। ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ; ଉଦ୍‌ବ୍ୟସ୍ତ—2. Harassed; oppressed. (ଭୁ—ହଇରାଣ କାହିଁକି ଏତେ, ହଇରାଣ ଅଛୁ କ କର ମତେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ।) ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ହୈରାନୀ)—କଷ୍ଟ; ଦଉଡ଼ଗଞ୍ଜ; ହେବା ଅବସ୍ଥା—Trouble; botheration.
Hairāṇa
হায়রাণ हैरान
হায়রানী हैरानी

ହଇରାଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା—1. To oppress; to harass. ୨। କଷ୍ଟ ଦେବା—2.To trouble; to put to trouble; to bother.
Hairāṇa karibā
হায়রাণকরা
हैरानकरना

ହଇରାଣ ହରକତ—ବୈଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର) (ଅ. ହୈରାନ୍ + ହରକ୍କତ)—ନାନାପ୍ରକାର କଷ୍ଟ—Botheration; trouble. ବୈଦେ, ବିଣ—ବ୍ୟାକୁଳ ଓ କଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ—Bothered and troubled.
Hairāṇa harakata
হ(হা)য়রান পরেসান
हैरान हरकत

ହଇରାଣ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କଷ୍ଟଭୋଗ କରିବା—To suffer trouble.
Hairāṇa hebā
হায়রাণহওয়া हैरानहोना

ହଇରାଣି—ବୈଦେ, ବି (ଅ. ହୈରାନୀ)—୧। ଉତ୍ପୀଡ଼ନ—1. Harassment; oppression. ୨। କଷ୍ଟଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା—2. State of trouble. ଦେ. ବିଣ—ହଇରାଣ (ଦେଖ) Hairāṇa [See].
Hairāṇi
হায়রাণী हैरानी

ହଇରାଣିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ (ଅ. ହୈରାନ୍)—୧। କଷ୍ଟପ୍ରଦ; ଯେ ହଇରାଣ କରେ—1. Troublesome; putting to trouble; bothersome. ୨। ହଇରାଣ (ଦେଖ) 2. Hairāṇa (See)
Hairāniā(āñ)
গোলমেলে हैरान करनेवाला

ହଇ ରେ—ଦେ. ଅ (ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଓ ଆପଣାଠାରୁ ନିମ୍ନତର ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ) ହେ। ରେ!—Oh! (addressed to males of a lower status than the speaker)
Hai re
হাঁরে अरे

ହଇରୋଜ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଅ. ହର୍ + ରୋଜ)—ପ୍ରତିଦିନ—Every day; daily.
Hairoj
প্রতিদিন, রোজ রোজ हररोज

ହଇ ଲୋ—ଦେ. ଅ—୧। (ମାଡ ବା ସମବୟସ୍କା ବା ଘନିଷ୍ଠସମ୍ପର୍କୀୟା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ) ହେ!—1. Oh (addressed to
Hai lo
(ହଇଲୋ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

हाँलो a lower or equal or familiar women. ୬ । अरी (ଅବଜ୍ଞାରେ ନାରୀପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ)— Hallo ! (Interjection denoting contempt and used towards females).

ହଇ ହଇ—ଦେ. ଅ—୧ । ହଇ (ଦେଖ)—1. Hai (See)
Hai hai ୨ । (ସମ୍ମତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ
हाँ हाँ हां हां 'ହଇ'ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—2. (doubling of the interjection 'Hai]--Ditto; yes.
हाँ हां ବ—୧ । ସମ୍ମତି—1. Consent; assent. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କହିବା କଥାରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ—2. Dittoing. (ଉ—ମାଧିଆ ଭଳି ! ସବୁର କଥାରେ ହଇ ହଇ — ଚଗ ।)

ହଇହୟ—ଗ୍ରା. ବ (ନାମ; ସ. ହୈହୟ)—ହୈହୟ (ଦେଖ)—
Haihaya Haihaya [See].

ହଇ ହେ—ଦେ. ଅ [ସମ୍ଭାଷଣାର୍ଥ କର ନାହଁକ ପ୍ରତି]—ହୋ—Oh !
Hai be ବ (ଉ—ହଇ ହେ ! ମହାଜନ ଏତେବେଳେ କେଉଁଠି ଥିବେ ? ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍ତର
हाँहे ओ ବ୍ରମ ଚନ୍ଦ୍ର ।)

ହଇ ହୋ—ଦେ. ଅ—୧ । ହଇହେ [ଦେଖ]—
Hai ho हाँ हे ओ 1. Haihe [See].
୨ । (ଏକ ବା ବହୁ ଅପରିଚିତ ନରନାରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହେ !—Oh ! [interjection used in addressing one or many males or females with whom one is not acquainted].

ହଉ—ଦେ. ଅ (ସ. ଭବତୁ)—୧ । (ସମ୍ମତିସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ) ହ !—
Hau 1 Yes ! Interjection denoting assent.
हउक, आच्छा अच्छा ୨ । ତାହାହେଉ; ତଥାସ୍ତୁ—
2. Be it so. ୩ । ଅପର୍ଣର ଭାଗ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ମତର ଭାବଜ୍ଞାପକ ଅବ୍ୟୟ—3. Interjection denoting a state of contentment in one's lot. ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ହେବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା ଭୃତୀୟ
हउक हो ପୁରୁଷ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ ଅକାର) ଏହା ହେଉ, ସେ ହେଉ—Be it he, or she.

ହଉକତ—ଦେ. ବ (ଆ. ହକୀକତ)—ହଇକତ୍ [ଦେଖ]—
Haukata Haikat (See)

ହଉଦା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଖୋଲ ଅମାରୀ; ହାତୀର ହାଉଦା—
Haudā Cushion without arm, put on the back of an elephant

ହଉ ପଛକେ(ପଛେ)—ଦେ ଅ—(ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସମ୍ମତି
Hau pachhake (pachhe) କରିବା ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
ताइहउक अच्छा ଏହା ସେପରି ପଛେ—Be it so.

ହଉସେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ହେଉଛି (ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ
Hause କାଳ, ୩ୟ ପୁରୁଷ ୧ବ)—Is.

ହଏ—ଗ୍ରା. କ୍ରି—('ହେବା' ବା 'ହବା' କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ତୃତୀୟ
Hae ପୁରୁଷ ୧ବଚନ)—(ସେ ବା ତାହା) ହୁଏ—(He; she; it)
हय हो Is. ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ଅ—ହଁ—Yes.

ହଏଜା—ବୈଦେ. ବ (ଅ, ହୈଜହ୍)—ହଇଜା; ବିସୂଚିକା ରୋଗ—
Haejā Cholera.

ହଏତ—ଦେ. ଅ (ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରୁ ଅନୁକୃତ; ବଂ. ହୟତ)—ସମ୍ଭବତଃ;
Haeta ଏହା ବୋଧ ହୁଏ ଯେ; ଏହା ହୋଇପାରେ ଯେ—
हयत शायद Probably; perhaps; meseems; it seems.
[ଦ୍ର—ବହୁ ଭଦ୍ରକୋଟର ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକଙ୍କ ଲେଖା ଏ ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ୟବହାରରୁ ଅନୁକୃତ 'ହଏତ' ଓ 'ହୁଏତ' ବହୁଳ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ।']

ହଏ ବୋ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ଅ—ହୋ—
Hae bo Hallo !

ହଏରାଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବଣ ଓ ବ—ହଇରାଣ (ଇତ୍ୟାଦି)—
Haerān (etc) Hairāṇa etc (see)

ହଏରାଣି—ବୈଦେ. ବ—ହଇରାଣି (ଦେଖ)
Haerāṇi Hairāṇi (See)

ହଏରାଣିଆ—ଦେ. ବଣ—ହଇରାଣିଆ (ଦେଖ)—
Haerāṇiā Hairāṇiā (se)

ହଏରାନ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ ଓ ବ—ହଇରାଣ (ଦେଖ)—
Haerān Hairāṇa (See)

ହଂ—ସ. ଅ—୧ । କ୍ରୋଧ (ମେଦିନୀ)—1. Interjection deno-
Haṁ ting anger. ୨ । ଅନୁନୟ (ମେଦିନୀ)—2. Interjection denoting request or solicitation. ୩ । ହଂ ବୀଜ; ହଂସଃ ମନ୍ତ୍ରର ବୀଜ ଅକ୍ଷର (ଲିଙ୍ଗେ ହଂ ବୀଜାୟ ନମଃ)—3. The seed letter of the formula for the Haṁsaḥ mantra. ୪ । ଅଜପାମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଥମ ଅଂଶ—ନାକବାଟେ ଶରୀରରୁ ନିଃଶ୍ୱାସବାୟୁ ବହିର୍ଗତ ହେଉଥିବେଳେ ଅନୁଭୂତ ଶବ୍ଦ)—4. The sound symbolising the exhalation of air through the nostrils. [ଦ୍ର—ନାକବାଟେ ଶରୀର ମଧ୍ୟକୁ ବାୟୁ ପ୍ରବେଶ କଲାବେଳେ ଅନୁଭୂତ ଶବ୍ଦ ସଃ; ଏହି ଦୁଇ ଶବ୍ଦ ମିଶି ହଂସଃ ଓ ଏହାକୁ ଓଲଟାଇ ବୋଇଲେ ସୋଽହଂ ହୁଏ ।]

ହଂକଂ—ଦେ. ବ (ନାମ)—ଚୀନ ଦେଶର କାଣ୍ଟନ୍ ନଗରର ଦକ୍ଷିଣରେ
Haṁkaṁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଅଧିକୃତ ଦ୍ୱୀପ ଓ ବନ୍ଦର—Hongkong,
[ହଂକଙ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] (an island and port in
हंकंग हंकं China)

ହଂକା—ଦେ .ବ—ହଙ୍କା (ଦେଖ)—Haṅkā (See). ପ୍ରାଦେ.
Haṁkā (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—କୁଲା—Winnowing fan.

ହଂକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଙ୍କାଇବା (ଦେଖ)
Haṁkā(ke)ibā Haṅkāibā (See)

ହଂକା ହଂକ—ଦେ. କ୍ରି—ହଙ୍କାହଙ୍କି (ଦେଖ)
Hamkā hamki Hankāhanki (See)

ହଂଗା(ଗେ)ରି—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଇଉରୋପର ଯୁଗୋସ୍ଲାଭିଆର
Hamga(ge)ri ଉତ୍ତରସ୍ଥ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—Hungary.
হংগা(গে)রী हंगेरी [ହଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ)ରି—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଂଗୋରି—ଦେ. ବି—ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ୍ ପାହାଡ଼ରେ ଜନ୍ମୁଥିବା ଏକଜାତୀୟ
Hamgori କାଠଗଛ—A kind of timber wood tree
হাঙ্গোরী found in Darjeeling hills. [ଦ୍ର—ଏଗଛର କାଠ
हंगोरी ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ଖଟ, ଟେବୁଲ, ଚୌକି ଆଦି ଗୃହୋପକରଣ ତିଆରି ହୁଏ । ପାହାଡ଼ିଆମାନେ ଏହାର ଫଳକୁ ଖାଆନ୍ତି ।]

ହଂଜି—ସଂ. ବି—ଛିଙ୍କ (ହି. ଶ)—Sneeze.
Hamji (ହଞ୍ଜି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଂତ—ସଂ. ଅ—(ଖେଦସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ; ଆହା)—(ହି. ଶ)
Hamta Alas.

ହଂବା—ଦେ. ବି—(ସଂ ହଂ ଭା)—ହଂଭା (ଦେଖ)—
Hamba Hambhā (See)

ହଂଭା—ସଂ. ବି—ଗୋରୁମାନଙ୍କ ହମାଳିବା ଶବ୍ଦ (ହି. ଶ)—
Hambhā The lowing of cattle.

ହଂସ୍‌ଲି—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ହଂସଳି (ଦେଖ)—
Hams-li Hamsali (See).

ହଂସ୍‌ଲି ହାଡ଼—ପ୍ରଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି—କାନ୍ଧ ଓ କଣ୍ଠକୁ ଲାଗିଥିବା
Hams-li hārda ହାଡ଼—Clavicles or collar bones.

ହଂସ—ସଂ. ବି—(ହନ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା+କର୍ତ୍ତରି ସ)—୧ ।
Hamsa ଜଳଚର ପକ୍ଷି-ବିଶେଷ—1. The Swan. [ଦ୍ର—
(ହଂସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଏହା ଜଳରେ ପହଁରିପାରେ; ଏହାର ଗୋଡ଼ର ଆଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ିକ ପରସ୍ପର ସଂଯୁକ୍ତ ଥାଏ, ତେଣୁ ଏହାକୁ ଲିପ୍ତପଦ ବୋଲିଯାଏ । ଏହାର ଅଣ୍ଟା ଚେପଟା; ଏହା ପ୍ଳବଗଜାତୀୟ ଜଳଚର ପକ୍ଷୀ; ଏମାନେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ସରୋବରରେ ପହଁରନ୍ତି । ହଂସର ଡେଣାରୁ ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ଓ ଛୋଟପତ୍ର ବାହାରେ, ମୂଳଦେଶ ଫମ୍ପା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ନଳୀପରି ପଦାର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ତାକୁ କାଟି କଲମ (Swan quill)ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ଶ୍ୱେତଗରୁତ୍, ଚକ୍ରାଙ୍ଗ, ମାନସୌକା, କଳକଣ୍ଠ, ସିତଚ୍ଛଦ, ସିତପକ୍ଷ, ସରଃକାକ, ପୁରୁଦଂଶକ, ଧବଳପକ୍ଷ, ମାନସାଳୟ, ବରଟ, ବରଳ
হাঁস हँस
ଫ. କଲ୍କୀ

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହାର ମାଂସ ଗୁରୁପାକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ବାତହର, ବୃଷ୍ୟ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳପ୍ରଦ, ବାତଘ୍ନ, କଫଜନକ, ସ୍ୱର ପରିଷ୍କାରକ ଓ ତିମିର (ଅନ୍ଧାରକଣା) ରୋଗର ଉପକାରକ ।

ପୁରାଣାଦିରେ ହଂସ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବାହନରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ଭାରତରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟରେ ହଂସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ହଂସକୁ ଅଗରେ ପାଣିମିଶା ଦୁଧ ରଖିଦେଲେ ସେ ଦୁଧତକ ଖାଇଦିଏ ଓ ପାଣିତକ ଦୁଧରୁ ଅଲଗା କରି ପାତ୍ରରେ ଛାଡ଼ିଯାଏ ("ହଂସୋହି କ୍ଷୀରମାଦତ୍ତେ, ତନ୍ମିଶ୍ରଂ ବର୍ଜୟତ୍ୟପଃ") । ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ହଂସର ଥଣ୍ଟରୁ ଅମ୍ଳରସ କ୍ଷରିତ ହୁଏ, ସେହି ଅମ୍ଳରସ ଦୁଧରେ ମିଶିଲେ ତାହା ଛେନାରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ, ଏବଂ ସେହି ଛେନାତକ ହଂସ ଖାଇଯାଏ ଦୁଧର ଅବଶିଷ୍ଟ ଜଳୀୟ ଅଂଶ ପାତ୍ରରେ ପଡ଼ିରହେ ।

ହଂସମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ଡିମ୍ବ ପାଇଁ ପାଳନ୍ତି । ଡିମ୍ବକୁ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଆନ୍ତି । ଅପାଳିତ ହଂସମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଗ୍ରୀଷ୍ମପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ନ ରହି ଉତ୍ତରଆଡ଼କୁ ଉଡ଼ିଯାଆନ୍ତି ଓ କଥିତ ଅଛି ଯେ, ହଂସ ଓ ହଂସଜାତୀୟ ଜଳଚର ପକ୍ଷୀମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମାରମ୍ଭରେ ହିମାଳୟ ପର୍ବତର କାନ୍ଥରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ରନ୍ଧ୍ର ବାଟେ ଉତ୍ତର ଦିଗ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ ମାନସ-ସରୋବରକୁ ଉଡ଼ିଯାଆନ୍ତି ଓ ବର୍ଷାଋତୁ ପରେ ପୁଣି ଏ ଦେଶକୁ ଆସନ୍ତି ।

ହଂସମାନଙ୍କ ମନ୍ଥର ଗତିକୁ ନିତମ୍ବିନୀ ଗୁରୁଜଘନା ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ଗତି ସଙ୍ଗେ କବିମାନେ ତୁଳନା କରନ୍ତି, ଏବଂ ଚାଲିଲାବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଦର ନୂପୁର ଆଦିର କ୍ୱଣନକୁ କବିମାନେ କଳହଂସ ରୁତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି ।

ବଡ଼ ହଂସକୁ ରାଜହଂସ ବୋଲିଯାଏ । ବତକ ବା ପାତିହଂସଙ୍କ ବେକ ଅପେକ୍ଷା ହଂସମାନଙ୍କ ବେକ ଲମ୍ବା । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଅଂଶରେ ହଂସ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ପାଣିରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ରଜଳଜନ୍ତୁ ଓ ଉଦ୍ଭିଦ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ହଂସର ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୱେତ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆରେ କଳାହଂସ, ଆମେରିକାରେ ପାଉଁଶିଆ ଓ ଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ହଂସ ଦେଖାଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ବିଷ୍ଣୁ (ମେଦିନୀ)—2. Bishnu. ୩ । ଜୀବାତ୍ମା—Soul of animals, as distinguished from the Supreme Soul. ୪ । ପରଂବ୍ରହ୍ମ; ପରମାତ୍ମା, (ମେଦିନୀ)—4. The Divine Soul pervading the universe. ୫ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—5. The sun. [ଭି—(୨, ୩, ୫) ବୋଲେ କେ କମି ଉଦୟହିଁ ଖ୍ୟାତ, କଥିରେ ହଂସ ଶୋଭିଦା ସ୍ୱତ—
ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ]

୬ । ବ୍ରହ୍ମା (ମେଦିନୀ)—6. The Creator Brahmā. ୭ । ଶିବ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—7. God Siba. ୮ । ଅଜପା ମନ୍ତ୍ର (ମେଦିନୀ)—8. The mystic word which in involuntarily uttered with every breath. [ଦ୍ର—ସର୍ବଦା ନିଃଶ୍ୱାସବାୟୁକୁ ଛାଡ଼ିବା ଓ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବାୟୁକୁ ଶରୀର ଭିତରକୁ ନେବାବେଳେ ଜୀବ ଯଥାକ୍ରମେ ଏହି ହଂସଃ ମନ୍ତ୍ର ଜପୁଅଛି ।

ମତାନ୍ତରରେ ପ୍ରାଣବାୟୁ ବା ଶ୍ୱାସର ଗ୍ରହଣକାଳରେ 'ହଂ' ଓ ଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବାବେଳେ 'ସଃ' ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।]

ପ୍ରତିଦିନ ଜୀବ ଏହି 'ଅଜପା ମନ୍ତ୍ରକୁ ୨୧ ହଜାର ୬୦୦ ଥର ଜପୁଛି, ଅର୍ଥାତ୍, ଏତେଥର ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରୁଛି । ଏହି ନିଃଶ୍ୱାସର ଗତିକୁ ପ୍ରାଣାୟାମଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ଓ ଠିକ୍‌ସରିବା ଏବଂ କେଉଁ ମୁଦ୍ରାରେ ଶ୍ୱାସ ବୋହୁଅଛି, ତାହା ଜାଣିବା ଯୋଗସାଧନର ଅଙ୍ଗ ।] ୯ । ନିର୍ଲୋଭ ନୃପ (ମେଦିନୀ)—9. A king having no avarice. ୧୦ । (ନାମ) ମେରୁର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ-ବିଶେଷ (ପୁରାଣ)—10. Name of a mythological mountain to the north of Meru (pole). ୧୧ । ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ—11. Envy. ୧୨ । ମନ୍ତ୍ର-ବିଶେଷ; ହଂସମନ୍ତ୍ର (ବେଦ)—12. Name of a *mystic formula*. ୧୩ । ଅବଧୂତ; ଯୋଗିଭେଦ (ମେଦିନୀ); ପରମହଂସ—13. A class of anchorites who have renounced all worldly ties and passions. ୧୪ । ପ୍ରାଣବାୟୁ; ଶ୍ୱାସ; ଶରୀରସ୍ଥ ବାୟୁ-ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—14. Name of the vital air; breath.

[ଦ୍ର—ଯୋଗସାଧନ ଦ୍ୱାରା ଶରୀରରେ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର କଳ୍ପନାପୂର୍ବକ ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ ନିରୋଧ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ଏକାନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ ତାହାଙ୍କୁ ଗୁହି ସାଧନା କଲେ ସାଧକଙ୍କୁ କ୍ରମଶଃ ଲଲାଟ-ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳବିନ୍ଦୁ ଦେଖାଯାଏ, ଏବଂ ଇଡ଼ା (ଇଅଁଳା), ପିଙ୍ଗଳା (ପିଅଁଳା), ଓ ସୁଷୁମ୍ନା (ଶିଶୁମୁନା) ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗତି କରୁଥିବା ପ୍ରାଣବାୟୁକୁ ସାଧକ ଲକ୍ଷ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଏହି ଯୋଗ-ସାଧନକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଯଥା—ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳରାମ, ଅଚ୍ୟୁତ, ଅନନ୍ତ, ଯଶୋବନ୍ତ ଆଦି ଭକ୍ତମାନେ ଅଜପାଜପ ବା 'ଶରୀରଭେଦ' ନାମରେ ଚଳାଇ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଓ ଏହାକୁ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ସାଧନୀୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ତିନି ନାଡ଼ିର ସନ୍ଧି (ତ୍ରିକୂଟ, ତ୍ରିମୁନା) ରେ ପ୍ରାଣବାୟୁ (ହଂସ, ଓଲଟ ହଂସ) ଖେଳୁଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସେମାନେ 'ଶରୀର ଭେଦ ଭଜନ' ବା ତାନ୍ତ୍ରିକ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର-ସାଧନକୁ ଲୋକସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାର କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।] ୧୫ । ମହିଷ—15. Buffalo. ୧୬ । ଘୋଟକଭେଦ; ଅଶ୍ୱ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—16. A species of horse. ୧୭ । ନରପତି; ରାଜା—17. King. ୧୮ । ଧର୍ମଗୁରୁ; ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—18. Spiritual preceptor. ୧୯ । ସିତବର୍ଣ୍ଣ, ପିଙ୍ଗଳଚକ୍ଷୁ, ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଶୃଙ୍ଗ ଓ ବୃହତ୍-ମୁଖବିଶିଷ୍ଟ ଗାଈ—19. A white cow having grey eyes, coppery horns and large mouth. ୨୦ । ପର୍ବତ (ମେଦିନୀ)—20. Mountain. ୨୧ । କାମଦେବ (ହି. ଶ)—21. Cupid. ୨୨ । ନୃତ୍ୟ-ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—22. A kind of dance. ୨୩ । ହଂସାକାରରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ଶୃଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରାସାଦ (ହି.ଶ)—23. A kind of swan-shaped building. ୨୪ । (ନାମ) କୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିହତ ଜନୈକ ଦୁଷ୍ଟ କ୍ଷତ୍ରିୟବୀର—24. Name of a warrior killed by Krushna.

[ଦ୍ର—ଏହାର ଭାଇର ନାମ ଡିମ୍ଭକ; ଏ ଦୁଇ ଭାଇ ତପସ୍ୟା-ଦ୍ୱାରା ମହାଦେବଙ୍କଠାରୁ ବର ଓ ଅସ୍ତ୍ର ପାଇ ଅଜେୟ ହେଲେ ଓ କ୍ରମଶଃ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ଦିନେ ଏମାନେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କଠାରୁ କୌପୀନ ଖଣ୍ଡିକ ଛଡ଼ାଇ ନେବାରୁ ମୁନି ଦ୍ୱାରକାରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଫେରାଦ ହେଲେ ଓ କୃଷ୍ଣ ହଂସକୃତ ଏ ଅପମାନନାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାପାଇଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେଲେ । କେତେ ଦିନ ପରେ ହଂସର ପିତା ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ କରିବାରୁ ହଂସ ଯାଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ କର ମାଗିଲା, କୃଷ୍ଣ ନାହିଁ କଲେ; ଓ ଏହା ସଙ୍ଗେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୁଷ୍କର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା; ଓ ଏ କୃଷ୍ଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ହତ ହେଲା । ଡିମ୍ଭକ ଭ୍ରାତୃଶୋକରେ ଯମୁନାରେ ଝାସଦେଇ ମଲା—ଭାଗବତ] ବିଣ—୧। ଅଗ୍ରତଃ ସ୍ଥିତ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—1. Situated in front. ୨। ମତ୍ସର (ମେଦିନୀ)—2. Envious. ୩। ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଉତ୍କୃଷ୍ଟ; ପ୍ରଧାନ—3. Excellent. ୪ । ବିଶୁଦ୍ଧ (ଅଜୟ)—4. Pure. ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୁଷଲୋକଙ୍କୁ ହାଁସ ହଁସ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—1. A name given to males. ୨। ଅବଧୂତ ବିଶେଷ—[ଦ୍ର—ଏମାନେ ହଂସାଶ୍ରୁତ୍ୟୁ, ଗୃହ-ତ୍ୟାଗୀ, କାମନାରହିତ, ସର୍ବଦା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ଚିରକୁମାର, ଯଥା—ଲବ୍ଧ ଅନ୍ନଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି)—2. A class of recluse. ୩ । ଲଲାଟ ମଧ୍ୟରେ ଇଡ଼ା, ପିଙ୍ଗଳା ଓ ସୁଷୁମ୍ନା ନାଡ଼ି ସଙ୍ଗରେ କ୍ରୀଡ଼ା କରୁଥିବା କଳ୍ପିତ ପ୍ରାଣବାୟୁ (ଯାହା ଶରୀରଭେଦ ଭଜନରେ "ହଂସ ଖେଳୁଛି ତ୍ରିକୂଟ ସନ୍ଧିରେ । ଯମୁନା ବହୁଛି ଉଜାଣି" ଇତ୍ୟାଦି ପଦରେ ସୂଚିତ)-The essential air sustaining the body; and which is said to move inside the eyebrow. ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର; କଳାରବାସୀଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ; ଭୁଲ, ହନ୍ଦୀ, ହଂସୀ) ବି. (ସଂ. ହାସ୍ୟ)—ହାସ୍ୟ; ହସ—Laughter. (ଉ—ଯଥା—ହାମ୍‌ଭୁ ଏକଥା ଶୁଣି ହଂସ ଲାଗୁଛି ।]

ହଂସ ଉଡ଼ିଯିବା—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ମୃତ୍ୟୁସଂଘଟିବା—
Hams urdijiba The flying away of the bird of
প্রাণপক্ষী উড়েযাওয়া life from the cage (body);
हंस उड़जाना death taking place.

ହଂସକ—ବି.ଗ (ହଂସ+ସ୍ୱାର୍ଥେ,କ)—୧ । (ପୁଂ) ରାଜହଂସ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) Hamsaka 1. Swan. (ହଂସ+କୈଧାତୁ=ପ୍ରକାଶ କରିବା+ (ହଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ୨ । ହଂସାକୃତି ପାଦସ୍ଥ ଚରଣ ଭୂଷଣ

A kind of ornament for the leg which emits a sound like that of a swan. [ଯଥା-ନୂପୁର ହଂସକାଦ୍ଧ କନାଦରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ରତ୍ନାକର ଉଷ୍ମ ଯ ଗୀତ] ୩ । ହଂସାକୃତ ରବଶୂନ୍ୟ ଚରଣଭୂଷଣ-- 3. A soundless ornament for the leg. [ଯଥା—ବସ୍ତୁତ ସେ ହଂସକର ନୂପୁର, ବନ୍ଧପନ ନସନ୍ତ-ମାଳା ପୁନ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ] ୪ । ପାଦକଟକ (ଏହା ହଂସାକୃତ ଥିବାରୁ) ପାଦକଳସ୍ୟ, ବଳା, ପାଉଞ୍ଜିମ ଇତ୍ୟାଦ (ଏହା ରବଶୂନ୍ୟ)—4. Anklet (which does not tinkle). ୫ । ତାଳପ୍ରଭେଦ; ଯେଉଁ ତାଳ ପ୍ରଥମେ ଲଘୁ, ପରେ ଗୁରୁ ଓ ଶେଷରେ ଲଘୁ ହୋଇଯାଏ (ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର)—5. Name of a musical measure. ୬ । ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ମୁଦ୍ରାକାରବିଶିଷ୍ଟ ଗହଣା—6. An ornament for the fingers of the leg. ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର, ଇତର ଜନ ବ୍ୟବହୃତ) ବି. (ସଂ. ହାସ୍ୟ)—ହସ; ହାସ୍ୟ—Laughter.

ହଂସ କଲମ—ଦେ. ବି.—ହଂସପକ୍ଷର ମୂଳ କଟାଯାଇ ତିଆର କରାଯିବା କଲମ—Pen from swan quill.
Hamsa kalama
হাঁস কলম हंस कलम

ହଂସ କୀଳକ—ସଂ. ବି—ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—
Hamsa kīlaka Name of a posture during coition.
[ଯଥା—ନାରୀ ପାଦଦ୍ୱୟଂ କୃତ୍ୱା କାନ୍ତସ୍ୟୋରୁ ଯୁଗୋପରି କଟିମାନୋଲୟେଦ୍ ଯତ୍ନାତ୍ ବନ୍ଧୋଽୟଂ ହଂସକୀଳକଃ— ସ୍ମରଦୀପିକା ।]

ହଂସ କୁମର—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଂସକୁମାର)—ଯମ—
Hamsa kumara God Jama.
[ଭ୍ର—ମରକତକେଶୀ ଓଷ୍ଠସୁଧାପାନ୍ତୁଁ ନ ରହଇ ହଂସ-କୁମର—ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି]

ହଂସ କୂଟ—ସଂ. ବି—୧ । କକୁଦ୍ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ବୃଷଭର ଚୂଳ—
Hamsa kuṭa The fleshy protuberance on the shoulder of a bull. ୨ । ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ-ବିଶେଷ (ପୁରାଣ)—2. Name of a mythological mountain.

ହଂସ:କେଳି—ଦେ.ବି—ପିଷ୍ଟକ ବିଶେଷ—A kind of cake.
Hamsa keli [ଯଥା—ହଂସକେଳି କଟକମାଳ—ଅଭିମନ୍ୟୁ ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି]

ହଂସ ଗତି—ସଂ. ବି—୧ । (୭ମୀ ତତ୍) ହଂସପରି ଧୀରଗତି—Slow
Hamsa gati motion of the swan. ୨ । ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତି, ମୁକ୍ତି (ହ. ଶ)—2. Final beatitude. ୩ । କୋଡ଼ିଏ ମାତ୍ରାର ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହ. ଶ)—3. A kind of syllabic metre. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଏକାଦଶ ମାତ୍ରାରେ ବିରାମ ହୁଏ । ଏହି ଛନ୍ଦର ଦ୍ୱାଦଶ ମାତ୍ରାରେ ଯତିପାତ ହେଲେ ଏ ଛନ୍ଦକୁ ମଞ୍ଜୁତିଳକା ବୋଲାଯାଏ (ହ. ଶ)] ସଂ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ହଂସର ଗତିପରି ଧୀର ମଧୁର ଗତି ବିଶିଷ୍ଟ—Having slow and lovely gait. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବିଶେଷ ରୂପେ ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହଂସଗଦା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ହଂସ + ଗଦ୍ ଧାତୁ=କହିବା + କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ମଧୁରଭାଷିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ହ. ଶ)—
Hamsagadā Sweet-voiced lady.

ହଂସଗଦ୍ଗଦା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହଂସ + ଗଦ୍ଗଦ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ମଧୁର-
Hamsagadgadā କଣ୍ଠସ୍ୱରା; ମଧୁରଭାଷିଣୀ—Sweet-voiced (woman); of sweet speech.

ହଂସ ଗମନ—ସଂ. ବି (୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ହଂସର ଚାଲି—1. Gait
Hamsa gamana of a swan. ୨ । ହଂସପରି ଚାଲି—2. Majestic walking like a swan. ବିଣ. ପୁଂ (ହଂସଗମନା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେ ହଂସପରି ଚାଲେ—Majestically walking like a swan. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ କବିମାନେ ଏହାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଆକାରକୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଠାରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।]

ହଂସଗମନା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହଂସପରି ଗମନ ଯାହାର; ହଂସ +
Hamsagamanā ଗମନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ହଂସଗାମିନୀ (ଦେଖ)—Hamsagāmini (See).

ହଂସଗମନୀ—ଦେ ବିଣ୍ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହଂସଗମନା)—ହଂସଗାମିନୀ (ଦେଖ)—
Hamsagamani Hamsagāmini (See).

ହଂସଗାମିନୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହଂସ + ଗମ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଇନ୍ +
Hamsagāmini ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ହଂସପରି ମନ୍ଥର (ହଂସଗାମୀ—ପୁଂ) ଗତିରେ ଓ ମଜଳରେ ଚାଲେ—(A woman) Strutting majestically like a swan. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଆକୃତିକୁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କଠାରେ କବିମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଦେଖା ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହଂସଗାମୀ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ।] ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହଂସପରି ଚାଲିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀ—1. A woman with a swan's gait. ୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଦେବୀ—2. The wife of God Brahmā.

ହଂସ ଗୁଣା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଗୁଣାରେ ବା ନାକର ଅଳଙ୍କାରରେ ହଂସର
Hamsa gunā ମୂର୍ତ୍ତି ବସାଯାଇଥାଏ—A nose ring set with the image of a swan.

ହଂସଜା—ସଂ. ବି (ହଂସ=ସୂର୍ଯ୍ୟ + ଜନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି. ଅ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—
Hamsajā ଯମୁନା ନଦୀ—Jamuna river. [ଦ୍ର—ଭୃଙ୍ଗ ହଂସପରି ହଂସଜାପାରେ, ବାରେ ଗମନ ପ୍ରଭୁର ହେବାରେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ହଂସ ଡିମ୍ବ—ସ. ବି—ହଂସର ଅଣ୍ଡା—Swan's egg. [ଦ୍ର—
Hamsa dimba ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ମଧୁରରସ, ରୁକ୍ଷ, ହାଁସେର ଡିମ ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଲଘୁପାକ, ବଲ୍ୟ, ବୃଂହଣ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଅଁଡା ବାତନାଶକ; ଓ ପାକ ହେଲେ ଲଘୁତର ଓ ରେତଃକ୍ଷୟ, କାଶ, ହୃଦ୍ରୋଗ, କ୍ଷତ ଆଦି ସର୍ବାମୟ ବିନାଶକ ହୁଏ—
ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।]

ହଂସ ତୁଳି—ଦେ. ବି—ହଂସୁଲି ତୁଳି (ଦେଖ)
Hamsa tuli Hamsuli tuli (See)

ହଂସ ଦାହନ—ସ. ବି—ଅଗୁରୁ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ଗୁଗ୍ଗୁଲ—
Hamsa dāhana Agallochia.

ହଂସନ୍—ଦେ. ବି (ନାମ) (ଫା. ହସନ୍)—ହସନ୍ ବା ହୋସେନ୍‌ର ଡାକ-
ହୋସେନ୍ ନାମ—Nickname for a Mahammadan
ହ୍ସନ named Hossain.

ହଂସ ନଥ—ଦେ· ବି—ହଂସନୋଥ (ଦେଖ)
Hamsa natha Hamsanotha (See)

ହଂସନାଥ—ଦେ. ବି, ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name
Hamsanātha given to males. ୨ । ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ
হংসনাথ ବିଶେଷ—2. Name of an idol of Śiba. ୩ ।
हँसनाथ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ କଟକ ସହରର ୭।୮ ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବରେ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ; ପରମହଂସନାଥ—3. A popular name Paramahamsanātha; an image of Śiba at Paramhamsa in the Cuttack district.

ହଂସ ନାଦ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହଂସର ଶବ୍ଦ—
Hamsa nāda The sound made by a swan.

ହଂସନାଦିନୀ—ସ. ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ହଂସପରି ନାଦ କରୁଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ) —
Hamsanādini (A woman) Having the voice of a swan. ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—ମନୋରମା ନାରୀବିଶେଷ—[ଦ୍ର—
ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗତି ହସ୍ତୀର ଗତିପରି, କଣ୍ଠସ୍ୱର କୋକିଳ ସ୍ୱରପରି, ଯାହାଙ୍କ ଶରୀର କୃଶ, ନିତମ୍ବ ପୃଥୁଳ, ତାଙ୍କୁ ହଂସନାଦିନୀ ବୋଲାଯାଏ ।]
(ଗଜେନ୍ଦ୍ରଗମନା ତନ୍ୱୀ କୋକିଳାନାଂରୁଭାନ୍ୱିତା
ନିତମ୍ବ ଗୁର୍ବିଣୀ ଯାସା କଥ୍ୟତେହଂସନାଦିନୀ—ଶବ୍ଦମାଳା)
A woman having the gait of an excellent elephant, the sweet voice of a peacock and having big buttocks with a lean body.

ହଂସନାବାଦ୍—ଦେ· ବି. (ନାମ)—କଟକ ସହରର ଅଂଶବିଶେଷର
Hamsanābād ନାମ—Name of a part of the town of Cuttack.

ହଂସନାଭ—ସ. ବିଣ(ନାମ)—ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣୋକ୍ତ ପର୍ବତ ବିଶେଷ—
Hamsa nābha Name of a mythological mountain.

ହଂସ ନୋ(ନ)ଥ—ଦେ. ବି.—ଯେଉଁ ନୋଥରେ ହଂସର ମୂର୍ତ୍ତି ବସି
Hamsa no(na)tha ଥାଏ—A notha or nosering
হাঁসনথ हँसनथ with the image of a swan on it.

ହଂସ ପକ୍ଷ—ସ. ବି· ୧ । (ସାମୁଦ୍ରିକ; ଏହି ରେଖାର ଦୁଇ ପାଖରେ
Hamsa paksha ହଂସର ପକ୍ଷରେ ଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପର ଲାଗିଥିବା ପରି ଗୁଡ଼ିଏ ରେଖା ଲାଗିଥିବାରୁ ଏହି ନାମ)—ଶୁଭ ସୂଚକ କରତଳସ୍ଥ ରେଖା ବିଶେଷ—(Palmistry) Name of a feather-like line found on the palms of the hands. ୨ । ହଂସର ପକ୍ଷ—2. The wing or feather of a swan.

ହଂସ ପକ୍ଷୀ—ସ· ବି—ହଂସ ନାମକ ପକ୍ଷୀ—The bird Swan.
Hamsa pakshi ଦେ. ବି—୧ । ହଂସର ପକ୍ଷ—1. The
হাঁসের পাখা हंसकापर feather of a swan. ୨ । ହଂସ-
ପକ୍ଷର କଲମ—2. Swan-quill pen.

ହଂସ ପଥ—ସ.ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଆକାଶରେ ବହୁ ଉଚ୍ଚରେ ହଂସମାନେ
Hamsa patha ମାନସସରୋବରକୁ ଉଡ଼ିଯିବାବେଳେ ଯେଉଁ ବାଟ ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି—The high part of the sky used by the swans when migrating to the Mānasasarobara lake.

ହଂସ ପଦ—ସ.ବି· (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହଂସର ପଦ (ଯହିଁରେ ଅଙ୍ଗୁଠି
Hamsa pada ସବୁ ଏକାଠେଇଁ ଲାଗିଥାଏ)—1. Swan's foot; the web-foot of the swan. ୨ । ହଂସ ପଦ ପରି ଛଡ଼ା ଅଙ୍ଗୁଳିଯୁକ୍ତ ପଦ; ଲିପ୍ତ ପଦ—2. Webfoot. ୩ । ଦୁଇ ତୋଲା ବା ଏକ କର୍ଷ ପରିମିତ ଓଜନ—3. A standard weight of 2 tolas or 1 Karsha. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି) ୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଦର ଅଙ୍ଗୁଠିମାନ ପରସ୍ପର (ହଂସପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ଲାଗିଥାଏ—1. Webfooted ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାଦର ମଝି ଦେଉଳିଆ ନ ହୋଇ ସମଗ୍ର ପାଦତଳ ଭୂମିରେ ଲାଗି ହୋଇ ଲାଗିଥାଏ—2. A person whose soles touch the ground completely without there being any hollow in the middle.

ହଂସପଦୀ—ସ. ବି—୧ । ଗୋଧାପଦୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ; ଗୁଆଲଲଟା
Hamsa padi ଗୋଆଳଅଲତା, ଏକ ପ୍ରକାର ଦୀର୍ଘ ଶାକଲତା ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ମଧୁସ୍ରବା, ବିପଦୀ, —1. A creeper; ଗୋଧାପଦୀ, ହଂସପାଦିକା, Vites Latifolia. [ଦ୍ର—
ହଂସପାଦୀ, କାଠମାଡ଼ା.ଗୁଡ଼ାଳକ,' ଏହି ଲତାର (ସ. ଗୁଡ଼ାଳକ) ଡେଣ୍ଟ ଘରର ଫାଟ ଓ ଗଛର ବକଳର ଫାଟରେ ପଶି ଏ ଲତା ମାଡ଼େ (ଏଥିପାଇଁ ନାମ ଗୁଡ଼ାଳକ); ଏହାର ପତ୍ର ତିପର୍ଣ୍ଣ; ଫଳ ଶ୍ଳେଷ୍ମପ୍ରଦ । ଏହାର ପତ୍ରର ଆକାର ହଂସର ଲିପ୍ତ ପାଦ ପରି ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ହଂସପଦୀ । ଅନ୍ତ-

ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଲତା (ସଂ. ଗୋଧାପଦୀ) ଅଛି । ଏହାକୁ ବଡ଼ ଗୁଆଳଲତା ବୋଲଯାଏ (Vites Pedanta).
ଏହା କଟୁରସ, ଶୀତଳ, ଗୁରୁପାକ, ରସଯୁକ୍ତ, ଓ ବାତ, ଭ୍ରାନ୍ତି, ଅପସ୍ମାର, ଅତିସାର, ରକ୍ତଦୋଷ, ବ୍ରଣ, ବିସର୍ପ, ଭୂତାବେଶ, ଅଗ୍ନିରୋହିଣୀ ଓ ବିଷଦୋଷର ଶାନ୍ତିକାରକ । ଏହି ପତ୍ରକୁ ବାଟ୍ଟି ବଥ ଉପରେ ବୋଳନ୍ତେ ବଥ ଫାଟିଯାଏ ଏବଂ ଛଡ ଭଲ ହୁଏ ।] ୨ । ହଂସରାଜ (ଦେଖ)—2. Hamsarāja (See).

ହଂସ ପର—ଦେ.ବି.—ହଂସର ବେକରେ ଓ ଦେହରେ ଥିବା କୋମଳ Hamsa para ସୂକ୍ଷ୍ମ ରୋମ—The down of the swan; हाँसेवपालक हँसकापर eider down.

ହଂସପାକ ଯନ୍ତ୍ର—ସଂ.ବି.—ଔଷଧପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—Name of a contrivance for boiling Ayurvedic preparations.
Hamsapāka Jantra

ହଂସପାତା(ତ)ଳ—ବୈ.ଦେ. ଗ୍ରା. ବି—ହସ୍ପିଟାଲ୍—Hospital.
Hamsapātā(ta)la [ଦ୍ର—ସାନ ବାବୁଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଫାଟିଯାଇଛି, ହଁସପାତାଳ ପୋଲିସ ସାନବାବୁଙ୍କୁ ହଂସପାତାଳକୁ ପଠାଇଛି—ଫକୀରମୋହନ—ସଂସାରଚିତ୍ର]
अस्पताल

ହଂସ ପାଦ—ସଂ. ବି—୧ । ହଂସର ଚରଣ—1. The foot of a swan. ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ହିଙ୍ଗୁଳ)—2. Red sulphide of mercury; cinnabar; vermilion. ୩ । ହଂସପାଦପର ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଲତା ବିଶେଷ (ଏହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ)—3. A kind of medicinal herb; Vites latifolia.
Hamsapāda

ହଂସପାଦା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ହଂସପଦ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ସମଗ୍ର ତଳପା ଭୂଇଁରେ ଲାଗୁଥିବାରୁ ଅଧିକର ଦେଖା-
Hamsapādā
(ହଂସପାଦଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଯାଏ—(A person) Having the whole sole of his feet touching the ground without having any hollow inside.
[ହଂସପାଦୀ, ହଂସପାଦେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
हँसपेये
हंसपादा

ହଂସପାଦିକା—ସଂ. ବି—ହଂସପଦୀ (ଦେଖ)—Hamsapadī (See)
Hamsapādikā

ହଂସପାଦୀ—ସଂ. ବି—୧ । ହଂସପଦୀ ଜାତୀୟ ଲତା ବିଶେଷ (ରକ୍ତମାଳା) 1. A species of Hamsapadī [ଦ୍ର—ଏଥିର ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ ବିପଦୀ—ହରେକୃଷ୍ଣ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ]
Hamsapādi

ହଂସପୁର—ଦେ.ବି—୧ । ରାଜପରିବାରସ୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ରହିବାପାଇଁ ଘର; ଗୁଣୀ ହଂସପୁର; ଅନ୍ତଃପୁର—1. Harem. [ଯଥା—ତମେ ଗଲେ ତାର ପ୍ରାଣେ ନଦେ ସ୍ଥିରେ; ନୁହଇତ ପାପ କେମା ହଂସପୁରେ—ରାଧାନାଥ. ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ] ୨ । ଆଧୁନିକ ମୁଲତାନ—2. Modern Multan. [ଦ୍ର—କାଶ୍ମୀର, ପୁଷ୍କଳାବତୀ, ତକ୍ଷଶିଳା ପୁଷ୍ପ, ଶୀଳାପୁର, ହଂସପୁର ଅବଧରେ ଯେତେ—ରାଧାନାଥ, ମହାଯାତ୍ରା ।]
Hamsapura
रानीमहल
रानीमहल

ହଂସ ବାହନ—ସଂ.ବ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହଂସ ଅଟେ ବାହନ ଯାହାର)—ବ୍ରହ୍ମା—God Brahmā. ସଂ. ବିଣ ପୁଂ ଯାହାଙ୍କ ବାହନ ହଂସ—Having the swan as his carrier.
Hamsa bāhana
(ହଂସବାହନା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଂସ ବାହନା(ବାହିନୀ)—ସଂ ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ହଂସ+ବାହନ+ଆ; ହଂସ ଅଟେ ବାହନ ଯାହାଙ୍କର—ବହୁବ୍ରୀହି; ହଂସ+ବହଧାତୁ + ଇନ୍+ଈ; ହଂସ ଯାହାଙ୍କର ବାହନ) ୧ । ସରସ୍ୱତୀ—1. Goddess of learning. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—2. The wife of Brahmā. ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ହଂସ ବାହନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hamsa bāhana.
Hamsa bāhanā(bāhini)

ହଂସ ବୀଜ—ସଂ. ବି—ହଂସଡିମ୍ବ—Swan's egg.
Hamsa bīja

ହଂସମଣି—ଦେ. ବି ପୁଂ—୧ । ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨ । ମହାଦେବଙ୍କ ଲିଙ୍ଗ-ବିଶେଷ—2. Name of an image of Siba. ୩ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପରମହଂସନାଥ ମହାଦେବଙ୍କ ଡାକନାମ—3. Popular name of the image of Paramahamsanātha in the district of Cuttack.
Hamsamaṇi
हंसमनी

ହଂସ ମନ୍ତ୍ର—ଦେ. ବି—୧ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ; ସୋଽହଂ. 1. A mystic formula reciting knowledge about the Supreme Soul. [ଦ୍ର—ହଂସ ମନ୍ତ୍ର ମୋତେ କର୍ଣ୍ଣରେ ଦେଇ, ଅଜାଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟକର ମୋତେ ଭୁଞ୍ଜ—ପ୍ରାଚୀ. ପଦରେ ଗୀତା] ୨ । ଅଜପା ମନ୍ତ୍ର; ବିନା ଜପରେ ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଯାତାୟାତ କରୁଥିବା ନାସାବାୟୁ ଜନିତ ମନ୍ତ୍ର—2. Mystic formula formed by the sound of exhalation and inhalation.
Hamsa mantra
हंसमन्त्र
हंसमन्त्र

ହଂସ ମାଳା—୧ । ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହଂସଶ୍ରେଣୀ; ହଂସ ସମୂହ—1. A crowd or herd of swans. ୨ । ରାଜହଂସ—2. Gander. ୩ । ବର୍ଣ୍ଣ ବୃତ୍ତବିଶେଷ (ବୃ. ର)—3. Name of a syllabic metre.
Hamsa mālā

ହଂସମାଷା—ସଂ. ବି—ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ବନ କଳଥା) (ଦେଖ)—Māshaparṇṇi (See)
Hamsa māshā

ହଂସମୁଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ, ବି. (ଗଡ଼ଜାତ)—ସାହାସ ମୁଣ୍ଡି (ଦେଖ) Sāhāsamuṇḍi (See)
Hamsamuṇḍi

ହଂସ ଯୋଷିତ୍—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଂସୀ—A she-swan.
Hamsa joshit

ହଂସ ରଥ (ଯାନ)—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି—ହଂସ ଅଟେ ରଥ=ବାହନ ଯାହାର)—ବ୍ରହ୍ମା—God Brahmā (whose vehicle is swan).
Hamsa ratha (Jāna)

ହଂସରାଜ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ହଂସପାଦୀ)—ଅପୁଷ୍ପକ ଉଦ୍ଭିଦ ବିଶେଷ—
Hamsarāja (ବ୍ର—ଏହାର ଡାଙ୍ଗ କଳା ତାର ପରି; ପତ୍ର ଗୁଚ୍ଛକ
হংসরাজ समलपत्ती ଡାଳର ଦୁଇପାଖେ ନଡ଼ିଆ ବାହୁଙ୍ଗାରେ
ଲାଗିଥିବା ନଡ଼ିଆ ପତ୍ର ପରି ଲାଗିଥାଏ । ପତ୍ରମାନ ଅର୍ଦ୍ଧ-
ଚନ୍ଦ୍ରାକାର । ବର୍ଷା ଦିନେ ଓଦାପାଚିରି ଓ ଇଟା କାନ୍ଥରେ
ଏ ଗୁଳ୍ମ ଜନ୍ମେ । ଏ ଗୁଳ୍ମ ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର; ଏଥିର
ମୂଳରୁ ଡାଳମାନ ନଡ଼ିଆ ବାହୁଙ୍ଗା ପରି ବାହାରି ଥାଏ ।
ବଡ଼ଲୋକମାନେ ସଉକରେ ଆଣି ଏହାକୁ ବଗିଚାରେ
ଲଗାନ୍ତି । ଗୋଡ଼ି ଓ ଝିକଟିକି ପଥର ଗଦା ଉପରେ ଏ ଗଛ
ଉଠେ । ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଗରମ ଓ ଜ୍ୱରର
ଔଷଧ ଅଟେ ହ୍ନ. କ)—The maiden hair fern.

ହଂସରାଡ଼ି(ଳି)—ଦେ. ବି. (ସଂ. ନାମ କଳହଂସ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ
Hamsarāḍi(ḷi) ହଂସଜାତୀୟ ଜଳଚର ପକ୍ଷୀ; କଳହଂସ—
কড়হাংস पनबतक Grey lag goose; Anser Ferus.
[ଉ—ହଂସ ହଂସରାଳମାନେ ଯେ ଭାସୁଛନ୍ତି, କୃ. ଭ. ଆଦି]
[ବ୍ର—ଏହା ମୁଣ୍ଡର ବର୍ଗର ୧୨ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ ପକ୍ଷୀ;
ମୁଣ୍ଡ କଳା; ପେଟ ଧଳା ଓ ଛାତି ଖଇରି; ଗଳା ଲମ୍ବ; ଥଣ୍ଟ
ସିଧା ଓ ଚାଟୁଆ; ଡେଣା ସାନ; ଲାଞ୍ଜ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ; ଗୋଡ଼
ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏମାନେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ନ୍ତି ଓ ଡେଣା ଏବଂ ଗୋଡ଼
ଦ୍ୱାରା ପହଁରନ୍ତି । ଏମାନେ ଶ୍ରୀଷ୍ମାନ୍ତେ ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳ ଅଡ଼ୁ
ଆସି ପୋଖରୀ, ଝୀଲ, ଓ ଚିଲିକା ଆଦି ହ୍ରଦରେ ଦଳ ଦଳ
ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁର ପୂର୍ବରୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲି
ଯାଆନ୍ତି ।]

ହଂସ ରୁତ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହଂସର ଧ୍ୱନି ବା ରବ—
Hamsa ruta 1. The sound of a swan. ୨ । ସଂସ୍କୃତ
ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—2. Name of a Sanskrit metre.

ହଂସ ରୁତା(ତୀ)—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି—ହଂସପରି ରୁତ=ନାଦ
Hamsa rutā(tī) ଯାହାର)—ହଂସପରି କଳନାଦିନୀ—
(a woman) Having the voice resembling
(ହଂସରୁତ—ପୁଂ) that of the swan
[ବ୍ର—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗଳାର ସ୍ୱର ବା କିଙ୍କିଣୀର ନାଦ,
ହଂସନାଦ ପରି କବିମାନଙ୍କ କାନକୁ ଲାଗେ, ତାଙ୍କୁ
ହଂସରୁତା କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ କବିମାନଙ୍କର ଏ
ବିଶେଷଣ ଦେବା ଶୁଣା ନାହିଁ ।]

ହଂସଳି—ଦେ. ବି (ସଂ. ଅଂଶ=କାନ୍ଧ ଓ ଲା ଧାତୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା)—
Hamsali ୧ । ରୌପ୍ୟ ବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର କଣ୍ଠାଭରଣ
হাঁসুলী, হাঁসলী हँसली ବିଶେଷ; ହଂସୁଳି (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—
A crescent-shaped ornament for the
neck. (ବ୍ର—ହାର ଓ ମାଳ ଗୁଚ୍ଛା ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ
ହଂସଳି ଖଣ୍ଡିଏ ଧାତୁରେ ନିର୍ମିତ । ହା ମୁସଲମାନ୍
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।) ୨ । ହଂସୁଳି ହାଡ଼—
2. Collar bone; clavicle.

ହଂସଲୋମଶ—ସଂ. ବି.—କାସୀସ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ହିରାକସ—Green
Hamsa lomaśa sulphate of iron.

ହଂସ ଲୋହକ—ସଂ ବି.—ପିତ୍ତଳ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Brass.
Hamsa lohaka

ହଂସ ସୁତ(ତନୟ)—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) (ତନୟ) ଯମ—Jama.
Hamsa suta (tanaya)

ହଂସ ସୁତା(ତନୟା)—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଯମୁନାନଦୀ—The river
Hamsa sutā(tanayā) Jumna.

ହଂସା—ଦେ ବି. (ସଂ. ହଂସ=ପ୍ରାଣ)—୧ । ପ୍ରାଣ; ଜୀବନ—
Hamsā 1. Life. ୨ । ପ୍ରାଣବାୟୁ—2. Vital air;
শ্বাস প্রাণবায়ু; हँसा breath of life. ୩ । ଧୀକାସି;
ଧୈର୍ଯ୍ୟ—3. Patience. ପ୍ରାଦେ. ବି. (ସମ୍ବଲ)—
ହେଁସ; ମୃଦୁର—Rude reed mat.

ହଂସା(ସେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି—
Hamsā(se)ibā ହସାଇବା—To make one laugh.

ହଂସା ଉଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—ଯହିଁରେ ହଂସା ଉଡ଼ିଯାଏ; ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଲାନ୍ତି-
Hamsā urḍā ଜନକ—Very toilsome.
ভয়ানকশক্ত हँसउड़ानेवाला

ହଂସା ଉଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅତି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ବା ତୃଷାର୍ତ୍ତ ହେବା;
Hamsā urḍibā କ୍ଷୁଧା ଓ ତୃଷାରେ ଓଷ୍ଠାଗତପ୍ରାଣ ହେବା—
প্রাণবেরিয়েযাওয়া हँसाउड़ना 1. Being in extreme
pang for thirst and hunger. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଶୋଷ କରିବା—2. Feeling extreme
thirst. ୩ । କଣ୍ଠାଗତ ପ୍ରାଣହେବା; ମୃତପ୍ରାୟ ହେବା—
3. Being about to die. ୪ । ଧୈର୍ଯ୍ୟଲୋପ ହେବା;
ଧୀକାସି ଛୁଟିଯିବା—4. Loss of patience
[ଉ—ସେ ହକର ଶୁଣି ଦାସଙ୍କ ଉଡ଼ିଲା ହଂସା—
ରାଧାନାଥ—ଇନ୍ଦ୍ରକବଳୁ]—୫ । ଅଣନିଶ୍ୱାସ ହେବା—
5. Being out of breath.

ହଂସାଂଘ୍ରି—ସଂ. ବି.—୧ । ହଂସପାଦ (ଦେଖ)—1. Hamsapāda
Hamsāmghri (See). ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ (ଦେଖ)—
2. Vermilion.

ହଂସାଣ୍ଡ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହଂସ+ଅଣ୍ଡ) ହଂସ ଡିମ୍ବ—
Hamsāṇḍa Swan's egg.

ହଂସାଧରା—ପ୍ରାଦେ. ବି. (ସମ୍ବଲପୁର) —କୁସ୍ତି;—କସରତ—
Hamsādharā Athletics; athletic feat.

ହଂସା ଧରିବା—ପ୍ରାଦେ. କ୍ରି (ସମ୍ବଲପୁର)—କୁସ୍ତି କରିବା—
Hamsā dharibā To perform athletic feats.

ହଂସାବଳୀ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହଂସମାଳା (ଦେଖ)—
Hamsābaḷi Hamsamāḷā (See)

ହଂସାଭିଖ୍ୟ—ସଂ. ବି (ହଂସପରି ଅଭିଖ୍ୟା=ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଯାହାର)—ରୂପ୍ୟ;
Hamsābhikhya ରୂପା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Silver.
(ହଂସାଭିରବ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଂସାମୁଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ. ବି (ଗଞ୍ଜାମ)—ଶଗଡ଼ର ଧୁର ଦଣ୍ଡାର ଅଗମୁଣ୍ଡକୁ
Hamsāmuṇḍi ଯୋଡ଼ିବା କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ, ଯହିଁରେ ଜୁଆଳି ବାନ୍ଧନ୍ତି
(କନ)—A pin attached to the front ends

of the two poles of a cart to which the yoke is tied.

ହଂସାରୂଢ଼—ସଂ, ବଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହଂସ ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିବା—
Hamsārūrdha Riding on a swan, ବି—ବ୍ରହ୍ମା—
(ହଂସାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ) Brahmā.

ହଂସାରୂଢ଼ା—ସ . ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ସରସ୍ୱତୀ—1. The Goddes of
Hamsārūrdhā learning. ୨ । ବ୍ରହ୍ମାଣୀ—2. The wife of Brahmā.
ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଂସ ରୂଢ଼ୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Feminine of Hamsārurdha.

ହଂସାଳି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହଂସସମୂହ—1. A brood
Hamsāli of swans. ୨ । ୩୭ ମାତ୍ରା ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ
—2. A Sanscrit metre of 37 syllables.
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବିଂଶମାତ୍ରା ଉପରେ ଯତିପଡ଼େ ଓ
ଶେଷରେ ୧ ସ ଗ ଣ ଥାଏ (ଛ.ଶ)]

ହଂସି— ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସଦର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) ବି (ତୁଳ. ହି. ହଂସୀ)
Hamsi (ସଂ ହସ୍ ଧାତୁ)—୧ । ହାସ୍ୟ; ହସ—1. Laughter.
୨ । ହସିବା—2. Laughing. ଦେ. ବି—୧ । ଏକ
ପ୍ରକାର ତନ୍ତୀ ଜାତି—1. A caste of weavers.
୨ । ହଂସ ବା ହଂସନାଥର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—2.
Nickname for calling Hamsanātha in fondness.
(ହଂସୁ, ହଂସେଇ—ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ)
(ହଂସେ ଅ, ହଂସୁଆ—ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ)

ହଂସିଆ—ଦେ. ବି—୧ । ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର ଧାରୁଆ ଦାଆ—
Hamsiā 1. Crescent-shaped sharp scythe. ୨ ।
କାସ୍ତେ ହଂସ ବା ହଂସନାଥ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ
हंसु(सि)आ ନାମ—2. Nickname for Hamsanātha
in familarity. ୩ । କଞ୍ଚା ମାଟିକୁ କାଟିବାପାଇଁ
ବ୍ୟବହୃତ କୁମ୍ଭାରଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକାର କଟୁରି—3. A
crescent-shaped bill hook used by potters
to cut wet clay. ୪ । ଚମଡ଼ାକୁ ଛେଲି ଚିକ୍କଣ
କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ମୋଚିମାନଙ୍କର କଟୁରି—4. A
kind of bill hook used by cobblers to
cut or smooth leather. ୫ । ହାତୀର ଅଙ୍କୁଶର
ମୁନିଆ ଅଗ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥିବା ବଙ୍କା ଅଂଶ—5. The
bent portion attached to the pointed
edge of an elephant's goad.

ହଂସିକା—ସଂ. ବି (ହଂସକ+ଆ)—ହଂସୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନମାଳା)—
Hamsikā A she swan.

ହଂସିଖୁସି—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସଦର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) ବି—୧ । ହାସ୍ୟ
Hamsikhusi ଓ କୌତୁକ; ହାସ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦ—1. Laugh
and joy. ୨ । ଆମୋଦ; ମଉଜ—2. Merriment
୩ । ଥଟ୍ଟାତାମସା—3. Jesting and wittisms.

ହଂସିବା—ପ୍ରାଦେ. କ୍ରି (କଟକ ସଦର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା; ସଂ. ହସ
Hamsibā ଧାତୁ, ତୁଳ. ହି. ହଂସନା)—୧ । ହସିବା; ହାସ୍ୟ
କରିବା—1. To laugh. ୨ । ଉପହାସ କରିବା—
2. To deride at. ୩ । ଥଟ୍ଟା କରିବା—
3. To jest.

ହଂସୀ—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ (ହଂସ+ଈ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀ ହଂସ; ମାଈ ହଂସ—1. A
Hamsi she-swan. ୨ । ଦ୍ୱାବିଂଶଅକ୍ଷରପାଦ ଛନ୍ଦୋ-
ବିଶେଷ—2. Name of a Sanskrit metre of
22 letters. [ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ
୨ ମଗଣ, ୧ ତଗଣ, ୩ ନଗଣ, ୧ ସଗଣ ଓ ୧ ଗୁରୁବର୍ଣ୍ଣ
ଥାଏ (ବୃ. ର)]
ଦେ. ବି—ହଂସି (ଦେଖ)—Hamsi (See)

ହଂସୁଆ—ଦେ. ବି—୧ । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାକୃତିକ ଜଳଧାରକୁ
Hamsuā ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ନେଉଥିବା ଏକ ନୈସର୍ଗିକ ନାଳ
—1. A natural drainage channel draining
the water of a part of the Cuttack dist.
into the sea. ୨। ପ୍ରାଚୀନ ବନ୍ଦର ବିଶେଷ—2. The
name of an old port. ୩ । ହଂସ ବା ହଂସନାଥର
ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—3. Nickname of
Hamsanātha. ୪ । ହଂସିଆ (ଦେଖ)—
4. Hamsiā (See)

ହଂସୁଡ଼ା(ରା)—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସଦର; ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) ବଣ. ପୁଂ—
Hamsurdā(ra) ହସୁଡ଼ା (ଦେଖ)—Hasurdā (See)
(ହଂସୁଡ଼ୀ[ରି]—ସ୍ତ୍ରୀ) हंसौड़(रा)

ହଂସୁଲି—ଦେ. ବି—୧ । ହଂସଲି (ଦେଖ)—1. Hamsali (See)
Hamsuli ୨ । ହଂସଲୋମ ନିର୍ମିତ ଶେଯ—2. A quilt made
হাঁসের পালেকের গদি of eider down. ବଣ—ହଂସଲୋମ
परकातोसक ନିର୍ମିତ—Made of eider down.

ହଂସୁଲି ତୁଳି—ଦେ. ବି (ସ. ହଂସ ଓ ତୁଳା)—ତୁଳାପରି କୋମଳ
Hamsuli tuli ହଂସ ଲୋମ—1. The down of the
হাঁসের নরম পালক swan, soft as cotton. ୨ । ହଂସ-
हंसका पर ଲୋମପୂର୍ଣ୍ଣ ଶେଯ—2. A quilt of eider down.
হাঁসের পালকের গদি (ଯଥା—ଶଯ୍ୟନକୁ ଥିବ ହଂସଲି ତୁଳି—
परकातोसक ଦିବସୂର୍ଯ୍ୟ ।)

ହଂସୁଲି ହାଡ଼—ଦେ. ବି (ସଂ ଅଂସ+ଲ. ଧାତୁ)—ବେକର ତଳ
Hamsuli hārda ପାଖରେ କାନ୍ଧ ତଳେ ସାମନାରେ ଥିବା ତଳ
କଣ୍ଠାସ୍ଥି ହାତର ଧନୁକାର ହାଡ଼—Collar bone; clavicle.
हंसोहाड़; हसुलि

ହଂସେଇ ଦେ. ବି. ପୁଂ—(ଆଦରାର୍ଥକ) ହଂସନାଥର ଡାକ ନାମ—
Hamsei Nickname of Hamsanātha in fondness.

ହଂସେଇବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସଦର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା; ତୁଳ. ହି.
Hamseibā ହଂସାନା) କ୍ରି—ହସାଇବା—To cause to laugh.

ହଂସୋଦକ—ସ. ବି (କର୍ମଧା; ହଂସ=ଉତ୍କୃଷ୍ଟ+ଉଦକ)—୧ । ସ୍ୱଚ୍ଛ-
Hamsodaka ବାରି; ନିର୍ମଳ ଜଳ—1. Excellent or pure water. ୨ । ପେୟଜଳ; ପାନୀୟ ବିଶେଷ—2. A kind of drink. [ଦ୍ର—ନୂଆ ମାଟିହାଣ୍ଡିରେ ପାଣି ଭର୍ତ୍ତି ତାକୁ ଦିନରେ ଖରାରେ ଓ ରାତିରେ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣରେ ମୁଦୁଷିବନ ବଢୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ରଖି ଏଥିରେ ଅଳାଇଚ ଗୁଣ୍ଡା ଆଦି ଦେଇ ଏହି ପାନୀୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ। ଏହା ଶ୍ରମ, ପିତ୍ତ, ତୃଷ୍ଣା, ଦାହ, ବିଷଦୋଷ, ମୂର୍ଚ୍ଛା ଓ ଦୋଷତ୍ରୟରେ ଉପକାରୀ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।] ୩ ।(ହଂସ+ଉଦକ ଶରତକାଳରେ ଅଗସ୍ତ୍ୟ ନକ୍ଷତ୍ରୋଦୟ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମଳୀକୃତ ଜଳ (ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର) Water turned clear in autumn.

ହଂ ହୋ—ସ, ଅ—(ଜିଜ୍ଞାସାର୍ଥକ, କ୍ରୁଦ୍ଧାର୍ଥକ, ଅହ୍ୱାନାର୍ଥକ, ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ)
Ham ho ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ହଇ ହେ ! ହେ ! ହୋ ! ଆରେ ହ !—(Interjection) Oh ! (used in interrogation; addressing and assumption).

ହଃ—ଦେ. ଅ—୧ । ଶଗଡ଼ ଓ ହଳରେ ଲଗିଥିବା ବଳଦଙ୍କୁ ଠିଆ
Hah କରାଇବା ପାଇଁ ଗୃହଳର ଡାକ—1. (Interjection) A
(ହଃହଃ—ଅନ୍ୟରୂପ) sound made by the driver in
ଥାମ୍; ହ directing the cart or plough bullocks to stop; Stop !—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ)ଅ—୧ । ହଁ (ସମ୍ମତି ବା ଅନୁମୋଦନାର୍ଥକ)—1. Yes. ୨। ପ୍ରାଦେଶିକ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ବଳଦଙ୍କୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ) ଡ ଡ !—A sound used by drivers to goad draft bullocks to advance.

ହଃ ! ହଃ ! ଡି ! ଡି !—ଦେ. ଅ (ସହଚର)—ଗାଡ଼ିର ଓ ହଳର
Hah ! hah ! di ! di ! ବଳଦଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଠିଆ କରାଇବା
ଝଃ ! ଡ଼ୀ, ଡ଼ୀ ! (ହଃ ହଃ) ଓ ଚଳାଇବା ପାଇଁ (ଡି ଡି) ବ୍ୟବହୃତ
ହ , ହ ! ଆବ, ଅବ ! ଶବ୍ଦ—Interjections used in stopping and moving draft bullocks respectively.

ହଁ—ଦେ. ଅ. (ସଂ. ହଂ)—୧ । ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ମତି ବା ଅନୁମୋଦନ ସୂଚକ
Hañ ଉତ୍ତର (ଅର୍ଥ—ପ୍ରଶ୍ନକର୍ତ୍ତା ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ତାହାରେ
(ନାଁ, ନାହିଁ, ଉଁହୁଁ, ଏହେଁ—ବିପରୀତ) ମୋର ସମ୍ମତି ଅଛି ତାହାହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଅଟେ—1. (Interjection) Yes; all right; (denoting approval or agreement). ୨ । କଥା କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କଥା କହୁଁ କହୁଁ ହଠାତ୍ ଥମିଯିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୋତା ତାଙ୍କ କଥାକୁ ମନ ଦେଇ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି ଓ ବକ୍ତା ଯେଉଁ କଥା କହୁଛନ୍ତି ତାହା କହନ୍ତୁ, ଏହା ବକ୍ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାପାଇଁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ବାକ୍ୟ । ହଁ (ଅର୍ଥ—ଅଚ୍ଛା; ତା ପରେ କିଅଣ କହୁଛନ୍ତି କହନ୍ତୁ). 2. Yes; go on; well then; (an interjection used by hearer when a speaker takes breath, indicating that the hearer is attentive and requesting the speaker to continue. ୩ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନାମ ଧରି ଡାକୁଥିଲେ ୨ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ୧ମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦ)—ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଡାକ ଶୁଣିଲିଣି—3. Yes (used in responding to a call), I am hearing your call. ୪ । କେତେକ ସମୟ ପୂର୍ବରେ ବୋଲା ଯାଇଥିବା କଥାକୁ ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କରିବା ସମୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ପଦ—4. Now to continue ; now then ; (a word used before continuing a discourse which had been left unfinished sometime before). ୫ । ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର, ଆଜ୍ଞାପାଳନ, ସମ୍ମତି, ଅଙ୍ଗୀକାର, ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଅନୁମୋଦନ ସୂଚକ ଶବ୍ଦ—5. Yes; it is so; (a word used in replying to a question; obeying an order, agreeing, promising, vowing and supporting a matter.). ୬ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—6. Look here; Here; hear hear! (interjection used in drawing another person's attention). ୭ । ବକ୍ତାଙ୍କର ପୂର୍ବବିସ୍ମୃତ ବିଷୟକୁ ଉତ୍ଥାପନ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—7. A word used to introduce a matter which the speaker had forgotten to mention before. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ରେ, ଲୋ, ହେ, ହୋ, ବେ ଆଦି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ] ୮ । କଥା କହିବା ସମୟରେ କଥିତ ବାକ୍ୟର ଶେଷରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଧମକାଣି—8. A word used in threatening after the finish of a sentence.

ହଁକ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—୧ । ଈର୍ଷା—1. Envy; jealousy;
Hañk ୨ । ନଜର; ଦୃଷ୍ଟି—2. Look.

ହଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେବା; ସମ୍ମତ
Hañ kariba ହେବା—1. To agree to. [ଦ୍ର—
ହଁ କରା ଅକାର ହକାର ମକାରେ, ଶବଦ ଉଚ୍ଚର ହଁକରେ
हाँ करना ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୨ । ଆପଣାକୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ଡାକୁଥିଲେ ଜବାବ ଦେବା—2. To respond to a call. ୩ । କଥା କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ମଝିରେ ମଝିରେ ଥମି ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କୁ କଥା କହିବା ପାଇଁ 'ହଁ' ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ଉତ୍ସାହ ଦେବା—3. To speak 'yes' at intervals to persuade a speaker to speak on while he stops to take breath at intervals.

ହଁକସ୍—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବ —୧ । ଈର୍ଷା – 1. Envy; jealousy.
Hañkes ୨ । ଅଲଙ୍କ—2. Grudge; spite.

ହଁକଂ—ବୈଦେ. ବ—ନାମ—ହଂକଂ (ଦେଖ)—
Hañkam Hankam (See)

ହଁକା—ଦେ. ବ—ହକା (ଦେଖ)—
Hañkā Hañka (See)

ହଁକା (କେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଙ୍କାଇବା (ଦେଖ)—
Hañkā (ke) ibā Hankāibā (See)

ହଁକାଇ ଦେବା—କ୍ରି—ହକାଇ ଦେବା –
Hañkāi debā Hañkāi debā.

ହଁକା ହଁକି—ଦେ. ବ—ହଙ୍କାହଙ୍କି (ଦେଖ)—
Hañkā hañki Hañkābañki (See)

ହଁଚଁ—ଦେ· ଅ—୧ । ହଁ ହୁଁ; ହିଁହୁଁ; ଇତସ୍ତତଃ ଗତି କରିବା—1.
Hañchañ Moving to and fro. ୨ । କୌଣସି କଥାରେ
ଉଁ ହୁଁ ଚୁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେବା—2.Replying to anyt ing.
୩ । ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବା—3. Replying to a question. ୪ । ଆପତ୍ତି କରିବା—4. Objecting to something. ୫। ଇତସ୍ତତଃ—5. To and fro.

ହଁଚଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦେବା—1. To give
Hañchañ karibā a reply. ୨ । ଆପତ୍ତି କରି କହିବା
ଉଁ ଚୁଁ କରନା —2. To raise any objection. [ଯଥା—
चू करना ସାଅନ୍ତାଣୀ ଗାଳି ଦେଲାବେଳେ ଶ୍ୱଶୁରର ହଁଚଁ କରିବାର
ଜୋ ନାହିଁ] ।

ହଁଚଁ ହେବା—ଦେ.କ୍ରି —୧ । ଇତସ୍ତତଃ ହେବା—1.To move to
Hañ chañ hebā and fro. ୨ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ଟିକିଏ ମାତ୍ର
ଚଂବଂକରା ବିଚଳିତ ହେବା—1.To move even slightly
इधरउधरहोना from a place.

ହଁଡ଼ା—ପ୍ରା. ଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ଭୂମିରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା ଧନ—
Hañrdā Buried treasure.

ହଁତା—ପ୍ରାଦେ.୧ ।(ସମ୍ବଲପୁର)ସର୍ବନାମ(କଥା କହିବାବେଳେ କୌଣସି
Hañtā ବସ୍ତୁର ବା ବିଷୟର ନାମ କଥକଙ୍କ ମନେ ନ ପଡ଼ିଲେ
ସେହି ବସ୍ତୁକୁ ଲକ୍ଷ କରି ବ୍ୟବହୃତ; ତୁଳନା
ଭଦ୍ର କୋରଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହା)—ଏହା; ତାହା; ସେହି
ବସ୍ତୁ; ସେହିତା; ଏହିତା—That matter or that thing (whose name does not occur to my mind now).
ପ୍ରାଦେ(ପାଟଣା) ଅ—ହୁଏ ତ; ବୋଧହୁଏ—2.Meseems.

ହଁ ଭରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ହଁ କରିବା—To agree to. [ଯଥା—
Hañ bharibā ବାପା ସାହୁଙ୍କ କଥାରେ ହଁ ଭରିଲେ—
ହୁଁ ବଳା हाँकरना ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି]

ହଁ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ହଁ କରିବା (ଦେଖ)—
Hañ māribā Hañ karibā (See)
हाँ हूँ बला हाँ मारना

ହଁ ଯେ—ଦେ.କ୍ରି.ଅ.—୧ । ହିଁ, କିନ୍ତୁ—1. Yes, but. ୨ । ହିଁ,
Hañ je ମଧ୍ୟ—2. Yes also.
हाँकिन्तु हाँतो ,हाँभी [ଯଥା—ପ୍ରଶ୍ନ—ଠାକୁର ଘରେ ତୁ ପଶିଥିଲୁ?
ଉତ୍ତର—ହଁ ଯେ, ମୁଁ କଦଳୀ ଖାଇ ନାହିଁ ।
ପ୍ରଶ୍ନ— ତୁ ପୁରୀକୁ ଏଥର ଯାଉଥିବୁ ?
ଉତ୍ତର—ହଁ ଯେ, ମୋ ଅଣ୍ଟାରେ ପଇସା ଥିଲେ
ମତେ ସାଙ୍ଗ ମିଳବେ ।]
[ଦ୍ର—ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରଦାତା ସମ୍ମତିସୂଚକ 'ହିଁ
ପ୍ରୟୋଗ କରି ସାଙ୍ଗ ଆଉ କିଛି କଥା କହିବାର ଥିଲେ
'ହିଁ' ସଙ୍ଗେ 'ଯେ' ଲଗାନ୍ତି ।]

ହଁସ୍ୟ—ପ୍ରାଦେ. (ଭତଡ଼ୀ. ଭାଷା) ସର୍ବ—ସେ—He.
Hañya

ହଁସ୍ୟ ଠାନେ—ପ୍ରାଦେ. (ଭତଡ଼ୀ ଭାଷା) ସର୍ବ—ସେଠାରେ—There.
Hañya thāne

ହଁସ୍ୟ ଭିତର—ପ୍ରାଦେ. (ଭତଡ଼ୀଭାଷା) ସର୍ବ—ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ—
Hañya bhitar From among them; of them.

ହଁସ୍ୟମନ—ପ୍ରାଦେ. (ଭତଡ଼ୀ ଭାଷା) ସର୍ବ—ସେମାନେ—They.
Hañyaman (ହିଁସ୍ୟମନକେ=ସେମାନଙ୍କୁ)

ହଁରେ—ଦେ. ଅ—ହଇରେ (ଦେଖ)—Haire (See).
Hañre

ହଁଲୋ—ଦେ. ଅ—ହଇଲୋ (ଦେଖ)—Hailo (See).
Hañlo

ହଁସ୍ରା—ପ୍ରାଦେ. (ଛତିଶ ଗଡ଼) ବ—ହାତୁଡ଼ି—Hammer.
Hañsrā

ହଁସ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ. (ସଂ. ହଂସ)—ହଂସ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hañsa (etc) Hamsa etc (See). ପ୍ରାଦେ. (କଟକ
ସହର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) —ହସ (ଦେଖ)—2. Hasa (See)

ହଁସଗେଲ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ.— କ୍ରୀଡ଼ାକୌତୁକ—
Hañsagel (ହଁସ କୌତୁକ—ଠଟ୍ଟାରୁପ)· Merriment sport

ହଁସରା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବଣ—ଯେ ବେଶି ବା ସର୍ବଦା ହସେ;
Hañsarā ହସୁରା – Given to laughing much
(ହଁସରୀ - ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଁସରେଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ — ହଂସଜାତି — Grey
Hañsarel lag goose.

ହଁସା(ସି) —ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ (ତୁଳ. ହି. ହଂସୀ)—ହସ; ହାସ୍ୟ—
Hañsā(si) Laughter.

ହଁସା(ସେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ. (କଟକ ସହର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି—
Hañsā(se)ibā ହସାଇବା (ଦେଖ)—Hasāibā (See).

ହଁସାଧର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—କୁସ୍ତି; କସରତ; ବ୍ୟାୟାମ—
Hañsādharā Athletics; physical exercises.

ହୁଁସିବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି (ସଂ. ହସ୍ ଧାତୁ)
Hañsibā —ହସିବା (ଦେଖ)—Hasibā (See).

ହାଁ ହାଁ—ଦେ. ଅ. (ସହଚର)—ସମ୍ମତିସୂଚକ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟ—Two
Hāñ hāñ हां हाँ हाँ words denoting consent.

ହକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ—1. Right
Hak in property etc. ୨ । ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଧିକାର—
हक हक 2. Due right. ୩ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ—3. Duty.
୪ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ କଥା—4. Right thing. ୫ ।
ଉଚିତ ବିଷୟ—5. Proper thing. ବୈଦେ. ବିଣ
(ଅ)—୧ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ; ନ୍ୟାୟାନୁମତ; ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ;
(ବେହକ୍, ନାହକ୍—ବିପରୀତ-ବିଣ) ପ୍ରକୃତ—1. Just. ୨ ।
ପ୍ରାପ୍ୟ—2. Due. ୩ । ଉଚିତ; ସଙ୍ଗତ—
3. Proper; reasonable.

ହକ କଉଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ଅ. ହକ୍; ସ. କପର୍ଦ୍ଦକ)—୧ । ନ୍ୟାୟାର୍ଜିତ
Hak kaurdi ଅର୍ଥ—1. Well-earned money. ୨ ।
हकेरधन हककौड़ी ଉଚିତ୍ ଦାମ୍—2. Due price. ୩ ।
ଦ୍ରବ୍ୟାଦିର ପ୍ରକୃତ ଦାମ୍—3. Actual price.
୪ । ପ୍ରକୃତରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ମୂଲ୍ୟ—4. Price
actually paid or paid in cash. ୫ । ଉଚିତ
ପ୍ରାପ୍ୟ; ହକ୍ ପାଉଣା—5. Just due.

ହକ୍ କଥା—ଦେ. ବି (ଅ. ହକ୍; ସ. କଥା) - ୧ । ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ
Hak kathā ବାକ୍ୟ—1. Just words. ୨ । ଉଚିତ କଥା
ठिक् कथा, हक् कथा —2. Proper words. ୩ । ନ୍ୟାୟ
हक बात ସଙ୍ଗତ ବିଷୟ—3. Just matter. ୪ । ଉଚିତ
ବିଷୟ—4. Proper matter.

ହକ୍ କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚିତ କଥା କହିବା—
Hak kahibā To speak what is proper.
উচিত কথা বলা [ଯଥା—ହକ୍ କହିବ, ଗୁରୁ ଚଢ଼ିଲେ ଚଢ଼ିବେ—
हक कहना ପ୍ରବଚନ ।]

ହକ୍ ଚକ୍—ଦେ. ଓ ବିଣ—୧ । କଳି କଳିଆ; ଉକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟୁକ୍ତି—
Hak chak 1. Quarrel; mutual change of hot
দাম কসাকসী words. ୨ । ଦ୍ରବ୍ୟାଦି କିଣିବା ବିକିବାବେଳେ
झगड़ा ଦର ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁତ ଗପିବା; ଦର ଦସ୍ତୁର କରିବା—
2. Higgling and haggling. ୩ । କୌଣସି
ବିଷୟକୁ ଥରକେ ସ୍ଥିର ନ କରି ଇତସ୍ତତଃ ହେବା—
3. Hesitating; hesitancy. ୪ । ଧକଚକ
(ଦେଖ)—4. Dhakachaka.

ହକ୍ ଚକ୍ କରିବା(ହେବା)—ଦେ.କ୍ରି—୧ । ଧକଚକ କରିବା; ପଣ୍ୟାଦି
Hak chak karibā(hebā) କିଣିବା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅଯଥା କଚ୍ଚିବାରଦର
दर दस्तुर करा ଦସ୍ତୁର କରିବା—1.To higgle and haggle.
झगड़ा करना ୨ । ମନରେ ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—2. To hesi-
tate. ୩ । ଧକ୍ ଚକ୍ ହେବା (ଦେଖ)—3. Dhaka
chaka hebā (See)

ହକ୍ ଚକିଆ—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ)—୧ । ଧକଚକିଆ; ଖେଙ୍ଗା; ଯେଉଁ
Hak-chakiā ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ରବ୍ୟାଦି କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟରେ ବହୁତ ଅଯଥା
(ହକ୍ ଚକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦର ଦସ୍ତୁର କରେ—1. Very hig-
গোল মেলে gling and haggling (person).
झगड़ालू ୨ । ବାବଦୂକ—2. Babbling; talkative.
୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଇତସ୍ତତଃ କରେ—3. Hesita-
ting.

ହକ୍ଟା ହକ୍ଟି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଜାତ) ବି—ଟଣାଟଣି—Mutual
Hak-ṭā hak-ṭi pulling or straining.

ହକ୍ ଦାବି—ବୈଦେ. ବି (ଫରାସୀ)—୧ । ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ଦାବି—
Hak dābi 1. Just claim. ୨ । ନିଜର ସ୍ୱତ୍ୱକୁ ଦାବି
हक दाबी କରିବା—2. Claiming of what is one's
due.
हक दाबी

ହକ୍ ଦାମ୍—ଦେ. ବି—ଉଚିତ ବା ନ୍ୟାଯ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ—
Hak dām Proper or reasonable price.
ঠিক দাম उचित दाम

ହକ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫରାସୀ) (ଅ. ହକ୍; ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ-ଦାର୍)-
Hak-dār ପାଇବାର ଅଧିକାରୀ—Entitled to get.
हकदार ବି (ଫରାସୀ)—୧ । ନ୍ୟାୟ ମତେ
হকদার ଅଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Rightful owner.
୨ । ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ଦାବିଦାର୍—2. Rightful
claimant.

ହକ୍ ନାକ୍—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହକ୍ ନାହକ୍ (ଦେଖ)
Hak-nāk Hak nāhak (See)
କ୍ରି. ବିଣ—ହକ୍ ନାକେ (ଦେଖ)
Hak nāke (See)

ହକ୍ ନାକ୍ ପରିଚ୍ଛା—ଦେ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟ
Hak nāk parichhā ସ୍ଥଳରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାର
ন্যায় অন্যায় পড়িছা ଅଧିକାରୀ—1. A person having the
उचित अनुचित जाँच करने वाला right to pass
remarks about any matters, proper or
improper. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରର ବିଷୟରେ ମନ୍ତବ୍ୟ
ପ୍ରକାଶ କରେ—2. A person passing opinion
on the affairs of others. ୩ । ପରର କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An officious
person.

ହକ୍ ନାକେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଅକାରଣରେ, ବୃଥା—
Hak nāke 1. In vain. ୨ । ନ୍ୟାୟରେ ଓ ଅନ୍ୟାୟରେ—
বৃথায়, নাহক 2. Justly and unjustly. ୩ । କିଛି କାରଣ
नाहक, हक नाहक ନ ଥାଇ—3. For nothing. ୪ ।
କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଔଚିତ୍ୟ ଅନୌଚିତ୍ୟ ବିଚାର ନ
କରି—4. Without consideration of the
rightness or otherwise of any matter.
୫ । ଅପ୍ରୟୋଜନରେ—5. Unnecessarily.

ହକ୍ ନାହକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—୧ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ କଥା ଓ ଅନ୍ୟାୟ
Hak nāhak ବିଷୟ—1. Just and unjust thing or
হক নাহক matter. ୨ । ଭଲମନ୍ଦ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
हक नाहक ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ସବୁକଥା—2. All personal
matters good and bad.

୩ । ନ୍ୟାୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟ—3. Justice and injustice; propriety and impropriety. ବିଣ ୧ । ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟାଯ୍ୟ—1. Just and unjust. ୨ । ଉଚିତାନୁଚିତ; ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଓ ଅନ୍ୟାୟ—2. Proper and improper. କ୍ରି. ବିଣ—ହକ୍‌ ନାହେ (ଦେଖ)—Hak nāke (See)

ହକ୍‌ ନାହକ୍‌ ପରୀକ୍ଷ—ଦେ. ବି—ହକ୍‌ନାକ୍‌ ପରୀକ୍ଷ (ଦେଖ)—
Hak nāhak parichhā Hak nāk parichhā (See)

ହକ୍‌ ପାଉଣା—ଦେ. ବି—ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ୟବସ୍ତୁ ବା ପଦାର୍ଥ—
Hak pāunā Rightful or proper dues.
ন্যায্য পাওনা, হক পাওনা ବିଣ—ନ୍ୟାୟତଃ ପ୍ରାପ୍ୟ—
हक पावना Rightly due.

ହକ୍‌ ବକ୍‌ (ବହକ୍‌)—ବୈଦେ. ବି (ପ୍ରଚଳିତ; ଅ. ହକ୍‌=ନ୍ୟାୟ ଓ
Hak bak (bahak) ବକ୍‌=ବଳ ପଡ଼ିବା—Transgression.
ন্যায় অন্যায় उचित अनुचित —ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ—Right and wrong.

ହକ୍‌ ବାତ୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଏ) (କଚିତ୍‌, ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ହକ୍‌ କଥା (ଦେଖ)
Hak bāt Hak kathā (See)
हक कथा हक बात

ହକ୍‌ ମାଲିକାନା—ବୈଦେ. ବି (ଅ) (କଚିତ୍‌)—କୌଣସି ସ୍ଥଳରେ
Hak mālikānā ବା ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ—
হক্‌ মালিকানা हक मालिकाना Proprietary right in a thing or property.

ହକ୍‌ ମିଲ୍‌କିଅତ୍‌—ବୈଦେ. ବି (କଚିତ୍‌)—ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—
Hak mil-kiat Right and title.
হক্‌ মিলকিঅত্‌ हक मिलकिअत्‌

ହକ୍‌ ମୌର(ରୁ)ସୀ—ବୈଦେ. ବି (ଅ) (କଚିତ୍‌)—ପିତୃ ପୈତାମହିକ
Hak maura(ru)si ସ୍ୱତ୍ୱ—Ancestral right or title.
হক্‌মৌরসী हक मौरुसी

ହକ୍‌ ସଫା—ବୈଦେ. ବି (କଚିତ୍‌) (ଅ)—ହକ ସଫା (ଦେଖ)
Hak saphā Haka saphā (See)
হক সফা हक सफा

ହକତ୍‌—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ (ଅ. ହରକତ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହରକତ୍‌
Hakat (ଦେଖ)—Harakat (See)
হরকত हरकत

ହକର୍‌—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଫେରିବାଲା; ଯେଉଁ ପଣ୍ୟବିକ୍ରେତା ଘର ଘର ବୁଲି ଭାବ ଭାବ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରି କରେ—
Hakar
হকর फेरिवाला A hawker.

ହକର୍‌ ହ(ଚ)କର୍‌ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଲୁକି ଗୁଳ
Hakar ha(cha)kar hebā ଗୃଲୁଥିବା ଘୋଡ଼ା ଉପରେ(ବସିବା
হট হট করে যাওয়া ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ) ଉପରକୁ ତଳକୁ ଉଠିପଡ଼ି
हिलना ହୋହୋଇବା—1. To jolt on a trotting horse; to rise up and down with repeated jerks on a horse which is trotting. [ଯଥା—ରଜା ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼ି ହକର୍‌ ହକର୍‌, ମୁଁ ଖଣ୍ଡିଆ କାଳୁ ଚଢ଼ି ହକର୍‌ ଚକର୍‌—ଗୀତ ।] ୨ । ବାଟେଇ-ଥିବା ଭେଣ୍ଡ଼ାମାନଙ୍କ କାନ୍ଧର ଅସମତା ଦୋଷରୁ ସବାରିର ଦୋହଲା ଯୋଗୁଁ (ତହିଁରେ ବସିଥିବା ମନୁଷ୍ୟ) ବାତଲାଉଲା ହେବା—2. To jolt or to have one's body shaken with jerks in a palky borne by inexpert or unequal bearers. ୩ । ଚଟେଲା ଭଲରେ ବା ଅସମ ଭୂମିରେ ଚଳୁଥିବା ଶଗଡ଼ରେ ବସିଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ନାଚଲାପରି ଥରେ ଉପରକୁ ଥରେ ତଳକୁ ଆସିବା—To jolt while riding a cart going on uneven ground. ୪ । ହକ ହକ ହେବା (ଦେଖ)—4. Haka haka hebā (See).

ହକରା—ଦେ. ବି. (ସଂ. ହକ୍କାର=ଅହ୍ୱାନ)—୧ । ହାକରା; ଅହ୍ୱାନ;
Hakarā ଡାକିବା; ଡାକରା—1. Invitation; calli,
হাঁকাব, হাঁকা [ଯ୍ଥା—ସମ ଅଙ୍କ ଦେଲେ ଅଦେ ସୁଗ୍ରୀବ ରାଜନ
बुलाहट ନଳଙ୍କୁ ହକରା କର ଅଣାଅ ବଦନ—ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ] ୨।
ରାଜା ବା ଅଦାଲତ ଆଦିଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ଅହ୍ୱାନ—2. Summons to attend a king or Court. [ଯଥା—ରାଜାଙ୍କ ହକରା ଅସିଲା ଦାସଙ୍କ ପ୍ରତି—ରଘୁନାଥ, ଛାନ୍ଦବନ୍ଧ]—୩ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କରେ ଗନ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ବା ଦଶହରାଦିନ ଗ୍ରାମଠ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ହୋଇଥିବା ଭୋଗ ବା ବୋଦାମାଂସ ଗ୍ରାମବାସୀ ମହାଜନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟ ହେବା ସମୟରେ ଗ୍ରାମର ପୂର୍ବପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ଲିଖିତ ପାଞ୍ଜି ପଢ଼ି ଯଥାକ୍ରମେ ଜଣେ ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା—3. The act of serially calling out the names of the Brahman inhabitants of a Brahman village for giving each his share of the offering made to the village Deity on certain festival days. ୪।ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭକ୍ତିରୂପେ ବଣ୍ଟା ହେବା ଭୋଗ ବା ମାଂସର ଗୋଟିଏ ଭାଗ—4. One share or allotment of the offerings of the village—Deity apportioned to each Brahman villager of a Sāsana village; perquisite due to every house-holder out of the offerings made to the village-Diety. [ପ୍ର—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସଳଗ୍ରଡ଼ସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ଶାସନମାନଙ୍କରେ ଶାସନବାସୀ ମହାଜନମାନଙ୍କର ଭାଗ ବଣ୍ଟା ସଂଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ ମୋଟ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ଗ୍ରାମ ଦେବଙ୍କ ଭୋଗରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାଜନଙ୍କର ହକ୍‌ ବା ସତ୍ତ୍ୱ ଥାଏ । ଗନ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ମୋଟ ପତ୍ରରୁ ଯାହା ଭୋଗ ଲାଗେ ଓ ଶାରଦୀୟ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟରେ ଯେଉଁ ବୋଦା ବଳିପଡ଼େ ତାହା ପୂର୍ବପ୍ରଥା ଅନୁସାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାଜନଙ୍କୁ ଡକରା କରିଯାଇ ବଣ୍ଟା କରାଯାଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ତରଫରୁ

କେହି ହକର୍ ନେବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହୁଅନ୍ତି ତାଙ୍କର ହକର୍ ବୁଡ଼ିଯାଏ ବା ଲୋପପାଏ । ଏ ହକର୍ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମ ଉଦ୍ଧ ଓ ଗ୍ରାମ ଭୂମି ଅଂଶର ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ବ୍ୟକ୍ତି ଗ୍ରାମର ଉଦ୍ଧ ବା ଭୂମିହି ଖରିଦ କଲେ ସେହି ଖରିଦ ବଳରେ 'ହକର୍' ପାଇବାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ନ ପାରନ୍ତି ।]

ତତ୍ତ୍ୱପାଠାନ ୫ । ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜରେ ଶଶୁରଘରକୁ ନବବଧୂକୁ
ପୁଜାର ଘରକୁ ପାଳ ଅଣିବା ପାଇଁ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଅବସରେ ଜୋଇଁକୁ ଅଣିବା ପାଇଁ ପ୍ରେରିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ସାମଗ୍ରୀ ବା ଯୋଗାଡ଼—5. A tray containing certain propitiatory articles as presents. (i. e ମହାପ୍ରସାଦ, ନଡ଼ିଆ, ହଳଦୀ) sent with the invitation to invite the daughter-in-law or son-in-law to the father-in-law's house.

ହକରି(ରେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି.—୧ । ଡକାଇବା—1. To send for.
Hakarī(re)ibā [ଉ—ଶ୍ରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ, ହନୁ କଟକେ ଶାଭୂନା
हँकाना बुलाना ଦେଇଣ ହକରଇଲେ କପିକଟକ]
ବଚନ ସୁମାପୂଣ] ୨। ଅଣାଇବା—2. To fetch.
[ଉ—ସ୍ୱେଚ୍ଛେକ ବୋଲିଣ ସାର ହକରାଇଲେ ।
ହିହାସନ ଚଳେ ପଣା ସାର ପାଡଲେ — ପ୍ରାଚୀ ନଳ ଚରିତ]

ହକର୍ କନ୍ଦା— ଦେ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)—ଔଷଧ ମୂଳ ବିଶେଷ (ଏହାକୁ
Hakarā kandā ଦହି ସହିତ ବାଟି ପିଅଇଲେ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ,ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଓ ଅତିସାର ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ । ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) A kind of medicinal root bulb.

ହକର୍ ଡାଡ଼ା(ଡା)କର୍—ଦେ. ବି. (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର) —ଡାକ ହାକ—
Hakarā ḍa(ḍā)karā ডাক হাঁক बुलाहट उलाहट Calling.

ହ କରିବା —ଦେ. କ୍ରି.—ଚାଲୁଥିବା ଶଗଡ଼ର ବା ହଳର ବଳଦକୁ ଠିଆ
Ha kariba କରାଇ ଶଗଡ଼ର୍ ବା ହଳର ଗତି ବନ୍ଦ କରିବା—
थामान. ह करना To stop the motion of a cart or plough by directing the bullocks to stop.

ହକଲା—ଦେ.ବି.—(ସ. ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—(ଲୁଗା)ଧୋଇବା—Washing
Hakalā (of a cloth). ବିଣ—ଧୌତ (ବସ୍ତ୍ର)—
ধোয়া, কাচা धुलाई; काचा धुलायाहुआ Washed cloth.

ହକଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ହକାଳିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)
Hakala(le)ibā ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହକାଳିବା କ୍ରିୟା କରିବା—
काचान धुलाना 1. (Causative of Hakālibā).
To cause to wash. ୨ । (ବସ୍ତ୍ରାଦ) ଧୌତ କରଇବା—2. To have (a cloth) washed.

ହକଳା ହକଲି—ଦେ. ବି.—ଧୁଆଧୋଇ; ବହୁ ବସ୍ତ୍ରର ବା ବହୁବାର
Hakalā hakali ଧୋଇବା କର୍ମ—Washings.
धुयाधुयी धुलाईउलाई

ହକ ଶଫା —ଦେଦେ. ବି—(ମୁସଲମାନ୍ ଅଇନ୍) (ଅ. ହକ୍‌ଶଫା)—
Hak śafā କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ
हक्सफा हक्कशफा ବସିଲେ ତାହାକୁ ସେହି ଦାମରେ କିଣିବା । ଯାହି ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କର (ଯଥା — ପ୍ରତିବେଶୀଙ୍କର, ସମ୍ପତ୍ତିର ଜଣେ ଅଂଶୀଦାର ମାଲିକଙ୍କର) ସେହି ସ୍ୱତ୍ୱ ଅଇନ ଅନୁସାରେ ଅଛି ।—(Mahomedan Law) Right of preemption; right to purchase a property in preference to other purchasers which vests in a co-sharer or a neighbour of a property to be sold. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ଅଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ଯେବେ ସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ବସନ୍ତି, ଉକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅନ୍ୟ ଅଂଶୀଦାର୍ ବା ପ୍ରତିବେଶୀ ଅଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ସେତିକି ମୂଲ୍ୟ ଦେଲେ ଭୂସ୍ୱାମୀ ଶେଷୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟରେ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।]

ହକସ୍ —ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । ଅକସ; ଈର୍ଷା—1. Spite.
Hakas ୨ । ଅବଜ୍ଞା—2. Grudge.

ହକସ କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ବଳ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ
Hakasa karibā ପ୍ରତିଯୋଗିତାକାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶେଷ ଯିଏ ହାର ଚିକ୍ରି ବା ପଣ—Wager.

ହକ ହକ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହକର ହକର ହେବା (୧) (ଦେଖ)
Haka haka hebā 1. Hakar hakar hebā (1)(See)
হট হট করে যাওয়া ୨ । ହକର ହକର ହେବା (୨) (ଦେଖ) 2. Hakar hakar hebā (2) (See). ୩ । ହକର ହକର ହେବା, (୩) (ଦେଖ)—3.Hakar hakar (3) (See). ୪ । ଉଦେଇ ଉଦେଇ ହେବା; କୌଣସି କଥା
উদ্‌বিগ্নহওয়া କହିବାକୁ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଦେଖାଇବା, ମନକଥା ବାହାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା; (ମନ) ଧକ ଧକ ହେବା—4. To show eagerness to do any act or to speak anything. [ଦ୍ର—ମନର ଉଲାସିତ ଅବସ୍ଥାରେ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ଧକ ଧକ ବା ଉଦେଇ ଉଦେଇ ହୁଏ, ଏବଂ ଉକ୍ତ ଚଞ୍ଚଳତା ବାହ୍ୟ ଲକ୍ଷଣଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅମୁକ କାମ କରିବାକୁ "ହକ ହକ ହେଉଛି" ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।]

ହକା—ଦେ. ବି—(ସଂ ହୁଙ୍କାର)—ହାକ; ଅହ୍ୱାନ—Call.
Hakā हाँक बुलाहट [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଡକା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ହକାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଙ୍କାଇବା (ଦେଖ)—Hāṅkāibā(See).
Hakaiba

ହକାରିବା—ଦେ, କ୍ରି(ସ. ହୁଙ୍କାର=ଅହ୍ୱାନ)—୧ । ଅହ୍ୱାନ କରିବା—
Hakāribā 1. To call. [ଉ—ଇନ୍ଦ୍ର ସକଳକୁ
हाँका बुलाना ହକାରି । ବୋଲଇ ଯାଅ ମଧୁପୁରୀ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ.] ୨ । ପାଖକୁ ଡାକିବା—2. To summon. [ଯଥା—

ବୃକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ହକାରିବା — ଭୂପତି ଟେମ. ପଞ୍ଚାମୃତ]—
ତୁଳା ହଙ୍କାରନା ୩ । (ପୂର୍ବେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଜାହାଜ
ଚଳୁଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଜାହାଜିଆ ଶବ୍ଦ ।)
ପାଲ ଟାଣିବା—3. To set the sails of a ship.
୪ । ପତାକା ଉଠାଇବା—4. To raise a flag.

ହକାଳିବା – ଦେ. କ୍ରି —(ସ, ପ୍ରକ୍ଷାଳନ)—(ଲୁଗା) ଧୋଇବା—
Hakāliba কাচা ধোনা To wash (clothes).

ହକାଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଲ) କ୍ରି.— ୧। ତଡ଼ିବା—1. To drive
Hakāliba away; to expel. ୨ । ଗାଡ଼ିରେ
ଲାଗିଥିବା ବଳଦମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବା—2. To drive the
bullocks yoked to a cart

ହକାହକି—ଦେ.ବି. [ସଂ ହକ୍କାର=ଆହ୍ୱାନ)—୧ । ଡାକହାକ; ବହୁଂର
Hakāhaki ଆହ୍ୱାନ—1. Several calls. ୨ । ଡକାଡକି;
ডাকাডাকি বুলাহট উলাহট ପରସ୍ପରକୁ ଡାକିବା—2. Calling
each other.

ହକି(କ୍କି)—ବୈଦେ. [ଇଂ.] ବି—(ଇଂରାଜୀ ହକୀ ଶବ୍ଦ; ଇଂ. ହୁକ୍=
Haki(kki) ଅଙ୍କୁଶ ବା ବକ୍ରାଗ୍ର ଯଷ୍ଟିରୁ ଏହି ହକୀ ଶବ୍ଦ
হকি हौकी ହୋଇଅଛି ।) ୧ । ଏକପ୍ରକାର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଖେଳ—
1. Hockey. [ଦ୍ର—ଏହି ଖେଳ ବିସ୍ତୃତ
ପଡ଼ିଆରେ ଖେଳା ହୁଏ । ଖେଳାଳିମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ବା
ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟାରେ ବିଭକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଖେଳାଳିମାନେ ଗୋଡ଼ରେ
ବା ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ଚଢ଼ି ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ
ଅଗ ଚେପ୍ଟା ଓ ବକ୍ରାଗ୍ର ଲମ୍ବ ବାଡ଼ି ଧରି ଥାଆନ୍ତି ।
ଭୂମିରେ ଗୋଟିଏ ପେଣ୍ଡୁ ଗଡ଼ୁଥାଏ । ତାକୁ ଏକଦଳର
ଖେଳାଳିମାନେ ବାଡ଼ିର ଚେପ୍ଟା ଅଗରେ ବାଡ଼େଇ
ଅପର ପକ୍ଷ ଜଗିଥିବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ବା ସ୍ଥାନ (ଗୋଲ୍)କୁ
ଡିଆଁଇ ପକାଇଲେ ଜିତନ୍ତି] ୨ । ହକି ଖେଳର
ଅଗ-ଚେପଟା ଓ ବକ୍ରାଗ୍ର ଯଷ୍ଟି—2. Hockey stick.

ହକିଅତ୍—ବୈଦେ (ଆ). ବି.(ଆ. ହକିୟତ୍) (କଚେରିଆ)—୧ । ସ୍ୱତ୍ୱ;
Hakiyat ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱ—1. Title to a pro-
হকিয়ত हकियत perty. ୨ ।ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଧିକାର—2. Right
to a property. ୩ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ—3. Title
to landed property. ୪ । ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି—
4. Property. ଦେ. ବି.—ହକିକତ୍ (ଦେଖ)—
(ହକ୍ୟତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) Hakikat (See)

ହକିଅତି—ବୈଦେ (ଆ) ବି. (କଚେରିଆ) (ଆ. ହକିୟତ୍)—
Hakiati ୧ । ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—1. Landed property.
[ହକ୍ୟତି—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ସମ୍ପତ୍ତି—2. Property. ବିଣ—
হকিয়তি [ଆ, ହକିୟତୀ] ହକିଅତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ –Relating to
हकीयती title in property.

ହକିଅତି ବିବାଦ—ଦେ. ବି (କଚେରିଆ)—ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସ୍ୱତ୍ୱ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Hakiati bibāda ବିବାଦ—Dispute as to title to
হকিয়তী বিবাদ हकीयती विबाद any property.

ହକିଅତି ମ(ମୋ)କଦ(ଦ୍ଦ)ମା – ବୈଦେ. ବି(ଆ) (କଚେରିଆ)—ଦୁଇ ପକ୍ଷଙ୍କ
Hakiati ma(mo)kada(dda)mā ମଧ୍ୟରୁ ସମ୍ପତ୍ତିରେ(ବିଶେଷତଃ
হকিযতী মোকদ্দমা ଭୂସମ୍ପତ୍ତିରେ) କେଉଁ ପକ୍ଷର ସ୍ୱତ୍ୱ ଅଛି, ଏହା
हकियती मुकद्दमा ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇଁ ଉପସ୍ଥାପିତ ମକଦମା—
Title suit; suit for declaration of title to a
property as between two contending
parties.

ହକିକତ୍ – ବୈଦେ. (ଅ) ବି—୧ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ; ବିବରଣ; ବର୍ଣ୍ଣନା –
Hakikat 1. Description. ୨ । ପ୍ରକୃତ ତଥ୍ୟ—2. Ac-
হকিকৎ tual fact ୩ । ସବିଶେଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—3. Detailed
हकिकत् description. ୪ । ଠିକ୍ ବିବରଣ—4. Correct
description.

ହକିକତ୍ ନାମା—ବୈଦେ(ଅ)ବି(କଚେରିଆ)—ବିବରଣ ପତ୍ର; ରିପୋର୍ଟ—
Hakikat nāmā A report; a writing contain-
হকিকৎ নামা ing description of any matter.
हाककत नामा

ହକିଗତ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ (ଅ. ହକିକତ୍)—ପ୍ରକୃତ—
Hakigat Actual.

ହକିମ୍—ବୈଦେ. (ଆ) ବି (ଆ· ହକିମ୍ =ପଣ୍ଡିତ; ବୈଦ୍ୟ)—
Hakim ୧ । ମୁସଲମାନ୍ ବୈଦ୍ୟ—1. A Mahomedan
হকীম physician. ୨ । ଇରାଣୀ ବା ୟୁନାନୀ ମତରେ ରୋଗ-
हकीम ଚିକିତ୍ସକ—2. Physicians treating diseases
according to the Iranian or Unani system
of medicine.

ହକିମ୍ ସାହେ(ହା)ବ୍—ବୈଦେ· ବି(ଆ. ହକିମ୍ + ଆ. ସାହାବ୍)—
Hakim sāhe(hā)b ହକିମଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ
হকিম সাহেব ସମ୍ବୋଧନ—Word of respect used in
हकिम साहब addressing a Hakim.

ହକିମି—ବୈଦେ. ବି—୧ । ହକିମବୃତ୍ତି—1. The practice or
Hakimi profession of a Hakim or Unani physi-
হকিমী cian. ୨ । ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀ—2. The Unani
हकीमी system of medicine or treatment. ବିଣ—
୧ । ହକିମ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a
Hakim. ୨ । ୟୁନାନୀ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating
to the Unani system of treating
diseases.

[ଦ୍ର—ଏହି ହକିମି ଚିକିତ୍ସା ପାରସ୍ୟରୁ ମୁସଲମାନ୍ ଓ
ମୋଗଲ୍ ବାଦ୍‌ସାହାମାନଙ୍କ ଅମଳରେ ଭାରତରେ
ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା । ହକିମ୍‌ମାନେ ଅନେକ ଉଦ୍ଭିଦ ଓ
ବସ୍ତୁଯୋଗୀପକ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଧାର କରିଥିଲେ ।
ବାଦ୍‌ସାହାମାନଙ୍କ ବେଗମ୍‌ମାନେ ଅସୂର୍ଯ୍ୟମ୍ପଶ୍ୟା ଥିଲେ ।
ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ରୋଗିଣୀଙ୍କୁ ନ ଦେଖି ଔଷଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା
କରିବାପାଇଁ ହକିମ୍‌ମାନେ ନାଡ଼ୀ ଦେଉଥିଲେ ଓ ବର୍ଣ୍ଣିତ ସୂତ୍ର

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଶବ୍ଦକୋଷରେ ନ ମିଳେ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ' ଖୋଜିବେ, 'ମୂତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୁତ' ଖୋଜିବେ, 'ବଧୂ' ନ ମିଳିଲେ 'ବଧୁ' ଖୋଜିବେ; 'ଅଙ୍ଗ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍କ' ଦେଖିବେ, ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍' ଦେଖିବେ

ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ସେସମୟ ଚିକିତ୍ସାରେ ହକମ୍‌ମାନେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଶୁଣାଅଛି ଯେ, ବାଦସାହା ଔଷଧସେବନ କରିବାକୁ ନାରାଜ୍ ହେଲେ ହକମ୍‌ମାନେ ଔଷଧଯୁକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧାଇ ଓ ସମ୍ମୁଖରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ଦେଖାଇ ରୋଗ ଭଲ କରୁଥିଲେ । ବାଦ୍‌ସାହା ଓ ଅମୀର୍‌ମାନେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବେଗମ୍‌ଙ୍କୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବାରୁ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଯୌବନରକ୍ଷା, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୃଦ୍ଧି, କେଶବୃଦ୍ଧି, ଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ତୃପ୍ତି ଆଦି ପାଇଁ ହକମ୍‌ମାନେ ବିସ୍ମୟକର ଔଷଧମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିଲେ ।]

ହକ୍‌(କ୍କି) ଷ୍ଟିକ୍—ବୈଦେ· (ଇଂ) ବି—ହକି ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ H·ki(kki) shtik ଦଣ୍ଡ—Hockey stick.
ହକିସ୍‌ଟିକ୍ हौकीस्टीक

ହକେ—ପ୍ରାଦେ· (ଉତ୍ତରଭୂଖଣ୍ଡ) ସର୍ବନାମ—୧ । ତାହାଙ୍କୁ; ସେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Hake 1. To that person. ୨ । ଏହାଙ୍କୁ; ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ —2. To this person.

ହକ୍କ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ· ବି· ଓ ବିଣ—ହକ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hakk(etc) Hak etc (See)

ହକ୍କା—ସଂ. ବି.—୧ । ହାତୀକୁ ଡାକିବା; ଗଜସମାହ୍ୱାନ (କ୍ଷେତ୍ରାଧର)— Hakka 1. Words used by the driver to guide an elephant. ୨ । ହାତୀର ଡାକ— 2. The sound of an elephant.

ହକ୍କାର—ସଂ· ବି.—୧ । ଆହ୍ୱାନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Call; Hakkāra summoning. ୨ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହାଁକ बुलाहट ଡାକିବା—2. Calling a person loudly.

ହକ୍ୟତ(ତି) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ, ବି—ହକିଅତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hakyat(ti) (etc) Hakiat etc. (See)

ହଗ୍‌ରା (ରୁ)—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ହଗୁରା; ଯେ ବେଶୀ ବା Hag-rā (ru) ବାରମ୍ବାର ହଗେ—One who passes stool (ହଗ୍‌ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) many times in a day.

ହଗ୍‌ହଗ୍—ପ୍ରାଦେ· (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମଳତ୍ୟାଗାର୍ଥ ଉଦ୍‌ବେଗ— Hag-hag Tendency to pass stool.

ହଗ—ଦେ. ବି (ସଂ ହଦ ଧାତୁ=ବିଷ୍ଠୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା ସଂ. ହଦନ)— Haga ବିଷ୍ଠାତ୍ୟାଗ; ହଗିବା—Passing of stool; হাগা हग defecation.

ହଗଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଦନ)—୧। ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—1. Passing Hagaṇā of stool. ୨ । ହଗାରୋଗ—2. Disease হগা resulting in copious discharge of stool. हगा [ଯଥା—ଅନ୍ନମୋଟ ପିନ୍ଧ ହଗଣା ସହେ—ଉଗ]

(ମତେ) ହଗ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ମଳବେଗ ଅନୁଭୂତ ହେବା— Haga mārdibā Being called by nature.
হাগাপাওয়া टट्टी लगना

ହଗ ମୁତ—ଦେ· ବି (ସହଚର)—ହଗିବା ଓ ମୁତିବା; ମଳତ୍ୟାଗ ଓ Haga mūta ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—Passing of stool and হাগামূতা हगमूत urine.

ହଗରା—ଦେ. ବି—୧ । ଚିର ଅତିସାର ରୋଗ—1. Chronic Hagarā dysentery. ୨ । ହଗାରୋଗ; ଅତିସାର; ଗ୍ରହଣୀ, হাগারোগ; পেটেরঅসুখ ଆମାଶୟ ଆଦି—2. Dysentery, टट्टीकारोग diarrhoea etc.
হেগো हगनेवाला ବିଣ.ହଗୁରା (ଦେଖ)—Hagurā (See)

ହଗା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଦ ଧାତୁ; ହଦନ)—୧ । ହଗିବା; ଝାଡ଼ା Hagā ଫେରିବା; ବାହ୍ୟକୁ ଯିବା; ମଳୋତ୍ସର୍ଗ—1. Passing হাগা of stool. [ଭି—ହଗା ଅଗରେ କି ବାଘର ଡର(ଭୟ)— हगना ପ୍ରବଚନ; ଲୋକର ବିଶେଷ ମଳୋଦ୍ବେଗ ଜନିତ ପୀଡ଼ା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେ ବାଘ ମାଡ଼ିବାକଥାର ଭୟକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଯେଉଁଠାରେ ଇଚ୍ଛା ସେଠାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରି ପକାଏ ।]
୨ । ବହୁବାର ତରଳଝାଡ଼ା ଫେରିବାରୋଗ— 2. Disease of passing liquid stool; diarrhoea. ୩ । ଅତିସାର; ଆମାଶୟ ଝାଡ଼ା— 3. Dysentery. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ହଗିଥାଏ— হেগো 1. Having passed stool. ୨ । ହଗୁରା (ଦେଖ)— हगनेवाला 2 Hagurā (See) ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଗା ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ—3. Suffering from dysentery or diarrhoea. ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ଅ—ହଇରେ ! (ଅନାଦର ଅର୍ଥରେ) Interjection (in contempt) Oh !

ହଗା (ଗେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର ଆଦି Hagā (ge) i debā ଦେବା ଦ୍ୱାରା ବିନା ପ୍ରେରଣାରେ ତାଠାରୁ হাগিয়েদেওয়া ମଳନିଃସରଣ କରାଇବା—1.To cause a person हगादेना to pass stool involuntarily as a result of very severe beating. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭୟ ଦେଖାଇ ଅତର୍କିତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ମଳ ନିଃସୃତ କରାଇବା—2. To cause a person to pass stool involuntarily through extreme fear. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ତାହାର ବୋହି ପାରିବା ଶକ୍ତିର ସୀମାଠାରୁ ବୋଝ ଲଦିବା ଦ୍ୱାରା ଅନିଚ୍ଛାକୃତ ଭାବେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବାର କାରଣ ହେବା—3. To cause a person to pass stool involuntarily by putting on him a load very much in excess of his carrying capacity. ୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି

୯	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଙ୍ଗ	ଇଯ଼	ଉଅ	ଙ୍କ
୬	ଈ	ଊ	ଋ	ଲୃ	ଏ଼	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନସାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଙ୍କ	ନ୍ହ

ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅ ତ୍ୟନ୍ତ ଅର୍ଥରେ କରିବା—1. (figurative) To frighten or terrify a person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବେଳଯ଼ ମାଡ଼ ଦେବା—2. To beat a person very severely, ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ବେଳାଯ଼ ବୋଝ ଲଦ ଦେବା—3. To put excessive load on a person. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅତିଶଯ଼ ଭ୍ରବନ୍ଦ୍ବିତ କରିବା—4. To cause unnecessary haste to a person by pressing him to do anything immediately.

ହଗା(ଗେ)ଇ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଗିବାକୁ ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ସଙ୍ଗରେ Hagā(ge)i nebā ଯିବା—To accompany a person হাগিয়েআন going to pass stool. हगालाना

ହଗା(ଗେ)ଇ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହଗାଇ ଦେବା (ଦେଖ) Hagā(ge)i pakā(ke)ibā Hagāidebā (See) হাগিয়েফেলা हगादेना [ଯଥା—ଏ ବାହାରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କର ଧ୍ବଜେ ଥିବ; ଭୁମ୍ଭ ଶତ୍ରୁକୁଳେ ହଗାଇ ପକାଇବ—କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ବନ]

ହଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହଗିବା ଧାତୁର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—Hāgā(ge)ibā 1. Causative of hagibā. [ଦ୍ରୁ—হাগান କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମଳତ୍ୟାଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କର (ଯଥା—ଶିଶୁ हगाना ମାନଙ୍କୁ ଆପଣା ଦୁଇଗୋଡ଼ର ବଳାଗଣ୍ଠି ଉପରେ ବସାଇ) ଝାଡ଼ା ଫେରାଇବା] ୨ । ଝାଡ଼ା ଫେରାଇବା—2. To cause a person to pass stool. ୩ । ହଗାଇ ଦେବା (ଦେଖ)—2. Hagāidebā (See)

ହଗା(ଗେ)ଇବା ମୁତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—Hagā(ge)ibā mutā(te)ibā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମାଡ଼ হগান মূতান ବା ଭଯ଼ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବା ତା ଉପରେ ଅତିରିକ୍ତ ବୋଝ हगाना मूताना ଲଦିବା ଦ୍ୱାରା ତାର ଅନିଚ୍ଛାକୃତଭାବେ ହଗିବା ଓ ମୂତିବାର କାରଣ ହେବା—To cause a person to involuntarily pass stool of Urine on account of fear, beating or being given excessive load. [ହଗାଇ ମୁତାଇ ପକାଇବା (ଦେବା)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଗା ଓଷଧ(ଦ)—ଦେ. ବି—୧। ହଗା ବନ୍ଦ ହେବାର ଔଷଧ—Hagā oshadha(da) 1. Medicine used for stopping evacuation. ২ । କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି বাহ্যি বন্দের ওষুদ हगनेकी दवा ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଔଷଧ, ଜୁଲାପ—বাহ্যের ওষুদ, জোলাপ जुलाप 2. Catharitic medicine.

(ଡାକୁ) ହଗା ଧରିବା(ହେବା)—ଦେ. ବି.—ଅତିସାର, ଆମାଶଯ଼, Hagā dharibā(hebā) ବିସୂଚିକାଦି ରୋଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବା—বাহ্যি হওযা Being attacked with diarrhoea, टट्टीकी बीमारी होना cholera or dysentery.

ହଗା ବାନ୍ତି—ଦେ. ବି—ବିଶୂଚିକା—Cholera. Hagā banti কলেরা हैजा

ହଗା ବାନ୍ତି ବି (ଦୁଇ) ମୁହଁ ଫିଟିବା—ଦେ. ବି—ପ୍ରବଳ ବିସୂଚିକାର Hagā bānti di(dui)muhañ phiṭibā ଆକ୍ରମଣ—Being attacked with a virulent type of cholera.

ହଗା ମୁତା—ଦେ. ବି, (ସହଚର)—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—Hagā mutā Passing of stool and of urine. হাগা মুতা हगामुता

ହଗା ରୋଗ—ଦେ. ବି.—ଉଦରାମଯ଼,ଅତିସାର, ବିସୂଚିକା ଆଦି ରୋଗ—Hagā roga Diseases relating to stool, i. e. হাগারোগ टट्टीकी बेमारी dysentery, diarrhoea and cholera.

ହଗା ରୋଗୀ—ଦେ. ବି—ଉଦରାମଯ଼ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A patient Hagā rogi suffering from dysentery হেগো রোগী टट्टीकी मरीज or dirrohea.

ହଗା ଲ(ନ)ଗା—ଦେ. ବିଣ.—୧। ଭଯ଼ଙ୍କର ଭାବରେ ପ୍ରହାରିତ—Hagā la(na)gā Beaten or belaboured furiously. ୨। ଅତିଆକ୍ରାନ୍ତ—মেরে হগিয়ে মুতিয়ে (দেওয়া) हगा मुता 2. Brought to pay.

ହଗି ଦ(ଧ)ଉଡ଼ିବା(ଧାଇଁବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ବା ରୋଗ ଯୋଗୁଁ) Hagi da(dha)urḍibā(dhāiñbā) ବାରମ୍ବାର ଝାଡ଼ା হাগতে দৌড়া हगनेको दौड़ना ଫେରିବାକୁ ଯିବା—To (ହଗି ଧାଇଁବା—ଅନ୍ୟରୂପ) pass stool repeatedly or at short intervals.

ହଗି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଗି ପକାଇବା; ହଠାତ୍ ମଳୋତ୍ସର୍ଗ କରିବା—Hagi debā To defecate hastily. [ଯଥା—ମୁଣ୍ଡରେ হেগে দেওয়া हगदेना ଜଟ। ଭୁଅ ହଗିଦେଲା ଲଟପଟ—ଭଗ]

ହଗି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ବା Hagi pakā(ke)ibā ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—হেগেফেলা हगदेना 1. To defecate suddenly. ୨। ଶୀଘ୍ର ବିଷ୍ଠା ତ୍ୟାଗ କରିବା—2. To hastily pass stool. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ବେଳାଯ଼ ମାଡ଼ ବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭଯ଼ ବା ଅତ୍ୟଧିକ ବୋଝର ଫଳରେ ବିନା ଇଚ୍ଛାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—3. To involuntarily defecate through fear or beating or excessive straining under a load.

ହଗି ବସି ନାଆଁ ସର୍(ରେ)ଇବା—(ନ୍ୟାୟ)—(ବାଟରେ ଝାଡ଼ାଫେର
Hagi basi nā-āñ sarā(re)ibā ବସିଲେ କମ୍ଭା ଅନ୍ୟ
ବ୍ୟକ୍ତିର ବାଡ଼ ଅବରେ ଝାଡ଼ା ଫେରଲେ ଝାଡ଼ା ଫେରବା
ଅଙ୍গে বদনাম কেনা **हगकर नाम डुबाना** ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲୋକେ
ଗାଳ ଦଅନ୍ତି ଏହି ମୌଳିକ ଭାବରୁ ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—**ଛୋଟ ବା**
ଲଜ୍ଜାଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅକୀର୍ତ୍ତି ବା ନିନ୍ଦା ଅର୍ଜନବା
—(figurative) To earn censure by doing
any insignificant or shameful act.

ହଗିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ ହଦ୍‌ଧାତୁ, ପ୍ରା—ହଗ୍‌ଧାତୁ=ବିଷ୍ଠା ତ୍ୟାଗ
Hagibā କରିବା।)—୧। ଝାଡ଼ା ଫେରିବା; ମଳୋତ୍ସର୍ଗ
হাগা **हगना** କରିବା—1. To pass stool; to relieve
one's bowels; to defecate. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ
ଇତର ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ, ଭଦ୍ରସମାଜର କଥୋପ-
କଥନରେ ହଗିବା ନ କହି ଝାଡ଼ା ଫେରିବା, ପୋଖରି-
ଯିବା, ବାହ୍ୟଦେଶ ଯିବା, ବାହାରକୁ ଯିବା, ବାଡ଼ିକି ବସିବା ଓ
ଗଞ୍ଜାମରେ ବନକୁ ଯିବା ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।]
୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶରୀର ଶକ୍ତିର ବା ବଳର ଅଭାବ
ଥିବାରୁ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବା—
2. (figurative) Not to be able to do any
work (for want of sufficient strength).
୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ (ଯଥା—ଲେଖା,
କାରିଗରି ଇତ୍ୟାଦି) ଅସୁନ୍ଦର କରି କରିବା—3. (figurative) To do any work clumsily. ୪। ହଗି
ପକାଇବା (ଦେଖ)—4. Hagi pakāibā (See)
୫। ଛେରିବା; ଅତ୍ୟଧିକ ପାଣିଆ ମଳ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା—
5. To pass a large quantity of liquid
excrement.

ହଗିବା ମୂତିବା—ଦେ· କ୍ରି (ସହଚର)—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ
Hagibā mūtibā କରିବା—To pass stool and
হাগামূতা urine; to ease one'self and to make water.
हगना मूतना

ହଗି ମୂତି ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ଏକ ସମୟରେ ମଳ ଓ ପ୍ରସ୍ରାବ
Hagi mūti pakāibā ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To pass
হেগে মুতে ফেলা stool and urine simultaneously ୨।
हगमूत देना (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟଧିକ ମାଡ଼ ବା ଭୟ ବା ଅତ୍ୟଧିକବୋଝର
ଚାପକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ବଳା ଇଚ୍ଛାରେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ଓ
ପ୍ରସ୍ରାବ କରିବା—2. (figurative) To involuntarily pass stools and urine through fear-beating or strain of load. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ଭୟରେ ଅଡ଼ଚ୍ଛ ହେବା—3. (figurative) To be
over-powered with fear; to be terrified. [ଦ୍ର—ଦେଖାଯାଏ ଯେ, କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଓ
ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ବିଶେଷ ମାଡ଼ ଦେଲେ ବା ଭୟ ଦେଖାଇ
ଅଡ଼ଚ୍ଛ କରି ଦେଲେ, କମ୍ଭା ତାଙ୍କ ଶକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାତୀତ ବୋଝ
ତାଙ୍କ ଉପରେ ଲଦି ଦେଲେ ବଳା ଇଚ୍ଛାରେ ତାଙ୍କଠାରୁ
ପରିତ୍ୟ ଓ ଝାଡ଼ା ହୋଇଯାଏ।]

ହଗି ମୂତି ପଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି=ଅତି ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଳାଇଯିବା
Hagi mūti palā(le)ibā —To be affrighted too
হেগে মুতে পালান much and flee away. (ଦ୍ର—ବାକ
हग मूतकर भागना ଯେ କହିଲେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ମାରୁଣୀରୁ, ହଗି ମୂତି
ପଳାଇଲେକ ସେ ବନରୁ। କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।)

ହଗି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବା—
Hagijibā To go out to pass stool.
হাগতে যাওয়া **टट्टी जाना**

ହଗୁଡ଼ା(ଡ଼ା)—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧। ଅଗ୍ରଜନ୍ମାଙ୍କୁ ହରାଇଥିବା ନାମ—
Hagurḍā(ṛā) 1. A name given to a child whose
[ହଗୁଆ, ହଗୁଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] elder has died before its
হেগো birth. ୨। ତର ଅତିସାର ରୋଗୀ—2. A person
हगुआ suffering from chronic dysentery.
ବିଣ—୧। ଯେ ପୁନଃ ପୁନଃ ମଳତ୍ୟାଗ କରେ; ଯେ
ଅନେକଥର ଝାଡ଼ା ଫେରେ—1. Passing stool
several times; passing stool frequently.
୨। ଯେ ହଗେ ବା ହଗିଥାଏ—2. Passing or having passed stool. ୩। ଯାହାର ବାରମ୍ବାର ହଗିବାର
ଅଭ୍ୟାସ—3. Habitually passing stool. ୪।
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଛେରୁଅ; ଅଳ୍ପସାହସୀ—4. (figurative)
Coward; timid.

ହଗେଇ ଦେବା (ନେବା)—ହଗାଇ ଦେବା (ଦେଖ)
Hageidebā (nebā) Hagāi debā (See)
[ହଗେଇ ପକା(କେ)ଇବା; ହଗେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଗ୍ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହଗୁଡ଼ା(ଡ଼ା) (ଦେଖ)
Hagrā Hagurḍā(ṛā) (See)

ହଙ୍କଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ହଂକଂ (ଦେଖ)
Hankang হংকং **हंकं** Haṁkāṁ (See)

ହଙ୍କା—ଦେ· ବି—ଗାଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦିର ଚାଳନ—
Hankā The act of driving a cart etc.
হাঁকা **हंकाई**

ହଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧମକ ଦେଖାଇ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Hankā(ṅke)i debā କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ତଡ଼ିଦେବା—To
হাঁকিয়ে দেওয়া **हाँकदेना** drive away a person from
a place by using threats.

ହଙ୍କା(ଙ୍କେ)ଇବା - ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର; ହକାର; ହକ୍କାର=
Hankā(ṅke)ibā ଆହ୍ୱାନ, କମ୍ଭା ହକ୍କ=ଗଜ ସମାହ୍ୱାନରୁ)—
হাঁকান ୧। ଗାଡ଼ି ବଳି ଅଶ୍ୱକୁ ହାକିବା; ଗାଡ଼ି ଅଶ୍ୱର
हाँकना, हंकाना ଚାଳନ ସ୍ୱରୂପ ଘୋଡ଼ା ଅଶ୍ୱଙ୍କୁ ଚଳାଇବା—
1. To drive (the horses etc of) a vehicle

etc as driver. ୨ । (ଗାଡ଼ି ହଙ୍କାଇବା ଲୋକ ଶବ୍ଦରୁ ଧର ଯାହାଙ୍କର ଗାଡ଼ିର ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ ଚାଳନ କରିବା ଅର୍ଥରୁ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧମକ ଦେଖାଇ ବା ଡାହାର ଭୟଦେଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ତଡ଼ିଦେବା—2. To drive away a person from a place by threat or show of force. ୩ । ହାଙ୍କିବାର ଣିଜନ୍ତ; ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ହାକିବା କ୍ରିୟା କରିବା—3. Causative form of Hānkibā.

ହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ହଙ୍ଗାମାହ୍)—୧ । ହେଙ୍ଗାମ—
Hanga(ngā)mā 1. Hengamā (See). ୨ । ଅନର୍ଥ;
(ହଙ୍ଗାମ; ହେଙ୍ଗମା—ଅନ୍ୟରୂପ) କଳହ—2. Quarrel. ୩ ।
হে(হা)ঙ্গামা, হাঙ্গামা हङ्गाम କଳକଳଶବ୍ଦ ପୂର୍ବକ ବିବାଦ—
3. Noisy quarrel. ୪ । ମାରପିଟ ପୂର୍ବକ କଳି—
4. Brawl; affray. ୫ । ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ—5. Breach of the peace. ୬ । ଗୋଳମାଳ—6. Ado.

ହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ କଳହ
Hanga(ngā)mā karibā କରିବା—1. To quarrel
হাঙ্গাম (হেঙ্গামা) করা हङ्गमा करना with a person. ୨ ।
(ହଙ୍ଗାମ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କଳହ ପୂର୍ବକ ମାରପିଟ କରିବା;
ବେଆଇନ୍ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ବା ଜବରଦସ୍ତି କରିବା—
3. To use criminal force and assault a person; to commit affray.

ହଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା ଦାର୍ (ବାଜ୍)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ହଙ୍ଗାମାହ୍+ବାଜ୍ ;
Hanga(ngā)mā dār (bāj) ଦାର୍)—୧ । କଳହପ୍ରିୟ
হেঙ্গামাবাজ 1. Quarrelsome. ୨ । ବେଆଇନ ବଳପ୍ରୟୋଗ
हङ्गमादार ଦାୟୀ—2. Using criminal force; assaul-
(ହଙ୍ଗାମି, ହଙ୍ଗାମିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ting; committing affray.

ହଚ୍‌ପଟ୍‌କୁ ଆଣିବା—ବୈଦେ, (ଇଂ) ବି. (କଚହରୀ) (ଇଂ. ହଚ୍‌ପଟ୍
Hach-patku ānibā ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନାନା ପଦାର୍ଥମିଶ୍ରିତ
হচপটেআনা ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନ ବା ମନ୍ଥର । ଏହି ଅର୍ଥରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ
हचपटमें लाना ଆଇନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।)—ବଣ୍ଟନ
ମକଦ୍ଦମାରେ ଅଂଶୀମାନଙ୍କର ଯାବତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ଏକତ୍ର ଦାଖି-
ଲୁକ୍ତ କରିବା—(Legal term) To bring all the properties of the co-sharers into the hotchpot on the occasion of partition.

ହଚକେଇ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା—
Hachakei jibā To get confused or bewildered.
হকচকিয়েযাওয়া [ଯଥା—ତା ମୁହଁରେ ଝଟ୍‌କିନି ଚଡ଼କାଏ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ
हकबकाना ହଚକେଇ ଗଲା ।]

ହଜ୍—ବୈଦେ. (ଆ) ବି—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥ ମକ୍କାକୁ ଗମନ ଓ
Haj ସେଠାରେ ତୀର୍ଥକୃତ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ—Pilgrimage to
হজ Mecca and accomplishment of certain
हज religious duties there (by a Mahomedan).
[ଦ୍ର—ମୁସଲ୍‌ମାନୀ ଜିଲ୍‌ହଜ୍ ମାସର ଦଶମଦିନ ମୁସଲମାନ୍-
ମାନଙ୍କର 'ବକ୍ରୀଦ୍' ପର୍ବ । ସେ ଦିନ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ
ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଶୁବଳି ଦିଅନ୍ତି । ସେହି ଦିନ
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମକ୍କାକୁ ଯାଇ ହଜ୍ କରନ୍ତି ଓ ବଳି ଦିଅନ୍ତି
ତାଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ହାଜି' ଉପାଧି ଯୁକ୍ତ ହୁଏ ।]

ହଜ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମକ୍କା ତୀର୍ଥ ଦର୍ଶନାଦି କରିବା—
Haj karibā To accomplish a pilgrimage to
হজকরা हजकरना Mecca.

ହଜ୍ ଗ(ବ)ଜ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ହାଉଯାଉ (ଦେଖ)—1. Hāujāu
Haj ga(ba)j (See). ୨ । ବହୁପଦାର୍ଥର ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା
হ(হি)জব(বি)জ ଅବସ୍ଥା—2. The condition of many
तितिरबितिर things being strewn here and there.
୩ । [ଦ୍ର—ମହାଭାରତରେ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଉକ୍ତି 'ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ହତ
ଇତି ଗଜଃ' ର ଭାବରୁ) ଜଣ୍ଟିତ କଥା ନ କହି
ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—3. Prevarication. ୪ । ବିଷୟ-
ବିଭାଗ ନ କରି ବା ଧାରାବାହିକରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା ନ କରି
କୌଣସି ବିଷୟ କହିବା—4. Speaking anything without system or at random. ୫ ।
ଗୋଳମାଳ—5. Ado; confusion. (ତୁଳ. ଇଂ.
ହଜ୍ ପଜ୍=ଖାଣ୍ଡବଖଣ୍ଡ) ୬ । (ପୋକଅର୍ଥ) କୌଣସି
ସ୍ଥାନରେ ବହୁ ପରମାଣରେ ସାଲୁ ସାଲୁ ହେବା—
6. The state of a place abounding in or being beset with a multitude of tiny insects.

ହଜ୍‌ଗ(ବ)ଜ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଜଣ୍ଟିତ କଥା ନ କହି
Haj-ga(ba)j karibā ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—1. To preva-
হ(হি)জব(বি)জ করা ricate. ୨ । ଧାରାବାହିକରୂପେ କଥା ନ କହି
तितिरबितिर करना ଏଣୁତେଣୁ ଗପିବା—2. To speak unsystematically.

ହଜ୍‌ଗଜ୍ ଗଜ୍‌ଗଜ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଅଳ) ବି—ଆନନ୍ଦର ଗହଳଚହଳ;
Haj-gaj gaj-gaj ଆନନ୍ଦମୟ କୋଳାହଳ—Ado or confusion due to merriment.

ହଜ୍‌ଗ(ବ)ଜ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଉଜାଉ ହେବା; (ବହୁସଂଖ୍ୟକ
Haj-ga(ba)j hebā ପୋକ)ସାଲୁସାଲୁହେବା—To abound;
হ(হি)জব(বিজ করা) तितिरबितिर होना to swarm.
(ଯଥା—ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଉକୁଣି ହଜଗଜ ହେଉଛନ୍ତି)

ହଜ୍‌ଗ(ବ)ଜିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣ୍ଟିତ କଥା ନ କହି
Haj-ga(ba)jiā ଇତସ୍ତତଃ କରେ—Prevaricating.
যে হজগজ করে तितिरबितिर करनेवाला
(ହଜଗ[ବ]ଜିଆ, ହଜଗ[ବ]ଜେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଜ୍‌ବାଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. —ହାତିବାଣ୍ଡା (ଦେଖ)—
Haj-bāndā Hātibāndā (See).

ହଜ୍‌ମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ହଜମି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Haj-mi (etc) Hajami etc (See).

ହଜ୍‌ରତ୍—ବୈଦେ. ବି—ହଜରତ୍ (ଦେଖ)—Hajarat (See).
Haj-rat ହଜରৎ हजरत

ହଜ୍‌ରତ୍ ମହମ(ମ୍ମ)ଦ୍—ବୈଦେ. ବି—(ମହମ୍ମଦଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବରେ ସମ୍ମାନସୂଚକ ହଜରତ୍ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ)—ସମ୍ମାନଯୁକ୍ତ ବା ମହାମହିମ ପୟଗମ୍ବର ମହମ୍ମଦ (ଦେଖ)
Haj-rat mahama(mma)d ହଜরৎ মহম্মদ हजरतमुहम्मद
Hajrat Mahommed, the Prophet of Islam.

ହଜ୍‌ରା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ. ପୁଂ—ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ—Dissatisfied; discontented.
Haj-rā (ହଜ୍‌ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଜ୍‌ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା—To be dissatisfied; to be discontented.
Haj-ribā (ହଜରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଜ୍ ହଜିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.—ଚଞ୍ଚଳ ବାଳକ (ପିଲା); ଅସ୍ଥିର—Restless (child).
Haj-hajiā

ହଜ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା, ଭୁବନେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳ) ବି. (ସଂ. ହ୍ରଦ)—ବଡ଼ ଜଳାଶୟ—Big tank. [ଯଥା—ନୂଆପଲ୍ଲୀ ହଜ; କପିଳେଶ୍ୱର ହଜ] ବୈଦେ. (ଆ), ବି—ହଜ୍ (ଦେଖ) Haj (See).
Haja

ହଜତ୍—ବୈଦେ. ବି—ହଜ୍ଜତ୍ (ଦେଖ)—Hajjat (See).
Hajat

ହଜମ—ବୈଦେ (ଆ) ବି—୧। ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିପାକ—1. Digestion of food. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—2. (figurative) Appropriation of anything.
Hajam ହজম हजम

ହଜମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବା—1. To digest any food. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—2. (figurative) To appropriate anything to one's use. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୁରୁତର ଦଣ୍ଡ ବା ଅଘାତ ପାଇ ତାହା ସମ୍ଭାଳି ନେବା, ଅର୍ଥାତ୍ ତହିଁର ଫଳରେ ଶଯ୍ୟାଗତ ବା ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ନ ହେବା—3. (figurative To bear heavy punishment or hurt without feeling none the worse for it. ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପାପ କରି ତହିଁର ମନ୍ଦ ଫଳ ଭୋଗ ନ କରିବା—4. (figurative) Not to suffer for any sin committed by a person. ୫। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପାପ ବା ଅକାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି ସେଥିପାଇଁ ସମାଜରେ ଦଣ୍ଡିତ ବା ନିନ୍ଦିତ ନ ହେବା—5. (figurative) To go unpunished or scotfree in society after committing sins and misdeeds. ୬। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବୁଝି ପାରିବା; ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—6. To understand.
Hajam karibā হজমকরা हजम करना

ହଜମ ପାଇବା(ହେବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଷୟରେ) ଜୀର୍ଣ୍ଣହେବା—(food) To be digested.
Hajam pāibā(hebā) হজম হওয়া हजम होना

ହଜମି—ବୈଦେ. ବି(ଅ)—ପରିପାକ କ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବା ହଜମି ଔଷଧ—Digestive medicine. ବିଣ—୧। ଯାହା ହଜମ କରାଏ; ଯାହା ପରିପାକ କ୍ରିୟାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ—1. Digestive; helping digestion. [ଦ୍ର—ସଜନାଶାଗ ହଜମୀ, ବଳକର, ରୋଗନାଶକ, ମୁଖରୋଚକ, ରୋଗର ପଥ୍ୟ—ଫକର ମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ]—୨। ହଜମ ବା ଭୁକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିପାକ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to digestion.
Hajami হজমি हजमी

ହଜମି ଔ(ଓ)ଷଧ(ଧ,ଧି)—ଦେ. ବି—ପାଚକଶକ୍ତିର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ—Digestive medicine
Hajami o(au)shada(dha,dhi) হজমি ওষুদ हजमी औषध
[ହଜମୀ ବା(ବେ)ଇ—ବୈଦେ. ରୂପ]

ହଜମି ଗୁ(ଗୋ)ଳା (ଲି)—ଦେ. ବି—ପରିପାକ ଶକ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ ବଟିକା—Digestive pill.
Hajami gu (go) lā (li) হজমি গুলি हजमीगोली (ହଜମି ଗୁଳ[ଲି]; ହଜମି ବଟିକା) ହଜମିବଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ସାହାଯ୍ୟରେ ଲୋକ ନାନା ପାପକର୍ମ ପାର ପାଇଯାଏ—(Figurative) Any thing for which a person is saved from suffering the effect of sins. [ଯଥା—ଆଜିକାଲି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର "ପଇତା" ହଜମି ଗୁଳା ଅଟେ—ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପଇତା ଦେଖାଇ ଲୋକଙ୍କୁ ଭଣ୍ଡାଇ ନାନା ଅଖାଦ୍ୟ ଖାଉଛନ୍ତି ଓ ଅକାର୍ଯ୍ୟ କରି ସମାଜରେ ପାର ପାଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି]

ହଜମି ବୁଟି—ଦେ. ବି—ହଜମ କରାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବା ସ୍ୱପ୍ନଦତ୍ତ ମଲମ୍ କାରେ ଢଙ୍ଗର ଔଷଧ—Any quack digestive medicine.
Hajami buṭi হজমিগুলি हजमीबटी

ହଜରତ୍—ବୈଦେ. (ଆ) ବି—(ଅରବୀ ହଜୁର ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ)—୧। ମହାତ୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A great man. ୨। ପ୍ରଭୁ—2. Lord; master. ବିଣ—୧। ମହମାନ୍ୱିତ; ମହାତ୍ମା—1. The Great. ୨। ମହାଶୟ; ଶ୍ରୀଳ; ମାନନୀୟ; ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ; ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ—2. Respectable; honourable. [ଦ୍ର—ଯେପରି ସଂସ୍କୃତ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦେବତା ଓ ବଡ଼ ଅାଦିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୀଳ, ଶ୍ରୀମାନ୍, ଶ୍ରୀଯୁତ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆଦି ଶବ୍ଦ ବସେ, ଅରବୀ ଓ ପାରସୀ ଭାଷାରେ ସେହିପରି ମହମ୍ମଦ ଓ ଯୀଶୁ ଆଦିଙ୍କ ନାମ ପୂର୍ବେ 'ହଜରତ୍' ଶବ୍ଦ ବସେ]
Hajarat হজরত हजरत

ହଜରତ ମହମ(ମ୍ମ)ଦ୍—ବୈଦେ· ବି (ଅ· ହଜରତ ମହମ୍ମଦ)—ମୁସଲ୍-
Hajarat mahama (mma) d ମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ
হজরৎমহমদ ମାନନୀୟ ମହମ୍ମଦ—God-sent Divine
हजरतमुहम्मद Mahomet, the Prophet of the
Muslims; Mahomet the Great.
(ମହମ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦରେ ଟୀକା ଦେଖ)

ହଜା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଜିବା (ଦେଖ)—1. Hajiba (See)
Hajā ୨ । ହଜାଇବା (ଦେଖ)—2. Hajāibā (See)
হারান; হারিয়ে যাওয়া ବିଣ—ହଜି ଯାଇଥିବା—Lost;
खोना missing. [ଭୂ—ହଜା ଦରବ ଖୋଜାଠେଇଁ—ଲୋଗ]

ହଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ସ ଭୂ ଧାତୁ)—୧। ହଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ
Hajā(je)ibā 1. Causative form of Hajiba. ୨ ।
হারান ହଜିବାର ବା ନଷ୍ଟ ହେବାର ଉପାୟ କରିବା; ନଷ୍ଟ
खोदेना କରିବା—2. To destroy. [ଭୂ—ହଜାଇ
ଦାଅଇ ବିବେକ ଯାକ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜଣ୍ଟା] ୩ ।
କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ହରାଇବା—3. To lose any
thing. [ଭୂ—ଭୁଟକଭୁଟର ଭୂତକଲସକୁ ଗୁଣ୍ଡି ହଜା-
ଇବେ ଯଦି ମଉକ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ· ସଙ୍ଗୀତ] ୪ । କୌଣସି
ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆପଣା ସଙ୍ଗରୁ ହରାଇବା—4. To lose the
company or association of a person.
[ଭୂ—ମୋ ଜୀବନ କାହିଁ ହଜାଇଲି, ଖୋଜ ଅଣିଦିଅ
ଅଳି ବୋଲି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ· ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହଜାମ୍—ବୈଦେ· (ଅ) ବି.—(ଅ. ହଜାମ୍)—ଭଣ୍ଡାରି—
Hajām Barber.
নাপিত हजाम

ହଜାମତ୍—ବୈଦେ. (ଅ) ବି.—(ଅ. ହଜାମତ୍)—କ୍ଷୌରକର୍ମ—
Hajāmat Shaving.
হজামৎ हजामत

ହଜାମତ୍ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କ୍ଷୌର କରିବା—
Hajāmat karibā To shave a person.
হজামৎকরা, ক্ষৌরিকরা हजामतकरना

ହଜାମତ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭଣ୍ଡାରି ଦ୍ୱାରା କ୍ଷୌର ହେବା—
Hajāmat hebā To have one's self shaven by a
কামান হজামতহওয়া हजामतहोना barber.

ହଜାମନ୍ତ—ପ୍ରାଦେ· (ଯାଜପୁର) ବି.—ହଜାମତ୍ (ଦେଖ)—
Hajāmant$_a$ Hajāmat (See)

ହଜାର(ର)—ବୈଦେ. (ଫା) ବି—(ସଂଖ୍ୟାବାଚକ)—୧। ସହସ୍ର (ସଂଖ୍ୟା)
Hajār(ra) 1. Thousand (number). ୨। ଅସଂଖ୍ୟବସ୍ତୁ—
হাজার 2. Innumerable things. ବିଣ· ୧ । ସହସ୍ର
हजार ସଂଖ୍ୟକ—1· Numbering a thousand. ୨ ।
ବହୁ—2. Many. ୩ । ଅସଂଖ୍ୟ—3. Countless.
(ଭୂ—ହଜାର ହଜାର ଯାଉ, ପ୍ରଣୟବନ୍ତ ହୋଉ—
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ· ସଙ୍ଗୀତ ।) [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ, ଓଡ଼ିଆ
ଭାଷାରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ବହୁବଚନ ବା ଅନନ୍ତ
ବସ୍ତୁକୁ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ 'ଶହ', 'ହଜାର', 'ଲକ୍ଷ',
'କୋଟି', 'ବୃନ୍ଦ', 'ଖର୍ବ' ଆଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ବହୁବାର, ଅସଂଖ୍ୟ ଥର—Many
times; times out of number. (ଯଥା—ତାକୁ
ହଜାର କହିଲେ ବି ସେ କେବେହେଁ ମୋର ହେବ ନାହିଁ ।)

ହଜାର୍ ମାରି(ରୁ)—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଅଳ) ବିଣ—ଯେ ଅନେକ ଜୀବ
Hajār māri(ru) ହତ୍ୟା କରେ—Killing many
animals.

ହଜାରକ—ଦେ. ବିଣ ଓ ବି—ଏକ ହଜାର ମାତ୍ର—
Hajāraka One thousand only.
এক হাজার एक हजार

ହଜାର କଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ଅ (ତୁଳନା କର—ଶତକଡ଼ା)—ହଜାର
Hajāra kaṛā(rā) ମଧ୍ୟରେ; ହଜାରରେ—Per thous-
হাজার কড়া हजार करा and; in a thousand.

ହଜାରକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଏକ ଭାବରେ ବା ଏକତ୍ର ହଜାରେ
Hajārakia ଲେଖାଏଁ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ବା ରାଶୀକୃତ ହୋଇଥିବା
এক এক হাজার (ବସ୍ତୁ)—Gathered or collected into
हजारका groups or heaps of a thousand each.

ହଜାରକେ—ଦେ· ଅ—୧ । ହଜାର ସଂଖ୍ୟା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ—
Hajārake 1. When a thousand is completed.
হাজারে ୨ । ହଜାରେ ଟଙ୍କା ଜମା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ—
हजारमे 2. After being able to amass a thous-
and (rupees).
[ଭୂ—ଶହକେ ସୁଆର, ହଜାରକେ ଯାନ—ଲୋଗ ।]
୩ । ଏକ ହଜାର ସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ—
3. Among or in a thousand. [ଯଥା—ମୋ
ସୁନା ପୁଅ ଭଳି ହଜାରକେ ଗୋଟିଏ ମିଳିବେ ନାହିଁ—
ଶିଶୁବଙ୍କିମପଦ]

ହଜାର ମଣି—ଦେ. ବି—ଭୁଇଁ ଅଁଳା ତୁଲ୍ୟ ବର୍ଷାୟୁଃ କ୍ଷେଟ ଶାକ-
Hajāra maṇi ବିଶେଷ—An annual herb; Phyll-
anthus Urinaria.
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର କ୍ଷେଟ, ଫୁଲ କ୍ଷେଟ ଓ ଆହରିତ୍ ;
ଡେମ୍ଫ ନାହିଁ ; ଫଳ ପ୍ରାୟ ୧୨ ମାସ ଫଳେ । କ୍ଷେଟ ଗଛଗାଳ
ଲାଲୁଆ । ଏ ଗୁଳ୍ମ ବଡ଼ ଗଛମାନଙ୍କ ଛାଇରେ ଜନ୍ମେ ।
ଭୁଇଁ ଅଁଳାର ଫଳ ତଳକୁଣ, କିନ୍ତୁ ଏ ଫଳ ଉପର ।
(ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର)]

ହଜାର(ରୁଁ) ହଜାର—ଦେ· ବିଣ ଓ ବି—ଅସଂଖ୍ୟ—
Hajāra(ruṅ) hajāra Countless.
হাজার হাজার हजारों

ହଜାରି—ଦେ. ବି—୧ । ହରଗଉରୀ (ଦେଖ)—1. Haragaurā
Hajāri (See) ୨ । କୁସୁମ ଫୁଲର ଅନୁରୂପ ବିଶିଷ୍ଟ ଏକ
হাজারি, দোপাটী ପ୍ରକାର ଫୁଲ (ଏହି ଗଛର ପତ୍ର ବଲ୍ଲୀଯୁକ୍ତ ଭଙ୍ଗୀ
हजारी ଗଛର ହେ ଥାଏ)—2. A sort of flower

resembling the safflower. ୩। ସହସ୍ରସେନାଙ୍କ ନାୟକ—3. Commander of one thousand soldiers. ୪। ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—4. Name of a family title. ୫। ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—5. A family title of low caste Pāṇas. ବିଣ—ହଜାରିଅ (ଦେଖ) Hajāriā (See)

ହଜାରିଆ—ଦେ. ବି—୧। ଧନୀ ଲୋକ—1. Rich man. ୨। ସହସ୍ର ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Owner of one thousand coins. ୩। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ବହୁ ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି—3. A person who has got huge hoarded wealth with him. ବିଣ—୧। ହଜାର ସଂଖ୍ୟା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to one thousand. ୨। ହଜାର ସଂଖ୍ୟକ ମୁଦ୍ରାର ଅଧିକାରୀ—2. Owning a thousand coins. ୩। ବଡ଼ ଲୋକ; ଧନାଢ୍ୟ—3. Rich (person). ୪। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ବହୁ ଧନ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି—4. (a person) Who has hoarded immense wealth. ୫। ହଜାରକିଆ (ଦେଖ)—5. Hajārakiā (See)
Hajāriā
ଧନୀ লোক
हज़ारिया
হাজারে, হাজারি
हज़ारीआ

ହଜାରିକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହଜାରକିଆ (ଦେଖ) Hajārakiā (See)
Hajārikiā
এক হাজারে
एक हज़ारका

ହଜାରିବାଗ୍—ଦେ. ବି—ଛୋଟ ନାଗପୁର ବିଭାଗର ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲାର ଓ ଉହାର ସଦର ମହକୁମାର ନାମ—Hazaribag (a district, subdivision and town in Chotanagpur Division) [ବି—ଏହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ପାର୍ବତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଅଟେ। ଏ ଜିଲ୍ଲାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ପ୍ରାୟ ୭୦୦୦ ବର୍ଗ ମାଇଲ ଓ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରାୟ ୧୩ ଲକ୍ଷ। ଏ ଜିଲ୍ଲାର ୩ ଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ :—ହଜାରିବାଗ, ଗିରିଡି, ଚତ୍ରା। ଏହା ନନ୍ ରେଗୁଲେସନ୍ ଜିଲ୍ଲା ଅଟେ ଓ ଏଥିରେ ଜଣେ ଡେପୁଟି କମିସନର ଅଛନ୍ତି।]
Hajāribāg
হাজারিবাগ্
हज़ारीबाग

ହଜାରି—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର) ବି—ଗଛରେ ପାଣି ଦେବାପାଇଁ ଛିଦ୍ରମୟ ଝାରି—A perforated jug for watering plants. ବିଣ—ଭ୍ରଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Adulterous (woman).
Hajāri

ହଜାରୁ (ରୁଁ) ହଜାର—ଦେ. ବିଣ—ଅସଂଖ୍ୟ—Countless.
Hajāru (ruṅ) hajāra
হাজারহাজার
हज़ारों

ହଜାରେ—ଦେ. ବି—ଏକ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟା—One thousand. ବିଣ—୧। ଏକ ସହସ୍ର ସଂଖ୍ୟକ—1. Numbering one thousand. ୨। ବହୁତ; ବହୁସଂଖ୍ୟକ—2. Many. ୩। ଅସଂଖ୍ୟ—3. Countless.
Hajāre
একহাজার
एकहज़ार

[ଯଥା—ଏ ରସିକକୁ ବଳାରେ; ପ୍ରୀତି ପିଲାଇ ହଜାରେ; ସୀତା ପ୍ରୀତି ଯୋଗୁ ଗୁମ କଲେ ସେଉ ବନ୍ଧନ—ସଙ୍ଗୀତ] କ୍ରି. ବିଣ—୧। ବହୁପ୍ରକାରେ; ନାନା ପ୍ରକାରେ—1. In many ways. ୨। ଅସଂଖ୍ୟ ଥର—2. Countless times; times out of number. [ଯଥା—ତାଙ୍କୁ ହଜାରେ କହିଲେ ସେ ମୋ କଥା ମାନିବ ନାହିଁ।]

ହଜିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଫ. ହ ଧାତୁ)—୧। ଗମିବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ପଡ଼ିଯିବା—1. To be lost; to be missing. ୨। ଲୁପ୍ତ ହେବା; ନଷ୍ଟ ହେବା—2. To be lost. [ଭୁ—ହଜି ନଯିବ (ହଜିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଗାମୁଛକେଶର କ ଜ୍ଞାନ—ଜହସ୍ଥି] ୩। ନମିଳିବା—3. Not to be found. [ଭି—ହଜିଲା ଦରବ ଖୋଜାଇ ଦେବ—ଭଗ] ୪। ଦୃଷ୍ଟ ନ ହେବା; ଅଲକ୍ଷିତ ହେବା—4. To disappear. ୫। ଚୁରି ହେବା—5. To be stolen.
Hajibā
হারিয়ে যাওয়া
खोजाना

ହଜୁର୍—ବୈଦେ. ବି. (ଅ. ହୁଜୁର୍=ମହିମା, ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ)—୧। ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ବା ସମ୍ମୁଖ—1. Presence of one's master or lord. [ଯଥା—ଏ ପତ୍ର ସାଅନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହଜୁରରେ ପଡ଼ିବ] ୨। ପ୍ରଭୁ; ହାକିମ—2. Lord; master. ଅ—(ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭୃତ୍ୟର ସମ୍ବୋଧନ)—ଆଜ୍ଞା! ପ୍ରଭୋ!—Lord! Your Highness! Your Honour!
Hajur
হজুর
हुज़ूर

ହଜୁର୍! ଖୋଦାବନ୍ଦ୍! ଖାମିଦ୍(ନ୍)! ବୈଦେ.ଅ. (ଫା)—(ନିବେଦନ-କାଳରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭୃତ୍ୟର ସମ୍ବୋଧନ)—ଅପଣ ମୋର ପ୍ରଭୁ ଓ ସ୍ୱାମୀ ଅଟନ୍ତି—Interjection used in addressing one's lord or master.
Hajur! Khodāband! Khāmid(nd)
হজুর খোদাবন্দ্ খামিদ্
हुज़ूर खोदावन्द, खाविंद

ହଜୁର୍ ସିରସ୍ତାଦାର୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି.—କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଧାନ କିରାଣି—The head assistant of the District Collector.
Hajur sirastādār
হজুর সিরস্তাদার
हुज़ूर सिरिश्तादार

ହଜୁର୍ କ୍ଲର୍କ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଜୁର ଗୁମାସ୍ତା; ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ସର୍ବଦା ଥିବା କିରାଣି—The personal clerk to a Rājā.
Hajur klark

ହଜୁର୍ ସବାରି—ବୈଦେ.ବି—(ରାଜା ଅବା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ) ହଜୁର୍ ସ୍ୱୟଂ; ଅପଣ—(An euphemism) your Honour! (ହଜୁରଙ୍କ ସବାରି—ଦେ ରୂପ) [ଯଥା—ହଜୁର୍ ସବାରି ଏଠାକୁ କେବେ ଅସିଲ?=(ଅର୍ଥାତ୍) ହଜୁର୍ ଏଠାକୁ କେବେ ଅସିଲେ?]
Hajur sabāri
হজুরের পালকি
हुज़ूरकी सवारी

ହଜୁର୍ ! ଧର୍ମାବତାର !—ଦେ. ଅ—(ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ)—
Hajur ! dharmābatāra ଅର୍ଥଣ ଧର୍ମର ଅବତାର !—
হ(হু)জুর ধর্ম্মাবতার (Interjection used in addressing
हुजूर धर्मावतार one's lord) Oh Lord ! Oh Incarnation of Justice.

ହଜୁରି—ଦେ. ବି—ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ—A title given
Hajuri by kings. ବିଣ—୧ । ହଜୁର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
হজুরি हुजूरी 1. Relating to Hajur. ୨। ସ୍ୱୟଂ ରାଜାଙ୍କ ପାଖରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା (ଭୃତ୍ୟ ବା କିରାଣି)—
2. Personal (clerk and servant).

ହଜୁରି—ଦେ. ବି—ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପଣ୍ଡାଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ବିଶେଷ
Hajuri (ଯାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶଗତ ହୋଇଅଛି) (ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ
হজুরি हुजूरी ମୌଳିକ ବଂଶୋପାଧି ଝୁଣ୍ଟିଆ)—A title of some Pandā family at Puri which has now become a family title.

ହଜୁରିକିଆ—ଦେ.ବିଣ. (ପାନବରଜ ଭାଷା)—ଅତି ଛୋଟ ବା ସାନ୍ନି (ପାନ)
Hajurikiā —Very small in size (betel leaves).

ହଜୁରି ଗୁମାସ୍ତା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଜୁର୍ କ୍ଲର୍କ (ଦେଖ)
Hajuri gumāstā Hajur klark (See).

ହଜୁରେ ହାଜର୍—ଦେ. ବିଣ—ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ—
Hajure hājar Personally present before one's
হুজুরে হাজির हुजूरमें हाजर lord or King.

ହଜେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଜାଇବା (ଦେଖ)
Hajeibā Hajāibā (See).

ହଜ୍ଜତ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆରବୀ)—୧ । ହୁଜ୍ଜତ; କଳିକଜିଆ;ଝଗଡ଼ା—
Hajjat 1. Noisy quarrel; brawl. ୨ । ଗୋଳମାଳ—
হুজ্জৎ हुज्जत 2. Noise. ୩ । ତର୍କ ବିତର୍କ—3. Argument; discussion.

ହଜ୍ଜତି—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ.—୧ । କଳହପ୍ରିୟ; କଳିହୁଡ଼ା—
Hajjati 1. Quarrelsome. ୨ । ଗୋଳମାଳପ୍ରିୟ—
হুজ্জুতি, কলহপ্রিয় हुज्जती 2. Noisy; boisterous.
(ହଜ୍ଜତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ହଜ୍ଜତି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଞ୍ଚ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଁ ଚଁ କରିବା (ଦେଖ)—
Hañchañ karibā Hañ chañ karibā (See).

ହଞ୍ଜା(ଞ୍ଜେ)—ସଂ ଅ. (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତି)—(ଚେଟୀ ସମ୍ବୋଧନ; ଦାସୀ ପ୍ରତି
Hañjā(nje) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର ସମ୍ବୋଧନ); ହଇଲୋ ! ହାଁଲୋ !—
Interjection used by a mistress while addressing her maid servant. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଓଡ଼ିଆରେ ନାହିଁ ।)

ହଞ୍ଜାନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ଭୟାନକ) ୧ । ହୟାନ୍ତ, (ଦେଖ)
Hañjānt प्रकाण्ड बहुतबड़ा 1. Hayānta (See).
୨ । ଭୟାନକ—2. Fierce; ferocious. ୩ । ଅତି ବଡ଼ତ—3. Very big; gigantic. ୪ । ଅତି ଉଚ୍ଚ
4. Very high; lofty.

ହଞ୍ଜି—ସଂ ବି (ଭୂଲ.ଇଂ. ହଙ୍ଗର=କ୍ଷୁଧା)—ଭୁଖ; କ୍ଷୁଧା (ଜଠରଧର୍ମ)—
Hañji Hunger.

ହଞ୍ଜିକା—ସଂ. ବି—୧ । ଭାର୍ଗି (ଭାବପ୍ରକାଶ); ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଷ୍ଟିକ—
Hañjika 2. A plant; Clerodendron Siphonanthus.

ହଟ୍—ଦେ.ଅ.—୧ । ଘୋଡ଼ା ଆଦିଙ୍କୁ ପଛକୁ ହଟିବା ପାଇଁ ସମ୍ବୋଧନ—
Hat 1. Interjection used by the driver to
হট্ direct a horse or elephant to move back.
हट ୨। ହଠାତ୍ (ଦେଖ)—2. Haṭhāt (See) ଦେ.କ୍ରି—
[ଓଡ଼ିଆ ହଟିବା କ୍ରିୟାର ଅବଜ୍ଞାର୍ଥ ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ (ତୁ କର୍ତ୍ତା ସହିତ) ରେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟା]—
1 (Verb, imperative mood used in directing one's inferior to move back) 1, (Thou) Move back ! ୨ । ବିରତ ହୁଅ !—
2. Desist ! ପ୍ରାଦେ. (ଖଣ୍ଡଅଳ) ବି—ଜିଦ୍; ଜିଗର
Zid; obstinacy.

ହଟ୍‌କ(କି)ରି(କିନା କିନି, ଦସ)—ଦେ. ଅ—୧ । ହଠାତ୍—
Hat ka(ki)ri(kinā, kini,d s) 1. At once; immediately.
(ହଟ୍‌କିବା (ବି, ହଟ୍ ଦସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ଅତିଶୀଘ୍ର—
হঠাৎ,হুটকরে फटस 2. Very soon.

ହଟ୍‌କା ହଟ୍‌କି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଣ୍ଡଅଳ) ବି—ହକ୍‌ଟା ହକ୍‌ଟି (ଦେଖ)
Hat-kā hat-ki Hak-ṭā hak-ṭi (See)

ହଟ୍‌କି(କେ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର—ଦେ. ବି—ହାଟକେଶ୍ୱର (ଦେଖ)—
Hat-ki(ke)sa(swa)ra Haṭakisa'a (See)

ହଟ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହଟିବା (ଦେଖ)—
Hat-bā Hatibā (See)

ହଟ୍‌ଲି—ପ୍ରାଦେ. (କଳାହାଣ୍ଡି) ବି—ଛୋଟ ହାଟ—A small fair.
Hat-li ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ପ୍ରତ୍ୟହ ବସୁଥିବା ହାଟ—
Market held daily.

ହଟ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଦୀପ୍ତ ହେବା; ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବା—1. To
Hat (root) shine; to be bright; (Apte) ୨ । ପ୍ରକାଶ ପାଇବା—2. To be manifest.

ହଟ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଅଟକିବା—
Hat-kibā To stick at a place.

ହଟ—ଦେ. ବି (ସ. ହଠ)—୧ । ଖଳୁଆ; ଛଳ—1. Cunning;
Hata fraud. [ଦ୍ର—ବିଲମ୍ବ ମୋ କର ହଟ, ବଧାନ ଯେ
জেদ କରଅଛୁ ଲୁଚିବା କପଟ—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]
हठ ୨ । କୌତୁକ; ତାମସା; କୁନ୍ଦର—2. Diversion; amusement; sport; sportiveness. [ଦ୍ର—
ଏବେ ହଟକୁ ପାଦ ଜୋଡ଼େ ବୋଲି ଗାନ କର୍ମାଇଲ କରେ—ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି; ଏ ରସ ଲୋକେ ଉଦ୍ଧବଙ୍କେହା ଭାଇବୀ ତଟକୁ ଧାଇଁଥାଏ ହଟକୁ ଗୌ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ଗୀତ] ୩ । ଖାର୍ଯ୍ୟଚିତ ଅଁଳା—3. Jest; practical joke; fun ୪ । କୁହୁକ; ଗାରୁଡ଼—4. Magic;

juggery- ୫ । କୌଶଳ—5. Ingenuity. ୬ । ଜିଦ୍; କଟାଳ; ଅଳି; ଜିଦ—6. Importunity; obstinacy. [ଉ—ଲକ୍ଷ ଯତ୍ନମିଳ ଅଳ, ସଜାଇ ସେହି ବଧାନ ହେବାଯାଏ କଲେ ପୁଣି ହଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଚମ୍ପୂ] ୭ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା—7. Rivalry; emulation—[ଉ—ନାଥ ଭୁଲେ ହଟ, କାହେ କର ହଟ, ତ୍ରିଲୋକ ଝୁଲିକି ମାନୁଥାଏ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.] ୮। ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—8. A name given to males, ପ୍ରାଦେ. (ଗାଞ୍ଜାମ) ବି—ଅଭିମାନ—Sullenness; oversensitiveness.

ହଟ କରିବା (କାଢ଼ିବା, ଦେଖାଇବା, ଲଗାଇବା) -ଦେ· କ୍ରି—୧ ।
Haṭa kariba (kāṛhibā, dekhāibā, lagāibā) ଭୁଜଙ୍ଗ କରିବା; ତାମାସା କରିବା; କୌତୁକ କରିବା—1. To be sportive. [ଯଥା · ଲଗାଇଛୁ ହଟ ଯେଉଁ ରସରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଳୋଶବ୍ଦେ ଭ୍ରମି ଲଭିଲ] ୨ । ଥଟ୍ଟା କରିବା—2. To cut jokes; to jest. ୩ । ଜିଗର କରିବା; କଟାଳ କରିବା; ଅଳି କରିବା—3. To importune. ୪ । କୁହୁକ ଦେଖାଇବା—4. To exhibit magic or jugglery. ୫ । ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା—5. To emulate. ୬। ହଟହଟା କରିବା—6. To harass. [ଯଥା,—କେତେ ସହିବ ଗର୍ଭିକଷ୍ଟ । ବାଧିଲା କଲ ମୋତେ ହଟ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]. ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ଗାଞ୍ଜାମ) କ୍ରି. ରୁଷିବା—To sulk.

ହଟକାରିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ. (ସ. ହଠକାରୀ)—ହଟିଆ (ଦେଖ)
Haṭa kāriā জিদবাজ, মজাদার হঠী Haṭia (See)

ହଟକି(କେ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର—ଦେ. ବି (ନାମ) (ସ. ହାଟକେଶ୍ୱର, ଭୂଲକା
Haṭaki(ke)śa(śwa)ra କର ଇଂ. Hotspring.
हटकेश्वर हटकेश्वर ହଟସ୍ପ୍ରିଙ୍ଗ=ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ)—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସବଡ଼ିଭିଜନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ସହରଠାରୁ ଆଠ ମାଇଲ୍ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅତ୍ରି ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ଓ ତନ୍ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ନାମ—Name of a hotspring and an image of Śiba situated near Atri village, 8 miles from Khurda town in the Sub division of Khurda in the Puri district. [ଦ୍ର—ଏହି ଉଷ୍ଣପ୍ରସ୍ରବଣର ଜଳ ସର୍ବଦା ଗନ୍ଧକଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଫୁଟୁଥାଏ; ଏଥିରୁ ଗନ୍ଧକର ଗନ୍ଧ ବାହାରୁଥାଏ । ମକର ସଂକ୍ରାନ୍ତି ସମୟରେ ଏକ ମାସ କାଳ ଏଠାରେ ବହୁ ସହସ୍ରଲୋକଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ ମେଳା ହୁଏ । ଏହି ମେଳାରେ ଓଡ଼ିଶାର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଓ ଦୋକାନୀ ଆସି ଜମା ହୁଅନ୍ତି । ବହୁ ଚର୍ମରୋଗୀ ଏହି ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣରେ ସ୍ନାନ କରି ଏହି ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ଠାରେ ଅଧିଆ ପଡ଼ନ୍ତି ।]

ହଟ କି(କେ)ଶ(ଶ୍ୱ)ର ମେଳା—ଦେ. ବି—ମାଘ ମାସରେ ହଟକେଶ୍ୱର
Haṭa ki(ke)śa(śwa)ra melā ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ନିକଟରେ
হটকেশ্বরের মেলা ହେଉଥିବା ମେଳା—A religious fair or
हटकेशवरका मेला gathering held near the hotspring of Haṭakeśwara in the month of Māgha

ହଟ କୂଟ—ହଟନଟ (ଦେଖ)—Haṭanaṭa (See) [ଉ—
Haṭa kūṭa ବଧାଡା ଛନ ହଟକୂଟ—ପ୍ରାଚୀ. ଜଗୁଣ
নটখট্‌ नटखट ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।]

ହଟକେଶ୍ୱର—ଦେ. ବି—୧ । ନାଗର—1. A gallant. [ଉ—
Haṭakeśwara ହଟକେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବନ୍ଦେହର, ଏଠେ ଘାଇଲି ରଙ୍ଗେ ବନ୍ଦେହ । ଗୋପୀଲେଖଚନ୍ଦ୍ର, ଇନ୍ଦ୍ରରେଖା] ୨ । ହଟକିଶର (ଦେଖ)—2. Haṭakiśara (See)

ହଟ ଗୋଳ—ଦେ. ବି (ସ. ହଟ୍ଟ ଗୋଳ)—ହଟ୍ଟ ଗୋଳ (ଦେଖ)
Haṭa goḷa Haṭṭa goḷa (See)
হট্ট গোল हल्लागुल्ला

ହଟ ଚ(ଛ)ମଟ—ଦେ. ବି (ସ. ହଠ)—୧ । କୁହୁକ—1. Magic;
Haṭa cha(ścha)maṭa jugglery. [ଉ—ସେ ଭାଇ
হাতের চালাকি ହଟ ଚମଟ କଥା ଜାଣୁଥିଲେ । ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ.
जादू ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

[ଉ—ଚୋରାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ବସନ୍ତ ପଞ୍ଚମୀ
ଚୋରାଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ବେଲ,
ବୁଢ଼ୀଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ରାଇ ଦାମୋଦର
ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଶୀତ,
ବାଘଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ଜାଙ୍ଗଲ ବେଢ
ବାଘଙ୍କି ସୁନ୍ଦର ନାଟ
କୈଳାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ହଟ ଚମଟ
ସଜାଙ୍କୁ ସୁନ୍ଦର ଘାଟ—ଛଗ]

୨ । କୌଶଳ—2. Ingenuity; cleverness. ୩ । ଲୋକଙ୍କ ଦେଖିବା ପାଇଁ କରାଯିବା ଦୃଶ୍ୟ—3. Show. [ଉ—ଶୁଣି ଭଣିଲେ ହସି ନଟବର, ଆନ ସଙ୍ଗ ମୋର ହଟ ଚମଟ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଲବା ।] ୪ । କୌତୁକ—4. Fun.

ହଟ ଚ(ଛ)ମଟିଆ—ଦେ· ବଣ. ପୁଂ—୧ । ହଟିଆ (ଦେଖ)
Haṭa cha(ścha)maṭiā - - Haṭiā (See)
বাজিকর ୨ । କୁହୁକିଆ—2. Exhibiting jugglery
जादूगर or magic.

[ହଟଚ (ଛ) ମଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]—ଦେ· ବି.ପୁ—ବାଜିଗର—Magician.

ହଟ ଛମଟ—ଦେ. ବି—ହଟ ଚମଟ (ଦେଖ)
Haṭa chhamaṭa Haṭa chamaṭa (See)
[ଉ—ନଟବର ମୁଁ ଗୁହର ଯୁଗତ, ହଟ ଛମଟ ଜାଣିବ କେମନ୍ତ—ପ୍ରଭାତ. ପ୍ରାଚୀ ଷଷ୍ଠିସେଣା ।]

ହଟ ତିରଣ୍ଟ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ—୧ ଅବାଧ୍ୟ—1. Disobed-
Haṭa tiranṭa ient; insubordinate. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked.

- ହଟ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌତୁକ ଦେଖିବା—1. To see
  Hața dekhibā the fun. ୨ । ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପଦସ୍ଥକୁ
  মজা দেখা କୌତୁକବିଶିଷ୍ଟ ନୟନରେ ଦୃଷ୍ଟି କରିବା—
  मज़ा देखना 2. To see the fun at the cost of another.

ହଟ ନ(ନା)ଟ—ଦେ. ବି (ସ. ହଠ ଓ ନାଟ୍ୟ)—ହଟ; କୌତୁକ;
  Hața na(nā)ța କୁହକ; ଠଟ୍ଟା; ତାମସା—Fun; sport.
  তামাশা [ଉ—ନଟ ନାଗରବର ବାଟରେ ହଟ ନାଟ ଭୁ କରନ୍ତି
  तमाशा ରେ—ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହଟ ନାଗର—ଦେ. ବି—ହଟିଆ ନାଗର (ଦେଖ)
  Hața nāgara Hațiā nāgara (See)
  নাটের গুরু **मज़ाकी**

ହଟ ପଟ - ଦେ. ବିଣ—୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—1. Bothered; troubled.
  Hața pața [ଉ—ପଥ ଭୁଲିବା ଟା ଅକଟ,
  গোল মেলে, হাএরাণ କାର୍ଯ୍ୟ କମଲେ ହଟପଟ—ପ୍ରାଚୀ. କବୁଶ
  लटपट ମାହାତ୍ମ୍ୟ ।] ୨ । ଲଟପଟ; ଗୋଳମାଳରେ ଜଡ଼ିତ—
  2. Involved in intricacies.
  (ହଟପଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଟର ପ(ବ)ଟର—ଦେ. ବିଣ—ହଟ ପଟ (ଦେଖ)
  Hațara pa(ba)țara Hața pața (See)

ହଟପର୍ଣ୍ଣୀ - ସ. ଅ—ଶୈବାଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାକର)—
  Hața parṇṇī Moss

- ହଟ ପାଟକୀ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଗାଳି)—ହଟ ହଟେଇ—(a term of
  Hața pāțakī abuse) (a woman) Putting others to shame or ridicule.

- ହଟଲି—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ)—୧ । ଛୋଟ ହାଟ—
  Hațali 1. A petty market. ୨ । (ଇଂ. ହୋଟେଲ)
  ହୋଟେଲ୍ (ଦେଖ)—2. Hotel (See)
  ୩ । ପ୍ରତିଦିନ ବସୁଥିବା ହାଟ—3. Daily market.

- ହଟ ହଟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ=ହାଟ; ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି କଥାର ବିଷୟ
  Hața hațā ହାଟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ଲୋକ ଯାହା ହୁଏ)—
  হাএরানী ୧ । ହଇରାଣି; ହରକତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
  हैरानी 1. Trouble; botheration. [ଉ—ଏ ହଟ-
  ହଟାରେ କେ ମରିବ, ଜିବ ସଙ୍ଗାଳ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକ ଗୋ ।
  ଚକ୍ରସୂର୍ଯ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ ।] ୨ । ଲୋକାପବାଦ—
  2. Defamation. ୩ । ଲୋକହସା—3. Scandal.
  ୪ । ଲୋକହସା ଅବସ୍ଥା; ଉପହାସାସ୍ପଦ ଅବସ୍ଥା—
  4. State of becoming the butt end of ridicule and public gaze. [ଉ—ଏ କ ହଟହଟା
  ଉପଲକ୍ଷ ଅଛା, ହଟିଆ ହେଲକି-ପଦ—ସମାଜ ।] ୫ ।
  ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କ ଉପହାସ—5. General ridicule.
  ୬ । ଲଜ୍ଜା—6. Shame; shameful condition.

ହାଏରାନ ଦେ. ବିଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଟହଟା
  हैरान ବା ଲୋକହସାରେ ପଡ଼ିଥାଏ—1. (a person)
  (ହଟହଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Who has become the butt end
  of general ridicule or censure. ୨ । କଷ୍ଟ ବା
  ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପଡ଼ିଛ—2. In trouble; bothered.
  [ଉ—କସଉଛୁ ଅହା ! ମନ୍ତ୍ରୀଏ ସେ ପ୍ରାଣୀକି କେତେ
  ମତେ ହଟହଟା—ସମାଜ ।] ୩ । ଅପବାଦଜନକ—
  3. Scandalous. [ଉ—ମୋର ପ୍ରୀତିଭଙ୍ଗ, ହଟହଟା
  କଥା, ନ ଥିବ ଏ ତ୍ରିଭୁବନେ । ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।]

ହଟହଟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସାସ୍ପଦ କରିବା—
  Hațahațā karibā To put a person to shame
  হায়রান করা **हैरान करना** or ridicule.
  [ହିଟହଟାରେ ପକା(କେ)ଇବ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଟହଟାରେ ପଡ଼ିବା - ଦେ. କ୍ରି—ସାଧାରଣରେ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହେବା—
  Hațahațāre pardibā To become the butt end
  হায়রানীতে পড়া **हैरानीमें गीरना** of ridicule or
  (ହଟହଟା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) censure

ହଟ ହଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହଇରାଣିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟକୁ
  Hațahațiā ଲଜ୍ଜାରେ ପକାଏ—1. Putting a person
  যে লোক হায়রানে ফেলে to shame. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
  हैरान करनेवाला ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ହୁଏ—
  (ହଟହଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A person who brings public
  ridicule on himself. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରକଥା
  କହାଏ—3. Scandal monger. ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
  ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଉପହାସାସ୍ପଦ କରୁଏ—4. Bringing
  public ridicule or censure on the head of another.

ହଟ ହମୀର ଦେଓ—ଦେ. ବି—ହମୀର ଦେଓ (ଦେଖ)
  Hața hamīra deo Hamira deo (See)

ହଟା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ=ହାଟ)—୧ । ହଟହଟା; ଲୋକହସା—
  Hațā 1. Scandal; public ridicule. ୨ । ଲୋକାପ-
  নিন্দা, অপবাদ ବାଦ—2. Defamation; slander.
  हट [ଉ—ସେ ହଟା ହେଉ ନାହିଁ ଝିଅ ଲୋକରେ—କୃଷ୍ଣଦାସ
  ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୩ । (ସ. ହଠ) ହଠାଳ; ଅଳି; ହଟ;
  ଜିଦ୍; ଜଗଡ଼—3. Importunity. ୪ । ଲୋକନିନ୍ଦା—
  4. Dispraise. ୫ । ହାଟ—5. Market. ୬ ।
  ହଟିବା; ଛେଚୁ ଘୁଞ୍ଚିବା—6. Moving back; retreating.
  ୭ । କୌଣସି ବିଷୟର ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରକଟିତ
  ହେବା—7. Wide publication of any matter.

ହଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ହଟିବାର ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ)—୧ । ପଛକୁ
  Hațā(țe)ibā ଘୁଞ୍ଚାଇବା—1. To cause to move
  हटाये देओया back. ୨ । ପଛକୁ ଠେଲିବା—2. To push or
  हटाना drive backwards. ୩ । ଘଉଡ଼ି ଦେବା—

3. To defeat. [ଉ—ହଟାଇ ହଟାଇ, ନ ହଟଣ ସେ ଯେ, ମୋହନ୍ତ ବବେକ ବେଳ—ଜନକଶୋର. ଶର୍ମିଷ୍ଠା ।]
୪ । (ରୋଗକୁ) ଚକତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ନବୃତ୍ତ କରାଇବା—
4. To cure or control a disease by proper treatment.

ହଟା କରିବା—ଦେ. କ୍ର—୧ । ଦୁର୍ନାମ ରଟାଇବା; ଅପବାଦ ଦେବା;
Haṭā kariba ଲୋକାପବାଦ ଦେବା—1. To scandalise
চাউর্ করা to defame; to slander. ୨ । ପ୍ରଘଟ
शिकायत करना କରିବା, ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚ୍ଚର କରିବା—
জিদ্ করা 2. To publish a thing. ୩ । ଅଳ କରିବା;
हठ करना ହଠାଳ କରିବା—3. To importune. ୪ ।
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଲୋକହସା କରାଇବା—4. To bring shame or ridicule on a person's head.

ହଟାଣ—ଦେ. ବ—୧ । ହଟାଇବା—1. Pushing back. ୨
Haṭāṇa ପରାସ୍ତ କରଣ—2. Defeating.
হটান हटाव

ହଟାତ୍(ତେ)—ଗ୍ରା. ଅ (ସଂ. ହଠାତ୍)—ହଠାତ୍ (ଦେଖ)
Haṭāt(e) হঠাৎ हठात् Haṭhāt (See)

ହଟାତ କନା(ନି)—ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବଣ—ହଠାତ୍ (ଦେଖ)
Haṭāt kinā(ni) হুট্ করে फटसे Haṭhat (See)
[ହଟାତ୍ ଦ(ଧ)ର୍, ହଟାତ୍ କ(କ)ର—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଟାତ୍ ବାବୁ—ଗ୍ରା. ବ—ହଠାତ୍ ବାବୁ (ଦେଖ)
Haṭāt bābu Haṭhāt bābu (See)
হঠাৎ বাবু एकाएक बाबु

ହଟା ପସରା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଅପବାଦ—
Haṭā pasarā Scandal; bad name.

ହଟା ପଟକା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣା ଘରର ଛିଦ୍ରମାନ
Haṭā paṭakā ବାହାରେ ଗାଇ ବୁଲେ—One who babbles out one's domestic secrets to the outside public.
যে গৃহচ্ছিদ্র প্রকাশকরে ঘরভেদী
गृहछिद्र कहनेवाला

ହଟା ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ସାଧାରଣରେ କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିର
Haṭā basā(se)ibā ଦୁର୍ନାମ କରିବା—To defame a person publicly.
দুর্নামরটান
शिकायतकरना

(ତା ନାମରେ) ହଟା ବସିବା—ଦେ. ବ—ଦୁର୍ନାମ ରଟନା ହେବା—
Haṭā basibā Publication of a scandal against a person.
চাউরহওয়া
शिकायतहोना

ହଟାରି—ଦେ. ବ—ଯେ ବଜାର ବା ହାଟରେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ ବିକ୍ରି
Haṭāri କରେ—Hawker; vendor of articles in a market or town.
যে হাট করে, ফেরো
हाट्या [ଉ—ଅନ୍ତ ଜଳକୋଟରେ, ଉଠ ଉଡ଼ । ଉଦେଇଥ, ବଜାରୀ, ହଟାରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁ ଅଛନ୍ତି— ଫକୀର ମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠ ଗୁଣ୍ଠ]

ହଟାହଟି—ଦେ. ବ—ପରସ୍ପରକୁ ହଟାଇବା—Mutual pushing
Haṭāhaṭi back. [ଉ—ଉଶୋଗ ଉର ବାଟ ବନ୍ଦ ଅସମ୍ଭବ
হটাহটী ଭାବେ ହଟାହଟ, ଫିଟାଇ ଲଙ୍ଗମ, ଫେସ୍ତି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ.
हटाहटी ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହଟି—ଦେ. ବ—ହଟ (ଦେଖ)—Haṭa (See)
Haṭi [ଉ—ତାର ଯେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ, ଉଲଟ ଏବେ ହଟ, କୃତଲେ ସଖି କମ୍ପା ଶ୍ରଦ୍ଧାଣ ଦଥନ୍ତ୍ରାଷ୍ଟ—ଚିନ୍ତାମଣି. ନୃସିଂହ ସ୍ମରଣ]
ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ହଟୁଣ୍ (ଦେଖ)—Haṭuṇ (See)
[ଉ—ଗୋପନାଥ ନନ୍ଦଲା ଅଳାଉଣିକ ମକା କରୁ ମୋ ଥାନ୍ତ ହଟି ଗୁହିଁଲୁ ବେ—କଶୋଷ ଭଞ୍ଜ. ଦ ଗୀତ]

ହଟିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଳ କରେ ବା
Haṭiā ଅଳହଟେ; ହଠାଳିଆ—1. Importune.
জিদখোর हठी ୨ । ରଙ୍ଗିଆ; ବୁନ୍ଦରଥ—2. Sportive;
(ହଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) funny; jestive. [ଉ—ମୁଁ ସାଥ କୋହିଲେ
মজাদার मजादार ଛଅରଣରେ, ମାର ମଦନ ହଟଅରଣରେ—
କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ୩ । କୌତୁକପ୍ରିୟ—3. Fond of fun or amusement. ୪ । ଏକବାଗିଆ—
একগুয়েঁ एकबोलिया 4. Head strong. ଦେ. ବ—
(ଅନାଦରାର୍ଥକ) ହଟ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକନାମ—
Nickname for Haṭa.

ହଟିଆ ନାଗର—ଦେ.ବ.—ରଙ୍ଗିଆ ବା କୌତୁକପ୍ରିୟ ରସିକ ବ୍ୟକ୍ତି—
Haṭiā nāgara A gallant who is fond of fun.
নাটেবগুক मजाकीआदमी

ହଟି କରି କହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁଟକର କଥା କହିବା—To
Haṭi kari kahibā speak harshly.
মুখখারাপকশা मुह खराब करना [ଉ—ସାରଦା ମ୍ୟାଁଙ୍କୁ ହଟି କରି ପଦେ କହେ ନାହିଁ—ଲୁଲା ଭୁମାଗ, ନଅରୁଣୀ]

ହଟି ଚାହିଁବା—ଦେ. କ୍ରି.—ପଛ ଅଡ଼କୁ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାହିଁବା—
Haṭi chāhiṅbā To look back. [ଉ—ରଘୁନାଥ
ফিরেচাওয়া घूमकर देखना ନନ୍ଦଲା ଅଳାଉଣି କ ମନା କରୁ ଯେ ଥାଉଁ ହଟି ଚାହିଁଲୁରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଭଶୋଷାଭଞ୍ଜ ସ ଗୀତ ।]

ହଟି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧ ପଛକୁ ହୁଞ୍ଚି ବସିବା—1. To sit
Haṭi basibā পেছিয়ে বসা after moving back.
हटकर बैठना ୨ । ଜିଗର କରିବା; ଏଜଦ୍ଦ ଧରିବା—
2. To importune; to insist on something being done. [ଉ—ହଟି ବସିଅଛୁ, ଚରଣ କେବାରେ, ପାପ କାମ ଯମ ସର ହେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

ହଟିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଅକର୍ମକ) (ହ. ହଠଧାତୁ=ହଟ ଚୋଷ, ଶାଠ୍ୟ)—
Haṭibā ୧ । ପଛକୁ ହୁଞ୍ଚିବା—1. To move back; to
হটে যাওয়া हटना draw back. [ଉ—ନ ଟିକେ ପୁଣି

ହଟି,ସୁନ୍ଦର ନୁହଇଁ,—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଶ୍ୱ ଚମ୍ପୂ,ନ ଗୀତ) ୨ । ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—2. To shrink back. ୩ । ହଠ କରିବା; ଅଳି କରିବା—3. To importune. [ଉ—କାମ ଯମ ଜୀବକ ନେବାକୁ ଅଛି ହଟିଛି—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ ଚିନ୍ତାମଣି] ୪ । ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ବା ଦେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବା—4. To shrink from giving a thing or from spending. [ଉ—ଛୋଟକଙ୍କ ସିନା ହଟି ମୋ ସାର ଯାଉଛ ଭୁଟି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଣୋଶ୍ୱଚମ୍ପୂ. ନ ଗୀତ] ୫ । ପରାସ୍ତ ହେବା—5. To be defeated. ୬ । ରଣଭଙ୍ଗ ଦେବା—6. To be routed; to flee from the field of battle; to retreat. [ଉ ବଳଝ ଯବନ ଥାଟ ହଟିଲା ସହସେ—ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା] [ଦ୍ର—ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ମୁଖକୁ ମୁହଁ କରି ଗୋଡ଼କୁ ପଛକୁ ପଛକୁ ପକାଇ ପଛ ଆଡ଼କୁ ଗତି କରିବାକୁ ହଟିବା ବୋଲଯାଏ ।] ୭ । (ରୋଗ) ନିବୃତ୍ତ ହେବା—7. (desease) To abate. ୮ । (ବଳ) କମିବା; ହ୍ରାସ ହେବା; ଅପଗତ ହେବା—8. (One's strength) To become less. ୯ । (ସକର୍ମକ)—ଏଡ଼ି ଦେବା; ଲଙ୍ଘନ କରିବା; ପାଳନ କରିବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—9. To infringe. [ଉ—ପୁଣି ସାହସେ ନିୟମକୁ ହଟେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. କଳ୍ପଲତା)

ହଟି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯିବା—1. To move
Hati jibā back. ୨ । ପରାସ୍ତ ହେବା—2. To be
हटेयाओया हटजाना defeated. ୩ । ରଣଭଙ୍ଗ ଦେବା—3. To retreat. ୪ । ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା—4. To forsake. [ଉ—ନେତ୍ର ଫୁଟି ଯାଉ, ହୃଦ ଫାଟିଯାଉ ପ୍ରାଣ ହଟିଯାଉ ବେଗକରି—ଅଭିମନ୍ୟୁ; ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି]

ହଟିଯିବାର ପାତ୍ର—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ବାଧା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପିତ କର୍ମରୁ
Haṭijibāra pātra ପଶ୍ଚାତ୍ ପଦ ବା ନିରୁତ୍ସାହ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତି;
(ହଟିବା ପାତ୍ର—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅଦମ୍ୟପ୍ରକୃତିକ—A person
हटबार पात्र (लोक) who shrinks from his purpose
हटनेकापात्र on account of any obstacle; not indomitable. [ଯଥା—ଏ କର୍ମରେ ନାନା ବାଧାବିଘ୍ନ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ହଟି ଯିବାର ପାତ୍ର ନୁହନ୍ତି ।]

ହଟି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚି ରହିବା—1. To keep
Haṭi rahibā back. [ଉ—ଟେକ ଚରଣ ଚଳେ ପଡ଼ ବହି,
पेछनेपडा ଟିକକେ ହଟି କହେ ହଟି ରହି— ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧ
हटकररहना ଚିନ୍ତାମଣି] ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ ହେବା— 2. To desist from any act.

ହଟୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ. (ତୁଳନୀୟ—ହିନ୍ଦୀ. ହଠୀ)—
Haṭi ୧ । ଯେ ହଠ କରେ; ହଟିଆ—1. Importunate, pertinacious. ୨ । ଜିଦ୍‌ବାନ୍—2. Obstinate.

ହଟୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହଟିଆ (ଦେଖ)—Haṭiā (See)
Haṭuā ପ୍ରାଦେ. (ବୌଦ) ବି—ବ୍ୟବସାୟୀ ଜାତିବିଶେଷ—
(ହଟୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) A caste of traders. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଚଷା ବା କୃଷକ ଜାତି ବିଶେଷ—A class or caste of cultivators.

ହଟୁକି—ପ୍ରାଦେ. (କଳାହାଣ୍ଡି) ବି—ହାକୁଟି—
Hatuki Hiccough.

ହଟୁଣ୍ (ଣୁ)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସ. ହଠାତ୍)—୧ । ଦୈବାତ୍; ଅକସ୍ମାତ
Haṭuṇ (ṇu) 1, Accidentally. ୨ । ହଠାତ୍—2. All
हठात् at once; suddenly. ୩ । ପୁନଃ ପୁନଃ—
ऐकाएक 3. Repeatedly. ୪ । ନିଷେଧ ବା ନିବାରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ
बारबार (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା)—4. (To do a thing)
पुनःपुनः In spite of or in the face of warning or
बारणसत्त्वे prohibition. ୫ । ଉପେକ୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ—
मनाकरनेपरभी 5. Disregarding.

ହଟେଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଟିଆର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Haṭei Feminine of Haṭiā.

ହଟେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଟାଇବା (ଦେଖ)—
Haṭeibā Haṭāibā (See)

ହଟୋଇ—ଦେ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଟୁଆର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Haṭoi Feminine of Haṭuā.

ହଟ୍ଟ—ସ, ବି (ହଟ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଟ)—ହାଟ; ପଣ୍ୟ-
Hatta କ୍ରୟବିକ୍ରୟର ମୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ—Hata; market; fair.

ହଟ୍ଟ ଗୋଳ—ଦେ. ବି (ହଟ୍ଟ ବା ହାଟରେ ଯେଉଁପରି ଗୋଳମାଳ ହୁଏ
Haṭṭa gola ସେହିପରି ଗୋଳମାଳ)—ଗଣ୍ଡଗୋଳ—Noise; bustle; ado.

ହଟ୍ଟ ଚୌ(ଚୋ)ରକ—ସ. ବି. ପୁଂ—ଯେଉଁ ଚୋର ହାଟ ବାଟ ଆଦି
Haṭṭa chau (cho)raka ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଚୋରି କରେ—A pick pocket; a thief plying his trade in the open market.
(ଅନ୍ୟ ସ. ପ୍ରତିଶବ୍ଦ—ପ୍ରସହ୍ୟ ଚୌର, ମଳୀକର, ମାଚଳ, ତସ୍କର, ବନ୍ଦୀକାର)

ହଟ୍ଟ ବିଳାସିନୀ—ସ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହଟ୍ଟ+ବିଳାସ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍+
Haṭṭa bilāsini ଈ)—୧ । ବାରାଙ୍ଗନା; ବେଶ୍ୟା—1. Prostitute. ୨ । ନଖୀ ନାମକ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ—(ଅମର)—2. A scented article; fasciolaria; Unguis Odoratus. ୩ । ହରିଦ୍ରା (ଶବ୍ଦପ୍ରକାଶ)—3. Turmeric.

ହଟ୍ଟ ମଣ୍ଡପ (ମନ୍ଦିର)—ସ. ବି—ହାଟଘର; ହାଟଚାଳିଆ; ଯେଉଁ ଘରେ
Haṭṭa maṇḍapa (mandira) ବସି ହାଟୁଆମାନେ ପଣ୍ୟ ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି—Market hut; a stall in a fair; an open shed for holding a stall in a market.

ହଟ୍ଟାଧ୍ୟକ୍ଷ — ସଂ. ବି—ହାଟର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—
Haṭṭādhyaksha The headman of a market.

ହଟ୍ଟୀ—ସଂ. ବି (ହଟ୍ଟ+କ୍ଷୁଦ୍ରାର୍ଥେ ଈ)—ଛୋଟ ହାଟ—
Haṭṭī A small market or fair (Apte).

ହଠ୍—ଦେ. ଅ—ହଟ୍ (ଦେଖ)—
Hath Hat (See)
(ହଠ୍ ହଠ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଠ୍(ଧାତୁ)—ସ ୧ । ବଳାତ୍କାର କରିବା—1. To use force.
Haṭh (root) ୨ । (ଛାଗ ଆଦି ପଶୁକୁ) ଖୁଣ୍ଟରେ ବାନ୍ଧିବା—2. To tie (a beast) to a post. ୩ । ପଛକୁ ଘୁଞ୍ଚିବା—3. To retreat; to move back. ୪ । କୁଦିବା; ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା—4. To leap; to jump (Apte). ୫ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—5. To oppress (Apte).

ହଠ—ସଂ.ବି. (ହଠ୍ଧାତୁ=ବଳାତ୍କାର କରିବା+ଭାବ.ଅ)—୧ । ପ୍ରଶ୍ନି; କୁମ୍ଭିକା—A kind of aquatic plant. ୨ । ବୋଳଝାଞ୍ଜି—2. Serratophylum Submersum. ୩ । ବଳାତ୍କାର; ବଳପ୍ରୟୋଗ—3. Violence; use of criminal force. [ଉ—ହଠେ ପୂର୍ବ ଅଭିଳାଷ, ହେବାର ମୁଁ ଦୃଷ୍ଟିଦୋଷ ।—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥଙ୍କ 'ହ' ଗୀତ] ୪ । ବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ—4. Show of force. ୫ । ଲୁଟି—5. Looting; rapine. ୬ । ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେବା; ପଛକୁ ହଟିବା; ପଶ୍ଚାଦ୍ଗତି—6. Retreating ୭ । ପରାଜୟ—7. Defeat. ୮ । ଅବିବେଚନା; ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତା—8. Rashness; hastiness. ୯ । ଏକ ଜିଦ—9 Headstrongness. ୧୦ । କଠାଳ; ଅଳି—10. Importunity ୧୧ । ଅତ୍ୟାଚାର—11 Oppression (Apte).
Hatha
ସ. ଅ—ହଠାତ୍ (ଦେଖ)—Haṭhāt (See).

ହଠକାରିଣୀ—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଠକାରୀର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Haṭhakāriṇī Haṭhakārī.

ହଠ କାରିତା—ସ. ବି. (ହଠକାରିନ୍+ଭାବେ ତା)—୧ । ଅବିବେଚନା; ଅବିମୃଶ୍ୟକାରିତା—1. Rashness. ୨ । ବଳାତ୍କାର—2. Use of force; violence. ୩ । ଗୁଆଁରପଣିଆ—3. Headstrongness. ୪ । ଅନ୍ୟାୟ କରିବା—4. Doing of wrong. ୫ । ଅଭଦ୍ରତା; ଅଶିଷ୍ଟତା—5. Uncivility. ୬ । ଅତ୍ୟାଚାର—6. Oppression. ୭ । ଲୁଟତରାଜ—7. Rapine; plunder.
Haṭha kāritā

ହଠକାରୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହଠ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଣିନ୍=ହଠକାରିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ.)—୧ । ଅବିମୃଶ୍ୟକାରୀ; ଅବିବେଚକ—1. Rash. ୨ । ଗୁଆଁର—2. Headstrong. ୩ । ଅଶିଷ୍ଟ; ଅଭଦ୍ର—3. Uncivil. ୪ । ବଳ ପ୍ରକାଶକାରୀ—4. Using force or violence. ୫ । ଅନ୍ୟାୟକାରୀ—5. Doing wrong; wrong-doing. ୬ । ଅତ୍ୟାଚାରୀ—6. Oppressive.
Haṭhakārī
(ହଠକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଠଧର୍ମୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ବିଶ୍ୱାସଘାତକ; ଅଧର୍ମୀ—Faithless; perfidious.
Haṭha dharmī
অধর্ম্মী अधर्मी (ହଠଧର୍ମିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଠଧର୍ମି ପଣିଆଁ (ପଣ)—ଦେ. ବି—ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା; ଅଧର୍ମ—Faithlessness; perfidy.
Haṭha dharma paṇiāṅ (paṇa)
অধর্ম্ম अधर्म

ହଠପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ. ବି—ଶୈବାଳ (ଡ଼ିକାଣ୍ଡ ଶୋଷ)—
Haṭha parṇṇī Moss.

ହଠବାଦୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ଘରେ କେବଳ ବସି ରହି ଅକସ୍ମାତ୍ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ଧନ ପାଏ [ଉ—ଯେଉଁ ଲୋକଟି
Haṭha bādī
আকাশবৃত্তি ଘରେ ବସିଥାଏ କିଂର୍ଥ, ଅକସ୍ମାତେ ଯେବେହେଁ ମିଳଇ
आकाश वृत्ति ପଦାର୍ଥ, ସେହି ଲୋକକୁ ହଠବାଦୀ ବୋଲି କହି, ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖିଅଛି ସନ୍ଦେହ ଏଥି ନାହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ।]

ହଠବିଦ୍ୟା—ସଂ. ବି—ବଳପୂର୍ବକ ଧ୍ୟାନାଦି କରିବା ବିଦ୍ୟା—The science of forced meditation (Apte).
Haṭha bidyā

ହଠ ଯୋଗ—ସଂ. ବି—(ହଠ=ହଠଦ୍ୱାରା ବା ବଳାତ୍କାରଦ୍ୱାରା ଯୋଗ)
Haṭha joga ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଯୋଗ ବିଶେଷ—A sort of spiritual exercise. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଆସନରେ ବସି ଆସନ ସିଦ୍ଧ କରି ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ, ରେଚକ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣାୟାମ ପୂର୍ବକ ପବନ ସାଧନ କରାଯାଏ ଓ ଧୌତି ଆଦି ଷଟ୍କର୍ମଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତଃଶରୀରର ବା ନାଡ଼ୀର ଶୁଦ୍ଧି କରାଯାଏ । ତତ୍ପରେ ଆକାଶରେ ଓ ନାସିକାଗ୍ରରେ ଦୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିର କରି ଶ୍ୱେତ, ରକ୍ତ, ପୀତ, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣକୁ ଧ୍ୟାନ କରାଯାଏ । ଏହିପରି ଧ୍ୟାନ କରୁ କରୁ ହଠାତ୍ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟସ୍ୱରୂପ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ହଠସିଦ୍ଧି (ହଠାତ୍ ସିଦ୍ଧି) ଲାଭ ହୁଏ ବୋଲି ଏ ସାଧନର ଏହି ନାମ—ଯୋଗସ୍ୱରୋଦୟ । ହଠ ଯୋଗ ପରମାତ୍ମସାଧକ ଯୋଗ ବିଶେଷ । ଯୋଗ ଦୁଇ ପ୍ରକାର, ହଠ ଯୋଗ ଓ ରାଜ ଯୋଗ । ହଠଯୋଗୀ ଯୋଗାନୁଷ୍ଠାନ ପୂର୍ବକ ପରମାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱର ସାକ୍ଷାତ୍କାର କରନ୍ତି । ପାତଞ୍ଜଳାଦି ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ରାଜଯୋଗର ସାଧନ-ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ହଠଦୀପିକାରେ ହଠ-ଯୋଗର ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ହଠଯୋଗ ସାଧନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରାଣବାୟୁର ଜୟହିଁ ହଠଯୋଗରେ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବିଶ୍ୱକୋଷ ।]

ହଠ ସାଧକ—ସ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଠଯୋଗ ସାଧନ କରେ—A person practising Haṭha joga.
Haṭha sādhaka
(ହଠସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଠା—ଦେ. ବ—ହଠା (ଦେଖ)—
Hatha Haṭā (See)

ହଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କି—ହଠାଇବା (ଦେଖ)—
Hatha(the)iba Haṭāiba (See)

ହଠାତ୍—ସଂ ଅ ଓ କି ବଣ—୧ । ଦୈବାତ୍; ଅକସ୍ମାତ୍—1. Hathāt Accidentally. ୨ । ସହସା, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତରୂପେ; ଅତର୍କିତ ଭାବରେ—2. All on a sudden.

ହଠାତ୍କାର—ସଂ. ବ—ହଠକାରିତା (ଦେଖ)—
Haṭhāt-kāra Hatha kāritā (See)

ହଠାତ୍ କିନା କ, ବ, କରି ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. ଅ—ହଠାତ୍, ସହସା—
Hathat kinā(ni, ki, kari, das, dhas) All on a sudden.
ହটকরে ঢ়কাঢ়ক

ହଠାତ୍ ବଡଲୋକ—ଦେ.ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସହସା ଧନଶାଳୀ ହୋଇଥାଏ—
Hathāt bardaloka A person suddenly turned rich
হঠাৎ বড়লোক हठात् बड़ा आदमी

ହଠାତ୍ ବାବୁ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଠାତ୍ ଗୃହରେ ଧନ ପାଇ କମ୍, ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ ହୋଇ ବାବୁ ବନିଯାଏ—
Haṭhāt bābu A person suddenly turned a beau.
হঠাৎবাবু हठात्‌बाबू

ହଠାତେ—ଗ୍ରା. କି. ବଣ (ସ. ହଠାତ୍)—ହଠାତ୍ (ଦେଖ)—
Haṭhāte Haṭhāt (See)

ହଠାଳୁ—ସ. ବ—ଜଳମୂଳିକା (ଉଦ୍ଭିଦ୍); ବାରିପର୍ଣ୍ଣୀ; ବୋଇହାଣ୍ଡି—
Haṭhālu An aquatic plant; Pistia Stratiotes.

ହଠିଆ—ଦେ. ବଣ ପୁଂ—ହଟିଆ (ଦେଖ)—
Haṭhiā Haṭiā (See)

ହଠୀ—ସ. ବ—ବାରିପର୍ଣ୍ଣୀ; ବୋଇହାଣ୍ଡି—An aquatic plant; Haṭhī Pistia Stratiotes.

ହଠୁଣ୍(ଣ)—ଦେ. ଅ—ହଟୁଣ୍ (ଦେଖ)—
Haṭhuṇ (ṇu) Haṭuṇ (See)

ହଠେ—ଦେ. କି, ବଣ (ସ. ହଠାତ୍; ହଠେନ)—ବଳପୂର୍ବକ; Haṭhe ବଳାତ୍କାର କରି—By force
জবরদস্তী जबरदस्ती

[କ୍ର—ହଠେ ଲୁଟକର ଶ୍ରୀ ହୋଠ ରଣ୍ଡାର—ଗ୍ରାଧାନାଥ. ଚଲିକା]

ହଡ୍କମ୍ପ—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ହଡ଼କମ୍ପ (ଦେଖ)—
Hard-kampa Harda kampa (See)

ହଡ୍କମ୍ପା—ଦେ. ବଣ ପୁଂ—ହଡ଼କମ୍ପା (ଦେଖ)—
Hard-kampā Hardakampā (See)
(ହଡ୍କମ୍ପି; ହଡ୍କମ୍ପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ହଡ୍କମ୍ପୀ, ହଡ୍କମ୍ପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ୍କା—ଦେ. ବ—ହଡ଼କା (ଦେଖ)—
Hard-kā Hardakā (See)

ହଡ୍ବଡ୍—ଦେ. ବ, ଓ ବଣ—ହଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—
Hard-bard Hardabarda (See)

ହଡ୍ ବଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କି—ହଡ଼ ବଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—
Hard-bardā(rde)ibā Harda bardāibā (See)

ହଡ୍ବଡ଼ିଆ—ଦେ. ବଣ ପୁଂ—ହଡ଼ବଡ଼ିଆ (ଦେଖ)—
Hard-bardiā Harda badiā (See)
(ହଡ୍ବଡ଼ୀ, ହଡ୍ବଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ୍ସନ୍—ବୈଦେ ବ. (ନାମ.)—ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର ନଗର, Had-san ନଦୀ, ଉପସାଗର ଓ ପ୍ରଣାଳୀର ନାମ—Names of a town, river, strait and bay of North America.
হড়সন
हडसन

ହଡକମ୍ପ—ଦେ. ବ (ସ. ହୃତ୍କମ୍ପ)—୧। ହଠାତ୍ ଭୟଯୋଗୁ ହୃତ୍କମ୍ପ-
Hardakampa 1. Palpitation of the heart, throbbing of the heart (due to sudden fear).
হড়কম্প
हड़कम्प
୨ । ଭୟ ଯୋଗୁ ଦେହ ଥରିବା—2. Shaking or shivering or trembling (through fear).
ସ. ବଣ — ଭୀତ ତ୍ରସ୍ତ—Terrified.

ହଡକମ୍ପା—ଦେ. ବଣ ପୁଂ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୀତ ତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ
Hardakampā ଥରେ; ହୃତ୍କମ୍ପ ଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
(ହଡ଼କମ୍ପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Trembling through fear.
(ହଡ଼କମ୍ପୀ, ହଡ଼କମ୍ପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଛେରୁଆ; ଡରୁଆ—
ভীতু हड़कम्पी 2. Timid.

ହଡକମ୍ପା (ମ୍ପେ) ଇବା—ଦେ. କି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ
Harda kampā (mpe) ibā କରାଇବା—To frighten or terrify a person.
হৃৎকম্পকরান हड़कम्पकराना

(ମୋର) ହଡ଼ କମ୍ପିବା—ଦେ. ବ—ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଥରିବା—
Harda kampibā Being terrified.
হৃৎকম্পহওয়া हड़कम्पहोना

ହଡକା—ଦେ. ବ (ସ. ହଠ)—ହଠାତ୍ ଆକର୍ଷଣ ବା ଧକ୍କା—
Hardakā A sudden push or jerk.
ধাক্কা, হড়কা धक्का

ହଡପ—ଦେ. ବ (ସ. ସମ୍ପୁଟ=ପାନ ବଟା: ମ. ହଡ଼ପା=ସିନ୍ଦୁକ; Hardapa ବ. ହଡ଼ପି=ସାପର ପେଡ଼ା)—୧ । ତାମ୍ବୂଳ
পানের সরঞ্জাম पानका सामग्री ସାମଗ୍ରୀ;
ପାନ ଖାଇବା ପାଇଁ ପାନ ଖିଲ ତିଆର କରିବାର ସାମଗ୍ରୀ—
1. Articles necessary for preparing betel-packets for chewing. ୨। ପାନ ଖିଲର ଉପକରଣ-
পানের ডিবা(বাটা) पानका डब्बा ମାନ ଯେଉଁ ଡ଼ବାରେ
ଥାଏ—2. A casket containing ingredients for preparing betel-packets for chewing.
୩ । ପାନବଟା, ପାନଡବା; ଯେଉଁ ସମ୍ପୁଟରେ ଖିଲପାନ ରଖାଯାଏ—3. A metal case for keeping betel-packets.

ହଡ଼ପ ନାଏ(ୟ)କ—ଦେ. ବି—ରଜା ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ପାନ ଭଙ୍ଗିଦେବା ସେବକ—A servant whose duty it is to supply prepared betel-packets to a Rājā or a Deity.
Hardapa nāe(ya)ka
राजाके पान बनाने वाला

ହଡ଼ପ ମୁଣା—ଦେ. ବି—ପାନ ବଟୁଆ—Betel-bag. (ଉ—କାହା କରୁ ଛାଲ କାହା କରୁ ମର୍ଦ୍ଦଳ କା କରୁ ହଡ଼ପମୁଣା—ଝଡ଼ି. ରାମାୟଣ।)
Hardapa muṇā
পানের বটুয়া
बटुआ

ହଡ଼ପ ରତ୍ନ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ପାନ ଦେବା ସେବକଙ୍କ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧିବିଶେଷ—A title given by a Raja to a servant supplying betel-packets to him.
Hardapa ratna

ହଡ଼ପ ଲାଗି—ଦେ. ବି,—ରାଜାଙ୍କର ଭଙ୍ଗାପାନ ବା ବିଡ଼ିଆ (ପାନଖିଲ) ଖାଇବା କର୍ମ—The act of a Rājā chewing prepared betel
Hardapa lāgi
রাজার পান খাওয়া
राजाका पान खाना

ହଡ଼ପ ସେବା—ଦେ. କ୍ରି.—ରାଜାଙ୍କୁ ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ ପାନ ଯୋଗାଇବା ସେବା—Service consisting in supplying prepared betel to a king or Deity.
Hardapa sebā
রাজাকে পান যোগান
राजाका पान जोगाड़

ହଡ଼ବଡ଼—ଦେ.ବିଣ (ତୁଳନା କର, ହଡ଼ବଡ଼)—୧। ଘାବରା; ଭୟରେ ଅସ୍ଥିର—Restless through fear. ୨। ଭୀତ ଓ ତ୍ରସ୍ତ—2. Frightened; trembling through fear. ୩। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼—3. Dumb-founded.
Harda barda
হড়বড়, ঘাবড়ান
हड़बड़

ହଡ଼ବଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି.—୧। ଘାବରା ହେବା; ଭୟତ୍ରସ୍ତ ହେବା—1. To be frightened. ୨। ଭୟରେ କମ୍ପିବା—2. To tremble with fear. ୩। ଭୟରେ ଅସ୍ଥିର ହେବା—3. To become restless through fear.
Harda bardā hebā
ঘাবড়ান
हड़बड़ होना

ହଡ଼ବଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ସ୍ୱଭାବତଃ ଭୀତ; ଯେ ଭୟରେ କମ୍ପେ—Coward by nature; trembling through fear.
Hardabardā
ভীতু
हड़बड़िआ
[ହଡ଼ବଡ଼ିଆ(ୟା)—ଅନ୍ୟରୂପ] (ହଡ଼ବଡ଼ୀ; ହଡ଼ବଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ଼ବଡ଼ି—ଦେ. ବି.—୧। ଗୋଳ; ଧୁମ୍‌ଧାମ୍—1. Ado; confusion. ୨। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ତା; ଘାବରା ଅବସ୍ଥା—2. Confusion.
Harda bardi

ହଡ଼ର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବି—ହରଡ଼ (ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hararda etc (See).
Hardara(etc)

ହଡ଼ର ଚଢ଼େଇ—ଗ୍ରା. ବି—ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—Hararda chardhei (See). [ଉ—ହଡ଼ର ଚଢ଼େଇ ବଢ଼ର ପକ୍ଷୀ। କେଉଁ ଚଢ଼େଇର ଛନେ'ଟି ଅଛି—ପ୍ରହେଳିକା ବ ନଅଁ ଦଅ; ଉତ୍ତର—କଣ୍ଢଥ।]
Hardara chardhei
হরেল হরিয়ল

ହଡ଼ର ବଡ଼ର—ଦେ. ବି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଏଣୁ ତେଣୁ କଥା କହି ଗୋଳମାଳ କରିବା—Making noise by talking loudly and incoherently.
Hardara bardara
বড়র বড়র
हल्ला गुल्ला

ହଡ଼ର ବଡ଼ର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଏଣୁତେଣୁ ଗପି ଗୋଳମାଳ କରିବା—To make noise by talking loudly and incoherently.
Harda barda hebā
বড়র বড়র করা
हल्ला गुल्ला करना

ହଡ଼ହଡ଼—ଦେ. ବି—୧। ହଡ଼ବଡ଼ (ଦେଖ)—1. Hardabarda (See). ୨। ବୃଥା ଇତସ୍ତତଃ ହେବା—2. Unnecessarily moving to and fro.
Harda barda
हरहर

ହଡ଼ହଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହଡ଼ବଡ଼ା (ଦେଖ)—Harda bardā (See).
Harda hardā
(ହଡ଼ହଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ହଡ଼ହଡ଼ୀ, ହଡ଼ହଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ଼ହଡ଼ା(ଡେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଡ଼ବଡ଼ ହେବା (ଦେଖ)—Hardabarda hebā (See)
Hardahardā(rde)ibā

ହଡ଼ହଡ଼ି ଘାଟ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହର ଓ ହରି=ଏଠାରେ ହର ଓ ହରିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଥିବାରୁ। (ହରହରି ଘାଟ—ଅନ୍ୟ ନାମ) କଟକ ସହରର ଗୃହଙ୍ଗଟୋଲିରେ କମିଶନର ସାହେବଙ୍କ କୋଠି ହତାର ପଶ୍ଚିମକୁ ଲାଗିଥିବା କାଠଯୋଡ଼ି ନଦୀର ଗୋଟିଏ ସ୍ନାନ ଘାଟ—Name of a bathing ghāt of the river Kāthjori adjoining the Commissioner's bungalow compound in the Cuttack town. [ଦ୍ର—ଏ ଘାଟକୁ ବହୁକାଳରୁ ଶିକ୍ଷିତମାନେ 'ହରିହର ଘାଟ' ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକେ 'ହଡ଼ହଡ଼ି ଘାଟ' ଡାକି ଆସୁଅଛନ୍ତି। ଜନଶ୍ରୁତି ଅଛି ଯେ, ଏ ପଥର ଘାଟର ପାହାଚରେ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବରେ ହର (ଶିବ) ଓ ହରି (ନାରାୟଣ)ଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା। କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଲୁପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା। ସନ ୧୮୯୩ ସାଲରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ ଏ ଘାଟର କୂଳରେ ଗୋଟିଏ ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ସେ ଦେଉଳରେ ନବଶମ୍ଭୁ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ଏ ଘାଟର ପଥର ବନ୍ଧ ଉପରେ ୧୮୯୮ ସାଲରେ ହରି ହରଙ୍କର ୨ଟି ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମିତ କରାଇ ସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି। ମୂର୍ତ୍ତିଦ୍ୱୟଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଲରେ "ହରହର ଘାଟ" ଓ ଏହି
Hardahardi ghāta

ଶ୍ଳୋକଟି ଖୋଳା ହୋଇଅଛି "ଯଦଚ୍ଛେତ୍ ଶାଶ୍ୱତୀଂ ପ୍ରୀତମ୍, ତ୍ରିଣୀ ତତ୍ର ନକାରଯ୍ୟେତ୍; ଦ୍ୟୁତମର୍ଥପ୍ରୟୋଗଂ ଚ ପରୋକ୍ଷେ ଦାରଦର୍ଶନଂ ।" ତା ପରେ ଶଶିଭୂଷଣଙ୍କ ନାମ ଓ ୧୮୯୮ ସାଲ ବୋଲି ଖୋଦିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଘାଟରୁ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀଶଯ୍ୟାର ଦୃଶ୍ୟ ଓ ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୂଳରେ ଥିବା ବନପର୍ବତମୟ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ରମଣୀୟ ଦେଖାଯାଏ । କବିବର ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କ ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱରୀ କାବ୍ୟରେ ଶୀତଋତୁରେ ଏ ଘାଟରୁ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତକାଳର ଦୃଶ୍ୟକୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି :—

"ଡୁବନ୍ତି ପାନାନ୍ତେ ତପ୍ତ ହେମଛବି
ଧୀରେ ଦେବୀଦ୍ୱାର ଗିରିଶୃଙ୍ଗେ ରବି,
ପୀତ କରଜାଳେ ଝୁଲୁଛି ଭୁବନ
ସୁଖସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟେ ହରେ ଜନମନ,
ବାରୁଣୀ ଗଗନ ପ୍ଲାବିତ ପ୍ରଭାବେ
ଗନ୍ଧର୍ବ ନଗରୀ ଶୋଭିଲୁ ଅଳ୍କାରେ,
ବାରୁଣୀ-ରାଣୀ କି ନିଜ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଗେହେ
ସଖୀ ସଙ୍ଗେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ଫଗୁ ଖେଳ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବିମାନ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରଥ ଦୋଳା
ନଭସ୍ଥଳେ କେତେ ହୋଇଛନ୍ତି ଭୋଳା,
ସୁବର୍ଣ୍ଣର ନଦେ ବହେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସ୍ରୋତ
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଅମ୍ବରେ ଚଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୋତ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଚରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଆସନ
ତହିଁ କି ବସିଛି ଦେବ ବୈଶ୍ରବଣ ?
ଦୂରେ ବାଲି ଦିଶି ମିଶିଛି ଗଗନେ
ବିଭୂଷିତ ସନ୍ଧ୍ୟା-କନକ-ଭରଣେ,
ସାଇଙ୍ଗଗଡ଼ରୁ ଆଠଗଡ଼ ଯାଏ
ଶୋଭେ ଶୈଳ ନୀଳ ପ୍ରାଚୀର ପରାଏ,
ଠାବେ ଠାବେ ତୁଙ୍ଗ ନୀଳ ଶୃଙ୍ଗମାଳା,
ଶୋଭେ ଯେସନେ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ଚନ୍ଦ୍ରଶାଳା
ଛଇଳାରେ ଦେଇ ସର୍ବଶୈଳେ ଲଙ୍ଘି
ଟେକିଛି ଶିଖର ଗିରି ସପ୍ତଶଯ୍ୟା,
ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରେ ଗ୍ରହରାଜ
ବୌଦ୍ଧକୀର୍ତ୍ତିରାଜି ମଣ୍ଡିତ କବଜ,
ଉତ୍ତରେ ଝରନେ ଶୈଳ ସର୍ପେଶ୍ୱର
ସର୍ପେଶ୍ୱରୀ ଯାର ଧୂଅଇ ପୟର,
ବକ୍ରଗାମୀ ସ୍ରୋତେ, ବିସ୍ତୃତ ସୈକତେ
ସନ୍ଧ୍ୟାରାଗ ଖେଳୁଅଛି ନାନା ମତେ,
ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ରୋତ ଜଳେ ପୀତ ରବି-ରୁଚି
ଯହିଁ ବୀଚିମାଳା ହଲୁଛି ଝୁଲୁଛି,
ଧୂମାକାରେ ଦୂରେ ଧବଳର ଛାଇ
ମାଡ଼ି ଆସୁଅଛି ଜଳ ସ୍ଥଳ ଛାଇ,
ଚଥାଙ୍ଗୀ ଭାସଇ କାଠଯୋଡ଼ି ଧାରେ
ଥରେ କାନ୍ତେ, ଥରେ ଅନାଇ ପିଛରେ,
ଫଟିଆ ବଦରୁ ପକ୍ଷୀ ଦଳେ ଦଳେ
ଉଡ଼ି ଆସୁଛନ୍ତି କରେ କୋଳାହଳେ,
ଗାଈଡ଼େ ମଧୁରେ ମୁରଲୀ ବଜାଇ
ପଠାରୁ ଗୋଠକୁ ଆଣୁଛନ୍ତି ଗାଈ,
କହୁଁ କହୁଁ ରବି ହେଲେ ଅସ୍ତମିତ
ପଶ୍ଚିମାଶା ହେଲା କୁଙ୍କୁମେ ଲୁଳିତ,
କେତେ ରୂପ ଧରୁଅଛି ଚକ୍ରବାଳ
ଦେଖାଉଛି ନବ ନବ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ,
ରକ୍ତ, ପୀତ, ନୀଳେ ଚିତ୍ର କରି ନଭ
ଉଠାଇଛି ନାନା ବର୍ଣ୍ଣେ ବର୍ଣ୍ଣୋତ୍ସବ,
ତାରକାଏ ଫୁଟି ଗୋଧୂଳି-ଲଗ୍ନେ
ଦେଖୁଅଛି ମୁଖ କାଠଯୋଡ଼ି-ଜଳେ,
ପର୍ବତ କନ୍ଦରୁ ବାହାରି ଅନ୍ଧାର
କ୍ରମେ ସବୁ କରୁଅଛି ଏକାକାର,
ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗେ ଘୋଟି ତିମିର କାଳିମା
ଲୁଚାଇଲା ଜଳ ସ୍ଥଳ ବ୍ୟୋମ ସୀମା ।"

ରାଧାନାଥଙ୍କର ଏହି ଛତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ତାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ Sunset at Cuttack (କଟକରେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ) ନାମ ଦେଇ ଇଂରାଜୀରେ ଅନୁବାଦିତ ଓ ମୁଦ୍ରିତ କରି ୧୯୧୩ ସାଲ ନବେମ୍ବର ୨୯ ତାରିଖରେ କଟକଠାରେ ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟ୍ ଲର୍ଡ୍ ହାର୍ଡିଞ୍ଜ୍‌ଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇ ଥିଲେ ।

ଏହି ଘାଟରୁ ଲକ୍ଷିତ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟକୁ ବାମଣ୍ଡାର କଳାକୁଶଳ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବ 'ଦେବୀଦ୍ୱାରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା' ରୂପେ ଏହି ଘାଟରେ ବସି ୧୯୧୩ ସାଲରେ ଚିତ୍ରରେ ଅଙ୍କିତ କରିଥିଲେ ଓ ଏହି ଚିତ୍ର କଲିକତାର ବଙ୍ଗୀୟ ପତ୍ରିକା 'ଭାରତବର୍ଷ'ରେ ଓ କଟକର 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ' ପତ୍ରିକାରେ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୮୯୩ ସାଲଠାରୁ ଆଜକୁ ୬୭ବର୍ଷ ହେବ ଶଶିଭୂଷଣ ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହି ଘାଟ ଉପରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶିବଙ୍କ-ଠାରେ ଯଥାବିଧି ଶିବରାତ୍ରି ଉତ୍ସବ ସମ୍ପନ୍ନ କରି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି ।

କଟକକୁ ଇଂରାଜ ଅଧିକାର କରିବା ସମୟରେ ଏ ଘାଟକୁ ଇଂରାଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ମରାମତି କରି ଏଥିର ନାମ Belle-vue (ଫ୍ରେଞ୍ଚ୍ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ 'ବେଲ୍ଲୀ ଭ୍ୟୁ'ର ଅର୍ଥ ମନୋରମ ଦୃଶ୍ୟ) ରଖି ପଥର ପାହାଚ ଶାନରେ ମର୍ମର ପଥରରେ ଏ ନାମ ଖୋଳାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ବସ୍ତୁତଃ ଏ ଘାଟରୁ ଦେଖାଯିବା ଶ୍ୟାମଛବି ଅନନ୍ତ କାନନଗିରିମାଳା ଓ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀଶଯ୍ୟାର ତଥା ଡମ୍ପଡ଼ାରାଜ୍ୟର ଦେବୀଦ୍ୱାର ପର୍ବତର ଦୃଶ୍ୟ କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀର ଅନ୍ୟ

କୌଣସି ଘାଟରୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥାନଘାଟକୁ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ସ୍ଥାନୀୟ ନରନାରୀ ପ୍ରତ୍ୟହ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ନଗରବୃଦ୍ଧି ବେଳେ ଏକ ସମୟରେ ଶ୍ରେଣୀଗତ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ ଏହି ଘାଟରେ ପଥର ପାହାଚରେ ଗାଧୋଇ ପାରନ୍ତି । ଏହି ଘାଟ ବାଟେ ଆଜକୁ ୩୦।୪ ବର୍ଷ ହେଲା କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଈର ଗର୍ଭ ଶୁଖି ଯିବା ସମୟରେ ନଗରଯାତ୍ରା ଦେଇ ବାଙ୍କି, ଖୋର୍ଧା, ପୁରୀ ଓ ଗଞ୍ଜାମ ଅଂଚଳକୁ ଯାନବାହନରେ ଯିବା ପାଇଁ ଅସ୍ଥାୟୀ କାର୍ତ୍ତିକ କଚ୍ଚା ରାସ୍ତାମାନ ସ୍ଥାନୀୟ ସରକାରଙ୍କ ବାରକ୍ ମିସ୍ତ୍ରୀ (P. W. D) ବା ପୂର୍ତ୍ତ ବିଭାଗଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପକା ଯାଉଅଛି ।]

ହଡ଼ ହଡ଼େଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଡ଼ ହଡ଼ାଇବା (ଦେଖ) Harda hardeibā Harda hardāibā (See)

ହଡ଼ା—ଦେ· ବି. (ସ. ହଡ୍ଡ=ଅସ୍ଥି)—୧ । ବୁଢ଼ା ବଳଦ—1. Old Hardā bullock. ୨ । ବୁଢ଼ା ହେବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ବୁଡ଼ো বলদ बुढा बैल ବଳଦର ବା ଘୋଡ଼ାର ହାଡ଼ମାନ ଦେହରୁ ବାହାରି ପଡ଼ୁଥାଏ—2. A horse or bullock whose bones bulge out from the body owing to old age. [ଉ—ହଡ଼ାର ବେଦନା କାଉ ନ ଜାଣେ । ଠକ ଠକ କରି ଟେଙ୍ଗୁରେ ହାଣେ—ଛଗ] ୩ । ବଳଦ—3. Bullock. ୪ । ହାଡ଼ରୁ ବାହାରିବା ଏକପ୍ରକାର ବଥ—4. Caries; a kind of boil on the bone. ୫ । ହେଡ଼ା, ଗୋମାଂସ—5. Beef. ଦେ. ବିଣ—୧ । ବୁଢ଼ା—1. Old. ୨ । ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ ମାଳା ଯୁକ୍ତ—2. With bones bulging out. ୩ । ଶୀର୍ଣ୍ଣକାୟ—3. Lean; emaciated. ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଅଞ୍ଚଳ) ବିଣ—ପାହା (ହଡ଼ଗୁ—ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଦେ ରୂପ) ଦେହରେ କେବଳ ଅସ୍ଥି ଚର୍ମଥାଏ; ହାଡ଼ୁଆ—Bony; (a person who is a bundle of bones.

ହଡ଼ା ଖିଆ(ୟା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଗାଳି)—ଗୋମାଂସଭୋଜୀ - Hardākhiā(yā Beef-eating. ବି. (ଗାଳି) গোরুখোর गोमांस खानेवाला ୧ । ଖଟଚ; ଚଣ୍ଡାଳ—(ହଡ଼ାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. A low caste eating carrion or beef. ୨ । (ସ. ହଡ୍ଡିକ) ହାଡ଼ିଜାତି—2. The sweeper caste.

ହଡ଼ା ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ଭୂମିରେ ଛକ କଟାଯାଇ ଗୋଡ଼ି ଓ ଖପରରେ Hardā gāndi ଖେଳାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଖେଳ—A kind of (ହଡ଼ା ଖୋସର—ଅନ୍ୟରୂପ) indoor game played with bits of potsherds and gravel. [ବି—ଏ ଖେଳରେ ଭୂମିରେ ୫୨ ଛକ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଏକପାଖ ମୁଦୁଲା ଦ୍ୱିକର୍ଣ୍ଣବର୍ଗ ଷ୍ଟ୍ର ବର୍ଗକ୍ଷେତ୍ର କଟାଯାଏ । ଦୁଇ ଜଣ ଖେଳାଳିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଦୁଇଗୋଟି ସାର (ଖପର ଓ ଗୋଡ଼ି)କୁ ଏ ୫୨ ଛକ ମଧ୍ୟରୁ ୪୨ ଛକରେ ବସାନ୍ତି; ଗୋଟିଏ ଛକ ଖାଲିଥାଏ । ଖେଳାଳିମାନେ ଯେତେ ସାରକୁ ଚଳାନ୍ତି । ଚଳାଇ ଚଳାଇ ସାରମାନଙ୍କ ପରିସ୍ଥିତି ଏପରି ଘଟିଯାଏ ଯେ, ଅଉ ସାର ଚଳପାଟର ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ସାର ଚଳାଇ ନ ପାରେ, ସେ ହାରେ ।]

ହଡ଼ା ବଳଦ—ଦେ. ବି—ବୃଦ୍ଧ ଓ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ବଳଦ—Old and lean Hardā balada bullock. [ଉ—ହଡ଼ା ବଳଦ ବୁଢ଼ା ଦୋଷ, বুড়োবলদ बुढा बैल ଯେତିକ ବୋହିବ ସେତିକ ନଫା—ଛଗ]

ହଡ଼ା ବୁଢ଼ା—ଦେ. ବିଣ—(ପ୍ରାୟ ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ବୃଦ୍ଧ ଓ Hardā burdhā ଅସ୍ଥିମୟ ଶରୀର ଯୁକ୍ତ—Old and bony. বুড়োহাবড়া बुड्ढा ढड्ढा

ହଡ଼ା ବେଦନା—ଦେ. ବି·—ହଡ଼ା ବଳଦର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟଜନିତ କଷ୍ଟ—Hardā bedanā Pain of an old bullock due বুড়োর দুঃখ बुढेकाकष्ट to old age. [ଉ—ହଡ଼ା ବେଦନା କୁଆ ନ ଜାଣେ । ଠକ ଠକ କରି ଟେଙ୍ଗୁରେ ହାଣେ । ଛଗ ।]

ହଡ଼ା ବେପାର—ଦେ· ବି—୧। (ମୂଳାର୍ଥ) ଗାଈ ବଳଦ କିଣି କଂସାଇକୁ Hardā bepāra ବିକିବା ବ୍ୟବସାୟ—1. Trade in cow বুড়ো গোরুর কারবার and bullocks. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି बुढ़ी गायका व्यापार ଜଘନ୍ୟ ବା କଳୁଷିତ ବ୍ୟବସାୟ—2.Very mean or abominable profession. [ଉ—ଘଟକାହାକେ ଏ ହଡ଼ା ବେପାର କେବେଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଉକାର୍ଯ୍ୟଚରଣ, ଯୌତୁକ ।]

ହଡ଼ା ବେପାରୀ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବଳଦ କିଣି କଂସାଇକୁ Hardā bepari ବିକେ—1. One who purchases কিপ্টে bullocks and sells them to butchers. बुढ़ीगायकाब्यापारी ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି କୃପଣ ବ୍ୟକ୍ତି; ଲାଭର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲେ ଯେ ପଇସାଏ ଖରଚ କରେ ନାହିଁ—2. (figurative) A miserly person; a person who wont spend or advance money unless he is sure of getting profit.

ହଡ଼ାଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହାଡ଼ୁଆ—Bony. Hardāli

ହଡ଼ାଲିଆ (ୟା)—ଦେ ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବଳଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ Hardalia (yā) ହଡ଼ା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଥଚ ହଡ଼ା ହେବା আদবুড়ো অবস্থাকু অগ্রসর হেউঅছି—1. (A bullock) बुढापा Which is approaching old age. ୨ । ମଧ୍ୟବୟସ୍କ (ବଳଦ)—2. Middle-aged (bullock).

ହଡ଼ାହଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଏକାଧିକ ବଳଦ (ବୁଢ଼ା ଓ ଦାମୁଡ଼ା)—Hardā hardi Many bullocks (old and young). গোরুবলদ गायबैल [ଉ—ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ କେତେ ସୌଚି ଧାନ, ହଡ଼ାହଡ଼ ଦ ପୁଡ଼ା—ପଦ୍ମାବମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ]

ହଡ଼ା ହଳ—ଦେ. ବି (ସହଚର)—ଜମିଚାଷ କରିବାପାଇଁ ଦୋଳଡ଼ା ବଳଦ
Hardā hala ଓ ହଳ—Bullocks and plough
গোরুওলাঙ্গল required to till a field.
हलबैल

ହଡ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ହରଣ କରିବା ବା ଚୋରି କରିବା—
Hardi (root) To steal.

ହଡ଼ (ଡି, ଡ୍ଡି)—ଦେ. ବି—୧ । ହାଡ—1. Bone. ୨ । ପ୍ରତି
Hardi(di, ddi) ବନ୍ଧକ; ବାଧା—2. Obstacle; obs-
হাড traction. [ଭୂ—ଅଟକଇ ପଥ, ନୃହରି ହଡ—ବନ୍ଧସୁଗଂ
हड्डी বাধা अड़चन କବିତା]

ହଡ଼ି—ସଂ. ବି (ହୃ ଧାତୁ=ବଳାତ୍କାର କରିବା+ଅଧିକରଣ ଇ)—
Hardi ୧ । କାଷ୍ଠ ନିର୍ମିତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦମାଳା); ହରିକାଠ—
হাডিকাঠ 1. The stocks; a kind of instrument into
हरी the holes of which the hands and legs of a
criminal are thrust and then locked up.
[ବି—ଏହି ଯନ୍ତ୍ରର ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଅପରାଧୀର ଗୋଡକୁ
ଓ ହାତକୁ ଗଳାଇଦେଇ ଏଥିରେ ଖିଳ ପକାଇ ଦେଲେ ବା
କିଳଣୀ ମାରି ଦେଲେ ଅପରାଧୀ ତହିଁରୁ ହାତଗୋଡ ବାହାର
କରି ନେଇ ପାରେ ନାହିଁ ।] ୨ । ହାଡ—2. Bone.
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡଜାତ) ବି—କୁକୁର—A dog.

ହ ! ଡି !—ଦେ. ଅ (ସହଚର)—ଶଗଡ଼ର ବା ହଳର ବଳଦକୁ ଠିଆ
Ha ! di ! କରାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ (ହ !) ଓ ଗମନ
হ হ ! ডী ড়ী ! କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ (ଡି !)
ह ! आव ! Interjection !—Two words used
respectively in stopping a draft-bullock
in motion and making him move.
(ହଃ ! ଡିଃ !, ହହ ! ଡିଡି !—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଡିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ହାଡି; ମଇଳା ସଫା କରିବା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି
Hardika ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦମାଳା)—The sweeper caste.
(ହଡ଼ିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଏହାର ଅନ୍ୟ ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ମଳାକର୍ଷୀ, ହଲ୍ଲିକ, ଅବପୁଞ୍ଜିକା,
ହଡ୍ଡି, ହଡ଼ିକ, ହଡ଼ିପ, ମଳେଗ୍ରାହୀ ।)

ହଡ଼କାଠ—ଦେ. ବି (ସଂ ହଡ଼ି)—୧ । ହଡ଼ି (ସଂ.) (ଦେଖ)—
Hardi kāṭha 1. Hardi (See) ୨ । ପଶୁବଳି ଦେବାରେ
হড়িকাঠ ପଶୁର ବେକ କାଟିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଯୂପକାଷ୍ଠ, ଅଡ଼-
हरिकाठ କାଠ—2. A stake to cut the neck of
the victims of a sacrifice.

ହଡ଼(ଡ୍ଡି) ତୋଡିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୁରୁତର ପ୍ରହାର ଦେଇ କୌଣସି
Hardi(ddi)tordiba ବ୍ୟକ୍ତିର ହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଭାଙ୍ଗିବା—1. To
হাড় ভাঙ্গা हड्डी तोड़ना break person's bones
by excessive beating. ୨ । ଗୁରୁତର ଓ
ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ମାଡ଼ ମାରିବା—2. To beat
mercilessly.

ହଡ୍ଡ—ସଂ. ବି (ହଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଡ)—ଅସ୍ଥି; ହାଡ଼ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hadda Bone.

ହଡ୍ଡକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ହାଡ଼ି ଜାତି—
Haddaka The sweeper caste.
(ହଡ୍ଡିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଡ୍ଡଜ—ସଂ. ବି (ହଡ୍ଡ+ଜନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ମଜ୍ଜା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)
Haddaja ହାଡରସ—Bone marrow.

ହଡ୍ଡି—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଡ୍ଡ)—ହଡ଼ [ଦେଖ]—
Haddi হাড় हड्डी Hardi (See). ସଂ. ବି. ପୁଂ—ହାଡି
[ହାଡ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] [ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ ଗର୍ଭରେ ଲେଟ ଜାତିର ପୁରୁଷ
ଔରସରେ ଜାତ ମଳାପକର୍ଷଣ ଏ ଜାତିର ଜୀବିକା—
ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତପୁରାଣ)—The sweeper caste

ହଡ୍ଡିକ(ପ)—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ହାଡି—
Haddika(pa) A man of the sweeper caste.
(ହଡ୍ଡିକା, ହଡ୍ଡିପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଣା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହନ୍ ଧାତୁରୁ ହନନ)—୧ । ହାଣିବା କ୍ରିୟା;
Hanā ହନନ—1. Act of cutting. ୨ । ଖଡ୍ଗାଦିଦ୍ୱାରା
কাটা ଛେଦନ—2. Cutting with sharp weapons.
काटना ୩ । ହାତିଆର ଦ୍ୱାରା କାଟି ମାରିପକାଇବା—3. Kill-
ing by cutting with an edged weapon.
ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ମୁହଁକୁ
ଖଣ୍ଡା ବା କଟୁରି ଉଞ୍ଚାଇଲା ପରି କରିଥାଏ—
মারমুখো 1. A person who keeps his head in the
काटनेवाला position of raising a sword to strike.
୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଣିଲା ପରି ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ କହେ—
2. A person who is cruel in his words.
কাটা, হানা ଦେ. ବିଣ—୧ । ହାତିଆର ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କଟାଯାଇଥିବା,
कटाहुआ କର୍ତ୍ତିତ; ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଛେଦିତ—1. Cut by a sharp;
weapon. [ଭୂ—ପରଶୁ ହଣା ତାଳ ପ୍ରାୟେ ହାଣଗୁଣ୍ଡା,
ଛାଡ଼ିଲେ ରାଜନ ସେକାଳେ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା । କୃଷ୍ଣସିଂହ.
কাটাকাটি ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ ।] ୨। ପରସ୍ପର ହଣାହଣି ହେଉଥିବା
कटाकटी —2. Mutually cutting. [ଭୂ—ଠାବେ ଠାବେ
ହଣା ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇବ ବିଶେଷ । ପ୍ରାଚୀ. ଶ୍ରୀଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ।]

ହଣା(ଣେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ହାଣିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ)—ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା
Hanā(ne)ibā ହାଣିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—(Causative
কাটান; হানান form of Hāṇibā) To cause another
कटवाना to cut.

ହଣା କଟା—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ହାଣକାଟ; ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
Hanākaṭā ହାଣିବା ଓ କାଟିବା—Cutting with sharp
হানাকাটা मारकाट weapons.

ହଣା ଖା(ପା)ଇବା (ଯିବା, ହେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଣ ଖାଇବା;
Hanā khā(pā)ibā (jibā; hebā) ଖଡ୍ଗଅଦ୍ଧାରା ହତ
মারখাওয়া ହେବା—1. To be cut with a sword. ୨ ।

କଟାযানা ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅସ୍ତ୍ରରେ ହତ ହେବା—2. To be killed with a sword or knife.

ହଣା ଘା (ଘାଆ)—ଦେ. ବି—ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆହତ ହେବା ଯୋଗୁଁ
Hanā ghā (ghā-ā) ଜନ୍ମିବା କ୍ଷତ—Wound caused by
କাটা ঘা କଟା ଘାব cutting with a sharp weapon.

ହଣା ପଡ଼ିବା—ଦେ କ୍ରି—ହାଣ ଖାଇବା; ହଣା ଖାଇବା—
Hanā pardibā To be cut to pieces.
কাটা যাওয়া କাটা जाना

ହଣାମରା—ଦେ. ବି (ସହଚର)—୧ । ହାଣମାର; ଶସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା ହାଣିମାରି
Hanāmarā ପକାଇବା—1. Killing by cutting. ୨ ।
হানাকাটি ହାଣିବା ଓ ଅଘାତ କରିବା —2. Cutting and
मारकाट striking. ୩ । ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ କୋଡ଼ି କାଙ୍କଡ଼ ଦ୍ୱାରା ହାଣିବା ଓ ତାକୁ ସମତୁଲ କରିବା—3. Act of reclaiming land by cutting with spade and levelling. ୪। ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ ଆବାଦ କରିବା—4. Reclamation of waste land.

ହଣାହଣି—ଦେ. ବି—୧ । ପରସ୍ପର ହାଣିବା—1. Mutual
Hanāhani cutting. [ଦ୍ଭ ବୃଦ୍ଧ ହୋଇ ଲୁହ୍ମେ ଗୃହରେ
কাটাকাটি ଥିବାଠାରେ, ପିତାଏ ହଣାହଣି ଜୁହନ୍ତୁ କୁଠାରେ ।
कटाकटी କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ।] ଦେ. ବିଣ—ପରସ୍ପର କଟାକଟ ହେବା—Cutting each other. [ଉ—ସୁଗ୍ରୀବ ସାଙ୍ଗିଟ ଖଣ୍ଡା ଯେନ, ହଣାହଣି ହେଲେ ସାର ହେନ । ବଳଦେବ ରାମାୟଣ]

ହଣେଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଣାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Hanei Feminine of Hanā.

ହଣେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଣାଇବା (ଦେଖ)—
Haneibā Hanāibā (See).

ହଣ୍ଟର—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି (ନାମ)—[ଜନ୍ମ—ଖ୍ରୀ ୧୮୪୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ—
Hantar ଖ୍ରୀ ୧୯୦୦) ସର୍ ଉଇଲିଅମ୍ ହଣ୍ଟର୍; ଭାରତର
হন্টর हंटर ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଇଂରେଜ ରାଜପୁରୁଷ [ଦ୍ର—ଏ ବଙ୍ଗର ଓଡ଼ିଶା ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନାନା ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବିଷୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣ ଲେଖିଥିଲେ]—Author of the Statistical Account of Bengal; Sir William Hunter. [ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ବିଲାତରୁ ସିଭିଲ ସର୍ଭିସ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରି ୧୮୬୨ ସାଲରେ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ ଆସିଲେ । ଏ Annals of rural Bengal, Orissa (2 volumes), Statistical account of Bengal, Local Gazetteers, Rulers of India, History of India ଆଦି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏ କଲିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଭାଇସ୍ ଚାନ୍ସେଲର୍, ଶିକ୍ଷା କମିସନ୍‌ର ସଭାପତି ଓ ବଙ୍ଗୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଭ୍ୟମାନେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଭାଷାର ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଇଂରେଜି ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖିବା ପାଇଁ ସେହି ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିଲେ (Hunterian system of transliteration) ତାହା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସିରସ୍ତାରେ ଓ ସାଧାରଣରେ ଚଳୁଅଛି ।]

ହଣ୍ଟର (ର୍) ଚାବୁକ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂଲଣ୍ଡର ହଣ୍ଟର୍ ନାମକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
Hantar (rs) chābuka ଚାବୁକ ତିଆରି କରିବା ସାହେବଙ୍କ
হন্টরচাবুক ନାମରୁ)—ଶିକାର ଘୋଡ଼ାକୁ ଚଳାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ
हण्टर ଚମଡ଼ା ଲମ୍ବା ଚାବୁକ—Hunters whip.

ହଣ୍ଟର (ର୍, ଳା)—ଦେ. ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ବାଘ, ସିଂହ ଓ ଷଣ୍ଢର
Hantara (rā, lā) ଗର୍ଜନ ଶବ୍ଦ—Roar of a tiger
গর্জন or lion or bull; bellowing (of the
गर्जन bull or tiger or lion).

ହଣ୍ଟର(ର୍,ଳା) ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଣ୍ଟାଳିବା (ଦେଖ)
Hantara(rā, lā) chhārdibā Hantālibā (See)
গর্জনকরা गर्जन करना [ହଣ୍ଟର(ର୍,ଳା)କରା(କେ)ଇବା,ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଣ୍ଟାଇବା (ଦେଖ)
Hantā(nte)ibā 1. Antāibā (See)
কমরলাগান कन्धालगाना ୨ । ହାଣ୍ଟିବାର ପ୍ରୟୋଜକରୂପ—2. The causative form of Hāntibā
ঘুরান घुमाना ୩ । ବୁଲାଇବା; ଚଲାଇବା; ଭ୍ରମଣ କରାଇବା—3. To cause to walk or wander or travel.

ହଣ୍ଟା(ଣ୍ଟୋ)ଳ [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ବି—ହଣ୍ଟର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hantā(nto)la (etc) Hantara etc (See).

ହଣ୍ଟାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ—ଯେଉଁ ବାଘ ବା ଷଣ୍ଢ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ
Hantālia ବା ବହୁବାର ଗର୍ଜନ କରେ—
যে বেশি গর্জন করে गर्जने वाला (a bull or tiger) Given to much bellowing; roaring.

ହଣ୍ଟାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବାଘ, ସିଂହ ଓ ଷଣ୍ଢ) ଗର୍ଜନ କରିବା—
Hantālibā To roar (said of tiger,
গর্জন করা गर्जन करना lion and bull) to bellow.

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ—ବୈଦେ (ଇଂ) ବିଣ (ଇଂ- ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍)—ଶିକାରୀମାନଙ୍କ
Hanting ବ୍ୟବହୃତ—Hunting; used by hunters.
হন্টিঙ্গ हंटिंग [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗିଥିବା ଅନ୍ୟ ଇଂରେଜୀ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ କାଇଫ୍ (ଛୁରି), ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ସୁଟ୍, ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ୱାଚ୍ ।]

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଊଆଚ(ୱାଚ୍)—ବୈଦେ (ଇଂ) ବ—ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟାର ମୁହଁ ଉପରେ Hanting Uāch (wāch) କାଚ ଢାକୁଣି ବଦଳ ଯାଇ ଧାତୁର ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ ঘড়ি हंटिंङ्ग वाच् ଘୋଡ଼ଣି ବଦଳାଇ ଥାଏ—Hunting watch. [ବି—ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟାର ମୁହଁର (ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଘଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଘୋଡଣୀର କେତେକ ଅଂଶ ଧାତୁପଟରେ ଆବୃତ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶ କାଚରେ ଆବୃତ ଥାଏ ହାଫ୍ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଊଆଚ୍ (Half hunting watch) ବୋଲାଯାଏ ।]

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଛୁରି—ଦେ. ବ—ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜୀବଙ୍କ ମାଂସ କାଟିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ବଡ଼ ଛୁରୀ—Hunting Hanting chhuri ହଣ୍ଟିଙ୍ଗଛୁରୀ हंटिंङ्ग छुरी knife. (ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ନାଇଫ୍—ବୈଦେ. ରୂପ)

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗଡନ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି. (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ Hanṭingdan ଜାଇଗାର ଓ ସହରର ନାମ—Name of a হান্টিঙ্গডন हंटिंङ्ग डन town and county in England.

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଯୁ(ଯୋ)ତା—ଦେ. ବ. (ଏହା ଶିକାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ Hanting ju(jo)tā ହୋଇ ଥିବାରୁ)—ଯେଉଁ ଯୋତାର ଉପରେ ରବର୍ ନ ଲାଗି, ଯାହାର ଉପର ଚମଡ଼ା ଭୃଗୁ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଜুতা हंटिंङ्ग जूता ଫିତାରେ ଟେଣା ହୋଇ ବନ୍ଧା ହୁଏ—[ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ସୁ (ସୁଜ୍)—ବୈଦେ. ରୂପ] Hunting shoes.

ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ବୁଟ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ—ଯେଉଁ ବୁଟ୍ ଯୋତାର ଗୋଇଠିଆ Hanting but हंटिंङ्ग बुट ଚମଡ଼ାଦ୍ୱୟ ଫିତାଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାଥାଏ । Hunting boot.

ହଣ୍ଟେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଣ୍ଟାଇବା (ଦେଖ)—Hanteibā Aṇṭāibā (See).

ହଣ୍ଟୋର(ଲ,ରା, ଳା) (ଇତ୍ୟାଦି) ଦେ. ବ—ହଣ୍ଟର ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hantora(la, rā, lā) (etc) Hantara etc (See)

ହଣ୍ଡପା—ଦେ.ବ(ନାମ)—ଅଧୁନାର ଗଡ଼ଜାତ ଅଠମଲ୍ଲିକର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ Handapā —The old name of the Orissa State Athamallik.

ହଣ୍ଡ(ଣ୍ଡୋ)ଲ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବ.—(ଇଂ. ହାଣ୍ଡ୍ଲ)—୧। ଯେଉଁ Handa(ndo)l କଲମରେ ଲୁହାର ନିବ୍ ଭରି ଲେଖିବାକୁ হাণ্ডেল होल्डर,हायडल ହୁଏ—1. Pen-holder. ୨। ବେଣ—2. Handle.

ହଣ୍ଡଲା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ପିତ୍ତଳର ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—Handalā (ହଣ୍ଡା—ଅନ୍ୟରୂପ) Big brass-pot.

ହଣ୍ଡା—ସ ଅ—ହାଁଲୋ ! ହଇଲୋ ! (ନାଟ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥରେ ଦାସୀକୁ Handā ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ)—Interjection used in addressing a maid servant. [ବି—ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଏପରି ମଧ୍ୟ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି—Apte.] ସ.ବ—(ହଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+ଅ+ଆ) ବଡ଼ ମାଟି ହାଣ୍ଡି—Large earthen cooking vessel (Apte). ଦେ. ବ—୧ । ଧାତୁ ନିର୍ମିତ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—হাঁড়ি हंडा 1.Big metal cooking pot(Apte). [ବି—ଯେଉଁ ଧାତୁରେ ବା ପଦାର୍ଥରେ ହଣ୍ଡା ତିଆରି ହୋଇଥାଏ, ସେହି ନାମ ଆଗେ ଏ ଶବ୍ଦ ବସେ । ଯଥା—ପିତ୍ତଳ ହଣ୍ଡା, କାଚ ହଣ୍ଡା ଇତ୍ୟାଦି ।] ୨। (ପ୍ରଦୀପଦାଗ ଜାଳିବା ପାଇଁ) গোলক काँचकीहाँडि ଝାଡର ହାଣ୍ଡି—2. Big glass globes used as lamps. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପେଟ—3. (figurative) Belly. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୁଣ୍ଡିଆ; ଧୈର୍ଯ୍ୟ—(figurative) Patience.

ହଣ୍ଡା ଗରମ—ଦେ. ବ—୧ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶ୍ଲେଷ୍ମା ଓ ଉଦର ଗରମ ହେବା Handā garama ଶାରୀରିକ ଅବସ୍ଥା—1. The state of পেট গরম one's body, when a person has got cold पेटगरम in the head and heat in the abdomen. (ହଣ୍ଡା ତାତିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । କ୍ଷୁଧାତୁର ଅବସ୍ଥା—2. A state of hunger.

ହଣ୍ଡା ଗିଲାସ—ଦେ. ବ (ସମୂହ)—ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କର ବୈଠକ-Handā gilāsa ଖାନା ସଜାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କାଚର গোলক ঝাড় ନାନାପ୍ରକାରର ଆଲୋକାଧାର ଓ ଝାଡ଼—Glass झाड फानुस globes and lamps used in the parlour of rich people.
ହଣ୍ଡା ଝାଡ଼
ହଣ୍ଡା ବଲୋର } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହଣ୍ଡା ଲଣ୍ଠନ୍

ହଣ୍ଡା ଝୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ, କ୍ରି—(ଲୋକଙ୍କର ଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା ପାଇଁ Handā jhulā(le)ibā ଘରର ତଳେ ଗାତ ଖୋଳି ସେ ଗାତର ଭିତରେ ଟାକା পোঁতা ମୁହଁରେ ଉଚ୍ଚ ଘଡ଼ାଇ ସେ ଉଚ୍ଚରୁ ବଡ଼ ବଡ଼ तहवर गाड़ना ପିତଳହଣ୍ଡା ଝୁଲାଇ ତହିଁ ମଧ୍ୟରେ ସୁନାରୁପା ଓ ମୁଦ୍ରା ଆଦି ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବା ପ୍ରଥାରୁ)—ବହୁଧନ ସଞ୍ଚୟ କରିବା—To hoard a large amount of money by burying it underground.

(ମୋର) ହଣ୍ଡା ଫାଟି ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ପେଟ ଫାଟିଯିବା—Handā phāti jibā The bursting of the belly.

ହଣ୍ଡିକା—ସ. ବ—ହାଣ୍ଡି; ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଅନାବୃତମୁଖ ଗୋଲାକାର Handikā ମୃତ୍ପାତ୍ର—An earthen pot used for cooking.

ହଣ୍ଡିକା ସୁତ—ସ. ବ—ଛୋଟ ହାଣ୍ଡି; କୁଣ୍ଡୀ—Handikā suta A small earthen pot.

ହଣ୍ଡୀ—ସ. ବ—ବଡ଼ ହାଣ୍ଡି—Handī Large earthen pot.

ହ(ହେ)ଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ବାଉଁଶର ଶୁଖିଲା କରଡ଼—Ha(he)nduā Dry shoots of bamboo.

ହଣ୍ଡୁରସ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ମଧ୍ୟ ଆମେରିକାର ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ—Handurāj Honduras; name of a State in Central

ହଣ୍ଡୁରାଜ America. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ବ୍ରିଟିଶ୍
हण्डुराज अधिकୃତ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ ବ୍ରିଟିଶ୍ ତନ୍ତ୍ରଣ
ଅଟନ୍ତି ।]

ହଣ୍ଡେ—ସଂ. ଅ (ହଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+ଏ) (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତି)—(ନୀଚ ସ୍ତ୍ରୀ ବା
Hande ଦାସୀ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ବୋଧନ) ହଁଲୋ ! ହଇଲୋ !—
(Interjection used in addressing a maid servant or inferior woman) Hallo !

ହଣ୍ଡୋଲ(ଲ୍)—ଦେ. ବି (ଇଂ. ହାଣ୍ଡ୍ଲ୍)—ହଣ୍ଡଲ୍ (ଦେଖ)
Handola(l) Handal (See)

ହତ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହନ୍ ଅବ୍ୟୟ=ଶୋକ, ଅନୁକମ୍ପା)—ନିଷେଧାର୍ଥକ
Hat ବା ବାରଣାର୍ଥକ)—ହାତ୍ ! ଥାଉ !—(Interjection
ठहर used in stopping a person) Stop !
रुक Stay !

ହତ୍ତେରି—ଦେ. ଅ (ନିଷେଧାର୍ଥକ ବା ବାରଣାର୍ଥକ)—୧ । ହାତ୍ତେରି
Hat-teri (ଦେଖ)—1. Hätteri (See) ୨ । ହତ୍
(ହତ୍ତେରିକା[କି,କେ]—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଦେଖ)—2. Hat
हत्तेरी धत्तेरी (See)

ହତ୍ଲା ମାର୍ବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) କ୍ରି—ବେଶୀ ନେବା
Hat-lā mār-bā ଯିବା—To take a large quantity.

ହତ୍ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଅଲ) କ୍ରି—ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ଖଣ୍ଡେ ଟାଣି ଅଣିବା—
Hat-libā To draw out a piece from the whole.

ହତ୍ଶା—ଦେ. ବି (ସହଚର)—(ସଂ. ହସ୍ତକ)—ଟେବୁଲ ଆଦିର ଦରାଜକୁ
Hat-śā ହାତଦ୍ୱାରା ଟାଣିବା ଓ ବାକ୍ସକୁ ହାତରେ ଉଠାଇବା
हेण्डल, हत्था ପାଇଁ ଲାଗିଥିବା କଡ଼ା—Handle; a ring
हथ्था attached to drawyers of table etc to draw them in and out.

ହତ୍ଶିରି—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହତଶ୍ରୀ, ହତଶ୍ରୀକ)—ହତଶ୍ରୀକ (ଦେଖ)
Hat-śiri Hataśrika (See)
हतश्री हतश्री

ହତ—ସଂ. ବିଣ (ହନ୍ ଧାତୁ ବଧ କରିବା+କର୍ମ ତ)—୧ । ମାରିତ;
Hata ନିହତ; ବଧପ୍ରାପ୍ତ; ଜୀବନରେ ମରି ଯାଇଥିବା—
1. Killed; slain; murdered. ୨ । ନାଶପ୍ରାପ୍ତ;
ବିନାଶିତ; ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed; ruined; perished; lost. (ଉ—ସବୁ ଗଲକା ଯାଉକଷ୍ଟ ହୋଏ
ହତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।) ୩ । ନିର୍ବାପିତ; ଲିଭି
ଯାଇଥିବା; ଲୁପ୍ତ—3. Extinguished. (ଉ—
ପ୍ରଦୀପ ହତ ଦେଖି କରନ୍ତେ ଲୋଡ଼ା, ଉଷଣେ ଫେଇଦେଲେ
ଗବାକ୍ଷ ଘୁଡ଼ା—ଭଞ୍ଜ ସଙ୍ଗୀତ ।) ୪ । ପ୍ରତିହତ—
4. Obstructed; restrained. ୫ । ଅହତ,
ଅଘାତପ୍ରାପ୍ତ—5. Wounded; hurt; injured.
୬ । ଗତାସୁ; ମୃତ—6. Dead. ୭ । ମନ୍ଦ; କୁତ୍ସିତ—
7. Bad; wretched. ୮ । ଭଗ୍ନ—8. Broken; shattered. ୯ । ବ୍ୟାହତ; ବ୍ୟର୍ଥୀକୃତ—
9. Nullified; frustrated. (ଉ—ହୃଦୁଅଥିଲେ
ଅଭେଦ୍ୟ ଶ୍ରୀରାମେ ହୋଇ ରୁଦ୍ର ଉପାୟେ ମୁଁ ତାହା
କଲି ହତ ଯେ ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)
୧୦ । ତୁଚ୍ଛ; ହେୟ—10. Despised. ୧୧ । ଗୁଣିତ-
11. Multiplied. ୧୨ । ଦଗ୍ଧ—12. Burnt down. ୧୩ । ଗତ—13 Past; gone. ୧୪ ।
ଆଶାରହିତ; ନିରାଶ—14 Desperate; hopeless.
୧୫ । ଅନ୍ତର୍ହିତ— 15. Disappeared ବି —୧ ।
(+ଭାବ ତ) ନୈରାଶ୍ୟ—1. Hopelessness; desperation. ୨ । ହନନ—2. Slaughter;
killing; slaying. ୩ । ଗୁଣନ-3. Multiplying.
हत हत ଦେ. ବି (ସଂ. ହତ୍ୟା)—ମରଣ; ମୃତ୍ୟୁ—Death.
(ଉ—ଶୁଣ ହେ ରାଜା ଫଗୁଣ ତିଥି, ଅର୍ଜୁନଠାରୁ ଭକ୍ତ ହତ-
ଜଗନ୍ନାଥ. ଗୀତ ।)

ହତକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+କ) ୧ । ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ—1. About to
Hataka be destroyed; all but ruined.
(ହତିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଭୀରୁ; କାପୁରୁଷ—2. Coward;
timid. ୩ । ନୀଚ—3. Low; mean. ୪ ।
ହତଭାଗ୍ୟ—4. Unfortunate. ୫ । ଦୁର୍ଭାଗଗ୍ରସ୍ତ—
5. Miserable (M. W) ୬ । ମୃତ—6. Dead
ବି—୧ । ନୀଚଲୋକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A
low or mean per on. ୨ । ଭୀରୁ ବ୍ୟକ୍ତି—
2. A coward (Apte). ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡିଅଲ) ବି—
ଅପମାନ—Insult.

ହତ କଣ୍ଟକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି,ହତ+କଣ୍ଟକ)—ଯାହାର
Hata kantaka ଶତ୍ରୁ ବା କଣ୍ଟକ ବା ବାଧା ନଷ୍ଟ
(ହତ କଣ୍ଟକା—ସ୍ତ୍ରୀ) ହୋଇଅଛି—Freed from foes or thorns or impedements (Apte).

ହତ କର—ଦେ. ବିଣ—ଘାତକ—Muderous. [ଉ—ହସ୍ତ ଶୀଘ୍ରତ
Hata kara ତୋ ଶରୀର, ମଧୁ କୈଟଭ ହତ କର—ଜଗନ୍ନାଥ
घातुक ଭାଗବତ] ବି. ପୁଂ—ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer.
मारनेवाला (ହତକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହନ୍ଧାତୁ)—୧ । ମାରି ପକାଇବା—
Hata karibā 1. To kill; to murder. ୨ । ପରାଜିତ
हतकरना କରିବା—2. To defeat. [ଉ—ଭୂମି ରଥୀ
हतकरना ନିଷହେ ଅରଜୁନ ସୁତ, ଅବୃତ ହୋଇ ଚକ୍ରପ୍ରଭୁ କଲେ
ହତ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ ।] ୩ ।
(ଜ୍ଞାନ) ଲୁପ୍ତ କରିବା; ଗୁଡ଼ାଇବା—3. To cause loss of (consciousness) ୪ । ହଜାଇବା—4.
To lose. [ଉ—ଏବେ ଘାତରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ
ସୋମଦତ୍ତ, ରଥ ମଧ୍ୟେ ବସି ଚେତନା କଲେ ହତ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]

ହତକର୍ମୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି ହତ+କର୍ମନ୍; ୧ମା, ୧ବ)
Hata karmā —ମନ୍ଦକର୍ମୀ; ହତଭାଗା—Unfortunate.

ହତ କଲ୍ମିଷ— ସ. ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+କଲ୍ମଷ)—ପାପମୁକ୍ତ
Hata kilwisha Freed from sins (M. W).
(ହତକଲ୍ମଷା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଚିତ୍ତ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ହତବୁଦ୍ଧି; କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—
Hata chitta 1. Dumb founded; bewildered;
(ହତଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) confounded. ୨ । ହତ ଚେତନ (ଦେଖ)—2. Hata chetana (See).

ହତଂଚେତ—ଦେ. ବଣ—(ସ. ହତଚେତନ)—ହତଚେତନ (ଦେଖ)
Hatacheta Hata chetana (See) [ଉ—ବାଳଗଣ
ହତଚେତନ ପାଦଯୁଗ ହତଚେତ ଅନ୍ତରିକ ସାପ ବନ୍ଧ—ଭଞ୍ଜ
ହତଚেতা ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ]

ହତଚେତନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହତ+ଚେତନା; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ= ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଚେତନା ଯାହାର)—
Hata chetana
(ହତଚେତନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଲୁପ୍ତସଂଜ୍ଞ; ଚେତନା ଶୂନ୍ୟ; ମୂର୍ଚ୍ଛିତ—
Made unconscious; bereft of sense; become senseless.

ହତଚେତା—ସ. ବଣ (ହତ+ଚେତସ୍ ୧ମା. ୧ବ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ମୁଗ୍ଧ
Hata chetā —1. Enchanted. ୨ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—
ହତচেতা 2. Bewildered. [ଉ—କରେ ଉର୍ଦ୍ଧରେତା ହତଚେତା
ଲୌଜୀନ —ପାଲକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ] ୩ । ଲୁପ୍ତସଂଜ୍ଞ—
3. Become senseless.

ହତଚ୍ଛାୟ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଛାୟା+ଅ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁ
Hata chhāya ଛ ସ୍ଥାନରେ ଚ୍ଛ)—୧ । ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ-
(ହତଚ୍ଛାୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିରହିତ—1. Bereft of beauty (M.W)
୨ । ଯାହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା କମି ଯାଇଅଛି—2. Dimmed in lustre (M. W).

ହତ ଜଳ୍ପିତ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଅନାବଶ୍ୟକ ଗଳ୍ପ—
Hata jalpita Useless talk (M. W).

ହତ ଜୀବନ(ଜୀବିତ)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ ହୋଇଅଛି ଜୀବନ
Hata jībana (jībit ଯାହାର)—୧ । ଗତାସୁ; ମୃତ—
[ହତଜୀବନା, ହତଜୀବିତା-ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ] 1. Dead. ୨ । ମାରିତ—
2. Killed. ୩ । ନୈରାଶ୍ୟ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ—3. Over come with despair (M. W)
ସଂ ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଶାତ୍ୟାଗ—
1. Despair of life (M.W) ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଜୀବନ
—2. Blighted or wrecked life (M. W)

ହତ ଜ୍ଞାନ—ସଂ ବଣ ପୁ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଅଛି ଜ୍ଞାନ ଯାହାର)—
Hata jnāna ହତଚେତନ (ଦେଖ)—1. Hata chetana
(ହତଜ୍ଞାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (See) ୨ । ହତବୁଦ୍ଧି; କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—
2. Dumb founded; bewildered. ୩। ନିର୍ବୋଧ—
ହତଜ୍ଞାନ ଅନାଦର 3. Stupid. ଦେ. ବି—ଅବଜ୍ଞା; ଅନାଦର—
Disregard.

ହତ ଜ୍ୟୋତିଃ—ସ. ବଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତଜ୍ୟୋତିସ୍; ୧ମା.
Hata jyotiḥ ୧ବ)—୧ । ଯାହାର ଜ୍ୟୋତି ବା ଆଭା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—1. Bereft of lustre. ୨ । ଯାହାର
ଆଭା କମି ଯାଇଅଛି—2. Dimmed in lustre.

ହତଜ୍ୟୋତିର୍ନିଶିଥ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି ଓ କର୍ମଧା, ହତଜ୍ୟୋତିଃ+
Hatajyotirnisitha ନିଶିଥ)—୧ । ଚନ୍ଦ୍ରବିହୀନ ଓ ନକ୍ଷତ୍ର-
ବିହୀନ ରାତ୍ର—1. Moonless and starless night.
୨ । ନକ୍ଷତ୍ର ବିରହିତା ରଜନୀ—2. Starless night.
୩ । ଅନ୍ଧକାରମୟ ରାତ୍ର—3. Dark night.

ହତତ୍ୱିଷ୍ (ଟ୍)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ହତ+ତ୍ୱିଷ୍, ବହୁବ୍ରୀହି; ହତତ୍ୱିଟ୍
Hatatwish (t) ୧ମା, ୧ବ)—ଶୋଭା ବା ଜ୍ୟୋତିର ରହିତ—
Shorn of lustre (Apte).

ହତ ତାପ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ତାପ)—୧ ।ତାପମୁକ୍ତ—
Hata tāpa 1. Freed from heat (M.W). ୨। ଶୀତଳ
କୃତ—2. Cooled (M W).

ହତଣୀ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) (ଭୁଲ. ହି. ହଥନୀ)—ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାତୁଣୀ;
Hatani ମାଈହାତୀ—A female elephant.

ହତ ତ୍ରାପ (ବ୍ରୀଡ଼)—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ହତ+ତ୍ରପା, ବ୍ରୀଡ଼ା; ବହୁବ୍ରୀହି)—
Hata trāpa (brirda) ନିର୍ଲଜ୍ଜ; ବେହିଆ—Shameless; devoid of shame.
(ହତତ୍ରପା, ହତବ୍ରୀଡ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଦୈବ—ସ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଦୈବ)—ହତଭାଗ୍ୟ;
Hata daiba ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ଅଭାଗା—Ill-fated; luckless; (Apte).
(ହତଦୈବା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଦ୍ୱିଷ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ଦ୍ୱିଷ୍)—ଯେ ଶତ୍ରୁ
Hata dwish କୁ ହତ କରିଅଛି—One who has slain his enemies (M. W.)

ହତ ଧୀ—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି,ହତ+ଧୀ)—ହତଚିତ୍ତ (ଦେଖ)
Hata dhī Hatachitta (See)

ହତ ଧ୍ୱାନ୍ତ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଅନ୍ଧକାର ମୁକ୍ତ—
Hata dhwanta Freed from darkness (M.W)
(ହତଧ୍ୱାନ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ପତି(ପତିକା)—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ପତି,+କ+ଆ)
Hata pati(patikā) ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ହତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—
(a woman) Having her husband slain (M. W)

ହତ ପାଟ—ଦେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ)—ଲୁପ୍ତ ରାଜ୍ୟ (ମାଦଳାପାଞ୍ଜି)—
Hatapāṭa Lost kingdom. ଦେ. ବଣ—ଲୁପ୍ତରାଜ୍ୟ—
হৃতরাজ্য हतराज Bereft ofone's sovereignty.

ହତ ପିତୃ (ପିତୃକ)—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହତ+ପିତୃ+କ, ବହୁବ୍ରୀହି)—
Hata pitru(pitruka) ଯାହାର ପିତା ହତ ବା ମୃତ ହୋଇ
ଅଛନ୍ତି—One whose father has been slain (M. W).
(ହତପିତୃକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ହତମାତୃ, ହତମାତୃକ, ହତଭ୍ରାତୃ, ହତଭ୍ରାତୃକ ଶବ୍ଦମାନ ହୁଏ ।]

ହତପୁତ୍ର (ତ୍ର)—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି) -ଯାହାର ପୁତ୍ର ହତ ବା ମୃତ ହୋଇଅଛି—Having one's son killed; having lost one's son.
Hata puttra (tra)
(ହତପୁତ୍ରା (ତ୍ରା)—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ହତ+ପ୍ରଭା, ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଭାହୀନ; ଅନ୍ଧକାରିତ—Bereft of lustre.
Hataprabba
(ହତପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ପ୍ରଭାବ (ପ୍ରତାପ)—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ପ୍ରଭାବ)—
Hata prabhāba (pratāpa) ୧। ଯାହାର ପ୍ରଭାବ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—1. Bereft of glory or dignity.
୨। ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଉପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—2. Shorn of one's influence.
(ହତପ୍ରଭାବା, ହତପ୍ରତାପା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତପ୍ରାୟ—ସଂ. ବିଣ—୧। ନଷ୍ଟପ୍ରାୟ—1. All but ruined.
Hataprāya ୨। ମୃତପ୍ରାୟ—2. All but dead. ୩। ମୁମୂର୍ଷୁ—3. Dying; at the point of death.
୪। ପ୍ରାୟ ହତ—4. Almost killed.

ହତ ବଳ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଯାହାର ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଛି—1. Having lost one's power.
Hata bala
(ହତବଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ଯାହାର ସୈନ୍ୟସମୂହ ହତଅଛି—
2. Having one's forces killed; shorn or deprived of one's army by slaughter

ହତ ବିକ୍ରମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବିକ୍ରମ)—ଲୁପ୍ତ ବଳ; ବଳହୀନ; ପରାକ୍ରମହୀନ—Bereft of strength or prowess.
Hata bikrama
(ହତ ବିକ୍ରମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତବିକ୍ରମୋଦ୍ୟମ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବିକ୍ରମୋଦ୍ୟମ)—ବଳ ଓ ଉଦ୍ୟମହୀନ—Bereft of strength and energy. (M. W).
Hatabikramodyama
ହତବିକ୍ରମୋଦ୍ୟମା } ସ୍ତ୍ରୀ—
ହତବିକ୍ରମୋଦ୍ ଯୋଗା }
(ହତବିକ୍ରମୋଦ୍ ଯୋଗ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହତ ବିଧି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ବିଧି)—ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ; ଭାଗ୍ୟହୀନ—Ill-fated; ill-starred (M. W).
Hata bidhi

ହତ ବିନୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବିନୟ)—ଯାହାର ବିନୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—Lost to a sense of propriety; dead to a sense of politeness.
Hata binaya
(ହତ ବିନୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ବୀର୍ଯ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ଶକ୍ତିହୀନ—Impotent.
Hata birjya (ହତବୀର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—1. Bewildered ୨। ନିର୍ବୋଧ—2. Foolish; silly. ୩। ମୂର୍ଖ—3. Stupid; ignorant. ୪। ଯାହାର ପୂର୍ବେ ବୁଦ୍ଧି ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଦ୍ଧିଲୋପ ହୋଇଅଛି—4. Recently shorn of one's intelligence.
Hata buddhi

ହତ ବୃତ୍ତ—ସଂ. ବିଣ (ହତ+ବୃତ୍ତ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ଛନ୍ଦୋହୀନ—Defective in metre (M. W).
Hata brutta

ହତ ବେଗ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ହତ+ବେଗ; ବହୁବ୍ରୀହି) ଯାହାର ବେଗ ପ୍ରତିହତ ହୋଇଅଛି—Whose impetusority force has been impeded (M. W)
Hata bega
(ହତବେଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତଭମ୍ବ(ମ୍ବ, ମ୍ବ)—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହତ ପ୍ରଭବ)—କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—Bewildered.
Hatabhamba(nwa, swa)
হতভম্ব हतबुद्धि

ହତଭାଗ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଭାଗ] - ହତଭାଗ୍ୟ, ଅଭାଗା - Unfortunate; unlucky (Apte).
Hatabhāga
(ହତଭାଗା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତଭାଗା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ହତଭାଗ୍ୟ)—ହତଭାଗ୍ୟ (ଦେଖ)—Hata bhagya (See)
Hatabhāgā
হতভাগা हतभागा ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହତଭାଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hatabhāga.
(ହତଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତଭାଗୀ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହତଭାଗ୍ୟ)—ଅଭାଗା; ହତଭାଗ୍ୟ ଭାଗ୍ୟହୀନ; ଅପାଳକ—Unfortunate, unlucky.
Hatabhāgi
হতভাগা हतभागी

ହତ ଭାଗ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ଭାଗ୍ୟ) - ଭାଗ୍ୟହୀନ; ଯାହାର ଭାଗ୍ୟ ମନ୍ଦ; ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ; ଅଭାଗା—Uufortunate; ill-fated; unlucky.
Hata bhāgya
[ହତଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]
ବି (କର୍ମଧା)—ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ; ଦୁରଦୃଷ୍ଟ—Bad luck; misfortune.

ହତମାନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ଯାହାର ସମ୍ମାନ ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି; ଅସମ୍ମାନିତ—1. Dishonoured. ୨। ଅବମାନିତ—2. Disregarded; treated with disrespect.
Hata māna
(ହତମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଯଥା—ଉପୁଡ଼ି ହସ୍ତେ ଅହା ବ ହତମାନ—କନକପ୍ରୋଜ୍ଞ୍ୱଳ କର୍ଣ୍ଣମଣି।) ୩। ଗର୍ବହୀନ; ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ—3. Free from pride or arrogance (M W).

ହତ ମାନସ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ମାନସ]—ହତଚିତ୍ତ [ଦେଖ]—Hatachitta (See) [M. W].
Hata mānasa
[ହତମାନସା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ମାନ୍ୟ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହତମାନ)—୧। ଅବମାନିତ—1. Dishonoured. ୨। ଅପମାନ ପ୍ରାପ୍ତ—2. Slighted. ୩—ଅପମାନ—Dishonour; disrespect.
Hata mānya
অপমানিত अपमानित
অপমান अपमान

ହତ ମୂର୍ଖ—ସଂ. ବିଣ—ଅତି ମୂର୍ଖ; ଗଣ୍ଡ ମୂର୍ଖ—Very illiterate; ବି. ପୁଂ—ଗଣ୍ଡ ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତି—A dolt; a blockhead (Apte).
Hata mūrkha
(ହତ ମୂର୍ଖା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତମ୍ଭମ୍ବ(ମ୍ବ, ମ୍ବ)—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ହତ ପ୍ରଭବ ବା ହତ ପ୍ରଭାବ)—ହତ ବୁଦ୍ଧି; କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
Hatambhamba(nwa, swa)

हतभम्ब हतबुद्धि ବିମୂଢ଼—Bewildered. ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦ ମିଳୁ ନାହିଁ; ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗୀୟ ଲେଖକମାନେ ବହୁଶଃ ଏ ଶେମାନ ଓ ହତଭମ୍ବ ଅଦ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ଶବ୍ଦମାନ ଚଳନ୍ତି।]

ହତ ଯୁଦ୍ଧ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ଯୁଦ୍ଧ)—ଯୁଦ୍ଧ କରିବାର Hata juddha ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିତ—Destitute of martial (ହତଯୁଦ୍ଧା — ସ୍ତ୍ରୀ) spirit.

ହତ ରଥ—ସଂ. ବ—(କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ରଥର ସାରଥି ଓ ରଥବାହୀ Hatartha ଅଶ୍ୱାଦି ହତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି—A chariot of which the horses and the charioteer are slain (Apte)

ହତ ଲକ୍ଷଣ—ସଂ.ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ଲକ୍ଷଣ)—
Hata lakshana ୧। ସୁଲକ୍ଷଣ ବର୍ଜିତ—1. Devoid (ହତଲକ୍ଷଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) of auspicious marks (Apte)
୨। ହତଭାଗ୍ୟ—2. Ill fated (Apte)

ହତଲକ୍ଷ୍ମା—ଦେ. ବଣ ପୁଂ (ସଂ. ହତଲକ୍ଷ୍ମୀକ)—୧। ହତଲକ୍ଷ୍ମୀକ—Hatalakshmā (ଦେଖ)—Hatalakshmika (See)
हतलक्ष्मी हतलक्ष्मा ୨। ହତଭାଗ୍ୟ (ଦେଖ)—2 Hatabhāgya (See)

ହତଲକ୍ଷ୍ମୀକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହତ + ଲକ୍ଷ୍ମୀ + କ)—ହତଶ୍ରୀ (ଦେଖ)—Hatalakshmika Hataśri (See)
(ହତଲକ୍ଷ୍ମୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହତ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ଶକ୍ତି)—ଯାହାର Hataśakti ଧନ୍ତି ବା କ୍ଷମତା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Shorn of one's petency

ହତଶା—ଦେ. ବ—ହତ୍ ଶା (ଦେଖ)—
Hataśā हातल हाथरा Hat-śā (See)

ହତଶିରି—ଦେ. ବଣ (ସଂ. ହତଶ୍ରୀ)—୧। ହତଶ୍ରୀ (ଦେଖ)—
Hata śiri 1. Hatasri (See) [ଭ—ସକଳ ହତେ
हतश्री ହତଶିର, ତଲ ଅତଳ ବନଗିର—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]
हतश्रीरा ୨। ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ—2. Shorn of prosperity. [ଭ—ଝଗଡ଼ା ଏକତା ନାଶକାରୀ, ଯାହିଁ ଲାଗି ଧନ ଶକ୍ତ କରେ ହତଶିରୀ: ଲେ କୋଇଲ—ବାଲକୃଷ୍ଣ. ଅକାଲ କୋଇଲ] ୩। ଅତି ଅସୁନ୍ଦର; କୁତ୍ସିତ—3. Ugly. [ଭ—ହତଶିରୀ ବରକୁ ଘରଯଶ କୁଳଶୀଳ ନ ଯୋଗେ ମିଳଲେ ଅସି—ଭଗ]
୧। ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନତା, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ—1. Poverty
୨। ଶୋଭାହୀନତା—2. Gracelessness; ugliness. [ଭ—ଦଣ୍ଡକେଶିର, ଦଣ୍ଡକେ ହତଶିରୀ—ଉଗ]

ହତଶିଷ୍ଟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହତ + ଶିଷ୍ଟ ୭ମୀ ତତ୍)—ହତବ୍ୟକ୍ତି-Hataśishta ମାନଙ୍କ ବାଦରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଥିବା—Left or remaining out of the slain; left (ହତାବଶିଷ୍ଟ—ଅନ୍ୟରୂପ) surviving (M. W)

ହତଶିଷ୍ଟ ଜନ—ସଂ.ବି.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅହତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜୀବିତ ରହିଥିବା Hataśista jana ବ୍ୟକ୍ତି—A survivor of the slain. (M.W

ହତଶେଷ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (୭ମୀ ବା ୨ୟା ତତ୍, ହତ + ଶେଷ)—Hataśesh ହତଶିଷ୍ଟ (ଦେଖ)— Hataśishta (See)
(ହତଶେଷା—ସ୍ତ୍ରୀ) (M.W.)

ହତଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସ; ବେଦମ; ଯାହାର Hata śwāsa ଶ୍ୱାସ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି—Out of breath; (ହତଶ୍ୱାସା—ସ୍ତ୍ରୀ) breathless.

ହତଶ୍ରଦ୍ଧ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ଶ୍ରଦ୍ଧା + ଅ)—ଯାହାର; Hataśraddha ଯାହାର ମନରୁ ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଷୟ ପ୍ରତି ପୋଷିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି—Having lost one's affection or attachment to anything (ହତଶ୍ରଦ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ) or person.

ହତଶ୍ରଦ୍ଧା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ଅନାଦର; ଅବଜ୍ଞା; ଅସମ୍ମାନ—Disres-Hataśradhā pect; dishonour; disregard.
ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହତଶ୍ରଦ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hataśraddha.

ହତଶ୍ରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ହତ + ଶ୍ରୀ; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧। କଷ୍ଟଶ୍ରୀ; Hataśri ଶ୍ରୀହୀନ; ଶୋଭାହୀନ—1. Bereft of grace. ୨। ଅତି ଅସୁନ୍ଦର—2. Very ugly. ୩। ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ; ଅତି ଗରିବ—3. Very poor; bereft of riches; indigent. ୪। ଯେ ଲକ୍ଷ୍ମୀବନ୍ତ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ ହୋଇଅଛି—4. Reduced to penury.

ହତଶ୍ରୀକ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ଶ୍ରୀ + କ)—ହତଶ୍ରୀ (ଦେଖ) Hataśrika Hata śri (See)
[ହତଶ୍ରୀକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତସଂଜ୍ଞ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହତ + ସଂଜ୍ଞ; ବହୁବ୍ରୀହି)—ହତଚେତନ Hatosamjñya (ଦେଖ)—Hata chetana (See)
[ହତସଂଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ସମ୍ପଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ସମ୍ପଦ୍ + ଅ)—ହତଶ୍ରୀ Hata sampada (ଦେଖ) (M. W) — Hataśri (See)
[ହତସମ୍ପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ସମ୍ପଦ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ସମ୍ପଦ)—ଯାହାର ଆନନ୍ଦ Hata sampada ଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଅଛି—Whose pleasures [ହତସମ୍ପଦା—ସ୍ତ୍ରୀ] are destroyed or marred (M. W).

ହତ ସର୍ବଯୋଧ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ + ସର୍ବଯୋଧ)—Hata sarbajodha ଯାହାଙ୍କର ସବୁ ଯୋଦ୍ଧାଗଣ ହତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—Having all the warriors slain (M. W)

ହତ ସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ସର୍ବସ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇ Hata sarbaswa ଅଛି—Having all the property [ହତସର୍ବସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ] ruined or gone; shorn or bereft of all possessions.

ହତସା—ଦେ. ବି—ହତ୍‌ଶା (ଦେଖ)
Hatasā Hat-śā (See)

ହତ ସାଧ୍ୱସ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସାଧ୍ୱସ)—ଭୟମୁକ୍ତ—
Hata sādhwasa Freed from fear (M. W).
[ହତସାଧ୍ୱସା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହତ ସାରଥି (ସୂତ)—ଯେଉଁ ଯୋଦ୍ଧା ର ରଥର ସାରଥି ଯୁଦ୍ଧରେ ହତ
Hata sārathi (sūta) ହୋଇଅଛି—Having one's charioteer slain in battle.

ହତସ୍ତ୍ରୀକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ତ୍ରୀ+କ)—ନାରୀଘାତକ;
Hatastrīka ସ୍ତ୍ରୀହତ୍ୟାକାରୀ—One who has murdered a woman or one's wife (M. W).

ହତସ୍ୱ—ଦେ. ବିଣ (ସ. ହତ ସର୍ବସ୍ୱ)—ହତ ସର୍ବସ୍ୱ (ଦେଖ)
Hataswa Hata sarbaswa (See)
हतसर्वस्व हतस्व

ହତ ସ୍ୱର—ସ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ୱର]—ଯାହାର ଗଳା ସର
Hata swara ଯାଇଅଛି—One who has lost his
[ହତସ୍ୱରା—ସ୍ତ୍ରୀ] voice; hoarse (M. W)

ହତସ୍ୱସୃ—ସ, ବିଣ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ୱସୃ]—ଯାହାର ଭଉଣୀ ନିହତା
Hata swasṛu ହୋଇଥିଲେ—One who has his sister slain (M. W.)

ହତସ୍ୱାମିକ—ସ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ+ସ୍ୱାମିନ୍+କ; ହତ+
Hataswāmika ସ୍ୱାମିନ୍]—ଯାହାର ପ୍ରଭୁ ହତ ହୋଇଅଛି—
[ହତସ୍ୱାମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Having lost the master.

ହତ ସ୍ୱାମିକା—ସ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯାହାର ଭର୍ତ୍ତା ହତ ହୋଇଅଛି—
Hata swāmikā 1. Having her husband slain. ୨ । ବିଧବା—2. Widow. ୩ । ହତସ୍ୱାମିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—3. Feminine of Hata swāmika.

ହତ ସ୍ମର—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଥିଲେ ସ୍ମର=ମଦନ ଯାହାଙ୍କ
Hata smara ଦ୍ୱାରା)—ମହାଦେବ; ଶିବ—Śiba; the slayer of Cupid.

ହତ ହୃଦୟ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—ନୈରାଶ୍ୟଦୁଷ୍ଟ ମନ—Broken
Hata hṛudaya heart (M. W). ସ. ବିଣ. ପୁଂ—ନୈରାଶ୍ୟ-
[ହତହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ପୂର୍ଣ୍ଣ; ନିରାଶ—Broken hearted; desperate.

ହତା—ଦେ. ବି [ସ. ହସ୍ତକ]—୧ । [ହାତର ପାପୁଲିପରି ଆକାର
Hatā ବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ]—କଡ଼ଚୁଲି—1. A big wooden
हाता, करछुलि spoon. ୨ । ଦର୍ବୀ; ଚଟୁ—2. Ladle. ୩ ।
ଧନୁରମୁଠୋ ଧନୁର ମୁଠା; ଧନୁର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ମୁଠାଇ ଧରନ୍ତି
मुठा ହୁଏ—3. Handle of a bow; the part of a bow which is held with the fisted palm.
୪ । ଧନୁର ଦୁଇକୋଟି; ଧନୁର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରୁ ଦୁଇ ଦିଗକୁ ବାହାରିଥିବା ବକ୍ର ଅଂଶ—4. The arms of bow.
[ଉ—ଲୁପଙ୍କ ଧନୁହତା ଦୁହିଁକି ଦେଲେ ଛେଦ—ଶାରଳା.
ମହାଭାରତ] ୫ । କରତଳ ବା ଅଞ୍ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଏକା
आँजला ଥରକେ ଯେତେ ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—ଜଳ, ଛଅଣ)
अंजुल ସମ୍ଭାଏ—5. A handful (of any thing) ୬ ।
ଅଞ୍ଜୁଳ—6. Joined palms of the two hands.
हातल ୭। ହାତଦ୍ୱାରା ସହଜରେ ଧରି ହୋଇ ନ ପାରିବା ବସ୍ତୁକୁ
हत्था ହାତରେ ଧରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ବେଣ୍ଟ ବା ମୁଣ୍ଡିଆ ଲଗା ଯାଇଥାଏ—7. The handle attached to any cumbrous or inconvenient thing. ୮ । (ଥ. ହତ୍ତା) କୌଣସି ଘରର ଗୃହପାଖେ ବେଢ଼ିଥିବା ସଲଗ୍ନ ବା ବେଷ୍ଟିତ ସ୍ଥାନ—8. A compound or enclosed space surrounding a house. ୯ । ଘରବାଡ଼ି;
हाता ବାସ୍ତୁ—9. Homestead, a house and its
हत्ता, आहता precincts. ୧୦ । ଘର ଓ ତତ୍‌ସଲଗ୍ନ ଭୂମିର ଚାରି ପାଖେ ଘେରିଥିବା ପାଚିର—10. Compound wall.
हाता प्रान्त ୧୧ । ରାଜକୀୟ ପ୍ରଦେଶ ବା ଶାସନ ବିଭାଗର ସୀମା —(ଯଥା, ବଙ୍ଗଳା ହତା)—11. The jurisdiction or limit of an administrative Province. ୧୧ । କୌଣସି ପ୍ରଦେଶ—11 Any Province. ସଂ. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ—(ହତ+ଆ)—
୧ । ହତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. Feminine of Hata.
୨ । ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ (ହି. ଶ)—2. Adulterous (woman). ଦେ· ବିଣ (ସଂ. ହସ୍ତ)—୧ । ଏକ କରତଳ ବା ଅଞ୍ଜୁଳ ପରିମିତ—1. A handful
आँजला or palmful of (anything). ୨ । (ଅନ୍ୟ
अंजुल ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା—ଠାଣହତା, ବଣିହତା) ହସ୍ତ
हस्ता हत्था ବିଶିଷ୍ଟ—2. (used as compound after other words)—handed. ୩ । (ଅନ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାବାଚକ (ହତା, ହତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ) ଏତେ ହାତ ଲମ୍ବବିଶିଷ୍ଟ
हात हत्था (ଯଥା—ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ)—3. Long by (so many) cubits. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ୁଅଲ) ବି—କ୍ଷେତର କିଆରୀମାନଙ୍କୁ ପାଣିଯିବା ରାସ୍ତା—water channel or passage for taking water to the fields (for irrigation puposes)

ହତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଧରିବା—
Hatā(te)ibā To handle anything.
हाताना हथोरना

ହତା ଉଠା(ଠେ)ଇବା (ବୁଲା[ଲେ]ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଗୃହ ଓ ତତ୍
Hatā uthā(the)ibā (bulā[le]ibā) ସଂଲଗ୍ନ ଜମିର (ହତା ଘେର [ରେ] ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚାରିଆଡ଼େ ପରଚିତ
पाँचीर घेरान ଘେରାଇବା—To raise a compound
हत्ता उठाना wall round a house and its grounds.

ହତାଏ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଏକହତା ବା କଡ଼ଚୁଲି ପରିମିତ—1. One
Hatāe ladleful of (anything) ୨ । ଏକ ଅଞ୍ଜୁଳା

(ହତାଏକ—ଅନ୍ୟରୂପ) ପରିମିତ—2. One double hand-
ଏକହাতা ful of (anything) ୩। ଏକ କରତଳ ପରିମିତ—
एकलप 3. One handful of.. [ଉ—ଚାନ୍ଦାଣ ପାଖରୁ
ଭାତ ହତାଏକ ଖାଇ, ବାମ କରେ ପିଠା ଚାରି ହାତ ଧରେ
ଶେଷଇ—ସାରଳା. ମହାଭାରତ ଆଦିପର୍ବ ।]

ହତାଦର—ସଂ. ବିଣ—(ହତ+ଅଦର; ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଅବଜ୍ଞାତ;
Hatādara ଅପମାନିତ; ଅନାଦୃତ; ଉପେକ୍ଷିତ—1. Dis-
honoured; slighted; insulted. [ଉ—
ହତାଦର ନୋହୁ ଦେଶ ଚଳେ, ହାତବାନ୍ଧି ନ ବସନ୍ତୁ
ଶିଳପି ସମାଜ—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅକାଳ କୋଇଲି ।] ସଂ.ବି.
(କର୍ମଧା)—୧ । ଆଦରର ଅଭାବ—1. Want of
respect. ୨। ଅସମ୍ମାନ ଅନାଦର—2. Disregard.
୩। ଅବଜ୍ଞାଇବ୍—3. Slight. ୪। ଅପମାନ—4. Dis-
honour; insult. ଦେ. ବି—ଅଯତ୍ନ—Want of
হতাদর care. [ଉ—ପିଲିଠା ମାମୁଁ ଘରେ ଭାରି ହତାଦର
ପାଇଲା—ପଦ୍ମାରମୋହନ ।]

ହତାଧ୍ୱର—ସଂ ବି. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ=ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଅଧ୍ୱର
Hatādhwara =(ଦକ୍ଷ)ଯଜ୍ଞ ଯାହାଙ୍କଦ୍ୱାରା)— (ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ
ବିନାଶକ) ମହାଦେବ; ଶିବ—Siba (the destroyer
of Daksha's sacrifice)

ହତା ପର୍‌ଛିତ୍‌(ତି) [ପାଚି (ଚେ)ରି]—ଦେ. ବି—ଘରର ଚଉପାଖେ
Hatā parchhit(ti) pāchi(che)ri ବୁଲିଥିବା ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚ
হাতা চারিদিকের দেবাল କାନ୍ଥ—Compound wall or
हत्ता की चारदेवाली parapet.

ହତାପାର (ରି)—ଦେ. ବି—୧ । ଗୃହର ସୀମାରୁ ବାହାର ଯିବା—1.
Hatā pār(ri) Going out of the limits of a house
হতাপার and its grounds ୨ । ହତା ବାହାର ଦେଖ—
हत्तापार 2 Hatā bāhāra (See) ବିଣ —ହତା ବାହାର
ଦେଖ—Hatā bāhāra (See)

ହତା ବାହାର—ଦେ.ବି—ଗୃହର ଓ ବାଡ଼ିର ଚଉହଦୀମାରୁ ବହିଷ୍କରଣ—
Hatā bāhār Driving away a person from the
হাতারবাহির precincts of a house. ବିଣ—ଗୃହର ଚଉହ-
हता बाहार ଦୀମାରୁ ବହିଷ୍କୃତ—Driven away from a
house and its precincts

ହତ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତା ଉଠାଇବା (ଦେଖ)
Hatā bulā(le)ibā Hatā uṭhāibā (See)

ହତାଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ଆଭା; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଅଛି ଆଭା
Hatābha ଯାହାର)—ହତପ୍ରଭ (ଦେଖ)—Hata prabha
[ହତାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ] (See)

ହତା ମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଗୃହର
Hatā marḍā(rḍe)ibā ହତା ମଧ୍ୟକୁ ବା ସୀମା ମଧ୍ୟକୁ ଆସିବାକୁ
হাতায় আসিতে দেওয়া ଅନୁମତି ଦେବା—1. To let a per-
हाता भितर आने देना son enter the precincts or
premises of a house. ୨ । ସଲଗ୍ନ ଜମିକୁ ଅଧିକାର
କରି ହତାକୁ ବଢ଼ାଇବା ବା ଛୋଟର କରିବା—2. To
erect a compound wall so as to encroach on
or occupy the adjoining land.

ହତା ମନା—ଦେ. ବି—ଘରର ଚଉହଦୀମଧ୍ୟକୁ ଆସିବାକୁ କୌଣସି
Hatā manā ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କରାଯିବା ନିଷେଧ—Ordering a
হতা মানা person not to enter the precincts and
हत्ता माना premises of a house.

ହତା ମାଡ଼ିବା —ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଗୃହର ଚଉହଦୀମାରେ
Hatā mārḍibā ପାଦକ୍ଷେପଣ କରିବା—To step into
হাতায় পা দেওয়া हत्तामें आना the precincts of
the house of a person.

ହତାମ୍ବମ୍ବ[ନ୍ୱ,ଶ୍ୱ]—ଦେ. ବିଣ—ହତାଭମ୍ବ (ଦେଖ)
Hatāmbhamba(nwa,swa) Hatabhamba (See)

ହତାର—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—ଅଥାର (ଦେଖ)
Hatāra Athāra (See)

ହତାଳି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବିଣ—ଏକ ହାତରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ
Hatālā ଧରି ହୁଏ—A handful or palmful of. ବି—
ଏକ ହାତର କରତଳରେ ଧରି ହେବା ବସ୍ତୁର ପରିମାଣ—
A handful.

ହତାଶ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ହତ+ଆଶା+ଅ; ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ=ଲୁପ୍ତ
Hatāśa ହୋଇଅଛି ଆଶା ଯାହାର)—୧ । ନିରାଶ—
[ହତାଶା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. Hopeless. ୨ । ଯାହାର ଆଶା ନଷ୍ଟ
ହୋଇଅଛି—2. Having one's hopes bligh-
ted; desperate. ୩ । ଭଗ୍ନହୃଦୟ—3. Disap-
pointed. ୪ । ନିଷ୍ଫଳ—4. Fruitless. ୫ । ବନ୍ଧ୍ୟ
(ଗଛ ଲତାବଳୀ)—5. Barren. ୬ । ଅବସନ୍ନ—
6. Pulled down; dejected. ୭ । ନିଷ୍ଠୁର;
ନିଷ୍ଠୁର; ନିର୍ଦ୍ଦୟ (ମେଦିନୀ)—7. Cruel; merci
less. ୮ । ଦୁଷ୍ଟ—8. Wicked. ୯ । ଦୁର୍ବଳ—
9. Weak.

ହତାଶିଆ[ୟା]—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହତାଶ)—ହତାଶ; ଯାହାର
Hatāśiā[yā] ଆଶା ନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି—Desperate; dis-
হতাশ हतासिया appointed.

ହତାଶିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ହତାଶ କରିବା; ନିରାଶ
Hatāśibā କରିବା—To disappoint; to cause dis-
appointment.

ହତାଶ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ ରଥୀଙ୍କର ବା ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କର
Hatāśwa ଅଶ୍ୱ (ଯୁଦ୍ଧାଦିରେ) ହତ ହୋଇଅଛି—Having
[ହତାଶ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ] the horse (which a person was
riding or driving) slain.

ହତାଶ୍ୱାସ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ ହୋଇଅଛି ଆଶ୍ୱାସ ଯାହାର)—
Hatāśwāsa ହତାଶ (ଦେଖ)—Hatāśa (See) ବି—

(କର୍ମଧା)—ନୈରାଶ୍ୟ—Desperation; disappointment; hopelessness.

ହତାସ୍ମି—ସ. ଅ (ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ହତୋସ୍ମି (ଦେଖ)
Hatāsmi Hatosmi (See)

ହତାହତ—ସ. ବଣ—ହତ [ବ୍ୟକ୍ତି] ଓ ଅହତ [ବ୍ୟକ୍ତି]—ମାରିତ ଓ
Hatāhata ଅଘାତପ୍ରାପ୍ତ [ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ]—Killed and wounded [persons]. ସ. ବି—ମାରିତ ଓ ଅଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ—The killed and the wounded.

ହତାହତି—ଦେ. ବି. (ସ. ହସ୍ତାହସ୍ତି)—୧ । ହାତାହାତି; ପରସ୍ପର
Hatāhati ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଆକ୍ରମଣ—1 Hand to hand
হাতাহাতি fighting ୨ । ହାତେ ହାତ; ଏକ ହାତରୁ ଅନ୍ୟ
हथाबाँही ହାତକୁ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ହସ୍ତାନ୍ତର—2 Change of hands; transfer of a thing from one person to another

ହତାହଂ—ସଂ. ଅ—(ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ)—ହତୋଽହଂ (ଦେଖ)—
Hatāham Hatoham (See)

ହତି—ସଂ. ବି.—(ହନ୍‌ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—୧। ହନନ; ବଧ; ହତ୍ୟା—
Hati 1] Slaughter; killing; murder [ଉ—ବୃନ୍ଦଳ ନାହିଁ ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରମାନ ଏ ଯେଣ ଯେତେକ ହତି ସେ—ଭଞ୍ଜ, ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୨। ଅପକର୍ଷ; ହୀନତା (କାବ୍ୟପ୍ରକାଶ)—2. Inferiority. ୩। ଜଘନ୍ୟତା—3.Wretchedness; nastiness. ୪। ବ୍ୟାଘାତ—4. Obstruction. ୫ । ଗୁଣନ—5. Multiplication.

ହତିଆ—ଗ୍ରା. ବି. ସଂ (ହତ୍ୟା)—୧ । ହତ୍ୟା (ଦେଖ)—1. Hatyā.
Hatiā (See) ୨ । ଧର୍ଣ୍ଣା; ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ମନୋବାଞ୍ଛା
হত্যা हतिआ ପୂରଣ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧାରଣାଦେଇ ପଡ଼ିରହିବା —2.Throwing one's self before a Deity till one's prayer is fulfilled.

ହତିଆ କରିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ହତ୍ୟା କରିବା (ଦେଖ)—
Hatiā karibā Hatyā karibā (See)
হত্যাকরা हतिआ करना

ହତିଆ ଦେବା (ପଡ଼ିବା)—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ହତ୍ୟାଦେବା (ଦେଖ)—
Hatiā debā (pardibā) Hatyā debā (See)
হত্যাদেওয়া हतिआ देना

ହତିଆର—ଦେ. ବି (ସଂ ହେତି=ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର; ସଂ ହତ୍ୟାକାର; କିମ୍ବା ସଂ
Hatiāra ହସ୍ତକୃ; ଯାହା ହାତରେ ଧରାଯାଇ ବ୍ୟବହୃତ
হাতিআর, হেতের हथियार ହୁଏ)—୧ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର—1. Weapons; arms. ୨। ଶିଳ୍ପକରଙ୍କ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟର ସାଧନ ଶସ୍ତ୍ରାଦି—2. Implements of an artisan. ୩ । ଡାକ୍ତରଙ୍କର ଶସ୍ତ୍ର—3. Surgical instrument. ଗ୍ରା· ବି (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ; ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗ—(slang) Penis.

ହତିଆର ଘର—ଦେ· ବି—ଯେଉଁ ଘରେ ନାନାବିଧ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ରହିତ
Hatiāra ghara ଥୁଆଯାଏ—Armoury; arsenal.
হাতিআর ঘর हथियार घर

ହତିଆର ଚଳା(ଲା)ଇବା (ଚାଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଶତ୍ରୁ ବିରୁଦ୍ଧରେ
Hatiāra chalā(lāibā)(chālibā) ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିବା—1.To ply a weapon against an enemy—୨ । (ଡାକ୍ତର) ଚିକିତ୍ସାର୍ଥ ଅସ୍ତ୍ରଚାଳନ କରିବା
হাতিআর চালান हथीयार चलाना 2, [a doctor] To perform an operation on a patient.

ହତିଆର ଚାଲିବା—ଦେ ବି—କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର—
Hatiāra chālibā The actual use of weapons
হাতিআর চালা हथियार चलना on the field.

ହତିଆର ବାନ୍ଧିବା—ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରାଦି ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଦେହକୁ ସଜ୍ଜିତ କରିବା—
Hatiāra bāndhibā To arm one's body with
হতিআর বাঁধা हथिआर बाँधना weapons; to be armed.

ହତିଆରି—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ—
Hatiāri অস্ত্রধারী हथिआरबन्द Armed with weapons.
[ହତିଆରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

[ଡାକୁ] ହତିଆ ଲାଗିବା—ଦେ କ୍ରି.—ହତ୍ୟାଜନିତ ପାପରେ ଲିପ୍ତ
Hatiā lagibā ହେବା—Being tented with the
হতিআ লাগা हतिआ लगना sin of a slaughter.

ହତିଶା—ଦେ. ବି—ହତ୍‌ଶା (ଦେଖ)
Hatiśā Hat-śā (See)

ହତିଶିରି—ଗ୍ରା.ବଣ—ହତଶିରି (ଦେଖ)
Hatiśiri Hataśiri (See)

ହତୀ—ପ୍ରାଦେ [ଉତ୍ତରୀଭାଷା] ଅ—କିନ୍ତୁ—But. ପ୍ରାଦେ [ଯାଜଣା] ଅ—ଏପରି—Thus.
Hati
[ହତୀଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହତୁ(ତ୍ତୁ)—ଦେ. ଅ—ହତ୍ (ଦେଖ)
Hatu(ttu) Hat (See)
ସଂ. ବି—ଶୀତ କାଳ—Winter [M. W]

ହତେଇବା—ଦେ· କ୍ରି—ହତାଇବା [ଦେଖ]
Hateibā Hatāibā [See]

ହତୋତ୍ସାହ—ସଂ. ବି· ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ହତ=ଲୁପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଉତ୍ସାହ ଯାହାର)—୧। ଯାହାର ଉତ୍ସାହ ଭଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି—
Hatotsāha
[ହତୋତ୍ସାହା—ସ୍ତ୍ରୀ] 1. One who has his fervour extinguished, ୨ । ନିରୁତ୍ସାହ—2. One who has lost his eagerness; discouraged. ବି—କର୍ମଧା—ଉତ୍ସାହର ଲୋପ—Discouragement.

ହତୋଦ୍ୟମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—୧ । ଉଦ୍ୟମହୀନ—
Hatodyama 1. Having the spirits cowed
[ହତୋଦ୍ୟମା—ସ୍ତ୍ରୀ] down; effortless. ୨ । ନିରୁତ୍ସାହ—2, Discouraged.

ହତୋଽସ୍ମି—ସଂ. ଅ [ପୁରୁଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ; ହତଃ+ଅସ୍ମି=ମୁଁ ହତ
Hato (a) smi ହୋଇଅଛି; ସନ୍ଧି ସାଗ୍ର ଅ ସ୍ଥଳରେ ଖଣ୍ଡ ଅକାର (ଽ) ହା ହତୋଽସ୍ମି ।] (ଖେଦୋକ୍ତିର ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ) ଆହା ! ମୁଁ ମଲି ! ମୋ କଥା ସରଗଲା, ଆହା !—(Interjection) Oh ! I am done for; Alas ! I am gone.
(ହତାସ୍ମି—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)

ହତୋଽହଂ—ସ. ଅ (ପୁରୁଷଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ, ହତଃ+ଅହଂ)—(ଖେଦୋକ୍ତି
Hato (a) ham ବା ନୈରାଶ୍ୟ ସୂଚକ ବାକ୍ୟ)—ମୁଁ ମଲି—(Interjection) I am done for.
(ହତାହଂ—ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ)

ହତୌଜାଃ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହତ+ଓଜସ୍, ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
Hātaujāh ନିଃସ୍ତେଜସ୍କ; ଶକ୍ତିହୀନ—1. Powerless. ୨ । ଦୁର୍ବଳ—2. Shorn of strength; reduced to impotence.

ହତ୍ତ—ଦେ. ଅ—ହତ୍ (ଦେଖ)—
Hatta Hat (See)
[ହତ୍ତେର, ହତ୍ତେରିକା (ବ, କେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]
ধোত্ ঘত্

ହତ୍ତା—ଗ୍ରା. ବଣ. ଓ ବ (ସ. ହର୍ତ୍ତା)—ହର୍ତ୍ତା (ଦେଖ)—
Hattā Harttā (See)
ଦେ. ବ.—ହତା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
হাতা हत्ता Hattā etc. (See)

ହତ୍ତାକର୍ତ୍ତା—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ହର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ତ୍ତା ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟକର୍ତ୍ତା)—
Hattā kattā ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା ସ୍ୱରୂପ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସର୍ବମୟ ପ୍ରଭୁ—An all powerful master; a sole master or lord of the situation
হর্তাকর্তা हर्ताकर्ता
[ହତ୍ତାକତ୍ତା ବିଧାତା, ହତ୍ତାକତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହତ୍ତେରି—ଦେ. ଅ—ହତ୍ (ଦେଖ)—
Hatteri Hat (See)
[ହତ୍ତେରିକା (ବ, କେ); ହତ୍ତେରେକେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହତ୍ନୁ—ସ.ବ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ନୁ)—୧ ।ବ୍ୟାଧି (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Hatnu 1. Disease; sickness. ୨ । (+କରଣ ନୁ) ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର—(ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. Weapon.

ହତ୍ୟା—ସ. ବ (ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ ଯ+ଆ)—ପ୍ରାଣ-
Hatyā ନାଶ; ହନନ; ବଧ; ଜୀବନରେ ମାରି ପକାଇବା—
ବଣ.—ହତ, ହନ୍ତା (ପୁଂ) Killing; murder; slaughter.
ହତା, ହନ୍ତ୍ରୀ (ସ୍ତ୍ରୀ) ଦେ. ବ—୧ । ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
হত্যা ପ୍ରାଣପଣ କରି ଅନଶନରେ କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ
हत्या ଧାରଣାଦେବା—1. Act of lying prostrate before a Deity till one's prayer is responded to by the Deity. ୨ । ହତ୍ୟା ଜନିତ 'ପାପ' ବା ଅପରାଧ—2. Sin or offence resulting from murder. [ଉ—ଜୀବନରେ ହତ୍ୟା, ମାଙ୍କଁଠାରେ କାରଣ ନାହିଁ—ଲୋକ] ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୃତ୍ୟୁ ଜନିତ ପ ପଭାର—3. The burden of sin due to one's death. [ଉ—ଜଳ ବିନା ଯେ କ୍ଷଣେ ଜୀଇଁବି ମୁଁ ନାହିଁ; ମରିବି ତୁମ୍ଭର ଉପରେ ହତ୍ୟା ଦେଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ]

ହତ୍ୟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଜୀବନରେ ମାରି ପକାଇବା; ପ୍ରାଣନାଶ
Hatyā karibā କରିବା—To kill; to murder; to
হত্যাকরা हत्या करना sl y.

ହତ୍ୟା କାଣ୍ଡ—ସ. ବ—କୌଣସି ଜୀବକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ବ୍ୟାପାର—
Hatyā kānda The act or operation of killing any animal.

ହତ୍ୟାକାରୀ—ସ. ବ (ହତ୍ୟା+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ହତ୍ୟାକାରିନ
Hatyākārī ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ—ବଧକାରୀ; ହନ୍ତା; ଯେ ବଧ
(ହତ୍ୟାକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିଥାଏ—Murderer; slayer.

ହତ୍ୟା ଦଣ୍ଡ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—ହତ୍ୟାପରାଧ ପାଇଁ ହତ୍ୟାକାରୀଙ୍କୁ
H. tyādanda ପ୍ରଦତ୍ତ ଦଣ୍ଡ—Punishment for a murder.

ହତ୍ୟାଦେବା (ପଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ମନୋବାଞ୍ଛା ସିଦ୍ଧି ନ ହେବାଯାଏ
Hatyā debā (pardibā) ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାଣପଣ
হত্যাদেওয়া କରି ପଡ଼ି ରହିବା—To lay one's self before
हत्यादेना a Deity till one's prayers are answered).

ହତ୍ୟା ଦୋଷ—ସ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ହତ୍ୟାପରାଧ (ଦେଖ)
Hatyā dosha 1. Hatyāparādha (See) ୨ । ହତ୍ୟା ଜନିତ ପାପ—2. Sin resulting from murder.

ହତ୍ୟା ନିଲାମ(ମି)—ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବ. [କଟକରେ]—ହାଉନିଲାମ
Hatyā nilāma (mi) [ଦେଖ]—Hāunilāma (See)

ହତ୍ୟାପରାଧ—ସ. ବ (ମ. ପ ଲୋ)—୧ । ହତ୍ୟା ଜନିତ ପାପ—
Hatyāparādha 1. The sin of murder. ୨ । ହତ୍ୟାଜନିତ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପରାଧ—2. The offence or crime of murder.

ହତ୍ୟାପରାଧୀ—ସଂ. ବଣ. ଓ ବ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହତ୍ୟା
Hatyāparādhī କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି—(offender) Accused of murder. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହତ୍ୟା ଅପରାଧ କରିଅଛି—2. (an offender)
(ହତ୍ୟାପରାଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Who has committed murder.

ହତ୍ୟା ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହତ୍ୟା ଦୋଷରେ ଭାଗୀ ହେବା—
Hatyā pāibā To be responsible for a murder.
হত্যার ভাগী হওয়া हत्यापाना

ହତ୍ୟାର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ—ହତିଆର [ଦେଖ]—
Hatyāra (etc) Hatiāra (See)

ହତ୍ୟାରି—ଦେ. ବଣ—ହତିଆରି [ଦେଖ]—
Hatyāri Hatiāri See)

[ତାକୁ] ହତ୍ୟା ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ହତ୍ୟା ଦୋଷରେ ବା ପାପରେ
Hatyā lāgibā ଭାଗୀ ହେବା—Being responsible
হত্যার দোষ লাগা हत्या लगना; हत्यारि लगना for the murder of a person. [ଉ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର

ଯେବେ କେହି ମୋ ଆଗରେ ହତ୍ୟା କରେ, ଅଥଚ ମୁଁ ଏହା ଦେଖି ହନ୍ତା ଘାତକକୁ ବାରଣ ନ କରେଁ, ତେବେ ମତେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମ ଓ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ 'ହତ୍ୟା ଲଗିବ ।']

ହଟକଟ— ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବଣ [ସଂ. ଯଥ ତନ୍ତ୍ର]—୧ । ଯେନତେନ ପ୍ରକାରେ;
Hatra katra ଯେକୌଣସିପ୍ରକାରେ—1. Anyhow.
যেমনতেমন किसिप्रकारसे ୨ । ଅତିକଷ୍ଟରେ—2. With much difficulty

ହଠ—ସ. ବଣ ପୁଂ—ବିଷଣ୍ଣ [ସର୍ବପ୍ରସାଦ]—
Hatha Dejected.
(ହଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହଦ୍—ଦେ. ଅ. ବଣ. ବି. [ଅଂ ହଦ୍]—ହଦ୍ [ଦେଖ]—Hadd
Had হদ্দ हद्द (See) [ଉ—ଏହାଙ୍କର ଇଲମ୍ ଓ ସ୍ୱଗ ଭଗିଣୀର କସରତ୍ ହଦ୍‌ରେ ହଦ୍—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣଅଠଗୁଣ୍ଠ ।] ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ବି—ବଡ଼ ଗାତ-
A big hole• ପ୍ରାଦେ [ଲ.ରିଆ ଓ ବଲାଙ୍ଗିରପାଟଣା]
ବି—କାଦୁଅ; ପଙ୍କ—Clay; mud; mire.

ହଦ୍[ଧାତୁ]—ସ—ମଳତ୍ୟାଗ କରିବା; ହଗିବା—
H d(root) To pass fæces.

ହଦ—ପ୍ର.ଦେ [ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା] ବି—କାଦୁଅ—
Hada Mud; clay.

ହ୍ରଦ—ଦେ. ବି [ସ. ହ୍ରଦ]—୧ । ଜଳାଶୟ—1. Tank. [ଉ—ରହି
Hada କାଳନ୍ଦୀ ମଧ୍ୟ ହ୍ରଦ—ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମ-
হদ हद, चँवर ଗୀତା ।] ୨ । ହ୍ରଦ—2. Lake.
(ଉ—କାଳନ୍ଦୀହ୍ରଦ କୋକନଦ, କଞ୍ଜ କୁବଳୟ କୁମୁଦ—ଭୂଷିତ ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।) ୩ । ଗମ୍ଭୀର ଓ ବିସ୍ତୃତ ଜଳାଶୟ—3. A very deep and wide tank. ୪ । ଗମ୍ଭୀର ଜଳ—4. Deep water. ୫। (ସ ବିକ୍ର)—ଦହ; ଦଳ
হদ दह ଓ ଲତା ପତ୍ର ମାଡ଼ିଯିବା ଯୋଗୁଁ ବନ୍ଦ ଜଳାଶୟ-
5. A tank overgrown with aquatic and other plants on its surface.
ଦେ. ବଣ—୧। ଅତି ଗମ୍ଭୀର [ଜଳ]—1. Very deep (water). ୨ । ଦଳ ଓ ବୃକ୍ଷଲତା ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ [ଜଳାଶୟ]—2. (Tank) Whose surface has been overgrown with plants. ପ୍ରାଦେ [ଖଡ଼ିଆଳ, ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା] ବି. ପଙ୍କ—Mire; mud.
ପ୍ରାଦେ. [ଖଡ଼ିଆଳ] ବି. ସୀମା—Boundary.

ହଦନ—ସ ବି (ହଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)-ମଳତ୍ୟାଗ; ହଗିବା—
Hadana Passing of faeces.

ହଦରଜିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—(ସଂ. ହତଧୈର୍ଯ୍ୟ)—
Hadarajia ଅଧୀର; ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ—Impatient.

ହଦରା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବଣ, ଅଳସୁଆ—
Hadara Idle; indolent.

ହଦି—ବୈଦେ• ବି—ହଦି (ଦେଖ)
Hadi Haddi (See)

ହଦୀଶ୍—ବୈଦେ• ବି (ଆ)—୧ । ସୁନ୍ନତ୍; ମୁସଲମାନ ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର;
Hadis ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କଠାରୁ ପୁରୁଷ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସମାଜରେ
হদিস हदीस ଚଳି ଆସୁଥିବା ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଉକ୍ତିମାନ—
1. Hadis; traditions handed down to posterity from generation to generation from the Prophet Mahomed. ୨ । ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ପରମ୍ପରାଗତ କାହାଣୀ (ଯାହା କୋରାନ୍‌ରେ ଲେଖା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଥଚ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍‌ମାନେ ଯାହା ପାଳନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ)—2. The acts or sayings of the Prophet Mahomed which have not been recorded in the Koran but handed down to posterity by words of mouth by any person who saw or heard Him. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ବେଦ (ଶ୍ରୁତି)କୁ ମାନିବା ପରି, ମୁସଲମାନମାନେ କୋରାନକୁ ମାନନ୍ତି ଓ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମନ୍ୱାଦି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର (ସ୍ମୃତି)କୁ ମାନିବା ପରି ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ 'ହଦୀଶ୍'କୁ ମାନନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଉ ଯେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର 'ସୁନ୍ନତ୍' (ଲିଙ୍ଗାଗ୍ର ଚର୍ମର ଛେଦନ) କରିବା ପାଇଁ ମହମ୍ମଦ୍ କୋରାନ୍‌ରେ ଲେଖି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ନିଜର ଲିଙ୍ଗାଗ୍ରଚର୍ମ ଜନ୍ମତଃ ବଦ୍ଧ୍ୟମାନ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସେହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ 'ସୁନ୍ନତ୍' କଲେ । 'ସୁନ୍ନତ' ଗୋଟିଏ ହଦୀଶ୍ ।]

ହଦ୍ଦ—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହଦ୍)—୧ । ସୀମା—1• Boundary;
Hadd limit. ୨ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସୀମା—2. Utmost limit. ୩ ।
হদ্দ ଅନ୍ତ; ଶେଷ—3. End; extremity• ୪ । ଚରମ;
हद्द ଚୂଡ଼ାନ୍ତ—4. Acme. ବଣ—୧ । ସର୍ବଶେଷ—1. Last; ୨ । ଅନ୍ତ୍ୟ—2. Extreme. ୩ । ଶେଷସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ—3. Arrived at the utmost limit. ୪ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—4. Bewildered. କ୍ରି. ବଣ—୧ । ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ—1. Upto; till. ୨ । ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱସୀମା ଧରିଲେ ମଧ୍ୟ—2. Taking the utmost limit. ୩ । ଅତି ଅଧିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ; ବଡ଼ଜୋର୍—3. At best. (ଉ—ମତେ ବୟସ ସେତେବେଳେ ହଦ୍ ଚଉଦ କି ପନ୍ଦର ।) [ଦ୍ର—ଏହି ଆରବୀ ଶବ୍ଦରୁ ଆରବୀ ଚଉହଦ (ଚତୁଃସୀମା) ଓ ... (ଜମିର ଦୁଇ ପାଖର ସୀମା) ଶବ୍ଦମାନ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।] ଅ—ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଉଅଛି—(Interjection) I am astonished!

ହଦ୍ଦ କଥା—ଦେ. ବି—ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କଥା—
Hadd katha A thing to be wondered at;
হদ্দ কথা हद्द बात wonderful matter.

ହଦ୍ଦ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ କରିବା—
Hadd kariba To bewilder a person.
হদ্দ করা हद्द करना

ହଦ୍ ଜବାବ—ଦେ. ବ (ଅ.)—୧ । ଶେଷ ଜବାବ—1. Last word in a matter; one's last say in a matter. ୨। କାଜୀଙ୍କ କୋର୍ଟରେ ପକ୍ଷମାନଙ୍କର ଦାଖଲ କରିବା ଶେଷ ଜବାବ—2. The last statement made by a party in the court of a Kājee. ଦେ. ବ—୧ । ଉତ୍ତରହୀନ—1. Having no reply to make. ୨ । କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—2. Bewildered. ୩ । ମୂକ—3. Silent.
Had l jababa
हद्द् जवाब
हद्दजवाब

[ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ବରେ କାଜୀମାନଙ୍କ କଚେରୀରେ ବାଦୀର ପ୍ରଥମେ ଅରଜୀଦାଖଲ କରିବାପରେ ପ୍ରତିବାଦୀ ଜବାବ ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଜବାବକୁ ଖଣ୍ଡନ କରି ବାଦୀ ରଦ୍-ଜବାବ ଦେଉଥିଲେ । ତାପରେ ପ୍ରତିବାଦୀ 'ହଦ୍‌ଜବାବ' ଦେଉଥିଲେ । ତାପରେ ବାଦୀ 'ହଦ୍ ଜବାବ' ଦେଉଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ଜବାବ୍ (ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର) ସମାପ୍ତ ହୋଇ ତାପରେ 'କାଜୀ' ମକଦ୍ଦମାର ମୀମାଂସାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥିଲେ ।]

ହଦ୍ ବନିବା (ମଣିବା, ମାନିବା, ହେବା)—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେବା—1. To wonder at; to be astonished at. ୨। ନିଜର ପରାକ୍ରମର ବା ବୁଦ୍ଧିର ଶେଷ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିବା; କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା—2. To be at one's wit's end; to be bewildered. ୩ । ଥକିଯିବା—3. To be overtired.
Hadd banibā (manibā, mānibā, hebā)
हद्द हओया
हद्दहोना

ହଦମ୍—ବିଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ଅ. ହର୍ଦମ୍)—ହର୍ଦ୍ଦମ୍ (ଦେଖ)
Haddam — Harddam (See)
हरदम् — हरदम

ହଦା—ଜ. ବ (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ମେଷାଦି ଦ୍ୱାଦଶ ଲଗ୍ନମାନଙ୍କର ତ୍ରିଂଶଦଂଶ—
Haddā (Astrology) The 30th part of every Lagna.

[ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଶିର ଲଗ୍ନରେ ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ଗ୍ରହଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ୩୦ ଟି ଲଗ୍ନ ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବର୍ଷ ପ୍ରବେଶକାଳରେ ଶୁଭାଶୁଭ ଗଣନାରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ—

ମେଷ ଲଗ୍ନରେ=ବୃହସ୍ପତି ୬+ଶୁକ୍ର ୬+ବୁଧ ୮+ମଙ୍ଗଳ ୫+ଶନି ୫=୩୦ ଅଂଶ ।

ବୃଷ ଲଗ୍ନରେ=ଶୁକ୍ର ୮+ବୁଧ ୬+ବୃହସ୍ପତି ୮+ଶନି ୫+ମଙ୍ଗଳ ୩=୩୦ ଅଂଶ ।

ମିଥୁନ ଲଗ୍ନରେ=ବୁଧ ୬+ଶୁକ୍ର ୬+ବୃହସ୍ପତି ୫+ମଙ୍ଗଳ ୭+ଶନି ୬=୩୦ ଅଂଶ ।

କର୍କଟ ଲଗ୍ନରେ=ମଙ୍ଗଳ ୭+ଶୁକ୍ର ୬+ବୁଧ ୬+ବୃହସ୍ପତି ୭+ଶନି ୪=୩୦ ଅଂଶ ।

ସିଂହ ଲଗ୍ନରେ=ବୃହସ୍ପତି ୬+ଶୁକ୍ର ୫+ଶନି ୭+ବୁଧ ୬+ମଙ୍ଗଳ ୬=୩୦ ଅଂଶ ।

କନ୍ୟା ଲଗ୍ନରେ=ବୁଧ ୭+ଶୁକ୍ର ୧୦+ବୃହସ୍ପତି ୪=ମଙ୍ଗଳ ୭+ଶନି ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

ତୁଳା ଲଗ୍ନ=ଶନି ୬+ବୁଧ ୮+ବୃହସ୍ପତି ୭+ଶୁକ୍ର ୭+ମଙ୍ଗଳ ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

ବୃଶ୍ଚିକ ଲଗ୍ନ=ମଙ୍ଗଳ ୭+ଶୁକ୍ର ୪+ବୁଧ ୮+ବୃହସ୍ପତି ୫+ଶନି ୬=୩୦ ଅଂଶ ।

ଧନୁର୍ଲଗ୍ନ=ବୃହସ୍ପତି ୧୨+ଶୁକ୍ର ୪+ବୁଧ ୫+ମଙ୍ଗଳ ୫+ଶନି ୪=୩୦ ଅଂଶ ।

ମକର ଲଗ୍ନ=ବୁଧ ୭+ବୃହସ୍ପତି ୭+ଶୁକ୍ର ୮+ଶନି ୪+ମଙ୍ଗଳ ୪=୩୦ ଅଂଶ ।

କୁମ୍ଭ ଲଗ୍ନ=ବୁଧ ୭+ଶୁକ୍ର ୬+ବୃହସ୍ପତି ୭+ମଙ୍ଗଳ ୫+ଶନି ୫=୩୦ ଅଂଶ ।

ମୀନ ଲଗ୍ନ—ଶୁକ୍ର ୧୨+ବୃହସ୍ପତି ୪+ବୁଧ ୩+ମଙ୍ଗଳ ୯+ଶନି ୨=୩୦ ଅଂଶ ।

—ନୀଳକଣ୍ଠୀୟ ଜାତକ]

ହଦ୍ଦି—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହଦ୍ଦୀ)—ସୀମା—
Haddi — Boundary; limit.
हद्दि — हद्द

ହଦ୍ରା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଭୀରୁ; ଡରୁଆ—
Hadrā — Coward; timid.

ହଦ୍ରିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଈର୍ଷୀ—
Hadriā — Spiteful; malicious.

ହଦ୍ରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ହଟିଯିବା—
Hadribā — To retreat; to resile; to shrink.

ହନ୍ ବ(ବା)ଲି—ଦେ. ବ (ଅ ହନ୍‌ବଲୀ)—ସୁନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ମୁସଲମାନଙ୍କର ୪ଟି ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of the four sects Sunni Mahomedans. [ଦ୍ର—ଏହି ଶାଖାର ମୁସଲମାନମାନେ ବାଗ୍‌ଦାଦ୍ ଓ ଓମାନ୍ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଇମାମ୍ ଅହାମ୍ମଦ୍ ବିନ୍ ହନ୍‌ବଲଙ୍କ ନାମରୁ ଏହି ଶାଖାର ନାମ । ଏମାନେ ଭାରତରେ ନାହାନ୍ତି । ସୁନୀମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଶାଖା ତିନୋଟିର ନାମ ହନଫି, ସାଫେଇ ଓ ମାଲିକୀ ।]
Han-ba (bā) li
हनबाली
हनबाली

ହନ୍ ଧାତୁ—ସଂ—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill. ୨। କାଟିବା—2. To cut. ୩ । ହିଂସା କରିବା—3. To injure. ୪। ଗତି କରିବା—4. To move. ୫ । ନାଶ କରିବା—5. To destroy.
Han (root)

ହନ—ସଂ. ବିଣ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହନନକାରୀ—Murdering; slaying. ବ. ହତ୍ୟାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer.
Hana

ହନନ—ସଂ. ବ (ହନ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ମାରଣ; ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣନାଶ କର୍ମ; ହତ୍ୟା—1. Slaughter. ୨ । (ଅଙ୍କଶାସ୍ତ୍ର) ଗୁଣନ (ଦ୍ୱ. ଶ)—2. (mathematics) Multiplication.
Hanana

ହନନୀୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—ହତ ହେବାର
Hananiya ଯୋଗ୍ୟ –Fit to be killed.

ହନଫି—ବୈଦେ. ବି. (ଅ)—ହନାଫି (ଦେଖ)—
Hanaphi Hanāphi (See)
हनाफी हनफी

ହନଲୁଲୁ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରଶାନ୍ତ ମହାସାଗରର ଗୋଟିଏ
Hanalulu ଦ୍ୱୀପ; ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଜାହାଜମାନଙ୍କରେ କୋଇଲା
हनलूलू ନେବା ସ୍ଥାନ—Honolulu; an island and
हनलुलु coaling station of English ships in the Pacific.

ହନା(ନେ)ଇବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳରେ ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—
Hanā(ne)ibā କ୍ରି—ଅନାଇବା; ଚାହିଁବା—(Slang) To look at.

ହନାଫୀ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହନାଫୀ)—ସୁନ୍ନୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭୁକ୍ତ ମୁସଲ-
Hanāphi ମାନଙ୍କର ୪ଟି ଶାଖା ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—One of
हनाफी the four subsects of the Sunni
हनाफी Mahomedans. [ବି—ଇମାମ୍ ଅବୁହନିଫା
ନାମକ ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ନାମରୁ
ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଭାରତର ସୁନ୍ନୀ ମୁସଲମାନମାନେ
ଅଧିକାଂଶ ଏହି ଶାଖା ଭୁକ୍ତ । ଅନ୍ୟ ୩ଟି ଶାଖା ହନ୍‌ବଲି,
ସାଫେଇ ଓ ମାଲିକୀ ।]

ହନିମାନ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ହାନେମାନ୍ (ଦେଖ)
Hanimān Hahnemān (See)
हानीमान् हानिमान

ହନିମୁନ୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବରକନ୍ୟାଙ୍କର ବିବାହର
Hanimun ପରବର୍ତ୍ତୀ ୧୫ ଦିନ—Honeymoon.
हनीमुन [ବି—ଏହା ଆମଦେଶର 'ମଧୁଶଯ୍ୟା' ପରି ଓ ସେହି ୧୫
हनीमून ଦିନ ବରକନ୍ୟା ନିଜର ଘରେ ନରହି କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ
ଆନନ୍ଦରେ ଓ ପ୍ରେମରେ ଦିନ କଟାଇ ପରେ ଘରକୁ ଫେରି
ଆସି ଘର କରି ରହନ୍ତି ।]

ହନିସକ୍ଲ—ବୈଦେ (ଇଂ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ବଣଲତା ଫୁଲ—
Hanisakl Honey suckle (Lonicera Caprifoliam.)
हनीसक्ल् हनीसक्ल
[ବି—ଏହି ଫୁଲ ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁଗନ୍ଧ
ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ । ଏହାର ଅନେକ ଜାତି ଥିବାର ଓ ଗୋଟିଏ
ଗୋଛାରୁ ୫ଟି ଲେଖାଏଁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୁଚ୍ଛାଏ ଫୁଲ ବାହାରେ ।]

ହନିଲା—ଦ.ବି—କେତକୀ (ରଙ୍ଗୁଣୀ)—Pandanus Odoratis-
Hanila simus, yellow flowered variety).
(ହନିଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହନୁ—ସଂ. ବି (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଉ)—୧ । ଗଣ୍ଡ ଦେଶର ଉପର-
Hanu ଭାଗ; ଉପର ଗାଲପାଟି ହାଡ଼ (ଏହା ତଳେ ଉପର ପାଟିର
କଳଦାନ୍ତ ଥାଏ)—1. The part of the cheek
over the joint of the 2 jaws; the jaw.
[ବି—ଧନୁ ଧରିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ହନୁରେ ବାଜନ୍ତେ
ବସିଲେ ସେ ଯମ ସଦନରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
ବନ ।] ୨ । ଦାନ୍ତ ପାଟିର ଜୋଡ଼—2 The joint of
the jaws. ୩ । ବେଶ୍ୟା; ବେଶ୍ୟା—3. Harlot. ୪ । ରୋଗ—4. Disease. ୫ । ଅସ୍ତ୍ର—
5. Weapon. ୬ । ମୃତ୍ୟୁ—6. Death. ୭ ।
(ବୈଦ୍ୟକ) ନଳୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ—7. Fasciolaria.
ଦେ. ବି (ସ. ହନୁମତ୍)—
हनुमान ହନୁମାନ୍; ହନୁମନ୍ତ; ମାଙ୍କଡ଼—The black-faced
हनुमान monkey. (ବି—ହନୁ । ଭୁ ଜାଣି ଅଛନ୍ତି, ଶ୍ରୀରାମ ନାମ
ଚଳନ୍ତି । ବୈଷ୍ଣି ରାମାୟଣ ।)

ହନୁକମ୍ପ—ସ. ବି—ହନୁର ବା ଗାଲପାଟିର ହାଡ଼ କମ୍ପିବା ରୋଗ—
Hanu kampa Shivering of the jaws.

ହନୁକରଣ—ଦେ. ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ, ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ)–ଅନୁକରଣ—
Hanukarana (Ironical) Imitation. [ବି—ଯେଉଁମାନେ
हनूकरण ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାବରେ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି, ତାଙ୍କ
हनुकरण କର୍ମକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ ହନୁକରଣ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହନୁକା—ସଂ. ବି (ହନୁ+କ+ଆ)—ହନୁ ୧।୨ (ଦେଖ) (ହି. ଶ)
Hanukā Hanu 1 and 2 (See)

ହନୁଗ୍ରହ—ସ. ବି (ହନୁ+ଗ୍ରହ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ରୋଗ ବିଶେଷ
Hanugraha ଦାନ୍ତ ପାଟିର କବଜା ଅଚଳ ହେବା ରୋଗ—
Lock jaw.

ହନୁବାର୍ଯ୍ୟା—ଗ୍ରା. ବଣ (ସ. ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ)—ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ; ଅତିଦୁଷ୍ଟ—
Hanubārjyā অনিবার্য্য अबरा Wicked.

ହନୁଭେଦ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହନୁ+ଭେଦ)—ଦାନ୍ତପାଟିର କବଜା
Hanu bheda ଖୋଲିଯିବା (ହି. ଶ) –The opening of
the jaws,

ହନୁମତ୍—ସ ବି. ପୁଂ (ହନୁ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମତ୍; ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର
Hanumat ହନୁ ଉଚ୍ଚ ବା ବଡ଼; ଏଥିର ୧ମ ପୁରୁଷ ୧ବ
ହନୁମାନ୍)—ହନୁମାନ୍ (ଦେଖ)—Hanumān (See)

ହନୁମନ୍ତ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ହନୁମତ୍)—ହନୁମାନର ଡାକ ନାମ; ହନୁମାନ
Hanumanta (ଦେଖ)—Hanumān (See) (ବି—ପବନ
हनूमान ପୁତ୍ର ହନୁମନ୍ତ ବାହୁବଳୀ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ.
हनुमन्त ବନ ।)

ହନୁମନ୍ତିଆ—ଦେ. ବଣ—ହନୁମାନ୍ ପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବା ବଡ଼—
Hanumantiā খুব বড় हनुमानके जैसा Big as
Hanumān), (ବି—ହନୁମନ୍ତିଆ ବାଇଗଣ; ହନୁମନ୍ତିଆ
କଖାରୁ ।)

ହନୁ ମାକ(ଙ୍କ)ଡ଼—ଦେ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ମାଙ୍କଡ଼—The black
Hanu maka(ṅka)rda faced monkey; entellus;
हनुमान hongoor; Semnopithecus Entellus. (ମାକଡ଼
कालाबंदर ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ) [ବି—ଏମାନଙ୍କ ମୁହଁ, କର
ତଳ ଓ ଗୋଡ଼ତଳ କଳା । ଏମାନଙ୍କର
ଲାଞ୍ଜ ଦୁଇ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ; ଏମାନେ ଅଧିକ ସମୟରେ
ଗ୍ରାମରେ ଉତ୍ପାତ କରନ୍ତି ।]

ହନୁମାନ୍—ସଂ. ବି. ପୁଂ [ହନୁ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ମତ୍. ହନୁମତ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା. ୧ବ)—ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ଦୂତ ବାନର; ଅଞ୍ଜନାଗର୍ଭରୁ ପବନଦେବଙ୍କ (ମତାନ୍ତରରେ ମହାଦେବଙ୍କ) ଔରସଜାତ ବାନରବିଶେଷ
Hanumān — Name of a monkey who was a devotee of Srīrāma

ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ— ପବନନନ୍ଦନ, ଅଞ୍ଜନେୟ, ଯୋଗଚର, ଅଞ୍ଜଲୀ, ହନୂମାରମଣ, ବାତସୁତ, ପବନସୁତ, ବାୟୁସୁତ, ପବନାତ୍ମଜ, ବାୟୁଜ, ରାମଦୂତ, ଅର୍ଜୁନଧ୍ୱଜ, ମରୁଦାତ୍ମଜ।

[ଦ୍ର—ଏ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ଭଣଜା; ଏହାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅଞ୍ଜନା; ଏ ବାୟୁ ଦେବତାଙ୍କ ପୁତ୍ର। ଏ ପ୍ରଥମେ ବାଳିଙ୍କର ସେନାପତି ଥିଲେ। ପରେ ବାଳିଙ୍କର ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ନ ପରେ ଏ ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କର ପାରିଷଦ ହେଲେ। ସୀତାହରଣ ପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁଗ୍ରୀବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିତ୍ରତା ହେବାରୁ ଏ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରିବାକୁ ଦୂତରୂପେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯାଇ ଲଙ୍କାରେ ଅଶୋକବନରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଠାବ କରି, ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀରାମଙ୍କ ସଂବାଦ ଦେଇ, ତାଙ୍କଠାରୁ ଲେଉଟି ସଂବାଦ ଓ ସଂକେତ ଆଣି ଶ୍ରୀରାମଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ। ଏ ନିଜ ଲାଙ୍ଗୁଳରେ ଜଳା ଗୁଡ଼ାଇ ତେଲ ଢଳାଇ ତହିଁରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଲଙ୍କାକୁ ପୋଡ଼ି ପକାଇ ଥିଲେ। ଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳଶାଳୀ ଥିଲେ ଓ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଲଙ୍କାକୁ ଡେଇଁଥିଲେ। ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଶକ୍ତିଭେଦ ହେବାରୁ ଏ ଅମରମହୌଷଧି ଆଣିବାକୁ ଯାଇ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତକୁ ଉପାଡ଼ି ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ବୋହି ଲଙ୍କାଠାକୁ ଆଣିବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ହେଲା। ଏ ରାବଣଙ୍କ ପକ୍ଷର ଅନେକ ସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଖୁବ୍ ବୀରତା ସହକାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ। ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କୁ ଅମରବର ଦେଇଥିଲେ। କଥିତ ଅଛି ଯେ, ଲଙ୍କା ପୋଡ଼ିବା ପରେ ହନୁମାନଙ୍କ ଲାଙ୍ଗୁଳରେ ଜଳୁଥିବା ନିଆଁକୁ ହାତରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ମଳି ଲିଭାଇ ଦେଇ ସେହି କଳଙ୍କଲଗା ମୁଁହରେ ବୋଳି ଦେବାରୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁ କଳା ପଡ଼ିଗଲା ଓ ତଦବଧି ତାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ (ହନୁମାଙ୍କଡ଼) ମୁହଁପୋଡ଼ା ବାନର ହେଲେ। ଦ୍ୱାପର ଯୁଗରେ ଭୀମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତରେ ଏହାଙ୍କର ଭେଟ ହୋଇଥିଲା। ଏ ମହାବୀର ଥିଲେ ଓ ଅଦ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏହାଙ୍କୁ 'ମହାବୀର' ଠାକୁର ରୂପରେ ପୂଜା କରନ୍ତି। ଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲେ।]

হনুমান হনুমান ଦେ. ବି—୧। ସଂସ୍କୃତ କାବ୍ୟ ମହାନାଟକର ରଚୟିତା ହନୁମାନ୍ ଶ୍ରୀ ହନୁମାନ ମିଶ୍ର—୨। ହନୁମାଙ୍କଡ଼—2. The black-faced monkey; entellus. ୩। ହନୁମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଅସୁନ୍ଦରମୁହାଁ ବ୍ୟକ୍ତି—3. An ugly-faced person (like a monkey).

ହନୁମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହନୁ ମାଙ୍କଡ଼ ପରି ଅସୁନ୍ଦର ମୁଖଯୁକ୍ତ—
Hanu muhāñ — Monkey-faced; ugly-faced.
বাদর মুখো বাঁদর মুহাঁ

(ହନୁମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହନୁମୋକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ହନୁରୋଗବିଶେଷ। [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦାନ୍ତପାଟି ଖୁବ ଦାଢ଼ରେ ଲାଗି ରହେ ଓ ଖୋଲି ହୁଏ ନାହିଁ -ହ୍. ଶ]—A disease of the jaws.
Hanu moksha

ହନୁଲ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ହନୁ+ଲ)—ଦୃଢ଼ ହନୁବିଶିଷ୍ଟ (ହ୍. ଶ)—
Hanula — Having strong jawbones.

ହନୁସ୍ତମ୍ଭ—ସଂ ବି—ରୋଗବିଶେଷ (ଏଥିରେ ଦାନ୍ତପାଟିର ନାଡ଼ ବା କୋଳପ ପଡ଼ିଯାଏ)—Lockjaw (a disease).
Hanu stambha

ହନୁହାଡ଼—ସଂ. ବି—ହନୁର ବା ଦାନ୍ତପାଟିର ଉପରସ୍ଥ ଅସ୍ଥି—
Hanu hārda — Jawbone.

ହନୁ(ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ ବି(ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ)—ହନୁ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)—
Hanū (eto) — Hanu etc (See)

ହନୂମାନ୍—ସଂ ବି. ପୁଂ—ହନୁମାନ୍ (ଦେଖ)—
Hanūmān — Hanumān (See)

ହନୁଷ—ସଂ ବି (ହନ୍ ଧାତୁ ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଉଷ)—ରାକ୍ଷସ (ନିଘଣ୍ଟୁଶେଷ)—Demon.
Hanūsha

ହନେଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ହନାଇବା (ଦେ)—
Haneibā — Hanāibā (See).

ହନ୍ତ—ସଂ. ଅ [ହନ୍ ଧାତୁ+ଭାବ, ତ]। ୧। (ହର୍ଷ, ଅନୁକମ୍ପା, ବାକ୍ୟାରମ୍ଭ, ବିଷାଦ, ଦାନ, ସମ୍ଭ୍ରମ ଓ ଖେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ)—ଅହୋ।—
Hanta
1. An interjection used to express gladness, pity, sorrow, grief, respect and in the beginning of a speech. ୨। ତର୍ପଣରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କୁ ଜଳ ଦେବା ସମୟରେ ସମ୍ବୋଧନ ବାକ୍ୟ ବିଶେଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—2. An interjection used in including the address to the deceased ancestors while offering oblations of water. (ଉ—ଏକଚତ୍ୱାରିଂଶତ୍, ଭକ୍ଷିତ୍ୱେତୁଦକଂ ହନ୍ତାର୍ପଣ କରନ୍ତୁ)—ଦେ. ବି—ପୀଡ଼ନ
পীড়া पीड़ा —Oppression. (ଉ—ଦୁର୍ଜ୍ଜେ ମଦନ ମଞ୍ଜୁଳତି କଲା ହନ୍ତ ସ୍ନେ—ପ୍ରାଣୀ ଭବବାଧିଷ୍ଠ।)

ହନ୍ତକ—ଦେ. ବି (ସଂ ହନ୍ ଧାତୁ; ହନ୍ତୃ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବ ପୁଂ; ହନ୍ତା)—
Hantaka — ହତ୍ୟାକାରୀ; ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer; slayer.
ঘাতক हन्तक

ହନ୍ତକାର—ସଂ. ବି (ହନ୍ତ=ବାକ୍ୟାରମ୍ଭରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ବାକ୍ୟାରମ୍ଭରେ 'ହନ୍ତ' ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗପୂର୍ବକ ଏହା ଅତିଥିଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ)—
Hantakāra
୧। ଅତିଥିଙ୍କୁ ଦେୟ ତଣ୍ଡୁଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Rice presented to a guest. ୨। ତର୍ପଣରେ ପିତୃଲୋକଙ୍କ ଜଳ ଦେବା ସମୟରେ 'ଏକତ୍ୱାରିଂ ହନ୍ତ' ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ (ଅଗ୍ନିକାଣ୍ଡିକ ତନ୍ତ୍ର)—2. Utterance

of the word Hanta while offering water to the manes—ଶ । ଅତିଥିଙ୍କ ଦାନ ଦଆଯିବା ଷୋଳ ଗ୍ରାସ ଅନ୍ନ ବା ତଣ୍ଡୁଳ (କୂର୍ମପୁରଣ, ମାର୍କଣ୍ଡେୟ ପୁରାଣ)—3. Boiled or unboiled rice sufficient for 16 mouthfuls presented to a guest. ଦେ. ବି—ହନ୍ତକ (ଦେଖ) Hantaka (See)

ହନ୍ତକାରୀ(ରୁ)—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ହନ୍ତା)—୧ । ହନ୍ତକ (ଦେଖ)—Hantakāri (ru) 1. Hantaka (See) [ଭି—ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଘାତକ ସମରେ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କି ଉରୁ, ଦେଖାଇବାର ବେଳେ ଭୀମ हन्तकारी ହନ୍ତାକାରୀରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ବନ ।] ୨ । सर्वप्रधान ସର୍ବପ୍ରଧାନ; ଶ୍ରେଷ୍ଠ—2. Best; most eminent. सर्वप्रधान [ଭି—ଦର ବଣାପ୍ରିୟଙ୍କୁ କାର୍ତ୍ତିକେୟ ଗୁରୁ, ହେଲେ ସବୁ ବଳମାନଙ୍କେ ହନ୍ତକାରୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ] ୩ । ବଳିଷ୍ଠ—3. Strongest. [ଭି—ଯେତେ ଥିଲେ କାଳରେ ହନ୍ତକାରୀ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ,ବନ ।]

ହନ୍ତବ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ. (ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ହନନଯୋଗ୍ୟ; ବଧ Hantabya ହେବାର ଉପଯୁକ୍ତ; ଯାହାକୁ ମାରିଦେବା ଉଚିତ — Fit to be killed; deserving death.

ହନ୍ତ ସନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ହନ୍ତ + ସନ୍ତପ୍ତ; ହନଧାତୁ = ହିଂସା କରିବା, Hanta santa ତୁଳନୀୟ-ଶକୁନ୍ତଳାନାଟକରେ-ଜନ୍ତୁ: ଚକ୍ଷୁ-हतसंतप्त.प्रपीड़ित ନ୍ରେଷାତ୍ ହତଃ=ଚକ୍ଷୁନ୍ରେଷଣ ଦର ଦର ଅଟେ हैरान परेशान ମରୁଛୁ ବା ବଡ଼ଗଛ ହେଉଅଛୁ)—୧। ପ୍ରପୀଡ଼ିତ — 1. Harassed; oppressed; persecuted. ୨ । ଦହଗଞ୍ଜ; ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; କଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ—2. Troubled, suffering great hardship.

ହନ୍ତସନ୍ତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅତି ଦହଗଞ୍ଜ କରିବା—1. To Hanta-santa kariba put one to much trouble. हस्तसन्त करा ୨ । କଷ୍ଟ ଦେବା; ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା—2. To हैरान (परेशान) करना harass; to oppress. [ହନ୍ତସନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହନ୍ତସନ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ; Hanta santiā ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ—1 Harassed. ୨ । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ हायराण हैरान परेशान —2 Discontented.
ହନ୍ତସନ୍ତୀ } ସ୍ତ୍ରୀ
ହନ୍ତସନ୍ତେଇ }

ହନ୍ତା—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ହନ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ତୃଚ୍; ହନ୍ତୃ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବ) Hantā —ଘାତକ—Murderous. (ଏ ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ (ହନ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ସଙ୍ଗରେ ସମାସରେ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା, ପିତୃହନ୍ତା, ଜନହନ୍ତା)—ସଂ. ବି. ପୁଂ—ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—Murderer. ପ୍ରାଦେ. (ଅଠମଲ୍ଲିକ-ସୋନପୁର)ନ ମ—୧ । ଅମୁକ—1.Such or such a person. [ଭି—ହନ୍ତାର ପୁଅ; ହନ୍ତାର ମାଅ] ୨ । ନିରର୍ଥକ ବାକ୍ୟାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ—2. Unmeaning expression used in a sentence. ପ୍ରାଦେ. (ଦକ୍ଷିଣ ଗଞ୍ଜାମ) ସର୍ବନାମ, ଅନାଦରାର୍ଥକ) ସେଇଟା—That(in contempt).

ହନ୍ତା(ନ୍ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହନ୍ତସନ୍ତ କରିବା (ଦେଖ)—Hantā(nte)ibā Hanta santa kariba (See)

ହନ୍ତା ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ସଙ୍କୁଚିଯିବା; ଭିତରକୁ Hentā pardibā ପଶିଯିବା—To shrink in. [ଭି—ତା ପେଟ ହନ୍ତା ପଡ଼ିଛି=ପେଟ ପଶି ଯାଇଛି ।]

ହନ୍ତାଳ—ଦେ. ବି—ହେନ୍ତାଳ (ଦେଖ) Hantāla Hentāla (See)

ହନ୍ତାଳିବା—ପ୍ରାଦେ (ସାଜନପୁର) କ୍ରି—(ବାଘଆଦି) ହମ୍ବାଳିବା—Hantālibā To bellow.

ହନ୍ତୁ—ସଂ. ବି (ହନ୍ ଧାତୁ + ଭାବ. ତୁ)—୧ । ମୃତ୍ୟୁ—1. Death. Hantu ୨ । (କର୍ତ୍ତୃ. ତୁ)—ବୃଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Bull.

ହନ୍ତୁକ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ହନ୍ତା)—୧ । ହନ୍ତା; ଘାତକ—Hantuka 1. Murderous. ୨ । ହିଂସ୍ର—2. Spiteful; घातक हन्ता revengeful; rapacious. ୩ । ନିଷ୍ଠୁର— [ହନ୍ତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Cruel.

ହନ୍ତୁସନ୍ତୁ—ଦେ. ବିଣ—ହନ୍ତସନ୍ତ (ଦେଖ)—Hantasanta (See) Hantusantu [ଭି—ଯୋଗ୍ୟ ଜନ ସଙ୍ଗି ହେଉଛ କପାଇଁ, ଦ୍ରବ୍ୟ ଅର୍ଥ କାରଣେ ହନ୍ତୁସନ୍ତୁ ହୋଇ । ପ୍ରାଚୀ. ରହସ୍ୟ-ମଞ୍ଜରୀ ।]

ହନ୍ତୃ (ଶବ୍ଦ)—ସଂ. ବିଣ (ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ; ତୃ)—ଯେ ହତ୍ୟାକରେ—Hantṛu Killing; murderous. ସଂ.ବି—ଘାତକ ବ୍ୟକ୍ତି—(ହନ୍ତା—ପୁଂ) [ହନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ] Murderer.

ହନ୍ତୋକ୍ତି—ସଂ. ବି—ଅନୁକମ୍ପୋକ୍ତି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Hantokti Expression of pity.

ହନ୍ଦର—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହଣ୍ଡ୍ରେଡ୍)—୧ । ଏକଶତ ସଂଖ୍ୟା—Handara 1. Hundred. ୨ । ହଣ୍ଡ୍ରେଡ୍ ୱେଟ୍; ଇଂରେଜ-हन्दर ପ୍ରଚଳିତ ପଦାର୍ଥର ମାପ ଓ ଓଜନର ପରିମାଣ ବିଶେଷ—हन्द्र 2. Hundred-weight; a unit of weight. [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ଥାନ ବିଶେଷରେ ୧୦୦, ୧୧୨ ଓ ୧୨୦ ପାଉଣ୍ଡ ସଂଙ୍ଗ ସମାନ । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏହା ୧୧୨ ପାଉଣ୍ଡ=ବାଲେଶ୍ୱରୀ ୫୬ ସେର=କଟକ ୧ ମହଣରୁ କିଛି ବେଶି ।] ୩ । (ଇଂ. ହଣ୍ଡ୍ରେଡ୍) ତାସ୍ ଖେଳରେ ଜଣେ ଖେଳାଳିଙ୍କର ପାଇଥିବା ତାସମାନଙ୍କର ମୂଲ୍ୟସ୍ୱରୂପ ଧରାଯିବା ଶତ ସଂଖ୍ୟା—3. Hundred in the game of cards. [ଦ୍ର—ଯେବେ ଜଣେ ଖେଳାଳିଙ୍କ ହାତକୁ ଏକାଥରକେ ଗୋଟିଏ ଟିକ୍କା, ଗୋଟିଏ ସାହେବ, ଗୋଟିଏ ବିବି, ଗୋଟିଏ ଗୋଲାମ ଓ ଗୋଟିଏ ଦଶା ଓ ଗୋଟିଏ ନଳା ଆସିଯାଏ, ତେବେ ତାଙ୍କର ହନ୍ଦର୍ ହୋଇଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।]

ହନ୍ଦାର(ଲି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ଦ ଅନ୍ଦୋଳନ)—୧। କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଲାଗି କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଖୋଜିବା;
Han-āri(li)bā
ଅଣ୍ଡାଳିବା—1. To thoroughly search a place
হাঁতড়ান for something. ୨। ଉଣ୍ଡାଳିବା; ଦରଣ୍ଡିବା—
हथोरना 2. To grope for a thing.

ହନ୍ଦାର(ଲି) ହେବା—ଗ୍ରାଦେ (ବଳଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଘାଣ୍ଟି ହେବା;
Handāri(li) hebā ହଇରାଣ ହେବା—To be much toubled or bothered.

ହନ୍ଦି ସନ୍ଦି(ନ୍ଧି)—ଦେ. ବି—ଅନ୍ଦିସନ୍ଦି (ଦେଖ)
Handi sandi(ndhi) Andisandi (See)
অন্দিসন্ধি कोनेकोने

ହନ୍ଦେ—ଦେ. ଅ (ପ୍ରାଚୀନ)—ହେତୁରୁ; ଯୋଗୁଁ—For (that).
Hande (ଉ—ବିଧିବଶେ କଣ୍ଟକ ଅଙ୍ଗେ ଦେଲେ ହେତୁ, ସେ ହନ୍ଦେ ଜନ୍ମେ ବ୍ୟାକୁଳ ମୋ ହୃଦ ହୋଇ ତନୁ। ସଦାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ—
के लिये, हेतु ଯୁଗଳରସାମୃତ ଲହରୀ।)

ହନ୍ନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହଦ୍ ଧାତୁ=ହଗିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତ)—
Hanna କୃତପୁରୀଷୋତ୍ସର୍ଗ; ଯେ ହଗି ସାରିଅଛି—(A person)
(ହନ୍ନା—ସ୍ତ୍ରୀ) Who has passed faeces.

ହନ୍ୟ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)—ହନ୍ତବ୍ୟ—
Hanya (ହନ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) Fit to be killed.

ହନ୍ୟମାନ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ [ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ (ଶାନ) ଅନ]—୧। ଯାହାକୁ
Hanyamāna ହଣା ଯାଉଅଛି—1. One who is being
[ହନ୍ୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] cut. ୨। ଯାହାକୁ ବଧ କରି ଯାଉଅଛି—
2. Being slain.

ହପ୍‌କା—ଦେ. ବି—୧। ହଠାତ୍ ଉପୁଜିବା ଭୟ—1. Sudden
Hap-kā fear; terror; fright ୨। ଭୟ—2. Fear.
ভয় भय ୩। ଭୁଖା—3. Paroxysm.

ହପ୍ତନ୍(ମ୍) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ବି—ହପ୍ତନ୍(ଇତ୍ୟାଦି) (ଇତ୍ୟାଦି)
Hap-tan(m) (etc) Haptan(m) etc (See)

ହପ୍‌ତରଙ୍ଗି—ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି—ହଠାତ୍ ଦେଖାଇବା ଧମକାଣ; ଫାଙ୍କି;
Hap-tarangi ଦମ୍ଭି ଖୋଫାଳ—Bravado; boastful denial; brazen-facedness.

ହପ୍ତା—ବୈଦେ. ବି—ହପ୍ତା (ଦେଖ)
Hap-tā Haptā (See)

ହପା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହପ୍ପା [ଇତ୍ୟାଦି] (ଦେଖ)
Hapā (etc) Happā [etc] (See)

ହପା(ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପ୍ପାଇବା [ଦେଖ]
Hapā(pe)ibā Happāibā (See)

ହପାଏ କ,(କେ)—ଦେ.ବଣ ଓ ବି ଓ କ୍ରି ବଣ—ହପ୍ପାଏ(କ,କେ) [ଦେଖ]
Hapāe(ka,ke) Happāe(ka,ke) [See]

ହପାଲି—ଦେ. ବି—ହାତୀର ଦ୍ରୁତଗତି—
Hapāli Swift motion of an elephant.
হাতীরজোরচাল, দ্রুতগতি हाथीका ज़ोरसे चलना

ହପାଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ହପ୍ପାଲିଆ [ଦେଖ]
Hapalia Happālia (See)
[ହପାଲି, ହପାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହପାଲିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧। ଦ୍ରୁତଗତିବିଶିଷ୍ଟ (ହାତୀ)—
Hapālia 1. Swift-going (elephant). ୨। ଦ୍ରୁତ
দ্রুতগামী ज़ोरसेचलनेवाला [ଗତି]—2. Swift motion.
[ହପାଲି, ହପାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହପାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—[ହାତୀ] ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଚାଲିବା—
Hapāliba To walk swiftly (said of an elephant)
জোরে চলা ज़ोरसेचलना

ହପିସ୍(ସି)—ବୈଦେ, ଗ୍ରା. ବି (ଇଂ. ଅଫିସ)—ଅଫିସ୍; କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—
Hapis(si) আপিস ऑफिस Office.

ହପୁଷା ସଂ. ବି—ହବୁଷା (ଦେଖ)
Hapushā Habushā (See)

ହପେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପ୍ପାଇବା [ଦେଖ]
Hapeibā Happāibā (See)

ହପ୍ତନ୍(ମ)—ବୈଦେ. ବଣ (ଫାରସୀ) (ଅ. ହପ୍ତନ୍ ତୁଳନା କର ସଂ.
Haptan(m) ସପ୍ତନ୍)—ସପ୍ତମ—Seventh. ବି—ସପ୍ତମ
হপ্তম हफ्तम ଶ୍ରେଣୀର ଉର୍ବରତା ଜମି—A land of the 7th class in productiveness.

ହପ୍ତନ୍(ମ୍) ଆଇନ୍(କାନୁନ୍)—ଦେ. ବି—ସ୍ୱଳସ୍ଥ କାନୁନ ୧୭୯୯
Haptan(m) āin(kānun) ସାଲର ୭ ଆଇନ—
সপ্তমআইন हफ्तम कानुन Act VII of 1799

ହପ୍ତା—ବୈଦେ. ବି (ଅ ହପ୍ତା, ହଫ୍‌ତା)—୧। ସପ୍ତାହ—1. Week.
Haptā হপ্তা हफ्ता ୨। ସାପ୍ତାହିକ ମଜୁରି—2. Weekly
wages. (ଉ—ଦୁଇ ହପ୍ତା ନ ଖାଇ ବସି ବସି ହାଡୁରୁ ଖାଇ ଉପାସ ଲୋକେ ପଳେଇ ଅଛନ୍ତି—
ଫକୀରମୋହନ)

ହପ୍ତାଏ—ଦେ. ବି—ଏକ ସପ୍ତାହ—
Haptāe One week.
এক হপ্তা एक हफ्ता

ହପ୍ତାକ—ଦେ. ବି—ଏକ ହପ୍ତା ମାତ୍ର—
Haptāka One week only.
এক হপ্তা एक हफ्ता

ହପ୍ତାକେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧। ଏକ ହପ୍ତା ମଧ୍ୟରେ—1. Within
Haptāke one week ୨। ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ—
এক হপ্তায় एक हफ्तामें 2 In every week.

ହପ୍ତା ର(ରି)ପ(ପୋ)ଟ—ବୈଦେ, ବ (ଅ. ହପ୍ତା ଓ ଇଂ ରିପୋର୍ଟ)—
Haptā ra(re)pa(po)t ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ
সাপ্তাহিক রিপোর্ট हफ्ता रिपोर्ट ନିକଟକୁ ପ୍ରେରିତ ବିବରଣ ପତ୍ର—Weekly report. (ଉ—ଦାରୋଗାମାନେ ଥାନାପାଲ ଏକ ଜୁରର ଇଲାକା ଯାହା ପ୍ରତିଶ ଲଗାଇଥିଲା ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ଅଦ୍ଦର ବଢ଼ା ହପ୍ତା ରିପୋର୍ଟ ଥାନାରେ ଦେଉଛି।

ହପ୍ତା ହପ୍ତା—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ— ଫି ହପ୍ତା; ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ—
Haptā haptā — Every week; week after week.
প্রতি সপ্তাহে — फि हफ्तामें

ହପ୍ତା ହାଟ—ଦେ. ବି (ଅ, ହପ୍ତା+ସ. ହଟ୍ଟ) - ଯେଉଁ ହାଟ ସପ୍ତାହରେ ଥରେ ବସେ—A market or fair held once every week; weekly fair
Haptā hāṭa
সাত দিনের হাট — हफ्ता हाट

ହପ୍ପା—ଦେ. ବି (ସ. ହାଫିକା—ହାଇ ?)—୧ । ତରଙ୍ଗ—
Happā — ঝোঁক — हप्पा — 1. Wave.
୨ । ହଠାତ୍ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜୁଆର, ବର୍ଷା, କ୍ରୋଧ, ଆକ୍ରମଣ, ଗାଳି, ମାଡ଼ ଆଦିର ଗୋଡ଼ା ବା ଥର ବା ଝୁଙ୍କ—2. Outburst; one course or time of tide, rain, anger or assault; a stroke. ୩ । ଆବେଗ; ଆଭିଶଯ୍ୟ—3. Paroxysm; heat; a bursting; a rage (e.g. a burst of passion; heat of passion)—୪ । ଜୋର୍; ବେଗ—4. Force. ୫ । କ୍ଷଣିକ ଆବେଗ—5. Momentary outburst. ୬ । ଉଦ୍ଧତତା—6. Fury.

ହପ୍ପା(ମ୍ପା,ପ୍ପେ,ପ୍ପା)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ହାମ୍ପିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାମ୍ପିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—1. To cause to gasp.
Happa(mpā,ppe,ppā)ibā
হাপান — हाँपवाना
୨ । ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା—2. To be ready for attacking. ୩ । ହାମ୍ପିବା—3. To gasp.

ହପ୍ପା ଉଠିବା—ଦେ. ବି—୧ । ଆତିଶଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—1. A fit or paroxysm or rage.
Happā uṭhibā
ঝোঁক ওঠা — हप्पा उठना
୨ । ଢେଉ ଉଠିବା—2. The coming or advent of a wave.

ହପ୍ପାଏ—ଦେ. ବଣର୍ଥ ବି—ଏକ ହପ୍ପା—
Happāe — One paroxysm or outburst.
একঝোঁক — एकहप्पा

ହପ୍ପାକ—ଦେ. ବି — ଏକ ହପ୍ପା ମାତ୍ର—
Happāka — One outburst.
একঝোক — ऐकहप्पा

ହପ୍ପାକୁ ହପ୍ପା—ଦେ. କ୍ରି ବଣ—ଏକ ଗୋଡ଼ା ପରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଡ଼ା, ଗୋଡ଼ାକୁଗୋଡ଼ା; ଥରକୁ ଥର—
Happāku happā
বারেবারে — फिरफिर — Outburst after out burst.

ହପ୍ପାକେ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଏକ ହପ୍ପାରେ—
Happāke — In one outburst.
একবারে — एक हप्पामें

ହପ୍ପାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ°—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ଷଣିକ ଆବେଗର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୁଏ—Passionate; subject to momentary outbursts of passion.
Happālia
খেয়ালী — हप्पालिया
ହପ୍ପାଲି } ସ୍ତ୍ରୀ— गुस्सैल
ହପ୍ପାଳେଇ }

ହପ୍ପାଲି—ଦେ. ବି—ହପାଲି [ଦେଖ]—
Happāli — Hapāli (See).

ହପାଲିଆ—ଦେ. ବଣ—ହପାଲିଆ (ଦେଖ)—
Happālia — Hapālia (See).
[ହପ୍ପାଲି, ହପାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହପ୍ପାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପାଲିବା (ଦେଖ)—
Happālibā — Hapālibā [See]

ହପ୍ପେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହପ୍ପାଇବା [ଦେଖ]—
Happeibā — Happaibā [See]

ହପ୍ରମ୍ କଥା—ଦେ. ବି—ସାନ୍ତାଳ ବଂଶଧରଙ୍କ ସାହେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍କଳିତ ସାନ୍ତାଳ ମାନଙ୍କ ରୀତି, ନୀତି, ପ୍ରବାଦ ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା ଗଣ୍ଡିଏ ଇଂରାଜି ଗ୍ରନ୍ଥ—The title of a work embodying the traditions, institutions and usages of the Santals, compiled by a Santalee scholar, Revd Bodding of Maulpahari—(Mayurbhanj Chronicle—July 1937.)
Hapram kathā

ହପ୍ପାଧରା—ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । କୁସ୍ତିକରିବା; ବ୍ୟାୟାମ—
Hap adharā — Athletics. ୨ । ମାଡ଼ଧର—2. Affray.

ହଫତନ୍[ମ୍](ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହପ୍ତନ[ମ୍] ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Haph-tan(m) etc — Hap-tan(m)etc (See)

ହଫତା—ଦେ. ବି—ହପ୍ତା (ଦେଖ)—
Haphtā — Haptā (See).

ହଫିସ[ସ୍]—ବୈଦେ. ଗ୍ରା. ବି [ଇଂ. ଅଫିସ]—କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ; ଅଫିସ୍—
Haphis(s) — আফিস — औफिस — Office.

ହ(ହେ)ବକା—ଗ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର,ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହାବୁକା (ଦେଖ)—
Ha (he) bkā — Hābukā (See)

ହବ୍‌କା ଦବ୍‌କା - ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଦେ. ବି.—ଧମକ ଚମକ—
Hab-ka dab-kā — Loud threats; snubbing.

ହବ୍‌କା ଦେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ହଠାତ୍ ଗୁଡ଼ିର ଅନେକ ଗୁଡ଼ାଏ ସୁତା ଏକ ସାଙ୍ଗରେ ଛାଡ଼ିଦେବା -1. To release large lengths of thread of a paper-kite at once ୨. ତରଙ୍ଗ ଉଠାଇବା—2. To create waves on water.
Hab-ka debā
[ହାବ୍ (ହ) କା ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂ]

ହବ୍ କୋଢ଼ ବକୋ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଅବଢ଼ାଖାବଢ଼ା; ବନ୍ଧୁର; ଉଚ୍ଚା ନୀଚ (ଭୂମି)—
Hab-kordh bako — Rough or undulating (ground)

ହବଡ଼ାଇବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲ ବ.—ହୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା—
Hab-rdāibā — To stumble; to trip.

ହବଡ଼ାଇ ହେବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି.—ବଳାତ୍କାରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା - To enter forcibly.
Hab-rdāi hebā

ହବ୍ ଦାଏ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. ବଣ—ଥରେ —
Hab-dāe — Once.

ହବ୍‌ଲି ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବି° (ଭୁଲକାଉର,ଫା. ହଉେଲୀ)—ହବେଲି; ପ୍ରାସାଦ—Palace, mansion; palatial building.
Hab-li

ହବ—ସଂ. ବ (ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+ଭାବ ଅ)—୧ । ହୋମ—
Haba 1. Oblations of ghee unto fire. ୨ । ଯଜ୍ଞ—
2. Vedic sacrifice. ୩ । (+ଅଧିକରଣ ଅ) ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—3. Fire, ୪ । (ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+ଭାବ. ଅ) ଆଜ୍ଞା—4. Order, ୫ । ଆହ୍ୱାନ—5. Call. ଗ୍ରା. କ୍ରି—[ସଂ. ଭୂ ଧାତୁ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ହେବା
ହବେ ବା ଗ୍ରାମ୍ୟ ହବା ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ
होगा —(ସେ ବା ତାହା) ଓ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ କର୍ତ୍ତାର କ୍ରିୟାର ରୂପ] ହେବ—(It, he, she, you) Will be.

ହବକ୍—ପ୍ରାଦେ· (କଳାହାଣ୍ଡିର ପାଠଣା) ବ.—ଧକ୍କା; ଢାଳୁକା—
Habak Push.

ହବଙ୍ଗ—ସ. ବ—କାଂସ୍ୟପାତ୍ରରେ ଦଧି ମିଶ୍ରିତ ଅନ୍ନ ଭକ୍ଷଣ—
Habaṅga Eating of boiled rice mixed with curd in a bell metal untensil.

ହବନ—ସଂ. ବ [ହୁ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅନ]—୧ । ହୋମ—
Habana 1. Pouring of ghee unto the Homa fire. ୨ । ହୋମକୁଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—2. The vessel in which fire is lighted and ghee is offered. ୩ । ଅଗ୍ନି (ହି. ଶ)—3. Fire. ୪ । (+କରଣ ଅନ) ସ୍ରୁବ (ହି. ଶ)—4. The spoon with which ghee is poured unto fire.

ହବନାୟୁଃ—ସ. ବ (ହବନ+ଆୟୁଃ)—ଅଗ୍ନି—
Habanāyuḥ Fire.

ହବନୀ—ସ. ବ—(ହୁ ଧାତୁ+କରଣ ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୋମକୁଣ୍ଡ—
Habanī A pot into which ghee is offered unto fire.

ହବନୀୟ—ସ. ବଣ (ହୁ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନୀୟ)—୧ । ହୋମରେ
Habanīya ଆବଶ୍ୟକ—1. Required for Homa. ୨ । ହୋମ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be offered in Homa. ବ—(+କରଣ ଅନୀୟ)—ହୋମୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—Materials required for Homa.

ହବା—ବୈଦେ. ବ (କଚରୁଥ)—ହିବା (ଦେଖ)—Hibā (See)—
Habā ଦେ. ବଣ—ହବ୍ବା (ଦେଖ)—Habbā (See)
ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଭୂ ଧାତୁ)—(ଓଡ଼ିଆ ହେବାର ଗ୍ରାମ୍ୟଆକାର) ଘଟିବା; ହେବା—To be. ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—(ଭୁକନାକର—ହି. ଓ ଫା, ହୱା)—ପବନ—Wind; air.

ହବାକ୍—ବୈଦେ. ବ (ନବାମ)—ହବ୍ବାକ୍ (ଦେଖ)—
Habāk Habbāk (See)

ହବା କଥା ନାହିଁ(ନୁହେଁ)—ଗ୍ରା. ବାକ୍ୟ—ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣା
Habā kathā nāhiñ(nuheñ) ଦେଖାଗଲା ବା ଶୁଣାଗଲା, ଅଥବା
ହଓୟାନୟ ଏ ସଂସାରରେ ଏଭଳି କଥା ହେବନାହିଁ—Interjec-
होनेकिबातनहीं ional sentence used in giving vent to astonishment or displeasure.
[ବ୍ର—କୌଣସି ଘଟଣା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ବା ବିରକ୍ତ ହେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବଚନ ଅଟେ]
ଗ୍ରା ବ—ହେବା; ଘଟିବା—Being; happening.

ହବାଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବଣ—୧ । ଓଲୁ—1. Stupid. ୨ । ଅନ୍ୟାୟ-
Habā chandra ପରା—2. Not bent on doin
हबुचन्द्र justice. ଦେ. ବ—ଅନ୍ୟାୟପରା ଲୋକ; ଓଲୁ ଲୋକ—
बेवुक्फ A stupid person.

ହବା ନ ହବା—ଗ୍ରା. ବ—୧ । କୌଣସି ବିଷୟର ଘଟିବା ବା ନଘଟିବା;
Habā na habā ହେବା ନ ହେବା—1. Wether a thing
হওয়া না হওয়া will take place or not; 'To be or
होना न होना not to be'. ୨ । ହଁ କି ନାହିଁ—2. Yes or no.
୩ । ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର—Consent or dis-agreement. [ଭ୍ର—ମୁଁ ୫ ଦିନ ହେଲା ଅନୁସରଣ କରି ଥକିଲିଣି; ମତେ "ହବା ନ ହବା" କଥା କହିଦେଲେ ମୁଁ ଚାଲିଯିବି]

ହବାନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରୁଥ)—ହିବାନାମା (ଦେଖ)—
Habānāmā Hibānāmā (See)

ହବାଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ) (ଅ. ହୱାଲ)—ହୁଆଲ୍ (ଦେଖ)—
Habāl Hual (See)
[ବ୍ର—ଏହା ହାଲ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ହବାଲ୍ଦାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ, ହୱାଲ୍+ଫା ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦାର୍)—
Habāl-dār ହୁଆଲ୍ଦାର୍ (ଦେଖ)—
Huāl-dār (See)

ହବାଲତ୍—ବୈଦେ. ବ. (ଅ)—ହୁଆଲତ (ଦେଖ)—
Habālat Huālat (See)

ହବାଲତି—ବୈଦେ· ବଣ—ହୁଆଲତି (ଦେଖ)
Habālati Huālati (See)

ହବାଲା—ବୈଦେ· (ଅ) ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) (ଭୁଲ ହୁଜ୍ଜୀ, ହବାଲା)—
Habālā ଉଦାହରଣ; ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ—Example.

ହବାଲାତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ) (କଚରୁଥ)—୧ । ନଜରବନ୍ଦୀ—1. Sur-
Habālāt veilance. ୨ । ଅଭିଯୁକ୍ତ ବିଚାରାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ରଖାଯିବା—2. The state of an undertrial prisoner being detained in the lock-up. ୩ । ହାଜତ—3. Lock-up.

ହବାଲି—ବୈଦେ. ବ—ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ—The portia
Habāli tree, Thespesia Populnia [tree]

ହବାସ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ଚେତନା; ସଂଜ୍ଞା—Consciousness;
Habās sense. [ବ୍ର—ଏହା ହୋସ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଏକାର୍ଥକ
हँस हबास ସହଚର ଶବ୍ଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]

ହବି—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହବି)—ହବି (ଦେଖ)—Habbi (See)
Habi ଦେ. ବ (ସଂ. ହବିସ୍)—ହବିଃ (ଦେଖ)—Habiḥ
हबी हबी (See).

ହବିଃ—ସଂ. ବ (ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+କରଣ; ଇସ; ହବିସ୍ ଶବ୍ଦ
Habiḥ ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଅନ୍ନ; ଘୃତ (ଅମରକୋଷ)—

1. Ghee. ୨ । ଜଳ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—2. Water. ୩ । ହବନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—3. Materials necessary for Homa. ୪ । ହୋମ—4. Oblations of ghee unto fire.

ହବିଗଞ୍ଜ—ବୈଦେ. ବି—ହବେଇ ଗଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Habiganja Habeiganja (See)

ହବିତ୍ରୀ—ସଂ. ବି (ହୁ ଧାତୁ + କରଣ ଇତ୍ର + ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୋମକୁଣ୍ଡ—
Habitri The fier-pot into which ghee is poured in Homa.

ହବିବୁଲ୍ଲାଖାଁ—ବୈଦେ. ବି [ନାମ]—ଅଫଗାନସ୍ଥାନ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବତନ
Habibulla khan ଅମୀର୍—[ଦ୍ର—ଏ ଭୂତପୂର୍ବ ଅମୀର୍
ହବିବୁଲ୍ଲାଖାଁ ଅବ୍‌ଦୁଲ ରହମାନ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଏ ୧୯୦୧ ସାଲରେ
ହବିବୁଲ୍ଲାଖା ସିଂହାସନାରୋହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୭ ସାଲରେ ଏ ଭାରତ ପରିଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ଏ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସ୍ଥଳରେ ଅମୀର୍ ଅମାନୁଲ୍ଲା ସିଂହାସନାରୋହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି]—The name of the late Amir of Afghanistan.

ହବିରଶନ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ଅନ୍ନ ସଙ୍ଗେ ଘୃତ ଭୋଜନ—
Habirasana 1. Eating ghee with food.
୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ଅଗ୍ନି—2. Fire.

ହବିର୍ଗନ୍ଧ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୋମରେ ପୋଡ଼ା ଯାଉଥିବା ଘୃତର
Habirgandha ବାସ—The smell of ghee burnt in Homa.

ହବିର୍ଗନ୍ଧା—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ହବିଃ=ଘୃତର ଗନ୍ଧ ଯାହାର)—ଶମୀବୃକ୍ଷ
Habirgandha (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Sami; Prosopis Spicigera (tree).

ହବିର୍ଗେହ—ସ. ବି—୧ । ହୋମଗୃହ—1. The room in which
Habirgeha Homa is performed. ୨ । ହୋମାର୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖାଯିବାର ଗୃହ—2. A room for storing the ghee and other materials for Homa.

ହବିର୍ଧାନୀ—ସ. ବି (ହବିସ୍ + ଧା. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ ଈ, ଯାହାଙ୍କ
Habirdhani ଦୁଗ୍ଧରୁ ହୋମ କମନ୍ତେ ଘୃତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ)—କାମଧେନୁ; ସୁରଭି (ହ. ଶ)—The mythological cow giving plenty of milk.

ହବିର୍ଭାଗ—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହବିସ୍ + ଭାଗ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେବତାଙ୍କ
Habirbhaga ନାମ ଧରି ହୋମାଗ୍ନିରେ ଆହୁତି ଦଆଯିବା ଘୃତର ଅଂଶ—A portion of ghee offered into the fire by uttering the name of a particular Deity.

ହବିର୍ଭୁକ୍—ସ. ବି. ପୁଂ [ହବିସ୍ + ଭୁଜ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍; ହବିର୍ଭୁଜ୍
Habirbhuk ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ]—୧ । ଦେବତା—1. Deity.
୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire.

ହବିର୍ଭୁଜ—ଦେ. ବି (ସ. ହବିର୍ଭୁଜ୍)—ହବିର୍ଭୁକ୍ (ଦେଖ)
Habirbhuja Habirbhuk (See)

ହବିର୍ଭୂ—ସ. ବି [ହବିସ୍ + ଭୂ]—୧ । ହୋମଭୂମି [ହ. ଶ]—
Habirbhu 1. The ground over which Homa is performed. ୨ । [ନାମ] କର୍ଦ୍ଦମଋଷିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ପୁଲସ୍ତ୍ୟମୁନିଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ [ହ. ଶ]—2. Name of the wife of sage Pulastya

ହବିର୍ମ(ର୍ମ୍ମ)ନ୍ଥ—ସ. ବି [ହବିସ୍ + ମନ୍ଥ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅ]—ଅଗୀବୃକ୍ଷ
Habirma(rmma)ntha ଗଣ୍ଡ; ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ ବୃକ୍ଷ—Premna Integrifolia (tree). [ଦ୍ର—ଏହାର କାଠକୁ ମନ୍ଥନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାର ଏପରି ନାମ ହୋଇଅଛି।]

ହବିଲ(ଲି)ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି—ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ [ଦେଖ]
Habil(li)dar Habil-dar [See]

ହବିଲି—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ [ବାଲେଶ୍ୱର] ବି—ହବେଲି [ଦେଖ]
Habili Habeli [See]

ହବିଷ—ଦେ. ବି (ସ. ହବିଷ୍ୟ)—କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଓ ବୈଶାଖ ମାସରେ
Habisha ହିନ୍ଦୁମାନେ (ବିଶେଷତଃ ବିଧବାମାନଙ୍କରେ) ଦିନକେ ଥରେ
ହବିଷ୍ୟ ମାତ୍ର ନିରାମିଷ ଅନ୍ନ ଆହାର କରିବାରୂପ ବ୍ରତ—A religi-
ହବିଷ୍ୟ ous vow observed (specially by widows) during Magha, Baisakha and Karttika months, consisting of taking sun-rice with vegetarian meal once in a day.
[ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ହବିଷ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ସମୟରେ ଅରୁଆ ଅନ୍ନ, ଜଣ୍ଡା ମୁଗ ଡାଲି ସାରୁ, ଅଦା, ଓଲୁ, କଦଳୀ, ଅଗସ୍ତିଶାଗ, ଘଣ୍ଟା ଘିଠା, ବେତକଢ଼ା ଆଦି ସାତ୍ତ୍ୱିକ ବସ୍ତୁ ଖାଇ ହବିଷ କରନ୍ତି; କେହି କେହି ଏଥି ସଙ୍ଗେ କର୍ଦ୍ଦମ, ନଲଦାଲେମ୍ବୁ, କନ୍ଦମୂଳ ଖାଆନ୍ତି । ହବିଷରେ ଲଙ୍କା ମରିଚ ଖାଇବା ନାହିଁ; ହବିଷ ଘଅଣ ଦଅନ୍ତୁ ହୁଏନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ବିଧବାମାନେ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ହବିଷ କରନ୍ତି । ଯେ ହବିଷ କରନ୍ତି ସେ ତୈଳ ଲଗାଇବେ ନାହିଁ, କୁଶାସନରେ ବସିବେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ରକ୍ଷା କରିବେ ବୋଲି ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଦନ୍ତ ଅଛି ।]
[ଜ୍ର—ବଙ୍ଗଳାଦେଶରେ ପ୍ରାୟକେ ହବିଷ । ଇଙ୍କ ବୈଦେଶିଶ ବଲୀର ।]

ହବିଷ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ କରିବା—
Habisha kariba 1. To partake of Habishya food.
ହବ୍ୟ କରା ୨ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟପାଳନପୂର୍ବକ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ବ୍ରତ
ହବିଷ୍ୟ କରନା ପାଳନ କରିବା—2. To observe the vow of taking Habishya food and observing continence.

ହବିଷ ଘର—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଘରେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ପାକ କରାଯାଏ—
Habisha ghara The room where Habishya
হবষ্য করিবার ঘর, हविष्यघर food is cooked.
(ହବିଷିଘର—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହବିଷ ତିଅ(ତୁ)ଣ—ଦେ. ବି—କଞ୍ଚା ମୁଗଡାଲି, କଦଳି, ସାରୁ, ଓଲ ମିଶାଇ ପାକ କରାଯାଇ-
Habisha tia(u)ṇa
ହବିଷ୍ୟ ତରକାରୀ ଥିବା ଅପୁଟା ତିଅଣ, ଯାହାକୁ ହବିଷିଆଳମାନେ
हविष्य तरकारी ଖାଆନ୍ତି—Curry eaten by persons observing Habishya.
[ହବିଷ(ଷି) ତୁମ୍--ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହବିଷି ତିଅଣ (ତୁଣ, ତିଉଣ)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ହବିଷ ବୋଝ(ଭାର)—ଦେ. ବି—ହବିଷ୍ୟ ବ୍ରତ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି
Habisa bojha(bhāra)
ହବିଷ୍ୟେର ତତ୍ତ୍ବ हविष्येकी चीज (ବିଧବା)ମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହବିଷ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ (ଯଥା—ଶାରଦ ଧାନ, ମୁଗ, କଇଁଅ, ଅଦା, କଦଳୀ, ଅଗସ୍ତି ଶାଗ, ଚେଉ-ଳକା ଇତ୍ୟାଦି)ର ବୋଝ ବା ଭାର—Presents of materials for Habishya sent to persons who are observing Habishya, by their relations during Kārttika.
[ହବିଷି ବୋଝ(ଭାର)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]

ହବିଷ ଭାତ—ଦେ. ବି—ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ (ଦେଖ)—
Habisha bhāta Habishyānna (See).
হবিষ্যি ভাত हविष भात (ହବିଷି ଭାତ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହବିଷ ମାସ—ଦେ ବି—କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ—
Habisha māsa The month of Kārttika.
হবিষ্যের মাস हविष्य मास (ହବିଷି ମାସ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହବିଷିଆଳି(ଶି)—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହବିଷ୍ୟାଶୀ)—ଯେଉଁ
Habishiāḷi(śi) ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ବ୍ରତ
যারা হবিষ্যি করে हविष्य करनेवाला ପାଳନ କରନ୍ତି—Persons observing the Habishya vow.

ହବିଷ୍ବ—ଦେ. ବି (ସଂ ହବିଷ୍ୟ)—ବୈଶାଖ, କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାଘ ମାସରେ
Habishwa ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନରୂପ ବ୍ରତ; ହବିଷ—
হবিষ্যি हविष्य The vow of partaking of Habishyānna during the months of Kārtika, Māgha and Baiśākha.

ହବିଷ୍ମତୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହବିସ୍ +ମତ୍ +ଈ)—କାମଧେନୁ (ହି. ଶ)—
Habishmatī The mythological cow of plenty.

ହବିଷ୍ୟ—ସଂ. ବି (ହବିସ୍ +ହିତାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ଘୃତାନ୍ନ—1. Boiled
Habishya rice mixed with ghee.
୨ । ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ (ଦେଖ)—2. Habishyānna (See)
୩ । ଆମିଷବର୍ଜିତ ଘୃତ ମିଶ୍ରିତ ଅତପାନ୍ନ—3. Rice prepared from unboiled paddy and then mixed with ghee, but without meat. ୩ । ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମାଗ୍ନିରେ ଅର୍ପିତ ଦ୍ରବ୍ୟ (ହି. ଶ)—3. Anything poured unto the Homa fire. ସ ବିଣ—୧ । ହୋମ କରାଯିବା ଯୋଗ୍ୟ; ହବନୀୟ (ହି. ଶ)—1. Fit to be poured unto the Homa fire. ୨ । ଯାହାଙ୍କୁ (ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କୁ) ଆହୁତି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ [ହି. ଶ—2. (a Deity) In whose name ghee is to be poured unto the Homa-fire

ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ—ସ ବି—କାର୍ତ୍ତିକ ବ୍ରତାଦିରେ ଭକ୍ଷଣୀୟ ଘୃତମିଶ୍ରିତ ଦୋଷିସିଦ୍ଧ
Habishyānna ଅତପାନ୍ନ—Rice prepared from sunned paddy and then bioled and taken with ghee and vegetables without any meat. [ଦ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ବିଧବାମାନେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନରେ ଅରୁଆ ଅନ୍ନ, ଘିଅ, କଞ୍ଚା କଳା ମୁଗର ଡାଲି, କଞ୍ଚା କଦଳୀ, ସାରୁ, ଓଲ, ଅଗସ୍ତି ଶାଗ, ଅଦା, ଚେଉଁକନା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଗସ୍ତ୍ୟ-ସଂହିତାଦି ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ରରେ "ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ" ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଉପଦେଶମାନ ଦେଖାଯାଏ—
ହୈମନ୍ତିକଂ ସିତାସ୍ୱିନ୍ନଂ ଧାନ୍ୟମୁଦ୍ଗାସ୍ତିଲା ଯବାଃ,
କଳାୟ କଙ୍ଗୁନୀବାରା ବାସ୍ତୁକଂ ହିଲମୋଚିକା,
ଷଷ୍ଟିକାକାଲଶାକଞ୍ଚ ମୂଲକଂ କେମୁକେତରତ୍,
ଲବଣେ ସୈନ୍ଧବ ସାମୁଦ୍ରେ ଗବ୍ୟେ ଚ ଦଧିସର୍ପିଷୀ,
ପୟୋଽନୁଦ୍ଧୃତସାରଞ୍ଚ ପନସାମ୍ର ହରୀତକୀ,
ତିନ୍ତିଡ଼ୀ ଜୀରକଞ୍ଚୈବ ନାଗରଙ୍ଗକ ପିପ୍ପଳୀ,
କଦଳୀଲବଳୀଧାତ୍ରୀ ଫଲାନ୍ୟଗୁଡ଼ମୈକ୍ଷବ,
ଅତୈଲପକ୍ୱଂ ମୁନୟୋ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନଂ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ ।]

ହବିଷ୍ୟାଶୀ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (ହବିଷ୍ୟ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)
Habishyāśī —ଯେଉଁମାନେ ହବିଷ୍ୟାନ୍ନ ଭୋଜନ
(ହବିଷ୍ୟାଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) କରିବା ବ୍ରତ ପାଳନ କରନ୍ତି—
(persons) Partaking of the Habishya food.

ହବୁଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହବାଚନ୍ଦ୍ର (ଦେଖ)—
Habuchandra Habāchandra (See).
हबुचन्द्र बेवुफ

ହବୁଷା—ସ ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ଫଳ—
Habushā The fruit of a wild tree.
(ଦ୍ର—ଏହା ମରିଚ ତୁଲ୍ୟ ଏକ ପାର୍ବ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁ ।
ଏହା ଦ୍ୱିବିଧ—
ପ୍ରଥମପ୍ରକାର ଫଳ—ମତ୍ସ୍ୟସଦୃଶ, ବିସ୍ରଗନ୍ଧ ।
ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ହବୁଷା, ହପୁଷା, ବପୁଷା, ବିସ୍ରା;
ଦ୍ୱିତୀୟପ୍ରକାର ଫଳ—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଫଳ ସଦୃଶ, ମତ୍ସ୍ୟ-ଗନ୍ଧ ।
ଏହାର ପର୍ଯ୍ୟାୟ — ଅଶ୍ୱତ୍ଥଫଳା, ହବୁଷା, ହପୁଷା, ଗ୍ଲୀହାହନ୍ତ୍ରୀ, ବିଷଘ୍ନୀ, ଧାତ୍ରକ୍ଷନାଶିନୀ, ଚକ୍ଷୁଷ୍ମୀ ।
ଏହା ପିତ୍ତ, ଉଦରରୋଗ, ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, ପ୍ଲୀହା, ଗ୍ରହଣୀ, ଗୁଳ୍ମ ଓ ଶୂଳ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ,

ସାପକ, ଭକ୍ତିକଷାୟରସ ଓ ଗୁରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)।]

ହବେଇ-ବିଦେ. ବ (ଫା ହୱାଇ=ଯାହା ଆକାଶରେ ବା ବାୟୁରେ ଗମନ କରେ)—ହାବିଲ (ଦେଖ)—
Habei
ହାଉଈ ହୱାଈ Habili (See)

ହବେଇଗଞ୍ଜ—ବିଦେ. ବ (ଫା)—ଏକପ୍ରକାର ବାଣ, ଯହିଁରେ ନିଆଁ ଲଗାଇଲେ ତହିଁରୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ହାଉଇ ଆକାଶକୁ ଉଠିଯାଏ—
Habeigañja
ହାଉଈଗଞ୍ଜ ହୱାଈଗଞ୍ଜ
A sort of firework which lets off many rockets.

ହବେଲି—ଦେ, ବ (ଅ)—୧। ରାଜପ୍ରାସାଦର ଘେର ଓ ହତା ପାଚେରି—1. Compound and courtyard of a king's mansion.
Habeli
ହବେଲୀ ହୱେଲୀ
୨। ପ୍ରାସାଦ—2. Mansion; palatial building.

ହବାକ୍—ବିଦେ. ବ [ନାମ] [ଇଂ]—ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍; ସର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ ହବାକ୍, ଏମ୍. ଏ., କେ. ସି. ଏସ୍. ଆଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍—Sir John Austen Hubback, M. A., K. C. S. I., I. C. S., the first Governor of the Province of Orissa.
Habbāk

[ଦ୍ର—ସର୍ ଜନ୍ ହବାକ୍ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ। ଏ ମହାପୁରୁଷ ବିଲାତରେ ୧୮୭୮ ସାଲ ଫେବୃଆରି ମାସ ୨୮ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଏ ନବଗଠିତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ କର୍ମର ଭାର ୧୯୩୬ ସାଲ ଅପ୍ରେଲ ମାସ ପହିଲା ତାରିଖରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ; ପ୍ରଥମେ ମନ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଓ ଆଡ୍ଭାଇସ୍‌ରି କମିଟିଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଏକବର୍ଷକାଳ ପ୍ରଦେଶ ଶାସନକରି ୧।୪।୧୯୩୭ ଠାରୁ ୬।୧୧।୧୯୩୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କଲେ। କଂଗ୍ରେସ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟନିର୍ବାହକ କମିଟି [All India Congress Committee] ଙ୍କ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ ଆଦେଶ ପାଳନପୂର୍ବକ ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମନ୍ତ୍ରିପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାରୁ ସେହିଦିନଠାରୁ ସର୍ ଜନ୍ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ସାକ୍ଷାତ୍ ଶାସନଭାର ସ୍ୱହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ମାନ୍ୟବର ଇ, ସି, ଅନ୍‌ସୋର୍ଜ୍; ସି. ଆଇ; ଇ., ଆଇ. ସି. ଏସ୍‌ଙ୍କୁ ଆଡ୍‌ଭାଇସର୍ (ପରାମର୍ଶଦାତା) ରୂପେ ମନୋନୀତ କରିଅଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରଗାଢ଼ ପ୍ରେମ ବିଷୟ ଭାଷାକୋଷର ଷଷ୍ଠ ଖଣ୍ଡ, ୮୨୪୯ ପୃଷ୍ଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି। ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଏ ମହାଶୟ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ମହାମତି ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଲର୍ଡ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋଙ୍କ ସ୍ନେହଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛନ୍ତି। ଉତ୍କଳର କୃଷ୍ଟିର ସାଧନାର୍ଥ ଏହାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଓଡ଼ିଶା ଏକାଡେମୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କଟକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି। ଡକ୍ଟର୍ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ଏମ୍. ଏ. ଙ୍କର 'ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉତ୍କଳୀୟ କଳା' ଶୀର୍ଷକ ଭାଷଣ ଦିଆଯିବାପାଇଁ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜଦ୍ୱାରା ଆହୂତ ୧୮।୧୧।୧୯୩୯ ତାରିଖର ସାଧାରଣ ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏବଂ ଉତ୍କଳ ସଙ୍ଗୀତ ସମାଜର ୧୮।୧୨।୧୯୩୯ ତାରିଖର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ଓ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ତହିଁର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ଘୋଷଣା କରି ସର୍‌ଜନ୍ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ଓ କଳା ପ୍ରତି ଯେଉଁ ପ୍ରଗାଢ଼ ମମତା ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ଭାରତର ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ ଘଟଣା। ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କ ପରାମର୍ଶଦାତା ମାନ୍ୟବର ଆନ୍‌ସୋର୍ଜ୍ ସାହେବ ୧୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିହାର ଓଡ଼ିଶାର ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟେରୀ କର୍ମ କରିଥିଲେ। ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୋଷକୁ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯିବା କଥା ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା। ବର୍ତ୍ତମାନ ନାନା କାରଣରୁ ଦାତାମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଙ୍ଗୀକୃତ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ହେବାରୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ବିଳମ୍ବ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ଉଠିଲା। ଅତଏବ ଆବଶ୍ୟକ ଅର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ମାନ୍ୟବର ଆନ୍‌ସୋର୍ଜ୍ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରି ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶିତ ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି, ଉପସ୍ଥିତ ଅର୍ଥଦୁଃସ୍ଥିତି ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ଦଶବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଏ ସାରସ୍ୱତ ମନ୍ଦିରର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଥିଲାବେଳେ ସେ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ଣ୍ଣଧାର ଥିଲେ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ମନ୍ଦିରର ଦେଉଳ ଉଠି ବସିଲାବେଳେ ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର କର୍ଣ୍ଣଧାର କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଚିନ୍ତା କରି ଆମ ନୂଆ ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଦେଶର ଅର୍ଥଭଣ୍ଡାରରୁ ଭାଷାକୋଷ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ମୁଦ୍ରଣାର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯିବା ପାଇଁ ସେ ମାନ୍ୟବର ସର୍‌ଜନ୍‌ଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ। ସର୍‌ଜନ୍ ଉକ୍ତ ପରାମର୍ଶକୁ ପ୍ରସନ୍ନତା ସହକାରେ ଗ୍ରହଣକଲେ ଓ ସପ୍ତମଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶାର୍ଥ କଣ୍ଟକିତ ମାର୍ଗ ସୁଗମ ହେଲା। ଭାଷାକୋଷର ପ୍ରକାଶାର୍ଥ ମାନ୍ୟବର ଭାଇସ୍‌ରୟ୍ ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବେ (୧୯୩୮ ରେ) ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ। ଏବେ (୧୯୪୦ ଫେବୃଆରିରେ) ପୁଣି ଅଳ୍ପ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି। ସ୍ୱଜନ ନିଜ ହାତରେ ଥିବା ପାଣ୍ଠି (Discretionary grant) ରୁ ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ଧନ ଦେଇଅଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାପ୍ରତି ମାନ୍ୟବର ଲର୍ଡ୍ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ, ମାନ୍ୟବର ସର୍‌ଜନ୍ ହବାକ ଓ ମାନ୍ୟବର ଇ, ସି ଅନ୍‌ସୋର୍ଜ୍ ଯେଉଁ କରୁଣା ଓ ପ୍ରେମ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ। ଏହି ଜାତୀୟ ମନ୍ଦିରର ଶୁଭ ସର୍‌ଜନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ଓ ଏ ମନ୍ଦିର ଉପରେ ନୀଳଚକ୍ର ତାଙ୍କଦ୍ୱାରାହିଁ ବସିଲା।]

ସର୍ ଜନ୍ଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଲେଡ଼ୀ ହବାକ୍ ଉତ୍କଳ ନାରୀ ସେବା ସଙ୍ଘ (Orissa Women's League of Service) ପାଇଁ ସତର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚରେ ସମ୍ବଳ ଭାବେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସଦନ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଅଛନ୍ତି। ସର୍ ଜନ୍ ଏ ସଦନର ଶୁଭ ୧୯୩୯ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଦେଇଥିଲେ ଓ ୧୯୪୦ ଫେବ୍ରୁଆରି ମାସରେ ଏ ସଦନକୁ ଉଦ୍ଘାଟନ କଲେ । କୃଷିବିଭାଗ ପ୍ରଭୃତିର, ଖଜଣା ଆଦି ପ୍ରଭୃତିର, ଗୋଚରଭୂମିର ଉନ୍ନତି, ନାରୀମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାମାଜିକ ମିଳନ, ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର, ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର କୃଷ୍ଟି ଓ କଳାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି, ସବୁଦିଗରେ ସର୍ ଜନ୍ଙ୍କ ବହୁତୋମୁଖ ଉଦ୍ୟମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଅଛି । ସେ ୧୫ ବର୍ଷକାଳ ଓଡ଼ିଶା ସଙ୍ଗେ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ । ତାଙ୍କ ହୃଦୟବତ୍ତାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଲିପିବଦ୍ଧ ନ ହେଲେ ତାଙ୍କ ବିଷୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବ । ଉତ୍କଳ ବିଖ୍ୟାତ ବହାରା ନାୟକ ଡକାଇତି ଅପରାଧର ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ଶେଷ ଥର ୨୦ ବର୍ଷ ଜେଲ୍ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରି ଆଜକୁ ୧୦ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହେବ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ଏଣିକି ପାପକଳୁଷିତ ଜୀବନ ଯାପନ ନ କରି ନିଜର ସତ୍ ପରିଶ୍ରମରେ ପେଟ ପୋଷି ହେବେ ବୋଲି ସଙ୍କଳ୍ପ କରିଅଛନ୍ତି । କଟକର, ପୁରୀର ଓ କେତେକ ଗଡ଼ଜାତର ସହୃଦୟ ଦାତାମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ଆଣି କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ଗ୍ରାମରେ ବହାରା ଖଣ୍ଡିଏ ଘର ତୋଳାଇଛନ୍ତି ଓ ବାରବାଟୀ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ କଟକରେ ଖଣ୍ଡିଏ ମୁଦି ଦୋକାନ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ଅପଥଗାମୀ ଦସ୍ୟୁର ଏପରି ମାନସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଥା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିବାରୁ ସର୍ ଜନ୍ ତାଙ୍କ ନିଜକୁ ବିଚାରକାରୀ ଫାଣ୍ଡି (Discretionary grant)ରୁ ବହାରା ନାୟକଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ମୁଦି ଦୋକାନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିବାପାଇଁ ଦେଢ଼ ଶହ ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶର ଜାତୀୟ ଇତିହାସରେ ସମ୍ରାଜ୍ଞିକ ସର୍ ଜନ୍ଙ୍କ ଶାସନକାଳ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଯୁଗରୂପେ ବିରାଜିବ ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, ୧୯୪୦]

ହବ୍ୟ—ସଂ. ବି (ହୁ ଧାତୁ + କରଣ ଯ)—୧ । ହବନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—
Habya 1. Materials for performing Homa.
୨ । ଘୃତ—2. Ghee. ୩ । (+ଭାବ ଯ) ହୋମ—
3. Offering of ghee unto fire in the name of certain Deities. ୪ । ଚରୁ—
4. Offering of sweet to fire. ୫ । ଦୈବାନ୍ନ—
5. Food offered to Deities. ୬ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଯ) ଶାକଦ୍ୱୀପାଧିପତି—6. The king of Sākadwipa.
ବିଣ—୧ । (+କର୍ମ ଯ) ହବନୀୟ; ହୋମଯୋଗ୍ୟ—
1. Fit to be offered unto fire. ୨ । ଯଜ୍ଞୀୟ—
2. Relating to or required for a vedic sacrifice.

ହବ୍ୟ କବ୍ୟ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—୧ । ହୋମପାଇଁ ପ୍ରଯୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ
Habya kabya ପିତୃ ଶ୍ରାଦ୍ଧପାଇଁ ପ୍ରଯୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—
1. Articles required for being offered to the gods through fire and those requird to be offered to the deceased ancestors in shrāddha. ୨ । ଯଜ୍ଞୀୟ ଘୃତ—2. Ghee required for Homa.

ହବ୍ୟ ପାକ—ସଂ ବି—୧ । [ହବ୍ୟ + ପଚ୍ ଧାତୁ + କର୍ମ ଅ]—ଚରୁ—
Habya pāka 1. Cooked food or sweets offered to the gods with ghee through fire.
୨ । (+ ଅଧିକରଣ ଅ)—ଚରୁସ୍ଥାଳୀ—
2. The pot in which charu is cooked.

ହବ୍ୟବାଟ୍—ସଂ ବି (ହବ୍ୟ + ବହ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଣ୍ୱି; ହବ୍ୟବାଡ୍ ୧ମା
Habyabāt୍ ୧ବ; ଯେ ହବ୍ୟକୁ ଦେବତାମାନଙ୍କଠାକୁ ବହନ କରେ)—ହବ୍ୟବାହ; ଅଗ୍ନି—Fire

ହବ୍ୟ ବାହ[ବାହନ]—ସଂ ବି [ବହୁବ୍ରୀହି; ହବ୍ୟ—ଘୃତ ଅଟେ ବାହ
Habya bāha(bāhana) ଯାହାର]—ଅଗ୍ନି—Fire.
[ଉ—ଶୁଣି ହବ୍ୟବାହ ଦେବ ନିଜ ହବ୍ୟ ତେଜ ସମ୍ବରଣି ଦରହାସ୍ୟେ କହିଲେ ପୌରବେ—ସୁଧାରାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହବ୍ୟାଶ—ସଂ. ବି (ହବ୍ୟ=ଘୃତ + ଅଶ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ
Habyāsa ଅ)—ହୁତାଶନ; ଅଗ୍ନି—
(ହବ୍ୟାଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Fire.

ହମ୍—ସଂ. ଅ (ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ ଅମ୍)—କ୍ରୋଧ
Ham ସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—An interjection used by an angry person

ହମ୍‌କାଲି—ଦେ. ବିଣ (ଅ. ହାମ୍ କାଲେବ୍) [କଚେରୀ]—୧ହାମକାଲି
Ham-kāli (ଦେଖ)—1. Hāmakāli (See) ୨। ଏକକ ହାମକାଲୀ ବିଷୟର ହେବା [ମକଦ୍ଦମା]; ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କରେ ବିଚାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟ ଏକ ହୋଇଥାଏ—2. Analogous (suits); (suits) in which the subject matters are similar.

ହ[ହା]ମ୍‌ରାଇ[ଏ,ଓ]—ଦେ. ବି (ଫା. ହାମରାହ୍) (କଚେରୀ)—
Ha[hā]m-rāi[e,o] ୧ । ହାମରାଇ (ଦେଖ)—1. Hama-
ହାମରାଇ rāi (See) ୨ । ରାଜା ଆଦିଙ୍କ ଗହଣ—2. Retinue
ହାମରାଓ (of a king). ବୈବେ. କି. ବିଣ—୧ । (ଅମୁକ ଲୋକଙ୍କ) ଜରିଅରେ—1. Through; per. ୨ । (ଅମୁକର) ସଙ୍ଗେ—2. With; in the company of. ୩ । (ଅମୁକର) ଜିମ୍ମାଦାରିରେ—3. In the custody of; under the guard of. [ଉ—ଦୁଇ ଜଣ ଚୌକିଦାର ହମ୍‌ରାଏ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ମାଇଲା ସକାଶେ କଟକ ଚାଲାଣ ହୋଇଗଲା । ଫକୀରମୋହନ ଭ୍ରମଣ ଅଠଗଣ୍ଡ ।]

ହମ୍‌ସୁଆରି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ)—ହାମସୁଆରି (ଦେଖ)।
Ham-suāri Hamasuari (See)
[ହମ୍ ସୁଆରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହମ୍ ହମ୍—ଦେ. ଅ—ହମ ହମ (ଦେଖ)
Ham-ham Hama hama (See)

ହମର—ପ୍ରାଦେ [ଭିଡ଼ଗ୍ରାଭାଷା; ସର୍ବନାମ]—ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର—
Hmara Our; ours.

ହମ ହମ—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହମ୍ଭା)—ଗୋରୁଙ୍କ ହମ୍ଭାରବ—Lowing
Hama hama of cattle. ବ—[ସଂ. ଅହମହମିକା] କୌଣସି
हाम्बा, हामा କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠିତ
हँमा, हंमा ହେବା—Acute eagerness to do any
लालायित work; yearning. ବଣ—୧ । ଲାଳାୟିତ—
लालायित 1. Eager; hankering after; yearning
୨ । ଅଧୀରକ୍ରମରେ ଉଲ୍ଲାସ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବ
[ବ୍ୟକ୍ତି]—2. Giving vent to one's joy. ୩ ।
କାମୁକତା ପ୍ରକାଶ କରିବା [ବ୍ୟକ୍ତି]—3. Giving
vent to one's lust.

ହମ ହମ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
Hama hama hebā ଉତ୍କଣ୍ଠା ଏବଂ ଲାଳସା ପ୍ରକାଶ କରିବା—
लालायित होना 1. To express extreme eagerness
लालायित होना to do any work. ୨ । ଲାଳାୟିତ ହେବା—
2. To hanker after a thing. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ ବା
ପୁରୁଷ) କାମାତୁରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା; ହମ ହମ ହେବା—
3. To show signs of lust or amour.

ହମହମିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ
Hamahamiā କରେ—1. Expressing too much
eagerness. ୨ । ଲାଳାୟିତ—2. Hankering;
(ହମହମେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) yearning. ୩ । କାମପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ
लालायित କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
लालायित 3. Showing signs of eagerness or
yearning for the satisfaction of one's
lust.

ହମା(ମ୍ମା)—ଦେ. ବ (ସଂ. ହମ୍ଭା=ଗୋରୁଙ୍କ ରବ)—୧ । (ଶିଶୁ-
Hamā(mmā) ବଚନ) ଗୋରୁ—1. (nursery term)
हामा हंमा Cattle. ୨ । ଗୋରୁଙ୍କ ବୋବାଳି—2. Lowing
हम्बा or bellowing of cattle. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—
ଲଇଁବାର ଭଙ୍ଗି—A mode of bending one's body.

ହମାଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ [ତୁଳନା କର ସଂ. ହମ୍ଭ(=ଗୋରୁଙ୍କ ରବ) ଶବ୍ଦରୁ
Hamāgurdi ଉତ୍ପନ୍ନ ଓଡ଼ିଆ ହମା=ଗୋରୁ+ଓଡ଼ିଆ ଗୋଡ଼;
हमागुड़ि ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ]—ଦୁଇ ହାତକୁ ଓ ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁକୁ
ठेहुनिया ଭୂଇଁରେ ଲଗାଇ ଚତୁଷ୍ପଦଙ୍କ ପରି ଗୁରୁଣ୍ଡିବା; ହାମୁଡ଼େଇ
କରି ଗତି—Crawling on all fours; (a person's)
moving on all fours.

ହମା ଗୁଡ଼ି ଦେବା (ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି [ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ]—ଦୁଇ
Hamāgurdi debā (māribā) ହାତରେ ଓ ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁରେ
हामागुड़ि देओआ ଗୁରୁଣ୍ଡି କରି ଚାଲିବା; ହାମୁଡ଼େଇ କରି ଗତି
ठेहुनिया देना କରିବା—To crawl on all fours.

ହ(ହୁ)ମ ଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ [ଦେଶୀଆଳ] କ୍ରି—[ଶିଶୁ] ଆଣ୍ଠୁ ଓ ହସ୍ତ
Ha(hu) mārdibā ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୁଞ୍ଜିବା; ଗୁରୁଣ୍ଡିବା; ହାମୁଡ଼ିବା
—To crawl on all fours.

ହ(ହି)ମାନ୍(ମ୍)ଦ(ଦି)ସ୍ତା—ଦେ. ବ [ଫା. ହାୱନ୍‌ଦସ୍ତାହ୍]—ଗୁଣ୍ଡ-
Ha(bi)mā-(m)da(di)stā ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଛେଚି ଗୁଣ୍ଡ କରିବା ପାଇଁ
हमानदीस्ता ଲୁହାର ଉଦୁଖଳ ଭାଣ୍ଡ ଓ ମୁଷଳ—Iron pestle
हावानदस्ता, हमामदस्ता and mortar. [ଦ୍ର—କେହି କେହି
ଭାଣ୍ଡକୁ 'ହମାନ୍‌ଦସ୍ତା' ଓ ମୁଷଳକୁ 'ମୁଣ୍ଡ' କହନ୍ତି ।]

ହାମାର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—ଅମାର; ଧାନକୋଠି—
Hāmāra Granary for grains.

ହମା ରଡ଼ି[ବ]—ଦେ. ବ [ସଂ. ହମ୍ଭା]—ଗୋରୁମାନଙ୍କ ରବ—
Hamā rardi[ba] Lowing or bellowing of kine.
हाम्बारव हंमाराव

ହମାରିବା—ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] କ୍ରି—୧ । ହମ୍ଭାରବ କରିବା—,
Hamāribā 1. To low (said of kine).
୨ । ସ୍ନେହ କରିବା—2. To have affection.

ହମାଳ[ଳି]—ଦେ. ବ [ସଂ. ହମ୍ଭା]—ହମ୍ଭା; ଗୋରୁଙ୍କ ରବ—
Hamāla[li] हाम्बारब हंमा Lowing of kine.

ହମାଳ[ଳି] ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—[ଗୋରୁ] ହମ୍ଭାଳିବା; ରବିବା—
Hamāla(li)chhārdibā To low (said of kine).
हामलान हंमाना

ହମାଳି—ଦେ. ବ—୧ । ପ୍ରବଳ ବତାସ; ତୋଫାନ—1. High
Hamāli ঝড় बवंडर wind; tempest.
୨ । ହମାଳ [ଦେଖ]—2. Hamāla (See)

ହମାଳିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ଗୋରୁ ଅଧିକ ହମ୍ଭାଳେ—
Hamāliā 1. Lowing (kine). ୨ । ଯେଉଁଠାରେ
[ହମାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଶିଷ୍ଟାଚାର, ସୁବିଚାର ଓ ନ୍ୟାୟବିଚାର
बीचारहीन ନାହିଁ—2. (a place) Lacking
विचारहीन in justice and civility

ହମାଳି ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଗୋରୁ) ଉଲ୍ଲାସ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରି
Hamāli pasibā ନିଜ ଗୋଶାଳା ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା—
स्वेच्छाय ढुँका इच्छाय ढुकना (A cow) To rush into
the cowshed after lowing [ଲୋ—
ଗୁହାଳ ଖୋଲା ଥିଲେ ଗୋରୁ ହମାଳି ପଶେ—ଢଗ]
[ଦ୍ର—ଦୁଗ୍ଧଶାଳ ଗାଈ ଗୋଷ୍ଠରୁ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବାଛୁରୀକୁ ନ
ଦେଖିଲେ ହମାଳେ; ଗାଈମାନେ ଚରି ଫେରି ଆସି
ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ପରିଷ୍କୃତ ଗୁହାଳକୁ ପଶିବା ସମୟରେ ହମାଳନ୍ତି;
ଗାଈମାନେ ଋତୁମତୀ ହେଲେ ବୃଷସଙ୍ଗାର୍ଥୀ ହୋଇ
ହମାଳନ୍ତି; ଗାଈ ତାହାର ପ୍ରିୟ ଗାଈକୁ ଦେଖିଲେ ବା
ବାଛୁରୀକୁ ଦେଖିଲେ ହମାଳେ।]

ହମାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହମାଳି ଛାଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Hamālibā Hamāla chhārdibā (See).

ହମା ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଆଣ୍ଠୋଇ ପଡ଼ିବା—
Hamā hebā To kneel on all fours.

ହମି—ପ୍ରାଦେ· (ଉତ୍ତରଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ଅମ୍ଭେମାନେ—We.
Hami

ହମିଙ୍ଗ୍‌ବ(ବା)ର୍ଡ଼(ର୍ଡ୍)—ବୈଦେ·ବ. (ଇଂ)—ଅମେରିକାର ଏକପ୍ରକାର
Hamingba[bā]rd(rrd) ପକ୍ଷୀ—Humming bird;
ହମିଙ୍ଗ୍‌ବାର୍ଡ୍ ह्मिङ्ग बार्ड Chrysolampis Moschitus.
[ବି—ଏମାନଙ୍କ ଦେହର ରଙ୍ଗ ଅତି ଚିକଣ ।
ଏମାନଙ୍କର ଥଣ୍ଟ ଚୁଞ୍ଚ । ଏମାନେ ଫୁଲ ଉପରେ ଗୁଣୁ ଗୁଣୁ
ସ୍ୱର କରି ଅସ୍ଥିର ଭାବରେ ଉଡ଼ି ଫୁଲରୁ ସରୁଆ ଥଣ୍ଟ ଦ୍ୱାରା
ମକରନ୍ଦ ଶୋଷନ୍ତି ଓ ଫୁଲରୁ ଛୋଟ ପୋକ ଖାଆନ୍ତି ।]

ହମିଦ୍—ବୈଦେ· ବ.—(ନାମ)—ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ ବିଶେଷ—
Hamid A name amongst Mahomedans
(ହମିଦା—ସ୍ତ୍ରୀ) হামিদ हमिद

ହମିଦ୍ ଅବ୍‌ଦୁଲ୍ [ଲ୍ଲା]—ଦେ· ବ (ନାମ)—ଉତ୍ତର ଆଫ୍ରିକାର ଅଧିବାସୀ
Hamid abdul[llā] 'ରିଫ୍' ନାମଧାରୀ ମୁସଲମାନଙ୍କ ନେତା—
হামিদ অবদুল हमिद अबदुल्ला Abdul Hamid the
famous leader of the Riffs of North
Africa. [ବି—ଏ ଅପଣା ଜାତିକୁ ସ୍ପେନ୍ ଦେଶ-
ବାସୀଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ୬।୭ ବର୍ଷ ସ୍ପେନ୍ ଓ
ଫ୍ରାନ୍‌ସ୍ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ବିଶେଷ
ସାହସର ପରିଚୟ ଦେଇ ଅବଶେଷରେ ୧୯୨୬ ସାଲରେ
ପରାସ୍ତ ହୋଇ ନିର୍ବାସିତ ହେଲେ ।]

ହମିଦା ବେଗମ୍—ବୈଦେ. ବ. (ନାମ)—ମୋଗଲ୍ ସମ୍ରାଟ୍ ଆକବରଙ୍କ
Hamidā begam ଜନନୀ—Name of the mother of
हमिदाबेगम হমীদাবেগম Akbar, the Great.

ହମିର ଦେଓ—ଦେ. ବ,—ଚୌହାନ ବଂଶର ପାଟଣା ଶାଖା ରାଜ ବଂଶର
Hamir Deo ଆଦି ପୁରୁଷ—Name of the progenetor
of the royal Chouhan family of the
Patna State.
[ବି—ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ରମାଇଦେଓ ପାଟଣାରେ ଚୌହାନ
ବଂଶ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ହମିରଦେଓ ଗଡ଼ିଅଲ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ
କରିଥିଲେ (କୋଶଳେନ ପଟ୍ଟନାୟକ)]

ହମି(ମେ)ଶା—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ—(ଫା. ହାମେଶା)—ସର୍ବଦା—
Hami(me)sā হমেশা हमेशा Always; constantly.

ହମ୍ପା(ମ୍ପେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମ୍ପି କାର ଶିଜନ୍ତରୂପ—To cause
Hampā(mpe)ibā হাঁপান हाँफना another to gasp.

ହମ୍ପାଲ(ଳି)—ଦେ. ବ—ହାମ୍ପୋଳି (ଦେଖ)—Hāmpoli (See).
Hampāla(li)

ହମ୍ପାଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମ୍ପୋଳି ମାରିବା; ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇବା—
Hampāliba হাঁপছাড়া हाँफना To gasp; to sigh.

ହମ୍ପ୍ରି ଡେଭିସ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ
Hamphri debhis ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଜ୍ଞାନିକ—The late
হাম্প্রি ড্যাভিস্ famous English scentist Sir Hum-
हँम्प्रिडेविस) phrey Davis. [ବି—ଏ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ
ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ଅବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ଓ କୋଇଲାଖଣି
ମଧ୍ୟରୁ ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପ ଲାଗିଲେ ଜଳି ନ ଉଠିବା ଭଳି
ଡାଇଭିଆ ଲଣ୍ଠନ ଅବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।]

ହମ୍ବର୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପୂର୍ବ ସାମୁଦ୍ରର ଗୋଟିଏ
Hambar ନଦୀର ନାମ—The river Humber in
হম্বর हंबर England. ବୈଦେ. ବ
হাম্বর हामर (ଇଂ ହାମର୍=ହାତୁଡ଼ି; ଉତ୍ତରଅ
ଭାଷା)—ଅଦାଲତରେ ବିକିବା ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଲାମ,
ଯାହାକୁ ହାକିମ ୭ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ପାରନ୍ତି—
Hammer. [ଉ—୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ଜମିଦାର
ନିଲାମ ଡାକ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୧୫ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଲାମ
ହମ୍ବରରେ ରହିଲା—ଫକୀରମୋହନ ।] [ବି—ନିଲାମ
ଡାକ ହେଲାବେଳେ ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଡାକ ପରେ ଶେଷ
ଡାକ (ତିନି) ହେଲାବେଳେ ହାକିମ ଯେଉଁ ହାତୁଡ଼ି
[ହାମର୍] ଧରିଥାଆନ୍ତି, ତାକୁ ଟେବୁଲ ଉପରେ ବାଡ଼େଇ
ଦିଅନ୍ତି ଓ ହାମର୍ ବାଡ଼େଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଲାମଡାକର
ସମାପ୍ତି ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଡାକରେ 'ତିନି' ହୋଇ
ହମ୍ବର୍ ବାଡ଼ିଅଯାଏ, ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଲାମ ଖରିଦଦାର
ବୋଲି ଘୋଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ୧ ଓ ୨ ଡାକ ହୋଇ '୩'
ଡାକ ହୋଇ ନ ଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ନିଲାମ ଅନ୍ୟ ତାରିଖକୁ
ଘୁଞ୍ଚିଗଲେ 'ଉକ୍ତ ନିଲାମ ହମ୍ବର୍‌ରେ ରହିଲା' ବୋଲିଯାଏ ।]

ହମ୍ବା—ସଂ· ବ (ସ ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକାରୀ ଶବ୍ଦ)—ଗୋରୁଙ୍କ ରବ—Lowing
Hambā of kine. ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର]
হাম্বা हंभा ବ ଓ ବଣ—ମୁହଁ ମାଡ଼ିହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା—
ଅନ୍ୟ ସ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— Lying with the face to
ହମ୍ବା, ହମ୍ବାରେ, ରେଭଣ, the ground. [ଉ—ସେ ହମ୍ବା
ରମ୍ଭା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।]

ହମ୍ବା ରଡ଼ି—ଦେ. ବ (ସ ହମ୍ବାରବ)—ହମ୍ବା ରବ—Lowing of
Hambā rardi kine. (ଉ—ଧୂଳି ଉଡ଼ାଇଣ
হাম্বারব हंभारव ଦାଣ୍ଡେ କରି ହମ୍ବାରଡ଼ି,
ଆସୁଛନ୍ତି ଗୋରୁପଲ ଗୋଠରୁ ବାହୁଡ଼ି—ମଧୁସୂଦନ)

ହମ୍ବା ରବ—ସ. ବ—ଗୋରୁମାନଙ୍କ ହମ୍ବା—
Hambā raba Lowing of kine.

ହମ୍ବା ରବ—ଦେ. ବ—ହମ୍ବାରବ [ଦେଖ]—Hambāraba (See)
হাম্বারাব हंभारव (ଉ—ହୁଙ୍କାର ହମ୍ବାରବ କରି,
କ୍ଷୀର ସ୍ରବଇ ଚଉ ଗୁରୁ—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ହମ୍ବାଳ(ଳି)—ଦେ. ବ (ସ. ହମ୍ବା)—ହମ୍ପାଳ (ଦେଖ)—
Hambāla(li) Hamāla (See).

ହମ୍ବାଳ(ଳି) ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହମ୍ବା ରବ କରିବା—
Hambāla(li) chhārdiba To low (said of kine).
হামলা हमा करना

ହମ୍ବାଳ(ଳୁ)ଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ —ହମ୍ପାଳଅ (ଦେଖ)—
Hambāli(lu)ā Hamālia (See).
ହମ୍ବେଲେଇ, ହମ୍ବାଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହମ୍ଭା—ସଂ. ବ [ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ]—ହମ୍ବା (ଦେଖ)—
Hambhā Hambā (See).

ହମ୍ମ୍ ଧାତୁ—ସଂ—ଗତି କରିବା—
Hamm root To move.

ହମ୍ମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ସଂ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହମ୍ବା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hammā (etc) Hambā etc (See)
ଦେଶ. ବି—ହମା (ଦେଖ)—Hamā (See).

ହମ୍ମାଗୁଡ଼ି—ଦେ. ଚ—ହମାଗୁଡ଼ି (ଦେଖ)—
Hammāgurdi Hamāgurdi (See).

ହମ୍ମାଲ(ଳି)—ଦେ. ବି—ହମାଲ (ଦେଖ)—
Hammāla(li) Hamāla (See).

ହମ୍ମାଲ(ଲୁ)ଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ହମାଲଆ (ଦେଖ)—
Hammāli(lu)ā Hamāliā (See).
(ହମ୍ମାଲେଇ, ହମ୍ମାଲୋଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହମ୍ମାଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହମାଲଛାଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hammāliba Hamāla chhārdibā (See)

ହଯ୍[ଇତ୍ୟାଦି]—ବୈଦେ. ବ—ହଜ୍ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Haj (etc) Haj etc [See).

ହଯ୍‌ଗ(ବ)ଯ୍ [ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ଅ—ହଜ୍‌ଗଜ୍ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Hajga(ba)j [etc] Hajgaj etc (See)

ହଯ୍‌ଗ[ବ]ଯିଆ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—ହଜ୍‌ଗଜିଆ [ଦେଖ]—
Hajga(ba)jiā Haj-gajiā (See).
[ହଯ୍‌ଗ(ବ)ଯୀ, ହଯଗ(ବ)ଯେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହଯ୍‌ମି (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବଣ—ହଜମି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Haj-mi (etc) Hajami etc (See)

ହଯ୍‌ରତ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହଜ୍‌ରତ୍ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Haj-rat (etc) Haj-rat etc (See)

ହଯ—ଦେ. ବ—ହିଜ (ଦେଖ)—
Haja Haja (See.)

ହଯବରଲ—ଦେ. ବ—୧। ବ୍ୟସ୍ତ; ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—1. Unsettled;
Hajabarala mismanaged. ୨। ଅନିୟମିତ;
हयवरल गड़बड़ ଲୃଙ୍ଖଳାହୀନ—2. Unregulated; irregular.
୩। ଗୋଳମାଳଆ—3. Confused. [ଉ—ସିଲ୍ଲଟା
ବହି ସୁଦ୍ଧାକ ହଯବରଲ କରି ପକେଇ ଦେଇ କୋଉ ଅଡେ
ବୁଲୁଛି।]

ହଯା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହଜା (ଦେଖ)—
Hajā Hajā (See).

ହଯାର—ବୈଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହଜାର (ଦେଖ)—
Hajāra Hajāra (See).

ହଯାରି—ବୈଦେ. ବ—ହଜାରି (ଦେଖ)—
Hajāri Hajāri (See).

ହଯାରୁ[ରୁଁ]ହଯାର—ବୈଦେ.ବଣ ଓ କ୍ରି—ହଜାରୁ ହଜାର [ଦେଖ]—
Hajāru(run)hajāra Hajāruhajāra (See).

ହଯାରେ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହଜାରେ [ଦେଖ]—
Hajāre Hajāre (See)

ହଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଜିବା [ଦେଖ]
Hajibā [ହଯା(ଯୋ)ଇବା—ଣିଜନ୍ତ] Hajibā [See]

ହଯୁର୍—ବୈଦେ. ବ ଓ ଅ—ହଜୁର [ଦେଖ]—
Hajur Hajur (See)

ହଯୁରି—ଦେ. ବ. ଓ ବଣ—ହଜୁରି [ଦେଖ]
Hajuri Hajuri (See).

ହଯେ(ଯା)ଇବା—ଦେ. ବ—ହଜେଇବା (ଦେଖ)—
Haje(jā)ibā Hajeibā (See)

ହୟ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧। ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨। କ୍ଲାନ୍ତ
Haya (root) ହେବା—2. To be tierd.

ହୟ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ହୟଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ଘୋଟକ; ଘୋଡ଼ା
Haya —1. The horse ୨। ଇନ୍ଦ୍ର—2. God Indra.
(ହୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ସାତ ସଂଖ୍ୟା (ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ୭ଟି ଅଶ୍ୱ ଥିବାରୁ)—
3. The number seven.

ହୟକାତରା[କାତରିକା]—ସଂ. ବି—ଔଷଧବୃକ୍ଷବିଶେଷ—Name of a
Hayakātarā [kātarikā] tree used in medicine
(ଦ୍ର—ଏହା ଉଷ୍ଣ, ବାତଘ୍ନ, ପାଚକ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ])

ହୟ ଗନ୍ଧ—ସଂ. ବ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହୟ ପରି ଗନ୍ଧ ଯାହାର]—କାଚଲବଣ
Haya gandha [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—A sort of salt.

ହୟଗନ୍ଧା—ସଂ. ବି—୧। ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା ବୃକ୍ଷ [ହେମମାଳା] [ଦେଖ]—
Hayagandhā 1. Aśwagandhā bruksha (See).
୨। ଅଜମୋଦା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
2. Ajamodā (See)

ହୟଗ୍ରୀବ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହୟର ଗ୍ରୀବା ପରି ଗ୍ରୀବା ଯାହାର,
Hayagriba ହୟ+ଗ୍ରୀବା]—ଯାହାର ବେକ ଘୋଡ଼ାର
[ହୟଗ୍ରୀବା—ସ୍ତ୍ରୀ] ବେକ ପରି ଲମ୍ବା—Having a
long neck like that of a horse. ବ. ପୁଂ—
୧। ଶାଳଗ୍ରାମବିଶେଷ—1. A sort of Śālagrāma.
[ଶାଳଗ୍ରାମ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]—(See notes under
Śālagrāma]. ୩। ଦୈତ୍ୟବିଶେଷ [ଦ୍ର—ଏ
ଦୈତ୍ୟକୁ ବିଷ୍ଣୁ ମତ୍ସ୍ୟାବତାରରେ ବଧ କରି ମଧୁଟୈଟଭଙ୍କ
ଦ୍ୱାରା ହୃତ ବେଦକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ [ମହାଭାରତ,
କାଳିକାପୁରାଣ]—3. Name of a demon killed
by Bishnu in his Fish-incarnation. (ଉ—
ମାସ୍ଯାଙ୍କ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଦାନବ, ନାମ ତାହାର ହୟଗ୍ରୀବ—
ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ।]—୪। ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅବତାରବିଶେଷ
[ପୌରାଣିକରେ ନୃସିଂହାବତାର]—4. An incarna-
हयग्रीव हयग्रीव of Bishnu. ଦେ. ବ. ପୁଂ—
ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହୟଗ୍ରୀବହା—ସଂ. ବ. ପୁଂ [ହୟଗ୍ରୀବ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍—
Hayagribahā ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishnu.

ହୟଗ୍ରୀବା — ସ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହୟଗ୍ରୀବ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) — ହୟଗ୍ରୀବର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ —
Hayagribā Feminine form of Hayagriba.
" ବି. ସ୍ତ୍ରୀ — ଦୁର୍ଗା [ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କ ନାମ] —
One of the names of Goddess Durgā.

ହୟଙ୍କଶ — ସ. ବି (ସ. ହୟଂ = ଘୋଡ଼ାଙ୍କୁ + କଶ୍ ଧାତୁ = ଚଳାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ) — ଇନ୍ଦ୍ର-ସାରଥି, ମାତଳି —
Hayaṅkasha
A name of the charioteer of Indra.

ହୟଙ୍ଗବୀନ — ଗ୍ରା. ବି [ସ. ହୈୟଙ୍ଗବୀନର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ] —
Hayangabina ହୈୟଙ୍ଗବୀନ, ସଦ୍ୟଃପ୍ରସ୍ତୁତ ଘୃତ —
ହୟଙ୍ଗବୀନ हयंगवीन Fresh ghee.
[ପ୍ର — ତୁମ୍ଭମାନେ ଲବଣୀ ଦେହ ସମାନ, ଭଲେ ହେଲଟି ହୟଙ୍ଗବୀନ । ଭକ୍ତ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।]

ହୟଜ୍ଞ — ସ. ବି. [ହୟ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ] — ୧ । ହୟାୟୁର୍ବେଦଜ୍ଞ;
Hayajña ଅଶ୍ୱାୟୁର୍ବେଦଜ୍ଞ — 1. A person versed in veterinary science; a vet. ୨ । ଅଶ୍ୱପାଳ; ସଇସ — 2. Groom; syce.

ହୟନ — ସ. ବି [ହୟ ଧାତୁ + କର. ଅନ] — କର୍ଣ୍ଣୀରଥ; ଅଚ୍ଛାଦିତ
Hayana ଶକଟ; ଛାଇଥିବା [ଅମର] — A cart with a
(ଭୟନ — ଅନ୍ୟରୂପ) thatch.

ହୟପୁଚ୍ଛିକା (ପୁଚ୍ଛୀ) — ସଂ. ବି — ମାଷପର୍ଣ୍ଣୀ (ଅମର) [ଦେଖ]
Hayapuchchhikā (puchchhī) Māshaparṇṇī [See]

ହୟ ପ୍ରିୟ — ସଂ. ବି. (ତଦ୍ଧିତ ଭଳି; ଏହି ଘୋଡ଼ାର ପ୍ରିୟଖାଦ୍ୟ
Haya priya ଥିବାରୁ) — ଯବ; ଯବଧାନ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର] —
Barley;

ହୟପ୍ରିୟା — ସଂ. ବି — ୧ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଖ) —
Hayapriyā 1. Aśwagandhā (See) ୨ । ଖର୍ଜ୍ଜୁରୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ) — 2. Kharjjurī (See)

ହୟ ବାହନ — ସଂ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) — ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର; ରେବନ୍ତ
Haya bāhana (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) — 1. A name of Rebanta, the son of the Sun-god. ୨ । କୁବେର (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) — 2. The Hindu God of wealth.

ହୟବାହନ ଶଙ୍କର — ସଂ. ବି — ରକ୍ତକାଞ୍ଚନ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) —
Hayabahana śaṅkara The red-flowered variety of Bouhinia Variegata tree.

ହୟ ମାର(ମାରକ) — ସଂ. ବି — କରବୀର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) —
Haya māra (māraka) Nerium Odorum; Apocynacae.

ହୟ ମାରଣ — ସଂ. ବି — ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) —
Hayamāraṇa The pipal tree.

ହୟ ମୁଖ — ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହୟର ମୁଖପରି ମୁଖ ଯାହାର) —
Hayamukha ହୟର ମୁଖ ସଦୃଶ ମୁଖ ବିଶିଷ୍ଟ — Having the face
(ହୟମୁଖୀ — ସ୍ତ୍ରୀ) like that of a horse. ସଂ. ବି — ୧। ହୟଗ୍ରୀବ (ଦେଖ) — 2. Hayagriba (See). ୨ । (ତତ୍ପୁରୁଷ) ଘୋଡ଼ାର ମୁହଁ — 2. The face of the horse.

ହୟ ମେଧ — ସଂ. ବି — ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ —
Haya medha A vedic sacrifie in which a horse is the victim.

ହୟରାଣ (ଇତ୍ୟାଦି) — ବୈଦେ. ବି ଓ ବଣ — ହଇରାଣ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)-
Hayarāṇa (etc) Hairāṇa etc (See)
(ଭ୍ର — ସେଇ ସେଇ ଠକା ଦାଣ୍ଡଲ କରି କରି ବୁଢ଼ା ପଟ୍ଟନାୟକ ହୟରାଣ — ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)

ହୟରାଣିଆ — ଦେ. ବଣ — ହଇରାଣିଆ (ଦେଖ)
Hayarāṇiā Hairāṇiā (See)

ହୟ ଶକୁନ — ସଂ. ବି — ଘୋଡ଼ାର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖି ଅଶ୍ୱସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଭଲ-
Hayaśakuna ମନ୍ଦ ସ୍ଥିର କରାଯିବା ଶାସ୍ତ୍ର — A science by which the master's future can be foretold from the movements of a horse.
[ପ୍ର — ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ା ଦାନ୍ତ ଅଗ୍ନିକୁ ମୁହଁ କରି ହ୍ରେଷାରବ କରେ, ଡାହାଣ ପାଦଦ୍ୱାରା ଭୂଇଁ ଖୋଳେ ଓ ନିଜର ଦକ୍ଷିଣାଙ୍ଗକୁ କୁଣ୍ଡାଇ ଦିଏ, ସେ ଘୋଡ଼ା ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚପଦ ଓ ବିଜୟ ଅର୍ପିବ — ବସନ୍ତରାଜ. ହୟଶକୁନ ।]

ହୟ ଶାଳା — ସଂ. ବି — ଅଶ୍ୱଶାଳା —
Hayaśāla A stable.
[ପ୍ର — ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ଓ ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉପଦେଶ ଅଛି ଯେ, ଅଶ୍ୱଶାଳା ଏପରି ନିର୍ମିତ ହେବା ଦରକାର ଯେ, ସେଥିରେ ଘୋଡ଼ାମାନେ ଉତ୍ତରମୁଖ ବା ଦକ୍ଷିଣମୁଖ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରିବେ । ଅଶ୍ୱଶାଳାରେ ସର୍ବଦା ଦୀପ ଜଳିବ । ଅଶ୍ୱଶାଳା ନିକଟରେ ଛେଳି, ମାଙ୍କଡ଼, କୁକୁଡ଼ା, ମର୍କଟ, ଛେଳ, ଏମାନଙ୍କୁ ରଖିବ । ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ଅଶ୍ୱଶାଳାରୁ ଘୋଡ଼ାର ଲଣ୍ଡି ଓ ମୂତ୍ର ବାହାର କରିବ ନାହିଁ ।]

ହୟ ଶାସ୍ତ୍ର — ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ) — ଅଶ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର; ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା
Haya śāstra ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷଣ ଓ ରୋଗାଦି ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଭୃତି କରାଯାଏ — Veterinary science.

ହୟ ଶିକ୍ଷା — ସଂ. ବି (ତତ୍ପୁରୁଷ) — ଘୋଡ଼ାକୁ ବଶ କରିବା —
Haya sikshā The training or breaking of a horse.

ହୟ ଶୀର୍ଷ — ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି) — ହୟମୁଖ; ହୟର ମସ୍ତକପରି
Haya śirsha ମସ୍ତକ ଯାହାର — Having the head of a
(ହୟଶୀର୍ଷା — ସ୍ତ୍ରୀ) horse.

ହୟା — ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) — ୧ । ଅଶ୍ୱିନୀ; ଘୋଡ଼ୀ —
Hayā 1. Mare. ୨ । ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ) — 2. Aśwagandhā (See)

ହୟାଙ୍କାର — ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଭୟଙ୍କର) — ୧ । ଭୟଙ୍କର — 1. Frightful; terrible. ୨ । ଅତି ପାଟିକାର — 2. Very
Hayāṅkāra

ଭয়ঙ্কর मयंकर tall. ୩ । ଅତି ସ୍ଥୂଳ—3. Very stout.

ହୟାତ୍—ଦେ. ବ (ଅ)—ଜୀବତ କାଳ—
Hayāt জীবনকাল जीन्दगी Life-time.

ହୟାତ୍ ଭର (ଭରିରେ) - ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଜୀବତକାଳ ମଧ୍ୟରେ—
Hayāt bhari (bharire) In the course of a life-
জীবনে time. (ଯଥା—ଯେଉଁ ସାଥିମାନେ ମୋ ପର ଅଯୋଗ୍ୟ
जींदगीमें କାମ ପାଇଁ ବାଜାଖାଣି ଖଞ୍ଜିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଉପକାର
ମୁଁ ହୟାତ୍‌ଭରରେ ସୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ ।]

ହୟାଧ୍ୟକ୍ଷ—ସ ବ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) —ଅଶ୍ୱାଧ୍ୟକ୍ଷ; ସଇସମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର-
Hayādhyaksha The head syce.

ହୟାନ୍ତ(ନ୍ତି)—ଦେ. ବଣ (ସ. ଭୟଙ୍କର)—୧ । ଅତି ଭୟଙ୍କର;
Hayanta(nti) ଭୟାନକ—1. Very fright-
ভয়ঙ্কর भयंकर ful; terrible.

ହୟାନ୍ତକ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହୟାନ୍ତିଆ }
୨ । ଭୟଙ୍କର ରୂପବିଶିଷ୍ଟ—2. Having a terrible appearance. ୩ । ଅତି ଦୀର୍ଘକାୟ—3 Very tall. ୪ । ଅତି ସ୍ଥୂଳକାୟ—4. Very stout.

ହୟାନନ୍ଦ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୟମାନଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ହୁଏ ଯାହାଦ୍ୱାରା;
Hayānanda ଏହା ଘୋଡ଼ାମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଖାଦ୍ୟ
ଥିବାରୁ)—ମୁଗ; ମୁଗ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—A sort of grain; Phaseolus Moonga.

ହୟାୟୁର୍ବେଦ—ସ ବ—ଅଶ୍ୱ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର-Veterinary science.
Hayāyurbeda [ଦ — ଗରୁଡ଼ପୁରାଣ ୨୦୭
ଅଧ୍ୟାୟରେ ହୟାୟୁର୍ବେଦ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]

ହୟାରି—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କରବୀର (ରତ୍ନମାଳା ଦେଖ)—
Hayāri Karabīra (See)

ହୟାରୋହ - ଦେ. ବ (ସ. 'ହୟାରୋହୀ')—ଅଶ୍ୱାରୋହୀ—
Hayāroha A horse-rider. [ଉ—
ঘোড়সবার घोड़सवार] ହୟାରୋହମାନେ
ଯେ ଗଜାରୋହ ଭୂଲ, ଭୂଶରୁ ବାଣ ବାହୁଳକର ଯୁଦ୍ଧ କଲେ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ ।]

ହୟାଶନା—ସଂ ବ—ଶଲ୍ଲକୀ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hayāsanā Indian olibanum plant.

ହୟାହ୍ୱୟା—ସଂ ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଅଶ୍ୱଗନ୍ଧା —
Hoyāhwayā Withania Somnifera (tree)

ହୟି—ଦେ. ଅ—ହଇ (ଦେଖ)—
Hayi Hai (See)

ହୟିଏ(ହେ)—ଦେ. ଅ—ହଇଏ (ଦେଖ)—
Hayie(he) Haie (See)

ହୟିକତ୍—କୈଦେ. ବ—ହଇକତ୍ (ଦେଖ)—
Hayikat Haikat (See)

ହୟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି ହଁ କରିବା; ସମ୍ମତି ଦେବା —
Hayi karibā To agree; to answer in the
হ্যাঁবোলা हाँ करना affirmative.

ହୟିକିଅତ୍—ଦେ. ବ—ହକିକତ୍ (ଦେଖ)—
Hayikiat Hakikat (See)
(ହୟିକୀତ୍, ହଇକତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୟିକିରେ—ଦେ. ଅ—ହଇକିରେ (ଦେଖ)—
Hayikire Haikire (See)

ହୟି(ୟିଁ)ଚୟି(ୟିଁ)—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହଇଚଇ (ଦେଖ) —
Hayi(yiṅ)chayi(yiṅ) Haichai (See)

ହୟିଜା—ଦେ. ବ—ହଇଜା (ଦେଖ)—
Hayijā Haijā (See)

ହୟିବେ—ଦେ. ଅ (ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ) - ହଇବେ (ଦେଖ)
Hayibe Haibe [See]
ହୟିବେ (ପୁରୁଷପ୍ରତି)
ହୟିବେ ହେ (ପୁରୁଷପ୍ରତି)
ହୟିଲେ (ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି ଅନ୍ୟରୂପ)
(ହୟିଲୋ ହେ (ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି)
ହୟିହେ[ହୋ] (ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି) (ସମ୍ମାନାର୍ଥ)

ହୟିରୋଜ୍ - ଦେ. ଅ—ହଇରୋଜ୍ (ଦେଖ)—
Hayiroj Hairoj (See)

ହୟିହୟ—ଗ୍ରା. ବ—ହୈହୟ [ଦେଖ]—
Hayihaya Haihaya [See]

ହୟିହୟି—ଦେ. ଅ—ହଇହଇ (ଦେଖ)
Hayihayi Haihai (See)

ହୟେ—ଦେ. ଅ—ହଇହେ [ଦେଖ] -
Haye Haihe [See]
(ହୟେ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହର୍—କୈଦେ. ବଣ (ଫା)—୧ । ପ୍ରତି; ପ୍ରତ୍ୟେକ—1. Every.
Har হর हर ୨ । ସମସ୍ତ; ସବୁ—
2. All. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ କେତେ ଶବ୍ଦ ଆଗେ ଲାଗେ ।
ଯଥା—ହର୍‌କିସମ୍, ହର୍‌ଘଡ଼ି; ହର୍‌ଦମ୍ ।] ଦେ କ୍ରି—
'ତୁ' କର୍ତ୍ତା ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ 'ହରିବା' କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରେ
ଆକାର—The form of the verb 'Haribā' with the nominative 'thou' in the imperative mood.

ହର୍‌କତ୍—କୈଦେ. ବ—୧ । କଷ୍ଟ—1. Difficulty; trouble.
Har-kat ୨ । ବିଘ୍ନ—2. Obstacle; hindrance.
নাকাল हरकत ୩ । ଅସୁବିଧା—3. Inconvenience. ୪ । ମନ୍ଦ ଓ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥା—
4. Bad and needy condition. କୈଦେ-
ବଣ—୧ । ଅସୁବିଧାଗ୍ରସ୍ତ—1. Undergoing inconvenience. ୨ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ—2. Needy

ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହରକ୍ତ—Teased.

ହର୍‌କତ୍ କରିବା - ଦେ. କ୍ରି—୧ । କଷ୍ଟ ଦେବା—1. To give
Har-kat kariba trouble. ୨ । କଷ୍ଟରେ
नाकाल करा हरकत करना ପକାଇବା—2. To
put a person to difficulty. ୩ । ଅସୁବିଧାରେ
ପକାଇବା—3. To put into inconvenience.,
ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] କ୍ରି—ହରକ୍ତ କରିବା—
To tease

ହର୍‌କତ୍‌ରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଷ୍ଟମୟ ବା ଅସୁବିଧା ଗ୍ରସ୍ତ ବା ଅଭାବ
Har-katre pardiba ଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପତିତ ହେବା-To be
हयबाणेपडा in trouble or inconvenience or want.
हरकतमेपदना

ହର୍‌କତ୍ ହେବା - ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବା—1. To
Har-kat heba feel inconvenience. ୨ । କଷ୍ଟ
नाकाल हओया ଭୋଗ କରିବା—2. To be troubled. ୩ ।
हरकतहोना ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ହେବା—3. To be in want.

ହରକତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅସୁବିଧା ଯୁକ୍ତ-1. Full of the con-
Har-katia venience. ୨ । କଷ୍ଟଜନକ—2. Trouble
नाकाले some. ୩ । ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ (ଅବସ୍ଥା)—3. Needy
हरकतकरनेवाला (condition) ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ—୧ । ଯେ
ହରକତ କରେ; ଯେ ଅନ୍ୟକୁ କଷ୍ଟରେ ବା ହରକତରେ
ପକାଏ—1. Putting another into trouble
or difficulty. ୨ । ଯେ ହରକତ ଭୁଞ୍ଜେ; ଯେ କଲେ
କଷ୍ଟରେ ବା ଦୁଃଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ-2. One who is in
trouble or inconvenience.

ହର୍‌କରା ବୈଦେ. ବି (ପା. ହର୍‌କାର୍)—୧ । ସମ୍ବାଦ ବାହକ—
Har-kara 1. Messenger. ୨ । ପ୍ରତିହାରୀ; ଚିଠିଅଣା—
हरकरा 2. Message carrier. ୩ । ଦ୍ରୁତଗାମୀ; ପିଅନ,
हरकारा ପିଅଦା; ଧାଇକ—3. A running footman;
a runner ୪ । ଦୂତ; ଚର—4. A herald.
୫ । ଡାକ ଚିଠି ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି;ଡାକବାଲା-5. Postman.
୬ । ପତ୍ର ବାହକ—6. Letter-carrier

ହର୍‌କିସମ୍—ବୈଦେ. ବି (ପା)—୧ । ସବୁ ପ୍ରକାର—1. All sorts.
Har-kisam ୨ । ନାନା ପ୍ରକାର—2. Various sorts. ୩ ।
हरेकरकम ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରକାର—3. Every kind. ବିଣ—
हरकिसम ୧ । ସବୁ ପ୍ରକାରର-1. Of all sorts. ୨ । ପ୍ରତ୍ୟେକ
ରକମର—2. Of every kind. ୩ । ନାନା ପ୍ରକାରର;
3. Of various sorts.

ହର୍‌ଖନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—(ପା- ହର + ସଂ କ୍ଷଣ)—ଅନୁକ୍ଷଣ
Harkhan Constantly; every moment.

ହରଗଉରୀ (ରୀ)—ଦେ. ବି—ହରଗଉରୀ (ଦେଖ)—
Hara-goura (ri) Haragoura (See)
[ହର୍‌ଗୌରୀ (ରୀ)—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ]

ହରଗିଜ୍—ବୈଦେ. ଅ (ପା)—କଦାପି; ଅର୍ଥେ—1. At all.
Hargij ୨ । କେବେହିଁ—2. Ever.
মোটেই हरगीय

ହର୍‌ଘଡ଼ି—ଦେ. ଅ (ଅ. ହର + ସଂ ଘଟି)—୧ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ—
Har-ghardi 1. At every moment. [କ୍ରି—ବେ କଥା
হরঘড়ী ମୋର ମନକୁ ବେଳେବେଳେ ପଡ଼େ—ବାପୁ ସିନା
हरघड़ी ଗୃହେଁ ତୁମ୍ଭକୁ ହରଘଡ଼ି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ
ବନ] ୨ । ସଦା; ସର୍ବଦା—2. Always. [କ୍ରି—
ହରଘଡ଼ି ଭଲକଥା, କରୁଥିବା ତୁହେ ଚନ୍ଦ୍ରା—ବାଲକୃଷ୍ଣ.
ଚନ୍ଦ୍ରାଙ୍କ ଅଭିନାପୁଅ] ୩ । ପୁନଃ ପୁନଃ—
3. Repeatedly.

ହର୍‌ଡ଼ା - ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ) ବି—ହରଡ଼ା—
Har-rda Myrobalan.
[ହିଡ଼ଡ଼ା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ (ରି) ତନ—ଦେ. ବି—ତାସ୍ ଖେଳରେ ନାଲପାନ ରଙ୍ଗ ଓ ସେହି
Har-(ri) tan ରଙ୍ଗରେ ଚିହ୍ନିତ ୧୩ ଖଣ୍ଡ ତାସ୍—The set
হরতন of 13 heart cards in the game of cards and
लालपान the said red mark.

ହର୍‌ତରଫ୍—ବୈଦେ. ବି (ପା)—୧ । ନାନାଦିଗ—1. Various
Har-taraf directions. ୨ । ସବୁଆଡ଼—2. All sides
নানাদিগ, সবদিগ ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିଗ—3. Every side.
हरतरफ

ହର୍‌ତାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ=ହାଟ ଓ ତାଳକ=ଗୃହ, ଦୋକାନରେ
Har-tala ଗୃହ ପକାଇ ବିକା କିଣା ବନ୍ଦ କରିବା)—ଜାତୀୟ
হরতাল [illegible] କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରତି ଅସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ ସୂଚକ
हड़ताल ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରିବା ପ୍ରଥା—1. Closing of
shops as a mark of passive resistance.
୨ । ଧର୍ମଘଟ—2. A strike. [କ୍ରି—ମହାତ୍ମା
ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବଳବାନ୍ ରାଜଶକ୍ତିକୁ
ବଳଦ୍ୱାରା କବଜ୍ କରି ନପାରି ହର୍‌ତାଳ ଦ୍ୱାରା ନଜର
ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଶିଖି ଅଛନ୍ତି] ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ)
ବି—ହରିତାଳ—Yellow orpiment.

ହର୍‌ତାଳି—ଦେ. ବିଣ—ହରିତାଳି (ଦେଖ)—
Har-tali Haritali (See)

ହର୍‌ତାଳି(ଳି) କା—ଦେ. ବି—ହରତାଳିକା (ଦେଖ)—
Har-tali(li)ka Haratalika (See)

ହର୍‌ଦଫା—ବୈଦେ. ଅ (ପା)—ପ୍ରତିଥର—
Har-dapha Every time; each time.
প্রতিবার हरदफा

ହର୍‌ଦମ୍—ବୈଦେ. ଅ(ପା)—୧। ହର୍‌ଘଡ଼ି; ସବୁବେଳେ; ସର୍ବଦା—
Har-dam 1. Always; constantly. ୨ । ଶୁକୁଳ
হরদম हरदम ଅବସ୍ଥାରେ ସବୁବେଳେ—

2 Without interruption. ବଣ—ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ—Uninterrupted; constant.

ହର୍‌ଦମ୍‌ ପେଲା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଅଶ୍ଳୀଳ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବଦା
Har-dam-pelā କାମପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ କରିବାରେ ରତ-
লম্পট कंपट 1. Constantly addicted
ହର୍‌ଦମ ପେଲି } ସ୍ତ୍ରୀ— to sexual enjoyment.
ହରଦମ ପେଲେଇ } ୨ । ଅତି କାମୁକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
2. Very lustful; libidinous.

ହର୍‌ଦର୍‌—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—ବସ୍ତୁ ବସ୍ତୁର ହାରାହାରି ମୂଲ୍ୟ—
Har-dar Nett price; average price or rate.
हरदर हाराहारी ବଣ—ହାରାହାରି—
Nett; average. ଦେ· କ୍ରି. ବଣ—ହାରାହାରି
[ହର୍‌ହରନେ, ହର୍‌ନେ—ଅନ୍ୟ କ୍ରି· ବଣ ରୂପ] ହାରାରେ—
On the average; on an average.

ହର୍‌ଦିବା—ଗ୍ରାଦେ. କ୍ରି—ହର୍ଦିବା (ଦେଖ)
Har-dibā Hardibā (See)

ହର୍‌ଦୁଆର—ଦେ. ବ (ନାମ) (ସ ହରଦ୍ୱାର)—ହରଦ୍ୱାର (ଦେଖ)
Har-duār Haridwār (See)
(ହର୍‌ଦ୍ୱାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହର୍‌ନ—ଦେ. ବ—ହର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—
Har-n Harnn [See].

ହର୍‌ନବାବି-ଦେ. ବଣ—୧ । ବଡ଼ଲୋକିଆ; ନବାବଙ୍କର ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ
Har-nabābi ଉପଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ)—1. (acrt)
বড়লোকী, বড়মানষী नवाबी Befitting a
Nabob or rich man [ଯଥା—ହର୍‌ନବାବି ଚାଲ୍‌ଚଳନ; ହର୍‌ନବାବି ଢଙ୍ଗ, ଦେଖିବାକୁ ଖରଚ ।]
୨ । ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତିର ସମସ୍ତ ଆୟ ରାଜ୍ୟର ନବାବଙ୍କ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖରଚରେ ଲାଗେ—
2. (a property) All the income of which is applied to the personal expenses of the Nabob. ଦେ. ବ—୧ । ନବାବ ବା ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଉପଯୁକ୍ତ ଚାଲିଚଳଣ—1. Conduct befitting a rich man. ୨ । ନବାବଙ୍କ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖରଚରେ ସମସ୍ତ ଆୟ ଲାଗିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି—2. Estate set apart for meeting the personal expenses of a Nabab.

ହର୍‌ନିଆଁ—ଦେ. ବ. (ଇଂ. ହର୍‌ନିଆ)—ଅନ୍ତ୍ରକୋଷ ରୋଗ; ଯେଉଁ
Har-niā ରୋଗରେ ଅଣ୍ଡକୋଷ ମଧ୍ୟକୁ ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ ପାକସ୍ଥଳୀ ବା
হারনিয়া ଅନ୍ତ୍ର ପଶିଆସେ—Hernia (disease).
हर्निया

[ହର୍ନିଅ (ଅଁ); ହର୍ଣ୍ଣିଅ (ଅଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍‌ପ—ଦେ. ବ (ଅ: ହରଫ୍‌) । ହରପ ଦେଖ—
Har-pa Harap (See).

ହର୍‌ଫସଲ୍‌—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫସଲ—1. Every
Har-phasal crop. ୨ । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ଫସଲ—2. All
হয়ফসল हरफसल kinds of crops.

ହର୍‌ଫସଲି—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ଯେଉଁ ଜମିରେ ଏକାଧିକ ଋତୁରେ
Har-phasli ଏକାଧିକ ଫସଲ କୃଷିଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଯାଏ—
দোফসলি (A land) On which more than one
हरफसलि crop can be grown throughout the year.

ହରବକ(ଖୋ)ତ—ବୈଦେ. ଅ (ଫା. ହରବକ୍ତ)—ହରବକତ; ସବଦା
Har-baka(kha)ta Always.
সবসময়ে हरवकत
[ହର୍‌ବକ୍ତ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍‌ବର୍‌—ଦେ. ବ—ହଇରାଣ (ଦେଖ)- Hairāna (See)
Har-bar ଦେ. ବଣ—ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଥିବା—Fallen in
হয়রাণ difficulty or trouble. ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)
हरबर ବଣ—୧ । ବ୍ୟସ୍ତ; ବିରକ୍ତ—1. Teased; annoyed
୨ । ତରତର—2. In haste.

ହର୍‌ବର୍‌ କରିବା—ଦେ· କ୍ରି—ହର୍‌କତ୍‌ କରିବା (ଦେଖ)—
Har-bar karibā Harkat karibā (See)
ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ବିରକ୍ତ କରିବା—1. To
tease; to annoy. ୨ । ତରତର କରିବା—2. To
হায়রানকরা हरबरकरना make haste.

ହର୍‌ବର୍‌ ହେବା—ଦେ· କ୍ରି—ହଇରାଣ ହେବା (ଦେଖ)—
Harbar hebā Hairāna hebā (See)
হায়রানহওয়া हरबरहोना

ହର୍‌ବରିଆ··ଦେ. ବଣ—୧। ହର୍‌କତିଆ (ଦେଖ)—1. Har-katiā
Har-bariā (See) ୨। ହର୍‌ବର୍‌ (ଦେଖ)—2. Har-bar
হায়রানিয়া (See) ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ତରତରିଆ—
हरबरकरनेवाला Hasty.

ହର୍‌ବା—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହରିବା—
Har-bā To steal.

ହର୍‌ବୋଲା—ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—ହରବା (ଦେଖ)—Harabbā
Har-bolā (See) ଦେ. ବଣ—ଯେ ଅନ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ୱର
হরবোলা ଅନୁକରଣ କରେ—1. Imitating the cries of
हरबोला all other animals. ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ ଭାଷାରେ
କଥା କହିପାରେ—2. Speaking many languages polyglot.

ହର୍‌ମଉ(ହୁ,ହ)ଶୁଲ୍‌—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା.ଉଚ୍ଚାରିତ)—ଯେଉଁ ଜମିରେ
Har-mau(ha,ha) sul ଏକାଧିକ ଫସଲ ଏକାଧିକ ଋତୁରେ
দোফসলি ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରେ—(Land) On which
हरफसलि more than one crop can be grown in different seasons of the year.

ହର୍ମ(ମୋ)ନିଅ(ୟ)ମ—ବୈଦେ. ବି—ହାର୍ମନିଅମ (ଦେଖ)—
Har-ma(mo)nia(ya)m Hār-maniam (See)
[ହର୍ମ(ମୋ)ନିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ମି(ମେ)ଶା—ବୈଦେ. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ.—(ଫା·ହମେଶା)—
Har-mi(me)sā ଅନବରତ; ସର୍ବଦା—
हमेशा सर्व्वदा Constantly.

ହର୍ଯ(ଯା)—ବୈଦେ· ବି—ହରଜ୍ (ଦେଖ)—
Har-ja (jā) Haraj (See)

ହର୍ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି (ଅ· ହର୍=ସବୁ+ସ ରଙ୍ଗ)—୧ । ସବୁପ୍ରକାର
Har-ranga ରଙ୍ଗ—1. All colours. ୨ । ଅନେକରଙ୍ଗ—
অনেকরঙ্গ 2. Many colours ୩ । ନବରଙ୍ଗ; କୌତୁକ—
हररंग 3. Amusements; merriment.

ହର୍ରଙ୍ଗି—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ନାନାପ୍ରକାରର—1. Of various
Har-rangi sorts or kinds. ୨ । ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ;
[ହର୍ରଙ୍ଗିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ରଞ୍ଜିତ—2. Multi
কৌতুকপ্রিয় coloured. ୩ । ନବରଙ୍ଗିଆ; କୌତୁକପ୍ରିୟ—
हररंगी 3. Fond of amusements. ୪ । ସର୍ବଦା
(ହର୍ରଙ୍ଗୀ, ହର୍ରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) ପରିବର୍ତ୍ତନପ୍ରିୟ—
4. Very fond of change. ୫ । ଯେ ସର୍ବଦା ଭିନ୍ନ
ଭିନ୍ନ ପୋଷାକ ବଦଳାଏ—5. Fond of assuming
different dresses at different times.

ହର୍ରା—ଦେ· ବି (ସ ହରିତ୍, ପ୍ରା. ହରଅ)—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ, ଶାଗୁଆରଙ୍ଗ-
Hār-rā Green colour; emerald colour.
সবুজ हरा ଦେ. ବିଣ—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ;
ଶାଗୁଆ—Green coloured; of verdant
green.

ହର୍ରୋଜ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—ପ୍ରତିଦିନ—
Har-roj Every day; daily.
হররোজ हररोज

ହର୍ଶାଲ୍—ବୈଦେ. ଅ (ଫା)—ପ୍ରତି ସନ; ପ୍ରତି ବର୍ଷ—
Har-sāl Every year
হরশাল हरसाल

ହର୍ଶାଲ(ଲି)—ଦେ. ବିଣ—ଯାହା ପ୍ରତି ସନ ଘଟେ—
Har-sālā(li) Happening every year.
(ହର୍ଶାଲିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) হরশালি हरसाला

ହର୍ହମି(ମେ)ଶା—ବୈଦେ.ଅ (ଅ.ହର୍=ସବୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ+ହମେଶା
Har-hami(me)sā =ସର୍ବଦା)—ହର୍ଘଡ଼ି; ସର୍ବଦା-
হামেশা हरहमेश Always; constantly.

ହର୍ହର୍—ପ୍ରାଦେ [ବିଲ୍ଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା] ବି—ହରଡ଼—Pigeon pea,
Har-har Cajanus Indicus.
ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଅସ୍ଥିର—Restless.

ହର—ସ. ବି [ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା; ସଂହାର କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ
Hara ଯେ ଜଗତକୁ ସଂହାର କରନ୍ତି)—୧ । ଶିବ;
ମହାଦେବ;ରୁଦ୍ର—1.God Śiva (the Destroyer
of the universe). ୨ । ଅଗ୍ନି—2. Fire. ୩ ।
ଗର୍ଦ୍ଦଭ, ଗଧ—3. Ass. ୪ । (+କର୍ମ ଅ) ଭାଗ;
ଅଂଶ—4. Part ୫ । (+ଭାବ ଅ; ଗଣିତ) ହରଣ-
5. (mathematics) Division. ୬ । (ଗଣିତ) ଏକ
ସଂଖ୍ୟାର ବିଭାଜକ ଅଙ୍କ; ଭଗ୍ନାଂଶର ରେଖା ତଳେ ଥିବା
ସଂଖ୍ୟା—6. (mathematics) A denominator. ୭
ହରଣ; ଚୋରି—Stealing. (ଭ—କାହିଁକି ଅଣ ହର
ବାଣୀ, ଗୃହ୍ଣନ୍ତିନ ଚାହିଁ ଶୁଣି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)
ସ. ବିଣ—୧ । ହରଣକାରକ; ଯାହା ହରଣ କରେ—
1. Removing. [ଭ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ
(ହରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ· ବିଣ) ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଦୁଃଖହର;
ଶୋକହର ।] ୨ । ଯାହା ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ
(ସମ୍ବାଦ ଆଦି) ନିଏ; ବାହକ—2. Carrying
message etc (ଯଥା—ସନ୍ଦେଶହର ।) ୩ । ଯାହା ନାଶ
କରେ;ନାଶକାରକ—3.Destroying [ଯଥା—ସ୍ମରହର]
୪ । ଯାହା ଚିତ୍ତକୁ ମୁଗ୍ଧ କରେ—4. Charming; en-
chanting. [ଯଥା—ଚିତ୍ତହର,ମନୋହର]ଦେ.ବି—୧ ।
हर (ପୁଂ) ହରନାଥ, ହରଗୋବିନ୍ଦ
ହରନାରାୟଣ, ହରମୋହନ ଆଦିଙ୍କ ଡାକନାମ—
1. Nick name of names beginning with
Hara. ୨ । [ସ୍ତ୍ରୀ] ହରପ୍ରିୟା, ହରମଣି ଆଦି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର
ଡାକ ନାମ —2. Nickname of females
whose names begin with Hara. ଦେ. ବିଣ—
(ଫା. ହର୍ ଶବ୍ଦର ଓଡ଼ିଆ ଉଚ୍ଚାରଣ) ସବୁ; ପ୍ରତ୍ୟେକ—
(The Oriya pronunciation of the Persian
word Har)—All, every. ଦେ· କ୍ରି—(ତୁମ୍ଭେ କର୍ତ୍ତା
ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେବା ହରିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରୂପ) ହରଣ
କର—The imperative mood of the verb
Haribā.

ହରକ—ସ. ବି. ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ଶିବ—1. God
Haraka Śiva. ୨ । ଚୋର—2. Thief.
(ହାରକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ବିଣ. ପୁଂ—ହରଣକର୍ତ୍ତା—Stealing.
୩ । ଖଳବ୍ୟକ୍ତି—3. A rogue. (apte)
(ଭ୍ର—ସକଳ ଘନରସିକ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହରକ—ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।

ହର କଙ୍କାଳ—ଦେ. ବି—ବନମଲ୍ଲିକା । (ଦେଖ)
Hara kankāla Banamallikā (See).

ହରକଚ—ଦେ. ବି—କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—A species of thorny
Harakacha plant growing on the shores
চালমুগরা कटगौनी of water.
[ଭ୍ର—ଏ ଗୁଳ୍ମ ପାଣି କୂଳରେ ଜନ୍ମେ । ଚିଲିକା କୂଳରେ
ଓ ସମ୍ବଲପୁର ଅଞ୍ଚଳର ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଓ ଶାଳନ୍ଦୀ
ନଦୀର କୂଳରେ ଏ ଗଛ ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ । ଗଛ

୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ; ପତ୍ର ବଡ଼ ଓ ପତ୍ରଦେହରେ କଣ୍ଟା ଥାଏ; ଫୁଲ ହଳଦିଆ ଓ କେଶରଯୁକ୍ତ। ଫୁଲର ବ୍ୟାସ ୧୨ ଇଞ୍ଚ, ଫଳ ଅଣ୍ଡାକୃତି ଓ ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୀଜବିଶିଷ୍ଟ; ମଞ୍ଜି କଳାଖଇରି ପରି। ଏ ମଞ୍ଜିର ତେଲରେ କାଛୁ କୁଣ୍ଡିଆ ଆଦି ଭଲ ହୁଏ। କେହି କେହି ଏହାକୁ ଶୃଗାଳମୁଗୁର ବୋଲି କହନ୍ତି।]

ହରକତ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼୍‌ଜଲ) ବି—୧। ଘଟ; ଲୋକସାନ—
Harakat 1. Loss ୨। ହରବର—
2.Botheration,

ହରକ[କ୍କ]ତ—ବୈଦେ· ବି ଓ ବିଣ—ହର୍‌କତ୍ (ଦେଖ)—
Haraka(kka)ta Har-kat (See)

ହରକ(କ୍କ)ତିଆ—ଦେ, ବିଣ—ହର୍‌କତିଆ (ଦେଖ)—
Haraka(kka)tiā Harakatiā (See).

ହରକରା—ବୈଦେ. ବି—ହର୍‌କରା (ଦେଖ)—
Harakarā Har-karā (See).

ହରକିଶମ—ବୈଦେ· ବି—ହର୍‌କିଶମ୍ (ଦେଖ)—
Harakiśam Har-kiśam (See).

ହରକୁମାର—ସଂ. ବି, ପୁଂ—୧। କାର୍ତ୍ତିକେୟ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—1. God
Harakumāra Kārttikeya· ୨। ମହାଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର—
हर कुमार 2. Son of Śiva. ଦେ. ବି· ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
हर कुमार A name given to males·

ହରକୁମାର ଠାକୁର—ଦେ. ବି [ନାମ]—କଲିକତାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜମିଦାର
Harakumāra ṭhākura ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରସନ୍ନକୁମାର ଠାକୁରଙ୍କର ବଡ଼ ଭାଇ ଓ ଗୋପୀମୋହନ ଠାକୁରଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର [ସ୍ୱର୍ଗତ]—Name of a late Sanskrit scholar and devout Hindu Zamindar of Calcutta.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ସଂସ୍କୃତରେ ପ୍ରଗାଢ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା। ଏ ଦେବାର୍ଚ୍ଚନା ଓ ସଂଗୀତଚର୍ଚ୍ଚାରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟାପୃତ ଥିଲେ ଓ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତରେ ଏହାଙ୍କର ବିଶେଷ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା। ଏ ଗୁଡ଼ିଏ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ। ମହାରାଜ ଯତୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଓ ରାଜା ସୌରୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ଠାକୁର ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର। ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ: ୧୮୫୮।]

ହର କୋପାନଳ—ସଂ. ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ମହାଦେବ କୋପାନ୍ୱିତ
Hara kopānala ହେବାରୁ ତାଙ୍କ କପାଳମଧ୍ୟସ୍ଥ ଆଖିରୁ ବାହାରିବା ଅଗ୍ନି [ଯାହା କାମଦେବଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରି ଦେଇଥିଲା]—
The fire which issued through the third eye of God Śiva when he became angry with Cupid.

ହର ଗଉରା—ତଦ. ବି (ସଂ. ହର ଓ ଗୌରୀ)—
Hara gaurā ୧। ହର ଓ ପାର୍ବତୀ—1. Śiva and his
हरगौरी consort Pārbati. ୨। ଶିବଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର
हरगउरी ରୂପ—2. The form of Śiva consisting half of himself and the other half of
हजारि Pārbati. ୩। [ସଂ. ନାମ ହିପର୍ଣ୍ଣୀ]—
दोपाटी ହଜାର ଫୁଲ—3. Indian balsam [ଦ୍ର—ଏହାର ଗଛ ଉଚ୍ଚତାରେ ପ୍ରାୟ ୨ ହାତ ହୁଏ ଓ ବର୍ଷାଦିନେ ଏଥିର ଗଛ ଉଠେ। ଭାଦ୍ରବ, ଆଶ୍ୱିନ ଓ କାର୍ତ୍ତିକରେ ଫୁଲ ଧରେ, ଶୀତକାଳକୁ ଗଛ ମରିଯାଏ। ଗଛରେ ଧଳା, ନାଲି, ଷଷ୍ଟପିଚ୍ଛିଆ ଆଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ଫୁଲ ଧରେ। ଏହାର ଫଳ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମୃଦଙ୍ଗାକୃତି ଓ ଅଧ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ; ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିଏ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ; ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ସୋରିଷ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ, କିନ୍ତୁ ସୋରିଷଠାରୁ ବଡ଼। ଏହାର ଫୁଲ ଓ ପତ୍ରକୁ ବାଟି ମାଇପେ ଓ ପିଲାମାନେ କଇଁତଳରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଅଳତା ଯେପରି ଅଂଶରେ ବୋଳନ୍ତି। ଏହାକୁ କିଛିକ୍ଷଣ ରଖି କାଢ଼ି ପକାଇଲେ ସେ ସ୍ଥାନମାନ ନାଲି ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ ହୁଏ ଓ କିଛିଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ। ଏହାର ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ତଳେ ଯେଉଁ ଖୋଳ ଥାଏ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଫୁଲର ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଏହାର ସଂ. ନାମ ହିପର୍ଣ୍ଣୀ।]

ହରଗଉରୀ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରଗୌରୀ)—ହରଗୌରୀ (ଦେଖ)
Hara gaurī Haragaurī (See)

ହରଗିଜ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଗିଜ୍ (ଦେଖ)
Haragij Har·gij (See)

ହରଗୁଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରଣ + ଗୁଣନ)—ହରଗୁଣ; ହରଣ ଓ
Haraguṇa ଗୁଣନ—Division and multiplication,
हरण गुणन गुणाभाग

ହର(ରି)ଗୁଣ ପୋଥି—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ସର୍ବଦା ଝୁରିବାକୁ
Hara(ri)guṇa pothi ବା ଘୋଷିବାକୁ ବା ସୁମରିବାକୁ ହୁଏ—
जपमाला पुँथि A matter which a person reme-
दिन गुनाव mbers or recites or pines after always.
[ଦ୍ର—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଥୁରାକୁ ଯିବାପରେ 'ଗୋପୀମାନେ' ହରିଗୁଣ ସ୍ମରଣ କରି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପାଇଁ ଝୁରି ହେଉଥିଲେ; ଏହି କଥାରୁ ଏ ବ୍ୟବହାର ଆସିଅଛି।]

ହର[ରି]ଗୁଣ ପୋଥି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଥାକୁ ସର୍ବଦା
Hara[ri]guṇa pothi karibā ଝୁରିବା ବା ଘୋଷି
जपमाला पुँथिकरा ହେବା—To recall to memory
दिन गुनना to pine after [any matter].

ହରଗୋବିନ୍ଦ—ସଂ· ବି—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Hara gobinda Śiba and Bishṇu.
हर गोविन्द ଦେ, ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
हर गो न्द A name given to males.

ହରଗୋ(ଗୌ)ରା—ଦେ· ବି—ହରଗଉରା (ଦେଖ)
Harago(gau)rā Haragaurā (See)

ହର ଗୌରୀ—ସଂ. ବି—ହରପାର୍ବତୀ; ଶିବଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧନାରୀଶ୍ୱର ରୂପ—
Hara gaurī A form assumed by Śiba consisting of half male and half female.

ହରଘଡ଼ି—ଦେ. ଅ—ହର୍‌ଘଡ଼ି (ଦେଖ)—Har-ghardi (See)
Haraghardi (ହି - ତା ଜାଣି ପକ୍ଷ ମୁଁ ଫୁଟିଲି ହରଘଡ଼ି।
हरघड़ि हरघड़ि କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ବନ।)

ହର ଚଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବ—ପୁରୀସହରର ଦକ୍ଷିଣପଶ୍ଚିମରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିକୋଶ
Hara chandi ଦୂରରେ ସାଗରବେଳାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଚୀନ ଦେଉଳରେ ଥିବା ଦେବୀମୂର୍ତ୍ତି—The image of Durgā in the temple of Harachandi situated on the sea beach four miles to the south-west of Puri town.
[ଦ୍ର—ଚନ୍ଦ୍ରମା ବୁଡ଼ିଲେ ହରଚଣ୍ଡୀଙ୍କର ଲଙ୍ଘନ ଦୂର ପ୍ରାନ୍ତରେ। ରାଧାନାଥ ପାର୍ବତୀ]

ହର ଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ. ବ ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
Hara chandra A name given to males.

ହରଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ—ଦେ. ବ. ପୁଂ—(ଜନ୍ମଖ୍ରୀ ୧୮୦୮—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୬୪)—
Harachandra ghosha ବଙ୍ଗର ଛୋଟ ଅଦାଲତର ସ୍ୱର୍ଗତ ଜଜ୍—The late Harachandra Ghosh, Judge Small Cause Court of Calcutta. [ଦ୍ର—ଏ କଲିକତାର ହେୟାର୍ ସ୍କୁଲରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହେୟାର୍ ଓ ଡ୍ରେକାୱର୍ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା କରି ପ୍ରଥମେ ମୁନସଫ୍, ପରେ କଲିକତାର ଜୁନିଅର୍ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ଶେଷରେ ଛୋଟ ଅଦାଲତର ଜଜ୍ ହୋଇଥିଲେ। କଲିକତା ଛୋଟ ଅଦାଲତର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି।]

ହର ଚୂଡ଼ାମଣି—ସଂ. ବ (ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଚୂଡ଼ାମଣିରୂପେ ଦେଖାଯାଉ-
Hara churdāmani ଥିବାରୁ)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହରଜ୍(ଜା)—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହରଜ୍; ହାରଜ୍; ହର୍‌ଜା)—
Haraj(jā) ୧। ଅସୁବିଧା—1. Inconvenience. ୨। ଅସୁବିଧା—2. Trouble; difficulty. ୩। ବାଧା—3. Impediment; obstacle.
हरज हर्ज ହରକତ

ହରଜ୍ ହରକ(କ୍କ)ତ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—
Haraj haraka(kka)ta ହଇରାଣ ହରକତ; କଷ୍ଟ ଓ ଅସୁବିଧା—Trouble and difficulty.
हरजाहरान हर्जाहानि
(ହରଜ ହରକତଥିଆ—ବଣ)

ହରଜ (ଜା)—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—କ୍ଷତି—
Haraj (jā) Loss.
[ହର୍ଜା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର ଜାୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Hara jāyā Goddess Pārbati.

ହରଜା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ବବାହାଦିର ଖର୍ଚ୍ଚ—
Harajā Expenses incurred for a marriage or any other social function.

ହରଜିଆ—ଦେ. ବଣ—ହର କଟିଆ (ଦେଖ)—
Harajiā Har-katiā (See)

ହରଡ଼—ଦେ ବ—[ସଂ. ହରେଣୁ; ଅଢ଼କୀ]—୧। ଶିମ୍ବାଦିବର୍ଗର କୃଷି-
Hararda ଜାତ ଶସ୍ୟ ବିଶେଷ—1. Pigeon pea, Cajanus Indicus. [ଦ୍ର—ଏହି କୃଷିଜାତ ଗଛ
ପର୍ଯ୍ୟାୟ—
ହରେଣୁ, ଅଢ଼କୀ, ତୁବରୀ, ଶଣପୁଷ୍ପିକା
अडर, अडहर
अरहर
ମ. ତର, ତୁବର

ବାର୍ଷିକିଆ ଗୁଳ୍ମ ସଦୃଶ; ୪ରୁ ୫ ।୬ ହାତ ଉଚ୍ଚତା ହୁଏ। ଗଛ ବଡ଼େ। ଏଥିର ଚେପ୍ଟା ଛୁଇଁରୁ ହଳଦିଆ ଓ ନାଲିମିଶା ଚେପ୍ଟା ୩।୫ଟି ଲେଖାଏ ମଞ୍ଜି ବାହାରେ। ଏହା ମଟର ଜାତୀୟ। ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇପ୍ରକାର। ୧। ଦେଶୀ ହରଡ଼ (Cajanus Bicolor) ୨। କାଙ୍କୁ ହରଡ଼ (Cajanus Flavus)
ପ୍ରଥମ ଜାତୀୟ ଗଛ ମନୁଷ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ହୁଏ। ଫୁଲରେ ହଳଦିଆ ଉପରେ ନାଲି ଡୋରି ଥାଏ। ଛୁଇଁରେ ୪।୫ଟି ମଞ୍ଜି ଥାଏ; ମଞ୍ଜି ଛୋଟ। ଏହା ଶୀତ ସମୟରେ ଫଳେ।
ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାତୀୟ ଗଛ ୨।୩ ହାତ ଉଚ୍ଚ। ଫୁଲ ହର୍ମ୍ୟୁ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ। ଛୁଇଁରେ ୨।୩ଟି ମଞ୍ଜି ଥାଏ; ମଞ୍ଜି ବଡ଼। ଏ ଗଛ ବର୍ଷାଦିନେ ହୁଏ।

ଶେଷୋକ୍ତ ହରଡ଼ କାନପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ବେଶି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ। ଏଥିପାଇଁ ଏହାକୁ କାନପୁରୀ ହରଡ଼ ବୋଲଯାଏ। ଏହାକୁ କଞ୍ଚା ଅବସ୍ଥାରେ ବା ଭଜା ରଗଡ଼ କରି ଏଥିରୁ ଚୋପା ଛାଡ଼ୁଇ ଡାଲି କରାଯାଏ। ହରଡ଼ଡାଲି ମୁଗଡାଲି ଅପେକ୍ଷା ସୁସ୍ୱାଦୁ ଓ ରୁଚିକର। ଏଥିପାଇଁ ଏହି ଡାଲି ରୋଗୀଙ୍କ ପଥ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ। ହେଇନ୍‌ସ୍ (Haines) ସାହେବଙ୍କ ମତରେ ଏ ଗୁଳ୍ମ ଆଫ୍ରିକା ଦେଶରୁ ଭାରତକୁ ଅଣାଯାଇ ଏ ଦେଶରେ କୃଷି କରାଯାଉଅଛି।
ଏହା କଷାୟମଧୁରରସ, ଗୁରୁପାକ, ରୁକ୍ଷ, ରକ୍ତରୋଧକ, କଫପିତ୍ତ ନାଶକ, ଅଳ୍ପ ବାୟୁ ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୁଚିକର।
ଏହା ଜ୍ୱର, ଗୁଳ୍ମ, ମୁଖବ୍ରଣ, କାଶ, ବମି, ହୃଦ୍‌ରୋଗ ଓ ଅର୍ଶରୋଗରେ ଉପକାରକ।]
୨। ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. A species of birds; Crocopus Phoenicopterus. [ଦ୍ର—ବଂଶ ହରଡ଼ ମୟୂଷ ପାରୁଆ—ପ୍ରାଚୀ, ପ୍ରଭାତ, ଶନ୍ଦିରେଣା।]

ହରଡ଼କା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ହରପୋଡ଼ା—
Haradakā Half-burnt.

ହରଡ଼ ଖୁ(ଖୋ)ଣ୍ଟା—ଦେ. ବ—ହରଡ଼ଛୁଇଁ ପାଚିଗଲେ କଟାଯିବା ପରେ ହରଡ଼
Hararda khu(khe)ntā ଗଛକୁ କାଟି ନେବାପରେ ଭୂଇଁରେ ଅଡ଼ରଖୁଣ୍ଟୋ ୨।୪ ଅଙ୍ଗୁଳି ଉଚ୍ଚ ଯେଉଁ ଖୁଣ୍ଟା ବା ମୂଳମାନ ରହି अरहरकोखुंटी ଯାଇଥାଏ—Stumps of Hararda plants left in the field after the trees are cut when the pods become ripe.

ହରଡ଼ ଘଣା—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଷ୍ଟ ବା
Hararda ghanā ଦଣ୍ଡ ଦେବାପାଇଁ ବା ପ୍ରଶ୍ନ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଅଡ଼ରଘାନି ଯିବା ଉପାୟ ବା ଯନ୍ତ୍ର—Any instrument or means used to torment a person.
अरहरघान

[ବ୍ର—ତେଲ ଲଗାଇବାକୁ ଘଣାରେ ପକାଇ ପେଷିଲେ ତେଲ ବାହାରେ; ମାତ୍ର, ହରଡ଼କୁ ଘଣାରେ ପକାଇ ପେଷିଲେ ତେଲ ବାହାରେ ନାହିଁ; କେବଳ ପରଶ୍ରମହିଁ ସାର ହୁଏ । ତେଣୁ କୌଣସି ସାରହୀନ କାମରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପକାଇଲେ ଏହି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ]

ହରଡ଼ଘଣା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅକାରଣ Harardaghanā pakā(ke)ibā ଉତ୍ପୀଡ଼ନ କରିବା ବା କଷ୍ଟ ଅଡ଼ରଘାନିତେ ଫେଲା ଦେବା—To oppress or torment अरहरघानिमे डालना a person without any justification.

ହରଡ଼ଘଣା ବୁଲ(ଲେ)ଇବା }
ହରଡ଼ଘଣାରେ ପକା(କେ)ଇବା } —ଅନ୍ୟରୂପ

ହରଡ଼ ଘ(ଘୁ)ମା—ଦେ. ବି—ପକ୍ଷୀର ଘୁମା, ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—Hararda gha(ghu)mā A bird; Pitta Coronata. [ବ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣ ପାଉଁଶିଆ ଓ ଏମାନେ ଆକାଶରେ କଷ୍ଟ ଚଢ଼େଇ ପରି । ଏମାନେ ପୋକଯୋକ ଖାଆନ୍ତି ଓ ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦ କରନ୍ତି ।]

ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ପକ୍ଷୀ)—ଦେ. ବି (ସ. ହରିତାଳିକ, ହାରିତ)—Hararda chardhei (pakshi) ପାରାବତ ବର୍ଗର ୧୬ । ୧୭ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦୀର୍ଘ ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—A bird; the Bengal green pigeon; Crocopus Phoenicopterus. [ବ୍ର—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ପାଉଁଶିଆ; ପକ୍ଷ ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ହରିତ, ହାରୀତ, ଶାଗୁଆ; ଥୁଣ୍ଟ ଚେପଟା, ଏମାନେ ରକ୍ତକଣ, ହରିତ, ହରିତାଳିକ ବରଫଳ ଖାଆନ୍ତି । ଏ ପକ୍ଷୀର ମାଂସ ହାରିତକ । ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଏହା ଦେଖିବାକୁ ପାରାପରି; ହରିୟାଲ ପକ୍ଷ ଶାଗୁଆ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଅଗ୍ରଭାଗମାନ ଧଳା । ବେକ ଗୁରୁପାଖେ ହରଡ଼ ଗୋଷା ରଙ୍ଗର ନାଲି, ହଳଦିଆ ଡୋର ବୁଲିଥାଏ । ବେକରେ ଖଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲେ ବେକ ମୟୂରଚନ୍ଦ୍ରିକାପରି ଝଲେଝଲେ ଦେଖାଯାଏ । हरियल
ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଏହାର ମାଂସ କଷାୟମଧୁର, ଲଘୁ, ରୁକ୍ଷ, ଉଷ୍ଣ, ରକ୍ତପିତ୍ତକଫାପହ, ସ୍ୱେଦକର, ସ୍ୱରକର ଓ ଈଷତ୍ ବାତକର । ରାଜବଲ୍ଲଭ ।]

ହରଡ଼ ଝଟା—ଦେ. ବି—ହରଡ଼ ଗଛ କଟା ହୋଇ ଗଣ୍ଡିରୁ ଛୁଇଁ ଓ ପତ୍ର Hararda jhatā ଝଡ଼ିଯିବା ପରେ ଯେଉଁ କାଷ୍ଠମୟ ଓ ପତ୍ରହୀନ ଅଂଶ ରହେ—The leafless twigs of the Hararda plant.

ହରଡ଼ ଝଟେଇ }
ହରଡ଼ ଝାଟ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହରଡ଼ ଝାଟିଆ }

ଅଡ଼ରଝାଟି [ବ୍ର—ଏହାକୁ ଲୋକେ ଚୁଲି ଜାଳିବାରେ ବ୍ୟବହାର रहठा କରନ୍ତି ।]

ହରଡ଼ ଡାଲି—ଦେ. ବି—୧ । ଭଗଡ଼ା ବା ଭଙ୍ଗା ହୋଇ ଭୁସି ବାହାର Hararda dāli କରାଯାଇଥିବା ହରଡ଼—1. Split pigeon pea. ୨ । ରନ୍ଧା ହରଡ଼ର ଡାଲି—2. Curry prepared from split pigeon pea. ଅଡ଼ର ଡ଼ାଇଲ अरहरकी दाल

ହରଡ଼ ଫାଳ—ଦେ. ବି—ଭଗଡ଼ା ହୋଇ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହରଡ଼—Hararda phāla Pigeon-pea split into two.
ଅଡ଼ର ଫାଳ ଦେ. ବିଣ—ହରଡ଼ଫାଳିଆ (ଦେଖ)
अरहरका फांक Hararda phāliā (See)

ହରଡ଼ ଫାଳିଆ—ଦେ ବିଣ—ଆକୃତିରେ ହରଡ଼ଫାଳ ପରି ଚେପଟା—Hararda phāliā Looking like split pigeon-pea. ଅଡ଼ର ଫାଳିୟା [ବ୍ର—ଯେଉଁ ହାରରେ ହରଡ଼ଫାଳପରି ସୁନାର अरहरफाँकके जैसा ଚେପଟା କଣ୍ଠିମାନ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥାଏ ତାକୁ ଓଡ଼ିଆରେ ହରଡ଼ଫାଳିଆ ହାର କହନ୍ତି ।]

ହରଡ଼ ବେଙ୍ଗା—ଗ୍ରା. ଅ—କେଳାମାନେ 'ହାବୁଡା ଖେଳ' ଖେଳିବା Hararda bengā ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ନିରର୍ଥକ (ହରଡ଼ ହରଡ଼ ବେଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାକ୍ୟ—An expression used by the Kelā's while playing 'Hāburdā'. (ଉ—ହରଡ଼ ହରଡ଼ ବେଙ୍ଗା, ଗାଠିଏ ଠେଙ୍ଗା ଦେଙ୍ଗା, ତୋ ଗାଲକୁ ନେଙ୍ଗା, କାଠରେ କାଟେଇ ପଥରେ ଦେଲେ ଭୁରୁଡୁ ବଡେଇ ଦେଙ୍ଗା । ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ ।)

ହରଣ—ସ. ବି (ହୃ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)—୧ । ହୃତ; କୌଣସି Harana ପଦାର୍ଥକୁ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ାଇ ନେବା; ବଳପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ—1. Forcible snatching away. ୨ । ଲୁଣ୍ଠନ—2. Plunder. ୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଦ୍ରବ୍ୟସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ନେଇଯିବା; ଅପହରଣ; ଚୋରି-3. Stealing; theft. ୪ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅଭିଭାବକଙ୍କଠାରୁ ଜବରଦସ୍ତି ବା ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ନେଇଯିବା—4. Abduction; kidnapping; elopement. ୫ । ଆକର୍ଷଣ—5. Pulling. ୬ । ବଞ୍ଚନାପୂର୍ବକ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ନେବା—6. Taking a thing by cheating. ୭ । ଗ୍ରହଣ—7. Taking. ୮ । (ସ୍ୱାଧୀନତା) ଲୋପ କରିବା—8. Causing the disappearance of (e. g. liberty). ୯ । (ଗର୍ବାଦି) ବିନାଶ କରିବା—9. Destroying. ୧୦ । ବହନ; ବୋହିନେବା—10. Carrying away. ୧୧ । (ଚିତ୍ତକୁ) ମୋହିତ କରିବା—11. Charming; enchanting. ୧୨ । (ଗଣିତ) ଭାଗ କରଣ; ଭାଜ୍ୟ ଅଙ୍କରୁ ଭାଜକ ଅଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାଗ ଗ୍ରହଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା (ଲୀଳାବତୀ)—12. (Arithmetic) Division. ୧୩ । (କାଳକୁ) ଗତ କରିଦେବା ବା କ୍ଷେପଣ କରିବା—13. Whiling away (of time). ୧୪ । (+କର୍ମ. ଅନ) କନ୍ୟାକୁ ବିବାହକାଳରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀକୁ ବ୍ରତବେଳରେ ଦିଆଯିବା ଦ୍ରବ୍ୟ; ଯୌତୁକଦ୍ରବ୍ୟ; ବ୍ରତଭିକ୍ଷା ଦାନ—14. Articles presented to a bride on the marriage altar or to a Brahman boy at his initiation; bridal presents. ୧୫ । ଭୁଜ; ବାହୁ

(ମେଦନୀ)—15. Arms. ୧୬ । ଗୁରୁଦକ୍ଷିଣା—16. Fees presented by a pupil to a preceptor on completion of study. ୧୭ । ଶୁକ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—17. The planet venus; semen. ୧୮ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—18. Gold. ୧୯ । ବରାଟିକା; କଉଡ଼ି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—19. Conch shell used as coin. ୨୦ । ଉଷ୍ଣୋଦକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—20. Warm water. ୨୧ । (+ଭବ. ଅନ)—ବଳପୂର୍ବକ ପରସ୍ତ୍ରୀସହବାସ—21. Adultery; rape; ravishment. ୨୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀକ ସହିତ ସହବାସ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା—ଭ୍ରାତୃଜାୟା, ଭଗିନୀ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ, ପରସ୍ତ୍ରୀ), ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସହବାସ—22. Cohabitation with the wives of others and specially with prohibited relations; incest. (ଉ—ତର ନାହିଁ ବ ହେ ପରକରୁଣୀହରଣ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳୋଗ୍ରଚମ୍ପୂ. ଓ ଗୀତ ।) ଦେ ବି. ପୁଂ—ହରି ବା ହର ନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ନେହସୂଚକ ଡାକନାମ—Nickname of Hari or Hara.

ହରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚୋରିବା; ଚୋରି କରିବା—
Harana kariba 1. To steal. ୨ । କୌଣସି
हरण करना हरण करना ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶି
ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା—2. To divide. ୩ । ନିଷିଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ଅଙ୍କ ସହ ସଙ୍ଗମ କରିବା—3. To cohabit with prohibited relations; to commit incest. ୪ । ଜବରଦସ୍ତି ନେଇଯିବା—4. To carry away by force. ୫ । ପର ସ୍ତ୍ରୀ ଅଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ନେଇଯିବା—5. To kidnap. ୬ । ଜବରଦସ୍ତି ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗମ କରିବା—6. To commit rape.

ହରଣ ଗୁଣନ—ସଂ ବି (ଗଣିତ)—ଭାଗକରଣ ଓ ଗୁଣକରଣ—
Harana gunana (mathematics) .Division and multiplication.

ହରଣ ଚାଲି—ଦେ. ବି (ସଂ ହରଣ ଓ ଚଳନ)—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ
Harana chali ଅପହରଣ କରି ନେଇ ଚାଲିଯିବା—
अपहरण अपहरण 1. The act of going away from a place after stealing a thing. ୨ । ଅପହରଣ—2. Stealing. [ଦ୍ର—ଅପହାରକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପହୃତ ବସ୍ତୁକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନେବାର ଭାବ ଏହି ଶବ୍ଦଦ୍ୱାରା ବୋଧିତ ହୁଏ ।]

ହରଣଚାଲି କରିବା [ବିତା(ତେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ
Harana chali kariba (bata[te]iba) ଅପହରଣ କରି
अपहरण करना अपहरण करना ପଳାଇବା—
To steal away a thing.

ହରଣ ଚାଲି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ) ଅପହୃତ ଓ
Harana chali heba ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହେବା—
अपहृत हओया अपहरण होना To be stolen and removed.

ହରଣ ପୂରଣ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର)—୧ । ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ନେଇ
Harana purana kariba (ହରଣ କରି) ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ
हरण पूरण करा बाँकी पूरा करना ଦେଇ (ପୂରଣ କରି) କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ନେବା; ଏକ ବ୍ୟୟରୁ କମାଇ (ହରଣ କରି) ଅନ୍ୟ ବ୍ୟୟକୁ ବଢ଼ାଇ (ପୂରଣ କରି) କାମ ଚଳାଇବା 1. To make both ends meet by taking away things here and adding things there. ୨ । ଯେଉଁଠାରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ସେଠାରୁ ତାହାକୁ ନେଇ ଯେଉଁଠାରେ ସେ ବସ୍ତୁ ଲୋଡ଼ା ପଡ଼େ ସେଠାରେ ଦେବା—2. To remove redundant things from a place and add them at places where indispensable. (ଦ୍ର—ମନେକର ଚାରି, ଓ ଜଣ ବିଦେଶକୁ ଯାଗ ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ତାହାଠାରେ କେବଳ ଜଳଖିଆ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି, ତାହାଠାରେ କେବଳ ରୁଷେଇ ସାମଗ୍ରୀ ଅଛି, ତାହାଠାରେ କିଛି ନାହିଁ; ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ 'ହରଣ ପୂରଣ କରି' କାମ ଚଳାଇ ଦେଲେ ବିଦେଶରେ କେହି କଷ୍ଟ ପାଇବେ ନାହିଁ ।)

ହରଣ ବାଡ଼ି—ଦେ. ବି (ନାମ)—(ଫା. ହେରିଙ୍ଗ୍ ଓ ଦେ. ବାଡ଼ି=ଘର; Harana bandi ଯେଉଁ ଘରେ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ହରିଣ
हरिण बाड़ि हरण बाड़ि ରଖଯାଏ ।)—୧ । କଲିକତାର ଉପକଣ୍ଠ ଅଲିପୁରରେ ଥିବା ବଡ଼ ଜେଲ୍‌ଖାନା—1. Name of the Alipore jail in the outskirts of Calcutta. ୨ । ଜେଲ୍‌ଖାନା; କଇଦୀଖାନା; କାରାଗୃହ—2 . Jail; house of correction.

ହରଣୀ—ଦେ. ବି (ସଂ ହରିଣୀ)—ହରିଣୀ—A female deer;
Harani doe. (ଉ—ତାହାର ହରଣୀ
हरिणी हरिणी ବେ ନେଇ ବାଉେ, ଘର ପୁଅ ଲାଗେ ଯୋଗିଆ ତାହେ—ଢଗ)

ହରଦଫା—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦଫା (ଦେଖ)—
Haradapha Har-dapha (See)

ହରଦମ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦମ୍ (ଦେଖ)—
Haradam Har-dam (See)

ହରଦର୍ (ରେ)—ଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦର୍ (ଦେଖ)—
Haradar (re) Har-dar (See)
[ହରଦରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହରଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କ ନାମ—Name of
Haradas an Oriya poet. [ଦ୍ର—ଏ କବି ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ
हरदास थिଲେ; ହରଦାସ ମାଳକା ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ—ଚାରଣୀ
हरदास ଚରଣ ଦ୍ରବିଳ ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ]

ହରଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ. (ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କର ଲ ସ୍ଥାନରେ ର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ)—
Haradi ହଳଦୀ—Turmeric.

ହରଦ୍ୱାର—ସ. ବି—ହରିଦ୍ୱାରର ନାମାନ୍ତର;, ହରିଦ୍ୱାର (ଦେଖ)—
Haradwāra Haridwāra (See)

ହରଧନୁ—ଦେ. ବି (ସ. ହରଧନୁସ୍)—ହରଧନୁଃ (ଦେଖ)—
Haradhanu Haradhanuḥ (See)

ହରଧନୁଃ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବଙ୍କର ପିନାକ ଧନୁ—
Haradhanuḥ The bow carried by Śiva.

ହରଧନୁର୍ଭଙ୍ଗ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସୀତାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ଜନକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପଣରୂପେ ସ୍ଥାପିତ ହରଙ୍କର ଧନୁକୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଭାଙ୍ଗିବାରୂପ କର୍ମ—
Haradhanurbhaṅga The act of breaking the bow of Śiba by Rāmachandra before King Janaka who bestowed Sītā's hand on Rāma.

ହରନ୍—ବୈଦେ. ବି—ହର୍ଣ୍ଣ୍ (ଦେଖ)—
Haran Harṇṇ (See)

ହରନ୍ ବାର୍ଡ଼ି—ଦେ ବି—ହରଣବାର୍ଡ଼ି (ଦେଖ)—
Haran-bārḍi Haraṇabārḍi (See)

ହରତନ—ଦେ. ବି—ହର୍ ତନ୍ (ଦେଖ)—
Haratan Har-tan (See)

ହରତରଫ୍—ଦେ. ବି—ହର୍ ତର୍ଫ [ଦେଖ]—
Harataraph Har-taraph (See)

ହରତା—ଗ୍ରା. ବିଣ ଓ ବି (ସ. ହର୍ତ୍ତା)—୧। ହର୍ତ୍ତା (ଦେଖ)—
Haratā 1, Harttā (See) ୨। ବିନାଶ କାରୀ—
हर्ता 2, Destroying; destroyer. ୩। ନାଶକାରୀ—
हरता 3. Killer. [ଉ—ତିନିଲୋକ ହରତା କରତାଙ୍କ ଭୂମେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ—ଆଦି]

ହରତା କରତା—ଦେ. ବି—୧। ହର୍ତ୍ତାକର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା; ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତା—1. All; powerful master;
Haratā karatā over lord; a person who is all in all in
हर्ताकर्ता any matter. ୨। ସ୍ୱୟଂ ପରମେଶ୍ୱର—2. God.
हरताधरता [ହରତା କରତା ଦଇବ (ଦୈବ) ବିଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ] Himself [ଉ—ତିନି ଲୋକ ହରତା କରତାଙ୍କ ଭୂମେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ଆଦି]

ହରତାର୍ଡ଼(ଳ)—ଦେ. ବି—ତାଳଜାତୀୟ ୧୦।୧୨ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Phoenix Palludosa (Wild tree).
Haratārḍa (la)

ହରତାଳ—ଦେ. ବି—୧। ହରତାର୍ଡ଼(ଳ)(ଦେଖ)—Haratārḍa(la)
Haratāla (See) ୨। ହରିତାଳ (ଦେଖ)—2. Haritāla
हरताल (See) ୩। କାର୍ଯ୍ୟବନ୍ଦ; ଧର୍ମଘଟ (ଘର)—3. Strike
हरताल [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୋକାନ, ବେପାର, ଗାଡ଼ିଚାଳନ, ଇତ୍ୟାଦି, ସମସ୍ତେ ନିଜନିଜର କାମ ବନ୍ଦ କରନ୍ତି]

ହରତାଳି—ଦେ, ବିଣ—ହରିତାଳି (ଦେଖ)—
Haratāḷi Haritāḷi (See)

ହରତାଳିକା—ଦେ. ବି—ହରିତାଳିକା (ଦେଖ)—
Haratāḷikā Haritāḷikā (See)

ହରତେଜଃ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ପାରଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Haratejaḥ 1. Mercury. ୨। ଶିବଶୁକ୍ର—2. The semen of God Śiba;

ହରଦ—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ହ୍ରଦ)—ହ୍ରଦ (ଦେଖ)—
Harada Hrada (See)
ह्रद हरद

हाराहारी हाराहारि ବିଣ ଓ ବି—ହାରାହାରି—Average

ହରନାଥ—ଦେ. ବି. ପୁଂ (ନାମ)—୧। ଲୋକଙ୍କ ନାମ—1. A name
Haranātha given to males. ୨। ପାଗଳ ହରନାଥ—
हरनाथ 2. Name of a Bengali saint. [ଦ୍ର—ଏ
हरनाथ ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଭକ୍ତ ବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ। ଏ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରାହ୍ମ ଥିଲେ; ପରେ ବୈଷ୍ଣବ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରି ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାଙ୍କର ସହସ୍ରାଧିକ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ଧର୍ମ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ। ଏହାଙ୍କର ପୁରୀଠାରେ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ ଅଛି ଓ ସେଠାରେ ବର୍ଷକେ ଥରେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମୋଟିଏ ମେଳା ହୁଏ।]

ହର ନାରାୟଣ—ସ. ବି—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Hara nārāyaṇa Śiba and Bishṇu.
हरनारायण ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଲୋକଙ୍କ ନାମ—
हरनारायण A name of males.

ହରଣି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ନଦୀରେ ନୌକା ଯିବାକୁ ପାଣି ଯଥେଷ୍ଟ ନ ଥିଲେ ନଦୀ ଗର୍ଭରେ ଖୋଳାଯିବା ସୁଗଭୀର ନାଳି—A deep channel dug in the bed of shallow rivers for passage of country boats when they dry up in summer.
Harani

ହର ନେତ୍ର—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ଶିବଙ୍କର ତିନିଚକ୍ଷୁ—
Hara netra 1. The three eyes of Śiba. ୨। (ଶିବଙ୍କର ୩ ନେତ୍ର ଥିବାରୁ) (ଜ୍ୟୋତିଷ) ୩ ସଂଖ୍ୟା—3. (Astrology) The number three. ୩। (ଉପମିତ କର୍ମଧା. ହରଙ୍କ ନେତ୍ରପରି ନେତ୍ର) ଯୋଗଧ୍ୟାନରତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଦ୍ରିତ ଚକ୍ଷୁ—3. Half-shut eyes (of a man in meditation).

ହରନେତ୍ର ଜନ୍ମା—ସ. ବିଣ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ବହୁବ୍ରୀହି, ହରନେତ୍ର+ଜନ୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—ଶିବଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରୁ ଜାତ—Born of the eyes of God Śiba.
Haranetra janmā (ଯଥା—ହରନେତ୍ରଜନ୍ମା ବହ୍ନି ମଦନକୁ ଭସ୍ମୀଭୂତ କଲା)

ହରନ୍ତା—ଗ୍ରା. ବି (ସ. ହରଣ)—ବଧ; ନିଧନ—Killing. (ଉ—
Harantā ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧର ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଶୁଣର ମୁଷ୍ଟିକ ହରନ୍ତା—

वध हरन ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।) ବିଣ—୧ । ହରଣକାରୀ—
हरन्त हरनेवाला 1. Stealing.

ହରପ୍(ଫ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହରଫ୍)—୧ । ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ଅକ୍ଷର;
Harap(ph) ବର୍ଣ୍ଣ—1. Letters; alphabet. ୨ ।
हरफ़ ହସ୍ତାକ୍ଷର—2. Handwriting; script. ୩ ।
हरफ ପଦାତିକ—3. Infantry; foot soldier.

ହରପ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା) ବି—ବିଶୃଙ୍ଖଳା—
Harapa Disorder; confusion.

ହର ପର—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍ ବା ବହୁବ୍ରୀହି; ହର=ଶିବ+ପର=ଶତ୍ରୁ)
Hara para —କାମ; କନ୍ଦର୍ପ; ମଦନ—Cupid.

ହରପା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଚଟିଯୋତା—
Harapā Slippers.

ହର ପାର୍ବତୀ—ସଂ. ବି—ଶିବ ଓ ପାର୍ବତୀ—
Hara pārbatī Śiba and his consort.

ହରପ୍ପା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ପଞ୍ଜାବର ସ୍ଥାନ ବିଶେଷ—Name of
Harappā place in the Punjāb. [ଦ୍ର—ଅନୁସନ୍ଧାନ ହେବାରୁ
हरप्पा ଏଠାରେ ଭୂଗର୍ଭରୁ ୫ ହଜାର ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ
हड़प्पा ବସ୍ତୁ ମିଳିଅଛି ।]

ହର ପ୍ରସାଦ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ମହାଦେବଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହ—
Hara prasāda 1.The grace of God Śiba. ୨। ଶିବଙ୍କୁ ନିବେଦିତ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ—2. Food offered to God
हर प्रसाद Śiba. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
हर प्रसाद A name given to males.

ହରପ୍ରସାଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ବଙ୍ଗୀୟ
Haraprasāda śāstrī ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Bengalee
हरप्रसादशास्त्री Brāhmaṇa. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ଅତି ଗରିବ
हरप्रसाद शास्त्री ଥିଲେ ଓ ମହାତ୍ମା ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ଓ ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟରେ କଲିକତାରେ ସଂସ୍କୃତରେ ଏମ୍. ଏ. ପାସ୍ କରି ଶାସ୍ତ୍ରୀ ଉପାଧି ପାଇଲେ । ଏ କଲିକତାରେ ସଂସ୍କୃତ କଲେଜରେ ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କଠାରୁ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ଏ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଅନୁଶୀଳନରେ ବିଶେଷ ଅନୁରାଗୀ ଓ କଲିକତା ଏସିଆଟିକ୍ ସୋସାଇଟିର ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟରୀ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଇଂରାଜୀ, ସଂସ୍କୃତ, ବଙ୍ଗଳା, ଉତ୍କଳ, ତାମିଲ ଓ ପାଲି ଭାଷାରେ ବ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ଥିଲେ । ଏ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବଙ୍ଗଳାରେ ଓ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ଟୀକା କରଯାଇଅଛନ୍ତି । ଏ ନେପାଳରୁ କାହ୍ନୁପାଦ ଅଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ନାମକ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ତାନ୍ତ୍ରିକଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୋହା ଓ ଗାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ପ୍ରକାଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।]

ହରପ୍ରିୟ—ସଂ. ବି— କରବୀର ଫୁଲ (ବୃ. ଶ)
Harapriya The Oleander flower.

ହରପ୍ରିୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Harapriyā Goddess Pārbatī.

हरप्रिया ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
हरप्रिया A name given to females.

ହର ଫସଲ୍—ବୈଦେ. ବି—ହର୍ ଫସଲ୍ (ଦେଖ)
Hara phasal Har phasal (See)

ହର ବକ(ଖ)ତ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍ ବକତ୍ (ଦେଖ)
Hara baka(kha)t Har bakat [See]
(ହରବକ୍ତ[ଖ୍ତ]—ଅନବରତ)

ହରବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Harabandhu A name given to males,

ହରବର—ସଂ. ବି (୬ ଷ. ଲୋ)—ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଶିବଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବର—
Harabara Boon given by Śiba to his devotee.
विपद आपद ଦେ. ବି—ବିପଦ; ଅନିଷ୍ଟ—Danger; calamity. ଦେ. ବି—ହର୍‌ବର୍ (ଦେଖ)—Har-bar (See) (କ୍ର—ହରବର ପାଇ ବେଳେ, ହରବର ପାଇ ପାଇଲି ତୋତେ । ଭକ୍ତସୁଧା. ସଙ୍ଗୀତ ।) ଦେ. ବିଣ—
हड़बड़ ୧ । ବ୍ୟସ୍ତ—1. Troubled; fallen in diffi-
हरबर culty. ୨ । ବ୍ୟାକୁଳ—2. Perturbed. (କ୍ର—ବରଗଡ଼ କେହୁ ତା ବହେଡ଼େ ମୁଁହି ହେଉଅଛି ହରବର । ଭକ୍ତ. ବୈଦେଶ୍ୱରବିଳାସ ।) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଚଞ୍ଚଳ—Hasty.

ହରବରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହରବର; ବ୍ୟସ୍ତ; କଷ୍ଟପ୍ରାପ୍ତ—
Harabaria Troubled; afflicted.
हायरानिया (କ୍ର—ତାଠାରେ ମତେ ହରବରିଆ, କରିବେ ଯେବେ କି
हरबरिया କରିଥା । ଉପାସ୍ତିଚରଣ. ଗୀତାବଳୀ ।) ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅସ୍ଥିରମନା—Fickle-minded.

ହର ବଲ୍ଲଭ—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତ ଦାମୋଦର ମତରେ ୬୦ ତାଳରୁ
Hara ballabha ଗୋଟିଏ (ବୃ. ଶ)—One of the 60 musical cadence.

ହରବା(ବ୍ବା)—ଦେ. ବି (ଫା. ହର୍‌ବୋଲ୍=ଯେ ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ସ୍ୱର
Harabā(bbā) ବୋଲେ ବା ଗାନ କରେ)—ଶାଖାଶୁଭ୍ରବର୍ଣ୍ଣର
हरबोला ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ (ଶାଗୁଆ) ୮।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ପାର୍ଶ୍ୱପକ୍ଷୀ—
हरबोला, हरहोरवा The gold-fronted green Bulbul; Chloropsis Aurifrous;the short-winged wren. [ଦ୍ର—ଏହାର ଚଞ୍ଚୁ ସରୁ ଓ ବଙ୍କା; ମୁଣ୍ଡ ହଳଦିଆ, ଗଳା ନେଳି, ପକ୍ଷ ଗୋଲ; ପୁଚ୍ଛ ଛୋଟ । ଏ ନାନା ପକ୍ଷୀଙ୍କ ସ୍ୱରକୁ ଅନୁକରଣ କରିପାରେ । ଏହାକୁ ଲୋକେ ପୋଷନ୍ତି । ଏହାକୁ ପୋଷିଲେ ଏ ଘରରେ ମଧ୍ୟ ରବ କରେ]

ହର ବାହନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଷଣ୍ଢ; ବୃଷ—
Hara bāhana Bull.

ହର ବିଳାସିନୀ—ସଂ. ବି—ହରିଦ୍ରା; ହଳଦୀ—
Hara bilāsinī Turmeric.

ହର ବୀଜ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ପାରଦ—1. Mercury.
Hara bija ୨ । ଶିବଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ—2. The semen of Śiba.

ହରବୋଲା—ବୈଦେ· ବ—୧ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀର ସ୍ୱରକୁ ଅନୁକରଣ କରି
Harabolā ଗାନ କରୁଥିବା ଏକପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ—
हरबोला 1. Nightingale. ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ଜୀବ-
हरबोला ମାନଙ୍କ ସ୍ୱର ବା ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିର
ସ୍ୱରର ଅନୁକରଣ କରିବା କୌଶଳରେ ପଟୁ—
2. A ventiloquist. ୩ । ନାନା ଜୀବଜନ୍ତୁ (ଯଥା—
କୁକୁର, ବିଲେଇ, କୁକୁଡ଼ା, କାକ, କୋକିଳ)ଙ୍କ ସ୍ୱରକୁ ଓ
ଦୂରସ୍ଥ ଏବଂ ନିକଟସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱରକୁ ନିଜର ସ୍ୱରଦ୍ୱାରା
ଅନୁକରଣ କରିବାର କୌଶଳ—3. Ventriloquism.

ହର ମଉ(ହୁ)ଶୁଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ—ହର୍ ମଉଶୁଲ୍ (ଦେଖ)
Hara mau(hu)śul Har-mausul (See)

ହରମଣି(ନି)—ଦେ· ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—
Haramaṇi(ni) A name given to females.

ହରମନିଅମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍)—ହାର୍‌ମନିଅମ୍
Haramaniam (ଦେଖ)—Hār-maniam (See)
(ହରମନିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହରମୁହାଁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଯେ କୁଟଭେଦ ନ ରଖି ସାହା
Haramuhāṅ ଇଚ୍ଛା ତାହା କହେ—Plain-speaking; straightforward.

ହରଯ(ଯା)—ବୈଦେ. ବ—ହରଜ୍ [ଦେଖ]
Haraja(jā) Haraj [See]

ହରଯ ହରକତ—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ—ହରଜ୍ ହର୍‌କତ୍ [ଦେଖ]
Haraja harakata Haraj hara-kat [See]

ହର ରକମ୍—ବୈଦେ. ବ—ହର୍ ରକମ୍ (ଦେଖ)
Hara rakam Har-rakam [See]

ହର ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—ହର୍ ରଙ୍ଗ (ଦେଖ)
Hara raṅga Har-raṅga (See)

ହର ରଙ୍ଗି—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ହର୍ ରଙ୍ଗି (ଦେଖ)
Hara raṅgi Har-raṅgi (See)
[ହରରଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] (ହରରଙ୍ଗୀ, ହରରଙ୍ଗେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହର ରଥ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପୃଥିବୀ—The world.
Hara ratha (ବି—ମହାଦେବ ତ୍ରିପୁରାସୁରକୁ ମାରିବାବେଳେ
ପୃଥିବୀକୁ ରଥସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ ।)

ହର ରିପୁ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ ବା ବହୁବ୍ରୀହି)—ମଦନ; କାମଦେବ—
Hara ripu Cupid.

ହରରୂପ—ସଂ, ବ—ଶିବ; ମହାଦେବ [ଶିବରହସ୍ୟାବଳୀ]—
Hararūpa God Śiba.

ହର ରୋଜ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍ ରୋଜ୍ (ଦେଖ)
Hara roj Har-roj (See)

ହରଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହରିଡ଼ ଚଢ଼େଇ—Crocopus
Haral Phoenicopterus (bird); the Bengal green
pigeon. [ବି—ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ହରିତ୍ ପୀତ ଓ
ଫିକାରଙ୍ଗ ଦେଖିଣ୍ଟ । ଏମାନେ ବର ଓ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଫଳ ବେଶି
ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ନାଲିଆ ଓ ସ୍ୱର ମଧୁର ।]

ହରଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—କାନ୍ଦ ବୋବାଳି—
Haralā Lamentation; wailing.
[ପ୍ରୟୋଗ—ହରଲା ପଡ଼ିବା]

ହର ଲୋଚନ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହରନେତ୍ର (ଦେଖ)
Hara lochana Haranetra (See)

ହର ଶାଲ୍—ବୈଦେ· ଅ—ହର୍ ଶାଲ୍ (ଦେଖ)
Hara śāl Har-śāl (See)

ହର ଶାଲିଆ—ଦେ. ବଣ—ହର୍ ଶାଲିଆ (ଦେଖ)
Hara śāliā Har-śāliā (See)

ହରଶିରୀ—ଦେ. ବ [ହର+ଶ୍ରୀ]—୧ । ଶିବଙ୍କ ଶୋଭା=1. The
Haraśiri beauty residing in Śiba. ୨। [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ]
हरश्री हरश्री ନଗ୍ନ ଅବସ୍ଥା; ଦିଗମ୍ବରତ୍ୱ—2. [Figurative]
Nakedness. [ଉ—ବଳେ ହରଶିରୀ ଦେଇ ସେ
ସୋପାକୁ ପ୍ରତାପ ପ୍ରସାଦ ଗାଉରେ । ଭକ୍ତ
ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]

ହର ଶେଖରା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହର=ଶିବ+ଶେଖର=ଚୂଡ଼ା+ଆ;
Hara śekharā ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକରେ ଏହା ରହୁଥିବାରୁ]—
ଗଙ୍ଗାନଦୀ [ହି, ଶ]—The river Ganges.

ହରଷ—ଗ୍ରା. ଓ ପଦ୍ୟ. ବ (ସ.ହର୍ଷ)—ହର୍ଷ (ଦେଖ)—Harsha (See)
Harasha ଦେ. ବଣ—ହର୍ଷିତ; ଆନନ୍ଦିତ; ତୁଷ୍ଟ—
हरष, हरिष हरस Delighted. (ଉ—
ସ୍ୱପ୍ନ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ହୋଇଣ ହରଷ, ପୂଜା କଲେ
ହେ ବାରୁ ତାଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ
ବନ ।)

ହରଷ କରା(ରେ)ଇବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ଆନନ୍ଦିତ କରିବା—To please;
Harasha karā(re)ibā to cause delight.
हरष करान हरष करोना (ଉ—ଗନ୍ଧେ ଦେଇଣ
[ହରଷା(ଷେ)ଇବା—ପଦ୍ୟରେ ରୂପ] ଭୂମନ; ହରଷ କରଇବ—
ସଙ୍ଗୀତ ।)

ହରଷ ବଦନ—ଗ୍ରା. ବ.—ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ ମୁଖ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ ମୁଖ;
Harasha badana ସରସ ମୂର୍ତ୍ତି—Joyful face.
हरष बदन हरस बदन
[ହରଷ ମୁଖ(ହଁ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହରଷ ବଦନିଆ(ବଦନା)—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ (ସ ହର୍ଷ ବଦନ)—
Harasha badaniā(badanā) ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲମୁଖ—
हृष्टबदन हरषबदन वाला Having joyful face;
(ହରଷବଦନୀ, ହରଷବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ) having a delightful face.

ହରଷ ମୁଖା (ହାଁ)—ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ—ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲମୁଖ—
Harasha mukhā (hāṅ) Having a delightful

ହৃষ্ট বদন हरषमुखा face; with a Joyful appearance.

[ହରଷମୁଖୀ(ସ୍ତ୍ରୀ)—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରଷିତ—ଗ୍ରା. ଣ (ସ. ହର୍ଷିତ)—ହୃଷ୍ଟ; ଆନନ୍ଦିତ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—
Harashita Delighted.
হরষিত हरसित

ହରଷେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି· ଣ (ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଆନନ୍ଦରେ—
Harashe With delight. (ଉ—ହରଷେ
হরষে हरसमें କହେ ପଦ୍ମଯୋନି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।)

ହରସ୍ତାପ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ବରାବର; ମୂଳରୁ—1. From the
Harastāp beginning. ୨ । କଦାପି;
বরাবর बराबर, हरगीज ଅର୍ଥେ; କମାରୁ—
2. At all; ever. (ଉ—ସେ ଏ କାମ କରିବାକୁ ହରସ୍ତାପ୍ ମନା କଲା ।)

ହର ହର ବମ୍ ବମ୍—ଦେ. ଅ—ମହାଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
Hara hara bam bam ଭକ୍ତଙ୍କ ଡାକ—Words
হর হর বম্ বম্ हर हर बम ब used by
(ହର ହର ବମ୍ ବମ୍ ଖେଳା !—ଅନ୍ୟରୂପ) a devotee to invoke God Śiba.

ହର ହରି—ସ ବ—ଶିବ ଓ ବିଷ୍ଣୁ—
Hara hari Śiba and Bishṇu.

ହର ହରି ଘାଟ—ଦେ· ବ (ନାମ)—ହଡ଼ ହଡ଼ି ଘାଟ (ଦେଖ)—
Hara hari ghāta Harda hardi ghāta (See)

ହର ହାର—ସ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଶିବଙ୍କ ହାର)—ସର୍ପ (ହ୍ଁ. ଶ)—
Hara hāra Serpent.

ହରହୂରା—ସ. ବ—ହାରହୂର; ଦ୍ରାକ୍ଷା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Harahwarā Grape.

ହରା—ସ ଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—[ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ; ହର ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ଆକାର]—Feminine form of
Harā Hara added to words) Destroying; causing to disappear. [ଉ—ଶୋକହରା, ଦୁଃଖହରା]—ଦେ. ବ [ସ. ହୃ
হরণ हरना ଧାତୁ]—୧ । ହରଣ [ଦେଖ]—1. Harana (See)
হারা हार ୨ । ହଜିବା—2. Loss. ୩। [ଗ୍ରା.] —ହାରିବା; ପରାଜୟ—3. Defeat. ୪। [ଗ୍ରା ହର୍‌ଗ୍ରୀ; ତୁଳନା କର—ସ. ହରିତ]—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ—4. Green; emerald colour. ଦେ. ଣ—୧ । [ସ ହୃତ]—
হৃত हारा ହୃତ—1. Removed, stolen.
୨ । [ସଂ ହାରକ] ହରଣକାରୀ —2. Stealing.
୩ ।ଯେ ହଜାଇଥାଏ ବା ହରାଇଥାଏ—3. One who has lost. ୪ । ପରାସ୍ତ—4. Defeated; vanquished. ଗ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—ମନୁଷ୍ୟ-ଶିଶୁ—Human child. ଗ୍ରାଦେ—(ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ) ଣ.

ପରାଜିତ—Vanquished. ଣ. ଓ ବ—ଗ୍ରାମ୍ୟ; ହରିତ. ବର୍ଣ୍ଣ (ତୁଳନାକର ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ ହରା)—
Green; emerald colour.

ହରା (ରେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହରିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ;
Harā(re iba (ହରିବା କ୍ରିୟାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ଦେଖ)—
হারান 1. Causative form of Haribā. ୨। ହଜା-
हराना ଇବା—2. To lose. ୩ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ହରଣ କିମ୍ବା କରାଇବା, (ହରଣ କରିବାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥଦେଖ)
3. To cause another to steal etc. ୪ ।ହରିବା (ଦେଖ)—4. Haribā (See) ୫ । ଚ୍ୟୁତ ହେବା, ବଞ୍ଚିତ ହେବା—5. To be bereft of; to be shorn of.[ଉ—ଅରେ ରାବଣ। ଭୁଲା କଥାରେ ହରାଇଲୁ ବଡ଼ପଣ—ଭ୍ରମ] ୬ । ନଷ୍ଟ କରିବା—6. To spoil. ୭। ଜ୍ୱରକ୍ରାନ୍ତ ବୋଧ କରିବା—7. To feel feverish. ୮। (ହାରିବା କ୍ରିୟାର ସକର୍ମକରୂପ) ଅନ୍ୟକୁ ପରାସ୍ତ କରିବା; ଜିଣିବା—8. To defeat a person. ୯ । ପଣ, ଜୁଆ ଆଦି ଖେଳରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଲଜ୍ଜଦ୍ୱାରା ଗଚ୍ଛିତ ପଣକୁ ଅପର ପକ୍ଷର ହସ୍ତଗତ ହେବାର କାରଣ ହେବା—
9. To forfeit a stake in a game. [ଉ—ଖେଳିବାରେ ମୋ ପର ଭଲଲୋକେ ନାହିଁ, ତାହାଙ୍କୁ ଡାକ ଖେଳେ ହରାଇବ ମୁହିଁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ, ସଭାପର୍ବ]

ହରା ଜିନା—ଗ୍ରାଦେ· (ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ) ବ—ହାରଜିତ—
Harā jinā Defeat and victory.

ହରାଣି—ଦେ. ବ (ସ. ହୃ ଧାତୁରୁ ହରଣ) ୧ । ହରଣ (ଦେଖ)—
Harāṇa Harana (See) ୨ । ହଜାଇବା; ହରାଇବା; ଚ୍ୟୁତ
হাবান ହେବା; ବଞ୍ଚିତ ହେବା—2. Losing; being
हराना bereft of ୩ । (ଗଣିତ) ଭାଗ କରଣ—3. (Mathematics) Division. ୪। ହରାଇବା; ପରାଜୟକରଣ—
4. Defeating.

ହରା ଦଳ—ଗ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)—ପରାଜିତ ପକ୍ଷ—
Harā dala The defeated party.

ହରାଦ୍ରି—ସ· ବ (ମ. ପ. ଲୋ, ହରଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଦ୍ରି)—କୈଳାସ
Harādri ପର୍ବତ—The Kailāsa mountain·

ହରା ଧନ—ଦେ· ବ—୧। ଚୋରଧନ—1· Stolen property. ୨ ।
Harā dhana ହଜିଥିବା ଧନ—2· Lost property.
হারাধন हराधन

ହରାବଲ(ଲ୍)—ବୈ ଦେ.ବ (ତୁର୍କୀ· ହରାବଲ)—୧ । ସେନାଦଳର ଅଗ୍ର-
Harābala(l) ବର୍ତ୍ତୀ ଦଳ—1. The advance guard of
হারাবল an army. ୨ । ଠଗ ବା ଡକାଇତମାନଙ୍କ ନେତା
हरावल ବା ସରଦାର—2 The leader of a gang of Thugs or dacoits.

ହରାମ୍—ବୈଦେ· ଣ (ଆ· ହରାମ୍=ନଷିଦ୍ଧ)—୧ ନଷିଦ୍ଧ—Prohi-
Harām bited. ୨ । ଶାସ୍ତ୍ରନଷିଦ୍ଧ—2. Prohibited by
হারাম, the scripture. ୩ । ଅନୁଚିତ—3. Improper.

ହରାମ ୪ । ପାପଜନକ—4. Sinful. ବ—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ 1. Prohibited food. ୨ । ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମ— 2. Prohibited act. ୩ । ନେମକହାରାମୀ; ଅଧର୍ମ; ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା—3. Impiety; perfidy. ୪ । ପାପ—4 Sin. ୫ । ବ୍ୟଭିଚାର—5 Adultery.

ହରାମ୍‌ଖୋର୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ. ହରାମ୍‌+ଫା. ଖୋର୍) ୧। ନିଷିଦ୍ଧ Haram khor ଖାଦ୍ୟ ଖାଦକ—1. Eating prohibited হারামখোর food. ୨ । ନିଷିଦ୍ଧ ବା ପାପଜନକ ଭାବରେ ଅର୍ଜିତ हरामखोर ଧନରେ ଖାଉଥିବା ଜୀବୀକାରୀ—2. Living on the earning of a bad or prohibited or sinful act

ହରାମ୍‌ଖୋରି—ବୈଦେ. ବ (ଅ+ଫା)—ହରାମଖୋରର କର୍ମ ବା Harām khori ଅବସ୍ଥା—The state of being a হারামখোরী हरामखोरी Harām-khor.

ହରାମ୍‌ଜାଦ୍‌ଗୀ—ବୈଦେ. ବ (ଅ—ହରାମ୍‌+ଫା. ଜାଦ୍‌+ଫା ପ୍ରତ୍ୟୟ Harām jād-gi ଗୀ)—ହରାମଜାଦା ପଣ—The state of হারামজাদী हरामज़ादगी being Harāmjādā.

ହରାମଜାଦା—ବୈଦେ. ବଣ (ପୁଂ)—(ଅ. ହାରାମ୍‌+ଜାଦା=ଉତ୍ପନ୍ନ) Harām jādā ୧ । ବ୍ୟଭିଚାରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ—1. Born of হারামজাদা adultery ୨। (ଗାଳି ପାଇଁ) ଦୁଷ୍ଟ—2 Wicked; हरामज़ादा vile ୩ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର—3. Hybrid. (ହରାମ୍‌ଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହରା ମଣି—ଦେ ବ—୧ । ଚୋରମଣି—1. Stolen gem. ୨। ହାରାମଣି Harā mani (ଦେଖ)—2. Hārāmaṇi (See) হারামণি हरामणि

ହରାମି—ବୈଦେ. ବ—(ଅ ହରାମୀ—ହରାମ୍ ହେବା ଅବସ୍ଥା— Harāmi The state of being Harām. হারামী हरामी

ହରା ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହରିତ୍‌+ରଙ୍ଗ)—ହରିତବର୍ଣ୍ଣ— Harā ranga Green colour- সবুজরঙ্গ हरा रंग ବଣ. ହରିତ୍—Green.

ହରାରାତି—ସ. ବ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍‌ ବା ବହୁବ୍ରୀହି; ହର+ଅରାତି)— Harārāti କାମ; କନ୍ଦର୍ପ—Cupid. [ଭ—ହରେ କ ଦଗ୍ଧ ଦେଲ ହରାରାତି ରେ—ଉଷ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି]

ହରାହା(ହି)ରି—ଦେଶଜ ଓ ବଣ—୧ । ହାରାହାରି(ଦେଖ)—1.Hārā Harā(hi)ri hari (See). ୨ । ବହୁବସ୍ତୁର ମୂଲ୍ୟ ଅବା ହିସାବ হারাহারি हराहरि କରି ଢଳ୍ପଲ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟମ ହାରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବା ଭିତରେ ହିସାବ—2. Rateable; average. ୩ । ହରଣ ଅବା କାର୍ଯ୍ୟ—3. Act of Harana etc. ୪ ହାରିବା ଓ ଜିତିବା; ଜୟ ଓ ପରାଜୟ—4. Victory and defeat. ୫ ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ ଏକ ପ୍ରକାର ଶାକବିଶେଷ—A kind of pother. [ଭ—ଏଥିରେ ମାଣ୍ଡିଆ ବେଣ୍ଡାପର ଫଳ ଧରେ]।

ହରା ହେ(ଯି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) କି.—ହଜିବା— Hara he(ji)bā To be lost.

ହରି—ସଂ. ବ. (ହୃଧାତୁ—ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧ । (ଯେ Hari ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟ ହରଣ କରନ୍ତି) ଭଗବାନ୍—1 God [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ (ଯଥା—ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ, ନୃସିଂହ ପୁରାଣ, ମହାଭାରତ, ଗୀତା, ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ, କଳ୍କି ପୁରାଣ ଓ ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣରେ) ବାରମ୍ବାର କଥିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ବ୍ରହ୍ମା, ହର ଓ ହରି ଏକ ଅଭିନ୍ନ ଓ ଏ ତିନହେଁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜଃ, ତମଃ ଗୁଣର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆକାର ମାତ୍ର ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ଶିବ ରୁଦ୍ରରୂପ ଧାରଣ କରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପ୍ରଳୟରେ ସମସ୍ତ ଜୀବ, ବସ୍ତୁ ଓ ଦେବତାଙ୍କ ଲୁପ୍ତ ହେଲେ କେବଳ ଅକ୍ଷୟବଟର ଗୋଟିଏ ପତ୍ରରେ ନାରାୟଣ ବା ବିଷ୍ଣୁ ଯୋଗନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ ହୋଇ ଭାସିଲେ ଓ କାଳକ୍ରମେ ଅନନ୍ତ ଶୟନ କଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାଭିରୁ ଗୋଟିଏ ପଦ୍ମ ଫୁଟି ସେହି ପଦ୍ମଉପରୁ ବ୍ରହ୍ମା ବାହାରିଲେ । ଶିବ ମଧ୍ୟ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ବସି ରହିଲେ । ତତ୍‌ପରେ ହର, ଶିବ ଓ ବ୍ରହ୍ମା, ଏହି ତିନି ଜଣଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଟି କାର୍ଯ୍ୟ ନ୍ୟସ୍ତ ହେଲା-ବ୍ରହ୍ମା ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ, ବିଷ୍ଣୁ ତାହା ପାଳନ କରିବେ ଓ ଯୁଗ କ୍ଷୟହେଲେ ଶିବ ସୃଷ୍ଟିକୁ ସଂହାର କରିବେ । ବୁଝିବାକୁ ଗଲେ ବ୍ରହ୍ମା, ହର ଓ ହରି ଏ ତିନିଜଣ ଏକ ନାରାୟଣଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ସର୍ଜନକାରୀ, ପାଳନକାରୀ ଓ ସଂହାରକାରୀ ରୂପ । ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ଧର୍ମରେ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଦେବତା ଜଣେ ଥିବା ସ୍ଥିର ହୋଇଅଛି । ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳକାରଣ ଉକ୍ତ ଦେବଙ୍କୁ ହରି, God (ଈଶ୍ୱର), ଯିହୋବା, ଅଲ୍ଲା ନାମରେ ଲୋକେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ହରିହିଁ ସବୁ ଧର୍ମର ମୂଳ ଈଶ୍ୱର ଓ କାଳକ୍ରମେ ସେ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ବା ପୃଥିବୀକୁ ଦୂତ ପଠାଇ ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି]

୨ । ନାରାୟଣ; ବିଷ୍ଣୁ; ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପାଳକ ଦେବତା (ଅମରକୋଷ)—2. Bishṇu, the Preserver of the universe. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—3. Srikṛushṇa (an incarnation of Bishṇu). ୪ । ବ୍ରହ୍ମା—(ମେଦନୀ)—4. The Creator; God Brahmā. ୫ । ମହେଶ୍ୱର; ଶିବ (ମେଦନୀ)—5. God Siba. ୬ । ସିଂହ (ଅମର କୋଷ)—6. The lion. ୭ । ବାନର (ଅମର କୋଷ)—7. Monkey; ape. ୮ । ଭେକ; ବେଙ୍ଗ (ଅମରକୋଷ)—8. The frog. ୯ । ସର୍ପ (ଅମରକୋଷ)—9. Serpent, snake. ୧୦ ଶୁକପକ୍ଷୀ; ଶୁଆ (ଅମର କୋଷ)—10. Parrot. ୧୧ । ଚନ୍ଦ୍ର (ମେଦନୀ)—11. The moon. ୧୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ମେଦନୀ)—12. The sun. [ଭ—ବିଚାରେ ହରି ମଣ୍ଡଳୁ ଶୁଭ ସମ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରିକୁ ଜାସା ଓଷ୍ଠ ପଥ ଦେଖା ତଥା ସୁବଚା—

ଉତ୍ତ. ବୈଦେଶ୍ରଶ ବଳାସ] ୧୩ । ବାୟୁ (ମେଦନୀ)—13. The air. ୧୪ । ଆକାଶ—14. The sky. [ଉ—ରବି ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟମାନେ ଦନ୍ଧ ଅହୁଛ । ଚମା ଫୁଟାଇ ରସ୍ମଇ ହର ରକ ଗଭ—ଉତ୍ତ. ବୋଠ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] ୧୫ । ଅଶ୍ୱ (ମେଦନୀ)—15. The horse. [ଉ—ବଳେକଲେ ପ୍ରଜାପତ ବାଛ ହସ୍ତେ ଧରିଛନ୍ତି । ହର ଉଚ୍ଚି ଅବେ ଚସ୍ତୁ ଚସ୍ତୁ ଅରୁଣ—ଉତ୍ତ. ବୈଦେଶ୍ରଶ ବଳାସ]—୧୬ । ଯମ (ମେଦନୀ)—16. The Hindu God of death. ୧୭ । କିରଣ (ମେଦନୀ)—17. Ray of light. ୧୮ । ଇନ୍ଦ୍ର 18. The Hindu's king of gods. [ଉ—୨, ୭, ୧୨, ୧୭, ୧୮ର ଉଦାହରଣ ଉତ୍ତଙ୍କ ବୋଠ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀର ୨୭ ଅଧ୍ୟାୟ,୩୪, ୩୫, ୩୬, ୩୭, ୩୮ ପଦମାନଙ୍କରେ ରହିଅଛି ।]

୧୯ । ହରିବର୍ଷ; ଦେଶ ବଶେଷ (ମେଦନୀ); ପୁରାଣୋକ୍ତ ପୃଥିବୀର ନବ ବର୍ଷ ବା ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମ—19. Name of a mythological country. ୨୦ । ମୟୂର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—20. Peacock. ୨୧ । କୋକିଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) 21. Cuckoo. ୨୨ । ହଂସ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—22. Swan. ୨୩ । ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—23. Fire. ୨୪ । ଭର୍ତ୍ତୃହରି ରାଜା ଓ କବି(ଶେଷ)—24. A name of king and poet Bharttruhari. ୨୫ । ଶୁକପକ୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣ; ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—25. Green or emerald colour. ୨୬ । ପିଙ୍ଗଳ; ପିଙ୍ଗଳବର୍ଣ୍ଣ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—26. Gray colour; auburn. ୨୭ । କପିଳବର୍ଣ୍ଣ (ମେଦନୀ); କଡ଼ାର୍‌ରଙ୍ଗ—27. Brown or tawny colour. ୨୮ । ପୀତବର୍ଣ୍ଣ (ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—28. Yellow colour. ୨୯ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ସିଂହରାଶି—29. (Astronomy) The sign Leo. ୩୦ । (ନାମ) ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—30 Name of a son of Garurda. ୩୧ । (ନାମ) ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—31. Name of a mythological mountain. ୩୨ । ୧୮ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ (ହି. ଶ)—32. A metre of 18 letters. ୩୩ । ବୌଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଅତି ବଡ଼ ସଂଖ୍ୟା (ହି. ଶ)—33. A very high number according to the Buddhist book. ବି. ବିଣ—୧ । ହରିତ୍ (ହି. ଶ)—1. Green. ୨ । ପିଙ୍ଗଳ (ହି. ଶ)—2. Gray. ୩ । ପୀତବର୍ଣ୍ଣ (ହି. ଶ)—3. Yellow. ୪ । କଡ଼ାର୍ (ହି. ଶ)—4. Tawny: brown. ଦେ. ବ—ପୁରୀରେ ବିରାଜିତ ଜଗନ୍ନାଥ

ହରି ହରି ମହାପ୍ରଭୁ—The Lord Jagannatha of Puri.

[ଉ—ହରି ହରିଙ୍କୁ ଦେଇ ଭୂଷିତ ହଲେ—ଉତ୍ତ. ବୋଠ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] । ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—(ଅମୁକ ବସ୍ତୁର) ବ୍ୟବସାୟୀ; ଯଥା ମାଛ ହରି; ବଲ୍ଲ ହରି) Dealer in; seller of (anything)

ହରିଅ(ଆ)ଲ(ଲ୍) ଚଢ଼େଇ—ଦେ· ବ. (ସ. ହରିତାଳ)—ବର୍ଣ୍ଣ Haria(ā)l(l) chardhei ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—ହରିଅଲପାଖୀ ହରିଅଲ Hararda chardhei (See).

ହରିଆ—ଦେ· ବ. ପୁଂ—ହରିନାମଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ Hariā Name for calling a person named Hari in familiarity or disregard. ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ବ—୧ । ଲୋକ—1. Man. ୨ । (ଅମୁକ ଦ୍ରବ୍ୟର) ବ୍ୟବସାୟୀ (ଯଥା—ଦହି ହରିଆ)—2. Dealer in (any article).

ହରିଆ ତନ୍ତି—ଦେ. ବ (ହରିନାମଧାରୀ ଜଣେ ତନ୍ତୀର କାହାଣିରୁ ପରିକଳ୍ପିତ ଶବ୍ଦ)—ଜ୍ଞାନହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି Hariā tanti Nonsensical or stupid person; a person having no common sense. [ବ୍ର—ଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ଯାଣିକଣା ଗୁଳି ଘୋଡ଼ା ଅଣ୍ଡା ବୋଲି ହଣାର ଟଙ୍କା ହାଟରୁ କିଣିଥିଲା ।]

ହରିଆଲ(ଲ୍)—ଦେ. ବ—ହରିଅଲ୍ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—Hariāl(l) Harial chardhei(See).

ହରି ଉଡ଼ିଯିବେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଏ କଥାକୁ ମୁଁ ଶକ୍ତ ନୁହେଁ; Hari urdijibe ଏ କଥାକୁ ମୁଁ କରି ପାରିବ ନାହିଁ—(a phrase) I am unequal to the task. (ବ୍ର—ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବାବେଳେ ଏହି ବାକ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି;

ହରିଏଲ(ହରିଆଲି, ହରେଲ୍, ହରେଲି)ଉଆଁସ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) Hariel(hariāli, harel, hareli)uāṅsa ବ—ଶ୍ରାବଣ (ହରିଅଲି ଉଆଁସ, ହରେଲି ଉଆଁସ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଅମାବାସ୍ୟା ଶ୍ରାବଣ ଅମାବାସ୍ୟା—The new moon of the month of Srābanā. [ବ—ଏ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଗ୍ରାମର ଗାଈ ଚରାଇବା ଲୋକ ଶତାବରୀ ଡାଳ ଆଣି ଗ୍ରାମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରେ ଖୋସିଯାଏ । ଲୋକ-ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ କୁଶଳରେ ରହନ୍ତି ।]

ହରିଏଲ(ହରେଲ୍)ଡାଲ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଶତାବରୀ ଗୁଳ—Hariel(harel)dāl Asparagus Racemosus. [ବ୍ର—ଶ୍ରାବଣ ଅମାବାସ୍ୟା ଦିନ ଏ ଡାଳ ଘରେ ଖୋସିବା ଦ୍ୱାରା ଘରବାସୀ ସମସ୍ତେ କୁଶଳରେ ରହନ୍ତି, ଏଣୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଦେ ବାର୍ଜନୀ'(=ଦେବ ମାର୍ଜନୀ); କାରଣ, ଗ୍ରାମ ଦେବତା ଏହା ଦ୍ୱାରା ଘର ଝାଡ଼ନ୍ତି; ସୁତରାଂ ସେ ଘରର ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ,—ଏହା ଲୋକବିଶ୍ୱାସ ।]

ହରିକ—ସ ବ (ହୃ ଧାତୁ+ଇକ)—୧ । ଚୋର—1. Thief. ୨ । Harika ଅକ୍ଷକ୍ରୀଡ଼କ—2. A person who plays the

game of dice. ୩ । (ହରି=ପୀତ-ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ+ ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇ)—ପୀତ-ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ୱ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. A horse of mixed yellow and green colour.

ହରି କଥା—ସ ବି— ୧ । ଭଗବାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆଲୋଚନା ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା—1. Talk about God.
Hari kathā
୨ । ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଲୋଚନା—2. Religious discussion. (ଭୂ—ଘର କଥା, ହରି କଥା, ଭିତ; ଲୁଗା, ଗୃହ କଥା—ଡଗ ।)
হরি কথা हरि कथा
ଦେ. ବି— ୧ । ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ—1. Mythological story. ୨ । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରସମୟ ଗଦ୍ୟରେ ଓ ପଦ୍ୟରେ ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନର ଅଭିନୟ ସହ ଅଭିନୟ—2. The recital and acting of mythological stories in prose and poetry. [ଦ୍ର—ଆନ୍ଧ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେଲଗୁ ଭାଷାରେ 'ହରିକଥା'ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ । ଏଥିରେ କଥକ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଠିଆ ହୋଇ କୌଣସି ପୌରାଣିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ବା ବିଷୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ତାହାର ଗଦ୍ୟରେ ଅଗ୍ର ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି ଓ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ କର୍ଣ୍ଣାଟକ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ ଏବଂ ତତ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧେ ରସମୟ କଥୋପକଥନ ଆଦି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗାନବେଳେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର (ବେହେଲା, ବୀଣା, ହାର୍‌ମୋନିୟମ, ତବଲା ଆଦି) ବଜାଇ ଥାଆନ୍ତି । ହରିକଥା ଅଭିନୟ ତେଲଗୁସାଧାରଣଙ୍କର ଖୁବ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଓ ଆଦରଣୀୟ ବସ୍ତୁ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏ ସବୁ ପୂର୍ବେ ନ ଥିଲା । ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କରୁଣାକର ପଟ୍ଟନାୟକ ଓଡ଼ିଆରେ 'ହରିକଥା'ର ଆରମ୍ଭ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟମୟ ରଚନା, କଥୋପକଥନ, ଗାନ ଓ ରସମୟ ବିଷୟର ଅବତାରଣା କରି ଏହାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିଅଛନ୍ତି । ସେ 'ସଙ୍ଗୀତ ଶିକ୍ଷକ' ଓ 'ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ମିଳନ' ନାମକ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ସାବିତ୍ରୀ, ରୁକ୍ମିଣୀପରିଣୟ, ଗୌରାଙ୍ଗସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ରାଧାଙ୍କ କଳଙ୍କଭଞ୍ଜନ, କୃଷ୍ଣାର୍ଜୁନ ଆଦି 'ହରିକଥା' ଅଭିନୟ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ତତ୍ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ୱରଚିତ ସୁଲଳିତ ସଙ୍ଗୀତମାନ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ସହକାରେ ଗାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।]

ହରି କର୍ମ—ସ. ବି—ଯଜ୍ଞ [ହ. ଶ]
Hari karma Vedic sacrifice.

ହରିକା—ଗ୍ରା. ଅ [ଫା. ହରେକ୍]—ହେରିକା; ଇତ୍ୟାଦି; ଓଗେର—
Harikā Etcetra; and others.
ইত্যাদি बगैरा

ହରିକାଠ—ଦେ. ବି [ସ. ହଡ+କାଷ୍ଠ]—୧ । ହଡ଼ି (ଦେଖ)—
Harikātha 1. Hardi (See) ୨ । ହଡ଼କାଠ (ଦେଖ)—
হাড়িকাঠ हडिकाठ Hardi kātha (See)

ହରିକା(କେ,କୋ)ନ୍ ଲ(ଲା)ଣ୍ଟ[ଣ୍ଠ,ଣ୍ଟି,ଣ୍ଠି]ଣ୍[ନ୍]—ବୈଦେ. ବି—
Harikā(ki,ke)n la(lā)nta[ntha,nti,nthi]n[n] (ଇଂ. ହାରିକେନ ଲଣ୍ଠନ୍, ହରିକେନ୍=ତୋଫାନ ବା ଝଡ଼ ଓ ଇଂ ଲଣ୍ଠନ=
হারিকেন লণ্ঠন हरिकेन लालटेन ଲଣ୍ଠନ)—୧ । ଏକ ପ୍ରକାର ହାତଧରା ଲଣ୍ଠନ, ଯାହା ତୋଫାନରେ ମଧ୍ୟ ଲିଭେ ନାହିଁ—1. Hurricane lantern. ୨ । ସାଧାରଣତଃ ହାତରେ ଓହଳାଇ ନେବା ଲଣ୍ଠନ୍—2. An ordinary hand-lantern.

ହରି-କୀର୍ତ୍ତନ—ସ. ବି—୧ । ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନ; ହରି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ—
Hari kirttana 1. Chanting of the name of Hari. ୨ । ଗୀତବାଦ୍ୟାଦି ସହ ହରିନାମଗାନ—Singing of the hymns of Hari accompanied with music.

ହରିକୁଶାଁ [ଷ୍ଟାଁ, ଷ୍ଣ]—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ. (ସ ହରିକୃଷ୍ଣ)—ହରିକୃଷ୍ଣ ନାମକ
Hari kushañ (shtañ, shna) ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ—
(ହରି କୁଶନ—ଅନ୍ୟରୂପ) Nick name of Harikrushna [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ 'ଗ୍'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ଗୁ' ଓ ବଂ ରେ 'ଋ'ର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ରି' ଏବଂ ଓଡ଼ିଆରେ 'ଷ୍ଣ'କୁ କେହେ 'ଷ୍ଟଁ' ଓ 'ଶଁ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।]

ହରି କୃଷ୍ଣ—ସ. ବି—ହରିଙ୍କର ନାମଦ୍ୱୟ—Two names of Hari krushna Hari. ଦେ. ବି, ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—
হরেকৃষ্ণ हरिकृष्ण A name given to males.

ହରିକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର—ଦେ. ବି [ନାମ]—'ରୁକ୍ମିଣୀବିଳାସ' ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ-
Harikrushna mahāpātra ପ୍ରଣେତା—Auther of 'Rukmini Bilāsa'.

ହରିକେନ୍ ଲଣ୍ଠ[ଣ୍ଟ]ନ୍[ଣ୍]—ବୈଦେ. ବି—ହରିକାନ୍ ଲଣ୍ଠଣ୍ (ଦେଖ)
Hariken lanta(ntha)n(na) Harikān lantan (See)
(ହରିକେନ୍ ଲନ[ଲ]ଟଣ୍[ନ୍]—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହରିକେଲୀୟ—ସ. ବି—ବଙ୍ଗଦେଶ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Bengal. ବିଣ—
Harikeliya ବଙ୍ଗଦେଶୀୟ; ବଙ୍ଗୀୟ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Belonging to Bengal; Bengalee.

ହରି କେଶ—ସ. ବି—୧ । ଶିବ (କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Siba. ୨। (ନାମ)
Hari kesa ଶିବଭକ୍ତ ଯକ୍ଷ ବିଶେଷ—2. Name of Jaksha devoted to Siba. [ଦ୍ର—ଏ ଶିବଙ୍କ ବରରୁ ଦଣ୍ଡପାଣି, କ୍ଷେତ୍ରପାଳ ଓ ଗଣାଧ୍ୟକ୍ଷ ଅଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।] ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସାତ ପ୍ରଧାନ କଳା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ (ହ. ଶ)—3. One of the seven Kalās of the sun. ୪ । (ନାମ) ଶ୍ୟାମକ ନାମକ ଯାଦବଙ୍କ ପୁତ୍ର—5. Name of a son of Syāmaka, a member of the Jadu race. ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କପିଳ କେଶବିଶିଷ୍ଟ (ହ. ଶ)—
[ହରିକେଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] Having brown hair.

ହରିକାନ୍ତା—ସ. ବି—ବିଷ୍ଣୁକ୍ରାନ୍ତା (ଅପରାଜିତା) (ଦେଖ)
Harikrānta Bishnukrānta (See).

ହରି କ୍ଷେତ୍ର—ସ ବି (ନାମ)—ହରିହରକ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ)
Hari kshetra Harihara kshetra (See)

ହରିଖ—ପ୍ରାଦେ [ଭିତ୍ତରଗଣା] ବି—ହର୍ଷ; ଅନନ୍ଦ—
Harikha Joy; rejoicing.

ହରି ଗନ୍ଧ—ସ. ବି—ହଳଦିଆ ଚନ୍ଦନ [ହି. ଶ]
Hari gandha Yellow sandal.

ହରି ଗୁଣ —ସ. ବି—୧। ହରିଙ୍କର ଗୁଣ—1. The attributes of
Hari guṇa Hari. ୨। ହରିନାମ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ—2.Chanting ସ୍ମରଣ ଶ୍ରବଣ of the name of Hari. ଦେ. ବି—[ଗଣିତ] ହରଣ ଗୁଣାଭାଗ ଓ ଗୁଣନ—(Mathematics) Division and multiplication. [ଭି—ଖଡ଼ିପାଠ, ନିଶାଣ ଫେଡ଼ାଣ ହରିଗୁଣ ଛଡ଼ାଇ ରସପୋଥି ଧରିଛି । ଫକୀରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହରିଗୁଣ ପୋଥି - ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ମନୁଷ୍ୟ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ
Hariguṇa pothi କରେ ବା ଝୁରେ—Anything which is remembered or cherished by a person or after which a person pines.

ହରିଗୁଣ ପୋଥି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବିଷୟକୁ ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ
Hariguṇa pothi kariba କରିବା ବା ଝୁରିବା—To cherish the memory of anything. [ଯଥା—ସାଆନ୍ତେ ମୋତେ ଯେଉଁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାଇଥିଲେ ମୁଁ ସେହି କଥାକୁ ହରିଗୁଣ ପୋଥି କରିଛି ।)

ହରି ଗୃହ—ସଂ ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—୧ । ବିଷ୍ଣୁମନ୍ଦିର; ହରିମନ୍ଦିର —
Hari gṛuha 1. A temple of Bishṇu. ୨ । ମହାଭାରତୋକ୍ତ ନଗର ବିଶେଷ; ଏକଚକ୍ର; ଶ୍ରମପୁରୀ—2. Name of a town in ancient India.

ହରି ଗୋବିନ୍ଦ—ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାମ—Two names of Hari
Hari gobinda ଦେ. ବି, ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରିଚନ୍ଦନ—ସ. ବି—୧ । ପୀତଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—1. Pita
Harichandana chandana (See) ୨ । ଦେବତରୁ ବିଶେଷ—2. Name of a tree of heaven. ୩ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—3. The moon's rays. ୪ । ପଦ୍ମକେଶର (ଦେଖ)—5 Padmakesara (See). ୫ । ଗୋଶୀର୍ଷ (ଦେଖ)—5. Gosirsha (See) ୬ । କୁଙ୍କୁମ—6. Saffron. ଦେ. ବି—୧ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ରାଜାମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧିବିଶେଷ—1. A family title of Kshatriyas and Rājās. (ଉ—ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କୁ ରେ ରାମା, ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କୁ ଯେବେ ଯଥା ବସନ୍ତରେ ହରିଚନ୍ଦନକୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ୨। ତାଳଚେର ରାଜାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି—2. The family-title of the Rājās of the Talcher State of Orissa.

[ଦ୍ର—ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ । ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୩୯୯ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର କୁଶଙ୍କ ବଂଶୋଦ୍ଭବ କାଶ୍ୟପଗୋତ୍ରୀୟ ରାଜା ଶକ୍ତସେନ ସିଂହ ଭ୍ରାତୃବିବାଦ ଫଳରେ ଯୋଧପୁରରୁ ଆସି ଜୟପୁରରେ ବିବାହ କରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭାଇ ମାରୁଆଡ଼ରେ, ଜଣେ ଉଦୟପୁରରେ ଓ ଜଣେ ଭାଇ ଚତୋରରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଶକ୍ତସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର କାଳୀୟ ଅର୍ଜୁନ ସିଂହ ପିତୃରାଜ୍ୟରେ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଅର୍ଜୁନସିଂହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଭୂଷଣ ସିଂହ ସେଠାର ରାଜା ହେଲେ ଓ ନରହରି ସିଂହ ଆଦି ଅନ୍ୟ ୪ ପୁତ୍ର ଜୟପୁର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ୧୪୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଗଜପତି ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରିବାର ସମ୍ବାଦ ଆଗରୁ ପାଇ ନରହରି ସିଂହ ଓ ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାଇ ବିଜୟ ସିଂହ ପୁରୀ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ଆପଣାକୁ ଭୀମ ନଗରୀର ରାଜା ଘୋଷଣା କଲେ । ଭୀମ ନଗରୀଦଣ୍ଡପାଟ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ କୂଳରେ । ଏହି ଭୀମନଗରୀରେ ଗଜପତି ଅନଙ୍ଗ ଭୀମଦେବ କେତେକ ଦୈବ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଛି କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଗଜପତିଙ୍କର କଳ୍ପିତ ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରତିଶୋଧନେବାପାଇଁ ନରହରି ସିଂହ ପୁରୀରୁ ଚାଲିଆସି ଭୀମ ନଗରୀ ଅଧିକାର କରି ସେଠାରେ ନିଜର ରାଜପାଟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ସେହିଦିନରୁ ସେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଗଜପତିଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର ନ କରି ଅପରାପର ବଂଶର ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧୀନତା ରକ୍ଷା କରି ଭୀମ ନଗରୀର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜାରୂପେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନର ତାଳଚେର ରାଜବଂଶର ଆଦିମ ନୃପତି ଏହି ନରହରି ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଉଦେକର୍ଣ୍ଣ ସିଂହଙ୍କ ସମୟରୁ ତାଳଚେରାଧିପତିମାନେ 'ହରିଚନ୍ଦନ' ଉପାଧି ବ୍ୟବହାର କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ସମ୍ରାଟ୍ ଗଜପତି କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ବାହାମନି କରପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିବା ସମୟରେ ରାଜା ଉଦେକର୍ଣ୍ଣ ସିଂହ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ତାଙ୍କ ସହ ଯୋଗ ଦେଇ ଅସୀମ ସାହସ ଓ ରଣକୌଶଳ ଦେଖାଇଥିଲେ ଏବଂ ଅପରାଙ୍କୁ ସାହସର ହରିଚନ୍ଦନ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏ ଜଣେ ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ନରପତି ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଳଚେର ଭୀମ ନଗରୀ ବୋଲି ପରିଚିତ ଥିଲା । ଭୀମ ନଗରୀରେ ଅବସ୍ଥିତ କୃଦଗଡ଼ ନାମକ ଜମିଦାରର ବୃତ୍ତୀୟର ସଦାଶିବ ସାମନ୍ତରାୟ ଏହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହପତାକା ଉତ୍ତୋଳନ କରିବାରୁ ଏ ତାହାଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ତାଙ୍କ ବଂଶର ଚରିତ୍ରକ "ବୀରଭଦ୍ରରାୟ" ଉପାଧି ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କଲେ

ଭୀମ ନଗରୀସ୍ଥ ପର୍ବତଙ୍କର ସର୍ବାଧିକ ମଧ୍ୟ ଏହାପରେ ପରାଭୂତ କରି ରାଜା ଉଦେକର୍ଣ୍ଣ ସିଂହ ଉକ୍ତ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଂଶର

ଚନ୍ଦନ "ସାହସାଥା ଦଳେଇ ମହାପାତ୍ର" ଉପାଧି ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ରାଜା ଉପେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ୧୪୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୫୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ପିତାଙ୍କ ଉପାଧିମାନ ଧାରଣ କରି ୧୫୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜ-ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଏହି ପାପାରେ ସାକ୍ଷିତ କରାଇଥିଲେ । ୪୭ ବର୍ଷ ବୟସରେ ୧୫୬୭ ଅବ୍ଦରେ ଏ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣଙ୍କ ପରେ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦରାଜ "ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ" ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ସୁଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖରେ କାଳାତିପାତ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୫୬୭ରୁ ୧୫୭୪ ଯାଏ ୭ବର୍ଷ ମାତ୍ର ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ମନାଇ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୫୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୫୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଯାଏ ୮ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋବିନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଧର ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ ଗଜପତିଙ୍କ ବଂଶଧରଙ୍କୁ ହରାଇ ଓଡ଼ିଶା ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବଳ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଅରାଜକତା ଘୋଟିଥିଲା ।

ରାଜା ମନାଇଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପିତୃବ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ତାଳଚେର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ଏ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ରାଜା ଥିଲେ । ୧୫୫୬ ଅବ୍ଦରେ ତାଳଚେରକୁ ଶୋକ-ସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବନମାଳୀ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ୧୫୫୬ ଅବ୍ଦରେ ସିଂହା-ସନାରୋହଣ କଲେ । ଭ୍ରମରବର ରାଜବଂଶୀୟମାନଙ୍କର ପୂର୍ବର ଗଜପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତାର ଅଭାବ ନ ଥିଲେହେଁ ଏମାନେ ଗଜପତିଙ୍କର ସାମନ୍ତ ରାଜାସ୍ୱରୂପେ ରହି ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ଥିଲେ । ଏଣୁ ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତିମାନଙ୍କ ସହିତ ଏମାନଙ୍କର ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇ ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ହରି ବିଦ୍ୟାଧର ଓଡ଼ିଶା ଗଜପତିଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ ଭ୍ରମରବର ଗଡ଼ ଓ କେତେକ ଦେଶ ଆପଣାର ଅଧିକାର ଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ବନମାଳୀ ସୁବଳୟା ଗଡ଼ ଛାଡ଼ି ଗାଁଅପୁରଠାରେ ଗଡ଼ ବାନ୍ଧି ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏ ୧୫୫୭ ଅବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ବନମାଳୀ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ହରିହର ବା ଶ୍ରୀରୁଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୫୫୭ ରୁ ୧୫୭୫ ଅବ୍ଦ ଯାଏଁ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁ ସରଦାର ନାମକ ଏହାଙ୍କର ଜଣେ ଅମାତ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କରି ଢେଙ୍କାନାଳର ରାଜା ହରି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ହାତରେ ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଧରାଇ ଦେବାରୁ ଉକ୍ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ହେଲେ । ହରିହର ପୁତ୍ରଶୋକରେ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ରାଜ୍ୟଭାର ଯୁବକ ପୌତ୍ର ପଦ୍ମନାଭଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସମର୍ପଣ କରି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ।

ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳ ୧୫୭୫ ରୁ ୧୫୯୮ ଅବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲା । ଏ ଆଧୁନିକ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ନାମ ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେହିଁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ହରି ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ଠାରୁ ତାଳଚେରର ଅପହୃତ ଅଂଶମାନ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ କରି-ଥିଲେ । ମାତ୍ର ଢେଙ୍କାନାଳର ବଳ ଗଜପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସର୍ବଦା ପୁଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ଅବଶେଷରେ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ରେମୁଆଁର ଖଣ୍ଡୁଆଳ ଓ ଗୋପାଳ ପ୍ରସାଦ ଗଡ଼ର ନଳ ଜମିଦାର, ଏ ଦୁହେଁ ପାଞ୍ଚ ପାଞ୍ଚ କୋଶ, ଏପରି ଦଶ କୋଶ ଭୂମିର ଜମିଦାର ଥିଲେ । ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ଥରେ ଶିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ-ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଠାରେ ତାଳଚେର ଗଡ଼ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି, ସେଠାରେ ତାଙ୍କ କୁକୁରକୁ ଗୋଟାଏ ଠେକୁଆ ମାଡ଼ ବସିବା ଦେଖି ସେ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ବୀରଭୂମି ମନେ କରି ସେଠାରେ ରାଜଧାନୀ ବସାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହେଲେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରୋକ୍ତ ଜମିଦାର ଦ୍ୱୟ ମିଳିତ ହୋଇ ପଦ୍ମନାଭଙ୍କୁ ପ୍ରତିହତ କଲେ । ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଦୁଇ ବାର ପରାଭୂତ ହେଲା ପରେ ଶ୍ରୀ ହିଙ୍ଗୁଳାଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ସେ ଯଦି ସେଠାର ସ୍ଥାନାଧିପ କୈବର୍ତ୍ତକୁ ଆଣି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବଳି ଦେବେ ତେବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଜୟ ହେବ । ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ତାହା କଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀ ହିଙ୍ଗୁଳାଙ୍କ ପ୍ରସାଦରୁ ଖଣ୍ଡୁଆଳ ବଂଶ ବିଲୁପ୍ତ ହେଲା । ଶ୍ରୀ ହିଙ୍ଗୁଳା ଠାକୁରାଣୀ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ରରୂପରେ ଓ କେନ୍ଦୁଆରୂପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେଇ ଖଣ୍ଡୁଆଳସୈନ୍ୟଙ୍କୁ ପଦା କରିଥିବାରୁ ସେହି ସମୟରୁ ବ୍ୟାଘ୍ରମୁଣ୍ଡ ତାଳଚେର ରାଜବଂଶର ସଙ୍କେତ ହୋଇ ଆସିଅଛି ।

ତାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତର ସୀମା ବାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର ଗଙ୍ଗାନଦୀ, ପୂର୍ବସୀମା ଢେଙ୍କାନାଳର ଆଲୋଡ଼ମା, ଦକ୍ଷିଣସୀମା କମଲଙ୍ଗ ଓ ଅନୁଗୋଳ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମସୀମା ସିନ୍ଦୁରପାଳ ଥିଲା । ତଦାନୀନ୍ତନ ଲୋକମାନେ ଏହି ସୀମାନ୍ତର୍ଗତ ରାଜ୍ୟକୁ ତିରିଶିକୋଶ ମୁଲକ ବୋଲି କହୁଥିଲେ ।

ସୁବଳୟା ଗଡ଼ଠାରୁ ବାହାରି ଆସିବା ଦିନଠାରୁ ରାଜାଙ୍କ ରାଜଧାନୀର 'ଡେରା' କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥିର ନ ଥିଲା । ଶ୍ରୀ ତାଳେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ତାଳ ଢୋଠ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ପୂଜା କରି ଏ ରାଜ୍ୟ ଲାଭ ହେବାରୁ ଓ ତାଳଢୋଠରେ ରାଜଧାନୀର

'ଚେର' ଲାଗିବାରୁ ଏହି ଘଟଣାର୍ଥରେ ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ରାଜ୍ୟର 'ଢାଲଚେର' ନାମକରଣ କଲେ । ୧୫୭୮ ଅବ୍ଦରୁ ଏହି ନାମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଅଛି ।

ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଓ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ବିଚକ୍ଷଣ ନରପତି ଥିଲେ । ଏ ଗଡ଼ରେ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁରେ ସେବା ପୂଜା ଆଜ୍ଞା କରିଥିଲେ ଓ ପିତାମହ ହରିହରଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ହରିହରପୁର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇଥିଲେ ।

ରାଜା ପଦ୍ମନାଭ ସସ୍ତ୍ରୀକ ଅଭିଷେକ ହେବା ପ୍ରଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରି ତହିଁର ନାମ ପାଟପୂଜା ରଖିଲେ ଏବଂ ଦଶହରା ଦିନ 'ସନ୍ନାରମ୍ଭ' ବା ଅଙ୍କକଷା ପ୍ରଥା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେ ୨୦ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରି ୧୫୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ରାଜା ପଦ୍ମନାଭଙ୍କ ପରେ ରାଜା ଚକ୍ରଧର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୫୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୬୫୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୫୩ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ 'ପାଲ' ଜମିଦାର, ବଜ୍ରକୋଟ ଜମିଦାର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶବର ଭୂମିଶ୍ୱର-ମାନଙ୍କୁ ପରାଭୂତ ଓ କରଗତ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିଜିତ ରାଜ୍ୟଦ୍ୱାରା ଢାଲଚେରର ସୀମାବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ଏ ଅନେକ ବଡ଼ ଗ୍ରାମ ବସାଇ ବଡ଼ ବଡ଼ ପୁଷ୍କରିଣୀମାନ ଖୋଳାଇଥିଲେ ଓ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଆଣାଇ ଚକ୍ରଧରପୁର ଆଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇ ଥିଲେ ।

ରାଜା ଚକ୍ରଧରଙ୍କ ପରେ ରାଜା ଗୋପୀନାଥ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଏ ୧୬୫୧ରୁ ୧୬୧୧ ଅବ୍ଦପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୬୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ପରମଧାର୍ମିକ ଆଦର୍ଶ ନରପତି ଥିଲେ ଏବଂ ତୀର୍ଥାଟନ କରି ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମରୁ ଶ୍ରୀ ଗୋପୀନାଥ ଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଣି ଗଡ଼ରେ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଗର୍ମ୍ଭୀରସାମନ୍ତ (ଯୁବରାଜ) ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅପତ୍ୟ ନ ହେବା ଦେଖି ସେ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ବିବାହ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଗର୍ମ୍ଭୀରସାମନ୍ତ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ନାମ ଧାରଣ କରି ୧୭୧୧ ଅବ୍ଦରୁ ୧୭୨୯ ଅବ୍ଦଯାଏ ୧୮ ବର୍ଷକାଳ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏ ଜଣେ ପରମ ଧାର୍ମିକ ପ୍ରଜାରଞ୍ଜକ ନରପତି ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକୁ ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ଆଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏ ରାଜ୍ୟର ସୁଶାସନ ନିମନ୍ତେ ନାନା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ କାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଶେଷରେ ଅନୁଗୋଳର ଓ ରେଢ଼ାଖୋଲର ରାଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ଉଭୟ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ-ଥିଲା । ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରପୁର ଶାସନ ବସାଇବା ଛଡ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଭୂମି ଦାନ କରିଥିଲେ ଓ ନଅର ଆଗରେ ମନ୍ଦିର ତୋଳି ତହିଁରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଠାକୁରଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅପତ୍ୟହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ସାନ ସାମନ୍ତ ପୀତାମ୍ବର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୨୯ ଅବ୍ଦରେ ଢାଲଚେର ସିଂହାସନାରୋହଣ କଲେ । ଏହାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ମାନସିଂହ ରାଜ୍ୟଶାସନ ଓ ଶତ୍ରୁଦମନ ବିଷୟରେ ଏହାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତସ୍ୱରୂପ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବୀରତ୍ୱ ଏବଂ ରଣକୌଶଳରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଗଜପତି ଏହାଙ୍କ ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ୱୀକାର କରି ଏହାଙ୍କୁ ନିଜ ଦରବାରରେ ପ୍ରଥମ ଆସନ ଦେଇଥିଲେ । ରାଜା ମାନସିଂହ ୧୭୪୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।

ରାଜା ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଲାଲସିଂହ ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ପଦ ଧାରଣ କରି ରାଜଗାଦିରେ ବସିଲେ । ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନିଷ୍ଠା ପତ୍ନୀଙ୍କ ଗର୍ଭରେ 'ନରୋତ୍ତମ' ନାମରେ ଜଣେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ନ୍ୟାୟତଃ ପୀତାମ୍ବରଙ୍କ ପରେ ଏ ସିଂହାସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ ଓ ଲାଲସିଂହ ଏହାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି-ରୂପେ ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିଥାଆନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଲାଲସିଂହ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହୋଇ ନରୋତ୍ତମଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲେ । ନରୋତ୍ତମଙ୍କ ମାତା ଓ ମାତାମହ ଅନୁଗୋଳ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଥିଲେ । ସେ ଦୁହେଁ ଯଉତୁକ ରୂପେ ପାଇଥିବା କାଲୁଡ଼ିଆ ଓ ଗୁଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ନରୋତ୍ତମଙ୍କୁ ନେଇ ବାସ କଲେ । ଲାଲ ସିଂହଙ୍କ ସମୟରେ ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଢାଲଚେର ଉପରେ ବାର୍ଷିକ ଦୁଇ ହଜାର ଟଙ୍କା ପେସକସ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଢାଲଚେର ରାଜକୋଷରୁ ମରହଟ୍ଟାମାନେ କେବେ ପେସକସ ନେବାକୁ ସମ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ରାଜା ଲାଲସିଂହ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ଢାଲଚେର ରାଜ୍ୟର ସୀମାରେ ଖୋଟିଏ ଠେଙ୍ଗା ପୋତି ଦେଇଥିଲେ —ଏହି ସ୍ଥାନ ଆଜି ସୁଦ୍ଧା ଲାଲ ଠେଙ୍ଗା ନାମରେ ଅଭିହିତ । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଏହି ଲାଲ ଠେଙ୍ଗା ଡେଇଁ ଏ ରାଜ୍ୟରେ କେବେ ପାଦ ପାରି ନ ଥିଲେ । ଲାଲସିଂହଙ୍କ ଭାଇ ମାନସିଂହ ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜାଙ୍କୁ ଶୋଚନୀୟ ଭାବରେ ପରାଜିତ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୭୫୭ ଅବ୍ଦରେ ଲାଲ ସିଂହଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଢାଲଚେରର କେତେକ ଭୂଖଣ୍ଡ ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ଅକ୍ଲେଶରେ ଅଧିକାର କଲେ ।

ରାଜା ଲାଲସିଂହଙ୍କ ପରେ ତଦୀୟ ପୁତ୍ର ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୫୭ ଅବ୍ଦରୁ ୧୭୬୫ ଅବ୍ଦ ଯାଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ 'ନିମକୋଳି' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ କାମଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ସହିତ ଢାଲଚେର ରାଜ୍ୟର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପୁନଶ୍ଚ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏ ୧୭୬୫ ଅବ୍ଦରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପରେ ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୬୫ ରୁ ୧୭୬୬ ଯାଏଁ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ରାଜତ୍ୱ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ପରେ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାନସିଂହ ହରିଚନ୍ଦନ ୧୭୭୪ ଅବ୍ଦ ଯାଏ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଳଚେରରେ ଭୟଙ୍କର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଥିଲା ଏବଂ ମରହଟ୍ଟା ଅତ୍ୟାଚାର ଘଟିଥିଲା ।

ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅପତ୍ୟହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ମୃତ ହେବାରୁ ତଦୀୟ ପିତୃବ୍ୟ ନିମାଇଁ ଚରଣ ଚମ୍ପତିସିଂହ ୧୭୭୪ ରୁ ୧୭୭୮ ଯାଏ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ନ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସାଗରିକା ଦେଈଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ "ରାଜଦେଈ" ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କନ୍ୟା ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ରାଜା ନିମାଇଁ ଚରଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ରାଜସିଂହାସନ ପାଇଁ ବିବାଦ ଜାତ ହେଲା । ବିଧବା ରାଣୀମାନେ ରାଜ ଦେଈଙ୍କୁ ଗାଦିରେ ବସାଇ ଜଣେ କେହି ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଘରଜ୍ୱାଇଁଆ କରିବାକୁ ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭାଇପୁଅମାନେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେବାରୁ ଅପାତତଃ ତାହା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ପରେ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଗୁଣ୍ଡୁରିଆ ଗ୍ରାମରୁ, ଦୁଇ ପୁରୁଷ ତଳେ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର ନରୋତ୍ତମ ବା ଖାରୁଙ୍କ ଶିଶୁପୁତ୍ର ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ଆଣି ତାଳଚେର ରାଜଗାଦିରେ ବସାଇଲେ । ଏହାଙ୍କ ଘଟନାବହୁଳ ରାଜତ୍ୱ ୧୭୭୮ ଅବ୍ଦରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ୬୮ ବର୍ଷ ପରେ ୧୮୪୬ ଅବ୍ଦରେ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା । ସିଂହାସନରେ ବସିବା ବେଳକୁ ଏହାଙ୍କର ମୋଟେ ୭ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇଥିଲା । ରାଣୀ ସାଗରିକାଦେଈ ଏହାଙ୍କ ପ୍ରତି କପଟାଚରଣ କରି ଏହାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇବେ ବୋଲି ବହୁତ ଯତ୍ନ କରୁଥିଲେ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଶିଶୁ ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ଢେଙ୍କାନାଳରାଜା ତ୍ରିଲୋଚନ ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର ତାଳଚେରରୁ ଚୋରାଇ ନେଇଗଲେ ଓ ତାଳଚେର ଗାଦି କିଛି କାଳ ଯାଏଁ ଶୂନ୍ୟ ହେଲା । ଶେଷରେ ଲୋକନାଥ ପାଟଯୋଶୀ ନାମକ ରାଜପୁରୋହିତ ଓଡ଼ିଶାର ମରହଟ୍ଟା ଶାସନକର୍ତ୍ତା ରାଜାରାମ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ନିଜର ବିଦ୍ୱତ୍ତା ଓ ଧର୍ମପ୍ରାଣତାରେ ମୁଗ୍ଧ କରି ତାଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିଶୁ ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ଢେଙ୍କାନାଳରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆଣି ପୁଣି ତାଳଚେର ଗାଦିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲେ । ସେତେବେଳକୁ ରାଜା ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ୯ ବର୍ଷ ମାତ୍ର ବୟସ । ରାଜଗୁରୁ ବିଦ୍ୱେଶ୍ୱର ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ ସୁଚତୁରରୂପେ ରାଜ୍ୟ ଚାଳନ କଲେ ଓ ରାଜା ଭାଗୀରଥୀଙ୍କୁ ୧୯ ବର୍ଷ ହେଲାଯାଏ ରାଜଗୁରୁ ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବେସର୍ବା ଥିଲେ ।

ଭାଗୀରଥୀ ୧୯ ବର୍ଷ ପରେ ସାବାଳକ ହୋଇ ରାଜ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ରାଜା ଭାଗୀରଥୀ ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ତିନି ଗୋଟି ରାଣୀ ବିବାହ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁକାଳ ଯାଏଁ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଜାତ ହେଲେ ନାହିଁ ।

ରାଜା ଭାଗୀରଥୀ ଜଣେ ସୁଶାସକ ନରପତି ଥିଲେ । ସେ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ସର୍ଦ୍ଦାର ପ୍ରଭୃତି ଆଠଜଣ ଉଚ୍ଚ ରାଜ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରି ସେମାନଙ୍କୁ "ଅଷ୍ଟକୌଶଲ୍ୟ" (The council of eight) ନାମରେ ଅଭିହିତ କରୁଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠାରାଣୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଏ ବଡ଼ ଶୋକାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ଅପର ଦୁଇ ରାଣୀଙ୍କୁ ଏ ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ କେତେ ବର୍ଷ ଯାଏ ନଅରରୁ ନିର୍ବାସିତ କରିଥିଲେ । ଶବରମାନେ ରାଣୀମାନଙ୍କୁ ନିଜର ମାଆ ଜ୍ଞାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ କେତେ ବର୍ଷ ପାଳିଲେ । ପରେ ପୁଣି କୋପୀ ରାଜା ଭାଗୀରଥୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଇଂରେଜ ରାଜତ୍ୱ ଆରମ୍ଭ ହେବାରୁ ଏ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସହ ସନ୍ଧିରେ ରାଜି ହେଲେ ଓ ଟ ୧୦୩୯୪।୵୫ ତରନ୍ନିକ ପେଶକଶ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ ।

ପରେ ଏହାଙ୍କର କିଛି ପୁତ୍ରକନ୍ୟା ଜାତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୟାନିଧି ହରିଚନ୍ଦନ ଏହାଙ୍କର ଗମ୍ଭୀର ସାମନ୍ତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ତୀର୍ଥାଟନରେ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ଓ ଏହାଙ୍କର ଆଉ ଫେରିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବା ଭାବି ଗମ୍ଭୀର ସାମନ୍ତ ରାଜଗାଦିରେ ବସିଲେ । ଭାଗୀରଥୀ ତୀର୍ଥରୁ ଫେରିଆସି ଗମ୍ଭୀର ସାମନ୍ତଙ୍କଠାରେ ଭୀଷଣ କୋପାନ୍ୱିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ କରି ଓ ରାଜ୍ୟରୁ ବାହାର କରିଦେଇ ପୁଣି ଥରେ ରାଜ ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ପିତା ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ଦୟାନିଧି ପିତାଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ପୁନଶ୍ଚ ରାଜ୍ୟ ଶାସନରେ ଭାଗୀ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ।

ରାଜା ଦୟାନିଧି ଜଣେ ଭାଗ୍ୟଧର ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ନାନା ବାଧା ବିଘ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରି ଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରି ସେ ନିଜର ଆସନ ଦୃଢ଼ କରିଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟର ବହୁବିଧ ଉନ୍ନତି କରି ମୋଟ ରାଜସ୍ୱ ଟ ୩୨୦୦୦ ଯାଏ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ସେ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସ୍ୱତ୍ୱ ଓ ଦେବୋତ୍ତରାଦି ନାନା ସ୍ୱତ୍ୱ ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ବିଚକ୍ଷଣ ନରପତି ଥିଲେ । ଅନୁଗୋଳ ବିଦ୍ରୋହରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ସେ ଅନୁଗୋଳ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ଏଣୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ଏହାଙ୍କ ରାଜଭକ୍ତିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ 'ମହେନ୍ଦ୍ର ବାହାଦୁର' ପଦବୀ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ଏବଂ ଖିଲାତ୍ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ।

ରାଜା ଦୟାନିଧି ୧୮୭୩ ମସିହାରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିବାରୁ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ୧୮୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଳଚେର ଗାଦିରେ ବସିଥିଲେ । ରାଜା ଦୟାନିଧି ଜଣେ ରାଜର୍ଷିକଳ୍ପ ସୁଶାସକ ଥିଲେ ଏବଂ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଥିଲେ । ସେ ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ କବି ଥିଲେ ଓ ମାତୃଭାଷାର ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ମମତା ଥିଲା । ସେ

ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସେ ମନୁସଂହିତା, ପରାଶରସଂହିତା ଓ ଭାଗବତର ଉତ୍କଳାନୁବାଦ ଛପାଇ ଦେଶରେ ବିତରଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍କଳିତ ଭାରତର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ଅନେକଦିନଯାଏ ଓଡ଼ିଶାର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସଙ୍ଗୀତବିଦ୍ୟାରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଅସାଧାରଣ ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଆଧୁନିକ ରୁଚିସମ୍ପନ୍ନ ନରପତି ଥିବାରୁ 'ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟରେ' ସେ ପ୍ରଥମେ ଆଧୁନିକ ଯୁଗାଦର୍ଶରେ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ, ପୁଲିସ୍ ବିଭାଗ ଓ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବିଭାଗ ଓ ଅବକାରୀ ବିଭାଗ ଆଦି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରିଥିଲେ ଓ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ (ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ୍) କରାଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରାଜସ୍ୱ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇଥିଲେ । ବାବୁ ଜଗବନ୍ଧୁ ଘୋଷ ଏହାଙ୍କର ଦେୱାନ ଥାଇ ତାଳଚେରର ଅଶେଷବିଧ ଉନ୍ନତି ସଂଘଟିଥିଲେ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର (ପଠାଣି ସାମନ୍ତ) ଆଗରୁ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ଗଣନା ପୂର୍ବକ ଠିକ୍ କରି ଦେଇଥିବାରୁ ଏ ତନ୍ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ତୀର୍ଥାଟନ କରି ଯାଇଥିଲେ । ୧୮୯୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଡିସେମ୍ବର ୧୮ ତାରିଖ ଦିନ ଏହାଙ୍କର ଗଡ଼ଠାରେ ପରଲୋକପ୍ରାପ୍ତି ହେଲା ।

ଏ ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ । ନିଜ ଭ୍ରାତୁଷ୍ପୁତ୍ର କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସର୍ବରାଜଲକ୍ଷଣସମନ୍ୱିତ ଦେଖି ଏ ଜୀବଦ୍ଦଶାରୁ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ବୋଲି ମନୋନୀତ କରି ଯାଇଥିଲେ ଓ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ହୀରାମାଳୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଅଧିକାର ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ତେଣୁ ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ତିରୋଭାବ ପରେ ତାଳଚେରର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅକଳଙ୍କକୀର୍ତ୍ତି ପ୍ରଥିତଯଶା ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବୀରବର ହରିଚନ୍ଦନ ଯଥାବିଧାନରେ ୧୮୯୧ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୯ ତାରିଖ ଦିନ ତାଳଚେର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରି ଗତ ୪୩ ବର୍ଷ ହେଲା ତାଳଚେର ଭାଗ୍ୟନିୟନ୍ତାରୂପେ ତାଳଚେରର ତଥା ଉତ୍କଳର ମୁଖୋଜ୍ଜ୍ୱଳ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ହରିଚନ୍ଦନୋପାଧିକ ବିମଳକୀର୍ତ୍ତି ତାଳଚେରାଧୀଶ୍ୱର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ଯୋଗଜନ୍ମା ପୁରୁଷ । ତାଳଚେର ରାଜପରିବାରରେ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଏ ଅକଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରତୁଲ୍ୟ ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ପାଳକ ପିତା ରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରଦ୍ଧାସହକାରେ ଏହାଙ୍କୁ 'କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର' ନାମରେ ବିଭୂଷିତ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମର ୪ ମାସ ପରେ ଏହାଙ୍କ ଜନନୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମାନଧାତା ସାମନ୍ତଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଏହାଙ୍କୁ ଶୁଆଇ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ଏହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ନାଗସାପ ଫଣା ଟେକି ଏହାଙ୍କୁ ଜଗି ରହିଥିଲା ଓ ଜନନୀ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ସାପଟି ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଗଲା । ଖୁବ୍ ଶୈଶବକାଳରୁ ଏହାଙ୍କଠାରେ ଯାବତୀୟ ରାଜଲକ୍ଷଣ ସ୍ଫୁଟ ହୋଇଥିଲା ।

୯ ବର୍ଷ ବୟସରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଭର୍ଣ୍ଣାକୁଲାର୍ ସ୍କୁଲର ଚତୁର୍ଥ ଶ୍ରେଣୀରେ ନାମ ଲେଖାଇ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସିଂହାସନାରୋହଣରେ କେତେକ ରାଜବଂଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବାଧା ଦେବାକୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ କୁଚେଷ୍ଟା ଫଳବତୀ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲା ।

୧୮୯୩ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ଫାଲ୍ଗୁନ ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିରେ ମହାସମାରୋହରେ ଏହାଙ୍କର ଉପନୟନ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁସମ୍ପାଦିତ ହୋଇଥିଲା ।

ସେହି ବର୍ଷ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର କଟକ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲକୁ ଅଧ୍ୟୟନ ନିମନ୍ତେ ଆଗମନ କରି ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ରାଜମାତା ମହୋଦୟା ମହାଫେସ୍ ରୂପେ ରାଜପରିବାରର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ ।

ସନ ୧୮୯୮ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ସୁଦ୍ଧା ୫ବର୍ଷ ସେ କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରି ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଦୁଇଥର ଡବଲ୍ ପ୍ରମୋଶନ୍ ପାଇ ଥିବାରୁ ୫ ବର୍ଷରେ ୭ଗୋଟି ଶ୍ରେଣୀର ପାଠ୍ୟ ଶେଷ କରି ପାରିଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ବ୍ୟାୟାମ, ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ଓ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟାରେ ସେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନିରାଡ଼ମ୍ବର, ନମ୍ର ଭଦ୍ରୋଚିତ ବ୍ୟବହାରରେ ସ୍କୁଲର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଓ ସହପାଠୀଗଣ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷଭାବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିବର୍ଷର ପୁରସ୍କାର ବିତରଣୀ ସଭାରେ ପାଠରେ ପାରଦର୍ଶିତା ଏବଂ କ୍ରିକେଟ୍, ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଆଦି ଖେଳରେ ଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇ ସେ ପୁରସ୍କାର ପାଇ ପ୍ରଶଂସିତ ହେଉଥିଲେ ।

ତାଳଚେର ଗଡ଼ରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ସ୍ଥାପିତ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନ ସମିତି ଅଦ୍ୟାପି ସୁପରିଚାଳିତ ହେଉଅଛି ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଜଣେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ସନ୍ଧାନୀ ମୃଗୟୁ । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ୨ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ପନ୍ଦର ଗୋଟା ଚିତାବାଘ ଓ ତିନୋଟା ମହାବଳ ବାଘ ବଧ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସୁନାମରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବାମଣ୍ଡାର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ନରପତି ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢ଼ଳଦେବ କେ. ସି. ଆଇ. ଇ. ମହୋଦୟ ଏହାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଚତୁର୍ଥା କୁମାରୀଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରଦାନ କରିବା ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ରାଜମାତା ମହୋଦୟା ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ୧୮୯୯ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ୨୭ତାରିଖ ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱିତୀୟା ତିଥିରେ ଅଭୂତପୂର୍ବ ସମାରୋହରେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜଧାନୀରେ ଶୁଭ ବିବାହ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ବିବାହ ପରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏକବର୍ଷ ମାତ୍ର କଟକରେ ରହି ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତମାନ ଓଡ଼ିଶା ଟ୍ରିବ୍ୟୁଟେରି ଷ୍ଟେଟ୍‌ସ୍ ନାମରେ ଓଡ଼ିଶା ବିଭାଗର କମିଶନରଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ।

କମିଶନର୍ ସାହେବଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ୍ରମେ ରାଜଧାନୀକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବୃତ୍ତ ହୋଇ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହେଲେ ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିୟମପରାୟଣ ଓ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସୁନିୟମିତ ଓ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଗଠିତ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଭୋର୍ ୫ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ଉଠି ଏକଘଣ୍ଟା ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କରି ପ୍ରାୟ ୩।୪ ମାଇଲ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅଭ୍ୟାସ ସେ ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଜୀବନରେ ଏକାଧିକ ପ୍ରାଣସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛନ୍ତି । ୧୯୦୦ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ୍ ଦୁଇ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟତମ ଅଶ୍ୱ ହଠାତ୍ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପୁରୁଷାଙ୍ଗକୁ ଭୀଷଣଭାବରେ ଦଂଶନ କରି ଚାପି ଧରିଲା ଓ କେତେକ ସମୟ ପରେ ରକ୍ତାକ୍ତ କରି ଛାଡ଼ିଦେଲା । ସେ ଦଂଶନ ଦେଖି ଲୋକେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସଂଶୟ ମଣିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସୁଚିକିତ୍ସା ଓ ରାଜମହିଷୀ ମହୋଦୟାଙ୍କ ସୁପରିଚର୍ଯ୍ୟା ଫଳରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ସେ ଯାତ୍ରାରୁ ବର୍ତ୍ତିଗଲେ ।

୧୯୦୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୧୦ ତାରିଖରେ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରିୟତମା କନ୍ୟା ସୁଗୃରୁମାଳୀ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୦୧ ମସିହା ଜୁନ୍ ୯ ତାରିଖ ଦିନ ଇଂରେଜ ସରକାର କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟଶାସନର ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ଅର୍ପଣ କଲେ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବହୁଦର୍ଶୀ ଶାସକ-ସୁଲଭ ବିଚକ୍ଷଣତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟକୁ ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବିଭାଗ କରି ସକାଳ ୭ ଘଣ୍ଟାଠାରୁ ୧୦ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ପୋଲିସ୍, ଫରେଷ୍ଟ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗୀୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଯଥାବିଧି ଫଇସଲ୍ କରୁଥିଲେ; ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ବିଚାରାଳୟକୁ ଯାଇ ମକଦମା ବିଚାର ପରେ ଅପରାହ୍ନ ୫ ଘଣ୍ଟାଠାରୁ କ୍ରିକେଟ୍ ଆଦି ଖେଳରେ ଚିତ୍ତବିନୋଦନ କରୁଥିଲେ; ରାତିରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ଆଇନ୍-ସଂକ୍ରାନ୍ତ ପୁସ୍ତକ ପାଠ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଲଳିତ କଳାର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଉପାସକ । ସେ ନିଜେ ସୁବାଦକ ଓ ସୁଗାୟକ ।

୧୯୦୨ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ମାସ ୨୭ ତାରିଖ ଦିନ ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଆୟୁଷ୍ମାନ୍ ଶ୍ରୀମାନ୍ ଯୁବରାଜ ହୃଦୟଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମାବଧି ଏକମାସକାଳ ଯୁବରାଜଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ ନ ହେବାରୁ ରାଜଦମ୍ପତି ଚିନ୍ତାକୁଳ ଓ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭଗବତ୍ କୃପାରୁ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶର ସାନିଟାରି କମିଶନର୍ ସାହେବ ଦୈବାତ୍ ତାଳଚେରରେ ପହଞ୍ଚି ଚିକିତ୍ସା କରିବାରୁ ୧୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ରାଜକୁମାରଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମୀଳିତ ହେଲା ଏବଂ ତାଳଚେରରେ ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା । ପର ବର୍ଷ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଦ୍ୱିତୀୟ କୁମାର ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ଦେବ [illegible] ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ବର୍ଷଠାରୁ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ମହୋଦୟା ସାଂଘାତିକ ଭାବରେ ପୀଡ଼ିତା ହେଲେ ଓ ସେ ପୀଡ଼ା ଦୀର୍ଘ ୩ ବର୍ଷକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା । ଏ ତିନି ବର୍ଷକାଳ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ବେଗ ମଧ୍ୟରେ କାଳାତିପାତ କରିଥିଲେ । ଶେଷରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅପାର କରୁଣାରୁ ମହିଷୀ ମହୋଦୟା ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ତାଳଚେର ପ୍ରଜାକୁଳର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ କଲେ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ହାତୀଧରାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାରଙ୍ଗମ । ଏହାଙ୍କର ସୌମ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜାମାନେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ । ଏ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ୧୯୧୦ ମସିହାରୁ ୧୯୩୧ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଶହେ ଘର ହାତୀ ଧରିଥିଲେ । ସୁକିନ୍ଦାର ରାଜାସାହେବ ଏହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯେଉଁ ୧୧ ଘର ହାତୀ ଧରିଥିଲେ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ୩ ଘର ହାତୀ ସେ ଏହାଙ୍କୁ ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରମଣପ୍ରିୟ । ସେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜପରିବାରର ସାମନ୍ତପଦସ୍ଥାଧୀଶ ପୋଷ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ପ୍ରତି କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦୟା ଅପରିସୀମ । ତାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ସମସ୍ତେ ଅତି ସୁଖୀ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପାଞ୍ଚଶତ ଅନାଥ ବାଳକାଙ୍କ ବିବାହର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରି ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ବହନ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ଓ କର୍ମଚାରୀବୃନ୍ଦ ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସୁନୀତି, ସୁଶାସନ ଓ ଅପରିସୀମ ବଦାନ୍ୟତାରେ ପରମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରି ୧୯୧୧ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସ ୯ ତାରିଖରେ ରାଜତ୍ୱର ଦଶ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଦିନ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦରବାର କରି ରାଜପ୍ରୀତିର ନିଦର୍ଶନ-ସ୍ୱରୂପ ଅଭିନନ୍ଦନପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସେ ଦରବାରରେ ଯାହା ଭେଟି ସଲାମି ମିଳିଥିଲା, ତାହା ରାଜାସାହେବ ସାଧାରଣଙ୍କ ଉପକାରାର୍ଥେ ନିଜଗଡ଼ର ଧର୍ମଶାଳା ନିର୍ମାଣାର୍ଥେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ତାଳଚେରର ହାଇକୋର୍ଟ ବା ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି, ଯୁବରାଜ ହୃଦୟଚନ୍ଦ୍ର ସେସନ୍‌ସ୍ ଜଜ୍ ଓ ଟିକାଏତ ପ୍ରମୋଦଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ ଦେଖିଲେ ବୋଧହୁଏ ତାହା ଇଂରେଜୀ

ଶାସିତ ଯେ କୌଣସି ସରକାରୀ ଅଞ୍ଚଳ ସହିତ ସମକକ୍ଷ । ତାଳଚେରର ଡାକ୍ତରଖାନା, ହାଇ ସ୍କୁଲ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଧସ୍ତନ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନ ଖୁବ୍ ଉନ୍ନତ ଧରଣର । ତାଳଚେରର ଗଡ଼ରେ ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ ସହିତ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଅଫିସ ମଧ୍ୟ ଖୋଲାଯାଇଅଛି ।

ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ରାଜାସାହେବ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟସମାଜ ହସ୍ତରେ ପ୍ରାଚୀନ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚାମୂଳକ ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରତି ବର୍ଷ ଶ୍ରୁଳଶଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରିଥାଆନ୍ତି । ତାଳଚେରର କିଶୋର ପ୍ରେସ୍‌ରୁ ତାଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ ଗତ ୩୫ ବର୍ଷ ହେଲା ଗଡ଼ଜାତବାସିନୀ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି ।

ଗଡ଼ଜାତ ଭିତରକୁ ରେଲ ଆଣିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା । ତାଳଚେର ଟ୍ରେନ୍ ଆଜି ଭାରତ-ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ରାଜାସାହେବ ଅଜସ୍ର ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରି କୋଇଲା ଖଣିର ସନ୍ଧାନ ପାଇବାରୁ ତାଳଚେରକୁ ଟ୍ରେନ୍ ଯିବା ଆସିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିଅଛି ।

ରାଜାସାହେବ କ୍ରମାଗତ ୧୨ ବର୍ଷକାଳ ଭାରତ ନରେନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀରେ ଉତ୍କଳୀୟ ନରପତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଉତ୍କଳୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ରାଜାସାହେବ ପୂର୍ବପ୍ରଚଳିତ ବେଠି ପ୍ରଥା ଉଠାଇଦେଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ନିଜ ନିଜ ଜୋତରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରଇତି ସ୍ୱତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଯୁବରାଜ, ପଟ୍ଟାଏତ୍ ଓ ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଓ ଉଦାର ଶିକ୍ଷା ଦେବା ବିଷୟରେ ରାଜାସାହେବ ସର୍ବତୋଭାବରେ ଚେଷ୍ଟା ଓ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି, ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମିଡ଼ଲ୍‌ପିଟାଲ୍ ସ୍ଥାପନ, ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଜଳାଶୟ ଖନନ, ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣରୁ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରାଣକୁ ଓ ଫସଲକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଅବାଧ ଅନୁମତି ଦାନ, ଧର୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ଦେବାଳୟାଦିର ସୁପରିଚାଳନ, ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର ଓ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ହାଇ ସ୍କୁଲ୍ ସ୍ଥାପନ, ମୁସଲମାନ୍ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଉପାସନାର୍ଥ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ନିର୍ମାଣ, ବ୍ୟାୟାମ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହଦାନ, ସାମାଜିକ ବିବାଦର ମୀମାଂସା ପାଇଁ ଧର୍ମସଭା ନାମରେ ସାମାଜିକ ଧର୍ମାଧିକରଣ ସ୍ଥାପନ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଟେ ।

ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ବିଚାର ସର୍ବଦା ଦୟାମିଶ୍ରିତ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଳଚେରର କୌଣସି ଅପରାଧୀର ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ହେବା ବା ଫାଶି ପାଇବା ଶୁଣାଯାଇ ନାହିଁ ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ଭବାସନା ଓ ଗୁରୁଜନଭକ୍ତି ଆଦର୍ଶସ୍ଥାନୀୟ । ତାଙ୍କର ପାଳକ ଜନନୀ ଓ ଗର୍ଭଧାରିଣୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଟଳ ଭକ୍ତି ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପୁତ୍ରପୌତ୍ରବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଆଜି ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥ ଜୀବନଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ନିର୍ଲିପ୍ତତା ଫୁଟି ଉଠୁଅଛି ।

ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୫୨ ଗୋଟା ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ବଧ କରି ଭାରତର ମୃଗୟୁରାଜ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚପଦ ଆସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ସେ ନେପାଳଠାରେ ଗଣ୍ଡା ବଧ କରି ମାତ୍ର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରିବା ଖ୍ୟାତି ମଧ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ୬ ବର୍ଗମାଇଲ୍ ବିସ୍ତୃତ ରାଣୀପାର୍କ ନାମକ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିଡ଼ିଆଖାନା ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଦେଶର ଅଶେଷବିଧ ଦୁର୍ଲଭ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ପାଳିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଉନ୍ନତ-ରୁଚିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶିକାର ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଯୋଗୁଁ ତାଳଚେର ଭାରତରେ ଶିକାରୀ-ମାନଙ୍କ ତୀର୍ଥ ଆଖ୍ୟା ଲାଭ କରିଅଛି ।

ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୁଙ୍କ କୃପାରୁ ବହୁବାର ପ୍ରାଣ-ସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳ ପକ୍ଷରେ ତାଙ୍କ ପରି ଆଦର୍ଶ ନରପତି ଓ ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥ ଓ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜୀବନ ମହାମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଓ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଭାବି ପ୍ରଭୁ ତାଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ଧଣ୍ଡା ଦେଖାଇ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି । ୧୮୯୫ ଅବ୍ଦରେ ମହାନଦୀରେ ବୁଡ଼ି ଯାଉ ଯାଉ ସେ ତାଙ୍କ ସହାଧ୍ୟାୟୀ କନ୍ଧାଇ ବାବୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଧାର ପାଇଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଶ୍ରୀରାମପୁର ଜଙ୍ଗଲରେ ଶିକାର କରୁ କରୁ ହାତୀ ଉପରୁ କଣ୍ଟକ ହୋଇ ପଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କ ଗତି ପଥରେ ପିଟି ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣସଂଶୟ ଘଟିଥିଲା । ୧୯୧୮ରେ ଇନ୍‌ଫ୍ଲୁଏଞ୍ଜା ଆକ୍ରମଣରେ ସେ ମୁମୂର୍ଷୁ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ଫଳରେ ଦେଶରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅମୂଳକ ଶୋକ ସମ୍ବାଦ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୯୧୬ ରେ ରେଢ଼ାଖୋଲ ଠାରେ ମଠରେ ରାତ୍ର ଉପସ୍ଥିତ ରୁ ସେ ସେଠାରୁ ଅଗ୍ନିକାଣ୍ଡରୁ ଅଳ୍ପକେ ରକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ କବିତାପ୍ରିୟ । ଏପରି କି, ସେ ନିଜର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଠାକୁ କବିତାରେ ପତ୍ର ଲେଖୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟସେବକ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶ ସଙ୍ଗେ ବୈବାହିକ ବନ୍ଧନରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟଚର୍ଚ୍ଚା ଅଧିକ ବଢ଼ିଗଲା; ଏପରି କି, ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବାମଣ୍ଡା ରାଜବଂଶୀୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର କବିତାରେ ପତ୍ରାଦି ଆଦାନପ୍ରଦାନ ଚାଲୁଥିଲା । ଉକ୍ତ ପତ୍ରମାନ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ସାଧାରଣତଃ ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ଶତାଧିକ ପୃଷ୍ଠାର ଗ୍ରନ୍ଥ ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି । ରାଜା କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗରୁ ଯୁବରାଜ ଓ ଟିକାଏତ ପାଇଅଛନ୍ତି । ସେ ଏତ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉଦୟମାନ କବି । ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ରାଜାଙ୍କ ଅର୍ଥ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ତାଳଚେରରୁ ଗଡ଼ଜାତର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଗଡ଼ଜାତ-ବାସିନୀ ଆଜକୁ ୩୨ବର୍ଷ ହେଲା ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଅଛି । ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ

ତାଳଚେର ବନ୍ଧୁସଂଖ୍ୟକ ଲେଖକ ଓ କବି ଜନ୍ମ କରିଅଛି । ତାଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କର ନାତି ଟିକାଏତ ସୌଭାଗ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଅଛି ଓ ୧୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ କବିତା ରଚନା କରି 'କବିତା ରଚନା ଖାତା' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ତାଳଚେରରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟିକ ବାୟୁମଣ୍ଡଳର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ପ୍ରତି ନବବର୍ଷର ଆରମ୍ଭରେ ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଜାସାହେବ ଶୁଭକାମନା ପ୍ରେରଣ କରିଥାଆନ୍ତି । 'ବରସା' ନାମରେ ସେ ୩୪ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ କବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ, ତହିଁରେ ଆଧୁନିକ ସମାଜରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା, ନାରୀଜାତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟହୀନତା, ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପକ୍ଷପାତିତା ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଓ ନାରୀଜାତି ପାଇଁ ସେ ୩୪ ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଅଧିକାରମାନ ଦାବି କରିଥିଲେ, ତାହା ପାଠ କଲେ ତାଙ୍କର ଦିବ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହି ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଗୌରୀ ପଟ୍ଟମହାଦେବୀ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତା ଓ ଗୁଣଗ୍ରାହିକା ଥାଇ ପଣ୍ଡିତ ପତିଙ୍କ ଯୋଗ୍ୟା ସହଧର୍ମିଣୀରୂପେ ତାଳଚେରକୁ ମଣ୍ଡନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ରାଜାଙ୍କର ସୁପଣ୍ଡିତା ପରାମର୍ଶଦାତ୍ରୀ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ୧୯୨୬ ମସିହାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ପଦରେ ବରିତ ହୋଇ ରାଜାସାହେବ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳର ସମ୍ମିଳିତ ହେବାର ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷାକୁ ବିଶ୍ରୁତିଦାନ କରିଥିଲେ । ରାୟପୁର ରାଜକୁମାର କଲେଜରେ ସେ ରାଜାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଚେଆରମାନ ପଦରେ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ନରେନ୍ଦ୍ରମଣ୍ଡଳରେ ସେ ଉତ୍କଳ ରାଜନ୍ୟମଣ୍ଡଳୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଯୋଗ୍ୟତାର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ନିଦର୍ଶନ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

ଏ ଭାଷାକୋଷ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ମମତା ଅସୀମ । ରାଜ୍ୟ ପଦର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ ପୂର୍ବରୁ ଏଥିପାଇଁ ଦାନ ଅହରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରାର୍ଥନା ପତ୍ରରେ ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବରେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିଥିଲେ । ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଦ୍ରଣ ନିମନ୍ତେ ସେ ଆଶାନୁରୂପ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଭୁ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଜଣେ ସର୍ବଗୁଣସମନ୍ୱିତ ରାଜାଙ୍କୁ ଦାନ କରି ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ସପତ୍ନୀକ ଓ ସସନ୍ତାନ ଚିରଜୀବୀ ହୁଅନ୍ତୁ ଓ ତାଙ୍କର ଜୟହେଉ, ଏହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଐକାନ୍ତିକ କାମନା ।

୧୯୩୮-୩୯ ସାଲରେ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତର ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଏ ରାଜ୍ୟରୁ ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରଜା ବାହାରିଆସି ଅନୁଗୁଳରେ ରହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜାସାହେବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ କେତେକ ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନ କରିବାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ରାଜାସାହେବଙ୍କ ନାମରେ ରଟନା କରି ଯାଇଥିବା ଦୁର୍ନାମମାନ ଅମୂଳକ ଥିବା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି ।

ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ—

ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ହରିଚନ୍ଦନ ଦେବ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଲୀଳାବତୀ ନାମକ କାବ୍ୟରଚୟିତା ଜନୈକ ଗଡ଼ଜାତର ରାଜା (ତାଳଚେର)—
Harichandana deba Author of 'Lilābati' and the Raja of a feudatory State.

ହରିଚନ୍ନ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହରିଚନ୍ଦନ)—ହରିଚନ୍ଦନ (ଦେଖ)—
Harichanna Harichandana (See).

ହରି ଚରଣ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଗବାନଙ୍କ ପାଦ—The feet of
Hari charana God. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରି ଚର୍ମ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବ୍ୟାଘ୍ରଚର୍ମ; ବାଘର ଚମଡ଼ା (ହି. ଶ)—
Hari charma Tiger-skin.

ହରି ଚାପ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ (ହି. ଶ)—
Hari chāpa Rainbow.

ହରିଜଟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ) ରାମାୟଣୋକ୍ତା ଜଣେ ରାକ୍ଷସୀ—
Hari jaṭā Name of a demoness mentioned in the Rāmāyāṇa. [ଦ୍ର—ସୀତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ତାଙ୍କୁ ରାବଣ ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳା କରାଇବା ପାଇଁ ରାବଣ ଏ ରାକ୍ଷସୀକୁ ନିଯୋଜିତ କରିଥିଲେ ।]

ହରିଜନ—ସଂ ବି (ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ଭଗବାନଙ୍କ ଭକ୍ତ—A devotee
Harijana of God ଦେ. ବି (ଆଧୁନିକ) ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ତଥାକଥିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିଭୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ—Harijan; members of the socalled untouchable or depressed classes of the Hindu society. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଚାରି ବର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର)ଙ୍କଠାରୁ ଏମାନେ ପୃଥକ୍ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପଞ୍ଚମ ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲା । ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଏମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଦେଲେ ଅଶୁଚି ହେଉଥିଲେ । ସବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳାଶୟ, କୂପ, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଦେବମନ୍ଦିରମାନ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଏହି ନୀଚଜାତୀୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ 'ହରିଜନ' ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ସେମାନଙ୍କ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା, ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ଆଦି ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ କରି ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବତନ ସାମାଜିକ ଦୁରବସ୍ଥା କ୍ରମଶଃ ପରିମାଣରେ ଦୂର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି; ଏଥିନିମିତ୍ତ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର କେତେକ ଭକ୍ତ ହରିଜନ-

ମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ ପଂକ୍ତିରେ ଓ ଏକ ପାତ୍ରରେ ଭୋଜନ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ସବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନାର୍ଥ କଳ୍ପନା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ହରି ଜନମ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହରିଜନ୍ମ)—ହରିଜନ୍ମ (ଦେଖ)—
Hari janama Hari janma (See).

ହରି ଜନ୍ମ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଭଗବାନଙ୍କ ପୃଥିବୀରେ ଅବତାର-
Hari janma ରୂପେ ଜନ୍ମ—1. The birth of God on the occasion of some incarnation. ୨ । ଦେବକୀ ଗର୍ଭରୁ କଂସ ରାଜାଙ୍କର ବନ୍ଦୀଶାଳରେ ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣ ଅଷ୍ଟମୀ ରାତିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ—2. The birth of Shrikrushna on the 8th day of the dark fortnight of Bhādra in the jail of Kamsa from Debaki ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜନ୍ମ ତିଥି (ଭାଦ୍ର କୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମୀ) ରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଉତ୍ସବ ଓ ବ୍ରତ—3. Festival and fast observed on the birth day of Srikrushna on the 8th day of the dark fortnight of Bhādra.

ହରିଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ—ସଂ. ବି—ହରିଜନ୍ମ (୩) ଓ (୪) (ଦେଖ)—
Harijanmāshtami Harijanma (3) & (4) (See).

ହରିଜିତମଧ୍ୟା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହରି ଅର୍ଥାତ୍ ସିଂହ ଯେଉଁ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍
Harijitamadhyā କଟିଦ୍ୱାରା ଜିତ ଅର୍ଥାତ୍ ପରାସ୍ତ ହୋଇଅଛି, ଏପରି ମଧ୍ୟ ବା କଟି ଅଛି ଯାହାର)—କେଶରିମଧ୍ୟା; ସିଂହକଟିବିଶିଷ୍ଟା—(a woman) Having slender waist like that of a lion. (ଉ—କୋଲେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏ ବୃତ୍ତି ସମାନ, ହରି ରେ ହରିଜିତମଧ୍ୟା ବାମା—ଭଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।

ହରିଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରୀତକୀ, ପ୍ରା. ହରିଡ଼ଇ)—୧ । ହରୀତକୀ
Harirdā (ଦେଖ)—1. Haritaki (See)
ହର୍ତ୍ତକୀ, ହରଡ଼କୀ ୨ । ହରିଡ଼ା ଆକୃତିର ସୁନାର କଣ୍ଠୀ—2. Golden beads shaped like the fruits of
ହର୍ରେ, ହର୍ଡ Myrobalan strung into a necklace.

ହରିଡ଼ା କଣ୍ଠି (ଣ୍ଠୀ)—ଦେ. ବି—ହରିଡ଼ା ଫଳ ଆକୃତିର କଣ୍ଠାଭରଣର
Harirdā kanthi (nthi) ବା ହାରର କଣ୍ଠୀ ବା ଦାନା—
ହର୍ତ୍ତକୀକଣ୍ଠୀ Golden beads shaped like the fruits
ହର୍ରେକଣ୍ଠୀ of myrobalan and strung into a necklace.

ହରିଡ଼ାଖଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—(ନାମ) ଗଞ୍ଜାମ ବ୍ରହ୍ମପୁର ସହରର ଉପକଣ୍ଠରେ
Harirdā khandi ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୈଷ୍ଣବ ମଠ—Name of a famous Matha in the suberbs of Berhampur in the district of Ganjam.

ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଅଁଳା (ଅଁଳ) (ଆଁ)—ଦେ. ବି. (ସହଚର) (ହରୀତକୀ,
Harirdā bāhārdā ā-ānlā (ānl) ibid ବହେଡ଼ା ଓ ଅମଳକୀ)
ହର୍ତ୍ତକୀବହେଡ଼ାଆମଲା (ଔଷଧାର୍ଥେ ବ୍ୟବହୃତ) ତ୍ରିଫଳା; ହରୀତକୀ
ହର୍ରେବହେଡ଼ାଅଁଵଲା ବହେଡ଼ା ଓ ଅମଳକୀ ନାମକ ତିନିଗୋଟି ଫଳର ସମାହାର—Three fruits; black myrobalan, beleric myrobalan and emblic myrobalan used in medicine. [ଦ୍ର—ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଓ ଅଁଳା ଫଳମାନଙ୍କୁ ଶୁଖାଇ ତେଣୁ ଭିତିର ମଞ୍ଜିଗୁଡ଼ିକ ବାହାର କରସାରି ଅବଶିଷ୍ଟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥରୁ ସମପରିମାଣରେ ୧ ତୋଳାକୁ ଛଟାକିଏ ପାଣିରେ ୫।୬ ଘଣ୍ଟା ବତୁରାଇ ଉକ୍ତ ପାଣିରୁ ବତୁରି ଯାଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଛାଣି ପିଙ୍ଗି ଦେଇ ସେ ପାଣିରୁ ଭୋଜନର ଅନ୍ତତଃ ୪ଘଣ୍ଟା ପରେ ପ୍ରତିଦିନ ପାନ କଲେ କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ଦୂର ହୁଏ; ଏହା ପରୀକ୍ଷିତ ।]

ହରିଣ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ)—୧ । ମୃଗ, ମିରିଗ, ଏଣି;
Harina ଚିତ୍ରମୃଗ—Deer, the spotted deer.
(ସ୍ତ୍ରୀ—ହରିଣୀ) [ଦ୍ର—ଈଷତ୍ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ବୃହଦାକୃତି ହରିଣକୁ
(ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ମୃଗ କହନ୍ତି । କାଳିକା ପୁରାଣରେ ହରିଣକୁ ୫ଶ୍ରେଣୀରେ
ଏଣ, କୁରଙ୍ଗ, ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା—ଋଷ୍ୟ, ଖଡ୍ଗ, ରୁରୁ,
ମୃଗ, ବାତାୟୁ, ପୃଷତ ଓ ମୃଗ । ଏହାଙ୍କ ଚର୍ମ ମୁନିମାନେ ଧିକନ୍ତି ଓ
ଶମ୍ବର, ରୁରୁ, ଆସନ କରନ୍ତି । ମୃଗମାନଙ୍କୁ ଦେବତାଙ୍କ ଅଗ୍ରରେ
ପୃଷତ, ସାରଙ୍ଗ, ବଳି ଦିଆଯାଏ । ଏହାଙ୍କ ମାଂସ ଲୋକେ ଖାଆନ୍ତି ।
ଋଷ୍ୟ) ହରିଣଙ୍କ ଶିଙ୍ଗରେ ବୁଝି ପାରୁଥିବା ଅବ ତିଆରି ହୁଏ । ଘନ ଘନ
ହରିଣ ଜାତୀୟ ହରିଣଙ୍କର ଘନ ଘନ ନାମ ଅଛି । ଚେଲକୁଥ
ହରିଣ, ହିରନ ଆକାରରୁ ଗାଈ ଆକାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନା ପ୍ରକାର ହରିଣ ଅଛନ୍ତି । ଗାଈଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ହରିଣଙ୍କୁ ଶମ୍ବର ଓ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପରି ହରିଣଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ଙ୍ଗ କହନ୍ତି ।] ୨। ଶିବ; ମହାଦେବ—2. Siba. ୩ । ବିଷ୍ଣୁ—3. Bishnu, ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟ—4. The Sun. ୫ । ହଂସ—5. Swan. ୬ । ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ—6. White colour. ୭ । ପାଣ୍ଡୁ ବର୍ଣ୍ଣ—7. Grey colour. ୮ । (ନାମ,—ନାଗ ବିଶେଷ (ହ. ଶ)—8. Name of a mythological Nāga. ୯ । ମୃଗଜାତୀୟ ପୁରୁଷ—9. A class of males described in Hindu works. ସଂ. ବିଣ—ପାଣ୍ଡୁର, କପିଳ—Grey; tawny. ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ହରି ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗେଲବସରିଆ ଡାକ ନାମ—Fond nick name of Hari.

ହରିଣ(ଣୀ) ଦୃଶା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହରିଣର ଦୃଶା ବା
Harina (ni) drisā ନୟନ ପରି ଦୃଶା ଯାହାର)—ଏଣୀନୟନା,
ହରିଣ(ଣୀ)ନୟନା } ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀର ଆଖି ମୃଗର ଆଖିପରି
ହରିଣ(ଣୀ)ନେତ୍ରା(ତ୍ରୀ) { ଅନ୍ୟାରୂପ] ପରି ଲମ୍ବା,ସରୁ ଓ ମନୋହର—
ହରିଣ(ଣୀ)ଲୋଚନା { Deer-eyed (female)
ହରିଣାକ୍ଷୀ [ଦ୍ର—ଏହି ବିଶେଷଣ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ନ ହେଉଥିବାରୁ ଏଣକର ପୁଂଲିଙ୍ଗ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । ତାହାଣ, ବର, ଓ। ଘରକାରମାନେ

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଏଣୀନୟନା ବୋଲି ବ ନା କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଏଣନୟନ କହିବାର ଶୁଣାନାହିଁ ।

ହରିଣ କଳଙ୍କ (ଲାଞ୍ଛନ, ଲକ୍ଷଣ)—ସଂ.ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗଲାଞ୍ଛନ, ଚନ୍ଦ୍ର
Harina kalanka (lānchhana, lakshana) The moon.

ହରିଣ ନର୍ତ୍ତକ—ସଂ ବି—କିନ୍ନର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A species of
Harina narttaka aerial beings said to be the songsters of the gods, [ବି—ଏମାନଙ୍କର ରୂପ ହରିଣ ପରି ଓ ଏମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦି କରୁଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି]

ହରିଣ ପ୍ଲୁତା—ସଂ. ବି—ବୃତ୍ତ ବିଶେଷ—Name of a Sanskrit
Harina plutā metre. [ବି—ଏହା ବର୍ଣ୍ଣାର୍ଦ୍ଧ ସମବୃତ୍ତ । ଏଥିର ବିଷମ ଚରଣରେ ୩ ସ ଗଣ, ୧ ଲଘୁ ଓ ୧ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସମ ଚରଣରେ ୧ ନଗଣ, ୨ଭଗଣ ଓ ୧ ରଗଣ ଥାଏ—(ହି. ଶ]

ହରିଣ୍(ନ୍) ବାର୍ଡ୍ଡି—ଦେ. ବି (ନାମ)—ହରିଣବାର୍ଡ୍ଡି (ଦେଖ)—
Harin(n-)bārdi Harin-bārdi (See)

ହରିଣ୍ ମାଂସ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମୃଗ ମାଂସ—Venison.
Harina māmsa meat of deer. [ବି—ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ ମଳମୂତ୍ର ରୋଧକ, ସୁଗନ୍ଧ ଓ ସନ୍ନିପାତ, ପିତ୍ତ, ରକ୍ତ ଓ କଫ ନାଶକ, ସଗ୍ରାହୀ, ଦୀପନ, ହୃଦ୍ୟ, ବଳକର, ଜ୍ୱରନାଶକ ଓ ବୃଂହଣ—ଭାବପ୍ରକାଶ]

ହରିଣ ହୃଦୟ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଘୋର ଭୀରୁଲୋକ (ହି. ଶ)—
Harina hrudaya Very timid; coward.
[ହରିଣ ହୃଦୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରିଣାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରିଣ+ଅକ୍ଷ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହରିଣ
Harinākshī ଦୃଶା (ଦେଖ)—Harinadrusā (See) ବି—ବହୁ ବଳାସିନୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ; ନଖୀ—(ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Fasciolaria (a scented article got from the sea).

ହରିଣାଙ୍କ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ମୃଗାଙ୍କ; ଚନ୍ଦ୍ର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Harinānka The moon.

ହରିଣାଶ୍ୱ—ସଂ.ବି(ବହୁବ୍ରୀହି) —ମୃଗ ବାହନ, ବାୟୁ—The air.[ବି—
Harināswa ବାୟୁଦେବତାଙ୍କ ବାହନ ମୃଗ ଥିବା ପୁରାଣରେ ଉକ୍ତ]

ହରିଣିଆ ଗନ୍ଧ—ଦେ.ବି—ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ଓ ବାସି ଦୁଧ-
Hariniā gandha ଦହିରୁ ଅନୁଭୂତ ଏକପ୍ରକାର ଅପ୍ରୀତିକର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ—An unpleasant smell arising from the body of certain persons and animals and from stale milk and curd. [ବି—କଞ୍ଚା ଦୁଧ ବା ଅଉଟା ଦୁଧ ୧୨ ଦିନ ମଧ୍ୟ ନ ପଡ଼ି ରହିଗଲେ ଦହିଁରୁ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ ବାହାରେ ତାକୁ ହରିଣିଆ ଗନ୍ଧ କହନ୍ତି; ଦହି, ଦୁଧ ଓ ଲହୁଣିଆଦିରେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଗଉଡ଼ ଗଉଡ଼ୁଣୀମାନଙ୍କ ଦେହରୁ ନିର୍ଗତ ହରିଣିଆ ଗନ୍ଧ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ]

ହରିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହରିଣ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ମୃଗୀ; ଏଣୀ—
Harinī 1. Female deer. ୨ । ପଦ୍ମିନୀ ଆଦି ଚତୁର୍ବିଧା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକପ୍ରକାର; ଚିତ୍ରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ—2. A class of females described in Hindu books. ୩ । ତରୁଣୀ—3. A young damsel. ୪ । ବରନାରୀ—4. An excellent and charming young woman. ୫ । ହରିଦ୍ରାଭା ସ୍ତ୍ରୀ; ଚମ୍ପକଗୌରୀ—5. A woman having yellowish complexion. ୬ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—6. The Goddess of wealth. ୭ । ସିଂହୀ—7. Lioness. [ଉ—(୬ଷ୍ଠ ଓ ୭ମ ଅର୍ଥ) ବିଷ୍ଣରେ ପୂର୍ବରୁ ହରି ହରିଣୀ, ବିଷ୍ଣବେ ସେହି ଲକ୍ଷଣାକୁ ଅଣି—ଭଞ୍ଜ: ବୈଦେହୀଶବିଳାସ] ୮ । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିମା—8. An image made of gold; golden image. [ଉ—ବିଶ୍ୱ ଜନକ ତତ୍ତ୍ୱ ହରଣୀ ତହିଁ, ବିଭ୍ରମ ଦେଖି କହେ ହରିଣୀ ଏହି—ଭଞ୍ଜ.ବୈଦେହୀଶବିଳାସ]—୯ । ଅପ୍ସରୋ-ବିଶେଷ—9. Name of a heavenly nymph. ୧୦ । ସପ୍ତଦଶ ଅକ୍ଷରଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ—10 Name of a Sanskrit metre of 17 syllables.[ବି—ଏଥିରେ ଯଥାକ୍ରମେ ୧ ନଗଣ, ୧ ସଗଣ, ୧ ମଗଣ, ୧ ରଗଣ, ୧ ସଗଣ, ୧ ଲଘୁ ଓ ୧ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ (ହି. ଶ)] ୧୧ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ହି. ଶ)—11. Indian madder. ଗ୍ରା. ବି ଗୋମେଷାଦି ପାଳିତ ପଶୁ—Domestic animals ପୋଷାଜନ୍ତ ମବେସୀ (ଉ—ତାହାର ହରଣୀ କେ ନେଇ ବାନ୍ଧେ, ଘର ପୁଅ ଲାଗି ଯୋଗିଆ କାନ୍ଦେ—ଚଗ ।] ଗ୍ରା. ବି ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ.ହାରିଣୀ)—ହରଣକାରିଣୀ—Stealing; stealer [ଉ—ବିଶ୍ୱଜନକ ତତ୍ତ୍ୱହରଣୀ ତହିଁ, ବିଭ୍ରମ ଦେଖି କହେ ହରିଣୀ ଏହି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ହରିତ୍—ସଂ ବି (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇତ୍, ଏହା ମନକୁ ହରଣ ବା ମୁଗ୍ଧ
Harit କରିବାରୁ)—୧ । ଶାଦ୍ୱଳବର୍ଣ୍ଣ; ଶାଗୁଆବର୍ଣ୍ଣ—Emerald colour; green colour; verdant green. ୨ । ଶ୍ୟାମ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ—2. A mixed colour (yellow mixed with blue.) [ବି—ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖା ଯାଇଅଛି ଯେ'Green'(ହରିତ୍ ବର୍ଣ୍ଣ) ରଙ୍ଗ Blue (ଶ୍ୟାମ ଓ Yellow (ହଳଦିଆ) ରଙ୍ଗର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଟେ ।] ୩ । ଶ୍ୟାମବର୍ଣ୍ଣ; ଅସ୍ମାନ ରଙ୍ଗ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Azure colour; sky colour. ୪ । ନୀଳ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ ବର୍ଣ୍ଣ [ଅମରକୋଷ]—4. A mixed colour consisting of indigo and yellow colours. ୫ । ଅଶ୍ୱବିଶେଷ[ମେଦିନୀ]—5. A species of horse.

୬ । ତୃଣ [ମେଦିନୀ]—6. Grass. ୭ । ସୂର୍ଯ୍ୟାଶ୍ୱ [ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ]—7. The horse of the chariot of the Sun god. ୮ । ମୁଦ୍ଗ; ମୁଗ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର] 8. A kind of pulse or cereal. ୯ । ସିଂହ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—9. The lion. ୧୦ । ସୂର୍ଯ୍ୟ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—10. The sun. ୧୧ । ବିଷ୍ଣୁ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—11. Bishnu. ୧୨ । ଦିକ୍; ଦିଗ (ଅମରକୋଷ)—12. The quarters of the earth. ୧୩ । ହଳଦୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—13. Turmeric. ୧୪ । ହଳଦିଆବର୍ଣ୍ଣ (ହି. ଶ)—14. Yellow colour. ୧୫ । ବାଦାମୀରଙ୍ଗ (ହି. ଶ) 15. Almond colour. ବିଣ—ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—Of green colour.

ହରିତ ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—ରବି ଫସଲ—
Harit-khanda The cereals; the green crops.
ରবি ফসল रबि फसल

ହରିତ୍‌ପର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ପତ୍ରଯୁକ୍ତ—
Harit-parnna Having green leaves.
ବି—ମୂଳକ; ମୂଳା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Radish.

ହରିତ—ସଂ ବି [ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇତ]—୧ । ହରିତ୍; ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ; ଶାଗୁଆରଙ୍ଗ—1. Green colour.
Harita
୨ । ସିଂହ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Lion. ୩ । ସ୍ଥୌଣେୟକ (ଦେଖ)—3 Sthauneyaka (See). ୪ । ତ୍ରିପର୍ଣ୍ଣୀ ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ; ଗଣ୍ଠିଅଳା—4. A scented herb. ୫ । ହରିତପକ୍ଷୀ (ଦେଖ)—5. Haritapakshi (See) ୬ । (ନାମ) ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା; ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାତି ଓ ରୋହିତାଶ୍ୱଙ୍କ ପୁଅ—6. Name of a king of the solar dynasty. ୭ । (ନାମ) କଶ୍ୟପଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର [ହି ଶ]—7. Name of a son of Kaśyapa. ୮ । (ନାମ) ଯଦୁଙ୍କର ଏକପୁତ୍ର [ହି. ଶ]—8. Name of a son of Jadu. ୯ । (ନାମ) ଯୁବନାଶ୍ୱଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—9. Name of a son of Jubanāśwa. ୧୦ । ସେନା [ହି. ଶ]—10. Army. ୧୧ । ସବଜୀ; ଶାକଭାଜି (ହି. ଶ)—11. Kitchen herb. ବିଣ—୧ । ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ; ଶାଗୁଆ—1. Verdant green. ୨ । ହଳଦିଆ (ହି. ଶ)—2. Yellow. ୩ । ବାଦାମୀ [ହି. ଶ]—3. Brown. ଦେ. ବି [ସଂ ହରିତ୍]—୧ । ଦିଗ—
ଦିক দিশা 1.The quarters of the earth. [ଉ—ତବ ହରିତାରେ ମିଳି ହରିଦ୍ଧ୍ୱନି ତଳେ ହରିତ ପୂରିତ ହରିତରେ ତହିଁ ହେଲେ—ଭଞ୍ଜ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।] ୨ । ହରିତ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ତୃଣ ପଦାର୍ଥ—
हरित हरयाली 2. Verdure; vegetable. ୩ । ଅଙ୍ଗ; ପାର୍ଶ୍ୱ—3. Side; flank (ଉ—ଗୃହ ହରିତରେ ଘେର ଚରୁଥିଲା କାକୁସ୍ଥ—ବନମୁର୍ଦ୍ଧି ବଳଦେବ ରଥ୍‌ର ଚ ଗୀତ)

ହରିତକ—ସଂ ବି—୧ । ଶାକ [ଅମରକୋଷ]—1. Pot herb; green. ୨ । (ଅଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)—କ୍ଲୋରିନ୍‌ ନାମକ ମୂଳଧାତୁ—2. (Modern scientific name) Chlorine.
Haritaka

ହରିତ୍‌କପିଶ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—ଶାଗୁଆ ଓ ମାଟିଆମିଶା ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ[ହି:ଶ:]
Haritakapiśa Of green and brown colour.
(ହରିତକପିଶା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହରିତ ଗୋମୟ—ସଂ ବି[କର୍ମଧା]—ତଟକା ଗୋବର(ଗୋମଲ ଗୁହ୍ୟଂସୂତ୍ର)
Harita gomaya Fresh cowdung.

ହରିତନ୍—ଦେ. ବି (ଅ. ହର୍ ତନ୍)—ହର୍‌ତନ୍ (ଦେଖ)—
Haritan Har-tan [See]

ହରିତ ପକ୍ଷୀ—ସଂ ବି—ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—
Harita pakshi Hararda chardhei (See)

ହରିତ ପତ୍ରିକା (ଲତା)—ସଂ ବି—ପାଚୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଖ)—
Harita patrikā[latā] Pāchi [See]

ହରିତ ବସନ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିତ+ବସନ=ହରିତ୍‌ବସନ) —
Harita basana ଶାଗୁଆ ଲୁଗା—Green cloth [ଉ—ବହୁବିଧ ହରିତ ବସନେ ହୋଇଛନ୍ତି—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ] ଦେ ବିଣ (ସଂ. ହୃତ ବସନ)—୧। ଯାହାଙ୍କ ବସନ ହୃତ ହୋଇ ଅଛି—1. Having the cloths stolen or taken away. ୨ । ବିବସ୍ତ୍ର; ନଗ୍ନ—2. Naked. ୩ । (ସଂ ହରିତ୍ ବସନ) ଶାଗୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଥିବା—3. Wearing green cloth.

ହରିତ ମଣି—ସଂ. ବି—ମରକତ ମଣି—
Harita mani Emerald.

ହରିତର ଶାକ—ସଂ. ବି—ଶିଗ୍ରୁ; ସଜନା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) —
Haritara śāka The moringa tree.

ହରିତା—ସଂ. ବିଣ (ହରିତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—ହରିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of Harita ବି—୧ । ଦୁବ—(ମେଦିନୀ) —1. Creeping grass; cynoden. ୨ । ଜୟନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—2. Jayanti (See). ୩ । ହଳଦୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Turmeric. ୪ । କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. A sort of brown grape. ୫ । ପାଚୀ (ଦେଖ)—5 Pāchi (See). ୬ । ନୀଳ ଦୂର୍ବା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. The green creeping grass. ୭ । କପିଳା ଗୋ (ହି. ଶ)—7. Brown cow. ୮ । (ହରି+ଭାବାର୍ଥେ ତା)—ହରିପଣ ବା ଈଶ୍ୱରପଣ 8. The state of being God.
Haritā

ହରିତାୟମାନ—ସଂ. ବିଣ (ହରିତାୟ ନାମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ)—
Haritāyamāna ୧ । ହରିବର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—1. Verdant

green. ୨ । ଯାହା ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖା ଯାଉଅଛି— 2. Looking green.
[ହରିତାଭ୍ରମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରିତାଳ—ସଂ. ବି—[ହରିତା+ଅଲଧାତୁ=ଭୂଷିତ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅ;
Haritāla କିମ୍ବା ହରି+ତାଳ—ଏହା ହରିଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ପୁରାଣରେ କଥିତ]—୧ । ପାରଦଗର୍ଭକ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ବିଷାକ୍ତ ଉପଧାତୁ ବିଶେଷ—1. Yellow orpiment; yel'ow arsenic. [ଦ୍ର—ଏହା ଗନ୍ଧକ ଓ ଗନ୍ଧକରେ ମିଶ୍ରିତ ଖଣିଜ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଉପଧାତୁ । ଏହାକୁ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଶୋଧିତ କରି ଭସ୍ମ କରି ଔଷଧରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଘୋରି କରି ଚିତ୍ରକରମାନେ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ତିଆରି କରନ୍ତି । ହରିତାଳ ୨ ପ୍ରକାର ଯଥା—

୧ । ପତ୍ର ହରିତାଳ—ଏହା ଅନ୍ୟ ହରିତାଳ ଅପେକ୍ଷା ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏହା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଗୁରୁ, ଅଭ୍ର ସଦୃଶ ସ୍ତବକ ବିଶିଷ୍ଟ, ସ୍ନିଗ୍ଧ ରସାୟନ ।

୨ । ପିଣ୍ଡହରିତାଳ—ସ୍ତରହୀନ, ପିଣ୍ଡ ସଦୃଶ, ବାଲୁକା ଓ ସ୍ୱଳ୍ପ ଗୁଣଶାଳୀ, ଲଘୁ, ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ରଜୋନାଶକ ।

ଏହା କଟୁକଷାୟ ରସ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ । ଶୋଧିତ ହରିତାଳ ବିଷଦୋଷ, କଣ୍ଡୁ, କୁଷ୍ଠ, ମୁଖରୋଗ, ତ୍ୱଗ୍‌ଦୋଷ, ଭୂତାବେଶ, ରକ୍ତଦୋଷ, କଫ, ପିତ୍ତ, କେଶ ଓ ବ୍ରଣନାଶକ । ଅଶୋଧିତ ହରିତାଳ ଶରୀରର ଲାବଣ୍ୟନାଶକ, ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମବର୍ଦ୍ଧକ ଏବଂ ସନ୍ତାପ, ଆକ୍ଷେପ ଓ କୁଷ୍ଠରୋଗର ଉତ୍ପାଦକ ।

ହରିତାଳ ଭସ୍ମ ଜ୍ୱରଘ୍ନ, ସନ୍ନିପାତଘ୍ନ ଓ କୁଷ୍ଠ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ନାଶକ । (ଭାବପ୍ରକାଶ)

ହରିତାଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଶରୀରର ଲୋମଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ବୋଳିଲେ ସେଠାରୁ ଲୋମଯାକ ଉଠିଯାଏ । ହରିତାଳର ବାହ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସକଳପ୍ରକାର କ୍ଷତ ଓ ବିଶେଷତଃ କୀଟଯୁକ୍ତ କ୍ଷତ ଶୀଘ୍ର ନିବାରିତ ହୁଏ ।

ପୁରାଣ ମତରେ ହରିଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ=ହରିତାଳ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ରଜଃ=ମନଃଶିଳା
ଶିବଙ୍କ ବୀର୍ଯ୍ୟ=ପାରଦ
ପାର୍ବତୀଙ୍କ ରଜଃ=ଗନ୍ଧକ ।

ହରିତାଳ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି କାଞ୍ଜିରେ ବତୁରାଇ ଓ ଭଙ୍ଗାର ରସରେ ଦୋଳାଯନ୍ତ୍ରରେ ବତୁରାଇ ତିଳ ତୈଳ ଓ ତ୍ରିଫଳା-ରସରେ ପାକ କଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ ଓ ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବା ରସରେ ଖଲ, ଶ୍ୱେତପୁନର୍ଣ୍ଣବା ରସରେ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଚୁଲିରେ ୧୦ ଦିନ ପାକ କଲେ ଏହା ମାରିତ ବା ଭସ୍ମ ହୁଏ ।]

[ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ତାଳ, ତାଳକ, ଆଲ, ପୀତଳ, ପିଞ୍ଜଳ, ଗୋଦନ୍ତ, ନଟମଣ୍ଡନ, ହରିବୀଜ, ବିଦ୍ଧଧାତୁ, ବର୍ଣ୍ଣକ, ନଟଭୂଷଣ, ପୀତ, ଗୋରୋଚ, ଚିତ୍ରାଙ୍ଗ, ପିଞ୍ଜରକ, ବୈଦଳ, କନକରସ, କାଞ୍ଚନକ, ବଙ୍ଗାଳକ, ଚିତ୍ରଗନ୍ଧ, ପିଙ୍ଗ, ପିଙ୍ଗସାର, ଶୈଳାଲକ]

[ହି—ହରିତାଲ ଗୌରୀ ମଧ୍ୟ

ହରି । ହରିଣାକ୍ଷୀ ମୋ ହୃଦେ ବିହରି—ଭକ୍ତ ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

୨ । ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—2 Hararda chardhei [See] ଦେ. ବି—ହରତାଳ (ଦେଖ)— Haratāla (See)

ହରିତାଳକ—ସଂ ବି (ହରିତାଳ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—୧ । ହରିତାଳ (ଦେଖ)
Haritālaka 1. Haritala [See] ୨ । ନାଟକାଦିର ଅଭିନୟାର୍ଥ ଅଭିନେତା ଆଦିଙ୍କର ଦେହରେ ରଙ୍ଗ ବୋଳାଯିବା କର୍ମ (ହି. ଶ.)—2. The painting of the bodies of the actors for a dramatic performance.

ହରିତାଳ ଭସ୍ମ—ସ. ବି—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ବିଧିରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହରିତାଳର
Haritāla bhasma ପାଉଁଶ—Yellow orpiment reduced to ashes by prescribed process. [ଦ୍ର—ହରିତାଳ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏହା ଜ୍ୱର ଓ ସନ୍ନିପାତଘ୍ନ ଔଷଧ ।]

ହରିତାଳି—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହରିତାଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating
Haritāli to yellow or piment. ୨ । ହରିତାଳ ପରି
हरिताlि ରଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ—2. Of the colour of yellow
हरिताली orpiment. ୩ । ହରିତାଳ ରଞ୍ଜିତ—3. Painted with yellow orpiment.

ହରିତାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହରିତାଳି (ଦେଖ)—
Haritālia Haritāli (See).

ହରିତାଳି(ଳି)କା—ସ. ବି—ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ—1. The 4th
Haritāli(li)kā day of the bright lunar fortnight of Bhādra. [ଲୋକ—ଏହି ଦିନ ହରିଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ ଓ ସ୍ୟମନ୍ତକ ଉପାଖ୍ୟାନ ପାଠ କରାଯାଏ ଓ ବିଷ୍ଣୁ-ପୁରାଣୋକ୍ତ—

'ସିଂହଃ ପ୍ରସେନ ମବଧୀତ୍
ସିଂହୋ ଜାମ୍ବବତା ହତଃ
ସୁକୁମାରକ ମା ରୋଦୀ
ସ୍ତବ ହ୍ୟେଷ ସ୍ୟମନ୍ତକଃ

ଏହି ମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅଭିମନ୍ତ୍ରିତ ଜଳକୁ ପାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଏଦିନ ମଧ୍ୟ ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ ବ୍ରତ କରାଯାଏ । ଏଦିନ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ପାପ ହୁଏ ।] ୨ । (ମତାନ୍ତରରେ) ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା (ହି. ଶ)—2. The 3rd day of the bright fortnight of Bhadra [ଦ୍ର—୧ ।
हरिआलितीज ଏଦିନ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି, ନୂଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି ଓ ଶିବ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ପୂଜା କରନ୍ତି (ହି. ଶ) । [ଦ୍ର—୨ । ହିନ୍ଦି ଶବ୍ଦସାଗରରେ ହରିତାଳିକା ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟାରେ ହେବା ଲେଖା ଅଛି । ଏହା ଆମ ଦେଶର ବାଲି ତୃତୀୟା ବ୍ରତ । ସେଦିନ ଆମ ଦେଶର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ନିର୍ଜଳ ଉପବାସ କରନ୍ତି । ତହିଁ ଆରଦିନ ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ

ଓ ହରିତାଳିକା ବ୍ରତ ହୁଏ ସେହିଁ ଦିନ ତୃତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ତିଥି ଏକା ଦିନରେ ପଡ଼େ (ଯଥା—୧୯୩୯ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୬ ତାରିଖ) ସେଦିନ ହରିତାଳିକା ଓ ବାଲି ତୃତୀୟା ଏକା ଦିନରେ ହୁଏ । ଯେଉଁ ତୃତୀୟା ଓ ଚତୁର୍ଥୀ ତିଥି ଭିନ୍ନ ଦିନରେ ପଡ଼େ (ଯଥା—୧୯୩୮ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୭ ତାରିଖ ତୃତୀୟା ଓ ୮ ତାରିଖ ଚତୁର୍ଥୀ) ସେ ବର୍ଷ ଏ ବ୍ରତ ପୃଥକ୍ ଦିନ କରାଯାଏ । ବାଲି ତୃତୀୟାରେ ବ୍ରହ୍ମା, ମହେଶ୍ୱର, ଗଣପତ୍ୟାଦି ପୂଜା ବା ଗୌରୀ ବ୍ରତ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ କରନ୍ତି ।] ୩ । ଦୂର୍ବା (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—3. The dūrbā grass; the creeping grass. ୪ । ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉତ୍ତରକୁ ପଡ଼ିଥିବା ଛାୟାପଥ ବା ନକ୍ଷତ୍ର ରେଖା—4. The milky way extending from the south to the north in the sky.

ହରିତାଳି କାଗଜ—ଦେ. ବି—(ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଥିବାରୁ) Haritāli kāgaja —ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ହରିତାଳି କାଗଜ ପଦ୍ମପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ହାତଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ **पिलार ंग कागज** ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ହଳଦିଆ କାଗଜ- A sort of handmade coarse paper formerly manufactured by Mahomedans in the Padmapur village near Cuttack. [ଦ୍ର—ପୁରୁଣା ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ଏହି ହରିତାଳି କାଗଜରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଖାତା ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସଞ୍ଚିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ ।

ହରିତାଳୀ—ସଂ ବି (ହରିତାଳ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ଦୂର୍ବା; ଦୁବ— Haritāli 1. The Dūba grass; the creeping grass. ୨ । ଦକ୍ଷିଣରୁ ଉତ୍ତରକୁ ବ୍ୟାପିଥିବା ଛାୟାପଥ ବା ନକ୍ଷତ୍ରପୁଞ୍ଜ ଯୁକ୍ତ କ୍ଷୀଣାଲୋକ ବିଶିଷ୍ଟ ରେଖା—2. The milky way in the sky extending north to south. ୩ । ଭାଦ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଥୀ (ମତାନ୍ତରରେ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା)—3. The 4th day of the bright fortnight of Bhādra (or, according to some, the 3rd day). ୪ । ଖଡ଼୍ଗର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଂଶ (ହ୍ନ. ଶ)—4. The sharp-edged part of a sword. ୫ । ବାୟୁ (ହ୍ନ. ଶ)—5. Air. ୬ ।ଆକାଶରେ ମେଘ ଅତିର ପତଳା ରେଖା (ହ୍ନ.ଶ)—6. A thin line of cloud in the sky. ୭ । ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ, ଫୁଟି ଫୁଟୁକା ଗୁଳ୍ମ (ହିନ୍ଦୀ—ମାଲକାଙ୍ଗନୀ) [ହ୍ନ. ଶ]— 7. Cardiospermum Helicacabum (plant).

ହରିତାଳୁକ—ସଂ ବି (ହରିତ+ଆଳୁକ)—ହରିତ ପକ୍ଷୀ [ଦେଖ]— Haritāluka Harita pakshi (See)

ହରିତାଶ୍ମ—ସ. ବି (ହରିତ+ଅଶ୍ମନ୍; ୧ମା; ୧ବ)—୧ । ତୁତ୍ଥ; ତୁତିଆ; Haritaśma ମୟୂରଗ୍ରୀବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Sulphate of copper. ୨ । ନୀଳାଭ ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ରତ୍ନ ବିଶେଷ; ପିରୋଜ ମଣି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A gem of emerald colour; turquoise. [ଦ୍ର—ଏହା ପାରସ୍ୟଦେଶରେ ମିଳେ]

ହରିତୀକୃତ—ସ. ବିଣ (ହରିତ+ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ ଚ୍ୱି+କୃତ)—ଯେଉଁ Haritīkṛuta ବସ୍ତୁ (ପୂର୍ବେ ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ନ ଥିଲା) ବର୍ତ୍ତମାନ ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ କରି ଯାଇଅଛି — Recently painted or made green.

ହରିତ୍ପର୍ଣ୍ଣ—ସ, କ୍ଳ—ହରିତପର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ) Heritparnna Harita parnna (See)

ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ କୁଶ—Green Kuśa Harid-garbha grass. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳ ହିମ, ରୁଚ୍ୟ, ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ମଧୁର, ପିତ୍ତ ନାଶକ,ରକ୍ତଜ୍ୱର, ଓ ତୃଷା,ଶ୍ୱାସ ଓ ଖରପତ୍ର, ବୃହଚ୍ଛଦ, କାମଳ ନିବାରକ—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] ରୂକ୍ଷଦର୍ଭ, ପାର୍ଶ୍ୱପତ୍ର, ପତ୍ରତ୍ରିକ, ଓ ହରିଦର୍ଭ]

ହରିଦର୍ଭ—ସଂ କ୍ଳ—୧ । ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ(ଦେଖ)—1. Harid-garbha Haridarbha (See) ୨ । ଶାଗୁଆ ଘୋଡ଼ା (ହ୍ନ. ଶ)—2. A bay horse. ୩ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ୍ନ. ଶ)—3. The sun.

ହରିଦଶ୍ୱ—ସ.ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହରିତ=ଶାଗୁଆ ଅଟେ ଅଶ୍ୱ ଯାହାଙ୍କର) Haridaśwa ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଅମର)—1. The Sun god. ୨ । ଅର୍କବୃକ୍ଷ—2. A plant; Calotropis-Gigantea.

ହରିଦାସ—ସଂ ବି, ପୁଂ—୧ । ହରିଙ୍କ ସେବକ—1. A servant of Haridāsa Hari. ୨ । ବୈଷ୍ଣବ; ଏକାନ୍ତ ହରିଭକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି— 2. A devotee of Hari. ଦେ. ବି ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name given to males. ୨। (ନାମ) ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଜଣେ ସାଧୁ— 2. Name of a pious Baishnaba devotee, contemporary of Chaitanya deba. [ଦ୍ର— ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ବଙ୍ଗଦେଶ । ଏ ଜନ୍ମତଃ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ; ପରେ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ହରିଦାସ ନୀଳାଚଳରେ ଥିବାବେଳେ ସର୍ବଦା ହରିନାମ କରୁଥିଲେ । ଏ ପୁରୀରେ ଶେଷଜୀବନ ଯାପନ କରିଥିଲେ ଓ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ କୋଳରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା । ପୁରୀ ସ୍ୱର୍ଗଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଏ ଯେଉଁ ଠାରେ ରହୁଥିଲେ ସେଠାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ପବିତ୍ର ମଠ ହୋଇଅଛି ।] ୩ । ମହାରାଜ ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ସମକାଳୀନ ଜଣେ ମହାସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ସାଧୁ— 3. Name of a saint, contemporary of Ranjit Simha. [ଦ୍ର—ଏ ମହାତ୍ମା ଯୋଗସାଧନା ଦ୍ୱାରା ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତିଲାଭ କରିଥିଲେ ; ଏପରିକି, ସେ ଭୂମି ତଳେ ମାସାବଧି ପୋତା ରହି ସୁଦ୍ଧା ପୁଣି ଉଠୁଥିଲେ । ସାହେବମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିଲେ । ସେ ୮୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସ୍ୱଇଚ୍ଛା କ୍ରମେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।]

ହରିଦାସ ସ୍ୱାମୀ—ଦେ· ବ·(ନାମ)—ସମ୍ରାଟ୍ ଅକବରଙ୍କ ରାଜସଭାର
Haridāsa swāmi ପ୍ରଧାନ ଗାୟକ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତ-ଗୁରୁ—
Name of the music teacher of the famous musician Tansen of Emperor Akbar's court. [ବି—ଏ ବୃନ୍ଦାବନ ବାସୀ ଥିଲେ । ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସଙ୍ଗୀତରେ ବେଶି ବିଦ୍ୱାନ୍ ହୁଏ ବୋଲି ସମ୍ରାଟ୍ ଶୁଣିଥିବାରୁ ତାନ୍‌ସେନ୍ ଏହାଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶରୁ ମାନ ଏ ରାଜସଭାକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାନ୍‌ସେନ୍ କହିବାରୁ ତାଙ୍କ ଗାନ ଶୁଣିବାପାଇଁ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ଯନ୍ତ୍ରବାହକ ଅନୁଚରରୂପେ ଅକବର୍ ତାନ୍‌ସେନ୍‌ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କଠାରୁ ବୃନ୍ଦାବନକୁ ଗଲେ । ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇବାକୁ ଏହାଙ୍କୁ ତାନ୍‌ସେନ୍ କହିବାରୁ ଏ ଗାଇଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାନ୍‌ସେନ୍ ଗୋଟିଏ ଫିକର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଗୀତକୁ ଜାଣିଶୁଣି ଭୁଲ କରି ଗାଇଲେ । ସ୍ୱାମୀଜୀ ଶିଷ୍ୟଙ୍କର ଏ ଭୁଲକୁ ସହି ନ ପାରି ଉକ୍ତ ଗୀତକୁ ଠିକ୍ କରି ଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ବତାଇ ଦେବା ପାଇଁ ତାକୁ ଠିକ୍ କରି ଗାଇଲେ ଓ ସମ୍ରାଟ୍ ସ୍ୱାମୀଜୀଙ୍କ ଗୀତ ଶୁଣି ମୁଗ୍ଧ ହେଲେ—Mayurbhanj Chronicle, July 1937]

ହରିଦାସୀ—ସଂ· ବି· ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହରିଙ୍କ ସେବାକାରିଣୀ—1. A maid-
Haridāsi servant of Hari ୨ । ହରିଭକ୍ତିପରାୟଣା ସ୍ତ୍ରୀ—
2· A female devotee of Hari. ଦେ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—
ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ହରି ଦିନ (ଦିବସ)—ସଂ· ବି—(ଷ· ତ· ଲୋ; ହରି ଭଜନାର୍ଥ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Hari dina (dibasa) ଦିନ)—ଏକାଦଶୀ (ହି. ଶ)—The eleventh day of a lunar fortnight.

ହରି ଦିଶା—ସ. ବି—(ହରି ବା ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପାଳିତ ଦିଗ)—ପୂର୍ବଦିଗ
Hari disā (ହି. ଶ)—The eastern quarter of the earth. [ବି—ଏ ଦିଗର ଲୋକପାଳ ଇନ୍ଦ୍ର ଅଟନ୍ତି]

ହରି ଦେବ—ସ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ହରି ଅଟନ୍ତି ଦେବ=ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ
Hari deba ଯାହାର)—୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର—
1. (Astrology) The 22nd asterism. [ବି—ଏ ନକ୍ଷତ୍ରର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ ବିଷ୍ଣୁ] ୨ । (କର୍ମଧା) ହରି ନାମକ ଦେବ—2· The Deity Hari.

ହରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶିଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା—
Hari debā To divide a number by another.
ଭାଗକରା भागदेना

ହରିଦ୍ଗର୍ଭ—ସ, ବି—ହରିଦ୍‌ଗର୍ଭ (ଦେଖ)—
Haridgarbha Harid-garbha (See)

ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ—ସ· ବି—(କର୍ମଧା)—ହରିଦ୍‌ବର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)—
Haridbarnna Harid-barnna(See)

ହରିଦ୍ୱାର—ସଂ ବି—୧ । ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ
Haridwāra ପ୍ରସିଦ୍ଧ ନଗର ଓ ତୀର୍ଥ—1. Hardwār, a town and place of Hindu pilgrimage in the United Provinces of Agra and Oadh. [ବି—ଏହି ନଗର ଗଙ୍ଗା ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ସ୍ଥାନ ନିକଟରେ ଗଙ୍ଗା ପୃଥିବୀକୁ ଅବତରଣ କରିଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଗଙ୍ଗାଦ୍ୱାର । ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କଲେ ମହାଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ଏଠାରେ ବାର ବର୍ଷରେ କୁମ୍ଭ ମାସରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କଲେ ଗୋଟିଏ ମହାମେଳା ହୁଏ ଓ ଭାରତର ସବୁଅଡ଼ୁ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଯାତ୍ରୀ ଏଠାରେ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି । ଗଙ୍ଗା ଏହିଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣବାହିନୀ ହୋଇ ବୋହି ଯାଇଅଛି । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ସାହେବମାନଙ୍କର ଗ୍ରୀଷ୍ମ ନିବାସ 'ଡେରାଡୁନ୍' ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ବାଟେ କେଦାରନାଥକୁ ଓ ବଦ୍ରିନାଥକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିଠାରୁ ୧୪ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ ହୃଷୀକେଶ ଅବସ୍ଥିତ । ହରିଦ୍ୱାର ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣତୀରସ୍ଥ ହିମାଳୟର ଅଂଶ ଶିବାଳିକ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ପୂର୍ବକାଳରେ କପିଳ ମୁନି ଏଠାରେ ଆଶ୍ରମ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ କପିଳ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ କୋଲଯାଏ । ଗଙ୍ଗାତୀରରେ ବହୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଓ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ। ସମ୍ମୁଖରେ ବିଦ୍ୟମାନ ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ ଓ ପିଣ୍ଡଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ହରିଦ୍ୱାରର ଉତ୍ତରଦିଗ ଭୂମିକୁ ସ୍ୱର୍ଗଭୂମି ବା ଭୋଗ ଭୂମି କହନ୍ତି—ମଦନମୋହନ, ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ । ଏହାର ଅଦୂରରେ ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁରୁକୁଳାଶ୍ରମରେ ଅନେକ ହିନ୍ଦୁ ଛାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟସାଧନାପୂର୍ବକ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛନ୍ତି ।
(ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ·୦।୧୨।୧୬)]
୨ । ରାଜପ୍ରାସାଦର ବା ମନ୍ଦିରର 'ସିଂହଦ୍ୱାର'—
2. Lions gate of a palace or temple. (ଯଥା—ହରି ହରିଦ୍ୱାରରେ ମିଳି ହରିଧ୍ୱନି କଲେ ହରିତ ପୂରିତ ଭୁବନରେ ଉଚ୍ଚ ହେଲେ—ଭକ୍ତ କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।)

ହରିଦ୍ୱାର ମେଳା—ଦେ· ବି—ବାର ବର୍ଷରେ ଥରେ ହରିଦ୍ୱାରଠାରେ
Haridwāra melā ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ବହୁ ଲକ୍ଷ
হরিদ্বার মেলা हरिद्वार मेला ଯାତ୍ରୀଙ୍କର ସମାଗମ—
A religious bathing fair held at Hardwār once in every 12 years.

ହରିଦ୍ର—ସଂ ବି—ହଳଦିଆ ଚନ୍ଦନ (ହି·ଶ)—
Haridra Yellow sandal wood.

ହରିଦ୍ରାବ—ସଂ ବି—ନାଗେଶ୍ୱର ଚୂର୍ଣ୍ଣ (କିଞ୍ଜଳ୍କ ଶେଷ)—
Haridraba Powdered pollen of Nāgeswara flower.

ହରିଦ୍ରା—ସଂ ବି (ହରି=ପୀତବର୍ଣ୍ଣ+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ
Haridrā ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ; ବା ହରି=ବର୍ଣ୍ଣ ଇତ୍ୟାଦି+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ଅଦର କରିବା+କର୍ମ୍ମ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—
(ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କାଞ୍ଚନୀ, କୃମିଘ୍ନୀ ହଳଦିଆବର୍ଣ୍ଣ-

ପୀତା, ବରବର୍ଣ୍ଣିନୀ, କୃମିଘ୍ନା, ହଳଦୀ, ଯୋଷିତପ୍ରିୟା, ହଟ୍ଟବିଳାସିନୀ, ନିଶା ଓ ରାତ୍ରିବାଚକ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ।) ପ୍ରକାଶକ ଓ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ-ବର୍ଦ୍ଧକ ଗୁଳ୍ମ ମୂଳବିଶେଷ; ହଳଦୀ—Turmeric; Carcum Longa.

[ଦ୍ର—ଭାରତବର୍ଷରେ ସର୍ବତ୍ର ହଳଦୀର ଚାଷ ହୁଏ । ଏହାର ଗଛ ୧ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ଏହା ଅଦାଜାତୀୟ । ବଟା ହଳଦୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ବୋଳାଯାଏ; ତିଅଣରେ ମସଲାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ; ଦେବମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ଓ ଶୁଭକର୍ମରେ ଏହା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହଳଦୀ ଗଛ ଶୁଖିଗଲେ ଏଥିର କଞ୍ଚା ମୂଳକୁ କ୍ଷେତରୁ ଖୋଳି ତାକୁ ଗୋବରପାଣିରେ ଉଷାଇଁ ତା ପରେ ଶୁଖାଇକରି ରଖି ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହଳଦୀବଟା ସଙ୍ଗେ ତେଲ ମିଶାଇ ଦେହରେ ବୋଳନ୍ତିଅନ୍ତି ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ମଫସଲର ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଇତର ଶ୍ରେଣୀର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ହଳଦୀ, ମେଥି-ଗୁଣ୍ଡା, ଚୂଆ, ମହଣ ଓ ମାଲପା କେଶବିନ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରସାଧନର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଅଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ହଳଦୀ ଚାଷ ହୁଏ । ହଳଦୀ ଫସଲ ସାଧାରଣତଃ ଟିପ ଜମିରେ ଓ ଟୋଠା ଆଦି ଗଛତଳିଆ ନିକୃଷ୍ଟ ଜମିରେ ଆବାଦ ହୁଏ । ଏ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ହଳଦୀ ହୁଏ ତାକୁ ଦେଶୀ ବା ଓଡ଼ିଶୀ ହଳଦୀ ବୋଲାଯାଏ । ଗଡ଼ଜାତରୁ ଯେଉଁ ହଳଦୀ ଆସେ ତାକୁ କୁଆରପୁଟ(ଡ଼)ଆ ହଳଦୀ ବୋଲାଯାଏ । ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ହଳଦୀ ଅଛି; ଏହାକୁ କାଟିଲେ ସାଧାରଣ ହଳଦୀ ଅପେକ୍ଷା ଏହାର ରଙ୍ଗ ଗାଢ଼ତର ଦେଖାଯାଏ । ଏ ହଳଦୀକୁ କ୍ଷେତରେ ଏକ ବରଷରୁ ବେଶିକାଳ ରଖିବା ପରେ ଖୋଳିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାକୁ ବଣହଳଦୀ କହନ୍ତି । ଗଡ଼ଜାତର କନ୍ଧଡ଼ା (କନ୍ଧମାନଙ୍କ ଅଧ୍ୟୁଷିତ ଅଞ୍ଚଳ)ରେ କନ୍ଧମାନେ ହଳଦୀ ଚାଷରେ ବିଶେଷ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ଅଟନ୍ତି । ହଳଦୀ ଫସଲ ପାଇଁ ପୂର୍ବେ କନ୍ଧମାନେ ନରବଳି (ମେରିଆ) ଦେଇ ସେହି ବଳିର ମାଂସକୁ ହଳଦୀ କିଆରିରେ ପୋତୁଥିଲେ । ଏବେ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଏହି ନୃଶଂସ ପ୍ରଥା ରହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ବହଳିଆ ପିଠଉକୁ ହଳଦୀ ପତ୍ର ଭିତରେ ରଖି ଅଧାରରେ ସିଝାଇ ଲୋକେ ପିଠା କରନ୍ତି । କଞ୍ଚା ହଳଦୀ ବାଟିକରି ଖାଇଲେ କୃମି ନାଶ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତରେ ହରିଦ୍ରା ୪ ପ୍ରକାରର । ଯଥା—

୧ । ସାଧାରଣ ହରିଦ୍ରା ।

୨ । କର୍ପୂର ହରିଦ୍ରା—ଏହା ବଣରେ ଜନ୍ମେ, ଏହାର ପତ୍ର ଓ ମୂଳ କର୍ପୂର ପରି ସୁବାସଯୁକ୍ତ; ଅମ୍ଳ-ଅଦା ।

୩ । ବନ ହରିଦ୍ରା—ଏହା ବଣରେ ଜନ୍ମେ; ଏହାର ପତ୍ର ଦେଶୀ ହଳଦୀ ପତ୍ରଠାରୁ ଚୌଡ଼ା ଓ ଏହାର କନ୍ଦପାଖ ଲୋମଶ । ଏହା କୁଷ୍ଠ ବାତାସ୍ରନାଶକ ।

୪ । ଦାରୁହରିଦ୍ରା—ସାଧାରଣ ହଳଦୀ ଅପେକ୍ଷା ଏ ହଳଦୀର ମୂଳ ଓ ଗଛ ଛୋଟ ।

ହଳଦୀ କଟୁ, ତିକ୍ତରସ, ଅଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣକାରକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୂକ୍ଷ, ଶୋଧକ ।

ଏହା କଫ, ବାତ, ରକ୍ତଦୋଷ, କୁଷ୍ଠ, କଣ୍ଡୁ, ପ୍ରମେହ, ତ୍ୱଗ୍‌ଦୋଷ, ବ୍ରଣ, ଶୋଥ, ପାଣ୍ଡୁ, କୃମି, ବିଷ-ଦୋଷ, ପୀନସ, ଅରୁଚି, ଅପଚୀ ରୋଗରେ ଓ ଦାହରେ ଉପକାରୀ ।]

ହରିଦ୍ରା ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଓ ପ୍ରଧାନ Haridrā khanḍa ଉପାଦାନରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହଳଦୀ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ଔଷଧ ବିଶେଷ—A kind medicinal preparation of which the chief ingredient turmeric.

ହରିଦ୍ରାଗଣପତି (ଗଣନାଥ, ଗଣେଶ)—ସ. ବି—୧। ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ Haridrā gaṇapati (gaṇanātha, gaṇeśa) ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ହଳଦୀ ଚଢ଼ାଯିବା ଗଣେଶଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶେଷ (ହି.ଶ)—1. A particular image of Gaṇeśa on which layers of turmeric paste are put.

୨ । ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ବିଧିରେ ଏକାକ୍ଷର ମହାମନ୍ତ୍ର ଜପ ପୂର୍ବକ ପୂଜା କରାଯିବା ଗଣେଶ ମୂର୍ତ୍ତି (ତନ୍ତ୍ରସାର)—2. An image of God Gaṇeśa worshipped according to Tantric rites.

ହରିଦ୍ରାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—୧ । ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—1. Harard̤a Haridrāṅga chard̤hei (See). ୨ । ହଳଦୀ ବସନ୍ତ (ଦେଖ)—2. Haladī basanta (See). ୩ । ଏକ ପ୍ରକାର ପାରା (ହି. ଶ.)—3. A kind of pigeon.

ହରିଦ୍ରାଦ୍ୱୟ—ସ. ବି—(ବୈଦ୍ୟକ) ହଳଦୀ ଓ ଦାରୁହଳଦୀ (ହି.ଶ)—Haridrā dwaya Turmeric and Turmeric Asiatica.

ହରିଦ୍ରା ପ୍ରମେହ (ମେହ)—ସ. ବି—ହଳଦୀ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରାବ ଓ ଜ୍ୱାଳା Haridrā prameha (meha) ସମ୍ବଳିତ ଏକ ପ୍ରକାର ମେହ ରୋଗ (ହି. ଶ.)—A kind of gonorrhoea accompanied with turmeric-yellow urine & burning sensation.

ହରିଦ୍ରା ବିଷ—ସ. ବି—ହାରିଦ୍ର; ଏକପ୍ରକାର ଗଛର ବିଷାକ୍ତ ମୂଳ, ଯାହା Haridrā bisha ହଳଦୀ ପରି ଦେଖାଯାଏ—A sort of yellow poisonous root.

ହରିଦ୍ରାଭ—ସ. ବି. ଣ. (ହରିଦ୍ରା+ଆଭ; ବହୁବ୍ରୀହି) ହଳଦୀଆ ରଙ୍ଗ Haridrābha ବିଶିଷ୍ଟ—Yellowish; yellow. ବି—୧ । ପୀତଶାଳ (ଦେଖ)—1. Pītaśāla (See) ୨ । କର୍ପୂରକ; ଗନ୍ଧଶୁଣ୍ଠି—2. Zedoary. ୩ । ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ—3. Yellow colour.

ହରିଦ୍ରା ରଞ୍ଜିତ—ସଂ. ବି. (୩ୟା ତତ୍)—ହଳଦୀ ଦ୍ୱାରା ରଙ୍ଗ କରା
Haridrā rañjita ଯାଇଥିବା—Coloured with turmeric.

ହରିଦ୍ରାରାଗ—ସଂ. ବି—୧ । ହରିଦ୍ରା ବର୍ଣ୍ଣ; ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ—
Haridrā rāga 1. Yellow colour. ୨ । ହଳଦୀ-ବୋଳା ହେବା ଯୋଗୁଁ ଉତ୍ପନ୍ନ ରଙ୍ଗ—2. Colour due to the application of turmeric on the body. ୩ । ସାହିତ୍ୟରେ ପୂର୍ବରାଗର ଏକ ଭେଦ, ଯହିଁରେ ପ୍ରଣୟୀ ଓ ପ୍ରଣୟିନୀଙ୍କ ପ୍ରେମ ହଳଦୀ ବର୍ଣ୍ଣ ପରି ଅସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ (ହି. ଶ)—3. A kind of love or attachment which is not permanent. [ଦ୍ର—ପୂର୍ବରାଗର କୁସୁମ୍ଭରାଗ, ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା ରାଗ ଆଦି କେତେକ ଶ୍ରେଣୀବିଭାଗ କବିମାନେ କରିଅଛନ୍ତି (ହି. ଶ.)] ବିଣ.—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହରିଦ୍ରା ରାଗପରି ରାଗ=ସ୍ନେହ ଯାହାର)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ହରିଦ୍ରା ରଙ୍ଗ ବହୁକାଳ ସ୍ଥାୟୀ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ) ଅସ୍ଥିରସୌହୃଦ; କ୍ଷଣମାତ୍ରାନୁରାଗୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Contracting short-lived friendship.

ହରିଦ୍ରୁ—ସଂ. ବି—(ହରି=ମାଙ୍କଡ଼+ଦ୍ରୁ ଧାତୁ=ଯିବା+ ଅଧିକରଣ
Haridru କ୍ୱିପ୍)—୧ । ବୃକ୍ଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Tree. ୨ । ଦାରୁହରିଦ୍ରା (ଦେଖ)—2. Dāru haridrā (See) ୩ । ପୀତଦାରୁ(ବୃକ୍ଷ) (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. A wild tree.
(ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ଦ୍ର—ଏହା ଶୀତଳ, ତିକ୍ତ, ମଙ୍ଗଲ୍ୟ, ପିତ୍ତବାତ
ପୀତଦାରୁ ହୃତ୍‌ଦୋଷନାଶକ, ଅଙ୍ଗ କାନ୍ତିକର, ବଲ୍ୟ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)]
ପୀତକାଷ୍ଠ, ପୀତକ,
କଦମ୍ବ, ସୁପୁଷ୍ପ,
ସୁରାହ୍ୱ, ପୀତକଦ୍ରୁମ)

ହରିଧନ—ସଂ ବି. (ରୂପକ)—ଭକ୍ତର ହରିରୂପ ଧନ—God who is
Haridhana considered as the devotee's wealth. ଦେ. ବି. ପୁ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରି ଧନୁଷ—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ (ହି ଶ.)—
Hari dhanusa Rainbow.

ହରି ଧାମ—ସଂ ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହରି+ଧାମନ୍; ୧ମା ୧ବ)—ବିଷ୍ଣୁଲୋକ;
Hari dhāma ବୈକୁଣ୍ଠ (ହି ଶ)—Baikuntha: the paradise of the Hindus.

ହରି ଧୁନି (ଶବଦ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିଧ୍ୱନି)—ହରିଧ୍ୱନି (ଦେଖ)
Hari dhuni (sabada) Haridhwani (See).
हरिध्वनि हरिबोलि [ଦ୍ର—ଲଙ୍କାରେ ପୁଣି ହରିଧୁନି । ଛଗ]

ହରି ଧ୍ୱନି—ସଂ, ବି—୧। ଭକ୍ତର ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ଜନିତ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର
Hari dhwani 1. The sound of loudly uttering the name of God. [ଦ୍ର—ହରି ହରିଦ୍ୱାରେ ମିଳି ହରିଧ୍ୱନି କଲେ—ଉପେ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସୁନ୍ଦରୀ ।] ୨। ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ—2. The recital of the word Haribola.

ହରିନ୍‌ବାଡ଼ି—ଦେ. ବି—ହରଣ ବାଡ଼ି (ଦେଖ)—
Harin bārḍi Haraṇ bārḍi (See).

ହରିନ—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ହରିର ଗେଲବସରିଆ ଡାକ ନାମ—A fond
Harina nickname of Hari.

ହରିନାଥ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name
Harinātha given to males. ୨ । (ନାମ)
हरिनाथ হরিনাথ ବଙ୍ଗଦେଶର ଜଣେ ଜମିଦାର
2. A late famous land-holder of Bengal.
[ଦ୍ର—ଏ ୧୮୩୩ ରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ୧୮୯୬ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହାଙ୍କର ବଂଶଗତ ନାମ ହରିନାଥ ମଜୁମଦାର । ଏ ବଙ୍ଗଦେଶର ନଦୀୟାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ବାଲ୍ୟକାଳରେ ପିତୃମାତୃହୀନ ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ସଂସାର ତ୍ୟାଗ କରି ଲୋକସେବା ଓ ଭକ୍ତିରେ ଜୀବନ କଟାଇଲେ ।
ଏ 'ଗ୍ରାମବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରକାଶିକା' ନାମକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଚଳାଉଥିଲେ ଓ ବଙ୍ଗ ଭାଷାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଭକ୍ତି ଓ ନୀତିମୂଳକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ 'ଫକୀରଚାନ୍ଦର ବାଉଲ ସଙ୍ଗୀତ' ନାମରେ ଗୁଡ଼ିଏ ବୈରାଗ୍ୟଦ୍ୟୋତକ ସଙ୍ଗୀତ ରଚନା କରିଥିଲେ]

ହରି ନାମ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ—Name of
Hari nāma Hari. (ଦ୍ର—ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ଯେ, କଳିଯୁଗରେ ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନହିଁ ମୁକ୍ତିର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉପାୟ ।]

ହରିନାମ କୀର୍ତ୍ତନ (ସଂକୀର୍ତ୍ତନ)—ସଂ. ବି—ହରିନାମର ବାରମ୍ବାର ଉଚ୍ଚାରଣ
Harināma kirttana (saṁkirttana) The chanting or repeating of the name of Hari by a devotee

ହରିନାମ ମାହାତ୍ମ୍ୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣର
Harināma māhātmya ମହତ୍ତ୍ୱ—The greatness attained by uttering the name of Hari.

ହରିନାମ ରସାମୃତ—ସଂ. ବି—ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ରୂପ ରସରୁ ଭକ୍ତ
Harināma rasāmṛuta ଯେଉଁ ଅମୃତ ପାନ କରନ୍ତି—The nectar which is enjoyed by a devotee by uttering the name of Hari.

ହରିନାମା—ସଂ. ବି—ମୁଦ୍‌ଗ, ମୁଗ (ବୈଦ୍ୟକଶାସ୍ତ୍ର)—A pulse
Harināmā Phaseolus Mungo; Phaseolus Radiatus.

ହରି ନାରାୟଣ—ସଂ. ବି—ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାମ—Two names
Hari nārāyaṇa of Hari. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to male.

ହରି ନୀଳ—ସଂ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳମଣି—
Harinīla A sort of gem; Saphire.

ହରି ନୁ(ର୍ନୁ)ଟ୍—ଦେ. ବି—ହରିଲୁଟ୍ (ଦେଖ)—
Hari nu (rnu)ṭ Hariluṭ (See)

ହରିନେତ୍ର—ସଂ. ବି—୧ । ଶ୍ୱେତପଦ୍ମ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. White
Harinetra lotus. ୨ । (ହରି=ଶାଖାମୃଗଙ୍କ ଆକାର) ପେଚକ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ ଶେଷ)—2. Owl.

ହରି ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅପହରଣ କରି ଚାଲିଯିବା—1. To go
Hari nebā away after stealing. [କୃ—ସୀତାଙ୍କୁ ହରିଆଣିଲା ରାବଣ ନେଉଛି ହରି ବସୁଛି ଭୂଷଣ ବରି—ସମୁଦ୍ର
हरवाकरलेना ଗୀତ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ତୃପ୍ତ କରିବା; ମେଣ୍ଟାଇବା—2. To satiate. [ପ୍ର—ଏକଥା ପରମ ସୁଧା; ହରିବ ତାର କ୍ଷୁଧା—ବାଳକୃଷ୍ଣ, ବହୁରେଖା ।]

ହରିନ୍ମଣି—ସଂ ବି (କର୍ମଧା) (ହରିତ୍+ମଣି; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ମ=ନ୍ମ)
Harinmaṇi ମରକତ ମଣି (ଅମର କୋଷ)—Emerald (gem).

ହରିନ୍ମୁଦ୍ଗ—ସଂ. ବି.—(ହରିତ୍+ମୁଦ୍ଗ; ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ତ୍+ମ=ନ୍ମ)
Harinmudga ଶାରଦ ମୁଗ; ଶରତ୍ରେ ହେଉଥିବା ମୁଗ, (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The green moong grain harvested in autumn.

ହରିପ—ଗ୍ରାଦେ. (ପୁରୁଷ ସମ୍ବନ୍ଧ) ବିଶେ. ପୁଂ—ଅତି ଚତୁର (ବାଂକ୍ଷ)—
Haripa Very clever (person); sly (in a bad sense).

ହରି ପଦ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଚରଣ—The feet of
Hari pada God. ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷ ଲୋକଙ୍କ ନାମ
1. A name given to males. ୨ । ଯମପୁର —2. The abode of Jama [ପ୍ର—ଯଧାତା ଜନନ ସ୍ଥାନ, ହରିପଦେ ତା ଜୀବନ କର ତ୍ୟାଗୀ ହେବ ସନ୍ତାପରେ —ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ହରିପଦୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଅୟନମଣ୍ଡଳର ଦକ୍ଷିଣ ବିନ୍ଦୁ ଯେଉଁଠାରେ
Haripadī ବିଷୁବ ରେଖା ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି—1. The point where the solar ecliptic meets the equator. ୨ । ଶାରଦ ବିଷୁବ ସଂକ୍ରାନ୍ତି—2. The autumnal equinox

ହରି ପର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବି—ମୂଳକ; ମୂଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hari parṇṇa Radish.

ହରିପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—ହରିହରପୁର ୨ (ଦେଖ)—
Haripura Harharpura 2. (See).

ହରି ପ୍ରବୋଧ—ସ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ; ବିଷ୍ଣୁ
Hari prabodha ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଶୟନ ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠାଇବା ଉତ୍ସବ ଯାତ୍ରା—A festival held on the 11th day of the bright lunar fortnight of Karttika.

ହରି ପ୍ରସ୍ଥ—ସ. ବି—ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ, ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କର ରାଜଧାନୀ; ଦିଲ୍ଲୀ—
Hari prastha Indraprasta, the capital of Judhishthira (modern Delhi).

ହରି ପ୍ରିୟ—ସଂ ବି—୧ । ହରିଚନ୍ଦନ; ପୀତ ଚନ୍ଦନ—1. A sort of
Hari priya yellow sandal wood. ୨ । କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦନ; କାଳୀୟକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. A species of sandal wood. ୩ । ଉଶୀର; ବେଣାମୂଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. The root of Beṇā grass. ୪ । କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. The Anthocephalus Kadamba tree. ୫ । ପୀତ ଭୃଙ୍ଗରାଜ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—5. A plant, Wedelia Calendulacia. ୬ । ବିଷ୍ଣୁକନ୍ଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—6. A herbarious bulb. ୭ । କରବୀର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. Oleander flower. ୮ । ଶଙ୍ଖ(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8. Conch. ୯ । ବନ୍ଧୁକ;ବନ୍ଧୁଲି ଫୁଲ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—9. A red flower, Pentapetus Phoenicea ୧୦। ଶିବ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—10. God Siba. ୧୧ । ବାତୁଳ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—11. A mad man. ୧୨। କଞ୍ଚୁକ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—12. The servant in charge of the harem. ୧୩ । ହରିଭକ୍ତ—13. A devotee of Bisṇu. ବିଶେ· ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହରି ଯାହାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ (ହରିପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) କରନ୍ତି— . Beloved by God. ୨ । हरिप्रिय (ବହୁବ୍ରୀହି) ହରିଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—2. Devoted to हरिप्रिय Hari.

ହରିପ୍ରିୟା—ସ. ବିଶେ. ସ୍ତ୍ରୀ— ହରିପ୍ରିୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—1.
Hari priyā Feminine form of Haripriya. ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଅମର)—1. Goddess Lakshmī ୨ । ତୁଳସୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The holy basil plant ୩ । ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥି [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—3. The 12th day of the lunar fortnight. ୪ । ପୃଥିବୀ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—4. The earth.

ହରି ପ୍ରେମ—ସ ବି—ହରିଭକ୍ତି [ଦେଖ]—
Hari prema Haribhakti (See)

ହରିପ୍ରେମିକ—ସ ବିଶେ· ଓ ବି ପୁଂ—ହରିଭକ୍ତ (ଦେଖ)—
Hari premika Haribhakta [See] [ସ୍ତ୍ରୀ. ପ୍ରେମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହରିବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
Haribandhu A name given to males.

ହରିବର୍ଷ—ସ ବି—ପୁରାଣୋକ୍ତ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ନଅବର୍ଷ ବା ଦେଶ ମଧ୍ୟରୁ
Haribarsha ଏକତମ; ସାଇବେରିଆ ଦେଶ—Name of one of the 9 divisions of the mythological Jambudwipa. (modern Siberia). [ପ୍ର—ଏହାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଇଳାବୃତ ବର୍ଷ; ଏହା ନିଷଧ ଓ ହେମକୂଟ (ସୁମେରୁ) ପର୍ବତଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ଭଗବାନ୍ ନରହରି ରୂପ ଧାରଣ କରି ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] (ପ୍ର—ହରି ବର୍ଷେ ସହି ହେମକୂଟ ଗିରି ଉପରି, ଅନନ୍ତେ ଜନ ସିନ୍ଧୁ ଭରିଲେ... —ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହରି ବଲ୍ଲଭ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ—ହରିପ୍ରିୟ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ହରି ସ୍ନେହ କରନ୍ତି; ହରିଙ୍କ ପ୍ରୀତିପାତ୍ର—
Hari ballabha (ହରିବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) Favoured or loved by God.
ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ— A name given to males.

ହରିବଲ୍ଲଭା—ସଂ ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହରିବଲ୍ଲଭର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine form of Hariballabha.
Hariballabhā
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହରିପ୍ରିୟା; ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess; Lakshmī. ୨ । ତୁଳସୀ—2. The holy Basil plant ୩ । ଜୟନ୍ତୀ; ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ; ଅଗଗଥୁ—3. A tree; Premna Serratifolia.

ହରିବଲ୍ଲଭୀ—ସଂ ବି—୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ—1. Goddess Lakshmī. ୨ । ସିଂହୀ—2. Lioness. (ଉ—
Hariballabhī
ବସିଥିଲୁ ବନ ପଞ୍ଚବଟୀରେ ବହିର, ବଢ଼ୁଛି ହରିବଲ୍ଲଭୀ ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ହର—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।)

ହରିବା—ଦେ. କି [ସଂ ହୃ ଧାତୁ]—୧ । ହରଣ କରିବା—
Haribā 1. To take away. ୨ । ଅପହରଣ
[ପ୍ରୟୋଜକରୂପ—ହରାଇବା] କରିବା; ଚୋରି କରିବା—
ହরণ করা হরণ করনা 2. To steal away.
୩ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଜବରଦସ୍ତି ନେବା—3. To plunder away. ୪ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବଳପୂର୍ବକ ଛଡ଼ାଇ ନେବା—4. To snatch away by force. (ଉ—ହରିଲ ବସନ ଯହୁଁ, ହସି ବ୍ୟାଜେ କହୁଁ କହୁଁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବହ୍ଲାକର ଚମ୍ପୂ ।) ୫ । (ମନୁଷ୍ୟକୁ) ବଳପୂର୍ବକ ନେଇଯିବା—5. To kidnap or abduct a person. [ଉ—ସୀତାଙ୍କୁ ରାବଣ ନେଇଛି ହରି—ବହୁତ ଦୂଷଣ କରି—ଧୁମୁରି ଗୀତ ।] ୬ । [କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ] ନାଶ କରିବା—6. To destroy (a thing) (ଉ—ଗଲରେ ବନ୍ଧି ଭଙ୍ଗୀ ଝୁରୁ, ଗଜେନ୍ଦ୍ର ଗରବ ହେଲେ ହରୁ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କବିତା) ୭ । ଲୋପ କରିବା; ଲୁପ୍ତ କରାଇବା—7. To cause to disappear [ଉ—ଉଦ୍ଧ୍ୱ ବାଜୁଥାଇ ବନ୍ଦ୍ରକେ, ଲଜ୍ଜାର ହୃଦମ୍ବକେ, କରୁଣା ଅଛି ବୋଲି ଯେ, ନେଲି କେ ତା ହର ନ ରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ କଣୋସି ଚମ୍ପୂ ଛ ଗୀତ ।] ୮ । ନିଷିଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପଶୁକୁ ରମଣ କରିବା—8. To co-habit with a woman of prohibited relationship or beast ୯ । (ସମୟ) ଯାପନ କରିବା ବା କ୍ଷେପଣ କରିବା—9. To pass away (time); to while away. [ଉ—ଅକ୍ରୂରକୁ ହୋଇଣ ହରିଲେ ଦିନକୁ—କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାଭାରତ ସଭାପର୍ବ ।] ୧୦ । ପରସ୍ତ୍ରୀକୁ ବଳପୂର୍ବକ ତା ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ରମଣ କରିବା—10. To commit rape on a stranger woman. ୧୧ । ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ବୋହି ନେବା—11. To carry away a thing. ୧୨ । ନେବା—12. To take. [ଉ—ବଳି ହରନ୍ତି ଯେତେ ଦେବେ ତୋର ମରଣ ସେ ଦେଖିବେ—ଭାଗବତ ।] ୧୩ । ଜଳ ଆଦିକୁ ଖରା ବା ତାପଦ୍ୱାରା ଶୁଖାଇବା ବା ବାଷ୍ପରୂପେ ଉଡ଼ାଇ ନେବା—13. To cause [water etc] to evaporate. [ଉ—ଉଦୟନ୍ତେ ଅସ୍ତାକୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଭାଗ କରି, ହୃଦୟ ହୋଇ ଜାଅ ସେ ଜଳକୁ ହରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ।) ୧୪ । ମନରୁ ଅଭିମାନ କ୍ରୋଧାଦି ତ୍ୟାଗ କରିବା—14. To give up [ଉ—ଏ ଗୁମାନ ପରିହରରୁ ହର—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।) ୧୫ । ଦୂର କରିବା; ଅପନୋଦନ କରିବା—15 To allay; to mitigate. (ଉ—ବାଟଶ୍ରାନ୍ତ ଲୋକର ହରେ ଯିବା ଶ୍ରମ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନପର୍ବ ।) ୧୬ । ବିନାଶ କରିବା—16. To destroy; to root out. (ଉ—ଯେମନ୍ତେ ପାଳ ପୁଣ ହରେ, ଯେ କାଳେ ଯେ ବା ଶକ୍ତି ଧରେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।) ୧୭ । (ଚିତ୍ତକୁ, ମନକୁ) ମୁଗ୍ଧ କରିବା; ମୋହିତ କରିବା—17. To charm. (ଉ—ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନଙ୍କରେ ହରୁଛି ସେ ମନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦିପର୍ବ ।) ୧୮ । (ଗଣିତ) ଏକ ଅଙ୍କକୁ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା—18 (mathematics) To divide a number by another. ୧୯ । ସମ୍ଭାଳିବା; ଏଡ଼ିବା—19. To evade; to ward off. [ଉ—ପବନବତ ଜଗନ୍ନାଥ, ପାଦେ ହରିଲେ ଗଦାଘାତ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୨୦ । ନ ମିଳିବା; ହଜିବା—20. Not to be found; to be lost; to be missing. [ଉ—ଭୁଲି ଗହଲେ ପଥ ଗଲିଟି ହରି—ସ୍ୱାଧୀନାଥ. ତୁଳସୀ ।]

ହରିବାଟ—ଗ୍ରା. ଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—୧ । ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ—1. Narrow path. ୨ । ବନପଥ—2. Path through the forest. ୩ । ଲୋକଚଲା ବାଟ—3. Road; foot path.
Haribāṭa

ହରିବାନ—ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ହରି=ଘୋଟକ+ଅଛି ଯାହାର ଏହି ଅର୍ଥରେ ବତ୍, ହରିବତ୍ ୧ମା.୧ବ)—ଇନ୍ଦ୍ର (ବଳାୟୁଧ)—God Indra.
Haribān

ହରିବାଲୁ(ଳୁ)କ—ସଂ. ବି—ଏଲବାଲୁକ (ଅମରକୋଷ) (ଦେଖ)—Elabāluka.
Haribālu(ḷu)ka

ହରିବାସ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ (ବୃ. ଶ)—Ficus Religiosa (tree)
Haribāsa

ହରି ବାସର(ବାର)—ସଂ. ବି—୧ । ଏକାଦଶୀ ତିଥି—1. The 11th day of the lunar fortnight. [ଉ—ଏ ଦିନ ଉପବାସ କର ହରିଭଜନାଦି କରିଯାଏ] ୨ । ଏକାଦଶୀଯୁକ୍ତା ତିଥି—2. A day of which a part is the 11th
Hari bāsara (bāra)

day the of lunar fortnight ୩ । ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିର ପ୍ରଥମ ପାଦ—3. The 1st quarter of the 12th day of the lunar fortnight. [ଦ୍ର—ଦ୍ୱାଦଶୀ ତିଥିର ବେଳ ପ୍ରଥମ ପ୍ରହର ପରେ ପାରଣା କରିବାର ବିଧି ଅଛି ।]

ହରି ବାହନ—ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—ଗରୁଡ଼ (ହାରାବଳୀ)—The
Hari bāhana king of birds; said to be the carrier of Bishnu

ହରି ବୀଜ—ସଂ. ବି—ହରିତାଳ (ଦେଖ)—
Hari bīja Haritāla (See).

ହରିବୃକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ହରିବର୍ଷ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) (ଦେଖ)—
Haribṛukṣha Haribarsha (See).

ହରିବୋ(ବ୍ବୋ)ଲ—ଦେ. ବାକ୍ୟ (ଅବ୍ୟୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ) ୧ ।
Haribo(bbo)la (ଅର୍ଥ—ହେ ଉପସ୍ଥିତ ଭାଇମାନେ ତୁମ୍ଭେମାନେ
हरिबोल 'ହରି' ଶବ୍ଦ ବୋଲ ବା ଉଚ୍ଚାରଣ କର) ନିଜେ 'ହରି'
হরিবোল ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ 'ହରି'ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ ମିଶ୍ରିତ ବାକ୍ୟ—1. Interjection for uttering the name of Hari and asking others present to do so ୨ । (ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଜୟ ଜୟକାର ଧ୍ୱନି) ଜୟ ହରି ! ଜୟ ହରି !—2. Hurrah ! [ଉ—ହରିବୋଲ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲ; ଭସିଲା ପଥର ବୁଡ଼ିଲା ସୋଲ—ଲୋକ] ବି—ହରିଧ୍ୱନି; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ; ହରିଙ୍କ ଜୟଧ୍ୱନି—Repeated utterance of the name of Hari. [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଆନନ୍ଦ କୋଳାହଳ ଉପଲକ୍ଷରେ 'ହୁର୍ରେ' (Hurrah), 'ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍ରେ' (Hip Hip Hurrah !) ଆଦି ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଅସ୍ମମାନେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହରିଙ୍କ ନାମ ଧରି 'ହରିବୋଲ' ଧ୍ୱନି କରୁଁ । ବହୁଲୋକ ସମାଗମରେ ଲୋକେ ରାଜାଆଦିଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକାମନାକରି, ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ବର ପ୍ରାର୍ଥନାକରି, ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଉପରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କ୍ରୋଧକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି 'ହରିବୋଲ' ଦିଅନ୍ତି । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ 'ହରିବୋଲ' ପରିବର୍ତ୍ତେ ଲୋକେ ଜୟଜୟକାର ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ।]

ହରିବୋଲ ଦେବା [ପକା(କେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—ବାରଂବାର
Haribola debā[pakā(ke)ibā] ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ
हरिबोल देओया ପୂର୍ବକ ହରି ନାମ କରିବା—To repeat the
হরিবোল দেওয়া word Haribola several times. [ଉ—
କ୍ରୀଡ଼ା ତେଜି ଶିଶୁ ଦେଇ ହରିବୋଲ
ଦଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତେ ଘରେ
ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ମେଘ ଗୋଡ଼ାଇ ଧରିଣ
ଚୁପିଯାଏ ତାଙ୍କୁ ଶରେ ।
ନନ୍ଦକିଶୋର]

[ଦ୍ର—ହରିସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶେଷରେ, କୌଣସି ଶୁଭାନୁଷ୍ଠାନର ଆରମ୍ଭରେ ଓ ଶେଷରେ, ଉତ୍ସବରେ ବହୁତ ଲୋକଙ୍କ ଜମାଗାର ହେଉଥିବା ସମୟରେ, ମେଳା ମଉଚ୍ଛବରେ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବାରେ, ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ବନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ଓ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ଲୋକେ 'ହରିବୋଲ' ଦିଅନ୍ତି । ପଢ଼ା ଯାଉଥିବା ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ପାଠ କରିସାରି ପାଠକ ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଅନେକ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ସାଧାରଣ ଲୋକେ ପରପୀଡ଼କ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଦଣ୍ଡ ପଡ଼ୁ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରି ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ ଧରି ହରିବୋଲ ଦିଅନ୍ତି । କୌଣସି ଅପ୍ରୀତିକର କଥା କାହାକୁ ଶୁଣାଇବା, କୌଣସି ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିନ୍ଦନୀୟ କଥା କହିବା, ଅସମ୍ଭବ ଘଟଣା ବିଷୟ କହିବା ଆଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ହରିବୋଲ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଏପରିକି, ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ଲେଖକମାନଙ୍କର (ଯଥା—ଫକୀରମୋହନ) ଉକ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗମାନଙ୍କରେ ହରିବୋଲ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦେଖାଯାଏ ।

କବିକଣ୍ଠି ରଚିତ ସତ୍ୟନାରାୟଣ ପାଲା ଶୁଣିବାକୁ ସମବେତ ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଆଖ୍ୟାୟିକା ବା ପ୍ରସଙ୍ଗ ଶେଷରେ 'ହରିବୋଲ' ଦିଅନ୍ତି ।

ଆମ ଦେଶରେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ 'ହରିବୋଲ' ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର 'ହୁଳହୁଳି' ଦେବାର ପ୍ରଥା ବହୁକାଳରୁ ଅଛି । ସମବେତ ଜନମଣ୍ଡଳୀରୁ ଜଣେ ପ୍ରଥମେ କହନ୍ତି 'ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ' ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମବେତ ସମସ୍ତେ 'ହରିବୋଲ' ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଇ ଧରନ୍ତି । ଏହାପରେ 'ଆଉ ଏକବାର ହରିବୋଲ', 'ଫେର ଏକବାର ହରିବୋଲ', 'ପୁଣି ଆନନ୍ଦେ ଏକବାର ହରିବୋଲ' ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର ହରିବୋଲ ପଡ଼ୁଥାଏ ଓ ଏ ଭାବ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଳହୁଳିର ରୋଳ ମଧ୍ୟ ଉଠୁଥାଏ ।

ହରିବୋଲ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ସମବେତ ଲୋକଙ୍କ
Haribola paḍibā ଦ୍ୱାରା ବାରଂବାର ହରିଧ୍ୱନି ଉଚ୍ଚାରିତ
हरिबोल पड़ा হরিবোল পড়না ହେବା—The repeated utterance of Haribola by the assembled people.

ହରିବୋଲ୍ ବୋଲ୍ ହରି—ଦେ. ଅ—ଶବକୁ ମଶାଣିକି ଆଣିମାନଙ୍କର
Haribol bol hari ଶ୍ମଶାନକୁ ବୋହି ନେବା ସମୟରେ ମଝେ
हरिबोल बोलहरि राम नाम सत्य है ମଝେ ଉଚ୍ଚାରଣ
(ହରିବୋଲ୍ ହରି—ଅନ୍ୟରୂପ) କରିବା ପଦ—Words uttered at intervals while carrying a corpse to the cremation ground. [ଦ୍ର—ଶ୍ମଶାନକୁ ମଡ଼ାକୁ ନେଇଯିବା ସମୟରେ ଶବବାହକ ଓ ଶବର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ 'ରାମ ନାମ ସତ୍ୟ' ବା

'ସ୍ମନାମ୍ ସତ୍ୟ ହେ' ବାକ୍ୟ ବହୁବାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ 'ହରିବୋଲ୍ ବୋଲ୍ ହରି' ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି।]

ହରିବୋଲ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ ବୋଲ—ଦେ. ଅ (ନିଜେ ହରି ଓ ଗୋବିନ୍ଦ Haribola bhāi gobinda bola ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାର ହরিবোল ভাই গোবিন্দ বোল हरिबोल भाई गोबिन्दबोल ଅନ୍ୟକୁ ତାହା କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ) ଜୟ ଜୟ ହରି।—(words used in uttering the name of Hari) Hurrah, in the name of God.

ହରିବୋଲ ଭାଇ ହରିବୋଲ—ଦେ. ଅ—ହରିବୋଲ ଭାଇ ଗୋବିନ୍ଦ Haribola bhāi Haribola ବୋଲ (ଦେଖ)—Haribola হরিবোল ভাই হরিবোল हरिबोलभाई हरिबोल bhāi gobinda bola (See)

[ଦ୍ର—ପାଟକେ। ଅପଣ ପଣ୍ଡିତ, ନଇଡବ ଚୁଡ଼ାରେ ସଟେଇଛି ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପେଟ ବଥାଇ ମୁହଁଙ୍କ ? ହରି ବୋଲଭାଇ ହରିବୋଲ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ହରିବୋଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ବା ବୈଷ୍ଣବ) ସର୍ବଦା Haribolia ମୁଖରେ ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି—1.(A person) হরিবোলা Always uttering the name of Hari. ୨। हरिबोलीआ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ମୁଖରେ "ହରିବୋଲ" ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରେ—2. Always uttering Haribola. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବହୁଲୋକସମାଗମକାଳରେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ସମସ୍ତେ ମିଶି ହରିବୋଲ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିବାରୁ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୋଳମାଳକୁ ବା ବହୁଲୋକଙ୍କ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରକୁ ସୁଖ ପାଏ—3. (Figurative) Noise-loving; loving confusion. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କଷା ଅମ୍ବର ଶସକୁ କାଟି ଭଣ୍ଡିରେ ଲୁଣ ଓ ଲଙ୍କାମରିଚ ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ ଅମ୍ବସଢ଼ା ପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ତାକୁ ପରେ ଅଗ୍ନିର ଭୁଟେ ଖାଇବାକୁ ସାଇତା ଯାଉଥିବା ଅମ୍ବ ଅଗ୍ରର—Pickle made by drying the pasted kernel of green mango after seasoning it in salt and pepper.

ହରିବୋଲିଆ କରିବା—ଦେ. କି—୧। (ବହୁଲୋକଙ୍କ ହରିବୋଲ Haribolia kariba କୋଳିବା ବେଳେ ଘଟିବା ଗଣ୍ଡଗୋଳର হরিবোলাকরা ଭଳିକରୁ)—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଗୋଳ- हरिबोलियाकरना ମାଳଅ କରିବା—(1.Figurative)To confuse matters. ୨। ହଣ୍ଡା ଘାଣ୍ଟ ଭାବରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—2. To perform a thing in a perfunctory or disorderly manner.

ହରିବଂଶ—ସଂ. ବି—୧। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶ; ଯଦୁବଂଶ—1. The race Hari bamsa of Srikrushna. ୨। ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶଧରଗଣ—2. The descendants of Srikrushna. ୩। ମହାଭାରତର ପରିଶିଷ୍ଟ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—3. Name of a book which is supplementary to the Mahābhārata. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବଂଶଧର ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି] ୪। ବ୍ୟାସ ରଚିତ ହରିବଂଶକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ ପଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥ—4. The title of an Oriya poem which follows the original Sanskrit Haribamsa. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟାସ ରଚିତ ହରିବଂଶର ଅନୁବାଦ ଓ ଭିନ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ରଚିତ ହୋଇଅଛି]

ହରିବ୍ୟାସି—ଦେ. ବି—'ନିମ୍ବାର୍କ' ବା ନିମ୍ବାଦିତ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର Haribyāsi ଅନ୍ତର୍ଗତ ହରିବ୍ୟାସ ନାମକ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଉପସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—Name of subsect of the Nimbārka sect of Baishnabas.

ହରି ଭକ (ଗ) ତ—ଗ୍ରା. ବି. ପୁଂ—ହରିଭକ୍ତ (ଦେଖ)—Hari bhaka (ga) ta Haribhakta (See)

ହରି ଭକ (ଗ) ତି—ଗ୍ରା. ବି—ହରିଭକ୍ତି (ଦେଖ)—Hari bhaka (ga) ti Haribhakti (See)

ହରି ଭକ୍ତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତିଯୁକ୍ତ—Haribhakta Devoted to God. ବି—ହରିଙ୍କଠାରେ ମନପ୍ରାଣ ଅର୍ପଣ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ହରି ସେବକ—A devotee of Hari; a devout worshipper of God. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଲୋକର ହରିଙ୍କଠାରେ ଭକ୍ତି ଥାଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଭାବରେ ଈଶ୍ୱର ବଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଭାବନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ହରିଭକ୍ତ କୁହାଯାଏ—ବ୍ରହ୍ମବୈବର୍ତ୍ତ ପୁରାଣ ଯଢଖଣ୍ଡ.]

ହରି ଭକ୍ତି—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତି; ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତି; ହରିଙ୍କ Hari bhakti ଠାରେ ଭକ୍ତି—Devotion to God.

ହରିଭକ୍ତି ପ୍ରଦ—ସ. ବିଣ.ପୁଂ.—ଯାହା (ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ, ଆଚରଣ, ଗ୍ରନ୍ଥ ବା Haribhaktiprada ସମାଜ) ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହରିଭକ୍ତିର ଉଦ୍ରେକ କରେ—(any act, book or association) Which begets a spirit of devotion to Hari in the minds of persons.

ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟକ
ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ

ହରିଭକ୍ତି ପ୍ରଦା
ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟିକା
ହରିଭକ୍ତିପ୍ରଦାୟିନୀ } —ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ

ହରିଭକ୍ତି ବିଳାସ—ସ.ବି (ନାମ)—ହରିଭଜନ ଓ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ Haribhakti bilāsa ଏବଂ ପାଳନୀୟ ବ୍ରତ ଉତ୍ସବାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥବିଶେଷ—The title of an authoritative Sanskrit treatise dealing with the duties of a Baishnaba) (e.g. fasts, festivals, hymns etc

ହରି ଭଜନ—ସ.ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସର୍ବଦା ହରିଙ୍କ ନାମ ସ୍ମରଣ ଓ Haribhajana ଭକ୍ତି—Chanting of and devotion to the name of Hari constantly.

ହରି ଭଜନ ହରିଭଜନ ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Utterance of the name of Hari, by a single person. (ଦ୍ର—ସାଧାରଣତଃ ଜଣେ ଲୋକଙ୍କର ଏକାକୀ ବସି ହରିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ଓ ଗାନ କରିବାକୁ 'ହରିଭଜନ' ଓ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଢୋଲ କରତାଳ ସହିତ 'ହରିନାମ ଗାନ'କୁ 'ହରିସଂକୀର୍ତ୍ତନ' ବୋଲାଯାଏ ।) ୨ । ହରିଙ୍କ ନାମଯୁକ୍ତ ସ୍ତବ ବା ଗାନ—2. A hymn containing the name of Hari. ୩ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—3. A name given to males.

ହରି ଭଜିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ହରିଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—Hari bhajibā 1. To utter the name of Hari. ହରିଭଜା ହରିଭଜନା ୨ । ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ହରିଙ୍କଠାରେ ଶରଣ ନେବା—2. Tāking shelter of Hari.

ହରିଭଦ୍ର ସଂ ବି—ହରିବାଲୁକ (ଦେଖ)—Haribhadra Hari āluka (See).

ହରିଭାବୀ—ସଂ. ବିଣ (ହରି+ଭାବ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଣିନ୍, ୧ମା. ୧ବ)—Haribhābī ହରିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଭାବନାଶୀଳ; ଯେ ସର୍ବଦା (ହରିଭାବିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହରିଙ୍କ ବିଷୟ ଭାବନା କରୁଥାଏ; ହରିଭକ୍ତ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ ବ୍ୟାକରଣ)—Always bent on contemplating God.

ହରିଭୁକ—ସଂ ବି (ହରି=ବେଙ୍ଗ+ଭୁଜ୍ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି Haribhuk କ୍ୱିପ୍, ହରିଭୁକ୍, ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ସର୍ପ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Snake.

ହରିମନ୍ଥ—ସଂ ବି—୧ । ଗଣିକାରିକା; ଅଗବଥୁ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Harimantha Premna Serratifolia (tree) ୨ । ଚଣକ; ଚଣା (ବି. ଜର୍ଣ୍ଣଲ)—2. The chicken pea. ୩ । ଦେଶ ବିଶେଷ (ଭରତ)—3. Name of a country.

ହରିମନ୍ଥକ (ଜ)—ସଂ. ବି—(ହରିମନ୍ଥ ଦେଶରେ ଏହା ପ୍ରଚୁର ଜନ୍ମ-Harimanthaka(ja) ଥିବାରୁ) ୧ । ଚଣକ (ଅମରକୋଷ, ଭରତ)—1. The chicken pea. ୨ । ବୁଟ—2. Gram. ୩ । କୃଷ୍ଣମୁଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) (ଦେଖ —3. Krushna mudga (See)

ହରି ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର; ଯେଉଁ Hari mandira ମନ୍ଦିରରେ ବିଷ୍ଣୁ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପୂଜିତ ହୁଅନ୍ତି—1. A temple for the worship of Bishnu. ୨ । ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ଲଲାଟରେ ଅଙ୍କିତ ତିଳକ ରେଖା ବିଶେଷ—2. A sort of mark painted on the forehead of Baishnabas. [ଦ୍ର—ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ କପାଳେ—ପ୍ରାଚୀ. ପ୍ରଚାର ଶଶିସେଣା ।]

ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ—ସଂ. ବି—ହରିମନ୍ଦିର (୨) (ଦେଖ)—Harimandira tilaka Harimandira (2) (See) [ହରିମନ୍ଦିର ଟୀକା—ଦେ. ରୂପ]

ହରି ମନ୍ଦିରା—ଦେ. ବି—ହରି ମନ୍ଦିର (୨) (ଦେଖ)—Harimandirā Harimandira (2) (See) [ହରିମନ୍ଦିର ଟୀକା—ଅପଭ୍ରଂଶ ।] [ଦ୍ର—ପାଣ ବଳେ ନଅଣ ଘଇବା, ବୃତୀକେ ହରିମନ୍ଦିରା ଟୀକା—ଉଗ]

ହରିମନ୍ଦିର ତିଲକ ହରିମନ୍ଦିର ତିଲକ

ହରିମନ୍ଦିରା କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କପାଳରେ ହରିମନ୍ଦିର ତିଳକ Harimandirā kāṭibā ରେଖା ଅଙ୍କିତ କରିବା—1. To ହରିମନ୍ଦିର ତିଲକ କାଟା paint Harimandira figure ହରିମନ୍ଦିର ତିଲକ କରନା on the forehead. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଟୀକା କାଟିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକିବା—2. (Figurative) To cheat a person.

ହରିମନ୍ଦିରା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କପାଳରେ (ଯଥା Harimandirā debā ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟର କପାଳରେ) ହରିମନ୍ଦିର ହରିମନ୍ଦିରତିଲକ ଦେଓୟା ତିଳକ ଅଙ୍କିତ କରିବା—1. To paint ହରିମନ୍ଦିରତିଲକଦେନା Harimandirā figure on the forehead of another. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଟୀକେ କାଟିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକିବା—2. (Figurative) To cheat a person.

ହରି ମୁଦଗ—ସଂ.ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ମୁଗ; ଶାଗୁଆ ମୁଗ—A species Hari mudga of moonga pulse of green colour.

ହରି ମେଧ—ସଂ. ବି—୧ । ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ (ମେ. ଣ)—1. Horse Hari medha sacrifice. ୨ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ନାମ (ହି. ଶ)—2. A name of Bishnu.

ହରିୟ—ସଂ. ବି—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଟକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Hariya A horse of yellow colour.

ହରିୟଲ୍—ଦେ. ବି—ହରିଅଲ୍ (ଦେଖ)—Hariyal Harial (See)

ହରିୟା—ଦେ. ବି—ହରିଆ (ଦେଖ)—Haryā Hariā (See)

ହରି ଯାନ (ବାହନ)—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଗରୁଡ଼—Hari jāna (bāhana) Garurda; the carrier of Hari.

ହରିୟାଲ୍ (ଲ୍)—ଦେ. ବି—ହରିଅଲ୍ (ଲ୍) (ଦେଖ)—Haryāl (l) Hariāl (l) (See)

ହରିୟୁପୀୟା—ସଂ. ବି (ନାମ)—ବେଦୋକ୍ତ ମହାଜନପଦ ବା ମହାଦେଶ-hariyupiyā ବିଶେଷର ନାମ; ମାନବ ଜାତିର ଆଦ୍ୟ ଜନ୍ମଭୂମି—Name of a continent mentioned in the Bedas and said to be the original birth-place of man. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଅଧିକାଂଶ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହାକୁ ଅଧୁନାତନ ୟୁରୋପ (Europe) (ଲାଟିନ୍ ନାମ ୟୁରୁପା) ମହାଦେଶ ଥିବା ଅନୁମାନ କରନ୍ତି—ଋଗ୍‌ବେଦ ତତ୍ତ୍ୱ, ବଙ୍ଗଳା ଅଭିଧାନ]

ହରିର୍‌ନୁ (ଲୁ) ଟ୍—ଦେ. ବି—ହରିଲୁଟ୍ (ଦେଖ)—Harir-nu (lu) t Harilut (See)

ହରି ରାମ—ଦେ. ବି. ପୁଂ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—
Hari rāma A name given to males.
ସଂ. ବି—ଏକକୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ନାମ—
Two names of Hari uttered one after another.
[ହରେରାମ ଦେଶଜ ରୂପ]

ହରିର୍ନାମ—ଦେ. ବି—(ସଂ ହରେର୍ନାମ)—ହରେର୍ନାମ (ଦେଖ)—
Harirnāma Harernāma (See)

ହରିର୍ନୁ (ଲ୍ଟୁ) ଟ୍—ଦେ. ବି—ହରିଲୁଟ୍ (ଦେଖ)—
Harirnu (rlu)ṭ Harilut (See)

ହରିଲୁଟ୍ (ଠ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରି ଓ ଲୁଣ୍ଠନ)—ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ; ହରି
Harilut (ṭh) ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପରେ ହରିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିବେଦିତ ପ୍ରସାଦ (ଲିଆ, କୋରା, ଖଇ ଆଦି) ଭୂମିରେ ବୁଣା ହେବା ପରେ ତାକୁ ସମବେତ ଭକ୍ତଗଣଙ୍କର ଅନନ୍ତ କୋଳାହଳ କରି ଓ ହରିବୋଲ ପକାଇ ଗୋଟାଇ ପରସ୍ପର ଉପରେ ପଡ଼ି ଛଡ଼ାଛଡ଼ି ହୋଇ ଗ୍ରହଣ କରିବା ରୂପ ଉତ୍ସବ—
A festival consisting of strewing the sweet offerings offered to Hari on the ground after finishing the chanting of Nāma Samkirttana and the assembled people picking up as much as each can in the crowd.

ହରି ଲୋକ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବିଷ୍ଣୁଲୋକ; ବୈକୁଣ୍ଠ (ହି. ଶ)—
Hari loka The paradise of the Hindus.

ହରି ଲୋଚନ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ହରି=ହରିତ ଅଟେ
Hari lochana ଲୋଚନ ଯାହାର)—ସବୁଜ ଆଖିଥିବା—(a person) Having green eyes. ବି—୧ । କୁଳୀର; କଙ୍କଡ଼ା
[ହରିଲୋଚନା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଶିକାର ଶେଷ)—1. Crab. ୨ । ପେଚକ (ଶବ୍ଦକଲ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Owl.

ହରିଶ୍—ଦେ. ବି—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଡାକନାମ—Nickname of
Hariś Hariśchandra.

ହରିଶଙ୍କର—ସ. ବି—ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ; ହରିହର—God Bishnu
Hariśankara and God Śiba. ଦେ.ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରି ଶବଦ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିଶବ୍ଦ)—ହରିଧ୍ୱନି; ହରିବୋଲ; ହରିଙ୍କ
Hari śabada ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—The utterance of the name of Hari. [ଦ୍ର—ଲଙ୍କରେ ପୁଣି ହରିଶବଦ—ଜଗ; ଅର୍ଥାତ୍ ଲଙ୍କାବାସୀ ନାସ୍ତିକ ରାକ୍ଷସମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ
[ହରିଶବ୍ଦ—ସ. ରୂପ] ହରିଶବ୍ଦ ଶୁଣାଯିବା ଆଶା କରାଯାଇ ନାହିଁ]

ହରି ଶୟନ—ସ. ବି—୧। ବିଷ୍ଣୁ ବା ହରିଙ୍କର ନିଦ୍ରା—1. The sleep
Hari śayana of Bishṇu or Hari. ୨। ଯେଉଁ ସମୟରେ ହରିଙ୍କ ଦ୍ରାବିତ ରହନ୍ତି—2. The time when Bishṇu is said to be in bed. ୩। ଆଷାଢ଼ମାସର ଶୁକ୍ଳଦ୍ୱାଦଶୀ ଠାରୁ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱାଦଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳ (ଯେଉଁ ସମୟରେ ବିଷ୍ଣୁ ନିଦ୍ରା ଯାଆନ୍ତି)—3. A period of 4 months from the 12th day of the bright lunar fortnight of Ashārdha to the 12th day of the bright fortnight of Kārttika. ୪। ଅଷାଢ଼ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—4. The 11th day of the bright lunar fortnight of Ashārdha [ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଶୟନଯାତ୍ରା ନାମକ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା ଦିବସ ଅଟେ ଓ ଏହି ଦିନଠାରୁ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ପୁରାଣମାନଙ୍କ ମତରେ ବିଷ୍ଣୁ ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ଶୋଇବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ଭାଦ୍ର ମାସ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ଦିନ ପାର୍ଶ୍ୱ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି, ଓ କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଦ୍ରା ଯାଇ ଦ୍ୱାଦଶୀଦିନ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠନ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ, ବାମନ ପୁରାଣ, ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ ଓ ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ]

ହରିଶୟନ ଏକାଦଶୀ—ସ. ବି—ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଏକାଦଶୀ—The 11th
Hariśayana ekādaśī day of the bright lunar fortnight of Ashārdha.

ହରିଶୟନ ଯାତ୍ରା—ଦେ. ବି—ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କର ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ
Hariśayana jātrā ଏକାଦଶୀ ଦିନ ହେଉଥିବା ଯାତ୍ରା—
A festival observed on the occasion of Harisayana Ekādaśī in the temple of Jagannātha of Puri. [ଦ୍ର—ଭୁବନେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କର ବା ଶିବଙ୍କର ଶୟନଯାତ୍ରା (ଶୟନ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ) ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ ଉତ୍ଥାପନ ଯାତ୍ରା (ଶିବୋତ୍ଥାପନ) କାର୍ତ୍ତିକ ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଦିନ ସମାହିତ ହୁଏ]

ହରି ଶର—ସ. ବି. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରି ହୋଇଥିଲେ ଶର ଯାହାଙ୍କର)—
Hari śara ଶିବ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Śiba. [ଦ୍ର—ତ୍ରିପୁର ବଧନାର୍ଥ "ହରି" ମହାଦେବଙ୍କ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଧନୁରେ ଶର ରୂପେ ବିରାଜିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଶିବଙ୍କର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି]

ହରି ଶରଣ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—1. A name
Hari śaraṇa given to males. ୨ । (ବାକ୍ୟ) ଘରୋଇ ପତ୍ରର ଶିରୋଦେଶରେ ଲେଖାଯିବା ବାକ୍ୟ [ଏହାର ଅର୍ଥ
[ହରିଶରଣଂ—ସ. ରୂପ] ହରିଙ୍କଠାରେ ଶରଣାଗତ ହୋଇ ଏ ପତ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲି]—2. A formula written as the heading of private letters (invoking the name of Hari as the writer's refuge). [ଦ୍ର—କେହି କେହି ହରିଭରସା, ଶ୍ରୀହରିଃ, ହରିଃ, ହରିଶରଣଂ, ଶ୍ରୀହରି, ଶ୍ରୀହରିଶରଣ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖନ୍ତି]

ହରିଶାଣ—ଦେ. ବି—ଆତଗଛ ପରି ଏକପ୍ରକାର ମାଧ୍ୟମାକାର ବନ୍ୟବୃକ୍ଷ—
Hariśāṇa A wild tree of middle stature like the custard apple tree, the leaves of which are used in polishing ivory and horn articles.

[ଦ୍ର—ଏଥିର ପତ୍ରର ପିଠି ପାଖରେ ଧଳା ଲୋମମାନ ଥାଏ । ଏହି ପତ୍ରର ପିଠିପାଖ ଶିଙ୍ଗର ଓ ହାଡ଼ହାତ୍ରର ଜିନସ ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଘଷିଲେ ସେମାନ ପାଲିସ ହୁଏ]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—ସଂ. ବି (ନାମ) (ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ; ସଂ. ହରିଃ + ଚନ୍ଦ୍ର; ବ୍ୟାକ-
Hariśchandra ରଣର ବିଧି ଅନୁସାରେ ଏହା "ହରିଚନ୍ଦ୍ର" ହେବା ଉଚିତ) ଏଥିର ଅର୍ଥ—ହରିଙ୍କ ପରି ଚନ୍ଦ୍ର, ବା ରମଣୀୟ)—ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଜନୈକ ରାଜା —Name of a king of the Solar race.

[ଦ୍ର—ଏ ତ୍ରେତାଯୁଗର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ରାଜା। ଏହାଙ୍କର ପିତା ତ୍ରିଶଙ୍କୁ, ଏହାଙ୍କର ପୁତ୍ର ରୋହିତାଶ୍ୱ ଓ ରାଣୀ ଶୈବ୍ୟା । ଏ ଅତି ଧର୍ମନିଷ୍ଠ, ଗୁଣବାନ୍ ଓ ଦାତା ଥିଲେ । ଥରେ ସ୍ୱର୍ଗରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବଶିଷ୍ଠଙ୍କଠାରୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ଦାତୃତ୍ୱର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣି ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସର୍ବସ୍ୱଧନ ମାଗିବାରୁ ଏ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଦାନ କରି ଏକବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ର ସହିତ ରାଜ୍ୟତ୍ୟାଗ କଲେ । ତଥାପି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଏତିକରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଏହାଙ୍କଠାରୁ 'ଦାନର ଦକ୍ଷିଣା' ପାଇବା ପାଇଁ ଅଳି କଲେ । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେବାପାଇଁ ଧନ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିବାରୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଶୈବ୍ୟାଙ୍କୁ ଦାସୀରୂପେ ଓ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ରୋହିତାଶ୍ୱଙ୍କୁ ଦାସରୂପେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବିକି ଦେଲେ ଓ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଚଣ୍ଡାଳ ନିକଟରେ ଦାସତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି, ଏବମ୍ଭୂତ ଦାସତ୍ୱଲବ୍ଧ ଧନ ଆଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଲେ । ଶ୍ମଶାନରେ ଶବସଂସ୍କାର କରିବାପାଇଁ ଆସିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଳ୍କ (ଟିକସ) ଅସୁଲ କରିବାର ଭାର ଏହାଙ୍କ ଖାମିନ୍ଦ ଚଣ୍ଡାଳ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା; ତେଣୁ ଏ ଅଗତ୍ୟା ଶ୍ମଶାନରେ ରହି ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏଣେ ଶୈବ୍ୟା ରୋହିତାଶ୍ୱ ସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରେ ଦାସୀ ବୃତ୍ତି କରି ଅତି ଦୁଃଖରେ କାଳଯାପନ କରୁଥାଆନ୍ତି, ଓ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଓ ପୁତ୍ରଙ୍କର କଦାପି ସାକ୍ଷାତ ନ ଥାଏ । ଏହିରୂପେ କିଛି ଦିନ ଗତ ହେବା ପରେ ରୋହିତାଶ୍ୱ ସର୍ପଦଂଶନରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଶୈବ୍ୟା ପୁତ୍ରର ଶବକୁ ସଂସ୍କାର କରିବାପାଇଁ ନିଶାରାତ୍ରିରେ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଲେ । ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ କେହି କାହାରିକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶ୍ମଶାନରେ ଶୁଳ୍କ ଦେବାପାଇଁ ଶୈବ୍ୟାଙ୍କର ଅର୍ଥସଙ୍ଗତି ନ ଥିଲା । ତଥାପି ଚଣ୍ଡାଳର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଶୁଳ୍କ ଦେବାପାଇଁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଶୈବ୍ୟାଙ୍କୁ ଜିଦ୍ କରିବାରୁ ଶୈବ୍ୟା ଶୋକାଭିଭୂତା ହୋଇ ନିଜର ଦୁଃଖ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ରୋଦନ କଲେ; ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଶୈବ୍ୟାଙ୍କୁ ଓ ଶୈବ୍ୟା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲେ । ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ମୃତ ହେବାରୁ ମାତାପିତା ଦୁହେଁ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରର ଶବ ସଙ୍ଗେ ଚିତାଗ୍ନିରେ ଝାସ ଦେଇ ଇହଲୋକର ସାନ୍ତାପ ଦୁଃଖଶୋକରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ଚିତାଗ୍ନି ଜଳାଇଲେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଏହାଙ୍କର ଧର୍ମନିଷ୍ଠାରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ସେହି ଶ୍ମଶାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଓ ବର-ଦାନପୂର୍ବକ ରୋହିତାଶ୍ୱଙ୍କୁ ଜିଆଇଁ ଦେଲେ ଓ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେଲେ ।]

ଦେ. ବି. ପୁଂ (ନାମ)—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦଆଯିବା ନାମ—
হরিশ্চন্দ্র हरिश्चन्द्र A name given to males.

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରପୁର—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ରାଜଧାନୀ;
Hariśchandra pura ସୌଭପୁର—The capital of King Hariśchandra of the Treta age.

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ (ମୁଖାର୍ଜି)—ଦେ: ବି—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ବଙ୍ଗୀୟ
Hariśchandra Mukhopādhyāya (mukharji) ବ୍ରାହ୍ମଣ—A famous Bengalee Brāhmaṇa.
হরিশ্চন্দ্রমুখোপাধ্যায় हरिश्चन्द्रमुखोपाध्याय

[ଦ୍ର· ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୨୪—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୬୧ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ରାମଧନ ଅତି ଗରିବ ଥିଲେ । ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରତିଭା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି କଲିକତାରେ ସରକାରୀ ସାମରିକ ହିସାବ ପରୀକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ପ୍ରଥମେ ଦଶଟଙ୍କା ଦରମାରେ କିରାନି ଚାକିରି କଲେ; ସେଠାରେ ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇ ସେ କ୍ରମଶଃ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ଶେଷରେ ମାସିକ ଚାରିଶତ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ସେହି ବିଭାଗରେ ସହକାରୀ ସାମରିକ ସମୀକ୍ଷକ (Assistant military auditor) କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ କଲିକତାର ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦ-ପତ୍ର 'ହିନ୍ଦୁ ପାଟ୍ରିଅଟ୍' (Hindu patriot) ର ସମ୍ପାଦକତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଜ ଲେଖାର ସାହାଯ୍ୟରେ ତତ୍କାଳୀନ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରାଇଥିଲେ । ୧୮୫୭ ସାଲରେ ସିପାହି ବିଦ୍ରୋହ ସହିତ ବଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ନ ଥିବା ବିଷୟ ଏ ମହାଶୟ ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରମାଣିତ କରିଥିଲେ । ନୀଳକର ସାହେବ (Indigo planters) ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କପ୍ରତି କରାଯାଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏ ଲେଖା ଚଳାଇ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତଦନ୍ତ କରିବାପାଇଁ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ନିଯୁକ୍ତ ନୀଳକର-କମିଶନ୍ (Indigo commision) ଙ୍କ ନିକଟରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଲେ । ନୀଳକର ସାହେବମାନେ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ 'ଅପବାଦ ରଟନା' କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗ କରି ଫଉଜଦାରୀ ଓ ଦେୱାନି ନାଲିସ କରି ଡିକ୍ରୀ ପାଇ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲାମ କରାଇଦେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ ସଭା (The British Indian Association) ଗୃହର ଗୋଟିଏ ଅଂଶରେ 'ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଲାଇବ୍ରେରୀ' ନାମକ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ଓ ପ୍ରାମ୍‌ଜୀ ବୋମାନ୍‌ଜୀ ନାମକ ଜଣେ ପାର୍ସୀ ପ୍ରାଚୀର ଆଲୋକ ଓ ଛାୟାମାନ (Lights and shades of the East) ନାମକ

ପୁସ୍ତକରେ ଏହାଙ୍କ ଜୀବନଚରିତ ଲେଖିଅଛନ୍ତି—ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର ।

ଏହାଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ନାମରେ ବଙ୍ଗବାସୀ ପତ୍ରିକାର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ—ଦେ° ବ (ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ହିନ୍ଦୀ କବି, ଭାରତେନ୍ଦୁ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର—Late famous Hindi writer and author.
Harischandra sāhu
[ଦ୍ର—ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୮୫୦—ମୃତ୍ୟୁ ୧୮୮୫ । ଏହାଙ୍କ ପିତା ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁ କାଶୀବସତିରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏ ହିନ୍ଦୀରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କବିତା, ଗ୍ରନ୍ଥ, ସାମୟିକ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଓ ସମାଲୋଚନା ଲେଖି ହିନ୍ଦୀଭାଷୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପଦ୍ୟ ଓ ଗଦ୍ୟଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଶତାଧିକ ହେବ । ହିନ୍ଦୀଭାଷାରେ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ 'ସୁନ୍ଦରୀ ତିଳକ' 'କବିବଚନସୁଧା', 'ପ୍ରେମିକ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଗାନ' ଆଦି ଗ୍ରନ୍ଥ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଏ 'ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରିକା' ନାମରେ ଖଣ୍ଡେ ହିନ୍ଦୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଅନେକ ବର୍ଷ ସମ୍ପାଦକତା କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୀ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକମାନେ ଏହାଙ୍କୁ 'ଭାରତେନ୍ଦୁ' ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ହିନ୍ଦୀଗ୍ରନ୍ଥ ବିହାର ଓଡ଼ିଶା ଓ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୀ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି । ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର]

ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରୀ—ଦେ, ବ (ନାମ)—ରାଜା ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭକ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷ—Name of a religious sect which is devoted to the mythological king Harischandra.
Harischandri

ହରିଷ—ସଂ ବ—ହର୍ଷ ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ଆକାର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The alternative form of the word Harsha. (delight)
Harisha

ହରିଷେଣ—ସ ବି. ପୁଂ—୧। (ନାମ) ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶୀୟ ଜନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବିଶେଷ—1. Name of a pre Buddhist emperor of India of Ikshwāku dynasty. ୨। (ନାମ) ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଜୈନପଣ୍ଡିତ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—2. Name of a famous Jaina Pandit. [ଦ୍ର—ଏ ୯୮୯ ସକାବ୍ଦ ବା ୯୩୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ 'ଜଗତ୍‌ସୁନ୍ଦରୀ ଯୋଗମାଳା' ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୩। (ନାମ) ବାରଣାସୀ ବାସୀ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପଣ୍ଡିତ—3. A learned author of Benares. [ଦ୍ର—ରାଜନୀତି ସମ୍ବନ୍ଧେ ଖଣ୍ଡେ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏ ରଚନା କରିଥିଲେ—ବିଶ୍ୱକୋଷ] ୪। ବାକାଟକ ବଂଶୀୟ ଦେବସେନଙ୍କ ପୁତ୍ର ମହାରାଜ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—4. Name of an ancient Emperor, son of Debasena.
Harishena

ହରିସ୍—ଦେ° ବ—ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରର ଡାକନାମ—Nickname of Harischandra.
Haris

ହରି ସଭା—ଦେ° ବ (ମ °ସ° ଲେ)—ହରିନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଓ ହରିଭକ୍ତିର ଗ୍ରନ୍ଥର ଏବଂ ଆଲୋଚନାର୍ଥ ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କ ସଭା—A society or meeting held to chant the name of Hari and discuss religious subjects.
Hari sabhā
हरिसभा
हरिसभा

ହରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ—ସ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧। ବାରମ୍ବାର ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ—1. Repeated utterance of Hari. ୨। ଖୋଳ କରତାଳ (ଝାଞ୍ଜ ମୃଦଙ୍ଗ) ବାଦନ ସହକାରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ହରିନାମ ଗାନ—2. Chanting of the hymns of Hari accompanied by music of drums and cymbals. [ଦ୍ର—ହରି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବ୍ୟତୀତ କଳିଯୁଗରେ ଦାନ, ବ୍ରତ ତପସ୍ୟା, ଯଜ୍ଞ, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବା ପିତୃତର୍ପଣ ନିଷ୍ଫଳ ଅଟେ ।]
Hari samkirttana

ହରି ସୁତ—ସ° ବ—୧। ହରିଙ୍କ ପୁତ୍ର—1. Son of Hari. ୨। ହରିଷେଣ (ଦେଖ)—2. Harishena (See)
Hari suta

ହରି ସ୍ତବ (ସ୍ତୁତି, ସ୍ତୋତ୍ର)—ସ° ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ବା ଉଚ୍ଚାରିତ ପ୍ରାର୍ଥନା—A hymn to Hari.
Hari staba (stuti, stotra)

ହରି ହଟା—ଦେ° ବ—୧। ହରିହାଟ (ଦେଖ)—1. Harihāta (See). ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଗୋଳମାଳ; ଗୋଳମାଳ, କୋଳାହଳ—2 (figurative) Noise; ado.
Hari hatā

ହରି ହୟ—ସ° ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରି=ଶାଗୁଆ ଅଟନ୍ତି ହୟ=ଘୋଡ଼ା ଯାହାଙ୍କର)—୧। ଇନ୍ଦ୍ର (ଅମର କୋଷ)—1. God Indra. ୨। ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The sun ୩। କାର୍ତ୍ତିକେୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. God Kārttikeya. ୪। ଗଣେଶ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. God Ganesa.
Hari haya

ହରି ହର—ସ. ବ—୧। ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ—1. Bishnu and Siba. ୨। ସଂଯୁକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି—2. A form of Divinity consisting of Bishnu and Siba together.
Hari hara
[ଦ୍ର—ଏକଦା ସମ୍ମିଳିତ ଋଷି ଓ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବିଷ୍ଣୁ କହିଥିଲେ ଯେ, ହରି ଓ ହର ଏକାତ୍ମକ ଅଟନ୍ତି ଓ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ତାହାଙ୍କପାଳ ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତି ବାମପାଳ ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ରୂପ ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ବିଷୟ ବାମନ ପୁରାଣ ୬୯ ଶ ଓ ୬୪ ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଏବଂ ଦେଖି ପୁରାଣ ୯୨ ଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।]
ଦେ ବ. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.
हरिहर हरिहर

ହରିହର ଆତ୍ମା—ଦେ. ବ—ହରିହରାତ୍ମା (ଦେଖ)—Haribarātmā (See)
Harihara ātmā

ହରିହର କବି—ଦେ° ବ (ନାମ)—"ସଚିତ୍ର ରାମାୟଣ" ନାମକ ଓଡ଼ିଆ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବି (ଭାରତୀ ଭ-
Harihara kabi

ସା, ଇତିହାସ)—Author of 'Suchitra Rāmāyana

ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର ସଂ ବି (ନାମ)—ପାଟଳପୁର (ଅଧୁନାତନ ନାମ ପାଟନା) Harihara kshetra ନଗରନିକଟସ୍ଥ ଭାଗୀରଥୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ [ହରିକ୍ଷେତ୍ର, ଦେବାଘାଟ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅବସ୍ଥିତ ତୀର୍ଥବିଶେଷ — Name of a sacred place of pilgrimage near Patna where the Sonepur fair is held (in a place where the river Ganduki falls into the river Ganges.)

[ଦ୍ର—ଏହା ଗଙ୍ଗା ଓ ଗଣ୍ଡୁକୀ ନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ସ୍ନାନ କରିବାପାଇଁ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି । ଏଠାରେ ପଶୁମେଳ ବସିବାକୁ ହୁଏ । ବରାହ ପୁରାଣରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ ଏକଦା ହରି ଗୋଧନ ସକଳଙ୍କୁ ନେଇ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଥିଲେ, ସେଠାରେ ଶୂଳପାଣି ହର ନନ୍ଦୀ ସହିତ ଗୋଧନମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କଲେ ଓ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଏ କ୍ଷେତ୍ରର ନାମ ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର ହୋଇଅଛି । ଦେବଗଣ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ ଦେବଘାଟ ଓ ହରିହର ଛତ୍ର ।]

ହରିହର ଚତୁରଙ୍ଗ—ଦେ, ବି (ନାମ)—ସଂସ୍କୃତ ପୁସ୍ତକ ବିଶେଷ — Harihara chaturanga Name of a book.

[ଦ୍ର– ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଗୋଦାବରୀ ମିଶ୍ର ନାମରେ ଜନୈକ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୀତ । ଏଥିରେ ରଥ, ଅଶ୍ୱ, ହସ୍ତୀ, ପଦାତିକ ଓ ଧନୁର୍ବେଦ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି—ଜଗବନ୍ଧୁ, ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ]

ହରିହର ଛତ୍ର—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର; ଏହା ହରିହର କ୍ଷେତ୍ରରେ Harihara chhatra ହେଉଥିବାରୁ)—ବିହାରର ପାଟନା ହରିହର ଛତ୍ର ନିକଟସ୍ଥ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ଅପର ପାରରେ ସୋନପୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଷକେ ଥରେ କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ଦଶ हरिहर छत्र ଦିନ କାଳ ବସୁଥିବା ଗୋଟିଏ ମେଳା—The annual fair held at Sonepur near Patna for 10 days from the full moon day of Kārttika.

[ଦ୍ର—ଏହି ଉତ୍ସବରେ ଏଠାରେ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଘୋଡ଼ା, ହାତୀ ଓ ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ପଣ୍ୟ ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ ଏଠାରେ କିଣାବିକା ହୁଏ । ବିହାରୀମାନେ ଏହି ଉତ୍ସବକୁ 'ଛତ୍ର' ଉତ୍ସବ କହନ୍ତି । ପାଟନା ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣ ତୀରରେ ଅବସ୍ଥିତ, ଓ ହରିହର ଛତ୍ର ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତର ତୀରରେ ଗଣ୍ଡୁକୀ ଓ ଗଙ୍ଗାନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ସାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ହରିହରନାଥ ନାମକ ମହାଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛନ୍ତି । ଏଠାକୁ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଯୋଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଶ୍ରେଣୀର ବ୍ୟକ୍ତି ଆସନ୍ତି । ଏପରି ବଡ଼ ଜନସମାଗମ (ମେଳା) ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଅନ୍ୟ କୁତ୍ରାପି ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ]

ହରିହର ପୁର—ଦେ. ବି (ନାମ)—୧ । ଜଗତସିଂହପୁର; କଟକ ଜିଲ୍ଲାର Harihara pura ପୂର୍ବଭାଗସ୍ଥ ପ୍ରଗନା ଓ ଗ୍ରାମର ନାମ—Name of a perganna and village in the eastern part of Cuttack District.

[ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରାମରେ ପୂର୍ବେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟକୋଠି ଥିଲା । ନିକଟରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପକୁ ଲୋକେ ଉକ୍ତ ବାଣିଜ୍ୟକୋଠିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଥାନା, ପୋଷ୍ଟଅଫିସ, ଡାକ୍ତରଖାନା, ରେଜେଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ଅଫିସ୍, ହାଟ ଓ ବାଉନ୍ଦର୍ଭିକ୍ଷୀ ସବଡିଭିଜନ୍ ଅଫିସ୍ ଅଛି । ଓଡ଼ିଶାରେ ନନ୍‌କୋଅପରେସନ୍ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳରେ ଏହି ସ୍ଥାନ ନିକଟରେ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା 'ଅଲକାଶ୍ରମ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱରାଜ୍ୟାଶ୍ରମ ଓ ବୟନ-ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଗ୍ରାମର ବର୍ତ୍ତମାନ ନାମ ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର । ଏହା କାଠଯୋଡ଼ୀ ନଦୀର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶାଖା ଅଳକାନଦୀର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଗ୍ରାମ କଟକଠାରୁ ୨୭ ମାଇଲ୍ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଦେୱାନ ବାହାଦୁର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କଠୋର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଫଳରେ ସମ୍ପ୍ରତି ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ହାଇସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି ।]

୨ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ପୂର୍ବ ରାଜଧାନୀ—2. Name of the ancient capital of Mayurbhanj State.

[ଦ୍ର—ହରିହରପୁର ବା ହରିପୁର ଗଡ଼ । ଏହା ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜଧାନୀ ବାରିପଦାଠାରୁ ୧୦ ମାଇଲ ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ ଥିଲା । ପୂର୍ବତନ ସମୃଦ୍ଧିର ବହୁ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏଠାର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ରହିଅଛି । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମହାରାଜ ହରିହର ଭଞ୍ଜ ଶକାବ୍ଦ ୧୩୨୨ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ୧୪୦୦) ରେ ଏ ନଗର ବସାଇଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଏ ନଗରର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ଏହି ହରିପୁର ବାଟେ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କରୁ କରୁ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ପ୍ରେମବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଏ ନଗର ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ଥିଲା । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କର ଓଡ଼ିଶାରେ ୧୮ ବର୍ଷ ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଭଞ୍ଜ ନୃପତିମାନେ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ତିରୋଭାବର କେତେ ବର୍ଷ ପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ନୃପତି ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଦେବବିଗ୍ରହ ଧ୍ୱଂସକାରୀ କଳାପାହାଡ଼ ଏ ନଗର ଆକ୍ରମଣ କରି ରାଜବଂଶକୁ ଅନେକ ଦୁର୍ଗ ଧ୍ୱଂସ କରିଥିଲା ଓ ରାଜ-ପରିବାର ଏହି ଆକ୍ରମଣର ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ପର୍ବତ ଗହ୍ୱରରେ ଆଶ୍ରୟଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ଉତ୍ତାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜକୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଆକ୍ରମଣ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ବଙ୍ଗରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଦାଉଦ୍ ଖାଁ ଏଠାର ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ । ସେ ଅକବରଙ୍କ ସେନାପତି ଟୋଡ଼ର ମଲ୍ଲଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହୋଇ କଟକ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ। ଦାଉଦ୍ ଖାଁଙ୍କ ପରାଜୟ ପରେ ଓଡ଼ିଶା ମୋଗଲ ରାଜ୍ୟାଧୀନ ହେଲା । ଦାଉଦ ଖାଁଙ୍କର ହରିହରପୁରରେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା ସମୟରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ତଦାନୀନ୍ତନ ମହାରାଜ ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭଞ୍ଜ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରସିକାନନ୍ଦ ଠାକୁରଙ୍କଠାରୁ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ସେହି ସମୟରୁ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବୈଦ୍ୟନାଥ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ମହାରାଜମାନେ ହରିହରପୁରରେ ଅନେକ ବିଷ୍ଣୁ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ସେଠାରେ ରାଧାମୋହନଙ୍କର ଏକ ବୃହତ୍ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇଲେ । ଆଲିବର୍ଦ୍ଦି ଖାଁ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଆକ୍ରମଣ କରି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜକୁ ତାଙ୍କ ଶାସନାଧୀନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ମହରଟ୍ଟାବର୍ଗୀମାନେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଆକ୍ରମଣ କରି ସମୃଦ୍ଧିମନ୍ତ ହରିହରପୁର ନଗରୀର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହରିହରପୁରରେ ମହରଟ୍ଟା ଲୁଣ୍ଠନର ଚିହ୍ନ ସ୍ୱରୂପ ଭଗ୍ନାବଶେଷମାନ ବିଦ୍ୟମାନ । ସନ ୧୮୦୧ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜାମାନେ ଆପଣାକୁ ହରିହରପୁରର ରାଜା ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଉଥିଲେ । ହରିହରପୁର ବର୍ତ୍ତମାନ ଜଙ୍ଗଲରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ରସିକ ରାୟଙ୍କ ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି । ଏ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ରାଣୀହଂସପୁର ଓ ଦରବାର ଗୃହର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି । ଏଥିରେ ଥିବା ଜଗନ୍ନାଥ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତାପପୁରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହରିହରପୁରର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମାରେ ମହିଷମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଓ କୋଟବାସିନୀ ଦେବୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ବିଶ୍ୱକୋଷ]

ହରିହର ଭେଟ—ଦେ. ବି—୧ । ହରିଙ୍କ ସହିତ ଶିବଙ୍କର ଭେଟ—Harihara bheṭa The meeting of Hari with Śiba. ୨ । ଶିବ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ (ଫାଲ୍‌ଗୁନ କୃଷ୍ଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ)ର ରାତ୍ରି ଶେଷରେ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରତିମା ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତିମା ଦ୍ୱୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ଭେଟ ହେବାରୂପ ଉତ୍ସବ—3. The ceremony of the meeting of the images of Hari and Śiba towards the last part of the Śibarātri night.

(ରାଜା) ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ—(ନାମ) ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଖଲ୍ଲିକୋଟ (Rājā) Harihar Mardarāja Deba ଆଠଗଡ଼ର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା—Name of the late Raja Harihar Mardaraj Deb of Khallikote and Athagad of Ganjam district.

[ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ଶ୍ରୀ ହରିହର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଦେବ (ମେହେର୍‌ବାନ୍-ଇ—ଦୋସ୍ତାନ୍, ରାଜାସାହେବ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଆଠଗଡ଼, ଗଞ୍ଜାମ, ଓଡ଼ିଶା) । ଏ ମହାତ୍ମା ୧୮୭୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସ ୧୦ ତାରିଖ ଦିନ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଆଠଗଡ଼ର ସାହେବ ମେହେର୍‌ବାନ୍-ଇ—ଦୋସ୍ତାନ୍ ରାଜା ନାରାୟଣ ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବଙ୍କର ପଞ୍ଚକୁମାର ରୂପେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜପ୍ରାସାଦରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ନିତାନ୍ତ ବାଲ୍ୟବୟସରେ କୁମାର ହରିହର ପିତୃହୀନ ହେବାରୁ ରାଜ୍ୟଦ୍ୱୟ ୧୮୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ଖାସ୍ ପରିଚାଳନାରେ ରହିଥିଲା ।

ଏକଦା ଅଯୋଧ୍ୟାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ରାଜପରିବାରର ଯେଣ୍ଡୁ ରାଣା ଓ ନୀଉନ ରାଣା ନାମକ ଦୁଇ ସହୋଦର ଉତ୍କଳକୁ ଆସିଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କଦ୍ୱାରା ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଏବଂ କନିଷ୍ଠଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ରାଜବଂଶାବଳୀରୁ ଜଣାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଅଧିକାର କରି ଆସୁଥିଲେ । ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବତନ ରାଜା ବାଲୁକେଶ ଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ଉତ୍କଳର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅମର କବି, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବ ରଥ ଆଶ୍ରୟ ଲାଭ କରି ଉକ୍ତ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ସ୍ୱରଚିତ କିଶୋରଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ ଓ ବହୁ ସଙ୍ଗୀତ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ତାଙ୍କୁ ଅମର କରିପାରି ଅଛନ୍ତି ।

ରାଜା ନାରାୟଣ ପ୍ରଥମେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜ୍ୟର ଅଧିପତି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅମଳରୁ ଏହି ରାଜବଂଶ ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରି ଆସୁଅଛି । ଆଠଗଡ଼ର ବାଲୁକେଶ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରେ ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ବାକି ରାଜସ୍ୱ ନିମନ୍ତେ ନିଲାମରେ ଉଠିବାରୁ, ରାଜା ନାରାୟଣ ତାକୁ ନିଲାମରେ ଖରିଦ କଲେ ଓ ସେହି କାଳରୁ ଆଠଗଡ଼ ରାଜ୍ୟ ଖଲ୍ଲିକୋଟସହିତ ଯୁକ୍ତ ହେଲା । ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ରାଜା ହରିହର ମିଷ୍ଟର ଏଫ୍. ଜେ. ଡବ୍ଲ୍ୟୁ. ମିନ୍‌ଚିନ୍ ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଚମ୍ପା ଇଷ୍ଟେଟ୍ କ୍ରୟ କଲେ । ରାଜା ହରିହରଙ୍କ ଦାୟାଦରୂପେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଦେବ ବାହାଦୁର ୧୯୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବରୁଳ ରାଜ୍ୟ କ୍ରୟ କରି ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ଆଠଗଡ଼ ଏବଂ ବରୁଳ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ଅଧୀଶ୍ୱରରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଓ ଆଠଗଡ଼ର ଆୟତନ ୫୪୦ ବର୍ଗମାଇଲ ଏବଂ ତହିଁର ବର୍ତ୍ତମାନ ମଫସଲ ବାର୍ଷିକ ଆଦାୟ ଜମା ୭ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ପେଶକସ୍ ଓ ସେସ୍ ରୂପେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ଏହି ଉଭୟ ରାଜ୍ୟର ଦେୟ ଏକଲକ୍ଷ ପଚିଶ ହଜାର ଟଙ୍କା । ଉଭୟ ରାଜ୍ୟର ଗ୍ରାମ ସଂଖ୍ୟା ୫୧୫ । ବରୁଳ ରାଜ୍ୟର ଆୟତନ ପ୍ରାୟ ୭୫ ବର୍ଗମାଇଲ; ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ରାଜସ୍ୱର ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ସତୁରି ହଜାର ଟଙ୍କା । ଏ ରାଜ୍ୟପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେୟ ପେଶକସ୍ ବାରହଜାର ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ହରିହର କୁମାରାବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କଠାରୁ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା କରି ପାରଳାରେ ଓ ତତ୍ପରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । କଶୋର

ବୟସରେ ନିଜର ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳି ହେତୁରୁ ତଦାନୀନ୍ତନ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ରାଜକୁମାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହରିହର ବିଶେଷ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ।

୧୮୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏକୋଇଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସାବାଳକ ହୋଇ କୁମାର ହରିହର ରାଜ୍ୟାଭିଷିକ୍ତ ହେଲେ । ୧୮୯୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ତଦାନୀନ୍ତନ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରାୟ (ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହାରାଜ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାନଭାଇ) ବୃନ୍ଦାବନଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଦେବଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କେମାମଣିଙ୍କ ସହ ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ଶୁଭ ପରିଣୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା । ମାତ୍ର ଅଳ୍ପ କେତେକ ମାସ ପରେ ରାଜା ହରିହର ବିପତ୍ନୀକ ହେଲେ ଓ ୧୮୯୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ଜ୍ୟେଷ୍ଠରାୟଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା କେମା ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟା ଶ୍ରୀମତୀ କନକମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଜା ହରିହର ଯେଉଁପରି ନାନାଦିଗରେ ସ୍ୱଦେଶର ଶିକ୍ଷା, କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦିର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ମନ, ଧନ ଅକାତର ଭାବରେ ଢାଳି ଥିଲେ, ରାଣୀ କନକମଞ୍ଜରୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ସୁକୁମାର ମନୋବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ସେହିପରି ନାରୀଜାତିର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ବାଳିକାପାଠ' ନାମକ ବାଳିକା-ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ନାରୀଜାତିର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଅଛି । ସ୍ୱର୍ଗତ କବିବର ରାଧାନାଥ ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାରିତୋଷିକ ଦେବା ସକାଶେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ନାହିଁ ।

ରାଜା ହରିହର ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଗଡ଼ର ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ ଏକ ମାଇଲ୍ ଦୂରରେ 'ନିର୍ମଳଝର' ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି, ଉକ୍ତ ନିର୍ଝରର ଜଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ନାନାପ୍ରକାର ଫସଲ ଆବାଦ କରାଉଥିଲେ । 'ନିର୍ମଳଝର' କବିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁର ଚିରତୃପ୍ତିକର ଆନନ୍ଦପ୍ରଦ ଓ ଯୋଗୀଙ୍କ ସାଧନକ୍ଷେତ୍ର । ରାଜା ହରିହର ଉକ୍ତ ନିର୍ଝରର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ମାନସରେ ନାନା ନୂତନ କୌଶଳ ଉଦ୍ଭାବନ କରି ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ରାଜନବର ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିର ସବୁ ଦିଗକୁ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ବହୁତୋମୁଖ କାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ବେଳକୁ 'ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ' ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ଓ ଦେଶରେ ପତ୍ରପତ୍ରିକାର ନିତାନ୍ତ ଅଭାବ ଥିଲା । ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶର ସରକାରମାନେ ନିଜ ନିଜର ଅଙ୍ଗସୌଷ୍ଠବରେ ନିୟୋଜିତ କରି ସାରିଥିଲେ । ଖଣ୍ଡ-ବିଖଣ୍ଡିତ ଉତ୍କଳଭାଷୀ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ଏକଶାସନାଧୀନ କରିବା ଦାବି ଭାରତସରକାର ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ କେହି ବାହାରି ନ ଥିଲେ । ୧୯୦୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ ବର୍ଷ । ଏହି ବର୍ଷ ସେ ତାଙ୍କ ରମ୍ଭା ପ୍ରାସାଦ ସମ୍ମୁଖରେ ନବନିର୍ମିତ ଶାମିଆନା ତଳେ ଏକ ବିଶାଳ ବେଦିକା ଉପରେ ଉତ୍କଳର ତଦାନୀନ୍ତନ କୃତିସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଘେନି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଥିବା ଖଣ୍ଡବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କ ଏକୀକରଣସ୍ୱରୂପ ମହାଯଜ୍ଞର ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରାଇ ଥିଲେ । ଆଜି ତାହା 'ଉତ୍କଳସମ୍ମିଳନୀ' ରୂପେ ପରିଣତ । ରମ୍ଭା ରାଜପ୍ରାସାଦ ସମ୍ମୁଖରେ ଆଜିମଧ୍ୟ ସେହି ପବିତ୍ର ବେଦିକା ହରିହରଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମର ସ୍ମୃତିକୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ ରଖି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଜଣେ ହରିହରଙ୍କ ସ୍ଥାପିତ ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ ପ୍ରେସ୍‌ର ମ୍ୟାନେଜର୍ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ରମ୍ଭା ରାଜପ୍ରାସାଦର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ନୀରବ ଦେଶକର୍ମୀ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜୟକୃଷ୍ଣ ଚ୍ୟାଉପଟ୍ଟନାୟକ । ଏହି ଉଦ୍ୟମ ପରେ ହରିହରଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ, ପ୍ରେରଣା ଓ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡିର ସ୍ୱର୍ଗତ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ରାଜଗୁରୁ ବି. ଏ. ଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ୧୯୦୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଥମ ଗଞ୍ଜାମ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀ ବ୍ରହ୍ମପୁରଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସମ୍ମେଳନୀରେ ଉତ୍କଳର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ (କଟକ, ପୁରୀ, ବାଲେଶ୍ୱର)ରୁ ବହୁ ଜାତୀୟ କର୍ମୀ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ ସି. ଆଇ. ଇ, ଫକୀରମୋହନ, ବିଶ୍ୱନାଥ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ଓ ଗଞ୍ଜାମର ବହୁ ନୀରବ କର୍ମୀ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ମନ ପ୍ରାଣ ଢାଳି ଦେଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ମେଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସାହାଣୀ, ଶ୍ରୀବତ୍ସ ପଣ୍ଡା ଓ କଟକର ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ, ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ, ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ରାଓ ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳଭାଷୀ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଏକ ଶାସନାଧୀନ ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରଥମେ ଉକ୍ତ ସମ୍ମେଳନୀରେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ପରବର୍ଷଠାରୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମେଳନୀର ଅଧିବେଶନ ମାନଙ୍କରେ ତାହା ପୁନଃପୁନଃ ଗୃହୀତ ହେଲା ।

ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀଶିକ୍ଷାବିସ୍ତାର ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା ଏବଂ ସେହି ହେତୁରୁ ସେ ପ୍ରଥମେ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଖଲ୍ଲିକୋଟ, ରମ୍ଭା ଓ ବୋଇରାଣୀ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ବାଳିକା-ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ସେ କଟକର ରେଭେନ୍‌ସା ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ଲାଗି ହଜାରେ ଟଙ୍କାର ଘୋଡ଼ା ଓ ଗାଡ଼ି ଓ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ସରକାର ବାହାଦୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରହ୍ମପୁରର କ୍ୟାଲେଣ୍ଡରୀ କଲେଜକୁ ଅର୍ଥାଭାବ ହେତୁ ସରକାର ଉଠାଇଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ । ଗଞ୍ଜାମର କେତେକଣ ଜମିଦାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କଲେଜଟି କେତେକାଳ ବଞ୍ଚିରହିବା ପରେ ପୁଣି ଅର୍ଥକୃଚ୍ଛ୍ରତା ଘଟିବା

ଫଳରେ କଲେଜ୍‌ର ଅବସ୍ଥା ଟଳମଳ ହୋଇଥିଲା । ରାଜା ହରିହର ସେତେବେଳେ ନିଜର ଆର୍ଥିକ ଅସୁବିଧା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଲକ୍ଷାଧିକ ମୁଦ୍ରା କଲେଜ୍‌କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଏହା ଖଲ୍ଲିକୋଟ କଲେଜ୍ ନାମରେ ସୁପରିଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ଏହି କଲେଜ୍ ଖଲ୍ଲିକୋଟ ଇଷ୍ଟେଟ୍‌ରୁ ବାର୍ଷିକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭକରି ଆସୁଅଛି । ଡାଏମଣ୍ଡ ଜୁବ୍‌ଲି ହଲ୍ ନାମକ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଟାଉନ୍ ହଲ୍ଟି ରାଜା ହରିହରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥସାହାଯ୍ୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଗଞ୍ଜାମର ଅଶେଷ ଉପକାର ସାଧନ କରୁଅଛି ।

ଦେଶରେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରସାର ଲାଗି ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ସେ ସଂସ୍କୃତ ଚତୁଷ୍ପାଠୀମାନ ସ୍ଥାପନ କରାଇ ପଣ୍ଡିତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ସେବକମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି ତାଙ୍କ ଓଡ଼ିଆ ମହାଭାରତର ଆଦିପର୍ବ ରାଜା ହରିହରଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ବିଶ୍ୱନାଥକର, ଭାଷାକୋଷର ସଙ୍କଳକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ତାଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଉଥିଲେ ଓ ବହୁବାର ତାଙ୍କ ଆତିଥ୍ୟଲାଭ କରିଥିଲେ ।

୧୯୦୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜା ହରିହର ରମ୍ଭାଠାରେ ଗୋଟିଏ (ଛାପାଖାନା) ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରି ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ପ୍ରଜାବନ୍ଧୁ, ଉତ୍କଳ ମଧୁପ, ଏବଂ ସମ୍ବାଦବାହିକା ନାମରେ ତିନି ଖଣ୍ଡି ସାପ୍ତାହିକ ଓ ମାସିକ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରାଇ, ଦେଶମିଶ୍ରଣ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଦେଶର ଦଶରୁ ବହୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଟକରୁ ରଥଯାତ୍ରାରେ 'ମଙ୍ଗଳମାଳନୀ ନୀଳାମ୍ବୁ ଚିଲିକା' କୂଳସ୍ଥିତ ନିଜର ରମ୍ଭା ରାଜପ୍ରାସାଦକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ସତ୍କାରରେ ପ୍ରୀତ କରାଇ ହରିହର ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଶମିଶ୍ରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଥିଲେ ।

ସଦାଶୟ ସରକାର ବାହାଦୁର ତାଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରେମର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରି ତାଙ୍କୁ ୧୯୧୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମେ ମାସ ୨୧ ତାରିଖରେ ରାଜା ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତିର ବହୁବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପୁତ୍ର-ସନ୍ତାନ ଲାଭ କରି ନ ପାରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ଥିଲେ । ୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜା, କୁମାର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର କ୍ରୋଡ଼ ମଣ୍ଡନ କଲେ । ଜନ୍ମର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷରେ କୁମାରଙ୍କ ନାମକରଣ ଉତ୍ସବ ମହାସମାରୋହରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କରାଇ ରାଜା ହରିହର ଉତ୍କଳର ବରିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଘଟଣାବଳୀ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ସ୍ମରଣୀୟ । ଏହାର ବର୍ଷକ ପରେ ରାଜା ହରିହର ୧୯୦୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁନ ମାସରେ ନିଜର ପରିବାର ତଥା ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଶୋକସାଗରରେ ଭସାଇ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କଲେ ।

ରାଜାବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସୌଭାଗ୍ୟ ପିତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ଦାୟାଦରୂପେ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ହରିହରଙ୍କର ଚିର-ପୋଷିତ ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ସ୍ମରଣ ରଖି ୧୯୩୨ ସାଲରେ ସରକାରଙ୍କଦ୍ୱାରା ଆହୂତ ହୋଇ ଲଣ୍ଡନରେ ଗୋଲଟେବଲ୍ ତୃତୀୟ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦାନ ପୂର୍ବକ ନୂଆ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନଲାଗି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଆସିଲେ । ତେଣୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନର ସ୍ମୃତି ସହିତ ରାଜାବାହାଦୁରଙ୍କ ନାମ ଚିରଦିନ ଜଡ଼ିତ ରହିଥିବ । ଲଣ୍ଡନରେ ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ କର୍ମସହଚର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଦେଶ-ମିଶ୍ରଣ ବିଷୟରେ ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ତତ୍ପରତା ଅତୀବ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ପୃଥକ୍ ପ୍ରଦେଶର ଦାବି ଗୋଲଟେବଲ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବା ବିଷୟରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ମୋହନ, ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କର କର୍ମ-ପନ୍ଥା ସୁଗମ କରିବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

ରାଜାବାହାଦୁର ବାଲ୍ୟବୟସରୁ ପିତୃହୀନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଶାସନରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହେଲା । ସେ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାଥମିକ ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି, ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଯୁଇଙ୍ଗ୍‌ଟନ୍ ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ କଲେଜ୍‌ରେ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ରାଜମାତା କନକମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଓ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ୱାର୍ଡ୍‌ସ୍‌ଙ୍କ ପରିଚାଳନାରେ ୧୯୧୦ ମସିହା ମେ ମାସ ଦଶ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ଶୁଭ କର୍ଣ୍ଣବେଧ ଓ ବ୍ରତୋପନୟନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୨୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷକରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ତା୧୯।୨।୨୧ ରିଖ ଦିନ ରାଜ୍ୟ ଲାଭ କଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ସେ ଗଞ୍ଜାମ ଲୋକାଲ୍‌ବୋର୍ଡ଼ର ସଭାପତି-ରୂପେ ନିଜର ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ହେତୁ ଲୋକପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇ ୧୯୩୭ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୧୪ ବର୍ଷ ବାରମ୍ବାର ଉକ୍ତ ବୋର୍ଡ଼ର ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ରାଜା ବାହାଦୁର ତାଙ୍କ କର୍ମକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶର ବିବିଧ ଦାବି ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ କରି ତିରିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସାହାଯ୍ୟ ଆଣି, ଗଞ୍ଜାମର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୋଲ, ସଡ଼କ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ଅତୀବ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ଓ ଶିକାରରେ ସେ ଯେପରି ଦକ୍ଷ, ରାଜ୍ୟଶାସନ ବିଗରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସେ ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ କର୍ମୀ । ଇଉରୋପ ଭ୍ରମଣ କରି, ବହୁ ଉନ୍ନ ଦେଶର ଉନ୍ନତ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସମବାୟ ସହଯୋଗ ସମିତିମାନଙ୍କର କର୍ମପନ୍ଥା ନିଜେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ସେହି

ପବିତ୍ରମାନ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେ ମାତୃଭୂମିର ଉନ୍ନତିପାଇଁ ନାନା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଳ୍ପନା କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଉତ୍କଳର ପ୍ରଖ୍ୟାତନାମା କବିମାନଙ୍କୁ ସେ ଅକାତର ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି, ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରାଇଅଛନ୍ତି । ସେ କବିଚନ୍ତାମଣି, କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀର ସଂପାଦକ ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହଦାନଦ୍ୱାରା ମାତୃଭାଷାର ପ୍ରଭୂତ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ରାଜା ବାହାଦୁର ଭାଷାକୋଷର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ । ତାଙ୍କର ବିବିଧ ସଦ୍‌ଗୁଣ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ୧୯୨୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରାଜା ଉପାଧି ଓ ପରେ ୧୯୩୪ ମସିହାରେ ତାଙ୍କୁ ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ରାଜା ଉପାଧିରେ ସମ୍ମାନିତ କରିଥିଲେ । ଗତ ୧୯୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପୁଣି ସରକାର ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ କୁଶଳତା ଉପଲବ୍ଧି କରି ତାଙ୍କୁ ରାଜା ବାହାଦୁର ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ସଂଗଠନ ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ବିଷୟ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସେ ସରକାରୀ ଓ'ଡ଼ନେଲ୍ କମିଟିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ସପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ତାହା ଜାତୀୟ ଇତିହାସରେ ଅମରାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିବ । କେବଳ ଏତିକି କରି ନୀରବ ନ ଥାଇ ସେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରି କମିଟି ଆଗରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ସମୟୋପଯୋଗୀ ଦାବୀମାନ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ନାନା ଅସୁବିଧା ଓ କଷ୍ଟଭୋଗ କରି ଦେଶର ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିଅଛନ୍ତି । ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ନିମିତ୍ତ ସେ କୁଲ୍ୟାମାନ ଖୋଲାଇ ଜଳାଭାବ ଦୂରୀକରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଅଛନ୍ତି ।

ରାଜାବାହାଦୁର ପୂର୍ବେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ମେମ୍ବର ଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଡ଼ଭାଇସରି କମିଟିର ଓ ପରେ ଆସେମ୍ବ୍ଲିର ମେମ୍ବର ରୂପେ ସେ ଦେଶର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମୀ ବୋଲି ସର୍ବତ୍ର ସୁପରିଚିତ । କ୍ଷମା ଓ ସହନଶୀଳତା ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ବିଶେଷତ୍ୱ; ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ, ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟାନୁରାଗ ତଥା ବିନୟ ଇତ୍ୟାଦି ଅସାଧାରଣ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ସର୍ବଥା ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ଉତ୍କଳ ଇତିବୃତ୍ତରେ ତାଙ୍କର ଗୁଣାବଳୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ ।

"ପୁଂସେ ଯଶସି ତୋୟେଷୁ ବିଶ୍ରାନ୍ତାନାଂ ବିଶୁଦ୍ଧତା" ଏହି ଆପ୍ତବଚନର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ ନିମିତ୍ତ ରାଜାବାହାଦୁର ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ଗୁଣାବଳୀ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ ହେଲା ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ

ହରିହର ରଥ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ପୁରୀ ସହର ନିବାସୀ ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ—The late Sanskrit-knowing pandit of Puri town.
Harihara Ratha
[ଦ୍ର—ଏ ମହାଶୟ ବେଣୀସଂହାର ଓ ଶକୁନ୍ତଳା ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ନାଟକ ସଂସ୍କୃତରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ଓ କେତେକ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ—ତାରିଣୀ. ଉ. ସା. ଇତିହାସ ।]

ହରିହରାତ୍ମକ—ସଂ. ବି—୧ । ହରିହର କ୍ଷେତ୍ର (ଦେଖ)—1. Harihara kshetra (See). ୨ । ଗରୁଡ଼ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—2. The mythological king of birds. ୩ । ଶିବ ବାହନ ବୃଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. The bull which is said to carry Siba on his back. ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହାଙ୍କ ଆତ୍ମାରେ ହରି ଓ ହର ବିଦ୍ୟମାନ—Whose soul is pervaded by Hari and Hara.
Hariharātmaka

[ହରିହରାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ]

ହରିହରାତ୍ମା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହରିହର ଓ ଆତ୍ମା; ହରି ଓ ହରଙ୍କର ସଂଯୁକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଅଭିନ୍ନ ମନ ଥିବାରୁ)—୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଅଭିନ୍ନପ୍ରଣୟ; ଅଭେଦ୍ୟପ୍ରୀତି; ଏକାତ୍ମ୍ୟ; ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧୁତା—Very intimate friendship between two persons. ୨ । (ଦ୍ୱିବଚନ) ଯେଉଁ ଦୁଇବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧୁତା ବା ଅଭିନ୍ନ ପ୍ରୀତି ଥାଏ—2. Two friends who are tied to each other by an unbreakable tie of friendship. ୩ । ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ମନ ଏକ—3. Two friends of one mind.
Hariharātmā
হরিহরাত্মা
অভেদমেল

ହରିହାଟ—ଦେ. ବି—ଖୋଲ କରତାଳ ସହିତ ବହୁଜନଙ୍କ ସମବେତ ହରିନାମ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବିଶିଷ୍ଟ ଉତ୍ସବ—A festival consisting of several parties of singers chanting the name of Hari.
Harihāṭa
হরিহাট
মহোৎসব

ହରୀତକୀ—ସଂ. ବି—୧ । (ହରି + ଇ ଧାତୁ = ଗମନ କରିବା = କର୍ତ୍ତୃ ତ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ; କିମ୍ବା ୨ । ହୃ ଧାତୁ = (ଏକବ୍ୟାଧି) ହରଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଇ + ତକ = ପ୍ରାପ୍ତି; କିମ୍ବା ୩ । ହରି = ପାଣ୍ଡୁର ବର୍ଣ୍ଣ + ଇ ଧାତୁ = ନିକଟ ହେବା + ଅଧିକରଣ. ତ + କ + ଈ; କିମ୍ବା ୪ । ହର = ଶିବ + ଇତ = ହରୀତ = ଶିବଙ୍କ ଭବନ କୈଳାସରେ ଜାତ, ହରୀତ + କ + ଈ)—ହରିଡ଼ା ନାମକ ବୃକ୍ଷ ଓ ଫଳ Terminalia Chebula, the black myrobalan (tree and fruit).
[ଦ୍ର—ଏହି ଗଛ ଭାରତବର୍ଷ ନାନା ସ୍ଥାନ ଏହା ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଜଙ୍ଗଲରେ;

Haritakī
হরড়া, হরীতকী, হর্ত্তকী, হত্তকি
ହଡ, ହର୍ରେ; ହର୍ରା
ପା· ହଲିଲେ କାବଲି; ହଲିଲେ ଜର୍ଦ; ହଲିଲେ ସିହା ।
ମ. ହରଡ଼ା
ଅ· ହଲିଲ୍ ଇଅସ୍ ଫର୍; ହଲିଲଜଅସଓଡ୍ ।
ତେ. କରକଚେଟ୍ଟୁ
ତା· କଡୁକ୍କେ ।
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—
ହରୀତକୀ, ଅଭୟା, ପଥ୍ୟା,

କାୟସ୍ଥା, ପୂତନା, ଅମୃତ, ଅମୃତା, ହୈମବତୀ, ଅନ୍ୟଥା, ଚେତକୀ, ଶ୍ରେୟସୀ, ଶିବା, ବୟଃସ୍ଥା, ବିଜୟା, ଜୀବନ୍ତୀ, ରୋହିଣୀ, ବୟସ୍ଥା, ସୁଧା, କନ୍ୟା, ରସାୟନଫଳା, ଚେତନକୀ, ପ୍ରପଥ୍ୟା, ଜୀବପ୍ରିୟା, ଜୀବନିକା, ଉଷଗନ୍ଧା, ଭିଷକ୍‌ପ୍ରିୟା, ପ୍ରାଣଦା, ଜୀବ୍ୟା, ଦେବୀ, ପାଦ୍ୟା ।

ଜନ୍ମେ । ପାହାଡ଼ିଆ ଜାଗାରେ ଜନ୍ମିବ । ଗଛ ଛୋଟ ଓ ବୁଢ଼ିଆ ହୁଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଗଛରୁ ପୁରୁଣା ପତ୍ର ଝଡ଼ିପଡ଼େ । ଏହାର ପତ୍ର ଉପରେ ପାଞ୍ଚଟି ଶିରା । ଏହାର ଫଳ ମୃଦଙ୍ଗ ପରି, ଦୁଇମୁଣ୍ଡ ସରୁ ଓ ମଝି ମୋଟ । କେତେ ଜାତୀୟ ହରୀତକୀ ଅଣ୍ଡାକାର ଓ କେତେକ ଗୋଲ । ଫଳ ଶୀତଦିନେ ପାଚେ । ଜଳବାୟୁ ଓ ମୃତ୍ତିକା ଗୁଣରେ ଏହାର ଫଳ ½ ଇଞ୍ଚ ଠାରୁ ୩ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଏ ଏବଂ ½ ଇଞ୍ଚ ଠାରୁ ୧ ଇଞ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଟ ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ଡାଳରୁ ଏକପ୍ରକାର ଅଠା ବାହାରେ । ହରଡ଼ାଗଛର କାଠ ଖୁବ୍ ଟାଣୁଆ । ଏ ଫଳର ସ୍ୱାଦ କଷା, ଓ ଏହାର ଶସ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ । ଏହା ଉପରର ମଞ୍ଜି ରୁକ୍ଷରୁଡ଼ିଆ ଅର୍ଥାତ୍ ଅମସୃଣ ଏହାକୁ ପାଣିରେ ବଟୁରାଇ ଚମଡ଼ାକୁ କଷିବାକୁ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଫିଟିକିରି ମିଶାଇ ହଳଦିଆ ଓ ହୀରାକସ ମିଶାଇ କାଳିଆ ରଙ୍ଗ ତିଆରି କରାଯାଇ ଲୁଗା ଓ ସୂତାଆଦି ରଙ୍ଗାହୁଏ ।

ବୈଦ୍ୟକମତରେ ହରଡ଼ା ମଧୁର, କଟୁ, ଅମ୍ଳ, ତିକ୍ତ ଓ କଷାୟ ଏହି ୫ ରସଯୁକ୍ତ । ଏଥିରେ କଷାୟ ରସ ଅଧିକ । ଏଥିରେ ଲବଣ ରସ ନାହିଁ । ଏହା ମଧୁର, ତିକ୍ତ ଓ କଷାୟ ବୋଲି ପିତ୍ତନାଶକ, କଟୁତିକ୍ତ କଷାୟ ବୋଲି କଫନାଶକ, ଅମ୍ଳ ବୋଲି ବାୟୁନାଶକ । ହରଡ଼ା ଫଳର ମଜ୍ଜାରେ ମଧୁର ରସ, ସ୍ନାୟୁରେ ଅମ୍ଳରସ, ବୃନ୍ତରେ ତିକ୍ତରସ, ତ୍ୱକ୍‌ରେ କଟୁରସ ଓ ଅସ୍ଥିରେ କଷାୟରସ ଅଛି । ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗ୍ନିଦୀପ୍ତିକର, ମେଧାଜନକ, ମଧୁରବିପାକ, ରସାୟନ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର, ଲଘୁ, ଆୟୁଷ୍କର, ବୃଂହଣ ଓ ମଳଭେଦକ ।

ଏହା ଶ୍ୱାସ, କାସ, ପ୍ରମେହ, ଅର୍ଶ, କୁଷ୍ଠ, ଭଗନ୍ଦର, ଶୋଥ ଉଦରରୋଗ, କୃମି, ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ, ଗ୍ରହଣୀ, ମଳବଦ୍ଧତା, ବିଷମଜ୍ୱର, ଗୁଳ୍ମ, ଅଧ୍ମାନ (ପେଟଫମ୍ପା), ତୃଷ୍ଣା, ହିକ୍କା, କଣ୍ଡୁ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, କାମଳ, ଶୂଳ, ଆନାହ, ପ୍ଲୀହା, ଯକୃତ୍, ଅସରୀ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର ଓ ମୂତ୍ରାଘାତ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ମତରେ ହରଡ଼ା ପରି ପ୍ରଶସ୍ତ ବସ୍ତୁ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ; ଏହା ମାତାପରି ହିତକାରିଣୀ । ମାତ୍ରା, ଅନୁପାନ, ପଥ୍ୟ ଓ ପ୍ରୟୋଗପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଋତୁଭେଦରେ ଏହିଫଳ ସେବନ କଲେ ବହୁ ରୋଗରେ ଏହା ଆଶୁଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଅମୃତ ଓ ଅଭୟା ।

ହରୀତକୀ ୭ପ୍ରକାରର ଯଥା—ବିଜୟା, ରୋହିଣୀ, ପୁତନା, ଅମୃତା, ଅଭୟା, ଜୀବନ୍ତୀ ଓ ଚେତକୀ ।

୧ । ବିଜୟା—ଏ ଫଳର ଆକୃତି ଅଲାବୁ ବା ଲାଉ ପରି ଗୋଲ । ଏହା ସବୁ ହରଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଏହା ସୁଖସେବ୍ୟ, ସୁଲଭ୍ୟ ଓ ସର୍ବରୋଗରେ ହିତକର । ଏହା ଅଳ୍ପରକ୍ତ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ।

୨ । ରୋହିଣୀ—ଏ ଫଳର ଆକାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲ । ଏହା ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଉପକାରକ ।

୩ । ପୁତନା—ଏଥିର ଆକାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ ମଞ୍ଜିବଡ଼; ପ୍ରଲେପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।

୪ । ଅମୃତା—ଏହା ମାଂସଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଶସ୍ୟବହୁଳ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରବୀଜବିଶିଷ୍ଟ । ଭେଦ ବା କୋଷ୍ଠ ପରିଷ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ।

୫ । ଅଭୟା—ଏ ଫଳ ୫ ଗୋଟି ରେଖାବିଶିଷ୍ଟ; ନେତ୍ରରୋଗରେ ପ୍ରଶସ୍ତ ।

୬ । ଜୀବନ୍ତୀ—ଏହା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବର୍ଣ୍ଣ; ସର୍ବରୋଗ ବିନାଶକ ।

୭ । ଚେତକୀ—ଏହା ତିନିଗୋଟି ରେଖା ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଚୂର୍ଣ୍ଣାର୍ଥ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ଅତି ଭେଦକ । ଚେତକୀ ହରୀତକୀ ଶୁକ୍ଳ ଓ କୃଷ୍ଣ ଭେଦରେ ୨ପ୍ରକାର । ଶୁକ୍ଳବର୍ଣ୍ଣ ଚେତକୀ ଦୁଇ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ । କୃଷ୍ଣଚେତକୀ—୧ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ । ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ଆଦି ଜୀବ ଚେତକୀ ହରଡ଼ା ଗଛର ଛାଇକୁ ଆସିଲେ ମଳତ୍ୟାଗ କରିପକାନ୍ତି; ଏହି ହରଡ଼ାକୁ ହାତରେ ଧରିଲେ ଝାଡ଼ାହୁଏ । ତୃଷାର୍ତ୍ତ, ସୁକୁମାର, କୃଶ ଓ ଔଷଧଦ୍ୱେଷୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମୁଖ ରୋଚନାର୍ଥ ମାତ୍ରା ଓ ଅନୁପାନ ଭେଦରେ ଚେତକୀ ହରଡ଼ାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସବୁ ହରଡ଼ା ମଧ୍ୟରେ ବିଜୟା ଶ୍ରେଷ୍ଠ । କେଉଁ ହରଡ଼ାକୁ ଖାଇଲେ, କେଉଁ ହରଡ଼ାକୁ ଆଘ୍ରାଣ କଲେ, କେଉଁ ହରଡ଼ାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ, କେଉଁ ହରଡ଼ାକୁ ଦର୍ଶନ କଲେ ଭେଦ (ଝାଡ଼ା) ହୁଏ ।

ଯେଉଁ ହରଡ଼ା ନୂତନ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, କଠିନ, ଗୋଲାକାର ଓ ଭାରି, ଯାହାକୁ ପାଣିରେ ପକାଇଲେ ବୁଡ଼ିଯାଏ ତାହା ପ୍ରଶସ୍ତ ଗୁଣକର । ଯେଉଁ ହରଡ଼ା ୨ କରଷ ଓଜନ ତାହା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ହରଡ଼ା ଚୋବାଇକରି ଖାଇଲେ ଅଗ୍ନିବୃଦ୍ଧି, ପେଷିକରି ଖାଇଲେ ମଳଶୋଧନ, ସିଝାଇକରି ଖାଇଲେ ମଳସଂଗ୍ରହ, ଭାଜି ଖାଇଲେ ତ୍ରିଦୋଷନାଶ ହୁଏ; ଖାଦ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ବୁଦ୍ଧି, ବଳ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବିକାଶ ଏବଂ ମୂତ୍ର ପୁରୀଷ ନିର୍ଗମ ହୁଏ । ଆହାର ପରେ ହରଡ଼ା ସେବନ କଲେ ତ୍ରିଦୋଷ ନାଶ ଓ ଅନ୍ନ ଓ ପାନ ଜନିତ ସମସ୍ତ ପୀଡ଼ା ଦୂରହୁଏ ଓ ମୁଖ ଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ହରଡ଼ାକୁ ଲୁଣ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ପିତ୍ତନାଶ, ଘିଅ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ବାତ ନାଶ ଓ ଗୁଡ଼ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଲେ ସର୍ବରୋଗ ନାଶହୁଏ ।

ବର୍ଷାଋତୁରେ ହରଡ଼ା ଚୂନାକୁ ସୈନ୍ଧବଲୁଣ ସଙ୍ଗେ, ଶରତ୍‌କାଳରେ ଚିନିସଙ୍ଗେ, ହେମନ୍ତରେ ଶୁଣ୍ଠିଚୂନା ସଙ୍ଗେ, ଶୀତରେ ପିପ୍ପଳୀଚୂନା ସଙ୍ଗେ, ବସନ୍ତରେ ମହୁ ସଙ୍ଗେ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଗୁଡ଼ ସଙ୍ଗେ ସେବନ କଲେ ଏହା ରସାୟନ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ, ସେବନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୀର୍ଘଜୀବୀ, ସବଳ, ନୀରୋଗ

ସାମର୍ଥ୍ୟବାନ୍ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାର ସେବନକରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହରିଡ଼ାକୁ ବୃଦ୍ଧ ହରୀତକୀ ବୋଲାଯାଏ ।

ପଥଶ୍ରାନ୍ତ, ଦୁର୍ବଳ, କୃଶ, ଉପବାସକ୍ଷୀଣ, ପିତ୍ତଧାତୁପ୍ରଧାନ, ଗର୍ଭିଣୀ ଓ ବମୁକ୍ତଲକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହରିଡ଼ା ସେବନ ନିଷିଦ୍ଧ । ହରିଡ଼ା ବାହାଡ଼ା ଅଁଳାର ସମାହାରକୁ ତ୍ରିଫଳା କହନ୍ତି; ତ୍ରିଫଳାର କ୍ୱାଥ କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି କରେ ଓ ଜ୍ୱର ନାଶକ । ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଇଅଛି ଯେ ପ୍ରଭିଦଳ ଗୋଟିଏ ହରିଡ଼ାର, ୨ଟି ବାହାଡ଼ାର ଓ ୩ଟି ଅଁଳାର ଖାଇସ୍ଥାନ ଅଂଶକୁ ୪୮ ଘଣ୍ଟା ଛଟାକିଏ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ, ଉକ୍ତ ପାଣିକୁ ଛାଣି ଖାଲିପେଟରେ ପିଇଲେ କୋଷ୍ଠଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ ।

କଞ୍ଚା କଷି ହରିଡ଼ାକୁ ଗଛରୁ ଛଡ଼ାଇ ଶୁଖାଇ କର ରଖାଯାଇଥାଏ ଓ ତାହା ଔଷଧରେ ଲାଗେ । ତାକୁ ଜାଙ୍ଗି ହରିଡ଼ା କହନ୍ତି ।

କେହି କେହି ଓ ବିଶେଷତଃ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଭୋଜନାନ୍ତେ ମୁଖବାସାର୍ଥ ଓ ମୁଖଶୋଧନାର୍ଥ ହରିଡ଼ାର ଶସକୁ ଗୁଆପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ।

ହରୀସା—ସଂ ବି (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ଇଷ୍+ଅ)—ମାଂସବ୍ୟଞ୍ଜନବିଶେଷ—
আস A kind of meat curry.
[ପ୍ର—ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଂସଖଣ୍ଡକୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିରେ ପ୍ରଚୁର ଜଳ, ଘିଅ, ହଳଦୀ, ଲବଙ୍ଗ, ଅଳାଇଚି, ଅଦା, ଗୁଣ୍ଡି, ଲୁଣ, ଲଙ୍କା ଓ ଗୋଲମରିଚ ଦେଇ ସିଝାଇ ସେଥିରେ ଗୁଜୁଲ ଓ ଗହମ ପକାଇ ଜମ୍ବୀର ଲେମ୍ବୁ ରସ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ମିଶ୍ରିତ କରି ଝୋଳ ଥାଉ ଥାଉ ନିଆଁରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଏହି ମାଂସ ତରକାରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହା ବଳକର, ବାତପିତ୍ତାପହ, ଗୁରୁ, ଶୀତୋଷ୍ଣ, ଶୁକ୍ରକର ଓ ସ୍ନିଗ୍ଧ-ଭାବପ୍ରକାଶ ।]

ହରୁ—ଗ୍ରାଂ ବି—ହର ଓ ହରିର ଡାକନାମ—Nickname for
Haru calling Hara and Hari.

ହରୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ ହାରକ; ହାସ)—୧ । ଯେ ହରାଏ—
Haruā হারানে **हरा करनेवाला** 1. Losing; one
(ହରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) who loses. ୨ । ଯେ ହରଣ କରେ; ହାରକ; ହରଣକାରୀ—2. One who steals, stealing. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି ଓ ବିଣ—ହଳୁଆ (ଦେଖ)—Haluā (See). ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଥଲ) ବି—ପଶୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ—The sound made by beasts.

ହରଆଁ—ପ୍ରାଦେ (ବଣାଇ ଗଡ଼ଜାତ)ବି—ଗରା—
Haruāñ A brass water pitcher.

ହରୁହରଦମ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ସର୍ବଦା; ଅହର୍ନିଶଭାବରେ—
Haruhar-dam Constantly; uninterruptedly.

ହରେ—ସଂ ଅ (ହରି ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ହରି !(ହରି ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ
Hare ସମ୍ବୋଧନ)—Oh Hari ! (exclamation used in invoking Hari).

ହରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହରାଇବା (ଦେଖ)—
Hareibā Harāibā (See)
হারান **हराना**

ହରେଈ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହରୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Hareī Feminine form of Haruā.

ହରେକ—ଦେ. ସର୍ବନାମ ଓ ବିଣ (ଫା ହର୍‌ଏକ୍) ୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକ—
Harek 1. Every; each ୨ । ନାନା; ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ; ନାନା—2. Various; several; different. ୩ । ସମସ୍ତେ—3. All.

ହରେକ୍ କିସମ୍—ଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକପ୍ରକାର—
Harek kisam 1. Every sort or kind.
হরেকরকম **हरेककिसम** ୨ । ନାନାପ୍ରକାର—
2 Various sorts. ବିଣ—୧ । ପ୍ରତ୍ୟେକପ୍ରକାରର
1. Of every sort. ୨ । ନାନାପ୍ରକାରର—
2. Of various sorts. ୩ । ଭିନ୍ନପ୍ରକାରର—
3. Of different kinds.

ହରେକ୍ ରକମ୍—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ (ଫା)—ହରେକ୍ କିସମ୍ (ଦେଖ)
Harek rakam Harek kisam (See).
হরেকরকম **हरेककिसम** ବି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ—
Every thing.

ହରେକୁଷ୍ଣ[ଷ୍ଟ,ଷ୍ଣ]—ଗ୍ରା. ବି.ଓ ଅ(ସଂ ହରେ କୃଷ୍ଣ)— ହରେ କୃଷ୍ଣ (ଦେଖ)
Harekushañ(shṭañ. shṇañ) Harekrushṇa (See)
হরেকিষ্ট(ষ্টঁ) **हरेकीष्णा**

ହରେ କୃଷ୍ଣ—ସଂ ଅ (ସଂ ହରି ଓ କୃଷ୍ଣ ଦୁଇ ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—
Harekrushṇa ୧ । ହେ ହରି ! ହେ କୃଷ୍ଣ !—
1.Oh Hari ! Oh Krushṇa ! ୨ । ହରିଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ
2. Invocation to Hari. ୩ । ହରିଙ୍କର ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଡାକ—3. Invocation to Hari by two names. ୪ । ମନ୍ଦ କଥା ବା ମନ୍ଦ କଥା ଶ୍ରବଣଜନିତ ପାପ କ୍ଷାଳନାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ
4. An exclamation used by a person to wash away the sin of hearing any bad or
হরেকৃষ্ণ **हरेकृष्ण** sinful matter.
ଦେ. ବି. ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—A name given to males.

ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେକ ସ୍ୱର୍ଗତ
Harekrushṇa Dāsa ଦେଶହିତୈଷୀ ବ୍ୟକ୍ତି—
A late patriot of Orissa. [ବ୍ୟ—ଏ ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତସମୂହର ଅଧିବାସୀ ସ୍ୱପରଦେଶପ୍ରେମୀ ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଶହିତୈଷୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର ଜଣେ ଘନିଷ୍ଠ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ ।

ଏହାଙ୍କର ଶାସନକାଳରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଅନୁଗୁଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର ସରକାରଙ୍କ ଶାସ୍ ଶାସନକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଯାଜପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ କଣ୍ଡାବଣିଆ ଗ୍ରାମ । ୧୮୭୨ ମସିହାରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।]

ହରେକୃଷ୍ଣପୁର—ଦେ.ବି (ନାମ)—ପୁରୀ ସହରଠାରୁ ୩ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ
Harekrushnapura ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନ—Name of a Brāhmaṇa village near the town of Puri, established by an ancient king of Orissa. [ବି—ଏହି ଗ୍ରାମ ବାଟେ ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ରେଲ ଲାଇନ୍ ଯାଇଅଛି ଓ ଏହି ଗ୍ରାମର ଉତ୍ତର ଯୋଗେ ରେଲ ଲାଇନ୍‌ର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର ।]

ହରେ କୃଷ୍ଣ ହରେ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ କୃଷ୍ଣ ହରେ ହରେ—ସଂ,ଅ—
Hare Krushṇa Hare Krushṇa Krushṇa Krushṇa Hare Hare.
(ହରେ ରାମ ହରେ ରାମ ରାମ ରାମ ହରେ ହରେ—ଅନ୍ୟ ପଦ)—ରାମ, ହରି ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାମରେ ସମ୍ବୋଧନ ବିରକ୍ତରେ ଭକ୍ତଙ୍କ ପଦମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶ୍ଳୋକାକାରରେ ରଚନା; କଳିଯୁଗରେ ତାରକ ବ୍ରହ୍ମନାମ, ମନ୍ତ୍ରଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ପଦ Half of a couplet used by a devotee invoking God (Hari) in three names and laid down to be the formula in which God(Hari) is to be invoked in the present (Kali) age.

ହରେଣୁ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ଅମରକୋଷ)
Hareṇu 1.A scented herb;Piper Athrautiacum. ୨ । ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣମୃଗୀ—2. A copper coloured female deer. ୩ । କୁଳଯୋଷିତ୍ (ମେଦିନୀ)—3. A house-wife; a family woman. ୪ । ଗ୍ରାମର ସୀମା ବଚ୍ଛିନକାରିଣୀ ଲତା—4.A creeper which divides the boundaries of 2 villages. ପୁଂ—୧ । ସତୀଲ (ମେଦିନୀ); କଳାୟ—1. A kind of grain. ୨ । ବଡ଼ଚଣା ହରେକୃଷ୍ଣ,ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—2. Big species of Cicer Arietenum. ୩ । ମଟର—3. Pea. ୪ । ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପ—4. The island of Ceylon.

ହରେଣୁକ—ସଂ ବି (ହରେଣୁ+କ)—ମଟର; ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Pea.
Hareṇuka

ହରେଣୁକା—ସଂ. ବି (ହରେଣୁକ+ଆ)—ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ-
Hareṇukā A scented herb; Piper Aurantiacum.

ହରେ ରାମ୍—ଦେ. ଅ (ସଂ. ହରେରାମ)—ହରେରାମ (ଦେଖ)—
Harerām, Harerāma (See).

ହରେରାମ—ଦେ. ଅ—୧ । ହରି ଓ ରାମ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର ସମ୍ବୋଧନ ଆକାର—
Harerām 1. (interjection) Oh Hari ! Oh Rama ! exclama-
हरेराम हरेराम
tion uttered in invoking the name of Hari by two of His names.
୨ । 'ହରେକୃଷ୍ଣ' ପରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମଦ୍ୱୟର ଉଚ୍ଚାରଣ—2. Invocation of the name of Hari.
୩ । ମନ୍ଦ କଥା ବା ପାପ କଥା ଶ୍ରବଣଜନିତ ପାପକ୍ଷାଳନାର୍ଥ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ—3. Interjection used to wash away the sin attached to a person on hearing any sinful or bad thing.

ହରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର—ଦେ· ଅ—ହରି ଓ ରାମଙ୍କ ସମ୍ବୋଧନ; ହରେ ରାମ
Hare rāmachandra (ଦେଖ)—Harerāma (See)
হরে রামচন্দ্র हरे राम

ହରେ ହରେ—ସଂ, ଅ(ହରି ଶବ୍ଦର ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ ହରି ! ହେ ହରି !
Hare hare (ହରିଙ୍କ ନାମର ଦୁଇଥର ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଡାକ)—Invocation to Hari

ହରୋବଟୋ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ଉପାନ୍ତଦେଶ) ବି ଓ ବିଣ—ଡରବର—
Harobato Troubled; involved in difficulty

ହରୋତରୋ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ବିରକ୍ତ—
Harotaro Vexed.

ହର୍କତ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହର୍‌କତ୍ (ଦେଖ)—
Hark·t(etc) Harkat [See]

ହର୍କଟିଆ—ଦେ· ବିଣ—ହର୍‌କଟିଆ (ଦେଖ)—
Harkatiā Har-katiā [See]
(ହର୍କଟେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହର୍କରା—ବେ ଦେ. ବି—ହର କରା (ଦେଖ)—
Harkarā Har-karā [See]

ହର୍କିଶମ—ବୈଦେ. ବି—ହର୍‌କିଶମ୍ (ଦେଖ)—
Harkiśam Har-kiśam [See]

ହର୍କୁ(ର୍କ୍ୟୁ)ଲିସ—ବୈଦେ. ବି (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ)—ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗ୍ରୀସ୍
Harku(rkyu)lis ଦେଶୀୟ ପୌରାଣିକ ବୀର—
हर्क्यूलिस হর্কুলিস Hercules the Great; hero of the Greek mythology. [ବି—ଏ ଜୁପିଟର୍ ଦେବଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ଇଯୁରିଷ୍ଟିୟସ୍ ନାମକ ଜଣେ ରାଜାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବହ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ୧୨ ଗୋଟି ମହାଅସାଧ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଦେବଦାନବ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରେରିତ ଗୋଟିଏ ବିଷାକ୍ତ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଏ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପତିତ ହେଲେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ।]

ହର୍ଗଉରା(ରି)—ଦେ. ବି—ହର୍‌ଗଉରା (ଦେଖ)—
Hargaurā(ri) Har-gaurā (See)

ହର୍ଗିଜ୍—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଗିଜ୍ (ଦେଖ)—
Hargij Har-gij (See)

ହର୍ଘଣ୍ଡି—ଦେ. ଅ—ହର୍‌ଘଣ୍ଡି (ଦେଖ)—
Harghardi Har-ghardi (See)

ହର୍ଜ(ର୍ଜା)—ବୈଦେ. ବ—ହରଜ (ଦେଖ)—
Ha·j[rjā] Haraj [See]

ହର୍ଟିକଲ୍‌ଚର୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ)—ଉଦ୍ୟାନ କୃଷି; ଫୁଲ ବଗିଚା ଓ
Hartikal-char ଫଳ ଉଗାଇବା ପାଇଁ ବୃକ୍ଷ ଉତ୍ପାଦନ—
हर्टी कलचर हर्टिकलचर Horticulture.

ହର୍ଣ୍ଣ୍ ବୈଦେ. ବ (ଇଂ=ଶିଙ୍ଗ, ଶୃଙ୍ଗ)—ମଟର ଗାଡ଼ିରେ ବା
Ha.nn ଟ୍ରକ୍‌ଗାଡ଼ିରେ ଥିବା ଶିଙ୍ଗା, ଯାହାକୁ
ବଜାଇଲେ ଆଗରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକେ ସାବଧାନ
ହୁଅନ୍ତି—The horn of a motor or bicycle.

ହର୍ଣ୍ଣବାବି - ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ହର୍‌ନବାବି (ଦେଖ)—
Harnnabābi Har-nabābi (See)

ହର୍ଣ୍ଣିଆ —ବୈଦେ. ବ —ହର୍‌ନିଆ (ଦେଖ)—
Harnniā Har-niā (See)

ହର୍ତନ୍—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ତନ୍ (ଦେଖ)—
Hartan Har-tan (See)

ହର୍ତା—ସ ବଣ. ଓ ବ ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ତୃ ତୃ, ୧ମା. ୧ବ)—ହରଣ-
Hartā କର୍ତ୍ତା, ବିନାଶକ—Destroying.
[ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ତା(ର୍ତ୍ତା) କର୍ତା(ର୍ତ୍ତା)—ସ ବଣ, ପୁଂ—ବିନାଶକ ଓ ସର୍ଜକ—
Hartā(rttā)kartā(rttā) Destroying and creating.
(ହର୍ତା କର୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା, ହର୍ତା କର୍ତା ବିଧାତା - ଅନ୍ୟରୂପ)
ସ ବ. ପୁଂ—୧ । ସୃଷ୍ଟିର ବିନାଶକର୍ତ୍ତା ଓ ସୃଜକ—
1. Destroyer and creator of creation.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସର୍ବମୟ ପ୍ରଭୁ—2. All in all; a
master who has every power; an all-powerful person.

ହର୍ତ୍ତା—ସ ବଣ. ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ତୃ ତୃ, ହର୍ତ୍ତୃ ଶବ୍ଦ ୧ମା.୧ବ)
Harttā ୧ । ହରଣକର୍ତ୍ତା; ଯେ ହରଣ କରେ—
(ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. One who takes
away. ୨ । ଅପହାରକ—2. One who steals
away. ୩। ଗ୍ରହଣକାରୀ—3. Taking; accepting.
୪ । ସଂହାରକ, ବିନାଶକ—Killing; destroying.
୫ । ବହନକାରୀ—5. Carrying. ବ—ସୂର୍ଯ୍ୟ (ନାମ,
ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନାମ)—Name of the Sun god.

ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ଦୈବ ବିଧାତା—ସ ବଣ. ଓ ବ ବିନାଶକାରୀ, ରକ୍ଷଣକାରୀ ଓ
Harttā karttā daiba bidhātā ସୃଷ୍ଟିକାରୀ—
(ହର୍ତ୍ତା କର୍ତ୍ତା ବିଧାତା—ଅନ୍ୟରୂପ) Destroyer, preserver and creator.

ହର୍ତାଲ—ଦେ. ବ—ହରତାଳ (ଦେଖ)—
Hartāla Haratāla (See)

ହର୍ତାଲି - ଦେ. ବଣ—ହରତାଳି (ଦେଖ)—
Hartāli Haratāli (See)

ହର୍ତାଲିକା—ଦେ. ବ—ହରତାଳିକା (ଦେଖ)—
Hartālikā Haratālikā (See)

ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ(ର୍ତ୍ରୀ)—ସ ବଣ (ହର୍ତ୍ତୃ+ଈ)—ହର୍ତ୍ତାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Harttri[rtri] Feminine form of Harttā.

ହର୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ହ୍ରଦ)—ହ୍ରଦ (ଦେଖ)—
Hard [rdda] Hrada (See)

ହର୍ଦଫା—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦଫା (ଦେଖ)—
Hardaphā Har-daphā (See)

ହର୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ମ—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଦମ୍ (ଦେଖ)—
Hrda(rdda)m Har-dam etc (See)

ହର୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦ)ର—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ଦର୍ (ଦେଖ)—
Hadu[rdda] Hardar (See)

ହର୍ଦ(ର୍ଦ୍ଦି)ବା —ଦେ କ୍ରି— ହତାଶ ହେବା—
Hardir(ddi)bā To despair
हताशहवा हताशहोना

ହର୍ଦୁଆର—ଗ୍ରା. ବ (ନାମ) – ହରଦ୍ୱାର (ଦେଖ)—
Hardusra Hardwara (See)

ହର୍ନ୍—ବୈଦେ. ବ.(ଇଂ. ହର୍ନ୍)—ପଥିକଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବା ପାଇଁ
Harn ମଟରଗାଡ଼ି,ସାଇକେଲର ଚାଳକ ଯେଉଁ ଶିଂଘା
हर्न बଜାନ୍ତି—Horn sounded by the driver of a
हर्न cycle or a motar car.

ହର୍ନ୍ ଦେବା—ଦେ କ୍ରି— (ପଥିକଙ୍କୁ ସତର୍କ କରିବା ପାଇଁ ମଟର ଓ
Harn debā ସାଇକେଲର ଚାଳକ) ଶିଙ୍ଗାଦ୍ୱାରା ଧ୍ୱନି କରିବା—
हर्न देओयो To sound the horn (said of the driver
हर्नदेना of a motor or cycle).

ହର୍ନବାବି—ବୈଦେ. ବଣ —ହର୍‌ନବାବି (ଦେଖ)—
Harnabābi Har-nabābi (See).

ହର୍ନିଆଁ (ଅ) - ବୈଦେ. ବ.—ହର୍‌ନିଆଁ (ଦେଖ)—
Harniān(a) Har—niān (See).

ହର୍ନିମା,ମ୍ୟା)ନ—ବୈ ଦେ. ବ. (ଇଂ. ନାମ)—ସ୍ୱର୍ଗତ ଇଂରେଜ
Har imā (myā)n ଜଣେକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜଣେକ ସାମ୍ବାଦିକ—
हार्नीमाम Mr. Horniman, [ଦ୍ର—ଏ ଭାରତବାସୀଙ୍କ
हर्नीमान ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ
ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହୁଥିବାରୁ ଭାରତ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ
ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିବାକୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲେ ।]

ହର୍ପ (ର୍ଫ)—ବୈଦେ. ବ—ହରପ୍ (ଦେଖ)—
Harp (rph) Harap (See)

ହର୍ଫସଲ—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ଫସଲ (ଦେଖ)—
Harphasala Har-phasala (See).

ହର୍ବକ (ଖ ତ୍ — ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ବକ (ଖ) ତ୍ (ଦେଖ)—
Harbaka (kha)t Har—baka (kha) t (See).

ହର୍ବର—ବୈଦେ. ବଣ ଓ ବ—ହର୍‌ବର୍ (ଦେଖ)—
Harbar Har-bar (See).

ହର୍ବରିଆ—ଦେ. ବଣ—ହର୍‌ବରିଆ (ଦେଖ)—
Harbariā Har-bariā (See)

ହର୍ବୋଲା—ଦେ. ବ—ହର୍‌ବୋଲା (ଦେଖ)—
Harbolā Har-bolā (See)

ହର୍ମ (ର୍ମ୍ମ)—ସ.ବ.—(ହୃଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ-ଅର୍ଥ ମନ୍; ହର୍ମନ୍
Harma (rmma) ଶବ୍ଦ ୧ମା, ୧ବ) - ଜୃମ୍ଭଣ ; ହାଇମାରିବା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ ।)—Yawning.

ହର୍ମଉ (ହୁ) ଶୁଲ୍—ବୈଦେ. ବଣ—ହର୍‌ମଉ (ହୁ) ଶୁଲ୍ (ଦେଖ)
Harmau (hu) śul Har-mau(hu)śul (See)
[ହର୍ମୌଶୁଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ମଣି (ଣି)—ଦେ. ବ—ହରମଣି (ଦେଖ)—
Harmaṇi (ni) Haramaṇi (See).

ହର୍ମନିଅମ୍—ବୈଦେ. ବ—ହର୍‌ମନିଅ (ଦେଖ)—
Harmaniam Har-maniā See).
[ହର୍ମନିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ମିତ—ସ. ବ—(ହର୍ମ୍ମ+ଇତ)—୧ । ଜୃମ୍ଭିତ; ହାଇ ମାରୁଥିବା—
Harmita 1. Yawning. ୨ । ଦଗ୍ଧ (ମେଦିନୀ)—2. Burnt.
୩ । କ୍ଷିପ୍ତ (ମେଦିନୀ)—3. Maddened.

ହର୍ମ୍ମୁଟ—ସ. ବ—(ହର୍ମ୍ମ+ଉଟ)—୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
Harmmuṭa 1. The sun. ୨ । କଚ୍ଛପ [ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
2. The tortoise.

ହ (ହୋ) ର୍ମୋନ୍—ବୈଦେ ବ—[ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା]— ଶରୀରସ୍ଥିତ
Ha (ho) rmon ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ବା ରସଗ୍ରନ୍ଥି (gland) ରୁ କ୍ଷରିତ ସ୍ରାବ
—Hormone

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ)—ସ. ବ (ହୃଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଯ;ମ ଆଗମ; ଯାହା ମନକୁ ହରଣ
Harmya (rmmya) ବା ମୁଗ୍ଧ କରେ)—ପ୍ରସ୍ତର, କାଷ୍ଠ, ଇଷ୍ଟକାଦି ନିର୍ମିତ ଧନୀମାନଙ୍କ ଅବକାଶ ବାସଭବନ; ପ୍ରାସାଦ ; ବଡ଼ କୋଠା ଅଟ୍ଟାଳିକା—Palatial building, mansion; big building.
[ବି—ରାଜାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଧନୀମାନଙ୍କ ପ୍ରାସାଦକୁ ହର୍ମ୍ମ୍ୟ ବୋଲିଯାଏ—ଶବ୍ଦସ୍ତୋମଭୂତ]

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ତଳ—ସ. ବ (. ସ୍ତ୍ରୀ ତତ୍)—ଅଟ୍ଟାଳିକାର ମେଝିଆ—
Harmya (rmmya) tala The floor of a mansion.

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ପୃଷ୍ଠ—ସ. ବ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—କୋଠାର ଛାତ—
Harmya (rmmya) prushtha The roof of a mansion,

ହର୍ମ୍ୟ (ର୍ମ୍ମ୍ୟ) ଶିଖର—ସ. ବ—କୋଠାର ଶିରୋଦେଶ—
Harmya (rmmya) sikhara The top of a building.

ହର୍ମ୍ୟା (ର୍ମ୍ମ୍ୟା) ରୂଢ଼—ସ. ବଣ. ପୁଂ (୨ସ୍ତ. ତତ୍)—କୋଠା ଉପରେ
Harmyā (rmmyā) rudha ଚଢ଼ିଥିବା—Having ascended to the roof of a building.
[ହର୍ମ୍ମ୍ୟାରୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ମ୍ମ୍ୟୋ (ର୍ମ୍ମ୍ୟୋ) ପରି—ସ. ଅ (ହର୍ମ୍ମ୍ୟ+ଉପରି)—କୋଠା ଉପରେ—
Harmyo (rmmyo) pari On the roof or top of a building.

ହର୍ମ୍ମ୍ୟୋ (ର୍ମ୍ମ୍ୟୋ) ପରିସ୍ଥ—ସ. ବଣ—କୋଠା ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ—
Harmyo (rmmyo) paristha Situated or standing on the roof or top of a building.

ହର୍ଯ୍ୟ ଧାତୁ—ସ.—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—1. To be tired.
Harj (root) ୨ । ଗତି କରିବା—2. To move.

ହର୍ଯ୍ୟ (ର୍ଯା)—ବୈଦେ. ବ—ହରଜ୍ (ଦେଖ)—
Ha (rjā Haraj (See).

ହର୍ଯ୍ୟକ୍ଷ—ସ. ବ (ହରି=ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ଅକ୍ଷି ଯାହାର, ବହୁବ୍ରୀହି)—
Harjyaksha ୧ । କେଶରୀ; ସିଂହ (ଅମର)—1. Lion.
୨ । କୁବେର (ଜଟାଧର)—2. The god of wealth.

ହର୍ଯ୍ୟତ—ସ. ବ—(ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅତ)—୧ । ଘୋଟକ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ
Harjyata ବ୍ୟାକରଣ)—1. Horse. ୨ । ଅଶ୍ବମେଧୀୟ ଅଶ୍ବ (ଭୂଶାବଦକୋଷ)—2. A horse set apart or dedicated for being offered as a victim in a sacrifice.

ହର୍ଯ୍ୟଶ୍ବ—ସ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହରି=ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ବ ଯାହାଙ୍କର)—
Harjyaswa ୧ । ବାସବ; ଇନ୍ଦ୍ର—1. Indra; the god of the gods. ୨। (ନାମ) ପଞ୍ଚାଳର ଜଣେକ ନୃପ—2. Name of a king of Panchāla country. [ବି—ଏହାଙ୍କର ୫ଗୋଟି ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲାରୁ ଏହି ୫ ଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ସୁଶାସିତ ହେବାର ଆଶା କରି ଏ ଅଲ୍ପ ପୁତ୍ର ଆଶା କଲେ ନାହିଁ । ଫଳତଃ ଏହି ୫ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରାଜ୍ୟ ସୁଶାସିତ ହୋଇ ରାଜ୍ୟର ନାମ ପଞ୍ଚାଳ ହେଲା ।

ହର୍‌ରଙ୍ଗା—ଦେ. ବ—ହର୍‌ରଙ୍ଗ (ଦେଖ)—
Harranga Har-ranga (See).

ହର୍‌ରଙ୍ଗି—ଦେ. ବଣ—ହର୍‌ରଙ୍ଗି (ଦେଖ)—
Harrangi Har-rangi (See).
[ହିଂରଙ୍ଗିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ରା—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହର୍‌ରା (ଦେଖ)—
Harrā Har-rā (See).

ହର୍ରୋଜ ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ରୋଜ୍ (ଦେ.)—
Harroj Har-roj (See).

ହର୍ଶ ଗାର୍ଡ଼ (ର୍ଡ)—ବୈଦେ.ବ (ଇଂ)—ରାଜାଙ୍କର ପାର୍ଶ୍ବରର ଅଶ୍ବସେନା।
Harś gard (rd) Horse guard.
হর্স গার্ড हर्सगाड

ହର୍ଶ୍ ପାୱାର୍—ବେ ଦେ. ବ—ଘୋଡ଼ା ଅଦର ଟାଣିବା ଶକ୍ତିର ପରିମାଣ
Harś pāwār ଅଶ୍ବଶକ୍ତି—Horse power.
হর্স পাওয়ার हर्सपावार

ହର୍ଶ ରେସ୍—ବୈଦେ. ବ(ଇଂ)—ବାଜି ମରାଯାଇ ଦଉଡ଼ିବା ଘୋଡ଼ା ଦୌଡ଼
Harś res —Horse race.

ହର୍ଶାଇବା—ଦେ କ୍ରି (ସ, ହର୍ଷ)—ତୁଷ୍ଟ କରିବା—
Harśāibā To cause delight or joy.

ହର୍ଶାଲ—ବୈଦେ. ଅ—ହର୍‌ଶାଲ୍ (ଦେଖ)—
Harsāl Har-sāl (See)

ହର୍ଶାଲି (ଲି)—ବୈଦେ॰ ବିଣ—ହର୍ ଶାଳ (ଦେଖ)—
Harsālā (li) Har-sālā (See).
[ହର୍ଶାଲିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହର୍ଷ—ସଂ. ବି (ହୃଷ୍ ଧାତୁ=ତୁଷ୍ଟ ହେବା+ଭାବ. ଅ)—୧ । ଅହ୍ଲାଦ; ଆନନ୍ଦ—1. Joy; delight; gaiety. ୨ । ସୁଖ—2. Pleasure. ୩ । ଇଷ୍ଟ ଶ୍ରବଣଜନିତ ସୁଖ—[ମହାଭାରତ—3. Pleasure derived from hearing joyous news. ୪ । କନ୍ଦର୍ପଙ୍କ ପିତା (ବାମନ ପୁରାଣ)—4. Name of the father of God Cupid.
Harsha

(ବିଣ—ହୃଷ୍ଟ, ହର୍ଷିତ, ହର୍ଷକ) ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ. ହ୍ରସ୍ୱ)—ହ୍ରସ୍ୱ (ଦେଖ)-
Hraswa (See).

ହର୍ଷ 'ଇ'—ଗ୍ରା, ବି—(ସଂ. ହ୍ରସ୍ୱ 'ଇ'ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହ୍ରସ୍ୱ ଇ
Harsha 'i' The short vowel i.

ହର୍ଷ 'ଉ'—ଗ୍ରା, ବି—(ସଂ. ହ୍ରସ୍ୱ'ଉ' ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହ୍ରସ୍ୱ 'ଉ'
Harsha 'u' The short vowel u.
ह्रस्व उ ह्रस्व उ

ହର୍ଷକ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ (ହୃଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)—ହର୍ଷକାରକ; ହର୍ଷୋତ୍ପାଦକ—Delightful; causing joy.
Harshaka
[ହର୍ଷିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ଷଣ—ସଂ: ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—୧ । ହର୍ଷ; ଅହ୍ଲାଦ, ପୁଲକ—1. Delight; joy. ୨ । (ହୃଷ୍ ଧାତୁ ଣିଚ୍+ଭାବ. ଅନ) ଅହ୍ଲାଦ ଜନ୍ମାଇବା—2. Delighting; causing joy. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ) (ଜ୍ୟୋତିଷ) ବିଷ୍କମ୍ଭାଦି ସପ୍ତବିଂଶତି ଯୋଗାନ୍ତର୍ଗତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଯୋଗ—3. (Astrology) One of the 27. astrological conjunctions. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁଗୌରାଙ୍ଗ, ସ୍ଫୁଟପଦନେତ୍ର, ଶାନ୍ତ ଓ ବିଜୟୋପଲବ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି] ୪ । ଚକ୍ଷୁରୋଗ ବିଶେଷ—4. A sort of eye disease. ୫ । ଶ୍ରାଦ୍ଧବିଶେଷ—5. A kind of offering of cakes to one's deceased ancestors. ୬ । ଶ୍ରାଦ୍ଧଦେବ—6. The Deity presiding over śrāddha.
Harshaṇa
ସଂ. ବିଣ—ପୁଂ—ଅହ୍ଲାଦପ୍ରଦାୟକ; ଆନନ୍ଦଜନକ—
Joyful; delightful; producing joy.

ହର୍ଷଣୀ—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହର୍ଷଣର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine form of Harshaṇa. ବି,—ଭାଙ୍ଗ; ବିଜୟା—A concoction prepared from the leaves of Gañjā.
Harshaṇī

ହର୍ଷ ଦେବ—ଦେ. ବି (ନାମ)—କାଶ୍ମୀରର ଜନୈକ ରାଜା—Name of a king of Kashmir. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସଂସ୍କୃତ ରତ୍ନାବଳୀ ନାଟକର ରଚୟିତା; ଖ୍ରୀ: ୧୧୧୩ରୁ ୧୧୨୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।]
Harsha deba

ହର୍ଷ ପ୍ରକାଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ—
Harsha prakāśa Giving vent to delight; expression of joy.

ହର୍ଷପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ—ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)—
Harsha praphulla Horshotphulla (See).
[ହର୍ଷପ୍ରଫୁଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ] (ବି—ହର୍ଷପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା)

ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧକ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ଯାହା ଆନନ୍ଦ ବଢ଼ାଏ—
Harshabarddhaka Increasing delight.
[ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହର୍ଷ ବର୍ଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ଅହ୍ଲାଦର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା—
Harsha barddhana 1. Increase of delight
୨ । (ନାମ) ଶିଲାଦିତ୍ୟ ରାଜା—2. Name of a king. [ଦ୍ର—ବାଣଭଟ୍ଟ ଏହାଙ୍କର ସଭାପଣ୍ଡିତ ଓ ସଭାକବି ଥିଲେ ।] ବିଣ—ଯାହା ହର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି କରାଏ—Increasing delight.

[ଦ୍ର—କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ ନବଭାରତ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ "ଉତ୍କଳରେ ହର୍ଷାବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର" ନାମକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ନାନା ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରିଥିଲି ଯେ, ହର୍ଷାବ୍ଦର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ସନ୍ଦେହ ଜନକ ବିଷୟ ଓ ଉତ୍କଳରେ ହର୍ଷାବ୍ଦ ଆଦୌ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳର କେତେକ ବରିଷ୍ଠ ଐତିହାସିକ ମୋର ମତ ଗ୍ରାହ୍ୟ ନୁହେ ବୋଲି ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ, ମୋର ମତକୁ ଦୃଢ଼ କରିବାପାଇଁ ମୁଁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରମାଣମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଏଠାରେ ଆଉ କେତୋଟି ପ୍ରମାଣ ଦେଉଛି ।

ଭାରତର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ଓ ସତ୍ୟମୂଳକ ଇତିହାସ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଳି ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀନ ନରପତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ସମ୍ବାଦ ମିଳିଅଛି, ସେମାନେ ଭାରତର ଅତୀତ ଇତିହାସର ଗଭୀର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ କ୍ଷୀଣ ଆଲୋକ ରେଖା ସ୍ୱରୂପ ବିଦ୍ୟମାନ । ଇତିହାସ ପାଠ କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଛି ଯେ, ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଭାରତର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ବିକ୍ରମଶାଳୀ ହିନ୍ଦୁ ନରପତି, ଶେଷ ହିନ୍ଦୁସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଧାରଣା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ପରେ ମଧ୍ୟ ପାଳବଂଶୀୟ ଧର୍ମପାଳ, ଗୁର୍ଜ୍ଜର ପ୍ରତିହାର ବଂଶୀୟ ଭୋଜ ଓ ମହେନ୍ଦ୍ରପାଳ, କଳଚୁରିରାଜ ଗାଙ୍ଗେୟଦେବ ଓ କର୍ଣ୍ଣଦେବ ଓ ଚୌହାନବଂଶୀୟ ପୃଥ୍ୱୀରାଜ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବା ଉତ୍ତରଭାରତରେ ବିଶାଳ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଚାଲୁକ୍ୟ, ଗଙ୍ଗ, ଓ ଚୋଳମାନଙ୍କ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସ ଅଦ୍ୟାପି ଇତିହାସ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜବଂଶର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପ୍ରାୟ ଏକ ଶତାବ୍ଦୀ ବା ଦୁଇ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ତେଣୁ, ହର୍ଷଙ୍କୁ ଶେଷ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ବୋଲି କହିବା ଆଦୌ ସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନଙ୍କୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତରାପଥ, ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବା ଉତ୍ତର ଭାରତର ଏକଚ୍ଛତ୍ରାଧିପତି ବୋଲି କହିବା,

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ସେ ପୁଲକେଶୀ ସୋମବଂଶୀୟ ଯଯାତି, ପାଲବଂଶୀ ଧର୍ମପାଳ, ଭୋଜ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଥିବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ହର୍ଷଙ୍କର ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ହର୍ଷଙ୍କ ଶାସିତ ସମ୍ରାଜ୍ୟ ବା ବିଜିତ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଶସ୍ତିକାରଙ୍କର ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଅସମୁଦ୍ର କ୍ଷିତୀଶ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି— ଯଥା—ଦେବସ୍ୟ ଚତୁଃସମୁଦ୍ରାଧିପତେଃ, ସକଳ-ରାଜଚକ୍ର-ଚୂଡ଼ାମଣି ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ଥାନକୋଣ-କଷଣ ନିର୍ମଳୀକୃତ-ଚରଣନଖମଣେଃ, ସର୍ବଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିନାଂ ଧୌରେୟସ୍ୟ × × ।

ଭାରତରେ ଯେ କୌଣସି ଶିଳାଲେଖ ବା ତାମ୍ରଶାସନ ପାଠ କଲେ ଏପରି ଅସଂଖ୍ୟ କଠୋର-ଶବ୍ଦାଡ଼ମ୍ବରପୂର୍ଣ୍ଣ କଳ୍ପନାରଞ୍ଜିତ ପ୍ରଶସ୍ତିମାନ ଦେଖାଯାଏ । ତେଣୁ ବାଣଭଟ୍ଟଙ୍କ ହର୍ଷଚରିତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସତ୍ୟମୂଳକ ଇତିହାସ ଲେଖିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ହର୍ଷଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଲେଖାମାନ ପାଠକଲେ ମଧ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ହର୍ଷଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ଥିଲା । ଦାକ୍ଷିଣାପଥପତି ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀଙ୍କର କ୍ଷମତା ନର୍ମଦା ବା ରେବା ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପି ଥିଲା ଓ ନର୍ମଦାର ଦକ୍ଷିଣ ତଟରେ ହର୍ଷଙ୍କର ବିଜୟାଭିଯାନ ସୀମା ଥିଲା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀ ହର୍ଷଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଯଥା—

ଅପରିମିତ ବିଭୂତି ସ୍ଫୀତ ସାମନ୍ତସେନା
ମୁକୁଟ ମଣିମୟୂଖାକ୍ରାନ୍ତ ପାଦାରବିନ୍ଦଃ
ଯୁଧିପତିତଗଜେନ୍ଦ୍ରାନୀକବୀଭତ୍ସଭୂତୋ
ଭୟ ବିଗଳିତ ହର୍ଷୋ ଯେନ ଚାକାରି ହର୍ଷଃ ।

(୨୩ଶ ଶ୍ଳୋକ)

ଭୁବମୁରୁଭିରନୀକୈଃ ଶାସତୋ ଯସ୍ୟ ରେବା
ବିବିଧ ପୁଳିନଶୋଭା ବନ୍ଧ୍ୟ ବିନ୍ଧ୍ୟୋପକଣ୍ଠ ।

(୨୪ଶ ଶ୍ଳୋକ)

(ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁଲକେଶୀଙ୍କ ଐହୋଲ ପ୍ରଶସ୍ତି)

ନର୍ମଦା ନଦୀର ଉତ୍ତର ତୀରବର୍ତ୍ତୀ ଲାଟ, ମାଳବ ଓ ଗୁର୍ଜ୍ଜର ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପୁଲକେଶୀଙ୍କର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଯଥା :—

ପ୍ରତାପୋପନତାଯସ୍ୟ ଲାଟ ମାଳବ ଗୁର୍ଜ୍ଜରାଃ
ଦଣ୍ଡୋପନତ ସାମନ୍ତ ଚର୍ଯ୍ୟାଃ ଚର୍ଯ୍ୟାଇବା ଭବନ୍

(୨୨ଶ ଶ୍ଳୋକ)

ପଶ୍ଚିମରେ ବଲ୍ଲଭୀରାଜ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିବା ଐତିହାସିକମାନଙ୍କର ମତ । କିନ୍ତୁ ବଲ୍ଲଭୀ ରାଜ ପ୍ରଥମେ ହର୍ଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇ ବହୁକାଳ ତାଙ୍କର ଅଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଦଦ୍ଦଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ହର୍ଷଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଏ ବିଷୟ ବୋଗଡ (ଭୃଗୁକଚ୍ଛ)ରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଗେଟି ୨ ତାମ୍ର-ଶାସନରୁ ଜଣାଯାଏ । ଯଥା:... ପରମେଶ୍ୱର ଶ୍ରୀ ହର୍ଷଦେବାଭି-ଭୂତ ବଲ୍ଲଭୀପତି ପରିତ୍ରାଣୋପାର୍ଜିତାନାତ୍ମୋବିଭାଦଃ ଶ୍ରୀଦଦ୍ଦଃ । ସିନ୍ଧୁ, ରାଜପୁତାନା, କପିଶା, ଗାନ୍ଧାର, ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ୱାଧୀନ ଥିବା ବିଷୟ ହର୍ଷଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ତାବକ ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ପାଠକଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ତେଣୁ, ପଶ୍ଚିମରେ ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ।

ଉତ୍କଳ ଓ କୋଙ୍ଗଦରାଜ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଜିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ଅଧୀନତା ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରି ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ଦୀର୍ଘ ୩୦ ବର୍ଷ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା, ବିଦ୍ରୋହୀ କୋଙ୍ଗଦ ଉତ୍କଳକୁ ଜୟ କରିବାପାଇଁ ପୁନର୍ବାର ରାଜତ୍ୱର ଶେଷ ଭାଗରେ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ଫଳ ମଧ୍ୟ ଅନିଶ୍ଚିତ । ବଙ୍ଗ ଦେଶର ରାଜା ଶଶାଙ୍କ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶଶାଙ୍କଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ କାମରୂପରାଜ ଭାସ୍କର ବର୍ମନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ହୋଇଥିବା, କର୍ଣ୍ଣସୁବର୍ଣ୍ଣରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ତାଙ୍କର ନିଧାନପୁର ତାମ୍ରଶାସନରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ତେଣୁ ବଙ୍ଗଦେଶ ମଧ୍ୟ ହର୍ଷଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । କାମରୂପର ରାଜା ଆସାମ ଓ ଗୌଡ଼ ବା ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଶାସକ ଥିଲେ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ନେପାଳ ଜୟ କରି ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ତଥାକଥିତ ଅବ୍ଦ ଚଳାଇଥିବା କିଲହର୍ଣ୍ଣ, ଫ୍ଲିଟ ପ୍ରଭୃତି ଐତିହାସିକଙ୍କର ମତ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଧାରଣା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ହର୍ଷଙ୍କ ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ବାଣଭଟ୍ଟ ହୁଏନ୍‌ସାଙ୍ଗ ହର୍ଷ ନେପାଳ ଜୟ କରିଥିବାର କେଉଁଠାରେ ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । ବାଣଭଟ୍ଟ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ହର୍ଷଙ୍କ ହିମାଚ୍ଛାଦିତ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ-ବିଜୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଅର୍ଥ ଅଛି ଯଥା —

"We have taken tribute from an inaccessible land of snowy mountains".

ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ—

"Siva has obtained the hand of Durga the daughter of the Himalayas"— "English translation of Harsacharita."

ଏହା ପାଠ କରି କେଉଁ ଯୁକ୍ତି ବଳରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ହର୍ଷ ନେପାଳ ଜୟ କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ନେପାଳର ସୂଚନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ସେମାନେ କହନ୍ତି ନେପାଳର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଓ ବଂଶାବଳୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ରାଜା ନେପାଳ ଜୟ କରିଥିଲେ; ଏହାଙ୍କୁ ହର୍ଷ ବୋଲି କହିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । କାରଣ ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ପ୍ରୟାଗପ୍ରଶସ୍ତିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ, ସେ ସମତଟ, କାମରୂପ ଓ ନେପାଳ ପ୍ରଭୃତି ସୀମାନ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଜୟ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ, ସମୁଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର ବା ବଂଶାବଳୀର ଭାରତୀୟ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଚିହ୍ନିତ କରିବା ସର୍ବାଦୌ ଯୁକ୍ତି-

ଯୁକ୍ତ ଓ ଖ୍ରାହ୍ୟ । ତାହାହେଲେ ନେପାଳ ହର୍ଷଙ୍କସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା ।

ଏହି ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅଧିପତି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ, ବିହାରର ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଓ ଖଣ୍ଡଦ୍, ନଦୀର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶ ନେଇ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟର ତରାଇ ଅଞ୍ଚଳ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା ।

ହର୍ଷଚରିତରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ତାଙ୍କର ପିତା ଥାନେଶ୍ୱର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଥିଲେ । ହୁଏନ୍‌ସାନ୍‌ଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ମଗଧ, କନୌଜ ଓ ପ୍ରୟାଗ ଅଞ୍ଚଳ ତାଙ୍କର ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ବଂଶଖେର ଓ ମଧୁବନ ତାମ୍ରଶାସନଦ୍ୱୟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ଯଥାକ୍ରମେ ଅହିଚ୍ଛତ୍ର ଓ ଶ୍ରାବସ୍ତିଭୁକ୍ତିରେ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଦିଗରୁ ବିଚାର କଲେ ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ ସ୍ଥିର କରି ଯାଇପାରେ ଯେ, ଗାଙ୍ଗେୟ ଉପତ୍ୟକାର ଉତ୍ତରାଂଶହିଁ ହର୍ଷଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା ଓ ସେ ସମଗ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତର ଅଧିପତି ନ ଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ତଥାକଥିତ 'ହର୍ଷାବ୍ଦ'ର ବିଷୟ ବିଚାର କରାଯାଉ । କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଓ ଫାଲିଟ୍‌କର୍ ପ୍ରଭୃତି 'ହର୍ଷାବ୍ଦ' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଅବ୍ଦ ଭାରତରେ ଚଳୁଥିବାର ମତ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଭାରତର ନାନାଞ୍ଚଳରୁ ଆବିଷ୍କୃତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଲେଖମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ୨୦ଟିରେ ହର୍ଷାବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରନ୍ତି; ଲେଖମାନଙ୍କ ନାମ—

(୧) ହର୍ଷଙ୍କର ଦୁଇଟି ଲେଖ, (୨) ନେପାଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୧୧ଟି ଲେଖ, (୩) ମଗଧରାଜ ଆଦିତ୍ୟସେନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖ, (୪) ଦୁଇଟି ପ୍ରତିହାର ଲେଖ, (୫) ପଞ୍ଜାବର କୌଣସି ଏକ ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥାନରୁ, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରୁ, ଖଜୁରାହୋରୁ, କର୍ଣ୍ଣାଲ ଜିଲ୍ଲାର ପେହୋ ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ଓ ଥାନେଶ୍ୱର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପାଞ୍ଜୋର ନାମକ ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୫ଟି ଲେଖ ।

ନେପାଳରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ୧୧ଟି ଲେଖରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦ ବିଷୟରେ ନିଜେ କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ସାହେବ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । କାରଣ ହର୍ଷଙ୍କ ନେପାଳ ବିଜୟ ବିଷୟରେ ଆଦୌ ସନ୍ତୋଷଜନକ ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଲେଭି ସାହେବ ଏହା କୌଣସି ଲୌକିକାବ୍ଦ ହୋଇପାରେ ବୋଲି ମତ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପ୍ରତିହାର ଲେଖଦ୍ୱୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦକୁ ୧୫୫ ଓ ୧୫୮ ବୋଲି ପାଠକରି କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍ ଏହା ହର୍ଷାବ୍ଦ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭଣ୍ଡାରକର ଏହା ୯୫୫ ଓ ୯୫୮ ବିକ୍ରମସମ୍ବତ୍ ବୋଲି ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ପ୍ରମାଣ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ହର୍ଷାବ୍ଦ ନୁହେଁ; ହର୍ଷଙ୍କ ୨ଟି ଲେଖରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦ ହର୍ଷାବ୍ଦ ହୋଇପାରେ 'ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱସମ୍ବତ୍ 'ପର ପ୍ରବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଜୟରାଜ୍ୟ ସମ୍ବତ୍ସର' ହୋଇପାରେ । ଅବଶିଷ୍ଟ ୫ଟି ଲେଖରେ ହର୍ଷାବ୍ଦର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ । ଏହା ଗୁପ୍ତାବ୍ଦ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅବ୍ଦ ହୋଇପାରେ ବା ପ୍ରତିହାର ଲେଖମାନଙ୍କ ପରି କିଲ୍‌ହର୍ଣ୍ଣ୍‌ଙ୍କ ପାଠ ମଧ୍ୟ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇପାରେ । ହର୍ଷାବ୍ଦର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଦେହର ବିଷୟ । ତେଣୁ, ପୂଜ୍ୟପାଦ ପଣ୍ଡିତ ବିନାୟକ ମିଶ୍ର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ଭୌମନୃପତିମାନେ, ଅପ୍ରମାଣିତ, ଭାରତର ଅନ୍ୟତ୍ରାପି ଅବ୍ୟବହୃତ, ହର୍ଷାବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ବୋଲି ସ୍ଥିରକରି ଉତ୍କଳ ଇତିହାସକୁ ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିଛନ୍ତି । ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ, ଭୌମ ନୃପତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଭଞ୍ଜ, ଶୈଳୋଦ୍ଭବ, ତୁଙ୍ଗ ବଂଶୀୟ ନୃପତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ଦ ଗୁପ୍ତାବ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ ।

[ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—
ଶ୍ରୀ କେଦାରନାଥ ମହାପାତ୍ର ବି.ଏ., ଡିପ୍. ଇଡ଼.]

ହର୍ଷ ବିକସିତ—ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ [୩ୟା ତତ୍; ହର୍ଷ ହେତୁ ବିକସିତ]— ହର୍ଷୋତ୍‌ଫୁଲ୍ଲ (ଦେଖ)—
Harsha bikasita Harshotphulla (See)
(ହର୍ଷବିକସିତା ସ୍ତ୍ରୀ)

ହର୍ଷ ବିକାଶ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—୧ । ହର୍ଷଜନିତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା— 1. Gaiety due to joy.
Harsha bikāsa
୨ । [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ଆନନ୍ଦର ବିକାଶ—2. Exhibition of delight.

ହର୍ଷମାଣ—ସଂ. ବିଣ [ହୃଷ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଶାନଚ (ଅନ)]—୧ । ହୃଷ୍ଟମାନସ; ହର୍ଷଯୁକ୍ତ—1. Delighted.
Harshamāṇa
(ହର୍ଷମାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ପ୍ରୀତମାନସ—2. Pleased.

ହର୍ଷୟିତ୍ନୁ—ସଂ. ବିଣ [ହୃଷ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇତ୍ନୁ]—୧ । ହର୍ଷଶୀଳ—
Harshayitnu 1. Of a joyful temperament; merry. ୨ । ଯାହା ଆହ୍ଲାଦ ଦିଏ—2. Delightful.
ବି—୧ । ପୁତ୍ର [ମେଦିନୀ]—1. Son. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ [ମେଦିନୀ]—2. Gold.

ହର୍ଷ ସୂଚକ—ସଂ. ବିଣ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ଆନନ୍ଦସୂଚକ; ଯାହାଦ୍ୱାରା ହର୍ଷ ସୂଚିତ ହୁଏ—Indicative of delight.
Harsha sūchaka

ହର୍ଷସ୍ୱନ (ଧ୍ୱନି, ରାବ)—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)-ଆହ୍ଲାଦଜନିତ ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି;
Harsha swana(dhwani,rāba) କଳକଳା ନାଦ—Loud sound made by a person in a paroxysm of joy.

ହର୍ଷା(ର୍ଷେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୃଷ୍ଟ କରାଇବା—
Harsha(rshe)ibā To cause delight.
ହୃଷ୍ଟ କରା ହର୍ଷାନା

ହର୍ଷାର୍ଣ୍ଣବ—ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା)—ସମୁଦ୍ର ପରି ଅସୀମ ଆନନ୍ଦ —
Harshārṇṇaba Great joy compared to the ocean; a sea of joy.

ହର୍ଷିଣୀ—ସଂ. ବି (ହର୍ଷ + ଇନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀଃ ଈ)—ସଂହିଦାମଞ୍ଜରୀ; ଗଞ୍ଜାର—
Harshiṇī The spike of the flowers of the

ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଭଙ୍ଗା, ମାଦକ, ସଂବିଦା,ମଞ୍ଜିକା । ear of the Ganja plant (Indian hemp).

ହର୍ଷିତ—ସଂ. ବଣ (ହର୍ଷ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ ଇତ)—ଅହ୍ଲାଦିତ—
Harshita (ହର୍ଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) Delighted.

ହର୍ଷୁଳ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ହୃଷ୍ ଧାତୁ=ହୃଷ୍ଟ ହେବା+କର୍ତ୍ତୃ ଉଲ)—ହର୍ଷଶୀଳ—Merry; gay;
Harshula
(ହର୍ଷୁଳା—ସ୍ତ୍ରୀ, ବଣ) delightful. ସଂ. ବ. ପୁ.—୧। ମୃଗ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ) —1. Deer. ୨ । କାମୁକ ବ୍ୟକ୍ତି (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—A lustful person. ୩ । ନାୟକ—3. A gallant.

ହର୍ଷୁଳା—ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହର୍ଷୁଳ+ଆ)—ହର୍ଷୁଳର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Harshulā Feminine of Harshula ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଯେଉଁ କନ୍ୟାର ବା ସ୍ତ୍ରୀର ଥୋଡ଼ରେ ଦାଢ଼ୀ ଉଠିଥାଏ (ହୃ. ଶ)—A bearded woman or girl.
[ଦ୍ର—ଏ କନ୍ୟା ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବିବାହାଯୋଗ୍ୟ—ହୃ. ଶ

ହର୍ଷୋଚ୍ଛ୍ୱାସ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ,—ହର୍ଷ+ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ)—ହର୍ଷଜନିତ
Harshochhwāsa ଆନନ୍ଦପ୍ରବାହ—Wave of delight.

ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ଅନ୍ୟା ତତ୍; ହର୍ଷ+ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ)—
Harshotphulla ୧ । ଅହ୍ଲାଦିତ—1. Delighted.
(ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଆନନ୍ଦ ଯୋଗୁଁ ବିକସିତ—
(ହର୍ଷୋତ୍ଫୁଲ୍ଲତା—ବି) 2. Swollen with delight.

ହର୍ଷୋଦୟ—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହର୍ଷ+ଉଦୟ)—ଆନନ୍ଦର
Harshodaya ଆବିର୍ଭାବ; ଅହ୍ଲାଦର ସଞ୍ଚାର—Rise of joy.

ହଲ୍—ସଂ. ବ—ସ୍ୱରହୀନ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ; ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ—
Hal A consonant without a vowel sound.

ହଲ୍(ଲ୍) (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଭୂମି କର୍ଷଣ କରିବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Hal (l)(root) 1. To till the soil. ୨। ବିଲେଖନ କରିବା; ଗାର ପକାଇବା (ଶବ୍ଦକୋଷ)—2. To scratch.

ହଲ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧। ଦାଲାଣ; ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ ପାଇଁ
Hal ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଶସ୍ତ ଗୃହ—1. Hall. ୨ । (ନାମ) ଇଂଲଣ୍ଡର
ହଲ୍ ୟର୍କସାୟାର୍‌ର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର—2. Hull, the
ହୌଲ name of a port town in York shire.
ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବ—ହଳ—Plough.

ହଲ୍‌କରା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଡାକବାହକ; ହରକରା—
Hal-kara Post man.

ହଲ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଲହରୀ—Wave; tide. ବଣ—
Hal-kā ୧ । ଉଣାଁସିଆ; ହାଲୁକା—1. Light; not heavy. ୨। ନ୍ୟୂନ—2. Deficient, ବୈଦେ.ବ(ଅ)(ଅ—ହଲ୍‌କା =ମଣ୍ଡଳ, ବୃତ୍ତି, ପରିଧି:—ରାଜକୀୟ ବା ଶାସନବିଭାଗର ହଲକା ଅଧୀନ ଇଲାକା—Circle or jurisdiction for
ହଲକା revenue or administrative purpose.

ହଲ୍‌କାମ୍‌ରା(ରା)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. କାମେରା)—ଦାଲାଣ; ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ
Hal-kām-rd(rā) ଲମ୍ବାଗୃହ—A holl; a lang and wide
(ହଲ୍‌ଘର—ଅନ୍ୟରୂପ) room.
ହଲକାମରା ହୌଲକମରା

ହଲ୍‌ଚଲ୍(ଇତ୍ୟାଦ)—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ହଲଚଲ ଇତ୍ୟାଦ(ଦେଖ)—
Hal-chal (etc) Halachala etc. (See)

ହଲ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହଲିବା—To shake (in-
Hal-bā transitive); to swing to and fro.

ହଲ୍‌ବା(ୱା)ଇ—ପ୍ରାଦେ(ଗଡ଼ଜାତ), ବ—(ଭୁଲ-ଦ୍ର, ହଲୱାଇ)-ହାଲୋଇ;
Hal bā(wā)i ଗୁଡ଼ିଆ; ଯେ ମିଠାଇ ତିଆର କରି ବିକେ—
(ହଲୁଅଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) Confectioner.

ହଲ୍ ଚଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଦୋହଲାଇବା; ହଲାଇବା
Hal-chalāibā To shake (intransitive).

ହଲ୍‌ବେଠି (ଭେଟି)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)ବ—ପ୍ରତିବର୍ଷ ମାଫିଦାରଙ୍କ
Hal-bethi (bheti) ବା ଗଉନ୍ତିଅମାନଙ୍କ ଜମି ଚାଷ କରିବା ପାଇ ପ୍ରଜାର ଗୋଟିଏ ହଲ ମାଗଣା ଯୋଗାଇବା ବେଠି—
Ploughing by each rayat of his Mafidar's or Gauntiās land on bethi system.

ହଲ୍‌ମାର୍କ(ର୍କା)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ରୂପାର ବା ସୁନାର ବିଶୁଦ୍ଧ
Hal mārk(rkā) ଥିବାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ସୁନା ବା ରୂପା
ହଲମାର୍କା ଖଣ୍ଡ ଉପରେ ମରାଯାଇଥିବା ସରକାରୀ ଛାପା ବା ମୋହର।
ହଲମାର୍କା Hall mark on gold or silver.

ହଲ୍‌ୱା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ (ଭୁଲ, ହି. ହଲ୍‌ୱା, ଆ. ହଲ୍‌ୱା)—
Hal-wā ଘିଅରେ ଗହମ ଚୂନ ଫୁଟାଇ ତହିଁରେ ଗୁଡ଼ ବା ଅଟା
(ହଲୁଁଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭଜା ତାହା ଟିକିଏ ଲାଲ ହେଲେ ତହିଁରେ ପାଣି ଢାଳି ପରେ ମିଠା ସଂଯୋଗକରି ତିଆର କରିବା ମିଷ୍ଟାନ୍ନ; ଏକ ପ୍ରକାର ମହନଭୋଗ—Halwa; jelly made by adding water and sugar to coars wheaten flour fried in ghee.

ହଲ୍‌ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଗୋଳମାଳ କରିବା; ଗୋଳଅ
Hal-libā କରିବା—To make noise; to cause confusion.

ହଲ୍‌ହଲ୍—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ବଣ—ଗରମ—
Hal-hal Hot.

ହଲ୍‌ହଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ହଲିବା (ଅକର୍ମକ)—
Hal-halibā To shake. (intransitive).

ହଳ—ସଂ. ବ (ହଲ୍ ଧାତୁ=କର୍ଷଣ କରିବା+କରଣ ଅ)—୧ । ଭୂମି
Hala କର୍ଷଣ ଯନ୍ତ୍ର; ଲଙ୍ଗଳ—1. A plough.
[ଦ୍ର—ହଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ପାଇଁ ଲଙ୍ଗଳ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ—

ଚାଷ ସହିତ ଲଙ୍ଗଳ, ଯୁଆଳି ଓ ବଳଦ ଆଦି ସମ୍ବଳିତ କୃଷିଯନ୍ତ୍ରକୁ ହଳ ବୋଲାଯାଏ । ହଳଦ୍ୱାରା ଭୂମି କର୍ଷଣ

କରିବା ପାଇଁ ଅନେକେ ଦୁଇଟି ବଳଦ ଦରକାର; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କୃଷୀର ଗୋଟିଏ ହଳ ଅଛି, ସର୍ବଦା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୁଇଟି ବଳଦ ଦ୍ୱାରା ହଳ କୃଷ୍ଣ କଲେ ସେ ବଳଦଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ ଯାଏ। ଏଥିପାଇଁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉପଦେଶ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ହଳ ଅଛି, ସେ ହଳେ ବଳଦ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବଳଦ ପାଳିବ ଓ ସମୟାନୁକ୍ରମେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯୁଗ୍ମ ଦ୍ୱାରା ହଳ ବୁଲାଇବ। ଧାର୍ମିକ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ ହଳ ପାଇଁ ଚାରି ହଳ (୮ଟି) ବଳଦ ପାଳିବେ। ଜୀବିକାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତି ତିନି ହଳ (୬ଟି) ବଳଦ ପାଳିବେ। ନୃଶଂସ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଇ ହଳ (୪ଟି) ବଳଦ ପାଳିବ ଓ ବ୍ରହ୍ମଘାତୀ ହଳେ (୨ଟି) ବଳଦ ପାଳିବ। ଆଜିକାଲି ଦୁଇଟି ବଳଦ ଦ୍ୱାରା ଲୋକେ ହଳ ବୁଲାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ହାରୀତ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ୮ଟି ବୃଷ ଲଗାଇ ହଳ କରିବ; ଯେଉଁମାନେ ଜୀବିକାର୍ଜନ ପାଇଁ ହଳ କରନ୍ତି ସେମାନେ ୬ଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ହଳ କରିବେ। ୪ଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ହଳ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ନୃଶଂସ ଓ ୨ଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ହଳ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମହା; ଗାଈ ଲଗାଇ ହଳ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ। ଆଠଗୋଟି ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହଳକୁ ଧର୍ମହଳ ବୋଲାଯାଏ। [ଅତ୍ରିଙ୍କ ଉଦ୍ଧୃତ ହାରୀତ।] ହଳରେ ଲଗିବା ବୃଷ ଦ୍ୱାରା କେତେ ଶୃଙ୍ଖଳା ନିଷିଦ୍ଧ। ଏହା କଲେ ପ୍ରାଜାପତ୍ୟାଦି ଅଚରଣ କରିବ ଓ ଗାଈ ଦ୍ୱାରା ହଳ କଲେ ଏହାର ଦ୍ୱିଗୁଣ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ଉଚିତ (ଉଦ୍ଧୃତ ବ୍ର) (ବିଶ୍ୱକୋଷ)]। ୨। ବଳଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାହିତ ଅସ୍ତ୍ର — 2. Plough borne by Baladeba. ୩। (ବ୍ୟାକରଣ) ହକାରାଦି ସମସ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ— 3. Consonants.

যোড়া ・ हल — ଦେ. ବି—୧। (କେତେ ହଳ ଅବ ପାଇଁ) ବଳଦ ଅବ ପଶୁଙ୍କ ଯୁଗ୍ମ; ଏକ ଯୋଡ଼ା—1. A pair of animals for a plough or cart. ୨। ଦୁଇସଂଖ୍ୟକ—2. Two in number. ୩। ପଶୁ ଦମ୍ପତି—3. A couple of beasts. ୪। ପଶୁ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ଯୌନ ମିଳନ—4. Crossing or sexual intercourse of a couple of beasts. ୫। ହଳାହଳ; ବିଷ—5. Poison. (ଉ—କେବଳ ଖଳ ହଳ ଅନଳ, ସନ୍ତାପକୁ ଏ ସମାମଣ୍ଡଳ, ମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କରେ ଏ ଯେତ, ନ ହନ୍ତି ହିତ ଯେ—ପାଳକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ)। ଦେ. ବିଣ— ୧। ଯୁଗ୍ମ—1. A pair of. ୨। ଦୁଇସଂଖ୍ୟକ— 2. Numbering two. (ଯଥା—ହଳେ ବଳଦ, ଦୁଇ ହଳ ମଇଁଷି।) ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବି—ବଳଦ— Bullock; ox.

ହଳ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ହଳ; ଯୋଡ଼; ଏକତ୍ର ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା
Hala
ଦୁଇଗୋଟି ବଳଦ ବା ଯୋଡ଼ିଅ—A pair of beasts tied together.

ହଳ ଓଡ଼େ—ଦେ. ବି—ଏକ ଓଡ଼ା ବା ଏକଥର ଭୂମିକୁ ହଳଦ୍ୱାରା କର୍ଷଣ
Hala orde
এক চাষ ऐक चाष
Tilling or ploughing of a land once only. [ଦ୍ର— ଏହିପରି ହଳ ଦଓଡ଼ (ଦୋଅଡ଼); ହଳ ତିନି ଓଡ଼; ହଳ ଚାରି ଓଡ଼ ଆଦିର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ।]

ହଳକ୍—ଦେ. ବି (ପ୍ରା. ହଲ୍ଲକ୍, ସଂ ହୃଦୟ)—୧। ସାହସ—
Hala'k
হলক हलक
[ହଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ]
1. Courage. ୨। ଧୈର୍ଯ୍ୟ— 2. Patience. ବୈ'ଦେ. ବି. [ଅ, ହଲକ୍]—ଗଳାର ନଳୀ; କଣ୍ଠ—Throat.

(ଅମୁକର) ହଳ[ଲ]କ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। [କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ
Hala(l)ka paiba
হলক পাওযা हलक पाना
କରିବାପାଇଁ] ସାହସ ଉପୁଜିବା। 1. Having the boldness or courage (to undertake a particular work). (ଯଥା—ଏତେ ଡେଙ୍ଗା ଗଛରେ ଚଢ଼ିବାକୁ ମୋର ହଳକ ପାଉ ନାହିଁ।)

[ଅମୁକର] ହଳକ୍ ଶୁଖିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି. (ଅ, ହଲକ୍ = କଣ୍ଠନାଳୀ)—
Halak śukhi jiba
হলক শুখে যাওয়া हलक सूख जाना
୧। ସାହସର ଲୁପ୍ତ ହେବା; ସାହସର ଲୋପ— 1. Loss of courage for the doing of a thing. ୨। ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେବା; ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି ଘଟିବା—2. Loss of patience.

ହଳକ—ଦେ. ବି—୧। ହଳେ, ହଳଏ; ହଳକ; ଏକହଳ ବା ଏକ
Halaka
এক যোড়া एक जोड़ा
ଯୋଡ଼ା ମାତ୍ର—1. One pair only. ଦେ. ବିଣ— ଦୁଇ ସଂଖ୍ୟକ—Consisting of one pair only; numbering two.

ହଳ କକୁଦ୍—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହଳ + କକୁଦ)—ଲଙ୍ଗଳ ମୁଣ୍ଡା;
Hala kakud
ଲଙ୍ଗଳର ପଛ (ହ, ଶ)—The base or protruding lower part of a plough.

ହଳ କମା(ମେ)ଇ—ଦେ. ବି—୧। ହଳ ବୁଲାଇବା ଲୋକ ଯେଉଁ
Hala kama(me)i
হালকামাই हलकमाही
ଦିନ ହଳ ବୁଲା କାମରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ହୁଏ—1. The day on which a ploughman does not attend to his daily work of ploughing. ୨। ଦୈନିକ ହଳ ବୁଲାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ହଳିଆର ଏକ ଦିନ ପାଇଁ ଅନୁପସ୍ଥିତି—2. Absence of the plough-man for a day from his ploughing work. (ଯଥା—ଆମ ହଳିଆର ଗତ ମାସରେ ଛଅଟା ବା ଚାରି ଦିନ ହଳକମେଇ ହୋଇଥିଲା।)]

ହଳ କମା(ମେ)ଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ଦିନ ହଳ ବୁଲାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ
Halakama(me)i kariba
হালকামাইকরা हलकमाइकरना
ଅନୁପସ୍ଥିତ ହେବା—To be

absent from ploughing work for a day.

ହଳ କର—ଦେ· ବ (ସଂ ହଳ+କର=ଟିକସ; ସଂସ୍କୃତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟର
Hala kara ଅଧୁନିକ ବ୍ୟବହାର)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲଙ୍ଗଳ
ହালকর ହଲକର ଉପରେ ବସାଯିବା ଟିକସ—
A tax assessed on every plough.

ହଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଳ ବୁଲାଇବା; ଲଙ୍ଗଳଦ୍ୱାରା ଚଷ କରିବା.
Hala kariba To plough land
হালকরা ହଲକରନା, जोतना

ହଳ କର୍ମ—ସ.ବ (ହଳ+କର୍ମ)—ଯେଉଁରେ କୃଷି କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ;
Hala karma କୃଷିକର୍ମ—Agricultnre; the act of ploughing.

ହଳକା—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହଲ୍‌କା=ଚକ୍ର, ମଣ୍ଡଳ; Circle)—
Halaka ୧ । ଶାସନ ସୌକର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଏକ
এলাকা हलका କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଅଧୀନ ଇଲାକା-
1. An administrative circle under a public officer; jurisdiction of an officer. ୨ । ହାତୀଦଳ—2. A herd of elephants. ୩ । ସେନାଦଳ—3. A body or company of soldiers. ୪ । ଅଶ୍ୱାଦିଙ୍କର ଗଳବେଷ୍ଟନୀ— 4. Halter (put round the neck of a horse.) ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ମାଛର ପାଣି ଉପରୁ ଶୂନ୍ୟକୁ ଡେଇଁଲାବେଳେ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ବୃତ୍ତାକାର ଲହରୀ— The circnlar wave produced by a fish when it springs up from water.

ହଳକାବନ୍ଦୀ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ତାଲୁକା ବା ହଳକା
Halaka bandi ଗଠନ—Formation of groups
এলাকাবন্দি हलकाबंदी or villages into circles.

ହଳ କାମ—ଦେ. ବ (ହଳ+କାମ)—ହଳକର୍ମ; ହଳ ଚଷ କର୍ମ—
Hala kama Agriculture; ploughing
চাষের কাজ हल काम operations.
(ଉ—ହଳ କାମ ସାରି ଚଷା ମହା ଆନନ୍ଦରେ, ନାନା-ରଙ୍ଗେ ଗୀତ ଗାଇ ବାହୁଡ଼ଇ ଘରେ—ମଧୁସୂଦନ-ଛନ୍ଦମାଳା ।)

ହଳକାର—ଦେ, ବ—ହୋଲ୍‌କାର; ଇନ୍ଦୋର ରାଜ୍ୟର ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ
Halakara ରାଜାଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି— The family
হোলকার होलकार title of the Ruling Chief of the Indore state; Holkar.

ହଳକା[କୁ]ହଳ—ଦେ. କ୍ରି· ବିଣ—ହଳ ହଳ କରି; ଏକ ହଳ
Halaka(ku)hala ଲେଖାଏଁ—In pairs, by
এক এক যোড়া जोड़ा जोड़ा pairs.
[ଯଥା—ପୁଲିସ ଗାଆଁବାଲାଙ୍କୁ ହଳକାହଳ ବାନ୍ଧି-ପକାଇଲେ ।]

ହଳଗ୍ରାହୀ—ସ·ବ. ପୁଂ. (ହଳ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ; ୧ମା ୧ବ)—
Halagrahi ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଳ ବୁଲାଇବା ପାଇଁ ଲଙ୍ଗଳର ମୁଠା ହାତରେ ଧରେ—Ploughman.

ହଳଚଲ [ଚଅଲ, ଚହଲ]—ଦେ· ବିଣ [ହିଂ. ଡୋଲନ; ଓ ହଲିବା ଓ
Halachal(cha-al; chahal) ସଂ ଚଳ୍ ଧାତୁରୁ]—
হলচল, নড়চড়া हलचल ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ—1. Moved to and fro. [ଉ—ଚେଳି କାନିରେ ପଡ଼ିଲେବ ହଳଚଲ ହେବାର ତୁହେ—ଫକୀରମୋହନ—ଳେମ୍ବଳ ।]—୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଗମନଶୀଳ; ଚଗଲ୍‌ବଗଲ—2. Moving to and fro. ୩ । ଖଳବଳ; ଅସ୍ଥିର—3. Restless ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାର ବା ସ୍ଥାନର ବା ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—4 [figurative] Going beyond prescribed limits or rule or place. ଦେ· ବ—୧ । ଅସ୍ଥିରତା—1 Restlessness. ୨ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ—2· Transgression of any rule. ୩ । ବିଚଳନ—3. Shaking.

ହଳଚଲ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି=୧ । ଅସ୍ଥିର ହେବା—1. To be
Halachala heba restless. ୨ । ମତକୁ ସ୍ଥିର
ହଳଚଅଲ ହେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ ନ ରଖିବା—2. To be
ହଳଚହଲ ହେବା } fickle not to be
নড়চড়া হওয়া हलचल होना constant.
୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଗମନ ହେବା; ଚଗଲ୍ ବଗଲ ହେବା—3. To move to and fro. ୪ । [କଥାରୁ] ବିଚଳିତ ହେବା—4. To deviate [from one's promise] ୫ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ]—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମାକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ବା ନିୟମକୁ ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରିବା—5[figurative] To go beyond the prescribed limit; rule or place. (ଯଥା—ସରକାର ଯେଉଁ ନିୟମ ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ତିଳେ ହଳଚଲ ହେବାର ଜୋ ନାହିଁ ।)

ହଳଚଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ସ୍ୱଭାବତଃ ଅସ୍ଥିର—
Halachalia 1. Restless by nature ୨ । ଯେଉଁ
ହଳଚଅଲିଆ } —ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟକ୍ତି କଥାର ସତ୍ୟରୁ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ
ହଳଚହଲିଆ } ବିଚଳିତ ହୁଏ—2. Deviating from one's word or promise.
ହଳଚଲେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ୩ । ଅସ୍ଥିରମନା—3. Fickle-mind-
ହଳଚଅଲେଇ } ed. ୪ । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ—
ହଳଚହଲେଇ } 4. Constantly changing.
অস্থির हलचलिया

ହଳ ଚିନା—ଦେ· ବ—ଦେ ବ—ହଳକର [ଦେଖ]—
Hala china Hala kara [See] (ଉ—

—ହାରୁ ବଦନ ଦେଇ ଅଣଇ ସର୍ବାଙ୍ଗ,
ଭଣ୍ଡ ହଳଟଳ ହୋଇ ବେଠି ସବୁ ଛାଡ଼େ ଆଗ—
ସୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହଭୂଷଣ ।]

ହଳଜୀବୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—କୃଷିଦ୍ୱାରା ଜୀବିକାନିର୍ବାହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; କୃଷକ—
Hala jibi An agriculturist.

ହଳ ଟହ(ଟ)ଳ୍—ଦେ. ବି (ସଂ. ଦୋଳ ଓ ଧା—ଟହଳ୍=ଭ୍ରମଣ)—
Hala ṭaha(a)l ୧ । ଯା ଆସ; ଇତସ୍ତତଃ ଭ୍ରମଣ କରିବା—
(ହଳଟଳ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Walking to and fro;
এদিক সেদিক ঘুরা हलाटहल sauntering.
୨ । ଲଙ୍ଗପଙ୍ଗ; କାର୍ଯ୍ୟ ବା ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥାଇ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା; ଲଙ୍ଗରପଙ୍ଗର ହେବା—2. Walking to and fro without any necessity; idle saunter.
ଦେ. ବିଣ—ବୃଥା ଇତସ୍ତତଃ ଗମନଶୀଳ—Moving to and fro; idly sauntering.

ହଳ ଟହ(ଟ)ଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ— ୧ । ବୃଥା ଇତସ୍ତତଃ ଯା ଆସ
Hala ṭaha(a)lia କରୁଥିବା—1. Moving to and fro.
(ହଳଟଳିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ବିନା ପ୍ରୟୋଜନରେ ଇତସ୍ତତଃ
ହଳଟହଳେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ ଯାଉଥିବା ଆସୁଥିବା— 2. Walking
ହଳଟଳେଇ } to and fro without any
যে এদিক্ সেদিক্ বৃথা ঘুরে বেড়ায় necessity. ୩ । ବୃଥା
हलटहलकरनेवाला ଗଳ୍ପଗୁଜବରେ ସମୟ କ୍ଷେପଣକାରୀ—
3. Idly sauntering away time; wasting time by idle saunter.

ହଳଣା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବି—୧ । ବଡ ପଲମ—1. Big
Halaṇā earthen pan. ୨ । ଗୁଡ଼ିଆ ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ମୁଢ଼ି ପାଇଁ ଅଉଟେଇ ଚାଉଳକୁ ଲୁଣପାଣିରେ ବଗୁରାଇ ଚୁଲି ଉପରେ ଉଷୁମାଏ ।—2. The deep earthen pot in which a confectioner heats the salted rice on the oven for preparing Murdhi (fried rice).

ହଲ(ଲା)ଣ୍ଡ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଇଉରୋପରେ ରାଜ୍ୟ ବିଶେଷ—
Hala(lā)nd Holland, a kingdom of Europe.
হলণ্ড [ବି—ଏହାର ପୂର୍ବରେ ଜର୍ମାନି, ପଶ୍ଚିମରେ ଓ
हलंड ଉତ୍ତରରେ ଉତ୍ତର ମହାସାଗର, ଦକ୍ଷିଣରେ ବେଲ୍ଜିଅମ୍ ଓ ଜର୍ମାନି । ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଆମଷ୍ଟାରଡ଼ମ୍ । ଏ ଦେଶର ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ସମୁଦ୍ରର ଜଳ ଅପେକ୍ଷା ନୀଚ ଥିବାରୁ ବନ୍ଧ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ର ପାଣିକୁ ଅଟକାଇ ରଖାଯାଇଅଛି । ଏହି ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଓ ଭାଷାକୁ 'ଡଚ୍' (Dutch) ବୋଲାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ (୧୯୪୦ ରେ) ଜର୍ମାନୀ ଏହାକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିଅଛି ।

ହଳ ଦଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଈଷ—The beam of a
Hala daṇḍa plough.

ହଳଦା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣର କାଷ୍ଠବିଶିଷ୍ଟ
Haladā ମାଲତୁଲ୍ଲ ଅରଣ୍ୟ ତରୁ—Dispyros
हलद्दु Montāna (tree). [ବି—ଏହାର କାଠରେ ଚକା ଓ ଖଟ ଆଦି ହୁଏ ।]

ହଳଦା(ଦେ)ଇବା—ଦେ: କ୍ରି—ହଳଦିଆରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜିତ କରିବା—
Haladā(de)ibā To dye yellow. (ଉ—ଆଉ ଯେଉଁ
হলদে রঙ্ করা ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହଳଦାଇ ଦେଲ—ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି
पीला करना ଚକ୍ଷୁ ଆଣି ।—ଭିକାରୀ. ଲାଅକୁଆ ବାହା ।

ହଳଦି(ଦୀ)—ଦେ. ବି—[ସଂ. ହରିଦ୍ରା, ହଳଦୀ (ଗ୍ରାକକର୍ଷଣ୍ଡି)—
Haladi(dī) ସ୍ତ୍ରୀ—ହଳଦୀ] —ହରିଦ୍ରା (ଦେଖ)—
হলুদ हलदी Haridrā (See).

ହଳ(ଲ୍)ଦି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି. ହଳଦି—
Hala(l)di Turmeric; Corcuma Longa.
(Kirtikar). ଦେ. ବି (ନାମ) ମେଦିନୀପୁରର ନଦୀବିଶେଷ—Name of a river in Midnapur. [ବି—ଏହା ହୁଗୁଳି ବା ଭାଗୀରଥୀ ନଦୀର ଉପନଦୀ । ଏ ଉପନଦୀ କସାଇ ଓ ଟେଙ୍ଗରାଖାଲ ନାମ ନଦୀଦ୍ୱୟର ସଂଯୋଗରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ ରୂପନାରାୟଣ ନଦୀ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ରସୁଲପୁର ନଦୀ ସହିତ କେନାଲ ଦ୍ୱାରା ଏହା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି—ବିଶ୍ୱକୋଷ)

ହଳଦିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହରିଦ୍ରାଭ)—୧ । ହରିଦ୍ରାବର୍ଣ୍ଣବିଶିଷ୍ଟ—
Haladiā 1. Yellow. ୨ । ହରିଦ୍ରାରଞ୍ଜିତ—2 Dyed
হলদে with turmeric. ୩ । ହଳଦିସ୍ୱାଦଯୁକ୍ତ—
पीला 3. Having the taste of turmeric.
୪ । ଯେଉଁ ତିଅଣରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମିତ ହଳଦି ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ହଳଦି ଦିଆଯାଇଥାଏ — 4. (Curry) In which more than the requisite quantity of turmeric has been administered. (ଉ— ବଇଗଣ । ଲୁଣ ଦେଲି ଲଙ୍କେଇ, ଭାଜଣ ହେଲା ହଳଦିଆ, ଶୁଙ୍ଗ ଦେଲି ବାଇଗଣ—ଶିଶୁ ଗୀତ ।) ୫ । (ସଂ ହଳ+ଦା ଧାତୁରୁ)—ଯେଉଁ ଜମିକୁ ହଳ ବଳା ଯାଇଥାଏ; ଯେଉଁ ଜମିରେ ହଳ ବୁଲିଥାଏ; ହଳଦ୍ୱାରା କର୍ଷିତ—Ploughed land.
ଦେ. ବି (ସଂ ହରିଦ୍ରା)—୧ । ପୀତକାମଳ ରୋଗ—
1. Jaundice. [ବି—ଏହି ରୋଗରେ ଆଖି, ଦେହର ଚର୍ମ, ମୂତ୍ର ଓ ପୁରୀଷ ହରିଦ୍ରାଭ ଦେଖାଯାଏ । ରୋଗୀ ଯେଉଁଆଡ଼କୁ ଚାହାନ୍ତି ସେ ଜଗତର ସବୁ ପଦାର୍ଥ ତାଙ୍କୁ ହଳଦିଆ ଦେଖାଯାଏ ।] ୨ । (ନାମ) ଖୋରଧାର ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ—2. The name of a village in Khurda. [ବି—ଏଠାରେ ଉତ୍କଳର ରାଜବଂଶୀୟ 'ଭଞ୍ଜ' ଉପାଧିଧାରୀ ଗୃହଏ ଋଢ଼ିଙ୍କ ବାସ କରନ୍ତି ।] ୩ । (ସଂ. ହଳ+ଦା ଧାତୁରୁ]—ଜମିକୁ ହଳ ଦେବା ବା ଜମିରେ ହଳ ବୁଲାଇବା କର୍ମ—3. The ploughing of a field.

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ ପଙ୍‌କ୍ତିର ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ପଙ୍‌କ୍ତିର ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ପଙ୍‌କ୍ତିର କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ପଙ୍‌କ୍ତିର ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା— 'ଗାଈ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଇ' ଖୋଜିବେ; 'ମୂଢ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ, 'ବଂଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଖୋଜିବେ, 'ଅଗଁ୍ୟା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଜ୍ଞା' ଦେଖିବେ; ଅଲବତ' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବତ୍' ଦେଖିବେ

ପ୍ରାଦେ(ପୁରୀ)ବି—ଓଲାଉଠା; ବିସୂଚିକା—Cholera.

ହଳ(ଳ୍)ଦିଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହଳଦିଆ (ଦେଖ)—
Hala(l)diā Haladiā (See)

ହଳଦିଆ ଗର୍‌ଗର୍—ପ୍ରା ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ହଳଦି ଗର୍‌ଗର୍
Haladiā gar-gar (ଦେଖ)—Haladi gar-gar (See)

ହଳଦିଆ ଜୁଆର—ଦେ॰ ବି—ବସନ୍ତ ଋତୁରେ ଚିଲିକାରେ ହେବା
Haldiā juāra ଅଳ୍ପ ଜୁଆର—Low flow tide appearing in the Chilka lake during spring.

ହଳଦିଆ ଜୁଇ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହେମ ପୁଷ୍ପିକା)—ହେମ ପୁଷ୍ପିକା; ବିରଦ୍ରାଭ ଜୁଇ ଫୁଲ—Jasminum Hunile.
Haladiā jui
ସ୍ୱର୍ଣଜୁଇ ସୋନଜୁହୀ, ଗୁଭୁହୁ

ହଳଦିଆ ତେଲି—ଦେ. ବି—(ଏମାନେ ହଳଦିର ବ୍ୟବସାୟ ଓ କୃଷି
Haladiā teli କରୁଥିବାରୁ)—ତେଲି ଜାତିର ଶାଖାବିଶେଷ—
ହଲୁଦେ তিলি A subsection of the Teli caste.
କୋହରୀ [ଦ୍ର—ଏମାନେ ବୈଶ୍ୟ । କୃଷି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ଏମାନଙ୍କର କୌଳିକ ବ୍ୟବସାୟ । ହଳଦି ଚାଷ କରୁଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କର ହଳଦି ମୁଦ୍ରା ସନ୍ତକ । ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚୁର ଧନ ଅର୍ଜନ କରି ଧନୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ 'କୁବେର ପୁତ୍ର' ନାମରେ ଅଭିହିତ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଏମାନେ ବୋଇତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚୁର ଧନ ଅର୍ଜନ କରି ଧନକୁବେର ଆଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ଦର୍ପଣୀ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରାଚୀନ ତେଲିରାଜାମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଗଡ଼ ଥିଲା, ତାହାର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଏଥିର ସାକ୍ଷୀରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଅଛି । କୋଣାର୍କ ନିକଟରେ ଥିବା 'ତେଲିକୁଦ' ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ବିଭବର ଅନ୍ୟତମ ସାକ୍ଷୀ । ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯେଉଁ ଛତିଶା ନିଯୋଗ ଅଛନ୍ତି, ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଧୂପ ସମୟରେ ମଶାଲ ଧରିବା ତେଲିମାନଙ୍କର ନିଯୋଗର କର୍ମ ଅଟେ । ପୂର୍ବେ କୋଲୁମାନେ ତେଲ ପେଡ଼ି ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରକୁ ତେଲ ଯୋଗାଉ ଥିଲେ ଓ ତେଲିମାନେ ମଶାଲ ଧରିବା ସେବା କରୁଥିଲେ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ରାଜ ଦରବାରରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଜମି ଓ ଶାଢ଼ି ମିଳୁଥିଲା ।

ତେଲିମାନଙ୍କର କେତେକ ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ରାଜଦରବାରରୁ ମହାପାତ୍ର, ସୁବୁଦ୍ଧି, ପୃଷ୍ଟି (ପୁଷ୍ଟି) ଓ ଷାଣି ପ୍ରଭୃତି ଉପାଧି ମିଳିଥିଲା । କୌଣସି କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏମାନଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିଶ୍ରାଦ୍ଧ ଓ ହୋମାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ଘରେ ଜଳଯୋଗ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଦେବାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛନ୍ତି ଓ ଅଭ୍ୟାଗତମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନାଦି ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ମଧ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଥରେ ଓଡ଼ିଶା ମହାରାଜ ଖୋର୍ଦ୍ଧାଠାରୁ ପୁରୀକୁ ବିଜେ କରିବା ସମୟରେ ଦେଖିଲେ ଯେ, କୋଲୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ କୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ରତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ହେତୁରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରକୁ ତେଲ ଯୋଗାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ମହାରାଜ ବାରଣ କଲେ ଓ ଯେଉଁମାନେ ମଶାଲ ଧରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ତେଲ ପେଡ଼ିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ସେହି-ଦିନଠାରୁ ତେଲିମାନେ ତେଲ ପେଡ଼ି ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରେ ମଶାଲ-ଧରି ସେବା କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ଏମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେତେକ ତେଲି ବଙ୍ଗ, ତେଲିଙ୍ଗ ଓ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରି ରହିଅଛନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରାଥମିକ ବସତି ହୋଇଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ତେଲି କୁହାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ ଓ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ବାସ କରୁଥିବା ତେଲିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ।—ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏମ୍.ଏ]

ହଳଦିଆ ପତ୍ର—ଦେ. ବି—(ସଂ ହରିଦ୍ରା+ପତ୍ର)—ବାଲ୍ୟବିବାହିତା
Haladiā patra କନ୍ୟାର ପିତୃ ଗୃହରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ହେଲେ ଯେଉଁ ହଳଦିବୋଳା ତାଳ ପତ୍ରରେ ଏ ସମ୍ବାଦ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଗୃହକୁ ପ୍ରେରିତ ହୁଏ—A palm leaf besmeared with turmeric paste in which the news of the first menses of a girl-wife staying at her father's house before puberty is written and sent to her husband's family.

ହଳଦିଆ ପତ୍ର ପଠାଯିବା (ହବା)—ଦେ କ୍ରି—ବାଲ୍ୟ ବିବାହିତା କନ୍ୟାର
Haladiā patra pathā jibā ପିତୃ ଗୃହରେ ପ୍ରଥମ ରଜୋଦର୍ଶନ ହେଲେ ଏହି ସମ୍ବାଦ ହଳଦିଲଗା ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖାଯାଇ, ପିତୃଗୃହରୁ ସ୍ୱାମୀଗୃହକୁ ପ୍ରେରିତ ହେବା—The sending of news of the first menses of a girl-wife by her father's men by means of a palm leaf dyed with turmeric, to her husband's place.

ହଳଦିଆ ବସନ୍ତ—ଦେ. ବି.—୧ । ହଳଦି ବସନ୍ତ (ଦେଖ)—
Haladiā basanta 1. Haladibasanta (See)
ହଲুদেবসন্ত हल्दीबसन्त ୨ । ବର୍ଷାୟୁ ଶ୍ୱେତ ଶାକବିଶେଷ—
2. A kind of annual pot herb.
[ଦ୍ର—ଏହା ଉଙ୍କାକୋଠା, ଉଗା କାନ୍ଥ ଓ ଇଟାଘାଟରେ ଜନ୍ମେ । ଏଥିର ଫୁଲ ଶ୍ୱେତ ଓ ହଳଦିଆ; ଫୁଲର ଦୁଇଟା ବଡ଼ ଓ ଦୁଇଟା ଶ୍ୱେତ କେଶର ଥାଏ । ଏ ଗୁଳ୍ମର ଡାଙ୍ଗ ରୁଚି ମସିଣା ।]

୧	ଇ	ଉ	ଋ,ୠ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇୟ	ଉଅ	ଋ
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ	ଇଅ	ଔ	ଣ୍ଟ

ହଳଦିଆ ବେମାର (ରୋଗ)—ଦେ. ବି—ପିତ୍ତକାମଳ ରୋଗ—
Haladiā bemāri (roga) Jaundice.
হলুদেরোগ पांडु

ହଳଦିଆ ଭଞ୍ଜ—ଦେ.ବି—ପୁରୀଜିଲ୍ଲା'ର ଖୋର୍ଧା ସବଡିଭିଜନ୍‌ର ହଳଦିଆ
Haladiā bhañja ଗ୍ରାମବାସୀ ଭଞ୍ଜ ଉପାଧିଧାରୀ କ୍ଷତ୍ରିୟ—
A Kshatriya of the Bhanja family of Haladia village in Khurda Sub-division of Puri district.

ହଳଦିଆ ମାଗୁରା—ଦେ. ବି—ମୋଟା ଧାନ୍ୟବିଶେଷ—
Haladiā māgurā A species of yellow-chaffed paddy growing where water stands throughout the rainy season.
[ଦ୍ର—ବର୍ଷା ଋତୁ ଯାକ ଯେଉଁ ବିଲରେ ପାଣି ଜମା ହୋଇ ରହେ, ସେ ବିଲରେ ଏ ଧାନ ଫସଲ ହୁଅଇ।]

ହଳଦିଆ ଶାଆଳ (ଶାଳ)—ଦେ. ବି—ହଳଦିଆ ବର୍ଣ୍ଣ ଶକଳୀ ମତ୍ସ୍ୟ—
Haladiā śā-ā̄la [śāla] A big variety of śāla fish.
হলদেশাল शालमछली

ହଳଦ ଉ(ଓ)ପାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ବୋଲା ଯାଇଥିବା
Haladi u(o)pārdibā ବଟା ହଳଦ ଟିକିଏ ଶୁଖିଯିବା ପରେ ସେହି ଲେପକୁ ହାତରେ ମଳିକରି ଦେହରୁ ଛଡ଼ାଇ ଦେବା—To scrape or rub off the dried turmeric paste from the body.
[ହଳଦ ଉ(ଓ) ପଡ଼ା—ବି. ରୂପ] after it dries up a little.
হলুদমুছিয়েফেলা हलदीछुड़ाना

ହଳଦ କାଠୁଆ—ଦେ. ବି—୧। ଯେଉଁ କାଠର ପାତ୍ରରେ ବଟା ହଳଦ
Haladi kāṭhuā ରଖାଯାଏ—1. A cup-shaped wooden pot used for keeping turmeric paste for use.
হলুদের বারকোষ कठमाली
୨। (ନାମ) ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ କେଦାରଗୌରୀ ନାମକ ଜଳକୁଣ୍ଡର ଉତ୍ତର ପାଖରେ ଥିବା ଈଷତ୍ ହଳଦିଆ ଜଳ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡ—2. Name of a spring-water-tank adjoining the Mukteśwara temple in Bhubaneśwara. [ଦ୍ର—ଏହା ମୁକ୍ତେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦେଉଳର ପଶ୍ଚିମକୁ ଲଗିଛି। ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଏଥିରୁ ବୋହିଯିବା ପାଣି (ଯାହା କେଦାରଗୌରୀ କୁଣ୍ଡରେ ଯାଇ ପଡ଼େ) ଅତି ନିର୍ମଳ ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ; କିନ୍ତୁ ଏ କୁଣ୍ଡର ପାଣି ହଳଦିଆ ଓ ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ।]

ହଳଦ କୋଡ଼ି—ଦେ. ବି—ହଳଦ କିଆରି କୋଡ଼ିବା ନିମନ୍ତେ
Haladi korḍi ଏକ ଇଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ଥବିଶିଷ୍ଟ କୋଡ଼—A narrow spade for loosening earth between two rows of plants in the turmeric field.
হলুদতোলাকোদাল हलदीकोड़ी

ହଳଦ ଗରଗର (ଗର୍ଗର୍; ଗାରୁ ଗାରୁ)—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ହରିଦ୍ରା ଓ
Haladi gara gara (gargar, gāru gāru) ଜର୍ଜ୍ଜର)—
হলুদেগবগব্ हलदीहलदी ୧। ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ହଳଦ ବୋଲା ହୋଇଥିବାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହଳଦିଆ ଦେଖା ଯାଉଥିବା (ଦେହ)—1. Excessively annointed with turmeric paste. [ଉ—ହଳଦି ଗରଗର, ଦଶୁଚ କଳେବର—ଚଉପଦୀ] ୨। ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ରଞ୍ଜିତ—2. Excessively dyed with yellow. [ଦ୍ର—ହଳଦ ଲଗାଇଥିବା ପିଲାଙ୍କୁ କାଖେଇବା ଓ ହରିଦ୍ରାରଞ୍ଜିତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନାଦି କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଓ ଦେହତା ହଳଦ ଗରଗର ହୋଇଥାଏ।]

ହଳଦ ଗୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଡା)—ଦେ. ବି—ଚୂର୍ଣ୍ଣୀକୃତ ହଳଦ—Turmeric
Haladi gunda(ṇḍā) powder.
হলুদগুঁড়ো हलदीबुकनी

ହଳଦ ଗୁଣ୍ଡା(ଗୁଁଣ୍ଡା)—ପ୍ରାଦେ (ଦେଶୀଅଳ) ବି—ବିବାହାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ
Haladi gundā(gunrdā) ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରେରିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ଗୁଆସହିତ ଦିଆଯିବା ହଳଦ ଗୁଣ୍ଡା—Turmericpowder sent with areca nuts to relations for invitation for marriage and other social festivities. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ ଗୁଆଗୁଣ୍ଡା ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି।]

ହଳଦଗୁଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ହଳଦିଆ ଧାନ୍ୟବିଶେଷ—Name of
Ha ladi gundi yellow variety of paddy.
হলদেগুঁড়ি ধান [ଦ୍ର—ଏହାର ଚାଉଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ।]

ହଳଦି ଘାଟ(ଟି)—ଦେ. ବି (ନାମ)—ରାଜପୁତାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମେବାରର
Haladighāṭa(ṭi) ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗିରିପଥ ଓ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର—Name of a famous mountain pass and battle-field in Mewar. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ରାଣା ପ୍ରତାପସିଂହ ଅକବରଙ୍କ ସେନାପତି ମାନସିଂହଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ। ପ୍ରତାପଙ୍କ ଘୋଡ଼ା ଆହତ ହେବାରୁ ଅକବରଙ୍କ ପକ୍ଷାବଲମ୍ବୀ ପ୍ରତାପଙ୍କ ଭାଇ ଶାକ୍ତସିଂହ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଘୋଡ଼ା ଦେବାରୁ ପ୍ରତାପ ପଳାଇଗଲେ ଓ ପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟୀ ହୋଇ ମେବାର ରାଜ୍ୟକୁ ଜୟ କରି ଉଦୟପୁରରେ ୧୫୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ।]

ହଳଦ ଠେସିବା—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ୍ଧ) କ୍ରି—ହଳଦକୁ ବାଟିବା ବା ଗୁଣ୍ଡ
Haladi ṭhesibā କରିବା—To make powder or paste of turmeric.

ହଳଦ ତେଲ—ଦେ. ବି—ହଳଦ ମାଲିସା (ଦେଖ)
Haladi tela হলুদতেল हलदीतेल Haladimālapā (See).

ହଳଦ ପାଣି—୧। ବଟା ହଳଦମିଶ୍ରିତ ଜଳ—1. Water mixed
Haladi pāṇi with turmeric paste.
হলুদ জল ୨। ବିବାହାଦିରେ ବିଶେଷ ଦିନ ଲୋକଙ୍କର
हलदी पानी

ହଳଦ ମିଶା ପାଣିରେ ସ୍ନାନରୂପ ଉତ୍ସବ—2. A festive bath with water mixed with turmeric paste on the last day of Chandana jātrā. ୩। କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ବର ପକ୍ଷର ଓ କନ୍ୟା ପକ୍ଷର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ହଳଦମିଶା ପାଣିରେ ସ୍ନାନ ଉତ୍ସବ— 2. A festive bath with water mixed with turmeric paste during the marriage in Kshatriya families.

ହଳଦ ପାଣି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘରଛପର ଶେଷରେ ଅମ୍ବ Haladi pāni debā ଡାଳକୁ ହଳଦପାଣିରେ ବୁଡାଇ ହଳୁଦ ଜଲ ଛିଟାନ ଚାଳରେ ଛିଞ୍ଚିବା। ଓ ପରେ ସେହି ପାଣିକୁ ଘରମାନଙ୍କରେ ଛିଞ୍ଚି ସେହି ଅମ୍ବ ଡାଳକୁ ଚାଳରେ ଖୋସିଦେବା—To sprinkle turmeric water with the help of a mango twig on the eaves of a newly thatched house.

ହଳଦ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ମୃତବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦଶାହ Haladi pānire gorda dhoibā ଦିନ ଅସ୍ଥି କ୍ଷୌର (ହଳଦିଆ ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) କୁଟୁମ୍ବଙ୍କର ହଳୁଦ ଜଲେ ପା ଧୋୟା ଘାଟରୁ ଆସି ଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରରେ ହଳଦମିଶା ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା—(Kinsmen) To wash the feet on the tenth day of a person's death after coming back form the bathing ghat at the sudder door of the deceased. ପ୍ରାଦେ—(ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଜୋଇଁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଶ୍ୱଶୁରଘରକୁ ଯିବା (ସେତେବେଳେ ହଳଦ ପାଣିରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧୁଆ ହେବାରୁ)—(a son-in-law) To go to his father-in-law's house for the first time (where he washes his feet with turmeric water).

ହଳଦ ବଟା—ଦେ ବି [ଦେହରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ବା ଡାଲଣରେ Haladi batā ପକାଇବା ପାଇଁ] ଖଣ୍ଡ ହଳଦକୁ ପାଣି ମିଶାଇ ହଳୁଦ ବାଟା पीसा हलदी ବାଟିବା— Bruising of turmeric into paste for anointing the body or for curry.

ହଳଦ ବସନ୍ତ—ଦେ· ବି (ସ. ହରିଦ୍ରା ଓ ବସନ୍ତ)—୧। ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗର Haladi basanta ପାଟ ଲୁଗା—1. Yellow silk cloth.

ହଳଦେବସନ୍ତ / ବସନ୍ତବୌରୀ / ବେନେବଉ / ବସନ୍ତବଉଟି / ହଲୁଦାବସନ୍ତ / পাপিয়া

पीला रेशम कपड़ा

୨। ବର୍ଣ୍ଣନାଶିଳ୍ପ ଶାଖାଚ୍ଛୁଞ୍ଚ ବର୍ଗର ହଳଦିଆ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—2. Barllet bird.

[ବି—ଏମାନେ ତିନି ପ୍ରକାରର—

୧। ବଡ଼ ହଳଦବସନ୍ତ—ଶରୀରରେ ୧୨ ହଳଦୀବସନ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳ; ଏମାନଙ୍କ ଦେହ ବୋଲା ହଳଦିଆ ଓ ବେକଠାରୁ ମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଲାର କଚଳକଚଳା। ଏମାନଙ୍କର ଧ୍ୱନି ଓଡ଼ିଆରେ "ସୀତା। କୋକ ଲେ।" କୁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ "ଗୃହସ୍ଥେର ଖୋକା ହଉକ୍" ବାକ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଜନକ ମନ୍ଦିରରେ ସୀତା ଏହି ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଦେଖି ହଳଦ ଲଗାଇବା ବେଳେ ଭାରି ଅଳିଅଳି ହୋଇ କାନ୍ଦିବାରୁ ମୁହୁଁରୁ ଏ ପକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଧରି ଆଣିଦେଲା ଓ ଏ ପକ୍ଷୀକୁ ସୀତା ଧରିବାରୁ ତାଙ୍କ ହାତର ହଳଦ ଓ ଆଖିର କଜଳ ଯଥାକ୍ରମେ ଏହାର ଦେହରେ ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଗିଯିବାରୁ ଏହାର ବଂଶଧର ମାନେ ଏହି ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କଲେ। ଏ ପକ୍ଷୀ "ସୀତା। କୋକ ଲେ।" ଏହି ଧ୍ୱନି କରି ସୀତାଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ଦେବାରୁ ସୀତା ତୁନି ହୋଇଗଲେ। ଏହାର ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ଡାକ "କୁକ୍ କୁକ୍ କୁକ୍"—Cyanops Asiatica.

୨। ଛୋଟ ହଳଦବସନ୍ତ—ଲମ୍ବ ୮ ଅଙ୍ଗୁଳ; ଚଞ୍ଚୁ କଳା, ମୁଣ୍ଡ କୃଷ୍ଣାଭ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଘରେ ছোটবসন্তবউটি গয়লাস্বড়ী "କୁକ୍ କୁକ୍ କୁକ୍।" Antholoema Halmato cappalia.

୩। ଏହା ଲମ୍ବରେ ୧୩।୧୪ ଅଙ୍ଗୁଳ, ଘରସଂଲଗ୍ନ ଓ ବଡ଼ ଫଳ ଖାଏ। ଏହାର ଡାକ "କୁଟୁର୍ କୁଟୁର୍।" Thereiceryx Zeylanicas]

ହଳଦ ବାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖଣ୍ଡ ହଳଦକୁ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ଶିଳରେ Haladi batibā ବାଟି ଲେପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା— ହଳୁଦ ବାଟା हलदी पीसना To bruise turmeric into paste.

ହଳଦ ବେଶ(ସ୍ୱ)ର—ଦେ, ବି—ଡାଲଣରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ Haladi besa(swa)ra ବଟା ହଳଦ ବା ଗୁଣ୍ଡ। ହଳଦ ଓ ହଳୁଦ ବାଟନା तरकारीका पीसा मसाला ସୋରିଷ-ବଟା ବା ଗୁଣ୍ଡ।—Turmeric and mustard paste on powder used in preparing curry.

ହଳଦ ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ବହଳ କରି ବଟା ହଳଦ Haladi bolibā ଲେପିବା—To anoint the ହଳୁଦ ମାଖା हलदी लगाना body thickly with turmeric paste.

ହଳଦ ମଳ(ଲୁ)ଖୁ(ଖୁ)ଣ୍ଟି (ସ ହରିଦ୍ରା+ମଳ+ଖଣ୍ଡ)—ଦେହରେ Haladi mala(lu)ku(khu)ti ବଟା ହଳଦ ହଳୁଦେର ଛାଲ हल्दी मैल ବୋଳା ହେବା ପରେ ତାହା ଶୁଖିଗଲେ ଦେହରୁ ହାତ ଘଷି ତାହାକୁ ଓଦାଡ଼ିଲେ ଦେହରୁ ଝଡ଼ିପଡ଼ିବା ମଳମିଶ୍ରିତ ହଳଦ—Dried rolls of turmeric paste rubbed off from the body of a person who has been anointed with turmeric paste.

ହଳଦ ମାଲସା—ଦେ.ବି (ସନ୍ତର)—ଦେହରେ ଲଗାଇବା ଓ ଡାଲଣରେ Haladi mālapā ବ୍ୟବହୃତ ହୁଇଟି ପଦାର୍ଥ ହରିଦ୍ରା ଓ ହଳୁଦତେଲ हल्दीतेल ତେଲ—Turmeric

paste and oil used in curry and to anoint on the body.

ହଳଦ ମୁର୍କୁଟି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଳଦ ମଳକୁଟି (ଦେଖ)—
Haladi murkuti Haladi malakuti (See)

ହଳଦ ମୁ(ମୁଁ)ଣ୍ଡି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡିଅଳ) ବି—ହଳଦର ଗଣ୍ଠି—The
Haladi mu(muñ)rdi joints of the roots of turmeric

ହଳଦ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେହରେ ବଟା ହଳଦ ପତଳା କରି ବୋଳିବା-
Haladi lagā(ge)ibā To lay turmeric paste
হলুদলাগান हलदीलगाना thinly over the body, [ଦ୍ର—ଦେହରେ ବଟା ହଳଦକୁ ପତଳା କରି ବୋଳି କିଛିକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କରି ତହିଁରେ ପବନ ବାଜି ତାହା ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ଉପାଡ଼ିଲେ ଦେହରେ ବସିଥିବା ମଇଳା ସହିତ ହଳଦ ମଳକୁଟି ଦେହରୁ ଖସିପଡ଼େ ଓ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ସୁନ୍ଦର ହଳଦିଆ ଦେଖାଯାଏ । କେହି କେହି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ହଳଦ ଲଗାଇ ଗାଧୋଇଥାନ୍ତି । ହଳଦ ଲଗାଯିବା ଦ୍ୱାରା ଦେହରେ ଯେଉଁ ରଙ୍ଗ ହୁଏ ତାହା ପ୍ରାୟ ବାର ଘଣ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ । କନା ତଦ୍ୱାରା ଲୁଗାପଟା ହଳଦିଆ ହୋଇଯାଏ । ହଳଦ ଲଗାଇଥିବା ଶିଶୁଙ୍କର ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁମାନେ ସଂସର୍ଗରେ ଆସନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଲୁଗାପଟା ଓ ଦେହ ହଳଦରଞ୍ଜିତ ହୋଇଯାଏ । ଦେହର କାନ୍ତି ନାଶ କରିବା ଓ ଦେହର ମଳ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନିବାରଣ କରିବା ବିଷୟରେ ବଟା ହଳଦ ଠାରୁ ଅନ୍ୟ ସହଜଲଭ୍ୟ ଓ ଭୈଷଜ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରତିଦିନ ବା ସପ୍ତାହରେ ଥରେ ଦୁଇ ଥର ହଳଦ ଲଗାନ୍ତି ଓ ପୁଜିଅଁ, ପର୍ବ, ଉପବାସ ଆଦିରେ ହଳଦ ଲଗାଇ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଋତୁସ୍ନାନ ସମୟରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ହଳଦ ଲଗାଇ ସ୍ନାନ କରନ୍ତି । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଦେହରେ ମଧ୍ୟ ହଳଦ ଲଗାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତସମାଜର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହି ହଳଦ ଲଗାଇବା ପ୍ରଥାକୁ ବନ୍ଦ କରି ତହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତିରେ ସାବୁନ, ପମେଟମ, ପାଉଡର, ବାସନା ତେଲ, ଏସେନ୍ସ ଆଦି ବହୁ ବ୍ୟୟସାଧ୍ୟ ଓ ବିଦେଶୀ ପ୍ରସାଧନ ବସ୍ତୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ହଳଦ ଲଗାଇବା ପରେ ଦେହରେ ତାକୁ ବର୍ଣ୍ଣକୁ କିଛି ବେଶିକାଳ ସ୍ଥାୟୀ କରିବା ପାଇଁ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ମାଲପା, ଲେମ୍ବୁ ରସ ଆଦି କେହି କେହି ମିଶାନ୍ତି । ହଳଦ ଲଗାଇବା ଦ୍ୱାରା ଦେହର କାନ୍ତିବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ଓ ହଳଦଦ୍ୱାରା ଗୌରାଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଦେହ ମନୋହର ଚମ୍ପକ ଓ କେତକୀ ଫୁଲର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରେ । ବିଶେଷତଃ ଉଷ୍ଣପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ହଳଦଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ଶୀତଳତା ବଢ଼େ; ତେଣୁ, ଦେହକୁ ଶୀତଳ ରଖିବାପାଇଁ ଆମ ଦେଶରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହାର ବ୍ୟବହାର କରି ଆସିଅଛନ୍ତି । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ପୁରୁଷମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଦେହର ଶୀତଳତା ସମ୍ପାଦନାର୍ଥ ହଳଦ ଲଗାନ୍ତି ।]

ହଳ ଦେବା—ଦେ' କ୍ରି—୧ । ହଳ ବୁଲାଇବାପାଇଁ ଜମିକୁ ହଳ
Hala debā ପଠାଇବା—1. To send ploughs to
হাল দেওয়া cultivate a plot of land. ୨। ଜମିକୁ ହଳ
हलदेना ଦ୍ୱାରା ଚଷ କରିବା—2. To plough up a land.

ହଳଦ୍ଦୀ—ଫ' ବି—(ହଳଦ=କୃଷକ+ଦେ ଧାତୁ=ପାଳନକରିବା+
Haladdī କର୍ମ, ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହଳଦୀ (ପ୍ରାକୃତ ଶବ୍ଦ)—
Turmeric.

ହଳଧର—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହଳ+ଧୃ ଧାତୁ=ଧରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ; ହଳ
Haladhara ଏହାଙ୍କର ଧୃତ ଅସ୍ତ୍ର ଥିବାରୁ)—୧ । ହଳୀ;
ବଳରାମ—1. Balarāma. ୨ । ହାଳିକ; କୃଷକ—
2. A cultivator.
ସ. ବିଣ—ହଳକୁ ଧାରଣ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—Holding a plough. ଦେ. ବି ପୁଂ (ନାମ)—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—1. A name given to males ୨। ହଳଧର; ହଳଚାଳନ ଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A ploughman. [ଦ୍ର—ହଳଧର କହେ ଜଳଧରକୁ ଚକ୍ରଧର କାହିଁ ମଲେ ? ସ୍ୱର୍ଗରୁ ପଡ଼ିଲେ ପଞ୍ଚୁ ପାଣ୍ଡବେ ମାର ବନବାସ ଗଲେ —ପ୍ରହେଳିକା ବା ନାହିଁ ଦିଅ]

ହଳଧରଗୋତ୍ରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦେ. ବି—ବଳଭଦ୍ର ଗୋତ୍ରୀ (ଦେଖ)—
Haladhara gotrī brāhmaṇa Balabhadra gotrī (See)

ହଳଧର ଦାସ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ—
Haladhara dāsa The name of a Sanskritist Oria.
[ଦ୍ର—ଏ ଜାତିରେ କରଣ ଓ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କ୍ଷେତ୍ର ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମଭୂମି । ସଂସ୍କୃତରେ ଏ ହଳଧର ନାଟକ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ମଧ୍ୟ ମୂଳସଂସ୍କୃତରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ରାମାୟଣ ଲେଖିଛନ୍ତି—ତାରଣୀ ଉ ସା. ଇତିହାସ]

ହଳ ନ(ଲ)ଙ୍ଗଳ—ଦେ. ବି (ସମାହାର)—(ସ. ହଳ+ଲାଙ୍ଗଳ)—
Hala na(la)ngala ହଳ ବା ଲଙ୍ଗଳ—Plough

ହଳନ୍ତ—ସ. ବି—(ହଲ୍ ଅନ୍ତ ଅନ୍ତରେ ଯାହାର)—୧ । ବ୍ୟଞ୍ଜନ
Halanta ବର୍ଣ୍ଣ—Consonant. ସ. ବିଣ—ବ୍ୟଞ୍ଜନାନ୍ତ—1. Ending with a consonant ୨ । ସ୍ୱରହୀନ; ସ୍ୱରଯୋଗହୀନ (ବ୍ୟଞ୍ଜନ)—2.(consonant) Unaccompanied by a vowel. [ଦ୍ର—ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ (୍) (ଯଥା—'ସ୍', 'ତ୍') ଚିହ୍ନ ଦେଲେ ଏହା ସ୍ୱରହୀନ ବା ହଳନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ] ଦେ. ବି—ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ (ଦେଖ)—Halanta chihna (See)

ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ—ସ. ବି—(ହଳନ୍ତ+ଚିହ୍ନ)—ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ ତଳେ ଗୋଟିଏ
Halanta chihna ବକ୍ର ବା କୁଞ୍ଚିତ ଗାର (ଯଥା—(୍)—
An oblique dash drawn below a consonant denoting its vowel-less or original

pronunciation. [ଦ୍ର—ଏହା ଉକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନର ସ୍ୱରଯୋଗହୀନ ଉଚ୍ଚାରଣର ପରିଚାୟକ । ଯଥା—କ୍, ଖ୍,ଗ୍]

ହଲନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—(ହଲନ୍ତ+ବର୍ଣ୍ଣ)—
Halanta barnna ୧ । ସ୍ୱରହୀନ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ—1. A consonant without any vowel sound. ୨ । ହଲନ୍ତ ଚିହ୍ନ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ—2. A consonant having the halanta sign below it.

ହଲନ୍ଦା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହଳଦା (ଦେଖ)
Halandā Haladā (See)

ହଲପ୍—ବୈଦେ ବି.—(ଆ. ହଲଫ୍)—୧ । ଶପଥ—1. Oath ଏହା
Halap ଈଶ୍ୱର ବା ଇଷ୍ଟ ଦେବଙ୍କ ନାମ ଧରି ବା ପୂଜ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ
হলপ্ हलफ् ସ୍ପର୍ଶ କରି କରାଯିବା ଶପଥ ।] ୨ । ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟ କହିବା ପାଇଁ, ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ବା ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କର ବା ଧର୍ମର ନାମ ଧରି ବା ଧର୍ମପୁସ୍ତକ ବା ଗଙ୍ଗାଜଳ, ତମ୍ବା, ତୁଳସୀ, ଶାଳଗ୍ରାମ ବା ଦେବତାଙ୍କ ମାଳଚୂଳ ସ୍ପର୍ଶ କରି ବୋଲିବା ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ—2. A formula of oath or solemn affirmation uttered by a witness in court.

ହଲପ୍ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲପ୍ କରିବା (ଦେଖ)
Halap uthā(the)ibā Halap karibā (See)
হলপকরা हलफउठाना

ହଲପ୍ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶପଥ କରିବା; ସ୍ୱକୃତ ପ୍ରମାଣେ କହିବା—
Halap karibā To state something on oath;
হলপকরা हलफकरना to take oath

ହଲପ୍ ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶପଥ କରିବ । ଉପଲକ୍ଷରେ ଦେବତାଙ୍କ
Halap chhu(chho)iṅbā ମହାପ୍ରସାଦ, ମାଳଚୂଳ, ଧର୍ମପୁସ୍ତକ,
হলপছোয়াঁ हलफछूना ଗଙ୍ଗାଜଳ, ତମ୍ବା, ତୁଳସୀ, ଶାଳଗ୍ରାମ ଆଦି ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—To touch holy things before making a statement on oath.
(ହଲପ ଛୁଆଁଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ)

ହଲପ୍ ଦେବା—ଦେ କ୍ରି—(କଟକିଆ) ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶପଥ
Halap debā ବାକ୍ୟ ବୋଲାଇବା; ହଲପ୍ ପଢ଼ାଇବା—
হলপ্‌দেওয়া हलफदेना 1. To administer oath to a person. [ଦ୍ର—ହାକିମମାନେ ହଲପ୍ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ଓ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଉକ୍ତ ବାକ୍ୟକୁ ପିଅଦାର କଥା ଅନୁସାରେ କହି ଯାଆନ୍ତି ।] ୨। ହଲପ୍ ମାନିବା(ଦେଖ)—
2. Halap mānibā (See).

ହଲପ୍ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲପ୍ ଛୁଇଁବା (ଦେଖ)
Halap dharibā Halap chhuiṅbā (See)

ହଲପ୍ ନାମା—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—(କଟକିଆ)—ସାକ୍ଷୀ ଅଦାଲତରେ
Halap nāmā ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଶପଥ ବାକ୍ୟ ବୋଲନ୍ତି,
হলপ্‌নামা ତାହା ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଲେଖାଥାଏ—A paper
हलफनामा on which the formula for a witness taking oath is written and which a witness reads out before beginning his deposition.

ହଲପ୍ ନେବା—ଦେ କ୍ରି—(କଟକିଆ)—ଶପଥ ଗ୍ରହଣ କରିବା; ହଲପ୍
Halap nebā କରିବା ପାଇଁ ଶପଥ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—
To take oath;
হলপলওয়া हलफलेना mula of oath.

ହଲପ୍ ପଢ଼ା(ଢେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଟକିଆ) ହଲପ୍ ଦେବା—(୧) (ଦେଖ)
Halap pardhā(rdhe)ibā Halap debā(1)(See)

ହଲପ୍ ପଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଟକିଆ) ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା
Halap pardhibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାପାଇଁ ଲିଖିତ ଶପଥ ବାକ୍ୟକୁ ପାଠ କରିବା—To read the formula for taking oath.
হলপ পড়া हलफ नामा पढ़ना

ହଲପ୍ ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଟକିଆ)—ଅପର ପକ୍ଷ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱର ହଲପ
Halap mānibā କରି ବା ବିଶେଷ ହଲପ ଧରି ଯାହା କହିଯିବେ ତହିଁରେ ଏକପକ୍ଷ ବାଧ୍ୟ ହେବେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଦାଲତରେ ଅପର ପକ୍ଷକୁ ସାକ୍ଷୀ ମାନିବା—To call upon the other side to make a statement on
হলপমানা हलफमानना special oath.

ହଲ ପଟାଏ—ଦେ. ବି—କ୍ଷେତରେ ଏକ ଓଡ଼ ଚଷ—
Hala patāe Tilling a plot once.
একচাষ पेकचाष

ହଲ ପଟାଏ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂମିକୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଚଷିବା; ଓଡ଼େ
Hala patāe debā ଚଷିବା—To till a field once only.
[ଦ୍ର—ଏହାଠାରୁ ହଳ ପଟା ଦେବା, ହଳ ଛଳପଟା ଦେବ ଇତ୍ୟାଦି ହୁଏ]
একচাষদেওয়া पेकचाषकरना

ହଲପାନ୍(ନି) ଇ(ଏ)ଜାହାର—ବୈଦେ. ବି (କଟକିଆ) (ଫା ହଲପାନ
Halapān(ni) i(e)jāhār ଏଜ୍‌ହାର୍)—ଅଦାଲତରେ ଶପଥ
ହଲପାନ୍ ଇଜ୍ହାର ପୂର୍ବକ କହିବା କଥା—
ହଲପାନ୍ ଏଜହାର } ଅନ୍ୟରୂପ Statement made on
ହଲପାନ ଜମା(ବା)ନବନ୍ଦି oath; statement on
হলপানএজহার हलफानइजहार oath.

ହଲପି—ଦେ. ବଣ. ଓ ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହଲପ କରି ମିଛ
Halapi କହେ—1. A person who lies on oath;
[ହଲପିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] perjurer ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁ
(ହଲପୀ, ହଲପେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) କଥାରେ ବା ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ସର୍ବଦା ହଲପ କରିବାକୁ ମୁସ୍ତେଇ ହୁଏ—(ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତି ମିଛ କହନ୍ତି ବୋଲି ସାଧାରଣ ବିଶ୍ୱାସ)—2. A person who is always eager to take oath even in
হলপী हलफी petty matters.

ହଲ(ଲା) ପୁ(ପୋ)ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (କଟକିଆ) ବି—ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର
Hala(lā)pu(po)rdi ପୂର୍ବ ରାତ୍ରି; ଅଗ୍ନିଉତ୍ସବ; ଅଗ୍ନ୍ୟୁତ୍ସବ—
[ମେଣ୍ଢା ପୁ(ପୋ)ଡ଼ି—ଅନ୍ୟରୂପ] The night previous

to Do̱lapurṇṇimā on which bonfires are made.

ହଳ ଫିଟା—ଦେ. ବି—କ୍ଷେତ୍ରର କର୍ଷଣ କରିବା ପରେ କିମ୍ବା କର୍ଷଣକାର୍ଯ୍ୟ
Ha̱la phiṭā ସ୍ଥଗିତ ରଖିବା ସମୟ ହେଲେ ବଳଦଙ୍କୁ ଜୁଆଳିରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା—Unyoking of the oxen of a plough. ଦେ ବିଣ—ଚାଷ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ଯେଉଁ ସମୟରେ ବଳଦଙ୍କୁ ଜୁଆଳିରୁ ମୁକ୍ତ କରାଯାଏ—(the time) When plough-bullocks are unyoked.

ହଳ ଫିଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଳରେ ନିଯୁକ୍ତ ବଳଦଙ୍କୁ ଜୁଆଳିରୁ
Ha̱la phiṭā(ṭe)ibā ମୁକ୍ତ କରିବା—To unyoke the
হালখোলা हलखोलना oxen of a plough.

ହଳ ଫିଟାଇବା ବେଳ—ଦେ. କ୍ରି—ଠିକ୍ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ଗଡ଼ିଯିବା ବେଳ—
Ha̱la phiṭāibā be̱la Noon tide; the time just
(ହଳଫିଟା ବେଳ, ହଳଫିଟିବା ବେଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) mid-day.
[ଦ୍ର—ଯେଉଁ ସମୟରେ ଚାଷୀ କୃଷିକର୍ମ ସ୍ଥଗିତ ରଖି ହଳ ଫିଟାଏ ତାକୁ ହଳଫିଟା ବେଳ ବୋଲାଯାଏ। ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମଧ ଚଷା ହଳ ଫିଟାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଶବ୍ଦ କେବଳ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ଗଡ଼ିଯିବା ବେଳ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ]
হালখোলারসময়,লাঙ্গলছাড়াবসময় हलखोलनेकासमय

ହଲ୍‌ବଲ୍—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ.—୧। ହଲଚଲ (ଦେଖ)—
Halabala 1. Halachal (See)
୨। ହଲହଲ (ଦେଖ)—2. Halahala (See)

ହଳ ବଳଦ—ଦେ. ବି— ସହଚର)—୧। କୃଷି କରିବାପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ
Ha̱la ba̱lada ହଳ ଓ ବଳଦ—1. Plough and
হালবলদ हलबैल bullocks for cultivation. ୨। ହଳଆ ବଳଦ; ହଳରେ ଲାଗିବାପାଇଁ ମଣ ହୋଇଥିବା ବଳଦ—2. Plough-ox; ox trained to the plough

ହଲବଲିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ଅସ୍ଥିର—1. Restless. ୨।
Hala baliā ଅସ୍ଥିର ମନା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Fickle; not
(ହଲବଲି; ହଲବଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) अस्थिर हलबलिया constant.

ହଲ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି. (ସଂ. ହଲବାହ; ଭୁଲ ଓଡ଼ିଆ ହଳୁଆ)—
Halabā ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ କୃଷକ ଜାତି ବିଶେଷ—A class of husbandmen living in the Bastar State. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୧ ଲକ୍ଷ ୭୫ ହଜାର। ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧ ଲକ୍ଷ ୭୧ ହଜାର ବସ୍ତର ରାଜ୍ୟର ଅଧିବାସୀ। ଏମାନେ କୃଷକ। ଏମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା ହଲବି ଅଟେ। ଏମାନେ ରିଲ ଗୀତ, ଚଇତପରବ ଗୀତ, ମୃତ ମାଗଣା ଗୀତ, ଛେରତା, ଲେଜା ଗୀତ, ଏହିପରି ନାନାପ୍ରକାର ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି। ବାଳିକାମାନେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ଓ ଯୁବକମାନେ ଗୀତରେ ତହିଁର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି। ଏହି ଗୀତମାନ ବୋଲି ବୋଲି ଗାୟକ ଗାୟିକାମାନେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବୁଲନ୍ତି ଓ କିଛି କିଛି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି। ଚୈତ ପରବ ଗୀତର ଭାଷା ଛତିଶଗଡ଼ି ଅଟେ, କିନ୍ତୁ ହଲବାମାନେ ଏହା ଗାଆନ୍ତି। ରିଲ ଗୀତର ଗାୟକ ଗାୟିକାମାନେ 'ଗୋସନା' ନାମକ ହଳଦିଆ ଫୁଲକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି। ଗୋସନା ଫୁଲ ଦିଆ-ଦେଇ ହୋଇ ଯେଉଁ ପ୍ରୀତିବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପିତ ହୁଏ ତାହା ଚିରସ୍ଥାୟୀ। ଏ ବନ୍ଧୁମାନେ ପରସ୍ପର ନାମ ଧରି ନ ଡାକି 'ଗୋସନା' ବୋଲି ଡାକନ୍ତି। ରିଲ ଗୀତରେ ଗାୟକ ଗାୟିକାମାନେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଛଳରେ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି। ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣଜଣ ହୋଇ ବା ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ରିଲ ଗୀତ ବୋଲାଯାଏ—ମଡର୍ଣ୍ଣ୍ ରିଭ୍ୟୁ ୧୯୩୮ ଜୁଲାଇ ସଂଖ୍ୟା]

ହଲବି—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ବସ୍ତର ଅଞ୍ଚଳରେ ହଲବାମାନଙ୍କ
Halabī କଥିତ ମରହଟ୍ଟି ଭାଷାର ଭାଷା—A dialect of the Marahaṭṭi language spoken by the Halbis in Bastār State. [ଦ୍ର—ସର୍ ଗ୍ରୀୟର୍‌ସନ୍ ଏ ଭାଷାକୁ ମରହଟ୍ଟୀ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ଛତିଶଗଡ଼ୀ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମିଶ୍ରିତ ଭାଷା ବୋଲି ଲେଖି ଅଛନ୍ତି।]

ହଳ ବୁଲା—ଦେ. ବି—କ୍ଷେତ୍ରରେ ହଳ ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା କୃଷିକର୍ମ—
Ha̱la bulā Ploughing; tilling of land.
লাঙ্গলদেওয়া हलजोत

ହଳ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କ୍ଷେତ୍ରକୁ ହଳ ଦ୍ୱାରା କର୍ଷଣ କରିବା—
Ha̱la bulā[le]ibā To plough a field
চাষদেওয়া हलजोतना

ହଳ ବୁଲିବା—ଦେ. ବି—ହଳଦ୍ୱାରା କ୍ଷେତ୍ର କର୍ଷଣ ହେଉଥିବା—
Ha̱la bulibā A field being cultivated;
চাষহওয়া हलजोत ploughing of a field.

ହଳଭୂତି—ସଂ. ବି—୧। (ହଳ+ଭୂ ଧାତୁ+ଭାବ କ୍ତି)—କୃଷିକର୍ମ—
Ha̱labhūti Agriculture; husbandry.
୨। ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଏକ ନାମ (ହ. ଶ.)—2. A name of Saṅkarāchārjya.

ହଳଭୃତ୍—ସଂ ବି (ହଳ+ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.
Ha̱labhṛut କ୍ୱିପ୍)—ହଳଧର (ଦେଖ)—Ha̱ladhara (See)

ହଳଭୃତି—ସଂ. ବି (ହଳ+ଭୃ ଧାତୁ=ଧାରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ତି)—
Ha̱labhṛuti ୧। ମୁନିବିଶେଷ—1. Name of a sage. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟନାମ—ଏହାଙ୍କର ଉପବର୍ଷ, ବୃତ୍ତିକୋଷ, ଅଯାଚିତ—ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ।] ୨। କୃଷିକର୍ମ—(ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) 2. Agriculture; cultivation.

ହଳ ଭେରାଏ—ଦେ. ବି—ହଳ ଥରେ; ହଳଓଡ଼େ—Tilling or.
Ha̱la bherāe ploughing of a land once only.
একচাষ एकचाष

ହଳ ମଜୁରି(ମୂଲ)—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହଳଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର
Ha̱la majuri(mūla) ଜମି ଚାଷ ହେଲେ ପ୍ରଥମ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱିତୀୟ

ହାଲ ମଜୁରି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ହଳର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଯେଉଁ ଧନ ବା
हल मजुरी ଭଡ଼ା ପାଏ—Hire paid to the owner of a plough for the use of his plough and bullocks in another's field.

ହଳମୁଚୀ—ସଂ. ବି—ହୁଡ଼ମିଙ୍ଗ୍—(ହେଲେଞ୍ଚ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Hala muchi A herb; Enhydra Hingcha.
(ହଳମୋଚକା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହଳ ମୁଷଳ—ସଂ. ବି—(ହଳ+ମୁଷଳ)—ବଳଦେବଙ୍କର ଦୁଇଟି
Hala mushala ଶସ୍ତ୍ର—ଲଙ୍ଗଳ ଓ ଠେଙ୍ଗା—Plough and cudgel borne by Balarāma.

ହଳର୍ ହ(ଚ)ଳର୍—ଦେ ବିଣ—୧। ଢ଼ିଲା ହୋଇ ହଲୁଥିବା; ଯଥା
Halar ha(cha)lar (ଛୁଞ୍ଚି ଇତ୍ୟାଦି) ଛିଦ୍ରରେ ବୃହତ୍ତ୍ୱ
(ହଳ ହଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) ନ ରହି ଢ଼ିଲା ବା ଇତସ୍ତତଃ ଶୃଙ୍ଖଳ
ହଳହଳ ହେଉଥାଏ—1. Slackened (e. g. a pin in a
हलर हलर, हलहल big hole); not tightly set; shaking on account of slackness. ୨।
ଶିଥିଳବନ୍ଧନ—2. Loosened; slackened.
(ଯଥା—ମୋ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ହଳର ହଳର ହେଉଛି)

ହଳାଗ୍ରକ୍ଷ—ସଂ. ବି—ଅତୁଲ୍ୟ; କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—A sort of
Halarāksha small tree. [ଦ୍ର—ଏହା ତିକ୍ତ ରସ,
ভুজিতখড়, তরবট্ট ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ଚକ୍ଷୁର ହିତକର; ପିତ୍ତ, ଦାହ,
तरबेड्ड, आबेर ମୁଖରୋଗ, କୁଷ୍ଠ, କଣ୍ଡୁ, କୃମି, ଶୂଳ ଓ ବ୍ରଣ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ।]

ହଳସାଇଁ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଳ+ସ୍ୱାମୀ)—ବଳରାମ; ହଳଧର—
Halasāin A name of Balarāma, step-brother of
ହଳଧର Srikrushna. [ଦ୍ର—ଏରୂପେ ପାଞ୍ଚ ହର ବଳରାମଙ୍କ
हलसाईं ଗୃହେଁ, ବୋଇଲେ ଦୁଇକଥା ଯେତେବା ହଳସାଇଁ।
ପୀତାମ୍ବର୍ ନୃସିଂହ ପୁରାଣ।]

ହଳସି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ଭୂଳ-ହି- ହରସ)—ଈଶା;
Halasi ଈଷ—The diagonal shaft joining the plough with the yoke.

ହଳ ହଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ସହଚର)—ହଳ ଓ ହଳର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବଳଦ
Hala hardā —Plough and bullocks necessary
হালবলদ for the same. (ଯଥା—ମୋର ହଳହଡ଼ା ନ ଥିବାରୁ
हलबैल ମୁଁ ଜମି ଚଷି ନ ପାର ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଲଗାଇଦେଲି)।

ହଳି ହଳ—ସଂ. ବି—(ହଳ ଧାତୁ+ଅ)—ହଳାହଳ (ଦେଖ)—
Hala hala Hlāhala (See) ଦେ. କି. ବିଣ—୧। ହଳ-
জোড়াজোড়া ହଳ ହଳ; ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ବହୁ ଯୋଡ଼ା—
जोड़ाका जोड़ा 1. In pairs. (ଯଥା—ପଶୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗମ ଋତୁରେ ସେମାନେ ହଳ ହଳ ହୋଇ ବୁଲନ୍ତି)। ୨।
ହଳକା ହଳ; ହଳେ ଲେଖାଏଁ—2. In separate
pairs. (ଯଥା—ବଳଦମାନଙ୍କୁ ହଳ ହଳ ଛାଡ଼ଦିଅ)।
୩। ବହୁତ ସମ୍ମିଳିତ—3. Too many; in packs
(ଯଥା—ବଣରେ ବାଘଗୁଡ଼ାକ ହଳ ହଳ ହେଉଛନ୍ତି)।

ହଲ୍ହଲ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହଲ ଧାତୁ)—୧। ଶ୍ଳଥ ବନ୍ଧନ—1.
Hala hala Loose. ୨। ଢ଼ିଲା—2. Slack. ୩।
হল্হলে ବିଚଳିତ; କମ୍ପିତ—3. Shaking; shaky ୪।
हलरहलर ଲହ ଲହ (ଦେଖ)—4. Laha laha (See)

ହଳହଳା—ସଂ. ବି—ଅଜାନ କୋଳାହଳ—Hilarious ado. ଦେ.ବି
Halāhala (ସଂ. ହଳ ହଳ) ହଳାହଳ, ଉଗ୍ରବିଷ—Very fatal
হলাহল **उग्रविष** poison.

ହଳହଳ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ବି ଓ ବିଣ—ଅତିଶୟ ଗରମ—
Hala halā Very hot.

ହଳହଳା ବିଷ—ଦେ. ବି. (ସଂ.ହଳାହଳ)—୧। ହଳାହଳ—1. Very
Halahalā bisha fatal poison. ୨। ହଳାହଳପରି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ
হলাহল বিষ ବା ଅଖାଦ୍ୟ ବସ୍ତୁ—Unacceptable and
हलाहल बिष uneatable article like fatal poison.
(ଯଥା—ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ନ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହଳାହଳ ବିଷ ଅଟେ। [ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାକୁ ଯେ ଖାଇବ, ସେ ମରିବ])।

ହଳହଳିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ମାଛ ଖିଆ ବିଷହୀନ ସାପ—
Halahaliā A species of nonpoisonous snake.
Tropidonotus Stolatus.

ହଲ୍ହଲିଆ [ଯ୍ା]—ଦେ. ବିଣ—୧। ଢ଼ିଲା—1. Slack. ୨।
Halahaliā (yā) ବିଚଳିତ; କମ୍ପମାନ—2. Shaking.
୩। ଲମ୍ବା—3. Very thin and long.
হলহলে **हलहलिया**
নতনতে **लकलकिया** ଦେ. ବି—ଲମ୍ବା ବସ୍ତୁ—
A thin and long thing. [ଦ୍ର—ଲୋକେ
ଗାଳ ଦେଲାବେଳେ କହନ୍ତି—'ରହିଥା' ତୋତେଇଁ
ଗୋଟାଏ ହଲହଲିଆ ପୁରେଇ ଦେବି=ତତେ ବଧନ ବା
ବନ୍ଦିତ କରିବି।]

ହଳା—ସଂ. ଅ (ହା+ଲ ଧାତୁ=ଗ୍ରହଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—
Halā (ନାଟ୍ୟୋକ୍ତିରେ ସଖୀପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ ବଚନ)—
ହଇଲୋ!—(interjection used in addressing
a female companion) Hallo! ସ ବି—୧। ସଖୀ
(ଜଟାଧର)—1. A female companion. ୨।
ମଦ୍ୟ—(ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—2. Wine.
୩। ପୃଥିବୀ—(ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—3. The world.
୪। ଜଳ—(ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ)—4. Water.
ধানেরআঁটি **आँटी** ଦେ. ବି—କ୍ଷେତରୁ କଟା
ହୋଇଥିବା ଧାନଗଛମାନଙ୍କର ବିଡ଼ା—Sheaf of
harvested paddy-stalks. (ଦ୍ର—ଏ ଦିବାଏ
ପି ଘରୁ ଧାନକଟା ସମୟରେ ଗୋଟି ଏଲେଖାଏ ହଳା
ପାଏ—ପଦ୍ମନାଭମୋହନ ଛମାଣଆଠଗୁଣ୍ଠ)।

ହଲ୍ଲ—ଦେ. ବି—୧ । ହଲ୍ଲା (ଦେଖ)—1. Hallā (See). ୨ ।
Halā ଦୋହୋଲାଇବା; ହଲାଇବା—2. Shaking.
ହଲ୍লা হল্লা ୩ । ଚାଳନ—3. Movement; moving. ୪ । ହଲିବା [ଦେଖ]—4. Halibā
নড়ান হলনা (See). ଦେ. ବିଣ—୧ ।
[ହଲେଇ—ଷ୍ଟୀ—ବିଣ] ହଲୁଥିବା—1. Swinging, ୨ । ଶ୍ଳଥ ହୋଇଥିବା—2. Slackened; loose. ୩ । ଯେ ହଲୁଏ—3. Wagging or shaking. [ଦ୍ର—ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ଲଙ୍ଗୁଡ଼ହଲ କାବ, ଛଉହଲ କୁକୁର ଇତ୍ୟାଦି ।] ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା) ବି—୧। ଢେଉ—1, Wave. ୨। (କ୍ରି ସ୍ତ୍ରୀ) ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସାମିପ୍ୟ ଅତୀତକାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ)—ହେଲା; ହୋଇଲା (It, she or he) 2. Has been, ସ ବି ଓ ଅ—ହଲା (ଦେଖ)—Halā (See)

ହଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହଲ୍ ଧାତୁ (=ହଲିବା)ର ଣିଜନ୍ତରୂପ)
Halā(le)ibā —୧ । ଦୋହୋଲାଇବା—1. To swing;
নড়ান, হেলান হলানা, হলবানা,ঝুলনা to shake. [ଉ—ହଲେଇ ଖାଇଲା ଗଛର ଫଳ—ଢଗ ।] ୨। ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳନ କରିବା—2. To move to and fro; to wag. ୩ । ଢୁଗାଳିବା, ଦୃଢ଼ ପଦାର୍ଥକୁ ଶ୍ଳଥ କରିବା—3. To slacken. ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଟଙ୍କା ଅଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଧମକାଇବା—4. (figurative) To threaten a person to wring out some money from him. (ଯଥା—ତାକୁ ହଲେଇଦେଲେ କିଛି ପଇସା ଝଡ଼ିବ ।)

ହଲା(ଲେ)ଇ ମାର—ଦେ. ଅ—ସବାରିବେହେରାଙ୍କ ଡାକବିଶେଷ—
Halā(le)i māra A term used by palki-bearers [ଦ୍ର—ଏ ଡାକଦ୍ୱାରା ପଛରେ ଥାକୋଇଥିବା ବେହେରାମାନଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗ ସଞ୍ଚାଳନ ଓ ବଳପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅଗର ବେହେରାମାନେ ଡାକନ୍ତି ।]

ହଲା(ଲେ)ଇହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଙ୍ଗାଦିକୁ ନିଜେ ସଂଞ୍ଚାଳନ କରିବା
Halā(le)i hebā —1. To swing one's limbs
নাড়ান হলানা or ornaments voluntarily. [ଉ—ସାଥିଭକ୍ତ ଘର ଛାଡ଼ି, ହଲେଇ ହୁଅନ୍ତି ନାକ ଫୁଲିଗୁଣା, ଦେଖେଇ ହୁଅନ୍ତି ଦନ୍ତ—ଢଗ।] ୨। କଥାର ଭଙ୍ଗିରେ ବା କଥା କହିବା ଛଳରେ ବା ନିଜର ବାହାଦୁରି ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ମୁଖକୁ ଓ କାନନାକରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ନୋଳ ବସ୍ତୁଣି ଅଦ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳନ କରିବା । 2.To move one's face, and consequently the rings worn on the nose and ears, in different directions with a view to exhibit one's pride, excellence, beauty or ornaments. ୩। ଅଙ୍ଗ ଚାଳନ ଓ ଅସ୍ଫାଳନପୂର୍ବକ କଥା କହିବା—3. To boast arrogantly by moving one's limbs. (ଉ—ଖୋଇଲି ଖେଇଲି କୋହଲି ବାଛ, ହଲେଇ ହଲଉଛ ଗୁହାଳ ପୋଛ—ଢଗ—ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ରଖିତା ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି ଅବୋଧବାଣୀ] [ଦ୍ର—କୌଣସି ବାଳକ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଗୁରୁଜନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅସ୍ୱାର୍ଥପୂର୍ବକ କୌଣସି କଥା କହିଲେ ବା ଉତ୍ତର କଲେ ତାକୁ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ଦେଖ, ସେ କେଡେ ହଲେଇ ହୋଇ କଥା କହୁଛି ।

ହଲା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲ୍ଲା ଉଠାଇବା [ଦେଖ]—
Halā uṭhā(ṭhe)ibā Hallā uṭhāibā (See)

ହଲାକତ—ପ୍ରାଦେ [ଖଡିଅଳ]—ବି [ଅ ହଲାକତ=ହତ୍ୟା; ମୃତ୍ୟୁ]—
Halākat ୧ । କଷ୍ଟ—1. Hardship. ୨ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ; ହରବର—2. Harassment.

ହଲା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଲ୍ଲା କରିବା (ଦେଖ)—
Halā karibā Hallā karibā (See)

ହଲାଚଲା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହଲଚଲ (ଦେଖ)—
Halā chalā Hala chala (See)
হলাচলা, নড়াচড়া হলচল

ହଲାଟୁଲା କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡିଅଳ) କ୍ରି—ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରିବା—
Halāṭulā karibā To harass.

ହଲାଟୁଲା ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡିଅଳ) କି—୧ । ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା—
Halāṭulā heba 1. To be harassed. ୨ । ବିନା କାମରେ ହଲଚଲ ହେବା—2. To saunter about aimlessly.

ହଲା ପଟା—ଦେ. ବିଣ—ହରବର ବା ହଇରାଣରେ ପଡ଼ିଥିବା—
Halāpaṭā In trouble or difficulty. ଦେ. ବି—
মুস্কিল, হয়রান ୧ । ହଟହଟା—1. Botheration. ୨। ହଇରାନ,परेशान ହଇରାଣ; ହବଗଞ୍ଜ—2. Trouble; harassment. ୩ । ଟଣାଓଟରା—3.The state of being drawn hither and thither.

ହଲାପଟା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହଇରାଣ କରିବା—
Halāpaṭā karibā To trouble or harass a
হয়রানকরা हैरानकरना person.

ହଲାପଟାରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଇରାଣ ହେବା—
Halāpaṭāre paṛibā To be troubled or bothered.
[ହଲାପଟା ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
হয়রানহওয়া हैरानीमेपडना

ହଲାପଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। କଷ୍ଟଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—1.Troublesome.
Halāpaṭiā ୨ । ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହଲାପଟା ଗୋଳମେଳେ କରେ—2. Putting another to trouble.
हैरानकरनेवाला

ହଲା ବଧାର (ବାହିଆ)—ଦେ.ବି—୧। ଧାନକଟାଳମାନଙ୍କର ବିଲରୁ ଧାନ
Halā badhāra (bāhiā) କାଟି ଅଣି ନିଜ ନିଜର ହଲାମାନଙ୍କ ହଲାମୁଲା ପୃଥକ୍ ଏକତ୍ର ରଖିଥିବା ଗଦା—1.Heaps of paddy-sheaves made by different reapers

in the threshing floor before they get their
ଧାନେব আঁটির গাদা **बोफाकाटर** share as wages cut of the same.

ହଳା ବଧାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନକଟାଳିମାନେ ବଳରୁ ଧାନକାଟି
Halābadhāra karibā ହଳା ବାନ୍ଧି ଖଳାକୁ ଅଣିବାପରେ
ହଳାବଧାରିବା } ହଳା ମୁକୁଳା ହେବା ପୂର୍ବରୁ (ଅର୍ଥାତ୍
ହଳାବାହୁଅ କରିବା } ଅନ୍ୟରୂପ କଟାଳିମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଂଶ
ହଳା ବାହ୍ୟା କରିବା } ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ) ତତ୍ପୂର୍ବ ସକାଶେ
ନିଜ ନିଜର କଟା ହଳାବିଡ଼ାମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର ଗଦା ମାରିବା—
To make or arrange the sheaves (cut by a particular reaper) into one heap before they are counted by the owner.
ধানেবআঁটী গাদাকরা **बोफाढेरकरना**

ହଳା ବାଡେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନକୁ ପୃଥକ୍ କରିବାପାଇଁ ହଳାକୁ
Halā bārdeibā ବେଙ୍ଗଳା ନ ପକାଇ କମ୍ବା ଗୋଡରେ ନ ମକଚି
ହଳାର ମୂଳପାଖକୁ ଧରି ଗୋଟିଏ ପଟା ଉପରେ ହଳାର ଅଗ
ପାଖକୁ ପିଟିବା—To strike the upper end of a sheaf of paddy on a log of wood to separate the grains from the straw.
ধানআছড়ান **बोफाफारना**

ହଳା ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନଗଛକୁ ବଳରୁ କାଟିବା ସମୟେ ଧାନ-
Halā bāndhibā ଗଛମାନଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରି ବଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—
To tie paddy plants or stalks into sheaves after reaping.
ধানেরআঁটিবাঁধা **बोफाबांधना**

ହଳା ବିଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—ଗୋଟିଏ ହଳା—
Halā birdā One sheaf or bundle of paddy.
ধানেবআঁটি **आंटी**

ହଳା ବେଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବାପାଇଁ ଧାନହଳା
Halā bengulā ମାନଙ୍କୁ ମେରର ଚାରିପାଖରେ ବୁଲାକାରରେ
ସଜ୍ଜିତ କରି ରଖି ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ହଳାର ବନ୍ଧନୀ କାଟିବା
—The arrangement of the sheaves of paddy in circles round the threshing post and cutting their ligatures for having them trodden by bullocks.

ହଳା ବେଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବେଙ୍ଗଳା ପକାଇବାପାଇଁ ଧାନହଳା
Halā bengulibā ମାନଙ୍କୁ ମେରର ଚାରିପାଖରେ ସ୍ତର ସ୍ତର କରି
ବୃତ୍ତାକାରରେ ସଜାଇ ହଳାମାନଙ୍କର ବନ୍ଧନୀକୁ କାଟିବା—To arrange the paddy sheaves in circles round the threshing post and cutting the ligatures before having them trodden by bullocks.

ହଳା ମକଚା (ମଳା)—ଦେ. ବି—ଧାନହଳାକୁ ଧାନ ଅଲଗା କରିବାକୁ
Halā makachā (malā) ତାକୁ ବେଙ୍ଗଳା ନ ପକାଇ ହଳା
ବନ୍ଧା ହୋଇ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାର ଅଗକୁ ଗୋଡରେ
ଦଳିବା କର୍ମ—The act of treading on the ears of paddy with the feet to separate the grains therefrom (instead of having them trodden by bullocks.

ହଳା ମକଚିବା (ମଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଧାନ ଅଲଗା କରିବାପାଇଁ
Halā makachibā (malibā) ଧାନହଳାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଡରେ
ଦଳିବା—To tread on the sheaves of paddy to separate the paddy grains from the ears.

ହଳା ମୁକୁଳ (ଳା)—ଦେ. ବି—କଟାଳିମାନେ ବଳରୁ ଧାନହଳାମାନ ଅଣି
Halā mukula (lā) ଖଳାରେ ବାହୁଅ କରିବା ପରେ କ୍ଷେତ୍ରସ୍ୱାମୀ
ধানকাটা মজুরির ভাগ ଯାହାଯାହାର ଯାହା କଟା ହୋଇଥିବା
ହଳାମାନ ଗଣନା କରି କଟାଳିମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ
ପାରିଶ୍ରମିକ ବା ମୂଲ ସ୍ୱରୂପ ହଳାର ଅଂଶ (ଯଥା—
କୋଡିଏ କାଟିଥିବା ୧୦ଟା ହଳା ବା ସାଧାରଣ ମୂଲ୍ୟ
କାଟିଥିବା ୯୨ଟା ହଳା ମଧ୍ୟରୁ ପାରିଶ୍ରମିକ ସ୍ୱରୂପ
ଗୋଟିଏ ହଳ) ଦେବାରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ—The act of counting the paddy sheaves cut by different reapers and giving them a definite share out of the number of sheaves according to customary rate.

ହଳା ମୁକୁଳ(ଳା)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କଟାଳିମାନଙ୍କର କଟା ହଳାକୁ
Halā mukula (lā)karibā ଗଣନା କରି ସେମାନଙ୍କ ପାରିଶ୍ରମିକ
[ହଳ ମୁକୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ତାଙ୍କୁ ଦେବା—To give
ধানকাটা মজুরি দেওয়া the shares of the sheaves to
बोन देना the reapers as remuneration.

ହଳାୟୁଧ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହଳ+ଆୟୁଧ)—ବଳରାମ;
Halāyudha ବଳଦେବ (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭାଇ)—Balarāma; elder step-brother of Srikrushna ଦେ. ବି.
—(ନାମ) ବଙ୍ଗରାଜ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ସେନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ସର୍ବସ୍ୱ ଓ ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବସ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂକଳୟିତା—Name of a minister of king Lakshmana Sen of Bengal.
[ଦ୍ର—ଉତ୍କଳ ଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ "ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବସ୍ୱ" ନାମକ
ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥ ଏହି ହଳାୟୁଧଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ।
ଆଠମଲ୍ଲିକର ରାଜା ଶ୍ରୀ କଶୋରଚନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ
ପଣ୍ଡିତ ସର୍ବସ୍ୱ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକାରେ ଦେୱାନ ପଣ୍ଡିତ
ଶ୍ରୀ ବାମଦେବ ମିଶ୍ର ଏମ୍. ଏ. ପ୍ରମାଣ କରି ଅଛନ୍ତି ଯେ,
ହଳାୟୁଧ ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ
ନିଜର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରକର୍ଷ ହେତୁରୁ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମଣ
ସେନଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।]

ହଲାର୍(ଲ୍)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହଲାଲ୍=ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଉଚିତ
Halār(l କର୍ମ)—୧ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କୋରାନ-
[ବିଶୁଦ୍ଧ—ହଲାଲ୍] ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ
হলাল **हलाल** ଅଦିଙ୍କ ବେକ କାଟିବାରୂପ ବଳିଦାନ-
1. Sacrifice or act of cutting the throats

of birds and beasts by a Muslim after pronouncing Koranic formula. ୨ । ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ବଳି ଦେଇ ଖାଇବାପାଇଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ—2. Sacred birds and beasts which should be eaten after being offered as sacrifice according to the Koran. ୩ । କୋରାନ୍ ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ବଳିଦଅ ଯାଇଥିବା ପଶୁର ଓ ପକ୍ଷୀର ମାଂସ—3. The meat of birds and beasts sacrificed according to the Koran. ବିଣ—୧ । ମୁସଲମାନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ବଳି ଦେବା ଓ ଖାଦ୍ୟ ନିମନ୍ତେ

(ବିପରୀତ—ହରାମ୍) ପ୍ରଶସ୍ତ (ପଶୁପକ୍ଷୀ)—1. (Brids and beasts) Sacred for eating and offering as sacrifice according to Koranic texts. ୨ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଉଚିତ (କର୍ମ) 2. (act) Conforming to the precepts of the Koran.

ହଲାଲ୍(ଲ୍) କରିବା - ଦେ. କ୍ରି—କୋରାନ୍ ଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପୂର୍ବକ Halār(l) karibā ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ ତଣ୍ଟିରେ ଛୁରି ଦେଇ ମାରିବା—হলাল করা To kill birds and beasts by uttering हलाल करना Koranic texts by cutting their throats.

ହଲାଲ୍(ଲ୍)ଖୋର—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ) ମୁସଲମାନ୍ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ Halār(l)khor ପବିତ୍ର ଓ ହଲାଲ କରାଯାଇଥିବା ପଶୁ ପକ୍ଷୀଙ୍କ (ବିପରୀତ—ହରାମ୍ ଖୋର୍) ମାଂସାହାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(A person হলালখোর par taking of the meat of beasts and हलालखोर bisd killed according to Koranic rites. ବି—୧। (ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତଶବ୍ଦ)—ମୁସଲମାନ୍—1. (term used by Hindus) A Mahomedan. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହଲାଲ୍ ପବିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ; ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ଗ୍ଲାନି ସ୍ୱରୂପ ବିବେଚିତ ହୁଏ । ୨ । ପବିତ୍ର ମାଂସ ଖାଦକବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who partakes of meat duly offered to God and sacrificed.

ହଲାହ—ସଂ. ବି—ଚର୍ବିତାଶ୍ୱ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର); ଛିପଛିପିକିଆ ଘୋଡ଼ା—Halāha A horse of variegated colour

ହଲାହଳ—ସଂ. ବି—(ହଳ+ଆ+ହଲ୍ ଧାତୁ=କର୍ଷଣ କରିବା+ Halāhaḷa କର୍ତ୍ତୃ. ଅ—ହଳାହଳ ଯାହା ଦେହ ମଧ୍ୟକୁ ଚର୍ଷି-
ହାଲହଳ
ହାଲାହଳ } ଅନ୍ୟରୂପ
ହାହଳ
ପକାଏ)—୧ । କାଳକୂଟ ବିଷ—1 A very acute mortal poison. [ଦ୍ର—ଦେବାସୁରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମୁଦ୍ର-ମନ୍ଥନରୁ ଶେଷରେ ବାହାରିଥିବା ଉଗ୍ରବିଷ । ଏହାକୁ ମହାଦେବ ପାନ କରିବାରୁ ଏହାର ଦାହରେ ତ ଙ୍କ କଣ୍ଠ କାଳ ହୋଇଯାଇଥିଲା] । ୨ । ବ୍ରହ୍ମସର୍ପ (ମେଦିନୀ)—2. Brahma sarpa. ୩ । ଅଞ୍ଜନା (ମେଦିନୀ)—3. Anjinā. ୪ । ବୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—4. Name of a Buddhist saint. ୫ । ମାରାତ୍ମକ ବିଷ—5. Mortal poison. ୬ । ତାଳପତ୍ର ପରି ପତ୍ର-ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷାକ୍ତ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ (ଭାବପ୍ରକାଶ)—6. Name of very poisonous tree. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳ ଓ ଚେରର ଗଣ୍ଠି ଗାଈର୍ଙ୍କ ଥନଭଳି; ଏ ଗଛପାଖରେ ଅନ୍ୟ ଗଛ ରହିପାରେ ନାହିଁ ଓ ଏ ଗଛର ଗନ୍ଧ ଶୁଙ୍ଘିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମରିଯାଏ (ଭା ପ୍ର)] । ୭ । ହଳାହଳ ପରି ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ବସ୍ତୁ—7. Any thing uneatable like mortal poison.

ହଲାହଲି—ଦେ.ବି—ବହୁବାର ହଲାଇବା; ବହୁବାର ଚାଳନ କରିବା—Halāhali Repeatedly moving a thing; the নড়ানড়ি, হেলন চলন act of wagging several times. हलाहली

ହଲି—ସଂ. ବି—(ହଲ୍ ଧାତୁ=କର୍ଷଣ କରିବା+କର୍ମ. ଇ)—୧ । Hali ହଳକୃତ ରେଖା—1. Furrow. ୨ । (ହଲ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଇ)—କୃଷି; ଚାଷ—2, Agriculture; cultivation. ୩ । (ହଲ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଇ)—ବୃହତ୍ ହଳ—Big plough. ଦେ. ବି—(ନାମ; ଅଦନ୍ତାର୍ଥ)—ହଳଧରର ଡାକ ନାମ—A nickname for Hala dhara.

ହଲିଆ—ଦେ. ବି—(ଅନାଦରାର୍ଥ)—୧ । ହଳଧରର ଡାକ ନାମ—Haliā 1. Nickname of Haladhara. ୨ । হলু হলী ହଳ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ିଆ ବା ମୂଲିଆ—2. A লাঙ্গলে servant or labourer engaged for plou-हलवाह ghing. [ଦ୍ର—ହଳିଆ ୧୨ ଜଣ, ଏମାନେ ଖାଉ-ମାସିଆ, ଜାଉରେ ବାଉଁସ; ଜନଜଣ ପାଣ—ଫକୀରମୋହନ, ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ] । ୩ । ହାଳକ; ଚଷା—3. Cultivator. ଦେ ବିଣ—(ସଂ. ହାଳିକ)—୧ । ହଳକାମରେ ନିଯୁକ୍ତ (ପଶୁ ଓ ଲୋକ)—1. Engaged in the operation of ploughing. [ଦ୍ର—ସେହି ଠିକାରେ ହଳିଆ ବଳଦ ଓ ଗୃହସରଞ୍ଜାମ କିଣି ଆପଣା ଗୃହରେ ଲାଗିଗଲା—ଫକୀରମୋହନ, ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ] ୨ । ହଳକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to ploughing or agriculture. ୩ । ଚଷାଣିଆ; ଚଷାପରି ଅଶାଢ଼ୁଆ—3. Churlish. ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ; ମେଦିନୀପୁର) ବି—ହଳ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ବଳଦ—Plough-bullock.

ହଲିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଅଲ) ବି. ପୁଂ—କୃଷିକାମ ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀ Haliā ନୌକର—Petty or temporary servant (ହଳିଏନ—ସ୍ତ୍ରୀ) engaged for ploughing. [ଦ୍ର—ଏ ନୌକରମାନେ ମାଲିକଠାରୁ ପ୍ରଥମେ କିଛି ପେସଟି (ଅଗଭୁରା ଧନ)

ନେଇ କରୁର ଅନୁସାରେ କସର ସମୟସଂଯାକେ କାମ କରନ୍ତି । ଏ ସେମାନଙ୍କୁ ବାହାବାକା କହନ୍ତି ।

ହଳିଅ କୋଠିଆ—ଦେ· ବ—(ସହଚର)—ହଳିଅ ଓ କୋଠିଆ; Halia kothia ଯେଉଁ ଚାକର ବା ମୂଲିଆ ହଳକାମ କରେ ସର୍ଦାର ଲାଙ୍ଗଲେ ଓ ଯେଉଁ ଚାକର ହଳିଅମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦାର— हलवाहासरदार्मा Servants or labourers engaged for ploughing and the head-servant over the ploughmen.

ହଳିଅ ଚାକର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହଳକାମ କରିବା ପାଇଁ Halia chākara ଚାକର ସ୍ୱରୂପ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ—A লাঙ্গলে চাকর whole time servant retained for हलवाह नौकर ploughing or agriculture.

ହଳିଅ ଜାଗିର (ହେତା)—ଦେ. ବ—ହଳିଅ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦୈନିକ ମୂଲ Halia jāgiri (hetā) ବା ଦରମା ଛଡ଼ା ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଜମି— হেলে চাকরান Land given to a ploughman over हलवाहापरबरीस and above his daily wages or pay.

ହଳିଅ ଡିହ—ଦେ. ବ—ହଳିଅ ବଳଦକୁ ହଳିଅ ଲୌହ ଦ୍ୱାର ଖୁଞ୍ଚିବା Halia diha ବେଳେ ହଳିଅ ପାଞ୍ଚଣର ମୁଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା ମାରିବା କଷ୍ଟୁର হেলেখোঁচা ଡିହ ବା ଭୁଲି ଡିହ ପର କଷ୍ଟୁର ମାଡ଼—A cruel हलवाहाडिह push or poking given to plough-bullocks by a ploughman with the butt end of a ploughing cudgel.

ହଳିଅ ପାଞ୍ଚଣ—ଦେ. ବ—ହଳ କରିବା ବେଳେ ବଳଦକୁ ଅଡ଼ାଇବା Halia pānchana ପାଇଁ ହଳିଅର ବ୍ୟବହାର କରିବା ମୋଟ হেলেচাবুক ପାଞ୍ଚଣ—A cudgel or stick used by a हलवाहापैना ploughman to goad plough-bullocks.

ହଳିଅ ବରତନ (ବର୍ତ୍ତନ)—ଦେ. ବ—ହଳିଅ ଜାଗିର ପରିବର୍ତ୍ତିରେ Halia baratana (barttana) ଦିଆଯିବା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବାର୍ଷିକ হালচাষীরবেতন ଦରମା—A definite sum of money हवाहाकादरमाहा given to a ploughman after the completion of a year's work (over and above the daily wages or salary.

ହଳିଅ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ଦେ. ବ—ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଦେଖ)— Halia brāhmana Māstāna brāhmana (See).

ହଳିଏ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ—ହଳେ; ଏକହଳ ବା ଏକଯୋଡ଼ା ମାତ୍ର— Haie One pair of. একযোড়া एकहल

ହଳିକ—ଦେ·ବ ଓ ବଣ—(ଅବଧାରଣାର୍ଥକ) ଏକ ହଳ ବା ଏକ ଯୋଡ଼ା ମାତ୍ର; Halika କେବଳ ମାତ୍ର—A pair only, two only. [ଯୁ— একযোডা ଧୋବା ମଳିକ, ହଖାଇ କରିଛି ହିଁ ଅ ହଳିକ—ଭଉ] एकहल

ହଳିନୀ—ସଂ· ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—(ହଳିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । କୃଷକ ସ୍ତ୍ରୀ—1. The Halini wife of a cultivator. ୨ । ଲଙ୍ଗଳୀ; ଲଙ୍ଗଳିଆ ଗୁଳ୍ମ (ବୈଦ୍ୟକ)—2. Wolfsbane; Aconitum Napellus. ୩ । କଳିହାରୀ ଗୁଳ୍ମ (ବୈଦ୍ୟକ)—3. Gloreosa Superba plant.

ହଳିପ୍ରିୟ—ସଂ. ବ—(ହଳିନ୍=ବଳଦେବ+ପ୍ରିୟ; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—କଦମ୍ବ Halipriya ବୃକ୍ଷ—Kadamba tree.

ହଳି ପ୍ରିୟା—ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ରେବତୀ; ବଳରାମଙ୍କ Halipriyā ସ୍ତ୍ରୀ—1. The wife of Balarāma. ୨ । ସୁରା; ମଦିରା; ମଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Wine.

ହଳିବା —ଦେ, କ୍ରି—(ସଂ. ହୁଲ ଧାତୁ) —୧। ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳିତ ହେବା— Haliba 1. To move to and fro. ୨ । ଦୋହଲିବା; হেলন, নড়া ଇତସ୍ତତଃ ଝୁଲିବା—2. To swing to and fro. हिलना ୩ । ଶ୍ଳଥ ହେବା—3. To become slack o loose. ୪ । ଦୋହଲିବା; କମ୍ପିତ ହେବା—4. To shake. ୫ । ନିଜ ଦେହକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୁଳିତ କରିବା— 5. To move one's limbs. [ଯଥା—ସେ ଜମା କାମରେ ହଳିବାକୁ ନାହିଁ]

ହଳିବା (ଲା) ପାଣିକି(କୁ) ଗୋଡ଼ ନ ବଢ଼ା(ଢେ) ଇବା—ଦେ କ୍ରି— Halibā(lā) paniki(ku) gorda na bardhā (rdhe) ibā (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଅଶାନ୍ତି ବା ଗୋଳମାଳରେ ସମ୍ପର୍କିତ ହେବା—Not to put one's legs into troubled water. [ଦ୍ର—ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିକ ଲୋକର [ହଳିଲା (ଲା) ପାଣିରେ ଗୋଡ଼ ନ ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲକ୍ଷଣ] কাঁচা আলে পা না দেওয়া फंफटमे नहीं फंसना

ହଳିମା —ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍କନ୍ଦଙ୍କ ମାତୃକା ବିଶେଷ (ହ. ଶ)— Halimā Name of one of the foster-mothers of Skanda.

ହଳିଲା —ଦେ. ବଣ —ହଲୁଥିବା; ଦୋହଲୁଥିବା—In motion; Halilā hanging. [ଯଥା—ସେ ହଳିଲା ପାଣିକି ଗୋଡ଼ ନଡା हलाइंग्रा ଦିଏ ନାହିଁ]

ହଳିହଳିଆ —ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ —ଢିଲାଢିଲା—Slack; loos. Halibalia [ଯଥା— ହଳିହଳିଆ କାମ]

ହଳିହଳିକା—ଦେ· ବ (ବୈଦ୍ୟକ)—ଝୋଟିକୁଟା (ଦେଖ)— Haibalikā Jhoti kuta (See)

ହଳୀ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ=(ହଳ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇନ୍, ହଳିନ୍ ଶବ୍ଦ; ପ୍ର, Hai ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ହଳଧର; କୃଷକ; ଚଷା; କୃଷୀବଳ— [ହଳିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ] 1. A cultivator. ୨ । ବଳରାମ— 2. The elder step brother of Krushna ୩ । ଲଙ୍ଗଳୀ ଗୁଳ୍ମ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ଲଙ୍ଗଳିଆ ଗୁଳ୍ମ— 3. Wolfs bane. ୪ । କଳିହାରୀ ଗୁଳ୍ମ— 4. A plant; gloriose Superba.

ହଳୀନ —ସଂ. ବ—୧ । ଶାକ ବିଶେଷ [ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା]—A kind of Halina herbarious plant. ୨ । ଶାଗୁଆନ ଗଛ— 2. The teak wood tree.

ହଳୀନକ—ସଂ. ବ—କ୍ଷୀରବୃକ୍ଷ [ଦେଖ]— Hainaka Kshirabruksha (See).

ହଳୀମ—ସ. ବ—କେତକୀ [ହ୍ର. ଶ]—
Haḷīma The yellow flowered Pandanus tree.

ହଳୀମକ—ସ.ବ—(ହଲ ଧାତୁ=ବିଲେଖନ କରିବା + କର୍ତ୍ତରି ଈମନ୍, ଏହି Haḷimaka ରୋଗରେ ଦେହରେ ଦାଗ ଦେଖାଯିବାରୁ)—ରୋଗବିଶେଷ; ପାଣ୍ଡୁରୋଗର ବୃଦ୍ଧିଜନିତ ରୋଗବିଶେଷ; କାମଳ ରୋଗ—A disease; malignant devolopment of jaundice. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମ, ହରିତ୍ ଓ ପୀତ ହୁଏ, ବଳର ଓ ଉତ୍ସାହର କ୍ଷୟ ହୁଏ; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଏ ରୋଗୀଙ୍କର ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମେ । ଦେହ ଶୁଖିଯାଇ ହୁଏ; ଶ୍ୱାସ, ତୃଷ୍ଣା, ଶୋଥ, ଅରୁଚି ଓ ଭ୍ରମ ଜନ୍ମେ । ଦେହରେ ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟା ଦାଗମାନ ଦେଖାଯାଏ—ଭାବପ୍ରକାଶ]

ହଳୀଶା(ଷା)—ସ ବ [ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ; ହଲ+ଈଶା[ଷା]; ସ୍ୱରସନ୍ଧିର Haḷīśā(shā) ନିୟମାନୁସାରେ 'ହଲେଶା' ନ ହୋଇ ହଳୀଶା(ଷା)' ହୋଇଥିବାରୁ ନିପାତନ]—ଲଙ୍ଗଳର ଦଣ୍ଡ; ହଳର ଈଷ—The beam or shaft of a plough.

ହଳୀଶା(ଷା) ଲଙ୍ଗଳୀଶା (ଷା)—ସ.ବ [ଏକାର୍ଥକ ସହଚର; ନିପାତନସିଦ୍ଧ Haḷīśā(shā)lāṅgaḷīśā(shā) ପଦ]—ଲଙ୍ଗଳର ଈଷ—The beam or shaft of a plough. ବେ ବ [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ସାଧାରଣ ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ବା ନିପାତନଜନିତ ଘଟନା—(figurative) An extraordinary or exceptional matter.

ହଳୁଆ—ଦେ. ବଣ [ସ ହାଳିକ]—୧ । ହଳିଆ ;(୧) [ଦେଖ]—
Haḷuā 1. Haḷiā 1 (See) ୨ । ହଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
হলিয়া हलका 2. Relating to plough.
୩ । କୃଷିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Agricultural. ୪ ।
বাতান बरद्वाईहुई ଋତୁମତୀ [ଗାଈ]—
গোয়াঁরগোবিন্দ बागर 4. [a cow] In her menses. ୫ । ଗଉଁଆ; ଅଶାଢ଼ୁଆ—5. Churlish; rude. ଦେ: ବ—୧ । ହଳିଆ—1. Ploughman. ୨ । ଗାଈର ଋତୁ—2. The menses of a cow. ୩ । କୃଷକ; ଚଷା—3. Husbandman. ୪ ଗୋରୁମାନଙ୍କର କାମୋନ୍ମତ୍ତ ଅବସ୍ଥା—4. The rut of a cow.

ହଳୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଅଞ୍ଚଳ) ବ—ବ୍ରାହ୍ମଣଜାତିବିଶେଷ; ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ-
Haḷuā Mastāna Brāhmaṇa.

ହଳୁଆ ପଡ଼ିବା—ଦେ· କ୍ରି—୧। (ଗାଈ) ଋତୁମତୀ ହେବା;ଉଷ୍ଣର ହେବା—
Haḷuā paṛibā 1. To be in the menses
বাতান बरद्वाना (said of a cow)
୨ । [ଗାଈ] ବୃଷ ଦ୍ୱାରା ସହବାସ କରାଯିବା—2. To be cohabited or crossed by a bull [said of a cow]. ୩ । (ପଶୁ ବା ମନୁଷ୍ୟେତର ପ୍ରାଣିମିଥୁନ)—ସଙ୍ଗମରେ ରତ ହେବା—3. To pair; to mate [said of animals].

ହଳୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ପ୍ରାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] ବ—ହଳସମ୍ପର୍କୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ;
Haḷuā brāhmana ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ—Māstāna Brāhmaṇa. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ହୋଟେଲ୍ କରନ୍ତି, ଦାସକାଠି ବାଦ୍ୟ ବଜାନ୍ତି, ଗଣିବ ଫଳ ଖ୍ୟ କରନ୍ତି ।]

ହଳୁହାର—ସଂ. ବ—ଯେଉଁ ଘୋଡ଼ାର ଅଣ୍ଡକୋଷ କଳା ଓ
Haḷuhāra ମୁଣ୍ଡରେ ଦାଗ ଥାଏ (ହ୍ର. ଶ)—
A horse with black testicle and mark on the head.

ହଳେ—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—୧ । ଏକ ହଳ ମାତ୍ର—1. One pair
Haḷe only. ୨ । ଦୁଇଟିମାତ୍ର—2. Two
একযোড়া ऐकहला only.

ହଳେ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଅଞ୍ଚଳ) ବ ଓ ବଣ—ଏକ ଯୋଡ଼ା—
Haḷe One pair; a pair of.

ହଳେଇ—ଦେ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହଳୁଆର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Haḷeī Feminine orm of Haḷuā.

ହଳୋ ଫସୋ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ—ଢିଲା—
Haḷo phaso Loose; slack.
[ଢିଲ୍‌ଘୋଷ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହଲ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷେ ଗସ୍ତ କରୁଥିବା
Halt କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ର କୌଣସି ମୁକାମରେ ଏକ ବା
হল্ট हॉल्ट ତତୋଧିକ ଦିନ ରହଣି—
Halting of an officer during tour. ବୈଦେ ଅ (ଇଂ)—ଡ୍ରିଲ୍ କରୁଥିବା ଶିକ୍ଷକ ଓ ସୈନିକମାନଙ୍କୁ ଠିଆ ହେବା ପାଇଁ ସେନାପତିଙ୍କର ଡାକ—Halt! [Used in drill by the drill master or by the commander directing the marching students or soldiers to halt].

ହଲ୍ଟର—ବୈଦେ. ବ [ଇଂ]—ଘୋଡ଼ାର ଓ ଫାଶି ଯାଇବା ଲୋକର
Haltar ବେକ ଗୁଡ଼ାଇବାରେ ବେଢ଼ାଯିବା ଚମଡ଼ାର
হল্টর हौलटर ପଟି ବା ଦଉଡ଼ି—
Halte

ହଲ୍ଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଗସ୍ତ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ
Halting କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହଣି—
হলটিঙ্গ हलटिंग 1. Halting of an officer during tour. ୨ । ହଲ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ଚାର୍ଜ (ଦେଖ)
2. Halting chārj [See]

ହଲ୍ଟିଙ୍ଗ୍‌ଚାର୍ଜ(ଫିସ୍)—ବୈଦେ ବ (ଇଂ)—ଗସ୍ତ କରୁଥିବା କର୍ମଚାରୀ
Halting chārj[phis] କାର୍ଯ୍ୟୋପଲକ୍ଷରେ କୌଣସି
হলটিঙ্গচার্জ हलटिंग चार्ज ସ୍ଥାନରେ ରହଣିକଲେ ସେଥି ପାଇଁ ଦୈନିକ ଯେଉଁ ଭତ୍ତା ପାଆନ୍ତି—
Halting charge; halting fees of touring officers.

ହଳ୍ଦି—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବି—ହଳଦୀ—
Haldi Turmeric.

ହଲ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ହଳ=ଲଙ୍ଗଳ+ଯ)—୧ । ହଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Halya 1. Relating to plough. ୨ । କୃଷି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to agriculture. ୩ । ହଳକୃଷ୍ଟ—(Land) Cultivated with plough. ସଂ. ବି—୧ । କୃଷିକ୍ଷେତ୍ର—1. A ploughed up field. ୨ । ବୈରୂପ୍ୟ; ବିରୂପତା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Haggard appearance.

ହଲ୍ୟା—ସଂ. ବି (ହଳ · ଯ+ସ୍ତ୍ରୀ· ଆ)—ହଳସମୂହ—
Halyā A number of ploughs.

ହଲ୍ଲକ—ସଂ. ବି—୧ । ରକ୍ତୋତ୍ପଳ (ଅମର)—1. Red lotus.
Hallaka ୨ । କ୍ରୋଧୋକ୍ତି—2. Expression of an an ry person.

ହଲ୍ଲନ—ସଂ. ବି—୧ । ପ୍ରଚଳାୟିତ, ଚଳନ (ଜଟାଧର)—
Hallana 1. Moving. ୨ । କଡ଼ ଲେଉଟାଇବା—2. Turning on the sides.

ହଲ୍ଲା—ଦେ ବି (ସଂ. ହଲ୍ଲକ=କ୍ରୋଧୋକ୍ତି)—୧ । ଅର୍ତ୍ତନାଦ—
Halla 1· A loud cry made in distress.
ହଲ୍ଲା ହଲ୍ଲା ୨ । ଘୋର୍ଡଘାଅ; ଚିତ୍କାର; ହୁଲ୍ଲିର—2. A loud cry; uproar; hue and cry. ୩ । କୋଳାହଳ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗୋଳମାଳ—3. Loud noise; ado. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ହଜିଗଲେ ତାହାର ମୁରବୀ ବା ଅର୍ଥିତ୍ୱମାନେ ତାକୁ ଖୋଜାଇବା ପାଇଁ ତାହାର ଚେହେରା ଓ ବିବରଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଥାନାରେ ଯେଉଁ ଇତାହାର ଦଅନ୍ତି ଓ ଯାହା ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଥାନା ମାନଙ୍କରେ ଘୋଷଣା କରନ୍ତି । (ଏହା ମଧ୍ୟ ଲୁଚିଥିବା ଅପରାଧୀ ପକ୍ଷରେ କରାଯାଏ)—4. The inf rmation lodged with police of the missing of a person with his descripti n and the proclamation of the polic of this fact in all the police stations; police hue and cry. ୫ । ହାଲହୁଲି (ଦେଖ)—5. Hala huli (See). ୬ । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟର କୋଳାହଳ—6. Warcry.

ହଲ୍ଲା ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଲ୍ଲା ମତାଇବା (ଦେଖ)—
Hallā uṭhā(ṭhe)ibā 1. Hallā mataibā (See) ୨ । ହଲ୍ଲା କରିବା (ଦେଖ) - 2 Hallā karibā (See)
হল্লা উঠান
हल्ला उठाना

ହଲ୍ଲା କରିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଚିତ୍କାର କରିବା—1. To shout
Hallā karibā out; to make a loud cry. ୨ । ବିପଦରେ ଅର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—2. To raise a hue and cry in distress; to raise an alarm. ୩ । ଘୋର୍ଡଘାଅ କରିବା; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଗୋଳମାଳ କରିବା—3. To make a noise. ୪ । ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଲୁଚିଥିବା ଅପରାଧୀକୁ ଖୋଜାଇବା ପାଇଁ ଥାନାରେ ଓ ଦେଶସାରା ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଘୋଷଣା କରିବା—4. To publish a hue and cry regarding a missing person or an absconder. ୫ । କୌଣସି ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଘୋଷଣା କରିବା—5. To publish a matter broadcast.
হল্লা করা
हल्ला करना

ହଲ୍ଲା ମତା(ତେ, ଚ୍ଚା,ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହଲ୍ଲା କରିବା (ଦେଖ)
Hallā matā(te,chā, che)ibā Hallā karibā (See) ୨ । କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କରିବା—2.To publish a matter aloud.
হল্লা মাতান, হল্লা মচান
हल्ला मचाना

ହଲ୍ଲୀଷ (ସ)—ସ. ବି—(ହେଲା=ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଭାବ ବିଶେଷ; ଲାଳା+ଲଷ୍ ବା ଲସ୍ ଧାତୁ=ନୃତ୍ୟବିଶେଷ,ପଟୁତ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା+ଅଧି ଅ,କପାଳକ)—୧। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସହ ନର୍ତ୍ତନ—(ଡ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. Dance with females; ball-dance ୨ । ଜଣେ ପୁରୁଷକୁ ଅଠଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୋଲାକାରରେ ବେଢ଼ି କରିବା ଏକ ପ୍ରକାର ନାଚ—2. A dance made in a ring formed by 8 women with a man in the centre. ୩ । ଗୀତନର୍ତ୍ତନକଳିତ ଏକାଙ୍କଯୁକ୍ତ ଉପରୂପକ (ନାଟକ)—3. A kind of drama with one act accompanied by song & dance. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁରୁଷପାତ୍ର ଓ ଅତୋଟ କମା ଦଶଟି ସ୍ତ୍ରୀ ପାତ୍ର ଥାଆନ୍ତି । ଉଦାହରଣ—କେଳୀରୈବତକ—ମହାରାଜ କୃଷ୍ଣ ଦେବ—ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ରେ ପ୍ରକାଶିତ ନାଟ୍ୟକଳା ପ୍ରବନ୍ଧ ।]
Hallisha(sa)

ହଲ୍ଲୀଷ(ସ)କ—(ହଲ୍ଲୀଷ [ସ]+ସ୍ୱାର୍ଥେକ)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳକ ନୃତ୍ୟ (ଜଟାଧର, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A
Hallisha(sa)ka dance of femal s in a ring; a ring-dance of females. ୨ । ଏକ ପୁରୁଷ ସହିତ ବହୁ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ମଣ୍ଡଳାକାର ନୃତ୍ୟ; ରାସକ୍ରୀଡ଼ା । (ଯଥା—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗୋପୀଗଣ ସହ)—2. A ring dance of females round a male(e.g. of Śrikrushna with the Gopis).

ହୱାଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ ହୱାଲ୍ଲ=ଜିମ୍ମା)—ହବାଲ୍ (ଦେଖ)—
Hawāl Habāl [See]

ହୱାଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହୱାଲ୍+ପା.ଦାର)—ହାଲ୍‌ଦାର୍
Hawāl-dār (ଦେଖ)—Hāl-dār (See)

ହୱାଲତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ହୁଅଲତ୍ (ଦେଖ)—
Hawālat Huālat (See)

ହୱାଲତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ)—ହୁଅଲତି (ଦେଖ)—
Hawāliti Huālati (See)

ହଷ୍ଟେଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଛାତ୍ରାବାସ; ବୋର୍ଡିଙ୍ଗ—
Hastel Hostel, boarding.
হোষ্টেল
होष्टेल

ହସ୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ହସିବା; ହାସ୍ୟ କରିବା—1. To laugh.
Has (root) ୨ । ଉପହାସ କରିବା—2. To laugh at; to deride. ୩ । ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା—3. To be full blown. ୪ । ପ୍ରକାଶିତ ହେବା—4. To be published; to appear.

ହସ୍ପା(ପି)ଟା(ଟା)(ଲ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି [ଇଂ ହସ୍ପିଟାଲ୍]—ସାଧାରଣ ଡାକ୍ତରଖାନା; ହାସ୍ପାତାଳ—
Has-pā[pi]tā[tā]l[l]
ହାସ୍ପাতাল अस्पताल Hospital.
[ଦ୍ର—ହସ୍ପିଟାଲରେ ଯେଉଁ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ, ସେମାନଙ୍କୁ In-patients (ଭିତର-ରୋଗୀ) ବୋଲାଯାଏ । ଯେଉଁ ରୋଗୀମାନେ ସେଠାରୁ ଆସି ଚିକିତ୍ସିତ ହୋଇ ବା ଔଷଧ ନେଇ ଘରକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ Out patients (ବାହାର ରୋଗୀ) ବୋଲାଯାଏ । ହସ୍ପିଟାଲରେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ ରୋଗୀଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଡିସ୍ପେନ୍ସରି [dispensary] ରେ କେବଳ ବାହାର ରୋଗୀଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ ଓ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ ।]

ହସ୍ପିଟ(ଟା)ଲ୍ ଅ(ଆ)ସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାସ୍ପିଟାଲ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ (ଦେଖ)—
Haspita[tā]l a[ā]sishtānt
Hāspitāl āsishtānt [See].

ହସ୍ବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) କ୍ରି-ହସିବା-
Has-ba To laugh.

ହସ୍ଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) କ୍ରି—
Has-liā (ସେ) ହସିଲା—(He) Laughed.

ହସ—ସ.ବି (ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+ଭାବ ଅ)—ହାସ୍ୟ
Hasa (ଅମର)—Laugh; laughter. ଦେ. ବି—
ହାসি हँसी ହସ · କରିବା କର୍ମ—Laughing.

ହସ ଉଠିବା - ଦେ. ବି—ହାସ୍ୟର ରୋଳ ଉଠିବା—
Hasa Uṭhibā An uproar of laughter.
হাসিউঠা हँसीउठना

ହସକ—ସ ବିଣ. ପୁଂ (ହସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ହାସ୍ୟକାରୀ—
Hasaka Laughing.
(ହସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହସ କଉତୁକ (କୌତୁକ)—ଦେ. ବି (ସ, ହସ+କୌତୁକ)—
Hasa kautuka[kautuka] ହାସ୍ୟ ଓ କୌତୁକ—
হাসিতামাসা हँसीखेल Laughter and amusements; merriment and laughter.

ହସ କଉତୁକୀ—ଦେ.ବିଣ, ପୁଂ—ଯେ ସର୍ବଦା ହାସ୍ୟରେ ଓ କୌତୁକରେ
Hasa kauṭuki ରତ—Fond of laugh and amusement.
(ହସକଉତୁକିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ
(ହସକଉତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
हँसोर खेलबाड़

ହସ କଥା—ସ.ବି (ହସ+କଥା)—୧ । ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ବିଷୟ—
Hasa kathā 1. A matter for laughing at.
হাসিকথা हँसीकाबात ୨ । ଯେଉଁ କଥା ଶୁଣିଲେ ହସ ମାଡ଼େ—2. A laugh-provoking talk or speech.

ହସ କାନ୍ଦ [କାନ୍ଦଣା]—ଦେ. ବି (ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ ।
Hasa kānda(kāndaṇā) ଆନନ୍ଦଜନିତ ହାସ୍ୟ
হাসিকান্না हँसीरुलाई ଓ ଦୁଃଖଜନିତ କ୍ରନ୍ଦନ—
1. Laughing and weeping. ୨ । ପ୍ରଥମେ ହସିବା ଓ ପରେ କାନ୍ଦିବା ଓ ତତ୍ପରେ ହସିବା କ୍ରମ—2. Laughing and weeping alternately.
[ଦ୍ର—ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ବହୁତ ଗୁଡ଼ାଏ ହସିଲେ ପରେ ପୁଣି କାନ୍ଦିବାକୁ ହୁଏ ଯେତେ ହସ ସେତେ କାନ୍ଦଣା—ଢଗ ।]

ହସକୁଳା(ରା,ଡ଼ା)—ଦେ· ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ହର୍ଷାକୁଳ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି
Hasa kulā(rā, ṛā) ସବୁବେଳେ ହସେ; ହସୁରା—
(ହାସ୍ୟକୁଳା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. Given to laughing.
ହସକୁଳୀ } ୨ । ହର୍ଷଯୁକ୍ତ; ଆନନ୍ଦିତ—2. Joy ful. ୩ । କୌତୁକ-
ହସକୁଡ଼ୀ } ପ୍ରିୟ 3. Fond of amusement. ୪ । ସର୍ବଦା
ହସକୁରୀ } -ସ୍ତ୍ରୀ ଈଷଦହାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—4. Always smiling.
হাসিখুসি हँसोर

ହସ ଖୁସି - ଦେ. ବି (ସହଚର)—ଆନନ୍ଦ ଓ ଆନନ୍ଦଜନିତ ହାସ୍ୟ—
Hasa khusi Pleasure and laugh.
হাসিখুসি हँसीखुसी

ହସ ଖେଳ(ଳ)—ଦେ. ବି [ସହଚର]—ହାସ୍ୟ ଓ କ୍ରୀଡ଼ା—
Hasa khela(ṛa) Laughter and play.
হাসিখেলা हँसीखेल

ହସ ଗପ—ଦେ. ବି—୧ । ହସ ଓ ଗଳ୍ପ—1. Laugh and talk.
Hasa gapa ୨ । ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଗଳ୍ପ—
হাসিগল্প हँसीकहानी 2. A tale which provokes laughter.

ହସ ଚପିବା—ଦେ. କ୍ରି – ହସମାଡ଼ିଲେ ତାହା ବାହାରରେ ପ୍ରକାଶ ନ
Hasa chāpibā କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—
(ହସ ଚପି ରଖିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To suppress a laugh.
হাসিচপা हंसीरोकना

ହସଛେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—କ୍ରି
Hasachhe [ସେ] ହସୁଅଛି—(he, she) Is laughing.

ହସ ତ(ତା)ମ(ମା)ସା—ଦେ. ବି(ସହଚର)—୧। ହସ କଉତୁକ [ଦେଖ]
Hasa ta(tā)ma[mā]sā 1. Hasakautuka (See)
হাসিতামাসা हंसीतमाशा ୨ । ହସଖେଳ[ଦେଖ]—
2. Hasa khela (See)

ହସନ୍—ସ. ବିଣ. ପୁଂ (ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+କର୍ତ୍ତୃ (ଶତୃ) ଅତ୍;
Hasan [ହସତ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—ଯେ
(ହସନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହସୁଥାଏ; ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—Laughing.

ବୈଦେ. ବ (ଫା. ହୁସେନ୍)—ହୁସେନ୍‌ର ଡାକ ନାମ—
Nickname of Hussen.

ହସନହା(ହେ)ନା—ବୈଦେ. ବ (ଅ.ହସ୍ନହାନା)—ଫୁଲଗଛବିଶେଷ—
Hasan-hā(he)nā A kind of flowering shrub.
হস্নহানা हुस्नहेना [ଦୃ—ଏହି ଗଛମାନ ଧାମ୍ପୁଡ଼ା ବୁଦା ଏବଂ ବହୁ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଫେଣ୍ଟା ଫେଣ୍ଟା ଫୁଲ ଧରେ, ଫୁଲ ଗଛରେ ଫୁଟି ଟର୍ଗିଲେ ଗୃହଅଙ୍ଗେ ବିସ୍ତାର କରେ । ଫୁଲମାନ ସରୁଆ, ୪କ ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ, ଶାଗୁଆ ଓ ହଳଦିଆମିଶା ବର୍ଣ୍ଣ; ଏହାର ଅନୁଭ ତଳମ ଅଛି ।]

ହସନ—ସଂ. ବ (ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—ହାସ୍ୟ;
Hasana ହସିବା—Laughing.

ହସନୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସ୍ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ଅନ+ସ୍ତ୍ରୀ
Hasanī ଈ)—ଭମ୍ଭେଇ—Fire pot; brazier.

ହସନୀମଣି—ସଂ ବ (ହସନୀ+ମଣି)—ଅଗ୍ନି (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Hasanīmaṇi Fire.

ହସନ୍ତ—ସଂ ବ ଓ ବିଣ—ହଳନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hasanta Halanta (See)

ହସନ୍ତ ଚିହ୍ନ—ସଂ ବ—ହଳନ୍ତ ଚିହ୍ନ (ଦେଖ)—
Hasanta chihna Halanta chihna (See)

ହସନ୍ତିକା—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସନ୍ତୀ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ଅଙ୍ଗାରଧାନୀ;
Hasantikā ଭମ୍ଭେଇ—1. A fire-pot. ୨ ।
ମଲ୍ଲିକାବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A species of Jasminum Sambac.

ହସନ୍ତୀ—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସତ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । ଅଙ୍ଗାରଧାନୀ;
Hasantī ଭମ୍ଭେଇ (ଅମର)—1. A fire pot; brazier.
୨ । ମଲ୍ଲିକାବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A species of Jasmine. ୩ । ଶାକିନୀବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—3. A class of witches

ହସ ମାଡ଼ିବା—ଦେ. ବ—ହସିବା ପାଇଁ ମନ ହେବା—
Hasa mārdibā Being on the point of
হাসি পাওয়া हँसीआना laughing

ହସ ମାରିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସ ଚାପିବା (ଦେଖ) —
Hasa māridebā Hasa chāpibā (See)
(ହସ ମାରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
হাসি চাপা हँसी रोकना

ହସ ମାସ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ସର୍ବଦା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହସିବା—
Hasa māsa paśibā To laugh too much
হাসীর মাস আসা हँसीके दिन आना or always.
[ଦୃ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଏକାଦିକ୍ରମେ ହସିଲେ ଲୋକେ କହନ୍ତି—ତାକୁ ହସ ମାସ ପଶିଛି ।]

ହସ ମୁହଁ—ଦେ. ବ (ସଂ ହସ ଓ ମୁଖ)—ସହାସ୍ୟ ମୁଖ—
Hasa muhan̐ Laughing face.
হাসি মুখ हँसमुख

ହସ ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହାସ୍ୟବଦନଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Hasa muhān̐ 1. Having a smiling face.
(ହସମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ)
হাসি মুখো পুং হাসিমুখী স্ত্রী
हँस मुख पुं हँस मुखी स्त्री

ହସ ରେ(ଭ,ହ)ସ—ଦେ. ବ [ସଂ ହସ ଓ ରହସ୍ୟ; ସହଚର]—
Hasa ra-a(bha, ha)sa ହସ କଉତୁକ [ଦେଖ]—
(ହସରସ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hasa kautuka (See)
হাসি তামাসা हँसी खेल

ହସ ରଅ(ଭ,ହ)ସା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ – ହସ କଉତୁକ (ଦେଖ)—
Hasra-a, [bha, ha]sā Hasakautuki (See)
[ହସରଅ(ଭ,ହ)ସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହସରଅ(ଭ,ହ)ସୀ. ହସରଅ[ଭ,ହ]ସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
হাসি খুসি हँसेर खेलबाड़े

ହସର ପ[ଫ]ସର—ଦେ. ବିଣ— ବିନା କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ
Hasara pa(pha)sara ଇତସ୍ତତଃ ଯିବା ଅସିବା କରୁଥିବା—
ফপর দালালি করে বেড়ান इधरउधर Walking to and fro without any purpose. ଦେ. ବ—
କ୍ଷୁରଘର୍ଷଣ; ଖୁରକୁ ଚମ ପଟିରେ ଘଷାଇବାର ଶବ୍ଦ—
The sound of stropping a razor.

ହସରା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହସୁରା (ଦେଖ)—
Hasarā Hasurā [See]
[ହସରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହସରେ ଉଡ଼ା(ଡ଼େ) ଇବା—ଦେ . କ୍ରି—ବକ୍ତାର ବାକ୍ୟକୁ ଉପହାସକରି
Hasare urdā (rde) ibā ବକ୍ତାକୁ ଅପ୍ରତିଭ ବା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା
হেসে উড়িয়ে দেওয়া हँसीमें उड़ा देना To laugh in derision at a speaker

ହସଲ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ. ଓ ବିଣ—ଅସଲ—
Hasala Capital

ହସ ଲାଗିବା—ଦେ. ବ—ଏକାଠି ବହୁଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରୋଳ
Hasa lāgibā ଉଠିବା—Laugh going on in a
হসলাগা हँसीलगना gathering

ହସ ହସ—ଦେ.ବିଣ [ସଂ. ସହାସ୍ୟ]—୧। ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Laughing.
Hasa hasa ୨। ଈଷଦ୍‌ହାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—2. Smiling. [ଦୃ—
হাসিমুখ हँसताहुआ ତା ଦେଖି ଯୁଧିଷ୍ଠିର ହୋଇ ହସ ହସ—
କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ. ସଭା)

ହସା—ଦେ. ବ [ସଂ ହସ୍ ଧାତୁ, ହସ]—୧ । ହାସ୍ୟ; ହସିବା—
Hasā 1. Laughing; laugh, ୨ । ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ
হাসা हँसी 2. Smile. (ଦୃ—ଦେଖିଲୁ ବୃନ୍ଦ-
ହଁସୀଖୁଶ ବରହାସୀ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ମଧୁର ହସା—ଉପେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗୀତ ।) ୩ । ଲୋକହସା; ଉପହାସ-3. Derision, ridicule. (ଦୃ—ଶୁଣ ଶଙ୍ଖ ଶବଦକୁ ତ ଏହି ଦଶା, ହେଲେ ଶତ୍ରୁ ମୁଖେ ଚାହିବା ସିନା ହସା—କୃଷ୍ଣସିଂହ.)

ମହାଭାରତ. ବନ୍

ଦେ. ବିଶ. ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ ଦେଶଜ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା— ଦରହସା) ହସୁରୁ; ସେ ହସେ—Laughing.

ହସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) Has (se)ibā —ହସିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—To ହାସାନା cause a person to laugh. [ଭ—ଫକୀରହାସେ ହସାନା ହସିବାକୁ ଥରେ ଥରେ ବୁଝାଇଲା—ଭକ୍ତ ପ୍ରେମ-ସୁଧାକର] [ଦ୍ର—ହସାଇବା ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ 'ଖେଳାଇବା' 'ରସାଇବା' ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା— ଅଧୁନିକ କବିର ପାଠକ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ଖେଳାଇ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ ।
ଯେଉଁ କବିର ପାଠକଙ୍କୁ ହସାଇ ରସାଇ ଦେବା କରେ ସେ କବିର ପାଠକଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୁଏ ।]

ହସା(ସେ)ଇ ରସା(ସେ)ଇ [ଖେଳାଇ]—ଦେ. ଅସମାପିକା କ୍ରିୟାବିଶେଷ—Has(se)i ras(se)i [khelāi] ମୁଦିତ କରି; ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ହାସିୟେ ରସିୟେ [খেলিয়ে] ଉତ୍ପାଦନପୂର୍ବକ—ହସା ରସା [खेला]कर By producing glee; in a delightful manner.

ହସା(ସେ)ଇ ହସା(ସେ)ଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Has(se)i has(se)i māribā ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ କଥାଦ୍ୱାରା ହାସିୟେ হাসিয়ে মারা ଅନର୍ଗଳରୂପେ ହସାଇବା—To cause हँसा हँसाकर मारना a person to laugh inordinately; to provoke a person to repeated laughing.
ହସା(ସେ)ଇ ହସା(ସେ)ଇ ପେଟ ଦରଜ କରିବା } ଅନୁରୂପ
ହସା(ସେ)ଇ ହସା(ସେ)ଇ ଅଖି ଲୁହ ଛଡ଼ାଇବା }

ହସାହସି—ଦେ. ବି ଓ ବିଶ—୧ । ସମବେତ ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହାସ୍ୟ—Hasāhasi 1. Laughing of many persons হাসাহাসি assembled in a place. ୨ । ବହୁବାର ହସିବା हँसाहँसि କ୍ରିୟା—2. The act of laughing many times. ୩ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ହସ କୌତୁକ ଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ—3. Conversation accompanied with mutual laugh. [ଭ—ଦୁହେଁ ସେ ପଲ୍ଲଙ୍କରେ ହସାହସି ହେଲେ, ବାଲ୍ୟକାଳ ବୃତ୍ତିକ କଥାଗୋଷ୍ଠୀ ହେଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ ।]

ହସି—ଦେ. ବି—(ସ. ହସିତ)—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକରଣ)—ହାସ୍ୟ; ହସ Hasi হাসি हँसि Laugh.

ହସିଆ-ଦେ. ବିଶ-[ଅଶୁଦ୍ଧ]-ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ; ହାସ୍ୟମୟ—Laughing.
Hasiā ଦେ. କ୍ରି—(ଅନୁଜ୍ଞା, କର୍ତ୍ତା 'ତୁ' ସଙ୍ଗେ ଲଗେ)-(verb হেসে আয় imperative) Do thou come here laughing.
हँसकर आव [ଦ୍ର—ହସିଥରେ । ଫୁଲବେଣିଆ ଜାତିର ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଅଧିକ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି] ଶବ୍ଦ (ପାଠଣ) ବି (ଭୁଲ; ଏହି ଅର୍ଥରେ ହୁଡ଼ୀ ହେବ)—ଦାଆ—Sickle.

ହସିଆର୍ଣ୍ଣବ(ବ)—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଶ—(ସ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—୧ । ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ
Hasiārna(nna)ba (ଦେଖ)—1. Hāsyārnaba
হাস্যার্ণব (See) ୨ । ହାସ୍ୟର ଢେଉ—2. A wave of
हास्यार्णव laughter.

ହସି ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହଠାତ୍ ହସିଦେବା—1. To burst Hasi uthibā suddenly into loud laughter. হেসে উঠা [ଭ—ଖାଣ୍ଟ କରି ହସି ଉଠନ୍ତି ପୁଣି—ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚିତ୍ର] हँस उठना] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିକଶିତ ହେବା; ବିକଶିତ ହେବା—2. (figurative) To be fullblown. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାଜ ସଜ୍ଜା ଓ ଅଲୋକମାଳାଦ୍ୱାରା ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହେବା—3. (figurative) To shine with fittings and lights.

ହସିକା—ସ ବିଶ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହସନ୍ତି+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ, ସ୍ୟା ହସ+ଇକ+ଆ)—
Hasikā ୧ । ହାସ୍ୟକାରିଣୀ (ଗଣ, ବନିତା)—1. Laughing (female). ୨ । ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତା—2. Smiling.

ହସି ଖୁସି - ଦେ. ବି—(ସ. ହସିତ ଓ ଅ, ଖୁସି)—୧ । ହସ ଖୁସି; Hasi khusi ହସ ଖେଳ (ଦେଖ)—1. Hasa হাসিখুসি khela (See) ୨ । ହାସ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦ – 2. Laugh हँसीखुसी and delight.

ହସି ଖେଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା-ଦେ.କ୍ରି—ଆନନ୍ଦ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ Hasi kheli kaunasi kārjya karibā ସହିତ କୌଣସି হেসে খেলে কাজ করা କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—To do any हँस खेल कर काम करना work smilingly or with pleasure. [ଭ—ହସିଖେଳି ସେଥିରୁ ଗଲ ସମସ୍ତ, ଜୀବନ ମଣନ୍ତି ମହୋତ୍ସବମୟ—ରାଧାନାଥ ଚିଲିକା ।]

ହସିତ—ସ. ବିଶ. ପୁଂ—(ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ)-୧ । ଦ୍ୱାର
Hasita ହାସ୍ୟ; ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ, ସହାସ୍ୟ—1. Laughing. ୨ । ସ୍ମିତ—2. Smiling. ୩ । ଫୁଲ୍ଲ; ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ; ବିକଶିତ—[ହସିତା—ସ୍ତ୍ରୀ] 3. Fullblown (flower). ୪ । (ହସ୍ ଧାତୁ =ଉପହାସ କରିବା +କର୍ମ. ତ) ଯେ ବା ଯାହାକୁ ଉପହାସ କରିବ, ଉପହସିତ—4. Laughed at; scoffed at ସ. ବି. (ହସ୍ ଧାତୁ=ହସିବା+ଭାବ. ତ) ୧ । ହାସ୍ୟ— 1. Laugh. [ଦ୍ର—ହସିତ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକାର; ହାସ୍ୟ ଭେଦ ଦେଖିବା ଉଚିତ ।] ୨ । ଅଳ୍ପମାତ୍ର ଦାନ୍ତ ଦେଖାଯିବା ହସ—2. Laugh in which the teeth are partially seen ୩ । ଉପହାସ—3. Ridicule; derision.

ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ହସ ଧାତୁ)—୧ । ହାସ୍ୟ କରିବା; ସ୍ୱର Hasibā ଅନେକଙ୍କୁ ଦର୍ଶାଇବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱର ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବା—1. To [ହସା (ସେ) ଇବା—ଣିଜନ୍ତ] laugh. [ଭ—[illegible]

[ଗଙ୍ଗାଧର—ତାପସୀ] ସୁନ୍ଦର ସମୁଦ୍ରରେ ବେଳେ ହସି—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା] ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସ କରିବା —2. To laugh at a person. [ଭ—ଭୂପତିଗଣ୍ଡୀ ଭାଣି ତାଳକୁ ସେ ହସେ ହସି ଯେ ତା ପଛେ ଅସି ଲଡ ବସେ—ଗୋପୀନାଥ. ଦରବାର] ୩। (ଫୁଲ) ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବା; ଫୁଟିବା –3. To be full blown (said of flowers). ୪। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେଖାଯିବା; ସାମ୍ନି ପାଇବା—4. (figurative) To look bright; to shine. (ଯଥା—ଧୋବାଘରେ ସଫାକରୁ ଏ ଲୁଗା ହସୁଛି) ୫। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହେବା—5 (figurative) To be splendid. (ଭ—ହସିଲା ସୁନ୍ଦର କଳ ତାରକା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ—ଗୋଲକ ଚନ୍ଦ୍ରରେଖା) ୬। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜଳନ୍ତା ଚୁଲା ଉପରେ ବସିଥିବା ପାକ ହାଣ୍ଡି ତଳରେ ଲାଗିଥିବା ହାଣ୍ଡି କଳାର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ନିଆଁ ଲାଗି ସାମ୍ନ ହେବା—6. (figurative) (said of an earthen pot to whose back particles of soot adhere) To be ignited at the bottom while, over fire. [ଯଥା—ହାଣ୍ଡି ହସୁଛି।] [ଭ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଘରେ ହାଣ୍ଡି ହସେ, ସେ ପରିବାରରେ ଶୀଘ୍ର ବିବାହାଦି କୌଣସି ମଙ୍ଗଳ କର୍ମ ହୁଏ। ଫଳତଃ ହାଣ୍ଡିର ତଳ ହାଣ୍ଡିକଳାରେ ନିର୍ମଳ ହୋଇ ଧୂଆଁ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ସେହି କଳାରେ ନିଆଁ ଧରି ତାହା ଜଳଜଳ ଦିଶେ] ୭। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଦୀପର ସଳିତାରେ ଫୁଲ ବା ଗୁଲ ଯୁକ୍ତ ହେବା—7. (figurative) (said of the wick of an oil lamp) To have blazing soots formed on the body of the wick. [ଭ—ଦୀପ ହସିବାର ଦେଖାଗଲେ ସେହି ପରିବାରରେ ଶୀଘ୍ର ମଙ୍ଗଳ ଉତ୍ସବ ହେବ ବୋଲି ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି) (ଭ—ଅନ୍ତରରେ ଅନୁଭୂତ ଆନନ୍ଦକୁ ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ହସିବା କହନ୍ତି ଏହା ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ (ମୃଦୁ ହସ) ଠାରୁ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ (ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସିବା) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବିଧପ୍ରକାର ହାସ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ।]

ହସିଲା ହସିଲା—ଦେ. ବିଣ—ଦରହାସ ଯୁକ୍ତ; ହସ ହସ; ଈଷଦ୍ଧାସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ
Hasilā Hasilā —Smiling.
हासाहासा হাঁসহাঁসকর
(ଭ—ହସିଲି ହସିଲି ହୋଇ ସଜନୀ ଅସିଲ—ଭକ୍ତ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ)

ହସି ହସି ନୋ(ଲୋ)ତରା କୋତରା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତିରିକ୍ତ ପରିମାଣରେ ଉପର୍ଯ୍ୟୁ
Hasi hasi no (lo)tarā kotarā hebā
ହସିହସି ପେଟ ଦରଜ ହେବା
ହସିହସି ଅନ୍ତ ଚମକ ଯିବା } (ଅନ୍ୟରୂପ)
ହସିହସି ଅନ୍ତ ଛିଣ୍ଡି ଯିବା
ପରି ହସିବାଦ୍ୱାରା ଅକାଳୁ ବା ଅସ୍ମାଳ ହେବା—
ହସିହସି ଗଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ To be beside one's self with fits of inordinate laughing.
हेसे हेसे পেট দরজ হওয়া हसहसकरलोटपोटहोना

ହସୁଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧। ହସୁରା (ଦେଖ)—1. Hasurā (See)
Hasuā ୨। ଯେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ହସାଇପାରେ—2. One who provokes laughter in others.
[ହସେଇ, ହସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ.]
हास्यामोदी हसोर

ହସୁରା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—(ଭୁଲ, ଦାନ୍ତୁରା, ହସୁର, ପାଉରୁ ଇତ୍ୟାଦି)—
Hasurā ୧। (ମନ୍ଦାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟରତ; ଯେ ସବୁବେଳେ ହସୁଥାଏ; ହେସେଚୁ; ହେଉରେଶା—1. Given to laughing; addicted to laughing. ୨। ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ; ସହାସ୍ୟ—2. Smiling; laughing.
[ହସୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]
[ଗଙ୍ଗାଧର—ତାପସୀ]
হেসড়ো হঁসোর
[ଭ—ଏହା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ହାସ୍ୟର ପ୍ରକାର ବୁଝାଏ। ଯଥା—ଦରହସୁରା, ଉଦ୍ଭଟହସ୍ୱରା]

ହସୁରାମୁହଁ—ଦେ. ବି—ସହାସ୍ୟ ମୁଖ; ସସ୍ମିତ ବଦନ—
Hasurā muhañ Smiling face.
हासिमुख हसमुख

ହସୁରା ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧। ସସ୍ମିତବଦନଯୁକ୍ତ—1. Having a smiling face. ୨। ସରସ ମୁହାଁ—2. Having a smiling or pleased exterior.
Hasurā muhāñ
[ହସୁରା(ରୀ) ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ]
हासिमुखो हसमुहा

ହସ୍ତ—ସଂ. ବି—(ହସ ଧାତୁ=ହାସ୍ୟ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. ତ, ପ୍ରା. ହତ୍ଥ)—
Hasta ୧। ହାତ; କହୁଣିଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଳିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଙ୍ଗ—1. Hand [ଭ—କହୁଣିଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ହସ୍ତ ବୋଲାଯାଏ, କହୁଣିଠାରୁ କାନ୍ଧ ଉପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ବାହୁ ବୋଲାଯାଏ। କିନ୍ତୁ ଭାଷାରେ ବାହୁସ୍ଥଳ ହସ୍ତକୁ ମଧ୍ୟ ହସ୍ତ ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ] ୨। କର ଶୁଣ୍ଢ; ହାତୀର ଶୁଣ୍ଢ (ଏହା ହସ୍ତୀର ହାତପରି କାମରେ ଲାଗୁ ଥିବାରୁ; ହସ୍ତ ଥିବାରୁ ହାତୀର ନାମ ହସ୍ତୀ)—2. The trunk of an elephant. ୩। ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ପରିମିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—3. A cubit; a unit of length; 24 fingers; about 1½ ft. [ଭ—ଅଠଗୋଟି ଯବଧାନର ଓସାର ଏକ ଅଙ୍ଗୁଳ ହୁଏ। ଏହିପରି ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ=୧ ହାତ—ଭିନ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱ।] ୪। ହସ୍ତା ନକ୍ଷତ୍ର; ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ତ୍ରୟୋଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର—4. The 13th asterism. ୫। ଗୁଚ୍ଛ (କେଶ ଶବ୍ଦର ପରବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ)—5. Tuft (of hair).
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—କର, ପାଣି, ଭୁଜ, ପଞ୍ଚଶାଖ, ସମ, ଶୟ, ଭୁଜାଦଳ, କୁଲ

ହସ୍ତକ—ଦେ. ବି—୧। ନାଚ କରିବା ସମୟରେ, ହସ୍ତାଦିର ଭଙ୍ଗୀରେ ନାଚୁଥିବା ଗୀତର ଭାବପ୍ରକାଶ—1. Mode of expressing the purport of a song by figures made with the hands by a dancer.
Hastaka
हावभाव करताल
(ଭ—ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ଓ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମନର ଭାବ ଭାବ

ଅବସ୍ଥା ସୁନ୍ଦର କୁଣ୍ଡାପଡ଼ୁଚି—କୃପାସିନ୍ଧୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଲାବଣ୍ୟ ।) ୨ । ହାତ—2. Hand. (ଯଥା—ତାହା ହସ୍ତର ହସ୍ତକମଳ, କରମଣ୍ଡନମାନଙ୍କୁ ଧରି—ସ୍ୱଳକୃଷ୍ଣ ରସକଲ୍ଲୋଳ ।)

ହସ୍ତ କଣ୍ଡୁ—ଦେ· ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବା ଲେଖିବା
Hasta kandu ପାଇଁ ମନରେ ଜାତ ଅତ୍ୟଧିକ ଇଚ୍ଛା-
हस्तकण्डु, হাতনিস্পিস্ हस्तकंडु Inordinate desire for the exercise or use of one's hand; (metaphorically) an itching felt in one's hands

ହସ୍ତକିତ—ସଂ ବଣ· ପୁଂ (ହସ୍ତକ+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଇତ)-ହସ୍ତଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)
Hastakita Having hand or hands.
(ହସ୍ତକିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ତ କଣ୍ଡୂୟନ—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ+କଣ୍ଡୂୟନ)—୧। ହାତ
Hasta kandūyana ଗଲ୍ କରିବା—1. Itching of the hands. ୨ । ହାତକୁ କୁଣ୍ଡେଇବା—2. Scratching of the itching hands.

ହସ୍ତ କୁଶଳ—ସଂ ବଣ· ପୁଂ (୭ମୀ ତତ୍; ହସ୍ତ+କୁଶଳ)—ହସ୍ତ-
Hasta kusala ଶିଳ୍ପରେ ଦକ୍ଷ—Skilful in the
(ହସ୍ତକୁଶଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) use of one's hands; dexterous in handicrafts.
ହସ୍ତକୁଶଳତା } —ବି
ହସ୍ତକୌଶଳ }

ହସ୍ତକୃତ—ସଂ ବଣ (୩ୟା ତତ୍; ହସ୍ତ+କୃତ)—୧ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କରି
Hastakruta ଯାଇଥିବା—1. Manufactured; made with the hands; being the handiwork of. ୨ । ହସ୍ତଗତ (ଦେଖ)—2. Hastagata (See)

ହସ୍ତକ୍ଷେପ(କ୍ଷେପଣ)—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ
Hastakshepa(kshepana) ହାତ ଦେବା; କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. Doing of any work; taking of a work in hand; undertaking to do a work. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ୟ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଚଳାଇବା; ଅନ୍ୟ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଚ୍ଚ କରିବା—2. Interference with the work done by another.

ହସ୍ତଗ—ସଂ ବଣ (ହସ୍ତ+ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ)—ହସ୍ତଗତ (ଦେଖ)—
Hastaga Hastagata (See)

ହସ୍ତ ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥି)—ହସ୍ତଗ୍ରନ୍ଥି (ଦେଖ)—
Hasta ganthi Hastagranthi (See)
হাতগাঁঠ हस्तग्रंथि

ହସ୍ତଗତ—ସଂ ବଣ (୨ୟା ତତ୍; ହସ୍ତ+ଗତ)—୧ । ଅପରର ଅଧିକାରକୁ ଆସିଥିବା—1. Brought under
Hastagata one's control. ୨ । ଅଧିକୃତ—2. Possessed; taken possession of. ୩ । ଅଧିକାରରେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Come into one's possession. ୪ । ହସ୍ତରେ ପ୍ରାପ୍ତ—4. Got into one's hands. ୫ । ପ୍ରାପ୍ତ—5 Received. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବଶୀଭୂତ; ଅନ୍ୟର କଥା ମାନିଥିବା—6 (figurative) Suborned; gained over. (ଯଥା—ଅପରପକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀକୁ ହସ୍ତଗତ କରିବା ।)

ହସ୍ତଗିର—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ)—ହସ୍ତକୁଶଳ—
Hastagir Dexterous in handicraft.
হস্তগির हस्तकुशल

ହସ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ ବି (ହସ୍ତ+ଗ୍ରନ୍ଥି)—ବିବାହକାଳରେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ଓ
Hasta granthi କନ୍ୟାଙ୍କର ଦୁଇ ହାତକୁ ଏକତ୍ର ବନ୍ଧନ କରାଯିବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା କୁଶଗଣ୍ଠି—Knot made of Kusa grass by which the hands of the bride and bridegroom are tied on the marriage altar.

ହସ୍ତ ଗ୍ରହ(ଗ୍ରହଣ)—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଅନ୍ୟର ହସ୍ତକୁ ଧରିବା
Hasta graha(grahana) (ଶବ୍ଦକୋଷ)—Holding of the hand of another.

ହସ୍ତ ଗ୍ରାହ୍ୟ—ସଂ ବଣ (୩ୟା ତତ୍, ହସ୍ତ+ଗ୍ରାହ୍ୟ)—ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା
Hasta grāhya ଗ୍ରହଣୀୟ—Fit to be taken by the hands.

ହସ୍ତ ଚାଳନ(ନା)—ସଂ ବି [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ+ଚାଳନ(ନା)]—୧ ।
Hasta chālana[nā] ହାତକୁ ଏଣେତେଣେ ଚଳାଇବା—1. Moving of the hands. ୨। ହସ୍ତର ବ୍ୟାୟାମ—2. Exercise of the hands.

ହସ୍ତ ଚ୍ୟୁତ—ସଂ ବଣ (୫ମୀ ତତ୍; ହସ୍ତ+ଚ୍ୟୁତ)—୧ ହସ୍ତରୁ ଖସିଥିବା;
Hasta chyuta ହସ୍ତରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ—1. Slipped out of one's hands. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ-2. [figurative] Slipped out of one's control.

ହସ୍ତଜ୍ୟୋଡ଼ି—ସଂ ବି (ବୈଦ୍ୟକ)—କରଯୋଡ଼ିଗଛ—Name of a
Hastajyordi plant. [ବି—ଏହା ସହାକର
করযোড়া हाताजुडी ସାଦବଶେଷ ଏହା ଉଷଧର ଓ ବଶ·କାରକ—ଗ୍ରନ୍ଥବର୍ଣ୍ଣିତ ।]

ହସ୍ତ ତାଳ—ସଂ. ବି (ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ତାଳ; ସ. ସ. ଲେ)—କରତାଳି—
Hasta tāla Clapping.

ହସ୍ତତ୍ର—ସଂ.ବ (ହସ୍ତ+ତ୍ରୈ ଧାତୁ=ରକ୍ଷା କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି.ଡ)—ହସ୍ତତ୍ରାଣ;
Hastatra କରତ୍ରାଣ—A protector for the hand; glove.

ହସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ—ସଂ. ବଣ· ପୁଂ—ଦକ୍ଷିଣହସ୍ତ ଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ)—
Hasta dakshina Having the right hand.
(ହସ୍ତ ଦକ୍ଷିଣା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ତ ଦୀପ (ପ୍ରଦୀପ)—ସଂ. ବି—(ମ· ପ. ଲୋ, ହସ୍ତଧୃତ ଦୀପ)-ହାତଦୀପ
Hasta dīpa(pradīpa) ଧରିବା ଦୀପ—Hand-lamp.

ହସ୍ତ ଧାରଣ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍; ହସ୍ତ+ଧାରଣ)—୧। ହାତ ଧରିବା;
Hasta dhārana ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତ ଧରିବା—1.

Holding the hands of another person. ୨ । ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ ଧରି ତାକୁ ମାରିବାରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା—2. Preventig a person who is about to strike, by holding his hands.

ହସ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍, ହସ୍ତ+ନୈପୁଣ୍ୟ)—୧ । ହସ୍ତ
Hasta naipunya ଚାଳନାରେ ଦକ୍ଷତା; ହସ୍ତ ଲାଘବ—1. Dexterity in the use of the hands. ୨ । ହାତର କାରିଗରି—2. Skill or dexterity in handicraft; craftmanship.

ହସ୍ତ ପତ୍ର—ଦେ. ବି—(ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ, ଇଂରେଜୀରୁ ଅନୁବାଦ)—
Hasta patra ହାଣ୍ଡ ବିଲ୍ (ଦେଖ)—Handbil (See).
হাণ্ডবিল हस्तपत्र

ହସ୍ତ ପଦ୍ମ—ଦେ. ବି—(ବଣିଆ ଶବ୍ଦ)—ରତ୍ନଚୂଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hasta padma Ratnachurda (See).

ହସ୍ତ ପୁଚ୍ଛ—ସଂ. ବି—ହସ୍ତାବୟବ ବିଶେଷ; କୋରକାକୃତ ହସ୍ତର
Hasta puchchha ଅଙ୍ଗୁଳିଗଣ—The fingers of the (ଅନ୍ୟ ରୂ. ନାମ—କଳସ) hand contracted into the
হাতের পোছা shape of a bud.

ହସ୍ତ ପୃଷ୍ଠ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ହାତ ପାପୁଲି; କରତଳର ପିଠିଆଡ଼
Hasta prushtha The back of the palm.

ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ହସ୍ତ+ପ୍ରସାରଣ)—ହାତକୁ
Hasta prasarana ମେଲାଇବା; ହସ୍ତର ବିସ୍ତାର କରଣ—The extending of the hands.

ହସ୍ତ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ. ବଣ—(ତମୀତତ୍)—ହସ୍ତଗତ (ଦେଖ)—
Hasta prapta Hastagata (See).

ହସ୍ତପ୍ରାପ୍ୟ—ସଂ. ବଣ (ଷଷ୍ଠୀତତ) ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପଣୀୟ; ହାତ ପାଆନ୍ତା—
Hasta prapya Attainable by the hands.

ହସ୍ତ ବଳୟ—ସଂ. ବି—ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଗହଣା—
Hasta balaya Bracelet.
বালা बाला

ହସ୍ତ ବଳା—ଦେ. ବି ଓ ବଣ—ହାତବଳା; କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଗଢ଼ିବ
Hasta bala ପୂର୍ବରୁ ହସ୍ତକୌଶଳତା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କାରିଗର ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ଗଢ଼େ—A sample which an artist makes as a trial before preparing the actual article. [ଅ—ଲୋକେ ଅଣ ଗଢ଼ିବ ବୋଲି କୁଶଧଃ, ହସ୍ତବଳା କର ଗଢ଼ିଲା ଅବସର—ହସ୍ତସିଦ୍ଧ ମହାଭାରତ ।

ହସ୍ତ ବଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତବଳିବା (ଦେଖ)—
Hasta baliba Hata baliba (See)

ହସ୍ତ ବଲ୍ଲରୀ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ହସ୍ତ+ବଲ୍ଲରୀ)—ଅଙ୍ଗୁଳି—Finger.
Hasta ballari (ଉ—ଚାରୁ ଭୁଜକ ହସ୍ତବଲ୍ଲରୀ, ଉର୍ମିଳା-ମାଳକୁ ଧର—ପାନ କୃତ, ରସକଲ୍ଲୋଳ) ।

ହସ୍ତବାନ୍—ସଂ. ବଣ ପୁ—(ହସ୍ତବତ୍; ହସ୍ତ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ବତ୍)—୧ ।
Hastaban ଯାହାର ହାତ ଅଛି—1. Having hands. ୨ । (ହସ୍ତବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ନିପୁଣ—2. Skilful in the use of the hands; dexterous. ସଂ ବି—ଚୋର; ଜୁଆଡ଼ିର (ଶବ୍ଦକୋଷ) A cheat; a gambler.

ହସ୍ତ ବାମ—ସଂ. ବଣ, ପୁ—ବାମହସ୍ତ ଯୁକ୍ତ (ଶବ୍ଦକୋଷ —
Hasta bama Having the left hand.
(ହସ୍ତବାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ତ ବାରଣ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ; ହସ୍ତ=ହାତ+ବାରଣ=ନିବାରଣ
Hasta barana —୧ । କର ଚାଳନାଦ୍ୱାରା କାହାକୁ କରିବାକୁ ନିବାରଣରୂପ ସଙ୍କେତ—1 A sign made by the hands indicating to a person to desist. ୨ । ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ବାଧା ପ୍ରଦାନ—2. Preventing a person by the hands from striking.

ହସ୍ତ ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି—(ହସ୍ତ+ବିମ୍ବ)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ; ଚନ୍ଦନାଦିଦ୍ୱାରା
Hasta bimba ଦେହ ବିଲେପନ ବିଶେଷ । ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶେଷ । (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. A sort of toilet powder or paste ୨ । କରର ପ୍ରତିବିମ୍ବ—2. The reflection or image of the hands.

ହସ୍ତବୁଦ୍(ଦ, ଜ ଦ)—ଦେ. ବି—(ଫା. ହସ୍ତ=ବର୍ତ୍ତମାନତା+
Hastabuj(d, ji, di) ବୁଦ୍=ଅତୀତ)—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନର ଓ ହସ୍ତବୁଦ (ଦି) } ଅନ୍ୟରୂପ] ପୂର୍ବର ହିସାବ—1. Account of
ହସ୍ତ ବୁଦ } the past and present. ୨ । हस्तबुद
हस्तबुज ଆଦାୟ ହେବା ସ୍ଥାୟୀ ଜମା—2. Realisable fixed rental. ୩ । ଜମିଦାରୀର ମୋଟ ଆୟ—3. The total income of a zamindary. ବଣ— ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀରେ ଜମିଦାର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ, ମଧ୍ୟସତ୍ୱାଧିକାରୀ (ଯଥା—ମକଦମ, ସର୍ବରାକାର)ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଖଜଣା ଅସୁଲ ନ କରି ନିଜେ ବା ଗୁମାସ୍ତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରନ୍ତି—(a zemindari) Which is in the khas possession of the superior landlord, as distinguished from that of which he is in possession through tenure holders or Sarbarakars.

ହସ୍ତବୁଦ(ଜ ଦ) ଜମିଦାରୀ (ମହାଲ)—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଜମିଦାରୀରେ
H. stabuj (ji, di) jamidari (mahal) ମକଦମ ବା
हस्तबुज महल ସରବରାକାର ନ ଥାଇ ନିଜେ ଜମିଦାର ବା ତାଙ୍କ
हस्तबुज जमिनदारी ଲୋକ ରୟତମାନଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଅସୁଲ କରନ୍ତି—The zemindari of which the Zamindar realises rent direct from the rayats and not through middlemen.

ହସ୍ତ ମୈଥୁନ—ସଂ ବି—(ହସ୍ତ+ମୈଥୁନ)—ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଚାଳନ
Hasta maithuna ରୂପକ ରୋଗ ବା ପାପ—Masturbation.

ହସ୍ତଯନ୍ତ୍ର—ସଂ ବି—(ସଂ. ଗ. ଲେ. ହସ୍ତଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର, ହସ୍ତ+ଯନ୍ତ୍ର)—
Hasta jantra ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ପୁରାତନ ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ —An ancient weapon of war used by the hand. [ଉ—ଧରିବ ହସ୍ତଯନ୍ତ୍ର ଭୁଶୁଣ୍ଡୀ ମୁଷଳ— ହସ୍ତସିଦ୍ଧ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହସ୍ତରେ—ବେ ଅ—ହସ୍ତେ (ଦେଖ)—
Hastare হাতে **हाथमें** Haste (See)

ହସ୍ତ ରେଖା—ସଂ ବି—(ସ. ଧ. ଲୋ. ହସ୍ତ+ରେଖା)—କରତଳରେ
Hasta rekhā ଦେଖାଯିବା ଶୁଭାଶୁଭଜ୍ଞାପକ ରେଖାମାନ—The lines seen on the palm and utilised in palmistry in foretelling the future of a person.

ହସ୍ତ ଲଘୁତା(ଲାଘବ)—ସଂ ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ହସ୍ତ+ଲଘୁତା)—ହସ୍ତ-
Hasta laghutā (lāghaba) ଚାଳନରେ ଦକ୍ଷତା ବା ନୈପୁଣ୍ୟ—Dexterity or skill in the exercise or use of one's hands.

ହସ୍ତ ଲିଖିତ—ସଂ ବିଣ—(ଷଷ୍ଠୀତତ, ହସ୍ତ+ଲିଖିତ)—ହାତଦ୍ୱାରା
Hasta likhita ଲେଖାଯାଇଥିବା—In the handwriting
(ଛାପଖାନା—ମୁଦ୍ରିତ) of; written by.

ହସ୍ତଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ—ସଂ ବି—(ହସ୍ତ+ଲିଖିତ+ପୁସ୍ତକ)—ହାତଲେଖା
Hastalikhita pustaka ବହି—Manuscript book.

ହସ୍ତ ଲିଖିତ ପୋଥି—ଦେ. ବି—(ସଂ ହସ୍ତଲିଖିତ+ଓ. ପୋଥି)—ହାତ-
Hastalikhita pothi ଲେଖା ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକ—Palm
হস্তলিখিত পুঁথি **हस्तलिखित पुस्तक** leaf manuscript.

ହସ୍ତ ଲିପି(ଲେଖ)—ସଂ ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍, ହସ୍ତ+ଲିପି)—୧। ହସ୍ତାକ୍ଷର;
Hasta lipi (lekha) ହାତଲେଖା—1. Handwriting. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତଦ୍ୱାରା ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଚିଠି ବା ଦଲିଲ—2. A writing or document written by a person. ୩। ହାତ ସୁଧାରିବା ପାଇଁ ତାଳପତ୍ରରେ ଓ କାଗଜରେ ଅଭ୍ୟାସ କରି ଲେଖାଯିବା ଲେଖା—3. Writing written for handwriting exercise. ଦେ ବି—ଛାପାଖାନାକୁ ପଠାଯିବା ହାତ-
হস্তলিপি ଲେଖା ପୁସ୍ତକ ବା କାଗଜ;କପି—Manuscript sent
कॉपी to the press for being printed.

ହସ୍ତ ସିଦ୍ଧି—ସଂ ବି—(ହସ୍ତ+ସିଦ୍ଧି)—୧। କରଦ୍ୱାରା ସାଧନ—1.
Hasta siddhi Doing a thing with the hands. ୨। ହସ୍ତ ନୈପୁଣ୍ୟ (ଦେଖ)—2. Hasta naipunya (See). ୩। ଦରମା; ମୂଲ୍ୟ—3. Salary; wages.

ହସ୍ତ ସୂତ୍ର—ସଂ ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍, ହସ୍ତ+ସୂତ୍ର)—୧। ବଳୟ; ହାତଖଡୁ
Hasta sūtra (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. Bracelet. ୨। କୌତୁକ-ସୂତ୍ର;ବିବାହକାଳରେ ବରଙ୍କ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତରେ ବନ୍ଧାଯିବା ସୂତ୍ର; ମଙ୍ଗଳ ସୂତ୍ର—2 A thread worn on the wrist by the bride and bridegroom during marriage. [ଦ୍ର—ବିବାହ ସଂସ୍କାରରେ ମଙ୍ଗଳାର୍ଥ ଏହି ସୂତ୍ର ବରଙ୍କର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ଯଥାକ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ବାମ ହସ୍ତରେ ବାନ୍ଧିବାକୁ ହୁଏ। ନାନ୍ଦୀମୁଖ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ପୂର୍ବେ ଗନ୍ଧାଧିବାସ କରି ୩ ଜଣ ସଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବରଙ୍କର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ମସ୍ତକକୁ ବସ୍ତ୍ରାଚ୍ଛାଦନ କରି ମସ୍ତକରେ ଅଭଗ୍ନ ସୂତା(ଅବିବାହିତା କନ୍ୟାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଟା ହୋଇଥିବା ସୂତା) ୩, ୫ ବା ୭ ଥର ବେଷ୍ଟନ କରନ୍ତି। ଉକ୍ତ ବେଷ୍ଟିତ ସୂତାକୁ ବରଙ୍କ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ପାଦ ବାଟେ ଗଳାଇଆଣି ତାକୁ ହଳଦୀ ଦ୍ୱାରା ରଞ୍ଜିତ କରନ୍ତି। ପରେ ଏହି ସୂତ୍ରକୁ ବରଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତରେ ଓ କନ୍ୟାଙ୍କ ବାମ ହାତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଦୁବ ସହିତ ବାନ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି। ଏହି ହସ୍ତସୂତ୍ର ମାଙ୍ଗଳିକ ବିବାହର ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଟେ। ଚାରିମଙ୍ଗଳା ପରେ ଏ ହସ୍ତ ସୂତ୍ର ହାତରୁ କାଢ଼ି ଦିଆଯାଏ—ବିଶ୍ୱକୋଷ।

ହସ୍ତହୋମ—ସ.ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ରୁକ୍ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହାତଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନିରେ
Hasta homa ଆହୁତିଦାନ—Offering of ghee unto the Homa-fire with the hands of instead with a wooden spoon.

ହସ୍ତା—ସ ବି—[ହସ୍ତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ]—ଜ୍ୟୋତିଷୋକ୍ତ ୨୭ ନକ୍ଷତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ
Hastā ତ୍ରୟୋଦଶ ନକ୍ଷତ୍ର—The thirteenth asterism. [ଦ୍ର—ଏହା ହସ୍ତାକୃତି ଓ ପଞ୍ଚତାରାବିଶିଷ୍ଟ। ଏହାର ଅଧିଦେବତା ସୂର୍ଯ୍ୟ। ଏ ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଜନ୍ମିବା ମନୁଷ୍ୟ ଦାତା, ଯଶସ୍ୱୀ, ମନସ୍ୱୀ, ଦେବବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜକ, ସମ୍ପତ୍ତିଶାଳୀ ଓ ମାନ୍ୟଙ୍କ ହୁଏ—କୋଷ୍ଠୀପ୍ରଦୀପ। ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।]

ହସ୍ତାଏକ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହଂସଜାତି ପକ୍ଷୀ—
Hastāek Grey laggoose.

ହସ୍ତାକ୍ଷର—ସ ବି—[ମ. ପ. ଲୋ. ହସ୍ତ ଲିଖିତ ଅକ୍ଷର]—୧।
Hastākshara କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତଲେଖା—1. Handwriting of a person. ୨। ସ୍ୱହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଅକ୍ଷର—2. One's own handwriting. ଦେ. ବି—ହାତଲେଖାକୁ ସୁନ୍ଦର କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ପାଇଁ ପୁନଃ ପୁନଃ ଲେଖାଯିବା ଅକ୍ଷର—Handwriting exercise.

ହସ୍ତାକ୍ଷର ପଦ୍ଧତି(ରୀତି)—ସ ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତାକ୍ଷର+ପଦ୍ଧତି)—
Hastākshara paddhati(riti) ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ହସ୍ତାକ୍ଷର ଲେଖିବାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଢଙ୍ଗ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାହା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଲେଖାଠାରୁ ବାରି ହୋଇପଡ଼େ)—Peculiarity or mode of one's handwriting.

ହସ୍ତାଙ୍ଗୁଳି—ସ ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ, ହସ୍ତ+ଅଙ୍ଗୁଳି)—କରାଙ୍ଗୁଳି; ହାତର
Hastānguli ଆଙ୍ଗୁଠି—The fingers of the hand.

ହସ୍ତାନା—ଦେ. ବି—(ଫା. ଦସ୍ତାନା)—ଦସ୍ତାନା—
Hastānā Gloves.
দস্তানা **दस्ताना**

ହସ୍ତାନ୍ତର—ସ ବି (କର୍ମଧା,ଅନ୍ୟ+ହସ୍ତ)—୧। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ—
Hastāntara 1. Another person's hand. ୨। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧିକାର—2. The possession of another person. ୩। କ୍ରୟ ଓ ଦାନାଦି ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—3. Transfer of

property by sale, gift etc. ଦେ. ବିଣ—ହସ୍ତାନ୍ତରିତ (ଦେଖ)—Hastāntarita (See)

ହସ୍ତାନ୍ତର ଆଇନ୍—ଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ହସ୍ତାନ୍ତର+ଆଇନ୍)—ସମ୍ପତ୍ତି Hastāntara āin ହସ୍ତାନ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଧି, ପ୍ରଚଳିତ ଓ ବିବାଦ হস্তান্তর আইন हस्तान्तर कानून ଯେଉଁ ଆଇନ୍ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୁଏ—The Transfer of Property Act, [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ ସମ୍ପତ୍ତି ହସ୍ତାନ୍ତର ସମ୍ବନ୍ଧେ ୧୮୮୨ ସାଲରେ ଭାରତୀୟ ୪ ଆଇନ୍ ଚଳୁଅଛି ।]

ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କଚେରୀ) ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବିକ୍ରି, ଦାନ ବା Hastāntara karibā ପଟ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧିକାରକୁ হস্তান্তর করা हस्तान्तर करना ଦେବା—To transfer a property (by sale, gift, lease etc.)

ହସ୍ତାନ୍ତର ଯୋଗ୍ୟ—ଦେ.ବିଣ (କଚେରୀ)—ଯେଉଁ ସମ୍ପତ୍ତି ବା ସ୍ୱତ୍ୱ Hastāntara jogya ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରି হস্তান্তর যোগ্য हस्तान्तरयोग्य ଯାଇପାରେ—Transferable (property or right).

ହସ୍ତାନ୍ତରିତ—ସଂ. ବିଣ—[ହସ୍ତାନ୍ତର+ଇତ]—୧। ଅପରର ଅଧିକାରକୁ Hastāntarita ପ୍ରଦତ୍ତ (ସମ୍ପତ୍ତି)—1. (property) Transferred to another. ୨। ଅନ୍ୟର ହସ୍ତଗତ; ସ୍ୱହସ୍ତରୁ ଅପସାରିତ—2. Gone over to the possession of another.

ହସ୍ତାବରଣ—ସ.ବି—[୬ଷ୍ଠୀତତ୍, ହସ୍ତ+ଆବରଣ]—୧। ଦସ୍ତାନା—1. Hastābaraṇa Gloves. ୨। ହାତକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ପିନ୍ଧାଯିବା ଲୁହା ଦସ୍ତାନା—2. Mailed glove.

ହସ୍ତାବର୍ତ୍ତନ—ସଂ ବି [୩ୟା ତତ୍; ହସ୍ତ+ଆବର୍ତ୍ତନ)—୧। ହାତ Hastābarttana ଦ୍ୱାରା ଆଲୋଡ଼ନ ବା ଘାଣ୍ଟିବା—1. Agitating or shaking with the hands. ୨। ହାତ ଘୁରାଇବା; ହସ୍ତଘୂର୍ଣ୍ଣନ; ହାତକୁ ବୁଲାଇବା—2. Swinging round of the hands; moving one's hands in circles. ୩। ହାତ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ—3. Touching with the hands. ୪। ହାତ ଝୁଲାଇବା—4. Hanging down one's hands.

ହସ୍ତାବଲମ୍ବନ—ସଂ ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ, ହସ୍ତ+ଅବଲମ୍ବନ]—Hastābalambana [ହସ୍ତାବଲମ୍ବ—ଅନ୍ୟରୂପ] ୧। ହସ୍ତ ଗ୍ରହଣ; ଅନ୍ୟର ହାତକୁ ଧରିବା—1. Holding the hand of another. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ହାତକୁ ଧରିବା—2. Holding the hand of another as a help for doing a thing.

ହସ୍ତାବାପ—ସଂ. ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତ+ଆବାପ]—ଧନୁ ମାରିବା Hastābāpa ଲୋକଙ୍କ ଅଙ୍ଗୁଳିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଚମଡ଼ାର ଖୋଳ—A leathern cap used on the fingers by an archer. [ଉ—ଧନୁ ହସ୍ତାବାପ ଯେ ଦୁହିଙ୍କି କାଟିଲେ, ଦୁଇ ପାର୍ଷ୍ଣି ସାରଥିଙ୍କର ପ୍ରାଣ ନେଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ] ସଂ ବିଣ—ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା କବଳିତ (ରତ୍ନକୋଷ)—Held tightly with the hand or hands; clasped.

ହସ୍ତାଭରଣ—ସ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତ+ଆଭରଣ)—Hastābharaṇa ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର—Ornament for the hand.

ହସ୍ତାମଳକ—ସ. ବି—(ମ. ପ. ଲୋ;ହସ୍ତ ଧୃତ ଆମଳକ)—୧। ଅପଣା Hastāmalaka ହାତରେ ଧରାଯାଇଥିବା ଅଁଳା କୋଳି—1. Embelic myrobalan fruit held in the hand. [ଦ୍ର—ଏଣିକ ବେଦାନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଛଳରେ ବ୍ୟବହୃତ। ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଅଁଳା କୋଳି ଧରି ଯାଇଥିଲେ ତଦ୍ ବିଷୟକ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ଧାରଣାକାରୀ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଫଳର ସବୁ ଦିଗ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ। ସେହିପରି ଯେଉଁ ବିଷୟର ସବୁଦିଗ ଓ ସବୁତଥ୍ୟ ଆଲୋଚନାକାରୀ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ତାକୁ ହସ୍ତାମଳକ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ।] ୨। କରାୟତ୍ତ ବସ୍ତୁ—2. A thing in one's possession or under one's control. ୩। ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଷୟ—3. Anything which is perceived by the senses. ୪। ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟକୃତ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ବିଷୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—4. The title of a philosophical work by Śaṅkarāchārjya.

ହସ୍ତାର୍ପଣ ସଂ. ବି—(ହସ୍ତ+ଅର୍ପଣ)—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା Hastārpaṇa ବସ୍ତୁ ଉପରେ ନିଜର ହାତକୁ ରଖିବା—1. Laying one's hands on any person or thing. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ—2. Beginning to do a work; undertaking a work. ୩। (୭ମୀ ତତ୍)—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେବା—3. Consignment of a thing to a person.

ହସ୍ତାଲିଙ୍ଗନ—ସଂ. ବ.—(୩ୟା ତତ୍)—କର ମର୍ଦ୍ଦନ—Shake hand. Hastāliṅgana

ହସ୍ତାହସ୍ତି—ସଂ ଅ (ହସ୍ତ+ହସ୍ତ+ଇ); ହସ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର ପୂର୍ବକ Hastāhasti ଯୁଦ୍ଧ)—ହାତାହାତି; ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ হাতাহাতি हाथाबाँही ପରସ୍ପର ହାତ ଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ—Hand to hand fighting.

ହସ୍ତିକ—ସ. ବି—(ହସ୍ତିନ୍ ଶବ୍ଦ+ସମୂହାର୍ଥେକ)—ହସ୍ତିସମୂହ—Hastika A number of elephants.

ହସ୍ତିକକ୍ଷ—ସ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ବିଷାକ୍ତ କୀଟ (ହୃ. ଶ)—Hasti kaksha A kind of poisonous insect.

ହସ୍ତିକକ୍ଷ୍ୟ—ସଂ. ବ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହସ୍ତି+କକ୍ଷ+ଯ)—୧ । ସିଂହ—
Hasti kakshya (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Lion. ୨ । ବ୍ୟାଘ୍ର (ବୈଦ୍ୟକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Tiger.

ହସ୍ତିକନ୍ଦ(ପତ୍ର)—ସଂ. ବ—(ବୈଦ୍ୟକ) ବୃହତ୍ କନ୍ଦବିଶେଷ—A
Hasti kanda(patra) kind of root bulb; Raphanus sativus.
ସଂ.ପର୍ଯ୍ୟାୟ—[ଦ୍ର—ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣ ଓ କଫ, ବାତ, ତ୍ୱକ୍ ଦୋଷ,
ସ୍ଥୂଳକନ୍ଦ, ଅଶ୍ଵକନ୍ଦକ, ଶ୍ରମ, କୁଷ୍ଠ, ବିଷ, ବିସର୍ପ ନାଶକ,
ବୃହତ୍ ପତ୍ର, ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ, ଶୁକ୍ରବର୍ଦ୍ଧକ; (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) । ଏହା
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ, ତ୍ୱଗ୍ଦୋଷାରି, କୋଙ୍କଣ ଦେଶରେ ଜନ୍ମେ ।]
କୁଷ୍ଠହନ୍ତା, ଚିରବାସୀ,
ନିତ୍ୟଶସ୍ୟ, ଗଜକନ୍ଦ,
ନାଗକନ୍ଦ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)।

ହସ୍ତିକରଞ୍ଜ—ସଂ. ବ—ବଡ଼ କରଞ୍ଜ, ମହାକରଞ୍ଜ, —
Hasti karañja Pongamia Indica. (tree).
ହସ୍ତିକରଞ୍ଜକ
ହସ୍ତିଚାରିଣୀ } ଅନ୍ୟରୂପ
ହସ୍ତିରୋହଣକ

ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—୧ । ହାତୀର କାନ—1. The ear of an
Hasti karṇna elephant. ୨ । ଏରଣ୍ଡ—2. The castor oilseed plant; Clerodendrum Hastala [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ହସ୍ତିର କର୍ଣ୍ଣପରି ବଡ଼ ଥିବାରୁ ।] ୩ । ପଳାଶ ଭେଦ—3. A species of Palāsa; Butea Supurba. ୪ । ଗଣଦେବତା ଭେଦ—4. Name of one of a class of Dieties. ୫ । ହସ୍ତିକନ୍ଦ—5 A kind of root bulb. ୬ । ରକ୍ତୈରଣ୍ଡ—6 The red variety of castor oil seed plant. ୭। କନ୍ଦ; ସାରୁ (ହି.ଶ)—7. Arum.

ହସ୍ତି କର୍ଣ୍ଣକ—ସଂ. ବ—ପଳାଶ ଭେଦ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Hasti karṇnaka A species of Palāsa.

ହସ୍ତିକା—ସଂ. ବ—ପ୍ରାଚୀନ ତନ୍ତ୍ରୀ ବାଦ୍ୟବିଶେଷ (ହି. ଶ)—A
Hastikā kind of stringed instrument used in ancient times.

ହସ୍ତିକୋଲ—ସଂ. ବ—ବଦରୀ ଭେଦ—
Hasti koli A species of Jujube.
ସଂ.ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଗୋପଘୋଣ୍ଟା, ଘୋଣ୍ଟା, ବଦରୀଚ୍ଛଦା—ରତ୍ନମାଳା

ହସ୍ତିଗିରି—ସଂ. ବ—(ନାମ) କାଞ୍ଚୀଦେଶ—
Hastigiri The country of Kāñchi in S. India.

ହସ୍ତି ଘୋଷା(ଘୋଷାତକୀ, ପର୍ଣ୍ଣ ପର୍ଣ୍ଣିକା)—ସଂ. ବ—ମହା କୋଷାତକୀ
Hasti ghoshā (ghoshātakī, parṇna, parṇnikā)
ସଂ.ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ବୃହଦ୍ ଘୋଷା; ବଡ଼ ତରଡ଼ା; ମଧୁର ତରଡ଼ା—
ଝିଙ୍ଗା, ମହତ୍ ପୁଷ୍ପା, A species of luffa;Luffa Aegyptica.
ମହାକୋଶାତକୀ, [ଦ୍ର—ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସାରକ, ପିତ୍ତ ଓ ବାୟୁ
ସର୍ପାଞ୍ଜିକା, ମହାଫଳା, ଧାମାର୍ଗବ, ନାଶକ, ମଦନବକୋଦ ।]
ଘୋଷକ ।

ହସ୍ତିଘ୍ନ—ସଂ. ବଣ—ହସ୍ତିନାଶକ—Killing elephants. ସଂ.
Hastighna ବି—ମନୁଷ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Man

ହସ୍ତିଚାରିଣୀ—ସଂ. ବ—ହସ୍ତିକରଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Hasti chāriṇī Hasti karañja (See)

ହସ୍ତି ଚାଳକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହସ୍ତିନ+ଚାଳକ) ମାହୁନ୍ତ—
Hastichālaka The driver of an elephant.

ହସ୍ତିଚାଳନ—ସଂ ବ—ହାତୀକୁ (ମାହୁନ୍ତର) ଚଳାଇବା—
Hastichalana Driving of an elephant.

ହସ୍ତିଜିହ୍ୱା—ସଂ ବ—ଶରୀରସ୍ଥ ଦଶନାଡ଼ୀ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ୀ—One
Hastijihwā of the ten veins of the body. [ଦ୍ର—ଏହା ଦକ୍ଷିଣ ଅକ୍ଷିର ଗୋଟିଏ ନାଡ଼ୀ (ହି ଶ)]

ହସ୍ତିଦନ୍ତ—ସଂ ବ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍ପୁ)—୧ । ହାତୀଦାନ୍ତ—1. Tusk of
Hastidanta elephant; ivory. ୨ । ମୂଳକ; ମୂଳା—2. Radish. ୩ । ଦ୍ରବ୍ୟରକ୍ଷାର୍ଥ ଭିତ୍ତିଗାତ୍ରସ୍ଥକୀଳକ; ନାଗଦନ୍ତ କାଠି—3. A peg driven into a wall for hanging articles.

ହସ୍ତିଦନ୍ତକ (ଦନ୍ତୀ)—ସଂ. ବ—ମୂଳକ; ମୂଳା [ଶବ୍ଦମାଳା]—
Hasti dantaka (dantī) Radish.

ହସ୍ତିଦନ୍ତଫଳା—ସଂ ବ—ଏବାରୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ);
Hastidantaphalā କାକୁଡ଼—Cucumber.

ହସ୍ତିଦ୍ୱୟସ—ସଂ ବ—(ହସ୍ତି+ଦ୍ୱୟସ)—ଗଜ ପରିମାଣ—
Hastidwayasa A measurement of elephants.

ହସ୍ତିନଖ—ସଂ ବ—୧। (ହସ୍ତୀର ନଖପରି କ୍ରମନମ୍ର ବା କ୍ରମୋଚ୍ଚ ଥିବାରୁ
Hasti nakha ଦୁର୍ଗଦ୍ୱାରକୁ ଅବରଣ କରିବାପାଇଁ କ୍ରମନମ୍ର ବା) କ୍ରମୋନ୍ନତ ମୃତ୍କୂଟ ବା ମୃତ୍କାସ୍ତୂପ (ଅମର); ବୁରୁଜ—। (ଯାହା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ବିପକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରତି କାଣ୍ଡ ମରାଯାଏ)—1. A sloping mound of earth in front of the gate of a fort. ୨। ହାତୀର ନଖ—2. The nail of the feet of an elephant

ହସ୍ତିନ—ସଂ. ବ (ହସ୍ତିନ୍+ଅ)—ହସ୍ତିନା (ଦେଖ)—
Hastina Hastinā (See)

ହସ୍ତିନ (ନା, ନୀ) ପୁର—ସଂ. ବ [ନାମ]—ହସ୍ତିନା (ଦେଖ)—
Hastina (nā, nī) pura Hastinā (See)

ହସ୍ତିନା—ସଂ. ବ (ନାମ)—[ହସ୍ତିନ୍=ହସ୍ତୀ ନାମଧାରୀ ରାଜାଙ୍କ ପୁର)
Hastinā ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ହସ୍ତୀ ନାମକ ରାଜାଙ୍କ ନିର୍ମିତ ରାଜଧାନୀ; ଅଧୁନାତନ ଦିଲ୍ଲୀର ପ୍ରାଚୀନ ନାମ (କୁରୁ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ରାଜଧାନୀ)—The ancient name of modern Delhi.
ସଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ଦ୍ର—ଅଧୁନାତନ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସ୍ଥିର କରି
ନାଗାହ୍ୱ, ଗଜାହ୍ୱ; ଅଛନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଅଧୁନାତନ ଦିଲ୍ଲୀ ନଗରର
ଗଜାହ୍ୱୟ, ନାଗସାହ୍ୱୟ ୨୮ କୋଶ ଦୂରରେ ଥିଲା—(ହି. ଶ)
ଗଜସାହ୍ୱୟ ।

ହସ୍ତିନା ବାରୁଣୀ—ଦେ. ବ—(ସଂ ହସ୍ତିନାପୁର ଓ ବାରୁଣାବତ)—୧ । Hastinā bāruṇā ଅତୁଳ ବଇଭ ବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ—1. Immeasurable wealth. ଅତୁଲ ବିଭବ ୨ । ହସ୍ତିନାପୁର ବା ବାରୁଣା• **हस्तिनावारुणा** ଭଳଇଦ ସମୃଦ୍ଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବା ନଗର—2. A country or town as the Hastināpura and the Bāruṇābata of old. [ଯଥା—ହସ୍ତିନା ବାରୁଣା ତ ରହୁ ନାହିଁ, ଏ ସମ୍ପତ୍ତି କେତେ ଦନ ରହିବ ?]

ହସ୍ତି ନାସା—ସଂ. ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହାତୀର ଶୁଣ୍ଢ (ହ. ଶ)—
Hastināsā The trunk of an elephant.

ହସ୍ତିନୀ—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ (ହସ୍ତିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—୧ । କରଣୀ; ହାତୁଣୀ; ମାଈ Hastinī ହାତୀ—1. A female elephant; a she-elephant. ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— [ବ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ କରେଣୁ, ରେଣୁକା, ଏହାର ଦୁଗ୍ଧ ମଧୁର, ବୃଷ୍ୟ, ଗୁରୁ, କଷାୟ, କରେଣୁକା, ଧେନୁକା, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟକର, ଶୀତଳ, ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ, ବଳ-ବାସା, ବାସିତା, କରଣୀ ବର୍ଦ୍ଧକ ।]
ବଶା, କଟମ୍ଭରା, ପୁଷ୍କରେଣୀ, ଏହାର ଦଧି—କଷାୟ, ଲଘୁ, ଉଷ୍ଣ, ଵଶ୍, ବଶା, ଗଣିକା, ଶୁକ୍ରହର, ରୁଚିପ୍ରଦ, ଦୀପ୍ତିଦ, ସ୍ୱାର୍ଯ୍ୟ-ଗଜଯୋଷିତ୍, ଇଭୀ, ମାତଙ୍ଗୀ, ବର୍ଦ୍ଧକ, ବଳପ୍ରଦ ।
ପଦ୍ମିନୀ । ଏହାର ନବନୀତ—କଷାୟ, ଶୀତଳ, ଲଘୁ, ତିକ୍ତ, ବଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ପିତ୍ତ କଫ କୃମି ନାଶକ । ଏହାର ଘୃତ—କଫ ପିତ୍ତ କୃମି ବିଷ ନାଶକ, କଷାୟ, ବଷ୍ଟମ୍ଭୀ, ଅଗ୍ନିକର—ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ।]
୨ । ଚତୁର୍ବିଧା ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତି ମଧ୍ୟରୁ ଏକପ୍ରକାର—2. One of the 4 classes in to which females are divided. (ବ୍ର—ଏହାଙ୍କ ଲକ୍ଷଣ—ସ୍ଥୂଳାଧର, ସ୍ଥୂଳ-ନିତମ୍ବଭଗା, ସ୍ଥୂଳାଙ୍ଗୁଳି, ସ୍ଥୂଳକୁଚ, ସୁଶୀଲା, କାମୋତ୍ସୁକା, ଗାଢ଼ ରତିପ୍ରିୟାବ, ନିତମ୍ବଖର୍ବା ଇଲ୍ ହସ୍ତିଗନ୍ଧବାତ—ରତିମଞ୍ଜରୀ] ୩ । ହଟ୍ଟବିଳାସିନୀ; ସୁଗନ୍ଧିତ ଦ୍ରବ୍ୟବିଶେଷ (ଶଙ୍ଖନଖ)—3. A kind of medicinal scent. ୪ । ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡାବୃକ୍ଷ (ଦେଖ)—4. Hastiśuṇḍā brukshya (See)

ହସ୍ତିପ—ସଂ. ବ ପୁଂ. (ହସ୍ତିନ୍+ପା ଧାତୁ=ପାଳିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । Hastipa ହାତୀଆଳ; ହସ୍ତିଚାଳକ; ମାହୁନ୍ତ—1. The driver of an elephant. ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ୨ । ଗଜାରୋହୀ ଗଜାରୋହ, ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ ଯୋଦ୍ଧା—2. A warrior fighting on an elephant. ଅଧୋରୁଣ, ନିଷାଦୀ ।

ହସ୍ତିପକ—ସଂ. ବ—(ହସ୍ତିପ+ସ୍ୱାର୍ଥେକ)—ହସ୍ତିପ (ଦେଖ)—
Hastipaka Hastipa (See)

ହସ୍ତିପକା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହସ୍ତିପ କ)—ହସ୍ତିପ (୨) ଦେଖ—
Hastipakā Hastipa (2) (See)
[ବ୍ର—ଚଢ଼ିଲେ ବୃଦ୍ଧା ହସ୍ତିପକା; କଲେ ପ୍ରକାଶ ଜୟ ପତାକା—ଦୀନକୃଷ୍ଣ. ରସକଲ୍ଲୋଳ]

ହସ୍ତିପର୍ଣ୍ଣୀ—ସଂ.ବ—୧ । ମୋରଟା ଲତା (ବଡ଼ପତ୍ର)—1. A creeper with big leaves. ୨ । କର୍କଟୀ—
Hastiparṇī
(ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Cucumber•

ହସ୍ତିପିପ୍ପଳି—ସଂ, ବ—ଗଜ ପିପଳୀ (ଦେଖ) -
Hastipippali Gajapippali (See)

ହସ୍ତିପ୍ରମେହ (ମେହ)—ସଂ. ବ—ଏକ ପ୍ରମେହ ରୋଗ—A kind
Hasti prameha (meha) of gonorrohea;
[ବ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ମୂତ୍ର ସଙ୍ଗେ ହସ୍ତୀମଦ ପରି ବସ୍ତୁ ବିନା ବେଗରେ ସ୍ରାବ ହୁଏ ଓ ରହିରହି ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ (ହ. ଶ]

ହସ୍ତିବାରୁଣୀ—ସଂ.ବ—କରଞ୍ଜ; ଗିଲ (ଗୁଳ୍ମ)—A thorny plant.
Hastibāruṇī [ବ୍ର—ଏହା ମୂତ୍ରଜନକାରକ, ତିକ୍ତ, କଷାୟ, କଟୁ;
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ବିପାକ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ପିତ୍ତ, ଅର୍ଶ, କୃମି, କଟଭଞ୍ଜିକା, ମର୍କଟୀ, ଉଦଗ୍ରାର୍ଣ୍ଣ, କୁଷ୍ଠ, ପ୍ରମେହ ଓ ବମନ ନାଶକ]
ଷଡ଼ଗ୍ରନ୍ଥ, ବାୟସୀ, କରଞ୍ଜୀ ।

ହସ୍ତିବାହ—ସଂ.ବ—(ହସ୍ତିନ+ବହ ଧାତୁ+କରଣ. ଅ)—ହାତିଅଙ୍କୁଶ;
Hastibāha ଲୌହମୁଖ ଦଣ୍ଡ ବା ଅଙ୍କୁଶ—A hooked iron stick used in driving an elephant.

ହସ୍ତିବିଷାଣୀ—ସଂ. ବ—କଦଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hastibishāṇi Plantain.

ହସ୍ତିମଦ—ସଂ. ବ (ମ. ପ. ଲୋ ବା ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତି+ମଦ)—
Hasti mada କାମମତ୍ତ ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡଦେଶରୁ ଦୁଇପାଖର ଛିଦ୍ରରୁ
ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ବୋହିବା ଉତ୍କଟ ଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ଜଳୀୟ ରସ-
ମଦ, ଗଜମଦ, ଗଜଦାନ, A strong something juice
କୁମ୍ଭମଦ, ଦନ୍ତମଦ, ଦାନବାରି, flowing from the temples
ଦାନ, ଦ୍ୱିପମଦ । of an elephant in rut.
[ବ୍ର—ଏହା ସ୍ନିଗ୍ଧ, ତିକ୍ତ, କେଶ୍ୟ, ଅପସ୍ମାର, ବିଷ, କୁଷ୍ଠ, କଣ୍ଡୁ, ବ୍ରଣ, ଦଦ୍ରୁ ଓ ସର୍ପନାଶକ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)

ହସ୍ତିମଲ୍ଲ—ସଂ. ବ (ହସ୍ତିନ୍+ମଲ୍ଲ)—୧ । ରଣହସ୍ତୀ—1. An ele-
Hastimalla phant used in war. ୨ । ଐରାବତ ହସ୍ତୀ—2. The elephant of Indra. ୩ । ଗଣେଶ—3. A name of a Gaṇeśa. ୪ । ପାତାଳ-ବାସୀ ଶ୍ୱେତ ନାଗ—4. Name of a white serpent of the nether world. ୫ । ମହାମଲ୍ଲ—5. A great athlet. ୬ । ଭଗ୍ନସ୍ତୂପ—6. A broken mound. ୭ । ଧୂଳି ବର୍ଷଣ—7. Raining of dust ୮ । ପାଉଁଶ ଗଦା (ହ. ଶ)—8. A mound of ashes.

ହସ୍ତିମାଂସ—ସଂ ବ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତିନ୍+ମାଂସ)—ହାତୀର ମାଂସ—
Hastimāmsa The meat of elephant.
[ବ୍ର—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଏହା ଅମ୍ଳ, ଲବଣ, ମଧୁରରସ, ଗୁରୁପାକ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ଦୁର୍ଜର, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଜନକ, ପୁଷ୍ଟିକର,

ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମଜନକ, କିନ୍ତୁ ସୁଶ୍ରୁତ ମତରେ ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମ ନାଶକ)

ହସ୍ତିମୁଖ—ସଂ. ବି ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଗଜାନନ; ଗଣେଶ—
Hastimukha Ganeśa

ହସ୍ତିମୂର୍ଖ— ଦେ. ବିଣ ଓ ବି--ମହାମୂର୍ଖ; ଗଜମୂର୍ଖ; ଅତି ଜ୍ଞାନବୋଧ(ବ୍ୟଙ୍ଗ)-
Hasti mūrkha A very foolish or dunce person;
हस्तिमूर्ख गधा a big dunce.

ହସ୍ତିମୂତ୍ର—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତିନ୍+ମୂତ୍ର)—ହାତୀର ମୂତ୍ର—
Hasti mūtra The urine of elephant.

(ବି—ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହା କଷାୟୁକ୍ତଲବଣରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ବାୟୁ ନାଶକ ଏବଂ ହୃଦ୍ରୋ, ଶ୍ୱାସ, ଶୂଳ ଓ ଭୂତାବେଶରେ ଉପକାରକ ; ଏହାକୁ ଦେହରେ ଲଗାଇଲେ କଣ୍ଡୁ, ଦଦ୍ରୁ ଓ ବିସର୍ପ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ।)

ହସ୍ତିଯୂଥ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ହାତୀଙ୍କ ପଲ୍ଲ—
Hasti jūtha A herd of elephants.

ହସ୍ତିରୋହଣକ—ସଂ. ବି—ହସ୍ତିକରଞ୍ଜ (ଦେଖ)—
Hasti rohaṇaka Hasti karañja (See)

ହସ୍ତିଲୋଧ୍ରକ—ସଂ. ବି—ଲୋଧ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ)—
Hasti lodhraka Lodhra (See).

ହସ୍ତିଶାଳା—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯେଉଁ ଘରେ ହାତୀ ବନ୍ଧାଯାଆନ୍ତି; ପିଲ୍‌ଖାନା; ହାତୀଶାଳ—A house for
Hasti śālā stabling elephants.

ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ—ସ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍) ହାତୀର ଶୁଣ୍ଢ ବା ଥୋର ପାହାର—
Hasti śunda The trunk of an elephant.

ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଡୀ)—ସ ବି—ହାତୀଶୁଣ୍ଢା ଗୁଳ୍ମ—Helistropium
Hasti śuṇḍā(ṇḍī) Indicum (plant).

ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡି[ଣ୍ଡୀ] } —ଅନ୍ୟରୂପ]
ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡୀ[ଣ୍ଡୀ] }
ଅନ୍ୟ ନାମ—ହସ୍ତିନୀ, ଶୁଣ୍ଡୀ,
ଧୂସର ପତ୍ରିକା, ଭୁରୁଣ୍ଡୀ, ଧୂସରପର୍ଣ୍ଣୀ]
हातीशुण्डा
हाती शुंड
म. भेलबेल
ତେ. ତେଲ୍ଲମଠଣୀ

[ବି—ଏହା ଓଦାଳିଆ ପଡ଼ିଆ ଜାଗାରେ ଜନ୍ମିବା ବନ୍ୟ, ଛୋଟ, ଖରଲୋମଶ ବର୍ଷାୟୁଃ ଶାକବିଶେଷ, ଫୁଲ ନେଳିଆ; ମଞ୍ଜରୀରେ ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ଫୁଲ ଧରେ; ମଞ୍ଜରୀର ଅଗ ହାତୀ ଶୁଣ୍ଢ ପରି ବଙ୍କା ହୋଇଥାଏ । ଏହା କଟୁ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ସନ୍ନିପାତ ଓ ଜ୍ୱରନାଶକ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ଓ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ପ୍ରୟୋଗରେ ସର୍ପ ଓ ବୃଶ୍ଚିକାଦିଙ୍କ ବିଷନାଶକ ।] ଦେ. ବି—ହାତୀଶୁଣ୍ଢା ରୋଗ; ଯେଉଁ ବାତଜରେ ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗକୁ ଲିଙ୍ଗ ଗଡ଼ ତାହା (ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ ପରି) ସ୍ଥୂଳ ହୋଇଯାଏ । —
Elephantiasis of the penis; tumour on the penis.

ହସ୍ତିଶ୍ୟାମାକ—ସ. ବି ୧ । ହାତିଆ ଶୁଆଁ; ଶସ୍ୟବିଶେଷ; ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼ ଶୁଆଁ ଧାନ—
Hasti śyāmāka
हतियाश्यामा काला सावां 1. A kind of wild grain.

[ବି—ଏହା ଧାତୁଶୋଷକ, ପିତ୍ତଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ରୁକ୍ଷ, ଏବଂ ଶ୍ୟାମା ଧାନର ଅନ୍ୟଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ-ରାଜବଲ୍ଲଭ ।] ୨ । ବାଜରା ଶସ୍ୟ [ହିଂ ଣ]—
2. Indian maize.

ହସ୍ତିଷଡ୍‌ଗବ—ସଂ. ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍)—ଏକଜାଗାରେ ଥିବା ଛଅଟି ହାତୀ—
Hasti shadgaba A collection of six elephants (Apte).

ହସ୍ତିହସ୍ତ—ସ ବି [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହସ୍ତିନ୍+ହସ୍ତ]—ହାତୀର ଶୁଣ୍ଢ—
Hasti hasta The trunk of elephant

ହସ୍ତୀ—ସ ବି. ପୁଂ [ହସ୍ତିନ୍ କେ ୧ମା ୧ବ] ହାତୀ; କରୀ; ଭାରତରେ ଓ ଆଫ୍ରିକାରେ ମିଳୁଥିବା ବୃହଦାକାର ଓ ଶୁଣ୍ଢଯୁକ୍ତ ପଶୁ—1. The elephant.
Hasti
[ହସ୍ତିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]
हाती हत्थी हाथी

ସଂ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ—ଇଭ, କରୀ, ଅନେକପ, ଅନ୍ତଃସ୍ୱେଦ, କଟକୀ, କଟୀ, କରଟୀ, କରଭୀ, କରେଣୁ, କର୍ଣ୍ଣିକୀ, କୁଞ୍ଜର, କୁମ୍ଭୀ, ଗଜ, ଜଳକଙ୍କ, ଜଳକାଙ୍କ୍ଷ, ଦୀର୍ଘମାରୁତ, ଦନ୍ତାବଳ, ଦନ୍ତୀ, ଦ୍ୱିଦେ, ଦ୍ୱିରଦନ, ଦ୍ୱିପ, ଦ୍ରୁମାର, ନାଗ, ନର୍ଜର, ପଦ୍ମନଗ, ପଦ୍ମୀ, ପିଣ୍ଡପାଦ, ପୀଲୁ, ପୁଷ୍କରୀ, ପେଚଲ, ପେଚକୀ, ବନଗଜ, ବାରଣ, ବଲ୍ମୀକଜନ୍ମ, ବିଷାଣୀ, ଭଦ୍ର, ମତଙ୍ଗ, ମତଙ୍ଗଜ, ମହାବଳ, ମହାମଦ, ମହାମୃଗ, ମାତଙ୍ଗ, ରଜନୀ, ଷଷ୍ଠିହାୟନ, ସାମଯୋନି, ସିନ୍ଧୁକଛଲକ, ସାମଜ, ସିନ୍ଧୁର, ସ୍ତମ୍ବେରମ, ସ୍ତରମ ।]

[ବି – ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟମାନେ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ଚାରି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଯଥା—

୧ । ଭଦ୍ର—ଉଚ୍ଚ ୭ ହାତ, ଦୀର୍ଘ ୮ ହାତ, ଉଦରର ପରିଧି ୧୦ ହାତ । ଏମାନେ ବର୍ତ୍ତୁଳାକାର, ବଳବାନ ଓ ସମାନ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟ । ଏମାନଙ୍କ ଦନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣ ଈଷତ୍ ହଳଦିଆମିଶା ଫିକା ନାଲି ।

୨ । ମନ୍ଦ—ଉଚ୍ଚତା ଓ ଉଦର ପରିଧି ଭଦ୍ରଠାରୁ ହାତେ ଲେଖାଏଁ କମ୍; ଦୀର୍ଘତାରେ ଭଦ୍ରର ସମାନ । ଏମାନେ ସ୍ଥୂଳୋଦର, ସିଂହଦୃଷ୍ଟି, ବୃହଚ୍ଚର୍ମ, ବୃହଦ୍-ଗଳଦେଶ, ଦୀର୍ଘମୁଣ୍ଡ ଓ ଦୀର୍ଘାବୟବ ।

୩ । ମୃଗ—ଏମାନେ ଉଚ୍ଚତା, ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ଉଦର-ପରିଧିରେ ଭଦ୍ରଠାରୁ ହାତେଲେଖାଏଁ କମ୍ । ଏମାନଙ୍କ କଣ୍ଠ, ଦନ୍ତ, କର୍ଣ୍ଣ, ଶୁଣ୍ଢ କ୍ଷୁଦ୍ରତର, ଚକ୍ଷୁ ସ୍ଥୂଳ ଓ ଅଧର ଲମ୍ବ ।

୪ । ମିଶ୍ର ବା ମିଶ୍ର ମାତଙ୍ଗୀ—ପୂର୍ବୋକ୍ତ ତିନିପ୍ରକାରର ହସ୍ତୀଙ୍କର କୌଣସି କୌଣସି ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ।

ମହାଭାରତରେ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଅଷ୍ଟଦିଗ୍‌ହସ୍ତୀଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ହାତୀଙ୍କୁ ଆଠ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।

୧ । ଐରାବତ—ପାଣ୍ଡୁର, ଦୀର୍ଘ, ଅଳ୍ପ ଲୋମଯୁକ୍ତ ଶୁଭ୍ରଦନ୍ତ ।

୨ । ପୁଣ୍ଡରୀକ—କୋମଳଦେହ, ତୀକ୍ଷ୍ଣଦନ୍ତ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଳପ୍ରିୟ ।

୩ । ବାମନ—କର୍କଶଦେହ, ଖର୍ବ, ଲୋମଶ, ହ୍ରସ୍ୱପୁଚ୍ଛ ଓ ହ୍ରସ୍ୱକର୍ଣ୍ଣ ।

୪ । କୁମୁଦ—ଦୀର୍ଘ, କୁଦନ୍ତ, ସ୍ଥୂଳଗଣ୍ଡ, ମଳପୂର୍ଣ୍ଣଦେହ, ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପନସ୍ୱଭାବ ।

୫ । ପୁଷ୍ପଦନ୍ତ—ଅନୂପଦେଶଜାତ, ହ୍ରସ୍ୱପୁଚ୍ଛ ଓ ଶୀଘ୍ରଗାମୀ ।

୬ । ସାର୍ବଭୌମ—ମରୁପ୍ରଦେଶବିଚରଣକାରୀ, ଦୀର୍ଘକାୟ, କର୍କଶଦେହ । (ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ଗଜମୁକ୍ତା ମିଳେ ।)

୭ । ସୁପ୍ରତୀକ—ଦୀର୍ଘଶୁଣ୍ଡ, ସ୍ଥୂଳଗଣ୍ଡ, ସର୍ବଦା ଭକ୍ଷ୍ୟପ୍ରିୟ, ହସ୍ତିନୀରତ ।

୮ । ଅଞ୍ଜନ—ସ୍ନିଗ୍ଧଦେହ, ଶ୍ରମବିମୁଖ, ସ୍ଥୂଳଦନ୍ତ, ଜଳାଭିଳାଷୀ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତର ହସ୍ତିବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ହାତୀଙ୍କୁ ପାଞ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି ।

୧ । କୋମ୍ବେରିଅ୍—ଯେଉଁ ହାତୀର କାନ ଉପରେ ଧଳା ଛିଟ ଥାଏ । ଏମାନେ ଦୀର୍ଘକାୟ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦନ୍ତୁର୍ବିଶିଷ୍ଟ ।

୨ । ମୁଣ୍ଡ—ବଳିଷ୍ଠବପୁ, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ପୀତବର୍ଣ୍ଣ ନୟନବିଶିଷ୍ଟ; ଏମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ।

୩ । ମୁଗଗ—ଶ୍ୱେତାଭ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତୀ ।

୪ । ମୀର୍ଘ—ପାଂଶୁବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସହଜରେ ସାଧ୍ୟ ।

୫ । ରାଜଭୁଟ୍—ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ଓ ଶାନ୍ତପ୍ରକୃତିକ (ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ର) ।

ଭାରତବର୍ଷର ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ବନ୍ୟହାତୀ ଥାଆନ୍ତି । ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏବଂ ରାଜାମାନେ ‘ଖେଦା’ କରି ହାତୀମାନଙ୍କୁ ଧରି ତାଙ୍କୁ ପୋଷ ମଣ କରି, ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାନ୍ତି ଓ ଏମାନଙ୍କ ପିଠିରେ ଚଢ଼ନ୍ତି । ଏମାନେ ପୂର୍ବେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ।

ଆଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲରେ ଓ ମରୁଭୂମିରେ ଥିବା ହାତୀମାନେ କ୍ଷୁଦ୍ରକାୟ ଓ ସହଜରେ ସାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ମିଳୁଥିବା ଶ୍ୱେତଚର୍ମ ଯୁକ୍ତ ହସ୍ତୀକୁ ବୌଦ୍ଧମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ଏହା ସେ ଦେଶରେ ରାଜପୂଜିତ ଅଟେ ।

ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଅଠ ଗୋଟି ଦିଗକୁ ଅଠଗୋଟି ହସ୍ତୀ (ଦିଗ୍‌ବାରଣ) ଟେକି ଧରି ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ହସ୍ତିନୀ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାହନ ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ।

ହାତୀମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବନରେ ବୁଲନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ହସ୍ତୀ ସେ ଦଳର ନେତା ଥାଏ । ହସ୍ତୀମାନେ ଫଳ ପତ୍ର ଡାଳ ଚୂଲ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ନିକଟସ୍ଥ କ୍ଷେତମାନଙ୍କରେ ଏମାନେ ରାତିରେ ପଶି ବିଶେଷ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି । ୨ । ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ସୁହୋତ୍ରୁ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର—2. Name of a king of the Lunar dynasty who founded the ancient Hastināpura (the modern Delhi). [ଦ୍ର—ଏ ହସ୍ତିନାପୁରକୁ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । (ବିଷ୍ଣୁପୁରାଣ ୪ର୍ଥ ଅଂଶ, ୧୮ ଅଧ୍ୟାୟ) ଏହାଙ୍କର ତିନିପୁତ୍ର—ଅଜମୀଢ଼, ପୁରୁମୀଢ଼, ଦ୍ୱିମୀଢ଼ ।] ୩ । ଅଜାମୋଦା—(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ବଣ—ଜୁଆଣୀ 3. Pimpinella Involucrata; Ligusticum Ajwan.

୪ । (ନାମ)—ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ଏକପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—4. Name of a scn of Dhrutarāshṭra.

[ଦ୍ର—ହସ୍ତୀ ଶବ୍ଦ ‘ହସ୍ତିନ୍’ ଶବ୍ଦର ୧ମା ୧ବଚନ ଅଟେ । ଏଥିପାଇଁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଏକୁଟିଆ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବେଳେ ହସ୍ତୀ ଲେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏହା “ହସ୍ତି” ରୂପ ଧାରଣ କରେ—ଯଥା—ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ, ହସ୍ତିଦନ୍ତ । ସବୁ ଇନ୍ ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ସମାସରେ ଏହିପରି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ]

ହସ୍ତେ—ସ.ଅ.—ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ—An interjection indicating Haste consent. ଦେ.ଅ. ୧ । ଜରିଆରେ; ଦ୍ୱାରା; ମାରଫତରେ—ହସ୍ତେ, হাতে দ্বারা 1. Through; per. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ହସ୍ତେ, ମୁଁ ଟ ୧୦୯ଙ୍କା ପଠାଇଲି ।) ୨ । ଦ୍ୱାରା; ଦେଇ—2. By. (ଯଥା—ଏହାଙ୍କ ହସ୍ତେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।) ୩ । ନିକଟରେ; ଠାରେ; ଅଧିକାରରେ—3. With; in the possession of. [ଯଥା—ମୋ ହସ୍ତେ ଧନ ନାହିଁ ।]

ହସ୍ତେକରଣ—ସଂ. ବି—(ଅଲୁକ୍ ସମାସ)—ପାଣିଗ୍ରହଣ; ବିବାହ Hastekar·ṇa (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Marriage.

ହସ୍ତୋଦକ—ସଂ. ବି—(ମ.ପ. ଲୋ; ହସ୍ତଧୃତ ଉଦକ, ହସ୍ତ+ଉଦକ)—Hastodaka ହାତରେ ଧରା ହୋଇଥିବା ଜଳ—Water held in one's hands.

ହସ୍ତ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହସ୍ତ+ଯ)—୧ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୃତ—1. Done Hastya by the hands; manufactured. ୨ । ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଦତ୍ତ—2. Given away by the hands.

ହସ୍ତ୍ୟଧ୍ୟକ୍ଷ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଅଧ୍ୟକ୍ଷ=Hastyadhyaksha ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ।)—ଗଜାଧ୍ୟକ୍ଷ; ରାଜାଙ୍କର ହାତୀ ମାନଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—An officer engaged to look after the elephants of a king.

ହସ୍ତ୍ୟଶନ—ସଂ. ବି—ଲୋବାନ୍ ଗଛ (ହ. ଶ)—The tree from Hastyaśana which olibanum is got.

ହସ୍ତ୍ୟଶ୍ୱ—ସଂ.ବି. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଅଶ୍ୱ)—ହାତୀ ଓ ଘୋଡ଼ା—Hastyaśwa Elephant and horse.

ହସ୍ତ୍ୟାଜୀବ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହସ୍ତିନ୍—ହାତୀ+ଆଜୀବ=ଜୀବିକା)
Hastyājība ହସ୍ତି ବ୍ୟବସାୟୀ—A trader in elephants.

ହସ୍ତ୍ୟାୟୁର୍ବେଦ—ସଂ. ବି—(ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଆୟୁର୍ବେଦ)—ହସ୍ତି-
Hastyāyurbeda ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ର—A treatise on the treatment of the diseases of elephants.
[ଦ୍ର—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ୨୦୨ ଅଧ୍ୟାୟରେ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାବିଧି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି।]

ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ—ସଂ. ବି—(ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଆରୋହ)—ହସ୍ତିପକ;
Hastyāroha ମାହୁନ୍ତ—A driver of an elephant.
हस्त्यारोह

ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହସ୍ତିନ୍=ହାତୀ+ଆରୋହୀ)—୧। ହାତୀ
Hastyārohī ପିଠିରେ ଚଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—A rider on an elephant. ୨। ଗଜାରୋହୀ ସୈନ୍ୟ—2. The division of an army which fights on elephants.
(ହସ୍ତ୍ୟାରୋହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହସ୍ନୁହାନା—ବୈଦେ. ବି(ଫା)—ଗୁଳ୍ମବିଶେଷ—Mexican jasmine;
Hasnāhānā the lady of the night; Cestrum Hersutum or Cestrum Nocturm (Hains).
हास्नाहेना
हुस्नहेना [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଅଳ୍ପ ସବୁଜ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ହଳଦିଆ ଓ ୧ଇଞ୍ଚ ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ, ରାତିରେ ଫୁଲରୁ ସୁବାସ ଛାଡ଼େ।]

ହସ୍ପାତାଲ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. ହସ୍ପିଟାଲ୍)—ହସ୍ପାତାଲ; ହାସ-
Haspātāl ପାତାଲ; ଡାକ୍ତରଖାନା, ଯେଉଁଠାରେ ରୋଗୀଙ୍କୁ (ହସ୍ପିଟାଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ରଖାଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ—A hospital for indoor patients.
हासपाताल
अस्पताल

ହସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣ(ର୍ଣ୍ଣ)ବ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ (ଦେଖ)—
Hasyānna(rṇṇa)ba Hasyārṇṇaba(See).
हास्यार्णव ବିଣ—(ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବର ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର)—ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ
हास्यार् नव Causing laughter; laughable.

ହସ୍ର—ସଂ. ବି.—(ହସ୍ ଧାତୁ=ଉପହାସ କରିବା+କର୍ମ. ର)—ମୂର୍ଖ—
Hasra Dunce; an illiterate person.

ହ ହ—ଦେ. ଅ.—'ହ' ର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି; କଳଦନ୍ତୁ [ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟର ଶବ୍ଦ—
Ha ha Repetition of the interjection Ha! ପ୍ରାଦେ.
ह हाँ हाँ (ପୁରୀ) 'ହ' ବା 'ହଁ'ର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି; 'ହ' (ଦେଖ)—Repetition of the interjection Ha!

ହହଳ—ସଂ. ବି.—ହଳାହଳ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hahala Mortal poison.

ହହା—ସଂ. ବି.—ହାହା ନାମକ ଗନ୍ଧର୍ବ (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Hahā A class of divine songsters.

ହହିଏ—ଗ୍ରା. ଅ.—ହଇହେ (ଦେଖ)—
Hahie Haihe (See).
(ହହେ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହା(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧। ତ୍ୟାଗ କରିବା—1. To abandon. ୨।
Hā (root) ଗତି କରିବା—2. To move.

ହା—ସଂ. ଅ—(ସ. ହା; ଅବ୍ୟୟ)—୧ ବିଷାଦସୂଚକ (ଅମର)—
Hā (Interjection) Oh; Ah! indicating sorrow. ୨। ଯନ୍ତ୍ରଣା ବା ଅର୍ତ୍ତିସୂଚକ (ଅମର)—2. Indicating distress or pang. ୩। ଶୋକସୂଚକ(ଅମର)—3. Indicating grief. ୪। ନିନ୍ଦା ବା କୁତ୍ସା ସୂଚକ (ମେଦିନୀ)—4 Indicating disparagement. ଦେ. ଅ—ଆନନ୍ଦସୂଚକ—Interjection
हा हा expressing joy ଦେ. ବି—୧। ହାଇ ମାରିବାର
हाँ आहा ଶବ୍ଦ—1. The sound of yawning. ୨। ପାଟିକୁ ଆଁ କରି ଜୋର୍‌ପୂର୍ବକ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାର ଶବ୍ଦ—2. The sound of exhalingbreath by opening
हाँ हाफी the mouth. ୩। ହାଫା କରିବା ଶବ୍ଦ; ହାଫା (ଦେଖ)—3. Hāphā (See) ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)ବି—କଟୁ ଅସ୍ୱାଦ; ଖରା ଅସ୍ୱାଦ—Bitter taste.

ହା ଅନ୍ନ ହା ଅନ୍ନ କରିବା (ହେବା)—ଦେ.କ୍ରି—ଆହାର ବ୍ୟକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ
Hā anna hā anna karibā (hebā) ପାଇଁ ବିକଳ ହୋଇ
हाअन्न हाअन्न करा ଚିତ୍କାର କରିବା—To raise a cry of
हा अन्न हा अन्न करना distress in hunger.

ହା ଆ—ଗ୍ରା.ଅ—ଅହା;ହାୟ (ଦେଖ)—Alas! Hāya (See).(ଯଥା
Hā-ā हाय् हाय ହାଅରେ କପାଳ! ହାଅରେ ବିଧାତା!)—

ହାଅଟି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ନିର୍ଦ୍ଦେଶାର୍ଥକ) ହେଇଟି—Oh
Hā-āṭi there! (used in pointing out a thing).

ହାଅଡୁ ଉ(ବୁ)ଡୁ—ଦେ. ବି—ହାଡୁଉଡୁ (ଦେଖ)—
Ha-adu-u(bu)ḍu Hāḍu uḍu (See).
(ହାଡୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) हाडुडु कबड्डी

ହାଇ—ଦେ. ବି—(ସ. ହାଫିକା)—୧। ଜୃମ୍ଭା—1. Yawn, (ଉ—
Hāi କୃଷ୍ଣ ବଦନେ ଉଠେ ହାଇ, ଯଶୋଦା ତୁଣ୍ଡେ ଦେଇ
हाइ जम्हाइ ଚୁଟି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ।] ୨। ଶୋକଜନିତ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ—2. Sigh of grief. ୩। ଶୋକାର୍ତ୍ତ ବା ଅତ୍ୟାଚାରିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅତ୍ୟାଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିପ୍ରତି ଅଭିଶାପ-ସମ୍ବଳିତ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ—3. Sighing accompanied by curse uttered by an oppressed against an oppressor. [ଉ—ଗଛର ଛାଇ, ମଣିଷର ହାଇ, ଯହିଁ ପଡ଼େ ତହିଁ ମିଳାଇ ଯାଇ—ଢଗ।] ଦେ.ଅ—(ସ.ହା) ଅହା! ହାୟ!—Alas! Oh! [ଯଥା—ହାଇ ରେ କପାଳ! ହାଇରେ ବିଧାତା!] ବୈଦେ.ବିଣ—(ଇଂ;ଅନ୍ୟଶବ୍ଦ
हाइ हाई ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ)—ଉଚ୍ଚ—High. (ଯଥା—ହାଇସ୍କୁଲ)

ହାଇଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ସର୍ବଦା ହାଇ ମାରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—
Hāiā Given to yawning.
बार बार जम्हाइ लेनेवाला (ହାଇୟା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଇ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଇଂରାଜୀ
Hāi inglis skul ବିଦ୍ୟାଳୟ—High English school.
हाई इंग्लिश् स्कूल [ଦ୍ର—ଏହାର ଇଂ ସାଙ୍କେତିକ—H. E.
हाइ इङ्गलिश स्कुल school.]

ହାଇ ଇସ୍କୁଲ୍ (ସ୍କୁଲ୍)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ଇଂରାଜି ବିଦ୍ୟାଳୟ—High English School. [ଦ୍ର—ହାଇ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍ ସ୍କୁଲର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ।]
Hāi iskul (skul)
হাইস্কুল
हाइस्कूल

ହାଇ ଉଠିବା(ଆସିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ହାଇର ଉଦ୍ରେକ—Repeated yawning
Hāiuṭhibā(āsibā)
হাইউঠা
जम्हाई उठना

ହାଇଏ—ଦେ. ବି—ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଜୃମ୍ଭା—One yawn only.
Hāie
এক হাই
एकजम्हाई

ହାଇଁ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ସର୍ବନାମ—ସେହି—That.
Hāiñ

ହାଇଁ ଠାନେ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) କ୍ରି. ବିଣ—ସେଠାରେ—There; at that place.
Hāiñ ṭhāne

ହାଇଁ ପାଇଁ—ଦେ. ବିଣ—୧। ବ୍ୟସ୍ତ; ବ୍ୟଥିତ—1. Distressed. [ଜି—ନ ଖାଇ ଥିଲେଣେ ପର ଖାଇବାକୁ ଭୁଲି ଯିବା ହାଇଁ ପାଇଁ—ଢେଙ୍କାନାଳ ଗୀତିକଳ୍ପଲତା।] ୨। ଲାଳାୟିତ—Hankering.
Hāiñ pāiñ
হাইঁপাইঁ
आइपाई

ହାଇ କାଇ—ଦେ. ବି—୧। ଚପଳତା ବା ଅସ୍ଥିରତା ପ୍ରକାଶ—1. Expression of haste or restlessness. ୨। ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ—2. Restlessness. ଦେ. ବିଣ—୧। ଚଞ୍ଚଳ ବା ଅସ୍ଥିର—1. Restless. ୨। ହାଇଁ ପାଇଁ (ଦେଖ)—2. Hāiñpāiñ (See).
Hāi kāi
হাইঁপাইঁ
चंचलता

ହାଇକୋର୍ଟ୍(ର୍ଟ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଂରେଜଙ୍କ ଶାସନରେ ଭାରତର ବଡ଼ ବଡ଼ ପ୍ରଦେଶର ରାଜଧାନୀମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚତମ ବିଚାରାଳୟ—High Court of Judicature. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଜଜ ଥାଆନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କୁ ଜଷ୍ଟିସ୍ (Justice) କୁହାଯାଏ। ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଜଜଙ୍କୁ ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ (Chief Justice) କୁହାଯାଏ। ସାଧାରଣ ମକଦ୍ଦମା ଏମାନେ ଯୋଡ଼ ଯୋଡ଼ ହୋଇ ବିଚାର କରିବାକୁ ବସନ୍ତି। ଏ ଯୋଡ଼ିଙ୍କୁ ଡିଭିଜନ୍ ବେଞ୍ଚ୍ (Division Bench) କୁହାଯାଏ। ଗୁରୁତର ଆଇନ୍ ସମସ୍ୟା ବିଚାର କରିବାକୁ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଜଜ ବସନ୍ତି। ଏହାକୁ ଫୁଲ୍ ବେଞ୍ଚ୍ (Full Bench) କହନ୍ତି। ସ୍ପେସିଆଲ୍ ବେଞ୍ଚ୍ (Special Bench) ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ମକଦ୍ଦମା ଓ ଦଉରା ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବାକୁ ଜଣେ ଜଜ୍ ବସନ୍ତି। ଏହାକୁ ସିଙ୍ଗଲ୍ ବେଞ୍ଚ୍ (Single Bench) କହନ୍ତି। ହାଇକୋର୍ଟର ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କୁ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍ (Registrar) କହନ୍ତି। ହାଇକୋର୍ଟର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବିଚାର ବିଭାଗ ଅଛି।—ଯଥା—୧। ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର (Original). ୨। ଅପିଲ (Appellate), ୩। ପୁନର୍ବିଚାର (Revisional). ୪। ନୌବିଭାଗ—(Admiralty). ୫। ବିବାହ ବିଷୟ—(Matrimonial) ଇତ୍ୟାଦି। ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟରୁ ଦୁଇଜଣ ଜଜ୍ କଟକକୁ ୩ ମାସରେ ଥରେ ଆସି, ଓଡ଼ିଶାର ମକଦ୍ଦମାମାନ ବିଚାର କରନ୍ତି। ଏହାକୁ ସର୍କିଟ୍ କୋର୍ଟ୍ (Circuit Court) କହନ୍ତି। ଏହି ଶବ୍ଦ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ଭାଷାରେ ଚଳୁଅଛି, ଯଥା—ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର୍, ଟ୍ରାନ୍ସ୍ଲେଟର୍, ରୁଲ୍, ସର୍କୁଲର୍, ଜଜ୍, ଜଷ୍ଟିସ୍।]
Hāikoṭ(rṭ)
হাইকোর্ট
हाइकोर्ट

ହାଇକୋର୍ଟ୍ ଓକିଲ(ଭକିଲ୍)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. ହାଇକୋର୍ଟ+ପା ଓକିଲ)—ହାଇକୋର୍ଟରେ ଜବାବ-ସୁଆଲ କରିବାକୁ ଅନୁମତିପ୍ରାପ୍ତ ଓକିଲ୍—Vakil of the High Court. [ଦ୍ର—ବି. ଏଲ୍ ପାସ୍ କରିବା ଓକିଲ୍ ଜିଲ୍ଲା କୋର୍ଟରେ କେତେବର୍ଷ ଓକାଲତି କଲାପରେ, ଅଥବା କୌଣସି ହାଇକୋର୍ଟର ଓକିଲଙ୍କ ନିକଟରେ ଆର୍ଟିକିଲ୍ଡ କ୍ଲାର୍କ (articled clerk) କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ ଓ ହାଇକୋର୍ଟ ଜଜମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ କରିବା ପରେ ୫୦୦ଟଙ୍କା ଫିସ୍ ଦାଖଲ କରି 'ଓକିଲ୍' ସନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି।]
Hāikoṭ okila (Bhakil)
হাইকোর্ট উকিল
हाईकोर्ट वकिल

ହାଇକୋର୍ଟିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ହାଇକୋର୍ଟରେ ଚାକିରି କରୁଥିବା—1. Serving in the High Court. ୨। ହାଇକୋର୍ଟରେ ଓକାଲତି କରୁଥିବା—2. (Lawyer) Practising in the High Court. ୩। ହାଇକୋର୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the High Court.
Hāikoṭiā
হাইকোর্টিয়া
हाईकोटका

ହାଇ କ୍ଲାସ୍ ଇଙ୍ଗ୍ଲିସ୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ ବି—(ଇଂ)—ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରାଜି ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ—High class English School.
Hāi klās ingli-skul
হাই ইঁলিস্ স্কুল
हाइक्लास इंलिस स्कुल

ହାଇଚର୍ଚ୍ଚ (ଚ୍)—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଚର୍ଚ୍ଚ୍ ଅଫ୍ ଇଂଲଣ୍ଡର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ—High church; abranch or sect of the Church of England.
Hāi Charch (rchch)
হাইচার্চ
हाइचर्च

ହାଇଛାଇ—ଦେ. ବି—ସୁଖ ଦୁଃଖ; ଭଲ ମନ୍ଦ—Pleasure and pain, good or bad.
Hāi chhāi
ভাল মন্দ
आच्छा बुरा
[ଜି—ହାଇ ଛାଇ ନ ଲାଗଇ ନିଦ୍ରା ମଇଥୁନ।
ପ୍ରାଚୀ ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା]

ହାଇ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଇ ମାରିବା (ଦେଖ)—Hāi māribā (See)
Hai chhāṛibā
হাই তোলা
जम्हाइ लेना

ହାଇ ଜମ୍ପ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଭୂପୃଷ୍ଠରୁ ଉଚ୍ଚକୁ ଡେଇଁବା—High jump.
Hāi jamp

ହାଇଜା—ଆ. ବି—ହଇଜା; ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି; ବିସୂଚିକା—Cholera.
Hāijā
ওলাওঠা
हैजा

ହାଇ ଟାଇଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଓ ଅମାବାସ୍ୟାରେ
Hāi ṭāiḍ ସମୁଦ୍ରରେ ଉଠିବା ଉଚ୍ଚତମ ଜୁଆର—
হাই টাইড হাই টাইড High tide.

ହାଇଡ ପାର୍କ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜଧାନୀ
Haiḍ pārk ଲଣ୍ଡନ ନଗରୀର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ, ଯେଉଁଠାରେ
ବଡ଼ଲୋକ ଓ ଧନୀମାନେ ବାସ କରନ୍ତି—Hyde park
হাইডপার্ক हाइडपार्क of London town.

ହାଇଡ୍ରୋକ୍ଲୋରିକ୍ ଏସିଡ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାଇଡ୍ରୋଜେନ୍ ଓ
Hāiḍroklorik esiḍ କ୍ଲୋରାଇନ୍ ନାମକ ଉପାଦାନଦ୍ୱୟରୁ
ରାସାୟନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ—
Hydrochloric acid.

ହାଇଡ୍ରୋଜେନ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଜଳର ଗୋଟିଏ ଉପାଦାନ
Hāiḍrojen ବାଷ୍ପ; ଜଳଜାନ ବାଷ୍ପ—Hydrogen.
হাইড্রোজেন हाइड्रोजेन

ହାଇଦର୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ମୁସଲମାନଙ୍କ ନାମ—
Hāidar A name given to Mahommedans.
হাইদর हाइदर

ହାଇଦର୍ ଅ(ଆ)ଲି—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଆ) ମହୀଶୂରର ଜଣେ
Hāidar a(ā)li ସ୍ୱର୍ଗତ ସୁଲତାନ—(Hayder Ali); A late
হাইদরআলি हाइदरअलि Sultan of Mysore.
[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ମହୀଶୂର ରାଜାଙ୍କ ସୈନ୍ୟଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଶୁକର କରିବା ପରେ ସେନାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ୧୭୬୧ ଖ୍ରୀ. ରେ ମହୀଶୂର ରାଜାଙ୍କୁ ଗାଦିରୁ ତଡ଼ି ଆପେ ମହୀଶୂରର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ନିଜାମଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜଙ୍କ ବିପକ୍ଷତାରେ ସନ୍ଧିରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏ ଦୁହିଙ୍କୁ ଇଂରେଜମାନେ ପରାସ୍ତ କଲେ । ପରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜଙ୍କର ୧୭୬୯ ଖ୍ରୀ.ରେ ସନ୍ଧି ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ସନ୍ଧିର ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ଇଂରେଜମାନେ ହାଇଦରଙ୍କୁ ମରହଟ୍ଟାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ମରହଟ୍ଟା ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ତପୂରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ମହୀଶୂର ଯୁଦ୍ଧ (୧୭୮୦ ଖ୍ରୀ.) ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ୧୭୮୨ ସାଲରେ ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଟିପୁ ସୁଲ୍‌ତାନ୍ ମହୀଶୂର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଦକ୍ଷିଣର ହାଇଦରାବାଦ ରାଜ୍ୟର ନାମକରଣ ହୋଇଅଛି]

ହାଇଦରାବାଦ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—୧ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ମୁସଲମାନ୍
Haidarābād ନିଜାମଙ୍କ ଶାସିତ ମିତ୍ରରାଜ୍ୟ ଓ ତହିଁର ରାଜଧାନୀ—
[ହାଇଦ୍ରାବାଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Name of the Indian
হাইদ্রাবাদ State of Deccan governed by His
हाइद्राबाद Exalted Highness the Nizam and its capital; Hyderabad.
[ଦ୍ର—ଏହା ପ୍ରାଚୀନ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ (ବାହ୍ମନୀ) ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୮୨୬୯୮ ବର୍ଗମାଇଲ୍, ଲୋକସଂଖ୍ୟା ୧୯୩୧ ସାଲର ସେନ୍‌ସସ୍ ଅନୁସାରେ ୧କୋଟି ୪୪ ଲକ୍ଷ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଓ ପୂର୍ବରେ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ; ଦକ୍ଷିଣରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶ; ପଶ୍ଚିମରେ ବମ୍ବେଇ ପ୍ରଦେଶ । ଏହାର ଅଧୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ 'ନିଜାମ୍ ଉଲ୍‌ମୁଲ୍‌କ୍' ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ଶାସନାର୍ଥ ୧୧ଟି ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହି ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ଶାସିତ ୪ଗୋଟି ସେନାନିବାସ ବା ଛାଉଣି ଅଛି] ୨ । ଅଖଣ୍ଡ ଭାରତର ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲାର ନାମ—2. Name of a city in Sindh on the Indus river.

ହାଇପର୍ ବୋଲା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ) (ଗଣିତ ଓ ବିଜ୍ଞାନ)—ଗୋଟିଏ
Hāipar bolā ତୁଙ୍ଗୀକୁ ଲମ୍ବଭାବରେ ଗୋଟିଏ ସରଳ ରେଖା
হাইপর্‌বোলা ଦ୍ୱାରା କାଟିଲେ ତହିଁରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ
हाइपरबोला ହେଉଥିବା ବକ୍ରରେଖା ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରଦ୍ୱୟ—
Hyperbolā.

ହାଇପି ସାଇପି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୃତ ବା ଅଜ୍ଞାତ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ
Hāipi sāipi hebā ବିଶେଷ ଅନୁଶୋଚନା କରିବା—
হাহুতাশ করা पश्चात्ताप करना 1. To regret much for a past action; to repent. (ଉ—କେଉଁରୂପେ ଆମ ସଜନୀ ନାମାଙ୍କି ବଖି କରି ଦେଲ ତେବେ, ଯାତ ପୂର୍ବ ଆଠ ଗୃହବାରୁ କେତେ ହାଇପି ସାଇପି ହେଲେ—ଏକାଦଶୀ ବେଶ, ଅବସର ସଙ୍ଗୀ ।] ୨ । ହାଇଁପାଇଁ ହେବା—2. To hanker for doing
হাই পাইঁ হওয়া लालायित होना any thing
ବା କୌଣସି ଅପ୍ରାପ୍ତ ବସ୍ତୁ ପାଇବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହେବା—
3. To have a hankering for a thing.

ହାଇ ପାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାଇ ମାରିବା —
Hāi pāribā To yawn.

ହାଇପୋଡର୍ମିକ୍ ପିଚକାରୀ—ଦେ. ବ (ଇଂ ହାଇପୋଡର୍ମିକ୍+ଓ, Haipodarmik pichakārī ପିଚକାରୀ)—ଯେଉଁ (ହାଇପୋଡର୍ମିକ୍ ସିରିଞ୍ଜ୍—ବୈଦେଶିକ ରୂପ) ପିଚକାରୀ ଦ୍ୱାରା ଜଳୀୟ
হাইপোডর্মিক্ পিচকারী ଔଷଧ ଦେହର ଚମ ତଳକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ-
हाईपोडर्मिक पिचकारी Hypodermic syringe.

ହାଇଫେନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—(ଅଧୁନା ଲେଖାରେ ଇଂରାଜୀ ରୀତିର
Hāiphen ଅନୁକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଦୁଇଟି ପଦ ବା ଶବ୍ଦ
(ହାଇଫନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ସଂଯୋଜକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିହ୍ନ; (-)—
হাইফেন हाईफेन Hyphen.

ହାଇବାଇ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଇଁପାଇଁ ହେବା (ଦେଖ)—
Hāibāi hebā Hāiṅpāiṅ hebā (See)

ହାଇମରିଚ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—କଣ୍ଟାଯୋଡ଼ା ଗୁଳ୍ମ—
Hāi marichā Toddalia Aculeata (thorny shrub).

ହାଇ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା; ପାଟି ମେଲାଇକରି ଦୀର୍ଘ
Hāi māribā ଭାବରେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା—To yawn.
हाइतोला जंभाईलेना (ଉ—ମୁହଁମୁଣ୍ଡ ହାଇ
ମାରି ଫୁଟିବ ଫୁଟିଉ—ଗ୍ରାମାଭାଷ ମହାଭାରତ ।)
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପରଶ୍ରୀକାତର ହେବା; ପରର ସୁଖ ଦେଖି
ଦୁଃଖରେ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବା—2. To sigh at
another's weal. (ଉ—ନ ମାର ପରକୁ ହାଇ ତୋ।
କର ନାଶ ଯେତେ ଅଛନ୍ତି ସଂସାରେ ସତେ ଏ ଭଳି ଶୀଳଇ—
ବାଲକୃଷ୍ଣ, ଫୁଲ ବଲ୍ଲଭବେଣୀ ।) ୩ । ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ
ଅତ୍ୟାଚାରୀର ଅତ୍ୟାଚାରକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ସମର୍ଥ ନ
ହୋଇ (କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତି) ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ
ତ୍ୟାଗ କରିବା—3. To emit sighs by invoking
God to witness the oppressions of an
all powerful oppressor.

ହାଇରେ—ଦେ.ଅ (ସ.ହା)—ଶୋକାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—(ଯାହାକୁ ସମ୍ବୋଧନ
Hāire କରାଯାଏ, ସେହି ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲାଗେ)—Alas ! Oh !
हायरे हायरे (ଯଥା—ହାଇ ରେ ବିଧାତା !
ହାଇ ରେ କପାଳ !)

ହାଇରେ କପାଳ(ବିଧାତା)—ଦେ. ଅ—ଖେଦରେ ବା ଶୋକରେ
Haire kapāla(bidhātā) ବିଧାତାକୁ ବା କପାଳକୁ ନିନ୍ଦା କରି
হায়রে কপাল हायरे कपाल ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପଦ—
(interjection) Alas, my luck!

ହାଇଲାଣ୍ଡ—ବୈଦେ· ବି (ନାମ) (ଇଂ)—ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡର ପାର୍ବତ୍ୟପ୍ରଦେଶ—
Hāiland The Highlands of Scotland.
হাইল্যাণ্ড हाईलेंड

ହାଇ ଲେବ(ଭ)ଲ୍ କେନାଲ୍ (ନାଳ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଓଡ଼ିଶା
Hāi leba(bha)lkenāl(nāla) ରାଜଧାନୀ କଟକରୁ ୬ ମାଇଲ
ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଚଉଦୁଆରଠାରୁ ବିରୂପା ନଦୀର ଅନତିଦୂରରୁ
ବାହାରି, ମେଦିନୀପୁରର ଗେଉଁଖାଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖୋଳା
ହୋଇଥିବା ନାଳ, ଯାହାବାଟେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ବୋଟ ଓ ଡଙ୍ଗା
ମେଦିନୀପୁରକୁ ଯାତାୟାତ କରେ)—The High-
level canal of Orissa.

ହାଇ(ଇଁ) ସାହାସ—ଦେ. ବି (ସ. ଦୁଃସାହସ)—ଦୁଃସାହସ—
Hāi(in) sāhāsa Foolhardiness.
দুঃসাহস दुःसाहस

ହାଇ(ଇଁ)ସାହାସୀ(ସାହାସିଆ)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ଦୁଃସାହସିକ—
Hāi(in) sāhāsī(sāhāsiā) Foolhardy; rash.
[ହାଇ(ଇଁ) ସାହାସୀ(ସାହାସେଈ) —ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାଇହାଇ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାୟ୍ ହାୟ୍ କରିବା, ଶୋକ କରିବା—
Hāi hāi karibā To bewail.
হায়হায়করা हाय हाय करना

ହାଇ(ଇଁ)ହିଲ୍—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚ ଏଡ଼ିବାଲା
Hāi hi[hī]l ଜୋତା—High-heeled shoes for
হাইহিল हाईहिल females.

ହାଉ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ,ସ.ହା; ହାହାକାର)—ଶବ୍ଦ ବା ଡାକ
Hāu ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ; ହଠାତ୍ ବିପଦ ଓ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
হাউ हाय ବିମୂଢ଼ ବ୍ୟକ୍ତିର କାତରୋକ୍ତି ଧ୍ୱନି ।
(ଯଥା—ନିଆଁ ଲାଗିଲେ, ବାଘ ହାବୁଡ଼ିଲେ, ଡକାଏତ
ଆକ୍ରମଣ କଲେ)—A sound of alarm made
by a person who is bewildered
and beset with sudden danger.
হঠাৎ एकाएक ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ [ସ. ହଠାତ୍]—
୧ । ହଠାତ୍—1. All at once. [ଯଥା—
ବାରୁଦରେ ହାଉକିନା ନିଆଁ ଲାଗିଗଲା ।] ୨ । ହଠାତ୍ ଓ
ଅତି ତୀବ୍ରଭାବରେ—2. All at once and very
sharply. ଯଥା—ଧାଡ଼ୁଆ ଲଙ୍କାମରିଚରେ ମୋ ପାଟି
ହାଉକିନା ଜଳି ଉଠିଲା] ଦେ. ବି—୧ । ଶୋକଜନିତ
ହାହାକାର ବା ହେଳ—1. The sound uttered
by people in grief. [ଯଥା—ଗୃହସ୍ୱାମୀ
হায় हाय ମରିଯିବାରୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ।
ହାଉ ଉଠୁଛି]—୨ । ଖୁବ୍ ଉତ୍ତପ୍ତ ଧାତୁ ବା ପାକ ବା ମାଟି
ଉପରେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିଲେ ସେଥିରୁ ଉଠିବା ଉତ୍ତପ୍ତ ବାଷ୍ପ ବା
ବାମ୍ଫ—2 Hot vapour rising from a
parched ground or hot metal or pot when
sprinkled with water.
(ଯଥା—ଜ୍ୟୈଷ୍ଠମାସରେ ପିଠାପାଣିଆ ବର୍ଷା ହେଲା
ଭୂଇଁରୁ ଗୋଟାଏ ହାଉ ଉଠେ) ୩ । ଶୋକ ବା
ଭୟଜନିତ ଶବ୍ଦଅ ବା ଉଦ୍‌ବେଗ; ଦରଦ—3. A rest-
lessness produced by grief or fright.
[ଉ—ଏ ବାଣୀ ଶୁଣି ସେ ମନ୍ତ୍ରିମଣି ହୃଦେ ମଣିଲା ହାଉ—
ମଥୁରାମଙ୍ଗଳ]
[ଦ୍ର—ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ 'ହାଉ' ଶବ୍ଦ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଡରାଇବା
ପାଇଁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ 'କୋକ', 'କୋକମିନା'
'ଅନ୍ଧାରଗୁଣ୍ଡ' ଆଦି ଶବ୍ଦ ପରି କଳ୍ପିତ ଜମାକାର ଭୟଙ୍କର ଜୀବ
ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ] ୪ । ଶୋକଜନିତ ଦୀର୍ଘ-
ନିଶ୍ୱାସ—4. A sigh of grief. ୫ । ହାଉଆ—
(ଦେଖ)—Hāuā (See) [ଉ—ଏ ହାଉ ସୁଗନ୍ଧ,
କେତକୀ କୁସୁମ ଅଛି ଆମୋଦ—ପ୍ରାଚୀ ରସବାରିଧି ।]

ହାଉଆ—ବୈଦେ. ବି—(ଫା, ହୱା)—୧ । ପବନ; ବାୟୁ—1. Air,
Hāuā ୨ । ଜଳବାୟୁ—2. Climate. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
হাওয়া ସମ୍ପର୍କ—3. (figurative) Connection. ୪ ।
हवा (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଭାବ— 4. (figurative) Influence.
[ଯଥା ତାଙ୍କ ଦେହରେ ସାହେବଙ୍କ ହାଉଆ ବାଜିଛି ।]

ହାଉଆ ଆ(ଅ)ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା.—ହବା+ଅବାଜ୍)—ଫାଙ୍କା
Hāuā ā(a)bāj ଅବାଜ୍; ଶୂନ୍ ଅବାଜ୍; ବନ୍ଧୁକରେ ଗୁଳି ନ ଦେଇ
ফাঙ্কাআওয়াজ ଫାୟର୍ କଲେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ—Blank
हवाआवाज firing.

ହାଉଅ କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ଅମୂଳକ ବିବରଣ—1. Unfounded
Hāuā kathā report. ୨ । ଶୁଣା କଥା—2. Hear-
শুনা কথা वाहियातबात say matter.

ହାଉଅ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଞ୍ଚିବା—To fan.
Hāua karibā হাওয়া করা हवा करना

ହାଉଅ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାୟୁ ସେବନ କରିବା; ଦେହରେ
Hāua khāibā ବାୟୁ ଲାଗିଲେ ପଡ଼ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଥିବା ଓ ବାୟୁ
হাউয়া খাওয়া ବହୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ବସିବା ବା ବୁଲିବା—To
हवाखाना take an airing.

ହାଉଅ ଗାଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଘୋଡ଼ାଆଦି ଲାଗି ନ
Hāua gārdi ଥିବାରୁ ତାହା ବାୟୁଦ୍ୱାରା ବା ଶୂନ୍ୟରେ ଚଳୁଛି
হাওযাগাড়ি ବୋଲି ଲୋକେ ମନେକରନ୍ତି ।)—୧ । ପବନଦ୍ୱାରା
हवागाडि ଚାଳିତ ଗାଡ଼ି—1. Vehicle propelled by
wind. ୨ । ମଟର ଗାଡ଼ି—2. Motor car. ୩ ।
ସାଇକେଲ—3. Bicycle.

ହାଉଅ ଚକି (କ୍କି) ଦେ. ବି (ଫା.—ହୱା + ସ. ଚକ୍ର)—୧ । ପବନ
Hauā chaki (kki) ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ଅଟାପେଷା କଳ—
হাওয়া চাকি 1. Wind mill. ୨ । କାଗଜର ଘୁଡ଼ି—
हवाचक्कि 2. Paper kite.

ହାଉଅ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବାୟୁ ଗମନାଗମନ ପଥରୁ ଅବରୋଧ ଦୂର
Hāuā chhārdibā କରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବା—To let in
হাওয়া ছেড়েদেওয়া air; not to obstruct the free flow
हावा छोड़ना of air.

ହାଉଅ ଜାହାଜ—ବୈଦେ.ବି—(ଫା.—ହୱା + ଜହାଜ)—ଆକାଶ-
Hāuā jahāja ଯୋନ—Aeroplane ; air-ship,
হাওয়া জাহাজ हवाई जहाज

ହାଉଅ ଡିଗ୍ରୀ(କ୍ରୀ)—ବୈଦେ. ବି—(ବଚରଅ—(ଫା.—ହୱା + ଇଂ
Hāuā digrī (krī) ଡିକ୍ରୀ)—ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା କୌଣସି
হাওয়াডিক্রি ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ଅଦାୟ ନ ହୋଇ ଦେଣଦାରଙ୍କ-
हवाडीग्री ଠାରୁ ଅଦାୟ ହେବା ପାଇଁ କରି ଯାଇଥିବା ଡିଗ୍ରୀ—
Personal decree or money decree.

ହାଉଅଦାର—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ଯହିଁରେ ପବନ ଚଳାଚଳ
Hauādār ହୁଏ—Having free circulation of air
হাউয়াদার हवादार

ହାଉଅ ନିଲାମ (ମି)—ବୈଦେ. ବି—(ବଚରଅ)—(ଫା)—ଖାତକ
Hāuā nilāma (mi) ଉପରେ ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା ଅଦାୟ
হাওয়া নিলাম ପାଇଁ ବନ୍ଧକ ନ ଥିବା ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ଅଦାଲତରେ
हवानिलाम ନିଲାମ—Sale by auction of properties
attached in execution of a money decree
and not of a mortgage decree.

ହାଉଅ ବଦଳ(ଳି)—ବୈଦେ. ବି. (ଫା. ହୱା + ଅ. ବଦଲ = ପରି-
Hāuā badala(li) ବର୍ତ୍ତନ)—ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଯିବା ଦ୍ୱାରା
কাওয়াবদলা हवाबदल ଜଳବାୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ—Change of
climate.

ହାଉଅ ବଦଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ
Hāuā badalā(le)ibā ପକ୍ଷରେ ହିତକର ନ ହେଲେ ଶରୀରର
হাওয়াবদলান हवाबदलाना ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ସେ ସ୍ଥାନରୁ
ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା—To have a change of
climate; to go to a place for change.

ହାଉଅ ବନ୍ଧୁକ—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ହୱା + ଅ. ବନ୍ଦୁକ)—
Hāuā bandhuka ପବନର ବେଗ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ବନ୍ଧୁକ—
হাওয়াবন্ধুক तुफङ्ग Air-gun

ହାଉଁ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଖାଇବା ପାଇଁ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁର
Hāun ମୁଖବ୍ୟାଦାନ; ଅଁ—1. Opening of the mouth
হাঁ हँ wide for eating a victim (said of a
wild animal). ୨। (ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ବାକ୍ୟ) ଭୋଜନ—
2. (Nursery) Eating; meal.

ହାଉଁକରି(କିନି, କିନା,ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହାଁଉଁକରି (ଦେଖ)
Hāun kari(kini, kinā, das, dhas) Hāñun kari
(See)

ହାଉଁ କରିବା—ଗ୍ରା.କ୍ରି—(ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ବାକ୍ୟ)–ହାଁଉଁକରିବା –(ଦେଖ)
Hāun karibā Hāñun karibā (See)

ହାଉ ଖସିବା (ପଶିବା)—ଦେ. ବି—ହୃଦୟରେ ଡର ପଶିବା; ଉଦ୍‌ବେଗ
Hāu khasibā (pasibā) ବା ଶଙ୍କାଅ ଜାତହେବା—Sudden
terror or consternation. [ଉ—ନାନା ହୃଦୟରୁ
ভাবনাঢোকা उत्पैठना ଖସି ପଡ଼େ ହାଉ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ]
(ହାଉ ଖସି ପଡ଼ିବା, ହାଉପଶିଯିବା)—ଅନ୍ୟରୂପ

ହାଉ ଜାଉ—ଦେ. ବି—ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ହଟ୍ଟଗୋଳ; ଘୋଉଘାଉ—
Hāu jāu हट्टगोल होहल्ला Ado; noise
ଦେ. ବିଣ—୧ । ସାଲୁ ସାଲୁ; ବେଶି ସଂଖ୍ୟାରେ ଇତସ୍ତତଃ
হাউচাউ खदबद ବିକ୍ଷିପ୍ତ ବା ଚାଳିତ—1. In great
numbers; abounding. (ଯଥା—କଟକ ସହରରେ
ବାବୁ ଗୁଡ଼ାକ ହାଉ ଯାଉ ହେଉଛନ୍ତି) । ୨ । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ;
ব্যতিব্যস্ত तबाह ଅତି ବିରକ୍ତ; ବିବ୍ରତ —2. Disturbed
[ଯଥା—ତୁମେ ପିଲାମାନେ ମତେ ବେଢ଼ି ଏପରି ହାଉଜାଉ
କଲେ, ମୁଁ ମିଠେଇ ନ ବାଣ୍ଟି ପଳାଯିବି]—୩। ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ;
ବ୍ୟସ୍ତ ସମସ୍ତ—3. Pestered. [ଯଥା—ଖରା ଦିନେ
ବରଷକରଅ ଗୁଳୁଗୁଳାରେ ଦେହରୁ ଝାଳ ବୋହୁ ଓ ଦେହଯାକ
ଘିମିରି ଫଳିଯିବାରୁ ମଣିଷ ହାଉ ଯାଉ ହୋଇ ଯାଉଛି ।]
୪ । ହୈ ଚୈ (ଦେଖ)—Hai chai (See). ୫ ।
(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସଂସର୍ଗ; ସମ୍ପର୍କ—5. Relationship;
contact.

ହାଉଡ଼ା—ଦେ. ବି (ନାମ)—ହାବୁଡ଼ା; କଲିକତାର ବିପରୀତ ପାରରେ
Hāurdā ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଥିବା ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲା—Howrah;
হাওড়া हावड़ा (District and town on the opposite
side of Calcutta [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ
ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ସେତୁ (ପୋଲ) ଅଛି ।

ଏଠାରେ ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ରେଲୱେ ଓ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ ରେଲୱେର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳିତ ବଡ଼ ଷ୍ଟେସନ୍ ଅଛି । ଦେ. ଣ ପୁଂ (ଧ୍ୱ. ହାବ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାବ (ହାଉଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ; ବା ଇଙ୍ଗିତ ଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରେ)—
हाबा, हाबू बौका ୧ । ବୋବା—1. Dumb; mute. [ଉ—ହାଉଡ଼ା କଥା ହାଉଡ଼ା ମାଆ ଜାଣେ—ଫକୀର ମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୨ । ଖନା—2. Faltering in speech. [ଉ—ସଙ୍ଗାଙ୍କ ନରେ ହାଉଡ଼ାଠା ମଧ୍ୟ ଆଁ କରି ଦଏ—ଡ଼ଗ]— ୩ । ଓଲୁ; ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—
3. Foolish; stupid; idiotic.

ହାଉଡ଼ା ପାରି—ଦେ ବ—କଲିକତାର ବିପରୀତ ପାରି; ଗଙ୍ଗାର ଅପର
Hāurdā pāri ପାରି, ଯେଉଁ ପାରରେ ହାଉଡ଼ା ଅବସ୍ଥିତ—
हाओड़ापार हावड़ापार The Howrah side of the river Ganges (opposite to Calcutta).

ହାଉଡ଼ି—ଦେ. ବ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ଲମ୍ବା ହେକ୍କା)—ହାକୁଟି—
Hāurdi ढेकुर डकार Belching.

ହାଉଡ଼ି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାକୁଟି ମାରିବା (ଦେଖ)
Hāurdi māribā Hākuti māribā (See)
ढेकुर तोला डकार करना

ହାଉଡୁଉ(ବୁ)ଡୁ—ଦେ. ବ—ଡୁଡୁ (ଦେଖ)—
Hāudu-u(bu)du हाडूडुडू कबड्डी Dudu (See)
(ହାଉଡୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଉଦା—ବୈଦେ. ବ—(ଆ, ହାଓ୍ୱଦା)—(ସ୍ତ. ନାମ କଉଣ୍ଡକ)—୧।
Hāudā ହାତୀ ପିଠିରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ବସିବା ପାଇଁ ବନ୍ଧାଯିବା ଗଦି
हाओदा हौदा ଓ ବଳାନ୍ୟୁକ୍ତ ଆସନ—1. A stuffed and armed seat or cushion or litter with railings, put over the back of an elephant. [ଉ—ହାଉଦା ଅମାରି ଅଙ୍କୁ ଶିକୁଳି, ଚୋପର ଉଲଟ୍ଥିଆ ଘଣ୍ଟିମାଳ । ବ୍ରଜନାଥ—ସମର ତରଙ୍ଗ ।] ୨ । (ଇଂ.
चौबाच्चा चबच्चा ହାଉସ୍)—୨ । ପାଣି ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଇଟାରେ ଓ ଚୂନରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କୁଣ୍ଡ; ଚଉବଚ୍ଚା—2. A reservoir for storing water.

ହାଉଦା କଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତୀ ପିଠିରେ ହାଉଦାକୁ ପକାଇ ତାକୁ
Hāudā kashibā ରଜ୍ଜୁ ଅବ ହାରି ଦୃଢ଼ ସଲଗ୍ନ କରିବା—
To set the cushion on the back of the
हाओदा कषा हौदाकसना elephant tightly.

ହାଉ ପଶିବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ଅକସ୍ମାତ ଭୟଦଯୋଗ୍ୟ ଭୟଷ୍ୟତକୁ
Hāu pasibā ମନରେ ଗୋଟାଏ ଶଙ୍କା ପଶିଯିବା—The state of having a terror left in the mind after a sudden fright; alarm. [ଉ—ଘର
[ହାଉ ପଶିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଯୋଡ଼ ଗଲ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ତାଳ ଶୁଣିଲାଣି ମୋ ଦେହରେ ଗୋଟାଏ ହାଉ ପଶିଗଲା]
[illegible] ଠୋକା दहशत

ହାଉ ପୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅକସ୍ମିକ ବିପଦ ଘଟିଯିବାପରେ
Hāu purā (re) ib ଆପଣା ମନକୁ ଶଙ୍କାଥ କରିବା—
1. To continue to have the terror in one's mind even after a sudden fright is over. ୨ । କୌଣସି ଶୋକଜନକ ଘଟଣା ଘଟିବା ପରେ ଆପଣା ମନରେ ସର୍ବଦା ସେହି ହାହାକାର ବା ଘାର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବା—2. To continue to cherish the sighing till long after the matter for sigh is gone.
हा हुताशकरा हाउवैठाना

ହାଉମରିଚିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଭୁଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ା ଗୁଳ୍ମ—
Hāumarichia Toddalia Aculeata (thorny shrub).
[ଉ—ଏହାର ପତ୍ରକୁ ମକଚଲେ ଡାହୁଁକୁ ମରିଚ ପରି ଗନ୍ଧ ବାହାରେ । ଏହି ପତ୍ର ବ୍ରଣ ଆଦିରେ ପକାନ୍ତି । ପତ୍ରକୁ ପେଟ ବାଗରେ ପକାଇଲେ ଘାଅ ଶୁଖେ) ପିଠିଅଣ୍ଡଅ ପକାଇଲେ ବାଥ ଆଦି ଯାଏ]

ହାଉୟା(ଆ)ଛାଡ଼ି ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ପବନ ଯେଉଁ
Hāuyā(ā) chhārdi māribā ଅଡ଼କୁ ବହୁଥାଏ ସେଅଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ୟ ଅଡ଼କୁ ନେଇଯାଇ ସେଥି ବସାଇବା—To take the paper kite from the direction of the wind tactfully to another direction.

ହାଉୟା(ଆ)ଛାଡ଼ିଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ପବନ ନ ବହିବା
Hāuyā(ā)chhārdi jibā ଯୋଗୁଁ କମ୍ବା ପବନ ବହୁଥିବା ଦିଗରୁ ଗୁଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଅଡ଼କୁ ଯିବା ଯୋଗୁଁ, ଗୁଡ଼ିର ଦେହରେ ଅଳ୍ପ ପବନ ନ ଲାଗିବାରୁ ତାହାଁ ଫଳରେ ଗୁଡ଼ି ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିବା—(a paper kite) To come down to the ground for want of a current of wind.

ହାଉୟା(ଆ) ଧରିବା—ପ୍ରା ଦ. (ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗୁଡ଼ି ଦେହରେ
Hāuyā(ā) dharibā ପବନ ବାଜିବାରୁ ତାହା ଉଡ଼ିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା—(a paper kite) To be able to soar high by the effect of wind.

ହାଉର୍ ହାଉର୍ ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ଖାଇବସିବା
Hāur hāur hebā ଲୋକ) ଅଧିକ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ବୋଲି ବାରମ୍ବାର ମାଗିବା—To repeatedly ask for more food being served on the plate.

ହାଉଳ ଗୁ(ପା,ବା,ମା) ଉଳ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଅକୁଳ)—୧।
Hāula chā(pā,bā,mā) ula hebā କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇଁ ଆକୁଳ ବିକୁଳି ହଓ୍ୱା ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ବ୍ୟଗ୍ରତା ସହ ଇତସ୍ତତଃ ଖୋଜି-
व्यग्र होना ହେବା ଧନ୍ଦି ହେବା—1 To eagerly search after a thing. ୨ । ଅଶାନ୍ତ, ଅସ୍ଥିର ଓ ଚଞ୍ଚଳ ହେବା, ଉଦ୍ବଳ ବଦ୍ବଳ ହେବା— To be restles

with anxiety or pain ୩ । ପାଗଳପରି ଇତସ୍ତତଃ ଘୂରିବୁଲିବା—3. To wander like a madman; to move madly about. ୪ । ହାଉଳଖାଇବା; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ଇତସ୍ତତଃ ଗୁଳନ୍ତ ହେବା—4. To move here and there aimlessly

ହାଉଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି—ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ (ଦେଖ)—
Hāul-dār Hābil-dār (See).

ହାଉଳା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ସଂ. ବାତୁଳ)—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ
Hāuḷā ଶୀଘ୍ର ପୂର୍ବକଥା ଭୁଲିଯାଏ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କଥା ମନେ
(ହାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ରହେ ନାହିଁ—1. Forgetful (person).
୨ । ଯେ ସବୁ କଥା ପାସୋରି ପକାଏ—2. Oblivious.
୩ । କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଅସଂଯତ—3. Unsystematic or uncontrolled in action. [ଦ୍ର—ହାଉଳା ଲୋକ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ରଖି, ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଖୋଜେ; କାର୍ଯ୍ୟସ୍ଥଳକୁ ଗଲାବେଳେ ଘରୁ କେତେକ ଆବଶ୍ୟକ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଯିବାକୁ ଭୁଲିଯାଏ; ଯାହାକୁ ଯାହା ଜବାବ୍ ଦେଇଥାଏ, ତାହା ପାସୋରି ପକାଏ ।]

ହାଉଲା—ବୈଦେ ବି—(ଜତରିଅ) (ଆ. ହୱାଲ)—୧ । ଜିମାଦାରି—
Hāulā 1. Custody. ୨ । ବଙ୍ଗଦେଶର ବାଖରଗଞ୍ଜ
হাওলা, হাওযাল্ ଜିଲ୍ଲାରେ ପଡ଼ିଆ ଭୂମିକୁ ଆବାଦ କରିବା ପାଇଁ
হ্বালা ଆବାଦକାରୀଙ୍କୁ ପଟ୍ଟା ଦିଆଯିବା ତାଲୁକ ବା ମଧ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ—
2. An undertenure in Backergunj district in Bengal granted for reclamation of waste land. [ଦ୍ର—ଏହି ମଧ୍ୟସତ୍ତ୍ୱ ବା ହାଉଲା ନେଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି (ହାଉଲାଦାର୍) ପୁଣି ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଦରପଟ୍ଟା ଦେଲେ ସେସ୍ୱତ୍ୱକୁ 'ନିମ୍ ହାଉଲା' ବୋଲାଯାଏ ।]
দাঁড় কহ্সার ୩ । ନୌକାର ଅହଲ—3. Oar.

ହାଉଲ(ଲେ)ଇବା—ଦେ.କି—୧ । ଡଙ୍ଗାକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଅହଲ
Hāulā(le)ibā ପକାଇବା—1. To row a boat; to ply
দাঁড়ফেলা বা টানা the oar. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଗତି
কহ্সার চলানা ବା ବେଗକୁ କମାଇବା—2. To slow down the pace or motion of any thing.

ହାଉ(ଵ)ଲତ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ହାୱାଲାତ୍, ନଜରବନ୍ଦୀ; ହବାଲ=
Hāu(wa)lāt ମାରଫତଦାରୀ, ଜିମାଦାରୀ)—୧ । ଅଳ୍ପଦିନ ପାଇଁ
হাওলাত ବିନା ସୁଧରେ ଦିଆଯିବା ଋଣ—1. Loan
হথফের হবালাত্ advanced without interest for short periods. ୨ । ଚାକରମାନଙ୍କ ଦରମା ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଉଧାର ଧନ (ଯାହା ଦରମା ହାଇଲେ ସେ ମଜୁରି ହଅନ୍ତି ।)—2. Advance made to a
হাওলাত servant towards his pay. ୩ । ଭାରପ୍ରାପ୍ତ
অগাত কର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ସରକାରୀ ବ୍ୟୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ଟଙ୍କା (ପରେ ହିସାବ ମୁକାବିଲା କରି ଯାହାର ବିଲ୍ ମଞ୍ଜୁର୍ କରାଯାଏ ।)—Advance made to officers to meet current expenses.
୪ । ନ୍ୟାସ; ଡପାଜିଟ୍—4 Deposit; money deposited in trust. ୫ । ତହବିଲରୁ ଟଙ୍କା ସରିଗଲେ ତହବିଲର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଉଧାର ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଥାଏ—(ଯାହା ପରେ ତହବିଲକୁ ଟଙ୍କା ଆସିଲେ ସୁଝା ହୁଏ ।)—5. Advance made by a person in charge of cash to meet any urgent expense
୬ । ହାଜତ—6. Hajat; confinement of an undertrial person. ୭ । ହାଜତ ଘର—7. Lock-up ୮ । ନଜରବନ୍ଦୀ—8. Surveilance.

ହାଉଲାତି—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଆ ହୱାଲତ୍; ହବାଲ)—ହାଉଲତ୍ କା
Hāulāti ଉଧାର କରାଯାଇଥିବା (ଧନ)—Advanced
হাওলাতি হাতফেরী money.

ହାଉଲାଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ବାଖରଗଞ୍ଜଜିଲ୍ଲାର ହାଉଲା ନାମକ
Hāuladār ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱକୁ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ପଟ୍ଟା ନେଇଥିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ—An under tenure-holder in Backergaunj. [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଧସ୍ତନ ମଧ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀଙ୍କୁ ନିମ୍ ହାଉଲଦାର ବୋଲାଯାଏ]
হাওলাদার হবালাদার

ହାଉଳା ବାଉଳା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସଂ. ବାତୁଳ)—୧ । ବାତୁଳ—
Hāuḷā bāuḷā 1. Mad. ୨ । ବାତୁଳପ୍ରାୟ—2. Mad
[ହାଉଳୀ ବାଉଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] denedo.
পাগলা হাউলাবাউলা

ହାଉଳି—ଦେ.ବିଣ—ନାନାଶ୍ରେଣୀର ବା ପ୍ରକାରର ମିଶା (ଧାନଗୁଣ୍ଡିଳିଅଛି)
Hāuḷi Mixed; of many sorts; medley. ଦେ. ବି—
୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିଦ୍ରା ଭାଙ୍ଗି ନ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ କଣ୍ଟାକୁ ଉଠି ହଠାତ୍ ଖୋଜ ହୋଇ ଦରାଣ୍ଡି ହେବା ବା ବାଉଳା ହେବା—1. Grovelling or groping when one has not fully shaken off his sleep. ୨ । ବାଉଳା ହେବା; ବାଉଳ ହୋଇ ଖୋଜ ହେବା—2. Groping after a thing in forgetfulness. ୩ । ଅଗ୍ନିର ଉତ୍ତାପ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—3. Heat of fire. ୪ । ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ଗୋଳମାଳ; ମୁଖରିକ; ହୁଲ୍ଲର—4. Noise; ado. [ଉ—ମା ଛୁଁଇଁଲେ ହାଉଳିରେ ଗାଁ ଲୋକେ ଧାଇଁ ପଡ଼ିଲେ—କୁନ୍ତଳାକୁମାରୀ. ନଅଭୁଣ୍ଡି]
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର,ଗଡ଼ଜାତ) ବି.—ତମ୍ବେଇନେଉଳ—
A kind of lizard with a smooth skin and red tail.
মেশামেশি

ହାଉଳିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ—Unmethodical.
Hāuḷiā [ଯଥା—ହାଉଳିଆ ଲୋକ]

ହାଉଳ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଠାତ୍ ନିଦରୁ ଉଠି ହଠାତ୍ ଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ Hāuli khāiva ବା ବାଉଳା ହୋଇ ବିଛଣାରେ ବା ଭୂମିରେ ଦଉଡ଼ି ହେବା—1. To grope on the bed or ground on being suddenly awaken from deep sleep. [ଯ—ମାଉବନ୍ଧନୀମାନେ ନିଦବାଉଳାରେ ହାଉଳ ଖାଇ ଦେଢ଼ ଲୁଗା ଟେକ+ + +ଗଛ ମୂଳରେ ବସି ଅଛନ୍ତି—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ] ୨। ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଲିବା—2. To move in crowds at random; to wonder aimlessly in crowds. [ଯଥା—ଶ୍ରାବଣମାସରେ ମେଘ ହାଉଳ ଖାଉଥାଏ] ୩। ଭୟରେ ବାଉଳା ବା ଅସ୍ଥିର ହେବା—3. To become restless through fear. ୪। ଲୁଣ୍ଠିତ ହେବା; ଗଡ଼ଗଡ଼ାଇ ହେବା—4. To wallow or roll on the ground.

হাতড়ান ‌‌ ঢঁঢোলনা

ହାଉଳି ଚାଉଳ—ନାନା ପ୍ରକାର ମିଶା ଚାଉଳ—Rice consisting Hāuli chāula of many varieties mixed together. [ଦ୍ର—ଏହୁଘର ହାଉଳି ଚାଉଳର ଭାତ ଖାଉ]

মেশামেশিচাল ‌‌ সংমিশ্রচাবল

ହାଉଳି ବାସନ—ଦେ. ବି—୧। ମାଳୋଇ ବାସନ; ନାନା କାରିଗରଙ୍କ Hāuli bāsana ତିଆରି ନାନା ପ୍ରକାର ବାସନ—1. Utensils of various makes. ୨। ମାଲୋଇ ବାସନ; ଯେଉଁ ବାସନ ଏକ କାରିଗରର ହାତର କିମ୍ବା ଫରମାସି ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣରେ ନୁହେ—2. Utensils which are neither excellent nor made to order nor of one maker. [ଦ୍ର—ଏହୁଘର ହାଉଳି କଂସା, ଗିନା, ଥାଳ ଛାଳ ଅଛ ଦୁଏ]

মেশামেশিবাসন ‌‌ তরহতরহকেবরতন

ହାଉଳି ମାଉଳି—ଦେ. ବିଣ—୧। ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିହୀନ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ Hāuli māuli ଭ୍ରମଣ—1. Moving at random. ୨। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—2. Dumb founded ୩। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ଦଉଡ଼ିଥିବା—3. Groping in bewilderment.

কিংকর্তব্যবিমূঢ় ‌‌ কিকর্ত্তব্যবিমূঢ়

ହାଉଲେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—(ହ୍ର.ଲଘୁକ, ପ୍ରା.ଲହୁଅ; ଅପର ପର୍ଯ୍ୟାୟ— Hāule ହାଉଲେ)—୧। ଅସ୍ତେ; ଧୀରେ; ଧୀରଭାବରେ—Slowly. [ଯ—ହାଉଲେ ହାଉଲେ, ପାହୁଲେ ପାହୁଲେ—ଲୋକ] ୨। ଲଘୁ ଭାବରେ—2. Lightly; slightly. [ହାଉଲେ ହାଉଲେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

আস্তেআস্তে ‌‌ হৌলে

ହାଉସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧। ଘର; ବାସସ୍ଥାନ—1. House. Hāus ୨। ପାଣି ରଖିବାପାଇଁ ପକ୍କା ଚହବଚ୍ଚା—2. A water reservoir of masonry ୩। ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନଙ୍କ କାରବାର –ଦୋକାନର ଗଦି—3. Business house of big merchants.

হাউস ‌‌ হাউস

ହାଉସ୍ ଅଫ୍ କମନ୍ (କମନ୍ସ)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଜନସାଧାରଣଙ୍କ Hāus af kaman (kamans) ଲୋକଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଗଠିତ ବିଲାତ ପାର୍ଲମେଣ୍ଟର ବା ଶାସନସମିତିର ଶାଖାଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତର—The House of Commons. [ଦ୍ର—ଏହାର ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା ୬୧୫। ଏମାନଙ୍କୁ ବର୍ଷକେ ୫୦୦ ପାଉଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ ଭତ୍ତା ମିଳେ। ସ୍ୱ ସ୍ୱ ନିର୍ବାଚନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୁଲିବାପାଇଁ ସଭ୍ୟମାନେ ବିନାଭଡ଼ାରେ ରେଲରେ ମଧ୍ୟ ଯିବା ଆସିବା କରି ପାରନ୍ତି]

হাউসঅফকমনস ‌‌ হাউসঅফকমনস

ହାଉସ୍ ଅଫ ଲର୍ଡସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ଜମିଦାର ଓ Hāus af lards ଧର୍ମଯାଜକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟର ଶାଖା The House of Lords. (ଦ୍ର—ଏ ସଭାରେ ପିଅର୍ ବା ଇଂଲଣ୍ଡର ଜମିଦାର ବଂଶର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରମାନେ ଓ ୨୪ ଜଣ ଇଂଲଣ୍ଡର ବିସପ୍ ଓ ୨୮ ଜଣ ଆୟର୍ଲଣ୍ଡର ଲର୍ଡ ସ୍ଥାନ ପାଆନ୍ତି ଓ ୧୬ ଜଣ ଲର୍ଡ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି]

হাউসঅফলর্ডস ‌‌ হাউসঅফলর্ডস

ହାଉସ—ପ୍ରାଦେ° (ପୁରୀ) ବି—(ଅ. ହଉସ ଉତ୍ସାହ)—ଉତ୍ସାହ— Hāusa Courage

উৎসাহ ‌‌ হৌস

ହାଉହାଉ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ତୁଳ ଇଂ. ହାଉଲ୍)—୧। ବହୁ Hāuhāu ଲୋକଙ୍କ ଏକତ୍ର ପାଟି କରିବା ବା ଗୋଳ କରିବା—1. Making a row. (ଉ—ଘରଅଡ଼େ ଲାଗିଅଛି ବୃଥା ହାଉହାଉ—ମଧୁସୂଦନ ଛନ୍ଦମାଳା) ୨। ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଅର୍ଥହୀନ ରବ—2. Howling. ୩। ହଠାତ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାରୁ ବିପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କ ପାଟି ଖଣ୍ଡ ମାରେ ଯିବାଯୋଗୁ ସେମାନଙ୍କ କରିବା ହାଉହାଉ ଶବ୍ଦ—3. The confused sound of dismay made by persons in bewiderment or terror on a sudden calamity. ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧। ହାଉହାଉ; ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଦାହ୍ୟ ପଦାର୍ଥ (ଯଥା—କୁଟା, କୋଠ, ବନା ଛଣ) ରେ ନିଆଁ ଲାଗିଯିବା ପ୍ରକାରେ—1. In the manner of a big fire furiously raging and devouring combustible things very quickly. ୨। ନିଆଁ ଭୟଙ୍କର ରୂପେ ଓ ଶିଖା ସହିତ ଜଳିବା ପ୍ରକାରେ—2 Furiously blazing (ଯଥା—କୁଟାଗଦାରେ ନିଆଁ ହାଉହାଉ ହୋଇ ଜଳୁଛି) ୩। ଧାନୁଆ ଲଙ୍କା ମରିଚ ଜିଭରେ ଲାଗିବା ମାତ୍ରକେ କିମ୍ବା ନିଆଁ ଅବ ଦେହରେ ଲାଗିଲେ ଅନୁଭୂତ ହେବା ଜଳାପୋଡ଼ା—Acute burning sensation, such as is produced by eating very pungent things or when the skin is burnt by fire.

[ଯଥା—ଦେବରେ କାଉଁରୁ କ୍ ଏସିଉ୍ ବୋଲଲରୁ ଦେବ
ହାଉହାଉ ହାଉ୍ ହାଉ୍ ହୋଇ ଗୋଡ଼ଲ ।]

ହାଉ ହାଉଥା - ଦେ. ବଣ. (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଯେଉଁ ଲୋକ ଖୁବ ପାଟି
Hāu hāuā କରି କଥା କହେ; ଅତି ବଡ଼ ପାଟିଆ—Having
গোলমেলে मोमाशंख a very loud voice.

ହାଉହାଉ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁ ଲୋକ ଗୋଗା କରିବା—
Hāu hāu hebā 1. (Many persons) To make a
হাউহাউকরা row or noise. ୨ । ଭୟରେ କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
हल्लामचाना ବମୂଢ଼ ହୋଇ ଗୋଗା କରିବା—2. To utter
loud and unmeaning sounds in terror.
୩ । ବହୁ ଲୋକ ବୃଥା ବାକ୍ୟ ବ୍ୟୟ କରିବା—
3. (Many persons) To howl in vain.

ହାଏ—ଦେ. ଅ—(ସ. ହା)—ହା । ହାୟ । ହାଇ ! Alas!
Hāe ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ହାଉ୍ ! ହେଉ୍ ! Hush!
হায় हाय

ହାଏଁଡ଼—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାଣ୍ଡି—Earthen pot.
Haend

ହାଏଡ଼୍ ଫୋର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଦରସିଝା ପିଠା—
Haend-phor Par-boiled cake.

ହାଏଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (କଳାହାଣ୍ଡି ପାଟଣା) ବ—ହାଣ୍ଡି—
Haend An earthen pot.

ହାଏର୍ ଗୁହାଏର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାରି ଗୁହାରି (ଦେଖ)
Haer guhaer Hariguhari (See)

ହାଏର୍ ଗୁହେର୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ.—ହାରିଗୁହାରି (ଦେଖ)
Haer guher Hari guhari (See)

ହାଏରେ କପାଳ (ବିଧାତା)—ଦେ. ଅ.—ହାଇରେ କପାଳ (ଦେଖ) —
Haere kapala (bidhata) Ah ! my luck ! as ill-
হায়রে কপাল हायरे कपाल luck would have it.

ହାଏଲ୍ ହୁକ(କୁ)ମ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.—ହାଲ ଖବର - News.
Hael huka(ku)m

ହାଃ—ଦେ. ଅ—(ସ. ହା)—୧ । ବିସ୍ମୟ, ଖେଦ, ଶୋକ ବା ଯାତନା-
Hāḥ ସୂଚକ ଧ୍ୱନି—1. An exclamation of wonder,
হা হা grief or distress; Ah ! Oh ! ୨ । ହର୍ଷସୂଚକ
ଧ୍ୱନି—2. An exclamation joy. Hah !
୩ । ଘୃଣାର୍ଥକ—3. An exclamation of dis-
gust or hatred. ଦେ. ବ—(ଉଚ୍ଚାରଣ)—
୧ । 'ହାଲ'ର ସାଙ୍କେତିକ—1. The abbreviation
for 'Hal'. ୨ । ହାଜର୍ ଓ ହାଜିସ୍ ଶବ୍ଦର ସାଙ୍କେତିକ—
2. The abbreviation f r Hājar and
Hāji a.

ହାଁ—ଦେ. ଅ—(ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ହିଁ ର ଅର୍ଥରେ) —୧ । ହିଁ—1. Yes.
Hañ ୨ । (ଉପସ୍ଥିତ ବା ଆଗରେ ଥିବା ବା ସମ୍ମୁଖରେ ବିପରୀତ
হাঁ হাঁ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବାପାଇଁ
ସମ୍ବୋଧନ—2. An exclamation used in
warning a person coming from the
opposite side or who is present or in
front. Hallo ! ୩ । ବାକ୍ୟଶେଷରେ ବକ୍ତାଙ୍କ
हैं हैं ଧମକାଣ—3. A word indicating threat at
the end of a speech. ୪ । ପୂର୍ବେ ବୋଲାଯାଇ
ସ୍ଥଗିତ ରହିଥିବା କଥାର ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଚଳାଇବାର
ଅବ୍ୟୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି—4. An expression
used in resuming the thread of a narra-
tive which had been stopped for a time.
୫ । ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
ନିବୃତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସଙ୍କେତ—5. An exclama-
tion used in stopping or preventing a
person coming to attack. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)
ଅ—କ୍ରୋଧ ଓ ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ ଶବ୍ଦ—An interjec-
tion indicating rage and consent.

ହାଁଇଁଆଁ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇବା ପାଇଁ ହାଇଁ ପାଇଁ
Hāñiñāñ ବା ଲାଳାୟିତ ହୁଏ—1. Eagerly hankering
হেঙলা भूखा to eat. ୨ । ବଡ଼ପାଟିଆ—2. Of loud
হেঁকোড়েকো मोमाशंख tone.

ହାଁଇଁଆନ୍ତ—ଦେ. ବଣ—ହୟାନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hāñiñānta Hayānta (See).

ହାଁଇଁଆଁ ପାଟି—ଦେ. ବ—୧ । ବଡ଼ପାଟି; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର—Loud
Hāñiñāñ pāṭi voice. ୨ । ସୁବିଶାଳ ବ୍ୟାଦାନଯୁକ୍ତ ମୁଖ
হাঁকডাক मोमाशंख —2. Wide yawning mouth.
ହାଁଇଁଆ ପାଟିଆ (ପୁଂ) } ବଣ
ହାଁଇଁଆଁ ପାଟିଈ (ସ୍ତ୍ରୀ) }

ହାଁଇଁ ପାଇଁ—ଦେ. ବ—କାମ କରିବାକୁ ବା ଖାଇବାକୁ ଲାଳସା—
Hāñiñ pāñiñ Eagerness or hankering after a
হাইঁপাইঁ work or food. ଦେ. ବଣ—୧ । କାମ କରିବାକୁ ବା
लालसा ଖାଇବାକୁ ଲାଳାୟିତ ବା ଅଭୁକ୍ତ—1. Hankering
after a work or food. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି
ନ ପାରି ଦୁଃଖିତ—2. Sorry not being able to
do any work. [ଯ—ଜମ ସୁଖ ଦେଖି ଯେଖାନେ
ହାଇଁପାଇଁ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ]

ହାଁଇଁ ପାଇଁଆଁ—ଦେ. ବଣ—ଲାଳାୟିତ—
Hāñiñ pāñiñāñ Hankering.
লালায়িত लालायित

ହାଁଇଁ ପାଇଁ ହେବା - ଦେ କ୍ରି—୧ । (ଖାଇବାକୁ, ପାଇବାକୁ ବା
Hāñiñ pāñiñ hebā କରିବାକୁ) ଲାଳାୟିତ ହେବା—1. To
লালায়িত হওয়া hanker after a thing, food or work.
लालयित होना ୨ । ଅଲବ୍ଧ ବା ଅପ୍ରସ୍ତୁତ ବସ୍ତୁ ପାଇବାକୁ ଉଦ୍‌ବେଗ
ହେବା—2. To hanker after a thing
which one has not get. ୩ । ଅଭୁରଥ ହେବା
—3. To be excessively eager after a
thing.

ହାଁଇଁସାହାସ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଦୁଃସାହସ)—ଦୁଃସାହସ—
Hañiñsahāsa Fool hardiness.
দুঃসাহস दुस्साहस

ହାଁଇଁ ସାହାସା—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—୧ । ଦୁଃସାହସଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—1
Hañiñ sahāsā Fool hardy (act); rash. ୨ ।
(ହାଁଇଁ ସାହାସିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଦୁଃସାହସିକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2
ହାଁଇଁ ସାହାସୀ } ସ୍ତ୍ରୀ Foolhardy (person); eager
ହାଁଇଁ ସାହାସେଣ } to undertake more than
দুঃসাহসী दुःसाहसी what one is capable of doing.

ହାଁଇଁହାଁଇଁ—ଦେ ଅ—ହାଁଇଁପାଇଁ (ଦେଖ)—
Hañiñ hañiñ Haiñpañiñ (See)

ହାଁଉଁ—ଦେ. ଅ (ଶିଶୁବାକ୍ୟ)—୧ । ଶିଶୁମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବାଘଅଦଙ୍କ
Hañuñ ଧ୍ୱନିର ଅନୁକରଣ—1 (Nursery term) Copying of the roar of tiger by children.
[ଦ୍ର—ଶିଶୁମାନେ ବାଘର ଅନୁକରଣ କରି ମୁହଁରେ ଲୁଗା ଘୋଡ଼ାଇ 'ହାଁଉଁ ହାଁଉଁ' ଧ୍ୱନି କରି ଶଙ୍କିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାର ଛଳନା କରନ୍ତି ।] ୨ । ଭୋଜନ;
হাঁউ খানা ଖାଇବା—2. Eating.

ହାଁଉଁଆଁ—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଡ଼ ପାଟିଆ—1 Of loud voice.
Hañuñañ loud-voiced. ୨ । ବ୍ୟାଦାନଯୁକ୍ତ ମୁଖ ବଶିଷ୍ଟ—
হেঁকোডেকো মোমাঁহা 2. Having a wide gaping mouth.

ହାଁଉଁଆଁଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ପାଟିରେ ପୁରାଇବାପାଇଁ କଳାଯିବା ବଡ଼
Hañuñañ gunḍā ଗୁଣ୍ଡା—A big ball of food ready to be taken at once gulp.
বড়ডেলা बडाकौर

ହାଁଉଁଆଁପାଟି—ଦେ. ବି—୧। ବଡ଼ପାଟି;ଉଚ୍ଚୈସ୍ୱର—1. Loudvoice
Hañuñañ pāti ୨ । ବୃହତ୍ ମୁଖ—2. A big gaping
বড়মুখ মোমাহা mouth

ହାଁଉଁଆଁ ତୁଣ୍ଡା(ତୁଣ୍ଡିଆ)—ଦେ. ବଣ—୧ । ବଡ଼ ପାଟିଆ; ଉଚ୍ଚଭାଷୀ—
Hañuñañ tunḍā 1. Having a loud voice.
বড়মুখো মোমাহা ୨ । ବଡ଼ ମୁଖ ବିବରଯୁକ୍ତ—2. Big-mouthed.
ହାଁଉଁଆଁତୁଣ୍ଡୀ(ତୁଣ୍ଡେଇ) } —ସ୍ତ୍ରୀ
ହାଁଉଁଆଁପାଟୀ (ପାଟେଇ) } (ହାଁଉଁଆଁ ପାଟିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଁଉଁକରି—(କଲା, କଲି, ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଶୀଘ୍ର
Hañuñ kari(kinā, kini. das, dhas) ଅଧାରକୁ ମାଡ଼ି
शीघ्रगीर झट्से ବହି ଅଗ୍ରହ ସହିତ ଖାଇବା ପ୍ରକାରେ—
(Eating) With avidity or gusto.

ହାଁଉଁକରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶିଶୁ ବଚନ)—ଖାଇବା—
Hañuñ karibā (Nursery) To eat.
হাঁউঁকরা खाना

ହାଁକିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାକିବା (ଦେଖ)—
Hañkibā Hankibā (See)

ହାଁକୁ—ପ୍ରାଦେ—(ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା; କଳାହାଣ୍ଡି ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—
Hañku ସେପାଖକୁ—To that side.

ହାଁଜି ହାଁଜି—ଦେ. ଅ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କଥାରେ ସବୁବେଳେ
Hañji hañji ହଁ ଭରିବା—To ditto to a person
হাঁজি হাঁজি हाँजि हाँजि always.

ହାଁଟୁ(ଠୁ)—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—ଅଣ୍ଟୁ—
Hañtu (ṭhu) Knee.

ହାଁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହାଣ୍ଡି—The earthen pot
Hañrdi used for cooking purposes.

ହାଁଡ଼ି(ଡ଼ି)ଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହାଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ)—
Hañrdi(di)ā Hāṇḍiā (See).

ହାଁଡ଼ୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବାଉଁଶକଢ଼ୁଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଚାର
Hañrduā —A pickle prapared from tender bamboo-shoots.

ହାଁଣି—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିରପାଟଣା—କଳାହାଣ୍ଡି ଭାଷା) ବି—ହାଣ୍ଡି—
Hañṇiñ An earthen pot for cooking

ହାଁଥି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ସ. ହସ୍ତୀ) (ଭୂଲ. ହି. ହାଥୀ)—
Hañthi ହାତୀ—Elephant.
ହାଁଥେଲ } —ସ୍ତ୍ରୀ
ହାଁଥନୀ }

ହାଁଥିଧରସା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—୧ । ହାତୀଦଣ୍ଡା; ଜଙ୍ଗଲରେ
Hañthi dharasā ହାତୀମାନଙ୍କ ପଥ—1. Elephant-track in jungles. ୨ । ଛାୟାପଥ—2. The milky way.

ହାଁଦେରେ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ଅ—ଅରେ !
Hañdere Hullo !

ହାଁଥୁଲ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହାତୁଡ଼ି—
Hañthul Hammer.

ହାଁପଣ—ଦେ. ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ଏହାକୁ ଚଳାଇଲେ ବା ଭୂମିରେ
Hañpaṇa ଅଘାତ କଲେ ଦପ ଦପ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ବୋଲି ଏହି ନାମକରଣ)—କୁଲା; ସୂର୍ପ—Winnowing fan.
কুলা सूप

ହାଁପିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବହୁ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁ ଘନ ଘନ ଶ୍ୱାସ
Hañpibā ପକାଇବା—1. To gasp. ୨ । ବେଦମ୍ ହେବା
[ହାଁପିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. To be out of breath.
হাঁপান हाँपना

ହାଁପୁର୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହାପୁର୍—
Hañpurd Sipping liquid food with gulping
হাপরান सुड़क sound.

ହାଁରେ—ଦେ. ଅ (ସ୍ତ୍ରୁଲଙ୍କ ପ୍ରତି)—ହଇରେ (ଦେଖ)—
Hañre Haire (See)
[ହାଁ ରେ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି]

ହାଁ ରେ ହାଁ—ଦେ॰ ଅ—କେଳୁଣୀମାନଙ୍କର ନାଚ କର ଗୀତ ବା ଛାନ୍ଦବା
Hān̐ re hān̐ ବୋଲିବା ଶେଷରେ ଅପର ପକ୍ଷୀୟ କେଳାଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ
[ହାଁ ଲୋ ହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ ଙ୍କ ପ୍ରତି] କର ବୋଲିବା ପଦ ବା ଗୁଅ—
[ହାଁ ଲୋ ହାଁ ହାଁ ହାଁ ହାଁ—ଅନ୍ୟ ଅକାର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି] A con-
[ହାଁ ରେ ହାଁ ହାଁ ହାଁ ହାଁ—ଏକଳ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି] cluding exclamation after doggerels uttered by a Keluṅi woman while dancing and aimed at her male partner.

ହାଂସ—ପ୍ରାଦେ॰ (ଉତ୍କଳ ଭାଷା) ବି—ହଂସ—
Hān̐s Swan.

ହାଁସପାତାଲ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) - ଡାକ୍ତର ଖାନା—
Hān̐spātal Hospital.

ହାଁ ସାହ ସ ଦେ. ବି—ହାଁଇଁ ସାହାସ (ଦେଖ) —
Hān̐ sāhāsa Hān̐in̐ sāhāsa (See)

ହାଁସାହାସା—ଦେ॰ ବିଶ. ପୁଂ—ହାଁଇଁସାହାସା (ଦେଖ)—
Hān̐sāhāsā Hān̐in̐sāhāsā (See)
[ହାଁ ସାହାସିଅ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହାଁ ସାହସୀ, ହାଁ ସାହାସେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାଁସିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ) (ହଟରିଆ)—ହାସିଆ ଇତ୍ୟାଦି
Hān̐siā (etc) (ଦେଖ)—Hāsiā etc. (See)

ହାଁ ହାଁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସାବଧାନ ! ହୁସିଅର୍ ! (ସମ୍ମୁଖରେ ବିପରୀତ
Hān̐ hān̐ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କାଳେ ବାଜିଯିବେ
हाँ हाँ ଏଥିଆଇଁ ତାଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ
হাঁ হাঁ ଡାକ) — 1. (Interjection) Take care ! (an exclamation used to warn a person coming from the opposite direction (lest he clash with the speaker). ୨ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହୁସିଅର୍ !—2. (In cautioning a person) Take care ! Beware ! ୩ । (ଆକ୍ରମଣକାରୀ ବା କଳହକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବାରଣ ବା ନିଷେଧାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ) ବନ୍ଦ କର ! ଥାଅ— 3. (Interjection) Stop you ! (an expression indicative of preventing a person who is about to strike or is quarrelling). ୪ । (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଡାକଲେ ତାଙ୍କୁ ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ସହିତ ଜବାବ ଦେବାରେ ବ୍ୟବହୃତ) ହଁ ହଁ—4. (Interjection used in eagerly responding to a call) Yes, I am here ! ୫। (କ ର୍ମରେ ଲାଗିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାରେ ବ୍ୟବହୃତ)କାମରେ ଲାଗ— 5. (Interjection used in encouraging persons engaged in some work) Go on ! Hurry on ! ୬ । ସମ୍ଭୋଗ କାଳରେ କାମୋନ୍ମତ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ ଧ୍ୱନି ବିଶେଷ—6. Half uttered sounds uttered by lustful young ladies in the course of coition or orgasm. [ଦ୍ର—ହାଁ । ହାଁ, ହୁଁ ହୁଁ, ଦାଁ । ଦାଁ, ମନ୍ଦ, ଇତି ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ କଣ ଭୁଲାଇବ । ତଜ୍ଜ ପ୍ରେମସୁଧାଳହ୍ୟ ।]

ହାକ୍‌ତି—ପ୍ରାଦେ॰ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହାଉଡ଼ି—
Hāk-ṭi Belching.

ହାକ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା) କ୍ରି (କହାନ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—
Hāk-bā ଡାକିବା—To call.

ହାକ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ହାକରା; ନିମନ୍ତ୍ରଣ—1.
Hāka Invitation. ୨ । ଡାକରା; ଆହ୍ୱାନ—2. Call.
हाँक ୩ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକ—3. Calling aloud;
हाक halloo. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଡାକ ଓ ବୋଲ ଶବ୍ଦ ପରେ ସହଚର ଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; ଯଥା ଡାକହାକ; ବୋଲ ହାକ]

ହାକଣା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—ଡାକ; ଧ୍ୱନି; ଅହ୍ୱାନ-
Hākaṇā ଡାକ ବା ଧ୍ୱନି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—Call; hallooing.

ହାକଣ୍ଡ—ଦେ॰ ବି (ସଂ. ଅକନ୍ଦ)—ଦାରୁଣ ଯୁଦ୍ଧ—
Hākaṇḍa हाकण्ड लड़ाई Bitter fight.

ହାକ ଦେବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗୀର ପାଟଣା) କ୍ରି—ଡାକିବା—
Hāka debā To call.

ହାକର—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଡାକ; ଅହ୍ୱାନ—1. Call.
Hākarā ୨ । ହକରା (ଦେଖ)—2. Hakarā (See).
हाँक ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—କନ୍ୟାର ରଜସ୍ୱଲା ହେବା ପରେ
बुलाहट ଗଣାପୋଛା ସରିବା ଉତ୍ତାରେ ବରଘରୁ କନ୍ୟା ନିକଟକୁ ପଠାଯିବା ସଉଗାତ—Formal invitation to the wife accompanied with presents, sent from the husband's side to the child wife after she has her first menses and after the astrological calculations are done.

ହାକରା ପାଲି—ଦେ. ବି ହକରାପାଲି (ଦେଖ)—
Hākarā pāḷi Hakarā pāḷi (See).

ହାକା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—ଘାଟରେ ବା ମଞ୍ଚାରେ
Hākā ଧନୁ ବା ବନ୍ଧୁକ ଧରି ଜଗି ବସିଥିବା ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶୁବଅଡ଼ୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଆଣିବା ରୀତି —Beat; hunting by means of beating a certain area of jungle and driving in the beasts within that area to the hunters [ଦ୍ର—ଯେତେବେଳେ ହାକାବାଲା ଲୋକମାନେ (beaters) ଶୁବଅଡ଼ୁ କୌଣସି ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶିକାରୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଆଣନ୍ତି ସେହି ଲୋକମାନେ ହକଧ୍ୱନି (ହୁଙ୍କାର) କରନ୍ତି; ଏହି କାରଣରୁ ଏ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର

ହୋଇଅଛୁ ।] ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ଖାରିଧି (ଦେଖ)—Pāridhi (See)

ହାକା କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) କ୍ରି—ଭଡ଼ି ଚହଲେଇବା (ଦେଖ) Hākā kariba Bhārdi chahaleibā (See)

ହାକାଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ଜବ୍ବର କାଲେଷ୍ଟର) ବି—ଠାକୁରଙ୍କ ପୋଖରୀ— Hākānda A tank of belonging to an idol.

ହାକାବାଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—ଯେଉଁ ଲୋକମାନେ ଶିକାରୀଙ୍କ Hākā bālā ପାଖକୁ ବନ୍ୟଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଘେରି ଘେରି ହୁରୁଡ଼ାଇ ଆଣନ୍ତି—Beaters.

ହାକାର—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଦେବତାଙ୍କ Hākāra ନାମରେ ଜେଜେକାର—Loud acclamations in the name of a Deity. [ଦ୍ର—ହେଠ ଯେ ବଦନ ହୋଇ କର ଧାନ ପିଣ୍ଡା ଅଗଣାରୁ ଝୁଣ୍ଟି, ଶିରେଖାଇ ତାହା ହାକାର କରଣ ଧୋଇବୁ ଅବଣା ଅର୍ଦ୍ଧି । ଧର୍ମପୁରାଣ]

ହାକି ଡାକି—ଦେ· କ୍ରି ବିଣ—୧ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ—1. Loudly. Hāki dāki ୨। ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ—2. Openly. [ଦ୍ର—ଭୂମିକୁ ହେଁକେ ଡେକେ ମାରିବୁ ଯେ କହୁଛୁ ହାକ ଡାକ—ଶୀତାମ୍ବର— ବୁଲାଓଲାକର ନୃ୍ ପୁରାଣ ।]

ହାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ· ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଡାକିବା—1. o call. Hākibā ୨। ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଅହ୍ୱାନ କରିବା—2.To call out; हाँका to halloo. [ଦ୍ର—ଡାକହାକ କହୁରି ସରକୁ, ଉତ୍ତବାର ବୁଲାନା ନ ହେଁ ସତକଥା କହିବାକୁ ଲୋ କୋଇଲି—କାଳକୃଷ୍ଣ ଅକାଳ କୋଇଲି ।] ୩ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—3. To invite. [ଦ୍ର—ଏହା ଡାକିବା ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ବା ପରେ ଏକାର୍ଥକ ସହଚରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା ଡାକିବା ହାକିବା, ହାକିବା ଡାକିବା; କିନ୍ତୁ କେବଳ ଭାଷାରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ କେବଳ ହାକିବା ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ ।]

ହାକିବା ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । Hākibā dākibā ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା—1. To call हाँकाडाका aloud. ୨ । ଡାକିବା ଓ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା—2. बुलाना पुकारना To call and invite. ୩ । ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିବା—3. To speak out openly.

ହାକିନୀ—ସଂ. ବି—ଶାକିନୀ; ଦୁର୍ଗାଙ୍କ ଅନୁଚରୀବିଶେଷ; ଯୋଗିନୀ; Hākini ଡାକିନୀ—One of the female demi gods; a class of companions of Goddess Durgā. [ଦ୍ର—ଏ ବୃହନ୍ନନ୍ଦିକେଶ୍ୱର ପୁରାଣୋକ୍ତ ୬୪ ଯୋଗିନୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତମା ।]

ହାକିନୀ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—ତନ୍ତ୍ର ବା ଯୋଗଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଶରୀରସ୍ଥ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର Hākini śakti ମଧ୍ୟରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ଶକ୍ତି ବିଶେଷ—Name of a Deity or spirit inside the human body who can be realised by 'Joga'.

ହାକିମ—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ହାକମ୍)—୧ । ହକିମ୍ (ଦେଖ)— Hākima 1. Hakim (See) ୨ । (ଅ. ହାକମ୍)—ନ୍ୟାୟାଧୀଶ; ବିଚାରପତି—2. Judge; court of justice. हाकिम हाकीम ୩। କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ—3. Authorities. ୪। ଉଚ୍ଚତମ କର୍ମଚାରୀ—4. The highest official; a high official; presiding officer; head of an office. ୫। କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ—5. A person in authority. ୬। ଶାସନଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ; ଶାସନକର୍ତ୍ତା—6. Ruler; officer in charge of administration. ୭। ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ—7. Public servant. ୮। ପ୍ରଭୁ; ସ୍ୱାମୀ—8. Lord; master. ୯। ତାସ୍ ଖେଳର ସାହେବ ଓ ଗଞ୍ଜପା ଖେଳର ରାଜା ଚିତ୍ର ଥିବା ପତ୍ର—9. The king-card of the game of cards and of Gañjapā.

ହାକିମ ଟିପ—ପ୍ରାଦେ—(ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗଞ୍ଜପା ବା ତାସ୍ ଖେଳର ରଜା-Hākima ṭipa ତାସ୍—The king of cards.

ହାକିମ ଯାଏ, ହୁକୁମ ଯାଏ ନାହିଁ—ଦେ· ପ୍ରବଚନ—କାଳକ୍ରମେ ହାକିମ Hākima jāe hukuma jāenāhiṅ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ବଦଳି ହୁଅନ୍ତି ବା ମୃତ ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୁକୁମର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟେନାହିଁ—(a proverb) An officer may go out but the order stands.

ହାକିମ ହୁକୁ(କ)ମା—ଦେ· ବି—(ନିରର୍ଥକ ଦ୍ୱିରାବୃତ୍ତି ସହଚର ଶବ୍ଦ)— Hākima huku(ka)mā ନାନା ଶ୍ରେଣୀର ହାକିମମାନେ— हाकिमहुकुमा हाकीम हुकुमा Officers of various grades.

ହାକିମାତ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଅ; ବହୁବଚନ)—ହାକିମ ମାନେ— Hākimāt हाकिमात् हाकीमात् Officials.

ହାକିମି—ବୈଦେ. ବି(ଅ)—୧ । ହାକିମଙ୍କ କର୍ମ ବା ଅଧିକାର— Hākimi 1. The state or position of a 'hākima' हाकिमि हाकिमी ୨ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ; ଅଧିକାର—2. Authority; mastery. ୩ । ହକିମୀ; ଚିକିତ୍ସକତ୍ୱ—3. The state of being a Unani physician. ବିଣ— ୧ । ହାକିମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to a 'Hākima' ୨ । ହକିମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Hakim.

ହାକୁ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ଅ. —ସେ ଆଡ଼କୁ (ଯାଅ)— Hāku (go) To that side;

ହାକୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଡାକେ—1. One who calls Hākuā out. ୨ । ଯେଉଁ ଭୃତ୍ୟ ବା ପିଅଦା ଲୋକଙ୍କୁ [ହାକେ (କୋ) ଏ—ସ୍ତ୍ରୀ] ହାକିମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଡାକି ଆଣିବାକୁ आह्वानकारी हाँकपारा ନିଯୁକ୍ତ ଥାଏ—2. A peon or servant whose duty it is to call connected persons to an authority.

ହାକୁଚ (ଚି) କଣ୍ଟା—ଦେ. ବି—ବାସକାଦି ବର୍ଗର ବନ୍ୟ କଣ୍ଟକମୟ Hākucha(chi) kaṇṭā କ୍ଷୁପ ବିଶେଷ—Acanthus Ilicifolius. हाकुचकाँटा [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର କଣ୍ଟକିତ, କଣ୍ଟାଳ; बाबची, ଫୁଲ ନାଲି, ବର୍ଷାଦିନେ ଫୁଟେ; କେଶର ୪ଟା, ଉଦ୍ଭିଦରୁ हाकुच ୨ଟା ବଡ଼ ଓ ୨ଟା ସାନ । ଏ ଗଛ ଜଳା ଭୂମିରେ ଓ ପାଣି କୂଳରେ ଜନ୍ମେ; ଏ ଗଛ ୨ ଠାରୁ ୫ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ; ଏ ଗଛର ବର୍ଣ୍ଣ ନାଲି ।]

ହାକୁଚ ମଞ୍ଜି—ଦେ. ବ. (ସଂ. ବାକୁଚ)—ବାକୁଚ (ଦେଖ)
Hākuchi mañji Bākuchi (See)

ହାକୁଟି—ଦେ ବ—(ସଂ ହିକ୍କା: ଉଦ୍ଗାର)—୧ । ଉଦ୍ଗାର; ଏଉଡ଼;
Hākuṭi ଢେକୁର; ଭୋଜନାନ୍ତେ ଉଦର ମଧ୍ୟରୁ ହିକ୍କା
ଢେକुর, ঢেকা, হেকচি অধোরবে বহির্গত বায়ু—1. Belching.
ডঁকার, ঢকার ୨ । ହିକ୍କା—2. Hiccough.

ହାକୁଟି ଉଠିବା [ଉଠା(ଠେ)ଇବା]—ଦେ କ୍ରି—ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଉଦ୍ଗାର
Hākuṭi uṭhibā[uṭhā(ṭhe)ibā Repeated belchings.
ঢেকুরউঠ ডঁকার উঠনা

ହାକୁଟି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମୁଖ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଗାର ବା ହିକ୍କା ଛାଡ଼ିବା—
Hākuṭi māribā 1. To belch. [ଉ—ପ୍ରକଟି ଦଶନ
ঢেকুরতোলা ডকারকরনা ଘାଟ ମାରଇ ହାକୁଟି । ରାଧାନାଥ
ମହାଯାତ୍ରା]—୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୋଜନାନ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତହୋଇ
କାଳ ଯାପନ କରିବା—2. (Figurative) To pass
time in ease after meal.

ହାକୁଡ଼—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଯାଜପୁର) ବ—(ସଂ. କକୁଦ୍)—
Hākurḍa ଗୋରୁଙ୍କ କାନ୍ଧ ଉପରେ ଥିବା ଚୂଳ; କକୁଦ୍—
হাকুর, ঝুঁটী কিলোর The hump on the
shoulder of kine. [ଉ—ହାକୁଡ଼ଟି ଗୋଟିଏ ଘାଣି
କଣାରୁ ପରି ପିଠି ଅଡ଼କୁ କଇଁ ହେଉଛି ।—ଫକୀର ମୋହନ
ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ହାକୁଡ଼ି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ଅବୃଳ)—୧ । (ଷଣ୍ଢ) ହମ୍ବାରିବା—
Hākurḍi khāibā 1. To bellow or roar (said
(ষাঁড়ের ডাক) of a bull). ୨ । (ନଦୀ) ବୃଦ୍ଧି ପାଇ ଦୁଇ
होंकाई करना କୂଳକୁ ପାଣି ଉଚ୍ଛୁଳାଇବା—2. To inundate
the two banks (said of a river in flood).

ହାକୁଳି ବିକୁଳି—ଦେ, ବଣ—(ସଂ. ଆକୁଳ ଓ ବିକଳ)—୧ । ଉତ୍ତ୍ୱଳ
Hākuli bikuli ବିକଳ; ଜ୍ୱାଳାରେ ଅସ୍ଥିର—1. Restless
হাকুলিবিকুলি आकुल विकुल through pain. ୨ । ହାଉଳ
ଚାଉଳ (ଦେଖ)—2. Hāul chāul (See)

ହାକୁ ହାକୁ—ଦେ ଅ—୧ । ହାଉ ହାଉ (ଦେଖ)—1. Hāu hāu
Hāku hāku হাউ হাউ हाँयहाय (See)
୨ । ଚର୍ମରେ ଲଙ୍କା ମରିଚ ଆଦ ଲାଗି ପୋଡ଼ିବାର ଜ୍ୱାଳା—
2. Acute burning sensation in the skin.

ହାକେଣୀ—ଗ୍ରା. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ହାକିନୀ (ଦେଖ)—1. Hākinī
Hākeṇī (See). ୨ । ଗ୍ରାମଦେବୀ ବିଶେଷ—2. Name of
হাকিনী a village Goddess. [ଉ— ହାକେଣୀ, ଡାକେଣୀ
हाकिनी ଦେ ମଙ୍ଗଳଚଣ୍ଡୀ ଖାମା—ପୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।]

ହାଗା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ବ—ହଗା; ଝାଡ଼ା—Passing of
Hāgā stools.

ହାଗିବା—ପ୍ରାଦେ (ବଙ୍ଗଳାର ପାଠଣା) କ୍ରି—ଝାଡ଼ା ଫେରିବା—
Hāgibā To pass stools; to defecate.

ହାଙା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବଣ—ହାଁଉଁଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāṅā (etc) Hāñuā etc. (See).

ହାଙ୍କ—ଦେ. ବ—(ସଂ ହୁଙ୍କାର ବା ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଡାକ ; ଉଚ୍ଚୈଃ-
Hāṅka ସ୍ୱରରେ ଡାକ ; ଚିତ୍କାର—1. Loud call. ୨ ।
হাঁক ହୁଙ୍କାର (ଦେଖ)—2. Huṅkāra (See). ପ୍ରାଦେ—
हाँक (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—ଉଚ୍ଚସ୍ୱର—Loud voice.

ହାଙ୍କ ଛୁଡ଼(ଣ୍ଡି)ଯିବା—ଦେ. କ—ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ
Hāṅka chhirḍi (ṇḍi) jibā ବାଦାନୁବାଦ—Loud
হাঁকাহাঁকি হওয়া interchange of words between
नोकझोंकहोना 2 persons. [ଯଥା—ଖଣ୍ଡିଏ ଗାମୁଛା ମୂଲେଇବାକୁ
୨ ଘଣ୍ଟା ହେଲା ଦୋକାନ ସଙ୍ଗେ ମୋର ହାଙ୍କ ଛୁଣ୍ଡି
ଗଲାଣି ।]

ହାଙ୍କପାଙ୍କ—ଦେ. ବ—ବ୍ୟାକୁଳତା ; ଅତି ବ୍ୟସ୍ତତା—(ଗୋପୀନାଥ
Hāṅka pāṅka ନନ୍ଦ)—The state or condition of
হাঁকপাঁক being much perturbed ; distress.
व्याकुलता ବଣ—ଅତି ବ୍ୟସ୍ତ ; ବ୍ୟାକୁଳ—(ଗୋପୀନାଥ
ନନ୍ଦ)—Much disturbed ; distressed.

ହାଙ୍କା—ଦେ. ବ—୧ । ହୁଙ୍କାର (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) (ଦେଖ)—
Hāṅkā Huṅkāra (See). ୨ । ହାଙ୍କିବା (ଗୋପୀନାଥ
হাঁক हुंकार ନନ୍ଦ) (ଦେଖ)—2. Hāṅkibā (See)

ହାଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ହୁଙ୍କାର)—୧ । ଗାଡ଼ି ଚଳାଇବାବେଳେ
Hāṅkibā ଗୁଳକ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରେ)—ବଗିର ବା
(ହାଙ୍କିଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)—ଗାଡ଼ିର ଅଶ୍ୱାଦିଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳ କରିବା ;
(ହଙ୍କାଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ) ହଙ୍କାଇବା—1. To drive a
হাঁকা vehicle (said of the driver). ୨ । କୌଣସି
हाँकना କଥା ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ କହିବା—2. To speak out
loudly. [ଯଥା—ମୁଁ ମୋ ମନ କଥା ଗୁରୁପଦ
କବାଟ ଉପରେ ହାଙ୍କି ଦେଲି ।] ୩ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ
ଗାଳିଦେବା ; ତାଡ଼ନା କରିବା—3. To chide or
rebuke loudly. ୪ । ଧମକାଇ କରି ବା ମାଡ଼
ଦେଇ ତଡ଼ିଦେବା—4. To drive away a
person from a place by threatening or
beating. ୫ । ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରି
ଡାକିବା—5. To halloo ; to bawl. [ଉ—ଭୁ
ହାଙ୍କିବୁ କେବେ, ଶୁଣିନ ସ୍ୱପ୍ନେ ଜଳସ୍ୱେ କହିବେ ।
ପାଟି କଳ ଚରିତ ।]
ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) କ୍ରି—ଠେଲିଦେବ ; ମୁହେଁ ମୁହେଁ
ଅମାନ୍ୟ କରିବା ; (ଭୃତ୍ୟ) ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜବାବ୍ ଦେବା—
To show arrogance ; to show insubordination to one's master.

ହାଙ୍କୁଡ଼ (ର)—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବ—ସଂ କକୁଦ୍—ଷଣ୍ଢର
Hāṅkurḍa (ra) ଚୂଳ—Hump of a bull.

ହାଙ୍କୁଡ଼ି ଖାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—(ଷଣ୍ଢ) ହମ୍ବାରିବା—
Hāṅkurḍi khāibā To roar (said of a bull).

ହାଙ୍କୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଗୁରୁଣ୍ଡିବା—
Hāṅkurḍibā To crawl on the ground.

ହାଙ୍ଗୁଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ବି—ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର—
Hāng-ṇi Anus.

ହାଙ୍ଗମା (ମେ, ମ୍ୟା) ନ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଫାସି
Hāṅg-mā (me, myā) n ଦାଉରେ ଝୁଲାଇବା ପାଇଁ
হ্যাঙ্গ্‌ম্যান্ हाङ्गमैन ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—Hang man.

ହାଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା—ବୈଦେ. ବି—(ଫା, ହଙ୍ଗମାହ୍; ଭୂଲ ସ. ସଙ୍ଗମ;
Hāṅga(ṅgā)mā ଅପାମୀ—ହଙ୍ଗମ=ଜନତା)—୧। ହେଙ୍ଗାମ
হাঙ্গামা ବିବାଦ; କଳହ—1. Quarrael; dispute. ୨।
हाङ्गामा ବଚସା; ଝଗଡ଼ା—2. Wordy quarrel. ୩।
ଗୋଳମାଳ—3. Noise; row. ୪। ଅଳି—
Importunity.

ହାଙ୍ଗମା କରିବା (କାଢ଼ିବା, ଲଗା [ଗେ] ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧।
Hāṅgamā karibā (kāṛdhibā, lagā[ge]ibā
হাঙ্গামা করা ବିବାଦ କରିବା—1. To dispute. ୨। କଳି
हांगामा करना କରିବା—2. To quarrel.
୩। ଅପରାଧ ସୂଚକ ଗୋଳମାଳ କରିବା—3. To set up a criminal row. ୪। (ଶିଶୁ ବା ବାଳକ ବାଳିକା) କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ପାଇଁ ଅଡି ହୋଇ ଅଳି କରିବା—4. To importune for any thing (said of wayward children).

ହାଙ୍ଗମାବାଜ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା. ହାଙ୍ଗମାବାଜ୍)—୧। କଳହପ୍ରିୟ—
Hāṅgamābāj 1. Quarrelsome. ୨। ବିବାଦପ୍ରିୟ—
2. Fond of dispute. ୩। ଗୋଳମାଳ ପ୍ରିୟ—
হাঙ্গামাবাজ हांगमाबाज 3. Fond of row or affray.

ହାଙ୍ଗମା ହୁଜି(ଜ୍ଜି)ତ୍ (ତି)—ବୈଦେ. ବି—(ଫା ହଙ୍ଗମାହ୍ ଓ
Hāṅgamā huji(jji)t(ti) ହୁଜ୍ଜତ୍; ସହଚର ଶବ୍ଦ)—
[ହାଙ୍ଗମା ହୁଜୁ (ଜ୍ଜୁ) ତି - ଅନ୍ୟରୂପ] ୧। ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ; କଳି ଝଗଡ଼ା—1. Dispute and quarrel. ୨। ଫଉଜ୍‌ଦାରୀ—2. Affray; show or use of criminal
হাঙ্গামাহুজ্জত हांगामाहुज्जत force.

ହାଙ୍ଗର—ସଂ. ବି—(ହାଁ=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ, ମୁଖ ବିସ୍ତାର ସୂଚକ ଶବ୍ଦ
Hāṅgara +ଗୃ ଧାତୁ=ଗ୍ରାସ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ମୁଖ ବିସ୍ତାର
ସ. ପର୍ଯ୍ୟାୟ— ଓ ଶବ୍ଦ କରି ଯେ ଅନ୍ୟ ଜନ୍ତୁକୁ ଗ୍ରାସ
ମକର, ଅବଗ୍ରାହ, କରେ)—ମଗର; ବାଳିଆ ଜାତୀୟ ଶଙ୍ଖୁଦନ୍ତ
ନକ୍ରରାଜ, ଅବହାର, ବୃହଦାକାର ସମୁଦ୍ରବାସୀ ହିଂସ୍ର ମତ୍ସ୍ୟବିଶେଷ
ଅଂହାରକ Shark; Carcharias Gangeticus.
হাঙ্গর, হাঙর, মগর, মকর हांगर

[ବି—ଏହି ଲମ୍ବରେ ୫।୬ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଏ। ଏହା ବାଳିଆ ମାଛ ପରି ଓ ଏହାର ବାହ୍ୟଚର୍ମରେ ଥିବା କରତଦାନ୍ତ ପରି ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଗାଲସିମାରେ ଏତେ ଦୃଢ଼ ଯେ, ତଦ୍ୱାରା ସେ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହକୁ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଗଡ଼ କରି କାଟିଦିଏ; ତାର ଦେହରେ ଅଛି ମୁଦ୍ର କାଛ ଥାଏ। ଏହାର ଦେହ ମୁକ୍ତିଲ ପରି ମୁଣ୍ଡ ଆଡୁ ମୋଟ ହୋଇ ଲାଞ୍ଜ ଆଡକୁ କ୍ରମଶଃ ସରୁ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ। ଏହା ସମୁଦ୍ରରେ ଓ ଲୁଣିପାଣିରେ ରହେ। ଚୈତ୍ର, ବୈଶାଖ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ଏହା କଲିକତା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗଙ୍ଗା ଘାଟରେ ଦେଖାଯାଏ। ଏହା ଚିଲିକାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ। ହାଙ୍ଗର ଦୁଇ ପ୍ରକାର। ୧—ଖଣ୍ଡା ମଗର (ଏହାର ମୁହଁର ଉପର ଓଠରୁ ଗୋଟିଏ ପାନିଆ ଭଳି ଦୁଇ ଆଡ଼ଆ କଣ୍ଟା ବାହାରିଥାଏ। ୨—ମୁଣ୍ଡା ମଗର ଏହାର ଉପର ପାଟି ତଳପାଟି ଅପେକ୍ଷା ଆଗକୁ ବାହାରିଥାଏ। ଏହି ମୁଣ୍ଡା ମଗରମାନେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗିଳି ଯାଆନ୍ତି। ସମୁଦ୍ରରେ ଏମାନେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଜାହାଜ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇବା ଓ ଜାହାଜ ଲଙ୍ଗର ହେବା ସ୍ଥାନରେ ବିଚରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ ଓ ଜାହାଜରୁ ମନୁଷ୍ୟ ପାଣିରେ ପଡ଼ିଗଲେ ହାଙ୍ଗର ତାକୁ ଖାଇଯାଆନ୍ତି। ଏକ ଏକ ଜାତୀୟ ହାଙ୍ଗର ୩୦।୪୦ ଫୁଟ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି। ଭାରତବର୍ଷରେ ଚଳ ଅଧରେ ଓ ସବାରି ବାହୁଁଣର ମୁହଁରେ ହାଙ୍ଗର ମୁହଁ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଥାଏ। ବାଲି (ବଳୟ) ର ମୁହଁରେ ଚିତ୍ର ହୋଇଥିବା ହାଙ୍ଗରର ଉପର ମୁହଁର ପାଟି ଶୁଣ୍ଢ ପରି ଉପରକୁ ବଙ୍କା ହୋଇ ଉଠିଥାଏ।]

ହାଙ୍ଗର ପାଟିଆ (ମୁହାଁ)—ଦେ. ବିଣ—ହାଙ୍ଗରର ମୁଖ ପରି ଆକାର
Hāṅgara pāṭiā (muhāṅ) ବିଶିଷ୍ଟ; ମଗର ମୁହାଁ—Shark-
faced. (ଯଥା—ହାଙ୍ଗରମୁହାଁ ବାଲି)
হাঙ্গরমুখো हांगरमुहाँ

ହାଙ୍ଗାମ୍ (ମା) (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହାଙ୍ଗମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hāṅgām (mā) (etc) Hāṅgamā etc. (See)

ହାଙ୍ଗାମି—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା)—ହାଙ୍ଗମାବାଜ୍ (ଦେଖ)
Hāṅgāmi Haṅgamabāj (See)
[ହାଙ୍ଗାମିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାଙ୍ଗାର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଏରୋପ୍ଲେନ୍ ବା ଉଡ଼ାଜାହାଜ ରହି-
Hāṅgār ବାର ଘର—Hangar; a place where aeroplanes are stabled.

ହାଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଆଳ) କ୍ରି—ଝିଙ୍କିବା—
Hāch-kibā To drag; to pull with a jerk.

ହାଚ୍‌କିବା ଖାଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଆଳ) କ୍ରି—ଟଣାଓଟରା କରିବା—
Hāch-kibā khāch-kibā To pull with jerks.

ହାଚ୍‌କି କଚୁଡ଼ି ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଝେଟକଟ
Hāch-ki kachāṛdi hebā ହେବା; ଝିଙ୍କା ଓ ଦଚଡ଼ା
ଖାଇବା—To be jerked and jolted. [ବି—ସଡ଼କରେ ଲୋକେ ଖାଲ ଗାଡ଼ିରେ ଗଲେ ହାଚକି କଚୁଡ଼ି ହେଉଛନ୍ତି]

ହା (ହାଁ) ଛୁ(ଚ୍ଛି)ଅ—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶିଶୁର ଛିଙ୍କିଲାବେଳେ
Hā (hāṅ) chhi (chchhi) a ଅଶୁଭ ନିବାରଣାର୍ଥ ଉଚ୍ଚାରିତ
ବଚନ—A word uttered to avert evil
চিরেছঅ हाछि from a sneezing child.

ହାଁ ଛୁ (ଚ୍ଛୁ) —ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଛିଙ୍କିବାର ଅନୁକରଣ
Ha' chhu (chchhu) ଶବ୍ଦ—The sound of sneez—
হেচছিঅ, हाछी

ହାଜତ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—(କଚରୀଆ)—୧ । ବିଚାରଶେଷ ପୂର୍ବରୁ
Hājat ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଟକାଇ ରଖାଯିବା କାରାଗୃହ—
1. Hājat; prison for under-trial accused; lock-up. ୨ । ବିଚାରାଧୀନ ମୁଦାଲାର କାରାବାସ—2. Detention or confinement of an under-trial prisoner in the lock-up. [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି]
হাজত हाजत

ହାଜତ୍ ଘର—ଦେ. ବ (କଚରୀଆ)—ବିଚାର ଶେଷ ପୂର୍ବରୁ ଅସାମୀଙ୍କୁ
Hājat ghara ଯେଉଁଘରେ ଅବରୁଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଏ—
হাজতঘর हाजतघर Undertrial prison; lock-up

ହାଜତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରୀଆ)—ବିଚାର ଶେଷ ନହେଉଣୁ ଅସା
Hājat debā ମୀଙ୍କୁ ହାଜତରେ ରହିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବା—
To order an undertrial prisoner to be kept in confinement or in the lock-up.
হাজতদেওয়া हाजतदेना

ହାଜତି—ବୈଦେ. ବଣ (କଚରୀଆ) (ଫା)—୧ । ହାଜତ୍ ସମ୍ପର୍କୀୟ—1.
Hājati Relating to Hājat. (ଯଥା—ହାଜତି ଅସାମୀ)
হাজতী ୨ । ହାଜତରେ ଅବରୁଦ୍ଧ—2. Confined in the lock-up.
हाजती

ହାଜତି ଅସାମୀ(ମୁଦାଲା)—ବୈଦେ. ବ (କଚରୀଆ) (ଫା)—ବିଚାର
Hājati āsāmi (mudālā) ପୂର୍ବରୁ ଅଟକ ବା ଅବରୁଦ୍ଧ
হাজতি আসামী କରାଯାଇଥିବା ମୁଦାଲା—Undertrial prisoner.
हाजती आसामी

ହାଜର୍—ବୈଦେ. ବଣ—(ଅ ହାଜର୍) (କଚରୀଆ)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ
Hājar —1. Present. ୨ । ଅବସ୍ଥିତ; ବର୍ତ୍ତମାନ—2.
হাজির Existing. ୩ ଅଦାଲତଙ୍କ ବା ହାକମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ
हाजिर ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଉପସ୍ଥିତ—3. Attending court on the fixed date. ୪ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ—4. Ready to do any act.

ହାଜର୍ ଆସାମୀ (ମୁଦାଲା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—(କଚରୀଆ)—ହାଜରା
Hājar āsāmi (mudālā) ଆସାମୀ (ଦେଖ)—Hājarā āsāmi (See).

ହାଜର୍ ଆସିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରୀଆ)—ହାଜର୍ ହେବା (ଦେଖ)—
Hājar āsibā Hājar hebā (See).
হাজির হওয়া हाजिर आना

ହାଜର୍ କରା(ରେ)ଇବା (କରିବା)—ଦେ.କ୍ରି. (କଚରୀଆ)—କୌଣସି
Hājar karā[re] ibā [karibā] ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ କୌଣସି
হাজির করা ହାକମଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—To
हाजिर करना produce a person or thing before a person in authority.

ହାଜର୍ ଚୋର୍—ଦେ. ବ. (କଚରୀଆ)—ଯେଉଁ ଚୋର ସ୍ୱୟଂ ସ୍ୱୟଂ
Hājar chora ଯାଇ ହାକିମଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ—A
হাজারি চোর thief who surrenders himself in
हाजिर चोर court. [ଦ୍ର—ହାଜର୍ ଚୋରକୁ ମଣ୍ଡକାଟ ମାଫ୍ ଚଗ ।]

ହାଜର୍ ଜବାବ୍—ବୈଦେ.ବଣ (ଫା) (କଚରୀଆ)—୧। ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ
Hājar jabāb ପ୍ରସ୍ତୁତ—1. Ready to give reply. ୨ ।
হাজির জবাব ଉପସ୍ଥିତବୁଦ୍ଧି ବିଶିଷ୍ଟ; ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତି—2.
हाजिर जबाब Having presence of mind. ୩ । ସଙ୍ଗେ (ହାଜର ଜବାବୀ—ବି) ସଙ୍ଗେ ଉତ୍ତର ଦେବାରେ ନିପୁଣ—3. Skilful in giving prompt reply.

ହାଜର୍(ରି)ଜାମିନ୍(ନୀ)—ବୈ ଦେ. ବ. (ଅ. ହାଜର୍+ଜମାନତ୍)
Hājar[ri] jāmin[ni] (କଚରୀଆ)—୧ । କୌଣସି ଆସାମୀର
হাজির জামিন ବା ପକ୍ଷର ବା ସାକ୍ଷୀର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ
हाजिर जामिन ଅଦାଲତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାପାଇଁ ତାଠାରୁ ନିଆଯିବା ଜାମିନ୍—1. Security taken from a person for his appearance in a court on a fixed date. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା ପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who stands surety for the appearance of a person in court on a fixed date.

ହାଜର୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରୀଆ)—୧ । ହାଜିରା ଦେବା (ଦେଖ)—
Hājar debā 1 Hājirā debā (See). ୨ । ହାଜର୍ ହେବା
2. Hājar hebā (See).

ହାଜର୍ ପା(ବା) ସ୍—ବୈଦେ.ବଣ (ଅ ହାଜର୍+ଫା. ପ୍ରତ୍ୟୟ ବାସ୍)—
Hājar-pā (bā) s ୧ । କାହାର ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)
1. (a person)Constantly in attendance on some person. ୨ । ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସବୁବେଳେ ଯାଇ ମେଳ ହେଉଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Very social (person); constantly going to the people
হাজিরপাস हाजीरबाास and mixing with them.

ହାଜର୍ ପା (ବା)ସୀ—ବୈଦେ. ବ—(ଫା)—୧ । ସର୍ବଦା କୌଣସି
Hājar-pā (bā) si ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତି—1.
হাজিরপাসী Constant attendance on a person.
हाजिरबासी ୨ । ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ମିଳାମିଶି ରହିବା—
2. Constant mixing with the people.

ହାଜର୍ ହେ !—ବୈଦେ. ଅ—(ଅ. ବାକ୍ୟ) (କଚରୀଆ)—ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
Hājar-he ! ତାରିଖରେ ଆସାମୀ ବା ପକ୍ଷ କଚେରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ
হাজিরহৈ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଏହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର
हाजिरहैं ନାମ ଧରି ଚପରାଶୀର ଡାକ—(Interjection used by the court-peon calling aloud the name of the person whose presence is required in court on the date). Is (such or such a person) in attendance ?

ହାଜର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (କର୍ତ୍ତରି)—୧ । ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
Hājar heba 1. To be present; to attend.
হাজির হওয়া [ଭି—କଛେବେଳେ ଦୁହିଁ ଶ୍ରମୁରେ ହାଜର—ହେବା
हाज़िर होना ବଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନାହିଁଟି ଗୋଚର । ରାଧାନାଥ·ଦରବାର ।]
୨ । ସ୍ୱୟଂ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—2. To appear in person.

ହାଜରା—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ) (କେତରଅ)—ହାଜର ହୋଇଥିବା; ଉପସ୍ଥିତ
Hājarā Present; attending. ବ—୧। ହାଜିରା (ଦେଖ)—
হাজিরা 1. Hājirā (See). ୨। ବଙ୍ଗଦେଶରେ ପ୍ରଚଳତ ବଂଶୋ-
हाज़िरा ପାଧି ବିଶେଷ—2. A family title in Bengal.

ହାଜ(ଜି)ରା ଆସାମୀ (ମୁଦାଲା)—ବୈଦେ ବ—(ଫା) (କତରଅ)—
Hāja(ji)rā āsāmi (mudālā) ୧ । ହାକମଙ୍କ ନିକଟ
হাজির আসামী ଉପସ୍ଥିତ ମୁଦାଲା—1. An accused attend-
हाज़िर आसामी ing the court. ୨ । ପୁଲିସ୍ ରିପୋର୍ଟ ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଅଦାଲତକୁ ଚାଲାଣ ଦିଆଯାଇଥିବା ମୁଦାଲା—2.
An accused who is being sent up to court along with the police report.

ହାଜ(ଜି)ରା ଡାକିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଜିରା ବହି ଧରି ସେଥିରେ ଥିବା
Hāja(ji)rā ḍākibā ଲୋକମାନଙ୍କର ନାମ କ୍ରମାନୁସାରେ
হাজিরা ডাকা ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକିବା—To call out the
हाज़िरि लेना attendance roll.

ହାଜ(ଜି)ରା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଜିରା ଡାକିବାବେଳେ ହାଜିରାରେ
Hāja(ji)rā debā ନାମ ଲେଖାଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ
হাজিরা দেওয়া ହୋଇ 'ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ଅଛି' ଏହା କହିବା—To
हाज़िरी देना respond to the call of one's name at roll call.

ହାଜ(ଜି)ରା ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଜିରା ବହି ଧରି ହାଜର
Hāja (ji)rā nebā ହୋଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ଡାକିବା-
হাজিরা লওয়া 1. To call the attendace roll. ୨ ।
हाज़िरी लेना ହାଜିରା ପକାଇବା (ଦେଖ)—2. Hājirā pakāibā (See).

ହାଜ(ଜି)ରା ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଜିରା ଡାକିବା ବେଳେ
Hāja(ji)rā pakā(ke)ibā ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନାମ ହାଜିରା
ବହିରେ ଟିପିବା—To mark or note the names of the persons present at the roll call.
হাজিরা লওয়া हाज़ीरी लीखना

ହାଜ(ଜି)ରା ପୁସ୍ତକ (ବହି, ରେଜିଷ୍ଟରୀ)—ଦେ ବ (ଅ. ହାଜିରା, ସ
Hāja(ji)rā pustaka(bahi, regishṭari) ପୁସ୍ତକ,ଅ. ବହି,
ଇଂ. ରେଜିଷ୍ଟର୍)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ କର୍ମଚାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଛାତ୍ର
ମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖାଯାଇ ପ୍ରତିଦିନ ହାଜିରା ନିଆଯାଏ—
হাজিরাবহি हाज़िरीबही Attendance register.

ହାଜରା ମୁଦେଇ—ବୈଦେ. ବ (ଅ) (କତରଅ)—ହାକମଙ୍କ ନିକଟରେ
Hājarā mudei ଫେରାଦ ହେବାପାଇଁ ଉପସ୍ଥିତ ବାଦୀ—The plaintiff or complainant present in court.
হাজরিবাদী हाज़रमुदेई

ହାଜରି—ଗ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ଉପସ୍ଥିତି—
Hājari Arrival; presence; attendance.

ହାଜିର୍ (ରି)—ବୈଦେ. ବଣ(କେତରଅ)—(ଅ. ହାଜାର୍)—ଉପସ୍ଥିତ—
Hājir (ri) Present; attending; in attendance.
ବ—(ଅ. ହାଜାର) ଉପସ୍ଥିତି—Attendance;
হাজির हाज़िरी presence.

ହାଜିରା—ବୈଦେ. ବଣ (ଅ) (କତରଅ)—ଉପସ୍ଥିତ—Present;
Hājirā attending. ବ—୧ । କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତି—
1. Presence or attendance at the required place ୨ । ହାଜିରା ବହି—2. Attendance register. ୩ । ବଙ୍ଗଦେଶର ପ୍ରଚଳତ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—3. A family-title in Bengal.
হাজিরা हाज़ीरा

ହାଜିରି—ବୈଦେ. ବ (ଅ. ହାଜିରି)—୧ । ହାଜର; ଉପସ୍ଥିତି—
Hājiri 1. Presence. ୨ । ସାହେବମାନଙ୍କର ଜଳଯୋଗ—
2. Taking of tiffin or refreshment by Europeans. ୩ । ହାଜିରା ବହିରେ ଲିଖିତ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଚିହ୍ନ—3. Mark in the attendance register noted in respect of a person presentat roll call. ବଣ—ହାଜର; ଉପସ୍ଥିତ—
হাজিরি हाज़िर Present, attending.

ହାଜୀ—ବୈଦେ ବ(ଅ)—ଯେଉଁ ମୁସଲମାନ ମକ୍କାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ
Hāji ହଜ୍ ବା ତୀର୍ଥୋଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିଥାଆନ୍ତି—Hāji;
a Mahomedan who has accomplished his
হাজী हाजी pilgrimage to Mecca.

ହାଞ୍ଚି—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) ବ—(ଭୁଲ, ବ ହାଁଚି)—ଛିଙ୍କ—
Hānchi Sneezing.

ହାଞ୍ଚିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ମେଦନୀପୁର) କ୍ରି (ଭୁଲ. ବ. ହାଁଚା)—ଛିଙ୍କିବା—
Hānchibā To sneeze.

ହାଞ୍ଜି ହାଞ୍ଜି କରିବା (ହେବା)—ବୈଦେ. କ୍ରି (ଫା—ହାଁ=ହଁ, ଜୀ=
Hānji hānji karibā (hebā) ହେ ମହାଶୟ !)—୧ ।
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମନକୁ ଖୁସି କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ସବୁବେଳେ ହଁ କରିବା, ଅର୍ଥାତ୍, ସେ ଯାହା କହିବେ ତାହା, ଠିକ୍ ହେଉ ବା ବେଠିକ୍ ହେଉ, ଠିକ୍ ଅଛି ବୋଲି କହିବା; ଏଜନ ବା ଚାଟୁ କରିବା—1. To ditto what a person says in respect of the correctness or otherwise of what he says; to fawn; to cringe; to flatter in a servile way. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ନ କରି ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—2.To hesitate
হাঁজিহাঁজিকরা हाँजीहाँजीकरना to do a thing

ହାଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଟୋପର; ସାହେବମାନଙ୍କ ପିନ୍ଧିବା ପଲମ
Hāṭ ଅଥବା ଚମଡ଼ା ପଦାର୍ଥର ଟୋପି—Hat.
টুপী, হাট हैट

ହାଟ୍ କୋଟ୍—ବୈଦେ. ବି(ଇଂ; ସବୁଠର ସରଧେଯ୍ ଦ୍ରବ୍ଯ)—ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧା
Hāṭ koṭ ଯିବା ସାହେବ ଟୋପର ଓ ଦେହରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସାମନା
ଅଡ଼େ ଖୋଲା, ବୋତାମ ଦିଅ କୁର୍ତ୍ତା—Hat and coat.
হ্যাটকোট हैट्कोट

ହାଟ୍ପିନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ମେମ୍‌ମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧାଯିବା
Hāṭ pin ଟୋପି ମୁଣ୍ଡରୁ ଖସି ନ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ସଙ୍ଗେ
ବା ଗଣ୍ଠି ସଙ୍ଗେ ହାଟ୍‌କୁ ସଂଲଗ୍ନ କରି ରଖିବାକୁ ଯେଉଁ
ଲମ୍ବ ମୁନିଆ କାଠି ହାଟ୍‌ର ଏପାଖ ସେପାଖ ଫୁଟ
হ্যাটপীন हैट्पीन ଥାଏ—Hatpin.

ହାଟ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଟ୍ଟ)—୧ । ହଟ୍ଟ; ପଣ୍ୟ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ପାଇଁ ନାନା
Hāṭa ସ୍ଥାନରୁ ଆଗତ ଅନେକ ବେପାରୀଙ୍କର ଏକତ୍ର ହେବାସ୍ଥାନ
হাট हट 1. Market; fair.
[ଦ୍ର—ହାଟ ଓ ବଜାରମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଏହିକି, ହାଟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ବା ସପ୍ତାହର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାର (ଦିନ) ରେ ବସେ, କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବା ସକାଳେ ହାଟ ବସେ ଓ କିଛି ସମୟପରେ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଲୋକେ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଆଣି ହାଟରେ ପସରା ମେଲାଇ ବସି ବିକନ୍ତି ଓ କେତେକ ସମୟ ପରେ ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ଓ କ୍ରେତା ବିକ୍ରେତାମାନେ ଯେଯାହା ଘରକୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି; ହାଟରେ ଅସ୍ଥାୟୀ ବା ଛଡ଼ା ଦୋକାନମାନ ମେଲା ପଡ଼ାରେ ବା ଗୁଳଛଳେ ବସେ; କିନ୍ତୁ ବଜାରରେ ସ୍ଥାୟୀ ଦୋକାନମାନ ସବୁବେଳେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ । ହାଟରେ ସାଧାରଣତଃ ନିତ୍ୟ-ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଅଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ପଦାର୍ଥମାନ ମିଳେ, କିନ୍ତୁ ବଜାରରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟର ଦ୍ରବ୍ୟଠାରୁ ବହୁମୂଲ୍ୟର ସୌଖିନ୍ ଦ୍ରବ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବଦା କିଣିବାକୁ ମିଳେ । ବଜାରର ଦୋକାନୀମାନେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଜମିପାଇଁ ବା ଘରପାଇଁ ଖଜଣା ବା ଭଡ଼ା ଦିଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ହାଟକୁ ଆସିବା ବିକ୍ରେତାମାନେ ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ତରଫରୁ ହାଟ-ଦଣ୍ଡ ଅବା 'ତୋଳା' ବା 'ଘଣି' ଦିଅନ୍ତି । ହାଟରେ ବହୁଜନଙ୍କର ସମାଗମ ହୁଏ । ଯେଉଁ ଜାତିର ବା ପାଟକର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମାନେ ହାଟକୁ ଯାଇ ପଣ୍ୟ ବିକି କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ହାଟୁଆଜାତି ବୋଲାଯାଏ । ଭଦ୍ରକୁଳରବଧୂ ହାଟକୁ ଗଲେ ତାହାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ହାନି ଘଟେ; ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରବଚନ ଅଛି ଯେ, 'ପାଣି ନାଶଯାଏ ଘାଟେ, ସ୍ତ୍ରିରି ନାଶଯାଏ ହାଟେ' । 'ହାଟ ଭଲ, ବୋହୂ ଯିବେ ହାଟକୁ'—ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଯୁକ୍ତ ପ୍ରବଚନ—ଯେଉଁ ବଧୂ ହାଟପରି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଅପାମର ସାଧାରଣ ଦେଖନ୍ତି, ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦା ହାଟରେ ଯିବାବେଳେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନେ ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଅଡ଼େଇ ଯିବାକୁ ସାବଧାନ କରନ୍ତି, ଏହିପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଏକ ପ୍ରବଚନ ବୋଲା ଯାଏ । ଏଥିରେ ସମଭାବାର୍ଥକ ପ୍ରବଚନ—'ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଏ, ଗୋଡ଼ରେ ପଶିଲେ ଗାଧୋଇ ଯାଏ' । 'ହାତୀ ଗଳିଯାଉଅଛି, ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଗଳିବାକୁ ବାଟ ନାହିଁ !' 'ଓଢ଼ଣା ଭିତରୁ ନାକ ଘଷିବ, ଭୁଣ୍ଡ ଶୁଭୁଅଛି ଚଉପାଡ଼ିକି !']

୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟର ସାଧାରଣରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟହେବା ; ହଟା—2. (figurative) Publication of any secret or private matter. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଘୋଟଘାଣ୍ଟ; ଗୋଳମାଳ ; ଗଣ୍ଡଗୋଳ ; ହଟ୍ଟଗୋଳ—3. (figurative) Ado ; noise ; uproar ; row; golmal. [ଯଥା—ସେଠାରେ ହାଟ ଲାଗିଛି ।] ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ-ଲୋକ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ ସମବେତ ହୁଅନ୍ତି—4. (figurative) Rendezvous ; a place of gathering. [ଉ—ଠିକରେ ପତ୍ରୁଛି ଠାବେ ଠାବେ ନେଇ ଦେଖି ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ହାଟ । ରାଧାନାଥ—ପାର୍ବତୀ ।]

ହାଟ ଆଣିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଟରୁ ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିଆଣିବା—To pur-
Hāṭa āṇibā chase articles from a market.
হাটকরা ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ବଜାରରୁ ସଉଦା ବା ପଣ୍ୟ
हाटमोलाना ଆଣିବା—To bring commodities from the bazar.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟ+ ପା. ଇଜାରା)—ହାଟ ବସିବା
Hāṭa ija (jā) rā ବେଳେ ହାଟକୁ ଆସିବା ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କ
হাট ইজারা ଠାରୁ ତୋଳା ବା ଶୁଳ୍କ ଅଦାୟ କରିବାର
हाटइँजारा ଅଧିକାର (ଯାହା ହାଟର ଭୂସ୍ୱାମୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପଟ୍ଟା ଦିଅନ୍ତି)—Farming or leasing out of a market.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରାଦାର୍—ଦେ. ବି—ହାଟର ଠିକାଦାର୍ ; ଜମିଦାରଙ୍କ
Hāṭa ija (jā) rādār ଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜମାରେ ହାଟତୋଳା
হাটইজারাদার্ ବା ଶୁଳ୍କ ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ପଟ୍ଟା ନେବା
हाटइजारादार ବ୍ୟକ୍ତି—The lessee or farmer of a market.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରା ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜମିଦାର) ହାଟରୁ ଶୁଳ୍କ
Hāṭa ija (jā) rā debā ବା ତୋଳା ଅସୁଲ କରିବାର
হাটইজারা দেওয়া ଅଧିକାର ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଳପାଇ
हाटइजारादेना ଟେକାଦେବା—To farm or lease out a market to a person.

ହାଟ ଇଜ(ଜା)ରା ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଟତୋଳା ବା ଶୁଳ୍କ
Hāṭa ija (jā) rā nebā ଅସୁଲ କରିବାର ପଟ୍ଟା ଜମିଦାରଙ୍କ-
হাট ইজারা লওয়া ଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜମାରେ ନେବା—To
हाट इजारा लेना take a market on lease or farm from the Zamindar.

ହାଟ ଉଠା (ଠେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଟ ଭାଙ୍ଗିବା (ଦେଖ)—
Hāṭa uṭhā (ṭhe) ibā 1. Hāṭa bhāṅgibā (See).
হাটভাঙ্গা ୨ । ହଟା କରିବା ; କୌଣସି ବିଷୟ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ
हाटउठाना କରିବା—2. To publish or proclaim any
হাট করে দেওয়া matter ; to broadcast a thing.
फैलाना

ହାଟକ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—(ହଟ୍ ଧାତୁ=ଦୀପ୍ତି ପାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ ।
Hāṭaka ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ; ସୁନା—1. Gold. ୨ । ମହାଭାରତର ସଭା-

ପର୍ବୋକ୍ତ ଗୁହ୍ୟକର ବାସସ୍ଥାନ ନଗର ଓ ଦେଶବିଶେଷ—2. Name of a country and town of ancient India, the place of residence of Guhyaka. ଭଣ—ହାଟକ ନିର୍ମିତ ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—Golden.

ହାଟକମୟ—ସ. ବିଣ (ହାଟକ+ମୟ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—
Hāṭakamaya Golden.

ହାଟକ ଲୋଚନ—ସ. ବି (ନାମ)—ହିରଣାକ୍ଷ ଦୈତ୍ୟ (ହି. ଶ)
Hāṭaka lochana The demon Hiranāksha.

ହାଟ କରିଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ପ୍ରଘଟ କରିବା—
Hāṭa kari debā To proclaim any secret matter.
হাট করে দেওয়া ফैलाना

ହାଟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଟରୁ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବା—1. To purchase one's necessary articles from a market.
Hāṭa kariba
হাটকরা
हाट करना ୨ । ହାଟକୁ ନିଜର ବିକେୟ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ନେଇ ବିକିବା—2. To sell one's commodities in a market. ୩ । ଗୋଟିଏ ନୂତନ ହାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା—3. To open or start a fair. ୪ । ବ୍ୟବସାୟ କରିବାପାଇଁ ହାଟକୁ ଯିବା—4. To go to a market for business. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ପ୍ରଘଟ କରିବା ; କୌଣସି ବିଷୟ ଘୋଷଣା କରିବା—5. (figurative) To proclaim or publish any matter.
হাটকরে দেওয়া
फैलाना ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ହାଟରେ ବହୁଜନ ସମାଗମଯୋଗୁଁ ସର୍ବଦା ଗୋଳମାଳ ହେଉଥିବାରୁ) ଗୋଳମାଳ କରିବା ; ହଟ୍ଟଗୋଳ କରିବା—6. (figurative) To make a noise ; to set up a row.
লন্ডাগোলকরা
हाट करना

ହାଟକୀୟ—ସ. ବିଣ—(ହାଟକ+ଈୟ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ—
Hāṭakiya Golden.

ହାଟକେଶ—ସ. ବି—ହାଟକେଶ୍ୱର (ଦେଖ)—
Hāṭakeśa Hāṭakeśwar (See).

ହାଟକେଶ୍ୱର—ସ. ବି (ନାମ)—(ହାଟକଦେଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଈଶ୍ୱର)—
Hāṭakeśwara ଗୋଦାବରୀ ତୀରସ୍ଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ (ବାମନପୁରାଣ ୬୨ଶ ଅଧ୍ୟାୟ)—Name of an image of Śiba on the Godābari river in South India. ଦେ. ବି—ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୁ ୫ କ୍ରୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଉଷ୍ଣ ପ୍ରସ୍ରବଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଅଟ୍ଟଣ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଶିବଲିଙ୍ଗ ଓ ଗ୍ରାମ—Name of a village and image of Śiba near a hotspring near Khurda in the Puri district. [ଦ୍ର—ହାଟକେଶ୍ୱରର ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରସ୍ତରଣ ଉଦ୍ଧି ବାମେଶ୍ୱର ବଦେ—ରାଧାନାଥ, ଯାତ୍ରା]

ହାଟ ଘାଟ—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ, ସ. ହଟ୍ଟ ଓ ଘଟ୍ଟ)—ବହୁଲୋକଙ୍କ ସମାଗମ ସ୍ଥାନମାନ—Public places; places where people gather.
Hāṭa ghāṭa
হাটঘাট হাটঘাট

ହାଟ ଘୁଘୁ—ଦେ. ବି—ହାଟରେ ସମବେତ ବହୁଲୋକଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଦୁ ଦୁ ଶବ୍ଦ—Indistinct noise arising from the congregation of people in the market. ଗ୍ରାଦେ (ପୁରୀ) ବି (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ) ହାଟରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ, ମାଛ—(Ironical; Best artide found in the market) Fish.
Hāṭa ghu ghu
হটগোল हाटहल्ला

ହାଟଚାଳି (ଚାଳିଆ)—ଦେ ବି—ହଟ୍ଟ ମଣ୍ଡପ; ହାଟକୁ ଆସିବା ଦୋକାନିମାନଙ୍କ ପଣ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖରାବର୍ଷାରୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ମେଲା ଚାଳଘର—Open sheds built in a market; market stalls.
Hāṭa chāli (chālia)
হাটচালা हाटघर

ହାଟଜମା—ଦେ. ବି—ହାଟଥିବା ଜମିର ଜମିଦାର ହାଟର ଇଜାରଦାର ବା ଦଣ୍ଡିଅଠାରୁ ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବାର୍ଷିକ ଜମା ନିଅନ୍ତି—Fixed annual rent paid by the farmer or leasee of a market to the land-owner.
Hāṭa jamā
হাটজমা हाटजमा

ହାଟ ଝଡ଼ା—ଦେ. ବି—ରୁଗ୍ଣ ବା ପୁଅରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ପିଲାଙ୍କୁ ଗାଧୋଇ ଦେବା ପାଣିରେ ମିଶାଇବା ପାଇଁ ପୋଟଳି ବଣିଆମାନେ ସେମାନଙ୍କ ହାଟ (ଦୋକାନ) ଉଠାଇବା ବେଳେ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଥିବା ଯେଉଁ ସବୁ ଧୂଳି, ଜଡ଼ିବୁଟିର ଗୁଣ୍ଡ ଓ ବାଲି ଆଦି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି—Sweepings from the floor an apothecary's shop collected by the apothecary and mixed with the bath-water of invalid rickety babies. [ଦ୍ର—ହାଟଝଡ଼ାକୁ ପାଣିରେ ମିଶାଇ ସେ ପାଣିରେ ରୁଗ୍ଣ ପିଲାଙ୍କୁ ଗାଧୋଇ ଦେଲେ ପିଲାଙ୍କର ସୁସ୍ଥ ହେବା ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।]
Hāṭa jhaṛā

ହାଟ ତୋଟା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଆମ୍ବ ଆଦି ଗଛର ତୋଟାର ଛାୟାରେ ହାଟ ବସେ—A mango tope under which a fair is held.
Hāṭa toṭā
হাটটোটা हाटवाड़ी

ହାଟ ତୋଳା—ଦେ. ବି—ହାଟକୁ ବିକ୍ରୟ କରିବାକୁ ଆଣିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରୁ ହାଟର ଇଜାରଦାର ବା ଦଣ୍ଡିଆ ବା ଜମିଦାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଦାୟ କରିବା ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ (ଯଥା—ଚୌକିଏ ବାଇଗଣରୁ ଏକ ସେର, ପଣେ ଆମ୍ବରୁ ୪ପୁଞ୍ଜା, ଘଗଡ଼େ ଦୋର୍ଠରୁ ୪ସେର ଇତ୍ୟାଦି) A fixed part of the commodities brought to a market for sale which is realised by the land-owner or his licencee. [ଦ୍ର—ହାଟରୁ ବିକ୍ରି କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶକୁ ହାଟ ତୋଳା କୋଲାଯାଏ, କିନ୍ତୁ କହିଁ ସହରଗୁଡ଼ିରେ ଅଦାୟ କରାଯିବା ନଗଦ ପଇସାକୁ ତଣି କୋଲାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ହାଟ ତୋଳା ଶବ୍ଦ ହାଟପଣି ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]
Hāṭa tolā
হাটতোলা हाटबट्टी

ହାଟ ଦଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଟର ଜମିଦାର ବା ଇଜାରା Hāṭa ḍaṇḍiā ଦାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପଣ୍ୟ ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କଠାରୁ ହାଟ ତୋଲା ବା ହାଟପଣି ଅଦାୟ କରନ୍ତି—A person who is entrusted with the realisation of market rate from the stall-keepers.
হাটদণ্ডিআ हाटकापैकार

ହାଟ ଦର (ଭାଉ)—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଚଳିତ ଦାଣ୍ଡିଭାଉ— Hāṭa dara(bhāu) Market rate or market price of any commodity.
হাটেরদর हाटकादर

ହାଟ ନିଲାମ—ଦେ. ବି—(ଜମିଦାର), ହାଟଇଜାରାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ହାଟ ତୋଲା Hāṭa nilāma ଅସୁଲ କରିବା ଅଧିକାରକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ନିଲାମ ଦ୍ୱାରେ ବିକ୍ରି କରିବା—Auction sale of the lease or farm of a market.
হাটনিলাম हाटनिलाम

ହାଟ ନିଶାପ—ଦେ. ବି—ବିଚାରେଇ ପାଇବାକୁ; ଯେଉଁ ଜାତିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସାମା- Hāṭa niśāpa ଜିକ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ୟା ଜାତିଭାଇଙ୍କ ନିକଟରେ ମୀମାଂସା ହୋଇ ନ ପାରେ ତାକୁ ହାଟରେ ସମବେତ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଗତ କରି ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଗରେ ପକାଇ ମୀମାଂସା କରାଯିବା ନିଶାପ—The mode of adjudication of a social question or any other delicate point [which could not be settled by the caste pancha- yat)by the people assembled at a market. [ତ୍ରି—ଯେଉଁ ସାମାଜିକ ବିବାଦମାନ ଜାତିଆଣ ସଭାରେ ବା ଗ୍ରାମ ସଭାରେ ମୀମାଂସିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ପକ୍ଷମାନେ ହାଟକୁ ଯାଇ ହାଟରେ ସମବେତ ଜନତାଙ୍କ ଆଗେ ତାହା ଉପସ୍ଥାପିତ କରନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ସମବେତ ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯାହା ମତ ଦିଅନ୍ତି ତାହା ପକ୍ଷମାନେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି]
হাটবিচার हाटनिशाप

ହାଟପଣି—ଦେ. ବି—ହାଟକୁ ପଣ୍ୟ ବିକିବାକୁ ଆଣିଥିବା ବିକ୍ରେତାମାନଙ୍କ Hāṭa paṇi ଠାରୁ ଜମିଦାର ବା ଇଜାରାଦାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଅଦାୟ କରାଯିବା (ଦ୍ରବ୍ୟର ଅଂଶ ପରିବର୍ତ୍ତରେ) ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶୁଳ୍କ— Tax or fixed cash realised from persons who bring commodities to a market for sale.
হাটতোলা हाटबट्टी

ହାଟ ପାଳି—ଦେ. ବି—ହାଟ ବସିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସ—The Hāṭa pāli week day on which a market sits. [ଉ—ସୁଣି ! କି ଖାଇବେ ମନ ! ହାଟ ପାଳିକି ଚାଉଳ ଶୁଖୁଆ ଭେଳିଆ ବାଇଗଣ । ଖାଲିବାଲିଙ୍କ ଗୀତ ।]
হাটেরপালি हाटकादिन

ହାଟ ବଜାର—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—(ଫ. ହଟ୍ଟ ଓ ଫା. Hāṭa bajāra ବାଜାର୍)—ଅସ୍ଥାୟୀ ହାଟ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ବଜାର— Market and bazar (ତ୍ରି—ହାଟର ଦୋକାନମାନ ଅସ୍ଥାୟୀ ଓ ଉଠାଦୋକାନ ଅଟେ; ମାତ୍ର ବଜାରର ଦୋକାନମାନ ସ୍ଥାୟୀଦୋକାନ ଓ ତାହା ହାଟରେ ଦୋକାନ ଘର ହାଟପାଳି ଦିନ ବସେ ନାହିଁ ବା ଉଠେ ନାହିଁ]
হাটবাজার हाट बाजार

ହାଟ ବସା(ସେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ନୂଆ କରି Hāṭa basā(se)ibā ଗୋଟିଏ ହାଟ ସ୍ଥାପନ କରିବା— 1. To start or open a new market at a place. ୨ । ହାଟପାଳି ଦିନ ହାଟରେ ବସ୍ତୁ ବିକ୍ରୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା—2. To start the transactions of a market on a market day. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହଟା କରିବା; କୌଣସି ଗୁପ୍ତ କଥାକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା—3. (figurative) To publish or promulgate any secret matter. ୪ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ କରିବା—4. To gather a big crowd at a place. [ଉ—ଏକ ଖାନ ଯୋଖସାତେ ଶୁଭଖାନ ଖାଟ ନଈଁର ମଧ୍ୟେ ଗୋସ୍- ଗୃହ ବସାଇଲେ ହାଟ । ଖାଲିବାଲିଙ୍କ ଗୀତ ।]
হাট বসান हाट बैठाना

ହାଟ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନୂଆ ହୋଇ ହାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା— Hāṭa basibā 1. The opening or starting of a new market. ୨ । ହାଟରେ ବସ୍ତୁ ବିକ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିବା—2. The holding of a market; transactions being conducted in a market. [ଉ—କାହିଁ ବସିଛି ହାଟ । ମଧୁସୂଦନ, ଛନ୍ଦମାଳା ।] ୩ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା—3. Opening and starting of the transactions in a market. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେବା; ହଟା କରିବା—4 (figurative) Publication of any secret matter. [ଉ—କୃଷ୍ଣ ବଜାରର ବସେ ଏହୁ ହାଟ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ବଳଦେବ ।] ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥର ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରୁଣ୍ଡ ହେବା —5. (figurative) The gathering of any- thing in profusion at a place. (ଯଥା— ନାଗର ଯାତ୍ରା ଦିନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କ ମେଳାରେ ରସିକତାର ଓ ରୂପର ହାଟ ବସେ ।]
হাট বসা हाट बैठना

ହାଟ ବାଟ—ଦେ. ବି (ନିରର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ; ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ଘରୁ Hāṭa bāṭa ବାହାର ହାଟକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ବାଟ ବା ରାସ୍ତା ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ)—୧ । ସଉଦା ବିକିବାକୁ ବା କିଣିବାକୁ ହାଟକୁ ଯିବା—1. Marketing. [ଉ—ଅପେ ହାଟ ଅପେ ବାଟ ଅପରେଣ ବୁଝା । ପ୍ରାଚୀ. ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା ।] ୨ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ— 2. Transactions done in a market.
হাটবাট हाटबाट, हाटबाट

ହାଟ ବାହୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—ହାଟରେ ଜିନିଷ ବିକି ବା ହାଟରୁ ଜିନିଷ Hāṭa bāhuṛā କିଣି ଘରକୁ ଫେରି ଆସିବା—Return- ing from a market after selling
হাটথেকে ফেরা

हाट वापस or purchasing. ରଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଟରୁ କିଣା ବିକା କରି ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁଥାଏ—(a person) Returning from a market after doing the marketing.

ହାଟ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ହାଟର ବେପାରୀମାନେ) Hāṭa bhāṅgibā ହାଟପାଳି ଦିନ ହାଟର କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟ ଶେଷ হাট ভাঙ্গা କରି ହାଟରୁ ଫେରି ଆସିବା—1. To leave हाट उठाना the market after concluding the day's transactions; to close the transactions of a market at the close of the fixed time. ୨ । ଗୋଳମାଳ କରି ବା ହାଟକୁ ଆସିବା হাটভাঙ্গা ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜୁଲମ କରି ସେ ସ୍ଥାନରେ हाट तोड़ना ଭବିଷ୍ୟତରେ ହାଟ ନ ହେବାର କାରଣ ହେବା—2. To close down a market; to bring about the closing down of a market. ଦେ. କ୍ରି—ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଯିବା (ଦେଖ) Hāṭa bhāṅgijibā (See)

ହାଟ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଟର କାରବାର ଶେଷ ହେବା ପର Hāṭa bhāṅgijibā ହାଟକୁ ଆସିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପସରା ଆଦି ନେଇ ନେଇ ଘରକୁ ଚାଲିଯିବା—1. The closing or conclusion of the transactions of a market; the breaking up of a fair. ୨ । ଅତ୍ୟାଚାର ବା ଅଧିକରୁ ତୋଳା ଅଦାୟ ବା ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ଆଦି ଯୋଗୁ ଲୋକେ ହାଟକୁ ନ ଆସିବାରୁ ହାଟଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା—2. The closing down or discontinuance of the holding of a market at a place (owing to oppression or insecurity). হাটভেঙ্গেযাওয়া हाटउठजाना

ହାଟମୁଣ୍ଡେଇ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଟ୍ଟମୁଣ୍ଡ) – ହାଟଚାଳି (ଦେଖ) – Haṭamundei Hāṭachāḷi (See)

ହାଟ (ହାଟର) ଭିତରେ (ମଧ୍ୟେ) ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ—ଦେ. ପ୍ରବଚନ— Hāṭa (hāṭara) bhitare (madhye) brahmajñāna ୧ । ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ରୂପ ପରିଶ୍ରମ – An analogy applied to cases where a person wants to preach metaphysics to the throng assembled at হাটেবমাঝে ব্রহ্মজ্ঞান हाटकेभितरमे ब्रह्मज्ञान a fair [ବି—ହାଟରେ ନାନା ଦେଶରୁ ନାନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମାଗତ ବହୁଲୋକ ସମାଗମ ହେବାରୁ ସଦା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହୁଏ । ସେଠାରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ବା ଉପଦେଶ ଦେଲେ ତାହା ଲୋକେ ଏ ହଟ୍ଟଗୋଳରେ ସ୍ଥିର ହୋଇ ଶୁଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ହାଟମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଉପଦେଶ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ ବୃଥା ମାତ୍ର ।] ୨ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ଥଳେ ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ପ୍ରବଚନ-2. An analogy used when a person speaks out any secret matter publicly.

ହାଟରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସାମ୍ବଲ) କ୍ରି—ହୁଙ୍କାର ଶବ୍ଦ କରିବା— Hāṭaribā To utter a loud shout.

ହାଟ ରୁ(ରୋ)ଷମ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଟ୍ଟ ଓ ଆ. ରୁସୁମ୍)—୧। ହାଟପଣି Hāṭa ru(ro)shama (ଦେଖ)—Hāṭapani (See) ୨ । ହାଟଜମା (ଦେଖ)—2. Hāṭajamā (See) ୩ । ହାଟର ଠିକାଦାର ବା ଇଜାରାଦାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଜମା ଛଡ଼ା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଦେବା ସଲାମି ବା ଭେଟି —3. Perquisite or present made to a zamindar by a lessee of a market over and above the fixed rent. হাটতোলা हाटहसम

ହାଟରେ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବିଚାରର ପାଇଁ ଦେବା; Hāṭare pakā (ke) ibā କାଉଁଶର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବା ଗ୍ରାମ୍ୟ ବା ସ୍ଥାନୀୟ ପଞ୍ଚାୟତ ଦ୍ୱାରା ଅମୀମାଂସିତ ବିଷୟର ଅପକ୍ଷପାତ ଓ ସର୍ବବାଦସମ୍ମତ ମୀମାଂସାପାଇଁ ତାହା ହାଟରେ ସମବେତ ନାନା ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆଗତ ନାନା ଜାତିର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୀମାଂସାର୍ଥ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା—1. To lay a difficult social question for decision before the people assembled at a market. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା; ପ୍ରଚାର କରିବା— 3. (figurative) To publish aloud any হাটেফেলা हाटमेदेना secret.

ହାଟରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (କୌଣସି ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନ) ବିଚାରପାଇଁ Hāṭare paṛibā ହାଟରେ ମୀମାଂସାର୍ଥ ଉପସ୍ଥାପିତ হাটেপড়া हाटमेलाया होना ହେବା—1. (a difficult social question) To be laid before the people assembled at a market for decision. ୨ । ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ ସର୍ବସାଧାରଣରେ ପ୍ରକାଶିତ ବା ଘୋଷିତ ହେବା—2. To be published broad-cast.

ହାଟରେ ପଡ଼ି ବାଟ(ଦାଣ୍ଡ)ରେ ଗଡ଼ଗଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି Hāṭare paṛi bāṭa[dāṇḍa]re gaṛa gaṛā[ṛe]ibā হাটেপড়েরটেযাওয়া फैलजाना (କୌଣସି ବିଷୟ) ଦେଶରମାମ ସର୍ବତ୍ର ଜଣା ହେବା—[any matter] To become an open secret or common knowledge throughout the land. (ଯଥା— ଅମୁକ ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ଘରର କଥାମାନ ହାଟରେ ପଡ଼ି ବାଟରେ ଗଡ଼ଗଡ଼େଇଲାଣି ।)

ହାଟ ଲାଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଟରେ କ୍ରୟ ବିକ୍ରୟକାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁଥିବା— Hāṭa lāgibā 1. The conduct of the transactions

in a market. ୨ । ହାଟ ଲଗିବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦେଶ ଚମାମ ପ୍ରସ୍ତୁ ହେବା —2. The publication of any matter; a matter being made public ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହାଟର କାମ ଚଳବାପରି ସଂସାର ଚଳବା—3.(figurative) The going on of the world (which is compared to a fair).

ହାଟ ହୋଇଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସବୁଠି ପ୍ରଘୃଷ୍ଟ ହେବା—Hāṭa hoi jibā To be published broadcast. ବଟେଯାওୟା फैलजाना (ଉ—ସେହି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶଯାକ ହାଟ ହୋଇଗଲା, ଧୂକଣ ବାବାଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ହୋଇଛି—ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।)

ହାଟୁଆ—ଦେ. ବିଣ—ହାଟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to a market. Hāṭuā ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବିକ୍ରୟ [ହାଟେ(ଟୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] କରିବାକୁ ହାଟକୁ ଆଣେ—হাটুআ; হেটো हटवया, हटवार, हटुवा 1. A person who brings commodities to a market for sale; a stall-holder in a market. (ଉ—ହାଟରେ ହାଟୁଆ କେତେ ବସନ୍ତି ପ୍ରାଚୀ. ପରଚେଗୀତା ।) ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସଉଦା କରିବା ପାଇଁ ହାଟକୁ ଆସନ୍ତି-2. A person who visits a market for marketing. ୩ । ହାଟୁଆକୁଳ (ଦେଖ)—3. Hāṭuā kula [See] ହାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] ବି—୧ । ହଣ୍ଡି; ସାନ କଲସୀ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. A small pitcher ୨ । ମୃତ୍ପାତ୍ରବିଶେଷ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) ସାନ ଅଟିକା—2. A sort of small earthen pot.

ହାଟୁଆ କୁଳ [ଜାତି, ପାଟକ]—ଦେ. ବି.—ଓଡ଼ିଶାର କେତେକ ଶୂଦ୍ର Hāṭuā kula[jāti, pāṭaka] ଜାତି, (ଯେଉଁ হেটো জাত बनिया जाति ମାନଙ୍କର କୁଳସ୍ତ୍ରୀମାନେ ପଣ୍ୟବିକ୍ରୟାର୍ଥ ହାଟକୁ ବା ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରନ୍ତି)—Certain castes of Śudras in Orissa whose females come out to the public and to the market to sell articles. [ଦ୍ର—ପାଟକ ଶବ୍ଦେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ୩୬ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କୁ ଛତିଶି ପାଟକ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କୁ 'ହୈଁସକାଳଅ ଜାତି' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ନିୟମ ଖୁବ୍ କଡ଼ା । ଏମନ୍ତ କି, ଏମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଛୁଇଁ ଦେଲେ ଏମାନେ ସମାଜରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଜାତିଅଣ ସଭାରେ ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ସାମାଜିକ ଦୋଷ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ । ଏ ହାଟୁଆଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ସାମାଜିକ ଗାଦି (ପଣ୍ଡ) ଅଛି ।]

ହାଟୁଆ ଭଣ୍ଡାରୀ—ଦେ. ବି—ଚମମୁଣ୍ଡିଅଙ୍କଠାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀର ଭଣ୍ଡାରୀ Hāṭuā bhandāri —An inferior caste of barbers. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଖୁବ ଅଳ୍ପ କଳାର ମୁଠିରେ ରଖନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ 'କଳାମୁଠିଆ ଭଣ୍ଡାରୀ' ।]

ହାଟୁଆରି—ଦେ. ବି—୧ । ହାଟୁଆ ଜାତି ବାସ କରୁଥିବା ଗ୍ରାମ—Hāṭuāri 1. A village inhabited by Hāṭuā castes. হাটুবা, হাটুরিয়া, হাটুবে बनियाकागाँव ୨ । ହାଟୁଆ କୁଳ (ଦେଖ)—2. Hāṭuā kula [See] ବିଣ—୧ । ହାଟୁଆ କୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to the Hāṭuā castes ୨ । ହାଟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to market. ୩ । ହାଟକୁ ଲୋକ ଓ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବହନକାରୀ (ଡଙ୍ଗା, ଗାଡ଼ି ଆଦି)—3. (boat or vehicle) Conveying or carrying people or things to and from a fair.

ହାଟୁଆରି ଡଙ୍ଗା ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଡଙ୍ଗରେ ହାଟକୁ ଯାଉଥିବା Hāṭuāri dangā ଲୋକଙ୍କୁ ଓ ହାଟକୁ ନିଆ ଯାଉଥିବା হাটুরে নৌকা हाटकी नाव ପଣ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବାଟରେ ପଡ଼ିବା ନଦୀରେ ପାରି କରାଯାଏ—A boat which ferries market-going persons or commodities across a river which lies on the road.

ହାଟୁଆଳ—ଦେ: ବି - ହାଟଦଣ୍ଡିଆ (ଦେଖ) — Hāṭuāla Hāṭadandiā (See).

ହାଟୁପାଟୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନୁପାଟୁ ହେବା; ଖ୍ୟୁଧାରେ ଓ ତୃଷ୍ଣାରେ Hāṭupāṭu heba ଅତି ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଓ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପାଟ আটুপাটু হওয়া लाटपाटू होना ପାଳୁ ପାଳୁ କରିବା—To be dying with hunger and thirst.

ହାଡ଼—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଡ୍ଡ)—୧ । ଅସ୍ଥି—1. Bone. [ଦ୍ର—ଏହି Hārda ଦେହମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦୃଢ଼ତମ ଉପାଦାନ ଅଟେ । ହାଡ଼କୁ হাড় हड्डी, हाड़ ମାଂସ ଘେରିଥାଏ । ଶରୀରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନର ବା ଅଂଶର ନାମ ଅନୁସାରେ ହାଡ଼ର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଦିଆଯାଏ । ଯଥା - ମେରୁ ହାଡ଼, ବେକଁଶିରି ହାଡ଼, ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼, କଟି ହାଡ଼, ନଳି ହାଡ଼, ଠେଙ୍ଗା ହାଡ଼, ଖପୁରି ହାଡ଼, ଚକି ହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜଗବନ୍ଧୁ ସିଂହଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହାଡ଼ମାନଙ୍କର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଯଥା— ଅଣ୍ଟା ହାଡ଼, ଇଳି ହାଡ଼, ଗୁଳି ହାଡ଼, ବିଳି ହାଡ଼, ଗୁଭରି ହାଡ଼, ମାଣିକ୍ୟ ହାଡ଼, ଖଞ୍ଜଣୀ ହାଡ଼, ବିହୁଣ୍ଡ ହାଡ଼ ।

ଛୋଟ ଛୋଟ ଜୀବ (ଯଥା—ମାଛ,କଇ ଚଢ଼େଇ ପ୍ରଭୃତି)ର ସରୁ ହାଡ଼କୁ କଣ୍ଟା କୁହାଯାଏ (ଯଥା—

ମାଛ କଣ୍ଟା, ସାପ କଣ୍ଟା) । ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଦେହର ହାଡ଼ମାନ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଥିଲେ, ପାଇଁ ଏମାନ ଯେଉଁ ହାଡ଼ ଏକକ ଗ୍ରଥିତ ହୋଇଥାଏ ।] ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମନୁଷ୍ୟର ମନ ବା ହୃଦୟ—2. (figurative) Heart or mind. (ଯଥା—ଏ କଥା ଶୁଣି ମୋ ହାଡ଼ ଜଳିଗଲା ।)

ହାଡ଼ କଙ୍କାଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ କଙ୍କାଳ)—ମାଂସହୀନ ଅସ୍ଥିମାତ୍ର- Hāṟḍa kaṅkāla Skeleton; bone shorn of হাড়কাঁকাল अस्थिक'काल flesh.

ହାଡ଼ କଙ୍କାଳ ମାଳ(ଳା)—ଦେ.ବିଣ—ଦୁର୍ବଳ ବା ଅନଶନକ୍ଳିଷ୍ଟ; ଯେଉଁ Hāṟḍa kaṅkāla māḷa(ḷā) ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ଅସ୍ଥି ମାତ୍ର হাড়কাঙ্কালের মালা ଅବଶିଷ୍ଟ ଥାଏ—1. (a person) अस्थि क'काल मात्र, हडावल Reduced to skeleton; (a person) having nothing but skeleton left. ବି—ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳଚିତ୍ର ମାଂସ—ହୀନ ଅସ୍ଥିମାନଙ୍କ ଥାଟ – Skeleton

ହାଡ଼କଞ୍ଚି—ଦେ. ବି—ହାଡ଼ୁଚ କଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ— Hāṟḍakañchi Acanthus Illicifolius (plant).

ହାଡ଼କଟା—ଦେ. ବି —୧ । ହାଡ଼ ଓ ଶିଂଘ ଆଦି କାଟି ନାନାପ୍ରକାର Hāṟḍakaṭā ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ବାଡ଼, ଛୁରି- হাড়কাটা हाडकटा ବେଣ୍ଟ, କଠାଉ ଚୁଳ, ପଶାକାଠି ଆଦି) ତିଆରି କରିବା ଶୂଦ୍ର ଜାତି— 1. Bone-cutter; a caste of Śūdras who work on bones and horns. ୨ । କଂସାଇ— 2. Butcher.

ହାଡ଼ କଡ଼ କଡ଼ ହେବା [ଡାକିବା]—ଦେ. କ୍ରି—ହାଡ଼ ଜଳିବା (ଦେଖ) Hāṟḍa kaṟḍa kaṟḍa hebā [ḍākibā] Hāṟḍa (ହାଡ଼ କଡ଼କଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) jaḷibā [See].

ହାଡ଼ କଣ୍ଟା ରହିବା [ଦୋହ(ହୋ)ଲିବା]—ଦେ. ବି. [ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ Hāṟḍa kaṇṭā rahibā [doha[ho]libā] କଣ୍ଟକ]— হাড় কাঁটা থাকা अस्थिमात्र ରୋଗ ବା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ [ହାଡ଼ କଣ୍ଟା ହେବା—କ୍ରିୟାରୂପ] ଯୋଗୁଁ ଲୋକର ଅସ୍ଥି-କଙ୍କାଳ ମାତ୍ର ରହିବା—Being reduced to skeleton owing to disease or old age.

ହାଡ଼କାଠ—ଦେ. ବି—ହାଡ଼ୁଚ କଣ୍ଟା ଗୁଳ୍ମ—Acanthus Illicifolius (plant). Hāṟḍa kāṭha

ହାଡ଼କୁ ମାଟିରେ ମିଶା(ଶେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ବା Hāṟḍaku māṭire miśā(śe)ibā ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା হাড় মাটিকরা —To perform works of excessive हाडको मिट्टी करना labour.

ହାଡ଼ ଖସିବା (ଖସିଯିବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ଅଘାତାଦି ହେତୁ) ଅସ୍ଥି Hāṟḍa khasibā(khasijiba) ସ୍ୱସ୍ଥାନ ଚ୍ୟୁତ ହେବା— হাড় খসেযাওয়া Dislocation of a bone. हाड उखड़जाना

ହାଡ଼(ଡ଼ି)ଗ(ଗା)ଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି—ଗ୍ରାମର ମଲା ଗୋରୁ ଯେଉଁ ଖାତରେ Hāṟḍa(ṟḍi)ga(gā)ṟḍiā ପଡ଼ନ୍ତି—The pit into which হাড়ভাগাড় the carcases of dead cattle of a पशुओंकीमृतघटी village are thrown.

ହାଡ଼ଗଣ୍ଠି—(ଜୋଡ଼) –ଦେ.ବି—(ସଂ. ହଡ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥି) ଓ ଦୁଇଟି ହାଡ଼ର Hāṟḍa ganṭhi (jorḍa) ଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ ବା ଗ୍ରନ୍ଥି— হাড়ের গাইঠ हड्डिकीगाँठ Bone joint.

ହାଡ଼ଗିଳା – ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର କୂଳେଚର ପକ୍ଷୀ—A species Hāṟḍa giḷā of wading birds; the adjutant হাড়গিলা crane, the gigantic crane; Leptoptilus हाडगिला Dubius. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଦେଖିବାକୁ ବଗପରି, ବଳୁ ଉଚ୍ଚରେ ଶହାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ପର ନାହିଁ; ଥଣ୍ଟ ବଡ଼ ଓ ସ୍ଥୂଳ । ଏମାନଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଗୋଟିଏ ଚମର ଥଳି ଝୁଲୁଥାଏ । ଏମାନଙ୍କର ପକ୍ଷ ଓ ଲାଞ୍ଜ କଳାମିଶା ଶାଗୁଆ; ଲାଞ୍ଜ ଅତି ଛୋଟ ବା ଥୁଣ୍ଟା; ପେଟ ଓ ଛାତି ଧଳା । ଏମାନେ ବର୍ଷା, ଶରତ୍ ଓ ଶୀତ-କାଳରେ ଦଳରେ ବୁଲି ସାପ, ମାଛ, ବେଙ୍ଗ ଓ ଗେଣ୍ଡା ଖାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ମାଂସାଶୀ । ଏମାନେ ସାପକୁ ମାରି ଖାଆନ୍ତି ।]

ହାଡ଼ଗୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—ଅସ୍ଥିଚୂର୍ଣ୍ଣ; ଭୂମିରେ ସାର ଦିଆଯିବା ପାଇଁ ଗୁଣ୍ଡା Hāṟḍa guṇḍā କରି ଯାଇଥିବା ହାଡ଼—Bone meal হাড়গুঁড়ো हड्डिकी बुकनी use l as manure.

ହାଡ଼ ଗୁଣ୍ଡାକରିବା—ଦେ. କ୍ରି — ୧ । ହାଡ଼କୁ ଛେଚି ବା ପେଷି ଚୂନା Hāṟḍa guṇḍā karibā କରିବା—1. To make হাড় গুঁড়াকরা bone into powder. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ हड्डिबुकना ପ୍ରହାର କରିବା—2. To beat excessively.

ହାଡ଼ ଗୋଡ଼—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଦେହର ଅସ୍ଥିମାନ— Hāṟḍa gorḍa 1. The bones of the body. ୨ । হাড়গোড় ହାତ ଗୋଡ଼—2. The hands and the legs. हड्डि ୩ । ହାଡ଼ ଓ ଗୋଡ଼—3. Bone and leg.

ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ଚୂନାକରିବା – ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରହାର ହେତୁ ଦେହର ଓ Hāṟḍa gorḍa Chūnā karibā ଗୋଡ଼ର ହାଡ଼ମାନଙ୍କୁ (ହାଡ଼ ଗୋଡ଼ ଭାଙ୍ଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଭାଙ୍ଗିଦେବା; ଅତ୍ୟନ୍ତ হাড়গোড়চুনাকরা, হাড়গোড় ভাঙ্গা ପ୍ରହାର ଦେବା—To हड्डीतोड़ना beat a person so as to break his bone and legs.

ହାଡ଼ ଚମ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଡ୍ଡ+ଚର୍ମ)—୧ । ଅସ୍ଥି ଓ ଚର୍ମ— Hāṟḍa chama 1. Bone and skin. ୨ । (ରୋଗୀ ବା হাড়চামড়া ବୃଦ୍ଧ ବା ଅନାହାରକ୍ଳିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିର) ମାଂସ ନ ଥିବା हड्डीचमडा ଚର୍ମବେଷ୍ଟିତ କଙ୍କାଳ—2. Bone without flesh; skeleton covered by the skin of famished or very old persons.

ହାଡ ଚଡା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାଡଜଳା (ଦେଖ)—
Hārda chirdā Hārda jalā (See).
[ହାଡ ଚିଡା(ଢ଼େ)ଈ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାଡ଼ଚଡା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଡ ଜଳାଇବା (ଦେଖ)
Hārda chirdā(rde)ibā Hārda jalāibā (See)

ହାଡ ଜଳା—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ଜ୍ୱଲ ଧାତୁ)—୧ । ଯେଉଁ
Hārda jalā କଥାଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ହାଡ ଜଳେ; ଅତ୍ୟନ୍ତ
हाड़जला ବିରକ୍ତି ଉତ୍ପାଦକ(ବାକ୍ୟ)—1. (any word) Which
देहजलानेवाला produces much annoyance. ୨ । ପୁଂ.
[ହାଡ ଜଳେଈ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Much
हाड़जलानिया देहयलानेवाला annoying (person).

ହାଡ ଜଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ
Hārda jalā (le) ibā ବା କ୍ରୁଦ୍ଧ କରାଇବା—To enrage
हाड़ज्वलान or annoy a person.
देहजलाना

ହାଡ଼ ଜଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ଓ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା—
Hārda jalibā Being much enraged or annoyed.
[ହାଡ଼ ଜଳିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] [ଦ୍ର—କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ଦ୍ୱାରା ଦେହର
'ହାଡ଼ ସୁଦ୍ଧା ଜଳ ଉଠିବା' ଭାବନାରେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ଅଟେ]
हाड़जला देहजलना

ହାଡ଼ ଜୋଡ଼ଦେବା(ଜୋଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଭଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା ଅସ୍ଥି-
Hārda jordidebā(jordibā) ଖଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ବସାଇବା—
हाड़ जोड़ा To cause broken bones to be joined
हड्डी जोड़ देना together; to set fractured or dislocated bones.

ହାଡ଼ ପଚ୍ଚ(ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଏମନ୍ତ ଅତିରିକ୍ତ ପ୍ରହାର
Hārda pachā(che)ibā ଦେବା, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ହାଡ଼ ସୁଦ୍ଧା
हाड़ व्यथा करे देओया ଦରଜ ଓ ବେଦନାଯୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ—
हड्डी पचाना (figurative) To beat excessively (so as to produce pain in the bones).

ହାଡ଼(ଡ଼ି) ପଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି—ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ଗଡ଼ିଅରେ ମଲା ଗୋରୁ-
Hārda(rdi) pardiā ମାନଙ୍କୁ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି—The field
हाड़ भागाड़ in a village into which dead cattle
माल मुद्दघटि are thrown.

ହାଡ଼ ଫୁଟି—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଛୋଟ ଛୋଟ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର ବସନ୍ତ
Hārda phuti ରୋଗ—1. Chicken pox; a mild
पानि वसन्त variety of small pox; Varicella;
कोद्वा horn pox.
[ଦ୍ର—ଏହା ବସନ୍ତ ରୋଗ ପରି ଭୟଙ୍କର ଓ ମାରାତ୍ମକ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଦେହରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ଫୋଟକମାନ ବାହାରି ୭।୮ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାଇ ଯାଏ । ଏହା ଆକ୍ରମଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଜ୍ୱର ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ପୀଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଦେହର ହାଡ଼ମାନ ଫୁଟିଲେଇ ହେଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଏହାର ନାମ ହାଡ଼ଫୁଟି

ହୋଇଅଛି ।] ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ୨—ହାଡ଼ ଭଙ୍ଗା (ଦେଖ)—Hārda bhangā (See)

ହାଡ଼ ବା(ବେ)ଇ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ମାଳଣୀ)—୧ । ଯୋଗିନୀ-
Hārda bā(be)i ବିଶେଷ; (ଅତି ଦୁଷ୍ଟା) ଠାକୁରାଣୀ ବା ଗ୍ରାମ-
हाड़वाङ्गि ଦେବୀବିଶେଷ—1. Name of a popular
ग्रामकी देवी Goddess (alleged to have wicked propensities). [ଦ୍ର—ଏ ଅପଦେବତା ବା ଭୂତଯୋନି-ବିଶେଷ । ଏହାଙ୍କର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଆବେଶ ହେଲେ, କିମ୍ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଗୃହରେ ଏହାଙ୍କର ଆବେଶ ହେଲେ, ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ କିମ୍ବା ସେ ଘରେ ନାନାବିଧ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକର ଦୈବୀ ଘଟଣା ବା ନୈସର୍ଗିକ କାଣ୍ଡମାନ ସଂଘଟିତ ହୁଏ । ଯଥା—ଘର ମଧ୍ୟରେ କେହି ନାହିଁ, ହଠାତ୍ ଢେଲା, ମଳମୂତ୍ର, ଖପର, ବାଲି ଆଦି ଆସି ପଡ଼େ । ଯେତେ ସାବଧାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନ ଶୂନ୍ୟରୁ ଆସି ଏପରି ଭାବରେ ପଡ଼େ ଯେ, କେଉଁଠାରୁ ପଡ଼ିଲା ତାହା ସହଜରେ ଜାଣି ହୁଏ ନାହିଁ । ଖାଇବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ରନ୍ଧନ ପାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିଷ୍ଠା ମିଶିଯିବା ବା ବୋଳା ହେବା ଦେଖାଯାଏ । ତାଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ପାକ ପାତ୍ରରୁ ମଇଳା ବାହାରେ । ଏହିପରି ଯେଉଁ ଘରେ ହାଡବାଈ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି ସେ, ଘରର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସହିବାକୁ ପଡ଼େ । ଲୋକଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ଗୁଣିଆମାନେ ମନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ ବଳରେ ଏ ଦେବୀଙ୍କୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଘରକୁ ପେଶନ୍ତି ଏବଂ ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରନ୍ତି ।
କଟକ ନଗରର ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍ ନିକଟସ୍ଥ ପ୍ୟାରୀମୋହନ ସେନ୍ ଗଳିରେ ୧୯୨୯ ମାର୍ଚ୍ଚ-ଏପ୍ରେଲ ମାସରେ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟିଥିବା ଏ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି ଏପରି କି, ଅକ୍ରାନ୍ତ ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଖାଇବାକୁ ଗଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କ ଖାଇବା ପତ୍ରରେ ବିଷ୍ଠା ପଡ଼ିବା ଦେଖାଗଲା । ଅନ୍ୟ ଲୋକ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଆସି ହାଡବାଈ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲେ ତାହା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଢେଲା, ବିଷ୍ଠା ଆଦି ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ପଡ଼ିବା ଦେଖା ହୋଇଥିଲା । କେତେ ମାସ ପରେ ଜଣେ ଗୁଣିଆ ଆସି ତାନ୍ତ୍ରିକ କର୍ମ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାରୁ ଏ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ବନ୍ଦ ହେଲା ।] ୨ । ହାଡ଼ଫୁଟି ରୋଗର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ—2. The Goddess presiding over chicken pox. [ଦ୍ର—ରୂପାଇ ହାଡବାଈ, କଙ୍କାଈ ମହାମାୟୀ, କମାଈ ଅନନ୍ତାଇ ପଟୋଲୀ ଓବଡ଼ାଈ । ଶୀତଳମଙ୍ଗଳ-ନୃସିଂହପୁରାଣ ।]

(ଛାକୁ) ହାଡ଼ବାଈ ଲଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କ୍ରୋଧରେ
Hārdabāi lāgibā ଉନ୍ମତ୍ତବତ୍ କ୍ଷିପ୍ତ ହେବା—1. (figurative) Being maddened
घाड़े भूत चापा भूत लगना

with rage. ୨ । ହାଡ଼ବାଈ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ବା ଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ ହେବା— 2. (a person or house) Being possessed by the spirit of the Goddess Hārḍabāī.

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ଭଙ୍ଗ)—୧ । ଆଘାତ ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ଥି ଭଗ୍ନ ହେବା— Hārḍa bhaṅgā 1. Breaking or rupture of bone; bone fracture. ୨ । ଉଦ୍ଭିଦ; ଲତାଭିଦ୍; ଚତୁଷ୍କୋଣିଆ ପତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଜନୈକ ଲତାବିଶେଷ—2. Vitis Quadrangularis, Cissus Quadrangularis; Vitis Vinifera (Kirtikar)

হাড়ভাঙ্গা हड्डिटूटा

ସଂ. ଅସ୍ଥିଶୃଙ୍ଖଳା, ଅସ୍ଥିସଂହାରୀ, ବଜ୍ରବଲ୍ଲୀ, ଚତୁର୍ମାନ, ଅସ୍ଥିସଂହାର, হাড়োচ, হাড ভাঙ্গা, হাড় জোড়া, হাড় জোড়, হাড মোড়া, हड़संकारी, हड़जोड़ी(ड़), हरसंहारि, खाखुड़ी, हरसङ्कर, हाडसंहारा ତେ. ନଲ୍ଲେଦ, ନଲ୍ଲେର, ନଲ୍ଲେରୁ ତା. ପିରଣ୍ଡାଇ

[ବି—ଏହାର ଡାଳମାନ ୪।୫ ଅଙ୍ଗୁଳ ଓ ଚେପଟା ଚତୁଷ୍କୋଣିଆ; ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଏକଡ ଗଣ୍ଠିଲା ପରି ଲାଗିଥାଏ । ଡାଳମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ପତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ଟେଣ୍ଟର ଲମ୍ବିଥାଏ । ଲତା ଟେଣ୍ଟରମାନ ଅନ୍ୟ ଗଛ ଆଦିକୁ ଆଙ୍କୁଡ଼ିଇ କରି ଧରେ । ଏହା ଭଙ୍ଗା ହାଡ଼ମାନଙ୍କର ମାଳ ପରି ଦେଖା ଯିବାରୁ ହୋଇ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ଏହାକୁ ବାଟି ବାନ୍ଧିଲେ ଭଙ୍ଗା ହାଡ଼ ଯୋଡ଼ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ବାତଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ, ଭଗ୍ନ ଅସ୍ଥିର ସଂଯୋଜକ, ଉଷ୍ଣସ୍ପର୍ଶ, ସାରକ, କୃମିଘ୍ନ, ଅର୍ଶୋନାଶକ, ନେତ୍ରରୋଗରେ ଉପକାରୀ, ରୂକ୍ଷ, ସ୍ୱାଦୁ, ବଳକର, ପାଚକ ଓ ପିତ୍ତଜନକ । ଏହାର ତ୍ୱକ୍ (ଛେଲ)ବର୍ଜିତ କାଣ୍ଡର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଉଷ ସହିତ ଶିମ୍ବି ଧାନ୍ୟକୁ ପେଷି ଘିଅ ତେଲରେ ପାକ କଲେ ଉଦ୍ଧାର ବାତ ରୋଗର ଉପଶମ ହୁଏ ।] ଦେ. ବଣ—୧ । [ଅତ୍ୟୁକ୍ତି] ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ; ଅତ୍ୟଧିକ କାୟିକ [ପରିଶ୍ରମ]— 1. Excessive and bone-breaking (labour). ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର [ପ୍ରହାର]; ଯେଉଁ ପ୍ରହାର ଦ୍ୱାରା ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ —2. Excessive or cruel (beating). ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ; ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ— 3. (work) Involving excessive bodily exertion. ୪ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ମର୍ମଭେଦୀ (ବାକ୍ୟ)— 4. (figurative) Cutting (words); cutting to the quick. ପ୍ରାଦେ [ବାଲେଶ୍ୱର] ବ— ଏକଜାତୀୟ ପୋକ—A species of insect. [ବି—ଏମାନେ ଶାଗୁଆ ବର୍ଣ୍ଣ (ସିମ୍ଫାଙ୍ଗୁଆ) ପରି, ମାଛ ଏମାନଙ୍କ ଦେହରେ ଲୋମ ନାହିଁ । ଏମାନେ ଶଂଘରେ ଓ ନାହାଡଙ୍ଗରେ ଦଂଶି ଦଅନ୍ତି ।]

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା କଥା—ଦେ. ବ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ମର୍ମଭେଦୀ ବାକ୍ୟ— Hārḍa bhaṅgā kathā Cutting words; words which cut to the quick.
হাড়ভাঙ্গাকথা देहजलनेवाला बात

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ପରିଶ୍ରମ (ମିହନ୍ତ, ମେହନ୍ତ, ମେହେନତ)—ଦେ. ବ— Hārḍabbhaṅgā pariśrama (mihanta, mehanta, mehenata) ଅତ୍ୟନ୍ତ କାୟିକ ପରିଶ୍ରମ—Excessive bodily labour; (metaphorical) bone-breaking exertion.
হাড়ভাঙ্গাপরিশ্রম जीतोड़परिश्रम

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ପାହାର (ମାଡ଼)—ଦେ. ବ—ଅତି କଷ୍ଟକର ପ୍ରହାର— Hārḍabhaṅgā pāhāra (mārḍa) Excessive or very cruel beating.
হাড়ভাঙ্গামার हाड़तोड़ आघाहार

ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ଶୀତ (ଜାଡ଼)—ଦେ. ବ—ମର୍ମଭେଦୀ ଶୀତ; ଅତ୍ୟନ୍ତ Hārḍabhaṅgā śīta(jārḍa) କ୍ଲେଶଦାୟକ ଶୀତ, (ଯେଉଁ ଶୀତ ହାଡ଼କୁ ସୁଦ୍ଧା ଭେଦ ଯାଏ ବା ଭାଙ୍ଗି ପକାଏ)— Extreme or excessive chill; piercing cold.
হাড়ভাঙ্গাশীত हाड़तोडनेवालाशीत

ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାଡ଼ଗୋଡ଼ ଚୂନା କରିବା (ଦେଖ)— Hārḍa bhāṅgibā 1. Hārḍa gorḍa chunā karibā (See) ୨ । ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରିବା—2. To do excessive labour. ଦେ. ବ—ଆଘାତାଦି ଦ୍ୱାରା ଅସ୍ଥିର ଭଙ୍ଗ—Bone fracture.
হাড়ভাঙ্গা हाड़तोडना

ହାଡ଼ ମାଉଁସ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଅସ୍ଥି ଓ ମାଂସ— Hārḍa māunsa Bone and flesh. (ଯଥା—ତା ଦେହରେ ହାଡ଼ ମାଉଁସ ହୋଇ ପାଞ୍ଚପଲ ହୁଏ ନା ନ ହୁଏ, ଅଥଚ ସେ ବୁଦ୍ଧିରେ ସଂସାରକୁ କିଣୁଛି)
হাড়মাস हाड़मांस

ହାଡ଼ ମାଳ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ମାଳା)—୧ । ଅସ୍ଥିମାଳା; ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ Hārḍa māḷa ଅସ୍ଥି ଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ମାଳା (ଯାହା କାଳୀ ଠାକୁରାଣୀ ଗଳାରେ ଧାରଣ କରନ୍ତି)—1. A necklace of bones strewn together. ୨ । ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳ ମାତ୍ର; ଅତି ଜୀର୍ଣ୍ଣଶୀର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା—2. State of being reduced to skeleton. ୩ । (ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣହାର ପରିହିତ ଧନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଗରିବଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ବ୍ୟଙ୍ଗ)— ହାରମାଳ; ସୁନାର ହାର—3. (ironical pronunciation) Gold necklace.
হাড়মালা हाड़माला

ହାଡ଼ ରସ (ସା)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହଡ୍ଡ ଓ ରସ)—୧ । ଅସ୍ଥି ମଧ୍ୟରେ Hārḍa rasa (sā) ଥିବା ମଜ୍ଜା ବା ତରଳ ବସ୍ତୁ—1. Bone-marrow. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବହୁକାଳ ଅଧିବାର ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ରୋଗୀର ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଝାଡ଼ା ସଙ୍ଗେ ବହିର୍ଗତ ହେବା ପଚବତ୍ ଘନ ରକ୍ତାଭ ଦୁର୍ଗନ୍ଧମୟ ରସ— 2. (figurative) A pulpy pus-like and ver

offensive reddish matter evacuated by a person in the last stage of chronic dysentery. [ବ୍ୟ—ଅତିସାର ରୋଗୀର ହାଡ଼ରସା ଗଳିଲେ ବା ହାଡ଼ରସା ବୋହିଲେ ଲୋକେ ତାହାର ଅନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରନ୍ତି] ୩ । ପ୍ରସବ ହେବା ପରେ ପ୍ରସୂତିଙ୍କ ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାରରୁ ୩।୪ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋହିବା ନାଲି ରଙ୍ଗର ସ୍ରାବ (ଡାକ୍ତର ଗୁଞ୍ଜକିଶୋର. ପ୍ରସୂତି ତତ୍ତ୍ୱ)—3. Lochia. [ବ୍ୟ—କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହି ସ୍ରାବ ଫିକା ଓ ଦଶ ଦିନ ପରେ ସାଦା ରଙ୍ଗର ହୁଏ]
ହାଡେରବସ ହାଡ଼ରସ

ହାଡ଼ରସା ଗଳିବା (ବୋହିବା)—ଦେ. ବି—ଅତିସାରର ମାରାତ୍ମକ ଅବ-
Hārdarasā galibā (bohibā) ସ୍ଥାରେ ପୂଜବତ୍ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ସ୍ରାବ ହେବା—Last stage of chronic dysentery in which pulpy pus is evacuated.
ହାଡରସାବେରুন ହାଡ଼ରସନିକଳନା

ହାଡ଼ରସା ନିକାଳିଦେବା (ନିକାଳିବା, ବୁହାଇବା, ବାହାର କରିବା)—
Hārdarasā nikālidebā (nikālibā, buhāibā, bāhāra karibā)—ଦେ. କ୍ରି (ଅତ୍ୟୁକ୍ତି)—ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରହାର କରିବା; ଏପରି ପ୍ରହାର ଦେବା, କି ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦେହର ହାଡ଼ [ହାଡ଼ରସା ନିକଳିବା; ହାଡ଼ରସା ବାହାରିବା—ଭି. ରୂପ] ଫାଟ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇ ଦେଖିରୁ ମଜ୍ଜା ବାହାରି ପଡ଼େ—To beat a
ହାଡ଼ରସାବାହିবকরা ହାଡ଼ରସନିକାଲଦେନା person to pulp.

ହାଡ଼ରା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତି ଟାଣୁଆ (ମାଟି)—1. Very hard
Hārdarā (soil). ୨ । ବୁଢ଼ା ଓ ସ୍ୱଳ୍ପପତ୍ର ଯୁକ୍ତ (ଗଛ)—2. Old and leafless (tree) ୩ । (ପୁଂ) ହାଡ଼ୁଆ
[ହାଡ଼ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ଦେଖ)—3. Hārduā (See)
পাথুরে କଡ଼ା, ହଡୀଲା

ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ଖାଇବା (ରେକେଟିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମାଂସଯୁକ୍ତ
Hārdaru māuñsa khāibā (reketibā) ଅସ୍ଥିରୁ ଦନ୍ତଦ୍ୱାରା ମାଂସକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଖାଇବା (ଯେପରି କୁକୁର କରେ) [ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ରେକେଟି ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. To chew away the flesh adhering to pieces of bone (as a dog). ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ଦେବା; ଅତି ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ କରିବା—2. (figurative) To annoy or oppress extremely.
হাডথেকেমাংসখাওয়া ହାଡସେମାଂସଖାନା

ହାଡ଼ରୁ ମାଉଁସ ମିଳା(ଲେ)ଇଯିବା(ପଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—
Hārdaru māuñsa milā(le)ijibā (pardibā) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ବା ଅତ୍ୟାଚାରର ଭୋଗ କରିବା—(figurative) To be subjected to much annoyance or
হাডথেকেমাংসমলিয়েযাওয়া ହାଡସେମାଂସମିଲାନା oppression.

ହାଡ଼ରୁ ରସ ନିକାଳିବା (ବୁହାଇବା, ବାହାରକରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—
Hārdaru rasa nikālibā (buhāibā, bāhārakaribā) ହାଡ଼ରସା ନିକାଳିଦେବା (ଦେଖ)—Hārdarasā nikālidebā (See)
[ହାଡ଼ରୁ ରସ ନିକଳିବା (ବୋହିବା, ବାହାରିବା)—ବିଶେଷ୍ୟ ରୂପ]

ହାଡ଼ ରେକ(କେ)ଟା—ଦେ. ବି—ମାଂସହୀନ ହାଡ଼କୁ ଚୋବାଇବା କର୍ମ
Hārda reka(ke)tā —The act of chewing a
হাড়চর্ব্বণ ହାଡଚର୍ବଣ meatless bone.
ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] ବି—ହେଟା—Hyena.

ହାଡ଼ ରେକ(କେ)ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମାଂସହୀନ ଅସ୍ଥିକୁ ଦାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା
Hārda reka(ke)tibā ଚୋବାଇବା—To chew a meatless bone.

ହାଡ଼ ଶିଙ୍କୁଳା—ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ବି (ସଂ. ନାମ—ଅସ୍ଥି ଶୃଙ୍ଖଳା)—
Hārda sinkulā ହାଡ଼ଭଙ୍ଗା ୨ [ଦେଖ]—Hārdabhangā 2 [See]. [ବ୍ୟ—ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ବା ମକଚି ହୋଇଗଲେ ଏହାକୁ ବାଟି ଭଙ୍ଗା ସ୍ଥାନରେ ଲଗାଇ ବନ୍ଧା ବାନ୍ଧିଦେଲେ ୮।୧୦ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ହାଡ଼ ଯୋଡ଼ ହୋଇଯାଏ । ଏ ଗଛର ପତ୍ରକୁ ଚଟଣି ଓ ତରକାରୀ କରି ଖାଆନ୍ତି । ବାତ ରୋଗ ଏହା ଦ୍ୱାରା ଉପଶାନ୍ତ ହୁଏ ।)]

ହାଡ଼ ଶୂଳା—ଦେ. ବି—୧ । ଅସ୍ଥିଶୂଳ—1. Aching of the
Hārda sūlā bones. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
হাড়জ্বলা ହାଡଶୂଲ ହାଡ଼ ଜଳିବା—2. (figurative) Extreme annoyance. ବିଣ—ମର୍ମଭେଦୀ (ବାକ୍ୟ)—Heart-rending; heart-piercing; cutting to the quick.

ହାଡ଼ଶୂଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହାଡ଼ ଜଳିବା—
Hārda sūlā(le)ibā 1. Extreme annoyance.
[ହାଡ଼ ଶୂଳା(ଲେ)ଇହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅସ୍ଥିଶୂଳ—2. Aching of the bones.
হাড় কনকনকরা
ହାଡ଼ ମେଂ ଶୂଲହୋନା

ହାଡ଼ ସାର—ଦେ. ବିଣ—ଅସ୍ଥିମାତ୍ରସାର; ଅସ୍ଥି କଙ୍କାଳ ବିଶିଷ୍ଟ—
Hārda sāra Reduced to skeleton.
হাড়সার ହାଡ଼ସାର

ହାଡ଼ ହାଡ଼ (ହାଡ଼ୁଆ)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅଧିକ ଅସ୍ଥି ମିଶ୍ରିତ (ମାଂସ)
Hārda hārda (hārduā) 1. (meat) Consisting
হাড় হাড largely of bones. ୨ । ହାଡ଼ୁଆ; ଅସ୍ଥିମୟ—
ହାଡମୟ 2. Bony. ଦେ. ବି—ନଗଦ ଧନ—Hard cash.

ହାଡ଼ା—ଦେ. ବି—ଅସ୍ଥିଚର୍ମାବଶିଷ୍ଟ ଦେହ—A body reduced
Hārdā to skeleton. ବିଣ—୧ । ଅସ୍ଥିଚର୍ମାବଶିଷ୍ଟ—
হাডসার 1. Reduced to skeleton. ୨ । ହାଡ଼ୁଆ—
ହାଡମାର ହଡ୍ଡୀଲ 2. Bony.

ହାଡ଼ି—ଦେ. ବି. ପୁଂ—(ସଂ. ହଡ୍ଡିକ, ହଡ୍ଡିକା—୧ । ଚଣ୍ଡାଳ ଜାତି;
Hārdi ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମଳ ଓ ରାସ୍ତାର ମଇଳା ପରିଷ୍କାରକାରୀ,
(ହାଡ଼ିଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଗୋମାଂସ ଖାଦକ ଗୋଟି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି; ମେହନ୍ତର ଜାତି; ମଳାପକର୍ଷୀ ଜାତି—1. A low untouchable caste whose work is to sweep nightsoil and the public roads. [ବ୍ୟ—ଆମ ଦେଶରେ ହାଡ଼ିମାନେ ଗ୍ରାମର ଓ ନଗରର ଅବର୍ଜନା ସଫା କରନ୍ତି । ହାଡ଼ିଆଣୀମାନେ ପାଇଖାନା ସଫା କରନ୍ତି ଓ ହାଡ଼ିମାନେ ବସ୍ତୁମାନ ଗାଡ଼ିରେ ବା ଘରରେ

ନେଇ ଦୂରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପୋତନ୍ତି । ହାଡ଼ିମାନେ ମଧ୍ୟ ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବରେ ବାଜା ବଜାନ୍ତି ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବ ଉଠାଇ ନେବାକୁ କେହି ନ ଥାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଶବ ନେଇ ଯାଆନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁ ଦେଶରେ ହାଡ଼ିମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀବିଶେଷ ଶୂକର ପାଳନ କରନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ତାଳ ଗଛରୁ ତାଳ କାଟନ୍ତି ଓ ଖଜୁରୀ ଗଛରୁ ତାଡ଼ି ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ହାଡ଼ିଆଣୀମାନେ ନବଜାତ ଶିଶୁର ନାହିନାଡ଼ କାଟନ୍ତି । ହାଡ଼ିମାନେ ମୁର୍ଦ୍ଦାର କାଟନ୍ତି ଓ ସହରରେ ପାଇଖାନା ଓ ନର୍ଦ୍ଦମା ସଫା କରନ୍ତି । ମେଦିନୀପୁର ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ସବାର ବୋହିଥାନ୍ତି ।

ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ବାଳିକା ବିବାହ, ଯୁବତୀ ବିବାହ ଓ ବିଧବା ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ । ଏମାନଙ୍କ ଜାତିର 'ପଣ୍ଡିତ' ଆଖ୍ୟାଧାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବିବାହାଦିରେ ଏମାନଙ୍କ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗଦେଶର ହାଡ଼ିମାନେ ଶାକ୍ତ । ଉତ୍ତର ବଙ୍ଗରେ ଅନେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏମାନେ ମହା ସମାରୋହରେ କାଳୀ ପୂଜା କରନ୍ତି । କେହି କେହି ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ, ଏମାନଙ୍କ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନେ ଶାକ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଥିଲେ ଓ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷ ଥିଲେ । ବଙ୍ଗଦେଶ ପ୍ରଚଳିତ ରାଣୀ ମୟନାବତୀ ଓ ରଜା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗଳ୍ପରେ ହାଡ଼ିପା ନାମକ ଜଣେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

କ୍ରମଶଃ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବର୍ଜନ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳରେ ଏମାନଙ୍କ ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତା, ମଦ୍ୟ ଓ ଗୋମାଂସ ବର୍ଜନ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି; କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଯୁବକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି; ଏମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ଖୋଲି ଯାଉଅଛି ଓ ଅନେକସ୍ଥଳରେ ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଉଚ୍ଚ ବର୍ଣ୍ଣର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ ଶ୍ରେଣୀରେ ଓ ଏକାସନରେ ଏ ଜାତିର ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି ।] ୨ । ଅତି ଜଘନ୍ୟ ଓ ଅପରିଷ୍କୃତ ବ୍ୟକ୍ତି; ଘୃଣାସ୍ପଦ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of very nasty habits. ୩ । ଅତି ଭୀରୁ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A very coward person. ୪ । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଡାକ ନାମ—4. Nickname for Hārḍibandhu. ୫ । (ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ) ଅପତ୍ତିଆଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ—5. A name given to a girl and boy whose elder brother or sister has died before her or his birth.
ବିଣ—୧ । ଘୃଣାସ୍ପଦ—1. Of nasty habits. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଭୟଶୀଳ—2. Timid; of fearful nature. (ଯଥା—ସେ ମାଡ଼କୁ ହାଡ଼ି = ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ମାଡ଼ ଖାଇବାକୁ ଭୀରୁ ଟେ ।)

ହାଡ଼ିଆ—ଦେ. ବି ପୁଂ—୧ । ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଡାକନାମ—1. Nick
Hārḍiā name of Hārḍibandhu. ୨ । ହାଡ଼ିଆବୀର (ଦେଖ)—2. Hārḍiābira (See)
हाडि हाडिआ

ହାଡ଼ିଆଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ପୁଂ ହାଡ଼ି)—୧ । ହାଡ଼ିର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ;
Hārḍiāṇī ହାଡ଼ି ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ; ମେହେନ୍ତରାଣୀ; ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀ—
হাড়িনী 1. A woman of the sweeper caste.
हाडिआनी [ଦ୍ର—ବଙ୍ଗଦେଶରେ ହାଡ଼ିଆଣୀମାନେ ନବଜାତ ଶିଶୁଙ୍କ ନାଭି ଛେଦନ କରନ୍ତି] ୨ । (ସଂ ଚଟ୍ଟିକା) ପଲ୍ଲୀ;
টিকটিকি ଗୃହ ଗୋଧିକା; ଝିଟିପିଟି—2. The house gecko;
गिरगिट the common house lizard; Hemidactylus.
[ଦ୍ର—ହାଡ଼ିଆଣୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟା ଥିବାରୁ ଓ ଦେହରେ ପଲ୍ଲୀ ପଡ଼ିଲେ ସ୍ନାନ କରିବାର ବିଧି ଥିବାରୁ ପଲ୍ଲୀର ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି] ୩ । କାଉଁରୀ କାମାଖ୍ୟାର ପ୍ରସିଦ୍ଧା ତନ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧା
হাড়িঝী ଚଣ୍ଡାଳୁଣୀର ନାମ—3. Name of a Hārḍi woman
हाडिआणी famed to be versed in Tāntra. [ଦ୍ର—ଅନେକ ଝଡ଼ା ଫୁଙ୍କା ମନ୍ତ୍ରର 'ଚଣ୍ଡୀ ହାଡ଼ିଆଣୀ'ଙ୍କ ନାମୋଲ୍ଲେଖ କରାଯାଏ]

ହାଡ଼ିଆଣୀ ଖଟିବା—ଦେ.କ୍ରି—ହାଡ଼ିଆଣୀର ପାଇଖାନା ସଫା କରିବା କର୍ମ
Hārḍiāṇī khaṭibā— The cleansing of a privy or latrine by a sweeper woman.
মেথরাণীখাটা हाडिआणीखटना

ହାଡ଼ିଆଣୀ ଚଉଠି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ)—ବି. ଗଣେଶ ଚତୁର୍ଥୀ (ଦେଖ)
Hārḍiāṇī chauṭhi —Gaṇeśa chaturthī (See).

ହାଡ଼ିଆଣୀ ଛୁଆଁ—ଦେ. ବିଣ - ୧ । ମେହେନ୍ତରାଣୀଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଯୋଗୁ
हाडीआणी छूत ଅପବିତ୍ରୀକୃତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(a person) Contaminated by the touch of a sweeper woman. ୨। ଉପରେ ପଲ୍ଲୀପତନ ଯୋଗୁଁ ଅପବିତ୍ରୀକୃତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Contaminated by the touch of a houselizard.
[ଦ୍ର—ଏ ପଦ ବିଶେଷ୍ୟରୂପେ ମଧ୍ୟ ଚଳେ]

ହାଡ଼ିଆ ବୀର—ଦେ. ବି—ତାନ୍ତ୍ରିକ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଦେହରେ
Hārḍiā bira ଆବିଷ୍ଟ କରାଯିବା ଭୂତର ନାମ—Name of
भूत ভূত an evil spirit which is made, by employment of 'Tantric' black art, to passess a subject.

ହାଡ଼ିଘର ପଶା—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପେଟ ଜ୍ୱାଳାରେ
Hārḍi ghara paśā ବା ଅନ୍ୟ ଲୋଭରେ ନିଜ ଜାତି ହରାଇ
(ହାଡ଼ିଘରପଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ହାଡ଼ି ଜାତିରେ ପ୍ରବେଶ କରେ—1. (a
হাড়িঘরে ঢোকা person) Who enters into the
हाड़ीघर पैठनेवाला Hārḍi society out of the pale of his own society for want of food or for

for other reasons. ୬ । (ଗାଳି) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ଜାତି ହରାଇ ଅତି ନୀଚ ଜାତିରେ ପ୍ରବେଶ କରେ—2. (a term of abuse) A person who loses his caste.

ହାଡ଼ି ଘରେ ପଶିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଖାଇବା ବା ଅନ୍ୟ ଲୋଭରେ Hārdi ghare pasibā ନିଜର ଉଚ୍ଚ ଜାତି ହରାଇ ହାଡ଼ିଘରେ ହାଡ଼ିଘରେ ଢୋକା ଖାଇବା ବା ହାଡ଼ି ଜାତିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା— हाड़िघर पैठना 1. To leave one's society and enter into Hārdi society. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—(ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ)—2. (figurative) A term used in course of abuse. [ଦ୍ର—ହାଡ଼ିଘରେ ପଶି ପେଟ ପୂରିଲା ନାହିଁ—ନ୍ୟାୟ—ପେଟ ଭଳିଲରେ ବା ଖାଇବା ଲୋଭରେ ହାଡ଼ିଘରେ ପଶିବା ଲୋକର ହାଡ଼ିଘରେ ପଶି ସୁଦ୍ଧା ପେଟ ନ ପୂରିଲେ ବା ସାଧ ନ ମେଣ୍ଟିଲେ ବା ଧନାଦି ଲୋଭରେ ନୀଚ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସୁଦ୍ଧା ଉକ୍ତ ଲୋଭ ବା ତୃଷ୍ଣା ନ ମେଣ୍ଟିଲେ ଏହି ଉକ୍ତି ଶ୍ଳେଷ କରାଯାଏ ।]

ହାଡ଼ି ଘୋଷରା—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶବକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେବାକୁ Hārdi ghosharā କେହି ଆତ୍ମୀୟ ନିକଟରେ ନ ଥାନ୍ତି ଓ ମୁଦ୍ଦାଫରାସଟାନା ମହାମାରୀ ଆଦି ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ କଉଣସି हाड़िघसीटा ଅବସ୍ଥାରେ ମରଯାଆନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଶବକୁ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଟାଣି ମେହନ୍ତରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶ୍ମଶାନକୁ ଘୋଷାରି ନେବା —The dragging of a corpse of a person dying homeless and friendless with a rope to the cremation ground or burial ground by sweepers.

ହାଡ଼ିଛୁଆଁ—ଦେ.ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ହାଡ଼ିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରୁ Hārdi chhuān̐ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ ଓ ଯେଉଁ ଅଶୁଦ୍ଧି ବିନା ହାଡ଼ିଛୋଁଆ ସ୍ନାନରେ ଓ ବିନା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତରେ ଦୂର ହୁଏ ନାହିଁ— हाड़ीछूत Contaminated by the touch of an untouchable Hārdi.

ହାଡ଼ିଞ୍ଜ—କୌଦେ. ବି—(ଇଂ; ନାମ)—ହାର୍ଡିଞ୍ଜ (ଦେଖ)— Hārdiñj Hardiñj (See)

ହାଡ଼ିପ(ପା)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହଡ୍ଡିପ)—୧ । ହାଡ଼ି (ଦେଖ)— Hārdipa(pā) Hārdi (See) ୨ । ହାଡ଼ି ବା ନୀଚଜାତୀୟ ହାଡ଼ିପ ବୌଦ୍ଧ ଯୋଗସାଧକ ବିଶେଷ; ବୌଦ୍ଧତାନ୍ତ୍ରିକ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ- हाड़ीप ବିଶେଷ—2. Name of a Buddhist who had attained suceess in Yoga; name of a Buddhist saint. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ନାମ ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଯୋଗୀମାନେ ବୋଲିବା 'ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର' ଗୀତରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏ ରାଜା ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିଲେ ।]

ହାଡ଼ି ପାଣ—ଦେ. ଅ—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଡ଼ି ଓ ପାଣ ଆଦି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ Hārdi pāṇa ନୀଚ ଜାତି—Persons of low untouch- ହାଡ଼ି ଡୋମ able castes. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ହାଡ଼ି ବାଉରି, हाडीडुमाध ହାଡ଼ି ଚମାର, ହାଡ଼ି କଣ୍ଡରା, ହାଡ଼ି ଡମ ଆଦି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ ହୁଏ ।]

ହାଡ଼ି ପୁଅ—ଦେ. ବି—୧ । ହାଡ଼ି ଜାତିର ସନ୍ତାନ; ହାଡ଼ି ସନ୍ତାନ; ହାଡ଼ି Hārdi pua ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person of ହାଡ଼ିପୋ ହାଡ଼ିର ଛେଲେ हाडीका लड़का the Hārdi caste; an offspring of Hārdi parents. ୨ । ଏକପ୍ରକାର ଗାଳି—2. A term of abuse.

ହାଡ଼ି ବାଇଦ (ବାଜା)—ଦେ. ବି—ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ Hārdi bāida(bājā) ହାଡ଼ିମାନଙ୍କ ବଜାଇବା ଢୋଲ, ମୁଚିବାଦ୍ୟ हाड़ीबाजा ନାଗରା, ଚେଙ୍ଗ ମହୁରୀ, ଡ୍ରମ୍ ଆଦି ବାଦ୍ୟ—Drums etc beaten by Hārdis during festivals.

ହାଡ଼ିରେ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଡ଼ି ଘରେ ପଶିବା (ଦେଖ)— Hārdire jibā Hārdi ghare pasibā (See)

ହାଡ଼ୁ—ଦେ. ବି—ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକ ନାମ—Fond Hārdu nickname of Hārdibandhu. ପ୍ରାଦେ ହାଡ଼ି (ସମ୍ବଲପୁର, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତି ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା) ବି-ଗୁଡ଼— हाड़ि Molasses.

ହାଡ଼ୁଆ · ଦେ· ବିଣ—୧ । ଅସ୍ଥିମୟ—1. Full of bones ; Hārduā bony. ୨ । ହାଡ଼ପରି ଟାଣ—2. Hard as ହେଡୋ bone ୩ । ହାଡ଼ପରି ସରୁ ଅଥଚ ଟାଣ—3. हाड़मय, हड्हा, हड़िला Slender and hard as bone. ୪ । ଅସ୍ଥିସାର (ମାଂସ)—4. (meat) Consisting chiefly or mixed mostly with bone. [ହାଡ଼େ (ଡ଼ୋ) —ସ୍ତ୍ରୀ] ୫ । ପୁଂ—ଅସ୍ଥିସାର ବା କଙ୍କାଳସାର (ବ୍ୟକ୍ତି); ମାଂସଶୂନ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Bony ; (a person) who is a bundle of bones. ୬ । କଙ୍କାଳମାତ୍ରା-ବଶିଷ୍ଟ—6. Reduced to skeleton. ବି— ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁର ଆଦରାର୍ଥକ ଡାକନାମ—Nickname for Hārdibandhu. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି— କ୍ଷୀଣକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—An emaciated person.

ହାଡ଼ୁଆଳୀ—ଦେ. ବିଣ—ହାଡ଼ଯୁକ୍ତ (ମାଂସ)—(Meat) Consis- Hārduāli ng chiefly of or mixed mostly ହାଡ଼ି ୱାଳ with bone. ବି—ପୁଷ୍ପକଳିକାର ଯାହାଡ଼ରେ हाड़युक्त ଦେଖା ବୃକ୍ଷବିଶେଷ—1. Ligustrum Robustum; Lingustrum Roxburghii (Haines).

ହାଡ଼ୁ ଉ (ବୁ, ଡୁ) ଡୁ—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଏଥିରେ ଖେଳାଳି- Hādu u (bu, du) ḍu ମାନେ 'ହା ଡୁ ଡୁ ଡୁ ଡୁ' ଶବ୍ଦ [ହାଡ଼ୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିବାରୁ)—ଡୁଡୁ ହାଡୁଡୁଡୁ कब (बा) डी (ଦେଖ)—Dudu (See).

ହାଡ଼ୁବାହାର—ଦେ. ବ—(ଇଂ. ହାର୍‌ବର୍) – ଜାହାଜମାନଙ୍କ
Hārdu bahāra ରହିବା ସ୍ଥାନ; ବନ୍ଦର—Harbour. [ଭୂ—
बन्दर × × × ଚନ ପାଠଣା ହାଡ଼ୁବାହାରୁ ଲଙ୍ଗର ଉଠେଇ
बंदरगाह ଦେଲୁଁ । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ମନେ
Hārde hārde ମନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ ହେବା ରୂପେ—
হাড়েহাড়ে 1. Very much (annoyed with a person).
हाड़हाड़ै [ଯଥା—ସେ ମତେ ସବୁବେଳେ ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ
ଚିଡ଼ୁଛି ।] ୨ । ଦେହର ଅତି ଲୁକ୍କାୟିତ ବା ଗୁପ୍ତସ୍ଥାନ-
ମାନଙ୍କରେ—2. In the most secret or
concealed parts of the body. [ଯଥା—
ଏ ମାଡ଼ ପିଲାର ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ଭେଦିଲା ।] ୩ । ହୃଦୟର
ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରେ—3. In the recesses of
the heart. [ଯଥା—ପାଥିଆଣୀଙ୍କ ଗାଳି ମୋ
ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ଭେଦିଗଲା ।]

ହାଡ଼େ ହାଡ଼େ ଚିଡ଼ିବା (ଜଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରକ୍ତ
Hārde hārde chirdibā (jalibā) ହେବା—To be
very much teased or annoyed.

ହାଣ—ଦେ. ବ—(ସଂ ହନନ)—୧ । ହଣା ; ହଣାହେବା ; ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର-
Hāṇa ଦ୍ୱାରା କଟାହେବା—Cutting ; being cut with
হানা a sharp weapon. ୨ । ଧାରୁଆ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା—
ক্ষ 2. Murder or slaughter with a sharp
मार weapon. ୩ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କଠୋର ପ୍ରହାର—3.
Hard beating with weapons. [ଭୂ—କହିଁ
ନ ପାରଇଲେ କେହୁ ଅମର୍ଷି ସମ୍ମୁଖେ ସେ ଶ୍ରୀମଗୁଧିରବର୍ଷି
ଶ୍ରେମହର୍ଷିହାଣେ । ସୁଧାନାଥ—ମହାଯାତ୍ରା।]
ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣ ବ—ଶାଦ୍ଧିଶ—Hunting.

ହାଣି କାଟ—ଦେ. ବ—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ସଂ. ହନନ +
Hāṇa kāṭa କର୍ତ୍ତନ)—୧ । ହଣାକଟା ; ହଣା ଓ କଟା—
হানাকাটা 1. Cutting. ୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଶସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା
मारकाट ହତ୍ୟା—2. Slaughter with weapons
in war.

ହାଣକାଟ ମୁଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମ୍ମର
Hāṇakāṭa muṇḍa ଭାବରେ ଫଳ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ନ ରଖି
କାର୍ଯ୍ୟ କରେ—One who does work without
any fear of consequence.

ହାଣକୁ ନେଲା ପରି (ଭଳି, ଭଳିଆ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି
Hāṇaku nelā pari (bhali, bhaliā) hebā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
হাড়িকাঠে নেওয়া মতন হওয়া ହତ୍ୟା କରିଯିବାକୁ ନିଆ
जिबहखाने ले जाना ଯାଉଅଛି ବୋଲି ଜାଣିଲେ ସେଠାକୁ
ଯିବାକୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେପରି ଅନିଚ୍ଛା ଦେଖାଏ, ସେହିପରି
ହେବା; କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବା ବା ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା—
To shrink from advancing to a place (of
slaughter); to exhibit unwillingness to
go to a place.

ହାଣ ଖା(ପା)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ହଣା ହୋଇ ହତ
Hāṇa khā(pā) ibā ହେବା—To be killed by
being cut with a weapon. [ଭୂ—ପୁଷ୍ପେ
ହାଣ ଖାଇ ହେଲେ ସେହି ସିନା ବୃଥା ଅପଯଶ ଭାଗୀ—
হতহওয়া मारा जाना ସୁଧାନାଥ. ପାବଂଶ ।]

ହାଣ ଘା(ଘାଆ)—ଦେ. ବ—ହଣା ଘାଅ; ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ ଜନିତ କ୍ଷତ; କଟା
Hāṇa ghā(ghā-ā) ଘାଅ—Cutting wound. [ଭୂ—
କଟା ଘାଅ ଅପେକ୍ଷା ହଣା ଘାଅ ବଡ଼ହୁଏ]
কাটাঘা काटाघाव

ହାଣନ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହନନ)—୧ । ପ୍ରହାର—1. Beating.
Hāṇana ୨ । ହନନ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ) (ଦେଖ)—
হানন मार 2. Hānana (See)

ହାଣ ମାର—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧। ହଣା ଓ ମାରଣ;ହତ୍ୟା—
Hāṇa māra 1. Slaughter; slaying and killing.
୨ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ରାଦିଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା—2. Slaughter in
a battle. ୩ । ପଡ଼ିଆ ଜମିକୁ ହାଣି ସମଭୂଲ କରିବା
3. Earth-cutting and levelling of a
মারকাট मारकाट ground.

ହାଣ ମୁଣ୍ଡ (ହିଁ)—ଦେ. ବ—୧ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ (ଯଥା—ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମି) ରେ
Hāṇa muṇḍa (haṅ) ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧରେ ଲୋକେ ହାଣ ଖାଉ
ଥାଆନ୍ତି—1. A place where people are cut
to death. ୨ । ଯୁଦ୍ଧର ସମ୍ମୁଖ ଭୂମି—2. The
front of battle. ୩। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ବିପଦ୍
ସଙ୍କୁଳ ସ୍ଥାନ—3.(figurative) A very danger-
ous place. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁଠାକୁ ଗଲେ
ମୃତ୍ୟୁନିଶ୍ଚିତ—4. (figurative) A place where
the risk to life is imminent. ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
ଅତି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ— 5.(figurative) A place
of grave responsibility. ୬ । ନଦୀର ବା ଜଳ
ଅଟକ ରହିଥିବା ବନ୍ଧର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ମାଟି କଣା ହୋଇ
ପାଣି ଅତି ବେଗରେ ବୋହୁଥାଏ—6. A place or
breach in an embankment where the
rush of water is very great. ୭ । ଯେଉଁ
ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଧ ହଣା ହୋଇଥାଏ—7. A place
খাঁড়ারমুখ मारकाटकीजगह where a bundh is cut.

ହାଣମୁହଁକୁ ଦେବା (ପେଲିଦେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ
Hāṇa muhaṅku debā (pelidebā) ହତ୍ୟା ସ୍ଥାନକୁ
(ଯଥା—ଯୁଦ୍ଧଭୂମିକୁ) ପ୍ରେରଣ କରିବା ବା ଠେଲିଦେବା—
1. To send or push a person to a place of
slaughter. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ବିପଦ୍‌ସଙ୍କୁଳ

ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇବା—2. (figurative) To send a person to a place of utmost danger.
খাঁড়াবমুখেপাঠান मृत्युमुँहमेंदेना

ହାଣ ମୁହାଁକୁ ନେଲାପରି (ଭଲି, ଭଳିଆ) ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣକୁ
Hāṇa muhāṅku nelā pari (bhali, bhaḷia) hebā
ନେଲାପରି ହେବା (ଦେଖ)—Hāṇaku nelāpari hebā (See)

ହାଣି ଦେବା (ପକା[କେ]ଇବା)—ଦେ କ୍ରି—୧ । ଶୀଘ୍ର ହାଣିବା—
Hāṇi debā (pakā [ke] ibā 1. To kill or cut at once or quickly. ୨ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହାଣିବା—2. To cut asunder; to cut off; to cut completely. ୩ । ହାଣିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବା; ହାଣି ସାରିବା—3 To finish cutting. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ହୃଦୟକୁ ବ୍ୟାକୁଳ କରିବା—4 (figurative) To cut to the quick. [ଜ୍ୟାସମ୍ବୋଧନ ବାଣ ରଜଙ୍କ ଦେଲେ ହୃଦୟେ ହାଣି—ରାଧାନାଥ. ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା] ୫ । (ଶଗଡ଼ିଆଙ୍କ ଭାଷା) ଶଗଡ଼ର ପଛରେ ଦୁଇଦଣ୍ଡାର ମୁଣ୍ଡିକି ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଧରି ସଗଡ଼ର ଗତିକୁ ହଠାତ୍ ବୁଲାଇ ଦେବା—5. To turn suddenly the motion of a bullock cart by applying force to the posterior handles of the 2 beams of a cart.
হেনেদেওয়া, হেনেফেলা मारदेना

ହାଣିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ହନ୍ ଧାତୁ)—୧ । ଧାରୁଆ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କାଟିବା
Hāṇibā 1. To cut with a sharp weapon. (ଯଥା—ମାଛ ହାଣିବା, ଗଛ ହାଣିବା ଇତ୍ୟାଦି)—୨ । ଧାରୁଆ ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବଧ କରିବା ବା ମାରି ପକାଇବା—2. To kill with a sharp weapon. (ଯଥା—ବୋଦା ହାଣିବା, ମଣିଷ ହାଣିବା ଇତ୍ୟାଦି) ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ହାଣିବାବେଳେ କଣ୍ଠକୁ ଉଞ୍ଚାଇବା ପରି) ମୁଣ୍ଡକୁ ବେକର ତଳକୁ ପିଠି ଆଡ଼କୁ ଲଗାଇବା—3. (figurative) To make the back part of one's head touch the back. (ଯଥା—ଜଗ ମୁଣ୍ଡକୁ ହାଣିଦେଇ ମାଛକୁ ଚାହିଁ ବସିଛି) ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନିଷ୍ଠୁର କଥା କହିବା; ବାକ୍ୟବାଣ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା—4. (figurative) To speak cruel or harsh words. (ଯଥା—ତାକୁ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଗୁରୁପଦ ହାଣିଦେଲି ।) ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିବା—5. (figurative) To speak a person plain truth to his face. ୬ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ସବାରି ଟାକଙ୍କ ଆଗରେ ଥିବା ବେହେରାମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଡାକ 'ଦେ ହାଣିଦେ') ସବାରିର ବାହୁଙ୍କଶରେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସବାରିକୁ ଆଗକୁ ଠେଲିବା—6. (figurative) (used by palki-bearers) To push a palky towards the front by applying force to the pole from behind. ୭ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) ଅଧିକାହାରରେ ଭୋଜନ କରିବା—7. To eat voraciously. (ଯଥା—ଟୋକାଟା ସେତେ ପଖାଳ ହାଣି ଦେଇ ଏବେଣେତେଣେ ବୁଲୁଛି) ୮ । (ସାପ) ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ପ୍ରାଣୀକୁ କାମୁଡ଼ିବା—8. To bite furiously with the fangs (said of a serpent); to strike with the fangs. (ଯଥା—ସାପ ଉପରେ ମୋ ଗୋଡ଼ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଲଗେ ଲଗେ ଦୁଇଥର ହାଣିଦେଲା ।) ପ୍ରାଦେ—(ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ଉପରୁ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଗୋଡ୍ ମାରି ଅନ୍ୟ ଗୁଡ଼ିର ସୂତାରେ ଗୁଡ଼ିର ସୂତାକୁ କାଟିଦେବା—To cut the thread of another paper-kite by forcibly striking it with one's kite string.
হানা কাটা काटना

ହାଣିବା କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ କାଟ କରିବା—
Hāṇibā kāṭibā To cut.
হাঁনা কাটা मारना काटना

ହାଣିବା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ ମାର କରିବା—
Hāṇbiā māribā To cut and kill.
হানা মারা काटना, मारना

ହାଣୁଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତି କଷ୍ଟକର ବା ମର୍ମଭେଦୀ (କଥା)—
Hāṇuā 1. Cutting to the quick.
মর্ম্মঘাতী कठोर (ଯଥା—ତା ହାଣୁଆ କଥା
ঘাতক घातक ଯୋଗେ ସମସ୍ତେ ତା ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।) ୨ । ହତ୍ୟାକାରୀ; ଘାତକ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Cutting; killing. (ଯଥା—ସେ ଜଣେ ହାଣୁଆ ଲୋକ ।) ୩ । ଯେଉଁ ଦେଶକୁ ବା ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ହାଣ ଖାଇବା ସୁନିଶ୍ଚିତ—3. (a country or place) Where one is sure to be killed. (ଯଥା—ହାଣୁଆ ରାଇଜ, ହାଣୁଆ ମୁଲକ ।)

ହାଣ୍ଟଣ—ଦେ. ବି (ସ ହିଣ୍ଡନ; ଭ୍ରମଣ)—୧ । ପଦବ୍ରଜରେ ଭ୍ରମଣ—
Hāṇṭaṇa 1. Travelling; walking. ୨ । ଅତ୍ୟଧିକ
হাঁটন घुमाव ଭ୍ରମଣ—2. Excessive walking. ୩ । ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲା—3. Wandering; roving.

ହାଣ୍ଟ(ଣ୍ଟୋ)ର(ଳ,ଳା)—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହେଣ୍ଟାଳ; ବ୍ୟାଘ୍ର,
Hāṇṭa(ṇṭo)ra(ḷa, ḷā) ଓ ଷଣ୍ଢ ଅବା ଷଣ୍ଢର ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶବ୍ଦ—
গর্জ্জন गर्जन Roar of a tiger or lion; bellowing of a bull.

ହାଣ୍ଟ(ଣ୍ଟୋ)ର(ଳ, ଳା) ଛାଡ଼ିବା [ପକା(କେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—
Hāṇṭa(ṇṭo)ra(ḷa, ḷā) chhāṛibā [pakā(ke)ibā]
ହଣ୍ଟାଳିବା (ଦେଖ)—Hanṭāḷibā (See)

ହାଣ୍ଟ(ଣ୍ଟୁ,ଣ୍ଟୋ)ର(ଳ)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ହଣ୍ଟାଳିବା (ଦେଖ) —
Hāṇṭa(ṇṭu, ṇṭo)ri[ḷi]bā Hanṭāḷibā [See]

ହାଣ୍ଟ[ଣ୍ଟୁ, ଣ୍ଟୋ]ରି(ଲି)ଆ—ଦେ. ବିଣ—ହଣ୍ଟାଳିଆ (ଦେଖ)—
Hāṇṭa[ṇṭu,ṇṭo]ri(li)ā Hanṭālia [See]

ହାଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ ହୁଣ୍ଡ୍, ହୁଣ୍ଡ୍, ହେଡ଼୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା)
Hāṇṭibā (କର୍ତ୍ତାନୁକରଣ) ୧। ପଦବ୍ରଜରେ ଗୁଲିବା—
[ହଣ୍ଟା(ଟେ)ଇବା—ପ୍ରଯୋଜକରୂପ] 1. To walk; to
हाँटा घुमना travel on foot.
୨। ଅଧିକ ଭ୍ରମଣ କରିବା—2. To travel or walk much. ୩। ଏଣେତେଣେ ବୁଲିବା—3. To wander about. ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] କ୍ରି—ହଣ୍ଟାଳିବା (ଦେଖ)—Hanṭāḷibā [See]

ହାଣ୍ଟୁ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମ) ବି. (ଭୁଲ ବ ହାଁଟୁ)—ଅଣ୍ଟୁ—
Hāṇṭu (ହାଁଟୁ—ଅନ୍ୟରୂପ) Knee.

ହାଣ୍ଠୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଅଣ୍ଟୁ—
Hāṇṭhu Knee.

ହାଣ୍ଡ୍—ବୈଦେ (ଇଂ)ବି—୧। ଘଡ଼ିରେ ବା ଘଣ୍ଟାରେ ଘଣ୍ଟା, ମିନିଟ୍
Hāṇḍ ଓ ସେକେଣ୍ଡ୍ ଜ୍ଞାପକ କଣ୍ଟାମାନ—1. The hands
हाण्ड हैंड of a clock or watch.
[ଯଥା—ଅୱାର୍ ହାଣ୍ଡ୍, ମିନିଟ୍ ହାଣ୍ଡ୍, ସେକେଣ୍ଡ୍ ହାଣ୍ଡ୍] ୨। ହସ୍ତ; ହାତ—2. Hand. (ଯଥା—ସେକ୍ ହାଣ୍ଡ), ସେକେଣ୍ଡ୍ ହାଣ୍ଡ୍)

ହାଣ୍ଡ କଫ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ଚୋରର ଆଦଙ୍କ କଟିରେ ଦିଆଯିବା
Hāṇḍ kaph ହାତକଡ଼ି—Handcuff.
हातकडि हाथकड़ि

ହାଣ୍ଡ କର୍ ଚିଫ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାତ ପୋଛିବା ପାଇଁ କୁର୍ତ୍ତାର
Hāṇḍkar chiph ପକେଟ୍ ରେ ରଖାଯିବା ଛୋଟ ରୁମାଲ—
हाण्ड् करचिफ हौंड्करचिफ Handkerchief.

ହାଣ୍ଡ୍ କାର୍ଟ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ହାତ-ଠେଲା ବା ହାତ-ଓଟର ଗାଡ଼ି—
Hāṇḍkārṭ Hand cart.
हाण्ड् कार्ट हैंडकार्ट

ହାଣ୍ଡ୍ ଗ୍ରେନେଡ୍—ବୈଦେ. (ଇଂ) ବି—ହାତରେ ଧରି ଶତ୍ରୁ ଉପରକୁ
Hāṇḍ greneḍ ଫୋପାଡ଼ିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବିସ୍ଫୋରକ
हाण्ड् ग्रेनेड हैंडग्रेनेड द्रव्यपूर्ଣ୍ଣ ବାଣ—
Hand grenade.

ହାଣ୍ଡନୋ(ଲୋ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ହାଣ୍ଡ୍ ନୋଟ୍)—ଉଲ୍ଲମାନେ
Hāṇḍ no(lo)ṭ ଟଙ୍କା ସୁଝିବା ପାଇଁ କରାର କରି
हाण्डनोट हैंडनोट ମହାଜନକୁ ଖାତକଙ୍କ ଲେଖିଦେବା ଦଲିଲ—Handnote; I O U. (କୃ—ଏଥିରେ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ କାଗଜ ଦରକାର ହୁଏ ନାହିଁ। ସାଧା କାଗଜରେ ଖାତକ ରସିଦ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ ମାର୍ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି—ମୁଁ ଏ ଟଙ୍କା ଆପଣ (ମହାଜନ)ଙ୍କ ଉଲ୍ଲମାନେ (କେବଳ ଅସଲ କିମ୍ବା ଅସଲ ଓ ସୁଧ) ଅଦାଏ ଦେବି। ହାଣ୍ଡନୋଟ୍ ରେ ମିଆଦ ଲେଖା ହୁଏ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ତିନି ବର୍ଷରେ ତମାଦି ହୁଏ। ପ୍ରମିସେରି ନୋଟ୍ ରେ ମହାଜନଙ୍କୁ କିମ୍ବା ମହାଜନ ଯାହାଙ୍କୁ ବରାଦ କରିବେ, ତାଙ୍କୁ ଏ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଖାତକ ଲେଖିଥାଆନ୍ତି। ହାଣ୍ଡ୍ ନୋଟ୍ ରେ ଉଲ୍ଲମାନେ ସୁଝିବା ଲେଖା ଥାଏ। ପ୍ରମିସେରି ନୋଟ୍ ରେ ସାକ୍ଷୀ ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ। ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉପଲକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡ୍ ନୋଟ୍ ଲେଖାଯାଏ ତାକୁ ହୁଣ୍ଡି କହନ୍ତି।)

ହାଣ୍ଡ୍ ପମ୍ପ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାତଦ୍ୱାରା ଗୁଳାଇ କୂଅ ଆଦିରୁ ପାଣି
Hāṇḍ pamp ଉଠାଇବା କଳ—Hand pump.
हाण्डपम्प हैंडपम्प

ହାଣ୍ଡ୍ ପ୍ରେସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାତରେ ଚଳାହୋଇ ଛପା
Hāṇḍ pres ଯିବା କଳ—Hand press.
हाण्डप्रेस हैंडप्रेस

ହାଣ୍ଡ୍ ବା(ବ୍ୟା, ବେ)ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହାଣ୍ଡ୍ ବ୍ୟାଗ୍)—ନିଜର
Hāṇḍ bā(byā be)g ହାତରେ ଝୁଲାଇ ବୋହିନେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଛୋଟ ବାକ୍ସ ବା ଥଳି—Hand bag.
हाँण्डबाँग हैंडबेग

ହାଣ୍ଡବାରୋ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଭାରି ଜିନିଷକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବହିବାକୁ
Hāṇḍ bāro ବ୍ୟବହୃତ ଦୁଇ ଚକିଆ ଠେଲାଗାଡ଼ି—
हाण्डबारो हैंडबारो Hand barrow.

ହାଣ୍ଡ୍ ବିଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କୌଣସି ବିଷୟର ବିଜ୍ଞାପନ ବନ୍ଧୁ
Hāṇḍ bil ଲୋକଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟିବା ପାଇଁ ଛପା ହୋଇଥିବା ଛୋଟ
हाण्डबिल हैंडबिल କାଗଜ—Hand bill.

ହାଣ୍ଡ୍ ବୁକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କୌଣସି ବିଶେଷ ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ
Hāṇḍ buk ହୋଇଥିବା ଛୋଟ ପୁସ୍ତକ—Hand book.
हाण्डबुक हैंडबुक

ହାଣ୍ଡ୍ ମିଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାତଦ୍ୱାରା ଚଳାଯିବା ଚକି—
Hāṇḍ mil Hand mill

ହାଣ୍ଡ୍ ମେସିନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହାତରେ ଚଳାଯିବା କଳ—
Hāṇḍ mesin Hand machine.
हाण्डमेसिन हैंडमेशीन

ହାଣ୍ଡ ରାଇଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—୧। ହସ୍ତାକ୍ଷର—1. Hand
Hāṇḍ rāiṭing writing ୨। ଆପଣା ହସ୍ତାକ୍ଷରକୁ ସୁନ୍ଦର
हाण्डराइटिङ्ग् କରିବା ପାଇଁ ପିଲାମାନଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଲେଖା।
हैंडराइटिंग 2. Handwriting exercises by students.

ହାଣ୍ଡଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—୧। ଛୁରି ଆଦିର ବେଣ୍ଟ—1.
Hāṇḍl Handle of a knife etc. ୨। ଲୁହାକଲମ୍ ଗୁଞ୍ଜାଯିବା
हाण्डल ପାଇଁ କାଠର ବେଣ୍ଟ ବା କାଠି; ପେନ ହୋଲ୍ଡର—
हैंडल 2. Penholder

ହାଣ୍ଡ୍ ଲମ୍ପ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହାତରେ ଧରି ଚଳ ପ୍ରଚଳ ହେବା
Hāṇḍ lāmp ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଡାଉର ପ୍ରଦୀପ—Hand-
हाण्डलाम्प हैंडलैंप lamp

ହାଣ୍ଡସ—ବୈଦେ (ଇଂ). ବି—ଏକ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଚଳାଯାଇ ପାରିବା
Hāṇḍ sa ହାତ କରତ; ହାତକରତ—Hand saw.
হ্যাণ্ডস হঁন্ডস

ହାଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର) ବି—ହାଣ୍ଡି—Earthen cooking
Hāṇḍā pot. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହାଣ୍ଡୁଆ ଦେଖ—
Hāṇḍuā (See)

ହାଣ୍ଡି—ଦେ· ବି—(ସଂ ହାଣ୍ଡୀ, ହାଣ୍ଡିକା, ଭଣ୍ଡ)—୧ । ମାଟିର ଚଉଡ଼ା-
Haṇḍi ମୁହଁ ପାକପାତ୍ର—1. Wide-mouthed earthen
হাণ্ডি pot for cooking. [ଦ୍ର—ଚଉଡ଼ାମୁହଁ ପାକପାତ୍ରକୁ
হাঁড়ী ସାଧାରଣତଃ ହାଣ୍ଡି କହୁଥାଆନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ୧୨ ଫୁଟ୍ ଠାରୁ ୨ ଫୁଟ୍ ବ୍ୟାସ ବିଶିଷ୍ଟ ମୁହଁ ଥିବା ପାତ୍ରକୁ ହାଣ୍ଡି କୁହାଯାଏ; ସେଥିରୁ ବଡ଼ ପାତ୍ରକୁ ନଉଦ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଛୋଟ ପାତ୍ରକୁ ଅଟିକା ବୋଲାଯାଏ ।

ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିକୁ କଉଡ଼ା, ନଉଦ, ତା ଅପେକ୍ଷା ଛୋଟକୁ ହାଣ୍ଡି, ତହୁଁ ଛୋଟକୁ ତାଉଆ, ତହୁଁ ଛୋଟକୁ ଅଟିକା, ତହୁଁ ଛୋଟକୁ ଓଳ ଓ ତହୁଁ ଛୋଟକୁ ବଡ଼ା କହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅନ୍ନକାରେ ବା ହାଣ୍ଡିରେ ଯେତେ ଓଜନର ଚାଉଳ ରନ୍ଧିଲେ ତାହା ଉତୁରି ନ ପଡ଼େ, ସେହି ପରିମାଣ ଅନୁସାରେ ହାଣ୍ଡିର ନାମ ହୁଏ ଯଥା - ପାଆକିଆ ହାଣ୍ଡି, (ଯହିଁରେ ପାଏ ଚାଉଳର ଭାତ ରନ୍ଧା ଯାଇ ପାରିବ) । ଏହିପରି ସେରକିଆ, ଦସେରିଆ, ଅଧମାଣିଆ ହାଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି । ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁରେ ଘୋଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ପଲମ, ତେଲଭୁଣି, ପିହାଣ ଓ ସରା ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ହାଣ୍ଡି ଆଦି ପ୍ରଥମେ କଞ୍ଚା ମାଟିରେ ଗଢ଼ାଯାଏ । ପରେ ବହୁତ ଶୁଖିଲେ ହାଣ୍ଡିକୁ କୁମ୍ଭାରମାନେ 'ଶାଳ'ରେ ପୋଡ଼ନ୍ତି; ତତ୍ପରେ ତାହା ବ୍ୟବହାରଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ଅନ୍ନମହାପ୍ରସାଦ ରନ୍ଧାଯିବା ବଡ଼ ପାତ୍ରକୁ ହାଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ ଓ ଛୋଟ ପାତ୍ରକୁ କୁଡ଼ିଆ ବା କୁଡ଼ୁଆ ବୋଲାଯାଏ (କୁଡ଼ୁଆ ଅଟଳେ ଟୀକା ଦେଖ) ।

ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହାଣ୍ଡିର 'ଅପ୍ରେଚ୍ଛ' ବ୍ୟବହାର, ଆକାର, ତହିଁରେ ରଖାଯିବା ବସ୍ତୁ ଓ ହାଣ୍ଡିର ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ହାଣ୍ଡି ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ଅଥାଳ ହାଣ୍ଡି, ଅଳୁଡ଼ ହାଣ୍ଡି, ଅନ୍ନ ହାଣ୍ଡି, ଅମୃତ ହାଣ୍ଡି, ଅଇଁଶ(ଶି) ହାଣ୍ଡି, ଅଶୁଦ୍ଧାଳ ହାଣ୍ଡି,ଇ(ଏ)ମାର ହାଣ୍ଡି, ଉଷୁଡ଼ା ହାଣ୍ଡି, ଉଷୁଡ଼ା ହାଣ୍ଡି, କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡି, କଣା ହାଣ୍ଡି, କଳା ହାଣ୍ଡି, କାଳିକା ହାଣ୍ଡି, କୁଳୁଚ ହାଣ୍ଡି, ଖିରି ହାଣ୍ଡି, ଗୁଡ଼ ହାଣ୍ଡି, ଗୋବରପାଣି ହାଣ୍ଡି,ଗୋଲୁ ହାଣ୍ଡି, ଚନ୍ଦହାଣ୍ଡି, ଚୁଆ ହାଣ୍ଡି ଚୁଅଁ ହାଣ୍ଡି,ଚୁଲିକିଆ ହାଣ୍ଡି, ଜଳଜଳା ହାଣ୍ଡି, ଝିରି ହାଣ୍ଡି, ତଇଲ ବା ତୈଲ ହାଣ୍ଡି, ତେଣ୍ଡା ହାଣ୍ଡି, ଦଗଧ ବା ଦଗ୍ଧ ହାଣ୍ଡି,ଦଦରା ହାଣ୍ଡି, ଦଶରୁଠ ହାଣ୍ଡି ବା ଦଶ ହାଣ୍ଡି, ଦୁଃଖୀଶ୍ୟାମ ହାଣ୍ଡି, ଦୁଧ ହାଣ୍ଡି, ଧାନ ଉଷୁଅଁ ହାଣ୍ଡି, ନବ(ରେ)ଇଁଶ ହାଣ୍ଡି, ନୂଆ ହାଣ୍ଡି, ପଣା ହାଣ୍ଡି, ପରଶା ହାଣ୍ଡି, ପାଆ(ଇ)କିଆ ହାଣ୍ଡି, ପାଗଛଡ଼ା ହାଣ୍ଡି, ପାଗ ହାଣ୍ଡି, ପାଣ ହାଣ୍ଡି, ପିଠ[ଠେ]ଇ ହାଣ୍ଡି, ପିଣ୍ଡ ହାଣ୍ଡି, ପିତଳ ହାଣ୍ଡି, ପୃଥକ ହାଣ୍ଡି, ପେଜପାଣି ହାଣ୍ଡି, ବାଇଜ (ଜି) ହାଣ୍ଡି, ବାଇ ହାଣ୍ଡି, ବାଲିଜଳା ହାଣ୍ଡି, ବିସର୍ଜନହାଣ୍ଡି, ଭଙ୍ଗାଭଙ୍ଗ ହାଣ୍ଡି, ଭାତ ହାଣ୍ଡି, ଭାର ହାଣ୍ଡି, ଭନେ(ଲ) ହାଣ୍ଡି, ମଙ୍ଗୁଳା ହାଣ୍ଡି, ମଠ ହାଣ୍ଡି, ମାଛ ହାଣ୍ଡି, ମାଟି-ଗୋବର ହାଣ୍ଡି, ମାଡ ହାଣ୍ଡି, ମାରି(ଲୁ)ହାଣ୍ଡି, ମୁଣ୍ଡିକିଆ ବା ମୁଣ୍ଡକିଆ ହାଣ୍ଡି, ଲଘାଯୋଷ୍ଠ ହାଣ୍ଡି, ଷଜ ହାଣ୍ଡି, ସମାଦ(ଧି) ହାଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି ।

ହାଣ୍ଡି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଢଗ, ପ୍ରବଚନ ଓ ନ୍ୟାୟ—

ଅମୃତ ହାଣ୍ଡିରେ ବିଷ କଣିକାଏ,
ହାଣ୍ଡିଏ[କି] ଅମୃତରେ ବିଷ କଣିକାଏ—ନ୍ୟାୟ ।
ହାଣ୍ଡିଏ(କ)ଭାତରୁ ଗୋଟିଏ ଚିପିବା—ନ୍ୟାୟ ।
ସହସ୍ର ହାଣ୍ଡିକୁ (କ) ଏକ ଠେଙ୍ଗା—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ସରୁଟିଏ—ନ୍ୟାୟ ।
ହାଣ୍ଡି ମୁହିଁରେ ବା ଭରହାଣ୍ଡିରେ ଉଷୁଡ଼ା ଦେବା—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଏ, ଗୋଡ଼ରେ ପଡ଼ିଲେ ଗାଧୋଇଯାଏ—ବ୍ୟଙ୍ଗ
ହାଣ୍ଡିକି ଗଛ ସରୁଟଓ—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡିକ ଗୁହିଁ ସରୁଟିଏ—ନ୍ୟାୟ ।
ଯିମିତି ହାଣ୍ଡି ସିମିତି ସରା—ନ୍ୟାୟ
ହାଣ୍ଡିକ ସରା ଗଣ୍ଡଗଣ୍ଡ—ନ୍ୟାୟ ।]

୨ । ହାଣ୍ଡି ଆକାରର ଧାତୁପାତ୍ର; ହଣ୍ଡା—2. Wide-mouthed metal pot. [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଧାତୁରେ ବା ଦ୍ରବ୍ୟରେ ହାଣ୍ଡି ତିଆରି ହୁଏ ତହିଁର ନାମ ଅନୁସାରେ ହାଣ୍ଡିର ନାମ ହୁଏ, ଯଥା— ପିତଳ ହାଣ୍ଡି, ତମ୍ବା ହାଣ୍ଡୀ, କାଚ ହାଣ୍ଡି । ଧାତୁର ବଡ଼ ହାଣ୍ଡିକୁ ହଣ୍ଡା ଓ ଛୋଟ ହାଣ୍ଡିକୁ ହାଣ୍ଡୀ କହନ୍ତି ।
୩ । ମୃତକ ଓ ସୁତକ ଅଶୌଚରେ ସାଧାରଣତଃ ଏକାଦଶ ଦିନ ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ନୂତନ ହାଣ୍ଡି—3. The new set of earthen pots used on the 11th day of the impurity after a death or brith. ୪ । ମୃତକ ଓ ସୁତକ ଅଶୌଚ ଉପଲକ୍ଷେ ପୁରୁଣା ହାଣ୍ଡିମାନ ପାକଶାଳାରୁ ଅନ୍ତର କରି ନୂଆ ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରାଯିବାରୂପ କର୍ମ—4. The act of replacing the old cooking pots by new ones some days after a death or birth in the family. [ଦ୍ର—ନିଜ ପରିବାରରେ ବା କୁଟୁମ୍ବରେ କେହି ମଲେ ବା ଜନ୍ମ ହେଲେ ପରିବାରର ଅଶୌଚ ଲାଗେ ଏବଂ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବୟସ ଅନୁସାରେ ଓ କୁଟୁମ୍ବିତାର ଦୂରତା ଅନୁସାରେ ୩ଦିନ ଠାରୁ ୧୧ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ

ଅଶୌଚ ପାଳନ ହୁଏ । ଅଶୌଚ ପରେ ପୂର୍ବତନ ପାଗହାଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ିକ ପାକଶାଳାରୁ ବାହାର କରାଯାଇ ଗ୍ରାମମୁଣ୍ଡ ଦଣ୍ଡାରେ ଗୋପଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଘର ଲିପା ପୋଛା ହେବା ପରେ ଏକ ସଜ ନୂଆ ... ଶ୍ରୀ ହାବ ପାକ କରାଯାଏ । ମୃତକ ଅଶୌଚରେ ବର୍ଜିତ ହାଣ୍ଡିକୁ ବାଉଳ ହାଣ୍ଡି ବା ଜଳଜଳା ହାଣ୍ଡି କହନ୍ତି ।] ୫ (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) (ଏହାର ଆକାର ସଙ୍ଗେ ହାଣ୍ଡିର ସାଦୃଶ୍ୟ ଥିବାରୁ) ଉଦର; ପେଟ—5. (figurative) Belly. ୬ । ଗାଡ଼ିର ଚକର ମଝିରେ ଥିବ ଗୋଲ ମୁଣ୍ଡ କାଠ (ଯହିଁର କେନ୍ଦ୍ରର ଛିଦ୍ରବାଟେ ଅକ୍ଷ ଗଳଥାଏ ଓ ଯହିଁରୁ ଅରମାନ ପରୁଥାକୁ ଲାଗିଥାଏ) ଭୁମ୍ବ—6. The hub or nave of a wheel. ୭ । ନଡ଼ିଆ, ତାଳ ଓ ଖଜୁରୀ ଗଛର ଗଣ୍ଡି ଭୂମିକୁ ଛାଡ଼ିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାହାର ବେକ ପାଖ, ଯାହା ହାଣ୍ଡି ପରି ଭୂମି ଉପରେ ଦେଖାଯାଏ—7. The trunk or neck of a cocoanut or palm tree while leaving the ground. [ଦ୍ର—ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ 'ଗଛ ହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ିଲାଣି ବା ହାଣ୍ଡି ଉଠିଲାଣି' କହନ୍ତି ।] ୮ । ପାକ; ରୋଷେଇ—8. Cooking. (ଯଥା—ସେ କନ୍ୟା ଏ ଘରେ ହାଣ୍ଡିରେ ଗୁଳ୍ଲ ପକାଉଛି ।) ୯ । ଅନ୍ନ ହାଣ୍ଡି; ଅନ୍ନ ମହାପ୍ରସାଦ ରଖାଯିବା ବଡ଼ କୁଡ଼ୁଅ—9. Big and tall earthen pots for keeping 'Mahāprasāda' rice of Puri. [ଦ୍ର—ସାଧାରଣ ହାଣ୍ଡି ଅର୍ଦ୍ଧ ବୃତ୍ତାକାର ଅଟେ ଓ ବୃତ୍ତାର୍ଦ୍ଧର ବ୍ୟାସପାଖ ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁ ଅଟେ; କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରସାଦ ହାଣ୍ଡି ଧାଡ଼ାଲିଆ ହାଣ୍ଡି ଅଟେ ଓ ଢେଙ୍ଗା ।

ହାଣ୍ଡି ଅଛୁଆଁ—ଦେ. ବଣ—ହାଣ୍ଡି ବାହାର (ଦେଖ)—Hāṇḍi achhuāñ Hāṇḍi bāhāra (See)

ହାଣ୍ଡି ଅଣକ—ଦେ. ବି—(ସଂସ୍କୃତ ଋଣକ)—ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହାଣ୍ଡି ଓ Hāṇḍi aṇaka ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ କରାଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ହାଁଡ଼ିହାତା ଗୋଳାଇବା ବା ବାଣ୍ଟିବା ବା ପରଶିବା ପାଇଁ ହାଣ୍ଡିଅୋରିକା ବ୍ୟବହୃତ ଅଣକ—The cooking pot and the wooden spoon or ladle used in handling its contents.

ହାଣ୍ଡି ଅଲଗା (ଭିନ୍ନ, ଭିନ୍ନେ)—ଦେ. ବି—୧ । ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ Hāṇḍi alagā (bhinna, bhinne) ପୃଥକାନ୍ନ ହେବା—Separation in mess of members of a ହାଁଡ଼ିଭିନ୍ନ, ପୃଥକଅନ୍ନ joint family. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ହାଁଡ଼ିଅଲଗ ଋତୁପ୍ରକାଶ; ହାଣ୍ଡି ବାହାର; (ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ ନିଷିଦ୍ଧ ଥିବାରୁ)—2. Menstruation of a female. ଣ—୧ । ପୃଥକାନ୍ନ ହୋଇଥିବା—1. Separated in mess. ୨ । ଋତୁମତୀ ହୋଇଥିବା (ସ୍ତ୍ରୀ)—2. [a woman] Menstruated; in her menses

ହାଣ୍ଡି ଅଲଗ (ଭିନ୍ନ) କରିବା—ଦେ କ୍ରି—ଏକାନ୍ନରେ ରହୁଥିବ Hāṇḍi alagā (bhinn) karibā ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପୃଥକାନ୍ନ ହାଁଡ଼ିଭିନ୍ନକରା ହେବା To be separated in mess ହାଁଡି ଅଲଗ କରନା

ହାଣ୍ଡି ଅଲଗା ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ସ୍ତ୍ରୀ)ଋତୁମତୀହେବା—To be Hāṇḍi alagā hebā in her menses. ୨ । ହାଣ୍ଡି ଅଲଗ ହୋଚପଡ଼ା କରିବା (ଦେଖ)—2. Hāṇḍi alagā karibā (See) ହାଁଡ଼ୀ ଅଲଗ ହୋନା

ହାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବଣ—୧ । ହାଣ୍ଡି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Hāṇḍiā Hāṇḍi (ଯଥା—କଳାହାଣ୍ଡିଆ ତାଳ) ୨ । ହେଡେ ହାଣ୍ଡି ସଦୃଶ ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ—2. Of the shape of a ହାଁଡ଼ୀକା Hāṇḍi ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ମଦ୍ୟବିଶେଷ—A sort of intoxicating drink made by fermenting boiled rice; rice-beer [ଉ—ସିଂହଭୂମି କୋଲ୍ହ ଦମ୍ପତି ସକଳ ହାଣ୍ଡିଆ ହାଣ୍ଡିରେ ଧରି ତହିଁ ମେଳ କେଶବମିଶ୍ର. ବୈତରଣୀ]

[ଦ୍ର—ଏହା କୋହ୍ଲମାନଙ୍କର ଉପାଦେୟ ପାନୀୟ । ଉତ୍ସବାଦିରେ କୋହ୍ଲମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଏହା ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ ଦରଫୁଟା ଭାତକୁ ଚଟେଇ ଉପରେ ଖେଳାଇ ଦିଅନ୍ତି । ପବନ ବାଜି ତହିଁରୁ ପେଜ ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ପୁଣି ହାଣ୍ଡିରେ ପୂରାଇ ଏକପ୍ରକାର ଉଦ୍ଭିଜ୍ଜ ଧଳା ଗୁଣ୍ଡା ତହିଁରେ ମିଶାଇ ତାକୁ ଦିନ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼ାନ୍ତି । ତାହା ସଡ଼ିଗଲେ ସେଥିରେ ପୁଣି ପାଣି ପୂରାଇ ତାକୁ ଚକଟିକରି ଯେଉଁ ତୋରାଣି ହୁଏ ତାକୁ ହାଣ୍ଡିଆ କହନ୍ତି । ଏହା ମାଦକ । କୋହ୍ଲ ଭାଷାରେ ହାଣ୍ଡିଆକୁ 'ଇଅଙ୍ଗ' ବୋଲନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡି ଅଟିକା—ଦେ. ବି (ସଂସ୍କୃତର ଶବ୍ଦ)—ବଡ଼ହାଣ୍ଡି ଓ ସାନହାଣ୍ଡି—Hāṇḍi aṭikā Earthen pots, big and small. ହାଁଡ଼ିଡ଼ିଜେଲ ବଡ଼ୀହାଣ୍ଡୀଛୋଟୀହାଣ୍ଡୀ

ହାଣ୍ଡିଆ ତାଳ—ଦେ. ବି—ବଡ଼ ଓ ଗାଢ଼ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ତାଳ ଫଳ—Hāṇḍiā tāla A very big and fully black variety ହେଁଡ଼େତାଲ ବଡ଼ାତାଳ of palm fruit.

ହାଣ୍ଡିଆ ଦଉଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ଅଳ) ବି—ଓଳିଅରେ ଯେତେ ଶସ୍ୟ ସମ୍ପା- Hāṇḍiā daurḍi ଦିତ ହୋଇ ଥିବାର ଅନୁମାନରେ ପରାଧର ମାପ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଚୋଟ ଦଉଡ଼ି—Jute ropes used for straw packets for storing paddy and other grains. [ଦ୍ର—ଓଳିଆ ବାନ୍ଧିବା ବେଳେ ନୋଳ ଏବଂ ଜୋରକୁ ଭୂଇଁରେ ବିଛାଇ ସାର ତା ଉପରେ ହାଣ୍ଡିଆ ଦଉଡ଼ିକୁ ରଖି ତା ଉପରେ କୁଟାର ଗୁମସ୍ତକୃତ ପଲାକୁ ରଖନ୍ତି, ତା ଉପରେ ଧାନ ଗଦା କରନ୍ତି । ଓଳିଆରେ ହାଣ୍ଡିଆକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ଦେଲେ ଓଳିଅର ପରିଧି ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୁଏ । ସେହି ଅଟକଳରେ ଓଳିଅରେ ଧାନ

ମୂର୍ତ୍ତି କରନ୍ତି; ଓଳଅ ବନ୍ଧା ସରିଲେ ହାଣ୍ଡିଅ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଆଣନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡି ଉଠା ଚୋର—ଦେ. ବ—ଛୁଟିକା ଚୋର—
Hāṇḍi uṭhā chora Pilferer; petty thief.
ছিটকাচোর उचक्का

ହାଣ୍ଡିଉଠା ପଣ(ପଣିଆଁ)—ଦେ. ବ—ଛୁଟିକାଚୋରି—
Hāṇḍiuṭhā paṇa(paṇiān) Pilfering; stealing
ছিটকাচোরী हाथलपकी petty articles.

ହାଣ୍ଡି ଉଠିବା—ଦେ. ବ—ନଡ଼ିଆ ଓ ତାଳ ଆଦି ଗଛର କଣ୍ଢ ବା ଚେର
Hāṇḍi uṭhibā ଭୂଇଁରୁ ଉଠିବା ଅବସ୍ଥା—The coming out of bulbous neck of palm and cocoanut trees from the ground. [ବୃ—ହାଣ୍ଡି ଉଠିବା ପରେ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ଉକ୍ତ ହାଣ୍ଡିର ଚାରି ପାଖରୁ ପୁରୁଣା ବାହୁଙ୍ଗା ମାନ ଖସି ପଡ଼ୁଥାଏ ଓ ଗଛର ଗଣ୍ଡି କ୍ରମଶଃ
হাঁড়িওঠা हंडाउठना ଡେଙ୍ଗାରେ ବଢ଼ୁଥାଏ ।]

ହାଣ୍ଡିଏ—ଦେ. ବ—୧ । ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମାଣ ମାତ୍ର—1. One potful;
Hāṇḍie only. ୨ । ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମାଣ—2. A potful; quantity which will fill up one Hāndi. ବଣ—୧ । ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମିତ—1. Measuring one potful; a potful of. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ—2. A large quantity of. (ଯଥା—ସକାଳୁ ଉଠି ଦେଖିଲି ବେଲକୁ କଏ ଗୋଟାଏ କବଂଶିଆ ବାଡ଼ିଟାରେ
একহাঁড়ি एकहाण्डी ହାଣ୍ଡିଏ ଝାଡ଼ା ଫେରିଛି)

ହାଣ୍ଡିଏ କୁଡ଼ି(ଡ଼ୁ)ଆଏ—ପ୍ରାଦେ. (ପୁରୀ) ବ—ଏକହାଣ୍ଡି ମହାପ୍ରସାଦ
Hāṇḍie kurḍi(rḍu)āe ଅନ୍ନ ଓ ଏକ କୁଡ଼ୁଆ ମହାପ୍ରସାଦ ତିଅଣ—One big potful of Mahāprsaāda rice and one small potful of Mahāprasāda curry. (ବୃ—ଅନେକ ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ଏବଂ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରେ ପ୍ରତିଦିନ କିମ୍ବା ପ୍ରତି ଏକାଦଶୀ ବା ପ୍ରତି ସଙ୍କ୍ରାନ୍ତିରେ ହାଣ୍ଡିଏ (ଅନ୍ନ) କୁଡ଼ୁଆଏ (ତିଅଣ) ଭୋଗ ହେବାପାଇଁ ଜମି ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜର ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଗଚ୍ଛିତ କରିଅଛନ୍ତି)।

ହାଣ୍ଡିକ—ଦେ. ବଣ—ଏକହାଣ୍ଡି ପରିମିତ—
Hāṇḍika One potful of.
একহাণ্ডী एकहाण्डी

ହାଣ୍ଡିକ(କୋ)ଣରେ ସଢ଼ିବା—ଦେ.କି—(ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜର ବଧୂ ଅନ୍ତ-
Hāṇḍika(ko)ṇare saḍhibā ଃପୁରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ) କୌଣସି ଆଡ଼େ ନଯାଇ କେବଳ ହାଣ୍ଡିଶାଳରେ ପଡ଼ି ରହୁଥିବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ଅନୁନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା—To rot in the corner of the kitchen (said of the women of our society who observe
হেঁশেলকোণেপচা रसोईघरमेंसड़ना purdah.

ହାଣ୍ଡି କରିବା—ଦେ. କି—ନୂଆ ହାଣ୍ଡି କରିବା; ଅଶୌଚ ପରେ
Hāṇḍi karibā ଘରରୁ ପୁରୁଣା ହାଣ୍ଡି ଗୁଡ଼ିକ କାଢ଼ି ନୂତନ ହାଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ପାକ କରିବା—To cook with a new set of earthen pots after a birth or death in the family. [ବୃ—ହାଣ୍ଡି ନକରନ୍ତି ମଲେହୁ ଛାଡ଼—ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ. ହାସ୍ୟ କଲ୍ଲୋଳ]
হাঁড়ীকাটা हाण्डीबदलना

ହାଣ୍ଡି କଳା—ଦେ. ବ—ଚୁଲି ଉପରେ ପାକାର୍ଥ ବସାଯିବା ହାଣ୍ଡିର
Hāṇḍi kaḷā ପିଟିରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଝୁଲ୍‌ଝୁଲ୍ ଅଙ୍ଗାରକଣମାନଙ୍କ ସ୍ତର—Layer of soot deposited on the back of earthen cooking pots set on the oven.
হাঁড়িরকালা हाण्डीकाकाला

ହାଣ୍ଡି କଳା ନ ପଡ଼ୁଣୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅଳ୍ପଶୀଘ୍ର—
Hāṇḍi kaḷā na parḍuṇu (figurative) Shortly after; in no time (literally; before a cooking pot is covered with a layer of soot.)

ହାଣ୍ଡି କାଠ—ଦେ. ବ—ପାକସାମଗ୍ରୀ (ଚାଉଳ, ମୁଗ, ପରିବାଆଦି)
Hāṇḍi kāṭha ରୋଷେଇ କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟ (ଯଥା—
হাঁড়িকাঠ ହାଣ୍ଡି ବା ପାକପାତ୍ର ଓ ଜାଳ)—Earthen
हाण्डी लकड़ी pot and fuel required for cooking food.

ହାଣ୍ଡି କା (କି) ହାଣ୍ଡି—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—୧। ହାଣ୍ଡି ହାଣ୍ଡି; ବହୁହାଣ୍ଡି
Hāṇḍi kā (ki) hāṇḍi ପରିମିତ—1. In potfuls.
হাঁড়িহাঁড়ি ୨ । ବହୁପରିମାଣରେ—2. Profusely. [ଯଥା—
हाण्डीकाहाण्डि ତା ଉପରେ କରିଯାଇ ହାଣ୍ଡିକି ହାଣ୍ଡି ଭାତ ବୋହି-ଗଲା ।] ୩ । ଏକ ହାଣ୍ଡି ପରେ ଅନ୍ୟ ହାଣ୍ଡି ପରିମିତ ଖାଦ୍ୟ ଏକାଦିକ୍ରମେ—3. Potfuls after potfuls. [ଯଥା—ସେ ଦିନକ ଭିତରେ ହାଣ୍ଡିକି ହାଣ୍ଡି ପିଠା ଖାଇ ସାର କରିଦେଲା ।] ବଣ—୧ । ବହୁହାଣ୍ଡି ପରିମିତ—1 Many potfuls of. ୨ । ପ୍ରଚୁର—2. Profuse.

ହାଣ୍ଡି କୁ(କ)ଣ୍ଡେ(ଢେ)ଇ—ଦେ.ବ—(ଉଭୟାର୍ଥକ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତ ସହିତ ବ; କିମ୍ବା
Handi ku(ka)ṇde(ṇdhe)i ହାଣ୍ଡି ଓ କୁଣ୍ଡ)—୧ । ଗୃହର
হাড়িকুঁড়ি ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ପାତ୍ରସମୂହ ଯଥା (ହାଣ୍ଡି,
हंडिकुण्डी ମାଠିଆ, ଅଟିକା, ଘଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି)—1. Various pots and utensils of a household. ୨ । ଗୃହର ସବୁପ୍ରକାର ପାକପାତ୍ର—2. Pots anp all other cooking vessels of a household.

ହାଣ୍ଡି ଖ (ଖୁ ଡ଼ ଖ (ଖୁ)ଡ଼ [ଖୁଡ଼ୁଖୁଡ଼ୁ] କରିବା—ଦେ. କି—
Hāndi kha (khu) rḍa kha (khu) rḍa [khurḍu khurḍu] karibā ହାଣ୍ଡି ଧଡ଼୍ ଧଡ଼୍ କରିବା—(ଦେଖ)
Handi dharḍ dharḍ karibā (See)
[ବୃ—ଖଡ଼ଖଡ଼ଠାରୁ ଖୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ଖୁଡ଼(ଡ଼ୁ) ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ।]

ହାଣ୍ଡି ଖପରା—ଦେ. ବି—ଭଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ହାଣ୍ଡିର ଅଂଶମାନ—
Hāṇḍi khaparā   Potsherds.
খোলকুঁচি   **हाण्डि खबटा**

ହାଣ୍ଡିଖାଈ—ଦେ. **ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ**—(ଗାଳି)—**ଯେଉଁ** ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଏପରି
Hāṇḍi khāī   ଲୋଭୀ ଓ ଲାଳଚେଇ ଯେ, ସେ ହାଣ୍ଡିରୁ କାଢି
(ହାଣ୍ଡିଖିଆ—ପୁଂ) ଅନ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଖାଇବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭାଳି ହୋଇ
হাঁড়িখাকি   ରହି ନ ପାରି ହାଣ୍ଡିରେ ପାକ ହୋଇଥିବା ଅନ୍ନ-
हाँडियाकर खानेवाली   ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ହାଣ୍ଡିରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଲୁଚେଇ
କରି ସେଥିରୁ ଖାଇଯାଏ — (a term of abuse)
(a woman) Who secretly eats cooked food from the cooking pots ; gluttonous ; greedy (woman).

ହାଣ୍ଡି ଖିଆ—ଦେ. **ବି**—ହାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଅନ୍ନାଦିକୁ ଗୋପନରେ
Hāṇḍi khiā   ଖାଇବା—Eating from the cooking
হাঁড়িখাওয়া   pots. **ବିଣ. ପୁ**—ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଏପରି ଲୋଭୀ
हाँडियाकर हाड़ियें खाना ଓ ପେଟୁ ଯେ ସେ ହାଣ୍ଡିରୁ ଖାଦ୍ୟ
হাঁড়িখেকো   ଖାଇଯାଏ—Gluttonous ; greedy (man)
हाँडियाकर खानेवाला   (ହାଣ୍ଡିଖାଈ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାଣ୍ଡି ଗଢ଼ା—ଦେ. ବି—କାଦୁଅକୁ ଚକରେ ଓ ପିଟଣାରେ ବାଡେଇ କରି
Hāṇḍi gaṛhā   ହାଣ୍ଡି ତିଆରି କରିବା—Making of
হাঁড়িগড়া   pots out of clay. [ବି—**କଞ୍ଚା** ହାଣ୍ଡିକୁ ଖରାରେ
हाँडबनावट   ଶୁଖାଇ ଭାଟିଘରେ ଜାଳରେ ପୋଡ଼ି କୁମ୍ଭାରମାନେ
ପୋଡ଼ା ହାଣ୍ଡି ତିଆରି କରନ୍ତି ।]

ହାଣ୍ଡିଗଣା—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—ହାଣ୍ଡିଗଣିଆ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋଭୀ
Hāṇḍigaṇā   ଥିବାରୁ କାଳେ ପାଚକ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା
(ହାଣ୍ଡିଗଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)   ପଦାର୍ଥ [ଯଥା — ମାଛ ଖଣ୍ଡ,
[ହାଣ୍ଡିଗଣୀ, ହାଣ୍ଡିଗଣେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]   ମାଂସଖଣ୍ଡ]କୁ ଖାଇଯିବ,
হাণ্ডিগুনা   **मक्खीचूस**   ଏଥିପାଇଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟକୁ
ହାଣ୍ଡିରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ଗଣେ ଓ
କେତେକଣକୁ କେତେ ଖଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା, **ତାହା** ସୁମାର କରି
ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେ ରହିଲା, **ପାଚକଠାରୁ ତହିଁର ହିସାବ** ନିଏ-
A person who is so miserly that he counts or often examines the contents of the cooking pots before they are served and who takes account of the contents from the cook from time to time

ହାଣ୍ଡି ଗରଭ(ଗର୍ଭ)—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଡି ପେଟ (ଦେଖ)—
Hāṇḍi garabha(garbha)   Hāṇḍipeṭa (See).

ହାଣ୍ଡି ଗରମ—ଦେ. **ବି**—**ହାଣ୍ଡି** ଗରମ; ମଥାରେ ଶୀତଳ ଓ ପେଟରେ
Hāṇḍi garama   ଗରମ **ହେବା ଅବସ୍ଥା**; ଅମ୍ଳଗରମି—
পেট গরম   **पेट गरम**   The state of the abdomen being hot and the head being cold.

ହାଣ୍ଡି ଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଡିର ଗୋଲାକାର ତଳଭାଗ ବା ପୃଷ୍ଠ—
Hāṇḍi gāṇḍi   The rounded buttom or
হাঁড়ির তলা   **हाडिपेन(पेंदी)** back of an earthen pot
[ବି—ହାଣ୍ଡିର ଉପରଭାଗଶକୁ ହାଣ୍ଡିମୁହଁ, ହାଣ୍ଡିର ମଧ୍ୟ
ଭାଗକୁ ହାଣ୍ଡିପେଟ ଓ ଗ୍ରୀମୁହଁର ପଛଭାଗକୁ ହାଣ୍ଡିପିଢ
କହନ୍ତି]

ହାଣ୍ଡିଗିଳା—ଦେ.ବିଶ୍.ପୁଂ-(ଗାଳି)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାଣ୍ଡିଏ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ
Hāndigilā   ପାରେ—(a term of abuse
পেটুক   **एक हाण्डी खानेवाला**   Very gluttonous
[ହାଣ୍ଡିଗିଲି, ହାଣ୍ଡିଗିଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]   or greedy (person);
a person who can eat a cooking pot ful of food at a time; 'gourmand.

ହାଣ୍ଡି ଘୋଡ଼ା(ଢୋ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଅନ୍ୟ ହାଣ୍ଡି ବା
Hāṇḍi ghoṛā(ṛhe)ibā   ଅନ୍ୟ ଘୋଡାଇବା ଢାଙ୍କଣ
হাঁড়ি ঢাকা দেওয়া   **हाण्डी ढाँकना**   ଢାଙ୍କିବା—
To cover an earthen pot with a lid or other earthen pot.

ହାଣ୍ଡି ଚଞ୍ଚା—ଦେ. ବି—ବୃକ୍ଷଶୃଗାଳ ବର୍ଗର ପକ୍ଷିବିଶେଷ—The
Hāṇḍi chañchhā   crowtit; the Indian
হাঁড়ি চাঁছা   tree pie; Dendrocitta Rufa.
[ବି—ଏହାର ମୁଣ୍ଡ ଧୂସର, ପୁଚ୍ଛପ୍ରାନ୍ତ କୃଷ୍ଣ, ଚଞ୍ଚୁ କଳା,
ନାସିକା ଲୋମାବୃତ । ଏମାନେ ପ୍ରାୟ ଭୂଇଁକୁ ଓହ୍ଲାନ୍ତି
ନାହିଁ; 'ଗୋଟ୍ର ଗୋଟ୍ର' ରବ କରନ୍ତି । ଏହିହେତୁ
ଏମାନଙ୍କ ନାମ କୁଟୁରି ବା କୁଟୁବ [ବି. କୋଟ୍ଟରୀ], କେଉଁ
କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଠକା ଗେରଣୀ [ବି.ଠାକାଗେରି] କହନ୍ତି ।
(ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡିରୁ ଚଞ୍ଚା ହେବା
କଳା ପରି ଥିବାରୁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ହାଣ୍ଡି ଚଢ଼ା(ଢେ)ଇବା——ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପାକାର୍ଥ ପାକପାତ୍ରକୁ ଚୁଲି
Hāṇḍi charḍhā(rḍhe)ibā   ଉପରେ ବସାଇବା—
হাঁড়ি চড়ান   **हांडि चढाना**   1. To set the
(ହାଣ୍ଡି ଚଢ଼ିବା—ଅଣ୍ଣସେକ୍ୟ ଆକାର)   cooking pot on
fire ୨ । ରୁଚେଇ କରିବା, ଖାଦ୍ୟ ପାକ କରିବା;
ରାନ୍ଧିବା—2. To cook the food.

ହାଣ୍ଡି ଛାଡ—ଦେ.ବି—୧ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଗ୍ରହଣ ସମୟରେ ଜ୍ୟୋତିଷ-
Hāṇḍi chhārḍa   ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ଗ୍ରହଣ ଲାଗି-
ଯିବାଠାରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମୟ ପାକକର୍ମର ବିରତିତ୍ୟ
—1. The stoppage of cooking for certain period on the occasion of an eclipse.
[ବି—ପୁରାଣ ମତରେ ରାହୁ ବା କେତୁ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବା
ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଛୁଇଁବାରୁ ଗ୍ରହଣ ହୁଏ । ରାହୁ ଓ କେତୁ ଅସୁର ବା
ଚଣ୍ଡାଳ ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଣ୍ଡାଳଂଛୁଆଁ ହୁଅନ୍ତି ।
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚଣ୍ଡାଳ ଛୁଆଁ ହେବାରୁ ଜଗତର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ
ଚଣ୍ଡାଳ ଛୁଆଁ ହୁଅନ୍ତି । ଅତଏବ ଏପରି ଅପବିତ୍ର ଅବସ୍ଥାରେ
ପାକପାତ୍ର ଛୁଇଁବା ବା ଖାଦ୍ୟାଦି ପାକ କରିବା

ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ପଞ୍ଜିକା ଅନୁସାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଲାଗିବାଠାରୁ ମୋକ୍ଷ ହେବାର ଅବ୍ୟବହିତ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼' ହେବା ବିଧାନ ଅଛି । ମୋକ୍ଷ ହେବା ପରେ ମୋକ୍ଷ ସ୍ନାନ କରି ତତ୍ପରେ ପାକହାଣ୍ଡିକୁ ସ୍ପର୍ଶ ଓ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।]

୨ । ହାଣ୍ଡିବାହାର [ଦେଖ]—2. Hāṇḍi bāhāra (See)

ହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ିବା—ଦେ· କି [ହାଣ୍ଡି ଉଠିବା ଶବ୍ଦର ବିଶେଷ୍ୟର କ୍ରିୟାରୂପ, ତାଳ, Hāṇḍi chhāṛḍibā ନଡ଼ିଆ, କୌଣସି ବୃକ୍ଷର ବେକ ଭୂମିରୁ ଉପରକୁ ଉଠିଯିବା—(said of a growing palm tree)—(the neck) To become separated from the ground.

ହାଣ୍ଡି ଛୁଆଁ—ଦେ· ବି [ସଂ ଭାଣ୍ଡ+ସ୍ପର୍ଶନ]—୧ । ପରିବାରକୁ ଅସିଥିବା Hāṇḍi chhuā̃ ନବାଗତା ବଧୂର ବିବାହର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ପ୍ରଥମେ ବୌଭାତ ଚତୁର୍ଥୀଭୋଜ ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ଛୁଇଁ ପାକ କରିବା ଓ ସେହି ପକ୍ୱାନ୍ନକୁ ପରିବାରର ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଭୋଜନ କରିବା ରୂପ କର୍ମ - 1. The ceremony of the newly come daughter-in-law's first cooking in the family mess on the 4th day of marriage. [ବି—ଏହି ଉପଲକ୍ଷରେ କୁଟୁମ୍ବ ଓ ବନ୍ଧୁମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ନବବଧୂଙ୍କ ନୂତନ ପାକରେ ପକ୍ୱାନ୍ନ ଭୋଜନ କରନ୍ତି ।] ୨ । ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଋତୁର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ ଶୁଦ୍ଧସ୍ନାନ କରିବା ପରେ ପାକଶାଳାରେ ପାକ କରିବାରୂପ କର୍ମ—2. The act of a হাণ্ডিছোঁয়া हांडीछूना menstruated woman first cooking meals after her purificatory bath on the 4th day after the menses.

ହାଣ୍ଡି ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ. କି (ସଂ ଭାଣ୍ଡ+ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ)—୧ । Hāṇḍi chhu(chho)iñbā (ପରିବାରକୁ ନବାଗତା ବଧୂ) ଚତୁର୍ଥୀ ଦିନ ପ୍ରଥମେ ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାକ କରିବା——1. To cook for the first time হাণ্ডিছোঁয়া हांडीछूना in the family-mess (said of a newly come bride) on the 4th day of marriage. ୨ । [ଋତୁସ୍ନାତା ସ୍ତ୍ରୀ] ଋତୁର ଚତୁର୍ଥ ଦିନ (ବା ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପଞ୍ଚମ ଦିନ) ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାକ କରିବା—2. To cook after the menstrual period of impurity is over and after having the purificatory bath (said of a woman after her menses).

ହାଣ୍ଡି ଜଳା—ଦେ.ବି—ହାଣ୍ଡିର ଦେହରେ ଥିବା କ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର (ଯାହା ଖାଲି Hāṇḍi jalā ଆଖିକୁ ଦିଶେ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ପାଣି ପୂରାଇଲେ ଯେଉଁ ବାଟେ ପାଣି ଝରେ—The invisible and leak'ng বালিকাণা हाण्डीछेद pores in some earthen pots.

ହାଣ୍ଡି ଟେଙ୍ଗ (ଙ୍ଗେ) ଡ଼ା—ଦେ· ବି—ପାକଶାଳାର ଏକ କୋଣରେ Hāṇḍi teṅga (ṅge) ṛḍā ହୋଇଥିବା ପିଣ୍ଡିରେ କରାଯାଇଥିବା ଗୋଲକାର ଗଳା ବା ଗାତ (ଯହିଁ ଉପରେ ହାଣ୍ଡିମାନ ଥୁଆଗଲେ ତାହା ଟଳ ପଡ଼ ନାହିଁ ବା ଅଣେଇ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ)—Niche or hole made in a raised platform in a corner of the cookroom to put the round-bottomed earthen pots on it, so that the pot does not list or হাঁড়িটেঙ্গবা मोडा heel on one side.

ହାଣ୍ଡି ତେଲ(ଲା)ଉଣି (ତେଲୁଣି; ତେଲାଣି; ପଲମ)—ଦେ. ବି— Hāṇḍi tela(lā)uṇi teluṇi; telāṇi;palama) (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡି ଓ ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁରେ ଘୋଡ଼ାହେବାପାଇଁ ଠିକଣା ମୃତ୍ ପାତ୍ର—An earthen pot and a pan to তেলানি हाण्डीढांच cover its mouth.

ହାଣ୍ଡି ଧଡ଼(ଡ଼ା)ଧଡ଼(ଡ଼ା)(ଧୁଡ଼ୁଧୁଡ଼ୁ) କରିବା—ଦେ.କି—ଏକ ସ୍ଥାନରେ Hāṇḍi dhaṛḍ(ṛḍa) dhaṛḍ(ṛḍa) (dhuṛḍu dhuṛḍu) karibā ରଖା ଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ାଏ ହାଣ୍ଡିକୁ ଦସ୍ତାଣ୍ଡିବା ବା ହାଣ୍ଡିରେ ହାତ ବା ମୁହଁ ପୂରାଇବା ସମୟରେ ହାଣ୍ଡିମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହିତ ବାଜିବା ଯୋଗୁ ଧଡ଼୍‌ଧଡ଼୍ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରାଇବା—To cause the earthen pots to clash against each other and emit a 'dhaṛḍ dhaṛḍ' sound when some one or animal tries to grope in the dark or thrust one's hand or mouth into the pots. [ଭୂ—କାଳଆ ବଳଦ ଗଭୀରେ ! ହାଣ୍ଡି କୁଣ୍ଡେଇ ସମ୍ଭାଳିଥିଲୁ, ହାଣ୍ଡି ଧଡ଼୍ ଧଡ଼୍ କଲାରେ—ଗ୍ରାମ୍ୟ-ଭଜନ ଗୀତ] [ବି—ଧଡ଼ ଧଡ଼ ଶବ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ଧୁଡ଼୍(ଡ଼ୁ) ଧୁଡ଼୍ (ଡ଼ୁ) କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଶବ୍ଦ ଅଟେ ।] হাড়ীধড়ধড়করা हाण्डीहड़बड़ाना

ହାଣ୍ଡିଧରା—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରିବେଷଣାର୍ଥ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି- Hāṇḍi dharā ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡିକୁ ଧରେ—(A person) Holding a pot (containing curry etc) in order হাঁড়ীধরা परोसनेवाला to serve out of it.

ହାଣ୍ଡି ନଉତି (ନୌତି)—ଦେ· ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ମଧ୍ୟମ ହାଣ୍ଡି Hāṇḍi nauti (nauti) ଓ ଅଣ୍ଡିରଡ଼ ହାଣ୍ଡି—Medium sized and big earthen pots. হাঁড়ীওহাঁড়া छोटीबडीहाण्डी

ହାଣ୍ଡି ନ ଛୁଇଁବା—ଦେ.କି—ଋତୁମତୀ ହେବା; ହାଣ୍ଡିବାହାର ହେବା— Hāṇḍi na chhuiñbā [ବି—ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁସ୍ନାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ରଜୋଦର୍ଶନର ୪ ଦିନ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ] । To be in her menses. হাঁড়ীনাছোঁয়া हाण्डीनछूना

ହାଣ୍ଡି ପରି ମୁହଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭ୍ରୂଭୁଙ୍ଗି କରିବା—
Hāṇḍi pari muhañ kariba To frown; to have a frowning or scowling face.
হাড়িরমতনমুখকরা   हाण्डीकेजैसेमुखकरना

ହାଣ୍ଡି ପିଟା—ଦେ. ବିଣ—ଅତି କ୍ରୋଧୀ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରୋଧରେ
Hāṇḍi piṭā   ପାକହାଣ୍ଡି ଯାକ ପିଟିକରି ଭାଙ୍ଗି ପକାଏ)—
বদরাগী   हांडी फोड़ने वाला   Very angry [person].

ହାଣ୍ଡି ପିଠି—ଦେ. ବି (ଙ ତାଣ୍ଡପୃଷ୍ଠ)—ହାଣ୍ଡିର ବାହାର ପାଖ—
Hāṇḍipiṭhi   The outside or exterior of
হাঁড়িবপিঠ   हांड़िकेबाहार   an earthen pot.

ହାଣ୍ଡି ପିଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ପାକଶାଳାର ଏକ କୋଣରେ ପାକହାଣ୍ଡିମାନ
Hāṇḍi piṇḍi   ରଖିବାପାଇଁ ତେଜଖାମାନ ଥିବା ପିଣ୍ଡି ବା
হাঁড়িরপিঁড়ি   हांड़ीपीड़ी   ମାଟିର ବେଦୀ—A raised earthen platform on which earthen pots are set down in a corner of the kitchen

ହାଣ୍ଡି ପୃଥକ୍—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଡି ଭିନେ (ଦେଖ)
Hāṇḍi pruthak   Hāṇḍi bhine (See)
(ହାଣ୍ଡି ପୃଥୁକ୍—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହାଣ୍ଡି ପେଟ—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଡିର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳ—
Hāṇḍi peṭa   The inside of an earthen pot.
হাঁড়ীর পেট   हाण्डिकापेट   (ହାଣ୍ଡି ପେଟା—ବଣ)

ହାଣ୍ଡି ପୋଡ଼—ଦେ. ବି—କଞ୍ଚାହାଣ୍ଡିର କୁମ୍ଭାରଶାଳରେ ଅଧାରେ ପୋଡ଼ା
Hāṇḍi porḍa   ଯାଇଥିବାର ପ୍ରକାର—The manner or
হাড়িপোড়   quality of an earthen pot having been
हाडिकापकाव   well burnt in the potter's oven.
(ଯଥା—ଅମ ଗାଆଁ କୁମ୍ଭାରର ଅଧାରେ ହାଣ୍ଡି ପୋଡ଼ ଭଲ ହୁଏ ନାହିଁ ।)

ହାଣ୍ଡି ପୋଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—କୁମ୍ଭାର ଗୃହାଭ୍ୟନ୍ତର ଅଧାରେ କଞ୍ଚା ହାଣ୍ଡି-
Hāṇḍi porḍibā   ମାନ ଦେଇ ସେ ସବୁକୁ ଅଗ୍ନିଦ୍ୱାରା ଦଗ୍ଧ
হাঁড়ী পোড়া   କରିବା—To burn the earthen pots in
হাডি पकाना   the potter's oven.

ହାଣ୍ଡି ଫନ୍ଦ—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଡିର ମୁହଁର ମୋଟା ପଟ୍ଟି—The
Hāṇḍi phanda   circular rim of an earthen pot.
হাঁড়ীর ফান্দ   (ବି—ଏହି ଅଂଶ ହାଣ୍ଡିର ଅନ୍ୟ ଅଂଶ ଅପେକ୍ଷା
हाण्डिकाकाना   ମୋଟ ଓ ଏହାକୁ ଧରି ହାଣ୍ଡିକୁ ଟେକି ବା ଚୁଲି ଉପରୁ ଉଠାଇବାକୁ ହୁଏ ।)

ହାଣ୍ଡି ଫୁଟା—ଦେ. ବି—୧ । (ହୋ ଫୁଟ୍ ଫୁଟ୍ ଶବ୍ଦ କରେ ବୋଲି)
Hāṇḍi phuṭa   ହାଣ୍ଡି ମସଲ ; ଛୁଅଣ ବଘାରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ତପ୍ତ
সম্বরা, পাঁচপোড়ন   ଉଷ୍ଣରେ ସ୍ଥାପିତ ହାଣ୍ଡିରେ ଘିଅ ବା ତେଲ
पाँचफोड़न   ଦେଇ ସେ ତେଲ ତାତିହେବାପରେ ସେଥିରେ ପକାଯିବା ସୋରିଷ, ଲଙ୍କାମରିଚ, ମେଥି, ପାନମହୁରୀ, କଳାଜିରା ଓ ଗୁଆଅାଦି ମସଲ—1. Mustard seed, chilly etc used in seasoning curry by throwing them into boiling oil or ghee. ୨ । କଟକ । (ଦେଖ)—2. Kaṭakā (See).

ହାଣ୍ଡି ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଡିରେ ଅଘାତ ଦେଇ ଶବ୍ଦ
Hāṇḍi bajā(je) ibā   ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ; ହାଣ୍ଡି ଦାଗ କି
হাঁড়ী বাজান   ଫଟା, ଏହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ହାଣ୍ଡିର ପିଠିରେ
हाण्डि बजाना   ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଅଘାତ କରି ତହିଁରୁ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—To strike an earthen pot with the palm or fingers so that it can be known from the sound whether the pot is cracked or sound.

ହାଣ୍ଡି ବାହାର—ଦେ. ବିଣ—ଋତୁମତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)—
Hāṇḍi bāhāra   Menstruated ; in her menses.
ହାଣ୍ଡି ବାଆର }
ହାଣ୍ଡି ବାର୍ } —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ
ছোঁচ্পড়া   ऋतुमती

ହାଣ୍ଡି ବାହାର ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁକାଳରେ ପ୍ରଥମ
Hāṇḍi bāhāra hebā   ୪ଦିନ ପାକଶାଳାରେ ପ୍ରବେଶ ନ
ছোঁচপড়া   କରିବା ଯୋଗୁଁ)—(ସ୍ତ୍ରୀ) ଋତୁମତୀ ହେବା—To be
ऋतुमती होना   in her menses; to be in the menstrual period.

ହାଣ୍ଡି ଭଙ୍ଗା—ଦେ. ବି—୧ । ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଯଷ୍ଟି ଅଘାତପୂର୍ବକ
Hāṇḍi bhangā   ତାହାକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରିବା କର୍ମ—1.
হাঁড়ি ভাঙ্গা   Breaking an earthen pot into pieces
हाण्डी भांगना   by striking blows on it. ୨। ଏକପ୍ରକାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅକାରର ମାଛ—2. A kind of small fish; millers thumb; Uranidea Gobia. [ବି—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ୮।୧୦ ଅଙ୍ଗୁଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢନ୍ତି । ଶରୀରର ଅନୁଭ ଭୂଲାନରେ ଏମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ବଡ଼ ଓ ଗାଲରେ ଦୁଇଟି ବଣ୍ଟକ ଥାଏ ।]

ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅନ୍ନ ଖାଇବା ପାଇଁ
Hāṇḍi bhāngibā   ପାକଶାଳାରେ ଯାଇ ଅନ୍ନ ବା ଉତ୍ପାତ
হাঁড়ি ভাঙ্গা   କରିବା—1. (figurative) To importune
हाण्डीभांगना   for food at the cooking room. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—2. (figurative) To commit oppression in anger. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ଗୁପ୍ତ ବିଷୟକୁ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରକଟ କରିବା—3 (figurative) To publish a secret. (ଯଥା—ସେ ହାଟରେ ତାଙ୍କ ଘରକଥା ଯାଇ ହାଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗୁଛି ।)

ହାଣ୍ଡି ଭିନେ (ନ୍ନ, ନ୍ନେ)—ଦେ. ବି—ଅଲଗା ଚୁଲିରେ; ପୃଥଗନ୍ନ-
Hāṇḍi bhine (nna, nne)   ବର୍ତ୍ତିତା; ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ
হাঁড়ি ভিন্ন   ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପୃଥଗନ୍ନ ହେବା—Separation
हाण्डी अलग   in mess (of hitherto joint persons); being separate in mess.

ହାଣ୍ଡିମଙ୍ଗଳଣ(ନ) (ମଙ୍ଗ[ଙ୍ଗୁ]ଳା)—ଦେ. ବ—ବିବାହାଦିର ପୂର୍ବ ଦିନ
Hāṇḍi mangaḷaṇa (na) (manga [ṅgu] ḷā) ବା
ହଁାଡ଼ିମଙ୍ଗଳା ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ଦିନ ମଙ୍ଗଳ ପାକ ନିମନ୍ତେ ଖାଦ୍ୟ ରନ୍ଧିବା
कड़ाहि पूजन ପାଇଁ ପାକଶାଳାରେ ନୂଆ ହାଣ୍ଡିରେ ସିନ୍ଦୂର ଆଦି
ଲଗାଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ହୁଳହୁଳି ପକାଇ ପାକ ଆରମ୍ଭ
କରିବା ରୂପ ମଙ୍ଗଳକର୍ମ ସ୍ତ୍ରୀ-ଆଚାର ବିଶେଷ—The
ceremony of setting up a new earthen
pots (after smearing vermilion on them)
for cooking meals for a marriage feast.

ହାଣ୍ଡି ମଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିବାହାଦିରେ ପାକଶାଳାରେ ପାକ
Hāṇḍi mangulibā କରିବା କାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁକୂଳ କରିବା ପାଇଁ
ହଁାଡ଼ି ମଙ୍ଗଲା କେତେଗୋଟି ହାଣ୍ଡିରେ ସିନ୍ଦୂର ଲଗାଇ (କେତେ-
कड़ाही पूजा करना ଗୁଡ଼ିଏ ଅବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ) ହୁଳହୁଳି ପକାଇବା
—To set up the first set of earthen pots
with some ceremony for cooking the
food for a marriage. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) [ଛୁଆଁ
ଲୋକ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଲୋକ ଦାଣ୍ଡକୁ ଯାଇ ଫେରି ଆସି
ଲୁଗା ପାଲଟି ନ ଥାଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁ ଲୋକ ଗୃହରେ
ପିନ୍ଧି ଶୋଇଥିବା ଲୁଗାକୁ ବଦଳି ନ ଥାଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁ
ଲୋକ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ରଜସ୍ୱଳା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଛୁଇଁ
ଲୁଗା ପାଲଟି ନ ଥାଏ] ପାକ ହାଣ୍ଡିକୁ ଛୁଇଁବା – 2.
(figurative) To touch or lay hands on
the cooking pots (said of a person who
has become contaminated by touch).
[ଢ଼ି—ଏପରି କଲେ ପାକ ହାଣ୍ଡି ସାକ ମାରି ହୋଇଯାଏ।]

ହାଣ୍ଡି ମଳା—ଦେ. ବ—୧। ହାଣ୍ଡି ଟେଙ୍ଗରା (ଦେଖ)—1. Hāṇdi
Hāṇḍi maḷā teṅgarḍā (See). ୨। ଅଗାଣ୍ଡିଆ ହାଣ୍ଡିକୁ
ହଁାଡ଼େ ସମତଳ ଭୂମି ଉପରେ ଥୟ କରି ରଖିବା ପାଇଁ ଭୂମିରେ
हाण्डी विड़ा ସ୍ଥାପିତ ହେବା କୁଟା, କନା, କଦଳୀପଟ ବା ଦଉଡ଼ି
ଆଦିର ଗୋଲାକାର ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ ମୁଣ୍ଡୁଲା—2. A
hollow ringed cushion (made of straw,
rags, rope etc) to set round-buttomed
pots stably on the ground.

ହାଣ୍ଡି ମସଲ୍ଲ—ଦେ. ବ—ହାଣ୍ଡିଫୁଟା (ଦେଖ)—
Hāṇḍi masalā Hāṇḍi phuṭā (See)

ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ—ଦେ. ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡି ଓ ଘଟ; ମାଟିର ପାକ-
Hāṇḍi māṭhiā ପାତ୍ର ଓ ଜଳପାତ୍ର (ହାଣ୍ଡି ମୁହଁବଡ଼ ଓ
ହଁାଡ଼ି କଲସୀ ମାଠିଆର ମୁହଁ ସରୁ)—Earthen pots for
हाण्डी कलसी cooking and narrow-necked pit-
chers for water.

ହାଣ୍ଡିମାର(ରୁ)—ଦେ. ବ—ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ପାକପାତ୍ରକୁ ଛୁଇଁବା
Hāṇḍi mārā (ru) ହେତୁ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ହାଣ୍ଡି—
ହଁାଡ଼ିମାରା Cooking pots defiled by the touch of
हाँड़िछूत an untouchable person. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାଣ୍ଡି
ବାହାର (ଦେଖ)—Hāṇdi bāhāra (See).

ହାଣ୍ଡି ମୁହଁ—ଦେ. ବ—୧। ହାଣ୍ଡିର ଯେଉଁ ଖୋଲା ଅଂଶ ଉପରଆଡ଼କୁ
Hāṇḍi muhaṅ ଥାଏ—1. The mouth of an
ହଁାଡ଼ିମୁଖ earthen pot. ୨। ହାଣ୍ଡିପରି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅସୁନ୍ଦର
हाँडिका मुहँ ମୁହଁ—2. A face as black and ugly as
an earthen pot.

ହାଣ୍ଡିମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ହାଣ୍ଡିପରି କଳା,
Hāṇḍi muhāṅ ଫୁଲିକା ଓ ଅସୁନ୍ଦର—(a person) Having
[ହାଣ୍ଡିମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] a black, ugly and swollen face.
ହଁାଡ଼ିମୁଖୋ **हाँडिमुहाँ**

ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ହାଣ୍ଡିରୁ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନ
Hāṇḍire khāibā ପାତ୍ରାନ୍ତରରେ ବାଢ଼ି ନ ଆଣି ସେହି
ହଁାଡ଼ି ଖାଓୟା ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋପନରେ ଖାଇବା—To secretly
छिपाकर खाना eat rice and curry from the cook-
ing pot (instead of taking it out on a
plate). [ଢ଼ି—ହାଣ୍ଡିରେ ଖାଏ, ଗୋଡ଼ରେ ଫଟଲେ
ଗାଧୋଇ ଯାଏ—ପ୍ରବଚନ—
ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋପନରେ ସ୍ୱାର୍ଥପର କରେ, ମାତ୍ର
ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଭଲ ଆଚାରବନ୍ତ ହୁଏ, ତାହା
ପକ୍ଷ ଏହି ପ୍ରବଚନ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ।]

(ଅମୁକର) ହାଣ୍ଡିରେ ଚାଉଳ ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)
Hāṇḍire chāuḷa pakā(ke)ibā (କୌଣସି ବାଳିକା)
ପତି ପତ୍ନୀ ନିର୍ବନ୍ଧଥାକା କୌଣସି ପୁରୁଷକୁ ବିବାହିତା ହେବା
जहाँ भावी था वहाँ होना ପାଇଁ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିରକୃତ
ହୋଇଥିବା – (figurative) To have one's rice
thrown in the cooking pot of another
(said of a girl going to be married to a
particular man.)
[ଢ଼ି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଏହି ଯେ, ବିବାହସମ୍ବନ୍ଧ
ମନୁଷ୍ୟକୃତ ନୁହେଁ; ତାହା ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଘଟଣ ହିଁ ଓ ତାହା
କନ୍ୟାର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ବିଧାତା ସ୍ଥିର କରି ଥାଆନ୍ତି।
ବିଧାତାଙ୍କ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ କନ୍ୟା ତାହାର
ଚାଉଳ ବା ଖାଦ୍ୟ ଯେଉଁ ବରର ହାଣ୍ଡିରେ ବା ପାକ-
ହାଣ୍ଡିରେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ପକାଇଥାଏ, ସେ କନ୍ୟା ଅବଶ୍ୟ
ସେହି ବରକୁ ବିବାହ କରେ। ଏଥିପାଇଁ ଲୋକେ କହନ୍ତି
'ସେ ପିଲାଟି ଅମୁକର ହାଣ୍ଡିରେ ଚାଉଳ ପକାଇଛି' ଅର୍ଥାତ୍
ସେ କନ୍ୟାଟି ଏହି ବର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବରକୁ
ବିବାହିତା ହେବ ନାହିଁ।]

ହାଣ୍ଡି(ଣ୍ଡେ)ଲ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାଣ୍ଡଲ୍ (ଦେଖ)—
Hāṇḍi (ṇḍe)l Hāṇḍ-l (See)

ହାଣ୍ଡିଶାଳ—ଦେ. ବ—(ହ ଣ୍ଡି ଓ ଶାଳା)—ରନ୍ଧଣା ଘର; ପାକଶାଳା,
Hāṇḍi śāḷa ରୁଷେଇ ଘର—Cookroom; kitchen.
हेंसेल, हँशाल [ଢ଼ି—ପିତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତଃପୁର, ମାଏ ହାଣ୍ଡିଶାଳ—ଦେଖ

ଦଗୋଇବାର ଗୃଷ ଦେଖିବ ଯେ ହେବ କୁଶଳ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍‌ଯୋଗ]

ହାଣ୍ଡିସଜ—ଦେ, ବ—ପାକଶାଳାରେ ଭାତ ଡାଲି ତିଅଣ ଆଦି ରନ୍ଧନ ସାମଗ୍ରୀ ରନ୍ଧା ହେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକ ସେଟ୍ ବଡ଼ ଓ ସାନ ହାଣ୍ଡି—A set of earthen pots (big and small) used for cooking various kinds of food (rice, dal and curry etc).
Hāndi saja
हाँड़िसाज
हाँड़ीकासेट

ହାଣ୍ଡିସ(ଶ)ରା—ଦେ, ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ) (ସଂ, ଭାଣ୍ଡ+ଶରାବ; ଶରାବ) ହାଣ୍ଡି ଓ ଚୋଟ ପଲମ—Earthen pot and its small cover
Hāndi sa(śa)rā
हाँडि सरा
हाण्डी सराइ

ହାଣ୍ଡିସରାଇ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡିକୁଣ୍ଡେଇ, ନାନାପ୍ରକାର ମୃତ୍ ପାତ୍ର—Various earthenwares.
Hāndi sarāi

ହାଣ୍ଡି ହସିବା—ଦେ, ବ—ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବା ହାଣ୍ଡିର ପିଠିରେ ବା ଗାଣ୍ଡିରେ ଲାଗିଥିବା କଳାରେ ମଝି ମଝି ହୋଇ ନିଆଁ ଲାଗିବା (ତାହା ହାଣ୍ଡିର ହସିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ)—The soots on the back of a cooking pot becoming ignited in patches while the pot is on a brisk fire. [ଦ୍ର—ଫଳତଃ ପାକାର୍ଥ ବ୍ୟବହୃତ ହାଣ୍ଡିର ପିଠି ଆଦିରୁ କଳାପାକ ଉତ୍ତମରୂପେ ପୁଚ୍ଛରୁ ଧୁଆ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ତାହା ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ ଉପରେ ବସିଥିବାବେଳେ ସେ କଳାର କଣିକା-ମାନଙ୍କରେ ନିଆଁ ଲାଗି ତାହା ନିଆଁରେ ଦାଉ ଦାଉ କରେ । ଲୋକେ ଏହାକୁ 'ହାଣ୍ଡି ହସିବା' କହନ୍ତି ଓ ଯାହା ଘରେ ହାଣ୍ଡି ହସିବା ଦେଖାଯାଏ, ସେହି ପରିବାରରେ ଶୀଘ୍ର ବିବାହାଦି କୌଣସି ଶୁଭକୃତ୍ୟର ଘଟିବ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।]
Hāndi hasibā
हाँड़िहासा
हाँडीहंसना

ହାଣ୍ଡି ହାଣ୍ଡି—ଦେ, କ୍ରି, ବଣ ଓ ବଣ—ହାଣ୍ଡିକା ହାଣ୍ଡି (ଦେଖ)—Hāndikā hāndi (See)
Hāndi hāndi

ହାଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ବହିର୍ଭୂମି) ବ—ବାଉଁଶ କରଡ଼ରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—A kind of curry prepared from tender shoots of bamboo. [ଦ୍ର—ବାଉଁଶ କରଡ଼ ଚୂନା ଚୂନା ହୋଇ କଟାଯାଇ ଗୋଟିଏ ମାଟିଆ ଘଡ଼ରେ ରଖାଯାଏ ଓ ଉହିଁରେ ଦହି ଗୋଳା ହୁଏ । ଦହି ଗୋଳା ହୋଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କରଡ଼ ଓ ତାହା ଶୁଖିଗଲେ ତାକୁ ହାଣ୍ଡୁଆ କହନ୍ତି; ଏହା ଦରକାର ପର ରଖା ହୁଏ ।]
Hānduā

ହାଣ୍ଡୁଲା ମହି(ଇ)—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବ—କୋଲିମଇ (ଦେଖ)—Kolimai (See).
Hāndulā mahi(i)

ହାଣ୍ଡୋଳା—ଦେ, ବ—ଗ୍ରାମ୍ୟଦେବତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୁମ୍ଭାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୋଡ଼ାମାଟିର ଛୋଟ ମନ୍ଦିର—A small burnt earthen temple for vilage Deities,
Hāndolā

ହାତ—ଦେ ଅ—୧ । (ବାରଣାର୍ଥକ; ନିଷେଧାର୍ଥକ) ଧତ୍; ଧାତ୍—1. Interjection, used in prohibiting or preventing. ୨ । ଅସନ୍ତୋଷସୂଚକ—2. interjection, used in expressing dissatisfaction. ୩ । ହାତ୍ ହାତ୍ [ଦେଖ]—Hāt Hāt (See). ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର] ଅ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ—ଦୁତ୍—Fie.
Hāt
धात्, धेत्
हत्

ହାତ୍ ଉପର୍—ଦେ, ବ [ଯୁବକ ସଂଘାଧ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶ ବଚନ] ହାତ ଉପରକୁ ଉଠାଅ—(a word of drill recently introduced) Hands up
Hāt-upar

ହାତ୍ କମର୍—ଦେ, ବ (ଯୁବକ ସଂଘାଧ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶବଚନ)—କମର ଉପରେ ହାତ ରଖ-(a word of drill) Hands hip!
Hāt-kamar

ହାତ୍ ଛନ୍ଦ୍—ଦେ, ବ [ଯୁବକ ସଂଘାଧ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶବଚନ]—ଏକ ହାତକୁ ଅନ୍ୟ ହାତଦ୍ୱାରା ଛନ୍ଦିଦିଅ—(drill) Hands-clasp !
Hāt-chhand

ହାତ୍ ଛାଡ଼୍—ଦେ, ବ (ଯୁବକ ସଂଘାଧ୍ୟାମଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଡ୍ରିଲ୍‌ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଦେଶବଚନ)—ହାତକୁ ତଳକୁ ଝୁଲାଅ-(drill) Hands down !
Hāt-chhārd

ହାତ୍ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାତୁଡ଼ି—Hammer.
Hāt-rdi

ହାତ୍ ତେରି[ତେରିକା(କି,କେ)]—ଦେ, ଅ—ଧତ୍ ତେରି । [ଅସନ୍ତୋଷ ବା ଘୃଣାର୍ଥକ] ଛିଃ !—Interjection used in expressing disgust or hatred.
Hāt-teri(terika[ki,ke)
धात्तेरि
धत्तेरि

ହାତ(ଥ)ରସ୍—ଦେ, ବ [ନାମ]—ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ ରେଲ୍‌ୱେର କଲିକତାରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ବାଟେ ପଞ୍ଜାବକୁ ଯାଇଥିବା ରେଲ ଲାଇନ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଷ୍ଟେସନ—Hathras, a junction in the East-Indian-Railway main line from Calcutta to the Punjab, from where a branch line goes towards Mathurā and another towards Bereli. (ଦ୍ର—ଏହା ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶର ଅଲିଗଡ଼ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟକେନ୍ଦ୍ର ନଗର । ଏହା ଆଗ୍ରାର ଉତ୍ତରକୁ ୨୯ ମାଇଲ୍ ଓ ଅଲିଗଡ଼ର ଦକ୍ଷିଣକୁ ୨୧ ମାଇଲ୍ ଦୂର । ଏଠାରୁ ମଥୁରାକୁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଶାଖାଲାଇନ୍ ଓ ବେରେଲିକୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଲାଇନ୍ ବାଟେ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଗଙ୍ଗା ନଦୀରୁ ଅଲିଗଡ଼କୁ ଖୋଲା ହୋଇଥିବା କେନାଲ ଅଲିଗଡ଼ ରାସ୍ତାକୁ ଭେଦ କରିଅଛି ।]
Hāt-(th-)ras
हातरस
हथरस

ହାତ୍ଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଅଳ୍ପ ଜଳ ଥିବା
Hāt-li ନଦୀଗର୍ଭରେ ଡଙ୍ଗା ଚଳିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଗଭୀର ପାଣି ନ ଥିଲେ, ନଦୀଗର୍ଭକୁ ଖୋଳିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ କାଠର କୋଡ ବା ଫାଳୁଆ—A wooden spade for digging river-beds where the depth of water is too shallow for boats to ply during summer.

ହାତ୍ଲୁଭି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ ଓ ବି—ଛୋଟିଆ ଚୋର—
Hāt-lubbi Pilfererer.

ହାତ୍ଶା—ଦେ. ବି—ହତ୍ଶା (ଦେଖ)—
Hāt-śā Hat-śā (See)

ହାତ୍ ହାତ୍—ଦେ. ଅ—ବାରଣାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି; ବିରାଡି, କୁକୁର,
Hāt hāt ଗୋରୁ ଆଦି କୌଣସି ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ
ଧେଙ୍ଧେଙ୍ ହତ୍ହତ୍ ଖାଇବାକୁ ଉପକ୍ରମ କଲେ ତାକୁ ହୁରୁଡାଇବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—Interjection used in driving or scaring away a cat, dog or cattle setting upon something to eat.

ହାତ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ; ପ୍ରା. ହତ୍ଥ)—୧ । ହସ୍ତ; କର; ଭୁଜ—
Hāta 1. Hand. (ଦ୍ର—କହୁଣିଠାରୁ ମଣିବନ୍ଧ (କଚଟି) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଓ ଖୁଅଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ହାତ ବୋଲଯାଏ ।

ସାଧାରଣତଃ ଖୁଅଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶକୁ ଲୋକେ ହାତ ବୋଲି କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କହୁଣିଠାରୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଂଶ ହାତ ବା ହସ୍ତ ଅଟେ । ହାତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶର ନାମ । ଯଥା—ଅଙ୍ଗୁଠି ବା ଅଙ୍ଗୁଳି, ପଞ୍ଜା ବା ପଞ୍ଝା, ଟେକ ବା ଲେଢ଼ି, ପାପୁଲି ବା ପଛଠ, ଗଣ୍ଠୁଷ, କଚଟି ବା ମଣିବନ୍ଧ, ହାତଗଣ୍ଠି (କଣ୍ଠି, ବଉଳା, କାଙ୍କଳା), ହାତ ଭଣ୍ଡା, କହୁଣି, ବାହା ବା ବାହୁ, ଖୁଅ (ବା ଢେଣା ବା ହାତଚଟୁଆ), କାନ୍ଧ, ମୁଠା ।

ହାତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଅଳଙ୍କାର ମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା—

ଅଙ୍ଗୁଠିରେ—ମୁଦି; କରପୃଷ୍ଠରେ—କରପଦ୍ମ; କଚଟି ବା ମଣିବନ୍ଧରେ—ଖଡୁ, କଳାଅରି ବା କଳିଅତି, ପଇଞ୍ଚ ବା ପଇଞ୍ଚି, ଶିକୁଳି, ବଟଫଳ, ଅଭୁଲ ଓ (ଲୁହାର) ତାରଣି;

ହାତର ଭଣ୍ଡାରେ—ଚୁଡ଼ି, କାଚ (ଧାତୁନିର୍ମିତ ବା କାଚର ସରୁ ସରୁ ପଟି);

ବାହୁରେ—ତାଡ଼ୁ ବା ତାଡ଼, ବାଜୁବନ୍ଧ ବା ବାହୁଟି, ବାଙ୍କଡ଼େଙ୍କୁଆ ବା ବାଙ୍କଡ଼ୁଙ୍ଗ, ବନ୍ଦ, କପୁରବାଳିଆ, ଭାଡ଼ି, ରତ୍ନଣିଆ ।

ହାତର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଂଶଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାରର ନାମ ଯଥା—

୧ । ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା—ଠାକରା, ଥୁ(ଥୋ)ପା, ଥୁ(ଥୋ)ପି, ଟୁକରା ବା ଠୋକରା, କଣ୍ଡ; ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ମାଂସକୁ ଜୋରରେ ଚିପିବା=ଚିମୁଟା, ଚୁମୁଟା; ବୁଢ଼ାଅଙ୍ଗୁଠି ଓ ବକ୍ରୀକୃତ ବଳିଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଚିମୁଟାର ନାମ ଘୁଟିଆ ।

୨ । ଅଙ୍ଗୁଠି ସମେତ ବିସ୍ତୃତ କରତଳ ଦ୍ୱାରା [ସଂ. ଚପେଟ) ଧୀରରେ ଆଘାତ—ଥାପଡ଼ା, ଚଟକଣି, ଚାପୁଡ଼ ।

ଜୋରରେ ଆଘାତ—ଚାପୁଡ଼ା, ଚାପୋଡ଼ା ବା ଜାବଡ଼ା, ଚଟକଣା ।

୩ । ପାଣ୍ଟିକୃତ କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଧୀର ଆଘାତ= ଫୁଟୁକି ।

୪ । ବଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠି ବା ମୁଠାଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—
(କ) ମୁଠାର କାଣି ଅଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା—କିଧା,
(ଖ) ମୁଠା ହୋଇଥିବା ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ପୃଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା—ଭୁସା, ଭୁସି;
(ଗ) ମୁଠାର ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା—ମୁଥ;
(ଘ) ମୁଠାର ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠି ପାଖ ଦ୍ୱାରା ମୁହଁରେ ଆଘାତ—ମୁଖୀ,

୫ । ବିସ୍ତୃତ କରତଳ ବା ପଞ୍ଝା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ବିସ୍ତୃତ ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କୁ ଚିପିବା—ପଞ୍ଜା, ପଞ୍ଝା ।

୬ । ଲେଢ଼ି ଦ୍ୱାରା ଠେଲି ଆଘାତ—ଲେଢ଼ା ।

୭ । (କ) ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୁଠି ଓ ତର୍ଜନୀ ବା ମଝି ଅଙ୍ଗୁଠିର ବିସ୍ତୃତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦ୍ୱାରା ବେକକୁ ପଛଆଡ଼କୁ ଠେଲି—ଗଲଥା,
(ଖ) ଏହିପ୍ରକାରେ ବେକର ଅଗଆଡ଼ୁ ବା ତଣ୍ଟିଆଡ଼ୁ ଧକ୍କା—ତଣ୍ଟିଆ ।

୮ । କହୁଣି ଦ୍ୱାରା ଠେଲି—କହୁଣିଆ, କହୁଣି ।

୯ । ବାହୁ ଓ ଭୁଜ ଦ୍ୱାରା ଠେଲି—ଧକ୍କା ।

ଏହା ଛଡ଼ା ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠିମାନ ଦ୍ୱାରା କାନମୋଡ଼ କାନମୋଡ଼ା, ଚୁଟିଝିଙ୍କା, ବାଳଧରା, ଆଖିରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଗେଞ୍ଜିବା, ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ମାରିବା (ଅଙ୍ଗୁଳା) ଇତ୍ୟାଦି ଆଘାତ କରାଯାଏ ।

ହାତ ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ପ୍ରବାଦ, ନ୍ୟାୟ, ପ୍ରବଚନ ଆଦି—ଯଥା—
୧ । ହାତରେ କଙ୍କଣ, ଦର୍ପଣ ଯାଏ କାହିଁ ?—ନ୍ୟାୟ ।
୨ । ସୁନାମୁହଁଆ ହାତରୁ ଠାକୁରାଏ ଖାଇଲେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ଫଳ ପାଇ—ଢଗ (ବ୍ୟଙ୍ଗ)
୩ । ହାତରେ ନ ମାରି ଭାତରେ ମାରିବା—ନ୍ୟାୟ
୪ ହାତ ପଣ୍ଡ ପଣ୍ଡ ବାହା ପଶିବା—ନ୍ୟାୟ
୫ । ହାତରୁ ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଆଗରେ ତେଇଁବା—ନ୍ୟାୟ
୬ । (ଟଙ୍କା) ହାତରୁ ଖସିଲେ ଅଣକାହ୍ନୁଡ଼—ନ୍ୟାୟ
୭ । ଢେବର ହାତର ପାପ ଖାଇବ ହାତକୁ ଲାଗେନାହିଁ —ନ୍ୟାୟ

୮ । ଏ ହାତ କଥା ସେ ହାତକୁ ଅଗୋଚର—ନ୍ୟାୟ
୯ । ଏକ ହାତ ଅମୃତ ଭୁଞ୍ଜୁଛି, ଏକ ହାତ ନରକ ଗୋଳୁଛି—ନ୍ୟାୟ ।
୧୦ ଏକା ହାତକେ ତାଳି ବାଜେ ନାହିଁ—ନ୍ୟାୟ
୧୧ । ହାତ ଅଳସେ ନାଶବନ୍ଧା—ନ୍ୟାୟ
୧୨ । ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢାଇବା—ନ୍ୟାୟ
୧୩ । ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ମଙ୍ଗଳବାର—ନ୍ୟାୟ ।]
୨ । ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ପାର୍ଶ୍ୱ ମାପ ବିଶେଷ—2. Cubit; a unit of measure of the breadth of 24 fingers.

[ଦ୍ର—ଲୁଗା ଆଦିରେ କହୁଣିର ଅଗଠାରୁ ମଝି ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ କର ମାପିବା ଅଂଶକୁ ବା ଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ ଏକହାତ ବୋଲଯାଏ ଓ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କୁ ମୁଠା କରିଦେଇ ମାପିଲେ କହୁଣିର ଅଗଠାରୁ ମୁଠା ହୋଇଥିବା ଛାଣି ଅଙ୍ଗୁଠିର ମଝି ଦେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୈର୍ଘ୍ୟକୁ ମୁଠୁଣି ବୋଲଯାଏ । ଏକହାତ=୨୪ଅଙ୍ଗୁଳ= ୧୮ ଇଞ୍ଚ=୨ବିଘତ । ଏକ ମୁଠୁଣି=୧୮ ଅଙ୍ଗୁଳ= ୧୨ ଘଣ୍ଟା । ୪୦୦୦ ହାତ=୧ କୋଶ]

୩ । ଶିଳ୍ପୀର କୃତ ହସ୍ତ; ହାରୁ—3. The skilful hand of an artist manufacture; art. (ଯଥା—ଏହା ଗୋବିନ୍ଦହାତର ପାଲସ୍ କାମ)
୪ । ଅଧୀନତା—4. Control. (ଯଥା—ଏ କଥାରେ କାହାର ହାତ ନାହିଁ) ୫ । ଶକ୍ତି; ବଳ; କାର୍ଯ୍ୟକାରକତ୍ୱ; କ୍ଷମତା—5. Power; agency; potency. (ଯଥା—ତା ହାତରେ ଏ କାମ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ) ୬ । କର୍ମରେ ଦକ୍ଷତା; କୁଶଳତ୍ୱ—6. Skill. (ଯଥା—ଯଣ ବାଲ ହାତ ; ଓସ୍ତାଦହାତ ୭ ।ଖେଳାଳିମାନଙ୍କର ଥରେ ଖେଳ; ଖେଳର ଥର; ଦାନ—7. Playing of a game once; one time. (ଯଥା—ଆସିଲ, ହାତେ ତାସ ଖେଳିବା) ୮ ଲୁଗାର ଅସ୍ତିନ୍ (ଲୁଗାର ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ପିନ୍ଧାଳିଙ୍କ ହାତ ଅଧିକାର କରିଥାଏ)—8.Sleeve of a coat or shirt. ୯ । ଅଧିକାର; ଦଖଲ—9. Possession. (ଯଥା—ଏବେ ଦିନେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ମୋ ହାତକୁ ଆସିଲା) ୧୦। ସମ୍ପର୍କ—10. Connection. ୧୧ । ପ୍ରଭାବ—11. Influence. ବିଣ—
୧ । ହାତରେ ପିନ୍ଧା ଯିବା—1. Worn on the hand. (ଯଥା—ହାତମୁଦି) ୨ । ଶିଳ୍ପୀର ହସ୍ତ ରଚିତ—2. Manufactured by. (ଯଥା—ଗେଲ୍ ହାତ କାମ) ୩ । ହାତରେ ଥିବା; ହସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the hand. (ଯଥା—ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠି)

ହାତ ଅକ୍ଷର—ଦେ. ବି (ସ. ହସ୍ତ+ଅକ୍ଷର)—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତାକ୍ଷର—1. Any person's hand-writing. ୨ । ହସ୍ତଲିଖିତ ଲେଖା—2. Manuscript writing (as opposed to printed matter.
Hāta akshara হাতেরঅক্ষর हस्ताक्षर

ହାତ ଅପହଞ୍ଚ—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ହାତ ନ ପାଇବା ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତି—1 The position of any thing at a place which can not be reached by the hands; being out of the reach of the hands. ୨ । ଧନାଦି ହସ୍ତଗତ ନ ହେବା ଅବସ୍ଥା—2. The state of a thing not reaching one hands.
Hāta apahañcha নাগালেরবাহিব हाथअपहुँच

ହାତ ଅଳସ—ଦେ. ବି—(ସ. ହସ୍ତ+ଅଳସ୍ୟ)—୧ । ହସ୍ତର ଅଳସ୍ୟ—1. The idleness of the hand. (ଯଥା, ହାତ ଅଳସେ ନାଶ ବନ୍ଧା) ୨ । ଅଳସ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ହସ୍ତ—2. The hand of an idle person.
Hāta alasa হাতের আলস্য हाथ आलस

ହାତ ଅଙ୍ଗୁଠି(ଳି)—ଦେ. ବି—(ସ. ହସ୍ତ+ଅଙ୍ଗୁଳ)—ହସ୍ତର ଅଙ୍ଗୁଳି—The fingers of the hand. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଯଥା-୧ । ବୁଢା ଅଙ୍ଗୁଠି—ସ. ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ; ଇଂ. Thumb.) ୨ । ବଣି ଅଙ୍ଗୁଠି (ଦେଶଜ—ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଠି[ଳି]) (ସ. ତର୍ଜନୀ; ଇଂ. Index finger). ୩ । ମଝି ଅଙ୍ଗୁଠି (ସ. ମଧ୍ୟମା; ଇଂ. Middle finger). ୪ । ଟିକି ବା ମୁଦି ଅଙ୍ଗୁଠି (ସ. ଅନାମିକା; ଇଂ Ring finger.) ୫ । ଛାଣି ଅଙ୍ଗୁଠି (ସ. କନିଷ୍ଠା ଇଂ. Little finger.)
Hāta ānguṭhi(li) হাতের আংটি हाथ आंगुठी

ହାତ ଉଗୁ(ଚା, ଚେ, ଚ୍ଚେ, ଞ୍ଚା, ଞ୍ଚେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର କରିବା ପାଇଁ ହାତକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇ ମାରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବା—To lift one's hand to strike a person.
Hāta uchā (chchā, che, chche, ñchā, ñche)ibā হাত তোলা हाथ उठाना

ହାତ ଉଛୁଳା—ପ୍ରାଦେ (ଚଡ଼ଖାତ) ବି ଓ ବିଣ—ଏକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବନ୍ଦ ରହିବା ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ପାରିବା; ହାତ ବାନ୍ଧ ରହିବା—Being engaged in a work, so as not to be able to put one's hands to any other work. ଦେ. ବି—କୌଣସି ବସ୍ତୁ ପାଇବା ପାଇଁ ଅଳି—Importunity for getting something.
Hāta uchhulā

ହାତ ଉଠା(ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନମସ୍କାର ବା ସଲାମ୍ କରିବା ପାଇଁ ହାତ ଟେକିବା—1. To raise one's hand to make obeisance. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାରିବା ବା ପ୍ରହାର କରିବା—2. To strike a person. ୩ ।ହାତ ଉଚୁଇବା (ଦେଖ) 3. Hāta uchāibā (See) ୪ । ପ୍ରଶ୍ନ ସମିତିରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର କୌଣସି ଉପସ୍ଥାପିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ବନ୍ଧେ ନିଜନିଜର ଅନୁମତି ବା ପ୍ରତିକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ
Hāta uṭhā (ṭhe)ibā হাত উঠান हाथ उठाना

କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ନିଜ ନିଜର ଗୋଟିଏ ହାତକୁ ଉପରକୁ ଟେକିଦେବା (ଏପରି କଲେ ଟେକା ହୋଇଥିବା ହାତମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଗଣନା କରଯାଇ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବର ସପକ୍ଷରେ ବା ବିପକ୍ଷ
হাত ওঠান, হাত তোলা କେତେଜଣ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ସହଜରେ ଜଣାପଡ଼େ—To raise one's hand in voting at a meeting.

ହାତ ଉଧାର(ରି)—ଦେ.ବି—ଅଳ୍ପ ସମୟ ସକାଶେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ମୌଖିକ
Hāta udhāra(ri) କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ନେବା ଋଣ—A
হাতকবজা, হাতফিরি short term loan on verbal
हाथउधार promise to pay. ଦେ. ବିଣ—ଅଳ୍ପ ସମୟ ସକାଶେ ମୌଖିକ ଚୁକ୍ତିରେ ଋଣ ନିଆ ଯାଇଥିବା (ଧନ) —(amount) Borrowed for a shrot term on verbal promise.

ହାତ ଏଡ଼ିବା[ଏଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
Hāta erḍibā[erḍā(ṛde)ibā] ଅଧିକାରରୁ ବା ହାତରୁ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇବା—To evade the hands or clutches of another. (ଯଥା—ଏ ଭୂମଣ୍ଡଳରେ ଯମ
হাত এড়ানা हथसे बचना ହାତ ଏଡ଼ିବା କାହାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।)

ହାତ ଓଠ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତକୁ ଓ ଓଷ୍ଠକୁ ଧରି
Hāta oṭha dharibā ନେହୁରି ହେବା ବା ବିନୀତ ପ୍ରାର୍ଥନା
মিনতি করা କରିବା—To solicit a favour of a
हाथ वठ धरना person by taking hold of his hand and lip.

ହାତକ—ଦେ, ବି—୧ । ଏକହାତ ମାତ୍ର—1. One cubit only.
Hātaka ୨ । ଗୋଟିଏ ହସ୍ତ ମାତ୍ର—2. One hand only.
একহাত মাত্র (ଯଥା—ତାର ହାତକ ହାତ ହେଲା) ୩ । ଏକ
एकहाथ ହାତ ପରିମାଣ ବା ବସ୍ତୁ—3 The measure or contents or expanse of one cubit (ଯଥା—ହାତକ ୨୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ବା ୨ ବିଘତ ।) ବିଣ—ଏକ ହାତ ପରିମିତ—Measuring one cubit only. (ଯଥା—ହାତକ ଯାଗାରେ ଜଣକରୁ ବେଶି ବସି ପାରିବେ ନାହିଁ ।)

ହାତ କଟା—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ)—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତ କଟାଯାଇଥିଛି
Hāta kaṭā —1. Armless ; having the hands cut off. ୨ । ଯେଉଁ କୁର୍ତ୍ତାର ଆସ୍ତିନ
হাতকাটা ନ ଥାଏ—2. Sleeveless (coat). ୩ । ଲୁଳା-
हाथकटा ବଳଣାରୁ ନିଜ ହାତରେ ଅରଟଦ୍ୱାରା କଟାଯାଇଥିବା (ସୂତା); ଅରଟ କଟା (ସୂତା)—3. Hand-spun
(ହାତକଟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (କଳକଟା—ର ବିପରୀତ) (thread).

ହାତ କଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଅପରାଧୀଙ୍କ ଦୁଇ ହାତକୁ ବନ୍ଧିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
Hāta karḍi ଶିକୁଳି—Hand cuff; manacles. [ଦ୍ର—ଏଥିର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଘେର ଥାଏ, ସେ ଦ୍ୱୟରେ ଅପରାଧୀର ଦୁଇ ହାତର କଚଟିକୁ ପୂରାଇ ଚାବି ପକାଇ
হাতকড়ি हातकड़ि ଦେଲେ ତାହା ଫିଟେ ନାହିଁ ।]

ହାତ କଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତ+କଣ୍ଡୂ)—ହାତ ଗଲୁ (ଦେଖ)—
Hāta kanḍu Hātagalu (See).

ହାତ କଥା—ଦେ. ବି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧୀନସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ—
Hāta kathā Anything under one's control
হাতের কথা हाथकी बात [ଦ୍ର—ନ ପାରିଲେ ତାହା, ଯାର-ଶେଷେ ଅଣିବା ତ ନିଜ ହାତ କଥା । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା]

ହାତକ(କୁ) ଦି(ଦୁଇ)ହାତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ
Hātaka(ku) di(dui)hāta karibā ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରିବା—
হাতকে দুহাত করা 1. To transfer a thing from one
एक हाथसे दोसरा हाथ करना person to another.
୨ । (ବିବାହ ବେଳେ ବରର ଡାହାଣ ହାତ ଓ କନ୍ୟାର ଡାହାଣ ହାତ ଏକତ୍ର କରାଯାଇ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ୁଥିବାରୁ)—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିବାହିତ କରାଇବା—2. To cause a person to get married. [ଦ୍ର—ବିବାହିତ ହେବାକୁ ସମ୍ମତ କରାଇବା ଅର୍ଥରେ ଦୁଇ ହାତକୁ ଚାରିହାତ କରାଇବା ମଧ୍ୟ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହାତକ(କୁ) ଦି (ଦୁଇ)ହାତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିବାହିତ ହେବା—
Hātaka(ku)di(dui)hāta hebā To become
হাতকে দুহাত হওয়া शादीहोना married.

ହାତ କନା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—(ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ; ଇଂରାଜୀରୁ
Hāta kanā ଅନୁକୃତ) ରୁମାଲ—Handkerchief.

ହାତ କପାଳ—ଦେ. ବି—(ମନୁଷ୍ୟର କପାଳ ବା ଭାଗ୍ୟ ଯାହାଙ୍କ
Hāta kapāla ହାତରେ)—ଶିବ; ମହାଦେବ —The God
হাতকপাল महादेव Siba. [ଦ୍ର—ଅରେ ହାତୀ ଗଢ । ହାତ-କପାଳ ଦେବ କି ଏ ସମସ୍ତ ? ଉପସୂର୍ଯ୍ୟ. କବିତା ।]

ହାତ କରତ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଛୋଟ କରତକୁ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ
Hāta karata ହାତରେ ଚଳାଇ ପାରେ—Hand-saw.
হাতকরাত आरी

ହାତ କରିବା (କରି ନେବା)—ଦେ, କ୍ରି—୧ । ଅଧିକାରକୁ ଆଣିବା;
Hāta karibā(kari nebā) ଅଧୀନ କରିବା ; କରଗତ
হাতকরা କରିବା—1. To bring under one's control.
हाथ करना [ଦ୍ର—× × × ଲୁଚି ଗୁରକାରକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହାତ କରି ×××× ସରକାରରୁ ବାହାଲ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]
୨ । କୌଶଳଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା—2. To suborn a person. ୩ । ହସ୍ତଗତ କରିବା; କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ନିଜର ଅଧିକାରକୁ ଆଣିବା—3. To bring a thing into one's possession. ୪ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ କୌଶଳପୂର୍ବକ ହସ୍ତଗତ କରିବା—4. To possess a thing by hook

or crook. ୪ । (କଚେରିଅ ଭାଷା) ଅପର ପକ୍ଷର ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ନିଜର ଅନୁକୂଳରେ ଆଣିବା—5. To gain over a witness of one's opponent.

ହାତ କଳ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ କଳକୁ ମନୁଷ୍ୟ ହାତଦ୍ୱାରା ଚଳାଇ Hāta kala ପାରେ—Hand-machine ; a machine
ହାତ কল हाथकल driven by hand power.

ହାତ କଷା (କଷୋଟ, କଷୋଟି, କଷୋଟିଆ)—ଦେ. ବିଣ—କୃପଣ— Hāta kashā (kashoṭa, kashoṭi, kashoṭiā)
কঞ্জুষ हाथकट Closefisted; miserly; stingy

ହାତ କାଟିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଛୁରୀ, ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ନିଜର ହାତକୁ Hāta kāṭibā କାଟି ପକାଇବା—1. To cut one's
হাত কেটেফেলা hand with a knife or other
हाथ काटना instrument. ଦେ. ବି—ଡୋଡ଼ଅଙ୍ଗ ମୋଡ଼ିବା ବା ଘଷିବା ବା ଦେହର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଚିପିବାବେଳେ ଘସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତର ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ କର୍କଶତା ବା ବଳ ପ୍ରକାଶହେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଷ୍ଟ ଦେବା —Feeling of discomfort owing to the force of the hands of the person who does the massage. (ଯଥା—ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ମୋଡ଼୍, ତୋ ହାତ ବଡ଼ କାଟୁଛି ।)

ହାତକାଟି ଲେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରିବା—To sign Hāta kāṭi lekhibā one's name.
স্বাক্ষর করা दस्तखत करना

ହାତ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଫୁଲ ଉଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)— Hāta kārḍhibā Phula urḍāibā (ee).

ହାତ କଣ୍ଡୁ—ଦେ. ବି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—(ସଂ ହସ୍ତ ଓ କଣ୍ଡୁ)—ହସ୍ତଦ୍ୱାରା Hāta kaṇḍu କରଣୀୟ କୌଣସି କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠା
হাত চুলকানি ବା ଅସ୍ଥିରତା—Restlessness or eager-
हाथ खुजलाहट ness to perform a thing.

ହାତ କା (କୁ) ବୁଡ଼ା (ରା)—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—୧ । ଅକାମିକା (ଲୋକ); Hāta kā (ku) burḍā (ra) ଅକର୍ମଠ—
(ହାତ କା (କୁ) ବୁଡ଼ୀ (ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀ)—1. A good-for-nothing
অকর্মা person. ୨ । କୋଢ଼ିଆ ବା ଅଳସୁଆ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
कोढ़िआ 2. Idle ; loafing (person)

ହାତ କାମ—ଦେ. ବି—୧ । କାରିଗରର ହସ୍ତନିର୍ମିତ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ— Hāta kāma 1. Manufacture ; handwork.
(କଳକାମ—ବିପରୀତ) ୨ । କଳଦ୍ୱାରା ତିଆରି ନ ହୋଇ ହାତ
হাতেরকাজ ଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଥିବା କାମ—2. Hand
हाथकाम made work.

ହାତକୁ ଆସିବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତଗତ ହେବା ; ମିଳିବା— Hātaku āsibā 1. To be got or received.
হাতেআসা ୨ । କବଳିତ ହେବା—To come under one's
हाथमें आना clutches or control.

ହାତ କୁଣ୍ଡାଇହେବା (ଗଲୁ କରିବା)—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Hāta kunḍāihebā (galu karibā) ସ୍ୱହସ୍ତରେ କରିବା
হাত চুলকানি হওয়া ପାଇଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲାଳାୟିତ ହେବା—
हाथ खुजलाना 1. Having hankering to do a thing with one's own hands. ୨ । (ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ) ଧନ ପ୍ରାପ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯିବା—2. (popular belief) The itching of the palm indicating the receipt of some money.
[ଦ୍ର—ଲୋକେ କୁଣ୍ଡାଇ ହେବା ଅନାଗତ ଧନପ୍ରାପ୍ତିର ସୂଚନା ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ।]

ହାତକୁ ହାତ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ଏକ ହାତରୁ ଅନ୍ୟ ହାତକୁ Hātaku hāta (ହସ୍ତାନ୍ତରିତ)—1. (transferred) From
হাতে হাতে hand to hand. ୨ । ହସ୍ତବହସ୍ତ; ନଗଦ—
हाथके हाथ, हाथों हाथ 2. In cash. ୩ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍—
3. Immediately; at once.

ହାତ ଖ(ଖୁ)ଜ୍ ବ(ବୁ)ଜ୍ ଦେ. ବି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ହାତର Hāta kha(khu)j ba(bu)j ଅସ୍ଥିରତା; ହସ୍ତ କଣ୍ଡୁ—
হাত চুলকানি, হাত নিসপিস, 1. Restlessness of the
হাত সড়সড়করা hand to do a work. ୨ । ଅସ୍ଥିର ହସ୍ତ—
हाथ खुजलाहट 2. Restless or active hands.
(ହାତ ଖୁଜୁବୁଜୁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାତ ଖଜବଜିଆ—ଦେ. ବିଣ, ପୁ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୁକ ହୋଇ ବସି Hāta khajabajiā ନ ପାରି ସବୁବେଳେ ହାତକୁ ଏଣେ ତେଣେ
[ହାତ ଖୁଜ୍(ଜୁ)ବୁଜିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଚଳାଉ ଥାଏ—Restless;
হাত নিসকিসে having hands which will not
हाथ खुजलीवाला keep quiet.
[ହାତ ଖଜବଜା, ହାତ ଖଜବଜେଇ, ହାତ ଖୁଜ୍(ଜୁ)ବୁଜା, ହାତ ଖୁଜ୍(ଜୁ)ବୁଜେଇ – ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାତ ଖଡ଼ୁ—ଦେ. ବି—ହସ୍ତବଳୟ—Bracelet.
Hāta khardu হাতখাড়ু, বালা बाला

ହାତ ଖଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ (ସଂ ଖଣ୍ଡିତ ହସ୍ତ)—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର Hāta khandiā ହାତର କେତେକ ଅଂଶ ନ ଥାଏ—
হাত কাটা Handless (person); a person who
हाथ कट्टा has not got any part of his hand.
(ହାତ ଖଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାତ ଖାଲି—ଦେ. ବି—୧ । ରିକ୍ତ ହସ୍ତ; ଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତ; କପର୍ଦ୍ଦକ Hāta khāli ଶୂନ୍ୟତା—1. Pecuniary want; penni-
হাত খালি less condition. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ନ
हाथखाली ଥିବା ଅବସ୍ଥା—2. State of unemployment.
୩ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫୁରୁସତ୍—3. Leisure.

ହାତ ଖେଞ୍ଚ୍—ଦେ. ବି—ଅର୍ଥ ନ ଅଣ୍ଟିବା; ଅର୍ଥହୀନତା; ଘରଚକୁ ନ Hāta khench ଅଣ୍ଟିବା ଅବସ୍ଥା—Penniless condi-
টানাটানি हाथ खालीरा tion; want.

ହାତ ଗଢ଼ା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ସ୍ୱହସ୍ତ ନିର୍ମିତ—1. Made by Hāta garḍhā one's hand. ୨ । କୌଣସି କାରିଗରର
হাতগড়া ନିର୍ମିତ—2. Manufactured by a certain
हाथसे बनाहुआ artist.

ହାତ ଗଣ୍ଠି—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ ଓ ଗ୍ରନ୍ଥି)—୧ । କରଟି; ମଣିବନ୍ଧ—
Hāta ganthi 1. Wrist. ୨ । ବିବାହବେଳରେ କନ୍ୟା-
হাতের গাঁট, কব্জি ପିତାଙ୍କର ବରକୁ କନ୍ୟା ଦାନ କରିବା ସମୟରେ
हाथ गाँठी(ठ) କନ୍ୟାର ଡାହାଣ ହାତର ଲେଉଟ ଉପରେ ବରର
ଡାହାଣ ହାତର ଲେଉଟକୁ ରଖି ପୁରୋହିତଙ୍କର ଓ କନ୍ୟା
ପିତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ କୁଶରେ ଗଣ୍ଠି ପକାଇ ବାନ୍ଧିବା
ରୂପ କର୍ମ—2. The marriage knot; the
ceremony of tying the right palm of the
हस्तग्रन्थि bride to that of the bridegroom by a
हस्तग्रंथि Kusa-string tied in a knot by muttering
some formulas.
[ଦ୍ର—ଏହାହିଁ ବିବାହ ବନ୍ଧନର ଚିହ୍ନ । ହାତଗଣ୍ଠି
ନ ପଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ଓ
ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ି ସାରିଲାରୁ ବିବାହ କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା
ବୋଲି ବିବେଚିତ ହୁଏ । ପୁରୋହିତ ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ହାତ-
ଗଣ୍ଠି ପକାନ୍ତି ଓ କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ସମ୍ପ୍ରଦାନମନ୍ତ୍ର ପାଠ ଓ
ଯୌତୁକ ଦାନ କରିବା ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି; ତତ୍ପରେ
ବର କନ୍ୟାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି;
ତତ୍ପରେ କିନ୍ତୁ ହାତଗଣ୍ଠିକୁ ପୁରୋହିତ ବା କୌଣସି
ଅବିବାହିତା ବାଳିକା ଆସି ମୋଚନ କରନ୍ତି ।]

ହାତ ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବର ଓ କନ୍ୟାଙ୍କର ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ବିବାହ-
Hāta ganthi pardibā ବେଦୀରେ କୁଶ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା ହେବା-
হাত গাঁট পড়া ଦ୍ୱାରା ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପାଦିତ ହେବା—The per-
हाथ गाँठ पड़ना formance of marriage by the
tying of the marriage-knot.

ହାତ ଗତ—ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ହସ୍ତଗତ)—୧ । ହସ୍ତଗତ; କରଗତ
Hata gata (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Brought under control;
হাত গত suborned. ୨ । ଅଧୀନ—2. Under one's
हस्त गत control. ୩ । ଅଧିକାରକୁ ଆଗତ—3. Brought
into one's possession.

ହାତ ଗଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ଛିଦ୍ରରେ ଆପଣା ହସ୍ତକୁ
Hāta galā(le)ibā ପୁରାଇବା To thrust one's hand
হাত ঢুকান हाथ घुसाना (ହାତଗଳିବା—ଦ୍ୱି.ରୂପ) into a hole,

ହାତ ଗଲୁ—ଦେ. ବି—୧ । ହାତଗାଣ୍ଡୁ; କୌଣସି କାମ କରିବାପାଇଁ
Hāta galu ଅତ୍ୟଧିକ ଆଗ୍ରହ ବା ଇଚ୍ଛା—1. Excessive
হাত চুলকানি eagerness to do a thing. ୨ । କରତଳ
हाथ खुजलाहट କୁଣ୍ଡାଇ ହେବା—2. Itching sensation
felt in the plam. [ଦ୍ର—ଲୌକିକ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି
ଯେ, ହାତର ଲେଉଟ ବା ତଳ କୁଣ୍ଡାଇ ହେଲେ ଅଚିରାତ୍
କିଛି ଧନଲାଭ ହୁଏ ।]

ହାତ ଗୁଞ୍ଜା—ଦେ, ବି—ଅଣ୍ଡା ଗୁଞ୍ଜା; ଉତ୍କୋଚ—Illegal
Hāta gunjā ঘুষ घूष gratification; bribe.

ହାତ ଗୁଣ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତଗୁଣ)—ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ଅମୃତହସ୍ତ ବା
Hāta guna ବିଷହସ୍ତତା—The special potency of
হাতের গুণ हाथगुण particular person's hands.
[ଦ୍ର—ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ହାତ-
ଗୁଣରେ ରୋଗୀର ଭଲ ବା ମନ୍ଦ ଘଟେ; ପଶୁସ୍ୱାମୀଙ୍କ
ହାତ ଗୁଣରେ ଘୋଡ଼ା, ଗାଈ ଆଦି ପଶୁ ଉଧାନ୍ତି ବା ମରି
ଯାଆନ୍ତି; ବୃକ୍ଷ ରୋପଣକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ହାତ ଗୁଣରେ ଗଛମାନେ
ଫଳବାନ୍ ବା ବାଞ୍ଝ ହୁଅନ୍ତି ଓ ପାଚକପାଚିକାଙ୍କ ହାତ-
ଗୁଣରେ ରନ୍ଧଣା ସୁସ୍ୱାଦୁ ବା ଅସ୍ୱାଦ୍ୟ ହୁଏ ।]

ହାତ ଗୋଡ଼—ଦେ ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ହସ୍ତ ଓ ପଦ—
Hāta gorda 1. Hand and leg. ୨ । ଦେହର ଅଙ୍ଗ
হাত পা ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗମାନ—2. The various limbs of the
हाथपैर body. [ଯଥା—ସେ ଘୋଡ଼ାରୁ ପଡ଼ି ହାତଗୋଡ଼
ଭାଙ୍ଗି କରି ଶୋଇଛି ।] ୩ । କଥାର ଅନ୍ତ; ବା କଥାର-
মাথা মুণ্ড ଠିକଣା; ଉତ୍ସ; କଥାର ଅର୍ଥବୋଧକତା—3. The
सिरपैर haed and tail of any speech; the
meaning of any speech. (ଯଥା—ମୁଁ ତା
କଥାର ହାତଗୋଡ଼ କିଛି ପାଇଲି ନାହିଁ ।) ୪ । ଆଗ-
ଗୋଡ଼ା; ମୂଳ ଓ ଶେଷ—4. Beginning and end.

(ତାର) ହାତ ଗୋଡ଼ କଥା କହିବା—ଦେ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥିରତା
Hāta gorda kathā kahibā ପ୍ରକାଶ—Exhibition of
হাত চোখ কথাকহা हाथ पैर बोलना restlessness

ହାତଗୋଡ଼ ଚଳିବା—ଦେ. ବି—କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଦେହର
Hāta gorda chalibā ସାମର୍ଥ୍ୟ—Physical ability.
হাতপা চলা हाथ पाव चलना to do any work.

ହାତ ଗୋଡ଼ ଜଳା (ପୋଡ଼ା)—ଦେ. ବି—ହସ୍ତ ପଦର ଦାହ ରୋଗ—
Hāta gorda jalā (pordā) A disease; burning
হাত পা জ্বালা हाथपैर जलना of the hands and feet.

ହାତଗୋଡ଼ ଧରା—ଦେ ବି—୧ । ତୋଷାମଦ—1. Flattery.
Hāta gorda dharā ୨ । ଦୀନତା ପ୍ରାର୍ଥନା—2. Suppli
হাতেপায়ে ধরা हाथपैर धरना cation.

ହାତଗୋଡ଼ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି.—ଗୋଡ଼ହାତ ଧରିବା (ଦେଖ)—
Hāta gorda dharibā Gorda hāta dharibā (See)
হাতেপায়ে ধরা हाथपैर धरना (जोड़ना)

ହାତଗୋଡ଼ ବନ୍ଧା—ଦେ. ବିଣ—ପରାଧୀନତା ଯୋଗୁଁ ଅକ୍ଷମ ବା କୁଣ୍ଠାଯୁ-
Hāta gorda bandhā କ୍ତ—Powerless owing to
হাতপা বাঁধা one's subordination or subserviency.
हाथपैर बँधा ବି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ନିଜର ଅନାୟତ୍ତ ବା
ଉପାୟହୀନ ହେବା ଅବସ୍ଥା—1. The state of
having no resources. ୨ । ପରର ଅଧୀନତା
ଯୋଗୁଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମତା—
2. Utter powerlessness to do a thing.
୩ । ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ରହିତ୍ୟ—3. Loss of one's
freedom of action.

(ମୋର) ହାତଗୋଡ଼ ରହିବା (ରହିଯିବା)—ଦେ. ବି—କ୍ଳାନ୍ତିଯୋଗୁଁ
Hāta gorda rahibā (rahijibā) ହାତର ଓ ଗୋଡ଼ର
হাতপা না চলা କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ରହିତ ହେବା—Loss

हाथपैर गिरना of the power of movement owing to over exertion.

ହାତ ଘଷର (ଘଷା, ଘଷିଆ) – ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ସର୍ବଦା Hāta ghasharā (ghashā, ghashiā) ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ହାତଘସা ଓ ହାତଦ୍ୱାରା ବହୁବାର ଘର୍ଷିତ ହୋଇ ଘଷିଲା ବା हाथघिसा ଘଷର ହୋଇଥାଏ—1. (a thing) Worn out by constant handling. ୨ । ହାତ ଘଷୀ } ସ୍ତ୍ରୀ ହାତ ଘଷେଇ (ପୁଂ)—ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ (ଛେଳି, କୁକୁରଆଦି ଗାଘেঁষা ଗୃହପାଳିତ ଜନ୍ତୁ) ସର୍ବଦା ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ପାଖେ ଚଳପ୍ରଚଳ हाथपोसा ହେବାରୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଆଉଁସିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଡରନ୍ତି ନାହିଁ—2. (domestic animals which have) Turned quite familiar and fearless of human contact by costant mixing with men.

ହାତ ଚକି—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତ + ଚକ୍ର)— ଲେଉ—The middle Hāta chaki of the hollow of the palm. হাতের তেলো करहथी

ହାତ ଚଟୁଆ—ପ୍ରାଦେ—(ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ହାତଚକି Hāta chaṭuā (ଦେଖ)—Hāta chaki (See).

ହାତ (ହାତରେ) ଚଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ଅଧିକାରକୁ ଆସିବା ; Hāta (hātare) chaṛhibā ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—To be হাতে আসা received or got ; to come to the हाथमें आना possession of.

ହାତ ଚଳା—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତ ଚଳନ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅନ୍ନ- Hāta chaḷā ଭୋଜନାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଜଳ হাতচলা ଗ୍ରହଣ—1. Sipping of a few drops of खाना आरंभ water by uttering some 'mantra's before beginning to eat.

୨ । ଭୋଜନ ଆରମ୍ଭ—2. The beginning of হাতচালান eating. ୩ । ହସ୍ତଚାଳନ; କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ हाथ चलना ହସ୍ତକୁ ଚାଳିତ କରିବା—3. The movement of the bands in work or fight.

ହାତ ଚଳା (ଲେ) ଇବା (ଚାଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ Hata chaḷā (ḷe) ibā (chāḷibā) ପଂକ୍ତିଭୋଜନ ଉପ- হাতচালান ଲକ୍ଷରେ ଭୋଜନାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତେ ଯୁଗପତ୍ हाथ चलाना ଚଳୁମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ଗଣ୍ଡୂଷମାତ୍ର ଜଳ ଆଚମନ କରିବା— 1. To sip a few drops of water after uttering some formulas before beginning to eat during a caste dinner of Brāhmaṇas. [ଦ୍ର—ପଂକ୍ତିଭୋଜନବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପତ୍ରରେ ଭାତ, ଡାଲି, ଦହି ଆଦି ସାରିବାପରେ 'ମହାଜନ- ମାନେ ହାତ ଚଳାନ୍ତୁ' ବା 'ମହାଜନମାନଙ୍କର ହାତ ଚଳୁ' ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଡାକଦେଲେ ସମସ୍ତେ ହାତ ଚଳାଇଲାବା ଚଳୁ କରି ଭୋଜନ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।]

୨ । (ବହୁଲୋକ) ଯୁଗପତ୍ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା— (Many persons simultaneously) To begin to eat. ୩ । ହାତ ଚଳେଇବା (ଦେଖ)— Hāta chaḷāibā (See) ୪ । ଶୀଘ୍ର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—4. To hurry on with a work.

ହାତ ଚଳାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରହାର କରିବା— Hāta chaḷāibā To strike or beat a person. হাত চালান हाथ चलाना

ହାତ ଚଳିବା (ଚାଳିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭୋଜନକ୍ରିୟାର ଆରମ୍ଭ Hāta chaḷibā (chāḷibā) ହେବା—1. The beginn- হাতচলান ing of the operation of eating. ୨ । हाथचलना ପଂକ୍ତି ଭୋଜନରେ ଚଳୁ କରିବା—2. The sipping of a few drops of water before meal. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ହସ୍ତ ଚାଳିତ ହେବା—3. The moving of the hands in work or fight.

ହାତ ଚଉଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି (ସହିତର ଖଣ୍ଡ)—ହାତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧହାତ ପରିମାଣ— Hāta chākhaṇḍa A cubit and half cubit; হাতচাখণ্ড cubit and span; (lineal measure). हाथबिता

ହାତ ଚାଟି ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତୋଷପୂର୍ବକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ Hāta chāṭi khāibā କରିବା—1. To have হাতচেটে খাওয়া हाथचाटकर खाना one's fill with complete satisfaction. ୨ । ଖାଦ୍ୟ- ପାତ୍ରରେ କିଛି ଅବଶିଷ୍ଟ ନ ରଖିବା—3. To leave nothing in the plate after a hearty dinner.

ହାତ ଚିଟି(ଠି)—ଦେ. ବି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ ପତ୍ର Hāta chiṭi(ṭhi) —1. A letter written in a হাতের লেখা person's handwriting. हाथ चिठि ୨ । ହାତଚିଠା (ଦେଖ)—2. Hāta chiṭhā (See)

ହାତ ଚିଠା—ଦେ. ବି—୧ । ମହାଜନଙ୍କଠାରୁ ଖାଉଟିଙ୍କର ବା ଛୁଟକର Hāta chiṭhā ବେପାରୀମାନଙ୍କର ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନ କିଣି ନେବା হাতচিঠা हाथचिठा ସମୟରେ ପଣ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ତାଲିକା, ମୂଲ୍ୟ ଓ ଦର ଏବଂ ବେପାରୀ କେତେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ ଓ କେତେ ତାଙ୍କ ଠାରେ ବାକି ରହିଲା, ଏମାନ ଯେଉଁ ଚିଠା କାଗଜରେ ଲେଖା ହୁଏ ଓ ଯହିଁରେ ଖାଉଟି ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି—1. A draft memo or note prepared during a transaction between a big merchant and a petty trader who takes commodities from the latter partly on cash and partly on credit. ୨ । ଟଙ୍କା ଆଦି ପାଇବାର ରସିଦ—2. A receipt for money or articles received. ୩ । ହାଣ୍ଡନୋଟ—3. Handnote.

ହାତ ଛଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—(ସ. ହସ୍ତଚ୍ୟୁତ)—୧ । ହସ୍ତ ଚ୍ୟୁତ—
Hāta chhardā 1. Got away from one's hand.
୨। ଅଧିକାରରୁ ବହିର୍ଗତ—2. Got away or removed from one's control. ୩ । ଅଧିକାରଚ୍ୟୁତ—
3. Taken away from one's possession.
ହাতছাড়া हाथसेनिकलाहुआ

ହାତ ଛନ୍ଦା—ଦେ. ବି—ବିବାହ—Marriage.
Hāta chhandā [ଢ଼—× × × କନ୍ୟାଙ୍କ ଏ ଠିକ କରନ୍ତି, ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ହାତଛନ୍ଦା କରେଇ ଦେବି—ଫକୀରମୋହନ-
বিযে शादी ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ]

ହାତ ଛୁ(ଛୋ)ଇଁବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତ ଲଗାଇବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ
Hāta chhu(chho) iṅbā ପ୍ରହାର କରିବାପାଇଁ ତା ଦେହରେ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—To touch a person's body
হাতছোঁযা हाथसे छूना for striking blows.

ହାତ ଜମିବା(ଜମିଯିବା)—ଦେ. ବି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା-
Hāta jamibā (jamijibā) ଲାଭ—Attainment of
হাত সধাই হওয়া proficiency in a work.
हाथ बैठना(जमना)

ହାତ ଯୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇ କରତଳକୁ ଏକତ୍ର କରି
Hāta jordibā ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—1. To pray with folded palms. ୨ । କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା—
2. To solicit pardon. ୩ । ନମସ୍କାର କରିବା—
3. To make obeisance. ୪ । ମିନତି କରିବା—
হাতজোড়করা हाथ जोड़ना 4. To solicit.

ହାତ ଟେକା—ଦେ. ବି—୧ । ଅନୁଗ୍ରହ ପୂର୍ବକ ଦଅଯିବା ସାମାନ୍ୟ
Hāta ṭekā ଦାନ—1. A small gift given as a matter of favour. (ଯଥା—ସେ ମତେ ହାତଟେକା କରି ଦଅଣା ପଇସା ଦେଲା) ୨ । ପ୍ରଣାମ; ନମସ୍କାର—
2. Obeisance. ଦେ.ବିଣ—ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦତ୍ତ—
হাত তোলা हाथ उठाइ Given as a favour.

ହାତ ଟେକିଆ—ଦେ. ବିଣ—ପରର ଅନୁଗ୍ରହଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ଧନ ଉପରେ
Hāta ṭekiā ନିର୍ଭର କରୁଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—(Person) Depending upon the charity of others.
হাততোলা हाथउठाइ

ହାତ ଟେକିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନମସ୍କାର ବା ସଲାମ୍ କରିବା କିମ୍ବା
Hāta ṭekibā କିବା ଏମାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାପାଇଁ ହାତକୁ ଉପରକୁ ଉଠାଇବା—1. To raise or lift one's hands to make or accept another's obeisance. ୨ । ଭୋଟ୍ ଦେଲାବେଳେ ହାତ ଉଠାଇବା
2. To lift up one's hands in voting. ୩ ।
ଅନ୍ୟକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବାପାଇଁ ହସ୍ତୋତ୍ତୋଳନ କରିବା—
3. To raise one's hands to bless a person.
হাতউঠান हाथउठाना

ହାତ ଟେକିକରି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣା ଖୁସିରେ କୌଣସି
Hāta ṭekikari debā ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଧନ ଦାନ କରିବା—
To bestow some money on a person out
হাত উঠিযে দেওয়া हाथउठाकर देना of one's free wish.

ହାତ ଠାର—ଦେ. ବି—ହାତ ଓ ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ସଙ୍କେତ ଦ୍ୱାରା ମନର
Hāta ṭhāra ଭାବାପ୍ରକାର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—Manual signs used as cyphers to express thought; mode of expressing thoughts by manual
হাতছানী हाथइशारा signs.

ହାତ ଠାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାତଦ୍ୱାରା ଇଙ୍ଗିତ କରିବା—
Hāta ṭhāriba 1. To beckon with the hand.
୨ । ହାତଠାରଦ୍ୱାରା ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
2. To express one's wishes by manual
হাতছা(শা)নীদেওয়া हाथइशाराकरना signs.

ହାତ ତଳିଆ -ଦେ. ବିଣ—୧ । ଆଶ୍ରିତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Dependant
Hāta taḷiā on another. ୨ । ଅଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଧିକାରର ବଶୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Being a creature of another; being under the control of another. ୩ । କୌଣସିର ପରବଶ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
হাতধরা अधीन 3. Subordinate to a person.

ହାତ ତାଳି—ଦେ. ବି (ସ. ହସ୍ତ + ତାଳ)—କରତାଳ; ଦୁଇ କରତଳର
Hāta tāḷi ଚଟଣର ଅଘାତଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ଶବ୍ଦ—
হাততালি हाथताली Hand-clapping.

ହାତତାଳି ଦେବା (ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—To clap the hands.
Hāta tāḷi debā (māribā) [ଦ୍ର—ପରକୁ ଉପହାସ କରିବା ବେଳେ ବା ସଭାରେ ବକ୍ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବା ବେଳେ ବା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁମୋଦିତ ହେବାବେଳେ ଲୋକେ ହାତତାଳି ମାରନ୍ତି ।]
হাততালী দেওয়া; হাততালী মারা हाथताली देना

ହାତ ଦାନ—ଦେ. ବି—କଉଡ଼ିଖେଳରେ ଖେଳାଳି କଉଡ଼ିମାନଙ୍କୁ ଦ୍ୱାଠାରୁ
Hāta dāna ଧରି ଭୂଇଁରେ ପକାଇ ଦେଲାରୁ କଉଡ଼ିମାନଙ୍କର ଚିତ୍ ବା ପିଠି ବାଗରେ ପଡ଼ିବା ଅନୁସାରେ ଗଣା ହେବା ଦାନ—The result of a throw of cowries in a game of cowries according to the cowries falling on the ventral or the dorsal side. [ଦ୍ର—ଏକ କଉଡ଼ି ଚିତ୍ ହେଲେ=ଦଶ ବା କଣି, ଦୁଇ=ଦୁଗା, ତିନି=୩, ଚାରି=୪, ୫=ପଚିଶ,
হাতদান हाथदान ଛଅ=୩୦ ଓ ୧୨]

ହାତ ଦୁହାଁ—ଦେ. ବି—ବାଛୁରି ମରିଯାଇଥିବା ଗାଈଠାରୁ ବିନା ବାଛୁ-
Hāta duhāṅ ରିରେ ଦୁଧ ଦୋହିବା—Milching a cow (whose calf is dead) without engaging a calf. ବିଣ—ଯେଉଁ ଗାଈକୁ ବିନା ବାଛୁରିରେ ଦୁହାଁଯାଏ—(a cow) Which can be milched
হাতদোআ हाथदुहा without a calf.

ହାତ ଦେଖା—ଦେ. ବି—୧ । ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରିବା; ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ରୋଗୀର ନାଡ଼ ଦେଖିବା—1. Feeling of the pulse of a patient. ୨ । ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶୁଭାଶୁଭ ଜାଣିବାପାଇଁ ହସ୍ତର ରେଖାମାନ ଦେଖିବା; ଭାଗ୍ୟ ଗଣନା କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କରତଳସ୍ଥ ରେଖାମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା—Examination of the lines on the palm of a person to ascertain his or her future by palmistry.

Hāta dekhā

হাতদেখা हाथदेखना

ହାତ ଦେଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ରୋଗ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ (ରୋଗୀ) ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ହାତ ଦେଖାଇବା; କବିରାଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଜର ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରାଇବା—1. To let one's hands to be seen by a physician to feel the pulse; to have one's pulse felt by a physician. ୨ । ହସ୍ତରେଖାମାନ ଦେଖି ଶୁଭାଶୁଭ ନିର୍ଣ୍ଣୟାର୍ଥ ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞଙ୍କୁ ନିଜର କରତଳକୁ ଦେଖାଇବା—2. To show one's palms to a palmist. ୩ । (ରେଲ, ମଟର୍ ଆଦିର ଡ୍ରାଇଭର ଓ ଗାର୍ଡ୍) ରେଲ ଆଦିର ଗତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଙ୍କେତ କରିବାପାଇଁ ହାତକୁ ଉଠାଇବା—3. To show or raise one's hands as signal for a railway train or motor car. ୪ । (ସହରରେ ଜନତା ବହୁଳ ଛକ ମାନଙ୍କରେ ଯାନାଦିର ଗମନାଗମନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାପାଇଁ ନିଯୋଜିତ ପ୍ରହରୀମାନେ) ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସଙ୍କେତ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ହାତ ଉଠାଇବା 4. (said of the policemen on duty at points of traffic-congestion in towns) To show the hand to control the passing vehicles.

Hāta dekhāibā

হাতদেখান हाथदिखाना

ହାତ ଦେଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । [ବୈଦ୍ୟ] ରୋଗୀର ନାଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—1. (a physician) To examine the pulse of a patient. ୨ । (ସାମୁଦ୍ରିକଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କରତଳସ୍ଥ ରେଖା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—2. (a palmist) To examine the palm of a person.

Hāta dekhibā

হাত দেখা हाथ देखना

ହାତ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—1. To begin to do a work. ୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—2. To undertake a work; to take a work in hand. ୩ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ଦେହକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା; ହାତ ଲଗାଇବା—3 To touch (the body of a person or a thing) with one's hand ୪ । ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବା ସତ୍ୟ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ନିଜର ହାତକୁ ରଖିବା; ଦୃଢ଼ ଜବାବ ଦେବା—4. To give one's hand to a person as a solemn pledge for keeping one's promise. ୫ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା—5. To take hold of a thing. (ଯଥା—କୂଅ ଜଳରେ ହାତ ଦେଇ ଦେଇ ମୁଁ କୂଅ ଭିତରୁ ଉଠି ଆଇଲି) ୬ । ଶପଥ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ପାଦକୁ ବା ଦେହକୁ ବା ମୁଣ୍ଡକୁ ବା ନିଜର ପଇତାକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ଛୁଇଁବା—6. To touch another's leg or body or head or one's sacred thread while taking oath. ୭ । କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—7. To touch any thing. (ଉ—ସବୁ ଚୋର, କାହିଁରେ ହାତ ଦବୁ ନାହିଁ—ଭଗ)। ୮ । ନିଜର ଦେହର କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ନିଜର ହାତକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବା—8. To place one's hand on any part of one's own body.

Hāta debā

হাত দেওয়া हाथ देना

[ଦ୍ର—କାନରେ ହାତ ଦେବା :—

୧ । କୌଣସି ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ କଥା ଶୁଣି ଅବାକ୍ ହେବା ।

୨ । କୌଣସି ଅଶ୍ରାବ୍ୟ ବା କଠୋର ଶବ୍ଦ କାନରେ ନ ପଶିବ ବୋଲି ନିଜ କାନକୁ ହାତଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ କରିବା ।

ଖ । ମଥାରେ ବା ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବା ବା ଦେଇ ବସିବା ।

୧ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତାରେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେବା ।

୨ । ଦୁର୍ଭାବନା କରି ବସିବା ।

ଗ । ଓଠରେ ହାତ ଦେବା—ଚୁପ୍ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସଙ୍କେତ କରିବାକୁ ନିଜର ମୁଦ୍ରିତ ଓଷ୍ଠଦ୍ୱୟରେ ହସ୍ତ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଘ । ଅନ୍ୟର ମୁହଁରେ (ପାଟିରେ) ହାତ ଦେବା:—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କଥା କୁହାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ତା ମୁଖରେ କରତଳକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବା; କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁଖକୁ ବୁଜିବା ।

ଙ । ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେବା :—ଆଶୀର୍ବାଦ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମସ୍ତକରେ କରତଳକୁ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଚ । ଛାତିରେ ହାତ ଦେବା :—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନକୁ ଜାଣିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଛାତିରେ କରତଳ ସ୍ଥାପନ କରିବା ।

ଛ । ନାକରେ ହାତ ଦେବା :—୧ । ନାକରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନ ପଶିବ ବୋଲି ନିଜର ନାକକୁ ବୁଜିବା ।

୨ । ନିଶ୍ୱାସ ବହୁଥିବା ନ ଥିବା ବିଷୟ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ନାସାରନ୍ଧ୍ରରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଲଗାଇବା ।]

ହାତଧରି ଗୋଡ ଧରା—ଦେ. ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତପଦାଦ
Hāta dharā gorda dharā ଧାରଣପୂର୍ବକ ଅନୁନୟ
হ'ত পাযে ধবা ବା ସବିନୟ ପ୍ରାର୍ଥନା—
हाथ पैर धरना Humble solicitation or prayer by holding the hands and feet of another person.

ହାତ ଧରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମିଳନ କରିବା ବା କେହିର କ୍ଷମା ବା
Hāta dharibā ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା ପାଇଁ ଅନ୍ୟର ହସ୍ତକୁ
হাতে ধরা हाथ धरना ଧାରଣ କରିବା·
1. To take hold of a person's hand in supplication or in asking forgiveness or tendering apology. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବା ପୁରୁଷକୁ ବିବାହ କରିବା; ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To marry a person. (ଉ—ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନାଥ ହାତ ଧର ଅନାଥ କ ଶୁଭୁଥିଲ ଜଗତେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।)

ହାତ ଧୁଆ—ଦେ. ବ—୧ । ମଇଳା ବା ଅଇଣ୍ଠା ହାତକୁ ଧୋଇବା—
Hāta dhuā 1. Washing of unclean hand.
হ'ত ধোয়া हाथ धुलाई ୨ । ଖାଇସାରିବା ପରେ ଯେଉଁ ବାସନ (କୁଣ୍ଡ)ରେ ହାତ ଧୋଇବାକୁ ହୁଏ—2. A pan or bowl in which a person washes his or her hand after meal ୩ । ଗୋରୁଙ୍କ ଶବକୁ ଘରୁ ଉଠାଇ ନେଇ ଦଣ୍ଡାରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ପାଣହାଡ ଅଦଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପାରଶ୍ରମିକ ଦିଆଯାଏ—3. Wages or remuneration paid to the Mehtars etc who remove the carcase of dead cows from the owner's house.

ହାତ ଧୋଇ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରୁ
Hāta dhoi basibā ଆପଣାର ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇବା—
(ହାତ ଧୋଇଧାଇ ବସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 1. (figurative
হাত ধুযে বসা हाथ धो बै To wash one's hand clean of any matter; to cut off all connections from any matter. ୨ । ଜଣ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରି ସାରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସିବା—2. To sit quiet after finishing one's assigned work.

ହାତ ନଡକା (ନଡନଡ)—ଦେ. ବଣ—ଯାହାର ହାତ ଇତସ୍ତତଃ
Hāta nardakā(narda narda) ଚଳକୁ ଝୁଲୁଥାଏ—
With the hands hanging to and fro. [ଉ—ଯାଉଥିଲ ମଝି, ହାତ ନଡକା ଗୋଡ଼ ନଡକା, ଦେଖି ଅଇଲ ପରପଞ୍ଚ—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ପଦ।]

ହାତ ନଡବଡ(ନୁଡୁବୁଡୁ)—ଦେ. ବ—ହାତ ଲଡବଡ (ଦେଖ)—
Hāta nardabarda(nurduburdu) Hāta lardabarda (See).

ହାତ ନଡବଡ଼ି—ଦେ. ବ ଓ ବଣ—ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ି (ଦେଖ)—
Hāta nardabardi Hāta lardabardi (See)

ହାତ ନଡବଡ଼ିଆ (ନୁଡୁବୁଡିଆ)—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ଯେ
Hāta narda bardiā (nurdu burdiā) ଛୁଟିକା ଚୋରି
ছিঁচকে চোর ହେ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—1. Pilfering. ୨ । उठाईगिरा, अंटीबाज ଛୁଟିକା ଚୋରି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to stealing; pilfering
ହାତ ନଡବଡ଼ୀ (ନୁଡୁବୁଡ଼ୀ)
ହାତ ନଡବଡେଇ (ନୁଡୁବୁଡେଇ) } ସ୍ତ୍ରୀ

ହାତ ନଡବଡ଼ିଆ(ନୁଡୁବୁଡିଆ)ପଣ(ଖୋଇ)—ଦେ. ବ—ଛୁଟିକା ଚୋରି
Hāta nardabardiā(nurdu burdiā) pana (khoi)
ছিঁচকে চুরী ক.রিবা অভ্যাস—Pilfering habit.
अंटीबाजी

ହାତ ନ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି ୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଅତି ଉଚ୍ଚରେ
Hāta na pāibā ଥିବାରୁ ସେ ସ୍ଥାନକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ତାହା
হাত না পাওযা ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ନ ପାରିବା—1. Being
हाथ न पहुँचना unable to reach one's hands to (ହାତ ପାଇବା—ବିପରୀତ) a thing which is beyond the reach. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସ ନ ହେବା—2. (figurative) Not having the courage to do a thing.

ହାତ ନଉଛୁଣା ମାଡି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ) ତୁଚ୍ଛ
Hāta niuchhunā māti karibā ଜ୍ଞାନ କରିବା—To disregard or slight a person.

ହାତ ପଅ(ଉ,ହ,ହୁ,)ଞ୍ଚ—ଦେ. ବଣ—୧ । ହାତ ପାଇବା ସ୍ଥାନରେ
Hāta pa-a (u, ha, hu) ñcha ଅବସ୍ଥିତ—1. Situated
হাতের নাগাল within the reach of one's hands.
हात पहुँच ହାତ ପଇଠ ହୋଇଥିବା; ହସ୍ତଗତ ହୋଇଥିବା—
[ହାତ ଅପଅ(ଉ,ହ,ହୁ)ଞ୍ଚ—ବିପରୀତ] 2. Brought under one's control or possession. ବ—ହାତ ପାଇବା ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥିତ—The state of a thing being within the reach of one's hands.

ହାତ ପଇ(ଏ)ଠ(ପୈଠ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତ + ପ୍ରବିଷ୍ଟ)—ଧନାଦିର
Hāta pai(e)tha(paitha) ହସ୍ତଗତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
হাতেআসা State of some money coming to one's.
हाथमें आना hands. [ଉ—ପୁନବାର ହାତ ପୈଠ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ପଙ୍କୋଦ୍ଧାରମୋହନ—ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ ।]

ହାତ ପଇଠି (ପୈଠି)—ଦେ. ବ—(ସ ହସ୍ତ + ପୃଷ୍ଠ)—କର ପଇଠି;
Hāta paithi (paithi) ହାତର ପୃଷ୍ଠ, ପାପୁଲି—The
হাতের পিঠ तरहथी back of the palm.

ହାତ ପକା(କେ)ଇବା — ଦେ କ୍ରି — ୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପରେ ହସ୍ତ ରଖିବା — 1. To place one's hands on another's body. ଯଥା — ସେ । ଅମୁକ ଲୋକର କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାଇ ବୁଲୁଛି) — ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅଧିକାର କରିବା; ହସ୍ତଗତ କରିବା — 2. (figurative) To take possession of a thing. (ଯଥା — ସେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଗୃହବାଡ଼ିରେ ହାତ ପକାଇଛି) — ୩ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ହାତର ପଞ୍ଜାଦ୍ୱାରା ବଳ କଷାକଷି ହେବା — 3. (two persons) To test each other's strength by mutual grappling of the palms. ୪। (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ) କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବା ପୁରୁଷକୁ ଅବୈଧ ପ୍ରଣୟ ଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କରିବା — 4 (ironical) To secure the illicit love of a person. ୫ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ଅଘାତ କରିବା- 5. To strike with the hands. (ଯଥା — ମୃଦଙ୍ଗ ଦୁଇ ପିଠିରେ ହାତ ପକାଇବା — ରଗ)

Hāta pakā(ke)ibā
হাত রাখা
हाथ रखना

ହାତ ପଙ୍ଖା — ଦେ ବି — ୧ । ଯେଉଁ ବିଞ୍ଚଣାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ହାତେ ଚାଳନ କରେ ବିଞ୍ଚୁଏ — 1. Hand-fan. ୨ । ଯେଉଁ [କଳ ପଙ୍ଖା — ବିପରୀତ] ପଙ୍ଖା ମନୁଷ୍ୟର ହାତଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୁଏ; ହାତଟଣା ପଙ୍ଖା — Hand-driven fan or punkha.

Hāta paṅkha
হাতপাখা
हाथ पंखा

ହାତ ପଚ୍ଚ(ଚେ)ଇବା — ଦେ. କ୍ରି — ହରଗଉରି ପତ୍ରକୁ ବା ଅନ୍ୟ ମେହେନ୍ଦି ପତ୍ରକୁ ବାଟି ତାହା ହାତରେ କଚ୍ଛପଣ ଲେପି ହାତତଳ ଓ ଅଙ୍ଗୁଠି ଆଦିକୁ ରଞ୍ଜିତ କରିବା — To dye one's palms and fingers with bruised Henna and some other leaves.

Hāta pachā(che)ibā
হাত বাংগা
हाथ रंगना

ହାତ ପତର(ପତ୍ର) — ଦେ. ବି — ଛାଡ଼ପତ୍ର; ବିବାହ ବନ୍ଧନ ଛେଦନ କରିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛାସ୍ୱତରେ କିଛି ଦାବି ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦଲିଲ ଲେଖିଦିଅନ୍ତି — Deed of divorce.

Hāta patara(patra)
ছাড়পত্র
तलाक

ହାତ ପତା(ତେ)ଇବା — ଦେ. କ୍ରି — ୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅଭ ମାଗିବାରେ ମାଗିବା — 1. (figurative) To extend one's palm to beg something of a person. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ନେହୁରା ହେବା, ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା — 2. (figurative) To supplicate. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ମାଗିବା ପାଇଁ ବା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କରତଳକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଦେଖାଇବା — 3. To extend one's palm to ask for a thing or to get a thing.

Hāta patā(te)ibā
হাত পাতা
हाथ पसारना

ହାତ ପଦ୍ମ — ଦେ. ବି — କରପୃଷ୍ଠରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ପଦ୍ମାକାରବିଶିଷ୍ଟ ଅଳଙ୍କାର — An ornament (shaped like a full blown lotus) worn on the back of the palm. [ଦ୍ର — ଏହା ଗୋଟିଏ ଗୋଲାକାର ଧାତୁ ଖଣ୍ଡ ଓ ଏହା ଏକଦିଗରେ ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ମଣିବନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ ଶିକୁଳି ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ ।

Hāta padma
কর পদ্ম
हाथपान, हाथ फुल

ହାତ ପ(ପା)ମ୍ପ — ବୈଦେ. ବି (ଇଂ.ପମ୍ପ୍) ଯେଉଁ ପାଣିଉଠାଇବା କଳ ହାତରେ ଚାଳିତ ହୁଏ — Hand-pump

Hāta pa(pā)mp
হাতপাম্প
हाथपंप

ହାତ ପଶିବା — ଦେ. ବି — ୧ । କୌଣସି ଛିଦ୍ରରେ ବା ଗାତରେ ହାତ ପ୍ରବେଶ — 1. The thrusting of one's hands to a hole or opening. [ଦ୍ର — ହାତ ପଶୁ ପଶୁ ବାହା ପଶେ — ଦେ. ପ୍ରବଚନ — ଏହାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଦରମେଲା କବାଟର ଫାଙ୍କରେ ପ୍ରଥମେ ହାତ ପୂରାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି କ୍ରମଶଃ ଠେଲି ଠେଲି ବାହୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂରାନ୍ତି; ସେହିପରି ପ୍ରଥମେ ସାମାନ୍ୟ ସମ୍ପର୍କମାନଙ୍କରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଲାଭ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ (ପ୍ରବଚନ ବା ନ୍ୟାୟ ।] ୨ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର ହାତ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହାର — 2. The use of a thing by the hand. (ଯଥା-ଲଙ୍କାମରିଚ ଗଛରେ ନୂଆ ହୋଇ ହାତ ପଶୁଛି ।)

Hāta paśibā
হাত ঢোকা
हाथ घूसना

ହାତ ପାଆନ୍ତ(ନ୍ତା, ନ୍ତି) — ଦେ. ବି — ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଲେ ହାତ ପହଞ୍ଚିବା ସୀମା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ଅବସ୍ଥିତି — Situation of a thing within the reach of a person's hands.

Hāta pāānta(ntā, nti)
(ହାତପାଆନ୍ତିଆ — ଭିନ୍ନ ରୂପ)
হাতের নাগাল
हाथपहुंच

ହାତ ପାଇବା — ଦେ. ବି — କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ ତାହାର ହସ୍ତଗତ ହେବାର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତି — Being within the reach of one's hands.

Hāta pāibā
হাত পাওয়া
हाथ पाना

(ମୁଣ୍ଡକୁ) ହାତ ପାଇବା — ଦେ. ବି — ନିଜର ସାଂସାରିକ କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜେ ପରିଚାଳନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା; ନିଜକୁ ପୋଷିବାକୁ ନିଜେ ସମର୍ଥ ହେବା- Becoming able or fit to look after one's worldly affairs.

(muṇḍaku) Hāta pāibā

ହାତ ପାଞ୍ଚ — ଦେ. ବି — ହାତରେ ପାଞ୍ଚ (ଦେଖ) — Hātare pāñcha (See)

Hāta pāñcha
(ହାତର ପାଞ୍ଚ — ଅନ୍ୟରୂପ)
হাতে পাঁচ

ହାତ ପାପୁଲି - ଦେ. ବି—କରପୃଷ୍ଠ—
Hāta pāpuli The back of the palm.
হাতেরপিঠ तरहथी

ହାତପାହାନ୍ତ(ନ୍ତା, ନ୍ତି)—ଦେ. ବି—ହାତପାଅନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hāta pāhānta(ntā,nti) Hātapā-ānta (Se-)
[ହାତପାହାନ୍ତାଅ—ବଣ. ରୂପ]

ହାତ ପାହାରୁଣି—ଦେ. ବି—ଧାନ କୁଟିବାର କାଠର କଡ଼ ହେମାନଦସ୍ତା;
Hāta pāhāruṇi ଉଦୂଖଳ—The big wooden
উদূখল खल mortar used for husking paddy
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଧାନ କୁଟିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ପାହାରକୁ
(ହାତପାହୁରୁଣୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) ମୂଷଳ କହନ୍ତି ।

ହାତ ପାହାରୁଣି ମୂଷଳ—ଦେ. ବି [ପାହାରୁଣିର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗ]
Hāta pāhāruṇi mūshaḷa ଉଦୂଖଳ ଓ ମୂଷଳ—
উদূখলমূষল खलमूसल The wooden
mortar and the pestle for husking paddy.

ହାତ ପୁରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ଛିଦ୍ର ବା ପାତ୍ର
Hāta purā(re)ibā ମଧ୍ୟରେ ହାତକୁ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇବା—
হাতঢুকান हाथघुसाना 1. To thrust
one's hands into a hole or a pot (ଉ—
ବୋଇଲେ ବୋ, ନଇଲେ ହାତପୁରାଇ ବ୍ୟାଇବ—ଢଗ ।]
୨ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିଜ ହାତରେ ନେବା—2. To
undertake any work. ୩ । କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ
କରିବା —3. To begin a work. ୪ । କୌଣସି
କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା—4. To meddle
with any work.

ହାତ ପୁରା(ରେ)ଇ ବି(ବେ)ଆଇବା (ବ୍ୟାଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—ପ୍ରସବ କରି
Hāta purā(re)i bi(be)āibā (byāibā) ପାରୁ ନ ଥିବା
হাত পূরিয়ে প্রসব করান ପ୍ରସୂତିର ପ୍ରସବ ଦ୍ୱାର ବାଟେ (ଧାତ୍ରୀ) ହସ୍ତ
हाथ घुसाकर पैदा करना ପ୍ରବେଶ କରି ଗର୍ଭସ୍ଥ ଶିଶୁକୁ ବାହାର
କରି ଆଣିବା—To bring out the baby from
the womb of a woman who is in labour
pain and who has not strength enough
to eject the contents

ହାତ ପୋଛ (ଖାଲି)—ଦେ. ବି—୧ । ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହସ୍ତ; ରିକ୍ତ ହସ୍ତତା—
Hāta pochh(khāli) 1. Penniless condition. ୨ ।
হাত খালি ହାତରେଥିବା ଧନ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟିତ ହେବା ଅବସ୍ଥା—
हाथ खाली 2. The condition of a person having spent the last pie he had got.
ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Penniless
(person). ୨ । ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ (ଅବସ୍ଥା)—
2. Penniless (condition).

ହାତ ପୋଛା—ଦେ. ବି—କ୍ଷୌର କରିବା ପରେ ବାମ ହାତରେ ଲଗିଥିବା
Hāta pochhā ରୁଢ଼ ଓ ମଇଳା ଇତ୍ୟାଦିକୁ ପୋଛିବା ପାଇଁ
হাত মুছা ক্ষুর ଭଣ୍ଡାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଧାରହୀନ କ୍ଷୁର—
हाथ पोंछा अस्तुरा A blunt razor used by the
barbers to remove the stumps which
they put on the left hand while
shaving.

ହାତ ପୋଡ଼ା—ଦେ. ବି—ହସ୍ତଜ୍ୱାଳା ରୋଗ—The burning of
Hāta poḍā the hands; a disease consisting
হাত জ্বালা of a burning sensation in the hands.
हाथ जलना

ହାତ ଫାଟି ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁଭାର ବହନ ବା ବିନ୍ଧା
Hāta phāṭi paḍibā ଯୋଗୁଁ ହାତରେ ଅସହ୍ୟ ବେଦନା
হাত ফেটে পড়া (ଯେତେ ଯେପରି ହାତ ଫାଟିଯିବ) ଅନୁଭୂତ
हाथ फटजाना ହେବା—Feeling of extreme pain
(as of bursting) in the arms due to carrying a heavy load or aching.

ହାତ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହକୁ ବା
Hāta bajā(je)ibā କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା
হাত লাগান —1. To touch anything or body.
हाथ लगाना (ଯଥା—ଏ ଘଣ୍ଟାରେ କେହି ହାତ ବଜାଇଲେ
ଘଣ୍ଟାଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ।) ୨ । ହାତ ମାରିବା (ଦେଖ -
2. Hāta māribā (See)

ହାତ ବଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚରେ ଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଧରିବା
Hāta baḍhā(ḍhe)ibā ପାଇଁ ହାତକୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଟେକିବା—
হাত বাড়ান To raise one's hand to catch a
हाथ बढाना thing on high. [ଦ୍ର—ବାମନ ହୋଇ
ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା—ନ୍ୟାୟ । ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବାକୁ ଆଶା କରିବା ରୂପ ଦୁରାଶା କରିବା ସ୍ଥଳରେ
ଏହି ନ୍ୟାୟର ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ ।]

ହାତ ବଳା—ଦେ. ବି—୧ । କାରିଗରମାନେ ନିଜର ଶିଳ୍ପହସ୍ତତା
Hāta baḷā ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଛବି ବା ଚିତ୍ର ବା ମୂର୍ତ୍ତି
হাত পাকা ଗଢ଼ିବାର ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି; ଛବି ଆଦି
हाथ पक्का करना ଅଙ୍କିବା ଅଭ୍ୟାସ—1. The practising
of neophytes in painting and sculpture;
exercise of art by a neophyte. (ଉ—
ଅନୁମାନେ ଅସେ ଆଗେ ବଧି ସାଧି ପଦେ, ଛନ୍ଦେ, ହାତ-
ବଳା । ରାଧାନାଥ, ଯଯାତି ।) [ଦ୍ର—କାରଗରି ଶିକ୍ଷା
କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ନିଜ ନିଜର ହାତକୁ ପକ୍କା ବା ସିଦ୍ଧ
କରିବା ପାଇଁ ଆଗ କରି ପ୍ରଥମେ ଚିତ୍ର ବା ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼ନ୍ତି ଓ
ସେଥିରେ ଯେ ଯେ ଦୋଷ ରହିଲା, ତାହା ଦେଖି ଭବିଷ୍ୟତରୁ
ସେମାନେ ସେ ଦୋଷମାନ ପରିହାର କରନ୍ତି । ହାତବଳା
ଛବି ଓ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଅବଶ୍ୟ ନାନା ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ
ଓ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ କାରିଗରଙ୍କ ରଚିତ ମୂର୍ତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଏହା
ନିକୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।] ୨ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ
କାରିଗରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ ଗଢ଼ା ହେବା ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଛବି—
2. Any picture or image done by an
artist for practising ୩ । ହଠାତ୍ ଅନ୍ୟକୁ

ପ୍ରହାର କରିବା—3. Suddenly striking another. ୪। ମାଡ଼ ଦେବାକୁ ହାତ ପ୍ରସାରିତ କରିବା—4. Extending one's hands to strike. ବିଣ—ହସ୍ତସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚର୍ଚିତ (ଚିତ୍ର) ବା ଗଠିତ (ମୂର୍ତ୍ତି)—(picture or image) Made by a sculptor or painter to attain a practised hand.

ହାତ ବଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ Hāta baḷā(le)ibā (ଶିଳ୍ପୀ) ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ବା ମୂର୍ତ୍ତି ଆଦି ଗଢ଼ିବାରେ ହାତକୁ ଦୋରସ୍ତ କରିବା ବା ଅଭ୍ୟାସ କରିବା; ହାତ ସାଧିବା—1. To practise by making works of art before one becomes a skilled artist; to exercise the hands to earn proficiency. ୨। ଅନ୍ୟକୁ ମାଡ଼ ମାରିବାପାଇଁ ହସ୍ତକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିବା; ହାତ ଝୁଲାଇବା—2. To raise one's hand to strike a person. ୩। ଅନ୍ୟକୁ ମାଡ଼ ମାରିବା—3. To strike another.

ହାତ ପାକାନ हाथपक्काकरना हाथ साधना

ହାତ ବଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶିଳ୍ପ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ହେବାପାଇଁ Hāta baḷibā ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—To practise exercise on art. ବି—୧। ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରଥମ ଅଭ୍ୟାସ—1. Excers on art. ୨। ହାତଯିବା (ଦେଖ)—2. Hāta jibā (See) (ଯଥା—ପିଲାଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ମୋ ହାତ ବଳଲା ନାହିଁ)

ହାଁତ ପାକାନ हाथपक्काकरना

ହାତ ବସିବା—ଦେ. ବି—ବର୍ମ କରି କରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ଲାଭକରିବା—Hāta basibā Acquisition of proficiency by constant exercise.

ହାତପାକା हातबैठना

ହାତ ବାକସ (ବାକ୍ସ, ବାକୁସ)—ଦେ. ବି—୧। ହସ୍ତ ବାକସ, ଯେଉଁ Hāta bākasa (bāksa, bākusa) ବାକସକୁ ହାତରେ ଉଠାଇ ସବୁବେଳେ ନେଇଅଣ କରାଯାଇ ପାରେ—1. Hand-box; a box which can be carried by one's hand. [ବି—ଏଥିର ଉପର ଡାଲାର ମଝିରେ ହାତଟା ଲାଗିଥାଏ] ୨। ଯେଉଁ ବାକସ ସବୁବେଳେ ବଡ଼ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥାଏ ଓ ଯହିଁରେ ଚଳନ୍ତି ଟଙ୍କାପଇସା ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ କାଗଜପତ୍ରାଦି ରହେ—2. Cash box for daily use.

ହ'ତବାକ୍ସ हाथबाकस

ହାତ ବାନ୍ଧି ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—କର୍ମହୀନ ବା ବେକାର ହେବା—Hāta bāndhi basibā To be unemployed or idle; to be without any employment. (ଉ—ହତାକର ନୋହୁ ଦେଶ ତଜ; ହାତ ବାନ୍ଧି ନ ବସନ୍ତୁ ଶିଳ୍ପୀ ସମାଜ ଯେ କୋଇଲି—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅକାଳ କୋଇଲି।)

ହାତ ବେଁଧେ ବସା हात बांधके बैठना

ହାତ ବାରସୀ(ବାର୍ସୀ)—ଦେ. ବି—୧। ବଢ଼େଇ ସର୍ବଦା ନିଜ ପାଖରେ Hāta bārasī(bārsī) ଆପଣାର ମନୋମତ ଯେଉଁ ବାଟସୀଖଣ୍ଡି ରଖିଥାଏ—1. A small adze which suits a carpenter and of which he is fond and which he always carries with him; a carpenter's favourite adze. ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ କରାଇ ନିଅନ୍ତି—2. (figurative) One's helper; a person whom a person uses as a tool for getting his works done. ବିଣ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ—Renderer of direct help to a person.

ହାତବାଇସ हाथबसूला

ହାତ ବିନ୍ଧା(ବଥା)—ଦେ. ବି—ହସ୍ତ ବ୍ୟଥା ରୋଗ—Hāta bindhā(bathā) Aching or pain in the hands or arms.

ହାତ ବ୍ୟଥା हाथपीड़ा

ହାତ ବୁଣା—ଦେ. ବି—୧। ଲୁଗାକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା ତନ୍ତରେ ବୁଣିବା—Hāta buṇā 1. Hand weaving of a cloth. (କଳବୁଣା—ବିପରୀତ) ୨। ମୋଜାକୁ ହାତରେ ବୁଣିବା—2. The knitting of stockings by the hand. ବିଣ—ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ବସ୍ତ୍ରକ ବୁଣା ଯାଇଥିବା—Hand woven; hand knit.

ହାତବୋନା हाथबुनावट

ହାତ ବୁଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଶରୀରାଦିରେ ହସ୍ତକୁ ବା ବାହୁକୁ Hāta bulā(le)ibā ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—1. To move one's hand about. ୨। ହାତଦ୍ୱାରା ଶରୀରାଦିରେ ଦଘଣ୍ଡିବା—2. To grope about with the hands. ୩। କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ଉପରେ କରତଳକୁ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ କରିବା—3. To move the palm over any part of the body. ୪। ଦେହକୁ ଅଉଁସିବା—4. To massage the body. ୫। ଛୋଟ ପଦାର୍ଥକୁ ଚୋରି କରିବା—5. To pilfer. ୬। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଠକାଇ ବା ଫୁସୁଲାଇ କିଛି ଧନ ବା ପଦାର୍ଥ ନେବା—6. To take some money or thing from a person by cheating or wheedling him. ୭। ଘରେ ପଶି ଚୋରି କରିବା—7. To steal from a house. (ଯଥା—ଚୋର ତା ଘରେ ହାତ ବୁଲେଇଦେଇ ଗଲେ ଯେ, ତାର ଖଣ୍ଡିଏ ଥାଳି ଘରେ ନାହିଁ।) ୮। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମନୋଯୋଗୀ ହେବା—8. (figurative) To be very attentive to a work. (ଉ—ଉଲଟିର ସବାଙ୍ଗେ ସେ ବୁଲାଇବେ ହାତ, ହେବେ ତାହିଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଅସୁରହସ୍ତା—ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବିକ୍ରମାବତ୍ୟ।)

ହାତବୁଲାନ हाथ घुमाना

ହାତ ବୋତାମ—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତ ଓ ଇଂ ବଟନ୍)—କାମିଜଆଦିର ଅସ୍ତିନ୍‌ର ହାତରେ ଲାଗିଥିବା ବୋତାମ—Sleeve button.
Hāta botāma
হাতবোতাম
हाथबोताम

ହାତ ବୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ମଇଳା ଲାଗିଥିବା ହାତରୁ ମଇଳା ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ କରତଳକୁ କୌଣସି ଲୁଗାରେ ବା କାନ୍ଥ ଆଦିରେ ଘୋଷିଦେବା—1. To rub one's dirty palm on a wall or cloth to cleanse it. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଧନାଦି ନେଇ ଠକାଇବା—2. To cheat or wheedle out something from a person. ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ମାଗି କରି ଧନ ନେବା—3. To beg money from a person. ୪ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଧନ ମାଗିବା—4. To ask money of a person.
Hāta bolibā
হাতবুলান
हाथपोछना

ହାତବ୍ୟ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—(ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ ତବ୍ୟ)—ତ୍ୟକ୍ତ ହେବା ଯୋଗ୍ୟ—Fit to be given up or abandoned.
Hātabya
(ହାତବ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାତ ଭଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—କହୁଣିଠାରୁ କବଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାତର ମାଂସଳ ଅଂଶ (ଯାହା ଆକାରରେ କଦଳୀ-ଭଣ୍ଡା ପରି ଦେଖାଯାଏ)-The calf of the hand.
Hāta bhaṇḍā
হাতেরডিমে
हाथपहुँचा

ହାତ ଭରତି(ଭର୍ତ୍ତି)କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାତ ପୁରାଇବା (ଦେଖ)—Hāta puraibā (See)
Hāta bharati (bharti) karibā

ହାତ ଭାଙ୍ଗି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆନନ୍ଦରେ ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହେବା—1. To feel overjoyed; to be overwhelmed with joy. (ଉ-ବଧୂ ସଙ୍ଗେ ହାତ ଭାଙ୍ଗି ହେଉଛନ୍ତି ଯଶୋଦା ତୋତେ ବଞ୍ଚେଇ—ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ନବାକୁସୁମ ।) ୨ । ଅତି ଆଗ୍ରହ ସହିତରେ କାମନା କରିବା; ଲାଳାୟିତ ହେବା—2. To hanker after.
Hāta bhāṅgi hebā
আঁহ্লাদেআঠখানা হওয়া
आनंदसेफुलना

ହାତ ମଉଜା(ମୋଜା)—ଦେ. ବି—ଦସ୍ତାନା; ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ମୋଜା—Gloves.
Hāta maujā(mojā)
হাত মোজা
हाथ मोजा

ହାତ ମାଟି—ଦେ. ବି—୧ । ଝାଡ଼ା ଫେରି ସାରିବା ପରେ ବାମ ହସ୍ତ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ଧୋଇବା (ଶୌଚ ହେବା) ପରେ ହାତରେ ଲାଗିଥିବା ମଳ ଆଦିକୁ ସଫା କରି ଧୋଇ ଦେବା ପାଇଁ ହାତରେ ମାଟି ଲଗାଇବା କର୍ମ—1. The act of smearing the palm of the left hand with clay to cleanse it after it has been used in washing the anus after evacuation. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ମଳୋତ୍ସର୍ଗ ପରେ ଗୁହ୍ୟ ଦ୍ୱାରରେ ୨ ଥର, କରତଳମାନଙ୍କରେ ୭ ଥର, ପାଦତଳମାନଙ୍କରେ ୫ ଥର ଲେଖାଏଁ ମାଟି ଲଗାଇ ଧୋଇବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।] ୨ । ଶୌଚ ହେବା ପରେ ହାତକୁ ସଫା କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ମୃତ୍ତିକା—2. Earth required for cleansing the palm after washing the anus after evacuation.
Hāta māṭi
হাত মাটি
हाथ मिट्टी

ହାତ ମାଟି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଶୌଚ ହେବା ପରେ ହାତରେ ମାଟି ବୋଳି ହାତକୁ ପରିଷ୍କାର କରିବା—To smear the palms with clay in order to wash them after evacuation.
Hāta māṭi karibā
হাত মাটি করা
हाथ मिट्टी करना

ହାତ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସତର୍କ କରାଇବା ବା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ହାତକୁ ଧୀର ଭାବରେ ଛୁଆଇଁ ଦେବା—1. To touch another's body to draw his attention or to warn him. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି ଅଙ୍ଗକୁ ଆଉଁସିବା—2. To massage any limb of another. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଛୋଟ ପଦାର୍ଥ ଚୋରି କରି ନେବା—3. (figurative) To pilfer; to steal. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କେହି ଜଗୁଥିଲେ ନ ଥିଲାବେଳେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅପହରଣ କରିବା—4. (figurative) To appropriate some thing to one's self when there is no one to watch. ୫ । ଗୋପନରେ ପରଦାର ସଙ୍ଗେ ସମ୍ଭୋଗ କରିବା—5. To enjoy another's wife in secret.
Hāta māribā
হাত মারা
हाथ मारना

ହାତ ମୁଠା—ଦେ. ବି—(ସଂ ହସ୍ତ ଓ ମୁଷ୍ଟି)—୧ । ମୁଷ୍ଟିବଦ୍ଧ କରତଳ—1. Fisted palm. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଜଣକର ଅଧିକାର ବା ଅଧିନତା—2. (Figurative) One's control or possession or authority. (ଯଥା—ବୋଡ଼ଏ ବରଷର ପୁଅ ଏବେ ବି ଅଛି ବାପାଙ୍କ ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ ରହିବ କାହିଁ ।)
Hāta muṭhā
হাতের মুঠো
हाथमुट्ठी

ହାତ ମୁଠା ଭିତରେ (ମୁଠାରେ)—ଦେ. ଅ—ଜଣକର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଅବସ୍ଥାରେ—Within one's control. [ଉ—ହାତର ମୁଠାରେ, ଥିବା ପରକାରେ, ଧରିଅଛି ତୋତେ ମୁହିଁ—ମଧୁସୂଦନ୍, କୃଷ୍ଣାଞ୍ଜଳ ।]
Hāta muṭhā bhitare (muṭhāre)
হাতের মুঠোর ভিতর
मुट्ठीमें

ହାତ ମୁଠା ମୁଠା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ ।(ଅପସ୍ମାରାଦି ମୂର୍ଚ୍ଛା-ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତ ମାରିବା ସମୟରେ ଚେତନାହୀନ ରୋଗୀ) ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ମୁଠାଇଲା ପରି କରତଳକୁ ବୁଜିବା—1. To close the palm into a fist in a convulsive fit (said of a senseless patient while
Hāta muṭhā muṭhā karibā
হাত মুঠো মুঠো করা
हाथ मीजना

in a fit). ୨ । (ଭୟାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି) ଭୟରେ ହାତକୁ ମୁଠେଇବା—2. To close the fist in a fright. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଭୟାକ୍ରାନ୍ତ ହେବା -3. (figurative) To be frightened or terrified. ୪ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବା—4. (figurative) To show signs of unwillingness to do any work.

ହାତ ମୁଦ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତ ଓ ମୁଦ୍ରିକା)—ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠିରେ
Hāta mudi ପିନ୍ଧାଯିବା ମୁଦ୍ରିକା—Ring for a finger of
হাতের আংটি the hand. [ଦ୍ର—ହାତମୁଦରେ ବସିଥିବା
हाथ अङ्गूठी ପଥର ବା ଧାତୁ ଅନୁସାରେ (ଯଥା – ହୀରାମୁଦ, ସୁନାମୁଦ, ନୀଳାମୁଦ, ଅଧୁଲି ମୁଦ ଇତ୍ୟାଦି), ମୁଦର ବ୍ୟବହାର ଅନୁସାରେ(ଯଥା—ବନ୍ଧାମୁଦ,ସିଲ୍‌ମୁଦ,ଛାପାମୁଦ), ମୁଦର ଉପକରଣ ଅନୁସାରେ (ରୁପାମୁଦ, ସୁନାମୁଦ, ଗଣ୍ଠାମୁଦ, କାଚକଡ଼ା ମୁଦ) ଓ ମୁଦର ପ୍ରକାର ଓ ଆକାର ଅନୁସାରେ (କୁର୍ମିମୁଦ, ସାପମୁଦ), ମୁଦମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମକରଣ ହୁଏ ।]

ହାତ୍ୟଶ—ଦେ.ବି—(ସଂ ହସ୍ତ ଓ ଯଶଃ)--କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫଳ-
Hāta jasa ଲାଭ ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ କୁଶଳତା
ହାତ ଦସ } ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧେ ପ୍ରଚଳିତ ସୁନାମ;କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର
ହାତ ଯଶ } ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା ବିଷୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ସୁନାମ—
হাত যশ Good name of a person for the skill of
हाथ यश his hand; reputation of a particular person's skill. (ଯଥା—ଆପଣ ଏ ରୋଗୀକୁ ଭଲ କରିଦେଲେ ଆପଣଙ୍କର ହାତଯଶ ରହିବ ।)

(ମୋର)ହାତ ଯିବା(ବଳିବା,ଚଳିବା)—ଦେ.କ୍ରି—(କୌଣସି ନିଷ୍ଠୁର ବା
Hāta jibā (balibā, chalibā ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ
হাতসরা କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର) ପ୍ରବଳତା ବା ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହେବା—
हाथ उठना The arising in one's mind of the desire to do an unworthcy or cruel act [ଯଥା—ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଶାବକଟିକୁ ମାରିବାକୁ ତୁମ ହାତ କିପରି ଗଲା ?]

ହାତର କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ନିଜର ନିୟନ୍ତ୍ରଣାଧୀନ ବିଷୟ—1. A
Hātara kathā matter within one's control.
হাতের কথা ୨ । ନିଜକୃତ ବିଷୟ—2. A matter of one's
हाथकी बात doing.୩ । ନିଜର ଅଧିକାର ବା ସ୍ୱାଧିକାରଭୁକ୍ତ ବିଷୟ—3. A matter under one's jurisdiction or authority. ୪ । ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସାଧନୀୟ ବିଷୟ; ସାଧ ବିଷୟ—4. Anything within one's capacity or power.

ହାତର କାମ—ଦେ. ବି—୧ । ହାତର କଥା (ଦେଖ)
Hātara kāma 1. Hātara kathā (See)
হাতের কাজ ୨ । ନିଜର କୃତ କାର୍ଯ୍ୟ—2. A work done
हाथका काम by one's self. ୩ । କୌଣସି କାରିଗର ହାତ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ—3. Handiwork of an artist; manual work. ୪ । ଯାହା କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦିତ ହୋଇ ନ ପାରେ—4. Anything which cannot be accomplished by any other person.

ହାତ ରନ୍ଧା(ରନ୍ଧଣା, ରୁଷାଇ, ରୁଷେଇ)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ ଓ ରନ୍ଧନ)
Hāta randhā(rāndhanā, rushāi, rushei)
হাতে বান্ধা — ୧ । ସ୍ୱହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ପାକ—
हाथ रसोई 1. Cooking of one's meal by one's self; cooking for one's self. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା କୃତ ପାକ—2. Cooking done by a particular person. (ଯଥା—ଆଜି ବଡ଼ବୋହୂଙ୍କ ହାତରନ୍ଧାର ପାଳି ପଡ଼ିଛି ।) ୩ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପାକ କରି ଯାଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—3. Food cooked by a particular person. (ଯଥା—ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କ ହାତରନ୍ଧା ନ ଖାଇଲେ ଦିନ ମୋ ପେଟ ପୂରେ ନାହିଁ) ଦେ. ବିଣ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପକ୍ୱ (ଖାଦ୍ୟ)—(food) Cooked by a particular person.

ହାତର ଲେଖା—ଦେ. ବି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ) ହସ୍ତାକ୍ଷର—
Hātara lekhā (a person's) Handwriting.
হাতের লেখা ବ ଓ ହିନ୍ଦ—ହାତ ଲେଖା (ଦେଖ)
हाथका लेख . Hāta lekhā (See)

ହାତର ଲୋକ—ଦେ. ବି—୧ । ନିଜର ବଶୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତି—
Hātara loka 1. A person who is one's own
হাতের লোক creature. ୨ । ନିଜର ଅଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି—
हाथका आदमी 2. A person under one's control. ୩ । ନିଜର ଅଧୀନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଅଧସ୍ତନ ବ୍ୟକ୍ତି—3. One's subordinate.

ହାତରୁ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ନିଜ ବ୍ୟୟରେ—1. Out of one's
Hātaru pocket; at one's own cost. [ଦ୍ର—ହାତରୁ
হাত থেকে ଖାଇ ଘୋଡ଼ା ଅଗରେ ଡେଇଁବା—ନ୍ୟାୟ ।
हाथसे ଅର୍ଥାତ୍, ନିଜ ବ୍ୟୟରେ ଭୋଜନ କ୍ରିୟା କରି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚଢ଼ିଥିବା ଘୋଡ଼ାର ଅଗରେ ସହସ ଭଳି ଦଉଡ଼ିଲେ ଘର ଘରୁ ଖାଇ ପର କାମ କରିବା ସ୍ଥଳରେ, ଅର୍ଥାତ୍, ଅର୍ବାଚୀନ ରୂପେ ପର ପାଇଁ ଶ୍ରମସାଧ କାମ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ନ୍ୟାୟ ଲାଗେ ।] ୨ । ନିଜର ନିୟନ୍ତ୍ରଣରୁ (ବହିର୍ଭୂତ ହେବା ବା ଖସିଯିବା;—2. (to slip) Out of one's control. (ଯଥା—ସେ ଲୋକଟା ମୋ ହାତରୁ ଖସିଗଲା ।) ୩ । ନିଜର ଅଧିକାରରୁ—3. Out of one's possession. (ଯଥା—ମୋ ହାତରୁ ଧନ ସବୁ ଗଲାରୁ ମତେ ସମସ୍ତେ ଅନାଦର କଲେ ।)

ହାତରୁ ଖସିବା(ଛୁଟିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଜର ଅଧିକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ
Hātaru khasibā(chhuṭibā) ହେବା—1. To slip
হাত থেকে খসে যাওয়া out of one's control. ୨ । ନିଜର
हाथसे खिसलना ହସ୍ତରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—2. To slip out
of one's hands. [ପ୍ର—ହାତରୁ ଖସିଲେ ଖଣାବାଉଁଶ (ଢ଼ୁ)—ପ୍ରବଚନ । ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁ ସବୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଠେକା ଫୋପାଡ଼ିବାକୁ ଯାଇ ଠେକାଟି ଆପଣା ହାତରୁ ଛୁଟି ଯିବା ପରେ ତାକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ଆପଣାର ଶକ୍ତିର ଅଗୋଚର ହୁଏ, ସେହିପରି ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସାରି ପଛେ ସହସ୍ର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏଥିର ସମାର୍ଥକ ଇଂ. ପ୍ରବଚନ—A thing done cannot be undone.]

ହାତରୁ ଖାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ଖାଦ୍ୟବ୍ୟୟ ନିଜେ ଚଳାଇବା-
Hātaru khāibā To meet one's own fooding
হাত থেকে খাওয়া हाथसे खाना expenses.

ହାତରେ—ଦେ ଅ (ବିଶେଷ୍ୟର ସପ୍ତମୀ ବା ଅଧିକରଣ ବିଭକ୍ତି)—
Hātare ୧ । ହସ୍ତରେ—1. In the hand. (ଯଥା—ଯୁଆ
হাতে हाथमें ହାତରେ ପିଠା ଦେଲେ ଭଲ ଲୋକ ବୋଧ—ଲୋ ।)
୨ । ନିଜର ଅଧିକାରରେ—2. In one's own possession ୩ । (ଅମୁକର) ପରାମର୍ଶ ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ—3. In the state of being guided by the advice of. (ଯଥା—ରାଜା ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୨ ଜଣ ଦେବାନଙ୍କ ହାତରେ ଅଛନ୍ତି ।) ୪ । ନିଜ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ—4. Under one's control or mastery. [ପ୍ର—ଭଣ୍ଡାର ହାତରେ ପଡ଼ନ୍ତୁ ଚର୍ମ, ପେଟିକ ଲୁଚାଇ ଦେଇକି ଭଡ଼ି—ଲୋ ।] ୫ । ନିଜର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱର ବଶୀଭୂତ ହୋଇ—5. Under one's authority or disposal. (ଯଥା—ମୋ ହାତରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ୧୦ ଜଣ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ।) ୬ । (ଅମୁକର) ହାତ ଦ୍ୱାରା ମାପିଲେ—6. Measured by the hand of. [ପ୍ର—ଯେଝା ହାତରେ ସେ ଚଉଦ ପା—ପ୍ରବଚନ—ଅର୍ଥାତ୍, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀରରୁ ଶୁଣିଁ ଦେହ ଅନୁପାତରେ ତାହାର ହସ୍ତପଦାଦି ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଈଶ୍ୱର ଗଢ଼ି ଥାଆନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଚ୍ଚତା ତାହାର ନିଜର ହାତରେ ମାପିଲେ ୧୪ ହାତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି ସମାଜରେ ସମସ୍ତେ ନିଜନିଜକୁ ବଡ଼ ଲୋକ ବା ନେତା ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କଲେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ମନେ ମନେ ଭାବନ୍ତି ଯେ, "ମୋ ହାତରେ ମୁଁ ଚଉଦ ପା" ଅର୍ଥାତ୍, ଏଠାରେ ମୋଠାରୁ କେହି ବଡ଼ ନାହିଁ, ଅତଏବ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ନେତା ହେବା ଭଳି ଲୋକ କେହି ନାହିଁ, ତେବେ ଏ ପ୍ରବଚନ ବୋଲାଯାଏ ।]
୭ । ଦେଇ; ଦ୍ୱାରା—7. By; by the agency of ୮ । ଜରିଆରେ—8. Through; per. (ଯଥା—ମୋ ହାତରେ ତୋ ଚିଠି ଅଛି) ୯ । ନିକଟରେ; ଜିମା-ବାଲରେ—9. With or near a person; in the possession of. [ପ୍ର—ହାତରେ କଥାଇ ମୂଲରୁ ଥାଏ, ଦେଖୁଥିଲେ ଯେତେ ଫୁଲରୁ ଥାଏ—ଲୋ] ୧୦ । ଅପେକ୍ଷାରେ; ତୁଳନାରେ—10. In comparison with; when compared with. (ଯଥା—ଜିନ୍ନ ହନୁମାନ ହାତରେ ସେ କି ସାର ?—ମାଳକଣ୍ଠ. ସିତାଙ୍କ ପ୍ରମାପୂର୍ଣ୍ଣ) ୧୧ । (ଅମୁକର) ସମ୍ମୁଖରେ ବା ଉପସ୍ଥିତିରେ—11. In the presence of; before.

ହାତରେ ଅରଜିବା(ଅର୍ଜିବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ନିଜ କୃତ କାର୍ଯ୍ୟର
Hātare arajibā (arjibā) ବା ଦୋଷର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ କୌଣସି ଫଳ ଭୋଗ କରିବା—(figurative) To reap the fruit of one's own action; to reap what
হাতে অর্জন করা हातसेअरजना one has sown.

(ମୋ) ହାତରେ କାମ ଥିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ନିଜେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ
Hātare kāma thibā ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା—1. Being engaged or busy in any work. ୨ । ନିଷ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ ବାକିଥିବା—2. The state of a portion of any work still remaining
হাতে কাজ থাকা हातमेंकामरहना to be done.

ହାତ ରେଖା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତରେଖା)—ଜନ୍ମରୁ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ କରତଳ
Hāta rekhā ରେ ଦୃଷ୍ଟ ରେଖାମାନ; କରରେଖା—The lines on the palm of the hand (which are taken into consideration by palmists). [ପ୍ର—ଏହି ସବୁ ରେଖାଦ୍ୱାରା ସାମୁଦ୍ରିକ ଶାସ୍ତ୍ରମତରେ ମନୁଷ୍ୟର ଶୁଭାଶୁଭାଦିର ଗଣନା କରାଯାଏ]
হাতের রেখা हातरेखा

ହାତରେ ଚଢ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସ୍ତଗତ ହେବା—
Hātare chaṛhibā To come to one's hands.
হাতে আসা हाथमेंआना

ହାତରେ ଚାନ୍ଦ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବହୁକାଳରୁ ଈପ୍ସିତ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାପ୍ତ
Hātare chānda pāibā ହେବା—To get a long
হাতে চাঁদ পাওয়া हातमेंचांदपाना cherished thing.

(ଜଣକର) ହାତରେ (ନିଜର) ଚୁଟି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜଉପରେ
Hātare chuṭi debā କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କରିବାର ଅଧିକାର ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଅର୍ପଣ କରିବା—To cause another person to exercise control or mastery
হাতে টিকি দেওয়া हातमेंचोटीदेना over one's self.

(ନିଜର) ହାତରେ(ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିର) ଚୁଟି ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି
Hātare chuti rakhibā ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧୀନ

କରି ରଖିବା—To keep a person under one's complete control.
ଟାଁକିହାତେରାখা चोटीहाथमेंरखना

ହାତରେ ଚୁଟି ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଦୃଷ୍ଟ ହୋଇ
Hātare chuṭi rahibā ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧୀନ ହେବା
হাতেটিকি থাকা ଅବସ୍ଥା—(One person) Being the
हाथमें चोटी रहना master over the destiny of another. [ଦ୍ର—ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ହସ୍ତେ ଅଛି ସମସ୍ତଙ୍କ ଚୁଟି (ହାତରେ ଚୁଟି ପଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) ପ୍ରାଚୀ କୃଷ୍ଣନରୂପଣ ଗୀତା]

(ମୋର) ହାତରେ ଥିବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ହାତରେ ରହିବା (ଦେଖ)—
Hātare thibā 1. Hātare rahibā (See) ୨। (କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ) (ମୋ ଦ୍ୱାରା) ସାଧନୀୟ ହେବା—2. (any work) To be accomplishable (by me). ୩। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ପନ୍ନ ବା ଅର୍ଦ୍ଧସମ୍ପନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବା—3. To be pending (with me); to remain unaccomplished or half-
হাতেথাকা हाथमें रहना accomplished.

ହାତରେ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କୌଣସି ବସ୍ତୁ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର)
Hātare paṛibā କରଗତ ହେବା—1. To come under one's clutches or hold. ୨। ଆପଣାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଆସିବା—2. To come under one's sway or possession. ୩। ଆପଣାର ଅଧିକାରକୁ ବା ଦଖଲକୁ ବା ସ୍ୱାମିତ୍ୱକୁ ଆସିବା—3. To come under one's sway or possession. ୪। ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)—4. Hābuṛe
হাতেপড়া हाथमेंआना paṛibā (See)

ହାତରେ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁକୁ) ଅଧୀ-
Hātare pāibā ଣରେ ଆସୁଥିବା ବା ବଶୀଭୂତ କରି ପାଇବା—1. To get a thing under one's control or disposal. ୨। ନିଜର ନିକଟରେ ବା ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—2. To get a thing at hand.
হাতেপাওয়া हाथमेंपाना

ହାତରେ ପାଞ୍ଚ—ଦେ. ବି—୧। ଅବଶିଷ୍ଟ ସମ୍ପଳ—1. One's
Hātare pāñcha remaining property. ୨। ଅସମୟର ସମ୍ବଳ; ଶେଷ ଭରସା—2. One's last resource. ୩। (ତାସ୍ ଖେଳ) ଶେଷପିଟିରେ ଖେଳାଳିକୁ ମିଳିବା ତାସ—3. Trump card. [ଦ୍ର—ତାସ ଖେଳରେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷର ଖେଳାଳି ଶେଷ ପିଟିକି ତାସ କାଢ଼ନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ଥୁଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱାରୁ ଖେଳରେ ତାଙ୍କୁ ଅଧିକ ୫ଟି ନମ୍ବର ବେଶି ଦିଆଯାଏ। ଯାହାକୁ ଖେଳରେ ଅଧିକ ନମ୍ବର ବେଶି ମିଳି ନ ଥାଏ ତାହାଙ୍କର ଆଶା ଥାଏ ଯେ, ତାଙ୍କର ହାତରେ ପାଞ୍ଚ ରହି ଗଲେ ତାଙ୍କର ଜିତାପଟ ହୋଇ ପାରେ।] ୪। ଉଦ୍ଧ-

ଧୃତ ଅବଶ୍ୟକ ବା ବିପଦ ପାଇଁ ସଞ୍ଚିତ ଶେଷ ଉପାୟ—4. A thing kept for moments of danger
হাতেরপাঞ্চ हाथमेंपांच or necessity

ହାତରେ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଅଳଙ୍କାର) ହାତକୁ ଚାପିବା ବା କଷି
Hātare basibā ହେବା—To press the hand (said of a tightly fitting ornament)
হাতে বসে যাওয়া हाथमें बैठाना

ହାତରେ ମଣି(ନି)ଷ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ନିଜେ ଯତ୍ନ ଓ ଲାଳନ
Hātare maṇi(ni)sha karibā ପାଳନ କରି ଶିଶୁକୁ ଭଲ ମଣିଷରେ ପରିଣତ କରିବା—1. To bring up a child to be a good man. ୨। ଶିଶୁକାଳରୁ ସାବାଳକ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଶିଶୁକୁ ପାଳିବା—2. To bring up a child from infancy to
হাতে মানুষকরা हाथमें मानुस करना adolescence.

ହାତରେ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରିବା—
Hātare māribā 1. To beat with the hands. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସ୍ୱୟଂ ବଧ କରିବା—2. To kill a person with one's hands. [ଦ୍ର—ହାତରେ ନ ମାରି ଭାତରେ ମାରିବା—ନ୍ୟାୟ।
କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ହେଲେ ତାକୁ ନିଜ ହାତରେ ବଧ ବା ପ୍ରହାର ନ କରି ତାହାର ଦାନା-ପାଣି ବା ଅନ୍ନ ସଂସ୍ଥାନ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ସେ ସହଜରେ ଛଟପଟ ହୋଇ ମରେ। ସେହିପରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମ ସାକ୍ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନିଷ୍ଟ ନ କରି ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ତାର ଗୁରୁତର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନ୍ୟାୟର ଉଦାହରଣ
হাতেমারা हाथमें मारना ଦିଆଯାଏ।]

ହାତରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। (ଧନାଦି) ନିଜର ନିକଟରେ ଗଚ୍ଛିତ
Hātare rakhibā ରଖିବା—1. To save money; to keep some money in one's hands. ୨। (କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟକୁ) ନିଜର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ ରଖିବା—2. To keep a person under one's control.
হাতেরাখা हाथमेंरखना

ହାତରେ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱରେ
Hātare rahibā ରହିବା—1. To be under the control of a person. ୨। (ଧନ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପାଖରେ ସଞ୍ଚିତ ହେବା—2. (Money) To remain with a
হাতে থাকা হাতে রহা हाथमे रहना person.

ହାତ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପ୍ରହାର
Hāta lagā(ge)ibā କରିବାପାଇଁ ବା ଦେହରେ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ
হাতলাগান କରିବା—1. To touch a person's body to
हाथलगाना strike blows. ୨। କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ହସ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—2. To touch a thing with one's hand. ୩। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ହାତ ସ୍ପର୍ଶ

କରିବା—3. To touch another's body with one's hands.
୪ । ଆଶୀର୍ବାଦାର୍ଥ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହକୁ ବା ମସ୍ତକକୁ ଅଭିମର୍ଷିବା ବା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—4. To touch or rub a person's body or head in order to bless him.
୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା ବା ଆରୋଗ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଦେହକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—5. To touch a person's body with a view to cure or treat him. ୬ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିବା—6. To begin to do a work.

ହାତ ଲଘୁପଣ – ଦେ. ବି(ସଂ. ହସ୍ତ + ଲଘୁତା)—ଚୋରବୃତ୍ତି; ଚୌର୍ଯ୍ୟ—Hāta laghu paṇa Theft; stealing.
ଚୁରୀ चोरी (ହାତ ଲଘୁପଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାତ ଲଡ଼କା(ଲଡ଼ବଡ଼)—ଦେ. ବିଣ—ହାତ ନଡ଼କା (ଦେଖ)—Hāta lardakā (larda barda) Hāta nardakā (See)

ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ (ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ)—ଦେ. ବି—ଛୋଟ ପଦାର୍ଥ ଚୋରି; Hata larda barda (lurdu burdu) ଚୌର୍ଯ୍ୟ—1. Pilfering; stealing of petty things. ୨ ।
হাত নড়বড় ; হাত নড়বড়ি, ହାତ ଖଜ୍ ବଜ୍(ଦେଖ)—2. Hāta khaj baj
गुहचोरी (See). ବିଣ—ଚୋରି କରିବା (ପ୍ରକୃତି); ଚୌର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Theivish; stealing (habit).

ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ି—ଦେ. ବି—୧ । ଛୋଟ ଚୋରି; ଛିଟିକା ଚୋରି—1. Hāta larda bardi Stealing; pilfering. ୨ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ
হাতনড়বড়ি ছিচকেচুরী ପ୍ରକୃତି—2. Stealing (habit).
छोटी चोरी ବିଣ—ଚୋରି ଘଟିତ—Thievish. [ଯଥା—ହାତଲଡ଼ବଡ଼ ଚୋର]

ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ (ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼ିଆ)—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଛିଟିକା ଚୋରି Hāta larda bardiā (lurduburdiā) ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ପ୍ରକୃତି)—
ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ୀ(ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୀ) }
ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼େଇ(ଲୁଡ଼ୁବୁଡ଼େଇ) } ସ୍ତ୍ରୀ 1. Stealing; thievish [ଯଥା—ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ ଖୋଇ] ୨ । ପୁଂ.
হাত নড়বড়ে, ছিচকে চোর
गुहचोर, अंठीबाज ଚୌର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଯୁକ୍ତ; ଛିଟିକା ଚୋରି କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ—2. Thievish; naturally inclined to stealing. [ଯଥା—ହାତ ଲଡ଼ବଡ଼ିଆ ଲୋକ ।]

ହାତ ଲଗିବା—ଦେ. ବି—୧ । ହାତ ଛୁଇଁବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ Hāta lāgibā ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶକରଣ—1. Touching of
হাত লাগা a thing by the hand. ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର
हाथ लगना ଦେହକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା—2 Touching of a person's body by another's hands. ୩। ବୈଦ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରୋଗୀର ଚିକିତ୍ସାରମ୍ଭକରଣ—3. Beginning of the treatment of a patient by a physician.

ହାତ ଲେଖା—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ+ଲେଖ)—୧ । ହସ୍ତାକ୍ଷର—Hāta lekhā 1. Handwriting.
(ଛପା, ଟାଇପ୍—ବିପରୀତ) ୨ । ହସ୍ତଲିଖିତ ଲେଖା—
(ଛପା – ବିପରୀତ) 2. Manuscript writing.
হাতের লেখা हाथ लेख ବିଣ (ସଂ. ହସ୍ତ+ଲିଖିତ)—୧ । ସ୍ୱହସ୍ତଲିଖିତ—1. Written by one's hand. ୨ । ହସ୍ତଲିଖିତ (ପୋଥି ଅାଦି)—2. Manuscript (writing); hand-written.

ହାତ ଲେଖା ଖାତା (ବହି)—ଦେ. ବି—୧ । ଯେଉଁ ଖାତାରେ Hāta lekhā khātā (bahi) ହସ୍ତାକ୍ଷର ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଏ—
হাতের লেখা খাতা हाथ की कॉपी 1. Hand-
(ଛପା ବହି—ବିପରୀତ) writing exercise book.
୨ । ହାତରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ପୁସ୍ତକ; ପାଣ୍ଡୁଲିପି-2. Manuscript.

ହାତ ଲେଡ଼ି—ଦେ. ବି—କରତଳର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥ ଖାଲୁଆ ଅଂଶ—Hāta lerdi The hollow of the palm.
হাতের তেলো तरहथी

ହାତ ଶଙ୍ଖା—ଦେ. ବି (ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର) ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ଶଙ୍ଖା—Hāta śankhā Conch-shell bracelets worn
হাতের শাঁখা हाथकी लहटी on the wrists (by females). [ପ୍ର—ହାତ ଶଙ୍ଖା ଦରପଣ ଯାଏ ବା ହାତ ଶଙ୍ଖା ଦରପଣ ଯାଏ କି ?—ପ୍ରବଚନ—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନିଜ ହାତରେ ଦର୍ପଣଖଣ୍ଡଗଣ-ଖଚିତ ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧିଥାଆନ୍ତି, ସେ ସେହି ଶଙ୍ଖାରେ ଥିବା ଦର୍ପଣକୁ ଚାହିଁଲେ ନିଜର ମୁହଁ ଦେଖିପାରନ୍ତି ; ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଦର୍ପଣ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ନାହିଁ; କୌଣସି ବିଷୟ ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନିଜ ପାଖରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଇ ଥାଇ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉପାୟାନ୍ତର ଲୋଡ଼ିବା ଅବଶ୍ୟକ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ଏହି ପ୍ରବଚନ ଲଗେ ।]

ହାତ ସଫା (ସଫାଇ, ସଫେଇ) ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତ+ପା. ସଫାଇ)—Hāta saphā(saphāi, saphei) ୧ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତତା;
হাতসাফাই हाथसफाइ 1. Skilfulness; dexterity. ୨ । ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ—2. Very fine work of art. ୩ । (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ଧୂର୍ତ୍ତତା—3. (ironical) Cunning; craftiness.
ଦେ. ବିଣ—୧ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତ [ବ୍ୟକ୍ତି]—1. Dexterous; skilful in hand work.
୨ । (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ)—ଧୂର୍ତ୍ତ—2. Shrewd; crafty.

ହାତସା—ଦେ. ବ (ସ. ହସ୍ତ)—ପାକ ଓ ଡ୍ରେକ୍ସର ଦରଜା ଆଦିକୁ
Hātasa ଧରିବା ପାଇଁ ଅର୍ଦ୍ଧବୃତ୍ତାକାର ଧାତୁ ଆଦିର ବଳୟ—
হাতল हस्ता Handle of a drawyer or pan.

ହାତ ସାଫି(ସାଫିଆନା) - ଦେ. ବ—ହାତ ସଫା (ଦେଖ) —
Hāta sāphi(sāphiānā) Hāta saphā (See)
হাতসাফাই हाथसफाई

ହାତ ସାଧିବା(ସାଧନ କରିବା)—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ହସ୍ତ + ସାଧନ)—
Hāta sādhibā(sādhana karibā) କୌଣସି
হাত সাধন করা (পাকান) हाथ साधना ହସ୍ତ-
କଉଶଳୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବାରଂବାର ଉକ୍ତ କର୍ମକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା—
To repeatedly exercise the hand to earn proficiency in a handiwork.

ହାତ ସିଆଁ (ସିଲାଇ, ସିଲେଇ)—ଦେ. ବ—(ସିଲେଇ କଳଦ୍ୱାରା
Hāta siāñ (silāi, silei ସିଲେଇ ନ କରି) ହାତଦ୍ୱାରା
[କଳ ସିଲ(ଲେ)ଇ—ବିପରୀତ] ସିଲେଇବା ବା ସିଲେଇ କରିବା—
হাত সেলাই Hand sewing; sewing by the hand.
हाथसिलाई ବଣ—ହାତଦ୍ୱାରା ସିଆଁ ହୋଇଥିବା—Hand-sewn.

ହାତ ସୁଖ—ଦେ. ବ—୧ । ସ୍ପର୍ଶସୁଖ—1. Happiness or
Hāta sukha pleasure derived from the touch
হাতের সুখ of a thing. ୨ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ମାଡ଼ ଦେବା
हाथसुख ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅନୁଭୂତ ସୁଖ—2. The pleasure derived by a person who beats another.
[ପ୍ର—ମାର ସମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହାତସୁଖ କର । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହାତସୁଖ କରିବା (କରିନେବା)—ଦେ. କ୍ରି — ୧ । ହସ୍ତଦ୍ୱାରା କୋମଳ
Hāta sukha Karibā)(Kari nebā) ପଦାର୍ଥର (ଯଥା—
হাতের সুখ করেলওয়া ଶିଶୁଙ୍କ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କୋମଳ ଦେହର) ସ୍ପର୍ଶସୁଖ
हाथसुखकरलेना ଅନୁଭବ କରିବା—1. To enjoy the pleasure of touching soft things with one's hand.
୨ । ଅନ୍ୟ ଲୋକକୁ ମାଡ଼ମାରି ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା—
2. To enjoy the pleasure of beating another person.

ହାତ ହତିଆର (ହତ୍ୟାର)—ଦେ. ବ—(ସ ହସ୍ତ ଓ ହେତି=ଶସ୍ତ୍ର)—
Hāta hatiāra(hatyāra) ୧ । ହାତଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅସ୍ତ୍ର-
হাতহতের ଶସ୍ତ୍ର—1. Weapons used by the hand.
हाथ हथियार [ପ୍ର—ଘେନି ନିଜ ହାତ ହତିଆର, ମିଳିବ ସକଳେ ଯାଇ ବଳ୍ଲା ପଡ଼ିଆରେ । ଉକାସ—କଟକ ବିଜୟ ନାଟକ]
୨ । ଶିଳ୍ପୀର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଯନ୍ତ୍ରାଦି—2. The instruments or implements of an artisan.

ହାତ ହଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହସ୍ତକୁ ଅସମ୍ମତି ବା ନିଷେଧ-
Hāta halā(le)ibā ସୂଚକ ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—1.
হাতনড়ান, হাতদোলান To wave the hand in token
हाथहिलाना of denying or refusing. ୨ । ଚାଲିବା-
ବେଳେ ହାତକୁ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତଳକୁ ଲମ୍ବାଇ ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳନ କରିବା—2. To swing one's hanging hands while walking. [ପ୍ର—
ଏପରି କରିବା ଗର୍ବ ପ୍ରକାଶର ଲକ୍ଷଣ] ୩ । ଅଙ୍ଗଚାଳନ-
ପୂର୍ବକ କଥା କହିଲାବେଳେ ହସ୍ତକୁ ଇତସ୍ତତଃ ନାନା ପ୍ରକାରେ ସଞ୍ଚାଳନ କରିବା—3. To wave one's hands in various modes while vigorously speaking something. [ପ୍ର—ଏହା କ୍ରୋଧ, ଅସ୍ଫାଳନ, ଗର୍ବ ବା ରସିକତାର ଚିହ୍ନ ।] ୪ । ଘନ ଘନ ଠାର ଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ହାତ ଚଳାଇବା—
4. To wave the hands as manual signs.

ହାତ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱାଧୀନ ହେବା—1. To come
Hāta hebā under the control of a person. ୨ ।
হাঁতেআসা (ସାକ୍ଷୀଆଦି) ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷର ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେବା—2.
हाथमेंआना (a witness) To be gained over or suborned by the opposite side. ୩ ।
ହସ୍ତଗତ ହେବା—3. To come to one's hands.
୪ । ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ହେବା—4. To come under one's possession.

ହାତାହାତି—ଦେ. ବ—(ସ ହସ୍ତାହସ୍ତି)—୧ । ଏକ ହସ୍ତରୁ ଅନ୍ୟ
Hātā hāti ହସ୍ତକୁ ହସ୍ତାନ୍ତରକରଣ—Transfer of any
হাতবদলান thing from hand to hand. ଦେ. କ୍ରି ବଣ—
हाथाहाथ (ସ ହସ୍ତାହସ୍ତି) ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହାତଦ୍ୱାରା ଯୁଦ୍ଧ ଓ
হাতাহাতি ପରସ୍ପର ଆକ୍ରମଣ ଓ ପ୍ରହାର—Mutual fight
हाथाबाहीं, हाथापाईं with the hands; hand-to-hand-fight.

ହାତି(ତୀ)—ଦେ. ବ—(ସ. ହସ୍ତୀ, ପ୍ରା. ହତ୍ଥୀ; ଭୁଲ ସଂ. ହସ୍ତରୁ=ହାତ)
Hāti(ti) —୧ । ଅତି ବୃହତ୍ ଶାକଭୋଜୀ ଚତୁଷ୍ପଦ ଜନ୍ତୁ—
1. Elephant; Elephas Maximus. [ପ୍ର—
ହାତି ଭାରତବର୍ଷର, ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଓ ଆଫ୍ରିକାର ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ହାତିଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଆଫ୍ରିକାର ହାତି ଅସୁନ୍ଦର ଓ ସାନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ପୃଥିବୀରେ ଦେଖାଯିବା ସମସ୍ତ ସ୍ଥଳଚର ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆକୃତିରେ ହାତି ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବୃହତ୍ତମ ଜନ୍ତୁ । ଏ ଉଚ୍ଚରେ ୧୧ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଲମ୍ବରେ ୯ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼େ । ଏହାର ଗୋଡ଼ ଗୁଡ଼ିଗୋଟି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଖମ୍ବପରି । ହାତିର ଚଳପାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଏହିକି, ତାହା ଖପରିଲି ଘରେ ଛୁଆଣି ହେବା ହିଁ କରିପରି ପଞ୍ଝାର ଉପରକୁ ମାଡ଼ିଥିବା ଅନେକ ପ୍ରସ୍ତ ମୋଟା କାଠ ସଦୃଶ ଦୃଢ଼ ମାଂସ ଖଣ୍ଡରେ ଗଠିତ । ହାତି ଯେତେବେଳେ ଚାଲେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ

ଚାଲେ; ସେତେବେଳେ ସେ ହାତର ସ୍ତମ୍ଭଗୁଡ଼ିକ ଯାକ ହେଉଥାଏ ଓ ଗୋଡ଼ ଉଠାଇଲା ବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଫୁଲୁଥିଲା ହେଉଥାଏ । ଏଥିପାଇଁ କହନ୍ତି ଯେ "ହାତି ଗୋଡ଼ଭଳେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ନ ମରେ" । ଏହାର ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ସରୁ ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଓ ତହିଁର ଅଗରେ କେତେଏ ବାଳ ଥାଏ । କାନ ଦୁଇଟି କୁଲାପରି; ଦେହ ପାଣ୍ଡୁର ମିଶା କଳା । ଦେହରେ ଖୁବ ଅଳ୍ପ ଲୋମ; ମୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ । ଏହାର ନାକ ଓ ଉପର ଓଠ ଦୀର୍ଘ ହୋଇ ତଳକୁ ଲମ୍ବିଥାଏ । ସେହି ଲମ୍ବ ନାକକୁ ଶୁଣ୍ଢ କହନ୍ତି । ଏହା ହାତର ହସ୍ତ ବା କରର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ଏ ଜୀବକୁ ସଂସ୍କୃତରେ ହସ୍ତୀ ଓ କରୀ କହନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ହାତିଶୁଣ୍ଢକୁ ଥୋଢ ବା ଥୋଢ (ଥୋର)-ମାହାର କହନ୍ତି । ସେହି ଶୁଣ୍ଢରେ ଦୁଇଟି ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ହାତି ସେହି ଶୁଣ୍ଢବାଟେ ପାଣି ଶୋଷିନେଇ ତାହା ଅଣି ପୁଣି ଶୁଣ୍ଢଦ୍ୱାରା ପାଟି ଭିତରେ ପୂରାଏ; ସେ ଶୁଣ୍ଢକୁ ଡାଳର ଚାରିପାଖେ ଗୁଡ଼ାଇ କରି ଟିକି ଡାଳକୁ ଭାଙ୍ଗେ ଓ ଶୁଣ୍ଢଦ୍ୱାରା ପାଟି ପାଖକୁ ଖାଦ୍ୟ ଆଣେ, କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ଧରେ ଓ କି ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବସ୍ତୁ (ଯଥା—ଛୁଞ୍ଚି, ପାହୁଲା ଆଦି) ଉଠାଇ ପାରେ । ସେହି ଶୁଣ୍ଢ ବାଟେ ହାତି ନିଶ୍ୱାସ ନିଏ ଓ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲାବେଳେ ସେ ଶୁଣ୍ଢର ଅଗକୁ ପାଣି ଉପରକୁ ଟେକି ଥାଏ । ସେହି ଶୁଣ୍ଢରେ ସେ ପାଣି ଓ ଧୂଳି ଶୋଷିନେଇ ତାହା ପୁଣି ନିଜ ଦେହକୁ କିମ୍ବା ପାଖରେ ଠିଆହେବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗେ । ସେ ଶୁଣ୍ଢଦ୍ୱାରା ବଡ଼ ବଡ଼ ବରଡାଳ ଭାଙ୍ଗି ତାହା ଦୋହଲାଏ ହାତ ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ି ପାରେ । ଶୁଣ୍ଢ ଓ ତଳପାଟିର ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରୁ ଅଣ୍ଡିରା ହାତୀଙ୍କର ଦୁଇଟି ଦାନ୍ତ ପଦାକୁ ବାଙ୍କୁଆ ଓ ଉପରମୁହାଁ ହୋଇ ବାହାରି ଥାଏ । ବଡ଼ ବଡ଼ ହାତୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତର ଓଜନ ୧ ବା ୧୧ ମହଣ ହେବା ଦେଖା ଅଛି । (ମାଈ ଓ ମାଖନା ହାତୀଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଉଠେ ନାହିଁ) । ଏ ବଡ଼ ଦାନ୍ତକୁ ହାତୀଦାନ୍ତ ବୋଲାଯାଏ । ଦାନ୍ତଦ୍ୱାରା ହାତୀମାନେ ପରସ୍ପର ଯୁଦ୍ଧ କରି ପରସ୍ପର ଦେହରେ ଦାନ୍ତ ଭୁଷାଭୁଷି ହୁଅନ୍ତି ଓ ଶତ୍ରୁର ଦେହରେ ଏ ଦାନ୍ତକୁ ଫୁଟାଇ ଚିରି ଖାଆନ୍ତି । ଏ ଦୁଇ ଦାନ୍ତ ଛଡ଼ା ହାତୀଙ୍କର କଳଦାନ୍ତ ଅଛି । ସେ କଳଦାନ୍ତ-ମାନ ପାଟି ଭିତରେ ଥାଏ ।

ନିବିଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ପାହାଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ହାତିମାନେ ପଲ ବାନ୍ଧି ରହନ୍ତି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଅଣ୍ଡିରା ଦନ୍ତାହାତି ଦଳପତି ଥାଏ ଓ ସେ ଦଳକୁ ବାଟ କଢ଼ାଏ । ଆଗେ ଗଡ଼ଜାତରେ ହାତି ଧରିବାପାଇଁ ଭୂଇଁ ତଳେ ଲୋକେ ଖୋପ ଖୋଳୁଥିଲେ ଓ ଖୋପ ଉପରେ ପତଳା ଆବରଣ ବିଛାଉଥିଲେ । ହାତିମାନେ ସେ ବାଟରେ ଯିବା ବେଳେ ଖୋପ ଭିତରକୁ ଖସି ପଡୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଦେଖାଅଛି ଯେ, ହାତିଙ୍କ ଅନୁଭବୀ ଦଳପତି ଆପଣା ଶୁଣ୍ଢରେ ଗୋଟିଏ ୧୦।୧୨ ଫୁଟ୍ ଶାଳ ଗଛର ଖୁଣ୍ଟି ଧରି ଚାଲୁଥାଏ ଓ ଚାଲିଲା ବେଳେ ସେ ଖୁଣ୍ଟକୁ ଆଗରେ ଭୂମିରେ ମାରି ମାରି ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ । ହାତିପଲ ଜଙ୍ଗଲରେ ଦଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଫଳ, ଗଛର ଡାଳପତ୍ର, ଶସ୍ୟ ଓ ଆଖୁ ଆଦି ଖାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲ ନିକଟରେ ଥିବା ଧାନ କିଆରି ଓ ଆଖୁ-କ୍ଷେତ ଆଦିରେ ବଣ ହାତିମାନେ ପଶି ସେ କ୍ଷେତକୁ ଖାଇ ଓ ମାଡ଼ି ଚକଟି ଖିନଖରାପ କରି ପକାନ୍ତି । ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଆବହମାନକାଳରୁ ବଣ ହାତି ପଲଙ୍କ ଯିବା ଆସିବାର ରାସ୍ତାମାନ ଅଛି । ସେ ରାସ୍ତାମାନଙ୍କୁ ହାତିଦଣ୍ଡା (ହାତିଦାଣ୍ଡ) ବୋଲାଯାଏ । ଉକ୍ତ ହାତିଦଣ୍ଡାମାନ ଲମ୍ବରେ ଶତ ଶତ କ୍ରୋଶ ଥିବା ଦେଖାଅଛି । ସେ ଦଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକ ଚଉଡ଼ାରେ ୨୦ ଫୁଟ୍ ଓ ଉଚ୍ଚତାରେ ୨୦ ଫୁଟ୍ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଗଛ ବୃକ୍ଷକୁ ହାତିମାନେ ଏପରି ସଫା କରି ଥାଆନ୍ତି ଯେ, ସେ ଦଣ୍ଡାମାନ ଦେଖିଲେ ଜଣା ଯାଏ, ସତେ ଯେପରି ତାହାର ତଳକୁ କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଓଳାଇ କରି ପରିଷ୍କାର କରିଅଛି । ସେହି ହାତିଦଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିକରେ ହାତିମାନେ ଏକ ରାଜ୍ୟର ଜଙ୍ଗଲରୁ ଅନ୍ୟ ରାଜ୍ୟର ଜଙ୍ଗଲକୁ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ସେହିଦଣ୍ଡାରେ ହାତିମାନଙ୍କ ହାବୁଡ଼େ କେହି ପଥିକ ପଡ଼ିଗଲେ ତାହାର ଜୀବନ ସଙ୍କଟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ହାତିମାନେ ଗାଧୋଇ-ବାକୁ ସୁଖ ପାଆନ୍ତି ଓ ବଡ଼ ଜଳାଶୟରେ ସେମାନେ ପଶି ସ୍ନାନ କଲା ବେଳେ ସେ ପାଣିକୁ ଗୋଳ କରି ତହିଁରେ ଥିବା ପଦ୍ମ ବନକୁ ମାଡ଼ି ଦଳି ନଷ୍ଟ କରି ଦିଅନ୍ତି । ହାତିମାନଙ୍କର ମଯୁ (ସଙ୍ଗମ) ସମୟରେ ଅଣ୍ଡିରା ହାତିମାନେ ମତ୍ତ (ମସ୍ତ) ହୁଅନ୍ତି । ମସ୍ତ ହେଲା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଇପାଖ ଗଣ୍ଡ (କାନ ଓ କପାଳ ମଝି) ସ୍ଥଳରେ ଦୁଇଟି କଣା ଫିଟିଯାଏ ଓ ସେହି କଣା ବାଟେ ମତ୍ତ ହାତିଙ୍କ ଦେହରୁ ମଦ (ରସ) ଝରେ । ସେ ସମୟରେ ଅଣ୍ଡିରା ହାତିମାନେ ବାୟା ହୋଇ ଅତି ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଗୃହପାଳିତ ହାତି ଓ ହାତୁଣୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗମ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ, ଗୃହ-ପାଳିତ ଘୋଡ଼ା, ଗୋରୁ, ମଇଁଷି ଆଦିଙ୍କ ପରି ଗୃହପାଳିତ ହାତିଙ୍କର ବଂଶବୃଦ୍ଧି ହେବା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏତେ ବଡ଼ ଜୀବର ଆଖି ଦୁଇଟି ମନୁଷ୍ୟର ଆଖିଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ବଡ଼ । ଏମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଟ ଓ ହାତିଙ୍କ ଶରୀର ଚମଡ଼ାରେ ଗୁଳି ବାଜିଲେ ସେମାନେ ଘାଇଆ ହୁଅନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ମରି ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କେବଳ ସେମାନଙ୍କ କପାଳର ମଝି ଯାଗାରେ ଗୁଳି ବାଜିଲେ ସେମାନେ ମରନ୍ତି (ହାତିଙ୍କ ଶଣ୍ଡିରେ ଓ ଗର୍ଭରେ ଗୁଳି ବାଜିଲେ ସେମାନେ ନ ମରି ବିକଳ ହୋଇ ବୁଲିବା ବିଷୟ କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଯଶୋମତୀମାଳର 'ଗ' ଗୀତରେ (ଯଥା—'ଗଣ୍ଡି ଗର୍ଭେ ଗୁଳି ଗଲା ମରି ଗଜ ଭୁବେକି ତେଜିଲା ପଳକ୍ଷୀ') ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ହାତିମାନେ ବୁଢ଼ା ହେଲେ ଓ ଦୁଇଟି ହାତି ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ

ସେମାନଙ୍କର ଦାନ୍ତ ଝଡ଼ି ପଡ଼େ । ବଣରେ ପଡ଼ିଥିବା ହାତୀ-
ଦାନ୍ତକୁ ଲୋକେ ଗୋଟାଇ ଆଣନ୍ତି । ହାତୀଦାନ୍ତର ବର୍ଣ୍ଣ
ହରିଦ୍ରାଭ, ଶ୍ୱେତ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଶାକାଠି, ପଶା ଗୋଟି,
ପଲଙ୍କ, ଲୁଣେଇ, ପାନିଆ, କଠାଉ ଚୂଳ, ବାଡ଼ି, ଫରୁଆ
ଆଦି ତିଆରି ହୁଏ । ହାତୀ ହାଡ଼ ଶୋଭା ଧଳା;
ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଜିନିଷ ତିଆରି ହୁଏ । ହାତୀ ଦାନ୍ତ
ଓ ହାଡ଼ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଟେ । ହାତୀ ଦାନ୍ତ ସେର ଟ ୩୦୯
ଟଙ୍କାରେ ବିକ୍ରି ହୋଇଥାଏ । ହାତୀ ମରିଗଲେ ମଲା ହାତୀର
ଦାନ୍ତ ଓ ହାଡ଼ ବହୁମୂଲ୍ୟରେ ବିକାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ
ପ୍ରବଚନ ଅଛି 'ହାତୀ ବଞ୍ଚିଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା, ମଲେ ଲକ୍ଷେ
ଟଙ୍କା' । ହାତୀ ବଳବାନ୍ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ ସ୍ଥଳଚର ଜୀବ
ଥିବାରୁ ଭାରତବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ବଣରୁ ଧରି ତାଙ୍କୁ
ମଣି (ସିରସ୍ତା) କରି ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାନ୍ତି । ପୂର୍ବେ
ହାତୀମାନେ ଯୁଦ୍ଧର ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ଥିଲେ ଓ ଗୋଟିଏ
ହାତୀ ଉପରେ ୮।୧୦ ଜଣ ସଶସ୍ତ୍ର ଯୋଦ୍ଧା ଅବସ୍ଥାନ କରି
ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ଓ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳରେ ହାତୀ ବା ହସ୍ତ୍ୟା-
ରୋହୀ ସେନା ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରୁଥିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ
ଯୁଦ୍ଧ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ଅତି ବଡ଼ ତୋପ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼
ମୁଣ୍ଡି କାଠମାନ ଅସମତଳ ଭୂମିରେ ହାତୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଟଣା
ହୋଇ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ନିଆ ହୋଇଥାଏ । ଗଡ଼ଜାତର
ଅସମତଳ ଓ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଦେଶରେ ହାତୀ ଉପରେ ରାଜା
ଓ ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ଚଢ଼ି ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ହାତୀ
ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ସାବଧାନତା ସହକାରେ ବାଲିଆରି ନଈରେ ପଶି
ପାରି ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ନଦୀଗର୍ଭରେ ଭୁଷା ବାଲି ଥାଏ,
ତାହା ହାତୀ ଆଗରୁ ବାରି କରି ସେ ବାଟେ ନ ଯାଇ ଫେରି
ଆସି ଅନ୍ୟ ବାଟେ ଯାଏ । ଅତି ଅସାଧ ପର୍ବତ, ପାହାଡ଼,
ଏମନ୍ତ କି, ଯେଉଁଠାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଯିବାକୁ ଡରନ୍ତି, ସେଠାକୁ
ହାତୀ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଯିବା ଆସିବା କରି ପାରେ । ଗୃହ-
ପାଳିତ ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ି ଶିକାରୀମାନେ
ବଣକୁ ଯାଇ ବନ୍ଧୁକ ଦ୍ୱାରା ବାଘ ଶିକାର କରନ୍ତି ।

ବଣହାତୀମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ବେ ଖୋପ ଖୋଳି ଲୋକେ ଧରୁ
ଥିଲେ; ହାତୀମାନଙ୍କ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବା ଜଙ୍ଗଲରେ
ହାତୀଙ୍କ ବୁଡ଼ିପିବା ଭଳି ଗଭୀର ଖଣି ଗାତମାନ ଖୋଳି ତା
ଉପରେ ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡଖଡ଼ା, ଘାସ ଓ ଡାଳମାନ ଘୋଡ଼ାଇ
ଦେଉଥିଲେ ଓ ତହିଁ ପାଖରେ ହାତୀଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥମାନ
ରଖୁଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲରେ ଏହିପରି ୧୦।୧୨ ଟା ଖୋପ
ଖୋଳା ହେଉଥିଲା । ହାତୀମାନେ ଚରିବାକୁ ଆସିଲେ
ସେମାନେ ସେହି ଖୋପ ଭିତରେ ପଡ଼ି ଖୋପ ମଧ୍ୟରୁ
ଉପରକୁ ଉଠି ଆସି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ୨।୪ ଦିନ ସେଠାରେ
ଅନାହାରରେ ପଡ଼ି କ୍ଳାନ୍ତ ହେଲେ, ଲୋକେ ଯାଇ ସେ
ଖୋପରେ କୌଶଳକ୍ରମେ ପଶି ହାତୀକୁ ବାନ୍ଧିକରି ପୋଷା
ହାତୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖୋପରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ସିରସ୍ତା ବା
ମଣି କରି ପୋଷ ମନାଉଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଖଣ୍ଡରେ
ହାତୀ ଧରା ନ ହୋଇ 'ଖେଦା' ଦ୍ୱାରା ହାତୀମାନେ ଧରା
ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ବାଟେ ହାତୀପଲ ଯାଆନ୍ତି ସେହି ଦଣ୍ଡାର
ଖଣ୍ଡିଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଙ୍ଗଲ ସଫା କରି ବଡ଼ ବଡ଼ କାଠ
ଖୁଣ୍ଟମାନ ପୋତି ଗୋଟିଏ ଗୋହିରୀ ବାଟ ତିଆରି କରାଯାଏ ।
ସେହି ବାଟରେ ହାତୀଙ୍କର ଲୋଭନୀୟ ନାନାବିଧ ଖାଦ୍ୟ
(ଯଥା—ଧାନହଳା, ଆଖୁ, ଜଡ଼ଆ, କଖାରୁ, ପାଚିଲା ଓ କଞ୍ଚା
କଦଳୀ ଇତ୍ୟାଦି) ଖଣ୍ଡିଦୂର ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା କରି ରଖାଯାଏ ।
ହାତୀମାନେ ସେହିସବୁ ଖାଦ୍ୟର ଲୋଭରେ ସେହି ଗୋହିରୀ-
ବାଟେ ମୁହାଁନ୍ତି । ଗୋହିରୀର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ବଡ଼
ଖୁଣ୍ଟମାନ ପୋତାଯାଇ ୪୦।୫୦ଟି ହାତୀଙ୍କର ଏକାଠି ରହି-
ପାରିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଖୁଆଡ଼ ବା ଅଠେଇ ତିଆରି
ହୋଇଥାଏ । ଅଠେଇର ବାଡ଼ରେ ପୋତା ହୋଇଥିବା
ଖୁଣ୍ଟମାନ ପରସ୍ପରକୁ ଲଗାଲଗି ହୋଇ ପୋତା ହୋଇ
ଖୁବ୍ ମଜବୁତ କାମୁଡ଼ାରେ ଜଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସେ
ଖୁଣ୍ଟମାନଙ୍କରେ ବଡ ବଡ ମୁନିଆଁ କଣ୍ଟା ମରା ଯାଇଥାଏ;
(ହାତୀମାନେ ସେ ବାଡ଼କୁ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ବସିଲେ ବାଡ଼ ଦେହରୁ
ବାହାରିଥିବା ମୁନିଆଁ କଣ୍ଟାମାନ ହାତୀଙ୍କ ଶୁଣ୍ଢରେ, ମୁଣ୍ଡରେ
ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଫୁଟିଯାଏ); ଅତଏବ ହାତୀମାନେ ସେ ବାଡ଼କୁ
ଭାଙ୍ଗି ବା ମାଡ଼ିଦେଇ ପଳାଇ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି
ଅଠେଇ ବା ଖୁଆଡ଼କୁ 'ଖେଦା' ବୋଲାଯାଏ । ଗୋହିରୀରୁ
ସେ ଖେଦାକୁ ଆସିବା ବାଟର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗରେ ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା
ବାଟ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଦୁଇଟି ଖୁବ୍ ବଡ କବାଟ ଦଉଡ଼ି
ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧାଯାଇ ଝୁଲାଇକରି ରଖା ହୋଇଥାଏ । ଲୋକ-
ମାନେ ଗୋହିରୀର ବାହାରେ ଓ ଅଠେଇର ବାହାରେ ଓ
ଗଛ ଉପରେ ଜଗି ରହି ଥାଆନ୍ତି । ଖେଦା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ
ନାନାପ୍ରକାର ଲୋଭନୀୟ ଖାଦ୍ୟ ରଖା ହୋଇଥାଏ । ହାତୀ-
ପଲ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଗୋହିରୀ ବାଟେ ଖାଦ୍ୟ 'ଖାଇ ଖାଇ ଆସି
ସେ ଖେଦାରେ ପଶିଯାଆନ୍ତି । ଖେଦାର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ
ଯେତେବେଳେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ଯଥେଷ୍ଟସଂଖ୍ୟକ ହାତୀ ସେ
ଖେଦା ଭିତରେ ପଶିଗଲେଣି, ସେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍
ଇସାରା ଦିଅନ୍ତି; ଇସାରା ଦେବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରବେଶ
ଦ୍ୱାରର ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଅଟକା ହୋଇଥିବା କବାଟର
ଦଉଡ଼ାକୁ ଗଛ ଉପରେ ଜଗିଥିବା ଲୋକେ କାଟିଦିଅନ୍ତି ଓ
ସେ କବାଟ ପଡ଼ିଯାଇ ଖେଦାର ବାଟ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ।
କବାଟ ପଡ଼ିଯିବାର ଗୋଳମାଳରେ ହାତୀଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ
ଉଦୟ ହୁଏ । ଯେଉଁ ହାତୀମାନେ ଖେଦାରେ ପଶି ନ
ଥାନ୍ତି ସେମାନେ ଲେଉଟିକରି ଗୋହିରୀ ବାଟେ ପଳାଇ
ଯାଆନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଖେଦାରେ ପଶିଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ
ବାଟ ନ ପାଇ ଖେଦା ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି
ଓ ଖେଦାର ବାଡ଼କୁ ଆପଣା ଆପଣା ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ପେଲିବାକୁ
ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ବାଡ଼କୁ ପେଲିବାବେଳେ ସେଥିରେ ଥିବା
ମୁନିଆଁ କଣ୍ଟା ହାତୀଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବେଧି ହୋଇ ହାତୀମାନେ
ରକ୍ତବୁହା ହୁଅନ୍ତି । ଖେଦାର ଚାରିପାଖେ ପଦାରେ ବେଢ଼ି

ଜଗିଥିବା ଲୋକେ ବନ୍ଧୁକ ଓ ବାଦ୍ୟର ଶବ୍ଦ କରି ଖେଦା ଭିତରେ ଥିବା ହାତୀଙ୍କୁ ଡରାନ୍ତି । ହାତୀମାନେ ଯାବତ୍ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍କାର ଓ ବଳପ୍ରକାଶ ଓ ତର୍ଜନ ଗର୍ଜନ କରି ଖେଦାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଭିଡ଼ି ମାରି ରକ୍ତବୁହା ହୋଇ ଓ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ ତା ମଧ୍ୟରେ ୪।୫ ଦିନ ପଡ଼ି ରହିବା ପରେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ହାତୀଙ୍କର ପୂର୍ବର ବଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲାଣି, ସେହି ସମୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀ ଓ ହାତୁଣୀଙ୍କୁ ଖେଦା ମଧ୍ୟରେ ପୂରାଯାଏ; ସେହି ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀ ଓ ହାତୁଣୀମାନେ ବନ୍ଦୀ ହାତୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏ ହାତୀଙ୍କୁ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀ ବା ହାତୁଣୀ କାବୁକରି ଦୁଇଆଡ଼ୁ ଚପି ରଖନ୍ତି ଏବଂ ଇତ୍ୟବସରରେ ସୁଯୋଗ ପାଇ ଲୋକେ ଏ ନୂଆ ହାତୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଓ ବେକରେ ଶିକୁଳି ଓ ଦଉଡ଼ି ବାନ୍ଧି ସେ ଦଉଡ଼ି ଓ ଶିକୁଳିକୁ ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଓ ବେକ ସଙ୍ଗେ ଛନ୍ଦିଦିଅନ୍ତି ଓ ଏହିପରି ସବୁ ହାତୀଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ବାହାରକୁ ଆଣନ୍ତି । ବାହାରକୁ ଆଣିବାବେଳେ ପ୍ରତି ବଣୁଆ ହାତୀର ଦୁଇକଡ଼ରୁ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀ ବା ହାତୁଣୀ ଚାପିକରି ଧରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଦଉଡ଼ିରେ ଛନ୍ଦା ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି, ନୂଆ ହାତୀ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ଗତି କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ହାତୀମାନଙ୍କୁ ବାହାରକୁ ଆଣି ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସରସ୍ତା କରନ୍ତି । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ସାଧାରଣତଃ ବଣହାତୀମାନେ ଏକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇ ମାହୁନ୍ତଙ୍କ ଡାକ ମାନି ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଡ଼ଜାତରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ଖେଦା ଦ୍ୱାରା ହାତୀ ଧରା ଯାଉଅଛନ୍ତି ।

ହାତୀ ଏପରି ବିଶାଳକାୟ ଜୀବ । ତାହାର ପିଠି ସମତଳ ନ ଥିବାରୁ ହାତୀର ଖାଲି ପିଠିରେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ବସିବାର ସୁବିଧା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ ପିଠିରେ ଢୁଲ ଓ ଖାଲି ଅଦିକୁ ଗଚ୍ଛିକରି ଗୋଲପ୍ରଭୃତି ନରମା ଜିନିଷ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଗଦି (ଲଦନ) ପକାଯାଇ ତା ଉପରେ ପଲଙ୍କ ବା ବିମାନ ଆକାରର ଗୋଟିଏ ଛାତଯୁକ୍ତ ବା ଖୋଲା ଆସନ [ହାଉଦା, ଅମାରି] ଉଡ଼ାଯାଏ । ରାଜା ଓ ବଡ଼ଲୋକ ଆଦିଙ୍କ ବସିବାପାଇଁ ଏ 'ହାଉଦା ବା ଅମାରି' ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣତଃ ହାତୀ ଉପରେ ଲୋକଙ୍କର ବସି ଯା ଆସ କରିବା ପାଇଁ ଆଗରେ ଓ ପଛରେ ଲୁହାର ବାଡ଼ ଥିବା ଆସନ ବା କଠଲା ଉଡ଼ାଯାଏ । ସେହି ଲୁହାର ବାଡ଼କୁ ଅଙ୍କୁଶ ବା ଧରିକରି ଆରୋହଣକାରୀ ବସନ୍ତି । ହାତୀର ପିଠି ଉପରେ ଲଦନ ରଖାଯାଇ ହାତୀ ପେଟତଳେ ପୂରାଯିବା ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ସେ ଲଦନକୁ ହାତୀ ପିଠିରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଉଡ଼ାଯାଏ । ତା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଝୁଲ (ବା ଚୌରକୋଣିଆ ମୋଟ ରଙ୍ଗିନ ଚାଦର) ପକାଯାଇ ତହିଁ ଉପରେ କଠଲା ବା ଅମାରି ଉଡ଼ାଯାଏ । ଏହି କଠଲା ବା ଅମାରି ହାତୀର ବେକଆଡ଼େ ଓ ଲାଞ୍ଜଆଡ଼େ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ଲଦନ ବା ଗଦି ସଙ୍ଗେ ବନ୍ଧାଯାଏ । ହାତୀ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ଝୁଲ ହାତୀର କାନ ପାଖରେ ତଳକୁ ଝୁଲୁଥାଏ ଓ ଭୂଇଁଠାରୁ ୧୩୨ ହାତ ଉଚ୍ଚ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝୁଲୁଥାଏ । ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ହାତୀ ଉପରେ ବହୁମୂଲ୍ୟର ଝୁଲ ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରୌପ୍ୟର ହାଉଦା କସାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମଣ୍ଡିତ ଓ ଜରିଖଚିତ ମଖମଲ ଝୁଲର ଦାମ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଓ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୁନା ରୂପାର ଛାତଯୁକ୍ତ ହାଉଦାର ମୂଲ୍ୟ ଦଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଥିବା ଶୁଣା ଅଛି । ହାତୀର ମୁହଁରେ ଓ ଶୁଣ୍ଢରେ ସିନ୍ଦୂର, ଖଡ଼ି ଆଦି ଦ୍ୱାରା ନାନାପ୍ରକାରର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ କରାଯାଏ । କଠଲା, ଅମାରି ବା ହାଉଦା ଉପରେ ରାଜା ଆଦି ବସନ୍ତି କରନ୍ତି ଓ ହାତୀର ଚାଳକ ମାହୁନ୍ତ ହାତୀର ବେକ ଉପରେ ଦୁଇ ପାଖରେ ଗୋଡ଼ ଲମ୍ବାଇ ବସେ । ମାହୁନ୍ତ ତାହାର ଗୋଡ଼କୁ ହାତୀର କାନ ପାଖେ ଚାଳିତ କରି ଓ ନାନାପ୍ରକାରର ଡାକ ଡାକି ଓ ହାତୀର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଲୌହ ଅଙ୍କୁଶ (ଅଙ୍କୁଶା ବା ଗଜବାଗ)ର ଅଗ୍ରଭାଗକୁ କେଞ୍ଚି ଓ ବେଳେ ବେଳେ ଦୁଷ୍ଟ ହାତୀଙ୍କୁ ଡେଣ୍ଟା ପରି ମୂଳଆଁ ଭାଗରେ ମାରି ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ ।

ହାତୀ ଭାରତବର୍ଷରୁ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ଇଉରୋପକୁ ନେଲେ । ଏଥିପୂର୍ବେ ମାଲବାର୍ ଉପକୂଳରୁ ବାଣିଜ୍ୟାର୍ଥ ଇଉରୋପକୁ ହାତୀଦାନ୍ତ ନିଆଯାଉଥିଲା । ହାତୀର ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କୃତ ନାମ ଇଭ ଓ ହାତୀଦାନ୍ତର ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ଆଇଭରି (Ivory) ଏହି ଇଭ ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ । ଇଂରାଜୀ ଏଲିଫାଣ୍ଟ (Elephant) ଶବ୍ଦର ସଂ. ଇଭ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ।

ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀମାନେ ମାହୁନ୍ତର ଡାକକୁ ମାନି ନାନାପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷିତ ହାତୀମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ମସାଲ ଧରିବା, ରାଜାଙ୍କ ପାଲିଙ୍କି ପାଖେ ରହି ଚାମର ଓ ଅଲଟ ପକାଇବା, ରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଳସରେ ଜଳ ଢାଳି ଅଭିଷେକ କରିବା ଦେଖାଅଛି । ଏମାନେ ମାହୁନ୍ତର ଓ ସ୍ୱାମୀର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭକ୍ତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ହାତୀମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଯଥା—

ଅଗତ୍ ! ଅଗତ୍ ! ଅଗାତ୍ ! ଓ ଅଗେତ୍ ! —ଆଗକୁ ଚାଲ୍ । ଚପ୍ !—ପାଣିଖା । ଡେଇ ! ବା ଡେଁ !—ଚାଲ୍ । ମଇଲ୍ !—ଚାଲ୍ । ଛଟେ !—ଶୋ, ଭୂମିରେ ଦେହକୁ ଲମ୍ବାଇ କରି ପଡ଼୍ । ତରେବତ୍ !—ପଛ ଗୋଡ଼କୁ ପାରିକରି ବସ୍ । ଖୁଲେ !—ମାହୁନ୍ତର ହାତୀ ଉପରକୁ ଉଠିଯିବା ପାଇଁ ଆଗ ଗୋଡ଼କୁ ବଙ୍କା କରି ଉଠା, କିମ୍ବା ପଛରୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଧରି କେହି ବ୍ୟକ୍ତି ଅମାରି ଉପରକୁ ଉଠି ଆସିବା ପାଇଁ ପଛ ଗୋଡ଼କୁ ବଙ୍କା ବା ସମକୋଣ ପରି

କରନ୍ତେ । ଧତ୍ !=ଠିଆହୋ, ଅଟକ ଯା । ପିଛେ !=ପଛକୁ ହଟ୍ । ଧତ୍‌ରେ ମଇଲ୍ ଧତ୍ !=ଅସମ ଭୂମିରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚାଲ୍ । ବଇଠ୍ !=ଅଣ୍ଟୋଇ କରି ବସ୍ । ବଇ !=ଛାଡ଼ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟ (ଯଥା—ବାଟପାଖର ଗଛ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ବଢ଼ାଇବା) କରନା ।

ହାତି ଉପରେ ଅମାରି ଆଦି କଷା ହେବା ପରେ ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀଙ୍କର ହାତି ଉପରକୁ ଉଠିଯିବା ପାଇଁ ମାହୁନ୍ତର ଆଦେଶରେ ହାତି ଆଣ୍ଠୁ ମାଡ଼ି ବସେ ଓ ତାହା ଅମାରି ଦେହକୁ ଗୋଟିଏ ଛଣୁଣି (ସିଡ଼ି) ଲଗାଯାଇ ସେହି ନିଶୁଣି ଦ୍ୱାରା ରାଜା ଆଦି ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତିର ଉପରକୁ ଉଠନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମାହୁନ୍ତ ହାତିର ବକ୍ରୀକୃତ ଆଗ ଗୋଡ଼ ବାଟେ ହାତିର କାନ୍ଧ ଉପରକୁ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଚଢ଼ିଯାଏ ।

ହାତିର ଚାଳକକୁ ମାହୁନ୍ତ ବୋଲଯାଏ ଓ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଚାକରଙ୍କୁ ମେଣ୍ଟ (ଇଂ. ମେଟ୍—Mate) ବୋଲଯାଏ ।

ହାତିର ରବ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ଜଳଦ ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ । ୨ । ଭୂରୀ ପରି ଧ୍ୱନି ବା ପେଁ ଡାକ । ହାତି ଶେଷୋକ୍ତ ଧ୍ୱନି କଲେ ହାତି ପେଁ କାଢ଼ୁଛି ବୋଲଯାଏ ।

ପୂର୍ବେ ଆମ ଦେଶରେ ରାଜାମାନେ ଅପରାଧୀଙ୍କୁ ଭୂମି ତଳେ ଶୁଆଇ ତା ଉପରେ ହାତି ମଡ଼ାଇ ମାରି ପକାଉଥିଲେ ।

ପୋଷା ହାତି ଉପରେ ମାହୁନ୍ତ ଚଢ଼ି ବଣକୁ ଯାଇ ହାତିର ଶୁଣ୍ଢ ଦ୍ୱାରା ବରଡ଼ାଳମାନ ଭଙ୍ଗାଇ ହାତି ଉପରେ ଘରକୁ ଲଦି କରି ଆଣେ ଓ ତାହା ହାତି ଖାଏ । ହାତି ମଧ୍ୟ କଅଁଳ ଗଛର କନ୍ଦା ଖାଏ । ପୋଷା ହାତିକୁ କୁଠା ପିଣ୍ଡୁଳାରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଧାନ ଓ ଚାଉଳ ଆଦି ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଗୋଟିଏ ହାତି ପ୍ରତିଦିନ ଏକ ଗାଡ଼ି ବରଡ଼ାଳ ଓ ୨୦।୨୫ ଗଉଣି ଧାନ ଖାଇପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ହାତି ପୋଷିବା ବହୁ ବ୍ୟୟ ସାଧ୍ୟ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ବହୁ ବ୍ୟୟ ହେଲେ, ଲୋକେ କହନ୍ତି ଯେ, ମୁଁ ଘରେ ହାତି ପୋଷିଛି ।

ହାତିମାନେ ବଡ଼ ଭାବ ଥିବାରୁ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବ୍ୟବହୃତ ନହୋଇ ଗୋଟିଏ ହାତିକୁ 'ଘରେ ହାତି' କହନ୍ତି । ହାତି 'ମରିଯିବା, ନକହି ହାତି 'ବସି ... ବା' କହନ୍ତି ।

ହାତି ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତି କଲାବେଳେ 'ଗାହୁଳିବା' ବା ପହଣ୍ଡ ପକାଇବା', ସାଧାରଣ ଚାଲି ଚାଲିଲେ 'ଚାଲିବା', ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଚାଲିଲେ 'ପଳସିବା' ଓ ଅତି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଚାଲିଲେ 'ଧପାଳିବା ବା ହପାଳିବା' କହନ୍ତି ।

ଜଙ୍ଗଲରେ ଜୀବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ମାତ୍ର ସିଂହ ହାତି ଅପେକ୍ଷା ବଳୁଆ ଓ ହାତିକୁ ଜୀବନରେ ମାରିପାରେ ।

ହାତିର କପାଳ ବିଦାରିତ ହେଲେ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମୁକ୍ତା (ଗଜମୁକ୍ତା) ନିର୍ଗତ ହୁଏ ବୋଲି ଆମର ପୁରାଣାଦିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି । ହାତିମାନଙ୍କ ଦେହ ମେଘର ବର୍ଣ୍ଣପରି କଳାମିଶା ପାଣ୍ଡୁର; କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ କ୍ୱଚିତ୍ ଏକ ପ୍ରକାର ହାତି ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଦେହ ଧଳା । ଏହି ଶ୍ୱେତ ହସ୍ତୀକୁ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରେ ରାଜା ଓ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନମାନେ ପୂଜା କରନ୍ତି ।

ହାତିମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିର ବିଚକ୍ଷଣତା ଓ ଦାତୃସାଧୁତା ବିଷୟରେ ନାନା ଗଳ୍ପ ଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ପୁରାଣ ମତରେ ପୃଥିବୀର ଆଠଦିଗକୁ ୮ଗୋଟି ହାତି (ଦିଗ୍‌ହସ୍ତୀ) ଟେକି ଧରି ଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ହାତୁଣୀ ଅଛନ୍ତି । ପୁରାଣୋକ୍ତ ଐରାବତ ହସ୍ତୀ କ୍ଷୀରସିନ୍ଧୁ ମନ୍ଥନ ସମୟରେ ସମୁଦ୍ରରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବାହନ ଅଟେ । ମହାଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗଣେଶଙ୍କର ଉତ୍ତରକୁ ମୁଣ୍ଡକରି ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଶନି ଗ୍ରହଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବାରୁ ତାଙ୍କର ମସ୍ତକ ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଓ ଯୋଡ଼ିଗଲା । ପରେ ଶିବ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେଠାରେ ପଶ୍ଚିମକୁ ମୁଣ୍ଡ କରି ଶୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ହାତିର ମୁଣ୍ଡକୁ କାଟିଆଣି ଗଣେଶଙ୍କ ଗଣ୍ଡିରେ ଯୋଡ଼ି ଦେଲାରୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ଗେହ୍ଲାପୁଅ ଗଣେଶ ସେହିଦିନ ଠାରୁ 'ଗଜବଦନ' ହୋଇଗଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣରେ ଲେଖା ଅଛି, ଗୋଟିଏ କୁମ୍ଭୀର ହାତୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗାତ ବସି ପରେ ତାକୁ ଗଭୀର ପାଣିକୁ ନେଇ ମାରି ପକାଇବାକୁ ବସିଲା । ଏହି ସମୟରେ ହାତି ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାରୁ ଭଗବାନ ସୁଦର୍ଶନ ଚକ୍ର ପେଶି କୁମ୍ଭୀରକୁ ଛେଦ ଗଜକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ପୌରାଣିକ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କରେ ହାତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ଉପରେ କଳସ ଢାଳୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ ଓ ହାତି ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ବାହାନ ବୋଲି କେହି କେହି କହନ୍ତି ।

କାହାଣୀରେ ଅଛି ଯେ, ପୂର୍ବେ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ମରିଗଲେ ଓ କେହି ରାଜା ହେବାକୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ନ ଥିଲେ ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ରାଜାଙ୍କ ପାଟହାତିକୁ ଗୋଟିଏ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସ ଦେଇ ରାଜ୍ୟ ତମାମ ବୁଲିବାକୁ ପଠାଉଥିଲେ । ହାତି ସେ କଳସକୁ ଶୁଣ୍ଢରେ ଟେକି ଧରି ଯାଉଥିଲା ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଳସକୁ ଢାଳୁଥିଲା, ପାତ୍ରମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ଆଣି ରାଜଗାଦିରେ ବସାଉଥିଲେ ।

କବିମାନେ ଯୁବତୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନ୍ଥର ଗତିକୁ ହାତିଙ୍କ ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତି ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ନାୟିକାମାନଙ୍କୁ ମନ୍ଥର-ଗମନା, ଗଜଗମନା ଆଦି ବିଶେଷଣରେ ବିଶେଷିତ କରନ୍ତି ।

ଠିଆ ହୋଇ ବିଶ୍ରାମ ନେଲାବେଳେ ହାତି ଅଙ୍ଗକୁ ଏଣେତେଣେ ଦୋହଲାଉଥାଏ । ଏହାକୁ ହାତି ଝୁଲିବା କହନ୍ତି । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କୋଳରେ ବସାଇ

ଝୁଲାଇବା ବେଳେ 'ହାତି ଝୁଲୁବା' ସମ୍ବନ୍ଧେ ଶିଶୁରଞ୍ଜକ ଗୀତ ବୋଲନ୍ତି ।

ହାତିମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋଟା ଥିବାରୁ ଗୋଦର ଗୋଡ଼କୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ହାତି ଗୋଡ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଶ୍ଳୀପଦ (ଗୋଦର) ରୋଗକୁ ଇଂରାଜୀରେ (Elephantiasis) ହାତିଆ ରୋଗ ବୋଲି ନାମ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଓ ଯାବନିକ ଭାଷାରେ ଗୋଦର ଗୋଡ଼କୁ ଫୀଲପାଓ (ହାତିଗୋଡ଼) ବୋଲଯାଏ । ଶ୍ଳୀପଦ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବର୍ଦ୍ଧିତା-କୃତି ପୁରୁଷଲିଙ୍ଗକୁ ହାତି ଶୁଣ୍ଢ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ସେ ରୋଗକୁ ଲୋକେ ହାତିଶୁଣ୍ଢା ରୋଗ କହନ୍ତି ।

ଜୈନମାନେ ହାତି ପୂଜା କରନ୍ତି ଓ ଜୈନ ମନ୍ଦିର [ଯଥା—କଲିକତାରେ ପରେଶନାଥ ମନ୍ଦିର]ରେ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଦେଶରେ ହାତିଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ପୂଜିତ ହୁଏ ।

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ହାତୀର ପ୍ରସବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ—ହାତୁଣୀ ଚର୍ମାବରଣ ଯୁକ୍ତ ଗୋଲାକାର ପିଣ୍ଡ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସବ କରେ; ପରେ ଉକ୍ତ ପିଣ୍ଡକୁ ନିଜର କାନରେ ବାଡ଼ି ବାଡ଼ି ତହିଁର ଉପରର ଚର୍ମାବରଣକୁ ଫଟାଇ ଦିଏ; ତାପରେ ତହିଁରୁ ହାତିଛୁଆ ବାହାରେ ।

ହାତିମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ହସ୍ତୀ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ :—

ହାତି ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରବଚନ, ପ୍ରବାଦ ନ୍ୟାୟ ଓ ବାକ୍ୟ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ।

୧ । ହାତି ପାଡ଼ିକ ପାଡ଼ିବ,ଫୁସ୍—ପ୍ରବଚନ=ବହ୍ୱାରମ୍ଭେ ଲଘୁ କ୍ରିୟା ।

୨ । ହାତି କଇଥ ଖାଇବା—ନ୍ୟାୟ=ବାହାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ହୋଇ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶ ଶୂନ୍ୟ ହେବା ।

୩ । ହାତି କଲରୁ (ଥୋଡ଼ରୁ) କଲେ(ଫୁଲାଏ,ଥୋଡ଼େ) ଖସିଲେ ବା ଖସି ପଡ଼ିଲେ ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ଯୁଗେ (ଖଦେଦବରଷ) —ନ୍ୟାୟ ।

୪ । ହାତି ଟେଲା (ବେକ) ରେ ଘଣ୍ଟି ବାନ୍ଧିବା—ନ୍ୟାୟ

୫ । ହାତି ଗଲି ଯାଏ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ନ ଗଲେ ବା ହାତି ଗଲି ଯାଉଛି ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ବାଟ ନାହିଁ —ପ୍ରବଚନ ।

୬ । ହାତି ଗାଧୁଆ ବା ଗାଧୋଇବା—ନ୍ୟାୟ

୭ । ହାତି ଗୋଡ଼ତଳେ ପିମ୍ପୁଡ଼ି ନ ମରେ— ଅନୁଭବ ସତ୍ୟ ।

୮ । ହାତିକୁ ହାତି ଉଠାଏ—ନ୍ୟାୟ ।

୯ । ତୋର ହାତି ଘୋଡ଼ା ଝୁଲନ୍ତୁ ବା ଝୁଲୁଥାଅନ୍ତୁ— ଆଶୀର୍ବାଦ ବଚନ ।

୧୦ । ହାତି ଗୁଲି ଗୁଲି ଯେବେ, ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି -ଦଉଡ଼ି ସେବେ—ଅନୁଭବ ଓ ନ୍ୟାୟ ।

୧୧ । ହାତିଚଢ଼ାଠାରୁଁ ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ—ପ୍ରବଚନ ।

୧୨ । ହାତି ଜୀଇଁଥିଲେ କଉଡ଼ି, ମଲେ କଉଡ଼ି; ବା ହାତି ଜୀଇଁଥିଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା, ମଲେ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା; ବା ହାତି ଜୀଇଁଲେ ମଲେ ଏକାକଥା—ପ୍ରବଚନ ।

୧୩ । ହାତି ଦାନ୍ତରେ ସୁନା ଚୁଆଣି ଦେବା-ନ୍ୟାୟ ।

୧୪ । ଘୋଡ଼ା (ହାତୀ) ପର୍ ହାଉଦା,ହାଥୀ (ଘୋଡ଼ା) ପର୍ ଜୀନ୍; ଜଲ୍‌ଦି ଯାଓ ଜଲ୍‌ଦି ଯାଓ ଓଥରନ୍ ହେଷ୍ଟିନ୍ ହିନ୍ଦ ପ୍ରବାଦ ।

୧୫ । ହାତିପରି ଜୀବର ମଶାକୁ (ମାଛିକୁ) ଡର— ପ୍ରବଚନ ।

୧୬ । ହାତି ବନସ୍ତରେ ଥିଲେ ରଜାଙ୍କର—ପ୍ରବଚନ ।

୧୭ । ହାତି ମୁତିଦେଲେ ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ପହଁରିଏ ବା ହାତି ମୁତ ପିମ୍ପୁଡ଼ିକ ପହଁରିଏ—ଅନୁଭବ-ନ୍ୟାୟ ।

୧୮ । ହାତିପରି ଜୀବର ଅଖି ସାନ ବା ହାତିର ଆଖି ସାନ—ଅନୁଭବ, ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସ ।

୧୯ । ହାତିଶାଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ କଅଣ ମେଣ୍ଢା ଛୁଡଅଲୁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ? ବା ଭଙ୍ଗା ହାତିଶାଳ ସଙ୍ଗେ ଘୋଡ଼ାଶାଳ ସମାନ ହୁଏ ନାହିଁ—ପ୍ରବଚନ ।

୨୦ । ଗ୍ରହିଏ ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣିବା—ପ୍ରବଚନ ।

୨୧ । ହାତି ଉପରେ ଧଂସା—ପ୍ରବଚନ ।

୨୨ । ହାତିର ଗିଅକଥା ମାହୁନ୍ତକୁ ଲାଗେ—ପ୍ରବଚନ

୨୩ । ହାତି କାନରେ ବସିବା—ନ୍ୟାୟ ।

୨୪ । ହାତିପରି ଜନ୍ତୁ (ଜୀବ) ଅଙ୍କୁଶରେ ଆୟତ୍ତ— ଅନୁଭବ ବଚନ ।

୨୫ । ହାତିଦ୍ୱାରା ନ ମରଇ ହାତିଥଳ ହାତରେ ମରାଇବା—ନ୍ୟାୟ ।

ହାତି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ—

୧ । ହାତି ନେ, ଘୋଡ଼ା ନେ, ମୋ ପେଁଏଁ ଚାଳ ବଜେଇ ଦେ; ସାପ ଥିଲେ କାହାରି ଯା !, ବେଙ୍ଗ ଥିଲେ କଟର କଟର ହଉଥା !

୨ । ଝୁଲ୍ ହାତି ! ଝୁଲ୍; ବାଅ ପାଣି ଖାଇ ଫୁଲ୍ ।

୩ । ଝୁଲ୍ ହାତି ! ଝୁଲ୍‌ରେ; ବାଅ ପାଣି ଖାଇ ଫୁଲ୍‌ରେ ।

୪ । ହାତି ଝୁଲୁଥାଏ ରାଜା ବଗିଚାରେ କଅଁକଦଳୀ ଖାଇବାକୁ, ବାଛେଇ ଝୁଲଇ ମାଅଙ୍କ କୋଳରେ ଦୁଧକଳେ ଖାଇବାକୁ ।

୫ । ହାତିପରି ଜୀବ ଛର ମାହୁନ୍ତକୁ ଠୁଳେ କ ଡରନ୍ତା ସେହି, ମନ ମାନାଅଛି ବୋଲି ସେ ରହିଛି ଅଙ୍କୁଶ ଗିଳି ସହି ।

୬ । ହାତି ! ପାହୁଣ୍ଡ (ପାହୁଲ) ପକାଏ ଧୀରି ।]

୨ । ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—2. A family-title of some Sūdras. ୩ । (ହାତିପରି) ବୃହଦାକାର ବ୍ୟକ୍ତି—3. A very corpulent or fat person. [ଦ୍ର—ହିତୀୟାର ଶଶୀ ଲେଖାପର ଦଶି ଗଲେଣି ଓଷ ଇନ୍ଦ୍ରନୀଳ ହାତି । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, ବଳଶୋଷା ଚମ୍ପୁ ଦ ଗୀତ ।

୪ । (ହାତପର) ଧୀରଗତି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A slowly walking person. ୫ । ଧୀରସ୍ଥିର ସ୍ୱଭାବବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A person of quiet nature. ୬ । ଗୋଟିଏ ହାତୀଉପରେ ଲଦାହେବା ପରିମିତ ବୋଝ—6. A load which can be carried on one elephant. (ଯଥା—ଯେ ସୁନ୍ଦର ଗଲେ ହାତିଏ ଅଣେ) ୭ । (ହାତଶବ୍ଦର) ବଗ; ପାର୍ଶ୍ୱ—7. Side (ଯଥା—ସେ ପୋଖରୀଟି ଆମ ଘରର ବାଁ ହାତରେ ଅଛି) ୮ । ସତରଞ୍ଜି ବା ନ୍ୟାୟବଳ ଖେଳରେ ଯେଉଁ ଗୋଟିକୁ ହାତି ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଏ (ଯାହାକୁ ଗଜବଳ ବୋଲାଯାଏ)—8. The ball representing the bishop in the game of chess. ୯ । ଆସାମ ଦେଶର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ—9. A family titlle in Assam. ବିଣ—୧ । ହାତିରେ ଲଦା ହେବା ପରିମିତ (ବୋଝ)—1. Elephant-load of (anything); suffcient for the load of an elephant. (ଯଥା—ସେ ତିନି ହାତି କନକ ଅଣିଛି) ୨ । ହାତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ହାତିଶାଳ, ହାତି ଦାନ୍ତ, ହାତି ଅଙ୍କୁଶ)—2. Relating to the elephant. ୩ । ହାତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to the hand. (ଯଥା—ସ୍ୱହାତ କାମ, ପର ହାତ କାମ) ୪ । କୌଣସି ବଗରେ ଅବସ୍ଥିତ—4. Situated on any side. (ଯଥା—ସେ ଘର ବାଆଁ ହାତ ଗୋଟିଏ ପୋଖରୀ ଅଛି) ୫ । (ଏତେ) ହାତ ପରିମିତ—5. Measuring so many cubits. (ଯଥା—ନଅହାତ ଲୁଗା ମୋତେ ଅଣୋ ନାହିଁ) କ୍ରି. ବିଣ—ବାମ ବା ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତର ବଗରେ ବା ଆଡ଼ରେ—To the (right or left hand) side. (ଯଥା—ଭୁବନେଶ୍ୱର ବାଆଁହାତ ଗଲେ ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିବୁ)

ହାତଅନ୍ଦ(ନ୍ଧ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତିସ୍କନ୍ଧ)—ନାଅଗୁଳିଆ ବା ଲମ୍ବଗୁଳିଆ ଘରର ଦୁଇ ଶେଷ ଭାଗର କାନ୍ଥ—
Hāti anda (ndha) The gable end of a thatched house; the gables at the end of a gabled roof.
চাঁদ ওয়ারী
পাখ

ହାତି ଅମାରି—ଦେ, ବି—ହାତି ହାଉଦା (ଦେଖ)—
Hāti amāri The saddle of an elephant; howdah.
হাতির হাউদা
হাথীকা হাওদা

ହାତିଆ—ଦେ. ବିଣ—(ସଂ. ହସ୍ତ)—୧ । ଏତେ ହାତ ଲମ୍ବ—1. So
Hātiā many cubits long. (ଯଥା—ଦଶହାତିଆ ଲୁଗା)
হাতলম্বা ୨ । ଏତେଜଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପାଦନୀୟ ବା ସମ୍ପାଦିତ—
হাথকা 2. Performable or done by so many persons. (ଯଥା—ପାଞ୍ଚହାତିଆ କାମ କରିହେବ ନାହିଁ । ୩ । ହସ୍ତଯୁକ୍ତ; ହସ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to hand; having hands. (ଯଥା—ଦୁଇ ହାତିଆ ଅମୃତ ହାତିଆ ଜଣେ) ୪ । (ବାମ ବା ଦକ୍ଷିଣ) ହସ୍ତର ବଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ 4. Relating to the right hand or left hand side. (ଯଥା—ବାଁଆ ହାତିଆ ସଡ଼କ ସେ ଗାଁଆଁମୁଣ୍ଡ ବାଟେ ଯାଇଛି) ୫ । ହାତୀପରି ଆକାରବିଶିଷ୍ଟ; ଖୁବ ବଡ଼—5. Very big. (ଯଥା—ହାତିଆ କାଙ୍କଡ଼) ୬ । ହାତିପରି ସ୍ଥୂଳ ଚର୍ମ ଉତ୍ପାଦକ (ଯାବୁ)—6. Thick-skinned (ring worm). (ଯଥା—ହାତିଆ ଯାବୁରେ ତା ଦେହ ପୂର୍ଣ୍ଣ) . ବି—ହାତିଆଳ (ଦେଖ)—Hātiāla (See).

ହାତିଆ କାଙ୍କଡ଼(ଣ)—ଦେ. ବି—(ଏହା ସାଧାରଣ କାଙ୍କଡ଼ଠାରୁ ବଡ଼
Hātiā kānkarda (na) ଥିବାରୁ ସଂ. ନାମ-ବନ୍ଧ୍ୟାକର୍କୋଟକୀ)—
[ସଂ. ନାମ— କାଙ୍କଡ଼ପରି ଏକ ପ୍ରକାର ବଡ଼ ଫଳ—A sort of
ବନ୍ଧ୍ୟାକର୍କୋଟକୀ, cucurbitaceous fruit; Memordica
ଦେବୀ, କନ୍ୟା, Dioicicamale. [ବୃ—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ
ଯୋଗେଶ୍ୱରୀ, ଏହା ଲଘୁ, ବ୍ରଣଶୋଧକ, ଭାସ୍ଵର ଏବଂ କଫ
ନାଗରୀ, ନକ୍ରଦମନୀ, ସର୍ବବିଷ, ବିସର୍ପ ଓ ବିଷନାଶକ—ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ
ବିଷକଣ୍ଟକିନୀ] ଅଭିଧାନ]
কাংকরোল বাঁঝ খখসা

ହାତିଆ ଗୁଣ୍ଡୁରି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଗୁଣ୍ଡୁରିପରି ଏକପ୍ରକାର ବଡ଼
Hātia gunduri ପକ୍ଷୀ—A big variety of Gunduri bird.

ହାତିଆ ଘାସ—ଦେ. ବି—ଧନକୀ ପତ୍ର ପରି ଚଉଡ଼ାପତ୍ରିଆ ଏକ
Hātiā ghāsa ପ୍ରକାର ଘାସ—A kind of broad-
হাতিয়া ঘাস bladed grass; elephant grass.
হাথী ঘাস [ବୃ—ଏହା ଗାଈ ଗୋରୁଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ; କୃଷି କଲେ ବହୁତ ଗଛ ହୁଏ । ଧନକୀ ପତ୍ରର ସୂଚକ ଅଛି, ମାତ୍ର ଏହା ସୁଗନ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ ।]

ହାତି ଅଙ୍କୁଶ(ଶା, ଶି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଅଙ୍କୁଶ)—୧ । ଗଜବାଜ;
Hāti ānkusa(sā, si) ହାତିକୁ ଶାସିତ କରିବା ପାଇଁ
ডাঙ্গশ ବ୍ୟବହୃତ ବକ୍ରାଗ୍ର ଲୌହ ଦଣ୍ଡ—1. A hooked
হাথী অঙ্কুস iron rod used in goading or driving elephants. ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର କଣ୍ଟକଯୁକ୍ତ ଲତାଳିଆ ଗଛ—2. A sort of thorny plant having hooked thorns; Pisonia Aculeata. [ବୃ—ଏହା ବଢ଼ିଲେ ୨୦ ହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ି ଅନ୍ୟ ଗଛରେ ମାଡ଼େ ଓ ଏହାର କଣ୍ଟାମାନ ହାତି ଅଙ୍କୁଶ ଭଳି ବକ୍ରାଗ୍ର ।]

ହାତିଆ ଦା(ଦ୍ରା)ଦୁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଦଦ୍ରୁ)—(ଏଥିରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ
Hātiā da(drā)du ଶରୀରର ଚର୍ମ ହାତିର ଚର୍ମ ପରି ମୋଟା
হাতিয়া দাদ ହେବାରୁ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ଦଦ୍ରୁ—
হাথিয়া দাদ A sort of ring worm; sceloderma; scelerema.

ହାତିଆଳ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତିପାଳ)—ହସ୍ତିପାଳ; ହାତି ମାହୁନ୍ତ;
Hātiāla - ହସ୍ତିପକ—The driver of an elephant.
হাতিয়ার(ল) ফিলবান, মহাবত.

ହାତିଆ ଲାଉ—ଦେ. ବି—ଲମ୍ବ ଓ ସରୁ ଲାଉ—A long and slender species of gourd.
Hātiā lāu
[ହାତି ଦାନ୍ତ(ଦାଁତ) ଲାଉ—ପ୍ରାଦେ. ଅପଭ୍ରଂଶ ରୂପ]

ହାତିଆ ଶୁଆଁ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହସ୍ତି ଶ୍ୟାମାକ)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶୁଆଁ ଧାନ—A sort of big 'Suāñ' grain.
Hātiā suāñ
হাতিয়া শ্যামা
हाथीआ सोआँ, काला सावाँ
[ବ୍ର—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ରୁକ୍ଷ, ଧାତୁଶୋଷକ, ପିତ୍ତଶ୍ଳେଷ୍ମନାଶକ, ବାୟୁବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଶ୍ୟାମାକ ଧାନ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ।]

ହାତିଏ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଗୋଟିଏ ହାତିରେ ଲଦା ହେବା ବୋଝ ପରିମିତ—1. An elephant-load of. ୨ । ବହୁ ପରିମିତ—2. Large; much. ବି—ଏକ ହସ୍ତିରେ ଲଦା ହେବା ଭଳି ପଦାର୍ଥ ବା ଧନ—1. An elephannt-load of things or property. ୨ । ବହୁ ଧନ—2. Great riches (ଯଥା—ସେ ଘରେ ଗଲେ ହାତିଏ ଆଣେ ।)
Hātie
প্রচুর
एक हाथी

ହାତି କଠଲା—ଦେ ବି—ହାତି ଉପରେ ଲଦନ ଓ ଝୁଲ ପଡ଼ି ସାରିବା ପରେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ତା ଉପରେ ବସାଯିବା ଆଗରେ ପଛରେ ଲୁହାର ବାଡ଼ାଥିବା ଆସନ—A seat with railing in front and back which is put on an elephant for ordinary riding. [ବ୍ର—ଏଥିରେ ବସିବା ଲୋକେ ଏହି କଠଲାର ଲୁହାବାଡ଼କୁ ଧରି ବା ଅଉଜି କରି ବସନ୍ତି ଓ ଏହି ବାଡ଼ ଯୋଗୁଁ ହାତି ଉପରୁ ହଠାତ୍ ଚଢ଼ାଳମାନେ ଖସି ପଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ।]
Hāti kathalā
हाथी हौदा

ହାତି କ(କା)ନା ଗଛ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ ୩ (ଦେଖ)
Hāti ka(kā)nā gachha · Hasti karnna 3 (See)

ହାତି କ(କା)ନା (କାନିଆଁ)ପଲାଶ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡଜାତ) ବି—ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ ୩ (ଦେଖ)
Hāti ka(kā)nā (kāniāñ)palāsa · Hasti karnna 3 (See)

ହାତି କଲଶ ଢାଳିବା—ଦେ. ବି—ହଠାତ୍ ଭାଗ୍ୟୋଦୟ ହେବା—The dawning of an unthought of piece of good fortune.
Hāti kalasa dhāliba
হাতী কলসী ঢালা
हाथी कलस उड़ेलना
[ବ୍ର—ପୂର୍ବେ ଅରାଜକ ଦେଶରେ ରାଜ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ପାଟହାତିର ଶୁଣ୍ଢରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟିଏ ସୁନାର କଳସ ଧରାଇ ହାତିକୁ ରାଜ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରାଉଥିଲେ । ହାତି ଯାହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ କଳସକୁ ଢାଳି ଦେଉଥିଲା ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ରାଜା ବୋଲି ନିର୍ବାଚନ କରି ସିଂହାସନରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରୁଥିଲେ ।]

ହାତି କଷା—ଦେ. ବି—ହାତିର ପିଠିରେ ଲଦନ ବା ହାଉଦା ଅଣ୍ଡ ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ହାତିକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—Equipment of an elephant ready for riding by putting the howdah on it.
Hāti kashā
হাতী সাজান
हाथी कसाई

ହାତି କଷିବା—ଦେ.କ୍ରି—ହାତି ଉପରେ ଅମାରି ବା ହାଉଦା ଲଗାଇବା—To put or attach a hawdāh on the back of an elephant.
Hāti kashibā
হাতী কষা
हाथी कसना

ହାତି କାନ—ଦେ. ବି—ହସ୍ତି କର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖ)
Hāti kāna · Hasti karnna (See)

ହାତି କାନିଆ(ଆଁ)—ଦେ.ବିଣ(ସ.ହସ୍ତିକର୍ଣ୍ଣ)—ହାତିର କାନପରି ବଡ଼—As big as elephant's ear.
Hāti kāniā(āñ)
(ହାତି କାନ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବି (ସ. ନାମ ଚୋଳ ସମୁଦ୍ରିକା)—ଏକ ପ୍ରକାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବନ୍ୟ ଲତା—A sort of wild creeper; Leea Macrophylla.
হাতী কানিয়া
हाथी कर्ण
[ବ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ହାତିକାନ ପରି ବଡ଼ । ବର୍ଷା ଋତୁରେ ଏ ଲତା ଜନ୍ମେ; ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏହାର ଫୁଲ ଛନ ଅଙ୍ଗୁଳିଆ ଲତାର ଫୁଲ ପରି । ଏହାର ପତ୍ର ବହିର୍ଭାଗ ବର୍ଷାନ୍ତେ ୧୯ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଗଛ ମଧ୍ୟ ଅଛି ।]

ହାତି କାନ୍ଧରେ ବସିବା(ଚଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାତିର ବେକ ଉପରେ (ମାହୁନ୍ତ) ବସିବା—1. To sit on the shoulder of an elephant (said of the driver). ୨। (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ମହତ୍ ଲୋକଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ଧରିବା; କୌଣସି ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା—2. (figurative) To take the shelter of a great person.
Hāti kāndhare basibā (chardhibā)
হাতির কাঁধে বসা
हाथीका कंधापर बैठना

ହାତି(କି)କୁ ସିରସ୍ତା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନୂଆ ହୋଇ ଧରି ହୋଇଥିବା ହାତିକୁ ପୋଷ କରିବା—To train a newly caught elephant.
Hāti(ki)ku sirastā karibā
হাতীকে সায়স্তা করা
हाथीको सुधारना

ହାତି ଖେଦା—ଦେ. ବି—୧ । ବନ୍ୟ ହସ୍ତୀଙ୍କ ଦଳ; ଖେଦାଏ ହାତି—1. Herd of wild elephants. ୨ । ବଣୁଆ ହାତିଙ୍କୁ ଧରିବାପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ଘେରବନ୍ଦ କରାଯାଇ ଚାରିଆଡ଼େ ଖୁବ୍ ମଜବୁତ୍ ଖୁଣ୍ଟମାନ ପୋତା ଯାଇଥିବା ଅଟେଇ ବା ଖୁଆଡ଼—2. A barricade or enclosure set up in the forest surrounded by strong timber pallisades to catch elephants; Khedda. [ବ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ଖେଦା [khedda] ରୂପେ ଚଳୁଅଛି ।] ୩ । ବଣୁଆ ହାତିଙ୍କୁ ଖେଦା ଦ୍ୱାରା ଧରିବା ରୀତି—3. The mode of catching wild elephants by the khedda system. [ବ୍ର—ହାତି ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]
Hāti khedā
হাতী খেদা
हाथी खेदा

ହାତି ଖୋଜ—ଦେ. ବି—ହାତିର ପଦଚିହ୍ନ – The foot steps of
Hāti khoja an elephant.
হাতীর পায়ের দাগ हाथीपैरकाचिह्न

ହାତି ଖୋଜିଆ—ଦେ° ବିଣ—ହାତି ଖୋଜପରି ଗୋଲ ଓ ବଡ଼ ଆକାର-
Hāti khojiā ବିଶିଷ୍ଟ—Big and circular like the
হাতীপেয়ে हाथीपैरकाजैसे foot steps of an elephant.

ହାତିଖୋଜିଆ ଆଳୁ—ଦେ. ବି—ହାତି ଖୋଜପରି ବଡ଼ ଓ ଗୋଲ ପିଣ୍ଡ-
Hatikhojiā ālu ବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଦେଶୀ ଆଳୁ—
হাতীপেয়ে আলু আহ A sort of circular big yam.

ହାତି ଖୋଜିଆ ଗଛ—ଦେ. ବି—ମଣ୍ଡୂକପର୍ଣ୍ଣୀ (ଦେଖ)—
Hatikhojiā gachha Mandukaparnnī (See)

ହାତି ଗରଜନ (ଗର୍ଜନ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଗର୍ଜନ)—ହାତିର
Hāti garajana (garjana) ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ—The
grave roar of an elephant.
হাতীর গর্জন हाथीगर्जन

ହାତି ଗାଧୁଆ—ଦେ· ବି—ହସ୍ତି ସ୍ନାନ—The bath of an
Hāti gādhuā হস্তীস্নান हाथीकास्नान elephant.
[ଦ୍ର—ହାତି ଗାଧୁଆ ନ୍ୟାୟ—ନ୍ୟାୟ । ହାତି ଗାଧୋଇ
ସାରି ପୁଣି ପରକ୍ଷଣରେ ମଶା, ମାଛିଙ୍କୁ ଦେହରେ ବସାଇ ନ
ଦେବାପାଇଁ ଶୁଣ୍ଢଦ୍ୱାରା ନିଜ ଦେହରେ ଧୂଳି ପକାଏ । ସେହି
ପରି କୌଣସି ପଣ୍ଡଶ୍ରମ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନ୍ୟାୟ ଲାଗେ]

ହାତି ଗିରଦା (ଜା)—ପ୍ରାଦେ (ଗଡଜାତ) ବି—ହାତିଖେଦା ୨ (ଦେଖ)
Hāti giradā (ja) Hātikhedā 2 (See)

ହାତି ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଘୋଟକ)—ହସ୍ତୀ ଓ ଘୋଟକ
Hāti ghordā Elephant and horse.
হাতী ঘোড়া हाथीघोड़ा

ହାତିଘୋଡ଼ା ଝୁଲିବା—ଦେ. କି—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅଚଳାଚଳ ସମ୍ପତ୍ତି
Hāti ghordā jhulibā ବା ବିଭବର ଉଦୟ ହେବା ଓ
ତନ୍ନିମିତ୍ତ ଘରେ ହାତିଘୋଡ଼ା ବନ୍ଧାହେବା—(figurative)
Increase of prosperity and consequent
maintenance of elephants and horses by
হাতী ঘোড়া ঝুলা हाथीघोड़ाझूलना a person.

ହାତି ଚଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଚଳ ଧାତୁ ଣିଚ
Hāti chalā (le) ibā ଯୁକ୍ତ ଧାତୁ)—ମାହୁନ୍ତ ରୂପେ ହସ୍ତୀକୁ
ଚାଳିତ କରିବା—To drive an elephant.
হাতীচালান हाथी चलाना

ହାତି ଚାଲି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଚଳନ)—ହସ୍ତୀର ଗତି—
Hāti chāli The movement of an elephant.
[ଦ୍ର—ଏହା ୩ ପ୍ରକାର ଯଥା—
୧ । ଧୀର ଚାଲି—ପାହୁଲିବା ବା ପାହୁଣ୍ଡ ପକାଇବା ।
୨ । ତଦପେକ୍ଷା ଦ୍ରୁତଗତି-ଚଲିଣିବା ।
୩ । ଖୁବ ଜୋର୍‌ରେ ଗତି—ଦୁପାଲିବା ବା ଧପାଲିବା ।
ହାତି ଚାଲି ଚାଲି ଯେତେ, ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ସେତେ
—ପ୍ରବଚନ
ହାତିର ଅବୟବ ଅନୁସାରେ ତାହାର ପାହୁଣ୍ଡ ଘୋଡ଼ାଅପେକ୍ଷା
ଅଧିକ ଥିବାରୁ ହାତି ଚାଲି କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଯେତେ
ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରେ ଘୋଡ଼ା ଦଉଡ଼ି କରି ସେତିକି ପଥ
ଯାଏ । ସେହିପରି ବଳବାନ୍ ଲୋକ ସାଧାରଣତଃ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ
ସମୟରେ ଯେତେ କାମ କରେ, ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି
ସମୟରେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ତାହାହିଁ କରେ । ଏହି ଉପଲକ୍ଷେ
হাতীর চলন हाथीचाल ଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଏ ।]

ହାତି ଚୋକ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ ଆର୍ଟିଚୋକ୍)—ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖି ତୁଲ୍ୟ
Hāti chok ବୃକ୍ଷବିଶେଷର ଗଣ୍ଠିରୁ ବାହାରିବା ଆଳୁପରି ଏକ
ପ୍ରକାର ଖାଦ୍ୟ—Artichoke; (tuberous) potato-
like scales of the plant Helianthus
Tuberosa. [ଦ୍ର—ଏହା ବିଲାତରୁ ଆମଦାନି ହୋଇ
ଏ ଦେଶରେ ଫଳ ଓ ତୋଟାପରି ଉଗାଯାଇ ଖିଆଯାଏ ।]
হাতীচোক आरटीचोक

ହାତି ଛୁଆ—ଦେ° ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଶିଶୁ)—ହସ୍ତୀ ଶାବକ—
Hāti chhuā The young of an elephant.
হাতীর বাচ্চা हाथीबच्चा

ହାତି ଝୁଲ—ଦେ. ବି—ହାତିର ଲଦନ ଉପରେ ଢଙ୍କାଯିବା ଚୌକୋଣିଆ
Hāti jhula ମୋଟା ଆସ୍ତରଣ—The square trapping
put on an elephant. (ଦ୍ର—ଏହା ହାତିର
କଡ଼ରେ ଭୂମିରୁ ୧୩।୨ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚରେ ଝୁଲୁଥାଏ ।)
হাতীর ঝালর हाथीझूल

ହାତି କି(କୁ) ଟିପିବା—ଦେ. କି—(ମାହୁନ୍ତ) ହାତିକୁ ଆଗକୁ ଚଳାଇବା
Hāti ki(ku) ṭipibā ପାଇଁ ତା ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଡ ଓ ଅଙ୍କୁଶ
ମାରିବା—To goad an elephant to advance
ডাঙ্গশমারা हाथीकोअङ्कुशमारना

ହାତି ଟୋପ (ଟୋପର)—ଦେ. ବି—ବଣହାତିଙ୍କ ଧରା ହେବାପାଇଁ
Hāti ṭopa (ṭopara) ବଣରେ ଖୋଳାଯିବା ବଡ଼ ଗର୍ତ୍ତ—
Big holes dug in the ground to entrap
হাতীটোপ हाथीवस्मानेकागड्ढा elephants.
(ଦ୍ର—ଏହାର ମୁହଁରେ ବାଉଁଶ ଖଣ୍ଡ, ଘାସଚେକା, ଡାଳ
ଆଦି ବିଛାଯାଇ ଏହାର ମୁହଁ ଲୁଚା ହୋଇଥାଏ ଓ ତହିଁ
ନିକଟରେ ହାତିଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ରଖା ଯାଇଥାଏ । ହାତି ଏଠାକୁ
ଚରିବାକୁ ଆସିଲେ ଏଠାରେ ଗର୍ତ୍ତ ଥିବା ଜାଣି ନ ପାରି
ତହିଁ ଉପରେ ଗୋଡ ଦେବାମାତ୍ରେ ଖାଲରେ ପଡ଼ିଯାଏ ଓ
ଉଠିପାରେ ନାହିଁ । ସେଠାରେ ଅନାହାରରେ ୨।୪ ଦିନ
ପଡି ରହିବା ପରେ ତାକୁ ଲୋକେ ନାନା କୌଶଳରେ
ଦଉଡ଼ି ଦ୍ୱାରା ବାନ୍ଧି ଅନ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିଦ୍ୱାରା ଉପରକୁ
ଉଠାଇ ଆଣି ପୋଷ ମନାନ୍ତି ।)

ହାତି ଥୋଡ଼(ର)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଅଧର+ପ୍ରହାର, ଫଳତଃ ଏହା
Hāti thorda (ra) ହସ୍ତୀର ଉପର ଓଠ ଓ ଏହାଦ୍ୱାରା ହସ୍ତୀ
ହାତିଥୋଡ ପାହ(ହା)ର } ପ୍ରହାର କରେ)—
ହାତିଥୋର ପାହାର } ଅନ୍ୟରୂପ ।

ହସ୍ତୀଶୁଣ୍ଡ; ହାତିର ଶୁଣ୍ଢ—The trunk of elephant.
হাতীর শুঁড় हाथीसुंड

ହାତି ଦଣ୍ଡା (ଦାଣ୍ଡ, ଦାଣ୍ଡି)—ଦେ. ବି—(ସଂ ହସ୍ତୀ ଓ ଦଣ୍ଡ)—
Hāti daṇḍā (dāṇḍa, dāṇḍi) ୧ । ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟରେ
হাতী রাস্তা ହସ୍ତିଯୂଥମାନଙ୍କର ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କ
हाथी का रास्ता ଦ୍ୱାରା ପରିଷ୍କୃତ ବହୁଶତ କ୍ରୋଶ ଲମ୍ବ ମାର୍ଗ—1. A wide open track made by elephants in the dense forest running to hundreds of miles. ୨ । ହାତିପଲମାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପରି ଆକାଶରେ ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମ କୋଣରୁ ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ କୋଣକୁ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଦେଖାଯିବା ଧଳା ମେଘର ଖଣ୍ଡମାନ—2. A long track of isolated fleecy clouds (resembling the track of a herd of elephants) extending from the south-west to the north-east in the sky seen at times (this indicates that soon it will be raining). [ଦ୍ର—ଏହା ଦେଖାଗଲେ ଶୀଘ୍ର ବର୍ଷା ହେବ ବୋଲି ସୂଚିତ ହୁଏ ।] ୩ । ଛାୟାପଥ—3. The milky way.

ହାତିଦନ୍ତା ବାଇଗଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକପ୍ରକାର ଧଳା ଓ
Hātidantā bāigaṇa ଲମ୍ବା ବାଇଗଣ—A species of white long brinjal.

ହାତି ଦଳା(ଳେ)ଇବା(ମଡ଼ା[ଡ଼େ]ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—(ପୂର୍ବେ ରାଜା-
Hāti daḷā (ḷe) ibā (maṛā[ṛe]ibā) ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
হাতিতে দলান ଅପରାଧୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଦଣ୍ଡ ବିଶେଷ) ଅପରାଧୀ
हाथीसे पिसवाना ଉପରେ ହାତିକୁ ଚଢ଼ାଇ ହାତିର ଗୋଡ଼ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଦଳାଇ କରି ମାରିଦେବା—To kill a person by causing him to be trodden on by an elephant.

ହାତି ଦଳିବା—ଦେ. ବି—ହାତିର ମନୁଷ୍ୟ ଉପରେ ପାଦ ପକାଇ ଚାପି
Hāti daḷibā ଦେବା—The treading by an
হাতিদলা हाथीपिसाई elephant of a man.

ହାତି ଦାନ୍ତ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତିଦନ୍ତ)—ଅଣ୍ଡିରା ହାତିର ଗାଲ-
Hāti dānta ପାଟିରୁ ବାହାରିଥିବା ଦୁଇଟି ଲମ୍ବ ଦାନ୍ତ—
হাতির দাঁত Tusks of an elephant ; ivory.
हाथीदांत [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ହାତିର ଦାନ୍ତ ବା ବଡ଼ ଦାନ୍ତ ଥାଏ ତାକୁ ଦନ୍ତା ହାତି କହନ୍ତି ।
ହାତିଦାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ହରିଦ୍ରାଭ ଶ୍ୱେତ ଓ ଏହାକୁ କାଟିକରି ଏଥିରେ ନାନାପ୍ରକାର ଯଷ୍ଟି, ଛୁରିବେଣ୍ଟ, ପଶା-କାଠି, ପଶାଗୋଟି, କୁଣ୍ଢେଇ, ପଲଙ୍କରେ ଦିଆଯିବା ପାଟିଆ ଆଦି ତିଆରି ହୁଏ । ଏହାର ମୂଲ ଟ ୧୬୯ ଠାରୁ ଟ୩୦୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ହାତିଦାନ୍ତରେ ସୁନା ଛୁଆଣି ହେବା—ନ୍ୟାୟ-ହାତିଦାନ୍ତ ପରି ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ସୁନାର ପତର ମଡ଼ାହେଲା ପରି ଦୁଇଟି ବହୁମୂଲ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ବା ସୁଗୁଣର ଏକତ୍ର ସମାବେଶ ହେବା ଦେଖାଗଲେ ଏ ନ୍ୟାୟ ଲାଗେ ।]

ହାତିଦାନ୍ତ ପଲଙ୍କ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତିଦନ୍ତ ଓ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ)—ଯେଉଁ
Hātidānta palaṅka ପଲଙ୍କର ବାଡ଼ଅଦରେ ହାତିଦାନ୍ତର
হাতির দাঁতের পালঙ্ক ପାଟିଆ ଛୁଆଣି ବା ଖଚିତ ହୋଇଥାଏ—
हाथीदांत पलङ्ग A bedstead set with layers of thin ivory.

ହାତି ଦେବା ଛତି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବହୁ
Hāti debā chhati debā ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଜିନିଷ ଦେବା—
হাতি ঘোড়া দেওয়া 1. To give great gifts to a
हाथी घोड़ा देना person. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବସ୍ତୁ ପାରିତୋଷିକ ଦେବାପାଇଁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିବା—2. To promise to give great gifts to a person.

ହାତି ଧରା—ଦେ. ବି—ବଣ ହାତିକୁ ପୋଷିବା ପାଇଁ ନାନା ଉପାୟରେ
Hāti dharā ଜଙ୍ଗଲରୁ ଧରିବା—Catching of wild
হাতি ধরা elephants. [ଦ୍ର—ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ବଣହାତି
हाथीखेदा ଧରାଯାଆନ୍ତି—୧ । ହାତିଙ୍କ ଚଳବା ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଭୂମିରେ ବଡ଼ ଗହିରା ଗାତ (ଚୋପ) ଖୋଳି ତା ଉପରେ ବାଉଁଶ ଶୃଙ୍ଖଡ଼ା, ଘାସଡେଙ୍କା ଘୋଡ଼ାଇ ଦିଆ ହୋଇ-ଥାଏ; ହାତି ବୁଲୁ ବୁଲୁ ଗାତରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଆଉ ଉଠି ପାରେ ନାହିଁ । ତା ପରେ ଶିକ୍ଷିତ ପୋଷା ହାତିଙ୍କୁ ନେଇ ଚୋପରେ ପଡ଼ିଥିବା ବଣ ହାତିକୁ ଉଠାଇ ଆଣି ଲୋକେ ବଶ କରନ୍ତି ।
୨ । ବଣରେ ଅବକ୍ରମାନକାଳରୁ ପଡ଼ିଥିବା ହାତି-ଦାଣ୍ଡରୁ ସରୁଆ କାଠ କାଟି ଖଣ୍ଡିଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଣି ସେଠାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାଠର ଖୁଣ୍ଟଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଖୁଅଡ଼ ତିଆରି କରାଯାଏ; କଟା ହୋଇଥିବା କାଠରେ ହାତିଙ୍କର ଲୋଭନୀୟ ଖାଦ୍ୟ ରଖାଯାଇଥାଏ । ହାତିପଲ ସେ ଖାଦ୍ୟକୁ ଦେଖି ଲୋଭରେ କ୍ରମଶଃ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ସେ ଖୁଅଡ଼ରେ ପଶିଗଲେ ଖୁଅଡ଼ର କାଠକୁ ଜଗିଥିବା ଲୋକେ ଅଡ଼କାଠ ବା ଝୁଲନ୍ତକାଠ ଦେଇ ବନ୍ଦ କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ସେଥିରେ ବନ୍ଦୀହେବା ହାତିମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷିତ ହାତିମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆୟତ୍ତ କରନ୍ତି । ଏହି ଖୁଅଡ଼କୁ ଖେଦା ବୋଲାଯାଏ ।]

ହାତି ନେଦ (ଦା)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ଲଣ୍ଡ)—ହସ୍ତୀବିଷ୍ଠା—
Hāti neda (dā) The dung balls of elephants.
হাতির নাদ(দা) हाथीलीद

ହାତି ପଲ (ଳି, ଲ୍ହ, ହ୍ଲ)—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ+ପାଲ=ପଂକ୍ତି)
Hāti pala (lla, lha, hla) ବନ୍ୟ ହସ୍ତୀମାନଙ୍କର ସଙ୍ଘବଦ୍ଧ
হাতির পাল ଦଳ—Horde or herd of wild
हाथीदल elephants. [ଦ୍ର—ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଲରେ ଗୋଟିଏ ବୃଦ୍ଧ ବଳବାନ୍ ଦନ୍ତାହାତି ଅଧିପତି ଥାଏ; ସେ ଆଗେ ଆଗେ ଯାଉଥାଏ ଓ ଦଳର ଅନ୍ୟ ହାତିମାନେ ତାହାର

ପଛେ ପଛେ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ହାତି ଛୁଆ ଓ ତାଭୁଣୀମାନେ ଦଳର କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥାଆନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ଚାରିପାଖେ ଅନ୍ୟ ବଳିଷ୍ଠ ହାତିମାନେ ଘେରିଥାଆନ୍ତି ।]

ହାତି ପଲ୍ଲସିବା—ଦେ. ବି—ହାତିର ଦ୍ରୁତ ଗତି (ଚାଲିବା ଓ ଧପାଇବାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଗତି)—Swift motion of an elephant (midway between walking and running).
Hāti palāsibā
হাতির দৌড়
हाथीका दौड़
[ଦ୍ର—ହାତିଶୁଣ୍ଢ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହାତି ପାଞ୍ଜର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Name of a wild tree.
Hāti pānjara
(ହାତିପାଞ୍ଜର ଗଛ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାତି ପାହୁଣ୍ଡ(ଳ)—ଦେ.ବି - ଚାଲିବାବେଳେ ହାତିର ଥରେ ପଦକ୍ଷେପ—One step of an elephant whilst walking.
Hāti pāhunḍa(la)
হাতীর পদক্ষেপ
हाथीका डग

ହାତି ପାହୁଣ୍ଡ(ଳ) ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ.ବି—ହାତିର ଧୀର ମନ୍ଥରଗମନ—The walking of an elephant in slow measured paces.
Hāti pahunḍa(la) pakā(ke)ibā
হাতীর ধীর চাল
हाथीका धीरे धीरे चलना

ହାତି ପେଏଁକାଳ(ଳି)—ଦେ. ବି - ହସ୍ତୀର ତୂରୀବତ୍ ଧ୍ୱନି—The trumpet-like sound made by an elephant.
Hāti pe-eṅkāla(li)
[ହାତିପେଁକାଳ(ଳି)—ଅନ୍ୟରୂପ]
হাতীব ডাক
हाथीकी चिंघाड़
[ଦ୍ର—ବହୁ ଦୂରରୁ ବଣହାତିମାନେ ପୋଷା ହାତିଙ୍କର ଗନ୍ଧ ବା ଉପସ୍ଥିତି ଜାଣିଲେ ଓ ପୋଷା ହାତିମାନେ ବଣ-ହାତିଙ୍କର ଗନ୍ଧ ବା ଉପସ୍ଥିତି ଜାଣିଲେ ଉଭୟେ ପେଏଁକାଳ ମାରନ୍ତି । ସେହି ପେଏଁକାଳ ଶୁଣି ବଣହାତିମାନେ ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଜୀବନ ବିପନ୍ନ ହୁଏ ।]

ହାତି ପେଏଁକାଳ ମାରିବା—ଦେ. ବି—ହସ୍ତୀର ତୂରୀ ବଜାଇବା ପରି ଶବ୍ଦ କରିବା—An elephant's emitting a trumpeting sound.
Hāti pe-eṅkāla māribā
ହାତି ପେଁକାଳ ମାରିବା }
ହାତିପେଏଁକାଳିବା } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହାତି ପେଁକାଳିବା }
হাতী ডাকা
हाथी चिंघाड़ मारना

ହାତି ପେଟ—ଦେ. ବି—୧ । ହାତିର ଗର୍ଭ—1. The belly of an elephant. ୨ । (ତୁଳନାର୍ଥକ) ବଡ଼ ପେଟ; ଥଲ୍ଲ ପେଟ—2. Pot-belly. ୩ । (ତୁଳନାର୍ଥକ) ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟର ଗର୍ଭରେ ବହୁତ ଖାଦ୍ୟ ପଶେ—3. The belly of a man who eats much (compared to the belly of an elephant) ୪ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପେଟରେ ବା ମନରେ ଅନେକ ଗୁପ୍ତ କଥା ପ୍ରବେଶ କରିଲେ ହେଁ ପ୍ରକଟ ନ ହୋଇ ରହେ—4. (figurative) The mind of a person who hears many things but divulges nothing.
Hāti peṭa
হাতীর ভুঁড়ি
हाथी पेट

ହାତି ପୋଷିବା—ଦେ. କି (ସଂ ହସ୍ତି ପୋଷଣ)—୧ । କୌଣସି ହାତିକୁ ଘରେ ରଖି ତାହାର ଖାଦ୍ୟ ଦ ଚଳାଇବା 1. To maintain an elephant. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ପୋଷଣ କରିବା ବହୁ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ, ସେପରି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଭରଣପୋଷଣ କରିବା - 2. (figurative) To maintain a person, to maintain whom is very costly. [ଯଥା—ଆଜକାଲି ପିଲାଙ୍କୁ କଲେଜ୍‌ରେ ପଢ଼ାଇବା ଅର୍ଥ ଘରେ ହାତି ପୋଷିବା ।]
Hāti poshibā
হাতী পোষা
हाथी पोसना

ହାତିବଡ଼ୁଆ—ଦେ. ବି—ଆସାମ ଦେଶର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବଂଶୋପାଧି-ବିଶେଷ – A family-title amongst the Assamese Brahmanas.
Hātibarḍuā
হাতি বড়ুয়া
हाथी बडुआ

ହାତିବନ୍ଦ—ଦେ. ବି—ହାତିଅନ୍ଦ (ଦେଖ)—Hātianda (See)
Hātibanda

ହାତି ବଳ—ଦେ. ବି (ସଂ ହସ୍ତି ବଳ)—୧ । ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଚତୁରଙ୍ଗ ସେନା ମଧ୍ୟରୁ ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ସେନା—1. The division of the army of ancient India consisting of elephant-riders. ୨ । ସତରଞ୍ଚ ଖେଳରେ ଗୋଟିବିଶେଷ—2. A sort of ball in the game of chess (corresponding to the Bishop in the English game). (ଦ୍ର—ଏହା କୋଣାକୋଣିରେ ଗମନ କରେ ।) ୩ । ହାତିର ବଳ ପରି ଖୁବ୍ ବଳ—3. Great strength like that of an elephant; the strength of an elephant.
Hāti bala
হাতীর বল
हाथी बल

ହାତି ବସିବା—ଦେ. ବି—ହାତି ଉପରେ ମନୁଷ୍ୟର ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ ମାହୁନ୍ତର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ପୋଷା ହାତି ଅଣ୍ଠେଇବା—The kneeling down of an elephant to enable a rider to get on it.
Hāti basibā
হাতীবসা
हाथी बैठाई

ହାତି ବସିଯିବା—ଦେ.ବି—ହାତି ମରିଯିବା—(euphemism) The dying of an elephant.
Hāti basijibā
হাতী মরে যাওয়া
हाथीबैठजाना (ଦ୍ର—ହାତି ବଡ଼ ଜୀବ ଥିବାରୁ ଏହାର 'ମରିଯିବା' ନ କହି 'ବସିଯିବା' କହନ୍ତି ।

ହାତିବାଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବି (ସଂ ହସ୍ତିମେଢ୍ର)—ହାତି ଲିଙ୍ଗ ପରି ବଡ଼ ଫଳବିଶିଷ୍ଟ ଏକପ୍ରକାର ଗଛ—A kind of big wild tree having fruits resembling the penis of an elephant.
Hātibānḍa

ହାତି ବୋଇତ—ଦେ· ବ [ସଂ. ହସ୍ତୀ + ବହିତ୍ର]—ସମୁଦ୍ରରେ ହାତିଙ୍କୁ
Hāti boita ବୋହିନେବା ସକାଶେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଜାହାଜ—
হাতী বহা জাহাজ हाथी बोट A ship to carry elephants on it in the ocean.
[ଦ୍ର—ଖାରବେଲ ଯେଉଁ 'ହାତି ବୋଇତ'ମାନ ପାଣ୍ଡ୍ୟ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ସେମାନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ବଣିକମାନେ ଏହି ବୋଇତ ଚଳାଉଥିଲେ—କୃପାସିନ୍ଧୁ. ଉତ୍କଳ ଇତିହାସ ।]

ହାତି ମାହୁଁତ (ମାହୁନ୍ତ)—ଦେ ବ—ହାତିଆଳ; ହସ୍ତୀପକ; ହସ୍ତୀଚାଳକ;
Hāti māhuñta (māhunta) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହାତି କାନ
হাতীরমাহুত ଉପରେ ବସି ହସ୍ତୀକୁ ଚାଳିତ କରେ—The
फीलवान, हाथीवान driver of an elephant.

ହାତି ମେଟ (ଣ୍ଟ)—ଦେ· ବ—(ସଂ, ହସ୍ତୀ ଓ ଇଂ ମେଟ୍)—ହାତିର
Hāti meṭa (ṇṭa) ଖାଇବା ଓ ଗାଧୋଇବା ଅବସରେ ହାତି
হাতীর মেট ମାହୁନ୍ତକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିଯୁକ୍ତ ଭୃତ୍ୟ—
हाथीमेट A mate or attendant kept for helping the elephant-driver in looking after an elephant.

ହାତି ମେଦ—ଦେ· ବ—ହାତିର ପିଣ୍ଡାକାର ବିଷ୍ଠା—
Hāti meda The dung of an elephant.
হাতীর লাদ हाथीलीद्

ହାତି ରଜା—ଦେ· ବି. ପୁଂ—(ସଂ· ହସ୍ତିରାଜ)—ହସ୍ତୀଯୂଥର ନେତା ଦନ୍ତା
Hāti rajā ହାତି—A male tusker who leads a
হাতীপালের রাজা herd of wild elephants.
हाथीराजा

ହାତି ରସ—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହସ୍ତିରସ)—ମତ୍ତ ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡରୁ ବୋହିବା
Hāti rasa ମଦଜଳ—The juicy exudation coming
(ହାତିର ରସ—ଅନ୍ୟରୂପ) out of the temples of a
হাতীর রস हाथी की मठी male elephant in rut.

ହାତି ରସ ଦେବା—ଦେ.କ୍ରି—ମତ୍ତ ହସ୍ତୀର ଗଣ୍ଡରୁ ମଦସ୍ରାବ ହେବା—
Hāti rasa debā An elephant in rut emitting juice from its temples.
ହାତି ରସ ଫିଙ୍ଗିବା
ହାତି ରସ ବୋହିବା
ହାତି ରସା(ସେ)ଇବା
ହାତି ରସିବା
} ଅନ୍ୟରୂପ
হাতীর রস বহা हाथीमठी चूना

ହାତିରାମ୍—ଦେ.ବି. ପୁଂ—୧। (ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ)—ହାତିପରି ସ୍ଥୂଳକାୟ ବ୍ୟକ୍ତି—
Hātirām 1. (ironical) Fat or corpulent person.
হাতীরাম ୨। ହାତିପରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person of
हाथीराम calm temperament. ୩। ହାତିପରି ଧୀର ମନ୍ଥର ଗମନଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person of slow gait (compared to an elephant).

ହାତି ଲଣ୍ଡ (ଲେଦ, ଲେଦା, ଲେଣ୍ଡି)—ଦେ. ବ—ହାତି ଲେଦ; ହାତିର
Hāti laṇḍa (leda, ledā, ledi) ବିଷ୍ଠା, ହସ୍ତୀର ବୃହତ୍
হাতীর মেদ ବିଷ୍ଠାପିଣ୍ଡ—Big balls of elephant-dung.
हाथी का लिद्

ହାତି ଲଦନ—ଦେ· ବ—ଖୋଳ ଓ କୁଟାଆଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଖାର ଗୁର-
Hāti ladana କୋଣିଆ ଗଦି (ଯାହା ହାତି ଉପରେ ପକାଯାଏ)
হাতীর গদি —A pack-saddle put on the back of
हाथी की गद्दी an elephant. [ଦ୍ର—ହାତିର ପିଠିରେ ପ୍ରଥମେ ଲଦନ ଉଡ଼ା ହେବା ପରେ ତହିଁ ଉପରେ କଠଲା ବା ହାଉଦା ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ କଷାଯାଏ । ଲଦନର ପୃଷ୍ଠ ସମତୁଲ ହୋଇଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଲଦନର ଗର୍ଭକୁ ହାତିର ମେରୁହାଡ଼ ଲାଗିବା ଅଂଶରେ ଶୂନ୍ୟ କରି ତିଆରି କରାଯାଇଥାଏ ।]

ହାତି ଶାଳ—ଦେ· ବ—(ସଂ. ହସ୍ତିଶାଳା)—ପୋଷା ହାତିଙ୍କ ରହିବା
Hāti śāḷa ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଡ଼ ଘର—A big shed for
হাতীশাল housing an elephant. [ଦ୍ର—ହାତିଶାଳ
हाथीसार, हाथीखाना ଭାଙ୍ଗିଗଲେ କି ମେଣ୍ଢା ଶାଳକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ—ପ୍ରବଚନ । ହାତିପରି ବଡ଼ ଜୀବର ଶାଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ତାହା ସିନା ହାତିର ରହିବା ପାଇଁ ଯୋଗ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତହିଁରେ ଅନାୟାସରେ ବହୁ ମେଷ ରହିପାରନ୍ତି । ଧନଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ବିଭବ କ୍ଷୟ ହେଲେ ଉକ୍ତ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଚଳାଚଳ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏ; ଏହି ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।]

ହାତି ଶୁଣ୍ଡ(ଣ୍ଢ)—ଦେ. ବ—(ସଂ.ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ)—ହସ୍ତୀର ଥୋର ପାହାର—
Hāti śuṇḍa (ṇḍha) The trunk of an elephant.
হাতীশুঁড় हाथीका सूड

ହାତିଶୁଣ୍ଡା(ଣ୍ଢା)—ଦେ, ବିଣ—ହସ୍ତିଶୁଣ୍ଡ ପରି ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ—
Hāti śuṇḍā (ṇḍhā) Resmbling an elephant's
হাতী শুঁড়ো trunk in shape. ବିଣ—୧। (ଏହାର ଆକୃତି
हाथीसूंडा ହାତିଶୁଣ୍ଡପରି ଅନୁମିତ ହେବାରୁ) ଜଳସ୍ତମ୍ଭ; ସମୁଦ୍ର
হাতী শুঁড়, হাতীশুঁড়া ସମୟରେ ଆକାଶରୁ ଭୂମି ଉପରକୁ ବା
हाथीमा सूंड़ ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟକୁ ଲମ୍ବିଥିବା ବିଶାଳ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ—
1, Water spout (a natural phenomenon)
[ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ନଦୀର ବା ସମୁଦ୍ରର ବା ଜଳାଶୟର ଜଳରାଶି ଉପରେ ଆକାଶରୁ ଲମ୍ବିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ମେଘକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଜଳ ଉଠିଯାଏ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ, ଐରାବତ ହସ୍ତୀ ପୃଥିବୀକୁ ଶୁଣ୍ଡ ବଢ଼ାଇ ପାଣି ପିଉଅଛି । ଏଥି ପାଇଁ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି । ସମୟ ସମୟରେ ଏ ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଶୁଖିଲା ଭୂମି ଉପରେ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଏ ପ୍ରକାର ଜଳସ୍ତମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ଶୁଖିଲା ଭୂମି ଉପରେ ଗଡ଼ାଏ ଜଳ ଆଜାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼େ । ୨। ପୁରୁଷର ଲିଙ୍ଗର ରକ୍ତଗଡ଼ ଲିଙ୍ଗର

ହାତିଶୁଣ୍ଢ ପରି ଫୁଲିଯିବା ରୋଗ; ଲିଙ୍ଗର ଶ୍ଲୀପଦ ରୋଗ—2. Elephantiasis of the penis; tumour of the male organ. ୩ । ହସ୍ତୀଶୁଣ୍ଢା (ଦେଖ)—3. Hasti Śuṇḍā (See).

ହାତି ସରି—ଦେ. ବି—୧ । ହାତି ଦଣ୍ଡା (ଦେଖ)—1. Hāti
Hāti sari daṇḍā (See). ୨ । ହାତିପଲଙ୍କ ବିଚରଣ
ହାତୀର ପାୟେର ଦାଗ କରିଥିବା ଭୂମି ଉପରେ ପଡ଼ିଥିବା ହାତିଙ୍କ
हाथीका रास्ता ପାଦଚିହ୍ନର ଏକାଦିକ୍ରମ ରେଖା—2. The lines of foot-steps left by a horde of wild elephants in the jungle.

ହାତି ସିରସ୍ତା—ଦେ. ବି—ଧରା ହୋଇ ଆସିଥିବା ବଣ ହାତିକୁ ମଣ
Hāti sirastā କରିବା—Training or breaking of
হাতী সায়েস্তা a newly caught wild elephant.
हाथी सुधार

ହାତି ହପାଲ—ଦେ. ବି—ହାତିର ଦ୍ରୁତତମ ଗତି—The swiftest
Hāti hapāla trot of an elephant.
হাতীর দৌড় हाथीका दौड़

ହାତି ହପାଲିବା—ଦେ. ବି—ହାତିର ଅତି ଦ୍ରୁତ ବେଗରେ ଚାଲିବା—
Hāti hapālibā The swift running of an
হাতী দৌড়া हाथीकादौड elephant.

ହାତି ହାଉଦା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହସ୍ତୀ ଓ ଅ. ହାଭ୍‌ଦାହ୍; ସଂ. ନାମ
Hāti hāudā କରଣ୍ଡକ)—ହାତିର ପିଠିରେ ଲଦନ ଓ ଝୁଲ
হাতী হাওদা ପଡ଼ିବା ପରେ ତା ଉପରେ ରଖାଯିବା ବିବିଧ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ-
हाथी हौदा ମଣ୍ଡିତ (ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ) ଆସନ—Howda; cushioned and sometimes canopied chair put on the back of an elephant. [ଦ୍ର—ଏହି ଆରବୀ ହାଉଦା ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ଚଳୁଛି । ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଓ ରାଜା, ମହାରାଜା ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ହାତି ଉପରେ ଚଢ଼ିବା ଉପଲକ୍ଷରେ ହାତି ଉପରେ 'ହାଉଦା' କଷାଯାଏ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଚଢ଼ିବା ପାଇଁ 'କଠଲ' କଷାଯାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହାଉଦାର ଓଜନ ୨।୪ ମହଣ ଏବଂ ତହିଁ ଉପରେ ସୁନାର ଓ ରୁପାର ପାତିଆ ସବୁ ମଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ଓ ବହୁ ମୂଲ୍ୟର ପଥର ଓ ଜରିର ଛନ୍ଦି ବା ଗୁନ୍ଥା ଥାଏ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହାଉଦାର ମୂଲ୍ୟ ବହୁଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଥିବା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।]

ହାତୁ—ଦେ. ଅ—ହାତ୍ (ଦେଖ)—Hāt (See). କ୍ରି. ଵିଣ—ହାତରୁ
Hātu (ଦେଖ)—Hātaru (See).

ହାତୁଆ—ଦେ. ବି—ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଜମିଦାରି ବିଶେଷ—(ଦ୍ର—ଏ
Hātuā ଜମିଦାରୀର ଭୂସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉପାଧି ରାଜା)—Hatwa, the
হাতুয়া name of an estate in Bihar of which the
हथुआ proprietor is styled Rāja. ବିଣ ପୁଂ—(ଅନ୍ୟ
(ହାତେ [ତୋ]ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ—ବିଣ) ଶବ୍ଦ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ—ଯଥା
হাতওয়ালা —ମାରହାତୁଆ; ଫୁର୍ତ୍ତି ହାତୁଆ) ହସ୍ତ ବିଶିଷ୍ଟ—
हाथवाला (suffixed to another word)—Handed (as in Brisk-handed).

ହାତୁଁ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—ହାତରୁ (ଦେଖ)—
Hātuñ Hātaru (See).
(ହାତୁରୁ —ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ)

ହାତୁଡ଼ା—ଦେ, ବି—(ସ. ହସ୍ତ)—୧ । ବଡ଼ ହାତୁଡ଼ି, ଯାହା ହାତ
Hāturḍā କମାରଶାଳରେ ତତା ହୋଇଥିବା ଲୁହାକୁ ପିଟା
বড়হাতুড়ি हथौडा ଯାଏ—1. Sledge-hammer; a big hammer. [ଦ୍ର—ତପ୍ତ ଲୌହ ଖଣ୍ଡକୁ ସଣ୍ଢାଶି ଦ୍ୱାରା ଭାଟିରୁ ବାହାର କରି ଆଣି ଜଣେ ଲୋକ ସଣ୍ଢାଶିରେ ଉକ୍ତ ଲୌହ ଖଣ୍ଡକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଧରି ନେହି ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ କରିଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଲୋକ ଠିଆ ହୋଇ ହାତୁଡ଼ାର ବେଣ୍ଟକୁ ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ଉକ୍ତ ଲୁହାକୁ ପିଟେ । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାତୁଡ଼ାକୁ ହାତୁଡ଼ି ବୋଲାଯାଏ ଓ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ହାତୁଡ଼ିକୁ ଚୁଟିଆ ବୋଲାଯାଏ ।] ୨ । ଖାଉଜାଲ—2. A kind of small long fishing net. [ଦ୍ର—ଏ ଲମ୍ବ ଜାଲର ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଥିବା କାଠି ଦ୍ୱୟକୁ ଦୁଇ ଜଣ ଲୋକ ଛିଆ ହେବା ଭଳି ହାତରେ ଧରି ମାଛ ଧରନ୍ତି । ଏ ଜାଲର ଧଡ଼ି ଦ୍ୱୟର ମଝିରେ ମଝିରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ କାଠି ଲଗା ଯାଇଥାଏ ।]

ହାତୁଡ଼ି—(ହାତୁଡ଼ା+ସ୍ୱଳ୍ପାର୍ଥେ ଇ)—ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବା ମଧ୍ୟ ଭଳିଆ ହାତୁଡ଼ା—
Hāturḍi Medium-sized or small hammer.
হাতুড়ী हथौडी

ହାତୁଡ଼ିଆ—ଦେ ବିଣ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କମାରଶାଳରେ ହାତୁଡ଼ି
Hāturḍiā ଧରି ଲୁହାକୁ ପିଟେ—1. A person who
হাতুড়ি পেটা plies the hammer in a smithy.
हथौड़िया ୨ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) (ସ.ହତ୍ୟା) ଅନାଡ଼ି; ବୈଦ୍ୟ-ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅନଭିଜ୍ଞ; ଅଶିକ୍ଷିତ (ଚିକିତ୍ସକ)—2. Quack. (physician). ଦେ. ବି—୧ । ଅନାଡ଼ି ବା ଅଶିକ୍ଷିତ
হাতুড়ে, হাতুড়িয়া ବୈଦ୍ୟ; କୁବୈଦ୍ୟ-1. A quack. ୨ । ଯେଉଁ
नीम हकीम, कठवैद्य ବୈଦ୍ୟ ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଚିକିତ୍ସା ନ କରି ଚେରକା ଟୁଣ୍ଡକ ଓ ଚେର ମୂଳ ଆଦି ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି—2. A person who administers herbal medicines, not to be found in medical books

ହାତୁଣୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ସ. ହସ୍ତିନୀ; ପ୍ରା. ହତ୍ଥିଣୀ)—ମାଈ ହାତି—
Hātuṇi She-elephant.
হাতিনী [ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡବ ଘରେ ହାତୀ, ହାତୁଣୀ ଦ୍ରୌପଦୀ ।
हथिनी, हथनी କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଉଦ୍ୟୋ ।]

ହାତୁରା—ଦେ. ବି—ହାତୁଡ଼ା (ଦେଖ)—Hāturḍā (See)
Hātura ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାତୁଆ (ଦେଖ)
(ହାତୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) Hātuā (See)
(ଯଥା—ମାର ହାତୁରୀ ।)

ହାତୁଲ୍—ଗ୍ରାବେ (ବଙ୍ଗଳିର ପାଠଣା) ବ—ହାତୁଡ଼ା (ଦେଖ)
Hātul Bāturḍā (See)

ହାତୁ(ତୁଁ) ହାତ୍—ଦେ· କି. ବଣ—ହାତକୁ ହାତ (ଦେଖ)
Hātu(tuñ) hāt Hātaku hāta (See)

ହାତେ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଏକ ହସ୍ତ ଲମ୍ବ—1. One cubit long.
Hāte
ଏକ ହାତ
एक हाथ
[ବୃ—ହାତେ ମାପି ଶୃଙ୍ଖଳେ ଶୃଙ୍ଖଳ—ପ୍ରବଚନ । ଶୃଙ୍ଖଳଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଥମେ ହାତେ ପରିମିତ ସ୍ଥାନକୁ ମାପ କରି ଯପା ହୋଇଥିବା ସୀମା ମଧ୍ୟରୁ ଶୃଙ୍ଖଳେ ପରିମିତ ସ୍ଥାନରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇଲେ ତାହାର କୌଣସି ଆପଦ ଘଟେ ନାହିଁ; ଭବିଷ୍ୟତ ଚିନ୍ତା ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ଅଯୁକ୍ତ ଶୃଙ୍ଖଳ୍ୟ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦଆସିବା ସ୍ଥଳରେ ଏ ପ୍ରବଚନର ଉଦାହରଣ ଦଆଯାଏ ।] ୨ । ଏକ ହାତ ମାତ୍ର ଲମ୍ବ ବା ଦୀର୍ଘ ମାତ୍ର—2.Only one cubit long. କି. ବଣ—ଥରେ ମାତ୍ର (ଖେଳ)—Once; (to play) one round (of a game). (ଯଥା—ଆସ, ହାତେ ଖେଳଦେବା ।)ବଣ ଭ ବଣ-ଏକହାତ ପରିମିତ (ଦୀର୍ଘ ବା ଲମ୍ବ)– One cubit only. [ଭୃ—ହାତେ ଲମ୍ବ କାଢ଼ିକ ଶିଷା, ବେଶି ମରୁଥିବେ ଯାଇ ପଡ଼ଶା—କୃଷି ବଚନ ।] ବ—ଏକ ହାତ ମାତ୍ର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବା ପ୍ରସ୍ଥ ବା ଉଚ୍ଚତା—Breadth or length or height of one cubit only. (ଯଥା—ଏ ବେଞ୍ଚର ଓ୍ବୈଡ଼ ଅଟେ ହାତେ ।) ଅ—୧ । ଦ୍ୱାରା; ଦେଇ—1. By.
হাতে
हाथसे
[ଭୃ—ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହାତେ କ ହୁଅନ୍ତା ଏତେ କଥା । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ସଭା ।] ୨ । ଜିମ୍ମାରେ—2. In charge of. [ଭୃ—ସେଥିପାଇଁ ଦଶରଥ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ଡକାଇ ଅଣି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ହାତେ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଲେ । ମାଳକଣ. ପିଲଙ୍କ ରାମାୟଣ ।] ୩ । ମାରଫତରେ—3. Per (bearer); through.

ହାତେଇବା—ଦେ· କି—୧ । ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଦେଖିବା ବା ଧରିବା—
Hāteibā 1. To handle. ୨ । ହସ୍ତ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କରିବା
হাতান —2. To examine by handling. ୩ ।
हाथ लगाना ହସ୍ତଗତ କରିବା; ଅତ୍ମସାତ୍ କରିବା—3. To appropriate; to bring a thing into one's hands.

ହାତେର—ଦେ. ଅ—ହାତ୍ (ଦେଖ)—Hāt (See)
Hāteri [ହାତେରକା(କ, କେ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାତେରେ—ଗ୍ରା. ଅ—ହାତରେ (ଦେଖ)
Hātere Hātare (See)

ହାତେ ଲମ୍ବ(ମ୍ବା)—ଦେ. ବଣ—ଲମ୍ବରେ ଏକ ହାତ ପରିମିତ—
Hāte lamba(mbā) One cubit long. ବ—ଏକ
এক হাত লম্বা ହାତ ପରିମିତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ—Length of one
एकहाथ लम्बा cubit. [ଭୃ—ଏକୁଣର ହାତେ ଉଚ(ଚ୍ଚ), ହାତେ ଓଉଡ଼ା, ହାତେ ଓସାର, ହାତେ ମୋଟ(ଟା), ହାତେ ଗଣ୍ଡିର ଅବ ହୁଏ ।]

ହାତେ ହାତ୍—ଦେ. ବଣ ଓ କି. ବଣ—ହାତେ ହାତେ (ଦେଖ)
Hāte hāt Hāte hāte (See)

ହାତେ ହାତେ—ଦେ. ବଣ—୧ । ସଦ୍ୟଃପ୍ରାପ୍ତ (ଫଳ)—1.Instant-
Hāte hāte aneous (result); immediate. ୨ ।
হাতে হাতে ନଗଦ (ଟଙ୍କା ବା ନେଣ ଦେଣ);ନଗଦା ନଗଦ—
हाथेहाथ 2. Cash (money or transaction).
କି. ବଣ—୧ । ହାତକୁ ହାତ; ହାତକା ହାତ; ସଦ୍ୟଃ;
हाथों हाथ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ—1. Immediately; instantaneously. (ଯଥା—ସେ ହାତେ ହାତେ ଫଳ ପାଇଗଲା ।) ୨ । ଏ ହାତରୁ ସେ ହାତ (ଟଙ୍କା ଦେବା ନେବା);ନଗଦ; ନଗଦା ନଗଦ, ଦସ୍ତ ବଦସ୍ତ (ଟଙ୍କା ଦେବା ବା କାରବାର କରିବା)—2. In cash; from one hand to another. (ଯଥା—ଏ ଜମିର ଜରସମନ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି-ଖାନାରେ ମୁନ୍ସିଙ୍କ ବାପ୍ୟାକୁ ହାତେ ହାତେ ଦେଇ ଦେଲେ ।)
হাতে হাতে ୩ । ନଜେ ନଜେ; ସ୍ୱୟଂ (କାମ କରିବା); ସାକ୍ଷାତ୍
हाथसे —3. Personally; directly. (ଯଥା—ମୁଁ ହାତେ ହାତେ ଗୁଣ କରେଁ ।) ୪ । ଚୋର ମାଲ ସହିତ ବା ଚୋର ଧରିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ; ଚୋରର ହାତରେ ମାଲ ରହିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ (ଚୋରକୁ ଧରିବା)—4. (to catch a thief) Red-handed; on the spot. (ଯଥା—ଆମ ଘରେ ଯେଉଁ ଚୋର ପଶିଥିଲା ସେ ହାତେ ହାତେ ଧରା ପଡ଼ିଗଲା ।) ୫ । ଏକ ହାତ ଲେଖାଏଁ (ବସ୍ତୁକୁ ଭାଗକଲେ)—5. One cubit each. (ଯଥା—ଗଲା ବର୍ଷ ଏ ପୋଖରୀରେ ଛଡ଼ା ହୋଇଥିବା ମାଛମାନ ହାତେ ହାତେ ବଢ଼ିଛନ୍ତି ।)

ହାତେରି—ଦେ. ଅ—୧ । ହାତ୍ (ଦେଖ)—1. Hāt (See)
Hātteri ୨। ଘୃଣା ବା ଅସୂୟା ବା ଅହଙ୍କାରସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—[ହାତେରେକା(କ, କେ)—ଅନ୍ୟରୂପ] 2. An interjection
ধাতেরি used in expressing disgust or revenge;
हात्तेरा Fie ! (ଯଥା—ହାତେରେକେ, ମୋ କଥା ମାନିଲୁ ନାହିଁ, ଏବେ କଚଡ଼ାଏ ଖାଇଲୁ । ଭଲ ହେଲା ।)

ହାତ୍ର—ସ. ବ—(ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା + କର୍ମ. ତ୍ର)—୧ ବେତନ;
Hātra ଦରମା (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀ)—1. Salary; pay.
୨ । (+କରଣ ତ୍ର) ପ୍ରମଥନ; ମନ୍ଥିବା (ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର)—2. Agitating; disturbing. ୩ । (+ଭାବ. ତ୍ର) ମରଣ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—3. Death. ୪ । (+କର୍ତ୍ତୃ ତ୍ର) ରାକ୍ଷସ (ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର)—4. Demon. ୫ । (+ଭାବ. ତ୍ର) ଅଘାତ କରିବା; କ୍ଷତ କରିବା—5. Injuring (Apte); hurting. ୬ । (+କରଣ ତ୍ର) ମାରଣ; ବଧ—6. Killing (Apte); murder.

ହାତ୍ୟନ୍ଦ (ନ୍ଧ)—ଦେ. ବ—ହାତିଅନ୍ଦ (ଦେଖ)—
Hātyanda (ndha) Hātianda (See)

ହାତ୍ୟାଳ—ଦେ. ବ—ହାତିଆଳ (ଦେଖ)—
Hātyāla Hātiāla (See)

ହାଥ୍—ଦେ. ଅ—ହାତ୍ (ଦେଖ)—
Hāth Hāta (See)

ହାଥ—ଦେ. ବି—[ସଂ ହସ୍ତ; ପ୍ରା. ହତ୍ଥ, ହାତ୍ଥ; ଭୁଲ. ସଂ. ମସ୍ତକରୁ ଓଡ଼ିଆ
Hātha ମଥା; ବାସ୍ତୁକରୁ ଓଡ଼ିଆ ବଥୁଆ (ଶାଗ)]—ହସ୍ତ; ହାତ—
হাত Hand. [ଉ—ବୋଇଲ ମୋର ହାଥଧରି, ତୋ ଘରେ
हाथ ନ କରିବି ଗୋସ୍ସା—ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ]

ହାଥି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହାତି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāthi (etc) Hāti etc. (See)

ହାଥି ଧର୍‌ସା—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହାତିଦଣ୍ଡା (ଦେଖ)—
Hāti dhar-sā 1. Hāti daṇḍā (See) ୨ । ଛାୟାପଥ—
2. The milky way.

ହାଦ୍—ପ୍ରାଦେ (ଜୟପୁର) ଅ—ହେଇଟି—Here! Oh here!
Hād [ଉ—ହାଦ୍ । ମାକଡ଼ଟା ଗଲା]
(ହେଦ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଦେ—ଦେ. ଅ—୧ । (ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର) ନିଶ୍ଚେ—Certainly.
Hāde [ଉ—ଶ୍ରୀରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ହାଦେ ସେ ଦୁଇ ଭାଇ ଧନୁ ଧରିଲେ
ପୃଥିବୀ ଜିଣି ପାରଇ—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ] ୨ ।
ଶୀଘ୍ର—2. Soon. ୩ । ତୁରନ୍ତ—3. At once;
immediately. ୪ । ଅକସ୍ମାତ୍—4. All on a
sudden; suddenly. ୫ । ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ; ସ୍ୱଚ୍ଛ-
নিশ্চয় निश्चय ନ୍ଦରେ—5. Easily.

ହା ଧିକ୍—ସଂ· ଅ—(ପ୍ରା. ହଦ୍ଧି)—୧ । ଛି ! ଧିକ ! (ନିନ୍ଦା ଓ ଘୃଣା-
Hā dhik ର୍ଥକ—1. Fie (in hatred). ୨ । ଆହା ହାୟ
(ଅନୁତାପାର୍ଥକ)—2. Alas! (in repentance ୩ ।
ହାଇରେ । ଆହା । (ଶୋକ ଓ ଦୁଃଖାର୍ଥକ)—3. Alas
(in sorrow or grief).

ହାନ—ସ. ବି—(ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—୧ ।
Hāna ତ୍ୟାଗ (ଜହାଧର)—1. Abandonment. ୨। କ୍ଷତି—
2. Injury. ୩ । ବିକ୍ରମ—3. Power; might.
ସଂ. ବିଣ (+କର୍ମ ତ) ତ୍ୟକ୍ତ—Abandoned.

ହାନି—ସଂ. ବି—(ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଭାବ ତି)—୧ । ଅପ-
Hāni କାର; ବାଧା—1. Harm; detriment; prejudice.
୨ । ନଷ୍ଟି; କ୍ଷତି; ନୋକସାନ—2. Loss; damage;
injury. ୩ । କମିଯିବା—3. Diminishing; aba-
tement. ୪ । ନାଶ—4. Destruction. ୫ ।
ଅପଚୟ—5. Waste. ୬ । ଦୋଷ; ତ୍ରୁଟି—
6. Fault; defect; short coming. ୭ । ବିଫଳ—
7. Want of success; failure. ୮ । ଗତି-8. Move-
ment.

ହାନି କଥା—ଦେ. ବି—୧ । ହାନିଜନକ ବିଷୟ—1. A matter
Hāni kathā of loss. ୨ । କ୍ଷତିକର ବିଷୟ—2. Losing
concern. ୩ । ଅନିଷ୍ଟକର—3. Prejudicial
হানিকথা हानिकीबात matter.

ହାନି କର (କାରକ)—ସଂ. ବିଣ—(ହାନି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Hāni kara (kāraka) ଅପକାରକ; ଯାହା କ୍ଷତି କରେ—
Causing loss or damage; detrimental;
prejudicial.

ହାନି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କ୍ଷତି କରିବା—1. To cause loss;
Hāni kariba to damage ୨ । ଅପକାର କରିବା—
হানিকরা हानिकरना 2. to injure.

ହାନି ଜନକ—ସଂ. ବିଣ—ହାନିକର (ଦେଖ)—
Hāni janaka Hānikara (See)

ହାନିବଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ନାମ)—ରୋମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବିରୋଧୀ ପ୍ରାଚୀନ
Hānibal ସ୍ପେନ୍ ରାଜ୍ୟର କାର୍ଥେଜ୍ ନଗରର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ
ସେନାପତି—Name of a famous general of
Carthage who was an enemy of the
হানিবল हानिबल ancient Roman Empire.
[ଦ୍ର—ଖ୍ରୀ· ପୂ ୨୪୭ରେ ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଏହାଙ୍କ ପିତା
ହାମିଲ୍‌କାର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସେନାପତି ଥିଲେ । ଏ ରୋମ୍‌କୁ
ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ରୋମୀୟ ସେନାପତି ସିପିଓ ଏହାଙ୍କର
ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ ଓ ହାନିବଲ୍ ରୋମ୍
ନଗରର ଦ୍ୱାରଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହେବାରୁ ସିପିଓ
ଅନ୍ୟବାଟେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ହାନିବଲ୍‌ଙ୍କ ନିଜ ରାଜଧାନୀ
କାର୍ଥେଜ୍‌କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଓ ହାନିବଲ୍ ରୋମ୍‌କୁ ଫେରି
ସ୍ୱଦେଶକୁ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି
ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ଖ୍ରୀ. ପୂ ୧୮୨ ଅବ୍ଦରେ ଶତ୍ରୁ ହସ୍ତରୁ
ନିଷ୍କୃତି ପାଇବାପାଇଁ ବିଷ ପାନ କରି ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ]

ହାନିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାଣିବା—
Hānibā To cut.

ହାନି (ନେ) ମା (ମ୍ୟା, ମେ) ନ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ—ହାହ୍ନିମାନ୍;
Hāni (ne) mā (myā, me) n 'ହୋମିଓପାଥି' ଚିକିତ୍ସାର
ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜର୍ମାନ୍ ମହାପୁରୁଷ—
Hahneman—the founder of
the Homeopathic system of
treatment.
[ଦ୍ର—ଚିକିତ୍ସାରେ ନବଯୁଗପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପୁଣ୍ୟଚରିତ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ୍
ଫେଡ଼ରିକ୍‌ସାମୁଏଲ୍ ହାନେମାନ୍ ୧୭୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଅପ୍ରେଲ
ମାସ ୧୦ ତାରିଖରେ ଜର୍ମାନର ଅନ୍ତଃପାତି ସାକ୍ସନ୍ ରାଜ୍ୟର
ମାଇସେନ୍ ନଗରରେ ଗୋଟିଏ ଦରିଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ପାତ୍ରଅଙ୍କନ
ଚିତ୍ରକାରଙ୍କ ଘରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଅତି
କଷ୍ଟରେ ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖିଥିଲେ । ସେ ନିଜ ହାତର ତିଆରି
ମାଟି ଦୀପ ଜାଳି ରାତିରେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରୀକ୍
ହିବ୍ରୁ, ଆରବ, ଲାଟିନ୍, ଇଟାଲିକ୍, ସ୍ପାନିସ୍, ସିରିଅନ୍,
ଫରାସୀ, ଜର୍ମାନ, ଇଂରାଜୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ଏବଂ ଚିକିତ୍ସା ଓ
ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାରେ ସୁପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ୨୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ
ସେ ଏମ୍. ଡି, ଉପାଧି ପାଇଥିଲେ । ୧୭୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ

କୁମାରୀ ହେନଗ୍ରେଟା କୁଚ୍ଲାର୍ ନାମ୍ନୀ ରୂପଗୁଣସମ୍ପନ୍ନା ଜଣେ ଜର୍ମାନ୍ ରମଣୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ଡ୍ରେସ୍‌ଡେନ୍ ହାସପାତାଲରେ ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ; ପରେ ଲାଇପ୍‌ଜିଗ୍ ନଗରର ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଚିକିତ୍ସାବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କଲେ । ଦଶ ବର୍ଷ କାଳ ବହୁ ପ୍ରତିପତ୍ତି ସହ ଡାକ୍ତରି କରିବା ପରେ ସେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ, ଅନୁମାନରେ ରୋଗ ନିର୍ବାଚନ କରି ଅନେକସ୍ଥଳରେ ଆନୁମାନିକ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କଲେ ସେଥିରେ ଭୟଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟେ; ଏପରି କି, ଶେଷରେ ଅନେକ ରୋଗୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟିଥାଏ । ସେ ଦୁଃଖିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ଏହିପରି ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ଅସଦୁପାୟରେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜ୍ଜନ ଲାଳସା ପରିତ୍ୟାଗ କରି, କିପରି ଏହି କାଳ୍ପନିକ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଥା ଦୂର କରି ପ୍ରକୃତ ଚିକିତ୍ସାର ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରିବେ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଲେ । ସେହି ସମୟ ତାଙ୍କର ଅତି ଦୁଃସମୟ ଥିଲା ଓ ସେ ନାନାପ୍ରକାର ବିପଦ୍‌ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ନାନାପ୍ରକାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପୁସ୍ତକାଦି ଅନୁବାଦ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ପରିବାର ପ୍ରତି-ପାଳନ କରୁଥାଆନ୍ତି । ୧୭୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କାଲେନ ସାହେବ ପ୍ରଣୀତ ଇଂରାଜୀ ମେଟେରିଆମେଡ଼ିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିବା ସମୟରେ 'ସିଙ୍କୋନା' ନାମକ ଔଷଧରେ ଜ୍ୱରନାଶକ ଗୁଣ ଥିବାର ଯେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ହୋଇଅଛି ସେଥିରେ ସେ ତୃପ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ସିଙ୍କୋନା ଖାଇଲେ ଜ୍ୱର କାହିଁକି ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ସେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସିଙ୍କୋନା ଖାଇଲେ ଜ୍ୱର ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ସୂତ୍ରକୁ ଅନୁଧାବନ କରି ସୁସ୍ଥଶରୀରରେ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ସିଙ୍କୋନା ଖାଇ ସେ ଅଳ୍ପକାଳରେ ବୁଝିଲେ ଯେ, ଏହା ବାସ୍ତବିକ ମାଲେରିଆ (ବା କମ୍ପଜ୍ୱର ସଦୃଶ ଜ୍ୱର) ଉତ୍ପାଦନ କରେ, ଓ ସେଥିପାଇଁ ସିଙ୍କୋନାହିଁ କମ୍ପଜ୍ୱରର ଔଷଧ । ସେତେବେଳେ ସେ ଭାବିଲେ ଯେ, ସିଙ୍କୋନା ପରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଔଷଧରେ ମଧ୍ୟ ରୋଗ ଉତ୍ପାଦକ ଓ ରୋଗନାଶକ, ଏହି ଉଭୟବିଧ ଗୁଣ ଥାଇପାରେ । ଏହି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣରୁ ତାଙ୍କର ହୃଦୟରେ ହୋମିଓପାଥିକ ଚିକିତ୍ସାର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସମଃ ସମଂ ଶମୟତି [Similia Similibus Curanter] ଉଦୟ ହେଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ଛଅ ବର୍ଷକାଳ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଗବେଷଣାରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହୋଇ ନିଜର ଜୀବନକୁ ନାନା-ପ୍ରକାରରେ ବିପନ୍ନ କରି ନିଜେ ବହୁତ ଔଷଧ ପରୀକ୍ଷା କରି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅଧିକସଂଖ୍ୟାରେ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଔଷଧ ସେବନ କରାଇ ସାଫଲ୍ୟଲାଭ କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ହୋମିଓପାଥି ସତ୍ୟ ଉପରେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଟେ—କଳ୍ପନା ବା ଅନୁମାନ ଏହାର ଭିତ୍ତି ନୁହେଁ । ସୁଧୀଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିଉଟନ ଯେପରି ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଆବିଷ୍କାରପୂର୍ବକ ଜଡ଼ ଶକ୍ତିର ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନର ମେରୁଦଣ୍ଡ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସିଙ୍କୋନା କାହିଁକି କମ୍ପଜ୍ୱର ନାଶ କରେ—ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଛଅ ବର୍ଷକାଳ ଏହି ବିଷୟରେ ଗଭୀର ଗବେଷଣା କରି ୧୭୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୁଫେଲାଣ୍ଡ୍‌ସ୍ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍ ନାମକ ଚିକିତ୍ସାଜଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପତ୍ରିକାରେ ହାନମାନ୍ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ନୂତନ ମତ ପ୍ରଚାର ହେବାମାତ୍ରେ ଜୀବରଜ୍ଞେ ହୁଲସ୍ଥୂଲ ପଡ଼ିଗଲା । କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଜ୍ଞ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ହେଲେ; କିନ୍ତୁ ଅନେକ ନୀଚମନା ସ୍ୱାର୍ଥବଦ୍ଧ ଔଷଧଜୀବୀ ତାଙ୍କର ଓ ତାଙ୍କମତର ଘୋର ବିରୋଧୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଯେ ଅଗ୍ନିମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ, ତାହାଙ୍କର ନିନ୍ଦାରେ ବା ପ୍ରଶଂସାରେ କିଅଣ ଯାଏ ଆସେ ? ୧୮୦୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ Fragmenta de viribus ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ମୁଦ୍ରିତ କଲେ । ସୁସ୍ଥଶରୀରରେ ସତେଇଶଟି ଔଷଧ ସେବନ କରିବାରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା, ତାହାସବୁ ସେ ଏଥିରେ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମେଟେରିଆ ମେଡ଼ିକା ବା ଭେଷଜ ଲକ୍ଷଣ ସଂଗ୍ରହ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଟେ । ୧୮୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କର ଅର୍ଗାନନ୍ [ବା ଆରୋଗ୍ୟ ସାଧନ] ନାମକ ବଡ଼ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ଯେପରି ପ୍ରଭୂତ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଓ ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ସହିତ ସଦୃଶବିଧାନତତ୍ତ୍ୱ ବିବୃତ ଓ ସମର୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ସେହିପରି ରକ୍ତ-ମୋକ୍ଷଣାଦି ବର୍ବର ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଥା ଉହିଁରେ ତୀବ୍ର ଭାଷାରେ ସମାଲୋଚିତ ହୋଇଅଛି; ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁମାନେ କ୍ରୋଧରେ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ପରେ ୧୮୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବହୁ ନିର୍ଯାତନ ପରେ ସେ ନିଜ ଗୁଣରେ ଲାଇପ୍‌ଜିଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସଦୃଶବିଧାନଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାପକ [Teacher of Homeopathy] ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଯୁବକ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ପ୍ରବୀଣ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଆବିଷ୍କୃତ ନବମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

କେତେକାଳ ପରେ ବିପକ୍ଷ ଦଳ ନାନାପ୍ରକାର ଚକ୍ରାନ୍ତ କରି ଅବଶେଷରେ ଜର୍ମାନର ଲୁଲଡଲବଙ୍କୁ ଲାଇପଜିଗ [Leipzig] ହସ୍‌ପିଟାଲରୁ ତଡ଼ାଇଲେ । ସେହି ସମୟରୁ କୋଥେନ୍ ନଗରରେ ସେ ୧୪ ବର୍ଷ କାଳ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ସେଠାର ରାଜବଂଶୀୟ ସାମନ୍ତଙ୍କୁ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିରୁ ମୁକ୍ତ କଲେ । ହାନମାନ ସେଠାରେ ବିପୁଳ ସମ୍ମାନ ସହିତ ରାଜବୈଦ୍ୟ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଲୀଳାସ୍ଥଳ ଏହି କୋଥେନ୍ ନଗରରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ନିରାଶ୍ରୟ ଉତ୍କଟ ରୋଗୀ-ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ରୋଗମୁକ୍ତ କରି ସର୍ବବିଧ ରୋଗର ପ୍ରକୃତ ନିଦାନ [ବା ମୂଳ କାରଣ ବା ତତ୍ତ୍ୱ] ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।

ସେ ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନିମ୍ୟାନ୍ଙ୍କ (ପୁରାତନ ବ୍ୟାଧି) ନିରାକରଣ ନାମକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କରି ତାଙ୍କର ଯଶଃସୌରଭକୁ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ କରାଇ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ରୀତି ଅନୁସାରେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଔଷଧ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲେ । ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ରୋଗ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହୋଇ କରି ଔଷଧ ସେବନର ଲକ୍ଷଣ ସହିତ ପୀଡ଼ା ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ଶେଷରେ ଶରୀର ଅନିଷ୍ଟର ସମ୍ଭାବନାରେ ସେ ଔଷଧର ମାତ୍ରା କମାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ଅବଶେଷରେ ସୂକ୍ଷ୍ମାଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ଔଷଧର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଦେଖି ସେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ କଲେ ଯେ, ଶମର୍ଦନାଦି କ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସୂକ୍ଷ୍ମରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ, ଏହା ସ୍ଥୂଳ ଭାବ (ଜଡ଼ାଂଶ) ପରିହାରପୂର୍ବକ ବଦ୍ଧୁତ୍ ସଦୃଶ ସଚଳଭାବ ଧାରଣ କରେ; ଅର୍ଥାତ୍, ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥଟି ସେତେବେଳେ ନିଜର ରୂପ ବା ଶକ୍ତି ଦେଖାଏ ଓ ଏହି ଶକ୍ତିରେ ଶରୀରମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସଦୃଶ ଅଣୁ ପ୍ରବେଶପୂର୍ବକ ଶୀଘ୍ର ରୋଗ ନିବାରଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ ।

୧୮୩୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀବିୟୋଗ ହୋଇଥିଲା । ଅଶୀ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦ୍ୱିତୀୟଥର ମୌଲିକନାମ୍ନୀ ଫରାସି ଦେଶର ଜନୈକ ମହିଳାଙ୍କୁ ବିବାହ କରି ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଫ୍ରାନ୍ସ ଦେଶର ରାଜଧାନୀ ପାରୀ ନଗରୀରେ ଆଠ ବର୍ଷ କାଳ ଜୀବନ ଯାପନ କରି ୧୮୪୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜୁଲାଇ ମାସ ୨ ତାରିଖରେ ସେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

ସନ୍ଦର୍ଭଲେଖକ—କଟକ ଉତ୍କଳ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମେଡ଼ିକାଲ୍ କଲେଜ୍‌ର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍ ଡାକ୍ତର ନଟବର ମହାନ୍ତି H. M. D., F. H. A.]

ହାନି ଲାଭ—ଦେ. ବି—[ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ]—୧ । କ୍ଷତି ଓ Hāni lābha ଲାଭ—1. Loss and profit. ୨ । ହାନି हानिलाभ हानिलाभ ବା ଲାଭ—2. Loss or profit. [ଉ—ଭୂମିର ହାନିଲାଭ ଯହିଁ, ଅମ୍ଭର ଭାଗଟିକ ତହିଁ—ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ]

ହାନୁକ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ.—(ହନ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତି ଉକ)—ଘାତୁକ Hānuka Murderer; murderous

ହାନ୍ଦୁଲ—ପ୍ରାଦେ [ଖଲ୍ଲିଅଲ] ବି—ହାଣ୍ଡୋଳା— Hāndul Litter.

ହାନ୍ଦୁଲା (ଇତ୍ୟାଦି)—ହାଣ୍ଡୋଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Hāndulā (etc) Hāndolā etc (See)

ହାଣ୍ଡେ—ଗ୍ରା. ଅ—ହାଦେ (ଦେଖ)—Hāde (See). Hānde

ହାଣ୍ଡୋଳ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଅନ୍ଦୋଳନ)—୧ । ଗୋଳମାଳ— Hāndola 1. Ado. ୨ । କଳହ—2. Quarrel. आन्दोलन ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚଳନ; ଅନ୍ଦୋଳନସଂଯୋଗ— आन्दोलन 3. Moving to and fro; agitation; perturbation. ଗ୍ରା. ବି (ନାମ)—ହିନ୍ଦୋଳ ରାଜ୍ୟର ଡାକ ନାମ; ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ବିଶେଷ—Popular nickname of Hindol, an Orissan State. ବିଣ (ସଂ ଅନ୍ଦୋଳିତ) ବିଷୋଭିତ; ଇତସ୍ତତଃ ସଞ୍ଚାଳିତ—Agitated. [ଉ—ନଈରେ ମୀନ ଚଳୁଥିଲି, ଜଳ ହାଣ୍ଡୋଳ କରିଦେଲି । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ହାଣ୍ଡୋଳା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଅନ୍ଦୋଳିକା, ଏହାକୁ ବାହକମାନେ Hāndolā ବୋହିଲାବେଳେ ଏହା ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେଉଥିବାରୁ)— दोला, डूली ୧ । ଶିବିକା ବା ଦୋଳା—1. A dooly; a खटखटिया, डोली palki; a covered litter; a chair carried by bamboos on the shoulders of bearers. [ଦ୍ର—ହାଣ୍ଡୋଳା, ଡୋଲି, ଝିଟିଅ, ପାଲିଙ୍କି, ସବାରୀ, ଏ ସମସ୍ତ ଯାନର ଅଗରେ ଓ ପଛରେ ଲାଗିଥିବା ବାଉଁଶ ଦଣ୍ଡକୁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ କାନ୍ଧରେ କାନ୍ଧେଇ କରି ନିଅନ୍ତି । ଡୋଲି ଓ ଝିଟିଅ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସାଧାରଣ ଯାନ । ହାଣ୍ଡୋଳା ରାଜ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ବହନ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । (ସଂ. ଆନ୍ଦୋଳନ) ମାନସିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ବା ଅସ୍ଥିରତା; ଚିନ୍ତା—2. Anxiety; mental agitation or perturbation. [ଉ—ପୁତ୍ର ନ ହେଉ ତାଙ୍କର ଯେ, ଭାବନା ସର୍ବଦାଗାର, ହାଣ୍ଡୋଳାରେ ଯାଇ ମାତାଙ୍କୁ କହିଲେ କିପରି ହେବ କୁମର ଯୋ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବଡ଼ଜେନା ବିଚିତ୍ରରାମାୟଣ ।] ୩ । (ସଂ ଅନ୍ଦୋଳନ) କର୍ତ୍ତବ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥତା—3. Inability to arrive at a definite conclusion; hesitancy. ୪ । ହାଣ୍ଡୋଳା (ଦେଖ)—4. Hāndolā (See).

ହାଣ୍ଡୋଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ଅନ୍ଦୋଳନ) ୧ । ଇତସ୍ତତଃ Hāndolā(le)ibā ଅନ୍ଦୋଳିତ କରିବା—1. To rock to दोलाना and fro. ୨ । ଅନ୍ଦୋଳିତ କରିବା; ଘାଣ୍ଟିବା; हिलाना, डोलवाना ଘୁଙ୍ଗୁଳାଇବା—2. To agitate. ୩ । (ପବନ) ଇତସ୍ତତଃ ବହିବା—3. To blow on all sides (said of wind). (ଯଥା—ଏଠାରେ ପବନ ଘରି ହାଣ୍ଡୋଳେଇବାରୁ ଚୂଲି ଲାଗିପାରୁ ନାହିଁ)

ହାଣ୍ଡୋଳି—ଦେ ବି—(ସଂ ଅନ୍ଦୋଳନ)—ମାନସିକ ଅନ୍ଦୋଳନ— Hāndoli Mental agitation ବିଣ—(ସଂ ଅନ୍ଦୋଳିତ) तोलापाड़ा ୧ । ଅନ୍ଦୋଳିତମନାଃ; ଚିନ୍ତିତ—1. Perturbed; चिन्ता anxious. ୨ । ବିଷମ ସମସ୍ୟାରେ ପଡ଼ିତ—2. In the horns of a dilemma; hesitating.

ହାଣ୍ଡୋଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ଅନ୍ଦୋଳନ) ୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଅନ୍ଦୋଳିତ Hāndolibā ବା ଗୁଳିତ କରିବା; ଦୋହଲିବା—To rock to आन्दोलन करना and fro. ୨ । ଘାଣ୍ଟିବା—2. To agitate. हिलाना, डोलवाना ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଅନ୍ଦୋଳିତ ହେବା—3.

ଆନ୍দোলিত হওয়া To rock to and fro. ୪ । (ସକଳ) हिलना, डोलना ଇତସ୍ତତଃ ବୋହିବା —4. To blow on all sides.

ହାଁନ୍ଦୋଳ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା—1. To be Hāndoli hebā agitated. ୨ । ମନରେ ଇତସ୍ତତଃ ଚଳିତ ଆন্দোলিত হওয়া ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରିବା—2. हिलना To be between the horns of a dilemma. ୩। ଇତସ୍ତତଃ ସଂଚାଳିତ ହେବା—3. To be moved to and fro.

ହାନ୍ଦ୍ର—ସ ବି—(ହନଧାତୁ+ଭାବ ଦ୍ର) - ମରଣ (ଭଣାବକୋଷ)— Hāndra Death

ହାପ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ (ଇଂ)—ହାଫ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hāp (etc) Hāph etc (See)

ହାପ୍ରା—ପ୍ରା ଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) ବି—ହାପୁରା (ଦେଖ)— Hāprā Hāpurā (See)

ହାପ୍ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି-ହାପୁରିବା ; ତରଳ ବସ୍ତୁକୁ ହାତ ଦ୍ୱାରା Hāpribā ଦୁଇ ଓଠ ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁହଁ ଭିତରକୁ ଟାଣିନେବା— To sip liquid food by the lips

ହପ୍‌ସି କଚୁଡ଼ି ହେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କ୍ରୋଧରେ ବା Hāp-si kachārdi hebā ଦୁଃଖରେ ହାତଗୋଡ଼ ଛାଟିହେବା- To strike one's lembs on the ground being overpowered with grief or anger.

ହାପ—ପ୍ରା, ଦେ—(ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ପିଲାଙ୍କ ଖେଳ— Hāpa A kind of game played by boys with a stick and a small peg. [ବ୍ୟ—ଗୋଟିଏ ସାନ ଗାତରେ ପିଲ ବା କ୍ଷୁଦ୍ର କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ରଖି ତାକୁ ବାଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଦୂରକୁ ଫୋପାଡ଼ିଲେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଦଳର ଖେଳାଳି ପ୍ରତିଘାତ କରି ଫେରାଇ ଦିଏ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ ଯେଉଁ ପକ୍ଷର ଖେଳାଳି ସେ ପିଲକୁ ଆଘାତ କରି ନ ପାରେ, ସେ ହାରେ । ଗୋପିନାଥ ନନ୍ଦ ।]

ହାପର୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) ବି—ଅପସ୍ମାର ରୋଗ— Hāpar Epilepsy.

ହାପର—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । (ସଂ ଖର୍ପର) Hāpara ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାରର ଅଗ୍ନିକୁଣ୍ଡ; ଚୁଲ୍ଲୀ—1. The oven of a goldsmith. ୨ । (ସ ଭସ୍ତ୍ରା) ଭସ୍ତ୍ରା; ଭାତି—2. Bellows. ୩ । ଧାତୁ ଗଳାଇବା ପାତ୍ର; କୋଇ—3. Goldsmith's crucible; melting pot. ପ୍ରାଦେ- (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି-ଅପସ୍ମାର ରୋଗ—Epilepsy. ବୈଦେ ବି—(ଆ. ହଫର୍) କାଦୁଅ ମୟ ଗାତ, हफर हफर ଯେଉଁ ଗାତରେ ଆଖୁମଞ୍ଜି (ପବ) ପୋତିଲେ ସେଥିରୁ ଗଜାମାନେ ବାହାରେ ଓ ପରେ କ୍ଷେତରେ ପୋତା ଯାଏ— Pits of mud for putting small lengths of sugarcane to cause them to sprout.

ହାପର ମଲ୍ଲି(ଲ୍ଲି)—ଦେ. ବି (ସ. ଭଦ୍ରବଲ୍ଲୀ)—ଭଗବାନ୍ ବର୍ଗର Hāpara mali(lli) ଲତାଜାତୀୟ ପୁଷ୍ପ ବିଶେଷ—Vallaris ସ. ନାମ—ଭଦ୍ରବଲ୍ଲୀ, Heynei. [ବ୍ୟ—ଏହାର ପତ୍ର ଅଗ୍ର- ଶୀତଗ୍ରୀରୁ, ଭୂମିମଣ୍ଡ, ମୁଖୀ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିରା ବିଶିଷ୍ଟ; ଫୁଲ ଧଳା, ଅଶ୍ମପାଦକା । ସୁଗନ୍ଧ ଓ ଥୋପା ଥୋପା; ଶୀତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ- हापरमालि କାଳରେ ଫୁଲ ଧରେ; ଫଳ ଲମ୍ବା— मदनमाली ଯୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ।

ଏହା ବ୍ରଣ, ଭଗ୍ନକ୍ଷତ ଓ ନାଡ଼ୀବ୍ରଣରେ ଉପକାରୀ । କୈବ୍ୟକ ।]

ହାପରା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧। କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶସ୍ୟ Hāprā ଓ ଫଳ ଖାଇଯିବା ବନ୍ୟ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇବା ପାଇଁ କୃଷକମାନେ କ୍ଷେତରେ ଦ୍ୱିଫାଳ ହୋଇଥିବା ଯେଉଁ ଗୋଟାଏ ଲମ୍ବା ବାଉଁଶ ପୋତି ଥାଆନ୍ତି-1. A long thick bamboo split in two and driven into the ground in a field in order to scare away wild animals from injuring the crops. [ବ୍ୟ—ଫଟା ହୋଇଥିବା ବାଉଁଶର ଗୋଟିଏ ଫାଳରେ ଦଉଡ଼ି ଲଗାଯାଇ ଥାଏ; କ୍ଷେତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଦଉଡ଼ିବନ୍ଧା ଫାଳରେ ଦଉଡ଼ିକୁ ଟାଣି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଦଉଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବା ଯୋଗୁଁ ବାଉଁଶର ଏହି ଫାଳ ଅନ୍ୟ ଫାଳରେ ବାଜି ଗୋଟାଏ ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ ଓ ସେ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଫସଲ ଖାଇବାକୁ ଆସିଥିବା ଜନ୍ତୁମାନେ କ୍ଷେତ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି ।] ୨ । ହାପର ଦ୍ୱାରା କରାଯିବା ଧ୍ୱନି—2. The sound made by a split bamboo to scare away wild animals coming to a field to destroy crops.

ହାପଲ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି; କରତଳ- Hāpal ସ୍ଫୋଟ—1. Clap; clapping with the hollowed palm. ୨ । ଅଙ୍ଗୁଠିର ଅଗ୍ରଭାଗ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି—2. Snapping of the fingers.

ହାପଲ୍ ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—୧ । କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି Hāpal māribā ମାରିବା—1. To clap; to make a টুসকী, টুসী clapping sound with the hollowed palm struck on a fleshy part टुसकी मारना of the body. ୨ । ଅଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଫୁଟୁକି ମାରିବା— 2. To snap with the fingers.

ହାପ(ବ)ସୀ—ବୈଦେ. ବି (ଆ· ହାବ୍‌ଶୀ; ଇଂ. ଅବିସିନିଆ) Hāp(ba)si —୧ । କାଫ୍ରି—1. A Kaffir or Negro. हाब्सी ୨ । ଅବିସିନିୟା ଦେଶବାସୀ—2. An Abyssinian. हबशी ୩ । (କାଫ୍ରିମାନେ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ)— (ହାପ୍‌ସୀ, ହାବ୍‌ସୀ—ଅନ୍ୟରୂପ) କୃଷ୍ଣଚର୍ମୀ ଲୋକ—3. A black-skinned man.

ହାପିଜ୍—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ହାଫିଜ୍ (ଦେଖ)
Hāpij   Hāphij (See)

ହା(ହାଁ)ପିବା—ଦେ. କି (ଧ୍ୱନ୍ୟାନୁକରଣ ବା ସ. ହାଫିକା=ହାଇ)—
Hā(hāñ)pibā ୧ । ହାଙ୍ଗିବା; ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଯୋଗୁଁ ଘନଘନ
हाँपान ଘନ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା—1. To gasp after
हाँपना exertion. ୨ । ରୁଦ୍ଧଶ୍ୱାସ ହେବା—2. To be out of breath. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ହାରିଯିବା—To be defeated. (ଯଥା—ଖେଳରେ ହାପିବା ।)

ହାପି ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କି—କାମ କରିବାକୁ ଚୁକିଯିବା—
Hāpi jibā To miss an opportunity of doing some work.

ହାପୁ—ଗ୍ରା. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଡାଲି ପାଣିଆ ହୋଇ ଥିବା ଯୋଗୁ
Hāpu ଏହାକୁ ହାପୁରି କରି ଖାଇବା ବେଳେ 'ହାପ୍ ହାପ୍' ଧ୍ୱନିରୁ
हापुवा ଉତ୍ପନ୍ନ)—୧ । (ଶିଶୁ ବୋଧ ବଚନ) ମୁଗ ଆଦିର
दाल ପାଣିଆ ଡାଲି ଝୋଳ—1. Soup made of split
आफिं peas, moong etc. ୨ । (ସ. ଅହିଫେନ) —
अफीम ଆପୁ; ଅଫିମ—2. Opium.

ହାପୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବଣ—ଅଫିମ ଖୋର; ଅଫିମା; ଆପୁଆ—
Hāpuā Addicted to the habit of taking opium.

ହାପୁଡ଼ା(ରା)—ଦେ. ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟ (ଡାଲି,
Hāpurdā(rā) ଯାଉ, କାଞ୍ଜି)କୁ ହାତର ଗୋଲାରେ ନେଇ ଦୁଇ
हापुवा ଓଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ ପୂର୍ବକ ପାଟିରେ ଶୋଷି କରି
सुड़क ଖାଇବା; ହାପୁଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ—1. The act of sipping liquid food with a slight smacking sound by taking it with the hollowed fingers and puttnig it into the mouth. [ଦ୍ର—ସୋଢ଼କା ଜନିତ ଶବ୍ଦ ହାପୁରି ଶବ୍ଦ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ।] ବଣ—ଥରେ ହାପୁଡ଼ି ହେବା ପରିମିତ (ଡାଲି ଆଦି)—(liquid food) Sufficient for one sip.

ହାପୁଡ଼ା(ଡ଼େ, ରା, ରେ)ଇବା—ଦେ. କି (ହାପୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ
Hāpurdā(rde, rā, re)ibā ରୂପ—(The causative
हापराना form of 'Hāpurdibā)—ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଦ୍ୱାରା
सुड़काना ହାପୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟା କରାଇବା—To cause another person to sip liquid food with a smacking sound.

ହାପୁଡ଼ା(ରା)ଏ—ଦେ. ବଣ—୧ । ଏକା ଥରକେ ହାପୁରି ହେବା
Hāpurdā(rā)e ପରିମିତ—1. Sufficient for one sip.
एक हापुरा ୨ । ଅତି ସାମାନ୍ୟ ପରିମିତ—2. Little in
एक सुड़क quantity. (ଉ—ମାଗି ଆଣିଲି ଛଅଣ ହାପୁଡ଼ାଏ । ଭାଗ ।) ଦେ. ଣ—୧ । ଏକ ହାପୁଡ଼ା—1. One sip only. ୨ । ଅତି ଅଳ୍ପ ପରିମାଣ—2. A little.

ହାପୁଡ଼ା(ରା) ହାପୁଡ଼ି(ରି)—ଦେ. ବ—ବହୁବାର ବା ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି
Hāpurdā(rā) hāpurdi(ri) ହାପୁରି କରି ଖାଇବା—
हाप्बा हापबि Sipping many times or repeated-
सुड़का सुड़की ly.

ହାପୁଡ଼(ର)ିବା—ଦେ. କି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ପାଣିଆ ଖାଦ୍ୟକୁ ସଶବ୍ଦ
Hāpurdi(ri)bā ଶୋଷଣ କରି ଖାଇବା—
हापबा(ना) सुड़कना To sip liquid food with a smacking sound. (ଉ—କେହୁ ବୋଲଇ ଭଲ ମଧୁର ଛଅଣ ହାପୁରିଲାଗଣି ସନ୍ତୋଷ କଲି ପ୍ରାଣ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।)

ହାପୁତ୍ରିକା—ସ ବ—ପକ୍ଷିବିଶେଷ; ଖଞ୍ଜନପକ୍ଷୀ—The watgtail
Hāputrikā bird; Motacella Hodgsoni.
(ହାପୁତ୍ରୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଖଞ୍ଜନକା, ଭୂଲତା, ସର୍ପୀ, ସ୍ଥୋଚିକା ଗ୍ରନଭକ୍ଷିକା, ଗୋଭଶ୍ରୀର, ପଙ୍କାଳର)
खुधा शालिक खंजन

ହାପୁଲେ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ମେଞ୍ଚାଏ; ପୁଳାଏ—
Hāpule A lump of.

ହାପୁ ହାପୁ ହେବା—ଦେ. କି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଲଙ୍କାମରିଚ ଖାଇବା
Hāpu hāpu hebā ଯୋଗୁଁ ପାଟି ଜଳିବାରୁ ପାଟିକୁ
हापु हापु करा हाफ हाफ करना ବାରଂବାର ମେଲା କରି ପୁଣି ବୁଜି ହାପୁ ହାପୁ ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା—To produce a smacking sound by emitting breath with the lips and shutting them alternately to alleviate the burning sensation due to taking some pungent thing. ୨ । ଅଫିମ ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅଫିମ ଖାଇବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲେ ସେ ଯେଉଁପରି ପାଟି ପାକୁ ଖାଲୁ କରନ୍ତି ଓ ବିକଳ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିପରି ହେବା—2. To repeatedly open and shut the mouth with a gony like an opium eater when his fixed time of the day for taking the drug is passed without taking the drug. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ବିକଳ ହେବା; ବ୍ୟଗ୍ରତାର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା—(figurative) To give vent to agony.

ହାପୋଲ—ଦେ. ବ—ହାମ୍ପୋଲ (ଦେଖ)—Hāmpola [See]
Hāpola (ଉ—ଶିଖଣ୍ଡୀର ପିଠିରେ ମାରଣ ହାପୋଲ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍ଯୋଗ ।)

ହାପୋଲି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବ—ହାମ୍ପୋଲି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāpoli [etc] Hāmpoli etc [See]

ହାପ୍ପା—ଦେ. ଅ—ହାପା (ଦେଖ)—
Happhā Hāphā [See].

ହାପ୍ରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହାପୁରା (ଦେଖ)—
Hāprā Hāpurā (See).

ହାପ୍ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାପୁରିବା (ଦେଖ)—
Hāpribā Hāpuribā (See).

ହାଫ୍—ବୈଦେ. ନ ଓ ବଣ (ଇଂ)—ଅର୍ଦ୍ଧ—Half. [ଦ୍ର—ଏହି
Hāph ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଓ
ହାଫ , हाफ ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦ ଲଗି ଭାଷାରେ
ଚଳୁଅଛି; ଯଥା ହାଫ୍ ସ୍କୁଲ୍, ହାଫ୍ ମୋଜା ।]

ହାଫ୍ ଇଅର୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅର୍ଦ୍ଧ ବର୍ଷ; ଛଅ ମାସ; ଷଣ୍ମାସ—
Hāph-iar Half year.
ହାଫଈଯାର हाफइअर

ହାଫ୍ ଇଅର୍‌ଲି—ଦେ. ବଣ—ଷାଣ୍ମାସିକ—Half yearly.
Hāph-iarly (ଯଥା—ହାଫ୍ ଇଅର୍‌ଲି ପରୀକ୍ଷା ।)
ହାଫଈଯାବଲି हाफईअरलि

ହାଫ୍ ଇସ୍କୁଲ୍(ସ୍କୁଲ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଫ୍ ସ୍କୁଲ୍)—ଶନିବାର ଦିନ
Hāph-iskul(skul) ବା ବିଶିଷ୍ଟ ଉପଲକ୍ଷରେ
ହାଫ'ଈସ୍କୁଲ हाफ स्कूल ପ୍ରଥମ ୨।୩ ଘଣ୍ଟା ପାଠ
ହେବା ପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛୁଟି ହୋଇଯିବା—
Half school.

ହାଫ୍ ଇଷ୍ଟ(ଷ୍ଟା)କିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହାଫ୍ ଷ୍ଟକିଙ୍ଗ)—ଅଧା ମୋଜା-
Hāph ishṭa(shṭā) in ଯେଉଁ ଗୋଡ଼ ମୋଜା ଗୋଡ଼ଭଣ୍ଡାର
ହାଫ ଈଷ୍ଟାକିନ हाफ स्टौकिंग ଅଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଥାଏ—
Half stockings; socks.

ହାଫ କଚି(ଚେ)ରି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହାଫ୍ ଓ ଫା କଚ୍‌ହରୀ)—
Hāph kachi(che)ri ବିଶିଷ୍ଟ ଘଟନା ଉପଲକ୍ଷେ କେତେକ
ହାଫ କାଛାରି हाफ कचहरी ଘଣ୍ଟା କାମ
ହୋଇସାରିବା ପରେ କଚେରୀର କର୍ମ ବନ୍ଦ ହେବା—
A court or office getting a half holiday
on a special occasion.

ହାଫ୍ ଗିନି(ସଭରିନ୍, ସଭରେନ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡ
Hāph gini(sabbarin, sabharen) ପ୍ରଚଳିତ ଗିନି
ହାଫ ଗିନି हाफ गिनी ବା ସଭରିନ୍ ନାମକ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାର ଅର୍ଦ୍ଧ ମୂଲ୍ୟର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା—Half guinea;
half sovereign.

ହାଫ୍ ଛୁଟି—ଦେ. ବ—୧ । ଅଧା ଛୁଟି; କଚେରୀର ବା ସ୍କୁଲର କେତେକ
Hāph chhuṭi ଘଣ୍ଟା କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପରେ ବନ୍ଦ ହେବା—
ହାଫ ଛୁଟୀ हाफ छुटी 1. Half holiday.
୨ । କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦିବସରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟକାଳରୁ
ଅଧେ ସମୟ ଛୁଟି; ଅଧାଦିନ ଛୁଟି—2. Exemption
from duty for half a day.

ହାଫ୍ ଟିକ(କେ)ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଅଧା ଟିକେଟ୍; ପୂର୍ଣ୍ଣ
Hāph ṭika(ke)ṭ ଟିକେଟ୍‌ର ଅଧା ମୂଲ୍ୟର ଟିକେଟ୍—1. Half-
ହାଫ ଟୀକିଟ ticket. (ଦ୍ର—୧୨ ବର୍ଷରୁ ଛୋଟ ପିଲାମାନଙ୍କ
हाफ टिकिट ପାଇଁ ଅଧା ମୂଲ୍ୟରେ
ରେଳ ଅଫିସ ଟିକେଟ ଦିଆଯାଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଆଗେ
ଖଣ୍ଡେ ଟିକେଟ ଚିରା ହୋଇ ଅଧା ଟିକେଟ ମିଳୁଥିଲା;
ଆଜିକାଲି ଅଧା ଦାମ୍‌ରେ ଗୋଟାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଟିକେଟ ମିଳୁଛି ।]
୨ । ଯିବାଆସିବା ଟିକେଟର ଗୋଟିଏ ଫାଳ—2. The left
or right half of a return ticket. ୩ ।
ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମ ଟିକେଟର ଗୋଟିଏ ଫାଳ—3. The left or
right half of a platform ticket.

ହାଫ୍ ଟୋନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ବିନ୍ଦୁ ବା ସମାନ୍ତର ସୂକ୍ଷ୍ମରେଖା-
Hāph-ṭon ସମଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଆଲୋକ ଚିତ୍ର ବା ଛବି; ଯେଉଁ
ଛବିରେ ଆଲୋକର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ଓ ଛାୟାର କୃଷ୍ଣତା ଗୁଡ଼ିଏ
ପତଳା ବା ଗାଢ଼ ସୂକ୍ଷ୍ମରେଖା ଟଣାହେବା ଦ୍ୱାରା ବାରି ହୁଏ—
A halftone (drawing or picture); drawing
or picture in which light and shade are
distinguished by fine points or parallel
ହାଫଟୋନ हाफटोन lines.

ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ପ୍ରେସ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଯେଉଁ ଛାପାକଳରେ ହାଫ୍-
Hāph-ṭon pres ଟୋନ୍ ବ୍ଲକ୍‌ରୁ ଛବି ଛପା ଯାଇପାରେ—
ହାଫଟୋନପ୍ରେସ हाफटोनप्रेस Halftone press.

ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ବ୍ଲକ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)-ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ରମାନଙ୍କୁ
Hāph-ṭon blak କାଗଜରେ ଛାପିବାପାଇଁ ତିଆର କରାଯିବା
ଧାତୁର ଛାଞ୍ଚ—Halftone block. [ଦ୍ର—ଏହି ବ୍ଲକ୍‌ରୁ
ହାଫ୍‌ଟୋନ୍ ଚିତ୍ରମାନ କାଗଜରେ ଛାପି ହୋଇପାରେ]
ହାଫଟୋନବ୍ଲକ हाफटोनब्लक

ହାଫ୍ ନୋଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କରେନ୍‌ସୀ ନୋଟ୍‌ର ଅଧଖଣ୍ଡେ—
Hāph-noṭ Halfnote; half of a currency note.
[ଦ୍ର—କରେନ୍‌ସୀ ନୋଟ୍‌କୁ ଡାକରେ ଦୂରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
ନିକଟକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେଲେ କାଳେ ବାଟରେ ଚୋରି
ହୋଇଯିବ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ନୋଟ୍‌ର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧକୁ ଚିରି ପ୍ରଥମେ
ପଠାଇବାକୁ ହୁଏ ଓ ତହିଁର ପ୍ରାପ୍ତି ରସିଦ ଆସିଲେ ଅପରାର୍ଦ୍ଧ
ପଠାଇବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ, ହାଫ୍‌ନୋଟ୍ ଯାହାର ହାତରେ
ପଡ଼ିବ, ସେ ତାକୁ ଭଙ୍ଗାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବରଂ ନୋଟ୍‌ର
ମାଲିକ ଅବଶିଷ୍ଟ ହାଫ୍‌ନୋଟ୍‌ଖଣ୍ଡି ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଖାଇ
ଆଉ ହାଫ୍‌ନୋଟ୍ ଖଣ୍ଡିକ ହଜିଥିବା ବିଷୟ ଏତଲା ଦେଇ
ପାରିବେ ଓ ସରକାରଙ୍କଠାରେ ଜାମିନ୍ ଦେଇ ତାଙ୍କ
ନିକଟରେ ଥିବା ହାଫ୍‌ନୋଟ୍‌କୁ ଭଙ୍ଗାଇ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ
ହାଫନୋଟ हाफनोट ଟଙ୍କା ଆଣି ପାରିବେ]

ହାଫ୍ ପା(ପ୍ୟା,ପେ)ଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଣ୍ଟାଠାରୁ ଆଣ୍ଠୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
Hāph pā (pyā,pe)nṭ ଲମ୍ବିଥିବା ପାଇଜାମା—
ହାଫାପ୍ୟାଣ୍ଟ हाफपैंट Half pant.

ହାଫ ପେ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଅଧା ଦରମା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Hāph pe ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବେତନର ଅଧେ—
ହାଫପେ हाफपे Half pay.

ହାଫ୍ ପେ ଛୁଟି—ଦେ. ବ—ଅଧା ଦରମାରେ ମିଳିବା ଛୁଟି—
Hāph pe chhuṭi Leave on half pay.
ହାଫପେଛୁଟୀ हाफपेछुटी

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ ଚିହ୍ନିତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଅତଏବ ୧ ବା ୨ ଚିହ୍ନିତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାହା ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବିପରୀତ ୨ ବା ୧ ଚିହ୍ନିତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ। ଯଥା—'ଗଇ' ନ ମିଳିଲେ 'ଗାଈ' ଖୋଜିବେ; 'ମୃତ' ନ ମିଳିଲେ 'ମୃତ' ଖୋଜିବେ, 'ବଂଧୁ' ନ ମିଳିଲେ 'ବନ୍ଧୁ' ଖୋଜିବେ; 'ଅଙ୍ଗ୍ୟା' ନ ପାଇଲେ 'ଅଙ୍ଗ୍ୟା' ଦେଖିବେ, 'ଅଳବଢ଼' ନ ପାଇଲେ 'ଅଲ୍‌ବଢ଼' ଦେଖିବେ

ହାଫ୍‌ପେନି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ପେନିର
Hāph-peni ଅର୍ଦ୍ଧ ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରା—Half penny.
হাফপেনি हाफपेनि

ହାଫ୍ ପ୍ରାଇସ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ) ଅଧା ମୂଲ୍ୟ; ଅର୍ଦ୍ଧମୂଲ୍ୟ; ପଣ୍ୟ
Hāph-prāis ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ବା ସାଧାରଣ ମୂଲ୍ୟର ଅଧା
ମୂଲ୍ୟ—Half price. [ଦ୍ର—ଦୋକାନୀମାନେ ଦୋକାନ ସଫା କରିବା ପାଇଁ ଦୋକାନର ଅଚଳ ସାମାନଙ୍କୁ ବା ଦାଗ ଲାଗିଥିବା ଜିନିଷମାନଙ୍କୁ ଅଧା ମୂଲ୍ୟରେ ବିକି ଥାଆନ୍ତି]
হাফপ্রাইস हाफप्राइस

ହାଫ୍ ବୁଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଯେଉଁ ବୁଟ ଯୋତାର ଅନ୍ତ ଗୋଡ଼ର
Hāph-but ଭଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଉଠି ବଳାଗଣ୍ଠି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିଥାଏ—
হাফবুট हाफबूट Half boots.

ହାଫ୍ ମାର୍ଜିନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଲମ୍ବ ଭାଗରେ ଅଧେ ଭଙ୍ଗା
Hāph mārjin ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ କାଗଜର ବା ପୃଷ୍ଠାର
ଅଲେଖା ରଖାଯିବା ଫାଳ—Half margin.
[ଦ୍ର—ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଆଦି ଲେଖିବା ବେଳେ କାଗଜର ପୃଷ୍ଠାକୁ ବାମ ଓ ଡାହାଣ ଏପରି ଦୁଇ ଭାଗରେ ଅଧଭଙ୍ଗୁଣିଆ କରାଯାଇ ତହିଁର ଗୋଟିଏ ଫାଳରେ ବା ଅଂଶରେ ଲେଖାଯାଏ ଓ ଆର ଫାଳକ ଅଲେଖା ରଖାଯାଏ। ଅଲେଖା ଫାଳରେ ଟୀକା ବା ମନ୍ତବ୍ୟ ଆଦି ପରେ
হাফমার্জিন हाफमार्जिन ଲେଖାଯାଇ ପାରେ]

ହାଫ୍‌ମାଷ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଜାହାଜର ମାସ୍ତୁଲର ଉଚ୍ଚ ତାର ଅଧା
Hāph-māsht ଠାରେ ଥିବା ଅଂଶ—Half mast.
হাফমাষ্ট্ [ଦ୍ର—ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ରାଜ-
हाफमास्ट ପରିବାରର ବା ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପଲକ୍ଷରେ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୂଚକରୂପେ ମାସ୍ତୁଲର ଅଗରେ ଉଡ଼ୁଥିବା ପତାକାକୁ ହାଫ୍‌ମାଷ୍ଟ୍‌କୁ ଖସାଇ ଆଣିବାକୁ ହୁଏ।]

ହାଫ୍ ମୋ(ମୌ)ଜା—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ ହାଫ୍ ଓ ଅ ମୋଜହ୍)—
Hāph mo(mau)jā ଯେଉଁ ମୋଜା ଗୋଡ଼ ଭଣ୍ଡାର ଅଧାଯାକେ
হাফমোজা ଚଢ଼ିଥାଏ—Half stockings; socks. [ଦ୍ର—
हाफमोजा ଏହାକୁ ପୁରୁଷମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି।]
(ଫୁଲ୍ ମୋଜା—ବିପରୀତ)

ହାଫ୍ ରେସନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଅସମୟରେ ବା ଅବରୁଦ୍ଧ ଅବସ୍ଥାରେ
Hāph resan ବା ବିପଦକାଳରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ନ ଅଣ୍ଟିଲେ ସୈନ୍ୟ
হাফরেসন ମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଖୋରାକର ଅଧା ରେଟ୍‌ରେ ଦିଆଯିବା
हाफरेसन ଖୋରାକ—Half ration. (ଦ୍ର—କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ମଧ୍ୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହାଫ୍ ରେସନ୍ ଦିଆଯାଏ।)

ହାଫ୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହାଫ୍ ଇସ୍କୁଲ୍ (ଦେଖ)—
Hāph skul Hāph iskul (See).

ହାଫ୍ ସ୍ଟକିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହାଫ୍ ମୋଜା (ଦେଖ)—
Hāph staking Hāph-mojā (See).

ହାଫ୍‌ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଇଂ)—୧। ଯେଉଁ ୱାଚ୍‌ର ବା
Hāph-hanting ପକେଟ୍ ଘଡ଼ିର ମୁହଁ ଢାଙ୍କିବାକୁ ଧାତୁମୟ
হাফ হন্টিঙ্গ ଘୋଡ଼ଣିରେ ମୁଦା ନ ଯାଇ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ
हाफहंटिंग ଚକ୍ରିତ ଆକୃତିରେ କାଚ ଦିଆଯାଇଥାଏ—1. Half-hunting (watch). ୨। ଯେଉଁ ଜୋତା ବା ବୁଟ୍ ବାନ୍ଧିବାକୁ ଫିତା ଥାଏ ଓ କଡ଼ରେ ରବର ମଧ୍ୟ ଥାଏ—2. Half-hunting (shoes and boots). [ଦ୍ର—ଇଂରାଜୀ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ (Hunting)ର ଅର୍ଥ ଶିକାର। ଶିକାରରେ ନିଯୁକ୍ତବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ବୁଟ୍ ବା ଜୋତା ଗୋଡ଼ରୁ ସହଜରେ ଖସିପିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ଜୋତାରେ ବା ବୁଟ୍‌ରେ ଫିତା ବନ୍ଧା ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଜୋତା ବା ବୁଟ୍ ବୋଲାଯାଏ ଓ ଶିକାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ୱାଚ୍‌ର ମୁହଁରେ କାଚର ଢାଙ୍କୁଣି ଥିଲେ ତାହା ଭାଙ୍ଗିପାଇ ପାରେ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଘଡ଼ିର ମୁହଁରେ ଧାତୁମୟ ଢାଙ୍କୁଣି ଥାଏ। ଏପରି ୱାଚ୍‌କୁ ହଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ୱାଚ୍ ବୋଲାଯାଏ।]

ହାଫା—ଦେ.ଅ—(ସଂ ହାଫିକା=ହାଇ, କମ୍ବା ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ; ଲୁଗା-
Hāphā ପୁଡ଼ାକୁ ଆଁ ହୋଇଥିବା ପାଟିରେ ମାଡ଼ି ଦେଇ ହଠାତ୍
হাপা हाफा କାଢ଼ି ଆଣିଲାବେଳେ ଶୁଣାଯିବା ଧ୍ୱନିରୁ)—ଆଖିରେ ସାମାନ୍ୟ ଗୁଣ୍ଡଆଦି ପଡ଼ିଲେ କିମ୍ବା ଆଖିରେ ଜ୍ୱାଳା ହେଲେ ଲୁଗାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଡ଼ା କରି ତାକୁ ହାତରେ ଧରି ସେହି ପୁଡ଼ାକୁ ଆଁ ହୋଇଥିବା ପାଟିରୁ ନିର୍ଗତ ଶ୍ୱାସରେ ମାଡ଼ିବାର ତାହା ଉଷୁମ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତାକୁ ଆଣି ଆଖିରେ ମାଡ଼ିବା—To press a ball of cloth into an aching eye after putting it on the mouth and yawning or blowing unto it. [ଦ୍ର—ଏହିପରି ବହୁବାର 'ହାଫା' କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଆଖିର ଜ୍ୱାଳାର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଉପଶମ ହୁଏ।]

ହାଫା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କନା। ପୁଡ଼ାକୁ ଆଁ ହୋଇଥିବା ପାଟିରୁ
Hāphā kaiibā ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ନିଶ୍ୱାସରେ ମାଡ଼ି ତାକୁ
হাপা দেওয়া ଅଣି ଜ୍ୱାଳା ହେଉଥିବା ଆଖି ଉପରେ ମାଡ଼ିବା—
हाफा करना To press a ball of cloth on the aching eye after yawning or blowing into it.

ହାଫିକା—ସଂ. ବି—(ହାଫ୍—ଧ୍ୱନ୍ୟର୍ଥକ+କ+ଆ)—ଜୃମ୍ଭା; ହାଇ—
Hāphikā Yawning.
(ଅନ୍ୟ ସ—ଜୃମ୍ଭା, ଜୃମ୍ଭିକା)

ହାଫିଜ୍—ବୈଦେ.ବି—(ଆ)—୧। ଯେଉଁ ମୁସଲମାନ୍ ସମସ୍ତ କୋରାନ୍
Hāphij ଗ୍ରନ୍ଥକୁ କଣ୍ଠସ୍ଥ କରିଥାଆନ୍ତି—1. A Mahomedan

୯	ଇ	ଉ	ର୍ୟ,ର୍ଯ	ଝ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ	ଶ,ଷ	ଙ୍କ	ଇଯ୍	ଉଅ	ହ୍ନ
୨	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ୍ୟ	ଇଅ	ଝ	ନ୍ହ

হাফেজ who has committed the whole of the
हाफिज Koran into memory. ୨ । ସୁ. (ନାମ; ଅକ୍ଷରକ ଅର୍ଥ ରକ୍ଷକ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ) ମୁସଲମାନବିଶେଷଙ୍କ ନାମ—2. A name given to Mahomedan. ୩ । ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ ପ୍ରଧାନ କବି ଶାମସୁଦ୍ଦିନ୍ ହାଫିଜଙ୍କର ଡାକ ନାମ—3. Nick-name of the Persian poet Samsuddin Hafiz.

ହାଫି(ପ୍ରି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)କ୍ରି—ହାପୁରିବା—
Hāphi(pri)bā To gulp or suck up a liquid food with a sound.

ହାଫିସ୍ (ସି)—ବୈଦେ.ବି—(ଇଂ ଅଫିସ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ଅଫିସ; କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—Office.
Hāphis(si)
আপিস ऑफिस

ହାଫୁ—ଦେ. ବି—୧ । ହାପୁ (ଦେଖ)—1. Hāpu (See).
Hāphu ୨ । (ଶିଶୁ ବଚନ, ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଦୀପ ଲିଭାଇବା ବା
হাপু फुक ଉଷ୍ଣ ଖାଦ୍ୟକୁ ଫୁଙ୍କିବା—2. Blowing air with the lips for cooling hot food or putting out the light of a lamp.

ହାଫୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶିଶୁ ବଚନ)—୧ । ଜଳୁଥିବା ଦୀପକୁ
Hāphu kariba ଫୁଙ୍କି ଲିଭାଇବା—1. To blow out
হাপু করা a lamp. ୨ । ଉଷ୍ଣ ଖାଦ୍ୟକୁ ଶୀତଳ କରିବା ପାଇଁ
फुकना ଫୁଙ୍କିବା—2. To blow air into a hot food to cool it. ୩ । ଶିଶୁର ଆଖିକୁ ଫୁଙ୍କିବା—3. To blow unto the eyes of a child. [ଦ୍ର—କୌତୁକ ଦେଖିବାକୁ ବୟଃସ୍ଥମାନେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ନିକଟକୁ ଡାକି ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁ ସାମନାରେ ଆପଣାର ମୁହଁକୁ ରଖି ପଚାରନ୍ତି—
ପ୍ରଶ୍ନ—ତୋଟାକୁ ଯିବୁ? ଉତ୍ତର—ହଁ
ପ୍ରଶ୍ନ—ଆମ୍ବ ଖାଇବୁ? ଉତ୍ତର—ହଁ
ପ୍ରଶ୍ନ—ବାଘ ଦେଖିଲେ ତ ଡରିବୁ ନାହିଁ? ଉ—ନାଁ;
ଶିଶୁ ଏହା କହିବା ମାତ୍ରେ ବୟଃସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିଶୁର ଆଖିକୁ 'ହାପୁ' କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଶିଶୁ ଯଥାଶକ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ତା ଆଖି ବୁଜି ହୋଇଯାଏ ଓ ବୟଃସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି କହନ୍ତି—ତୁ ତ ଡରିଲୁ (ଅତଏବ ତୋତେ ତୋଟାକୁ ନେବି ନାହିଁ।)]

ହାଫୁର—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)ବି—(ସ. ଅପସ୍ମାର, ତୁଳ. ଇଂ ଏପିଲେପସୀ).
Hāphur ଅପସ୍ମାର ରୋଗ—Epilepsy.

ହାବ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି—କାମୁଡ଼ିବା—
Hāb-kibā To bite.

ହାବ୍‌ଡ଼ା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହାବୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāb-rdā (etc) Hāburdā etc (See)

ହାବଡୁଡୁ—ଦେ. ବି—ଡୁଡୁ (ଦେଖ)—
Hāb-dudu. Du du (See).

ହାବ୍‌ଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହାବୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Hab-rdibā Hāburdibā (See).

ହାବ୍‌ସ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) ବି—କଚଡ଼ା—
Hāb-sa Fall with a thud.

ହାବ୍‌ସି କଚଡ଼ିହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି—ନିଜେ ନିଜେ କୋଡ଼ି-
Hāb-si kachardi hebā କଚଡ଼ି ହୋଇ ଶୋକ କରିବା—To weep or wail by striking one's limbs on the ground.

ହାବ୍‌ସି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ—(ପାଟଣା) କ୍ରି—କଚଡ଼ି ଦେବା—
Hāb-si debā To dash a thing down.

ହାବ୍‌ସିବା—(ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି—କଚଡ଼ିବା—
Hāb-sibā To dash a thing with a thud.

ହାବ୍‌ସି ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—କ୍ରୋଧରେ ବା ଶୋକରେ
Hāb-si hebā ତଳେ ଛଟପିଟ ହେବା—To strike one's limbs in the ground in a paroxysm of anger or grief.

ହାବ—ସଂ. ବି—(ହୁ ଧାତୁ=ଆହୂତ ହେବା+ଅଧିକରଣ ଅ, ଏଥିଦ୍ୱାରା
Hāba ଅନୁରାଗୀମାନେ କାମାନଳରେ ଆହୂତ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି)—୧ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜନିତ ବିଳାସ ବା ଲୀଳା; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜ ଓ ଶୃଙ୍ଗାରୋଦ୍ଦୀପକ କ୍ରିୟା ବା ଚେଷ୍ଟା; ବିଳାସ ବିଭ୍ରମ—[ଦ୍ର—ଯୁବାନୋଽନେନ ହୂୟନ୍ତେ କାମାନଳେ, ଅତୋଽନୁରୁଚ୍ୟତେ ହାବ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଳାସାଦୟୋଽମତାଃ)—1. Amorous gestures or movements of lustful women. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉତ୍କଣ୍ଠାଜନିତ ଚେଷ୍ଟା—2. Coquetry; blandishments of love. [ଦ୍ର—ଗ୍ରୀବାଭଙ୍ଗୀ, ଭ୍ରୂଭଙ୍ଗୀ, ନେତ୍ରଭଙ୍ଗୀ, ମୁଖଭଙ୍ଗୀ, ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ଗମନଭଙ୍ଗୀ, ଆଦି ହାବ ଅଟେ । ଏହା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଯୌବନଜ, ଶୃଙ୍ଗାରଜ ବିକାର । ଏହା ଦଶବିଧ । ଯଥା—ଲୀଳା, ବିଳାସ, ବିଚ୍ଛିତ୍ତି, ବିଭ୍ରମ, କିଳକିଞ୍ଚିତ, ମୋଟ୍ଟାୟିତ, କୁଟ୍ଟମିତ, ବିବ୍ବୋକ, ଲଳିତ (ଅମର, ଭରତ) ।] ୩ । (ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+ଭାବ ଅ)—ଆହ୍ୱାନ—3. Calling.

ହାବଡ଼ାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି—ଭେଟିବା; ହାବୁଡ଼ିବା—
Hābardaibā To meet, to come across; to encounter.
(ହାବଡ଼ିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାବ ଭାବ—ଦେ. ବି (ସଂହତଜ ଶବ୍ଦ; ସ. ହାବ ଓ ଭାବ)—
Hāba bhāba ୧ । ଅବାର, ଇଙ୍ଗିତ, ଚେଷ୍ଟା, ଭୂଷଣ, ନେତ୍ର-
हावभाव ବକ୍ର ଦ୍ୱାରା ହାସ୍ୟ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ ରୂପ କ୍ରିୟା
हाबभाब —1. Gestures; airs. ୨ । ଢଙ୍ଗଢାଙ୍ଗ, ଆଚରଣ
—2. Mode or manner of behaving one's self. ୩ । ଶୃଙ୍ଗାରାତ୍ମକ ଚେଷ୍ଟା—3. Dalliance; blandishment; coquetry.

ହାବଲ୍ଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ଭୁଲ- ହ- ହବେଲୀ)—ପକାଘର—
Hāballi A building.

ହାବା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ସ. ଅବାକ୍)—୧ । ବାକ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ; ମୂକ;
Hābā ମୁଙ୍ଗା—1. Dumb (person). ୨ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ହାବାଡ଼ୀ, ହାବୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୁହଁ ଫିଟାଇ କୁହେ ନାହିଁ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ କଥା
हाबा କହିବାକୁ ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରେ); ଗେରମୁହା—
बौक, गूंगा 2. (a person) Who is not pushing or forward in speech. ୩ । ନିର୍ବୋଧ; ଓଲ୍ଲୁ; ଓଲମା; ଅଚତୁର—3. Stupid; foolish. ୪ । ପାଗଳ ପ୍ରାୟ ଯେ ଗୋଟାଏ ଅଡ଼ୁଆ ଭାବରେ ରହିଥାଏ—4. Idiotic; gaping. ବି. ପୁଂ—୧ । ମୁଙ୍ଗା ଲୋକ—1. A mute or dumb person. ୨ । ଅଚତୁର ବ୍ୟକ୍ତି; ଓଲ୍ଲୁ ଲୋକ; ଓଲମା ଲୋକ—2. A fool; a dunce. ୩ । ପାଗଳ—3. An idiot. ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହୱା)—ପବନ ପରି ଦ୍ରୁତ ଗତି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—Very quick motion like that of air.

ହାବା ଗା(ଗେ, ଗୋ)ବା—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—୧ । ହେବା ନେବା;
Hābā gā (ge, go)bā ଏଠେଇଁ ସେଠେଇଁ ହାତ ମାରି
हाबा गोबा ଦେହରେ ତେଲ ବୋଳି ହେବା ପ୍ରକାରେ—
इधर उधर 1. (smearing oil over one's body) In an irregular or uneven manner.
[ଉ—ତେଲ ଲଗେଇବ ହାବା ଗେବା, ଖାଇ ବସିବ ଆଗ । ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିବ ଚିତ ହୋଇ, ମାଡ଼ ବସିଥିବ ନାଗ—ଚଗ ।] ୨ । ଢିଲମଢିଲ, ହେଳାବସ୍ତ ବା ଅସୁନ୍ଦର ରୂପେ (କାମ କରିବା)—2. (doing an act) In a slipshod or slovenly manner. ବିଣ—୧ । ମୁଙ୍ଗା ଓ ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ—1. Dumb and dunce. ୨ । ସରଳ ଓ ନିର୍ବୋଧ—2. Simple and foolish; idiotic.

ହାବାଡ଼ି—ଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) – ୧ । ହାବା; ମୁଙ୍ଗା—1. Dumb;
Hābārdi mute. ୨। ନିର୍ବୋଧ—2 Stupid; foolish;
हाबा बाक idiotic.
(ହାବାଡ଼ିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାବିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସମ୍ଭବତଃ ଅ. ହାୱା=ପବନ ପରି ଗତି କରିବା)—
Hābibā ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟକୁ ଶୀଘ୍ର ଗମନ କରିବା
(ଅହାବିବା—ବିପରୀତ) (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—To move
শিগ্গির যাওয়া swiftly from one place to another.
जलदीजाना

ହାବିଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହାୱାଲ=ରକ୍ଷଣ; ହାୱାଲ୍‌ଦାର୍
Hābil-dār =ରକ୍ଷକ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଦେଶୀୟ ପଦାତିକ
হাবিল্দার্ ଦଳର ଦେଶୀୟ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ—1. Havildar, an
हाविलदार Indian corporal of a body of Indian foot soldiers; a sepoy-sergeant. ୨ । ଜିଲ୍ଲାର ପୁଲିସ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ମିଲିଟେରୀ ପୁଲିସର ଜମାଦାର – 2. Havildar of a company of military police under civil police. [ଦ୍ର—ଏହି ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ।]

ହାବିଲି—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହାୱା=ପବନ; ଶୂନ୍ୟ; ହୱାଇ=ଯାହା
Hābili ୧ । ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ଼ିଯାଏ)—୧। ଆକାଶଗାମୀ ଅଗ୍ନିବାଣ
হাঅ(উ)ই हवाई —1. A kind of firework; rocket.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ନିମ୍ନ ଦେଶରେ ଅଗ୍ନି ଯୋଗ କଲେ ଏହା ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଆକାଶକୁ ଛୁଟିଯାଏ । ଏହାର ତଳ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ସରୁ ବାଉଁଶ ଲାଗିଥାଏ । ତାହାର ସମ୍ମୁଖରେ ବିପଦ ହେଲେ ଓ ଅବରୁଦ୍ଧ ଦୁର୍ଗବାସୀମାନେ ବିପନ୍ନ ହେଲେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହାବିଲି ଛାଡ଼ନ୍ତି ଓ ତାହା ଦେଖି ଲୋକେ ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥିତିର ଦିଗ ଠଉରାଇ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି ।]
୨ । (ଲକ୍ଷଣାରେ) ହାବିଲିପରି ଦ୍ରୁତଗତିଶୀଳ ଓ ଅସ୍ଥିର ବ୍ୟକ୍ତି—2. (Figurative) A restless and quickly moving person (compared to a rocket). ୩। (ଅ.ହବେଲି) ରାଜା ଓ ନବାବ୍ ଆଦିଙ୍କ
হাবেলি ବାସସ୍ଥାନ ; ରାଜପ୍ରାସାଦ—3 Palace of kings;
हवेली royal premises. ୪ । ରାଜପ୍ରାସାଦର ହତା—
4. The compound of a palace. [ଯଥା—କଟକହାବିଲି (କଟକ ସହରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଅଂଶର ସଂଲଗ୍ନ ପ୍ରଗଣାର ନାମ ଓ କଟକ ମଣ୍ଡଳର ଚତୁଃସୀମାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଞ୍ଚଳ)] ପ୍ରାଦେ (ଅଳ) ବି—ଶଗଡ଼ଚକର ତଳର ଅର—The spokes of a cart-wheel.

ହାବିଲି ଗଞ୍ଜ—ଦେ.ବି—ଅନେକ ହାବିଲି ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥିବା ଅଗ୍ନିବାଣ
Hābili ganja A cluster of rockets attached to
হাঅই থাক a firework, which, when ignited,
हवाइ गंज lets off simultaneously dozens of rockets.

ହାବିଲି ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାବିଲି ବାଣକୁ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ହାସ୍ୟ
Hābili chārdibā ଶୂନ୍ୟକୁ ଛାଡ଼ିବା—To let off
হাউই ছাড়া हवाइ छोड़ना rockets into the air.

ହାବିଲଦାର—ବୈଦେ-ବି.(ଅ ହାୱାଲ୍‌ଦାର୍)—ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ (ଦେଖ)
Hābilidāra Hābil-dār—(See)—
হাবিল্দার हाविलदार

ହାବସ୍ (ସି)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହାଭ; ଜାହାଜଆ ଭାଷା)—
Hābis (si) ୧ । ଉତ୍ତୋଳନ; ଉପରକୁ ଉଠାଇବା—(ଯଥା—
হাবিস हाबिस ଲଙ୍ଗରକୁ ହାବସ୍ କରିବା ।) 1. Lifting.
୨ । ବୋଟର ବା ଜାହାଜର ମଙ୍ଗରେ ଥିବା ଚକକୁ ବୁଲାଇ ଜାହାଜର ଗତିକୁ ଅଟକାଇବା କର୍ମ — 2. Stopping the motion of a boat or ship by turning the wheel at the helm. ୩ । ଜାହାଜର ଓ ବୋଟର ଗତି ବନ୍ଦ କରି ଜାହାଜକୁ ଅଭିପ୍ରେତ ପାଖକୁ ଲାଗେଇବା କର୍ମ—3. Directing or regulating the position of a ship by stopping her motion. ୪ । ଜାହାଜକୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଲଙ୍ଗରର ଉତ୍ତୋଳନ—4. Weighing up or heaving of the anchor of a ship (in order to start). ୫ । (ପ୍ରା) ଅବସିନିଆ ଦେଶ—5. Abyssinia. ୬ । ଅବସିନିଆ ଦେଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—6. An Abyssinian. ବୈଦେ. ବଣ—ଅବସିନିଆଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ-Pertaining to Abyssinia; abyssinian.

ହାବୁ—ଦେ ବଣ ଓ. ବ.—ହାବା—(ଦେଖ)—
Hābu Hābā (See)—
(ହାବୁଅ—ଅନ୍ୟ ବଣ ଓ ବ ରୂପ) ପ୍ରାଦେ (ଖାଣ୍ଟଣି) ଅ—ସେ
হাবু, হাবা बोका, गूंगा ଆଡ଼କୁ—To that direction.

ହାବୁକା—ଦେ. ବ—୧ । ବାହୁ ଓ ହାତ ଦ୍ୱାରା ମରାଯିବା ଧକ୍କା—
Hābukā 1. Vigorous push given by the arms
ধাক্কা and hands. [ଉ—କେଶାକର୍ଷଣ ହାବୁକା ଗଡ଼ଗଡ଼ା
धक्का ଗୁଡ଼ୋଡ଼ୁ ବଦା କଢ଼ୁ,ଲେଡ଼ା ନାକମୋଡ଼ା କନ୍ଥୁଣୀ କୋରଡ଼ା ଗାଣ୍ଠୋଲୁ ଠେଙ୍ଗା ହାଡ଼ି (ମାଡର ପ୍ରକାର)] ୨ । ପାଣିରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦୁଇ ହାତ ଓ ବାହାଦ୍ୱାରା ପାଣିକୁ ଧକ୍କା ମାରିବା—2. Pushing the water with the arms and hands. ୩ । ହାତରେ ଓ ବାହୁରେ ଧକ୍କା ମାରିବା ଦ୍ୱାରା ଜାତ ଜଳର ତେଉ । 5. Wave resulting from push given to the water by the arms and hands. ୪ । ଜଳରେ ଜାତ ତେଉ—4. Wave of water. ୫ । ଅସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ-5. A kind of weapen. [ଉ— ଜାଗୃଷ୍ଣ ତା ଦେଖି ଶିବେ ହାବୁକାଷ୍ଟ, ମାରନ୍ତେ ମାଳକଣ୍ଠ ଶିବ ହୋଇଲେଷ୍ଟ । କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ, ଶାନ୍ତି ।]—

ହାବୁକା (କେ) ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଧକ୍କେଲିବା; ମନୁଷ୍ୟକୁ ହାତ
Hābukā(ke)ibā ଓ ବାହୁ ଦ୍ୱାରା ବଳପୂର୍ବକ ଧକ୍କା ମାରିବା—
ହାବୁକା ଦେବା } —ଅନ୍ୟରୂପ 1. To vigorously push a person by
ହାବୁକା ମାରିବା }
ধাক্কা দেওয়া धक्का देना the arms. and hands. ୨ । ପାଣିକୁ ବାହୁଦ୍ୱାରା ବଳପୂର୍ବକ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା—2. To give pushes to the water with one's arms and hands. ୩ । (ପାଣି) ତେଉ ଦ୍ୱାରା ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବା—3. To rise in waves or billows (said of water).

ହାବୁଗିଲା—ଦେ. ବଣ—ଅଡ଼ଙ୍କ; ଭୀରୁ; ଡରୁଆ—
Hābugilā Coward; timid.
ভীতু डरपोक

ହାବୁଡ଼୍ ଜାବୁଡ଼୍ କରି ଧରିବା—ଦେ. କି—ହଠାତ୍ ଆସି ଗୋଟାଏ
Hāburd jāburd kari dharibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ବସ୍ତୁକୁ ଅଧିକାର କରି ତାକୁ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଚାପି ଧରିବା—To take hold of a thing or person suddenly and to hold it tightly.
আঁকড়েধরা जोरसेपकड़ना

ହାବୁଡ଼—ଦେ. ବ—(ସ. ଆବର୍ତ୍ତି ?)—୧ । ଦୁଇଜଣଙ୍କର ବା ଦୁଇ
Hāburda ବସ୍ତୁର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ହଠାତ୍ ଭେଟ—1. Sudden meeting of two persons or things from opposite sides. ୨ । ଦୁଇ ଜଣଙ୍କର ଭେଟ ବା ମିଳନ—2. Meeting of two persons. ୩ । ଅଧିକାର; ଅଧିକାର—3. Control; power. [ଉ—ମୋର ହାବୁଡ଼ୁଁ ଯିବ ତାହିଁ—ଜଗବନ୍ଧୁ. ସଙ୍ଗୀତ]
হাবুড় टक्कर

ହାବୁଡ଼ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hāburda pardibā Hāburdi pardibā (See)

ହାବୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—୧ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ବା
Haburdā ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସଂଘର୍ଷ—1. Sudden impact or
হাবুড়া clash of two things or persons proceed-
হাবড়া ing from opposite directions; collision.
मुठभेड़ ୨ । ଏକ ବସ୍ତୁ ଆସି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ବାଜିଯାଇ ହଠାତ୍ ଅଟକି ଯିବା—2. Sudden stopping of a thing by coming against another thing. ୩ । ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମିଳନ—3. Unexpected meeting of two things or persons. ୪ । କେଳାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ—4. A sort of movements of the arms by the wandering Kelās or gypsies by striking the arms on each flank. [ଉ—ଶବରୁଣୀଙ୍କର ଜାମୁଡାଳ ନାଚ କେଳାର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଋର୍ଦ୍ଧରଣୀ] [ଉ—ଏଥିରେ କେଳାମାନେ ଅପଣାର ବାହୁର ତଳକୁ ଅପଣା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଜୋର୍ ପୂର୍ବକ ସଶବ୍ଦ ଆଘାତ କରନ୍ତି] ୫ । (ନାମ)କଲିକତାର ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ଗଙ୍ଗା ବା ହୁଗୁଲି ନଦୀର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ନଗର ଓ ଜିଲ୍ଲା—5. Howrah, name of a district and town on the bank of the Ganges or the Hooghly opposite to Calcutta.

[ଦ୍ର—ଏହି ସ୍ଥାନରେ ମଫସଲର ନାନା ସ୍ଥଳରୁ ଆସୁଥିବା ଲୋକମାନେ ହାବୁଡ଼ୁଥିବାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।

ହାବୁଡ଼ା ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା । ଏହାର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୫୩୦ ବର୍ଗମାଇଲ୍ । ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଦୁଇଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ବା ମହକୁମା-ହାବୁଡ଼ା ଓ ଉଲୁବାଡ଼ିଆ । ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍‌ର ରାଜଧାନୀ ହାବୁଡ଼ା । ଏହା ବେଙ୍ଗଲ ନାଗପୁର ଓ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଅନ୍ ରେଲର ଶେଷ ମୁଣ୍ଡ ଷ୍ଟେସନ । ଏହା ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟ ସ୍ଥଳୀ, ହୁଗୁଲୀ ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଲିକତା ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଭାସମାନ ପୋଲଦ୍ୱାରା ଏହା ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି]

ପ୍ରାଦେ.(ଗଡ଼ଜାତ)ବି—ମୋଟା ବା ଗୋଲାକାର ଅଗ୍ରବିଶିଷ୍ଟ କାଣ୍ଡ ବିଶେଷ—An arrow with a thick end [ଦ୍ର—ଏହା ପଦାର୍ଥରେ ବାଜିଲେ ତାକୁ ଭେଦିକରେ] ଦେ. ଅ.—୧ । କେଳାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା ବେଳେ ମୁହଁରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ପଦ—1 An exclamation uttered by a Kelā while playing Hāburdā. ୨ । ସବାରି ବେହେରାମାନଙ୍କର ଚିତ୍କାର ବିଶେଷ—2. A kind of exclamation uttered by the palki bearers while carrying it [ଦ୍ର—ସବାରିର ଗତି କରୁଥିବା ବେଳେ ବାଟ ପାଖରେ ଥିବା କୌଣସି ଉଚ୍ଚ ବସ୍ତୁର (ଯଥା—ପାଖରେ ଥିବା ଗଛର ବା କାଠର) ସବାରିର ଦେହରେ ବାଜିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ କିମ୍ବା ସବାରିର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା କୌଣସି ଯାନର ବା ଜନ୍ତୁର ବା ବସ୍ତୁର ହାବୁଡ଼ ଯିବାର ଉପକ୍ରମ ହେଲେ ଆଗରେ ଥିବା ବେହେରାମାନେ ଏ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପଛର ବେହେରାମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରି ଦିଅନ୍ତି]

ହାବୁ(ବୋ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହଠାତ୍ ଆଣି ଉପସ୍ଥିତ କରିଇ ଦେବା—1. To produce suddenly. ୨ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ବସ୍ତୁକୁ ଆଗରେ ରଖି ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଗତିକୁ ଅଟକାଇ ଦେବା—2. To stop the motion or progress of a thing by suddenly putting an obstacle in front.
Hābu(bo)rdā (rde)i debā
ହାବଡାନ
ପହୁଁଚାଦେନା

ହାବୁ(ବୋ)ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—(ହାବୁଡ଼ିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ) ୧। ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଆଣି ଏକଜ ଜୁଟାଇବା— To cause two persons or things to meet together. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନିକଟରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆଣି ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା;ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବା—To produce a person or thing before a person. ୩। ଦୁଇଜଣ ଲୋକଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ସମ୍ମୁଖବର୍ତ୍ତୀ କରାଇବା—3. To cause two persons to comfront each other. ୪ । ସାମନାରେ ଗୋଟିଏ ବାଧା ରଖି ଦେଇ ଅଟକାଇ ଦେବା - 4. To stop the motion of a moving thing by putting an obstacle before it.
Hābu(bo)rdā(rde)ibā
ହାବଡାନ
ପହୁଁଚାନା, ଜୋଟାନା

ହାବୁଡ଼ା ଇଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି,ଷ୍ଟେ)ସନ୍—ଦେ.ବି—ବେଙ୍ଗଲ୍ ନାଗପୁର ଓ ଇଷ୍ଟ-ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ରେଲରେ କଲିକତାକୁ ଆସିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଓହ୍ଲାଇବା ଜଙ୍କ୍‌ସନ୍ ଷ୍ଟେସନ୍—The Howrah terminal railway station of the B. N. and E. I. Railways. (ହାବୁଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ—ଅନ୍ୟରୂପ)
Hāburdā ishta(shti,shte)san
ହାବଡାଇଷ୍ଟେସନ ହାବଡାସ୍ଟେଶନ

ହାବୁଡ଼ା କାଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ(ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହାବୁଡ଼ା (ଶର) (ଦେଖ)
Hāburdā kānda Hāburdā (sara) (See)

ହାବୁଡ଼ା(ଡ଼) ଖାଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇଟି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଜନ୍ତୁ ପରସ୍ପର ସହିତ କିମ୍ବା ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ସହିତ ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତ କରିବା—1. To collide. ୨ । ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜନ୍ତୁ ବା ଦଳ ପରସ୍ପରକୁ ଭେଟିବା—2. To meet or encounter each other (sa d of two persons or animals or groups coming from opposite directions.) [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜଡ଼ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ଯେ, ଜଳାଶୟରୁ ଜଳ ପିଇ ଉଠି ଆସୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ପଡ଼ିଲ ଗୋରୁ ବା ମଇଁଷି ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହାବୁଡ଼ା ଖାଇଲେ ଉଭୟ ଫଳରେ ଗର୍ଭିଣୀ ଗାଈଙ୍କର ବା ମଇଁଷିଙ୍କ ଗର୍ଭ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।]
Hāburdā(rda) khāibā
ହାବୁଡା ଖାଓୟା ଟକ୍ଵରଖାନା

ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ—ଦେ. ବି—କେଳାମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାବିଶେଷ—A sort of play played by a Kelā by striking his arms on the flanks with a sound and singing songs with cadence. (ଦ୍ର—ଏଥିରେ କେଳା ନିଜର ବାହୁ ଉଭୟ ନିଜର କକ୍ଷାଳରେ ସଶବ୍ଦ ଆଘାତ ପୂର୍ବକ ସେହି ଆଘାତଶବ୍ଦର ତାଳ ଅନୁସାରେ ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ ବୋଲେ ଓ ନାଚେ ।
Hāburdā khela
ହାବୁଡ଼ା ଖେଲା

ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କେଳା) ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ ବୋଲି ଆପଣା କକ୍ଷାଳରେ ବାହୁକୁ ବାଡ଼େଇ ଗୀତ ବୋଲିବା—To strike one's arms on one's flanks and sing songs (said of a Kela).
Hāburdā khelibā
ହାବୁଡ଼ାଖେଲା

ହାବୁଡ଼ା ଗୀତ—ଦେ. ବି—କେଳାମାନଙ୍କର ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା ସମୟରେ ଆପଣାର କକ୍ଷରେ ବାହୁକୁ ସଶବ୍ଦ ଆଘାତ କରି ସେହି ଶବ୍ଦର ତାଳ ଅନୁସାରେ ବୋଲିବା ଗୀତ—Doggerels sung by the Kelās while playing the hāburdā. [ଦ୍ର—କେଳାମାନଙ୍କ ହାବୁଡ଼ା ଖେଳ ସମୟରେ ବୋଲିବା ପଦ ଓ ଗୀତମାନ । (ଏହିପରି
Hāburdā gita
ହାବୁଡ଼ାଗାନ

ନାନା ପଦ ଓ ଗୀତ ବୋଲି ଲୋକରଞ୍ଜନ କରି ନେଲା ମାନେ ଉକ୍ତ ମାଗନ୍ତି।)—୧। ହାବୁଡ଼ା। ହାବୁଡ଼ା। ହାବୁଡା। ୨। ହାବୁଡିଲା, ବହି ଚୁଡ଼ା ଖାଇ ବଗିଡ଼ିଲା। ଦଶର ସାଙ୍ଗରେ ବାଳ ଧରାଧରି, ଘଇତା ସାଙ୍ଗେରେ ଗେଡ଼ିଲା।

୩। ହବଡ଼ ହବଡ଼ ବେଙ୍ଗା! ଖାଠିଏ ଠଙ୍କା ଦେଙ୍ଗା, ତୋ ଗାଈକୁ ଲେଙ୍ଗା।]

ହାବୁଡ଼ା ଝଟକା—ଦେ. କି. ବଣ (ଓଡ଼ିଆ ହାବୁଡ଼ା ଓ ଝ ଝଟିତ)—
Hāburḍā jhaṭakā ୧। ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ (ଭେଟ
হঠাৎ संयोगसे ହେବା)—1. (To meet) Unawares. ୨। କଦବା; କେତେବେଳେବେଳେ; ଅନିଶ୍ଚିତଭାବରେ (ଆସିବା ବା ମିଳିବା)—2. (to meet) At times; without any certainty. (ଯଥା—ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ବର୍ଷକେ ଦୁଇ ଥରଥର ହାବୁଡ଼ାଝଟକା ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ।)

ହାବୁଡ଼ା ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧। ହାବୁଡ଼ିବା—1. To collide.
Hāburḍā parḍibā ୨। ହଠାତ୍ ଆସି ହାବୁଡ଼ିଯିବା
হাবুড়া হাবুড়ি হওয়া टक्करखाना 2. To suddenly
হাবুড়ে পড়া संयोगसे मिलना come in contact.
୩। ଆବୁଡ଼ା ପଡ଼ିବା; ବହୁ ଲୋକ ଆସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଗୁଣ୍ଡ ହୋଇ ପରସ୍ପର ହାବୁଡ଼ିବା—3 (many persons) To come in contact with each other simultaneously at a place.

ହାବୁଡ଼ାପାଇ ରେ!—ଦେ. ଅ—ସବାରିବେହେରାମାନଙ୍କ ଡାକ—
Hāburḍā pāi re! One of the hallooings of pālki bearers.

ହାବୁଡ଼ା ବାଜେ
ହାବୁଡ଼ା ଲଗାରେ
ହାବୁଡ଼ା ଲଗେ
ହାବୁଡ଼ା ହାବୁଡ଼
ହାବୁଡ଼ ଗଲା ରେ
ହାବୁଡ଼ ଯିବ ରେ
ହାବୁଡ଼ା ଲଗା
—ଅନ୍ୟରୂପ

ହାବୁଡ଼ା ପାରି—ଦେ. ବ—ଗଙ୍ଗା ବା ହୁଗୁଳୀ ନଦୀର ଅପର ପାରରେ
Hāburḍā pāri କଲିକତାର ବିପରୀତ କୂଳରେ ଥିବା ସହର,
হাবড়াপার हावडापार ଗଙ୍ଗାର ଯେଉଁ ପାରରେ ହାବୁଡ଼ା ନଗର ଅବସ୍ଥିତ, ସେହି ପାରି—That side of the Ganges on which Howrah stands. (ଯଥା—ଶିବପୁର ଇଞ୍ଜିନିଅରିଙ୍ଗ୍ କଲେଜ୍ ହାବୁଡ଼ା ପାରିରେ ଅବସ୍ଥିତ।)

ହାବୁଡ଼ା ପୋଲ—ଦେ. ବ—ହାବୁଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ୍ ଓ କଲିକତାର ହ୍ୟାରିସନ୍
Hāburḍā pola ରୋଡ୍‌ର ମୁଣ୍ଡକୁ ଯୋଗ କରିଥିବା
হাওড়া পোল हावडापुल ହୁଗୁଳୀ ବା ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ଉପରେ ନିର୍ମିତ ଭାସମାନ ପୋଲ—The floating pontoon bridge over the Hooghly river connecting Howrah with Calcutta.
[ଦ୍ର—ଏହା ଅତି ବୃହତ୍। ଏଥିରେ ସର୍ବଦା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ, ଗାଡ଼ି, ଘୋଡ଼ା, ମଟର୍ ଗାଡି ଓ ଲରି ଯାତାୟାତ କରେ। ପୋଲର ଫାଙ୍କାର ବାଟେ ଛୋଟ ଡଙ୍ଗା ଓ ଷ୍ଟିମର୍ ଚଳିପାରେ। କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାହାଜ ଯିବା ପାଇଁ ତାହା ଦିନକେ ଥରେ ଖୋଲାଯାଏ।]

ହାବୁଡ଼ା ବାଜିବା(ଲାଗିବା)—ଦେ. ବ—ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବା ଦୁଇ
Hāburḍā bājibā(lāgibā) ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର, ଜନ୍ତୁଙ୍କର ବା
হাবুডা লাগা टक्कर लगना ଦ୍ରବ୍ୟର ଜୋର୍‌ରେ ସଂଘର୍ଷ—
Violent clash or collision between two persons, animals or things advancing from opposite directions.

ହାବୁଡ଼ା ଶର—ଦେ. ବ—ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ
Hāburḍā śara ଥିବାସ୍ଥୂଳାଗ୍ର ଶରବିଶେଷ—
Name of a sort of blunt-edged arrow mentioned in the Oriya Purāṇas.

ହାବୁଡ଼ା ହାବୁଡ଼ି—ଦେ. ବ—ଦୁଇ ବସ୍ତୁର ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ବିପରୀତ ଦିଗରୁ
Hāburḍā hāburḍi ଆସି ପରସ୍ପର ଜୋର୍‌ରେ ସଂଘର୍ଷ—
হাবড়া হাবড়ি Mutual forcible contact of two
ठकराटकरी things or persons from opposite directions.

ହାବୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା(ଯିବା)—ଦେ. କି—ହଠାତ୍ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା-
Hāburḍi parḍibā(jibā) To appear suddenly.
হাবড়া टपक पडना

ହାବୁଡ଼ିବା—ଦେ. କି—୧। ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ ହଠାତ୍ ଦୁଇଟି
Hāburḍibā ବସ୍ତୁ ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ଜୋର୍ ଖାଇବା—(Two things) 1. To come in contact with each other suddenly and with force. ୨। ଅଟକି ଯିବା; ଲାଗିବା; ବାଜିବା—2. To come in contact with. (ଯଥା—ଜାହାଜ ତଳେ ଗୋଟାଏ ପାହାଡ଼ ହାବୁଡ଼ି ଗଲା) ୩। ପୂର୍ବରୁ ଜଣା ନଥାଇ ହଠାତ୍ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To suddenly appear at a place unannounced. ୪। ଭେଟିବା; ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—4. To meet, to come
হাবডা टकराना across; to encounter.

ହାବୁଡ଼ୁ ଉଡୁ—ଦେ. ବ—ଡୁଡୁ (ଦେଖ)—
Hābuḍu uḍu Ḍuḍu (See)
[ହାବୁଡୁ ଡୁ, ହାବୁଡୁଡୁ—ଅନ୍ୟରୂପ]
হাডুডুডু कबड्डी

ହାବୁଡ଼ୁ ଖାଇବା—ଦେ. କି—ହାବୁଡ଼ା ଖାଇବା (ଦେଖ)—
Hāburḍu khāibā Hāburḍā khāibā (See)

ହାବୁଡୁବୁ ହେବା—ଦେ. କି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ, ପ୍ରା ବୁଡ, ବ—
Hābuḍubu hebā ହାବୁଡୁବୁ=ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିବୁଡ଼ି
ଉଠିବା ହେବା)—୧। ବୁଡ଼ିବୁଡ଼ି ଉଠିବା ହେବା—

1. To and rise and sink alternately in water. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଇତଃକର୍ତ୍ତବ୍ୟତା ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ମନରେ ଇତସ୍ତତଃ କରିବା—2. (figurative) To hesitate; not to be able to decide one thing or other.
हाबुड बुकरा दुवीधाकरना

ହାବୁଡୁ ବାଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାବୁଡା ବାଜିବା (ଦେଖ)—
Hāburdu bājibā Hāburdā bājibā (See)

ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିବା (ଚଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଭେଟ ହେବା; ସାମନାରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବା—
Hāburde pardibā (chardhibā)
সামনেপড়া 1. To met be by; to encounter. (ଯଥା—
मेँटहोना ମଞ୍ଚାରେ ସହପାଠ ଲଗିଲଗି ବାଘ ଶିକାରର ହାବୁଡେ ପଡ଼ିଲା
হাতে আসা हस्तगतहोना ନାହିଁ ।) ୨। ହସ୍ତଗତ ହେବା—2. To be got by. (ଯଥା—ଏତେ ଧନ ଚେଷ୍ଟା କରି କରି ଧନ ମୋ ହାବୁଡ଼େ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ) ୩। ଅଧୀନଗତ ଅସିବା; ବଶୀଭୂତ ହେବା—3. To come under the control of. [ଦୃ—ସାତ ବରଷ ଯାକ, ଅଣିଲ୍ଲ ନାହିଁକର-କମଳ କବିଷ୍ଟକୁ ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ, ପଣ୍ଡଟ ତା ହାବୁଡ଼େ, ପୁଣି କାହିଁକି ଏତେ ଭୂଲକ୍ଷୁଣ୍ଣପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପମାନ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ ।]

ହାବେଲି—ଦେ. ବି—ହାବଲି (ଦେଖ)—Hābili (See).
Hābeli [ଦୃ—ବଲ୍ଲୀକ ନଳକ ଇନ୍ଦ୍ର, କୋଦଣ୍ଡ ହାବେଲି—
হাঅই हवाई ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ହାବୋଡ଼—ଦେ. ବି—୧। ହାବୁଡ଼ (୩) (ଦେଖ)—1. Hāburda
Hāborda (3) (See). [ଦୃ—ହାବୋଡେ ପଡ଼ିଲେ ମୋହର
তীর शर —ଭୂପତି ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨। ବାଣ; ଶର—2. Arrow. [ଦୃ—ନାଗେଶ୍ୱର ଛଡ଼ି କାମ ହାବୋଡ଼ ବାଜେ । ପ୍ରାଚୀ, ଉଷା ଅଭିଳାଷ ।] ୩। ଅଘାତ; ଦେହରେ ବାଜିବା—3. Striking.

ହାବୋଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହାବୁଡା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hābordā (etc) Hāburdā etc. (See)

ହାବୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ଦୈବାତ୍ ଓ ହଠାତ୍ ଭେଟିବା—1.
Hābordibā To meet accidentally. [ଦୃ—
হাবুড়েপড়া ହାବୋଡ଼ି ଯିବ ସେ ଅକସ୍ମାତ ଅସି—ରାଧାନାଥ
एकाएक मेंट होना ଦରବାର ।] ୨। ହାବୁଡିବା (ଦେଖ)—
(ହାବୋଡି ଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) 2. Hāburdibā (See)
[ଦୃ—ହରଣ ଶିଶୁକୁ ପଥେ ହରିଣ ଯେପରି ହାବୋଡ଼ । ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା ।] ୩। ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To come to one's front. [ଦୃ—ହାବୋଡେ ଅସି ଯେ ନ ଦେଇ ଖବର। ରାଧାନାଥ ଦରବାର ।]

ହାମ୍‌କ(କା)ଲମ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. କଚେରୀ ଭାଷା)—୧। ବିଗ୍ଭର—
Hām-ka(kā)lam 1. Trial. ୨। ମକଦ୍ଦମାର ରାୟ—
হামকালম हामकलम 2. Judgment.

ହାମ୍‌କାଲି—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ. ହାମ୍ କାଲେବ୍ ; କଚେରୀ ଭାଷା)—
Hām-kāli ସମଜାତୀୟ (ମକଦ୍ଦମା)—Analogous (suits).
(ହାମ୍ କାଲେବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) হামকালি हामकाली

ହାମ୍‌କାଲି ନଥି—ବୈଦେ ବି—(ଅ) (କଚେରୀ ଭାଷା)—ହାମକାଲି
Hām-kāli nathi ବିଗ୍ଭର କରି ଯାଇଥିବା ମକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କ ନଥି-
(ହାମକାଲେବ୍ ନଥି—ଅନ୍ୟରୂପ) Records of analogous
হামকালী নথী हामकाली नथी suits.

ହାମ୍‌କାଲି ବିଗ୍ଭର—ଦେ. ବି—(ଅ. ହାମକାଲି, ସଂ. ବିଗ୍ଭର; କଚେରୀ)
Hām-kāli bichāra ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅନେକ ମକଦ୍ଦମାର ଏକତ୍ର
(ହାମ୍ କାଲେବ୍ ବିଗ୍ଭର—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିଗ୍ଭର—Joint trial of
হামকালি বিচার हामकाली विचार analogous suits.

ହାମ୍ କାଲି ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ବୈଦେ. ବି— (ଅ. ହାମକାଲେବ+ଫା,
Hām-kāli makada(dda)mā ମୁକଦମା, କଚେରୀ ଭାଷା)—
(ହାମ୍ କାଲେବ୍ ମକଦ୍ଦମା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅର୍ଥାତ
হামকালি মকদ্দমা ସମଜାତୀୟ ବିଷୟ ମୀମାଂସିତ ହେବା ପାଇଁ
हामकालीमुकद्दमा ଦାଏର୍ ହୋଇଥିବା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମକଦ୍ଦମା—Analogous suits.

ହାମ୍ ଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—
Hām-rdā (rde)ibā Hāmurdāibā (See)

ହାମଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hām-rdibā Hāmurdibā (See),

ହାମ୍ ଡେନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ନାମ) (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ
Hām-den ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଵାହାରିଥିବା ଜଣେ ଇତିହାସ-
হামডেন हामडेन ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବୀରପୁରୁଷ—(English man) Hamden.

ହାମ୍ ଦରଦି(ଦୀ)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଯେ ଅନ୍ୟ ର ଦୁଃଖ (ଦରଦ୍)
Hām daradi(dī) କଷ୍ଟ ସହେ ବା ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଏ—
হামদরদি हामदर्द Feeling for another.
[ଦୃ—ଲକ୍ଷ ବାନ୍ଧବ ହାମ୍‌ଦରଦୀ ପାଞ୍ଚ ଜଣ କେତେ ଥର କହିଲେଣି—ଫକୀରମୋହନ. ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହାମ୍‌ବଡ଼ା—ବୈଦେ. ବିଣ (ହି. ହାମ୍+ବଡ଼ା; ମୁଁ ବଡ଼ ଅଛେ)—
Hām-bardā ଗର୍ବିତ; ଅହଙ୍କାରୀ; ଯେ ବିଷୟରେ ଯେ, ମୋଠାରୁ
হাম্‌বড়া କେହି ବଡ଼ ବା ଯୋଗ୍ୟ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ନାହାନ୍ତି
मैं बड़ा —Proud; self exalted arrogant (person).

ହାମ୍‌ବଡ଼ା ନୀ(ନ୍ରୀ)ତି—ଦେ. ବି—୧। ଆତ୍ମ ବଡ଼ିମା—1. Bragging
Hām-bardā ni(ri)ti self-exaltation.
হাম্‌বড়া নীতি ୨। ଅହଙ୍କାର—2. Arrogance; pride.
मैं बड़ा नीति

ହାମ୍‌ବର୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ) (ଇଂ)—ଏଲ୍‌ବ ନଦୀର ମୁହାଣ
Hām-barg ନିକଟରେ ଥିବା ଜର୍ମାନୀର ଗୋଟିଏ ବାଣିଜ୍ୟପ୍ରଧାନ-
হামবর্গ हामबर्ग ବନ୍ଦର—Ham-burg.

ହାମ୍‌ରାଇ(ଏ)—ବୈଦେ. ଅ (କଚରଥା) (ଅ. ହାମ୍‌ରାଓ=ମାର୍‌ଫତ୍‌ରେ)
Hām-rāi(e) —୧ । ଜରିଅରେ; ମାରଫତ୍‌ରେ (ପଠାଯିବା)—
हामराई 1. (sent) Through. [ଦ୍ର—ଦୁଇଜଣ ଗୌକି-
मारफत ଦାର ହାମରାଏ ଲାସ୍ ମାଇନା ସବାଶେ କଟକ ଗୁଲ୍ଲଣ
ଦଅଗଲ୍ଲ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ୨ ।
ସଙ୍ଗରେ-2. With; in the company of. ବୈଦେ.
ବ—୧ । ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—1. Company. ୨ । ବଡ଼
ଲୋକଙ୍କ ଗହଣ—2. Retinue of a big person.
୩ । ମାର୍‌ଫତ୍; ଜରିଆ—3. Agency. ବୈଦେ. ବଣ
—୧ । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବା—1. Accompanying a rich man. ୨ । ମାରଫତରେ ବା
ଜରିଅରେ ପଠାଯିବା—2. Sent through a person.

ହାମ୍‌ରାଏ ଘୋଡ଼ା—ଦେ. ବାକ୍ୟ ପ୍ରବଚନ (ହି. ହାମ୍=ମୁଁ, ରାଏ=
Hām rāe ghordā ରାଜା+ଘୋଡ଼ା)—ଦାୟିତ୍ୱଜ୍ଞାନ ନ ଥିବା
ହାମ୍‌ରାଏ ମାଡ | ଅନ୍ୟରୂପ ବ୍ୟକ୍ତି—(A proverb
ହାମ୍‌ରାଏ ଘୋଡ଼ା ମାଡ | used to apply to) An
दायित्वहीन व्यक्ति बेजवाबदेह irresponsible person.
[ଦ୍ର—ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଅଛି—ଘୋଡ଼ାଟିକୁ ପଢି
ଶିଖାଇବ ବୋଲି ଜଣେ ଚତୁର ଲୋକ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ଘୋଡ଼ାଟିଏ
ଆଣିଲା ଓ ଘୋଡ଼ାକୁ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ବରାବର
ଟଙ୍କା ଆଣୁଥାଏ; କେହି ପଚାରିଲେ କହେ 'ହାମ୍‌ରାଏ
ଘୋଡ଼ା' ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ କେଉଁଠେଇଁ ? ରାଜା କେଉଁ ଠେଇଁ ?
ପୁଣି ଘୋଡ଼ା କଥା ପଚାରୁଛ କିଏ ? ଏହାପରେ କିଛିଦିନ ଗଲା
ଉତ୍ତାରୁ ଘୋଡ଼ାଟି ମରିଗଲା । ଲୋକଟି ରାଜାଙ୍କ
ପାଖେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା ଯେ—ସେ ବହୁ ପରିଶ୍ରମ କରି
ଘୋଡ଼ାକୁ ପଢ଼ାଇ ଶିଖାଇଥିଲା, ତାର ସବୁ ପରିଶ୍ରମ ନଷ୍ଟ
ହେଲା ।]

ହା(ହ୍ୟା)ମ୍‌ଲେଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ନାମ) (ଇଂ)—ଇଂଲଣ୍ଡର କବି ସେକ୍ସ୍-
Hā(hyā)m-let ପିଅରଙ୍କ ଲିଖିତ ନାଟକର ନାମ ଓ ଉକ୍ତ ନାଟକରେ
ह्याम्‌लेट् ବର୍ଣ୍ଣିତ ନାୟକ ଡେନ୍‌ମାର୍କର ରାଜପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ—
हामलेट Hamlet, the prince of Denmark in Shakespeare's play of the same name.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ମାତା ପିତୃବ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପାପ ପ୍ରଣୟ କରି
ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମାରି ପକାଇଥିଲେ ।
ଯୁବରାଜ ହାମ୍‌ଲେଟ୍ ବାଳକ ଥିବାରୁ ପିତୃବ୍ୟ ସିଂହାସନ
ଅଧିକାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ମୃତ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରେତାତ୍ମା
ହାମ୍‌ଲେଟ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଇ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣାମାନ କହିଲେ ।
ହାମ୍‌ଲେଟ୍ ମାତାଙ୍କୁ ଓ ପିତୃବ୍ୟଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ମହାପାପ
ସ୍ମରଣ କରାଇ ଅନୁତାପାନଳରେ ଅଭିଭୂତ କରାଇଥିଲେ ।]

ହାମ୍‌ଶବା(ହା)ରି—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା. ହାମ୍ ଶହର୍=ସମନାଗରିକ,
Hām śabā(wā)ri ଏକ ନଗରରେ ବାସ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି
हाम् सवारि ଏମାନେ ପରସ୍ପରର ସହାୟକ ଥିବାର ଅନୁଭବରୁ)—
हमदर्दी ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସର୍ବଦା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ
(ହାମ୍‌ଦରଦୀ, ହାମ୍‌ଶୁଆରି—ଅନ୍ୟରୂପ) ଥାଇ ବିପଦ ଆପଦରେ
ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଏ—(a person) Who is always at hand and ready to help the master in danger.

ହାମ – ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ସର୍ବନାମ (ଭୁଲ. ହି. ଅହମ୍; ପ୍ରା. ଅମ୍ହେ,
Hāma ହମ୍ମେ; ହିନ୍ଦି ହାମ୍)—ଆମ୍ଭର—Mine.
[ଦ୍ର—ଏହିପରି ହାମକୁ=ଆମ୍ଭଙ୍କୁ
ହାମଠାରୁ=ଆମ୍ଭଠାରୁ
ହାମ ପାଖେ=ଆମ୍ଭ ନିକଟରେ
ହାମେ=ଆମ୍ଭେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହାମ(ମୁ)କୁଡ଼ା—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ହାମୁଡ଼େଇ ଚାଲିବା—
Hāma(mu)kurdā Crawling.
हामागुड़ि देओया घुटनियोंचलना

ହାମଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)
Hāmardā(rde)ibā Hāmurdāibā (See)

ହାମଡ଼ା—ଦେ. ବ—କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଜଙ୍ଗଲରେ
Hāmardā ଥିବା ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—A kind of wild tree growing in the sea-shore forests of Cuttack district, the root of which is boiled and eaten by poor people. [ଦ୍ର—ଏହାର ମୂଳକୁ
ହରିଶପୁର ଓ ବରୁଣପୁର ଆଦି ଅଞ୍ଚଳର ଗରିବ ଲୋକେ
ସିଝାଇକରି ଅନାବୃଷ୍ଟି ସମୟରେ ଖାଆନ୍ତି । ଦୈନିକ ସମାଜ]

ହାମଡ଼ିବା—ଦେ କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)
Hāmardibā Hāmurdibā (See)

ହାମର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ କଟକ ସହର) ସର୍ବନାମ—ଆମ୍ଭର—
Hāmar My.

ହାମରିଚ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବ—ହାଉ ମରିଚିଆ (ଦେଖ)
Hāmaricha Hāu marichiā (See)

ହାମ ସୁଆରି—ପ୍ରାଦେ (ସ.ଜୟପୁର) ବ—ରକ୍ଷକ; ପାଳକ—
Hāma suāri Patron; protector.

ହାମା ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବ (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ହମ୍ବା=ଗାଈର;
Hāmāgurdi ବୋବାଳି; ହମା=ଗାଈ+ଗୋଡ଼
हामागुड़ि ठेहुनिया ଗାଈ ପରି ଚାରି ଗୋଡ଼ରେ
ଚାଲିବା)—ଦୁଇ ଆଣ୍ଠୁ ଓ ଦୁଇ ହାତକୁ ତଳେ ଭରା
ଦେଇ ଚାଲିବା—Crawling on all fours.

ହାମାଗୁଡ଼ି ଖାଇବା(ଦେବା)—ଦେ. କ୍ରି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Hāmāgurdi khāibā(debā) ହାମୁଡ଼େଇ ଚାଲିବା —
हामागुड़ि देओया, हामा देओया To crawl on all fours.
ठेहुनिया देना

ହାମାନ୍(ମ୍)—ବୈଦେ. ବ (ଫା. ହାୱାନ୍)—ଲୁହାର ଖଲ—
Hāmān(m) Iron mortar for pounding dry things.
হামাম্ **हमाम**

ହାମାନ(ମ୍)ଦ(ଦି)ସ୍ତା—ବୈଦେ· ବ [ସବୁଚର] (ଫା. ହାୱାନ= ଲୁଣ୍ଡି, ଉଦୁଖଳ+ଦସ୍ତା= ମୁଷଳ) ଶୁଷ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ଖଲ ଓ ପୁଅ
Hāmān(m)da(di)stā Iron mortar and pestle for pounding dry things.
হামামদিস্তা **हिमानदस्ता, ईमामदस्ता**

ହାମାର୍—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବ—ଅମାର; ଧାନ କୋଠି—
Hāmār Granary.

ହାମାର—ବୈଦେ. ବ (ହିନ୍ଦି ହମାରା, ବ ଅମାର)—ଅମର—Ours.
Hāmara [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାରେ ହିନ୍ଦୀମିଶା ସଙ୍ଗୀତଙ୍କ ହେବାର ଶୁଣି ଦ୍ଭଭସୂର୍ଯ୍ୟ କଣୋପାରତ୍ନାନନ୍ଦ ଭଞ୍ଜ୍ଯ ‘ହ’ ଗୀତରେ—ପ୍ରେମରେ ବହ୍ୱଳ ହୋଇ “ହର ହାମାର ଏତ ପ୍ରାନେଶ୍ୱର ଗୋ” ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ।]
আমাব **हमारा**

ହାମାଲ—ବୈଦେ. ବ—(ଅ)—୧ । ଗର୍ଭସ୍ଥ ଭ୍ରୁଣ—1. Foetus.
Hāmāl ୨ । ଗର୍ଭଧାରଣ—2. Pregnancy.
হামাল **हामाल**

ହାମି—ବୈଦେ. ବଣ—(ଅ)—୧ । ସହାୟକ—1. Supporting.
Hāmi ୨ । ଦାୟୀ—2. Responsible. ୩ । ଦାବଦାର୍—3. Claiming. ବ—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person who is ready to take the responsibility of some thing. ୨ । ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ବା ସହାୟକ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Patron; supporter. ୩ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦାବିଦାର୍ ବ୍ୟକ୍ତି—3. A claimant. ୪ । ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ହାକିମଙ୍କ ଆଗରେ ଠିଆ ହେବା ମୁଦେଇ—4. A complainant who claims relief openly or publicly. ୭ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ବନ୍ଧା ଦେବା (କଟକ)—7. Pawning and pledging.
হামি **हामि**

ହାମିର୍—ବୈଦେ· ବ (ନାମ)—ଜନୈକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜପୁତ ବୀର—
Hāmir A famous Rajput warrior.
হাম্মির **हम्मीर**

ହାମି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା—1. To take or accept the responsibility of some-thing. ୨ । କୌଣସି ବିଷୟରେ ଦାବିଦାରରୂପେ ଠିଆହେବା—2. To stand up openly as a claimant.
Hāmi heba
হামি হওয়া **जबाबदेहहोना**

ହାମୁ—ଦେ. ବ—(ଖାଇବାବେଳେ ପିଲାଙ୍କୁ ହାଉଁ ହାଉଁ କରିବାରୁ)—
Hāmu ୧ । ଅନ୍ନ—1. Boiled rice. ୨ । ଖାଦ୍ୟ—2. Meal. ୩ । (ଶିଶୁ ଭାଷା) ଭୋଜନ କରିବା; ଖାଇବା—3. Taking of meal.
হামু **भोजन**

ହାମୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଶିଶୁ ଭାଷା)—ଖାଇବା—
Hāmu karibā To take food.
হামুকরা **भोजन करना**

ହାମୁଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସଂ. ଜମ୍ଭା=ଗୋରୁଙ୍କ ଥୁଲ+ ଗୋଡ଼= Hāmurḍā ହାମାଗୁଡ଼ି, ଜମ୍ଭା ହେତ ଓ ମୁଣ୍ଡ ।)— ୧ । ହାମୁଡ଼ିବା ; ଦୁଇ ଅଣ୍ଠୁ ଓ ଦୁଇ ହାତଦ୍ୱାରା ଭୂମିରେ ପଶୁ ପରି ଗୁଞ୍ଜୁରିବା - 1. Crawling on all fours. ୨ । ଅଣ୍ଠୁମାଡ଼ି ବସିବା - 2. Kneeling down.
হামডি **ठेहुनिया**

ହାମୁଡ଼ା(ଡ଼େ) ଇ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hāmurḍā(rḍe)i parḍibā Hāmurḍi parḍibā (See).

ହାମୁଡ଼ା (ଡ଼େ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାମୁଡ଼ିବା ; ଅଣ୍ଠୁ ଓ ହାତଦ୍ୱାରା ଗୁଞ୍ଜୁରିବା—1. To crawl with the knees and hands. ୨ । ହାମୁଡ଼ିବାର ଶିକ୍ଷାରୂପ; ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ହାମୁଡ଼ିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—2. To cause another to crawl on all fours. ୩ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଣ୍ଠୁଆଇବା ; ଅନ୍ୟକୁ ଅଣ୍ଠୁମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା—3. To cause a person to kneel down.
Hāmurḍā (rḍe) ibā
হামড়ান **ठेहुनिया देना**

ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅଗରୁ ଆସି ସେ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଆବୋରିବା—1. To forestall others and undertake to do a work. ୨ । ହାମୁଡ଼ାଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବା ; ଦୁଇ କରତଳ ଓ ଦୁଇ ଅଣ୍ଠୁ ଭୂମିରେ ଲାଗିବା ଅବସ୍ଥାରେ ପତିତ ହେବା—2. To fall down on the ground on all fours. [ଉ—××× କାନ୍ଧରେ ଦୁଇ ହାତ ଭରଦେଇ ଓଲ୍ଟାଇଁ ଓଲ୍ଟାଇଁ ହାମୁଡ଼ି ପଡ଼ିଗଲେ । ଫକୀର ମୋହନ—ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]
Hāmurḍi parḍibā
হামড়েপড়া হুড়মুড়করেপড়া **हमाहमी करना**

ହାମୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଇ ଅଣ୍ଠୁରେ ଓ ଦୁଇ କରତଳରେ ଭରଦେଇ ଭୂମିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବା—1. To kneel down on all fours on the ground. ୨ । ଦୁଇ ଅଣ୍ଠୁ ଓ ଦୁଇ ହାତରେ ଭରଦେଇ ଭୂମିରେ ଗତି କରିବା—2. To crawl with the knees and the palms on the ground.
Hāmurḍibā
হামড়া **ठेहुनियादेना**

ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି—ଦେ· କ୍ରି· ବଣ—ଦୁଇ ଅଣ୍ଠୁ ଓ ଦୁଇ ହାତରେ ଭରଦେଇ—By resting on the two knees and the two palms. [ଉ—ତେବେ ଚମ୍ପା ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି ଗୁଞ୍ଜୁରିଲେ କପାଟ ଦରଜା । ଫକୀର ମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]
Hāmurḍi hāmurḍi
হামড়ে হামড়ে **ठेहुनिया देकर**

ହାମୁରି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପାଠଣା)—ବ—ବାଛୁରି—
Hāmuri Calf.

ହାମେ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ ସହର) ସର୍ବନାମ—(ସ. ଅହଂ,ପ୍ରା, ଅହ୍ମେ;ହିନ୍ଦି, ହମ୍)—ଅମ୍ଭେ—I. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)
Hāme

ସର୍ବନାମ—ଅସ୍ମେମାନେ—We.
ଆମି ହମ

ହାମେଶା—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ—(ପା. ହମେଷା)—ସର୍ବଦା—
Hāmesā Always.
হামেশা হমেশা

ହାମେହାଲ୍—ବୈଦେ. ବ. (କଟଦଥ) (ଆ. ହାମେହାଲ୍—ଅବରତ Hāme hāl ଭାବେ)—ସମସ୍ତ ଘଟନା ବା ଅବସ୍ଥା—Every matter; all matters; every matter or circumstance. ক্রি. ବଣ—୧ । ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ—1. In all conditions. ୨ । ସର୍ବଦା—2. Always. ୩ । ଅନବରତ—3. Constantly.
হামেহাল হরেক অবস্থা

ହାମ୍ପଣ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହାଁପଣ; କୁଲା—
Hāmpana Winnowing fan.

ହାମ୍ପି(ମ୍ଫି)ବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ହାଫିକା=ହାଇ)—୧ । ଧକେଇବା; Hāmpi(mphi)bā ପରିଶ୍ରମକ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ଘନ ଘନ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା—1. To gasp as a result of exhaustion. ୨ । ଶ୍ୱାସକଷ୍ଟ ହେବା—2. To be out of breath.
হাঁপা, হাইফাই করা, হাঁসফাঁস করা হাঁপনা

ହାମ୍ପି(ମ୍ଫି)ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ହାଫିକା=ହାଇ)—ଅତ୍ୟନ୍ତ Hāmpi(mphi)jibā ପରିଶ୍ରମ କରି ଧକେଇବା—To gasp for breath owing to exhaustion.
হাঁসফাঁস হওয়া, হাইফাই হওয়া হাঁপজানা

ହାମ୍ପି (ମ୍ଫି) ହେବା—ଦେ କ୍ରି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଧକେଇ ହେବା। Hāmpi (mphi) hebā ଧଇଁସଇଁ ହେବା—To gasp of breath. [ଉ—କୁକୁରମାନେ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳ ଦନ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ ଓ ଧଇଁ ଆମମାନେ ଶ୍ୱାସବେଗ ଧଇଲବେଳେ ହାମ୍ପି ହୁଅନ୍ତି]
হাম্পান হাঁপনা

ହାମ୍ପୁଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବ—ରାମ୍ପୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hāmpurdā Rāmpurdā (See)

ହାମ୍ପୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ା—ଗ୍ରା. ବ (ସହଚର)—ରାମ୍ପୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hāmpurdā kāmurdā Rāmpurdā kāmurdā (See)

ହାମ୍ପୁଡ଼ିବା—ଗ୍ରା କ୍ରି—ରାମ୍ପୁଡ଼ିବା (ଦେଖ)—
Hāmpurdibā Rāmpurdibā (See)
ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ହାପୁଡ଼ିବା—To sip.

ହାମ୍ପୁଡ଼ି କାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ି ହେବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—ରାମ୍ପୁଡ଼ିକାମୁ(ମ୍ପୁ)ଡ଼ି
Hāmpurdi kāmu (mpu) rdi hebā ହେବା (ଦେଖ)—
Rāmpurdi kāmu (mpu)rdi hebā (See)

ହାମୋଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ସ. ହମ୍ମ୍ ବା ହନ୍ଦ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା)—
Hāmpordā ଆଘାତ ପୂର୍ବକ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା—To throw to a distance by striking.

ହାମ୍ପୋଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ହନ୍ଦ୍ ବା ହମ୍ମ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା) Hāmpordibā ୧ । ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତପୂର୍ବକ ବସ୍ତୁକୁ ଦୂରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେବା; ଏପରି ଜୋର୍‌ରେ ଆଘାତ କରିବା, ଯେପରି କି, ଆହତ ବସ୍ତୁ ସେହିଧକ୍କାରେ ବହୁଦୂରରେ ଯାଇପଡ଼ିବା—1. To cause a thing to fly off to a great distance by giving it a strong stroke or push. [ଉ—ବନଚର ମୃଗ ଆବ ଯେ ପଡଇ ଆଗେ, ବେନି ହାତେ ହାମ୍ପୋଡ଼ ଶୁଲଇ ବେଗେ ବେଗେ—ସାରଳାଦାସ ମହାଭାରତ. ଅଦ୍ଧି] ୨ । ହାତ ଗୋଡ଼ ଆଦିକୁ ଜୋର୍‌ରେ ଛାଟିଦେବା; ଛାଟ ପିଟି ହେବା—2. To spread out (the limbs) with force. [ଉ—ଅରେ ଅରେ ବୋଲି ହାମ୍ପୋଡ଼ିଲି ବେନିବାହୁ—ସାରଳା ମହାଭାରତ. ବନ୍ତି]
ধাক্কাদিয়েছুঁড়েফেলা মাংকরফেকনা

ହାମ୍ପୋଡ଼ି ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅଘାତ ଦ୍ୱାରା ଦୂରକୁ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବା—
Hāmpordi hebā To be thrown away to a great distance by a strong stroke. (ଉ—ହାମ୍ପୋଡ଼ ହୋଇଣ କେ ପଡ଼ନ୍ତି ମୋହ ଯାଇ—ପୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହ ପୁରାଣ]
ছিটকেপড়া ফেকাজানা

ହାମ୍ପୋଲ (ଲା, ଲି)—ଦେ. ବ - କୌତୁକରେ ବା ସ୍ନେହରେ କରତଳ Hāmpola (lā, li) ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟର ଦେହରେ ମରାଯିବା ମୃଦୁ ଆଘାତ ବା ଥାପୁଡ଼ି; ପ୍ରେମ ଗୁପୁଚି—Patting by the palm in affection or fun.
থাবড়া থপকী

ହାମ୍ପୋଲି ଠୁ(ଠୁଁ)କିବା—ଦେ. କ୍ରି—କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଧୀରେ ଧୀରେ Hāmpoli thu (thun)kibā ପ୍ରେମ ଗୁପୁଚି ମାରିବା—To pat slowly and fondly. [ଉ—ଲଳଟେ ହାମ୍ପୋଲି ଠୁକୁ ଚେତନା ବସିଲି—ଉଞ୍ଜ. ଲାବଣ୍ୟବତୀ]
থাবড়ান থপকীদেনা

ହାମ୍ପୋଲିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାମ୍ପୋଲି ମାରିବା (ଦେଖ)—
Hāmpolibā Hāmpoli māribā (See)
୨ । ବାଦ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରକୁ ବଜାଇବା—2. To sound or play on a musical instrument. [ଉ—କାହାରି ଶିବଗଣେ ଡମ୍ବରୁ ହାମ୍ପୋଲି—ସାରଳା ମହାଭାରତ. ସଭା]
বাজান থপকীদেনা

ହାମ୍ପୋଲି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କରତଳ ଦ୍ୱାରା ଧୀରେ ଧୀରେ ସସ୍ନେହ Hāmpoli māribā ଗୁପୁଚେଇବା ବା ଚଟ୍କ ମାରିବା—To pat with the palm fondly and slowly [ଉ—ମାରନ୍ତେ ହାମ୍ପୋଲି,କ କରି ଅନାଏ ବଦନ ଡାଳ—ଉଞ୍ଜ. ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା]
চাপড়ান থপকদেনা

ହାମ୍ବଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି—ଦେ. ବଣ (ହୁଙ୍କାରୁ ଅନୁକୃତ)—ହାମ୍ବଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦ
Hāmbardā (etc) (ଦେଖ)—Hāmbardā etc (See)

ହାମ୍ବର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—ଅମର; ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର—
Hāmbar My; mine; ours; our.

ହାମ୍ବର୍ଗ—ବୈଦେ. ବ (ଜାଗ)—ହାମବର୍ଗ (ଦେଖ)—
Hāmbarg Hām-barg [See].

ହାମ୍ବୀ(ମ୍ମୀ)ର—ଦେ. ବ—୧ । ରାଗିଣୀବିଶେଷ—1. Name of a Hāmbi (mmi) ra musical tune.
হাম্বীর হম্মীর [ଉ—ଏହା ସପ୍ତସ୍ୱର, କଲ୍ୟାଣ ଏଥିରେ କଡ଼ 'ମ'ର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ । ଏହା ସ୍ୱକିର

ପ୍ରଥମ ପ୍ରହରରେ ଗେସ୍ତ] ୨। ମେବାରର ଜଣେ ଉଗଣା- 2. Name of a king of Mewar who recovered Chitor from the Mahomedans. [ଦ୍ର—ଏ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ କବଳରୁ ଚିତୋରକୁ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରି ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।]

ହାମ୍ବୁ(ମ୍ବୋ)ଡ଼ା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହାମୁଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāmbu(mbo)rdā (etc) Hāmurdā etc (See)

ହାମ୍ବୁ(ମ୍ବୋ)ଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାମୁଡ଼ିବା [ଦେଖ]—
Hāmbu(mbo)rdibā Hāmurdibā (See).

ହାୟ[ଇତ୍ୟାଦି]—ଦେ. ଅ—ହାଇ ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Hāya (etc) Hāi etc (See).

ହାୟଦରାବାଦ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ହାଇଦରାବାଦ୍ (ଦେଖ)—
Hāyadarābād Hāidarābād (See).

ହାୟନ—ସଂ. ବି (ହା ଧାତୁ—ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅନ, ଯ
Hāyana ଆଗମ)—୧। ବତ୍ସର; ବର୍ଷ (ଅମର)
1. Year. [ଦ—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ 'ଅଗ୍ରହାୟଣ' ଶବ୍ଦ ହୋଇଅଛି ।] ୨ । ବ୍ରୀହିଭେଦ; ଧାନ୍ୟବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A sort of grain or paddy. ୩। ଅଗ୍ନିଶିଖା (ମେଦିନୀ)—3. The flame of a fire

ହାୟା—ବୈଦେ ବି (ଆ)—୧ । ଲଜ୍ଜା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Hāyā (ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦରୁ ବେହାୟା ହୋଇଅଛି—
ହାୟା हाया 1. Shame. ୨। ଶରମ—2. Modesty.

ହାୟାଁ—ଦେ ବିଣ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇବାକୁ ହାଇଁପାଇଁ ହୁଏ;
Hāyāñ ହଳଲା—1. (a person) Who always shows
हाँउहाँउ करनेवाला hankering for food.
हाभाते ୨। ଅତି ବଡ଼; ବୃହତ୍—2. Very big. gigantic. ୩। ଭୟଙ୍କର—3. Terrific; terrible.

ହାୟାଙ୍କାର—ଗ୍ରା. ବିଣ (ସଂ ଭୟଙ୍କର) ଅତି ଭୟଙ୍କର—
Hāyānkāra Very terrible; terrific.

ହାୟାନ୍ତ—ଦେ. ବିଣ—ହୟାନ୍ତ (ଦେଖ)—
Hāyānta Hayānta (See).
(ହାୟାନ୍ତିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାର୍—ଦେ.ବି (ସଂ ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ ହାର ଧାତୁ) ୧। ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଜୟ
Hār —1. Defeat in battle. ୨। ଖେଳରେ ପରାଜୟ—
ହାର हार 2. Defeat in a game.

ହାର୍(ରି)କ(କେ)ନ ଲଣ୍ଠ(ଣ୍ଟ)ନ୍—ବୈଦେ.ବି—ହରିକେନ ଲଣ୍ଠନ (ଦେଖ
Hār(ri)ki(ke)n lanta(ntha)n Hariken lantan (See).

ହାର ଜିଣା (ଣା, ତ, ତା, ଦ, ଦି)—ଦେ.ବି—(ବିପରୀତାର୍ଥକ ସହଚର
Hār jin (nā, t, tā, d, di) ଶବ୍ଦ)—୧। ପରାଜୟ ଓ ଜୟ
1. Defeat and victory. ୨। ବାଜି—
हारजित हारजीत 2. Wager.

ହାର୍ଜିଣ୍ (ଣା, ତ୍, ତା, ଦ୍, ଦି) ପକା(କେ)ଇବା (ମାରିବା)—ଦେ.
Hār jin(nā, t, tā, d, di) pakā(ke)ibā (māribā)
ବାଜିରାଖ କ୍ରି—ବାଜି ମାରି ଖେଳିବା ବା ବାଜି ରଖିବା—To
दांव लगाना offer stake for playing a game; to play by laying wager.

ହାର୍ମ(ମୋ)ନିଅମ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ. ହାର୍ମୋନିଅମ୍) ଅନେକ-
Hār-ma(mo)niam ଗୁଡ଼ିଏ ବଂଶୀର ଜିଭ୍ ବା ଜିଭ ଖଞ୍ଜି ସେହି
[ହାରମ(ମୋ)ନିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ] ଜିଭ ବାଟେ ଗୋଟିଏ ଭାତିଦ୍ୱାରା
हारमनियम ପବନକୁ ନାନା ସ୍ୱରରେ ବାହାର କରି ବଜାଇବା ବାଦ୍ୟ
हारमोनीयम Harmonium. ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବାଁଆଁ ହାତରେ ଭାତି (Bellows)କୁ ଚଳାଇ ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ଗୁଡ଼ିଏ ପବନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଏ ଓ ସେହି କୋଠରି (air-chamber)ରୁ ବାହାରକୁ ପବନ ବାହାରି ଯିବାକୁ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଛିଦ୍ର ଥାଏ ସେହି ଛିଦ୍ରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର-ଦେଶରେ ବଂଶୀର ଜିଭ (reed) ସଂଯୁକ୍ତ ଚିକିଅମାନ ଏପରି ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ଯେ, ସେ ଚିକିଅମାନଙ୍କ ଲଞ୍ଜକୁ ଡାହାଣ ହାତର ଅଙ୍ଗୁଠିରେ ଚିପି ଦେଲେ ସେ ଚିକିଅମାନ ଛିଦ୍ର ମୁହଁରୁ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ଉଠିଗଲାବେଳେ ଉତ୍ତମ୍ଭକୁ ଛାଡ଼ିବା ଯୋଗୁ ପବନ ବାହାରି ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଧ୍ୱନି ହୁଏ । ସେ ବଂଶୀର ଜିଭମାନ ଏପରି ମାପ ମୁତାବକ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରବାଟେ ଏକ ପ୍ରକାର ଧ୍ୱନି ବାହାରେ । ସେ ଧ୍ୱନିମାନ ଯଥାକ୍ରମେ ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ସପ୍ତସ୍ୱର [ସା, ରି, ଗା, ମା, ପା, ଧା, ନି; ଇଂ Octave (ଅକ୍‌ଟେଭ୍)] ସଙ୍ଗେ ମିଳେ । ହାର୍ମୋନିଅମ୍‌ରେ ଏକାଧିକ ସପ୍ତକ ଓ ସପ୍ତକର କଡ଼ି ମଧ୍ୟମ ସ୍ୱରମାନ ଖଞ୍ଜା ହୋଇଥାଏ ।

ହାର୍ମୋନିଅମ୍ ବଜାଇବାକୁ ହେଲେ ବାଁଆ ହାତରେ ଭାତିକୁ ଚାଳିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ସ୍ୱର ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ ସେହି ସ୍ୱର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଚିକିଅର ଲଞ୍ଜକୁ ଡାହାଣ ହାତର ଭଲ ଭଲ ଅଙ୍ଗୁଠିଦ୍ୱାରା ଆଘାତ କରାଯାଏ । ହାର୍ମୋନିଅମ୍ ବଜାଇ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୀତ ବା ଗୀତ ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଇ ବୋଲାଯାଏ । ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହାତରେ ବାଜିବା ହାର୍ମୋନିଅମର ସ୍ୱରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସିଦ୍ଧ ଗାୟକଙ୍କର ଜାଳର ଗଳାର ସ୍ୱରକୁ ମିଶାଇ ଗାଇଲା-ବେଳେ ତାହା ଅତି ମଧୁର ଶୁଣାଯାଏ । ହାରମୋନିଅମ ଯନ୍ତ୍ର ବଂଶୀର ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରି ନିର୍ମିତ । ବଂଶୀର ଛିଦ୍ର ତଳେ ଗୋଟିଏ ଜିଭ ବା ପାତିଆ ଥିବାରୁ ସେ ବାଟେ ପବନ ଗଲେ ବା ଛିଦ୍ରକୁ ଫୁଙ୍କିଲେ ତହିଁରୁ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ; ତେଣୁ ହାରମୋନିଅମ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବଂଶୀର ଧାରାବାହିକ ସମାବେଶ ମାତ୍ର ।]

ହାର୍ମ(ମୋ)ନିଅମ୍ ଚାବି (ପରଦା)—ଦେ.ବି—ହାରମନିଅମ୍‌ର ଭଲ ଭଲ
Hārma(mo)niam chabi (paradā) ଛିଦ୍ରର ମୁହଁକୁ ଲାଗିଥିବା
हारमनियम चाबि ଚିକିଅ—The keys of a harmonium.

हारमोनियम चाबि —[ଦ୍ର—ଏ ଚିଙ୍କିଅର ମୁଣ୍ଡ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରଗୁ ଛିଦ୍ରର ମୂହଁକୁ ବୁଜି ରଖି ।ଏ ଓ ଚିଙ୍କିଅର ଲଞ୍ଜରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଚିପ ମାରଲେ ଛିଦ୍ରର ମୂହଁପାଖରୁ ଚିଙ୍କିଅର ମୁଣ୍ଡ ଉଠିଯାଇ ସେହିବାଟେ ପବନ ବାହାରି ଆସେ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଭିପ୍ରେତ ସ୍ୱର ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ।]

ହାର୍‌ମ(ମୋ)ନିଅ(ୟ)ମ ରିଡ୍‌—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ) ହାର୍‌ମୋନିଅମ୍‌ର
Hār-ma(mo)nia(ya)am riḍ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଛିଦ୍ର ତଳେ ଖଣ୍ଡ।
[ହାର୍‌ମନିୟମ ରିଡ୍(ଡ୍‌,ଡ଼)—ଦେ.ରୂପ] ଯାଇଥିବା ବଂଶୀର କମ୍ପମାନ
হারমনিয়ম বিড় —The reeds of a harmonium.
हारमनियम रीड़ [ଦ୍ର—ଏମାନ ଧାତୁର ପାତିଆ; ଏହି ପାତିଆ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ଧାତୁଖଣ୍ଡ ଉପରେ ଝୁଲୁଲା ହୋଇ ଏପରି ଲଗାଯାଇ ଥାଏ ଯେ, ସେହି ପାତିଆ ବାଟେ ପବନ ବାହାରିଲେ ଧ୍ୱନି ଜାତ ହୁଏ ।]

ହାର୍‌ମନିଅମ୍‌ ଷ୍ଟପ୍‌—ବୈଦେ ବି—ଇଂ—ହାରମୋନିଅମର ବାୟୁପୂର୍ଣ୍ଣ
Hār-maniam shṭap କୋଠରୁ ଛିଦ୍ରକୁ ପବନ ଆସିବା
হারমনিয়ম ষ্টপ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ କଳଦ୍ୱାର ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ—The
हारमोनियमस्टप stops of a harmonium—[ଦ୍ର—ଏହି ଷ୍ଟପ୍‌କୁ ପଦାକୁ ଟାଣି ଆଣିଲେ ଛିଦ୍ର ନିକଟକୁ ପବନ ଆସେ ଓ ଷ୍ଟପ୍‌କୁ ଭିତରକୁ ଠେଲି ଦେଲେ ଛିଦ୍ରପାଖକୁ ବାଉଦ୍ୱାର ବନ୍ଦ ହେବାରୁ ପବନ ଆସେ ନାହିଁ ।

ହାର୍‌ମା—ବୈଦେ. ବିଣ.ପୁଂ (ଫା. ହରମ୍‌=ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ) —୧ । ଦୁଷ୍ଟ-
Hār-mā 1. Wicked; naughty.
[ହାର୍‌ମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଅସ୍ଥିର—2. Restless.
অস্থির नटखट

ହାର୍‌ ମାନିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବା—
Hār mānibā To admit one's defeat.
হার মানা हार मानना

ହାର୍‌ମା ପଣ[ପଣିଆଁ,ଗିରି]—ଦେ. ବି—ଦୁଷ୍ଟପଣ; ଦୁଷ୍ଟାମି—
Hār-mā paṇa[paṇiañ, giri] Wickedness;
হারামজাদগি नटखटपन, हारामजादगी naughtiness.

ହାର—ସ. ବି [ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା,(ମନକୁ) ମୁଗ୍ଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ
Hāra ଅ)—୧ । କଣ୍ଠଲମ୍ବି ବକ୍ଷୋଭୂଷଣ; ମାଳ—
1. Necklace. ୨ । ମାଳା; ସୂତ୍ରାଦିରେ ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥିବା ଲମ୍ବ ମାଳ—2. Garland. ୩ । ମୁକ୍ତାବଳୀ; ମୁକ୍ତାମାଳା (ଅମର)—3. A necklace or string of pearls. ୪ । (+ଅଧିକରଣ ଅ) ଯୁଦ୍ଧ (ମେଦିନୀ)—4. War; fight. ୫ । (+ଭାବ. ଅ) ହରଣ—5. Taking away. ୬ । (ଗଣିତ) ଏକ ରାଶିକୁ ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା ଭାଗ କରିବା କ୍ରିୟା; ଭାଗ—6. [arithmetic] Division. ବିଣ (ପୁଂ)—୧ ।
(ହାରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହରି+ଅ)—ହରିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ (ଭାଗବତ)—
1. Relating to Hari or God; divine. ୨ । (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହାରକ; ହରଣକର୍ତ୍ତା—2. Taking away; stealing, kidnapping. ୩ । ମନୋହର (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ)—3. Charming. ୪ । ବିଭାଜକ—4. Dividing. ଦେ. ବି—୧ । ପରାଜୟ
হার हार 1. Defeat. (ଦ୍ର—ଏଥିରେ ହାର କାହାର, ପରଖିବାକୁ ଆଗ ବାହାର—ଅଭିମନ୍ୟୁବଧଗଧଚକ୍ରାମଣି ।) ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହାରାମଣିର ଡାକନାମ
হারা हरा 2. Nickname of Hārāmaṇi.
ବୈଦେ. ବି [ଅ]—୧ । ରେଟ—1. Rate (of interest). (ଯଥା—ସୁଧର ହାର) ୨ । ଅନୁପାତ—2. Ratio. (ଯଥା—ଭାରତବର୍ଷରେ ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ହାର ଶତକଡ଼ା ୫·୨ ବା ୫; ଅର୍ଥାତ୍‌ ୧୦୦ ଜଣ ଭାରତବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ୫ ଜଣରୁ କିଛି ବେଶି ଲୋକ ଶିକ୍ଷିତ ଅଛନ୍ତି ।)

ହାର ଉଲ୍ଗି—ଦେ. ବି—ପିନ୍ଧା ଯାଇଥିବା ହାରକୁ ଦେହରୁ କାଢ଼ି
Hāra ulāgi ପକାଇବା—Putting off of a
হার খোলা हार निकालना necklace or garland.
[ହାରଲଗି—ବିପରୀତ]

ହାରକ—ସ ବିଣ, ପୁଂ (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—୧ । ହରଣକର୍ତ୍ତା—
Hāraka 1. Stealing; kidnapping; taking
(ହାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) away. ୨ । ବହନକର୍ତ୍ତା—
2. Carrying. ୩ । ଦ୍ୟୂତକାର—3. Gambling.
ବି—୧ । ବଞ୍ଚକ; ଶଠ—1. A cheat. ୨ । ଚୋର; ଚୋର—2. A thief. ୩ । ଯେ ଜବରଦସ୍ତି ମନୁଷ୍ୟ ଆଦିଙ୍କୁ ହରଣ କରି ନିଏ—3. A kidnapper. ୪ । ଗଦ୍ୟଭେଦ (ମେଦିନୀ)—4. A kind of style of prose. ୫ । ବିଜ୍ଞାନଭେଦ (ମେଦିନୀ)—5. A sort of specialised knowledge. ୬ । ୬ । ଶାଖୋଟ ବା ଶାହାଡ଼ା ଗଛ—6. Asper tree. ୭ । (ଗଣିତ) ଭାଜକ ଅଙ୍କ—7. [arithmetic]. The number which divides another number. ଦେ.ବି—ଯୁଦ୍ଧରେ ବା ଖେଳରେ ପରାଜୟ
হার हार Defeat in battle or game.
(ଯଥା—ତାଙ୍କର ଖେଳରେ ହାରକ ହେଲା ।
ବିଣ—ପରାଜିତ—Defeated. (ଯଥା—ତାର ଖେଳରେ ହାରକ ପଛ ହେଲା ।)

ହାରକ ପ(ପ)କ୍ଷ—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ପକ୍ଷ ବା ଦଳ ପରାଜିତ ହୁଏ—
Hāraka paksha(ṭa) Defeated side or party
হেরো দল पराजित पक्ष (in a battle or game).

ହାର କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହାର ଗଢ଼ିବା; ମାଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—
Hāra karibā 1. To make or construct a
হার তয়ারি করা हार बनाना necklace.
(ଯଥା—ବଣିଆ ମୋ ଆସନ୍ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ମନମୋହନିଆ ହାର କରୁଛି) ୨ । (ଫୁଲ ଆଦିକୁ ସୂତା ଦ୍ୱାରା) ମାଳ ଗୁନ୍ଥିବା—2. To string a garland

of flowers etc. with thread. ୩ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରପୂର୍ବକ ସର୍ବଦା ପାଖରେ ରଖିବା—3. (figurative) To keep a person tied to one's sleeves in fondness or affection. (ଉ—ହାର କରି ଗଲେ ଥିବ ବନ୍ଧୁରେ—ସଙ୍ଗୀତ) ୪ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ଅତି ଗେଲବସର କରିବା—4. (figurative) To fondle or cherish a person. [ଯଥା—କୋଡପୋଛ ପିଲାକୁ ମାଆ ହାର କରୁଛି ।] ୫ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ କୃତଜ୍ଞତା ବା ଆଦର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରିବା—5. (figurative) To accept a person's advice with gratitude or fondness. (ଯଥା—ମୁଁ ଅମୁକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ ହାର କରିଛି ।) ୬ । [ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ] ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ କରିବା ବା ଘୋଷିବା ହେବା—6. (figurative) To always cherish in memory. [ଦ୍ର—ଏହା ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । (ମନ୍ଦ ଅର୍ଥ)—ମୁଁ କେଉଁ ଦିନ ପଦେ ଗାଳି ଦେଇଥିଲି ବୋଲି, ସେ ମୋ କଥାକୁ ହାର କରି ବସିଛି । [ଭଲ ଅର୍ଥ] ମୁଁ ତାଙ୍କର ସେ ଦିନର ଉପକାରକୁ ହାର କରିଛି ।]

ହାର ଗୁଟିକା—ସଂ ବି [ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ମାଳାର ଦାନା—
Hāra guṭikā The balls or beads of a garland.

ହାର ଗୁନ୍ଥା—ଦେ· ବି—(ସ ହାର ଗ୍ରନ୍ଥନ)—ହାରର ଦାନାମାନଙ୍କୁ ସୂତା
Hāra gunthā ହାର ଗୁନ୍ଥିବା—The stringing of a necklace or garland.
हारगाँथा हारगुंथना

ହାର ଗୁନ୍ଥା(ନ୍ଥେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—(ହାର ଗୁନ୍ଥିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—
Hāra gunthā (nthe)ibā (The causative form of Hāra gunthibā). ପାଠର ଅର୍ଥକ ହାର ହାରଗୁନ୍ଥା କାମ କରାଇବା - To cause a person to string together the beads of a necklace or garland.
हारगाँथान हारगुथवाना

ହାର ଗୁନ୍ଥିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ହାର ଓ ଗ୍ରନ୍ଥ ଧାତୁ) – ହାରର ଫଳ ଫଳ ଅଂଶ ବା ଗୋଟିମାନଙ୍କୁ ସୂତାଦ୍ୱାରା ଗୁନ୍ଥିବା ବା ଏକତ୍ର ସମାବିଷ୍ଟ କରିବା—To string
Hāra gunthibā beads into a garland or necklace.
हारगाँथा हारगुंथना

ହାର ଘି(ଘେ)ନିବା [ନା(ନ୍ଲ)ଇବା, ପିନ୍ଧିବା, ମଣ୍ଡା(ଣ୍ଡେ)ଇବା]—
Hāra ghi (ghe)nibā [nā(lā)ibā, pindhibā, marḍā(rḍe)ibā] ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣାର ଅଙ୍ଗରେ ହାର ପରିଧାନ ବା ଧାରଣ କରିବା—To wear a necklace or a garland.
हारपरा हारपहनना

ହାର ପକା(କେ)ଇବା—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ହାର ଘିନିବା (ଦେଖ) =
Hāra pakā(ke)ibā 1. Hāra ghinibā (See)
୨ । ହାର ପିନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ)—2. Hāra pindhāibā (See)
हारपरा हारपहनना

ହାର ପିନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନ୍ୟକୁ ହାର ପରିହିତ କରାଇବା-
Hāra pindhā(ndhe)ibā To adorn another with a necklace or garland.

ହାର ପଟ (କ୍ଷ)—ଦେ· ବି—ହାରକ ପକ୍ଷ (ଦେଖ)—
Hāra paṭa (ksha) Hāraka paksha (See)

ହାର ଫଳକ—ସ. ବ ପାଞ୍ଚ ନଳିଆ ହାର (ହ. ଶ)—
Hāra phaḷaka A five-stringed necklace.

ହାରଭୂରା—ସ. ବି—ଦ୍ରାକ୍ଷା; ଅଙ୍ଗୁର (ହ୍ଲି. ଶ)—
Harabhūrā Grape.

ହାର(ରା)ମ୍ ଜାଦା(ଜାଦା)—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ (ଆ)—ହାରାମ୍ ଜାଦ୍
Hār(rā)m jādā(jiādā) (ଦେଖ)—Hārām-jād(See)

ହାର ମାଳ—ଦେ· ବି—(ଏକାର୍ଥକ ସହଚର)—୧ । ହାର ବା ମାଳା =
Hāra māḷa 1. Garland or necklace. ୨ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ହାର—2. Many garlands or necklaces.
हारमाला हारमाला

ହାର ଯଷ୍ଟି—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) – ହାରର ମାଳ (ହ୍ଲ. ଶ)—
Hāra jashti String of a necklace.

ହାର ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ କ୍ରି—୧ । ହାର ଘିନିବା (ଦେଖ)—
Hāra lagā(ge)ibā 1. Hāra ghinibā (See)
୨ । ହାର ପିନ୍ଧାଇବା (ଦେଖ)—2. Hāra. pindhāibā (See).

ହାର ଲାଗି—ଦେ. ବି—ହାରଦ୍ୱାରା ଅଲଂକରଣ; ହାର ପରିଧାନ—
Hāra lagi Wearing of a necklace. ଦେ.ବିଣ—ହାର ପରିହିତ—Wearing a necklace.
हारपरा हारपहनाई
(ହାର ଲାଗି —ବିପରୀତ)

ହାର ସ୍ଥଳ—ଦେ.ବି—ହାର ପଡ଼ିବାର ସ୍ଥାନ; ହୃଦୟ—The heart;
Hāra sthaḷa breast; bosom. [ଉ—ହାରସ୍ଥଳେ ରଖୁଥିବି ତତେ ଛାଡ଼ି—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ଜନ୍ମ]
हारेरस्थान हारकीजगह

ହାର ହା(ହୂ)ରା—ସ. ବି—କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hāra hā (hū)rā Brown grape.
[ହାରହୂରକା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାରହୁର—ସଂ ବି—ମଦ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hārahūara Wine.

ହାରହୁରା—ସଂ. ବି—ଦ୍ରାକ୍ଷା (ହଳାୟୁଧ)—
Hārahūarā Grape.

ହାରା—ସଂ. ବିଣ—ହାରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of 'Hāra'
Hārā ଦେଶ. ବି—୧ । ହାର; ମାଳ—1. Necklace, garland. [ଉ—ଭୁଜପଞ୍ଜର ମୋ ହୃଦୟ ମଣି ମଞ୍ଜୁ ହାରାରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ] ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ହାରମଣିର

ଡାକନାମ—3. Nickname of 'Hārāmaṇi'
ବର୍ଣ—୧ ।(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଅପହୃତ—1. Stolen.
୨ । ହଜିଥିବା—2. Lost. [ଦ୍ର—ଏ ଅର୍ଥରେ ଏ ଶବ୍ଦ ବଙ୍ଗଳା; କିନ୍ତୁ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କ୍ରମଶଃ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଯଥା—ହାରାଧନ; ହାରାମଣି ।]

ହାର ଧନ—ଦେ.ବି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ. ହୃତଧନ) ୧ । ଅପହୃତ ଧନ—1. Stolen property. ୨ । ହଜିଥିବା ଧନ—2. Missing property. ୩ । (ପୁଂ)—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to males.
Hārā dhana
হারাধন
हारा धन

ହାରବ—ସଂ. ବି—ଶୋକବଶତଃ ଲୋକର ହାହାକାର; ହାହାକାର; ହାୟ୍ ହାୟ୍ ଶବ୍ଦ—Lamentation; wailing exclamation. [ଦ୍ର—ହାରବରେ ଅଛି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେ ବଣୀଧାରୀ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]
Hārāba

ହାରବଲ୍ (ଲ୍)—ବୈଦେ.ବି (ତୁର୍କୀ ହରାବଲ୍)—୧ । ସେନାର ଅଗ୍ର ଭାଗ; ସିପାହୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଦଳ ସେନାଙ୍କ ଆଗରେ ରହନ୍ତି—1. The advance guard of an army; vanguard; the front line of an army. ୨ । ଡକାଇତମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଦଳ ଲୁଟି କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଖଣ୍ଡଦୂର ଆଗରେ ରହନ୍ତି ଓ ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ଜଗନ୍ତି—2. The advance guard of a body of robbers or dacoits.
Hārābal (la)

ହାରାବଳୀ—ସଂ,ବି—(ଷଷ୍ଠୀତତ୍, ହାର+ଆବଳୀ=ସମୂହ)—୧। ହାର ସମୂହ; ହାର ଶ୍ରେଣୀ—1. A collection of garlands or necklaces. ୨ । ବହୁ ସୋର ଥିବା ହାର—2. Many-stringed necklace. ୩ । (ନାମ) ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ପୁରୁଷୋତ୍ତମକୃତ କୋଷ ବା ଅଭିଧାନ—3. The title of a Sanskrit ditctionary by one Purushottama.
Hārābali

ହାରାମ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଆ ହରାମ)—୧ । କୋରାନ୍ କରୁକ; ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ (ପଦାର୍ଥ, ଖାଦ୍ୟ ବା କର୍ମ)—(ହଲାଲ୍—ବିପରୀତ) 1 (thing, food or act) Prohibited by the Koran or the Scripture of the Mahomedans. ୨ । ଅପବିତ୍ର (ଖାଦ୍ୟ ବା ପଦାର୍ଥ) —2 Unholy ; impure (food or thing.) [ଦ୍ର—ଟଙ୍କା କରଜ ଦେଇ ସୁଧ ନେବା, ଜୀବକୁ ହଲାଲ୍ ନ କରି ଖାଇବା ଆଦି ମୁସଲମାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହାରାମ୍ ଅଟେ ।] ବି—୧ । (ମୁସଲମାନଙ୍କ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜନ୍ତୁ)—ଶୂକର—1. Hog. ୨ । ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ବସ୍ତୁ—2. Any prohibited thing. ୩ । ବ୍ୟଭିଚାର—3 Adultery. ୪ । ପାପ—4. Sin. ୫ । ଅଧର୍ମ—5. Impiety. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା କୋରାନରେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା, ହଲାଲ୍ ହୋଇ ନ ଥିବା ଜୀବର ମାଂସ), ଯେଉଁ ଧନାର୍ଜନ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା—ଋଣ ଦିଆଯାଇଥିବା ଧନ ପାଇଁ ସୁଧ ଗ୍ରହଣ), ଯେଉଁ କର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା, ବ୍ୟଭିଚାର, ସୁରାପାନ), ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା, ମଦ୍ୟ), ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ବା ଜୀବ ଅପବିତ୍ର (ଯଥା—ଘୁଷୁରି) ଓ ଯେଉଁ କର୍ମ ପାପଜନକ, ସେ ସବୁକୁ ହରାମ୍ ବୋଲାଯାଏ । ଯେ ହରାମ୍ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ବା ଧନ ଅର୍ଜନ ବା କର୍ମ କରେ ତାକୁ ହରାମ୍ ଖୋର୍ ବୋଲାଯାଏ ।]
Hārām
হারাম
हराम

ହାରାମ୍ କାର୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଆ. ହରାମ୍ + ଫା. କାର୍)—୧ । ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମକାରୀ—1. Doing forbidden acts. ୨ । ବ୍ୟଭିଚାରୀ (ହି. ଶ)—2. Adulterous.
Hārām kār
হারামকার
हरामकार

ହାରାମ୍ କାରୀ—ବୈଦେ.ବି—(ଆ. ହରାମ୍+ଫା କାରୀ) ୧ । ନିଷିଦ୍ଧକର୍ମ କରଣ—1. The doing of forbidden acts. ୨ । ବ୍ୟଭିଚାର—2. Adultery. ୩ । ପାପ—3. Sin.
Hārām kāri
হারামকারী
हरामकारी

ହାରାମଖୋର୍—ବୈଦେ. ବିଣ ପୁଂ—(ଆ ହରାମ୍+ଫା. ଖୋର୍)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଭୋଜନକାରୀ (ପୁରୁଷ)—1. (a male) Partaking of prohibited food. ୨ । କୋରାନ୍ ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ସୁଧ ଗ୍ରହଣକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. (a person) Enjoying or taking interest on money lent. ୩ । (ହାରାମ୍ ଖୋରଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମୋଫତ୍‌ଖୋର୍ (ହି. ଶ)—3. Living on the earning of others ୪ । ପାପଲବ୍ଧ ଧନ ଅର୍ଜନକାରୀ ବା ଭୋଗକାରୀ—4. Earning or living on the money earned by sin. ୫ । ଅଲସୁଆ—5. Idle.
Hārām-khor
হারামখোর
हरामखोर

ହାରାମ୍ ଖୋରୀ—ବୈଦେ. ବି (ଆ ହରାମ୍ +ଫା ଖୋରୀ)—୧ । ନିଷିଦ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭୋଜନ କରିବା ଅବସ୍ଥା ବା ଅଭ୍ୟାସ—1. Habitual partaking of prohibited food. ୨ । ପାପାର୍ଜିତ ଧନର ଭୋଗ—2. Enjoyment of the earnings of sin.
Hārām khori
হারামখোরী
हरामखोरी

ହାରାମ୍ ଜାଦ୍ (ଦା)—ବୈଦେ.ବିଣ.ପୁ—(ଆ ହରାମ୍+ଫା. ଜାଦା=ଜାତ ବ୍ୟକ୍ତି ; ତୁଳ ନବାବ୍ ଜାଦା=ନବାବଙ୍କ ପୁତ୍ର) (ହାରାମ୍ ଜାଦଥ—ଦେ. ରୂପ) ୧ । ବ୍ୟଭିଚାରୋତ୍ପନ୍ନ; ଜାରଜ—1. Illegitimate; bastard. ୨ । (ହାରାମ୍ ଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବଜ୍ଜାତ ; ନୀଚୋଦ୍ଭବ—2. Low-born; base-born. ୩ । ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ ବିବାହୋତ୍ପନ୍ନ (ସନ୍ତାନ)—3. (Child) Born of a prohibited marriage. ୪ । ପାଜି; ଦୁର୍ବୃତ୍ତ; ଦୁଷ୍ଟ—4 Wicked; wanton ; debased. ୫ । ଶାସ୍ତ୍ରନିଷିଦ୍ଧ କର୍ମକାରୀ
Hārām jād (dā)

(ବ୍ୟକ୍ତି)—୨. (Person) Doing prohibited
हारामजादा हरामजादा acts.

ହାରାମ୍‌ଜାଦି—ବିଦେ. ବି—(ଅ ହରାମ୍ ଜାଦ୍‌ଗୀ) ୧ । ଦୁଷ୍ଟାମି—
Hārām-jādi 1. Wickedness. ୨ । ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କରତ୍ୱ
2. Illegitimacy. ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ (ଅ ହରାମ୍‌ଜାଦୀ)—
ହାରାମ୍‌ଜାଦାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of
हारामजादी हरामजादी 'Hārām jādā'.

ହାରାମ୍ ପିଲ୍ଲା(ବଚା)—ଦେ. ବି—(ହିନ୍ଦିରୁ ଅନୁକୃତ, ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ)
Hārām pillā(bachchā) ବର୍ଣ୍ଣସଙ୍କର; ଜାରଜ ସନ୍ତାନ—
हारमेर बाच्चा हरामकापिल्ला A bastara.

ହା ରାମ—ସଂ. ଅ—(ଶୋକାର୍ଥକ)—(ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବନ ଗମନ ପରେ
Hā rāma ଦଶରଥଙ୍କର ଶୋକୋକ୍ତି) ଅହା ରାମଚନ୍ଦ୍ର!—Alas!
my Rāmachandra! (ଉ—ହାରାମ ହାରାମ କହି
ଢଳିଲେ—ମଧୁସୂଦନ ଶ୍ରୀରାମ ବନବାସ ।

ହାରା ମଣି ମାଣିକ—ଦେ. ବି—୧। ଅପହୃତ ମଣି—1. Stolen gem.
Hāramaṇi (māṇika) ୨। ହଜିଥିବା ମଣି—2. Missing.
हारामणि gem ୩। ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ନାମ—A name
खोयाहुआमणि given to females.

ହାରାମି—ବିଦେ. ବି—(ଅ. ହରାମୀ)—ଶାସ୍ତ୍ର ନିଷିଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—
Hārāmi Doing of prohibited act. ବିଦେ.ବିଣ—୧ ।
हारामि ବ୍ୟଭିଚାରୋତ୍ପନ୍ନ—1. Born out of wedlock
हरामी ୨। ପାଜି; ଦୁଷ୍ଟ (ହି. ଶ)—3. Wicked

ହାରାହାରି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହରଣ=ଭାଗ କରଣ)—୧। ବହୁସଂଖ୍ୟକ
Harāhāri ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ ଅଙ୍କକୁ ମିଶାଇ ଯୋଗଫଳକୁ
हाराहारि ପଦାର୍ଥର ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ହରଣ କରି ଗୋଟି ପଦାର୍ଥର ମୂଲ୍ୟ
हाराहारी ସ୍ଥିର କରିବା ରୂପ ଗଣନା; ମୋଟା ମୋଟି ହିସାବ; ବଣ୍ଟନି; ମଝୋଟ—1, Calcutation of the average; reteable calculation. ୨। (କଚେରୀ) —ଦେଣଦାରଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ମହାଜନମାନଙ୍କ ଦେଣାର ପରିମାଣ ହିସାବ କରି ଦେଣଦାରଠାରୁ ମିଳିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ମୂଲ୍ୟକୁ ମୋଟ କରି ସମ୍ପତ୍ତିର ଅନୁପାତକୁ ଗୁଣି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହାଜନଙ୍କ ଦେଣାକୁ ବଣ୍ଟନି କରିବାରୂପ କର୍ମ; ଦେଣଦାରଙ୍କର ଦେୟ ଟଙ୍କା ସବୁସମେତ କେତେ ଓ ତାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିର ସବୁସମେତ ମୂଲ୍ୟ କେତେ, ଏହା ସ୍ଥିର କରି ଦେଣାର ଅନୁପାତରେ ମହାଜନମାନେ ଟଙ୍କାକେ ବା ଶତକଡ଼ା କେତେ ପାଇବେ, ଏଥିର ନିରୂପଣ—2. (Court language) Rateable distribution of the assets of a debter amongst the creditors ୩। ହାର୍ ଜିତ୍; ଯଥାକ୍ରମେ ବା ବାରବାର ହାରିବା ଓ ଜିତିବା—3. Successive defeats and victories. ବିଣ—୧। ଅନୁପାତକ—1. Rateable ୨। ମୋଟାମୋଟି ବଣ୍ଟନି ଅନୁସାରେ ଗଣନା କରାଯିବା—2. Average. [ଦ୍ର—କୌଣସି ବିଦ୍ୟାଳୟର ହାରାହାରି ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତି ମାସରେ କେତେ ପିଲା ସ୍କୁଲରେ ଥିଲେ ତାହା ୧୨ ମାସର ମୋଟ କରି ତାକୁ ୧୨ରେ ହରଣ କଲେ ଭାଗଫଳ ଯାହା ପଡ଼େ ତାହା ହାରାହାରି ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ।] କ୍ରି. ବିଣ—ଅନୁପାତକ ହିସାବରେ; ମଝୋଟରେ—On the average. [ଦ୍ର—ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟ କେତେକ ସଭ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସଙ୍ଗେ ଭାରତର ଅବସ୍ଥା ତୁଳନା କରିବାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ହାରାହାରି ତାଲିକା ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ (ସହକାର ପତ୍ରିକା)—

ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତ;

ହଜାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ	ଲଣ୍ଡନ	ଆମେରିକା	ଜାପାନ	ଭାରତବର୍ଷ
ଶିକ୍ଷିତଙ୍କ ହାର	୯୩୫ଜଣ	୯୫୫ଜଣ	୯୭୮ଜଣ	୫୨ଜଣ
ଜନ୍ମହାର	୨୯	୨୨	୨୪	୨୭
ମୃତ୍ୟୁର ହାର	୧୨	୧୦	୧୫	୨୫
ଶିଶୁ ମୃତ୍ୟୁ	୭୨	୫୪	୧୦୫	୧୮୫
ହାରାହାରି ପରମାୟୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର	୫୦ବର୍ଷ	୫୬ ବର୍ଷ	୪୭ ବର୍ଷ	୨୫ବର୍ଷ
ହାରାହାରି ଧନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର	୩୫୦୦ଟଙ୍କା	୨୬୪୦ଟଙ୍କା	୮୭୦ଟଙ୍କା	୨୭୮ଟଙ୍କା
ହାରାହାରି ଏକଦିନର ଆୟ	ଟ୦ଧ	ଟ୭ଧ	ଟ୪୵	ଟ୦/୨

ହାରାହାରି ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟା—ଦେ. ବି—୧୨ ମାସର ପ୍ରତି କାର୍ଯ୍ୟ
Harāhāri upasthāna saṁkhyā ଦିବସରେ
हाराहारिउपस्थान संख्या ଯେତେ ପିଲା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ
हाराहारि उपस्थान संख्या ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି, ସେହି ଦୈନିକ ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କରି ଯୋଗଫଳକୁ ଉକ୍ତ ମାସର କାର୍ଯ୍ୟ-ଦିବସମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ ହରିଲେ ଯାହା ଫଳ ପଡ଼େ—Average attendance in a school. [ଦ୍ର—ମାସରେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲା ଥିବା ଦିନମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କରି ଉକ୍ତ ମାସର କାର୍ଯ୍ୟ ଦିବସମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ହରିଲେ ଭାଗଫଳରୁ ଦୈନିକ ଉପସ୍ଥାନର 'ହାରାହାରି' ଜଣାପଡ଼େ ।]

୧୨ ମାସର ଉପସ୍ଥାନ ସଂଖ୍ୟାକୁ ମୋଟ କରି ଯୋଗଫଳକୁ ୧୨ ରେ ହରିଲେ ମାସିକ ହାରାହାରି ଉପସ୍ଥାନସଂଖ୍ୟା ଜଣାପଡ଼େ ।

ଏହିପରି କଥୋପକଥନରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ହାରାହାରି ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା average roll number, ହାରାହାରି ଶିକ୍ଷାଦତ୍ତ ବେତନ average realisation of schooling fees, ହାରାହାରି ଚାନ୍ଦା ଅସୁଲ—average subscription ଆଦି ଗଣନା କରାଯାଏ ।]

ହାରାହାରି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମୋଟା ମୋଟି ବା ମଝୋଟ
Harā hāri kariba ହିସାବ କରିବା—1. To make an
हाराहारि करा average calculation. ୨। ବଣ୍ଟନି
हाराहारि करना ହିସାବରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିଦେବା.

2. To make rateable distribution amongst many; to distribute rateably. ୩। ଭାଗାଭାଗି କରିବା; ଏକ ପଦାର୍ଥକୁ ବହୁଲୋକ ବାଣ୍ଟି ନେବା—3. To have a thing apportioned amongst many.

ହାରାହାରି ମକଦ(ଦ୍ଦ)ମା—ଦେ. ବି—(କଚହରୀ)—ଜଣେ ଲୋକ ବାଧ୍ୟ Hārāhāri makada(dda)mā ହୋଇ ତାହାର ନିଜର ଦେୟ ହାବাহাবি মকদ্দমা ଓ ଅନ୍ୟ ସହଋଣଦାରମାନଙ୍କ ଦେୟ ସମୁଦାୟ हाराहारी मुकदमा ଟଙ୍କା ଦେଇସାରି ସେ ଟଙ୍କାରୁ ନିଜର ଦେୟ ଟଙ୍କା ବାଦ୍ ଦେଇସାରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଆଦାୟ ପାଇବା ଉଚିତ, ତାହା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ଦେଣାଦାରମାନଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ମକଦମା ଦାଏର କରେ—Suit for rateable contribution brought by a person who has been obliged to pay money jointly due from him and from some others, for getting back the sum rateably due from the other persons. [ଦୃ—ମନେ କରନ୍ତୁ, ମୋ ଉପରେ ଓ ମୋର ଆଉ ୩ ଭାଇଙ୍କ ଉପରେ ଜଣେ ମହାଜନଙ୍କର ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଜଜମାନ୍ତି ଡିକ୍ରୀ ହୋଇଅଛି । ମହାଜନ ଡିକ୍ରୀଜାରି କରି ଏହି ସମୁଦାୟ ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ କେବଳ ମୋ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ନିଲାମରେ ଆଣିଲେ । ଅତଏବ ମୋ ନିଜର ସମ୍ପତ୍ତି ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଡିକ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ମହାଜନଙ୍କୁ ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ଏ ଟଙ୍କାରେ ମୋର ଦେୟ ଅଢ଼େଇ ଶହ ଟଙ୍କା ଓ ମୋର ଅନ୍ୟ ୩ ଭାଇଙ୍କ ଦେୟ ୭୫୦ ଟଙ୍କା । ମୁଁ ଦେଇଥିବା ହଜାରେ ଟଙ୍କାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦେୟ ଟ ୭୫୦୲ ପାଇବା ପାଇଁ ୩ ଭାଇଙ୍କ ନାମରେ ଯେଉଁ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିବି ତାକୁ ହାରହାର ମକଦମା ବୋଲିଥିବ ।]

ହାରା ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ହଜିବା—To Hārā hebā be missing; to be lost. (ଯଥା ମୋର ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କା ହାରା ହୋଇଛି ।]

ହାରି—ସଂ.ବି—(ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ + କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇ)—୧। ପଥିକ ସନ୍ତାନ (ମେଦିନୀ) Hāri 1. The offspring of a traveller. ୨। ପ୍ରବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ଷେତ୍ରଜ ସନ୍ତାନ—2. The illegitimate offspring of an absent person. ୩। ପଥିକ ଶ୍ରେଣୀ—3. A group of travellers. ୪। (+ ଭାବ. ଇ) ଦ୍ୟୂତାଦିରେ ପରାଜୟ (ମେଦିନୀ)—4. Defeat in gambling. ବିଣ—ମନୋହର; ସୁନ୍ଦର—Charming; handsome. ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୃ ଧାତୁ हार ଣିଚ୍ ହାରି ଧାତୁ)—୧। ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା; ମନୋ- असफलता ବାଞ୍ଛାର ଅସିଦ୍ଧି—1. Failure; foil; unfulfil- नालिश, फरीयाद ment of one's plans. ୨। କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ हारी ନିକଟରେ ଗୁହାରି; ଫେରାଦ; ଅଭିଯୋଗ—2. Complaint. ବିଣ—୧। ଊଣା; ନ୍ୟୂନ—1. Less; smaller; younger [ଭି—କେହି ବୁଢ଼େ ବୟସରେ ଖାଏ, କେହି ବୁଢ଼େ ବୟସରେ ହାରେ । ସାନକୃଷ୍ଣ—ରସକଲ୍ଲୋଳ ।] ୨। ପରାଜିତ—2. Defeated. ଗ୍ରା. ଅ—ହାରିକି ହେବୋ हाराहुआ (ଦେଖ)—Hāriki. (See)

ହାରିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାର ପରିଧାନ କରିଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)— Hāriā (a person) Wearing necklace. (ହାରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) হারপরা हारपहननेवाला

ହାରିକଣ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହାରି=ମନୋହର ଅଟେ କଣ୍ଠ Hārikantha ଯାହାର)—୧। ମନୋହର ସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ—1. (ହାରିକଣ୍ଠୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Having a sweet voice; having melodious voic . ୨। (ହାର + ଇନ୍=ହାରିନ୍= ହାରଯୁକ୍ତ ଅଟେ କଣ୍ଠ ଯାହାର)—ଯାହା କଣ୍ଠରେ ହାର ପଡ଼ିଛି—2. Wearing a necklace. ବି—କୋକିଳ —The Indian cuckoo.

ହାରିକା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହାରିକ + ଆ—ହାରିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ— Hārika Feminine of Hāraka. ଗ୍ରା ଅ—୧। ହେରିକା (ଦେଖ)—Herikā (See) ୨। ହାରିକା (ଦେଖ)— 2. Harikā (See)

ହାରିକି—ଗ୍ରା (ଉତ୍ତର) ଅ - ଠାରୁ; ଅପେକ୍ଷା; ହାଳକି— Hāriki চেয়ে, থেকে से Than.

ହାରିକେନ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହରିକେନ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hāriken (etc) Hariken etc. (See)

ହାରି ଗୁହାରି—ଦେ. ବି (ଏକାର୍ଥକ ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧। ଫେରାଦ Hāri guhāri ଫେରାଦ; କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ବା ପ୍ରଭୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପ- नालिशफरियाद ସ୍ଥାପିତ ଅଭିଯୋଗ—1. Complaint lod- हारी गुहारी ged before an authority. उद्धावकर्ता [ଭି—ପ୍ରଜା ପାଇଁ ଅବାରିତ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାର विपद्से रक्षा करनेवाला ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହାରି ବା ଗୁହାରି —ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ।] ୨। କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବିପଦରୁ ବା ପରାଜୟରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person who saves one from danger or defeat. ୩। ବିପନ୍ନର ଗୁହାରି ଶୁଣି ପ୍ରତିକାର କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person who redresses one's wrongs after hearing his complaint. (ଯଥା—ତାର ହାରି ଗୁହାରି କେହି ନାହିଁ ।)

ହାରି ଗୁହାରିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଅଭିଯୋଗକାରୀ (ବ୍ୟକ୍ତି); ପ୍ରତୀକାରାର୍ଥ Hāri guhāriā କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ନିକଟ ଆବେଦନକାରୀ—Com- अभियोगकारी, फरियादी plainant; applying to the अभियोगकारी, फरियादी authorities for redress.

ହାରି ଜିଣ(ଣା, ଣି, ତ, ତା, ତି, ଦ, ଦା, ଦି,—ଦେ. ବି— Hāri jiṇa(ṇā, ṇi, t, tā, ti, d, dā, di) ହାରି ଜିଣ୍ (ଦେଖ)—Hār-jiṇ (See)

[ଉ—ସଙ୍ଗ ମେଳେ ନାହିଁ କାମ୍ ହାରକଣ୍(ଡ଼) ନାହିଁ ବା ନାଏ—ପ୍ରବଚନ ।]

ହାରଣିକ—ସଂ. ବିଂ. ପୁଂ (ହରଣ+ଇକ)—୧ । ହରିଣ ଘାତକ—
Hāriṇika 1. A person who kills deer.
୨ । ବ୍ୟାଧ; ଶିକାରୀ—2. A huntsman; hunter.

ହାରିଣୀ—ସଂ. ବିଶେ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହାରିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ହାରୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Hāriṇi Feminine of 'Hāri'.
[ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରାୟଶଃ ଅନ୍ୟ ଉତ୍ତରପଦସହ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଯଥା—ମନୋହାରିଣୀ ।]

ହାରିତ—ସଂ. ବି (ହରିତ+ଅ)—୧ । ହରଡ଼ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)
Hārita 1. Hararda chardhei. (See)
୨। ହରିଦ୍ଵର୍ଣ୍ଣ—2. Emerald colour. ୩। ଶୁକ ପକ୍ଷୀ—3. The parrot. ୪ । ହାରିତସ (ଦେଖ)—4. Hāritasa (See) ୫ । ଏକ ନଗଣ ଓ ଦୁଇ ଗୁରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତ ବିଶେଷ (ହ୍ରୁ. ଶ) – 5. Name of Sanscrit metre. ବିଣ (ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ହାରି ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ)—୧ । ପରାଜିତ—1. Defeated; vanquished. ୨। ଅପହୃତ—2. Stolen. ୩। ଶାଗୁଆ—3. Green. ୪ । ହଜିଥିବା (ହ୍ରୁ. ଶ)—4. Missing. ୫ । ବଞ୍ଚିତ (ହ୍ରୁ. ଶ)—5. Defrauded. ୬। ମୋହିତ; ମୁଗ୍ଧ (ହ୍ରୁ. ଶ)—6. Charmed; enchanted. ୭। ହରଣ କରି ଯାଇଥିବା (ହ୍ରୁ. ଶ)—7. Caused to be stolen or taken away.

ହାରିତକ—ସଂ ବି (ହରିତ+ଅ+କ)—ଶାକ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Hāritaka Green vegetable used as salad.

ହାରିତସ—ଦେ. ବି (ସଂ. ହାରିତ)—୧ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ମୁନି ବିଶେଷ—1. One of the sages who gave name to a family of Brāhmaṇas.
Hāritasa
হাবিত
हारित
୨ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଗୋତ୍ର ବିଶେଷ—2. Name of a clan or family amongst the Brāhmaṇas.
[ଦ୍ର—ଗୋତ୍ରନାମ କହିଲା ବେଳେ ଗୋତ୍ରପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଋଷିଙ୍କ ନାମରେ ଜୋଡ଼ିଏ 'ସ' ଲଗାଇ କହିବାର ରୀତି ଚଳି ଆସିଅଛି । କାରଣ, ସଂସ୍କୃତରେ 'ଅମୁକ—ସଗୋତ୍ରଃ ଶ୍ରୀମାନ୍' ଇତ୍ୟାଦି କୁହାଯାଏ ।]

ହାରିତସ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ—ଦେ.ବି—ହାରିତ ଗୋତ୍ରଜ ଓ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଧି-
Hāritasa āchārjya ଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ—A Brāhmaṇa having the family-title of Āchārjya and descended from sage Hārita.

ହାରିଦ୍ର—ସଂ. ବିଣ (ହରିଦ୍ରା+ରଞ୍ଜନାର୍ଥରେ. ଅ)—୧। ହରିଦ୍ରା-
Hāridra ରଞ୍ଜିତ (ମେଦିନୀ)—1. Smeared with turmeric. ୨ । ହଳଦିଆ—2. Yellow. ବି—୧ । ହରିଦ୍ରାବର୍ଣ୍ଣ—1. Yellow colour. ୨ । ହରିଦ୍ରାବିଷ; ହଳଦୀ ପରି ମୂଳବିଶିଷ୍ଟ ବିଷ ଭେଦ—2. A sort of vegetable poison resembling the turmeric ୩ । କଦମ୍ବ ବୃକ୍ଷ (ମେଦିନୀ)—3. Neuclea Kadamba (tree). ୪ । ଏକ ପ୍ରକାର ପ୍ରମେହ ରୋଗ (ହ୍ରୁ. ଶ)—4. A kind of gonorrohea.
[ଦ୍ର—ଏ ରୋଗରେ ହଳଦିଆ ପ୍ରସ୍ରାବ ହୁଏ—ହ୍ରୁ. ଶ)

ହାରି ଫେରାଦି—ପ୍ରାଦେ (ସାଜପୁର) ବି—ହାରି ଗୁହାରି (ଦେଖ)
Hāri pherādi Hāri guhāri (See)

ହାରିବା—ଦେ· କ୍ରି (ସଂ. ହୃ ଧାତୁ ଣିଚ୍ ହାରି ଧାତୁ)—୧ । (ଅକର୍ମକ)
Hāribā ଯୁଦ୍ଧରେ, ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵିତାରେ, ମକଦମାରେ ବା କ୍ରୀଡ଼ାରେ [ହରାଇବା—ପ୍ରଯୋଜକ ରୂପ] ଅନ୍ୟଦ୍ଵାରା ପରାଜିତ ହେବା—[ଜିଣି(ତି)ବା—ବିପରୀତ] 1. To be defeated or vanquished in battle, in rivalry, in litigation or in game. [ଉ—ମୁଁ ହାରିଲି ହେଉ ଏଡ଼େ ଗୋ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]
হারা हारना
୨ । (ଅକର୍ମକ) ଅତି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବା; ହାଲିଆ ହେବା—2. To become lean and weak. ୩ । ନିଜର ପରାଜୟ ସ୍ଵୀକାର କରିବା—3. To admit of having been defeated.
হাবান हारना
୪ । (ସକର୍ମକ) ପରାଜିତ ହୋଇ ବାଜି ମାରିଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ବା ପଣକୁ କେତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଯିବା; ହରାଇବା—4.To forfeit a stake or wager after losing a game. [ଉ—ସବୁତ ହାରି ଅମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଲୁଁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ ବନ ।] ୫ । (ସକର୍ମକ) ଛାଡ଼ିବା; ତ୍ୟାଗ କରିବା—5. To give up; to abandon. [ଉ—ସକଳେ କଲେ ଜଳପାନ, ତତକ୍ଷଣେ ହାରିଲେ ଜୀବନ । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୬ । (ସକର୍ମକ) କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ଗୁଣ ହରାଇବା; କୌଣସି ପଦାର୍ଥରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—6. To lose; to be devoid of. [ଉ—ଏତେ ଧର୍ମବନ୍ତ ଯେ ହୋଇଣ ଅଧର୍ମ, ଖେଳ ଖେଳିଲେ ଛାଡ଼ି ହାରିଲ ବହୁ ଭମ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।] ୭। ଅତି ଶ୍ରାନ୍ତ-କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା; ଥକିଯିବା—7. To be fatigued.

ହାରିବା ଜିଣି(ତି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରାଜିତ ହେବା ଓ ଜୟଲାଭ
Hāribā jiṇi(ti)bā କରିବା— To be defeated and to be victrious. ବି—ହାରଜିତ, ପରାଜୟ ଓ ଜୟ—Defeat and victory.
হারাজিতা हारनाजितना

ହାରି ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ ହେବା—
Hāri jibā 1. To be utterly vanquished.
[ଉ—ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ଦୁହିତା ଦେହ ଅତି ଚୋରି, ହାରିବେ ସବୁକଲେ ଦେଇକୁ ଅପସରି । କୃଷ୍ଣ ସିଂହ ମହାଭାରତ ସଭା ।] ୨ । ଖେଳରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ପଣକୁ ପ୍ରତିଦ୍ଵନ୍ଦ୍ଵୀଙ୍କ ଠାରେ ଛାଡ଼ିଯିବା—2. To forfeit the stake after losing a game. ୩ । ଅତି କ୍ଷୀଣ ଓ ଦୁର୍ବଳ

ହୋଇ ପଡ଼ିବା—3. To be reduced; to become lean and weak. ୪ । ଦବିଯିବା; ମାନସିକ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯିବା—4. To be dispirited or disheartened. ୫ । କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—5. To be fatigued.
হেবেযাওয়া हारजाना

ହାରଶ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—(ସ ଅର୍ଶସ୍)—ଅର୍ଶ ରୋଗ—
Hārisa Piles (disease)
হারিস बवासिर

ହାରି—ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)
Hāri ୧ । ମନୋହର—1. Charming; pleasing (ହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଅପହାରକ; ହରଣକାରୀ—2. Stealing. ୩ । ଯେ ନେଇଯାଏ—3. Taking away. ୪ । ବାହକ; ବହନକାରୀ—4. Bearing; carrying. ୫ । ନାଶକାରୀ—5. Destroying. ୬ । ପରାଜୟକାରୀ—6. Vanquishing. ୭ । ଅବାପ୍ତକାରୀ—(ହ୍ର. ଶ)—7. Realising. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଓ ପ୍ରକୃତିପ୍ରତ୍ୟୟରେ ଉପସର୍ଗ ଓ ଉପପଦମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯଥା—ମନୋହାରୀ, ଚିତ୍ତହାରୀ, ବ୍ୟବହାରୀ, ଅପହାରୀ ଇତ୍ୟାଦ ।] ୮ । (ହାର + ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ଇନ୍, ହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ ବ)— ହାରଧାରୀ; ଯେ ହାର ପିନ୍ଧିଥାଏ—8. Wearing necklace. ଗ୍ରାମ୍ୟ (ପାଠଶା) ବି—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ—Woman.

ହାରିତ—ସଂ. ବି—(ହରିତ + ଅ)—୧ । ହାରୀତ (ଦେଖ)—
Harita 1. Hārita (See). ୨ । ସଂସ୍କୃତ ଶାସ୍ତ୍ରକର୍ତ୍ତା ମୁନି ବିଶେଷ—2. Name of a Hindu law-giver. [ଦ୍ର—ଏ ଜାବାଳ ଋଷିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଥିଲେ—ହ୍ର ଶ ।] ୩ । କୈତବ; ଠକ (ମେଦିନୀ)—3 Fraud; cheating ୪ । ଚୋର; ଡକାଇତ (ହ୍ର ଶ)—4. Robber; dacoit. ୫ । ଚୌର୍ଯ୍ୟ (ହ୍ର ଶ)—5. Robbery

ହାରିତକ—ସଂ ବି—(ହାରିତ + କ)—ହରଡ଼ା ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—
Hāritaka Hararda chardhei (See)

ହାରୁଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁ—୧। ପରାଜିତ—1. Defeated; vanquished.
Hārua ୨ । ଯେ କଥିବର ଯୁଦ୍ଧରେ ଓ ଖେଳରେ [ହାରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] ହାରେ—2. (a person) Who is repeatedly defeated in a game or battle; always losing. ୩ । ହାର ପରିଧାନ କରିଥିବା [ଲୋକ]—3. Wearing a necklace.
হার্য়া, হেরো हारनेवाला

ହାରୁକ—ସଂ. ବିଣ ପୁ—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଉକ)—ହାରକ [ଦେଖ]—
Hāruka Hāraka (See)
(ହାରୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହା ରେ !—ଦେ. ଅ—[ଖେଦ, ଶୋକ ଓ ଅନୁତାପାର୍ଥକ]—ହାୟ
Hā re ! (ଦେଖ)—Hāy (See)
হায় রে हायरे

ହାରେକ—ଗ୍ରାମ୍ୟ (ପାଟଣା କଳାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ) ଅ—ଥରେ—
Hārek Once.

ହାର୍କି(କେ)ନ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହରିକେନ (ଦେଖ)—
Hārki(rke)n Hariken [See)

ହାର୍ଜିଣ୍ (ଣା, ଡ, ଡା, ଡି, ଦ, ଦି)—ହାର୍ଜିଣ୍ (ଦେଖ)—
Harjiṇ (nā, t, tā, ti, d, di) Hār-jiṇ (See)

ହାର୍ଟ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ହୃଦୟ; ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ—
Hārṭ Heart.
হার্ট हार्ट

ହାର୍ଟ ଡିଜି (ସି) ଜ୍—ବୈଦେ ବି.—(ଇଂ ହାର୍ଟ ଡିଜିଜ୍)—ହୃଦ୍‌ରୋଗ;
Hārṭ ḍiji (si) j ହୃତ୍ପିଣ୍ଡର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଘନ ଘନ ଦମ୍ ଧରିବା ହେବାରୂପ ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ—Heart disease.
হার্ট ডিজিজ हार्टडिजिज

ହାର୍ଟ ଫେଲ୍—ବୈଦେ ବି—(ଇଂ)—ହୃତପିଣ୍ଡରେ ହଠାତ୍ ରକ୍ତ-
Hārṭ phel ସଞ୍ଚାଳନ ଓ ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ ହେବା ରୋଗ ଓ ତଜ୍ଜନିତ ମୃତ୍ୟୁ—Heart failure.
হার্ট ফেল हार्टफेल

ହାର୍ଟ ଫେଲ୍ କରିବା (ହେବା)—ଦେ. କି—ହୃତ୍ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ
Hārṭ phel karibā (hebā) ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବା—Death by heart failure.
হার্ট ফেল করা हार्टफेल होना

ହାର୍ଡି(ଡ଼ି,ଡେ,ର୍ଡେ) ଞ୍ଜ—ଦେ. ବି—(ନାମ)—୧। ପ୍ରଥମ ଲର୍ଡ ହାର୍ଡିଞ୍ଜ;
Hardi(di,de,rde) j ଲର୍ଡ ହେନେରୀ ହାର୍ଡିଞ୍ଜ; ଭାରତର ଜଣେକ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ—Lord Hardinge, a Govenor General of India. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ୧୭୮୫ । ଏ ୧୮୪୪ ସାଲରେ ଭାରତକୁ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍-ରୂପେ ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । ଭାରତକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ହାତ କଟି ଯାଇଥିଲା । ଏ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଦଲୀପ ସିଂହଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କରି ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରାଜ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ୍ ଭାରତ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଖ୍ରୀ; ୧୮୪୮ ରେ ଏ ବଡ଼ଲାଟ ପଦ ତ୍ୟାଗ କରି ବିଲାତକୁ ଫେରିଲେ ଓ ୧୮୫୨ ସାଲରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ସେନାପତି ହେଲେ । ୧୮୫୬ ରେ ଏହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।] ୨ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଲର୍ଡ ହାର୍ଡିଞ୍ଜ—2. Lord Hardinge the Second. [ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ହାର୍ଡିଞ୍ଜଙ୍କର ପୌତ୍ର । ଏ ୧୯୧୦ ସାଲରେ ଭାରତକୁ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରାଲ୍ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଦ୍ୱିତୀୟ । ଏହାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଲର୍ଡ କର୍ଜନ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶା ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ
হার্ডিঞ্জ हार्डिज

ହୋଇଥିଲା ଓ ବହାର ଓଡିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶା ସେହି ପ୍ରଦେଶଭୁକ୍ତ ହେଲା ।]

ହାର୍ଣ୍ଣି (ର୍ନି)ଆ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାରନିଆ (ଦେଖ)—
Hārṇni (rni)ā Hār-niā (See).

ହାର୍ଦ୍ଦ (ର୍ଦ୍ଦ, ର୍ଦ୍ଦ୍ୟ, ର୍ଦ୍ଦ୍ୟ)—ସ.ବ—(ହୃଦ୍ ଶବ୍ଦ+ଅ)—୧ । ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ
Hārdda (rda, rdya, rddya) ହୃଦ୍ୟତା; ପ୍ରଣୟ; ସ୍ନେହ; ପ୍ରେମ (ଅମର)—1. Love; affection; attachment. ୨ । ମମତା; କୋମଳହୃଦୟତା; ଦୟା—2. Kindness; compassion; softness of heart, ବଣ—୧ । ହୃଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1 Relating to the heart; cardiac. ୨ । ହୃଦ୍ଗତ—2. Internal; mental. ୩ । ହୃଦ୍ୟ; ମନୋହର—3. Agreeable.

ହାର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦି)କ—ସ. ବଣ—(ହୃଦ୍+ଇକ)–୧ । ହୃଦୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Hārddi(rdi)ka 1. Relating to the heart; cardiac. ୨ । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ—2. Heart felt;cordial;internal. [ହାର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦି)କତା—ବ]

ହାର୍ଦ୍ଦି(ର୍ଦି)କ୍ୟ—ସ. ବ—(ହାର୍ଦ୍ଦିକ+ଭାବ. ଯ)—୧ । ମିତ୍ରତା;ସୁହୃଦ୍-
Hārddi(rdi)kya ଭାବ—1. Friendship. ୨ । ଆନ୍ତରିକତା—2.Cordiality.

ହାର୍ଦ୍ଦୀ—ସ. ବଣ ପୁଂ (ହାର୍ଦ୍ଦ+ଇନ୍=ହାର୍ଦ୍ଦିନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hārddi ୧ । ସ୍ନେହଯୁକ୍ତ—1, Loving; affectionate. ୨ । ମାୟାଯୁକ୍ତ; ମମତାଯୁକ୍ତ—2. Compassionate.

ହାର୍ମ୍‌ଜାଦା—ବୈଦେ. ବଣ. ପୁଂ (ଅ)—ହାରାମ୍‌ଜାଦା (ଦେଖ)—
Hārm-jādā Hāram-jādā (See)
(ହାର୍ମ୍‌ଜାଦୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) [ହାର୍ମ୍‌ଜାଦ୍‌ଗୀ (ଗି)—ବ.]

ହାର୍ମ୍‌ଜାଦୀ—ବୈଦେ. ବ (ଅ)—ହାରାମ୍‌ଜାଦୀ (ଦେଖ)—
Hārm-jādi. Hāram-jādi (See)

ହାର୍ମ୍ନି—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାର୍‌ମନି (ଦେଖ)—
Hārmni Hār-mani (See)

ହାର୍ମ(ର୍ମୋ)ନିଅମ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ହାର୍‌ମନିଅମ (ଦେଖ)—
Hārma(rmo)niam Hār-maniam (See)

ହାର୍ମା—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—ହାର୍‌ମା (ଦେଖ)—
Hārmā Hār-mā (See)

ହାର୍ଯ୍ୟ—ସଂ.ବଣ ପୁଂ—(ହୃ.ଧାତୁ+କର୍ମ.ଯ)—୧ ହର୍ତ୍ତବ୍ୟ;ଅପହରଣୀୟ
Hārjya I. Fit to be stolen or removed or (ହାର୍ଯ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) kidnapped. ୨ । ବହନ ଯୋଗ୍ୟ; ବାହ୍ୟ; ବହନୀୟ 2. Bearable; fit to be borne or carried. ୩। ଗ୍ରାହ୍ୟ;ଗ୍ରହଣୀୟ—3. Fit to be taken;acceptable ୪ । ତ୍ୟାଜ୍ୟ; ବର୍ଜନୀୟ—4 Fit to be abandoned or relinquished ୫ । (ଗଣିତ) ଭାଜ୍ୟ;ବିଭାଜ୍ୟ;ଅନ୍ୟ ରାଶି ଦ୍ୱାରା ବିଭାଜିତ ହେବାର ଯୋଗ୍ୟ (ରାଶି)—5.(Arithmetic)Divisible (number). ବ—୧ । ବିଭୀତକ ବୃକ୍ଷ; ବାହାଡ଼ା ଗଛ—1. Beleric Myrobalan ୨। (ଗଣିତ) ହରଣୀୟ ଅଙ୍କ (ଲୀଳାବତୀ)—2. (Arithmetic) The number to be divided by another number.

ହାର୍ଯ୍ୟା—ସଂ ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ (ହାର୍ଯ୍ୟ+ଆ)—ହାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine
Hārjyā of Hārjya ସଂ.ବ—ଏକପ୍ରକାର: ଚନ୍ଦନ (ହେ·ଶ)—A kind of sandal wood.

ହାଲ୍—ବୈଦେ· ବ (ଅ)—୧ । ଅବସ୍ଥା—1. Condition;state.
Hāl ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା—2. Present condi-
হাল हाल tion. ୩ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—3. Account; description· ୪ । ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ—4. The present time. ୫ । ବେହାଲ୍ ଅବସ୍ଥା; ଦୁଃଖଜନକ ଅବସ୍ଥା—5, Miserable condition. (ହାଲକ୍—ବ୍ୟବହୃତ. ବଣ) ବଣ—୧ । ଚଳନ୍ତ [ବର୍ଷ]—1. Current (year). ୨ । ଚଳନ୍ତ ସନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the current year. ୩ । ଆଧୁନିକ—3. Modern· କ୍ରି. ବଣ—ଅତି ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା—Recently· [ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର କଟକିଆ ସାଙ୍କେତିକ । ହା, ହ୍ଲା ।] ବୈଦେ (ଇଂ) ପ୍ରାଦେ [ଗଞ୍ଜାମ] ବ-[ଇଂ ହଲ୍]-ବଡ଼ ଲମ୍ବ କୋଠରୀ; ଦାଲାଣ—A hall. [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାମୀମାନେ ଅ ସ୍ଥାନରେ ଆ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା—କାଲେଜ୍ ।]

ହାଲ୍‌କା—ଦେ. ବଣ (ସଂ ଲଘୁକ; ପ୍ରା, ହଲ୍ଲକ)—୧ । ହ୍ରସ୍ୱାସ;
Hāl-kā ହାଲୁକା; ଲଘୁ; ଯାହା ଭାରି ନୁହେ (ପଦାର୍ଥ)—
হালকা हलका 1. Light; not heavy. ୨ । ସୁସ୍ଥ (ଦେହ)—2. Healthy; hale· ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ [ବ୍ୟକ୍ତି]—3. Impatient. ୪ । ପତଳା; ଅଗମ୍ଭୀର (ମନ)—4. Light(heart);not serious; not grave. ୫ । ଦମ୍ଭହୀନ; ଅସାହସୀ;ଡରୁଆ(ମନୁଷ୍ୟ)—5 Timid; courageless, ୬ । ଚିନ୍ତାମୁକ୍ତ [ମନ]-6. (mind) Freed from anxiety; care-free.
হালের हालका ବୈଦେ.ବଣ[ଅ ହାଲ୍‌କା]—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର; ଆଧୁନିକ—1· Of the present time. ୨ । ଅଳ୍ପ ଦିନର—
হলকা हलका 2. Recent; late. ବ[ଫା ହଲ୍‌କା]—୧ । ହଲକା; ଗ୍ରାମମଣ୍ଡଳୀ; ଶାସନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଗଠିତ ଗ୍ରାମସମୂହ; ତାଲୁକ—1. A circle; an administrative group of villages formed for facility of administration; an estate including many villages. ୨ । ଗ୍ରାମର ବାସ୍ତୁବନ୍ଧ; ଗ୍ରାମର ଚତୁଃସୀମା ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ରେଖା—2. A village circuit; the boundary line which demarcates and includes all.

the lands and dwellings of a village or hamlet[Wilson] ୩ । ଶାସନାର୍ଥ ଗଠିତ ସୀମା, ଇଲକା—3. Administrative jurisdiction.

ହାଲ୍ କାମ୍ ଡା(ରା)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ ହଲ୍, କାମେରା) ୧ । ହାକମ-
Hāl-kāmardā[rā] ମାନଙ୍କ ଖାସ୍ କାମଡ଼ା; ଯେଉଁଘରେ
हाल कामरा **खास कमरा** ହାକମମାନେ
କଚେରିସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବସର ନିଅନ୍ତି—
1. Camera; private room attached to an office into which the officer retires for
हल **दालान** rest or refreshment
୨ । ବଡ ହଲ୍ ବା ଦାଲାଣ—2. Big hall.

ହାଲ୍କିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—[କୁକୁର] କାମୁଡ଼ିବା—
Hāl-kibā To bite (said of a d g).

ହାଲ୍କେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଲଘୁ କରିବା; ଉଶ୍ୱାସ କରିବା—
Hāl-keibā To lighten.
हालकान **हलका करना**

ହାଲ୍ ଖଜଣା (ଜମା)—ବୈଦେ. ବ (ଫା)—(ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା)—
Hāl khajanā (jamā) ହାଲସନ ପାଇଁ ପ୍ରାପ୍ୟ ରାଜସ୍ୱ—
हालजमा **हालजमा** Rent due for the current year.

ହାଲ୍ ଖାତା—ବୈଦେ·ବ(ଫା)—(ଜମିଦାରୀ ଓ ମହାଜନୀ ସିରସ୍ତା)—୧ ।
Hāl khātā ଯେଉଁ ଖାତାରେ ଚଳନ୍ତି ହିସାବମାନ ଲେଖାଯାଏ—
1. A book in which the current accounts are entered. ୨ । ଚଳନ୍ତି ବର୍ଷାରମ୍ଭରେ ଲେଖାଯିବା ନୂତନ ଖାତା—2. Current year's account-book; new book opened for the current
हालखाता **हालखाता** year.

ହାଲ୍ଚାଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଆ ହାଲ୍ ଓ ସଂ ଚଳ ଧାତୁ; ଏକାର୍ଥକ
Hāl-chāl ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଅବସ୍ଥା ଓ ବିବରଣ—
1. Condition and description. ୨ । ସବିଶେଷ ବିବରଣ—2. Detailed account. ୩ । ସମ୍ବାଦ—3. News. ୪ । ଅଧୁନାତନ ଅବସ୍ଥା ବା ପରିସ୍ଥିତି—
4. Present condition; current state.
हालचाल **हालचाल**

ହାଲ୍ଦାର—ବୈଦେ. ବ ପୁଂ—(ଆ ହୱାଲ=ଜମା; ଫା ଦାର୍=
Hāl-dār ନେବା ବ୍ୟକ୍ତି; ଆ ହୱାଲଦାର୍=ଜମାଦାର୍)—୧ ।
ହୱାଲ୍ଦାର୍; ଭାରତରେ ମୁସଲମାନ୍ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସୁବାଦାରଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗ୍ରାମର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ରାଜସ୍ୱ ଗୁମାସ୍ତା ବା କର୍ମଚାରୀ—1.The village accountant or official under the Subadar during the Mahomedan rule of India. [ଦ୍ର—ଏ କର୍ମଗତ ଉପାଧି ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶୋପାଧିରେ ପରିଣତ ହୋଇଅଛି] ୨ । ପ୍ରାଚୀନ କାଳର ହାଲ୍ଦାର୍ ପଦବୀ ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ଆଧୁନିକ ବଂଶୋପାଧି—2. Family-title of the descendants of the ancient
हालदार **हावलदार** Haldars.

ହାଲ୍ଦାରୀ—ଦେ. ବ—ହାଲ୍ଦାର୍ର କାର୍ଯ୍ୟ—
Hāl-dāri The act or post of a Haldar.
हालदारि **हवलदारी**

ହାଲ୍ ନିକାସ୍ (ସି) (ଚୁକ୍ତି)—ଦେ.ବ—(ମହାଜନୀ ଓ ଜମିଦାରୀ ସିରସ୍ତା)
Hāl-nikās (si) (chukti) ଚଳନ୍ତି ଅସୁଲବାସୁଲ ବା ଦେଣା-ପାଉଣା ହିସାବରେ ଶେଷ ମୀମାଂସା—Clearing off
हाल निकाश **हालचुकि** of the current account.

ହାଲ୍ପା—ଦେ. ବ—୧ । କୋହଲା; ବର୍ଷା ଓ ପବନ ହେତୁ ଶୀତ
Hāl-pā ବୋଧ ହେବା ପାଗ—1. Cold and rainy and stormy weather. ୨ । ଶୀତର ଅନୁଭୂତି—2 The feeling of col'. ବିଣ—ଶୀତ ଓ ବର୍ଷାଯୁକ୍ତ
हालपा **ठण्डा** (ପାଗ)—Cold and rainy (weather)

ହାଲ୍ପା ପାଗ—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ପାଗରେ ବର୍ଷା ଓ ତୋଫାନ ଥାଇ
Hālpā-pāga ଯୋଗୁ ଖୁବ ଶୀତ କରେ—Very cold
हालपा **ठण्डामोसुमी** weather.

ହାଲ୍ପିପିବା—ଦେ କ୍ରି—ଶୀତରେ ଥରିବା—
Hāl-pi jibā To shiver in cold.
हालपेषाओया **ठण्डासे कांपना**

ହାଲ୍ ବାକି(କେ)ୟା [ବାକି]—ବୈ ଦେ. ବଣ (ଫା)—[ଜମିଦାରୀ ଓ
Hāl baki(ke)yā (bāki) ମହାଜନୀ ସିରସ୍ତା]—୧ । ଚଳନ୍ତି ବର୍ଷର ଓ ପୂର୍ବବର୍ଷମାନଙ୍କ ଦେୟ ବା ପ୍ରାପ୍ୟ—1. Due or payable for the current and for the past years. ୨ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହିସାବ କରିଯିବାରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ପାଉଣା ପ୍ରାପ୍ୟ—2. Amounts found due to a person on taking account now. ବ—୧ । ଚଳନ୍ତି ବର୍ଷର ପ୍ରାପ୍ୟ ଓ ସାବକର ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନାଦି—1. Amounts due or payable for the current as well as for the past years
हालबकेया ୨ । ଅଦ୍ୟାବଧି ସୁଦ୍ଧା ପାଉଣା ଥିବା ଟଙ୍କାର ମୋଟ ବାକି
हालबकाया 2. Total dues found on taking account.

ହାଲ୍ୱା—ବୈଦେ. ବ—ହାଲୁଆ (ଦେଖ)—
Hal-wā Hālua (See).

ହାଲ୍ୱା(ବା)ଇ—ବୈଦେ. ବ—ହାଲୁଇ (ଦେଖ)—
Hāl-wā(bā)i Hālui (See).

ହାଲ୍(ଲି)ଶା—ଦେ. ବ (ସଂ ହଲ; ଏହାର ଆକୃତି ହଲ ପରି ଥିବାରୁ).
Hāl-(li)śā ନୌକାର କର୍ଣ୍ଣ—The helm of a boat, हाल **गलही, पतवार** rudder.

ହାଲ୍ ସନ—ବୈଦେ. ବ [କଚେରିଆ; ଆ)—ଚଳନ୍ତି ବର୍ଷ—
Hāl sana Current year; present year.
हाल सन **हाल सन**

ହାଲ୍ସାକି(ଖି)ନ୍[ନି]—ବୈଦେ. ବ. (କଚେରିଆ; ଆ. ହାଲ୍ ସାକିନ୍)—
Hāl sā ki(khi)n(ui) କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବର୍ତ୍ତମାନ
हाल साकिन **हाल साकीन** ବାସସ୍ଥାନ—
Present habitation or residence of a person. ବଣ—ଅମୁକ ସ୍ଥାନର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଧିବାସୀ—

At present resident of. [ତୃ—ଏଥିର ହାକେଉକ । ହା—ସା । କମ୍। । ଲ୍ଲା—ସା ।
ଯଥା—'ଶ୍ରୀ ଅମୁକ । ଲ୍ଲା—ସା । ନଅଗାଁ'ର ଅର୍ଥ ନୂଅଗାଁରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲଇକାଳ ହେଲା ବାସ କରୁଥିବା ଅମୁକ ।]

ହାଲ୍ ହଇ(ଉ)କତ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଅ. ହାଲ୍ = ଅବସ୍ଥା ଓ ହକକତ୍ Hāl hai (u) kat = ବୃତ୍ତାନ୍ତ)—କୌଣସ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ସ୍ଥାନର
ହାଲ୍ ହକକ(ଅ)ତ୍ }
ହାଲ୍ ହକୀତ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ— ବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅବସ୍ଥାର ବା ଉପସ୍ଥିତ ପରିସ୍ଥିତିର
ହାଲ ହରକତ୍ } ସବିଶେଷ ବୃତ୍ତାନ୍ତ—
Detailed description of the present condition of a person, place or thing.
হাল হকিকত   হাল হকিকত

ହାଲ୍ ହଉଆଲ୍ (ହଉାଲ୍, ହୁଆଲ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଅ.ହାଲ୍ = ଅବସ୍ଥା Hāl hauāl (hawāl, huāl) ଓ ହଉାଲ୍ = ଲ୍ଲାମ; ଏଠାରେ ହାଲ୍ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଲ୍ଲରର୍ଥକ ହେତର ଶବ୍ଦରୂପେ ହଉଆଲ୍ ବ୍ୟବହୃତ)—ହାଲ୍ ଗୁଲ୍ (ଦେଖ)
হালচাল   হালচাল   Hāl-chāl (See).

ହାଲ—ସଂ. ବ—(ହଲ + ଅଣ୍ଣ ଅର୍ଥରେ ଅ)—୧ । ବଳରାମ—
Hāla (ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶେଷ)—1. The step-brother of Śrīkrushna. ୨ । ଶାଳବାହନ ରାଜା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. King Śalibāhana. ୩ । (+ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ) ହଳ (ମେଦିନୀ)—3. Plough

ହାଲ—ଦେ. ବ—୧ । (ସ ବଳୟ) ଗାଡ଼ଗକର ଲୁହାର ବେଢ଼; ଚକ୍ର-
Hāla ଯାନର ଚକର ପାହୁଅ ଗୁଣ୍ଡ ପାଖେ ଘେରିଥିବା ଲୁହାର
হাল ପଟଳା ବେଢ଼;ଘ୍ନାମ—1. The iron rim round
हाल, हलका the wheel of a cart, coach or other
হাল vehicle. ୨। (ସ. ହଲ) କୌକାର କର୍ଣ୍ଣ—2. The
माँझ helm of a boat. ୩। (ଭୁଲ. ଇଂ.ହାଉଲ୍; ସ. ହଲ-
হৈলা হোল ହଲା)—ହୁଲର୍; କୋଳାହଳ—3. Row;
हल्ला shout; howl. [ଜ—ସାବ୍ର ଫଉଜ ପହଞ୍ଚଲ୍ଲ ହାଲ୍, ସବୁଠାରେ ପାଛୁଅ ପଲପଲ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମରତରଙ୍ଗ ।]
୪। ମେଳ—4. Rising; riot. [ଜ—ଠାବେ ଠାବେ ମିଳ କରିବା ହାଲ, ଦାନା ନ ପଇ ହେବେ କଲବଲ । ବ୍ରଜନାଥ. ସମର ତରଙ୍ଗ ।] ବୈଦେ.ବ, ବଣ ଓ କ୍ରି.ବଣ —ହାଲ୍ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)—Hāl etc (See)
[ଦ୍ର—ହାଲ୍ ତଳେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦ 'ହାଲ' ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଲେଖାଯାଏ ବଳୁ 'ହାଲ୍' ରୂପେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ]

ହାଲ ଉ(ଓ)ଳି—ଦେ. ବ (ସ. ହଲହଲା = ଆନନ୍ଦଜନକ କୋଳା-
Hāla u(o)li ହଳ = ଜ୍ଞାକେନ୍ଦ୍ର)—ହାଲ-ହୁରି (ଦେଖ)
Hāla huri (See)

ହାଲକ—ଦେ. ବ (ସଂ. ହୃଦୟ; ପ୍ରା. ହକ୍କକ; କମ୍। ଅ. ହଲକ୍ =
Hālaka ଗଳନଳୀ, କଣ୍ଠ)—୧ । ହଲକ; ଅନ୍ତଃକରଣ—
हलक 1. Heart. ୨ । ହୃଦୟ; ସାହସ—2. Courage.
हलक ୩ । ଦମ୍—3. Patience.

ହାଲକ—ସଂ. ବ—୧ । ପୀତ-ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hālaka 1 A horse of yellow and green colour. ୨ । ହରିଦ୍ବର୍ଣ୍ଣ ଅଶ୍ୱ—2. A horse of greenish colour.

(ମୋର) ହାଲକ ପାଇବା—ଦେ. ବ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସାହସ
Hālaka pāibā ବଳିବା—Having the heart or courage to do any act.

(ମୋର) ହାଲକ ବଢ଼ିବା—ଦେ. ବ—ସାହସ ବୃଦ୍ଧି ହେବା—
Hālaka bardhibā Increase of courage.

(ମୋର) ହାଲକ ଶୁଖିବା—ଦେ. ବ—ଦମ୍ ବା ହେମତ୍ ଭାଙ୍ଗିଯିବା—
Hālaka sukhibā Losing of patience or heart.
(ହାଲକ ଶୁଖିଯିବା, ହାଲକ ପଡ଼ିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାଲ କଷିବା(ଭିଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଶଗଡ଼ର ପହୁଆର ଗୁଣ୍ଡ ପାଖରେ
Hāla kashibā(bhirdibā) ଘ୍ନାମ ବା ଲୁହାର ବଳୟକୁ
ହାଲ ଚଢ଼ା(ଢେ)ଇବା } ଅନ୍ୟରୂପ ସଂଯୋଗ କରିବା—To
ହାଲ ପିନ୍ଧା(ନ୍ଧେ)ଇବା } attach the iron rim round the wheel of a vehicle.
হাল কষা, হাল চড়ান, হাল পরান [ଦ୍ର—ହାଲମାନ ଲମ୍ବ ଓ ସିଧା
हाल लगाना ଥାଏ । ତାହାର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡକୁ ନୁଆଁଇ ସଂଲଗ୍ନ କରି ଅଗ୍ନି ଉତ୍ତାପରେ ତରଳାଇ ଯୋଡ଼ ଦେଲେ ତାହା ବଳୟା-କୃତ ହୁଏ । ଗରମ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତାକୁ ଶଗଡ଼ଚକ ଉପରେ ପଡ଼ ଦିଆଯାଏ ଓ ତାହା ଶୀତଳ ହେଲେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଚକକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରେ ।]

ହାଲକୁ—ଦେ. ଅ—୧ । ବର୍ତ୍ତମାନ; ଏବେ; ଆଜିକାଲି—1. At
Hālaku present; now a days. [ଜ—ନେଉଟି କଲ୍ଭ ଏଖନ ହାଲମେଁ ସୁଲ୍ଲକ୍ଷଣୀ, ହାଲକୁ ପ୍ରଥମେ ପଦରେ ଛଡାଇଏ ଲଗିଛି । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।]
୨ । ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା—2. Recently. ୩ । ଚଳିତବର୍ଷ —3. This year.

ହାଲତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଜଡରଥ) (ଅ)—ଅବସ୍ଥା—Condition.
Hālat [ଜ—ଅପଣା ଜଡସ୍ ଯାଗାରେ ବସି ସରକାରୀ କାମ
হালত ଅଞ୍ଜାମ କରୁଥିବା ହାଲତ—ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ
हालत ଆଠଗୁଣ୍ଠ ।] ଅ—ହାଲତେ (ଦେଖ)—Hālate (See)

ହାଲତେ—ବୈଦେ. ଅ (ଜଡରଥ) (ଅ. ହାଲତମେଁ)—(ଅମୁକ)
Hālate ଅବସ୍ଥାରେ—In the state or condition of;
হালতে हालतमें while in such a state.

ହାଲପ(ପା)—ଦେ. ବ—ଅତି ଶୀତଳ ପବନ—Very cold wind
Hālapa(pā) ଦେ. ବଣ—ଅତି ଶୀତଳ (ପବନ; ଋତୁ)—
হালপা ठण्डा हवा Very cold (wind; weather).

ହାଲ ଶଗଡ଼—ଦେ. ବି—ଯେଉଁ ଶଗଡର ଚକ୍ରରେ ହାଲ ଲଗିଥାଏ—
Hāla sagarda A cart with iron-rimmed wheel.
হাল শকট हाल छकड़ा

ହାଳ(ଳା)ହଳ—ସଂ. ବି (ହଳାହଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ. ଅ)—୧ । ହଳାହଳ;
Hāla(lā)hala ଉଗ୍ରବିଷ—1. A very deadly poison.
୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷ—2. A kind of poison.
୩ । ଏକ ପ୍ରକାର କୀଟ—3. A kind of insect.

ହାଲ ହଲୀ—ସଂ. ବି—ସୁରା—Spirituous liquor
Hāla halī (Apte).

ହାଲ ହାଲ—ଦେ. ବି—ହଲହଲା (ଦେଖ)
Hāla hāla Halabalā (See)

ହାଲ(ଲୋ)ହୁ(ହୋ)ରି(ଳି)—ଦେ. ବି (ସଂ. ହଲହଲା=ଆନନ୍ଦ
Hāla(lo)hu(ho)ri(li) କୋଳାହଳ; ସଂ. ହଲ୍ଲକ=
হুলব, হাল হোল, হালাহু(হো)ল হোধোক্কি; সং. হুল্লোল)
हौहल्ला, हालहूल ୧ । ହୁଲ୍ଲା; କୋଳାହଳ; ଗୋଳମାଳ; ହୁଲର;
ହୋହା; ଘୋଟଘୋ—1. Ado; hubbub; great
noise. [ଉ—କେବେ ମଲେ ସେ ହେଲ୍ଲ କାହିଁ କଲ,
ଯହିଁ ଶୁଣିବ ଡକା ହାଲହୋଲ । ବ୍ରଜନାଥ, ସମର
ତରଙ୍ଗ ।] ୨ । ବହୁଳ ବସ୍ତୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅଣ୍ଡିଳାଦ; ବିପଦ
କାଳରେ ବହୁବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଧ୍ୱନିଜନିତ ରବ ବା ବୋବାଳ—
2. Loud sound or combined or confused
wailings of many persons in distress.
[ଉ—ହାଲହୋଲ ହେଉଗଲା ବାଲଙ୍କା ନଗରେ । ସାରଳା.
ଲଙ୍କା ରାମାୟଣ ।]

ହାଲ(ଲୋ)ହୁ(ହୋ)ରି(ଳି) ଛା(ପା)ଡ଼ିବା(ପକା[କେ]ଇବା)—ଦେ. କ୍ରି—
Hāla(lo)hu(ho)ri(li) chhā(pā)rdibā(pakā[ke]ibā)
হালাহুলো করা (বহু লোক) কোলাহল ধ্বনি করিবা—
हौहल्ला करना, हालहूल करना To raise a great
up roar or hubbub.

ହାଲ ହୁ(ହୋ)ରି(ଳି) ପଡ଼ିବା —ଦେ. କ୍ରି—ଦୁଃଖର ବା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ
Hāla hu(ho)ri(li) pardibā ମଧ୍ୟରେ କୋଳାହଳ
হুলর পড়া, হালাহোল পড়া हौहल्ला होना ଜାତ ହେବା—
The raising of a loud noise by many
persons in distress. (ଉ—ସମସ୍ତେ
ପାଡ଼ିଲେ ବୋବାଳ, ଗ୍ରାମେ ପଡ଼ିଲା ହାଲହୋଲ—ରାମଦାସ
ଦାର୍ଢ୍ୟତାଭକ୍ତି ।

ହାଲା—ସ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ—[ହା ଧାତୁ=(ଲଜ୍ଜା) ତ୍ୟାଗ କରିବା + କରଣ ଅଳ
Hālā + ଆ; ଯାହାର ପ୍ରଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଲଜ୍ଜା ତ୍ୟାଗ କରେ]
—୧ । ମଦ୍ୟ (ଅମର)—1. Wine. ୨ । ତାଳାଦିର
ନିର୍ଯାସ; ତାଡ଼ି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Toddy. ୩ ।
ଅପଣା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କନିଷ୍ଠା ଭଗିନୀ; ଶାଳୀ—3. The
younger sister of one's wife (Apte).

ହାଲ(ଲ୍ଲା)କ୍—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ ହାଲକ୍)—୧ । କ୍ଲାନ୍ତ—1.
Hāla(llā)k Fatigued. ୨। ବିନଷ୍ଟ—2. Destroyed;
হালাক हलाक damaged.

ହାଲାର୍(ଲ୍) ଇତ୍ୟାଦି—ବୈଦେ. ବି—ହଲାର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hālār(l) (etc) Halār etc (See).

ହାଲାହ—ସ. ବି—ଚିତ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଘୋଟକ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—A horse
Hālāha of veriegated colour.

ହାଲାହଳ—ସ. ବି—(ହଳାହଳ + ସ୍ୱାର୍ଥେ ଅ)—୧ । ହଳାହଳ
Hālāhala (ଦେଖ)—1. Halāhala (See) ୨ । କୀଟ-
ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ଅଞ୍ଜଲିକା, ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ); ଛାହାଣୀ-
କୁଟୀଲ କୀଟକ ଟପୋକ ବା ଛାହାଣୀଅ ପୋକ—2. A kind of
leaf insect; Phyllium Siccifolium. [ଦ୍ର—
ଏ କୀଟ ସାମନାର ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼କୁ ସମୟେ ସମୟେ
ଅଞ୍ଜଳି କଲାପରି ଠେକ ଧରିଥାଏ ।] ୩ । ଏକପ୍ରକାର
ଟିକ୍‌ଟିକି—3. A kind of lizard (Apte).

ହାଲାହଳ ଧର—ସଂ. ବି—ସର୍ପ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Hālāhala dhara Serpent.

ହାଲ ହଲା—ସଂ. ବି—୧ । ଅଞ୍ଜଲିକା; କୀଟବିଶେଷ; ଛାହାଣୀ ପୋକ
Hālāhalā 1. A kind of leaf insect. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର
ମୂଷିକ; ଚୁଙ୍ଗୁଚି ମୂଷା—2. A small variety of
mouse. ୩ । ଟିକ୍‌କା; ଗେରୁ—3. Red ochre;
red chalk.

ହାଲାହଲ(ଳୀ)—ସଂ. ବି—ମଦିରା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hālāhali(lī) Wine; spirituous liquor (Apte).

ହାଲି —ଦେ. ବିଣ—(ଅ. ଖାଲୀ=ଶୂନ୍ୟ, ଶୂନ୍ୟଗର୍ଭ)—୧ । ଖାଲି
Hāli —1. Empty. ୨ । କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ ରହିତ—
খালি 2. Unemployed. ୩। ଆଶ୍ରୟଶୂନ୍ୟ—3. Shelterless.
खालि ବି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟାଭାବ; ଅବଲମ୍ବନ ରାହିତ୍ୟ—1. Want of
employment. ୨। ନୌକାର କର୍ଣ୍ଣ—2. The helm
of a boat. ଅ—ହାଲିକି(ଦେଖ)—Hāliki (See)

ହାଲି—ବୈଦେ ବିଣ—(ଫରସି) (ଅ. ହାଲ୍)—୧ । ନୂତନ;
Hāli ନବୋତ୍ପନ୍ନ; ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଜାତ ବା ଅଗତ—1.
হালি Recent; newly born. ବି—ବର୍ତ୍ତମାନକାଳ; ହାଲ୍—
हालका 2. The present. ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ
(ଫ. ହରିତ) ଶାଗୁଆ—Green.

ହାଲଥା—ବୈଦେ· ବିଣ—(ଅ. ହାଲକ୍=କ୍ଲାନ୍ତ, ହିରିତ; କମ୍ପ
Hālthā ହାଲ୍=ଅବସ୍ଥା; ଭୁଲ ସଂ ଅଳ୍ ଧାତୁ=ବାରଣ,
হাল্লাক, আলা ভূষণ, পর্যাপ্তি; ଏଥିରୁ କ୍ଲାନ୍ତ ଅର୍ଥ ଅସିଥାଇ ପାରେ)
थका —୧ । କ୍ଲାନ୍ତ; ପରିଶ୍ରାନ୍ତ—1. Fatigued. [ଉ—
ତାହାଙ୍କୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ହୋଇଲି ହାଲଥା । କୃଷ୍ଣସିଂହ
ମହାଭାରତ ବନ ।] ୨ । ଭୀତଅ; ଭୟଗ୍ରସ୍ତ—2.
Frightened; terrified. ୩ । ଚିନ୍ତାଭାବ ଖିନ୍ନ;
ଚକିତ—3. Very anxious; uneasy. [ଉ—

ପୂର୍ବେ ଯାଇ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ବହୁ ଭିଆରିଲା, ନ ଦେଖିବାରୁ ମୁହିଁ
ହାଲିଆ ହୋଇଲି। କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଶାନ୍ତି।] ୪।
ଶକ୍ତିହୀନ—4. Powerless. ୫। ଦୁର୍ବଳ—5. Weak.
୬। ବେହାଲ୍; ଶୀର୍ଣ୍ଣ—6. Lean; reduced.
୭। ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ; କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼—7. Disturbed;
agitated; perturbed; confused.

ହାଲିଆ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କ୍ଲାନ୍ତ ହେବା—1. To feel
Hālia māribā tired. ୨। କ୍ଲାନ୍ତି ଅପନୋଦନାର୍ଥ ବିଶ୍ରାମ
বিশ্রামকরা କରିବା—2. To take rest after labour.
थकजाना

ହାଳିକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହଳ+ଜୀବିକାର୍ଥେ ଇକ)—୧। ହଳୁଆ; ଯେ
Hālika ଚାଷ କରେ—1. Ploughman. ୨। ଚଷା; କୃଷକ
(ହାଳିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) —2. Agriculturist; cultivator. ୩।
ହଳିଆ ଚାକର—3. A servant kept for ploughing. ବିଣ—ହଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the
plough.

ହାଳିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ହଳୁଆ ବ୍ରାହ୍ମଣ; ମାସ୍ତାନ ବ୍ରାହ୍ମଣ
Hālika brāhmaṇa —Māstāna Brahmaṇa (See)

ହାଲିକ—ଦେ. ବିଣ (ଅ. ହଲ୍‌କା=ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର)—୧। ହାଲ୍‌କା;
Hālika ଆଧୁନିକ କାଳର—1. Modern; of the present
(ହାଲିକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) time. ୨। ଅଳ୍ପଦିନର—2. Recent.
হালের हालका

ହାଲିକି—ଗ୍ରା. ଅ (୫ମୀ ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ, ତୁଳନାର୍ଥ)—ଠାରୁ; ଅପେକ୍ଷା—
Hāliki Than. (ଯଥା—ସେ ମୋ ହାଲିକି ବଡ)
চেয়ে, থেকে से

ହାଲିମ—ବୈଦେ. ବି (ଫା ହାଲିମ୍)—ସର୍ଷପାଦ ବର୍ଗର କୃଷିଜାତ ଶାକ
Hālima ବିଶେଷ—Common cress; Lepidium
ସଂ.ଚନ୍ଦ୍ରଶୂର,] Sativum; Gynandropsis Pentaphylla.
ଚନ୍ଦ୍ରିକା, [ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ଧଳା ଓ ଶ୍ୱେତ, ଦଳ ଦୁଇଟି; ଛୁଇଁ
ଚର୍ମହନ୍ତ୍ରୀ,] ତେପ୍ରାଡ଼୍; ବହାରରେ ଚାଷ ହୁଏ। (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର)
ପଶୁମେହନ କାରିକା,] ଏହା ବଳ ଓ ପୁଷ୍ଟିପ୍ରଦ ଓ ହିକ୍କା, ବାତ,
ନନ୍ଦିନୀ, କାରବୀ,] ଶ୍ଳେଷ୍ମା ଓ ଅତିସାର ରୋଗରେ ହିତକର,
ଭଦ୍ରା, ସିତା,] ବାତରକ୍ତ ନାଶକ। ମାଘ ୩ ମଣ। ଏହାର
ବାସପୁଷ୍ପା, ସୁବାସରା] ଅଙ୍କୁରରେ ସୌରଭ ହୁଅଥାଏ। ଏ ଗଛ ସମସ୍ତ
হালিম চান্দসুর ଆସିଆ ମହାଦେଶରେ ଜାତ ହୁଏ। ଏଥିର ବୀଜରୁ
हालिं हालिम,चंसुर ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧିତ ତୈଳ ବାହାରେ।
ଆ. ହବୁର୍ ରସାଦ୍] ଗଣ୍ଡମାଳୀ ଓ ଚର୍ମ ରୋଗରେ ଏ ତୈଳର
ବଜ୍‌ରୁଲ୍ ଜାର୍‌ଜାର୍ ବ୍ୟବହାର ହୁଏ।"
ଫା. ହାଲିମ୍,
ତୁଗ୍‌ମେତାରା ତେଜକ୍.
ତେ. ଅଦଡ୍ୟାଲୁ
ତା. ଅଲବେରାଇ
ଗୁଃ ଅସାଲିଓହାଲିମ

ହାଳୀ—ସଂ.ବି (ହା ଧାତୁ=(ଲଜ୍ଜା) ତ୍ୟାଗ କରିବା+ଅଧିକରଣ ଅଲ+
Hāḷi ଈ)—କନିଷ୍ଠା ଶାଳିକା; ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାନ ଭଉଣୀ
(ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—One's wife's younger
sister.

ହାଳୁ—ସଂ. ବି (ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ଅଲୁ)—୧। ଦନ୍ତ
Hāḷu (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—Tooth. ୨। ବଦନ—
2. Face.

ହାଲୁଆ—ବୈଦେ. ବି (ଅ ହଲୱା; ସଂ.ନାମ—ଲପସିକା; ତୁଳ. ଇଂ ଜେଲି)
Hālua —ମୋହନଭୋଗ; ସୁଜିକୁ ଘିଅରେ ଭାଜି ତହିଁରେ
হালুয়া हलबा ମିଠା, ଦୁଧ ବା ପାଣି ଦିଆଯାଇ
ସିଦ୍ଧ ହେବା ପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନବିଶେଷ—Halwa;
jelly. [ଦ୍ର—ଏହା ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ
ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି।] ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—
ବଡ଼—Big.

ହାଲୁଆ ଗୁଣ୍ଡା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)—ବି—ଫାଲୁଆ ଗୁଣ୍ଡା; ବଡ଼ ଗୁଣ୍ଡା
Hālua gunḍā (ଖାଦ୍ୟ)—Big mouthful;
(of food)

ହାଲୁଇ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହଲୱାଇ—ଗୁଡିଆ; ମିଷ୍ଟାନ୍ନକାର;
Hālui ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ—ଯେ ହାଲୁଆ ତିଆରି କରେ)—
(ହାଲୁଇକାର—ଅନ୍ୟରୂପ) ପଶ୍ଚିମା ଗୁଡିଆ—
হালুইকার हलबाई An upcountry
confectioner.

ହାଲୁଇ ଦୋକାନ—ବୈଦେ. ବି(ଅ)—ପଶ୍ଚିମା ଗୁଡ଼ିଆର ପୁରି ମିଠାଇ
Hālui dokāna ଦୋକାନ—The shop of an up-
হালুই দোকান हलबाई दुकान country
confectioner.

ହାଲୁଏ—ଗ୍ରା. ବିଣ—ପୁଳାଏ—A lump of. (ଉ—ଅଲପେଇସ୍ବ!
Hālue ଗାଲରୁ ହାଲୁଏ ମାଉଁସ
একহালা थोड़ा ଖାଇବ—ସହକାର ପତ୍ରିକା।)

ହାଲୁକ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହାଲକ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāluka (etc) Hālaka etc (See).

ହାଲୁକା—ଦେ. ବିଣ—ହାଲ୍‌କା (ଦେଖ)—
Hālukā Hāl-kā (See).
(ହାଲୁକାପଣ—ବି)

ହାଲୁକା(କେ)ଇବା—ଦେ, କ୍ରି—ଉପଶମ କରିବା—
Hālukā(ke)ibā To lighten.
হালকান हलका करना

ହାଲୁକା ଗୁଡି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ି ଉଡ଼ାଇବା
Hālukā gurḍi ବେଳେ ସୂତା ଉପରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଟାଣ
ବା ଜୋର୍ ପଡ଼େ—

ହାଲ(ରି)ଳି—ଦେ. ବି—ହାଲହୁରି (ଦେଖ)—
Hālu(ri)ḷi Hālahuri (See)
[ହାଲୁହୁ(ହୋ)ଳ(ଡ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହାଲୁର୍—ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ—ହାଲୋର୍ [ଦେଖ]—
Hālur Hālor (See)

ହାଲୁ ହାଲୁ—ଦେ. ଣ—୧ । ଭୟ ଯୋଗୁଁ ହୃତ୍କମ୍ପଯୁକ୍ତ—
Hālu hālu 1. With heart palpitating
ବୁକୁ ଧୁର ଧୁର दिल दहला due to fear.
୨ । ଭୟ କମ୍ପିତ—2. Trembling through
ବୁକୁ ଧୁର ଧୁର दिल दहलाई fear. ବ—
ଭୟଜନିତ କମ୍ପ—Trembling or shivering due to fear.

ହାଲୁ ହାଲୁ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଲୁ ହାଲୁ ହେବା [ଦେଖ]—
Hālu hālu pardibā Hālu hālu hebā (See).

ହାଲୁ ହାଲୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୃତ୍କମ୍ପିବା; ଭୟଗ୍ରସ୍ତ ହେବା; ଭୟରେ
Hālu hālu hebā କମ୍ପିବା—To shiver or
ବୁକୁ କାଁପା दिल दहलना tremble in fear.
ବ—୧ । ହୃତ୍କମ୍ପ ହେବା; ହୃଦୟ ଭୟରେ କମ୍ପିବା—
1. Palpitation or throbbing of the heart through fear. ୨ । ଭୟରେ ଦେହ (ନିତମ୍ବ) କମ୍ପିବା
2. Trembling or shivering of the body (buttocks) through fear.

ହାଲେ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ)ଅ.—୧ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟସୂଚକ ଶବ୍ଦ—1 An
Hāle exclamaton denoting astonishment.
୨ । ଏହିକ୍ଷଣି—2. Just now;at once; immediately.

ହାଲେ—ବୈଦେ. କ୍ରି ଣ—(ଅ ହାଲ୍=ବର୍ତ୍ତମାନ)—ଅଳ୍ପଦିନ
Hāle हाले हालमें ହେଲା; ଏବେ—Recently.

ହାଲେଇ ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ. ବ.—ହାଲୁଇ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖ—
Hālei (etc) Halui etc (See)

ହାଲୋ—ଦେ. ଅ—(ସ ହଲା; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନରେ
Hālo ବ୍ୟବହୃତ)—ହଇଲୋ(ଦେଖ)—Hailo (See). ବୈଦେ
हाँलो,हालो ଅ ବ—(ଇଂ)—ହଁ। ହେ !—Hallo !
ହ୍ୟାଲୋ हैलो

ହାଲୋଇ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହାଲୁଇ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hāloi (etc) Hālui etc (See)

ହାଲୋର(ଲ୍)—ଦେ. ବ—(ସ ଆଲୋକ; ତୁଳ ଇଂ ହାଲୋ)—୧।
Hālor (l) ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକ ରଶ୍ମି—1. Halo of light. ୨।
आलोक (ସଂ ହଲ୍ଲୋଳ)—ହାଲହୁରି (ଦେଖ)—2. Hālohuri
आलोक (See) ଣ—୧। ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକମୟ—
1. Brilliantly shining; very lustrous; resplendent.

ହାଲୋର(ଲ୍)ମୟ—ଦେ. ଣ—(ସଂ ଆଲୋକମୟ)—ଦୀପ୍ତିମୟ—
Hālor (l)-maya Resplendent;brilliant; with a
आलोकमय आलोकमय halo of light.

ହାଲୋ(ଲୌ)ରି(ଳି)—ଦେ. ବ—ହାଲହୁରି (ଦେଖ)—
Hālo (lau)ri (li) Hālahuri (See)

ହାଲୋଲିଆ—ଦେ ଣ ପୁଂ-(ସଂ କୋଲାହଳକାରୀ; ସଂ ହଳହଳା=
Hālolia ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ କୋଳାହଳ)—୧। ହୁଲହୁଳିଆ;କୋଳାହଳକାରୀ
[ହାଲୋଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] —1. Boisterous ୨ । ବିପଦବେଳରେ
हल्लोरिया ଆର୍ତ୍ତନାଦକାରୀ—2. Making loud wailing
हल्ला करनेवाला cry in distress.

ହାଲ୍କା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ ବଣ—ହାଲ୍କା ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖ—
Hālkā (etc) Hāl-kā etc (See)

ହାଲ୍ପା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ.ବ ଓ ଣ—ହାଲ୍ପା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hālpā (etc) Hāl-pā etc (See)

ହାଲ୍ୱା—ବୈଦେ. ବ (ଅ) ହାଲୁଆ (ଦେଖ)—
Hālwā Hāluā (See)

ହାଲ୍ୱି—ବୈଦେ. ବ (ଅ) ହାଲୁଇ (ଦେଖ)—
Hālwi Hālui (See)

ହାୱା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବ—ହାଉଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hāwā (etc) Hāuā etc (See)

ହାୱାଲି—ଦେ.ବ—ଏକ ପ୍ରକାର ବନ୍ୟଗଛ—
Hāwāli Thespesia Populnea Corra (wild tree)

ହାସ୍—ଦେ. ଅ—ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟାଦିକୁ ଆକ୍ରମଣ କରୁଥିବା କୁଆ,
Hās ବିରାଡ଼ି ଆଦିକୁ ଘଉଡ଼ାଇବାର ଶବ୍ଦ—Interjection
[ହାସ୍ ହାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] used in scaring away crows or cats setting on food etc.

ହାସ୍ପା(ପି)ଟା(ଟି,ଟା)ଲ(ଲ୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହସ୍ପିଟାଲ୍)—
Hās-pā(pi) tā (ṭa, ṭā)l(l) ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ
हास्पताल ରୋଗୀଙ୍କୁ ରଖାଯାଇ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଏ; ଚିକିତ୍ସାଗାର—
अस्पताल Hospital for treatment of indoor patients [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ରୋଗୀ (Indoor patients)ଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରାଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଥାଏ,ତାହାକୁ ହାସ୍ପାତାଲ୍ (Hospital) ଓ ଯେଉଁ ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ଆସିବା ରୋଗୀ (outdoor patients)ଙ୍କ ରୋଗ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ବା ଔଷଧ ଦିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଘରକୁ ବିଦାୟ କରି ଦିଆଯାଏ, ତାକୁ ଡିସ୍ପେନସରି (Dispensary) ବୋଲଯାଏ ।
ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ବା ସ୍ଥଳର ରୋଗୀ ଯେଉଁ ହସ୍ପାତାଲ୍ରେ ଚିକିତ୍ସା ପାଆନ୍ତି ସାଧାରଣତଃ ସେହି ନାମ ଅନୁସାରେ ହସ୍ପାତାଲ୍‌ମାନଙ୍କର ନାମକରଣ ହୁଏ—ଯଥା ଜେନେରଲ୍ ହାସ୍ପାତାଲ୍, ସିଭିଲ୍ ହାସପାତାଲ, ମିଲିଟାରୀ ହାସପାତାଲ, ପୁଲିସ୍ ହାସପାତାଲ, ଜେଲ୍ ହାସପାତାଲ, କଲେରା ହାସପାତାଲ, ପିଲଗ୍ରିମ ହାସପାତାଲ, କଲେଜ୍ ହାସପାତାଲ ଇତ୍ୟାଦି ।]

ହାସପିଟାଲ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ସର୍ଜନ୍‌ମାନଙ୍କ
Hās-pitāl āsishṭānṭ ଅଧୀନରେ ନିଯୁକ୍ତ ଡାକ୍ତର—Hos-
हस्पिटाल आसिष्टेण्ट pital Assistant; a doctor under
अस्पतालअसिस्टेण्ट an Assistant Surgeon. [ଦ୍ର—
ଏମାନେ ନିମ୍ନତମ ସରକାରୀ ଡାକ୍ତର । ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଧାନ ସରକାରୀ ଡାକ୍ତର ସିଭିଲ୍ ସର୍ଜନ୍, ତାଙ୍କ ତଳେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନ୍ ଓ ତାଙ୍କ ତଳେ ହସ୍ପିଟାଲ୍ ଅସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ୍ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଦେଶୀୟ ବା ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଡାକ୍ତର ଅଟନ୍ତି ।]

ହାସ୍ଲତ—ବୈଁଦେ. ବଣ (ଅ)—ହାସିଲତ୍ (ଦେଖ)—
Hās-lāt Hāsilāt (See)

ହାସ—ସ.ବି—(ହସ ଧାତୁ=ହସିବା+ଭବେ ଅ)—୧। ହାସ୍ୟ; ହସ—
Hāsa 1. Laughter. ୨। ହସିବା କର୍ମ—2. Laughing. ୩। ହାସ୍ୟରସ—3. The sentiment producing laughter. ୪। ପରିହାସ—4. Jest. ୫। ଉପହାସ—5. Ridicule.

ହାସ ମଲ୍ଲି—ସଂ. ବି—ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ମଲ୍ଲି ଫୁଲ—A full blown Jasmine flower.
Hāsa malli
(ହସମଲ୍ଲି—ଦେ. ରୂପ)

ହାସକ—ସଂ. ବଣ (ଣିଂ ହାସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ=ହାସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—
Hāsaka ହାସ୍ୟଉତ୍ପାଦନକାରୀ; ଯେ ହସାଏ (ହି.ଶ)—Causing (ହାସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) or provoking laughter. ସଂ, ବି. ପୁଂ—ବିଦୁଷକ—A buffoon; jester (Apte).

ହାସକର—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ—(ହାସ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ ବା ଯାହା
Hāsa kara ହାସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରେ (ହି.ଶ)—Causing or (ହାସକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) provoking laughter.

ହାସନ—ସଂ. ବି—(ହସଧାତୁ ଣିଚ=ହାସି ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)—
Hāsana ହସାଇବା (ହି.ଶ)—Provocation of laughter.

ହାସନିକ—ସ. ବ. ପୁଂ—(ହାସନ+ଇକ) ଵିନୋଦର ବା କ୍ରୀଡ଼ାର
Hāsanika ସହଚର—Boon companion.
(ହାସନିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସଲ୍—ବୈଦେ. ବ (କଚଦାଅ) (ଅ, ହାସିଲ୍=ପ୍ରାପ୍ତ)—୧। ପାଇବା;
Hāsal ପ୍ରାପ୍ତି—1. Getting; receipt. ୨। ଲାଭ—2. Profit; gain. ୩। ଉପାର୍ଜନ; ଅର୍ଜନ—3. Acquisition; earning. [ଯଥା—ସେମାନେ ଜଳଭୁଇଁ ଇଲମ ହାସଲ କରି ନେଇଛନ୍ତି] ୪। ଫଳ;ଜମିର ଉତ୍ପନ୍ନଦ୍ରବ୍ୟ—4. Produce of land; fruit. ୫। ଫଳପ୍ରାପ୍ତି—5. The getting of a result or fruit. ୬। ସମ୍ପାଦନ—6. Accomplishment; achievement ୭। ଅଦାୟ;ଅସୁଲ—7. Realisation. ବଣ—୧। ପ୍ରାପ୍ତ; ଲବ୍ଧ—1. Got; gained. ୨। ଉପାର୍ଜିତ—2. Earned; acquired. ୩। ନିଜର ପରିଶ୍ରମର ଫଳରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Got as a result or fruit of one's labour. ୪। ଫଳପ୍ରଦ; ଫଳନ୍ତ—4. Fruitful; fruit-producing. ୫। ଫଳପ୍ରଦ—5. Productive. ୬। ସମ୍ପନ୍ନ—6. Accomplished; achieved. ୭। ଲାଭଜନକ—7. Profitable. ୮। ଅଦାୟ ହୋଇଥିବା—8. Realised.
हासिल हासिल

ହାସଲ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚଦାଅ)—୧। (ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତି, ଫଳ,
Hāsal kariba ଇତ୍ୟାଦି) ପାଇବା—1. To get (property etc.) ୨। (ଧନ ବା ସମ୍ପତ୍ତି) ଅର୍ଜନ କରିବା—2. To earn or aquire (wealth). ୩। (ବିଦ୍ୟା ଆଦି) ଲାଭ କରିବା—3. To aquire (learning). ୪। (ଜମି ଆଦି) ଚାଷ ବା ଆବାଦ କରିବା—4. To reclaim or bring (land) under cultivation. ୫। [ହାକିମଙ୍କଠାରୁ ହୁକୁମ ଆଦି] ପାଇବା; ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—5. To get or receive (order from an authority) ୬। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ହସ୍ତାନ୍ତର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା; ହସ୍ତଗତ କରିବା—6. To get on transfer from another. (ଯଥା—ମୁଁ ଅଣ୍ଠା ଖରଚ କରି ମାହାଫିଜ ଖାନାରୁ ସନ୍ଦେଶମୋହର ନକଲ ହାସଲ କରିଅଛି) ୭। ଆଦାୟ କରିବା—7. To realise.
हासिलकरा हासिलकरना

ହାସଲ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚଦାଅ)—୧। ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା—
Hāsal heba 1. To be got. ୨। ଉପାର୍ଜିତ ହେବା—2 To be aquired or earned. ୩। ଅବାଦ ହେବା—3. To be reclaimed or cultivated. ୪। ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା—4. To be accomplished.
हासिलहओया हासिलहोना

ହାସଲାତ୍—ବ ଦେ. ବଣ (କଚଦାଅ) (ଅ)—ହାସିଲତ୍ (ଦେଖ)—
Hāsalāt Hāsilāt (See)

ହାସଲି—ବୈଦେ. ବଣ (କଚଦାଅ) (ଅ—ହାସିଲ୍)—୧। ହାସଲ
Hāsali କରାଯାଇଥିବା; ପ୍ରାପ୍ତ—1. Got- ୨। ଅର୍ଜିତ—2. Aquired; earned. ୩। ଫଳରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ—3. Achieved.
हासिल हासिलकियाहुआ

ହାସଲି ଜମି—ଦେ. ବ—୧। ଫଳୋତ୍ପାଦକ ଜମି—1. Land yiel-
Hāsali jami ding crops; fruit-producing land. ୨। ଅବାଦୀ ଜମି—2. Arable land.
हासिलजमि हासिलकीहुईजमिन

ହାସାଃ—ଵୈ. ବ (ହସ୍ ଧାତୁ+ଅସ୍; ହସସ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—
Hāsāh (ବୈଦିକ ଶବ୍ଦ) ଚନ୍ଦ୍ର—(A vedic word) The moon.

ହାସିଆ—ବୈଦେ. ବ (କଚଦାଅ) (ଅ ହାସିୟହ୍=ଧଡ଼ି; କନାରା)—
Hāsiā ୧। ଲୁଗା ଅଁଚର ଧଡ଼ି—1. Border of a cloth. ୨। କାଗଜର ପାଖ ବା ଦାଢ଼—2. Edge or margin of a paper. ୩। ପୃଷ୍ଠାର ବା କାଗଜର ପାଖରେ ଲେଖିବା ନୋଟ—3. Marginal notes ବଣ—୧। ହାସିଆ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1 Marginal. ୨। ହାସିଅରେ ଲିଖିତ—2. Marginally noted. (ଯଥା—ହାସିଆ ସାକ୍ଷୀ)
हासिया हाशिया

ହାସିଆ ଛାଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚଦାଅ)—ଦଲିଲର ଦୁଇପାର୍ଶ୍ୱରେ ସ୍ଥାନ
Hāsiā chhārdiba ଛାଡ଼ି ଲେଖିବା—To leave margins in the paper while writing a deed.
हासियाछाडा हाँसियाछोड़ना

ହାସିଆତ୍ ରେଜିଷ୍ଟରୀ—ବୈଦେ. ବି (କଚରଥ) (ଅ ହାସିଯତ୍ ଓ ଇଂ ରେଜିଷ୍ଟର) —କୋ ଅପରେଟିଭ୍
Hāsiāt rejishṭari
ସୋସାଇଟି ଅଫିସ୍‌ରେ ରଖାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ରେଜିଷ୍ଟରୀ ବହି
—A kind of register maintained in the office of a Co-operatve Society.
হাসিয়াৎরেজিষ্টরী हैंसियातरेजीष्टरी

ହାସିଆ ଦସ [ସ୍ତ]ଖ[ ]ତ୍—ବୈଦେ. (ଅ+ଫା.)ବି—[କଚରଥ]—
Hasiā dasa(sta)ka (kha)t ୧ । ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ
[ହାସିଆ ଦସ୍ତ (ସ୍ତ) ଖ—ଅନ୍ୟରୂପ] କରାଯାଇଥିବା ସ୍ୱାକ୍ଷର—
1. Signature on the margin of a document. ୨ । ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ସାକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର—2. The signatures of attesting witnesses on the margin of a deed.
হা.সয়াদস্তখত हासियादस्तखत

ହାସିଆ ନ୍ନ (ର୍ଣ୍ଣ)ବ—ଗ୍ରା. ବି ଓ ବିଣ (ସ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ
Hāsiā nna (rṇṇa)ba (ଦେଖ)—Hāsyārnnaba(See)
হাস্যার্ণব हसियार्नब

ହାସିଆ ପଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଚରଥ)—ଦଲିଲର ସମ୍ପାଦନ ସମ୍ବନ୍ଧେ
Hāsiā parḍibā ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦସ୍ତଖତ୍
হাসিয়া পড়া କରିବା—To attest a document; to
हैंसिया पडना sign a document at the margin as attesting witness.

ହାସିଆ ଲି(ଲେ)ଖିତ—ଦେ. ବିଣ (କଚରଥ) (ଅ. ହାସିଅତ୍ ଓ ସ. ଲିଖିତ)—ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ
Hāsiā li(le)khita
হাসিয়া লিখিত ନାମ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ—(persons)
हासिया लिखित Whose names appear on the margin of a document; noted in the margin; marginally noted.

ହାସିଆ ସାକ୍ଷୀ—ଦେ. ବି (କଚରଥ) (ଅ. ହାସିଅତ୍ ଓ ସଂ. ସାକ୍ଷୀ)—
Hāsiā sākshī ଯେଉଁ ସାକ୍ଷୀମାନେ ଦଲିଲର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଲିଲ-
হাসিয়া সাক্ষী ସମ୍ପାଦନର ସାକ୍ଷୀ ରୂପେ ଦସ୍ତଖତ୍ କରି ଥାଆନ୍ତି—
हाशियेका गवाह Attesting witnesses; witnesses whose names or signatures or marks appear in the margin of a deed.

ହାସିକା—ସଂ. ବି(ହସ୍ ଧାତୁ+ଣକ,ଇକ+ଆ)—୧ । ହାସ୍ୟ(ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
Hāsikā 1. Laughter. ୨। ହାସ୍ୟରସ—2. The sentiment producing laughter. ୨ । (ହସ୍ ଧାତୁ ଣିଚ, ହାସି ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଅ) ବହୁରୂପିକା; ବଚନ ଗୁରୁଙ୍ଗ ବା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଦ୍ୱାରା ହାସ୍ୟୋଦ୍ରେକକାରିଣୀ ଦାସୀ—3. A woman who by her movements causes people to laugh; a female jester. ୪ । (ବୈଦିକ) ଚନ୍ଦ୍ର—4. (vedic) The moon. ୫ । ହସ କୌତୁକ—5. Mirth; merriment (Apte).

ହାସିମ୍ ଖାଁ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ମୋଗଲ୍ ସୁବାଦାର୍—
Hāsim khān Name of the first Moghal
হাসিম্ খাঁ Subadar or Governor of Orissa.
हासीम खाँ

ହାସୀ—ସଂ. ବିଣ(ହାସିନ୍ ଶବ୍ଦ ; ହସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ଇନ୍; କମ୍ବା ହାସ+
Hāsī ଇନ୍; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ; ଯଥା—
(ହାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଛଟହାସୀ; ଦରହାସିନୀ)—୧ । ହାସ୍ୟ କରୁଥିବା
—1. Laughing. ୨ । ଶ୍ୱେତ (ବୃ. ଶବ୍ଦସାଗର)—2. White.

ହାସୁ—ଦେ. ଅ—ହାସ୍ (ଦେଖ)
Hāsu Hās (See)
(ହାସୁ ହାସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହାସ୍ତିକ—ସଂ. ବି (ହସ୍ତିନ୍+ସମୂହାର୍ଥେ କ)—୧ । ହସ୍ତି ସମୂହ;
Hāstika ହାତିପଲ—1. A herd of elephants. ୨ । ହସ୍ତ୍ୟାରୋହ; ହାତିରେ ଚଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. An elephant rider; a rider on an elephant. ୩ । ମାହୁନ୍ତ—3. The driver of an elephant (Apte). ବିଣ—ହସ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the elephant.

ହାସ୍ତିନ—ସଂ. ବି (ହସ୍ତିନ୍+ଅ)—୧ । ହସ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Hāstina 1. Relating to the elephant. ୨ । (ହସ୍ତ+ଇନ) ହସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to the hand. ବି—୧ । (ହସ୍ତିନ୍+ଅ) ଗଜପରିମାଣ—(ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ) 1. A measure of an elephant. ୨ । (ହସ୍ତିନ+ଅ) ହସ୍ତିନାପୁର—2. The ancient capital of the Pāṇḍaba kings of India. [ଦ୍ର—ହସ୍ତିନ ନାମକ ରାଜା ଏହି ନଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିବାରୁ ଏହିପରି ନାମ ହୋଇଅଛି ।]

ହାସ୍ତିନ ପୁର—ସ. ବି—ହସ୍ତିନାପୁର (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The ancient
Hāstina pur capital of the Pāṇḍaba kings of India.

ହାସ୍ୟ—ସ ବି (ହସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ଘ)—୧ । ହସ—
Hāsya 1. Laugh; laughter. ୨ । ହସିବା କର୍ମ—2. Laughing. ୩ । ରସବିଶେଷ; କୌତୁକୋଦ୍ଭବ ରସ—3. A sentiment producing laughter. [ଦ୍ର—ଯାହା ଦେଖିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ଲୋକ ନ ହସି ରହି ପାରେ ନାହିଁ ତାହା ହାସ୍ୟରସ । ଯଥା—ବିକୃତାକାର, ବିକୃତ ବେଶ, ବିକୃତ ବାକ୍ୟ ଓ ବିକୃତ ଚେଷ୍ଟା । ରସ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।

ହାସ୍ୟ ୬ ପ୍ରକାର ଥିବା ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ଯଥା—

ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାନଙ୍କର ୧ ସ୍ମିତ, ଓ ୨ ହସିତ । ମଧ୍ୟମାନଙ୍କର ୩ ବିହସିତ ଓ ୪ ଅବହସିତ । ନୀଚମାନଙ୍କର ୫ ଅପହସିତ ଓ ୬ ଅତିହସିତ ।

୧ । ସ୍ମିତ—ନୟନର ଈଷଦ୍‌ବିକାଶ ଓ ସ୍ପନ୍ଦିତାଧର-ଯୁକ୍ତ ହାସ୍ୟ ।
୨ । ହସିତ—ହସିବାବେଳେ ଦାନ୍ତ କିଞ୍ଚିତ୍ ଦେଖାଯିବା ହସ ।
୩ । ବିହସିତ—ମଧୁରସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ହସ ।
୪ । ଅବହସିତ—ସ୍କନ୍ଧ ଓ ଶିରଃକମ୍ପଯୁକ୍ତ ହାସ୍ୟ ।
୫ । ଅପହସିତ—ଚକ୍ଷୁରେ ଅଶ୍ରୁ ଦେଖାଯିବା ହାସ୍ୟ ।
୬ । ଅତିହସିତ—ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ହସ ।]
୪ । ପରିହାସ; ଥଟ୍ଟା—4. Jesting. ୫ । ଉପହାସ—5. Ridicule. ବିଣ [+ କର୍ମ. ଯ] ଉପହାସଯୋଗ୍ୟ—Laughable; ridiculous.

ହାସ୍ୟ କଥା—ସଂ ବି—୧ । ହାସ୍ୟମୟ ବିଷୟ—1. A matter full of laughter. ୨ । ହାସ୍ୟୋଦ୍ରେକକାରୀ ବିଷୟ—2. A matter provoking laughter.
Hāsya kathā

ହାସ୍ୟ କର—ସଂ ବିଣ—ହାସ୍ୟଜନକ; ହାସ୍ୟଉତ୍ପାଦକ—Comic, comical, causing or producing laughter; making people laugh.
Hāsya kara

ହାସ୍ୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହସିବା—1. To laugh. ୨ । ଉପହାସ କରିବା—2. To laugh at, to ridicule.
Hāsya kariba
हास्य करना हँसी करना

ହାସ୍ୟ କୌତୁକ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ହସ କୌତୁକ; ହସ ତାମସା—Hilarity; laughter and amusement; merriment.
Hāsya kautuka

ହାସ୍ୟଚ୍ଛଟା—ସଂ ବି (ହାସ୍ୟ+ଛଟା; ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ସନ୍ଧିଯୋଗୁ ଚ୍ଛ)—୧ । ହସିବାର ଢଙ୍ଗ—1. Mode of laughter; manner of laughing. ୨ । ହାସ୍ୟଜନିତ ଶୋଭା—2. Grace due to a person's laugh. ୩ । ଶୋଭାଯୁକ୍ତ ହାସ୍ୟ—3. Graceful laughter.
Hāsyachchhaṭā

ହାସ୍ୟ ଜନକ—ସଂ. ବିଣ—ଯେ ବା ଯାହା ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ରେକ କରାଏ—Laugh-inducing; provoking or causing laughter.
Hāsya janaka

ହାସ୍ୟ ତରଙ୍ଗ—ସଂ ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ତରଙ୍ଗ ବା ଢେଉ ପରି ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଉଠୁଥିବା ହସ; ହାସ୍ୟର ରୋଳ—1. Wave of laughter. ୨ । (ନାମ) ସଂସ୍କୃତ ନାଟିକାବିଶେଷର ନାମ—2. Name of a Sanscrit drama.
Hāsya taranga

ହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି—ସଂ ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ହାସ୍ୟଜନିତ ଧ୍ୱନି)—ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟଜନିତ ଶବ୍ଦ—The sound of loud laughter.
Hāsya dhwani

ହାସ୍ୟ ପରିହାସ—ସଂ ବି (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ହସ ଓ ଥଟ୍ଟା—Laugh and jesting.
Hāsya paribāsa

ହାସ୍ୟ ପ୍ରଦୀପ୍ତ (ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ)—ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ହସ ଯୋଗୁଁ ବିକଶିତ ବା ଶୋଭମାନ [ମୁଖ]—(face) Lit up with laughter; brimming with laughter.
Hāsya pradīpta (praphulla)

ହାସ୍ୟ ପ୍ରିୟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି, ହାସ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଯାହାର]—ଯେ ହସିବାକୁ ଭଲ ପାଏ; ସୁଖ ପାଏ—Fond of laughter, comical.
Hāsya priya
(ହାସ୍ୟପ୍ରିୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସ୍ୟ ବଦନ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ. ପୁଂ [ମ. ପ. ଲୋ]—ହାସ୍ୟମୁଖ (ଦେଖ)—Hāsya mukha (See).
Hāsya badana
[ହାସ୍ୟବଦନା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାସ୍ୟମୟ ସଂ. ବିଣ [ହାସ୍ୟ + ମୟ] ୧ । ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ—1. Full of laughter; comical. ୨ । ହସୁଥିବା—2. Laughing.
Hāsya maya
[ହାସ୍ୟମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହାସ୍ୟ ମୁଖ—ସଂ. ବି [ମ. ପ. ଲୋ]—ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ ବଦନ; ହସ ହସ ମୁହଁ—Laughing face.
Hāsya mukha
ବିଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି; ହାସ୍ୟ ଅଛି ମୁଖରେ ଯାହାର]—ହସମୁହାଁ; ହସୁଥିମୁହାଁ—Having a laughing or smiling face.
(ହାସ୍ୟମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସ୍ୟ ରଞ୍ଜିତ ସଂ. ବିଣ (ତୃତୀୟା ତତ୍)—ହାସ୍ୟପ୍ରଦୀପ୍ତ [ଦେଖ]—Hāsya pradīpta (See)
Hāsya rañjita

ହାସ୍ୟ ରସ—ସଂ. ବି—କାବ୍ୟରସବିଶେଷ; ଯାହା ଦେଖିଲେ, ପଢ଼ିଲେ ବା ଶୁଣିଲେ ମନୁଷ୍ୟ ନ ହସିକରି ରହି ପାରେ ନାହିଁ—The sentiment of laughter in literature. (ରସ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।)
Hāsya rasa

ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ—ସଂ. ବିଣ—ହାସ୍ୟରସଯୁକ୍ତ; ଯହିଁରେ ହାସ୍ୟରସ ଅଛି—Abounding in the sentiment of laughter.
Hāsya rasātmaka
(ହାସ୍ୟରସାତ୍ମିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ନାଟକ—ସଂ. ବି—ଯେଉଁ ନାଟକରେ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ—A comedy; a comical play.
Hāsya rasātmaka nāṭaka

ହାସ୍ୟ ରସିକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ହାସ୍ୟ ରସରେ ନିପୁଣ; ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ପାରେ—Capable of causing people to laugh.
Hāsya rasika
(ହାସ୍ୟରସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ହାସ୍ୟରସିକତା—ବି)

ହାସ୍ୟ ଲହରୀ—ସଂ. ବି—ହାସ୍ୟତରଙ୍ଗ (ଦେଖ)—Hāsya taranga (See)
Hāsya laharī

ହାସ୍ୟ ସଂବରଣ (ସମ୍ବରଣ)—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହାସ୍ୟକୁ ସଂଯତ କରିବା; କଳର ଉଠୁଥିବା ହସକୁ ସମ୍ଭାଳିନେବା—Restraining of one's rising laughter.
Hāsya sambaraṇa (sambaraṇa)

ହାସ୍ୟ ସଂବରଣ (ସମ୍ବରଣ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହସ ମାଡ଼ିଲେ ତାହାକୁ
Hāsya sambaraṇa (sambaraṇa) karibā

ସମ୍ଭାଳିବା ବା ଗୁପିବା—To control one's laughter; to restrain one's self from laughing.
हास्य संवरण करा हँसी रोकना

ହାସ୍ୟା—ଇତ୍ୟାଦି ଦେ.ଶ ବିଣ—(କଟରଅ)—ହାସିଆ ଇତ୍ୟାଦି
Hāsyā (etc) (ଦେଖ)—Hāsiā etc (See).

ହାସ୍ୟାନ (ନ୍ନ) ବ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବି—(ସ. ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ)—ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ
Hāsyāna (nna) ba (ଦେଖ)—Hāsyārṇṇaba (See)
ବିଣ—୧ । ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ (ବ୍ୟକ୍ତି)—1. Ridiculous; laughed at; being the butt end of laughter. ୨ । ହାସ୍ୟଜନକ (କଥା)—2. Causing or producing laughter. ୩ । ଉପହାସାସ୍ପଦ—
हास्यार्णव हास्यार्णव 3 Subject to ridicule.

ହାସ୍ୟାନ (ନ୍ନ, ର୍ଣ୍ଣ) ବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଥାକୁ ବା
Hāsyāna (nna, rṇna) ba karibā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେବା—To laugh at a person or a thing.
हास्यार्णव करा हास्यार्णवकरना

ହାସ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ—ସ. ବିଣ - (ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ତୁଳନୀୟ ହାସ୍ୟ)—୧ ।
Hāsyārṇṇaba ହାସ୍ୟସିନ୍ଧୁ ; ବହୁଲୋକଙ୍କ ହାସ୍ୟ—
1. The laughter of many persons. ୨ । ହାସ୍ୟତରଙ୍ଗ—2. Wave of laughter; hilarity ; mirth. ୩ । (ନାମ. ଜଗଦୀଶଙ୍କ ରଚିତ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ସଂସ୍କୃତନାଟକ ବିଶେଷ—3. A Sanscrit comical drama or burlesque by Jagadīsa. ଦେ. ବିଣ—ହାସ୍ୟାନବ (ଦେଖ)—Hāsyānaba (See)

ହାସ୍ୟାଲାପ—ସ. ବି—(ମ, ପ. ଲୋ)—ହାସ୍ୟଯୁକ୍ତ କଥୋପକଥନ ;
Hāsyālāpa ରସାଳାପ—Comical conversation.

ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ—ସ. ବିଣ—୧ । ଯାହା ଦେଖିଲେ ହସମାଡ଼େ—
Hāsyāspada 1. Provoking laughter. ୨ । ଉପହସନୀୟ—2. Ridiculous

ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ—ସ. ବିଣ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଯାହା ଶୁଣିଲେ ବା
Hāsyoddīpaka ଦେଖିଲେ ହସମାଡ଼େ—Comical; burlesque.
(ହାସ୍ୟୋତ୍ପାଦକ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହା ହତାଶ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିରାଶ—
Hā batāsa Very much disappointed

ହା ହତୋଽସ୍ମି—ସ. ବାକ୍ୟ (ପୁରୁଷପକ୍ଷରେ)—(ଏଥିର ଅର୍ଥ ଅହା ! ମୁଁ ମଲି—(ଖେଦ ବା ଶୋକାର୍ଥକ ବାକ୍ୟ)
Hā hato (a) smi
ଅହା ! ମୋର ସର୍ବନାଶ ହେଲା—(Interjection) Alas ! I am done for.
(ସ୍ତ୍ରୀପକ୍ଷରେ—ହା ହତାସ୍ମି)

ହା ହନ୍ତ—ଦେ.ଅ—(ହନ୍ତ ଶବ୍ଦ ସୂଚକ) ଦୁଃଖ ବିସ୍ମୟସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—ଅହା
Hā hanta Alas ! [ଉ—ଚାହାର ପୌଷ ମାସ କା ବଶ ନାଶ, ହା ହନ୍ତ କ ବିଷମ ଅସାଂଖ୍ୟ । ନନ୍ଦବଖୋଇ—ଜର୍ଜିଣୀ ।]

ହାହ [ହା] ଳ—ସ. ବି—ହଳାହଳ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ) [ଦେଖ]—
Hā ha (hā) la Halāhāla (See).

ହା ହା—ସ. ଅ—[ହା=ଧ୍ୱନି+ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+ କ୍ୱିପ୍]—୧। ହାୟ ହାୟ ; ଅହା ! (ଖେଦ ବା ଶୋକଜନିତ ଧ୍ୱନି)—1. (Interjection)Alas ! (in lamentation). [ଉ—ମୋର ସୁନା ଭାଗେ ଏହି ଚିନ୍ତା ହା ହା ! ମୋହର ଭାଗ୍ୟେ ଏ ପଢ । ସୁଧାକାଥ—ପାର୍ବତୀ ।]
Hā hā
୨ । ଅନୁତାପଜନିତ ଧ୍ୱନି—2. Alas ! (in regret) ୩ । (ବିସ୍ମୟଜନିତ ଧ୍ୱନି) ଓହୋ—3. Ha Ha! (in wonder). ବି—[ହା ଶବ୍ଦ+ହା. ଧାତୁ= ତ୍ୟାଗ କରିବା+କ୍ୱିପ୍]—ଦେବଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—A class of Divine songsters.
[ବି—ଦେବତାମାନଙ୍କ ସ୍ତବରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ହାହା ଏକ ଶ୍ରେଣୀର ଅଟନ୍ତି । କେତେକ ଦେବଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କ ଶ୍ରେଣୀ ଯଥା—ହାହା, ହୁହୁ, ବିଶ୍ୱାବସୁ, ତୁମ୍ବୁରୁ, ଚିତ୍ରରଥ; ଏମାନେ ଦେବତାମାନଙ୍କର ଉପାସନା କରି ଗୀତ ଗାଆନ୍ତି] ଦେ. ଅ—୧ । ସ୍ମରଣାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି—1. An exclamation of rememberance [ଉ—ହାହା ଜନମଯୁ ଦିଏ, ଦେଲେ ଜାତ କରୁଥିବ ସେ ବରଷ—ଉଞ୍ଜ. କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ] ୨। ବିସ୍ମୟ ବା ସନ୍ତୋଷାର୍ଥକ ଧ୍ୱନି—2. An exclamation of satisfaction or wonder. (ଉ—ହାହା ଶୋଭନ୍ତି ପୃଷ୍ଠକେତୁ ନାମ ତାହାକୁ—ଉଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ)

ହାହୋ—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଅହେ !—
Hābo Oh !

ହାହାଁ—ଦେ. ଅ—ହାଁ ହାଁ (ଦେଖ)—
Hā hāñ Hāñ hāñ (See)

ହାହାଃ—ସଂ. ବି—(ହାହସ୍ ଶବ୍ଦ)—ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ—
Hā hāh A class of divine songsters.

ହାହା କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଶୋକରେ ବା ଖେଦରେ ହାହା ଧ୍ୱନି କରିବା
Hāhā karibā —To lament or wail in distress.
हाहा करा [ଉ—ମୃତ୍ୟୁର ଘାତ ଦେଖି ସବୁ ପ୍ରାଣୀ ଦୁଃଖୀ, ହୋଇ
हाहा करना ହାହା କରି ବୁଲିଲେ କେ ନ ଅଛି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।]

ହାହାକାର—ସ. ବି—(ହାହା+କୃ. ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଶୋକଧ୍ୱନି
Hāhā kāra — 1. Loud lamentation; cry of distress. [ଉ—ଅନ୍ନ ପାଇଁ ଦେଶେ ହାହାକାର—ଅନାହାରେ କେତେ ଲୋକ ଯାନ୍ତି ଯମପୁର ଲୋ କୋଇଲି—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଅକାଳ କୋଇଲି ।] ୨। ଯୁଦ୍ଧ କଳରବ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ) 2. Noise or consternation of battle.

ହାହାକାର ମୟ—ସ. ବି — ହାହାକାରରବ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଶୋକପୂର୍ଣ୍ଣ—
Hāhākāra maya Sorrowful; full of a lamentation; lamentable.
(ହାହାମୟ—ଅନ୍ୟରୂପ)
हाहाकारमय हाहाकारमेय

ହାହା ପଦ(ଶବଦ)—ଦେ. ବି—ଖେଦସୂଚକ ହାହାକାର ଧ୍ୱନି—
Hāhā pada(śabada) Exclamation giving vent to
हाहाशब्द grief e. g. (Alas !) [ଉ—ଅସୁରେ ଦେଖି ହାହା
हाहा शब्द ପଦେ, ବଳ ଗର୍ଜିଇ ଘୋରନାଦେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]
[ହାହା ଧ୍ୱନି(ଶବ୍ଦ, ରବ)—ସଂ. ରୂପ

ହାହାହା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଲ) ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟର
Hahāhā ଶବ୍ଦ—The sound of loud laughter.

ହାହା ହୁହୁ—ସଂ. ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ଦୁଇଟି ଶ୍ରେଣୀର ଗନ୍ଧର୍ବ—
Hāhā hu hu Two classes of divine choristers.

ହା ହୁତାଶ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହାହାତୋସ୍ମି=ଅହା ! ମଲି)—୧ ।
Hā hutāśa ବିପନ୍ନ ବା ଦୁଃଖଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର—1.
हा हुताश Cry of distress. ୨ । ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର
हाहताश ଖେଦୋକ୍ତି—2. Exclamation of grief of
a person in distress. ୩ । ଅହା ! ମୋର
ସର୍ବନାଶ ହେଲା, ଏହି ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା—3. The utter
anxiety of a person who is in trouble.
ବିଣ—ବିପନ୍ନ ହୋଇ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର ଛାଡ଼ି—Uttering cry
of distress.

ହାହୁତାଶ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୁଃଖରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—1.
Hā hutāśa kariba To utter a cry of distress.
हा हुताश करा ୨ । ଶୋକ ବା ଖେଦ କରିବା—2. To lament.
हाहनाशकरना

ହା ହୁତାଶ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଖେଦରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦ କରିବା—To
Hāhutāśa hebā wail or lament in grief.
हा हुताश करा हाहताशहोना

ହାହ୍ନି(ହ୍ନେ)ମା(ମେ, ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ନାମ)—ହୋମିଓ-
Hāhni (hne) mā (me, myā)n ପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର
हानिम्यान ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜର୍ମାନ୍ ଡାକ୍ତର—Samuel
हानेमैन Christian Fredrich Hahnemann, the late
German discoverer of Homeopathy. [ବି—
ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶରେ ଆଲୋପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସକଗଣ ଯେତେ
ବେଳେ ଚିକିତ୍ସାବିଜ୍ଞାନକୁ ଏକଘରିଆ କରି ରୋଗର
ମୌଳିକ କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ
ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରର ଅଧିକାର ବିସ୍ତାର
କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଇଉରୋପ
ମହାଦେଶର ବିଜ୍ଞାନକେନ୍ଦ୍ର, ଜର୍ମାନୀ ଦେଶର ସାକ୍ସନି
ପ୍ରଦେଶରେ ସାମୁଏଲ ହାହ୍ନେମାନ୍ ନାମକ ଜଣେ କ୍ଷଣଜନ୍ମା
ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ମନୀଷୀ ୧୭୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅପ୍ରେଲ ୧୦
ତାରିଖରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଏହି
ମନୀଷୀ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ସହ୍ୟ କରି, ନାନା
ବାଧାବିଘ୍ନ ଅତିକ୍ରମ କରି ନିଜର ଅସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ
ଚିକିତ୍ସାଜଗତରେ ବିପ୍ଳବ ଆନୟନ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟା-
ବସ୍ଥାରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ମାତୃଭାଷା ଶିକ୍ଷା କରି ସେ ବିଶ୍ୱ-
ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର
ପିତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସଚ୍ଛଳ ନ ଥିବାରୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ
ଲେଖା ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ । କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକମାନେ
ହାହ୍ନେମାନଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ପରିଚୟ ପାଇ ବିନା ବେତନରେ
ତାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ । କିଛିକାଳ ଅଧ୍ୟୟନ
କରି ସେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷାରେ
ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ସେଠାରେ ପରୀକ୍ଷଣ (experiment)
କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସୁବିଧା ନ ଥିବାରୁ ସେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍‌ରୁ ଯାଇ
ଭିଏନାର୍ ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ଲିପ୍‌ଜିଗ୍‌ରେ
ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇଂରାଜୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ଜର୍ମାନ୍-
ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ । ବାଳକ ହାହ୍ନେମାନ ନିଜର
ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ପ୍ରତିଭା ବଳରେ ଭିଏନାର୍‌ର ପ୍ରଧାନ ଚିକିତ୍ସକ
କୋୟାରିନ୍‌ଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପାର୍ଶ୍ୱଚର ଓ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇ
ପାରିଥିଲେ ।

ଅଧ୍ୟୟନକାଳ ଶେଷ ହୋଇ ଯିବାରୁ ହାହ୍ନିମାନ୍ ତାଙ୍କ
ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ କୋୟାରିନଙ୍କ ଯତ୍ନରେ ଟ୍ରାନସିଲ୍‌ଭାନିଆ
ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସାଗାରର ଓ ପୁସ୍ତକାଗାରର
ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହିଠାରେ ତାଙ୍କ
ଦୁଃଖନିଶାର ଅବସାନ ହେଲା ଏବଂ ବହୁକାଳର ପୋଷିତ
ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ସୂଚନା ମିଳିଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକାଗାରର
ସୁଯୋଗ ପାଇ ସେ ଗ୍ରୀକ୍, ଲାଟିନ୍, ଇଂରେଜୀ, ଫ୍ରେଞ୍ଚ,
ଇଟାଲିଅନ୍, ହିବ୍ରୁ, ସିରିୟାନ୍ ଓ ସ୍ପାନିଶ୍ ଭାଷା ମାନ ଶିକ୍ଷା
କରି ପାରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏହି ସମ୍ମାନଜନକ ପଦବୀରେ ସେ
ବେଶିଦିନ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏମ୍. ଡି. ଉପାଧି ପାଇବାକୁ
ତାଙ୍କୁ ଏଲାଙ୍ଗେନ୍‌କୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେଠାରେ ଉପାଧି
ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଉଦ୍ଭିଦ ବିଜ୍ଞାନ
ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କଲେ । ୧୭୭୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ୨୪
ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଏମ୍. ଡି. ଉପାଧି ଲାଭ କଲେ ।
ପରେ ସେ ହେଟ୍‌ଷ୍ଟୀଟ୍ ସହରରେ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ
ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ତହିଁର ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଏକ
ପ୍ରଦେଶର ରାଜକୀୟ ଚିକିତ୍ସକ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ।
ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଔଷଧ ବିକ୍ରେତା ହେସଲରଙ୍କ କନ୍ୟା
ହେନ୍ରୀଏଟା କୁଚ୍‌ଲର୍‌ଙ୍କୁ ସେ ବିବାହ କଲେ । ଗୋମେର
ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଚିକିତ୍ସକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଖନିଜ-
ବିଦ୍ୟା, ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ବିଦ୍ୟା ଓ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ
ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଗଭୀର ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ; ସେଠାରୁ ସେ
ଡ୍ରେସ୍‌ଡେନ୍ ସହରରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ; ଏହି ସହରର
ରାଜକୀୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟରେ ପ୍ରତିନିଧି ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇ ଭେଷଜ
ଶାସ୍ତ୍ରାଭିଜ୍ଞ ଡାକ୍ତର ୱାଗ୍‌ନର୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ମନୋଯୋଗ-
ପୂର୍ବକ ଭେଷଜ ଗୁଣ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ମହାମତି ହାହ୍ନେମାନ୍
ନିଜର ଉର୍ବରମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ଗଭୀର ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ଉକ୍ତ
ପ୍ରବୀଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ଏବଂ
ଚିକିତ୍ସାଳୟର ସମସ୍ତ ଭାର ସ୍ୱୟଂ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କ୍ରମେ
କ୍ରମେ ସେ ଚିକିତ୍ସା ବିଦ୍ୟାରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କଲେ ।

ଏହାପରେ ପ୍ରାୟ ଦଶ ବର୍ଷକାଳ ବହୁ ଗବେଷଣା ଓ ସୁଖ୍ୟାତି ସହ ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପରେ ତତ୍କାଳୀନ ଚିକିତ୍ସାବିଧାନ ପ୍ରତି ମନୀଷୀ ହାନିମାନ୍‌ଙ୍କର ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଲା । ସେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆଲୋପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାର ଅସାରତା ଓ ଅପକାରିତା ବୁଝି ପାରିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଏହି କଳ୍ପନାମୂଳକ ଚିକିତ୍ସା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର ଆଲୋଚନା କରି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ସଂକଳ୍ପ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ରସାୟନ ବିଦ୍ୟାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୂଳ ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ଅନୁସାରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଓ ସଂଶୋଧନ କରି ସେ ଗ୍ରନ୍ଥକାରମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ସଂଶୋଧିତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ମୂଳଗ୍ରନ୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ବୋଲି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜଗତରେ ଆଦୃତ ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ସେ 'ଭିନେଗାର୍' (ମଦର କାଞ୍ଜି) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ, ଔଷଧର ବିଶୁଦ୍ଧତା ଓ ଅବିଶୁଦ୍ଧତା ଓ ବିଷାକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଓ ମଦ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ, ପୋଟାସିଅମ୍ ଦ୍ୱାରା ସୋଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ମଦ ଦୂଷିତ ହେବାର କାରଣ, ପାରଦକୁ ତରଳ କରିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ୧୭୮୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ସ୍କ୍ରୋଫୁଲା (ଗଣ୍ଡମାଳା) ଓ ତାହାର ଚିକିତ୍ସା (Scrofula and its treatment) ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ପୁସ୍ତକ ଲେଖିଥିଲେ । ଏହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିକ ପଢ଼ିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯାଏ ଯେ, ସେତେବେଳର ପ୍ରଚଳିତ ଚିକିତ୍ସା ବିଧାନ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଘୋର ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଜନ୍ମିଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ବହୁ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ, ପ୍ରଚଳିତ ସର୍ବବିଧ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ କଳ୍ପନା-ମୂଳକ ଅଟେ ଓ ଏଥିରେ ରୋଗର ପ୍ରକୃତ ଔଷଧ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେହି ସମୟଠାରୁ ସେ ପ୍ରଚଳିତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହେଲେ; ୧୭୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଲେନ୍ ସାହେବଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ମେଟେରିଆ ମେଡିକା (ଭୈଷଜ୍ୟ ବିଦ୍ୟା) ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କଲେ । ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସିନ୍‌କୋନା ନାମକ ଔଷଧ ଜ୍ୱରନାଶକ ବୋଲି ଯେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ପଢ଼ିଲେ ସେଥିରେ ସେ ଏକମତ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବିଶିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଔଷଧର ବିରୁଦ୍ଧଭାବାପନ୍ନ ଗୁଣାବଳୀ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ, ସୁସ୍ଥଶରୀରରେ ସିନ୍‌କୋନା କମ୍ପ ଦେଇ ଜ୍ୱରର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରେ; ଏହି ଧାରଣାର ସତ୍ୟତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜ ଶରୀରରେ କୁଇନାଇନ୍‌ର ଫଳ ପରୀକ୍ଷା କଲେ । ସେ ପ୍ରଥମେ ୪ ଡ୍ରାମ୍ କୁଇନାଇନ୍ ପାନ କରି ଦେଖି ପାରିଲେ ଯେ, ପାଳି-ଜ୍ୱରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ସେହି ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେହି ଦିନରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ, କୁଇନାଇନ୍ ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ପୁଣି ସେହି ଲକ୍ଷଣମାନଙ୍କର ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ ।

ଔଷଧର ପ୍ରକୃତ ଗୁଣ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିଜେ ନାନାପ୍ରକାର ବିଷ ସେବନ କରି, ଗରଳ-ବିଜ୍ଞାନ ଅଧ୍ୟୟନ କରି, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବଙ୍କ ଶରୀରରେ ମଧ୍ୟ ଔଷଧର ଫଳ ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହାପରେ ୬ ବର୍ଷକାଳ ନାନାପ୍ରକାର ପରୀକ୍ଷା ଓ ଗବେଷଣା କରି 'ସମଃ ସମଂ ଶମୟତି' (Similia Similibus Curantur-Like things are cured by the like) ସମଫଳ ଉତ୍ପାଦକ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ସମଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗ ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ, ଏହି ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କଲେ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିଉଟନ୍ ଆତ ଗଛରୁ ଫଳ ଖସିପଡ଼ିବାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁ କରୁ ଯେଉଁପରି ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ, ଯୁଗଜନ୍ମା ମାନବ-ବନ୍ଧୁ ହାନିମାନ୍ ସେହିପରି 'ସିନ୍‌କୋନା ସେବନରେ କାହିଁକି କମ୍ପଜ୍ୱର ହୁଏ'? ଏଥିର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁ କରୁ 'ସମମତ' ବା ହୋମିଓପାଥି (Homeopathy) ରୂପ ଅପୂର୍ବ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲେ ।

୧୭୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରଥମେ ହୋମିଓପାଥି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ତାଙ୍କର ଆବିଷ୍କାରଗୁଡ଼ିକ ହୁଫେଲାଣ୍ଡ୍‌ସ୍ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ୍(ପତ୍ରିକା)ରେ ମେଡିସିନ୍ ଅଫ୍ ଏକ୍‌ସ୍‌ପେରିଏନ୍‌ସ୍ (Medicine of Experience) ନାମକ ସନ୍ଦର୍ଭରେ ସେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତାହାର କିଛିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ମେଟେରିଆ ମେଡ଼ିକା ପିଉରା (Materia Medica Pura) ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଓ ପ୍ରବନ୍ଧାଦିରେ ସେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ଯେ କେବଳ କେତେକ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ, ତାହା ନୁହେଁ; ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଏହି ବିଧାନ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ । ତାଙ୍କର ଏହି ଅଭିନବ ମତ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ପରେ ଯୁରୋପରେ ଗୋଟାଏ ବିପ୍ଳବର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ତାହାର ଫଳରେ ଅନେକ ସୁବିଜ୍ଞ ଆଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତର ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହାର ୫ ବର୍ଷ ପରେ ତାଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଅର୍ଗାନନ୍ (Organon) ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ସେଥିରେ ସେ ତାଙ୍କର ନବାବିଷ୍କୃତ ଚିକିତ୍ସା ମତର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ Fragmenta de Veritas (ସତ୍ୟର ଅଂଶମାଳ) ନାମକ ପୁସ୍ତକ ଲାଟିନ୍ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ସତେଇଶଟି ଔଷଧ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯେଉଁ ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପାଇଥିଲେ ତାହାହିଁ ସେହି ବହିରେ ସେ ଲିପିବଦ୍ଧ କଲେ । ଏହାହିଁ ପ୍ରଥମ ହୋମିଓପାଥିକ୍ 'ମେଟେରିଆ ମେଡ଼ିକା' ବା ଭେଷଜ ବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ।

୧୭୯୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନେମାନ୍ ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ ଫରେଷ୍ଟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜର୍ଜସ୍ଥାନର ବାତୁଳାଶ୍ରମରେ ଚିକିତ୍ସକ ପଦ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର କରି ଲକ୍ଷଣ ସଦୃଶ ଔଷଧମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବାତୁଳମାନଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଆଶାନୁରୂପ ଫଳଲାଭ କଲେ । ଏହି ମନୀଷୀଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ପୃଥିବୀରୁ ବାତୁଳମାନଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ପାଶବ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଥାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ ହେଲା । ତା ପରେ ସେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମତ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାପକ (Teacher of Homeopathy) ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗ ପାଇ ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିଜ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଅର୍ଗାନନ୍ ଓ ହୋମିଓ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକର ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତିରେ ଓ ତାଙ୍କ ଅଭିନବ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀରେ ତଦାନୀନ୍ତନ ଡାକ୍ତର ଔଷଧ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ହୃତ୍‌କମ୍ପ ଜାତ ହେଲା । ନିଜନିଜ ବ୍ୟବସାୟର ବିପୁଳ କ୍ଷତି ହେବ ବୋଲି ଜାଣି ସେମାନେ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଲେ; ତେଣୁ ସେମାନେ ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇ ମହାତ୍ମା ହାନେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଉକ୍ତ ସମୟରେ ଜର୍ମାନୀରେ ଆଇନ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଯେ, ଚିକିତ୍ସକମାନେ କେବଳ ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବେ, ମାତ୍ର ଔଷଧ ବିକ୍ରୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେହି ସୁବିଧା ପାଇ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ଡାକ୍ତର ଓ ଔଷଧ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଏହି ଅଭିଯୋଗ କଲେ ଯେ, ସେ ଔଷଧ ବିକ୍ରୟ ନ କରି ସେ କେବଳ ବିତରଣ କରୁଛନ୍ତି । ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା, ଯେ ହାନେମାନ୍ ଔଷଧ ତିଆରି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, କି ବିତରଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ! ତେଣୁ ସେ ସେଠାରୁ ସମସ୍ତ ସହାନୁଭୂତିର ଆଶା ବିସର୍ଜନ କରି ହାମ୍‌ବର୍ଗ ପ୍ରଦେଶକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଯାହା କିଛି ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚିତ ଥିଲା, ସେ ସମସ୍ତ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସମୟରେ ଅର୍ଥାଭାବରୁ ସେ ଦିନବେଳେ ବହି ଲେଖୁଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ରାତିରେ ରନ୍ଧନକାର୍ଯ୍ୟ ଆଦିରେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି । ସେଠାରୁ ସେ ହେମାବୁର୍ଗ ପ୍ରଦେଶକୁ ଗଲେ । ମାତ୍ର ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ସୁବିଧା କରି ନ ପାରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ଏଥର ଚିକିତ୍ସକମାନେ ତାଙ୍କର ଅଧିକତର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲେ । ତେଣୁ ସେ ପୁଣି ହେମାବୁର୍ଗକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଜର୍ମାନୀରେ ଆରକ୍ତ ଜ୍ୱର (Scarletina fever) ପ୍ରବଳଭାବରେ ଦେଖାଦେବାରୁ ହାନେମାନ୍ ବେଲଡୋନାକୁ ଏହି ରୋଗର ଔଷଧରୂପେ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଫଳ ପାଇଲେ । ଏହା ଦେଖି ଅଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତରମାନେ ମଧ୍ୟ ଗୋପନରେ ସେହି ଔଷଧର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେହିଁ ତାଙ୍କୁ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ବିଶେଷତ୍ୱ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ।

ତାପରେ ଲିପ୍‌ଜିଗ୍‌ରେ ସେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ତାଙ୍କର ମେଟେରିଆ ମେଡିକା ଗ୍ରନ୍ଥ ଛଅ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ ହେବା ପରେ ଅନେକ ଲୋକ ତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ଶୁଣିବାକୁ ଆସିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଆଉ କେତେ ଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ କଲେ । ଏହି ସମୟରୁ ସେ ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ଡାକ୍ତର ବୋଲି ଦେଶରେ ପରିଚିତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ପୁଣି ଚାଲିଲା ଓ ପୁଣି ରାଜାଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା ଯେ, ସେ ଔଷଧ ତିଆରି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ତାଙ୍କ ନିର୍ବାସନ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ନୂତନ ସତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ମହାତ୍ମାମାନେ ଯେଉଁପରି ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ଲୋକଙ୍କ ହସ୍ତରେ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସହ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ମହାତ୍ମା ହାନେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ସେ ଶେଷରେ ସତ୍ୟ ପାଇଁ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲେ । ୭୬ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ବାସିତ କରାଇ ଅଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତରମାନେ କ୍ରୋଧ ଶାନ୍ତ କଲେ । ମାତ୍ର ସତ୍ୟର ଉପାସକ ହାନେମାନ୍ ସ୍ୱୀୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପଥରୁ ତିଳେ ମାତ୍ର ଦୁଇଲେ ନାହିଁ । ସେ ଆନ୍‌ହାଲ୍ଟକଥନ୍ ସହରରେ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାର ଶାସକ ଡିଉକ୍ ଫର୍ଡିନାଣ୍ଡ ହୋମିଓପାଥିକ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସାୟ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ସନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ସୁଖସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ରହି ବ୍ୟବସାୟ କରିବାପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ ଓ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ହାନିମାନଙ୍କୁ କାଉନସିଲର୍ ଅଫ୍ ଷ୍ଟେଟ୍ (Councillor of State) ଉପାଧି ଦେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଇଉରୋପର ଚାରିଆଡ଼ୁ ଅସଂଖ୍ୟ ରୋଗୀ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଆସିଲେ । ୧୮୨୭ ଓ ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଇଂଲଣ୍ଡର ବିଖ୍ୟାତ ଡାକ୍ତର କୋୟେନ୍ ଓ ଆମେରିକାର ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଡାକ୍ତର ହେରିଙ୍ଗ୍ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀର ଅସାରତା ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ହାନିମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ଯୁକ୍ତିରେ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଓ ନିଜର ଭ୍ରମ ବୁଝିପାରି ଶେଷରେ ସେ ଦୁଇଜଣ ବଡ଼ ହୋମିଓପାଥିକ ଡାକ୍ତର ପାଲଟିଗଲେ । ଏହି ଦୁଇଜଣ ଡାକ୍ତର ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଓ ଆମେରିକାରେ ହୋମିଓପାଥିର ପ୍ରଚାର କଲେ । ୧୮୨୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନିମାନ (Chronic disease) ପୁରାତନ ରୋଗ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରନ୍ଥ ୪ ଖଣ୍ଡରେ ସମାପ୍ତ କରି ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

୧୮୩୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହାନିମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ଦେଇ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ସହଧର୍ମିଣୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ୧୮୩୫ ରେ ସେ ପୁନର୍ବାର ବିବାହ କଲେ । ଏହି ବିବାହର ଘଟଣା ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ । କୁମାରୀ ମେଲେନ୍ ଡି ହାର୍ଭେଲିଙ୍କାମ୍ପ ନାମ୍ନୀ ଜଣେ ଫରାସୀ ରମଣୀ ଯକ୍ଷ୍ମା

ରୋଗରେ ବହୁକାଳ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗି ବନ୍ଧୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଉପଦେଶରୁ ହତାଶ ହୋଇ ଫେର ଶେଷରେ ହାକିମମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କରି ତାଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ହାକିମମାନ୍ ସେଥିରେ ରାଜି ହେଲେ । ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ସେ ପାଖ ନଗରରେ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ; ଶତାଧିକ ଔଷଧ ନିଜ ଦେହରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଏବଂ କ୍ରମାଗତ ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଶେଷରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଭଙ୍ଗ ହେଲା ।୮୯ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ; ଏହି ରୋଗରୁ ଆଉ ଆରୋଗ୍ୟଲାଭ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ୧୮୪୪ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଜୁଲାଇ ମାସ ୨ତାରିଖରେ ଚିକିତ୍ସାଜଗତକୁ ଗଭୀର ଅନ୍ଧାରରେ ଆବୃତ କରି ସେ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ଇହଜଗତରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ।

ହାକିମମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରମୂର୍ତ୍ତି ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିର ଗୃହପାଖେ ଦେଲାଯାଇ । ଓ ତଳକୁ ଲେଖାଯାଇଛି ବୃକ୍ଷ ଶୋଭାପାଇ ସେ ସ୍ଥାନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଅଛି । ତାହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ହୋମିଓ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କର ନାମ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଯାଇଅଛି ।

ସନ୍ଦର୍ଭ ଲେଖକ—ଡାକ୍ତର ନଟବର ମହାନ୍ତି ଏଚ୍. ଏମ୍ ଡ, ଏଫ୍.ଏଚ୍. ଏ, ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲ୍, ଉତ୍କଳ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମେଡ଼ିକାଲ୍ କଲେଜ୍—କଟକ ।]

ହି (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ବୃଦ୍ଧି
Hi (root) ପାଇବା; ବଢ଼ିବା—2. To be increased; to grow. ୩ । ପ୍ରେରଣ କରିବା—3. To send.

ହି—ସଂ. ଅ— (ହି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇ)—୧ । ହିଁ; ନିଶ୍ଚୟ-
Hi 1. Certainly. (ଯଥା—ବିପନ୍ନର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାହିଁ ମନୁଷ୍ୟତା) ୨ । ଅବଧାରଣାର୍ଥକ—2. Interjection used in ascertainment.(ଯଥା-ଏହାହିଁ ମୁଁ ସ୍ଥିର କଲି) ୩ । ହେତ୍ୱର୍ଥକ—3.In reasoning. ୪ । ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥ—4.In questioning. ୫। ସମ୍ଭ୍ରମାର୍ଥକ-5.In respect. ୬ । ଅସୂୟାର୍ଥକ—6. In envy.୭ । ପାଦ ପୂରଣାର୍ଥକ-7. In concluding a sentence.୮। ବ୍ୟସ୍ତତାର୍ଥକ-8. In anxiety. ୯ । ଶୋକାର୍ଥକ—9. In grief.

ହି ଦେ.ଅ-ଦାନ୍ତକୁ ଅଳ୍ପ ଦେଖାଇ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବାର ଶବ୍ଦ—
हि The sound of laughing by slightly exhibitng the teeth.

ହିଅ(ଆ)ର୍ । ହିଅ(ଆ)ର୍ !—ବୈଦେ.ଅ (ଇଂ;ଆଧୁନିକ ସଭା ସମିତିରେ
Hia(a)r hia(a)r ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ)—[ବକ୍ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତାର କୌଣସି ଅଂଶକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମନୋଯୋଗ ଆକର୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟ । ଏଥିର ମର୍ମ]—ବକ୍ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତାର ଏହି ଅଂଶକୁ ଆପଣମାନେ ମନୋଯୋଗ ପୂର୍ବକ ଶୁଣନ୍ତୁ—
हियारहियार हिअरहीअर Hear hear !

ହିଅ(ଆ)ରିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (କଚେରିଅ) (ଇଂ)—ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି;
Hia(a)ring ହାକିମଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର—Hearing or trial of a case. [ଦ୍ର—ଗଞ୍ଜାମରେ ଏହି ଶବ୍ଦ
हियारिंग हअरिङ्ग ହେରିଙ୍ଗ୍ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ]

ହିଅ(ଆ)ରିଙ୍ଗ୍ ଫି(ଫସ୍)—ବୈଦେ.ବି(କଚେରିଅ)(ଇଂ)—ଶୁଣାଣି ହେଉ
Hia(a)ring phi(phis) ଥିବା ମକଦ୍ଦମାର ଜବାବ ସୁଆଲ କରିଥିବା ଯୋଗୁ ଜିତିବା ପକ୍ଷର ଓକିଲଙ୍କ ଫି ପାଇଁ ହାରିବା ପକ୍ଷଙ୍କ ଉପରେ ହାକିମଙ୍କଦ୍ୱାରା ଡିଗ୍ରୀ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କା—Hearing fee of a case decreed by a court, to be paid to the winning side by the
हियारिंगफि हिअरिङ्गफि losing side.

ହିଆ—ଦେ. ବି (ସଂ ହୃଦୟ; ପ୍ରା ହିଅଅ)—୧ । ହୃଦୟ; ଅନ୍ତଃକରଣ—
Hia 1. Heart; mind. [ଉ—ଏହା ଶୁଣି ସୁସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଲା ମୋର ହିଆ—କୃଷ୍ଣସିଂହ,ମହାଭାରତ ବନ] ୨ । ବକ୍ଷଃସ୍ଥଳ; ବୁକୁ; ଛାତି; ହୃଦ୍‌ଦେଶ—2. Breast; chest. [ଉ—କୁଣ୍ଢ କୁହିଆ, ମାଗୁଣ ଜଣିଆ, ହିଆରେ ନ ଥାଏ ବାଳ; ଏ ତିନିଙ୍କି ପରେ ନ ଯିବ ଲାଗିଥିବ ପେଟେତାଳ—ଢଗ] ୩ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—3 Patience [ଢ଼—ଯଶୋଦା ନ ଜାଣଇ ଏହା, କେମନ୍ତେ ଧରିବଟି ହିଆ—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ] ସର୍ବନାମ—୧ । (ସଂ. ଇଦମ୍, ପ୍ରା. ଇହଅ) —ଏହା; ତାହା; (କୌଣସି ବସ୍ତୁର ନାମ ମନେ ନ ପଡ଼ିଲେ ତହିଁ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ସର୍ବନାମ)—1. This thing; that thing, (used in respect of a thing which slips of one's recollection at the moment). ୨ । ଅଶ୍ଳୀଳ ଶବ୍ଦ ବା ବାକ୍ୟ ମୁହଁରେ ନ ଧରି ତାହାପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—2. (Euphemism for any obscene expression which a person does not like to utter) That thing. [ଯଥା—ମୁଁ ତାକୁ ଏତେ ଖୋଷାମଦ କଲି ଯେ ସେ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ମୁ ଅଭି ତା ପଛକୁ ନ ଅସିଲେ ସେ ମୋର 'ହିଆ' କରି ଦୋଇବ] [ଦ୍ର—ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ କେହି କେହି 'ଅମୁକ, ଅମୁକେଇ, ଅମୁକ ନେଇ ସମୁକ, ଫଲଣା ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି]

ହିଆଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ସେହିଆଡ଼େ—
Hiarde There; in that direction.

ହିଆଳି—ଦେ. ବିଣ (ଗ୍ରାମ୍ୟ ବ୍ୟବହାର) (ସଂ. ହୃଦୟ ଓ ଅଳୟ)—
Hiali ହୃଦ୍ୟ; ଆନନ୍ଦଜନକ; ମନୋହର—Charming; pleasing. ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—
मनोहर मनोहर ହିଁଆଳ (ଦେଖ)—Hinali (See)

ହିଉଗୋ—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଫରାସୀ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବ ଯୁଗର ଇକ୍‌ଟର୍
Hiugo ହିଉଗୋ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଫରାସୀ ଗ୍ରନ୍ଥକାର ଓ ଔପନ୍ୟାସିକ—Victor Hugo,a famous author and novelist of the French Revolution
हिउगो ह्यूगो (ହ୍ୟୁଗୋ—ଅନ୍ୟରୂପ) age.

ହୁଇମ—ବୈଦେ ବ (ନାମ)—ଡାଭିଡ୍ ହ୍ୟୁମ୍ ନାମକ ଜଣେ ସ୍ୱର୍ଗତ
Hium ଇଂରାଜ—The late David Hume.
[ଦ୍ର—ଏ ଭାରତରୁ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ରାଜକର୍ମଚାରୀ ରୂପେ ଅସି ଭାରତବାସୀଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଅଧିକାର ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଇଣ୍ଡିଅନ ନାସନାଲ୍ କଂଗ୍ରେସ୍ (Indian National Congress)ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ଥିଲେ ଓ କାଳକ୍ରମେ ବର୍ଷେ
हिउम ह्यूम କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ]

ହୁଇମ ପାଇପ—ବୈଦେ. ବ—(ଏହି ପାଇପ୍‌ର ଆବିଷ୍କର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ମାଧ୍ୟ
Hium paip ହ୍ୟୁମ୍ ନାମକ ସାହେବଙ୍କ ନାମରୁ)—ସିମେଣ୍ଟ କଙ୍କ୍ରିଟ୍‌ରେ ନିର୍ମିତ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପାଣି ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଲମ୍ବା ନଳ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବ୍ୟବହୃତ ନଳ-
हिउमपाइप ह्यूमपाइप Hume pipe for water supply.

ହୁଏ—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ହୁଏ—
Hie Is; becomes.

ହିଂ(ହିଁ)କା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ)—
Him(hiñ)kā etc. Hikkā (See). [ଦ୍ର—ହିଙ୍ଗଳ, ହିଙ୍ଗା, ହିଙ୍ଗୁ (ଇତ୍ୟାଦି), ହିଙ୍ଗୁଳ (ଇତ୍ୟାଦି), ହିଙ୍ଗୁଲା(ଇତ୍ୟାଦି), ହିଞ୍ଜଡ଼ (ଡ଼ା, ଡ଼ୀ), ହିଞ୍ଜଳ, ହିନ୍ତାଳ, ହିନ୍ଦା, ହିନ୍ଦୁ ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ହିଂଗଳ, ହିଂଗଳ ଆଦି ଅନୁସ୍ୱାର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଆକାରମାନ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର କଳେବର ବୃଦ୍ଧି ଆଶଙ୍କାରେ ଏଠାରେ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ]

ହିଂଗ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହେଙ୍ଗୁ—(ଭୁଲ. ହି. ହୀଂଗ୍)
Himg Asafoetida.

ହିଂସକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ.ଅକ)—
Himsaka ୧ । ହିଂସାକାରକ ; ହିଂସ୍ର—1. Mischi-
(ହିଂସିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) evous ; seeking to hurt or kill.
୨ । ଘାତକ—2. Murderous. ୩ । ବିଦ୍ୱେଷକାରୀ; ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ—3. Malicious ; spiteful. ବ—
୧ । ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ—1. Wild or murderous animal. ୨ । ଶତ୍ରୁ—2. Enemy. ୩ । ଅଥର୍ବବେଦବେତ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
3. A Brāhmaṇa versed in the 'Atharba Beda'.

ହିଂସ (ସୁ) କା—ଦେ. ବଣ. ପୁ—(ସଂ. ହିଂସକ ; ହିଂସ୍ରକ) ବିଦ୍ୱେଷ-
Himsa (su) kā କାରୀ ; ହିଂସ୍ରକ ; ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ—
[ହିଂସ (ସୁ) କୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Malicious ; spiteful.
हिंसुटे ईर्षाकरनेवाला

ହିଂସନ—ସଂ. ବ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ଭାବ ଅନ)—
Himsana ୧ । ବଧ ; ଘାତ ; ହନନ—1. Slaughter ; killing ; murdering. ୨ । ପରାନିଷ୍ଟ ସାଧନ—(ଯଥା—ଚୌର୍ଯ୍ୟ)—2. Injuring others. ୩ । ପରାନିଷ୍ଟ ସାଧନେଚ୍ଛା—3. Desire to injure others ; mischievous intention. [ଦ୍ର—
ଏହା ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଯଥା—ପ୍ରାଣିବଧ କର୍ମରୂ, ପ୍ରାଣିପୀଡ଼ନ କର୍ମରୂ ।] ୪ । ଈର୍ଷା ; ବିଦ୍ୱେଷ—4. Spite ; malice. ୫ । ଅପକାର—5. Grudge.

ହିଂସା—ସଂ. ବ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—୧ । ହିଂସନ
Him-ā (ଦେଖ)—1. Himsana (See). ୨ । ହିଂସା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—2. Himsā etc (See).
ବୈଦେ. ବ—ହିଁସା.ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hiñsā etc (See).

ହିଂସା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବଧ କରିବା—1. To kill.
Himsā karibā ୨ । ପୀଡ଼ା ଦେବା—2. To injure or
हिंसाकरना give pain. ୩ । ଈର୍ଷା କରିବା; ଅପକାର
हिंसाकरना କରିବା ; ବିଦ୍ୱେଷ କରିବା—3. To be spite-
ईर्षा करना ful; to grudge ; to envy. ୪। (ବୈଦେ—
ईर्षा करना ଫା. ହିସ୍‌ସା)—ସମ୍ପତ୍ତିଅଂଶର ବଣ୍ଟନ କରିବା—
To partition a property.
हिस्साकरना हिस्साकरना

ହିଂସା କର୍ମ—ସଂ. ବ—ଅଥର୍ବବେଦୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରସାହାଯ୍ୟରେ କୃତ ମାରଣ, ଉଚ୍ଚାଟନ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ,
Himsā karma ବଶୀକରଣାଦି କର୍ମ ; ତାନ୍ତ୍ରିକ କର୍ମ; ଅଭିଚାର (ଅମର)—
Acts of injuring others by the employment of the black art (mentioned in the Atharba Beda).

ହିଂସା ପ୍ରଣୋଦିତ—ସଂ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍)—ହିଂସା ବା ବିଦ୍ୱେଷଦ୍ୱାରା
Himsā praṇodita ଉତ୍ତେଜିତ—Goaded or prompted by spite or malice.

ହିଂସା-ମୂଳକ—ସଂ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳରେ
Himsā mūlaka ହିଂସା ଅଛି—Originating from malice or mischievous intent.

ହିଂସାରୁ—ସଂ. ବ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅରୁ)—ବ୍ୟାଘ୍ର, (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ
Himsāru ଶେଷ)—Tiger.

ହିଂସାଳୁ—ସଂ. ବଣ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ ଅଳୁ)—୧ ।
Himsālu ହିଂସାଶୀଳ ; ହିଂସ୍ର—1. Envious or spiteful. ୨ । ହନନଶୀଳ—2. Murderous.

ହିଂସାଳୁକ—ସଂ. ବ.ପୁଂ—(ହିଂସାଳୁ+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ କ)—ହିଂସ୍ର
Himsāluka କୁକୁର (ହାରାବଳୀ)—Ferocious dog.
ବଣ—ହିଂସାଳୁ (ଦେଖ)—Himsālu (See).

ହିଂସାହିଂସି—ଦେ. ବ—୧ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ହିଂସା—
Himsāhimsi 1. Mutual grudge ; spite.
୨ । ହିଂସା ପ୍ରତିହିଂସା—2. Spite and revenge.
ईर्षाद्वेष ईर्षाद्वेष

ହିଂସିତ—ସଂ. ବଣ—(ହିନସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—୧ । ହତ—
Himsita 1. Killed; slaughtered. ୨ । ହିଂସାପ୍ରାପ୍ତ; ଯାହାକୁ ହିଂସା କରାଯାଇଅଛି—2. Injured.

ହିଂସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିଂସା କରିବା—(ଦେଖ —Himsā kariba
Himsibā (See). [ଉ—ଘରେ ଯେଉଁ ଶକ୍ତିରୁ ଦରଶନ୍ତି
ପାଏ, ତାହାକୁଟି ବସିଣ ହିଂସନ୍ତି ସଭଏ । କୃଷ୍ଣସିଂହ—
हिंसाकरना हिंसाकरना ମହାଭାରତ-ଶଲ୍ୟ ।]

ହିଂସେକ—ଦେ. ଣ—ହିଂସକ ; ପରଦ୍ୱେଷୀ—Oppressive ;
Himseka envious. [ଉ—କପଟୀ ଲମ୍ପଟୀ ଯେ ଲୋକ
ସାଙ୍କ ପରେ ଯେ ହିଂସେକ । ଯଶୋବନ୍ତ ପ୍ରେମଭକ୍ତି
हिंसक ईर्षा करनेवाला ବ୍ରହ୍ମଗୀତା ।]

ହିଂସ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହିନ୍ସ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଯ)—୧ । ବଧ୍ୟ—
Himsya 1. Deserving to be killed. ୨ ।
ହିଂସାର ଉପଯୋଗୀ—2. Deserving to be
(ହିଂସ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ) injured.

ହିଂସ୍ର—ସଂ. ବିଣ. ପୁ—(ହିନ୍ସ୍ ଧାତୁ+ଶୀଳାର୍ଥେ ର)—୧ । ହନ୍ତା;
Himsra ପ୍ରାଣଘାତୀ—1. Murderous. ୨ । ହିଂସାଶୀଳ;
[ହିଂସ୍ରା - ସ୍ତ୍ରୀ] ଅନିଷ୍ଟକାରକ—2. Mischievous ; malig
nant. ୩ । ନିଷ୍ଠୁର—3. Cruel. ବି—୧ । ଶିବଙ୍କର
ଘୋର ରୂପ—1. A fierce incarnation of Śiba.
୨ । ଶିବ ; ହର—2. Śiba. ୩ । ଭୀମସେନ
(ଉଣାଦିକୋଷ)—3. Bhīmasena (See).

ହିଂସ୍ରକ—ସଂ. ବିଣ—(ହିଂସ୍ର+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ)—ହିଂସ୍ର (ଦେଖ)—
Himsraka Himsra (See). ବି—ହିଂସ୍ର ପଶୁ—
[ହିଂସ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] Ferocious animal.

ହିଂସ୍ରକ ଜନ୍ତୁ—ସଂ. ବି—ବ୍ୟାଘ୍ରାଦି ପ୍ରାଣଘାତକ ଜୀବ—Ferocious
Himsraka jantu animal ; rapacious animal.
ହିଂସ୍ରକ ଜୀବ
ହିଂସ୍ରକ ପଶୁ }
ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହିଂସ୍ର ଜୀବ }
ହିଂସ୍ର ପଶୁ }

ହିଂସ୍ରକ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ପ୍ରକୃତି-
Himsraka prakṛuti Malignant or rapacious
ହିଂସ୍ରକ ସ୍ୱଭାବ ପୁଂ } nature; Malicious nature.
ହିଂସ୍ର ପ୍ରକୃତି ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ } ଅନ୍ୟ ବିଣ ରୂପ] ବିଣ—ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁ-
ହିଂସ୍ର ସ୍ୱଭାବ ପୁଂ } ବ୍ରୀହି) ହିଂସାଶୀଳ—
ହିଂସ୍ର ସ୍ୱଭାବା, ହିଂସ୍ରକ ସ୍ୱଭାବା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣରୂପ] Rapacious by
nature.

ହିଂସ୍ରା—ସଂ. ବିଣ—(ହିଂସ୍ର+ଆ)—ହିଂସ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine
Himsrā of Himsra. ବି—୧ । ଏଲାବଲୀ; ଏଲବାଲୁକା
(ମେଦିନୀ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A scented herb. ୨ ।
କାକାଦନୀ; କଣ୍ଟେଇ କୋଳି (ମେଦିନୀ, ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
2. Prickly night shade. ୩ । ମାଂସୀ; ଜଟା-
ମାଂସୀ—3. Indian spikenard. ୪ । ଗବେଡୁକା;
ଗବେଧୁକା; ଦେଧାନ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—4. A wild
grain; Coix Barbata. ୫ । ନାଡ଼ି (ଶବ୍ଦ-
ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—5. Pulse. ୬ । ଶିରା (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
6. Vein.]

ହିଂସ୍ରିକା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହିଂସ୍ରକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himsrikā Himsraka. ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହିଂସ୍ର
(ହିଂସ୍ରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ଦେଖ)—1. Himsra (See). ୨ ।
हिंस्रटे ଈର୍ଷାଯୁକ୍ତ; ବିଦ୍ୱେଷଯୁକ୍ତ—2. Malicious; envious;
ईर्षाकरनेवाला spiteful.

ହିଃ ଦେ. ଅ—ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉପହାସ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେବାର ଶବ୍ଦ—
Hih (Interjection) (Used in scoffing a person)
हिः आः Heigh !

ହିଁ—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହି)—୧ । (ଅବଧାରଣ ବା ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ)
Hiñ ନିଶ୍ଚେ—1. (Interjection) Certainly; undoub-
ही ही tedly. [ଉ—ଏ ପଥେ ଅଛଇଁ ହୁଅଇ । ଭୂପତି—
ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୨ । କେବଳ—2. Only. ୩ ।
ସୁଦ୍ଧା—3. Even. [ଉ—ଯାର ସ୍ୱପ୍ନ ଜାଗ୍ରତ ନାହିଁ,
ସୁଷୁପ୍ତି ଭେଦହିଁ ନ ପାଇ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୪ ।
ଏବଂ; ମଧ୍ୟ—4. Also; and. [ଉ—ପିତା ମାତାହିଁ
ଭୃତ୍ୟଜନ, ପତି ତନୟ ଗୁରୁଜନ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।
୫ । ସମ୍ଭବତଃ—5. Perhaps. ବି—ଦାନ୍ତକୁ ଈଷତ୍
हीँ हीँ ମେଲ୍ଲକରି ଅନୁନାସିକ ହାସ୍ୟ କରିବା ଶବ୍ଦ—Nasal
sound of laughter by slightly opening
the teeth.

ହିଁଆଳି(ଲି)—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଗୃହୀତ; ସଂ.
Hiñāḷi (li) ପ୍ରହେଳିକା)—୧ । ପ୍ରହେଳିକା; ପହଳି; ନାଆଁ ଢଗ
1. Riddle. ୨ । ଗୂଢ଼ାର୍ଥକ ପ୍ରଶ୍ନ; ସମସ୍ୟା—
2. Conondrum.

ହିଁଚୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ପଣସକଅଁଳା—
Hiñchurḍa Young jack fruit.

ହିଁସ୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—(ସଂ.ଈର୍ଷା)—
Hiñs ଈର୍ଷା ୧ (ଦେଖ) Irshā 1 (See).

ହିଁସା—ବୈଦେ. ବି (ଅ.ହିସ୍ସା)—କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ବା ବ୍ୟବସାୟରେ
Hiñsā ଅଂଶ—Share. ଦେ. ବି—ହିଂସନ (ଦେଖ)—
हिस्सा हिस्सा Himsana (See).

ହିଁସାଦାର—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ହିସ୍ସାଦାର୍)—୧ । ଭାଗୀଦାର;
Hiñsādār ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଅଂଶୀଦାର—1. Shareholder;
हिस्यादार cosharer. ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଅଂଶୀଦାର—2.
हिस्सेदार Partner in business.

ହିଁସାଦାରି—ବୈଦେ ବି(ଅ)—୧ । ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଭାଗୀଦାର ହେବା ଅବସ୍ଥା—
Hiñsā dāri 1. Coparcenery. ୨ । ବ୍ୟବସାୟରେ ଭାଗୀଦାରି—
हिस्यादारि हिस्सेदारी 2. Partnership.

ହିଁସ୍ୟା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ହିଁସା (ଦେଖ)—Hiñsā (See)
Hiñsyā

ହିଁହିଁ—ଦେ. ଅ—ଦାନ୍ତକୁ ଈଷତ୍ ବିକାଶପୂର୍ବକ ଧ୍ୱନିକରି ହସିବାର
Hiñ hiñ ଶବ୍ଦ—(Interjection) The sound of

ହିଁ ହିଁ ହୀଁ ହୀଁ laughing audibly by slightly showing the teeth. [ବି—ହିଁହିଁ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତର ହାସ୍ୟକୁ ହେଁ ହେଁ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହିଁହିଁକା—ଦେ. ଅ—ଶିଶୁମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ବକୃତ ଭାବରେ Hiñhiñkā ଛୁଗୁଲାଇବାର ଧ୍ୱନି—(Interjection) Used by children ironically scoffing at each other. [ବି—ଜଣେ ପିଲା ଅଉ ଜଣେ ପିଲାକୁ ଧରିବାକୁ ଗୋଡ଼ାଇ ଗୋଡ଼ାଇ ତାକୁ ଧରି ନ ପାରିଲେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପିଲା ବକୃତ ଭାବରେ ଏହା କହୁଥାଏ । ଯଥା— ହିଁହିଁକା ମତେ ଧରିଲୁ ?]

ହିଁହିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—(ଅନାଦର ବା ନିନ୍ଦାସୂଚକ)—ଯେଉଁ Hiñhiñyā ବ୍ୟକ୍ତି ସବୁବେଳେ ହିଁ ହିଁ ହୋଇ ହସୁଥାଏ · (ହେଁହେଁଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Given to constantly laughing ଯେ ହିଁହିଁ କରେ **हीं ही करनेवाला** loudly.

ହିଁ ହିଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଅନୁଚିତ ରୂପେ ସର୍ବଦା ହିଁ ହିଁ ହୋଇ Hiñ hiñ hebā ହସିବା—To constantly laugh ହିଁ ହିଁ କରା **हाँ हाँ करना** loudly and improperly. (ହିଁ ହିଁ ଚିଁ ଚିଁ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିକ୍‌ମତ୍—ବୈଦେ· ବ (ଆ. ହିକ୍‌ମତ୍=ଜ୍ଞାନ; ଚତୁରତା)—୧। ଜ୍ଞାନ— Hik-mat 1. Knowledge. ୨। ଚତୁରତା; ଚତୁରତା— ହିକ୍‌ମତ୍ 2. Art; shrewdness; skill. ୩। ବିଦ୍ୟା — **हिकमत** 3. Learning; arts. ୪। ମାନସିକ ପ୍ରଖରତା— 4. Sharpness of intellect. ୫। ତାନ୍ତ୍ରିକ ମନ୍ତ୍ରସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଭିଚାର; ମାରଣ, ବଶୀକରଣ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ମୋହନ ଆଦି ବିଦ୍ୟା—5. The black art; employment of magic in subduing or injuring persons. ୬। ଅଦ୍ଭୁତ ଫଳପ୍ରଦ ମନ୍ତ୍ର—6. Mystic incantations producing wonderful results. ୭। ଅଦ୍ଭୁତ ଫଳପ୍ରଦ ଔଷଧ ବା ଦ୍ରବ୍ୟ—7. Any article or medicine producing wonderful results.

ହିକ୍‌ମତ୍ କରିବା—ଦେ.କ୍ରି—ଔଷଧ କରିବା; ମନ୍ତ୍ରଯନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା— Hik-mat karibā To employ black art or mystic formulae towards a person. ହିକ୍‌ମତ୍ କରା **हिकमत करना**

ହିକ୍‌ମତବାଜ୍—ବୈଦେ. ବଣ (ଫା)—୧ । ମନ୍ତ୍ରସନ୍ତ୍ରଜ୍ଞ — Hik-mat-bāj 1. Magician; skilled in Tantric art; skilled in the black art. ହିକ୍‌ମତ୍‌ବାଜ୍ **हिकमतबाज** ୨। ଚତୁର—2. Shrewd. ୩। କୌଶଳୀ— 3. Artful; skilful.

ହିକ୍‌ମତି—ବୈଦେ· ବ (ଫା)—୧ ।: ହିକ୍‌ମତ୍ (ଦେଖ) Hikmati 1. Hikmat (See) ହିକ୍‌ମତି ୨। ମନ୍ତ୍ରସନ୍ତ୍ରାଦିର ପ୍ରୟୋଗ—2. Employment **हिकमती** of black magic. ବଣ—୧। ହିକ୍‌ମତ୍ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ —1. Relating to the black art.

हिकमती ୨। ହିକ୍‌ମତ୍‌ବାଜ (ଦେଖ)—2. Hik-mat-bāj (See).

ହିକ୍‌ମତିଆ—ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—ହିକ୍‌ମତ୍‌ବାଜ୍ (ଦେଖ) Hik-matia Hik-mat-bāj (See) (ହିକ୍‌ମତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିକମିତ୍—ବୈଦେ. ବ (ଆ)—ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର— Hik-mit Philosophy. ହିକ୍‌ମିତ୍ **दर्शन शास्त्र**

ହିକା - ଦେ. ବ (ସଂ. ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ) Hikā Hikkā (See)

ହି(କେ)କୁଆ—ଗ୍ରା. ବ (ସଂ. ହିକ୍‌କା) – ହିକ୍‌କା—Hiccough. Hi(ke)kuā [ଭି—କାଶ, ଶ୍ୱାସ, ହିକୁଆ ଯେ ଅଙ୍ଗାନ୍ତି ଧ୍ୱାଡ଼ । ହିକ୍କା **हिचकी** ଧୀତାମ୍ବର ନୃସିଂହ ପୁରାଣ ।]

ହିକେ(କ୍କେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ର (ସଂ. ହିକ୍‌କା)—ହିକ୍‌କା ମାରିବା; ହୃଦୟରୁ Hike(kke)ibā ଉଦରବାୟୁ ବାହାର ଅସି ନ ପାରିବା ଯୋଗୁଁ ରୁକ ହିଁ ଚକି ଉଠା, ହେଁ କଟି ମାରା ଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବା —To hiccough. **हिचकना** (ହିକେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିକ୍କ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ହିଂସା କରିବା—1. To kill; to injure. Hikk (root) ୨ । ଶ୍ୱାସବାୟୁରୋଧ ଜନିତ ଶବ୍ଦ କରିବା— 2. To hiccough. ୩ । କୂଜନ କରିବା; ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦ କରିବା - 3. To utter an indistinct sound

ହିକ୍କା—ସଂ. ବ (ହିକ୍‌କ୍=ଧ୍ୱନି ବିଶେଷ+ଅ; କିମ୍ବା ହିକ୍‌କ୍ ଧାତୁ= Hikkā କୂଜନ କରିବା+ଭାବ ଅ+ଆ; ଭୂଲ୍‌ଲିଂ ହିକ୍‌କିଫ୍)- ୧ । ହାକୁଟି—1. Belching. ୨ । ରୋଗୋପସର୍ଗ-ବିଶେଷ; ଉଦରଶ୍ୱାସବାୟୁର ସାମୟିକ ନିର୍ଗମନ ରୂପ ରୋଗ —2. Hiccough resulting in gasping of the wind enclosed in the stomach. [ବି – ଶରୀର ମଧ୍ୟରୁ ବାୟୁ ନାଳଦ୍ୱାର ଦେଇ ପାଟି ବାଟେ ଯାଇ ତାହା ନାଭିରେ ବା ହୃଦୟରେ ଅଟକି ସରଳ ଭାବରେ ନାକ ବାଟେ ବା ମୁଖ ବାଟେ ବାହାରି ନ ଅସିବାରୁ ହିକ୍‌କା ଜାତ ଓ ହିକ୍‌କା ରୋଗ ଜାତ ହୁଏ । ଏହା ଅତ୍ୟଧିକ ହେଲେ ଶୀଘ୍ର ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ଓ ମାରାତ୍ମକ ହୋଇ ଯାଏ । ହିକ୍‌କାରେ ଉଦର ବାୟୁ ପାଟି ବାଟେ ପଦାକୁ ସରଳ ଭାବରେ ବାହାରି ପାରେ ନାହିଁ । ହାକୁଟିରେ ଉଦର ବାୟୁ ପାଟି ବାଟେ ବାହାରି ଅସେ । ଫଳତଃ ଉଦର ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାକୁଟିହିଁ ହିକ୍‌କା ଅଟେ ।

ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହିକ୍‌କାକୁ ୫ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇଅଛି ।

ଅନ୍ନଜା—ଅନ୍ନ ପାନ ଭୋଜନ ଜନିତ ।

ଯମଳା—ଶିରଃ ଓ ଗ୍ରୀବା କମ୍ପଯୁକ୍ତ ।

କ୍ଷୁଦ୍ରା—ସାମୟିକ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କିଛି ବେଳେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା ହିକ୍‌କା ।

ଗମ୍ଭୀର—ନାଭି ଦେଶରୁ ଉଠିଥିବା ଓ ଗମ୍ଭୀର ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଓ ଅନେକ ଉପଦ୍ରବଯୁକ୍ତ ହିକ୍‌କା ।

ମହଜା ବା ମହା ହିକ୍‌କା—ମର୍ମସ୍ଥାନ (ଯଥା—ହୃଦୟ, ବସ୍ତି, ଶିରଃ, ନାଭି ଆଦି)ମାନଙ୍କରୁ ଉଠି ସର୍ବଦା ଦେଖା ଯାଉଥିବା; ଏହା ଅସାଧ୍ୟ ।
ଏହି ରୋଗ କୁପିତ କଫରୁ ଓ ବାୟୁରୁ ଜାତ ହୁଏ ।]

ହିକ୍କା ଉଠିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଋଦ୍ଧବାୟୁ ଜନିତ ହିକ୍‌କା ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ Hikkā uṭhibā ବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଶ୍ୱାସ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—
ହେଁଚ୍‌କି ଉଠା हिचकी उठना 1. Hiccough.
୨ । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ଅଣଗୃଣ ପବନ ଉଠିବା—
2. Hiccough on the eve of death; gasp ping before death.

ହିଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ଖେଳ—
Higuṛi A kind of game.
[ଉ—ବାଗୁଡ଼ି ହିଗୁଡ଼ି ଆଦି ନାନା ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି ମନ ଦିଆଇ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବଦଗ୍ଧ ଚନ୍ତାମଣି ।]

ହିଙ୍କା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହିକ୍‌କା)—ହିକ୍‌କା (ଦେଖ)
Hiṅkā Hikkā (See)
[ହିଁ(ହୁଁ)କା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହିଙ୍କାର—ସ. ବି (ହିଂ=ଧ୍ୱନି+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ବ୍ୟାଘ୍ର (ଶବ୍ଦ
Hiṅkāra କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Tiger.

ହିଙ୍ଗ୍‌ଡ଼ା—ଦେ. ବି (ସ ହିଙ୍ଗୁ)—ହିଙ୍ଗୁ ସଦୃଶ, କିନ୍ତୁ ଗୁଣରେ ଓ ଗନ୍ଧରେ
Hiṅg-ṛā ନିକୃଷ୍ଟତର ନିର୍ଯ୍ୟାସବିଶେଷ—
ହିଂ हिंग Asafoetida of European commerce. [ଦ୍ର—ଏହାର ଗୁଳ୍ମର ନାମ Ferula Foetida ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ନାଡ଼ିହିଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)
Nāṛi hiṅgu (See).

ହିଙ୍ଗଳ—ଦେ. ବି (ସ ହିଙ୍ଗୁଳ)—ହିଙ୍ଗୁଳ—
Hiṅgaḷa Vermilion; cinnabar.
[ହିଂ(ହିଁ)ଗଳ—ଅନ୍ୟରୂପ]
ହିଙ୍ଗୁଲ हिंगुल

ହିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳ ରଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—୧ । ହିଙ୍ଗୁଳଜାତ ବର୍ଣ୍ଣ; ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ
Hiṅga(ṅgu)ḷa raṅga 1. Vermillion colour.
ହିଙ୍ଗୁଲ ରଂ हिंगुल रंग scarlet colour;
୨ । ଗଞ୍ଜପା ଖାରର ରଙ୍ଗବିଶେଷ; ବରାତ ରଙ୍ଗ—
2. One of the colours of the cards of 'Gañjapā' game.

ହିଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)ଳ ଶିଳ—ଦେ. ବି (ସ ହିଙ୍ଗୁଳ ଓ ଶିଳା)—ଚିତ୍ରକାରମାନେ
Hiṅga(ṅgu)ḷa śiḷa ଯେଉଁ ଶିଳରେ ହିଙ୍ଗୁଳ ବାଟନ୍ତି—
ହିଙ୍ଗୁଲ ଶିଲ हिंगुल शील A slab of stone in which painters pestle cinnabar for painting.

ହିଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହେଙ୍ଗା; ଅକାମିକା (ବ୍ୟକ୍ତି)—
Hiṅgā 1. Worthless; goodfornothing.
[ହିଂ(ହିଁ)ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଅକାମିକା ଓ ଅହଂଗର୍ବୀ (ବ୍ୟକ୍ତି)—
ଅକର୍ମଣ୍ୟ बेकार 2. Worthless and boastful (person); worthless and egoistic.

ପ୍ରାଦେ (କଳାହାଣ୍ଡି ପାଟଣା) ବି—ଚାଳ ଘରର ଭୁଅ—
The slanting rafters of a thatched house.

ହିଙ୍ଗିଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଏକକାଳୀୟ ଖେଳ—Name of an out door
Hiṅgiṛi game. (ଉ—ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରୀଧର ମେଳ କରି ହିଙ୍ଗିଡ଼ି ଖେଳରେ ଘୋଡ଼ା ମଡ଼ାଇଦେଇ ଏହାଙ୍କୁ ମାରି ପକାଇଲେ—ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।)

ହିଙ୍ଗୁ—ସଂ. ବି (ହିମ+ଗମ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଡୁ, ଅଥବା
Hiṅgu ହିନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଗୁ; ଯାହା ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟାଦି ରୋଗକୁ ହନନ ବା ନାଶ କରେ)—୧ । ହେଙ୍ଗୁ—
1. Asafoetida; Ferula Marthex; Marthex Assafoetida(Kirtikar)

ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ସହସ୍ରବେଧୀ; ସହସ୍ରବେଧ, ସହସ୍ରବେଧୀ, ଜତୁକ, ବାହ୍ଲୀକ, ଜନ୍ତୁ, ଗୃହିଣୀ, ରାମଠ, ରମଠ, ଜନ୍ତୁଘ୍ନ, ପିଣ୍ୟାକ, ମଧୁର, ବାହ୍ଲୀ, କେଶର, ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ, ଭୂତାରି, ଜନ୍ତୁନାଶକ, ସୂପାଙ୍ଗ, ରକ୍ଷୋଘ୍ନ, ଉଗ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟ, ଅଗୂଢ଼ଗନ୍ଧ, ଜରଣ, ଭେଦନ, କ୍ଷିପ୍ର, ଅଗୂଢ଼ଗନ୍ଧି, ଅତ୍ୟୁଗ୍ର, ଉଗ୍ରଗନ୍ଧ, ପିଣ୍ଡଣ୍ୟ, ଭୂତନାଶନ, ଶୂଳଘ୍ନ, ସୁପଧୂପନ, ସୂପଭୂଷଣ, ସୂପାଙ୍ଗ,
ହିଂ, ହୀଂଗ୍, ବଘ୍
हिंग, हिंगु, बघ
ଫା. ଅଙ୍ଗୁଜା, ଆଶା
ଆ. ହୁଲ୍‌ଟିଟ୍, ହିଲ୍‌ଟେଟ୍
ତେ. ଇଙ୍ଗୁ; ଇଙ୍ଗୁର
ମ. ଇଙ୍ଗୁ
ତା. ଲେମୁ, ସିରଞ୍ଜାମ୍
ମା. ଅଙ୍ଗୁ, ହିଙ୍ଗୁ
ଲ. ଫୋଏଟିଡ଼ା
ବ୍ର. ସାଇମ୍ୟେଙ୍ଗା

[ଦ୍ର—ଏହା ଠାନ୍ୟାହିବର୍ଗର ଶାକବିଶେଷର ମୂଳ (Ferula Alliacc(e)ରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ଗାଢ଼ ଗନ୍ଧ ନିର୍ଯ୍ୟାସକୁ ଶୁଖାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଦ୍ରବ୍ୟ । ଏହି ଗଛ ପାରସ୍ୟର ଖୋରାସାନ, ହିମାଳୟର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମେ । ହିଙ୍ଗୁ ଗଛର ମୂଳକୁ କାଟି ଦେଲେ ସେଥିରୁ ଝୁଣା ପରି ଏକପ୍ରକାରନିର୍ଯ୍ୟାସ ବାହାରେ ଏହା ପ୍ରଥମେ ଧଳା ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଥାଏ; ପରେ ପୀତ ମିଶ୍ରିତ ପାଟଳବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶୁଖିଯାଏ ।
ହିଙ୍ଗୁ ସଦୃଶ, କିନ୍ତୁ ଗନ୍ଧରେ ଓ ଗୁଣରେ ନିକୃଷ୍ଟ ନିର୍ଯ୍ୟାସ ଅନ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ଗୁଳ୍ମରୁ ଜାତ ହୁଏ, ତାକୁ ହିଙ୍ଗଡ଼ା କହନ୍ତି । ଘନ ବନରେ ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ହିଙ୍ଗୁ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) । ଏହା ହୃଦ୍ୟ, କଟୁ, ଉଷ୍ଣ ଏବଂ କୃମି, ବାତ, କଫ, ବିବନ୍ଧ (କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା), ଆଧ୍ମାନ (ପେଟଫମ୍ପା), ଶୂଳ, ଗୁଳ୍ମ ଓ ବାତରୋଗନାଶକ; ଚକ୍ଷୁଷ୍ୟ; ପାଚକ; ରୁଚ୍ୟ; ବହ୍ନିଦୀପକ, ପିତ୍ତବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ଉପକାରକ । ଏହା ରେଚକ ଓ ଉତ୍ତେଜକସାରକ ।
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ହିଷ୍ଟିରିଆ ବା ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗରେ ହେଙ୍ଗୁ-ଅର୍କ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଉପକାର ହୁଏ । ଶିଶୁମାନଙ୍କର

ହୃତକଣ୍ଠ ଓ କଣ୍ଠଶ୍ୱାସରେ ଏହା ଉପକାରୀ । ଦେହ ପୋଡ଼ିଗଲେ ଏହାକୁ ପାଣିରେ ଘଷି ଲଗାଇ ଦେଲେ ଜ୍ୱାଳା କମିଯାଏ ଓ ଘା ଶୀଘ୍ର ଶୁଖିଯାଏ । ଅଧିକପରିମାଣରେ ଏହାକୁ ସେବନ କଲେ ଜରାୟୁ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଏହା ବିଶେଷତଃ ଶୂଳ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଓ କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧତା ରୋଗର ଔଷଧରୂପେ ସବୁସ୍ଥଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ ଏହାକୁ ତରକାରିରେ ମିଶାନ୍ତି ଓ ଛଅଣରେ ବଘାରନ୍ତି । ମାଡ଼ୱାଡ଼ୀମାନେ ଛଅଣରେ ଓ ଡାଲିରେ କର୍ପୂରମିଶ୍ରିତ ହିଙ୍ଗୁ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଡାକ୍ତରମାନେ କୋଷ୍ଠକାଠିନ୍ୟ ରୋଗରେ ହିଙ୍ଗୁମିଶ୍ରିତ ଅର୍କ ଓ ପାଣି ଖୁଆନ୍ତି ଓ ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର ବାଟେ ପିଚକାରୀ ଦିଅନ୍ତି । କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏହାର ଗନ୍ଧ ଅସହ୍ୟ ହୁଏ ।]

ଅନ୍ୟ ସଂ. ବଂଶପତ୍ରୀ; ବେଣୁପତ୍ରୀ; ପିଣ୍ଡା, ଶିବାଟିକା; ବଂଶଦଳା; ଜାଳକା; ଜୀର୍ଣ୍ଣପର୍ଣ୍ଣିକା
বাঁশপাতা ঘাস

୨ । ବଂଶପତ୍ରୀ (ଭାବ—ପ୍ରକାଶ); ଏକପ୍ରକାର ଘାସ; ବାଉଁଶପତ୍ରଭଳିଆ ଘାସ—2. A kind of grass with leaves like the bamboo leaves. [ଦ୍ର—ଏହା ହିଙ୍ଗୁପତ୍ରୀ ତୁଲ୍ୟ ଗୁଣଦାୟକ । ଏହା ମଧୁରରସ, ଶୀତଳ, ରୁଚିକର ଓ ପିତ୍ତରକ୍ତଦୋଷନାଶକ ଓ ପଶୁମାନଙ୍କର ଦୁଗ୍ଧବର୍ଦ୍ଧକ ।]

ହିଙ୍ଗୁ ନାଡ଼ିକା—ସ. ବି—ନାଡ଼ୀହିଙ୍ଗୁ ; ଏକପ୍ରକାର ହିଙ୍ଗୁ—Hingu nārdikā A sort of asafoetida. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣ-ବୀର୍ଯ୍ୟଦ, କଫ ଓ ବାୟୁ ଜନିତ ବେଦନା ନାଶକ, ମଳବଦ୍ଧତା, ଆନାହ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗରେ ଉପକାରୀ ।]

ଅନ୍ୟ. ସ ନାମ—ନାଡ଼ୀ ହିଙ୍ଗୁ, ପଲାଶାକ୍ଷ୍ୟ, ଜନ୍ତୁକା, ରାମଠୀ, ବଂଶପତ୍ରୀ, ପିଣ୍ଡାହ୍ୱ, ସୁବାସିନୀ,
नाड़ीहींग,
कलापातिहींग
ମ· ନାଡ଼ୀହିଙ୍ଗୁ
ତା. କଲହଡ଼ୁ
ତେ. ଚଲ୍ଲଇଂଗ, କାରୁଇଙ୍ଗବା
ଅ. ଦନଖାର୍

ହିଙ୍ଗୁନିର୍ଯ୍ୟାସ—ସଂ. ବି—୧ । ହିଙ୍ଗୁ ଗଛର ଚେରର ରସ ବା ଅଠା—Hingu nirjyāsa 1. The asafoetida juice; the juice of the root of the asafoetida plant, ୨ । ନିମ୍ବବୃକ୍ଷ (ଅମର)—2. the Neem tree.

ହିଙ୍ଗୁପତ୍ର—ସ. ବି—ଇଙ୍ଗୁଦୀ ବୃକ୍ଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Terminalia Catapha (Kirtikar.) Hingu patra

ହିଙ୍ଗୁପତ୍ରୀ—ସଂ. ବି—(ଏହାର ପତ୍ର ହିଙ୍ଗୁ ଗଛର ପତ୍ର ସଦୃଶ ଥିବାରୁ)—Hingu patri ଏକପ୍ରକାର ତୃଣ; ବାଉଁଶପତ୍ରଭଳିଆ ପତ୍ର ଥିବା ଏକପ୍ରକାର ଘାସ—A srot of grass; Balamites Ruxburghi. [ଦ୍ର—ଏହା କଟୁତିକ୍ତ ରସ, ରୁଚ୍ୟ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ, ଉଷ୍ଣ, ପାଚକ ଏବଂ ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ବସ୍ତିରୋଗ, ମଳବଦ୍ଧତା, ଯକ୍ଷ୍ମା, ବାୟୁ ଓ ଗୁଳ୍ମ ନାଶକ ଓ କୃମିନାଶକ; ଏହା ଦକ୍ଷିଣରେ ବଗଗ୍ରମାଏ ଏବଂ ଏହାର ଗନ୍ଧ ଈଷତ୍ ହିଙ୍ଗୁ ଗନ୍ଧ ପରି । ବଂଶପତ୍ରୀଠାରୁ ଏହା ପୃଥକ୍ ଅଟେ ।]

ଅନ୍ୟ ସ—ଭକ୍ତପତ୍ରୀ, ଭୂବସା, ପୃଥ୍ୱୀକା, ପୃଥ୍ୱୀ, ପୃଥ୍ୱୀଳା, କବରୀ, ତୃକ୍‌ପର୍ଣ୍ଣୀ, କାର୍ଣ୍ଣିକା, କାଷ୍ଠୀ, କାଷ୍ଠୀକା, ଗାନ୍ଧିକା, ଜ୍ୱାଳୁପର୍ଣ୍ଣୀକା, କାରବୀ, ଦାରୁପତ୍ରୀ, ହିଙ୍ଗୁପତ୍ର)
বংশপত্রতৃন, বাধুনী

ହିଙ୍ଗୁପର୍ଣ୍ଣୀ—ସ. ବି—ବଂଶପତ୍ରୀ (ଶବ୍ଦମାଳା)—A kind of grass with leaves like bamboo leaves. Hingu parnni

ହିଙ୍ଗୁଳ (ଳି, ଳୁ)—ସ. ବି—(ହିଙ୍ଗୁ + ଲା. ଧାତୁ = ଗ୍ରହଣ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅ. ଇ, ଉ, ଏହା ହିଙ୍ଗୁର ବର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବାରୁ)—ହେଙ୍ଗୁଳ ; ପାରଦବହୁଳ ଘୋର ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ଖଣିଜପଦାର୍ଥ ବିଶେଷ—Cinnabar; sulphate of mercury. [ଦ୍ର—ଏହା ଗୋଟିଏ ଉପରସ ; ଏହାକୁ ବାଡ଼ି ଚିତ୍ରକରମାନେ ରଙ୍ଗ ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ଗଞ୍ଜପା ସାରର ଗୋଟିଏ ରଙ୍ଗର ଲାଲ ଏଥିରେ ରଞ୍ଜିତ ହୁଏ । ଏହା ଶାସ୍ତ୍ରବିଧିମତେ ଶୋଧିତ ହୋଇ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱପାତନ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ଡମ୍ବରୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ ପାକ କରାଯାଇ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଶୋଧିତ ହିଙ୍ଗୁଳ ମଧୁର-କଟୁ-ତିକ୍ତ-କଷାୟରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ତ୍ରିଦୋଷନାଶକ ଏବଂ ଜ୍ୱର, ପ୍ଲୀହା, କାମଳା, ଆମବାତ, ନେତ୍ର ରୋଗ, କଫ, ପିତ୍ତ, ହୃଲ୍ଲାସ, କୁଷ୍ଠ ଓ ବିଷଦୋଷ ନାଶକ; ରୂପ ଓ ନାମ ଭେଦରେ ହିଙ୍ଗୁଳ ୩ ପ୍ରକାର ଯଥା—୧ । ଚର୍ମାର—ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ । ୨ । ଶୁକତୁଣ୍ଡକ—ଈଷତ୍ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ । ୩ । ହଂସପାଦ—ଜବା (ମନ୍ଦାର) ପୁଷ୍ପ ସଦୃଶ ଲୋହିତବର୍ଣ୍ଣ । ଏଥିମଧ୍ୟରେ ହଂସପାଦ ହିଙ୍ଗୁଳ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଏବଂ ଔଷଧରେ ଓ ରଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ମେଣ୍ଢୀଦୁଧ, ଟଭା ରସ ଓ ଅଦାରସରେ ୭ ଥର ଲେଖାଏଁ ଭାବନା ଦେଇ ଶୁଖାଇଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ହୁଏ ଓ ଶୋଧିତ ହିଙ୍ଗୁଳ ଔଷଧରେ ଲାଗେ ।

ଶୋଧିତ ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ଟଭାରସରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ପୁରାଇ କଣ୍ଠରେ ବସାଇ ତାକୁ ହାଣ୍ଡି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହାଣ୍ଡି ରଖାଯାଏ ଓ ଉପରେ ଥିବା ହାଣ୍ଡିର ପାଣି ଗରମ ହୋଇଗଲାରୁ ତାକୁ ଢାଳି ପୁଣି ଥଣ୍ଡା ପାଣି ତହିଁରେ ପୁରାଯାଏ । ଏହିପରି (ଡମ୍ବରୁ ଯନ୍ତ୍ରରେ) ପାକ କଲେ ଉପର ହାଣ୍ଡିର ତଳଦେଶରେ ପାରଦସବୁ ବସିଯାଏ; ଏହି ପାରଦ ବିଶୁଦ୍ଧ ପାରଦ ଅଟେ ।]

ଅନ୍ୟ ସ ନାମ—ଦରଦ, ମ୍ଳେଚ୍ଛ, ଚର୍ମାଙ୍ଗ, ଚୂର୍ଣ୍ଣପାରଦ, ରକ୍ତ, ମର୍କଟଶୀର୍ଷ; ହଂସପାଦ, କୁରୁବିନ୍ଦ, ଇଙ୍ଗୁଳ, ରକ୍ତ-ପାରଦ, ବର୍ବର, ସୁରଙ୍ଗ, ମୃଗାରି, ରଞ୍ଜନ, ରଞ୍ଜକ, ଚର୍ମାରକ, ମଣିରାଗ, ରସୋଦ୍ଭବ, ଲୋହଗର୍ଭ
হীংগুল
सिंगरफ,
हींगुल, ईंगुर
ଫା. ସିଙ୍ଗ୍ରଫ୍
ଅ. ଜଞ୍ଜଫର
ତେ. ଇଙ୍ଗିଲୀକାମୁ

ହିଙ୍ଗୁଳ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—ହିଙ୍ଗୁଳ ପରି ଗାଢ଼ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—Hingula barnna Vermilion colour.
(ହିଙ୍ଗୁଳ ରଙ୍ଗ—ଅବ୍ୟୟରୂପ)

ହିଙ୍ଗୁଳ ଶୋଧନ—ସଂ. ବି.—ମେଣ୍ଢାଦୁଧ, ଅମ୍ଳରସ ଓ ଅଦାରସ ଦ୍ୱାରା ସାତଥର
Hingula Sodhana ଭାବନା ଦେଇ ହିଙ୍ଗୁଳକୁ ଔଷଧାର୍ଥେ ଶୁଦ୍ଧ କରିବା—Refining of cinnabar for medicinal purpose.

ହିଙ୍ଗୁଳା—ସଂ. ବି.—ବାମନ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦେଶ ବିଶେଷ—Name
Hingula of a country mentioned in the (ହେଙ୍ଗୁଳା—ଦେ. ରୂପ) 'Bāmana Purāṇa'. [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚିକା ନାମ୍ନୀ ଅବତାର ଅଛନ୍ତି । (ବାମନ ପୁରାଣ) ।] ଦେ. ବି—ହିଙ୍ଗୁଳାଈ (ଦେଖ)—Hingulāi (See). [ଉ—ସ୍ୱାହା ସହିତସ୍ତ ହିଙ୍ଗୁଳାଙ୍କ ବେଢ଼େ । ରାଧାନାଥ—ମହିମେଶ୍ୱର ।] ବିଣ—ହିଙ୍ଗୁଳବର୍ଣ୍ଣ ଧର୍ମିଷ୍ଟ ; ଗାଢ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—Of vermilion colour.

ହିଙ୍ଗୁଳା (ଳେ) ଈ—ଦେ. ବି—(ସଂ ହିଙ୍ଗୁଳ; ଏହାଙ୍କର ଅଗ୍ନିରକ୍ତିମ
Hingula (le) i ହିଙ୍ଗୁଳ ରଙ୍ଗ ଥିବାରୁ)—୧ । ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ତାଳଚେରରେ ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ଅଧିଷ୍ଠିତା ଅଗ୍ନିରୂପ ଧାରିଣୀ ଦେବୀ ବିଶେଷ—1. A Goddess worshipped in the shape of fire in the Orissan State of Talcher.

ହିଙ୍ଗୁଳା ଠାକୁରାଣୀ }
ହିଙ୍ଗୁଳା ଦେବୀ } —ଅନ୍ୟରୂପ
ହେଙ୍ଗୁଳା (ଳେ)ଈ }
हिङ्गलाई
हिंगुलामाई

[ଦ୍ର—ବସନ୍ତକାଳରେ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀଠାରୁ ତାଳଚେରର ରାଜ୍ୟର ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ହିଙ୍ଗୁଳା ଦେବୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଉତ୍କଳପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମର ଭୂଗର୍ଭରେ ପଥରକୋଇଲାର ଖଣି ଥିବାରୁ ସେହି ଖଣିରୁ (ଖଣିର ପଥର କୋଇଲାରୁ) ଉଠୁଥିବା ବାଷ୍ପ (Coal gas) ରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱତଃ ତାହା ଜଳି ଉଠେ । ଏଣୁ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏହାକୁ ହିଙ୍ଗୁଳାଈଙ୍କ ଉଗ୍ର ତେଜବୋଲି କହିଥାଆନ୍ତି । ଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଅଗ୍ନିରେ ବାବନ୍ତୁ ଛାଗ, ମେଷ, କୁକ୍କୁଟ ପ୍ରଭୃତି ଓ ଶାଢ଼ୀ, ଧ୍ୱଜ, ଉଳ୍ମୁଅ ଓ ଖଜାଆଦି ବଳିରୂପେ ନିକ୍ଷେପ କରିବା ପ୍ରଥା ବହୁକାଳରୁ ଚଳିଆସୁଅଛି । ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ଢାମଣ୍ଡା, ପାଲଲହଡ଼ା, ଅନୁଗୁଳ, ଢେଙ୍କାନାଳ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ୮।୧୦ ହଜାର ନରନାରୀ ରୁଣ୍ଡ ହୁଅନ୍ତି (ଶଶିଭୂଷଣ ଉତ୍କଳ ବୃତ୍ତାନ୍ତ) । ଏହି କ୍ଷେତ୍ର କବି ରାଧାନାଥ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ମହାଯାତ୍ରା କାବ୍ୟର ଷଷ୍ଠ ସର୍ଗରେ ସୂଚନା କରିଅଛନ୍ତି । ଗୋପାଳପ୍ରସାଦଗ୍ରାମ ନିକଟରେ ସିଙ୍ଗଡ଼ା ନାମ ପ୍ରବାହିତା । କିଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ, ଏଠାରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଅନଳର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇ ହିଙ୍ଗୁଳାଦେବୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ ହୁଏ । (ରାଧାନାଥ-ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ-ଟୀକା)]

୨। (ସଂ. ହିଙ୍ଗୁଳାକ୍ଷୀ) ଆସାମ ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ତୀର୍ଥରେ ପୂଜିତା ଦେବୀଙ୍କ ନାମ—
2. Name of a popular Goddess worshipped in Jwālāmukhī in Assām.

ହିଙ୍ଗୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହିଙ୍ଗୁଳ ରଙ୍ଗରେ ରଞ୍ଜ କରିବା—
Hingulā(le)ibā 1. To paint with the vermilion colour. ୨ । ରଞ୍ଜ କରିବା—2. To paint.
हिङ्गुले चित्र करा हिंगुल लगाना
(ହେଙ୍ଗୁଳାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିଙ୍ଗୁଳାକ୍ଷୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ ତୀର୍ଥରେ ପୂଜିତା ଦେବୀ ବିଶେଷ
Hingulākshī —Name of a Goddess worshipped in Jwālāmukhī in Assam.

ହିଙ୍ଗୁଳା ପୀଠ—ଦେ. ବି—ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ସିଙ୍ଗଡ଼ା ନଦୀ କୂଳରେ
Hingulā pītha ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ହିଙ୍ଗୁଳାଈ
(ହେଙ୍ଗୁଳା ପୀଠ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଠାକୁରାଣୀଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠିତ ସ୍ଥାନ—The shrine of Goddess Hingulā in the village of Gopālaprasāda in Talcher state of Oirssa [ଦ୍ର—ପ୍ରବଳ ହିଙ୍ଗୁଳାପୀଠ ଜଳ ଉଠେ ଯଥା ଅତମ୍ବିତେ ବହ୍ନିଶିଖା କଦାପ କମ୍ପିଥେ ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହିଙ୍ଗୁଳା ଯାତ୍ରା (ଯାତ)—ଦେ. ବି—ତାଳଚେର ରାଜ୍ୟର ଗୋପାଳପ୍ରସାଦ
Hingulā jatrā (jāta) ଗ୍ରାମରେ ଚୈତ୍ର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ଅଗ୍ନିରୂପେ ପୂଜିତା ହିଙ୍ଗୁଳାଈ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଉତ୍ସବ—A festival held in a village named Gopāla prasāda in Talcher on the 14th day of the bright fortnight of the month of Chaitra in honour of Goddess 'Hingulāi'.
ହେଙ୍ଗୁଳା(ଳେ)ଈ ଯାତ୍ରା } ଅନ୍ୟରୂପ
ହେଙ୍ଗୁଳା ଯାତ୍ରା }

ହିଙ୍ଗୁଳି—ସଂ. ବି—ହିଙ୍ଗୁଳ (ଜଟାଧର) (ଦେଖ)—
Hinguli Hingula (See) ବିଣ—ହିଙ୍ଗୁଳିଆ (ଦେଖ)—Hingulia (See)

ହିଙ୍ଗୁଳିଆ—ସ. ବିଣ—୧ । ହିଙ୍ଗୁଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to
Hingulia cinnabar. ୨ । ହିଙ୍ଗୁଳ ରଞ୍ଜିତ—2. Painted with vermilion. ୩ । ହିଙ୍ଗୁଳ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ; ନାଲି—3. Scarlet.

ହିଙ୍ଗୁଳିକା—ସ. ବି—କଣ୍ଟକାରୀ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hingulikā Solanum Xanthocarpum (plant).

ହିଙ୍ଗୁଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ହିଙ୍ଗୁଳ)—ହିଙ୍ଗୁଳରେ ରଞ୍ଜ କରିବା—
Hingulibā To paint with vermilion.
[ହେଙ୍ଗୁଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]
हिङ्गुले चित्र करा हिंगुल लगाना

ହିଙ୍ଗୁଳୀ—ସଂ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ବାଇଗଣ (ଅମର)—1. Brinjal. ୨ । ବୃହତୀ (ଭାବପ୍ରକାଶ), ବହାଳକୁଡ଼ୀ; ବେଙ୍କୋଳ—2. Solanum Indicum.
Hingulī
[ହେଙ୍ଗୁଳୀ—ଦେ ରୂପ]

ହିଙ୍ଗୁଶିରାଟିକା—ସଂ. ବି—ବଂଶପତ୍ରୀ (ରତ୍ନମାଳା)—
Hingusirātikā A kind of grass with leaves like bamboo leaves.

ହିଚ୍କି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ସଂ ହିକ୍କା, ଭୁକ; ହି. ହିଚକି)—
Hich-ki ହିକ୍କା ରୋଗ—Hiccough.

ହିଚ୍‌କି କଚ୍ଛଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଶ—ହାଚବି କଚ୍ଛଡ଼ି (ଦେଖ)
Hich-ki kachārdi —Hāchaki kachārdi (See)

ହିଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ)—କ୍ରି—୧ । ଡରିବା—1. To fear.
Hich-kibā ୨ । ଅସମ୍ମତ ହେବା—2. To disagree.

ହିଚ୍‌କିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହୁଞ୍ଚି ପଡ଼ିବା—
Hich-kibā . To stumble.

ହିଚ୍‌କିରା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ—ଅପମାନିତ; ଲଜ୍ଜିତ—
Hich-kirā Insulted; put to shame.

ହିଚ୍‌ଖିଚାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଟାଣିବା—
Hich-khichāibā To draw; to drag.

ହିଜ୍‌ରା(ରୀ)—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ. ହିଜ୍‌ରା=ମକ୍କାଠାରୁ ହଜରତ୍
Hij-rā (rī) ମହମ୍ମଦଙ୍କର ମଦିନାକୁ ଶତ୍ରୁ ଭୟରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)—
[ହିଜ୍‌ରା(ରୀ)ସନ—ଅନ୍ୟରୂପ] ମକ୍କାଠାରୁ ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ
हिजरि ଦିବସର ପରେ (୬୨୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୬ ଜୁଲାଇ)ଠାରୁ
हीजरी ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଅବ୍ଦ ବା
ବର୍ଷ (ଏହି ଅବ୍ଦ=୧୨ଟି ଚାନ୍ଦ୍ରମାସ=୩୫୪ ⅓ ଦିନ)
—The Mahomedan calender year. [ଦ୍ର—ସନ ଉପରେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହିଜ୍‌ଲି(ଲୀ)—ଦେ. ବି—(ନାମ)—ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ହଲଦୀ ନାମକ
Hij-li (lī) ନଦୀ—Name of a river in Midnapur.

ହିଜଡ଼ା—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ହେଞ୍ଜଡ଼ା; ପୁରୁଷର୍ ଓ ସ୍ତ୍ରୀର ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ
Hijarda ପୁରୁଷ; ନପୁଂସକ; ଖୋଜା—1. A eunuch; a
हिजड़ा male hermaphrodite. ୨ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଲକ୍ଷଣ
हीजड़ा ବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷ (ଯାହାର ସ୍ତନ ଓ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଥାଏ)—2. A male with female characteristics; a female having male characteristics.
ବିଣ—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ—1. Shameless; immodest.
୨ । ହେଞ୍ଜଡ଼ା ୧(ଦେଖ)—2. Henjardā 1 (See)

ହିଜଡ଼ା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ହିଜଡ଼ (ଦେଖ)—
Hijardā 1. Hijarda (See). ୨ । ହିଜଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
2. Hijardi (See).

ହିଜଡ଼ୀ—ଦେ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—(ପ୍ର. ସ୍ତ୍ରୀନଜ୍ଝା)—ହେଞ୍ଜଡ଼ୀ; ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗଯୁକ୍ତା ନାରୀ;
Hijardī ଅପୁତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ନାରୀର ଋତୁ ଅବ ଯୌବନ ଲକ୍ଷଣ
हिजड़ी ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ—A female hermaphro-
हीजड़ी dite; a woman whose menses do not appear and who shows some male characteristics. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—୧ । ନିର୍ଲଜ୍ଜା—1. Shameless; immodest (female). ୨ । ହେଞ୍ଜଡ଼ୀ ୧ । (ଦେଖ)—2. Hinjardi (See).

ହିଜ(ଜ୍)ରତ—ବୈଦେ.ବି—(ଅ)—ମହମ୍ମଦଙ୍କର ମକ୍କା ଛାଡ଼ି ଖ୍ରୀ୬୨୨ରେ
Hija(j-)rat ମଦିନାକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ—The departure of the
हिजरत Prophet Mahammad in 622 A. D. from
हिजरत Mecca to Madina. [ଦ୍ର—ଏହିଦିନଠାରୁ ହିଜ୍‌ରୀ ସନର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଅଛି ।]

ହିଜିର(ରା)—ବୈଦେ. ବି—(ଅ)—ହିଜରା (ଦେଖ)—
Hijiri(rā) Hij-rā (See).

ହିଜିଲି ବାଦାମ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ—
Hijili bādāma Cashew nut; Anacardium
हिजली बादाम Occidentale (tree and its flowered
हीजली बादाम fruit).

ହିଜ୍ଜ—ସ. ବି—ହିଞ୍ଜଳ (ଦେଖ)—
Hijja Hinjala (See).
(ହିଜ୍ଜଳ—ଅନ୍ୟରୂପ)
(ହିଜଳ—ଦେ. ରୂପ)

ହିଞ୍ଚିଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୁଙ୍କିବା—
Hinchirdibā To drag; to haul.
हिँचड़ान खींचना

ହିଞ୍ଜଡ଼—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହିଜଡ଼ (ଦେଖ)—
Hinjarda Hijarda (See).

ହିଞ୍ଜଡ଼ା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—(ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ହିଜଡ଼ (ଦେଖ)—
Hinjardā 1. Hijarda (See). ୨ । ହିଜଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
2. Hijardi (See)

ହିଞ୍ଜଡ଼ୀ—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ସ୍ତ୍ରୀ—ହିଜଡ଼ୀ (ଦେଖ)—
Hinjardi Hijardi (See).

ହିଞ୍ଜିଲି—ଦେ. ବି—ହିଞ୍ଜଳ (ଦେଖ)—
Hinjali Hinjili (See)

ହିଞ୍ଜଳ—ଦେ. ବି—(ସ. ହିଜ୍ଜଳ; ଇଜ୍ଜଳ)—ଜମ୍ବୁଜାତିବର୍ଗର ନାଉରୂପବୃକ୍ଷ
Hinjala ଭରୁ—Barring tonia Acutangulia;
ସ—ଇଜ୍ଜଳ, ହିଜ୍ଜଳ, Barringtona Racemosa tree.
ନିଚୁଳ, ଅମ୍ବୁଜ, ପିଚ୍ଛିଲ, [ଦ୍ର—ଏ ଗଛ ଜଳକୂଳରେ ଜନ୍ମେ;
ଜଳାକାଙ୍କ୍ଷ, ଧଳଦ, କାନ୍ତ, ଏହାର ପତ୍ର ଏକୋଲ୍ଲର; ଫୁଲ ଅରକ୍ତ;
ଜଳଦ, ସାର୍ଯ୍ୟପତ୍ରକ. କେଶର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ; ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ
କଷାକ, ରକ୍ତକାର୍ମୁକ, ଫୁଟେ; ମଞ୍ଜରୀ ଦୀର୍ଘ; ବସନ୍ତକାଳରେ
ଦୀର୍ଘପତ୍ରିକା । ପତ୍ର ଝଡ଼ିପଡ଼େ । ଫଳଗୁଡ଼ିକ ବଡ଼ଫଳ
हिज्जल, समुद्रफल ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) । ଏହା
ईजर, समुद्दर फल କଟୁରସ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ମଳସଂଗ୍ରାହକ, କଫପିତ୍ତ-
ईजजल हीजजल ନାଶକ, ବାୟୁବେଗ ନାଶକ, ଭୂତାବେଶର
ମ. ହିଜ୍ଜଳ ଓ ଗ୍ରହାବେଶର ଶାନ୍ତିକାରକ; ଏହା ଓଡ଼ିଶା ଓ
ତା. ଡାଳେଗଣଚିଲେ ବଙ୍ଗାଦେଶ] ୨ । ନପୁଂସକ—2. Eunoch
ତେ. କାନପୁ [ଦ୍ର—ସବୁଜାଗାରେ ଅଛିତ ମାତ୍ର ଅଛନ୍ତି, ସେଥିମଧ୍ୟରେ ଡ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ହିଞ୍ଜଳ ଦେଖାଯାଏ
ଫକୀରମୋହନ, ଛମାଣ ଅଠଗୁଣ୍ଠ ।]

ହିଞ୍ଜଳ କାନ୍ଥି—ଦେ. ବି (ନାମ)—ମେଦିନୀପୁରରେ ହିଜଳ ନାମରେ
Hinjalakānthi ଗୋଷ୍ଠୀ ଜମାଥିବାରୁ)—ମେଦିନୀପୁରର
ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ନଗର— Contai; a
Sub-division and town in the district of
Midnapur.

ହିଞ୍ଜିଡ଼ା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ହିଜଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hinj rda Hijarda (See)
(ହିଞ୍ଜିଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିଞ୍ଜିରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—୦ । ଝୁରିବା—
Hinjiriba 1. To pine after. (ଯଥା—
ମାଲ୍ଲକୋଳସ୍ଥିତ ହୋଇ କେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିଞ୍ଜିର
ହିଞ୍ଜିର ଶିଶୁଟି କ୍ଷୀଣ ଓ ଶକ୍ତିହୀନ ହୋଇପଡ଼େ—ଗଡ଼ଜାତ
ବାସିନୀ ।] ୨ । (ବାଲଙ୍ଗିରପାଟଣା) କ୍ରି—ଶୁଖିଯିବା—
2. To become dry. ୩ । (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଶୀର୍ଣ୍ଣ
ହେବା—3. To wither; to become emaciated.
(ଯଥା—ମୁଁ ସେ କଥା ଭାବି ଭାବି ହିଞ୍ଜିରି ଗଲିଣି ।)

ହିଞ୍ଜିଲି—ଦେ. ବି (ସ ହିଙ୍ଗଳୀ=ବାଇଗଣ; ଏହାର ପତ୍ର ବାଇଗଣପତ୍ର
Hinjili ଅପେକ୍ଷା ଲମ୍ବା ଥିବାରୁ; କିମ୍ବା ହିଞ୍ଜଳି କାନ୍ଥି ଅଞ୍ଚଳରୁ
ହିଙ୍‌ଜି ପ୍ରଥମେ ଏହା ଆମଦାନି ହୋଇଥିବାରୁ)—ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗ,
हिंगजी ମେଦନୀପୁର, ବଙ୍ଗଦେଶର ଯଶୋହର ଓ ନଦୀଆ ଅଞ୍ଚଳରୁ
ଏ ଦେଶକୁ ଅଣାଯାଇ ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ଚାଷ କରାଯାଉ
ଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର ତମାଖୁ ବା ଧୂଆଁ ପତ୍ର—A mild
species of tobacco recently introduced
into Orissa from Bengal and the Deccan.
[ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣ କଳା; ଆମ ଦେଶୀ ଧୂଆଁ ପତ୍ର
ପରି ଏହା ମାଟିରେ ଶୋଇ ଯାଇ ଖରାରେ ଶୁଖାଯାଏ ନାହିଁ;
ଏହା କ୍ଷେତରୁ କଟା ହୋଇ ଘରେ ଟଙ୍ଗାଯାଇ ପବନ
ବାଜି ଶୁଖିଯାଏ । ଏହାର ପିକାର ଧୂଆଁ କଡ଼ା ନୁହେଁ ।]

ହିଞ୍ଜୀର—ସ. ବି (ହିନ୍ଜ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଈର+ଅ, ନିପାତନ)—
Hinjira ହସ୍ତୀପାଦବନ୍ଧନ; ହାତୀବନ୍ଧା ଦଉଡ଼ି ବା ଶିକୁଳି—
The chain or rope for the elephant's legs.

ହିଞ୍ଜଳ—ସ. ବି—ହିଜ୍ଜଳ (ଦେଖ)
Hinjula Hinjala (See)

ହିଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ, କ୍ରିକେଟ୍ ଖେଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)—
Hit ୧ । କ୍ରିକେଟ୍ ବଲ୍‌ର ୱିକେଟ୍‌ରେ ଅଘାତ—
हिट्, हिट 1. Hit; hitting of the wicket by a
cricket ball. ୨ । ବଲ୍‌କୁ ବାଟ୍ ଦ୍ୱାରା ଆଘାତ—
2. Hitting of the ball by the bat.

ହିଟ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(କ୍ରିକେଟ୍ ବଲ୍) ୱିକେଟ୍‌ରେ ବାଜିବା—
Hit kariba To hit (said of a ball hitting the
हिट करा हिट करना wicket).

ହିଟ୍‌ଲର୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଜାତିର ଅଧୁନିକ ଜର୍ମାନୀର
Hit-lar ଡିରେକ୍ଟର୍ ବା ଭାଗ୍ୟନିୟନ୍ତା—Herr Hitler of
हिट्लर्, हिटलर Germany.
[ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଜର୍ମାନ୍‌ମାନେ ଜୁଗୋସ୍ଲାଭିଆ,
ପୋଲାଣ୍ଡ, ନରୱେ, ବେଲ୍‌ଜିଅମ୍ ଆଦି ରାଜ୍ୟକୁ ଆକ୍ରମଣ ଓ
ଅଧିକାର କରିବାରୁ ଏଥିର ପ୍ରତିକାରାର୍ଥ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ
୧୯୩୯ ସାଲରେ ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ-
ଥିଲେ । ଏ ପରେ ଫ୍ରାନ୍ସକୁ ପରାଜିତ କରିବାରୁ ଫ୍ରାନ୍ସ
ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ (୧୯୪୦ ଜୁନ)
ଇଂରେଜଙ୍କର ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଛି ।]

ହିଟାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି—୧ । ଫିଟାଇବା—
Hitaiba 1. To open. ୨ । (ଉଡ଼ଗୀରୁଣ୍ଡା) ଅଣିବା;
ବାହାର କରିବା—2. To bring forth.

ହିଟି ପଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ପଡ଼ିଯିବା—
Hiti pardiba To fall down.

ହିଟିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—୧ । ଝୁଣ୍ଟିବା—1. To stumble.
Hitiba ୨ । ଖସି ପଡ଼ିବା—2. To slip down.
ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) କ୍ରି—ଫିଟିବା; ମୁକ୍ତହେବା—
To be opened; to be released.

ହିଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move.
Hird (root) ୨ । ଅନାଦର କରିବା—2. To slight.

ହିଡ଼୍(ଡ଼ି)ମି(ମୋ)ଚ(ଛ)—ଦେ· ବି (ସ. ହିଲମୋଚିକା) - ସୋମ-
Hird(rdi)mi(mo)cha(chi) ରାଜ୍ୟାଦି ବର୍ଗର ଜଳଜ ଲତା
(ହିଡ଼ହିଡ଼େଇ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଶାକ ବିଶେଷ—A salad
ସ. ବ୍ରାହ୍ମୀ, ହିଲମୋଚିକା, herb; Enhydra Hingcha;
ହିଲମୋଚୀ, ଶୋଥୀ, Enhydra Heloncha;
ଶଙ୍ଖଦଳା, ଅମ୍ଳସା, ମତ୍ସ୍ୟାକ୍ଷୀ, En'iydra Fluctuans
ସନ୍ଦ୍ରୀ, ଚକ୍ରାଙ୍ଗୀ, ବସୁନ୍ଧ୍ରୀ (Kirtikar).
হিংচা,হেলেঞ্চা,হিংচেশাক [ଦ୍ର—ଏହା ତିକ୍ତ ରସ, ଶୀତଳ,
हुरहुज, हुरहुँच ସାରକ ଏବଂ ଶୋଥ, କୁଷ୍ଠ, କଫ ଓ
ପିତ୍ତ ନାଶକ । ଏହି କଣ୍ଡୁ ଓ ଚର୍ମ ରୋଗରେ ହିତକର ।]

ହିଡ଼—ଦେ. ବି [ସ. ଆଲ(ଲି)]—୧ । କ୍ଷେତ୍ରର ବା କ୍ଷେତର
Hirda ସୀମାବନ୍ଧ—1. The boundary ridge of a
আলি, আল্, আড়ি cultivated field. [ଦ୍ର—ଏହାଦ୍ୱାରା
आरि, आड, मेड କ୍ଷେତରେ ପାଣିକୁ ଅଟକାଇ ରଖାଯାଏ ।]
୨ । ମାଟିର କ୍ଷୁଦ୍ର ବନ୍ଧ—2. A small earthen
ridge. ୩ । ଦାନ୍ତମାନ ଯେଉଁ ମାଂସମୟ ବନ୍ଧ ଉପରେ
ସ୍ଥିତ; ଦାନ୍ତର ମୂଳ; ଦାନ୍ତର ମାଢ଼ି—3. The gum;
the ridge in the mouth on which the
teeth stand. ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ପୁଷ୍କରିଣୀର ଚୁଡ଼ା
ବା ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବନ୍ଧ—The embankments on
the 4 sides of a tank.

ହିଡ଼ କଟା—ଦେ. ବି (ସ· ଆଲ ଓ କର୍ତ୍ତନ)—ପ୍ରତିବର୍ଷ କ୍ଷେତର
Hirda kati ହିଡ଼ର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଘାସ ଓ ମାଟିକୁ ଚାଞ୍ଛିବା—
আলছাঁটা Annual scraping of the edges of the
मेड छँटाई ridges of a paddy field.

ହିଡ଼(ଡ଼ି) କାଉଁଚିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅସମତଳ (ପଥ ବା ଜମି)—
Hirda(rdi) kauchia 1. Rugged; rough (path or
হেটে ট্যাংরা land). ୨। କ୍ରମଶଃ ଉଠାଣି ଓ ଗଡ଼ାଣି; ଉଚ୍ଚାବଚ—
ऊँचानीचा 2. Undulating.

ହିଡ଼ ଦେବା (ବାନ୍ଧିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ମାଟି ଦ୍ୱାରା କିଆରର ଚାରିପାଖେ
Hirda deba(bandhiba) ହିଡ଼ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା—To
আলি দেওয়া raise or make a ridge round a field.
मेड़ बाँधना [ହି—୧୯ମ ନଈଁପଡ଼ ହିଡ଼ ବାନ୍ଧୁ ଅଛ । ଫକୀର୍
[ହିଡ ପକା(କେ)ଇବା ଅନ୍ୟରୂପ) ମୋ.ସେନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ହିଡ଼(ଡ଼ି) ମୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବି (ଦେ. ଅଳି ଓ ମୁଣ୍ଡ)—ହିଡ଼ର ଉପରଭାଗ—
Hirda(rdi) munda The crest of a ridge.
আলমাথান [ହି—ପୁଅକୁ ଖାଇଲା ହିଡ଼ମୁଣ୍ଡାରେ, ମିମ୍ପି ଓ
मेड़के उपर ଖାଇଲେ କାନ ମୁଣ୍ଡରେ । ଶିଶୁ ଗୀତ ।]

ହିଡ଼ମ୍ବ—ସଂ. ବି (ନାମ)—ହିଡ଼ିମ୍ବ (ଦେଖ)
Hirdamba Hirdimba (See)

ହିଡ଼ମ୍ବା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)—ହିଡ଼ିମ୍ବା (ଦେଖ)
Hirdamba Hirdimba (See)

ହିଡ଼ ହିଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—ଉଦ୍‌ଭ୍ରଣା; ମାଗିଖିଆ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)
Hirda birda —Hankering after food; begging
মেগে খেকো माँगनेवाला food from others.
[ଦେଖ ହିଡ଼ା(ଡ଼ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିଡ଼ିମ୍ବ—ସଂ. ଘ. ପୁଂ (ନାମ)—୧ । ଭୀମଙ୍କ ଓ ମହାଭାରତୀୟ ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ
Hirdimba —1. A demon killed by Bhima
(ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) and whose sister Bhima married. [ବି—ଜତୁ ଗୃହରେ ଅଗ୍ନି ଲଗାଇ ପାଣ୍ଡବମାନେ ବାରଣାବତରୁ ପଳାଇଯିବା ବେଳେ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କୁନ୍ତୀ ନିଦ୍ରା ଗଲେ ଓ ଭୀମ ଜଗି ବସିଲେ । ସେ ବଣରେ ବାସ କରୁଥିବା ନରମାଂସଭୋଜୀ ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁର କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କୁ ବଧ କରିବାକୁ ତାହାର ଭଗିନୀ ହିଡ଼ିମ୍ବାକୁ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଶୋଇବା ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଇଲା । କିନ୍ତୁ ହିଡ଼ିମ୍ବା ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି ଭୀମଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କ ରୂପରେ ଓ ବଳରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରଣୟ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲା ଓ ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସର କବଳରେ ପାଣ୍ଡବମାନେ ନ ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ଭୀମଙ୍କୁ ସତର୍କ କଲା । ତତ୍ପରେ ଭଗିନୀର ଫେରିବାର ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ହିଡ଼ିମ୍ବ ନିଜେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଭଗିନୀକୁ ଭୀମଙ୍କଠାରେ ଆସକ୍ତା ହେବାର ଦେଖି ମାରିବାକୁ ବସିଲା । ଭୀମ ଏହା ଦେଖି ସେ ରାକ୍ଷସ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ତାକୁ ବଧ କଲେ ଓ ହିଡ଼ିମ୍ବାକୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମହାଭାରତ—ଆଦି]
୨ । ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସର ବାସ କରୁଥିବା ବନ ବିଶେଷ—
2. Name of a jungle where the demon Hirdimba lived.

ହିଡ଼ିମ୍ବଜିତ୍ (ଭିତ୍)—ସଂ. ବି—ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁରର ହନ୍ତା ଭୀମ—
Hirdimba jit (bhit) Bhima, the slayer of demon
[ହିଡ଼ିମ୍ବ ନିସୂଦନ—ଅନ୍ୟରୂପ] Hirdimba.

ହିଡ଼ିମ୍ବା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—(ନାମ)—ହିଡ଼ିମ୍ବ ରାକ୍ଷସର ଭଗିନୀ—
Hirdimba The sister of the demon Hirdimba.
(ହିଡ଼ିମ୍ବାସୁର—ଅନ୍ୟରୂପ) [ବି—ଏ ଭୀମଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଣୟାସକ୍ତା ହେବାରୁ ଭୀମ ମାତା ଓ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଏହାକୁ ପତ୍ନୀରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ହିଡ଼ିମ୍ବା ଭୀମଙ୍କୁ ପୃଷ୍ଠରେ ନେଇ ନାନା ଅଦ୍ରି ଶୃଙ୍ଗରେ ଭ୍ରମଣ କରି ରମ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କଲା ଓ ଭୀମଙ୍କ ଔରସରେ ହିଡ଼ିମ୍ବାର ଘଟୋତ୍କଚ ନାମରେ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମ ହେଲା—ମହାଭାରତ. ଆଦି] ୨ । ହନୁମାନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—2. Name of the wife of the Hanuman.

ହିଡ଼ିମ୍ବା ପତି—ସଂ. ବି ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହନୁମାନ ଶ୍ରୀରାମଭକ୍ତ ବୀର)—
Hirdimba pati The great monkey hero; the devoted servant of Ramachandra. ୨ । ଭୀମସେନ—2. Bhimasena.

ହିଡ଼ିମ୍ବା ରମଣ—ସଂ. ବି ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହନୁ . (ହିଡ଼ିମ୍ବା
Hirdimba ramana ଦେଖ) — 1. The great monkey hero. ୨ । ଭୀମ—2. Bhima.

ହିଣ୍ଡ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଗମନ କରିବା—1. To go. ୨ । ରମଣ
Hind (root) କରିବା—2. To copulate. ୩ । ଲେଖିବା—
3. To writ ୪ । ଘୃଣା କରିବା—4. To hate.
୫ । ଉପହାସ କରିବା—5. To scoff; to ridicule.

ହିଣ୍ଡନ—ସଂ. ବି—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)—୧ । ଭ୍ରମଣ; ଗମନ—
Hindana (ମେଦିନୀ)—1. Going; walking. ୨ । ସୁରତ;
ରମଣ (ମେଦିନୀ)—2. Copulation. ୩ । ଲେଖନ
(ଶବ୍ଦ)—3. Writing

ହିଣ୍ଡି (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହେଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hindi (etc) Hendi etc. (See)

ହିଣ୍ଡିଆ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି ପୁଂ—ହେଣ୍ଡିଆ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hindia (etc) Hendia etc (See)

ହିଣ୍ଡିକ—ସଂ. ବି ପୁଂ—୧ । ଗଣକ; ଦୈବଜ୍ଞ; ଜ୍ୟୋତିର୍ବିତ୍ (ହାରାବଳୀ);
Hindika ଫଳିତଜ୍ୟୋ... —1. An astrologer. ୨ । ସ୍ତୁତି
ପାଠକାଗ୍ରଣୀ; ଭାଟମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—2. The master
of the heralds or minstrels.

ହିଣ୍ଡିବା—ପ୍ରାଦେ (ଉପକୂଳ) କ୍ରି—ଘୂରି ବୁଲିବା; ଏଣେତେଣେ ବୁଲିବା
Hindiba To rove about, to wander.

ହିଣ୍ଡିବାଦାମ—ଦେ. ବି—ଅଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପରେ ଜାତ ଉପଯୋଗୀ ଉଦ୍ଭିଦ
Hindi badama ବୃହତ୍ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—Name of a big
tree found in the Andaman island.
[ବି—ଏ ବୃକ୍ଷର ଅନ୍ତଃସାରରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଠା (ଗୋନ୍ଦ) ହୁଏ ଓ ଏ ଫଳ-ଖଣ୍ଡରୁ ବହୁତ ତେଲ ହୁଏ; ଏ ତେଲ ବାଦାମ ତେଲ ରୂପେ ଶିଅ ଅଦି ସଙ୍ଗେ ମିଶାଇ
হিঙিবাদাম हिबडीबादाम ବଜାରରେ ବିକ୍ରି ହୁଏ—(ହି. ଶ)

ହିଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଣ୍ଡି ମାରିବା (ଦେଖ)—
Hindi mariba Hendi mariba (See)

ହିଣ୍ଡିର—ସଂ. ବି—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇର)—ହିଣ୍ଡୀର (ଦେଖ)
Hindira Hindira (See)

ହିଣ୍ଡୀ—ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଈ)—ଦୁର୍ଗା (ହିଣ୍ଡ ଦେଖ)—Goddess Durgā.
Hindī

ହିଣ୍ଡୀପ୍ରିୟତମ—ସଂ. ବ ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଶିବ, ମହାଦେବ (ଦେଶ ରତ୍ନାକର)—God Śiba.
Hindīpriyatama

ହିଣ୍ଡୀର—ସଂ.ବ—(ହିଣ୍ଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଈର)—୧। ସମୁଦ୍ର ଫେନ [ଅମର]
Hindira 1. The foam of the sea. ୨। ଏକପ୍ରକାର ସାମୁଦ୍ରିକ ଜୀବର ଅସ୍ଥି (ଅମର)—2 Cuttlefish bone ୩। ବାଇଗଣ; ବାଇଗଣ (ମେଦନୀ)—3 Brinjal. ୪। ପୁରୁଷ (ମେଦନୀ)—4. A male; a man. ୫। ରୁଚକ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ କୋଷ); ଛାଳପୁର; ଟଭ—5. Citron. ୬। ଡାଳିମ ଗଛ (ହି. ଶ)—6. Pomegranete tree.

ହିନ୍ଦୁକ—ସଂ ବ—(ହିନ୍ଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଟ)—ଶିବ (ହି ଶ)—
Hinduka Śiba

ହିନ୍ଦୋଳ—ଦେ. ବ—ହିନ୍ଦୋଳ (ଦେଖ)—
Hindola Hindola See)

ହିତ—ସଂ. ବଣ (ଧା ଧାତୁ=ପୋଷଣ କରିବା+ କର୍ମ ତ)—୧। କଲ୍ୟାଣକର; ଉପକାରକ—1. Beneficial.
Hita
(ହିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨। ମଙ୍ଗଳସୂଚକ—2. Auspicious.
(ଅହିତ—ବିପରୀତ) ୩। ପଥ୍ୟ—3. Beneficient; fit to be taken. ୪। ଅନୁକୂଳ—4. Propitious; favourable. ୫। ଉପଯୁକ୍ତ; ଯୋଗ୍ୟ—5. Befitting; suitable; fit. ୬। ପ୍ରିୟ—6. Dear; beloved; liked. ବ (ହି ଧାତୁ+ ଭାବ ତ)—୧। ଶୁଭ; ମଙ୍ଗଳ; କଲ୍ୟାଣ—1. Weal; wellbeing; welfare. ୨। ଉପକାର—2. Good; benefit; good service. ୩। ଗମନ; ଗତି—3. Going; motion. ୪। ପ୍ରାପ୍ତି—4. Acquisition; getting.

ହିତକ—ସଂ. ବ. ପୁଂ—(ହିତ+କ)—୧। ଶିଶୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hitaka 1. Child. ୨। ଶିଶୁକାଠ—2. Sissoo wood. ୩। ପଶୁ ଶାବକ (ହି. ଶ)—3. The young one of any beast.

ହିତ କଥା—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—ସତ୍‌ପରାମର୍ଶ; ମଙ୍ଗଳଜନକ ବାକ୍ୟ ବା ଉପଦେଶ—Good counsel; beneficial or good advice. ଦେ. ବ—୧। ଶୁଭଜନକ ବିଷୟ—1. Beneficial matter. ୨। ଉତ୍ତମ କାର୍ଯ୍ୟ—2. Good work.
Hita kathā

ହିତକର—ସଂ. ବଣ (ହିତ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧। ଉପକାରକ; କଲ୍ୟାଣକର; ମଙ୍ଗଳଜନକ—1. Beneficial. ୨। ଅନୁକୂଳ-2. Favourable; propitious. ୩। ହିତକାରୀ; ଉପକାରୀ—3. Rendering good service.
Hitakara
(ହିତକରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉପକାର କରିବା; ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବା-
Hita karibā To benefit; to render good service.
হিত করা हित करना

ହିତକା—ଗ୍ରା ବଣ. (ସଂ ହିତକାରୀ)—ମଙ୍ଗଳ ସାଧକ—
Hitakā Doing good. [ଉ—ଚଇତ୍ତ ଭଗବତ ଭକ୍ତ ହିତକା, ହାଦଶ ସ୍କନ୍ଧରୁ କଲ ମୁଁ ଟୀକା—ପ୍ରାଚୀ. ଘରଚେଗୀତା।]

ହିତ କାମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିତ ଅଟେ କାମ=ଇଚ୍ଛା ଯାହାର)—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—
Hita kāma Hitakāmī (See).
(ହିତକାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତ କାମନା—ସଂ ବ [ମ. ଘ. ଲୋ ବା ୪ର୍ଥୀ ତତ୍]—୧। ହିତେଚ୍ଛା; ମଙ୍ଗଳ ବା ଉପକାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା—1. Desire to do good. ୨। ପରୋପକାର କରିବା ଇଚ୍ଛା—2. Benevolence.
Hita kāmanā

ହିତକାମୀ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ [ହିତକାମିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ]—ଆଶୀର୍ବାଦକ; ହିତେଚ୍ଛୁ; ଯେ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରେ—Wishing for the welfare of a person.
Hita kāmī
[ହିତକାମିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିତକାରୀ—ସଂ ବଣ' ପୁଂ [ହିତକାରିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା ୧ବ]—ଯେ ହିତ କରେ; ଉପକାରକ—Rendering good; beneficient. ବ—ଉପକାରକ ବ୍ୟକ୍ତି—Benefactor.
Hitakārī
[ହିତକାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିତ ଚିନ୍ତକ—ସଂ ବ ଓ ବଣ [୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମଙ୍ଗଳ ବାଞ୍ଛାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—Wellwisher.
Hita chintaka

ହିତ ଚିନ୍ତନ(ଚିନ୍ତା)—ସଂ ବ—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମଙ୍ଗଳକାମନା-
Hita chintana[chintā] Good wishes for a person.

ହିତତା—ସଂ ବ [ହିତ+ଭାବ ତା]—ଉପକାରିତା—
Hitatā Beneficialness.

ହିତ ପ୍ରଣୀ—ସଂ ବ.ପୁଂ [ହିତ+ପ୍ରଣିନ୍,୧ମା ୧ବ]—ଚର (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)
Hita praṇī —A messenger; spy; informer.

ହିତବଚନ (ବାକ୍ୟ)—ସଂ ବ—୧। ହିତୋପଦେଶ—
Hita bachana (bākya) 1. Good advicer. ୨। ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ଉପକାର ହୁଏ—2. Beneficial or sound advice.

ହିତ ବାଞ୍ଛା—ସଂ ବ—ହିତକାମନା (ଦେଖ)—
Hita bāñchhā Hita kāmanā (See).

ହିତବାଦୀ—ସଂ. ବଣ (ହିତବାଦିନ୍ ଶବ୍ଦ; ହିତ+ବଦ୍ ଧାତୁ କହିବା +କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—ହିତକଥନଶୀଳ; ହିତଭାଷୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ହିତ କଥା କହେ; ସତ୍ ପରାମର୍ଶଦାତା—Giving good advice.
Hitabādī
(ହିତବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତ ବୋଧ—ସଂ. ବି—ମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—
Hita bodha Understanding of good.

ହିତ ଭାଷଣ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିତ ବାକ୍ୟର କଥନ—
Hita bhāshana Giving of good advice.

ହିତଭାଷୀ—ସଂ. ବିଣ [ହିତଭାଷିନ୍ ଶବ୍ଦ; ହିତ+ଭାଷ ଧାତୁ=କହିବା +କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ]—ହିତବାଦୀ (ଦେଖ)—Hitabādi (See).
Hita bhāshi
(ହିତଭାଷିଣୀ - ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତ ସାଧକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେ ହିତ ସାଧନ କରେ; ହିତକାରକ—
Hita sādhaka Rendering good service; beneficient.
(ହିତସାଧିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତ ସାଧନ(ନା)—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ; ହିତ ବା ଉପକାର କରଣ—
Hita sādhana (nā) Rendering of good or beneficial service.

ହିତା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିତ+ଆ) ହିତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hita. ସଂ. ବି—ରକ୍ତବାହୀ ଶିରା ବିଶେଷ (ହି ବି)—A class of veins ଗ୍ରା. ବିଣ—(ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ)—(ସଂ ହିତ) ହିତକର; ପଥ୍ୟ—Beneficial (ଯଥା—ଗୋମଧ୍ୟେ ଦେଖିଲେ ଠିଅଛନ୍ତି, ଯେ ପ୍ରଭୁ ଗୋବ୍ରାହ୍ମଣ ହିତା—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ)
Hitā

ହିତାକାଂକ୍ଷା—ସଂ ବି (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହିତକାମନା [ଦେଖ]—
Hitākāmkshā H takāmanā [See].
[ହିତାକାଙ୍କ୍ଷା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହିତାକାଂକ୍ଷୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହିତକାଂକ୍ଷିନ୍ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ; ହିତା-କାଂକ୍ଷା+ଇନ୍)—ହିତକାମୀ; ଯେ ଅନ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରେ—Wishing one's welfare.
Hitākāmkshī
[ହିତାକାଙ୍କ୍ଷୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହିତାକାଂକ୍ଷିଣୀ, ହିତାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିତାନୁଷ୍ଠାତା—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ହିତ+ଅନୁ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ତୃ; ହିତାନୁଷ୍ଠାତୃ ଶବ୍ଦ, ୧ମା. ୧ବ)—ହିତ ସାଧକ [ଦେଖ]—Hita sādhaka (See).
Hitānushthātā
(ହିତାନୁଷ୍ଠାତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାନୁଷ୍ଠାନ—ସଂ. ବି—(ହିତ+ଅନୁଷ୍ଠାନ)—ହିତସାଧନ; କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ—1. The rendering of good Service. ୨। ହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନ—2. Beneficial institution ୩। ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ—3. Beneficia work.
Hitānusṭhāna

ହିତାବଳୀ—ସଂ. ବି—(ହିତ+ଅବଳୀ)—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Hitābali Name of a herb. [ବି—ଏହା ସାରକ, ତିକ୍ତ; ପ୍ଲୀହା, ଶୂଳ, ଜ୍ୱର, କ୍ରିମି, କୁଷ୍ଠ, ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ ଓ ରକ୍ତବିକାରକ (ରାଜବଲ୍ଲଭ) ।]
ଅନ୍ୟ ନାମ— ହୃଦ୍‌ଗନ୍ଧୀ, କୁଷ୍ଠଘ୍ନ, ଗନ୍ଧି, ଅଙ୍ଗାର କୁଷ୍ଠକ, ଅଙ୍ଗାର ଗନ୍ଧି, ଗନ୍ଧିକ

ହିତାବହ—ସଂ. ବିଣ—ହିତକାରୀ (ହି.ଶ)—
Hitābaha (ହିତାବହା—ସ୍ତ୍ରୀ) Beneficial.

ହିତାର୍ଥ—ସଂ. ବି—ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—Beneficial aim. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ମଙ୍ଗଳ ବା ଶୁଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯୁକ୍ତ—Aiming at one's walfare. ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—(ସଂ. ହିତାର୍ଥଂ) ହିତାର୍ଥେ (ଦେଖ)—Hitarthe (See)
Hitārtha.

ହିତାର୍ଥୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ହିତ ଅଟେ ଅର୍ଥ= ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାହାର; ହିତ+ଅର୍ଥ+ଇନ; ହିତାର୍ଥିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା ୧ବ)—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—Hitakāmī (See).
Hitārthi
(ହିତାର୍ଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାର୍ଥେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ହିତାର୍ଥଂ; ହିତାର୍ଥାୟ) —ମଙ୍ଗଳାର୍ଥେ; ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ—Aiming at one's welfare; for the good of. (ଯଥା - ସେ ଦେଶର ହିତାର୍ଥେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ)
Hitārthe
हितार्थे
हितकेलिये

ହିତାହିତ—ସଂ ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—୧ । ହିତ ଓ ଅହିତ; ମଙ୍ଗଳ ଓ ଅମଙ୍ଗଳ—1. Weal and woe. ୨ । ଉପକାର ଓ ଅପକାର—2. Benefit and harm. ବିଣ—୧। ଉତ୍ତମ ଓ ମନ୍ଦ—1. Good and evil. ୨। ପଥ୍ୟାପଥ୍ୟ—2. Beneficial and injurious to health.
Hitāhita

ହିତାହିତଜ୍ଞ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—ହିତାହିତ ବିବେଚକ (ଦେଖ)—
Hitāhitajña Hitāhita bibechaka (See)
(ହିତାହିତଜ୍ଞା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି—୧ । ହିତାହିତ ବିବେଚନା (ଦେଖ)—
Hitāhita jñāna 1. Hitāhita bibechanā (See)
୨ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରଦତ୍ତ ମାନସିକ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରେ—2. Conscience.

ହିତାହିତ ବିଚାର—ସଂ ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ୭ମୀ ତତ୍) ହିତ ବା ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଅହିତ ବା ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଚାର—Discrimination between good and evil.
Hitāhita bichāra

ହିତାହିତ ବିବେକ—ସଂ.ବି—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ୭ମୀତତ୍)-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବା ଧର୍ମାଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଚାର ବା ବିବେଚନା
Hitāhita bibeka
(ହିତାହିତ ବିବେକୀ—ବିଣ ପୁଂ) —Conscience.
(ହିତାହିତ ବିବେକ ମୀ—ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାହିତ ବିବେଚକ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—୧ । ହିତାହିତଜ୍ଞ; ଯେ ହିତାହିତ ବିବେଚନା କରେ—1. Discriminating between what is beneficial and what not. ୨। କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଚାରଶୀଳ; ବିବେକବାନ—2. Conscientieous.
Hitāhita bibechaka
(ହିତାହିତ ବିବେଚିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିତାହିତ ବିବେଚନା—ସଂ. ବି—୧ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିବେଚନା—1. Discrimination
Hitāhitā bibechanā

between good and evil. ୨। ବିବେକ; ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝିପାରିବାର ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତି—2. Concience. ୩। ଭଲ ଓ ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବିଚାର—3. Consideration of what is good and what is not good.

ହିତେ—ଦେ. ଅ—(ପ୍ରାଚୀନପଦ୍ୟ) ସକାଶେ ; ପାଇଁ—For. [ଉ—
Hite ଆଜ୍ଞା ଅଛ ଯେବେ ଆସିବେ ପ୍ରୀତେ, ତବ ଶ୍ରୀମୁଖ ଦରଶନ ହିତେ । ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]
अन्य: यास्ते

ହିତେଚ୍ଛା—ସ. ବି—ହିତ କାମନା (ଦେଖ)—
Hitechchha Hita kāmanā (See).

ହିତେଚ୍ଛୁ—ସ. ବଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—
Hitechchhu Hita kāmi (See).

ହିତେଚ୍ଛୁକ—ସ. ବଣ. ପୁଂ—ହିତକାମୀ (ଦେଖ)—
Hitechchhuka Hita kāmi (See).
[ହିତେଚ୍ଛୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିତେ ବିପରୀତ ଘଟିବା (ଫଳିବା, ହେବା)—ଦେ. ବି—[ପ୍ରବଚନ]—
Hite biparita ghatiba (phaliba, hebā) ଭଲ କରିବାକୁ ଯାଇ ମନ୍ଦଫଳ ଘଟିବା—A thing turning out to be evil though done with the best intentions.
হিতে বিপরীত হওয়া हित करनेसे अहित होना

ହିତେ ବିପରୀତ ବୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିତ କହିବା ବା କରିବା
Hite biparita bujhibā ବ୍ୟକ୍ତିର ବାକ୍ୟକୁ ବା ଅର୍ଥକୁ ମନ୍ଦ ବା ଅହିତ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବା—To misunderstand a matter spoken or done with the best of motives.
হিতে বিপরীত বুঝা हितमें अहित समझना

ହିତୈଷଣା—ସଂ ବି—(ହିତ+ଏଷଣା=ଇଚ୍ଛା)—ହିତେଚ୍ଛା ; ହିତ
Hitaishanā କାମନା ; ପରର ଉପକାର କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି—Benevolence ; good wish.

ହିତୈଷିଣୀ—ସ. ସ୍ତ୍ରୀ (ହିତୈଷିନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)—ହିତୈଷୀର ସ୍ତ୍ରୀ-
Hitaishini ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hitaishi.
[ଦ୍ର—ବାମଣ୍ଡାର ଭୂତପୂର୍ବ କରପଦ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସର୍ ବାସୁଦେବ ସୁଢଳ ଦେବଙ୍କ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ଦେବଗଡ଼ ରାଜଧାନୀରୁ ପୂର୍ବେ 'ସମ୍ବଲପୁର ହିତୈଷିଣୀ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଓଡ଼ିଆ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ଦେଶର ସମ୍ବାଦଛଡ଼ା ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟକ ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଥିଲା । ସର୍ ବାସୁଦେବ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାନ ଲେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ସ୍ୱର୍ଗତ ରାଜା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ତ୍ରିଭୁବନ ଦେବଙ୍କ ଅନୁକୂଲ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହା କେତେକ ବର୍ଷ ଚଳିଲା । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମଣି ଶ୍ରୀ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ ଏ ପତ୍ରିକା ସବିଶେଷ ଉନ୍ନତି ଲାଭ କରିଥିଲା ।]

ହିତୈଷିତା—ସଂ. ବି—(ହିତୈଷିନ୍+ଭାବ ତା)—ପରୋପକାରିତା; ହିତ
Hitaishitā କାମନା କରିବାର ଅବସ୍ଥା—The state of wishing the well being of others.

ହିତୈଷୀ—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ—(ହିତ+ଇଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ଇନ୍=ହିତୈଷିନ୍
Hitaishi ଶବ୍ଦ, ୧ମା ୧ବ)—୧ । ହିତକାମୀ; ହିତାକାଂକ୍ଷୀ—1. Well wishing; seeking good. ୨ । ପରୋପକାର ସାଧନେଚ୍ଛୁ—2.Desirous of benefitting others; benevolent. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦର ଫାର୍ସୀ ଦେଶଜ ରୂପ—ଖୈରଖାହ] ବି. ପୁଂ—ହିତେଚ୍ଛୁ ବ୍ୟକ୍ତି—A person desirous of rendering good service to others.

ହିତୋକ୍ତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ହିତବଚନ (ଦେଖ)—
Hitokti Hitabachana (See)

ହିତୋପଦେଶ—ସଂ ବି—୧ । ହିତ ପରାମର୍ଶ; ହିତ ବଚନ—Good
Hitopadesa advice. ୨ । (ନାମ) ବିଷ୍ଣୁ ଶର୍ମାଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଦ୍ୟପଦ୍ୟାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ—2. Name of a Sanskrit work in prose or poetry (like the Aesop's fables) inculcating sound moral lessons. [ଦ୍ର—ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ୪ ଗୋଟି ଭାଗରେ ବା ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା—ମିତ୍ରଲାଭ, ସୁହୃଦ୍ ଭେଦ, ବିଗ୍ରହ ଓ ସନ୍ଧି । ଏହା ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ । ଏଥିରେ ଜନ୍ତୁ ଓ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ କଥୋପକଥନ ଓ ଅନୁଭବ ଛଳରେ ଗୂଢ଼ ଉପଦେଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଳ୍ପ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।]

ହିଦାଏତ—ବୈଦେ. ବି—(କଚରିଆ) (ଅ. ହିଦାୟତ=ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ)
Hidāet ୧ । ଅବସ୍ଥା; ବିଧି—1. Regulation; rule. [ହିଦାତ(ତ୍)—ଦେ. ରୂପ] ୨ । ରୁଇଦାଦ୍; ଯେଉଁ ଲେଖାରେ ପୂର୍ବର ଘଟନା ବା ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଆଦି ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଥାଏ—2. A writing or document recording the history or rules regarding some matter. ୩। ଆଦେଶ (ହିଂଶ)—3. Order. ୪। ନିର୍ଦ୍ଦେଶ (ହିଂଶ)—4. Indication.୫ ।(ନାମ) ପୁଂ—ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ନାମ—A name given to Mahomedan males.
হিদায়ত हिदायत

ହିନ୍ତି ବି(ମି)ନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ସାନତା ଓ ବିନତି)—
Hin-ti bi(mi)n-ti ବିନୟ; ନମ୍ରତା—Humility.

ହିନ୍(ନେ,ନି)ହୟାତ—ବୈଦେ. ବି—(କଚରିଆ)—୧ । (ଅ. ହିନେ-
Hin(ne,ni)hayāt ହୟାତ, ଅନ୍ ହୟାତ=ଜୀବନକାଳ) ମଞ୍ଜୁର ଜାଗିର; ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଭରଣ ପୋଷଣାର୍ଥ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ସମ୍ପତ୍ତି—1. Jaigir or property granted by the king for the
জায়গির हीनहयात
হিন্ হয়াৎ জাগির, হিন্ হয়াত মাফ } ପ୍ରଥମ ଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ

maintenance of a respectable person or family for his life time. ୬ । ଜୀବିତକାଳ 2. Life time.

ହିନ୍(ନି)ହିନା—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର) ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ, ତୁଳନା କର Hin(ni)hina ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ—ହିନ୍ ହିନାହଟ୍) ଅଶ୍ୱର ହ୍ରେଷା; The neighing of a horse.

ହିନ୍(ନି)ହିନାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(ଘୋଡ଼ା) ହ୍ରେଷାରବ Hin(ni)hināibā କରିବା—To neigh. (ତୁଳନାକର ହିନ୍ଦୀ ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍‌ହିନାନା)

ହିନଖଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧। ଅକାମିକା—1. Worthless. ୨। Hini khaṇḍiā ଦୁର୍ବଳ—2. Weak. [ଦ୍ର—କାଳକାଈ ଅକେଜୋ **କମଜୋର** ଗଣ୍ଡକୁ ହିନଖଣ୍ଡିଆ ବାହାଣ। ଉଗ।]

ହିନୁ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ସର୍ବନାମ—ସେଠାକୁ—Hinu To that place

ହି(ହିଁ)ନ୍ତାଳ—ସଂ. ବିଣ—(ହୀନ=ଅଧମ+ତାଳ; ନପାତନ ସିଦ୍ଧ)—Hi(hi)ntāḷa ତାଳାଦି ବର୍ଗର ଖର୍ଜୁର ଗଣର ବୃକ୍ଷବିଶେଷ; **ଗୁଆ** **ଅନ୍ୟ ସଂ. ନାମ**— ଜାଭାସ୍ଥ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଜାତ ବୃକ୍ଷ- ଦୁର୍ଗରୋହ, ହିନ୍ତାଳ, ବିଶେଷ; ହେନ୍ତାଳ—Phoenix Palu- ସ୍ଥୂଳତାଳ, ବକ୍ରଫଳ, dosa. [ଦ୍ର—ସମୁଦ୍ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବନରେ ବୃହଦ୍‌ଦଳ, ସ୍ଥିରପତ୍ର, (ଗଙ୍ଗାର ମୁହାଣ ସୁନ୍ଦର ବଣରେ, ମହାନଦୀର ଦ୍ୱିଧାଲେଖ୍ୟ, ଶିରାପତ୍ର] ମୁହାଣ ପାରାଦୀପ ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ସମୁଦ୍ର ଅସ୍ଥିରଂଗ୍ରିକ, ଉପକୂଳରେ) ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ। ଏହି ଗଛ ଗର୍ଭସ୍ରାବୀ, ମାଲତାଳ, ୩ ଇଞ୍ଚ ମୋଟ ହୁଏ ଓ ୧୦।୧୨ ଭୀଷଣ, ବହୁକଣ୍ଟକ, ହାତ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ (ଯୋଗେଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର)। ସମୁଦ୍ର ତାଳସାର, ବୃହତ୍‌ତାଳ, ଉପକୂଳସ୍ଥ ପ୍ରଦେଶରେ ନଦୀ ମୁହାଣରେ ହିମହାସକ ଏହାର ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ହିନ୍ତାଳ, ହାଂତାଳ ଗଛକୁ ଲୋକେ କାଷ୍ଠ ଘରର ଖୁଅ କରନ୍ତି ଓ **ହିଁତାଳ** ଏ ଖୁଅ ବହୁଦିନ ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ। ଏଥିପାଇଁ ତେ, ହିନ୍ତାଳୁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି— **ଯା. ତାଲ୍** 'ଘୋଡାଶାଳ, ଉତ୍କଳତାଳ, **ଅ. ତାର୍** ଖୁଅ ହିନ୍ତାଳ, ଗଣ୍ଡି କେତାଳ, ଘରଣୀ ଚେତାଳ, ତେବେ ସେ ଘରଯାଏ ଅପାରକାଳ।'

ସାତଜାତୀୟ ତୃଣରାଜ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଏକତମ (ସାତ ତୃଣରାଜ ଯଥା—ଗୁବାକ, ତାଳ, ହିନ୍ତାଳ, ତାଡ଼ୀ, କେତକୀ, ଖର୍ଜୁର, ନାରିକେଳ)। ଜଙ୍ଗଲର ଉପକଣ୍ଠରେ ଥିବା ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଜମିରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଗଛ ଜନ୍ମେ (ହ୍ରି·ଶ)। ବୈଦିକ ମତରେ ଏହା ମଧୁରାମ୍ଳ ରସ, କଫବର୍ଦ୍ଧକ, ପିତ୍ତଦାହନାଶକ, ଶ୍ରମତୃଷ୍ଣା-ପହାରୀ, ଶିଶିର, ବାତଦୋଷକର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)।

ହିନ୍ଦ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଫା)—ଭାରତବର୍ଷ; ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ—India. Hind Hindustan. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ପ୍ରକୃତରେ 'ସିନ୍ଧୁ' ହିନ୍ଦ୍ **हिन्द** ଶବ୍ଦର ପାରସୀ ଉଚ୍ଚାରଣ। ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ପାରସିକ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା। ଯାଜକମାନେ ଯଜ୍ଞ ସମ୍ପାଦନାର୍ଥେ ଏ ଦେଶରୁ ସେ ଦେଶକୁ ଓ ସେ ଦେଶରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିଲେ। ଶାକଦ୍ୱୀପର ମଗ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପାରସ୍ୟର ଉତ୍ତରପୂର୍ବଭାଗରୁ ଆସିଥିଲେ। ୫୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ପ୍ରଥମ ଦାରାୟସ୍‌ଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରଦେଶ ପାରସିକମାନେ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ। ପ୍ରାଚୀନ ପାରସିକ ଭାଷାରେ ସଂସ୍କୃତ 'ସ' ଅକ୍ଷରର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ହ' ଥିଲା। ତୁଳନା କର ସଂ. ସପ୍ତ, ପାରସୀ 'ହପ୍ତ।' ଏହି ନିୟମରେ ସିନ୍ଧୁର ଉଚ୍ଚାରଣ ହିନ୍ଦୁ ବା ହିନ୍ଦ୍ ହୋଇଥିଲା। ଧୀରେ ଧୀରେ ହିନ୍ଦ୍ ଶବ୍ଦ ସମସ୍ତ ଭାରତ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଲା। ପାରସିକ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଅବେସ୍ତାରେ ବେଦର ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ 'ହପ୍ତହିନ୍ଦ' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛି। ପ୍ରାଚୀନ ୟୁନାନୀମାନେ ପାରସ୍ୟକୁ ଆସିବାରୁ ସେମାନେ 'ହିନ୍ଦ୍'କୁ 'ଇଣ୍ଡ୍' ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଓ ଏହି ଇଣ୍ଡ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଭାରତର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନାମ ଇଣ୍ଡିକା ବା ଇଂରାଜୀ ଇଣ୍ଡିଆ ହେଲା— (ହ୍ରି.ଶ)]

ହିନ୍ଦୀ—ବୈଦେ. ବିଣ (ଅ ଓ ଫା ହିନ୍ଦ୍=ଭାରତବର୍ଷ; ଏ ଶବ୍ଦ ସଂ. Hindī 'ସିନ୍ଧୁ' ଶବ୍ଦରୁ ଜାତ)—ଭାରତୀୟ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ହିନ୍ଦୀ **हिन्दी** —Indian. ବି—ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ଭାରତବାସୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତମୂଳକ ଭାଷା The Hindi language. [ଦ୍ର—ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ଚଳୁଥିବା ହିନ୍ଦୀ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଏକ ନୁହେଁ। ହିନ୍ଦୁମାନେ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଓ ମୁସଲମାନ୍-ମାନେ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ସଂସ୍କୃତ ମୂଳକ ଓ ସଂସ୍କୃତଶବ୍ଦବହୁଳ। ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଆରବୀ ଓ ଫାର୍ସୀ ମୂଳକ ଏବଂ ଆରବୀ ଓ ଫାର୍ସୀ ଶବ୍ଦ ବହୁଳ। ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ଦେବନାଗରାକ୍ଷରରେ ଲେଖାଯାଏ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଆରବୀ ଓ ଫାର୍ସୀ ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାଯାଏ।

ଭାରତରେ ଯୁକ୍ତ ପ୍ରଦେଶ (United Provinces; The Provinces of Agra and Oudh), ବିହାର (Bihar), ପଞ୍ଜାବ (Panjab) ପ୍ରଦେଶରେ ଏ ଭାଷା ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ମାତୃଭାଷା ଓ କଥିତ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ।

ଏହି ଭାଷା ଭାରତର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ବୁଝି ପାରନ୍ତି ଓ ଭାରତର ଅଧିକାଂଶବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଭାଷା କହି ପାରନ୍ତି। ଏହା ଭାରତର ସର୍ବଜନବୋଧ ଭାଷା (Lingua Franca) ଅଟେ।

ଏହି ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାକୁ ଓ ଦେବନାଗରାକ୍ଷରକୁ ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ଚଳାଇବା କାରଣ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ପ୍ରମୁଖ ନେତାଏ ଭାରତ ସେବା ଚେଷ୍ଟା କରି ଭାରତର ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ 'ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭା' ମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରୁଅଛନ୍ତି।

ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ରାମାୟଣ ଓ ଭକ୍ତମାଳ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ରଚିତ। ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟରେ ମୌଳିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଓ ରଚନା ଅପେକ୍ଷା ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରାଜି ଆଦିରୁ ବହୁ

ଅନୁବାଦ-ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଏ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର କଳେବର କ୍ରମଶଃ ପୁଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ।

ସ୍ଥୂଳତଃ କହିବାକୁ ଗଲେ ଭାରତର ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ବା ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ (ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ଭାରତ)ରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବ୍ୟବହୃତ ଓ ଏହି ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଅଛି । ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକାଂଶ ପୁରୁଷ ହିନ୍ଦୀ ବୁଝି ପାରନ୍ତି । ଏହି ଭାଷା ଗାରିମାବ୍ୟଞ୍ଜକ ବୋଲି ଓଡ଼ିଆମାନେ ଭାବନ୍ତି । ଏମନ୍ତ କି, କ୍ରୋଧ ହେଲାବେଳେ, ପ୍ରୌଢ଼ି କଲାବେଳେ ଅନେକମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଭୁଲପଦ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ବାହାରିପଡ଼େ । ଏହି ଭାଷାକୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ, ଖୋଲ୍‌ଟା, ଖୋଲଟ ମଧ୍ୟ କୋଲାଯାଏ ।

ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଉତ୍ତର ଭାରତ ଅଧିକାର କଲେ ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀ, ଆଗ୍ରା, ଜୌନପୁର ଏମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ହେଲା । ଅତଏବ ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ହିନ୍ଦୁଈ ବା ହିନ୍ଦୀ ନାମରେ ଡାକିଲେ । ମୁସଲମାନ୍ ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ କାବ୍ୟଭାଷାରୂପେ ଶୌରସେନୀ ବା ନାଗର ଅପଭ୍ରଂଶରୁ ବିକଶିତ ଭାଷାର ପ୍ରଚାର ଥିଲା । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଆସି ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ମିରଟର ଆଖପାଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ ଆପଣାର କରିନେଲେ ଓ ତାହାର ପ୍ରଚାର ବଢ଼ାଇଲେ । ଏହାପରେ ଏହି ଭାଷା ଦେଶର ବହୁ ଅଂଶର ଶିଷ୍ଟସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା ହେଲା । କବି ଖୁସ୍ରୋ ଏହି ଭାଷାରେ ପଦ୍ୟ ରଚନା କଲେ, ଯହିଁରେ କାବ୍ୟଭାଷା ବା ବ୍ରଜ ଭାଷାର ବହୁତ ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ଯେ ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ମିରଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା (ଖଡ଼ୀବୋଲୀ, ଯାହା ପ୍ରଥମେ କୋଟିଏ ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷା ଥିଲା) ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେହିଁ ପ୍ରଥମେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ତ ଖଡ଼ୀବୋଲୀକୁ ଶିଷ୍ଟସମାଜର ଭାଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ମୁସଲମାନ୍ ଓ ମୋଗଲଙ୍କ ଶାସିତ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ସାଧାରଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷା ରୂପେ ବ୍ରଜଭାଷା (ଗ୍ୱାଳିୟାରୀ ଭାଷା ମଧ୍ୟ ଯହିଁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା) ଓ ଅବଧୀ (ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା) ରହିଲା । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଖଡ଼ୀବୋଲୀକୁ ଆରବୀ ଓ ଫାରସୀ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଳଙ୍କୃତ କରି ଲାଗିଲେ ଓ ତହିଁରୁ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭାଷା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏମନ୍ତ କି, ଧୀରେ ଧୀରେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ କୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାର ଓ ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କଲେ, ଯହିଁରେ ବିଦେଶୀ ଭାବର ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ରହିଲା । ଏହା ମଧ୍ୟ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଏହି (ଉର୍ଦ୍ଦୁ) ସାହିତ୍ୟ ପଦ୍ୟମୟ ହୋଇ ରହିଲା । ପରନ୍ତୁ ଶିଷ୍ଟ ସମାଜର କଥୋପକଥନ ଭାଷା ରୂପେ ଖଡ଼ୀ ବୋଲୀର ପ୍ରଚାର ଉତ୍ତର ଭାରତର ଏକ କୋଣରୁ ଅନ୍ୟ କୋଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପିଲା । ଯେତେବେଳେ ଇଂରାଜମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ଖଡ଼ୀ ବୋଲୀକୁ ଶିଷ୍ଟ ସମାଜରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିବା ଦେଖିଲେ; ଅତଏବ ନିଜର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଏହି ଖଡ଼ୀବୋଲୀ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା ଏବଂ ଏମାନେ ଏହି ବୋଲୀରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅବତାରଣା ପାଇଁ ଯତ୍ନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତତ୍‌ପୂର୍ବରୁ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ତ ଆପଣା ପାଇଁ 'ଉର୍ଦ୍ଦୁ' ନାମକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିସାରିଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ କୋଟିଏ ସର୍ବଜନସ୍ୱୀକୃତ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହେଲା । ଅତଏବ କଲିକତାର ଫୋର୍ଟ୍ ୱିଲିଅମ୍ କଲେଜ୍‌ର ପ୍ରୋତ୍ସାହନରୁ 'ଖଡ଼ୀବୋଲୀ'ର ଦୁଇଟି ଆକାରରେ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଯଥା—ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦୀ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ହିନ୍ଦୀ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଖଡ଼ୀବୋଲୀ ଗୃହୀତ ହେଲା; କିନ୍ତୁ ବହୁକାଳ ବ୍ରଜଭାଷା ପଦ୍ୟର ଭାଷା ହୋଇ ରହିଲା । ବନାରସର 'ଭାରତେନ୍ଦୁ' ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଅବସ୍ଥା ରହିଲା । ପରେ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟସେବକମାନଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଗଦ୍ୟ ଓ ପଦ୍ୟ, ଏ ଉଭୟ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ଚଳାଇବା ଦିଗକୁ ଗଲା । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ 'ଖଡ଼ୀବୋଲୀ'ରେ ରଚିତ ପଦ୍ୟ ଉପରେ ଜୋର୍ ଦେଲେ ଓ କେତେକାଳ କେବଳ 'ଖଡ଼ୀବୋଲୀ'ରେ ହିନ୍ଦୀ କବିତା ଲେଖାଗଲା । ଏହି ପ୍ରକାରେ ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ୩ଟି 'ବୋଲୀ' ବା ଭାଷା ପଡ଼ିଗଲା:—ଖଡ଼ୀବୋଲୀ, ବ୍ରଜଭାଷା ଓ ଅବଧୀ । ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ଜାଣିବା ପାଇଁ ଏହି ୩ ଭାଷାରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଆବଶ୍ୟକ । ସାହିତ୍ୟିକ 'ଖଡ଼ୀବୋଲୀ'ର ହିନ୍ଦୀ ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁ, ଦୁଇ ଶାଖା ହୋଇ ଯିବାରୁ ସାଧାରଣ କଥୋପକଥନରେ ବ୍ୟବହୃତ ମିଳିତ ଭାଷାକୁ ଇଂରାଜମାନେ 'ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ' ଭାଷା ଆଖ୍ୟା ଦେଲେ—ହିନ୍ଦୀ ଧନ୍ୟସାଗର ।]

ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାରିଣୀ ସଭା—ଦେ ବି—ଭାରତରେ ସର୍ବତ୍ର ହିନ୍ଦୀ ଭାଷା ପ୍ରଚାରିତ
Hindi pracharini sabha କରି ଏହାକୁ ଭାରତର ସର୍ବଜନ-ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷାରୂପେ ଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତିରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ସଭା—
The Society formed to promulgate and popularise the Hindi language as the Lingua Franca of India.

ହିନ୍ଦୀ ରେବ(ବା)ନ୍ଦ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ରେଉଚିନି (ଦେଖ)—
Hindi reba(wa)nd Reuchini (See)
ରେବନଚନୀ ହିଂଦିରେବଂଦ, ରେବଂଦଚିନି

ହିନ୍ଦୁ—ଦେ. ବି—ବେଦ ମତରେ ଧର୍ମକର୍ମ ସାଧନ କରୁଥିବା ଓ ବେଦୋକ୍ତ
Hindu ଆଚାର ପାଳନ କରୁଥିବା ଜାତି; ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି—
The religious sect professing the tenets of and following the conduct laid down in the Bedas. [ଦ୍ର—ସଂସ୍କୃତ 'ସିନ୍ଧୁ' ଶବ୍ଦରୁ ଏଶବ୍ଦ

ଅଗତ । ଗ୍ରୀକ୍‌ଭାଷାରେ ସିନ୍ଧୁ ନଦର ନାମ ଇଣ୍ଡସ୍, ହିବ୍ରୁ ଭାଷାରେ ଭାରତର ନାମ ହୁଦ୍—ଗୌରବାନ୍ୱିତ ରାଜ୍ୟ, ଜେଣ୍ଡ୍ ଭାଷାରେ ଭାରତର ନାମ ହେନ୍ଦବ୍ ଓ ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାରେ ଇଣ୍ଡିକୋସ୍, ଇଣ୍ଡଓସ୍, ଓ ପୁସ୍ତୁ ବା ପାରସ୍ୟର ଭାଷାରେ ହିନ୍ଦ୍ । ହିନ୍ଦ୍ ଦେଶର ଅଧିବାସୀ ମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ଯବନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲି ଡାକିଲେ ।

କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ, ସଂସ୍କୃତ ସିନ୍ଧୁ ଶବ୍ଦରୁ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ମେରୁତନ୍ତ୍ର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଶିବପାର୍ବତୀ ସମ୍ବାଦରେ 'ହୀନଞ୍ଚ ଦୂଷୟତ୍ୟେବ ହିନ୍ଦୁ ଇତ୍ୟୁଚ୍ୟତେ ପ୍ରିୟେ' ଅର୍ଥାତ୍, ଯେଉଁମାନେ ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି ସେହିମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲାଯାଏ—ଏହିଭଳି ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଦିଆଯାଇଅଛି ।

ପାରସୀ ବା ୟୁସୁମାନେ ସିନ୍ଧୁ ନଦୀର ନାମକୁ ହିନ୍ଦ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଥିଲେ ଓ ସିନ୍ଧୁନଦକୂଳବାସୀ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ନାମରେ ଡାକିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦ୍ ବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ନାମ ଦେଲେ ।

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ନବ୍ୟତର ଜ୍ଞାନାନୁସାରେ 'ଆର୍ଯ୍ୟ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ—ବଶିଷ୍ଠ, ମାନ୍ୟ ଓ ସତ୍‌କୁଳୋଦ୍ଭବ । ଋଗ୍‌ବେଦସଂହିତାରେ—ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକମାନେହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଅଛି ।

ଋଗ୍‌ବେଦର ଅନ୍ୟତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦସ୍ୟୁ ଶବ୍ଦ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ଲେଖା ହୋଇଅଛି, ତାହା ବିବେଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସମଗ୍ର ହିନ୍ଦୁ ଜାତିକୁ ବୁଝାଉ ଥିଲା ବୋଲି ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଅଥର୍ବ ବେଦସଂହିତାରେ ସମଗ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଶୂଦ୍ର ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ, ଏହି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ଯାଇଅଛି ।

ଶତପଥ ବ୍ରାହ୍ମଣରେ ଓ କାତ୍ୟାୟନ ପ୍ରଣୀତ ଶ୍ରୌତସୂତ୍ରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ, ଏହି ବର୍ଣ୍ଣତ୍ରୟହିଁ ଆର୍ଯ୍ୟ ଥିବା ଲେଖା ଅଛି ।

ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଏହି ତିନି ବର୍ଣ୍ଣ । ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଣ୍ଣର ନାମ ଶୂଦ୍ର । ବୋଧହୁଏ ଶୂଦ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଆର୍ଯ୍ୟ ବଂଶୀୟ ନୁହନ୍ତି ।

ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଆସି ଶୂଦ୍ର ନାମକ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତିବିଶେଷକୁ ଆପଣାର ସମାଜଭୁକ୍ତ କରି ନେଇଥିଲେ । ମନୁସଂହିତା ୨।୨୨ ରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଆବାସ ଭୂମି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବୋଲି ଉଲ୍ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି ।

ମନୁ ସଂହିତା ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଲେଖାଅଛି ଯେ, ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ଦକ୍ଷିଣରେ ବିନ୍ଧ୍ୟାଚଳ, ପୂର୍ବରେ ପୂର୍ବ ସମୁଦ୍ର ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପଶ୍ଚିମ ସମୁଦ୍ର, ଏହି ଚତୁଃସୀମାବଦ୍ଧ ଭୂଭାଗର ନାମ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ଏହି ବଚନ ରଚନା ସମୟରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଜାତିଗତ ସାଧାରଣ ନାମ ଥିଲା ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ, ଏହି ତିନି ବର୍ଣ୍ଣର ନିବାସ ଭୂମି ଥିଲା, ଏହା ମନୁସଂହିତାରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଅଛି । (ପ୍ରକୃତିବାଦ) । ଆର୍ଯ୍ୟ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସଭ୍ୟ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଇଂରାଜ, ରୋମ୍, ଗ୍ରୀକ୍, ଜର୍ମାନ୍ ପ୍ରଭୃତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ଜାତିମାନେ ନିଜକୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଗୌରବ କରନ୍ତି । ଏହି ଆର୍ଯ୍ୟନାମ ଭୁଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଦେଶୀଙ୍କଠାରୁ ହିନ୍ଦୁ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛୁଁ । ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଫାର୍ସୀ ଭାଷାରେ ଗୋଲାମ ଓ ଦସ୍ୟୁ । ପ୍ରକୃତରେ ବୈଦିକଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଭାରତବାସୀ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଟନ୍ତି । ମୁସଲମାନ୍ ଓ ଅମୁସଲମାନ୍‌ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଜ୍ଞାପନାର୍ଥେ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ନାମ ଦେଇଥିଲେ ।

(ପାନବନ୍ଧୁ ଆର୍ଯ୍ୟ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମାଜର ବଙ୍ଗଳା ମୁଖପତ୍ର ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବ, ୧ମବର୍ଷ ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା) ।]

ସଂସ୍କୃତ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମ ଉଲ୍ଲେଖ ଶିବରହସ୍ୟ ଓ ମେରୁତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଏ—

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରଲୋପ୍ତାରଃ ଭବିଷ୍ୟନ୍ତି କଳୌଯୁଗେ—

ଶିବ ରହସ୍ୟ

ପଞ୍ଚଖାନାଃ ସପ୍ତମୀରା ନବସାହା ମହାବଲାଃ
ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ପ୍ରଲୋପ୍ତାରୋ ଜାୟନ୍ତେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତିନଃ ।
ହୀନଞ୍ଚ ଦୂଷୟତ୍ୟେବ ହିନ୍ଦୁରିତ୍ୟୁଚ୍ୟତେ ପ୍ରିୟେ ।
ପୂର୍ବାମ୍ନାୟେ ନବଶତଂ ଷଡ଼ଶୀତିଃ ପ୍ରକୀର୍ତ୍ତିତାଃ—

ମେରୁତନ୍ତ୍ର

ସମ୍ଭବତଃ ଉକ୍ତ ଅଂଶ ଦୁଇଟି ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ । ଯଦି ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ବୋଲି କୌଣସି ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଥାଆନ୍ତା, ତାହେଲେ ବେଦ ପୁରାଣ ସ୍ମୃତି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ତହିଁର ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥାଆନ୍ତା । ଅଧିକନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଭାରତର କୌଣସି ପ୍ରାଦେଶିକ ଭାଷାରେ ମୌଳିକ ଶବ୍ଦରୂପେ 'ହିନ୍ଦୁ' ବା 'ହିନ୍ଦୀ' ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ଭାରତ ବାହାରେ ଅନେକ ଭାଷାରେ ଏ ଶବ୍ଦର ସୂଚନା ମିଳେ । 'କୋରାନ୍'ରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ପରୋକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ । 'ଅବଦଲ୍' ନାମକ ଆରବ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ ଜାମାତା କହିଛନ୍ତି "ଅରିଅଫ୍‌ବାବ୍ ରହାନ୍-ଅଲ୍-ହିନ୍ଦ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ସୁଗନ୍ଧ ଅତି ମନୋରମ ।

ଗ୍ରୀକ୍ ଭାଷାରେ 'ହିନ୍ଦ୍' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ' । ଭାରତବାସୀଙ୍କ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଅବଶ୍ୟ କଳା । ସମ୍ଭବତଃ ଏତଦ୍ଦେଶ କୃଷ୍ଣକାୟ ଲୋକଙ୍କର ବାସଭୂମି ବୋଲି ଏହି ଦେଶକୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ 'ହିନ୍ଦ୍' ବା 'ଇଣ୍ଡ୍' ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିଲେ ।

ପୁନଶ୍ଚ ପାରସୀ କବି ହାଫିଜ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମଧୁର କବିତାରେ 'ରୂପସୀ ଶିରାଜବାସିନୀ'ର କପୋଳରେ ଥିବା ତିଲଚିହ୍ନ ପାଇଁ ସମରଖନ୍ଦ ଓ ବୁଖାରା ରାଜ୍ୟ ଦାନ କରି ପାରନ୍ତି ବୋଲି ଲେଖିଅଛନ୍ତି । (ଅଗର ଆଁ ତୁର୍କ୍ ଶୀରାଜୀ ବଦସ୍ତ୍ ଆରଦ୍ ଦିଲେମାଗ୍ ବଖାଲେ ହିନ୍ଦ୍ବସ୍ ବକ୍ଶମ୍ ସମର୍ଖନ୍ଦ୍ ଓ ବୁଖାରା,") ପୁଣି ପାରସୀ ଭାଷାରେ ଦେଶାତିର୍ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି—ଅକ୍ନୁ ବିରହମାନେ ବ୍ୟାସନାମ ଆଜ୍ ହିନ୍ଦ୍ ଆମଦ ବସ୍ଦାନା କେ ଅକଲ୍ ଚୁନାସ୍ତ—" (୬୫ ଆୟ ଜରଥୁଷ୍ଟ୍ର); ଅର୍ଥାତ, ବ୍ୟାସଦେବ ହିନ୍ଦ୍ (ଭାରତବର୍ଷ)ରୁ ଜରଥୁଷ୍ଟ୍ର ଦେଶକୁ ଆଗମନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ମନେହୁଏ, ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କର ସମୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ପାରସ୍ୟ ଦେଶରେ ହିନ୍ଦ୍ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଥିଲା ।

ପାରସୀ ଭାଷାରେ ହିନ୍ଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପରସ୍ୱାପହାରୀ । "ଗୟସୁଲ୍ ଲୋଗାତ" ନାମକ ପାରସୀ ଭାଷାକୋଷରେ ହିନ୍ଦ୍ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ—ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ ମହାୱାରେ ଫାର୍ସିୟ ବସାନି ଦୁଜଦ୍ ବ ରାହଜାନ୍ ମୀଆରଦ୍ (ଅର୍ଥାତ, ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦୁର୍ଜନ, ବିଧର୍ମୀ ଓ ବାଟମାରଣା) । ସମ୍ଭବତଃ ସୀମାନ୍ତବାସୀ ଭାରତୀୟମାନେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯାଇ ଲୁଣ୍ଠନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଉଭୟ ଦେଶର ଧର୍ମ ବିଭିନ୍ନ ବୋଲି ପାରସିକମାନେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ୱାପହାରୀ ଓ କାଫେର୍ (ବିଧର୍ମୀ) ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମରେ ଗୟସୁଲ୍ ଲୋଗାତ ଅଭିଧାନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅର୍ଥ ପରି ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ 'ହୀନଂ ଦୁଷୟତି' (ହୀନଜାତୀୟ ଘାତକ ବୋଲି ଲେଖାଅଛି) ।

ଅନେକ ପଣ୍ଡିତ ମନେ କରନ୍ତି, ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସିନ୍ଧୁସ୍ଥାନର ଅପଭ୍ରଂଶ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସମ୍ଭବତଃ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନେ ପ୍ରଥମେ ସିନ୍ଧୁପ୍ଲାବିତ ଦେଶକୁ ଆସିଥିଲେ ବା ସିନ୍ଧୁ ନଦୀ ସହିତ ବିଶେଷରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ସେହି ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କୁ ସିନ୍ଧୁସ୍ଥାନୀ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ ।

'ସ' ବର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନରେ 'ହ' ଉଚ୍ଚାରଣ 'ସପ୍ତାହ' ସ୍ଥାନରେ 'ହପ୍ତା' 'ସପ୍ତମ' ସ୍ଥାନରେ 'ହପ୍ତମ୍' ପରି ହୋଇ ସିନ୍ଧୁସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ହୋଇଅଛି ।

ଅଲଫ୍ ଲାଇଲା (Arabian Nights) ର ନାୟକ ସିନ୍ଦବାଦ୍ ପାରସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ବିଶେଷ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ବଣିକ୍ ଓ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦେଶ ଓ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରତୀଚ୍ୟ ଦେଶ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖୁଥିଲେ । ଗ୍ରୀକ୍ ଓ ମୁସଲମାନ୍‌ମାନେ ହିନ୍ଦୁ-ବିହାରମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିଶେଷଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ଭାରତର ବହିଃସ୍ଥ ଏହି ସମସ୍ତ ଦେଶ ଭାରତକୁ ହିନ୍ଦ୍ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଥିବା ଜଣାଯାଉଅଛି । ସୁତରାଂ ସେତେବେଳେ ଅତୀତକାଳ ପରି ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମକୁ ନ ବୁଝାଇ ଭାରତଖଣ୍ଡକୁ ବୁଝାଉଥିଲା । କେବଳ ଐତିହାସିକ ମଧ୍ୟଯୁଗରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଧର୍ମ ବୁଝାଇବାରେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଅଛି ।

(ଲେଖକ—ଯୋଗେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ କଟକ ।)

ଭାରତବର୍ଷରେ ଉପନିବେଶ କରି ବାସ କରିଥିବା ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଯେଉଁ ବଂଶଧରମାନେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବା ପଲ୍ଲବିତ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମର ସଂସ୍କାରକୁ ଓ ସାମାଜିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ମାନିକରି ଚଳୁଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁମାନେ ବେଦ, ସ୍ମୃତି, ପୁରାଣକୁ ଅଥବା ଏ ୩ଟି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ ମାନି ଚଳନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ନାମ ପ୍ରାଚୀନ ପାରସିକମାନେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହା ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଆପଣାର ଧର୍ମକୁ 'ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମ ଧର୍ମ' ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ଏମାନେ ଭାରତର ଆଦିମ ଅଧିବାସୀ ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟମାନଙ୍କୁ ଆପଣା ସମାଜରେ ମିଶାଇ ନେବାପାଇଁ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ଏମାନେ ଅମୁକ ଋଷି ବା ଅମୁକ ରାଜାଙ୍କ ସନ୍ତତି ଅଟନ୍ତି । ପରେ ଭାରତକୁ ଆସି ବସତି କରିଥିବା ଶକ, ହୂଣ ଓ ଯବନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ଗାଈଙ୍କଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବୀରମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ଅଥବା ପତିତ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବୋଲି ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ମାନିନେଲେ । ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର ୨ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା; ଯଥା—ଭାରତ ଓ ପାରସ୍ୟ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଅତି ଅଳ୍ପ ଥିଲା । ହୂଣମାନେ ପ୍ରଥମେ ପାରସିକ ସଭ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ; ତତ୍ପରେ ଭାରତକୁ ଆସି ସେମାନେ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ । ଶକମାନେ ମଧ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜାତିର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଥିଲେ । ପରେ ଯେତେବେଳେ ପାରସ୍ୟବାସୀମାନେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ କାଫିର୍, କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ଲୁଟେରା ଆଦି ଅର୍ଥର ଯୋଜନା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଦିନ ପାରସିକମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମର ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ସେତେ ଦିନ ସେମାନେ ହିନ୍ଦ୍ନିବାସୀ ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଏହି ଶବ୍ଦର ଏହି ଅର୍ଥ ପାରସ୍ୟରେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଚଳି ଆସିଥିଲା । ପରେ ମୁସଲମାନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦର ମନ୍ଦ ଅର୍ଥ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ମେରୁତନ୍ତ୍ର ଆଦି କେତେକ ଆଧୁନିକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ଆସିଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତି-ପ୍ରତ୍ୟୟର କଳ୍ପନା ହୋଇଅଛି, ତାହା କାଳ୍ପନିକ ଅଟେ—ହିନ୍ଦୁ ଶବ୍ଦସାଗର ।]

ବିଣ—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—Relating to the Hindus or ancient. Indians.

ହିନ୍ଦୁଆନି—ଦେ. ବି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଧର୍ମ କର୍ମ ଓ Hinduāni ଅଚାର ବ୍ୟବହାର—The conduct

हिन्दुयानि हीदूपन of a Hindu.
(ହିନ୍ଦୁଏଣ, ହିନ୍ଦୁଗିରି, ହିନ୍ଦୁପଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିନ୍ଦୁକୁଶ୍—ଦେ. ବି—ଭାରତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ ଓ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନର
Hindukuś ଉତ୍ତରରେ ଥିବା ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ—
हिन्दुकुस हिन्दुकुश The Hindukush mountain range.
[ଦ୍ର—ଏହି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପୂର୍ବ ମୁଣ୍ଡ ହିମାଳୟର କାରକୋରମ୍ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପଶ୍ଚିମ ମୁଣ୍ଡରେ ମିଳିଅଛି । ଏହି ବାଟେ ମଧ୍ୟଆସିଆ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଅନୁମିତ ହୁଏ । ଏହି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଉତ୍ତରରେ ପାମୀର ମାଳଭୂମି । ଏଥିରୁ କାବୁଲ ନଦୀ ବାହାରି ପୂର୍ବକୁ ଆସି ସିନ୍ଧୁ ନଦରେ ମିଶିଅଛି ଓ ହେଲମାନ୍ଦ ନଦୀ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯାଇ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ କାଟି ଇରାନର ଗୋଟିଏ ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ିଅଛି ଓ ଶିରଦରିଆ ଏବଂ ଆମୁଦରିଆ ନାମରେ ଦୁଇଟି ନଦୀ ଉତ୍ତରଆଡ଼କୁ ଯାଇ ରୁଷିଆର ଆରଲ୍ ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏହି ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ଉଚ୍ଚତମ ଶୃଙ୍ଗର ଉଚ୍ଚତା ୧୮୦୦୦ ଫୁଟରୁ ଅଧିକ । ଚିତ୍ରାଲ୍ ନଗର ଏହି ପର୍ବତର ପୂର୍ବଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମା ଚିତ୍ରାଲ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ।]

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ—ଦେ. ବି (ମ ପ. ଲୋ)—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଆଚରିତ ବେଦୋକ୍ତ
Hindudharma ଧର୍ମ; ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମ—
हिन्दुधर्म हिंदुधर्म Hinduism, the vedic religion of the Aryans of India.
[ଦ୍ର—କାଳକ୍ରମେ ଭାରତୀୟ ଆର୍ଯ୍ୟଧର୍ମରେ ନାନା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଅଛି । ବୈଦିକଯୁଗର ଆରମ୍ଭରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତିଭେଦ ନ ଥିଲା ଓ ପରେ ଗୁଣକର୍ମ ବିଭାଗ ଅନୁସାରେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ୩ ବର୍ଣ୍ଣ (ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ)ରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନେ ଶୂଦ୍ରରୂପେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ସୀମାନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ତତ୍ପରେ ଅନୁଲୋମ ଓ ପ୍ରତିଲୋମ ବିବାହ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବଂଶାନୁଗତ କର୍ମବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ଭିନ୍ନ-ଭିନ୍ନ ଉପଜାତି ବା ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ । ବେଦବିହିତ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ 'ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ' ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ବେଦୋକ୍ତ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡକୁ ମାନି ଚଳୁଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ 'ସନାତନ ହିନ୍ଦୁ' ବୋଲି ନାମ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପରନ୍ତୁ ବେଦର ଏକେଶ୍ୱର-ବାଦକୁ ମାନି ଚଳୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆପଣାକୁ 'ଆର୍ଯ୍ୟ-ସମାଜ' ଓ 'ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ' ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରୁ-ଅଛନ୍ତି । ମୂଳରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ପରଲୋକ, ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଓ ଏକମାତ୍ର ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ତ୍ରିମୂର୍ତ୍ତି [ବ୍ରହ୍ମା (ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା), ବିଷ୍ଣୁ (ପାଳନ କର୍ତ୍ତା) ଓ ଶିବ (ସଂହାରକର୍ତ୍ତା) ରୂପେ] ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ଏକବାକ୍ୟରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁମାନେ ବେଦକୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବାକ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ । ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତା ଅତି ଉଚ୍ଚ ଥିଲା ଓ ଧର୍ମ, ବିଜ୍ଞାନର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶାଖା, ଶିଳ୍ପ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ନାନା ବିଦ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମୂଳରେ ଏକେଶ୍ୱର ବାଦ ରହିଅଛି । ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତା ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଅଟନ୍ତି ଓ ଈଶ୍ୱର ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ନେଇ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ ବା ଏକେଶ୍ୱରଙ୍କ ରୂପ ବା ଅବତାର ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରଥମେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱର ଓ ପରେ ବହୁ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା କଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରଥମେ ସାକାର ଉପାସନା ସାଧନ ନ କଲେ ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଧାରଣା କରିହେବ ନ ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ନିରାକାର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଧାରଣା କରିବାପାଇଁ ସାକାର ଉପାସନା ଗୋଟିଏ ସୋପାନ ବା ମାର୍ଗ ଅଟେ ।]

ହିନ୍ଦୁମୁସଲ(ଲ)ମାନ୍—ଦେ ବି - (ସମାସ ଦେ)—ଭାରତବାସୀ
Hindu musal(l)mān ପ୍ରଧାନ ଦୁଇ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ—The Hindus and the
हिन्दुमुसलमान हिंदुमुसलमान Mahomedans

ହିନ୍ଦୁରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବି—ହିନ୍ଦୁରାଜାଙ୍କ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟ—
Hindu rājya Hindu kingdom.
हिन्दुराज्य हिंदुराज्य

ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର—ଦେ. ବି—ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—The religious
Hindu śāstra books or scriptures of the Hindus.
[ଦ୍ର—ଏହା ୪ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—
୧ । ଶ୍ରୁତି - ବେଦ ଓ ବେଦାନ୍ତ ।
୨ । ସ୍ମୃତି—ମନୁଆଦିଙ୍କ ରଚିତ ସଂହିତାମାନ ।
୩ । ପୁରାଣ—ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସମାନ ।
୪ । ତନ୍ତ୍ର—ଯୋଗ ସାଧନର ଉପାୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ।]

ହିନ୍ଦୁସଭା—ଦେ. ବି – ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି କମନ୍ତେ ଆଧୁନିକ ଭାରତର
Hindu sabhā ନାନା ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଭା—Modern associations set up for the improvement
हिन्दुसभा हिंदुसभा of the Hindus.

ହିନ୍ଦୁସଭ୍ୟତା—ଦେ. ବି—ହିନ୍ଦୁ ବା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଭାରତରେ
Hindu sabhyatā ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଭ୍ୟତା—The civilization introduced by the Hindus to India. (ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୁମାନେ ବୈଦିକ ଓ ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ ନାନା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଉନ୍ନତି କରିଥିଲେ ତାହା ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ପରି-ମାଣରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ଥିଲା ଓ ବୈଷୟିକ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ଓ ରାଜନୀତିକ ଉନ୍ନତି ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ନ ଥିଲେ) ।

ହିନ୍ଦୁସମାଜ—ଦେ. ବି—ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ସଙ୍ଘ ; ଭାରତବାସୀ
Hindu samāja ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନେ—The Hindu
society ; all the Hindus of India.
हिन्दू समाज हिंदु समाज

ହିନ୍ଦୁସାମ୍ରାଜ୍ୟ—ଦେ. ବି—ପ୍ରାଚୀନଭାରତର ହିନ୍ଦୁ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
Hindu Sāmrājya ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ—The Hindu
हिन्दू साम्राज्य empires of ancient India.
हिन्दु साम्राज्य [ଦ୍ର—ପୌରାଣିକ ଯୁଗରେ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୩୦୦୦ ଅବ୍ଦଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣରେ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ, ଉତ୍ତରରେ କୈଳାସ ପର୍ବତ ଓ ମାନସସରୋବର, ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ପାରସ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଦିଲ୍ଲୀ ବା ଇନ୍ଦ୍ରପ୍ରସ୍ଥ ହିନ୍ଦୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ।
ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ପରି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ୫୦୦ ଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୬୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୬୫୦ ଠାରୁ ୧୨୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୨୦୦ ଠାରୁ ୧୫୦୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଠାଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୧୫୦୦ ଠାରୁ ୧୭୫୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ଓ ୧୭୫୦ ଠାରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ୧୮୫୭ ଠାରୁ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ ଇଂରାଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ଦକ୍ଷିଣରେ କୁମାରିକା ଅନ୍ତରୀପ ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି ।]

ହିନ୍ଦୁସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନ—ଦେ. ବି—(ଫା. ହିନ୍ଦୁ+ଫା. ସ୍ତାନ୍=ସଂ. ସ୍ଥାନ;
Hindustā(sthā)na ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ବା ଦେଶ)—
हिन्दुस्थान ୧ । ଭାରତବର୍ଷ—1. India. ୨ । ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ;
हिन्दुस्तान ଦକ୍ଷିଣରେ ବିନ୍ଧ୍ୟ ପର୍ବତ, ଉତ୍ତରରେ ହିମାଳୟ, ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗଦେଶ ଓ ପଶ୍ଚିମରେ ଅଫଗାନିସ୍ଥାନ ଦ୍ୱାରା ବେଷ୍ଟିତ ଦେଶ—2. Hindustan; the northern half of India. ୩ । ଭାରତବର୍ଷର ଉତ୍ତରୀୟ ମଧ୍ୟଭାଗ, ଯାହା ଦିଲ୍ଲୀଠାରୁ ପାଟଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ନର୍ମଦାତଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଓ ଯାହାକୁ ପଞ୍ଜାବ, ବଙ୍ଗ, ଓଡ଼ିଶା ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରବାସୀମାନେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ବୋଲି କହନ୍ତି (ହି.ଶ)—3. The middle country of North India.

ହିନ୍ଦୁସ୍ତା(ସ୍ଥା)ନୀ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1.
Hindustā(sthā)nī Relating to Hindustan.
हिन्दुस्थानी ୨। ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ବା ଭାରତର ଉତ୍ତରାଂଶର ଅଧିବାସୀ—
हिंदुस्तानी 2. Inhabiting Hindustan. ୩ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନବାସୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କଥିତ (ଭାଷା) (ହିନ୍ଦୀ ଦେଖ)—3. (Language) Spoken or used by the inhabitants of Hindustan.
ବି—୧ । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Inhabitant of Hindustan. ୨ । ହିନ୍ଦୀଭାଷା—2. The Hindi language. [ଦ୍ର—ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ଉତ୍କଳର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପଶ୍ଚିମା ବୋଲି ଡାକୁଁ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଭାଷା ଖୋଲ୍ଟା (=ଓଲଟା ବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବୋଧ) ଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଖୋଲଟା (ବ. ଖୋଟ୍ଟା) କହୁଁ ।] ୩ । ଉର୍ଦ୍ଦୁଭାଷା—3. The Urdu language. [ଦ୍ର—ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ ।]

ହିନ୍ଦୋଳ—ସଂ. ବି—(ଅବ୍ୟୟ ହି ଶବ୍ଦ+ଦୁଲ୍ ଧାତୁ=ଝୁଲିବା+ଭାବ
Hindola ଅ; ଅଥବା ହିନ୍ଦୋଳ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଦୋଳନ; ଝୁଲିବା;ଦୋଳ ଖେଳିବା—1. Swinging; rocking. ୨ । ଶ୍ରାବଣ ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷ ଦଶମୀଠାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠିତ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଯାତ୍ରା; ଝୁଲଣ ଯାତ୍ରା—2. A festival observed in the bright fortnight of 'Srābaṇa' consisting of rocking of the images of Rādhā and Krushṇa in a swing. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଦୋଳିରେ ବସାଇ ଦୋଳ ଖେଳାଇବାକୁ ହୁଏ ।] ୩ । ଦୋଳା; ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ଝୁଲା ଯାଇଥିବା ଆସନ (ଯହିଁରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବସାଇ ଦୋଳ ଦହଣାଇବାକୁ ହୁଏ); ଝୁଲି—3. A swing. ୪ । ହିନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତର ୬ ରାଗ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—4. One of the 6 principal strains or tunes in Hindu music. [ଦ୍ର—ରାଗତଳେ ଟୀକା ଦେଖ।] [ଦ୍ର—ଏହା ଗାନ୍ଧାର ରାଗର ପୁତ୍ରରୂପେ କଳ୍ପିତ । କେତେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଓଡ଼ବ ଜାତୀୟ ରାଗ ଓ ଏହା ପଞ୍ଚମ ଓ ଗାନ୍ଧାର ରାଗ ବର୍ଜିତ । ଏହା ବସନ୍ତ ଋତୁର ମଙ୍ଗଳବାର ରାତ୍ରି ୨୧ଦଣ୍ଡଠାରୁ ୨୫ଦଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୟରେ ଗେୟ । ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଅଛି ଯେ, ଯେବେ ଏହି ରାଗ ଠିକ୍ ମତେ ଗୀତ ହୁଏ ତେବେ ଏଥିର ପ୍ରଭାବରେ ହାନ୍ଦୋଳା ବା ଦୋଳା ସ୍ୱୟଂ ସ୍ୱୟଂ ଗତି କରେ । ହନୁମାନଙ୍କ ମତରେ ଏଥିର ସ୍ୱରଗ୍ରାମ-ସା ଗା ମା ପା ନି ସା ନି ପା ମା ଗା ସା । ଚନ୍ଦ୍ରକଳୀ,ଭୂପାଳୀ,ମାଳଶ୍ରୀ, ପଟମଞ୍ଜରୀ ଓ ଲଳିତା ରାଗିଣୀମାନ ଏ ରାଗର ସ୍ତ୍ରୀ; ଏବଂ ପଞ୍ଚମ, ବସନ୍ତ, ବିହାଗ, ସିନ୍ଧୁଡ଼ା ଓ ସୋରଠ ରାଗମାନ ଏ ରାଗରେ ପୁତ୍ର, ଓ ବିନ୍ଦୁରାଜ, ଗାନ୍ଧାରୀ, ମାଳଶ୍ରୀ ଓ ତ୍ରିବେଣୀରାଗିଣୀମାନ ଏ ରାଗର ପୁତ୍ରବଧୂରୂପେ କଳ୍ପିତ—(ହି. ଶ) ।] ଦେ. ବି—ଓଡ଼ିଶାର ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ଜାତ—Name of one of the Orissa States [ଦ୍ର—ଏହାର ରାଜଧାନୀ ହିନ୍ଦୋଳ । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ରସୋଲ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଗ୍ରାମ । ହିନ୍ଦୋଳରେ ଭଲ କମଳାଲେମ୍ବୁ ମିଳେ ।]

ହିନ୍ଦୋଳ ପ୍ରଥମରୁ ଭିନରାଜ୍ୟ ଥିଲା । କେମନ୍ତି ରାଜବଂଶୀୟ ଜଣେ ରାଜା ଏ ତିନି ରାଜ୍ୟ ଏକତ୍ର କରି ରାଜା ହୋଇଥିଲେ ।

୧୫୬୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ହରିଚନ୍ଦନଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଭରତ ଦେବ ସେନାମଣି ଏ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । କେତେକ ପୁରୁଷଯାଏ ଏ ରାଜାମାନଙ୍କ ଉପାଧି 'ଦେବ ସେନାମଣି' ବା 'ଦେବ ମହାପାତ୍ର' ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ 'ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ଜଗଦେବ' ହୋଇଅଛି । ଏରାଜାମାନଙ୍କର 'ବଛି' ସଜ୍ଜ—ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ହିନ୍ଦୋଳକ—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୋଳ+କ)—୧ । ଝୁଲ; ଝୁଲିବାର ଆସନ; Hindolaka ଦୋଳ—1. A swing. ୨ । ଦୋଳା; ଡୋଲି; ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ହିନ୍ଦୋଳା, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ବୁହାଯିବା ଦୋଳା, ପ୍ରେଙ୍ଖା, ହିନ୍ଦୋଳକା, ଏକପ୍ରକାର ଯାନ; ହାନ୍ଦୋଳା—ଦୋଳକା, ହିନ୍ଦୋଳୀ । 2. A chair carried by bamboos on the shoulders of bearers; a dooly.

ହିନ୍ଦୋଳା(ଳୀ)—ସଂ. ବି (ହିନ୍ଦୋଳ+ଅ; +ଈ)—Hindolā(lī) ହିନ୍ଦୋଳକ (ଦେଖ) (ହିନ୍ଦୋଳକା—ଅନ୍ୟରୂପ) Hindolaka (See)

ପ୍ରାଦେ (ସଂହିତ୍ତୁମ) ବି—ଚୈତ୍ରସଂକ୍ରାନ୍ତିର ଚଡ଼କ ପୂଜାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଦୋଳ—Swing used by the players during Chaitra sankranti.

ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁରେ—ବୈଦେ.ଅ (ଇଂ)—ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶାର୍ଥେ ଓ କୌଣସି Hip hip hurre ଅବସରରେ କସ୍ଥଲ ଉପଲକ୍ଷରେ ବହୁଲୋକଙ୍କ ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁରରେ } ଅନ୍ୟରୂପ ମିଳିତ ଧ୍ୱନି—Hip Hip ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁରେ } Hurrah !
हिप् हिप् हुर्रे [ହି—ହିପ୍ ହିପ୍ ହୁର୍ରେ ଗାଅରେ କଲ-हिप् हिप् हुर्रे ଯୁଗିଆ ଶୁରେ । ମଧୁସୂଦନ (ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା)]

ହିପାଜ(ଜି)ତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହିଫାଜତ୍)—୧ । ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ; Hipāja(ji)t ଯତ୍ନପୂର୍ବକ କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟର ରକ୍ଷଣ; ଜଗାରଖା-हेपाजत् 1. Careful preservation of a thing. हिफाजत ୨ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରକ୍ଷିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ [ଗର୍ ହିପାଜ(ଜି)ତ୍—ବଦ୍ଧଗତ] ଜିମ୍ମାଦାରୀ—2. Custody. ୩ । ଶୁଶ୍ରୂଷା; ଯତ୍ନ—3. Care. ୪ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ କୌଣସି ବସ୍ତୁର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବା - 4. Careful looking after a thing; taking care of a thing. ୫ । ଆରାମ; ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ—5. Comfort; luxury. ୬ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଶୁଶ୍ରୂଷା—6. Tending; nursing.

ହିପାଜ(ଜି)ତ୍(ତି) କରିବା(ନେବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁର Hipāja(ji)t(ti) karibā(nebā) ବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଯତ୍ନ ନେବା—हेपाजत् करा 1. To take care of any thing or हिफाजत करना person. ୨ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ କରିବା ବା ସାଇତିବା—2. To preserve with care. ୩ । (ବୃଦ୍ଧ, ରୋଗୀ, ଶିଶୁଙ୍କୁ) ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା—3. To tend with care; to nurse with care (an infant, old man or sick man).

ହିପାଜ(ଜି)ତ୍(ତି)ରେ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଯତ୍ନ-Hipāja(ji)t(ti)re rakhiba ପୂର୍ବକ ସାଇତିବା—हेपाजते राखा 1. To preserve with care हिफाजतसे रखना ୨ । ଆଶ୍ରୟରେ ରଖିବା ବା ପାଳିବା; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା—2. To tend or bring up with care and comfort. ୩ । ଯତ୍ନପୂର୍ବକ ରଖିବା ପାଇଁ ନିଜର ଜିମ୍ମା ନେବା—3. To take into one's custody

ହିପାଜ(ଜି)ତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ଜିମ୍ମାରେ ରଖା ଯାଇଥିବା—Hipāja(ji)ti Taken into custody; kept in custody. हेपाजति ଦେ. ବି—ହିପାଜତ୍ (ଦେଖ) हिफाजती Hipājat (See)

ହିପାଜ(ଜି)ତିଆ—ଦେ.ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଯତ୍ନପୂର୍ବକ Hipāja(ji)tiā ରଖେ—Careful in preserving a हेपाजति हिफाजत करनेवाला thing.

ହିଫାଜ(ଜି)ତ(ତି)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ବି ଓ ବିଣ—Hiphāja(ji)t(ti) (etc) ହିପାଜତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ) Hipājat etc. (See)

ହିବ୍ (ଧାତୁ)—ସ—ପ୍ରୀତ କରିବା—Hib (root) To please.

ହିବା—ବୈଦେ. ବି (କଚେରୀ) (ଅ. ହିବହ୍—ଦାନ)—ଦାନ—Hibā हिबा, दान हिब्बा Gift; donation. [ଦ୍ର—ମୁସଲମାନ୍ ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଦାନ ୩ ପ୍ରକାରର—

୧ । ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ କରିଯିବା ଦାନ (ଅ. ହିବହ୍) ।

୨ । ଦାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଗ୍ରହୀତାଙ୍କର ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇବା ସର୍ତ୍ତରେ ଦାନ ବା ୱିଲ (ଅ. ୱସିଅତ) ।

୩ । ଈଶ୍ୱର ସେବା ଓ ଦରବେଶ ସେବା ନିମନ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା (ଅ. ୱାକ୍ଫ୍) ।

ହିବା ପୁଣି ୩ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ—

କ—ହିବା=ଯେଉଁ ଦାନରେ କୌଣସି ସର୍ତ୍ତ ନ ଥାଏ (Unconditional gift)

ଖ—ହିବା ବିଲ୍ ଏୱାଜ୍=ଗ୍ରହୀତାଙ୍କଠାରୁ ଦତ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ବଦଳରେ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ବା ଉପଯୋଗ ଗ୍ରହଣ

କରି ଦାତାଙ୍କ କରିବା ଦାନ (ବା ବଦଳ)—A gift for consideration.

(ଗ)ହିବା ବା ଶର୍ତ୍ତି ଉଲ୍ ଏବାଜ୍=ଭବିଷ୍ୟତରେ ଗ୍ରହୀତା କେତେକ ସର୍ତ୍ତ ପାଳନ କରିବେ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରାଯାଇ ଯେଉଁ ଦାନ କରାଯାଏ—A conditional or contingent gift.

ହିବ୍ରୁ ... (ହିବ୍ରୁ)—ବାଇବଲ୍ ଓ କୋରାନ ଲିଖିତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀର ଆଦ୍ୟ ନାରୀ—ଈଭ୍, ହବ୍, Eve; the first woman of the creation.

ହିବା କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଫରାସୀ)—୧ । କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଦାନ କରିବା—1. To make a gift of any property. ୨ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦାନପତ୍ର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ପତ୍ତି ଦାନ କରିବା—2. To make a gift of any property to any person by a deed of gift.

Hiba kariba

ହେବା କରା

हिब्बा करना

ହିବା ନାମା—ବୈଦେ. ବି (ଫରାସୀ) (ଅ. ହିବ୍‌ବହ୍+ଫା=ନାମାହ୍)—ଦାନପତ୍ର; ଦତ୍ତ ପତ୍ର; ଦାନର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଦାତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହୀତା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପାଦିତ ଦଲିଲ—A deed of gift.

Hiba nāmā

ହିବାନାମା

हिब्बानामा

ହିବୁକ—ସ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନର ଚତୁର୍ଥ ସ୍ଥାନ—(astrology) The 4th house counted from the Lagna. (ଯଥା—ସୁଖ ହିବୁକ ଯୋଗ ।)

Hibuka

ହିବ୍ରୁ(ବ୍ରୁ)—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ. ହିବ୍ରୁ; ହେବ୍ରୁ ଇବ୍ରୀ)—୧ । ବାଇବଲ୍ ଲିଖିତ ଅବ୍ରାହାମ୍ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯାକବଙ୍କ ବଂଶଧରଗଣ; ଇହୁଦୀ; ଇଜ୍ରାଏଲ୍ ବ୍ୟକ୍ତି—1. Hebrew; an appellation of Abraham and his descendants through Jacob; an Israelite; a Jew. ୨ । ଇହୁଦୀ ବା ଇହୁଦୀମାନଙ୍କ ମାତୃଭାଷା—2. The Hebrew language; the mother tongue of the Jews.

Hibru(bru)

ହିବ୍ରୁ

हिब्रू

[ଦ୍ର—ଏହି ଭାଷାରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବାଇବଲ୍ ପ୍ରଥମେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଭାଷାରୁ ଇଂରାଜୀ ଆଦି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ବାଇବଲ୍‌ରେ ଲେଖା ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ନାମମାନ ହିବ୍ରୁ ଭାଷାର ମୂଳ ନାମ ନୁହେଁ; ଇଂରାଜୀ ଆଦି ଜାତିଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରଣର ବିଶେଷତ୍ୱ ଅନୁସାରେ ଉକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନ ମୂଳଶବ୍ଦମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇଅଛି । ପୁଣି ଇଂରାଜୀରୁ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଓଡ଼ିଆରେ ଅନୁବାଦିତ ବାଇବଲ୍‌ରେ ଉକ୍ତ ନାମମାନ ଅଦ୍ଭୁତ ବିକୃତ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି ।]

ହିମ—ସ. ବି (ହି ଧାତୁ=ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା, ପ୍ରେରଣ କରିବା, ଗମନକରିବା+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. ମ)—୧ । ଶୀତକାଳ—1. The winter. ୨ । ହେମନ୍ତକାଳ (ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷ ମାସ, ମତାନ୍ତରରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର)—2. The two months of early winter. ୩ । ଶିଶିର; କାକର—3. Dew. ୪ । ବରଫ; ତୁଷାର—4. Ice; snow; frost. ୫ । ଶୀତଳତା; ଥଣ୍ଡା; ଶୈତ୍ୟ—5. Cold; chill. ୬ । ଚନ୍ଦନପଙ୍କ; ଘୋରି ଚନ୍ଦନ [ଏହା ଶୀତଳ ଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଥିବାରୁ, (ମେଦିନୀ)] । 6. Sandal paste. ୭ । ପଦ୍ମକାଷ୍ଠ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7. Prunus Padam. ୮ । ରଙ୍ଗ ଧାତୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Tin. ୯ । ମୌକ୍ତିକ; ମୁକ୍ତା; ମୋତି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—9. Pearl. ୧୦ । ନବନୀତ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା); ଲହୁଣୀ—10. Butter. ୧୧ । ଚନ୍ଦନ ବୃକ୍ଷ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—11. Sandal wood tree. ୧୨ । କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—12. Camphor. ୧୩ । ହିମଗିରି; ହିମାଳୟ ପର୍ବତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—13. The Himalayan mountains. ୧୪ । ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହି. ଶ)—14. The moon. ୧୫ । କମଳ; ପଦ୍ମ (ହି. ଶ)—15. Lotus. ୧୬ । ପୃଥିବୀର ପୌରାଣିକ ବର୍ଷ (ଦେଶ)ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ (ହି. ଶ)—One of the mythological divisions of the world. ୧୭ । ଔଷଧ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ରାତିସାରା ପାଣିରେ ବତୁରାଇ ସକାଳେ ତହିଁରୁ ଛଣା ହେବା ପାଣି; ଥଣ୍ଡା କ୍ୱାଥ (ହି.ଶ)—17. Water sifted early in the morning after some herbs are put in it throughout the night. ବିଣ—୧ । ଶୀତଳ; ଥଣ୍ଡା—1. Cold; cool. ୨ । ହେମାଳିଆ—2. Chilly.

Hima

(ହିମା—ସ୍ତ୍ରୀ.ବିଣ)

ହିମ ଋତୁ—ସ. ବି—ହିମକାଳ (ଦେଖ)—Himakāla (See).

Himarutu

ହିମକ—ସ. ବି—ତାଳୀଶ ପତ୍ର (ହି. ଶ)—Tālisapatra (See).

Himaka

ହିମ କଣ(ଣା)—ସ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ବରଫର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—1. Small particle of snow. ୨ । କାକରର ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ—2. Small particle of dew.

Hima kaṇa(ṇā)

ହିମ କଟିବନ୍ଧ—ଦେ. ବି (ଭୌଗୋଳିକ ପରିଭାଷା)—ଉତ୍ତରମେରୁଠାରୁ କୁମେରୁ ବୃତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁଠାରୁ କୁମେରୁବୃତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୂଗୋଳକକୁ ବେଢ଼ିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ପଟ୍ଟି—The north and south frigid zones of the globe. [ଦ୍ର—ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁଠାରୁ ବିଷୁବ ରେଖା ଅଭିମୁଖେ ଯଥାକ୍ରମେ ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରକୁ ୨୩॥ ଡିଗ୍ରି ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟାପି ପୃଥିବୀ ଗୋଲକକୁ ବେଢ଼ିଥିବା କାଳ୍ପନିକ ଶୀତପ୍ରଧାନ ଭୂଭାଗକୁ ହିମକଟିବନ୍ଧ ବୋଲାଯାଏ;

Hima katibandha

ହିମକଟିବନ୍ଧ

शीतकटिबंध

ଏହି କଟିବନ୍ଧ ସବୁ ଋତୁରେ ତୁଷାରାବୃତ ରହିଥାଏ ଓ ଏଥିରେ ସବୁ ଋତୁରେ ବରଫ ପଡ଼େ ।
ଉତ୍ତର ହିମକଟିବନ୍ଧର ଉତ୍ତର ସୀମା ଉତ୍ତର ମେରୁ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ବିଷୁବରେଖାର ୬୬½ ଡିଗ୍ରି ଉତ୍ତରରେ ଯାଇଥିବା ବୃତ୍ତ (Arctic circle) ଅଟେ ।
ଦକ୍ଷିଣ ହିମକଟିବନ୍ଧର ଦକ୍ଷିଣ ସୀମା ଦକ୍ଷିଣ ମେରୁ ଓ ଉତ୍ତର ସୀମା ବିଷୁବରେଖାର ୬୬½ ଡିଗ୍ରି ଦକ୍ଷିଣରେ ଥିବା ବୃତ୍ତ (Antarctic circle) ଅଟେ ।]

ହିମ କପୁର—ଦେ. ବି—ହିମ କର୍ପୂର (ଦେଖ)—
Hima kapūra Himakarpūra (See).
हिमकपूर हिमकपूर

ହିମ କର—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ଶୀତଳ ଅଟେ କର=କିରଣ
Hima kara ଯାହାର)—୧। ଚନ୍ଦ୍ର—1. The moon. ୨। କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Camphor. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ+କର)—୧। ଶୀତଳ କିରଣ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having cool rays. ୨। (ହିମ+କୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ଶୀତଳସ୍ପର୍ଶ—2. Cool; cold. ୩। (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍) ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ—3. Moon light. [ଉ—ଉତ୍ତମ ଘମା ଅଙ୍କରେ, ଘେନ ବସେ ପଲଙ୍କରେ, ସେ ହିମକରେ—ଭଞ୍ଜ ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି]

ହିମକର ଶେଖର—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହିମକର ଶେଖରରେ ଯାହାର)
Himakara śekhara ଶିବ; ମହାଦେବ—God Śiba.

ହିମ କର୍ପୂର (କର୍ପୂରକ)—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ନିକୃଷ୍ଟ କର୍ପୂର—
Hima karpūra (karpūraka) A sort of inferior camphor. [ବି—ବୈଦ୍ୟକ ମତରେ ଏହା ଶୁକ୍ର, ବୃଷ୍ୟ, ଶୀତସ୍ପର୍ଶ, କଟୁରସ ଓ ପିପାସା, ଦାହ, ମୋହ ଏବଂ ଘମନାଶକ]

ହିମ କାକର (କାଲ)—ଦେ. ବି—ହେମ କାକର; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତଳ;
Hima kākara (kāla) ହିମଶୀତଳ— Very cold; chilly; frigid. [ଉ—ଦାସେ। ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲେ ମାସେ, ପାଣି ହେଲା ହିମକାକର, ଦାସେ ହେଲେ ବୁଢ଼ା ମାକଡ଼—ଶିଶୁରଞ୍ଜନ ଗୀତ]

ହିମ କାଳ—ସଂ. ବି—ହେମନ୍ତ ଋତୁ; କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର, ମତାନ୍ତରରେ
Hima kāla ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ; ଶୀତଋତୁର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଋତୁ—The 1st two months of winter.

ହିମ କିରଣ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣ—
Hima kiraṇa The rays of the moon.

ହିମ କୂଟ—ସଂ, ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି) ୧। ଶିଶିର ଋତୁ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1.
Hima kūṭa The winter. ୨। ହିମାଳୟ—2. The Himalayas. ୩। ପର୍ବତ ବିଶେଷ—3. Name of a mountain.

ହିମ ଗିରି—ସଂ. ବି—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—
Hima giri The Himalaya mountains.

ହିମ ଗିରି ସୁତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। ପାର୍ବତୀ—Parbatī;
Hima giri sutā the consort of Siba. ୨। ଗଙ୍ଗା ନଦୀ—2. The river Ganges.

ହିମଗୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ଧ୍ୱ. ଶ)—
Himagu The moon.

ହିମ ଗୃହ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ଯେଉଁ ଗୃହର ବା ପ୍ରକୋଷ୍ଠର
Hima gruha ମଧ୍ୟରେ ଖୁବ ଥଣ୍ଡା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ (ହ. ଚ.)—A room which is very cold.

ହିମଜ—ସଂ. ବିଣ—୧। ହିମରୁ ଜାତ—1. Born of cold or
Himaja snow. ୨। ହିମାଳୟରୁ ଜାତ—2. Born (ସ୍ତ୍ରୀ—ହିମଜା) of or produced from the Himalayas. ବି. ପୁଂ. ହିମାଳୟର ଔରସ ପୁତ୍ର; ମୈନାକ ପର୍ବତ—Name of a mythological mountain said to be the son of the Himalayas.

ହିମଜା—ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିମଜ+ଆ)—ହିମଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Himajā Feminine of Himaja. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—Goddess Parbatī.

ହିମଜ୍ଝଟି—ସଂ. ବି—କୁହୁଡ଼ି; କୁଜ୍ଝଟି (ଶବ୍ଦାବଳୀ)—The fog.
Himajjaṭi (ହିମଝଟି—ଅପଭ୍ରଂଶ)

ହିମତ(ନ୍ତ)(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହିମ୍ମତ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Himat(nt) (etc) Himmat etc (See).

ହିମତି(ନ୍ତି)—ବୈଦେ. ବିଣ—ହିମ୍ମତି (ଦେଖ)
Himati(nti) (ହିମତିଆ—ଅପଭ୍ରଂଶ) Himmati (See)

ହିମତେ(ନ୍ତେ)ଇ—ଦେ. ବିଣ—ହିମ୍ମତେଇ (ଦେଖ)
Himāte(nte)ī Himmateī (See).

ହିମ ତୈଳ—ସଂ. ବି—୧। କର୍ପୂର ତୈଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hima taila 1. Camphor oil; oil extracted from camphor. ୨। କର୍ପୂର ମିଶା ଯାଇ ପ୍ରସ୍ତୁତ ତୈଳ [ହ. ଶ] 2. Oil prepared by mixing camphor in it.

ହିମଦ(ଦି)ସ୍ତା—ବୈଦେ. ବି—ହିମାନ୍ଦସ୍ତା (ଦେଖ)—
Himada(di)stā Himān dastā (See).

ହିମ ଦୀଧିତି—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ ଅଟେ ଦୀଧିତି=କିରଣ ଯାହାର)
Hima dīdhiti ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହିମ ଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବି—କ୍ଷୀରିଣୀ (ଦେଖ)—
Hima dugdhā Kshīriṇī (See).

ହିମ ଦ୍ୟୁତି—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ଶୀତଳ ଅଟେ ଦ୍ୟୁତି ଯାହାର)
Hima dyuti ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହିମ ଦ୍ରୁମ—ସଂ ବି—ମହାନିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ମହାଳ ଗଛ—
Hima druma Helia Azadirachta (tree).

ହିମ ଧାତୁ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hima dhātu The Himalayas.

ହିମ ନିବାରକ—ସଂ. ବଣ (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—୧ । ଶୀତ ନିବାରକ; ଯାହା
Hima nibāraka ଯୋଗୁଁ ପ୍ରାଣୀ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି—1. Proctecting one from cold or chill. ୨ । ଯାହା ହିମପାତରୁ ରକ୍ଷା କରେ—2. Protecting one from snowfall; shielding from snow or frost.

ହିମ ନିବାରଣ—ସଂ. ବି—୧ । ହିମପାତରୁ ରକ୍ଷା କରିବା—1. Protection from snowfall. ୨। ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା
Hima nibārana କରଣ—2. Protection from cold.

ହିମନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହିମ୍ମତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Himanta (etc) Himmat etc (See).
ଦେ. ବି—(ସଂ. ହେମନ୍ତ)—ହେମନ୍ତ ଋତୁ—The 1st two months of winter. ଉ—ବରହେ
ହେମନ୍ତ ମଳୟ ଶିଶିର କରଇ ହିମନ୍ତ ଅନୁଭବର । ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶ
हिमन्त ବିଳାସ ।]

ହିମନ୍ତ ପର୍ବତ—ଦେ. ବି—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—The Himalayas
Himanta parbata [ଉ—ବଳ ହିମନ୍ତ ପର୍ବତ ପ୍ରବଳ ବାତ
हिमालय पर्वत ଜଳଦ ହେବାରୁ ସାଞ୍ଜୁ ଓଡ଼ିତ ରକ୍ଷସବଂଶେ ।
हिमालय ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ହିମ ପାତ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ତୁଷାରପାତ; ବରଫ ପଡ଼ିବା—
Hima pata Snowfall.

ହିମ ପଡ଼ିବା—ଦେ. ବି—ବରଫ ପଡ଼ିବା; ତୁଷାରପାତ—
Hima pardibā The falling of snow; snowfall.
हिम पड़ा पालापड़ना

ହିମ ପ୍ରସ୍ଥ—ସଂ. ବି—ହିମାଳୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hima prastha The Himalayas.

ହିମବତ୍ ସୁତ—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ମୈନାକ ପର୍ବତ—
Himabat suta Maināka; a mythological mountain.

ହିମବତ୍ ସୁତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—
Himabat sutā Goddess Pārbatī.

ହିମବତୀ—ସଂ.ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହିମବତ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହିମବାନ୍‌ର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Himabatī Feminine of 'Himabān'. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ମେନା; ହିମାଳୟର ସ୍ତ୍ରୀ—Mena, the wife of the Himalayan mountain. [ଉ—ଏହାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପାର୍ବତୀ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।]

ହିମବନ୍ତ—ଦେ ବି—(ସଂ.ହିମବତ୍ ଶବ୍ଦର ପୁ.୧ମା. ବହୁବଚନେ ହିମବନ୍ତଃ)
Himabanta —୧। ହିମବାନ୍; ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—1. The
हिमवन्त Himalāyas. [ଉ—ବସିବ ମୂର୍ତ୍ତି ସତ ସମ୍ଭବ ହିମବନ୍ତ
हिमवन्त ପ୍ରାପ୍ତି ଧରଣୀ ହିମବନ୍ତ ସେ । ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
୨ । ପର୍ବତ ବିଶେଷ—2. Name of a mountain. [ଉ—ପବନ ହିମବନ୍ତ ନାମେ ପର୍ବତ । କୃଷ୍ଣସିଂହ—ମହାଭାରତ ଅଦ ।]

ହିମବନ୍ତ ଦୁଲଣା(ଣୀ)[ଦୁହିତା (ତୀ)]—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—
Himabanta dulanā (ni) [dubitā(ti)]
हिमवन्त दुहिता हिमवन्त दुहिता The Goddess Pārbatī.

ହିମବର୍ଷୀ—ସଂ. ବଣ—(ହିମ+ବୃଷ ଧାତୁ+ଇନ୍=ହିମ ବର୍ଷିନ୍, ୧ମା
Hima barshī ୧ବ)—ତୁଷାର ବର୍ଷଣକାରୀ—Raining or
(ହିମବର୍ଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) showering snow.

ହିମବଳ—ସଂ. ବି—ହେମବଳ; ମୌକ୍ତିକ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Himabala Pearl.

ହିମବାନ୍—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହିମବତ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ); ହିମ+ଅସ୍ତି
Himabān ଅର୍ଥରେ ବତ୍)—୧ । ହିମଯୁକ୍ତ; ତୁଷାରମୟ—1,
(ହିମବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Snowy. ୨ । ଅତି ଶୀତଳ—2. Very cool, ବି—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—The Himalayas

ହିମବାଳୁକ—ସଂ. ବି—କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hima bāluka Camphor.

ହିମବାଳୁକା—ସଂ. ବି—କର୍ପୂର (ଅମର)—
Himabālukā Camphor.

ହିମ ଭାନୁ(ମୟୂଖ, ରଶ୍ମି, ରୁଚି)—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ ଅଟେ ଭାନୁ
Hima bhānu(mayūkha, rasmī, ruchi) ଯାହାର)—ଚନ୍ଦ୍ର—The moon.

ହିମ ମଣ୍ଡଳ—ଦେ. ବି (ଭୂଗୋଳ ପରିଭାଷା)—ହିମ କଟିବନ୍ଧ (ଦେଖ)
Hima mandala Hima katibandha (See).
हिम मंडल हिम मण्डल

ହିମର୍ତ୍ତୁ—ସ. ବି (ହିମ+ଋତୁ; ସନ୍ଧି ଯୋଗେ ଅ+ଋ=ରେଫ)—
Himarttu ହିମକାଳ (ଦେଖ) Himakāla (See).

ହିମ ଲଗା(ଗେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିବା ଭଳି
Hima lagā(ge)ibā ଅନାବୃତ ଦେହରେ ହିମ ପଡ଼ୁଥିବା
हिम लगाना ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା—To cause one's person
ठण्डा लगाना to catch cold or chill by going out bare-bodied.

ହିମ ଲାଗିବା—ଦେ. ବି—ଦେହରେ ଥଣ୍ଡା ଲାଗିବା—
Hima lāgibā The catching of chill.
हिम लागा ठण्डा लगना

ହିମ ଶର୍କରା—ସ. ବି—ଯାବନାଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hima śarkarā Sugar made for maize.

ହିମ ଶୀତଳ—ସ. ବଣ (ମ. ପ. ଲୋ)—ହିମ ସଦୃଶ ଶୀତଳ; ହିମ ପରି
Hima śitala ଥଣ୍ଡା—Ice-cold; cold as snow;
(ହିମ ଶୀତଳା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହିମଶୀତଳତା—ବି) very cold.

ହିମ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—ସ. ବଣ (୩ୟା ତତ୍)—୧ । ହିମ ବା ଶୀତ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷୀଣ
Hima śirnna —1. Emaciated by cold.
(ହିମ ଶୀର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ହିମପାତ ଯୋଗୁଁ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—2. Emaciated by snow falling of one's self. ୩ । ହିମ ଋତୁ ଯୋଗୁଁ ଯାହାର ଦେହ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ—3. Emaciated as a result of cold weather.

ହିମ ଶୈଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ହିମଯୁକ୍ତ ଶୈଳ)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ
Hima saila —The Himalayas.

ହିମ ଶୈଳଜ—ସଂ ବିଣ—ହିମାଳୟରୁ ଜାତ; ହିମାଳୟ ଜାତ—
Hima sailaja Born of or produced from the
(ହିମ ଶୈଳଜା—ସ୍ତ୍ରୀ) Himalayas.
ସଂ. ବି—ମୈନାକ ପର୍ବତ—The Mainaka mountain.

ହିମ ଶୈଳଜା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହିମ ଶୈଳଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—
Hima sailajā Feminine of Himasailaja.
ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପାର୍ବତୀ—Goddess Pārbatī.

ହିମ ସଂହତି—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ବରଫ; ତୁଷାର ରାଶି; ଜମାଟ
Hima samhati ତୁଷାର—Snow; massed ice.

ହିମ ସାଗର—ସଂ. ବି—ଦେହର ତାପ ବା ଦାହ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ମାଲିସ
Hima sāgara କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ତୈଳ-
ବିଶେଷ—Name of a medicinal oil. ଦେ. ବି—
୧ । ହେମ ସାଗର ୧ (ଦେଖ)—1. Hema sāgara
1. (See). ୨ । ପାଷାଣ ଭେଦକ—2. Coleus;
Ambonicus Sclaginella.

ହିମ ହାସକ—ସଂ. ବି—୧ । ହିନ୍ତାଳ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) (ଦେଖ)
Hima hāsaka 1. Hintāla (See)
୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ଖର୍ଜୁର (ହି. ଶବ୍ଦସାଗର)—
2. A kind of date palm.

ହିମା—ସଂ. ବି (ହିମ+ଆ)—୧। ଦୂର୍ଶୈଳା; ଗୁଜରାଟି (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Himā 1. Small cardamom. ୨ । ରେଣୁକା; ସୁଗନ୍ଧ
ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. A kind of
scented herb. ୩ । ଭଦ୍ରମୁସ୍ତକ; ମୁଥା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
—3. A variety of grass root-bulb. ୪। ନାଗର
ମୁସ୍ତକ; ନାଗର ମୁଥା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Another
larger variety of grass root. ୫ । ପୃକ୍କା ଶାଗ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ପିଡ଼ଙ୍ଗ—5. A kind of potherb;
Trigonella Corniculata ୬ । ଚଣକ; ଚଣା
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A sort of pulse; Panicum
Maliaccum.

ହିମାଂଶୁ—ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ ଅଟେ ଅଂଶୁ ଯାହାର)—
Himāmsu ୧ । ଶୀତରଶ୍ମି; ଚନ୍ଦ୍ର (ଅମର)—1. The
moon. ୨ । କର୍ପୂର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Camphor.

ହିମାଂଶ୍ୱଭିଖ୍ୟ—ସଂ. ବି [ହିମାଂଶୁ+ଅଭିଖ୍ୟା, ବହୁବ୍ରୀହି, ହିମାଂଶୁ
Himāmswabhikhya (ଚନ୍ଦ୍ର) ର ଅଭିଖ୍ୟା—ଶୋଭା
ଯାହାର]—ରୌପ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Silver.

ହିମାଗମ—ସଂ. ବି (ହିମ+ଆଗମ, ୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହେମନ୍ତ
Himāgama (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ହିମକାଳ—1. The 1st two
months of winter. ୨ । ଶିଶିର; ଶୀତକାଳ—
2. The winter. ୩ । ଶୀତ ଋତୁର ଆରମ୍ଭ—
3. The approach of winter season.

ହିମାଙ୍କ—ସଂ. ବି—କର୍ପୂର (ହି. ଶ)—
Himānka Campho..

ହିମାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ହିମ+ଅଙ୍ଗ)—୧ । ଶୀତଳସ୍ପର୍ଶ ବା
Himānga ତାପଶୂନ୍ୟ ଦେହ—1. Cold or frigid body.
[ହିମାଙ୍ଗୀ – ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ] ୨ । ମୃତ୍ୟୁର ଲକ୍ଷଣ ବିଶେଷ; ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ
ଦେହ ହୋଇ ଯାଉଥିବା—2. Death-coldness; coldness of the body of a dying person.
ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଯାହାର ଦେହ ଥଣ୍ଡା—
1. Cool-bodied. ୨ । ମୃତ—2. Dead.

ହିମାଚଳ—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ)—ହିମାଳୟ—
Himāchala The Himalayas.

ହିମାଦ୍ରି—ସଂ. ବି (ମ. ପ. ଲୋ; ହିମଯୁକ୍ତ ଅଦ୍ରି)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ
Himādri —The Himalayan mountains.

ହିମାଦ୍ରିଜ—ସଂ. ବିଣ—ହିମ ଶୈଳଜ (ଦେଖ)
Himādrija Hima sailaja (See)
ସଂ. ବି—ମୈନାକ ପର୍ବତ—The Mainaka mountain.

ହିମାଦ୍ରିଜା—ସଂ. ବିଣ—ହିମାଦ୍ରିଜର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himādrijā Himādrija. ବି—୧ । ପାର୍ବତୀ—
1. Goddess Pārbatī. ୨ । କ୍ଷୀରିଣୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
(ଦେଖ)—2. Kshīrinī (See)

ହିମାଦ୍ରି ତନୟା – ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହିମାଦ୍ରି+ତନୟ+ଆ)—
Himādri tanayā ୧ । ପାର୍ବତୀ—1. Goddess
Pārbatī. ୨ । ଗଙ୍ଗା—2. The river Ganges.

ହିମାନ(ମ)ଦ(ଡ)ସ୍ତା—ବୈଦେ. ବି—(ଅ; ହାବନ୍ ଓ ଦସ୍ତା)—
Himān(m)-da(di)stā କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଛେଚିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
हामदस्ता ଲୁହାର ଖଲ ଓ ପୁଆ—Iron pestle and
हीमामदस्ता mortar.

ହିମାନୀ—ସଂ. ବି—(ହିମ+ବହୁଅର୍ଥରେ ଈ; ଅନ ଅଗମ)—୧ । ହିମ-
Himānī ସଂହତି; ବରଫ;(ଅମର)—Mass of ice; snow.
୨। ଯାବନାଳ ସର୍କରା—2. Sugar made from
maize.

ହିମାବତୀ—ସଂ. ବି—୧ । ଯାବନାଳ ସର୍କରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1.
Himābatī Sugar made from maize. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ
(ଅମର); ଅଗରାଗୁଲ୍ମ—2. Gamboje Thistle.
[plant].

ହିମାବ୍ଜ—ସଂ. ବି—୧ । ଉତ୍ପଳ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); କଇଁ—
Himābja 1. Nymphean lotus; water lily. ୨ ।
ନୀଳକମଳ (ହି.ଶ); ନୀଳୋତ୍ପଳ—2. The blue
water lily.

ହିମାଗ୍ର—ସଂ. ବି—କର୍ପୂର (ହି. ଶ)
Himāgra Camphor.

ହିମାରାତି—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହିମ+ଅରାତି)—୧ । ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦ
Himārāti କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Fire. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଶବ୍ଦକଳ-

ଦ୍ରୁମ)—2. The sun. ୩। ଚିତ୍ରକଗୁଳ୍ମ; ଧଳାଚିତା (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3. A shrub; Plumbago Zeylanica. ୪। ଅର୍କବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Calotropis Gigantia (plant).

ହିମାର୍ତ୍ତ—ସଂ. ଋଣ ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିମ କ୍ଲେଶିତ; ହିମଦ୍ୱାରା କ୍ଲେଶପ୍ରାପ୍ତ—Suffering from the effects of cold or snow.
Himārtta
[ହିମାର୍ତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ] [ହିମାର୍ତ୍ତି—ବି]

ହିମାଳ—ଦେ. ଋଣ—(ସଂ ହୈମଳ)—୧। ହେମାଳ; ଅତି ଶୀତଳ—
Himāla 1. Very cool. ୨। ଅତି ଶୀତଳସ୍ପର୍ଶ—
ହେମାଳ ହିମାଁଳ 2. Very cold to the touch.
[ହିମାଳ(ଳୁ)ଆ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହିମାଳୟ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହିମ+ଆଳୟ)—୧। ଶୁକ୍ଳ ଖଦିର—
Himālaya 1. The brown catechu. ୨। ଭାରତର ଉତ୍ତର ସୀମାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ପର୍ବତମାଳା—2. The Himalayan range.

[ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ହିମାଳୟ ପର୍ବତମାନଙ୍କର ରାଜା। ଏହାର ଶିଖର ଦେଶ ଚିରତୁଷାରାବୃତ; ଏ ପିତୃଗଣଙ୍କ କନ୍ୟା ମେନା ବା ମେନକାଙ୍କୁ ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଓ ମେନାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ପୁତ୍ର ମୈନାକ ନାମକ ପର୍ବତ ଓ କନ୍ୟାଦ୍ୱୟ, ଗଙ୍ଗା ଓ ପାର୍ବତୀ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ଏହି ପର୍ବତର ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣଆଡ଼କୁ ବଙ୍କେଇ ହୋଇ ଯାଇ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଆରାକାନ ପର୍ବତମାଳା ରୂପରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରକୁ ଲାଗିଅଛି ଓ ଏଥିର ପଶ୍ଚିମପ୍ରାନ୍ତ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ବଙ୍କେଇ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁକୁଶ, ସୁଲେମାନ ଓ ବେଲୁଚିସ୍ଥାନର କାର୍ଥାର ପର୍ବତମାଳାରୂପରେ ଆରବ ଉପସାଗରକୁ ଲାଗିଅଛି। ଏହାର ଅନେକ ଶୃଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରୁ ଧବଳଗିରି (୨୬୮୨୮ ଫୁଟ), କାଞ୍ଚନ ଜଙ୍ଘା (୨୮୧୫ ଫୁଟ), ନନ୍ଦାଦେବୀ (୨୫୬୦୦ ଫୁଟ), ନଙ୍ଗା ପର୍ବତ (୨୬୬୩୩ ଫୁଟ), କାମେତ (୨୫୪୪୧ ଫୁଟ), ଗଡ୍‌ଉଇନ୍ ଅଷ୍ଟେନ୍ (୨୮୨୭୪ ଫୁଟ) ଓ ପୃଥିବୀର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗ ଏଭରେଷ୍ଟ ବା ଗୌରୀଶଙ୍କର (୨୯୦୦୨ ଫୁଟ)ମାନ ପ୍ରଧାନ।

ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରରେ ତିବ୍ବତ ଦେଶର ଅଧିତ୍ୟକା ବା ମାଳଭୂମିରେ ହିନ୍ଦୁପୁରାଣ ବର୍ଣ୍ଣିତ ମାନସରୋବର ଓ କୈଳାସ ପର୍ବତ (ଉଚ୍ଚତା ୨୨୦୦୦ ଫୁଟ) ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି କୈଳାସ ପର୍ବତରେ ମହାଦେବଙ୍କର ଆବାସ ଥିବା ପୁରାଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ମାନସରୋବରରୁ ସିନ୍ଧୁନଦ ବାହାରି ପଶ୍ଚିମକୁ ଯାଇ ଭାରତର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣବାଟେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବୁଲି ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶର କରାଚି ନିକଟରେ ଆରବ ଉପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି ଓ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ନଦୀ ପ୍ରଥମେ ସାଙ୍ଗ୍ପୋ ନାମରେ ବାହାରି ପୂର୍ବକୁ ଯାଇ ଭାରତର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବକୋଣବାଟେ ଦକ୍ଷିଣକୁ ବୁଲି ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ସୁନ୍ଦରବଣରେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି। ମାନସରୋବରରୁ ଶତଦ୍ରୁ ନଦୀ ବାହାରି ହିମାଳୟ ଭେଦ କରି ପଞ୍ଜାବରେ ସିନ୍ଧୁନଦ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି। ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱରୁ ସିନ୍ଧୁନଦର ଅନ୍ୟ କେତେ ଶାଖା। (ଝେଲମ୍, ଚେନାବ୍, ରାବି) ବାହାରି ପଞ୍ଜାବରେ ସିନ୍ଧୁନଦ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି। ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଯମୁନା ନଦୀ ବାହାରି ପ୍ରୟାଗଠାରେ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ସଙ୍ଗେ ମିଶିଅଛି। ବଦ୍ରିନାଥର ଉତ୍ତରରୁ ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଅଳକାନନ୍ଦା ନାମରେ ବାହାରି ଶ୍ରୀନଗର ଓ ହରିଦ୍ୱାର ବାଟେ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବକୁ ବହି ଯୁକ୍ତପ୍ରଦେଶ, ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗପ୍ରଦେଶ ବାଟେ ଯାଇ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଅଛି। ଗଙ୍ଗାର ଶାଖାନଦୀମାନ (ଗୋମତୀ, ଗଣ୍ଡକୀ, ଘୋଗ୍ରା, କୁଶୀ) ମଧ୍ୟ ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱରୁ ବାହାରି ଗଙ୍ଗାନଦୀ ସହିତ ମିଶିଅଛି।

କାଶ୍ମୀର, ନେପାଳ, ସିକିମ ଓ ଭୁଟାନ ରାଜ୍ୟମାନ ହିମାଳୟର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି ପର୍ବତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଅତି ମନୋରମ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବାସ ଅଛି। ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ଦାର୍ଜିଲିଙ୍ଗ ବଙ୍ଗର ଲାଟଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସ ଓ ସିମଲା ଭାରତର ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଗ୍ରୀଷ୍ମନିବାସ। ହିମାଳୟକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପଶ୍ଚିମବାଟେ ଅଫଗାନସ୍ଥାନ, ଉତ୍ତର ଓ ପୂର୍ବବାଟେ ତିବ୍ବତକୁ ଯିବା ପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗିରିସଂକଟ ଅଛି। ଏଥିମଧ୍ୟରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ବୋଲାନ, ଖାଇବାର ଓ ମାଲକାନ୍ଦ, ଉତ୍ତରରେ ବଡ଼ାଲଚା ଓ ଉତ୍ତରପୂର୍ବରେ ଲେହୁନ୍ତ ଗିରିସଂକଟ ପ୍ରଧାନ ଅଟେ।

ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଥିବା ସଂକଟମାନଙ୍କ ବାଟେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ବୈଦିକ ଯୁଗରେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ଓ ପରେ ଶକ, ଗ୍ରୀକ୍, ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲମାନେ ଏହିସବୁ ଗିରିସଂକଟ ବାଟେ ଭାରତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ନିଜ ନିଜର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ।

ପୁରାଣରେ ଏହି ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ଦେବତା, ଯକ୍ଷ, ଗନ୍ଧର୍ବ ଓ କିନ୍ନରମାନଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ାଭୂମି ଥିବା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି।

ହିମାଳୟ ଅଧିବାସୀ ବନ୍ୟଜାତିମାନେ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଅଟନ୍ତି। ସେମାନେ ଶ୍ରମସହିଷ୍ଣୁ ଓ ପାହାଡ଼ିଆ ସ୍ଥାନରେ ଭାରି ବୋଝମାନ ଉଠାଇବାରେ ପାରଙ୍ଗମ। ଲେପଚା, ଗୁରୁଖା, ନେପାଳ, ଭୋଟିଆ ଆଦି ଅନେକ ଆରଣ୍ୟଜାତି ହିମାଳୟରେ ବାସ କରନ୍ତି।

ହିମାଳୟ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀର ପାଦଦେଶରୁ ଶିଖର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚତା ଅନୁସାରେ ନାନା ଦେଶର ଜଳବାୟୁ ପରି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଜଳବାୟୁ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଓ ନାନା ଜଳବାୟୁସୁଲଭ ବୃକ୍ଷଲତା ଓ ଫଳଅଛି ଜନ୍ମେ। ହିମାଳୟରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଔଷଧିଗୁଳ୍ମ ଜାତ ହୁଏ।]

ହିମାଳୟ ପଥେ—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣିଦାଶ
Himālaya pathe କାବ୍ୟତୀର୍ଥଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ଗଣ୍ଡିଏ ସୁଖପାଠ୍ୟ ଭ୍ରମଣ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପୁସ୍ତକ—The title of a book of travel by Pandit Kulamani Das. [ଦ୍ର—ଏ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣବିଷୟକ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦୂରୀଭୂତ

ହୋଇଅଛି । ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ ୧୯୭୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ଉତ୍ତରଭାରତରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ନିଜ ଆଖିରେ ଯାହା ଯାହା ଦେଖିଥିଲେ, ଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାଷାରେ ସେସବୁ ପ୍ରବନ୍ଧାକାରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଏ ପୁସ୍ତକରେ କାଶୀ, ସାରନାଥ, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, ହରଦ୍ୱାର, ହିମାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ, କାଙ୍ଗାଡ଼ିଗୁରୁକୁଳ, ଡେରାଡୁନ, ଅଯୋଧ୍ୟା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କର ଏପରି ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଏହା ପାଠ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଶେଷ ନ କରି ପୁସ୍ତକ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ନାହିଁ । ଐତିହାସିକ, ପୌରାଣିକ, ଭୌଗଳିକ ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ତତ୍ତ୍ୱ ଅଙ୍କନରେ ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟ କିପରି ସିଦ୍ଧହସ୍ତ, ତାହା ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣରେ ସୁବିଧା ନାହିଁ ସେମାନେ ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କଲେ ସ୍ଥାନବିଶେଷ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅବଶ୍ୟ ଜ୍ଞାତବ୍ୟ ବହୁତ କଥା ଜାଣିପାରିବେ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଏ ପୁସ୍ତକ ପାଠ କରି ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ ପାଇଁ ପ୍ରଲୋଭିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କେନ୍ଦୁଝର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ନାରାୟଣ ଭଞ୍ଜଦେବଙ୍କ ଅର୍ଥାନୁକୂଲ୍ୟରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଏ ପୁସ୍ତକକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମାଟ୍ରିକୁଲେଶନ୍ ପରୀକ୍ଷାର ଓଡ଼ିଆ ଗଦ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକରୂପେ ମନୋନୀତ କରିଅଛନ୍ତି ।]

ହିମାଳୟସୁତା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ପାର୍ବତୀ—
Himālaya sutā Goddess Pārbatī

ହିମାଳୟା—ସଂ. ବି—ଭୂମ୍ୟାମଳକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ), ଭୂଇଁ ଅଁଳା—
Himālayā Phyllanthus Niruri (herb),

ହିମାଶ୍ରୟା—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ତୁଷାର ଅଟେ ଆଶ୍ରୟ ଯାହାର)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀବନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) (ଦେଖ) —
Himāsrayā Swarnna ji tanti (See)

ହିମାହ୍ୱ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମ=ତୁଷାର+ଅହ୍ୱା—ନାମ ଯାହାର)
Himāhwa —୧ । କର୍ପୂର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Camphor.
୨ । ପୌରାଣିକ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପର ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ବିଶେଷ — 2. Name of a country of the mythological Jambudwipa.

ହିମାହ୍ୱୟ—ସଂ. ବି—(ହିମ+ଅହ୍ୱୟ)—କର୍ପୂର (ହିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Himāhwaya Camphor.

ହିମିକା—ସଂ. ବି—(ହିମ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—୧ । ହିମକଣା—
Himikā 1. Particles of snow ୨। ଶିଶିର—2.Dew
୩ । ତୃଣୋପରେ ପଡ଼ିଥିବା ହିମ—3. Drops of snow fallen on grass. ୪ ।କୁହୁଡ଼ି; କୁହୁଡ଼ି— 4. Fog.

ହିମେଳୁ—ସଂ. ବିଣ—(ହିମ+ଏଳୁ)—ହିମାର୍ତ୍ତ; ହିମକ୍ଲେଶିତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Troubled or oppressed with cold
Himelu

ହିମେଶ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହିମାଳୟ ପର୍ବତ (ହି. ଶ)—
Himeśa The Himalayas.

ହିମୋତ୍ତରା—ସଂ. ବି—କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Himottarā A sort of grape; brown grape.

ହିମୋତ୍ପନ୍ନ—ସଂ. ବିଣ (୫ମୀ ତତ୍)—ହିମରୁ ଜାତ—
Himotpanna Born of cold or ice.

ହିମୋତ୍ପନ୍ନା—ସଂ. ବିଣ,ସ୍ତ୍ରୀ—ହିମୋତ୍ପନ୍ନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himotpannā himotpanna. ବି—ଯାବନାଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—Sugar made from maize.

ହିମୋଦ୍ଭବ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହିମରୁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଅଛି ଯାହାର)—
Himodbhaba ହିମୋତ୍ପନ୍ନ (ଦେଖ)—Himotpanna(See)
[ହିମୋଦ୍ଭୂତ—ଅନ୍ୟରୂପ] [ହିମୋଦ୍ଭବା; ହିମୋଦ୍ଭୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହିମୋଦ୍ଭବା—ସଂ. ବିଣ—ହିମୋଦ୍ଭବର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of
Himodbhabā himodbhaba. ବି—ଶଠୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
Zingiber Zeodaria; Curcuma Zeodaria.

ହିମ୍ମତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—୧ । ସାହସ—1. Courage;
Himmat bravery. ୨ । ପୌରୁଷ; ସାହସ—
हिम्मत 2. Manliness. ୩ । କୌଣସି କଠିନ ବା କଷ୍ଟସାଧ्य
हिम्मत କର୍ମ କରିବାକୁ ମନର ବଳ—3. Strength of mind to do a hard or irksome work.

ହିମ୍ମତ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କଠିନ ବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ
Himmat karibā କରିବାକୁ ମନରେ ସାହସ ବାନ୍ଧିବା—
হিম্মত করা To have the courage to do a work;
हिम्मत करना to gird up one's loins to do any work.

ହିମ୍ମତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୌଣସି
Himmat debā ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା—
হিম্মত দেওয়া To encourage a person to do a
हिम्मत देना work.

ହିମ୍ମତ୍ ବାଜ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଆ)—ସାହସୀ—
Himmat bāj Courageous.
হিম্মতবাজ हिम्मतबाज

ହିମ୍ମତ୍ ବାନ୍ଧିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିମ୍ମତ୍ କରିବା (ଦେଖ)
Himmat bāndhibā Himmat karibā (See)
হিম্মত করা हिम्मत बांधना

ହିମ୍ମତ୍ ବାଲା—ବୈଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଆ)—ହିମ୍ମତ୍ ବାଜ୍ (ଦେଖ)
Himmat bālā Himmatbāj (See)
(ହିମ୍ମତ୍ ବାଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିମ୍ମତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ) (ଆ)—୧ । ସାହସିକ—
Himmati 1. Courageous. ୨ । ବୀର—2. Heroic;
হিম্মতি हिम्मती brave; manly.

ହିମ୍ମତିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ (ଆ. ହିମ୍ମତ)—ହିମ୍ମତି (ଦେଖ)
Himmatiā Himmati (See)
(ହିମ୍ମତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହିମ୍ୟ—ସଂ. ବିଣ (ହିମ+ଯ)—୧ । ହିମଜାତ; ହିମଭବ (ହିଲାନ୍ତୁ କୌମୁଦୀ)—1. Born of cold or snow.
Himya
୨ । ଶୀତଳ—2. Cold.

ହିର୍‌ଗିଡାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—(କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ)
Hir-girdaiba ଜବରଦସ୍ତି ଟାଣି ନେବା—To drag (a person) by force.

ହିରଲା—ପ୍ରାଦେ (ବସ୍ତର) ବି—ହରଡ଼ା—
Hir-la Myrobalan.

ହିର୍‌(ରି)ହିରେଇ—ଦେ. କ୍ରି—ହିଡ଼୍‌ମିଚା (ଦେଖ)—
Hir-(ri) hirei Hird-michā (See)

ହିର (ଇତ୍ୟାଦି)—ଗ୍ରା. (ଇତରବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି—ହିଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hira (etc) Hirda etc (See). ସଂ ବି—ଲୁଗା ଅଧର ପଟ୍ଟୀ (ହି.ଶ)—A strip of cloth.

ହିରକାଶୀଶ—ସଂ. ବି—ହିରାକଶ (ଦେଖ)—
Hirakāśīśa Hirākaśa (See).

ହିରଙ୍ଗୁ—ସଂ ବି— ରାହୁ (ଶବ୍ଦକଲ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hirangu The ascending node

ହିରଣ(ଣ୍ଣ)—ସଂ ବି—(ହୃ. ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ମ ଅନ,ନିପାତନ)
Hirana (n) ୧ । କାଞ୍ଚନ ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ; ସୁନା (ମେଦିନୀ)—1. Gold. ୨ । ରେତଃ; ବୀର୍ଯ୍ୟ; ଶୁକ୍ର (ମେଦିନୀ)—2. Semen; virile. ୩ । ବରାଟକ; କଉଡ଼ି (ମେଦିନୀ)—3. Shell-money.

ହିରଣକଶିପୁ—ଦେ. ବି—(ନାମ)—(ସଂ. ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ)—
Hiranakaśipu ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ (ଦେଖ)—Hiranya kaśipu (See).
हिरण्यकशिपु हिरण्यकशिपु

ହିରଣମୟ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ ହିରଣ୍ମୟ)—ହିରଣ୍ମୟ (ଦେଖ)—
Hiranamaya Hiranmaya (See)
हिरनमय हिरण्मय

ହିରଣାକ୍ଷ—ଦେ. ବି—(ନାମ)—(ସଂ. ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ)—ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ
Hiranaksha (ଦେଖ)—Hiranyāksha (See).
हिरणाक्ष हिरण्याक्ष

ହିରଣ୍ମୟ—ସଂ ବିଣ—(ହିରଣ୍‌=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ+ବିକାରାର୍ଥେ ମୟ)—୧ ।
Hiranmaya ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ—1. Golden ; (ହିରଣ୍ମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) made of gold ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ—2. Of golden colour. ବି—(ପୁରାଣ) ୧ । ଭାରତବର୍ଷାଦି ନବବର୍ଷାନ୍ତର୍ଗତ ବର୍ଷ ବା ଦେଶ ବିଶେଷ (ହିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—1. One of the 9 countries or continents mentioned in the Hindu Purānas. [ଏହା ଶ୍ୱେତ ଓ ଶୃଙ୍ଗବାନ୍‌ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ—ହି. ଶ] । ୨ । ବ୍ରହ୍ମା—2. One of the Hindu Trinfty; the Creator. ୩ । ପରଂବ୍ରହ୍ମ-3. The Divine Soul pervading the universe. ୪ । ହିରଣ୍ମୟ ବର୍ଷର ରାଜା ଅଗ୍ନୀଧ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଭାଗବତ)—4. Name of a son of king Agnidhra.

ହିରଣ୍ମୟ କୋଷ—ସ. ବି—(ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର) ସୂକ୍ଷ୍ମଦେହବିଶେଷ; ଆତ୍ମାର
Hiranmaya kosha ସପ୍ତ ଆବରଣ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ—
(Philcsophy) One cf the seven coverings or sheaths of the soul

ହିରଣ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ହୃ. ଧାତୁ=ନେବା+କର୍ମ ଅନ୍ୟ)—୧ । କନକ;
Hiranya ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ; ସୁନା—1. Gold. ୨ । ଧୁସ୍ତୁର (ଅମର); ଧୂତୁରା—2. Thorn apple; Stramonium. ୩ । ରେତଃ (ମେଦିନୀ)—3. Semen. ୪ । ବରାଟକ; କଉଡ଼ି (ମେଦିନୀ)—4. Shell money. ୫ । ଦ୍ରବ୍ୟ; ବସ୍ତୁ (ମେଦିନୀ)—5. Thing. ୬ । ମାନଭେଦ; ପରିମାଣ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—6. A unit of measure. ୭ । ପରଂବ୍ରହ୍ମ—7. The Supreme Soul. ୮ । ଅକୁପ୍ୟ (ଦେଖ)—8. Akupya (See). ୯ । ରଜତ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—9. Silver. ୧୦ । ଧନ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—10. Property. ୧୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପାତ୍ର (ଆପ୍ଟେ)—11. Any vessel of gold (Apte). ୧୨ । ବହୁମୂଲ୍ୟ ଧାତୁ (ଆପ୍ଟେ)—12. Any precious metal (Apte). ୧୩ । ହିରଣ୍ମୟ ବର୍ଷ (ହି. ଶ)—13. Hiranmaya barsha (See). ୧୪ । ଜ୍ଞାନ (ହି. ଶ)—14. Knowledge. ୧୫ । ଜ୍ୟୋତିଃ (ହି. ଶ)—15. Lustre. ୧୬ । ଅମୃତ (ହି. ଶ)—16. Nectar.
[ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥରେ ବୈଦିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟ,- ହେମ, ଚନ୍ଦ୍ର, ରୁକ୍ମ, ଅୟଃ, ହିରଣ୍ୟ, ପେଶ, କୃଶନ, ଲୋହ, କନକ, କାଞ୍ଚନ, ଭର୍ମ, ଅମୃତ, ମରୁତ୍‌, ଦତ୍ର, ଜାତରୂପ (ବେଦ ନିଘଣ୍ଟୁ)]
ଦେ. ବି—ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ (ଦେଖ)—Hiranya Kaśipu (See).

ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁ—ସଂ ବିଣ [ବହୁବ୍ରୀହି; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ତକିଆ ବା ଗଦିବିଶିଷ୍ଟ
Hiranya kaśipu [ହି. ଶ]—Having a pillow or cushion of gold. ସ. ବି [ନାମ; ହିରଣ୍ୟ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ କଶିପୁ=ଶଯ୍ୟା ଯାହାର]—କଶ୍ୟପ ମୁନିଙ୍କ ଔରସରେ ଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜାତ ଓ ନୃସିଂହ ଅବତାରରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦୈତ୍ୟ—Name of a demon, son of Kaśyapa killed by Bishnu in his Nrusimha incarnation. [ଦ୍ର—ଏହାଙ୍କ ସହୋଦର ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ । ଏହାଙ୍କର ଭାର୍ଯ୍ୟା କୟାଧୁ । ଏହାଙ୍କର ୪ ଗୋଟି ପୁତ୍ର—ସଂହ୍ଲାଦ, ଅନୁହ୍ଲାଦ, ହ୍ଲାଦ ଓ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ବା ପ୍ରହ୍ଲାଦ । ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା ସିଂହିକା । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହତ ମଧୁକୈଟଭ ପୁନରପି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଓ ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ନାମରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ।

ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ହେବାରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କଠୋର ତପଃ ସାଧନ କରି ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ଅସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଅବଧ ହେବେ ଓ ଭୂତଳରେ, ଜଳରେ ବା ସ୍ଥଳରେ, ଦିବା-

ଭିତରେ ବା ରାତ୍ରିକାଳରେ ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ହେବ ନାହିଁ । ସେ ଏହି ବରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଯଥେଚ୍ଛାଗାମୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଏହାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ପ୍ରହ୍ଲାଦ ପରମବୈଷ୍ଣବ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବିଷ୍ଣୁଦ୍ୱେଷୀ ଥିଲେ । ଶିଶୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ସର୍ବଦା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଆରାଧନା କରିବାରୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ହରିନାମ ତ୍ୟାଗ କରୁ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦ ତାହା ନ କରିବାରୁ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ସର୍ପଦ୍ୱାରା ଦଂଶନ, ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ, ଜଳରେ ମଜ୍ଜନ, ହସ୍ତିପଦଦ୍ୱାରା ଦଳନ ଓ ଅସ୍ତ୍ରାଘାତ କରାଇଲେ; ତଥାପି ଭକ୍ତ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହା ଦେଖି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ପୁତ୍ର କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କୁ ହରି ରକ୍ଷା କଲେ । ହରି କାହାନ୍ତି ବୋଲି ପିତା ପଚାରିବାରୁ ପୁତ୍ର କହିଲେ 'ହରି ସର୍ବଦା ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ'। ପିତା ପଚାରିଲେ 'ତୋ ହରି ଏହି ସ୍ଫଟିକ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଅଛନ୍ତି କି ?' ପୁତ୍ର କହିଲେ 'ହଁ'। ଏହା ଶୁଣି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ସେହି ସ୍ତମ୍ଭକୁ ପଦାଘାତରେ ଭଙ୍ଗି ଦେବାରୁ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ 'ନରସିଂହ'ରୂପଧାରୀ ବିଷ୍ଣୁ ବାହାରି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କୁ ଆପଣା ଜଙ୍ଘ ଉପରେ ରଖି ଦିବସ ଓ ରାତ୍ରିର ସନ୍ଧି (ସନ୍ଧ୍ୟା) କାଳରେ ସ୍ୱୀୟ ନଖଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କ ବକ୍ଷ ବିଦାରଣ କରି ମାରି ପକାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ଦେଖା ଗଲା ଯେ, ତାହାଙ୍କ ବିପାଣ୍ଡ ହୃତ୍ପିଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରୁ 'ହରି ହରି' ଶବ୍ଦ ବାହାରୁ ଥିଲା ।]

ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁହା—ସଂ. ବି. ପୁଂ—(ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ+ହନ୍ ଧାତୁ= Hiranya kasipuhā ବଧ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)—ବିଷ୍ଣୁ—A name of Bishnu.

ହିରଣ୍ୟ କାମଧେନୁ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ କାମଧେନୁ; ଷୋଡ଼ଶ ଦାନା- Hiranya kāmdhenu ନ୍ତର୍ଗତ ମହାଦାନ ବିଶେଷ—One of the 16 great gifts prescribed in the Hindu Śāstras. [ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରେ ଗୋଟିଏ ଗାଈ ଓ ଗୋଟିଏ ବାଛୁରି ତିଆରି କରାଇ ତାଙ୍କୁ ମହାବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମଣ୍ଡିତ କରି, ନାନା ଫଳପୁଷ୍ପ ଛତ୍ର ଚାମର ବ୍ୟଜନାଦି, କୌଷେୟ ବସ୍ତ୍ର ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ସହିତ ଶୀଳକୁଳରୂପ-ଗୁଣାନ୍ୱିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବାକୁ ହୁଏ ;ଏଥିର ଫଳ ପରଲୋକରେ ସ୍ୱର୍ଗଧାମ ପ୍ରାପ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।]

ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିରଣ୍ୟ=ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅଟେ ଗର୍ଭ= Hiranya garbha ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥଳ ଯାହାଙ୍କର; ପୁରାଣ ମତରେ , ଗୋଟିଏ 'ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଣ୍ଡରୁ 'ଜାତ ହୋଇଥିବାରୁ)—୧ । ବ୍ରହ୍ମା—1. Brahmā; the Creator. ୨ । ଷୋଡ଼ଶ ମହାଦାନାନ୍ତର୍ଗତ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାନ—2. The second of the 16 great gifts prescribed in the Hindu Śāstras [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ସ୍ଥାପନ କରି ତହିଁରେ ରତ୍ନାଦି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ତାହା ଉପରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଢାଙ୍କୁଣୀ ଘୋଡ଼ାଇ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଦଣ୍ଡ ଓ କମଣ୍ଡଳୁ 'ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ'ଙ୍କ ନାମଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର (ଓଁ ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭାୟ ବିଶ୍ୱଗର୍ଭାୟ ନମଃ) ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଏହି 'ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ'ର ଦଶକର୍ମ (ଗର୍ଭାଧାନ, ପୁଂସବନାଦି) ସମ୍ପାଦନ କରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଛତ୍ର ଚାମର ଉପାନହାଦି ସହିତ ଦାନ କରିବା ରୂପ ଦାନ କର୍ମ (ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ) ।] ୩ । ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ—3. One of the epithets of Bishnu. (ଦ୍ର—ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭୋ, ଭୂଗର୍ଭୋ ମାଧବୋ ମଧୁସୂଦନଃ—ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ) ୪ । ସୂକ୍ଷ୍ମଶରୀର ସମଷ୍ଟ୍ୟୁପହିତ ଚୈତନ୍ୟ; ପ୍ରାଣାତ୍ମା; ସୂତ୍ରାତ୍ମା (ବେଦାନ୍ତସାର)—4. (Philosophy) The inmost consciousness underlying the ethereal body. ୫ । ଶାଳଗ୍ରାମ ଶିଳାବିଶେଷ 5. Name of a kind of Śālagrāma. ଦେ.ବି—ଲିଙ୍ଗମୂର୍ତ୍ତିଶୂନ୍ୟ ଶିବଶକ୍ତି—The Sakti without the Śiba linga.

ହିରଣ୍ୟଦ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହିରଣ୍ୟ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଯେ Hiranyada ହିରଣ୍ୟ ବା ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦାନ କରେ—Giving (ହିରଣ୍ୟଦା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) gold. ବି—ସମୁଦ୍ର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—The ocean.

ହିରଣ୍ୟଦା—ସଂ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ହିରଣ୍ୟଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hiranyadā Hiranyada. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ପୃଥିବୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ) The earth.

ହିରଣ୍ୟନାଭ—ସଂ ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିରଣ୍ୟ+ନାଭି; ଯାହା ନାଭିରେ Hiranya nābha ହିରଣ୍ୟ ଅଛି)—ମୈନାକ ପର୍ବତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—The mythological mountain Maināka.

ହିରଣ୍ୟବ—ସଂ ବି—(ହିରଣ୍ୟ+ବ)—ଦୈବଧନ; ଦେବସ୍ୱ (ଶବ୍ଦ- Hiranyaba କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Property of a Deity.

ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ—ସ ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି, ହିରଣ୍ୟ ପରି ବର୍ଣ୍ଣ ଯାହାର)— Hiranya barnna ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—Of golden (ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) colour.

ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣା—ସଂ ବିଣ—ହିରଣ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hiranya barnnā Hiranya barnna ବି—ନଦୀ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—River.

ହିରଣ୍ୟବାହ—ସଂ ବି—(ହିରଣ୍ୟ+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଶୋଣ Hiranya bāha ନଦ (ଭରତ)—The river Śona.

ହିରଣ୍ୟବାହୁ—ସଂ ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଶିବ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Hiranya bāhu God Śiba. ୨। ଶୋଣନଦ (ଅମର)—2. The river Śona.

ହିରଣ୍ୟରେତାଃ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହିରଣ୍ୟ+ରେତସ୍; ହିରଣ୍ୟ- Hiranyaretāh ରେତସ୍ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଅଗ୍ନି (ଅମର)— 1. Fire. [ଦ୍ର—ଶିବଙ୍କ ତେଜକୁ ସ୍ୱାହାଙ୍କୁ ଅଗ୍ନି ପାନ କରି

ତାହାଁର ତେଜକୁ ସମ୍ଭାଳ ନ ପାରି କୃତିକା ଦେବୀଙ୍କୁ ତାହା ସମର୍ପଣ କଲେ ଓ ସେହି ବନଠାରୁ ଅଗ୍ନି ଉପରେ ୫ ହଜାର ବର୍ଷକାଳ ରହିଲେ ଓ ତଦବଧି ତାଙ୍କର ମାଂସ, ଅସ୍ଥି, ମେଦ, ମଜ୍ଜା, ଚର୍ମ, ରୋମ, ଚକ୍ଷୁ, କେଶ ସମସ୍ତ ହିରଣ୍ମୟ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ପାବକଙ୍କର ନାମ ହିରଣ୍ୟରେତାଃ । (ବାମନପୁରାଣ)] ୨ । ଚିତ୍ରକ ବୃକ୍ଷ (ଅମର); ଧଳାଚିତା ଗଛ—2 Plambago Zeylanica (plant) ୩ । ଶିବ [ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ]—3. God Siba. ୪ । ସୂର୍ଯ୍ୟ [ମେଦିନୀ]—4. The sun.

ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ—ସଂ. ବି—[ନାମ]—ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ଯାଆଁଳା ଭାଇ—
Hiraṇyāksha Name of the twin brother of Hiraṇyakaśipu. [ଦ୍ର—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବରରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇ ଉଠିବାରୁ ଶେଷରେ ବରାହରୂପ ଧାରଣ କରି ବିଷ୍ଣୁ ଏହାଙ୍କୁ ବଧ କରିଥିଲେ । ହିରଣ୍ୟାକ୍ଷ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ପୃଥିବୀକୁନେଇ ପାତାଳରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କୁ ମାରି ପୃଥିବୀକୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ—ଗରୁଡପୁରାଣ ।]

ହିରଣ୍ୟାଶ୍ୱ—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱଦାନ; ଭୂଲା ପୁରୁଷାଦି ଷୋଡ଼ଶ ମହା-
Hiraṇyāśwa ଦାନାର୍ଗତ ଦାନ ବିଶେଷ—One of the 16 great gifts mentioned in the Purāṇas. [ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱ ନିର୍ମାଣ କରି ତାହା ଧନ, ରତ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର, ମିଷ୍ଟାନ୍ନ, ଛତ୍ର ଶ୍ୟାଦି ସହ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବା ରୂପ କର୍ମ—ଏହାର ଫଳ ବିଷ୍ଣୁଲୋକପ୍ରାପ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।]

ହିରଣ୍ୟାଶ୍ୱରଥ—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱ ସହିତ ରଥ ଦାନ; ଷୋଡ଼ଶ
Hiraṇyāśwaratha ମହାଦାନାନ୍ତର୍ଗତ ଦାନ ବିଶେଷ—One of the 16 great gifts prescribed in the Śāstras. [ଦ୍ର—ଦୁଇଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ଅଶ୍ୱ ଲାଗିଥିବା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରଥକୁ ଛତ୍ର, ମଣି, ଧେନୁ, କୌଷେୟବସ୍ତ୍ର, ମିଷ୍ଟାନ୍ନାଦି ସହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବା ରୂପ ଦାନ—ଏଥିର ଫଳ ଶିବଲୋକପ୍ରାପ୍ତି—ଗରୁଡ଼ ପୁରାଣ ।]

ହିରା କଷ(ଷ)—ଦେ. ବି (ସ. ହରିତ୍ କାଶୀଶ, ହରିକାଶୀଶ; ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ
Hirā kaśa(sha) ହରିତ୍ ବା ଶାଗୁଆ ଥିବାରୁ)—ଲୌହ ଓ
ସ. ନାମ—କାଶୀଶ, ଗନ୍ଧକ ମିଶ୍ରିତ ଉପରସ ବିଶେଷ—
ହରିତ୍କାଶୀଶ, ହରିକାଶୀଶ, Copperas; green vitriol;
ଧାତୁକାଶୀଶ, ପାଂଶୁକାଶୀଶ । sulphate of iron; Ferri Sulphus.
ହିରାକଶ [ଦ୍ର—ହରିତ୍ ପୀତବର୍ଣ୍ଣ କାଶୀଶକୁ
हीराकसीस ପୁଷ୍ପକାଶୀଶ କହନ୍ତି । କାଶୀଶ
ମ. ହିରାକସ୍ ଶବ୍ଦ ଅମର ଓ ମେଦିନୀରେ ନାହିଁ;
ଫା. ଜାକେଜରଦ୍ ହେମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତରେ ଏ ଶବ୍ଦ
ଅ. ଜାକ୍ଅସ୍ଫର୍ ଅଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହା ଜଣାଯାଇ ଥିବାରୁ
ଗଞ୍ଜାମ. ଅନ୍ନଭେଦୀ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଭାରତ-
ବର୍ଷରେ ଏହା ପର୍ବତରୁ ଓ ଖଣିରୁ ମିଳେ । ଏହାର ବର୍ଣ୍ଣ ଶାଗୁଆ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହା ଲୌହ ଓ ଗନ୍ଧକର ରାସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଅଛି । ଏହା ସ୍ୟାହି ଓ ରଙ୍ଗ ତିଆରି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହା ଅମ୍ଳ, ତିକ୍ତ, କଷାୟ, ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ କେଶର ହିତକର । ଏହା ବିଷ୍ଠାକୁ ଏବଂ ବାୟୁ, କଫ, ନେତ୍ରକଣ୍ଡୁ, ମୂତ୍ରକୃଚ୍ଛ୍ର, ଅଶ୍ମରୀ ଓ ଶ୍ୱିତ୍ର ରୋଗରେ ହିତକର ।]

ହିରାଟ୍—ଦେ. ବି (ନାମ)—ଆଫଗାନିସ୍ଥାନର ଗୋଟିଏ ନଗର (ଏହା
Hirāṭ କାବୁଲ ନଗରର ପଶ୍ଚିମରୁ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ମାଇଲ ଦୂର)—
हिरात Name of a town in Afganistan.
हिरात

ହିରଙ୍ଗ(ଙ୍ଗୁ)—ବୈ ଦେ (ଇଂ) ଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି (କଚେରିଆ)—
Hiriṅg(ṅgu) ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି—The hearing or trial of a case.

ହିରୀ—ଗ୍ରା (ପଦ୍ୟ) ବି (ସ. ହ୍ରୀର ଉଚ୍ଚାରଣ ଦୋଷ)—ହ୍ରୀ (ଦେଖ)
Hirī ह्री हिरी Hrī (See)
[ଦ୍ର—ସେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥିବେ ଯେ ତହିଁ, ଦର୍ଶନେ ହିରୀ ଦଶାରେ ଥୋଇ, ମୁକ୍ତା ମୁକୁଟ ଲୋଟାଇ ମସ୍ତ ଉପକ୍ରମ କଲେ ସେ । ଭଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ ।]

ହିରୁଆଁ—ପ୍ରାଦେ (ଲରିଆ ଭାଷା) ବି—କୋଳଥ—
Hiruāñ Horse gram.

ହିଲ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ବି—୧ । ହାବ କରିବା; ଭଙ୍ଗୀ କରିବା—
Hil (root) 1. To make gestures or movements of the face. ୨ । ଆଉଜି ପଡ଼ିବା—2. To lean to; to incline to. ୩ । ଦୋହୋଲିବା—3. To move to and fro; to rock to and fro.

ହିଲ(ଲା)ମ୍ ଢିଲମ୍(ଢିଲା)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ହେଳା ଓ ଅ. ଢିଲ)
Hila(la)m ḍhilam(ḍhilā) —ଅଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ (କାମ କରିବା)
हेला ढेला —(to do anything) Carelessly.
हिलाढिला ବି—ହେଲଉଁ ହେଲା (ଦେଖ)—
Helauñ helā (See)
ବିଣ—ଅଯତ୍ନକୃତ (କର୍ମ)—Carelessly done (work).

ହିଲ(ଲ) ମୋଚିକା(ମୋଚୀ)—ସଂ. ବି—ହିଡ଼ମ୍ବିଚ୍ (ଦେଖ)
Hila(la) mochikā(mochī) Hirḍ-michā (See)

ହିଲା(ଲ୍ଲା)—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହିଲ୍ଲା)—୧ । ହଲ୍ଲା (ଦେଖ)
Hilā(llā) हल्ला हिल्ला 1. Hallā (See)
हिल्ला ୨ । (ଅ. ହିଲ୍) ଆଶ୍ରୟ—2. Shelter.
आश्रय ୩ । ଅବଲମ୍ବନ; ଉପାୟ—3. Resource.

ହିଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବାହାନା—
Hilā Feigning; pretence; excuse.
(ହିଲା ହବାଲା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହିଲ୍ଲି—ସଂ. ବି—ଜଳଚର ପକ୍ଷୀ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା); ଜଳହଂସ—
Hilla A species of fresh water duck; a teal (a quatic bird).

ହିଲ୍ଲୋଳ—ସଂ. ବି (ହିଲ୍ ଧାତୁ=ଦୋହଲିବା+ଭାବ. ଓଳ)—
Hillola ୧ । ଆନ୍ଦୋଳନ; ଦୋଳନ; ଇତସ୍ତତଃ ଦୋହଲିବା—
1. Rocking to the fro; movement.
୨ । ତରଙ୍ଗ; ଢେଉ—2. Wave. ୩ । ଦୋହଲିଇବା—
3. Rocking. ୪ । ସଙ୍ଗୀତରେ ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ—
4. Name of a musical tune. [ଦ୍ର—ଏହା ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗର ନାମାନ୍ତର । ହିନ୍ଦୋଳ ରାଗର ରାଗିଣୀ—ମାୟୂରୀ, ଦୀପିକା, ଦେଶକାରୀ, ପାହିଡ଼ା ବା ପାହାଡ଼ୀ, ବରାଡ଼ି, ମୋରହାଟୀ ।] ୫ । ଷୋଡ଼ଶ ବନ୍ଧାନ୍ତର୍ଗତ ରତିବନ୍ଧ ବିଶେଷ—5. One of the 16 postures assumed during coition.
[ଦ୍ର—ଏହି ବନ୍ଧର ଲକ୍ଷଣ—
ଭୁଜ କୃତ୍ୱା ସ୍ତ୍ରିୟଃ ପାଦୌ କରାଭ୍ୟାଂ ଧାରୟେତ୍ କଟୌ
ଯଥେଷ୍ଟଂ ତାଡ଼ୟେଦ୍ ଯୋନିଂ ବନ୍ଧୋ ହିଲ୍ଲୋଳସଞ୍ଜ୍ଞକଃ ।
ରତିମଞ୍ଜରୀ ।]

ହିଲ୍ୱଲା—ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ—ମୃଗଶିରା ନକ୍ଷତ୍ରର ଶିରୋଦେଶସ୍ଥ ପଞ୍ଚସୂକ୍ଷ୍ମ
Hilwalā ତାରକା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—Five very small stars at the top of the constellation Mrugasirā.
[ଦ୍ର—ଏ ପାଞ୍ଚଟି ତାରା ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ୩ ଗୋଟି ତାରା ଖାଲି ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ, ନକ୍ଷତ୍ର ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ]

ହିସ୍—ଦେ. ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ସାପ ଆଦିଙ୍କର ଶୁ ଶୁ ଶବ୍ଦ—
Hish (ତୁଳନାକର ଇଂ. ହିସ୍)—1. Hissing sound ୨ । ଇସ୍ ! ଘୃଣାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ —2. Interjection expressing contempt.
ଫୋঁস हिस

ହିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି, ଷ୍ଟେ, ଷ୍ଟୋ)ରି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ହିଷ୍ଟୋରି)—ଇତିହାସ—
Hishta(shti, shte, shto)ri History.
[ହିଷ୍ଟ୍ରି—ଅନ୍ୟରୂପ]
হিষ্টি हिष्ट्री

ହିଷ୍ଟ(ଷ୍ଟି, ଷ୍ଟେ)ରିଆ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହିଷ୍ଟେରିଆ)—ଯୁବତୀମାନଙ୍କର
Hishta(shti,shte)ria ମୂର୍ଚ୍ଛାରୋଗ ବିଶେଷ; ଗାଣ୍ଡିଲ୍ୟବାତ; ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ମୃଗୀରୋଗ—Hysteria. [ଦ୍ର—ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଯୁବତୀ ଓ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଧରେ; ସନ୍ତାନାଦି ଜନ୍ମ ହେବା ପରେ ଏହା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ରୋଗଗ୍ରସ୍ତା ସ୍ତ୍ରୀ କଳ୍ପନା କରନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କର ତଣ୍ଟିପାଖରେ ଅଣ୍ଡାପରି ଗୋଟାଏ କଅଣ ପେଟ ଭିତରୁ ଉଠିଆସି ଲାଗି ଯାଇଛି । ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ କିଛି ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ ବହୁକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ମାନସିକ ଓ ଚାଲ୍ଚଲକ ରୋଗ ବୋଲି ଡାକ୍ତରମାନେ କହନ୍ତି ।]
হিষ্টিরিয়া हीष्टिरिआ

ହିସା (ସ୍ସା)—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହିସ୍ସା)—ଭାଗ; ଅଂଶ; ହିସା—
Hisā (ssā) Share.
হিস্যা हिस्सा

ହିସା(ସ୍ସା)ଦାର—ବୈଦେ. ବି(ଆ)—ହିସାଦାର; ଭାଗିଦାର—
Hisā(ssā) dār Partner; cosharer.
হিস্যাদার हिस्सादार

ହିସା(ସ୍ସା)ଦାରି—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—ଭାଗିଦାରୀ—
Hisā(ssā)dāri Partnership; coparcenary.
হিস্যাদারী हिस्सादारी

ହିସାବ—ବୈଦେ. ବି (ଆ ହିସାବ)—୧ । ଆୟ ବ୍ୟୟାଦିର ଗଣନା ବା
Hisāba ଧାରାବାହିକ ବିବରଣ—1. Account; statement of income and expense; systematical writing of account. ୨ । ପରିମାଣ—
2. Amount; quantity. ୩ । ଲେଖା—
3. Writing. ୪ । ଗଣନା—4. Calculation; reckoning. ୫ । ଦର—5. Rate. (ଯଥା—ଟଙ୍କା ରୁ ୨ଟା ହିସାବରେ ଆମ୍ବ କଣିଲି) ୬ । ଅଙ୍କ; ଗଣିତ
6. Arithmetic. ୭ । ନିୟମ—7. Rule.
୮ । ଶୃଙ୍ଖଳା; ଧାରାବାହିକତା—8. Order; system.
୯ । ବିଚାର; ବିବେଚନା—9. Thinking; thought: consideration. [ଯଥା—ତୋ ହିସାବରେ ସଂସାର ରେ ଅଛି କେହି ତୋ ଠାରୁ ବୁଦ୍ଧିଆ ନାହାନ୍ତି]
হি(হে)সাব हिसाब

ହିସାବ ଅମେଳ—ଦେ. ବି—ଆୟବ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ ତହବିଲ ବାକିର ଅସା-
Hisāba amela ମଞ୍ଜସ୍ୟ—The disagreement of the cash balance with the debit and credit entries in an account.

ହିସାବ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି ବିଷୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆୟବ୍ୟୟ
Hisāba kariba ବା ଦେୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଆଦି ଗଣନା କରିବା—
1. To cast an account; to calculate the debit and credit sides of transaction.
୨ । ଦେଣାପାଉଣା—2. Dues and liabilities.

ହିସାବ କିତାପ(ବ)—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—୧ । ହିସାବ ବହି (ଦେଖ)
Hisāba kitāpa(ba) 1. Hisāba bahi (See)
হি(হে)সাব কিতাপ ୨ । ଦେଣା ପାଉଣା—2. Dues and liabilities.
हिसाब किताब

ହିସାବ ଗୋଳମାଳ—ଦେ. ବି—ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ଲେଖା ହୋଇ ନ
Hisāba golamāla ଥିବା ଆୟବ୍ୟୟାଦିର ବିବରଣ; ହିସାବରେ
হিসাব গোলমাল ଭୁଲ—Confusion in accounts.
हिसाब गोलमाल

ହିସାବ ଚଢ଼ା(ଢ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିସାବ ବହିରେ ହିସାବ
Hisāba chardhā(rdhe)iba ଲେଖିବା—To enter an
হি(হে)সাব চড়ান account in a book.
हिसाब चढ़ाना

ହିସାବ ଚୁକା(କେ)ଇ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରସ୍ପର ପ୍ରାପ୍ୟ ବା
Hisāba chukā(ke)i debā ଦେୟକୁ ହିସାବ କରି ବିବାଦ

[ହିସାବ ଚୁକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପରିଶୋଧ କରିବା—
হিসাব চুকান, হিসাব চুকিয়ে দেওয়া To finally settle
हिसाब चुकादेना or clear off one's accounts with another person.

ହିସାବ ଚୁକ୍ତି—ଦେ. ବି—ହିସାବ ନିକାଶ; ପରସ୍ପରର ଦେୟ ଓ ପ୍ରାପ୍ୟ
Hisāba chukti ହିସାବ କରିବା ପରେ ଛାଡ଼ା ଦେବା ଓ ନେବା
হিসাব চুক্তি —Final settlement of accounts.
हिसाब चुक्ति (ହିସାବ ଚୁକ୍ତି—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହିସାବ ଦୁ(ଦୋ)ରସ୍ତ—ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହିସାବ୍ ଓ ଫା. ଦୁରୁସ୍ତ୍)—
Hisāba du(do)rasta ୧। ଠିକ୍ ହିସାବ ବା ଗଣନା—
হিসাব দুরস্ত 1. Correct reckoning. ୨। ହିସାବର ଠିକ୍
हिसाब दुरुस्त ମତେ ଲିଖନ—2. Correct accouting.

ହିସାବ ଦେଖିବା(ଯୋଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ନାନା ପ୍ରକାର ହିସାବ
Hisāba dekhibā(jordibā) ଆଣି ଏକତ୍ର ଯୋଗ କରିବା—
হিসাব দেখা To make up an account by adding
हिसाब जोड़ना up many items.

ହିସାବ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆୟ ବ୍ୟୟର ହିସାବ ମୁହଁରେ ବା
Hisāba debā ଲେଖି କରି କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେବା—
হিসাব দেওয়া To render accounts to a person.
हिसाब देना

ହିସାବ ନବିଶ—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ହିସାବ୍ ଲେଖିବା କର୍ମଚାରୀ—
Hisāba nabis An account clerk; a clerk
হিসাব নবিশ্ who writes up accounts.
हिसाब नवीश

ହିସାବ ନିକାଶ(ଶି)—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—୧। ଆୟବ୍ୟୟର ବିବରଣ
Hisāba nikāsa(si) ବୁଝାଇଦେବା—1. Rendering of account. ୨। ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆୟବ୍ୟୟର ଗଣନା କରିସିବା ପରେ ଦେଣାନେଣାର ବନ୍ଦ ହେବା—2. Closing up of account. ୩। ଆୟ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟୟ ମିଳି ଯାଇ କିଛି ବାକି ନ ରହିବା—3. Squaring up of accounts.
হিসাব নিকাশ हिसाबनिकाश

ହିସାବ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସିବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ
Hisāba nebā ବୁଝିନେବା—To take accounts from
হিসাব লওয়া हिसाबलेना a person.

ହିସାବ ପତର(ପତ୍ର)—ଦେ.ବି—(ସମ୍ବନ୍ଧ ଶବ୍ଦ)—୧। ହିସାବ କିତାପ
Hisāba patara(patra) (ଦେଖ)—1. Hisāb kitāp (See). ୨। ଯେଉଁ ତାଳପତ୍ରରେ ହିସାବ ଲେଖାଯାଏ—2. A palm leaf in which accounts are noted.
হিসাবপত্র हिसाबकिताब

ହିସାବ ବହି (ଖାତା)—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—ଯେଉଁ ବହିରେ ବା
Hisāba bahi (khātā) ଖାତାରେ ହିସାବ ଲେଖାଯାଏ—
হিসাববহি हिसाबबही Account book.

ହିସାବ ବାକି—ବୈଦେ. (ଅ+ଫା)—୧। ହିସାବ ଅନୁସାରେ
Hisāba bāki କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ହେଉଥିବା ପ୍ରାପ୍ୟ—
1. Amount found due from a person after
হিসাববাকী हिसावबाकी taking account.
୨। ତହବିଲ ବାକି—2. Cash balance.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍—ଦେ. ବି—ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହିସାବ ବୁଝା-
Hisāb bujha(jho)ṭ ବୁଝି—Rendering of accounts between two persons.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍ କମିସନ୍—ଦେ. ବି—(କଚେରୀ)—ହିସାବ ବୁଝିବା
Hisāba bujha(jho)ṭ kamisan ମକଦ୍ଦମାରେ ପ୍ରତିବାଦୀଠାରୁ
হিসাব বোঝা কমিসন ହିସାବ ବୁଝିନେବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି
हिसाब बुझौवल कमीशन (କମିସନର)ଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଦାଲତଙ୍କ ଆଦେଶ ବା ହୁକୁମନାମା—A writ or commission issued to a person by a court for taking accounts from a defendant.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍ କମିସନର୍—ଦେ. ବି—(କଚେରୀ)—ପ୍ରତିବାଦୀ-
Hisāba bujha(jho)ṭ kamisanar ଠାରୁ ହିସାବ ବୁଝି
হিসাব বোঝা কমিশনার ନେବା ପାଇଁ ଅଦାଲତଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି
हिसाब बुझौवेवाला कमिश्नर —A commissioner appointed to take accounts from a defendant.

ହିସାବ ବୁଝ(ଝୋ)ଟ୍ ମକଦ୍ଦମା—ଦେ. ବି—(କଚେରୀ)—
Hisāba bujha(jho)ṭ makadamā ଧନାଦର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ
হিসাব বোঝা মকদ্দমা କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅପୋଷରେ ହିସାବାଦିକୁ
हिसाबबुझौवल मुकदमा ବା ମାଲିକଙ୍କୁ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ଅଦାଲତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ହିସାବ ବୁଝାଇ ଦେବାପାଇଁ ହିତ ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ କରାଯିବା ମକଦ୍ଦମା—Account suit; a suit for accounts.

ହିସାବ ବୁଝା—ଦେ. ବି—ହିସାବ ବୁଝଟ୍ (ଦେଖ)—
Hisāba bujhā Hisāba bujhaṭ (See)

ହିସାବ ବୁଝା(ଝେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣା ଜିମାରେ ଥିବା ତହବିଲ
Hisāba bujhā(jhe)ibā ଓ ଆୟ ବ୍ୟୟର ହିସାବ ମାଲିକଙ୍କୁ
হিসাব বোঝান ବୁଝାଇ ଦେବା—To render and explain
हिसाब बुझाना accounts.

ହିସାବ ବୁଝିନେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
Hisāba bujhi nebā ହିସାବ ପରୀକ୍ଷା କରିନେବା (ଯେପରିକି,
হিসাব বুঝে লওয়া ତାଠାରେ ଆଉ କିଛି ହିସାବ ବାକି ନ ରହେ)—
हिसाबबुझलेना To take accounts finally from a person.

ହିସାବ ବୁଝିବା—ଦେ. କ୍ରି—ଆୟ ବ୍ୟୟର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ
Hisāba bujhibā ହିସାବକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା—
হিসাব বুঝা हिसाब बुझना To examine accounts.

ହିସାବ ମଜୁରା—ବୈଦେ. (ଅ. ଫା) ବି (କଚେରୀ)—ଦୁଇଜଣଙ୍କର
Hisāba majurā ଦେୟର ଓ ପ୍ରାପ୍ୟର ହିସାବ ଅନୁସାରେ
হিসাব মজুরা हिसाबमुजरा ଜଣକର ଦେୟକୁ ନଗଦ

ନ ଦେଇ ତାହା ଅପର ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ୟ ଧନରେ ମଜୁରୁ କରିବା—Setting off of dues etc. in an account (instead of making cash payment).

ହିସାବ ମି(ମେ)ଳ—ଦେ. ବି—୧ । ଅଯୁର ହିସାବ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟୟର Hisāba mi(me)la ହିସାବର ଟିକ୍‌ମତେ ମିଳିଯିବା— হিসাবমিল **हिसाबमेल** 1. Tallying of accounts, ୨ । ହିସାବରେ ଲେଖା ଥିବା ଜମାଖରଚ ତହବିଲବାକି ସଙ୍ଗେ ଟିକ୍ ହେବା— 2. Tallying of the cash b lance with the receipts and expenditure.

ହିସାବ ମି(ମେ)ଳ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହିସାବ ଦ୍ୱାରା ଅଯୁ ବ୍ୟୟ ସଙ୍ଗେ Hisāba mi(me)la karibā ତହବିଲର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ [ହିସାବମି(ମେ)ଳା(ଲେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ପ୍ରତିପାଦନ হিসাব মিলান **हीसाब मिलाना** କରିବା ବା ପରୀକ୍ଷା କରିବା—To square up the accounts.

ହିସାବି—ବୈ ଦେ. ବିଣ (ଅ)—୧ । ହିସାବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating Hisābi to account. ୨ । ମିତବ୍ୟୟୀ —2. Prudent; [ହିସାବିଆ—ଦେଶଜରୂପ] economical. ୩ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି (ଗରହିସାବ; ବେ ହିସାବ—ବିପରୀତ) ଅପବ୍ୟୟ ନ କରି ଚଳନ୍ତି ସବୁ হিসাবী ବିଷୟରେ ସତର୍କ—3. Careful in every thing. **हीसाबी** ୪ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଗ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍ ଭାବି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ— 4. Calculating (person). ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରେ ହିସାବ ଲେଖିବାର ଭାର ଥାଏ—5.(a person Entrusted with the writing of accounts.

ହି ହି—ସ. ଅ—ଆହ୍ଲାଦଜନକ ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)— Hi hi (Interjection) An exclamation of joy. ଦେ. ଅ—ହି ହିଁ (ଦେଖ)—Hi hiñ (See)

ହି(ହିଁ)ହିଁ—ଦେ.ଅ—ଧ୍ୱନିପୂର୍ବକ ଦାନ୍ତକୁ ଅଳ୍ପ ବିକସିତ କରି ହସିବା କର୍ମ- Hi(hiñ)hiñ Sound of a moderately loud laugh হিঁ হিঁ with slight exhibition of the teeth. **हीं हीं** [ଦ୍ର—ହଁ ହଁ ଠାରୁ ହେଁହେଁ ଉଚ୍ଚତର ଶବ୍ଦ ।]

ହି(ହିଁ)ହିଁଆ—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ଲୋକ ସବୁବେଳା ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ କରେ- Hi(hiñ)hiñyā Given to loud laughter. **हीं हीं करने वाला** যে হিঁ হিঁ করে হাসে

ହି(ହିଁ)ହିଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଉଚ୍ଚ ହାସ୍ୟ କରିବା— Hi(hiñ)hiñ hebā To laugh loudly. হা হা করে হাসা, হি হি করে হাসা **हीं हीं करना**

ହୀ—ସ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର ଶବ୍ଦ—1. Sound of Hī loud laugh. ୨ । ବିସ୍ମୟାର୍ଥକ (ଅମର)—2. An exclamation of wonder. ୩ । ଦୁଃଖାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ)—3. Exclamation of sorrow. ୪ । ହେତ୍ୱର୍ଥକ (ମେଦିନୀ)—4. Exclamation of reasoñ. ୫ । ଶୋକାର୍ଥକ (ମେଦିନୀ)—5. Exclamation of grief. ୬ । ଶୋକାର୍ଥକ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ) —6. Exclamation of lamentation.

ହୀନ—ସ. ବିଣ ପୁଂ (ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ. ତ; ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ Hīna ପରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତୃତୀୟା ତତ୍ପୁରୁଷ ସମାସ ହୁଏ)— (ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ । ବିରହିତ—1. Deprived of. (ଯଥା—ଭାଗ୍ୟହୀନ, ବୁଦ୍ଧିହୀନ ।) ୨ । ପରିତ୍ୟକ୍ତ; ବର୍ଜିତ— 2. Abandoned by. (ଯଥା—ସ୍ୱଜନହୀନ, ବନ୍ଧୁହୀନ) ୩ । ଶୂନ୍ୟ—3. Empty of. (ଯଥା—ଜଳହୀନ ହ୍ରଦ) ୪ । ଊନ 4. Wanting in; deficient in. (ଯଥା—ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନ; ଦୃଢ଼ହୀନ) [ଦ୍ର—ଏହାର ସମ- ଭାବାର୍ଥକ ଇଂରାଜୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲେସ୍ (Less) ଯଥା— Powerless, friendless] ୫ । (ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ)ନିକୃଷ୍ଟ—5. Inferior. ୬। (ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ) ନୀଚ, ଅଧମ—6. Bad; wretched; mean; low; base. [ଭ୍ର—ନ ଧରିବା ହୀନ ଖୋଇ ଗୋ ! ପର କଥା ନେଇ ପର ଆଗେ କହ, ହେବା ନାହିଁ ନାହିଁ ଦେଖି ଗୋ । ବାଳକୃଷ୍ଣଗୁରୁ ଲବଙ୍ଗଲତା ।] ୭। (ଏକାକୀ ବ୍ୟବହୃତ) ନିନ୍ଦିତ;ନିନ୍ଦନୀୟ—7. Blameworthy. ଦେ. ବି (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ଅପତ୍ତିଆଣୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males and females whose elders died before the former were born.

ହୀନ ଅବସ୍ଥା—ଦେ. ବି—୧ । ହୀନସ୍ଥା (ଦେଖ) Hīna abasthā 1. Hīnasthā (See) হীন অবস্থা ୨ । ହୀନାବସ୍ଥା (ଦେଖ) **हीन अवस्था, बुरी हालत** 2. Hinābasthā (See) (ହିନ ଅବସ୍ତା, ହିନ ଅବସ୍ଥା—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହୀନ କପାଳ—ଦେ. ବି (ସ. ହୀନ ଓ କପାଳ)—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ— Hīna kapāla Ill luck; bad luck. হীন কপাল **मन्द भागय**

ହୀନ କପାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ; ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ— Hīna kapālia Ill-fated; unlucky. [ହୀନ କପାଳି, ହୀନ କପାଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ] হীন কপালে, পোড়া কপালে **मन्द भागय** (ହିନ କପାଳିଆ—ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ)

ହୀନ କର୍ମ—ସ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ନୀଚ କର୍ମ—1. Menial work. Hīna karma ୨ । ନିନ୍ଦିତ କର୍ମ—2. Blameworthy (ହୀନ କରମ—ଦେ. ରୂପ) act. ୩ । ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ—3. Ill luck.

ହୀନ କର୍ମୀ—ସ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+କର୍ମନ୍; ୧ମା. ୧ବ)— Hīna karmā ୧ । ନିନ୍ଦିତ କର୍ମକାରୀ —1. Performing (ହୀନ କରମା—ଦେ. ରୂପ) blameworthy acts. ୨ । ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ—2. Unfortunate; luckless. [ହୀନ କରମା, ହୀନ କର୍ମୀ—ଗ୍ରା. ରୂପ]

ହୀନ କୁଳ—ସଂ. ବି—ନୀଚ କୁଳ—
Hina kula Low caste; low family.

ହୀନ ଗନ୍ଧ ବର୍ଗ—ସଂ. ବି—କକଡ଼ାଶୃଙ୍ଗୀ ଆଦି ୨୩ ଗୋଟି ଔଷଧ
Hina gandha barga ଦ୍ରବ୍ୟ (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
A collection of 23 medicinal herbs.

ହୀନ ଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hina chetah ନୀଚ ମନାଃ—Low-minded.

ହୀନ ଜାତି—ସଂ. ବି—ଅଧମ ବା ନୀଚ ଜାତି—
Hina jāti Low caste.

ହୀନତା(ତ୍ୱ)—ସଂ. ବି (ହୀନ+ଭାବ. ତା, ତ୍ୱ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ରତା—
Hinatā(twa) 1.Littleness. ୨ । ନୀଚତା—2. Lowness; meanness. ୩ । ଶୂନ୍ୟତା—3. Emptiness. ୪ । ଊନତା—4. Deficiency.

ହୀନ ତେଜାଃ—ସଂ. ବିଣ ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+ତେଜସ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hina tejāh ୧ । ହୀନପ୍ରଭ (ଦେଖ)—1. Hinaprabha (See). ୨ । ଦୁର୍ବଳ—2. Weak.

ହୀନ ଦୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା; ହୀନ+ଦୃଷ୍ଟି)—୧ । ନୀଚ ନଜର—
Hina drushti 1. Mean view. ୨ । ପରଶ୍ରୀକାତରତା—2. Envy at another's weal.
ହୀନ ଦୃଷ୍ଟି / ହୀନ ଦୁରୁଷ୍ଟି } ଗ୍ରାମ୍ୟ ରୂପ ୩ । କୃପଣତାଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି—3. Miserly view. ୪ । କୃପଣତା—4. Miserliness.

ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ପରଶ୍ରୀକାତର—1. Envi-
Hina drushtiā ous. [ଦ୍ର—ଏହି ଲୋକମାନେ ପରର ଶ୍ରୀ
(ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିଈ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବା ପରକୁ ବେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଦିଆଯିବା କଥା ସହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।] ୨ । କୃପଣ—2. Very miserly.
ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିଆ / ହୀନ ଦୁରୁଷ୍ଟିଆ } ଗ୍ରା. ରୂପ
हीन दृष्टि हीननजर वाला

ହୀନ ପକ୍ଷ—ସଂ. ବି—୧ । ଦୁର୍ବଳ ପକ୍ଷ—1. Weak party or
Hina paksha side. ୨ । ତର୍କରେ ପ୍ରମାଣାଦି ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ପାରିବା ବିଷୟ (ହି. ଶ) 2. Anything not established by evidence etc in argument. ୩ । ମକଦ୍ଦମାରେ ବା ଯୁଦ୍ଧରେ ହାରିଯିବା ପକ୍ଷ—3. The defeated party in a case or war. ୪ । ପ୍ରମାଣବିଷୟରେ ଦୁର୍ବଳ ମକଦ୍ଦମା (ହି. ଶ)—4. Weak case.

ହୀନ ପ୍ରକୃତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା; ହୀନ+ପ୍ରକୃତି)—ନୀଚ ପ୍ରକୃତି—
Hina prakruti Low nature. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନୀଚ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Of mean nature. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରାଶୟ—2. Low-minded.

ହୀନପ୍ରଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+ପ୍ରଭା)—୧ । କ୍ଷୀଣ-
Hina prabha ଜ୍ୟୋତି; ସ୍ୱଳ୍ପଦୀପ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ—1. Shorn of
(ହୀନପ୍ରଭା—ସ୍ତ୍ରୀ) splendour. ୨ । ଦୀପ୍ତିହୀନ—2. Lustreless.

ହୀନ ପ୍ରାଣ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+ପ୍ରାଣ)—୧ । ନୀଚାନ୍ତଃ-
Hina prāna କରଣ—1. Low or mean minded.
(ହୀନପ୍ରାଣା—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଦୁର୍ବଳ—2. Weak. ୩ । ଶକ୍ତିହୀନ—3. Powerless.

ହୀନବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବି—ନୀଚଜାତି—Low caste. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—
Hina barnna ନୀଚଜାତି ବିଶିଷ୍ଟ—Of low caste.
(ହୀନବର୍ଣ୍ଣା—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ)

ହୀନ ବଳ(ବୀର୍ଯ୍ୟ)—ସଂ-ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀନ+ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ)—୧ ।
Hina bala(birjya) ଦୁର୍ବଳ—1.Weak. ୨ । ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ—2. Powerless. ୩ । ଯାହାର ବଳ କମିଯାଇଅଛି—3. Shorn of strength.

ହୀନବସ୍ଥା(ସ୍ଥା)—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ହୀନାବସ୍ଥା)—ହୀନସ୍ଥା (ଦେଖ)—
Hinabastā(sthā) Hinasthā (See). ବି ଓ ବିଣ—
হীনঅবস্থা ହଟହଟା.(ଦେଖ)—Hatahatā (See).
बुरी हालत

ହୀନ ବାଦ—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—୧ । ମିଥ୍ୟା ତର୍କ (ହି. ଶ)—1. False
Hina bāda argument. ୨ । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ (ହି.ଶ)—2. False evidence; perjury.

ହୀନବାଦୀ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୀନ+ବଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା
Hina bādi ୧ବ)—୧ । ବାକ୍ୟ ବର୍ଜିତ; ମୂକ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)
(ହୀନବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) —1. Dumb. ୨ । ବରୁଦ୍ଧବାଦୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପୂର୍ବେ କହିଥିବା କଥାର ବିରୁଦ୍ଧ କଥା କହେ (ନାରଦ)—2. (A person) Who speaks a thing different from what he told before. ୩ । ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷୀ—3.A false witness. ୪ । ମକଦ୍ଦମାରେ ହାରିଯାଇ ଥିବା ବାଦୀ ବା ମୁଦେଇ (ହି.ଶ)—4. A plaintiff or complainant who has his case dismissed.

ହୀନବିଷ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । କ୍ଷୀଣ ବିଷଯୁକ୍ତ; ସ୍ୱଳ୍ପଗରଳ
Hina bisha ବିଶିଷ୍ଟ—1. Slightly poisonous. ୨ । ନିର୍ବିଷ—2. Having no poison; non venemous.

ହୀନବୁଦ୍ଧି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—୧ । ନୀଚ ବୁଦ୍ଧି; ନୀଚ ମନ; ନୀଚ ମତି
Hina budhi —1. Low or mean mind. ୨ । ମନ୍ଦ ବୁଦ୍ଧି—2.Evilmindedness. ୩ । କ୍ଷୀଣ ବୁଦ୍ଧି—3. Stupidity. ୪ । ନିର୍ବୋଧତା—4. Folly. ୫ । କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧି—5. Humble intellect. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନୀଚମନାଃ—1. Low-minded. ୨ । ନିର୍ବୋଧ—2. Stupid. ୩ । କ୍ଷୁଦ୍ରଚେତାଃ; କ୍ଷୀଣବୁଦ୍ଧି ବିଶିଷ୍ଟ—3. Of low understanding.

ହୀନ ବୃତ୍ତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା; ହୀନ+ବୃତ୍ତି)—ନୀଚ ବୃତ୍ତି; ନିନ୍ଦିତ
Hina brutti ବ୍ୟବସାୟ—Low occupation. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ନିନ୍ଦିତ ଉପାୟରେ ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ

ଜୀବୀ—1. Earning livelihod by blameworthy means. ୨। ନୀଚପ୍ରକୃତିକ—2. Of mean nature.

ହୀନ ବେଶ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧାରୟ) ମଳିନ ବେଶ; ଦୀନ ବେଶ—Hīna beśa Poor dress. ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—(ହୀନବେଶା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଦୀନବେଶଧାରୀ—Poorly dressed.

ହୀନ ଭାଗ୍ୟ—ସଂ.ବି—(କର୍ମଧା; ହୀନ+ଭାଗ୍ୟ)—ମନ୍ଦ ଭାଗ୍ୟ—Ill luck. Hīna bhāgya ବିଣ ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି] ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ—Unlucky. [ହୀନଭାଗ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୀନ ମତି—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—ହୀନବୁଦ୍ଧି (ଦେଖ)—Hīna mati Hīna buddhi (See)

ହୀନମାନ—ଦେ. ବିଣ—ହୀନମାନିଆ (ଦେଖ)—Hīnamānia(See) Hīnamāna [ଉ—ନଗରକୁ କେତେ କରମ ହୀନମାନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ] ବି—୧। ଅପମାନ—1. Dishonour. ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—2. Wretched condition. ୩। ଅଶୋଭନ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର—[ହିନମାନ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] 3. Inferior treatment. ୪। ଅନାଦର; ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର—4. Bad treatment, disregard.
অপমানিত অপমানিত

ହୀନମାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରିବା—1. To Hīnamāna kariba treat badly. ୨। ଅନ୍ୟର ତୁଳନା [ହିନମାନ କରିବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର କରିବା—2. To treat in an inferior manner.
অপমানকরা অপমানকরা

ହୀନମାନ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। ମନ୍ଦ ବ୍ୟବହାର ପାଇବା—Hīnamāna heba 1. To be treated badly. (ହିନମାନ ହେବା—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) ୨। ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର ତୁଳନାରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ପାଇବା—2. To get inferior treatment.
অপমানিত হওয়া অপমানিতহোনা

ହୀନମାନିଆ(ଆଁ)—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧। ମନ୍ଦବ୍ୟବହାର ପ୍ରାପ୍ତ—Hīnimānia(ā̃) 1. Badly treated. ୨। ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଗ୍ରସ୍ତ [ହିନମାନିଆ(ଆଁ)—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] 2. In wretched condition. (ହୀନମାନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୩। ଅପମାନିତ—3. Slighted; disrespected; disregarded. ୪। ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାପ୍ତ—4. Getting inferior treatment when compared to others. ୫। ମନ୍ଦ; ନିକୃଷ୍ଟ—5. Bad; inferior
অপমানিত অপমানিত

ହୀନ ମୂଲ୍ୟ—ସଂ. ବି—ଅଳ୍ପ ଦାମ (ସାଙ୍କେତିକ)—Hīna mūlya Small price.

ହୀନ ଯାନ—ସଂ. ବି—ବୌଦ୍ଧଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଭେଦ; ଆଦି ବୌଦ୍ଧମତାବଲମ୍ବୀ Hīna jāna ସମ୍ପ୍ରଦାୟ; ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅଧମ ଶାଖା—A sect of orthodox Buddhists. [ଦ୍ର—ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଆଦି ଧର୍ମମତାବଲମ୍ବୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ଶ୍ରାବକଯାନ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୌଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧଯାନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ଥିଲେ। ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଯେଉଁମାନେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟାନୁଶିଷ୍ୟଗଣଙ୍କ ମୁଖରୁ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶୁଣିଥିଲେ ସେହିମାନେହିଁ ନିର୍ବାଣ ଲଭର ଅଧିକାରୀ। ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କେତେକ ବୌଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ, ସମସ୍ତ ଜଗତ୍ ନିର୍ବାଣ ଲଭର ଅଧିକାରୀ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ଏହି ନିର୍ବାଣ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କର ଏହି ମହୋଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ସେମାନେ ମହାଯାନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ହେଲେ ଏବଂ ହୀନ ବା ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ବାଣତତ୍ତ୍ୱକୁ ଆବଦ୍ଧ ରଖିଥିଲେ ବୋଲି ପୁର୍ବୋକ୍ତ ଆଦି ବୌଦ୍ଧ ସଂପ୍ରଦାୟ ଗଣ ହୀନଯାନ ନାମରେ ଖ୍ୟାତହେଲେ। ସମ୍ରାଟ୍ କନିଷ୍କଙ୍କ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ସମାଜରେ ହୀନଯାନ ଓ ମହାଯାନ ଏହି ଦୁଇ ଗୋଟି ପ୍ରଧାନ ବିଭାଗର ନାମକରଣ ହୋଇଥିଲା।

ଏହି ହୀନଯାନ ଶାଖାର ପ୍ରଭାବ ସିଂହଳ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଓ ଶ୍ୟାମ ଆଦି ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳରେ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଅନ୍ୟ ନାମ 'ଦକ୍ଷିଣଶାଖା'। ଯାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନିର୍ବାଣ ଅବସ୍ଥା ବା ମୋକ୍ଷ ଅବସ୍ଥାକୁ ବହନ କରି ନେବା ଯାନ ବା ରଥ। ହୀନଯାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ଉପଦେଶକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିଲା। ପରେ ମହାଯାନ ଶାଖାରେ ନ୍ୟାୟ, ଯୋଗ, ତନ୍ତ୍ର ଆଦି ପ୍ରବେଶଲାଭ କରିବାରୁ ଏହା ଜଟିଳ ହୋଇ ପଡିଲା। ହି. ଶ]

ହୀନ ଯୋଗ—ସଂ ବିଣ ପୁ—(ବହୁବ୍ରୀହି) ଯୋଗଭ୍ରଷ୍ଟ (ହି.ଶ)—Hīna joga Slipped from the path of joga. ସଂ. ବି—(ଆୟୁର୍ବେଦ) ଉଚିତ ପରିମାଣ ଅପେକ୍ଷା ଅଳ୍ପ ଉପାଦାନରେ ଔଷଧର ମିଶ୍ରଣ (ହି. ଶ)—Mixing of less quantities of ingredients in a medicine than is proper.

ହୀନ ଯୋନି—ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)—ନୀଚଜାତି—Low caste. ବିଣ.ପୁଂ ଓ Hīnajoni ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ନୀଚଜାତୀୟ—Of low birth.

ହୀନ ରସ—ସଂ. ବି—ଏକ ରସର ବର୍ଣ୍ଣନ ସମୟରେ ତାହାର ବିପରୀତ ରସର ପ୍ରସଙ୍ଗ Hīna rasa ରୂପ କାବ୍ୟଦୋଷବିଶେଷ (ହି. ଶ)—A defect in composition where a contrary sentiment is expressed to the sentiment described.

ହୀନ ଶକ୍ତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—କ୍ଷୀଣ କ୍ଷମତା—Slight strength Hīna śakti or power. ବିଣ.ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ହୀନବଳ (ଦେଖ)—Hīnabala (See)

ହୀନ ସଖ୍ୟ—ସଂ. ବି—ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି ସହିତ ମିତ୍ରତା—Hīna sakhya Friendship with low persons.

ହୀନ ସେବା—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତିର ସେବା—Service Hīna sebā rendered to a mean person. [ଉ—

ଏଥି ପାଇଁ ଲୋକେ କଥନ୍ତି କହନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟତା ହୀନସେବା ପିଠେ ବଳ—ରଘୁନାଥ, ଦରବାର)

ହୀନସ୍ତା(ସ୍ଥା)—ଗ୍ରା. ବ (ସ. ହୀନ ଓ ଅବସ୍ଥା)—ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା—
Hinasta(stha) Evil condition. ବ ଓ ବଣ—
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା **दुर्दशा** ହଟହଟା, (ଦେଖ)—
Hatahata (See)

ହୀନସ୍ଥିଆ—ଗ୍ରା, ବଣ ପୁଂ (ସ. ହୀନାବସ୍ଥା)—୧ । ଯେଉଁ ଲୋକ ବଡ଼େ
Hinastia ହୀନସ୍ତା ଦ୍ଵେ—1. One who is in a
(ହୀନସ୍ତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) bad plight. ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ **दुर्दशायुक्त** ଅନ୍ୟକୁ ହୀନସ୍ତା କରେ—
ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାକାରୀ **दुर्दशा घटानेवाला** 2. One who
puts another in a bad plight.

ହୀନା—ସ. ବଣ—ହୀନର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hina.
Hina ଛୋଟନଜୁରେ **हीननजरवाला** ଦେ. ବଣ. (ପୁଂ
ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—୧ । ହୀନଦୃଷ୍ଟିଆ—1. Of low mind.
୨ । ହୀନବୁଦ୍ଧିଆ—2. Of evil disposition. ୩ ।
କୃପଣ—3. Miserly. ୪ । ବ୍ୟବ୍ୟକୁଣ୍ଠ—4. Parsi
हीना **हीने** monious. ବ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ହୀନର ଡାକନାମ
—Nickname for calling Hina.

ହୀନାଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି: ହୀନ+ଅଙ୍ଗ]—୧ । ବିକଳାଙ୍ଗ—
Hinanga 1-Defective in limb; mutilated.
(ହୀନାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୨ । ଯାହାର କୌଣସି ଅଙ୍ଗ ନ ଥାଏ—
2. Wanting in some limbs.

ହୀନାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବଣ—ସ୍ତ୍ରୀ (ହୀନାଙ୍ଗ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୀନାଙ୍ଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—
Hinangi Feminine of Hinanga.
ବ (ସ୍ତ୍ରୀ)—କ୍ଷୁଦ୍ର ପିପିଲିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
The tiny ant.

ହୀନାବସ୍ଥା—ସଂ ବ [କର୍ମଧା; ହୀନ+ଅବସ୍ଥା]—୧ । ମନ୍ଦ ଅବସ୍ଥା—
Hinabastha 1. Wretched condition.
[ହୀନଅବସ୍ଥା—ଗ୍ରା. ରୂପ] ୨ । ନୀଚ ଅବସ୍ଥା—
2. Low condition. ୩ । ଦରିଦ୍ରାବସ୍ଥା—
3. Penurious condition.

ହୀନାର୍ଥ—ସଂ ବଣ. ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି]—୧ । ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥ—
Hinartha 1. Unsuccessful. ୨ । ଯାହା
ଲାଭଜନକ ନୁହେ [ହି. ଶ]—Profitless.

ହୀନିତ—ସଂ ବ (ଗଣିତ; ହୀନ+ଇତ)—ବିୟୋଗ ଚିହ୍ନ; (—)—
Hinita The sign of minus; (—)

ହୀନିମାନ (ଇତ୍ୟାଦି) ଗ୍ରା· ବଣ—ହୀନମାନିଆ [ଦେଖ]—
Hinimana (etc) Hinamania (See)
(ହୀନମାନିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବ—ହୀନମାନ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
(ହୀନମାନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବଣ) Hinamana etc (See)

ହୀନିଷ୍ଠା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡଜାତ) ବ—ଅପମାନ—
Hinistha Insult.

ହୀନୋପମା—ସଂ ବ—(କର୍ମଧା)—ବଡ଼ ଉପମେୟ ପାଇଁ ଖଞ୍ଜାଯିବା ଛୋଟ
Hinopama ଉପମାନ (ହି ଶ)—Comparision of great
things with small.

ହୀନ୍ତାଳ—ସଂ ବ (ହିନ୍ତାଳର ରୂପାନ୍ତର)—ହିନ୍ତାଳ[ଅମରଟୀକା] (ଦେଖ)
Hintala Hintala (See)

ହୀୟମାନ—ସଂ ବଣ [ହା ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗକରିବା+କର୍ମ ଅନ]—ଯାହା
Hiyamana ହ୍ରାସପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛି; ଯାହା କ୍ଷୟ ପାଉଅଛି—
[ହୀୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ] Diminishing; waning.

ହୀର—ସଂ ବ (ହୃ ଧାତୁ=ହରଣକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; ନିପାତନ]—୧ ।
Hira ୧ । ଶିବ (ମେଦିନୀ)—1 God Siba.
୨ । ହାର [କଣ୍ଠାଧର]—2. Garland. ୩ । କୁଳିଶ;
ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର; ବଜ୍ର [ରାଜନିଘଣ୍ଟୁ ମେଦିନୀ]—
3. The weapon of Indra; thunder. ୪ ।
ହୀରକ; ହୀରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—4. Diamond. ୫ । ସର୍ପ
[ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—5 Serpent. ୬ । ସିଂହ[ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ]
6. Lion. ୭ ।ମୋତିମାଳା [ହି. ଶ]—7. A string
of pearls. ୮ । [ନାମ] ନୈଷଧକାର ଶ୍ରୀହର୍ଷ
କବିଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ନାମ [ନୈଷଧ ୨୨ସ ସର୍ଗ]—
Name of the father of the poet Sriharsha.
୯ । ବର୍ଣ୍ଣବୃତ୍ତବିଶେଷ (ହି ଶ)9, Name of a metre.
[ଦ୍ର—ଏଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚରଣରେ ଭଗଣ, ସଗଣ, ନଗଣ
ଜଗଣ, ଓ ରଗଣ ଥାଏ (ହି ଶ] ।

ହୀରକ—ସଂ ବ [ହୀର+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ]—ବହୁମୂଲ୍ୟ ଖଣିଜ ରତ୍ନବିଶେଷ—
Hiraka Diamond.

ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—	[ଦ୍ର—ରତ୍ନ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ । ଏହା
ବଜ୍ର, ହୀର, ଦଧୀଚ୍ୟସ୍ଥି,	ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅତ୍ୟୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦୀପ୍ତି-
ଚନ୍ଦ୍ର, ବଜ୍ରକ, ସୂଚୀମୁଖ,	ବିଶିଷ୍ଟ । ଏହା ଶ୍ୱେତ (ବ୍ରହ୍ମଜାତି), ରକ୍ତ
ବରାରକ, ମଣିବର,	(କ୍ଷତ୍ରିୟ ଜାତି), ପୀତ [ବୈଶ୍ୟଜାତି] ଓ
ରତ୍ନମୁଖ୍ୟ ଓ ବଜ୍ରର	କୃଷ୍ଣ (ଶୂଦ୍ର ଜାତି) ଭେଦରେ ୪ ପ୍ରକାର ।
ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ନାମ	ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହୀରକର ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁଂ ଓ
हीरा, **हीरे**	ନପୁଂସକ ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ସୁଗୋଲ
हीरा	ଦୀପ୍ତିମାନ, ବୃହତ୍ତର ହୀରକ ପୁରୁଷ ଜାତୀୟ
ଫା: ଇଲ୍ମାଶ୍	ଓ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଷଟ୍‌କୋଣ ଯୁକ୍ତ ଓ ରେଖା
ତେ· ବଜ୍ରମ୍	ବିନ୍ଦୁ ବିଶିଷ୍ଟ ହୀରକ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତୀୟ । ଏହା

ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର କାନ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ ଓ ସୁଖଦ । ତ୍ରିକୋଣ ବିଶିଷ୍ଟ
ଦୀର୍ଘାକାର ହୀରକ ନପୁଂସକ । ଏହା ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ
ତେଜୋହୀନ ।

ହୀରକ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଅଞ୍ଚଳରେ ଖଣିରୁ
ମିଳେ । ଅଫ୍ରିକାରେ ମଧ୍ୟ ହୀରାଖଣି ଅଛି । ପୂର୍ବେ ସମ୍ବଲ-
ପୁରରେ ହୀରା ମିଳୁଥିଲା ଓ ତାହା ଇବ୍‌ସ୍ରୋତରେ ବହିଯାଉ
ଥିଲା । ଏଥିପାଇଁ ସମ୍ବଲପୁରର ଗୋଟିଏ ନାମ ହୀରାଖଣ୍ଡ ।
ବିଦେଶ ଦେଶରୁ ମିଳିବା ହୀରକକୁ ବିଲାତିକ, ରାଜପଟ୍ଟ ଓ
ରାଜାବର୍ତ୍ତ ବୋଲଯାଏ ।]

ହୀରକୁ କଣ୍ଟକାରୀର ମୂଳ ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ କରି ୭ ଥର ଗଜପୁଟ ପାକ କଲେ କିମ୍ବା ଅଶ୍ୱମୂତ୍ରରେ ବା ଭେକ ମୂତ୍ରରେ ଥରେ ମର୍ଦ୍ଦନ କରି ୭ଥର ପୁଟ ଦଗ୍ଧ କଲେ ଏହା ଶୋଧିତ ଓ ମାରିତ ହୁଏ । ଅଶୋଧିତ ହୀରକ କୁଷ୍ଠ, ପାର୍ଶ୍ୱବେଦନା, ପଙ୍ଗୁତ୍ୱ ଓ ପାଣ୍ଡୁରୋଗ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ଶୋଧିତ ଓ ମାରିତ ହୀରା ପରମାୟୁ, ବଳ, ବୀର୍ଯ୍ୟ, କାନ୍ତି, ଶୁକ୍ର ଓ ସୁଖ ବୃଦ୍ଧି କରେ ଓ ସମସ୍ତ ରୋଗ ନଷ୍ଟ କରେ । ଏହା ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ ରସାୟନ ଓ ବୃଷ୍ୟାନ୍ତ ।

ଏହା ସୁନା ଇତ୍ୟାଦି ଅପେକ୍ଷା ଦୃଢ଼ତର । ହୀରଦ୍ୱାରା କାଚ ଉପରେ ଗାର ପକାଇଲେ କାଚ କାଟି ହୁଏ । ସାଧାରଣତଃ ହୀରକୁ ଅଳଙ୍କାରରେ ବସାଇ ଧନୀମାନେ ପିନ୍ଧନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ନିଜ ହାତର ମୁଦିରେ ବସିଥିବା ହୀରକ ଖଣ୍ଡକୁ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ କେହି କେହି ଧନୀ ଚୁଚୁମି ଚୁଚୁମି ମରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହା ବିଶୁଦ୍ଧ କୋଇଲା (Pure carbon) ର ଅବସ୍ଥାଭେଦ ବୋଲି ରାସାୟନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଦେଖା ଯାଇଅଛି ।

ପୃଥିବୀବିଖ୍ୟାତ କୋହିନୂର ନାମକ ହୀରା ଦକ୍ଷିଣ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାର ଖଣିରୁ ମିଳିଥିଲା ।

ରସାୟନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ହୀରା କୋଇଲାର ରୂପାନ୍ତର ଓ ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ଖଣିରୁ ମିଳେ । କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁକୁ ହୀରାସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରାଯାଏ ।]

ହୀରକ ଖଚିତ—ସଂ. ବି—[ତୃତୀୟାତତ୍]—ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ଆଦିରେ
Hiraka khachita ଏକ ବା ବହୁ ହୀରାଖଣ୍ଡ ବସାଯାଇ ଅଛି—
Set with diamond; diamond-set.

ହୀରକ ଖଣ୍ଡ—ସଂ. ବି—[ଷଷ୍ଠୀତତ୍] ଖଣ୍ଡେ ହୀରା ; ହୀରାରୁ ଖଣ୍ଡେ—
Hiraka khanḍa A bit of diamond.

ହୀରକ ଜୁବିଲି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୀରକ ଓ ଇଂ. ଜୁବିଲି)—କୌଣସି
Hiraka Jubili ରାଜା ୫୦ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କଲେ କିମ୍ବା ଦମ୍ପତି ୫୦ ବର୍ଷ ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କଲେ ସେହି ଉପଲକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଆନନ୍ଦସୂଚକ ଉତ୍ସବ—
Diamond Jubilee (on the occasion of a king completing 50 years of reign and a couple completing 50 years of married life)
हीरक जुबिली हारक् जीवंती
[ଦ୍ର—ମହାରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆଙ୍କର ହୀରକ ଜୁବିଲି ଉତ୍ସବ ୧୮୮୭ ସାଲରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହିପରି ୨୫ ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ ବା ଦାମ୍ପତ୍ୟ ଜୀବନ ଉପଲକ୍ଷରେ ଉତ୍ସବକୁ ସିଲ୍‌ଭର୍ ଜୁବିଲି ବୋଲିଯାଏ ।]

ହୀରକାଙ୍ଗୁରୀୟ—ସଂ ବି—(ମ. ପ. ଲୋ; ହୀରକ+ଅଙ୍ଗୁରୀୟ)—
Hirakānguriya ହୀରାବସା ମୁଦି; ହୀରକ ଖଚିତ ମୁଦ୍ରିକା—
(ହୀରକାଙ୍ଗୁରୀୟକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Diamond ring ; a ring set with diamond. [ଦ୍ର—ଶୁଣାଅଛି ଯେ, ହାତରେ ପିନ୍ଧାଯାଇଥିବା ହୀରାମୁଦିକୁ ଚୁଚୁମି ଅନେକ ବିପନ୍ନ ବଡ଼ଲୋକ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଥାଆନ୍ତି ।]

ହୀରା—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଆ)—
Hirā ୧ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ମେଦିନୀ)—1. The Goddess of wealth and prosperity. ୨ । ତୈଳାମ୍ବୁକ; ଅସରପା, ତୈଳପାୟିକା—(ମେଦିନୀ)—2. Cockroach. ୩ । ପିପୀଲିକା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—3. Ant. ୪ । କାଶ୍ମରୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ଗମ୍ଭାରୀଗଛ—4. Gmelina Arborea (a timber tree).
ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୀରକ) ୧ । ହୀରକ—1. Diamond.
हीरा ୨ । [ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ (ଯଥା-ନାରୀହୀରା) ଓ ଅନ୍ୟ
हीरा ଶବ୍ଦ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ (ଯଥା—ସେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୀରା) ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ] ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତୁ ବା ମନୁଷ୍ୟ—2.(When used with reference to other things or persons) A very excellent thing or person. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ—3. A name given to females.

ହୀରା କଣି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୀରକ ଓ କଣ)—ହୀରାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଖଣ୍ଡ—A
Hirā kaṇi small bit of diamond. [ଦ୍ର—ହୀରାଦ୍ୱାରା
हीरेर टुक्‌रा କାଚ କାଟି ହେଉଥିବାରୁ କାଚ କାଟିବା ପାଇଁ
हीराकन ଅଗରେ ହୀରାକଣି ବସା ଯାଇଥିବା ଶଲାକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।] ୨ । ଏକ ପ୍ରକାର ସରୁଧାନ—2. A species of fine paddy.

ହୀରା ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବି—୧ । ସମ୍ବଲପୁରର ନାମାନ୍ତର—1. A name of
Hirā khanḍa Sambalpur [ଦ୍ର—ପୂର୍ବେ ଏଠାରେ ମିଳୁଥିବା ହୀରା ଇଉରୋପରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ସମ୍ବଲପୁରର ନାମ ହୁମାଖଣ୍ଡ ଥିଲା । ପରେ ରାଜା ବଳରାମ ଦେବଙ୍କ ଅଧୀନତାରେ ଏହା ଅଠର ଗଡ଼ଜାତର ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାଙ୍କର 'ହୀରାଖଣ୍ଡ' ହୋଇଥିଲା ।] ୨ । ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ମହାନଦୀରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱୀପ—2. Name of an island in the bed of the Mahanadi in the district of Sambalpur. [ଦ୍ର—ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୪ ମାଇଲ । ଏଠାରେ ନଦୀରୁ ହୀରା ଆମଦାନି କରାଯାଉଥିଲା । ଜଗବନ୍ଧୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳ ।]

ହୀରାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୀର=ବଜ୍ର; ହୀରକ ପରି ଦୃଢ଼ ଅଙ୍ଗ
Hirānga ଯାହାର)—ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବଜ୍ରାସ୍ତ୍ର (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Indra's thunderbolt.

ହୀରା ନୀଳା ମୋତି ମାଣିକ(କ୍ୟ)—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦଗଣ)—
Hirā nilā moti māṇika(kya) ୧ । ଚାରି ପ୍ରକାରର
हीरा नीला-मुक्ता माणिक ରତ୍ନ; (ହୀରକ,
हीरा नीला मोति माणिक ନୀଳମଣି, ମୁକ୍ତା ଓ ମାଣିକ୍ୟ)
—1. Four kinds of gems

(viz, diamond, emerald, pearl, and ruby).
୨ । ଅସଂଖ୍ୟ ଧନରତ୍ନ—2. Countless gems and riches. (ଯଥା—ରଜା ଘରେ ହୀରା ନାଲ ଗୋଟ, ମାଣିକ ଭରତି ହୋଇଛି)

ହୀରାବଜ୍ରଧର ଦେଓ—ପାଟଣାର ଜଣେକ ପୂର୍ବତନ ରାଜା—
Hira Bajradhara Deo Name of a former Raja of the Patna State

ହୀରାମନ୍—ଦେ. ବି—(ସମ୍ଭବତଃ ହୀରତ୍=ଶାଗୁଆ ଓ ମଦନ=ଶାଗୁ
Hirāmān ପକ୍ଷୀ ରୁ)—ଶୁକପକ୍ଷୀ ଜାତୀୟ ପୂର୍ବଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପ-
ହୀରାମନ୍ ତୋଟା, ହୀରାମ(ମୋ)ହନ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ ପୁଞ୍ଜରୁ ଏ ଦେଶକୁ ଆଣାଯାଇ ପୋଷା ଯାଉଥିବା ଏକ ପ୍ରକାର
हीरामन्, हीरेमन् ଟୁଆ—Parakeet; a species of parrot of the East Indies; Eclectus Pectoralis.
हीरामोहन् तोता [ଦ୍ର—ଏହାର ଅଣ୍ଡିରି ଜାତୀୟ ହରିତ୍ ବା ଶାଗୁଆ ଓ ତେଣାର ମୂଳ ପାଖରେ ଅମ୍ବ ଆକାର ନାଲି ଚିହ୍ନ ଥାଏ; ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ ଛୋଟ; ସ୍ତ୍ରୀ ପକ୍ଷୀର ସମସ୍ତ ଶରୀର କଳୁବର୍ଣ୍ଣ । ଏମାନେ ଦେଶୀ ଶୁଆଙ୍କ ପରି ପଦ ଧରନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କେଁ କେଁ ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଆକୃତି ଆମ ଦେଶର ନାହାକା ଶୁଆଙ୍କ ପରି ବଡ଼ ।]

ହୀଲ—ସଂ. ବି—ରେତଃ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hila Semen virile.

ହୀଲୁକ—ସଂ ବି—ଗୌଡ଼ୀୟମଦ୍ୟ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hiluka A kind of wine.

ହୀହୀ—ସଂ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)ଅ—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି; ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର
Hihi ସ୍ରୋତ ବା ସ୍ରୋତ—1. A continued gush of loud laugh. ୨ । ହାସ୍ୟ (ମେଦିନୀ)—2. Laughter. ୩ । ବିସ୍ମୟ (,,)—3. Wonder.
ହା ହୀଁ, ହୀଁ ହୀଁ } ଦେ· ରୂପ

ହୁ(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ହୋମ କରିବା—1. To offer ghee unto fire. ୨ । ଖାଇବା—2. To eat.
Hu (root)

ହୁ -ଦେ. ଅ—୧ । ହଠାତ୍; ଝଟିତି—1. Suddenly. ୨ । ଜଳନ୍ତ
Hu ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ବ୍ୟାପିବା ପ୍ରକାର—2. The mode of blazing fire spreading swiftly.
(ହୁଡ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)
हुइ हु ୩ । ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ ବା ଅବଧାରଣାର୍ଥକ, ସେ, ଯେ, କେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ (ଯଥା—କେହୁ, ସେହୁ, ଯେହୁ)—3. An adjunct joined to the pronouns je, se, & ke, indicating certainty. ଗ୍ରାଦେ—(ଖଡ଼ିଆଳ)ଅ—କୋଳାହଳ—Tumult; ado.

ହୁଅ -ଦେ. କ୍ରି—(ସ୍ପୃ ତ-ଭୂ)—ସଂସ୍କୃତ ଭୂ. ଧାତୁ ଓଡ଼ିଆ 'ହେବା' ବା 'ହବା' କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଏକବଚନ ଓ ବହୁବଚନରେ
Hua
हुओ ହୋଓ ତୁମ୍ଭେ ଓ ତୁମ୍ଭେମାନେ କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ କ୍ରିୟାରୂପ—(you) Be; form of the verb To be in the imperatve mood, singular and plural.

ହୁଅଇ -ଦେ. କ୍ରି (ସ. ଭବତି)—ହୁଏ; ସଂସ୍କୃତ ଭୂ ଧାତୁର ତୃତୀୟ
Huai ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ—
हय हैा (He, she, it) Is.

ହୁଅନ୍ତି—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳର ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ
Huanti ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏକ ବଚନ (ସେ), ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ବହୁ
हयेन ବଚନ (ସେମାନେ), ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏକ
हैातेहैं ବଚନ (ଆପଣ), ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ବହୁବଚନ (ଆପଣମାନେ) କର୍ତ୍ତା ପରେ ଲାଗିବା କ୍ରିୟା—Form of the verb 'To be' in the present tense with 3rd person singular (honorific) He, 3rd person plural (honorific) They, 2nd person singular (honorific) you, 2nd person plural (honorific) you.

ହୁଅସି—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର) (ସ. ଭବସି)—'ହୁଅ'ର
Huasi ପ୍ରାଚୀନ ଆକାର—The old from of imperative 'be'.
हओ होताहे
[ଦ୍ର—ବଳରାମ ଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ, ସାରଳା ଦାସ କୃଷ୍ଣସିଂହ ଆଦିଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନ ସହିତ ଏହି 'ସି' ଯୁକ୍ତ କ୍ରିୟାର ରୂପ ବହୁସ୍ଥାନରେ ଦେଖା-ଯାଏ ।]

ହୁଆଙ୍ଗ—ଦେ. ବି—ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—Name of an
Huaṅa aboriginal tribe.
हुयाङ्

ହୁଆଲ୍ -ବୈଦେ. ବି (ଅ. ହଓ୍ୱାଲ୍)—୧ । ଅବସ୍ଥା—1 Condi-
Hual tion; state. ୨ । ଗତି—2. Movement.
हाल ୩ । ସଂବାଦ—3. News. ୪ । ବୃତ୍ତାନ୍ତ—4. Facts.
अहवाल

ହୁଆଲ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବି. ପୁଂ (ଫା· ହଓ୍ୱାଲ୍‌ଦାର୍)—
Hual-dār ୧ । ହାଲ୍‌ଦାର୍ (ଦେଖ)
(ହୁଆଲ୍‌ଦାରଆଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Hāl-dār (See)
୨ । ହାବିଲ୍‌ଦାର୍ (ଦେଖ)—2. Hābil-dār (See)

ହୁଆଲ୍‌ଦାରି—ବୈଦେ· ବି—ହାଲ୍‌ଦାରି (ଦେଖ)
Hual-dāri Hāl-dāri (See)

ହୁଆଲତ୍—ବୈଦେ· ବି (ଅ. ହଓ୍ୱାଲତ୍)—୧ । ହାଜୁଲାତ୍ (ଦେଖ)
Hualat 1. Hāulāt (See)
हाओलात् ୨ । ସରୁର ଖରଚ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଖରଚର ଭାର-
अगाऊ, हवालत् ପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ହାତ ତହବିଲରୁ ଆଗତୁରା ଲଭିବା ଧନ—2. Advance.
[ଦ୍ର—ଏ ଟଙ୍କା ପ୍ରଥମେ ଉକ୍ତ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନାମରେ 'ହୁଆଲତ୍' ବୋଲି ଲେଖା ହୁଏ । ପରେ ସେ ଖରଚର ବିଲ୍ ବା ହିସାବ ଓ ଭାଉଚର ବା ରସିଦ ଅଫିସ ଦାଖଲ କଲେ ଏ ଟଙ୍କା ତାଙ୍କର 'ହୁଆଲତ୍' ରହୁ ଖାରଜ ହୋଇ 'ଖରଚ ଲେଖି' ହିସାବ ଚଢ଼େ ।]

ହୁଅଲତ୍ ଖାତା(ବହି)—ବୈଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଖାତାରେ ହୁଅଲତ୍
Huālat khātā(bahi) ନେବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ନାମ ଓ ହୁଅଲତ ଟଙ୍କାର
হাওলাত খাতা　ପରିମାଣ ଲେଖାଯାଏ—A book showing
अगाऊ खाता　the sums advanced to different persons.

ହୁଅଲତ୍ ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରେ ଖରଚର ହିସାବ ଦେବା ପାଇଁ
Huālat debā　କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅଗଉରା ଧନ ଦେବା—
হাওলাত দেওয়া　To advance money to a person
अगाऊ देना　on the understanding that he will submit bills duly later on.

ହୁଅଲତ୍ ନେବା—ଦେ. କ୍ରି—ପରେ ହିସାବ ଦେବା ପାଇଁ ତହବିଲରୁ
Huālat nebā　ଅଗଉରା ଟଙ୍କା ଆଣିବା—To take an
হাওলাত লওয়া　advance from a fund with a
अगाऊ लेना　view to submit due accounts later on.

ହୁଅଲତି—ବୈଦେ. ବିଣ—୧ । ହୁଅଲତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Huālati　1. Relating to 'Huālat'.
হাওলাতি　୨ । ହୁଅଲତ ଦିଆ ଯାଇଥିବା—
अगाऊका　2. (money) Advanced.

ହୁଆ ହୁଆ—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ବିଲୁଅମାନଙ୍କର ହୁକେ ହୁକେ
Huā huā　ଧ୍ୱନି—The howling sound of jackals.
হুক্কাহুয়া　हुआँहुआँ
[ପ୍ର—ସୂର୍ଯ୍ୟ ମଣ୍ଡଳକୁ ଗ୍ରହଁ ଣ ବିଲୁଅ, ବୋବାଇଲେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ହୁଆ ହୁଆ—ହୃଷିସିଂହ ସହାଭାରତ. ବନ୍ତ]

ହୁଆ ହୁଟା—ପ୍ରାଦେ. (ଜଙ୍ଗଲ) ବ—୧ । କଳିକଜିଆ—1. Quarrel.
Huāhuṭā　୨ । ଗାଳି—2. Abuse; reproach. ୩ । ଗୋଳମାଳ—3. Noise; uproar.

ହୁଇଟ୍‌ନୀ—ଦେ.ବ (ନାମ)—ଅମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟବାସୀ ଜନୈକ ପ୍ରାଚ୍ୟ-
Huiṭ-nī　ବିଷୟଜ୍ଞ ସ୍ୱର୍ଗତ ପଣ୍ଡିତ—W. D. Whitney, a
হুইটনী　ह्विटनी　late American Orientialist scholar.
(ହ୍ୱିଟ୍‌ନୀ—ଅନ୍ୟରୂପ)　[ପ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ. ୧୮୨୭ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୯୪ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ସଂସ୍କୃତରେ ଅତି ବିଦ୍ୱାନ୍ ଥିଲେ ଓ ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ପରିଗଣିତ । ଅମେରିକାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରାଚ୍ୟ ସମିତିର ଏ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଓ ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେଞ୍ଚୁରି ଡିକ୍‌ସନାରି (Century Dictionary) ନାମକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଇଂରାଜି ଅଭିଧାନର ଏ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ।

ହୁଇଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ.ହ୍ୱୀଲ୍)—ଚକ—
Huil　হুইলি　ह्वील　Wheel.
(ହ୍ୱୀଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)　[ପ୍ର—ଏହି ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ଏହି ଶବ୍ଦ ଇଂରାଜି ଭାଷାରୁ ଅବିକଳ ଓଡ଼ିଆରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ଫ୍ଲାଇହୁଇଲ୍ (fly wheel), କଗ୍ ହୁଇଲ୍ (Cog wheel)]

ହୁଇ ହୁଟି—ପ୍ରାଦେ (ଜଙ୍ଗଲ,ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ହୁକେହୁକେ; ବିଲୁଅଙ୍କ
Huihuṭi　ରାବ—The howling of jackals.

ହୁଉଁ ହୁଉଁ—ଦେ. ଅ—କୁମ୍ଭାଟୁଆ ଆଦି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ରାବ ବା ଶବ୍ଦ—
Hu-uñ hu-uñ　The cooing of birds such as Kumbhaṭuā.　(ଉ—ତାଳ ବାଡ଼ୁଙ୍ଗାରେ ଲୁଚି କୁମ୍ଭାଟୁଆ କରୁଥିଲି ହୁଉଁ ହୁଉଁ—ନନ୍ଦବଗୋଉ. କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣୀ)

ହୁଉ କ(କି)ରି (କିନା, କିନି, ଦସ୍, ଧସ୍)—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧ । ହଠାତ୍;
Hu ka(ki)ri (kinā; kini das dhas)　ହଠାତ୍—
1. Suddenly.　୨ । ହଠାତ୍ ଅତି ପ୍ରବଳ ଭାବରେ (ନିଆଁ ଜଳିଉଠି ବ୍ୟାପିବା ପ୍ରକାରେ)—2. Furiously (said of a fire raging and spreading rapidly).　(ଯଥା—ପାଳ ଗଦାରେ ନିଆଁ ଲାଗି ହୁଉକିନା
হুট করে　हुहुकरके　ଜଳି ଉଠିଲା)

ହୁଏ—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ ଭବତି, ପ୍ରା ହୋଇ)—ହୁଅଇ (ଦେଖ)—
Hue　Huai (See)　ଅ-(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
হয়　ସମ୍ଭବତଃ—××× ହୁଏ ତାହାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଦ୍‌ଗଦ୍, କ
होवै　ହୁଏ ଚିନ୍ତା—ଫକୀର ମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ]　ପ୍ରାଦେ—
(ପାଠଣା) ଅ—ହଁ—Yes.

ହୁଏଂସାଂ—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ହୁଏନ୍‌ସା (ଦେଖ)—
Huemsāṁ　Huen-sā (See)

ହୁଏତ—ଦେ. ଅ—(ଓଡ଼ିଆରେ ଅଧୁନିକ ପ୍ରୟୋଗ, ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)
Hueta　୧ । ସମ୍ଭବତଃ—1. Probably; may be.　୨ । କଦାଚିତ୍, କରିବା, କିମ୍ବା ଆଦି ଶବ୍ଦର ଅନୁପୂର୍ବିକ ପ୍ରୟୋଗ
2. A word used relatively before nor, or; either.　(ଯଥା—ହୁଏତ ରାମ କରିବା ଶ୍ୟାମ ଯୋଗାଇବେ)　୩ । ବୋଧହୁଏ—It seems; meseems.

ହୁଏନ୍‌ସା(ସାଂ)—ବୈଦେ. ବ (ଚୀନ ଦେଶୀୟ ନାମ)—ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ
Huen-sā(sāṁ)　ଚୀନ ଦେଶୀୟ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ ନାମ—Name of a celebrated Chinese traveller Huen Thsang.
[ହୁଏନ୍ ସାଙ୍ଗ୍ (ନ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ପ୍ର—ଏ ଭାରତବର୍ଷରେ ଖ୍ରୀ' ୬୨୭ଠାରୁ ୬୪୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଭାରତରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପୁସ୍ତକମାନ ଆଲୋଚନା କରି ଭାରତର ଇତିହାସ ଓ ଭୂଗୋଳ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଚୈନିକନାମର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ହଉୟେନ୍‌ସିୟୁ' । ଏ ଭାରତ ବିଷୟକ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତାନ୍ତମାନ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଭାରତର ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାପାଇଁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । ଏହାଙ୍କ ପୁସ୍ତକର ନାମ 'ସିୟୁକି' । ଏହାଙ୍କର ଭାରତକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଲାଦିତ୍ୟ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ଏ ଗୟା ନିକଟସ୍ଥ ନାଳନ୍ଦା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ୫ ବର୍ଷ ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ

ଭାରତରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରଭାବ ହ୍ରାସ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଏ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅଛନ୍ତି । ଏ ଓଡ଼ିଶା ଦେଖି ଓଡ଼ିଶାର ତଥା ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ବନ୍ଦର ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତ ୧୩୮ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା ଓ ତହିଁ ମଧ୍ୟରୁ ୧୧୦ ଗୋଟି ରାଜ୍ୟରେ ଏ ନିଜେ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଉତ୍କଳୀୟ ବା ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଦେଶର କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୧୫୦ ମାଇଲ୍ ଥିବା ଏ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଅଛନ୍ତି ।]

ହୁଏଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ତିମି ମାଛ—Whale.
Huel ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଗାତ—Hole.
तिमि माछ ह्वेल (ହ୍ୱେଲ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଏଲ୍ ବୋନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ତିମି ମାଛର ହାଡ଼—
Huel bon Whale bone.
तिमिका हाड़ ह्वेल बोन (ହ୍ୱେଲ୍ ବୋନ୍—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଏଲର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ତିମି ମାଛ ଧରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଜାହାଜ
Huelar A whaler; a ship engaged in catch-
ହ୍ୱେଲାର ह्वेलर (ହ୍ୱେଲର୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ing whales.

ହୁଓ—ଦେ, ବି ଓ ଅ—ହୋ (ଦେଖ)
Huo Ho (See)

ହୁଓ ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୋ ମତାଇବା (ଦେଖ)
Huo matā(te)ibā Ho matāibā (See)

ହୁଂ—ସ. ଅ—ହୁମ୍ (ଦେଖ)—Hum (See)
Hum ପ୍ରାଦେ—ହୁଁ (ଦେଖ)—Huñ (See)

ହୁଁ—ଦେ. ଅ (ସଂ ହୁମ୍)—୧ । ହଁ (ସ୍ୱୀକାର ବୋଧକ)—1. (Inter-
Huñ jection indicating assent) Yes.
(ହୁଁଉଁ—ଅନ୍ୟରୂପ) ୨ । ହଁ; ସମ୍ମତି ସୂଚକ—2. An inter-
हुँ हूँ jection indicating agreement.
୩ । (କଥା କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଥା କହିଯିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାରେ ଓ ବକ୍ତାଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଶୁଣୁଥିବାର ଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଅବ୍ୟୟ) ହଁ, ମୁଁ ଶୁଣୁଅଛି—3. (interjection) 'Yes !' 'then !' (used by the hearer in the course of attending to a speaker's talk or in responding to a course of speech.) [ଉ—କଥା ସୁନ୍ଦର ହୁଁକୁ—ଢଗ] ୪ । ପୂର୍ବେ କୋଲ୍-ଯାଇ ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥିବା କଥାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ କଥକଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ସୂଚକ ଧ୍ୱନି—4. (interjection used in requesting a person to continue a subject which had been stopped short) ହୁଁ, ତା' ପରେ କଅଣ ହେଲା କହ !—Please go on ! ୫ । ଅବଜ୍ଞା ସୂଚକ—5. Interjection denoting derision. [ଉ—ତାହା ଅବଜ୍ଞା କରି ଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱରରେ କହିଲା ହୁଁ—ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ] ୬ । (ଅମୁକଙ୍କ) ଛଡ଼ା; ବ୍ୟତୀତ—6. Except; besides. [ଉ—ସ୍ୱଭାବେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ହୋନ୍ତି, ବିଷ୍ଣୁ ହୁଁ ଆନ ନ ଜାଣନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।] ୭ । କ୍ରୋଧ ବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶକ ଧ୍ୱନି; ହୁଙ୍କାର—7. Interjection; uttered in anger or in giving vent to one's strength. ୮ । ଉଚ୍ଚକୁ ଡେଇଁବା ବେଳେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—8. Sound uttered by one going to spring up with force. ୯ । କପୋତ ଓ ହୁଁ ହୁଁ ପେଚାଙ୍କ ଧ୍ୱନି—9. The sound or cooing of doves and owls. ୧୦। ନିକଟରେ ଡାକୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅନୁଚ୍ଚ ବା ଅତ୍ୟଳ୍ପ ସ୍ୱରରେ ଜବାବ ଦେବାର ଧ୍ୱନି—1. An interjection used in responding to a call of a person near by. ୧୧ । ସ୍ମରଣାର୍ଥକ—11. Interjection indicating recollection of some thing past. ୧୨ । (ନିଷେଧାର୍ଥକ) ଉହୁଁ; ଉଁହୁଁ—12. Interjection used in preventing. ୧୩ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ଆଜହୁଁ ବେଲହୁଁ (ଅମୁକ ସମୟଠାରୁ—13. Since [ଉ—ବୈଦେହି ! ରାଜହୁଁ ମୁଁ ଯିବି । ଭୂପତି. ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୧୪ । (ଅନ୍ୟ ସର୍ବନାମ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ଯଥା—ତହୁଁ, ତାହୁଁ, କାହୁଁ, ଯାହୁଁ) ଠାରୁ; ଅପେକ୍ଷା—14. Than. [ଉ—ମନହୁଁ ବେଗ ଶକ୍ତି ଧରି—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।] ୧୫ । ଆଗରେ କାନ୍ଧେଇଥିବା ସବାରି ବେହେରାମାନଙ୍କର ଗୁଲିବା ଆରମ୍ଭ କରି ଡାକ ଛାଡ଼ିବାର ପ୍ରଥମ ଡାକ—15. A sound made by Pālki bearers in the beginning of their march. [ଦ୍ର—ଲୋକ ମନକୁ ଗୁଣ୍ ଗୁଣ୍ କରି ସଙ୍ଗୀତାଳାପ କରିବା ସମୟରେ ଲୋକେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ଦୀର୍ଘ କରି ବହୁବାର ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି ।

ଅନାଦର ଓ ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାବେଳେ ଲୋକେ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ଦୀର୍ଘ କରି ଧରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନ୍ତି । ଯଥା—ହୁଁ ! ଦେଖିବା ତୁ ଠୋକାଣ୍ଡାର କସ୍ରତ କେତେ ?]

ହୁଁ କ(କି)ରି—ଦେ, କ୍ରି. ବିଣ—ହୁଁକାର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ (ବଳନ୍ମ
Huñ ka(ki)ri ଦେଖାଇବା)—(To show one's
[ହୁଁକରି (କି)—ଅନ୍ୟରୂପ] strength) By uttering the
हुँ करे हुंकरके sound of Huñ.

ହୁଁ କରିବା(ମାରିବା)—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିର କଥାରେ ବା
Huñ karibā (maribā) ପ୍ରସ୍ତାବରେ 'ରାଜିହେବା; ସମ୍ମତ
हु करा ହେବା—1. To agree to what another is
हुँ करना saying. ୨ । କଥା ବା କାହାଣୀ କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ କଥା କହିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଓ ଶ୍ରୋତା ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ କଥିତ ବିଷୟ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି ଏହା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ହୁଁ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ

କରିବା—2. To utter the sound of Huñ while attending to a person's conversation or story. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ସ୍ୱୀକାର କରି ହୁଁ କରିବା—To utter the exclamation Huñ in token of agreement or disagreement.

ହୁଁ ଚୁଁ—ଦେ. ବି—୧ । କୌଣସି କଥାର ବା ଆଦେଶର ଲଙ୍ଘନସୂଚକ ବା ଅସମ୍ମତିସୂଚକ ବାକ୍ୟର ପ୍ରକାଶ—1. Expression of dissent from or disobedience to an order. ୨ । ହଲଚଲ; ଇତସ୍ତତଃ ଚଳନ ବା ଗତି—2. Slight movement to and fro, ୩ । ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଶବ୍ଦ—3. Slight sound. ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କଥା ବା ଆଦେଶକୁ ଲଙ୍ଘନ କରେ ବା ଅସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ କରେ—Expressing dissent from or disapproval of or disobedience to an order.
Huñ chuñ
हुँचूँ
हँ'ना

ହୁଁ ଚୁଁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଦେଶ ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତର ଦେବା—1. To retort to one's master's order. ୨ । କଥାକୁ ବା ଆଦେଶକୁ ଲଙ୍ଘିବା—2. To disobey or disregard an order. ୩ । ଅସମ୍ମତିସୂଚକ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ କରିବା—3. To give vent to one's disapproval or disagreement. ୪ । ହଲ୍‌ଚଲ୍ ହେବା; ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳିତ ହେବା—4. To move slightly to and fro
Huñ chuñ karibā
হুঁচুঁকরা
हुँचूँ करना

ହୁଁଚୁଁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଇତସ୍ତତଃ ଚାଳିତ ହେବା—1. To move slightly to and fro ୨ । ଆଦେଶକୁ ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ଲଙ୍ଘନ କରିବା—2 To slightly disobey an order. ୩ । ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଶବ୍ଦ କରିବା—3 To make a slightly audible sound.
Huñchuñ hebā
হুঁচুঁহওয়া
हुँचूँ होना

ହୁଁଟ୍—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଭାଷା) ବି—ଓଟ—
Huñṭ Camel.

ହୁଁଡାର—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଅଲ) ବି—ଗଧିଆ—
Huñḍāra Wolf; hyena.
(ହୁଣ୍ଡାର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଁ ବ(ମ, ମେ)ରା ଭାଇ—ଗ୍ରା. ଅ (ସଂ. ହୁମ୍ ଓ ହିନ୍ଦୀ ମେରା=ମୋର+ଭାଇ=ହେ ଭାଇ)—[ହୁଁ ବ(ମ, ମେ, ମ୍ଁ)ର୍ ଭାଇରେ(ଲୋ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ସବାରି-ବେହେରାଙ୍କର ଡାକବିଶେଷ—A halloo uttered by the palki-bearers.
Huñ ba(ma, me)rā bhāi
[ବି—ସବାରି ବେହେରାମାନେ ସବାରି କାନ୍ଧେଇ ଅଗ୍ରସର ହେବା ବେଳେ ପ୍ରଥମେ 'ହୁଁ' ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି । ତା ପରେ 'ହୁଁ ମେରା ଭାଇ' ଡାକି ତା ପରେ କ୍ରମଶଃ ଗତିବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାନା ଅର୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜକ ଡାକମାନ ଡାକନ୍ତି ।]

ହୁଁ ହାଁ—ଦେ. ଅ (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—୧ । ସମ୍ମତିସୂଚକ ଧ୍ୱନିଦ୍ୱୟ—1. Two sounds indicating consent or approval. ୨ । ସବାରି ବେହେରାଙ୍କ ଡାକ ବିଶେଷ—2. A halloo uttered by palki-bearers. [ବି—ପ୍ରଥମ ବେହେରା 'ହୁଁ' ଧ୍ୱନି କରିବା ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି 'ହାଁ' ଧ୍ୱନି କରେ ।] ୩ । ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଧ୍ୱନିଦ୍ୱୟ—3. The two responding sounds of a pair of Huñ Hāñ birds. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଶିଶୁର ଶବ୍ଦ—Sound utterrd by infants.
Huñ hāñ
হুঁ হাঁ
हाँ हूँ

ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ—ଦେ ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ପାର୍ବତ୍ୟ ଓ ଜଙ୍ଗଲୀ ପେଚା—କାତିପୁ ବଡ଼ ଚଢ଼େଇ—A kind of big owl making a very ferocious hooting sound in the night.
Huñ hāñ chardhei
হুম্‌হুমে পাখী
हुहुआ
[ବି—ଏମାନେ ଗଭୀର ରାତ୍ରିରେ ଜଙ୍ଗଲରେ ପର୍ବତଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ବା ନଈର ଏପାରି ସେପାରିରେ ଥାଇ ରାବ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଚଢ଼େଇ 'ହୁଁ' ବୋଲି ଦୀର୍ଘ ଗମ୍ଭୀର ରାବ କରେ ଓ କ୍ଷଣକ ପରେ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷୀ 'ହାଁ' ବୋଲି ରାବ ଦିଏ ।]

ହୁଁ ହୁଁ ଦେ. ଅ—୧ । ସମ୍ମତିସୂଚକ ହୁଁ ଧ୍ୱନିର ଦ୍ୱିତ୍ୱ—1. Doublet of 'Huñ'. ୨ । ପାରା ଓ କପୋତାଦି ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—2. The cooing sound of doves and pigeous. [ଉ—ଶବ୍ଦ ପାରାବତ ହୁଁ ହୁଁ ଆରମ୍ଭି, କେଉଁରେ ହାକି ସହିତ ଲଭ । ଭଞ୍ଜ· ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୩ । ସମ୍ଭୋଗ କାଳରେ ମତ୍ତତା ଯୋଗୁଁ କାମୁକା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚାରିତ ମଧୁର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷ—3, A sound uttered by lustful young women during orgasm. [ଉ—ହାଁ ହାଁ ହୁଁ ହୁଁ ନାଁ ନାଁ ମଲି ଇତି ଭାଷାକୁ କିସ ଭୁଲାଇବ । ଭଞ୍ଜ· ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।]
Huñ huñ
হুঁ হুঁ
हूँ हूँ

ହୁକ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ହୁକ୍)—ବକ୍ରାଗ୍ର ଧାତୁର କଣ୍ଟା; ଧାତୁର ଅଙ୍କୁଶ—A hook.
Huk

ହୁକ୍‌ମତ୍(ତି)—ବୈଦେ. ବି ଅ. ହୁକୁମତ୍)—ହୁକୁମତ୍ (ଦେଖ)
Huk-mat(ti) Hukumat (See)

ହୁକ୍ ହୁକ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ଅ—ହୁକୁ ହୁକୁ (ଦେଖ)
Huk-huk (etc) Huku huku (See)

ହୁ କ(କି)ରି(କିନା, କିନି)—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ହୁଉ କରି (ଦେଖ)
Hu ka(ki)ri(kinā, kini) Hu-u kari (See)

ହୁକା—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ହୁକ୍କା)—୧ । ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁ ପିଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର; ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼ି—1. A hookāh; hubble bubble; a pipe for smoking tobacco.
Hukā
হুকা
हुक्का

୨ । ଅଫିମ ବା ମଦକ୍ ଧୂଆଁ ପିଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ନଳଯୁକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ର—2. A pipe for smoking opium. [ଦ୍ର—ଧୂଆଁପତ୍ରର ଧୂଆଁ କଡ଼ା ଥିବାରୁ ଧୂଆଁପତ୍ରକୁ ଗୁଣ୍ଡ କରି ସେଥିରେ ଗୁଡ଼ ଓ କେତେକ ମସଲା ମିଶାଇ ଗୁଡ଼ାଖୁ (ବ. ତାମାକ୍) ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାର କାଦୁଆ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ । ଏହି ଗୁଡ଼ାଖୁକୁ ଗୋଟିଏ ମାଟିର କାହାଳ ବା ଚିଲମ୍ (ବ. କଲ୍‌କେ, ଚିଲମ୍) ଉପରେ ରଖି ତହିଁରେ ଅଙ୍ଗାର ବା ଅଙ୍ଗାର ଗୁଣ୍ଡ ନିର୍ମିତ ପିଠା (ଟିକିଆ) ଦେଇ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ । ସେହି ଚିଲମ୍‌ର ତଳେ ବା ଗାଣ୍ଡି ଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର ଥାଏ । ଯେହି ଚିଲମକୁ ଗୋଟିଏ ନଳ (ବ. ନଲ୍) ଉପରେ ବସାଇବାକୁ ହୁଏ । ସେ ନଳର ତଳମୁଣ୍ଡ ବା ନାଳଚା ଗୋଟିଏ ଫମ୍ପା ନଡ଼ିଆ (ବ. ଖୋଲ୍, ମାଲ୍ଚା) ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ଥାଏ । ସେହି ନଡ଼ିଆର ଅଧାଏ ପାଣି ପୂରି ଯାଇଥାଏ ଓ ନଡ଼ିଆର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ କଣା କରାଯାଇଥାଏ । ସେହି ଛିଦ୍ରରେ କେହି କେହି ମୁହଁ ଲଗାଇ ଧୂଆଁ ଶୋଷନ୍ତି ଓ କେହି କେହି ସେହି ଛିଦ୍ରରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସରୁ ଛୋଟ ନଳ (ବ. ସଟ୍‌କା) ଗୁଞ୍ଜି ସେହି ନଳକୁ ଚୁଚୁମିଲେ ନଡ଼ିଆରେ ପାଣି ନ ଥିବା ଉପର ଅଂଶରେ ଚିଲମରେ ଥିବା ଗୁଡ଼ାଖୁ ପୋଡ଼ି ଯାଇ ତହିଁର ଧୂଆଁ ନଳ ବାଟେ ଆସି ନଡ଼ିଆରେ ଥିବା ପାଣି ଉପରକୁ ଗୁଡ୍‌ଗୁଡ୍ ଶବ୍ଦ କରି ଉଠି ଆସେ ଓ ନଡ଼ିଆର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ର ବାଟେ ତାହା ପାଟିକୁ ଆସେ । ଏତଦ୍ୱାରା ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁର ମିଷ୍ଟ ସ୍ୱାଦ ମନୁଷ୍ୟ ଭୋଗ କରେ । ହୁକା ଟାଣିବା ବେଳେ ଚିଲମର ଧୂଆଁ ନାଳଚା ବାଟେ ନଡ଼ିଆର ପାଣି ଭିତର ଦେଇ ଉଠିବା ବେଳେ ଗୁଡ୍‌ଗୁଡ୍ ଶବ୍ଦ ହୁଏ ।

ହୁକା ସାଧାରଣତଃ ୨ ପ୍ରକାରର—୧ । ନଡ଼ିଆ ହୁକା—ଏହାର ଗାଣ୍ଡି ନ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ତଳେ ରଖି ଦେଲେ ଏହା ଗଳି ପଡ଼େ । ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନଡ଼ିଆ ସମ୍ଭାଳିବା ଭଳି ପାତ୍ର ଆକୃତିର ବଇଠକ ଦରକାର ହୁଏ । ୨ । ଅଲ-ବଲ୍ଲା ହୁକା—ଏଥିରେ ନଡ଼ିଆ-ଜଳାଧାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ଧାତୁ-ନିର୍ମିତ ସମତଳ ଆଧାର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଓ ଏଥିରେ ସଟ୍‌କା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ଓ ନମନୀୟ ନଳ ଲାଗିଥାଏ । ନଡ଼ିଆ ହୁକାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ହାତରେ ନ ଧରିଲେ ଧୂମପାନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଅଲବଲ୍ଲା ହୁକାକୁ ତଳେ ଥୋଇ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୂର ଛଡ଼ାରେ ବସି ବା ଶୋଇ ଧୂମପାନ ସୁଖ ଉପଭୋଗ କରାଯାଏ ।

ଅଫିମକୁ ପୋଡ଼ା ପିଜୁଳି ପତ୍ର ସଙ୍ଗେ ନିଆଁରେ ରାନ୍ଧି 'ମଦକ୍' ବା 'ଗୁଲି' ନାମକ' ଗୁଳା (ସଂ. ଗୋଳକ) ତିଆରି କରାଯାଏ । ଏହି ଗୁଲି ଖାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ହୁକା ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତହିଁର ଚିଲମ୍ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଚିଲମ ପରି ଛତ୍ରାକାର ନ ହୋଇ ତାହାର ସରୁଆ ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଛିଦ୍ର ଥାଏ ଓ ସଟ୍‌କା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ସିଧା ନଳ ସେଥିରେ ଲାଗିଥାଏ । ମଦକ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଛୋଟା ବା ଗୁଳାକୁ ଚିଲମର ଅଗର ଛିଦ୍ର ଉପରେ ରଖି ତହିଁରେ ଲମ୍ବ ଟିକିଆ ଦ୍ୱାରା ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କଲା ବେଳେ ଗୁଲି ଖାଇବା ଲୋକ ବଡ଼ ସଟ୍‌କାରେ ମୁହଁ ଲଗାଇ ଶୋଷି ନିଏ ଓ ମଦକ୍‌ରୁ ନିର୍ଗତ ଧୂଆଁ ସେ ନଳ ବାଟେ ପାଟିକୁ ଯାଏ ।

ହୁକାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଓ ଉପକରଣ :—

୧ । କାହାଳ, ଚିଲମ (ବ. କଲ୍‌କେ, କଲିକା) ଧାତୁରା ଫୁଲ ଆକୃତି ବିଶିଷ୍ଟ, ତଳେ ଛିଦ୍ର ଥିବା ମାଟିର ପାତ୍ର ।

୨ । ଠିକର (ବ. ଠିକ୍‌ରି), ଚିଲମର ନିମ୍ନସ୍ଥ ଛିଦ୍ରର ମୁହଁରେ ଦିଆଯିବା ଖୋଲ ବା ଖପର । ଏହା ଥିବାରୁ ଚିଲମର ଛିଦ୍ର ମଧ୍ୟକୁ ଗୁଡ଼ାଖୁ ବା ନିଆଁ ପଶିପାଏ ନାହିଁ ।

୩ । ଟିକିଆ (ବ. ଟିକିୟା), ଅଙ୍ଗାରଗୁଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ପେଜ ମିଶାଇ ଶୁଖା ଯାଇଥିବା ପିଠା । ଏଥିରେ ଚଞ୍ଚଳ ନିଆଁ ଧରେ ଓ ଚିଲମରେ ଗୁଡ଼ାଖୁ ରଖି ତା ଉପରେ ଖଣ୍ଡି କେତେ ଟିକିଆ ରଖି ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ଶୀଘ୍ର ସମୁଦାୟ ଟିକିଆରେ ନିଆଁ ଲାଗି ଗୁଡ଼ାଖୁ ପୋଡ଼ି ଯାଏ ।

୪ । ନଳ, ନଳୀ, ନଳଚା (ବ. ନଲ୍‌ଚା, ନଲ୍‌ଚେ), ଗୋଟିଏ କାଠର ସରୁ ନଳ । ଏହାର ମୁଣ୍ଡପାଖକୁ ଚିଲମର ନିମ୍ନସ୍ଥ ଛିଦ୍ରରେ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ହୁଏ ଓ ତଳ ପାଖଟି ନଡ଼ିଆରେ ପଶି ଥାଏ ।

୫ । ନଡ଼ିଆ (ବ. ଖୋଲ, ମାଲ୍ଚା), ଗୋଟିଏ ନଡ଼ିଆ ଭିତରୁ ଶସ୍ୟାଦି କୋରି ହୋଇ ତାହାର ଠିକ୍ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ର କରି ଯାଇଥାଏ । ସେହି ଛିଦ୍ର ବାଟେ ନଳର ନିମ୍ନ-ମୁଣ୍ଡକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ ଓ ଉକ୍ତ ନଡ଼ିଆ କୁମ୍ଭାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରରେ ଓଠଲଗାଇ ବା ସଟ୍‌କା ଦ୍ୱାରା ଧୂଆଁ ଟାଣିବାକୁ ହୁଏ ।

୬ । ସଟ୍‌କା, ସିଠ୍‌କା (ବ. ସଟ୍‌କା, ନଲ), ନଡ଼ିଆ କୁମ୍ଭାର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ଛିଦ୍ରରେ ଲାଗିଥିବା ଛୋଟ ନଳ । ଏହାକୁ ମୁହଁରେ ଧରି ଶୋଷିଲେ ନଡ଼ିଆ କୁମ୍ଭା ମଧ୍ୟରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଧୂଆଁ ପାଟିକୁ ବାହାରି ଆସେ ।

୭ । ତାଉଆ (ବ. ତାଓଆ) ହୁକାର ଚିଲମରେ ଥିବା ଅଗ୍ନିଯୁକ୍ତ ଗୁଡ଼ାଖୁର ଧୂଆଁ ପବନରେ ଉଡ଼ି ନ ଯିବା ପାଇଁ ଚିଲମ ଉପରେ ଘୋଡ଼ା ଯିବା ଗୋଟିଏ ଛିଦ୍ରଯୁକ୍ତ ଆବରଣ ।

୮ । ଗଜ, ଶିକ (ବ. ଗଜ, ଛିଁଚ୍‌କେ)—ହୁକାର ନଳର ବା ଚିଲମର ଛିଦ୍ର ମଇଳା ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ତାହା ସଫା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲୁହାର ମୋଟ ତାର ବା ଗଜ ।

୯ । ଗୁଡ଼ାଖୁ (ବ. ତାମାକ୍)—ଗୁଡ଼ ଓ ସୁବାସିତ ମସଲା ମିଶା ଧୂଆଁପତ୍ର ଗୁଣ୍ଡ ।]

ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—ହୁକା—Ant hill.

ହୁକା ଖାଇବା(ଟାଣିବା, ପିଇବା)—ଦେ· କ୍ରି—ହୁକା ଦ୍ୱାରା ଧୂମ ପାନ
Hukā khāibā(ṭāṇibā, pi-ibā କରିବା—To smoke
হুঁকা টানা **हुक्का पीना** with a hubble bubble.

ହୁକା ଗୁଲ—ଦେ· ବି—ହୁକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ଦଗ୍ଧ ଗୁଡ଼ାଖୁ—
Hukā gula Burnt tobacco-mixture after
হুঁকার গুল **राख** it is used in a hookāh.

ହୁକା ପାଣି—ଦେ· ବି—ହୁକାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଜଳ, ଯାହାର ମଧ୍ୟ ଦେଇ
Hukā pāṇi ଗୁଡ଼ାଖୁ ଧୂଆଁ ବାହାର ଆସି ଥାଏ—The used
হুঁকোর জল **हुक्का पानी** water of a hookāh.

ହୁକା ବଇଠକ(ବଇଠି)—ଦେ. ବି—ଅଗାଣ୍ଡିଆ ହୁକାକୁ ସ୍ଥିର କରି
Hukā baiṭhaki(baiṭhi) ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଇଠି-
[ହୁକା ବୈଠକ(ବୈଠି)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଲଗା ଆଧାର—
হুঁকোর বৈঠক A stand for keeping the Hookāh
हुक्काबैठकी erect.

ହୁକା ବର୍‌ଦାର—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ବଡ଼ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହୁକା
Hukā bar-dār ବହନ କରିବା ଭୃତ୍ୟ—A servant
হুঁকা বরদার carrying the hookāh in the retinue of
हुक्का बरदार a rich person.

ହୁକି ଟୋଲା—ଦେ. ବି—(ନାମ)—କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ମହାନଦୀ
Hukiṭolā ମୁହାଣ ଫଲ୍‌ସ୍‌ପଏଣ୍ଟ ବତିଘର ନିକଟସ୍ଥ ବସତି—
Name of a village near the Falsepoint light house at the mouth of the Mahānadī river inthe Cuttack district.

ହୁକୁମ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ, ହୁକୁମ୍)—୧ । ଆଜ୍ଞା; ଆଦେଶ—1.
Hukum হুকুম্ **हुक्म** Order; command.
[ପ୍ର—ହାକିମ ବଡ଼ ନୁହେଁ ହୁକୁମ ବଡ଼—ପ୍ରବଚନ। ଏଥିର ଅର୍ଥ—ହାକିମ ଭୂମ ଆମପରି ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲୋକ ଅଟନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର କ୍ଷମତା ବଳରେ ସେ ଯେଉଁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ତାହାହିଁ ବଡ଼ ଅଟେ ।]
୨ । ମୀମାଂସା—2. Decision. ୩ । ବିଚାରର ଫଳ—3. The result of judgement; judicial decision. [ପ୍ର—ହାକିମ ଫେରେ, ତ ହୁକୁମ ଫେରେ ନାଁ—ପ୍ରବଚନ। ଏଥିର ଅର୍ଥ—ଏକ ହାକିମ ବଦଳି ହେଲେ ବା ମୃତ ହେଲେ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ହାକିମ ଆସନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମ ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୁକୁମ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହେ ।] ୪ । ବିଚାର ଫଳର ଲିପି—4. Decree. ୫ । କୌଣସି ଦେବାନୁଗୃହୀତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ଦେବାଦେଶ—5. An order of a Deity conveyed through a favoured person; Divine command. [ପ୍ର—ରୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ଭଲ ହେବାପାଇଁ, କିମ୍ବା ନିଜର ବାଞ୍ଛାସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଲୋକେ ଦେବତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଦେବତା ପ୍ରାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଦିଅନ୍ତି, କିମ୍ବା ଉକ୍ତ ଦେବତାଙ୍କର ଜଣେ ଅନୁଗ୍ରହ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେବତା ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଜଣାନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦେବତାଙ୍କ ଆଦେଶକୁ ପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତି ।] ୬ । ଦେବାଦେଶପ୍ରାପ୍ତ ଔଷଧ—6. A medicine got by a Divine command. ୭ । ତାସ୍ ବା ଗଞ୍ଜପା ଖେଳରେ ରଙ୍ଗା, ରାଣୀ ଆଦି ବେଶୀ ଦରର ତାସ୍—7. King and queen cards and other cards of higher value in the game of cards or ganjapā.

ହୁକୁମ୍ ଅମାନ୍ୟ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଆଦେଶକୁ ନ ମାନିବା—
Hukum amānya Disobedience of an order.
হুকুম অমান্য **हुक्म अमान्य**

ହୁକୁମ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ଦେବା—1. To give
Hukum karibā or issue an order. ୨ । ଆଜ୍ଞା
হুকুম করা ପାଳନ କରିବା—2. To carry out an order.
हुक्म करना

ହୁକୁମ୍ ଚଳା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ଦେବା—1. To
Hukum chalā(le)ibā pass an order. ୨ । ହୁକୁମ
হুকুম চালান ପ୍ରଚାର କରିବା—2. To promulgate an
हुक्म चलाना order.

ହୁକୁମ୍ ଜାରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା) (କଚେରିଆ)—୧ । ଆଜ୍ଞା ପ୍ରଚାର—
Hukum jāri 1. Promulgation of an order. ୨ ।
হুকুম জারি ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆଦେଶର ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାର-
हुक्मजारी କରଣ ବା ଜ୍ଞାପନ—2. Conveying or publishing of an order passed by an authority. ୩ । ନିଃସନ୍ଦେହରେ ସବୁ ଆଜ୍ଞା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—3. The state of an order being carried out without fail.

ହୁକୁମ୍ ତାବେ—ବୈଦେ. ଵିଣ—(ଫା) (କଚେରିଆ)—୧ । କୌଣସି
Hukum tābe ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆଜ୍ଞାର ଅଧୀନ—1. Subservient
হুকুম তাঁবে to a person's order. ୨ । ଅଧସ୍ତନ; ଅଧୀନ—
हुक्म बरदार 2. Subordinate.

ହୁକୁମ୍ ତାମିଲ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ)—ଆଦେଶ ପାଳନ—
Hukum tāmil Carrying out of an order.
হুকুম তামিল **हुक्म तामिल**

ହୁକୁମ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ· ବି—(ଆ)—ଆଜ୍ଞାବହ ଭୃତ୍ୟ; ଅର୍ଦ୍ଦଳି—
Hukum-dār An orderly.
হুকুমদার **हुक्म बरदार**

ହୁକୁମ୍ ଦେବା—ଦେ, କ୍ରି—୧ । ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିବା—1. To
Hukum debā give an order. ୨ । ପ୍ରାର୍ଥନାକାରୀଙ୍କୁ
হুকুম দেওয়া ଦେବାଦେଶ ଜଣାଇବା—2. To convey
हुक्म देना a Deity's order to a devotee.

ହୁକୁମ୍‌ନବିଶ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା) (କଚେରି ଆ)—ଯେଉଁ କର୍ମଚାରୀ
Hukum nabiś ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଆଦେଶମାନଙ୍କୁ ଲିପିବଦ୍ଧ
হুকুমনবিশ କରି ରଖନ୍ତି—A clerk whose duty it is
हुक्म नवीश to record and register orders passed.

ହୁକୁମ୍ ନାମା—ବୈଦେ. ବ (କଚରଥ)(ଫା)—ଆଦେଶ ପତ୍ର; ଆଜ୍ଞାପତ୍ର; Hukum-nāmā ଆଦେଶ ଲିପି—A written order; হুকুমনামা हुक्मनामा a warrent.

ହୁକୁମ୍ ବଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ, କ୍ରି—ଅଦେଶ ପାଳନକରିବା— Hukumbajā(je)ibā To carry out an order. হুকুমবাজান हुक्मबजाना

ହୁକୁମ୍ ବଜାୟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଅ. ହୁକ୍ମ ଓ ଫା ବଜାୟ୍)— Hukum bajāy ୧ । ଅଦେଶ ପାଳନ—1. Carrying out of an order. ୨ । ପୂର୍ବ ପ୍ରଦତ୍ତ ବା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଦେଶର ଅପରିବର୍ତ୍ତନ—2. Confirmation of an order previously passed. হুকুম্‌বজায় हुक्मबजाय

ହୁକୁମ୍ ବର୍ ଦାର୍—ବୈଦେ. ଵଣ (ଅ)—୧ । ଆଜ୍ଞା ପାଳନକାରୀ— Hukum bar-dār 1. Carrying out an order. ୨। ଅଦେଶାନୁବର୍ତ୍ତୀ—2. Obedient; subservient. ବ—୧ । ଆଜ୍ଞାପାଳକ ଭୃତ୍ୟ—1 An obedient servant. ୨ । ହାକିମଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଚାକର ଏଣେ ତେଣେ ଯାଆସ କରେ—2 An orderly. হুকুমবরদার हुक्मबरदार

ହୁକୁମ୍ ବର୍ ଦାରି—ବୈଦେ. ବ(ଅ)—ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିତା— Hukum bar-dāri The state of carrying out হুকুমবরদারি हुक्मबरदारि orders; subserviency.

ହୁକୁମ୍ ବହି—ବୈଦେ. ବ(ଅ)—ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକରେ ହାକିମଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ Hukum bahi ହୁକୁମମାନ ଧାରାବାହିକରୂପେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୁଏ— হুকুমবই हुक्मबहि Order book

ହୁକୁମର ଚାକର—ଦେ. ବ—ଆଜ୍ଞାପାଳନକାରୀ ଭୃତ୍ୟ—A servant Hukumara chākara whose duty is to carry হুকুমের চাকর हुक्मकानौकर out orders

ହୁକୁମ ରଦ୍ (ଦ୍)—ବୈଦେ.ବ (କଚରଥ)—(ଅ)—ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଦେଶର Hukuma rad(dd) ଖଣ୍ଡନ—Nullification or setting হুকুমরদ हुक्मरद्द aside of an order

ହୁକୁମ ଲେଉଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ.କ୍ରି—କୌଣସି ହୁକୁମ ହେଲାପରେ ତାକୁ Hukuma leuṭā(ṭe)ibā ରଦ୍ଦ କରିବା—To undo an হুকুমরদ্দকরা हुक्मरद्दकरना order

ହୁକୁମ ଲେଉଟିବା—ଦେ· ବ—ହୁକୁମ ହେଲାପରେ ତା ଫେରିଯିବା— Hukuma leuṭibā Upsetting of the order.

ହୁକୁମ ସାଦରହେବା—ଦେ· କ୍ରି—ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା— Hukuma sādar hebā The issue of an order. हुक्मजारीहोना হুকুম হওয়া

ହୁକୁମତ୍ (ତି)—ବୈଦେ ବ—(ଅ ହୁକ୍ମତ୍)—୧ । ପ୍ରଭୁତ୍ୱ— Hukumat(ti) 1. Mastery. ୨ । ଅଧିକାର— 2. Authority ୩ । ରାଜତ୍ୱ; ଶାସନ—3. Reign, dominion; administration ୪ । ଯେଉଁ ଅଧିକାର ବଳରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ଅଦେଶ ଜାରୀକରେ ବା ପ୍ରଭୁତ୍ୱ କରେ—4. Position হুকুমত. हुकुमत of authority.

ହୁକୁମତ କରିବା (କାଢ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଆପଣାର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର Hukumati karibā (kāṛhibā) ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଦେଖାଇ ହେବା—To show off one's authority; to boast of one's position of authority. [ହୁକୁମତ କାଉକରିବା, ହୁକୁମତ ଜାହିର୍ (ରି)କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ] হুকুমত্‌করা हुकुमतकरना

ହୁକୁମା—ଦେ. ବ—ଇତ୍ୟାଦି ଅର୍ଥରେ ହାକିମ୍ ଶବ୍ଦର ପରେ ସହଚର Hukumā ଶବ୍ଦରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ—A word used হাকাম हिक्काम after the word 'Hākim' to denote etcetera. (ଯଥା—ହାକିମ୍ ହୁକୁମା)—

ହୁକୁହୁକା—ଦେ. ଵଣ. ପୁଂ—(ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି) କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ Hukuhukā କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରେ— নিশ্‌পিশে अगुआ (ହୁକୁହୁକେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) Showing much hankering to do a thing.

ହୁକୁହୁକୁ—ଦେ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ହାଇଁ ପାଇଁ; କୌଣସି Hukuhuku କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଆଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠା- হাঁই পাঁই अगुआ ପ୍ରକାଶ—1. Hankering after any thing; eagerness to do a thing. ୨ । ଅନଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ— 2 Eagerness of a biginner or a novice. ୩ । ନଦୀର ପାଣିର ସ୍ରୋତ ବୋହି ଯିବାର ଧୀର ଶବ୍ଦ— 3. The gliding sound of the flowing river—current. (ଉ—ନଈପାଣି ହୁକୁହୁକୁ, କଏ ନେଇ ଗଲା ଭଲମାଲକୁ, ମୋ ଗଳାମାଳା ମାଣିକକୁ, କେଳାଙ୍କ—ଗୀତ ।) ୪ । ପେଚାର ରାବ—4. The hooting of the Owl.

ହୁକୁହୁକୁ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ Huku huku hebā ଆଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ ବା ଉତ୍କଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ নিশ্‌পিশকরা अगुआहोना କରିବା—1. To hanker after a thing. ୨ । (ନଦୀର ପାଣି) ବୋହିବା ସମୟରେ ଧୀର ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To make a gliding sound (said of the current of a river).

ହୁକେ—ଦେ· (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ରାତିରେ ପ୍ରତି ପହରର ଅନ୍ତରରେ Huke ବିଲୁଆମାନଙ୍କ ସମ୍ମିଳିତ ବୋବାଳି ଧ୍ୱନି—The হুকাহুয়া हुक्का हुक्काँहुआ howling of jackals in the night at intervals of 3 hours since evening. [ଜ୍ୟ—ହୁକେ—ହୁକେ—ହୋ । ବିଲୁଅ ଡାକିଲେ ଠିକ୍ ଅଧରାତି । ଫଗୀର ମୋହନ, ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ] ହୁକେହୁ(ହୋ),ହୁକେହୁକେ, ହୁକେ ହୁକେ ହୁ (ହୋ) } ଅନ୍ୟରୂପ

ହୁକ୍କା (ଇତ୍ୟାଦି) ବୈଦେ· ବ—ହୁକା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hukā Hukkā (etc) etc (See).

ହୁଗ୍‌ଲା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଢିଲା—Slack; loose.
Hug-lā

ହୁ(ଭ)ଗ୍‌ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କି—ଢିଲା ହେବା—To be slack; to be loosened.
Hu(bha)g-libā

ହୁଗାଳିବା—ଦେ. କି—୧। ହୁଗୁଳିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ; ହୁଗୁଳାଇବା; ଶ୍ଲଥ କରାଇବା—To slacken; to loosen. ୨। (ହୁଗୁଳିବାର ସକର୍ମକରୂପ) ବେଣ୍ଟରୁ କଣ୍ଟିଅସ୍ତ୍ର, କୁରାଢ଼ି ଆଦିକୁ ହୁଗୁଳା କରିବା—2. To loosen an instrument or weapon from its handle.
Hugālibā
ହଲହଲକରା
निकालना

ହୁଗୁଳା—ଦେ. ବିଣ—୧। ଶିଥିଳ; ଶ୍ଲଥ; ଢିଲା—1. Loose; slack. ୨। ଯାହା ଠିକ୍‌ରୂପେ ଛିଦ୍ରରେ ବସି ନ ଥାଏ—2. Not fitting tightly. ୩। ଯେଉଁ ଅଳଙ୍କାର ବା ପୋଷାକ ଦେହରେ ଠିକ୍ ହୋଇ ନ ବସେ—3. Loose (garment or ornament). ୪। ଯାହା ହଲ ହଲ ହେଉଥାଏ—4. Shaky.
Hugulā
ହଲହଲେ ढिला

ହୁଗୁଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—(ହୁଗୁଳିବାର ସକର୍ମକ ରୂପ)—ଶ୍ଲଥ କରିବା; ଶିଥିଳ କରିବା; ଶିଥିଳାଇବା; ହୁଗାଳିବା—To loosen, to slacken.
Hugulā(le)ibā
ହଲହଲ କରା ढिलाकरना

ହୁଗୁଳି—ଦେ. ବିଣ (ନାମ)—୧। ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ଯେଉଁ ଶାଖା କଲିକତା ବାଟେ ବଙ୍ଗୋପସାଗରକୁ ଯାଇଅଛି—1. The name of the branch of the Ganges flowing along Calcutta. ୨। ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶର ବର୍ଦ୍ଧମାନ ବିଭାଗର ଡୋହଏ ଜିଲ୍ଲା ଓ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଓ ହୁଗୁଳି ନଦୀର କୂଳସ୍ଥ ନଗରର ନାମ—2. Name of a district, subdivision and town on the river Hoogly in the Burdwan division of the Bengal Presidency. [ଦ୍ର—ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ୩। ଗୋଟି ସବ୍‌ଡିଭିଜନ୍ ଅଛି। ଯଥା—ହୁଗୁଳି, ଶ୍ରୀରାମପୁର ଓ ଆରାମବାଗ। ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ—ଚୁଞ୍ଚୁଡ଼ା] ଦେ. ବିଣ—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) ଯେଉଁ ବଢ଼େଇର କାମମାନ ଖାପ ନଖାଇ ହୁଗୁଳା ହୁଏ—A carpenter whose handiworks do not fit well.
Huguli
ହୁଗୁଳି हुगुलि

ହୁଗୁଳି ପଡ଼ିବା—ଦେ. କି—(ଖୁଣ୍ଟାଆଦି) ଛିଦ୍ରରୁ ଶିଥିଳ ହୋଇ ବାହାରି ଯିବା—To come out of a hole by becoming loose (said of pegs etc. fitted to a hole).
Huguli pardibā
ହଲହଲେ ହଓଯା निकलपड़ना

ହୁଗୁଳିବା—ଦେ. କି—୧। ହୁଗୁଳା ହେବା; ଗଣ୍ଠିରୁ ବା ବନ୍ଧନରୁ ଶ୍ଲଥ ହେବା—1.To be slackened, to become slack. ୨। ଛିଦ୍ରରୁ ଶ୍ଲଥହେବା—2.To become loosened from the hole or socket. ୩। ଖସିଯିବା; ସ୍ଥାନରୁ ଚ୍ୟୁତ ହେବା—3. To be dislocated. (ଉ—ସେ ସକାଶୁ ତାହାର ଡାଡ଼ ହୁଗୁଳିଲା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ)
Hugulibā
[ହୁଗୁଳିଯିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହଲହଲ ହଓଯା
निकलना

ହୁଗୁଳି ମ(ମା)ହାରଣା—ଦେ ବି(ବ୍ୟଙ୍ଗ)—ଯେଉଁ ବଢ଼େଇର କାରିଗରୀ କାମ ମାନ ହୁଗୁଳା ହୁଏ—(ironical) A carpenter whose handiworks do not fit well.
Huguli ma(mā)hāraṇā
ढिलाकरनेवालामिस्त्री

ହୁଙ୍କା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଶଙ୍କୁ)—ହୁଇ ବିଲା; ଉଇମାନଙ୍କ ନିର୍ମିତ ମାଟିର ଉଚ୍ଚ ସ୍ତୂପ—Ant-hill, mound raised by white ants. [ଉ—ଉଇହୁଙ୍କା ତୋଳା ସଞ୍ଚ ଗୋ! ଅଳସର ନାଂ ଘଳର ଜାବନେ, ଛୁଟି, ପଢ଼, ବୁଢ଼, ଛନ୍ଦ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ, ଫୁଲ ବଉଳ ବେଣୀ] ଦେ (ପ୍ରା) ବି—ହୁକା (ଦେଖ)—Hukā (See).
Hunkā
উইঢিপি दीवराम्मीर

ହୁଙ୍କା ଗୋସା(ସେ)ଇଁ—ଦେ. ବି—ସିଦ୍ଧ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ତପସ୍ୟା କରୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ହୁଙ୍କା ଜନ୍ମେ—ଏହିପରି ଅନୁମାନ କରି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯେଉଁ ହୁଙ୍କାକୁ ପୂଜା କରନ୍ତି—Ant hill worshipped as the seat of some departed saint on which has grown a big ant hill.
Hunkā gosā(se)in

ହୁଙ୍କା ଛତୁ—ଦେ. ବି—ହୁଙ୍କା ଉପରେ ଯେଉଁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଛତୁ ଫୁଟିଥାଏ—A species of mushroom growing on ant hills.
Hunkā chhatu
উইছাতু मीफ़ुक्त

ହୁଙ୍କାପିଟା—ଦେ. ବି—ହୁଙ୍କାକୁ ପିଟି ବା ଭାଙ୍ଗି ସେ ମାଟିକୁ ଚାରିପାଖେ ଭୂମି ଉପରେ ଖେଳାଇବା—Breaking up of an anthill and strewing the earth around. ବିଣ—୧। ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାପରି ଅତ୍ୟାଚାର କରି ଶାସନ କରେ—1. (A person) Ruling with an iron hand without distinction (lit. early a person who levels up anthills). ୨। ଅତ୍ୟାଚାରୀ—2. Oppressive.
Hunka piṭā
উইঢিপি ভাঙ্গা
दीवरा (मीर) तोड़ाइ

ହୁଙ୍କା ମାଟି—ଦେ. ବି—ଉଇହୁଙ୍କାର ମୃତ୍ତିକା—The earth from an anthill.
Hunkā māti
উইমাটি दीवरामिट्टी

ହୁଙ୍କାର—ସ. ବି—(ହୁମ୍=ଅନୁକାର ଶବ୍ଦ+କୃ ଧାତୁ+ଭାବେ ଅ)—୧। ବଳ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ହୁଁ ଶବ୍ଦ—1. A sound (hoom) uttered by one making a big effort. [ଦ୍ର—ମାଙ୍କଡ଼ ଭୂଇଁଠାରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଡେଇଁବାବେଳେ ହୁଙ୍କାର କରେ ଓ ବୀରମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କଲାବେଳେ ମଧ୍ୟ ହୁଙ୍କାର କରନ୍ତି।] ୨। ଯୋଦ୍ଧାର ବା ବୀରର ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ଗର୍ଜନ—2. The war-roar of a warrior. ୩। କପୋତର ହୁଁ ହୁଁ ଶବ୍ଦ—3. The hooting or cooing of doves. ୪। ବନ୍ୟ ବରାହର ଧ୍ୱନି—4. The roar of a boar. ୫। ଗର୍ଜନ—5. Roar.
Hunkāra

ହୁଙ୍କାର କରିବା—ଦେ. କି—ବଳ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ 'ହୁମ୍' 'ହୁମ୍' ରବ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା—To make a
Hunkāra karibā

ହুঙ্কার করা 'hum' sound while making a big effort.
हुंकार करना

ହୁଙ୍କାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହୁଙ୍କାର କରିବା—1. To make a Hunkāribā 'hum' sound while making a big effort. হুঙ্কার করা [କ୍ରି—ଭୂଲଇଣ ପିଙ୍ଗିଦେଲେ ସେ ଭୂଜ ହୁଙ୍କାରେ ହୁଙ୍କାରି । ରାଧାନାଥ, ବେଣୀସଂହାର ।] ୨ । ହୁଙ୍କାର ପୂର୍ବକ ଉଠିବା—2. To make an effort or to raise one's self with a Hum sound. ୩ । ଉଙ୍କାରିବା; କୌଣସି କଥାର ବା ପ୍ରସ୍ତାବର ସୂତ୍ରପାତ କରିବା—3. To introduce or hint a proposal; to make the first hint regarding a matter.

ହୁଙ୍କିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଟଳିବା; ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଚଳିତ ହେବା—1. Hunkibā To move a little. ୨ । ଉଠିବା—2. নড়া To raise one's self up with an effort. टससे मस होना

ହୁଙ୍କୃତ(ି)—ସ. ବି—(ହୁମ୍+କୃତ; କୃତି)—ହୁଙ୍କାର (ଦେଖ)—Hunkruta(ti) Hunkāra (See).

ହୁଙ୍ଗ୍(ଙ୍ଗୁ)ଲା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଫାଙ୍ଗୁଲା (ଦେଖ)—Hung-(ngu)lā Phāngulā (See). (ହୁଙ୍ଗୁଲି—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୁଙ୍ଗ୍(ଙ୍ଗୁ)ଲା(ଲେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଘୁଙ୍ଗାଳିବା (ଦେଖ)—Hung(ngu)lā(le)ibā Ghungālibā (See). (ହୁଙ୍ଗାଳିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଙ୍ଗ୍(ଙ୍ଗି)ବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ନାହୁଡ଼ ମାରିବା—Hung-(ngi)bā To sting.

ହୁଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଘୁଙ୍ଗା (ଦେଖ)—Hungā Ghungā (See). (ହୁଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୁଙ୍ଗାହୁଙ୍ଗି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଭୁଷାଭୁଷି—The Hungā hungi act of thrusting each other; mutual poking. ବିଣ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ ଭୁସାଭୁସି ହେଉଥିବା—Poking each other.

ହୁଙ୍ଗି ଦେବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—୧ । ଭୁସିଦେବା—1. To Hungi debā poke. ୨ । ବଥକୁ ଫୋଡ଼ିବା—2. To (ହୁଙ୍ଗିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) pierce a boil with a pointed needle or pin.

ହୁଙ୍ଗିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ, ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଭୁସିବା—Hungibā To poke.

ହୁଙ୍ଗୁଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି Hungurdi (ଦେଖ)—Ghungurdi (See). [କ୍ରି—××× ଚୌକିଦାର ହୁଇଜଣଙ୍କ ଡାକର ହୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ଡାକ ଏହ ଭ୍ରମପ୍ରମାଦର କାରଣ ଅଟେ । ଫକୀରମୋହନ ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ହୁଙ୍ଗୁଲା ପୁ(ଫୁ)ଙ୍ଗୁଲା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଫାଙ୍ଗୁଲା (ଦେଖ)—Hungulā pu(phu)ngulā Phāngulā (See). [ହୁଙ୍ଗୁଲିପୁ(ଫୁ)ଙ୍ଗୁଲି—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୁଚ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଥର; ବାର—Huchkā Time.

ହୁଚ୍‌କି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—୧ । ହିକ୍କା—1. Hiccough. ୨ । Huch-ki ହାକ୍‌ଟି (ଦେଖ)—2. Hāk-ti (See).

ହୁଚୁର୍ଣ୍ଣା(ର୍ନା)—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାହୁସ୍ଫୋଟ—The act of Huchurnnā(rnnā) patting one's own arm.

ହୁଜୁକ୍(ଗ୍)—ବୈଦେ. ବି—(ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଭୁଜକ୍=ଜାକଜମକ)—୧ । Hujuk(g) ଜାକଜମକ—1. Splendour. ୨ । ଗୋଲହুজুক ଯୋଗ; ଗୋଳ—2. Ado; row. ୩ । କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ टेकमटक ଜନରବ—3. Short-lived rumour.

ହୁଜୁକ୍(ଗ୍) ମତା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୋଲଯୋଗ ଜାତ କରାଇବା Hujuk(g)matā(te)ibā (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) To set up হুজুক মাতান होहल्ला मचाना a row.

ହୁଜ(ଜି)ତ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ. ହୁଜ୍ଜତ୍)—ହୁଜ୍ଜତ୍ (ଦେଖ)—Huja(ji)t Hujjat (See).

ହୁଜ(ଜି)ତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ଆ)—ହୁଜ୍ଜତି (ଦେଖ)—Huja(ji)ti Hujjati (See). [ହୁଜ(ଜି)ତିଆ—ଦେ. ରୂପ]

ହୁଜୁତି—ପ୍ରାଦେ. (ଯାଜପୁର) ବି—ଅଳି (ଦେଖ)—Ali (See). Hujuti (ଯଥା—ପିଲାଟା ଭାରି ହୁଜୁତି ଲଗାଇଛି)

ହୁଜୁର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ଅ ଓ ବି (ଆ)—ହଜୁର୍ ଇତ୍ୟାଦି Hujur (etc) Hajur etc (See).

ହୁଜ୍ଜ(ଜ୍ଜି, ଜ୍ଜୁ)ତ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଆ—ହୁଜ୍ଜତ୍)—୧ । କଳି ଝଗଡ଼ାର Hujja(jji; jju)t —1. Quarrel. ୨ । ବାଗ୍‌ବିତଣ୍ଡା—2. হুজ্জত Wordy wrangle. ୩ । ତର୍କ—3. Argument हुज्जत

ହୁଜ୍ଜ(ଜ୍ଜି, ଜ୍ଜୁ)ତି—ବୈଦେ. ବିଣ(ଆ)—୧ । କଳହପ୍ରିୟ; କଳହପ୍ରିୟ—Hujja(jji, jju)ti 1. Quarrelsome. ୨ । ବାକ୍‌ବିତଣ୍ଡାକାରୀ [ହୁଜ୍ଜ(ଜ୍ଜି, ଜ୍ଜୁ)ତିଆ—ଦେରୂପ] —2. Wrangling. ୩ । 3. Argumentative; given to argument.

ହୁଞ୍ଚୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—ବଳାତ୍କାରରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଛିଙ୍କି Hunchurdā ଛଡ଼ାଇ ନେବା—Forcible snatching ছিনান झपट away of a thing from another.

ହୁଞ୍ଚୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବଳାତ୍କାରରେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଛିଙ୍କି Hunchurdibā ଛଡ଼ାଇ ନେବା—To snatch away a ছিনাইয়া লওয়া thing with violence from another. झपट लेना [କ୍ରି—ହୁଞ୍ଚୁଡ଼ି ସେ ଶକ୍ତି ଶର ନେଲା ବାମ ହାତେ—ରାଧାନାଥ ବେଣୀସଂହାର ।]

ହୁଟ୍—ଦେ. ଅ—୧ । (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ, ବହେଥାର୍ଥକ) ଦୂର୍; ଧୂତ୍—Hut 1. Interjection indicating disregard and

ଧ୍ୟେୟ हृत prevention. ୨ । (ସ. ଝଟିତି) ହଠାତ୍—
छुट् झटसे 2. Suddenly; soon.

ହୁଟ୍ କଥା—ଦେ. ବି—ସାମାନ୍ୟ କଥା ବା ବିଷୟ—
Huṭ katha A slight matter.
तुच्छ कथा छोटीबात

ହୁଟ୍ କିନା (କି, ରି)—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—ଝଟ୍; ହଠାତ୍—
Huṭ kinā (ni; ri) Suddenly; all at once.
[ହୁଟ୍‌ଦ(ଧ)ସ—ଅନ୍ୟରୂପ]
छुटकरे झटसे

ହୁଡ୍ ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ମଟର୍‌କାର୍ ଓ ଗାଡ଼ି ଆଦିର ଉପରର
Huḍ ଘୋଡ଼ଣି—Hood of a motorcar or carriage.
हुड हुड्

ହୁଡ଼କା—ଦେ. ବି—ହୁଡୁକା (ଦେଖ)—
Huḍ-kā Hurḍukā (See)

ହୁଡହୁଡ—ସ. ବି—(ହୁଡ୍ ଧାତୁ ଦ୍ୱିତ୍ୱ + ଅ)—୧ । ସହିତ —
Hurḍ hurḍa 1. Collection; heap; coming together.
୨ । ଜନତା; ଭିଡ଼—2. Crowd.

ହୁଡ୍ (ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ସଞ୍ଚୟ କରିବା; ଏକଜ କରିବା—1. To
Hurḍ(root) gather together; to heap up.
୨ । ଗମନକରିବା—2. To move. ୩ । ମଗ୍ନହେବା
ମଜ୍ଜନ କରିବା—3. To sink; to dive. ୪ । ଅଘାତ
କରିବା—4. To strike. ୫ । ଏକଜ ହେବା; ସମ-
ବେତ ହେବା—5 To be gathered at one
place.

ହୁଡ—ସ. ବି—(ହୁଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ଭେଡ଼; ମେଷ; ମେଣ୍ଢା
Hurḍa (ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Ram; sheep. ୨ ।
ଚୌର୍ଯ୍ୟ ନିବାରଣାର୍ଥ ଭୂମିନିହିତ ଲୌହମୟ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶଙ୍କୁ—
2. Iron nails or pins driven into the
ground to prevent thieves entering a
place. ୩ । ଲୌହଦଣ୍ଡ—3. Iron cudgel, ୪ ।
ଲଗୁଡ଼ (ମହାଭାରତ)—4. A cudgel; stick. ୫ ।
ଲୁହାର ଗଦା—5. A big iron club. ୬ । (+
ଅଧିକରଣ ଅ) ସୈନ୍ୟାଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ; ବୁରୁଜ—6. A room
or shelter for soldiers ୭ (+କର୍ମ ଅ) ରଥୋ-
ପର ଶଣ୍ଡୁ ର (ମଲମୁ ଷ୍ଟ) ବିଶ୍ରାମାର୍ଥ ଦଣ୍ଡ (ମହାଭାରତ)—
7. A bar of wood in a car on which the
rider can ease himself. ୮ । (+ଭାବ ଅ)
ଜନତା—8. Crowd. ୯ । ସୈନ୍ୟଦଂଶ—9. A
body of soldiers; army. ଦେ. ବି—୧ । ଯୁଆ
ଖେଳରେ ରଖାଯିବା ବାଜି; ପଣ—1. A stake in a
game of hazards. [ଉ—ଖେଳରେ ହୁଡ଼ ଯାହା
କରିବ ସେ ଧନୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ସଭା] ୨ । ପଶା
ଖେଳରେ ବା କଉଡ଼ି ଖେଳରେ ଅସଙ୍ଗତ ଦାନ ପଡ଼ିବାଯୋଗୁ
ଖେଳାଳୀର ଦାନ ମାରିବା ଓ ପାରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ଖେଳ
କଞ୍ଚା ହେବା ବା ଘୁଞ୍ଚିବା—2. An unfavourable
turn of the dice in a game leading to the
defeat of a player. ୩ । କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମଣ୍ଡ
ଯିବା ଜିଦ ବା ରଖାଯିବା ପଣ—3. Wager. [ଉ—
ଅଙ୍କ ଆସିବେ କଲ୍କିର ଶୁଣି ଚୋର ହୋଇ; ବାଳାମଣି ହୁଡ଼
ରଖୁଥିବ ସତ ପାଇଁ—ଉଞ୍ଜ. କୋଟି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ]
भूल ୪ । ଭ୍ରମ; ଭ୍ରାନ୍ତି; ଭୁଲ—4. Mistake; blunder.
भुल [ଉ—ବୋଧକରେ ଅଷ୍ଟାବୁର୍ଗ ନାହାଁ; ବୁଦ୍ଧି ହୁଡଇ ତ ହେଲ
ଏହା—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ] ୫ । ବିସ୍ମରଣ—2. Forgetting;
oblivion. ୬ । ଦୋଷ—6. Fault; defect.
୭ । ଭ୍ରଂଶ; ଲୋପ—7. Destruction. ୮ । ଅପରି-
ଶୁଦ୍ଧତା—8. Uncleanliness. ପ୍ରାଦେ (ଜଙ୍ଗଲଥାଳ)
ବି—ଖେଳରେ ହାର ଜିତ—Winning and defeat
in a game.

ହୁଡକ୍—ପ୍ରାଦେ. (ସିଂହଭୂମି) ବି—କବାଟର ଭିତର ଅଡ଼ର ଖିଳଣି—
Hurḍak Wooden bar used in shutting a
door from inside.

ହୁଡ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହୁଡ଼ ମାରିବା (ଦେଖ)—
Hurḍa kariba Hurḍa māribā (See)
୨ । ଭ୍ରମ କରିବା—2. To commit a mistake.
୩ । ବାଜି ରଖିବା—3 To lay a wager. [ଉ—
ଖେଳନ୍ତି ପଶା ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗତେ ହୁଡ଼ କରି—କୃଷ୍ଣସିଂହ
बाजि राखा दावरखना ମହାଭାରତ—ଆଦି]

ହୁଡକା—ସଂ. ବି—(ହୁଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ+ଆ)—ପତି ସଂସର୍ଗ
Hurḍakā ତ୍ୟାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ—A woman who has given
up cohabitatoin or does not live with her
husband
ଦେ. ବି—ହୁଡୁକ (ଦେଖ)—Hurḍuka (See)

ହୁଡକ୍କ—ସଂ. ବି—(ହୁଡ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅକ୍କ)—୧ । ବାଦ୍ୟଭେଦ—
Hurḍakka (ମେଦିନୀ)—1. A kind of musical
instrument. ୨ । ଦାତ୍ୟୁହ; ଜଳଚରପକ୍ଷୀ (ମେଦିନୀ)
2. A water fowl. ୩ । ମଦମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ମେଦିନୀ)—
3. Intoxicated person. ୪ । ଦଣ୍ଡକ; ଲୌହଦଣ୍ଡ
(ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Iron bar. ୫ । କବାଟ ଖିଳିବାର
କାଷ୍ଠ ବା ଲୌହ ଦଣ୍ଡ; ଅର୍ଗଳ—5. A bar used in
shutting the door. ୬ । ମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—
6. Infuriated or maddened person. ୭ ।
କବାଟ ବନ୍ଦ କରିବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବକ୍ରାଗ୍ର ଲୌହ
ଶଲାକା; ଚିକିଣ—7. A door-hook. ୮ । ଅତି
ଛୋଟ ଢୋଲ; ପଖାଉଜ (ହି. ଶ)—8. A small two
faced drum; ୯ । ଲୁହାର ଗଣ୍ଠି ଦିଆଯାଇ ଥିବା
ଦଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—9. A bar set with iron rings.
ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ମଦମତ୍ତ—1. Intoxicated; arro-

(ହୁଡ଼କ୍କା—ସ୍ତ୍ରୀ) gaunt. ୨ । କ୍ରୁଦ୍ଧ—2. Maddened; infuriated.

ହୁଡ଼ ମାରିବା (ରଖିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ଖେଳରେ ପଣ ରଖିବା—To Hurda māribā (rakhibā) put stakes at
ବାଜିରାଖା **बाजीरखना** gambling. [ଉ—ହୋଇଲେ ସେଦ୍ଦୁ ବେନ ହୁଡ଼ ମରମର । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦ]

ହୁଡ଼ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ଭୁଲ ହୋଇଯିବା—To be forgotten. Hurda heba [ଉ—ଏମା ବୋଲି କରଣ ଗୋଟିଏ ସୁସ୍ଥି ଗଢ଼, ଦର୍ଶନେ ଦେବ ବୁଦ୍ଧି ସହ୍ଟ ହେବ ହୁଡ଼
ଭୁଲ ହওয়া **भुलहोना** କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଆଦ]

ହୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଡ଼୍ ଧାତୁ=ସଂହତ ହେବା)—୧ । Hurdā ପୋଖରୀର ବା ବିଲର ମାଟିର ଘଚ ବନ୍ଧ—1. Earthen
আড়ি **मींड़** embankment or big ridge of a
লম্বা ঢিপি **ढकी** tank or field. ୨ । ମାଟିର ଲମ୍ବ ସ୍ତୂପ—2. A long earthen mound. ୩ । ମଶାଣିହୁଡ଼ା;
শ্মশানঢিপি **साडा** ଶ୍ମଶାନସ୍ଥ ମୃତ୍ତିକା ସ୍ତୂପ—3. A big earthen mound in the cremation ground [ଦ୍ର—ଶ୍ମଶାନରେ ଶବକୁ ପୋତିବା ପାଇଁ ବା ପୋଡ଼ିବା ପାଇଁ ଗାତମାନ ଖୋଳାଯାଏ । ସେ ଗାତରୁ ବାହାରିଥିବା ବା ବଳି ପଡ଼ିବା ମାଟି ଜମା ହୋଇ ଯେଉଁ ମୃତ୍ତିକା ସ୍ତୂପ ହୁଏ ତାକୁ ହୁଡ଼ା ବୋଲିଯାଏ । ଅତଏବ ଶ୍ମଶାନ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ 'ମଶାଣିହୁଡ଼ା' ବା 'ହୁଡ଼ା' ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।] ୪ । ଶ୍ମଶାନ—4. Cremation ground. ୫ ।
মাটিরঢেলা **मिट्टीकागोला** ମୃତ୍ତିକା ପିଣ୍ଡ—5. A ball of earth. ୬ । ମୁହଁ ହୁଡ଼ିବା; ଭର୍ତ୍ସନା; ଗାଳି—
গালি **गाली** 6. Abuse; rebuke. ଦେ. ବଣ. ପୁଂ—
গালিমুখো **गालीदेनेवाला** ୧। ଯେଉଁ ଲୋକ ମୁହଁ ହୁଡ଼େ ବା କୁବାକ୍ୟ (ହୁଡ଼େଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) କହେ—1. Abusive; calling names.
হুডানে **कदाकरनेवाला** ୨ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଖେଳରେ ଅନ୍ୟକୁ ଠକେ—2. (a person) Using unfair means in a game. ଗ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଢେଲା; ଲୋଷ୍ଟ୍ର—A clod of earth used in throwing at others.

ହୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି. (ସଂ. ହୁଡ଼୍ ଧାତୁ=ଠକିବା; ପ୍ରତାରଣା Hurdā(rde)ibā କରିବା; ସଂ. ହୁଡ଼, ହୁଡ଼=ପ୍ରତାରକ)—
হুড়ান **कदाकरना** 1. To cheat. ୨ । ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀକୁ ଖେଳରେ ଧରାଇବା—2. To use unfair means in a game. ୩ । ହିସାବରେ ଗୋଳମାଳ କରି
হুড়ান **बेईमानीकरना** କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ତାହାର ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା—3. To cheat or defraud a person by false accounting. ଗ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଉଡ଼ାଇବା (ଦେଖ)—Urdāibā (See).

ହୁଡ଼ାକୁ ଯା !—ଦେ.ବାକ୍ୟ—(ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ) ତୁ ମର୍—(A term Hurdāku jā of abuse or curse) May you go to
মরে যা **मरजा** sleep in the cremation ground; i.e. May you die.

ହୁଡ଼ାକୁ ଯିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୋଷପ୍ରସ୍ରାବଣ ଯିବା; ଝାଡ଼ା Hurdāku jibā ଫେରିବାକୁ ଯିବା—1. To go out
ঘাটেবসতেযাওয়া to answer the call of nature
टट्टीजाना ୨ । ମରିବା—2. To die.

ହୁଡ଼ା ବାନ୍ଧିବା—ଗ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି.—ମାନସିକ କରି Hurdā bāndhibā ଠାକୁରଙ୍କ ନିକଟରେ ଢେଲା ବାନ୍ଧିବା—To tie a dry clod of earth before an Idol in token of one's vow to offer some bhog when a particular desire of his is fulfilled by that Deity.

ହୁଡ଼ାହୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—୧ । ବୋଲାବୋଲି; ପରସ୍ପର କୁବାକ୍ୟରେ Hurdā hurdi ଗାଳି ଦିଆଦେଇ—1. Mutual recri
হুড়াহুড়ি mination; mutual calling of bad names.
হুড়োহুড়ি ୨। ପରସ୍ପର ଠେଲାଠେଲି—2. Mutual pushing;
गलागाली jostling [ଉ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟେ ରଣ ଛାଡ଼ି ପଳାନ୍ତି
হুড়াহুড়ি ପଡ଼ି ହୁଡ଼ାହୁଡ଼ି । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୩ । ମରାମରି—
धक्काधक्कि 3. Mutual beating; affray.

ହୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଡ଼୍ ଧାତୁ=ସଂହତ କରିବା)—୧ । ହୁରି; Hurdi ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକ—1. Hallooing. ୨। ଘୋ-
জোরে ডাক ଘା; ଚୋଳମାଳ; କୋଳାହଳ—2. Uproar.
जोरसे पुकार [ଉ—ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଚୌଦିଗେ ପଡ଼ିଗଲା ହୁଡ଼ି । ରାଧାନାଥ ଜନ୍ମକେଶ୍ୱରୀ ।] ୩ । ଛୋଟ ପାହାଡ଼—3.
ছোট পাহাড় Hillock. [ଉ—ଗଲେଣି ହୁଡ଼ି-ଚୁଡ଼ାକୁ
पहाड़ी ଉଡ଼ି ବହୁଗେ ବାର ଗୁଡ଼ିକ—ଅଜ୍ଞାତନାମ୍ନ. ଶେଷବାର୍ତ୍ତା । ୪। (ଜାହାଜଥିବା ଭାଷା) ସମୁଦ୍ର କୂଳକୂଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଛୋଟ ଜାହାଜ—4. (nautical) A small ship carrying on trade along the sea-coast.

ହୁଡ଼ି କରିବା—ଗ୍ରାଦେ. (ବାଙ୍କି) କ୍ରି—ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଦୁଇଟି ବଳଦକୁ Hurdi karibā ଭାଗ କରି ହଳ କରିବା; ସାଥିଁ ରଖି କରିବା—To use two bullocks belonging to two persons in ploghing by turns each other's fields.

ହୁଡ଼ିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସଂ. ହୁଡ଼ୁକ୍କ=ମଦମତ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି)—୧ । ଭୁଲ Hurdibā କରିବା—1. To commit mistake. [ଉ—
ভুল করা ପ୍ରମୋଦରେ ଜନ୍ମଣ ବାସଦେବ ହୁଡ଼ିଲେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ
भुलकरना ମହାଭାରତ ଆଦ ।] ୨ । କୁବାକ୍ୟ କହିବା;
গালি দেওয়া ଗାଳିଦେବା; ଗୋଧିବା; ଭର୍ତ୍ସନା କରିବା—To
गालीदेना call names; to abuse, [ଉ—ଏରୂପ ବଚନରେ ମୋତେ କର୍ଣ୍ଣ ହୁଡ଼ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।] ୩ ।

ଭ୍ରମରେ କୌଣସି କଥା ଛାଡ଼ିଯିବା—3.To leave out a thing by oversight. [ଉ—ବାହୁଡ଼ି ଇ ହୁଡ଼ିବ କ ଏଭେ ଶୁଭ ଯୋଗ—ଭଞ୍ଜ ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।] ୪ । ପାସୋରିବା; ବିସ୍ମରିବା; ଚେତ ନ ପାରିବା; ଭୁଲିଯିବା—4. To forget. [ଉ—ଭୁମ୍ଭମାନଙ୍କାରେ ହୁଡ଼ିଲ ସବୁ ଶୋକ, ମାର ଏବେ କର୍ଣ୍ଣଙ୍କୁ ସ୍ମରଙ୍କ ଜାୟୁକ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।] ୫ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବା—5. To slight a person. ୬ । (ଧର୍ମ, ସତ୍ୟ ବା ପ୍ରତିଜ୍ଞା) ଲଙ୍ଘନ କରିବା—6. To break (one's duty or promise) [ଉ—ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଜାମ ଲେଖି ଭୂମିରେ ପଡ଼ି, କେତେବେଳେ ଯାଅନ୍ତି ତାହାଙ୍କ ଧର୍ମ ହୁଡ଼ି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ବନ ।] ୭ । ବାଜି ମାରିବା—7. To lay stake or wager in a game [ଉ—ଖେଳେ ହୁଡ଼ିଥିବା ପଦାର୍ଥ ହାରିଦେଲେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।] ୮ । ଭୂମିରେ ଲୋଟିବା—8. To roll on the ground. [ଉ—ମୁଣ୍ଡେ ହୃଦୟେ କରଘାତ, ପଡ଼ନ୍ତି ମହୀତଳେ ହୁଡ଼ି—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।] ୯ । (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ)ପାଳନ କରିବାକୁ ଭୁଲିଯିବା 4. To forget to do (one's duty). ୧୧ । (କର୍ତ୍ତବ୍ୟ)ପାଳନ ନ କରିବା—10.Not to carry out (one's duty) [ଉ—ଠୁଳରେ ସଭିଏ ଖାଇ ଗୋ, ଠେଁଙ୍ଗା ଠେଁସି ହୋଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହୁଡ଼ିଲେ ଡୁବିବ ଉନ୍ନତି ନାବ ଗୋ—ବାଳକୃଷ୍ଣ ଫୁଲ ବଉଳବେଣୀ ।]

ହୁଡ଼ୁକ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଡ଼ୁକ୍କ)—୧ । କବାଟ କିଳିବା ପାଇଁ Hurḍuka ବ୍ୟବହୃତ କାଷ୍ଠ ବା ଲୌହଦଣ୍ଡ ବା ଅର୍ଗଳ—1. ହୁଡ଼କୋ An iron or wooden bar used for shutting ହୁଡ଼କ the door ୨ । କବାଟକୁ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ବଙ୍କାଗ ଲୁହାର ଶଲାକା; ଡିଙ୍କିଅ—2. A hooked iron bar used in fastening doors.

ହୁଡ଼ୁକା—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ସ. ହୁଡ଼ୁକ୍କା) ୧ । ପଳେଇ ସ୍ତ୍ରୀ; ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ Hurḍukā ପତି ସଂସର୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରି ବାପ ଘରକୁ ପଳାଇଯାଏ—1. A woman who does not like to live with her husband and flees away to her father's house. ୨ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ପତି ସଙ୍ଗେ ରହେ ନାହିଁ—2. A woman who forsakes her husband. ୩ । ହୁଡ଼କ (ଦେଖ)—3. Hurḍaka (See).

ହୁଡ଼ୁକୀ—ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହୁଡ଼ୁକା ୧ ଓ ୨ (ଦେଖ)—Hurḍukī Hurḍukā 1 & 2 (See).

ହୁଡ଼ୁ(ଡ୍ଡୁ)କ୍କ—ସ. ବି—(ହୁଡୁକ୍=ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ+କେଁ, ଧାତୁ Hurḍu(ḍḍu)kka ଶବ୍ଦ କରିବା+ଅ)—ହୁଡ଼କ୍କ (ଦେଖ)—Hurḍakka (See).

ହୁଡ଼ୁତ—ସ. ଅ—ବୃଷର ଶବ୍ଦ (କାଶୀଖଣ୍ଡ); ଷଣ୍ଢର ଦେଖାଳ—Hurḍut The bellowing of a bull.

ହୁଡ଼ୁପୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—କଣ୍ଟେଇ କୋଳି (ଦେଖ)—Hurḍupī Kanṭai koḷi (See).

ହୁଡ଼(ଡ୍ଡ଼ୁ)ମ(ମ୍ବ)ଗେହୀ—ଦେ.ବିଣ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାଳି; ସ.ହୁଡ଼ୁକ୍କା Hurḍ(rḍu)m(mb)gehī =ପତି ସଂସର୍ଗ ତ୍ୟାଗିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ) ବଜ୍ଜାତୀ—ଖାନ୍‌କୀ Adulteress (a term of indecent abuse. ବ୍ୟଭିଚାରିଣୀ

ହୁଡ଼ୁମ—ଦେ. ବି—(ସ. ହୁଡ଼ୁମ୍ବ)—ହୁଡ଼ୁମ୍ବ (ଦେଖ)—Hurḍuma Hurḍumba (See).

ହୁଡ଼ୁମା—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ହୁରୁମା; ଅତିଦୁଷ୍ଟ—1. Very Hurḍuma wicked- ୨ । ଜାଣ୍ଣଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ—(ହୁଡ଼ୁମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. (a person) Careless of consequences. ଦୁଷ୍ଟ ୩ । ଦୁଃସାହସିକ—3. Foolhardy; ହୁଡ଼ very rash.

ହୁଡ଼ୁମ୍ବ—ସ. ବି—(ହୁଡ଼୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅମ୍ବ)—୧ । ଭୃଷ୍ଟଚିପିଟକ; Hurḍumba ଚୁଡ଼ାଭଜା (ଶବ୍ଦମାଳା, ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ, ବୈଦ୍ୟକ)—Fried pressed paddy. ୨ । ମୁଢ଼ି—ହୁଡ଼ୁମ, ହୁଡ଼ୁସ 2. Fried rice. [ବି—ଧାନକୁ ଥରେ ଉଷାଇଁଲେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥ ସେଥିରୁ ଉଷୁନା ଚାଉଳ ହୁଏ । ଧାନକୁ ଦୁଇଥର ଉଷାଇ ମ. ହୁଡ଼ୁଚା ତାକୁ ଶୁଖାଇ କୁଟିଲେ ଯେଉଁ ଚାଉଳ ବାହାରେ ସେ ଠାକା. ହୁରୁମ୍ ଚାଉଳକୁ ଭାଜିଲେ ମୁଢ଼ୀ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୁଏ । ଦୁଇଥର ଉଷୁଆଁ ଧାନକୁ ହାଣ୍ଡିରେ ଭାଜି ଭଜାହୋଇଥିବା ସବୁସ ଧାନକୁ କୁଟିଲେ ଚୁଡ଼ା ହୁଏ ଓ ଚୁଡ଼ା ହଜଏ ଓଦା ଥାଇଁ ଥାଇଁ ଚୁଡ଼ାକୁ ଭାଜିଲେ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ହୁଏ । ଆମ ଦେଶରେ କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଶୀମନେ ଚୁଡ଼ା ଓ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ତିଆର କରନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ିଆ ଗୁଡ଼ିଆଣୀମାନେ ମୁଢ଼ି ତିଆର କରନ୍ତି । ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ କୁମ୍ଭାର (ବଢ଼େଇ)ମାନେ ଚୁଡ଼ା ଓ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ କରନ୍ତି । ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ମୁଢ଼ିଠାରୁ ଫୁଲିଥାଏ ଓ ଏହା ମୁଢ଼ି ଅପେକ୍ଷା ଲଘୁପାକ । ସଦ୍ୟ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ଖେଚାଇଲାବେଳେ ମୁଡ଼ୁ ମୁଡ଼ୁ ଶବ୍ଦ ହୁଏ । ବୈଦ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ରୋଗୀକୁ ହୁଡ଼ୁମ୍ବ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।]

ହୁଡ଼ୁହୁଡ଼ା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର) ବି—(ସ. ହୁରହୁରା)—ଆଦିତ୍ୟଭକ୍ତା; Hurḍu hurḍā ଅଣସୋରିସିଆ (ବନ୍ୟଶାକ ବିଶେଷ)—Cleome Viscosa (plant), [ବି—ଏହା ତିନି ପ୍ରକାର—ଏକ ଜାତିର ଫୁଲ ହଳଦିଆ, ଏକ ଜାତିର ଫୁଲ ଆରକ୍ତ ଓ ଏକ ଜାତିର ଫୁଲ ଧଳା ।]

ହୁଣ୍ଡ (ଧାତୁ)—ସ—୧। ରାଶି କରିବା; ଗଦା କରିବା—1. To heap Hund (root) up; to gather together. ୨ । ଏକତ୍ର ହେବା—2. To be gathered at one place.

ହୁଣ୍ଡ—ସ. ବି (ହୁଣ୍ଡ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ବ୍ୟାଘ୍ର (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Hunḍa 1. Tiger. ୨ । ଗ୍ରାମ୍ୟଶୂକର (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A hog. ୩ । ମୂର୍ଖ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—

3. Dunce; illiterate person. ୪ । ରାକ୍ଷସ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—4. Demon. ୫ । ଗୁଆଁର; ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—5. A fool; simpleton. ୬। ମେଣ୍ଢା (ହି.ଶ) 6. Sheep. ୭ । ଶସ୍ୟର ବାଳ (ହି. ଶ)—7. The horns on grains. ୮ । (ମହାଭାରତୀୟ) ବର୍ବର ଜାତି ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—8. Name of a tribe of barbarians of ancient India.

ହୁଣ୍ଡା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—(ସ. ହୁଣ୍ଡ)—୧ । ମୂର୍ଖ—1. Illiterate. Hunda ୨ । ଓଲୁ; ନିର୍ବୋଧ; ନିର୍ବୁଦ୍ଧିଆ; ସ୍ଥୂଳବୁଦ୍ଧି; ଓଲମା—(ହୁଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2 Foolish; stupid; thoughtless. ୩ । ହୋଁତକା, ହୁଣ୍ଡା ଗୁଆଁର—3. Fool hardy; rash. ୪। ଗେଧା; गंवार ଗେଧକା; ସ୍ଥୂଳକାୟ—4. Fat. ୫ । ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ନିର୍ବୁଦ୍ଧି—5. Fat and foolish. ବି—୧ । ଓଲୁ ବ୍ୟକ୍ତି—1. A fool. ୨ । ମୂର୍ଖ—2. A dunce. গোঁয়ার ୩ । ଗୁଆଁର ବ୍ୟକ୍ତି—3. A foolhardy person. गंवार [ଭି—କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ କାଣ୍ଡପୃଷ୍ଠ ହୁଣ୍ଡା—ରାଧାନାଥ ଦରବାର] ୪ । ହେଣ୍ଟାବାଘ; ଗଧିଆ—4. Hyena নেকড়েবাঘ wolf. ୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗପଛ ନ ଭାବି କୌଣସି भेड़िया କାମ କରେ—5. Thoughtless person; a person who acts with out foresight. ୬ । ସ୍ଥୂଳକାୟ ଓ ନିର୍ବୋଧ ବ୍ୟକ୍ତି—6. A stout and foolish person.

ହୁଣ୍ଡା ତମସୁକ—ଦେ. ବି—ଲେଖା ତମସୁକ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମହାଜନଙ୍କୁ Hunda tamasuka ଦିଆଯିବା ସାଦା ବା ଅଲେଖା ଷ୍ଟାମ୍ପ—Blank stamp given to a creditor in the হুণ্ডা তমসুক सादातमस्सुक place of a written bond.

ହୁଣ୍ଡାପଣ—ଦେ. ବି—୧। ମୂର୍ଖପଣ; ନିର୍ବୋଧତା—1. Foolishness Hundāpana folly. ୨ । ଆଗପଛ ନ ବିଚାରି କାମ କରିବା ଅବସ୍ଥା—2. Foolhardiness; thoughtlessness; absence of forethought or foresight হুণ্ডামি गंवारपन (ହୁଣ୍ଡାପଣିଆଁ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁଣ୍ଡାମି—ଦେ. ବି—(ବଙ୍ଗଳାର ଅନୁକରଣ)—ହୁଣ୍ଡାପଣ (ଦେଖ)—Hundāmi Hundāpana (See) [ଦ୍ର—କେତେ ଆଧୁନିକ ଲେଖକ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ଲେଖାରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ଏହିପରି ଚଗଲମି, ଦୁଷ୍ଟାମି, ଭଣ୍ଡାମି ଆଦି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରମଶଃ ଚଳିବା ଦେଖାଯାଉଛି । ଦୁଷ୍ଟାମି ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ସର୍ବବାଦି ସମ୍ମତ ହୋଇ ଚଳିଗଲାଣି ।]

ହୁଣ୍ଡା ମୂଲ—ଦେ. ବି—କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଓଜନ ନ କରିଯାଇ ବା Hunda mūla ଉକ୍ତ ପଦାର୍ଥର ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଓ ନିକୃଷ୍ଟତା ପରୀକ୍ଷା ନ थाउकोदाम କରିଯାଇ ନିରୂପିତ ହେବା ମୂଲ୍ୟ—A fixed price हुँडादाम set on an article without reference to its weight or quality.

ହୁଣ୍ଡାର(ଲ)—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ହେଣ୍ଟା; ଗଧିଆ—Hundār(l) Wolf; hyena.

ହୁଣ୍ଡାଲ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—ହେଣ୍ଟା—Wolf; hyena. ପ୍ରାଦେ Hundāla (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଚିତାବାଘ—Leopard; spotted tiger. [ଭି—ମହାବଳଶାଳୀ କଙ୍ଗଲ ଯେ ସ୍ଥାନେ ହିଂସ୍ରକ ଅଛେ ହୁଣ୍ଡାଲ—ବଳଭଦ୍ର ଦେବ ଚମ୍ପୂରତ୍ନ ।]

ହୁଣ୍ଡାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହୁଣ୍ଡା ବ୍ୟକ୍ତିର ଆଚରଣ ସୁଲଭ (କାର୍ଯ୍ୟ)—Hundālia (Action) Befitting a fool. হুণ্ডামি गँवारकेजैसे

ହୁଣ୍ଡି—ବୈଦେ. ବି—(ଫା)—ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଉପଲକ୍ଷରେ Hundi ସ୍ଥାନାନ୍ତରରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଟଙ୍କା ଦିଆଯିବା ପାଇଁ হুণ্ডি हुंडी ଲିଖିତ ପତ୍ର—A bill of exchange. [ଦ୍ର—ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟରେ ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ନଗଦ ଟଙ୍କା ପଠାଇବାର ସବୁବେଳେ ସୁବିଧା ନ ଥାଏ ଓ ସେଥିପାଇଁ ବହୁତ ଖରଚ ଲାଗେ । ଏଥିପାଇଁ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ଏକ ସ୍ଥାନରୁ (ଯଥା—କଟକରୁ) ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ (ଯଥା ବମ୍ବେଇକୁ) କିଛି ଟଙ୍କା ପଠାଇବାକୁ ହେଲେ ନଗଦ ଟଙ୍କା ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ବା ମନି ଅର୍ଡର କରି ପଠାଇଲେ ବେଶୀ ଖରଚ ଲାଗିବ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ (ଯଥା, ବମ୍ବେଇରେ) ଓ ଏଠାରେ (ଯଥା, କଟକରେ) ଯାହାଙ୍କର କାରବାର ଚଳୁଅଛି ଏପରି ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କାକୁ ପ୍ରେରଣେଚ୍ଛୁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜମା ବା ଉପୋକନ୍ତି କରି ଦିଅନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କାକୁ ଜମା ଦିଅନ୍ତି ନେଇବା ବ୍ୟବସାୟୀ ତାଙ୍କର ଦୂରଦେଶ (ବମ୍ବେଇ)ରେ ଥିବା ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ହୁଣ୍ଡି ବା ଲିଖିତ ଚିଠି ଏହି ମର୍ମରେ ଲେଖି ଦିଅନ୍ତି ଯେ, ଟଙ୍କା ପ୍ରେରଣକାରୀ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାଙ୍କୁ ଦୂର ଦେଶରେ (ବମ୍ବେଇରେ) ଏତିକି ଟଙ୍କା ଏହି ଲିଖିତଚିଠି ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଦେବ । ଏତଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମ ମହାଜନ କେତେଗୁଡ଼ାଏ ଖରଚରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି ଓ ଏଥିଯୋଗୁଁ ପ୍ରଥମ ମହାଜନ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହାଜନଙ୍କୁ କିଛି କମିସନ୍ ଦିଅନ୍ତି । ହୁଣ୍ଡିର ଆଉ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ଏହି କି, କେତେକ ହୁଣ୍ଡିକୁ ଦୂରସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଇବା ମାତ୍ରେ ଦେଖିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ହୁଣ୍ଡିରେ ଲିଖିତ ହୋଇଥିବା ଟଙ୍କାକୁ ହୁଣ୍ଡି ଦେଖାଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନଗଦ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେବେ । ଏହାକୁ ଦର୍ଶନୀହୁଣ୍ଡି କହନ୍ତି । କେତେକ ହୁଣ୍ଡିକୁ ଦୂର ସ୍ଥାନର ବ୍ୟକ୍ତି ଦେଖିବାର ୨୧ ବା ୬୧ ବା ୩୧ ଦିନ ମିଆଦରେ ଟଙ୍କା ଦିଅନ୍ତି । ଏହାକୁ ମୁଦତୀ ହୁଣ୍ଡି ବା ମିଆଦୀ ହୁଣ୍ଡି ବୋଲାଯାଏ । ଏହି ହୁଣ୍ଡି ଯେଉଁ କାଗଜରେ ଲେଖାଯାଏ ସେ କାଗଜରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୂଲ୍ୟର ସରକାରୀ ଷ୍ଟାମ୍ପ୍ (Stamp) ଲଗାଯାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହୁଣ୍ଡି ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଷ୍ଟାମ୍ପ ରୂପେ କିଛି ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହି ଫାରସୀ ଶବ୍ଦ ଓଡ଼ିଆରେ ଓ ଇଂରାଜୀରେ ମଧ୍ୟ ଚଳୁଅଛି ।]

ହୁଣ୍ଡିଆନ୍—ଦେ. ବଣ—ଯେଉଁ ଲୋକ ହୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଟଙ୍କା Hundiān ପାଇବା ପାଇଁ ଉକ୍ତ ଦଲିଲକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ—The ହୁଣ୍ଡିୟାନ हुँड़ीलेनेवाला person in whose favour a Hundi or bill of exchange is drawn.

ହୁଣ୍ଡି କମିସନ୍ (ନ୍)—ବୈଦେ ବ—(ଫା· ହୁଣ୍ଡି+ଇଂ କମିଶନ୍)—Hundi kamisan(ni) ହୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା ଟଙ୍କା ଟଙ୍କାକୁ କୌଣସି ହୁଣ୍ଡି କମିସନ हुंडी कमीशन ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦୂର ଦେଶକୁ ପଠାଇବା ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଏ—Commission paid by a person remitting money by a bill of exchange.

ହୁଣ୍ଡି କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଦୂର ଦେଶକୁ ଆପଣାର ଟଙ୍କାକୁ ହୁଣ୍ଡି Hundi kariba ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରଣ କରିବା—1. To remit ହୁଣ୍ଡି କବା हुंडीभेजना money to a distant place by means of a bill of exchange. ୨ । ହୁଣ୍ଡି ଦେବା (ଦେଖ)—2. Hundi debā (See).

ହୁଣ୍ଡି କାରବାର—ଦେ· ବ—ହୁଣ୍ଡି ସାହାରେ କମିଶନ ଗ୍ରହଣ କରିବା Hundi kārabāra ବ୍ୟବସାୟ– Hundi business; ହୁଣ୍ଡିକାବବାବ हुंडीकारबार the business of getting commission on accepting money for a hundi.

ହୁଣ୍ଡି ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଟଙ୍କା Hundi deba ଗ୍ରହଣ କରି ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରେ ଉକ୍ତ ଟଙ୍କା ପାଇବା ହୁଣ୍ଡି ଦେଓୟା ପାଇଁ କରିଦ ଚିଠି ଲେଖି (ଟଙ୍କା ରଖିବା ବ୍ୟକ୍ତି) हुंडीदेना ଉପାର୍ଜିତ କଲବାଲଙ୍କୁ ଦେବା—To give a bill of exchange to a depositor.

ହୁଣ୍ଡି ବାଲା—ବୈଦେ· (ଫା) ବ—ହୁଣ୍ଡି ଦ୍ୱାରା କାରବାର ଚଳାଉଥିବା Hundi bālā ମହାଜନ—A merchant carrying on ହୁଣ୍ଡିଓୟାଲା हुंडीवाला hundi business.

ହୁଣ୍ଡି ଭଙ୍ଗା(ଙ୍ଗେ) ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଦୂର ଦେଶରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ Hundi bhangā(nge)ibā ହୁଣ୍ଡିକୁ ଦେଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ବଦଳ ହୁଣ୍ଡି ଭାଙ୍ଗାନ ଟଙ୍କା ନଗଦ ବୁଝିନେବା ବା ଆଦାୟ କରିବା— हुंडीभंगाना To encash a bill of exchange

ହୁଣ୍ଡି ମିଆଦ(ଦି)—ବୈଦେ, (ଫା) ବ—ହୁଣ୍ଡି ଦେଖିବା ଲୋକର ହୁଣ୍ଡି Hundi miād(di) ଦେଖାଇବା ଲୋକଙ୍କୁ ବଦଳ ଟଙ୍କା ଦେବା ପାଇଁ ହୁଣ୍ଡିମେୟାଦ ହୁଣ୍ଡିରେ ଯେଉଁ ସମୟ (୩୧ ଦିନ, ୬୧ ଦିନ, ୯୧ ଦିନ) हुंडीमियाद् ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥାଏ—The time fixed for payment of the money covered by a bill of exchange some days after the presentation of the bill.

ହୁଣ୍ଡୀ—ଦେ. ବଣ ଓ ବ – ୧। ହୁଣ୍ଡାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—1. The feminine Hundi of Hundā. ୨ । ହୁଣ୍ଡା (ଦେଖ)—2. Hundā (ହୁଣ୍ଡେର—ଅନ୍ୟରୂପ) (See). ବୈଦେ. ବ—ହୁଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି ହୁଣୀ गँवारिन (ଦେଖ)—Hundi etc (See)

ହୁତ୍—ଦେ. (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—୧ । ଧୁତ୍; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା Hut ଜନ୍ତୁକୁ ଘଉଡ଼ିବା ବ୍ୟକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—1. (ହୁତ୍, ହୁତ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) (Interjection) Exclamation ଧୁଃ हत uttered by a person driving away a person or animal from a place. ୨ । ହୁହୁ (ଦେଖ)—2. Huhu (See). ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଅଞ୍ଚଳ) ଅ (ହୁଂ—ଅନ୍ୟରୂପ) ବାରଣାର୍ଥକ; ନିଷେଧାର୍ଥକ—Interjection used in prohibiting or preventing.

ହୁତ୍ କରିବା—ଦେ, କ୍ରି—୧ । ଘଉଡ଼ିବା—1. To drive away Hut kariba ୨ । ଚିତ୍କାର ପୂର୍ବକ ତଡ଼ିବା—2. To scare ଧୁଃ କରା हुत करना away.

ହୁତ—ସଂ. ବଣ—(ହୁ ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+କର୍ମଣି)—୧ । ମନ୍ତ୍ରୋ-Huta ଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମାଗ୍ନିରେ (ହୁତା – ସ୍ତ୍ରୀ) ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ (ଘୃତାଦି)—1. (Ghee etc) Offered unto the fire in the name of a Deity. ବ —୧ । ଅଗ୍ନିରେ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ଘୃତାଦି—1. Ghee etc offered unto fire. ୨ । (ଅଧିକରଣ ତ) ହୋମାଗ୍ନି—2. The sacrificial fire ୩ । (+ଭାବରେ) ହୋମ—3. Sacrifice or offering of ghee etc into fire. ୪ । ଶିବ (ହୁ ଶ)—4. Siba.

ହୁତ ବହ—ସ. ବ—(ହୁତ=ଘୃତାଦି+ବହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ଅଗ୍ନି Huta baha (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—Fire.

ହୁତ ଭକ୍ଷ —ସ. ବ (ହୁତ+ଭକ୍ଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃଅ)—ଅଗ୍ନି (ହୁ. ଶ)—Huta bhaksha Fire.

ହୁତଭୁକ୍ ସ. ବ—(ହୁତ୍=ଘୃତାଦି+ଭୁଜ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ Huta bhuk କ୍ୱିପ୍, ହୁତଭୁଜ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଅଗ୍ନି (ଅମର)—1. Fire. ୨ । ଧଳାଚିତାଗୁଳ୍ମ; ଚିତକ ବୃକ୍ଷ (ଅମର)—2. Plumbago Zeylanica (a plant).

ହୁତଭୁକ୍‌ପ୍ରିୟା—ସ. ବ—ସ୍ତ୍ରୀ—ଅଗ୍ନିଭାର୍ଯ୍ୟା; ସ୍ୱାହା (ଅମର)—The Hutabhuk-priyā mystic syllable Swāhā (personified as the wife of the Fire-god).

ହୁ (ହୋ)ତଲା—ପ୍ରାଦେ (ଖଣ୍ଡଅଞ୍ଚଳ) ବଣ ଓ ବ—ଗୋଟିଏ ହାତରେ Hu(ho)talā ଧରି ହେବା ବା ପରିମିତ (ବସ୍ତୁ)—As much as can be held by one hand.

ହୁତ ଶେଷ—ସ. ବ—ହୋମରେ ଅହୁତି ଦିଆସିବା ପରେ ବଳି ପଡ଼ିଥିବା Huta śesha ସାମଗ୍ରୀ—Things remaining after offering unto the fire.

ହୁତାଗ୍ନି—ସ. ବ—ହୋମାଗ୍ନି—Sacrificial fire. ବଣ (ବହୁବ୍ରୀହି) Hutāgni —୧ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ—1. Performing the Agni hotra. ୨ । କୃତହୋମ—2. (a person) Who has performed a Homa

ହୁତା—ସଂ. ବିଣ—(ହୁତ+ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)—ହୁତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine
Hutā of Huta. ଦେ. ବିଣ—କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି)—(Person) Employed in any work. ବି—୧। ସମ୍ପର୍କ; କାର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ବନ୍ଧ—1. Connection with any work. ୨। ଦାୟିତ୍ୱ—2. Responsibility.

ହୁତାବଶିଷ୍ଟ—ସଂ.ବିଣ—ହୋମରୁ ବଳି ପଡ଼ିଥିବା—Remaining after
Hutābasishṭa the offering unto fire.

ହୁତାବଶେଷ—ସଂ. ବି—ହୁତ ଶେଷ(ଦେଖ)—Hutaśesha (See)
Hutābaśesha

ହୁତାଶ—ସଂ. ବି—(ହୁତ=ଘୃତ+ଅଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧।
Hutāśa ହୁତଭୁକ୍; ଅଗ୍ନି; ହୁତାଶନ—1. Fire. ୨। ତିନି ସଂଖ୍ୟା (ହୃ. ଶ)—2. The number three. ୩। ଚିତ୍ରକଗୁଳ୍ମ (ହୃ. ଶ)—3. Plumbago Zeylanica plant. ଦେ· ବିଣ—(ସଂ· ହା ହତୋଽସ୍ମି ବା ହତାଶ)—୧। ହତାଶ—1. Desperate; hopeless. ୨। କ୍ରୋଧରେ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ—2. Burning with rage. ୩। ବିପଦରେ ବା ଶୋକରେ ଆର୍ତ୍ତନାଦକାରୀ—3. Uttering cry of grief or of distress. ୪। ଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ—4. Unmindful or careless of consequence. ବି—୧। ବିପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଖେଦ ସୂଚକ ଶବ୍ଦ ବା ଆର୍ତ୍ତନାଦ—1. Cry of distress or grief. ୨। ହତାଶ ଅବସ୍ଥା—2. Desperation; hopelessnes·

ହୁତାଶନ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୁତ=ଘୃତ ଅଟେ ଅଶନ= ଭୋଜନ ଯାହାର)—୧। ଅଗ୍ନି—1. Fire.
Hutāśana ୨। ଶିବ (ବେଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. God Śiba.

ହୁତାଶନେ—ଗ୍ରା· କ୍ରି· ବିଣ—ହୁ ହୁ ହୋଇ—Raging or bur-
Hutāśane ning briskly (said of fire); in a
हुहु करे हुहुकर blazing manner. [ଉ—ଅନଳ ଯେସନେ ହୁତାଶନେ ଜଳୁଥାଇ — ପ୍ରାଚୀ. ଚୈତନ୍ୟରୂପଣ ଗୀତା]

ହୁତାଶିଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—, ସଂ. ହତାଶ)—୧। ହତାଶ;
Hutāsiā ଆଶାହତ ହେବାରୁ କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ—
· हुताशलागा हताश 1. Desperate; disregardful of consequences. ୨। (ସଂ; ହୁତାଶ=ଅଗ୍ନି; ଅଗ୍ନିପରି) ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୋଧୀ—2. Very angry; of a violent disposition;

ହୁତାଶି ହେବା—ଦେ କ୍ରି (ସଂ· ହାହତୋସ୍ମି)—୧। ବ୍ୟାକୁଳହେବା—
Hutāśi heba ବହୁଗଞ୍ଜ ହେବା; ଉଦ୍ବେଳ ବିକଳ ହେବା—1. To be much perplexed. ୨। ବିପନ୍ନହେବା 2. To be in danger· ୩। କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ହେବା—3. To become bewildered or upset. ୪। ହତାଶ ହେବା—4. To become desperate.
हुताशि हओया अस्तव्यस्तहोना

ହୁତାହୁତି—ଗ୍ରାଦେ (ଘାଟଶା) ବିଣ—କ୍ରମଶଃ ପରବର୍ତ୍ତୀ; ପଛକୁପଛ—
Hutāhuti Succeeding. କ୍ରି ବିଣ—କ୍ରମଶଃ ପରେ ପରେ In succession.

ହୁତା ହେବା—ଦେ· କ୍ରି—୧। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିଯୁକ୍ତ
Hutā hebā କରିବା—1. To engage one's self in any work. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେବା—2. To come forward to do any work. ୩। କୌଣସି ବିଷୟପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା—3. To undertake the responsibility for any work. ୪। ଦାୟୀ ହେବା—4. To be-
বত হওয়া नियुक्तहना come responsible for any work.

ହୁତି—ସଂ. ବି—(ହୁ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—ହବନ; ହୋମ—Sacrifice;
Huti vedic ritual consisting of offering of ghee to the Deities through fire. ଦେ· ବି—୧। ହୁତା (ଦେଖ)—1. Hutā (See) ୨। (ସଂ. ଭବତି) ହୋଇ; ହେବାକଥା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଅବସ୍ଥା—2. The state of an act being done· ୩। କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାର ନିଶ୍ଚୟତା—3. Certainty of a work being accomplished. ୪। କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ହେବାର ଦୃଢ଼ ଜବାବ—4. Promise or assurance of a work being performed

ହୁତି ନ ହୁତି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଭବତି ନ ଭବତି)—୧। ହୋଇ ନ
Huti na huti ହୋଇ; ହେବା ନ ହେବା; କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ହେବା ବା ନ ହେବା—1. To be or not to be. ୨। କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ବା ନ ହେବାର ଜବାବ—2. Promise or assurance that anything will or will not be done. (ଯଥା—ମୁଁ ଥିଲି ଦିନ ହେଲା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଅନୁସରଣ କଲି, ମାତ୍ର ସେ ସବୁ ହୁତି ନ ହୁତି କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ)
হওয়া না হওয়া होना न होना

ହୁ ଦ(ଧ)ସ୍—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—ହୁହୁକରି (ଦେଖ)—
Hu da(dha)s Hu·u kari (See)

ହୁଦା(ଦ୍ଦା)—ବୈଦେ. ବି—(ଅ. ଓହ୍‌ଦା=ପଦସ୍ଥ, ପଦସ୍ଥସୂଚକ
Hudā(ddā) ଚିହ୍ନ)—୧। ଚପରାଶୀ ମାନଙ୍କର ପୋଷାକରେ ଲାଗିଥିବା ପଦସ୍ଥ ସୂଚକ ଧାତୁଫଳକ ବା ନିଦର୍ଶନ ବା ଚିହ୍ନ—1. Badge; a metal plate worn on the dress of peons. ୨। ଅଧିକାର ପରିଚାୟକ ଚିହ୍ନ—2. A badge of authority. ୩। ଅଧିକାର; ଆଧିପତ୍ୟ—3 Authority; mastery, domination. ୪। ଔଚିତ୍ୟ—4. Propriety· ଗ୍ରାଦେ—(ଘାଟଶା) ବି—ଦଳ; ଗୋଷ୍ଠୀ; ସମୂହ—Band; flock; company. ଗ୍ରାଦେ. (ବଣାଇ) ବି—ହଳ—Plough ଗ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ଅଳ) ବି—୧। ବାଡ଼ିର ଅଗ୍ରଭାଗ—1. The pointed end of a stick. ୨। ବାଡ଼ିର

ଅଗଦ୍ୱାରା ଖୋଚା—2. A push or poking with the end of a stick.

ହୁଦା ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ· (ଖଣ୍ଡଅଳ) କ୍ରି – ବାଡ଼ିର ଅଗ୍ରଦ୍ୱାରା ଠେଲି ଦେବା—To push by the point of a stick.
Hudā māribā

ହୁନ୍—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ସେ—
Hun He; she.

ହୁନ୍‌କେ—ପ୍ରାଦେ. (ଉତ୍ତରଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ତାହାର—
Hun-ke His.

ହୁନ୍‌ମନ୍—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଭାଷା) ସର୍ବନାମ—ସେମାନେ—
Hun-man They.

ହୁନ—ଦେ· ବି—(ସ. ଧନ; ହୂଣ, ହୁନ=ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରାବିଶେଷ)
Huna ୧ । ଧନ; ସମ୍ପତ୍ତି—1. Riches. ୨ । ନଗଦ ଧନ—2. Cash. ୩ । ସଞ୍ଚିତ ଧନ; ଗଚ୍ଛିତ ଧନ; ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ଧନ—3. Hoard ପ୍ରାଦେ (କଟକର ବାଲେଶ୍ୱର) ବି—ଅଳ୍ପମୂଲ୍ୟର ବସ୍ତୁ—A thing of low price.

ହୁନର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—(ଫା ହୁନର୍=କଳା, କାରିଗରି)
Hunar(etc) ହୁନର୍ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—
Hundar (etc) (etc)

ହୁନରୀ—ବୈଦେ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା)—ହୁନରିଆ (ଦେଖ)—
Hunarī Hundariā (See)
(ହୁନରିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁନାଁର୍—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା, ବନ୍ଧାଲ ଭାଷା) ବି (ସ.ହୁଣ୍ଡ)—ହେଟାବାଘ—
Hunāñr Hyena wolf.

ହୁନୁ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା, କନ୍ଧାଳ ଅଞ୍ଚଳ ଭାଷା) ବି—ମାକଡ଼—
Hunu Monkey.

ହୁନର୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ହୁନର୍=ଦକ୍ଷତା, କଳା, କାରିଗରି)—
Hundar ୧ । କୁଶଳତା; ଦକ୍ଷତା—1. Skill. ୨ । କୌଶଳ—2. Tact. [ଉ—କାହିଁ ସେ ହୁନର ଯେ ହୁନର ବଳେ ପୁରୁଷ ହେବ ରମଣୀ । ରାଧାନାଥ. ଯଯାତି ।) ୩ । ଭେଳକି; ମାୟା; କୁହୁକ—3. Magic. [ଉ—ବାମେ ଜନ୍ମ କହରେ ଅଦଭୂତ ହୁନରେ ପଶିଲି ଭାବ କଉତର । ମଧୁସୂଦନ· ନସପ୍ରତି ।] ୪ । ରଇ; ରଙ୍ଗ—4. Sportiveness. ୫ । ଅମୋଦପ୍ରମୋଦ—5. Amusements. ୬ । ସୁଅଙ୍ଗ—6. Farce. ୭ । ଜଗର; ଜିଦ—7. Importunity. ୮ । ଅଡ଼ମ୍ବର—8. Show. ୯ । ଚତୁରତା—9. Cleverness.
ହୁନର ହୁନର

ହୁନର କରିବା (କାଢ଼ିବା)—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ସୁଅଙ୍ଗ ଲଗାଇବା—
Hundara karibā (kārdhibā) To bring out a show; to make a farce. ୨ । କୁହୁକ ଦେଖାଇବା—2. To exhibit magical show. ୩ । କୌଶଳ ଦେଖାଇବା—3. To show one's skill. ୪ । ଜିଦ ଧରିବା; ଜଗର କରିବା—4. To importune.
(ହୁନର ଲଗା[ଗ]ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
ହୁନର କରା हुनर दिखाना

ହୁନରିଆ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଫା. ହୁନର=ଦକ୍ଷ)—
Hundariā ୧ । ରଇଳ—1. Sportive; fond of sport. ୨ । ସୁଅଙ୍ଗିଆ—2. Showy; fond of show. ୩ । ଜଗରିଆ—3. Importunate. ୪ । କୌଶଳୀ; ଦକ୍ଷ—4. Skilful. ୫ । କୁହୁକିଆ—5. Skilful in magic.
[ହୁନରୀ, ହୁନରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ]
ଭାଁଡ हुनरमंद (ହୁନରି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୁପ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ, ହୋପ୍)—୧ । ଅଶା—1. Hope.
Hup ୨ । ସାହସ; ହିମ୍ମତ—2. Courage; bravery. ୩ । (ଫା· ହୁବ୍)—ହୋସ୍; ସ୍ମରଣ—3. Recollection; remembrance. ୪ । [ଇଂ. ହୁଫ୍]—ପଶୁମାନଙ୍କ ଖୁରା—Hoof of beasts
ହୋପ, हूप टोप

ହୁପା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ବିଣ—୧ । ଅତି ସାହସୀ—1. Very.
Hupā (ppā) courageous ୨ । ଅମାନିଆ—2. Disobedient. ପ୍ରାଦେ (କଳକା) ବି—ମଇଁଷି ପଲଙ୍କ ଚଳାଚଳନ୍ତା ଯୋଗୁ ଭୂମିରେ ଯେଉଁ ଗହରିଆ ଗାତମାନ ହୁଏଯାଏ—Holes made on the surface of the ground by the trampling of herds of domestic buffaloes.

ହୁବ୍—ବୈଦେ ବି (ଅ. ହୁବ୍, ହୁବ୍—ଅନୁରାଗ, ଇତ୍ୟାଦି)—୧ । ହୋସ୍
Hub ସ୍ମରଣ; ଶିଅଳ—1 Recollection; memory; remembrance. ୨ । ବଳ; ହିମ୍ମତ; ଅସ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ—2. Courage; confidence in one's strength. (ଯଥା—ଏକଥା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିବାକୁ ମୋର ହୁବ୍ ପଟିଲି ନାହିଁ ।)

ହୁବ୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା—To remember; to
Hub karibā recollect.
स्मरण करा यादकरना

ହୁବ୍ ପଟିବା(ପାଇବା)—ଦେ. ବି—୧ । ସାହସର ଯଥେଷ୍ଟତା—
Hub patibā (pāibā) 1. Abundance of courage. ୨ । ଆତ୍ମ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଉଦ୍ଭବ—2. Dawning of self-confidence.

ହୁବ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମୃତ ହେବା—1. To be remembered. ୨ । ମନରୁ ପାସୋର ନ ଯିବା—2. Not to slip out from one's memory.
Hub hebā
मने हओया यादहोना

ହୁବ୍(ବେ)ହୁ—ବୈଦେ, ବିଣ—(ଅ. ହୁବହୁ=ଅବିକଳ)—୧ ।
Hub (be)hu ଅବିକଳ; ତଦ୍ରୂପ—1. Exact copy of; exactly similiar. ୨ । ସବୁଆଡ଼େ ସମାନ—2. Similar in all respects. ୩ । ଆଦର୍ଶାନୁରୂପ—3. Exactly corresponding to the model.
ହୁବହୁ हुबहू
[ହୁବ୍(ବେ)ହୁବ୍—ଅନ୍ୟରୂପ]

ବଣ—ଅବଶ୍ୟାନୁରୂପ ନକଲ—Exact copy; exact reproduction. କ୍ରି· ବଣ—ଅବିକଳରୂପେ—In an exactly similar manner.

ହୁବୁକା—ଦେ. ବ—୧ । ଚମକିବା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. Starting up. ୨ । ବୁଲୁଡ଼ିବା (ଗୋପୀନାଥନନ୍ଦ)—2. Shying. ୩ । ଉପରକୁ ଡେଇଁବା,—3. Springing up.
Hubukā
चमक चमक

ହୁବୁକିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚମକିବା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. To start up. ୨ । ବୁଲୁଡ଼ିବା (ଗୋପୀନାଥନନ୍ଦ)—2. To shy; to be startled. ୩ । ଉପରକୁ ଡେଇଁବା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—3. To spring up.
Hubukibā
चमकाना
चमकना

ହୁ ବେଗେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି ବଣ—୧ । ହଠାତ୍—1. All on a sudden. ୨ । ଅତି ଶୀଘ୍ର—2. Very soon. ୩ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ—3. Immediately;all at once.
Hu bege

ହୁଭୁରିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି—ଗାଳଦେବା—To call names.
Hubhuribā

ହୁମ୍—ସ. ଅ—ସମ୍ମତି, ସ୍ମୃତି, ଅପାକୃତ, ଅର୍ଥପ୍ରଶ୍ନ, ଅଭ୍ୟନୁଜ୍ଞା, ତର୍କ, ବିତର୍କ ଆଦି ସ୍ଥଳରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—(Interjection) An exclamation uttered in consenting,recollecting,questioning,allowing, arguing and guessing. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ—ହୋମ—Offering unto fire. ଦେ. ଅ—ହୁଁ (ଦେଖ)—Huñ (See). ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ; ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—କୌଣସି ଭରି କାମରେ ଲାଗିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—An exclamation uttered by a Persen to encourage others engaged in a laborious task. [ଦ୍ର—ଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ସମସ୍ତେ ଜୋର୍ ଲଗାଇ କାମ କରନ୍ତି ।]
Hum

ହୁମ୍‌କି—ଦେ. ବ—୧ । ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. Threat; frightening. ୨ । ତାଡ଼ନା—2. Abuse threatening abus.
Hum-ki
हुम्‌कि धमकी

ହୁମ୍‌ଜୁଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବଣ—ସମାନସ୍ଥଳ—Of the same or similar status or position.
Hum-juli

ହୁମ୍‌ଡାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଝୁଣ୍ଟିବା—To trip while walking; to stumble.
Hum-ṛḍaibā

ହୁମ୍‌ଦୁମ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ବାଳକମାନେ ଦୌଡ଼ି ଧାପଡ଼ି ଓ ବଳ ଅଦ କରି ଇତସ୍ତତଃ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଉପୁଜାଇବା ଗୋଳମାଳ—1. Boisterous noise by restless and moving children. ୨।ଦୌଡ଼ିଧାପଡ଼—2. Brisk running.
Hum dum
हुम् हुम्
धुम

ହୁମ୍ ଫଟ୍ ସ୍ୱାହା—ସଂ, ମନ୍ତ୍ରାଂଶ—ଦେବତା ପୂଜା ସମୟରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A mystic formula used during worship.
Hum phaṭ swahā

ହୁମ୍ ବା,ମ,ମେ)ରା ଭାଇ—ଗ୍ରା. ଅ—ହୁଁ ବରାଭାଇ (ଦେଖ)
Hu n ba(ma,me)rā bhāi Huñ barā bhāi (See).
[ହୁମ୍ ବ(ମ, ମେ)ରା ଭାଇରେ(କ୍ଲୋ)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୁମ୍‌ରିବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—(ଶିଶୁ) ସ୍ତନ୍ୟ ପାନ କରିବା ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ କରିବା—To begin to suck (said of an infant).
Hum-rībā

ହୁମ୍ ହୁମ୍—ଗ୍ରା. ବଣ—ଅତିରିକ୍ତ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ; ଲାଳାୟିତ—Over eager; hankering
Hum hum लालायित लालायित

ହୁମ (ଇତ୍ୟାଦ)—ଗ୍ରା· ବ—ହୋମ ଇତ୍ୟାଦ (ଦେଖ)
Huma (etc) Homa etc (See)
ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବ. ବାଳକାଙ୍କ କ୍ରୀଡ଼ା ବିଶେଷ; ହୁଟୋ (ଦେଖ)—A kind of game of girls.

ହୁମ ଯୁମ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବଣ—ଆଗୁଆ—Forward.
Huma Juma [ଦ୍ର—ପର ଉପକାର କରିବାକୁ ଯେପରି ହୁମ୍‌ଯୁମ୍, ଉପରେ ପଡ଼ି କଟଆ ଚରିବାକୁ ସେହିପରି ମଜବୁତ୍ ଫକୀର ମୋହନ. ଛମାଣ, ଆଠଗୁଣ୍ଠ]

ହୁମା—ଦେ,ବ—ଗଞ୍ଜାମର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜମିଦାରି ଓ ନଗରର ନାମ—Name of a small zamindary and town in Ganjam.
Humā
हुमा
୨ । ସମ୍ବଲପୁର ସହରଠାରୁ ଅଠକୋଶ ଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବଲିଙ୍ଗଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବିଶିଷ୍ଟ ଗ୍ରାମ—2. Name of a village 15 miles from Sambalpur. [ଦ୍ର—ଏ ଗ୍ରାମ ଧାମା ଥାନାର ଇଲାକାରେ; ଏଠାରେ ମହାନଦୀ କୂଳକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିବମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏ ମନ୍ଦିରର ଗର୍ଭୀସ୍ ଗୋଟିଏ ଭୂଗର୍ଭସ୍ଥ ସୁଡ଼ଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ମହାନଦୀ ସଙ୍ଗେ ସଂଯୁକ୍ତ ଓ ସେହିବାଟେ ମହାନଦୀ ପାଣି ଗର୍ଭୀସ୍ ଭିତରକୁ ଯିବା ଆସିବା କରେ ଓ ଦେଉଳରୁ ପାଦୁକ ପାଣି, ଫୁଲ, ବେଲପତ୍ରୀ ନଈକୁ ବହି ଆସେ । ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରର ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ସଂଲଗ୍ନ ମହାନଦୀରେ ଗୋଟିଏ ଗଣ୍ଡ (ସୁଗଭୀରଜଳ) ଅଛି । ସେ ଗଣ୍ଡରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ମାଛ ଓ କଇଁଛ (କୂର୍ମ) ଅଛନ୍ତି । ଯାତ୍ରୀମାନେ କୂଳରେ ଥାଇ ପାଣିକୁ ଟିପଠାଇ, ଖଇ ଆଦି ପକାଇଲେ ମାଛ ଓ କୂର୍ମମାନେ କୂଳ କକଟକୁ ଆସି ସେମାନ ଖାଆନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର ଅନତିଦୂରରେ ହୁମା ଗ୍ରାମ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ଶିବଲିଙ୍ଗ ପାତାଳଫୁଟା ବା ପାତାଳୀ ଲିଙ୍ଗ ଅଟନ୍ତି ।] ବୈଦେ. ବ. (ଫା)—୧ । ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ (ଦେଖ)—1 Hunhāñ chardhei (See) ୨ । କଳ୍ପିତ ପକ୍ଷିବିଶେଷ—A bird of the folk-tales [ଦ୍ର—ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଅଛି ଯେ ଏ ହାଡ଼ ଖାଇ ବଞ୍ଚେ ଓ ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଏ ପକ୍ଷୀର ଛାୟା ପଡ଼ଯାଏ ସେ ବାଦସାହା ହୁଏ—ହି. ଶ)

ହୁମା ଖଣ୍ଡ—ଦେ. ବ—ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ସମ୍ବଲପୁର ରାଜ୍ୟର ନାମ—The name of the state of Sambalpur in the 15th century A. D
Humā khaṇḍa

ହୁମାଗୁଞ୍ଜୁ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଉଲ୍ଲୁକ ବିଶେଷ; ଏକ ପ୍ରକାର
Humāgunju ପେଚା—A species of owl. [ଦ୍ର—ଏ ଉଲ୍ଲୁକଠାରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ବଡ଼ ।]

ହୁମଡେଇଁ—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ [ଗାଳି]—ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ସର୍ବଦା ଘରେ ନ
Humadeiñ ରହି ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଘରେ ତା ଘରେ ସର୍ବଦା ବୁଲିବାକୁ ସୁଖପାଏ—(a term of abuse) A woman who likes to loaf about in the houses of villagers.

ହୁମାୟୁନ୍—ବୈଦେ. ବି—(ନାମ)—ଦିଲ୍ଲୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ମୋଗଲ୍ ସମ୍ରାଟ୍
Humāyun ବାବରଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ଅକବରଙ୍କ ପିତା—The 2nd
ହୁମାୟୁନ ହୁମାୟୁଁ of the Moghal emperors, son of Bābar and father of Akbar. [ଦ୍ର—ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୫୩୦ ଅବ୍ଦରେ ବାବରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଦିଲ୍ଲୀର ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ୧୫୫୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ତିନି ଭାଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେଶ ଜାଗିର ସ୍ୱରୂପ ପାଇଥିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ ଏହାଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ସାଂଘାତିକ ପୀଡ଼ିତ ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଭବିଷ୍ୟଦ୍‌ବକ୍ତାମାନେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଦୁଇଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କର ଜୀବନ ନଷ୍ଟ ହେଲେ ଆଉଜଣକ ବଞ୍ଚିବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବାବର ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ପୁଅଙ୍କ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଫଳତଃ ହୁମାୟୁନ୍ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭକଲେ । କିନ୍ତୁ ବାବର ସେହି ରୋଗରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଅମଳରେ ବିହାରର ଜଣେ ଜାଗିର୍‌ଦାର ସେର୍‌ସାହା ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ୧୫୩୯ ସାଲରେ ପରାସ୍ତ କରିବାରୁ ଏ ପାରସ୍ୟକୁ ପଳାଇଗଲେ ଓ ସେରସାହା ୧୫୪୦ରୁ ୧୫୪୫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିଲ୍ଲୀ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କଲେ । ସେରସାହା ରାଜପୁତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ହତ ହେବାରୁ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଇସ୍‌ଲାମ୍ ବା ସେଲିମ୍ ସାହା ୧୫୪୫ରୁ ୧୫୫୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ସେଲିମ୍ ସାହାଙ୍କ ପରେ ତାହାଙ୍କର ଭାଇ ମହମ୍ମଦ୍ ଆଦିଲ୍‌ସାହା ୧୫୫୨ରେ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ଆଦିଲ୍‌ସାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଳାସପ୍ରିୟ ଥାଇ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ହିମୁ ନାମକ ଜଣେ ନୀଚବଂଶୀୟ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । କେତେକ ଅଫଗାନ୍ ରାଜା ଓ ଆଦିଲ୍‌ସାହାଙ୍କ ଶଳା ଇବ୍ରାହିମ୍ ଖାଁ ଅଦିଲ୍‌ସାହାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହୀ ହେଲେ ଓ ଦିଲ୍ଲୀ ଏବଂ ଆଗ୍ରା ଅଧିକାର କରି ଆପଣାକୁ ସିକନ୍ଦରସାହା ସମ୍ରାଟ୍ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ହୁମାୟୁନ୍ ପାରସ୍ୟ ରାଜାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗୁଡ଼ିଏ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ପଞ୍ଜାବ ଆକ୍ରମଣ କରି ୧୫୫୫ ସାଲରେ ସିରହିନ୍ଦ୍ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ତାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ଆଗ୍ରା ଅଧିକାର କରି ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ ଓ ୧୫୫୬ ସାଲରେ ପ୍ରାଣ-ତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କର ୧୩ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ କୁମାର ଅକବର ଦିଲ୍ଲୀର ସମ୍ରାଟ୍ ହେଲେ । ହୁମାୟୁନଙ୍କର ରାଜ୍ୟରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ବିଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅମରକୋଟ୍ ଠାରେ ଖ୍ରୀ ୧୫୪୨ ରେ ଆକବର ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।]

ହୁ(ହୌ)ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ସ୍ନେହ କରିବା—
Hu(ba) māribā To love.

ହୁମୁଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) କ୍ରି· ବିଣ—ଦଣ୍ଡେ; ମୁହୂର୍ତ୍ତମାତ୍ର—
Humurde One moment only.

ହୁମୁ ହୁମୁ ହେବା—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) କ୍ରି—ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗାନ୍ୱିତ
Humu humu hebā ହେବା—To be very angry.

ହୁମୋ—ପାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାଳିକାମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର
Humo ଖେଳ—A kind of outdoor game amongst girls. [ଦ୍ର—ଏଥିରେ ବାଳିକା ଓ ଯୁବତୀମାନେ ଦୁଇ ଦଳରେ ବାଣ୍ଟି ହୋଇ ପରସ୍ପର ଠାରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଦୂର ଛଡ଼ା ଧାଡ଼ିବାନ୍ଧି ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଦଳେ ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ଅପର ଦଳ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପୁଣି ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଲେଉଟି ଯାଆନ୍ତି । ତତ୍ପରେ ଅପର ଦଳ ଗୀତ ବୋଲି ବୋଲି ସେହିପରି କରନ୍ତି ।

ହୁମୋ ଗୀତ—

ହୁମୋ ନନ ନନ ଦଶ ବୋଇଲ ରେ
ହୁମୋ ନନ ନନ ଦଶ ବୋଇଲ ରେ,
ନ ଖାଉଁ ନ ପିଉଁ ଗୁଆ ପନସରେ
ନ ଯାଉ ତୁମ୍ଭର ଦେଶ,
ବୋଇଲ ରେ, ନ ଯାଉ ତୁମ୍ଭର ଦେଶ ।
ହୁମୋର ଗଉଆ ବୋଇଲ ରେ ହୁମୋର ଗଉଆ
ମୋ ଗଉଆକୁ କେ ମାଇଲା
ରକତ ଝୋଲଅରେ, ରକତ ଝୋଲଅ ।]

ହୁମ୍ପା · ଦେ. ବିଣ—୧ । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଠେଲି କରି କଥା କହେ;
Humpā ଅଗବୋଲା (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. Forward
আগবোলা (person). ୨ । ଯାହାଠାରେ ଶିଷ୍ଟାଚାର ଓ ଭଦ୍ରତା
अलगटेटा ନାହିଁ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—2. Devoid of manners.

ହୁର୍‌କୁଣ୍ଡିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବା; ମୁଣ୍ଡଦ୍ୱାରା
Hur-kundibā ଭୁଷିବା—To butt with the head; to ram.

ହୁର୍‌କୁଲ୍‌ବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଗୁଞ୍ଜିବା—
Hur-kul-bā To thrust a thing into other things.

ହୁର୍‌ଗୁନିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଚିନ୍ତା କରିବା; ଝୁରିବା—
Hur gunibā To think; to pine after.

ହୁର୍(ରୁ)ଜୁର୍—ଦେ. ବି—୧। ଅତ୍ୟାଚାର—1. Oppression. ୨।
Hur (ru) jur ଲୁଟପାଟ—2. Looting; plundering;
লুটপাট depredation. ୩ । ସର୍ବନାଶ ଓ ଧ୍ୱଂସ ଘଟାଇବା—
लूटखसोट 3. Devastating.

ହୁର୍(ରୁ) ଜୁର୍(ରୁ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା—1. Hur(ru) jur(ru) karibā To oppress. ୨ । ଲୁଟପାଟ
লুটপাট করা କରିବା—2. To plunder. ୩ । ସର୍ବନାଶ ଓ
लूटखसोट करना ଧ୍ୱଂସ କରିବା—3. To devastate; to depredate

ହୁର୍(ରୁ)ଜୁରିଆ - ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧। ଅତ୍ୟାଚାରୀ—1. Oppresive.
Hur(ru)juriā ୨। ଲୁଟପାଟକାରୀ—2. Plundering.
[ହୁର୍(ରୁ)ଜୁରେଇ -ସ୍ତ୍ରୀ] ୩ । ଧ୍ୱଂସକାରୀ—
অত্যাচারী लूटनेखसोटनेवाला 3. Depredatory devastating.

ହୁର (ରୁ) ଦ(ଦୁ) ଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ଅସ୍ଥିର (ବ୍ୟକ୍ତି)
Hur(ru)da(du)ṅg(ṅgā) 1. Restless. ୨ । ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ;
ଓ ସବଳ—2. Stout and strong. ୩ । ଡେଙ୍ଗା
3. Tall. ୪ । ଅଖାଡୁଆ; ହୁଣ୍ଡା· ଅବିଚାରକ—
4. Foolhardy; rash. ୫ । ଦୁଷ୍ଟ—5. Wicked.
হুডদুঙ্গো हुडदंगा

ହୁର୍(ରୁ)ମତ୍—ବୈଦେ. ବି (ଆ)—୧ । ଇଜ୍ଜତ; ମହତ; ସମ୍ମାନ—
Hur(ru)mat 1. Dignity; honour; respect. ୨ ।
হুরমত हुरमत ସତୀତ୍ୱ—2. Chastity.

ହୁର୍‌ମତ୍‌ଦାର୍—ବୈଦେ. ବିଣ(ଫା)—ହୁରମତିଆ (ଦେଖ)—
Hur-mat-dār Hurmatiā (See)

ହୁର୍‌ମତ୍‌ ଦାବୀ—ବୈଦେ. ବି (ଫାରସୀ)—ଇଜ୍ଜତ ଦାବୀ; ମାନହାନି
Hur-mat dābī ପାଇଁ ଦାବି—Claim of damage for
ইজ্জৎদাবী हुजतदाबी loss of honour.

ହୁର୍‌ମତ୍‌ ଦାବୀ ମକଦମା—ବୈଦେ. ବି (ଫାରସୀ)—ନଷ୍ଟ ସମ୍ମାନର
Hur-mat dābī makadamā କ୍ଷତିପୂରଣାର୍ଥ ଦାବିରେ
କରାଯିବା ମକଦମା—Case or suit claiming damages for loss of honour; defamation
ইজ্জৎ দাবী মোকদ্দমা हुरमतदावीमुकदमा suit.

ହୁର୍‌ମତ୍‌ ନେବା (ମାରିବା)—ଦେ· କ୍ରି—୧ । ଇଜ୍ଜତ ନେବା; ସମ୍ମାନ
Hur-mat nebā (māribā) ନାଶ କରିବା—1. To dis. honour a person; to disgrace. ୨ । ବଳପୂର୍ବକ
ସ୍ତ୍ରୀର ସତୀତ୍ୱ ନାଶ କରିବା—2. To deflour a lady,
ইজ্জৎনেওয়া हुरमतलेना to commit rape.

ହୁର୍‌ମତ୍‌ ରଖିବା—ଦେ. କ୍ରି—ସମ୍ମାନ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବା; ବେଇଜ୍ଜତିରୁ
Hur-mat rakhibā ରକ୍ଷା କରିବା—To save a person from disgrace or dishonour.
ইজৎরাখা हुरमतरखना

ହୁର୍‌ମତି—ବୈଦେ. ବିଣ (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ, ଫା)—ହୁରମତିଆ (ଦେଖ)—
Hur-mati Hur·matiā (See)

ହୁର୍‌ମତିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହୁରମତ୍‌ଦାର୍; ସମ୍ମାନ୍ୟ; ମାନ୍ୟ—
Hur-matiā Respectable; honourable.
(ହୁରୁମତେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)
ইজ্জৎদার हुरमतदार

ହୁର୍‌ମା(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବିଣ—ହୁରୁମା (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—
Hur-mā (etc) Hurumā etc. (See)

ହୁର୍‌ ମୁଖିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବିଣ· ପୁଂ—୧। ଅବଧ୍ୟାନିଆ;
Hur-mukhiā ଉଦାସୀନ—1. Indifferent
[ହୁରମୁଖିଏନ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨ । ଯେ ଆଗପଛ ନ ବିଚାରି କାର୍ଯ୍ୟକରେ
2. Acting without calculation.

ହୁର୍‌ରେ—ବୈଦେ·ଅ(ଇଂ)—ଆନନ୍ଦସୂଚକ ଧ୍ୱନି—(Interjection
Hur-re Hurrah! an exclamation of joy.
হুররে हुर्रे

ହୁର୍‌ସିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହୁଙ୍ଗିଦେବା (ଦେଖ)—
Hur-sibā Huṅgidebā (See)
[ହୁରସୁଲିବା—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୁର୍‌ହୁଟ୍—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଡକାଇତମାନେ
Hur-hut ଡକେଇତି କରି ପଳାଇଯିବା ବେଳେ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟ
ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଯେଉଁ 'ହୁରହୁଟ୍' ଧ୍ୱନି କରନ୍ତି—A loud sound made by dacoits while decamping after commission of the offence.

ହୁର୍‌ହୁରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବିଣ—୧ । ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱଭାବାପନ୍ନ—
Hur-huriā 1. Qick-minded. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—
2. Wicked.୩ । ବାଳସୁଲଭ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ—3. Childish.

ହୁରବ—ସଂ. ବି (ହୁ=ଧ୍ୱନି ଅଟେ ରବ ଯାହାର)—ଶୃଗାଳ—
Huraba Jackal.

ହୁରା—ଗ୍ରା. ବି - (ହଟର ବ୍ୟବହୃତ)—୧ । ହୁଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hurā 1. Hurḍā (See) ୨ । ହୁଲା (ଦେଖ)—
2. Hulā (See)

ହୁରା ମାରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ମୁନିଆଁ ବାଉଁଶ ଦ୍ୱାରା
Hurā māribā ଗେଞ୍ଜିବା—To poke with a pointed rod.

ହୁରି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୋଲା; ହୋଲକା)—୧ । ହୋଲକା (ଦେଖ
Huri 1. Holākā (See). ୨ । ହୃଷୀକେଶଙ୍କ ଡାକନାମ—
হোলী 2. Name for calling Hrushikesa. ବୈଦେ.
होली ବି—୧ । (ଫା)—ହୁଲହୁଲି;ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକଛଡ଼ା—
1. Hallooing; hue and cry. [ଉ—ମୃଗକୁ ବ୍ୟାଘ୍ର
ବୋଲି ଡରି, ପଳାଇ ଗୋପୀ ମଧ୍ୟେ ହୁରି—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ] ବୈଦେ. ବି(ଆ)—ସ୍ୱର୍ଗଅପ୍ସରା—2. Houri; fairies of heaven of Mahomedans.

ହୁରିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଯେ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହୁଲିର କରେ—
Huriā 1. Hallooing. [ଉ—ବାହୁଡ଼ି ବୋଇଲେ ଭୁ
ଅକୁଡ଼ି ହୁରିଆ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ସଭା] ୨ ।ଲୁଟି-
ଆସ—2. Dacoit. ୩ ।ରାଜାଙ୍କ ନଅରରେ ଖଟୁଥିବା
ପାଇକ—3. Palace guard. [ଉ—ଯେଉଁଥିକେଇ
ହୁରିଆ ଠୁଳ, ବାଇ ଯାଉଥିବା ବୋଲି କଲେ ସେ ଗୋଳ—
ପ୍ରାଚୀ· ନଳଚରିତ] ପ୍ରାଦେ—(ଖଡ଼ିଆଳ ଓ ସମ୍ବଲପୁର)

ବି—ପରିହାସ—Jesting. ବିଣ—ପରିହାସୀ; ଇଙ୍ଗିତ-ଅଳ—(relative) Fit to jest or cut jokes with.
ହুল্লোড় ঠাট্টাকারী

ହୁରିଆ କରିବା—ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କରିବା—
Huriā kariba To jest; to cut jokes.

ହୁରି କରିବା [ଛାଡ଼ିବା, ପାଡ଼ିବା, ପକା(କେ)ଇବା]—ଦେ. କ୍ରି—
Huri karibā [chhār̤dibā, pār̤dibā, pakā(ke)ibā]
ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର କରିବା—To halloo; to raise a hue and cry. [ଉ—'ଧୁଣ ଧୁଣ' ହୁରି ଛାଡ଼ନ୍ତି ସର୍ବେ ସୁଖନୁଁହେ ଚିରସ୍ଥାୟୀ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମା ସ୍ତୋ]
[ହୁରି ଉଠିବା (ପଡ଼ିବା)—ବିଶେଷ୍ୟରୂପ]
হুলিকবা, চিৎকার করা हुल्लड़ मचाना

ହୁରି ଖେଳ—ଦେ. ବି—ହୋଲି ଖେଳ (ଦେଖ)—
Huri khela Holi khela (See)
(ହୁରିଖେଳିବା—କ୍ରି)

ହୁରି ଗୀତ—ଦେ. ବି—ହୋଲି ଗୀତ [ଦେଖ]
Huri gita Holi gitā (See).

ହୁରିଜୁରି—ଦେ. ବି—ଜବରଦସ୍ତି ଗ୍ରହଣ—
Huri juri Coercion; forcible taking

ହୁରିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ ଓ ପାଟଣା) କ୍ରି—ଗାଳିଦେବା—
Huribā To rebuke; to call names.
୨ । (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଗାତ ଆଦିରେ ବାଉଁଶ ପୂରାଇବା—
2. To thurst a bamboo into a hole.

ହୁରି ହଟା—ଦେ. ବି—(ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ହରିହଟା ୨ (ଦେଖ)—
Huri haṭā Hari haṭā 2 (See

ହୁରି ହା(ହୁ)ଲର—ଦେ. ବି (ସହଚର ଶବ୍ଦ)—ଗୋଳମାଳ; ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକ ଓ ଯୋଗା—
Huri hā(hu)lara
হোহা हो हल्ला Uproar; great row.
[ଉ—ଗ୍ରାମସାକ ହୁରି ହାଲର ପଡ଼ିଗଲା । ଫକୀରମୋହନ. ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ ।]

ହୁରୁକୁ—ଦେ. ବି—ମିଛ କଥାରେ ଭୟ ଜନ୍ମାଇବା—Frightening
Huruku on false pretexts.
মিথ্যা ভয় झूठा भय

ହୁର(ରୁ)ଗୁନିବା—ପ୍ରାଦେ. [ସମ୍ବଲପୁର] କ୍ରି—ଝୁରିବା—
Huru(r)gunibā To pine after some thing.

ହୁରୁଟ୍ଟକ—ସଂ. ବି—ହାତୀର ଅଙ୍କୁଶ (ହ. ଶ)—
Huruṭṭaka An elephant's goad.

ହୁରୁଡ଼(ଡ଼ୁ)ହୁରୁଡ଼(ଡ଼ୁ) ବେଙ୍ଗା—ଦେ. ଅ—ହାବୁଡ଼ା ଖେଳିବା ସମୟରେ କେଳାମାନଙ୍କ ବୋଲିବା ଗୀତର ଘୋଷା—Refrain of songs or couplets sung by the 'Kelās' while playing 'Hāburdā'.
Hurur̤d(r̤du)hurur̤d(r̤du)bengā
[ଉ—ହୁରୁଡ଼୍ ହୁରୁଡ଼୍ ବେଙ୍ଗା, ତୋ ଗାଈର ଲେଙ୍ଗା, ଷାଠିଏ ଟଙ୍କା ବେଙ୍ଗା—କେଳା ଗୀତ ।]

ହୁରୁଡ଼ା—ଦେ. ବି—୧ । ହୁରୁଡ଼ାଇବା କର୍ମ—1. The act of
Hurur̤dā 'Hurur̤daibā'. ୨ । ଶବ୍ଦ ଓ ଅଙ୍ଗଚାଳନପୂର୍ବକ ଜନ୍ତୁ ଆଦିଙ୍କୁ ଉଡ଼ାଇବା—2. Scaring away of animals by sounds etc.
হোহা করা हुर्रा
ବିଣ—୧ । ପୂର୍ବରୁ ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ହୁରୁଡ଼ାଇବା ଯୋଗୁଁ ଭୀତ ଓ ଚତୁର ହୋଇଥିବା (ଜନ୍ତୁ)—1. (animals which have become) Timid and wary, having once been scared away. [ଉ—ଘୋଷାସ୍ଥରେ ଥରେ ଜାଲ ପଡ଼ିଥିଲେ ସେ ଘୋଷାସ୍ଥରେ ବାକି ରହି ଯାଇଥିବା ମାଛଯାକ ହୁରୁଡ଼ା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ।
ଏକାଧିକଥର ଶିକାରୀର ବନ୍ଧୁକର ଅବାଜ୍ ଶୁଣି ବନର ଜନ୍ତୁମାନେ ହୁରୁଡ଼ା ହୋଇ ଯା ଅନ୍ତି ।] ୨ । ଚମକା; ଯେଉଁ ଜନ୍ତୁ ସାମାନ୍ୟ କଥାରେ ଚମକେ—2. Shying (animal); likely to bolt. (ଯଥା—ହୁରୁଡ଼ା ଘୋଡ଼ା, ହୁରୁଡ଼ା ବଳଦ ।) ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଗାଳି—Abusive language. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଜଙ୍ଗଲ ପାଖରେ ଫସଲ (ଧାନ, ବାଇଗଣ, ହରଡ଼ ଆଦି) କ୍ଷେତରେ ବାଘ, ମିରିଗ ଆଦି ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ରାତିରେ ହୁରୁଡ଼ାଇବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ହାଣ୍ଡିରେ ଚୂନ ବୋଳି କାମୁ ପାଳ ଆଦିରେ ମଣିଷର ମୁଣ୍ଡ ଓ ମୂର୍ତ୍ତି ତିଆରି କରି କ୍ଷେତର ମଝିରେ ବାଉଁଶ ଉପରେ ଉଚ୍ଚ କରି ରଖାଯିବା ପଦାର୍ଥ—2. A figure-head kept in corn fields to scare away animals in the night; scare-crow. [ଉ—ଜନ୍ତୁମାନେ ରାତିରେ ଏହାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଭ୍ରମ କରି ଶସ୍ୟ କ୍ଷେତକୁ ଆସନ୍ତି ନାହିଁ ।]

ହୁରୁଡ଼ା(ଡ଼େ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂ. ହେଡ୍ ଧାତୁ=ଗତି, ଅନାଦର କରିବା; ହୁଡ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା; ହୁରୁଡ଼ିବାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ)—ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଶବ୍ଦ କରି ବା ଭୟ ଦେଖାଇ ତଡ଼ିବା; ଘଉଡ଼ିବା—To scare or drive away animals by shouting and chasing.
Hurur̤dā(r̤de)ibā
খেদান हुरराना

ହୁରୁଡ଼ିବା—ଦେ କ୍ରି (ସଂ. ହୁଡ୍ ଧାତୁ=ଗତି କରିବା)—୧ । ଉଚ୍ଚ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଭୟ ପାଇ ପଳାଇବା—1. To flee away on hearing a loud sound.
Hurur̤dibā
চমকে পালান हुररना
୨ । (ଘୋଡ଼ା, ବଳଦ ଆଦି) ଚମକିବା; ଚମକି କରି ଦଉଡ଼ିବା—2. To shy; to bolt. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—୧ । ଗାଳି ଦେବା—1. To abuse; to call bad names. ୨ । ତଡ଼ିବା—2. To drive away.

ହୁରୁଦ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହୃଦୟର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହୃଦୟ (ଦେଖ)
Huruda Hṛudaya (See)
(ହୁରୁଦୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) হৃদি हिरदय

ହୁରୁଦିବା—ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—କଳହ କରିବା—
Hurudibā To quarrel.

ହୁରୁପୁନିବା—ପ୍ରାଦେ (ପାଠଣା) କ୍ରି—ଚିନ୍ତା କରିବା—
Hurupuniba To think.

ହୁରୁମ୍ –ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହୁର୍ଡୁମ୍ (ଦେଖ)
Hurum Hurdumba (See)

ହୁରୁମ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ, ସ ହୁଡୁମ୍) ବି—୧ । ଗୁଡ଼ଲଭଜା—1.
Huruma Fried rice. ୨ । ଲିଆ—2. Fried paddy.
୩ । ରାସ୍ତା ସଡ଼କରେ ପକାଯିବା ମାଟିମିଶା କଙ୍କର—
3. Gravels mixed with soil used in spreading metal on roads

ହୁରୁମା—ଦେ, ବିଣ, ପୁଂ—୧ । କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ; ଅଖାଡ଼ୁଆ—1.
Hurumā Rash; foolhardy. ୨ । ଦୁଷ୍ଟ—2. Wicked;
(ହୁରୁମୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) wanton. ୩ । ଖଳବଳିଆ; ଅସ୍ଥିର—3 Restless.
हुर्रा हुड्डु

ହୁରୁମା ପଣ—ଦେ· ବି—୧ । ଅସ୍ଥିରତା—1. Restlessness. ୨
Hurumā paṇa ଦୁଷ୍ଟପଣ—2. Wickedness. ୩ ।
[ହୁରୁମା ପଣିଅ(ଆ)—ଅନ୍ୟରୂପ] ଅଖାଡୁପଣ—3. Foolhar-
अस्थिरता हुड्डपन diness; rashness.

ହୁରୁମାସ—ଦେ. ବି—କାର୍ଯ୍ୟକରଣାର୍ଥ ଆଦେଶ; ଫରମାଣ [ଗୋପୀନାଥ
Hurumāsa ନନ୍ଦ]— Order for doing
[ହୁରୁମାସ ଫରମାସ—ଅନ୍ୟରୂପ] some work.

ହୁଲ୍ କର—ପ୍ରାଦେ—[କେନ୍ଦୁଝରଗଡ଼] ବି—ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ହୁଲର—
Hul-kar Ado; hue and cry.

ହୁଲ୍ କାର୍—ଦେ. ବି—ହୋଲ୍‌କାର (ଦେଖ)
Hulkār Holkāra (See)

ହୁଲ୍ ଗୁଜିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ବିଣ—୧ । ଅଧୀର—1. Impa-
Hul-gujiā tient. ୨ । ସନ୍ଦିଗ୍ଧ—2. Doubtful; suspicious.

ହୁଲ୍ ଗୁଲା—ପ୍ରାଦେ (ପାଠଣା ଓ ବିଣ—ଢିଲା; ଢୁଗୁଲା—
Hul-gulā Slack; loose.

ହୁଲ୍ ହୁଲା – ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଏକ ପ୍ରକାର ହୁଁ ହାଁ ଚଢ଼େଇ—
Hul-hulā A species of 'huñ hāñ' bird.

ହୁଲ(ଲ୍)ସ୍ଥୁଲ(ଲ୍)—ଦେ, ବି ଓ ବିଣ—ହୁଲସ୍ଥୁଳ (ଦେଖ)
Hul(l)sthul(l) Hula sthūla (See). [ଉ—
ଲଙ୍କାରେ ଭାରି ହୁଲ୍ ସ୍ଥୁଲ୍ ପଡ଼ିଗଲା । ଗାଳଗଣ୍ଡ.
ପିଲିଙ୍କ ରାମାୟଣ]

ହୁଲ(ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା—To move.
Hul (root)

ହୁଲ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅଲ)—୧ । ସୂକ୍ଷ୍ମାଗ୍ରଭାଗ; ମୁନ—1. A fine
Hula point. ୨ । ବିରୁଡ଼ି, ମହୁମାଛି ଓ ବିଛା ଆଦିଙ୍କ
हूल नोक ନାହୁଡ଼—2. Sting of bees, wasps and
हूल डंक scorpions. ୩ । ଧନୁର ଅଗ୍ରଭାଗ—3. The
हूल नोक end of a bow. [ଉ—ଧନୁ ହୁଲେ ଚେତେଣି
ତାହାକୁ ଅଣିଲେ. କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ଆଦି] ୪ ।
ଶରର ଅଗ୍ରଭାଗ—4. The barb of an arrow.

ହୁଲ—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—କୁଆପଥର—Hailstone.
Hula

ହୁଲକୁ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—(ସଂ. ହୋଲକା)—ଦୋଳ
Hulaku ସମୟରେ ଗଡ଼ଜାତର କେତେକ ନୀଚ ଶ୍ରେଣୀର
ଲୋକଙ୍କର (ପୁରୁଷ—ସ୍ତ୍ରୀ, ଭାଇ—ଭଉଣୀ) ମିଶି ପରସ୍ପର
ଅସଭ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦିଆଦେଇ ହେବା— Calling
vulgar names mutually among the low
caste people in the Orissa States during
Dola festival. [ଉ—ଏମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ
ନ କଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଘ ଖାଇଯିବ ।]

ହୁଲକୁ ଯିବା—ପ୍ରାଦେ (ବୌଦ୍ଧ) କ୍ରି—ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତ
Hulaku jiba ଗାଇ ବୁଲିବା—To sing in decent songs during Dola.

ହୁଲ ଫୁଟା(ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କାମୁଡ଼ିରେ ମାରିବା—
Hula phuṭā(ṭe)ibā 1. To sting. ୨ । ତୀରର
हुलफूटान सूनगरोना ତୀକ୍ଷ୍ଣାଗ୍ରଦ୍ୱାରା ଭେଦ କରିବା—2. To
pierce with the fine point of an arrow.

ହୁଲର୍—ବୈଦେ. ବି – (ଅ, ହୁଲ. ଇଂରାଜୀ ହାଲୁ) —୧ । ଚିତ୍କାର;
Hular ହୁରି; ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି—1. Halloo; loud sound.
हुलाहुलि हौहल्ला; हुल्लड ୨ । କୋଳାହଳ; ଗୋଳ—
2. Noise; uproar. ୩ । ବିପନ୍ନର ଆର୍ତ୍ତସ୍ୱର—
3. The loud sound of a person in distress.

ହୁଲର୍ କରିବା(ଛାଡ଼ିବା)—ଦେ. କ୍ରି — ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଚିତ୍କାର
Hular kariba(chhārdibā) କରିବା; ହୁରି ଛାଡ଼ିବା—
हुलाहुलि करा हुल्लड़करना To halloo; to raise a
[ହୁଲର୍ ପକା(କେ)ଇବା - ଅନ୍ୟରୂପ] hue and cry.

ହୁଲରିଆ—ଦେ, ବିଣ· ପୁଂ.—ହୁରିଆ; ଯେ ଉଚ୍ଚଧ୍ୱନି କରେ—
Hulariā Hallooing; raising loud cry; raising
चौंचाने हुल्लडबाज (ହୁଲରୀ,ହୁଲରେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)a hue and cry

ହୁଲସ୍ଥୁଳ—ଦେ.ବି (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ; ସଂ, ହୁଲ ହୁଲୀ ଓ ସ୍ଥୂଳ)—
Hula sthūla ୧ । କୋଳାହଳ; ହୁଲର; ଗଣ୍ଡଗୋଳ
हुलस्थूल हुल्लड गोଳ; ହଟ୍ଟଗୋଳ; ଗୋଳମାଳ —
1. A great stir; ado; row. ୨ । ଗଣ୍ଡଗୋଳମୟ
ମାରପିଟ—2. Rowdyism. ୩ । ଆଡ଼ମ୍ବର—
3, Grandeour. ବିଣ—ଗଣ୍ଡଗୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ—
Noisy; full of ado.

ହୁଲସ୍ଥୁଳ କାଣ୍ଡ(ବ୍ୟାପାର)—ଦେ. ବି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—
Hula sthūla kāṇḍ (byāpāra) ୧ । ହୁଲସ୍ଥୁଳକାଣ୍ଡ—1.
हुलस्थूलकाण्ड An affair of much ado; a great row.
धूमधाम ୨ । ମହା ଆଡ଼ମ୍ବର ପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ—2. A grand affair.

ହୁଲହୁଲା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଲହୁଲୀ)—ହୁଲହୁଲୀ (ଦେଖ)—
Hulahulā Hulahuli (See).

ହୁଲହୁଲ—ଦେ. ବି— ହାଲହୁଲ (ଦେଖ)—
Hula huli Hālahuli (See).

ହୁଲହୁଲି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ବି—ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ ପବନ—Gentle
Hulahuli breeze. ଅ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ କରିବା ହୁଳହୁଳି ଶବ୍ଦ—Sound of 'Hula huli' made by the females during social ceremonies.

ହୁଲହୁଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ବି—ଶାକ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—A
Hulahuliā species of potherb. [ପ୍ର—ଲୋକମାନେ ଏହାର ଶାଗ ଖାଆନ୍ତି ।]

ହୁଳହୁଳୀ—ସଂ. ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷରେ
Huḷahuḷī ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା କୃତ ମୁଖବାଦ୍ୟ; ଉଲୁଧ୍ୱନି—
A sound made by women wagging the tongue inside the mouth while emitting a shrill sound. [ପ୍ର—ଆମ ଦେଶରେ ଆନନ୍ଦ ଉତ୍ସବରେ ପୁରୁଷମାନେ 'ହରିବୋଲ' ଓ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହୁଳହୁଳୀ ଦିଅନ୍ତି ।] ଦେ. ବି—ଦେବୀ ବିଶେଷ—Name of a popular Goddess. [ପ୍ର—ଡାକେଣୀ, ଖେପଣୀ ଯେ ରଙ୍ଗିଣୀ ହୁଳହୁଳୀ, ଏ ସବୁ ଦେବୀଙ୍କୁ ଯେ ପୋଷିଣ ହୋଇ କେଲ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।] ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଶୁଭ ବା ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ; ବିବାହାଦି—Festive functions (e. g. marriage).

ହୁଳହୁଳୀ ଦେବା—ଦେ କ୍ରି—ମୁଖରେ ଉଲୁ ଧ୍ୱନି କରିବା—To
Huḷahuḷī debā make a vibrating shrill sound [ହୁଳହୁଳୀ ପକା(କେ)ଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] with the tongue.
উলুদেওয়া उलुध्वनिकरना

ହୁଳା—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ=ଜ୍ୱାଳା)—୧ । ଅଗ୍ନିର ଜ୍ୱାଳା;
Huḷā ଅଗ୍ନିଶିଖା; ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିର ଶିଖା—1. Flame of fire.
शिखा, हलका ୨ । ତପ୍ତ ପଦାର୍ଥରୁ ଉଠୁଥିବା ପ୍ରଖର ଉତ୍ତାପ—2.
लपट Great heat emitted by a hot thing. ୩ ।
মসাল मशाल; ଦିହୁଡ଼ି—3. Torch. [ପ୍ର—ତାହା ଶୁଣିଣ
मसाल ଲୋକେ ଲଗାଇଣ ହୁଳା, କାଠକୁ ଅଗ୍ନି ଦେଲେ ସେ ସଂଝୋଳା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବିରାଟ ।] ୪ ।
বড় ବାଉଁଶ, ପାଳ, ନଡ଼ିଆପତ୍ର ଆଦିର ବଡ଼ ବନ୍ଧା ହୋଇ
ऊक ନିଆଁ ଲଗାଯାଇଥିବା ଅଗ୍ନିଦଣ୍ଡ; ବଡ଼ଅ; ନିଆଁଅଠା—4. A bundle of straw or cocoanut leaves made into a firebrand. [ପ୍ର—ସବେଂ ପଶ୍ଚିମ ବନେ ଗେଲ ହସ୍ତରେ ଥିବା ହୁଳା ଜାଳ । ଭୂପତି ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ହୁଳା—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ମଳା; ଅଳବାଳ—Pit made
Huḷā around a tree to water it. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ୧ । ଦଳ; ଥଳ—1. Flock; batch. ୨ । ଶୁଖିଲା ବାଉଁଶ କାଠିଗୁଡ଼ିଏ ଏକତ୍ର ବଡ଼ା ବନ୍ଧାଯାଇ ଉଦ୍ଧିରେ ନିଆଁ ଲଗାଯିବା ହୁଳା—2. Torch made of bamboo sticks tied together.

ହୁଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଉପହାସରେ ତାଳି ମାରିବା—
Hulāibā To clap in ridicule or jest.

ହୁଳା ଉଠିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ବି—ଗରମ ବୋଧ ହେବା—
Huḷā uṭhibā The feeling of heat.

ହୁଲାସ—ଦେ. ବି (ସଂ. ଉଲ୍ଲାସ)—ଉଲ୍ଲାସ; ଆନନ୍ଦ—
Hulāsa Delight; joy.
উল্লাস हुलास

ହୁଲାହଲା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଆଳ) ଅ—ଦାଲଦଲ ହୋଇ—
Hulāhalā In crowds; in batches.

ହୁଳାହୁଳୀ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୁଳହୁଳୀ)—ହୁଳହୁଳ (ଦେଖ)—
Huḷāhuḷī Huḷa huḷī (See) [ପ୍ର—ଯେବେ ଉତ୍ତମ ସପାବଳ, ପଥେ ନାରୀଏ ହୁଳାହୁଳୀ । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ହୁଲାହୁଲି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହୁଳହୁଳୀ (ଦେଖ)—
Hulāhuli Huḷahuḷī (See).

ହୁଳି—ଦେ. ବି—ନଦୀରେ ଥିବା ଛୋଟ ଛୋଟ ମତ୍ସ୍ୟ ବିଶେଷ
Huḷi (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—A species of small fish found in rivers. ପ୍ରାଦେ (ବାମଣ୍ଡା) ବି—ଛୋଟ ପାହାଡ଼—Hillock.

ହୁଲି—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୋଡ଼)—ଛୋଟ ଡଙ୍ଗା; ସାନ ଓ ସରୁ ଲମ୍ବା
Huli ଡଙ୍ଗା—A small narrow boat; a long canoe. (ହୁଲି ଡଙ୍ଗା—ଅନ୍ୟରୂପ) [ପ୍ର—ଏହା ଖଣ୍ଡିଏ କାଠରେ ତିଆରି; ଡୋଙ୍ଗା ଲମ୍ବ ୫ । ୬ ହାତ; ଏଥିରେ ଜଣେ କିମ୍ବା ଦୁଇ ଜଣ ଡ଼ୋଁଗୀ. ମନୁଷ୍ୟ ବସି ପାରନ୍ତି ।]

ହୁଳ(ଲି)ଆ—ବୈଦେ ବି—(କଟକିଆ) (ଅ ହୁଲିୟାହ୍—ମନୁଷ୍ୟର
Huḷi(li)ā ଦେହରେ ଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନ)—୧। ଫେରାର ଅସାମୀର
হুলিয়া ବା ଖୋଲାଇ ଯାଇଥିବା ବା ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନୁସନ୍ଧାନାର୍ଥ
हुलिया ଦେଶର ସବୁତ୍ର ପୁଲିସ ଦ୍ୱାରା ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର—1. Promulgation of a 'hue-and-cry' proclamation by the police for finding out an absconder or a missing person. ୨ । ପଳାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ପୁଲିସରେ ଦିଆଯିବା ଏତଲା—2. Information lodged with the police to find out a lost person. ୩ । ପଳାଇ ଯାଇଥିବା ବା ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦେହର ବିଶିଷ୍ଟ ଚିହ୍ନମାନ (ଯାହା ସମ୍ବାଦଦାତା ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତି) 3. Description of the peculiar features of a missing or absconding person supplied to the police by an informant.

ହୁଳିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି (କଟକିଆ)—୧ । ହଜିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର
Huḷiā karibā ଲକ୍ଷଣ ବା ଚିହ୍ନମାନ ପ୍ରକାଶ ପୂର୍ବକ ଥାନାରେ

ହুলিযা করা ଇଜାହାର ଦେବା—1. To lodge information with the police for finding out
हुलिया करना a missing or absconding person. ୨ । ହଜିଥିବା ବା ଲୁଚିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବା ଫେରାର ଅସାମୀକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର କରିବା—2. To publish a hue-and-cry proclamation throughout the country for a missing or absconding person.

ହୁଲିଅ ଜାରି—ବୈ ଦେ. ବି—(କଚେରୀ) ହି (ଅ+ଫା)—ହଜିଥିବା ବା
Huliājāri ଫେରାର୍ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଧରିବା ପାଇଁ ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର—
হুলিযাজারি Publication of a hue-and-cry pro-
हुलियाजारी clamation for finding out a missing or absconding person.

ହୁଲି କରିବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି—ବଡ଼ ପାଟି
Huli kariba କରିବା—To make a loud sound

ହୁଳୁ(ଲୁ)—ଦେ. ବି—(ସ୍ତ୍ର, ହୁଳ ହୁଳୀ, ହୁଲୁଲ)—ହୁଳ ହୁଳୀ (ଦେଖ)
Hulu(lu) Hulahuli (See)
ହୁଳୁ(ଲୁ)ଧ୍ୱନି } ଅନ୍ୟରୂପ
ହୁଳୁ ହୁଳୀ }

ହୁଳୁଙ୍ଗା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବିଣ—ଶ୍ଳଥ; ଢିଲା—Loose;
Hulungā slackened,

ହୁଲୁଣି—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର ପ୍ରାନ୍ତ) ବି—ମଧ୍ୟ ଭଳିଆ ହାଣ୍ଡି—
Huluṇa Medium-sized earthen cooking pot.

ହୁଲୁର(ରୁ)ଶିଙ୍ଗା(ଙ୍ଘା)—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ଅନୁଗୁଳ ଗଡ଼ଜାତର
Hulur(ru) Singā(nghā) ପ୍ରାଚୀନ ରାଜଧାନୀ—The ancient capital of the former Angul State.

ହୁଲୁର(ରୁ) ହୁଲୁର(ରୁ) ହେବା—ଦେ.କ୍ରି—୧। ଢିଲା ହୋଇ ହଲିବା-
Hulur(ru)hulur(ru)heba 1. To shake in a slack
হলহলে হওয়া हलहल होना manner. ୨ । କମ୍ପିବା—
2. To shiver; to tremble. [ଯଥା—ଲଢ଼େଇକୁ ଯିବା କଥା ଶୁଣି ତା ଦେହ ହୁଲୁ ହୁଲୁ ହେଉଅଛି]

ହୁଲୁସା(ସେ)ଇବା—ଦେ,କ୍ରି (ସଂ. ଉଲ୍ଲସିତ) ୧। ଉଲ୍ଲସିତ କରିବା —
Hulusā(se)iba 1. To gladden. ୨। ମାଟିକୁ
উল্লসিত করা हुलसाना ଖୋଳି ଦେଇ କରି ଝୁରୁଝୁରୁ କରିବା—
2. To loosen the earth.

ହୁଲୁସିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ୍ତ୍ର, ଉଲ୍ଲସିତ) ୧। ଉଲ୍ଲସିତ ହେବା — 1. To
Hulusiba be delighted ୨। ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେବା —
উল্লসিত হওয়া हुलसना 2. To be horripilated.

ହୁଲୁହୁଲିଆ—ଦେ· ବିଣ—ଫସକା; ଝୁରୁଝୁରିଆ—Light, loose.
Hulu hulia হলহলে भुरभुरी

ହୁଲୋର(ଲ)—ବୈଦେ· ବି—(ଅ)—ହୁଲର୍)—୧ । ହୁଲର୍ (ଦେଖ)
Hulor(l) 1. Hular (See). ୨। ହାଲୋର୍ (ଦେଖ)—
2. Halor (See)

ହୁଲ୍ଲ—ସଂ. ବି—ଏକପ୍ରକାର ନୃତ୍ୟ (ହ୍ରଂଶ)—A kind of dance.
Hulla

ହୁଲ୍ଲି ଧୁକା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଶୀତଳ ଧୀର ପବନ—Cold
Hullidhukā mild wind.

ହୁସ୍—ବୈଦେ. ବି—(ଫା. ହୋସ୍=ଜ୍ଞାନ; ଚୈତନ୍ୟ; ତୁଲ. ସଂ.
Hus ହଂସ=ଚୈତନ୍ୟ)—୧ । ଜ୍ଞାନ; ବିଚାର ଶକ୍ତି—1. Discre-
হুঁস होस tion. ୨ । ହୋସ୍; ଚୈତନ୍ୟ—2. Consciousness; sense. ୩ । ସ୍ମରଣଶକ୍ତି—3 Recollection. ୪ । ଶିଶୁର ବୟସ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଜାତ ବିବେଚନା ଶକ୍ତି—4. Discretion attained by a child when he grows up, ଦେ, ଅ— ହୁସ୍କିନା (ଦେଖ) Hus-kinā (See), ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ପିଲାଙ୍କ ଖେଳ ବିଶେଷ—A kind of game amongst boys

ହୁସ୍କିନା[ନି]—ଦେ· ଅ—୧ । ହୁ କରି; ହଠାତ୍—1. Suddenly.
Huskinā[ni] ୨ । ଭୂଷ୍କିନା; ହଠାତ୍ ଜୋରରେ
[ହୁସ୍ ଦ(ଧ)ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉଚ୍ଚରୁ ପତନ ଶବ୍ଦ—
হুস্ করে एकाएक 2. Sound produced by sudden heavy fall from a high place.

ହୁସ୍ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ବୟୋବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ) ବିଚାର ଶକ୍ତି ଜାତ ହେବା-
Hus pāibā Attainment of discretion.
হুস্ পাওয়া होस

ହୁସ୍ଭର୍(ରି)—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ [ଫା. ହୋସ୍ଭର୍)—ଜାଣିଶୁଣି;
Husbhar(ri) ଜ୍ଞାନତଃ—Knowingly; consciously.
(ହୁସ୍ଭରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ) (ଯଥା-ମୁଁ ହୁସ୍ଭର୍ ଏ କାମ କରି ନାହିଁ)
জানত होसभर

ହୁସ୍ ହୁସ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ; ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଧାନ କୁଟିବା
Hus hus ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—
The hissing sound produced by females while husking paddy.

ହୁସ୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଚୈତନ୍ୟଲାଭ ହେବା—
Hus hebā 1. Regaining of consciousness
হুঁস হওয়া होस or sense.
୨ । ସ୍ମରଣ ହେବା; ମନେ ପଡ଼ିବା—2. Recollection; revival in memory

ହୁସିଆର୍—ବୈଦେ· ବିଣ [ଫା ହୋସିୟାର୍]—୧ । ସତର୍କ;
Husiār ସାବଧାନ—1. Careful. [ଉ—ସେ କଠିନ
হুঁসিয়ার होशियार ଢିକାଢିକିରୁ କସ୍ତୁରା, ଲାଭ ଲାଗି ଅଗ୍ନି ହୁଅ ହୁସିଆର—ରାଧାନାଥ ଚଉରାଇ ।]
୨ । ଜାଗରୁକ—2. Watchful; cautious.
୩ । ଚିହ୍ଣାଣୀ; ଚତୁର—3. Clever. ୪ । ପ୍ରାପ୍ତବ୍ୟବହାର; ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ [ପ୍ରବଳ]—
4. Able to manage one's affairs; major
୫ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗ ପଛ ଭାବି କାମ କରେ—
5. Prudent. ଅ [ସତର୍କ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତହୁଏ

ବାକ୍ୟ] ସାବଧାନ ହୁଅ ! ସାବଧାନ ହୁଅ !— (interjection) Take care !

ହୁସିଆର୍‌ଭର୍‌(ରି)—କ୍ରୈଦେ. କ୍ରି. ବଣ [ଫା ହୋସିଆର୍‌ଭର]— Husiār-bhar(ri) ୧ । ସାବଧାନତା ସହକାରେ- [ହୁସିଆର୍‌ଭରରେ—ଅନ୍ୟରୂପ] 1. Carefully. ୨ । ଖବ୍‌ ହুঁসিয়ার হইয়া हशियारिसे ସତର୍କ ହୋଇ— 2. Very watchfully.

ହୁସିଆରି—କ୍ରୈଦେ. ବ (ଫା. ହୋସିଅସ)—୧ । ସାବଧାନତା— Husiāri 1. Carefulness. ୨ । ଚତୁରତା— হুঁসিয়ারি. 2. Cleverness. ୩ । ସତର୍କତା—3. Watchfulness; caution. होशियारी

ହୁସେନ୍‌—କ୍ରୈଦେ, ବ (ଅ. ହୁସୈନ୍‌)—ହୋସେନ୍‌ (ଦେଖ) Husen Hosen (See)

ହୁସେର୍‌—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ଜାତ) ବଣ—ହୁସିଆର୍‌— Huser Careful; clever.

ଅ—(ସାବଧାନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ) ସାବଧାନ ! —(interjection) Take care !

ହୁସ୍‌ସେ—କ୍ରୈଦେ,ଅ (ଅ)—ମୁସଲମାନ୍‌ମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧରବ ଓ ଜୟ ଧ୍ୱନି- Hus se ବିଶେଷ—An exclamation of joy and হুস্‌সে a war cry amongst the Mahomedans. हाहसे [ଦ୍ର—ତାଜିଅ ଅଶଡ଼ା ଆଦି ଯେଉଁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଅଦ କରିବା ସମୟରେ ମୁସଲମାନମାନେ 'ହୋସ୍ସେ' 'ବଲଅଇଥ ହୋସ୍ସେ' ଧ୍ୱନି କରୁ ଥାଆନ୍ତି ।]

ହୁ ହା—ଦେ. କ୍ରି. ବଣ—ଅତି ଶୀଘ୍ର; ଝଟ୍‌; ହୁ ହୁ— Hu hā Very soon. হুস্‌হুস্‌ झटपट

ହୁ ହୁ (ହୂ)—ସଂ. ବ (ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+ଊ; ନିପାତନ) Hu hu(hū) —ଗନ୍ଧର୍ବ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)— A class of divine choristers.

ଅ—୧ । ହୁ ହା; ଅତି ଶୀଘ୍ର; କ୍ଷିପ୍ରକାରିତା ସହ— হুস্‌হুস্‌ 1. Very soon. ୨ । ପବନ ଜୋରରେ ବହିବାର ଶବ୍ଦ झटपटसे —2. The sound of violently blowing wind. ୩ । ନିଆଁ ଖୁବ୍‌ ତେଜରେ ଜଳିବା ପ୍ରକାରେ— 3. In a blazing manner (said of fire). ଦେ. କ୍ରି—ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର; ବେଗେ ବେଗେ— Quickly.

ହୁହୁଙ୍କାର୍‌—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହୁଙ୍କାର)—୧ । ହୁଙ୍କାର (ଦେଖ)—1. Huhuṅkāra Huṅkāra (See). [କ୍ରି—ଅର୍ଥ ପବନର ବେଗ ହুঙ্কার हुंकार ଗର୍ଜି ହୁହୁଙ୍କାର ଶୁଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।] ୨ । କ୍ରୋଧଜନିତ ହୁଙ୍କାର ବା 'ହୁଁ' 'ହୁଁ' ଧ୍ୱନି—2. A suppressed sound made by a person in rage.

ହୁହୁ ଜଳିବା—ଦେ. କ୍ର—ନିଆଁ ଖୁବ୍‌ ଡାବ୍‌ ଭାବରେ ଜଳିବା—To Huhu jaḷibā burn violently or with blaze. হু হু করে জ্বলা हुहुकर जलना (said of fire).

ହୂ—ସ. ଅ—ଆହ୍ୱାନ, ଅବଜ୍ଞା, ଅହଙ୍କାର, ଶୋକ ଓ ଗର୍ବରେ ଉଚ୍ଚାରିତ Hū ଧ୍ୱନି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—(Interjection) Exclamation uttered betokening irritation, derision, pride; and sorrow.

ହୂଁ—ସ. ବ—କ୍ରୋଧସୂଚକାତ୍ମକ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—A mystic Hūṅ syllable mentioned in the Tantras.

ହୂଙ୍କାର—ସଂ ବ—'ହୂମ' ରୂପକ ଭୟଙ୍କର ଧ୍ୱନି; ଭୀଷଣ କୋଧଯୁକ୍ତ Hūṅkara ଧ୍ୱନିବିଶେଷ; ହୁଙ୍କାର (ଦେବୀ ମାହାତ୍ମ୍ୟ)—A furious roar of rage.

ହୂଡ୍‌ (ଧାତୁ)—ସ—ଗତି କରିବା— Hūḍ (root) To move.

ହୂଣ—ସ. ବ—(ନାମ)—ହୂନ (ଦେଖ)— Hūṇa Hūna (See).

ହୂତ—ସ, ବଣ—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ଆହୂତ— Hūta Called. (ହୂତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୂତି ସଂ. ବ—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ+ଭାବ ତି)—ଆହ୍ୱାନ— Hūti Call.

ହୂନ—ସଂ. ବ—(ନାମ)—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ନ, ନିପାତନ)—୧ Hūna ମ୍ଲେଚ୍ଛଜାତି ବିଶେଷ (ଜଟାଧର)—1. A non-hindu caste. ୨ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ପ୍ରଦେଶୀୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ— (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A sort of gold coin of Madras. ୩ । ଶକ ଜାତିର ଶାଖା ବିଶେଷ—3. A branch of the Scythians; the Huns [ଦ୍ର—୧ । ହୂନମାନେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଜାତି । ତୁରମାନସାହା ଓ ମିହିରଗୁଲ ନାମକ ଦୁଇଜଣ ସେନାପତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ ହୋଇ ଏମାନେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୫ମ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଓ ୬ଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ଆରମ୍ଭରେ ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ଗୁପ୍ତରାଜାମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ି ପଞ୍ଜାବଠାରେ ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ରାଜଧାନୀ ସେକାଳରେ ପଞ୍ଜାବରେ ଝଙ୍ଗ୍‌ ଜିଲ୍ଲାର ଆଧୁନିକ ସାହାକୋଟ ବା ସିଆଲ କୋଟ ଥିଲା ।

ମାଳବର ରାଜା ଯଶୋଧର୍ମଦେବ ବା ବିକ୍ରମାଦିତ୍ୟ ମୁଲତାନ ନିକଟସ୍ଥ କୋରୁରଠାରେ ହୂନମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ହର୍ଷବର୍ଦ୍ଧନ ବା ୨ୟ ଶିଳାଦିତ୍ୟ ହୂନମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଖ୍ରୀ: ୬୦୬ରୁ ୬୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତରେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

[ଦ୍ର—୨ । ହୂନ ମାନେ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ମଙ୍ଗୋଲୀୟ ଜାତି । ଏମାନେ ପ୍ରଥମେ ଚୀନର ପଶ୍ଚିମସୀମାରେ ଲୁଟପାଟ କରୁଥିଲେ ପରେ ଅତି ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଏସିଆରେ ଓ ୟୁରୋପରେ ସଭ୍ୟଦେଶ ମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଚୀନ ଅତୃ ଅସି ଖ୍ରୀ: ୪୦୦ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଏମାନେ ତୁର୍କିସ୍ଥାନ

ଅଧିକାର କରି ଅକ୍ସସ୍ (ସଂ.ବଂକ୍ଷୁ) ନଦୀର କୂଳରେ ଆସି ବସତି କଲେ । ଏଠାରୁ ଏମାନଙ୍କର ଶ୍ୱେତ ଶାଖା ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ ଓ ପାରସ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଲୁଣ୍ଠପାଠ କଲେ । କାଳିଦାସଙ୍କ ଅମଳରେ ହୂନମାନେ ଅକ୍ସସ୍ (ସଂ ବଂକ୍ଷୁ) ନଦୀକୂଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ନ ଥିଲେ । କାରଣ, ରଘୁଙ୍କ ଦିଗ୍ବିଜୟ-ବର୍ଣ୍ଣନରେ କାଳିଦାସ ହୂନମାନଙ୍କର ବଂକ୍ଷୁ ନଦୀକୂଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ବଂକ୍ଷୁ ନଦୀକୂଳରୁ ହୂନମାନେ ପାରସ୍ୟକୁ ବାରଂବାର ଆକ୍ରମଣ କରିବାରୁ ପାରସ୍ୟର ସମ୍ରାଟ୍ ବହରାମ୍ ଗୋର୍ ଖ୍ରୀ ୪୨୫ ରେ ଏମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ବଂକ୍ଷୁ ନଦୀର ଆର ପାରିକୁ ତଡ଼ିଦେଲେ । ବହରାମଙ୍କ ପୌତ୍ର ଫିରୋଜଙ୍କ ରାଜତ୍ୱରେ ପୁଣି ହୂନମାନେ ପାରସ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପାରସ୍ୟର ସଭ୍ୟତା ଗ୍ରହଣ କରି ସେଠାରେ ବାସ କଲେ । ଫିରୋଜ୍‌ଙ୍କୁ ପରାସ୍ତକାରୀ ହୂନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନାମ ଖୁସ୍‌ନ୍ୱଜ ବାଜ୍ ଥିଲା । ପାରସ୍ୟରେ ହୂନମାନେ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ନ ପାରି ଭାରତକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ସେମାନେ ଭାରତରେ ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତରେ କପିଶା ଓ ଗାନ୍ଧାର (କାନ୍ଦାହାର) ଅଧିକାର କଲେ । ପରେ ମଧ୍ୟଦେଶକୁ ବାରଂବାର ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଏହି ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ରାଟ୍ କୁମାର ଗୁପ୍ତ ନିହତ କଲେ । କୁମାର ଗୁପ୍ତଙ୍କ ପୁତ୍ର ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତ ଖୁବ୍ ବୀରତା ସହକାରେ ହୂନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କଲେ । ଖ୍ରୀ ୪୫୦ ରେ ଅନ୍ତର୍ବେଦ ଓ ମଗଧ ଆଦି ଅଞ୍ଚଳ ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଖ୍ରୀ ୪୬୫ ରେ ହୂନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ସ୍କନ୍ଦଗୁପ୍ତ ନିହତ ହେଲେ । ଖ୍ରୀ: ୪୯୯ ରେ ହୂନମାନଙ୍କ ପ୍ରତାପୀ ରାଜା ତୁର୍‌ମାନ୍ ଶାହା (ସଂ. ତୋରମାଣ) ଗୁପ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହାପରି ଗାନ୍ଧାର, କାଶ୍ମୀର, ପଞ୍ଜାବ, ରାଜପୁତାନା, ମାଳବ, ଓ କାଠିଆବାଡ଼ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହେଲା । ତୁର୍‌ମାନ୍‌ଙ୍କ ପୁତ୍ର ମିହିର୍ ଗୁଲ୍ ଶାହା (ସଂ ମିହିର କୁଳ) ଅତି ଅତ୍ୟାଚାରୀ ଓ ଜନ୍ଧତକର୍ମୀ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ଏ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ, ପରେ ଶୈବ ହେଲେ । ଗୁପ୍ତ ବଂଶୀୟ ନରସିଂହ ଗୁପ୍ତ ଓ ମାଳବର ରାଜା ଯଶୋଧର୍ମ ମିହିର୍ ଗୁଲ୍‌ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଓ ଆପଣା ଆପଣା ରାଜ୍ୟ ଛାଡ଼ି କାଶ୍ମୀର ପଳାୟନ କଲେ । ହୂନମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଜାତିଙ୍କପରି ଭାରତକୁ ଆସି ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟତା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ରାଜପୁତମାନଙ୍କର ହୂନ ନାମକ ଏକ ଶାଖା ଅଛି । କେତେକ ପଣ୍ଡିତ କହନ୍ତି ଯେ, ରାଜପୁତାନାର ଓ ଗୁଜରାଟର କୁନ୍‌ବୀମାନେ ହୂନ ବଂଶଧର ଅଟନ୍ତି—ହି. ଶ]

ହୂମ୍—ସଂ. ଅ—ପ୍ରଶ୍ନ, ବିତର୍କ, ସମ୍ମତି, କ୍ରୋଧ, ଭୟ, ନିନ୍ଦା, ଅବଜ୍ଞା,
Hūm ଅନୁମତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି (ଅମର,ଭରତ) —(Interjection) An exclamation used in questioning, guessing, agreeing, anger, fear, blame and disregard.

ହୂୟ—ସଂ. ବି—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—ଆହ୍ୱାନ; ଆବାହନ (ହି. ଶ)
Hūya Calling. (ଯଥା—ଦେବହୂୟ, ପିତୃହୂୟ)

ହୂୟମାନ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅନ)—ଯାହାକୁ ଆହ୍ୱାନ
Hūyamāna କରି ଯାଉଅଛି—One who is being
(ହୂୟମାନା—ସ୍ତ୍ରୀ) called.

ହୂରବ—ସଂ. ବି—(ହୂ=ଧ୍ୱନି ଅଟେ ରବ ଯାହାର)—ଶୃଗାଳ
Hūraba (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) Jackal.

ହୂର୍ଚ୍ଛ (ଧାତୁ)—ସଂ.—କୁଟିଳ ଗମନ କରିବା—
Hūrchh (root) To move obliquely.

ହୂର୍ଚ୍ଛନ—ସଂ ବି—(ହୂର୍ଚ୍ଛ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—କୌଟିଲ୍ୟ—
Hūrchhana Obliqueness.

ହୂହୁ(ହୂ)—ସଂ. ବି—ଗନ୍ଧର୍ବ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
Hū hu(hū) A class of divine choristers.

ହୃ (ଧାତୁ)—ସଂ ୧। ହରଣ କରିବା—1. To steal. ୨। ଜବରଦସ୍ତି
Hṛu (root) କରିବା—2. To use force or violence. ୩। ଜବରଦସ୍ତି ଛଡ଼ାଇ ନେବା—3. To snatch away forcibly. ୪। ଯୁଦ୍ଧ କରିବା—4. To fight.

ହୃଚ୍ଛୟ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହୃତ୍=ହୃଦୟ+ଶୀ ଧାତୁ=ଶୋଇବା+
Hṛuchhaya କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହୃଦୟ ଶାୟୀ; ଯେ ହୃଦୟରେ ଶୟନ କରେ—Sleeping or lying in the heart. ବି. ପୁ—କାମଦେବ (ହଲାୟୁଧ)—Cupid.

ହୃଚ୍ଛୂଳ—ସଂ, ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ହୃତ୍=ହୃଦୟ+ଶୂଳ)—ଛାତିକୁ ମାରିବା';
Hṛuchhūḻa ହୃଦୟ ଜାତ ଶୂଳ ରୋଗ ବିଶେଷ—Colic felt in the heart.

ହୃଜ୍ଜ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—(ହୃତ୍+ଜା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧। ହୃଦୟରୁ ଜାତ—
Hṛujja 1. Born of the heart. ୨। ଛାତିରେ ଜାତ—
(ହୃଜ୍ଜା—ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Appearing on the chest. ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସ୍ତନ; କୁଚ—The breasts of females.

ହୃଣିୟା—ସଂ. ବି—ହୃଣୀୟ (ରାୟମୁକୁଟ) (ଦେଖ)—
Hṛuṇiyā Hṛuṇīya (See)

ହୃଣୀ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଲଜ୍ଜିତ ହେବା—
Hṛuṇī (root) To be ashamed.

ହୃଣୀୟ (ୟା)—ସଂ ବି—(ହୃଣୀ ଧାତୁ+ଭାବ ଯ; +ଆ)—୧। ଲଜ୍ଜା—
Hṛuṇīya(yā) 1. Shame; modesty. ୨। ନିନ୍ଦା—2. Blame. ୩। ଗାଳିମନ୍ଦ—3. Censure; reproach (Apte). ୪। ଅନୁକମ୍ପା—4. Compassion (Apte).

ହୃତ୍—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍, ତ୍ ଆଗମ, ତ ସ୍ଥାନରେ ଦ; ହୃଦ୍
Hṛut ୧ମା; ୧ବ)—୧। ହୃଦୟ—1. Heart. ୨। ମାନସ; ମନ—2. Mind. ୩। ବକ୍ଷସ୍ଥଳ—3. Breast; chest. ୪। ପାକସ୍ଥଳୀ—4. Stomach. ୫। ଶରୀରର

ଅଭ୍ୟନ୍ତର—5. Interior of the body M·W.)
ବିଣ ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ—ଯଥା—ଧନହୃତ୍)— ହରଣକାରୀ—Stealing; taking away.

ହୃତ୍‌କମ୍ପ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହୃଦୟର କମ୍ପନ—
Hrut-kampa 1.Trembling of the heart ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ—2. Fright; excessive fear.

ହୃତ୍‌ପଦ୍ମ— ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—କମଳ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The
Hrut·padma heart compared to a lotus.
(ହୃତ୍‌କମଳ, ହୃତ୍‌ପଙ୍କଜ, ହୃତ୍‌ସରୋଜ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ—ସଂ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) [ରୂପକ]—ହୃଦୟ ମଧ୍ୟସ୍ଥିତ ଶୋଣିତାଧାର—The heart·
Hrut-pinda

ହୃତ୍‌ପୀଡ଼ା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହୃଦୟରେ ଅନୁଭୂତ ପୀଡ଼ା ବା ବ୍ୟଥା—1. Pang felt inside the breast. ୨ । ମାନସିକ ପୀଡ଼ା—2. Mental agony. ୩ । ହୃଦ୍ରୋଗ ଦେଖ)—3. Hrudroga (See)
Hrut-pirda

ହୃତ୍‌ସ୍ତମ୍ଭ - ସଂ ବି—[୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍]—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ସ୍ପନ୍ଦନର ସ୍ତମ୍ଭନ—
Hrut-stambha Stoppage of the beatings of the heart.

ହୃତ୍‌ସ୍ଥ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—[୭ମୀ ତତ୍ ; ହୃତ୍ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—
Hrut-stha ହୃଦୟସ୍ଥ (ଦେଖ)—Hrudayastha (See).
[ହୃତ୍‌ସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୃତ୍‌ସ୍ପନ୍ଦନ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡରେ ରକ୍ତର ଗମନାଗମନ ଜନିତ ସ୍ପନ୍ଦନ—Heart-beating;pulsation of the heart.
Hrut·sp·ndana

ହୃତ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ମ ତ)—୧ । ଚୋରିତ; ଅପହୃତ—
Hruta 1. Stolen. ୨ । ଛିନ୍ନ—2. Torn away. ୩। ବଳପୂର୍ବକ ଗୃହୀତ—3. Snatched away; taken forcibly. ୪। ଆନୀତ—4. Brought· ୫। ଆକୃଷ୍ଟ—5. Attracted. ୬। ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ବାହିତ—6. Carried away.

ହୃତ ସର୍ବସ୍ୱ—ସଂ.ବିଣ ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୃତ ହୋଇଅଛି ସର୍ବସ୍ୱ ଯାହାର)
Hruta sarbaswa ଯାହାର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଅପହୃତ ହୋଇଅଛି—
(ହୃତ ସର୍ବସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ) A person who has lost all his property by theft, dacoity etc

ହୃଦ୍—ସଂ. ବି—(ହୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍ ; ୧ମା; ୧ବ)—ହୃତ୍ (ଦେଖ)
Hrud Hrut (See).

ହୃଦ୍‌ଗତ—ସଂ. ବିଣ—ହୃଦ୍ଗତ (ଦେଖ)—
Hrud-gata Hrudgata (See)

ହୃଦ୍‌ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି—ହୃଦ୍ବିମ୍ବ (ଦେଖ)—
Hrud-bimba Hrud-bimba (See)

ହୃଦ୍‌ବୋଧ—ସଂ ବି—ହୃଦ୍ବୋଧ (ଦେଖ)—
Hrud-bodha Hrudbodha (See)

ହୃଦ୍‌ରୋଗ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃଦ୍ରୋଗ (ଦେଖ)—
Hrud-roga Hrudroga (See)
(ହୃଦ୍‌ରୋଗୀ—ପୁଂ. ହୃଦ୍‌ରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ)

ହୃଦ—ଦେ. ବି—(ସଂ ହୃଦ୍)—ହୃତ୍ (ଦେଖ)—
Hruda Hrut (See)
[ଉ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଇଲେ ନ ପଢି ତୁମ୍ଭେ ବେଦ; ଆସିବ ବୋଲି କମ୍ପା କରଅଛ ହୃଦ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ]

ହୃଦଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)—ଦେ. ବିଣ—ହୃରୁଦଙ୍ଗ୍ (ଦେଖ)—
Hrudanga(nga) Hurudang (See)

ହୃଦଙ୍ଗିଆ—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ଦୁଷ୍ଟ—Wicked.
Hrudangia

ହୃଦଜ—ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି—(ସଂ. ହୃଜ୍ଜ)—ହୃଜ୍ଜ (ଦେଖ)
Hrudaja Hrujja (See)

ହୃଦପଥ—ଦେ. ବି (ସଂ ହୃତ୍‌ପଥ)—ଛାତି—Breast.
Hrudapatha [ଉ—ମଦନ ଥରେ, ହୃଦପଥରେ, ଶୁଆନ୍ତି
ହୃଦୟସ୍ଥାନ हृदय उपर ଥରେ ଥରେ—ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମ ସୁଧାନିଧି ।]

ହୃଦପଦ୍ମ—ଦେ. ବି—ହୃତ୍ ପଦ୍ମ (ଦେଖ)—Hrut-padma (See)
Hruda padma হৃদিপদ্ম हृदय पद्म

ହୃଦବୋଧ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହୃଦ୍‌ବୋଧ)—ହୃଦ୍‌ବୋଧ (ଦେଖ)
Hrudabodha হৃদবোধ हृदयबोध Hrudbodha (See)

ହୃଦମଣି—ଦେ. ବି (ସଂ. ହୃନ୍ମଣି)—୧ । ହୃଦୟର ହାରର ମଣି—
Hruda mani 1. The gem in the necklace worn
হৃদয়মণি हृदयमणि over the breast. ୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅତି ପ୍ରିୟ ଲୋକ—2. (figurative) A very dear person.
(ଉ—ହୃଦ ମଣିକି କରିଲ ବାହାର, ଏବେ ଅନୁଗ୍ରହ କେତେ କାଳ ଥିବ ହୃଦମଣି କହେ ଧୀର । ଭଞ୍ଜ. ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ହୃଦମ୍ବୁଜ—ସ.ବି. (ରୂପକ; ହୃତ୍ + ଅମ୍ବୁଜ)—ହୃତ୍‌ପଦ୍ମ (ଦେଖ)
Hrudambuja Hrut-padma (See)

ହୃଦୟ—ସଂ. ବି—(ହୃ. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅୟ; 'ଦ' ଆଗମ,ନିପାତନ)—ହୃତ୍
Hrudaya (ଦେଖ)—Hrut (See). (ଦ୍ର—ଏହା ଦୟା, ପ୍ରେମ, ସ୍ନେହ, କଷ୍ଟ, ଚିନ୍ତା, ଶୋକ ଆଦିର ସ୍ଥାନ ବୋଲି କଳ୍ପିତ । ଏହାର ସାଧାରଣ ନାମ କଲିଜା । ଏହିଠାରେ ଶରୀରରୁ ବୃଦ୍ଧିତ ଓ ଶୋଧିତ ରକ୍ତ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ଏହିଠାରୁ ନାଡ଼ୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଶରୀରକୁ ଯାଏ । ଏ ଯନ୍ତ୍ରର ସର୍ବଦା ସ୍ପନ୍ଦନ ହେଉଥାଏ । ସ୍ପନ୍ଦନ ବନ୍ଦ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ।) ଦେ. ବି—୧ । ଦୟାପ୍ରବଣତା; ପରଦୁଃଖ-
হৃদয় କାତରତା—1. Kindness or softness of
हृदय heart. ୨ । ଧୈର୍ଯ୍ୟ—2. Patience. (ଉ—ରାଜ୍ୟ ପାଇଁ କି ଭାଇମାନଙ୍କର କ୍ଷୟ, କରିବି ଧରି ନ ପାରିବି ମୁଁ ହୃଦୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶାନ୍ତି ।) ୩ । ବିବେକ—3. Conscience. ୪ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତି—4 Very dear person.

ହୃଦୟ କନ୍ଦର—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଅନ୍ତଃକରଣରୂପ ଗୁହା—
Hṛudaya kandara The heart compared to a cave.

ହୃଦୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଚାର କରିବା; ଚିନ୍ତା କରିବା—
Hṛudaya karibā To think; to judge. (ହି—चिन्ताकवा विचार करना ସୁଯୋଧନ ହେତୁ ଭରତବଂଶ କ୍ଷୟ, ହେଉଛି ଅହେ ପାର୍ଥ! କରତ ହୃଦୟ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. କର୍ଣ୍ଣ ।)

ହୃଦୟ ଗଗନ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ହୃଦୟାକାଶ (ଦେଖ)
Hṛudaya gagana Hrudayākāśa (See)

ହୃଦୟଗତ—ସଂ. ବିଣ (୨ୟା ତତ୍)—ହୃଦ୍‌ଗତ (ଦେଖ)
Hṛudayagata Hrudgata (See)

ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃଦ୍‌ବନ୍ଧ; ହୃଦ୍‌ବନ୍ଧନ; ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡକୁ ଦେହ ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା କଳ୍ପିତ ଶିରା—Heart-string.
Hṛudaya granthi
(ହୃଦ୍‌ଗ୍ରନ୍ଥି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟଗ୍ରହ—ସଂ. ବି—(ହୃଦୟ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—କଲିଜାର ଶୂଳବେଗ (ହି. ଶ)—Pain or colic felt in the heart.
Hṛudayagraha

ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟଗ୍ରାହିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା.୧ବ; ହୃଦୟ+ଗ୍ରହ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—୧ । ମନୋହର; ମନୋରମ—1 Charming; pleasant. ୨ । ରୁଚିକର—2. Suiting one's faste.
Hṛudayagrāhī
(ହୃଦୟଗ୍ରାହିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟଙ୍ଗମ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃଦୟଂ=ହୃଦୟକୁ+ଗମ୍ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—୧ । ବୋଧଗମ୍ୟ—I. Understood. ୨ । ହୃଦ୍‌ଗତ—2. Inward; hearty. ୩ । ମନୋହର—3. Pleasing. ୪ । ସଙ୍ଗତ; ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ—4. Reasonable.
Hṛudayaṅgama
(ହୃଦୟଙ୍ଗମ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିବା—1. To understand.
Hṛudayaṅgama karibā
हृदयङ्गमकवा हृदयंगमकरना ୨ । ମନରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା—2. To realise.

ହୃଦୟ ଚୌର—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—ଯେ ଅନ୍ୟର ମନକୁ ମୋହିତ କରିଥାଏ—One's sweetheart; charmer.
Hṛudaya chaura

ହୃଦୟ ତନ୍ତ୍ରୀ—ସଂ ବି (ରୂପକ କର୍ମଧାରୟ)—୧ । ହୃଦୟରୂପ ବୀଣା; ବୀଣା ରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—1. The heart compared to a lyre. ୨ । ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି (ଦେଖ)—2. Hṛudaya granthi (See).
Hṛudaya tantrī

ହୃଦୟତୋଷୀ—ସଂ. ବି [ହୃଦୟତୋଷିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା ୧ବ, ହୃଦୟ+ତୁଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)—ହୃଦୟାନନ୍ଦକ (ଦେଖ)—Hṛudayānandak (See)
Hṛudaya toshī
(ହୃଦୟତୋଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ଦର୍ପଣ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ହୃଦୟରୂପ ଦର୍ପଣ; ଦର୍ପଣରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The heart or mind compared to a mirror.
Hṛudaya darpaṇa
(ହୃଦ୍‌ଦର୍ପଣ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟ ଧନ(ନିଧି)—ସଂ. ବି (ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ)—ପ୍ରାଣଧନ; ପ୍ରାଣନିଧି; ଯାହାକୁ ରତ୍ନ ପରି ମନୁଷ୍ୟ ହୃଦୟସହିତ ସ୍ନେହ କରେ—The gem or idol of one's heart.
Hṛudaya dhana (nidhi)
(ହୃଦ୍ଧନ, ହୃନ୍ନିଧି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟ ନିକେତ(ନିକେତନ)—ସଂ.ବି—୧ । (ରୂପକ) ହୃଦୟରୂପ ଗୃହ—The mind compared to a house. ୨ । (ବହୁବ୍ରୀହି) ମନସିଜ; କାମ—2. Cupid.
Hṛudaya niketa (niketana)
(ହୃନ୍ନିକେତନ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟପଟ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ଚିତ୍ରରୂପ ପଟ; ଚିତ୍ରପଟ—The heart compared to a canvas of the painter.
Hṛudaya paṭa

ହୃଦୟ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିବା—Trust being begotten. (ହି—କିସୀକେ ଉପର विश्वास जन्मा विश्वास होना ତୁମ୍ଭେ ଅଟ ଅତି ପ୍ରିୟ, ତୁମ୍ଭଠାରେ ଅମ୍ଭର ପାଇଲା ହୃଦୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି ।) ଦେ. କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଭିପ୍ରାୟ ଜାଣିବା—To know the intention of a person.
Hṛudaya pāibā

ହୃଦୟ ପୀଡ଼ା—ସଂ. ବି—ହୃଦ୍‌ରୋଗ (ଦେଖ)—
Hṛudaya pīrdā Hṛudroga (See).

ହୃଦୟ ପ୍ରମାଥୀ—ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ହୃଦୟ+ପ୍ର+ମଥ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—୧। ଯେ ବା ଯାହା ମନରେ ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ଜନ୍ମାଏ—1. Causing disturbance of mind. ୨ । ମନର ମୋହନକାରୀ—2. Charming; enchanting.
Hṛudaya pramāthī
(ହୃଦୟ ପ୍ରମାଥିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ଫଳକ—ସଂ. ବି (ରୂପକ)—ଫଳକରୂପ ହୃଦୟ; ହୃଦୟପଟ—The mind compared to a plate, slab or slate.
Hṛudaya phalaka

ହୃଦୟବତ୍ତା(ତ୍ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି (ହୃଦୟବତ୍+ଭାବାର୍ଥେ ତା) ହୃଦୟର ଉଦାରତା—Magnanimity of heart.
Hṛudaya battā(ttwa)

ହୃଦୟ ବନ୍ଧୁ—ଦେ. ବି—ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁ; ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ—
Hṛudaya bandhu Intimate friend.
হৃদয়েরবন্ধু हृदबंधु

ହୃଦୟ ବଳ—ସଂ ବି—ମାନସିକ ବଳ ବା ସାହସ; ହିମ୍ମତ୍—
Hṛudaya baḷa (ହୃଦ୍‌ବଳ—ଅନ୍ୟରୂପ) Moral courage.

ହୃଦୟ ବଲ୍ଲଭ—ସଂ ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃଦୟେଶ (ଦେଖ)—Hṛudayeśa (See)
Hṛudaya ballabha
(ହୃଦୟବଲ୍ଲଭା—ସ୍ତ୍ରୀ)
ସଂ ବିଣ. ପୁଂ—ପ୍ରିୟତମ (ବ୍ୟକ୍ତି)—Dearest (person).
(ହୃଦୟବଲ୍ଲଭି—ଦେ. ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟବାନ୍—ସଂ ବଣ, ପୁଂ (ହୃଦୟବତ୍ ଶବ୍ଦ; ହୃଦୟ+ ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ବତ୍ ୧ମା· ୧ବ)—୧ । ପ୍ରଶସ୍ତଚେତାଃ;
Hṛudaya bān
(ହୃଦୟବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଉଦାରଚିତ୍ତ—1. Liberal-minded. ୨ । ସଦନ୍ତଃକରଣ—
(ହୃଦୟବତ୍ତ୍ୱ—ବି)
2. Good hearted. ୩ । ବଦାନ୍ୟ—3. Liberal; magnanimous. ୪ । ପ୍ରେମିକ—4. Loving; affectionate; having a loving heart. ୫ । ଦୟାଳୁ—5. Kind-hearted. ୬ । ସ୍ନେହଶୀଳ—6. Affectiona te.

ହୃଦୟ ବିଦାରକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ. [ହୃଦୟ+ବି+ଦୃ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅକ]—ମର୍ମଭେଦୀ; ଅତ୍ୟନ୍ତ
Hṛudaya bidāraka
[ହୃଦୟବିଦାରିକା—ସ୍ତ୍ରୀ] ଦୟା, କରୁଣା ବା ଶୋକ ଉତ୍ପାଦକ—Heart-rending.

ହୃଦୟ ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି [ରୂପକ]—ହୃଦ୍‌ବିମ୍ବ [ଦେଖ]—
Hṛudaya bimba Hṛud-bimba (See).

ହୃଦୟ ବିହାରୀ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟ ବିହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ) —ଯେ ସର୍ବଦା
Hṛudaya bihāri କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ପ୍ରେମର ବା ଭାବନାର
(ହୃଦୟ ବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟୀଭୂତ ହୋଇଥାଏ—Subject of one's constant thoughts.

ହୃଦୟ ବେଦନା (ବ୍ୟଥା)—ସଂ. ବି—ହୃତ୍‌ପୀଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hṛudaya bedanā (byathā) Hṛut-pirdā (See).

ହୃଦୟବେଧୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ ବେଧିନ୍ ଶବ୍ଦ) ୧ । ହୃଦୟ
Hṛudaya bedhi ବିଦାରକ (ଦେଖ)—1. Hṛudaya
(ହୃଦୟ ବେଧିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) bidāraka (See). ୨ । ମନକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୋହିତ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି)—2. Charming.

ହୃଦୟଭାଗୀ—ସଂ. ବଣ· ପୁଂ—(ହୃଦୟ ଭାଗିନ୍ ଦେ)—ହୃଦୟ ବିହାରୀ
Hṛudaya bhāgi (ଦେଖ)—Hṛudaya bihāri (See).
(ହୃଦୟ ଭାଗିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟଭେଦୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟଭେଦିନ୍ ଶବ୍ଦ)—ହୃଦୟ
Hṛudaya bhedi ବିଦାରକ (ଦେଖ)—Hṛudaya
(ହୃଦୟ ଭେଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) bidāraka (See).

ହୃଦୟ ମଣି—ସଂ. ବି— ହୃଦୟ ଧନ (ଦେଖ)
Hṛudaya maṇi Hṛudaya dhana (See).

ହୃଦୟ ମନ୍ଦିର—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ହୃଦୟରୂପଗୃହ—
Hṛudaya mandira The heart compared to a temple or house.

ହୃଦୟ ରତ୍ନ—ସଂ. ବି—ହୃଦୟ ଧନ (ଦେଖ)—
Hṛudaya ratna Hṛudaya dhana (See).

ହୃଦୟ ରକ୍ତ—ଦେ. ବି—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ରକ୍ତ—
Hṛudaya rakta Heart-blood.
হৃদয়ের রক্ত हृदयका लोहू

ହୃଦୟର ସହିତ—ଦେ. ବି. ବଣ—ସର୍ବାନ୍ତଃକରଣରେ; ମନରେ କପଟମାତ୍ର
Hṛudayara sahita ଶଠତା ନ ରଖି—Heartily.
হৃদয়ের সহিত हृदय सहित

ହୃଦୟ ରସାୟନ—ସଂ. ବଣ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହୃଦୟର ରସାୟନ ବା
Hṛudaya rasāyana ମହୌଷଧ ସ୍ୱରୂପ; ଯାହା ହୃଦୟକୁ ବା ମନକୁ ଶୀତଳ ବା ଆନନ୍ଦିତ କରଏ—Scothing to the heart; heart-soothing.

ହୃଦୟ ରାଜ୍ୟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ହୃଦୟରୂପ ରାଜ୍ୟ; ରାଜ୍ୟରୂପେ
Hṛudaya rājya କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—The heart compared to a kingdom.

ହୃଦୟରେ ନାଚିବା—ଦେ· କ୍ରି—ସର୍ବଦା ମନରେ ପଡ଼ିବା—To be
Hṛudayare nāchibā remembered; to be always
(ହୃଦୟରେ ନୃତ୍ୟ କରିବା—ଅନ୍ୟରୂପ) present in the mind.
হৃদয়ে নৃত্যকরা हृदयमे नाचना

ହୃଦୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହୃଦୟର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସ୍ୱରୂପା;
Hṛudaya lakshmi ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସର୍ବଦା ହୃଦୟରେ ପୂଜା କରାଯାଇ ଥାଏ—A female who is the idol of one's heart.

ହୃଦୟ ସଂଘଟ୍ଟ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ଗତିସଂଘଟ୍ଟ—
Hṛudrya samghaṭṭa Stoppage of heat-beat.

ହୃଦୟସ୍ଥ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)—ହୃଦୟରେ
Hṛudayastha ବା ମନରେ ସ୍ଥିତ; ଭାବନାର ବା ଚିନ୍ତାର
(ହୃଦୟସ୍ଥା—ସ୍ତ୍ରୀ) ବିଷୟୀଭୂତ—Subject of one's thought.

ହୃଦୟ ସ୍ଥାନ—ସଂ. ବି—ବକ୍ଷସ୍ଥଳ; ଛାତି; ଉରଃସ୍ଥଳ; ବୁକ—
Hṛudaya sthāna The breast; chest.

ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ—ସଂ. ବଣ—(ପୁଂ)—(ହୃଦୟ+ସ୍ପୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍;
Hṛudaya sparśi ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ)—୧ ।
(ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ; ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦକର—1. Very charming. ୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧିକ ଦୁଃଖକର—2. Heart-rending; piteoos.

ହୃଦୟହାରୀ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—ମନକୁ ମୋହିତକାରୀ—
Hṛudaya hari Charming.
(ହୃଦୟହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟ ହୀନ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(୩ୟାତତ୍)—ଦୟାମାୟା ଶୂନ୍ୟ—
Hṛudaya hina Cruel; devoid of soft sentiments.
(ହୃଦୟ ହୀନା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହୃଦୟହୀନତା—ବି)

ହୃଦୟାକାଶ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଆକାଶରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—
Hṛudayākāśa The heart compared to the sky.

ହୃଦୟାତ୍ମା—ସଂ. ବି—(ହୃଦୟାତ୍ମନ୍ ଶବ୍ଦ· ୧ମା ୧ବ, ହୃଦୟ+ଅତ୍ମନ୍
Hṛudayātmā କଙ୍କପକ୍ଷୀ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—A kind of crane.

ହୃଦୟାନନ୍ଦ—ସଂ. ବି(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)— ହୃଦୟର ଆନନ୍ଦ; ମନର ଖୁସି—
Hṛudayānanda Pleasure; joy of heart. ଦେ. ବି. ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to males.

ହୃଦୟାନନ୍ଦକ—ସଂ.ବଣ.ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ଆନନ୍ଦକ)—ଯାହା ହୃଦୟରେ
Hrudayānandaka ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମାଏ—Producing joy in the heart; very pleasing.

ହୃଦୟାନନ୍ଦକର, ହୃଦୟାନନ୍ଦନ, ହୃଦୟାନନ୍ଦୀ } ଅନ୍ୟରୂପ।

ହୃଦୟାନନ୍ଦକା, ହୃଦୟାନନ୍ଦକରା, ହୃଦୟାନନ୍ଦନା, ହୃଦୟାନନ୍ଦିନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ

ହୃଦୟାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାର୍ଣ୍ଣବ—ଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗୀୟ ଖ୍ୟାତନାମା
Hrudayānanda bidyārnnaba ସର୍ଗତ ଜନୈକ ଜ୍ୟୋତିଷୀ—Name of a late famous astrologer of Bengal. [ଦ୍ର—ଏ ଫଳିତ ଓ ଗଣିତ ଜ୍ୟୋତିଷରେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଓ ସାର୍ବଭୌମ ହୋଇଥିଲେ। ଜ୍ୟୋତିଃ-ସାରସଂଗ୍ରହ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଶାର ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଗୁରୁଙ୍କ ପରି ଏ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ଚନ୍ଦ୍ର-ଗ୍ରହଣ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇଥିବାର କମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି।]

ହୃଦୟାରାମ—ସଂ. ବଣ. ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ଆରାମ; ୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—ହୃଦୟା-
Hrudayārāma ନନ୍ଦକ—Very pleasing; charming.
(ହୃଦୟାରାମା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟାଳୁ—ସଂ. ବଣ—(ହୃଦୟ+ଆଳୁ; ଭକ୍ତ, ଦୟାଳୁ, ଲଜ୍ଜାଳୁ,
Hrudayālu ଭୟାଳୁ)—ହୃଦୟବାନ୍ (ଦେଖ)—
(ହୃଦୟାଳୁତା—ବି) Hrudayabān (See)

ହୃଦୟିକ—ସଂ ବଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟ+ଅସ୍ତି ଅର୍ଥରେ ଇକ)—
Hrudayika ହୃଦୟବାନ୍ (ଦେଖ)—Hrudayabān (See)
(ହୃଦୟିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟୀ—ସଂ.ବଣ ପୁଂ—(ହୃଦୟିନ୍ ଶବ୍ଦ, ହୃଦୟ+ଇନ୍)—ହୃଦୟବାନ୍
Hrudayī (ଦେଖ)—Hrudayabān(See)
(ହୃଦୟିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦୟେଶ—ସଂ. ବଣ, ପୁ—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହୃଦୟର ଈଶ=ପ୍ରଭୁ)—୧।
Hrudayesa ପତି;ଭର୍ତ୍ତା; ସ୍ୱାମୀ (କିଞ୍ଚିତ୍ଶେଷ)—1. Husband
[ହୃଦୟେଶା, ହୃଦୟେଶ୍ୱରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ୨। ପ୍ରେମର ପାତ୍ର; ଯେଉଁ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ବିଶେଷ ଅନୁରକ୍ତା; ଯେଉଁ ପୁରୁଷ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଚିତ୍ତକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଧିକାର କରିଥାନ୍ତି; ଚିତ୍ତେଶ୍ୱର; ଚିତ୍ତେଶ୍ୱର; ପ୍ରିୟତମ ପୁରୁଷ—2. Sweetheart male; beloved male; lord of a female's heart.
(ହୃଦୟେଶ୍ୱର—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦୟୋନ୍ମାଦକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—ହୃଦୟପ୍ରମାଥୀ (ଦେଖ)—
Hrudayonmādaka Hrudayapramāthī (See)
[ହୃଦୟୋନ୍ମାଦୀ—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହୃଦୟୋନ୍ମାଦକା, ହୃଦୟୋନ୍ମାଦନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୃଦରେ ଗାର କାଟିବା(ପକାଇବା)—ଦେ. କି—(କୌଣସି କଥାକୁ)
Hrudare gāra kātibā(pakāibā) ହୃଦୟରେ ଚିରକାଳ ରଖିବା—To preserve a matter in one's heat permanently.
[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋହର ଭୁଲେ କେବେ ଅନ୍ଧ, ହୃଦରେ ଗାର କାଟି ଥାଇ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଉଦ୍ୟୋଗ—(ହୃଦରେ ଗାର କାଟି ହୋଇଯିବା, ହୃଦୟରେ ଗାର ପଡ଼ିବା—କ. ରୂପ)

ହୃଦାକାଶ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଆକାଶରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—
Hrudākāsa The heart compared to the sky

ହୃଦାନନ୍ଦ—ସଂ. ବି—(ହୃଦ+ଆନନ୍ଦ)—ହୃଦୟାନନ୍ଦ (ଦେଖ)—
Hrudānanda Hrudayānanda (See)
ଦେ. ବି ପୁଂ—ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
A name given to males.

ହୃଦାନନ୍ଦକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—ହୃଦୟାନନ୍ଦକ (ଦେଖ)—
Hrudānandaka Hrudayānandaka (See)
[ହୃଦାନନ୍ଦକର—ଅନ୍ୟରୂପ]
(ହୃଦାନନ୍ଦକା, ହୃଦାନନ୍ଦକରା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୃଦାମ୍ବୁଜ—ଗ୍ରା. ବି—(ସଂ. ହୃଦମ୍ବୁଜ)—ହୃଦ୍‌ପଦ୍ମ (ଦେଖ)—
Hrudāmbuja Hrudpadma (See)

ହୃଦାଶୟ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ, ହୃଦ୍‌ରୂପ ଆଶୟ=ଆଧାର)—[ଆଧାର
Hrudāsaya ବା ପୁଷ୍କରିଣୀ ବା ସାଗରରୂପେ କଳ୍ପିତ] ଅନ୍ତଃ-କରଣ; ମନ—Mind; heart (compared to a reservoir of thoughts).

ହୃଦାସନ—ସଂ. ବି—(ରୂପକ)—ଆସନରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ—
Hrudāsana Heart compared to a mat or seat.

ହୃଦି—ସଂ. ବି—(ହୃତ୍ ଓ ହୃଦ୍ ର ୭ମୀ ବିଭକ୍ତିରେ ରୂପ; ୧ବଚନ)—
Hrudi ହୃଦୟରେ; ଅନ୍ତଃକରଣରେ—In the heart; in the mind. [ଉ—ଅଗାଧ ବୋଧ ବ୍ରହ୍ମା ଆଦି, ଯାହା ଚିନ୍ତନ୍ତି ସଦା ହୃଦି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ]
ଦେ. ବି—ହୃଦାନନ୍ଦର ଆଦରସୂଚକ ଡାକନାମ—
Nickname of Hrudānanda.

ହୃଦିକା—ସଂ.ବି (ନାମ)—(ହୃଦ+କ+ସ୍ତ୍ରୀ ଆ)—କୃପାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମାତା—
Hrudikā Name of the mother of Krupāchārjya.

ହୃଦିଲଗ୍ନ—ସଂ.ବଣ—(ଅଲୁକ୍;ହୃଦି=ହୃଦୟରେ+ଲଗ୍ନ)—ଯାହା ମନରେ
Hrudilagna ଲାଗି ଯାଇଥାଏ; ହୃଦୟରେ ମିଳିତ—Joined with or attached to one's heart.

ହୃଦିସ୍ପୃକ୍—ସଂ. ବଣ—(ଅଲୁକ; ହୃଦି=ହୃଦୟରେ+ସ୍ପୃଶ ଧାତୁ=
Hrudispruk ଛୁଇଁବା+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍; ହୃଦିସ୍ପୃଶ୍ ଶବ୍ଦର ୧ମା, ଏକବଚନ)—୧। ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ; ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ—Touching to the quick. ୨। ମର୍ମଭେଦୀ—2. Heart-rending. ୩। ଅତି ମନୋହର—3. Very charming; enchanting.

ହୃଦୁ(ଦ)ଙ୍ଗ—ଦେ. ବି ବଣ—ହୁରଦଙ୍ଗ୍ (ଦେଖ)—
Hrudu(da)nga Hurdang (See)
[ହୃଦୁଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] (ହୃଦ[ଦୁ]ଙ୍ଗିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୃଦ୍ଗତ—ସଂ. ବିଣ—(ହୃଦ୍ +ଗମ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ୍ତ)—୧ । ହୃଦୟସ୍ଥ; Hṛudgata ମନୋଗତ; ମାନସିକ; ଆନ୍ତରିକ—Mental; that which is in the mind. ୨ । ସର୍ବଦା ଚିନ୍ତାର ବିଷୟୀଭୂତ—2. Subject of one's constant thoughts.

ହୃଦ୍ଗୋଳ—ସଂ ବି—ପୌରାଣିକ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Hṛudgola Name of a mythological mountain.

ହୃଦ୍ଗ୍ରନ୍ଥ—ସଂ. ବି—ହୃଦ୍ରଣ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ] (ଦେଖ)—Hṛudgrantha Hrudbraṇa (See)

ହୃଦ୍ଦେଶ—ସଂ. ବି—୧ । (ରୂପକ) ହୃଦୟରୂପରାଜ୍ୟ—1. Mind compa-Hṛudbesa red to a country. ୨ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହୃଦୟସ୍ଥାନ; ଛାତି; ବୁକୁ—2. The breast, the chest.

ହୃଦ୍ଧନ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ହୃଦୟଧନ (ଦେଖ)—Hṛuddhana Hṛudaya dhana (See)

ହୃଦ୍ବଣ୍ଟକ—ସଂ. ବି—ଜଠର [ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା]—Hṛudbanṭaka The belly

ହୃଦ୍ବିମ୍ବ—ସଂ. ବି—[ରୂପକ]—୧ । ବିମ୍ବ ବା ଛବିରୂପେ କଳ୍ପିତ ହୃଦୟ-Hṛudbimba 1. The heart compared to a picture. ୨ । (ମ. ପ. ଲୋ) ହୃଦୟରେ ବା ମନରେ ଯେଉଁ ଛବି ଅଙ୍କିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ—2. A picture depicted in the mind; a mental picture.

ହୃଦ୍ବିଳାସୀ—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ଉପପଦ ତତ୍ପୁରୁଷ; ହୃଦ୍ବିଳାସିନ୍ ଶବ୍ଦ Hṛudbilāsī ୧ମା. ୧ବ)— ହୃଦୟବିହାରୀ [ଦେଖ]—[ହୃଦ୍ବିଳାସିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Hṛudayabihārī (See)

ହୃଦ୍ବିହାରୀ—ସଂ. ବିଣ—[ହୃଦ୍ବିହାରିନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା. ୧ବ ଉପପଦ Hṛudbihārī ତତ୍ପୁରୁଷ]—ହୃଦୟବିହାରୀ (ଦେଖ)—[ହୃଦ୍ବିହାରିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] Hṛudayabihārī (See)

ହୃଦ୍ବୋଧ—ସଂ. ବି—(୭ମୀ ତତ୍)—୧ । ବୁଝିପାରିବା—1. Compre-Hṛudbodha hension. ୨ । ମର୍ମାବଧାରଣ; ମର୍ମବୁଝିବା—2. Understanding; realising the import of a matter. ୩ । ମନର ସମସ୍ତ ସନ୍ଦେହ ଦୂରୀଭୂତ ହେବା ଜନିତ ସନ୍ତୋଷ—3. Satisfaction due to the removal of all doubts from one's mind.

ହୃଦ୍ବ୍ୟଥା—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ହୃତ୍ପୀଡ଼ା (ଦେଖ)—Hṛudbyathā Hṛut-pīḍā (See)

ହୃଦ୍ବ୍ରଣ—ସଂ. ବି—(ମ. ପ ଲୋ)—ହୃଦୟମଧ୍ୟରେ ଉଠିବା ମାଂସବୃଦ୍ଧି Hṛudbraṇa ରୋଗବିଶେଷ—A tumour in the heart.

ହୃଦ୍ୟ—ସଂ ବିଣ (ହୃଦ୍ +ଯ)—୧ । ମନୋହର—1. Pleasing; Hṛudya charming. ୨ । ରମଣୀୟ—(ହୃଦ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Lovely; amiable. ୩ । ମନଲାଖି; ରୁଚିକର—3. Suiting to one's taste, fancy or choice. ୪ । ଯାହା ମନକୁ ପାଏ—4. Agreeable. ୫ । କୃତଜ୍ଞ—5. Grateful. ୬ । ଯାହା ଖାଇବାକୁ ରୁଚିକର (ହୃ. ଶ)—6. Tasteful; savoury. ୭ । ସ୍ୱାଦୁ (ହୃ. ଶ)-7. Sweet. ୮ । ଆନ୍ତରିକ; ମାନସିକ (ହୃ. ଶ)—8. Internal; mental. ସଂ ବି—୧ । କପିତ୍ଥ; କଇଥ (ହୃ. ଶ)—1. Woodapple. ୨ । ଧଳା ଜୀରା (ହୃ. ଶ)—2. White cumin seed. ୩ । ଦହି [ହୃ ଶ]—3. Curd; buttermilk. ୪ । ମଧୁ (ହୃ.ଶ) 4. Honey. ୫ । ମହୁଲରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମଦ୍ୟ (ହୃ. ଶ) 5. Wine distilled from Mahwa flower. ୬ । ଶତ୍ରୁକୁ ବଶୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରବିଶେଷ—6. A mystic formula used to bring an enemy under one's control.

ହୃଦ୍ୟ ଗନ୍ଧ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ବେଲ ଗଛ—1. The Hṛudya gandha Marmalus tree. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀରକ—2. Small cumin seed. ୩ । ସୌବର୍ଚ୍ଚଳ ଲବଣ—3. Sachal salt. (ହୃଦ୍ୟଗନ୍ଧା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) ସଂ ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ଯାହାର ଗନ୍ଧ ମନୋହର—Having charming scent.

ହୃଦ୍ୟଗନ୍ଧା—ସଂ ବି – ଜାଈ ଫୁଲ—Jasminum Grandiflorum. Hṛudyagandhā ସଂ ବିଣ, ସ୍ତ୍ରୀ—ହୃଦ୍ୟ ଗନ୍ଧର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hṛudyagandha.

ହୃଦ୍ୟତା(ତ୍ୱ —ସଂ ବି [ହୃଦ୍ୟ + ଭାବ ତା,ତ୍ୱ]—୧ । ପ୍ରଣୟ; ପ୍ରେମ—Hṛudyatā(twa) 1. Love; attachment. ୨ । ସଦ୍ଭାବ—2. Amity; good feelings.

ହୃଦ୍ୟା—ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହୃଦ୍ୟ + ଆ)—ହୃଦ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Hṛudyā Feminine of Hṛudya ସଂ ବି—୧ । ବୃଦ୍ଧି ନାମକ ଔଷଧି [ହୃ. ଶ]—1. Name of a rare herb. ୨ । ଛେଳି; ମାଈ ଛେଳି (ହୃ. ଶ.)—2. Female goat.

ହୃଦ୍ୟାଂଶୁ—ସଂ ବି—୧ । (କର୍ମଧା)—ଚନ୍ଦ୍ର କିରଣ—Hṛudyāmsu 1. Moon light; moon's rays. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି]—ଚନ୍ଦ୍ରମା (ହୃ. ଶ)—2. The moon.

ହୃଦ୍ରତ୍ନ—ସଂ ବି—ହୃଦୟରତ୍ନ (ଦେଖ)—Hṛudratna Hṛudaya ratna (See)

ହୃଦ୍ରାଜ୍ୟ—ସଂ ବି [ରୂପକ]—ହୃଦୟରାଜ୍ୟ (ଦେଖ)—Hṛudrājya Hṛudaya rājya (See)

ହୃଦ୍ରୋଗ—ସଂ ବି—୧ । କୁମ୍ଭ ରାଶି (ଦ୍ୱାଦଶ ରାଶିର ଏକ)—Hṛudroga 1. Aquaria (one of the 12 signs of the zodiac). ୨ । କାମ; ମଦନ

(ଭାଗବତ)—2. Cupid. ୩ । ସଂସାରିକ କାମନା (ଭାଗବତ)—3. Worldly desire. ୪ । ଆୟୁର୍ବେଦୋକ୍ତ ହୃଦୟସ୍ଥ ପୀଡ଼ା ବା ହୃଦୟରେ ଅନୁଭୂତ ବ୍ୟଥା—4. Pain felt in the heart [ଦ୍ର—ଏହା ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର:—ବାତିକ, ପୈତ୍ତିକ, ଶ୍ଳୈଷ୍ମିକ, ସାନ୍ନିପାତିକ ଓ କୃମିଜନିତ ।] ୫ । ଅଧୁନାତନ ଚିକିତ୍ସାଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ରୋଗ—5. Heart disease [ଦ୍ର—ଏଥିର ଫଳରେ ହୃଦୟର ସ୍ପନ୍ଦନ ଅନିୟମିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ସ୍ଥଗିତ ହୋଇଯାଏ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ।]

ହୃଦ୍ରୋଗ ବୈରୀ—ସଂ ବି—ଅର୍ଜୁନ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hṛudroga bairi Terminalia Arjuna tree.

ହୃଦ୍ରୋଗୀ—ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ ପୁଂ (ହୃଦ୍ରୋଗ+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ]—
Hṛudrogi ହୃଦ୍ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି—A man
[ହୃଦ୍ରୋଗିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] suffering from heart disease.

ହୃନ୍ମଣି—ସଂ. ବି—(ହୃଦ୍+ମଣି)—ହୃଦୟ ଧନ (ଦେଖ)—1.
Hṛunmaṇi Hṛudaya dhana (See). ୨ । ବକ୍ଷୋ—ଦେଶରେ ପରିହିତ ମଣି ଅଳଙ୍କାର—2. A gem worn on the breast.

ହୃଲ୍ଲାସ—ସଂ. ବି—(ହୃଦ୍+ଲସ୍, ଧାତୁ+କରଣ ଅ, ସନ୍ଧି ଦ୍ୱାରା
Hṛullāsa ଦ୍+ଲ=ଲ୍ଲ)—ହିକ୍କାରୋଗ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
[ଅନ୍ୟ ସଂ ନାମ—ହିକ୍କା, ହେକ୍କା, ପ୍ରତିଶ୍ୟାୟ Hiccough.
ପୀନସ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)]

ହୃଲ୍ଲେଖ—ସଂ. ବି—(ହୃଦ୍+ଲିଖ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ଅ; ସନ୍ଧି ଯୋଗୁ
Hṛullekha ଦ୍+ଲ=ଲ୍ଲ)—୧ । ଜ୍ଞାନ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
1. Knowledge; perception. ୨ । ତର୍କ (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଶେଷ)—2. Argument; reasoning. ୩ । ଅନୁତାପ; ଅନୁଶୋଚନା (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର)—3. Regret; repentance.

ହୃଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ହୃଷ୍ଟ ହେବା; ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—
Hṛush(root) 1. To be glad; to rejoice. ୨ । ଆନନ୍ଦିତ କରିବା—2. To gladden. ୩ । ଅଳୀକ ବା ମିଥ୍ୟା ପ୍ରତିପନ୍ନ କରିବା—3. To falsify.

ହୃଷି—ସଂ. ବି (ହୃଷ୍‌ଧାତୁ+ଭାବ ଇ)—୧ । ହର୍ଷ; ଆନନ୍ଦ (ହ. ଶ)—
Hṛushi 1. Joy; delight. ୨ । (+କରଣ ଇ) କାନ୍ତି; ଜ୍ୟୋତିଃ (ହ. ଶ)—2. Lustre. ୩ । (+କର୍ତ୍ତୃ ଇ) ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି (ହ. ଶ)—3. A liar. ଦେ. ବି ପୁଂ—ହୃଷୀକେଶର ଡାକ ନାମ — Nickname of Hṛushikeśa.

ହୃଷିତ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ)—୧ । ପ୍ରୀତ;
Hṛushita (ମେଦିନୀ)—1. Pleased. ୨ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ; ହୃଷ୍ଟ;
(ହୃଷିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆହ୍ଲାଦିତ (ମେଦିନୀ)—2. Overjoyed; joyous; rejoicing; delighted. ୩ । ପୁଲକିତ;

ହୃଷ୍ଟରୋମା (ମେଦିନୀ)—3. Horripilated; with the furs standing on end. ୪ । ବିସ୍ମିତ (ମେଦିନୀ)—4. Forgetting; oblivious. ୫ । ପ୍ରଣତ (ଧରଣୀ)—5. Humble; bent down.—୬। ବର୍ମିତ (ଧରଣୀ)—6. Armoured. ୭ । ପ୍ରତିହତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—7. Obstructed.

ହୃଷୀ—ସଂ. ବି (ଦ୍ୱିବଚନ)—ଅଗ୍ନି ଓ ସୋମ ଦେବତାଦ୍ୱୟ (ମହାଭାରତ
Hṛushi ମୋକ୍ଷଧର୍ମ) — The Fire-god and the Moon-god. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଇନ୍;
(ହୃଷିଣୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ୧ମା. ୧ବ)—ହୃଷ୍ଟକାରୀ; ଆହ୍ଲାଦକ—Pleasing.

ହୃଷୀକ—ସଂ. ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+କରଣ ଈକ)—୧ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ
Hṛushika (ଅମର)—1. Organ of sense. ୨ । ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ (ଚକ୍ଷୁ, କର୍ଣ୍ଣ, ନାସିକା, ଜିହ୍ୱା, ତ୍ୱକ୍)—2. The 5 organs of sense. [ଦ୍ର—ହୃଷୀକ-ମାନଙ୍କ ଈଶ୍ୱର, ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର କଳେବର। ଜଗନ୍ନାଥ, ଭାଗବତ ।]

ହୃଷୀକେଶ—ସଂ. ବି—(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ହୃଷୀକ=ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ଈଶ;
Hṛushikeśa ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନେ ଯାହାଙ୍କର ବଶୀଭୂତ—୧। ନାରାୟଣ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ବିଶେଷ—1. A name of Bishṇu. ୨ । ପୁଷ ମାସ (ହ. ଶ)—2. The month of Pusha. ୩ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ (ହ. ଶ)—3. Śrikṛushṇa. ଦେ. ବି—୧ । ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା
ହୃଷୀକେଶ; हृषीकेश ନାମ—1. A name given to males ୨ । (ନାମ)—ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ସହର—2. Name of a small town near Hardwar. [ଦ୍ର—ଏହା ହରିଦ୍ୱାରଠାରୁ ୧୪ ମାଇଲ ଦୂର । ଏଠାରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଭରତ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ । ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଏଠାରେ ତ୍ରିବେଣୀ ନାମ ଧାରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୀତା ଦେବୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏଠାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡ ନାମକ କୁଣ୍ଡ ଅଛି । ଏହି କୁଣ୍ଡରେ ସ୍ନାନ କଲେ ବୌଦ୍ଧିକ ପାପ ଦୂର ହୁଏ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ବିଶ୍ୱାସ । ମଦନମୋହନ, ତୀର୍ଥଦର୍ଶନ । ସାଧାରଣତଃ ଏହାକୁ ଋଷିକେଶ ବୋଲାଯାଏ ।]

ହୃଷୀକେଶି—ଦେ.ବି ପ୍ରାଚୀନ,ପଦ୍ୟ)—୧ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ—1.Śrikṛushṇa
Hṛushikeśi [ଦ୍ର—ତା ହାତେ ମୋହନ ବଂଶୀ ଶୁଣନ୍ତେ ଥାଇ ବିଶ୍ୱାସୀ, ଯାଉଥିଲେ ହୃଷୀକେଶି;ଦେଲା ସେ ଅଶୀ—ପ୍ରାଚୀ ଉପବ୍ୟମଞ୍ଜରୀ] ୨ । ହୃଷୀକେଶ; ବିଷ୍ଣୁ—2 Bishṇu

ହୃଷୁ—ସଂ ବିଣ—[ହୃଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଉ]—୧ । ହୃଷ୍ଟ; ପ୍ରସନ୍ନ (ହ. ଶ)
Hṛushu 1. Delighted. ୨ । ମିଥ୍ୟାବାଦୀ—2. Speaking untruth. ସଂ ବି—୧ । ଅଗ୍ନି (ହ. ଶ)—1. Fire. ୨ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ହ ଶ)—2. The sun. ୩ । ଚନ୍ଦ୍ର (ହ.ଶ) 3. The moon.

ହୃଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତ)—୧ । ଆହ୍ଲାଦିତ; Hrushta ଆନନ୍ଦିତ; ଜାତହର୍ଷ; ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ—1. Joyful; (ହୃଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) overjoyed; glad; merry. ୨ । ପ୍ରୀତ—2. Pleased. ୩ । ପୁଲକିତ; ରୋମାଞ୍ଚିତ (ଲୋମ; ରୋମ)—3. Horripilated; (the furs) Standing out. ୪ । ବିସ୍ମିତ (ଲୋମ, ମେଦିନୀ)—4. Astonished. ୫ । ପ୍ରହସିତ (ଲୋମ, ମେଦିନୀ)—5. Laughing; smiling. ୬ । ପ୍ରତିହତ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)— Obstructed. ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ତ)—ହର୍ଷ; ପୁଲକ; ଆନନ୍ଦ [ଉ—ଯେ ସାରତତ୍ତ୍ୱ ସେ ସତେତ ହୃଷ୍ଟ ଲଭତ । ଭକ୍ତ. କୋଟକଳ୍ପ ତ୍ରୀଣ୍ଡବଦ୍ଦଶ ।]

ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅନ୍ତଃକରଣ—Glad heart. Hrushta chitta ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲଚେତାଃ, (ହୃଷ୍ଟଚିତ୍ତା—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆନନ୍ଦିତମନାଃ—Gladdened; overjoyed; delighted at heart.

ହୃଷ୍ଟଚେତାଃ—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଚେତସ୍=ମନ ଯାହାର; ହୃଷ୍ଟଚେତସ୍, ୧ମା ୧ବ)— Hrushta chetāh ପ୍ରଫୁଲ୍ଲାନ୍ତଃକରଣ—Gladdened; rejoicing; overjoyed

ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ)—ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ—Hale Hrushta pushta and hearty; stout and cheerful. (ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ—ଦେ. ରୂପ) ଦେ. ବିଣ—ମୋଟା ସୋଟା; (ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟା—ସ୍ତ୍ରୀ) ସବଳ ଓ ସ୍ଥୂଳକାୟ—Stout and strong.

ହୃଷ୍ଟରୁଷ୍ଟ—ସଂ. ବିଣ—(କ୍ଷଣଭେଦାର୍ଥ ପ୍ରତିଚରଣ ଶବ୍ଦ; ପ୍ରଥମେ ହୃଷ୍ଟ ଓ Hrushta rushta. ପରେ ରୁଷ୍ଟ)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଓ କ୍ରୁଦ୍ଧ—1. At first glad and then become angry. ୨। ଏକକ୍ଷଣରେ ହୃଷ୍ଟ ଓ ପରକ୍ଷଣରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ—2. Glad at one moment and angry at the other; alternately pleased and displeased. ୩ । ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତଚିତ୍ତ — 3. Capricious; fickle-minded.

ହୃଷ୍ଟଯୋନି—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ଏକପ୍ରକାର ନପୁଂସକ— Hrushta joni A class of eunochs.

ହୃଷ୍ଟରୋମା—ସଂ. ବିଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୃଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ରୋମ ଯାହାର Hrushta romā ହୃଷ୍ଟରୋମନ୍ ୧ମା ୧ବ)—ରୋମାଞ୍ଚିତ-କଳେବର; ପୁଲକଯୁକ୍ତ; ଆନନ୍ଦ ବା ବିସ୍ମୟରେ ଯାହାଙ୍କ ଦେହର ରୋମମାନ ଠାକୁଚ ଉଠିଅଛି—Horripilated; having the furs of the body standing on the ends owing to joy or astonishment.

ହୃଷ୍ଟି—ସଂ. ବି—(ହୃଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ. ତି)—୧ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା; ଆନନ୍ଦ Hrushti (ଧରଣୀ)—1. Joy; gladness. ୨ । ମାନ (ଧରଣୀ)—2. Self respect. ୩ । ଗର୍ବ—3. Pride. ୪ । ଗର୍ବରେ ଫୁଲିଥିବା—4. Swollen through pride.

ହୃଷ୍ୟକା—ସଂ. ବି—ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ବିଶେଷ—One of the Hrushyakā modulations of tune in Hindu music. (ଦ୍ର—ଏଥିର ସ୍ୱରଗ୍ରାମ—ପ ଧ ନି ସ ରେ ଗ ମ; ଧ ନି ସ ରେ ଗ ମ ପ ଧ ନି ସ ରେ ଗ—ହି. ଶ।)

ହେ—ସଂ. ଅ—(ସଂ. ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଆହ୍ୱାନ କରିବା+କରଣ ଏ)—୧ । He (ସମ୍ବୋଧନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି) ଆହେ ।—1. (Interjection used in addressing a person) Ho! Heigh Ho ! O ! Oh! ୨। ଅହ୍ୱାନାର୍ଥକ—2. Used in calling a person. ୩। ଅସୂୟାର୍ଥକ—3 Used in displeasure or spite. [ଦ୍ର—ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ 'ହେ' ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ସଂସ୍କୃତ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ପାହି; ପ୍ୟାହି, ଅରେ, ହୈ ଅୟେ ଭୋ (ଅମର), ହଂ ହେ, ହଂ ହୋ, ଅରେ ଅୟି (ଭରତ)]

ହେଆର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ହେୟାର୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)— Hear (etc) Heyār etc (See).

ହେଇ—ଦେ. ଅ—୧ । ହେ (ଦେଖ)—1. He (See). ୨ । Hei କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶପୂର୍ବକ ହେ ଦେଖାଇଦେବା ଉପଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ— 2. है Exclamation used in pointing out any ଏଇ object to another. [ଦ୍ର—ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବସ୍ତୁକୁ ବା यही ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖାଇବା ସମୟରେ 'ହେ' ର ହ୍ରସ୍ୱ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ; ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ବସ୍ତୁକୁ (ଯଥା ତାରା ଦୂର ପର୍ବତକୁ) ଦେଖାଇବାବେଳେ ହେ ର ଦୀର୍ଘ ସ୍ୱରଯୁକ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ କରାଯାଏ ।] ୩ । ଏହିମାତ୍ର; ଅତିଶୀଘ୍ର, ଅତି ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତ୍ରେ—3. Just now; very shortly. (ଯଥା—ମୁଁ ଯାଉଛି, ହେଇ ଆସିଲି ବୋଲି ଜାଣ) हुये ଗ୍ରା. କ୍ରି (ସଂ. ଭୂ. ଧାତୁ 'ହେବା' କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା होकर ରୂପ) ହୋଇ—4. Being. ଗ୍ରା. ଅ—ମିଶି; ସମସ୍ତଙ୍କୁ मिलाकर ମିଶାଇଲେ ବା ଗଣିଲେ—5. Counting all. (ଯଥା ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ହେଇ କେତେଜଣ ହେବେ ।

ହେଇଚ(ଛି)—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ Heichi(chhi) ମୁଁ ଓ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ସେ ଏକବଚନ)—ହୋଇଛି; ହୋଇଅଛି—(He, she; it) Is; has been (I) हुयेछि, हुयेछे हुआ have been.

ହେଇଛିକା (ଣି)—ଗ୍ରାଦେ (କଟକ) କ୍ରି. ବିଣ—ବର୍ତ୍ତମାନ; ଏହିକ୍ଷଣି Heichhikā(ni) Just now. (ହେଇଛଣିକା; ହେଇଛୁଣି, ହେଇଛୁଣିକା—ଅନ୍ୟରୂପ) ଏକ୍ଷୁନି अवभी

ହେଇଟି(ତି)—ଦେ. ଅ—ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ବା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବସ୍ତୁକୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ Heiti(ti) ନିର୍ଦ୍ଦେଶପୂର୍ବକ ଦେଖାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ— Exclamation used in pointing out to another a

thing or person in front or nearby. [ଯଥା=ହେଇଟି, ଦେଖ, ପିଲାଟି ଉପର ନାଚ ନାଚ
ଏଇযে ଯହିଁ ପର ଅସୁଅଛି]

ହେଇଠାରୁ—ଗ୍ରା. ସର୍ବ ନାମ—ଏଠାରୁ—
Heithāru From here; hence.
হেথাথেকে यहांसे

ହେଇଥିତା—ପ୍ରାଦେ. (ପାଠଣା) କ୍ରି ହୋଇଥାନ୍ତା—
Heithita Would have been; might have been.

ହେଇ ଦେଦେର—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି. ବିଣ (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ)—
Hei dere ଏହି ପ୍ରକାରେ; ଏହାପରି—Like this; thus.

ହେଇ ଯିବା—ଗ୍ରା. କ୍ରି—୧। ହୋଇଯିବା; ଚହ୍ନଳ ହେବା—1. To be
Hei jibā accomplished. ୨। ଘଟିବା—2. To happen
୩। (ଅମୁକ ବସ୍ତୁ ପାଇଁ) ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା—3. To be the proper time for. ୪। ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା—
হয়েযাওয়া होजाना 4. To be sufficient; to suffice.

ହେଇଲୋ—ଗ୍ରା. ଅ—ହଇଲୋ (ଦେଖ)—
Heilo Hailo (See)
[ହେଇଲୋ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହେଉ—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହେବା ଧାତୁର ଅନୁଜ୍ଞା ନାମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ
Heu (ସେ; ତାହା; ଏହା) କର୍ତ୍ତା ସହିତ ବ୍ୟବହୃତ—1. Let him or her or it be; be it, he or she. ୨। ହେଉଣୁ (ଦେଖ)—2. Heuṇu (See) ଅ—(ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥକ ବା ସମ୍ମତି ସୂଚକ) ତଥାସ୍ତୁ; ତାହାହେଉ—(Interjection) Be it so; so be it. [ଦ୍ର—କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଆପଣ ଏଠାକୁ ଆସିବା ହେଉ, ଆପଣ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ହେଉନ୍ତୁ (ବା ହୁଅନ୍ତୁ) ଆଦି ବାକ୍ୟର ବ୍ୟବହୃତ ହେବା ଦେଖାଯାଏ। କିନ୍ତୁ ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏ ବ୍ୟବହାର ଅଶୁଦ୍ଧ। ଏଥିର ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର—ଆପଣଙ୍କର ଏଠାକୁ ଆସିବା (କଥା) ହେଉ (=ଘଟୁ)। ଅର୍ଥାତ୍, ଆପଣଙ୍କର ଏଠାକୁ ଆସିବା କଥା ଘଟୁ। ଆପଣ
হউক্ ଯାଆନ୍ତୁ, ଏ ବାକ୍ୟ ନ କହି ବେଶି ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଭାବରେ
हो ଆପଣ ଯିବା ହୁଅନ୍ତୁ (ବା ହେଉନ୍ତୁ) ବୋଲି ଲୋକେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏଥିର ଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟାକରଣସମ୍ମତ ଆକାର—ଆପଣଙ୍କର ଯିବା ହେଉ ଓ ଏଥିର ବ୍ୟାକରଣ ସମ୍ମତ ଅର୍ଥ—ଆପଣଙ୍କର ଯିବା କଥା ଘଟୁ]

ହେଉଁ—ଦେ. କ୍ରି—୧। ହେବା ଧାତୁର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷ
Heuñ ସମ୍ମାନାର୍ଥ ଏକବଚନ (ଅମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ ଅମ୍ଭେମାନେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ—1. I am; we are; I be we; be.
হই होव ୨। ହେଉଣୁ (ଦେଖ)—2. Heuṇu (See)

ହେଉଡ଼ି—ଦେ. ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ହାକୁଟି—Belching.
Heurḍi [ଦ୍ର—ବାଡ଼ାଗିର ମାଂସଯାକ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ଖାଇସାରି ତୁରା ଅତ ଆନନ୍ଦରେ ଯେତେ ଅଇଁସି ହେଉଡ଼ି ମାରିଦେଲେ
ঢেকুর डकार ନୀଳକଣ୍ଠ. ପିଲଙ୍କ ମହାଭାରତ]

ହେଉଣୁ—ଦେ. କ୍ରି—(ହେବା କ୍ରିୟାର ଭୂତାର୍ଥକ ଅସମାପିକା ରୂପ)
Heuṇu ହେବା ପୂର୍ବରୁ—(Participle) Occurring before the happening of a thing (ଯଥା—ମୁଁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ହେଉଣୁ ସେମାନେ ଗ୍ଲଲଗଲେ)
[ହଉଣୁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ]
হওয়ায় होनेकेपहले

ହେଉ ତେବେ—ଦେ. ଅ—୧। (ଅବଧାରଣାର୍ଥ) ହେଉ; ଅଚ୍ଛା, ତଥାସ୍ତୁ-
Heu tebe 1. All right. ୨। (ସମ୍ମତିସୂଚକ) ତଥାସ୍ତୁ—
[ହଉତେବେ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] 2. Be it so.
হউকতবে अच्छा

ହେଉଥିଲେ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ନାମ ପୁରୁଷ ଏକ
Heuthile ବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ ସେମାନେ କର୍ତ୍ତା ସହିତ ଅତୀତକାଳରେ ବ୍ୟବହୃତ—(The past tense form of the verb to be (hebā) in the third person singular and plural numbers and denoting respect) He was or they were.
হয়েছিল होतेथे (ଯଥା—ସେମାନେ କଥାଭାଷା ହେଉଥିଲେ)
[ଦ୍ର—ଏହା ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଓ ଆପଣମାନେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।]

ହେଉନ୍ତୁ—ଦେ. କ୍ରି—ହୁଅନ୍ତୁ; ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ନାମ
Heuntu ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ ମହାଶୟ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ)—Let him or them be. [ଯଥା—ସେମାନେ ଝଗଡ଼ା ଥିଲା ହେଉନ୍ତୁ, ଅମ୍ଭେ ଯାଇ ଦେଖା କରିବା] ୨। ହେବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଆପଣ; ତୁମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ ଆପଣମାନେ—2. The imperative form of verb to be in the singular and plural numbers [ଯଥା—ଆପଣ ଏ କଥାରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଉନ୍ତୁ] [ଦ୍ର—ହେଉ ତଳେ ଟୀକା ଦେଖ। କେତେ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକାରୂପ ପରେ 'ବା' ଲଗାଇ ହେଉନ୍ତୁ ଯୋଗ କରାଯାଏ; ଯଥା ଆପଣ ଆସିବା ହେଉନ୍ତୁ। କିନ୍ତୁ ଏହା
হউন होवें ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର]

ହେଉ(ଊଁ) ହେଉ(ଊଁ)—ଦେ.କ୍ରି—(ହେବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପର
Heu(ūñ)heu(ūñ) ଦ୍ୱିତ୍ୱ)—୧। (ଅମୁକ ବିଷୟର) ସମାପ୍ତି
হতে হতে, होतेहोते ହେବା ପୂର୍ବରୁ—1. Before the completion of (something). (ଯଥା—ସକାଳ ହେଉ ହେଉଁ ମୁଁ ଫେରି ଆସିବି)—୨। (ଅମୁକ କ୍ରିୟା) କରି ଯାଉଥିବା ସମୟରେ—2. During the doing of an act. [ଯଥା—ଆପଣ ବୃଦ୍ଧଙ୍କର କଥାଭାଷା ହେଉ ହେଉଁ ମୁଁ ଗାଧୋଇ ପଡ଼ିବି।] ୩। (ଅମୁକ କାର୍ଯ୍ୟ) ସମାପ୍ତ ହେବା ପାଇଁ—3. For anything being done or completed. (ଯଥା—ଯାତ୍ରୀବାଳମାନେ ଯାଆ ପାଇଁ ସଜ ହେଉ ହେଉଁ ଅଢ଼ଘଣ୍ଟା ଲାଗିବ).

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅପର ପୃଷ୍ଠାରେ ସୂଚିତ ୧ଚକ୍ରି ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ଏବଂ ୨ଚକ୍ରି ତ ଅକ୍ଷର ଓ ମାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି ନାହିଁ ;ଅତଏବ ୧ବା ୨ ଚକ୍ରି ତ କୌଣସି ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିଲେ ଯେବେ ଏ ଭାଷାକୋଷରେ ନ ମିଳିବ, ତେବେ ସେହି ଶବ୍ଦ ପାଇଁ ଯଥାକ୍ରମେ ତହିଁର ବଦଳରେ ୨ ବା ୧ ଚକ୍ରି ତ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—ଗାଢ଼' ନ ମିଳିଲେ'ଗାଢ' ଖୋଜିବେ;'ମୂଢ଼' ନ ମିଳିଲେ 'ମୂଢ' ଖୋଜିବେ, 'ବଂଧୂ'ନ ମିଳିଲେ'ବନ୍ଧୁ'ଖୋଜିବେ, 'ଅର୍ଣ୍ଣ୍ୟା ନ ପାଇଲେ'ଅର୍ଣ୍ଣ'ଦେଖିବେ; ଅଲବଡ଼'ନ ପାଇଲେ'ଅଲବଡ'ଦେଖିବେ ।

ହେଁ—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହୁଂ)—୧ । (ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ)— Heñ (କ) ଉପହାସାର୍ଥକ—Interjection used in sneering. (ଖ) ଅସୂୟାର୍ଥକ—Interjection used in expressing spite. (ଗ) ହାଁ (ଦେଖ)—Hāṅ (See). ୨ । କ୍ରିୟାର ଭୂତକାଳ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନରୂପ ପରେ ଯୁକ୍ତ)—(କ) ସୁଦ୍ଧା—Even. [ଉ—ଅଳୁର ସରବ ମୋର ଗାଇଁ ଲେହେଁ ମୀ ମଳିଛି—ଜଗନ୍ନାଥ, କଣୋଗ୍ର ଚମ୍ପୂ, ଣ. ଗୀତ] (ଖ) ଯେବେ ଅବା; ଯଦି ସ୍ୟାତ୍—Even if. [ଉ—ଗୋର ନାହିଁ ଥିଲେହେଁ ବଖା । ଜଗନ୍ନାଥ, କଣୋଗ୍ର ଚମ୍ପୂ. ଚ. ଗୀତ] (ଗ)—(ଯେ ତ, ଯେବେ, ତେବେ, କେବେ, ଯେବେ, ତେବେ, ଜଣେ, ଥରେ, ବାରେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ)—ହେଲେ; ସୁଦ୍ଧା—Even. (ଯଥା—ମୋର ସାଙ୍ଗରେ ଜଣେହେଁ ଲୋକ ଯିବ ନାହିଁ ।) (ଘ) (କେତେ, ଯେତେ, ସେତେ ସଙ୍ଗେ)—ବାକ୍ୟରେ ଜୋର୍ ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ—A suffix used to add emphasis to some pronouns. [ଉ—ସଙ୍ଗେ ନ ଛାଡ଼ ଗଉରବା, କେତେହେଁ ଉଆର କହିବା ।—ଭୂପତି ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ] ୩ । (ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଯଥା—ଦୁହେଁ, ତିନିହେଁ, ଚାରିହେଁ)—(କ) ଜଣ; ସମସ୍ତେ; ମାନେ; ଯାକ; ସବୁ ସୁଦ୍ଧା ମିଶି; A suffix indicating plural; all;altogether. (ଖ) ପ୍ରତ୍ୟେକ—Each of. ଯଥା, ତିନିହେଁ ବଦ୍ୟାରେ

ହା ହା ହିଁ ହିଁ ଧୂରଙ୍କର । ବି—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବା ଶବ୍ଦ—1. Sound of loud laugh. ୨ । ଘୋଡ଼ାଙ୍କର ହ୍ରେଷାରବ—2. Neighing of a horse. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—୧ । ଏହା; ଏ—1. This. ୨ । ତାହା; ସେ—2. That; he; she. ୩ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି—3. This person.

ହେଁଟା—ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—(ଅନାଦରାର୍ଥକ)—୧ । ଏଇଟା; Heñṭā ଏହି ବସ୍ତୁଟା - 1. This thing. ୨ । ଏହି ବିଷୟଟା—2. This matter. ୩ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଟା—3. This person. ପ୍ରାଦେ (ଦାଣ୍ଡଣା) ସର୍ବନାମ—ସେହି—That.

ହେଁଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହାଣ୍ଡୁଆ (ଦେଖ) Heñṛduā Hānduā (See)

ହେଁତ୍କି—ପ୍ରାଦେ(ସମ୍ବଲପୁର)ସର୍ବନାମ-୧ । ଏତିକି—1. This much. Heñt-ki ୨ । ସେତିକି—2 That much.

ହେଁଥି - ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—୧ । ଏଥିରେ - 1. In this. Heñthi ୨ । ଏଠାରେ—2. Here. ୩ । ଏହି ବିଷୟରେ—3. In this matter.

ହେଁଥିର୍ ଲାଗି(ଗେ)-ଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ଅ-୧ । ଏଥିପାଇଁ —1. For this. Heñthir-lāgi(ge) ୨ । ସେଥିପାଇଁ—2. For that. (ହେଥିର୍ ଲାଗି—ଅନ୍ୟରୂପ) ୩ । ସେହି କାରଣରୁ; ଅତଏବ—3. Therefore.

ହେଁସ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ଷସ୍ତର)—ମୃଦୁକୁମ୍ବ; ବଡ଼ ତୃଣାସନ—Big Heñsa mat of grass reed. [ଦ୍ର—ବେରୁଡ଼ାଁ, ଗୋଦରୀ ଚଟାଇ ଜୁଣ, ବେଣା, ତେଲଙ୍ଗା ଓ ସନ୍ତରା ଆଦି ମାଟ୍ରୁର ତୃଣକୁ ଶୁଖାଇ ଖୋଳ ବା ତୃଣପଟ ଦଉଡ଼ା ଝାଁଟଲା ଝାଟଲା ଦ୍ୱାରା ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ । ଶୁର ଅଙ୍ଗୁଳ ଛଡ଼ା ଛଡ଼ା ଅଗରେ ଟେକା (ବାଣିପଥର ବା ଡେଙ୍ଗୁଆଁ ଝୁଲି ଯାଇଥିବା ଗୁଡ଼ିଏ ଦଉଡ଼ି ବା ବାଣିକୁ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କରି ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା କାଠ (ବେଁ, ବେଅ) ଉପରେ ଝୁଲାଇ ଏହି ବେରୁଡ଼ାଁକୁ ଡେରା କେରା କରି ବେଁ ଉପରେ ଲମ୍ବ ବାଗରେ ପାରିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଅଗରେ ଡେଙ୍ଗୁଆ ଝୁଲୁଥିବା ଯୋଡ଼ ଦଉଡ଼ା ବା ବାଣିମାନଙ୍କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖକୁ ଅଣିବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ହେଁସ ବୁଣାଯାଏ । ଗରିବଲୋକେ ଏହି ହେଁସକୁ ଶଯ୍ୟାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ଓ ଶୀତଦିନେ ଶୋଇଲାବେଳେ ଘୋଡ଼ି ହୁଅନ୍ତି । ଚଷା, ମୂଲିଆ ଓ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଅବସର ସମୟରେ ଖୋଳରେ ଗୁଡ଼ିଏ ବାଣି କାଟି ରଖି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଗୁଡ଼ିଏ ବେରୁଡ଼ାଁ ବା ସନ୍ତରା କାଟି ଅଣି ଶୁଖାଇ କରି ରଖି ଥାଆନ୍ତି । ବର୍ଷାଦିନେ କୃଷି ଧନ୍ଦା ନ ଥିବା ସମୟରେ ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟିରେ ପ୍ରାୟ ୧ ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚ କରି ବେଁଅ ଟିକି ଅଡ଼ ବାଗରେ ବାନ୍ଧି ସେଥିରେ ଡେଙ୍ଗୁଆ-ଲଗା ବାଣିଗୁଡ଼ିକ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କରି ୩।୪ ଅଙ୍ଗୁଳ ଛଡ଼ାରେ ଝୁଲାଇ ଦିଅନ୍ତି ଓ କାମ ନ ଥିଲାବେଳେ ହେଁସ ବୁଣିବା କାମରେ ଲାଗନ୍ତି । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ମାସେ ଭିତରେ ମଧ୍ୟରେ ହେଁସଟିଏ ବୁଣା ସରିଯାଏ ।

ହେଁସର ଲମ୍ବ ୫।୬ ହାତ ଓ ଚଉଡ଼ା ପ୍ରାୟ ୪ ହାତ କରାଯାଏ । ଯେଉଁ ହେଁସକୁ ଯେତେ ଲମ୍ବ କରିବାକୁ ହୁଏ ସେହି ଲମ୍ବର ଦୁଇଗୁଣ ଲମ୍ବ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବାଣିକୁ ଡେଙ୍ଗୁଆରେ ଗୁଡ଼ାଇ ଫାସ ଦେଇ ବେଅଁ ଦେହରେ ଉଭୟଆଡ଼ ସମାନ କରି ଯୋଡ଼ିଏ ଲେଖାଏଁ ଝୁଲାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ କେବଳ ତୃଣ ବା ବେରୁଆଁକୁ ବେଅଁ ଉପରେ ପାରି ଦେଇ ଗୋଟିଏ ଗୁଚ୍ଛ ଗୋଟିଏ କରି ଉକ୍ତ ବାଣିପଥର-ମାନକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଏ ପାଖରୁ ସେ ପାଖକୁ ଓ ସେ ପାଖରୁ ଏ ପାଖକୁ ଅଣିଲେ ଦୁଇ ବାଣିର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ତୃଣ କେରାକ ଦୃଢ଼ବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହେ । ଏହିପରି କରୁ କରୁ ବାଣି ସବୁଗଲେ ଡେଙ୍ଗୁଆଁରୁ ଫାସ ଫିଟାଇ ଦେଲାରୁ ବାଣି ଦଉଡ଼ି ଲମ୍ବ ହୋଇଯାଇଥାଏ ।

[illegible]	ଇ	ଉ	ଋ, ୠ	ଌ	ଏ	ହସନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁନାସିକ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର	କ୍ଷ	ଜ୍ଞ	ଶ, ଷ	ଞ୍ଜ	ଇୟ	ଉଅ	ହ୍ନ
[illegible]	ଈ	ଊ	ଋ	ଌ	ଐ	ଅକାରାନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଅନୁସ୍ୱାର ବା ଚନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁଯୁକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣ	ଖ୍ୟ	ଯ	ସ	ଗଁ୍ୟ	ଇଅ	ଜ୍ଞ	ନ୍ହ

ସାଧାରଣତଃ ହେଁସ ମସୃଣ ନ ହୋଇ କର୍କଶ ହୋଇ ଥାଏ ଓ ତା ଉପରେ ଲୁଗା ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଆସ୍ତରଣ ନ ପକାଇ ଶୋଇଲେ ଦେହକୁ କାଟେ। ହେଁସ ବହୁକାଳ-ସ୍ଥାୟୀ ଓ ସ୍ଥୂଳ ବ୍ୟବହାର ସହିପାରେ। ଗରିବ ଲୋକେ ହେଁସରେ ଶୁଅନ୍ତି ଓ ଶୀତକାଳରେ ଘୋଡ଼ାଇ ହୁଅନ୍ତି। ହାଟୁଆମାନଙ୍କ ଜାତିଭାଇମାନଙ୍କ ବଇଠକରେ ହେଁସକୁ ଭୂଇଁରେ ବିଛାଇ ଦିଅନ୍ତି। ହେଁସ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଉଷୁଆଁ ଧାନ ଓ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଖରାରେ ଶୁଖାଯାଏ। ହେଁସର ବ୍ୟବହାର ହେଉ ନ ଥିବାବେଳେ ହେଁସକୁ ଭୂଇଁରୁ ଉଠାଇ ଗୁଡ଼ାଇ-ଦେଇ ଘରକଣରେ କାନ୍ଥକୁ ଡେରିଦେଇ ରଖନ୍ତି, ଅଥବା ଘରର ଶୃଳର ଉତ୍ତରିପାଖରେ ଟାଙ୍ଗିଦିଅନ୍ତି। ଅଶୌଚ ଆଦିର ଶୁଦ୍ଧି ହେବା ସମୟରେ ହେଁସକୁ ନେଇ ପାଣିରେ ଧୋଇ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଦିଅନ୍ତି। ହେଁସକୁ ଲମ୍ବିକରି ଘରେ ବିଛାଇ ଦେଲେ ତହିଁରେ ପରିବାରର ଆବାଳବୃଦ୍ଧ-ବନିତା ୮।୨।୧୦ ଜଣ ଶୋଇ ପାରନ୍ତି।

ହେଁସସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପ୍ରବଚନ—

୧। ଆଳେ ମୁଗୁଣ୍ଡି ! ଶୋଇବା,
ତୁ ତ ମୁଗୁଣ୍ଡି, ମୁଁ ତ ମୁଗୁଣ୍ଡି, ହେଁସ କାହିଁପାଇଁ ଧୋଇବା ?—ପ୍ରବଚନ।

୨। ଘରପରିଗୁଣେ ଖଟେଇ ଦାଣ୍ଡି,
ଶୁଅନ୍ତି ହେଁସ କତରା ପାରି—ପ୍ରବଚନ।

୩। ଏଣୁ ଅଇଲି, ତେଣୁ ଅଇଲି
ହେଁସକାନି ଧରି (କପାଳେ ଥିଲାକୁ) ପୁଅ ବେଇଲି-ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ ପ୍ରବଚନ।

୪। ହେଁସ କାନି ଧରି (କୁଣ୍ଢାଇ) ପୁଅ ବେଇବା ନ୍ୟାୟ।]

ହେଁସ କତରା—ଦେ· ବି (ସହିତର ଶବ୍ଦ)—(ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ଶଯ୍ୟାର୍ଥ
Hen̄sa katarā ବ୍ୟବହୃତ) ହେଁସ ଓ ହେଁସ ଉପରେ
ছেঁড়াচেটা ମাদুর বাদুর চটাই, মাদুরী ଆସ୍ତରଣରୂପେ ବିଛାଯିବା କନ୍ଥା ବା ଶେଯ—Reed mat and rag-quilt used by the poor for bedding.

ହେଁସ କାନି—ଦେ· ବି—ଭୂମିରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଥିବା ହେଁସର ଗୋଟିଏ
Hen̄sa kāni ଶେଷ ଅଂଶ—One end of a
মাদুরের ধার চটাই একভাগ mat spread on the ground.
[ଦ୍ର—ହାଟୁଆମାନଙ୍କ ଜାତିଆଣ ସଭାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ଜାତି-ଭାଇମାନେ ହେଁସ ଉପରେ ବସନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁ ଲୋକ ପତିତ ବା ଜାତିରୁ ଅଟକ ହୋଇଥାଏ ସେ ଜାତି-ଭାଇମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେଁସକାନିରେ ବସିବା ଅଧିକାରରୁ ଚ୍ୟୁତ ହୁଏ।]

ହେଁସକାନିଆ (ଆଁ)—ଦେ· ବିଣ—୧। ହେଁସକାନିସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Hen̄sakāniā (āñ) 1. Relating to Hen̄sakāni.
୨। (ଏକ ହେଁସ କାନିରେ ବସିବା ଯୋଗୁଁ) ଏକ ହାଟୁଆ ସମାଜର ସଭ୍ୟରୂପେ ପରିଗଣିତ—
2. Counted as a co-member of the same casteguild.

ହେଁସକାନିଆ ଜାତି—ଦେ ବି—ଓଡ଼ିଶାର ହାଟୁଆ ପାଟକ; (ଯେଉଁମାନେ
Hen̄sakāniā jāti ଜାତିଆଣ ସଭାରେ ହେଁସକାନିରେ ବସନ୍ତି)—The Hāṭuā castes of Orissa (literally those who sit on mats in their caste-gatherings. [ଦ୍ର—ଏମାନେ ଶୂଦ୍ର ଓ ୩୬ ପାଟକରେ ଗଣିତ। ସାଧାରଣତଃ ଏମାନେ ଗରିବ ଥିବାରୁ ଏମାନଙ୍କ ଜାତିଆଣ ସଭାରେ ସତରଞ୍ଜି, ଗାଲିଚା, ପାଲ, ଫରାସ୍ ଆଦି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ। ଗ୍ରାମର ୨।୪ ଜଣଙ୍କ ଘରୁ ହେଁସ ମଗାହୋଇଆସି ତାହା ବିଛାହୋଇ ତା ଉପରେ ଜାତିଆଣ ସଭାର ବୈଠକ ହୁଏ ଓ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ବଇଠକ ପାଇଁ ଡାକିଥାଏ, କିମ୍ବା ଯାହାର ବିବାହାଦି ଉପଲକ୍ଷରେ ଜାତିଭାଇ ଏକତ୍ର ହୋଇଥାଆନ୍ତି ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିଭାଇଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏ ଧୂଆଁପତ୍ର ଉପହାର ଦିଏ ଓ ଉକ୍ତ ଧୂଆଁ ପତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜ ହାତରେ ପିକା ବଳି ଧୂଆଁ ଖାଆନ୍ତି। ଏହି ପିକାଗିଆରେ ଜାତିଭାଇମାନେ (ଆଧୁନିକ ଭଦ୍ରସମାଜରେ ପାନ, ବିଡ଼ି, ସିଗାରେଟ୍, ଗୁଡ଼ାଖୁ, ଗୁଣ୍ଡା ଆଦି ଦିଆ ଗଲା ପରି) ଆପ୍ୟାୟିତ ହୁଅନ୍ତି।]

ହେଁସକାନିଆ ଭାଇ—ଦେ· ବି—ହାଟୁଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସମାଜଭୁକ୍ତ
Hen̄sakāniā bhāi ଜାତିଭାଇ—A casteman or co-member of the same guild amongst the Hāṭuās of Orissa.

ହେଁସକାନିରୁ ଉଠା(ଠେ)ଇ ଦେବା—ଦେ· କ୍ରି (ହାଟୁଆସମାଜରେ)
Hen̄sakāniru uṭhā[ṭhe]i debā କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମାଜଚ୍ୟୁତ କରିବା; ଜାତିରୁ ଏକଘରିକିଆ କରିବା—To excommunicate or boycott a person (amongst the Hāṭuās) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କୌଣସି ହାଟୁଆ ସମାଜ କୌଣସି କାରଣରୁ ଜାତିଚ୍ୟୁତ କରନ୍ତି, ତାକୁ ଜାତି ବଇଠକ ସମୟରେ ଜାତିଭାଇଙ୍କ ବସିବା ନିମନ୍ତେ ବିଛା ହୋଇଥିବା ହେଁସର କାନିରୁ ଜାତିଭାଇମାନଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଏ ଓ ସେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରି ବା ଅର୍ଥଦଣ୍ଡ ଦେଇ ପୁଣି ସମାଜଭୁକ୍ତ ନ ହେଲେ ତାକୁ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ହେଁସକାନିରେ ବସିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳେ ନାହିଁ।]

ହେଁସ କୁଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ ପୁଅ ବେଇବା — ଦେ. କ୍ରି —(ଜାବଡ଼ ପଛକା ସ୍ତ୍ରୀ)
Hensa kundhā (ndhe)i pua beibā ଅବୈଧ ଉପାୟରେ
[ହେଁସ ଧର ପୁଅ ବେଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିବା
To bring forth an illegitimate offspring.

ହେଁସ କୁଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ ପେଟରେ ହେବା — ଦେ. କ୍ରି —(ଜାବଡ଼ପଛକା
Hensa kundhā (ndhe) i petare hebā ସ୍ତ୍ରୀ) ଅବୈଧ
[ହେଁସ ଧର ପେଟରେ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ଉପାୟରେ ଗର୍ଭବତୀ
ହେବା—To become pregnant as a result of adultery.

ହେଁସ କୁଣ୍ଢା(ଣ୍ଢେ)ଇ ଶୋଇବା—ଦେ. କ୍ରି —(ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାମୀ
Hensa kundhā(ndhe)i soibā ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବିତ ଥାଆନ୍ତି,
ସେ) କୌଣସି କାରଣରୁ ନିଜର ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର
ସହବାସରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା; ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକ
ଶଯ୍ୟାରେ ଶୟନ ନ କରିବା —Not to share one's bed with one's husband or wife.

ହେଁସ ଗୁଡ଼ି—ଦେ. ବି—ଭୂମିରେ ବିଛାଯାଇଥିବା ହେଁସର ଗୁଡ଼ା
Hensā gurdi ହୋଇଥିବା ଅଂଶ —The part of a spread
आधगुटान माडुर mat which remains tucked up.
गोंदरीकामोरा [ଦ୍ର—ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ହେଁସର ଅଡ଼ବାଗରେ
ଜଣେବା ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଶୋଇବାର ହେଲେ ହେଁସର
ସମୁଦାୟ ଅଂଶଙ୍କୁ ଭୂମିରେ ନ ମେଲଇ ପ୍ରୟୋଜନାନୁରୂପ
ଅଂଶଙ୍କୁ ଭୂମିରେ ବିଛାଇ ଅନ୍ୟ ଅଂଶଙ୍କୁ ଗୁଡ଼ାଇବାକୁ ହୁଏ ।]

ହେଁସ ଡେଣୁଆ(ଆଁ) — ଦେ.ବି—ହେଁସ ବୁଣିବା ସମୟରେ ହେଁସବାଣିକୁ
Hensa denuā(ān) ଉପର୍ଯ୍ୟୁପରି ଗୁଡ଼ାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ
ଇଟାର ବା ପଥରର ଖଣ୍ଡମାନ—Roundish bits of brick or stone on which the strings for weaving a mat are twined.

ହେଁସ ବାଣି—ଦେ· ବି—ହେଁସ ବୁଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଝୋଟର ବା
Hensa bāni ଛଣପଟର ସରୁ ଦଉଡ଼ା—Tender strings
सुतली used in weaving reed-mats.
गोंदरी की रस्सी

ହେସଁ ବୁଣା—ଦେ. ବି—ନଳ ବା ବେଉଁଶ ଏବଂ ବାଣିଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ଗର
Hensa bunā ବୟନ—Weaving of a reed mat.
माडुर बोना गोंदरीकीबुनाई

ହେଁସ ମୁତୁରା - ଦେ. ବିଣ ପୁଂ —ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବାଳକ ବିଛଣାରେ
Hensa muturā ଶଯ୍ୟାରେ ଶୋଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଜ୍ଞାତ
[ହେଁସ ମୁତୁରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ] ଭାବରେ ହେଁସରେ ପରିସ୍ରା କରିପକାନ୍ତି (ଏହା
बिछानाय मूतो एक प्रकार रोग)—(a person) Given to
सेजमुतनेवाला passing urine involuntarily on the bed during sleep.

ହେସଁ ବଗୁରା(ହେରୁଆ)— ଦେ. ବିଣ, ପୁଂ—ଅତି ଭୀରୁସ୍ୱଭାବ ବ୍ୟକ୍ତି—
Hensa bagurā Very timid (person).
(ହେଁସ ବଗୁରୀ) (ହେରେଇ)—ସ୍ତ୍ରୀ

ହେଁସା ନେ(ଲେ)ଖାରେ ହେଁସା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ୱ ଓ ବିଣ—
Hensā ne(le)khāre tensā ବହୁଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ ବନ୍ଧୁ;
ବନ୍ଧୁର ବନ୍ଧୁ, ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁ, ଏହିପରି ବହୁଦୂର ସମ୍ପର୍କ
ଗଣନାରେ ଯାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇ ପାରେ;ଅଛିଅ
ଲେଖାରେ ବାଳଥିବନ୍ଧୁ—A very distantly related person.

ହେଁସୁଆତି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଜଳଜ ତୃଣବିଶେଷ; ମୁନ୍ଦୁରୁ
Hensuāti ଭୂଣା ହେବା ବେରୁଦ୍ମା—A kind of aquatic reed or grass with which mats are woven.

ହେଁସେ—ଦେ. କ୍ରି ବିଣ—୧ । ଗୋଟାଏ ହେଁସ ଓଦା ହୋଇଯିବାଭଳି
Hense (ମୂତିବା)—1.(To pass urine) Enough to wet a whole mat. ୨ । ଶୋଇଲେ ଗୋଟାଏ
ହେଁସ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାଭଳି ସଂଖ୍ୟକ; ବହୁପରିମିତ (ସନ୍ତାନ-
ସନ୍ତତି) —2. Too many (children); enough to fill up a whole mat while sleeping on it.
ବିଣ—୧ । ବହୁ ପରିମିତ (ମୂତ୍ର)—1. A large quantity of (urine). ୨ । ବହୁସଂଖ୍ୟକ (ସନ୍ତାନ)—
2. A great many (children); a brood or bevy of offsprings. [ଦ୍ର—ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସନ୍ତାନ-
ପ୍ରସବକାରୀ ଦମ୍ପତିଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଲୋକେ କହି ଥାଆନ୍ତି,—
ଅମୁକର ହେଁସେ ଛୁଆ)

ହେଁସେ ପିଲାହିଲା (ପିଲା, ପିଲାପିଲି, ଛୁଆ)—ଦେ. ବି—ବହୁସଂଖ୍ୟକ
Hense pilāhilā (pilā, pilāpili, chhuā) ସନ୍ତାନ-
एकशेष छेलेपिले ସନ୍ତତି—A drood of offsprings
एकगोंदरी बालबच्चा

ହେଁ ହାଁ — ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) — ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର ଧ୍ୱନି—
Hen hān Sound of loud laugh.
हाहा हैं हैं

ହେଁ ହେଁ – ଦେ. ଅ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟର ଧ୍ୱନି—
Hen hen 1. Sound of loud laugh. ୨। ଉପହାସାର୍ଥକ
ଅବ୍ୟୟ—2. An exclamation of sneering.
ବି —୧ । ଅଶ୍ୱର ହ୍ରେଷା—1, Neighing of a horse,
୨ । ପାର୍ଶ୍ୱ ଧ୍ୱନିକରି କାନ୍ଦିବାର ଶବ୍ଦ—2. Sound of a
হাঁহাঁ हे हें हिनहिनाहट) long wail

ହେଁହେଁଇଆଁ —ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରେ—
Henheniān Given to horse laugh; laughing
(ହେଁହେଁଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହେଁହେଁମା—ଅନ୍ୟରୂପ) loudly.
ये दाँत बेर करे हासे हैं हैं करनेवाला

ହେଁହେଁକା—ଗ୍ରା· ଅ—୧ । ଉପହାସାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ—1. An excla-
Henhenkā mation of sneering. ୨ । ପରିହାସାର୍ଥକ
हें हें अବ୍ୟୟ—2. An exclamation of jesting. [ଯଥା
हे हे —ଉକାର । ସେଇ ସକରେ, ପାଣି ପଶିଗଲା ଭାଳସକରେ,
ହେଁହେଁକା—ଶିଶୁବଚନ ।]

ହେଁହେଁ ଫେଁଫେଁ—ଦେ୦ (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—(ସ୍ୱରର ଶବ୍ଦ)—
Heñ heñ pheñ pheñ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହସିବା ଓ କଥା
হাহা হীহী କହିବା—Loud laugh and speech.
हैं हैं फें फें

ହେଁହେଁ ହେବା—ଦେ୦ କ୍ରି—୧ । ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ କରିବା—1. To
Heñ heñ hebā laugh loudly. ୨ । (ଘୋଡ଼ା)
হাহা কোৰে হাসা हैं हैं होना, हिनहिनाना ହ୍ରେଷାରବ କରିବା—
2. (a horse) To neigh. ୩ । ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୱନି କରି
କାନ୍ଦିବା—3. To bemoan with long sounds.

ହେକାଇତି—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ଜବରଦସ୍ତି—(ଦେଖ)
Hekāiti Jabardasti (See)

ହେକୁ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ଅ—(କଳାହାଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷା)—
Heku ସେଇଠି—There.

ହେକୁ(କ୍ୟୁ)ବା—ବୈଦେ, ବି—(ଗ୍ରୀକ୍ କବି ହୋମରଙ୍କ ରଚିତ ଇଲିଅଡ୍
Heku(kyu)bā କାବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଟ୍ରୟ୍‌ର ରାଜା ପ୍ରାୟାମ୍‌ଙ୍କ
হেকুবা हेकुबा ଦ୍ୱିତୀୟାପତ୍ନୀ—Hecuba—the second
wife of Priam, king of Troy (described in
Homer's Iliad). [ଦ୍ର—ଏ ସତୀଥିଲେ ଓ
ଏହାଙ୍କ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କ ଶୋକରେ ଏ ବିଶେଷ କାତର
ହୋଇଥିଲେ । ଶେଷକୁ ଦେବ କୃପାରେ ଏ ଗୋଟିଏ
କୁକ୍କୁରୀରେ ପରିଣତ ହେଲେ ।]

ହେକ୍ଟର୍—ବୈଦେ, ବି. (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ)—ଗ୍ରୀକ୍ କବି ହୋମରଙ୍କ
Hekṭar ଲିଖିତ ଇଲିଅଡ୍ କାବ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଟ୍ରୟ୍‌ର ରାଜା
হেক্টর हेक्टर ପ୍ରାୟାମ୍ ଓ ରାଣୀ ହେକୁବାଙ୍କ ପୁତ୍ର—
Hector, son of king Priam and queen
Hecuba of Troy. [ଦ୍ର—ଏ ବଡ଼ ବୀରଥିଲେ ଓ
ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖୁବ୍ ଲଢ଼ିଥିଲେ ଓ ଅଚିଲସ୍‌ଙ୍କ
ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପଳାଇ ଯାଉଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗ୍ରୀକ୍-
ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।)

ହେଗ୍—ବୈଦେ୦ ବି (ନାମ)—ହଲାଣ୍ଡ୍‌ର ଅନ୍ତଃପାତି ଗୋଟିଏ ନଗର-
Heg Hague, a town in Holland.
হেগ हेग [ଦ୍ର—ଏଠାରେ ଇଉରୋପୀୟ
ଶକ୍ତିପୁଞ୍ଜଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ଆଇନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସନ୍ଧିପତ୍ର
(The Hague Convention ରଚିତ ଓ ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ
ହୋଇଥିଲା ।]

ହେଙ୍କା—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ ହିକ୍କା)—ହିକ୍କା (ଦେଖ)—
Heṅkā Hikkā (See)

ହେଙ୍ଗ(ଙ୍ଗା)ମା (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ, ବି—ହାଙ୍ଗ୍‌ମା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Heṅg[ṅgā]mā[etc] Hāṅg-mā etc (See)

ହେଙ୍ଗଲା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବିଣ—ଢିଲା; ଶ୍ଳଥ—
Heṅglā Loose; slack.

ହେଙ୍ଗଲା—ଦେ, ବିଣ—୧ । ମୂର୍ଖ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Heṅgalā 1. Illiterate, ୨ । ଅସତର୍କ;
গোঁয়ার गँवार ଅସାବଧାନ; ବାଉଳା—
হবালা बावला 2. Careless.

ହେଙ୍ଗା—ଦେ. ବିଣ. ପୁ° [କେବଳ ଉପହାସ ବା ଅବଜ୍ଞାରେ ବ୍ୟବହୃତ]—
Heṅgā ଅକର୍ମା ବ୍ୟକ୍ତି—Good for nothing person.
ହେଙ୍ଗୀ } ସ୍ତ୍ରୀ— ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ଅଯୋଗ୍ୟ—
ହେଙ୍ଗେଇ } Unfit. ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) ବି—
অকর্মা निकम्मा [ଭୂଲ ଏହି ଅର୍ଥରେ ହିନ୍ଦୀ ଶବ୍ଦ) ମଇ—
The ladder used in levelling a tilled
up plot.

ହେଙ୍ଗି ଦେବା - ପ୍ରାଦେ [ଗଡ଼ଜାତ] କ୍ରି—ଗେଞ୍ଜି ଦେବା—
Heṅgi debā To poke.

ହେଙ୍ଗୁ—ଦେ. ବି—(ସଂ. ହିଙ୍ଗୁ) ହିଙ୍ଗୁ (ଦେଖ)—Hingu (See)
Heṅgu [ଦ୍ର—ହେଙ୍ଗୁ ହୋଇ କରିଠରେ ପଶିବ, ନାଁ, ମନ୍ଦମନ୍ଦ
হিঙ্গ,হি ହୋଇ ବାସିବ—ପ୍ରବଚନ । ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଅନିଷ୍ଟ ଅଶାନ୍ତି
हींग ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବଚନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହେଙ୍ଗୁ ଅରକ (ଖ)—ଦେ୦ ବି—ହେଙ୍ଗୁରେ ସ୍ପିରିଟ୍ ଦ୍ରାବକ ମିଶାଯାଇ
Heṅgu araka (kha) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବା ଏକପ୍ରକାର ଡାକ୍ତରି
(ହେଙ୍ଗୁ ଅର୍କ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଔଷଧ—Tincture Assafoetida.
হিঙ্গের আরক [ଦ୍ର—ଏହା କୋଷ୍ଠବଦ୍ଧ, ଶ୍ୱାସ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ
हींगकाअर्क ମୂର୍ଚ୍ଛା ରୋଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହେଙ୍ଗୁ ଟା ହବ ! —ଗ୍ରା. ଅ—(ବିରକ୍ତି ଓ ଆଶାଭଙ୍ଗର ଉପଲକ୍ଷରେ
Heṅgu ṭā haba ବ୍ୟବହୃତ ବଚନ)—ସବୁକାମ ବିଗିଡ଼ି ଗଲା;
(ହେଙ୍ଗୁ ହବ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଆଶା ସଫଳ ହେବ ନାହିଁ –(an
exclamation indicating frustration of
any hope) Everything has been spoiled.

ହେଙ୍ଗୁପାଣି—ଦେ. ବି—ହେଙ୍ଗୁମିଶା ଜଳ—Water in which
Heṅgu pāṇi Assafoetida has been dissolved.
হিংজল [ଦ୍ରି—କୋଶଳା ବଢ଼ ସଯୁକ୍ତଂ, ଯୁଦ୍ର କଦଳୀ ମିଶ୍ରିତଂ,
ହେଙ୍ଗୁପାଣି ସମାଯୁକ୍ତଂ, ଅଳ୍ପଂ କରପତ୍ର ଯୋଜିତଂ—ଓଡ଼ିଆ
हींगुपानी ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶ୍ଳୋକ ।]
[ଦ୍ର—ବଢ଼ ଭଅରି କରାଯିବା ପାଇଁ ବଟା ବିରିରେ ହେଙ୍ଗୁ-
ପାଣି ମିଶାଯାଏ ।]

ହେଙ୍ଗୁ ବଘର—ଦେ. ବି—ତିଅଣ ବଘାରିବାବେଳେ ହାଣ୍ଡି ମସଲା ସଙ୍ଗେ
Heṅgu baghara ହେଙ୍ଗୁ ବା ହେଙ୍ଗୁପାଣି ମିଶାଇବା; ହେଙ୍ଗୁ
হিংসে সাঁতলানো ଦ୍ୱାରା ତିଅଣକୁ ଛୁଙ୍କିବା—Seasoning of
हींग बघार curry with assafoetida. ବିଣ—
ଯେଉଁ ତିଅଣରେ ବଘାରିବା ସମୟରେ ହେଙ୍ଗୁ ମିଶା
ଯାଇଥାଏ—(Curry) Seasoned with assa-
foetida.

ହେଙ୍ଗୁଳ—ଦେ. ବି—(ସ. ହିଙ୍ଗୁଳ)—ହିଙ୍ଗୁଳ (ଦେଖ)—
Heṅgula Hingula (See). [ଦ୍ର—ହେଙ୍ଗୁଳା,
হিঙ্গুল ହେଙ୍ଗୁଳାଇ, ହେଙ୍ଗୁଳାଇବା ହେଙ୍ଗୁଳି, ହେଙ୍ଗୁଳିଆ
हींगुल ଇତ୍ୟାଦି ଶବ୍ଦମାନ ହିଙ୍ଗୁଳା, ହିଙ୍ଗୁଳାଇ ଇତ୍ୟାଦି
ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ସ୍ଥଳେ ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଲି ଲେଖାଯାଇଅଛି ।]

ହେଙ୍ଗୁଳା (ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ବି—ହିଙ୍ଗୁଳା ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hengulā (etc) Hingulā etc (See).

ହେଙ୍ଗୁଳା ବୋହିବା—ଦେ. ବି—(ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଦ୍ୱିପ୍ରହରବେଳେ)
Hengulā bohibā ଝାଞ୍ଜି ବୋହିବା—Blowing of very
হল্কা বওয়া hot blasts of air (during the midday
লু চলনা of summer season),

ହେଚ୍ଛୁମେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା)ଅ—(ମାଲ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟବହୃତ)—ଅଳ୍ପଦୂରେ
Hechhume At a short distance.

ହେଜ—ବିଦେ ବି—(ଆ. ଲିହାଜ୍)—୧ । ସ୍ମରଣ—1. Recollec-
Heja tion. ୨ । ସ୍ମରଣଶକ୍ତି—2. Memory. ୩ ।
লিহাজ ଉଦ୍ଭାବନା; ଅନୁମାନ—3. Guess. ୪ । ପାର୍ଥକ୍ୟ—4.
लिहाज Difference. ୫ । ପାର୍ଥକ୍ୟ ବିଚାର—5. Discri-
mination. [ଉ—ଜଣା ଦେଲ ଆଖିଥାଉଁ ନ ରଖିଲ
ହୀରକ ସ୍ଫଟିକ ହେଜ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ ।]

ହେଜ କରିବା (ରଖିବା)—ଦେ. କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା—To
Heja karibā (rakhibā) recollect; to refresh
লিহাজকরা लिहाज करना, यादकरना one's memory.

ହେଜଡ଼—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—ହେଞ୍ଜଡ଼ା (ଦେଖ)—
Hejarda Henjardā (See).
(ହେଜଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହେଜଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ମାଗିଖିଆ; ରଙ୍କ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Hejardā 1. Beggar; miserly. ୨ । ହେଞ୍ଜଡ଼ା (ଦେଖ)—
মেগেখেকো मंगतुआ 2. Henjardā (See).

ହେଜ ରହିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନେ ରହିବା; ଭୁଲି ନ ଯିବା; ବିସ୍ମୃତ
Heja rahibā ନ ହେବା—Not to be forgotten; to
লিহাজ থাকা लिहाज रहना, यादरहना be remembered.

ହେଜ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନେ ପଡ଼ିବା—To occur to one's
Heja hebā mind; to be remembered.
মনে পড়া लिहाज हना याद हना

ହେଜା—ଦେ. ବି—୧ । ସ୍ମରଣ କରିବା—1. Recollection ୨ ।
Hejā ଉଲ୍ଲେଖ—2. Mention. [ଉ—ତେବେ ସେ ତାକୁ
মনে করা କରେ ପୂଜା, ଏମନ୍ତେ ଅଛି ଶାସ୍ତ୍ରେ ହେଜା—ପ୍ରାଚୀ
लिहाज ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ । ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ଅନୁମାନ—
Guess.

ହେଜା(ଜେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଜିବା କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତରୂପ—The
Hejā(je)ibā causative form of Hejibā. ସ୍ମରଣ
মনে করান କରାଇବା;ମନେ କରାଇ ଦେବା; ଚେତାଇବା—To
लिहाज करवाना remind.

ହେଜାକୁ(ରେ) କହିବା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) କ୍ରି—ଅନ୍ଦାଜରେ କହିବା;
Hejāku(re)kahibā ଅନୁମାନକରି କହିବା—To speak
any thing by guess.

ହେଜା ଲେଖା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଳ) ବି—ହିସାବ—Account;
Hejā lekhā calculation. ବିଣ—ଅତ୍ୟନ୍ତ ହିସାବି—
Very calculating. [ଉ—ହେଜାଲେଖାର ଧନ
ମରେ, ଗୁଜଗୁଜିଆର ମାଇକ୍ଷି ମରେ । ରଗ ।]

ହେଜିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଭାବିବା—2. To think. [ଉ—ଚ
Hejibā କାର୍ଯ୍ୟ ଭୁମ୍ବର କ ଶକ୍ତି ଭୁମ୍ବର ହେଜ ହେଜ ଅନୁକ୍ଷଣ
(ହେଜିହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)—ମଧୁସୂଦନ ଉତ୍କଳ ଗାଥା] ୨ । ସ୍ମରଣ
ভাবা କରିବା—2. To recollect. (ଉ—ଏହି ମହାବାକ୍ୟ
लिहाज करना ମନେ ମନେ ହେଜ ସତ୍ୱ ଗୁଣ ଭଜ ଲେଭ ମଦ
ଚେଜି—ରଘୁନାଥ ଦରବାର ।) ୩ । ପୂର୍ବ ବିଷୟକୁ
ସ୍ମରଣକୁ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା—3. To try to
recollect; to refresh one's memory.
(ଉ—ଗଣ ଗଣ୍ଡରବ ହେଜି ଗୋ, ଧୀରଭାବେ ସଦା କରମ
କରିବା, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ନାହି ତେଜି ଗୋ—ଗୁରୁ ଲବଙ୍ଗଲତା,
ବାଳକୃଷ୍ଣ)—4. To distinguish; to find out.
[ଉ—ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟେ କାଠି ପୋତ କେ ହେଜିବ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ. ଆଦି] ୫ । ଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା;
ଖାତର କରିବା—5. To show regard for; to
care for. (ଉ—ସେ କାଣ୍ଡକୁ ନ ହେଜି ଅର୍ଜୁନ ସୁତ,
ବାନ୍ଧିଲେ ସେହି କାଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ କହୁତ — କୃଷ୍ଣସିଂହ.
ମହାଭାରତ. ଭୀଷ୍ମ ।) ୬ । ଧ୍ୟାନ କରିବା—6 To
meditate. (ଉ—ଏମନ୍ତେ କୃଷ୍ଣରୂପ ହେଜି । ଭାବ
ଗଦ୍‌ଗଦେ ତଷ୍ଟୁ ବୁଜି । ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ)
୭ । ଜାଣିବା— 7. To know.
(ଉ—ଯାହା ମାଗିଲ ଦିଅ ପୂଜି ସେ କଥା ଅଛଇଁ ମୁଁ
ହେଜି—ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ ।) ୮ । ଚିହ୍ନିବା;
ଖୋଜିବା—8. To trace; to find out. [ଉ—
ବିସ୍ତୃତ ଅରି ପ୍ରବୃଦ୍ଧେ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରର ଛଳେ ଗୁପ୍ତ ହେଜି
ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ସେ—ଭଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]

ହେଜୁଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁ—ଯେ ପୂର୍ବ କଥାକୁ ସ୍ମରଣ ରଖିପାରେ—
Hejuā Able to remember things of a retentive
মনে রখিতে'পটু यादरखनेवाला memory.
[ହେଜୁଣି(ଣୀ)ଈ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହେଞ୍ଜ(ଞ୍ଜେ)ଡ଼ା—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ହେରେସା; ଯେ ସର୍ବଦା ଉଚ୍ଚ
Henja(nje)rdā ହାସ୍ୟ କରେ—1. Given to loud
laugh. ୨ । ନିର୍ଲଜ୍ଜ— . Shameless. ୩ ।
ହେଞ୍ଜଲା (ଦେଖ)—3. Henjalā (see).
(ହେଞ୍ଜଡ଼ୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) হিজড়া वेहाया

ହେଞ୍ଜ(ଞ୍ଜେ)ଲା—ଦେ. ବି ଓ ବିଣ—ପୁଂସ୍ତ୍ୱ ବିହୀନ ପୁରୁଷ—
Henja(nje)lā An impotent person (male)
(ହେଞ୍ଜଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) দীঞ্জড়া हीजडा

ହେଟ୍—ଦେ. ଅ—୧ । ବଗିର ଘୋଡାକୁ ଚଳାଇବାବେଳେ କୋଚମାନଙ୍କ
Het ଉଚ୍ଚାରିତ ଧ୍ୱନି—1. Sound uttered by a driver
in gading a horse in a carriage. ୨ । ହଟ୍;
ମନୁଷ୍ୟକୁ ବା ଜନ୍ତୁକୁ ପଛକୁ ହଟାଇବାପାଇଁ ଉଚ୍ଚାରିତ
ଶବ୍ଦ—2. A sound uttered while directing
হেট্ हट a person or animal to move back.

ହେଟ୍‌ରେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ପୁନଃ ପୁନଃ ବିରକ୍ତ କରି କହିବା—
Heṭ-reibā To ply with importunities; to
হেটরান ৰারবারতঙ্গকরনা importune.

ହେଟ ହେଟ୍—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଘୋଡ଼ା ଚଳାଇବା ବେଳେ
Heṭ heṭ ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ—Sound uttered by a driver
while driving a horse.

ହେଟ(ଠ)—ଦେ. ବିଣ—(ହ ଅଧଃ; ପାଳି – ହେଟ୍‌ଠା; ପ୍ରା ହେଟ୍‌ଠ—
Heṭa(ṭha) ସଂ. ଅଧଃ; ହ ଅଧସ୍ତଃ = ପ୍ରା ଅହଟ୍‌ଠ) ୧। ନତ—
হেঁট 1. Bent. ୨। ତଳମୁଣ୍ଡ ନତ; ତଳଆଡ଼କୁ ନଇଁଥିବା—
हेट 2. Bent downwards. [ଭ୍ର—ଶିର କରି ହେଟ; ନ
ପଞ୍ଜାଣ୍ଡ. ହେଠ ପୁରଇ ପେଟ; କଣ୍ଠରେ ମାଉଛ ନକାଣି—ଉକାଶ
ସୃ. ହେଟେ, ଶିକ୍ଷୁ. ହେଟେ) — ଗୀତଲହରୀ]

ହେଟ(ଠ) କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ନୁଆଁଇବା; ତଳମୁଣ୍ଡ ନତ କରିବା—
Heṭa(ṭha) karibā To bend downwards; to bow
হেঁট করা हेटकरना down.

ହେଟ(ଠ)ବଦନ (ମୁଖ, ମାଥ)—ଦେ. ବି—ଅଧୋବଦନ; ଅବନତ
Heṭa(ṭha) badana (mukha, mātha) ମସ୍ତକ; ଲଜ୍ଜାବି-
[ହେଟ(ଠ)ମୁହାଁ—ଅନ୍ୟରୂପ] ନତ ମସ୍ତକ; ତଳମୁଣ୍ଡ ନତ ମସ୍ତକ—
Face bent downwards; drooping head.
[ଭ୍ର—ହୋଇଥିଲ୍ଲ ହେଟ ମୁଖ ଯେ; ଭୂମି ତଳେ ପଦ ନଖ
ଯେ—ବୈଷ୍ଣବ ନାଥ. ବଡ଼ ରାମାୟଣ) ବିଣ, ପୁଂ—ହେଟ-
হেঁটমাথা हेटबदन ମୁହାଁ (ଦେଖ) —Heṭamuhān (See
[ହେଟ(ଠ)ବଦନା, ହେଟ(ଠ)ମୁଖୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ]

ହେଟ(ଠ)ମୁହାଁ—ଦେ. ବିଣ ପୁଂ—୧। ଅଧୋବଦନ; ଅଧୋମସ୍ତକ;
Heṭa(ṭha)muhān ଲଜ୍ଜା ବା ଶୋକରେ ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ
[ହେଟ(ଠ)ମୁହାଁ—ସ୍ତ୍ରୀ] ହୋଇ ଅଛି—1. With face bowed
down; with a drooping head (due to
shame or grief). ୨। ପୋଡ଼ାମୁହାଁ—2. One
হেঁটবদন हेठमुँहा who has his face bent down.

ହେଟ(ଠା)—ଦେ. କ୍ରି—(ହ, ହେଟ୍ ଧାତୁ = ହେଟଦେବା; ଅବଜ୍ଞା
Heṭā(ṭhā) କରିବା; ଏ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖିଲେ ହେଟଦିଏ—
(ହେଟା ବାଘ—ଅନ୍ୟରୂପ) ଓ ତାକୁ ଦେଖାଏ ବୋଲି; ସଂ.
ନାମ ଭଲ୍ଲୁକମୃଗ) ଗଧିଆ ବାଘ—Hyena; Hyena
Striata. ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ଥେଣ୍ଟା—
Disobedient; refractory. (ଯଥା—ହେଟା ଗୁରୁ)
ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—୧। (ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି
ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ) ଏଇଠା—1. This. ୨। (ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ)
ସେଇଠା; ସେଇଠା—2. That (in contempt).
୩। ସେ ସ୍ଥାନ; ସେଠା—3. That place; there.
নেকড়েবাঘ, হোঁদড় हुंडार,लकड़बग्घा
लगड़ भेडिया

ହେଟା(ଟେ,ଠା,ଠେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧। କଥା କହିଲାବେଳେ ଯୋଗ
Heṭā(ṭe, ṭhā, ṭhe)ibā ଦେଇ ବା ଉତ୍ସାହିତ କରି
যুগিয়ে দেওয়া समालना ବକ୍ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା—
1. To help a speaker; to encourage or
prompt a speaker by supporting him.
୨। ପଛରୁ ଥାଇ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ବା ଉତ୍ସାହିତ କରିବା—
2. To help or encourage a person from
নোয়ান नवाना behind. ୩। ନୁଆଁଇବା
ନମ୍ର କରିବା—3. To bend. ୪। ଯଥେଷ୍ଟ ହେବା;
ଅଣ୍ଟିବା—4. To suffice. (ଯଥା—ଏ ପଇସାରେ
ଏତେ ଲୋକଙ୍କୁ ହେଟେଇବ ନାହିଁ।)

ହେଟାଗଡ଼ିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବିଣ—ଅବୁଡ଼ାଖାବୁଡ଼ା; ଅସମତଳ—
Heṭāgarḍiā Rough; of uneven surface.

ହେଟାଗାଣ୍ଡି—ଦେ. ବି (ହେଟାମାନଙ୍କ ଦେହ ତୁଳନାରେ ପିଛ ଓ ଅଗ
Heṭāgāṇḍi ଗୋଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ପଛ ଗୋଡ଼ ସାନ ଓ ପିଠିର
নেকড়ে পোঁদ लगड़भगाड़ ଅଗ ଅପେକ୍ଷା ଶେଷଆଡ଼
କମ୍ ଓ ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିବାରୁ)—ହେଟା ପରି
ଅସୁନ୍ଦର ନତ ପିଛ—Low and small buttocks
like those of a hyena.

ହେଟାଗାଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିଛ ହେଟାର ଗାଣ୍ଡି ପରି
Heṭāgāṇḍiā ଅସୁନ୍ଦର—Having unseemly
(ହେଟାଗାଣ୍ଡେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) and small buttocks like
নেকড়ে পোঁদা लगड़भगाड़ी the hyena.

ହେଟାଗୁ(ଗୋ)ଡ଼ି—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ନେହୁଡ଼େଇବା ଦଣ୍ଡ;
Heṭāgu(go)rḍi ପୂର୍ବକାଳରେ ପ୍ରଚଳିତ ଦଣ୍ଡବିଶେଷ—
A punishment (formerly in vogue) consisting of making a person to bend by
standing like a hyena with the two feet
and the two palms set on the ground
[ଦ୍ର—ଏଥିରେ ଦୁଇ ନତ ଗୋଡ଼କୁ ଓ ଦୁଇ କରତଳକୁ
ଭୂଇଁରେ ଲଗାଇ ଠିଆ ହେବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଇଁ ପଡ଼ିବାକୁ
ହୁଏ। ଏପରି କଲେ ହେଟା ପରି ଆଗପାଖ ଉଚ୍ଚ
ଓ ପଛପାଖ ନତ ଦେଖାଯାଏ। ତେଣୁ ଏ ଦଣ୍ଡର ନାମ
ଏପରି ଦିଆ ଯାଇଅଛି।]

ହେଟା ଦର—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି — ହତାଦର —
Heṭā dara Disregard; contempt; derision.
(ଉ— × × × ବାହୁଁ ଗୋଟାଏ ଅଛି
ମୋ ତୁଆକୁ ହେଟାଦର କରିବ, ମାଣ୍ଡେଇଶୁଣ୍ଡି ନାହିଁ—
ତା ବଚନ ସହି ପାରିବ ନାହିଁ—ଫକୀରମୋହନ
ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ)

ହେଟା ମୁଣ୍ଡ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ (ହେଟାର ମୁଣ୍ଡ ଦେହ ଅପେକ୍ଷା
Heṭā muṇḍa ନତ ହୋଇଥିବାରୁ)—ନତମସ୍ତକ—Down-
(ହେଟାମୁଣ୍ଡିଆ—ଅନ୍ୟରୂପ) faced; with head bowed
down.

ହେଟାମୁଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବିଣ—ହେଟା ପରି ଦେହରୁ ପଶୁର ମୁଣ୍ଡ ଦେହ
Heṭā muṇḍiā ଅପେକ୍ଷା ନତ ହୋଇଥାଏ—
নেকড়েমুখো लगड़मुंडा (a quadruped]

Having the head at a lower level than the shoulder. ବ—ବହୁଶାଖାଯୁକ୍ତ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—A species of plant having many branches; Trichodesma Indicum (Haines.) (ଦ୍ର—ଏହା ୧ ରୁ ୧୨ ଫୁଟ୍ ଯାଏ ଉଚ୍ଚ ହୁଏ; ଫୁଲ ଧଳାମିଶା ନେଳିଆ

ହେଠାର—ପ୍ରାଦେ(ପାଠଣା)ଅ (ମାଳ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା) ସେଥିପାଇଁ—
Heṭāra For that; therfore.

ହେଠାହୁଲିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବ—ବନ୍ୟ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Heṭā hulia A wild plant
[ଦ୍ର—ଏହାର ଫୁଲ ତଳକୁ ମୁଖ କରିଥାଏ ।]

ହେଟି(ଠି)—ଦେ. ଅ—(ନିର୍ଦ୍ଦେଶାର୍ଥ) ହେଇଟି—Look there!
Heṭi(ṭhi) there it is! [ଉ—ହେଇଟି ଦେଖ, ହେଟି ঐদেখ यहाँ ମା କେ ଟି କୁଞ୍ଜ କୁଟୀରେ । ନନ୍ଦଙ୍କ ଉତ୍ସବ ସଙ୍ଗୀତ ।] ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ସେଠି; ସେଠାରେ—There.

ହେଟିଣି(ନି)—ଗ୍ରା. ଅ ଓ ସର୍ବନାମ—ହେଟି (ଦେଖ)—
Heṭiṇi(ni) Heṭi (See).

ହେଟି(ଠି) ଦେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ହେଟ୍. ଧାତୁ=ଅବଜ୍ଞା କରିବା)—
Heṭi(ṭhi) debā ୧ । ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅବଜ୍ଞା କରିବା—অবহেলা করা अनादर करना 1.To disregard; to slight.
[ହେଟି(ଠି)ବା—ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଆଦେଶକୁ ଲଙ୍ଘନ କରିବା—2.To disobey an order. ୩ । (ଛୋଟ ବା ପିଲା) ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ବା ଗୁରୁଜନଙ୍କ କଥାର ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତରଦେବା 2. To give taunting reply to a master's or guardian's commands.

ହେଟେଟେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଠଣା) ବିଣ—ବେଶୀ—
Heṭete Much.

ହେଠ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବାଧାଦେବା (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. To
Heṭh (root) obstruct; to impede. ୨ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—2. To disregard; to slight.

ହେଠ—ସ. ବ—(ହେଠ୍. ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ବାଧା (ମେଦିନୀ)—
Heṭha Obstruction; impediment. ୨ । କ୍ଷତି—2. Loss; injury. ଦେ. ବିଣ—ହେଟ (ଇତ୍ୟାଦି) (ଦେଖ)—Heṭa etc (See). (ଉ—କେବେହେଁ ନ କହେ ବାଣୀ ହେଠ ବଚନ, ଦେଖିଣ ଭ୍ରମର କୋପ କଲେକ ମନ । ପ୍ରାଚୀ. ଷଷ୍ଠିଶେଣା)

ହେଠାନେ—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଠଣା) ସର୍ବ—ସେ ସ୍ଥାନରେ;
Heṭhāne ସେଠାରେ—In that place; there.

ହେଠୁ(ଠୁଁ)—ଗ୍ରା. ଅ—ଏହିଠାରୁ; ଏଠାରୁ—From this place.
Heṭhu(ṭhuṅ) হেথা থেকে यहाँसे

ହେଡ୍(ଧାତୁ)—ସ.—୧ । ବେଷ୍ଟନ କରିବା (ଦୁର୍ଗାଦାସ)—1. To en-
Heḍ(root) velop; to surround. ୨ । ବାଡ଼ ଘେରାଇବା; ବାଡ଼ ବୁଜିବା—2. To fence round. ୩ । ଘୃଣା କରିବା—3. To hate; to express contempt. ୪ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—4. To disregard; to slight. ବୈଦେ. ବ. (ଇଂ)—୧ । ବିଭାଗ; ହେଡିଙ୍ଗ୍—1. Head; item; heading.
ହେଡ୍ हेड (ଯଥା—ଏ ଖରଚ କେଉଁ ହେଡ଼୍‌ରେ ଲେଖାଯିବ?) ୨ । ମସ୍ତିଷ୍କ; ବୁଦ୍ଧି—2. Brain; intellect. (ଯଥା—ଏ ପିଲାଟାର ଗଣିତରେ ଭାରି ହେଡ୍ ଅଛି) ବିଣ—(ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ) ନେତୃ ସ୍ଥାନୀୟ—Headi principal; chief. (ଦ୍ର—ଏହି ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜି, ଯାବନିକ ଓ ସଂସ୍କୃତୋଦ୍ଭବ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର୍, ହେଡ୍ ମୌଲବୀ ହେଡ୍ ପଣ୍ଡିତ ଇତ୍ୟାଦି)

ହେଡ୍ ଅ(ଅ)ଫିସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ.)—ସଦର ବା ରାଜଧାନୀରେ
Hed a(ā)phis ଥିବା କୌଣସି ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ—
হেড্ অফিস हेडआफिस Head office.

ହେଡ୍ ଅମୀନ୍—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ଫା. ଅମୀନ୍)—
হেড্ আমিন हेडअमीन ଜମି ମାପିବା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ—Head amin; head surveyor.

ହେଡ୍ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ବା ହାକିମଙ୍କ
Hed asishṭānṭ ସିରସ୍ତାଦାର—Head assistant.
হেড্ আসিষ্টান্ট हेडअसिस्टेंट

ହେଡ୍ ଏକ୍‌ଜାମିନର୍—ବୈଦେ. ବ—[ଇଂ]—ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା
Hed ekjāminar କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ
হেড্ একজামিনর ବ୍ୟକ୍ତି—Head examiner.
हेडएक्जामिनेनर

ହେଡ୍ କନ୍(ନ)ଷ୍ଟବଲ୍—ବୈଦେ. ବ—ଇଂ)—କନଷ୍ଟବଲ୍‌ମାନଙ୍କ
Hed kan(ni)shṭabal ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦ୍ଦାର—Head constable.
হেড্ কনষ্টবল हेड कनिस्टेबिल

ହେଡ୍ କିରାଣୀ (ଣି)—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ଫା-କିରାଣୀ)—
Hed kirāṇi ṇi) ହେଡ୍ କ୍ଲର୍କ୍ (ଦେଖ)—Hed klark
হেড্ কেরাণী हेडकिरानी (See)

ହେଡ୍ କୁଆର୍ଟର (କ୍ୱାର୍ଟର୍)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ.)—ହାକିମଙ୍କ ସଦର
Hed kuārṭar (kwārṭar) ମୁକାମ; ରାଜଧାନୀ—Head-
(ହେଡ୍ କ୍ୱାର୍ଟର୍ସ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) quarters.
হেডকোর্টর हेडक्वाटर

ହେଡ୍ କୁଲି—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ତୁର୍କୀ. କୁଲି)—କୁଲି-
Hed kuli ସର୍ଦ୍ଦାର—Head cooly; head labourer.
হেড্ কুলি हेडकुलि

ହେଡ୍ କ୍ଲ(କ୍ଲା)ର୍କ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ କିରାଣୀଙ୍କ
Hed kla(klā)rk ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି—Head clerk.
হেড ক্লার্ক हेडक्लार्क

ହେଡ୍‌ନୋଟ୍—ବୈଦେ.ବ—(ଇଂ)—ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଧ୍ୟାୟର ବା ନଜିର୍‌ର
Hed noṭ ଆରମ୍ଭରେ ଉକ୍ତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବା ନଜିର୍‌ରେ ଲକ୍ଷିତ
হেডনোট ବିଷୟର ସାରାଂଶ ବା ଟୀକା—Headnote of
हेडनोट every chapter or ruling.

ହେଡପଣ୍ଡିତ—ଦେ. ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ସ. ପଣ୍ଡିତ)—ସ୍କୁଲ ଓ Hed pandita ଦେଶୀୟ ଭାଷା ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ହେଡପଣ୍ଡିତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ପଣ୍ଡିତ—Head-pandit. हैडपंडित

ହେଡ ପିଅ(ଓ)ନ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ପିଆଦାମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—Hed pia(u)n Head peon. হেডপিওন हैडपिउन

ହେଡ୍‌ବଏ—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—୧ । କ୍ଲାସରେ ଯୋଗ୍ୟତାରେ Hed bae ସର୍ବପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା ଛାତ୍ର—1. Head হেডবয় boy in a class. ୨ । କ୍ଲାସ୍‌ର ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି हैड्बॉय ରୂପେ ନିଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତମ ବାଳକ; ବଡ଼ଚାଟ—2. The monitor of a class.

ହେଡ୍ ବାବୁ—ଦେ. ବ (ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ଦେ. ବାବୁ)—ଅଫିସ୍‌ର ବାବୁ Hed bābu ବା ଦେଶୀୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କର୍ମଚାରୀ হেড বাবু —Head babu of an office. हैड बाबु

ହେଡ ମୌଲବି(ମୌଲବୀ)—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ଅ. ମୌଲବୀ) Hed maulabi(maulabi) ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଆରବୀ,ଉର୍ଦ୍ଦୁ ବା ପାରସୀ হেড মৌলবী ଭାଷା ଶିକ୍ଷାଦେବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ हैड मौलवी —Head moulvi.

(ହେଡ୍ ମଉଲ୍ବି, ହେଡ୍ ମୌଲ୍‌ବି, ହେଡ୍ ମୌଲ୍ବି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହେଡ୍ ମ୍ୟା(ମେ, ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—୧ । ଗ୍ରାମର ମୁଖିଆ Hed mā(me, myā)n ବ୍ୟକ୍ତି; ଯେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ হেড় ম্যান ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ୱରୂପ ରାଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ हैड मैन ରଖନ୍ତି—1. Village headman. ୨ । ଜାତି-ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ଦ୍ଦାର—2. Headman of a caste-guild.

ହେଡ୍ ମାର୍କ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଦତ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ Hed mārk ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଓ ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ଦେବା হেড় মার্ক ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ନମ୍ବର ପାଇବ, ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତରାର୍ଥ हैड मार्क ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପୂରା ନମ୍ବର—Head mark.

ହେଡ୍ ମାଲି—ଦେ. ବ (ଇଂ. ହେଡ୍ ଓ ସ. ମାଳାକାର)—ଉଦ୍ୟାନ Hed māli ରକ୍ଷକ ମାଳୀମାନଙ୍କର ସର୍ଦ୍ଦାର—Head māli; হেড় মালি हैड माली head gardener.

ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟର୍—ବୈଦେ. ବ. ପୁଂ(ଇଂ)—୧ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ Hed māshtar ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷକ—1. Head master of হেড় মাষ্টার a school. ୨ । ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଥମ हैड मास्टर ଶିକ୍ଷକ—2. Head master.

ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟରୀ—ଦେ.ବିଣ—ହେଡ୍ ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କର୍ମ—The post Hed māshtari or work of a head master; head হেড় মাষ্টারী हैड मास्टरी mastership.

ହେଡ୍ ମିଷ୍ଟ୍ରେସ୍—ବୈଦେ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଇଂ)—ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର Hed mishtres ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ—Head mistress হেডমিষ্ট্রেস हैडमिस्ट्रेस

ହେଡ୍ ମିସ୍ତ୍ରିରି (ମିସ୍ତ୍ରୀ)—ବୈ. ଦେ. ବ—(ଇଂ. ହେଡ୍ ଫା. ମିସ୍ତ୍ରୀ)—Hed mistiri (mistri) ରାଜ ବା କାଠଗରମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—হেডমিস্ত্রী हैडमिस्त्री Head mason; head mistry.

ହେଡ୍ ଲାଇଟ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ମଟର୍ ବା ରେଲଗାଡ଼ି ଆଦିର Hed lāit ସାମନାରେ ଥିବା ଖୁବ୍ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୁଅ (ଯାହାଦ୍ୱାରା হেডলাইট ଅଗର ସବୁପଦାର୍ଥ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଦେଖାଯାଏ)—Head-light. हैडलाइट

ହେଡ଼ଲାଇନ୍(ନି)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହେଡ୍ ଲାଇନ୍)—ବହିର Hed lāin(ni) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ଲେଖାଥିବା ବିଷୟର হেডলাইন ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସୂଚନା ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଧାଡ଼ି, ଯାହା हैडलाइन ପୃଷ୍ଠାର ଶିରୋଦେଶରେ ଥାଏ—Head-line.

ହେଡ୍ ସଇ(ହି)ସ (ସୈସ)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହେଡ୍ ଓ ଫା. ସାଇସ) Hed sai(hi)sa(saisa) ଘୋଡ଼ା ସଇସମାନଙ୍କ ସର୍ଦ୍ଦାର—A হেডসইস हैडसाइस head groom for horses.

ହେଡ ସ୍ଲୁଇସ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ଅନିକଟ୍‌ରେ ବା କେନାଲ୍‌ରେ Hed sluis ପାଣି ଯିବାପାଇଁ କରିତ ଫୁକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ হেড্ স্লুইস ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଫୁକା—Head-sluice of an हैडस्लुइस anicut.

ହେଡ଼ଜ—ବ—ସ(ହେଡ଼୍ ଧାତୁ + କରଣ ଅଜ)—କ୍ରୋଧ Herdaja (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Anger; rage.

ହେଡ଼ା—ଦେ. ବ—(ପ୍ର. ହଡ଼ଡ=ହାଡ଼)—୧ । ହାଡ଼ଯୁକ୍ତ ମାଂସ—1 Herdā Meat attached to bone. ୨ । ଗୋମାଂସ—2 গোমাংস Beef. ୩ । ନିକୃଷ୍ଟ ଜନ୍ତୁର ମାଂସ—3. Meat of हैड़ा, गोमांस an infer; or animal. ୪ । ପଚାମାଂସ—4. Rotten meat.

ହେଡ଼ାଖିଆ—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—୧ । ଗୋମାଂସ ଭୋଜୀ; ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି Herdā khiā ଗୋମାଂସ ଆହାର କରେ—1. Beef-eating; (ହେଡ଼ାଖାଇ—ସ୍ତ୍ରୀ) partaking of beef. ୨ । (ଗାଳି) ନିଷିଦ୍ଧ গোখাদক ମାଂସ ଖାଦକ—2. Partaking of forbidden गोमांसखानेवाला meat. ବ—ଗୋମାଂସ ଖାଦକ ବ୍ୟକ୍ତି—A beef eater.

ହେଡ଼ାଖିଆ କାମ—ଦେ. ବ—(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ନିକୃଷ୍ଟ, ଘୃଣ୍ୟ ଓ Herdākhiā kāma ନିଷିଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ—(figurative) Re-গোখাদকী কাজ prehensible and forbidden act. नीचकाम [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପରଦାରା ବା ଗୁରୁ ଆଦି କରିଥାଏ 'ସେ ହେଡ଼ାଖିଆ ବା ଗୁହଖିଆ କାମ କଲା' ବୋଲି ଲୋକେ କହାକହି କହନ୍ତି ।].

ହେଡ଼ାବୁକ୍କ—ସ. ବ—ଅଶ୍ୱ ବିକ୍ରୟକାରୀ (କିରାନ୍ତ ଶେଷ)—A horse-Herdābukka seller; horse-dealer.

ହେଡିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କୌଣସି ଲେଖାର ଶିରୋନାମା—Heding Heading. (ହେଡଂ—ଅଶୁଦ୍ଧ ରୂପ) হেডিঙ্ হৈডিंग

ହେଣ୍ଟରା(ଲା)—ଦେ. ବି—ବାଘର ବା ସିଂହର ହାଣ୍ଟୋଳ; ଗର୍ଜନ—
Hentarā(lā) Roar of a tiger or lion.
गर्जन गर्जन (ହେଣ୍ଟରିବା—କ୍ରିୟା)

ହେଣ୍ଟରା(ରେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ହେଡ ଧାତୁ)—୧ । କଥାକୁ ଏଡ଼ି
Hentarā(re)ibā ଦେବା—1. To disregard a person's word. ୨ । (ଭୃତ୍ୟ ବା ଶିଷ୍ୟ)
হেঁটবান, এড়ান — ଅବଜ୍ଞାସୂଚକ ଉତ୍ତର ଦେବା—2. To give
बेखातिर करना a sneering or insubordinate or
চেতান jeering reply. ୩ । କୌଣସି ଲୋକକୁ
बारबार याद करना କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାରମ୍ବାର ଚେତାଇବା—
3. To urge a person repeatedly to do a thing by goading him often.

ହେଣ୍ଟା—ଦେ. ବିଣ—ଅମାନିଆ; ବେଖାତିରିଆ (ଗ୍ରାମ୍ୟ)—
Hentā Insubordinate.
বেখাতিরে बेखातिरिया

ହେଣ୍ଟା(ଣ୍ଟେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଣ୍ଟାଇବା; ପଛଆଡ଼ୁ ପେଲିବା—
Hentā(nte)ibā 1. To push on from behind.
পিছুনে থাকা ୨ । ସାହାଯ୍ୟ କରିବା—2. To help. ୩ ।
मदद करना ଅଣ୍ଟିବା—3. To suffice. (ଯଥା—୪ ସେର ମୁଗ
যথেষ্ট হওয়া ଡାଲି କଲେ ଶହେ ଜଣଙ୍କୁ ହେଣ୍ଟାଇବ ।)
बस होना

ହେଣ୍ଟାର(ଳ)—ଦେ. ବି—ହାଣ୍ଟୋଳ; ବାଘର ବା ସିଂହର ଗର୍ଜନ—
Hentāra(la) Lion's or tiger's roar.
गर्जन गर्जन

ହେଣ୍ଟାରି(ଳି)ବା—ଦେ. କ୍ରି—ହାଣ୍ଟୋଳିବା; (ବାଘ, ସିଂହ) ଗର୍ଜିବା—
Hentāri(li)bā To roar (said of a tiger or lion.)
गर्जन करा गर्जन करना

ହେଣ୍ଟିବା—ଦେ. କ୍ରି (ସ. ହେଡ ଧାତୁ)—ଆଦେଶକୁ ବା କଥାକୁ
Hentibā ଠେଲି ଦେବା; ଅବଜ୍ଞା କରିବା—To disregard
এড়ান बेखातिर करना an order or request.
(ହେଣ୍ଟି ଦେବା—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହେଣ୍ଟେଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—ହାମ୍ବୁରିବା; ଗର୍ଜନ
Henteibā କରିବା—To roar; to howl.
ଦେ. କ୍ରି—ହେଣ୍ଟାଇବା (ଦେଖ)—Hentaibā (See)

ହେ(ହ୍ୟା)ଣ୍ଡ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ହାଣ୍ଡ୍ ଇତ୍ୟାଦି(ଦେଖ)
He(hyā)nd (etc) Hānd etc. (See)

ହେଣ୍ଡା—ଦେ. ବି—୧ । କକ୍ଷ ବାଦ୍ୟ; ହାବୁଡ଼ା; ବାହୁର ତଳ ଅଂଶକୁ
Hendā ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଆଘାତ କରି କରାଯିବା ଶବ୍ଦ (ଆହ୍ଲାଦ
বগল বাজনা ସୂଚକ)—1. Sound made by striking
काँख बाजा the lower side of the arm on the
निष्कर्मा बेकार flank. ୨ । ପୁଂ—ନିଷ୍କର୍ମୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. Idle
(ହେଣ୍ଡୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) person. ୩ । ଖାଇ ପିଇ ଅଚଳା ହୋଇ ଏଣେ
ତେଣେ ବୁଲୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A loafer. ବିଣ. ପୁଂ—
ମୂର୍ଖ—Illiterate.

ହେଣ୍ଡା ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । କକ୍ଷ ବାଦ୍ୟ ବଜାଇବା; ବାହାକୁ
Hendā māribā କଡ଼ରେ ମାରି ଶବ୍ଦ କରିବା—1. To
বগল বাজান make sounds by striking one's
काँख बजाना arms on the flanks.
୨ । (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଆହ୍ଲାଦ ବା ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା—
2. (figurative) To give vent to delight.
টোটোকবা ୩ । ନିଷ୍କର୍ମୀ ଓ ନିଷ୍କିଞ୍ଚନ ହୋଇ ବୁଲିବା—
बेकार होकर घुमना 3. To loaf about.

ହେଣ୍ଡି—ଦେ. ବି—ହେଣ୍ଡା ୧ (ଦେଖ)
Hendi Hendā 1 (See)
कक्षवाद्य काँखबाजा

ହେଣ୍ଡିଆ—ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବାହୁର ତଳଭାଗ କଡ଼ର
Hendiā ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବାଡ଼େଇ ଶବ୍ଦ କରେ—1. A person
বগল বাজানে who produces sounds by strik-
काँख बजानेवाला ing the arms on the flanks.
୨ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ବ୍ରାହ୍ମଣଶାସନମାନଙ୍କରେ ଆଷାଢ଼, କାର୍ତ୍ତିକ, ମାଘ ଓ ବୈଶାଖ ମାସରେ ବ୍ରତଚାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରାତଃସ୍ନାନପାଇଁ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗାଇବ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶୂଦ୍ର ସେବକ ବାହୁରେ ହେଣ୍ଡି ମାରି ବୁଲିବାକୁ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ—
2. A Śūdra village servant who used to get service-tenure from the Raja for awakening Brahmans of a Brahman village of the Puri district early in the morning in the sacred months of Ashārdha, Kārtika, Māgha and Baiśākha (to enable them to have their morning bath) by loudly striking his arms on the flanks. [ଦ୍ର—ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ପ୍ରଥା ଆଉ ଚଳୁ ନାହିଁ; କାରଣ, ଏବେ ଶହ ଶହ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ବସତି ଶାସନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାତଃସ୍ନାୟୀ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ହେଣ୍ଡିଆ ଜାଗିର' ଓ 'ହେଣ୍ଡିଆ ଘର' ଜମିକୁ ହେଣ୍ଡିଆମାନଙ୍କ ବଂଶଧର ଓ ସେମାନଙ୍କ ଖରିଦଦାରମାନେ ଦଖଲ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିଦ୍ରାରୁ ଉଠିବା ସମୟରେ ପ୍ରଥମେ ଶୂଦ୍ରଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣିବେ ନାହିଁ, ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଶୂଦ୍ର ସେବକଙ୍କର ପାଟି ନ କରି ହେଣ୍ଡି ମାରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥିଲା ।]

ହେଣ୍ଡିଆ ଜାଗିର(ହେତା)—ଦେ. ବି—ହେଣ୍ଡିଆମାନଙ୍କ ଭରଣ-
Hendiā jāgiri(hetā) ପୋଷଣାର୍ଥ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଜାଗିର—Service lands given to 'Hendiās' by Rājās.

ହେଣ୍ଡି ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଣ୍ଡା ମାରିବା (ଦେଖ)
Hendi māribā Hendā māribā (See)

ହେଣ୍ଡୁଆ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ବାଉଁଶ କରଡ଼ରୁ ବା ଗଜାରୁ
Hendua ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ବିଶେଷ—
A curry prepared from the tender shoots of bamboo.

ହେତ୍(ଇତ୍ୟାଦି)—ଦେ. ଅ—ହାତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Het (etc) Hāt etc. (See)

ହେତ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ସ୍ମରଣ—
Het Recollection; remembrance.

ହେତ୍କି—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ସର୍ବନାମ—ସେତିକି; ସେତିକି ପରିମାଣ
Het-ki That much; so much' ବିଣ—ସେହି ପରିମିତ
—That much of.

ହେତ୍କେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ଅ—ତହିଁପରେ—
Het-ke Then; after that; thereafter.

ହେତ୍ଚେତ୍—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—୧ । ବୁଦ୍ଧି; ଜ୍ଞାନ—
Het-chet 1. Knowledge; sense. ୨ । ଚେତନା—
2. Consciousness.

ହେତ୍ଚେତ୍ ବୁଡ଼ିବା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଚେତନା ନାଶହେବା
Het-chet burdibā —Losing of conciousness.

ହେତା—ଦେ· ବି—୧ । ପ୍ରଶସ୍ତ ଜମି (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—1. An
Hetā extensive plot of land. ୨ । କୋଠିଅଙ୍କୁ ଓ ଗ୍ରାମ ସେବକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଜାଗିର୍—2. Service-land given to ploughmen and village (communal) servants. ୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମର ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ସେ ଗ୍ରାମର ପ୍ରତି ଜମାବନ୍ଦି ୨୦ଏକର ରେ ଏକ ଏକର୍ ହିସାବରେ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଦିଆଯିବା ଜାଗିର—3. Jagir at the rate of one acre for every 20 acres of assessed lands, granted to the head man of a village. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ହୁଅନ୍ତା—Would be. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ଅମୁକ—Such and such.

ହେତାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—୧ । ହେତୁ କରିବା; ସ୍ମରଣ
Hetāibā କରିବା—1. To remember; to recollect.
[ହେତିବା—ପ୍ରଥମଅର୍ଥରେ ଅନ୍ୟରୂପ] ୨ । ଚେତାଇବା—
2. To remind.

ହେତାର୍—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ (ଷଷ୍ଠୀ ବିଭକ୍ତି)—ଏହାର—
Hetār Of this (person or thing). ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ସର୍ବନାମ—ତାହାର—His; her.

ହେତି · ସଂ. ବି—(ହନ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+କରଣ ତି; ନିପାତନ)
Heti ୧। ଅସ୍ତ୍ର (ଅମର)—1. Weapon. ୨। (+କର୍ତ୍ତୃ. ତି) ସୂର୍ଯ୍ୟ-କିରଣ (ଅମର)—2. Sun's rays. ୩ । ଅଗ୍ନିଶିଖା (ଅମର) 3 Flame of a fire. ୪ । ତେଜୋମାତ୍ର (ଭରତ) 4. Any lustre or ray. ୫ । କାର୍ଯ୍ୟସାଧନୋପାୟ; ସାଧନ (ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ); ହେତୁ—5. Expediency; means. ୬ । କାରଗର ଅଦର୍କ ଯନ୍ତ୍ର (ହି, ଶ)—
6. Implement; tool; instrument. ୭ । ଅସ୍ତ୍ର ଆଦିର ଘାତ (ହି. ଶ)—7. Stroke of a weapon. ୮ । ଧନୁର ଟଙ୍କାର (ହି. ଶ)—8. Twang of a bow. ୯ । (କାମ) ରାକ୍ଷସ ବିଶେଷ—9. Name of a demon. [ବି—ଏ ପ୍ରଥମ ରାକ୍ଷସରାଜ ଥିଲେ ଓ ଚୈତ୍ରମାସରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ରଥରେ ରହୁଥିଲେ । ଏ ପ୍ରହେତିଙ୍କ ଭାଇ ଓ ବିଦ୍ୟୁତ୍କେଶଙ୍କ ପିତା ଥିଲେ । (ହି. ଶ) [ଭି—ରାକ୍ଷସ କୁଳରେ ଜାତ, ହେତି ପ୍ରହେତି ବଖ୍ୟାତ । ବିଶ୍ୱନାଥ ବିରଚିତ ରାମାୟଣ]

ହେତିକି ବେଳେ(ଲେ)—ପ୍ରାଦେ (କଲିକତାର ପାଟଣା) କ୍ରି. ବିଣ—ସେତିକି
Hetiki bele(le) ବେଳେ—Then at time.

ହେତି ପାଶ୍—ବୈଦେ. ବି(ଇଂ)—ତିବ୍ବତ ସୀମାରେ ହିମାଳୟର ଗୋଟିଏ
Heti pās ଗିରିସଙ୍କଟ—Name of a pass of the Himalayas in the border of Tibet. [ବି—ଏହା ୧୫ ହଜାର ଫୁଟ୍ ଉଚ୍ଚତାରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ବରଫରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ ସଙ୍କଟର ଅତଡ଼ାରୁ ପଦ ସ୍ଖଳିତ ହେଲେ ତଳକୁ ପଡ଼ି ମନୁଷ୍ୟ ବରଫରେ ପୋତି ହୋଇପଡ଼େ ଓ ଏବାଟେ ଚାଲିଲାବେଳେ ଅଣ୍ଟା ଯୋଗୁ ଗୋଡ଼ହାତ ଛଟି-ଛଟି ହୋଇଯାଏ]

ହେତିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ସ୍ମରଣ କରିବା; ଚେତିବା—
Hetibā To remember; to recollect.

ହେତୁ—ସଂ ବି (ହି ଧାତୁ=ଗମନକରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତୁ)—୧ । କାରଣ
Hetu (ଅମର)—1. Cause; reason. ୨ । ପ୍ରୟୋଜନ—2. Necessity; use. ୩ । ଅଭିପ୍ରାୟ; ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ—3. Aim; object; intention. ୪ । ବୀଜ-4. Seed. ୫ । ମୂଳ—5. Root; prime cause; origin. ୬ । ଯୁକ୍ତି—6. Reasoning. ୭ । କାବ୍ୟାଲଙ୍କାରବିଶେଷ; କାରଣ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭେଦ କଥନ—7. A rhetorical figure where the cause and effect are spoken as the same. [ବି—ଏ ଅଲଙ୍କାରରେ ହେତୁ ଓ ହେତୁମାନ ଅଭେଦ-ରୂପେ କଥିତ ହୁଏ । ଅର୍ଥାତ୍, କାରଣକୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବୋଲାଯାଏ । ଯଥା—ଘୃତହିଁ ବଳ ଅଟେ—ହି. ଶ ।] ୮ । (ନ୍ୟାୟଶାସ୍ତ୍ର) ପ୍ରମାଣବାଚକ ବିଷୟ—8. (logic) Anything which proves a proposition. [ବି—ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନରେ ତର୍କର ୫ଟି ଅବୟବ ମଧ୍ୟରେ ହେତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଟେ । 'ଉଦାହରଣର ସାଧର୍ମ୍ୟ ବା ବୈଧର୍ମ୍ୟରୁ ସାଧ୍ୟର ଧର୍ମର 'ସାଧନ' ହେତୁର ଲକ୍ଷଣ ଅଟେ । 'ପର୍ବତ ବହ୍ନିମାନ୍ ଅଟେ' ଏହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାର ହେତୁ "କାରଣ, ପର୍ବତ ଧୂମବାନ୍ ଅଟେ"—ହି. ଶ ।] ୯ । (ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ) ମୂଳ କାରଣ—9. (Buddhist philosophy) Root cause. [ବି—ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ଅନୁସାରେ ମୂଳ କାରଣକୁ ହେତୁ ଓ ଗୌଣ କାରଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବୋଲାଯାଏ—ହି. ଶ ।] ୧୦ । (ତର୍କବିଜ୍ଞାନ) ଯେଉଁ ବିଷୟର ବଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଉଁ—10. [logic] The basis on which we arrive at a conclusion. [ଦ୍ର—ଏହା ତର୍କବିଜ୍ଞାନର ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ । ଯୁକ୍ତିରେ ଦର୍ଶିତ ବିଷୟ ସନ୍ନିବିଷ୍ଟ । ଯଥା—ହେତୁ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ । ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପନୀତ ହେଉଁ ତାହା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏବଂ ଯାହା ବଳରେ ଉକ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହସ୍ତଗତ ହୁଏ, ତାହା ତତ୍ପ୍ରତି ହେତୁ । ହେତୁ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପରସ୍ପର ସଂବନ୍ଧାନ୍ବିତ ।

ହେତୁ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥସୂଚକ । ଏକ ଅର୍ଥରେ ହେତୁ ଶବ୍ଦ ଯଥାର୍ଥ ହେତୁବୋଧକ; ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ହେତୁ ଦୁଇପ୍ରକାର । ଯଥା — ଦୁଷ୍ଟ ହେତୁ ଓ ଯଥାର୍ଥ ହେତୁ । ଯେଉଁହେତୁ ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଯଥେଷ୍ଟ, ସେହି ହେତୁ ସେହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଯଥାର୍ଥ ହେତୁ । ଯଦି ହେତୁ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏପରି ଦୁଇ ବିଷୟ ହୁଏ ଯେ, ହେତୁକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଯାଇ ପାରେ, ତେବେ ଉକ୍ତ ହେତୁ ଦୁଷ୍ଟ ହେତୁ ବା ହେତ୍ୱାଭାସ ମାତ୍ର ।

ଯସ୍ମାଦ୍ ବିଷାଣୀ ତସ୍ମାଦ୍ଗୌରିତି—ବୈଶେଷିକ ଦର୍ଶନ । ଶୃଙ୍ଗବିଶିଷ୍ଟତା ଗୋରୁର ଉପଯୁକ୍ତ ହେତୁ ହୋଇ ନ ପାରେ; କାରଣ, ଗୋରୁର ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି, ମଧ୍ୟ ହରିଣ ମହିଷ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଶୃଙ୍ଗ ଥିଲେ ଗୋରୁ ହେବ, ଏପ୍ରକାର ଯୁକ୍ତି ଅସିଦ୍ଧ ।

ହେତୁ(=Reason) ଓ କାରଣ (=Cause) ଏକାର୍ଥସୂଚକ ନୁହେ । 'ହେତୁ' ଚିନ୍ତାଜଗତ୍ ପ୍ରତି, 'କାରଣ' ବାସ୍ତବ ଜଗତ୍ପ୍ରତି ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ । କାରଣଶବ୍ଦ ଶକ୍ତି ପରିଚ୍ଛନ୍ନକ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେତୁରେ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ହେତୁ-ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେଶସମ୍ପର୍କୀୟ; କାରଣ-କାର୍ଯ୍ୟ କାଳସମ୍ପର୍କୀୟ । ବୀଜ ବୃକ୍ଷର କାରଣ ଅଟେ, ହେତୁ ନୁହେ । ତ୍ରିଭୁଜତ୍ୱ ତ୍ରିକୋଣତ୍ୱର ହେତୁ, ତହିଁର କାରଣ ନୁହେ ।

ପ୍ରୋଫେସର୍

ଶ୍ରୀ ବିପିନବିହାରୀ ରାୟ ଏମ୍. ଏ.]

ସ୍মরণ याद ଦେ. ବି—୧। ସ୍ମରଣ—1. Recollection. (ଉ—ପଢ଼ନ୍ତି ଶୁଣନ୍ତି ଯାହା ବାରେକମାତର, କଖନ୍ତି ତାହାକୁ ହେତୁ ନୁହେ ତା ବିସ୍ମୃତ—ଚିନ୍ତାମଣି. ବିଦଗ୍ଧମାଧବ ।] ୨ । ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge.

জ্ঞান ज्ञान ୩ । ଚୈତନ୍ୟ; ଚେତନା—3. Consciousness; sense. (ଉ—ସମ ମନେକଲେ ସମୁଦ୍ରେ ବାନ୍ଧି ସେତୁ, ଆସି ରଖିବେ କି ତୁମ୍ଭର ଦେହ ହେତୁ—କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।) ୪ । ମନୋଯୋଗ—4. Attention. (ଉ—ବେଦ ପଢ଼ିଲେ ହେତୁ ଦେଇ ବେଦର ବ୍ରହ୍ମ ଭେଦ ପାଇ—ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣମାହାତ୍ମ୍ୟ ।) ୫ । ହିତାହିତ ବିବେଚନା—

হেতু हेतु 5. Discretion. ଅ—ହେତୁରୁ; କାରଣରୁ—Because of; owing to. (ଉ—ପୂର୍ବାପର ବିଚାର ନ କରି ବେଦପଢ଼ି, ସେ ହେତୁ ଘଟଇ ଆସି ସମସ୍ତ ବିପତ୍ତି—ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ହେତୁକ—ସଂ. ବି—(ହେତୁ+ସ୍ୱାର୍ଥେ କ) —କାରଣ; ହେତୁ—Cause.
Hetuka ବିଣ—(ହେତୁ+କ)—୧ । ହେତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1.
(ହେତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) Relating to cause. ୨ । (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ, ଯଥା—ରୋଗ ହେତୁକ)—ଅମୁକ କାରଣରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବା ଉଦ୍ଭବ—2. Caused by; arising from.

ହେତୁ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମରଣ କରିବା; ମନେ କରିବା—1.
Hetu karibā To recollect; to refresh one's
স্মরণকরা memory. [ଉ—ସେ ଜନ କୃଷ୍ଣ ଅଗ୍ରେ କାନ୍ଦି
याद करना ଗଲାପରି, ପଡିଲ ଉଦ୍ଧରେ ତା ବୁଝିଇ ହେତୁ କରି । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଆଦି] ୨ । ମନୋଯୋଗ ଦେବା
মনোযোগদেওয়া —2. To attend to. [ଉ—ବସିଲେ ସଦ୍‌ବୃତ୍ତି ଆଦୋର, ଶୁଣ ବିଦୁର ହେତୁ କର । ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ ।]

ହେତୁତା(ତ୍ୱ)—ସଂ.ବି (ହେତୁ+ଭାବ.ତା,ତ୍ୱ)—ହେତୁର ଧର୍ମ; କାରଣତ୍ୱ
Hetutā(twa) —The state of being the cause.

ହେତୁ ଦୋଷ—ସ, ବି (କ୍ୟ ଯୁ)—ହେତ୍ୱାଭାସ (ଦେଖ)—
Hetu dosha Hetwābhāsa (See).

ହେତୁ ପାଇବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସ୍ମରଣପଥାରୂଢ଼ ହେବା; ମନେପଡ଼ିବା—
Hetu pāibā 1. Recollection; coming or
মনেপড়া याद होना recurring to one's mind.
(ଯଥା—ମୋର ଏଠାକୁ ଟଙ୍କା ଆଣିବାକୁ ହେତୁ ପାଇଲା ନାହିଁ ।) ୨ । (୮।୯ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କ ଠାରେ) ସ୍ମରଣଶକ୍ତିର ବା ବିବେକର ଉଦୟ—2. Dawning of discretion in a boy or girl. (ଯଥା—ମୋ ହେତୁ ପାଇବା ଦିନରୁ ମୁଁ ଦେଖି ଆସୁଛି ଯେ, କଟକରେ ମାରୱାଡ଼ୀମାନେ ଦୋକାନ କରୁଛନ୍ତି ।) କ୍ରି (କନ୍ୟା) ପ୍ରଥମ ଋତୁମତୀ ହେବା—
ফল দেখা ऋतुमती होना To be menstruated. for the first time. (ଯଥା—ତାଙ୍କ କନ୍ୟାଟି ହେତୁ ପାଇଲାଣି ।)

ହେତୁବାଦ—ସ. ବି (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—୧ । ହେତୁ ବା କାରଣ କଥନ;
Hetu bāda କୌଣସି ବିଷୟ ବା ଆଇନ୍ ଲେଖିବା ପୂର୍ବରୁ
ହେତୁବାଦୀ—ପୁଂ } ବିଣ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରୁ
ହେତୁବାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ } ତାହା ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଅଛି ତହିଁର ବିବରଣ କଥନ—1. Preamble; statement of

reasons. ୨ । ତର୍କବିଦ୍ୟା (ହି. ଶ.)—
2. The art of science of Reasoning.
୩ । କୁତର୍କ (ହି. ଶ)—3. Bad argument. ୪ ।
ନାସ୍ତିକତା (ହି. ଶ)—4. Atheism.

ହେତୁ ବିଦ୍ୟା(ଶାସ୍ତ୍ର)—ସଂ. ବି—ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର (ହି. ଶ)—
Hetu bidyā(śāstra) Logic.

ହେତୁମାନ୍—ସଂ. ବିଣ (ହେତୁମତ୍ ଶବ୍ଦ; ହେତୁ + ଅସ୍ତି ଅର୍ଥେ ମତ୍)—
Hetu mān କାରଣ ଯୁକ୍ତ (ସାର୍ଥିକ ସକୃ)—Having a
(ହେତୁମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) cause or reason.

ହେତୁରୁ(ରେ)—ଦେ. ଅ—(ସଂ. ହେତୋଃ, ହେତୁନା)—କାରଣରୁ;
Heturu(re) ଲାଗି; ଯୋଗୁଁ; ପାଇଁ—Owing to; for
କାରଣେ the reason of; on account of. [ଭି—ପୂର୍ବରୁ
କାରଣସେ ତ ଅସ୍ତ୍ର ହେତୁରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ, ପଟିଅଇଛି ମୁହିଁ ତପସ୍ୟା
ଚଇବାକୁ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହେତୁ ହୁଡ଼ା(ରି)—ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଯେ ହେତୁ ବା ଚୈତନ୍ୟକୁ ହୁଡ଼ି
Hetu hurḍā(rā) ଥାଏ)—୧ । ଅଜ୍ଞାନ; ବେହୋସ୍—1.
[ହେତୁହୁଡ଼ୀ(ଡ଼ି)—ସ୍ତ୍ରୀ] Unconscious; senseless. ୨ ।
ବେହୁଁଶ ମତ୍ତ—2. Intoxicated. ୩ । ଭୋଳା—3.
ବେହୋସ Forgetful. [ଭି—ହେତୁହୁଡ଼ି ହୋଇଣ ସେ ଶୃଙ୍ଗାର
ମତ୍ତ ମତ୍ତ ଖେଳେ—ସାରଳା ମହାଭାରତ ଆଦି]

ହେତୁ ହେତୁମଦ୍‌ଭାବ—ସଂ. ବି—(ହ୍ରସ୍ୱ, ୬ଷ୍ଠୀତତ୍)—କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ
Hetu hetumadbhāba ଭାବ; କାରଣ ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ପରସ୍ପର
ସମ୍ବନ୍ଧ (ହି. ଶ)—The relationship of the cause
and the effect.

ହେତୁ ହେତୁମଦ୍‌ଭୂତ କାଳ—ସଂ. ବି—(ବ୍ୟାକରଣ)—ଭୂତ ବା ଅତୀତ
Hetu hetumadbhūta kāla କାଳର ଏକ ଭେଦ, ଯହିଁରେ
କାରଣରୂପେ ସୂଚିତ ବିଷୟର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ କାର୍ଯ୍ୟର
ଅଭାବ ସୂଚିତ ହୁଏ (ହି.ଶ)—A form of the past
tense in which the absence of the result
is indicated by the absence of the cause.
[ଉଦାହରଣ—ଯେବେ ତୁମେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥାଆନ୍ତ,
ତେବେ ବହୁ ଧନ ପାଇଥାଆନ୍ତ ।]

ହେତୂପମା—ସଂ. ବି—ଉତ୍ପ୍ରେକ୍ଷା(ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ) (ହି. ଶ)—
Hetūpamā Name of a rhetorical figure.

ହେତେବେଳେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—(ଇତର ବ୍ୟବହୃତ
Hete bele ଭାଷା)—ସେତେବେଳେ—Then; at that
time.

ହେତ୍ୱାଭାସ—ସଂ. ବି—(ହେତୁର ନ୍ୟାୟ ଆଭାସ=ଅନୁରୂପ ଯାହାର)—
Hetwābhāsa (ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନ) ଦୁଷ୍ଟତର୍କ; କୁତର୍କ; ତର୍କାଭାସ
ଫାକି; ଅସତ୍ ହେତୁ—(Logic) Fallacious reasoning; fallacy. [ଦ୍ର—ଏହା ହେତୁପରି ଜଣାପଡ଼େ,
ଅଥଚ ପ୍ରକୃତ ହେତୁ ନୁହେ । ଯଥା—ଯେଉଁଠାରେ ନିଆଁ
ଥାଏ ସେଠାରୁ ଧୂଆଁ ଉଠେ; ପର୍ବତରୁ ଧୂଆଁ ଉଠେ;
ଅତଏବ ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ଅଛି । ଏହା ୫ ପ୍ରକାର—୧ ।
ସବ୍ୟଭିଚାର ବା ଅନୈକାନ୍ତିକ । ୨ । ବିରୁଦ୍ଧ । ୩ ।
ପ୍ରକରଣ ସମ । ୪ ସାଧ୍ୟସମ । ୫ । କାଳାତୀତ ।]

ହେଥା—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ) ଅ—(ସଂ. ଅତ୍ର; ପ୍ରା; ଏତ୍ଥ)—
Hethā ହେଥାୟ ହିଥା ଏଠାରେ—Here.

ହେଥି—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ସେଥି; ସେଥିରେ—
Hethi In that.

ହେଥୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—ଅତଏବ—
Hethu Therefore.

ହେଡା—ଦେ. ବି—ଧୁତୁରା (ହରେକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—
Hedā ଧୁତୁରା ଧତୁରା Thorn apple.

ହେଦେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଏହି ଦେଖ !—Oh See ! ପ୍ରାଦେ
Hede (କଳାହାଣ୍ଡି) ସର୍ବନାମ—ଏହି ସ୍ଥାନରେ; ଏଠାରେ—
In this place; here.

ହେଦେରେ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ (ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) —ଏହିପରି—
Hedere Like this.

ହେନ୍ତା(ତି)—ପ୍ରାଦେ (ଦେଶୀୟ) ଅ—ସେପରି—
Hen-tā (ti) Like that; in that way.

ହେନ—ଦେ. ସର୍ବନାମ—(ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ; ଭୁଲନାକର
Hena ଅଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳାରେ ଏହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ଏହି ଶବ୍ଦ ।)
ହେନ ୧ । ଏହି—1. This. [ଭି—ହେନ ସମୟେ ଏକଦିନେ,
ୟହ ସନ୍ନ୍ୟାକୁଳେ ମୁନିଜନେ—ଜଗନ୍ନାଥ ଭାଗବତ] ୨ ।
হেন, এমন ଏହିପରି—2. Like this. [ଭି—ହେନ ଅବିବେକ
ईसतरह, ऐसा ଯାହାଁ । ସବନ କରେ । ପ୍ରାଚୀ ସିଶୁ ଶଙ୍କର· ଭଷା
ଅଭିଳାଷ ।]

ହେନ ତେନ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତର ବାଲେଶ୍ୱର) ଅ—ଇଆଡୁ ସିଆଡୁ;
Hena tena ଏଣୁତେଣୁ—In some way or other; in
this way or that

ହେନ ସମୟେ—ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ) ଅ—ଏହି ସମୟରେ; ଠିକ୍
Hena samaye ଏତିକିବେଳେ—Just at this time.
হেন সময়ে [ଭି—ହେନ ସମୟେ ଇତର ପାହାଡ଼, କହିଲ କନ୍ୟା-
उसी समय ପୁରେ ରତିଦୃଶ୍ୟ । ଶିଶୁଙ୍କର ଭଷା ଅଭିଳାଷ ।]

ହେନା(ନ୍ନା)—ବୈଦେ. ବି (ଆ. ହିନ୍ନା)—୧ । ମଞ୍ଜୁଅତି; ମେହେନ୍ଦି—
Henā(nnā) 1. Alcanna; Tinctoria; alcanet. [ଦ୍ର—
হেনা ଏଥିର କାଠ ଓ ଚେରକୁ ତେଲରେ ସିଝାଇଲେ ତେଲର ରଙ୍ଗ
मेंहदी ଗାଢ଼ନାଲି ହୁଏ । ଏଥିର ପତ୍ରକୁ ବାଟି ମୁସଲମାନମାନେ ନଖ,
ଦାଢ଼ି ଅଦିରେ ଲଗାଇ ନାଲି କରନ୍ତି ।] ୨। ହସ୍ନହେନା;
হোসনাহেনা ସୁଗନ୍ଧ ପୁଷ୍ପ ଓ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—2. A kind of
होनहेना flowering shrub. [ଦ୍ର—ଏହି ଫୁଲ ପେନ୍ଥା
ପେନ୍ଥା ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଫୁଟେ ଓ ରାତିଯାକ ତାହାର ଚତୁଃ-
ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥିବା ସ୍ଥାନମାନଙ୍କୁ ସୁଗନ୍ଧରେ ଆମୋଦିତ କରେ;
ଦିନରେ ଫୁଲର ମୁଖ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ ଓ ସୁଗନ୍ଧ ରହେ
ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଏକାଦିକ୍ରମେ ୨।୩ ଦିନ ଫୁଟିକା
ପରେ ଝଡ଼ିପଡ଼େ ।]

ହେଣି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) (ଓ ଇତର ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି
Heni (ମୁଁ) ହେଲି (ଦେଖ)—(I) Have been.

ହେନେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ—୧ । ତେଣେ; ତହିଁ; ସିଆଡ଼େ—1
Hene There; in that quarter. ୨ । ଏଣେ; ଇଆଡ଼େ—
2. Here; in this quarter. ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ
—ହେଲେ, ଯଦି ହୁଏ—In case.

ହେନ୍ତା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ଏପରି; ଏହିପରି—
Hentā In this manner; thus. ସର୍ବନାମ—୧ । ଏହି
—1.This. ୨ । ସେହି—2 That.

ହେନ୍ତାଳ—ଦେ. ବି—ହିନ୍ତାଳ (ଦେଖ)—
Hentāla Hintāla (See)

ହେନ୍ତାହେନ୍ତି—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ଅ—ସେହିପରି—
Hentā henti Like that.

ହେପା—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—୧ । ସ୍ମରଣ; ଖିଆଲ; ହୋସ୍—1
Hepā Recollection; memory. ୨ । ହୋସ୍; ଚୈତନ୍ୟ;
ଜ୍ଞାନ—2. Sense; consciousness. ୩ । ମନୋ-
ଯୋଗ—3. Attention.

ହେପାଜ(ଜି)ତ(ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି—ହିପାଜତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)
Hepāja(ji)t(etc) Hipājat etc (See)

ହେପ୍ଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି—ଠେଲିବା—
Heplāibā To push forward.

ହେବ୍‌କା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ଧକ୍କା; ଢାକୁକା—
Heb-kā Push.

ହେବ୍‌ଲା ହେବ୍‌ଲି—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି ଓ ବିଣ—ଅନ୍ୟୋନ୍ୟରେ
Heb-lā heb-li ଠେଲାପେଲା—Mutual pushing.

ହେବ୍‌ଲିବା—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) କ୍ରି—ଠେଲିବା; ପେଲିବା—
Heb-libā To push on.

ହେବ—ଦେ. କ୍ରି—(ସ ଭୂ ଧାତୁ; ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ)—୧ । ହେବା
Heba କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୩ୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ସେ;
ହବେ ତାହା) କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର—1. (He; she;
ହୋଗା it) Will be. ୨। ମଧ୍ୟମ (୨ୟ) ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ତୁମ୍ଭେ)
ହବେ ଓ ବହୁବଚନ (ତୁମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ
ହୋଗା (୧ବଚନ) ଆକାର—2. (You or ye) Will be. ଅ—
ହୋଗେ (ବହୁବଚନ) ପ୍ରାୟ—Nearly; about. [ଯଥା—
ସେଠାରେ ଶହେ ହେବ ଲୋକ (ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାୟ ଶହେ
ହବେ ପ୍ରାୟ: ଲୋକ)ଜମା ହୋଇଥିଲେ]

ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ସ. ଭୂ ଧାତୁ, ହି ହୋ ଧାତୁ; ଏହାର ଗ୍ରାମ୍ୟ ଓ
Hebā କଥିତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ ହବା)—୧ । (କୌଣସି
ହଓୟା କର୍ମ) ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା; ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା—1. (any act)To
ହୋନା be accomplished. (ଯଥା—ବାପାଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହେଲା,
ତାଙ୍କ ବିବାହ ହେଲା) ୨। ଘଟିବା—2.To happen.
[ଜ—ହୋଇନାହିଁ କି ହେବନାହିଁ; ଚାଅଁ ଦେଉଳର,
ଗାଆଁ ଭାଇବୋହୂ, ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଇନାହିଁ, କି ଦବ
ନାହିଁ—ଢଗ] ୩ । ଫଳିବା ବା ଧାରଣ କରିବା—

ହଓୟା 3.To bear (fruit) (ଯଥା—ଗଛରେ ଫଳ ହେଲାଣି)
୪ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା; ପାଲଟିବା—4.To become;
ହୋନା to turn to. [ଜ—ରକ୍ତ ହୋଇଗଲା ଜଳ—
ରାଧାନାଥ. ମହାଯାତ୍ରା] ୫ । ଅଧୀନ ବା ଆୟତ୍ତ ହେବା—
5. To come under one's control. (ଯଥା—
ତାର ବିଦ୍ୟା ହେଲା, ମାତ୍ର ଗୁଣ ହେଲା ନାହିଁ) ୬। ପ୍ରାପ୍ୟ
ହେବା; ପାଇବା — 6. To become due.
(ଯଥା—ମୋର ଭୂମି ଉପରେ ଛଅଟଙ୍କା ହେଲାଣି)
୭ । (କାଳ) ଅତିବାହିତ ହେବା; ଗତ ହେବା—
7. To pass (said of time). (ଯଥା—ତାଙ୍କର
ମରିବା ଆଜିକୁ ୪ ଦିନ ହେଲା) । ୮। ପହଞ୍ଚିବା— 8.
To reach; to arrive at. [ଜ—ଏଥି ଅନ୍ତରେ ସେ
ବିଷ୍ଣୁଶର୍ମା ଋଷି, ଫଳମୂଳ ଧରି ଆଶ୍ରମେ ହେଲେ ଆସି—
କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ—ବନ] ୯ । (କନ୍ୟା) ଜ୍ଞାନ
ପାଇବା; ଘରଯୋଗ୍ୟ ହେବା; ରଜସ୍ୱଳା ହେବା—
9. To attain maturity (said of a girl).
(ଯଥା—ତାଙ୍କ କନ୍ୟାଗୁଡ଼ିଯାକ ହୋଇଗଲେଣି) ୧୦ ।
ଯୋଗ୍ୟ ହେବା—10. To become fit. (ଯଥା—
ତା ପୁଅ ଗୁଡ଼ିକ ହୋଇ ଗଲେଣି) ୧୧ । ହସ୍ତଗତ
ହେବା—11. To come to the possession of.
(ଯଥା—ତାଙ୍କର ୪ଖଣ୍ଡ ଜମିଦାରୀ ହେଲାଣି) ୧୨ ।(ଫସଲ)
ଜନ୍ମିବା; ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା—12. To grow. (ଯଥା—
ଏବର୍ଷ ମୋ ବାଡ଼ିରେ କୋବି ହେଲା ନାହିଁ) ୧୩ । ସମ-
ବେତ ହେବା—13. To collect together; to
be gathered. (ଯଥା—ଆଜି ସଭାରେ ୫ ଜଣ
ହେଲେଣି) । ୧୪ । ଅବସ୍ଥିତ ହେବା; ଉପସ୍ଥିତ ହେବା;
ସ୍ଥିତ ହେବା; ବିଦ୍ୟମାନ ହେବା—14. To be. ୧୫ ।
(ଅନ୍ୟ କ୍ରିୟାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବିଶେଷଣ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ କର୍ମ
ବାଚ୍ୟ ହୁଏ)—15.To be (passive voice)[ଯଥା—
ଖିଆ ହେବା—To be eaten. ମରାହେବା—To
be killed. ଧରା ହେବା—To be caught]
୧୬ । ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୧ମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ
(ଆମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ (ଆମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଲାଗିବା
ଆକାର—16. (I, we) Shall be. [ଦ୍ର—ହେବା
କ୍ରିୟା ଅନ୍ୟ ବିଶେଷଣ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା; କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେବା; ତୃପ୍ତ
ହେବା; ଆନନ୍ଦିତ ହେବା; ମୃତ ହେବା । ଏହା କ୍ରିୟା-
ବାଚକ ବିଶେଷଣ ଆକାର ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ କର୍ମବାଚ୍ୟ ରୂପେ
ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । [ଯଥା—ଖିଆ ହେବା, ପଢ଼ାହେବା, ତୋଳା
ହେବା ଇତ୍ୟାଦି] । ଏହି କ୍ରିୟା ବିଶେଷ୍ୟ ପଦ ସଙ୍ଗେ
ତଦ୍ଭବ ଅର୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।: [ଯଥା—ମୃତ୍ୟୁ
ହେବା; ଦିନ ହେବା; ପ୍ରଭାତ ହେବା ଇତ୍ୟାଦି] ।
ଏହା କର୍ତ୍ତାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ସର୍ବନାମ ଯୁକ୍ତ
ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ମୁଁ ହେଲି; ଘର ହେବ]

ବୈଦେ. ବି (ବିଚରଅ) (ଅ ହ୍ରକ୍ଷ୍)—ହିବା ଇତ୍ୟାଦି
(ଦେଖ)—Hibā etc (See)

ହେବା—ଦେ. କ୍ରି (ସଂସ୍କୃତ. ଭୂ ଧାତୁ)—୧ । ଥିବା । ୨ । ରହିବା
Hebā [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆ ହେବା କ୍ରିୟାର ବିଭିନ୍ନ କାଳର ରୂପ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକ ବଚନରେ ଆଦର ଅର୍ଥରେ 'ଅମ୍ଭେ ବା ଆମେ' ଓ ବହୁବଚନରେ 'ଅମ୍ଭେ, ଆମେ ବା ଅମ୍ଭେମାନେ', ଦ୍ୱିତୀୟପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ଆଦର ଅର୍ଥରେ 'ତୁମ୍ଭେ ବା ତୁମେ' ଓ ବହୁବଚନରେ 'ତୁମ୍ଭେ','ତୁମେ' ବା ତୁମ୍ଭେମାନେ', ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ଆଦର ଅର୍ଥରେ ସେ ଓ ବହୁବଚନରେ ସେମାନେ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଆଦର ଅର୍ଥରେ ଆପଣ ଓ ଆପଣମାନେ'—ଶେଷୋକ୍ତ ଦୁଇର ରୂପ ଏକାପରି) ।

୧ । (କ) ବିଶୁଦ୍ଧ ବର୍ତ୍ତମାନ

ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ (ମୁଁ)—ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ (ତୁ)—ତୃତୀୟପୁରୁଷ (ସେ)
ଏକବଚନ—(ମୁଁ) ହେଉଛି; ହେଉଅଛି—(ତୁ) ହେଉଛୁ; ହେଉଅଛୁ—(ସେ) ହେଉଛି; ହେଉଅଛି
ବହୁବଚନ—(ଅମ୍ଭେମାନେ) ହେଉଛୁଁ; ହେଉଅଛୁଁ—(ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହେଉଛ; ହେଉଅଛ—(ସେମାନେ) ହେଉଛନ୍ତି; ହେଉଅଛନ୍ତି

୧ । (ଖ) ନିତ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଏକବଚନ—(ମୁ) ହୁଏଁ—(ତୁ) ହେଉ—(ସେ) ହୁଏ; ହୁଅଇ
ବହୁବଚନ—(ଅମ୍ଭେମାନେ) ହେଉଁ—(ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହୁଅ—(ସେମାନେ) ହୁଅନ୍ତି

୧ । (ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ

ଏକବଚନ—(ମୁଁ) ହୋଇଥାଅନ୍ତି—(ତୁ) ହୋଇଥାଅନ୍ତୁ—(ସେ) ହୋଇଥାଅନ୍ତା
ବହୁବଚନ—(ଅମ୍ଭେମାନେ) ହୋଇଥାଆନ୍ତୁ—(ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହୋଇଥାଅନ୍ତ—(ସେମାନେ) ହୋଇଥାଅନ୍ତେ

୧ । (ଘ) ଅନୁମାନିକ

ଏକବଚନ—ହୋଇଥିବି—ହୋଇଥିବୁ—ହୋଇଥିବ
ବହୁବଚନ—ହୋଇଥିବୁଁ—ହୋଇଥିବେ—ହୋଇଥିବେ

୧ । (ଙ) ଅନୁଜ୍ଞା ଆଦେଶାର୍ଥକ

ଏକବଚନ—ହୁଏଁ—ହୁଅ, ହୋ—ହେଉ
ବହୁବଚନ—(ମୁ) ହେଉଁ—(ତୁ) ହୁଅ—(ସେ) ହୁଅନ୍ତୁ

୨ । (କ) ବିଶୁଦ୍ଧ ଭୂତ

ଏକବଚନ—(ମୁ) ହେଲି—(ତୁ) ହେଲୁ—(ସେ) ହେଲା
ବହୁବଚନ—ହେଲୁଁ—ହେଲ—ହେଲେ

୨ । (ଖ) ପ୍ରାଗ୍‌ଭୂତ

ଏକବଚନେ—ହୋଇଥିଲି—ହୋଇଥିଲୁ—ହୋଇଥିଲା
ବହୁବଚନ—ହୋଇଥିଲୁଁ—ହୋଇଥିଲ—ହୋଇଥିଲେ

(ଗ) ଅନଦ୍ୟତନଭୂତ

ଏକବଚନ—ହୋଇ(ଅ)ଛି—ହୋଇ(ଅ)ଛୁ—ହୋଇ(ଅ)ଛି
ବହୁବଚନ—ହୋଇ(ଅ)ଛୁଁ—ହୋଇ ଅଛ—ହୋଇ ଅଛନ୍ତି

୨ । (ଘ) ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂତ

ଏକବଚନେ—ହେଉଥିଲି—ହେଉଥିଲୁ—ହେଉଥିଲା
ବହୁବଚନ—ହେଉଥିଲୁଁ—ହେଉଥିଲ—ହେଉଥିଲେ

୨ । (ଙ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭୂତ

ଏକବଚନ—ହୋଇଥାଅନ୍ତି—ହୋଇଥାଅନ୍ତୁ—ହୋଇଥାଅନ୍ତା
ବହୁବଚନ—ହେଉଥାଅନ୍ତୁ—ହୋଇଥାଅନ୍ତ—ହୋଇଥାଅନ୍ତେ

୩ । (କ) ବିଶୁଦ୍ଧ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଏକବଚନ—ହେବି—ହେବୁ—ହେବ
ବହୁବଚନ—ହେବୁଁ—ହେବ—ହେବେ

(ଖ) ପ୍ରାଗ୍ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଏକବଚନ—ହୋଇଥିବି—ହୋଇଥିବୁ—ହୋଇଥିବ
ବହୁବଚନ—ହୋଇଥିବୁଁ—ହୋଇଥିବ—ହୋଇଥିବେ

(ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ଏକବଚନ—ହୁଅନ୍ତି—ହୁଅନ୍ତୁ—ହୁଅନ୍ତା
ବହୁବଚନ—ହୁ ନ୍ତୁ—ହୁଅନ୍ତା—ହୁଅନ୍ତେ

(ଘ) ଅସମ୍ପନ୍ନ ଭବିଷ୍ୟତ୍

ପ୍ରାଗ୍‌ଭବିଷ୍ୟତ୍ ରୂପ ପରି

ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା—ହୋଇ; ହୁଅନ୍ତେ; ହେବାରୁ; ହେଲାରୁ
କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷ୍ୟ—ହେବା
କ୍ରିୟାବାଚକ ବିଶେଷଣ—ହେବା

ଲେଖକ—ପଣ୍ଡିତ କୁଳମଣି ଦାଶ କାବ୍ୟତୀର୍ଥ ।]

ହେବା କଥା ନୁହେଁ(ନାହିଁ)—ଦେ. ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ବାକ୍ୟ—
Hebā kathā nuhen (nāhin) ୧ । ବିସ୍ମୟ ସୂଚକ ବାକ୍ୟ—
হবার কথা নয়ে 1. (interjection) (a sentence used in astonishment or wonder) Oh wonder!
[ହିବା କଥା ନୁହେଁ—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ] ୨ । (ଖେଦ ବା ବିରକ୍ତିସୂଚକ) ଏହା ଅତି ଦୁଃଖର ବିଷୟ—2. (Interjection) (denoting sorrow or displeasure) This is a
होनेकी बात नहीं matter of great regret.

ହେବା କରିବା—ଦେ- କ୍ରି (କଚରଅ)—ହିବା କରିବା (ଦେଖ)—
Hebā karibā Hibā karibā (See)

ହେବାକୁ—ଦେ. କ୍ରି—ଘଟିବାକୁ; ବିଦ୍ୟମାନ ହେବାକୁ—To be.
Hebāku ଅ—୧ । ହେବାପାଇଁ; ହେବା ନିମନ୍ତେ; ହେବା ସକାଶେ—1. For being; for the purpose of being. (ଯଥା—ସେ ଓକିଲ ହେବାକୁ ଲଅ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି) ୨ । ହେବା ସମୟରେ; ହେବା ବେଳକୁ—2. At the time of. (ଯଥା—ମୁଁ ରାମଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ହେବାକୁ ଶ୍ୟାମ
হতে হতে होनेका वखत ଆସି ପହଞ୍ଚି ଗଲେ)

ହେବା ଗେ(ଡ଼ି, ଡ଼େ, ଢ଼ି, ଢ଼େ)ବା—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅନିୟମିତ,
Hebā ge (ḍi, ḍe, ḍhi, ḍhe)bā 1. Irregular.
এলোমেলো, আধখেঁচড়া ୨ । ଯତ୍ନହୀନ ଓ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (କାର୍ଯ୍ୟ)—
अनियमित 2. Careless and incomplete; slovenly done (work). [ଦ୍ର—ଅପକାର୍ଯ୍ୟଂ ତାତପର୍ଯ୍ୟଂ ପର

କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଗେବା—ଡଗ] ଅ—ଅସମତଳ; ଅଗୁଡ଼ା
আবড়াখাবড়া ଖାବଡ଼ା; ଅସମାନ, ଖାଲଢିପ—3. Rough;
आबड खाबड undulating; not level. କ୍ରି. ବିଣ—
୧ । ସହୁଆଳ ଭାବରେ (କାମ କରିବା)—1. Carelessly. ୨ । ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ—2. Incompletely; in a slip shod manner; in a slovenly manner. [ଡ଼—ତେଲ ଲଗାଇକ ହେବା ଗେବା] ୩ । ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେଣ—3. Anyhow.

ହେବା ନ ହେବା—ଦେ. ବ—୧ । କାର୍ଯ୍ୟର ସିଦ୍ଧି ବା ଅସିଦ୍ଧି—
Hebā na hebā 1. To be or not to be;
হওয়া না হওয়া होना न होना success or
(ହବା ନ ହବା – ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) failure ୨ । ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ—2. Consent or refusal.

ହେବାନାମା—ବୈଦେ. ବ (ଫା, କଚେରୀ) – ହିବାନାମା (ଦେଖ)—
Hebānāmā Hibānāmā (See)

ହେବାରୁ(ରେ)—ଦେ. ଅ—ହେବା ଯୋଗୁଁ; ହେବା ହେତୁ; (ଅମୁକ) କାରଣରୁ—Owing to. (ଯଥା—
Hebāru(re)
হওয়াতে होनेसे ଅଳ୍ପ ବର୍ଷା ହେବାରୁ ମୁଁ ଘରୁ ବାହାରି ନାହିଁ ।)

ହେବି—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୧ମ (ଉତ୍ତମ) ପୁରୁଷ,
Hebi ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ମୁଁ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ
হইব होउंगा ବ୍ୟବହୃତରୂପ—[I] will be; shall be.

ହେବୁ—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ କାଳ ୨ୟ (ମଧ୍ୟମ) ପୁରୁଷ
Hebu ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ତୁ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ
হইবি होगा ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ—(Thou) shalt be

ହେବୁଁ—ଦେ. କ୍ରି—ଭୂ ଧାତୁର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ପ୍ରଥମ (ଉତ୍ତମ) ପୁରୁଷ
Hebuñ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ ବଚନ (ଆମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ
হইব होंगे (ଆମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ
ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ—[I or we) Shall be; will be

ହେବ୍ରୁ(ବ୍ରୁ)—ବୈଦେ. ବ ଓ ବିଣ (ଇଂ)—ହିବ୍ରୁ (ଦେଖ)—
Hebru(bru) Hibru [See]

ହେବେ—ଦେ. କ୍ରି (ଭୂ ଧାତୁ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ)—୧ । ୨ୟ ପୁରୁଷ ଅତି
Hebe ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ ବଚନ (ଆପଣ) ଓ ବହୁବଚନ
হইবেন होंगे (ଅପଣମାନେ)—1.(You) Shall be. ୨ । ୩ୟ ପୁରୁଷ ମାନ୍ୟାର୍ଥକ ୧ ବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ)—2. (He or they) Shall be. ଅ—ହେବ (ଦେଖ)—Heba [See]

ହେମ—ସଂ ବ (ହି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତ ମନ୍; ହେମନ୍; ୯ମା ୧ବ)—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ [ଅମର]—1. Gold. ୨ ।
Hema
ଧୂତୁରା;ଧାତୁରା (ଅମର)—2.The Dhaturā plant. ୩ । କେଶର; ଜାଫ୍ରାନ୍ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Saffron. ୪ । ହିମ (ଭରତ); କାକର—4. Dew. ୫ । ହିମ (ଭରତ); ହେମନ୍ତକାଳ—5. Beginning of winter. ୬ । ମାଷ ପରିମାଣ; ଏକ ମସା ଓଜନ (ବୈଦ୍ୟକ)—6. A unit of weight; one tenth of a Tolā. ୭ । କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ୱ (ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—7. A black horse. ୮ । ବୁଧଗ୍ରହ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—8.The planet mercury. ୯ । ବରଫ (ହି ଶ)—9. Snow. ୧୦ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଖଣ୍ଡ (ହି. ଶ)—10. A bit or piece of gold. ୧୧ । କପିତ୍ଥ; କଇଥ (ହି,ଶ)—11. Wood apple. ୧୨ । ନାଗକେଶର (ହି. ଶ)—12. Messua Ferra [tree and flower]. ୧୩ । ବାଦାମୀରଙ୍ଗର ଘୋଡ଼ା (ହି. ଶ)—13. A horse of almond colour. ୧୪ । ବୁଦ୍ଧଦେବ (ହି. ଶ)—14. The Buddha.
ଦେ ବ – ୧ । (ପୁଂ) ହେମଚନ୍ଦ୍ର, ହେମନ୍ତକୁମାରର ନାମ-
হেম हेम 1. Nickname of Hemachandra, Hemanta Kumāra etc. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହେମପ୍ରଭା, ହେମଲତା, ହେମନ୍ତକୁମାରୀ, ହେମବତୀ ଆଦିଙ୍କ ଡାକନାମ—2. Nickname of Hemaprabhā etc. ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଅଲ) ବ—ହିମ; କାକର—Cold; coolness.

ହେମ କନ୍ଦଳ—ସଂ ବ—ପ୍ରବାଳ; ପୋହଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—
Hema kandala Coral.

ହେମ କାକର—ଦେ.ବିଣ—ହେମପରି ଅର୍ଥାତ୍ ବରଫ ପରି ଅତି ଥଣ୍ଡା—
Hema kākara হিমশীতল हिम शीतल Icy; ice-cold. [ଢ଼—ବାସେ ! ପାଣିରେ ବୁଡ଼ିଲେ ମାସେ, ପାଣି ହେଲା ହେମକାକର, ବାସେ ହେଲେ ବୁଢ଼ା ମାକଡ଼—ଶିଶୁବଚନ ।]

ହେମ କାନ୍ତି—ସଂ ବ—୧ । (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍) ସୁନାର ପ୍ରଭା—
Hemakānti 1. Lustre of gold. ୨ । [ବହୁବ୍ରୀହି] ଦାରୁହରିଦ୍ରା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Berberis Cristata. ୩ । ଅମ୍ବକଷିଆ ଅଦା; ଅମ୍ବ ଅଦା [ହି.ଶ]—3.Curcoma Zeodaria. ସଂ ବିଣ, ପୁଂ [ବହୁବ୍ରୀହି] ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ; ସୁନା ପରି କାନ୍ତି ଶିଷ୍ଟ—Of golded hue.

ହେମକାର—ସଂ ବ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର, ସୁନାବଣିଆ [ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ]
Hemakāra Goldsmith

ହେମ କାର୍କଶୀ—ଦେ ବ [ବୈଦ୍ୟକ] ଏକପ୍ରକାର ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ—
Hema kārkaī Name of a medicinal plant. [ଦ୍ର—ଏହାକୁ କେହି କେହି ପାଷାଣଭେଦୀ କହନ୍ତି । ଏ ଗୁଳ୍ମର ଚେରକୁ ଘିଅରେ ଭାଜି ଅଥବା ଚଉଳଧୁଆ କରି ଖାଇଲେ ଅର୍ଶର ଯନ୍ତ୍ରଣା ପ୍ରଶମିତ ହୁଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟ ଅନେକ ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଅଛି—ଚ୍ଛବଂକଲ୍ପଦ୍ରୁମ ।]

ହେମ କିଞ୍ଜଲ୍କ—ସଂ ବ–ନାଗକେଶର [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ ଦେଖ]
Hemakiñjalka Nāgakeśara [See].

ହେମ କୁମ୍ଭ (କଳସ, ଘଟ)—(ସ ଷ ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଘଡା —
Hema kumbha [kalasa, ghaṭa] A golden pitcher.

ହେମ କୂଟ—ସଂ ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ହେମମୟ ଅଛେ କୂଟ=ଶୃଙ୍ଗ ଯାହାର)—
Hema kūṭa ପୁରାଣୋକ୍ତ ହିମାଳୟର ଉତ୍ତରସ୍ଥ ପର୍ବତ ବିଶେଷ (ଅମର)—Name of a mythological mountain to the north of the Himalyas.
[ଦ୍ର—ପୁରାଣ ମତରେ ଏହା କିଂପୁରୁଷ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସୀମା ପର୍ବତ । ଏହାର ୯୦ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ଦୈର୍ଘ୍ୟ, ୨ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ପ୍ରସ୍ଥ ଓ ୨ ସହସ୍ର ଯୋଜନ ବିସ୍ତାର ଅଛି ।]

ହେମ କେତକୀ—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକେତକୀ; କେତକୀଫୁଲ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema ketakī The yellow-flowered Pandanus Odoratissimus; Pandanus Asiculatus.

ହେମ କେଦାର—ଦେ. ବି—୧ । ଏକପ୍ରକାର ଗନ୍ଧ—
Hema kedāra 1. Name of a sweet scented root of a plant; a kind of achorus root. ୨ । ହେମସାଗର ୨ (ଦେଖ)—2. Hema sāgara 2 (See)
হেমকেদার जवद्र

ହେମ କେଳି—ସ. ବି—ଅଗ୍ନି [ଶବ୍ଦମାଳା]—
Hema keli Fire.

ହେମ କେଶ—ସ. ବି—ଶିବ [ଶବ୍ଦ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ]—
Hema kesa Siba.

ହେମକ୍ଷୀରୀ—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ ବୃକ୍ଷ, ଅଗର ଗୁଳ୍ମ—
Hema kshirī Gamboje thistle.

ହେମ ଗନ୍ଧିନୀ—ସ. ବି—ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ [ରତ୍ନମାଳା]—
Hema gandhinī A scented herb.

ହେମଗିରି—ସଂ. ବି—[ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ] ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Hema giri The mythological gold mountain at the north end of the world.

ହେମ ଗୋରୀ—ଦେ.ବି ଓ ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—[ସଂ ହେମଗୌରୀ]—କନକଗୋରୀ;
Hema gorī ସୁନାପରି ଶରୀରକାନ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟା [ସ୍ତ୍ରୀ]—Fair-skinned woman.

ହେମ ଗୌର—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଚର୍ମଯୁକ୍ତ—
Hema gaura 1. Fair-skinned like gold.
୨ । କର୍ଣ୍ଣିକାର ବୃକ୍ଷ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]; ବବୁର ଗଛ—
2. Acacia Arabica tree.

ହେମ ଗୌରାଙ୍ଗ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣତୁଲ୍ୟ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ
Hemagaurānga [ସ୍କନ୍ଦପୁରାଣ]—Fair-skinned; (ହେମଗୌରାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) golden complexioned.

ହେମଘ୍ନ—ସଂ ବି—(ହେମ+ହନ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)—ସୀସାଧାତୁ—
Hemaghna Lead (metal).

ହେମଘ୍ନା—ସଂ.ବି—(ହେମଘ୍ନ+ଆ)—ହଳଦୀ (ହ୍ରି.ଶ)
Hemeghnā Turmeric.

ହେମଚନ୍ଦ୍ର—ସ.ବି—୧ । (ସ. ଷ ଲେ)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଚନ୍ଦ୍ର; ସୁନାର ଚନ୍ଦ୍ର
Hema chandra 1. A gold model of moon. ୨ । ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁ ବଂଶୀୟ ବିଶାଳ ରାଜାଙ୍କ ପୁତ୍ର (ହ୍ରି. ଶ)—2. Name of a king of the Ikshwāku dynasty.
হেমচন্দ্র हेमचन्द्र
ଦେ. ବି. ପୁଂ—୧ । ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—
হেমচন্দ্র हेमचन्द्र 1. A name given to males. ୨ । ଅଭିଧାନ ଚିନ୍ତାମଣି ନାମକ ସଂସ୍କୃତ ଅଭିଧାନ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—2. Name of a Sanskrit lexicographer.
[ଦ୍ର —ଏହାଙ୍କୁ ଲୋକେ 'ସୂରି ହେମଚନ୍ଦ୍ର' ବୋଲି ଡାକୁଥିଲେ । ଏ ଗୁଜରାଟର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜୈନ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୦୮୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ. ୧୧୭୪ରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଜଣେ ଦିଗ୍ବିଜୟୀ ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ । ଏ ବୈଶ୍ୟ ଜାତୀୟ ଶ୍ୱେତାମ୍ବର ଜୈନ ଥିଲେ । ଏ ରାଜା କୁମାରପାଳଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ କୃତ ଅଭିଧାନ ଚିନ୍ତାମଣି, ଅନେକାର୍ଥ କୋଷ, ସିଦ୍ଧ ଶବ୍ଦାନୁଶାସନ, ପ୍ରାକୃତ ବ୍ୟାକରଣ, ପ୍ରାକୃତ ଅଭିଧାନ, କିଂଶଳ୍ୟଶଳାକା, ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣ, ଦେଶୀ ନାମ ମାଳା, ଉଣାଦି ସୂତ୍ର-ବୃତ୍ତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଆଜ ସୁଦ୍ଧା ଭାରତରେ ପ୍ରାମାଣିକ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ଆଦୃତ ହେଉଅଛି ।]

ହେମଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ—ଦେ ବି. (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ଜନୈକ ସ୍ୱର୍ଗତ
Hemachandra bandopādhyāya କବି—Name of a late famous poet of Bengal. [ଦ୍ର— ଏହାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ ୧୮୩୮ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ୧୯୦୩ ସାଲରେ ହୋଇଥିଲା । ଏ ହୁଗୁଳି ଜିଲ୍ଲାର ବଙ୍ଗୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍ ପାଶ୍ କରି କିଛି ଦିନ ମୁନ୍‌ସଫ ହୋଇ ପରେ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ଓକାଲତି କଲେ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ଏ ଚକ୍ଷୁ ହରାଇଥିଲେ । ଏ ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟର ଟୀକା କରିଥିଲେ, ଏବଂ ନିଜେ ଅନେକ ସୁଲଳିତ କବିତା ମଧ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଚିନ୍ତା ତରଙ୍ଗିଣୀ, ବୃତ୍ର ସଂହାର କାବ୍ୟ, ବୀରବାହୁ ଓ କବିତାବଳି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ର ଏହାଙ୍କୁ ମାଇକେଲ୍ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ବୋଲି ଗଣନା କରିଥିଲେ ।]

ହେମ ଚମ୍ପକ—ଦେ· ବି (ଅଧୁନିକ)—ବିଦେଶୀ ପୁଷ୍ପ ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ—
Hema champaka Magnollia Grandiflora.
ସଂ.ବି—ହଳଦିଆ ଚମ୍ପା ଫୁଲ ଓ ଗଛ—The yellow-flowered Champaka tree and its flower.

ହେମଜ—ସଂ. ବି—ରଙ୍ଗା ଧାତୁ (ହ. ଶ)—Tin (metal).
Hemaja

ହେମଜାଲ—ଦେ. ବି—ଲତା ବିଶେଷ—A kind of creeper.
Hemajāla

ହେମଜ୍ୱାଳ—ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ହେମ + ଜ୍ୱାଳା)—ଅଗ୍ନି (ଶବ୍ଦମାଳା)—
Hema jwāla Fire.

ହେମ ଝରି—ଦେ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଗଡ଼ୁ ବା ଝାଳ—Golden pitcher.
Hema jhari ହେମଝାରୀ सोनेकीझरी

ହେମ(ମ୍ମ)ତ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି(ଅ)—ହିମ୍ମତ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)-
Hema(mma)t(etc) Himmat etc (See).

ହେମତାର—ସଂ. ବି—୧ । ଉଡ଼ୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦମାଳା)—1. The
Hema tāra wild fig tree. ୨ । ତୁତିଆ (ହି. ଶ)—
2. Blue vitriol; copper sulphate.

ହେମତି—ବୈଦେ. ବିଣ—(ଅ)—ହିମ୍ମତି (ଦେଖ)—Himmati
Hemati (ହେମତିଆ—ଦେ. ରୂପ) (See).

ହେମ ତୁର୍କୁଣୀ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ବନ୍ୟଲତା ବିଶେଷ—A
Hema turkuṇi kind of wild creeper. [ଦ୍ର—ଏହା
ଭୂମିରେ ମାଡ଼େ; ପତ୍ର କୁନ୍ଦପାଳଅ । ଏହା ଗୋରୁ ଗାଈଙ୍କ
ପ୍ରତି ଉପକାରୀ ଅଟେ]

ହେମ ତୁଲା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ତୁଲାଦାନ; ଦାତାଙ୍କ ସମାନ ଓଜନ ସୁନାର
Hema tulā ଦାନ (ହି. ଶ)—A present of one's
weight of gold to Brāhmaṇas.

ହେମ ଦୁଗ୍ଧକ (ଦୁଗ୍ଧ)—ସଂ. ବି—ଉଡ଼ୁମ୍ବର ବୃକ୍ଷ—(ଅମର)—The
Hema dugdhaka(dugdha) wild fig tree; Ficus
Glomerata. ବିଣ—ପୀତବର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷୀରଯୁକ୍ତ—
Having golden juice.

ହେମଦୁଗ୍ଧା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱ କ୍ଷୀରୀ(ଜଟାଧର)—Gāmboje thistle
Hema dugdh (a plant).

ହେମଦୁଗ୍ଧୀ—ସଂ. ବି— (ହେମ ଦୁଗ୍ଧିନ୍ ଶବ୍ଦ; ୧ମା. ୧ବ)—୧ । ଯଜ୍ଞ-
Hema dugdhī ଡୁମ୍ବୁର ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ)—
1. Ficus Glomerata; Ficus Gibbosa. ୨ ।
୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ—(ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ) —2. Gamboje
thistle (a plant).

ହେମ ଧାନ୍ୟକ—ସଂ. ବି—ତିଳ; ଖସା (ବୈଦ୍ୟକ)—Sesamum
Hema dhānyaka Niger (see 1).

ହେମନ୍ତ—ସଂ. ବି—(ହନ୍ ଧାତୁ=ବଧ କରିବା+ମନ୍ତ; କିମ୍ବା
Hemanta ହେମନ୍+ତ)—ହିମଋତୁ; ଅଗ୍ରହାୟଣ ଓ
ପୌଷମାସାତ୍ମକ ଋତୁ—The 1st two months of
winter. [ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ଷକର ୬ ଋତୁ ମଧ୍ୟରେ
ଶରତ୍ ଋତୁର ପରେ ଘଟିବା ଋତୁ ଅଟେ ।] ଦେ.ବି—
हिमालय हेमन्त ୧ । (ସଂ. ହିମବନ୍ତ) ହିମାଳୟ ପର୍ବତ—
1. The Himalayas. ୨ । ହେମନ୍ତ କୁମାରର
ଡାକ ନାମ —2. Nickname of Hemanta
kumāra. ବୈଦେ. ବି (ଅ) ହିମ୍ମତ୍ (ଦେଖ)
हिम्मत Himmat (See)

ହେମନ୍ତ ନାଥ—ସଂ. ବି—କପିତ୍ଥ (ଶବ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ରିକା)—Wood apple.
Hemantanātha

ହେମନ୍ତ ବାଳୀ(କୁମାରୀ,ବାଳା)—ଦେ.ବି—୧ । ପାର୍ବତୀ—1.Pārbatī.
Hemanta bāḷī (kumārī, bāḷā) [ଦ୍ର—ମଧୁ ଛନ୍ଦ
हिमगिरिकन्या हेमन्तकन्या ପାନେ ମଣ୍ଡି ହେମନ୍ତ ବାଳୀ । ଶିଶୁ
ଶଙ୍କର ଭୂଷା ଅଭିଳାଷ] ୨ । (ନାମ) ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କୁ
ଦିଆଯିବା ନାମ—2. A name given to females.

ହେମ ପର୍ବତ—ସଂ.ବି—୧ । ସୁମେରୁ ଗିରି (ହଳାୟୁଧ)—The my-
Hema parbata thological mountain at the
north extremity of the world. ୨ । ଦାନ
କାମରେ ଉତ୍ସୃଷ୍ଟ ସୁନା ଗଦା (ହି. ଶ)—2. A heap of
gold given away to Brāhmaṇas [ଦ୍ର—
ଏହା ମହାଦାନମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅଟେ ।

ହେମ ପୁଷ୍ପ—ସଂ ବି—୧ । ଅଶୋକ ପୁଷ୍ପ (ମେଦିନୀ) 1. Asoka
Hema pushpa flower. ୨ । ଜବା ପୁଷ୍ପ;
ମନ୍ଦାର ଫୁଲ (ମେଦିନୀ)—2. The china rose.
୩ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା) 3. The
Champaka tree. ୪ । ନାଗକେଶର (ହି. ଶ —
4. Mesua Ferra (tree and flower).

ହେମ ପୁଷ୍ପକ—ସ ବି—୧ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଅମର)—
Hema pushpaka 1. The Champaka tree;
Michelia Champaka. ୨ । ଲୋଧ୍ର (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)
2. Symplocus Racemosa.

ହେମପୁଷ୍ପିକା—ସ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା (ଅମର)—The yellow-
Hema pushpikā flowered variety of Jasminum
Auriculatum.

ହେମ ପୁଷ୍ପୀ—ସଂ. ବି—୧ । ମଞ୍ଜିଷ୍ଠା (ଶବ୍ଦମାଳ)—
Hema pushpī 1. Indian madder
plant; Rubia Cordifolia. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜିବନ୍ତି-
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The yellow variety of
Celtis Orientalls. ୩ । ଇନ୍ଦ୍ରବାରୁଣୀ
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—3. Colocynth (creeper).
୪ । ସୁନାରି ଗଛ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
4. Cassia Fistula (tree). ୫ । ମୁଷଳୀ;
ତାଲ ମୂଳୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—5. Asparagus
Sarmentosus. ୬ । କଣ୍ଟକାରୀ; ଅଙ୍କରାନ୍ତି
(ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. Solanum Xanthocarpum
(plant).

ହେମ ଫଳା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କଦଳୀ; ଚମ୍ପା କଦଳୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema phaḷā A variety of banana.

ହେମ ବପୁ—ଦେ. ବି, ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ—(ସଂ ହେମବପୁଃ)—ହେମଗୌର
Hema bapu Fair-compexioned (person).
(ଦ୍ର—ପୁରୁଚରେ ବସାଇ କର୍ପୂର, ଫୁଲ ସୁନ ଭରେ
ଲଗାଇବା କେତେ ଶୁଭୁଷ ହେମବପୁର—ଭଞ୍ଜ.
ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି ।)

ହେମ ବଳ—ସଂ. ବି—ମୌକ୍ତିକ; ମୁକ୍ତା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema bala Pearl.

ହେମ ମୟ—ସଂ. ବିଣ, ପୁଂ (ହେମ+ମୟ)—୧ । ସୁନାରେ ତିଆରି—
Hemamaya 1. Made of gold. ୨ । ସୁନାଲି-
(ହେମମୟୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Golden.

ହେମ ମାଳା—ସଂ. ବି—୧ । ସୁନାର ହାର—1. Gold necklace.
Hema mālā ୨ । (ନାମ) ଯମ ପତ୍ନୀ—2. Name of the wife of God Jama. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ନାମ—A name given to females.

ହେମ ମାଳୀ—ସଂ. ବି (ହେମ+ମାଲ+ଇନ୍; ୧ମା. ୧ବ)—
Hemamāli ୧ । ସୂର୍ଯ୍ୟ (ଭବିଷ୍ୟପୁରାଣ)—
হেম মালী हेम माली 1. The Sun.
୨ । (ନାମ) ଖର ରାକ୍ଷସର ସେନାପତି (ହି. ଶ)—
2. Name of a general of the army of Khara demon. ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ହେମ ଯୂଥିକା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଥିକା; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଇ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hema jūthikā The yellow-flowered variety of Jasminum Auriculatum.

ହେମ ରାଗ—ସଂ. ବି (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ—
Hema rāga Golden colour.

ହେମ ରାଗିଣୀ—ସଂ. ବି (ହେମରାଗ+ଇନ୍+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହରିଦ୍ରା
Hema rāgiṇī (ଜିକାଣ୍ଡଶେଷ); ହଳଦୀ—
Turmeric.

ହେମରାଜ—ଦେ. ବି (ସଂ ହେମସାଗର)—ହେମସାଗର ୧ (ଦେଖ)—
Hema rāja 1. Hema sāgara 1 (See)

ହେମ ରେଣୁ—ସଂ ବି—୧ । ସୁନାର ଧୂଳି—
Hema reṇu 1. Dust of gold. ୨ । ତ୍ରସରେଣୁ (ହି. ଶ) (ଦେଖ)—2. Trasareṇu (See)
୩ । କୃକଳାସ; ଏଣ୍ଡୁଅ (ମେଦିନୀ)—3. Chameleon.
୪ । ଟେମ୍ପେଇ ନେଉଳ (ହି. ଶ.) ଦେଖ—
4. A species of golden house-lizard.

ହେମ ଲତା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୀବନ୍ତୀ [ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ]—Yellow
Hema latā variety of Jibanti.
হেমলতা हेमलता ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ନାମ—
A name given to females.

ହେମ ଲମ୍ବ[ଲମ୍ବକ]—ସଂ. ବି—ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟ ୬୦ ସମ୍ବତ୍ସର ମଧ୍ୟରେ
Hema lamba (lambaka) ୩୧ଶ ବର୍ଷର ନାମ [ହି.ଶ]—
Name of the 31st of the 60 years of the planet Jupiter.

ହେମଶ—ପ୍ରାଦେ. [ଗଞ୍ଜାମ] ବି—୧ । ମନୋଯୋଗ—
Hemaśa 1. Attention. ୨ । ଶ୍ରଦ୍ଧା—
2. Affection; attachment.

ହେମଶଙ୍ଖ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ବିଷ୍ଣୁ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ ଶେଷ)—
Hema śaṅkha Bishṇu

ହେମ ଶାକର—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡଜାତ) ବି—ଔଷଧ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ—
Hema śākara Name of a medicinal plant.
[ଦ୍ର—ଏହା ପୋଖରୀ କୂଳରେ ଓ ପାଣି କୂଳରେ ଜନ୍ମେ; ଏହାର ପତ୍ରକୁ ତେଲରେ ଭାଜି ବାତ ଧରିଥିବା ଅଙ୍ଗରେ ଘଷିଲେ ଉପକାର ହୁଏ]

ହେମ ଶିଖା—ସଂ ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Hema śikhā Gamboje thistle (plant).

ହେମ ସାଗର—ସଂ. ବି—୧ । ଘିଅ କୁଆଁରୀ ପରି ସାର୍ଦ୍ରାୟୁ ଓ ମାଂସଳ
Hema sāgara ଶାକ ବିଶେଷ—1. Kalanchoe Laciniata, ଛିନ୍ନପତ୍ର ata (herb); Kālanchoe Laciniata
হেমসাগর (Kirtikar) [ଦ୍ର—ଏହାର ପତ୍ର ମୋଟ, ମାଂସଳ
हेमसागर ଓ ପତ୍ରାକାରରେ କଟା କଟା; ଫୁଲ ଛୋଟ ଓ ହଳଦିଆ (ଯୋଗେଶଚନ୍ଦ୍ର) ଏହା ବିହାର ଓ ପୂର୍ବବଙ୍ଗରେ ଜନ୍ମେ । ପଞ୍ଜାବର ପାହାଡ଼ରେ ଏ ଗଛ ମଜବୁତ ହୁଏ] ୨ । ଫୁଟି-ଫୁଟିକିଆ ଗଛପରି ସାର୍ଦ୍ରାୟୁ ଶାକ ବିଶେଷ—2. Bryo phyllum Calycinum. [ଦ୍ର—ଏହା ଦୁଇହାତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ହୋଇ ବଢେ । ଏହାର ପତ୍ର ମୋଟ, ମାଂସଳ, ଶ୍ଳେଷ୍ମଯୁକ୍ତ ଓ ଅମ୍ଳ । ଓଦା ସ୍ଥାନରେ ଏହାର ପତ୍ରକୁ ରଖିଲେ ପତ୍ର ଦେହରୁ କଅଁଳି ବାହାରି ଅନେକ ଗଛ ହୁଏ; ଫୁଲ ବଡ଼ ବଡ଼ ଓ ବାଇଗଣୀ ରଙ୍ଗ । ଏହା ବର୍ଷାଦିନେ ଫୁଟେ । ଏହି ଗଛ ୨୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମଲକା ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରୁ ଭାରତକୁ ଆନୀତ ହୋଇଥିଲା]

ହେମ ସାର—ସଂ. ବି—ତୁତ୍ଥ; ତୁତିଆ (ରସଚନ୍ଦ୍ରିକା)—
Hema sāra Sulphate of copper.

ହେମ ସୁତା—ସଂ. ବି—ପାର୍ବତୀ (ହି. ଶ)—
Hemasutā Goddes Pārbati.

ହେମ ସୂତ୍ର (ସୂତ୍ରକ)—ସଂ. ବି—ସୁନାସୁତା; ଗୋଟ (ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ)—
Hema sūtra(sūtraka) A gold chain in the shape of a string.

ହେମ ହସ୍ତି ରଥ—ସଂ. ବି—ମହାଦାନ ବିଶେଷ; ଷୋଡଶ ମହାଦାନାନ୍ତ-
Hema hasti rath ର୍ଗତ ଦାନ ବିଶେଷ—A kind of gift prescribed in the Hindu Śāstras, consisting of a model of a car drawn by elephants, both made of gold.
[ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍ଚକ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ରଥ ନିର୍ମାଣ କରି ସେଥିମଧ୍ୟରେ ନାରାୟଣ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୂର୍ତ୍ତି, କୃଷ୍ଣାଜିନ, ତିଳ, ଅଷ୍ଟାଦଶ ଧାନ୍ୟ, ଭାଜନ, ଆସନ, ଚନ୍ଦନ, ଦୀପ, ଛତ୍ର, ଦର୍ପଣ ଓ ପାଦୁକା ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ ।
ଧ୍ୱଜରେ ଗରୁଡ଼ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସାମନାରେ ଗଣେଶଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରାଯାଏ । ରଥରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଓ ମୁକ୍ତା-ଦାମବିଭୂଷିତ ୪ଟି ହାତୀ] ଲଗାଯାଏ ଓ ୮ଟି ଗାଈ, ବଡାଳ

ଓ କୌଶେୟ ବସ୍ତ୍ରାଦି ସହିତ ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯାଏ । ଏଥିର ଫଳ ଶିବଲୋକ ପ୍ରାପ୍ତି—ମତ୍ସ୍ୟପୁରାଣ ।]

ହେମା—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ହି ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ମନ୍; ହେମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ବୁଧଗ୍ରହ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—
Hemā 1. The planet mercury. ୨ । (ହେମ+ଆ) (ସ୍ତ୍ରୀ) ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. A fair woman. ୩ । ଅପ୍ସରାମାନେ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—3 The heavenly nymphs. ୪ । ଗୋରୀ ହେମାଙ୍ଗୀନାରୀ—4. A woman of fair complexion. ଦେ.ବି.ପୁଂ—୧ହେମ ହୋଦ୍ୟ ନାମ ବିଶିଷ୍ଟ ପୁରୁଷଙ୍କ ଡାକନାମ—1. Nick-name of Hemachandra etc. ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ହେମ-ଶବ୍ଦାଦ୍ୟ ନାମବିଶିଷ୍ଟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଡାକନାମ—2. Nickname of Hemamāli etc.

ହେ ମା—ଦେ. ଅ—୧ । ମାତା ଓ ମାତୃସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ—
He mā 1. Exclamation uttered in addressing one's mother and elderly ladies. [ଦ୍ର—କନ୍ୟା ଓ କନ୍ୟା ସ୍ଥାନୀୟା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମ୍ବୋଧନ କରାଯାଏ] ୨ । (ବିସ୍ମୟ ବା ଭୟସୂଚକ ଧ୍ୱନି) ମାଆଲୋ !—
ଓ मा ! हे ! मा ! 2. An exclamation of wonder or fear.

ହେମାଙ୍ଗ—ସଂ. ବି ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହେମ=ସୁବର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ଯାହାର)
Hemāṅga ୧ । ହିରଣ୍ୟଗର୍ଭ; ବ୍ରହ୍ମା (ମେଦିନୀ)—1. Brahmā; the Creator. ୨ । ସହସ୍ରନାମୋକ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମ (ମହାଭାରତ)—2. One of the names of Bishṇu. ୩ । ଗରୁଡ଼ (ମେଦିନୀ)—3. The king of birds. ୪ । ସିଂହ (ମେଦିନୀ)—4. Lion. ୫ । ହେମାଦ୍ରି; ସୁମେରୁ ପର୍ବତ (ମେଦିନୀ)—5. The Sumeru mountain. ୬ । ଚମ୍ପକ ବୃକ୍ଷ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—6. The Champaka tree. ୭ । (ସ. ପ. ଲୋ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣନିର୍ମିତ ଅଙ୍ଗ ବା ଅବୟବ—7. Golden limbs. ୮ । ସୁନାପରି ଗୋରଦେହ—8. Limbs of golden colour. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି)—ହେମ ଗୌର; ସୁନାପରି ଗୋରା—Fair-skinned; of golden complexion.
(ହେମାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ)

ହେମାଙ୍ଗଦ—ସ. ବି (ସ. ପ ଲୋ) ୧ । ସୁନାର ବାଜୁ—1. Golden
Hemāṅgada armlet. ୨ । (ନାମ) ବସୁଦେବଙ୍କ ଏକ ପୁତ୍ର (ହ. ଶ)—2. Name of a son of Basudeba. ୩ । (ନାମ) କଳିଙ୍ଗ ଦେଶର ଜଣେ ରାଜା (ହ. ଶ)—3. Name of a king of Kaliṅga. ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ସୁନାର ବାଜୁ ପରିଧାନ କାରୀ—Wearing a golden
(ହେମାଙ୍ଗଦା—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) armlet.

ହେମାଙ୍ଗୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହେମାଙ୍ଗିନ୍ ଶବ୍ଦ, ହେମାଙ୍ଗ+ଇନ୍)—
Hemāṅgī ହେମଗୌର (ଦେଖ)—Hemagaura (See)

ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ—ସୁବର୍ଣ୍ଣପରି ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟା (ସ୍ତ୍ରୀ)—Golden-complexioned (woman).

ହେମାଚଳ—ସଂ. ବି—ସୁମେରୁ ପର୍ବତ—
Hemāchala The Sumeru mountain.

ହେମାଜୁ(ଜୋ)ରି—ପ୍ରାଦେ [ଯାଜପୁର] ବି—ହୁରିଜୁରି [ଦେଖ]—
Hemāju(jo)ri Hurijuri (See)

ହେମାଦ୍ରି—ସ. ବି—୧ । ସୁମେରୁ ପର୍ବତ (ଅମର)—1. The
Hemādri mythological mountain at the north end of the world. ୨ । (ନାମ) ଜଣେ କ୍ଷତ୍ରିୟ ରାଜା ଓ ଗ୍ରନ୍ଥକାର—2. Name of a Kshatriya king and author. [ଦ୍ର—ଏ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଚିନ୍ତାମଣି, କାମଧେନୁ ଓ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ନାମକ ସ୍ମୃତିଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୩ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଥିଲେ । ଚତୁର୍ବର୍ଗଚିନ୍ତାମଣି ଗ୍ରନ୍ଥ ଦାନ, ବ୍ରତ, ତୀର୍ଥ, ମୋକ୍ଷବିଷୟ ଓ ପରିଶିଷ୍ଟ, ଏପରି ୫ ଖଣ୍ଡରେ ରଚିତ । ହ. ଶ] ୩ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ହରେଣ୍ଡୁକୃଷ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଣ)—3. Gamboje thistle (a plant).

ହେମାଦ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ହ. ଶ)
Hemādrikā Gamboje thistle.

ହେମାଦ୍ରି ଜରଣ—ସଂ. ବି—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ହେମମାଳା)—
Hemādri jaraṇa Gamboje thistle.

ହେମାନ୍(ମ୍) ଦ(ଢ଼ି)ସ୍ତା — ବୈଦେ. ବି — (ଅ)— ହିମାନ୍ ଦସ୍ତା
Hemān(m) da(ḍi)stā (ଦେଖ)—Himān-dastā (See).

ହେମାଭ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହେମ+ଆଭା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଭ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-
Hemābha ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ—Golden; gold-coloured. [ହେମାଭା—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହେମା[ମ୍ବା] ରଡ଼ି(ରାବ)—ଦେ. ବି [ସଂ ହାମ୍ଭା]—ଗୋରୁଙ୍କ ବୋବାଳ,
Hemā[mbā] raḍi(rāba) ହମ୍ବାଧ୍ୱନି—Lowing
हाम्बारव हंमारंभा or bellowing of kine. [ଉ—ଧାମନ୍ତି ହେମାରଡ଼ିରେ ଧେନୁ ବାଛୁରି—ଅଭିମନ୍ୟୁ. ବିଦଗ୍ଧଚିନ୍ତାମଣି ।]

ହେମାଲ୍—ପ୍ରାଦେ [ସମ୍ବଲପୁର, ଗଡ଼ଜାତ] ଋତୁ ବିଶ-ହେମାଳ [ଦେଖ]
Hemāl Hemāla (See)

ହେମାଳ—ଦେ. ବି—(ସଂ ହିମକାଳ)—୧ । ହିମକାଳ; ହେମନ୍ତଋତୁ;
Hemāla ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ)—1. The 1st two
हेमाल months of winter. ୨ । (ସଂ. ହୈମଳ) ଅତି
हेमाल, ठंडा ଥଣ୍ଡା ଋତୁ—2. Cold or chilly weather. ବିଣ—(ସ. ହୈମଳ) ୧ । ଅତି ଶୀତଳ—1. Very
(ହେମାଳୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ) cold;chilly. ୨ । (ପୁଂ) ଯାହାର ଦେହ ଅତି ଶୀତଳ ହୋଇଥାଏ—2. Cold-bodied. ୩ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୀତସ୍ପର୍ଶ—3. Very cold to the touch. ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—ଗୋଠରେ ସବୁଯାକ ଗାଈ-

କୌଣସି ଅକସ୍ମିକ କାରଣରୁ (ଯଥା—ବାଘ ଦେଖି ବା କୌଣସି ବିକଟାଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି) ହୁରୁଡ଼ି, ଲଙ୍କଡେଇ, ହମ୍ବା-ରବ କରି ଏଣେ ତେଣେ ଦଉଡ଼ୁଥିବା—The state of the cattle of a flock shying and running helter skelter owing to some unforeseen cause (e.g. on seeing a tiger or on hearing a terrific roar). ସଂ. ବି—ସାଧକ ସ୍ୱରର ପୁତ୍ର, ରାଗିଣୀ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—Name of secondary air in music.

ହେମାଳୟ—ଗ୍ରା ବି—ହିମାଳୟ—The Himalayas.
Hemālaya हिमालय हिमालय

ହେମାଳିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଅତିଶୀତଳ—1. Very cool; chilly. ୨ । ଅତି ଶୀତସ୍ପର୍ଶ—2. Very cold to touch. ୩ । (ପୁଂ) ଯାହାର ଦେହ ଅତି ଶୀତଳ ଲାଗେ—3. Having a cold body. ବି—୧ ।
Hemālia হেমালিয়া हेमाल
[ହେମାଳେ (ଲୋ)ଇ—ସ୍ତ୍ରୀ ବିଣ] ହୋ'ହାଲା; ଗୋଳମାଳ—1. Ado; confusion. ୨ । ଅରାଜକତାଜନିତ ଗୋଳମାଳ —2. Confusion due to anarchy. ୩ । ସମସ୍ତେ ମିଶି ଲୁଟପାଟ କରିବା—3. Promiscuous looting.
হোহা हाहल्ला

ହେମାଳିଆ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ସମସ୍ତେ ମିଶି ଲୁଟି ଡକିକୁ କରିବା
Hemālia kariba —1. To loot promiscuously.
লুটপাটকরা ୨ । ଗୋଳମାଳ କରିବା; ହୋହା କରିବା—2. To make an ado.
लुटपाट करना

ହେମାହ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ—(ହେମ ଅଟେ ଅହ୍ୱା=ନାମ ଯାହାର)—ହେମ ନାମରେ କଥିତ—Called by the name of Hema. ବି—୧ । ବନ ଚମ୍ପକ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Wild Champaka tree. ୨ । ଧୁସ୍ତୁରି; ଧାଦୁରୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. The Dhātura plant.
Hemāhwa

ହେମାହ୍ୱା—ସଂ. ବିଣ—(ହେମାହ୍ୱ+ଆ)—ହେମାହ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—The feminine of Hemāhwa. ବି—୧ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ୍ତୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—1. Yellow variety of Jibanti herb. ୨ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ; ଅଗରୁ ଗୁଳ୍ମ (ବୈଦ୍ୟକ)—2. Gamboje thistle (a plant).
Hemāhwā

ହେମି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ଉତ୍ତର ବ୍ୟବହୃତ) କ୍ରି—'ହେବି' କ୍ରିୟାର ଉଚ୍ଚାରଣ—A slang form of Hebi (I shall be). (ଯଥା—ମୁଁ ନ ହେଲ୍ଲା କଲେ ରହିବି ପାରହେମି) ।
Hemi

ହେମିସ୍ଫିଅର—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—୧ । ଗୋଲାର୍ଦ୍ଧ—1. Hemisphere. ୨ । ଗୋଲାକାର ପଦାର୍ଥରୁ ଅଧେ—2. Half of a round thing. ୩ । ଭୂଗୋଳର ଅଧେ—3. Half of the globe.
Hemisphiar হেমিস্ফিয়ার हेमिस्फियर

ହେମ୍ନ—ସଂ. ବି—ମଙ୍ଗଳଗ୍ରହ (ହି. ଶ)—
Hemna The planet Mars.

ହେମ୍ପାଳ—ପ୍ରାଦେ (ପୁରୀ ଓ ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ଭୋଜି; ମଉଚ୍ଛବ; ଚଳ୍ପାଳ
Hempāla —A feast; banquet; big picnic.

ହେମ୍ନା—ସଂ. ବି—ବୁଧଗ୍ରହ (ଜ୍ୟୋତିଷତତ୍ତ୍ୱ)—
Hemnā The planet Mercury.

ହେୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହା. ଧାତୁ=ତ୍ୟାଗ କରିବା+କର୍ମ ଯ)—୧ । ତ୍ୟାଜ୍ୟ, ଅଗ୍ରାହ୍ୟ—1. Fit to be abandoned or rejected; avoidable. ୨ । ତୁଚ୍ଛ—2. Despicable. ୩ । ଅତି ନୀଚ—3. Very mean. ୪ । ଅତି ମନ୍ଦ—4. Very bad.
Heya (ହେୟା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହେୟ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ତୁଚ୍ଛ କରିବା; ଘୃଣା କରିବା—1. To treat with contempt. ୨ । ତ୍ୟାଗ କରିବା; ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା; ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା—2. To reject; to abandon.
Heya kariba হেয়করা हेय करना

ହେୟ ଜ୍ଞାନ—ସଂ. ବି—୧ । ତୁଚ୍ଛଜ୍ଞାନ—1. Slight. ୨ । ଘୃଣା—2. Contempt; feeling of disgust. ୩ । ବେଖାତିର—3. Disregard.
Heya jñana

ହେୟଜ୍ଞାନ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ବେଖାତିର କରିବା—1. To disregard; to slight. ୨ । ଘୃଣା କରିବା—2. To hate. ୩ । ଘୃଣା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବା—3. To look down upon with contempt.
Heyajñana kariba হেয়জ্ঞানকরা हेयज्ञानकरना

ହେୟା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—୧ । ଏହା, ଏହୟା; ଏହିଟା; ଏହାହିଁ—1. This. ୨ । ତାହା; ସେହୟା; ସେହିଟା; 2. That.
Heyā

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—ହେୟର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—Feminine of Heya.

ହେୟାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କେଶ; ବାଳ—
Heyār হেয়ার हेयार Hair.
[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦ ଅନ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା—ହେୟାର୍ ଅଏଲ୍; ହେୟାର୍-ବ୍ରସ୍ ଇତ୍ୟାଦି]

ହେୟାର୍ ଅୟେ(ଏ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କେଶରେ ଲଗାଇବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ସୁବାସିତ ତେଲ—Hair oil.
Heyār aye(e)l হেয়ারঅয়েল हेयारअयेल

ହେୟାର୍ କଟର୍ (କ୍ଲିପର)—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—(ଘୋଡ଼ା ଅଦିକ) ବାଳ କାଟିବା ଯନ୍ତ୍ର—Hair clipper; hair cutter.
Heyar katar(kliper) হেয়ারকটর हेयारकटर

ହେୟାର୍ କିଲ(ଲା)ର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—କେଶ ବା ଲୋମ ନାଶକ ଔଷଧ—Hair killer.
Heyār kila(lā)r হেয়ারকিলার हेयारकिलर

ହେୟାର୍ କ୍ଲଥ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଘୋଡ଼ା ଅବକ ବାଳରେ
Heyar klath ବୁଣା ଲୁଗା—Hair cloth.
হেয়ার ক্লথ **हेयार क्लथ**

ହେୟାର୍ ଡାଇ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଧଳାବାଳକୁ ରଙ୍ଗାଇବା ଦ୍ରବ୍ୟ;
Heyār ḍāi ମୁଣ୍ଡର କଲପ—Hair die.
হেয়ারডাই **हेयारडाई**

ହେୟାର୍ ପିନ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଖୋସାରେ
Hayār pin ବା ବେଣୀରେ ପଶାଇବା କଣ୍ଟା—Hair pin.
হেয়ারপীন **हेयारपीन**

ହେୟାର୍ ବ୍ରୁ(ବ୍ରା)ଶ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ମୁଣ୍ଡ କୁଣ୍ଡାଇବାର ବ୍ରୁରୁଶ—
Heyār bru(bra)ś Hair brush.
(ହେୟାର ବ୍ରୁରୁଶ—ଅନ୍ୟରୂପ)
হেয়ারব্রস **हेयारब्रस**

ହେୟାର୍ ସାହେବ—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କୁ ଇଂରାଜି
Heyār sāheb ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ୟୋଗୀ ଓ କଲିକତା
হেয়ারসাহেব ହିନ୍ଦୁ ବା ହେୟାର୍ ସ୍କୁଲର ସ୍ଥାପୟିତା, 'ଡାଭିଡ୍
हेयारसाहेब ହେୟାର୍' ନାମକ ଜଣେ ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡବାସୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ସାହେବ
—The late David Hare, the founder of the Calcutta Hare school.

[ଦ୍ର—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୭୭୫ ରେ ସ୍କଟ୍‌ଲଣ୍ଡରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୧୨ରେ କଲିକତାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ୧୮୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଲାତରୁ ଆସି କଲିକତାରେ ଘଡ଼ି ମରାମତି ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଏ ୧୮୧୭ ସାଲରେ ରାଜା ରାମମୋହନ ରାୟ, ରାଜା ରାଧାକାନ୍ତ ଦେବ ଓ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ସର୍ ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍ ହାଇଡ୍ ଇଷ୍ଟଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଇଂରାଜି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କଲିକତାରେ ହିନ୍ଦୁସ୍କୁଲ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଓ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଚାରାର୍ଥ ସ୍କୁଲ୍‌ବୁକ୍ ସୋସାଇଟି ନାମକ ଗୋଟିଏ ସଭା ସ୍ଥାପନ କଲେ । ସେ ଉକ୍ତ ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପୁତ୍ରପରି ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ଏହାପରେ ସେ କଲିକତା ଛୋଟ ଅଦାଲତରେ ଜଜ୍ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ବସନ୍ତ ରୋଗରେ କଲିକତାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ତାଙ୍କର ମର୍ମର ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସି କଲେଜ୍ ଓ ହେୟାର୍ ସ୍କୁଲର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ସ୍କୁଲକୁ ତାଙ୍କର ସ୍ମରଣାର୍ଥ ହେୟାର୍ ସ୍କୁଲ୍ ନାମ ଦିଆଗଲା; ଓ ଏ ଯେଉଁ ଗଳିରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ସେ ଗଳିର ନାମ ହେୟାର୍ ଷ୍ଟ୍ରିଟ୍ ଦିଆଗଲା । (ସୁବଳଚନ୍ଦ୍ର)]

ହେୟାର୍ ସ୍କୁଲ୍—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ)—କଲିକତାର ହେୟାର ସାହେବ
Heyār skul ଅବଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉଚ୍ଚ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ—
হেয়ারস্কুল **हेयारस्कूल** Calcutta Hare school.
(ଦ୍ର—ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରେସିଡେନ୍‌ସି କଲେଜ ସଲଗ୍ନ ହୋଇଅଛି)

ହେୟା(ୟାଁ)ଳି—ଦେ. ବ—୧ । ଗୁପ୍ତ ବିଷୟ (ଗୋପୀନାଥ ନନ୍ଦ)—
Heyā(yāṅ)li 1. Secret. ୨ । (ବଙ୍ଗଳା ହେୟାଁଳି ଶ. ପ୍ରହେଳି) ନାଅ ଦଥ; ପ୍ରହେଳିକା—2. Riddle; conondrum ୩ । ଗବୁଲ—3. Ironical riddle.
হেয়াঁলি **पहलि**

ହେୟୋଲୋ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—ବାଇଠି (ଦେଖ)—
Heyolo Baiṭhi (See)

ହେୟୋ—ବୈଦେ. ଅ (ଇଂ)—ଲୋକଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇବା,
Heyo ଧମକାଇବା ଓ ଗାଡି ଚଳାଇବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଧ୍ୱନି—
হেয়ো **हेयो** (Interjection) Heigh Ho!

ହେର୍ (ଧାତୁ)—ସ.—ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା—
Her (root) To cause increase.

ହେର୍‌କାଣ୍ଡିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବିଣ—୧ । ଗଡନ୍ତି ଓ ଉଠାଣିଆ
Herkāṇḍiā (ସ୍ଥାନ)—1. Undulating. ୨ । ଝୁଡ଼କାଝୁଡ଼ିଆ; ଉଚ୍ଚାବଚ; ଅସମତଳ (ସ୍ଥାନ)—2. Rugged; rough (place). ୩ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବହୁବାର ଉଠିବାକୁ ଓ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ହୁଏ—3. A locality in which there
হেটেট্যাংরা **आबरखाबर** are many ups and downs.

ହେର୍‌ତେରିଆ—ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—ଅସ୍ପଷ୍ଟ (ବାକ୍ୟ)—
Herteriā Indistinct (speech).

ହେର୍‌ନା—ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ହରିଣ—
Hernā Stag; deer.

ହେର୍‌ଫେର୍—ଦେ. ବି—୧ । ଯା ଆସ—1. Coming and going.
Her-fer ୨ । ଏଣେ ତେଣେ ବୁଲିବା—2. Roving. ୩ । ଇତସ୍ତତଃ ଯାଆସ କରିବା; ଟହଲ—3. Walking to and fro; sauntering. ୪ । ନେଇଥିବା ଦ୍ରବ୍ୟାଦିକୁ ଫେରାଇ ଦେବା—4. Returning of things taken. ୫ । ଅଦଳ ବଦଳ; ପରିବର୍ତ୍ତନ; ବଦଳ—5. Change; exchange. [ଦ୍ର—ହେର୍‌ଫେର୍‌ରେ ଏକସ୍ଥାନରୁ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁନେଇ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଲଗାଯାଏ ଓ ସେଠାରୁ ସ୍ଥାନରେ ଥିବା ବସ୍ତୁକୁ ଆଣି ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନରେ ଲଗାଯାଏ । ଯଥା—ଗାଡ଼ିର ଘୋଡ଼ା ଦୁଇଟିଙ୍କୁ, ଶଗଡ଼ର ବା ହଳର ବଳଦ ଦୁଇଟିଙ୍କୁ ଏହିପରି ହେର୍‌ଫେର୍ କରାଯାଏ) ୬ । ମନର ପରିବର୍ତ୍ତନ; ମାନସିକ ଅବସ୍ଥାର ପରିବର୍ତ୍ତନ—6. Change of mental condition. ୭ । ଜିନିଷର ଅଦଳ ବଦଳ—7. Exchange or barter of things. ବିଣ—୧ । ଅଦଳ ବଦଳ କରାଯାଇଥିବା—1. Exchanged. ୨ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ—2. Changed. ୩ । ଅତଯାତ—3. Coming and going. ୪ । ପରିଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା 4. Walking; sauntering.

ହେର୍‌ଫେର୍ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଅଦଳ ବଦଳ କରିବା—
Her-pher karibā 1. To exchange.
হের্‌ফের্ করা **हेरफेर करना** ୨ । ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା; ବଦଳାଇବା—2. To change.

ହେର୍‌ଫେର୍ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଇତସ୍ତତଃ ଟହଲିବା—
Her-pher hebā 1. To walk or saunter.

হেরফের হওয়া ୨ । ବ୍ୟାୟାମାର୍ଥ ଦେହ ଚାଳନା କରିବା—
हेरफेर होना, हेरना फेरना 2. To move one's limbs for exercise.

ହେର(-ର)ଷା – ଦେ.ବିଣ.ପୁଂ—(ଯେ ହେଷାରୁ;ଯେ ହେଷାରବ କରେ)—
Her(re)sā ୧ । ଯେ ହେଷାରବ କରେ; ଦରଦସା—
(ହେରଷୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 1. Given to loud laughing.
বেহায়া **हैं हैं करनेवाला** ୨ । ଭେରେଷା; ଲଜ୍ଜାହୀନ—2. Shameless.
(ହେର୍ ଷାପଣ, ହେର୍ଷାପଣିଆଁ, ହେର୍ଷାଗିରି—ବି)

ହେର—ସଂ ବି—(ହି ଧାତୁ+କର୍ମ ର)—୧ । ଅସୁର ମାୟା (ଶବ୍ଦ-
Hera କଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Demonaic illusion.
୨ । ହଳଦୀ; ହଳଦୀ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. Turmeric, ୩ । ମୁକୁଟଭେଦ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
3. A sort of crown. ଦେ. (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)
କ୍ରି (ହେରିବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞାରୂପ) (ତୁମ୍ଭେ) ଦେଖ—
(Imperative mood) (you) See.

ହେରକ—ସଂ ବି—ଶିବଙ୍କ ଗଣ ବିଶେଷ (ହି. ଶ)—
Heraka Name of a class of attendants of Śiba.

ହେରଣ(ଣା)—ଦେ. ବି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ, ସ. ଦୃଶ୍; ପ୍ରା. ହେର
Heraṇa(ṇā) ଧାତୁ)—୧ । ଦର୍ଶନ—1. Sight.
হেরণ **दर्शन, हेरना** ୨ । ଦେଖିବା—
2. Seeing

ହେରମ୍ବ—ସଂ ବି (ସ ହେ=ଶିବ, ରୁଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦର ୭ମୀ ଏକବଚନ
Heramba ହେ=ରୁଦ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ+ରଜ୍ବ୍ ବା
ରମ୍ଭ ଧାତୁ=ଶବ୍ଦ କରିବା, ରହିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ; କିମ୍ବା
ହେର୍ ଧାତୁ=(ସୁଖ) ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା+ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ
ଅମ୍)—୧ । ଗଣେଶ; ବିନାୟକ (ଅମର)—
1. The elephant-headed son of Śiba.
[ଦ୍ର—'ଓଁ ଗଂ' ଏହାଙ୍କ ବୀଜମନ୍ତ୍ର ।] ୨ । ମହିଷ;
ମଇଁଷି (ମେଦିନୀ)—2. Buffalo. ୩ । ବୌଦ୍ଧ
ବିଶେଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)—3. Name of a class of
Buddhist saints. [ଦ୍ର—ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଏ
ଶବ୍ଦର ଅନ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ହେରୁକ, ଚକ୍ର ସମ୍ବର,
ହେବ, ବଜ୍ରକପାଳୀ, ବୁଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି, ଶସିଶେଖର, ବଜ୍ରଟିକ
(ତ୍ରିକାଣ୍ଡଶେଷ)]

ହେରମ୍ବ ଜନନୀ—ସଂ ବି ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)—ଦୁର୍ଗା (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Heramba janani Goddess Durgā.

ହେରମ୍ବନାଥ—ସଂ ବି—୧ । ଗଣେଶ; ହେରମ୍ବ; ଗଣପତି—
Herambanātha 1. God Ganeśa.
୨ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ—2. Name of an image of Śiba, ଦେ. ବି.ପୁଂ—ଲୋକଙ୍କ
ନାମ—A name given to males.

ହେରମ୍ବ ହଟ୍ଟ –ସଂ ବି (ନାମ)—ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ଦେଶବିଶେଷ
Heramba haṭṭa (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
Name of a country in South India.

ହେରା—ଦେ. ବି (ପ୍ରା. ହେର୍ ଧାତୁ; ସଂ ଦୃଶ୍ ଧାତୁ=ଦେଖିବା)—
Herā ୧ । ଦର୍ଶନ; ଦେଖା—1. Seeing;
হেরা **दर्शन,(हि)हेरना** sight. ୨ । ହେରା
ପଞ୍ଚମୀ (ଦେଖ)—2. Herā panchami (See)
ସ୍ଥାନେ (ସମ୍ବଲପୁର; ଗଡ଼ଜାତ) ସର୍ବନାମ—ଏଇଗୁଡ଼ିକ—
These.

ହେରାଇବା—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପଦ୍ୟ)—୧ । ହେରିବା
Herāibā କ୍ରିୟାର ଣିଜନ୍ତ ରୂପ—1 The
দেখান **दिखाना** causative form of
Heribā. ୨ । ଦେଖାଇବା—2. To show
(ଦ୍ର—ଜାଣ୍ଣୀଦାମ- ଭୃଙ୍ଗ କାହିଁକି ଶଙ୍କେ, ଯୌବନ
ହେରାଇ ଡାକନ୍ତି ବାସେ—ପ୍ରାଚୀ ରହସ୍ୟମଞ୍ଜରୀ ।]

ହେରାଗୋହିରି ସାଇ(ହି)—ଦେ. ବି—ପୁରୀ ସହରର ଗୋଟିଏ ସାହି
Herāgohiri sāi(hi) ବା ଗଳି—One of the
lanes of the Puri town. [ଦ୍ର—ସମ୍ଭବତଃ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରତିମାକୁ ହେରା ପଞ୍ଚମୀ ଦିନ ଏହି ଗୋହିରି
ବା ଗଳି ବାଟେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ
ଦେଖିବାକୁ ନିଆ ଯାଉଥିବାରୁ ଏହିପରି ନାମ
ହୋଇଅଛି ।]

ହେରା ପଞ୍ଚମୀ (ଯାତ୍ରା) —ଦେ. ବି (ହେରିବା=ଖୋଜିବା, ଦେଖିବା)—
Herā panchami (jātrā) ଆଷାଢ଼ ଶୁକ୍ଳ
ପଞ୍ଚମୀ ବା ଷଷ୍ଠୀ ଦିନ ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯାତ୍ରାବିଶେଷ—
One of the festivals of Lord Jagannātha held in Puri on the 5th or the 6th day of the bright lunar fortnight of Ashārdha.
(ଦ୍ର—ଏ ଦିନ ରଥରେ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇଥିବା
ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବଡ଼ଦେଉଳରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ହେରିବାକୁ
(ଦେଖିବାକୁ) ଯାଆନ୍ତି ବୋଲି ଏହି ନାମ ହୋଇଅଛି ।
ଜଗନ୍ନାଥ ତାଙ୍କ ବଡ଼ଭାଇ ବଳଭଦ୍ର ଓ ଭଉଣୀ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କୁ
ସେଠି ଉଦ୍ୟାନ ବିହାର କରିବାକୁ ଯାଇଥିବାରୁ ଓ
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନ ଥିବାରୁ ରଥଯାତ୍ରାର
ପଞ୍ଚମ ଦିନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଲୁଚିକରି
ଗୁଣ୍ଡିଚା ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ମନରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ
ଉପରେ ଅଭିମାନ ଓ ରାଗ ଥିବାରୁ ଗୁଣ୍ଡିଚାଘରପାଖେ
ରଖା ଯାଇଥିବା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥରୁ ଖଣ୍ଡେ
କାଠ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଆସନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ କୌଣସି
ପ୍ରକାରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ଓ ବୁଝାସୁଝା କରି ଶୀଘ୍ର ଫେରି
ଆସିବେ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଇ ବାହୁଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏ
ଦିନ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମଣ୍ଡପରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର
କଳାପନା ଦେଖିଲେ ବିଶେଷ ପୁଣ୍ୟଲାଭ ହୁଏ ।)

ହେରିଆ ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜାହାଜଆ ଭଷା)—
Heriā kheḷibā ସମ୍ମୁଖଆଡ଼ୁ ବହୁଥିବା ପବନକୁ ଅଡ଼େଇ ଦେବାପାଇଁ କୌଶଳ କ୍ରମେ ଠିଙ୍ଗା ହେବା ପାଲ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ପବନ ଯେଉଁଆଡ଼ୁ ବହୁଅଛି ସେହି ଆଡ଼କୁ (ଜାହାଜ) ସର୍ପାକାରରେ ଗତି କରିବା—(nautical) (a ship)To take a zigzag course by manoeuvring with the sails against the wind. [ଦୃ—ଲକ୍ଷାଦ୍ୱୀପ ଅପମ୍ମୁଖରେ ଯାଉଥିବା ଶତ ଶତ ଜାହାଜ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହେରିଆ ଖେଳୁଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ଗଳ୍ପସ୍ୱଳ୍ପ ।]

ହେରିଆ ବସିବା—ଦେ. କ୍ରି (ଜାହାଜଆ ଭଷା)—(ଜାହାଜ) କୌଣସି
Heriā basibā ଦିଗକୁ ବକ୍ରଭାବରେ ଗତି କରିବା—(nautical) (a ship) To move tortuously towards any direction. [ଦୃ—ଆମ ଜାହାଜ ପ୍ରସାଦ ବାନ୍ଧ ବଦଳ ପୂର୍ବ ହେରିଆ ବସିଲା ।]

ହେରିଆ ମାରିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ଜାହାଜଆ ଭଷା) ଜାହାଜର ଅଗ ପାଲର
Heria māribā ପାଲକୁ ଦଉଡ଼ିଦ୍ୱାରା ଟାଣିକରି ବାନ୍ଧିବା—
হেরিয়ানা (nautical) To tie the front sail of a ship
हेरिया मारना tightly with ropes.

ହେରିକ—ସଂ. ବି—୧ । ଚର; ଦୂତ [ହେମଚନ୍ଦ୍ର]—1. Messenger.
Herika emissary. ୨ । ଭେଦ ବୁଝିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଚର; ଗୁପ୍ତଚର [ହ୍ରି. ଶ]—2. Spy; informer.

ହେରିକା—ଗ୍ରା. ଅ (ଅନ୍ୟ ବିଶେଷ୍ୟ ପରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)—ପ୍ରଭୃତି;
Herikā ଇତ୍ୟାଦି—And others; et cetera.
প্রভৃতি [—ସେଠାରେ ସୁଗ୍ରୀବ ହନୁମାନ୍ ହେରିକାଙ୍କୁ ଦେଖି
आदि କହିଲେ, 'ମୁଁ ରାବଣର ଭାଇ ବିଭୀଷଣ'—ମାଳକଣ୍ଠ. ପିଲାଙ୍କ ରାମାୟଣ ।]

ହେରିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ହେରିଙ୍ଗ୍)—ପୋହଳା ବା ଏଣ୍ଡୁଲା
Hering ମାଛ ପରି ଏକପ୍ରକାର ସୁଖାଦ୍ୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ସାମୁଦ୍ରିକ
হেরিঙ্ ଶଳ୍କୀ ମତ୍ସ୍ୟ—Herring; a kind of sea-
हेरिंग fish; Clapea Harengus.
[ଦୃ—ଏମାନେ ଲମ୍ବରେ ୧ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ନ୍ତି ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ଦଳେ ଦଳେ ହୋଇ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଝାଙ୍କରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମାଛ ଥାଆନ୍ତି । ଏମାନେ ଇଉରୋପର ଓ ଆମେରିକାର ଆଟ୍‌ଲାଣ୍ଟିକ୍ ମହାସାଗର ଉପକୂଳରେ ଦେଖା ଯାଆନ୍ତି ଓ ଏହାଙ୍କୁ ମାରି ଲୁଣ ଦେଇ ଶୁଖୁଆ କରି ବୋତଲରେ ଓ ଟିଣରେ ମୁଦ କରି ସାହେବମାନେ ବିଦେଶକୁ ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ରପ୍ତାନି କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ଦେହରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ସମାନ୍ତରାଳ ଶାଖାଯୁକ୍ତ ମେରୁହାଡ଼ ଦେଖା ଥାଏ ।]

ହେରିଙ୍ଗ୍—ବୈଦେ (ଇଂ) ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ବି—ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି—
Heringu The hearing of a case before a court.

ହେରିବା—ଦେ. କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ)—(ସଂ. ଦୃଶ୍ ଧାତୁ;
Heribā ପ୍ରା. ହେର୍ ଧାତୁ)—୧ । ଦେଖିବା—1. To see.
হেরা हेरना [ଦୃ—ଠିକର ଝଲ୍ଲୁ ଠାରେ ଠାରେ କେନ୍ତ ହେରି ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ହାଟ । ରାଧାନାଥ· ପାର୍ବତୀ ।] ୨ । ଚାହିଁବା—2. To look at. [ଦୃ—ତାହାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ ପରାକ୍ରମ ହେରି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଆଦି ।]

ହେରୁକ—ସଂ. ବି—୧ । ବୁଦ୍ଧଦେବ (ମେଦିନୀ); ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ବିଶେଷ—
Heruka 1. Name of the Buddha in one of his previous existence. ୨ । ମହାକାଳ ଶିବଗଣ ବିଶେଷ (ମେଦିନୀ)—2. A class of Mahākāḷa Śiba's attendants. ୩ । ଶିବଲିଙ୍ଗ ବିଶେଷ (କାଳିକାପୁରାଣ)—3. Name of an image of Śiba. ୪ । ଗଣେଶ (କାଳିକାପୁରାଣ)—4. God Gaṇeśa.

ହେରୁଛେ - ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) କ୍ରି—(ସେ) ଦେଖୁଅଛି—
Heruchhe. (He) Is seeing.

ହେରେଶା—ଦେ. ବିଶ ପୁଂ—ହେର୍‌ସା (ଦେଖ)—
Hereśā Her-sā (See).
(ହେରେଶୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ହେରେଶାପଣ, ହେରେଶା ପଣିଆ, ହେରେଶାଗିରି—ବି)

ହେରେସେଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ହେଁ ହେଁ ହୋଇ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଭାବରେ
Hereseibā ହସିବା; ହେଁ ହେଁ ଫେଁ ଫେଁ ହେବା—
(ହେରେସେଇ ହେବା—ଅନ୍ୟରୂପ) To laugh loudly in a
হিহিকরে হাসা shameless manner.
हें हें फें फें होना

ହେର୍ଣା(ର୍ଣ୍ଣୀ)—ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ହରିଣ—
Hernā(rṇṇā) Deer.

ହେର୍ଶାମି—ଗ୍ରା. ବି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ 'ଘୃଣା' ସ୍ଥାନରେ 'ମୀ'ର ବ୍ୟବହାର
Hershāmi ଅନୁକୃତ)—ନିର୍ଲଜ୍ଜ—Shamelessness.
বেহায়াপনা निलजपन

ହେଳ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—1. To disregard;
Heḷ (root) to slight. ୨ । ଘୃଣା କରିବା—2. To hate. ୩ । କେଳି କରିବା—3. To disport.

ହେଳ୍‌ଥ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈ ଦେ. ବି—ହେଲ୍ଥ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Heḷth (etc) Helth etc (See).

ହେଲ୍ ପେଟେଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସିଂହଭୂମି) କ୍ରି—ଠେଲିଦେବା—
Hel-peṭeibā To push.

ହେଲ୍‌ହା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି—ହେଳା; ଅସାବଧାନତା—
Hel-hā Carelessness; negligence.

ହେଳ—ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ହେଳା)—ହେଳା (ଦେଖ)—Heḷā (See)
Heḷa [ଦୃ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଇଲେ ମୋ ଭାର୍ଯ୍ୟାର ବଳରେ, ଭୁମିର ହେଳ ଏହା ଅଟି ହେଳ ମୋ ହେଳରେ । କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହେଲ୍—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୀପ ଭୂତକାଳ
Hela ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଆଦରାର୍ଥକ (ତୁମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ
ହଇଲେ (ତୁମ୍ଭେମାନେ) କର୍ତ୍ତାସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବହୃତ—(you) Have
हुए been.

ହେଲଇଁ—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ମୁଁ) ହେଲ—
Helaiñ (I) Have been.

ହେଲଉଁ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) କ୍ରି—୧। ହେବା ଯୋଗୁଁ; ହେବାହେତୁ—
Helauñ 1. Because of; having been. (ଯଥା – ମୁଁ ସିନା
ହଓୟାତେ ଖାଲି ହେଲଉଁ ତୁ ମୋ ସାଙ୍ଗେ କଳି କରୁଛୁ) ୨। ହେବା
होनेसे ପରେ—2. After having been. (ଯଥା—ମୁଁ ସୁସ୍ଥ
ହେଲଉଁ ତୁ ଯିବୁ)

ହେଲଉଁ ହେଲା—ଦେ. ବି—(ସଂ ହେଲା)—୧। ଢିଲାମିଲା;
Helauñ helā କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖାଲଖୁଲ କରିବା—1. Slackness
ହେଲମ ଢିଲମ୍ } ଅନ୍ୟରୂପ in work ୨। ଅତ୍ୟନ୍ତ
ହେଲମ୍ ଢିଲ୍ } ଅବହେଳା—2. Much disre-
अवहेला gard or neglect. ୩। ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—3.
ढिलापन, देरी Dilatoriness. ୪। ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଳା—4.
हेलागोछा Much negligence. ବିଣ—୧। ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ—
ढिला 1. Dilatory. ୨। କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଚ୍ୟୁତିକାରୀ—2. Negligent.

ହେଲକେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର)ଅ—(ପାଲ ଅଞ୍ଚଳ ବ୍ୟବହୃତ)—ନିକଟରେ
Helake —Near by.

ହେଲଣ(ଣା)—ଦେ. ବି—(ସଂ ହେଳନ)—୧। ଘୃଣା—1. Hatred.
Helaṇa(ṇā) ୨। ଅବଜ୍ଞା—2. Disregard.

ହେଲଣି(ନି)—ଦେ. କ୍ରି (ତୁମ୍ଭେ, ତୁମ୍ଭେମାନେ)—ହେବା କ୍ରିୟା ସମ୍ପନ୍ନ କର
Helaṇi (ni) ସାରିଲଣି—(Expressing the comple-
हइले tion of the verb expressed by the verb
to be) (you) Have been.
हुए [ଏକ ବଚନ (ତୁମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ (ତୁମ୍ଭେମାନେ) ହେଲ]।

ହେଲନ(ନା)—ସଂ. ବି (ହେଲ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ; +ଆ) ୧। ଅବଜ୍ଞା
Helana(nā) କରିବା—1. Slighting; disregarding. ୨।
କ୍ରୀଡ଼ା କରିବା; କେଳି କରିବା (ହି. ଶ)—2. Sporting.
୩। ଅପମାନ—3. Insulting (Apte). ୪। କେଳି
—4. Wanton dalliance (Apte) ୫। ଘୃଣା—
5. Contempt (Apte) ୬। ଅବହେଳା (କ୍ଲାସିକ୍ସ)
6. Neglect; negligence.

ହେଲ ମେଲ—ଦେ. ବି—୧। ମିଳାମିଶା—1. Mixing in society.
Hela mela sociability. ୨। ଘନିଷ୍ଠତା—2.
मेलामेशा Intimacy. ୩। ସଙ୍ଗ; ସାହଚର୍ଯ୍ୟ—3. Companionship.
मेलचोल

ହେଲମେଲ ହେବା—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) କ୍ରି—କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ
Hela mela hebā ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ମିଳାମିଶା କରିବା
—To establish intimacy with a person.

ହେଳୟା—ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ (ହେଳା ଶବ୍ଦର ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି ଏକ)—୧।
Helayā ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ—1. Easily. ୨। ଖେଳ ଛଳରେ—
2. In sport.

ହେଲ(ଳା)ରେ—ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—ଅକ୍ଲେଶରେ; ସହଜରେ—Easily;
Hela (lā)re without trouble. [ଉ—ମନୋରଥଙ୍କୁ ସିଦ୍ଧ
(ହେଳେ—ଅନ୍ୟରୂପ) କର ତ ହେଲାରେ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ]
हेलाय बिना परिश्रमसे

ହେଳା—ସଂ. ବି—(ହେଳ୍ ଧାତୁ=ଘୃଣା କରିବା+ଭାବ. ଅ+ଆ)—
Helā ୧। ଅବଜ୍ଞା (ମେଦିନୀ)—1. Disregard; slight.
୨। ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—2. Tardiness; dilatoriness.
୩। ଅବଲୀଳା—3. Ease; facility. ୪। କାର୍ଯ୍ୟ
ବିଷୟରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା; କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି—4. Negligence.
୫। ଅଯତ୍ନ; ଗଜ୍‌ହେପାଲଟିଭ୍—5. Neglect; want of
care. ୬। ଅବହେଳା—6. Negligence. ୭। ଖେଳ;
କ୍ରୀଡ଼ା (ହି. ଶ)—7. Play; sport; pastime. ୮।
କେଳି; କାମକ୍ରୀଡ଼ା (ହି. ଶ)—8. Dalliance. ୯।
ଶୃଙ୍ଗାରସୂଚିକା ଲୀଳା; ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର ଭାବଜ କ୍ରିୟା-
ବିଶେଷ (ଅମର); ସୁରତରେ ପ୍ରୌଢ଼େଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ—
9. Giving vent to a strong hankering
after cohabitation on the part of
young females. ୧୦। ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଶୃଙ୍ଗାର
ସୂଚକ ଭାବ ବା ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ବା ଚେଷ୍ଟା—
10. Postures and gestures expressed by
the limbs on the part of amorous women,
courting cohabitation. [ଦ୍ର—ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର
ସୁରତେଚ୍ଛାରୁ ମନରେ 'ଭାବ' ଉଦ୍ଭୂତ ହୁଏ; ଭାବରୁ 'ହାବ'
ଜାତ ହୁଏ; ହାବରୁ 'ହେଳା' ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ (ଭରତ)]।
୧୧। ଅତି କାମାତୁର ନାରୀମାନଙ୍କର ସୁରତୋତ୍ସବପାଇଁ
ପ୍ରୌଢ଼େଚ୍ଛା—12. Strong sexual desire of
amorous women (Apte). ୧୨। ଚନ୍ଦ୍ରିକା;
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—12. Moonlight (Apte). ୧୩।
ସଙ୍ଗୀତର ସ୍ୱରରେ ବା କମ୍ପନରେ ସ୍ତମ୍ଭନ—13. Pause
in a note or shaking (Apte) ୧୪। ଅପମାନ
—14. Insult (Apte). ୧୫। ଅସମ୍ମାନ—15. Dis-
respect (Apte). ୧୬। ଘୃଣା—16. Contempt
(Apte). ଦେ. ବି—ବିଳମ୍ବ—Delay. [ଉ—ମୋ
हेला देरी ବାନ୍ଧୁ ଚମ୍ପା ମାଳା ପଡ଼ ଜଳ ଚଳ, ମଣ୍ଡାଅ କରୁଅଛ ଏଥି
କିପା ହେଳା—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ]

ହେଲ୍ମ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଳ) ବି—ହେଳା —Neglect; delay;
Helā negligence. ବିଣ (ପୁଂ)—ଅଳସୁଆ—Idle. ଦେ. କ୍ରି
(ହେଲେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ. ବିଣ) —ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ
ଅତୀତକାଳ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ, ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକ ବଚନରେ
(ସେ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ) ବ୍ୟବହୃତ ଆକାର; (ସେ ବା ତାହା)

ଘଟିଲା—(He or it) Happened. ଦେ. ଅ—(ପ୍ରଶ୍ନାର୍ଥକ) ଏହା ତୁମ୍ଭର ମନୋମତ ହେଲାକି ?—
ହ'ল হুআ Do you agree ? Are you agreed ?

ହେଲାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) କି—ଅନ୍ୟର ଅନିଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ
Helāibā ପରୋକ୍ଷରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା—To incite another to injure a person, behind his back.

ହେଲାଇଁ—ଦେ. କି (ଅତୀତ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ)—ହେଲୁଁ (ଦେଖ)
Helāin Helun (See)

ହେଳା(ଳେ)ଇବା—ଦେ. କି—୧ । ଶ୍ଳଥ କରିବା – 1. To slacken.
Helā(le)ibā ୨ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି ବା ହେଳା କରିବା—
হেলা করা 2. To neglect in doing work.
कमी करना

ହେଳା କରିବା—ଦେ. କି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ୍ରୁଟି କରିବା—
Helā karibā 1. To neglect a work. ୨ । କାମରେ
হেলা করা ଶଇଁଥିଲ କରିବା—2. To slacken one's
हेलना ardour or vigour in a work.
୩ । ଶ୍ଳଥ କରିବା; ଢିଲା କରିବା—3. To slacken.
୪ । ବିଳମ୍ବ କରିବା—4. To delay. ୫ । ଅବଜ୍ଞା
କରିବା—5. To disregard. ୬ । ଧ୍ୟାନ ନ ଦେବା;
ଖାତିର ନ କରିବା—6. Not to mind.

ହେଳା ଦସ୍ତି—ଦେ· ବି (ସଂ. ହେଳା ଓ ଫା. ଦସ୍ତି=ପ୍ରଣିଧି)—
Helā dasti ୧ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତା—1. Tardiness; dila-
হেলাদস্তি toriness. ୨ । ଅବହେଳା; ହେଳା—
ढिलापन 2. Negligence. ବିଣ—ହେଳାଦସ୍ତିଆ (ଦେଖ)
Helādastiā (See)

ହେଳା ଦସ୍ତିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରୀ—1. Tardy; dil-
Helā dastiā atory. ୨ । ଯେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଢିଲ କରେ—
হেলাদস্তিয়া, আলসে 2. Negligent; neglectful.
ढिला ୩ । ଦୀର୍ଘସୂତ୍ରିତାଯୁକ୍ତ (କାର୍ଯ୍ୟ)—3. Dilatory (work).

ହେଳାପେଳା—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କି. ବିଣ—ଯଥାତଥା; ଯେ କୌଣସି
Helāpelā ପ୍ରକାରେ—Anyhow. [ଉ—କୁଟୀ ବେଳକେ
ନାଟ ସର୍ବଥା, ହେଳାପେଳା କରି ବନ ଯାଏତା—ଭଗ ।]

ହେଳା ବୁକ୍କ—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱ ବିକ୍ରୟୀ (ଦାଗ୍ୱଲୀ)—Horse seller;
Helā bukka a horse dealer (Apte).

ହେଳା ବୁଦ୍ଧି—ଦେ. ବି—ଅବଜ୍ଞା—Disregard. [ଉ—ତାହା
Helā buddhi ଠାରେ ଲୋକେ ଯେ ହେଳା ବୁଦ୍ଧି କହୁ ।
হেলা বুদ্ধি अवहेलना बुद्धि କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହେଲା ବୋଲି ଜାଣିବା—ଦେ. କି—(କୌଣସି ବିଷୟ) ଅତି ଶୀଘ୍ର
Helā boli jānibā ଘଟିବ ବୋଲି ଜ୍ଞାତ ହେବା—To know that a thing is about to happen.
[ଉ—ନହୁଷ ମରିବାକୁ ଯାଗ ମୁଁ କରୁଛି, ଏ କଥା ହେବ
ବୋଲି ଜାଣ କମଳାପତି । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ବନ ।]

ହେଳା ମାତ୍ରକେ(ମାତ୍ରେ)—ଦେ. କି. ବିଣ—ଅକ୍ଲେଶରେ; ଅବଳୀଳା
Helā mātrake(mātre) କ୍ରମେ—Easily. [ଉ—ବଂଶ
হেলাক্রমে } —অন্যরূপ ଆହା ଯେ ଦୈତ୍ୟବଂଶ, ହେଳା
হেলায়ে } ମାତ୍ରକେ କଲେ ନାଶ—ପ୍ରାଚୀ
অবহেলে बिना परिश्रमसे ନୃସିଂହ ଚନ୍ଦ୍ରୋଦୟ ।]

ହେଳି – ସଂ. ବି (ହେଳ୍ ଧାତୁ=କଟାକ୍ଷଭଙ୍ଗୀ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଇ)—୧
Heli ହେଳା (ଭରତ) (ଦେଖ)—1. Helā (See). ୨ । ହେଳୀ (ଦେଖ)—2. Helī (See).

ହେଲି—ଦେ. କି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଅତୀତ ୧ମ ପୁରୁଷ
Heli ଅନାଦରାର୍ଥକ ୧ ବଚନରେ (ମୁଁ କର୍ତ୍ତା ସଙ୍ଗେ)—
হইলাম हुआ (I) Have been.
ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—
ଅଧୁନାତ ଅବଲୁପ୍ତ ଧୂମକେତୁର ନାମ—Hailey's
হেলি हैलि comet.

ହେଳିକାସ୍ତ—ସଂ. ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷା)—ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅତି ନିକଟରେ
Helikāsta ଥିବାରୁ ସୂର୍ଯ୍ୟର ତେଜ ଦ୍ୱାରା ଘୋଡ଼ାଇ
ହୋଇ ଯାଇଥିବା ତାରାର ଅଦୃଶ୍ୟ ଅବସ୍ଥା—
(astronomy) Heliacal setting of a star.

ହେଳିକୋଦୟ—ସଂ ବି (ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷା)—ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଂକ୍ରମଣ
Helikodaya କରିବା ଯୋଗୁଁ କେତେକ ସମୟ
ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି
ତାରାର ଉଦୟ ହେବାବେଳେ ଦେଖାଯିବା ଅବସ୍ଥା—
(astronomy) Heliacal rising of a star

ହେଲିଣି—ଦେ· କି—ହେଲି (ଦେଖ)—
Helini Heli (See).

ହେଳିବା—ଦେ. କି—୧ । ହେଳା କରିବା (ଦେଖ)—
Helibā 1. Helā karibā (See)
୨ । ଅବଜ୍ଞା କରିବା—2. To disregard. (ଉ—
ପ୍ରବୋଧୁଁ ପ୍ରବୋଧୁଁ ପ୍ରବୋଧ ହେଳଣ ବସ୍ତ୍ରାବଳି ନିଜ
ଟେକ—ନନ୍ଦକିଶୋର ଶର୍ମଷ୍ଠା ।)

ହେଲି ସେଲସ୍—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ଅବସିନିଆର ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ
Heli sels ସମ୍ରାଟ—Name of the defeated king
হেলিসেলিস হৈলিসলিস of Abyssinia who left his kingdom in 1937 being unable to continue fight with Italy. [ଉ—୧୯୩୭
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହାଙ୍କ ସହିତ ଇଟାଲୀର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ
ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଏ ପରାଜିତ ହୋଇ
ଅବସିନିୟା ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲେ ।]

ହେଳୀ—ସଂ ବି (ହେଡ଼୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଈ; ହେଲ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍;
Helī ସ୍ତ୍ରୀ. ୧ବ)—୧। ସୂର୍ଯ୍ୟ (କିରାଣ୍ଡ କୋଷ)—1. The sun.
୨। (+ ଭାବ.ଈ) ଅଲିଙ୍ଗନ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—2. Em-

brace· ୩ । କେଳି—3. Amorous dalliance (Apte).

ହେଳୁ—ଦେ. ଵଣ [ସଂ ହେଳା]—୧ । ଶିଥିଳୀକୃତ—
Helu 1. Slackened. ୨ । ହେଳାଦସ୍ତିଆ [ଦେଖ]—
আলসে ঢ়িলা 2. Helādastiā (See)
ঢিমাপনা ঢ়িলাপন ବି—୧ । କାର୍ଯ୍ୟଗତିର ଧୀରତା—1. Slowness of the progress of a work.
୨ । ହେଳା (ଦେଖ)—2. Helā (See). ୩। କାର୍ଯ୍ୟର ଶିଥିଳତା—3. Slackness or slowness of work.

ହେଳୁ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଭୂତକାଳ ମଧ୍ୟମପୁରୁଷ
Helu ଅନାଦରାର୍ଥ ଏକ ବଚନ (ତୁ)—(Thou)
হইলি হুআ Hast been.

ହେଲୁଁ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଅତୀତକାଳ ୧ମ
Heluñ ପୁରୁଷ ଆଦରାର୍ଥକ (ଅମ୍ଭେ) ଓ ବହୁବଚନ (ଅମ୍ଭେମାନେ)
হলাম, হলুম হুঁয়ে [I or we] Have been.

ହେଳୁଆ—ଦେ. ଵଣ ପୁଂ—ହେଳାଦସ୍ତିଆ (ଦେଖ)—
Heluā Helādastiā (See)
(ହେଳେଇ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହେଲୁଣି—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହେଲୁ (ଦେଖ)—1. Helu (See). ୨ ।
Heluṇi ହେଲୁଁ (ଦେଖ)—2. Heluñ (See).

ହେଳେ—ଦେ. କ୍ରି ଵଣ—୧। (ସଂ. ହେଳୟା) ଅକ୍ଳେଶରେ; ସହଜରେ;
Hele ଅବଲୀଳା କ୍ରମେ—1. Easily; with very little difficulty. [ଉ—ବାଳକ ବଧ କଲ ହେଳେ, ବଜ ବାନ୍ଧିଲ ସିନ୍ଧୁ ଜଳେ—କଳଗମ ଦାସ—କମଳଲୋଚନ ଚଉତିଶା] ୨। ଟିକଏ ମାତ୍ର; ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା—2. Slightly. [ଉ—ରମିଲେ ସେ ତୋ ପଦ ଚନ୍ଦ୍ରକ ଚୁଳାଇଲେ, ଶୁହିଁ ଦେଲୁ ନାହିଁ ହେଳେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ] ୩। ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ—3. With very little effort
অবহেলে बिनापरिश्रमसे

ହେଲେ—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୀପ ଭୂତକାଳ
Hele ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ୧ ବଚନ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ (ଆପଣ), ବହୁବଚନ
হইলে (ଆପଣମାନେ), ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ୧ବଚନ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ (ସେ) ଓ
हुए ବହୁବଚନ (ସେମାନେ)—1. [You; ye; he; they]
হওয়ায় Have been. ୨ । (ଅସମାପିକା କ୍ରିୟା) (କ) ହେବାରୁ 1. Being. (ଖ) ହେବା ଉତ୍ତାରୁ—ii. After
होते being. (ଗ) ଯଦି ହୁଅନ୍ତା—iii. If (it) would be. [ଯଥା—ଠିକାଟିଏ ହେଲେ ମୋ ଖରଚ ଚଳି ଯାଆନ୍ତା] ଅ—୧ । ସୁଦ୍ଧା—1. Even. [ଉ—ଶରପର ମନ୍ତ୍ରୀ ଦେଖରେ ପାର୍ଥ ପଡ଼ି; ତେବେ ହେଲେ ଅଧର ଦାନ୍ତ ଥିଲେ ଘଡ଼ି—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ] ୨। ମଧ୍ୟ—
হলেও 2. Also. [ଉ—ଖଳଜନ ବାଣୀ ସତ୍ୟ ଅଟଇ ମଣି; ନ ଶୁହିଁଲେ ହେଲେ ମୋତେ — କବିସୂର୍ଯ୍ୟ. ସଙ୍ଗୀତ]

होनेभी ୩ । ଅଥଚ—3. Notwithstanding. [ଉ—ନିବେଦନ କରୁଛି, କରକଞ୍ଜ ଧରୁଛି, ଦେଲେ ହେଉ ଅଛୁଚ ଲଦ୍ରାହ୍ମାରେ—କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, କଶୋଖ୍ବରମ୍ଫ୍ ନ ଗୀତ] ୪ । କିନ୍ତୁ; ମାତ୍ର—4. But. [ଉ—ହେଲେ 'ମୁଁ ଏ' ଏମାନଙ୍କ ପର ଅପାଠୁଆ ଜଡ଼ଭରତ ହୋଇଛି ?—ଫକୀର ମୋହନ ଭ୍ରମଣ ଆତ୍ମଗ୍ରୁଣ] ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ଅ—ଥରେମାତ୍ର—Once only. (ଯଥା—ମୁ ବାଲିକୁ ଏ ବର୍ଷ ହଳ ହେଲେ ନେଇଛି

ହେଲେଇଁ—ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଭୂତକାଳ
Heleiñ ୧ମ ପୁରୁଷ ଆଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଅମ୍ଭେ) ଓ ବହୁ ବଚନ (ଅମ୍ଭେମାନେ)—(I and we) Have been.
হইলাম हुए

ହେଲେଇ ଗେଲେ(ଲ୍ଲେ,ହ୍ଲେ)ଇ—ପ୍ରାଦେ. (ପାଟଣା) ଵଣ—ଗେଲବସର
Helei gele(lhe, hle)i —Fondled.

ହେଲେଣି—ଦେ. କ୍ରି—ହେଲେ (ଦେଖ)—
Heleṇi Hele (See).

ହେଲେହେଁ—ଦେ. ଅ—ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା; ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା—
Heleheñ Even if it were
হইলেও होनेसभी

ହେଲେ ହେଲେ—ଦେ. ଅ—ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା—
Helehele Even if.
[ଉ—ହେଲେହେଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ହେ ଉଦୟ, ହେଲ ବୃଦ୍ଧ ମଣିଲ୍ଲ ସତୁର୍ ହୃଦୟ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ଦ୍ରୋଣ]
হলেও होनेसभी

ହେଲୋ—ଦେ. ଅ—(ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ) ହେ !
Helo (Interjection used in addressing females)
হ্যাঁলো हेए (ହେଲୋହେ—ଅନ୍ୟରୂପ) Oh !

ହେଲୋଦ—ପ୍ରାଦେ (ବଲଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବି—ହଳଦୀ—
Heloda Turmeric

ହେଲ୍‌ଥ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ—
Helth Health.
হেল্থ हेलथ

ହେଲ୍‌ଥ ଅଫିସର—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ନଗରର ବା ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକଙ୍କ
Helth aphisar ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ
হেল্থআফিসর हेलथऑफीसर କର୍ମଚାରୀ—Health-officer.

ହେଲ୍‌ଥ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ପ୍ରଜାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧେ
Helth dipārtmeṇt ତଦନ୍ତ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ କରିବା ସରକାରୀ ବିଭାଗ—Health department
হেল্থডিপার্টমেন্ট हेलथडिपार्टमेण्ट of the Government.

ହେଷ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । (ଘୋଡ଼ା) ହେଷାଧ୍ୱନି କରିବା—
Hesh (root) 1. To neigh (said of a horse).
୨। (ଗଧ) ବୋବାଇବା—2. To bray (said of an ass).

ହେଷ(ଷା)—ସଂ ବି—(ହେଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ; +ଆ)—୧ । ହ୍ରେଷା;
Hesha(shā) ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ହେଁହେଁ ରବ—1. Neighing

of a horse. ୨। ଗଧର ବୋବାଳ—2. Braying (of an ass) (Apte).

ହେଷିଣୀ—ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହେଷିନ୍ + ଈ)—ଘୋଡ଼ୀ—
Heshini A mare.

ହେଷୀ—ସଂ. ବି (ପୁଂ) (ହେଷା + ଇନ୍; ମୋ ୧ବ)—ଅଶ୍ୱ ଘୋଡ଼ା—
Heshi A horse.

ହେଷ୍ଟିଂସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ) (ନାମ)—୧। ୱାରେନ୍ ହେଷ୍ଟିଂସ୍;
Heshtings ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍—Warren (ହେଷ୍ଟିଂସ୍—ଅଶୁଦ୍ଧରୂପ) Hastings; the first Governor General of India.

हेष्टिंग्स् हेस्टींस

[ବି—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୭୩୨ ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ୧୮୧୮ ରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ପ୍ରଥମେ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ଅଧୀନ କରାଣୀର ଚାକିରି ପାଇ ୧୭୫୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ କ୍ରମଶଃ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଓ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ୧୭୫୮ ଠାରୁ ୧୭୬୧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁରସିଦାବାଦ୍‌ର ନବାବ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ହୋଇ ରହିଲେ; ପରେ କଲିକତା କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଭ୍ୟ ହେଲେ । ୧୭୬୪ ସାଲରେ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ଫେରିଯିବା ବେଳକୁ ଏ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ । ପୁଣି ୪ବର୍ଷ ପରେ କୋମ୍ପାନୀ ଏହାଙ୍କୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଦସ୍ୟରୂପେ ୧୭୬୯ ସାଲରେ ଭାରତକୁ ପଠାଇଲେ । ୧୭୭୧ ସାଲରେ ଲର୍ଡ କ୍ଲାଇବ୍ ଭାରତରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ୧୭୭୨ ସାଲରେ କଲିକତା କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ସଭାପତି, ଅର୍ଥାତ୍ ବଙ୍ଗଳାର ଲାଟ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ କମ୍ପାନୀଙ୍କର ପ୍ରାୟ ୬ କୋଟି ଟଙ୍କା ଋଣ ଥିଲା । ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ବୁଦ୍ଧିବଳରେ ବଙ୍ଗ ପ୍ରଦେଶରେ ସୁଶାସନର ଓ ସୁବିଚାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେଶର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଅରାଜକତା ନିବାରଣ କଲେ ଓ କ୍ଲାଇବ୍‌ଙ୍କ ଅର୍ଜିତ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ବଢ଼ାଇ କମ୍ପାନୀଙ୍କ ରାଜ୍ୟରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ରାଜ୍ୟ ମିଶାଇଲେ । ଏ ବନାରସର ରାଜା ଓ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବଙ୍କଠାରୁ ବହୁ କୋଟି ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କଲେ, ଓ ମରହଟ୍ଟା, ନିଜାମ ଓ ମହୀଶୂରର ନବାବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । କିନ୍ତୁ କଲିକତା କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହାଙ୍କର ଅମେଳ ହେବାରୁ ଅନେକ ବିଭ୍ରାଟ ଘଟିଲା । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ କମ୍ପାନୀଙ୍କର ପୁଣି ୩ କୋଟି ଟଙ୍କା ଋଣ ବଢ଼ିଲା । ଶେଷରେ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ୧୭୮୩ ସାଲରେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ୧୭୮୫ ସାଲରେ ବିଲାତକୁ ଫେରିଗଲେ ଓ ସେଠାରେ ଏହାଙ୍କ ନାମରେ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟ୍ ମହାସଭାରେ ଏଡମଣ୍ଡ ବର୍କ୍ ନାମକ ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ସଭ୍ୟ ଭାରତରେ ଗୁରୁତର ଓ ଜଘନ୍ୟ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ ଅନ୍ୟାୟର କରିଥିବା ଦୋଷରେ ଅଭିଯୋଗ ଆଣିଲେ । ଏ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ପାଇଁ ୧୭୮୮ ସାଲରୁ ୧୭୯୫ ସାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୭ ବର୍ଷ ଲାଗିଲା । ଭାରତରୁ ଅର୍ଜିତ ଧନ ଅଧିକାଂଶ ମକଦ୍ଦମାରେ ବ୍ୟୟ କରି ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ବହୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରି ଅଭିଯୋଗରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କଲେ । କୋମ୍ପାନୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ପେନ୍‌ସନ୍ ଭୋଗକରି ଏ ୧୮୧୮ ସାଲରେ ପରଲୋକଗମନ କଲେ ।] ୨ । ଲର୍ଡ ହେଷ୍ଟିଂସ୍; ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରଲ୍ ଲର୍ଡ ମଇରାଙ୍କର ଉପାଧି—2. The title of Lord Moira, a Governor General of India. [ବି—ଏ ଖ୍ରୀ: ୧୮୧୩ ରୁ ୧୮୨୩ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର୍ ଜେନେରଲ୍ ହୋଇଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଭାରତରେ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର, ନେପାଳ ଯୁଦ୍ଧ, ପିଣ୍ଡାରୀ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କ ଅମଳରେ ପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗଳା ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।] ୩ । ଇଂଲଣ୍ଡର ସସେକ୍ସ ନାମକ କାଉଣ୍ଟୀର ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦର ଗ୍ରାମ ଓ ବନ୍ଦର—3. Name of a port town in the county of Sussex in England.

ହେସ୍‌ନେ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ସର୍ବନାମ—ସେମାନେ—
Hes-ne They.

ହେସୁ—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି (ନାଗଜାତିଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ ଶବ୍ଦ)—ଧାନ—
Hesu Paddy.

ହେହେ—ସଂ ଅ—୧ । ହେ ର ଦ୍ୱିତ୍ୱ; କଥାରେ ଜୋର୍ ଦେବା
Hehe ପାଇଁ ବା ଉଦ୍‌ବେଗ, ବିଷାଦ, ବିସ୍ମୟାଦି ସ୍ଥଳରେ ହେ ସମ୍ବୋଧନର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ—1. A doublet of Oh; Oh ho ! Ho Ho ! ୨ । ହେ (ଦେଖ)—2. He (See)

ହେହୈ—ସଂ ଅ—ସମ୍ବୋଧନ; ଦୃଷ୍ଟି ବା ଆହ୍ୱାନ (ମେଦିନୀ)—
He hai Exclamation used in addressing and calling. ଦେ. ଅ—ହେ ହୈଓ (ଦେଖ)—He haio (See)

ହେହୈଓ—ଦେ. ଅ—ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଚଳାଇବା ସମୟରେ ଗାଡ଼ି-
He haio ଚାଳକମାନଙ୍କର ଅଶ୍ୱଚାଳନ ଧ୍ୱନି—
हैहेओ हेहैव An exclamation of coachmen while driving horses.

ହୈ—ସଂ. ଅ (ସଂ ହେ ଧାତୁ=ଡାକିବା+ଭାବ ଡୈ)—୧ । ସମ୍ବୋଧନ
Hai (ମେଦିନୀ)—1. Interjection used in addressing. ୨ । ଆହ୍ୱାନ (ମେଦିନୀ)—2. Interjeetion used in calling. ୩ । ନିଷେଧ—3. Negation. ୪ । ପାଦ ପୂରଣ—4. At the end of a sentence. ୫ । ସତର୍କକରଣ—5. Warning. ଦେ. ଅ—୧ । ହଁ (ସମ୍ମତିସୂଚକ)—
हाँ हाँ 1. (Interjection used to express consent or agreement) Yes !

୨ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ବା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ ବା ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାକୁ ଅନ୍ୟ ଧ୍ୱନି ପୂର୍ବେ (ଯଥା

ହେ, ଓହେ — ଏ, କିହେ, ବେ, ରେ, ଲୋ, ହେ, ହୋ) ବ୍ୟବହୃତ— (ଯଥା—ହେ'ଏ, ହେ'ହେ, ହେ'କିହେ, ହେ'ବେ, ହେ'ରେ, ହେ'ଲୋ, ହେ'ହେ, ହେ'ହୋ)—2. Used with another interjection to call a person near by or to draw his attention or to question something. ୩ । (ସାର୍ଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—

ହୋ ହୋ — ବୁଲାବିକାମାନଙ୍କର ଡାକ—3. A halloo of hawkers.

ହେ'ଏ—ଦେ. ଅ—ମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା—ପିତା ସ୍ୱାମୀ, ଶ୍ୱଶୁର, ଶାଶୁ,
Haie ଭଦ୍ରଲୋକ, ଅପରିଚିତ ଭଦ୍ରଲୋକ)ଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା
ଓହେ, ହାଁହେ ବ୍ୟବହୃତ ସମ୍ବୋଧନସୂଚକ ଅବ୍ୟୟ—Inter-
ହୋଜୀ jection used to superiors by females.

ହେ'ଓ—ଦେ. ଅ—ହେ'ହୋ (ଦେଖ)—
Haio Haiho (See).

ହେ' କିଏ(ହେ)—ଦେ. ଅ—ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବା,
Hai kie(he) ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ଓ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବା ଉପ-
ଓହେ, ହାଁହେ ଲକ୍ଷରେ ବ୍ୟବହୃତ—An interjection used
ଔ by one in addressing, putting questions to or inviting attention of a superior who is near by.

ହେ' କିବେ—ଦେ. ଅ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ ସମ୍ବୋଧନ—
Hai kibe Interjection used in asking an in-
ଓରେ, ହାଁରେ ଅବେ ferior in derision.

ହେ'କିରେ—ଦେ. ଅ—ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ଅନାଦରାର୍ଥକ ପ୍ରଶ୍ନସୂଚକ
Hai kire ସମ୍ବୋଧନ—An interjection used in
(ହେ'କିଲୋ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି) asking one's male inferior.
ହାଁରେ ଅରେ

ହେ'କିହୋ—ଦେ. ଅ—ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବା ସୁପରିଚିତ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Haikiho ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used in
ଓହେ, ହାହେ addressing a number of people or
ଔ one's own acquaintance.

ହେ'ଗୋ—ଦେ. ଅ—ସଖୀ ସମ୍ବୋଧନ—An interjection used
Haigo by a lady to her female companion.
ହାଁଗୋ, ଓଗୋ ହୈଗୋ

ହେ'ଚେ'—ଦେ. ବି—(ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ)—୧ । ଗୋଳମାଳ;
Haichai ଗୋଳମାଳ—1. Ado; noise. ୨ । ଗଣ୍ଡଗୋଳ;
ହୈଚୈ ହୋହଲ୍ଲା ଧାଉଡ଼ାଉ—2. Turmoil.

ହେ'ଜା—ଦେ'ଦେ. ବି—(ଅ, ହେ'ଜହ୍)—ହଇଜା (ଦେଖ)—
Haija Haija (See). [ଦ୍ର—ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତିକୁ ନେଇ ପୋଖରୀରେ ପକାଇଲେ ଏବଂ ସେହି ପୋଖରୀର ପାଣି ଲୋକେ ପିଇଲେ ତାଙ୍କୁ ହଇଜା ଧରେ । ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଖାଇଲେ ପିଇଲେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ସେହି ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ା ହଇଜା ମଧ୍ୟ ପାଲଟି ଯାଏ । କୋମା ବାସିଲସ୍ (Comma Bacillus) ନାମକ ଏକ ଜୀବାଣୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଅନ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ହଇଜା ହୁଏ । ଘରେ କିମ୍ବା ଘର ନିକଟରେ ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଭୟ କଲେ ସେହି ଭୟରେ ମଧ୍ୟ ହଇଜା ଧରେ । ମଇଳା, ପଚା, ନର୍ଦ୍ଦମା, ପାଇଖାନା ଓ ଖାଲରେ (ନୂଆରେ) ପାଣି ପଚି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ବାହାରି ଅନେକ ସମୟରେ ହଇଜା ହୁଏ । ଦୁଧରେ ଗଉଡ଼ମାନେ ପୋଖରୀର ମଇଳା ପାଣି ଅନେକ ସମୟରେ ମିଶାନ୍ତି, ଯଦି ସେହି ପାଣି ଦୂଷିତ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ଦୁଧ ପିଇଲେ ହଇଜା ହୁଏ । ରୋଗି-ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ ରୋଗ ବ୍ୟାପିବା ବ୍ୟତୀତ ଏହି ରୋଗ ମାଛିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପିଯାଏ । ମାଛି ଦୂଷିତ ଖାଦ୍ୟରେ ଓ ରୋଗୀର ମଳମୂତ୍ରରେ ବସି ସେଠାରୁ ଉଡ଼ି ଆସି ଉକ୍ତ ଜୀବାଣୁ ନେଇ ସୁସ୍ଥଲୋକମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟକୁ ଦୂଷିତ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଷେଧକ ଉପାୟ—ନିର୍ମଳ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରିବା, ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଲଘୁପାକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆହାର କରିବା, ପେଟ ଖାଲି ନ ରଖିବା, ପଚା ମାଛ ମାଂସ ନ ଖାଇବା ଉଚିତ । ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ବାନ୍ତି ଓ ମଳ ମିଶିଥିବା ପାଣି ବ୍ୟବହାର କରିବ ନାହିଁ । ଘର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ସ୍ଥାନ ଓ ଗୋବର ପଚା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହେଉଥିଲେ ସେଠାରେ କିଆଁ ଜଳାଇ ଚୂନ ଓ ଫିନାଇଲ୍-ମିଶା ପାଣି ପକାଇ ଘରେ ଓ ଘର ଚାରିପାଖେ ଗନ୍ଧକ ଓ କର୍ପୂର ଧୂଆଁ ଦେବା ଉଚିତ । ଶରୀର ଗରମ ଲମ୍ବ ଓ ଚଉଡ଼ା ଖଣ୍ଡି କିମ୍ବା ପାଚିଆ ନାଭି ତଳେ ସବୁବେଳେ ରଖିବା ଉଚିତ । ଯୋତା ଓ ମୋଜା ମଧ୍ୟରେ ଗନ୍ଧକ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଛିଞ୍ଚି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ । ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ଓ ପରିସ୍ରା ଦୂରକୁ ନେଇ ମାଟି ତଳରେ ପୋତି ପକାଇବ । ଦୁଧ ଗରମ କରି ପିଇବ । ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ ମାଛି ନ ବସିବା ପାଇଁ ସର୍ବଦା ତାକୁ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବା ଉଚିତ । ଗରମ ପାଣିରେ ଗାଧୋଇବ ଏବଂ ଗରମ ପାଣି ପିଇବ । ରୋଗୀଙ୍କ ସେବା କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ଗରମ ପାଣିରେ ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇବା ଉଚିତ । ଛୋଟ ପିଲା ମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ସାବଧାନତା ପୂର୍ବକ ରଖିବ । କଞ୍ଚା ବା ବେଶୀ ପଚିଯାଇଥିବା ଫଳ ଖାଇବ ନାହିଁ । ଏହି ନିୟମ ସବୁ ପାଳିଲେ ଏବଂ କୁପ୍ରମ୍ ମେଟାଲିକମ (Cuprum metalicum) ୩୦ କିମ୍ବା ୨୦୦ଶକ୍ତି ସାତ ଦିନେ ଓ ପନ୍ଦର ଦିନେ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ଖାଇଲେ ହଇ-ଜାର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା ମିଳେ । ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ କଲେ ହଇଜା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ରୋଗ ଖୁବ୍

ବ୍ୟାପକ ହୋଇ ଏକ ସମୟରେ ଅନେକ ଲୋକ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ—

ହଇଜା ପ୍ରଥମରେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତରଳ ଝାଡ଼ା ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ତାହା ସହିତ ମୂଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ଝଳେ ଓ ଦେହ ବୁଲାଏ ।

ପରେ ସେହି ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତରଳ ଝାଡ଼ା ଜଳୀୟ ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଝାଡ଼ାର ବର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ପରେ ସେହି ବର୍ଣ୍ଣ ଶୀଘ୍ର ଲୋପ ହୋଇ ଗୁଣ୍ଡଳ ଧୂଆ ପାଣିପରି, ପେଜପରି କିମ୍ବା ସଫା ପାଣିପରି ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଝାଡ଼ା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହେଲେ ପେଟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ; ନଚେତ୍ ପେଟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ହୁଏ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ବାନ୍ତି ହୁଏ । ଅତିଶୟ ଶୋଷ ହୁଏ । ଶିରା ପ୍ରଶିରା ଝିମ୍ ଝିମ୍ ହୋଇ ଲୋଷ୍ଟକୋଷ୍ଟ ହୋଇଆସେ । ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ନେଳ ହୋଇ ଯାଏ । ହାତର ଓ ଗୋଡ଼ର ଅଙ୍ଗୁଠିମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଲୋଷ୍ଟକୋଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ଆଖି ଭିତରକୁ ପଶିଯାଏ, ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଥଣ୍ଡା ଜଣାଯାଏ । ଥଣ୍ଡା ଝାଳ ବହେ । ସ୍ୱର କମିଯାଏ । ରୋଗୀ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ କଥା କହେ । ଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । କ୍ରମେ ନାଡ଼ୀ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଶେଷରେ ନାଡ଼ୀର ଗତି ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ହିକ୍କା ଉଠେ, ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇ ରୋଗୀ ପ୍ରଳାପ କରେ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ବିଛଣାରେ ପଡ଼ି ପଡ଼ି ପିଠିରେ ଓ ଠେଙ୍ଗୁରେ ଘାଆ (Bed so ହୋଇଯାଏ । କାନ ମୂଳରେ ପ୍ରଦାହ ହୁଏ; ଆଖିରେ ଘାଆ ହୁଏ । ରକ୍ତ କମିଯିବାର ସବୁ ପ୍ରକାର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ ।

ହଇଜା କେତେ ପ୍ରକାର ଓ ତାହାର ପ୍ରଭେଦ—

୧ । କଲେରା ଡାଇରିକ୍ (Diarrhoeaic variety)—ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘନ ଘନ କେବଳ ଝାଡ଼ା ହୁଏ ।

୨ । କଲେରା ଗାଷ୍ଟ୍ରିକ୍ (Gastric variety)—ପାକସ୍ଥଳୀରେ ଉତ୍ତେଜନା ହୋଇ ଦେହ ବୁଲାଏ ଓ ଅନବରତ ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହୁଏ ।

୩ । କଲେରା ଗାଷ୍ଟ୍ରୋ—ଏଣ୍ଟେରିକ୍ (Gastro enteric variety)—ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତି ସମାନ ଭାବରେ ଖୁବ୍ ବେଦନା ସହିତ ହୁଏ ।

୪ । କଲେରା ଶୁଷ୍କ—(Dry variety)—ଏହାର ଲକ୍ଷଣ-ସାଧାରଣ ହଇଜା ପରି ପ୍ରଥମେ ତରଳ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଝାଡ଼ାପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ରୋଗ ଏକବାରେ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ଝାଡ଼ା ଓ ବାନ୍ତି ହୋଇ ରୋଗୀ ୨।୩ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ମରିଯାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ ନେତ୍ରାଙ୍ଗ କହନ୍ତି । କେହି କେହି ରୋଗୀ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ନ ହୋଇ ଧମ ମରିଯାଆନ୍ତି । ଏପରି ହଇଜା ପ୍ରାୟ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

୫ । କଲେରା ଆକ୍ୟୁଟ୍ (Acute variety)—ରୋଗୀ ପ୍ରଥମେ ମନେ କରନ୍ତି, ସତେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । ମୂଣ୍ଡ ଓ ଛାତି ଭାରି ଜଣାଯାଏ । ହାତଗୋଡ଼ ନିସ୍ତେଜ ଜଣାଯାଏ । ପେଟ ଘୁ ଘୁ ଓ ଗଡ଼ଗଡ଼ ହେବା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ବାନ୍ତି ହୁଏ; ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଝାଡ଼ା ପିତ୍ତ ମିଶା ଓ ପାଣିପରି ପତଳା ହୁଏ । ଧୀରେ ଧୀରେ ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୁଏ ଓ ନାଡ଼ୀ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଏ; ଆଖି ପଶିଯାଏ; ଗଳା ବସିଯାଏ; ମୁହଁ ଶୁଖିଯାଏ; ଦେହ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ; ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଝାଳ ବହେ ।

୬ । କଲେରା ହିମୋରାଜିକ୍ (Haemorrhagiec variety) ରକ୍ତସ୍ରାବୀ ହଇଜା—ଏହି ହଇଜାରେ କେବେ କେବେ ପ୍ରଥମରେ ଝାଡ଼ା ସହିତ ରକ୍ତ ଥାଏ । କେବେ କେବେ ପ୍ରଥମରେ ହଇଜା ପରି କେତେବାର ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହୋଇ ଶେଷରେ ଝାଡ଼ାରେ ରକ୍ତ ଦେଖାଯାଏ । ଝାଡ଼ାର କେତେକ ଚାଉଳ ଧୋଇ ପାଣି ଜଳରାଜର ପରି ଶସ ଦେଖାଯାଏ । କେତେବେଳେ ବା ଗୋଲାପି ରଙ୍ଗର ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଝାଡ଼ା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହୁଏ । ଝାଡ଼ାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ବା ବେଦନା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜାରେ ବହୁ ରୋଗୀ ମୃତ୍ୟୁମୁଖରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଗଞ୍ଜେଇ, ଚରସ୍, ଭାଙ୍ଗ ବା ଅଧିକ ମଦ ପିଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି ହଇଜା ଅଧିକ ଆକ୍ରମଣ କରେ ।

୭ । କଲେରା ଇନ୍‌ଫ୍ଲାମେଟରି (Inflamatory variety)—ଏହିପରି ହଇଜାରେ ନାଡ଼ୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ଗତି କରେ, ଶରୀର ଗରମ ହୋଇ ଉଠେ; ଆଖି ଓ ମୁହଁ ନାଲିଆ ଦେଖାଯାଏ । ଉପରେ ହଇଜାର କେତୋଟି ପ୍ରକାର କୁହାଗଲେ ହେଁ ସାଧାରଣତଃ ଡାକ୍ତରମାନେ ଏହାକୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରନ୍ତି ।

୧ । କଲେରିନ୍ (Choleriue) ଓ

୨ । ଏସିଆଟିକ୍ କଲେରା (Asiatic cholera).

୧ । କଲେରିନ୍ (Chol rine)

ପ୍ରଥମରେ ଅମ୍ଳ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଯୋଗୁଁ ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୋଇ ଶେଷରେ ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ହଇଜା ହୋଇଥିଲେ ସେଠାରୁ ଭୟ ପାଇ ଆସିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୋଇ ଶେଷରେ ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏହି ହଇଜାରେ ପ୍ରଥମେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଝାଡ଼ା ହୋଇ କ୍ରମେ ଝାଡ଼ା ପତଳା ହୁଏ । ୫।୬ଥର ଝାଡ଼ା ହେବା ପରେ ପ୍ରକୃତ ହଇଜାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପେଟ ଖରାପ ହୋଇ ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୋଇ ଶେଷରେ ରୋଗ ହଇଜାରେ ପରିଣତ ହୁଏ ।

ପରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ହୋଇ କେତେବେଳେ ଅଙ୍ଗ ଅବଶ (Paralytic), କେତେବେଳେ ବା ଲେଗ୍ସ୍ କୋଗ୍ସ୍ ବା ଶିରାମରି ବା ଆକ୍ଷେପିକ ହେଜାର ଆଂଶିକ ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜାରେ ପ୍ରଥମେ ପେଟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ପରେ ରୋଗ ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ । କାହାର କାହାର ଆରମ୍ଭଠାରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ଅଧିକ ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହେଲେ ଶରୀର ଥଣ୍ଡା ଓ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ଦେଖାଯାଏ । ନାଡ଼ି ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ, କେତେବେଳେ ନାଡ଼ି ମିଳେ ନାହିଁ । ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗରେ ବହୁତ ଥର ଝାଡ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନାଡ଼ି ମିଳେ ନାହିଁ । ଅଥଚ ରୋଗୀକୁ ଏକ ବାରକ୍ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୨ । ଆସିଆଟିକ୍-କଲେରା (Asiatic cholera)

ଏହି ହଇଜା ପ୍ରାୟ ସାଂଘାତିକ (almost fatal) ହୁଏ । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ଝାଡ଼ା ପରେ ରୋଗୀଙ୍କର ସନ୍ନିପାତ ହୋଇ ଯାଏ । (ହଇଜାର ସାଂଘାତିକ ବିଷ ରକ୍ତରେ ମିଶି ଯିବାରୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ସନ୍ନିପାତ ହୋଇପାରେ) । କେତେବେଳେ ବା ୬।୮ଟି ଝାଡ଼ା-ବାନ୍ତି ପରେ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ (ଏହିପରି ଯେଉଁ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ ତାହାର କାରଣ :— କ୍ରମାଗତ ଝାଡ଼ା ବାନ୍ତି ହୋଇ ରକ୍ତରୁ ଜଳୀୟ ପଦାର୍ଥ ସବୁ ବାହାରିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଶିରା ଭିତରେ ଥିବା ରକ୍ତ ବସିଯାଏ ଏବଂ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ; ଫଳରେ ନାଡ଼ି କ୍ରମଶଃ ଦୁର୍ବଳ ହୁଏ କିମ୍ବା ଏକ୍‌ଦମ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ; ସେଥିପାଇଁ ରୋଗୀଙ୍କର ସନ୍ନିପାତ ହୋଇଯାଏ) । ରୋଗୀଙ୍କର ଆଖି, ମୁହଁ ପଶିଯାଏ; ଝାଳ ବହେ; ରୋଗୀ ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି; କେବଳ ଥଣ୍ଡା ପବନ ଲୋଡ଼ନ୍ତି ଓ ପାଣି ପିଇବାକୁ ମାଗନ୍ତି; ତାଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । କେତେବେଳେ ବା ରୋଗୀ ଚୁପ୍ ହୋଇ ପଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି ଓ ମଝିରେ ମଝିରେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ନିଶ୍ୱାସ (ଅଶାନ୍ତ ପବନ) ଛାଡ଼ନ୍ତି; ଗଳାର ସ୍ୱର କମିଯାଏ; ରୋଗୀ କଥା ବାର୍ତ୍ତା ଖନେଇ ଖନେଇ କରି କହନ୍ତି; ବେଳେ ବେଳେ ବା ମଲାପରି ନିସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହନ୍ତି (ହଇଜା ରୋଗୀ ମଲାପରି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ଭିତରେ ଜ୍ଞାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥାଏ ଓ ଅଜ୍ଞାନ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ); ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୁଏ । ଏହିପରି ଅବସ୍ଥା ରୋଗୀଙ୍କର ହେଲେ ପ୍ରାୟ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । ଯଦି ଭଗବାନଙ୍କର ଦୟା ହୁଏ ତେବେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଓ ରୋଗୀ ବଞ୍ଚିଯାଆନ୍ତି ।

ଆସିଆଟିକ୍ କଲେରା ପୁଣି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—

୧ । ଆକ୍ଷେପିକ (Spasmodic)

୨ । ଅବସାଦକ ବା ପାକ୍ଷାଘାତକ (Paralytic)

ଆକ୍ଷେପିକ କଲେରାର ଲକ୍ଷଣ—ଏହି ହଇଜାରେ ଛାତି, ପିଠି, ହାତରେ ଓ ଗୋଡ଼ରେ ଶିରାମରି-ଉଠେ; ହାତ ଗୋଡ଼ର ଅଙ୍ଗୁଳି ବଙ୍କାବଙ୍କା ହୋଇଯାଏ । ରୋଗୀ କଷ୍ଟଯୋଗୁଁ କାନ୍ଦି ଉଠନ୍ତି ଓ ଚିତ୍କାର କରନ୍ତି ।

[ଶିରାମରି ଉଠିବା କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶରୀରରେ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳ କରିବାପାଇଁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୋଟା ଓ ସରୁ ଶିରା ଅଛି । ହଇଜାର ବିଷ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି (vital force) ସେହି ବିଷକୁ ଶରୀର ଭିତରୁ ବାହାର କରି ଦେବାପାଇଁ ଝାଡ଼ା-ବାନ୍ତି କରାଏ; ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହେଲେ ତା ସହିତ ରକ୍ତର ଜଳୀୟ ଅଂଶ ବାହାରି ଯାଏ । ସେତେବେଳେ ରକ୍ତ ଗାଢ଼ ହୋଇ ବସିଯାଏ ଓ ଶିରା ଭିତରେ ଅଟକି ରହିଯାଏ ଓ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳର ବାଟ ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହାକୁ ଶିରାମରି ଉଠିବା (spasm) କହନ୍ତି] ଏହି ଶିରାମରି ଉଠିବା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ହେଲେ ରୋଗୀଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଥଣ୍ଡା ବା ଉଷୁମ ପାଣି ପିଇବାକୁ ଦେବ ।

ଆଲୋପାଥିକ୍ ଡାକ୍ତରମାନେ "ସାଲାଇନ୍" (ଲୁଣପାଣି) ଇନ୍‌ଜେକ୍‌ସନ୍ ଦ୍ୱାରା ଶିରା ବାଟେ ଶରୀର ଭିତରେ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପାଣି ପୂରାନ୍ତି । ଏପରି କରିବା ଯୋଗୁଁ ଜମି ଯାଇଥିବା ରକ୍ତ ଶୀଘ୍ର ତରଳ ହୋଇ ରକ୍ତଚଳାଚଳ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏଥିରେ ଶିରାମରି ଉଠିବା କମିଯାଏ ଓ ରୋଗୀ ସୁସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ, ଏହି ଜାତୀୟ ହଇଜା ହେଲେ ଉକ୍ତ ଶିରାମରି ଉଠିବା ଛଡ଼ା ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ନ ହୋଇ ସନ୍ନିପାତ ହୁଏ । ହାତର ଓ ପାଦର ନଖ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ପ୍ରଥମରୁ ଅଳ୍ପ ଶିରାମରି ଉଠେ; ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ ଓ ରୋଗୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥିର ହୁଅନ୍ତି । ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ନାଡ଼ୀ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ଚାଲେ । ଆଉ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲକ୍ଷଣ ଥାଏ । ଷ୍ଟେଥେସ୍‌କୋପ୍ ଦ୍ୱାରା ପରୀକ୍ଷା କଲେ ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ଖୁବ୍ ଜୋର୍‌ରେ ଧଡ଼ ଧଡ଼ ହୋଇ ଚାଲିବା ଶୁଣାଯାଏ । ଏହି ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ପକ୍ଷାଘାତକ (paralytic variety) ଜାତୀୟ ହଇଜା ଲକ୍ଷଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ । ପାକ୍ଷାଘାତକ (paralytic) ହଇଜାର ଲକ୍ଷଣ ଆକ୍ଷେପିକ (spasmodic ଲେଗ୍ସ୍ କୋଗ୍ସ୍ ହୋଇ ଶେଷ ହେବା) ଜାତୀୟ ହଇଜା ଲକ୍ଷଣର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ; ଅର୍ଥାତ୍ ଏଥିରେ ରୋଗୀ ପ୍ରଥମରୁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ି ଥାଆନ୍ତି, ଛଟପଟ ଆଦୌ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଷ୍ଟେଥେସ୍-କୋପ୍ ଦ୍ୱାରା ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସ୍ପନ୍ଦନର ଆଘାତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶୁଣାଯାଏ, କିମ୍ବା ସମୟ ସମୟରେ ଆଦୌ ଶୁଣାଯାଏ ନାହିଁ । ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର ବଳ କମ୍ ହେବାରୁ ରକ୍ତ ଚଳାଚଳରେ ବାଧା ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ । ଶରୀର ଥଣ୍ଡା ଓ ନୀଳବର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣସବୁ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ । ଅଲ୍‌ଚର୍, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତି

ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯିବାରୁ ପେଟ ଫାମ୍ପେ । ମୂତ୍ରଯନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ ହେବାରୁ ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇଯାଏ । ଏହିଠାରେ ମନେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ, ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅକ୍ଷେପିକ ଜାତୀୟ ହଇଜାର ପ୍ରଥମ ଅବସ୍ଥାରେ ଅକ୍ଷେପ (ଛନ୍ଦିକୋଚି ହେବା) କମିଯାଇ କେତେବେଳେ କେତେବେଳେ ଏହିପ୍ରକାର ପକ୍ଷାଘାତିକ (paralytic) ହଇଜାର ସବୁ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ।

ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ—

ସନ୍ନିପାତ ଅବସ୍ଥାରେ ନାଡ଼ି ଚାଲିବା; ଶରୀରରୁ ଏକଦମ୍ ଉତ୍ତାପ କମିଯିବା; ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା (reaction) ଆରମ୍ଭ ହେବା; ଝାଡ଼ାର ରଙ୍ଗ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ବହଳିଆ ହେବା; ଦେହରେ ଗରମ ଆସିବା ଓ ଆଖିର ଓ ମୁହଁର ଜ୍ୟୋତି (ତେଜ) ଆସିବା; ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ କଷ୍ଟ ନ ହେବା; ନିଦ ଓ ଶାନ୍ତି ବୋଧ ହେବା; ସନ୍ନିପାତ ଓ ଭଲ ଅବସ୍ଥା ଆସିବାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ହିକ୍କା ହେବା ଏବଂ ସନ୍ନିପାତ ଅବସ୍ଥାର ପରେ ହାତକୁ ନାଡ଼ି ଜଣାଯିବା ।

ହଇଜା ରୋଗୀଙ୍କର ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ—

ରୋଗୀଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ବଳ କମିଯିବା, ରୋଗୀ ଅଜ୍ଞାନ ହେବା, ସନ୍ନିପାତ ହେବା, ଛଟପଟ ହେବା, ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବାକୁ କଷ୍ଟ ହେବା, ନାଡ଼ୀ ନ ମିଳିବା, ଅନେକକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ନିପାତ ହୋଇ ରୋଗୀ ପଡ଼ି ରହିଥିବା, ରକ୍ତ ବାନ୍ତି ଓ ରକ୍ତ ଝାଡ଼ା ହେବା, ବହୁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତ୍ତ ନ ବାହାରିବା ଓ ପରିସ୍ରା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା, ସର୍ବଦା ଶିରିମିରି ଉଠିବା, ଅନବରତ ଝାଡ଼ାବାନ୍ତି ହେବା; ପ୍ରଳାପ (Delirium); ଅନିଦ୍ରା; ପାଟିରେ ପାଣି ଦେଲେ କ୍ଷଣି ପାଣି ବାହାରିବାକୁ ବୋଲି ଅସିବା; ଅଜଣାରେ ଝାଡ଼ା ହୋଇଯିବା; ରୋଗୀ ନିସ୍ତେଜ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଥିବା, ଇଉରେମିଆ (ପରିସ୍ରାର କଷାକ୍ତ ପଦାର୍ଥ ରକ୍ତରେ ମିଶିଲେ ଇଉରେମିଆ ହୁଏ); ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡର କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ (Heart-failure) ପ୍ରଭୃତି ହଇଜାର ଅଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ।

ହଇଜାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା :—

୧ମ ଅବସ୍ଥା ବା ଆକ୍ରମଣ ଅବସ୍ଥା

(Stage of invasion)

ପ୍ରଥମରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ତରଳ ଝାଡ଼ା ପରି ଅଥାତ୍ ଅଳ୍ପ ଝାଡ଼ା, ବାନ୍ତି ଓ ପେଟରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ପୁଣି କେତେବେଳେ ବା ହଠାତ୍ ଦେଖାଯାଏ—ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଘନ ଘନ ପାଣି ପରି ତରଳ ଝାଡ଼ା ହୁଏ । ଝାଡ଼ାର ରଙ୍ଗ ପ୍ରଥମେ ହଳଦିଆ, ପରେ ଚାଉଳଧୁଆ ପାଣି ପରି ଫିକା ହୁଏ, ପ୍ରବଳ ବାନ୍ତି ହୁଏ । ଗୋଡ ହାତରେ ଶିରିମିରି ଉଠିବା ପ୍ରଭୃତି ଲକ୍ଷଣ ସବୁ ବୃଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧି ବଢ଼ିଯାଏ ।

୨ୟ ଅବସ୍ଥା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଅବସ୍ଥା (Stage of full development),

୩ୟ ଅବସ୍ଥା—ସନ୍ନିପାତ ଅବସ୍ଥା (Stage of collapse)

୪ର୍ଥ ଅବସ୍ଥା—ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅବସ୍ଥା (Stage of reaction),

୫ମ ଅବସ୍ଥା—ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉପସର୍ଗମାନ (Stage of seaqel3e)].

ହୈତି—ଦେ ଅ—ସମ୍ମତି ଓ ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ ହଁ ଶବ୍ଦ—
Haiti Yes certainly.
हातो हाँ

ହୈଡିମ୍ବ—ସଂ ବି, ପୁଂ (ହିଡ଼ିମ୍ବା + ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ପୁଂଲିଙ୍ଗ + ଅ)—
Hairdimba ହିଡ଼ିମ୍ବା ରାକ୍ଷସୀ ଗର୍ଭରୁ ଭୀମଙ୍କ ଔରସ ପୁତ୍ର ଘଟୋତ୍କଚ The son of Bhima by demoness Hirdimba.

ହୈତ—ଦେ. ଅ – (ଶବ୍ଦାନ୍ତେ ‘ତ’ର ଦୀର୍ଘ ଉଚ୍ଚାରଣ)—(ନିଶ୍ଚୟାର୍ଥକ
Haita ଅବ୍ୟୟ) ହଁତ; ହଁ, ନିଶ୍ଚୟ—Yes, certainly; Oh yes !
निश्चय हाँ।

ହୈତୁକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହେତୁ + କ)—୧ । ସଦ୍‌ଯୁକ୍ତି ବ୍ୟବହାରୀ
Haituka (ବ୍ୟକ୍ତି) (ମନୁ)—1. Using good reaso-
(ହୈତୁକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) nings or arguments. ୨ । ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ସତ୍‌କର୍ମରେ ସନ୍ଦେହକାରୀ (କୃଷ୍ଣ,ପୁରାଣ) – 2. A person who by reasoning doubts good works. ୩ । ହେତୁ ବା କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to cause. ୪ । ଯୁକ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—4. Relating to reasoning

ହୈରେ—ଦେ· ଅ—ଅବଜ୍ଞାର୍ଥକ ସମ୍ବୋଧନ—
Haibe Interjection used in contempt or dis-
हाँरे अरे regard.

ହୈମ—ସ. ବିଣ—(ହିମ + ସମ୍ବନ୍ଧାର୍ଥେ ଅ)—୧। ହିମୋଦ୍ଭବ, ତୁଷାରୋଦ୍-
Haima ଭବ—1. Born of or produced by cold or snow. ୨ । ତୁଷାରଚ୍ଛାଦିତ—2. Covered with snow. ୩ । ଅତି ଶୀତଳ - 3. Chilly; very cool; cold. ୪ । (ହେମନ୍ + ଅ) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ; ହେମ-ଜାତ; ହେମ ମୟ; ହିରଣ୍ମୟ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—4. Made of gold. ୫ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ—5. Of golden colour. ବି—୧ । ଭୂନିମ୍ବ, ଭୁଇଁନିମ୍ବ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ) 1. Andrographis Paniculata (plant). ୨ । ଶିଶିର—2. Dew; hoar frost.

ହୈମଁ—ଦେ. ଅ—୧ । ସୁପରିଚିତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସମ୍ବୋଧନ
Haiman କରିବା ବା ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ସମ୍ବୋଧନ —1. Interjection used in drawing the attention of a familiar person near by. ୨। ହୁଁମ (ଅବଜ୍ଞାରେ ବ୍ୟବହୃତ)—2. (Interjection) Yes, I do not care.

ହୈମ କିରଣ—ସଂ ବି—(କର୍ମଧା)—ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ରଶ୍ମି—
Haima kirana Golden ray.

ହୈମ ଦ୍ୟୁତି—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—୧। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ ପ୍ରଭା—1. Golden
Haima dyuti lustre. ୨। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା—2. Lustre of gold.

ହୈମନ—ସ. ବଣ—(ହେମନ୍+ଅ)—୧। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୟ—1. Golden.
Haimana (Apte), ୨। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମିତ—2. Made of
(ହୈମନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) gold (Apte). ୩। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—3. Relating to gold (Apte). ୪। (ହେମନ୍ତ+ ଭବାର୍ଥେ ଅ. ତ ଲୋପ) ହିମଜାତ—4. Born of or produced by Hima. ୫। ହୈମନ୍ତିକ; ହିମକାଳୋଦ୍ଭବ—5. Growing in the prime of winter. ବି—୧। ହେମନ୍ତ ଋତୁ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ); ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ, ମତାନ୍ତରରେ କାର୍ତ୍ତିକ ଓ ମାର୍ଗଶିର ମାସ—1. The 1st two months of winter. ୨। ମାର୍ଗଶୀର୍ଷ ମାସ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. The month of Mārgasira. ୩। ହିମକାଳୋଦ୍ଭବ ଷଷ୍ଟିକ ଧାନ୍ୟ; ଷାଠିକା ଧାନ; ଲଘୁ ଶାରଦ ଧାନ (ରାଜ ବଲ୍ଲଭ)—3. A variety of paddy ripening in the beginning of winter; early winter paddy. [ଦ୍ର—ଏହା ମଧୁର ଓ ବୃଷ୍ୟ ଅଟେ ।]

ହୈମନ୍ତ—ସ ବଣ (ହେମନ୍ତ+ଭବାର୍ଥେ ଅ)—୧। ହେମନ୍ତଋତୁଜାତ;
Haimanta ହିମଋତୁ ଜାତ—1. Growing in
(ହୈମନ୍ତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 'Hemanta'. ୨। ହେମନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Hemanta. ବି—୧। ହେମନ୍ତ ଋତୁ; ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷମାସ—1. The first two months of winter. ୨। ଶୀତଋତୁ—2. Wint-r.

ହୈମନ୍ତିକ—ସ. ବଣ—(ହେମନ୍ତ+ଭବାର୍ଥେ ଇକ)—୧। ହେମନ୍ତ
Haimantika କାଳ ଜାତ—1.Growing in the Hemanta
(ହୈମନ୍ତିକୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) season. ୨। ହେମନ୍ତକାଳୀନ—2. Relating to Hemanta. ୩। ଶାରଦ ଧାନ; ଶାଳି ଧାନ (ଉଥାଦ ତନ୍ତ୍ର)—3. The early winter paddy.

ହୈମବତ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ—(ହିମବତ୍+ଅ)—ହିମାଳୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Haimabata Himalayan. ବି—୧। ଭାରତବର୍ଷ (ତ୍ରିକାଣ୍ଡ
(ହୈମବତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଶେଷ)—1. India. ୨। ବିଷଭେଦ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—2. A kind of poison.

ହୈମବତ ବର୍ଷ—ସ. ବି—ଭାରତବର୍ଷ (ବରାହପୁରାଣ); ହିମାଳୟର
Haimabata barsha ଦକ୍ଷିଣବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ—India (bounded by the Himalayas on the north)

ହୈମବତୀ—ସଂ.ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହୈମବତ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଈ)—ହୈମବତର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
Haimabati —The feminine of Haimabata ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—୧। (ହିମବତ୍+ଅପତ୍ୟାର୍ଥେ ଅ+ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ପାର୍ବତୀ; ଉମା (ଅମର)—1. Goddess Pārbatī. ୨। ହରୀତକୀ (ଅମର)—2 Myrobalan. ୩। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକ୍ଷୀରୀ (ମେଦିନୀ)—3. Gamboje thistle plant. ୪। ଶ୍ୱେତବଚ; ଶୋଭ୍ରବାଣୀ ବଚ(ମେଦିନୀ)—4.The white variety of Acorus Calamus. ୫। ଗଙ୍ଗା (ହିମାଳୟୋଦ୍ଭୂତା ଥିବାରୁ) (ଧରଣୀ)—5. The Ganges. ୬। ରେଣୁକା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—6. A scented herb. ୭। କପିଳ ଦ୍ରାକ୍ଷା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—7.Brown grape. ୮। ଅତସୀ (ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—8. Common flax; linseed. ଦେ.ବି ସ୍ତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଙ୍କ ନାମ—A name given to females.

ହୈମମୁଦ୍ରିକ—ସ. ବଣ—(ବହୁବ୍ରୀହି; ହୈମୀ ମୁଦ୍ରିକା ଅଛି ଯାହାର)—
Haimamudrika ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରିକା ବିଶିଷ୍ଟ; ସୁନାମୁଦିଯୁକ୍ତ (ମୁଗ୍ଧବୋଧ)—Having golden rings.

ହୈମଳ—ସଂ. ବି—(ହିମଳ+ଅ)—ହୈମନ; ହେମନ୍ତଋତୁ (ଶବ୍ଦ
Haimala ରତ୍ନାବଳୀ)—The first two months of winter.

ହୈମା (ମୀ)—ସଂ. ବଣ—(ହୈମ+ଆ; ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)—ହୈମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
Haimā (mi) Feminine of Haima. ବି—ପୀତ ଯୂଥିକା (ଶବ୍ଦ ରତ୍ନାବଳୀ); ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଯୂଇ ଫୁଲ—Yellow variety of Jasminum Auriculatum.

ହୈୟଙ୍ଗବୀନ—ସଂ.ବି—(ହ୍ୟଃ=ଗତକାଲି+ଗୋ+ଭବାର୍ଥେ ଇନ,
Haingabīna ନପାତନ ସିଦ୍ଧ)—୧। ସଦ୍ୟଃ ଗୋଦୋହନଜାତ ଘୃତ (ଅମର); ଗତକାଲି ଗାଈ ଦୁହିଁ ଯାଇଥିବା ଦୁଧକୁ ମନ୍ଥ ପକାଇ ବସାଦହି କରି ତହିଁରୁ ଆଜି ସକାଳେ ଲହୁଣୀ ବାହାର କରି ସେହି ଲହୁଣୀରୁ ଯେଉଁ ଘିଅ ହୁଏ—1. Ghee prepared from yesterday's milk. ୨। ନବନୀତ; ଲହୁଣୀ (ରତ୍ନମାଳା, ରାଜ ନିର୍ଘଣ୍ଟ)—2. Butter.

ହୈରିକ—ସଂ. ବି—ଚୋର; ଚୌର (ଧରଣୀ)—
Hairika Thief.

ହୈରେ—ଦେ. ଅ (ପୁରୁଷ ପ୍ରତି)—ଅପଣା ଅପେକ୍ଷା ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି
Haire ପ୍ରଯୁକ୍ତ ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used in add-
ହଁରେ, ଓରେ ressing one's inferior. [ଦ୍ର—କ୍ୱଚିତ୍ ଏହା
ଅରେ ଅତି ପରିଚିତ ଅପଣାର ସ୍ନେହପାତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ (ଯଥା— ଶିଷ୍ୟା, ସ୍ତ୍ରୀ, କନ୍ୟା, ସାନ ଭଉଣୀ)ଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।]

ହୈହ(ହେ)ୟ—ସ. ବି (ନାମ)—୧। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ପଶ୍ଚିମଭାଗସ୍ଥ
Haiha(he)ya ଦେଶ ବିଶେଷ—1. Name of an ancient country in western India. ୨। ରାଜା କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ (ହେମଚନ୍ଦ୍ର) (ଏ ହୈହୟ ଦେଶର ରାଜା ଥିବାରୁ)—2. King Kārttabīrjya of ancient India. ୩। ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର ରାଜବଂଶ ବିଶେଷ—

3. Name of a royal dynasty of ancient India.

[ଦ୍ର—ମହାଭାରତ, ହରିବଂଶ ଓ ଦେବୀ ଭାଗବତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଉପାଖ୍ୟାନମାନଙ୍କରୁ ହୈହୟ ବଂଶର ବିବରଣ ସଂକଳିତ ହୋଇପାରେ ।

ଦେବୀ ଭାଗବତ ୬ଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ (୧୬ଶ ଠାରୁ ୨୬ଶ ଶ୍ଳୋକରେ) ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ଯେ, ଚନ୍ଦ୍ରବଂଶୀୟ ରାଜା ଯଯାତି ତାଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର ଶୁକ୍ରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଲଭିବାରୁ, ପିତାଙ୍କ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ଯୌବନକୁ ପିତାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଯଯାତି ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର-ମାନଙ୍କୁ (ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ଦ୍ରୁହ୍ୟ; ଅନୁ ଓ ପୁରୁ ଓ ଦେବଯାନୀଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ତୁର୍ବସୁ ଓ ଯଦୁଙ୍କୁ) କହିଲେ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ପୁରୁ ରାଜି ହୋଇ ପିତାଙ୍କ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ପିତାଙ୍କୁ ଆପଣା ଯୌବନ ଦେଲେ । ଯଯାତି ପୁରୁଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ତାଙ୍କର ହସ୍ତିନାପୁର ସିଂହାସନ ପୁରୁଙ୍କୁ ଦେଲେ ଓ ପୁରୁ ପୈତୃକ ବଂଶର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ । ତୁର୍ବସୁ ରାଜ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣପୂର୍ବ ଅଂଶ ପାଇଲେ, ଯଦୁ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବାଂଶ, ଦ୍ରୁହ୍ୟ ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଓ ଅନୁ ଉତ୍ତରାଂଶ ପାଇଲେ । (ହରିବଂଶ ୧ମ ଅଧ୍ୟାୟ)

ତୁର୍ବସୁ ଅପୁତ୍ରକ ଥିବାରୁ ଅରଣ୍ୟକୁ ଯାଇ ପୁତ୍ର-ଲାଭାର୍ଥ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ।

ଥରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର ରେବନ୍ତ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଚ୍ଚୈଃଶ୍ରବା ଅଶ୍ୱ ଉପରେ ଚଢ଼ି ବିଷ୍ଣୁ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ବୈକୁଣ୍ଠକୁ ଯାଇ-ଥିଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେ ଘୋଡ଼ାକୁ ଚାହିଁ ଏପରି ତନ୍ମୟା ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ବିଷ୍ଣୁ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଶାପଦେଲେ । ସେହି ଶାପ ଫଳରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କେତେକାଳ ଘୋଟକୀ (ହୟୀ) ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ବିଚରଣ କଲେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଘୋଟକୀ ରୂପେ ତମସା ଓ ଯମୁନା ସଙ୍ଗମ ସ୍ଥଳରେ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ । ମହାଦେବ ତାଙ୍କର ଏ ଦୁରବସ୍ଥା ଦେଖି ଦୟାର୍ଦ୍ର ହୋଇ ଏ ଦୁଃଖରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ଦେବା ସକାଶେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତୁର୍ବସୁ ନାରାୟଣଙ୍କ ଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ଲାଭ କରିବାପାଇଁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ବର ମାଗିଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ଅଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀରୂପିଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ । ଏ ସଙ୍ଗମର ଫଳରେ ଗୋଟିଏ କୁମାର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ସନ୍ତାନଙ୍କ ଜନ୍ମପରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଯାଇ ବୈକୁଣ୍ଠରେ ବାସ କଲେ । ବିଷ୍ଣୁ ତୁର୍ବସୁଙ୍କୁ ଏହି କୁମାରଙ୍କୁ ଦାନ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ଏକବୀର ନାମ ଦିଆଗଲା । ହୟୀ ଓ ହୟଙ୍କ ସଙ୍ଗମରୁ ଜାତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ହୈହୟ ହେଲା । ସେ ତୁର୍ବସୁଙ୍କ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ ଓ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ସେହି ରାଜବଂଶର ନାମ ହୈହୟ ବଂଶ ହେଲା । ଏ ରୈଭ୍ୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଏକାବଳୀଙ୍କୁ ବିବାହ କଲେ ଓ ଏ କନ୍ୟାକୁ ହରଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ କାଳକେତୁ ରାକ୍ଷସକୁ ବଧ କଲେ ।

ଏ ଏକବୀରଙ୍କ ପୁତ୍ର କୃତବୀର୍ଯ୍ୟ ଓ କୃତବୀର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପୁତ୍ର କାର୍ତ୍ତବୀର୍ଯ୍ୟ । (ଧର୍ମରାଜ୍ୟ ନାମକ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ରିକାର ୭।୧୨।୩୯ ତାରିଖର ସଂଖ୍ୟାରୁ ସଂକଳିତ) ।]

ହୈହେ—ଦେ. ଅ—ମାନ୍ୟାସ୍ପଦା ସ୍ତ୍ରୀ ବା ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ
Haibe ସମ୍ବୋଧନ—Interjection used to one's
ওহে ओजी superiors (males or females).

ହୈହୈ—ଦେ, ଅ—ହଇରି ହଁ ହଁ; ସମ୍ମତିସୂଚକ—Interjection
Hai hai used in consent. ବି—ହୈ ଚୈ (ଦେଖ)—
হাঁ হাঁ हाँजीहाँजी Hai chai (See)

ହୈହୋ—ଦେ. ଅ—୧। ଆପଣାଠାରୁ ମାନ୍ୟତର ଓ ସୁପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
Haibo ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—1. Interjection used familiarly to persons higher than one's self. ୨। ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବୋଧନ—2. Interjection used in addressing a number of persons.
ওহে ओजी

ହୋ—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନ; ହ୍ୱେ ଧାତୁ=ଡାକିବା+କରଣ ଓ)—
Ho ୧। ସମ୍ବୋଧନ (ମେଦିନୀ)—1. Interjection used in addressing. ୨। ଆହ୍ୱାନ (ମେଦିନୀ)—2. Interjection used in calling. ୩। ବିସ୍ମୟ (ଅମର)—3. Interjection expressing wonder. ଦେ. ଅ—ବହୁ ଦୂରରୁ
ওহে हो କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଡାକିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚ ଓ ଦୀର୍ଘ ଧ୍ୱନି—Vociferous long sound used in calling aloud from afar.
হো हो ଦେ. ବି—୧। କୋଲ୍ହ ଜାତି ଓ ସେମାନଙ୍କର କଥିତ ଭାଷା—1. A non-aryan class and their language. [ଦ୍ର—ଏମାନଙ୍କର ଲିଖିତ ଭାଷା
হোহা होहला ନାହିଁ ।] ୨। ଘୋଉଘାଉ; ଗୋଳମାଳ—2. Ado; noise. ୩। ଜଣେ ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ଆରବ୍ଧ ଧ୍ୱନିରେ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୂଳ କାରଣ ନ ବୁଝି ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ମାତିଯାଇ କରିବା ଗୋଳମାଳ—3. Noise or uproar initiated by one person and joined up by many persons without enquiring into or knowing the origin thereof; a wild goose chase.
হাহাকার हाय तोबा ୪। ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ ସମ୍ମିଳିତ ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆର୍ତ୍ତନାଦ—4. Sound of distress made by many persons in common danger. ୫। କ୍ଷେତରୁ ଚଢ଼େଇଙ୍କୁ ଓ ବାନ୍ଦରୁ
হো হো हो हो ମାଙ୍କଡ଼ଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇବା ଧ୍ୱନି—5. Sound made in driving or chasing away birds and monkeys from fields etc.

ହଓ हाँ ଦେ. କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ ଅନାଦରାର୍ଥକ (ତୁ) ରୂପ— Imperative form of verb to be;(Thou)Be. [ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଆରେ କ୍ରିୟାମାନଙ୍କର ଅନାଦରାର୍ଥକ ମଧ୍ୟମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନ (ତୁ କର୍ତ୍ତୃପଦରେ ବ୍ୟବହୃତ) ରୂପ ଧାତୁରୂପମାନଙ୍କର ମୂଳ ବୀଜରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ସେଥିରେ ଇଛି, ଇଲା, ଇଥିଲା, ଉଛି, ଉଥିଲା, ଇବ, ଇଥିବ ଆଦି ଅଙ୍ଗମାନ ଲଗି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାଳ ବୁଝାଏ । ଏହିପରି ଗୁଡ଼ିଏ ମୂଳ ବୀଜ:—ଶୋ, ଖା, ଧର, ବସ୍—ଶ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପୀନାଥ ଦାଶ ।]

ହୋଅ—ଦେ.କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—ହୁଅ (ଦେଖ)—Hua (See)
Hoa [ଉ—ଦ୍ୱାରେ କେହୁ ନ ଦେଖୁ ଘରରେ ହୋଅ—ପ୍ରାଚୀ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ।)

ହୋଅଇ—ଦେ.କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ କବିତାରେ ବ୍ୟବହୃତ; ହ ଭୂ ଧାତୁର ଓଡ଼ିଆ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ)—ହୁଅଇ; ଅଛେ—Is.
Hoai
हय होताहै
(ଉ—କ୍ଲେଶେ ହୋଅଇ ରସ ଭୋଗ; ସବୁକୁ ନୋହେ ଉପଯୋଗ—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।)

ହୋଅନ୍ତି—ଦେ.କ୍ରି (ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ)—ହୁଅନ୍ତି (ଦେଖ)— Huanti (See)
Hoanti हयेन होतेहैं
[ଦ୍ର—ଯଜ୍ଞାଦି ଦାନ ଧର୍ମେ ହତ; ହୋଅନ୍ତି କୃଷ୍ଣ ପଦପତ—ଭୂପତି ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ ।]

ହୋ ଆଡ଼େ—ପ୍ରାଦେ (ଗଞ୍ଜାମ) ଅ—ହିଆଡ଼େ; ସେହି ଅଡେ—
Ho arde There; in that part.

ହୋଇ—ଦେ. ଅ—୧ । ହଁ (ସ୍ୱୀକାରସୂଚକ)—1. Yes. (ଉ—ତା ଶୁଣି ସ୍ୱବଶ କୋଇଲା ହୋଇ ହୋଇ—କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ ବନ ।) ୨ । ବାଟ ଦେଇ; ବାଟେ— 2. Through; by the way of. (ଯଥା—ମୁଁ କଟକ ହୋଇ ଆସିଲି ।) ୩ । ମିଶି; ଏକତ୍ର ହୋଇ— 3. Altogether. (ଯଥା—ଏଠାକୁ ଆସିଥିବା ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ହୋଇ ୧୫ ଜଣ ହେବେ ।) କ୍ରି—ହୋଇବା ବା ହେବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ— Being. [ଦ୍ର—କୌଣସି କ୍ରିୟାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାଳର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବଚନ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୁରୁଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ରୂପ ବା ଆକାରମାନ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ସାଧାରଣତଃ କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ (ଯଥା—ହୋଇ, କରି, ଖାଇ)କୁ ମୂଳ ପିଣ୍ଡ କରି ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କାଳର ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ପୁରୁଷର ଓ ବଚନର ବିଭକ୍ତ୍ୟନ୍ତ ପଦମାନ (inflections) (ଯଥା—ହୋଇ+ଅଛି, ଛି; ହୋଇ+ଲା, ଥିଲା; ହୋଇ +ବ; ଥିବ; ହୋଇ+ପାରେ ଇତ୍ୟାଦି) ଯୋଗ କଲେ ତତ୍ତତ୍କାଳ, ପୁରୁଷ ଓ ବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ଆକାରମାନ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ମାତ୍ର ଏଥିର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯିବ (ଯଥା—'ଯାଇବ' ନ ହୋଇ ଯିବ ହୁଏ ।]
Hoi
हाँ हाँ
ह'ये होकर

ହୋଇ ଏ—ଦେ. ଅ—ହୈଁ ଏ (ଦେଖ)—
Hoi e Haie (See).

ହୋଇ ଓ—ଦେ. ଅ—ହୈହୋ (ଦେଖ)—
Hoi o Haiho (See).

ହୋଇ କରି—ଦେ. କ୍ରି (ଅସମାପିକା) ଓ ଅ—ହୋଇ (ଦେଖ)—
Hoi kari Hoi [See].

ହୋଇନି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି [ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହୃତ—ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଏକବଚନରେ ହେଲି ସ୍ଥାନରେ ହେବ ଉଚ୍ଚାରଣ]—(ମୁଁ) ହୋଇଲି; (ମୁଁ) ହେଲି—[I] Was.
Hoi ni

ହୋଇବା—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ପହଞ୍ଚିବା—1. To reach; to arrive. [ଉ—ଶବରୀ ବନାବାରେ ହୋଇଲେ, ତାର ଅଶ୍ରମ ବୃକ୍ଷ ଦେଖିଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ] ୨ । ହେବା (କ୍ରିୟା)—2. (verb) To be, ବିଣ—ଘଟିଥିବା; ହେବା—Occurred; happened; accomplished. (ଯଥା—ହୋଇବା ଘଟନା)
Hoiba
हਓਆ होना

ହୋଇବେ—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ହେବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତ କାଳ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଆପଣ) ଓ ବହୁବଚନ (ଆପଣମାନେ)—ହେବେ—1. You) Will be (respectful) ୨। ହେବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ସେ) ଓ ବହୁବଚନ (ସେମାନେ) 2. (He, they) Will be. ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ—(ଘୃଣା ଓ ଅନାଦରାର୍ଥକ)—ଅବେ; ହେ— Oh ! (in disrespect or hatred.)
Hoibe

ହୋଇମି—ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର, ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି (ଅ. ଭବିଷ୍ୟତ୍; ଇତର ଲୋକ ବ୍ୟବହୃତ)—(ମୁଁ) ହେବି—(I) Will be.
Hoimi

ହୋଇରେ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ (ପୁରୁଷଙ୍କପ୍ରତି)—ହଇରେ (ଦେଖ)
Hoire Haire (See)
हँ'रे ओजी
(ହୋଇକରେ—ଅନ୍ୟ ରୂପ; ହୋଇକଲେ, ହୋଇଲୋ—ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କପ୍ରତି)

ହୋଇଲା—ଦେ (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—ହେବା କ୍ରିୟାର ବର୍ତ୍ତମାନସମୀପ ଅତୀତକାଳ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକ ବଚନ (ସେ,ଏହା, ତାହା)—(he,she,it) Was; became. ବିଣ—ଘଟିଥିବା; ହୋଇଥିବା—Occurred; accomplished; happened. (ଯଥା—ହୋଇଲା କଥାକୁ କେ.ହୁଲ କରିବା ।)
Hoila
ह'ला, हईल हुआ
हओया
किया हुआ

ହୋଇ ଲୋ—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ (ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ)— ହଇଲୋ (ଦେଖ)
Hoi lo Hailo (See)
(ହୋଇଲୋ ହେ—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହୋଇ ହେ(ହୋ)—ପ୍ରାଦେ (କଟକ) ଅ (ସମ୍ମାନାର୍ଥକ ଏକ ବା ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ)—ହେ—Oh !
Hoi he(ho)

ହୋଇ ହୋଇ—ଦେ. ଅ ଓ ବ—ହଇ ହଇ (ଦେଖ)
Hoi hoi Hai hai (See)
हाँ हाँ [ଉ—ଦୁର୍ଯୋଧନ ବାକ୍ୟେ ବୋଲନ୍ତି ହୋଇ ହୋଇ—
हाँ हाँ କୃଷ୍ଣସିଂହ· ମହାଭାରତ. ବନ ।]

ହୋଉ—ଦେ. ଅ—ସମ୍ମତି ବା ସ୍ୱୀକାରାର୍ଥକ ଅବ୍ୟୟ; ହଉ—
Hou हउक अच्छा Be it so.
(ଯଥା—ହୋଉ ଦେବ ! ବୋଲି ସୁଗ୍ରୀବ ସହିତେ ସର୍ବ ସେନାମାନେ ଗିରେ କର ଦେଲେ । ବିଶ୍ୱନାଥ. ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ।]

ହୋଉନ୍—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡା) କ୍ରି—ହେଉଅଛି—
Houn Is being done.

ହୋଏ—ଦେ, (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—୧ । ହେବା କ୍ରିୟାର ନିତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ
Hoe ତୃତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ, (ସେ) ହୁଏ—
हय होताहै 1. (he, she, it) Becomes; is. [ଉ—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ହୃଦୟରେ ଭୟ ହୋଏ ଜାଣ । କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ ସଭା ।] ୨ । ହେବା କ୍ରିୟାର ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ତୃତୀୟ
हय, हइबे होगा ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥକ ଏକବଚନ (ଏ, ସେ, ଏହା, ତାହା) ହେବ—2. Will be. [ଉ—ବାଳା-ରୁଣାଧର କହିଲ ଜାଣି ତାହାଙ୍କ ଚନ୍ତ୍ର, ବାଳାଏ ଏସନି ଅଭୁଳେ ହୋଏ ସିନା ପ୍ରାପତ—ଉଞ୍ଜ.ବୈଦେହୀଶବିଳାସ ।]
ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) ଅ—ହଁ (ସ୍ୱୀକାର ସୂଚକ)—Yes.

ହୋଏନ୍‌ସା(ସାଂ)—ବୈଦେ. ବ (ନାମ)—ହୁଏନ୍‌ସା (ଦେଖ)
Hoen-sā(sām) Huen-sā (See)
[ହୋଏନ୍ ସାଙ୍ଗ୍(ନ୍)—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୋଏବା—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡା) କ୍ରି—ହେବା; ହୋଇବା—
Hoebā To be; to happen.

ହୋଏହୋ—ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ)ଅ—ପ୍ରଶ୍ନକାରକ ସମ୍ବୋଧନ; ହଇହେ—
Hoe ho Oh !

ହୋଓ—ଦେ· ଅ ଓ ବ—ହୋ (ଦେଖ)—Ho (See)
Ho-o [ଉ—କି ବଚନସ୍ୱାଦେ ଯାଉଛ ପ୍ରକୃତି । ପ୍ରେମ ନେଇ ଗୁହାଁ ହୋଓ—ନନ୍ଦକିଶୋର କର୍ଣ୍ଣବଣୀ ।)

ହୋଁୟଦେ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡା) କ୍ରି—ମୁଁ ହୁଅନ୍ତି—I should be.
Hoṅyade

ହୋଗଲା——ପ୍ରାଦେ(ମେଦନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର)ବ—(ସଂ.ଏରକା)—
Hogalā ସନ୍ତରା (ଦେଖ)—Santarā (See)

ହୋ(ହୋଁ)ଚଟ୍—ପ୍ରାଦେ(ମେଦନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର)—(ସଂ.ଉଦଘାତ)
Ho(hoṅ)chaṭ ଠୋକର; ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା; ପାଦର ଅଗ୍ରଭାଗ ଉଚ୍ଚ
(ହୋଞ୍ଚଟ୍—ଅନ୍ୟରୂପ) ବିନ୍ଦୁରେ ବାଜିବା—Stumbling; a trip in walking.

ହୋ(ହୋଁ)ଚଟ୍ ଖାଇବା—ପ୍ରାଦେ (ମେଦନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) କ୍ରି—
Ho(hoṅ)chaṭ khāibā ଝୁଣ୍ଟି ପଡ଼ିବା—To stumble
(ହୋଞ୍ଚଟ୍ ଖାଇବା—ଅନ୍ୟରୂପ) at an obstacle; to trip.

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ ହୋଟେଲ୍) —ସାଧାରଣ
Hoṭa(ṭe)l ଭୋଜନାଳୟ; ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ପଇସା ଦେଇ
होटेल होटल ଖାଆନ୍ତି—A hotel. [ଦ୍ର—ଅଧୁନିକ ହୋଟେଲ୍ ପ୍ରଥା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଶେ ଏ ଦେଶକୁ ଆମଦାନି ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ସାଧାରଣତଃ ଜାତି ବିଚାର ଓ ଖାଦ୍ୟ ବିଚାର ଓ ଚ୍ଛୁଆଁ ବିଚାର ପାଳନ ହେଉ ନାହିଁ]

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍‌ଖାନା—ବୈଦେ. ବ (ଇଂ. ହୋଟେଲ୍ ଓ ଫା. ଖାନା
Hoṭa(ṭe)l khānā ଘର)—୧ । ହୋଟେଲ୍ ଘର -
होटेलखाना होटलखाना 1. Hotel house. ୨ । ହୋଟେଲ୍—2. Hotel. ୩ । ଯେଉଁଠାରେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ପାକ ହୁଏ—3. A place where food is cooked for a number of people. ୪ । ହୋଟେଲରେ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ—4. Food cooked in a hotel. [ଦ୍ର—ଆମଦେଶରେ ହୋଟେଲ୍‌ରେ ସାହେବ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସଭ୍ୟ ବାବୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅମିଷାହାର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ଓ ଜାତି ବିଚାର ନ ଥାଏ ଏଥିପାଇଁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହିନ୍ଦୁମାନେ ହୋଟେଲ୍‌ର ଖାନା ଖାଇବାକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ୍‌ମାନଙ୍କରେ ନିରାମିଷ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।]

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍‌ର ଦାଢ଼ିଆ ପୂଜାହାରି—(ବ୍ୟଙ୍ଗ) ହୋଟେଲର ମୁସଲମାନ
Hoṭa(ṭe)l-ra dāṛhiā pūjāhari ପାଚକ ବା ବବୁରୁଚି—
A Mahometan cook of a hotel.

ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ୱା(ବା)ଲା—ବୈଦେ, ବ. ପୁଂ (ଇଂ. ହୋଟେଲ୍ ଓ ଅ·
Hoṭa(ṭe)l wā(bā)lā ୱାଲା)—ହୋଟେଲ୍‌ର ମାଲିକ—
होटेलओयाला होटलवाला Hotel-keeper.
[ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ୱାଲା—ଅନ୍ୟରୂପ]
[ହୋଟ(ଟେ)ଲ୍ ୱାଲୀ—ସ୍ତ୍ରୀ]

ହୋଟ(ଟେ)ଲିଆ—ଦେ. ବିଣ—୧ । ହୋଟେଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Rela-
Hoṭa(ṭe)liā ting to hotel. ୨ । (ପୁଂ) ହୋଟେଲରେ
होटेलिया ଖାଇବା ପ୍ରିୟ—2. Fond of taking meals
होटलवाला in a hotel. ବ—୧ । ହୋଟେଲ ରକ୍ଷକ ବା ହୋଟେଲ ସ୍ୱାମୀ—1. A hotel keeper. ୨ । ହୋଟେଲରେ ଖାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି—2. Persons who take meals in a hotel.

ହୋଟେଣ୍ଟଟ୍—ଦେ. ବ—ଆଫ୍ରିକାର ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ—An
Hotenṭaṭ uncivilized tribe of Africa; Hotentot.

ହୋଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସଂ. ବ—୧ । ଗତି କରିବା—1. To move. ୨ ।
Hoṛd (root) ଅନାଦର କରିବା—2. To slight; to disregard.

ହୋଡ଼—ସଂ. ବ—(ହୋଡ଼୍. ଧାତୁ + କରଣ. ଅ)—୧। ନୌକାବିଶେଷ;
Hoṛda କ୍ଷୁଦ୍ର ଡଙ୍ଗା—1. Small boat. ୨ । ବଡ଼ଡଙ୍ଗା,
अन्य सं — ବେଇଡ଼ା—2. A big boat. ୩ । ଭେଲା—
बहुइ, बहल) 3. A raft. ୪ । ଦକ୍ଷିଣ ସମୁଦ୍ରୀୟ ନୌକାର

(ବିକାଣ୍ଡଦେଶ); କାୟସ୍ଥମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିସପ୍ତତି ପଦ୍ଧତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ପଦ୍ଧତି ବିଶେଷ (କୁଳାର୍ଣ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥ)—4. A class of original Kāyasthas belonging to the Southern Rardhiya sect. ୫ । ଗୌଡ଼ଦେଶୀୟ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଉପାଧି (ଅଭିଧା ମଙ୍ଗଳ)—5. The title of a class of Bengalee high caste Brahmins. ୬ । (+କର୍ମ ଅ) ଚୋରିତ ଦ୍ରବ୍ୟ; ଲୋପ୍ତ୍ର—6. Stolen property. ଦେ· ବି—୧ । ବୁଡ଼ି; ପଣ—1. Wager; stake. ୨ । ବାଜି ରଖାଯାଇ ଖେଳାଯିବା ଖେଳ—2. A game of hazard with wagers. [ଦ୍ର—ଖୋଡ଼, ହୋଡ଼, ନଟ, ଭଟ, ନାନାରଙ୍ଗ କେଳ । ପ୍ରାଚୀ ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜୁଷା ।]

ପଣ

ଦାବ

ହୋଡ଼ା—ସ. ବି. ପୁଂ—(ହୋଡ଼୍. ଧାତୁ=ହରଣ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଢ଼; ହୋଡ଼ୃ, ୧ମା. ୧ବ)—ଚୋର (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—A thief.

Hordā (ହୋଡ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୋଡ୍ର (ଧାତୁ)—ସ—ହରଣ କରିବା; ଚୋରି କରିବା—To steal.

Hordi (root)

ହୋତା—ସ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହୁ. ଧାତୁ=ହୋମ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ତୃ; ହୋତୃ, ୧ମା ୧ବ)—ହୋମକାରୀ—Offering ghee unto the fire. ବି—୧ । ଯେ ହୋମ କରେ; ହୋମକର୍ତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—1. A person offering ghee unto the sacrificial fire. ୨ । ଯାଗକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି—2. A person performing a vedic fire-sacrifice. ୩ । ଋଗ୍‌ବେଦବେତ୍ତା ବ୍ୟକ୍ତି—3. A person well-versed in the Rugbeda. ୪ । ବେଦଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତି—4. A person versed in the Bedas. ୫ । ହୋମ ବା ଯଜ୍ଞକାଳରେ ଋଗ୍‌ବେଦ ଗାନକାରୀ ପୁରୋହିତ—6. A preist who recites the Rugveda during a Homa. ୬ । ପୁରୋହିତ—6. A priest. ୭ । ମହାଦେବଙ୍କ ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଯଜମାନ ବା ହୋମକାରୀ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଅବତାର—7. One of the incarnations of God Śiba, as the performer of sacrifices. ୮ । ଯଜମାନ—8. A person who performs a vedic sacrifice with the help of officiating priests. ଦେ. ବି—ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ; ଓତା—A family-title of Brāhmaṇas.

Hotā (ହୋତ୍ରୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହୋତି—ଦେ· ବି—(କ୍ରିୟାବାଚକ; ସଂ. ଭବତି; ପ୍ରା. ହୋଦି=ହୁଏ)—୧ । ହେବା—1. Being; to be. ୨ । ସମ୍ଭାବିତ ହେବା କଥା—2. A thing which will be done. ୩ । ହଁ; ସମ୍ମତି—3. Yes; affirmation. (ଯଥା—ସେ ମୋତେ ହୋତି ନ ହୋତି କିଛି କହିଲା ନାହିଁ ।) ପ୍ରଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) କ୍ରି. ବିଣ—(ସଂ. ତତ୍ର; ତଥା)—ସେଠାରେ; ତଥି—There.

Hoti

ହଓୟା

হোনা

ହୋତିଆଣୀ—ପ୍ରାଦେ· (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ସ୍ତ୍ରୀ—ହୋତା ଉପାଧିଧାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ—Title of the wife of a Brāhmaṇa bearing the family-title of Hotā.

Hotiāṇī

ହୋତି ନ ହୋତି—ଦେ. ବି—୧ । ହେବା କମ୍ୱା ନ ହେବା କଥା—1. To be or not to be. ୨ । ହଁ ବା ନା—2. Yes or no; affirmation or negation.

Hoti na hoti

ହଓୟା ନା ହଓୟା

হোনা না হোনা

ହୋତ୍ର—ସଂ. ବି—(ହୁ. ଧାତୁ+ଭାବ ତ୍ର)—୧ । ହୋମ; ଯଜ୍ଞ—1. A vedic sacrifice. ୨ । (+କରଣ ତ୍ର) ହବିଃ; ଘୃତ—2. Ghee.

Hotra

ହୋତ୍ର ବାହନ—ସ. ବି(ନାମ)—ଋଷି ବିଶେଷ—Name of a sage. [ଦ୍ର—ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେତା ଯେ ହୋତ୍ର ବାହନ ସୁବାହୁ କୃଷ୍ଣସିଂହ, ମହାଭାରତ ବନ ।]

Hotra bāhana

ହୋତ୍ରା—ସ. ବି—(ହୋତ୍ର+ଅ)—ସ୍ତୁତି (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Hymn.

Hotrā

ହୋତ୍ରୀ—ସଂ. ବି ଓ ବିଣ—୧ । (ପୁଂ)—(ହୋତ୍ର+ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ)—ହୋତା (ଦେଖ)—1. Hotā (See). ୨ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ହୋତାର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ—2. Feminine of Hotā. ୩ । (ସ୍ତ୍ରୀ)—ଶିବଙ୍କର ଅଷ୍ଟମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ; ଯଜମାନରୂପୀ ଶିବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି (ଅଭିଜ୍ଞାନ ଶକୁନ୍ତଳା ।)—3. An incarnation of Śiba in which he is said to have had vedic sacrifice performed.

Hotrī

ହୋତ୍ରୀୟ—ସଂ. ବିଣ—(ହୋତ୍ର+ଈୟ)—୧ । ହୋତ୍ର ବା ହୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Homa. ୨।(ହୋତୃ+ଈୟ)—ହୋତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—2. Relating to Hotā. ବି—୧ । ହବିର୍ଗେହ; ହୋମଶାଳା (ହେମଚନ୍ଦ୍ର)—1. A. room where Homa is performed. ୨ । ହବ୍ୟ ବା ଯଜ୍ଞଘୃତ ରଖିବାର ଗୃହ—2. A room for storing ghee for Homa.

Hotrīya

ହୋପା(ପ୍ପା)—ବୈଦେ· ବି (ଅ—ହପ୍ପା (ଦେଖ)—Happā (See)

Hopā(ppā)

[ହୋପା(ପ୍ପା)ହୋ—ଅନ୍ୟରୂପ]

ହୋବ୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ· ବି—ହୁବ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—Hub etc. (See)

Hob (etc)

ହୋବ୍‌ହୁ—ବୈଦେ. ବିଣ, ବି ଓ କ୍ରି. ବିଣ (ଅ)—ହୁବ୍‌ହୁ (ଦେଖ)—Hub-hu (See)

Hob-hu

ହୋମ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ଗୃହ—1. Home. ୨ । ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ—2. A shelter. ୩ । ସ୍ୱଦେଶ; ସ୍ୱରାଷ୍ଟ୍ର—3. One's country. ୪ । ମାତୃଭୂମି—4. Mother-country; motherland.

Hom

[ଦ୍ର—ଏହି ଶବ୍ଦଯୁକ୍ତ ଇଂରାଜି ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାରେ

ଚଳନ୍ତି; ଯଥା—ହୋମ୍ ସେକ୍ରେଟେରୀ । ସାହେବମାନେ ବାଇତକୁ ତାଙ୍କର ହୋମ୍ କହନ୍ତି ।]

ହୋମ୍ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—(ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବହୃତ ଓ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ବ୍ରିଟିସ୍ ଔପନିବେଶିକ ଦେଶମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ବ୍ୟବହୃତ)—ଇଂଲଣ୍ଡ ବା ବ୍ରିଟିସ୍ ସରକାର—
Hom gabbarņnamenț
ହୋମ୍ ଗଭର୍ଣମେଣ୍ଟ୍ हामगमर्णमेंट
The Government of the mother country; Home Government.

ହୋମ୍ ଟୀମ—ବୈଦେ. ବି—ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଦ୍ୱାରା କ୍ରିକେଟ୍, ଫୁଟବଲ ଖେଳ-ଲଢେଇ ହେଉଥାଏ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରୁ ଖେଳାଳି ଦଳ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବାକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି, ସେଠାରେ ଖେଳିବାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ଉକ୍ତସ୍ଥାନର ବା ଉକ୍ତଦେଶର ଖେଳାଳିଙ୍କ ଦଳ—
Hom ṭim
ହୋମଟିମ् हामटीम
Home team; the team of players belonging to the place or country where a competition game (match) is played.

ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟ—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ସରକାରୀ ବିଭାଗ ରାଜ୍ୟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝନ୍ତି—
Hom ḍipārt-menț
ହୋମଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟ हामडिपार्टमेंट
Home Department of a Government.

ହୋମ୍ ମେମ୍ବର—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟର ଭାର ପ୍ରାପ୍ତ—
Hom member
ହୋମ ମେମ୍ବର हामेमेंबर
Home member of the cabinet or Government of a country.

ହୋମ୍ ରୁଲ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ସ୍ୱରାଜ; ଦେଶୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଶାସନ—
Hom rul
ହୋମରୁଲ हामरुल
Home rule; Swarāj. [ଦ୍ର—ସ୍ୱର୍ଗତା ଆନୀବେସାଣ୍ଟ—ଭାରତବାସୀଙ୍କ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଦାବୀ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତରେ ହୋମ୍ ରୁଲ ଲୀଗ୍ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସଙ୍ଘ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବିତ 'ସ୍ୱରାଜ' ଆନ୍ଦୋଳନ ସେହି ହୋମ୍ ରୁଲ ମାନ୍ତର ଚରମ ପରିଣତି ଅଟେ ।]

ହୋମ୍ ରୁଲ୍ ଲୀଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଭାରତରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଦାବୀ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱର୍ଗତା ଆନୀବେସାଣ୍ଟଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଜନୈତିକ ସଂଘ—
Hom rul lig
ହୋମରୁଲ୍ ଲୀଗ हामरुललीग
Hc me-rule Leauge started by the late Annie Besant for claiming home-rule for Indian.

ହୋମ୍ ସେକ୍ରେଟେରୀ—ବୈଦେ. ବି—(ଇଂ)—ଯେଉଁ ସେକ୍ରେଟେରୀ ବା କର୍ମସଚିବ ହୋମ୍ ଡିପାର୍ଟ୍‌ମେଣ୍ଟର ପରିଚାଳନର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି—
Hom sekreṭeri
ହୋମ୍‌ସେକ୍ରେଟାରୀ हामसेक्रेटरी
Home Secretary.

ହୋମ—ସଂ. ବି (ହୁ. ଧାତୁ + ଭାବ. ମ)—ଦେବଯଜ୍ଞ; ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଦେବତା ଓ ସ୍ୱଧାଦିଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନିରେ ଘୃତାହୁତି ଦାନରୂପ କର୍ମ—
Homa
The act or rite of offering ghee unto fire by the recital of mystic formulae. [ଦ୍ର—ପଞ୍ଚ ମହାଯଜ୍ଞ ମଧ୍ୟରୁ ହୋମ ଏକତମ ଅଟେ । ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ= ବେଦାଧ୍ୟୟନ; ପିତୃଯଜ୍ଞ=ତର୍ପଣ; ଦେବଯଜ୍ଞ=ହୋମ; ଭୂତଯଜ୍ଞ=ବୈଶ୍ୱଦେବ; ନୃଯଜ୍ଞ=ଅତିଥି ପୂଜନ । ମନ୍ତ୍ର ଜପ ନ କଲେ ମନ୍ତ୍ର ସିଦ୍ଧ ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଆହୁତି ନ ଦେଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ହୋମ ନ କଲେ ଜପ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଥମେ ହୋମ କରିବାର ସଂକଳ୍ପ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଯଜ୍ଞଭୂମିକୁ ବା ହୋମ ଭୂମିକୁ ଗୋମୟରେ ଲିପି ସଂସ୍କୃତ କରି ତା ଉପରେ ପୂର୍ବ ଅଗ୍ରକୁ ବା ଉତ୍ତର ଅଗ୍ରକୁ ଅଗ ଥିବା ତିନୋଟି ରେଖା ଏଁ ରେଖା କାଟି ତହିଁ ଉପରେ ଗୁଡ଼ିଏ କୁଶ ବିଛାଇ ଭୂମି ଉପରେ ହୋମ କୁଣ୍ଡ ବା ହୋମ-ବେଦୀ ସ୍ଥାପନ କରିବ ଓ ତହିଁରେ ଅଗ୍ନିଦେବଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆବାହନ କରି ଆଣି ସ୍ଥାପନ କରିବ । ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯିବା ହୋମରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମଧେୟ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତତ୍ପରେ ଅଗ୍ନି, ଧର୍ମ, ଓ ଦିଗପାଳ ଆଦି ଦେବତା ଓ ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ ଆଦି ଲୋକଙ୍କ ନାମ ଓ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନିରେ ଘୃତ ଢାଳି ଆହୁତି ଦେବ । ତତ୍ପରେ ଯେଉଁ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହୋମ କରା ଯାଉଥିବ ତାଙ୍କ ନାମ ଓ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଆହୁତି ଦେବ । ତତ୍ପରେ ଅନ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଆହୁତି ଦେଇ ସର୍ବଶେଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣାହୁତି ଦେଇ ନିଜ ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ହୋମ ଶେଷ କରିବ । ହୋମ କରିବା ସମୟରେ ଆହୁତି ସଙ୍ଗେ ଆହୁତି-ଦାତାଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଚରୁ (ମିଷ୍ଟାନ୍ନ) ଓ ସମିଧ (କାଷ୍ଠ) ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କରୁ ଥାଆନ୍ତି ।)

ହୋମକ—ସଂ. ବି. ପୁଂ (ହୁ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ହୋତା (ଦେଖ)
Homaka
Hotā (See).

ହୋମ କରିବା—ଦେ. କ୍ରି—ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନିରେ ଦେବୋଦ୍ଦେଶରେ ଆହୁତି ଦେବା—
Homa karibā
ହୋମ କରা होम करना
To pour ghee unto the sacrificial fire by reciting mystic formulae.

ହୋମ କୁଣ୍ଡ—ସ. ବି—ହୋମାର୍ଥ କୁଣ୍ଡ; ହବନୀ; ଯେଉଁ କୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଅଗ୍ନିସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଆହୁତି ଦିଆଯାଏ—
Homa kunda
A tub or receptacle in which the sacrificial fire is ignited and ghee offered.

ହୋମ ଘର—ପ୍ରାଦେ (ଯାଜପୁର) ବି—ଆଶୀର୍ବାଦପର୍ବ; ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ; ଦ୍ୱିରାଗମନ ଉତ୍ସବ—
Homa ghara
The ceremony of consummation of marriage.

ହୋମ ଘିଅ—ଦେ. ବି—ହୋମ ଘୃତ; ହୋମ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆହୁତି ଦେବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଘୃତ—
Homa ghia
হোমের ঘি होमका घी
Ghee intended for Homa.

[ବ୍ର—ହୋମ ଘିଅ କୁକୁର ଖାଇବା ବା ହୋମ ଘିଅ କୁକୁରକୁ ଦେବା—ଦେ. ପ୍ରବଚନ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲାଗିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଘିଅ ଅଛିଥାଏ, ତାହା କୁକୁର ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଖାଇବ ଖାଇବାଭଳି, ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦାର୍ଥ ଅସତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ, କମ୍ବା ଦେବତାଙ୍କ ଓ ମହତ୍ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁକୁ ହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ଉପଭୋଗ କଲେ ଏହି ଭିକ୍ଷାଭରଚନ ବୋଲଯାଏ ।]

ହୋ ମଚା(ତେ)ଇବା—ଦେ. କ୍ରି—ଗୋଳମାଳ ଗୋଳଗୋଳ ସୂତ୍ରପାତ କରିବା
Ho matā(te)ibā —To initiate a noise or set up
হোহা করা हो हा मचाना a row.

ହୋମ ଦକ୍ଷିଣା—ସଂ. ବି—ହୋମରେ ମନ୍ତ୍ରାଦି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ଆଦି
Homa dakshiṇā କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ
[ହୋମଦକ୍ଷିଣା—ଦେ. ରୂପ] ଓ ହୋମ ସମାପନାନ୍ତେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ଧନ—Cash presents given to priests and Brāhmaṇas on the completion of a Homa.

ହୋମ ଧାନ୍ୟ—ସଂ. ବି—ତିଳ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Homa dhānya Sessamum seed.

ହୋମ ଧୂମ—ସଂ. ବି (ମ. ଭ. ଲେ)—ହୋମାଗ୍ନିରୁ ଉଠୁଥିବା ଧୂଆଁ—
Homa dhūma Smoke rising from a sacrificial fire.

ହୋମ ଧେନୁ—ସଂ. ବି (ମ. ଭ. ଲେ)—ଯେଉଁ ଗାଈର ଦୁଧରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ
Homa dhenu ଘୃତ ହୋମରେ ଲାଗେ ଓ ହୋମ ଘିଅ ଯୋଗାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଗାଈ ରଖାଯାଇଥାଏ—A cow kept for the express purpose of supplying ghee for the Homa.

ହୋମ ପାତ୍ର—ସଂ. ବି—ହୋମ ଉପକରଣରେ ଘୃତ ଓ ଜଳ ଆଦି ରଖାଯିବା
Homapātra ପାଇଁ ଓ ଅଦ୍ଭୁତ ଦିଆ ଯିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ପାତ୍ର [ଯଥା—ସ୍ରୁବ, ସ୍ରୁଚ]—
Spoons and cups used in Homa.

ହୋମ ବେଦିକା(ବେଦୀ)—ସଂ ବି—ମାଟିର ବା ବାଲିର ଯେଉଁ ମଣ୍ଡ
Homa bedikā (bedī) ସଂସ୍କୃତ ବେଦୀ ଉପରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ହୋମ କରାଯାଏ—
An altar made of earth or sand on which Homa is performed.

ହୋମ ଭସ୍ମ—ସଂ ବି—ହୁତ ଭସ୍ମ; ହୋମାଗ୍ନି ଲିଭିଯିବା ପରେ
Homa bhasma ହୋମକୁଣ୍ଡରେ ରହିଯିବା ପାଉଁଶ—
Ashés remaining after the extinction of the Homa-fire.

ହୋମର୍—ବୈଦେ. ବି (ଗ୍ରୀକ୍ ନାମ ହୋମେରସ୍‌ରୁ ଇଂ. ନାମକରଣ)—
Homar ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ମହାକାବ୍ୟ ଇଲିଅଡ୍ ଓ
হোমর होमर ଓଡିସୀର ରଚୟିତା ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ କବି—Homer, the great author of the Greek epics Iliad and Odyssy.

[ବ୍ର—କେହି କେହି ଅନୁମାନ କରନ୍ତି ଯେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦଶମ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଏ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ଓ ଜନ୍ମ କାଳ ଅଦ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଃସନ୍ଦେହରୂପେ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଏହାଙ୍କ ରଚିତ ଏ ଦୁଇଟି ମହାକାବ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମହାଭାରତ ଓ ରାମାୟଣ ପରି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ୨୪ଟି ଲେଖାଏଁ ଖଣ୍ଡ(କାଣ୍ଡ ବା ପର୍ବ)ରେ ବିଭକ୍ତ ।]

ହୋମ ଶାଳ—ଦେ. ବି. (ସଂ. ହୋମଶାଳା)—ଯେଉଁ ଘରେ ହୋମ
Homa śāla କରାଯାଏ—A house in which
(ହୋମଶାଳା—ସଂ. ରୂପ) Homa is performed.

ହୋମ ସାଧନ—ସଂ ବି—୧ । ହୋମ ପାତ୍ର (ଦେଖ)—
Homa sādhana 1. Homapātra (See)
୨ । ହୋମ ସାମଗ୍ରୀ (ଦେଖ)—2. Homa sāmagrī (See).

ହୋମ ସାମଗ୍ରୀ—ସଂ ବି—ହୋମ କର୍ମରେ ଆବଶ୍ୟକ ସରଞ୍ଜାମ—
Homa sāmagrī Materials or articles
(ହୋମସାମିଗ୍ରି—ଗ୍ରାମ୍ୟରୂପ) required for Homa.

ହୋମାଗ୍ନି—ସଂ ବି—ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି; ହୋମ ବା ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ ସ୍ଥାପିତ ଅଗ୍ନି—
Homāgni Fire set up for Homa.

ହୋମି—ସଂ. ବି (ହୁ ଧାତୁ + କରଣ ମି)—୧ । ଅଗ୍ନି (ମେଦିନୀ)—
Homi 1. Fire. ୨ । ଘୃତ (ମେଦିନୀ)—2. Ghee.
୩ । ଜଳ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—3. Water.

ହୋମିଓ ପା(ପ୍ୟା)ଥ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ହୋମିଓପାଥି ଚିକିତ୍ସା
Homio pā(pyā)th ବ୍ୟବସାୟୀ ଡାକ୍ତର—
হোমিওপ্যাথ होमियपैथ A Homoeopath.

ହୋମିଓପା(ପ୍ୟା)ଥି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଜର୍ମାନୀର ଡାକ୍ତର ହାନି-
Homiopā(pyā)thi ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କୃତ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀ
হোমিওপ্যাথি होमियपैथी —Homoeopathy.
[ବ୍ର—ଏ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଏହି ଯେ, ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହାର ବା ସେବନ କଲେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣମାନ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ, ଶରୀରରେ ସେହି ଲକ୍ଷଣ ବିଶିଷ୍ଟ ରୋଗମାନ ସେହି ସେହି ବସ୍ତୁର ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଆରୋଗ୍ୟ ହୁଏ । ହାନି(ନି)ମାନ (ଦେଖ) ନାମକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଜର୍ମାନ୍ ଡାକ୍ତର ଏ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ] ବିଣ—ହୋମିଓପାଥିକ୍ (ଦେଖ)
Homiopāthik (See)

ହୋମିଓ ପା(ପ୍ୟା)ଥିକ୍—ବୈଦେ. ବିଣ (ଇଂ)—ହୋମିଓପାଥି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
Homio pā(pyā)thik —Homoeopathic.
ବି—ହୋମିଓପାଥି (ଦେଖ)—Homiopāthi (See)
হোমিওপ্যাথিক होमियपैथीक

ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମାତ୍ରା—ଦେ. ବି (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)—ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ମାତ୍ରା ବା
Homiopāthik mātrā ପରିମାଣ—Very small or
[ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଡୋଜ୍—ବୈଦେ. ରୂପ] slight dose or quantity; homoeopathic dose.

[ଦ୍ର—ହୋମିଓପାଥିକ୍ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାପାଇଁ ମୌଳିକ ବସ୍ତୁକୁ ସମପରିମିତ ସୁଗର ସାରରେ ମିଶାଇ ସେଥିରୁ ଅଧେ ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ବାକି ଅଧକରେ ପୁଣି ସମ ପରିମିତ ସୁଗରସାର ମିଶାଯାଏ। ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶହେ ଥର ବା ହଜାରେ ଥର ସୁଗରସାର ମିଶା ହେବା ଫଳରେ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତି ଗ୍ଲାନବଳ ହୁଏ ଓ ସେହି ଗ୍ଲାନବଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ରାରେ ରୋଗୀଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏଥିପାଇଁ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ମାତ୍ରାକୁ ହୋମିଓପାଥିକ୍ ମାତ୍ରା ବୋଲାଯାଏ]

হোমিওপ্যাথিকমাত্রা **होमिओपैथीक मात्रा**

ହୋମୀ—ସ. ବି. ପୁଂ (ହୋମ+ଇନ୍; ୧ମା; ୧ବ)—ହୋତା; ହୋମକର୍ତ୍ତା—One who performs Homa.
Homī

ହୋମୀୟ—ସ. ବିଣ—(ହୋମ+ଈୟ)—ହୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—
Homīya Relating to Homa.

ହୋମ୍ୟ—ସ. ବି—(ହୋମ+ଯ)—ହୋମ ସାମଗ୍ରୀ; ହୋମୀୟଦ୍ରବ୍ୟ—
Homya Any material or thing required for Homa.

ହୋୟ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଭୂଖା) ଅ—ହଁ—
Hoya Yes.

ହୋୟଦେ—ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରଭୂଖା) କ୍ରି—(ମୁଁ) ହୋଇପାରେଁ; ଥାଇପାରେଁ
Hoyade —(I) May be.

ହୋୟେ—ଗ୍ରା. କ୍ରି—(ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରୟୋଗ; ହୁଏ ର ବିକଳ୍ପ ରୂପ)—ହୁଏ
Hoye (ଦେଖ)—Hue (See). [ଉ—ଉକ୍ତ ପ୍ରେମାଶ୍ରିତ ହୋୟେ ଜଘନ—ପ୍ରଭାସ· ଶଶିସେଣା]

ହୋରା—ସ. ବି—(ହୋର୍ ଧାତୁ=ଗମନ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ ଅ+ଆ)—
Horā ୧ । (ଜ୍ୟୋତିଷ)—ଲଗ୍ନ—(astrology) Lagna (See). ୨ । (ଜ୍ୟୋତିଷ) ରାଶ୍ୟର୍ଦ୍ଧ; ରାଶି ପରିମାଣର ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ—2. Half of a Zodiacal sign. ୩ । ରେଖା—3. Line. ୪ । ସାର୍ଦ୍ଧଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱୟ ପରିମିତ କାଳ; ୧ ଘଣ୍ଟା; ୬୦ ମିନିଟ୍—4. One hour. ୫ । ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ (ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଗଣନା କରାଯାଏ—5. Title of a Hindu astronomical science. [ଦ୍ର—ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରି (midnight) ର ପରଠାରୁ ହୋରାର ଗଣନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଅହୋରାତ୍ରକୁ ୨୪ ବେଳା ବା ହୋରାରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଏ । (ବହ୍ନିପୁରାଣ ଗଣଭେଦ ନାମାଧ୍ୟାୟ); ଏହି କାଳ କଳ୍ପନା ଓ ଗଣନା ଅନୁସାରେ ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜଗତର ଘଣ୍ଟା (Hour) ଗଣନା ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । କେହି କେହି କହନ୍ତି 'ହୋରା' ଶବ୍ଦ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କଠାରୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଅଛି]

ହୋରାଇଜ(ଜେ)ଣ୍ଟ(ଣ୍ଟା)ଲ୍ ବାର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଖେଳବାପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଏକପ୍ରକାର ଲୁହାର ଛଡ଼—Horizontal bar.
Horāija(je)ṇṭa(ṇṭā)l bār

(ଦ୍ର—ଦୁଇଟି କାଠର ଖୁଣ୍ଟ ପୋତା ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଉଚ୍ଚତାକୁ ଗୃହି ଗୋଟିଏ ଲୁହାର ଛଡ଼ ଉକ୍ତ ଦୁଇକାଠ ଉପରେ ଗଳା ଥାଏ ଓ ସେହି ଛଡ଼କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇ ଶୂନ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବ୍ୟାୟାମ କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ ।]

ହୋରା ବିଜ୍ଞାନ (ଶାସ୍ତ୍ର)—ସ. ବି—କାଳ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ଜ୍ୟୋତିଷ ଶାସ୍ତ୍ର—
Horā bijñāna(śāstra) A science or book for astronomical calculation of time.

ହୋରି—ଦେ· ବି—୧ । ହୁଲଚ; ହୁରି; ହଲ୍ଲା; ଗୋଲମାଲ; ଘୋଷଣା—
Hori 1. Halloo; noise. ୨ । ଉଚ୍ଚଡାକ—
হোহা **होहल्ला** 2. Loud call; vociferation. ୩ । ଦୋଳୋତ୍ସବ—3. The Dola festival. ୪ । (ସଂ. ହୋଲାକା)—ହୋଲିକା (ଦେଖ) 4. Holākā (See).

ହୋରିଆ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ବି—କାହାଣୀରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅସୁର ଜାତୀୟ ଡକାଇତ—Dacoit amongst demons mentioned in the folktales.
Horiā

ହୋରିଆ ଲୋ—ପ୍ରାଦେ (ଗଡ଼ଜାତ) ଅ—(ଭୂଲ. ହୋରେ ବାୟା ହୋ !)
Horiā lo —କାପଡା ବା ବାୟା ଚଢ଼େଇଙ୍କ ପକ୍ଷୀଙ୍କର ଧାନ ବା ଶସ୍ୟ କିଆରିରେ ପଡ଼ି ଶସ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରୁଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ୁଛାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଉଚ୍ଚ. ଡାକ—Loud exclamation made by persons for scaring away birds from corn fields [ଉ- -ହୋରିଅଲୋ, ହୋରିଅଲୋ, ମାଣ୍ଡିଅ ବୋଡ଼ି, ସଉଗଲାଟି, ଅନ୍ନ ନାହିଁଟି, ଉଡ଼ିଗଲାଟି, ହୋରିଅଲୋ—ଶିଶୁଗୀତ ।

ହୋରି ଖେଳ—ଦେ. ବି—ହୋଲି ଖେଳ (ଦେଖ)—
Hori khela Holi khela (See

ହୋରି ଗୀତ—ଦେ. ବି—ହୋଲିଗୀତ (ଦେଖ)—
Hori gita Holi gita (See).

ହୋରେ—ଦେ—(ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ) ଅ—ଧୋରେ (ଦେଖ)—
Hore Dhore (See

ହୋରେ ବାଇଆ(ବାୟା) ହୋ—ଦେ—(ଶିଶୁବଚନ) ଅ—ଧୋଓରେ ବାୟା ଧୋ (ଦେଖ)—Dho-ore bāyā dho (See).
Hore bāiā ho

ହୋ ରେ ମାତିବା—ଦେ. କ୍ରି—୧ । ଗୋଳମାଳରେ ଯୋଗଦେବା—1. To join in a noise. ୨। ବୃଥା ଗଣ୍ଡଗୋଳରେ ଲିପ୍ତ ହେବା—2. To run after the wild goose. ୩ । ନିଷ୍ଫଳ ବିଷୟରେ ମାତିବା—3. To be engaged in a fruitless task.
Ho re mātibā
গোলমালে মাতা
होहामें मत्तहोना

ହୋରେଶ—ବୈଦେ. ବି—(ରୋମୀୟ ନାମର ଇଂରାଜି ନାମକରଣ)—
Horece ରୋମ୍‌ର ପ୍ରାଚୀନ କବି ବିଶେଷ—Horace. [ଦ୍ର—
হোরেশ ଏ ପ୍ରଥମେ ସୈନିକ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁବୁ ଥିବାରୁ
हरेश ସୈନ୍ୟ ବୃତ୍ତି ଛାଡ଼ି କବିତା ରଚନାରେ ଲାଗିଲେ ଓ ତତ୍କାଳୀନ ରୋମ୍ ସମ୍ରାଟ୍‌ଙ୍କ ସହକାରୀ ହେଲେ । ଏ

ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳାସପ୍ରିୟ ଥିଲେ। ଏ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ଲୋକ। ଏହାଙ୍କର ଗୀତକା (ଓଡ୍)ମାନ (odds) ପ୍ରସିଦ୍ଧ।]

ହୋଲ୍—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ)—ସମୁଦାୟ—Whole. ବିଣ—
Hol ସମୁଦାୟ—Whole. ପ୍ରାଦେ (ବଲାଙ୍ଗିର ପାଟଣା) ବ—
होल् होल ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସ—The month of Fālguna;

ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍ (ମି, ନ୍, ନି)—ବୈଦେ. ବ—(ଇଂ. ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍) ୧
Hol tāim (mi, n, ni) ସମୁଦାୟ ବେଳ—1. Whole
হোল টাইম time. ୨। ଦିନସାରା ସବୁବେଳ—2. The
होलटाइम whole of a day. ବିଣ—ସବୁବେଳ ଅର୍ଥାତ ଦିନର ୨୪ଘଣ୍ଟା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ—Engaged for the whole day; engaged for whole time.

ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍ ଚାକର—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଚାକର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖେ ଦିନର
Hol tāim chākara ୨୪ଘଣ୍ଟାଯାକ ରହି ଚାକିରି କରେ—A
হোলটাইম চাকর whole time servant.
होल टाइम नौकर

ହୋଲ୍‌ଟାଇମ୍ ଚାକିରି—ଦେ. ବ—ଯେଉଁ ଚାକିରିରେ ଭୃତ୍ୟକୁ ଦିନସାରା
Hol tāim chākiri ୨୪ଘଣ୍ଟାକାଳ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବହ ହୋଇ
হোলটাইম চাকুরি ରହିବାକୁ ପଡ଼େ—Whole time service.
होलटाइम नौकरी

ହୋଲ୍ ଟାଇମ୍ ଟିଉଟର (ଟିଚର, ମାଷ୍ଟର)—ବୈଦେ ବ—(ଇଂ)—
Hol tāim tiutar (tichar, māshtar) ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ
(ହୋଲ୍ ଟାଇମ ଶିକ୍ଷକ—ଦେ. ରୂପ) ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବା ଓ ପିଲା
হোলটাইম টিউটর ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସର୍ବଦା ରହିବା ପାଇଁ ରଖା
होलटाइम ट्यूटर ଯାଇଥାଆନ୍ତି—A whole time tutor or teacher.

ହୋଲ୍ ତମାମ୍—ବୈଦେ. କ୍ରି. ବିଣ—(ଇଂ ହୋଲ୍ ଓ ଫା ତମାମ୍)—
Hol tamām ସମୁଦାୟଯାକ—Throughout the whole;
হোলতমাম होलतमाम the whole.

ହୋଳ—ପ୍ରାଦେ (ମୟୂରଭଞ୍ଜ) ବ—ଭୁଆପଥର (ଦେଶଜ ଶବ୍ଦ)—
Hola Hailstone.

ହୋଲ—ପ୍ରାଦେ (ମେଦିନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର) ବ—(ଭୁଲ, ସଂ. ଘୋଲ=
Hola ଶୁକ୍ର; ରେତଃ)—ମୁଷ୍କ; ଅଣ୍ଡକୋଷ—Testicle.

ହୋଲକା—ସଂ. ବ—ହୋଲକା (ଦେଖ)—
Holakā Holākā (See).

ହୋଲକାର—ଦେ. ବ—ହୋଲ୍‌କାର (ଦେଖ)—
Holakāra Hol-kāra (See).

ହୋଲଗା—ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବିଣ—ଢିଲା—
Holagā Loose; slack.

ହୋଲା—ଦେ. ବ—କ୍ଷୁଦ୍ର ନୌକା ବିଶେଷ—
Holā A kind of small boat.
ଡିଙ୍ଗି डोंगी

ହୋଲାକ—ସଂ. ବ—(ହୋଡ଼ ଧାତୁ+ଭାବ ଅକ)—ଧୂମସ୍ନାନ ବିହିକ
Holāka ସମ୍ପିତଙ୍କୁ ଶଯ୍ୟା ତଳେ ରଖି ଶୋଇବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦେହରେ ବାଷ୍ପାବରଣ ପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ସ୍ୱେଦ ବା ସେକ (ଭାବ-ପ୍ରକାଶ)—Fomentation or fumigatory bath taken by keeping a firepot of burning cowdung cakes below one's bed.

ହୋଲାକା—ସଂ ବ—(ହୋଡ଼ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅକ+ଆ)—ହୋଲି
Holākā ଉତ୍ସବ; ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଉତ୍ସବ; ଦୋଲଯାତ୍ରା; ମଦନ ଉତ୍ସବ; ବସନ୍ତୋତ୍ସବ (ଦାୟଭାଗ)—The Dolajātrā festival in the bright lunar fortnight of the month of fālguna. (ଦ୍ର—ଏ ଉତ୍ସବରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦୋଲବେଦିରେ ଦୋଳରେ ଖେଳାନ୍ତି ଓ ପରସ୍ପର ଅବର ଫୋପାଡ଼ି, ପିଚକାରୀ ମାରାମାରି ହୁଅନ୍ତି। ଏହା ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ୫ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ବାସିଦିନ 'ଯମୁନାଗାଧୁଆ'ରେ ଶେଷ ହୁଏ। କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ପରେ ପଞ୍ଚମୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରାଆଦି ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ। ଏହି ସମୟରେ ଲୋକେ (ବିଶେଷତଃ ପଶ୍ଚିମା ଓଡ଼ିଆମାନେ) ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଗୀତ ବୋଲି ଗ୍ରାମଗ୍ରାମାନ୍ତର ବୁଲନ୍ତି। ଦାୟଭାଗରୁ ଦେଖାଯାଏ, ଏ ଉତ୍ସବ ବା ଅଗ୍ରେ ପ୍ରାଚ୍ୟ (ପଶ୍ଚିମା)ମାନେ ପ୍ରଥମେ କରୁଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ପ୍ରାଚ୍ୟଦେଶବାସୀମାନେ ଏହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ। ଏଥିପାଇଁ ଏକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦେଖି ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳବାସୀମାନେ କୌଣସି ଆଚାରକୁ ଅବଶ୍ୟ-କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ଓ ପାଳନ କଲେ ତାକୁ 'ହୋଲାକାଧିକରଣ ନ୍ୟାୟ' ବୋଲାଯାଏ।] ପ୍ରାଦେ (ଉତ୍ତରାଞ୍ଚଳ) ବ—୧। ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଜଳିବା ଅଗ୍ନି—1. Bonfire lighted on the night of the full moon day of Fālguna. ୨। ଫାଲ୍‌ଗୁନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଫଗୁ ଖେଳ—2. Mutual sprinkling of Phagu powder and coloured water on the full moon day of Fālguna.

ହୋଲାକାଧିକରଣ ନ୍ୟାୟ—ସଂ. ନ୍ୟାୟ—ଏକ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ
Holākādhikarana nyāya ଆଚାରକୁ ଅନୁକରଣ କରି ଅନ୍ୟ ଦେଶବାସୀମାନେ ତାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରି ଗ୍ରହଣ ଓ ପାଳନ କରିବା ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହୃତ ନ୍ୟାୟ (ଦାୟଭାଗ)—An 'analogy used in cases where a people of one locality copy a custom of another locality.

ହୋଲି(ଲୀ)—ଦେ. ବ—(ସଂ. ହୋଲାକା)—ହୋଲାକା (ଦେଖ)
Holi(lī) Holākā (See).

ହୋଲିକା—ସଂ. ବ—(ହୋଡ଼ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣ ଅକ+ଆ)—
Holikā ହୋଲାକା—Holāka (See).

ହୋଲି(ରି) ଖେଳ—ଦେ. ବ—ଦୋଲ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ପରସ୍ପର
Holi(ri) khela ପିଚକାରୀ ମାରାମାରି ଓ ଅବିର ଫୋପଡ଼ା-

ହୋଲିଖେଲା हलीखेल ଯୋପଡ଼ ହୋଇ କରାଯିବା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ—Mutual throwing of red dust and syringing with coloured water during the 'Holi' festival.

ହୋଲି(ରି) ଖେଳିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୋଲି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ପରସ୍ପର
Holi(ri) kheliba ଅବିର ଓ ପିଚକାରି ମରାମରି ହେବା—
ହୋଲିଖେଲা हलिखेलना To mutually sprinkle 'Abira' and coloured water on the occasion of 'Holi'.

ହୋଲି ଗୀତ—ଦେ. ବି—ହୋଲି ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷରେ ବୋଲାଯିବା
Holi gita ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଷୟକ ଆଦିରସାତ୍ମକ (ଅଧିକାଂଶ
ହୋଲିଗান होलिगीत ସ୍ଥଳରେ ଅଶ୍ଳୀଳ) ଗାନ—Songs sung during the Holi festival. [ଦ୍ର—ଏହା ମାରୁଆଡ଼ମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ବିଶେଷ ପ୍ରଚଳିତ ଓ ସେ ଉତ୍ସବରେ ମାରୁଆଡ଼ମାନେ ଏପରି କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ଶୂନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ପରିବାରର କୁଳବଧୂମାନେ ମେଳ ବାନ୍ଧି ଅନ୍ତଃପୁରରୁ ବାହାରିକୁ ବାହାରି ଚିତ୍କାର ପୂର୍ବକ ଅଶ୍ଳୀଳ ଗୀତମାନ ବୋଲନ୍ତି ଓ ଏହି ଅଶ୍ଳୀଳ ଗାନ ପ୍ରଥା ତାଙ୍କ ଦେଖାଦେଖି ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ଓ ସେଠାରୁ ଆସି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଓଡ଼ିଶାରେ ପଶିଅଛି ।)

ହୋଲେ ନାଁ ଡୋଲେ—ଦେ ଅ—(ଭାବ) କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ—
Hole nāṅ ḍole It matters little (to him); (he)
ফাটে না ফাটে cares a fig for it; (he) cares a
हौले न डोले straw for it. (ଯଥା—ସଂସାରଯାକ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଛି; ସେ ଧନୀ ଘରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ, ତାର ହୋଲେ ନା ଡୋଲେ) ।

ହୋଲ୍‌କାର—ଦେ. ବି. (ନାମ)—ମଧ୍ୟଭାରତର ଇନ୍ଦୋରରେ ରାଜତ୍ୱକାରୀ
Holkāra ମରହଟ୍ଟା ରାଜବଂଶଙ୍କ ଉପାଧି — Family tittle of
হোল্‌কার the Ruling Chiefs of Indore in Céntral
होल्कार India. (ଦ୍ର—ମଲ୍ଲହରରାଓ ହୋଲ୍‌କାର ଏ ରାଜବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଥିଲେ । ମରହଟ୍ଟାରାଜା ବାଜି ରାଓ ଖ୍ରୀ. ୧୭୩୮ ସାଲରେ ମୋଗଲମାନଙ୍କଠାରୁ ମାଲୁଆ (ମାଲବ) ପ୍ରଦେଶ ଜୟ କରି ଇନ୍ଦୋରଠାରେ ମରହଟ୍ଟା ସେନାପତି ମଲ୍ଲହରଙ୍କୁ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ମଲ୍ଲହରରାଓ ପରେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏହାଙ୍କ ପୁତ୍ରବଧୂ ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧା ଅହଲ୍ୟାବାଈ ତୁକାଜୀରାଓ ନାମକ ଗୋଟିଏ ନାବାଳକଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ରାଜ୍ୟକୁ ଅତି ଦକ୍ଷତା ଓ ଧର୍ମ ସହକାରେ ପାଳିଲେ । ତୁକାଜୀରାଓଙ୍କର ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମୃତ୍ୟୁହେବାରୁ ତତ୍‌ପରେ ଯଶୋବନ୍ତ ରାଓ ହୋଲ୍‌କାର ରାଜା ହେଲେ । ଏହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ଶେଷରେ ଏ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ୧୮୦୫ ସାଲରେ ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି କଲେ ଏବଂ ଇଂରାଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଏହାଙ୍କୁ ମିତ୍ରରାଜା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଗାଦି ଅଧିକାର କରିଅଛନ୍ତି)

ହୋଲ୍ଡ୍—ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—ଡେକ୍‌ର ବା ପାଟାତନର ତଳେ ଥିବା
Hold ଜାହାଜର ତଳ ଅଂଶ ବା ପେଟ (ଯେଉଁଠାରେ ମାଲମାନ
হোল্ড होल्ड ବୋଝାଇ ହୁଏ)—A ship's hold.

ହୋଲ୍ଡ(ଲ୍ଡା)ର୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ. ପେନ୍ ହୋଲ୍‌ଡର୍)—ଯେଉଁ
Holda(ldā)r ହ୍ୟାଣ୍ଡଲ୍‌ରେ ଲୁହା ନିବ୍ ଗୁଞ୍ଜା ହୋଇ ଲେଖା
হোলডার होल्डर ଯାଏ—Penholder.

ହୋଷ୍ଟେଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଛାତ୍ରାବାସ—
Hoshṭel Hostel.
হোষ্টেল हास्टेल

ହୋଷ୍ଟେଲ୍ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଛାତ୍ରାବାସର
Hoshṭel suparinṭenḍenṭ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ—Superin-
হোষ্টেল সুপারিণ্টেণ্ডেণ্ট tendent of a hostel.
हॉस्टेलसुपरीण्टेंडेंट

ହୋସ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ ବି (ଫା)—ହୁସ୍ ଇତ୍ୟାଦି (ଦେଖ)—
Hos (etc) Hus etc (See)

ହୋସ୍ ହବାସ୍—ବୈଦେ. (ଫା), ପ୍ରାଦେ (ଖଡ଼ିଆଲ) ବି—ଚୈତନ୍ୟ;
Hos habās ଜ୍ଞାନ; ଚେତା—Sense; consciousness.

ହୋସ୍‌ଲା—ବୈଦେ (ଫା) ପ୍ରାଦେ. (ଖଡ଼ିଆଲ) ବି—ସାହସ—
Hos-lā Beldnese; courage; bravery.

ହୋସିଆର୍ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବିଣ (ଫା)—ହୁସିଆର୍ ଇତ୍ୟାଦି
Hosiār (etc) (ଦେଖ)—Husiār etc (See)

ହୋସିଆରି—ବୈଦେ. ବି (ଫା)—୧ । ହୁସିଆରି (ଦେଖ)—
Hosiāri 1. Husiāri (See)
ବୈଦେ. ବି. (ଇଂ)—୨ । ମୋଜା ଓ ଗେଞ୍ଜି ବୁଣାଯିବାର କାରଖାନା—2. Hosiery.

ହୋସେ(ସ୍ସେ)—ବୈଦେ. ବି (ଅ)—ହୁସ୍ସେ (ଦେଖ)—
Hose(sse) Husse (See)

ହୋସେନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଫା. ନାମ)(ଫା. ହୁସେନ୍)—୧। ମୁସଲମାନଙ୍କ
Hosen ନାମ—1. A name amongst the Mahomedans, ୨। ହଜରତ୍ ମହମ୍ମଦଙ୍କ କନ୍ୟା ଫାତ୍‌ମା ଜୋହୋରାଙ୍କ ସାନ ପୁଅ—2. The youngest son of Fatmā Johorā the daughter of Mohammed.
হোসেন हुसेन

ହୋସେନ୍ ସା(ସାହା)—ବୈଦେ. ବି (ନାମ)—ବଙ୍ଗର ଜଣେକ ପ୍ରାଚୀନ
Hosen sā(sāhā) ମୁସଲମାନ ରାଜା—Name of an anci-
হোসেনসা ent Mohamedan king of Bengal.
हुसेनसा [1493—1519 A. D.]
[ଦ୍ର—ଏ ପ୍ରଥମେ ହୋସେନ୍ ଖାଁ ନାମରେ ବଙ୍ଗର ସ୍ୱାଧୀନ ହିନ୍ଦୁ ରାଜା ସୁବୁଦ୍ଧିରାୟଙ୍କ ସେନାପତି ଥିଲେ । ଏ ଖ୍ରୀ ୧୪୯୩ରେ ସୁବୁଦ୍ଧିଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ହୋସେନ୍‌ସା ନାମରେ

ଅପଣାକୁ ବଙ୍ଗର ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଓ ୧୫୧୯ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କଲେ । ଏହାଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ୧୫୩୬ ସାଲରେ ସେର୍‌ସାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଙ୍ଗର ସିଂହାସନରୁ ବିତାଡ଼ିତ ହେଲେ ।]

ହୋସେ(ସ)ନ୍‌ହା (ହି,ହେ)ନା—ବୈଦେ.-ବି(ଫା ହୁସ୍ନହେନା)— ହେନା ୨ (ଦେଖ)—
Hose(sa)n hā(hi,he)nā Henā 2 (See).

ହୋହା—ଦେ. ବି (ଧ୍ୱନ୍ୟନୁକରଣ)—ବହୁଲୋକଙ୍କ ମିଳିତ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱର, ଘୋଷଘା; ଗଣ୍ଡଗୋଳ; ହଟ୍ଟଗୋଳ—Noise; uproar hubbub. ଅ—ପକ୍ଷୀ ଓ ମାଙ୍କଡ ଅାଦିଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇବାର ଧ୍ୱନି—Interjection used in scaring away monkeys etc.
Ho hā
হোহো हाँहा

ହୋ ହୋ—ଦେ. ଅ—ହୋ ହା (ଦେଖ)—Hohā (See)
Ho ho ବି—୧ । ହୋହା (ଦେଖ)—1. Hohā (See)
୨ । (ବଙ୍ଗଳାରୁ ଅନୁକୃତ) ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ ଧ୍ୱନି; ହେଁ ହେଁ—2. Sound of loud laugh.
হোহো हाहा

ହୋ ହୋ ହସିବା—ଦେ. କ୍ରି—ହୋ ହୋ ଶବ୍ଦ କରି ଅତି ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ହସିବା—To laugh very loudly.
Ho ho hasibā
(ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସିବା—ଅନ୍ୟରୂପ)
হোহো করে হাসা हाहा हंसना

ହୋ ହୋ ହେବା—ଦେ. କ୍ରି—(ବହୁଲୋକ) ବଡ଼ପାଟି କରିବା—
Ho ho hebā (a number of persons) To raise a loud sound.
হোহো করা हाँहाँकरना

ହୌ—ସ. ଅ (ସମ୍ବୋଧନ ଓ ଅହ୍ୱାନ)—ହେ—Interjection
Hau used in calling and addressing. ଦେ.ଅ—(ସମ୍ମତିସୂଚକ) ହେଉ; ତଥାସ୍ତୁ—(Interjection) Be it so. କ୍ରି—କରଣୀଅ ଲେଖାରେ ହେବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ (ହୋଇ) ର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଲେଖା ଅକାର (ଏଥିର ଉଚ୍ଚାରଣ 'ହୋଇ' ପରି) ହୋଇ—The written Karaṇi form of Hoi.

ହୌମ୍ୟ—ସଂ. ବଣ—(ହୋମ+ଯୋଗ୍ୟାର୍ଥେ ଯ)—୧ । ହୋମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to Homa.
Haumya
୨ । ହୋମଯୋଗ୍ୟ; ହୋମରେବ୍ୟବହୃତ ହେବାଯୋଗ୍ୟ—2. Fit to be used in Homa.
ବି—ହବନୀୟ ଘୃତ; ହୋମ ଘିଅ—Ghee meant for Homa.

ହୌସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହାଉସ୍‌ର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)—ହାଉସ୍ (ଦେଖ)—Hāus (See)
Haus

ହ୍ନୁ(ଧାତୁ)—ସଂ.—ଚୋରି କରିବା—
Hnu(root) To steal.

ହ୍ୱନ୍ତି—ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି—(ହୁଅନ୍ତି କ୍ରିୟାର ବିକଳ୍ପ ରୂପ) ହୁଅନ୍ତି—
Hwanti The alternate form of the verb Huanti (he or they) Are. [ଉ—ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ ହ୍ୱନ୍ତି ମହା ଶୋକେ—ପ୍ରାଚୀ. କଳତରଚ]

ହ୍ୱଲ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଚଳନ କରିବା (କବ ଚଳନ୍ଦ୍ୱ)—1. To move. [ଦ୍ର—ଏହା 'ବି' ଉପସର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବିହ୍ୱଳ ହୁଏ । ଯଥା—ବିହ୍ୱଳ]
Hwal(root)
୨ । ହଲିବା—2. To move to and fro.
୩ । କମ୍ପିବା—3. To tremble; to shake.

ହ୍ୱଳନ—ସଂ: ବି—(ହ୍ୱଳ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ହଲିବା—1. Shaking. ୨ । ଇତସ୍ତତଃ ଗତିକରିବା—2. Moving and fro.
Hwalana

ହ୍ୱାଇଟ୍ ହାଉସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ; ଅକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ—ଧବଳ ଗୃହ)—ଆମେରିକାର ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ସଭାପତିଙ୍କ ବାସ-ଭବନର ନାମ—The White House, the official residence of the President of the United States of America.
Hwāit hāus

ହ୍ୱାଟ୍‌ନଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ପୁସ୍ତକଙ୍କର ବାସନ କୁସନ ଓ ଅନ୍ୟ ଘର କରଣା ଛୋଟ ଜିନିସମାନ ସଜାଇ ରଖିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଖୋଲା ଆଲମାରୀ—Whatnot.
Hwāt-nat

ହ୍ୱାନ—ସଂ. ବି—(ହ୍ୱେ ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—ଅହ୍ୱାନ—Call.
Hwāna

ହ୍ୱିଗ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ନାମ)—ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରାଚୀନ ରାଜନୀତିକ ମତାବଲମ୍ବୀ ଦୁଇଦଳ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ; ଉଦାରନୀତିକ ଦଳ; ଅଧୁନାତନ ଲିବରଲ୍ ଦଳ—The whig, a member of the Liberal party in English politics in old times.
Hwig

ହ୍ୱିପ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—୧ । ଚାବୁକ—1. Whip. ୨ । କୋଚୁଆନ—2. Coachman. ୩ । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଅାଦିରେ ଓ ପାର୍ଲିଅମେଣ୍ଟରେ ଗୋଟିଏ ଦଳର ମତମାନ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସେହି ଦଳ ଦ୍ୱାରା କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ ସଭ୍ୟ—3. Whip (in an Assembly and Parliament) (ଦ୍ର—କୌଣସି ଗୁରୁତର ପ୍ରଶ୍ନ ବିଷୟରେ ଭୋଟ୍ ନିଆଯିବା ବେଳେ ଅାପଣା ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡାକିଅଣି ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବା, ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଭୋଟ ନିଆଯିବ, ଏ ବିଷୟ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅାଗରୁ ଜଣାଇବା, ଭୋଟ୍ ନିଆ ହେବା ସମୟରେ ଅାପଣା ଦଳର ସଭ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇ ନ ପାରିବେ, ଏଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଓ ଅାପଣା ଦଳର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପ୍ରତି ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା 'ହ୍ୱିପ୍'ଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ ।)
Hwip
হ্বিপ ह्विप

ହ୍ୱିଲ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଚକ—
Hwil Wheel.
হ্বিল্ ह्विल

ହ୍ୱିସ୍କି—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ଇଉରୋପରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମଦ୍ୟ; ସୁରା—Whisky.
Huiski
হুইস্কি ह्विस्कि (ହୁଇସ୍କି—ଅନ୍ୟରୂପ)

ହ୍ବୃ (ଧାତୁ)—ସଂ—କୁଟିଳ ହେବା—
Hwru (root) To be crooked.

ହ୍ୱିସ୍ଲ (ଇତ୍ୟାଦି)—ବୈଦେ. ବି [ଇଂ]—ସିଟି ଇତ୍ୟାଦି [ଦେଖ]—
Hwisl(etc) Siti etc (See)
ହ୍ୱିସଲ **ह्विसल**

ହ୍ବେ [ଧାତୁ]—ସଂ—୧ । ଆହ୍ୱାନ କରିବା—1. To call. ୨ । ଶବ୍ଦ
Hwe (root) କରିବା—2. To make a sound
୩ । ସ୍ପର୍ଦ୍ଧା କରିବା—3. To call to fight; to challenge.

ହ୍ୱେଲ—ବୈଦେ. ବି [ଇଂ] ତିମି ମାଛ—
Hwel Whale.
ହ୍ୱେଲ **ह्वेल**

[ଦ୍ର—ହ୍ୱେଲ୍ ୮୦।୯୦ ଫୁଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବ ହୁଅନ୍ତି । ଏ ମାଛଙ୍କ ଦେହର ଖଲ ତଳେ ଚର୍ବିର ଖୁବ୍ ବହଳଆ ସ୍ତର ଥାଏ । ଏମାନଙ୍କ ଅଗପାଖେ ଛୋଟ ଓ ପେଟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଶ୍ୱଦେଶରେ ୨ଟି ଡେଣା ଓ ଲାଞ୍ଜରେ ବଡ଼ ଡେଣା ଥାଏ । ଏ ଜୀବମାନେ ଅଣ୍ଡଜ ନୁହନ୍ତି, ଜରାୟୁଜ ଅଟନ୍ତି । ହ୍ୱେଲ୍ ଛୁଆମାନେ ମାଆଠାରୁ ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରନ୍ତି । ହ୍ୱେଲ୍‌ଙ୍କର ଖୁବ୍ ଛୋଟ କାନ ଅଛି । ଏମାନେ ଛୋଟ ଛୋଟ ମାଛ ଖାଆନ୍ତି । ଗାଳସି ଛଡ଼ା ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା ପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ୨ଟି ଛିଦ୍ର ଥାଏ; ଆଖି ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ର; ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତରବର୍ତ୍ତୀ ସମୁଦ୍ରରେ ବହୁତ ହ୍ୱେଲ୍ ମିଳନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଚର୍ବୀରୁ ମହମବତୀ ହୁଏ ଓ ଏମାନଙ୍କ ହାଡ଼ରେ ହାତ ଦାନ୍ତରେ ତିଆରି କରାଯିବା ପରି ଅନେକ ଦ୍ରବ୍ୟ କରାଯାଏ । ଲୋକେ ଜାହାଜରେ ଯାଇ ଡେଙ୍ଗା ମାରି ଏମାନଙ୍କୁ ଶିକାର କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ଅନ୍ତ୍ରରୁ ଅମ୍ବର ନାମକ ସୁଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳେ । ଏହି ଅମ୍ବରସବୁ (ambergris) ହ୍ୱେଲଙ୍କ ଠାରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସି ଆସେ ।]

ହ୍ୱେଲ୍‌ବୋନ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ତିମି ମାଛର ହାଡ଼—
Hwel-bon Whalebone.
ହ୍ୱେଲ୍‌ବୋନ **ह्वलबोन**

ହ୍ୱେଲର୍—ବୈଦେ.ବି (ଇଂ)—ସମୁଦ୍ରରେ ତିମି ମାଛ ଧରିବାପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ
Hwelar ଜାହାଜ—A whaler (ship).
ହ୍ୱେଲାର **ह्वेलर**

ହ୍ମଲ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଚଳନ କରିବା—1. To move; to cause to move.
Hmal (root)
୨ । ଚଳିତ ହେବା—2. To move; to be moved.

ହ୍ୟଃ—ସଂ ଅ (ହ୍ୟସ୍ ଶବ୍ଦ; ଗତ+ଅହନ୍; ନିପାତନସିଦ୍ଧ)—ଗତକାଲି
Hyah (ଅମର)—Yesterday.

ହ୍ୟସ୍ତନ—ସଂ ବିଣ (ହ୍ୟଃ=ଗତକାଲି+ଭବାର୍ଥେ ତନ)—ପୂର୍ବଦିବସ-
Hyastana ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ—1. Relating to yester-
(ହ୍ୟସ୍ତ୍ୟ—ଅନ୍ୟରୂପ) day. ୨ । କାଲିକାର—

ହ୍ୟସ୍ତନୀ } ସ୍ତ୍ରୀ—
ହ୍ୟସ୍ତ୍ୟା }
2. Of yesterday. ୩ । ଗତ କାଲି ଜାତ—3. Produced yesterday. ୪ । ଗତକାଲି ପ୍ରାପ୍ତ—4. Got yesterday.

ହ୍ୟାଟ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହାଟ୍ ଶବ୍ଦର ଅଶୁଦ୍ଧ ଲେଖା)—ହାଟ୍;
Hyāt ସାହେବୀ ଟୋପି—Hat.
ହ୍ୟାଟ୍ର **हैट**

ହ୍ୟାଣ୍ଡ—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ ହାଣ୍ଡ) (ହାଣ୍ଡ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣ ସଙ୍ଗେ
Hyānd ସମାନ କରିବା ଚେଷ୍ଟାର ଫଳରେ ଲେଖାଯିବା
ହ୍ୟାଣ୍ଡ **हैंड** ଶବ୍ଦ)—ହାଣ୍ଡ (ଦେଖ)—
Hānd (See) [ଦ୍ର—ଏହିପରି ମାନଙ୍କୁ ମ୍ୟାନ୍; ବାଙ୍କକୁ ବ୍ୟାଙ୍କ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ଏହା ଶୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ । ପୁଣି କେହି କେହି 'ହାଣ୍ଡ'କୁ ହେଣ୍ଡ ଓ ହିନ୍ଦିରେ 'ହାଣ୍ଡ'କୁ ହୈଣ୍ଡ ଲେଖନ୍ତି ।]

ହ୍ୟାଣ୍ଡ୍‌ଭାଇସ୍—ବୈଦେ. ବି (ଇଂ)—ସୁନା ବା ରୁପାକୁ ଘଷାଘଷି
Hyānd-bhāis କରିବା ସମୟରେ ବଣିଆମାନେ ଯେଉଁ
ହ୍ୟାଣ୍ଡଭାଇସ **हैंडभाइस** ଯନ୍ତ୍ରରେ ଚପି ଧରନ୍ତି—
Hand-vice of goldsmiths.

ହ୍ୟାଦେ—ପ୍ରାଦେ (ପାଟଣା) ଅ—ହେଇଟି—
Hyāde Here ! look here !

ହ୍ୟାନି(ନେ)ମା(ମ୍ୟା)ନ୍—ବୈଦେ.ବି (ନାମ)—ହାନିମାନ୍ (ଦେଖ)—
Hyāni(ne)mā(myā)n Hānimān (See)

ହ୍ରଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ ବି—୧ ।ସମ୍ବରଣ କରିବା—1. To give forth; to give up. ୨ । ଲୁଚାଇବା—
Hrag(root)
2. To hide; to conceal (Apte). ୩ । ଘୋଡ଼ାଇବା—3. To cover (Apte).

ହ୍ରଣିୟା—ସଂ ବି—ହ୍ରିଣୀୟା [ଅମର]—
Hraṇiyā Hriṇiyā (See).

ହ୍ରଦ—ସଂ. ବି [ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ+ଅଧିକରଣେ ଅ]—୧ । ଅକୃତ୍ରିମ
Hrada ସୁବୃହତ୍ ଜଳାଶୟ ଅମର]; ସ୍ଥଳବେଷ୍ଟିତ ପ୍ରାକୃତିକ ଜଳଭାଗ—1.A deep lake; a natural lake. [ଦ୍ର—ଚିଲିକା, ହମର, ଅରଲ୍, ମାନସ ପ୍ରଭୃତି ହ୍ରଦ । ହ୍ରଦ ବଡ଼ ହେଲେ ତାକୁ ସାଗର ବୋଲିଯାଏ । ଯଥା କାସ୍ପିଅନ୍ ସାଗର, କୃଷ୍ଣସାଗର, ପ୍ରଭୃତି] କିରଣ; 'ରଶ୍ମି (ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡପୁ)—2. Ray;pencil of light. ୩ । ଗଭୀର ଗର୍ତ୍ତ—3. A deep hole or cavity (Apte).

ହ୍ରଦଗ୍ରହ—ସ. ବି—(ହ୍ରଦ+ଗ୍ରହ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ତୃ ଅ)—କୁମ୍ଭୀର—
Hradagraha Alligator.

ହ୍ରଦିନୀ—ସଂ. ବି—(ହ୍ରଦ+ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ ଇନ୍+ଈ)—୧ । ନଦୀ (ଅମର).
Hradini —1. River. ୨ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—2. Lightning (Apte).

ହ୍ରପ୍(ଧାତୁ)—ସଂ.—୧ । କହିବା—1. To speak; to talk. ୨। ଶବ୍ଦ କରିବା—2. To sound (Apte).
Hrap (root)

ହ୍ରସ୍(ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ରବ କରିବା—1. To make a sound. ୨ । ଖର୍ବ ହେବା—2. To diminish; to become small.
Hras (root)

ହ୍ରସିତ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରସ୍ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି. ତ)—୧ । ଶବ୍ଦିତ—
Hrasita 1. Sounded (Apte). ୨। ଖର୍ବୀକୃତ—
2. Diminished; lessened.

ହ୍ରସିମା—ସଂ. ବି—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଇମନ୍; ନିପାତନ; ହ୍ରସିମନ୍ ଶବ୍ଦ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଲଘୁତା; ହ୍ରସ୍ୱତା; କ୍ଷୁଦ୍ରତା—1. Smallness; littleness; shortness. ୨ । ଖର୍ବତା; ବାମନପଣ—2. Dwarfness.
Hrasimā

ହ୍ରସିଷ୍ଠ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଅତିଶୟାର୍ଥେ ଇଷ୍ଠ)—୧ । ଅତିଶୟ ହ୍ରସ୍ୱ —1. Very small or little; infinitesimal. ୨ । ସର୍ବକ୍ଷୁଦ୍ରତମ—2. Smallest.
Hrasishṭha
(ହ୍ରସିଷ୍ଠା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ରସୀୟାନ୍—ସଂ. ବିଣ—(ପୁଂ)—(ହ୍ରସୀୟସ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ରସ୍ୱ+ଈୟସ୍ ୧ମା ୧ବ)—୧ । ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର—1. Very small. ୨ । କ୍ଷୁଦ୍ରତର—2. Smaller.
Hrasīyān
(ହ୍ରସୀୟସୀ—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ରସ୍ୱ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରସ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତ୍ରି ବ)—୧ । କ୍ଷୁଦ୍ର; ଛୋଟ—1. Small; little. ୨ । ଅନୁଚ୍ଚ; ଗେଡ଼ା; ଖର୍ବ—2. Dwarfish; not high; low in stature. ୩ । ଲଘୁ—3. Light. ୪ । ଏକମାତ୍ରିକାଳୋଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର ଯୁକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ—4. Short letter. ବି—୧। ବାମନ; ପ୍ରକୃତ ପୁରୁଷ ପ୍ରମାଣରୁ ନ୍ୟୂନ ମନୁଷ୍ୟ—1. A dwarf. ୨ । ଏକମାତ୍ରା କାଳୋଚ୍ଚାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର—2. A short vowel. (ଯଥା—ଅ, ଇ, ଉ, ଋ, ଌ) [ଦ୍ର—ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଏକମାତ୍ରା ସମୟ ଲାଗେ ତାକୁ ହ୍ରସ୍ୱ; ଦ୍ୱିମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘ ଓ ତ୍ରିମାତ୍ରିକ ବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ଲୁତ ବୋଲାଯାଏ । ବ୍ୟଞ୍ଜନମାନ ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରିକ—ବିଶ୍ୱକୋଷ ।] ୩ । ପରିମାଣ ବିଶେଷ—3. A unit of measure or quantity. ୪। ମେଷ, ବୃଷ, କୁମ୍ଭ, ମୀନ ରାଶିଗଣ—4. The zodiacal signs of Mesha, Brusha, Kumbha and Mīna. ୫ । ଗନ୍ଧକ ଓ ପାରଦର ରସାୟନିକ ମିଶ୍ରଣ ବିଶେଷ; ପୁଷ୍ପକାସୀସ—5. Green sulphate of iron (Apte). ୬ । ଗୌରସୁବର୍ଣ୍ଣ ଶାକ (ବିଶ୍ୱକୋଷ)—6. A kind of pot herb.
Hraswa
(ହ୍ରସ୍ୱା—ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଦୀର୍ଘ—ବିପରୀତ)

ହ୍ରସ୍ୱ ଇ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଇ—
Hraswa i　　The short vowel i.

ହ୍ରସ୍ୱ ଉ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଉ—
Hraswa u　　The short vowel u.

ହ୍ରସ୍ୱ ଋ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଋ—
Hraswa ṛu　　The short vowel ṛu.

ହ୍ରସ୍ୱ ଌ—ସଂ. ବି—ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱର ଌ—
Hraswa ḷu　　The short vowel ḷu.

ହ୍ରସ୍ୱ କୁଶ—ସଂ. ବି—(କର୍ମଧା)—ଶ୍ୱେତକୁଶ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hraswa kuśa　　A white variety of the kuśa grass.

ହ୍ରସ୍ୱ ଗବେଧୁକା—ସଂ. ବି—ଗାଙ୍ଗେରୁକୀ (ଅମର); ନାଗବଳା—
Hraswa gabedhukā　　Sida Spinosa plant.

ହ୍ରସ୍ୱ ଗର୍ଭ—ସଂ. ବି—(ବହୁବ୍ରୀହି)—କୁଶ (ରତ୍ନମାଳା)—
Hraswa garbha　　The Kuśa grass.

ହ୍ରସ୍ୱ ଜମ୍ବୁ—ସଂ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ରଜମ୍ବୁ (ରତ୍ନମାଳା)—
Hraswa jambu　　Small variety of black berry.

ହ୍ରସ୍ୱ ତଣ୍ଡୁଳ—ସଂ.ବି—ଷଷ୍ଟିକା (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ସରୁଚାଉଳ—
Hraswa tandula　　Fine rice

ହ୍ରସ୍ୱତା(ତ୍ୱ)—ସ.ବି—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଭାବେ ତା,ତ୍ୱ)—୧। କ୍ଷୁଦ୍ରତା—1. Small. ness. ୨। ଲଘୁପ୍ରାଣତା—2. Shortness of pronunciation. ୩। ହ୍ରାସ—3. Lessening.
Hraswatā (twa)

ହ୍ରସ୍ୱ ଦର୍ଭ—ସଂ. ବି—ଶ୍ୱେତକୁଶ; ହ୍ରସ୍ୱକୁଶ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
Hraswa darbha　　White variety of the Kuśa grass.

ହ୍ରସ୍ୱଦା—ସ. ବି—ଶଲ୍ଲକୀ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ); ଲୋବାନ୍ ପରି ଏକ ପ୍ରକାର ସୁଗନ୍ଧ ନିର୍ଯ୍ୟାସର ଗଛ—Boswellia Serrata (tree); Gum Olibanum.
Hraswadā

ହ୍ରସ୍ୱଦୀର୍ଘ—ସ. ବିଣ—(ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସମାହାର ଶବ୍ଦ)—୧ । ଲଘୁ ଓ ଗୁରୁ, ଲଘୁପ୍ରାଣ ଓ ଦୀର୍ଘପ୍ରାଣ (ବର୍ଣ୍ଣ)—1. Short and long (vowels and letters). ୨। ଗେଡ଼ା ଓ ଡେଙ୍ଗା—2. Dwarf and tall.
Hraswadīrgha

ହ୍ରସ୍ୱଦୀର୍ଘ ଜ୍ଞାନ—ସ.ବି—୧। ଛୋଟ ଓ ବଡ଼ ବିଷୟକ ଜ୍ଞାନ—1. Discrimination between small and big. ୨ । ହ୍ରସ୍ୱ ଓ ଦୀର୍ଘ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଜ୍ଞାନ—2. Knowledge about short and long letters and sounds.
Hraswadīrgha jñāna

ହ୍ରସ୍ୱପତ୍ରକ—ସଂ. ବି—ଗିରିଜ ମଧୂକ ବୃକ୍ଷ (ଜଟାଧର); ପର୍ବତଜାତ ମହୁଲ ଗଛ—Mahua; Bassia Latifolia of the mountains.
Hraswa patraka

ହ୍ରସ୍ୱପତ୍ରିକା—ସଂ. ବି—ଅଶ୍ୱତ୍ଥ (ରାଜନିର୍ଘଣ୍ଟ)—
Hraswa patrikā　　Religiosa Ficus tree.

ହ୍ରସ୍ୱ ପର୍ଣ୍ଣ(ପ୍ଲକ୍ଷ)—ସଂ. ବି—କ୍ଷୁଦ୍ରପ୍ଲକ୍ଷ ବୃକ୍ଷ—Small variety of Plaksha tree.
Hraswa parṇṇa(plaksha)

ଅନ୍ୟ ସଂ.—ପୁଣୀତ, ଶୀତସ୍ପର୍ଶିକ, ପୁଣ୍ଡ୍ର, ମହାବରୋହ, ପୀପର; ଉଦୁର; ମଙ୍ଗଳଛାୟା　[ଦ୍ର—ଏହା, କଟୁ, କଷାୟ, ଶୀତ, ରକ୍ତଦୋଷଘ୍ନ ଓ ମୂର୍ଚ୍ଛାଭ୍ରମ, ପ୍ରଳାପଘ୍ନ ଅଟେ ।]

ହ୍ରସ୍ୱ ପ୍ରବାସୀ—ସଂ. ବିଣ୍ ଓ ବି. ପୁଂ (ମ. ପ.ଲୋ)—ଅଳ୍ପ ସମୟ ବିଦେଶରେ ରହିବା ବ୍ୟକ୍ତି (ହି. ଶ)—A person who makes a short sojourn
Hraswa prabāsī
(ବିପରୀତ—ଦୀର୍ଘ ପ୍ରବାସୀ)

ହ୍ରସ୍ୱଫଳା—ସଂ. ବ—ଭୂମିଜମ୍ବୁ (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ) —A small dwarf
Hraswa phalā variety of blackberry.

ହ୍ରସ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣ—ସଂ. ବ—ହ୍ରସ୍ୱ ବା ସ୍ୱଳ୍ପପ୍ରାଣ ବର୍ଣ୍ଣ; ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଓ ହ୍ରସ୍ୱ
Hraswa barṇṇa ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ ଯୁକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନବର୍ଣ୍ଣ—
Short letter.

ହ୍ରସ୍ୱ ବାହୁକ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—କ୍ଷୁଦ୍ରବାହୁ ବଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି)
Hraswa bāhuka (ହ୍ରସ୍ୱବାହୁକା—ସ୍ତ୍ରୀ) Short-armed.

ହ୍ରସ୍ୱ ମୂଳ—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ରକ୍ତେକ୍ଷୁ (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ)—
Hraswa mūḷa The red variety of sugarcane.

ହ୍ରସ୍ୱ ଶାଖା(ଶିଫ)—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି)—୧ । ଗୁଳ୍ମ; ଗୁଲ୍ମଗଛ—
Hraswa sākhā (sipha) 1. Plant. ୨ । ବୁଦା—
2. Bush.

ହ୍ରସ୍ୱ ସ୍ୱର—ସଂ. ବ (କର୍ମଧା)—୧ । କ୍ଷୀଣସ୍ୱର—1. Slight and
Hraswa swara tender voice. ୨ । ଲଘୁପ୍ରାଣ ସ୍ୱରବର୍ଣ୍ଣ
(ଦୀର୍ଘସ୍ୱର—ବିପରୀତ) 2. Short vowel. (ଯଥା—ଅ, ଇ,
ଉ, ଋ, ଌ)

ହ୍ରସ୍ୱା—ସଂ. ବଣ ସ୍ତ୍ରୀ—(ହ୍ରସ୍ୱ+ଆ)—ହ୍ରସ୍ୱର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—The femi-
Hraswā nine of Hraswa. ବ—୧ । ମୁଦ୍ଗପର୍ଣ୍ଣୀ (ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ)—1. Phaseolus Trilobus. ୨। ନାଗବଳା
(ଶବ୍ଦାର୍ଣ୍ଣବ)—2. Sida Spinosa (plant) ୩ ।
ଭୂମିଜମ୍ବୁ—3. A dwarf variety of blackberry.
୪ । ବାମନୀ; ଗେଡ଼ୀ ସ୍ତ୍ରୀ—4. Dwarf woman.

ହ୍ରସ୍ୱାଗ୍ନି—ସଂ. ବ (ବହୁବ୍ରୀହି; ହ୍ରସ୍ୱ ଅଟେ ଅଗ୍ନି ଯାହାର)—ଅର୍କବୃକ୍ଷ
Hraswāgni (ଶବ୍ଦଚନ୍ଦ୍ରିକା)—The Calotropis Gigan-
tea plant.

ହ୍ରସ୍ୱାଙ୍ଗ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)—ବାମନ—Dwarfish. ବ—
Hraswāṅga Hraswāṅga ଜୀବକ (ଅମର)—A rare
(ହ୍ରସ୍ୱାଙ୍ଗୀ—ସ୍ତ୍ରୀ ବଣ) herb.

ହ୍ରାଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ସ୍ୱନ କରିବା—
Hrād (root) To make a sound or cry.

ହ୍ରାଦ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ସ୍ୱନ; ରବ; ରବ—
Hrāda 1. Voice; sound, ୨। ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ସର୍ବ-
କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କ ନାମ—2. Name of the youngest
son of Hiraṇyakaśipu. [ହି—ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରଙ୍କ
ନାମ ପ୍ରହ୍ଲାଦ, ଅନୁହ୍ଲାଦ ଓ ସଂହ୍ଲାଦ] ୩ । ମେଘଗର୍ଜ୍ଜନ
(ହି.ଶ)—3. Roar of cloud; roar of thunder.

ହ୍ରାଦିନୀ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରାଦିନ୍+ଈ)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍ (ଅମର)—
Hrādini 1. Lightning. ୨ । ବଜ୍ର (ଅମର)—
2. Thunder. ୩ । ନଦୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—
3. River. ୪ । ଶଲ୍ଲକୀ (ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ)—4. Bos-
wellia Serrata (tree) ୫ । ରାମାୟଣୋକ୍ତ ନଦୀ-
ବିଶେଷ (ହି. ଶ) —5. Name of a river men-
tioned in the Ramayana. ସଂ. ବ ସ୍ତ୍ରୀ—
ହ୍ରାଦୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ—Feminine of Hrādi.

ହ୍ରାଦୀ—ସଂ. ବଣ ପୁଂ—(ହ୍ରାଦନ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ରାଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍; ୧ମା.
Hrādī ୧ବ)—୧ । ଶବ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ—1. Having a sound;
making a sound. ୨ । ଗର୍ଜ୍ଜନକାରୀ (ହି. ଶ)—
2. Roaring.

ହ୍ରାସ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରସ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । କ୍ଷୟ—
Hrāsa 1. Decay. ୨ । ଅଳ୍ପୀଭାବ—2. Waning.
୩ । ନ୍ୟୂନତା—3. Shortness; diminution.
୪ । ଶବ୍ଦ (କିକାଣ୍ଡଶେଷ)—4. Sound. ୫ । କୃଷ୍ଣ
ପକ୍ଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରକଳାର କ୍ରମିକ କ୍ଷୟ—5. The gradual
waning of the moon during the dark
lunar fortnight.

ହ୍ରାସନ—ସଂ. ବ—(ହ୍ରସ ଧାତୁ; ଣିଚ ହ୍ରାସି ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—
Hrāsana କମାଇବା—Lessening.

ହ୍ରାସ ପାଇବା (ହେବା, ଲଭିବା)—ଦେ. କି—ଅଳ୍ପ ହେବା; କମିଯିବା
Hrāsa pāibā (hebā; labhibā) —Te wane; to
হ্রাসহওয়া ह्रासहोना diminish.

ହ୍ରାସ ପ୍ରାପ୍ତ—ସଂ ବଣ (୨ୟା ତତ୍)—୧ । କ୍ଷୟିତ—1. Decayed.
Hrāsa prāpta ୨ । ଅଳ୍ପୀଭୂତ—2. Diminished;
waned.

ହ୍ରାସ ବୃଦ୍ଧି—ସଂ. ବ (ବିପରୀତ ସହଚର)—୧ । କମିବା ଓ ବଢ଼ିବା—
Hrāsa bruddh 1. Waxing and waning.
୨ । କ୍ଷୟ ଓ ବର୍ଦ୍ଧନ—2. Diminishing and
increasing.

ହ୍ରିଣୀୟା—ସଂ ବ (ହ୍ରୀ=ଲଜ୍ଜାରୁ ହ୍ରୀଣି ନାମ ଧାତୁ=ଲଜ୍ଜିତ ହେବା
Hriṇiyā +ଭାବ ଯ+ଅ+ଆ)—୧ । ଲଜ୍ଜା (ଭରତ)—
1. Shame; modesty. ୨ । ଘୃଣା (ଭରତ)—
2. Aversion; hatred; contempt.

ହ୍ରିତ—ସଂ. ବଣ.ପୁଂ (ହ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ; ନିପାତନ)—୧ । ଲଜ୍ଜିତ
Hrita (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—1. Ashamed. ୨ ।
(ହ୍ରିତା—ସ୍ତ୍ରୀ) (ହୃ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ) ବିଭକ୍ତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
2. Devided. ୩ । ନୀତ (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—
3. Taken. ବ—ଅଂଶ—Part; share; portion.

ହ୍ରିତି—ସଂ ବ (ହୃ ଧାତୁ+ଭାବ ତି; ନିପାତନ)—ହରଣ; ଚୁରି
Hriti (ଶବ୍ଦକଳ୍ପଦ୍ରୁମ)—Stealing.

ହ୍ରିବେର—ସଂ. ବ—ହ୍ରୀବେର (ଭରତ; ଶବ୍ଦରତ୍ନାବଳୀ) (ଦେଖ)
Hribera Hrībera (See)

ହ୍ରୀ (ଧାତୁ) ସଂ—ଲଜ୍ଜିତ ହେବା; ଲାଜ ପାଇବା—
Hrī (root) To feel shy.

ହ୍ରୀ—ସଂ ବ. ସ୍ତ୍ରୀ—(ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ କ୍ୱିପ୍)—୧ । ଲଜ୍ଜା—
Hrī 1. Shame; modesty. ୨ । (ନାମ) ଦକ୍ଷ
ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟା ଓ ଧର୍ମଙ୍କ ପତ୍ନୀ (ହି. ଶ)—
2. Name of a daughter of Daksha Prajā
pati and wife of Dharma.

ହ୍ରୀଁ (ହ୍ରୀଁ) — ସଂ—ବୀଜମନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ—The root of a mystic
Hriñ (hrim) formula. (ଦ୍ର—ଓଡ଼ିଶାର ଶାକ୍ତ ମତାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ୩ ବୀଜମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ଗୋଟିଏ; ଏହା ଲଜ୍ଜା ବା ଶକ୍ତିବୀଜ; ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, କୃଷ୍ଣ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ମନ୍ତ୍ର ।]

ହ୍ରୀକ—ସଂ —ନେଉଳ (ହି. ଶ)—
Hrika Ichneumon.

ହ୍ରୀକା—ସଂ ବି (ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ. କ+ଆ)—୧ । ତ୍ରାସ; ଭୟ—
Hrika 1. Fright; terror. ୨ । ଲଜ୍ଜା—
2. Shame; modesty.

ହ୍ରୀକୁ—ସଂ ବିଣ (ହ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ କ+ଉ)—୧। ଲଜ୍ଜିତ(ଭିଣାଦକୋଷ)
Hriku 1. Ashamed. ୨ । ସଲଜ୍ଜ; ଲାଜକୁଳା—
2. Modest; shy; coy. ବି—୧ । ହିଙ୍ଗୁ (ଉଣାଦକୋଷ)—1. Asafaetida. ୨ । ଜଉ (ଉଣାଦକୋଷ)—2. Lac. ୩ । ତ୍ରପୁ [ଉଣାଦକୋଷ]; ବଙ୍ଗ ଧାତୁ; ଟିଣ; ରଙ୍ଗା—3. Tin (metal) ୪ । ବିଲୁଆ [ହି. ଶ]—4. Cat.

ହ୍ରୀଚ୍ଛ(ଧାତୁ)—ସଂ—ଲଜ୍ଜା କରିବା—
Hrichh (root) To feel modest.

ହ୍ରୀଜିତ—ସଂ ବିଣ ପୁଂ—(ଅସ୍ମା ତତ୍ପୁ, ହ୍ରୀ+ଜିତ)—୧ । ଲଜ୍ଜିତ—
Hri jita 1. Ashamed. ୨ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳ – 2. Modest.
(ହ୍ରୀଜିତା – ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ରୀଣ[ତ]—ସଂ ବିଣ [ହ୍ରୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ତ]—ଲଜ୍ଜିତ [ଅମର]—
Hrina(ta) Ashamed.

ହ୍ରୀତି—ସଂ ବି [ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ ତି]—ଲଜ୍ଜା [ହି. ଶ]—
Hriti Modestyis; shame.

ହ୍ରୀବେର[ଲ]—ସଂ ବି [ହ୍ରୀଯୁକ୍ତ=ଲଜ୍ଜିତ+ବେର=ଅଙ୍ଗ; ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ
Hribera[la] ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଙ୍ଗ ପରି ଅଙ୍ଗ ଯାହାର; ଏହା ପତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚି ରହିଥିବାରୁ]—
ଅନ୍ୟ ସଂ—ବାଳକ, ବାଲ, ବର୍ହିଷ୍ଠ, ବାଲା ଉଦୀଚ୍ୟ, କେଶ, ଅମ୍ବୁ]
ବାଲା ନାମକ ଗନ୍ଧଦ୍ରବ୍ୟ [ଅମର]; ହ୍ରୀବେର; ସୁଗନ୍ଧ ବାଲା
ବାଲା—Pavonia Odorata.
ସୁଗନ୍ଧବାଲା (a scented herb). [ଦ୍ର—ଏହା ଜବାଦ ବର୍ଗର ବନ୍ୟ ସୁଗନ୍ଧ କ୍ଷୁପ ବିଶେଷ । ଏହାର ଅଃ ଅସାରୁନ୍ ଡେ. ବାଛୀବେଲ୍ଲ୍ ପତ୍ର ଲୋମଶ ଓ ସକୋଣ; ଫୁଲ ଅରକ୍ତ, ବାର ମାସ ଫୁଟେ; ଫଳ ପଞ୍ଚକୋଷ, ବାଲୁ ଗର୍ଭକୋଷର ଅଗ୍ର ୧୦ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ (ଯୋଗେଶ ଚନ୍ଦ୍ର) ।
ଏହା ଶୀତବୀର୍ଯ୍ୟ, ରୁକ୍ଷ, ଲଘୁ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, ପାଚକ, ଏବଂ ହୃଲ୍ଲାସ, ଅରୁଚି, ବିସର୍ପ, ହୃଦ୍ରୋଗ, ଆମଦୋଷ ଓ ଅତିସାର ନାଶକ ।]

ହ୍ରୀବେଲ—ସଂ. ବି—ହ୍ରୀବେର (ଭରତ) (ଦେଖ)
Hribela (ହ୍ରୀବେଲକ—ଅନ୍ୟରୂପ) Hribera (See)

ହ୍ରୀମାନ୍ – ସଂ,ବିଣ,ପୁଂ—(ହ୍ରୀମତ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ରୀ+ଅସ୍ତ୍ୟର୍ଥରେ ମତ୍ ୧ମା ୧ବ)
Hriman —୧। ଲଜ୍ଜାଶୀଳ—1. Modest. ୨ । ଲଜ୍ଜାଯୁକ୍ତ—
(ହ୍ରୀମତୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) 2. Ashamed.

ହ୍ରୀ ମୂଢ଼—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ଅସ୍ମା ତତ୍ପୁ)—ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ-
Hri murdha ବିମୂଢ଼ (ହି. ଶ)—Bewildered
(ହ୍ରୀମୂଢ଼ା—ସ୍ତ୍ରୀ; ହ୍ରୀମୂଢ଼ତା—ବି) through shame.

ହ୍ରୁ (ହ୍ରୂ ର୍ଡ଼)(ଧାତୁ)—ସଂ—ଗତିକରିବା—To move.
Hru (hrurd) (root)

ହ୍ରେପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ.—ଗତି କରିବା—
Hrep (root) To move.

ହ୍ରେପିତ—ସଂ. ବିଣ—(ହ୍ରୀ ଧାତୁ ଣିଚ, ହ୍ରେପି ଧାତୁ+ତ)—ଲଜ୍ଜା
Hrepita ପ୍ରାପିତ—Put to shame; ashamed.

ହ୍ରେଷ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଘୂଞ୍ଚିବା; ଗତି କରିବା—1.To move.
Hresh (root) ୨। (ଅଶ୍ୱ) ଚୋବାଇବା—2. To neigh
(said of a horse).

ହ୍ରେଷା—ସଂ. ବି—(ହ୍ରେଷ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ+ଆ)—ଘୋଡ଼ାର
Hresha ହେଁ ହେଁ ଶବ୍ଦ; ଅଶ୍ୱଧ୍ୱନି—Neighing of a horse.

ହ୍ରେଷିବା—ଦେ. କ୍ରି—(ପଦ୍ୟ) ସଂ. ହ୍ରେଷା)—(ଘୋଡ଼ା) ହେଁ ହେଁ
Hreshiba ହେବା—To neigh. [ଦ୍ରୁ—ହ୍ରେଷିଲେ
ଚିଁହି ଚିଁହି କରି ତୁରଙ୍ଗେ, ଗଜେ ଗର୍ଜିଲେ ବୈରବେ ।
ରାଧାନାଥ ମହାଯାତ୍ରା ।]

ହ୍ରେ(ହ୍ରୌ)ଡ଼୍ (ଧାତୁ)—ସଂ - ଗତି କରିବା—
Hre (brau) rd (root) To move (Apte).

ହ୍ଲଗ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ସଂବରଣ କରିବା—
Hlag (root) To suppress; to give up (Apte).

ହ୍ଲପ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—କହିବା—
Hlap (root) To speak; to talk (Apte)

ହ୍ଲସ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—ଶବ୍ଦ କରିବା—
Hlas (root) To make a sound (Apte).

ହ୍ଲା—ଦେ. ବି—(କଚରାଅ ସାଙ୍କେତିକ)—ହାଲ୍—The abbre-
Hla viation of Hal, meaning at present.
ହାଲ ହାଲ

ହ୍ଲାଦ୍ (ଧାତୁ)—ସଂ—୧ । ଆମୋଦିତ ହେବା—1 To be over-
Hlad (root) joyed; to be glad. ୨ । ସ୍ୱନ କରିବା—
2. To make a sound. (ଆ ଓ ପ୍ର ଉପସର୍ଗ ସଂଯୋଗ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏ ଧାତୁରୁ ପଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ;—ଯଥା, ଆହ୍ଲାଦ ପ୍ରହ୍ଲାଦ) ।

ହ୍ଲାଦ—ସଂ. ବି—(ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ+ଭାବ ଅ)—୧ । ଆହ୍ଲାଦ; ଆନନ୍ଦ;
Hlada ପ୍ରମୋଦ—1. Joy; delight. ୨ । (ନାମ) ହିରଣ୍ୟ କଶିପୁଙ୍କର ଏକ ପୁତ୍ର (ହି. ଶ)—Name of a son of Hiranya Kasipu.

ହ୍ଲାଦକ—ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ—(ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅକ)—ଆନନ୍ଦଜନକ
Hlādaka Delightful.
(ହ୍ଲାଦିକା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ଲାଦନ—ସଂ. ବି—(ହ୍ଲାଦ୍. ଧାତୁ+ଭାବ ଅନ)—୧ । ଆନନ୍ଦ;
Hlādana ଆହ୍ଲାଦ—1. Joy delyght. ୨ । (ହ୍ଲାଦ ଣିଚ୍
ହ୍ଲାଦ ଧାତୁ+ଅନ) ଅହ୍ଲାଦ ଜନ୍ମାଇବା—2.
Deligbting; pleasing.

ହ୍ଲାଦିତ—ସଂ. ବି—(ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ ତ)—ଆହ୍ଲାଦିତ—
Hlādita Delighted.
(ହ୍ଲାଦିତା—ସ୍ତ୍ରୀ)

ହ୍ଲାଦିନୀ—ସଂ. ବି—ସ୍ତ୍ରୀ—(ହ୍ଲାଦିନ୍+ଈ)—୧ । ବିଦ୍ୟୁତ୍—1.
Hlādinī Lightning. ୨ । ବଜ୍ର—2. Thunder. ୩ ।
(ଅନ୍ୟରୂପ—ହ୍ରାଦିନୀ) ନଦୀ ବିଶେଷ—3. Name of a river.
୪ । ଦେହୋକ୍ତ ଶକ୍ତିବିଶେଷ—4. The Divine Spark
inside the body. [ଦ୍ର—ଏହା ମନୁଷ୍ୟର
ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଥାଏ ଓ ଯୋଗ ସାଧନ ଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ
ଜାଗ୍ରତ କରାଯାଏ (ତନ୍ତ୍ର)]

ହ୍ଲାଦୀ—ସଂ. ବିଣ ପୁଂ—(ହ୍ଲାଦନ୍ ଶବ୍ଦ; ହ୍ଲାଦ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍)—
Hlādī ୧ । ଅହ୍ଲାଦ ଯୁକ୍ତ—1. Delighted; joyous. ୨ ।
(ହ୍ଲାଦିନୀ—ସ୍ତ୍ରୀ) ଆନନ୍ଦଜନକ—2 Producing joy or
delight.

ହ୍ଲୀକା—ସଂ. ବି—(ହ୍ରୀ ଧାତୁ+ଭାବ କ+ଆ))—ଲଜ୍ଜା (ସିଦ୍ଧାନ୍ତ
Hlīkā କୌମୁଦୀ)—Shame; modesty.

ହ୍ଲୀକୁ—ସଂ ବି—ହ୍ରୀକୁ (ଶବ୍ଦାର୍ଥ କୋଷ)—ହ୍ରୀକୁ (ଦେଖ)—
Hlīku Hrīku (See).

ହ୍ଲେଷା—ସଂ. ବି—ହ୍ରେଷା (ମାଳକଣ୍ଠ)—Neighing of a horse.
Hleshā [ଦ୍ର—'ହ୍ଲ' ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପାଇଁ 'ହ୍ର'
ଆଦ୍ୟରେ ଥିବା ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ଦେଖନ୍ତୁ ।]

'କ୍ଷ' ବର୍ଣ୍ଣ କ ବର୍ଣ୍ଣର ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତାକ୍ଷର (କ+ଷ) ଅଟେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରେ କ୍ଷ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଏହି ଭାଷାକୋଷର ବର୍ଣ୍ଣମାଳାକ୍ରମରେ କ ଅକ୍ଷରାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପରେ ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି । କ୍ଷ ବର୍ଣ୍ଣାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନ ଭାଷାକୋଷ ଦ୍ୱିତୀୟଖଣ୍ଡର ୧୮୪୩ ପୃଷ୍ଠାଠାରୁ ୧୮୮୦ ପୃଷ୍ଠାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛି ।

ସମାପ୍ତ

ଓଁ ତତ୍ସତ୍

ଅସତୋ ମା ସଦ୍ଗମୟ, ତମସୋ ମା ଜ୍ୟୋତିର୍ଗମୟ, ମୃତ୍ୟୋର୍ମାମୃତଂ ଗମୟ ।

ଅନନ୍ତପାରଂ କିଲ ଶବ୍ଦଶାସ୍ତ୍ରଂ, ସ୍ୱଳ୍ପଂ ତଥାୟୁଃ ବହବଶ୍ଚ ବିଘ୍ନାଃ
ସାରଂ ତତୋ ଗ୍ରାହ୍ୟମପାସ୍ୟ ଫଲ୍ଗୁ, ହଂସୈର୍ଯଥା କ୍ଷୀରମିବାମ୍ବୁମଧ୍ୟାତ୍ ।

ଭାଷାକୋଷ ପାଇଁ ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରହାରମ୍ଭ—୧୯୧୩ ମସିହା
ଅକ୍ଷରକ୍ରମରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖା ଆରମ୍ଭ—୧୯୧୯ ମସିହା
ପାଣ୍ଡୁଲିପିର ଲେଖା ସମାପ୍ତ—୧୯୨୭ ମସିହା

ସମ୍ମାର୍ଜନ ଓ ସାଫି ଲେଖା ପରେ ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡର
ପ୍ରକାଶ ୧୯୩୧ ମସିହ
ଅନ୍ତିମ (ସପ୍ତମ) ଖଣ୍ଡର ପ୍ରକାଶ—୧୯୪୦ ମସିହା

ଭାଷାକୋଷାଶ୍ରମ, ଭାଷାକୋଷ ଲେନ୍, କଟକ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୪୦ ମସିହା

ସଂଗ୍ରାହକ—ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ
ସହକର୍ମିଣୀ—ଶ୍ରୀମତୀ ପୀତାମ୍ବରୀ ଦେବୀ

Printed by P. Kar at the U. S. Press, Cuttack—31-8-1940—1256.